OPUS

sayı
18

ADAMOR

OPUS

International Journal of Society Researches

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi

Cilt *Vol* 11 • Sayı *Issue* 18 • Haziran *June* 2019 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

ADAMOR

OPUS

Cilt *Volume* 11, Sayı *Issue* – 18

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

Sayı *Issue -18* **● Haziran** *June* **2019**
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi ● Owner
ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Şti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri Müdürü ● ***General Director***
Emir OSMANOĞLU

Editör ● ***Editor***
Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)

Editör Yardımcısı ● ***Assistant Editor***
Özgür TÜLEBAĞA (ADAMOR Toplum Araştırmaları Merkezi)

Uluslararası Danışma Kurulu ● International ***Advisory Board****
Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz), Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Hakkı Büyükbaş (Ardahan Üniversitesi – Türkiye), Hasan Bozgeyikli (Erciyes Üniversitesi –Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Durmuşçelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Güçlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance Manegement in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szegad University -Macaristan), Sait Akbaşlı (Hacettepe Üniversitesi – Türkiye), Şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye), Verda Canbey Özgüler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljuljana - Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)
* Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjeniuk (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczeciń Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özaydın (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Mehmet Murat (Gaziantep Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Altunoğlu (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Savaş Karagöz (Aksaray Üniversitesi - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Oredea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zekeriya Bingöl (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

OPUS

Sayı *Issue - 18, 2019*

Yayın Danışmanı
Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler
Bekir Ateş

Yayın Türü
Üç Aylık, Süreli Yayın
Yayıncı Kuruluş ***Publisher***

ADAMOR
Toplum Araştırmaları Merkezi
W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı
Haziran *June* 2019
İletişim ***Correspondence***
Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10 D:5
Balgat Çankaya
ANKARA * **Tel:** 0 312 285 53 59
Faks: 0 312 285 53 99
W: www.opusjournal.net
E-mail: opusdergi@gmail.com

•

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Mart, Haziran, Eylül ve Aralık olmak üzere yılda 4 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS ve Journalindex.net tarafından indekslenmektedir.

•

OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published three issues a year in April, August and December and accepts either Turkish orEnglish studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS and Journalindex.net

OPUS
Sayı Issue -18

İçindekiler / *Contents*

27	*Serhat Arslan -, Ferahim Yeşilyurt*
	Ergenlerin Sanal Zorbalık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi
	Examination of The Levels of Cyber Bullying of Adolescents in Terms of Some Variables
43	*Hatice Armutcuoglu Tekin, Mert Ura*
	Finansal Gelişme ve Ekonomik Performans İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Bir Analiz
	Financial Development and Economic Performance Relationship: An Analysis For OECD Countries
78	*Alper Gürer, Gamze Ebru Çiftçi*
	Narsizmin İş Doyumu ve Bireysel Performans Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması
	A Field Study on the Effect of Narcissism on Job Satisfaction and Individual Performance
104	*Pınar Algedik, Ezgi Şen Demirdöğen, Volkan Demir, Türkay Demir*
	Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
	Test of Self-Conscious Affect For Adolescents: Validity and Reliability Study
134	*Selma Demir, Bülent Dilmaç*
	Ergenlerin Kişilerarası Problem Çözme Becerileri ve Empatik Eğilimlerinin Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi
	Analysis of Interpersonal Problem Solving Skills and Empathic Tendencies of Adolescents
157	*Tuğba Seferoğlu, Hatice Harmankaya*
	Fashion Design Students' Views on Clothing Brands: Giresun University Study Case
	Moda Tasarımı Öğrencilerinin Giyim Markalarına Yönelik Görüşleri: Giresun Üniversitesi Örneği
180	*Didem Zeynep Bayazıt, Beril Durmuş, Figen Yıldırım*
	Pazarlama İletişim Aracı Olarak Yeni Medyada Dijital Etkileyiciler: Vloggerların Karakteristik Özellikleri Ve Bilgi Birikimi Tiplerinin Vlogger İtibarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma
	Digital Influencers in New Media as a Marketing Communicatıon Tool: A Research About The Effects of Vloggers' Characteristics and Types of Knowledge on Vlogger' Reputation
205	*Hulya Ercan*
	Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeği Geliştirme Çalışması
	A Study on Developing Intimacy Scale in Romantic Relationships

232	*Yavuz Değirmenci, Burak Eskici*
	Öğretmen Adaylarının Etkin Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi
	Examination of Prospective Teachers' Perceptions of Active Citizenship
257	*Ercüment Erbay, Ertuğrul Hatipoğlu*
	Sosyal Hizmet Uzmanlarının Gerçekleştirdikleri Mesleki Uygulamalarda ve Aldıkları Kararlarda Çocukların Katılım Hakkını Dikkate Alma Durumları
	Social Workers' Professional Practices and Decisions on the Right of Participation of Children in Their Decisions
286	*Mehmet Yalçın, Ozan Bahar*
	Seyahat Acentelerinin Web Sitelerinin Betimsel Analizi ve Tüketici Değerlendirmesi
	Descriptive Analysis and Consumer Evaluation of Travel Agencies Websites
321	*Nilay Başok, Gül Coşkun Değirmen, Miraç Pınar Mert*
	The Web Sites of Nonprofit Organizations That Deal with Autism in The World and Turkey: A Comparative Study from The Perspective of Public Relations
	Dünya ve Türkiye'de Otizmle İlgili Çalışan Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerin Web Sitelerinin Halkla İlişkiler Perspektifinden Karşılaştırmalı İncelemesi
345	*İsa Kaya*
	Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi
	Investigation of Self-Efficacy Beliefs of Preschool Teachers in Terms of Certain Variables
364	*Mahmut Polatcan*
	Okullarda Yenileşme İklimi Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
	Innovativeness Climate in Schools Scale Validity and Reliability Study
384	*Faruk Polatcan, Semra Alyılmaz, Onur Er*
	İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
	Developing the Anxiety Scale of Learning Turkish as a Second Language: A Study on Validity and Reliability
402	*Hatice Cenger, Erkan Poyraz*
	Firmalarının Göreli Etkinlik (VZA) Düzeylerinin Pazarlama Yoğunlukları İle İlişkisi: BIST'te Bir Alan Araştırması
	The Relationship Between Relative Efficiency Levels (DEA) And Marketing Intensity: An Application On Istanbul Stock Exchange
424	*Şenol Orakcı, Osman Aktan, Çetin Toraman*
	Lise Öğrencilerinin İngilizce Özerklik Algısı, Kaygısı ve Özyeterlik İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
	An Investigation of the Relationships Between English Language Learning Autonomy Perception, Anxiety Level and Self-Efficacy Perception among High School Students

451	*Oğuz Serdar Kesicioglu, Binnur Yıldırım Hacıbrahimoğlu, Banu Aktaş*
	An Examination of Preschool Aged Children's Perceptions of Play
	Okul Öncesi Çocuklarının Oyun Algılarının İncelenmesi
473	*Oylum Çavdar, Seda Okumuş, Mustafa Alyar, Kemal Doymuş*
	'İşbirlikli Öğrenme ve Modellerin Fiziksel ve Kimyasal Değişim Olaylarının Tanecikli Yapıda Anlaşılmasına Etkisi
	Effect of Cooperative Learning and Models on the Understanding of Particulate Structure of Physical and Chemical Changes
501	*Yahya Çıkılı, Serdal Deniz, Hüseyin Barış Kaya*
	Dik Temel Yazı Çalışmalarının Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencinin Yazım Hatalarını Düzeltmesine Etkisi
	Effects on Correcting Writing Mistakes of Students with Special Learning Disability of Vertical Writing Studies
530	*Fatma Cırıt Karaağaç, Hülya Güvenç*
	Resmi İlkokullara Devam Eden Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları
	Educational Problems of Syrian Refugee Students in Elementary Schools
569	*Furkan Dilben*
	Sınıfsal Karşılaşmaları Kültürel Sermayeler Üzerinden Okumak: Ankara, Kurtuluş İkinci El Eşya Satıcıları
	Reading Class Confrontations with The Help Of Cultural Reproduction: Second-Hand Store Owners In Ankara, Kurtuluş
594	*Mustafa Ok, Muhittin Çalışkan*
	Ev Ödevleri: Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri
	Homework: Opinions of Teachers, Students and Parents
621	*Selin Çenberci*
	Relationship Between Prospective Mathematics Teachers' Attitudes Toward Mathematics Courses and Mathematics Education Courses
	Matematik Öğretmen Adaylarının Matematik Eğitimi ve Matematik Alan Derslerine Yönelik Tutumlarının İlişkisi
643	*Hacı Yunus Taş, Semih Kaçar*
	X, Y ve Z Kuşağı Çalışanlarının Yönetim Tarzları ve Bir İşletme Örneği
	Expectations of Businessmen by Investigation of The Situation and Behavior of X, Y And Z
676	*Tebessüm Ayyıldız Durhan*
	Dansa Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması
	Development of Attitude ScaleTowards Dance

693	*Bülent Demirağ, Yakup Durmaz*
	Investigation of the Effects of Perceived Service Quality on Perceived Value and Attitude Brand Loyalty: Five-Star Resort and City Hotels Example
	Algılanan Hizmet Kalitesinin Algılanan Değer ve Tutumsal Marka Sadakati Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: 5 Yıldızlı Sayfiye ve Şehir Otelleri Örneği
727	*Sabahattin Şerif Meşe, Halis Özerk*
	Investigating The Relationship Between Exam Anxi-ety Level And Perceived Ego States Of The High School Students That Prepare To Take University Entrance Exams By Going To Private Classroms
	Üniversite Sınavına Hazırlanan ve Özel Dershanele-re Devam Eden Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kendilerinde Algıladıkları Ego Durumları ile Sınav Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
757	*Bayram Akay, Seher Şıttak*
	Staj Deneyiminin Kariyer Seçimine Etkisi: Trakya Bölgesi'ndeki Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma
	Effect of Internship Experience Career Choice: A Research on tourism students in the Thrace Region
785	*Esra Çıkmaz*
	Türk Kamu Örgütlerinde Kadın Yönetici Olmak: Gaziantep İli Örneği
	To Be A Women Administrator in Turkish Public Organizations: Gaziantep Sample
800	*Erhan Yaylak*
	The Status of Higher Education in Social Studies Education in Turkey
	Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminin Yükseköğretimdeki Durumu
839	*Soner Doğan, Ayşad Gonca Güner*
	Öğretim Elemanlarının Örgütsel Bağlılığa İlişkin Görüşleri: Bir Durum Çalışması
	Opinions of Instructors On Organizational Commitment: A Case Study
877	*Aybuke Ceyhun Sezgin, Sibel Ayyıldız*
	Çocukların Tükettiği Atıştırmalık Gıdalarda Kullanılan Renklendiricilere İlişkin Bir Araştırma
	A Research on the Colorants Used in Snack Foods Consumed by Children
914	*Serpil Özkurt Sivrikaya*
	Lise Öğrencilerinin STEM'e Yönelik Tutumlarının İncelenmesi
	Research of High School Students' Attitudes of STEM
935	*Zehra Doğan Çalışkan, Mehmet Çakmak*
	Ham Petrol İthalatı ve Büyüme
	Crude Oil Imports and Growth

956	*İlknur Şentürk*
	Elektrikli ve Elektronik Eşya Atıklarının Geri Dönüşümü Konusunda Halkın Bilinç Düzeyinin Ölçülmesi: Sivas İli Örneği
	Measurement of Awareness Level of Public in the Recycling of Electrical and Electronic Wastes: A Case of Sivas City
979	*Burcu Üzüm, Leyla Şenol*
	A-B Kişilik Tiplerinin Presenteizme Etkisi: Havacılık Sektöründe Bir Araştırma
	Effect of A-B Personality Types on Presenteeism: A Research in Aviation Industry
1001	*Daimi Koçak*
	Örgütsel Adalet ile Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
	Analysis of the Relationship between Organizational Justice and Organizational Identification
1025	*Levent Deniz, Aylin Tutgun-Ünal*
	Sosyal Medya Çağında Kuşakların Sosyal Medya Kullanımı ve Değerlerine Yönelik Bir Dizi Ölçek Geliştirme Çalışması
	Development of a Set of Scales toward the Use of Social Media and Values of Generations in Social Media Age
1058	*Nurullah Şahin*
	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi Dersine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi
	Examination of The Views of Turkish Language and Literature Teacher Candidates on Character and Value Education Course
1091	*Mihalis Kuyucu*
	A Descriptive Study on University Students' Perspectives and Opinions on Teleworking Method For Human Resource Policies of Businesses
	İşletmelerin İnsan Kaynağı Politikaları için Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Çalışma Yöntemine Bakış ve Düşüncelerine Yönelik Bir Betimsel Araştırma
1114	*Hasan Hüseyin Tekin, Mehmet Kırlıoğlu*
	Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği'nin (UYRÖ) Türkçe Versiyonunun Geçerlilik ve Güvenirliği
	Validaty and Reliability of the Turkish Version of the Utrecht Grief Rumination Scale
1136	*Mehmet Güler*
	Lider Üye Etkileşimi ve Çatışma Yönetim Stili İlişkisi: Bir Alan Araştırması
	Relationship Between Leader Member Interaction and Conflict Management Style: A Field Research
1167	*İbrahim Yemez, Şükran Karaca*
	Instant Emotion Status and the Effect of Happiness on Unplanned Purchase
	Anlık Duygu Durumu ve Mutluluğun Plansız Satın Almaya Etkisi

1194	*Burcu Güvendi, Gönül Tekkurşun Demir, Burçak Keskin*
	Ortaokul öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Saldırganlık
	Digital Game Addiction And Aggression in Secondary School Students
1218	*İrem Yücel Cengiz, Gülay Ekici*
	Biyoloji Öğretmen adaylarının Biyoloji Eğitimi Laboratuvar Dersine İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi
	Investigating Metaphoric Perceptions of Biology Teacher Candidates on Biology Education Laboratory Course
1259	*Murat Sezgin, İdris Şimşek*
	Bireyin Sıkıntıya Dayanması Üzerine Sosyal Medyanın Rolü
	The Role of The Social Media on The Resistance of The Individual to Distress
1282	*Zeynep Çiftci, Fikret Gülaçtı*
	Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumları ve Flört Kaygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
	The Investigation of The Relationship Between The Attitude of Parent Which The University Students Perceived and Flirt (Dating) Anxiety
1310	*Sami Sonat Özdemir, Düriye Bozok*
	Berlin'deki Türk Restoranlarını Ziyaret Eden Almanların Demografik Özelliklerine Göre Destinasyonu Ziyaret Etme Niyetlerinin Değerlendirilmesi
	Evaluation of The Intention to Visit The Destination According to Demographic Characteristics of Germans Visiting Turkish Restaurants in Berlin
1325	*Yunus Zengin*
	Dönüştürücü Liderlik ile Rekabet Üstünlüğü Performansı Arasındaki İlişkide Etkileşimsel Liderliğin Aracılık Rolü
	Mediating Role of Interactional Leadership in The Relationship Between Transformational Leadership and Performance Competitive Superiority Advantage
1356	*Mehmet Özcan*
	Factors Affecting Faculty of Education Students' English Learning Motivations
	Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İngilizce Öğrenme Motivasyonlarını Etkileyen Faktörler
1373	*Mutlu Yüksel Avcılar, Sema Atalar*
	Narsistik Kişilik Özelliklerinin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyi ve Gösterişçi Tüketim Eğilimleri Üzerine Etkisinin Tespiti
	The Effect of Narcissistic Personality Traits on Social Media Addiction and Conspicuous Consumption
1408	*Nilgün Sanalan Bilici, Volkan Tuncel*
	Müşteri Değer Algısı İle Hedef Maliyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Otel İşletmesi Örneği
	Investigation of the Relationship Between the Value Perception of Customer and Target Cost: Sample of A Hotel Management

1437	*Onur Akçakaya, Ezgi Dilan Urmak Akçakaya*
	Türkiye'deki Büyükşehirlerin Çevresel Performanslarının Entropi Temelli COPRAS ve ARAS Yöntemleri ile Değerlendirilmesi
	Evaluation of Environmental Performances of Metropolitan Cities in Turkey with Entropy Based COPRAS and ARAS Methods
1474	*Nevzan Şelale Akça, Hakan Sunay*
	Reasons and Satisfaction Rate of Expectations of the Individuals Who Are Members of Private Sport Centers
	Özel Spor Merkezlerine Üye Olan Bireylerin Spora Yönelme Nedenleri ve Beklentilerinin Gerçekleşme Düzeyleri
1494	*Umut Tolga Gümüş, Murat Kutay Pailer*
	Öğrencilerin Finans Dersi Alma Durumunun Finansal Okur Yazarlık Seviyesine Etkisi: Bir Nazilli Örneği
	The Effect of Students Finance Learning Situation On the Level Of Financial Literacy: A Case Of Nazilli
1517	*Yalçın Dilekli, Şenol Orakcı*
	Öğretmenlerin Yansıtıcı Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi
	Analyzing Teachers' Reflective Thinking in terms of Some Variables
1540	*Özge Canoğulları Ayazseven, Fulya Cenkseven Önder*
	Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2'nin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması
	Turkish Adaptation Study of The Generalized Problematic Internet Use Scale 2
1566	*Hayri Ulvi*
	Üniversite Yerleşkesi İçin Yolculuk Davranış Analizi: Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi Örneği
	A Travel Behavior Analysis for University Campus: A Case Study of Gazi University in Maltepe Campus
1589	*Celile Özçiçek Dölekoğlu, Onur Çelik*
	Y Kuşağının İnternet Alışverişi
	Internet Shopping of Generation Y
1602	*Güler Güneş Aslan, Fethi Güngör*
	Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği
	The Problems of Syrian Refugees Faced After Migration to Turkey: Case of Istanbul
1633	*Ali Özdemir, Şifanur Battal*
	İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Okula Uyum Süreci ve Akademik Başarı Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar
	Adaptation Process of Students Who Start Primary School at an Early Age and Their Problems on the Context of Academic Success

1684	*Bülent Dilmaç, Ömer Yücesoy*
	Üniversite Öğrencilerinin Sahip Olduğu Değerler Akılcı Olmayan İnançlar ve Sosyal Görünüş Kaygısı Arasındaki Yordayıcı İlişkiler
	The Precurser Relations Among The Values Which The University Students Have Their Irrational Belief and Their Social Apperance Anxiety
1709	*Vedat Yılmaz*
	İç Göçün Nedenleri ve Değerlendirilmesi: Bitlis İli Örneği
	Causes of Internal Migration and Evaluation: Province of Bitlis Example
1736	*Hüseyin Aslan, İbrahim Sani Mert*
	Duygusal Emek ile İşe Yabancılaşma İlişkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Rolü
	The Moderating Role of Psychological Capital in The Relationship Between Emotional Labor and Work Alienation
1773	*Sema Öngören*
	Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Algılarına Göre Okul Öncesi Öğretmenliğine İlişkin Görüşleri
	Teacher Candidates' Views on Preschool Teaching According to Social Gender Perceptions
1797	*Turan Şahmaran, Hatice Kar, İbrahim Arısal*
	İş Sağlığı ve Güvenliği Ön Lisans Programında Verilen Eğitim ve Öğretimin İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı Üzerine Etkisi
	Effect of Education and Training Given in the Occupational Health and Safety Associate Degree Program on the Perception of Relation Between Occupational Health and Safety
1828	*Ömer Faruk Rençber, Haşim Bağcı*
	Determination of Factors Affecting Capital Adequacy Using the Elastic Net Regression Method
	Sermaye Yeterliliğini Etkileyen Değişkenlerin Elastik Net Regresyon Yöntemi İle Belirlenmesi
1845	*Nural İmik Tanyıldızı, Mehmet Ataykaya*
	The Perception of Public Relation Profession in The Society: Example of Elazığ City
	Halkla İlişkiler Mesleğinin Toplumdaki Algısı: Elazığ İli Örneği
1858	*Fuad Bakioğlu*
	Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Yeterliğin Algılanan Sosyal Destek Açısından İncelenmesi
	An Investigation of Perceived Social Support and Social Efficacy in University Students
1876	*Seda Derinalp Çanakçı, Tuncay Çanakçı, Erol Geçgin*
	Kars İlinin Destinasyon İmajı ve Doğu Ekspres'i Deneyimi
	Destination Image of Kars Province and Orient Express Experience

1897	*Hasan Güner Berkant, Sevim Bahadır*
	On İkinci Sınıf Öğrencilerinin Yükseköğretim Programı Seçimlerini Etkileyen Faktörler ve Öğretmenlik Programlarını Tercih Etme Durumları
	Factors Affecting Twelfth Grade Students' Higher Education Choices and Their Preferences for Teacher Education Programs
1941	*Gülay Taşdemir Yiğitoğlu, Bilgin Kıray Vural*
	Toplumun Sığınmacı Bireylerle İlgili Sosyal Mesafe ve Kaygı Durumlarının Belirlenmesi
	Determination of Social Distance and Anxiety Situations of the Society about Asylum Seekers
1970	*Ahmet Çetin, Seher Ceylan, Nuray Selma Özdipçiner*
	Turizm Eğitimi Alan Önlisans Öğrencilerinin Sektöre Yönelik Meslek Algıları: Pamukkale Üniversitesi Örneği
	The Occupational Perceptions of The Associate Degree Tourism Students to The Sector: Pamukkale University Case
1996	*Gül Esra Atalay, Bahar Muratoğlu Pehlivan*
	Attitudes Towards Press in Today's Turkey: How Death Thoughts and Political Tendencies Effect Support for Free Press and Free Speech
	Günümüz Türkiyesi'nde Basına Karşı Tutumlar: Ölümle İlgili Düşünceler ve Siyasi Eğilimler, Basın ve İfade Özgürlüğüne Desteği Nasıl Etkiliyor?
2019	*Eda Ermağan Çağlar, Yasemin Sanal, Gülden Elçim Üner Altuntaş*
	Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması
	Cyber-Agression Questionnaire for Adolescents (CYBA): Validity and Reliability Study
2040	*İlimdar Yalçın, Cihan Ayhan, Abdullah Düğenci*
	Müsabaka Öncesi Elit Yıldız Greko-Romen Güreşçilerin Öz Güven Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
	Investigation of Self-Confidence Levels of Elite Cadet Greco-Roman Wrestlers before the Competition According to Various Variables
2055	*Pınar Yürük-Kayapınar, Özgür Kayapınar, Senem Ergan*
	Tüketicilerin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarının Kuşaklar Bakımından İncelenmesi
	Investigation of Green Product Purchasing Behaviors of Consumers from the Generation
2071	*Mustafa Emre Civelek, M. Çağrı Pehlivanoğlu*
	The Effects of Emotional Exhaustion and Depersonalization on Personal Accomplishment in Pharmaceutical Industry
	İlaç Sektöründe Tükenmişlik Sendromu ve Satış Performansı Arasındaki İlişki
2087	*Hakan Özcan, Gökhan Demiral*
	Sigorta Ürünlerinin Dijital Pazarlamaya Etkisi Üzerine Bir Araştırma
	A Study on The Effect of Use of Insurance Products on Digital Marketing

2108	*Ahmet Güzel*
	Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Öğretmen Adaylarının Tarih Kavramıyla İlgili Algıları: Metaforik Bir Araştırma
	Perceptions of History Teacher Candidates of Faculty of Education related to the Concept of History: A Metaphor Study
2140	*Murat Ince, Serap Karataş, Asuman Çiftçi*
	Branş Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Görüşleri
	Opinions of Branch Teachers on Their In-Service Training Needs
2165	*Hande Bilgili, Erol Tekin*
	Örgütsel Stres, Örgütsel Bağlılık ve Öğrenilmiş Güçlülük İlişkisi Üzerine Bir Araştırma
	An Investigation of The Relationships between Organizational Stress, Organizational Commitment and Learned Resourcefulness
2201	*Ali Kemal Nurdoğan, Menekşe Şahin*
	Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç İşsizliğin Bir Nedeni mi?
	Tendency of International Migration in Turkey is a reason for unemployment?
2224	*Meryem Altun, Burcu Güvendi*
	Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersi Sportmenlik Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi
	Investigation of Sportsman Behavior of Secondary School Students in Physical Education and Sports Lesson According to Some Variables
2241	*Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan*
	Üniversite Gençliğinin Değerleri: 20 Yıl Sonra Ne Değişti?
	The Values of University Youth: What Has Changed After Years?
2275	*Mahmut Küçükoğlu, Hüseyin Ercan*
	Norveç'te Refah Devletinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi
	Show Up and Development of The Welfare State in Norway
2309	*Gencay Saatcı*
	An Evaluation of The Protocol Speeches Given at The Tourism Councils in The Scope of Development Plans
	Turizm Şûraları Protokol Konuşmalarının Kalkınma Planları Kapsamında Değerlendirilmesi
2337	*Mustafa Aslan*
	Milliyetçiliğin İnşası ve Sinema: Fetih 1453 Filmi Örneği
	The Construction of Nationalism and Cinema: The Case of the Conquest 1453
2373	*Elif Yıldırım*
	Yumuşak Güç Kavramı Bağlamında Çin'in Sahraaltı Afrika'ya Yönelik Kamu Diplomasisi Faaliyetleri
	China's Public Diplomacy Activities for Sub-Saharan Africa in the Context of Soft Power Concept

2404	*Ergün Hasgül, Oğuzhan Zengin*
	Türk Toplumunda Empatinin ve Empatik Becerinin Artırılmasında Empati Eğitim Programlarının Etkililiği: Meta-Analiz Çalışması
	Efficiency of Empathy Training Programs in Increasing Empathy and Empathic Skills in Turkish Society: Meta-Analysis Study
2422	*Eyyüb Ensari Cicerali*
	Çevikliği Destekleyen Örgütsel Kültür Özellikleri
	Cultural Characteristics That Support Agility At Organizations
2433	*Aysun Yaralı Akkaya*
	Türk Modernleşmesinin Kadın-Asker Sembolü Sabiha Gökçen Üzerine Bir Değerlendirme
	An Assessment on Sabiha Gökçen as the Female Military Symbol of Turkish Modernisation
2463	*Aysel Özdemir Çolak*
	Modernization, Bureaucratic Tutelage and 'Deep State' in Turkey
	Türkiye'de Modernleşme, Bürokratik Vesayet ve 'Derin Devlet'
2506	*Belgin Bahar*
	Etik Liderliğin Çalışanlar ve Örgütler Açısından Sonuçları: Kavramsal Bir İnceleme
	The Consequences of Ethical Leadership in Terms of Employees and Organizations: A Conceptual Examination
2525	*Buğra Yıldırım, Fatih Şahin*
	Esping-Andersen'in Refah Devleti Sınıflandırması ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye'nin Konumu
	Esping-Andersen's Welfare State Classification and Turkey's Position of Based on Macro Social Work Prac-tices
2555	*İlyas Topçu*
	Demokrat Parti Dönemi Kars'ta Sağlık Hizmetlerinde Yaşanan Gelişmeler
	Developments in Health Care Services in The Democratic Party Era
2579	*Celal İnce*
	Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme
	An Evaluation On Migration Theories and Syrian Migration
2616	*Mehmet Gedizli*
	Türkçe ve Arnavutçada Ortak Kullanılan Kelimelerin Tematik Tasnifi
	Thematic Classification of Turkish And Albanian Common Words
2632	*Mehmet Özcan*
	Factors Affecting Faculty of Education Students' English Learning Motivations
	Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İngilizce Öğrenme Motivasyonlarını Etkileyen Faktörler

2649	*Hasan Erdem Mumcu, Ömür Fatih Karakullukçu, Mustafa Karakuş*
	Youth Employment in The Sports Sector
	Spor Sektöründe Gençlerin İstihdamı
2666	*İsmail Dursunoğlu*
	15 Temmuz Darbe Bildirisinin Sosyo-Politik Analizi
	The Socio-Political Analysis of The July 15 Coup Declaration
2687	*Erdal Eke, Merve Kişi*
	Geçmişten Günümüze İngiltere Sağlık Politikaları: Ulusal Sağlık Sistemi Odaklı Güncel Bir Perspektif
	England Health Policies from Past to Present: A Current Perspective Focused on the National Health System
2708	*Abdullah Aydın*
	Türkiye'de İlk Modern Yerel Yönetim Denemesi Olan Altıncı Daire-İ Belediye İle Sixième Arrondissement Karşılaştırması
	Comparison of The Sixième Arrondisse and Sixth Region in Turkey Which is First Modern Experience of Local Government in Turkey
2728	*Coşkun Erdağ*
	Öğretmenlerin Hesap Verebilirlik Çevreleri: Teorik Bir Çözümleme
	Teachers Accountability Environments: Implications for Turkish Schools
2760	*Girayalp Karakuş*
	Elitist Reformlar, İran'da Devrime Yetmedi
	Elitist Reforms Not Revolutioned in Iran
2776	*Ercan Kaçmaz, Büşra Figenkaplan*
	19. Yüzyılda Osmanlı Topraklarında Eğitimci Bir Misyoner: Wilson Amos Farnsworth'un Kapadokya Faaliyetleri
	An Educator on a Mission in Ottoman Lands in the 19th Century: Wilson Amos Farnsworth's Cappadocia Activities
2797	*Eyyup Serkan Öncel*
	İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi
	An Investigation of the Curriculum of Religious Culture and Morality in terms of Critical Thinking Skills
2830	*Cihat Tanış*
	Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası Eserlerine Göre Verem Hastalığının Seyri
	The Course of Tuberculosis Disease Acording to Turkey's Sanitary and Social Geography Works

2847	*İsmail Bakan, Zümrüt Hatice Şekkeli*
	Blok Zincir Teknolojisi ve Tedarik Zinciri Yönetimindeki Uygulamaları
	Blockchain Technology and Its Applications in Supply Chain Managements
2878	*Engin Üngüren*
	Yeni Medya İletişim Kanalı Olarak Katılımcı Sözlük Sitelerine Yönelik Bir Değerlendirme
	A Review of Collaborative Hypertext Dictionary as a New Media Communication Channel
2908	*Muhammet Öksüz*
	Ölüm Mekânından Hayata Bakış: Siirt Kent Mezarlıkları Üzerinden Sınıf, İktidar ve Toplumsal Cinsiyeti Anlamak
	Look at Life from Death: Understanding Class, Power and Gender on Siirt City Necropolis
2965	*Dilan Çiftçi, Fuat Boğaç Evren*
	Küresel Çağ Tartışmaları Altında Milliyetçiliğe Yeniden Bakmak: Yeni Osmanlıcılık Söyleminin İnşası
	Revisiting Nationalism Under Global Age Discussions: The Construction of the New Ottoman Discourse
2996	*Şebnem Yardımcı-Geyikçi, Uğur Çil*
	Modernleşme Teorisini Yeniden Düşünmek: Ekonomik Kalkınma ve Demokrasi İlişkisine Eleştirel Bir Bakış
	Rethinking Modernization Theory: A Critical Perspective on The Relationship Between Economic Development and Democracy

Bu sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 11 Issue 18)

Editör olarak bu sayımızda yayınlanan makalelere anonim hakemlik yapan aşağıdaki hakemlere teşekkür ederiz.

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers in this issue

Abbas Ertürk	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Abdulkadir Kaya	Erzurum Teknik Üniversitesi
Abdullah Karaman	Selçuk Üniversitesi
Abdullah Mert	Uşak Üniversitesi
Abdurrahman Benli,	Sakarya Üniversitesi
Ahmet Avcı	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Ahmet Emre Biber	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Ahmet İlhan	Bayburt Üniversitesi
Ahmet Oğuz Aktürk	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ahmet Yıkmış	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Ahu Tunçel Önkal	Maltepe Üniversitesi
Ali Arslan	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Ali Çakırbaş	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Ali Erdem	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Ali Kemal Çelik	Ardahan Üniversitesi
Ali Kılınç	Karabük Üniversitesi
Ali Murat Kırık	Marmara Unıversıty
Alpaslan Gözler	Erciyes Üniversitesi
Alpaslan Okur	Sakarya Üniversitesi
Alper Karslı	Bartın Üniversitesi
Arzu İçağasıoğlu Çoban	Başkent Üniversitesi
Arzu Özmerdivanlı	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Aslı İcil Tuncer	Adnan Menderes Üniversitesi
Ayhan Yatbaz	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Aysu Uğurlar	Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi
Ayşe Eliüşük Bülbül	Selçuk Üniversitesi
Ayşe Küçükturan	Sakarya Üniversitesi
Ayşe Nevin Yıldız Tahincioğlu	Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi
Ayşe Serpen	Ankara Üniversitesi
Aziz Belli	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Bahtiyar Eraslan Çapan	Anadolu Üniveritesi
Banu Yildiz,	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Başak Solmaz	Selçuk Üniversitesi
Bedrettin Kesgin	Yalova Üniv.

Bekir İnce	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Bengü Hırlak	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Besim Yıldırım	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi
Betül Yılmaz	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Bilal Arık,	Adnan Menderes Üniversitesi
Bilge Sulak Akyüz,	Bartın Üniversitesi
Buğra Yıldırım	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Burcu Türk	Haliç Üniversitesi
Bülent Dilmaç	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Bünyamin Aydın	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Bünyamin Çetinkaya	Giresun Üniversitesi
Cem Baydur	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Cem Koray Olgun	Adıyaman Üniversitesi
Cevat Eker	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
Çağla Girgin Büyükbayraktar	Selçuk Üniversitesi
Çiğdem Çakır	Kadriye Abdülmecit Özgözen Ortaokulu,
Deniz Aşkın	Yozgat Bozok Üniversitesi
Dilek Ceran	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dilek Sezgin Memnun,	Uludağ Üniversitesi
Durmuş Ümmet	Marmara Üniversitesi
Eda Yaşa Özeltürkay	Çağ Üniversitesi
Egemen Hanımoğlu	Çukurova Üniversitesi
Ejder Ulutaş	Muş Alparslan Üniversitesi
Emel Gönenç Güler	Trakya Üniversitesi
Emre Ozan Tingaz	Gazi Üniversitesi
Enderhan Karakoç	Selçuk Üniversitesi
Engin Karadağ	Akdeniz Üniversitesi
Ercüment Erbay,	Hacettepe Üniversitesi
Erdal Zorba	
Erdoğan Kaygın	Kafkas Üniversitesi
Ergenekon Savrun	Ufuk Üniversitesi
Ergün Kara	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Esra Banu Sipahi	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Evren Ebru Altıncı,	İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa,
Faruk Levent	Marmara Üniversitesi
Faruk Polatcan	Sinop Üniversitesi
Fatma Köybaşı	Cumhuriyet Üniversitesi
Fatmanur Özen	Giresun Üniversitesi
Feyza Balan	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Fikret Gülaçtı	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Gökhan Aba	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Göksel Kemal Girgin	Balıkesir Üniversitesi

Gözde Kurt	Beykent Üniversitesi
Gülbadi Alan	Erciyes Üniversitesi
Gülseren Keskin	Ege Üniversitesi
Habib Akdoğan	Hitit Üniversitesi
Hakan Bektaş	İstanbul Üniversitesi
Hanifi Parlar	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Hasan Genç	Trabzon Üniversitesi
Hatice Seçil Fettahlıoğlu	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Hayriye Şengün	Bayburt University
Hüseyin Deveci	Konya Teknik Üniversitesi
Hüseyin Ekizler	Marmara Üniversitesi
Hüseyin Gümüş	Mersin Üniversitesi
Hüsnünur Aslantürk	Kocaeli Üniversitesi
İbrahim Akben	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
İçten Duygu Çallı	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
İhsan Kurtbaş	Ardahan Üniversitesi
İlhami Yucel	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
İskender Demirbilek	Marmara Üniversitesi
İsmail Gökdeniz	Kırıkkale Üniversitesi
Kadir Doğan	Gümüşhane Üniversitesi
Kamil Arif Kırkıç	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Keziban Tekşan	Ordu Üniversitesi
Koray Özcan	Pamukkale Üniversitesi
Kurtuluş Bozkurt	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Levent Karadağ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Leyla Kahraman	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Leyla Leblebici Koçer	Erciyes Üniversitesi
Mahmut Kaya	Kto Karatay Üniversitesi
Mahmut Küçükoğlu	Yalova Üniversitesi
Mehmet Acet	Dumlupınar Üniversitesi
Mehmet Alan	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Mehmet Deniz,	İnönü Üniversitesi
Mehmet Ertuğrul Uçar	Aksaray Üniversitesi
Mehmet Gel	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Tarih Bölümü
Mehmet Karakaş	Yalova Üniversitesi
Mehmet Murat	Gaziantep Üniversitesi
Mehmet Özaydın	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Mehmet Umur	Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi
Mehmet Yavuz	Trakya Üniversitesi
Mehri Banu Erdem,	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Meltem Canoğlu	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Metin Aktaş	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Metin Deniz	Bartın Üniversitesi
Metin Şenbil	Gazi Üniversitesi
Metin Yaman	Gazi Üniversitesi
Mevlüt Dönmez	Sdü İletişim Fakültesi
Mezher Yüksel	Kırıkkale Üniversitesi
Muharrem Es	Yalova Üniversitesi
Muhittin Çalışkan	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Murat Aksu,	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Murat Alakel	Yalova Üniversitesi
Murat Bayram	Pamukkale Üniversitesi
Murat Çemberci	Yıldız Teknik Üniversitesi
Murat İsmet Haseki	Çukurova Üniversitesi
Murat Tuğluca	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Murat Tuncer	Fırat Üniversitesi
Mustafa Akdağ	Erciyes Üniversitesi
Mustafa Çelebi	Erciyes Üniversitesi
Mustafa Çelikten	Erciyes Üniversitesi
Mustafa Güçlü	Erciyes Üniversitesi
Mustafa Kocaoğlu	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Mustafa Lamba	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Mustafa Öztürk	Süleyman Demirel Üniversitesi
Mücahit Kağan	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Müge Akbağ	Marmara Üniversitesi
Naim Uzun	Aksaray Üniversitesi
Nebahat Arslan	Kafkas Üniversitesi
Nesrin Duman	Bartın Üniversitesi
Neşe Çeğindir,	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Nevin Altug	Trakya Üniversitesi
Nevin Şanlıer	Lokman Hekim Üniversitesi
Nilüfer Okur Akçay	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Nuray Özdipçiner,	Pamukkale Üniversitesi
Nuray Tetik Dinç	Balıkesir Üniversitesi
Nurhayat Çelebi	Karabük Üniversitesi
Nurşat Biçer	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Oğuzhan Zengin	Karabük Üniversitesi
Okan Şeneldir	Kocaeli Üniversitesi
Okşan Kibritci Artar	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Onur Dursun	Çukurova Üniversitesi
Orçun İmga	Polis Akademisi
Orhan Çınar,	Atatürk Üniversitesi
Osman Ateş	İstanbul Üniversitesi
Osman Çepni	Karabük Üniversitesi

Ömer Nasuhi Şahin	Yalova Üniversitesi
Ömer Nasuhi Şahin,	Yalova Üniversitesi
Özdemir Yılmaz	Balıkesir Üniversitesi
Özden Taşğın	Nevşehir Hbv Üniversitesi
Özgür Çengel	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Özkan Işık	Sakarya Uygulamalı
Özlem Yurt,	Trabzon Üniversitesi
Pelin Dinçer	Hacettepe Üniversitesi
Polat Alpman	Yalova Üniversitesi
R.Şamil Tatık	Muş Alparslan University
Ramazan Akbulut,	Harran Üniversitesi
Ramazan Nacar	Bursa Teknik Üniversitesi
Raşit Avcı	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Saime Küçükkömürler	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Salih Tellioğlu	Özel Sektör
Savaş Karagöz	Aksaray Üniversitesi
Sebahattin Karaman	Balıkesir Üniversitesi
Selim Gündüz	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Sema Yiğit	Ordu Üniversitesi
Semra Çoruh	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Serdal Seven	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Serhat Arslan	Sakarya Üniversitesi
Serkan Kurtipek	Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi
Seval Kızıldag	Adıyaman Üniversitesi
Sevda Sahilli Birdir	Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi
Sevilay Ulaş	Yakın Doğu Üniversitesi
Seyfi Kılıç	Süleyman Demirel Üniversitesi
Sezgin Demir	Fırat Üniversitesi
Sıtkı Yıldız	Kırıkkale Üniversitesi
Sinan Aydın	Kocaeli Üniversitesi
Suat Yıldırım	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Susran Eroğlu	Osmaniye Korkutata Üniversitesi
Süleyman Barbaros Yalçın	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Süleyman Kıvanç Türkgeldi	Antalya Akev Üniversitesi
Şebnem Aslan	Selçuk Üniversitesi
Şenyurt Yenipınar	Aksaray Üniversitesi
Şerife Yıldız	Selçuk Üniversitesi
Şükrü Anıl Toygar,	Selçuk Üniversitesi
Talip Öztürk	Ordu Üniversitesi
Tamer Kavuran	Fırat Üniversitesi
Taner Çifçi,	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Teceli Karasu	Muş Alparslan Üniversitesi
Tekin Çolakoğlu,	Gazi Üniversitesi
Tuba Özkan	Atatürk Üniversitesi
Tugrul Yürük	Çukurova Üniversitesi
Tüba Karahisar	Fenerbahçe Üniversitesi
Uğur Gürgan	Balıkesir Üniversitesi
Uğur Sadioğlu	Hacettepe Üniversitesi
Ümit Morsünbül	Aksaray Üniversitesi
Ümit Şimşek	Atatürk Üniversitesi
Üzeyir Kement	Bingöl Üniversitesi
Velittin Balcı	Ankara Üniversitesi
Veysel Eren	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Yağmur Uysal	Mersin Üniversitesi
Yasemin Özdemir	Sakarya Üniversitesi
Yaşar Kop	Kafkas Üniversitesi
Yeter Demir Uslu	İstanbul Medipol Üniversitesi
Yılmaz Kara	Bartın Üniversitesi
Yusuf Bozgeyik	Gaziantep Üniversitesi,
Yusuf Kaderli	Adnan Menderes Üniversitesi
Yusuf Yılmaz	Akdeniz Üniversitesi
Zehra Erşahin	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Zülfü Demirtaş,	Fırat Üniversitesi

Editörden

2019 yılının ikinci sayısıyla yeniden karşınızdayız. Yıllar önce yayın hayatına başlarken araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2019 yılının ilk sayısı olan 18. Sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

18. sayımızda yine topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disipliner veya disiplinlerarası ele alan 114 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayınlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş günle sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayınlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

Dergimizin uluslararası düzeyde tanınırlığını artırmak için bazı konulara dikkat edilmesini yazarlarımızdan özellikle rica ediyoruz. Özellikle kaynakça gösterimi hususunda makale şablonunda APA 6.0 versiyonuna göre belirtilen formata özellikle uyulması konusunda daha hassas olunmasını yazarlarımızdan rica ediyoruz. Ayrıca OPUS'a yapılan başvurularda ret etmek zorunda kaldığımız çalışmaların bir kısmında görülen sorunlardan birisi de veri analiziyle ilgilidir. Gelen çalışmaların

bazılarında veriler özellikle nitel çalışmalarda bir bulgu gibi analiz edilmeden sunulmuş, bazılarında da analiz edilmeden sadece betimleme yapılmıştır. Başvuru yapılmadan önce çalışmaların derginin benimsediği kurallara uyarak makale formatına getirilmesi ve ondan sonra yayım için sunulması gerekmektedir.

OPUS'un 18. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür ederiz.

Editörler

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/01/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 01/04/2019

Ergenlerin Sanal Zorbalık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.515067

*

Serhat Arslan* – Ferahim Yeşilyurt**
* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Hendek/Sakarya/ Türkiye
E-Posta: serhatarslan@sakarya.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4422-8421
** Dr. Öğr. Üyesi, Fatih sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Üsküdar/İstanbul/ Türkiye
E-Posta: ferahim1@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2490-2685

Öz

Bu araştırmada ergenlerin sanal zorbalık düzeyleri açısından cinsiyet, sınıf, anne baba tutumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılıklar olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, Ayazağa Anadolu İmam Hatip Lisesi (İstanbul / Sarıyer), Hendek Anadolu Lisesi (Sakarya / Hendek), Bursa Atatürk Anadolu Lisesi (Bursa / Osmangazi) okulları içerisinde 9.sınıf,10.sınıf,11. Sınıf ve 12. Sınıflarında yer alan 326 kız, 393 erkek olmak üzere toplamda 719 öğrenciden oluşmaktadır. Sanal zorbalık değişkeni için normallik testi Kolmogrov Smirnov testi ile kontrol edilmiştir. Bağımsız iki grup karşılaştırılmalarında sayısal değişkenlerin normal dağılım göstermediği durumlarda Mann Whitney U-Testi kullanılmıştır. Bağımsız ikiden fazla grup için sayısal değişkenlerin normal dağılım gösterdiği durumlarda Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. İstatistiksel analizler SPSS programı ile yapılmış ve istatistik analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 (p-value) olarak dikkate alınmıştır. Araştırmada sanal zorbalık düzeyi açısından cinsiyete göre gruplar arasında kız öğrencilerin lehine istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ayrıca, aile tutumları düzeyi sanal zorbalık açısından farklılık göstermektedir. Aile tutumu düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılığın Baskıcı -Koruyucu aile tutumu ile Baskıcı - Demokratik aile tutumları arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılığın yüksek gelir düzeyine sahip aileye sahip ergenler ile - orta gelir düzeyine sahip ergenlerin aileleri arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bulgular kavramlarla ilgili alan yazınında edinilen bilgiler ışığında tartışılmıştır ve bulguların ileride bu alanda yapılacak olan çalışmalara ışık tutacak nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sanal zorbalık, zorbalık, ergenlik*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/01/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 01/04/2019

Examination of The Levels of Cyber Bullying of Adolescents in Terms of Some Variables

*

Abstract

In this study, it is aimed to examine the levels of cyber bullying of adolescents and to find out whether there are any differences in terms of gender, class, parental attitude and family income level. Study group comprise of 719 high school students (450 females, 197 males). The Kolmogorov Smirnov test was used to test the normality of the variables for virtual bullying. The Mann Whitney U-test was used to compare the two independent groups in cases where the numerical variables were not normality distribute. Kruskal-Wallis test was used in cases where numerical variables were normally distributed for more than two independent groups. Statistical analysis was performed using SPSS program and statistical analysis was taken into consideration as p-value. In this study, there was a statistically significant difference between the groups in terms of the level of cyber bullying in favor of female students in terms of gender. In addition, values in terms of family attitudes differ in terms of cyber bullying. It was concluded that significant differences were found between repressive and protective family attitudes and repressive and democratic family attitudes according to the family attitude level variables. In addition, it was concluded that adolescents' scores from the cyber bullying scale were significantly different from those of families with high income levels and families with middle income. As a result of the analysis conducted to determine whether the scores of adolescents obtained from the cyber bullying scale differed significantly by the class level variable, no statistically significant difference was found between the groups. The findings are discussed in the light of the information obtained in the literature about the concepts and it is thought to shed light on the works to be done in this field in the future.

Keywords *Cyber bullying, bullying, adolescents*

Giriş

Eğitim ortamında öğrencilerin karşılaştığı zorbalık davranışları son yıllarda çözüm bekleyen sorunsallar arasında yer almaktadır. Zorbalık davranışı, Bronfenbrenner'ın Ekolojik Teorisi, mikro, mezzo ve makro düzeylerindeki zorbalık davranışlarının araştırılması için bir temel olarak kullanılmıştır. Bu ortamlar arasındaki etkileşimin de ergenlerin demografik ve aile yapısı tarafından etkilendiği düşünülmektedir. Bu fikir, sorunların sadece çocukların ya da çevrelerinin bireysel özelliklerine göre değil, ikisi arasındaki etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını göstermektedir (Hong ve Eamon, 2012). Zorbalık üzerine yapılan araştırmalar, zorba davranışların yanı sıra mağduriyetin bireyler, aileler, sosyal görünüm, toplum ve akranlar arasındaki etkileşim gibi birçok etkenden oluştuğunu göstermiştir. Ekolojik teori ile zorbalık davranışları; akranın çevresi, arkadaşları, öğretmenin tepkisi, kültürü ve toplum tarafından da etkilendiğini açıklamaktadır (Swearer ve Doll, 2001).

Olweus (1995), zorbalığı zihinsel ve / veya fiziksel olarak tekrar eden "şiddet veya baskı" olarak tanımlamıştır. Ayrıca, zorbalığın, bir ya da daha fazla insanın sürekli olarak olumsuz eylemlere maruz kalmasının, kurbanın güç dengesizliği nedeniyle kendisini savunmasını zorlaştırdığı durumlarda meydana geldiğini belirtmektedir. Ayrıca, bir eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için; kasıtlı olarak zarar vermeyi amaçlaması, süreklilik özelliği göstermesi ve zorba ile mağdur arasında güç dengesizliğinin olması gerekmektedir (Yaman,Eroğlu ve Peker, 2011).

Zorbalık davranışları; zorba ile mağdur arasındaki güç dengesizliğine dayanan ve tekrarlayan bir saldırganlık alt kümesi olarak tanımlamıştır (Craig ve diğ., 2007). Zorbalık davranışları arasında doğrudan fiziksel saldırganlık, doğrudan sözlü saldırganlık ve dolaylı saldırganlık yer almaktadır. Zorbalık, gücün zarar verme ve dengesizliğine yönelik özellikleri artıran bir tür eş mağduriyettir. Zorbalık, çoğunlukla, zarar vermek veya sıkıntıya neden olmak için (fiziksel, psikolojik veya duygusal) kullanılan tekrarlanan, saldırgan ve kasıtlı bir davranış olarak tanımlanır (O'Connell ve diğ.., 1999). Davranış, kurban ve mağdur arasında güç dengesizliği içermelidir. Algılanan (ya da gerçek) güç dengesizliği genellikle fiziksel boyut ya da güç, popülerlik durumu, zeka ya da bir yetersizlik formu ile

ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, davranış zaman içinde tekrar tekrar oluşmalıdır. Davranışın tekrarı, kurban ve zorba arasındaki ilişkide daha büyük bir eşitsizlik yaratabilir ve mağdurun rahatsız hissetmesinden kaçınmasını daha da zorlaştırabilir (Craig ve diğ., 2007; O'Connell ve diğ.., 1999).

Teknolojinin gelişmesiyle kullanılan bilgisayar, cep telefonu, tablet gibi iletişim araçlarının kullanılış biçimlerinde de farklılıklar gözlenmeye başlamıştır. Bu durum özellikle ergenlik dönemindeki bireylerde ve çocuklarda gözlemlenen davranış biçimlerinde farklılıklara neden olmaktadır. Bir çok bilgiye rahatlıkla ulaşabilme, duygularını ve düşüncelerini diğerlerine rahatlıkla ifade edebilme ve sanal ortamda arkadaşlık kurma olanağı sağlamaktadır. Bu rahatlık içerisine giren bireyler yalan söyleme, tahrik ve taciz etme gibi birçok farklı davranışlar sergileyerek istenilmeyen davranışlar göstermektedirler (İlhan, 2016).

Arıcak (2011) sanal zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda sanal zorbalık; birinin e-posta ya da cep telefonuna mesaj ya da e-posta gönderme, metin mesajlarıyla ya da internet üzerinden dedikodu yayma, sosyal paylaşım sitelerine veye internet sitelerine tehdit edici veya incitici mesajlar gönderme, birinin hesap bilgilerini çalma, başkalarını incitmek için başka biriymiş gibi davranma, birinin uygunsuz görüntülerini cep telefonu veya internet üzerinden yayma gibi zararlı eylemlerin tümünü kapsamaktadır. Sanal zorbalık, elektronik iletişim araçları ile yapılan çevrim içi saldırganlığın bir biçimi olarak da tanımlanmaktadır. Bir eylemin sanal zorbalık olarak adlandırılabilmesi için; davranışın önceden tasarlanması, zorba davranışın süreklilik göstermesi, zarar verme amacı ve elektronik araçların kullanılmasını içermektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

Zorba / mağdur olan bireyler, daha yüksek düzeyde psikososyal uyumsuzluk ve davranış sorunları nedeniyle en "sorunlu grup" olarak tanımlanmışlardır. Kurban/ Zorba bireylerde; yüksek düzeyde depresyon ve problem davranışları içeren düşük öz-denetim ve sosyal yeterliliğin yanında okulda başarısızlık davranışları görülmektedir (Nansel ve diğ., 2001). Bazı yönlerden sanal zorbalık ile geleneksel zorbalık arasında benzerlikler yer almaktadır. Bu benzerlikler; tehdit, alay etme, aşağılama, kü-

çük düşürme olarak sınıflandırılabilir. Bu duruma ek olarak, sanal zorbalık fiziksel güç gerektirmediği için, normalde fiziksel olarak saldırgan davranışlarda bulunmayan kişilerin başkaları üzerinde güç ve kontrol elde etmek için kullanabilecekleri bir yol olabilir. Sanal zorbalık, özellikle çevrimiçi zorbalığın akranlar tarafından gözlemlenmesi durumunda, bireylerin daha yüksek sosyal statü elde etmeyi amaçladıkları bir yol olabilir. Yüz yüze zorbalığa uğrayan mağdurlar, interneti başkalarına hükmetme ya da iktidarı yeniden ele geçirme ve onları kontrol altına almak için faillerine misilleme yapma yolu bulabilirler (Pellegrini, 2002). Sanal zorbalar internet veya cep telefonunda saldırgan davranışları benlik saygısını eski haline getirme, düzenleme veya geliştirmenin bir yolu olarak yapabilir. Sanal zorbalık, giderek artan bir şekilde zorba ve kurban içeren daha büyük kitlelere ulaşma potansiyeline sahiptir. Yüz yüze zorbalıkla mağdur, kendisine ya da onlar hakkında söylenen tüm olumsuz şeyleri hatırlamayabilir. Sanal zorbalıkta zorba davranış soyut bir şekilde yapılmaktadır. Online ortamda bir kere zorba davranış paylaşılırsa tekrar silinmesi imkânsız hale gelebilmektedir. Sanal zorba olarak etikenlenmek zorbalar için uzun vadeli sonuçlara sahiptir. İlkokulda zorba olarak etiketlenen çocuklar gelecekte daha fazla psikolojik desteğe ihtiyaç duyabilir, madde kullanımına sebep olabilir, anti sosyal kişilik bozukluğu ve ruh sağlığı hizmetlerini daha fazla kullanabilmektedir. Sanal zorbalık, uyuşturucu kullanımı ve suç faaliyeti gibi akranlar tarafından kabul edilmeye çalışılan ergenler tarafından her türlü kendine zarar verici davranışa yol açabilir ve ölümcül sonuçlara yol açabilir (Badiuk, 2006). Ayrıca, sanal zorbalığın görülme biçimleri ;online kavga, çevrim içi zarar verme, iftira atma, başka bir kimliğe bürünme, başkalarının bilgilerini internet ortamında izinsiz kullanma, çevrim içi dışlama, sanal taciz, sanal tehdit davranışlar olarak tanımlanmıştır (Yaman,Eroğlu ve Peker, 2011). Bu araştırmanın amacı ergenlerin sanal zorbalık düzeyleri açısından cinsiyet, sınıf, anne baba tutumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılıklar olup olmadığının incelenmesidir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Çalışmada, nicel araştırma deseninden betimsel tarama modeline başvurulmuştur. Betimsel tarama modeli; geçmişte veya içinde bulunduğumuz dönemde de varlığını devam ettiren durumu olduğu gibi yansıtmayı amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2006).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, Ayazağa Anadolu İmam Hatip Lisesi (İstanbul / Sarıyer), Hendek Anadolu Lisesi (Sakarya / Hendek), Bursa Atatürk Anadolu Lisesi (Bursa / Osmangazi) okulları içerisinde 9.sınıf,10.sınıf,11. Sınıf ve 12. Sınıflarında yer alan 326 kız, 393 erkek olmak üzere toplamda 719 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin sınıf düzeylerine bakıldığında ise, 242'si (%33.7) 9.sınıf, 136'sı (%18.9) 10.sınıf, 174'ü 11.sınıf (%24.2) ve 167'si (%23.2) 12.sınıf olarak tespit edilmiştir. Tablo 1'de katılımcıların demografik özellikleri verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama sürecinde genel ve psikometrik özellikleri verilen Kişisel Bilgi Formu, Sanal Zorbalık Ölçeği (SZÖ) kullanılmıştır.

Ergenlerde Sanal Zorbalık Ölçeği: Álvarez-García, Barreiro-Collazo, Nú˜nez, ve Dobarro (2016) tarafından geliştirilen ergenlerde sanal zorbalık ölçeğinin araştırmacı tarafından Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçek uyarlama çalışması kapsamında, güvenirlik, madde analizi düzeltilmiş madde-toplam puan korelasyonu ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach alfa) .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucunda, Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği .92 bulunmuştur. Ölçeğin üç faktörlü yapısının toplam varyansı açıklaması % 57 olarak bulunmuştur. Ölçek için yapılan doğrulayıcı faktör analizinde üç boyutlu modelin iyi uyum verdiği görülmüştür

(x^2=600.31, sd=87, p=0.00, RMSEA=.085, NFI=.95, NNFI=.95, CFI=.96, IFI=.96, RFI=.94, GFI=.91, ve SRMR=.30). Yapılan analiz sonucunda, ergenlerde sanal zorbalık ölçeği Türkçe Formunun uygulandığı örneklem grubunda geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin madde toplam korelasyonları ve yapısal eşitlik modellemesine yönelik bulgular sunulmuştur.

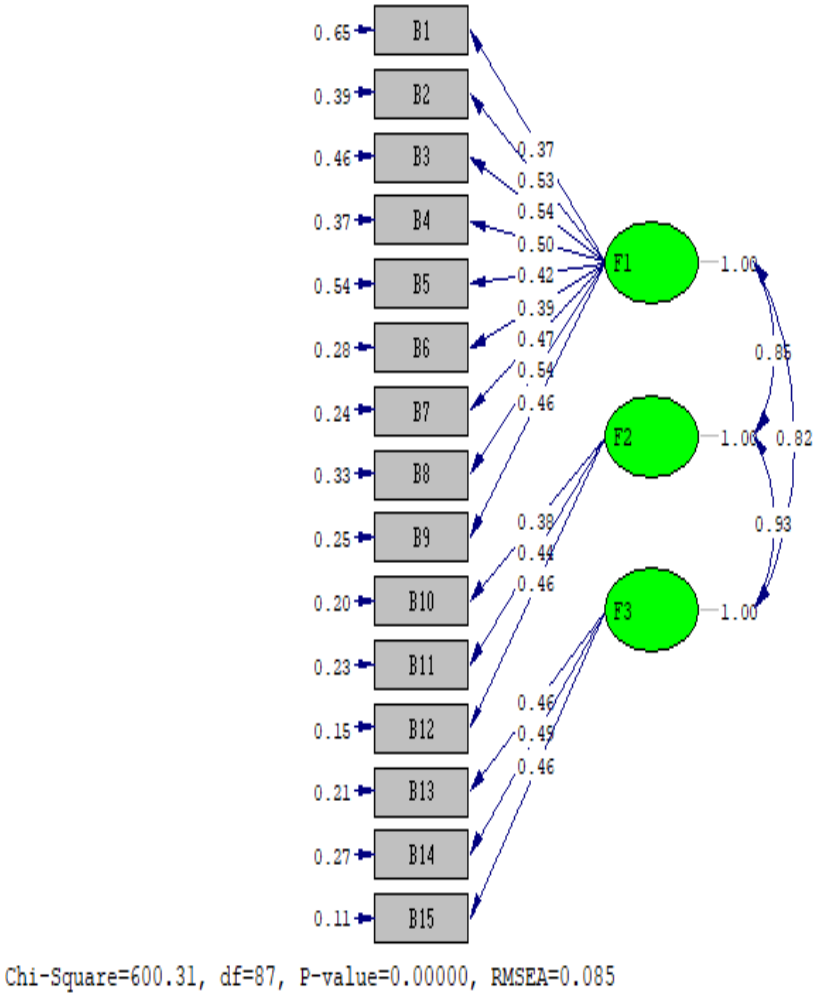

Şekil 1. Ergenlerde Sanal Zorbalık Ölçeği Yapısal Eşitlik Modellemesi

Bulgular ve Yorum

Ergenlerin sanal zorbalık değişkenine yönelik betimsel istatistikleri Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Sanal Zorbalık Düzeylerine İlişkin Mann Whitney U-Testi tablosu

Cinsiyet		N	Sıra Ort.	Sıra Top	MWU	W	Z	p
Sanal Zorbalık	Kız	326	394,8	128729	5268	130110	-4.13	,00
	Erkek	393	331,0	130110				

Analiz sonucunda Tablo 1 de, ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda, gruplar arasında kız öğrencilerin lehine istatistiksel açıdan $p<0.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Ergenlerin sanal zorbalık ölçeği sınıf değişkenine göre analiz sonuçları Tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 2. Kruskal-Wallis Testi sonucu

				Kruskal Wallis Testi		
	Sınıf Düzeyi	*N*	Sıra Ort.	*KiKare*	*Sd*	*p*
Sanal Zorbalık	9. Sınıf	242	365.7	5.9	3	**.114**
	10. Sınıf	136	322.3			
	11. Sınıf	174	376.5			
	12. Sınıf	167	365.1			

Analiz sonucunda gruplar arasında sanal zorbalık ölçeği sınıf değişkeni istatistiksel açıdan $p > 0.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Ergenlerin Aile genel Tutumu Değişkenine Göre Sanal Zorbalık Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 3 de verilmiştir.

Tablo 3. Ergenlerin Aile genel Tutumu Değişkenine Göre Sanal Zorbalık Kruskal Wallis Testi sonuçları

				Kruskal Wallis Testi		
	Aile tutumu	*N*	Sıra Ort.	*KiKare*	*Sd*	*p*
Sanal Zorbalık	Koruyucu	445	339	24.2	3	**.00**
	Baskıcı	113	438			
	İlgisiz	42	410			
	Demokratik	119	344			

Analiz sonucunda gruplar arasında istatistiksel açıdan $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için varsyanların eşit olmadığı durumlarda kullanılan Tamhane testi sonuçları ve betimsel istatistik sonuçları Tablo 4 de yer almaktadır.

Tablo 4: Ergenlerin Aile genel Tutumu Değişkenine açısından Sanal zorbalık düzeyleri Tamhane testi sonuçları

Aile genel Tutumu Değişkenine		**Ortalama farkı (I-J)**	**Standart sapma hatası**	**p**	**% 95 Güven Aralığı**	
					Alt Sınır	**Üst Sınır**
1	**2**	**-2,75959***	,72782	,001	-4,6993	-,8198
	3	-1,07164	,98636	,864	-3,7764	1,6331
	4	,06981	,62601	1,000	-1,5951	1,7348
2	**1**	**2,75959***	,72782	,001	,8198	4,6993
	3	1,68795	1,15798	,619	-1,4315	4,8074
	4	**2,82940***	,87172	,008	,5151	5,1437
3	1	1,07164	,98636	,864	-1,6331	3,7764
	2	-1,68795	1,15798	,619	-4,8074	1,4315
	4	1,14146	1,09685	,884	-1,8264	4,1093
4	1	-,06981	,62601	1,000	-1,7348	1,5951
	2	**-2,82940***	,87172	,008	-5,1437	-,5151
	3	-1,14146	1,09685	,884	-4,1093	1,8264

*1=Koruyucu Aile 2=Baskıcı/Otoriter Aile 3=İlgisiz Aile 4=Demokratik Aile * Ortalama fark 0.05 seviyesinde anlamlıdır.*

Tablo 4 incelendiğinde ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, aile tutumu düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılığın Baskıcı (2)-Koruyucu (1) aile tutumu ile Baskıcı (2)- Demokratik (4) aile tutumları arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Baskıcı aile sıra ortalamalarının istatistiki anlamda yüksek olduğu bulunmuştur.

Ergenlerin Sanal Zorbalık Düzeylerine Göre Aile Gelir Değişkenine İlişkin Bulgular Tablo 5 de verilmiştir.

Tablo 5 . Ergenlerin Sanal Zorbalık Düzeylerine Göre Aile Gelir Değişkenine İlişkin Bulgular

				Kruskal Wallis Testi		
	Gelir Düzeyi	*N*	Sıra Ort.	*KiKare*	*Sd*	*p*
Aile Genel Tutumu	Alt gelir	53	366			
	Orta gelir	603	352	**7.79**	**2**	**.020**
	Üst gelir	63	428			

Analiz sonucunda gruplar arasında istatistiksel açıdan $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için varyansların eşit olmadığı durumlarda kullanılan Tamhane testi sonuçları Tablo 6 da yer almaktadır.

Tablo 6: Ergenlerin Sanal Zorbalık Düzeylerine Göre Aile Gelir Değişkenine İlişkin Tamhane testi sonuçları

Aile gelir düzeyi		**Ortalama farklılıkları**	**Standart sapma hatası**	**p**	**% 95 Güven Aralığı**	
					Alt Sınır	**Üst Sınır**
1	2	,21434	,86980	,993	-1,9205	2,3492
	3	-2,57742	1,27794	,132	-5,6745	,5196
2	1	-,21434	,86980	,993	-2,3492	1,9205
	3	**-2,79176***	,99966	,020	-5,2368	-,3467
3	1	2,57742	1,27794	,132	-,5196	5,6745
	2	**2,79176***	,99966	,020	,3467	5,2368

**Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlı. 1= Altgelir; 2= Orta gelir ; 3=Yüksek gelir*

Tablo 6 incelendiğinde ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılığın Yüksek gelir düzeyine sahip aileye sahip ergenler ile (3)-Orta gelir düzeyine sahip ergenlerin aileleri (2) arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yüksek aile gelir düzeyine sahip ergenlerin sıra ortalamalarının istatistiki anlamda yüksek olduğu bulunmuştur.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda, gruplar arasında kız öğrencilerin lehine istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Keith ve Martin (2005) sanal zorbalığın cinsiyete göre farklılaştığını ve kızların erkeklerden daha sanal zorba olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Bu araştırmanın bulguları kız öğrencilerin erkeklerden daha fazla sanal zorbaca davranışlar gösterdiklerini göstermektedir. Kız öğrencilerin erkeklerden daha fazla sanal mağdur olduğunu savunan araştırmalar da vardır (Slonje ve Smith, 2008).

Ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Sınıf düzeyi değişkeninin ergenlerin sanal zorbalık düzeylere etkisi olmadığı yönünde alanyazında yer alan çalışmalar vardır. Soydaş (2011), yapmış olduğu çalışmada sınıf düzeyinde, zorbalık uygulama açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülürken, zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, aile tutumu düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda, anlamlı farklılığın Baskıcı -Koruyucu aile tutumu ile Baskıcı - Demokratik aile tutumları arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Baskıcı aile tutumu sıra ortalamalarının istatistiki anlamda yüksek olduğu bulunmuştur. Ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkileri, ebeveyn tutumları, sanal zorbalık üzerinde etkisi yaşanılan çevreye, akranlarla olan ilişkilere, ebeveynlerin sınır koyma, denetleme, ilgi gösterme gibi faktörleri içeren aile tutumlarına göre şekillenmektedir. Türkileri (2012) yapmış olduğu çalışmada, aile tutumunun, arkadaş çevresinin ve yaşanılan çevrenin gencin sanal zorbalık türü davranışlarda bulunmasında belirleyici olarak yer aldığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Ergenlerin sanal zorbalık ölçeğinden almış oldukları puanların, aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılığın yüksek gelir düzeyine sahip aileye sahip ergenler ile orta gelir düzeyine sahip ergenlerin aileleri arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ciminli (2016), Öğrencilerin ailenin gelir durumuna göre sanal zorbalık puanlarına ilişkin analiz sonuçları öğrencilerin ailenin gelir durumuna göre sanal zorbalık puanlarının anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir.

Araştırmanın sonuçları değerlendirilerek şu önerilerde bulunulabilir: Bu çalışmada öğrencilerin sanal zorbalık düzeyleri ölçme araçları aracılığı ile toplanan veriler yardımı ile ele alınmıştır. Farklı değişkenler ele alınarak yapılacak olan çalışmalar, sanal zorbalığı etkileyen etmenleri belirleme açısından faydalı olabilir. Araştırmada nicel veriler kullanılmıştır. Yapılacak nitel çalışmalar sanal zorbalığın altında yatan etmenleri belirlemede önemli katkı sağlayabilir. Okul yöneticilerine, öğretmenlere, ailelere ve öğrencilere gelişen teknolojik ilerlemeler kapsamında sorumlu bir şekilde ve etik değerlere uygun olarak kullanmalarını öğrenmeleri için hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Sanal zorbalığın önlenmesi açısından aileler; örnek olma, kurallar koyma ,filtre programlar uygulama, sanal zorbalığa maruz kalındığın rahatlıkla aile ile iletişime geçme, çevrimiçi davranış kuralları anlaşması yapılması sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Examination of The Levels of Cyber Bullying of Adolescents in Terms of Some Variables

*

Serhat Arslan – Ferahim Yeşilyurt

Sakarya University – FSM Vakif University

Bullying behavior encountered by students in the educational environment is among the problems awaiting solutions in recent years. Bullying behavior, the ecological theory of Bronfenbrenner, was used as a basis for investigating bullying behavior at micro, mezzo and macro levels. The interaction between these environments is also thought to be influenced by the demographic and family structure of adolescents. This idea shows that problems arise not only as a result of individual characteristics of children or their environment, but also as a result of interactions between the two. Research on bullying has shown that in addition to bullying behavior, victimization consists of many factors, such as individuals, families, social appearance, society and interaction between peers. Ecological theory and bullying behavior; peer environment, friends, teacher's reaction, culture and society are affected by explains. Olweus described violence as "violence or repression," which mentally and / or physically repeated. Olweus also states that bullying occurs when one or more people are constantly exposed to negative actions, making it difficult for the victim to defend himself because of the power imbalance. In addition, in order for an action to be called bullying, it is necessary to purposefully cause harm, to show a permanent nature, and to have a balance of power between bullying and victimization. Bullying / victim individuals are defined as the most problematic group because of higher levels of psychosocial incompatibility and behavioral problems. Victim/ Bully individuals; in addition to low self-control and social competence, which includes high levels of depression and problem behaviors, failure behaviors are observed in school. In some ways, there are similarities between cyber bullying and traditional bullying. These similarities can be classified as threats, mockery, humiliation, humiliation. The aim of this study was to investigate whether there were

differences between gender, class, parents attitude and family income levels in terms of adolescents ' cyber bullying levels. In this study, a descriptive scanning model was applied from quantitative research pattern. Sample of the research, in 2017-28 academic year, Ayazaga Anatolian Imam Hatip High School (Istanbul / Sarıyer), Hendek Anatolian High School (Sakarya / Hendek), Bursa Atatürk Anatolian High School (Bursa / Osmangazi). As a result of the analysis conducted to determine whether the scores of adolescents received from the scale of cyber bullying were significantly different than the gender variables, there was a statistically significant difference between the groups in favor of girls ' students. Keith and Martin (2005) concluded that cyber bullying differs from gender and that girls are more cyber bullying than boys. These results support the findings of the study. The findings of this study show that girls have more cyber bullying behavior than boys. There are also research that argues that girl students are more cyber victims than boys. The results of the analysis conducted to determine whether the scores of adolescents received from the scale of cyber bullying were significantly different than the class level variables did not differ significantly. There are studies in the literature that the class level variable has no effect on the cyber bullying levels of adolescents. In this study, it was found that there was no significant difference in the class level in terms of bullying practice, whereas there was a significant difference in the exposure to bullying. These results support the findings of the study. The results of the analysis conducted to determine whether the scores of adolescents received from the cyber bullying scale differ significantly from the family attitude level variable, concluded that significant differences were among repressive-protective family attitudes and repressive - democratic family attitudes. It was found that the pressure family attitude averages were high in terms of statistical significance. The relationship of adolescents with their parents, parental attitudes, the environment having an impact on cyber bullying, relationships with peers, parents ' boundaries, control, showing interest, such as factors are shaped according to family attitudes. Also stated that the family attitude, the friend environment and the environment of the young person were the determining factors in the conduct of cyber bullying. These results support the findings of the study. A significant difference was found in the results of the analysis to determine whether the scores of adolescents

received from the cyber bullying scale were significantly different from the family income level variables. According to the family income level variable, it was concluded that the difference was between the families of adolescents with high incomes and the families of adolescents with middle income. Ciminli, analysis results on cyber bullying scores according to the income status of the students show that the cyber bullying scores differ significantly from the income status of the students. The results of the study can be evaluated and suggested as follows: in this study, the students ' cyber bullying levels are discussed with the help of the data collected through the measurement tools. Different variables can be used to determine the factors that affect cyber violence. Quantitative data were used in the research. Qualitative studies can contribute to determining the underlying factors of cyber bullying. In-service training can be arranged for school administrators, teachers, families and students to learn to use them responsibly and in accordance with ethical values within the scope of the technological progress that develops. In order to prevent cyber bullying, families can be provided with an example ,setting rules, applying filter programs, communicating with the family easily when you are exposed to cyber bullying, and online conduct rules agreement.

Kaynakça / References

Arıcak, O. T. (2011). Sanal zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi, 2*(6), 10-12.

Ciminli, A. (2016). *Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin empati ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi*. Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan.

Craig, W. M., Pepler, D. J., ve Blais, J. (2007). Responding to bullying: What works? *International Journal of School Psychology, 28*, 15-24.

Hong, J. S. ve Eamon, M. K. (2012). Students' perceptions of unsafe schools: An ecological systems analysis. *Journal of Child ve Family Studies, 21*, 428-438.

İlhan, A.Ü. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorbalık ve internet saldırganlık düzeyleri ile sosyal medyaya ilişkin tutumlarının incelenmesi* (Çekmeköy Örneği). Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Keith, S., ve Martin, M. E. (2005). Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children and Youth, 13*, 224–228.

Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., ve Scheidt, P. (2001). Bullying behaviours among us youth: Prevalence and associations with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association, 255*(16), 1094-2100.

Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: facts and ıntervention. *Current Directions in Psychological Science, 4*(6), 196-200.

Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, victimization, and sexual harassment during the transition to middle school. *Educational Psychologist, 37*(3), 151-163.

Slonje, R. ve Smith, P. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology,49*,147-154.

Soydaş , D.K. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi, Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı,Yüksek lisans tezi.

Swearer, S. M., ve Doll, B. (2001). Bullying in schools: An ecological framework. *Journal of Emotional Abuse, 2*(2/3), 7-23.

Türkileri, N. (2012). *Ergenlerde sanal zorbalık: Nedenlerine ilişkin algılar, duygusal tepkiler ve baş etme yöntemleri ile zorbalık statüleri arasındaki ilişkiler*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji , Yüksek Lisans Tezi , Ankara.

Yaman,E.,Eroğlu,Y. ve Peker,A. (2011). *Başaçıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve sanal zorbalık*. İstanbul:Kaknüs Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Arslan, S. ve Yeşilyurt, F. (2019). Ergenlerin sanal zorbalık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11(18*), 27-42. DOI: 10.26466/opus.515067

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 01/04/2019

Finansal Gelişme ve Ekonomik Performans İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Bir Analiz

DOI: 10.26466/opus.535427

*

Hatice Armutcuoğlu Tekin* – Mert Ural**

* Arş. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, Söke / Aydın / Türkiye
E-Posta: hatice.armutcuoglu@adu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4594-6417
** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Buca /İzmir/ Türkiye
E-Posta: mert.ural@deu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3252-846X

Öz

Finansal krizlerin her bir ülke üzerinde farklı etkileri ortaya çıkmaktadır. Krizler, kimi ülkeleri derinden etkilerken, kimi ülkelerde oldukça az etkilidir veya etkili değildir. Bu durumunda, bu ülkelerin finansal gelişmişlik ve ekonomik performans düzeyleriyle ilgisi olduğu söylenebilir. Bu sebeple bu çalışmada küreselleşmenin yoğun yaşandığı bu dönemde finansal gelişmişlik derecesinin ve ekonomik performansın uzun dönemde ilişkili olduğu öngörülmektedir. Finansal gelişmişlik endeksi yüksek olan ülkelerin böyle zamanlarda daha kolay kaynak bulmaları sebebi ile ekonomik performansları daha yüksek olmaktadır. Ülkelerin ekonomik performansının güçlü olması, uluslararası yatırım yapan finansal sermaye açısından yatırım tercihi sebeplerinden biridir. Bu nedenle bu çalışmada finansal gelişmişlik ve ekonomik performansın uzun dönemli ilişkisinin, ulaşılabilir veri kısıtı sebebiyle 2006-2016 zaman aralığında 34 OECD ülkesi için araştırılması amaçlanmıştır. Finansal gelişmişliği ölçmek için finansal gelişme endeksi, ekonomik performansı ölçmek için ise Hanke'nin uyarladığı Barro sefalet endeksi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisinin varlığını tespit etmek amacıyla, yapısal kırılmaları dikkate alan Westerlund panel eşbütünleşme analizi yöntemi uygulanmıştır. Sonuç olarak, finansal gelişme ve ekonomik performans uzun dönemde ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler: *Finansal gelişme, Makroekonomik performans, Panel veri eşbütünleşme analizi.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 01/04/2019

Financial Development and Economic Performance Relationship: An Analysis For OECD Countries

*

Abstract

Financial crises have different effects on each country. While crises affect some countries deeply, they have little or no impact on others. In this case, it can be said that these countries' financial development and economic performance levels are related. For this reason, it is predicted that financial development and economic performance are related to long term in this period where globalization is deep. Countries with high financial development index have higher economic performance due to easier finding sources at such times. Strong economic performance of countries is one of the reasons of investment preference in terms of financial capital investing internationally. Therefore, in this case aims to investigate the long-term relationship between financial development and economic performance for 34 OECD countries in the period of 2006-2016 due to accessible data constraint. While financial development index was used to measure financial development, Barro misery index adapted by Hanke was used to measure economic performance. In order to determine the long-term relationship between variables, Westerlund panel cointegration analysis method considering structural breaks was applied. As a result, financial development and economic performance are related in the long term.

Keywords: *Financial development, Macroeconomic performance, Panel data coentegration analysis.*

Giriş

Finansal gelişme, finansal piyasaların genişlemesi ve gelişmesi olarak ele alınmasının yanı sıra finansal serbestleşme ve finansal inovasyonların ortaya çıkarılması olarak da değerlendirilmektedir. Paranın kullanılmaya başlaması, bunun yerini alan kredi kartları ve sanal kartlar, mübadele işlemlerinde büyük kolaylıklar sağlayarak ticaretin gelişmesinde ve artmasında oldukça etkili olmuştur. Artan teknoloji ile borsalarda işlem yapılması, dünyanın bir ucundan diğer ucuna şirketler kurularak yatırımların yapılması, bir ülkedeki bireyin tasarrufunun başka bir ülkede yatırım amaçlı faiz karşılığı kullandırılması gerçek olmuş, bu işlemler için harcanan zaman ise sanal işlemler sayesinde saniyelere düşmüştür. Finansal piyasalar geliştikçe ekonomik işlemler kolaylaşmış piyasaların entegrasyonu artmıştır. Ancak artan entegrasyon ise, bir ülkede ortaya çıkan finansal krizin diğer ülkeleri etkilemesini de kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla finansal gelişme ülkelerin makroekonomik performansına etki etmiştir.

Finansal gelişme seviyesinin farklılık göstermesi birçok faktöre bağlıdır. Yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin riski azaltma ve getiriyi arttırma arzusu, firmaların yeni teknolojiler ile müşteri memnuniyetini arttırma isteği, tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların maliyetleri azaltma ve verimliliği arttırma arzusu, finansal piyasadaki organların yasal mevzuatın yarattığı baskıdan kaçınma isteği, likiditeyi arttırma ve işlem kolaylığı sağlama isteği, dini inançlar, ekonomik göstergeler ve yatırımcı çekme becerisi, finansal krizler; finansal gelişmeyi etkileyen faktörler olarak sıralanabilir. Huang (2005) çalışmasında bir ülkenin finansal gelişme seviyesini o ülkenin kurumsal kalitesinin, coğrafi özelliklerinin, makroekonomik politikalarının, ülkedeki insanların gelir düzeylerinin ve kültürel özelliklerinin belirlediğini ifade etmiştir. Ağır, Peker ve Kar (2009) literatür taraması olarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında ülkelerin finansal gelişmişlik seviyelerinin neden birbirinden farklı olduğunu açıklamayı amaçlamışlar ve finansal gelişmenin belirleyicilerini araştırmışlardır. Bunun sonucunda ekonomik büyüme, finansal liberalizasyon, dış ticaretin serbestleşmesi, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, kurumsal yapı ve kalkınma, kamunun finansal sektördeki payı, piyasadaki denetleme mekanizmalarının etkinliği, mevduat

sigortasının varlığı, zorunlu karşılık oranlarının uygulanması, yasal mevzuatlar, makroekonomik politika uygulamaları ve politika tutarlılıklarındaki değişikliklerden dolayı ülkelerin finansal gelişmişliklerinin birbirinden farklı olduğu sonucuna varmışlardır.

Büyüme oranı, işsizlik oranı ve enflasyon makroekonominin performansını gösteren üç temel göstergedir. Ekonomik performansı güçlü olan ülkeler, finansal yatırımcı ve üretici açısından da önemli olup, genelde finansal gelişmişliği yüksek olan ülkelerdir. Bu bağlamda bu çalışmada finansal gelişme ve ekonomik performansın uzun dönemde ilişkisinin OECD ülkeleri için hem veriler ile hem de Westerlund yapısal kırılmaları dikkate alan eşbütünleşme analizi ile tespit edilip değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Literatürde finansal gelişme-ekonomik performans ilişkisini araştıran çalışmalarda, ekonomik performansın göstergesi olarak genelde sadece ekonomik büyüme oranı ele alınmaktadır, ancak bunun yanıltıcı sonuçlarının olabileceği düşünülmektedir. Nihayetinde gelişmiş ülkeler an itibariyle yüksek GSYİH rakamlarına sahiptir, gelişmekte olan ülkelerin ise GSYİH seviyeleri daha düşüktür. Ekonomik büyüme rakamları bu sebeple genel olarak gelişmekte olan ve/veya yükselen piyasa ekonomilerinde daha yüksektir. Bunun için bu çalışmada ekonomik performans endeksi, Barro (1999)'nun hükümet performanslarını kıyaslamak amacıyla oluşturduğu sefalet endeksi göstergeleri olan büyüme oranı, işsizlik oranı, enflasyon oranı ve uzun dönem faiz oranı değişkenleri ile oluşturulmuştur. Enflasyon ve işsizlik oranlarına bakıldığında ise bu oranlar gelişmekte olan ülkelerde daha yüksektir. Kriz dönemlerinde genel anlamda bu göstergelerden büyüme azalma eğilimine girerken, enflasyon ve işsizlik ise artma eğilimine girer. Uzun vadeli faiz oranı, ülkelerin borçlanmak için karşı tarafa olan ödeme riskinin fiyatını gösterdiğinden performans göstergelerinden biri olarak değerlendirilir. Literatürde bunların yanında cari denge, ödemeler dengesi, bütçe dengesi, yatırım/GSYİH, kamu borcu/GSYİH, dış borç/GSYİH, rezervler/dış borç, doğrudan yabancı yatırımlar/GSYİH, portföy yatırımları/GSYİH gibi alternatif değişkenlerin kullanıldığı çalışmalarda mevcuttur (Şanlısoy ve Çetin (2016); Benlialper vd. (2016)).

Teori ve literatür özeti

Bu çalışmada teori ve literatür üç başlık atında incelenmiştir. Öncelikle finansal gelişmişliği ve ekonomik performansın ölçülmesine yönelik literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra finansal gelişme ve ekonomik performans ilişkisine yönelik teorik çerçeveye yer verilmiştir.

Finansal gelişmenin ölçülmesi ve literatür özeti

Literatürde finansal gelişme için yapılan ampirik çalışmaların çoğu, ekonomik büyüme, istikrar ve adaletsizlik üzerinedir. Vekil değişken olarak da genellikle finansal derinliğin iki ölçüsü olan özel sektör kredilerinin GSYİH'ya oranı ve sermaye piyasası kapitalizasyonunun GSYİH'ya oranı kullanılmaktadır. Ancak finansal gelişmeyi sadece bu iki değişkenle ele almak finansal gelişmenin kapsamını daraltmaktadır. IMF bu eksikliği gidermek için "Rethinking Financial Deepening: Stability and Growth in Emerging Markets" adlı çalışmada finansal gelişme endeksini geliştirmiştir. Finansal gelişme endeksi hem finansal kurumlara hem de menkul kıymetler piyasasına ait; finansal derinlik, finansal erişim ve finansal etkinlik başlıkları altında birden çok gösterge ile oluşturulmaktadır. IMF, finansal gelişme endeksini oluştururken kullandıkları değişkenlerin sınıflandırmasını Şema 1'e göre yapmaktadır.

Şema 1'de gösterilen derinlik, piyasa ve kurumların boyutunu ve likiditesini; erişim, bireylerin ve şirketlerin finansal hizmetlere erişim kolaylığını; etkinlik ise, sermaye piyasalarının işlem düzeyini ve kurumların sürdürülebilir gelir ve düşük maliyet ile finansal hizmet sağlama yeteneğini ölçen göstergeleri içermektedir. Bu endeks 1980'den itibaren yıllık olarak 180 ülke için hesaplanmaktadır (IMF, 2018).

Finansal gelişme endeksi Şema 1'de görüldüğü üzere, finansal kurumları ve menkul kıymetler piyasasını içeren geniş kapsamlı bir endekstir. Finansal kurumlar, bankalar, sigorta şirketleri, yatırım fonları, emeklilik fonları ve banka dışındaki diğer finansal kurumlardan oluşurken, menkul kıymetler piyasası temel olarak hisse senedi ve tahvil piyasasından oluşmaktadır. Finansal gelişme endeksini oluşturmak için kullanılan göstergeler ise Tablo 1'de özetlenmiştir.

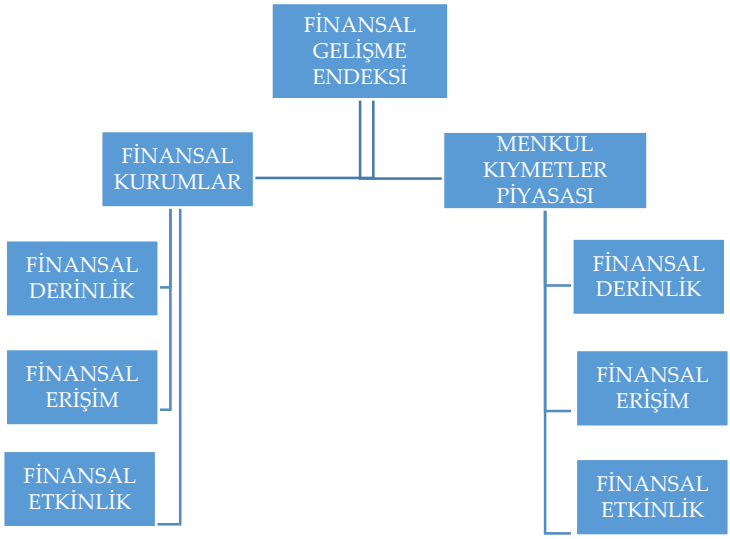

Şema 1. Finansal Gelişme Endeksi İçin Kullanılan Değişkenlerin Sınıflandırılması, IMF (2018).

Tablo 1. Finansal Gelişme Endeksinde Kullanılan Değişkenler

Finansal Gelişme Endeksi		
	Finansal Kurumlar	Menkul Kıymetler Piyasası
Derinlik	1. Özel sektör kredileri/GSYİH 2. Emeklilik fonu varlıkları/GSYİH 3. Yatırım fonu varlıkları/GSYİH 4. Sigorta primleri(Hayat sigortası vd.)/GSYİH	1. Sermaye piyasası kapitalizasyonu/GSYİH 2. Hisse senedi işlem hacmi/GSYİH 3. Uluslararası devlet iç borçlanma senetleri/GSYİH 4. Finansal olmayan uluslararası şirketlerin borçlanma senetleri toplamı/GSYİH
Erişim	1. 100000 yetişkin başına düşen ticari banka şube sayısı 2. 100000 yetişkin kişi başına düşen ATM sayısı	1. En büyük 10 şirket dışındaki piyasa kapitalizasyonu/Toplam kapitalizasyon 2. Hisse senedi ihraç eden şirketlerin toplam sayısı
Etkinlik	1. Net faiz marjı 2. Mevduat kar marjı 3. Faiz dışı gelir/Toplam gelir 4. Sabit maliyetler/Toplam maliyetler 5. Aktif karlılığı 6. Özsermaye karlılığı	1. Hisse senedi piyasası devir hızı (Hisse senedi işlem hacmi/Toplam kapitalizasyon)

Kaynak: *Sahay vd. (2015). "Rethinking Financial Deepening: Stability and Growth in Emerging Markets". IMF Staff Discussion Notes (SDNs).*

Bu endeks temel bileşenler analizi yöntemi ile IMF tarafından hazırlanmakta olup, her bir gösterge 0 ile 1 arasında normalleştirilmiştir. Ani değişimleri engellemek adına veriler %95 güven aralığında düzenlenmiştir. "1" değeri en yüksek finansal gelişme düzeyi, "0" değeri ise en düşük finansal gelişme düzeyini temsil etmektedir (Sahay vd. 2015, s.34).

Finansal gelişme ile ilgili yapılan çalışmalarda, finansal gelişmişliği ölçmek için birden çok gösterge kullanılmıştır. Bu göstergelerden literatürde en çok karşılaşılanlar ise, Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Finansal Gelişme Göstergeleri Olarak Kullanılan Değişkenlerin Literatür Özeti

Finansal Gelişme Göstergeleri Olarak Kullanılan Değişkenler	**Yazarlar**
Yurtiçi krediler/GSYİH, Yurtiçi krediler/GSMH	Kar ve Pentecost (2000), Ünalmış (2002), Antıntaş ve Ayrıçay (2010), Acaravcı vd. (2007)
Özel sektör kredileri/GSYİH, Özel sektör kredileri/GSMH	Kar ve Pentecost (2000), Ünalmış (2002), Aslan ve Korap (2006), Demir vd. (2007), Mercan ve Peker (2013), Law ve Singh (2013), Güngör ve Yılmaz (2008), Beck vd. (2000), Sağlam ve Erataş Sönmez (2017), Durusu Çiftçi vd. (2016), Rajan ve Zingales (2003).
M2/GSYİH, M2/GSMH	Sağlam ve Erataş Sönmez (2017), Gökdeniz vd. (2003), Antıntaş ve Ayrıçay (2010), Husueh vd. (2013), Graff ve Karman (2006), Güngör ve Yılmaz (2008), Öztürk vd. (2010).
M2Y/GSMH	Güneş (2013), Ünalmış(2002), Mercan ve Peker (2013), Kar vd. (2008).
Toplam mevduatlar/GSYİH	Kar ve Pentecost (2000), Ünalmış (2002), Demir vd. (2007), Güngör ve Yılmaz (2008), Rajan ve Zingales (2003)
Sermaye piyasası işlem hacmi/GSYİH, Semaye piyasası işlem hacmi	Güngör ve Yılmaz (2008), Kappel (2009), Oktayer (2007). Müslümov ve Gürsoy (2000)
Piyasa kapitilizasyonu/GSYİH	Müslümov ve Gürsoy (2000).

Tablo 2'deki değişkenler dışında temel bileşenler analizi ile finansal gelişme endeksleri oluşturulmuş, faiz oranı, M1, M2, M3 ve bunların GSYİH'ya oranları vb. gibi birbirinden farklı değişkenler de vekil değişken olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada birçok göstergeyi kapsaması

ve düzenli bir veri seti olması sebebiyle IMF tarafından geliştirilen finansal gelişme endeksi, finansal gelişmenin göstergesi olarak kullanılmıştır.

Ekonomik performansın ölçülmesi ve literatür özeti

Ekonomik performans genel olarak bir ülkenin hedeflerine ulaşmasındaki başarı oranı olarak da değerlendirilebilir. Ancak ekonomik performans, ülkeler arası karşılaştırma çalışmalarında büyüme, işsizlik, enflasyon, faiz oranı, cari açık, dış ve iç borçlanma, sermaye giriş çıkışları, yatırımlar vb. çeşitli makroekonomik göstergeler ile oluşturulan endekslere göre de değerlendirilmiştir. Ekonomik performans genellikle hükümetlerin performanslarını kıyaslamak veya ülkeler arası karşılaştırma yapmak amacıyla literatürdeki çeşitli çalışmalara konu olmuştur.

Ülkelerarası kıyaslama yapmayı sağlayan ve ekonomik performans göstergesi olarak kabul edilen bir diğer endeks ise sefalet endeksi, diğer adıyla hoşnutsuzluk(misery index) endeksidir. Sefalet endeksi ilk olarak Arthur Okun tarafından oluşturulmuş, daha sonra Robert Barro ve Steve H. Hanke tarafından farklı formülasyonlarla kullanılmıştır (Kenton, 2018). Okun Sefalet endeksi, Arthur Okun tarafından başkan Lyndon Johnson'un isteği üzerine 1960'ların sonunda oluşturulmuştur. Bu endeks işsizlik oranı ve enflasyonun toplamı ile oluşturulur, endeks değeri arttıkça ekonomik hoşnutsuzluk artarken, ekonomik performans azalmaktadır. Bu endeksin işsizliğin ve enflasyonun ekonomi üzerinde yarattığı ekonomik ve sosyal maliyeti yansıttığı varsayılır (Misery Indeks US, 2018). Barro Sefalet endeksi (bse), Amerika Başkanları Reagan ve Clinton'un dönemlerini karşılaştırmak amacıyla Robert J. Barro (1999) tarafından geliştirilmiştir. Barro (1999) önceki dönem hükümet performanslarını modelden arındırmak için Okun'un işsizlik ve enflasyon oranı değişimlerini ele alıp buna uzun dönem faiz oranlarındaki mutlak değişimi ve uzun dönem büyüme açığını (uzun dönem dengesi %3.1 olarak almıştır) eklemiştir. Mahfi Eğilmez (2018) "Sefalet Endeksi ve Türkiye" çalışmasında Barro Sefalet Endeksini aşağıdaki denklemle ifade etmiştir.

Barro Sefalet Endeksi (bse)=(Enflasyon oranı+İşsizlik oranı+Faiz Oranı)-Büyüme Oranı

Burada ilk üç gösterge sefaleti arttırdığı için toplanırken, büyüme oranı sefaleti azalttığı için denklemde eksi değer olarak yer alıyor. Yine bu değerin artması ekonomik performansdaki bozulmayı ifade etmektedir. Aslında bu denklem 98 ülkenin performansını değerlendirmek için Steve H. Hanke tarafından uyarlanarak oluşturulmuştur (Hanke's Annual Misery Index, 2017). Çalışma kapsamındaki ekonomik performans hesaplamaları, bu formülasyona göre yapılmıştır. Hesaplamalar mutlak değişimler üzerinden yapılmadığı için bu endeksi, Hanke sefalet endeksi olarak adlandırmak daha yerinde olacaktır. Hanke sefalet endeksinin ekonomik performans göstergesi olarak seçilmesinin sebebi, üç temel makroekonomik gösterge olan ekonomik büyüme, işsizlik oranı ve enflasyon oranını içermesinin yanı sıra ülkelerin risk göstergelerinden biri olan 10 yıllık tahvil faiz oranını içermesidir. Çalışmanın hükümetler arası ve dönemsel performans karşılaştırması olmaması, ülkeler arası bir analiz olması da bu seçimde rol oynamıştır.

Oskay (2018) da, küresel kriz sonrasında kırılgan beşli ülkelerin ekonomik performansını değerlendirmek için Barro sefalet endeksi göstergelerini kullanmıştır. Kibritçioğlu (2007) Türkiye'deki hükümetlerin makroekonomik performanslarını karşılaştırdığı çalışmasında, "enflasyon oranı, işsizlik oranı, imalat sanayi üretim endeksi artış oranı, cari hesap fazlası/GSYİH, faiz oranı, kamu kesimi borçlanma gereği/GSYİH, cari reel efektif döviz kurunun uzun dönem denge değerinden uzaklık derecesi, döviz tevdiat hesapları/M2 para arzı, toplam dış borç stoğundaki artış oranı, İMKB ulusal 100 endeksindeki artış oranı" değişkenlerini standardize edip, bu değişkenlerin ortalamasını alarak farklı değişken bileşimlerinden oluşan beş adet performans endeksi oluşturmuştur. Al ve Baday Yıldız (2019), Güran ve Tosun (2005), Moesen ve Cherchye (1998) sihirli kare yaklaşımının göstergeleri olan enflasyon, cari denge, büyüme ve işsizlik göstergelerini kullanarak Türkiye için yıllara göre makroekonomik performans karşılaştırması yapmışlardır. Setterfield (2009) üç temel makroekonomik göstergeye ekonomik eşitsizlik ve güvensizlik değişkenlerini ekleyerek farklı ağırlıklar kullanarak endeks geliştirmiştir ve ağırlıkları belirlemenin endeks oluşturmanın güvenilirliği açısından önemli olduğunu ifade etmiştir. Asher vd. (1993) sefalet endeksi değişkenlerine ek olarak yoksulluk oranı ve gelir adaletsizliği derecesini de ekleyerek farklı ağırlıklar verildiğinde sonucun

farklılaştığını göstermişlerdir. Alesina ve Summers (1993), merkez bankası bağımsızlığı ve ekonomik performans ilişkisini araştırdıkları çalışmada makroekonomik performansı, enflasyon oranı, ortalama reel GSMH büyüme oranı, kişi başına reel GSMH, işsizlik oranı ve reel faiz oranlarının ortalamaları ve varyansları ile değerlendirmişlerdir.

Finansal gelişme ve ekonomik performans ilişkisine yönelik literatür özeti

Finansal gelişme ve ekonomik performans arasındaki ilişkiye yönelik literatür incelendiğinde, bu çalışmaların ekonomik performans göstergesi olarak daha çok ekonomik büyümeyi ele aldığı tespit edilmiştir. Ancak ekonomik performansın sadece ekonomik büyüme olarak değerlendirmesinin eksik olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışmada büyüme, enflasyon, işsizlik oranı ve uzun dönem faiz oranını içeren ekonomik performans endeksi oluşturulmuştur. Literatür incelendiğinde finansal gelişme ile tüm bu değişkenleri içeren herhangi bir ekonomik performans ilişkisinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Vivien Kappel (2009) doktora tez çalışmasında finansal gelişme ve ekonomik performans göstergeleri olarak büyüme, gelir adaletsizliği, eşitsizlik ve yoksullukla ilgili farklı modellerle tahminler gerçekleştirmiştir. Darrat vd. (2006) "Finance and Macroeconomic Performance" adlı çalışmalarında yine temel makroekonomik performans göstergesi olarak reel GSYİH büyümesini almışlar, bunun yanında sektör politikalarını belirlemede yardımcı olmak için reel tüketim ve reel yatırım büyüme oranları değişkenlerini de alarak eşbütünleşme analizi yapmışlardır. Çalışmalarında kısa dönemde finansal gelişme ekonomik performansı etkilemezken, uzun dönemde etkilemektedir sonucunu elde etmişlerdir. İbrahim (2011)'in Tayland için sermaye piyasası gelişimi ve makroekonomik performans ilişkisini VAR analizi ile inceledikleri çalışmada, makroekonomik performansı temsilen GSYİH büyüme oranını, kontrol değişkeni olarak da yatırım oranı ve enflasyon oranını kullanmışlardır. Bunun sonucunda sermaye piyasası gelişimi ile makroekonomik performansın uzun dönemde ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Finansal gelişme ve ekonomik performans ilişkisini inceleyen literatür kısıtlı olduğu için çalışmada finansal gelişme-büyüme, finansal gelişme-

enflasyon, finansal gelişme- işsizlik, finansal gelişme -faiz oranları arasındaki ilişkiler ayrı ayrı kısaca incelenmiştir. Yine yapılan literatür araştırması sonucunda finansal gelişme ve uzun dönem faiz oranı ilişkisini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Finansal gelişme ekonomik gelişme kalemlerinden biri olan büyümeyi sermaye birikimi ve teknolojik gelişme kanallarıyla etkilemektedir (Seven, 2015, s.54). Finansal gelişmenin reel ekonomiyi etkileyebilmesi için finansal piyasalarda artan para hacminin reel yatırımlara kaynak sağlaması önem arz etmektedir. Finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisine yönelik çalışmaların temelleri King ve Levine (1993)'nin "Finans, Girişimcilik ve Büyüme Teorisi ve Amprik Uygulama" adlı çalışmalarına dayanmaktadır. Bu çalışmaya göre finansal sistem verimliliği arttırarak girişimciliği dört farklı yolla etkilemektedir. Birincisi finansal sistem en iyi projelerin seçilmesini ve iyi girişimcilerin potansiyellerini ortaya koymasını sağlar. İkincisi projeler için finansal kaynak bulunmasını kolaylaştırır. Üçüncüsü yatırımcıların inovatif eylemlerinin sonucu ortaya çıkan riskin dağıtılmasını sağlar. Son olarak finansal sistemde var olan teknolojinin üretime adapte edilmesi ile yapılan inovasyonların potansiyelinin artmasına katkıda bulunur. Bu nedenle finansal sitemin gelişmişliği girişimcilerin verimliliğini arttırarak ekonomik büyümeye katkıda bulunur. Gurley ve Shaw (1955) ise finansal gelişmişlik ve kurumsallık aracılığı ile sağlanabilen finansal kontrolün parasal kontrole göre daha başarılı olup büyüme oranını etkileyeceği düşünülse bile, bu durumun finansal varlıkların çeşitliliğine, ülkenin borçlanma ve talep yapısına göre farklı etki edeceğini belirtmişlerdir. Günümüzde bilinen McKinnon-Shaw hipotezinde finans büyüme ilişkisi ise finansal serbestleşmenin artması ile birlikte, finansal aracılar ve düşük faiz oranları aracılıkları sayesinde tasarruf sahipleri ve yatırımcılar fonları verimli kullanacak ve böylece hem yatırımlar hem de tasarruflar artarak ekonomik büyümeye olumlu etki edecektir şeklinde ele alınır (Molho, 1986, s.90-92). Bu yaklaşımların yanında ekonomik büyümenin de finansal gelişmeyi etkilediği, çift taraflı nedensellik, negatif ilişki veya ilişkisiz olduğuna dair literatürde birçok çalışma mevcuttur (Kar ve Pentecost, 2000; Doğan, 2002; Gökdeniz vd., 2003; Aslan ve Korap, 2006; Ekinci ve Gül, 2007).

Finansal gelişme ve enflasyon ilişkisine bakılırsa, enflasyon olan ülkelerde genel olarak talep fazlası olduğundan üretim eksikliği sebebi ile genel olarak bu ülkelerin ithalata bağımlı ya da yüksek borca sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu ülkelerde ödeme riski olduğu için faiz oranları daha yüksek olmakta ve finansal gelişme de zaman zaman bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Azariadis ve Smith (1996), Moore (1986)'un yapmış oldukları çalışmalara göre; enflasyon oranının yüksek olması tasarrufların getirisinde azalmaya sebep olur, dolayısıyla bu da tasarrufların kendisinde azalmaya sebep olur. Bu azalış ise kredi kaynaklarının azalmasına sebep olarak, finansal sektörü olumsuz etkiler şeklinde yorumlamışlardır. Schreft ve Smith (1997), Huybens ve Smith (1998) enflasyon oranındaki yükseklik ekonomide bozulmalara yol açarak ekonomiyi denge durumundan uzaklaştırmakta ve yüksek enflasyon oranını takip eden yüksek faiz oranları sebebi ile finansal piyasaların etkinliği bu ekonomilerde azalmaktadır. Boyd vd. (1996) ise enflasyon oranı belli bir oranın üzerinde (örneğin %40) ise bu negatif kolerasyonun daha yüksek ve güçlü olduğunu, büyümeyi de olumsuz etkilediğini belirtmektedirler. Bunun yanında finansal gelişmenin enflasyon üzerindeki etkisinin yönünü belirlemek güçtür. Finansal gelişmişlik endeksi düşük olup, enflasyon oranı düşük olan Çek Cumhuriyeti, Meksika, Slovakya gibi birçok ülke mevcuttur. Ancak finansal gelişme oranı yüksek olan ülkelerde enfasyon oranının düşük (%4'ün altında olduğu) söylenebilir.

Finansal gelişme işsizlik oranı arasında bir ilişki kurulduğunda, muhakkak ki finansal gelişmenin işsizliğe olumlu ya da olumsuz katkısı vardır. Hem ulusal hem de uluslararası arenada yer alan finansal firmalar birçok kişiye istihdam olanağı sunmaktadır. Kaynak ihtiyacı olan girişimciler veya inovatörler finansal aracılar aracılığı ile ihtiyacı olan fonu elde ederek yeni iş alanları ve iş imkanları yaratmaktadır. Uluslararası artan finansal sermaye tüketim üretim döngüsünü gösteren çarpan etkisi ile dünya genelinde istihdamın artmasına katkıda bulunmaktadır. Suki (2006)'de Sırbistan için yapmış olduğu çalışmasında finansal sektörün gelişiminin yatırım fırsatlarını arttıracağı ve böylece istihdam olanaklarının artacağı sonucuna ulaşmıştır (Akt: Kanberoğlu, 2014, s.87). Ancak kırılgan bir yapıya ve birçok faktöre bağlı olan finans sektöründe veya reel sektörlerde görülen kriz dönemlerinde alınan ilk önlem eleman sayısında kısıtlamaya gitmektir. Bu da işsizlik oranında yükselişe sebep olmaktadır.

Ancak işsizliğin finansal gelişme üzerinde katkısı olduğunu söylemek zordur. Çünkü finansal gelişme daha çok teknolojiye olmak üzere, gelir düzeyi, kalifiye beşeri sermaye, küreselleşme, kültür, ekonomik istikrar gibi birçok faktöre bağlıdır. Gatti vd. (2012) ise finansal piyasalar ve işsizlik ilişkisini araştırdıkları çalışmalarında, kredi piyasalarında artan rekabet ve işgücü esnekliğinin işsizliği azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Kanberoğlu (2014) ise Türkiye için yapmış olduğu çalışmasında işsizlik ve finansal gelişme göstergeleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmiştir.

Finansal sistemde faiz önemli bir yere sahiptir. Çünkü faiz, sermayenin fiyatıdır. Tasarruf ve yatırımlar açısından likidite tercihinin önemli bir belirleyicisidir. Tabii ki yatırımcı veya borçlu için de maliyet unsurudur. Faiz oranı, enflasyon geri ödememe riski, vade gibi birçok unsura göre değişir. Bu sebeple faiz oranları ülkelerin finansal risklerinin bir göstergesi olarak sayılabilir. OECD ülkelerine bakıldığında finansal gelişmişlik endeksi yüksek ülkelerin genelinde uzun vadeli faiz (on yıllık tahvil faiz oranlarının) oranlarının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ancak kamu ve özel sektör borcu yüksek olan ülkelerde faiz oranları yükselmektedir. Yüksek borç yüksek faiz sarmalına giren ülkelerin bu durumunun finansal gelişmişliklerini ve likiditelerini olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

OECD ülkelerinin finansal gelişme ve ekonomik performans değerlendirmesi

Çalışmanın üçüncü kısmında IMF veri tabanından elde edilen finansal gelişmişlik endeksi verileri ile ülkelerin ortalamaya ve yayınlanan son veri tarihi olan 2016 yılına göre finansal gelişmişlik düzeyi sıralamaları yapılmıştır. Daha sonra bu sıralama Hanke'nin uyarladığı sefalet endeksinden faydalanarak ekonomik performans için gerçekleştirilmiştir. Hanke'nin uyarlanmış sefalet endeksi verileri IMF, OECD ve Eurostat veri tabanından elde ettiğimiz veriler ile tarafımızca hesaplanmıştır. Tablo 3, 4, 5 ve 6'da yer alan bilgilere göre ülkelerin başarı ve başarısızlık nedenlerinin değerlendirmesi yapılmıştır.

Tablo 3, OECD ülkelerinin yıllara göre finansal gelişmişlik endeksi değerlerini, Tablo 4 ise OECD ülkelerin 2006-2016 yılları ortalamasına ve

son değer olan 2016 yılına göre, ülkelerin finansal gelişmişlik başarı sırasını vermektedir. Finansal gelişmişlik endeksi en iyi olan ülke 0.94 puanla İsviçre'dir. 2007 yılında en yüksek finansal gelişmişlik endeksi puanı olan 1 tam puan seviyesini yakalamıştır. Dünyanın en büyük ve saygın bankaları İsviçre'de bulunmaktadır. Ayrıca yatırımcıları korumak adına çıkarttıkları banka gizliliği kuralları yabancı sermayeyi çekmede etkili olmuştur. Bunun yanında istikrarlı ekonomileri, düşük enflasyon ve işsizliğe sahip olmaları, alım gücü yüksek vatandaşlara sahip olmalarını sağlamıştır. İsviçre'nin finansal ürünlere ve güvenlik ağlarına yaptıkları yatırımlar ve bu alanda geliştirdikleri reformlar başarıyla sonuçlanmıştır. Bu anlamda Zürih dünyanın finans merkezi olarak görülmektedir (IFFC A, 2018). Finansal gelişme anlamında ikinci en iyi ülke 0.88 puanla Avustralya'dır. Avustralya başarısını güçlü ekonomik yapısına ve güçlü temellere dayanan dengeli finans sistemine borçludur. Yabancı sermayenin yatırım tercihlerinde en önemli etkenlerden biri olan istikrarlı bir ekonomiye sahip olması ve kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkeye yüksek notlar vermesi, ülkenin sermaye çekme oranındaki başarısını arttırmıştır, bu durumda finansal anlamda güçlenmesinde etkili olmuştur (Ticaret, 2018). İspanya ve ABD'nin ortalama 0.87 puanla üçüncü en iyi finansal gelişmişlik performansına sahip oldukları görülmektedir. İspanya'nın başkenti olan Madrid önemli finans merkezlerinden biridir. Madrid Avrupa'nın en büyük üçüncü borsası olarak görülmektedir. Bu anlamda İspanya'da güçlü bir uluslararası bankacılık yapısına ve iyi bir denetim sistemine sahiptir. Ayrıca düşük işlem maliyetleri, cazip vergi sistemleri ve sigortacılık alt yapıları, lojistik yapılanmaları İspanya'nın finansal başarısını olumlu etkilemiştir (IFFC B, 2018). ABD ise uluslararası finans merkezlerinden biri olan Newyork Borsası'na sahiptir. ABD dolarının dünya çapında kabul görmesi, dünyanın en iyi bankalarının burada kurulması, yatırımcıların genellikle uluslararası para birimi dolar üzerinden borçlanması, ABD'nin büyük ve çok uluslu şirketlere sahip olması ve bu tür yatırımcıları çekmedeki başarısı finansal başarısına yansımıştır (IFFC C, 2018).

Tablo 3 ve Tablo 4 incelendiğinde 2008 finansal krizinin ülkelerin finansal gelişmişlik endekslerinde genel olarak bir azalmaya sebep olduğu görülmektedir. Bunun yanında Avustralya, Kanada, ABD, İspanya, İngiltere finansal gelişme endeksi 0.85 ve üzerinde olan ülkelerdir. Yunanistan,

Hollanda, Norveç, İzlanda ve Slovenya'nın finansal gelişme performanslarında son dönemde ortaya çıkan azalmalar dikkat çekmektedir. Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Polonya, Slovakya, Letonya, Türkiye, Meksika, Slovenya finansal gelişme endeksi 0.50'nin altında olan OECD ülkeleridir. Türkiye 2016 itibariyle 34 OECD ülke içinde finansal gelişmişlik sıralamasında 25. Sırada yer almıştır. Sıralama olarak çok başarılı olmasa da, yıllara göre değerlendirildiğinde, finansal gelişmişliğini yıllar itibariyle arttırmayı başarabilmiştir. Litvanya ise bu sıralamadaki en başarısız ülkedir. Başarı sıralamalarına bakıldığında, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin finansal gelişmişliğine yansıdığı görülmektedir.

Tablo 3. OECD Ülkelerinin Yıllara Göre Finansal Gelişmişlik Endeksi Değerleri

Ülkeler	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**Ortalama**
Avustralya	0,90	0,95	0,87	0,88	0,89	0,90	0,86	0,84	0,84	0,86	0,85	0,88
Kanada	0,81	0,83	0,84	0,87	0,83	0,87	0,86	0,86	0,87	0,87	0,86	0,85
Fransa	0,82	0,82	0,81	0,76	0,78	0,79	0,76	0,75	0,76	0,76	0,76	0,78
İspanya	0,91	0,91	0,86	0,88	0,86	0,84	0,82	0,84	0,89	0,89	0,88	0,87
ABD	0,86	0,87	0,84	0,87	0,87	0,86	0,87	0,87	0,88	0,89	0,87	0,87
Belçika	0,61	0,65	0,66	0,59	0,57	0,57	0,56	0,58	0,56	0,61	0,58	0,59
İrlanda	0,78	0,79	0,79	0,77	0,75	0,68	0,71	0,74	0,71	0,69	0,69	0,74
Hollanda	0,84	0,85	0,80	0,82	0,81	0,76	0,72	0,72	0,70	0,70	0,71	0,77
Norveç	0,76	0,80	0,75	0,78	0,74	0,74	0,68	0,65	0,68	0,69	0,69	0,72
İngiltere	0,90	0,94	0,88	0,89	0,84	0,84	0,82	0,84	0,84	0,83	0,82	0,86
Almanya	0,80	0,79	0,76	0,77	0,75	0,73	0,72	0,70	0,71	0,73	0,70	0,74
İsveç	0,80	0,83	0,75	0,78	0,76	0,74	0,73	0,73	0,72	0,72	0,72	0,75
İsviçre	0,82	1,00	0,98	0,95	0,93	0,95	0,91	0,93	0,93	0,95	0,94	0,94
Dani-marka	0,72	0,74	0,66	0,73	0,72	0,66	0,68	0,67	0,67	0,67	0,64	0,69
Finlandiya	0,69	0,69	0,63	0,60	0,68	0,70	0,68	0,69	0,68	0,68	0,66	0,67
Yeni Zelanda	0,56	0,55	0,55	0,57	0,58	0,59	0,59	0,57	0,58	0,57	0,61	0,57
Japonya	0,84	0,86	0,82	0,82	0,83	0,81	0,81	0,85	0,85	0,87	0,87	0,84
Avusturya	0,72	0,75	0,77	0,69	0,68	0,67	0,65	0,65	0,63	0,62	0,64	0,68
İtalya	0,79	0,80	0,78	0,79	0,77	0,77	0,79	0,78	0,80	0,82	0,80	0,79
Portekiz	0,72	0,81	0,74	0,70	0,71	0,66	0,65	0,68	0,73	0,70	0,69	0,71
Çek Cum.	0,40	0,40	0,42	0,37	0,35	0,37	0,36	0,37	0,37	0,37	0,37	0,38
Yunani-stan	0,60	0,63	0,69	0,64	0,64	0,63	0,56	0,59	0,62	0,56	0,54	0,61
Macaristan	0,50	0,56	0,53	0,57	0,57	0,52	0,46	0,46	0,43	0,42	0,44	0,50
İzlanda	0,85	0,85	0,71	0,57	0,53	0,62	0,59	0,59	0,56	0,57	0,54	0,63
İsrail	0,56	0,58	0,65	0,62	0,64	0,62	0,59	0,58	0,59	0,61	0,57	0,60
Kore	0,81	0,82	0,79	0,83	0,81	0,83	0,86	0,85	0,85	0,85	0,86	0,83
Litvanya	0,33	0,33	0,30	0,29	0,30	0,27	0,27	0,26	0,26	0,26	0,26	0,28

Polonya	0,42	0,46	0,48	0,46	0,47	0,49	0,48	0,48	0,47	0,47	0,47	0,47
Slovakya	0,27	0,28	0,29	0,30	0,31	0,30	0,31	0,32	0,32	0,32	0,32	0,30
Letonya	0,34	0,36	0,34	0,35	0,35	0,33	0,32	0,31	0,29	0,28	0,29	0,32
Şili	0,48	0,52	0,51	0,53	0,51	0,51	0,50	0,51	0,50	0,47	0,47	0,50
Türkiye	0,43	0,46	0,45	0,47	0,49	0,48	0,49	0,51	0,52	0,51	0,50	0,48
Meksika	0,33	0,40	0,39	0,38	0,40	0,39	0,40	0,42	0,38	0,39	0,41	0,39
Slovenya	0,54	0,57	0,53	0,58	0,54	0,50	0,49	0,46	0,42	0,39	0,39	0,49

Tablo 4. OECD Ülkelerinin Finansal Gelişmişlik Sıralamaları

Sıra No	**Ortalama**	**2016**	**Sıra No**	**Ortalama**	**2016**
1	İsviçre	İsviçre	18	Avusturya	Danimarka
2	Avustralya	İspanya	19	Finlandiya	Avusturya
3	İspanya	ABD	20	İzlanda	Yeni Zellanda
4	ABD	Japonya	21	Yunanistan	Belçika
5	İngiltere	Kanada	22	İsrail	İsrail
6	Kanada	Kore	23	Belçika	İzlanda
7	Japonya	Avustralya	24	Yeni Zelanda	Yunanistan
8	Kore	İngiltere	25	Şili	Türkiye
9	İtalya	İtalya	26	Macaristan	Şili
10	Fransa	Fransa	27	Slovenya	Polonya
11	Hollanda	İsveç	28	Türkiye	Macaristan
12	İsveç	Hollanda	29	Polonya	Meksika
13	Almanya	Almanya	30	Meksika	Slovenya
14	İrlanda	İrlanda	31	Çek Cum.	Çek Cum.
15	Norveç	Norveç	32	Letonya	Slovakya
16	Portekiz	Portekiz	33	Slovakya	Letonya
17	Danimarka	Finlandiya	34	Litvanya	Litvanya

Tablo 5'de verilen Hanke'nin uyarlanmış performans endeksine göre endeks notunun azalması ekonomik performansın iyileşmesi anlamına gelmektedir. 34 OECD ülkesinin ekonomik performansına bakıldığında Avustralya, Kanada, Fransa, ABD, Hollanda, Norveç, İsviçre, İsveç, Japonya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Kore gibi ülkelerin endeks değerleri daha istikrarlıdır.

İsviçre'nin 11 yıllık bu sürecin 9 yılında birinci veya ikinci sırada en başarılı ülke olarak yer alması dikkat çekmektedir. İsviçre'nin finansal gelişmişlik performans olarak da en başarılı ülke olması, finansal gelişmişlik ve ekonomik performansın pozitif ilişkisinin önemli örneklerinden biri olarak gösterilebilir. İsviçre gelişmiş ülke kategorisinde yer alması sebebiyle düşük, zaman zaman da negatif büyüme oranlarına sahiptir. İsviçre'de fiyatlar genel düzeyi sıfıra yakın olmakla birlikte, genellikle paranın satın alma gücü artmaktadır. Bu ekonomideki arz

fazlasından kaynaklanmaktadır. İşsizlik oranı da %3-4 arasında oldukça düşük değerlerdedir. Ülke riskini gösteren uzun dönem faiz oranı da %3'ün altında, son dönemde sıfıra yakındır. İsviçre'nin hem finansal hem de ekonomik performans anlamında diğer ülkelerden daha fazla başarılı olmasının nedenleri Katzenstein'in (1980) "Capitalism in one Country? Switzerland in the International Economy" adlı çalışmasından faydalanılarak açıklanmıştır. İsviçre bu başarısını para politikasını yönetmedeki başarısına ve sanayi ürünleri ihracatına bakış açısına borçludur. Ülke küçük olsa da uluslararası pazarlar büyüktür felsefesi ile hareket edilmektedir. Uluslararası serbestleşme, değişime uyum, özel girişimlere bağlı yurtiçi istikrar olmak üzere üç önemli stratejiye sahiptirler. İsviçre dünyanın en düşük gümrük tarifesine sahiptir, bu da ihracatın artmasında önemli rol oynamıştır. İthalat kısıtlamaları yerine ihracat teşvikleri uygulanmaktadır. İhracat sigortası kur ve satış riskini azalttığı için firmalar üretimlerini rahatlıkla arttırabilmiş, çokuluslu firmaların ve KOBİ'lerin büyümesi sağlanmıştır. Tek taraflı barış sözleşmesi, ülkenin savaş riskini minumuma indirmiştir. Bunun yanında banka ve hesap bilgilerinin gizliliği konusundaki başarısı yatırımları çekmede etkili olmuştur. Finansal anlamdaki gücü doğal olarak ekonomik göstergelerine yansımıştır. Büyük bankaları ve Merkez bankası birlikte hareket etmektedir ve kriz dönemlerinde büyük bankalar fonlama kısmında ülkeye destek olduğu için ülke istikrarı bozulmamaktadır. İhracat teşviklerinin 3/5'ini özel bankalar karşılamaktadır. Bu da ülkede her bir firmanın bir bütün olarak hareket ettiğinin ayrı bir göstergesidir. Bu sayede ülkede oluşan istikrar, portföy yatırımlarını çekmede etkili olmaktadır. Ülke Ar-Ge faaliyetlerine önem vermektedir, Ar-Ge ilk yıllarda devlet sponsorluğunda yapılmış, daha sonra Ar-Ge harcamalarının %80'i özel firmalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Devletin ekonomideki rolü sınırlıdır. Bireysel tasarruf oranı ve sigorta fonları oldukça yüksek olduğu için vergi kesintileri yapılabilmiştir. Bankalar bağımsızdır, siyasi otoriteye göre uygulamalar yapmazlar. İsviçre'nin politik yapısının en temel özellikleri ise; sosyal demokrasi, yüksek derecede fikir birliği ve politika sürekliliğidir. Önemli bir yasa değişikliği durumunda referandum yolu tercih edilir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi geçerlidir. Tarafsızlık ve evrensellik dış politika stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Özetle; İsviçre'nin savaşa karşı tarafsız duruşu, finansal gizlilik anlayışı, sahip olduğu istikrar ve ihracat sigorta

fonları onu ekonomik performans anlamında diğer ülkelerden daha başarılı kılmıştır.

Japonya ise ekonomik performans anlamında yine ilk üçte yer alan ülkelerden biri olmuştur. Bu ülke gücünü, istikrarlı siyasi iktidarın, büyük şirketlerin ve güçlü bürokrasinin işbirliği içinde çalışmasından almıştır. Büyük şirket gruplarına finansal kolaylıklar sağlanmış ve bu şirketlerde çalışanlara ömür boyu iş garantisi verilmiştir (Ateş, 2003, s.5). Gelişmiş ülke kategorisinde yer alan Japonya'nın da ekonomik büyüme kategorisinde çok başarılı olduğu söylenemez. 2006-2016 yılları arasında daralmalar yaşamış ve 2010 dışında büyüme oranı %2'yi aşmamıştır. Japonya paranın değerini korumayı başaran ülkelerden biridir ve enflasyon problemi yoktur. İşsizlik oranı da %3-5 arasında gerçekleşmektedir. Faiz oranı sıfıra yakın olan ülkelerden biri de Japonya'dır. Japon ekonomisindeki ömürboyu işgarantisi sistemi, şirketin çalışanlarını geliştirmek için programlar hazırlamasını, uzun vadeli büyüme stratejileri geliştirmesini, işçilerin de kendilerini güvende hissetmelerini sağlamıştır. Bunun yanında şirket içinden yükselme ile çalışanların verimliliği ve rekabeti artmıştır. İş rotasyonu da yöneticilerin yapılan iş hakkında yerinde bilgi edinmesini olanaklı kılmıştır. Bu yönetim ve iş anlayışı, kurumsallaşmaya verilen önem Japonya'daki şirketlerin hızla büyümesini ve uluslararası piyasada söz sahibi olmasını beraberinde getirmiştir (Sığrı, 2006, s.29-47).

İspanya ise finansal gelişmişlik performansı olarak yakaladığı başarıyı temel ekonomik göstergelerde yakalayamamıştır. Çünkü İspanya'nın talep yapısı borca dayalı tüketim anlayışına sahiptir. 2008 krizinde yaşanan daralmadan çıktığını söylemek halen güçtür. İspanya petrol fiyatlarındaki düşüşten faydalanmıştır ve ciddi bir enflasyon problemi olduğu söylenemez. Ancak kamu kesimi açığına sahiptir. Hem özel sektörün hem de kamu kesiminin borcu yüksektir. Bu açığı kapatmak için ödenen faizlerde ülke ekonomisi üzerinde mali bir yüktür. Bu açıkları kapatmak için uygulanan kemer sıkma politikaları işsizliğin daha da artmasına sebep olmuştur. 2016 itibariyle her beş kişiden biri işsizdir. Euro para birimine geçmeleri faiz oranlarındaki düşüşün sebebidir (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Tablo 5. Hanke'nin Uyarlanmış Sefalet Endeksine Göre Ülkelerin Ekonomik Performansları

Ülkeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Avustralya	11,09	8,92	10,74	10,80	11,44	10,81	6,47	9,17	9,66	7,93	6,51
Kanada	9,91	10,39	11,11	14,82	9,99	10,06	8,93	7,80	8,19	8,56	8,27
Fransa	11,55	11,09	13,91	15,42	11,55	12,16	13,71	12,41	11,53	10,17	9,52
İspanya	10,40	11,59	20,05	25,25	27,35	30,60	37,74	33,83	29,30	19,38	14,66
ABD	9,97	10,32	13,58	14,93	11,95	13,29	9,72	9,52	7,76	4,67	6,49
Belçika	11,35	10,16	15,10	14,01	11,20	13,11	13,14	11,75	9,28	8,45	8,87
İrlanda	6,61	8,69	18,95	17,39	17,12	23,77	22,32	15,74	5,38	-15,33	3,44
Hollanda	5,26	5,38	7,76	12,05	7,31	8,65	11,27	11,90	8,43	5,90	4,41
Norveç	8,10	4,99	10,28	10,99	8,78	6,66	3,20	7,07	6,06	6,07	8,47
İngiltere	9,74	10,33	14,28	17,56	13,02	14,19	11,13	10,44	7,10	4,91	4,82
Almanya	11,89	11,91	13,05	16,89	6,74	6,84	8,39	7,82	5,12	3,61	3,56
İsveç	7,43	9,09	14,06	16,24	6,64	10,67	10,73	8,85	6,86	3,55	5,26
İsviçre	3,59	3,20	6,52	8,06	4,13	4,42	3,43	3,63	3,06	3,12	3,47
Danimarka	5,72	8,87	11,64	15,81	10,83	11,72	11,10	8,60	6,86	5,71	4,79
Finlandiya	9,01	8,47	14,01	20,26	9,69	12,21	13,81	12,29	11,78	9,76	7,41
Yeni Zelanda	10,42	8,48	16,33	11,48	13,08	12,25	8,66	9,81	7,37	4,65	5,05
Japonya	4,70	3,92	7,92	10,48	1,31	5,50	3,64	3,07	6,49	3,12	2,74
Avusturya	7,03	7,60	10,24	13,51	8,02	8,24	9,05	9,40	7,88	6,27	5,83
İtalya	11,33	10,92	15,80	18,32	12,56	15,99	22,00	19,41	15,70	12,70	12,22
Portekiz	13,12	12,35	14,46	15,78	15,67	28,40	32,88	23,88	16,47	13,53	13,23
Çek Cum.	6,63	6,87	12,70	17,32	10,36	10,56	13,85	10,98	5,31	0,63	2,47
Yunanistan	11,25	12,52	17,05	20,30	32,82	46,07	55,74	40,33	31,37	33,12	31,32
Macaristan	14,68	21,68	21,25	29,97	22,62	20,93	26,19	15,74	8,08	6,81	6,43
İzlanda	13,33	7,29	25,67	33,98	23,42	15,05	16,06	10,73	11,12	7,56	2,80
İsrail	13,92	9,65	15,23	17,11	10,63	10,92	11,02	7,44	5,84	4,31	2,04
Kore	5,67	5,65	10,57	10,86	4,94	7,96	6,56	4,80	4,65	3,85	3,50
Litvanya	6,92	3,45	19,74	47,47	23,06	18,64	17,45	13,15	10,06	7,58	7,32
Polonya	14,18	10,51	13,75	15,27	14,40	14,81	17,04	14,26	9,28	5,48	5,99
Slovakya	13,81	7,59	13,20	23,77	14,17	19,14	20,46	17,32	13,06	8,19	6,37
Letonya	5,81	11,45	33,12	47,80	32,67	20,11	17,84	12,75	12,12	8,04	8,11
Şili	10,92	13,52	20,09	17,27	10,24	10,54	9,77	9,40	14,02	13,03	13,67
Türkiye	27,40	29,41	38,24	36,45	20,36	13,44	20,72	15,50	22,75	21,12	25,62
Meksika	11,09	13,12	16,19	23,93	11,27	11,60	10,99	13,07	12,15	9,72	9,98
Slovenya	5,32	9,71	22,42	9,84	12,22	17,61	18,38	14,70	10,88	6,99	4,09

Ekonomik performansta en başarısız ülkeler İspanya dışında, Yunanistan ve Türkiye'dir. Finansal gelişme endeksi anlamında Yunanistan Türkiye'ye göre daha başarılı iken, büyüme performansı bakımından Türkiye Yunanistan'a fark atmaktadır. 2008 yılından itibaren 2014 dışında Yunanistan ekonomisi hep negatif büyüme oranına sahiptir, ekonomide küçülme yaşanmıştır. Türkiye ise 2009 yılı dışında hep pozitif büyümüş ve bu oranın %11'lere ulaştığı olmuştur. Ancak yüksek büyümeye bağlı enflasyon problemi Türkiye'nin performansını düşürmüştür. Son dönemde Yunanistan'ın işsizlik oranı Türkiye'nin iki katından fazladır. 2009'a kadar Türkiye'de uzun dönem faiz oranı daha yüksekken, 2009

sonrası tam tersi oldu ve 2012 yılında Yunanistan'da faiz oranı %22 gibi oldukça yüksek bir rakama ulaştı. Son dönemlerde ise bu oran iki ülke için de %8-9 civarındadır.

Tablo 6. Hanke'nin Uyarlanmış Sefalet Endeksine Göre Ülkelerin Ekonomik Performans Sıralamaları

Ülkeler	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Avustralya	21	15	7	4	17	12	4	10	20	21	20
Kanada	16	22	8	11	10	8	8	6	16	25	24
Fransa	26	25	15	14	18	16	19	21	24	28	27
İspanya	18	27	28	29	32	33	33	33	33	32	32
ABD	17	20	13	12	19	20	10	13	13	10	19
Belçika	25	19	20	10	15	19	18	18	19	24	26
İrlanda	8	13	26	22	27	31	30	28	5	1	5
Hollanda	3	5	2	8	6	7	17	19	17	14	10
Norveç	13	4	5	6	8	3	1	4	7	15	25
İngiltere	15	21	18	23	22	22	16	15	11	11	12
Almanya	27	28	11	18	5	4	6	7	3	6	8
İsveç	12	16	17	17	4	11	12	9	9	5	14
İsviçre	1	1	1	1	2	1	2	2	1	4	6
Danimarka	6	14	9	16	14	15	15	8	10	13	11
Finlandiya	14	11	16	25	9	17	20	20	25	27	22
Yeni Zelanda	19	12	24	7	23	18	7	14	12	9	13
Japonya	2	3	3	3	1	2	3	1	8	3	3
Avusturya	11	10	4	9	7	6	9	12	14	16	15
İtalya	24	24	22	24	21	25	29	31	30	29	29
Portekiz	28	29	19	15	26	32	32	32	31	31	30
Çek Cum.	9	7	10	21	12	10	21	17	4	2	2
Yunanistan	23	30	25	26	34	34	34	34	34	34	34
Macaristan	33	33	30	30	29	30	31	29	15	17	18
İzlanda	29	8	32	31	31	24	22	16	23	19	4
İsrail	31	17	21	19	13	13	14	5	6	8	1
Kore	5	6	6	5	3	5	5	3	2	7	7
Litvanya	10	2	27	33	30	27	24	24	21	20	21
Polonya	32	23	14	13	25	23	23	25	18	12	16
Slovakya	30	9	12	27	24	28	27	30	28	23	17
Letonya	7	26	33	34	33	29	25	22	26	22	23
Şili	20	32	29	20	11	9	11	11	29	30	31
Türkiye	34	34	34	32	28	21	28	27	32	33	33
Meksika	22	31	23	28	16	14	13	23	27	26	28
Slovenya	4	18	31	2	20	26	26	26	22	18	9

İspanya, Türkiye ve Yunanistan'ın OECD ülkeleri arasında en kötü performanslara sahip olmalarının nedeni OECD'ye üye ülkelerin genellikle gelişmiş ülke kategorisinde yer alması ve bu ülkelerin ortalama işsizlik ve enflasyon oranlarının çok üstünde rakamlara sahip olmalarıdır. Yunanistan ekonomisinin yüksek bütçe açığı ve kamu borçlarının yüksekliği,

ekonomi yönetimini zorlaştırmaktadır. Türkiye'de yüksek kamu borçları, ithalata dayalı ihracat, borçlanmaya dayalı tüketim anlayışı gibi kronik problemlerden dolayı ekonomideki enflasyon ve işsizlik probleminin kalıcı çözümünü hala geliştirememiştir.

Veri seti, yöntem ve ampirik sonuçlar

Çalışma kapsamında finansal gelişme ve ekonomik performans arasındaki ilişkinin varlığını tespit etmek amacıyla finansal gelişme endeksi (fge) ve ekonomik performans endeksi (hse) verileri kullanılmıştır. Finansal gelişmeyi temsilen finansal gelişme endeksi verileri IMF veri tabanından elde edilmiştir. Finansal gelişme endeksi verileri en güncel 2016 yılına kadar yayınladığı için çalışmada ele alınan zaman 2016 yılında sonlandırılmıştır. Tarafımızdan oluşturulan ekonomik performans endeksi (Hanke uyarlanmış sefalet endeksi) verilerinden büyüme, işsizlik ve enflasyon oranları Dünya Bankası veri tabanından, uzun dönemli faiz oranını temsilen 10 yıllık tahvil faiz oranları OECD veri tabanından, sadece Türkiye'nin faiz oranı verileri Eurostat veri tabanından elde edilmiştir. OECD ülkelerinden Estonya ve Lüksemburg ülkelerinin 10 yıllık tahvil faiz oranı yayınlanmadığı için bu ülkelerin ekonomik performans endeksleri hesaplanamamıştır. Bu sebeple çalışma kapsamında Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Letonya, Litvanya, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD olmak üzere 34 OECD ülkesi ele alınmıştır. Ekonomik performans hesaplamasında kullanılan 10 yıllık tahvil faiz oranları Türkiye için 2006 yılından itibaren yayınlanmaktadır. Bu sebeple OECD ülkeleri içindeki en fazla ülkeyi ele alabilmek adına çalışmanın başlangıç yılı 2006 olarak seçilerek 2006-2016 yılları için panel veri seti oluşturulmuştur. Çalışmayı uzatmamak adına uygulanan ekonometrik yöntemin, ekonometrik model açıklamalarına yer verilmeyip, ilgili kaynaklara atıf yapılmıştır.

OECD ülkeleri için 2006-2016 yılları arasında finansal gelişme ve ekonomik performans arasında uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla

yapısal kırılmaları dikkate alan Westerlund Eşbütünleşme analizi yöntemi uygulanmıştır. Bunun için öncelikle serilerin durağanlığının tespiti için yapılacak olan uygun birim kök testini seçebilmek adına seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığı araştırılmıştır. Yatay kesit bağımlılığı Tablo 7'de görüldüğü üzere her bir seri için Breusch Pagan LM testi (1980) ve Friedman testi (1937) ile sınanmıştır. Breusch Pagan LM (1980) testinde "birimler arasında kolerasyon yoktur" temel hipotezi sınanmaktadır ve LM test istatistiği χ^2 dağılımına göre değerlendirilmektedir(Yerdelen Tatoğlu, 2013a, s.215). Friedman (1937) testi, Spearman'ın rank kolerasyon katsayısının kullanıldığı, paremetrik olmayan ve χ^2 dağılımına göre değerlendirilen birimler arası kolerasyonun varlığını tespit etmek amacıyla kullanılan bir diğer testtir (Yerdelen Tatoğlu, 2013a, s.218). Buna göre Tablo 7'de hem Breusch Pagan LM testi (1980) ve Friedman testi (1937)'ne göre, her iki serinin de "birimler arasında kolerasyon yoktur" hipotezi, olasılık değeri %1 değerinden küçük olduğu için reddedilmektedir ve bu sebeple birimler arasında yatay kesit bağımlılığı mevcuttur.

Tablo 7. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Değişkenler	Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
fge	Breusch Pagan LM	1566.41	(0.0000)
hse	Breusch Pagan LM	264.80	(0.0000)
fge	Friedman	41.508	(0.0000)
hse	Friedman	176.433	(0.0000)

Serilerde yatay kesit bağımlılığının bulunduğu durumlarda, serilerin durağanlığının araştırılmasına imkan veren ikinci nesil birim kök tetlerinin uygulanması daha etkin sonuçlar vermektedir (Bozkurt ve Balmumcu, 2018, s.399). Peseran (2007) tarafından geliştirilen CADF(Yatay Kesit Genelleştirilmiş Dickey Fuller) Panel Birim Kök Testi yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır ve ADF regresyonunun yatay kesit ortalamaları ile genişletilmiş hali kullanılmaktadır. Bu regresyonunun farkı alındığında birimler arası korelasyon problemi giderilebilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2013b, s.223). Tablo 8'de gösterilen CADF test istatistiği sonuçlarına göre, %5 anlamlılık düzeyinde üzere hem fge serisinin hem de hse serisinin düzeyde durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8. CADF Panel Birim Kök Testi

Değişkenler	Z[t-bar]	Olasılık Değeri
fge	-6.609	0.000
hse	-2.275	0.011

Finansal gelişme ve ekonomik performans arasındaki uzun dönemli ilişkinin sistemdeki kalıcı şoklara rağmen var olup olmadığı panel veri analizlerinden biri olan yapısal kırılmaları da dikkate alan Westerlund Panel Eşbütünleşme Testi yardımı ile incelenmiştir. Westerlund (2007), panel eşbütünleşme test istatistiklerinin eksiklerini gidermek için hata düzeltme denklemine dayalı dört temel istatistik geliştirmiştir (Göktaş, Pekmezci ve Bozkurt, 2018, s.173). Panel varyans oranı istatistiklerinde her bir birim için otoregresif parametre sabitken, grup ortalaması varyans oranı istatistiklerinde otoregresif parametre birimden birime değişmektedir. Dört temel istatistiğinde temel hipotezi, "birimlerde eşbütünleşme yoktur" şeklinde kurulmaktadır.

Tablo 9'da finansal gelişme endeksinin bağımlı değişken olduğu durumda, Tablo 10'da ise Hanke sefalet endeksinin bağımlı değişken olduğu durumda olmak üzere iki ayrı Westerlund Eşbütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda Tablo 9'da da görüldüğü üzere, "eşbütünleşme ilişkisi yoktur" şeklindeki H_0 hipotezi, G_a ve P_t istatistikleri dışında reddedilmiştir. Bu sonuç bütün yatay kesit birimleri için finansal gelişme ve ekonomik performansın bir göstergesi olan Hanke sefalet endeksi arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Buna göre ekonomik performans finansal gelişmeyi uzun dönemde etkilemektedir.

Tablo 9. Finansal Gelişme Endeksi ve Hanke Sefalet Endeksi (Düzey Değerleri) İçin Westerlund Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Test İstatistiği	Değer	z-Değeri	Olasılık Değeri
G_t (Gruplar Ortalaması)	-6.207	-28.952	0.000
G_a(Gruplar Ortalaması)	-5.528	1.800	0.964
P_t (Panel Ortalaması)	-9.970	-1.354	0.088
P_a (Panel Ortalaması)	-5.808	-1.845	0.033

Tablo 10'a göre de Hanke Sefalet Endeksi bağımlı değişken olarak kullanıldığında Ga istatistiği dışında diğer tüm istatistikler için

eşbütünleşme ilişkisinin varlığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda da finansal gelişmişliğin uzun dönemde ekonomik performansı etkilediği söylenebilir.

Tablo 10. Hanke Sefalet Endeksi ve Finansal Gelişme Endeksi (Düzey Değerleri) İçin Westerlund Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Test İstatistiği	Değer	z-Değeri	Olasılık Değeri
G_t (Gruplar Ortalaması)	-5.414	-23.746	0.000
G_a(Gruplar Ortalaması)	-4.449	2.962	0.999
P_t (Panel Ortalaması)	-15.869	-7.177	0.000
P_a (Panel Ortalaması)	-9.484	-6.517	0.000

Eşbütünleşme analizlerinin ikinci aşamasında hata düzeltme mekanizmasının çalışıp çalışmadığı kontrol edilmektedir. Hata düzeltme mekanizmasının çalışması için hata teriminin negatif ve anlamlı sonuç vermesi gereklidir. Bu katsayı kısa dönemde meydana gelen dengesizliklerin ne kadar sürede uzun dönem dengesine yaklaşacağını göstermektedir. Bu çalışmada hata düzeltme mekanizmasının çalışıp çalışmadığını kontrol etmek amacıyla, hata düzeltme modeli Dinamik Sabit Etkiler Tahmincisi (DFE) ile tahmin edilmiştir. Dinamik Sabit Etkiler Tahmincisi, hata düzeltme modelini sabit etkiler varsayımı altında tahmin ederek hesaplamalar yapar. Hata düzeltme terimi anlamlı ve negatif ise iki değişken arsında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur(Yerdelen Tatoğlu, 2013b, s.244).

Tablo 11, finansal gelişme endeksi bağımlı değişken iken panel hata düzeltme modelinin dinamik sabit etkiler tahmincisi (DFE) ile tahminini göstermektedir. Hata düzeltme parametresi (e_{t-1}) negatiftir ve anlamlıdır. Dolayısıyla iki değişken arasında ise uzun dönemli bir ilişki vardır. Buna göre bir dönemde oluşan dengesizliklerin %35'i bir sonraki dönemde düzelerek uzun dönem dengesine yaklaşacaktır. Bunun yanında Hanke sefalet endeksi katsayısının negatif çıkması öngörülen bir sonuçtur. Çünkü ekonomik sefaletin artması, ekonomik performansın azalması olarak yorumlanır, bunun da finansal gelişmeyi negatif etkilemesi beklenmektedir. Fakat hem kısa hem de uzun dönem sefalet endeksi katsayısı anlamsız çıkmıştır. Bu durumda OECD ülkeleri için ekonomik performansın finansal gelişme üzerindeki kısa ve uzun dönem etkilerinin yönü belirsizdir.

Tablo 11. Dinamik Sabit Etkiler Tahmini (DFE) (Bağımlı değişken fge iken)

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	z-Değeri	Olasılık Değeri
hse	-0.0008526	0.0008404	-1.01	0.310
hse_{t-1}	-0.0003513	0.0003225	-1.09	0.276
e_{t-1}	-0.3504504	0.0414749	-8.45	0.000
sabit	0.2289469	0.0271537	8.43	0.000

Tablo 12'de bağımlı değişkenin Hanke sefalet endeksi olduğu durumda panel hata düzeltme modelinin dinamik sabit etkiler tahmincisi(DFE) ile tahmini görülmektedir. Hata düzeltme parametresi (e_{t-1}) negitiftir ve anlamlıdır. Kısa dönemde meydana gelen dengesizlik bir sonraki dönem %40 oranında düzelecektir. İki değişken arasında kısa dönemde negatif bir ilişki varken, uzun dönemde pozitif bir ilişki mevcuttur. Kısa dönemde finansal gelişmişlikte meydana gelen %1'lik artış ekonomik sefaleti %43 azaltacaktır, yani ekonomik performans artacaktır. Ancak finansal gelişme uzun dönemde ekonomik sefaleti %54 arttırmaktadır. Finansal gelişmişlik kısa dönemde fon sağlayarak üretim ve tüketim sektörlerini olumlu etkilemektedir. Ancak bu fonlar reel üretime dönüştürülmediği sürece sadece finansal performans aracılığı ile ekonomik göstergelerde olumlu değişimler beklemenin gerçekçi olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 12. Dinamik Sabit Etkiler Tahmini (DFE) (Bağımlı değişken hse iken)

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	z-Değeri	Olasılık Değeri
fge	57.5291	21.07459	2.73	0.006
fge_{t-1}	-43.62924	9.507834	-4.59	0.000
e_{t-1}	-0.4073795	0.0456432	-8.93	0.000
sabit	-10.26297	5.284672	-1.94	0.052

Sonuç

Bu çalışmada finansal gelişmişlik ve ekonomik performansın uzun dönemli ilişkisi 2006-2016 zaman aralığında OECD ülkeleri için araştırılmıştır. Finansal gelişmişliği yüksek olan ülkelerin ekonomik performans açısından daha başarılı olduğu söylenebilir. OECD ülkeleri içerisinde İsviçre ve Japonya'nın başarısı dikkat çekmektedir. Bu iki ülkenin başarısının arkasında ülke ekonomisine fon sağlayan özel sektörün de

etkisi olduğu düşünülmektedir. İspanya ise güçlü bir finansal gelişmişliğe sahip olsa da yüksek borçları ve faiz ödemeleri sebebi ile ekonomik performans açısından OECD ülkeleri içerisinde son sıralarda yer almaktadır. Genel olarak gelişmekte olan ülkeler, doğal olarak gelişmiş ülkelere göre daha başarısızdır.

Çalışmada kullanılan Westerlund eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre, uzun dönemde finansal gelişme ile ekonomik performans arasında çift yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dinamik sabit etkiler modeli ile tahmin edilen hata düzeltme mekanizmaları çalışmakta, kısa dönemde meydana gelen dengesizlikler uzun dönemde giderilmektedir. Ekonomik performansın finansal gelişme üzerindeki kısa ve uzun dönem etkilerinin yönü belirsizdir. Ancak finansal gelişme ekonomik performansı kısa dönemde pozitif etkilerken uzun dönemde negatif etkilemektedir. Çünkü finansal gelişme kısa dönemde sağladığı fonlar ile tüketime dayalı büyümeyi arttırmakta bu da ekonomik performans üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Buna rağmen uzun dönemde bu fonların reel üretime dönüşmemesi, girişimciler tarafından kullanılmaması, vadesi gelen borçların ve faizlerin ödenmesi ve artan geri ödeme riski ile birlikte yükselen faiz oranları gibi sebepler, finansal gelişmenin ekonomik performansı uzun dönemde negatif etkilemesine neden olmaktadır.

Ülkeler veya hükümetler uzun dönemde ekonomik performanslarını arttırmayı hedefliyorlarsa, elde ettikleri finansal kaynakları reel yatırımlara dönüştürmelidir. Yüksek borçlanmaya dayalı kısa vadeli büyüme politikası izleyen ülkelerin uzun dönemde ekonomik performanslarının kötüleştiği İspanya ve Yunanistan örneklerinden görülmektedir. Beşeri sermayeye ve Ar-Ge harcamalarına önem veren ülkeler ve bu ülkeleri destekleyen özel sektör, ekonomik performansın ve istikrarın artmasında etkili olmaktadır. Bu sebeple özel sektör-kamu işbirliğini arttıran projelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Financial Development and Economic Performance Relationship: An Analysis For OECD Countries

*

Hatice Armutcuoğlu Tekin – Mert Ural

Adnan Menderes University – Dokuz Eylül University

In this study, the long-term relationship between financial development and economic performance was investigated for OECD countries in the period of 2006-2016. Panel cointegration analysis was preferred as the method of the study. Therefore Westerlund Cointegration Analysis was applied. The error correction mechanism was then investigated by means of the dynamic constant effects estimator. Long and short term coefficients were estimated. Besides, descriptive analysis techniques have been investigated for reasons of success of countries through tables. While financial development is examined in relation to economic performance, measurement of economic performance with misery index differentiates the study from other studies.

Misery index is composed of variables which is growth, inflation, unemployment and interest rate. In order to compare the country performances of Hanke, the misery index adapted by Barro (1999) was used in this study. Financial development index, IMF database; three key indicators from the World Bank database; long-term interest rates were obtained from Eurostat and OECD database.

It can be said that countries with high financial development are more successful in terms of economic performance. The success of Switzerland and Japan among the OECD countries is noteworthy. Behind the success of these two countries, the private sector, which provides funds to the country's economy, is thought to have an impact. It ranks first in terms of Swiss financial development index. This success has been the result of R & D activities and banking market privacy policies. Japan's lifelong employment policy, in-company promotion activities increased competition and influenced the development of the private sector. Although Spain has a strong financial development, it ranks among the OECD countries in

terms of economic performance due to its high debts and interest payments. Greece and Turkey are the countries having high public debt and high interest payments that. In general, developing countries are more unsuccessful than naturally developed countries. It is noteworthy that the growth performance of developing countries in OECD countries is high when it is analyzed only in terms of growth.

When the literature review is examined, the relationship between financial development and economic performance is analyzed according to different macroeconomic indicators. For this reason, the literature review of the study has been examined in four different sections: the effect of financial development on growth, unemployment, inflation and long-term interest rates. While financial development has a positive effect on growth through increasing funds, the negative effects of the crisis in these markets are spreading faster due to the increasing globalization. The effect of financial development on growth depends on the impact of the financial system on entrepreneurs. There are also studies that have different results when examined in the long and short term. In the financial development-inflation relationship, they concluded that both variables negatively affect each other. When the effect on unemployment is examined, the results is different according to the position and structure of the country. No study has been found to examine the impact of financial development on interest.

According to the results of Westerlund cointegration analysis used in the study, it was determined that there is a double relationship between financial development and economic performance in the long run. The predicted error correction mechanisms are studied with the dynamic constant effects model and the short term imbalances are eliminated in the long term. The direction of the short and long-term effects of economic performance on financial development is unclear. However, financial development affects the economic performance in the short term and affects it negatively in the long term. Because financial development increases consumption-based growth with the funds it provides in the short term, this has a positive effect on economic performance. Nevertheless, the reasons such as the fact that these funds are not transformed into real production in the long term, not being used by entrepreneurs, the payment of borrows and interests and the rising interest rates due to the increased risk

of repayment cause the financial performance to negatively impact the economic performance in the long term.

If countries or governments are aiming to increase their economic performance in the long term, they should convert their financial resources into real investments. The short-term growth policy based on high borrowing is seen in the examples of Spain and Greece, where the economic performance of the following countries worsened in the long run. Countries that give importance to human capital and R & D expenditures and the private sector supporting these countries are effective in increasing economic performance and stability. For this reason, it is thought that projects which increase the private-public cooperation should be developed and supported.

Kaynakça / References

Acaravcı, A., Öztürk, İ. ve Kakilli Acaravcı, S. (2007). Finace-growth nexus: Evidence from Turkey. International Research Journal of Finance and Economics, 11, 30-40.

Ağır, H., Peker, O. ve Kar, M. (2009). Finansal gelişmenin belirleyicileri üzerine bir değerlendirme: literatür taraması. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 3, 31-61.

Al, İ. ve Baday Yıldız, E. (2019). Türkiye'nin 2006-2017 dönemi makroekonomik performansı: Sihirli kare yaklaşımı. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33, 303-320.

Alesina, A. ve Summers, L.H. (1993). Central bank independence and macroeconomic performance: some comparative evidence. Journal of Money, Credit and Banking, 25, 151-162.

Altıntaş, H.ve Ayrıçay Y. (2010). Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin sınır testi yaklaşımıyla analizi: 1987-2007. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 71-98.

Asher, M. A., Defina, R. H. ve Thanawala, K. (1993). The misery index: Only part of the story. Challenge, 36, 58-62.

Aslan, Ö. ve Korap, H. L. (2006). Türkiye'de finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), 17, 1-20.

Ateş, M.Y. (2003). Mucizeden Duraklamaya Japon Ekonomisi: Sonuçlar, Sebepler. Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 9. 03.02.2019 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/mucizeden-duraklamaya-japon-ekonomisi_-sonuclar_-sebepler.tr.mfa adresinden erişildi.

Azariadis, C. ve Smith, B. D. (1996). Private information, money, and growth: indeterminacy, fluctuations and the Mundell–Tobin effect. Journal of Economic Growth, 1, 309–332.

Barro, R. J. (1999). Reagan vs. Clinton: Who's the Economic Champ?. Business Week. 03.10.2017 tarihinde https://scholar.harvard.edu/barro/publications/reagan-vs-clinton-whos-economic-champ adresinden erişildi.

Beck, T., Levine, R. ve Loayza, N. (2000). Finance and sources of growth. Journal of Financial Economics, 58, 261-300.

Benlialper, A., Cömert, H. ve Düzçay, G. (2016). 2002 sonrası Türkiye ekonomisinin performansı: karşılaştırmalı bir analiz. ODTÜ Gelişme Dergisi, 43, 65-110.

Boyd, John H., Levine, Ross and Smith, Bruce D. (1996). Inflation and financial market performance. Federal Reserve Bank of Minneapolis Research Department Working Paper, 573D. 01.02.2018 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Ross_Levine/publication/5029595_Inflation_and_financial_market_performance/links/53f3690d0cf2dd48950cbab5/Inflation-and-financial-market-performance.pdf adresinden erişildi.

Bozkurt, K. ve Balmumcu, Ö. (2018). Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme: gelişmekte olan ülkeler için bir panel veri analizi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı, 391-406.

Breusch, T. S. ve Pagan , A. R. (1980). The lagrange multiplier and its applications to model specification in econometrics. The Review of Economic Studies, 47, 239-253.

Darrat, A. F., Elkhal, K. ve McCallum, B. (2006). Finance and macroeconomic performance. Emerging Markets, Finance and Trade, 42, 5-28.

Demir, Y., Öztürk, E. ve Albeni, M. (2007). Türkiye'de finansal piyasalar ile ekonomik büyüme ilişkisi. Kahramanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2007, 438-455.

Doğan, H. (2002). Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. İktisat, İşletme ve Finans, 17, 60-71.

Durusu Çiftçi, D., İspir, M.S. ve Yetkiner, H. (2016). Financial development and economic growth: some theory and more evidence. Journal of Policy Modelling, 39, 290-306.

Eğilmez, M. (2018). Sefalet endeksi ve Türkiye. 03.09.2018 tarihinde http://www.mahfiegilmez.com/2018/06/sefalet-endeksi-ve-turkiye.html adresinden erişildi.

Ekinci, A. ve Gül, E. (2007). Türkiye'de yurtiçi tasarruflar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: uygulamalı bir analiz (1960-2004). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 19, 167-184.

Friedman, M. (1937). The use of ranks to avoid the assumption of normality implicit in the analysis of variance. Journal of the American Statistical Association, 32, 675-701.

Gatti, D., Rault, C. and Vaubourg A. (2012). Unemployment and finance: How do financial and labor market factors interact?. Oxford Economic Papers, 64, 464-489.

Gökdeniz, İ., Erdoğan, M. ve Kalyüncü ,K. (2003). Finansal piyasaların ekonomik büyümeye etkisi ve Türkiye örneği (1989-2002). Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 101-117.

Göktaş, P., Pekmezci, A.ve Bozkurt, K. (2018). Ekonometrik serilerde uzun dönem eşbütünleşme ve kısa dönem nedensellik ilişkileri: Eviews ve STATA uygulamaları. Ankara: Gazi Kitabevi.

Graff, M. ve Karmann, A. (2006). What determines the finance-growth nexus? Emprical evidence for threshold models. Journal of Economics, 87, 127-157.

Gurley, J. G. and Shaw, E. S. (1955). Financial aspects of economic development. The American Economic Review, 45, 515-538.

Güneş, S. (2013). Finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik testi: Türkiye örneği. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 14, 73-85.

Güngör, B. ve Yılmaz, Ö. (2008). Finansal piyasalardaki gelişmelerin iktisadi büyüme üzerine etkileri: Türkiye için VAR modeli. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22, 173-193.

Güran, M. C. ve Tosun, M. U. (2005). Türkiye ekonomisinin makro ekonomik performansı: 1951-2003 dönemi için paremetrik olmayan bir ölçüm. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60, 89-115.

Hanke's Misery Index (2017), 01.06.2018 tarihinde https://thumbor.forbes-.com/thumbor/960x0/smart/https%3A%2F%2Fblosimages.forbes.com%2Fsevehanke%2Ffiles%2F2018%2F02%2FHankes-Annual-Misery-Index-2017.jpg%3Fwidth%3D960 adresinden erişilmiştir.

Hsueh, S., Hu, Y. ve Tu C. (2013). Economic growth and financial development in asian countries: A bootsrap panel Granger causality analysis. Economic Modelling 32, 294-301.

Huang, Y. (2005). What determines financial development?. Bristol Economics Discussion Paper, 05/580,1-45. Department of Eco-nomics, University of Bristol UK. 03.10.2017 tarihinde http://www.efm.bris.ac.uk/economics/working_papers/pdffiles/-dp05580.pdf adresinden erişilmiştir.

Huybens, E. and Smith, B. D.(1998). Financial market frictions, monetary policy, and capital accumulation in a small open economy. Journal of Economic Theory, 81, 353–400.

IFFC A, (2018). 20.12.2018 tarihinde http://iifc.com.tr/zurih-bolgesel-finans-merkezi/ adresinden erişilmiştir.

IFFC B, (2018). 20.12.2018 tarihinde http://iifc.com.tr/madrid-bolgesel-finans-merkezi/ adresinden erişilmiştir.

IFFC C, (2018). 20.12.2018 tarihinde http://iifc.com.tr/new-york-uluslararasi-finans-merkezi/ adresinden erişilmiştir.

IMF (2018), 12.12.2018 tarihinde http://data.imf.org/?sk=F8032E80-B36C-43B1-AC26-493C5B1CD33B adresinden erişilmiştir.

İbrahim, M. H. (2011). Stock market development and macroeconomic performans in Thailand. Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 22, 230-240.

Kanberoğlu, Z. (2014). Finansal sektör gelişimi ve işsizlik: Türkiye örneği. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10, 83-93.

Kappel, V. (2009). Financial development and economic performance. ETH Zürich Research Collection Doctoral Thesis. 04.02.2017 tarihinde https://www.research-collection.ethz.ch/handle/20.500.11-850/15-1275 adresinden erişilmiştir.

Kar, M. ve Pentecost, E. J. (2000). Financial development and eco-nomic growth in Turkey: Further evidence on the causality is-sue. Loughborough University Economic Research Paper 00/27. 01.08.2018 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/228581900_Financial_development_and_economic_growth_in_Turkey_further_evidence_on_the_causality_issue adresinden erişilmiştir.

Kar, M., Peker, O. ve Kaplan, M. (2008). Trade liberalization financial development and economic growth in the long run: The case of Turkey. South East European Journal of Economics and Business, 3, 28-38.

Katzenstein, P. J., (1980). Capitalism in one country? Switzerland in the ınternational economy. International Organization, 34, 507-540.

Kenton, W. (2018), 30.04.2018 tarihinde https://www.investopedia.com/terms/m/miseryindex.asp adresinden erişilmiştir.

Kibritçioğlu, A. (2007). A comparison of macroeconomic performances of governments in Turkey, 1987-2007. MPRA Paper No: 3662. 01. 01. 2019 tarihinde http://mpra.ub.uni-muenchen.de/3962/ adresinden erişilmiştir.

King, R. G. and Levine, R.(1993). Finance, entrepreneurship and growth theory and evidence. Journal of Monetary Economics. 32, 513-542.

Law, S. H. and Singh, N. (2013). Does too much finance harm economic growth. Journal of Banking & Finance, 41, 36-44.

Mercan, M. Ve Peker, O. (2013). Finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8, 93-120.

Misery Indeks US, (2018). 16.08.2018 tarihinde http://www.miseryindex.us/about.aspx. adresinden erişilmiştir.

Moesen, W. and Cherchye, L. (1998). The macroeconomic performance of nations measurement and perception. Center of Economic Studies Discussion Paper Series DPS 98.22, 1-29.

Molho, L. E. (1986). Interest rates, saving, and investment in developing countries: A Re-examination of the McKinnon-Shaw hypotheses. Staff Papers (International Monetary Fund), 33, 90-116.

Moore, B.J., (1986). Inflation and financial deepening. Journal of De-velopment Economics, 20, 125–133.

Müslümov, A. and Gürsoy, C. T.(2000). Stock markets and economic growth: A casualty test. Dogus University Journal, 2000, 124-131.

Rajan, R. G. ve Zingales, L. (2003). The great reversals: The politics of financial development in the twentieth century. Journal of Financial Economics, 69, 5-50.

Sağlam, Y. ve Erataş Sönmez, F. (2017). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Avrupa geçiş ekonomileri örneği. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 12, 121-140.

Sahay, R., Cihak, M., N'Diaye, P. vd. (2015). Rethinking financial deepening: Stability and growth in emerging markets. IMF Staff Discussion Notes (SDNs), 12.12.2018 tarihinde https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1508.pdf adresinden erişilmiştir.

Schreft, S. L. and Smith, B. D. (1997). Money, banking, and capital formation. Journal of Economic Theory, 73, 157–182.

Setterfield, M. (2009). An index of macroeconomic performance. International Review of Applied Economics, 23, 625-649.

Seven, Ü. (2015). Finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme. Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği Gösterge/Yaz 2015 Dergisi, 44-63. 03.02.2017 tarihinde https://www.academia.edu/13547740/Finansal_Geli%C5%9Fmi%C5%9Flik_ve_Ekonomik_B%C3%BCy%C3%BCme adresinden erişilmiştir.

Sığrı, Ü. (2006). Japonların kültürel özellikleri bağlamında: Yönetsel, ekonomik ve sosyal süreçlerinin analizi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9, 29-47.

Suki, L. (2006) Remittances in Serbia and financial sector development: Business opportunities and priorities for ınvestment. New York: Center on Globalization and Sustainable Development, The Earth Institute at Columbia University.

Şanlısoy, S. ve Çetin, M. (2016). Türkiye ekonomisinde hükümetlerin ekonomik performanslarının TOPSIS yöntemi ile ölçülmesi. Sosyoekonomi, 24, 65-83.

Oskay, C. (2018). Küresel kriz sonrası kırılgan beşli ülkelerin makroekonomik performansları üzerine karşılaştırmalı bir analiz. ICOPEC 2018: 10 Years After the Great Recession: Orthodox versus Heterodox Economics 9. International Conference on Political Economy. 2018/26.

Öztürk, N., Barışık, S. ve Kılıç Darıcı, H. (2010). Gelişmekte olan piyasalarda finansal derinleşme ve büyüme ilişkisi: Panel veri analizi. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 95-119.

Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross section dependence. Journal of the Applied Econometrics, 22, 265-312.

Ticaret Bakanlığı (2018). 12.08.2018 tarihinde https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avusturalya/avustralya/ulke-profili/genel-ekonomik-durum adresinden erişilmiştir.

Ticaret Bakanlığı (2018). 02.02.2018 tarihinde https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/ispanya/ulke-profili/ekonomik-gorunum/genel-ekonomik-durum adresinden erişilmiştir.

Ünalmış, D. (2002). The causality between financial development and economic growth: The case of Turkey. The Central Bank of The Republic of Turkey Research Department Working Paper No:3. 08.04.2018 tarihinde http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN018315.pdf adresinden erişilmiştir.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2013a). Panel veri ekonometrisi: Stata uygulamalı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2013b). İleri panel veri analizi: Stata uygulamalı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Armutcuoğlu-Tekin, H. ve Ural, M. (2019). Finansal gelişme ve ekonomik performans ilişkisi: OECD ülkeleri için bir analiz. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 43-77. DOI: 10.26466/opus.535427

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 02/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/04/2019

Narsizmin İş Doyumu ve Bireysel Performans Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması

DOI: 10.26466/opus.534813

*

Alper Gürer* – Gamze Ebru Çiftçi**

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Keskin MYO, Keskin / Kırıkkale / Türkiye
E-Posta: alpergurer@kku.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-6745-7895
** Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Sungurlu MYO, Sungurlu / Çorum / Türkiye
E-Posta: gamzeebruciftci@hitit.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4271-6376

Öz

Narsizmle ilgili son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar narsizmin örgütsel düzeyde daha fazla araştırılması gereken bir konu olduğunu ortaya koymuştur. Toplumsal ilişkilerde önemli çatışma kaynaklarından biri olarak görülen narsistik kişilik özellikleri, örgütsel bağlamda da etkili olabilmektedir. Geçmiş araştırma bulguları narsistik kişilik özelliklerinin örgütsel etkileri konusunda narsizmin olumlu veya olumsuz yönlerinin öne çıktığı farklı sonuçlar içermektedir. Bu çalışmanın amacı, narsizmin iş doyumu ve bireysel iş perormansı üzerindeki etkilerini belirlemektir. Bu amaçla çalışma narsizm ile iş doyumu ve bireysel performans arasındaki ilişkileri ortaya koyacak şekilde tasarlanmıştır. Tokat ilinde tekstil sektöründe görev yapmakta olan 311 çalışana anket uygulanarak gerçekleştirilen araştırma verilerinin analizinde frekans, t-testi, ANOVA, korelasyon ve regresyon yöntemlerinden faydalanılmıştır. Araştırma bulgularına göre narsizm ile iş doyumu ve bireysel performans arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışanların narsistik kişilik düzeyi arttıkça çalışanlarda iş doyumunun ve bireysel performansın arttığını bu çalışma sonuçları için söylemek mümkündür. Çalışmada elde edilen diğer bir sonuç, çalışanların demografik özelliklerine göre narsistik kişilik düzeylerinde bazı farklılıkların olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Narsizm, İş Doyumu, Bireysel Performans*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 02/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/04/2019

A Field Study on the Effect of Narcissism on Job Satisfaction and Individual Performance

*

Abstract

Recent studies on narcissism have revealed that narcissism is a subject that needs further investigation at the organizational level. Narcissistic personalit traits, which are seen as one of the important source of conflict in social relations, can be effective in organizational context. Past research findings about organizational effects of narcissistic personality traits include different results that positive and negative sides of narcissism come forward. The aim of this study is to determine the effects of narcissism oon job satisfaction and individual work performance. For this purpose, the study was designed to reveal relationships among narcissism, job satisfaction and individual performance. In this study, 311 employees who work in textile sector in Tokat province have been surveyed and frequency, t-tes, ANOVA, correlation and regression methods were used. According to the research findings, a positive relatilonship was found between narcissism and job satisfaction and individual performance. As the narcissistic personality level of employees increases, it is possible to say that job satisfaction and individual performance increase in employees. Another result of the study is that there are some differences in the level of narcissistic personality according to the demographic characteristics of the employees.

Keywords *Narcissism, Job Satisfaction, Individual Performance*

Giriş

Narsizm, bilim tarihindeki en eski olgulardan biri olmakla beraber son yıllarda çeşitli örgütsel değişkenlerle arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik araştırmalar sayesinde narsizme duyulan ilgi artmıştır (Ames vd., 2006, s.441; Brown vd., 2009, s.951; Emmons, 1987, s.11).

Narsizm ile ilgili genel görüş narsizmin erken çocukluk dönemlerinde oluşan bir travma sonucunda ortaya çıkan bir kişilik bozukluğu olduğu yönündedir. Amerikan Psikiyatri Birliği, Narsizm'i, kişinin kendine hayranlık duygusundan kaynaklanan sürekli bir büyüklük tavrı, beğenilme ihtiyacı ve empati eksikliğinden oluşan bir örüntü olarak açıklamaktadır (Narcissistic Personality Disorder DSM-5). Westen (1990, s.227)'e göre narsizm, "bireyin kendisiyle bilişsel olarak kurduğu duygusal bir ilişki" olarak tanımlanabilir. Narsizm, aşırı öz-odak ve kibir, sürekli olarak kendine dikkat ve hayranlık, öz-kararlılık ihtiyacı, özel bir iyilik beklentisi ve böyle bir iyilik elde etmek için başkalarını sömürme isteği ile ilişkilidir (Millon, 1981). Narsist bireyler, başkaları tarafından takdir edilme ihtiyacı içerisinde olduklarından diğer insanları kendilerine saygı duymaları ve onay vermeleri halinde değerli bulurlar (Philipson, 1985, s.214).

Campbell vd. (2011, s.269), narsizmi üç bileşeni içeren bir yapı olarak ele almışlardır; öz, kişilerarası ilişkiler ve öz düzenleme stratejileri. *Öz*, narsist benlik, pozitiflik, özgünlük, kibirlilik, hak sahibi olma hissi, güç ve saygı arzusudur. *Kişilerarası ilişkiler*, düşük düzeyde empati ve duygusal yakınlık kurma ile ilgilidir. Bu bileşen, heyecan verici ve ilgi çekici olandan manipülatif ve sömürücü olana kadar değişen sığ ilişkileri içerir. *Öz düzenleme stratejileri*, şişirilmiş benlik görüşlerini sürdürmek yönünde geliştirilen; dikkat çekmek ve hayranlık uyandırmak için fırsatlar aramak, başkalarının başarılarını kendine mal etmek ve kişisel ilişkilerde oyun oynamak gibi narsist stratejilerdir.

En sık kullanılan narsizm ölçeği olan Narsistik Kişilik Envanteri'nde (NPI) narsizm dört boyut içerisinde değerlendirilmektedir: *Sömürücülük/hak iddia etme*; insanları manipüle etme konusunda yetenekli bir inanç ve bunu yapma hakkı. *Liderlik/otorite*; birinin başkalarını etkileme konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahip olduğu inancı, liderlik ve otorite rolleri için genel bir tercih. *Üstünlük/büyüklenmecilik*; birinin

"diğerlerinden" daha iyi olduğu inancı. Son olarak *kendine yeterlilik/kendine ilgililik*; yüksek bir kibir duygusu ve kendisinin özel olduğuna dair inanç (Emmons, 1987'den akt. Smith, 2017).

Emmons'un narsizm boyutlarından büyüklenmecilik (kibir), çoğu zaman narsizmle eş anlamlı anılmasına rağmen kibrin, narsizmden farklı yönleri vardır. Bu noktada, aynada kendine bakmaktan hoşlanma gibi davranışların kibrin tanımını karşılamaması, narsizmin daha çok içsel olarak hissedilmesi, bireysel düzeyde davranış bozukluğu olarak incelenmesi, işletme çalışanlarının davranışlarını açıklamaması ve kibrin daha çok sosyal ilişkilerde ortaya çıkması gibi farklılıkları sıralanabilir (Johnson vd., 2010, s.406). Özellikle narsist bireyler kendi liderlik becerilerini, görevlerini ve davranışlarını diğerlerinden daha olumlu görmekte ve tehlikede olduklarında, şiddet davranışlarında bulunmaktadırlar (Bushman ve Baumeister, 1998; Judge vd., 2006).

Toplumsal hayat içerisinde kurulan ilişkilerde narsistik kişilik özellikleri önemli çatışma kaynaklarından biri olarak öne çıkarken, örgütsel bağlamda da narsizmin etkileri görülmektedir. Örgütlerde ortaya çıkan narsist davranışlar sağlıksız ve sağlıklı olmak üzere iki farklı biçimde olabilir (Qureshi vd., 2015, s.102):

Sağlıksız Narsizm: Narsist kişiler, "insan ilişkilerinde çıkarcı davranan, samimi olmayan, karşılıklı ilişkilerde empati kuramayan, çevresindekilere karşı tolerans göstermeyen ve kendilerini herkesten üstün gören bireylerdir" (Kanten, 2014, s.163). Bu özellikleri nedeniyle, meslektaşları ile etkileşim halindeyken onlara rahatsızlık verebilir, astları üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir ve böylece örgütlerde istenmeyen sonuçlara neden olabilirler.

İş hayatıyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar, narsizmi çalışanın işle ilgili tükenmişliği ile ilişkilendirmektedir (Farber, 1983). Narsist çalışanların davranışları, örgütlerin hedeflerine ulaşamamasına neden olabilmektedir (Qureshi vd., 2015, s.102). Narsizm, üretkenlik karşıtı iş davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir (Campbell vd., 2011, s.276; Penney ve Spector, 2002, s.132). Maccoby (2003)'e göre, narsist çalışanlar örgütsel sisteme zarar verir ve örgüt iklimini bozabilirler. Bu nedenle, uzun vadede süreklilik arz eden bir narsist davranışın, sürdürülebilir bir örgüt performansına ulaşmak için gerekli olan örgüt iklimi yaratmada başarısızlığa yol açması mümkündür (Higgs, 2009, s.172). Narsistik kişilik özelliğine

sahip çalışanlar, sahip oldukları kibir, güç açlığı, empati eksikliği vb. olumsuz kişilik özelliklerinden dolayı diğer çalışanlarla iletişim sorunları yaşarlar, ekip geliştiremezler, alt gruplara yabancılaşırlar ve örgütlerine zarar verirler (Abbas ve Karage, 2015, s.32-33).

Sağlıklı Narsizm: Narsist bireyler narsistik özellikleri doğrultusunda geliştirdikleri beğenilme isteği nedeniyle başarılı olma ihtiyacını diğerlerinden daha çok hissedebilirler. Bu ihtiyaçlarından kaynaklı olarak narsist bireylerin iş ve sosyal yaşamlarında toplum tarafından önemli olarak görülen bir konuma sahip olmak için çaba göstermeleri beklenmektedir (Kanten vd., 2015, s.369). Ayrıca narsist bireyler zor olayları ve önemli görevleri diğerlerine karşı üstünlüklerini göstermek için bir fırsat olarak görebilirler. Narsist CEO'ların, büyüme, hisse fiyatlarını değerlendirebilme ve hissedar değerini yükseltme gibi olumlu sonuçlarla alakalı olarak daha fazla istekli oldukları ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, aynı CEO'lar başarısızlık durumunda sorumluluğu üzerlerine alma konusunda diğerlerinden daha az istekli olmaktadır (Reina vd., 2014, s.959).

Nitekim narsistlerin, başkaları tarafından liderlik algısında öne çıkan bir yer işgal etmeleri muhtemeldir. Narsist bireylerin, güç, prestij, çekicilik gibi ihtiyaçları nedeniyle liderlik pozisyonları aramaları beklenirken başkalarını manipüle etme kabiliyetleri, hızlı, yüzeysel ilişkiler kurma becerileri bu amaçlarında onlara hizmet eder (Kets de Vries ve Miller, 1984, s.32).

Narsizmin sağlıklı ve sağlıksız yönleri ile bir ikilem içerdiği düşünülebilir. Campbell vd. (2011, s.272), narsist liderlerin, bir taraftan tutku, vizyon ve yeniliklerinden övgüyle söz edilirken diğer taraftan, empati eksikliği ve eleştiriye aşırı duyarlı oldukları için eleştirilmelerini, aynı kişilik konfigürasyonunun hem parlak hem de karanlık bir tarafı içerebilmesinin mümkün olabilmesiyle açıklamaktadırlar. Narsizm başlangıçta kendinden emin ve karizmatik bir görüntü çizerken zamanla, bu özellikler bir hak hissine ve hatalardan ders alamamaya dönüşebilmektedir.

Campbell vd. (2011, s.273)'e göre, liderlik, narsistlerin kendini geliştirme ve üstünlük ihtiyaçlarını karşılamaları için en uygun iş pozisyonu olduğundan, modern örgütlerde liderlik rollerinde narsistik kişilik özelliğine sahip bireylere sıkça rastlanmaktadır. Narsist liderlerin sağlıklı ve sağlıksız narsistik kişilik özellikleri örgütlerde değişim için önemli bir

güçtür. Bu değişiklik, örgütlerin benzeri görülmemiş bir başarıya ulaşmasına neden olabileceği gibi narsistlerin görkemli öz görüşleri, kararlarını gerçekçi bir şekilde değerlendirmelerini önleyerek risk almalarına neden olabileceği için başarısızlıklara da neden olabilir (Campbell, 2004, s.298).

Bu nedenle narsizmi iyi ya da kötü olarak nitelendirmek yerine narsizmin farklı bileşenlerine odaklanmak faydalı görünmektedir (Campbell ve Foster, 2007); narsizmin sosyal ilişkileri başlatmak ve lider olmak gibi sosyal bağlamlarda ve kişinin kendi ve yetenekleri hakkında olumlu görüşe sahip olması gibi sonuç değişkenlerinde bazı yararları bulunmaktadır. Öte yandan ilişkileri sürdürebilme ve uzun vadeli karar verme gibi sosyal bağlamlarda ve doğru öz-bilgi gibi sonuç değişkenlerinde narsizmin bazı zararlarının bulunduğu söylenebilir.

Narsizm örgütlerde iş doyumu ve bireysel iş performansı üzerinde de etkili olabilmektedir. Araştırma bulguları narsizmin etkileri konusunda farklı sonuçlar içermektedir.

Narsizm ile iş doyumu arasındaki ilişkiyi ölçen bazı araştırma sonuçlarına göre çalışanların narsizm düzeyleri arttıkça iş doyumlarınında arttığı tespit edilmiştir (Abbas ve Kant, 2017, s.13; Abbas ve Kant, 2017b, s.259; Abbas ve Karage, 2015, s.38).

Aksine narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin şişirilmiş benlik görüşlerinin, kendileri için daha iyi iş alternatifleri olduğunu düşünmelerini sağlamasından dolayı narsist çalışanların daha düşük iş doyum düzeyine sahip olduğu yönünde araştırma sonuçlarına ulaşıldığını görmekte mümkündür (Mathieu, 2013, s.651; Mathieu vd., 2014, s.83).

Benzer şekilde literatürde narsizmin iş performansı üzerinde temel bir etkisinin olup olmadığı da açık değildir. Bu ilişkinin işin karmaşıklığı, çalışma arkadaşları ve müşterilerle yakın kişisel ilişkilerin sürdürülme düzeyi ile doğrudan ilgisi vardır; başkalarıyla yakın, birbirine bağımlı kişisel ilişkilerin sürdürülmesini gerektiren mesleklerde narsistlerin diğerlerini sömürme ve hak sahibi olma isteği, ilişkilerde sorunlara ve sonuç olarak da iş performansının düşmesine neden olabilir (Campbell vd., 2011, s.275-276).

Narsist bireylerin yüksek derecede aşırı güvenleri, kendileri hakkında şişirilmiş beceri ve yetenek tahminleri ile başarılı olmak için yüksek risk

alma eğilimleri bireysel performanslarını olumsuz etkileyebilir (Campbell, 2004, s.299) veya narsist bireylerde baskın görünen başarılı olma ve statü elde etme ihtiyacı, amaçlarına ulaşabilmeleri için yüksek performans göstermelerine neden olabilir.

Narsizmin İş Doyumu ve Bireysel Performans Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Araştırma

Çalışmanın uygulama aşamasında, çalışanların narsistik kişilik özelliklerinin iş doyumları ve bireysel iş performansları üzerindeki etkisi incelenmektedir.

Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın modeli, katılımcıların narsistik kişilik düzeyleri ile bireysel performans, iş doyumu ve demografik özellikleri arasındaki ilişkileri ölçmek üzere şekil 1'de kurulmuştur. Araştırma hipotezleri ise şu şekildedir.

H1: Narsistik kişilik düzeyi bireysel iş performansını etkilemektedir.

H2: Narsistik kişilik düzeyi içsel doyumu etkilemektedir.

H3: Narsistik kişilik düzeyi dışsal doyumu etkilemektedir.

H4: Narsistik kişilik düzeyi ile demografik özellikler arasında anlamlı farklılıklar vardır.

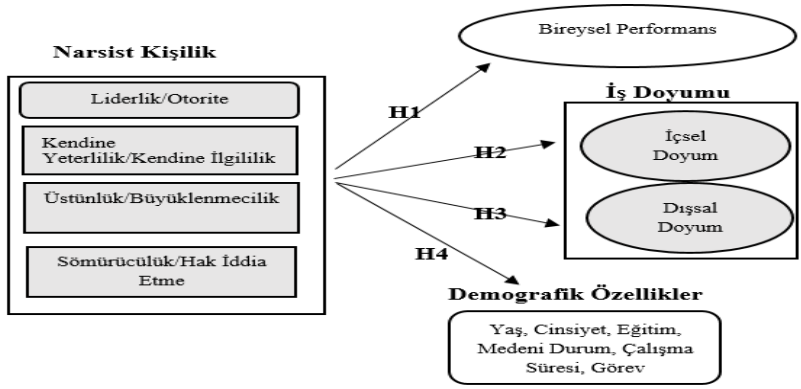

Şekil 1.Araştırmanın Teorik Modeli

Örneklem

Araştırma, Tokat ilinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde uygulanmıştır. Evrenin yaklaşık 600 çalışan olduğu bilgisi alınmış ve toplamda 350 anket dağıtılmıştır. Dağıtılan anketlerden 320'sinin geri dönüşü sağlanmış, 9 anket eksik doldurulduğundan araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmaya dahil edilen anket sayısı 311 olmuştur. Örneklemin evreni temsil etme özelliği oldukça yüksektir. Verilerin elde edilmesinde yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket form uygulaması 1-15 Mart 2018 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Narsistik Kişilik Envanteri; Araştırmada kullanılan ölçek; ilk olarak Raskin ve Hall tarafından 1979 yılında geliştirilmiş 40 maddelik NPI (Narsistik Kişilik Envanteri) ölçeğinin Ames ve arkadaşları tarafından (2006) oluşturulan 16 maddelik kısa formunun Atay (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanan çalışmasından alınmıştır. Ames ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada 16 maddelik NPI (Narsistik Kişilik Envanteri) kısa formunun güvenirlilik katsayısı α= ,670 bulunurken Atay (2009)'ın Türkçe uyarlama çalışmasında güvenirlik katsayısı α= ,627 olarak bulunmuştur (Atay, 2009, s.190). Bu çalışma için genel ölçek güvenirlik katsayısı α= ,781 dir. Atay'ın (2009, s.191) uyarlama çalışmasında NPI-16 (Narsistik Kişilik Envanterini) teşhircilik, üstünlük, otorite, hak iddia etme, sömürücülük, kendine yeterlilik olmak üzere altı faktörlü bir yapı kullandığı görülmüştür. Bu çalışmada yapılan keşfedici faktör analizi sonucunda dört faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Nitekim, Emmons (1987, s.13), narsizmi NPI (Narsistik Kişilik Envanteri) uyumluluk esasına göre dört farklı boyutta tanımlamıştır. Bu boyutlar; liderlik/otorite, kendine yeterlilik/kendine ilgililik, üstünlük/büyüklenmecilik ve sömürücülük/hak iddia etme boyutlarıdır (Emmons, 1987, s.13; Cihangiroğlu vd., 2015, s.4). Bu çalışmada keşfedici faktör analizi sonucunda elde edilen dört faktörlü yapıda Emmons'un dört boyutlu tanımlanması kullanılmıştır. Ölçekte 5'li Likert kullanılmış 1-Kesinlikle katılmıyorum, 5- Kesinlikle katılıyorum şeklinde puanlandırılmıştır. Narsistik Kişilik Envanteri (NPI-16) faktör analizi ve faktör yükleri ise Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Narsistik Kişilik Envanteri (NPI-16) Faktör Analizi

	L/O	K/K	Ü/B	S/H	Ort.
4-İnsanlar üzerinde otorite kurmaktan hoşlanırım.	,742				2,7
12-İnsanlar daima otoritemi kabul ediyor görünürler.	,657				2,9
8-Her zaman ne yaptığımı bilirim.		,682			3,7
13-İnsanları istediğim her şeye inandırabilirim.		,448			3,0
14-Kendi kendime yeterim.		,646			3,5
15-Önemli bir insan olacağım.		,503			3,3
1-İyi biri olduğumu biliyorum, çünkü herkes böyle söyler.			,690		3,6
2-İlgi merkezi olmayı severim.			,785		2,8
3-Özel biri olduğumu düşünüyorum.			,605		3,0
7-Genellikle fırsatını bulduğumda şov yaparım.			,728		2,4
11-İlgi merkezi olmaktan hoşlanırım.			,778		2,8
16-Sıra dışı biriyim.			,616		2,9
5-İnsanları kolayca manipüle ederim.				,529	2,8
6-Layık olduğum saygıyı görmekte ısrarcıyımdır.				,539	3,0
9-Herkes hikayelerimi dinlemekten hoşlanır.				,716	3,0
10-İnsanlardan çok şey beklerim.				,604	2,9
12-İnsanlar daima otoritemi kabul ediyor görünürler.				,657	2,9

L/O=*Liderlik/Otorite* ***K/K=*** *Kendine Yeterlilik/Kendine İlgililik*
Ü/B= *Üstünlük/Büyüklenmecilik* ***S/H=*** *Sömürücülük/Hak İddia Etme*

Tablo 1'de araştırmada kullanılan NPI-16 Narsistik Kişilik Envanterinin faktör yapısını doğrulamak için keşfedici faktör analizi uygulanmış ve neticede dört alt boyuta ulaşılmıştır. Bu boyutlar liderlik/otorite, kendine yeterlilik/kendine ilgililik, üstünlük/büyüklenmecilik ve sömürücülük/hak iddia etmedir. Her alt boyutun faktör yükleri değeri ise en düşük ,448 en yüksek ,785 arasında değerler almaktadır.

Tablo 2. Narsistik Kişilik Envanteri Alt Boyutlar Güvenirlik ve Varyans Değerleri

Narsistik Kişilik Envanteri Alt Boyutlar	α=Cronbach Alpha	Kümülatif Varyans
Liderlik/Otorite	,704	24,809
Kendine Yeterlilik/Kendine İlgililik	,771	36,799
Üstünlük/Büyüklenmecilik	,774	48,627
Sömürücülük/Hak İddia Etme	,773	57,836
Genel Ölçek (Narsistik Kişilik Envanteri)	,781	57,836

KMO=,878 Bartlett's Test of Sphericity Chi-Square=1,61013 df=120 sig=,000

Tablo 2'de Narsistik Kişilik Envanteri alt boyutlarına ilişkin güvenirlik cronbach alpha katsayısı ile dört alt boyutun varyans değerleri yer almaktadır. Kendine yeterlilik/kendine ilgililik, üstünlük/büyüklenmecilik, sömürücülük/hak iddia etme ve Liderlik/Otorite alt boyutlarına ilişkin elde edilen cronbach alpha değerleri narsistik kişilik envanteri alt boyutlarının kabul edilebilir düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir. Dört boyutun toplam varyansı açıklama oranı ise % 57,836'dır.

İş Doyum Ölçeği; Araştırmada kullanılan iş doyum ölçeği, Türkiye'de kullanımı yaygın olan, geçerlilik ve güvenirliliği birçok çalışma ile test edilmiş Minnesota iş doyum ölçeğidir.

Tablo 3. İş Doyum Ölçeği Faktör Analizi

	İçsel D./Dışsal D.		Ort.
1-Beni her zaman meşgul etmesi bakımından.	,546		3,4
2-Bağımsız çalışma imkanının olması bakımından.	,656		3,3
3-Ara sıra değişik şeyler yapabilme imkanı bakımından.	,655		3,3
4-Toplumda saygın bir kişi olma şansını bana vermesi bakımından.	,703		3,5
7-Vicdani bir sorumluluk taşıma şansını bana vermesi yönünden.	,520		3,4
8-Bana garantili bir gelecek sağlaması yönünden.	,600		3,3
9-Başkaları için bir şeyler yapabildiğimi hissetmem yönünden.	,670		3,0
10-Kişileri yönlendirmek için fırsat vermesi yönünden.	,674		2,8
11-Kendi yeteneklerimle bir şeyler yapabilme şansı vermesi yönünden.	,717		3,0
15.Kendi fikir-kanaatlerimi rahatça kullanma imkanı vermesi yönünden.	,686		3,4
16-Çalışma saatleri yönünden.	,490		3,0
20-Mesleğimi yaparken kendi yöntemlerimi kullanabilme imkanı vermesi yönünden.	,754		3,1
5-Yöneticinin emrindeki kişileri iyi yönetmesi bakımından.		,647	3,2
12-İşimle ilgili alınan kararları uygulamaya konması yönünden.		,709	2,9
13-Yaptığım iş karşılığı aldığım ücret yönünden.		,523	3,4
14-Terfi imkanının olması yönünden.		,407	3,5
17-Çalışma arkadaşlarının birbirleriyle anlaşması yönünden.		,647	3,4
18-Yaptığım iç karşılığında takdir edilmem yönünden.		,527	3,3
19-Yaptığım iş karşılığında duyduğum başarı hissi yönünden.		,730	3,3
17-Çalışma arkadaşlarının birbirleriyle anlaşması yönünden.		,754	3,6

Ölçeğin ilk olarak Türkçe uyarlama çalışması Baycan (1985) tarafından yapılmıştır. Minnesota iş doyum ölçeği içsel iş doyumu ve dışsal iş doyumu olarak iki boyutta değerlendirilmektedir. Ölçek cevaplandırıl-

masında 5'li likert kullanılmış 1-Hiç Memnun Değilim, 2-Memnun Değilim, 3-Kararsızım, 4-Memnunum, 5-Çok Memnunum şeklinde puanlandırılmıştır.

İş doyumu faktör analizi sonucunda içsel iş doyumu boyutunun faktör yükleri en düşük ,490 en yüksek ,754 arasında değerler almıştır. Dışsal iş doyumu alt boyutunun ise en düşük ,407 ile en yüksek ,754 arasında değerler aldığı görülmüştür.

Tablo 4. İş Doyum Ölçeği Alt Boyutlar Güvenirlik ve Varyans Değerleri

Minnesota İş Doyum Ölçeği	**α=Cronbach Alpha**	**Kümülatif Varyans**
İçsel Doyum	,865	32,990
Dışsal Doyum	,825	47,120
Genel İş Doyumu	,914	47,120

KMO=,906 Bartlett's Test of Sphericity Chi-Square=2,77313 df=190 sig=,000

Tablo 4'te Minnesota iş doyum ölçeği alt boyutları güvenirlik ve varyans değerleri verilmektedir. İçsel ve dışsal iş doyumu alt boyutlarının yüksek düzeyde güvenirlik değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Ölçek genel güvenirlik cronbach alpha katsayısı ise α=,914'tür. İki boyutun toplam varyansın % 47,120'sini temsil ettiği görülmektedir.

Bireysel Performans Ölçeği; Bireysel performans ölçeği ilk olarak Kirkman ve Rosen (1999) tarafından geliştirilmiş olup daha sonra Sigler ve Pearson (2000) tarafından 4 maddeden oluşturulmuş ve çalışanların bireysel performansını ölçmeye yönelik bir ölçektir.

Tablo 5. Bireysel Performansı Faktör Analizi

	Faktör	**Ort.**
1- Görevlerimi zamanında tamamlarım.	,546	4,0
2- Sunduğum hizmet kalitesinde standartlara fazlası ile ulaştığımdan eminim.	,854	3,9
3- Bir problem gündeme geldiğinde en hızlı şekilde çözüm üretirim.	,733	4,0
4- İş hedeflerime fazlasıyla ulaşırım.	,854	3,9

Bireysel Performans ölçeği Türkiye'de yaygın kullanılan geçerlilik ve güvenirliliği test edilmiş bir ölçektir. Ölçekte 5'li Likert kullanılmış 1-Kesinlikle katılmıyorum, 5- Kesinlikle katılıyorum şeklinde pu-

anlandırılmıştır. Tablo 5'de bireysel iş perfomansı faktör analizi sonucunda faktör yüklerinin en düşük ,546 en yüksek ,854 arasında değerler aldığı görülmektedir.

Tablo 6. Bireysel Performans Ölçeği Güvenirlik ve Varyans Değerleri

Bireysel Performans Ölçeği	α=Cronbach Alpha	Kümülatif Varyans
Bireysel Performans Ölçeği Genel Ölçek	,742	57,334

KMO=,725 Bartlett's Test of Sphericity Chi-Square=327,316 df=6 sig=,000

Tablo 6'da Ölçeğe ilişkin güvenirlik analizi neticesinde Cronbach Alpha katsayısı α=,742 olarak bulunmuştur. Bu değere göre, ölçek bu araştırma için güvenilir bir ölçektir. Ayrıca dört ifadenin toplam varyansın %57,334'ünü temsil ettiği görülmektedir.

Demografik Özellikler ve Anlamlı Farklılıklar

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler ve narsistik kişilik özellikleri ile katılımcıların demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığına ilişkin analizler yer almaktadır. Veri analizlerine geçmeden önce, kullanılan ölçeklerin çarpıklık (Skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri -2 ile 2 arasında değerler aldığı için normal dağılımda kullanılan T-testi ve ANOVA analizleri tercih edilmiştir.

Tablo 7'de katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre katılmıcıların % 75,6'sı erkek (235 kişi), % 24,4'ü (76 kişi) kadın iken % 76,5'i (236 kişi) evli, % 23,5'i (75 kişi) bekardır. Çalışanların büyük çoğunlu idari işlerde, yardımcı hizmetlerde ve işçi statüsünde görev yapmaktadır (% 26,4, % 24,8, % 25,4). Katılımcıların % 30,5'i (95 kişi) lise, % 26,4'ü (82 kişi) önlisans düzeyinde eğitime tabidir. Katılımcıların çalışma süresi % 33 (105 kişi) 5-8 yıl, % 32,5 (101 kişi) 1-4 yıl'dır.

Tablo 7. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Yaş	**Sayı**	**%**	**Eğitim**	**Sayı**	**%**
20-25 yaş	33	10,6	İlköğretim	69	22,2
26-35 yaş	98	31,5	Lise	95	30,5
36-45 yaş	114	36,6	Önlisans	82	26,4
46-55 yaş	59	19	Lisans	57	18,3
55yaş üstü	7	2,3	Lisansüstü	8	2,6
Çalışma Süresi	**Sayı**	**%**	**Medeni Durum**	**Sayı**	**%**
1 yıldan az	28	9	Evli	236	76,5
1-4 Yıl	101	32,5	Bekâr	75	23,5
5-8 Yıl	105	33,8	**Cinsiyet**	**Sayı**	**%**
9-12 Yıl	33	10,6	Erkek	235	75,6
13Yıl üstü	44	14,1	Kadın	76	24,4
Görev	**Sayı**	**%**			
İdari İşler	75	24,8			
Teknik İşler	70	19,2	N= 311		
Yardımcı Hizmetler	79	26,4			
Yönetici	11	4,2			
İşçi	76	25,4			

Tablo 8'de narsistik kişilik özelliği boyutları ile katılımcıların cinsiyet ve medeni durumları arasındaki farklılıkları incelemeye yönelik t-Testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 8. Cinsiyet, Medeni Durum t-Testi Analizi

	Cinsiyet	**Medeni Durum**
Liderlik/Otorite	p= ,018* (t=-2,381)	p= ,110 (t=-1,603)
Kendine Yeterlilik/Kendine İlg.	p=,001* (t=-3,463)	p=,000* (t=-3,590)
Üstünlük/Büyüklenmecilik	p=,000* (t=-3,707)	p=,003* (t=-2,999)
Sömürücülük/Hak İddia Etme	p=,000* (t=-3,729)	p=,000* (t=-3,684)

Anlamlı farklılığın nedeni ise kadınların narsistik kişilik eğilim alt boyut puanlarının erkek katılımcılara göre yüksek olmasıdır. Yine katılımcıların medeni durumu ile narsistik kişilik özellikleri alt boyutları olan kendine yeterlilik/kendine ilgililik, üstünlük/büyüklenmecilik ve sömürücülük/hak iddia etme arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0,05$). Anlamlı farklılığın ise bekarların narsistik kişilik alt boyut puanlarının evlilere göre yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tablo 9. Çalışma Süresi, Eğitim ANOVA Analizi

	Çalışma Süresi	Eğitim
Liderlik/Otorite	p= ,063 (F=2,257)	p= ,352 (F=1,109)
Kendine Yeterlilik/Kendine İlg.	p= ,008* (F=3,526)	p= ,491 (F=,856)
Üstünlük/Büyüklenmecilik	p= ,055 (F=-2,341)	p= ,270 (F=1,299)
Sömürücülük/Hak İddia Etme	p= ,081 (F=2,101)	p= ,606 (F=,681)

Tablo 9'da katılımcıların çalışma süresi ve eğitim düzeyi ile narsistik kişilik özellikleri alt boyutları arasındaki anlamlı farklılıkların tespiti için yapılan ANOVA analiz sonuçları yer almaktadır. Analizler neticesinde katılımcıların çalışma süresi ile kendine yeterlilik/kendine ilgililik alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Yapılan post hoc-Tukey testi sonucunda 1 yıldan az çalışma süresine sahip olan katılımcıların kendine yeterlilik/kendine ilgililik puanlarının 4-6 yıl çalışma süresine sahip olan katılımcılara göre yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim düzeyleri ile narsist kişilik özellikleri arasında ise anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 10. Yaş, Görev ANOVA Analizi

	Yaş	Görev
Liderlik/Otorite	p= ,074 (F=2,158)	p= ,000* (F=6,366)
Kendine Yeterlilik/Kendine İlg.	p= ,004* (F=3,859)	p= ,000* (F=5,858)
Üstünlük/Büyüklenmecilik	p= ,001* (F=4,870)	p= ,000* (F=5,938)
Sömürücülük/Hak İddia Etme	p= ,000* (F=6,345)	p= ,000* (F=8,598)

Tablo 10'da katılımcıların yaş ve statüleri ile narsistik kişilik özelliği arasındaki anlamlı farka ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır. Katılımcıların yaşları ile narsistik kişilik özelliklerinin bazı alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0,05$). Yapılan post hoc-Tukey testi sonucunda anlamlı farklılıkların şu şekilde olduğu görülmüştür. 26-35 yaş grubu katılımcıların kendine yeterlilik/kendine ilgililik puanları 36-45 ve 46-55 yaş grubuna göre yüksektir. 20-25 yaş gurubu katılımcıların üstünlük/büyüklenmecilik puanları 36-45, 46-55 ve 55 yaş üstü katılımcılara göre yüksektir. 20-25 yaş grubu katılımcıların sömürücülük/hak iddia etme puanları 36-45 ve 46-55 yaş grubuna göre daha yüksektir.

Yine katılımcıların görevleri ile narsistik kişilik özelliği alt boyutları arasında anlamlı farklılıklara rastlanmıştır (p<0,05). Anlamlı farklılıklar ise şu şekildedir. İşçi statüsünde çalışan katılımcıların teknik işlerde görev yapan katılımcılara göre liderlik/otorite puanları yüksek çıkmıştır. İdari işlerde görev yapan katılımcıların teknik işlerde görev yapan katılımcılara göre kendine yeterlilik/kendine ilgililik, üstünlük/büyüklenmecilik ve sömürücülük/hak iddia etme puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Böylece elde edilen sonuçlara göre H4 hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 11. Narsistik Kişilik, İş Doyumu ve Bireysel Performans Korelasyon İlişkisi

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
1.Liderlik/Otorite(N)	1				,224*	,228*	,228*	,191*
2.Kendine Yeterlilik/Kendine İlg.(N)	,413*	1			,263*	,210*	,248*	,240*
3.Üstünlük/Büyüklenmecilik(N)	,651*	,404*	1		,297*	,248*	,293*	,263*
4.Sömürücülük/Hak id.Etme(N)	,607*	,471*	,710*	1	,256*	,194*	,249*	,192*
5.İçsel İş Doyum(İD)					1	,753*	,947*	,263*
6.Dışsal İş Doyum(İD)						1	,916*	,271*
7.Genel İş Doyum							1	,287*
8. Bireysel Performans								1

**=0,01 düzeyinde anlamlılık İD=İş Doyumu N=Narsistik Kişilik*

Tablo 11 narsistik kişilik özelliği, iş doyumu ve bireysel iş performansı korelasyon ilişkisini göstermektedir. Analizler neticesinde narsistik kişilik özellikleri alt boyutları ile iş doyumu boyutları arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür (p<0,01). Liderlik/otorite boyutu ile iş doyumu arasında çok zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (r=,228). Kendine yeterlilik/kendine ilgililik boyutu ile iş doyumu arasında çok zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (r=,248). Üstünlük/büyüklenmecilik ile iş doyumu arasında zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki vardır (r=,293). Sömürücülük/hak iddia etme ile iş doyumu arasında çok zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (r=,249).

Liderlik/otorite, kendine yeterlilik/kendine ilgililik ve sömürücülük /hak idda etme alt boyutları ile bireysel performans arasında çok zayıf düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki söz konusudur. Üstünlük/büyüklenmecilik alt boyutu ile bireysel performans arasındaki ilişki ise zayıf düzeyde pozitif yönlü ve anlamlıdır.

Tablo 12. Bireysel Performans Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Model :a.Predictors (Contant), Bireysel Performans	Coefficient Beta (β)	T	Sig.	Tolerans VIF
Liderlik/Otorite	,025	,324	,746	,522-1,915
Kendine yeterlilik/Kendine İlgililik	,172	2,727	,007*	,751-1,331
Üstünlük/Büyüklenmecilik	,171	2,014	,045*	,418-2,314
Sömürücülük/Hak İddia Etme	-,025	-,302	,763	,432-2,314
R= ,286 R^2= ,082 F= 6,816	Durbin Watson:1,947 p= ,000			

Tablo 12'de narsistik kişilik boyutlarının bireysel performansa olan etkisini incelemeye yönelik çoklu regrasyon analiz sonuçları yer almaktadır. Elde edilen bulgulara göre narsistik kişilik özellikleri boyutlarının bireysel performansa etkisi istatiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Narsistik kişilik özellikleri boyutları bireysel performansın %8,2'sini açıklamaktadır. Narsistik kişilik özellikleri boyutlarından kendine yeterlilik/kendine ilgililik ve üstünlük/büyüklenmecilik boyutlarının bireysel performansa yaptığı etki istatistiksel olarak anlamladır (p<0,05).

Böylece H1 hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 13. İçsel İş Doyumu Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Model :a.Predictors (Contant), İçsel İş Doyumu	Coefficient Beta (β)	T	Sig.	Tolerans VIF
Liderlik/Otorite	,003	,046	,963	,522-1,915
Kendine yeterlilik/Kendine İlgililik	,164	2,637	,009*	,751-1,331
Üstünlük/Büyüklenmecilik	,207	2,486	,013*	,418-2,314
Sömürücülük/Hak İddia Etme	,368	,368	,713	,432-2,314
R= ,336 R^2= ,101 F= 9,748	Durbin Watson:1,441 p= ,000			

Tablo 13'de narsistik kişilik boyutlarının içsel iş doyumu etkisini incelmeye yönelik yapılan çoklu regrasyon analiz sonuçları görülmektedir. Elde edilen bulgulara narsistik kişilik özellikleri boyutlarının içsel iş doyumuna yaptığı etki istatistiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Narsistik

kişilik boyutları içsel iş doyumunun % 10,1'ini açıklamaktadır. Narsistik kişilik boyutlarından kendine yeterlilik/kendine ilgililik boyutu ve üstünlük/büyüklenmecilik boyutunun içsel iş doyumuna yaptığı etki istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,05).

Böylece H2 hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 14. Dışsal İş Doyumu Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Model :a.Predictors (Contant),	**Coefficient**			**Tolerans**
Dışsal İş Doyumu	**Beta (β)**	**T**	**Sig.**	**VIF**
Liderlik/Otorite	,093	,1,225	,222	,522-1,915
Kendine yeterlilik/Kendine İlgililik	,122	1,931	,054	,751-1,331
Üstünlük/Büyüklenmecilik	,165	1,943	,053	,418-2,314
Sömürücülük/Hak İddia Etme	,368	-,442	,659	,432-2,314
R= ,284 R^2= ,068 F= 6,698	Durbin Watson:1,574 p= ,000			

Tablo 14'de narsistik kişilik boyutlarının dışsal iş doyumuna etkisini incelemeye yönelik yapılan çoklu regrasyon analizi görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, narsistik kişilik boyutlarının dışsal iş doyumuna yaptığı etki istatistiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Narsistik kişilik dışsal iş doyumunun % 6,8'ini açıklamaktadır.

Böylece H3 hipotezi desteklenmiştir.

Sonuç

Bir kişilik bozukluğu olarak görülen narsizm, örgüt içerisinde çalışan davranışlarında ve çalışanlar arasındaki ilişkilerde etkili olabilmektedir. Son yıllarda narsizm, narsist çalışanların gerek üretkenlik dışı davranışlara neden olarak örgütlere verdiği zararlar gerekse başarma ihtiyaçlarının kariyer hedefleri üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle örgütler için tanınması ve diğer örgütsel değişkenlerle ilişkisi anlaşılması gereken olgulardan biri olarak kabul görmüştür.

Literatürde narsizmle farklı örgütsel değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymak için yapılmış çok sayıda araştırma bulumaktadır. Bu çalışmada ise narsizmin iş doyumu ve bireysel performans üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Narsistik kişilik özelliklerinin çalışanların iş doyumuna ve bireysel performansına etkisini inceleyen bu araştırmada bazı anlamlı etkiler

bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre, narsistik kişilik özellikleri ile iş doyumu ve bireysel performans arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Narsistik kişilik düzeyindeki bir birimlik artış bireysel performans üzerinde 0,113 birimlik artışa neden olmaktadır. Yine narsistik kişilik düzeyindeki bir birimlik artışın içsel iş doyumunda 0,101 birimlik, dışsal iş doyumunda 0,068 birimlik bir artışa neden olduğu görülmüştür. Çalışanların narsistik kişilik düzeyi arttıkça çalışanlarda iş doyumunun ve bireysel performansın arttığını bu çalışma sonuçları için söylemek mümkündür. Araştırma da elde edilen bu sonuç bazı araştırmalarla örtüşmektedir (Abbas ve Kant, 2017, s.13; Abbas ve Kant, 2017b, s.259; Abbas ve Karage, 2015, s.38).

Araştırma sonuçları, narsist çalışanların beğenilme, başarı, statü ihtiyaçlarının örgütlerde kendilerine verilen görevleri yerine getirirken yüksek performans sergilemelerine hatta lider pozisyonu almalarına bu sayade de iş doyumlarında artışa neden olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmada elde edilen diğer bir sonuç, çalışanların demografik özelliklerine göre narsistik kişilik düzeylerinde bazı farklılıkların olmasıdır. Elde edilen sonuçlarda kadınların ve bekar katılımcıların narsistik kişilik düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine işçi statüsünde çalışan katılımcıların teknik işlerde görev yapan katılımcılara göre liderlik/otorite puanları yüksek çıkmıştır. İdari işlerde görev yapan katılımcıların teknik işlerde görev yapan katılımcılara göre kendine yeterlilik/kendine ilgililik, üstünlük/büyüklenmecilik ve sömürücülük/hak iddia etme puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşlarına bakıldığında ise, bazı anlamlılıklara rastlamak mümkündür. Örneğin, 26-35 yaş grubu katılımcıların kendine yeterlilik/kendine ilgililik puanları 36-45 ve 46-55 yaş grubuna göre yüksektir. 20-25 yaş gurubu katılımcıların üstünlük/büyüklenmecilik puanları 36-45, 46-55 ve 55 yaş üstü katılımcılara göre yüksektir. 20-25 yaş grubu katılımcıların sömürücülük/hak iddia etme puanları 36-45 ve 46-55 yaş grubuna göre daha yüksektir. 1 yıldan az çalışma süresine sahip olan katılımcıların kendine yeterlilik/kendine ilgililik puanlarının 4-6 yıl çalışma süresine sahip olan katılımcılara göre yüksek olduğu ise elde edilen diğer sonuçlar arasındadır. Narsistik kişilik düzeyi ile eğitim düzeyi arasında ise herhangi bir anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Araştırma sonuçları, örgütlerde özellikle olumlu narsistik kişilik özelliklerinin ön plana çıkarılmasının örgüt hedeflerine ulaşılmasına sağlayacağı katkının anlaşılması açısından değerlidir. Araştırma sonuçlarının tüm çalışanlara yönelik genelleştirilmesi, benzer araştırmaların farklı bölge ve sektörlerde uygulanması araştırma bulgularının geçerliliğini artıracaktır. Ayrıca gelecek çalışmalarda örgütlerde sağlıklı ve sağlıksız boyutlarıyla giderek önemini artıran narsizmin, farklı örgütsel değişkenlerle özellikle liderlikle ilişkisini ölçmeye yönelik araştırmaların yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

A Field Study on the Effect of Narcissism on Job Satisfaction and Individual Performance

*

Alper Gürer – Gamze Ebru Çiftçi

Kırıkkale University – Hitit University

The effects of narcissism and narcissistic behavior on the personal disorders in psychology are also observed in the business world. The reason for this is that the narcissistic personality traits, which are seen as one of the important sources of conflict in social relations, have different effects in the organizational context. Although there are positive results within these effects, narcissism appears as a negative behavior type.

In fact, it is generally accepted that narcissism is a personality disorder resulting from trauma in early childhood. The American Psychiatric Association describes Narcissism as a pattern of perpetual magnitude of self admiration, a need for appreciation, and a pattern which created by lack of empathy (Narcissistic Personality Disorder DSM-5). Campbell et al. (2011, p. 269) considered narcissism a a structure with three components; identity, interpersonal relations and self-regulation strategies. Identity is; narcissistic self, positivity, originality, arrogance, feeling of having right, power and desire of respect. Interpersonal relationships are associated with low empathy and emotional affinity. This component includes shallow relationships ranging from exciting and intriguing to manipulative and exploitative. Self regulation strategies are narcissistic strategies, like looking for opportunities to attract attention and awaken admiration, self-worthy of others' successes and playing in personal relationships, which are developed to maintain inflated self-views

Narcissism in the Narcissistic Personality Inventory (NPI), which is the most commonly used narcissism scale, is evaluated in four dimensions: Exploitation; a skillful belief in manipulating people and the right to do so. Leadership / Authority; the belief that one has an extraordinary ability to influence others, a general preference for leadership and authority roles. Superiority / grandiosity; the belief that one is better than others.

Finally self-sufficiency / self-interest; a high feeling of arrogance and the belief that he is special (Emmons, 1987, cited by Smith, 2017). According to Campbell et al. (2011, p.273), since leadership is the most appropriate job position for narcissists to meet the needs of self-development and superiority, individuals with narcissistic personality traits in leadership roles in modern organizations are frequently encountered. Narcissistic leaders' healthy and unhealthy narcissistic personality traits are an important force for change in organizations. This change not only may lead to unprecedented success of organizations, but also may lead to failures, since grand self views of narcissists may lead to take risks by preventing them from realistically evaluating their decisions (Campbell, 2004, p.298). Therefore, instead of describing narcissism as good or bad, it seems useful to focus on different components of narcissism (Campbell and Foster, 2007).

Method

Within the framework of the studies conducted, this research was designed to examine the relationship between the narcissistic personality traits and the job satisfaction and performance of the employees. In this context, the survey method was selected for the research and the prepared questionnaire was applied in the enterprises operating in the textile sector in the province of Tokat. The questionnaire that applied to 311 employees included in the study, where approximately 600 employees were employed in the industry. In order to carry out the study, three different scales were used which their validity and reliability analyzes had been performed. These scales are as follows;

Narcissistic Personality Inventory; the scale used in the research; is given from Atay (2009)'s Turkish Language adaptation study, which is firstly developed by Raskin and Hall in 1979 with 40-item NPI (Narcissistic Personality Inventory) and 16 item short form created by Ames and friends (2006). Job Satisfaction Scale; The job satisfaction scale used in the study, is Minnesota job satisfaction scale which is commonly used in Turkey and the validity and reliability have been tested in many studies. Individual Performance Scale; The individual performance scale used in the

study was firstly developed by Kirkman and Rosen (1999) and was composed of 4 items by Sigler and Pearson (2000) is a scale toward measuring the individual performance of employees.

Results

In this study which examines the effect of narcissistic personality traits on job satisfaction and individual performance, some significant results have been reached. According to the findings of the study, a positive relationship was found between narcissistic personality traits and job satisfaction and individual performance. A unit increase in narcissistic personality level leads to an increase of 0.111 units on individual performance. Again, it has been observed that a unit increase in narcissistic personality level leads to an increase of 0.110 units in internal job satisfaction and 0.068 units in external job satisfaction. As the narcissistic personality level of employees increases, it is possible to say that job satisfaction and individual performance increase in employees in terms of the results of this study. Another result of the study is that there are some differences in the level of narcissistic personality according to the demographic characteristics of the employees. In the results obtained, it was observed that women and single participants had higher narcissistic personality levels. Again, employees who work in worker position have higher scores on leadership / authority with respect to employees in technical jobs. Participants in administrative positions were found to have higher self-sufficiency / self-efficacy, superiority / grandiosity and exploitation / claim points than the participants in technical jobs. When we look at the age of the participants, it is possible to find some meaningfulness. For example, the self-sufficiency / self-efficacy scores of the 26-35 age group are higher than the 36-45 and 46-55 age group. The participants in the 20-25 age group were higher than the participants who were 36-45, 46-55 and 55-above years old in terms of superiority/grandiosity. Participants of the 20-25 age group have more exploitation / claim points than the 36-45 and 46-55 age groups. Among the other results obtained in the study is that the self-sufficiency / self-efficacy scores of the participants who have less than 1 year of work time are higher than the participants who have 4-6 years working time.

There was no significant difference between the narcissistic personality level and the educational level of the participants.

Kaynakça / References

Abbas, S. M. S. ve Kant, V. (2017). Gender as moderator of narcissism and job satisfaction: study on comparative assessment of banking and fmcg sectors in Delhi NCR. *International Journal of Research in Business Studies and Management*, 4(1), 7-15.

Abbas, S. M. S. ve Kant, V. (2017b). AN empirical study on narcissism and job satisfaction among employees in Delhi NCR banks. *Paripex - Indian Journal Of Research*, 6(5), 256-260.

Abbas, S. M. S. ve Karage, A. I. (2015). Narcissism and job satisfaction: an exploratory study of organizations in north eastern Nigeria. *Research Journal of Commerce & Behavioural Science*, 5(1), 32-41.

Ames, D. R., Rose, P. ve Anderson, C. P. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, 40, 440-450.

Atay, S. (2009). Narsistik kişilik envanteri'nin Türkçe'ye standardizasyonu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,11*(1), 181-196.

Baycan, A. (1985). *An analysis of several aspects of job satisfaction between different occupational groups.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Brown, R. P., Budzek, K. ve Tamborski, M. (2009). On the meaning and measure of narcissism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *35*(7), 951-964.

Bushman, B. J. ve Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence?. *Journal of Personality and Social Psychology*, *75*(1), 219–229.

Campbell, W. K., Hoffman, B. J., Campbell, S. M. ve Marchisio, G. (2011). Narcissism in organizational contexts. *Human Resource Management Review*, 21, 268-284.

Campbell, W. K. ve Foster, J., D. (2007). The narcissistic self: Background, an extended agency model, and ongoing controversies. In C. Sedikides, & S. Spencer (Eds.), *Frontiers of social psychology. The self* (p. 115-138). New York: Psychology Press.

Campbell, W. K., Goodie, A. S. ve Foster, J. D. (2004). Narcissism, confidence, and risk attitude. *Journal of Behavioral Decision Making*, 17, 297-311.

Cihangiroğlu, N., Teke, A., Uzuntarla, Y. ve Uğrak, U. (2015). Narsist kişilik eğilimleri ile kurumsal bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin analizi. *Yönetim ve Uygulamaları Araştırması Dergisi*, *13*(1), 1-18.

Emmons, R. A. (1987). Narcissism: Theory and measurement, *Journal of Personality and Social Psychology*, *52*(1), 11-17.

Farber, B. A. (1983). *Stress and burnout in the human services professions*. New York, Pergamon Press.

Higgs, M. (2009). The good, the bad and the ugly: Leadership and narcissism. *Journal of Change Management*, *9(*2), 165-178.

Johnson, R. E., Silverman, S. B., Shyamsunder, A., Swee, H. Y., Rodopman, O. B., Cho, E. ve Bauer, J. (2010). Acting superior but actually inferior?: Correlates and consequences of workplace arrogance. *Human Performance*, *23*(5), 403-427.

Judge, T. A., LePine, J. A. ve Rich, B. L. (2006). Loving yourself abundantly: Relationship of the narcissistic personality to self- and other perceptions of workplace deviance, leadership, and task and contextual performance. *Journal of Applied Psychology*, *91*(4), 762–776.

Kanten, P., Yeşiltaş, M. ve Arslan, R. (2015). Kişiliğin karanlık yönünün üretkenlik karşıtı iş davranışlarına etkisinde psikolojik sözleşmenin düzenleyici rolü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *29*(2), 365-391.

Kanten, P. (2014). Narsistik kişilik özelliğinin üretkenlik karşıtı iş davranışlarına etkisinde örgüt ikliminin düzenleyici rolü. *İ.Ü. İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, *25*(76), 160-184.

Kets de Vries, M. ve Miller, D. (1984). *The neurotic behavior of organizations*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mathieu, C., Neumann, C. S., Hare, R. D. ve Babiak, P. (2014). A dark side of leadership: Corporate psychopathy and its influence on employee well-being and job satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 59, 83-88.

Mathieu, C. (2013). Personality and job satisfaction: The role of narcissism, *Personality and Individual Differences*, 55, 650-654.

Millon, T. (1981). *Disorders of personalitv, DSM-III: Axis II*. New York: Wilev.

Narcissistic Personality Disorder DSM-5. https://www.theravive.com/therapedia/narcissistic-personality-disorder-dsm--5-301.81-(f60.81), (13.01.2018).

Penney, L. M. ve Spector, P. E. (2002). Narcissism and counterproductive work behavior: do bigger egos mean bigger problems?. *International Journal Of Selection And Assessment*, *10*(1/2), 126-134.

Philipson, I. (1985). Gender and narcissism, *Psychology of Women Quarterly*, 9, 213-228.

Reina, C.S., Zhang, Z. ve Peterson, S. J. (2014). CEO grandiose narcissism and firm performance: the role of organizational identification. *The Leadership Quarterly*, 25(5), 958-971.

Sigler, T.H. ve Pearson, C. M. (2000). Creating an empowering culture: Examining the relationship between organizational culture and perceptions of empowerment. *Journal of Quality Management*, 5, 27-52.

Smith, J. G. (2017). The narcissistic salesperson: a framework of their relationships with job satisfaction, organizational commitment, and customer orientation. *Atlantic Marketing Journal*, 6(2), Article 1. https://digitalcommons.kennesaw.edu/amj/vol6/iss2/1

Qureshi, S. U., Ashfaq, J., Hassan, M. U. ve Imdadullah, M. (2015). Impact of Extroversion and Narcissism on in Role and Extra Role Performance: Moderating Role of Impression Management Motives. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 9(1), 96-119.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gürer, A. ve Çiftçi, G. E. (2019). Narsizmin iş doyumu ve bireysel performans üzerindeki etkisi üzerine bir alan araştırması. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 78-103. DOI: 10.26466/opus.534813

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 23/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.531369

*

Pınar Algedik* - Ezgi Şen Demirdöğen** -Volkan Demir*** - Türkay Demir****

* Uzman Dr., Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk Psikiyatri Böl., İstanbul/Türkiye
E-Posta: pinaralgedik@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-9617-6224

** Uzman Dr., Şişli Hamidiye Etfal Eğt. ve Arş. Hastanesi, Çocuk Psikiyatri Böl., İstanbul/Türkiye
E-Posta: drezgisen@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-0120-6652

*** Doktora Öğr., Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Böl. İstanbul/Türkiye
E-Posta: demir.volkan@outlook.com **ORCID:** 0000-0002-8148-8647

**** Profesör Dr., Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Çocuk Psikiyatri Bölümü, İstanbul / Türkiye
E-Posta: demirturkay@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-2027-395X

Öz

Özbilinçlilik duyguları kişiler arası ilişkiler sırasında deneyimlenen, düşünce ve davranışları düzenleyen, sosyal olarak istenmeyen davranışları engelleyen ve bireyleri ahlâka uygun davranışlarda bulunmaya teşvik eden duygulardır. Bu çalışmanın amacı Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi (EÖDT)'nin Türkçe uyarlamasını yapmak ve psikometrik özelliklerini incelemektir. Araştırmaya 10-18 yaş aralığında olan 547 sağlıklı gönüllü alınmıştır. Katılımcılara Sosyodemografik Veri Formu, Çocuk Depresyon Ölçeği (ÇDÖ), Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (ÇDSKE)`nin Sürekli Kaygı alt ölçeği (ÇDSKE-S) ve Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi (EÖDT) uygulanmıştır. Ölçeklerin toplanmasından sonra tekrar test uygulaması için gönüllü olan 29 ergene aynı takma isimleri kullanmaları istenerek EÖDT testi 15 gün sonra tekrar uygulanmıştır. Veriler Mann-Whitney U, Spearman's Rho, Wilcoxon ve Cronbach's alfa testleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi (EÖDT) alt ölçeklerinin iç tutarlılığının ve test-tekrar test güvenilirliğinin yüksek olduğu bulunmuştur. Testin yapı geçerliliğinde faktör boyutlarının utanç, suçluluk, dışsallaştırma-utanç, dışsallaştırma ve ayrılma olarak beş alt ölçekli yapıda olduğu görülmüştür. Bu çalışmayla EÖDT'nin kabul edilir psikometrik özelliklere sahip olup, Türkiye'de yürütülen araştırma ve klinik uygulamalarda kullanılabilir nitelikte olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Ergenler, Özbilinçlilik duyguları, Geçerlik, Güvenilirlik*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 23/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Test of Self-Conscious Affect For Adolescents: Validity and Reliability Study

*

Abstract

Emotions of self-consciousness are feelings experienced during interpersonal relationships, regulating thoughts and behaviors, preventing socially undesirable behaviors and encouraging individuals to act ethically. The aim of this study was to investigate the Turkish version of the Test of Self-Conscious Affect for Adolescents and to examine their psychometric properties. The study group consisted of 547 healthy individuals whose age between 10-18 years old. All subjects included in the study filled out the Sociodemographic Data Form, Children's Depression Inventory (CDI), State-Trait Anxiety Inventory for Children Trait form (STAIC-T) and Test of Self-Concious Affect for Adolescences. After the collection of the scales TOSCA-A was admistered again 15 days later to 29 adolescents who were volunteer using the same nicknames. The data was analyzed with Mann-Whitney U test, Spearman's Rho, Wilcoxon and Cronbach's alfa. The internal consistency and test-retest reliability of the Test of Self-Conscious Affect For Adolescents (TOSCA-A) subscales were found to be high. In the construct validity of the test, the factor dimensions were found to be five sub-scale structures: shame, guilt, externalization-shame, externalization and detached. According to the present study, we can say that TOSCA has acceptable psychometric properties and can be used in clinical practice and research conducted in Turkey.

Keywords: *Adolescents, Self-consciousness emotions, Validity, Reliability*

Giriş

Utanç, gurur, suçluluk, mahcubiyet gibi duygular kişiler arası ilişkiler sırasında deneyimlenen, düşünce ve davranışları düzenleyen, sosyal olarak istenmeyen davranışları engelleyen ve bireyleri ahlâka uygun davranışlarda bulunmaya teşvik eden duygulardır (Tangney ve Salovey, 2000). Ayrıca bu duygular bilişin gelişmesini, başkalarıyla toplumsal ilişkiyi ve kendilik algısını gerektirdikleri için ahlâki (moral) duygulanımlar, toplumsal duygulanımlar ya da özbilinçlilik duygulanımları olarak da adlandırılırlar (Spero, 1984). Özbilinçlilik duyguları düşüncelerimizin, hissettiklerimizin, davranışlarımızın, başarımızın, özsaygımızın ve sosyal uyumumuzun düzenlenmesinde büyük öneme sahiptir (Fischer ve Tangney, 1995, Tangney ve Dearing, 2002a, Beer vd., 2003, Tracy ve Robins, 2004). Bazı tartışmalar özbilinçlilik duygularına empati, imrenme, kıskançlık ve utangaçlığı da dahil etmiştir. Ama bu görüş yaygın değildir (Lewis, 2008).

Evrim teorisinin yaratıcısı olarak bilinen Darwin, aynı zamanda bir duygulanım kuramı da inşa etmiştir (Darwin, 1872/1965). Duygusal ifadelerin eylemler için sinyal ve hazırlık işlevi olduğunu, birisinden diğerine bilgi aktarımını sağladığını ilk iddia eden kişidir. Darwin utançtan çoğunlukla itaatkâr davranış kapsamında bahsetmiştir (Gilbert, 2000). Gilbert tarafından, utancın sosyal ortamlarda ortaya çıktığını savunan ve utancı özellikle sosyal açıdan ele alan, evrimsel ve bütünleştirici bakış açısıyla biyopsikososyal model geliştirilmiştir (Gilbert, 1998; Gilbert, 2002; Gilbert, 2007). Bu yaklaşımla, utanç doğuştan gelen bağlanma (Bowlby, 1969; Bowlby, 1973; Bowlby, 1982; Cassidy ve Shaver, 1999), bir gruba dâhil olma ve bir diğeriyle sosyal ilişki içerisinde olma (Baumeister ve Leary, 1995) güdüsünden kaynaklanmaktadır.

Psikanalitik kuramda ise yakın zamanlara kadar utanç ve suçluluk çok yakın ve bazen birbirleri yerine geçen duygular olarak ele alınmıştır (Hartmen ve Loewenstein, 1962). Freud bazı eserlerinden utanmadan söz eder fakat utanç duygusu üzerinde çok durmaz. Daha çok suçluluk duygusundan söz eder. Utançla ilgili ilk kapsamlı incelemeyi yapan psikanalistin Helen Block Lewis olduğu bilinmekte ve bu nedenle Lewis "utancın ebesi" (Zarem, 2006) olarak kabul edilmektedir.

Tangney ve arkadaşları da utancı Lewis (1971)'in bilişsel, duygusal ve motivasyonel açıklamalarından hareketle ele almışlardır. Bununla birlikte özbilinçlilik duygularının birbirleri arasındaki ilişkiyi, suçluluk ve utanç duyguları arasındaki benzerlik ve farklılıkları incelemişlerdir.

Tangney`e göre utanç, benliğin genel olarak olumsuz şekilde tenkit edilmesini içeren acı verici bir duygudur. Benlik bazı standartlara göre değerlendirilir ve yetersiz, başarısız, kötü ve değersiz olarak görülür. Utanca sıklıkla küçülme, küçüklük ve güçsüzlük duyguları eşlik eder ve gerçek veya hayâl edilen seyircilerin önünde olumsuz değerlendirmeye maruz kalma hissi yaşanır. Utanç, kişinin eksikliklerine tanıklık etmek üzere bulunan gerçek bir gözlemci gerektirmez, sıklıkla birinin kusurlu benliğinin diğerlerine nasıl görünebileceği hayali mevcuttur. Kendi kendine işleyişteki kırılma, benliğin gözlemleme ve onaylamamanın hem etkeni hem nesnesi olmasından kaynaklanır. Gözleyen benlik, gözlenen benliğin değersiz ve ayıplı olduğuna tanıklık eder ve kötüler. Sonuç olarak, utanç sıklıkla saklanmak için kaçma -yerin dibine girip yok olma- arzusuna sebep olur (Lewis, 1971).

Suçluluk ise kişisel standartlar ihlâl edildiği zaman ortaya çıkan bir kendini eleştirme biçimidir. Bireyin davranışı bir dereceye kadar benliğin dışında değerlendirilir. 'Kötü davranışlar' hakkında pişmanlık, üzüntü ve eylemin anısı, düşüncesi ya da eylemsizlikten dolayı ortaya çıkan bir gerilim vardır. Suçlulukta bu gerilim bireyi hem o anda tamir edici davranışlara yönelmesi için motive eder hem de gelecekte benzer hatalı davranışı göstermemesi bakımından birey için öğretici olur (Tangney vd., 1992b). Lewis suçluluğun kişinin temel kişiliğini ya da benlik algısını etkilemediğini, ancak suçluluk duygusun da acı verici olabileceğini söyler. Suçluluk, yapılan "kötü şey"e ilişkin gerginlik, vicdan azabı ve pişmanlık içerir. Suçluluk deneyiminin ortasındaki insanlar, sıklıkla daima kusur bulan bir odak ya da kural ihlâli kaygısı -olayı, farklı davranmış olmayı dileyerek ya da yapmış oldukları şeyi bir şekilde geri alabilmeyi tekrar tekrar düşünerek- duyduklarını bildirirler (Lewis, 1971). Suçluluğun yaratmış olduğu duygular diğeri yönelimli odakla birleşince insanlara yapılan kötü şeyi tamir etmeye, özür dilemeye veya itiraf etmeye güdülemektedir (Tangney, 1995).

Suçlu kişi, içsel standartları ihlâl ettiğini ve davranışının sorumluluğunu kabul eder. Yaptığı hatayı düzeltmeye çalışır ya da kendisini

cezalandırır. Bu tür suçluluk duygusunun ahlâki davranışlar üzerinde önemli rol oynadığı kabul edilir (Tangney, 1991; Ferguson ve Stegge, 1998; Hoffman, 1998).

Utanç duygusunun bireyin benliğine ilişkin (*ben* yanlış yaptım), suçluluğun ise bireyin davranışlarına ilişkin (ben yanlış *yaptım)* olumsuz değerlendirmeleri içerdiği vurgulanmaktadır. Stres derecesi açısından bakıldığında ise utancın suçluluktan daha acı verici olduğu kabul edilmektedir (Lewis, 1971).

Piers ve Singer utancı benlik ve benlik ideali, suçluluğu ise benlik ve üstbenlik arasında gelişen bir gerilim olarak tanımlamışlardır. Üstbenliğin koymuş olduğu sınır ihlâl edildiği zaman suçluluk, benlik ideali tarafından konmuş olan amaca ulaşılamadığı zaman utanç duyguları ortaya çıkmaktadır. Utançta ima edilen bilinçdışı tehlike, anne baba ideallerini yaşatamamaktan dolayı terk edilme korkusu; suçlulukta ise içselleştirilmiş anne baba standartları ihlâl edildiği için cezalandırılma ve kastrasyon korkusudur (Piers ve Singer, 1971). Buna karşın bazı yazarlar üstbenlik ile benlik idealini birbirinden ayırmakta tereddüt etmektedir. Aslında, üstbenlik, hem "sevme" ve "nefret etme" içe yansıtmalarını hem de pozitif ve negatif idealleri kapsadığından (Panel, 1957; Schafer, 1968; Fisher ve Greenberg, 1977), sadece bu sistemler arası uyuşmazlık kapsamındaki klinik olarak özgün duyguları hesaba katmak yetersiz görünmektedir (Spero, 1984).

Ergenler reddedilmekten doğabilecek utançtan kaçınmak için sevgi duydukları kişiye duygularını ifade etme konusunda çok zorlanabilirler; çünkü eğer reddedilirlerse karşılarındaki kişinin yalnızca bir ilişkiyi değil, kendilerini bir bütün olarak reddettiğini düşünebilirler. Sevilebilir olduğunu hissetmek ve aynı zamanda reddedilmekten kaçınmak bazen birbiriyle iyi uyuşmayan iki ihtiyaç olabilir. Ergenlerde hem ana babayla bağı sürdürmek hem de yeni ideallere ve yaşıtlarıyla özdeşimlere yönelmek arasında kalmak utanca yatkınlık oluşturur (Demir, 2014). Utanç deneyimi ve düzenlenmesi ergenlikte depresif semptomlarla da ilişkilidir (Tangney ve Dearing, 2002). Ergenliğe geçişle depresyon (Fleming vd., 1989; Angold ve Rutter, 1992; Cole vd., 2002) ve anksiyete bozukluğu gibi ruh sağlığı problemlerinin tekrarlanma sıklığı artar (Kashany ve Orvaschel, 1990). Anastasopoulos, ergenlik döneminde narsisist temeldeki depresyonun daha sık görüldüğünü öne sürer. Depre-

syondaki narsisist öğeler suçluluk duygusu temelindeyken daha ağır narsisist depresyon utanç tarafından belirlenir (Demir, 2014).

Tangney EÖDT`nde gururu kendilikten duyulan gurur (α-gurur) ve davranışlardan duyulan gurur (β-gurur) olarak ikiye ayırır. Örneğin; "'İhtiyaç duyduğumda yardım isteyecek kadar akıllıyım' diye düşünürdüm." ifadesi kendilikten duyulan gurura, "İyiliklere karşılık verdiğim için kendimle gurur duyardım." ifadesi ise davranışlardan duyulan gurura örnektir. Kendilikten duyulan gurur ve davranışlardan duyulan gurura eğilimin bireysel farklılıklarla ilişkisi ile ilgili çok az sayıda deneysel araştırma yapılmıştır. Bu alt ölçekleri değerlendirirken az sayıda maddeden faydalanıldığı için diğer alt ölçeklere göre daha az güvenirliliğe sahiptirler. Bu yüzden yapılan çalışmalarda da bu alt ölçeklerden çok az faydalanılmıştır.

Dışsallaştırma ve ayrılma alt ölçekleriyle ilgili de örneğin; oyun oynarken fırlattığı topun arkadaşının yüzüne çarpması sonucu kişinin "'Arkadaşım topu tutma konusunda daha çok çalışmalı' diye düşünürdüm." ifadesi dışsallaştırmaya, "'Sadece bir kazaydı.' diye düşünürdüm" ifadesi ise ayrılmaya örnektir. Dışsallaştırmada meydana gelen durumun sorumluluğunu kendisi dışına (başkasına) atma, ayrılmada ise olan duruma karşı nötr pozisyona geçme durumu vardır (Tangney ve Dearing, 2002; Tangney vd., 2007).

Duyguların ifadesi ve tanınması ile ilgili literatürde çok sayıda çalışma vardır. Bunların büyük çoğunluğunun konusunu mutluluk, üzüntü, öfke, sürpriz, iğrenme ve korku gibi temel duygular oluşturmaktadır. Utanç, suçluluk ve psikopatoloji arasındaki ilişkiye dair görgül araştırmalar ise utanç ve suçluluğu ölçme zorluklarından dolayı konu ile ilgili kuramların gerisinde kalmıştır. Utanç ve suçluluk eğilimini değerlendirmede çok farklı yöntemler kullanılmış olması da psikolojik semptomlarla suçluluk eğilimleri ilişkisinde gözlenen tutarsızlığı açıklamaktadır (Tangney vd., 1995).

Türkiye'de, Deniz (2006)'in yaptığı araştırmada utanç duygusunun korkulu bağlanma stili ile pozitif yönde, güvenli bağlanma stili ile negatif yönde anlamlı ilişkiye sahip olduğu, Akbağ ve Erden-İmamoglu (2010) tarafından yürütülen araştırmada da güvenli bağlanma ve kayıtsız bağlanma ile anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Şahin (2007) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin demokratik çocuk yetiştirme

tarzı ve (benlik düzenleme odaklarından biri olan) ilerleme odağı ile utancın ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Motan (2007) tarafından yürütülen çalışmada utanç duygusunun tanınmasında yararlanılan sözsüz ifadeleri tespit etmek amacıyla TAT kartları kullanılmış, bu kartlar arasında utancı karakterize eden kartın "ellerin yüze kapandığı" kart olduğu görülmüştür. Karataş (2008) tarafından Suçluluk ve Utanç Ölçeği kullanılarak lise öğrencilerinde yapılan çalışmada suçluluk ve utanç puanlarında, disiplin cezası alıp almama açısından disiplin cezası alan öğrenciler lehine anlamlı farklılıklar olduğu ve kız öğrencilerin suçluluk puanlarının erkek öğrencilerin suçluluk puanlarına göre anlamlı derecede farklılaştığı bulunmuştur. Türe ve Taşkın (2011) tarafından yürütülen araştırmada utancın sosyal fobik korku ve kaçınma düzeyi ile ilişkili olduğu ve Dinçer (2014) tarafından yürütülen çalışmada ise utanç deneyimi sonucunda içe kapanma, sosyal izolasyon, olayı kendine saklama, söylem ve eylemlerin kısıtlanması, kaçma, uzaklaşma, kurtulma, saklanma ve gözden kaybolma isteği ve kalıcı izler ortaya çıktığı görülmüştür.

Bu çalışmada ergenler için utanç ve suçluluk duygularını ölçmeye yönelik olarak Tangney tarafından geliştirilen Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi (EÖDT) Türkçe'ye uyarlanarak psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Ölçeğin çevirisi

Ölçek, geliştiricisi olan June Price Tangney'den e-mail yoluyla görüşülerek istenmiş ve Türkçeye çevirisi ve geçerlilik güvenilirliğinin yapılması için gerekli izinler alınmıştır. İngilizce formun Türkçeye çevrilmesi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada hem Türkçeye hem de İngilizceye hâkim bir çeviri uzmanı, bir klinik psikolog ve bir çocuk psikiyatri öğretim üyesi tarafından ölçeğin Türkçeye çevirisi birbirlerinden bağımsız olarak yapılmıştır. İkinci aşamada bu çeviriler bir çocuk psikiyatri öğretim üyesi, bir psikiyatri asistanı ve bir çeviri uzmanı tarafından Türkçe'den İngilizce'ye çevirisi yapılmış ve testin özgün biçimi ile karşılaştırılmıştır. Söz konusu maddeyi en iyi ifade ettiği düşünülen Türkçe çeviriler benimsenmiştir. Türkçeye çevrilen ölçek İstanbul Üniversitesi

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'ne başvuran 10 çocuğa uygulanarak anlaşılabilirliği yönünden denenmiş, anlaşılamayan sorular gözden geçirilip düzeltilmiş, anlaşılmayan terimlerin yerine uygun Türkçe terimler kullanılarak son hali verilmiş, böylece yüzey geçerliliği açısından kontrol edilmiştir.

Örneklem Seçimi ve Uygulama

Araştırma için Istanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi etik kurulundan 09.07.2016 tarih ve 219614 sayılı yazısı ile onay alınmıştır. Çalışmaya alınan ergenlerin bilgileri, İstanbul ilinde sosyodemografik açıdan düşük ve orta düzeyi temsil eden nitelikte dört ayrı okuldan (bir anadolu lisesi, bir meslek lisesi ve iki orta okul), ilgili kurumlardan izin alınarak, gönüllülük esası ile elde edilmiştir. Çalışmaya katılan ergenlerin ailelerinden yazılı onam, ergenlerden sözlü onam alınmış, sınıf ortamında sosyodemografik veri formu ve ölçekleri bir gözetmen eşliğinde doldurmaları istenmiştir.

Çalışmaya 547 ergen katılmıştır. Deneklerin 219'u erkek (%40), 326'sı kızdır (%59.6). İki (%0.04) kişi cinsiyetini belirtmemiştir. Yaş aralığı 10-18 ve yaş ortalaması 14.95(±1.74)' tir. Ölçeklerin toplanmasından sonra tekrar test uygulaması için gönüllü olan 29 ergene aynı takma isimleri kullanmaları istenerek Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi 15 gün sonra tekrar uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Veri Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan Sosyodemografik Veri Formunda çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, kaçıncı çocuk olduğu, aile bütünlüğü, ebeveyn kaybı olup olmadığı, anne-baba arasında akrabalık olup olmadığı, sosyoekonomik durumu, anne-baba yaşı, eğitim düzeyleri, meslekleri, kilo ve boy bilgileri yer almaktadır. Bu bölümde elde edilen veriler, çocuğun gelişim ve psikopatolojisini etkileyebilecek önemli etmenleri araştırabilmek için de kullanılmıştır.

Çocuk Depresyon Ölçeği (ÇDÖ)

Çocuk-ergen depresyonunu araştırmada kullanılan, 6-17 yaş arası çocuklara uygulanabilen bir özbildirim ölçeğidir. Kovacs ve arkadaşları tarafından 1985 yılında çocuklar ve gençlerde depresyonun şiddetinin belirlenebilmesi amacı ile geliştirilmiş olan bir ölçektir. Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Öy tarafından 1991 yılında yapılmıştır. 27 maddelik ölçekten alınabilecek en yüksek puan 54'tür. Ölçeğin kesme puanı 19'dur. Toplam puanın yüksek olması depresyon düzeyinin ya da şiddetinin yüksekliğini göstermektedir.

Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (ÇDSKE-S)

Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği, Spielberger ve arkadaşları (1973) tarafından geliştirilmiş ve Özusta (1995) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin uyarlama çalışmaları 9-16 yaş grubunda uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Ölçek 20'şer maddelik iki alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlilik çalışmasında; kaygı bozukluğu tanısı almış grubun sürekli kaygı ve durumluk kaygı puan ortalamaları normal gruba göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ölçeğinin Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı .81 olarak hesaplanmıştır. Altı hafta arayla 99 çocuk üzerinde ikinci uygulaması ile elde edilen test-tekrar test güvenirlik katsayısının ise .65 olduğu görülmüştür. Bu çalışmada yalnızca Sürekli Kaygı alt ölçeği (ÇDSKE-S) kullanılmıştır.

Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi (EÖDT)

Test gündelik hayatta karşılaşabileceğimiz çeşitli durumları içerir. Senaryo şeklindeki durumlar karşısında kişinin hangi duygularla ve tutumlarla yanıt verdiğini araştırır. Test, utanç eğilimi, suçluluk eğilimi, dışsallaştırma (kusurun/kabahatin dışsallaştırılması), ayrılma, kendilikten duyulan gurur ve davranışlardan duyulan gurur alt gruplarını açığa çıkaran 10 negatif ve 5 pozitif senaryodan oluşmaktadır. Senaryolar ve ilgili cevapların bir kısmı yetişkinler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testinden bir kısmı ise çocuklar için Özbilinçlilik Duygulanımları Testinden derlenmiştir. Bazı unsurlar, içeriği ergenler ile ilgili hale getire-

bilmek amacıyla kısmen yeniden yazılmıştır. Ölçeğin uyarlama çalışmaları 12-18 yaş grubunda uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Her bir senaryo için şıklardaki cevapların hiç-1, az-2, bazen-3, sık-4, çok sık-5 olarak puanlandığı likert tipi bir ölçektir. Puanlaması 6 alt ölçek için ilgili ifadelere verilen puanların toplanması şeklindedir. Toplam puan hesaplanmaz (Tangney ve Dearing, 2002).

İstatistiksel değerlendirme

Tüm veriler Windows için SPSS (The Statistical Package for Social Sciences) 22.0 paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Ölçek puanları normal dağılıma uymadığından değerlendirmeleri nonparametrik testlerden Mann-Whitney U testi ile yapılmıştır. Güvenilirlik analizleri için Spearman's Rho ve Wilcoxon teknikleriyle test-tekrar test sınaması, Cronbach's alfa testi ile de iç tutarlılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Geçerlilik analizleri kapsamında yapı geçerliliği için Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testinin tüm maddelerinin faktör analizleri yapılmış: ÇDÖ ve ÇDSKE-S ölçekleriyle Spearman's Rho ile korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. İstatistiksel olarak $p<0.05$ olan değerler anlamlı kabul edilmiş, bulgularda anlamlılığının düzeyini belirtmek için p değeri doğrudan yazılmıştır.

Bulgular

Sosyodemografik Veriler

Sosyodemografik verilerle ilgili ayrıntılar Tablo-1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sosyodemografik Veriler

	Sayı	**Ort (ss)**
Yaş	503	14.95(±1.74)
Anne Yaşı	536	40.33(±5.38)
Anne Eğitim Yılı	531	7.95(±3.64)
Baba Yaşı	527	44.08(±5.42)
Baba Eğitim Yılı	522	9.10(±3.34)
Toplam Kardeş Sayısı	542	2.78(±1.78)
Kaçıncı Çocuk Olduğu	542	2.00(±1.49)
Ailenin Tahmini Geliri(TL)	436	2784.03(±2104.20)
Kilo	522	55.75(±12.14)
Boy	526	165(±9.97)
BMI	514	20.02(±3.40)

Güvenirlilik Ölçümleri

İç Tutarlılık

Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi için ölçek maddelerinin iç tutarlılığına bakılmıştır. Alt ölçekler için iç tutarlılık katsayıları sırasıyla şöyledir: Utanç .813, Suçluluk .883, Ayrılma .601, Dışsallaştırma .701, Dışsallaştırma-utanç .755. Bu değerler alt ölçeklerin yüksek düzeyde iç tutarlılığı olduğunu göstermektedir.

EÖDT Alt Ölçeklerinin Birbirleriyle Korelasyonları

Alt ölçeklerin birbirleriyle korelasyonu Tablo-2'de gösterilmiştir. Buna göre alt ölçeklerin genelde birbirleriyle anlamlı ancak zayıf-orta düzeyde korelasyon gösterdikleri söylenebilir.

Tablo 2. EÖDT Alt Ölçeklerinin Spearman Korelasyonu

	Utanç	**Suçluluk**	**Ayrılma**	**Dışsallaştırma**	**Dışsallaştırma-Utanç**
Utanç	1	.398*	0.054	.195*	.283*
Suçluluk		1	.143*	-.057	-.262*
Ayrılma			1	.368*	.229*
Dışsallaştırma				1	.577*
Dışsallaştırma-Utanç					1

** $p<0.05$*

Test-Tekrar Test Güvenilirliği

Test-tekrar test sonuçları Wilcoxon sıralı testine göre farksız bulunmuştur. Ayrıntılar Tablo-3'tedir.

Tablo 3. Alt Ölçeklerin Test-Tekrar Test Sonuçları (Wilcoxon testi)

	Utanç	**Suçluluk**	**Ayrılma**	**Dışsallaştırma**	**Dışsallaştırma-Utanç**
Z	-1.859	-0.673	-0.471	-0.130	-0.488
p	0.63	0.501	0.638	0.897	0.626

Alt ölçeklerin ortalama ve standart sapma değerlerinin birbirine yakın değerlerde olduğu gözlenmiştir (Tablo-4)

Tablo 4. Alt Ölçeklerin Test-Tekrar Test Ortalama Standart Sapma Değerleri ve Aralıkları

Alt Ölçekler	Ortalama (ss)		Dağılım Aralığı	
	Test	Tekrar-Test	Test	Tekrar-Test
Utanç	31.41(±8.85)	28.21(±6.72)	17-47	15-38
Suçluluk	58.52(±12.51)	57.28(±10.97)	19-75	35-75
Ayrılma	22.37(±5.97)	22.21(±5.40)	12-33	14-34
Dışsallaştırma	16.76(±5.66)	16.52(±4.80)	9-31	7-25
Dışsallaştırma-Utanç	13.46(±3.92)	13.21(±3.97)	9-27	9-27

Geçerlilik Ölçümleri

Benzer Ölçek Geçerliliği

Türkçede ergenler için Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testine eşdeğer bir ölçek bulunmamaktadır. Ölçeğin geçerliliğinin belirlenmesinde Çocuk Depresyon Ölçeği (ÇDÖ) ve Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (ÇDSKE)`nin Sürekli Kaygı alt ölçeği (ÇDSKE-S) ile korelasyonuna bakılmıştır (Tablo-7).

Yapı Geçerliliği

Verilerin faktör analizine uygunluğu için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin .60'dan yüksek ve Barlett test sonucunun anlamlı olması gerekmektedir (Büyüköztürk 2004).

Bu çalışmada KMO örneklem uygunluk katsayısı .872, Barlett Sphericity testi $\chi 2$ değeri ise 6857.589 ($p<.001$) olarak bulunmuştur. Bu değerler verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızda temel bileşenler analizi ve varimax rotasyon sonucu özdeğeri (eigen value) 1'den büyük olan 5 faktör belirlenmiştir. 1. faktör 15E, 13D, 10D, 10C, 14D, 3D, 13C, 12C, 8A, 9D, 7B, 15C, 5A, 1B, 10E maddelerini içermektedir. Bu faktör suçluluk alt boyutudur. 2. faktör 7C,

10B, 6A, 14C, 8B, 13A, 12A, 11D, 6C, 3A, 2C, 1A, 15A maddelerini içermektedir. Bu faktör utanç alt boyutudur. 3. faktör 12D, 9C, 15B, 13B, 15A, 7D, 3B, 5C, 5B maddelerini içermektedir. Bu faktör dışsallaştırma-utanç alt boyutudur. 4. faktör 11C, 8D, 14B, 2D, 9B, 6B, 2E maddelerini içermektedir. Bu faktör dışsallaştırma alt boyutudur. 5. faktör 5D, 1D, 6D, 3C, 14A, 8C, 7A maddelerini içermektedir. Bu faktör ise ayrılma alt boyutudur (Tablo-5).

Tablo 5. Faktör Analizi

	Total	Varyans	Kümülatif
Faktör 1	6.333	%12.666	%12.666
Faktör 2	4.559	%9.118	%21.784
Faktör 3	3.973	%7.945	%29.729
Faktör 4	3.023	%6.046	%35.775
Faktör 5	2.362	%4.724	%40.499

Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Ölçeklerin ve alt ölçeklerin ortalamaları, standart sapma değerleri ve değişkenlerin dağılım aralıkları Tablo-6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Ölçeklerin ve Alt Ölçeklerin Ortalama Standart Sapma Değerleri ve Aralıkları

Ölçekler	Ort (ss)	Dağılım Aralığı
EÖDT		
Utanç	31.10(±9.36)	13-16
Suçluluk	54.63(±12.80)	15-75
Ayrılma	20.30(±5.19)	7-35
Dışsallaştırma	16.61(±5.52)	7-35
Dışsallaştırma-Utanç	17.32(±6.20)	9-36
ÇDÖ Toplam	16.64(±7.29)	6-40
ÇDSKE-S Toplam	36.83(±7.82)	20-60

EÖDT Alt Ölçeklerinin Diğer Ölçeklerle Korelasyonu

Spearman korelasyon testi ile EÖDT'nin alt ölçeklerinin puanlarının hem ÇDÖ hem de ÇDSKE-S puanları ile genelde anlamlı ancak düşük düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Ayrıntılar Tablo-7' de gösterilmiştir.

Tablo 7. Alt Ölçeklerin ÇDÖ ve ÇDSKE-S ile Spearman Korelasyonu

	ÇDÖ Toplam	ÇDSKE-S Toplam
Utanç	.170*	.384*
Suçluluk	-.258*	.177
Ayrılma	-.047	.095*
Dışsallaştırma	.179*	.230*
Dışsallaştırma-Utanç	.254*	.242*
ÇDÖ Toplam	1	.414*
ÇDSKE-S Toplam		1

** p<0.05*

EÖDT Alt Ölçekleri ve Diğer Ölçeklerin Sosyodemografik Verilerle Korelasyonu

EÖDT alt ölçekleri ve diğer ölçeklerin sosyodemografik verilerle korelasyonunu gösteren veriler Tablo-8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. EÖDT Alt Ölçeklerinin Sosyodemografik Verilerle Spearman Korelasyonu

	Utanç	Suçluluk	Ayrılma	Dışsallaştırma	Dışsallaştır-ma-Utanç	ÇDÖ Toplam	ÇDSKE-S toplam
Yaş	-.085	.321*	.074	.186*	.203*	.239*	.119*
Kilo	.029	-.249*	-.023	.143*	.189*	.130*	.058
Boy	-.057	-.276*	.018	.129*	.173*	.192*	-.127*
BMI	.079	.132*	-.052	.088	-.134*	.027	.000
Ailenin Tahmini Geliri	-.002	-.181*	.059	.109*	.083	.097	-.129*
Kaçıncı Çocuk Olduğu	.021	.003	.054	.006	.074	-.011	.043
Toplam Kardeş Sayısı	.026	-.028	.040	-.009	.047	.006	116*
Baba Eğitim Yılı	.005	-.057	-.027	-.004	.004	-.004	-.144*
Baba Yaş	-.070	-.077	.052	-.006	.001	-.010	-.020
AnneYaş	-.029	-.071	.033	.035	.034	-.004	-.088
Anne Eğitim Yılı	-.018	-.100*	.022	.020	.002	-.012	-.131*

** p<0.05*

Tartışma

Bu çalışmanın temel amacı, Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi psikometrik özelliklerini test etmektir. Çalışmamızda bulunan iç

tutarlılık katsayılarının (Utanç .81, Suçluluk .88, Ayrılma .60, Dışsallaştırma .70, Dışsallaştırma-Utanç .75) testin özgün biçimi ve diğer çalışmaların iç tutarlılık katsayılarıyla benzer olduğu görülmüştür (Tangney ve Dearing, 2002, Stuewig ve ark., 2010; Watson ve Gullone, 2010).

Çalışmamızda utanç ve suçluluk alt ölçekleri arasındaki korelasyon değeri .39'dur. Erişkinler için olan Özbilinçlilik Duygulanımları Testinin özgün biçiminde utanç ve suçluluk alt ölçekleri arasındaki korelasyon değeri .45 bulunmuştur (Tangney vd., 1992a). Bu değerler bizim yaptığımız çalışmayla testin özgün biçiminin utanç-suçluluk korelasyonlarının benzer olduğunu göstermektedir. Utancın dışsallaştırma ile korelasyonunun olması diğer çalışmaları desteklemektedir (Andrews vd., 2000; Covert vd., 2003; Efthim vd., 2001; Tangney, 1995; Tangney vd., 1992a; Thompson vd., 2003; Strömsten vd., 2009).

Çalışmalar utanç eğilimi ve öfke ile düşmanlık ve dışsallaştırma (başkalarını suçlama) arasında pozitif bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca güçsüz hissetme ve acı içinde olma halinde ortaya çıkan öfke ve dışsallaştırmanın utanç yaşamaya karşı kontrolü tekrar sağlayabilmek için bir savunma işlevi görebileceği öne sürülmüştür (Gilligan, 1996; Scheff, 1987; Tangney vd., 1992a; Tangney ve Dearing, 2002; Bennett ve ark., 2005; Hoglund ve Nicholas, 1995; Tangney vd., 1992b; Tangney vd., 1996).

Suçluluk ile dışsallaştırma alt ölçekleri arasında negatif korelasyon olduğunu (Tangney, 1990; Tangney, 1995; Hasui vd., 2009) ya da korelasyon olmadığını gösteren çalışmalar vardır (Tangney vd., 1992a; Strömsten vd., 2009). Çalışmamızda suçluluk ile dışsallaştırma alt ölçekleri arasında korelasyon olmadığı görülmüştür. Bu durum suçluluk eğilimli kişilerin dışsallaştırmaya daha az ihtiyaç duymaları, yaptıkları davranışın sorumluluğunu kabul etmeye daha meyilli olmaları ve başkalarına karşı daha fazla empati hissedebilmeleri ile açıklanmıştır (Tangney ve Dearing, 2002). Dışsallaştırma ve ayrılma arasında korelasyon olması da diğer çalışmalarla uyumludur. İki alt ölçek arasındaki korelasyon her iki durumda içsel (kendiliğe dönük) bir atıf olmamasıyla açıklanmaya çalışılmıştır (Tangney, 1990; Tangney,1995).

Test-tekrar test sonuçlarında ilk testle 15 gün sonra yapılan tekrar test arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Erişkinler için

Özbilinçlilik Duygulanımları Testi ile yapılan bir çalışmada güvenilirlik değerleri utanç .85, suçluluk .74 bulunmuştur (Tangney ve ark., 1992a). Veriler test-tekrar test güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Utanç ve suçluluk duygularıyla depresyon ve anksiyete arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda ve bazı geçerlilik güvenilirlik çalışmalarında Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi ile birlikte veya ayrı olarak ÇDÖ ve/veya ÇDSKE-S ölçekleri kullanılmıştır (De Rubeis ve Hollenstein, 2009; Tangney, 1991; Tangney ve Dearing, 2002; Tilghman-Osborne ve ark., 2008; Thompson ve Berenbaum, 2006; Fergus TA vd., 2010; Muris ve ark., 2015; Klasen vd., 2015; Bennett vd., 2010; De Rubeis ve Hollenstein, 2009; Tangney vd., 1992b; Fontaine vd., 2001; Luyten vd., 2002). Yapılan çalışmalar utanç ile depresyon ve anksiyete arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir (Thompson ve Berenbaum, 2006; Fergus TA vd., 2010; Klasen vd., 2015; Muris vd., 2015; Bennett vd., 2010; De Rubeis ve Hollenstein, 2009; Tangney vd., 1992a; Tangney vd., 1996a; Eisenberg, 2000). Suçluluğun ise bazı çalışmalarda depresyon ve anksiyete ile pozitif ilişkisi olduğu (Klasen vd. ,2015, Muris vd., 2015; Bennett vd., 2010; De Rubeis ve Hollenstein, 2009), bazı çalışmalarda ise depresyon ve anksiyete ile ilişkisinin zayıf olduğu ya da hiç olmadığı gösterilmiştir (Tangney vd., 1992; Tangney vd., 1996a; Eisenberg, 2000; Gilbert vd., 1994). Yapılan çalışmalarda ÇDSKE-S ile utanç ve suçluluğun korelasyon değerleri sırasıyla .53, .17 (Tangney vd., 1992b), .39, .09 (Fontaine vd., 2001), .41, .10 (Luyten vd., 2002) bulunmuştur. Çalışmamızdaki korelasyon değerleri ise .38, .17 bulunmuştur. Bu sonuçlar utancın anksiyete ile suçluluğa göre daha kuvvetli korelasyon gösterdiğini düşündürmektedir.

Beck Depresyon Envanteri (BDE) kullanılan çalışmalarda depresyon ile utanç ve suçluluk duyguları arasındaki korelasyonlar farklılık göstermektedir. Bazı çalışmalarda BDE ile utanç ve suçluluk arasındaki korelasyonlar sırasıyla .51 ve .19 bulunurken (Tangney vd. 1992b), bazı çalışmalarda BDE ile utanç arasındaki korelasyon .26 (Averill vd., 2002), .32 (Luyten vd. 2002) gibi değerlerde bulunmuş ve BDE ile suçluluk arasında korelasyon bulunmamıştır. Ergenlerde yapılan bir çalışmada ise ÇDÖ ile utanç arasındaki korelasyon değeri .57 bulunmuştur (De Rubeis ve Hollenstein 2009). Çalışmamızda korelasyon değerleri ÇDÖ ile utanç

.17, ÇDÖ ile suçluluk -.25 bulunmuştur. Bu durum bizim örneklemimizde utanç alt ölçeği ile depresyon ölçeği puanları arasında ilişki olmadığını, suçluluk alt ölçeği ile depresyon ölçeği arasında ise zayıf ve negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

10A, 13E, 11A, 15D, 12B, 11B, 9A, 2B, 2A, 1C, 4A, 4B, 4C, 4D, 4E maddeleri hesaplamaya faktör analizi sonucu katılmamıştır. Toplam 50 madde üzerinden değerlendirilme yapılmıştır. Testin özgün biçiminde davranışlardan duyulan gurur ve kendilikten duyulan gurur alt boyutlarının içinde bulunan bazı maddeler (15E, 13D, 10D, 10C) çalışmamızdaki faktör yapısında suçluluk boyutunun içinde ilk sıralarda yer almıştır. Cevaplar incelendiğinde deneklerin suçlulukla savunma yoluyla ilişki kurdukları düşünülmüştür. Testin özgün biçiminde suçluluk alt boyutunda yer alan bir madde (6C) da bizim çalışmamızdaki faktör yapısında utanç alt boyutunda yer almıştır. Bu maddenin aynı zamanda hem suçluluk hem de utanç duygularını birlikte ortaya çıkarabileceği fakat faktör yükünün utanç alt boyutunda yer almasından dolayı utanç alt boyutunda değerlendirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Testin özgün biçiminde dışsallaştırma alt boyutunda yer alan bir maddenin (1D) bizim çalışmamızdaki faktör yapısında ayrılma alt boyutunda yer aldığı ve testin özgün biçiminde ayrılma alt boyutunda yer alan başka bir maddenin (9B) bizim çalışmamızda dışsallaştırma alt boyutunda yer aldığı görülmüştür. Bu iki maddenin içerikleri de değerlendirildiğinde daha yüksek faktör yükü aldıkları alt boyutlarda değerlendirilmesinin ve özgün biçimine göre yerlerinin değiştirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Motan'ın (2007) yaptığı çalışmada erişkinler için kullanılan Özbilinçlilik Duygulanımları Testinin Türkçede geçerliliğinde ölçeğin özgün biçiminde 6 faktörlü yapıda olmasına rağmen 5 faktörlü yapıda (utanç, durumsal\bağlamsal suçluluk, dışsallaştırma, ayrılma ve duygusal tepki) kullanılması önerilmiştir. Başka bir çalışmada da erişkinler için kullanılan Özbilinçlilik Duygulanımları Testinin 6 faktörlü yapısı içinde bulunan kendilikten duyulan gurur ve davranışlardan duyulan gurur alt ölçekleri dışarıda tutulup utanç, suçluluk, dışsallaştırma ve ayrılmayı içeren 4 faktörlü yapı oluşturulmuştur. Bazı yazarlar örneklem büyüklüğünün fazla olmasının Özbilinçlilik Duygulanımları Testinin

faktör yapısını incelemede bir dezavantaj teşkil ettiğini belirtmiştir (Strömsten vd., 2009).

Ülkemizde yapılacak çalışmaların dünyadaki diğer çalışmalarla karşılaştırma olanağının korunabilmesi için ölçeğin bütünlüğünün Türkçe formunda da korunmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi'nin toplam varyansın %40.499'unu açıklayan beş boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında açıklanan varyans oranı için %30 ve üzeri ölçüt olarak alındığı düşünüldüğünde, ölçeğin yapı geçerliğinin yeterli düzeyde sağlandığı görülmektedir. Açıklanan varyansın yüksek olması ilgili kavram ya da yapının o denli iyi ölçüldüğünün bir göstergesi olarak yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2007). Faktör yükleri için kesim noktası 0,30-0,32 arasında değişmektedir. Bu çalışmada da bir maddenin faktör yükü dışındaki tüm faktör yükleri bu değerin üzerindedir. Bu madde teorik temelden ötürü korunmuştur.

Öte yandan yukarıda verilen analiz sonuçları sınırlılıkları içinde değerlendirilmelidir. İlki senaryo temelli bir ölçek olan Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testinin toplam puanının kullanılamıyor olmasıdır. Yanıt maddeleri birden fazla özbilinçlilik duygusunu farklı derecede içerebilmektedir. Bu durum alt ölçeklerin oluşturulmasında ve birbirlerinden net sınırlarla ayırt edilmesinde güçlük yaratmaktadır. Ölçeğin orjinalinde ölçek 12-18 yaş grubuna uygulanmaktadır. Çalışmamızda 10-18 yaş grubuna uygulanabileceği sonucuna varılmıştır. Alınan örneklemde 10-12 yaş aralığının test sonuclarının testin orjinalinin uygulanabilir olduğu 12-18 yaş grubu test değerlendirme sonuçlarıyla benzer olduğu ve 10-12 yaş grubunun verilerinin de alınmasının calışmanın geçerlilik ve güvenilirlik sonuçlarını değistirmediği görülmüştür. Araştırmanın sınırlılıklarından bir tanesi de çalışmaya sadece sağlıklı grup alınmıştır. Klinik örneklem de alınmış olsaydı diğer çalışmalarda utanç ve suçluluk duygularıyla ilişkisi gösterilen post travmatik stres bozukluğu, yeme problemleri, depresif bozukluklar, anksiyete bozuklukları, DEHB, davranım bozukluğu, intihar ve kendini yaralama davranışlarının bu duygularla ilişkisi ve toplumumuzdaki görünümlerin incelenebilirdi. Çalışmanın önemli sınırlılıklarından biri de Türkçe'de Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testine eşdeğer olabilecek ergenler için geliştirilmiş utanç ve suçluluk duygularını ölçen

bir ölçek bulunmadığı için verilerin kıyaslama yoluyla değerlendirilmesi güçtür.

Tüm bu sınırlılıklarla birlikte çalışmamızdan elde ettiğimiz veriler sağlıklı gönüllülerde Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi'nin geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış ve sonuçlarımız Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testinin Türkçe formunun iyi psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermiştir. Türkiye'de ergenlerde utanç ve suçluluk duygularını yordayan çok az çalışma bulunmaktadır. Sonraki çalışmalarda Ergenler için Özbilinçlilik Duygulanımları Testi kullanılarak utanç, suçluluk ve dışsallaştırma ile olumsuz kendilik değerlendirilmesi, düşük benlik saygısı, olumsuz ebeveynlik tutumları, öfke ve empati arasındaki ilişkiyi yordayan çalışmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Test of Self-Conscious Affect For Adolescents: Validity and Reliability Study

*

Pınar Algedik - Ezgi Şen Demirdöğen - Volkan Demir - Türkay Demir

Ümraniye Training and Research Hospital - Şişli Hamidiye Training and Research Hospital
Üsküdar University-Cerrahpaşa Medicine Faculty

Self-conscious emotions such as shame, pride, guilt, embarrassment are feelings experienced during interpersonal relations, regulating thoughts and behaviors, preventing socially undesirable behaviors and encouraging individuals to act ethically (Tangney and Salovey, 2000).

Feelings of shame are typically accompanied by a sense of shrinking or of "being small" and by a sense of worthlessness and power-lessness. Shamed people also feel exposed. Although shame does not necessarily involve an actual observing audience present to witness one's shortcomings, there is often the imagery of how one's defective self would appear to others (Tangney et al., 2007).

Lewis (1971) described a split in self-functioning in which the self is both agent and object of observation and disapproval. Guilt, on the other hand, is typically a less devastating, less painful experience because the object of condemnation is a specific behavior, not the entire self. Rather than needing to defend the exposed core of one's identity, people in the throes of guilt are drawn to consider their behavior and its consequences. This focus leads to tension, remorse, and regret over the "bad thing done."

Tangney et al. dealt with the feeling of shame based on Lewis's cognitive, emotional and motivational explanations. However, they examined the relationship between the feelings of self-consciousness and the similarities and differences between feelings of guilt and shame.

The aim of this study was to investigate the Turkish version of the Test of Self-Conscious Affect for Adolescents (TOSCA-A) and to examine their psychometric properties.

The TOSCA-A is composed of 10 negative and 5 positive scenarios yielding indices of Shame-Proneness, Guilt-Proneness, Externalization, Detachment/Unconcern, Alpha Pride, and Beta Pride. The scenarios and associated responses were drawm in part from the TOSCA for adults and in part from the TOSCA-C for children. Some of items were rewritten slightly to make the content more relevant for adolescents (Tangney and Dearing, 2002).

We used a cross-sectional design in this study. The sample of this study consisted of 547 adolescents, aged 10-18, studying in four different schools representing two different socioeconomical statuses. Mean age of the adolecents was 14.95(±1.74). *Sociodemographic data form*, *Children's Depression Inventory (CDI), State-Trait Anxiety Inventory for Children Trait form (STAIC-T)* and *Test of Self-Consciousness Affect for Adolescents (TOSCA-A)* were used in the study. After the collection of the scales TOSCA-A was admistered again 15 days later to 29 adolescents who were volunteer using the same nicknames. The data was analyzed with Mann-Whitney U test, Spearman's Rho, Wilcoxon and Cronbach's alfa.

In our study, the internal consistency coefficients (Shame .81, Guilt .88, Detachment .60, Externalization .70, Externalization-Shame .75) were found to be similar to the original form of the TOSCA-A and the internal consistency coefficients of other studies (Tangney and Dearing, 2002; Stuewig et al. ., 2010; Watson and Gullone, 2010).

In our study, the correlation value between shame and guilt subscales was .39. The original value of the Self-Consciousness Emotions Test for Adults was found to have a correlation value of .45 between shame and guilt subscales (Tangney et al., 1992a). These values show that the shame-guilt correlations of the original form of the test are similar. Correlation of shame with externalization supports other studies (Andrews et al., 2000; Covert et al., 2003; Efthim et al., 2001; Tangney, 1995; Tangney et al., 1992a; Thompson et al., 2003; Strömsten et al., 2009). In the test-retest results, there was no significant difference between the first test and the re-test performed after 15 days ($p > 0.05$). In the studies, the correlation values of STAI-T with shame and the correlation values of

STAI-T with guilt were found as .53, .17 (Tangney et al., 1992b), .39, .09 (Fontaine et al., 2001), .41, .10 (Luyten et al., 2002), respectively. Correlation values in our study were .38, .17, respectively. These results suggest that shame was more strongly correlated with anxiety than guilt. In some studies, the correlations between Beck Depression Inventory (BDI) with shame and the correlation between BDI with guilt were found to be .51 and .19 (Tangney et al., 1992b), whereas in some studies the correlation between BDI and shame was found as .26 (Averill et al., 2002), .32 (Luyten et al., 2002), and no correlation was found between BDI and guilt. In a study conducted on adolescents, the correlation value between CDI and shame was found to be .57 (De Rubeis and Hollenstein 2009). In our study, the correlation between CDI with shame was found .17, the correlation between CDI with guilt was found -.25. This situation shows that there is no relation between shame subscale and CDI scores in our sample and there is a weak and negative relationship between the guilt subscale and CDI. Besides, TOSCA-A was found to have a five-dimensional structure explaining 40.499% of the total variance.

According to the results of our study, Turkish version of TOSCA-A showed high reliability and validity.

Unlike the original form's six-factor construct, we proposed to use the test as consisting 5 sub-scales: shame, guilt, externalization-shame, externalization and detachment. In future researches relationship between shame, guilt, externalization and low self-esteem, negative parental attitudes, anger, emphaty may be evaluated using TOSCA-A. Also more detalied investigation of psychopathologies like depression and anxiety and long-term follow-up studies in adolescence are needed to understand clinical presentation and development of shame and guilt. Prospective studies, enabling to understand cultural differences, social roles ascribed to females and males and to make comparisons between different cultures are needed.

Kaynakça / References

Akbağ, M. ve Erden-İmamoğlu, S. (2010). Cinsiyet ve bağlanma stillerinin utanç, suçluluk ve yalnızlık duygularını yordama gücünün araştırılması, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10*(2), 651-682.

Andrews, B., Brewin, C.R., Rose, S. ve Kirk, M. (2000). Predicting PTSD symptoms in victims of violent crime: The role of shame, anger, and childhood abuse. *J Abnorm Psychol*, *109*, 69–73.

Angold, A., ve Rutter, M. (1992). Effects of age and pubertal status on depression in a large clinical sample. *Development and Psychopathology*, *4*(1), 5-28.

Averill, P. M., Diefenbach, G. J., Stanley, M. A., Breckenridge, J. K., ve Lusby, B. (2002). Assessment of shame and guilt in a psychiatric sample: A comparison of two measures. *Personality and Individual Differences, 32*(8), 1365-1376.

Bandura, A. (1973) *Agression: A social learning analysis*. Englewood Chiffs, NJ: Prentice Hall.

Baumeister, R.F. ve Leary, M.R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, *117*, 497-529

Beer, J. S., Heerey, E. A., Keltner, D., Scabini, D. ve Knight, R. T. (2003). The regulatory function of self-conscious emotion: Insights from patients with orbitofrontal damage. *Journal of Psychology and Social Psychology, 85*, 594-604.

Bennett, D. S., Sullivan, M. W. ve Lewis, M. (2010). Neglected children, shame-proneness, and depressive symptoms. *Child Maltreat, 15*, 305–314.

Bennett, D. S., Sullivan, M. W., ve Lewis, M. (2005). Young children's adjustment as a function of maltreatment, shame, and anger. *Child Maltreatment, 10*(4), 311–323.

Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss*, Vol. 1: Attachment. London: Hogarth Press.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss*, Vol. 2: Separation. London: Hogarth Press.

Büyüköztürk, Ş. (2004). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.

Cassidy, J. ve Shaver, P.R. (Eds.) (1999). Handbook of attachment: Theory, In *Research and Clinical Applications* (p. 115-140). New York: Guilford Press.

Cole, D.A., Tram, J.M., Martin, J.M., Hoffman, K.B., Ruiz, M.D., Jacquez, F.M. ve Maschman, T.L. (2002). Individual differences in the emergence of depressive symptoms in children and adolescents: A longitudinal investigation of parent and child reports. *Journal of Abnormal Psychology*, *111*, 156-165.

Covert, M. V., Tangney, J. P., Maddux, J. E., ve Heleno, N. M. (2003). Shame-proneness, guilt-proneness, and interpersonal problem solving: A social cognitive analysis. *Journal of Social and Clinical Psychology*,*22*(1),1-12. https://psycnet.apa.org/doi/10.1521/jscp.22.-1.1.22765

Darwin, C. (1872/1965), *The Expression of the Emotion in Man and Animals*, Chicago: University of Chicago Press.

De Rubeis, S. ve Hollenstein, T. (2009) Individual differences in shame and depressive symptoms during early adolescence. *Personal Individ Differ*, *46*, 477–482.

De Rubeis, S., ve Hollenstein, T. (2009). Individual differences in shame and depressive symptoms during early adolescence. *Personality and individual differences, 46*(4), 477-482.

Demir T., (2014). Utanç ve ergen ruhsallığındaki yeri. (B. Kilborne ed.) *Utanç ve Haset Görünüm Kaygısı ve Kem Göz* içinde (231-252). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Deniz, M. E. (2006). Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk-utanç arasındaki ilişki, *Eurasian Journal of Educational Research, 22*, 89-99.

Dinçer, D. (2014). Üniversite öğrencilerinin utanç kavramlarının incelenmesi. *Journal of International Social Research, 7*(29), 1307-9581.

Efthim, P. W., Kenny, M. E. ve Mahalik, J. R. (2001). Gender role stress in relation to shame, guilt, and externalization. *Journal of Counselling & Development*, *79*, 430–438.

Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual review of psychology, 51*(1), 665-697.

Fergus, T.A., Valentiner, D.P., McGrath, P. ve Jencius S (2010) Shameand guilt-proneness: relationships with anxiety disorder symptoms in a clinical sample. *J Anxiety Disord, 24*, 811–815.

Ferguson, T.J. ve Stegge H. (1998). Measuring guilt in children: A rose by any other name still has thorns. In (J. Bybee eds.), *Guilt and Children*, (p. 19–74). San Diego: Academic

Fischer, K. W. ve Tangney, J. P. (1995). *Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment and pride*. New York: Guilford.

Fisher, S., ve Greenberg, R. (1977). *The scientific credibility of freud's theories and therapy,* New York: Basic Books.

Fleming, J. E., Offord, D. R. ve Boyle, M. H. (1989). Prevalence of childhood and adolescent depression in the community. *Ontario Child Health Study, The British Journal of Psychiatry, 155*(5), 647-654.

Fontaine, J. R., Luyten, P., De Boeck, P. ve Corveleyn, J. (2001). The test of self-conscious affect: Internal structure, differential scales and relationships with long-term affects. *European Journal of Personality, 15*(6), 449-463.

Gilbert, P. (1998). What Is shame? Some core issues and controversies. In (P. Gilbert ve B. Andrews Eds.). *Shame: Interpersonal Behaviour, Psychopathology and Culture* (p. 3-36). New York: Oxford University Press.

Gilbert, P. (2000). The relationship of shame, social anxiety and depression: The role of the evaluation of social rank. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 7*, 174-189.

Gilbert, P. (2002). Body shame: A biopsychosocial conceptualisation and overview, with treatment implications. In (P. Gilbert ve J Miles Eds.). *Body Shame: Conceptualisation, Research and Treatment* (p. 3-54). London: Routledge.

Gilbert, P. (2007). The evolution of shame as a marker for relationship security. In (J.L. Tracy, R.W. Robins ve J.P. Tangney Eds.). *The Self-Conscious Emotions: Theory and Research*. (p. 283-309). New York: Guilford.

Gilbert, P., Pehl, J. ve Allan, S. (1994). The phenomenology of shame and guilt: an empirical investigation. *British Journal of Medical Psychology, 67*, 23–36.

Gilligan, J. (1996). Exploring shame in special settings: A psychotherapeutic study. In (C. Cordess ve M. Cox Eds.), *Forensic psychotherapy: Crime, psychodynamics and the offender patient. Mainly practice* (Vol. 2, p. 475–489). London, England: Jessica Kingsley Publishers, Ltd.

Hartmann, H. ve Loewenstein, R. M. (1962). Notes on the superego. *The psychoanalytic study of the child*, 17(1), 42-81. DOI: https://doi.org/10.1080/00797308.1962.11822838

Hasui, C., Kitamura, T., Tamaki, A., Takahashi, M., Masuda, S. ve Ozeki, N. (2009). The test of self-conscious affect-3 in Japanese university students.*The Journal of nervous and mental disease, 197*(6), 458-460.

Hoffman M.L. 1998. Varieties of empathybased guilt. In (J. Bybee eds) *Guilt and Children,* (Vol.4, 91–112). New York: Academic

Hoglund, C. L. ve Nicholas, K. B. (1995). Shame, guilt, and anger in college students exposed to abusive family environments. *Journal of Family Violence, 10*(2), 141-157.

Karataş, Z. ve Danışman, U. P. (2008). Lise öğrencilerinin suçluluk ve utanç puanlarının disiplin cezası alıp almama ve cinsiyetleri açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), 103-114.

Kashani, J.H. ve Orvaschel, H. (1990). A community study of anxiety in children and adolescents. *American Journal of Psychiatry, 147*, 313-318.

Kaufman, G. (1989) *The psychology of shame: Theory and treatment of shame-based syndromes*, New York: Springer [London: Routledge (paper edition) 1993].

Klasen, F., Reissmann, S., Voss, C. ve Okello, J. (2015). The guiltless guilty: trauma-related guilt and psychopathology in former Ugandan child soldiers. *Child Psychiatry Hum Dev, 46*, 180–193

Kovacs, M. (1985). The children's depsession ınventory (CDI). *Psychopharmacol Bulletin, 21*, 995-998.

Lansky, M. ve Morrison, A. (Eds) (1997). *The widening scope of shame Hillsdale*, HJ: The Analytic Press.

Lewis, H. B. (1971). *Guilt and shame in neurosis*. New York: Guilford Press.

Lewis, M. (2008). Self-conscious emotions: Embarrassment, pride, shame, and guilt. In (M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, and L. F. Barrett Eds.), *Handbook of emotions* (3. ed., p. 742–756). New York, NY: Guilford Press.

Luyten, P., Fontaine, J. R., ve Corveleyn, J. (2002). Does the test of self-conscious affect (TOSCA) measure maladaptive aspects of guilt and adaptive aspects of shame? An empirical investigation. *Personality and individual differences, 33*(8), 1373-1387.

Motan, İ. (2007). *Recognition of self-conscious emotions in relation to psychopathology*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Muris, P., Meesters, C., Bouwman, L. ve Notermans, S. (2015). Relations among behavioral inhibition, shame- and guilt-proneness, and anxiety disorders symptoms in non-clinical children. *Child Psychiatry Hum Dev, 46*, 209–216.

Orth, U., Robins, R. W. ve Soto, C. J. (2010). Tracking the trajectory of shame, guilt, and pride across the life span. *Journal of Personality and Social Psychology, 99*, 1061–1071. doi:10.1037/a0021342

Ozusta, H. S. (1995). Çocuklar icin durumluk-sürekli kaygı envanteri uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi, 10*(34), 32-44.

Öy, B. (1991). Çocuklar için depresyon ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi, 2,* 132-136.

Panel (1957) Preodipal factors in neurotogenesis V. H. Rosen, reporter. J. Am. Psychoanal. Assoc. 5: 146-157.

Piers, G., ve Singer, M. B. (1971). Shame and guilt: A psychoanalytic and a cultural study.

Schafer, R. (1968). *Aspects of ınternalization*, New York: Int. Univ. Press.

Scheff, T. (1987). *The shame-rage spiral: A case study of an interminable quarrel. The role of shame in symptom formation* In (p. 109–149).Hillsdale, NJ, England: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Spero, M. H.,(1984), Shame-an object-relational formulation , *Psychoanalytic Study of the Child,* 39, 259-282.

Spielberger, C.D. (1973). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory for Children*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.

Strömsten, L. M., Henningsson, M., Holm, U. ve Sundbom, E. (2009). Assessment of self-conscious emotions: A Swedish psychometric and structure evaluation of the test of self-conscious affect (TOSCA). *Scandinavian journal of psychology, 50*(1), 71-77.

Stuewig, J., Tangney, J.P., Heigel, C., Harty, L. and McCloskey, L. (2010) Shaming, blaming, and maiming: functional links among the moral emotions, externalization of blame, and aggression. *J Res Personal, 44*, 91–102.

Şahin, Z. (2007). *Çocuk yetiştirme tarzları ve benlik düzenleme farklılıklarının kendilik-bilinci duygusal eğilimleriyle ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.

Tangney J. P. (1991). Moral affect: the good, the bad, and the ugly. *J Pers Soc Psychol*, *61*, 598–607

Tangney, J. P. (1990). Assessing individual differences in proneness to shame and guilt: development of the self-conscious affect and stribution inventory. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*, 102-111.

Tangney, J. P. (1995). Recent advances in the empirical study of shame and guilt. *The American Behavioral Scientist*, *38*(8), 1132.

Tangney, J. P. ve Dearing, R. L. (2002a). *Shame and guilt*. New York: Guilford Press.

Tangney, J. P. ve Salovey, P. (2000*). Problematic social emotions: Shame, guilt, jealousy, and envy, the social psychology of emotional and behavioral problems*, (ed. R. M. Kowalski and M. R. Leary), Washington, D.C.: American Psychological Association.

Tangney, J. P., Burggraf, S. A. ve Wagner, P. E. (1995). Shame-proneness, guilt-proneness, and psychological symptoms. In (J. P. Tangney ve K.W. Fischer, Ed.), *Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment, and pride* (p.343-367). New York: The Guilford Press.

Tangney, J. P., Stuewig, J. ve Mashek, D. J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annual review of psychology*, *58*, 345–372. doi:10.1146/annurev.psych.56.091103.070145

Tangney, J. P., Wagner, P. E. ve Gramzow, R. (1992b). Proneness to shame, proneness to guilt and psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology, 102*, 469-478.

Tangney, J. P., Wagner, P. E., Flecter, C. ve Gramzow, R. (1992a). Shamed into anger: The relation of shame and guilt to anger and self-reported aggression. *Journal of Personality And Social Psychology, 62* (4), 669-675.

Tangney, J. P., Wagner, P. E., Hill-Barlow, D., Marschall, D. E. ve Gramzow, R. (1996). Relation of shame and guilt to constructive versus destructive responses to anger across the lifespan. *J Personal Soc Psychol, 70*, 797–809

Tangney, J.P. (1991). Moral affect: the good, the bad, and the ugly. *J Pers Soc Psychol, 61*, 598–607.

Thompson, R. J., ve Berenbaum, H. (2006). Shame reactions to everyday dilemmas are associated with depressive disorder. *Cogn Ther Res, 30*, 415–425

Thompson, T., Dinnel, D. L. ve Dill, N. J. (2003). Development and validation of a body image guilt and shame scale. *Personality & Individual Differences, 34*, 59–75

Tilghman-Osborne, C., Cole, D. A., Felton, J. W., ve Ciesla, J. A. (2008). Relation of guilt, shame, behavioral and characterological self-blame to depressive symptoms in adolescents over time. *Journal of Social and Clinical Psychology, 27*, 809–842. doi:10.1521/jscp.2008.27.8.809

Tracy, J. L. ve Robins, R. W. (2004). Putting the self into self-conscious emotions: A theoretical model. *Psychological Inquiry, 8*, 103–125

Türe, H. ve Taşkın, E. O. (2011*). Bir grup üniversite öğrencisinde sosyal kaygı düzeyini etkileyen faktörler*, 20. Anadolu Psikiyatri Günleri Kongresi'nde sunulan poster, Tarih, Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya.

Watson, S. D., ve Gullone, E. (2010). An investigation into the reliability and validity of the TOSCA-A shame and guilt scales with child and adolescent samples. Manuscript submitted for publication.

Zarem, S. (2006). A homage to Helen Block Lewis, 2006 Shame Symposium,

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Algedik, P., Şen-Demirdöğen, E., Demir, V., ve Demir, T. (2018). Ergenler için özbilinçlilik duygulanımları testi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 11(18*), 104-133. DOI: 10.26466/opus.531369

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 25/01/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/06/2019

Ergenlerin Kişilerarası Problem Çözme Becerileri ve Empatik Eğilimlerinin Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.517581

*

Selma Demir* - Bülent Dilmaç**

*YL Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul/ Türkiye
E-Posta: selmademir1980@hotmail.com **ORCID:** 0000-0003-2812-9175
** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K.E.F. Eğitim Bilimleri Bölümü Konya/ Türkiye
E-Posta: bulentdilmac@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-5753-9355

Öz

Bu araştırmanın amacı, ergenlerin kişilerarası problem çözme becerileri, empatik eğilimleri ve sahip oldukları değerler arasındaki yordayıcı ilişkiyi ortaya koymak ve bu ilişkiden hareketle oluşturulan yapısal eşitlik modeli test etmektir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında İstanbul il merkezinde çeşitli liselerde öğrenim görmekte olan 323 kız ve 251 erkek olmak üzere toplam 574 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubu tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırmada öğrencilerin problem çözme becerilerini ölçmek amacıyla "Kişilerarası Problem Çözme Envanteri", empatik eğilimlerini belirlemek için "KA-S_ Çocuk ve Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği", insani değerlerini belirlemek amacıyla da "İnsani Değerler Ölçeği" ve "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Ölçüm araçlarının uygulanması sonucu elde edilen verilerin analizi için "Yapısal Eşitlik Modeli" ne göre AMOS 16 Programı kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen istatistiksel bulguların anlamlılığı .001 düzeyinde sınanmıştır. Ergenlerin kişileraraesı problem çözme becerisi ile sahip oldukları değerler arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle ergenlerin sahip olduğu değerler artarsa kişilerarası ilişkilerde de artış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Ergen, kişilerarası problem çözme becerisi, empati, insani değer.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 25/01/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/06/2019

Analysis of Interpersonal Problem Solving Skills and Empathic Tendencies of Adolescents

*

Abstract

The aim of the study is to present the predictor interrelation problem solving skills of the teenagers and the emphatetic tendency amongst the values they have and to test the model by means of this relation. The study group of the research consists of 574 students 323 of whom are girls and 251 of whom are boys attending different high-schools in central İstanbul throughout 2016-2017 academic year. The study group of the research has been chosen by random sampling method. In the study, in order to measvie the students ability of problem solving "Interrations Problem Solving Invantery", to identify their emphatetic tendency "KA-S_ Emphatetic Tendency Scale For The Kids And Adults", to identify their humanitarian values "The Humanitarian Values Scale" and "Personal Data Form" has been used. To analyze the data as a result of the application of the measurement tools according to the "Structural Equality Model Amos 16 Programme has been used. The logic of the data abtained as a result of the statistical findings has been studied at the level of .001. According to the result of the study, the relationship between the interrelation problem solving skills and the emphatetic tendency of the teenagers has been found statistically meaningful. In terms of this, it can be said that the more the emphatetic tendency of the teenagers increases the more the interrelation problem solving skills increase .It has been found that there is a linear and positive relationship between the emphatetic tendency and values of the teenagers. In order words, if the values the teenagers have increase, there will be an increase in the interrelation,as well.

Keywords: *Teenager, interrelation problem salving skill, empathy and humanitarian value.*

Giriş

Sosyal hayat içinde çevremizle sürekli iletişime geçmek durumundayız. Bu iletişim sürecinde, kurduğumuz ilişkilerde normal olarak zorluklarla ve problemlerle karşılaşabiliriz (Anlıak, Dinçer, 2005). Karşılaşılan bu problemler farklı derecelerde ve çeşitlilikte olabilirler. Bu problem çeşitleri birbirleriyle iç içe geçerek daha büyük ve karmaşık problemler haline dönüşebilirler (Cüceloğlu, 1997). Bu problemlerden biri olan kişiler arası problemde etkileşimde bulunulan taraflardan en az biri var olan etkileşim biçimi ile olması gereken etkileşim biçimi arasındaki farkı algılar ve bu fark yüzünden gerginlik hisseder, bu gerginliği ortadan kaldırmak için girişimde bulunduğunda engellenmeyle karşılaşır (Öğülmüş, 2006). İşte buradan da yola çıkarak kişiler arası problem çözmeyi, bireyin kişiler arası ilişkilerde içinde bulunduğu durum ile varmak istediği durum arasındaki farkın algılandığı ve bunun sebep olduğu gerginliği ortadan kaldırmak için çaba gösterilmesini içeren bilişsel ve davranışsal bir süreç olarak ifade edebiliriz (Öğülmüş, 2006). Bu süreç içinde, engelleri ortadan kaldırmak, bulunulan şartlara uyum sağlamak ve organizmayı bir iç dengeye kavuşturmak gibi etkinlikler yer alır (Öğülmüş, 2001).

İnsanlar çocukluktan ergenliğe, ergenlikten yetişkinliğe kadar hayatlarında pek çok problemle karşılaşırlar. Her bireyin karşılaşılan problemle baş etme şekli kişilik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Bazı bireyler çözüm için etkili yollara başvururken bazıları da problem çözmede etkisiz olabilirler. Karşılaşılan bütün sorunlar, sağlıklı kişiler arası ilişkileri gerektirmekte ve insanların hayatlarını etkin ve uyumlu bir şekilde sürdürebilmeleri için de problem çözme becerilerini kullanmalarını zorunlu kılmaktadır (Yüksel, 2008).

Problem çözme 'bilişsel', 'duygusal' ve 'sosyal' yönden olmak üzere üç ayrı boyutta ele alınabilir. Bilişsel boyutta problemin kişi tarafından fark edilip, gerçek problemin bulunup çözümüyle ilgili farklı yolların ortaya konulması, çözüm yolları düzenlenmesi, en uygun çözüm yolunun bulunması ve tüm bunların bir bütün içinde ele alınması gibi bazı zihinsel süreçler yer alır. Duygusal boyutta ise özellikle kişiler arası problem çözmede bireylerin sağlıklı bir çözüme ulaşabilmeleri için hem kendi duygularını hem de karşısındaki kişinin duygularını iyi anlama ve doğru tepki-

ler geliştirilmesi, aynı zamanda da problemi çözmede oluşabilecek gerilimle baş edebilme yer alır. Sosyal boyutta ise, uzman görüşüne başvurma, daha önce aynı problemle karşılaşan kişilerin nasıl başa çıktıklarını öğrenme ve yazılı kaynaklara başvurma gibi bazı sosyal eylemler yer alır (Sonmaz, 2002).

Bireyin kişilerarası problemleri çözebilmede önüne çıkan engelleri aşabilmesi ve problem yaşadığı kişiyi anlayabilmesi ve problemi daha yapıcı bir şekilde çözebilmesi için kendini o kişinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlaması ve onun hissettiklerini ona iletmesi gerekmektedir (Hoxha, 2011). İşte bu noktada empati kavramı iletişimde önemini ortaya koymaktadır.

Hayatımızın her alanında yer alan empati kavram olarak son zamanlarda daha çok karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bir topluluk içinde yaşamamız sebebi ile sosyal bir varlık olarak her zaman çevremizdeki insanlarla iletişim kurmak durumundayız. Hem psikolojik hem de sosyal gelişimimizin sağlıklı olması için çevremizdeki insanları anlamamız gerekir. İnsanları anlamak yani empati kurmak söylendiği kadar kolay bir duygu değildir. Birini anlayabilmek için kendimizi tamamen o kişinin yerine koymalı ve olaylara onun gözüyle bakmalıyız. Tanımına bakıldığında kendini başkasının yerine koyarak onu anlamaya çalışmak diye kolayca ifade edilen empati kurmak aslında çok zor bir duygudur (Sayar, 2008).

Empati duygu ve algıları içine alan bir süreç olduğu için bu süreçte kişi muhatap olduğu kişinin duygu ve düşüncelerini onun bakış açısıyla anlamaya çalışır. Bir kişiyle empati kurarken o kişinin yaşadığı olaya benzer olayların olduğu anılar hatırlanır ve o durumda hissedilenlerin ne olduğu karşı tarafa ifade edilir. Yapılan araştırmalara bakıldığında empatinin sosyal öğrenme teorilerine dayandırıldığı görülmektedir (Altınoluk, 2014). Bunlardan biri Hoffman'ın empati üzerine yapmış olduğu çalışmadır. Hoffman, psikanalitik sosyal öğrenme teorilerine dayalı bir empati modeli geliştirmiş olup empatiyi başka birinin duygusal durumuna uygun olarak ortaya konulan duygusal bir tepki olarak tanımlamıştır. Hoffman'a göre insanlardaki empatik gelişim basit düzeyde olsa bile bebeklikten itibaren vardır. Bunun en basit örneği de hiçbir sebebi yokken bir bebeğin ağlayan başka bir bebeğe karşılık vermesidir. Çocukluk dönemindeki empati kurma becerisi ile ergenlik dönemindeki empati kurma bece-

rileri aynı değildir. Buradan da anlaşıldığı gibi empati bilişsel bir olgunlaşmayı da gerektirir. Empati kurma becerisi, çocukluk çağında aşamalı olarak gelişir ve ergenlik çağına gelindiğinde başkalarının duygularını anlayabilme kapasitesine ulaşır (Ayten, 2010). Kişideki empati gelişimini çocukluktan itibaren ele alırsak empatinin zamanla gelişebileceğini ya da körelebileceğini göz önünde bulundurmalıyız. Empati yeteneği olumlu bir aile, okul, arkadaş çevresi ve eğitimle geliştirilebilir (Altınoluk, 2014).

Empati teriminin anlamını bilmek empati kurmak için yeterli değildir. Empatinin davranış olarak doğru bir şekilde tamamlanabilmesi için üç unsurun gerçekleşmesi gerekir. Gelişim psikologlarının düzenlemelerine göre empati, birincisi duygusal öğrenme, ikincisi zihinsel öğrenme ve üçüncüsü davranışsal öğrenme olarak tanımlanır. Empati kurarken karşımızdakinin sadece duygularını değil davranışlarını duruma ya da olaya bakış açısını da anlarız. Empatinin tam olarak gerçekleşmesi için bu üç empati yeteneğine sahip olunması gerekir: duygusal olarak empati besleme, düşünce olarak empati besleme ve davranışsal olarak empati besleme (Tarhan, 2013).

Empati iletişimde bulunan iki taraf için de yararlı olan bir beceridir. Empatik becerileri ve eğilimleri yüksek olan ve bu yüzden diğer insanlara yardım eden kişilerin, çevreleri tarafından sevilme olasılıkları da artar (Dökmen, 2009). Empati kurulan kişi kendisinin kabul edildiğini ve kendisine karşı hoşgörülü davranıldığını gördüğünde kendine olan güveni artar. Böylece ileriki yaşantılarında zaman içinde kendisini engelleyen bazı olumsuz yaşantıları bırakarak, kendine ait bir değerler sistemi oluşturmaya başlar (Dökmen, 1988).

Değer kavramı günümüzde başta sosyal bilimler olmak üzere birçok bilim dalı tarafından çalışılan bir konudur. Değer kavramını birçok disiplini kendine göre tanımladığı için ortak bir tanım yapmak zordur (Dilmaç, Kulaksızoğlu ve Ekşi, 2007). Sosyal bilimler açısından baktığımızda değerleri bu kadar önemli yapan insan davranışlarını ele alması ve yorumlamasıdır diyebiliriz (Ulusoy ve Dilmaç, 2012). Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000)'ya göre de değerler insan duygu, düşünce ve davranışlarıyla yakından ilişkili olduğu için birçok sosyal bilimciye göre insan davranışlarını açıklamada temel öneme sahiptir. Değer kavramını insani değerler bağlamında ele alırsak değeri 'insanı insan yapan özelliklere sahip olan ve in-

sanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü' olarak ifade edebiliriz (Ulusoy ve Dilmaç, 2012).

İnsanın her davranışının altında değerleri vardır. Sahip olunan değerler inancı, bakış açısını, kültürünü ve tutumlarını sergiler. Kişinin kurduğu hayaller bile sahip olduğu değerlere göre şekillenir (Ulusoy ve Arslan, 2014). Sahip olunan değerler davranışlarımızın yönlenmesinde etkilidir. Gerçekleşmesi istenilen eylemin oluşması beklenen anda istenilen eylemle zıt durumdaki tercihler de bulunur. O zamana kadar değerli saydığımız ve yaşattığımız tutumlar bu tercihin gerçekleşmesini sağlar. Toplumdaki her birey davranışlarını, sahip olduğu değerlerinin şekillendirdiği tutumlar dahilinde gerçekleştirmektedir (Akarsu, 2015, Bozgeyikli, 2010).

İnsan tutum ve davranışlarına yön veren değer kavramı, bize değerlerin birçok değişkeni de yordayabileceği fikrini düşündürmektedir. Erikson (1968)' un da ifade ettiği gibi bedensel, toplumsal ve ahlaki açıdan çeşitli değişikliklerin yaşandığı ergenlik döneminde kişisel değerler davranışların ortaya konulması açısından büyük önem taşır (Şen, 2015). İlgili alanyazın incelendiğinde değer kavramının farklı değişkenler açısından incelendiği görülmüştür. Ancak ergenler ile yapılan çalışmalarda değerlerin kişilerarası problem çözme ve empatik eğilim değişkenleriyle birlikte incelendiği çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebepten ergenlerin problem çözme becerileri, empatik eğilimleri ve değerlerin birlikte incelendiği bir çalışma yapılması amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, ergenlerin değer (sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük) empati ve kişilerarası problem çözme arasındaki yordayıcı ilişkileri ortaya koymak ve bu ilişkiden hareketle oluşturulan modeli test etmek amaçlanmıştır. Araştırmada genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel

tarama, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve neden-sonuç ile ilgili ipuçları elde etmek amacıyla yapılan araştırma modelidir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008).

Çalışma Evreni ve Grubu

Araştırmanın evreni İstanbul da yer alan liselerdeki öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışma grubu ise, 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul il merkezinde çeşitli liselerde öğrenim görmekte olan tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubunu ise, 323 kız, 251 erkek öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada öğrencilerin insani değerlerini belirlemek amacıyla Dilmaç (2007) tarafından geliştirilen İnsani Değerler Ölçeği, empatik eğilimlerini ölçmek amacıyla Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen KA-S_ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği, kişilerarası problem çözme becerilerini ölçmek için Çam ve Tümkaya (2007) tarafından geliştirilen Kişilerarası Problem Çözme Envanteri kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçüm araçlarının geçerlik ve güvenirlik bilgileri aşağıda sunulmuştur.

İnsani Değerler Ölçeği (İDÖ): Ölçek, ergenlerin insani değerlerini belirlemek amacıyla Dilmaç (2007), tarafından geliştirilmiştir. Altı boyutta, 42 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan puanların artması, bireylerin insani değerlere daha fazla sahip olduğunu gösterir. Ölçeğe ait iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha), "Sorumluluk" alt ölçeği için .73, "Dostluk/Arkadaşlık" alt ölçeği için .69, "Barışçı Olma" alt ölçeği için .65, "Saygı" alt ölçeği için .67, "Dürüstlük" alt ölçeği için .69, "Hoşgörü" alt ölçeği için .70 ve 42 maddelik tüm ölçek için iç tutarlılık katsayısı ise alfa .92 bulunmuştur. Bu kararlılık katsayıları "Sorumluluk" için .73, "Dostluk/Arkadaşlık" için .91, "Barışçı Olma" için .80, "Saygı" için .88, "Dürüstlük" için .75, "Hoşgörü" için .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için kararlılık katsayısı: .87 bulunmuştur (Dilmaç, 2007).

KA-S_ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: KA-S_ Çocuk ve Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen Türk kültürüne özgü çocuk ve ergenlerin empatik eğilimlerini ölçmek amacı ile hazırlanmış likert-tipi dört dereceli, 13 maddeden oluşan bir ölçme aracıdır. KA-S_ Çocuk Forumu'nun duygusal empati ve bilişsel empati olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. Duygusal empati alt boyutundaki maddelerin faktör yükleri .60 ile .67, ait oldukları alt boyut toplam puanları ile korelasyonları .61 ile.74, ölçeğin tümünden alınan puanlar ile korelasyonları ise .55 ile .70 arasında değişmektedir. Bilişsel empati alt boyutundaki maddelerin faktör yükleri .54 ile.73, ait oldukları alt boyut toplam puanları ile korelasyonları .59 ile .72, ölçeğin tümünden alınan puanlar ile korelasyonları ise .46 ile .61 arasında değişmektedir.Yapılan madde analizinde varyansların homojen olmadığı tespit edilmiş ve madde analizi varyanslarının eşit olmadığı varsayımına göre yapılmıştır. Ölçekte yer alan tüm maddelere alt %27'lik gruptaki bireylerin tepkileri ile üst %27'lik gruptaki bireylerin tepkileri arasında anlamlı düzeyde fark gözlenmiştir (Kaya ve Siyez,2010). Çocuk formunun iç tutarlılığını gösteren cronbach alfa katsayısı, ölçeğin tümü için .84,. duygusal empati için .79 ve bilişsel empati alt boyutu için ise .72 bulunmuştur. Ölçeğin bir hafta arayla 100 öğrenciye uygulanması sonucu elde edilen test-tekrar test güvenirlik katsayısı ölçeğin tümü için .74, duygusal empati alt boyutu için .71 ve bilişsel empati alt boyutu için .69 olarak bulunmuştur. Test tekrar test güvenirlik çalışmasının yapıldığı grubun verileri üzerinden yapılan hesaplamalarda ölçeğin tümü için cronbach alfa katsayısı .92, duygusal empati için .89 ve bilişsel empati için .84 bulunmuştur. Duygusal empati alt boyutunun puanları ile tüm test puanları arasında .96, bilişsel empati alt boyutunun puanları ile tüm ölçek puanları arasında .93, duygusal ve bilişsel empati alt boyutları arasında ise .78 korelasyon bulunmuştur (Kaya ve Siyez, 2010). Çocuk formunun yanıtlama biçimi ''(1) Bana hiç uygun degil, (2) Bana biraz uygun, (3) Bana oldukça uygun ve (4) Bana tamamen uygun'' seklinde dört dereceli bir yapıda düzenlenmiştir. Ölçekte olumsuz madde olmadığı için cevaplayıcı yanıtlarının puan değerleri yanıtlama biçimine paralel olarak toplanmaktadır. Ölçekten duygusal empatiyi ölçen 7 maddenin toplanmasıyla elde edilen duygusal empati alt boyutu puanı, bilişsel empatiyi ölçen 6 maddeye verilen yanıtların puanlarının toplamı ile elde edilen bilişsel empati alt boyutu puanı ve toplam

empatik eğilim puanı olmak üzere üç ayrı puan elde edilmektedir. Duygusal empati alt boyutundan elde edilecek minimum puan 7x1=7, maksimum puan 7x4=28, bilişsel empati alt boyutundan elde edilecek minimum puan 6x1=6, maksimum puan 6x4=24, minimum toplam empatik eğilim puanı 13x1=13, maksimum toplam empatik eğilim puanı ise 13x4=52 dir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça empatik eğilim artmakta, düştükçe empatik eğilim azalmaktadır (Kaya ve Siyez, 2010).

Kişilerarası Problem Çözme Envanteri (KPÇE): Envanter ilk olarak 18-30 yaş arası üniversite öğrencilerinin kişilerarası problem çözme yaklaşım ve becerilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir (Çam ve Tümkaya, 2007). Daha sonra lise öğrencileri (15-18 yaş) (Çam ve Tümkaya, 2008), son olarak da yetişkinler (30-73 yaş) için (Çam, Tümkaya ve Yerlikaya, 2011) aracın geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Her üç örneklemde de envanterin kullanılabileceğine ilişkin yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Envanter, Probleme Olumsuz Yaklaşma (POY), Yapıcı Problem Çözme (YPÇ), Kendine Güvensizlik (KG), Sorumluluk Almama (SA) ve Israrcı-Sebatkâr Yaklaşım (ISY) olarak adlandırılan beş alt ölçekten oluşmaktadır. Envanterde beş dereceli yanıt seçenekleri olan toplam 50 madde yer almaktadır. Envanterin yetişkin örnekleminde alt ölçekler için hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları POY (.90), YPÇ (.88), KG (.68), SA (.74) ve ISY (.67) olarak bulunmuştur. Test-tekrar tekniğinde hesaplanan güvenirlik katsayıları sırasıyla; .82, .72, .71, .62 ve .69'dur. Envanterin alt ölçek puanlarının Problem Çözme Envanteri (PÇE) ve Sürekli Kaygı Ölçeği (SKÖ) puanları arasındaki ilişkilere bakılmıştır. PÇE ile ölçülen problem çözme algısının YPÇ (-.55) ve I-SY ile (-.34) pozitif yönde anlamlı ilişkileri saptanmıştır. POY (.35) ve KG ile (.24) de negatif yönde ilişkiler bulunmuş, ancak SA (.16) ile beklenen yönde olmakla birlikte anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir. SKÖ puanının POY (r=.69), KG (r=.33) ve SA (r=.32) puanlarıyla pozitif yönde; YPÇ (r=- .29) puanıyla da negatif yönde anlamlı ilişkileri tespit edilmiştir. Envanterin ölçüt geçerliği çalışmasında POY ve SA alt ölçeklerinde anlamlı bir farklılık olduğu ve kadınların erkeklere göre daha yüksek puanlar aldıkları gözlenmiştir. YPÇ, KG ve I-SY puanlarından ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verileri toplamak amacıyla tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen çalışma grubundaki ergenlere İnsani Değerler Ölçeği, Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği, Kişilerarası Problem Çözme Envanteri (KPÇE) ve Kişisel Bilgi Formundan oluşan ölçme araçları uygulanmıştır. Araştırmada ergenlerin değer (sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük) empati ve kişiler arası ilişkiler arasındaki yordayıcı ilişkileri ortaya koymak ve bu ilişkiden hareketle oluşturulan modeli test etmek amaçlanmıştır. Veriler "Yapısal Eşitlik Modeli"ne göre AMOS 16 Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Yapısal eşitlik modellemesi bir kuramsal modeli test etmek için gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki nedensel ve karşılıklı ilişkileri ortaya koyan istatistiksel bir yaklaşımdır (Shumacker ve Lomax,2004).

Bulgular

Elde edilen son modelde (X^2 = 104, df = 22, p <.001) altı exogenus, (sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük) yedi endogenous empati (duygusal ve bilişsel) ve kişilerarası problem çözme (Probleme Olumsuz Yaklaşma, Yapıcı Problem Çözme, Kendine Güvensizlik, Sorumluluk Almama ve Israrcı-Sebatkar) veri yer almaktadır. Modelde gösterilen yolların her biri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. The Bentler-Bonettnormed fit index (NFI), TheTucker-Lewiscoefficient fit index (TLI) ve diğer uyum indeksleri modelin oldukça iyi uyumlu olduğunu göstermiştir (Tablo 1). Modelde yer alan endogenous verileri arasındaki iki yönlü korelasyonların her biri yüksek değerlere sahiptir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, çalışmada kullanılan değerler ölçeğinin alt boyutlarının sahip olduğu korelasyon değerlerinden de etkilenmektedir.

Tablo 1'de yer alan uyum değerleri incelendiğinde, X^2/sd =4.792, RMSEA= 0.72, SRMR=0.070, NFI =0.91, CFI = 0.95, GFI =0.86, AGFI= 0.87 ve TLI = 0.93, olarak bulunmuştur. Genel olarak, modelin istenen düzeyde uyum değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Bollen, 1989; Browne ve

Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985).

Tablo 1. Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler

Ölçüm	*İyi Uyum*	*Kabul Edilebilir Uyum*	*Modelin Uyum İndeksi Değerleri*
(X^2/sd)	≤ 3	≤ 4-5	4.792
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	0.72
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	0.07
NFI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.91
CFI	≥ 0.97	≥ 0.95	0.95
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.86
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.87
TLI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.93

Test edilen tek faktörlü model Şekil 1'de gösterilmiştir. Modelde gösterilen tüm yollar 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2. Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler, Empati Eğilimleri ve Kişilerarası Problem Çözme Arasındaki Yordayıcı İlişkilerine Yönelik Model

Yordayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Standart Hata	Kritik Değer
Değerler	Empati	0.74	0.74	0	0.52	7.17*
Değerler	Kişilerarası problem çözme	0.27	0.27	0	0.34	3.47*
Empati	Kişilerarası problem çözme	0.39	0.39	0	0.29	3.58*

[a] *Toplam etki = Doğrudan etki + Dolaylı etki, *p<0.01, **p< 0.05.*

Şekildeki model incelendiğinde, empatiyi etkileyen en önemli bağımsız değişkenin (t= 7.17, p<0.01) değerler değişkeni olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri β = 0.74 olarak bulunmuştur. Erenlerin sahip oldukları değerler iler empati arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerin sahip oldukları değerlerin artmasıyla empati düzeylerinde de artma olacağını ortaya koymaktadır.

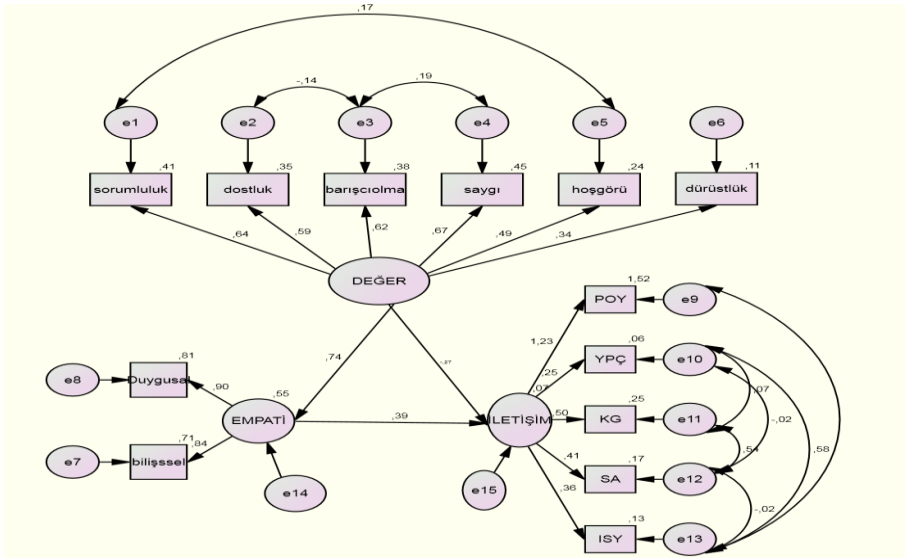

Şekil 1. Modele İlişkin Yol Analizi

Modelde kişilerarası problem çözmeyi etkileyen en önemli ikinci bağımsız değişkenin (t=-3.47, p<0.01) değer değişkeni olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri β=0.27 olarak belirlenmiştir. Ergenlerin sahip oldukları değerler ile kişilerarası problem çözme arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerin sahip oldukları değerlerin artması ile kişilerarası ilişkilerde problem çözme becerisinin de artma olacağını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, test edilen modelde kişilerarası problem çözme etkileyen en önemli değişkenin (t=3.58, p<0.01) empati olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri β=0.39 olarak belirlenmiştir. Ergenlerin empati ve kişilerarası problem çözme arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerin empati eğilimlerinin artmasıyla kişilerarası problem çözme becerilerinin de artacağını ortaya koymaktadır.

Tartışma

Bu araştırmanın amacı, ergenlerin kişilerarası problem çözme becerileri ve empatik eğilimlerinin sahip oldukları değerler arasındaki yordayıcı ilişkiyi ortaya koymak ve bu ilişkiden hareketle oluşturulan modeli test etmektir. Yapılan literatür araştırmasında kişilerarası problem çözme, empati ve değerler değişkenlerini gerek yöntem gerekse konu bakımından birlikte inceleyen benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular daha önce yapılmış olan benzer nitelikteki araştırmalardan elde edilen bulgular bağlamında tartışılıp yorumlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma bulgularına göre ergenlerin kişilerarası problem çözme becerisini etkileyen en önemli bağımsız değişkenin empati olduğu görülmektedir. Bu durum ergenlerin kişilerarası problem çözme becerilerinin sahip oldukları değerlere göre farklılaşacağını göstermektedir. Kişilerin sahip oldukları değerler arttıkça problem çözme becerilerinde de artış olacaktır. Literatüre bakıldığında kişilerarası problem çözme ve değerlerin birlikte incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak Heppner ve Petersen (1982), yaptıkları araştırmada kadın ve erkekten oluşan bir gruba altı saatlik problem çözme becerisi eğitimi verilmiş ve eğitim sonunda problem çözme becerilerinin olumlu yönde değiştiği bulgusuna varılmıştır. Verilen eğitim sonunda problem çözmede olumlu yönde değişiklik olacağı dikkate alınırsa, dolaylı yönden de olsa araştırmadan elde edilen bulgu ile literatürün birbirini desteklediği görülmektedir. Kişilerarası ilişkilerde yaşanılan problemlerin çözümü için verilen eğitimin yanında değerleri (sorumluluk, dostluk / arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük) ile ilgili bir artışın olmasıyla kişilerarası ilişkilerde de olumlu yönde artışın olacağı bu araştırmanın ve yaptığımız araştırmanın bulguları göstermektedir. Ağır (2007), üniversite öğrencilerinin bilişsel çarpıtma düzeyleri ile problem çözme becerileri ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında eğitim fakültesinde farklı bölümlerde eğitim gören öğrencilere, Bilişsel Çarpıtma Ölçeği, Problem Çözme Becerilerini Algılama Ölçeği ve Umutsuzluk Ölçeği uygulamıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin bilişsel çarpıtmaları artış gösterdikçe buna bağlı olarak problemleri çözme konusundaki kendilerine olan güven seviyele-

rinde de düşüş olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bilişsel çarpıtmalar problem çözmeyi etkilemektedir. Bu araştırma öğrencilerin problem çözme becerilerinin farklı değişkenler açısından şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bilişsel çarpıtma gibi olumsuz duygulardaki artış problem çözmeyi ve de problem çözmeyi algılamayı olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. İnsani değerler gibi olumlu duygulardaki artışın da problem çözmeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın bulguları yapılan araştırmayı destekler niteliktedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna bakıldığında kişilerarası problem çözmeyi etkileyen diğer bir değişkenin empati değişkeni olduğu görülmektedir. Ergenlerin empati eğilimlerinin artmasıyla, kişilerarası problem çözme becerilerinin de artış göstereceği öngörülmektedir. Literatüre bakıldığında empati ve kişilerarası problem çözme arasındaki ilişkiyi inceleyen Rehber ve Atıcı (2007)'nın ilköğretim ikinci kademe öğrencileriyle yaptığı çalışmaya rastlanmıştır. İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışları incelenmek amacıyla yapılan bu çalışmada empatik eğilim düzeyleri yüksek olan öğrencilerin, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilere oranla problem çözme düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Literatürdeki çalışma araştırma bulgularıyla aynı doğrultuda olup araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Pişkin (1989), yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinin, empati, kaygı ve kişilerarası çatışma eğilimi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin sürekli kaygı puanları ile çatışma puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilirken, sürekli kaygı ve çatışma eğilimi puanları ile empatik eğilim puanları arasında negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırma bulgularında empati puanları arttıkça problem çözme becerileri de artış gösterirken incelenen araştırma bulgularında ise sürekli kaygı ve çatışma eğilimi puanları arttıkça empatik eğilim puanları azalma göstermektedir. İncelenen araştırmanın bulgularını yapılan araştırma bulguları bağlamında ele alırsak empati puanları arttıkça sürekli kaygı ve çatışma eğilimi puanları da azalma gösterecektir diyebiliriz. Çatışma eğiliminin azalma göstermesi durumunda problem çözme becerilerinin de artış göstereceği düşünülmektedir. Varılan sonuçlar doğrultusunda araştırma bulguları doğrudan olmasa da dolaylı olarak yapılan araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Yüksel (2009) tarafından yapılan çalışmada ilköğretim öğrencilerinin empati, aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda; aile işlevleri ile empatik beceri arasında ve empatik beceri ile iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca araştırma bulgularına göre, ilköğretim öğrencilerinin empatik becerileri ile benlik saygıları arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Literatürdeki araştırma bulguları, yapılan araştırmanın bulgularıyla doğrudan benzerlik göstermemekle birlikte empati ile ilişkilendirilen değişkenlerden elde edilen anlamlı sonuçlar bakımından araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Literatürdeki araştırmada da yapılan araştırmada da bireylerdeki empati eğilimleri arttıkça ilişkilendirilen değişkenlerin de oranlarında artış görülmektedir. İlköğretim öğrencilerinin empati puanları arttıkça benlik saygılarında da artış olacaktır. Yapılan araştırmada ergenlerin empati puanları arttıkça problem çözme becerilerinde de artış olduğu görülmüştür. Dolayısıyla iki çalışmanın sonuçlarında empati arttıkça diğer değişkenlerin de artış gösterdiği görülmüştür.

Şahin (2007), yaptığı çalışmasında empati eğitim programının, ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinde zorbacı davranışlar üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda, zorbacı davranışların azalmasında, empati eğitiminin olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Verilen eğitimle öğrencilerdeki empati düzeyi artarken zorbacı davranışlar da azalma göstermektedir. Araştırmanın bulguları yapılan araştırma bulguları bağlamında değerlendirildiğinde zorbacı davranışlarda bulunmanın kişilerarası problemleri de arttıracağı öngörülmektedir. Sonuç olarak eğitimle empati düzeyinin artmasıyla zorbacı davranışlar azalırken kişilerarası problemlerde de azalma olacağı düşünülmektedir. Bu sebeplerden dolayı araştırmanın sonuçları yapılan araştırmayı destekler niteliktedir. Benzer bir çalışmayı yapan Taner Derman (2013), çalışmasında farklı sosyoekonomik düzeydeki 10-11 yaş çocuklarına uygulanan empati eğitiminin, onların saldırganlık düzeylerine etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda, uygulanan empati eğitiminin saldırganlık davranışlarını azalttığı tespit edilmiştir. İrdelenen araştırmada empati düzeyi arttıkça olumsuz bir davranış olan saldırganlıkta azalma görülürken; yapılan araştırmada ise, empati düzeyi arttıkça kişilerarası ilişkilerde de artış görülmektedir. Yapılan araştırmada empati ile kişilerarası problem

çözme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki varken; irdelenen araştırmada empati ile saldırganlık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İki araştırmada da empatinin birlikte incelendiği değişkenleri yordadığı görülmektedir. Bu araştırma bulgusunun da farklı yönlerle ele alındığında yapılan araştırmayı destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Araştırmanın diğer bir bulgusuna göre, empatiyi etkileyen en önemli değişkenin değerler değişkeni olduğu görülmektedir. Ergenlerin sahip oldukları değerler ile empati arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerin sahip oldukları değerlerin artması ile empati düzeylerinde de artma olacağını ortaya koymaktadır. Literatür incelendiğinde ergenlerin empatik eğilimleri ve sahip oldukları değerler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Benzer araştırmaların bulguları yapılan araştırmanın bulguları bağlamında irdelenmiştir.

Dilmaç (2007), bir grup fen lisesi öğrencileriyle yaptığı araştırmasında gençlere verilen insani değerler eğitiminin, gençlerin sahip oldukları değer seviyelerinde bir değişikliğe neden olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sürecinde öğrenciler yedi hafta boyunca bu yönde eğitime tabi tutulmuşlardır. Araştırma sonucunda insani değerler eğitimi alan bireylerin sahip oldukları insani değer derecelerinde yükselme saptanmıştır. Dilmaç'ın yaptığı araştırmanın bulguları yapılan araştırma bulguları bağlamında irdelendiğinde eğitim sonrası öğrencilerin sahip oldukları değer seviyelerindeki artışın problem çözme becerilerinde de artışa sebep olduğu sonucunu dolaylı da olsa destekler niteliktedir.

Mutluer (2006)'in, özgüvenin oluşumunda ve özgüven düzeyinin yükselmesinde manevi değerlerin katkısını incelemeyi amaçladığı araştırmanın sonucunda manevi değerlere sahip olanların özgüven düzeylerinin diğerlerinden anlamlı derecede farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen araştırma bulgularının değerlerin özgüven düzeylerini yordaması ve yapılan araştırmada da değerlerin empatiyi yordaması açısından değerlendirildiğinde araştırmanın yapılan araştırmayı destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Seki ve Dilmaç (2015)' nin ergen bireylerin sosyal görünüş kaygılarını ve öznel iyi oluşlarını sahip oldukları değerler açısından incelediği çalışmasının sonuçlarına göre; insani değerler alt boyutları ile öznel iyi oluş ölçeğinin alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, sosyal görünüş kaygısı ile insani değerler ölçeğinin alt boyutları arasında da negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İrdelenen araştırma sonuçları değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunması bakımından yapılan araştırmayla örtüşmektedir. Araştırma bulgularını destekler nitelikte olan benzer bir araştırma da Büyükyıldırım ve Dilmaç (2015)'ın siber mağduriyeti sosyo-demografik değişkenler ve insani değerler açısından inceledikleri araştırmadır. Araştırma sonucunda, siber mağduriyet ile insani değerler arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Aynı şekilde Dilmaç ve Ekşi (2012), öğretmenlerin sahip oldukları değerler ile özgeci davranışlarını, mesleki benlik saygı perspektifinde inceledikleri araştırmada, öğretmenlerin sahip oldukları değerler ve özgeci davranışları ile mesleki benlik saygıları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. İncelenen araştırmalar konu bakımından yapılan araştırmayla aynı özelliklere sahip olmasa da değerlerle birlikte incelenen değişkenlerin bulgularında anlamlı sonuçlar tespit edilmesi bakımından araştırmayı destekler niteliktedir.

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of Interpersonal Problem Solving Skills and Empathic Tendencies of Adolescents

*

Selma Demir – Bülent Dilmaç
İstanbul Sabahattin Zaim University – Necmettin Erbakan University

The aim of the study is to present the predictor interrelation problem solving skills of the teenagers and the emphatetic tendency amongst the values they have and to test the model by means of this relation. The study group of the research consists of 574 students 323 of whom are girls and 251 of whom are boys attending different high-schools in central İstanbul throughout 2016-2017 academic year. The study group of the research has been chosen by random sampling method.

In the study, in order to measvie the students ability of problem solving "Interrations Problem Solving Invantery", to identify their emphatetic tendency "KA-S_ Emphatetic Tendency Scale For The Kids And Adults", to identify their humanitarian values "The Humanitarian Values Scale" and "Personal Data Form" has been used.

To analyze the data as a result of the application of the measurement tools according to the "Structural Equality Model Amos 16 Programme has been used. The logic of the data abtained as a result of the statistical findings has been studied at the level of .001.

According to the result of the study, the relationship between the interrelation problem solving skills and the emphatetic tendency of the teenagers has been found statistically meaningful. In terms of this, it can be said that the more the emphatetic tendency of the teenagers increases the more the interrelation problem solving skills increase .It has been found that there is a linear and positive relationship between the emphatetic tendency and values of the teenagers. In order words, if the values the teenagers have increase, there will be an increase in the interrelation,as well.

Method

In this study, which has a quantitative research paradigm, it is aimed to present the predictor interrelation problem solving skills of the teenagers and the emphatetic tendency amongst the values they have and to test the relationships between these variables with structural equation model. For this purpose, the research was carried out according to the relational screening model, which is a sub-type of the general screening model. General screening models are screening studies in order to reach a general judgment about the universe on a group of samples or samples taken from the universe or the universe. General screening models allow individual or relational scans (Karasar, 2015). Relational screening models are research models aiming to determine whether or not the change between two or more variables coexist or not (Karasar, 2015).

Result

When the model in the figure is examined, it is seen that the most important independent variable affecting the empathy ($t = 7.17$, $p < 0.01$) is the values variable. The link coefficient value for this factor was found to be $\beta = 0.74$. When the predictive relationships between the values of the Eren and the advanced empathy were examined, a positive linear relationship was determined. In other words, the findings suggest that the increase in the values of the adolescents will increase the empathy levels.

In the model, the second most important independent variable ($t = -3.47$, $p < 0.01$) is the value variable affecting interpersonal problem solving. The link coefficient value for this factor was determined as $\beta = 0.27$. When the predictive relationships between adolescents' values and interpersonal problem solving were examined, a positive linear relationship was determined. In other words, the findings suggest that increasing the values of adolescents will increase the problem solving skills in interpersonal relations.

In addition, the most important variable affecting the interpersonal problem solving ($t = 3.58$, $p < 0.01$) was empathy. The link coefficient value for this factor was determined as $\beta = 0.39$. When the predictive relationships of adolescents between empathy and interpersonal problem solving

are examined, a positive linear relationship is determined. In other words, the findings suggest that interpersonal problem solving skills will increase with the increase of empathy tendencies of adolescents.

Kaynakça / References

Ağır, M. (2007). *Üniversite öğrencilerinin bilişsel çarpıtma düzeyleri ile problem çözme becerileri ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki.* Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akarsu, S. (2015). *İlkokul (1-4) ve ortaokul (5-8) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi ve değerler eğitimine ilişkin öğrenci algıları.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Altınoluk, H. (2014). *Hemşirelerde/ebelerde empatik eğilim ve becerilerin değerlendirilmesi (Denizli Servergazi Hastanesi Örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Anlıak, Ş., Dinçer, Ç. (2005). Okul öncesi dönemde kişilerarası bilişsel problem çözme becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim Araştırmaları*, 20, 122-134.

Ayten, A. (2010). *Empati ve din*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Bollen, K.A. (1989). A new incremental fit index for general structural equation models. *Sociological Methods and Research*, *17* (3), 303-316.

Bozgeyikli, H.(2010) The relationship between high school students' psychological needs and human value perceptions. *Procedia Social and Behavioral Sciences,* 9, 1798-1804

Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. *Sage Focus Editions*, *154*, 136-136.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.

Büyükyıldırım, İ. ve Dilmaç, B. (2015). Siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *13*(29),7-40.

Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.)*. New York: Taylor and Francis.

Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çam, S. ve Tümkaya, S. (2007). Kişilerarası Problem Çözme Envanteri'nin (KPÇE) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 95-111.

Çam, S. ve Tümkaya, S. (2008). Kişilerarası problem çözme envanteri lise öğrencileri formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5*(2), 1-17.

Çam, S., Tümkaya, S. ve Yerlikaya, E. (2011). Kişilerarası problem çözme envanterinin yetişkin örnekleminde geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1703-1724

Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dilmaç, B. ve Ekşi, H. (2012). Öğretmenlerin sahip oldukları değerlerin özgeci davranışlarının mesleki benlik saygısı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(23),65-82.

Dilmaç, B., Kulaksızoğlu, A. ve Ekşi, H. (2007). An examination of the human values education program on a group of science high school students. *Educational Sciences: Theory & Practice, 7(*3), 1221–1261.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21*(1-2), 155-190.

Dökmen, Ü. (2009). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati* (40. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Heppner, P., ve Petersen, C. (1982). The development and implications of a personal problem solving inventory. *Journal of Counseling Psychology*, 29, 66-75.

Hoxha, G. (2011), Arnavutluk ve Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişki ile problem çözme becerilerinin karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6* (1), 1-55.

Kaya, A. Ve Siyez, D. (2010). KA-Sİ çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35(156), 111-125.

Kline, R. B. (2011), *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The GuilfordPress.

Kuşdil, M.E., ve Kağıtçıbası, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değerler yönelimi ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi, 15* (45), 59-76.

Mutluer, S. (2006). *Özgüven oluşmasında manevi değerlerin rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Öğülmüş, S. (2001). *Kişilerarası problem çözme becerileri ve eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Öğülmüş, S. (2006). *Kişilerarası Problem Çözme Becerileri ve Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Pişkin, M. (1989). Empati, kaygı ve çatışma eğilimi arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 775-784.

Rehber, E. ve Atıcı, M. (2007). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik Eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18* (1), 323–342.

Sayar, K. (2008). *Ruh hali*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Schumacker, R. E. ve Lomax, R. G. (2004). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modelling*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Seki, T. ve Dilmaç, B. (2015). Predictor relationships between the values the adolescents have and their levels of subjective well-being and social appearance anxiety: a model proposal. *Education and Science*, 40 (179), 57-67.

Sonmaz, S. (2002). *Problem çözme becerisi ile yaratıcılık ve zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Şahin, A. (2007). *İlköğretim okullarında zorbacı davranışların azaltılmasına yönelik empati eğitim programının etkisinin araştırılması.* Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Şen, A.S. (2015) *Ergenlerin sahip oldukları değerler ile gelecek beklentileri ve madde bağımlılığından korunma öz-yeterliği arasındaki yordayıcı ilişkiler.* Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tanaka, J. S. ve Huba, G. J. (1985). A fit index for covariance structure models under arbitrary GLS estimation. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, *38*(2), 197-201.

Taner Derman, M. (2011). *Farklı sosyoekonomik düzeylerdeki 10-11 yaş çocuklarına uygulanan empati eğitim programının saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi.* Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Tarhan, N. (2013). *Toplum psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2014). *Değerli bir kavram olarak "değer ve değerler eğitimi" R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.) Farklı yönleri ile değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Ulusoy, K. ve Dilmaç, B.(2012). *Değerler eğitimi.*(1.Baskı).Ankara: Pegem Akademi.

Yüksel, A. (2009). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin empatik becerileriyle aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *25*(25), 153-165.

Yüksel, Ç. (2008). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerde yaşadıkları problemleri çözme becerilerinin belirlenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demir, S. ve Dilmaç, B. (2019). Ergenlerin kişilerarası problem çözme becerileri ve empatik eğilimlerinin sahip oldukları değerler açısından incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 134-156. DOI: 10.26466/opus.517581.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 01/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/04/2019

Moda Tasarımı Öğrencilerinin Giyim Markalarına Yönelik Görüşleri: Giresun Üniversitesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.521104

*

Tuğba Seferoğlu* - Hatice Harmankaya**

* Öğr. Gör. Giresun Üni. Şebinkarahisar Uyg. Bilimler Y.O., Şebinkarahisar/Giresun/Türkiye
E-Posta: tugba.yildiz@giresun.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2366-4278
** Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Selçuklu / Konya / Türkiye
E-Posta: harmankayahatice@selcuk.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6375-7586

Öz

Bu çalışmanın amacı, giyim markalarına ait özelliklerin moda tasarımı öğrencileri tarafından algılanma durumlarını belirlemektir. Betimsel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmanın örneklemi Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Moda Tasarımı Bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır. Veriler geliştirilen anket formu ile elde edilmiştir. Anket, öğrencilerin demografik özellikleri, giyim alışverişinde önem verdikleri özellikler, giyim markalarından beklentileri ve giyim markalarına yönelik görüşleri olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Katılımcıların giysi alışverişinde önem verdikleri özelliklerini ve giysi markalarından beklentilerini ölçmek amacıyla 5'li likert tipi ölçek kullanılmıştır. Araştırmada marka özellikleri duygusal faktörler, marka kişiliği, fiziksel faktörler olmak üzere üç değişken başlığı altında yapılandırılarak üniversite öğrencilerinin araştırma kapsamındaki markalara ait görüşleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular tablolarda yüzde ve sayı değerleri olarak verilmiştir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin moda markalarını algılanmalarında dikkat ettikleri özellikler ve lisans düzeyleri arasında da istatistiksel ilişkinin ölçümü için χ^2 ilişki analizi kullanılmıştır. Araştırma grubunda yer alan katılımcıların lisans düzeylerine göre giysi alışverişinde önem verdikleri özellikler ve giyim markalarından beklentiler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için ise verilere ANOVA analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda, işletmeler açısından marka imajı ve marka kişiliği oluşturmanın tüketici üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu ve markanın soyut olarak nitelendirilen özelliklerinin genç tüketici kitlesi tarafından net bir biçimde anlaşıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Moda, Marka Algısı, Giyim, Üniversite Öğrencileri.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 01/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/04/2019

Fashion Design Students' Views on Clothing Brands: Giresun University Study Case

*

Abstract

The aim of this study is to determine the perception status of the cloth brands characteristics by fashion design students. The sample of the study using descriptive research method consists of the students in Giresun University, Şebinkarahisar School of Applied Sciences, Fashion Design Department. The data were obtained with the developed questionnaire. The questionnaire consists of four main sections: demographic characteristics of the students, features that students care about clothes exchange, students' expectations from cloth brands and finally their opinions about cloth brands. The five - likert type scale was used in order to measure the characteristics participants care about clothes exchange and the participants' expectations from the cloth brands. In this research, university students' opinions on the brands covered by the research were determined by structuring 'Brand Features' under three variables including emotional factors, brand personality and physical factors. The results obtained from this research were given as percentage and number values in the tables. In addition, χ^2 correlation analysis was used to measure the statistical relationship between characteristics university students pay attention in the fashion brands perceptions and their license levels. Furthermore, ANOVA analysis was performed in order to test whether there is a statistically significant difference between characteristics participants in the research group care about according to their license level on clothes exchange and their expectation from cloth brands. As a result of the study, it has been revealed that creating brand image and brand personality for the enterprises has a decisive effect on the consumer. It is determined that the brand's abstract features are clearly understood by the young consumer population.

Keywords: *Fashion, Brand Perception, Clothing, University Students.*

Giriş

Marka, bireyin satın aldığı üründen elde ettiği tatmini oluşturan özelliklerin tamamıdır. Bu özellikler, markayı oluşturan gerçek ya da hayali, rasyonel ya da duygusal, görünür ya da görünmez gibi markayı oluşturan unsurlardır (Sevil, 2006, s.66). Üretilen bir malın imajı, müşteri memnuniyeti, reklam, rekabet gibi çeşitli faktörlere bağlı olmakla birlikte bu konuda yapılan her türlü çaba tüketici gözünde marka adı altında toplanmaktadır (Işık, 2007, s.17). Birçok firma tarafından üretilen ürünleri veya sunulan hizmetleri birbirinden ayırt etmek, tanımlamak, ürün veya hizmet hakkında bilgi vermek, bir imaj yaratmak, kimlik kazandırmak için bu ürün ve hizmetleri tanıtan sembol, dizayn, renk, ambalaj, etiket, tasarım ve bu unsurların bütünü 'marka' olarak karşımıza çıkmaktadır (Bağrışen, 1999, s.371). Dolayısıyla ürünlerde farklılık yaratmak ve tüketicilerin dikkatini çekmek amacıyla markanın sembolik özelliklerine vurgu yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir (Odabaşı, 2006, s.95). Bununla birlikte marka, tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileyen bir faktör konumundadır. Ancak bu, olumlu bir faktör olabileceği gibi olumsuz bir faktör de olabilir (Yousaf vd. 2012, s. 327). Bu durumda olumsuz faktörlerin ortadan kaldırılması, tüketicilerin markaya duyduğu güvenin ve bağlılığın artırılmasıyla sağlanmaktadır. Aynı zamanda marka, tüketici belirsizliğini azaltmak ve böylece ürünlerin satın alınmasını teşvik etmek amacıyla pazarlama yöneticileri için de bir anahtar görevi üstlenmektedir (Song vd., 2012, s.332).

Marka bir ürün veya hizmetten farklı olarak sadece ticari bir anlam, kaygı gütmez. Marka bir duygu işidir. Bu yüzden marka kavramı; duygu ve algı kavramları ile paralel olacak şekilde birbirlerinden beslenerek tanımlanabilmektedir (Kaptanoğlu vd., 2019, s.248).

Marka değer sistemlerinin; kişilik, imaj, logo, risk azaltıcı faktörler, şirket katma değerleri, vizyon ve konumlandırma gibi birçok farklı bileşeni içerdiği tespit edilmiştir. Bu bakış açısıyla, bir markanın üründen daha kapsamlı anlamlar içerdiği görülür. Her marka bir üründür ama her ürün bir marka değildir. Ürün, üretim süreci sonrasında ortaya çıkan bir nesne, marka ise tüketiciler tarafından satın alınan değerdir (Karataş ve Altunışık, 2015, s.138). Marka ile ürün arasındaki bu önemli fark ürünün nesne veya hizmet olması, markanın ise tüketici tarafından algılanan bir sembol

veya işaret olmasıdır. Ürünün farklı boyutları, biçimleri ve özellikleri vardır. Ürün, zaman içinde değişebilir veya geliştirilebilir. Tüketiciye fiziksel fayda sağlar. Somuttur ve fiziksel bileşenleri vardır. Marka ise yaratıcılığa dayanan kavramdır. Tüketici ihtiyaçlarının giderilmesinde tatmin edicidir ve kalıcılığı sağlar. Tüketici tarafından statü göstergesi olarak algılanır, kişiliği vardır. Marka, ürünün aksine, soyuttur ve duygusal bileşenleri mevcuttur. Ürün beynin sol tarafına (rasyonel) yönelik iken, marka beynin sağ tarafına (duygusal) yönelik çalışır (Kırdar, 2005, s. 234). Tüketiciler bir ürünü satın alırken ürünün ihtiyaçalarını karşılayabilme kabiliyetini ve ekonomik anlamda ederini yani fiyatı, ambalajı, kalitesi, garantisi veya satış sonrası hizmetlerini dikkate alırlar. Bunula birlikte markaya ait özelliklerin tüketiciler tarafından algılanma şekli yani marka kimliği de tüketicilerin satın alma kararlarında önemli bir etkendir (Sönmez, 2010, s.68). Tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyen ve işletmelerin sundukları benzer ürünleri birbirlerinden ayıran marka, pazarlama ve reklam faaliyetlerinin odak noktasıdır. Günümüzde aynı amaçlar için üretilen ürünler arasında farklılıklar kalmamıştır. İşletmeler için önemli olan hedef kitlelerinin kendilerini nasıl algıladıkları, ürün ve markalarına karşı nasıl bir tutum ve davranış içinde oldukları ve markadan beklentileridir.

Günümüzde özellikle giyim sektöründe artan rekabet ortamının da etkisi ile işletmeler varlıklarını sürdürebilmek ve ayakta kalabilmek için ciddi bir mücadele içindedirler. Küreselleşmenin etkisi, teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler, toplum yapısında meydana gelen değişiklikler ve gelişmeler ile birlikte işletmeler için üretim yapmak sorun olmaktan çıkmış, bunun yerine ürünlerinin pazarlamasını yapmak daha büyük bir sorun haline gelmiştir (Denli, 2007, s.5). Bir mal veya hizmetin planlanmasında ve daha da önemlisi alıcı bulmasında en önemli unsur ürünün markasıdır. Tüketicinin kalite, özgünlük, kontrolü yapmaya gerek duymaksızın belli bir markaya duyduğu güven, hatta marka kültürünün iyice gerçekleştiği günümüzde belli markalarda ürünlere sahip olma ya da hizmetlere başvurmanın sosyal çevrelerde kazandırdığı saygınlık, söz konusu mal veya hizmeti tercih etmesinin tek nedeni olabilmektedir (Atlı, 2001, s.62). Marka ürün çeşitliliğinin çok fazla olduğu giyim sektöründeki tüketici tercihlerinde önemli bir unsurdur. Tüketicilerin çoğu giysi satın alma kararını verirken farklı oranlarda markanın etkisi altında kalmaktadır.

Vazgeçilmez bir tüketim alanı olan giyim sektöründe tüketiciler, çok sayıdaki ürün arasından seçim yaparken kendisiyle bağlantı kurabildiği, düşüncelerine ve duygularına rehber olan markalara yönelmektedir (Azizağaoğlu ve Altunışık, 2011, s.41). Tüketiciler için marka, belirli bir bedel karşılığında sahip olacağı bir ürünü tanımanın en kolay yoludur. Ürün haklarında müşteriyi bilgilendirir, bir ürünün kolayca hatırlanmasını ve satın alınmasını sağlar (Eray, 1999, s.103).

Markalar bağlı olduğu firmayı temsil ederler. Marka sadece isim ve simge olmanın ötesinde firma ve ürün hakkında tüketicinin taşıdığı duygu ve düşüncelerin ifade etme şeklidir. Markaya yönelik tutumlar, marka kalitesine duyulan güven ve sunulan hizmetler sonucunda tüketicilerin zihninde yavaş yavaş marka algısı oluşturmaktadır. Ürünler tüketicilerin fiziksel ve estetik anlamda ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetlerine göre sınıflandırılırken, markalar tüketicinin nesnel anlamdaki ihtiyaçlarının yanı sıra psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilme becerisi sağlar. Reklamlarında veya alışveriş sırasında kaynaktan gönderilen marka adı, reklam, görsel her türlü simge ve mesajlar tüketicinin marka imajını biçimlendirmesi açısından önemlidir. Özelikle bilişim çağının baskın olarak yaşandığı teknolojik bir ortamda markalar, ürünlerine işletmelerine, değerlerine yönelik aktarmak istedikleri mesajları tüketicilerine kolayca ulaştırabilmekte ve tüketicilerinden hızlı dönüt alabilmektedirler. Tüketici ihtiyaçları doğrultusunda satın alma kararı öncesinde, satın alma esnasında ve sonrasında tüketicilerin hangi aşamalardan geçtiklerini, hangi etmenlerden etkilendiklerini ve kararlarının nelere göre şekillendirdiklerini belirlemek önemlidir.

Ürünler, kimliğe bağlı olarak marka yönetiminin belirlediği özellik ve niteliklere göre farklı düzeylerdeki kimliklerle üretilmektedirler. Marka birden farklı kimlikten oluşmaktadır. Öz kimlik markanın mevcuttaki ürünleri dışında yeni pazarlar ve yeni ürünlerde sabit kalmasıdır. Genişletilmiş kimlik ise birbibirne bağlı ilerleyen markaya özel diğer unsurlardır (Aaker, 1997, s.84). Markaların farklılık yaratmakta kullandıkları stratejilerden bir diğeri de müşterinin zihninde markanın kimliğine uyacak bir kişilik oluşturmaktır. Marka kişiliği ile fiziksel özellikli ürüne, sembolik değerler yüklemektedir. Hazırlanan tüm reklamlarda marka kimliği, ürün üzerinden müşterinin kullanımına sunulmakta ve müşterilerin bunu deneyimlemesi beklenmektedir. Ürünün müşteride bıraktığı çağrışımlara

bağlı alınan dönütlere göre marka kişiliği geliştirilmektedir. Aaker marka kişiliğini, insanların kişilik özelliklerine göre "samimi, heyecanlı, yetenekli, entelektüel ve dayanıklı" şeklinde beş temel altında toplamıştır (Çeğindir ve Çakmak, 2018, s.38). Çağdaş toplumlarda, insanlar kimliklerini geliştirmekle sürekli olarak meşguller; Bu nedenle, ürünlerin sembolik nitelikleri genellikle satın alımlarının temel nedenleridir. Marka kişiliği veya "bir markayla ilişkili insan özellikleri kümesi" tüketicinin ilgisini çeken ve satın alma kararlarını etkileyen sembolik ve duygusal anlamlara işaret eder (Su ve Tong, 2019, s.427). Samimiyetin temsili olarak kullanılan yumuşak organik hatlar, çizgiler, desenler ve formlar, ürünün samimiyetle konumlanan marka kişiliği ile bağdaşmasına yardımcı olabilir. Geometrik çizgileri taşıyan formlar, desenler daha dayanıklılığa ve entelektüelliğe vurgu yapabilir. Ürün tasarımı ve kullanımında seçilen renkler ve desenler, form ve deteaylar müşteriler üzerinde marka kişiliği oluşturulmasında, istenen algıyı yaratabilir (Çeğindir ve Çakmak, 2018, s.39). Aaker (1997) tarafından tanımlanan kişilik özellikleri zamanla, farklı araştırmacıların literatüre kazandırdığı yeni kişiliklerle zenginleştirilmiştir. Bu zenginlik sayesinde, yirminci yüzyılın başındaki nesnenin hacimsel üretimine dayanan satış odaklı ürün geliştirme faaliyetlerinin yerini yirmi birinci yüzyılda, müşterinin fiziksel, ekonomik, sosyal ihtiyaçlarının tatmininin daha üstündeki duyusal tatmine yönelik kişiliklerin ürüne aktarılması faaliyetleri almıştır. Bugünün ürün yönetiminin başarısı, marka ve ürün kişiliğinin kullanıcı kişiliği ile özdeşleşmesine hedeflenmektedir.bu hedeflere bağlı olarak, marka kişiliğindeki yeni yöntemlerin, ürün ve ürün geliştirme faaliyetlerini doğrudan etkilediği söylenebilir (Çeğindir ve Çakmak, 2018, s.40).

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin giysi alışverişlerinde önem verdikleri özellikleri, giysi markalarından beklentilerini, markalara yönelik tutumlarını ve marka bağlılıkları olup olmadığını ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin demografik özelliklere göre markaya bağlılığının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek de alt amaçlar arasında yer almaktadır.

Yöntem

Araştırmanın materyalini Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Moda Tasarımı Bölümü 1. 2. 3. ve 4. Sınıf öğrencilerinden anket yardımı ile elde edilen veriler ve ilgili kaynaklar oluşturmaktadır. Araştırmada giyim marklarının üniversite öğrencileri tarafından algılanma durumlarının belirlenmesi amaçlandığından betimsel (survey) yöntem uygulanmıştır. Bu araştırmanın evrenini Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar Yerleşkesi öğrencileri; örneklemi ise Moda Tasarımı Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Hazırlanan anket, her sınıf derecesinden 38 kişi olacak şekilde 152 kişiye uygulanmış ve bunlardan 138'i analizler için uygun bulunmuştur. Anket, öğrencilerin demografik özellikleri, giyim alışverişinde önem verdikleri özellikler, giyim markalarından beklentileri ve giyim markalarına yönelik görüşleri olmak üzere dört ana bölüm olmak üzere 11 sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların giysi alışverişinde önem verdikleri özelliklerini ve giysi markalarından beklentilerini ölçmek amacıyla 5'li likert tipi ölçek kullanılmıştır. Araştırmada marka özellikleri; duygusal faktörler, marka kişiliği, fiziksel faktörler olmak üzere üç değişken başlığı altında yapılandırılarak üniversite öğrencilerinin araştırma kapsamındaki markalara ait görüşleri belirlenmiştir. Ankette, hızlı modaya hitap eden yerli A markası, hızlı modaya hitap eden yabancı B markası, üst düzey gelir düzeyine sahip tüketici kitlesine hitap eden yerli C markası, alım gücü yüksek müşteri kitlesine sahip yabancı D markası, rahat giyim açısından ise dünyaca tanınan yerli E ve yine spor giyimde öncü tanınırlığı yüksek yabancı F markaları seçilmiştir. Marka seçimlerinde tüketiciler tarafından genel anlamda en bilinenlere yer verilmiştir. Anket güvenilirliği ölçülmüş ve Cronbach Alpha (α) %95.2 bulunmuştur. Araştırma sürecinde veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra ankete verilen cevaplar kontrol edilmiş, eksik ya da hatalı anketler ayrılmış ve doğru olan anketler üzerinde istatistiksel analizler yapılmak üzere veriler SPSS paket programına aktarılmıştır. Elde edilen bulgular tablolarda yüzde ve sayı değerleri olarak verilmiştir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin moda markalarını algılanmalarında dikkat ettikleri özellikler ve lisans düzeyleri arasında da istatistiksel ilişkinin ölçümü için χ^2

ilişki analizi kullanılmıştır. Araştırma grubunda yer alan katılımcıların lisans düzeylerine göre giysi alışverişinde önem verdikleri özellikler ve giyim markalarından beklentiler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için ise verilere ANOVA analizi yapılmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde ve yorumlarda, α= 0.05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır. Çalışmada markalar duygusal faktörler, marka kişiliği, fiziksel özellikler bakımından incelenirken çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır (Aktuğlu ve Temel, 2006; Özçelik ve Torlak, 2011; Çetin, 2016; Ağaç ve Sevinir, 2017; Çeğindir ve Çakmak, 2018; Kaptanoğlu vd., 2019; Erdem vd., 2010). Araştırmalar dikkate alınarak anket bölümleri ve seçenekler araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Bulgular

Araştırma kapsamında, üniversite öğrencilerinin giysi markalarını algılama durumlarını belirlemek amacı ile frekans ve yüzde değerleri hesaplanmış ve bulgular tablolarda verilmiştir. Araştırma kapsamındaki öğrenci ebeveynlerinin eğitim durumu incelendiğinde en fazla yığılmayla anne (%63.8) ve babanın (%42) ilkokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların aylık eline geçen para miktarı en fazla yığılmayla 500 TL ve üzeri (%43.5) ve 400-500 TL (%21.7) arasındadır. Giyim alışverişine harcanan aylık ortalama miktarın ise en fazla 50-100 TL aralığında (%54.3) olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların eline geçen aylık para miktarı 500 TL ve üzeri olmasına rağmen giyim harcamalarına 50 ile 100 TL arasında harcama yapılması, 200 TL ve üzeri (%5.1) neredeyse hiç giyim harcaması yapılmaması dikkat çekicidir. Öğrencilerin aileleri ile birlikte yaşadığı şehirlere bölge bazında bakıldığında en fazla yığılmayla Marmara (%39.8) ve Karadeniz Bölgesindeki (%28.1) şehirlerden geldikleri görülmüştür.

Tablo 1. Üniversite Öğrencilerinin Giysi Alışverişi Yapma Sıklığı

Seçenekler	**s**	**%**
Bütçesi Olduğu Zaman	57	41.3
Kendine Uygun Bir Model Bulduğunda	42	30.4
İhtiyacı Olduğu Zaman	36	26.1
Sezon Sonunda	5	3.6
Sezon Başında	-	-
Özel Günlerde	2	1.4

Üniversite öğrencilerinin alışveriş yapma sıklığına ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin en fazla bütçesi uygun olduğu zaman (%41.3), kendine uygun bir model bulduğunda (%30.4) ve ihtiyacı olduğu zaman (%26.1) alışveriş yaptıkları görülür. Öğrencilerin sezon başında hiç alışveriş yapmadıkları belirlenmiştir. Bulgulara göre, özellikle özel günlerde de alışveriş yapılmaması oldukça dikkat çekicidir. Öğrencilerin giysi alışverişi yapma sıklıkları konusunda yapılan x^2 analizi sonucunda, ihtiyacım olduğu zaman (0.037) seçeneği ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Giysi Alışverişinde Önem Verdikleri Özellikler

Seçenekler	Kesinlikle Önem Vermiyorum		Önem Vermiyorum		Kısmen Önem Veriyorum		Önem Veriyorum		Kesinlikle Önem Veriyorum	
	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%
Kaliteli Ürünler Olması	13	9.4	5	3.6	27	19.6	38	27.5	55	39.9
Sıcak ve Güvenilir Bir Ortam	13	9.4	6	4.3	33	23.9	49	35.5	37	26.8
Bütçeme Uygun Bir Alışveriş Olması	10	7.2	8	5.8	12	8.7	41	29.7	67	48.6
Satış Sonrası Güçlü Destek	7	5.1	14	10.1	41	29.7	45	32.6	31	22.5
Satış Esnasında Bilgilendirilme	15	10.9	9	6.5	30	21.7	43	31.2	41	29.7
Kolay Ulaşılabilirlik	11	8	10	7.2	11	8	42	30.4	64	46.4
İhtiyacımın Tamamen Karşılanması	15	10.9	2	1.4	10	7.2	32	23.2	79	57.2
Psikolojik Tatmin Sağlaması	12	8.7	13	9.4	20	14.5	33	23.9	60	43.5

Üniversite öğrencilerinin giysi alışverişinde önem verdikleri özelliklere ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların %57.2'sinin giysilerin ihtiyaçlarını tamamen karşılanmasına, % 48.6'sının

bütçeye uygun bir alışveriş olmasına, %46.4'ünün giysilerin kolay ulaşılabilir olmasına, %43.5'inin giysilerin psikolojik tatmin sağlamasına, %39.9'unun kaliteli ürünler olmasına, %29.7'sinin satış esnasında bilgilendirme olmasına kesinlikle önem verdikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin %35.5' inin sıcak ve güvenilir bir ortam, %32.6'sının satış sonrası güçlü destek, %31.2'sinin satış esnasında bilgilendirme olmasına, %30.4'ünün kolay ulaşılabilirliğe, %29.7 bütçeye uygun bir alışveriş olmasına, %27.5'inin kaliteli ürünler olmasına önem verdikleri belirlenmiştir. Satış sonrası güçlü destek verilmesi (%29.7), sıcak ve güvenilir bir ortam olması (%23.9) aynı zamanda da kısmen önemli bulunmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi ile Giysi Alışverişinde Önem Verdikleri Özellikler ANOVA Testi

Sınıf Düzeyi	**N**	$\bar{x}$	**Ss**	**F**	**P**
1. Sınıf	23	3.85	3.85		
2. Sınıf	22	3.47	3.47	3.488	0.018
3. Sınıf	29	3.58	3.58		
4. Sınıf	64	4.09	4.09		

Yapılan Anova testi sonucunda üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile giysi alışverişinde önem verdiği özellikler arasında $p<0.05$ olduğu için anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Üniversite öğrencilerinin giyim markalarından beklentilerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 4 incelenmiştir. Katılımcıların markalardan kalıplarının bedene uygun olmasını (%68.1), model çeşitliliğinin fazla olmasını (%63), ekonomik olmasını (%55.8), farklı model özelliklerine sahip koleksiyonlarının olmasını (%51.4), giysilerde dayanıklı malzeme ve materyaller kullanmasını (%44.2), markaya ait sembol ve logonun giysinin üzerinde yer almasını (%26.8) kesinlikle bekledikleri belirlenmiştir. Katılımcılar, markanın kendine ait bilgilerini paylaşmasına (%31.2), fonksiyonel özelliklere sahip olmasına (%30.4), markaların dayanıklı malzeme ve materyaller kullanmasına (%27.5) ve sosyal sorumluluk taşımalarına (%27.5) katıldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların markanın fonksiyonel özelliklere sahip olmasına (%32.6), markanın sosyal sorumluluk taşımasına (%31.9), markaya ait sembol ve logonun giysinin üzerinde yer almasına

(%29), tüm giysi çeşitlerini ve aksesuarları aynı markadan temin edebilmesine (%25.4), markanın kendine ait bilgilerini paylaşmasına (%24.6), giysinin herkes tarafından satın alınamamasına (%23.2) kısmen katıldıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Giyim Markalarından Beklentileri

Seçenekler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%
Ekonomik Olmasını	13	9.4	3	2.2	12	8.7	33	23.9	77	55.8
Model Çeşitliliğinin Fazla Olmasını	14	10.1	2	1.4	5	3.6	30	21.7	87	63
Kalıplarının Bedenime Uygun Olmasını	15	10.9	1	7	9	6.5	19	13.8	94	68.1
Farklı Model Özelliklerine Sahip Koleksiyonları Olması	10	7.2	6	4.3	15	10.9	36	26.1	71	51.4
Herkes Tarafından Satın Alınamaması	33	23.9	33	23.9	32	23.2	19	13.8	21	15.2
Üst Düzey Ekonomik Gelire Hitap Etmesi	51	37	41	29.7	17	12.3	13	9.4	16	11.6
Fonksiyonel Özelliklere Sahip Olması	9	6.5	18	13	45	32.6	42	30.4	24	17.4
Dayanıklı Malzeme ve Materyaller Kullanması	12	8.7	3	2.2	24	17.4	38	27.5	61	44.2
Sosyal Sorumluluk Taşıması	11	8	19	13.8	44	31.9	38	27.5	26	18.8
Tüm Giysi Çeşitlerini ve Aksesuarları Aynı Markadan Temin Edebilme	16	11.6	38	27.5	35	25.4	22	15.9	27	19.6
Markanın Kendine Ait Bilgilerini Paylaşması	8	5.8	24	17.4	34	24.6	43	31.2	29	21
Markaya Ait Sembol ve Logonun Giysinin Üzerinde Yer Alması	14	10.1	26	18.8	40	29	21	15.2	37	26.8

Markanın üst düzey ekonomik gelire hitap etmesine üniversite öğrencilerinin %37'ı kesinlikle katılmamakta, %29.7'si katılmamaktadır. Markanın herkes tarafından satın alınamamasına katılımcıların %23.9'u katılmamakta iken aynı oranla kesinlikle katılmaktadırlar. Üniversite öğrencilerinin üst düzey alım gücüne hitap eden markalar istememesi ve markanın herkes tarafından alınabilir olmasını olumlu karşılamaları markadan ekonomik olmasını beklemeleri ile tutarlı bir yaklaşım olmuştur.

Tüketiciler, çok sayıdaki ürün/marka arasından seçim yaparken kendisiyle arasında bağlantı kurabildiği ürünlere yönelmektedir. Bunun en önemli nedeni; teknolojik gelişmelerle ürünlerin/markaların fonksiyonel özellikleri bakımından birbirlerine giderek daha çok benzemeleri ve dolayısıyla ürünün/markanın fonksiyonel özelliklerinin ötesinde seçim kriterlerinin giderek daha belirleyici hale gelmeye başlamasıdır (Aaker, 2009, s. 224; Baudrillard, 2004, s. 18; Odabaşı, 2006, s. 94-96). Çünkü tüketiciler markaları, genellikle bir özelliği açısından değil, çeşitli özellikleri birleştirerek bir bütün içinde algılarlar (Aytuğ ve Özgüven, 2011, s. 83).

Tablo 5. Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi ile Giyim Markalarından Beklentileri ANOVA Testi

Sınıf Düzeyi	N	$\bar{x}$	Ss	F	P
1. Sınıf	23	3.55	0.653		
2. Sınıf	22	3.30	0.940	1.515	0.213
3. Sınıf	29	3.41	0.733		
4. Sınıf	64	3.64	0.681		

Yapılan Anova testi sonucunda üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile markalardan beklentileri arasında $p>0.05$ olduğu için anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 6' ya göre hızlı modada yerli A markasının_duygusal olarak: hesaplı aile odaklı (%53.6), geleneksel (%32.6), bağlılık yaratan (%24.6), marka kişiliği olarak: samimi (%57.2), fiziksel özellikler açısından ise; her yaş grubuna uygun modeller bulunan (%38.4), model çeşitliliği fazla (%28.3), kalıpları bedene uygun (%22.5) olduğu düşünülmektedir.

Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinin Giysi Markaları İle İlgili Görüşleri

	Seçenekler	Hızlı Moda Markalar				Yüksek Gelir Düzeyine Hitap Eden Markalar				Spor Markalar			
		A Yerli		B Yabancı		C Yerli		D Yabancı		E Yerli		F Yabancı	
		s	**%**	**s**	**%**	**s**	**%**	**s**	**%**	s	%	s	%
Duygusal Faktörler	Bağlılık Yaratan	34	**24.6**	30	**21.7**	27	19.6	40	**29**	45	**32.6**	43	**31.2**
	Yaratıcı	11	8	41	**29.7**	32	**23.2**	30	**21.7**	37	**26.8**	28	20.3
	Farklılıklara Hitap Eden	12	8.7	29	**21**	26	18.8	22	15.9	29	**21**	22	15.9
	Geleneksel	45	**32.6**	18	13	17	12.3	24	17.4	16	11.6	13	9.4
	Hesaplı Aile Odaklı	74	**53.6**	5	3.6	9	6.5	11	8	17	12.3	6	4.3
	Merak Uyandıran	4	2.9	25	18.1	21	15.2	18	13	24	17.4	20	14.5
	Dikkat Çeken	6	4.3	34	**24.6**	39	**28.3**	31	**22.5**	37	**26.8**	38	**27.5**
Marka Kişiliği (Özçelik ve Torlak, 2011, s. 363)	**Samimiyet**	79	**57.2**	26	18.8	17	12.3	23	16.7	28	**20.3**	25	18.1
	Coşku (Cesur, Heyecanlı, Kışkırtıcı)	15	10.9	22	15.9	18	13	23	16.7	29	**21**	33	**23.9**
	Ustalık (Güvenilir, Zeki, Başarılı)	14	10.1	31	**22.5**	26	18.8	31	**22.5**	32	**23.2**	37	**26.8**
	Seçkinlik (Üst sınıf, Cazip)	13	9.4	51	**37**	40	**29**	44	**31.9**	33	**23.9**	35	**25.4**
	Sertlik (Dışsal, Sert)	7	5.1	21	15.2	14	10.1	21	15.2	22	15.9	24	17.4
Fiziksel Faktörler	Model Çeşitliliği Fazla	39	**28.3**	31	**22.5**	18	13	23	16.7	30	**21.7**	29	21
	Modelleri Özgün ve Orijinal	11	8	35	**25.4**	33	**23.9**	28	**20.3**	33	**23.9**	51	**37**
	Kalıpları Bedene Uygun	31	**22.5**	23	16.7	26	18.8	27	19.6	25	18.1	17	12.3
	Modelleri Aksesuarlarla Destekli	17	12.3	16	11.6	13	9.4	18	13	10	7.2	6	4.3
	Her Yaş Grubuna Uygun Modeller Bulunan	53	**38.4**	25	18.1	24	17.4	23	16.7	16	11.6	28	20.3
	Modelleri Ergonomik	15	10.9	20	14.5	10	7.2	23	16.7	22	15.9	26	18.8
	Kumaşları Doğaya Uygun	13	9.4	13	9.4	21	15.2	18	13	14	10.1	14	10.1

Hızlı modada öncü yabancı B markası, üniversite öğrencileri tarafından duygusal açıdan; yaratıcı (%29.7), dikkat çeken (%24.6), bağlılık yaratan (%21.7), farklılıklara hitap eden (%21), marka kişiliği olarak; seçkin (%37), ustalık algısı uyandıran (%22.5), fiziksel faktörler açısından; mod-

elleri özgün (%25.4) ve model çeşitliliği fazla (%22.5) marka olarak bulunmuştur. Alım gücü yüksek müşteri kesimine sahip yerli C markası, duygusal açıdan; dikkat çeken (%28.3), yaratıcı (%23.2), marka kişiliği olarak; seçkin (%29), fiziksel faktörler açısından; modelleri özgün ve orijinal (%23.9) marka olarak ifade edilmiştir. Yüksek gelir düzeyine hitap eden yabancı D markası ise duygusal açıdan; bağlılık yaratan (%29), dikkat çeken (%22.5), yaratıcı (%21.7), marka kişiliği olarak; seçkin (%31.9), ustalık algısı uyandıran (%22.5), fiziksel faktörler açısından; modelleri özgün ve orijinal (%20.3), marka olarak kabul edilmektedir.

Rahat giyim tarzına hitap eden yerli E markası duygusal açıdan; bağlılık yaratan (%32.6), aynı oranlarla yaratıcı ve dikkat çekici (%26.8), farklılıklara hitap eden (%21), marka kişiliği olarak; seçkin (%23.9), ustalık algısı uyandıran (%23.2), coşkulu (%21), samimi (%20.3), fiziksel faktörler açısından; modelleri özgün (%23.9) ve model çeşitliliği fazla (%21.7) marka olarak belirlenmiştir. Dünyaca ünlü spor giyim markası F için ise katılımcılar duygusal olarak; bağlılık yaratan (%31.2) ve dikkat çeken (%27.5), duygusal olarak; ustalık algısı uyandıran (%26.8), seçkin (%25.4) ve coşkulu (%23.9) fiziksel özellikler olarak; modelleri özgün ve orijinal (%37) marka olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrencilerin giysi markalarına yönelik görüşleri konusunda yapılan x^2 analizi sonucunda, A markası; yaratıcı (0.044), seçkin (0.002), model çeşitliliğinin fazla olması (0.004), modellerin özgün ve orijinal olması (0.031), C markası; modellerin ergonomik olması (0.010), D markası; modellerinin aksesuarla desteklenmesi (0.031), F markası; sertlik (0.035), her yaş grubuna uygun modellerinin olması (0.003), seçenekleri ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Sonuçlar

Moda Tasarımı Bölümü'nde okuyan öğrencilerin markaların duygusal, marka kişiliği ve fiziksel faktörlerine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik yapılan araştırma sonuçlarına göre; öğrenci ebeveynlerinin yüksek oranda ilkokul mezunu olduğu, öğrencilerin ellerine aylık 500 TL ve üzerinde para geçtiği, giyim alışverişine ise aylık 50 ile 100 TL harcadıkları ortaya çıkmıştır. Üniversite öğrencilerinin en fazla Marmara ve Karadeniz Bölgesinde aileleri ile birlikte yaşadıkları görülür. Moda

Tasarımı öğrencilerinin en fazla bütçesi uygun olduğu zaman ve kendine uygun bir model bulduğunda giysi alışverişi yaptığı özel günlere yönelik ise giysi alışverişi yapmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler giyim markalarından; kalıpların bedene uygun olmasını, model çeşitliliğinin fazla olmasını, ekonomik olmasını ve farklı model özelliklerine sahip koleksiyonlarının olmasını bekledikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca giysilerde dayanıklı malzeme ve materyaller kullanılmasına da kesinlikle önem verdikleri belirlenmiştir. Markaların kendilerine ait bilgilerini paylaşması ve ürünlerinin fonksiyonel özelliklerinin olması konusuna katıldıkları görülür. Öğrenciler markaların herkes tarafından satın alınamamasını ve üst düzey ekonomik gelire hitap etmesini istememektedir. Öğrencilerin markalara ait ürünlerin alınabilir olmasını beklemeleri giysi alışverişlerine ayırdıkları bütçeleri dikkate alındığında tutarlı bir sonuçtur. Öğrencilerin tüm giysi çeşitlerini ve aksesuarları aynı markadan temin edebilmeyi istememeleri dikkat çekicidir.

Markalar duygusal faktörlere ilişkin değerlendirildiğinde; öğrenciler üzerinde en fazla bağlılık yaratan markalar sırasıyla, yerli rahat giyim E markası, yüksek gelir düzeyine sahip müşterilere hitap eden yabancı D markası ve yerli hızlı moda A markasıdır. En yaratıcı bulunan markalar; yabancı hızlı moda öncüsü B markası, yerli spor giyim E markası ve yüksek gelir düzeyine hitap eden yerli C markasıdır. Farklılıklara hitap eden markalar ise yerli spor giyim E markası ve yabancı hızlı moda B markası şeklinde sıralanmıştır. Öğrenciler yerli A markasını en geleneksel ve en hesaplı aile odaklı marka olarak nitelendirmiştir. İri ve İnal (2011) tarafından da A markası yeniden konumlandırılması inceleme konusu olmuştur. Araştırmacılara göre, yerli A markası ürünlerini piyasadaki aynı tür ve kalitedeki ürünlere oranla, daha ucuza mâl etmekte ve modaya uygun olarak üretilen ürünlerini müşterilerine daha ucuza satma başarısı göstermektedir. Markalar duygusal olarak öğrenciler üzerinde dikkate değer merak uyandırmamakla birlikte en fazla yabancı hızlı moda B markasının tüketiciler tarafından merak konusu olduğu söylenebilir. En dikkat çeken markalar ise sırasıyla; yüksek alım gücüne hitap eden yerli C markası, yabancı spor giyim F ve yerli spor giyim E markası olarak ifade edilmiştir.

Marka kişiliği kapsamında yapılan değerlendirmede, öğrenciler tarafından en samimi (mütevazi, dürüst, sağlam) yerli A ve E markaları

olmuştur. Yabancı spor giyim F markası ise en coşkulu (cesur, heyecanlı, kışkırtıcı, sıra dışı) bulunmuştur. Yabancı spor giyim F, Yerli spor giyim E, yüksek gelire sahip müşterilere hitap eden yabancı D ve hızlı modaya hitap eden yabancı B markaları en fazla ustalık (güvenilir, zeki, başarılı) algısı hissettiren markalar olmuştur. Öğrenciler en seçkin (üst sınıf, cazip) olarak yabancı hızlı moda B ve yüksek alım gücüne hitap eden yabancı D, üst düzey gelire hitap eden yerli C markalarını ifade etmişlerdir.

Markalar fiziksel faktörleri açısından genel değerlendirildiğinde model çeşitliliği en fazla olan markalar yerli A ve yabancı B markaları olarak sıralanmıştır. Bu markaların model çeşitliliğin fazla olduğunun belirtilmesi hızlı modaya yönelik çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Modelleri özgün ve orijinal bulunan markalar sırasıyla, yabancı spor giyim F markası, hızlı moda yabancı B markası, yerli spor giyim E markası ve yerli C markasıdır. Kalıplarının bedene en uygunluğu açısından bakıldığında A markası ön plana çıkmıştır. Kalıplar konusunda bu markanın ön plana çıkmasındaki neden yerli üretim yapmalarından kaynaklı olabilir. Modellerini aksesuarla desteklemeleri konusunda markaların aralarında dikkate değer farklar ortaya çıkmamıştır. A markası aynı zamanda her yaş grubuna uygun modeller bulunan marka olarak da belirtilmiştir. Markalar kumaşlarının doğaya uygunluğu açısından değerlendirildiğinde dikkate değer oranlar yer almamakla birlikte yerli C markası ön plana çıkar.

Duygusal, marka kişiliği, fiziksel faktörler olmak üzere üç ana kategori altında markalara yönelik öğrenci görüşlerinin incelendiği çalışmada tüm kriterlerden en fazla yerli spor E, yabancı spor F ve hızlı moda B markaları değerlendirilmiştir. Öğrenciler, duygusal faktörlerden en fazla yerli spor E ve hızlı moda yabancı B markalarını, marka kişiliği olarak en fazla yabancı spor F ve yerli spor E markaları için görüş bildirmişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin bütçelerine uygun buldukları markalara ilişkin daha fazla faktör açısından değerlendirme yapabildikleri görülür. Katılımcıların satış fiyatlarını diğerlerine nispeten daha yüksek buldukları markaların duygusal veya marka kişiliği faktörleri hakkında fikir sahibi olmalarına karşın, fiziksel faktörlerine ilişkin görüş bildirmekten çekindikleri ortaya çıkmıştır. Duygusal ve marka kişiliği ile ilgili olan esaslar marka imajının getirisi olduğundan marka tanınırlığına bağlıdır. Fiziksel faktörlere ilişkin kriterler ise kullanım tecrübesine yöneliktir. Öğrenciler satın almadıkları ve kullanmadıkları bir

markanın fiziksel faktörleri hakkında fikir sahibi olmayabilir. Bu çalışma moda alanında eğitim gören üniversite öğrencilerinin markaların duyusal, imaj ve fiziksel özelliklerine yönelik algılarını belirlemeye yönelik yapılmıştır. Öğrencilerin daha çok alıp kullanabildiği genç tüketicilere hitap eden markalara daha fazla görüş bildirdikleri, alıp kullanmadıkları markalarda bile marka imajına yönelik fikir sahibi oldukları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın sonucu olarak pazarlama ilkeleri açısından marka imajı ve marka kişiliği oluşturmanın tüketici üzerinde belirleyici ve kalıcı bir etkisi olduğu açıkça görülmüştür. Markaların soyut olarak nitelendirilen imaj ve marka kişiliği özellikleri medya, internet ve iletişim araçlarını en etkili biçimde kullanan genç tüketici kitlesi tarafından net biçimde anlaşılmaktadır. Bu durumda markalar uzun vadede hedef kitlelerine vermek istediği mesajlarını stratejik olarak planlamalı ve aktarma konusunda dikkatli olmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Fashion Design Students' Views on Clothing Brands: Giresun University Study Case *

Tuğba Seferoğlu – Hatice Harmankaya

Giresun University-Selçuk University

Brand is a set of characteristics that form the individual's satisfaction gained from items bought. These are real or imaginary, rational or emotional, visible or invisible features that make up the brand. To distinguish the products or services produced by many companies, to provide information about the products or services and to creta an image appear as a symbol, desing, color, packaging, label and brand introducing products and services to bring in an identify. Therefore, it is inevitable to emphasize symbolic features in order to create a difference in products and attract the attention of consumers.

The aim of this study is to determine the perception status of the cloth brands characteristics by fashion design students. The sample of the study using descriptive research method consists of the students in Giresun University, Şebinkarahisar School of Applied Sciences, Fashion Design Department. The data were obtained with the developed questionnaire. The questionnaire consists of four main sections: demgraphic characteristics of the students, features that students care about clothes exchange, students' expectations from cloth brands and finally their opinions about cloth brands.

The questionnaire was applied to 152 people, 38 out of each grade and 138 of them were found suitable for analysis. In the survey, the fast-fashion domestic A brand, the fast-fashion foreign B brand, the domestic C brand appealing to the consumer group with high-level income, the foreign D brand with a high purchasing power, In terms of casual wear, the world-renowned domestic brand E and the pioneer in sportswear has been selected as a high foreign F brand. Place is given to the best known brands in the elections in general by consumers. Survey reliability was measured and Cronbach Alpha (α) was found to be 95.2%. After the data

collection process was completed in the research process, the answers given to the questionnaire were checked, missing or incorrect questionnaires were separated and the data were transferred to SPSS package program for statistical analysis on the correct questionnaires. The findings are given as percentage and number values in the tables.

The five - likert type scale was used in order to measure the characteristics participants care about clothes exchange and the participants' expectations from the cloth brands. In this research, university students' opinions on the brands covered by the research were determined by structuring 'Brand Features' under three variables including emotional factors, brand personality and physical factors. The results obtained from this research were given as percentage and number values in the tables. In addition, χ^2 correlation analysis was used to measure the statistical relationship between charateitics university students pay attention in the fashion brands perceptions and their license levels. Furthermore, ANOVA analysis was performed in order to test whether there is a statistically significant difference between characteristics participants in the research group care about according to their license level on clothes exchange and their expectation from cloth brands. As a result of the study, it has been revealed that creating brand image and brand personality for the enterprises has a decisive effect on the consumer. It is determined that the brand's abstract features are clearly understood by the young consumer population.

According to the results of the research conducted in order to determine the opinions of the students in the Department of Fashion Design on the emotional, brand personality and physical factors of brands; It was found out that the parents of the students had high school graduates, and the students had 500 TL or more money in their hands, spent 50 to 100 TL per month on clothing shopping. It is seen that most of the university students live with their families in Marmara and Black Sea regions. It was revealed that fashion design students exchanged clothes when they found the most appropriate budget and found a suitable model. It was concluded that students did not exchange clothes for special days. Expectations of students from clothing brands; the suitability of the clothing patterns to be suitable for the body, the diversity of the models, being economical and having collections with different model characteristics.

Domestic sports E, foreign sport F and fast fashion B brands were evaluated most of all the criteria in the study Students' opinions about brands were examined under three main categories: emotional, brand personality and physical factors. The students reported the most domestic sports E and fast fashion foreign B brands from the emotional factors, and the most foreign sports F and domestic sports E brands as brand personality. According to the results of the study; It is seen that students can make evaluations in terms of more factors related to the brands they find appropriate for their budgets. It was found out that the participants had an idea about the emotional or brand personality factors of the brands they found their sales prices higher than others but they were reluctant to express their opinions on their physical factors.

The principles related to the emotional and brand personality are based on the brand recognition as it is the return of the brand image. Criteria related to physical factors are intended for use. Students may not have an idea about the physical factors of a brand that they do not buy or use. It has been found out that students have more opinions about brands that appeal to young consumers who can buy more and use them, and they have an idea about brand image even in brands they do not use. As a result of this study, it is clear that creating brand image and brand personality in terms of marketing principles has a decisive and lasting effect on the consumer. The brand's image characteristics and brand personality characteristics are clearly understood by the young consumer group who uses media, internet and communication tools in the most effective way. In this case, the brands should plan their messages strategically in the long term and should be careful about the transfer.

Kaynakça / References

Aaker, D. A. (2009). *Marka değeri yönetimi*. (E. Orfanlı, Çev.). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Ağaç, S. Sevinir, S. D. (2018). Marka yarar boyutlarına ilişkin bir ölçek sınaması: moda sektörü örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30*, 312-327.

Aktuğlu, I. K. Temel, A. (2006). Tüketiciler markaları nasıl tercih ediyor? (Kamu sektörü çalışanlarının giysi markalarını tercihini etkileyen faktörlere yönelik bir araştırma). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15,* 35-57.

Atlı, S. M. (2001). *Marka türleri ve korunması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

Aytuğ, S. ve Özgüven, N. (2011). *Pazarlama yönetimi*. İzmir: Detay Yayıncılık.

Azizağaoğlu, A. ve Altunışık, R. (2011). Hazır giyim markalarının fonksiyonel ve sembolik özelliklerinin algılanan kalite ve marka bağlılığı üzerine etkileri. *Tüketici Ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, *2*. 103. 30 Ekim 2017 tarihinde http: // betadergi. com/ ttad /yonetim / icerik / makaleler / 25-published.pdf adresinden erişildi.

Bağrışen, Y. Ö. (1999). *Sanatsal yaratıcılığın giyim tasarımında ve marka oluşumundaki yeri*. Yayımlanmamış sanatta yeterlilik tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Baudrillard, J. (2004). *Tüketim toplumu.* (F. Keskin ve N. Tutal, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çeğindir, N. Y. Çakmak, Ş. (2018). *Giysi örneğinde moda ürün geliştirme*. Ankara: Gece Akademi.

Çetin, K. (2016). Kadın tüketicilerin giysi satın alma davranışları ve marka bağımlılığı. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*, 28-31. 1 Mart 2019 tarihinde http://dergipark.gov.tr/download/article-file/264673 adresinden erişildi.

Denli, N. (2007). *Giyim sektöründe marka imajı odaklı iletişim stratejileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Eray, F. (1999). Hazır giyim sanayinde marka-reklam ve tüketici ilişkileri. *Mesleki eğitim dergisi, 2,* 103. 3 Kasım 2017 tarihinde http://reklamajansim.blogspot.com/2008/08/hazir-giyim-sanayinde-marka-reklam-ve.html adresinden erişildi.

Erdem, Ş., Karsu, S., Memiş, E. ve Yıldız, O. (2010). Denim pazarında marka konumlandırmalarının karşılaştırılması. *Marmara İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, *1,* 351-384.

Işık, E. (2007). *Hazır giyim ürünlerinde marka imajı yaratmanın önemi ve işletmeler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

İri, R. ve İnal, M. E. (2011). Bir hazır giyim markasının pazardaki değişiminin hikâyesi: lc waikiki örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, *1*, 467. 29 Ocak 2018 tarihinde http://dergipark.gov.tr/download/article-file/194533 adresinden erişildi.

Kaptanoğlu, Ö. R. Kılıçarslan, M. ve Tosun, A. (2019). Marka ve marka farkındalığı. *The journal of Social Science, 5.* 248-256. 18 Mart 2019 tarihinde http://dergipark.gov.tr/tjsosci/issue/43451/520673 adresinden erişildi.

Karataş, A. ve Altunışık R. (2015). Yerli ve yabancı markalarının tüketici zihnindeki konumları ve algılanan müşteri değerlerinin karşılaştırılması**.** *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*, 138. 27 Nisan 2018 tarihinde https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/file/10/8(1).pdf adresinden erişildi.

Kırdar, Y. (2005). Marka stratejilerinin oluşturulması: Coca-cola örneği. *Review Of Social, Economic & Business Studies*, *4*, 234. 30 Ekim 2017 tarihinde https: //docplayer.biz.tr/396626-Marka-stratejilerinin-olusturulmasi-coca-cola-ornegi.html adresinden erişildi.

Odabaşı, Y. (2006). *Tüketim kültürü-yetinen toplumdan tüketen topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Özçelik, D. G. Torlak, Ö. (2011). Marka kişiliği algısı ile etnosentrik eğilimler arasındaki ilişki: levıs ve mavi jeans üzerine bir uygulama. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, *3*, 363. 1 Mart 2019 tarihinde http://dergipark.gov.tr/download/article-file/558803 adresinden erişildi.

Özgüven, N. ve Karataş, E. (2010). Genç tüketicilerin marka kişiliği algılamalarının cinsiyete göre değerlendirilmesi: mcdonald's ve burger king. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11,* 143.

Sevil, B. (2006). *Moda sektöründe küresel marka yaratılması: markalaşma çalışmaları üzerine bir uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

Song, Y., Hur, W. M. ve Kim, M. (2012). Brand trust and affect in the luxury brand customer relationship. *Social behavior and personality research, 2*, 332.

Sönmez, E. (2010). Giyimde marka bağlılığı ve marka duyarlılığı: gençler üzerine bir araştırma. *Erciyes Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28*, 68. 30 Ekim 2017 tarihinde http://sbedergi.erciyes.edu.tr-/sayi_28/4.pdf adresinden erişildi.

Su, J. ve Xiao Tong, X. (2016). Brand personality, consumer satisfaction, and loyalty: a perspective from denim jeans brands. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, *4*, 427, 17 Mart 2019 tarihinde https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/fcsr.12171 adresinden erişildi.

Yousaf, U., Zulfıqar R., Aslam M. ve Altaf, M. (2012). Studying brand loyalty in the cosmetics ındustry. *Scientific Journal of Logistics*, *4*, 327. 30 Ekim 2017 tarihinde http://www.logforum.net/pdf-/8_4_6_12.pdf 327-337 adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Seferoğlu, T. ve Harmankaya, E. (2019). Moda tasarımı öğrencilerinin giyim markalarına yönelik görüşleri: Giresun üniversitesi örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 157-179. DOI: 10.26466/opus.521104

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:13/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/04/2019

Pazarlama İletişim Aracı Olarak Yeni Medyada Dijital Etkileyiciler: Vloggerların Karakteristik Özellikleri ve Bilgi Birikimi Tiplerinin Vlogger İtibarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus. 526579

*

D. Zeynep Bayazıt* - Beril Durmuş** - Figen Yıldırım***

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi, İstanbul / Türkiye
E-Posta: zbayazit.@ticaret.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3884-7349
** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İstanbul/ Türkiye
E-Posta: bdurmus@marmara.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-9679-9608
*** Doç. Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İstanbul/Türkiye
E-Posta: figen@ticaret.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-9247-2245

Öz

Günden güne gücü artan yeni medyanın önemli oyuncuları olarak vloggerlar markaların iletişim çabalarına destek olurken, kendilerine bağlı kitlelerin satın alma kararlarını oluşturmalarında etkin rol oynamaktadırlar. Vloggerların karakteristik özelliklerinin yanında sundukları bilgi birikimin kaynağı ve bunu nasıl bir ruh halinde sundukları, vlogger tercihini ve sonrasında kendilerine duyulan itibar algısını etkilemektedir. Bu çalışmada iletişim çabalarında vlogları kullanacak markaların özellikle seçilen vloggerın bilgi birikimi tipleri ve karakteristik özelliklerinin vloggerın itibar oluşumunda ne kadar etkili olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple, kolayda örneklem yöntemi kullanılarak 224 katılımcıyla yapılan anket veri toplama yöntemiyle söz konusu ilişki irdelenmiştir. Sonuç olarak literatürde henüz az sayıda olan vlog üzerine yapılacak olan gelecekteki çalışmalara ışık tutması amacıyla vloggerların iletişim aracı olarak seçimi/kullanımında, içerik yaratılmasında marka ile özdeşleşen iletişim stratejilerinin sunulmasının önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dijital etkileyiciler, yeni medya, teknik/uzmanlık kaynaklı bilgi, deneyim kaynaklı bilgi birikimi, vlogger*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:13/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/04/2019

Digital Influencers in New Media as a Marketing Communicatıon Tool: A Research About The Effects of Vloggers' Characteristics and Types of Knowledge on Vlogger' Reputation

*

Abstract

The growing power of vloggers, new players of new media, and their effective influence on their connected network's buying decisions have emerged as a new communication tool for brands. Vloggers' characteristics and knowledge have important relationship with vloggers' reputation. The purpose of this paper is to investigate how consumers respond to this type of brand communication activity (vlogging), and evaluate its effects on the choosen vloggers' reputation. A survey with convenience sampling involving 224 vlog audiences as participants was analyzed in the empirical study to investigate the relationship between the previously mentioned variables. As a result, with the aim of being light for future studies about vlogs; in case of using vloggers as a marketing communication tool, it must be well understood that creating/choosing synergetic content with the elements of brand communication mix is important.

Keywords: *Authoritative knowledge, new media, digital influencers, vlogger, engagement knowledge*

Giriş

Günümüzde, pazarlama iletişimi markaların geleneksel ve yeni medya araçlarını birarada kullanarak holistik (bütünsel) bir anlayışla içerik geliştirmeleri sonucunda büyük ilerleme kaydetmiştir. Klasik anlayıştan uzaklaşarak müşteriye, günlük hayatının içerisinde/özelinde interaktif olma motivasyonu yaratılmakta; sadece tek yönlü mesaj bekleyen pasif konumdan çıkartıp etkileşimin yoğunlaştığı, iletişim mesajını kendi kendine oluşturabildiği ve bunu diğerleriyle paylaşma imkanı verildiği aktif rol alınan sosyal ortamlar hazırlanmaktadır. Teknolojinin sağladığı bilgi akışının uzantısında farklı medya araçları ortaya çıkmaktadır. Öncelerde ağ günlüğü olarak ortaya çıkan bloglar şimdilerde yerini birden fazla duyumuza aynı anda hitap eden video bloglarına(vlog) bırakmıştır. Vlogların yayılımı ve popülaritesi içerik yapılanması ve yaratıcısının (vlogger) özelliklerine göre değişmektedir. Vloggerlar fiziksel/duygusal ilgi çekicilikleri, kullandıkları dil ve ruh halleri ile bireylerin dikkatini anlatılmak istenilen içeriğe çekmektedirler. Sağladığı bilginin kaynağına bakılmaksızın öncelikle yaratılan atmosfere göre izleyici olup olmama kararı veren bireyler, çoğunlukla sosyal medyanın viral etkisi ile pekişen dijital etkileyicilerin tavsiyelerinin tesiri altında kalarak satınalma kararlarını vermektedirler.

Markalar bu gücü farketmeye başladıklarından beri yatırım yapacakları vlog içeriğinin yanında vloggerın bilgi birikiminin nereden kaynaklandığını, karakteristik özelliklerinin sonrasında nasıl bir itibarının olduğunu araştırmaya ve sonrasında kendileri ile işbirliği çabası içerisine girmeye karar vermektedirler. İletişimde gürültü kavramının oluşmaması adına bütünleşik olarak yaratılacak içeriklerin tüm medya araçlarından benzer çağrışım ve içeriklerle verilmesi iletişim stratejilerinin etkinliği açısından son derece önemlidir. Üstelik sosyal medyanın viral etkisinin pozitif olduğu kadar, negatif ağızdan ağıza iletişim riskinin de olduğu gözönünde bulundurulmalıdır.Vlogların her ne kadar teknik /uzman bilgiye sahip kişiler tarafından yönetilmesi beklenirken, son dönemde tamamen deneyime dayalı bilgi birikiminden ilerleyen gerçek olduğu daha çok hissedilen vloggerlara doğru kaydığı görülmektedir. Hiç kuşkusuz kategorinin ihtiyacı, pazarın niteliği ve müşterinin beklentilerine göre değişen bu bilgi birikimi tipi tercihi itibarın oluşturulmasında

da önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin daha çok uzmanlık isteyen sağlıkla ilgili bir konuda itibarın yüksek olması adına sözkonusu alanda eğitim almış kişiler tercih edilirken, kullanım kolaylığının vurgulandığı ürünlerde "o yapıyorsa ben de yapabilirim" motivasyonu veren deneyimden gelen bilgi satınalmayı daha çok destekleyebilmektedir. Vloggerın sunduğu ortam ve karakter özelliği, verilen bilginin inandırıcılığını ve daha çok benimsenmesini sağlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve

İşletmeler internet ile gelişen yeni medya araçlarını stratejik pazarlama iletişiminin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Bu anlayışla gelişen sosyal platform ve topluluklarda etkileşim artmakta ve önemli bir güç olarak kullanılmaktadır. Sosyal paylaşımlarda etkileyen iticü güçlerin başında ünlülerin yanında sosyal medyada kendi kendilerine toplulukların yaratan sonradan ünlenen bireylerin, blogger veya daha yeni versiyonları olan vlogger gibi dijital etkileyicilerin pazarlama stratejilerinin yapılandırılmasındaki rolleri büyük önem taşımaktadır. Johnson ve Kaye (2004) bloglarnn geleneksel medya ortamlarından daha inandırıcı ve daha özgür yapılandırıldığını savunmaktadır.

İlişki Pazarlaması pre-consumer (müşteri ötesi) kavramından da yola çıkarak tedarikten nihai müşteriye kadar tedarik zincirindeki tüm oyuncular ile iletişimi yönetmeyi amaçlamaktadır. E-ticaretin gelişimi ile müşteri; perakendeci, üretici, bazen de aynı zamanda tedarikçi olarak karşımıza çıkmakta ve bu sayede zincirdeki klasik yatay ilişkinin dairesel yaklaşıma doğru yöneldiği görülmektedir. Sözkonusu ilişki materyal kadar bilginin de akışını yönlendirmektedir.

Bloglar; çok sayıda bireyin -hatta işletmelerin- birbirine geçerek iletişim içinde bulunduğu önemli bir iletişim aracıdır. Bu tip platformlar, süre içinde çok yönlü kullanıcıların ve bloggerın etkin alışveriş içerisinde olmasını sağlamaktadır. Hizmet odaklı görünen bu yapı aslında ilişki pazarlama anlayışının pekişmesine teorik anlamda katkı sağlamaktadır (Vargo ve Lusch, 2004, s.3).

Birçok tanımına bakıldığında; teknik/uzman bilgi gerektirmeden, kullanıcısının istediği bilgiyi, istediği şekilde yazan bireylerin oluştur-

duğu günlüğe benzeyen web sitesidir. Blog kelimesine karşılık olarak, Türkçe'de "açık günlük", "ağ günlüğü", "e-günlük" gibi terimler kullanılmaktadır (Alikılıç ve Onat, 2007, s.899).

Literatüre bakıldığında farklı sınıflandırmaların görüldüğü bloglar, kullanım alanlarına göre kişisel, temasal, yayıncıların sponsor olduğu ve kurumsal bloglar şeklinde sınıflandırılırken; amaca yönelik değerlendirildiğinde kişisel, bağlantı toplayıcı, gazetecilik, siyasal ve iş için olmak üzere beş farklı gruba ayrılmaktadır (Turan, 2007, s.47) Teknolojinin sağladığı fayda ile Video (vlog), fotoğraf (photoblog), mobil araçlar (moblog) gibi farklılaştırılmış, zenginleştirilmiş blog türleri görülmektedir.

Blogger çeşidi olarak Vloggerlar (Video Bloggerlar) diğer bir ifade ile 'dijital etkileyiciler' seçili konularda aynı ilgiyi paylaşan ve benzer davranışlarda bulunan topluluklar üzerinde etkili bir role sahiptirler. Vloggerların itibarı paylaşılan içeriğin inandırıcılığı ve kullanıcının performans çıktısına göre şekillenen sübjektif bir değerdir. Vlog kültürü çok sayıda konu için gittikçe önemli ve etkili bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Geleneksel medyanın yanısıra, blog ve vlogların etkileşimli bir araç olmasıyla davranışlar üzerinde ne kadar etkin olduğunu, hatta sanal dışındaki ortamlarda dahi etkisinin artarak güçlendiği gözlemlenmektedir (Lee ve Watkins, 2016, s.5753).

a)Yeni medyada dijital etkileyiciler: Vlogger karakteristik özellikleri

Yoğun bir şekilde dijital fikir liderleri olarak kullanılmaya başlanılan vloggerların seçim süreci marka iletişim stratejilerinin doğru bir şekilde ilerleyebilmesi için önemlidir. Zira marka ile özdeşleşecek olan bireyin karakteristik özellikleri marka kimliğinin oluşturulmasında kullanılan çağrışımlar ile benzer nitelikleri kapsaması sinerjik etkiyi arttıracaktır. Markalar bulundukları konuma ya da tüketicilerinin zihninde olmak istedikleri ideal yere uygun olarak stratejilerini plan, organizasyon, uygulama, kontrol ve geri besleme süreçlerini dikkate alarak her aşamasıyla kurgulamalıdırlar. Aksi takdirde, bu kadar etkili bir medya kullanımı sonrası tek bir ayağın aksamasıyla tüm iletişim çabasının çökmesi mümkündür.

Vlogger'ın sunduğu içerik, yaratılan atmosfer, vlogger'ın karakteri, kullandığı dil/ifade/beden dili, nasıl bir ruh haline sahip olduğu ve fiziksel/duygusal nekadar çekici olduğu konularıyla bütünleşmelidir (Uzunoğlu ve Kip, 2014, s.595). Takipçiler seyrettikleri içeriği iletişimi yapandan bağımsız değil, bir bütün olarak değerlendirmekte ve bütünsel algısına göre genel yargıya varmaktadır.

i)Vlogger'ın çekiciliği(Attractiveness)

Bilgi kaynağının hem fiziksel hem de sosyal anlamda çekiciliği daha fazla izleyici yaratmaktadır. Vlogger'ın kişiliği ve fiziksel görünümü, izleyicisinin kendisiyle ne kadar güçlü bağ kurduğu, o kadar izleyicinin içeriği anlamasını ve benimsemesini sağlamaktadır(Lee ve Watkins, 2016, s.5754-5755). Görsel boyutu daha ön planda olan vloggerların fiziksel özellikleri yanında hissettirdiği sıcaklık ve etkili içeriğin bütünleşmesi sonucunda bireyler etkilenmektedir.

Öğrenme ve motivasyon temelli teorilere bakıldığında "pekiştirme" sürecin devamlılığında büyük önem taşımaktadır. Vlogger'ın fiziksel ve sosyal olarak çekici bulunması içeriğin tekrar tekrar seyredilmesine, bunun sonucunda satınalma ve sonrasında bilgi paylaşımının daha fazla motive edilmesine sebep olmaktadır (Kniffin ve Wilson, 2004, s.89; Lee ve Watkins, 2016, s. 5754-5755).

ii)Vlogger'ın ruh hali (Mood)

Davranışsal bilimlerden farklı olarak vloggerların ruh hali(mod) bireyi anlamaktan daha çok yarattıkları toplulukları anlamlandırma, gruplama ve içeriği oluşturmada incelenmektedir (Mishne, 2005, s.2). Vloglardaki ruh hali sınıflandırılmasının belirgin bir gösterge olmasının ana sebebi marka konumlandırmasında kişinin ruh halinden daha çok vlogun genel ruh hali(modu) önemsenmektedir. Elbette ki tüm konumlandırma stratejileri gibi zihindeki tutulacak yerin neresi olduğuna son kararı izleyici vermektedir. İzleyicinin içeriği nasıl algıladığı vlogger'ın ruh halinden etkilenmektedir. Vloggerlar gündelik/durumsal ruh hallerinden farklı olarak vlogun genel ruh halini bir mağaza atmosferi oluşturmak gibi kurgulamakta tüm içerik o ruh halini yansıtan ifade/sunuş ile verilmektedir.

Birçok vlogger'ın birbirinden farklı içerik hazırlama tekniği bulunmaktadır. Kullanılan dilin/ifadenin, ruh halinin vlogger tarafından ifade edilme biçimi bireylerin algılamalarını değiştirir. Hiç kuşkusuz sadece vlogger'ın ruh hali değil, izleyicilerin ruh halinin de mesajın iletilmesinde etkisi bulunmaktadır. Bu durum çoğunlukla dezavantaj olarak görülse de avantaja dönüştürülebilmesi en kolay yöntemdir. Dijital etkileyicilerin(vlogger) fikrini direkt iletebilme yetkisi vardır. İçeriğin interaktif bir şekilde tüm taraflar açısından kolayda anlaşılması negatif/pozitif duyguların iletilmesi süreçte değil, anlık olarak tüketme şansı tanımaktadır. Böylelikle istenilmeyen bir algılamanın anlık olarak öne geçilmesi sağlanarak içerik yönetimi kolaylaşır. Vloggerlar takipçileri sayesinde oluşturdukları toplulukları kolayca yönetebilme yetisine sahiptirler. Vlog içerikleri takipçilerden gelen güven ve destek ile yapılandırılarak takipçilerin yorum sıklığına göre de şekillendirmektedir.Vloggerın ruh hali aldığı yorumlara göre pozitif veya negatif değişebilir. Dolayısıyla interaktif olan bu mecrada içeriğe yansıyabilecek her olumsuzluğun kontol edilmesi gerekmektedir. Vloglarda aracı bir başka iletişim mecrası olmadığından ve direkt bir iletişim söz konusu olduğundan vloggerın ruh hali ve yarattığı topluluğuna yansıma şekli markalar açısından dikkate alınması şart olan bir hususdur (Veer, 2013, s.147).

b.Vlogger'ın Bilgi Birikimi Tipi:

Günümüzde Vloggerlar kendi ilgi alanlarındaki bilgiye açık, hatta bu bilgiyi detaylıca araştırarak hakkında konuşmacı olma rolünü üstlenen, etkileyici ve değer gören toplumsal bireylerdir. Dijital dünyanın güçlü silahı olarak nitelendirilen Vloggerlar, markaları yapılandırabilen, yok edebilen, politik iktadara yön verebilen, haberlerden hikayeler yaratan potansiyele sahip güçtedirler. Var olan bilgi ve daha fazlasına ulaşabilir olmaları sebebiyle korkutucu kimliğe sahiptirler (Hsu ve Tsou, 2011, s.511). Vloglar, nihai kullanıcılara iletilen ve yayılan bilginin, vloggerların yorumları eklenerek ne denli değişebildiğini gösteren bir örnektir.

Vloggerlar önce bilgiyi filtreler, daha sonra kendi fikirlerini ekleyerek paylaşırlar, dolayısıyla doğrudan bireysel aktarımları okuyucu ve dinleyicileri nezdinde çok etkilidir (Sanchez-Villar vd., 2017, s.104).

Vloggerlar'ın teknik/konusunda uzman olarak ünlenmiş veya deneyimlerinden kaynaklanan bilgiye sahip, bizzat kendisi tüketici olan bireysel vlog tiplerinden bahsedilmektedir. Ürün veya istek/ihtiyaç ile ilgili bilgi arayışı içerisinde olan bireyler çoğunlukla kolayda olmasının avantajı ile interneti kullanmaktadırlar. Bilgi kaynağından beklenilen özellikler arasında profesyonellik, içeriğin geçerliliği, doğruluğu ve kaynak sağlayıcının itibarı bulunmaktadır (Chen-Hsun vd.2015, s.346).

Vloggerlar'ın bilgi birikim kaynaklarını değerlendirirken iki farklı türden bahsetmek gerekir:

- Teknik/uzmanlık kaynaklı bilgi birikimi: Uzmanlık kaynaklı bilgi kaynağı insan sermayesidir. Eğitim amacı daha ön planda olan bu tip vloglar teknik bilgiyi vermeyi amaçlamaktadır. Seçili konularda kitlelerin farkındalığını arttırmak ve bu tip blogları bilişsel öğrenim aracı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu bilgi birikimini sunan vloglar kişisel duygu/düşüncelerini yayan platformlar yerine bilişsel öğrenim aracı olma içgüdüsündedirler.(Yueh vd., 2013, s.239-240). Dezavantajlı tarafı öğretmen-öğrenci ilişkisinde olup tek yönlü iletişim sözkonusudur.
- Deneyim kaynaklı bilgi birikimi: Çift yönlü etkileşim söz konusudur. Bu tip vloggerlar'ın sosyalleşme, topluluk hareketi yapma ihtiyacı bulunmaktadır (Doyle vd., 2012, s.838). Konu hakkında ilgilenim düzeyi yüksek olan vlogger'ın kendisi edindiği/deneyimlediği tecrübe üzerinden içeriği oluşturmaktadır (Berryman ve Kavka, 2017, s.318).

Son dönemde blog/vlog sayılarının artışıyla çeşitlilik kadar bilgi kirliliği de oluşmuş, kolayda olan sosyal platform üzerinden ünlü/ünsüz fikir liderleri türemiştir. Bireyler kendi ihtiyaç ve isteklerini karşılayacak bilgi kaynaklarına başvururken farklı algılar içerisinde hareket etmektedirler. Kimi zaman uzman görüşü ve teknik bilgi ön plandayken; -teorik kalır- endişesi ve- uygulayan daha iyi bilir- felsefesiyle yaklaşan izleyicilerin sayısı da her geçen gün artmaktadır.

c. Vlogger'ın İtibarı kavramı

Katz ve Lazerfeld'in (1955) İki Aşamalı Akış modeline esasen bilgi aktarılması ve tutumların değişmesinde kişilerarası ilişkilerin daha geniş bir

etkiye sahip olduğu ve kitle iletişim araçlarının doğrudan etkisinin sınırlı olduğunu saptanmıştır (Erdoğan vd., 2005, s.17-18). İki Aşamalı Akış modelinde araya Fikir Liderleri girmekte ve bilgi, etki akışı içindeyken Fikir liderinden geçerek gerçekleşmektedir (Yaylagül, 2010, s.56-57). Fikir lideri etkin rol üstlenerek, bilgiyi etkili olduğu grubun dünya görüşüne göre biçimlendiren güvenilir bir kaynaktır. Fikir lideri, iletişimde önemli bir rol üstlenerek, yüksek düzeyde toplumsal niteliklerinin yanında diğerleri üzerinde etkili olduklarının bilincinde kaynak ve rehber rolü üstlenen grup üyesi olarak düşünülebilir (McQuail ve Windahl,2010, s.85).

Dijital dünyada günümüz bloggerları esasen geleneksel anlamda kabul görmüş fikir liderleri niteliğinde hareket etmekte ve konumları ile ilgili iletişim içeriğini araştırıp, okuyup, seyredip özümsedikten sonra iletmektedirler (Hansen vd, 2011, s.23). Popüler düşünce fikir liderliğini yüksek statüyle, prestijle eşleştirmiştir. Katz (1957, s.73) fikir liderlerini üç ortak karakteristik ve davranışsal özelliğine göre gruplamaktadır; Belirgin değerlerin kişiselleştirilmesi (kimdir), yetkinlik- yeterlik (ne bilir) ve stratejik toplumsal konumu (kim tanır) . İlk boyut fikir liderinin kişisel özellikleri ve değerleri ile ilişkilidir, ikinci boyut olan yetkinlik-yeterlik, belirgin bir konuda önderin uzmanlık derecesini tartışır, üçüncü boyut olan toplumsal konumu ise, iletişim ağının gücünü ve kapasitesini sorgulamaktadır. Fikir liderliği nekadar çok sayıda kişi tarafından kabul ediliyorsa, o kadar çok uzmanlığı ve itibarı meşrulaşmaktadır.

Vloggerları dijital dünyanın fikir liderleri olmaları varsayımından yola çıkarsak, herbir blogger kendi bireysel markalarını yönetme ve bu markaların güvenirliliğini yükseltebilmek için uğraşmaktadır. Güçlü bir marka; ayırt edilebilen, tercih oluşturma sebebi ve itibarlı olma yetisine sahip olması ile ayrışmaktadır.

İtibar disiplinler arası tartışılan bir kavramdır. Pazarlamadan, sosyal psikolijiye, ekonomiden karar bilimleri ve iletişim bilimlerine konu olmuş olan bu kavram, Adam Smith'in (1978) bakış açısıyla 'sürdürülebilir alışverişi sağlayıcı bir disiplin' olması yönüyle açıklanmaktadır. İtibar, genel olarak bireyler gözünde ya da belleğinde sahip olduğunuz öngörü, nitelikler ya da karakterler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ortak bir kullanımla itibar bir kişiye, bir endüstriye bir diğeri tarafından atfedilen nitelik, karakteristiklerin bütünüdür (Malaga, 2001, s.404). Türk dil kurumu sözlüğü itibarı, değerli görülme, saygın bulma, güvenilir olma ile

eşleştirmekte ve kısaca; saygınlık ve prestij olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). İtibar, bir bireyin, işletmenin ve/veya bir markanın genelde görünür olan ve insanlar tarafından değerlendirilen toplam saygınlık değeri ve karakteridir (Chaudhuri, 2002, s.34).

Nihai kullanıcılar için önemli olan, 'işletmenin ne olduğu veya bireyin kim olduğundan öte 'işletmeye veya bireye yönelik inanışları biçimlendiren' algıdır (Tosun, 2014, s.184). İtibar; imaj, iyi niyet ve kimlik gibi tümsel oluşmuş algının bütünüdür.

Sosyal medya sürekli paylaşımın gerçekleşebileceği bir çok farklı platform sunmaktadır; forumlar, bloglar, sosyal ağlar, email vb. Bu ortamlarda paylaşılan ve aktarılan fikir, görüş, tecrübeler bir nevi elektronik ağızdan ağıza iletişimi yaygınlaştırmaktadır (Filieri ve Mcleay, 2014, s.45). Nihai kullanıcılar bu paylaşımları işletmelerin mesajlarından daha güvenilir ve itibarlı olarak değerlendirmektedir. Paylaşımların bireysel tecrübelere dayalı oluşu daha itibarlı olacağı varsayımını öne çıkarmaktadır (Buttle,1998, s.243-245).

Geleneksel yaklaşımlarda, fikir liderleri yüz yüze iletişim ile sınırlı iken, dijital etkileyiciler çoklu sosyal platformlar aracılığı ile daha fazla kişiye ulaşabilmekte ve daha etkili iletişim kurabilmektedir. Buradaki esas kaygı ise, Vlogger'ın yaydığı bilginin itibarlı olup olmamasına yöneliktir. İtibar dokunulmaz bir değer olarak tanımlanırken, bir markanın tüm faaliyetlerini, sundukları ürün ve hizmetleri hakkında beklentileri, oluşabilecek tepkileri, gelecek paylaşımları ile ilgili öngörüleri ve geçmişin yansımalarını içermektedir. Markaların görünür ve bilinir olmaları yüksek itibar ile ilişkilendirilmektedir (Chaudhuri,2002, s.35-38; Milewicz ve Herbig, 1994, s.41). Marka itibarı geriye dönük kazançla beraber ileriye dönük karlılığı nitelemektedir (Dahlen vd., 2009, s.156).

Çoğu vlogdan yayılan bilgi analog uyarıcı olarak nitelendirildiğinde, bu bilginin algılanan kalitesinin yükselmesi o bloğun daha fazla sadık okuyucu tarafından takip edilmesini ve dolayısıyla pozitif bir imaja sahip olmasını tetiklemektedir (Sanchez-Villar vd., 2017, s.104). Sanal etkileşim içinde, aktarılan bilginin kalitesi gönderenin (aktarıcı) güvenirliliğini sağlayıcı en önemli gösterge olarak kabul edilmektedir (Filieri,2015, s. 46-47; Liljander vd., 2015, s.615). Kişisel gereklilik ve bilgi sisteminin sağladığı faydaların dışında, kullanıcıların her hangi bir sistemden (vlog veya bloglardan bahsedilmekte) edindiği 'bilgi' bireysel performansını

pozitif etkiliyorsa bilginin doğruluğu kanıksanmıştır. Doğru bilgi sağladığı inanılan bir blog itibarlı ve güvenilir olarak bireysel kullanıcı tecrübesine kayıt edilir. Tekrardan ihtiyaç duyulduğunda risk almamak adına memnun olunan kaynağa başvurulması gerçeği kaçınılmazdır (Zaichkowsky,1985, s.348; Zehrer vd., 2011, s.108). Bu bağlamda bloglar, gözetlenen kullanıcılar olgusunun pekişmesine neden olurken bilgi toplamanın, bilgi dağıtmanın ve etkileyici gücün temel dinamiklerine hizmet eden bir iletişim aracı rolünü doğru kullanmaktadır (Peltekoglu ve Akbayır, 2010, s.5).

Özetle; Vlogların sanal yaratıcıları olan vloggerlar, etkin topluluk oluşturmada ve sayfalarının içeriğinin yüksek kullanıcılar tarafından takip edilmesinde 'itibar' kavramı lokomotif bir görev üstlenmektedir. Vloggerların karakteristik özellikleri ve video çekimlerindeki ruh halleri direk veya dolaylı olarak takipçiler üzerinde etki oluşturmaktadır. Bu etki markalar düzeyinde değerlendirildiğinde, kullanıcıların ürünü beğenip ve vloggerı itibarlı bularak güvenip önerilen ürün/leri satınalma veya satın almama ile ilişkilendirildiğinden önem arz etmektedir.

Yöntem

a. Araştırmanın Modeli

Çalışmanın ana sorusu vloggerların karakteristik özelliklerinden ilgi çekicilik ve vlogger'ın sergilediği ruh halinin vlogger itibarı üzerine etkisinin araştırmaktır. İtibar oluşumunda vlogger'ın bilgi birikiminin kaynağı da literatüre bakıldığında satınalma ve satınalma sonrası davranışlarını etkilediği görülmektedir.

Literatürden elde edilen bilgiler ışığında oluşturulan araştırma modelinde amaç, Vlogger'ın bilgi türünün, modunun ve çekiciliğinin itibarına olan etkisini bulmaktır. Bu amaç doğrultusunda üç hipotez test edilmiştir. Hipotezle sırasıyla aşağıdaki gibi yapılandırılmıştır.

H1: Vlogger'ın çekiciliği itibarını etkiler.

H2: Vlogger'ın ruh hali itibarını etkiler.

H3: Vlogger'ın bilgi birikimi tipi itibarını etkiler.

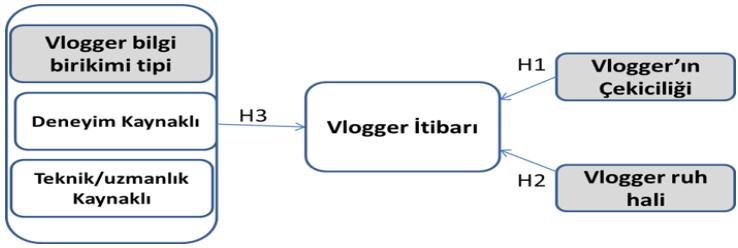

Şekil 1. Araştırma Modeli

b. Örneklem

Araştırma kapsamında kullanılan anket 250 kişiye uygulanmıştır. Veri analizleri öncesinde araştırmaya katılanların ankete verdikleri cevaplar incelenmiş her bir boyutu ölçen sorulardan en az %5'ini boş bırakan deneklerin anketleri analize alınmamıştır. Ayrıca katılımcılar daha öne bir Vlogger takip ediyor olma ön şartına göre seçilmiştir. Tüm bu koşullar altında toplam 300 kişiye uygulanan anket sonuçlarından 224 tanesi araştırma modelinin test edilmesinde kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, Eğitim Durumu, Gelir Düzeyi ve Yaş demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik değişkenlerin dağılımı

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	113	50,4
Erkek	111	49,6
Eğitim Durumu		
Lise	27	12,1
Üniversite	152	67,9
Yüksek Lisans	38	17,0
Doktora	7	3,1
Gelir Düzeyi		
500 TL' kadar	70	31,3
500 TL– 1 000 TL arası	43	19,2
1. 000 TL – 3 000 TL arası	37	16,5
3. 000 TL – 5 000 TL arası	38	17,0
5.000 TL ve üzeri	36	16,1
Yaş		
Ortalama	24,86	
Standart Sapma	2,96	

Sonuçta analizler 18-32 yaş aralığında 113 Kadın (%50,4) 111 Erkek (%49,6) olmak üzere toplam 224 kişiden elde edilen veriler ışığında yapılmıştır. Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 24,86 standart sapması 2,96'dır. Katılımcıların %67,9'u Üniversite mezunudur.

c. Ölçüm Aracı

Araştırma modelinde yer alan hipotezleri test etmek amacıyla her bir değişken için literatürden ölçekler bulunmuştur. Tüm anket sorularının ölçümünde 5'li Likert ölçek 1=Hiç Katılmıyorum 5=Tamamen Katılıyorum aralığında kullanılmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik sorular ile "Herhangi bir Vlogger takip ediyor musunuz?" sorusu yer almaktadır. Bu soruya "Hayır" cevabı veren denekler araştırmaya alınmamıştır. İkinci bölümde geçerliliği ve güvenirliliği test edilmiş ölçeklerden oluşan Bilgi türü, Çekicilik, Mod ve İtibar soruları sorulmuştur.

Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Boyut	Ölçek	Kaynak
Vlogger Bilgi Birikimi Tipi	*Teknik/Uzmanlık Bilgi Birikimi*	**Doyle vd., 2012**
	Vlogger alanında uzmandır	
	Vlogger bir veya fazla üniversite bitirmiştir	
	Vlogger alanında uzman eğitim almıştır	
	Vlogger ödüller kazanmıştır	
	Vlogger konuyla ilgili kitap veya akademik yazılar yazmıştır	
	Vlogger konuyla ilgili eğitim vermektedir	
	Vlogger sözkonusu sektörde çalışmaktadır	
	Vlogger konuyla ilgili güncel medyada yazmaktadır	
	Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikimi	
	Vlogger'ım engin bir tecrübeye sahiptir	
	Vlogger'ım alanında geniş kapsamlı tecrübeye sahiptir	
	Vlogger'ım başkalarının sağlayamadığı bilgileri sağlamaktadır	
	Vlogger konuya yoğun şekilde kendini adamıştır	
	Vlogger konuyla ilgili isteklidir	
	Vlogger konusunda önemli bir konumdadır.	
	Vlogger konuyla ilgili çalışmalarına kenetlenmiştir	
	Vlogger alanındaki gelişmelerle ilgilidir	
	Vlogger konuyla ilgili çalışmaya çok zaman harcar	
	Vlogger konunun alışılmışın dışındaki yönlerini de bilir	
	Vlogger doğru terminolojiyi(kavramları/ifadeleri vb.) kullanır	

Vlogger Ruh Hali	Mutlu	**Mishne, 2005**
	Heyecanlı	
	Rahat	
	Üzgün	
	Sıkıcı	
	Hayal kırıklığı	
	Şaşkın	
	Sinirli	
	Stresli	
	Kızgın	
Vlogger Çekiciliği	Güzel	**Fiore vd., 2008 Kniffin ve Wilson, 2004 Biel ve Gatica-Perez, 2012**
	Sevimli	
	Arkadaş canlısı	
	Zeki	
	Sıkıcı	
Vlogger İtibarı	Vlogger'lar dürüstlükleriyle tanınırlar	**Lim vd., 2006 Hsu ve Lim, 2008**
	Vlogger'lar internette iyi bir üne sahiptirler	
	Birçok vlog kullanıcısı vlogger tanımaktadır	

d. Analiz

Araştırmanın istatistiksel analizlerine ilk olarak "İtibar" ve "Bilgi Birikimi Tipi" ölçeklerine betimleyici faktör ve güvenilirlik analizleriyle başlanmış; bu analizler sonucunda ölçeklerin alt boyutları saptanmıştır.

Faktör Analizi

İtibar Faktör Analizi

İtibar alt boyutlarını tespit etmek amacıyla betimleyici faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett testi uygulanmış, KMO değeri 0,50'nin üzerinde olduğu ve Bartlett testi de 0,05 önem derecesinde anlamlı olduğundan (Sharma, 1996) veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur. (KMO=0,637, χ^2 Bartlett test (3)=158,644, p=0,000). Temel bileşenler yöntemi ve Varimax döndürme yöntemi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Yapılan faktör analizinde özdeğerleri 1 ve üzerinde olan bir faktör ortaya çıkmıştır. Faktörün içsel

tutarlığını hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır. 0 ile 1 arasında değişen α katsayısı o faktörün içsel tutarlılığını (güvenilirliğini) göstermektedir. Belirlenen her faktör için α katsayısının 0,70 üzerinde olması ölçeklerin güvenilir olduğunu göstermektedir. Yapılan güvenilirlik testi sonucunda Cronbach α değeri 0,729 çıkmıştır.

Tablo 3. İtibar Ölçeği Betimleyici Faktör Analizi Sonucu

Faktör Adı	Faktör Yükü	Açıklanan varyans (%)	Güvenilirlik
	İtibar		
Vlogger'lar internette iyi bir üne sahiptirler	0,875		
Birçok vlog kullanıcısı vlogger tanımaktadır.	0,784	65,68	0,729
Vlogger'lar dürüstlükleriyle tanınırlar.	0,768		

Bilgi Birikimi Tipi Faktör Analizi

Bilgi birikimi tipi alt boyutlarını tespit etmek amacıyla betimleyici faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett testi uygulanmış, KMO değeri 0,50'nin üzerinde olduğu ve Bartlett testi de 0,05 önem derecesinde anlamlı olduğundan (Sharma, 1996) veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur. (KMO=0,923, χ^2Bartlett test (105) =1984,838, p=0,000). Temel bileşenler yöntemi ve Varimax döndürme yöntemi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Yapılan faktör analizinde özdeğerleri 1 ve üzerinde olan 2 faktör ortaya çıkarken, birden fazla faktör altında yüksek faktör ağırlığı olan sorular analizden çıkarılmıştır. Sonuç olarak 15 sorudan oluşan iki faktör elde edilmiştir. Toplam açıklanan varyans (sapma) %61,30 olarak bulunmuştur. Faktörler sırasıyla; "Teknik/uzmanlık Kaynaklı Bilgi Birikimi" ve "Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikimi" olarak adlandırılmıştır. Güvenilirlik testi sonucunda Cronbach α değerleri sırasıyla 0,909 ve 0,886 bulunmuştur.

Yapılan faktör analizleri sonucunda araştırma modelinde yer alan bilgi türü alt boyutları olan Teknik/uzmanlık ve Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikim, Vlogger'ın Çekiciliği ve Vlogger'ın Ruh hali soruları araştırma

Yapılan faktör analizleri sonucunda araştırma modelinde yer alan bilgi türü alt boyutları olan Teknik/uzmanlık ve Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikim, Vlogger'ın Çekiciliği ve Vlogger'ın Ruh hali soruları araştırma modelini test etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Bağımlı değişkenimiz olan İtibar değişkeni yapılan faktör analizi sonucunda tek boyut olarak bulunmuş çoklu doğrusal regresyon analizimizde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Yapılan faktör analizleri sonucunda araştırma modelinde yer alan bilgi türü alt boyutları olan Teknik/uzmanlık ve Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikim, Vlogger'ın Çekiciliği ve Vlogger'ın Ruh hali soruları araştırmamodelini test etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Bağımlı değişkenimiz olan İtibar değişkeni yapılan faktör analizi sonucunda tek boyut olarak bulunmuş çoklu doğrusal regresyon analizimizde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Tablo 4. Vlogger Bilgi Birikimi Türü Ölçeği Betimleyici Faktör Analizi Sonucu

Faktör Adı	Faktör Yükü	Açıklanan Sapma (%)	Güvenilirlik
Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikimi			
Vlogger konuyla ilgili isteklidir.	0,814		
Vlogger alanındaki gelişmelerle ilgilidir.	0,784		
Vlogger konuyla ilgili çalışmalarına kenetlenmiştir.	0,772		
Vlogger konuya yoğun şekilde kendini adamıştır.	0,770		
Vlogger konunun alışılmışın dışındaki yönlerini de bilir.	0,708	33,80	0,909
Vlogger konuyla ilgili çalışmaya çok zaman harcar.	0,677		
Vlogger doğru terminolojiyi(kavramları/ifadeleri vb.) kullanır.	0,672		
Vlogger alanında geniş kapsamlı tecrübeye sahiptir.	0,668		
Vlogger konusunda önemli bir konumdadır.	0,590		

Teknik/uzmanlık kaynaklı Bilgi birikimi			
Vlogger konuyla ilgili eğitim vermektedir.	0,838		
Vlogger konuyla ilgili kitap veya akademik yazılar yazmıştır	0,807		
Vlogger alanında uzman eğitim almıştır.	0,788	27,50	0,886
Vlogger alanında ödül kazanmıştır.	0,752		
Vlogger konuyla ilgili güncel medyada yazmaktadır.	0,683		
Vlogger sözkonusu sektörde çalışmaktadır.	0,657		

Yapılan faktör analizleri sonucunda araştırma modelinde yer alan bilgi türü alt boyutları olan Teknik/uzmanlık ve Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikim, Vlogger'ın Çekiciliği ve Vlogger'ın Ruh hali soruları araştırma modelini test etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Bağımlı değişkenimiz olan İtibar değişkeni yapılan faktör analizi sonucunda tek boyut olarak bulunmuş çoklu doğrusal regresyon analizimizde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Vlogger'ın Çekiciliği, Ruh Hali, Teknik/Uzmanlık Kaynaklı ve Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikimi kavramlarının İtibarı ne kadar etkilediği yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda bulunmuştur. Ruh hali sorularından Mutlu, Çekicilik sorularından Arkadaş Canlısı sorularının İtibarı etkilediği (R=0,823; R2=0,678 F (3)=126,344; p=0,000) bulunmuştur. Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikimi kavramı İtibarı etkileyen en yüksek χ^2 değerine sahiptir.

Tablo 5. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı değişken: İtibar

Bağımsız değişkenler:	**Beta**	**t değeri**	**p değeri**
Deneyim Kaynaklı Bilgi Birikimi	0,504	9,657	0,000
Mutlu	0,222	4,130	0,000
Arkadaş canlısı	0,208	3,708	0,000
R=0,728; R^2=0,530; F değeri=77,482; p değeri=0,000			

Tablo 5'de görüldüğü gibi En çok açıklayıcılık Deneyim Kaynaklı Bilgi β=0,504'dür onu takip eden Mutlu β=0,222 ve Arkadaş Canlısı β=0,208 değerleri ile sırasıyla İtibarı etkilemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Teknolojinin kullanımı her nekadar iletişimi kolaylaştırsa da soyut-dokunulamaz- hissi tercihleri geleneksel yöntemlere yöneltmektedir. Topluluk oluşturma, bir gruba ait olma, kollektif hareket edebilme duygusu geleneksel/açıklayıcı modellerin yanında modern tüketici davranış modellerinde de yeralmaktadır. Blog çalışmadaki formatıyla vlogbirlikte olma, bir grupla hareket etme, benzer veya karşı duyguların tartışıldığı platformaların yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Vlogların görüntü, interaktivite özellikleri sayesinde dokunulamaz, görülemez dezavantajı büyük ölçüde azaltmaktadır.

Vloggerlar gerek fiziksel gerekse ruhsal olarak yarattıkları ortam sayesinde bireylerin ilgisini çekmekte, marka-birey-vlogger üçlemesiyle özdeşip ortak bir iletişim dili yakalamaya yardımcı olmaktadır. Kaldı ki, izleyiciler itibarına güvendikleri vloggerları takip etmeye devam etme eğilimindedirler.

Ruh hali olarak mutlu; çekicilik olarak arkadaş canlısı yaklaşımın itibar algısını etkilediği görüldüğünde marka iletişiminde mutluluk, pozitif duygular içeren yaklaşımın yanında arkadaş gibi kişiliklerin kullanılması vlog izleyicisinin talebini arttıracaktır. Dahası bu tip vloggerların önerdiği ürün ve tavsiyeler izleyiciler tarafından itibar edilecektir.

Literatürdeki bazı çalışmaların aksine deneyimden kaynaklı bilgi birikimine sahip vloggerlar daha çok tercih edilmekte ve bu tip bilgi birikimine sahip vlogger'ın itibarı üzerinde daha yüksek etki bulunmaktadır. Vlogger tercihinde markalar iletişim içeriklerine uygun olarak daha çok deneyim kaynaklı bilgi birikimine sahip, mutlu ifade edişe sahip, arkadaş canlısı bir yaklaşımda bulunanları tercih etmelidirler. Marka itibarı vlogger'ın itibarı iletişim dilindeki bahsedilen sıcaklığı yaratmakla özdeşleşmektedir.

Çalışmanın orjinalliği vloggerlar üzerine yapılan henüz az sayıda akademik çalışma olmasıdır. Gelecekteki çalışmalara ışık tutmak amacıyla

ürün sınıflandırması ayrıştırmasına gidilmesi tavsiye edilmektedir. Vlogger markasının yönetim sürecini kapsayan tüm kavramlar(marka kişiliği, marka çağrışımları gibi) gelecekteki çalışmaların konusu arasındadır. Ayrıca, marka iletişimi çabalarında vlog kullanımını amaçlayan firmaların vloggerın karakteristik özellikleri, ruh hali ve bilgi birikimi tipleri konusunda ayrıştırıcı seçimler yapması çoğunlukla itibarı doğru yönetebilmek adına mutlu, pozitif ve sıcak diyaloglardan oluşan içerik yönetimini benimsemesi tavsiye edilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Digital Influencers in New Media as a Marketing Communicatıon Tool: A Research About The Effects of Vloggers' Characteristics and Types of Knowledge on Vlogger' Reputation

*

D. Zeynep Bayazıt – Beril Durmuş – Figen Yıldırım

İstanbul Commerce University – Marmara University

The development of technology, one of the major macroeconomic impact of globalization, makes it easier to share information with different contents in every medium. Different media tools emerge in the extension of the information flow provided by technology. Social media allows marketers with an wide set of media tools that enable them to reach targets directly. These platforms allows for creative and innovative social media marketing strategies.

The blogs that appeared as blogs in the past have now been replaced by vlogs that appeal to our multiple senses at the same time. The spread and popularity of the vlogs vary according to the content structure and the characteristics of the creator (vlogger). Vloggers are favored according to their brand identity essence like the same with brands. Vloggers' recommendations are adopted according to their own identity characteristics rather than their contents.Vloggers tend to view end-users as clients instead of valuable resources for spreading the information. In order to lead effective social interaction, an authoritative or experience based knowledged vloggers should generate sustainable content in order to increase trustworthiness and for reinforced communication.

Vloggers, in other words, digital influencers have an effective role on communities that share the same interest in similar issues and behave in similar ways. Vloggers' reputation is a subjective value that is shaped according to the credibility of the shared content and the satisfaction level of users.

Community creation, belonging to a group, the sense of collective mobility, as well as traditional / explanatory models, are also included in modern consumer behavior models. The vblog helps the idea of creating platforms in which similar or counter-feelings are discussed.

Vlogger's content, the atmosphere created, the character of the vlogger, the language / expression / body language that it uses, the kind of mood it has, and how physically / emotionally attractive it should be, should be integrated. The attractiveness of Vloggers, their mood, the type of knowledge change customers' interest in the content and changes in their intention to purchase. Based on the assumption that the Vloggers are the leaders of the digital world, each blogger strives to manage his/her own individual brands and it increases the reliability of these brands.

In summary; Vloggers, who are the virtual creators of Vlogs, play a key role in creating an effective community and pursuing customers to follow the content.

The characteristics of the Vloggers and the moods of the video shootings directly or indirectly have an impact on the followers. When this effect is evaluated by brands, the relationship between the liking of the product and the reputation of the vlogger should be noticed. The tendency to buy the products recommended by Vlogger is closely related the trust and reputation of vlogger.

Just as the atmosphere of the store, vloggers' mood,characteristics and credibility affect the quality of the audience experience and purchase intention with the perception consisting of five senses. The customer's perception process is also the total power of the vlog's atmosphere created by addressing all senses.

The main question of the study is to investigate the effect of the vloggers' attractiveness and mood on the vlogger's reputation. In contrast to some studies in the literature, experience(engagement) based knowledged vloggers are more preferred and have a higher impact on the reputation of the vlogger with such knowledge. While it is expected that vlogs will be managed by people with technical / expert (authoritative) knowledge, it seems to be shifted towards experience based knowledged vloggers who are felt to be more realistic in the recent period. This study implies that the vblog can be a meaningful marketing communication platform and the

vloggers'mood and vloggers characteristics can be a significant medium in having/sharing the knowledge for increasing vloggers' reputation.

The questionnaire was applied to 224 vlog audiences. According to the research findings; Vloggers attract the attention of individuals through the atmosphere they create both physically and psychologically. A common communication language content should be established with the brand-individual-vlogger trilogy. Moreover, viewers tend to continue to follow the vloggers that they trust in their reputation. According to findings of the research, vloggers having a happy mood and friendly approach affect the perception of reputation. The use of vloggers with positive emotions such as happy mood and friendly personality in brand communication increase the demand of the audiences. Furthermore, the products and suggestions recommended by such vloggers are respected by the audiences.Since the limitation of the study includes convenience sampling, limits the generalizibility, it can be suggested that the research can be applied to different demographic and psychographical features. Additionally, comparison between different vloggers' content categories can be considered in future studies.

Kaynakça / References

Alikılıç, Ö. ve Onat, F. (2007). Bir halkla ilişkiler aracı olarak kurumsal bloglar. *Journal of Yasar University*, *8(2)*,899-927.

Berryman R. ve Kavka, M. (2017). I guess a lot of people see me as a big sister or a friend: The role of intimacy in the celebrification of beauty vloggers. *Journal of Gender Studies*, *26(3)*, ss.307-320.

Biel, J. I. ve Gatica-Perez, D. (2012). The good, the bad, and the angry: Analyzing crowdsourced impressions of vloggers, *Proceedings of the Sixth International Conference on Weblogs and Social Media*, 407-410.

Buttle, F.A (1998). Word of mouth: Understanding and managing referral marketing. *Journal of Strategic Marketing*, 6(3), 241-254.

Chaudhuri, A. (2002). How brand reputation affects the advertising-brand equity link. *Journal of Advertising Research*, *42(3),* 33-43.

Chen-Hsun H., Kuang-Hui, C., Hsin, C., Anastasia, P., (2015). Can internet blogs be used as an effective advertising tool? The role of product blog type and brand awareness. *Journal of Enterprise Information Management*, 28(3), 346-362.

Dahlen, M., Granlund, A. ve Grenros, M. (2009). The consumer perceived value of non-traditional media: Effects of reputation, appropriateness and expense. *Journal of Consumer Marketing*, 26 (3), 155-163.

Doyle, D. J., Heslop, A.L., Ramirez, A. ve Cray, D. (2012). Trust intentions in readers of blogs. *Management Research Review*, 35(9), 837-856.

Erdoğan, İ., Keloğlu, E. ve Durmuş, N. (2005). Kitle iletişiminde pozitivist ampirik geleneğin kuruluşu: Lazarsfeld ve yönetimsel araştırmalar. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20(2), 1-48.

Filieri, R. (2015).What makes online reviews helpful? A diagnosticity-adoption framework to explain informational and normative influences in e-wom. *Journal of Business Research*, 68(6), 1261-1270.

Filieri, R. ve McLeay, F. (2014). E-wom and accommodation: An analysis of the factors that influence travelers' adaptation of information from online reviews. *Journal of Travel Research*, 53(1), 44-57.

Fiore, A., L. Taylor, Mendelsohn, G. ve Hearst, M. (2008). *Assessing attractiveness in online dating profiles.* In Proc.of SIGCHI.

Hansen, D.L., Shneiderman, B. ve Smith, M.A. (2011). *Analyzing social media networks with nodexl.* Burlington, MA: Elsevier.

Hsu, Y. H. ve Tsou, H.T. (2011). Understanding customer experiences in online blog environment. *International Journal of Information Management*, 31, 510-523.

Johnson, T.J ve B.K., Kaye (2004). Wag the blog: How reliance on traditional media and the internet influence the credibility perception of weblogs amog blog users. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 81(3), 622-42

Katz, E. (1957). The two-step flow of communication: An-up-to-date report on an hypothesis. *Public Opinion Quarterly*, 21, 61-78.

Kniffin, K. M. ve Wilson, D.S. (2004). The effect of non-physical traits on the perception of physical attractiveness: Three naturalistic studies. *Evolution and Human Behavior*, 25(2), 88-101.

Lee J.E. ve Watkins, B. (2016). Youtube vloggers' influence on consumer luxury brand perceptions and intentions. *Journal of Business Research*, 69, 5753-5760.

Liljander, V., Gummerus, J. ve Söderlund, M. (2015). Young consumers' responses to suspected covert and overt blog marketing. *Internet Research*, 25(4), 610-632.

Lim, K., Sia, C., Lee, M. ve Benbasat, I. (2006). Do i trust you online, and if so, will i buy? an empirical study of two trust-building strategies. *Journal of Management Information Systems*, 23(2), 233-266.

Malaga, R. A. (2001). Web-based reputation managment systems: problems and suggested solutions. *Electronic Commerce Research*, 1(4), 403-417

McQuail,D. ve Windahl, S. (2010). *İletişim modelleri –kitle iletişim çalışmalarında.* çev. Konca Yumlu. Ankara: İmge.

Milewicz, J. ve Herbig, P. (1994). Evaluating the brand extension desicion using a model of reputation building. *Journal of Product and Brand Management*, 1(3), 39-47.

Mishne, G.(2005). Experiments with mood classification in blog posts. *Style 2005-Proceedings of the 1st Workshops on Stylistic Analysis of Text for Information Access.*

Peltekoğlu, F. B. ve Akbayır, Z. (2010). Kurumsal iletişimde bloglar: Türkiye'deki bilişim şirketlerinin kurumsal blog uygulamaları üzerine bir inceleme. *2.Uluslararası Yeni Medya ve İnteraktivite Konferansı,* Istanbul: 28- 30 Nisan 2010, http://www.filizbalta peltekoglu.com/903.pdf, (Erişim: 15.10.2018).

Sanchez-Villar, J., Bigne, E. ve Aldas-Manzano, J. (2017). Blog influence and politic activisim: An emerging and integrative model. *Spanish Jounal of Marketing*, 21, 102-116.

Sharma, S. (1996). *Applied multivariate techniques.* John Wiley & Sons, Inc.

Tosun, N . (2014). Marka değeri yaratmada reklam ile halkla ilişkiler arasındaki etkileşim. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 6 (6), 181-199.

Turan, N.(2007). Yeni medya ve gazetecilik, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.*

Uzunoğlu E. ve Kip, S.M. (2014). Brand communication through digital influencers: Leveraging blogger engagement. *International Journal of Information Management*, 34, 592-602.

Vargo, S. L. ve R. F. Lusch. (2004). Evolving to a new dominant logic for marketing. *Journal of Marketing*, 68(1), 1-17.

Veer, E. (2013). *The routledge companion to digital consumption içinde " virtually 'secret' lives in 'hidden' communities* ss.148-158 Edited by: Russel W. Belk ve Rosa Llamas (editörlü kitap)

www.tdk.gov.tr ; (erişim tarihi 10.04.2018)

Yaylagül, L. (2010). *Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Yueh H.P., Chen, T.L., Chiu, L.A. ve Lin, W.C. (2013). Exploring factors affecting learner's perception of learning information and communication technology: A hlm analysis of a national farmers' training program in Taiwan. *Educational Technology And Society*, 16, 231-242.

Zaichkowsky, J. L. (1985). Measuring the involvement construct. *Journal of Consumer Research*, 12, 341-352.

Zehrer, A., Crofts, J.C. ve Magnini, V.P. (2011).The perceived usefulness of blog postings: An extension of the expectancy disconfirmation paradigm. *Tourism Management*, *32*(1), 106-113.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bayazıt, Z. Durmuş, B. Yıldırım, F.(2019). Pazarlama iletişim aracı olarak yeni medyada dijital etkileyiciler: Vloggerların karakteristik özellikleri ve bilgi birikimi tiplerinin vlogger itibarına etkisi üzerine bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 180-204. DOI: 10.26466/opus.526579

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*:14/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/04/2019

Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeği Geliştirme Çalışması

DOI: 10.26466/opus.527066

*

Hülya Ercan*

*Dr.Öğr.Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Karaman/ Türkiye
E-Posta: hulya.ekin@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-0442-4121

Öz

Bu çalışmanın amacı, romantik ilişkilerde yakınlık düzeyini ölçmek için kullanılabilecek bir ölçek geliştirmektir. Çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeği Deneme Formu, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve İlişki Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Veriler, %56.5'i (F=239) kadın, %43.5'i (F=184) erkek, yaşları 18 ile 34 arasında değişen ve yaş ortalamaları 23.74(SS= 3.20) olan 423 kişiden toplanmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda özdeğeri 1'den büyük 4 faktör ortaya çıkmıştır. Birinci faktörün açıkladığı varyans 15.62, ikinci faktörün açıkladığı varyans 15.00, üçüncü faktörün açıkladığı varyans 14.80, dördüncü faktörün açıkladığı varyans 13.70'tir. Dolayısıyla dört faktör toplam varyansın %59.12'sini açıklamaktadır. Ardından yapılan birinci düzey ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin kabul edilebilir ve iyi uyum iyi değerlerine sahip olduğuna işaret etmiştir. Ölçüt geçerliliğini test etmek için katılımcıların ölçeğin deneme formundan aldıkları puanlar ile UCLA Yalnızlık Ölçeği ve İlişki Değerlendirme Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Bulgular, ölçüt geçerliliği için kanıt niteliğindedir. Güvenirlik analizleri sonucunda Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ölçeğin tamamı için .88, Faktör 1 için .79, Faktör 2 için .83, Faktör 3 için .81 ve Faktör 4 için .72 bulunmuştur. Madde-toplam puan korelasyon değerleri bütün alt ölçekler için kabul edilebilir aralıktadır (.49-.78). Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği analizi sonucunda, iki uygulama arasında hesaplanan korelasyon katsayısı .89'dur. Sonuç olarak elde edilen bulguların, Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeğinin (RİYÖ), romantik ilişkilerde yakınlık düzeyini ölçmek için kullanılabileceğini ortaya koyduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Romantik ilişkiler, yakınlık, ölçek geliştirme*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*:14/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/04/2019

A Study on Developing Intimacy Scale in Romantic Relationships

*

Abstract

The aim of this study is to develop a scale that can be used to measure the level of intimacy in romantic relationships. In the study, Personal Information Form, Intimacy Scale in Romantic Relationships, UCLA Loneliness Scale and Relationship Assessment Scale were used. Participants were determined using purposive sampling technique. The data were collected from 423 people with 56.5% (F = 239) female, 43.5% (F = 184) male, aged between 18 and 34 years with a mean age of 23.74 (SD = 3.20). As a result of the explanatory factor analysis, 4 factors with eigenvalues greater than 1 emerged. The variance explained by the first factor is 15.62, the variance explained by the second factor is 15.00, the variance explained by the third factor is 14.80, and the variance explained by the fourth factor is 13.70. Therefore, four factors explain 59.12% of the total variance. Subsequently, the first level and second level confirmatory factor analysis results indicated that the scale is acceptable and has good fit values. In order to test the validity of the criterion, the correlation values between the points obtained from the trial form of the scale and the scores obtained from the UCLA Loneliness Scale and the Relationship Assessment Scale were calculated. The findings are evidence for criterion validity. As a result of the reliability analysis; we conclude that the Cronbach Alpha internal consistency coefficient is .88 for the whole scale, .79 for Factor 1, .83 for Factor 2, .81 for Factor 3 and .72 for Factor 4. Item-total score correlation values are in acceptable range for all subscales (.49-.78). As a result of the test-retest reliability analysis, the correlation coefficients between the two applications were calculated .89.In conclusion, it can be said that the Romantic Relationships Intimacy Scale can be used to measure the level of closeness in romantic relationships.

Keywords: *Romantic relationships, intimacy, scale development*

Giriş

Günümüzde yakınlık, insan yaşamının temel gereksiniminden biri olarak kabul edilmekte ve nitelikli yakın ilişkilere sahip olmanın bireylerin sosyal gelişimleri, kişilik gelişimleri, ruhsal ve fiziksel sağlıkları için son derece önemli olduğu dile getirilmektedir (Moss ve Schwebel, 1993). Dolayısı ile yakınlığın bilim insanlarının ilgisini çekmesi anlaşılabilir.

Yakınlık konusunda 1960'lı yıllardan bu yana önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu çalışmalarda birbirinden oldukça farklı tanımlara ve kavramlara yer verilmesi dikkat çekicidir. Örneğin, Moss ve Schwebel (1993) yaptıkları alan yazın taramasında, her biri kavramın farklı yönlerine odaklanan, 61 farklı yakınlık tanımıyla karşılaştıklarını bildirmektedirler. Bu durum belki de bireyler yakınlığı farklı şekillerde deneyimledikleri ve deneyimlerini farklı şekillerde ifade ettikleri için kaçınılmazdır (Monsour, 1988). Buna bir de farklı kültürel bakış açılarının etkileri eklenince (Seki, Matsumoto ve Imahori, 2002) durum daha da karmaşık hale gelmektedir. Dolayısıyla yakınlıkla ilişkili bilgi birikiminin geniş bir yelpaze oluşturduğu ve oldukça karmaşık bir örüntü sergilediği söylenebilir.

Prager'in (1995) de ifade ettiği gibi yakınlık sınırları net olmayan bir kavramdır ve araştırmalarda çoğu zaman sadece kendini açma boyutunda ele alınmakta, elde edilen bulgular da kendini açma düzeyine değil, genel olarak yakınlığa atfedilmektedir (kendini açma düzeyini temele koyan bir çalışmada elde edilen sonuçların "genellikle erkeklerin yakın düzeylerinin kadınlara oranla daha düşük olduğu" şeklinde yorumlanması gibi). Oysa konuya ilişkin araştırmalarda kavramın farklı bileşenlerinin birlikte ele alınması, daha kapsayıcı bulgulara ulaşılmasına katkı sağlayabilecektir.

Yakınlığın tanımlanması ve alt boyutlarının ne olduğu konularında fikir birliği olmadığı gibi yakınlık gelişiminin ergenlik döneminin mi yoksa genç yetişkinlik döneminin mi gelişim görevi olduğu noktasında da bir fikir birliği bulunmamaktadır. Yakınlık gelişimini ele alan iki önemli kuramcı, Sullivan ve Erikson, bu konuda farklı görüşler dile getirmektedirler.

Sullivan (1953) kuramında özellikle gelişimin sosyal yönünü vurgulamakta ve psikolojik gelişimin anlaşılabilmesi için kişiler arası ilişkilere yönelinmesi gerektiğini savunmaktadır. O, bebeklikte başlayan ve ergenlik

boyunca devam eden gelişimsel bir gereksinimler dizisi bulunduğunu ileri sürmektedir. Bunlar, temas ve şefkat gereksinimi (bebeklik), yetişkin katılımı gereksinimi (erken çocukluk), akran ve akran kabulü gereksinimi (orta çocukluk), yakınlık gereksinimi (ön ergenlik), cinsel yakınlık gereksinimi ve karşı cinsten bir akranla yakınlık gereksinimi (erken ergenlik), yetişkin toplumuna dahil olma gereksinimi (geç ergenlik) şeklinde sıralanmaktadır. Sullivan'a göre kişiler arası ilişkiler temelinde ele alınabilecek olan bu gereksinimler, yaşamın farklı evreleri boyunca gelişimin nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Sullivan kuramında yakınlığın ilk olarak ergenlikten önce ve -karşı cinsiyetle değil-, aynı cinsiyetle ilişkilerde geliştiğini ifade eder. O, ergenlikte yaşanan temel güçlüklerden birinin, ön ergenliğin cinsellik dışı, yakın ve aynı cinsiyetten arkadaşlıklarından, geç ergenliğin cinsellik içeren, yakın ve karşı cinsiyetten arkadaşlıklara geçiş yapmak olduğunu ileri sürer. Romantik olmayan ilişkilerden romantik olanlara geçiş, kaygı yaratabilir. Sağlıklı bir güven duygusuna sahip olmayan ergenler için cinsellik dışı arkadaşlığın güvenli ortamını bırakarak cinsellik içeren ilişkiler dünyasına girmek, ürkütücü olabilir (Sullivan, 1953).

Sullivan'dan farklı olarak Erikson (1963, 1968) gelişimi, her birinde çözülmesi gereken farklı krizler bulunan sekiz evrede incelenmektedir. Bu evreler: Temel güvene karşı güvensizlik (bebeklik), özerkliğe karşı utanç ve kuşku (küçük çocukluk), girişkenliğe karşı suçluluk (ilk çocukluk), çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu (orta çocukluk), kimliğe karşı rol karışıklığı (ergenlik), yakınlığa karşı yalıtılmışlık (genç yetişkinlik), üretkenliğe karşı durgunluk (orta yetişkinlik), bütünlüğe karşı umutsuzluktur (ileri yetişkinlik). Buradan da anlaşılacağı gibi Erikson, Sullivan'ın tersine, yakınlığın ergenlik döneminin değil genç yetişkinlik döneminin gelişim görevi olduğunu ileri sürmektedir.

Erikson'a göre bireylerin gerçek bir yakınlık kurabilmeleri için öncelikle kimliklerini kazanmaları gerekir. İnsanlar, güvenli bir kimlik oluşturmaksızın başkalarıyla yakınlık kurmak istemezler. Bunun temel nedeni, bu ilişki içinde kimliklerini kaybedebilecekleri korkusudur. Ona göre kimlik kazanılmadan önce ortaya çıkan bazı ilişkiler her ne kadar yakın görünseler de gerçekte durum böyle değildir. Ergenlik dönemindeki bireyler için söz konusu yakınlık gerçek değil, *yalancı yakınlık*tır (pseudo intimacy). Böyle ilişkileri olan bireyler yakın olduklarını ileri sürebilirler;

oysa genellikle karşılarındakini kaybetme korkusu ile kendilerini oldukları gibi ifade etmekten kaçınmakta ve gerçek hislerini açıklamaktan uzak durmaktadırlar. Birlikteliklerinin sonsuza dek süreceğini düşünürler fakat geleceğe ilişkin somut planlar yapmakta zorlanırlar. Ergenlik dönemi içinde yalancı yakınlıkların kurulması, olgun yakınlıkların kurulmasından daha olasıdır; bir kişinin kendisinin kim olduğu sorusunu yanıtlamadan önce başka biriyle yakın bir ilişki inşa etmesi oldukça zordur (Erikson, 1963, 1968).

Görüldüğü gibi, Sullivan ve Erikson kimlik ve yakınlık arasındaki ilişki hakkında farklı görüşler dile getirmektedirler. Sullivan yakınlık gelişiminin öncelikle ön ergenlik döneminde ortaya çıkmaya başladığını ve yakınlığın tutarlı bir kimlik gelişimini önceleDiğini ileri sürmektedir. Tutarlı bir kimlik gelişimi ise geç ergenlik döneminin gelişim görevidir. Diğer taraftan Erikson, yakınlık gelişiminden önce kimlik gelişiminin tamamlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Kimlik gelişimi ergenlik döneminin gelişim görevidir; yakınlık ise genç yetişkinliğin. Bu durumda "kimlik mi önce gelişmektedir yoksa yakınlık mı?" sorusunun yanıtlanması güçtür; çünkü yapılan araştırmaların bazıları Sullivan'ı, diğerleri Erikson'u destekler görünmektedir (Steinberg, 2007). Bunun önemli nedenlerinden biri, yine yakınlık konusundaki anlayış farklılıkları olabilir.

Yakınlık konusunda sosyal bilimcilerden edebiyatçılara, farklı alanlarda çalışan çok sayıda kişinin çeşitli belirlemelerde bulundukları ve konuya ilişkin çalışmaların farklı boyutlarda devam ettiği söylenebilir. Batıda yakınlık üzerine yapılan araştırmalar uzun süredir devam ettiği halde yine de ortaya konan bulgulardan bir senteze ulaşmak ve belirli bir sonuç çıkarmak güçtür. Konuya ilişkin yapılan araştırmaların bazıları kuramsal, bazıları deneysel bazıları da kliniklerde yapılan çalışmalardır. Bununla birlikte yakınlık üzerine yazılanların romantik ilişkiler, anne-çocuk ilişkileri, aile ilişkileri ya da arkadaşlar arası ilişkileri konu aldıkları görülmektedir. Yapılan bütün bu çalışmalarda kullanılan terminoloji ve varsayımlar farklı olabilmektedir (Prager, 1995). Ancak bu bakış açılarının her birinin konuya önemli katkılar yapacakları kabul edilmelidir. Farklı çalışmalarbirbirleri ile bütünleştirilerek yakınlığın anlamının ne olduğu konusundaki anlayışı geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Alan yazın incelendiğinde, özellikle son zamanlarda sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisi alanında yakın ilişkiler üzerine yapılan çalışmanın büyük bölümünün iki temel yönelimden kaynaklandığı dikkati çekmektedir. Bu yönelimlerin birinde, ilişkiyle ilgili biliş ve duygular ele alınırken diğerinde yetişkin romantik ilişkilerinde bağlılık ve bağlanma süreçlerinin rolü araştırılmaktadır. Bu araştırmaların her biri yakınlık kavramı hakkındaki farklı görüşlere dayanmaktadır. Bazı kuramcılar yakınlığın dışarıdan gözlenebilen belirli davranışsal etkileşimlerin ortaya konmasıyla yaratılabileceğini ileri sürerlerken diğerleri sağlıklı ilişkilerden ortaya çıkan bir özellik olduğunu iddia etmektedirler. Yakınlığın belirli davranışlar ortaya koymakla kurulacağını kabul edenler, deneysel koşullar altında bu etkileşimin inşa alanını tanımlamaya ve analiz etmeye çalışmaktadırlar. Diğerleri uzun süreli sıkı ilişkiler üzerine odaklanarak var olan bu ilişkilerdeki nitelikleri ve bilişleri analiz etmeye uğraşmaktadırlar (Prager, 1995). Alan yazının sözü edilen bu parçalı doğası, karşılaştırma yapmayı güçleştirmektedir. Öyle ki, araştırmaların sonunda rapor edilen bulgulardaki tutarsızlıkların, yakınlığın ölçülme şeklindeki farklılıklar yüzünden olup olmadığı tartışma konusu olabilir.

Türkiye'de yakınlık çalışmaları ne durumdadır? Batı dışı diğer toplumlarda da olduğu gibi, Türkiye'de konuya ilişkin yapılan araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bunlardan ilki Öztürk (1990) tarafından yapılan, ana baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisinin araştırıldığı çalışmadır. Öztürk çalışmasının sonucunda demokratik ortamda yetişen gençlerin otoriter ortamda yetişen gençlere göre yakın ilişkiler kurabilme düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Araştırmada Kuzgun (1989) tarafından Türkçeye uyarlanan "Edwards Kişisel Tercih Envanteri"nin yakınlık alt testi kullanılmıştır. Odacı (1994), üniversite öğrencilerinin yalnızlık, benlik saygısı ve yakın ilişkiler kurabilme düzeylerini incelediği çalışmasında kız öğrencilerin % 27.65'inin, erkek öğrencilerin % 48.71'inin başkaları ile yakın ilişkiler kurmakta yetersiz oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmada yine Kuzgun (1973) tarafından Türkçeye uyarlanan Shostrom'un (1964) "Kişisel Yönelim Envanteri"nin yakınlık alt testi kullanılmıştır. Ören (1995) sosyo-ekonomik düzey (SED) ile kendini gerçekleştirmenin bazı boyutları arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmacı, alt SED ve üst SED'den gelen bireyler arasında

başkaları ile yakınlık kurabilme düzeyleri bakımından üst SED'den gelen bireyler lehine anlamlı bir ilişki olduğunu, cinsiyet, alt-orta SED ve kırsal-kentsel yerleşimden gelme bakımından gençler arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulmuştur. Bu araştırmada da Shostrom'un (1964) "Kişisel Yönelim Envanteri"nin yakınlık alt testi kullanılmıştır.

Türkiye'de "yakınlık" konusunda yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olmasının nedenlerinden biri, nicel araştırmalarda kullanılabilecek bir ölçme aracının bulunmaması olabilir. Bu çalışmanın amacı, romantik ilişkilerdeki yakınlık düzeyini ölçmede kullanılabilecek bir ölçme aracı geliştirmektir. Geliştirilecek bir ölçme aracının hem yakınlık gelişimi hem de romantik ilişkiler konusundaki çalışmalara katkı yapacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma deseni

Araştırma, ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. İlişkisel araştırmalarda bağımsız değişkene herhangi bir müdahalede bulunulmaz; araştırmacı, bir ya da daha fazla bağımsız değişken ile bir ya da daha fazla bağımlı değişken arasındaki ilişkileri inceler (Johnson ve Cristensen, 2014).

Çalışma grubu

Araştırma verilerinin toplanacağı grup, amaçlı örnekleme tekniğine uygun olarak belirlenmiştir. Bu teknikte araştırılan özelliklere sahip olduğu düşünülen bireyler örnekleme alınırlar (Johnson ve Christensen, 2014). Bu doğrultuda çalışmaya 2016-2017 eğitim-öğretim yılında, Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde çeşitli lisans programlarına ve pedagojik formasyon eğitimi programına devam eden ve romantik ilişki deneyimi bulunduğunu bildiren öğrenciler katılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler 445 öğrenci tarafından, sınıf ortamında doldurulmuştur. Ancak 18 kişiye ait veri, formlar uygun doldurulmadığı için, 4 kişiye ait veri normal dağılımı bozduğu için analize dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla açımlayıcı faktör

analizi (AFA), 423 kişilik gruptan toplanan veriler kullanılarak yapılmıştır. Katılımcıların %56.5'i (F=239) kadın, %43.5'i (F=184) erkektir, yaşları 18 ile 34 arasında değişmektedir ve yaş ortalamaları 23.74'tür (SS= 3.20). Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için normallik varsayımı tekrar test edilmiş, normal dağılımı bozdukları tespit edilen iki kişinin verisi dışarıda bırakılarak sonraki analizlere devam edilmiştir. Bu durumda DFA ve güvenirlik analizleri %56.3'ü (F=237) kadın, %43.7'si erkek (F=184), 18 ile 35 yaş aralığında, yaş ortalamaları 23.75 (SS=3.19) olan 421 kişilik grubun verileri kullanılarak yapılmıştır.

İşlem

Ölçek geliştirmek için öncelikle romantik ilişkilerin doğası ile ergenlerde ve genç yetişkinlerde yakınlık konularını ele alan kuramsal açıklamalar gözden geçirilmiştir. Ardından yakınlık konusunda yapılan araştırmalar ve bu araştırmalarda kullanılan ölçme araçları incelenmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında 20'si ters puanlamaya uygun, 68 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerin uygunluğunu değerlendirmek amacıyla biri ölçme ve değerlendirme, dördü alan uzmanı beş kişiden görüşleri alınmıştır. Uzmanlardan, her bir maddeyi uygun, kısmen uygun ve uygun değil ölçütleri çerçevesinde değerlendirmeleri istenmiş, önerilerde bulunabilecekleri belirtilmiştir. Ardından uzman görüşleri incelenmiş, onay alan maddeler oldukları hali ile ölçeğe alınırken bazılarında küçük değişiklikler yapılmış, onay almayan maddeler, gerekçeleri değerlendirilerek ölçek dışında bırakılmıştır. Bu düzenlemelerin ardından ölçeğin, 10 maddesi ters puanlanan, 43 maddelik deneme formu oluşturulmuştur. Ölçeğin 4'lü likert tipinde (hiç, bazen, çoğunlukla, her zaman seçenekleri ile) hazırlanan deneme formu, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programına devam eden 35 kişilik gönüllü öğrenci grubuna uygulanmıştır. Bu uygulamada herhangi bir soru ya da problemle karşılaşılmadığı için ölçeğin bu halinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Veri toplama araçları

Çalışmada katılımcılardan geliştirilmesi hedeflenen Romantik İlişkiler Ölçeğinin yanı sıra Kişisel Bilgi Formunu, ölçüt geçerliliğini test etmek için

de Yalnızlık Ölçeği (UCLA) ve Romantik İlişkiyi Değerlendirme Ölçeğini doldurmaları istenmiştir. Kişisel bilgi formunda katılımcılara cinsiyet ve yaşları sorulmuştur. Kullanılan diğer iki ölçek aşağıda tanıtılmaktadır.

UCLA Yalnızlık Ölçeği: Ölçek, Russell, Peplau ve Cutrona (1980) tarafından, bireylerin kendilerini ne ölçüde yalnız hissettiklerini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiş, Demir (1989) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Uyarlama çalışmasında ölçeğin güvenilirliği iç tutarlılık ve test-tekrar test yöntemleri ile incelenmiştir. Analizler sonucunda ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .96, test-tekrar test korelasyon katsayısı ise .94 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği çalışmasında yalnızlıktan yakınan ve yakınmayanların yalnızlık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t=6.29$, $p<.001$). Bunun yanı sıra ölçeğin Beck Depresyon Envanteri ve Sosyal İçedönüklük Alt Ölçeği ile olan korelasyon değerlerine bakılmış; Beck Depresyon Ölçeği ile olan korelasyon katsayısının .77, Sosyal İçedönüklük Alt Ölçeği ile olan korelasyon katsayısının .88 olduğu tespit edilmiştir. Ölçek 20 sorudan oluşmaktadır ve dörtlü liket tipindedir. Ölçekten alınabilecek puan 20 ile 80 arasında değişmektedir. Puanlar yükseldikçe yalnızlık duygusu artmakta, puanlar düştükçe yalnızlık duygusu azalmaktadır. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır.

İlişki Değerlendirme Ölçeği: Ölçek, Hendrick (1988) tarafından, romantik ilişkilerde doyumu değerlendirmek için geliştirilmiş, Curun (2001) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Curun, ölçeğin Cronbach Alpha içtutarlılık katsayısını .86 olarak hesaplamıştır. Faktör analizinde ise, açıklanan varyans %52 bulunmuştur. Kılınçer ve Tuzgöl Dost (2013) ölçeği kullandıkları araştırmalarında Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısını .91 hesaplamış, madde-toplam puan korelasyon değerlerinin .35 ile .80 arasında değiştiğini bulmuşlardır. 3 maddesi ters puanlanan ölçek toplam 7 maddeden oluşmaktadır ve 7'likert tipindedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 7, en yüksek puan 49'dur. Ölçekten alınan yüksek puanlar, ilişkide doyumun arttığına, düşük puanlar ilişkide doyumun azaldığına işaret etmektedir. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .87 bulunmuştur.

Verilerin toplanması

Veriler sınıf ortamında, romantik ilişki deneyimi bulunan gönüllü katılımcılardan toplanmıştır. Öncelikle katılımcılara araştırmanın amacı hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır. Katılımcılardan kimliklerini ortaya koyacak herhangi bir bilgi istenmemiş ve yanıtlarının gizli kalacağı ifade edilmiştir. Uygulama süresi 15 ile 20 dakika arasında değişmiştir.

Verilerin analizi

Analizde SPSS 17.00 ve LISREL 8.5 paket programları kullanılmıştır. Öncelikle ters puanlanan maddelerin dönüşümleri yapılmıştır. Ardından, eksik veriler incelenmiş, tesadüfi dağıldıkları görülmüştür. Eksik verilerin tamamlanmasında seri ortalamaları kullanılmıştır. Uç değerler Mahalanobis uzaklık katsayısı ile incelenmiş, normal dağılımı bozan 4 kişinin verisinin dışarıda bırakılmasına karar verilmiştir. Betimsel analizler sonucunda romantik ilişlerde yakınlık değişkeni için en düşük puan 105, en yüksek puan 172, aritmetik ortalama 147.42(SS=14.61), medyan 150, çarpıklık değeri -.598(SH=.12) ve basıklık değeri -.411(SH=.24) olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Histogram ve Normal Q-Q Grafikleri çizdirilerek dağılımın normalliği incelenmiştir. Elde edilen bulguların normallik kriterlerini karşıladığı kabul edilmiştir (Can, 2018). Histogram ve Normal Q-Q Grafikleri Şekil 1 ve Şekil 2'de görülebilir.

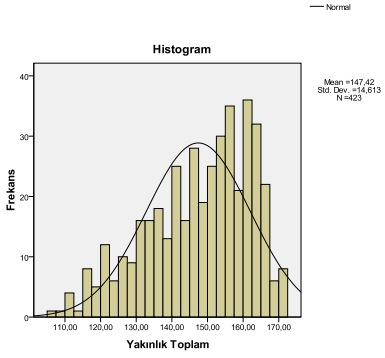

Şekil 1.Histogram Grafiği

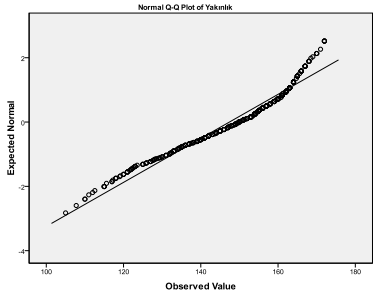

Şekil 2. Normal Q-Q Grafiği

Bulgular

Ölçeğin geçerliliğini test etmek için yapı geçerliliği ve ölçüt geçerliliği analizleri yapılmış, güvenirliğini test etmek için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, madde-toplam puan korelasyon değerleri ve test-tekrar test güvenirliği değerleri hesaplanmıştır.

Yapı geçerliliği bulguları

Aşağıda ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için yapılan AFA ve DFA bulgularına yer verilmiştir.

AFA bulguları

AFAiçin öncelikle ilişkiyi sağlayacak veri sayısının yeterliliği,Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) istatistiği ile incelenmiş ve maddeler arası ilişkilerin faktör analizi için uygunluğunu değerlendirmek amacıyla Barlett'in küreselllik testi yapılmıştır. Analiz sonucunda KMO=.91(p>.8), Barlett Ki-kare=6963.86(p<.001), serbestlik derecesi 903 olarak hesaplanmıştır. KMO değerinin .07'nin üzerinde bulunması, ilişki sağlayacak veri sayısının iyi olduğunu, Barlett Ki-kare testinde p değerinin .01'in altında olması, maddeler arası ilişkilerin faktör analizi için uygun olduğunu ortaya koymuştur. Korelasyon matrisi determinantının 3.68 (determinant >.0001) bulunması, faktör çözümlemesinin mümkün olabileceğini gösterirken maddeler arası çoklu eş doğrusallığın bulunmaması da (r>0.8 olan maddeler) (Büyüköztürk, 2019; Can, 2018) verilerin AFA için uygunluğunu desteklemiştir.

AFA'da temel bileşenler analizi, varimax rotasyon seçeneği ile kullanılmıştır.Yapılan analizlerde faktörleri ve faktörleri oluşturabilecek maddeleri belirlemek amacıyla maddelerin faktör yükleri ve faktörlerin açıkladıkları varyans oranları incelenmiş, maddelerin farklı faktörlerdeki yük değerlerinin ilişkisine bakılmıştır. Analiz sonuçlarına dayalı olarak faktör yük değerleri .45'in altında olan maddelerin, birden fazla faktörle yüksek ilişki gösteren maddelerin ve açıkladıkları varyans %5'in altında olan faktörlerin maddelerinin dışarıda bırakılmasına karar verilmiştir. Bu maddeler çıkarıldıktan sonra kalan 21 madde için AFA tekrar edilmiştir.

Yapılan nihai AFA'da KMO değeri .91 (p>.8), Barlett'in Ki-kare değeri 3992.94 (p<.001), serbestlik derecesi 231 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler veri sayısının yeterliliğine ve maddeler arası ilişkilerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Şekil 3 Özdeğer-Bileşen Grafiğini göstermektedir.

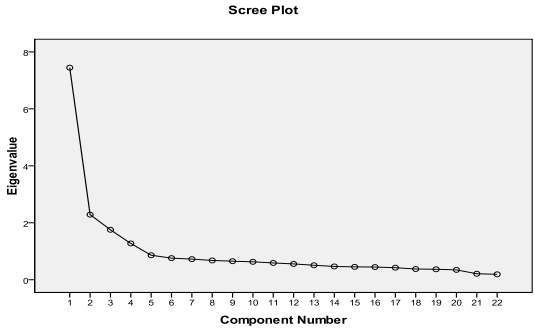

Şekil 3.Özdeğer-Bileşen Grafiği

Özdeğer-Bileşen Grafiğinde de görüldüğü gibi 1. Faktör en yüksek özdeğere sahiptir. Bununla birlikte 2, 3 ve 4. Faktörler de 1'in üstünde özdeğere sahiptir. Başlangıç ve rotasyon sonrası özdeğer ve varyans açıklama bulguları Tablo 1'de görülebilir.

Tablo 1. Özdeğer ve varyans açıklama bulguları

Faktörler	**Başlangıç Özdeğerleri**			**Rotasyon Sonrası Değerler**		
	Toplam	**Varyans %**	**Kümülatif %**	**Toplam**	**Varyans %**	**Kümülatif %**
1	7.19	34.22	34.22	3.28	15.62	15.62
2	2.26	10.78	45.00	3.15	15.00	30.62
3	1.70	8.08	53.08	3.11	14.80	45.42
4	1.27	6.05	59.12	2.88	13.70	59.12

Tabloda görüldüğü gibi özdeğeri 1'den büyük faktör sayısı 4'dür. Rotasyon sonrası birinci faktörün özdeğeri 3.28, açıkladığı varyans 15.62, ikinci

faktörün özdeğeri 3.15, açıkladığı varyans 15.00, üçüncü faktörün özdeğeri 3.11, açıkladığı varyans 14.80, dördüncü faktörün özdeğeri 2.88, açıkladığı varyans 13.70'tir. Dört faktör toplam varyansın %59.12'sini açıklamaktadır. Tablo 2'de faktörler, faktörleri oluşturan maddeler ve faktör yükleri görülebilir.

Tablo 2. Rotasyon sonrası bileşenler matrisi

	Bileşenler			
	1	2	3	4
M25 Her türlü düşüncemi onunla paylaşırım	.729			
M18 Ona kişisel problemlerimi anlatırım	.714			
M1 Onunla her konuda konuşurum	.679			
M27 Ona karşı olan duygularımı rahatlıkla açıklarım	.647			
M41 Başkalarının onaylamayacağı bir şey yaptığımda bunu ona anlatırım	.609			
M33 Çok özel yaşantılarımı ona anlatırım	.574			
M16 Bana dokunması hoşuma gider		.844		
M30 Ona dokunmak hoşuma gider		.839		
M5 Bana sarılması hoşuma gider		.749		
M14 Onunla oldukça özel şeyler paylaştığımı düşünüyorum		.584		
M34 Onu çekici bulurum		.574		
M35 Onun bana karşı dürüst olduğunu düşünürüm			.824	
M31 Ona her konuda güvenirim			.798	
M22 Beni aldatabileceğini düşünüyorum			.737	
M29 Bazı şeyleri benden saklar			.731	
M40 Ona söylediğim özel şeylerin sır olarak kalacağını bilirim			.579	
M11 Karşılaştığı güçlüklerle başa çıkmada onu desteklerim				.773
M13 Onu zor zamanlarında cesaretlendiririm				.741
M15 İhtiyaç duyduğunda yanında olmak isterim				.675
M24 Güç durumlarda karar vermesine yardım ederim				.643
M37 İhtiyacı olduğunda ona yardım ederim				.612

DFA bulguları

AFA'dan sonra doğrulayıcı faktör analizi yapabilmek için 21 maddelik veri setinin uç değerleri Mahalanobis uzaklık katsayısı ile tekrar incelenmiş, normal dağılımı bozan 2 kişinin verisi dışarı bırakılmış, analizlere 421 kişinin verisi üzerinden devam edilmiştir.

Yapılan ilk birinci düzey DFA sonucunda madde faktör ilişkisi .20'nin altında olan (41. madde) ve başka faktörlerle ilişkisi yüksek bulunduğu

için modifikasyon önerilen (11. 14. ve 29. maddeler) maddelerin dışarıda bırakılmasına karar verilmiştir. Bu dört madde çıkarıldıktan sonra elde edilen birinci düzey DFA değerleri şu şekildedir:

Tablo 3. Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeğinin Birinci Düzey DFA sonuçlarına göre uyum iyiliği değerleri

Ki-kare/sd	GFI	AGFI	NFI	NNFI	CFI	RMSEA	SRMR
3.17	.91	.87	.92	.94	.95	.073	.054

Tablo 3 incelendiğinde elde edilen uyum iyiliği değerlerinin ölçeğin yapı geçerliliği için kabul edilebilir sınırlarda olduğu görülmektedir. Ki kare/serbestlik derecesi sonucu 3.17 (3'ün üstü) bulunsa da, RMSA (.073) ve SRMR (.054) değerlerinin .08'in altında, GFI (.91), AGFI (.87), NFI (.92), NNFI (.94) ve CFI (.95) değerlerinin 1'e yakın olması, modelin kabul edilebilirlik sınırları içinde olduğuna işaret etmektedir (Çelik ve Yılmaz, 2013; Scgermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Şimşek, 2007). Ölçeğin birinci düzey DFA sonuçlarına göre, gözlenen tüm madde-faktör ilişkileri .01 düzeyinde anlamlıdır. Şekil 4'te modelin path diyagramı görülebilir. Ardından yapılan 2. düzey DFA bulguları şu şekildedir:

Tablo 4. Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeğinin İkinci Düzey DFA sonuçlarına göre uyum iyiliği değerleri

Ki-kare/sd	GFI	AGFI	NFI	NNFI	CFI	RMSEA	SRMR
3.15	.91	.87	.92	.94	.95	.073	.055

Tablo 4 incelendiğinde elde edilen uyum iyiliği değerlerinin yine kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu görülmektedir. Ki kare/serbestlik derecesi sonucu 3.15 (3'ün üstü) bulunsa da, RMSA (.073) ve SRMR (.055) değerlerinin .08'in altında, GFI (.91), AGFI (.87), NFI (.92), NNFI (.94) ve CFI (.95) değerlerinin 1'e yakın olması, modelin kabul edilebilirlik sınırları içinde olduğuna işaret etmektedir (Çelik ve Yılmaz, 2013; Scgermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Şimşek, 2007). Şekil 5'te modelin path diyagramı görülebilir.

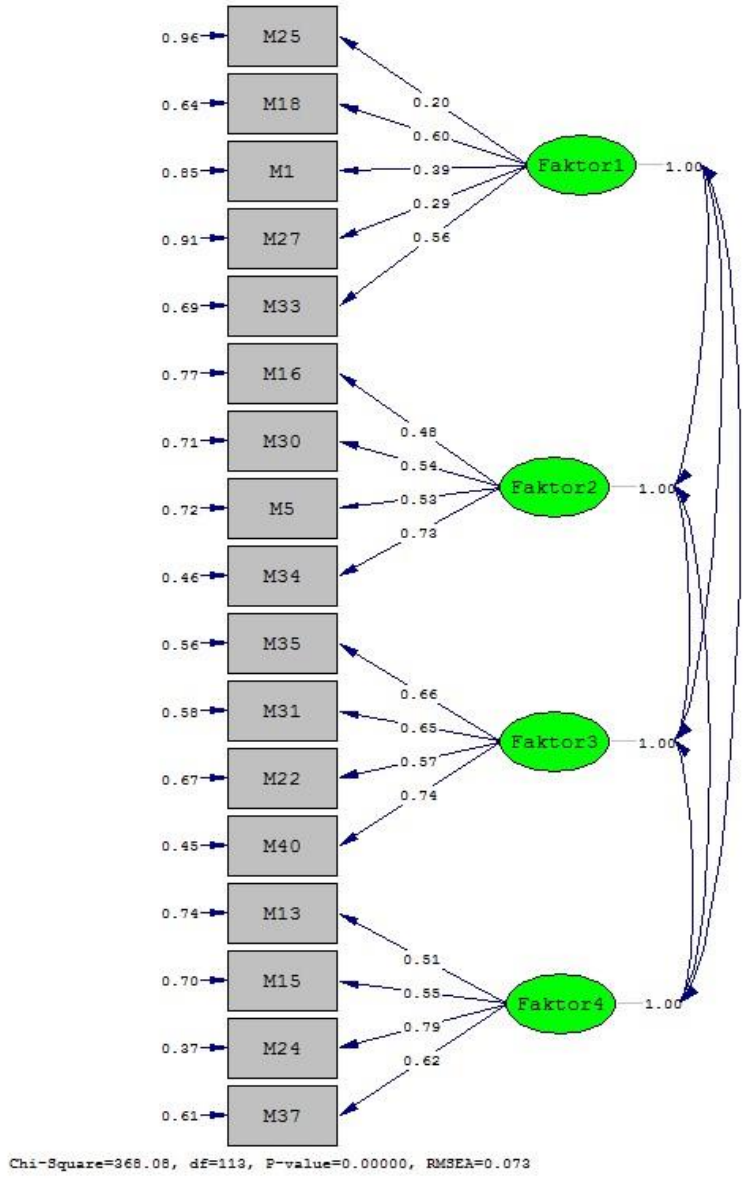

Şekil 4. Romantik Yakınlık Birinci Düzey DFA Path Diyagramı

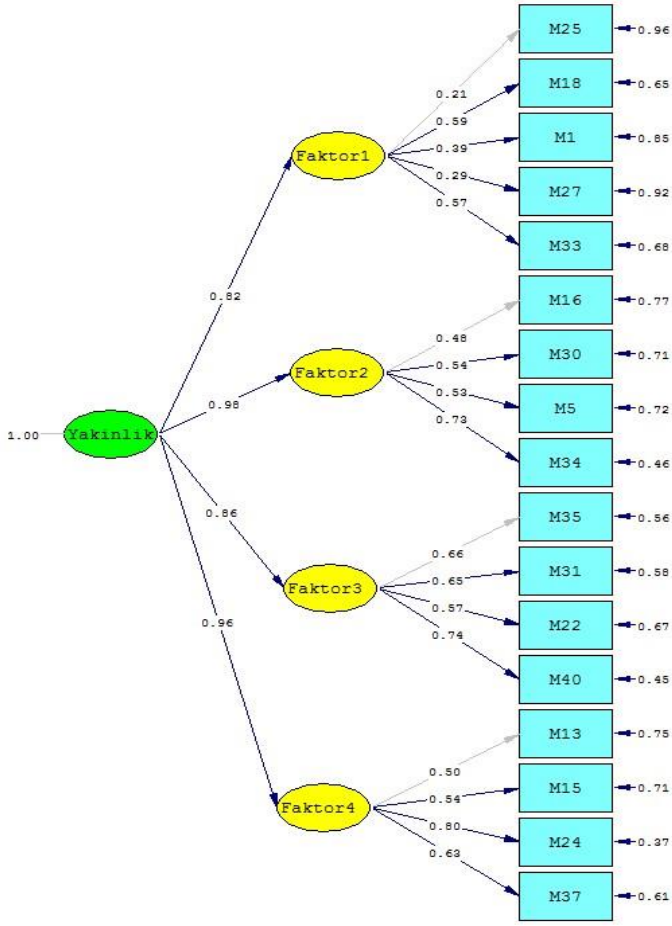

Şekil 5. Romantik Yakınlık İkinci Düzey DFA Path Diyagramı

Ölçüt geçerliliği bulguları

Ölçüt geçerliliği çalışmasında katılımcıların romantik ilişkilerde yakınlık ölçeğinden aldıkları puanlar ile yalnızlık ölçeği puanları ve ilişki değerlendirme ölçeği puanları arasındaki pearson korelasyon katsayısı değerleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5'te görülebilir.

Tablo 5. Yakınlık puanları ile yalnızlık ve ilişki doyumu puanları arasındaki pearson korelasyon katsayısı değerleri

	Yalnızlık	İlişki Doyumu
Romantik yakınlık	-.23**	.56**
N	421	421

**p<.01

Tablo 5, katılımcıların romantik yakınlık puanları ile yalnızlık ve ilişki doyumu puanları arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların romantik yakınlık puanları ile yalnızlık puanları arasında negatif yönde, zayıf ancak istatistiksel bakımdan anlamlı bir ilişki vardır (r=-.23, p<.01). Bireylerin romantik yakınlık puanları arttıkça yalnızlık puanları azalmaktadır. Romantik yakınlık puanları ile ilişki doyumu puanları arasında ise pozitif yönde, orta düzeyde, istatistiksel bakımdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (r=.56, p<.01). Bireylerin romantik yakınlık puanları arttıkça ilişki doyumu puanları da artmaktadır.

Güvenirlik bulguları

Güvenirlik testlerinde ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ve faktörlerdeki maddelerin madde-toplam puan korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Yine lisans eğitimine devam eden ve romantik ilişki deneyimi bulunan 20 kişilik bir gruba iki hafta ara ile test-tekrar test uygulaması yapılarak iki uygulama arasındaki pearson korelasyon değerleri hesaplanmıştır.

Güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .88, test-tekrar test korelasyon değeri .89 bulunmuştur. Her bir alt ölçek için madde-toplam puan korelasyon değerleri, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ve test-tekrar test güvenirliği değerleri Tablo 6'da görülebilir.

Tablo 6'da görüldüğü gibi madde-toplam puan korelasyon değerleri Kendini açma alt ölçeği için .59-.61, fiziksel çekim alt ölçeği için .50-.78, destek alt ölçeği için .29-.64 ve güven alt ölçeği için .49-.54 arasında değişmektedir.

Tablo 6. Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeği madde analizi sonuçları

Alt ölçekler	Madde-toplam puan korelasyonu (N=421)	Cronbach Alpha (N=421)	Test-tekrar test korelasyonu (N=20)
Kendini açma	.59-.61	.79	.77
Fiziksel çekim	.50-.78	.83	.83
Destek	.29-.64	.81	.67
Güven	.49-.54	.72	.82

Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı kendini açma alt ölçeği için .79, fiziksel çekim alt ölçeği için .83, destek alt ölçeği için .81 ve güven alt ölçeği için .72 hesaplanmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği için iki uygulama arasında hesaplanan korelasyon katsayıları kendini açma alt ölçeği için .77, fiziksel çekim alt ölçeği için .83, destek alt ölçeği için .67 ve güven alt ölçeği için .82, bulunmuştur.

Tartışma ve sonuç

Bu çalışmada romantik ilişkilerde yakınlık düzeyini ölçmeye hizmet edeceği düşünülen "Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeği" geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak 20'si ters puanlamaya uygun, 68 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerle ilgili uzman görüşleri alınarak, öneriler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelerin ardından ölçeğin, 10 maddesi ters puanlanan, 43 maddelik deneme formu oluşturularak 35 kişilik gönüllü öğrenci grubu üzerinde pilot uygulama yapılmıştır. Herhangi bir soru ya da sorunla karşılaşılmadığından formun bu hali ile kullanılmasına karar verilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için ilk olarak AFA yapılmıştır. Analiz sonucunda özdeğeri 1'den büyük ve toplamda 21 maddeden oluşan dört faktörün toplam varyansın %59.12'sini açıkladığı belirlenmiştir. Maddelerin faktör yüklerinin .574 ile .844 arasında değiştiği bulunmuştur. Ardından birinci düzey DFA yapılmış, analiz sonucuna dayalı olarak madde-faktör ilişkisi .20'nin altında bulunan bir madde ile modifikasyon önerileri bulunan 3 maddenin dışarıda bırakılmasına karar verilerek ana-

liz tekrar edilmiştir. Birinci düzey DFA sonucunda, ki kare/serbestlik derecesi (3.17) değeri dışındaki bütün değerler, ölçeğin kabul edilebilir ve iyi uyum iyiliği değerlerine sahip olduğunu ortaya koymuştur (GFI=.91, AGFI=.87, NFI=.92, NNFI=.94, CFI=.95, RMSA=.073, SRMR=.054). Sonrasında ikinci düzey DFA yapılmış, elde edilen değerler yine büyük ölçüde modeli doğrulamıştır (x^2/sd=3.15, GFI=.91, AGFI=.87, NFI=.92, NNFI=.94, CFI=.95, RMSA=.073, SRMR=.055).

Ölçeğin ölçüt geçerliliğini test etmek için katılımcıların geliştirilmekte olan Romantik Yakınlık Ölçeğinden aldıkları puanlar ile UCLA Yalnızlık Ölçeğinden ve İlişki Değerlendirme Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Katılımcıların romantik yakınlık puanları ile yalnızlık puanları arasında negatif yönlü, istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların romantik yakınlık puanları arttıkça, yalnızlık puanları düşmektedir. Bu bulgunun, ölçeğin geçerliliğini desteklediği düşünülebilir. Değişkenler arası ilişki zayıf olsa da anlamlıdır. Bireylerin romantik ilişkilerinin yalnızlık düzeylerini azaltmada rol oynayan tek etken olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu, anlaşılabilir bir bulgudur. Yine katılımcıların romantik yakınlık puanları ile ilişki doyumu puanları arasında pozitif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin romantik yakınlık puanları arttıkça ilişki doyumu puanları da artmaktadır. Yakınlık, romantik ilişkilerde istendik bir özellik olduğundan (Sternberg, 1986; 1988; 1998) ilişkide yakınlığın artmasının, ilişki doyumuna katkıda bulunacağı düşünülebilir. Bu durumda söz konusu bulgunun da ölçeğin geçerli olduğuna ilişkin kanıt oluşturduğu ifade edilebilir.

Ölçeğin güvenirliğini test etmek için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, faktörlerin madde-toplam puan korelasyon ve test-tekrar test güvenirliği değerleri hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .88, test-tekrar test değeri .89 bulunmuştur. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı kendini açma alt ölçeği için .79, fiziksel çekim alt ölçeği için .83, destek alt ölçeği için .81 ve güven alt ölçeği için .72'dir. Madde-toplam puan korelasyon değerleri bütün alt ölçekler için kabul edilebilir aralıktadır (.49-.78). Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği analizi sonucunda, iki uygulama arasında hesaplanan korelasyon katsayıları kendini açma alt ölçeği için .77, fiziksel çekim alt ölçeği için .83, destek alt

ölçeği için 67. ve güven alt ölçeği için .82 bulunmuştur. Güvenirlik analizleri sonucunda elde edilen bu değerlerin, ölçeğin güvenirliği için yeterli kanıt oluşturduğu söylenebilir.

Bütün bu bulgulara dayalı olarak geliştirilen Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeğinin (RİYÖ) adlandırılabilen ve puanları toplanabilen dört faktörden oluştuğu ifade edilebilir. Elde edilen 17 maddelik formda madde numaraları küçükten büyüğe doğru sıralanmış ve maddeler yeniden numaralandırılarak ölçeğe son hali verilmiştir. Formun son halinde kendini açma alt ölçeği 1, 6, 9, 10 ve 12. maddelerden, fiziksel çekim alt ölçeği 2, 5, 11 ve 14. maddelerden, destek alt ölçeği 3, 4, 8 ve 16. maddelerden ve güven alt ölçeği 7, 12, 15 ve 17. maddelerden oluşmaktadır. Katılımcıların ölçek maddelerini rastgele doldurmalarının önüne geçmek için her ne kadar olumlu ifadelerin yanı sıra olumsuz ifadelere yer verilmiş olsa da, faktör analizleri sırasında bir madde dışında (7. madde) bu ifadeler dışarıda kalmıştır. Dolayısıyla sadece bir madde ters puanlanmaktadır. Maddeler incelendiğinde dikkati çeken bir başka nokta, yakınlığın alt boyutlarından olduğu düşünülen "paylaşma" ile ilgili ifadelerin, faktör analizleri sonucunda dışarıda kalmasıdır. Bu durum, katılımcıların çoğunun gelişim dönemleri itibarı ile ilişkilerinde henüz flört aşamasında bulunmalarından ve partnerleri ile çeşitli etkenlerden dolayı (aynı şehirde olmamak, toplumsal baskı, ekonomik güçlükler, vb.) birlikte zaman geçirme olasılıklarının görece sınırlı olmasından kaynaklanmış olabilir. Kuşkusuz paylaşma, romantik yakınlığın önemli öğelerinden biridir ve daha büyük yaş gruplarında, ilişkinin flört aşamasının geride bırakılıp kalıcı birlikteliklerin sağlandığı durumlarda bu boyutunun ayrı faktör olarak belirlenmesi olasıdır.

Özet olarak "Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeği" dört alt ölçek ve biri ters puanlanan 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten toplam puan elde edilmekte, puanların yüksekliği ilişkinin yakınlığına, puanların düşüklüğü ise yakın olmayan bir ilişkiye işaret etmektedir. Ölçek dörtlü likert tipinde olduğundan ölçeğin tamamından alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan 68'dir.

Ölçek, romantik ilişkiler ve yakınlık konusunda yapılacak araştırmalarda kullanılabilir. Bununla birlikte sonraki araştırmalarda daha küçük

ve daha büyük yaş gruplarında geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması, ölçeğin kullanım alanını genişletebilecektir. Ölçek maddeleri aşağıda verilmiştir.

Romantik İlişkilerde Yakınlık Ölçeği (RİYÖ) Maddeleri

1. Onunla her konuda konuşurum.
2. Bana sarılması hoşuma gider.
3. Onu zor zamanlarında cesaretlendiririm.
4. İhtiyaç duyduğunda yanında olurum.
5. Bana dokunması hoşuma gider.
6. Ona kişisel problemlerimi anlatırım.
7. Beni aldatabileceğini düşünüyorum.
8. Güç durumlarda karar vermesine yardım ederim.
9. Her türlü düşüncemi onunla paylaşırım.
10. Ona karşı olan duygularımı rahatlıkla açıklarım.
11. Ona dokunmak hoşuma gider.
12. Ona her konuda güvenirim.
13. Çok özel yaşantılarımı ona anlatırım.
14. Onu çekici bulurum.
15. Onun bana karşı dürüst olduğunu düşünüyorum.
16. İhtiyacı olduğunda ona yardım ederim.
17. Ona söylediğim özel şeylerin sır olarak kalacağını bilirim.

EXTENDED ABSTRACT

A Study on Developing Study on Intimacy Scale in Romantic Relationships

*

Hülya Ercan

Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Education.

Today, intimacy is accepted as one of the basic necessities of human life and it is stated that having close relations is highly important for the social development, personality development, mental and physical health of individuals. Therefore, it is understandable that intimacy attracts the attention of scientists.

Significant studies about intimacy have been carried out since the 1960s. However, it can be said that the knowledge associated with intimacy has a wide range and a very complex pattern. The number of researches on "intimacy" is very limited in Turkey. One of the reasons for this may be the lack of a measurement tool that can be used in quantitative research. The aim of this study is to develop a schale that can be used to measure the level of intimacy in romantic relations. It is thought that a schale to be developed will contribute to both intimacy development and romantic relations.

Method:

The research was conducted in the relational survey method. The group where the research data were collected was determined according to the purposive sampling technique. The study included 423 students attending Sivas Cumhuriyet University. Of the participants, 56.5% (F=239) were female, 43.5% (F=184) were male, their age ranged from 18 to 34 years, with a mean age of 23.74 (SD=3.20).

Processing:

In order to develop the scale, the nature of romantic relations and the theoretical explanations dealing with the issues of intimacy in adolescents and young adults were reviewed. Then, the researches about the intimacy and the schale used in these studies were examined. In the light of the information obtained, a pool of 68 items, 20 of which are suitable for reverse scoring, have been created. Various regulations have been made in line with the expert opinions and a 43-item trial form of the score with 10 points scored in reverse has been created. The 4-point Likert type trial form was applied to 35 volunteer student groups. Since no questions or problems were encountered in this application, it was decided to use this version of the scale. In the study, the participants completed the questionnaire form, UCLA Loneliness Scale and Relationship Assessment Scale and personal information form.

Results:

As a result of the descriptive analysis, the lowest score for intimacy of romantic relations was 105, the highest score was 172, arithmetic mean 147.42 (SD = 14.61), median 150, skewness value -.598 (SE=.12) and kurtosis value was -.411 (SE= .24).

Explanatory Factor Analysis (EFA) findings: For EFA, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)=91 (p>.8), Barlett's Chi-square=3992.94 (p<.001) and df=231 were calculated. After the rotation, according to the eigenvalue and variance explanation findings, the eigenvalue has more than 1-factor number 4. The first factor after rotation was 3.28, the variance explained was 15.62, the second factor had an eigenvalue of 3.15, the variance explained was 15.00, the third factor had an eigenvalue of 3.11, the variance explained was 14.80, the fourth factor had an eigenvalue of 2.88, and the variance explained was 13.70. Four factors explain 59.12% of the total variance.

Confirmatory Factor Analysis (CFA) findings: As a result of the first first-level CFA, the substance factor relationship was lower than .20 (item 41) and it was decided to exclude the proposed (11th, 14th and 29th items)

items because they were associated with other factors. The first level of CFA values obtained after the removal of these four items were x^2/df=3.17, RMSA=.073, and SRMR=.054, GFI=.91, AGFI=.87, NFI=.92, NNFI=.94 and CFI=.95. Subsequent 2nd level CFA values are x^2/df=3.15, RMSA=.073, SRMR=.055, GFI=.91, AGFI=.87, NFI=.92, NNFI=.94 and CFI=.95 . According to both CFA results of the scale, all observed item-factor relations were significant at the level of 0.01.

Findings of criterion validity: Criterion validity findings suggest that there are significant relationships between the romantic intimacy scores of the participants and loneliness and relationship satisfaction scores. There was a negative, weak but statistically significant relationship between the romantic proximity scores of the participants and loneliness scores (r=-. 23, p<.01). There was a statistically significant, moderate, and statistically significant relationship between the relationship of romantic intimacy scores and relationship satisfaction scores (r=.56, p<.01).

Reliability findings: As a result of the reliability analysis, the Cronbach Alpha internal consistency coefficient was .88 and the test-retest correlation value was .89. The item-total score correlation values ranged from .59 to .61 for self-disclosure subscale, .50 to .78 for physical attraction subscale, .29 to .64 for support subscale, and .49 to .54 for trust subscale. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as .79 for the self-disclosure subscale, .83 for the physical attraction subscale, .81 for the support subscale, and .72 for the trust subscale. For test-retest reliability, the correlation coefficients calculated between the two applications were .77 for the self-disclosure subscale, .83 for the physical attraction subscale, .67 for the support subscale, and .82 for the trust subscale.

Discussion and conclusion:

Based on all these findings, it can be stated that the Intimacy Scale in Romantic Relationships consists of four factors that can be named and whose scores can be collected. In the 17-item form obtained, the item numbers

were sorted from small to large and the items were renumbered and finalized. The self-disclosure subscale in the final form of the form is based on items 1, 6, 9, 10 and 12, the physical attraction subscale 2, 5, 11 and 14, the support subscale 3, 4, 8 and 16 and the trust subscale is based on items 7, 12, 15 and 17. Since the scale is of four-point Likert type, the lowest score of the scale is 17 and the highest score is 68. The scale can be used for research on romantic relationships and intimacy.

Kaynakça / References

Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.

Curun, F. (2001). The effects of sexism and sex role orientation on romantic relationship satisfaction. Master of science, Middle East Technical University, The Department of Educational Sciences, Ankara.

Demir, A. (1989). UCLA yalnızlık ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği. *Turkish Journal of Psychology, 7*, 14-18.

Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. W. W. New York: Norton & Company.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis.* W. W. New York: Norton & Company.

Hendrick, S. S. (1988). A generic measure of relationship satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 93-98.

Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Nicel, nitel ve karma araştırma*. (Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap.

Kılınçer, A. S. ve Tuzgöl Dost, M. (2013). Romantik ilişkiyi değerlendirme ölçeği'nin geliştirilmesi. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, *4*(1), 15-32.

Kuzgun, Y. (1973). Kişisel yönelim envanteri (POI)'nin, Türk toplumuna uyarlanması. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *5*(2), 136-145.

Kuzgun, Y. (1989). *Edwards kişisel tercih envanteri el kitabı*. Ankara: Meteksan.

Monsour, M. (1988). *Cross-sex friendships in a changing society: A comparative analysis of cross-sex friendships, same-sex friendships, and romantic relationships. Unpublished doctoral dissertation*, University of Illinois, Champaign.

Moss, B. F. ve Schwebel, A. I.(1993). Defining intimacy in romantic relationships. *Family Relations, 42*(1), 31-37.

Odacı, H. (1994). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi öğrencilerinin yalnızlık, benlik-saygısı ve yakın ilişkiler kurabilme düzeylerinin ve bu düzeyler arasındaki ilişkilerin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Ören, Ş. (1995). *Sosyo-ekonomik düzey ile kendini gerçekleştirmenin bazı boyutları arasındaki ilişkiler (zamanı iyi kullanma, desteği içten alma, kendini kabul edebilme ve başkaları ile yakınlık kurabilme).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Öztürk, İ. (1990). *Anababa tutumlarının üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Prager, K. J. (1995). *The psychology of intimacy*. New York: The Guilford Press.

Russell, D., Peplau, L. A. ve Cutrona, C. E. (1980).The revised UCLA loneliness scale: Concurrent and discriminant validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology, 39*(3), 472-480.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research, 8*, 23-74.

Seki, K., Matsumoto, D. ve Imahori, T. T. (2002). The conceptualisation and expression of intimacy in Japan and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 33*, 303-319.

Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (Çev. Ed. F. Çok). Ankara: İmge Yayınları.

Sternberg. R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review, 93*(2), 119-135.

Sternberg. R.J. (1988). Triangulating love. In R.J. Sternberg & M. L. Barnes (Eds.).*The psychology of love* (p.119-138). New Hawen: Yale University Press.

Sternberg. R. J. (1998). *Cupid's arrow*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sullivan, H. S. (1953). *Interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton.

Şimsek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş¸ temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ercan, H. (2019). Romantik ilişkilerde yakınlık ölçeği geliştirme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 205-231 DOI: 10.26466/opus.527066

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 07/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/04/2019

Öğretmen Adaylarının Etkin Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.537074

*

Yavuz Değirmenci* - Burak Eskici**
* Dr,Öğr. Üyesi Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Bayburt / Türkiye
E-Posta: ydegirmenci@bayburt.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3417-1775
** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt, Türkiye
E-Posta: eskiciburak_69@hotmail.com **ORCID:** 0000-0001-7062-2858

Öz

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının günümüzde popülerliği ve önemi her geçen gün artan etkin vatandaşlık kavramına ilişkin algılarını incelemektir. Araştırma, 2016-2017 eğitim öğretim yılının güz döneminde öğrenim gören, 82'si kız ve 56'sı erkek olmak üzere toplam 138 sınıf öğretmeni adayı ile yürütülmüştür. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunun etkin vatandaşlık kavramıyla ilgili görüş ve düşünceleri tek cümleden oluşan bir görüşme formuyla toplanmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğretmen adayları etkin vatandaşlık kavramına yönelik toplam 78 farklı ve geçerli metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar ortak özelliklerine göre (n=7) farklı kategori altında toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre etkin vatandaşlık kavramıyla ilgili metaforların daha çok "sosyal sorumluluğu yüksek olarak etkili vatandaşlık" kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların bu kavrama yönelik en çok tercih ettiği metaforlar ise sorumluluk sahibi kişi, arı, ağaç, su, elmas, karınca, öğretmen ve tohum metaforları olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Etkin vatandaşlık, metafor, öğretmen adayı*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 07/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/04/2019

Examination of Prospective Teachers' Perceptions of Active Citizenship

*

Abstract

The purpose of this particular research is to examine prospective classroom teachers' perceptions of active citizenship, a concept which has been increasing its popularity. The population of the study consists of 138 prospective classroom teachers, 82 of whom are females and 56 males, who were being educated in the Fall semester of 2016-2017 Academic Year. Phenomenology, a qualitative research method, has been employed in the research. The views and thoughts of the target population regarding the concept of active citizenship have been collected by use of an interview form which consists of a single sentence. The data collected were analyzed by the technique of content analysis. According to the findings of the research, the prospective teachers came up with 78 different and valid metaphors about the concept of active citizenship. Those metaphors are grouped under 7 different categories according to their common characteristics (n=7). The results of the research revealed that the metaphors about the concept of active citizenship are mostly in the category of "active citizenship as having high level of social responsibility." Besides, the participants' most preferred metaphors about the concept were the metaphors of responsible person, bee, tree, water, diamond, ant, teacher and seed.

Keywords *Active citizenship, metaphor, teacher candidate*

Giriş

Bu günün karmaşık ve hızlı değişebilen dünyasında toplumların sorgulayıcı, eleştirel ve hızlı düşünebilen, keşfedici, mevcut durumda ve gelecekle ilgili bilinçli kararlar alabilen yetilere sahip bireylere ihtiyacı vardır. Bununla birlikte toplumlar, yerel ve küresel ölçekte yaşanan gelişmelere karşı ilgili, sorumluluklarının farkında, sosyal olaylara ve problemlere karşı duyarlı, yeri geldiğinde etkin rol alabilen vatandaşlara gereksinim duyarlar. Bu nedenle ihtiyaç duyulan bireylerin yetiştirilmesinde eğitime önemli sorumluluklar düşerken, burada vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık yaklaşımları ön plana çıkmaktadır.

Vatandaşlık eğitimi, aslında vatandaşlık kavramının gelişimiyle başlamış ve vatandaşlık anlayışında yaşanan gelişmeler doğrultusunda şekillenmiştir. Vatandaşlık anlayışındaki temel değişimlerin ise ulusların yaşadıkları sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimler ile paralellik gösterdiği, bu nedenle de her ulusun sahip olduğu vatandaşlık anlayışının ve buna bağlı olarak uyguladığı vatandaşlık eğitiminin birbirinden farklı olduğu söylenebilir (Ersoy, 2007). Vatandaşlık kavramının anlaşılmasına yönelik sınırlar, vatandaşlık eğitiminin kapsamının ortaya konulmasında belirleyici olmaktadır. Özellikle son yıllarda literatürde sıkça yer alan aktif veya etkin vatandaşlık kavramı geniş kapsamlı evrensel bir yaklaşım olarak kabul görmekte (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012) ve farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Etkili vatandaşlık, demokratik toplumlarda bireylerin vatandaşlık konumlarının gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlere sahip olma durumu (NCSS, 2002) iken, etkin vatandaş ise çevresindeki olaylara müdahale edebilen ve bundan sonuç alabilen kişi (Çevik-Kansu, 2015) olarak tanımlanabilir. Her ne kadar etkin vatandaşlığın tam olarak ne olduğu konusunda genel kabul gören bir tanımlama bulunmasa da (Kennedy, 2007) vatandaşların katılımı vurgusu yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak dile getirilmektedir. Bu bağlamda etkin vatandaşlık, vatandaşların üyesi oldukları toplumlardaki problemleri tanımlamada, bu problemlerle baş etmede ve aynı zamanda yaşam kalitelerini artırmada aktif bir şekilde yer almalarını sağlayan imkânlara sahip olmaları şeklinde tanımlanabilir (Kara, Topkaya ve Şimşek, 2012). Etkin vatandaşlık yeni bir kavram olmasa da 1990'lı yıllardan sonra Avrupa Komisyonu'nun bu konudaki çalışmaları sonrasında giderek önem kazanmaya başladı ve

Avrupa politikalarında teşvik edilen önceliklerden biri haline geldi (Council of EU, 2009). Bununla birlikte etkin vatandaş yetiştirmeye yönelik eğitimler sadece vatandaşlık bilgisine yönelik derslerde değil, aynı zamanda eğitim müfredatında yer alan diğer disiplinlerde de verilmesi gerektiği üzerinde durulur (Akyol ve Özünal, 2015). Sosyal bilgiler ve coğrafya eğitimi etkin vatandaşlık eğitiminin verildiği disiplin alanlarından bazılarını oluşturur. Nitekim etkin vatandaşlık eğitiminde sosyal bilgiler dersi mihver bir ders olarak görülmekte (Kara, Topkaya ve Şimşek, 2012; Çermik, Çalışoğlu ve Tahiroğlu, 2016) ve bu alanda yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir. Ancak bu konuda coğrafya eğitiminin önemi de yadsınamaz. Çünkü coğrafya inceleme alanı ve inceleme konusu itibariyle ve sahip olduğu içerikle etkin vatandaşlığın gelişimine önemli katkılar sunabilir. Nitekim coğrafya yerel ve küresel ölçekte vatandaşlıkla ilgili problemlerin çözümüne ve etkin vatandaşlığın gelişimine katkılar sunmuştur (Bednarz, 2003). Bu konuda yenilenen coğrafya öğretim programı incelendiğinde önceki programlardan farklı olarak en dikkat çekici yenilik öğrencilere yönelik bazı yetkinlik alanlarının belirlenmesidir. Bu yetkinlik alanlarından birisi de sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlik alanıdır. Bu yetkinlik bireylerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte, bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsamaktadır. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik alanı ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı, medeni hayata tam olarak katılmaları için çeşitli açılardan donatmak şeklinde ifade edilmiştir (CDÖP, 2018).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yenilenen temel eğitim düzeyindeki sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde *"etkin vatandaşlık"* adı altında ayrıca çeşitli kazanımlardan oluşan bir öğrenme alanına yer verilmiştir. Bu öğrenme alanında vatandaşlık kavramının önemi, bireyin toplum içerisindeki hak ve sorumluluklarının farkına varması, grup, kurum ve sosyal örgütlerin yapısı ve rolleri, bunlar arasındaki etkileşim, toplumsal sorunlar ve bu sorunların nasıl çözülebileceğinin bireyler tarafından fark edilmesine yönelik çeşitli açıklamalar yer almaktadır (MEB, 2018) ve önemine vurgu yapılmaktadır. Sosyal olay ve problemlerin dağ gibi

olduğu özellikle günümüz dünyasında bireylere daha fazla sorumluluk düşmekte ve bu olaylar karşısından daha etkin rol almaları beklenmektedir. Programlarda istenen hedeflere ulaşmak için ilk önce bu sürecin yürütücüsü ve baş aktörlerinden biri olan öğretmenlerin etkin vatandaşlık kavramının ne olduğunu ve bu kavramın öneminin farkında olması gerekir. Akbaş ve Uzunöz (2011)'e göre bireyin herhangi bir alanda veya konuda bilgi sahibi olması, çeşitli fikirler geliştirmesi için öncelikle o alana ait temel kavramları doğru ve bilimsel gerçeklere uygun olarak kazanması önemlidir. Bu nedenle öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık kavramına yükledikleri anlam veya semboller, algı ve inanışlarını ortaya koymak amacıyla metaforlardan yararlanılmıştır. Metaforlar, bir konu veya kavram hakkında bireylerin inançları, kişisel deneyim ve bilişsel yapılarını ortaya koymak için en güçlü araçların başında gelir (Mahlios ve Maxson, 1998; Kalra ve Baveja, 2012).

Metaforlar, genel olarak söylemlerimizi süsleme amacıyla kullandığımız bir söz sanatı olarak tanımlanabilir (Morgan, 1997). Çoğu zaman kavramlar algılanırken başka kavramlarla olan ortak özellikleri akla gelir veya zihinde bu kavramlarla ilgili çeşitli benzetmeler oluşturulur. Bu nedenle metaforlar, anlaşılması zor kavramların benzetmeler yapılarak bilinen kavramlarla anlatılması şeklinde formal ve informal öğrenmelerde karşımıza çıkmaktadır (Geçit ve Gencer, 2011). Seferoğlu, Korkmagil ve Özlü (2009)'ye göre ise metaforlar, dünyayı ve gerçek yaşantılarımızı nasıl algıladığımızla ilgili pencerelerdir. Dolayısıyla algılama, kişilerin sahip oldukları bilgilerin ana kaynağını oluşturur ve deneyimlerden bağımsız düşünülemez (Akturan ve Esen, 2008). Bu nedenle özellikle eğitim alanında olay, olgu, yaşantı veya kavramlarla ilgili bireylerin algı veya düşüncelerini ortaya koyan çalışmalarda metaforların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde etkin vatandaşlıkla ilgili ulusal ve uluslar arası alanda (Hoskins, 2006; Ersoy, 2007; Peterson ve Knowles, 2009; İbrahimoğlu, 2009; Phillips, 2011; Chistolini, 2013; Zepke, 2013; Şimşek ve diğ. 2017; Aydın ve Çelik, 2017; Eryılmaz, Bursa ve Ersoy, 2018) pek çok çalışmanın yer aldığı ancak etkin vatandaşlık eğitiminin küçük yaşlardan itibaren verildiği temel eğitim düzeyinde öğretmen algılarını ortaya koyan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Her ne kadar dersler ve müfredatlar etkin vatandaşlığın gelişimine katkı sağlasalar da bu konuda

öğretmenlerin de rolü büyüktür (Ethridge, 2006). Bu bağlamda vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık bilinci bireylere küçük yaşlardan itibaren planlı bir şekilde kazandırılmalıdır (Patrick, 2003; Ersoy, 2007; Çevik-Kansu, 2015; Şimşek ve diğ., 2017). Bu nedenle vatandaşlık eğitiminin temellerinin erken yaşlardan itibaren atıldığı düşünüldüğünde bu eğitimi verecek olan sınıf öğretmeni adaylarının etkin vatandaşlık kavramına yönelik algıları ve farkındalıkları önemlidir. Araştırmada ayrıca şu alt sorulara da yanıtlar aranmıştır:

- Sınıf öğretmeni adaylarının *"etkin vatandaşlık"* kavramını betimlerken genellikle kullandıkları metaforlar nelerdir?
- Etkin vatandaşlık kavramına yönelik öğretmen adaylarının oluşturmuş oldukları metaforlar ortak özelliklerine göre hangi kategoriler altında toplanmaktadır?

Yöntem

Öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık kavramına yönelik algılarının incelendiği bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Bu desen gerçek yaşamda farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmak şeklinde ifade edilir. Bu olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, kavramlar, yönelimler ve durumlar gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Bu nedenle bize tam anlamıyla yabancı olmayan ancak anlamını bütünüyle de kavrayamadığımız olguları araştırmak için uygun görülen bir desendir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Fenomenolojik çalışmalar, kişilerin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar (Creswell, 2016). Araştırmada öğretmen adaylarının etkin vatandaşlıkla ilgili deneyimleri, algıları, görüşleri ve bu kavrama yükledikleri ortak anlamları ortaya koymak amacıyla bu desenin seçimi uygun görülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nde öğrenim gören, daha önce coğrafya ve vatandaşlık eğitimine

yönelik dersler almış toplam 138 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubuna ilişkin veriler tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubuna ait nitelikler

Cinsiyet	Frekans *(f)*	Yüzde *(%)*
Kız	82	59.43
Erkek	56	40.57
Toplam	138	100

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının yarıdan fazlasını n=82 (% 59,43) kız öğrenciler oluştururken, grupta yer alan erkek öğrenciler ise çalışma grubunun % 35,53'ünü (n=56) oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın bu aşamasında veri toplama aracı geliştirilirken ilk olarak ilgili literatür (Shaw ve Mahlios, 2008; Saban, 2008; Seferoğlu, Korkmazgil ve Ölçü, 2009; Kalra ve Baveja, 2012; Turan, 2017; Aydın ve Çelik, 2017) incelenmiş ve daha sonra araştırmaya katılan öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık kavramına yönelik sahip oldukları metaforları toplamak için katılımcılara ilgili çalışmalarda da kullanılan *"etkin vatandaşlık……..e/a benzer/gibidir……. çünkü……"* şeklinde yarım bırakılmış ve katılımcılar tarafından doldurulması istenen bir yarı yapılandırılmış form verilmiştir. Öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları *"çünkü"* den sonra gerekçeleriyle birlikte yazmaları istenmiştir. Bu işlem için katılımcılara yaklaşık 20 dakikalık bir süre verilmiş ve bu formlardan elde edilen veriler araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada katılımcılardan elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, elde edilen verilerin çeşitli şekillerde tasnif edildiği, sosyal bilim alanlarında sıklıkla kullanılan ve çeşitli açılardan benzerlik gösteren verileri belirli kavram ve temalar

altında bir araya getirmek, bu verileri okuyucuların daha kolay anlayabileceği bir şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Bilgin, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2011; Büyüköztürk ve diğ., 2010). Bu süreçte öğretmen adaylarından elde edilen metaforlar, Saban (2009) tarafından kullanılan çeşitli aşamalar dikkate alınarak değerlendirilmiştir. İlk olarak adlandırma aşamasında sınıf öğretmeni adaylarının etkin vatandaşlığa yönelik geliştirmiş olduğu metaforlar alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Daha sonra ikinci aşama olan tasnif etme/eleme aşamasında geliştirilen her bir metafor ayrı ayrı incelenerek metaforun konusu ve kaynağı arasındaki ilişkiye bakılmış ve bu ilişkinin anlamlı olmasına dikkat edilmiştir. Bu inceleme sonucunda araştırmaya katılan tüm öğretmen adaylarının geçerli metafor üretemedikleri görülmüş. Katılımcıların, metafor kaynağı içermeyen veya metaforun gerekçesinin sunulmadığı bazı formları değerlendirilmeye tabi tutulmamıştır. Bu eleme sonrasında araştırmaya katılan 138 sınıf öğretmeni adayı etkin vatandaşlık kavramıyla ilgili toplam 78 geçerli metafor üretmişlerdir. Kategori geliştirme aşamasında ise öğretmen adaylarının geliştirmiş oldukları 78 geçerli metafor ortak özelliklerine göre 7 farklı kategori altında toplanmıştır. Saban (2009)'nın belirtiği son aşamada ise çalışmanın geçerlik ve güvenirlik aşaması dikkate alınmıştır. Araştırmanın geçerliği için elde edilen verilerin raporlandırılması ve araştırmacının çalışma sonuçlarına nasıl ulaştığı araştırmanın geçerliliği adına önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışmanın güvenirliği için ise elde edilen kavramsal kategoriler altında sunulan metaforların ilgili kategoriyi temsil edip etmediğini belirlemek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur (Creswell, 2016). Oluşturulan tüm metafor (n=78) ve kategoriler (n=7) bir liste halinde 2 farklı alan uzmanlarına verilmiş. Daha sonra uzman görüşlerinden gelen dönütler de dikkate alınarak araştırmanın (Güvenirlik Formülü = Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı) güvenirliği hesaplanmıştır (Miles ve Huberman (1994). Uzman görüşleri sonrasında bir (asker) metaforun araştırmacıdan farklı olarak farklı bir kategori ile ilişkilendirildiği görülmüş. Bu nedenle güvenirlik 78/78+1=0.98 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç araştırmanın güvenirliği için yeterli olduğunu gösterir. Daha sonra veriler, bilgisayar ortamına aktarılarak yüzde (%) ve frekansları (f) hesaplanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde sınıf öğretmeni adaylarının *"etkin vatandaşlık"* kavramına yönelik sahip oldukları metaforlar ve metafor kategorileri tablolar halinde sunularak yorumlanmıştır. Tablo 2'de katılımcıların *"etkin vatandaşlık"* kavramıyla ilgili geliştirmiş oldukları metaforlar verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık algılarına yönelik geliştirdikleri meteforlar

Oluşturulan Metaforlar	Sıklık	%	Oluşturulan Metafor	Sıklık	%
1-Sorumluluk sahibi	13	9.42	40-Çiçek	1	0.72
2-Arı	11	7.97	41-Devlet adamı	1	0.72
3-Ağaç	6	4.34	42-Dinamo	1	0.72
4-Su	5	3.62	43-Ekmek	1	0.72
5-Elmas	4	2.89	44-Enzim	1	0.72
6-Karınca	4	2.89	45-Ev	1	0.72
7-Öğretmen	4	2.89	46-Fabrika	1	0.72
8-Tohum	4	2.89	47-Gökkuşağı	1	0.72
9-Duyarlı insan	4	2.89	48-Hayat damarı	1	0.72
10-Çalışkan öğrenci	3	2.17	49-İnsan kalbi	1	0.72
11-Aktif birey	3	2.17	50-İnsan vücudu	1	0.72
12-Altın	2	1.44	51-İstasyon	1	0.72
13-Anne	2	1.44	52-İşlenmiş kumaş	1	0.72
14-Araştırmacı	2	1.44	53-İşleyen demir	1	0.72
15-Bilgisayar	2	1.44	54-Kaleci	1	0.72
16-Girişimci	2	1.44	55-Lokomotif	1	0.72
17-Güneş	2	1.44	56-Makine	1	0.72
18-İnsan	2	1.44	57-Makinist	1	0.72
19-Kişilik gelişimi	2	1.44	58-Mum	1	0.72
20-Örnek kişi	2	1.44	59-Müzisyen	1	0.72
21-Sosyal adalet	2	1.44	60-Müzik öğretmeni	1	0.72
22-Aile	1	0.72	61-Nefes	1	0.72
23-Ambulans	1	0.72	62-Okul	1	0.72
24-Araç motoru	1	0.72	63-Okyanus	1	0.72
25-Asker	1	0.72	64-Organ	1	0.72
26-Aslan	1	0.72	65-Orkestra elemanı	1	0.72
27-Ata	1	0.72	66-Politikacı	1	0.72
28-Aydınlık	1	0.72	67-Saat	1	0.72
29-Ayna	1	0.72	68-Sosyal katılım	1	0.72
30-Bankamatik	1	0.72	69-Süper kahraman	1	0.72
31-Başbakan	1	0.72	70-Şehit	1	0.72
32-Beyaz gömlek	1	0.72	71-Taksi	1	0.72
33-Bilim	1	0.72	72-Teknoloji	1	0.72

34-Bilinçli birey	1	0.72	73-Temel yapıtaşı	1	0.72
35-Binadaki kolon	1	0.72	74-Toprak	1	0.72
36-Bir elin parmakları	1	0.72	75-Trafik ışığı	1	0.72
37-Can suyu	1	0.72	76-Vatan toprağı	1	0.72
38-Çağdaş insan	1	0.72	77-Yağmur damlası	1	0.72
39-Çark dişlisi	1	0.72	78-Yıldız	1	0.72

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmen adayları tarafından etkin vatandaşlık kavramına yönelik toplam 78 farklı metafor geliştirildiği görülmektedir. Katılımcıların % 9.42'sinin (f=13) etkin vatandaşlık kavramını *"sorumluluk sahibi kişi "ye* benzettikleri görülmektedir. Katılımcıların % 7.97'si ise (f=11) etkin vatandaşlığı *"arı" ya* benzettikleri görülmektedir. Bunun dışında etkin vatandaşlık kavramının en çok benzetildiği diğer metaforlar ise sırasıyla "*ağaç*" % 4.37 (f=6), *"su"* % 3.62 (f=5), "*elmas*" % 2.89 (f=4), "*karınca*" % 2.89 (f=4), "*öğretmen*" % 2.89 (f=4), "*tohum*" % 2.89 (f=4), *"duyarlı insan"* % 2.89 (f=4), "*çalışkan öğrenci"* % 2.17 (f=3), *"aktif birey"* % 2.17 (f=3), *"altın"* % 1.4. (f=2), *"anne"* % 1.4. (f=2), *"araştırmacı"* % 1.4. (f=2), *"bilgisayar"* % 1.4. (f=2), *"girişimci"* % 1.4. (f=2), *"güneş"* % 1.4. (f=2), *"insan"* % 1.4. (f=2), *"kişilik gelişimi"* % 1.4. (f=2), *"örnek kişi"* % 1.4. (f=2) ve *"sosyal adalet"* % 1.4. (f=2) şeklinde ifade etmişlerdir. Tablo 3'te öğretmen adaylarının geliştirmiş oldukları metaforların kategorileri verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların etkin vatandaşlığa yönelik geliştirmiş oldukları metaforlar 7 farklı kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler sırasıyla (1) "*sosyal sorumluluğun yüksek olduğu etkin vatandaşlık*", (2) "*değerli bir unsur olarak etkin vatandaşlık*", (3) *"üretken kimlik/vasıf olarak etkin vatandaşlık*", (4) "*doğal unsur olarak etkin vatandaşlık*", (5) "*değişim ve sürekliliğe açık olarak etkin vatandaşlık*", (6) "*eğitim-öğretim unsuru olarak etkin vatandaşlık*" (7) ve *"politik katılım olarak etkin vatandaşlık*" kategorileridir. Tablo 3'e göre, "*sosyal sorumluluğu yüksek olduğu etkin vatandaşlık*" kategorisinde 37 öğretmen adayı toplam 20 farklı metafor geliştirmiştir. Yine "*değerli bir unsur olarak etkin vatandaşlık*" kategorisinde 21 öğretmen adayının toplam 16 farklı metafor geliştirdikleri görülmektedir.

Tablo 3. Öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık kavramına ilişkin geliştirmiş oldukları metafor kategorileri

Kategoriler	Metaforlar	Metafor Sayıları (n)	Metafor frekansı (öğrenci sayısı) (f)	Metafor Yüzdesi (%)
Sosyal sorumluluğun yüksek olduğu etkin vatandaşlık	Sorumluluk sahibi kişi (13), duyarlı insan (4), örnek kişi (2), sosyal adalet (2), ayna (1), beyaz gömlek (1), bilinçli birey (1), bir elin parmakları (1), binadaki kolon (1), çağdaş insan (1), çark dişlisi (1), hayat damarı (1), insan kalbi (1) insan vücudu (1), ev (1), orkestra elemanı (1), kaleci (1), saat (1), sosyal katılım (1), temel yapıtaşı (1)	20	37	26.81
Değerli bir unsur olarak etkin vatandaşlık	Elmas (4), altın (2), anne (2), aile (1), ata (1), can suyu (1), ekmek (1), enzim (1), ambulans (1), nefes (1), organ (1), süper kahraman (1), şehit (1), toprak (1), asker (1), vatan toprağı (1)	16	21	15.21
Üretken kimlik / vasıf olarak etkin vatandaşlık	Arı (11), karınca (4), aktif birey (3), çalışkan öğrenci (3), araç motoru (1), dinamo (1), Taksi (1), fabrika (1), işlenmiş kumaş (1), işlenmiş demir (1), lokomotif (1), makine (1), makinist (1)	13	30	21.73
Doğal unsur olarak etkin vatandaşlık	Ağaç (6), su (5), tohum (4), güneş (2), aslan (1), çiçek (1), gökkuşağı (1), okyanus (1), yağmur damlası (1), yıldız (1), bankamatik (1)	11	24	24.63
Değişim ve sürekliliğe açık olarak etkin vatandaşlık	Araştırmacı (2), bilgisayar (2), girişimci (2), kişilik gelişimi (2), istasyon (1), aydınlık (1), bilim (1), teknoloji (1), trafik ışığı (1)	9	13	9.42
Eğitim-öğretim unsuru olarak etkin vatandaşlık	Öğretmen (4), insan (2), mum (1), müzisyen (1), müzik öğretmeni (1), okul (1)	6	10	7.24
Politik katılım olarak etkin vatandaşlık	Başbakan (1), devlet adamı (1), politikacı (1)	3	3	2.17
Toplam	**7**	**78**	**138**	**100**

Yine *"üretken kimlik/vasıf olarak etkin vatandaşlık*" kategorisinde ise 30 öğretmen adayının toplam 13 farklı metafor geliştirdikleri tespit edilmiştir. Yine *"doğal unsur olarak etkin vatandaşlık*" kategorisinde ise 24 öğretmen adayı toplam 11 farklı metafor geliştirirken, "*değişim ve sürekliliğe açık olarak etkin vatandaşlık*" kategorisinde 13 öğretmen adayı toplam 9 ve "*eğitim-öğretim unsuru olarak etkin vatandaşlık*" kategorisinde ise 10 öğretmen adayı toplam 6 farklı metafor geliştirdikleri görülmektedir. Son olarak *"politik katılım olarak etkin vatandaşlık*" kategorisinde ise 3 öğretmen adayı aynı sayıda farklı metafor geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Kategori 1. Sosyal Sorumluluğun Yüksek Olduğu Etkin Vatandaşlık:

Tablo 3 incelendiğinde, en fazla metaforun geliştirildiği kategori olarak dikkat çekmekte ve bu kategori altında etkin vatandaşlık kavramına yönelik 20 farklı metafor geliştirildiği görülmektedir. Bunlar sırasıyla; *sorumluluk sahibi kişi (13), duyarlı insan (4), örnek kişi (2), sosyal adalet (2), ayna (1), beyaz gömlek (1), bilinçli birey (1), bir elin parmakları (1), binadaki kolon (1), çağdaş insan (1), çark dişlisi (1), hayat damarı (1), insan kalbi (1) insan vücudu (1), ev (1), orkestra elemanı (1), kaleci (1), saat (1), sosyal katılım (1) ve son olarak temel yapıtaşı (1),* gibi çeşitli metaforlardan oluşmaktadır. Bu kategori ile ilgili öğretmen adaylarının oluşturmuş oldukları örnek metafor ifadeleri ise şu şekildedir. *"Etkin vatandaş sorumluluk sahibi kişi gibidir, çünkü nerede ve nasıl davranacağını bilir. Sadece kendisini değil içinde yaşadığı toplumunu da düşünür."* (Ö4). *"Etkin vatandaş duyarlı insan gibidir, çünkü duyarlı insan toplumda yapılan haksızlıklara ve kargaşalığa karşı dik durmasını bildiği gibi, çevresindeki olumlu olaylara karşı da takdir etmesini bilir."* (Ö103). *"Etkin vatandaş aynaya benzer, çünkü kendisi öğrendiğini çevresine yansıtır."* (Ö87). *"Etkin vatandaş bir elin parmakları gibidir, çünkü parmaklar birbirinden ne kadar farklı görünseler de sağlam bir eli bu farklılıklar oluşturur."* (Ö26). Bu kategori altında geliştirilen metaforlardan anlaşılacağı üzere katılımcılar etkin vatandaşlığı; sorumluluk duygusu yüksek, çevresine karşı duyarlı, birlik ve beraberlik duygusu ön planda olacak şekilde düşündükleri görülmektedir.

Kategori 2. Değerli Bir Unsur Olarak Etkin Vatandaşlık:

Tablo 3'e göre bu kategoride araştırmaya katılan 21 katılımcı tarafından etkin vatandaşlıkla ilgili toplam 16 farklı metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar sırasıyla; *elmas (4), altın (2), anne (2), aile (1), ata (1), can suyu (1), ekmek (1), enzim (1), ambulans (1), nefes (1), organ (1), süper kahraman (1), şehit (1), toprak (1), asker (1)* ve *vatan toprağı (1), gibi* çeşitli metaforlardan oluşmaktadır. Bu kategoride yer alan metaforlarla ilgili katılımcı görüşleri ise şu şekildedir. *"Etkin vatandaş elmasa benzer, çünkü işlendikçe ışıldar."* (Ö49). *"Etkin vatandaş altın gibidir, çünkü bulunması zordur."* (Ö44). *"Etkin vatandaş anne gibidir, çünkü anneler de çocuklarının her sorunuyla ilgilenir ve çocuğuna herhangi bir zarar gelmemesi için gerekli tedbirleri alır."* (Ö35). *"Etkin vatandaş ekmeğe benzer, çünkü her sofrada kullanılabilir ve uyum sağlayabilir."* (Ö100). *"Etkin vatandaş ambulans gibidir, çünkü kim olduğuna bakmadan olay veya kişilerin yardımına koşar."* (Ö78). Bu kategori altında geliştirilen metaforlardan anlaşılacağı üzere katılımcıların etkin vatandaşlığa karşı yaklaşımları olumlu olmakla birlikte etkin vatandaşlığı zihinlerinde değerli gördükleri unsur ve nesnelerle ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Kategori 3. Üretken Kimlik/Vasıf Olarak Etkin Vatandaşlık:

Tablo 3 incelendiğinde bu kategoride araştırmaya katılan 30 öğretmen adayı tarafından etkin vatandaşlıkla toplam ilgili 13 farklı metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar sırasıyla; *arı (11), karınca (4), aktif birey (3), çalışkan öğrenci (3), araç motoru (1), dinamo (1), taksi (1), fabrika (1), işlenmiş kumaş (1), işlenmiş demir (1), lokomotif (1), makine (1)* ve *makinist (1),* gibi çeşitli metaforlardan oluşmaktadır. Bu kategoride yer alan metaforlarla ilgili katılımcı görüşleri ise şu şekildedir. *"Etkin vatandaş arıya benzer, çünkü tek amacı kovanına yarar sağlamak, verilen görevi layıkıyla yapmak ve üstüne düşen görevi yerine getirmektir."* (Ö36). *"Etkin vatandaş arı gibidir, çünkü sürekli üretir ve çevresine faydalı olur."* (Ö60). *"Etkin vatandaş karıncaya benzer, çünkü bağlı olduğu topluluk için üzerine düşen görevi büyük bir fedakarlık ve istekle yerine getirir."* (Ö56). *"Etkin vatandaş çalışkan öğrenci gibidir, çünkü çalışkan öğrenci görev ve sorumluluklarını bilen kişidir."* (Ö79). *"Etkin vatandaş fabrikaya benzer, çünkü bir ülkenin varlığını devam ettirebilmesi için sürekli*

üretmesi gerekir." (Ö89). Bu kategori altında belirtilen görüşlerden anlaşılacağı üzere katılımcılar etkin vatandağlışı, çevresine faydalı, çalışkan ve üretken bir yapıya sahip kişi ve unsurlarla ilişkilendirdikleri dikkat çekmektedir.

Kategori 4. Doğal Unsur Olarak Etkin Vatandaşlık:

Tablo 3 incelendiğinde bu kategoride araştırmaya katılan 24 öğretmen adayı tarafından etkin vatandaşlıkla toplam ilgili 11 farklı metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar sırasıyla; *ağaç (6), su (5), tohum (4), güneş (2), aslan (1), çiçek (1), gökkuşağı (1), okyanus (1), yağmur damlası (1), yıldız (1)* ve *bankamatik (1)* gibi çeşitli metaforlardan oluşmaktadır. Bu kategoride yer alan metaforlarla ilgili katılımcı görüşleri ise şu şekildedir. *"Etkin vatandaş ağaca benzer, çünkü ağaçları günlük hayatımızda çok fazla fark etmesek te fakat onlar bulundukları yerde oksijen üreterek etkin bir şekilde rol oynarlar."* (Ö95). *"Etkin vatandaş su gibidir, çünkü bazen bulunduğu kabın şeklini alır, bazen de en sert cisimleri bile parçalar."* (Ö50). *"Etkin vatandaş suya benzer, çünkü olması gerektiği gibi olmalıdır, yani katkısız ve temiz."* (Ö112). *"Etkin vatandaş tohum gibidir, çünkü uygun ortam sağlandığında etkin olduğu konudaki bilgilerini dışa yansıtır."* (Ö67). *"Etkin vatandaş güneşe benzer, çünkü onun gibi toplumu aydınlatır."* (Ö66). *"Etkin vatandaş yağmur damlası gibidir, çünkü gittiği her yere her toprağa bolluk ve bereket götürür."* (Ö17). Bu kategoride yer alan betimlemelere göre katılımcılar etkin vatandaşlığı, doğal, olduğu gibi görünen ve çevresine faydalı durumlarla ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Kategori 5. Değişim ve Sürekliliğe Açık Olarak Etkin Vatandaşlık:

Tablo 3'e göre bu kategoride araştırmaya katılan 13 katılımcı tarafından etkin vatandaşlıkla ilgili toplam 9 farklı metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar sırasıyla; *araştırmacı (2), bilgisayar (2), girişimci (2), kişilik gelişimi (2), istasyon (1), aydınlık (1), bilim (1), teknoloji (1), trafik ışığı (1)* gibi çeşitli metaforlardan oluşmaktadır. Bu kategoride yer alan metaforlarla ilgili katılımcı görüşleri ise şu şekildedir. *"Etkin vatandaş araştırmacı gibidir, çünkü karşılaştığı sorunları, merak ettiği şeyleri araştıran ve bunlara çözüm üreten kişidir."* (Ö88). *"Etkin vatandaş bilgisayara benzer, çünkü her işi rahatlıkla ve zorlanmadan yerine getirir ve beklentileri karşılar."* (Ö40). *"Etkin*

vatandaş teknolojiye benzer, çünkü değişime açık, sosyal ve çağa ayak uydurarak çağın gerisinde kalmaz." (Ö73). *"Etkin vatandaş bilim gibidir, çünkü sürekli kendini yeniler ve çağa uyum sağlar."* (Ö30). *"Etkin vatandaş trafik ışığına benzer, çünkü ne zaman yanıp söneceğinin farkındadır, yani ne vakit ne yapacağını bilir."* (Ö90). *"Etkin vatandaş istasyona benzer, çünkü sürekli hareket, değişim ve gelişim içerisindedir."* (Ö76). Burada belirtilen görüşler dikkate alındığında etkin vatandaş, durağan olmayan, sürekli kendini geliştiren, yenilik ve değişimlere açık olmalıdır.

Kategori 6. Eğitim-Öğretim Unsuru Olarak Etkin Vatandaşlık:

Tablo 3 incelendiğinde bu kategoride araştırmaya katılan 10 öğretmen adayı tarafından etkin vatandaşlıkla toplam ilgili 6 farklı metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar sırasıyla; *öğretmen (4), insan (2), mum (1), müzisyen (1), müzik öğretmeni (1)* ve *okul (1)* gibi çeşitli metaforlardan oluşmaktadır. Bu kategoride yer alan metaforlarla ilgili katılımcı görüşleri ise şu şekildedir. *"Etkin vatandaş öğretmene benzer, çünkü en önemli mesleği yapan kişi olarak öğrencilerin hayatlarında fark oluşturmayı ve onları geliştirmeyi amaçlar."* (Ö86). *"Etkin vatandaş mum gibidir, çünkü çevresini aydınlatır ve çevresine yararlı olur."* (Ö121). *"Etkin vatandaş müzisyene benzer, çünkü toplumdaki duruşunu müziğiyle göstermeye çalışan ve daha iyisini yapmak için uğraşan kişidir."* (Ö65). Bu kategoride ifade edilen duygu ve düşüncelere göre etkin vatandaş/vatandaşlık bireylerin hem kendisine hem de çevresine faydalı olma durumlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

3.7. Kategori 7. Politik Katılım Olarak Etkin Vatandaşlık:

Tablo 3'e göre bu kategoride araştırmaya katılan 3 katılımcı tarafından etkin vatandaşlıkla ilgili toplam 3 farklı metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar sırasıyla; *başbakan (1), devlet adamı (1)* ve *politikacı (1)* gibi çeşitli metaforlardan oluşmaktadır. Bu kategoride yer alan metaforlarla ilgili katılımcı görüşleri ise şu şekildedir. *"Etkin vatandaş başbakan gibidir, çünkü kendini her yönüyle geliştirmiş ve sorumluluklarının farkındadır."* (Ö12). *"Etkin vatandaş devlet adamı gibidir, çünkü devlet adamı sadece ülkesinin gelişimine katkı sağlamaz aynı zamanda her vatandaş gibi onlarında görev ve sorumlulukları*

vardır." (Ö9). *"Etkin vatandaş politikacı gibidir, çünkü kendine özgü politik düşüncesi vardır ve bunu zamanı geldiğinde ifade eder."* (Ö31). Burada belirtilen görüşlere göre katılımcıların etkin vatandaşlık algısı, belirli ölçüde çevresine etki edebilen ve lider pozisyonundaki kişilerle yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Etkin vatandaşlık kısaca bireylerin toplum içerisindeki görev ve sorumluluklarının farkında olması ve toplumun her kesiminden vatandaşların daha katılımcı olmalarını ifade eder. Bu araştırma sonuçları dikkate alındığında katılımcıların genellikle etkin vatandaşlığı bireylerin sorumluluk sahibi, toplum içinde görevlerini en iyi şekilde yerine getiren, sosyal sorunlara karşı duyarlı ve çeşitli açılardan vasıflı niteliklerle tanımlamışlardır. Araştırmada ulaşılan bu sonuç Eryılmaz, Bursa ve Ersoy (2018), İbrahimoğlu (2009), Ersoy (2008) ve Aydın ve Çelik (2017) gibi çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Sırasıyla ilgili araştırma sonucuna göre katılımcılar etkin vatandaşlığı siyasal ve sosyal katılım yerine genellikle hak ve sorumluluklarının farkında, dürüst, çalışkan ve duyarlı kişiler olarak tanımlamışlardır. Yine bu çalışma sonucuna göre Türkiye'de etkin vatandaşlık ve sivil toplum anlayışının güçlü olmadığı vurgusu yapılmıştır. Bir diğer çalışma sonucuna (İbrahimoğlu, 2009) göre ise vatandaşlık kavramı sadece devlet ile birey arasındaki bir bağ olarak görülmekte ve değerleriyle barışık toplumsal ilişkilerin iyi olduğu durumu ifade etmektedir. Ayrıca bireylerin etkin vatandaş olarak değerlendirilebilmesi için katılımcı, sosyal hayata duyarlı, üretken, iletişimi güçlü ve demokratik değerleri benimsemiş olması gerekir. Yine Ersoy (2008)'un yapmış olduğu çalışma sonucuna göre katılımcılar etkin vatandaşlığı çoğunlukla hak ve sorumluluklarını bilen, kullanan, başkalarına karşı saygılı, dürüst, vatanını ve milletini seven, insanlığı ilgilendiren sorunlara karşı ilgili kişiler olarak ifade etmişlerdir. Martin ve Chiodo (2007), öğrencilerin vatandaşlık hakkındaki görüşlerini inceledikleri çalışmasında katılımcılar vatandaşlığı genellikle yardımsever, kurallara bağlı ve saygılı gibi kategorilerle ilişkilendirmişlerdir.

Araştırmada etkin vatandaşlık kavramına yönelik katılımcıların algılarının farklılaştığı ve çeşitli metaforlar ürettikleri gözlenmiştir. Benzer

çalışma sonuçları incelendiğinde (Mahlios ve Maxson, 1998; Shaw ve Mahlios, 2008; Seferoğlu, Korkmazgil ve Ölçü, 2009; Aydın, 2010; Geçit ve Gençer, 2011; Kalra ve Baveja, 2012; Kılcan ve Çepni, 2015; Çetin ve diğ, 2015; Gökçe, 2016; Aydın ve Çelik, 2017; Turan, 2017; Alım, Şahin ve Meral, 2018; Değirmenci, 2019) katılımcıların araştırmalara konu olan kavram veya durumlarla ilgili farklı sayılarda metafor ürettikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adayları etkin vatandaşlık kavramına yönelik geliştirmiş oldukları metaforlar ortak özelliklerine göre ilişkilendirildiğinde 7 farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Benzer çalışma sonuçları incelendiğinde (Gökçe, 2016; Turan, 2017; Seferoğlu, Korkmazgil ve Ölçü, 2009; Aydın ve Çelik, 2017; Alım, Şahin ve Meral, 2018; Değirmenci, 2019) katılımcıların geliştirmiş oldukları metaforlar çeşitli özelliklerine göre farklı sayıda kategoriler altında toplandığı görülmektedir.

Metaforlar, insanların zihinsel süreç ve bilinç yapılarıyla doğrudan ilişkilidir. Araştırmada etkin vatandaşlık kavramına yönelik katılımcılar tarafından üretilen metaforlar incelendiğinde katılımcılar *etkin vatandaşlığı* çoğunlukla sorumluluk sahibi kişi, arı, ağaç, su, elmas, altın, karınca, öğretmen, tohum, çalışkan öğrenci, aktif birey, duyarlı insan, anne, güneş, örnek kişi gibi olumlu sembollerle ilişkilendirdikleri dikkat çekmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda (Ersoy, 2007; Feldmann 2007; Tuncel ve Uğur (2009), Peterson ve Knowles (2009), Göl, 2013; Keleş ve Tonga, 2014; Aydın ve Çelik, 2017) vatandaşlık ve etkin vatandaşlığa yönelik algının genellikle olumlu yönde olduğu dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak yerel ve küresel ölçekte yaşanan olay ve sorunlar, teknoloji ve bilimsel alanda yaşanan hızlı gelişmeler günümüzde etkin bireylere ve her alanda katılım oranının yüksek olduğu kişilere ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir. Hak ve sorumluluklarının farkında, bilinçli kararlar alabilen, demokratik anlayışı benimsemiş, katılımcı ve sosyal sorumluluk sahibi bireyler ülkelerin geleceği adına da önemlidir. Bu nedenle eğitim ortamlarında bireylere vatandaşlık eğitimi için gerekli bilgi, beceri ve değerler kazandırılarak etkin vatandaşlık bilinci oluşturulmalıdır.

Öneriler

- Eğitim ortamlarında sorumluluk duygusu yüksek, bilinçli ve etkin vatandaşlık becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesi adına çeşitli uygulama ve etkinliklere yer verilebilir.
- Etkin vatandaşlık bilincinin artırılması için başta coğrafya ve sosyal bilgiler öğretim programları olmak üzere diğer benzer programlarda bu amaçla ilgili bilgi, beceri ve kazanımlara daha fazla öncelik verilebilir.
- Bireylerde etkin vatandaşlık bilincinin artması için yakın çevre ve yaşam alanlarında karşılaşılan örnek durum veya olaylarla ilgili gezi ve etkinlikler yapılabilir.
- Bireylerde sorumluluk duygusu ve etkin vatandaşlık bilincinin artmasına yönelik sosyal ve çevre ile ilgili çeşitli projeler yapılabilir.
- Eğitim fakültelerinin lisans programlarında yer alan topluma hizmet uygulamaları dersi etkin vatandağlık eğitimi kapsamında yararlı uygulama ve etkinliklerde değerlendirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Examination of Prospective Teachers' Perceptions of Active Citizenship

Yavuz Değirmenci - Burak Eskici

*

Bayburt Üniversitesi

In today's complicated and rapidly-changing world, there is a need for exploratory individuals who can question, think critically, and have the ability to make conscious decisions about the present and the future. Besides, societies need citizens who are interested in the developments taking place at local and global levels, conscious of their responsibilities, sensitive about social events and problems, and can assume effective roles when needed. Therefore, education has a significant role in raising such individuals who are needed for the society, and citizenship education and approaches come into prominence.

In fact, citizenship education started with the development of the concept of citizen, and has been formed in line with the developments in the understanding of citizenship. It can be said that the fundamental changes in the understanding of citizenship are in parallel with the social, political, economic and cultural changes of societies; and therefore, each nation's understanding of citizenship and citizenship education which it applies accordingly are different from those of other nations (Ersoy, 2007). The limitations directed towards understanding of the concept of citizenship appear as determinants of the coverage of the citizenship education. Particularly, the concept of active (effective) citizenship, which we have frequently been coming across recently, is accepted as an approach with a universal coverage (Hablemitoğlu and Özmete, 2012), and is defined in different ways.

Method

In this study which examines prospective classroom teachers' metaphors

regarding the concept of active citizenship, the phenomenological design, a type of qualitative research method, was employed. This design is referred to as focusing on phenomena of which we are aware in our daily lives, but about which we do not have in depth and detailed understanding. Those phenomena can appear in such different forms as events, experiences, perceptions, concepts, tendencies and situations in the world in which we live. Therefore, the phenomenological design is a method used in studying phenomena which we are not completely foreign to, but we cannot completely conceive, either (Yıldırım and Şimşek, 2011). Phenomenological studies define the common meaning of people's experiences regarding a phenomenon or a concept (Creswell, 2016). The technique of content analysis has been used to analyze the data obtained from the participants of the research. Content analysis is a technique which is widely used in social sciences to classify the data in different ways, gathering significant concepts and themes under main groups, regulating and interpreting them in such a way to be understood by readers easily (Bilgin, 2014; Yıldırım and Şimşek, 2011).

Findings, Discussion and Results

The examination of the research reveals that the metaphors which were developed by the participants about the concept of active citizenship were grouped in 7 different categories. Those categories are: (1) "active citizenship with high social responsibility", (2) "high social responsibility as a valuable element", (3) "active citizenship as productive ID/qualification", (4) "active citizenship as a natural element", (5) "active citizenship which is open to change and sustainability", (6) "active citizenship as an element of education", and (7) "active citizenship as political participation."

Active citizenship refers briefly to the awareness of people of their duties and responsibilities in the society, and more participation of citizens from every segment of the society. The findings of the research show that the participants have defined active citizenship with such characteristics as assuming responsibilities, performing responsibilities in the society properly, and being sensitive towards social problems and qualified in many aspects. The results obtained have similarities with the findings of studies by Eryılmaz, Bursa and Ersoy (2018), İbrahimoğlu (2009), Ersoy

(2008), and Aydın and Çelik (2017). It has been observed in the research that the perceptions of the participants vary and they produce several metaphors. When the findings of similar studies are examined, it is observed that participants form metaphors in different numbers about the concepts or situations subject to the researches.

Metaphors are directly related to people's mental processes and structures of consciousness. The examination of the metaphors that were formed by the participants about the concept of active citizenship draws attention to the fact that the participants mostly related active citizenship with such positive symbols as responsible person, bee, tree, water, diamond, ant, teacher, seed, hardworking student, active individual, sensitive person, mother, sun and pacemaker. Some studies show that the perceptions about citizenship and active citizenship are generally positive (Ersoy, 2007; Feldmann 2007; Tuncel and Uğur (2009), Peterson and Knowles (2009), Göl, 2013; Keleş and Tonga, 2014; Aydın and Çelik, 2017).

As a result, the events and problems being experienced at the domestic and global scales, as well as the rapid technological and scientific developments show that there is need for individuals who are more active and have a high participation rate in any field. Having individuals who are aware of their rights and responsibilities, can make conscious decisions, assume a democratic understanding, have participatory and social responsibility are of significant importance for futures of countries. Therefore, individuals should be given the necessary information, skills and values about citizenship education in educational environments, so that a consciousness of active citizenship can be established.

Kaynakça / References

Akbaş, Y. ve Uzunöz, A. (2011). Kavramsal değişim yaklaşımına dayalı coğrafya öğretimi: bir uygulama örneği. *e-Journal of New World Sciences Academy*. 6 (2), 1659-1678.

Akturan, U. ve Esen, A. (2008). *Fenomenoloji. Nitel araştırma yöntemleri*, (Edit: Baş, T. ve Akturan, U.). Ankara: Seçkin yayıncılık.

Akyol, Y. ve Özünal, S. (2015). Ortaokul Türkçe ders kitaplarının etkin vatandaş yetiştirme açısından incelenmesi. *Journal of Language and Literature Education,* 14, 193-211.

Alım, M., Şahin, İ. F. ve Meral, E. (2018). Coğrafya öğretmen adaylarının (pedagojik formasyon) öğretmen kavramına ilişkin algıları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 22 (2), 1113-1127.

Aydın, F. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 10 (3), 1293-1322.

Aydın, M. ve Çelik, T. (2017). Ortaokul öğrencilerinin etkin yurttaşlık ve hukuk kuralları kavramlarına yönelik metaforik algılarının incelenmesi. *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi,* 42, 29-43.

Bednarz, S. W. (2003). Citizenship in Post-9/11 United States: A role for geography education? *International research in Geographical and Environmental Education*, 12 (1), 72-80.

Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi.* Ankara: Siyasal kitabevi.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Pegem yayınları.

CDÖP (2018). *Coğrafya dersi öğretim programı.* Ankara: Milli eğitim bakanlığı ortaöğretim genel müdürlüğü.

Chistolini, S. (2013). Knowledge of the earthquake and school education in the perspective of active citizenship. *Journal of US-China Public Administration*, 10 (7), 690-700.

Council of EU. 2009. *Council conclusions of 12 may 2009 on a strategic framework for European Cooperation in education and training ('ET 2020').* OJ C, 119, May 28.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni.* (Çev. Edit. Bütün, M. ve Demir, S. B.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çermik, F., Çalışoğlu, M., ve Tahiroğlu, M. (2016). Sınıf öğretmenlerinin küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 11 (3), 775-790.

Çetin, T., Kılcan, B., Güneş, C. ve Çepni, O. (2015). Examining secondary school students' perceptions of the concept of migration: A qualitative study. *International Journal of Education*, 7 (3), 97-120.

Çevik-Kansu, C. (2015). *İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinde etkin vatandaşlık eğitiminin etkililiği.* Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Samsun.

Değirmenci, Y. (2019). An examination of metaphors regarding the concept of "natural disaster" developed by prospective classroom teachers. *International Journal of Geography and Geography Education,* 39, 83-94.

Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Eryılmaz, Ö., Bursa, S., Ersoy, A. F. (2018). Social studies teachers' and students' perceptions of active citizenship and non-governmental organisations. *International Online Journal of Educational Sciences*, 10 (2), 258-276.

Feldmann, D. (2007). Citizenship education: Current perspectives from teachers in three states. *Educational Research Quarterly*, 30 (4), 3-15.

Geçit, Y. ve Gençler, G. (2011). Sınıf öğretmenliği 1. sınıf öğrencilerinin coğrafya algılarının metafor yoluyla belirlenmesi (Rize Üniversitesi örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi,* 23, 1-19.

Gökçe, N. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin metaforları. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*. 3 (9), 121-134.

Göl, E. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık tutum düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırşehir.

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54.

Hoskıns, B. (2006). *Draft framework on indicators for active citizenship.* Ispra: CRELL.

İbrahimoğlu, Z. (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının etkin vatandaş tanımları ve etkin vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersine yükledikleri rol. A. Şişman ve diğ. (Edit.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, demokrasi, vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi sempozyumu bildiriler kitabı*. Uşak Üniversitesi.

Kalra, M. B. ve Baveja, B. (2012). Teacher thinking about knowledge, learning and learners: a metaphor analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences,* 55, 517-326.

Kara, C., Topkaya, Y. ve Şimşek U. (2012). The place of active citizenship education in the social studies curriculum. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal of World of Turks,* 4(3)147-159.

Keleş, H. ve Tonga, D. (2014). Öğrencilerin vatandaşlık bilincini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 61-85.

Kennedy, K. J. (2007). Student constructions of 'active citizenship': what does participation mean to students? *British Journal of Educational Studies*, 55 (3), 304-324.

Kılcan, B. ve Çepni, O. (2015). A qualitative examination of the perceptions of the eight grade students regarding the concept of environmental pollution. *Journal of International Environmental Application & Science*, 10(2), 239-250.

Mahlios, M. ve Maxson, M. (1998). Metaphors as structures for elementary and secondary preservice Teachers' thinking. *International Journal of Educational Research*, 29, 227-240.

Martın, L. ve Chiodo, J. (2007). Good citizenship: what students ın rural schools have to say about ıt. Theory and research in social education, 35 (1), 112- 134.

MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı.* Milli eğitim bakanlığı. Ankara.

Miles, M. B., ve Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis.* London: Sage.

Morgan, G. (1997). *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor*. Gündüz Bulut (Çev.) İstanbul: Mess Yayın.

NCSS. (2014). National council for the social studies. Retrieved from https://www.socialstudies.org/positions/human_rights_education_2014. Erişim Tarihi: 22.12.2018.

Patrick, J. J. (2003). Essential elements of education for democracy: What are they and why should they be at the core of the curriculum in schools? http://www.civiced.org/pdfs/EEOEforDemocracy.pdf. Erişim Tarihi: 20.12.2018.

Peterson, A. ve Knowles, C. (2009). Active citizenship: A preliminary study into student teacher understandings. E*ducational Research*, 51(1), 39- 59.

Phıllıps, L. (2011). Possibilities and quandaries for young children's active citizenship. *Early Ducation and Development*, 22(5), 778-794.

Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55,459-496.

Saban, A. (2009). Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 281-326.

Seferoğlu, G., Korkmazgil, S. ve Ölçü, Z. (2009). Gaining insights into teachers' ways of thinking via metaphors, *Educational Studies*, 35 (3), 323-335.

Shaw, D. M. ve Mahlios, M. (2008). Pre-Service teachers' metaphors of teaching and literacy. *Reading Psychology*, 29 (1), 31-60.

Şimşek, U., Tıkman, F., Yıldırım, E. ve Şentürk, M. (2017). Sosyal bilgiler ve sınıf eğitimi öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık eğitimi: Nitel bir çalışma. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 913-925.

Tuncel, G. ve Uğur, A. C. (2009). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin "küresel vatandaşlık" kavramına yükledikleri anlamlar üzerine bir değerlendirme, I. Uluslararası Avrupa Birliği, *demokrasi, vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi sempozyumu bildiriler kitabı*. Uşak Üniversitesi.

Turan, İ. (2017). Sınıf öğretmeni adayların nükleer santralle ilgili metaforları. *International Journal of Economic Studies*, (4), 569-579.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.

Zepke, N. (2013). Lifelong education for subjective well-being: how do engagement and active citizenship contribute? *International Journal of Lifelong Education*, 32 (5), 639-651.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Değirmenci, Y. ve Eskici, B. (2019). Öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık algılarının incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 232-256. DOI: 10.26466/opus.537074.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 24/04/2019

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Gerçekleştirdikleri Mesleki Uygulamalarda ve Aldıkları Kararlarda Çocukların Katılım Hakkını Dikkate Alma Durumları

DOI: 10.26466/opus.538109

*

Ercüment Erbay*- Ertuğrul Hatipoğlu**

* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara / Türkiye
E-Posta: ercumenterbay@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-3760-0224

** Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara / Türkiye
E-Posta: ertugrulhatipoglu18@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2153-4039

Öz

Bu çalışmanın amacı sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulama süreçlerinde çocukların katılım hakkını dikkate alma durumlarını incelemek ve çocuk katılımının önündeki engelleri ortaya koymamaktadır. Nicel araştırma desenine dayalı olarak tasarlanan çalışmada araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 36 maddeden oluşan soru formu kullanılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının meslek örgütlerinden birisi olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'ne (SHUDER) üye sosyal hizmet uzmanları ile bu çalışma yürütülmüş ve 243 sosyal hizmet uzmanına ulaşılmıştır. İstatistiksel analizler SPSS programında yapılmış olup kategorik değişkenler sıklık ve yüzdesel değerlerle ifade edilmiştir. İlişki analizlerindeyse ki-kare testi kullanılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarına göre çocuk katılımının önündeki en büyük engel kurumsal yapıdır. Standartlaştırılmış prosedürler ve kurumların hiyerarşik yapısı çocuk katılımını engellemektedir. İş yoğunluğu nedeni ile çocuklarla iletişim kurmak ve fikirlerini almak zorlaşmaktadır. Çalışılan kurumlarda çocuklarla görüşme yapılabilecek uygun, çocuk dostu alanlar bulunmaması bir diğer engeldir. Ayrıca mesleki uygulamalarda süpervizyon eksikliğinin katkısının olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan çocukların isteksizliği ve kendilerini iyi ifade edememeleri çocuk katılımının önündeki diğer engeller olarak sıralanmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının ağır çalışma koşulları ve kurumsal yapıların çocuk dostu olmaktan uzak oluşu çocukların katılım hakkının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla görüşme yapabilme becerilerinin artırılmasına yönelik eğitimler, inceleme süreçlerine daha fazla vakit ayırmasına imkan sağlayacak istihdam politikaları çocuk katılımına pozitif etki sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal hizmet uzmanı, Sosyal hizmet uygulaması, Çocuk katılımı*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 00/00/2019

Social Workers' Professional Practices and Decisions on the Right of Participation of Children in Their Decisions

*

Abstract

The aim of this study is to determine the status of social workers in considering the right of children to participate in the professional implementation process and the obstacles to child participation. A questionnaire consisting of 36 items was used in the study which was designed based on quantitative research design. Social work experts, one of the professional organizations of social workers, have been working with members of social services experts and 243 social workers have been reached. Statistical analyzes were performed in SPSS program and categorical variables were expressed with frequency and percentage values. Chi-square test was used for correlation analysis. According to social workers, the biggest obstacle to child participation is the institutional structure. Standardized procedures and the hierarchical structure of institutions prevent child participation. It is difficult to communicate with children and get their ideas due to the intensity of work. It is another obstacle that there are no suitable child friendly areas in which the children can be interviewed. In addition, it is stated that lack of supervision in professional practices contributes. On the other hand, the unwillingness of children and their inability to express themselves well are other obstacles to child participation. The heavy working conditions of social workers and the fact that institutional structures are far from being child friendly constitute a big obstacle to children's right to participate. Trainings to increase the ability of social workers to talk with children, and employment policies that will allow them to spend more time on review processes will have a positive impact on child participation.

Keywords *Social worker, Social work practice, Child participation*

Giriş

Çocuklar; geleneksel bakış açısına göre savunmasız, korunması gereken, henüz yetişkinlik öncesi dönemde yaşayan, zihinleri ebeveyn, öğretmen ve devlet tarafından doldurulması gereken canlılar olarak görülmekteydi (Akbaş ve Atasü-Topçuoğlu, 2009). 1900'lerin başlarına kadar çocukluk ve gençliğin yetişkinlikten farklı olarak algılandığını söylemek zordur. Çocukluğun özel koruma gerektiren bir gelişim dönemi olduğu geç kabul gördüğü için, uzun yıllar çocuklar küçük yetişkinler olarak görülmüştür (little adults). Öyle ki Antik Çağ'da ve Orta Çağ'da çocuklar yedi yaşından itibaren yetişkinler dünyasına katılmış, yetişkinler ile aynı kıyafetleri giymiş ve aynı oyunları oynamışlardır (Neydim, 2006). Ayrıca çocukların görüşleri, çocuk refahı politikalarının geliştirilmesinde ve sunulmasında dikkate alınmamakta, çocukların bakım ve korunmasına yönelik politikalar yetişkin uzmanlar tarafından tasarlanmakta, çocuklar ise pasif faydalanıcılar olarak görülmekteydi (Bessell, 2011).

Çocukların özel gereksinimleri olan ayrı bir toplumsal grup olduğunun bütünüyle kabul edilmesi 20. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. 19. Yüzyılda ortaya çıkan sanayileşme olgusu, toplumsal yapıyı temelinden değiştirmiş ve ortaya çıkan ekonomik ilişki kalıpları, çocukluğun ayrı gelişim dönemi olduğunun tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Çağdaş toplumların ortaya çıkarttığı yapı içerisinde, çocukların eğitilmeleri, karmaşık toplum gereksinimlerine yanıt verecek düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekliliği, çocukları yetişkinlikten ayrıştırılmasını ve özel gereksinimler tanımlanarak korunmasını gerektiğini ortaya çıkartmıştır (Karataş ve Acar, 2008). Çocukluk tanımında radikal bir yaklaşım Postman (1995)'ın çalışmalarıyla başlamıştır. Ona göre çocukluk biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir inşadır. Çocukluğun kronolojik bir dönem olarak değerlendirilmesi sonucunda, çocuğun gelişim aşamalarını merkeze alan ve her aşamadaki yetersizliklerine odaklanan paternalist görüş, çocukların yetişkinlerden alt bir sınıfa indirgenmesine neden olmaktadır. Ayrıca modern çocukluk paradigması, gelişim kuramlarındaki çocukluk algısı (çocukların fiziksel, bilişsel ve duygusal bir yetersizlik hali olarak varsayılması) çocukların koruma altına alınmasını temel alan güvenlikçi yaklaşımlar ile kamusal alandan dışlanarak ev gibi özel alana ya da okul gibi denetime tabi tutulan

kamusal alanlarda sıkışmasına temel oluşturmuştur. Bu etkenler çocukların katılımını engelleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Yağcıoğlu, 2016).

Çocukluk paradigmasındaki yeni yaklaşımlar ile çocuklar, hizmetlerin sunumuna aktif olarak katılabilen, ahlaki ve yasal hakları olan sosyal aktörler olarak kabul edilmektedir (Van Bijleveld, Dedding, ve Bunders-Aelen, 2014). Çocukluğa bakış açısındaki bu dönüşüm, çocuk koruma ve çocuk refahı alanlarında aktif katılımın önünü açmış, çocukların hakları olduğunu kabul eden ve bu hakları içinde yaşadıkları ailede ve toplumda kullanan bireyler olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Bu yaklaşımla birlikte mesleki değerlendirmeler ve uygulamalar boyunca çocuğun bakış açısının göz önünde tutulmasına odaklanan çocuk merkezli (Health, 2000) yaklaşımın temelleri atılmıştır (Winter, 2011). Modern çocuk refahı uygulamaları ve çocuk koruma hizmetleri çocuk merkezli bir yaklaşım çerçevesinde yürütülmelidir ve bu hizmetlerin temelini çocuk katılımı oluşturmalıdır.

Birçok bilimsel çalışma, katılım hakkının çocukların gelişimi üzerine özellikle koruma altındaki çocukların gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Barnes, 2011; McLeod, 2007; Munro, 2001; Vis, Strandbu, Holtan, ve Thomas, 2011). Barnes (2011) çocukların kendi hayatları ile ilgili alınan kararlarda katılım gösterebilmelerinin, alınan kararlarla ilişkili ve bağlı hissetmelerine yardımcı olduğunu ve bununda çocuklarla ilgili alınan kararların hayata geçirilmeside, çocukların daha duyarlı ve etkili çaba gösterdiklerinden bahsetmektedir. Özellikle bakım ve koruma sistemi içerisinde çocukların kendilerini güçsüz hissetmeleri ve gelecek planlaması konusunda sınırlı katılımları göz önünde bulundurulduğunda, mesleki müdahalelerin etkinliğinin ve verimliğinin yükselmesinde önemli bir etken olarak çocukların katılımı karşımıza çıkmaktadır (Munro, 2001). Ayrıca katılım, çocukların benlik saygılarının artmasını sağlamakta ve hayatları üzerinde kontrol hislerini güçlendirmektedir (McLeod, 2007; Vis, Strandbu, Holtan, ve Thomas, 2011).

Çocuk katılımı nedir?

Katılım; insanların kendilerini etkileyen kararlara ve süreçlere; bilgi alma, danışma, yönetme, karar alma ve eyleme geçme gibi unsurları da içine alacak şekilde dahil olmasıdır (Parlak, 2011). Benzer şekilde Hart (1992) katılımı, kişinin hayatını ve içinde yaşadığı topluluğun işleyişini etkileyen karar alma süreçlerinde etkili olabilmesi olarak açıklamaktadır.

Katılım hakkına ilk defa uluslararası bir bildiride yer vermesi ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların katılım hakkına temel oluşturan yasal düzenlemedir (Akyüz, 2001). Çocuğun katılım hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. Maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

Madde 12 – Her çocuk, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir.

Ancak çocuk katılımının kapsamının anlaşılması için daha fazla açıklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Sinclair (2004), yeni kavramların ve fikirlerin uygulamaya dönüştürülmesinde belirsizliğin olabileceğine dikkat çekmekte ve çocuk katılımı kavramının çoklu boyutluluğuna vurgu yaparak, doğru anlaşılabilmesi için dört özelliği açıklamıştır. İlk olarak çocuk katılımı yetişkinler ve çocuklar arasındaki güç paylaşımı seviyesine odaklanmaktadır. Hart (1997) tarafından teorize edilen katılım merdiveninde olduğu gibi son basamakta çocuklar süreci başlatır, ihtiyaç hissettikleri zamanlarda ve konularda yetişkinlerden yardım isteler. Güç ve kontrol çocukların elindedir. Çocuk katılımında ikinci özellik, çocukları ilgilendiren kararlarda farklı odakları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu odaklar arasında en göze çarpan fark özel ve kamusal kararlardır. Özel kararlar aile içerisindeki karar alma süreçlerini ifade ederken, kamusal kararlar kamu hizmetleri konusundaki kararlarda çocukların süreçlerde etkisi ile ilgilidir. Böylece katılım hem kamusal hem de özel alanda göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur. Üçüncü olarak çocukların katılımı farklı formlarda ve birbirinden farklı karakterde aktivite ile gerçekleşebilir. Tek seferlik danışmanlıklar ya da daha uzun bir sürece yayılan danışmanlıklarla oluşabilirken, çocuk meclisleri gibi kurumsal düzeyde de gerçekleşebilir. Çocuk katılımında önemli bir diğer unsur ise çocukların homejen bir grup olmamasından

kaynaklanmaktadır. Yaş, cinsiyet, engel durumu, etnik köken, ya da sosyo ekonomik düzey çocukların diyalog ve içerme süreçleri için farklı tasarlanmış yolları gerektirmektedir.

Benzer şekilde Franklin ve Sloper (2005), çocuk katılımı tanımların belirsizlik içerdiğini ifade etse de, belli başlı özelliklerin katılımın anlayışı üzerine ortak noktalar olabileceğini ifade etmiştir. Bu özellikler, ilk olarak çocuğun alınacak kararın içeriği ve olası seçenekleri hakkında bilgisinin olması gerektiğidir. İkincisi, çocukların fikirlerini ve isteklerini ifade etme olanaklarının olması gerekliliği ve son olarak çocuğun düşüncelerinin ve fikirlerinin karara etkide bulunması gerektiğini ifade etmektedir.

Sosyal Hizmet ve Çocuk Katılımı

Çocukların kendilerini etkileyen kararlarda ve çocuk hizmetlerinin sunumunu sağlayan kuruluşlara katılımı son yıllarda hükümetlerin uluslararası, ulusal ve yerel düzeyde önceliği haline gelmiştir. Türkiye'de 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun dördüncü maddesinde katılım konusuna dikkat çekmektedir: Çocuğun yaşama, gelişme ve korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması ve çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımının sağlanması" yasanın dayandığı temel ilkeler arasında yer almaktadır.

Çocukların katılımına yapılan vurgu, sosyal hizmet mesleği içerisinde de katılım konusunun güncelliğini artırmaktadır. Müracaatçı katılımı (client participation) üzerine yapılan çalışmaların yaygınlaşması bunun en önemli işaretidir. Sosyal hizmet mesleği, doğrudan toplumsal refahı artırmaya çalışır ve bu onun ayırıcı özelliklerinden biridir. Mesleğin temelindeki felsefe, katılım konusunun mesleki uygulama içinde olmazsa olmaz bir yere sahip olmasını gerektirmektedir. Sosyal hizmet mesleğinde müracaatçıların sosyal işlevselliklerini yeniden sağlamaya ve müracaatçıyı güçlendirmeye çalışırken, alışılagelmiş bir yardım ilişkisinin ötesinde birlikte değişime ve müracaatçının kendi kendine karar vermesi (self determinasyon) ilkesine bağlı kalınır (Karataş ve Acar, 2008). Söz konusu ilke, sosyal hizmet profesyonelleri tarafından önemli bir sosyal hiz-

met değeri olarak tanımlanmaktır (Yıldırım ve Başer, 2019). Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirdikleri mesleki uygulamalarda katılım olmazsa olmaz bir konumdadır.

Çocuk katılımı üzerine yapılan araştırmalarda, katılımın artırılmasının müracaatçıları güçlendireceği bir klişe haline gelmiş (Bessant, 2004), ancak retorikten pratiğe dönüşümün de bir o kadar zor olduğu vurgulanmıştır (Vis ve Thomas, 2009). Çocuk katılımı araştırmaları, genellikle koruma altındaki çocukların inceleme süreçlerine, aile ile gerçekleştirilen oturumlara ve mahkeme süreçlerinde alınan kararlara bakılarak incelenmektedir (Vis ve diğ., 2011). Çalışmaların bazıları çocukların karar alma süreçlerinde yer alıp almadıklarına odaklanırken (Thomas, 2005; Thomas ve O'Kane, 1999), bir grup araştırma çocuklarının katılımının alınan kararlarda etkili olup olmadıkları incelemekte (Bell, 2002; Vis ve Thomas, 2009), bazı araştırmalar ise katılımı pozitif etkileyen, uygulama, politika ve yaklaşımları incelemektedir (Hill, Davis, Prout, ve Tisdall, 2004; Sanders ve Mace, 2006). Çocuk katılımı prevalansını inceleyen çalışmalara bakıldığında, Norveç'te çocuk koruma sistemindeki vakaları inceleyen çalışmada, çocukların etkili katılımının yaklaşık %30 olduğuna ulaşılmıştır. Çocukların bir ya da daha fazla türde ihmal-istismar geçmişi olması katılım ihtimalini düşürmektedir (Vis ve Thomas, 2009). İngiltere'de yapılan bir diğer çalışmada, anne-babası boşanma sürecinde olan çocukların, duruşmalar süresince kendi gelecekleri hakkında planlara katılım oranları %36 olarak bulunmuştur. Ayrıca erkek çocukların %48'i kendi görüşlerinin alınan kararlarda etkili olduğunu düşünürken, kız çocuklarında bu oran %27'dir (Timms ve Thoburn, 2003). Bir diğer araştırmada, yöneticilerinin çocuk katılımına bakış açılarında pozitif bir değişim olduğunu ancak bunun uygulamalara yansımadığını göstermektedir (Thomas, 2005). Öte yandan çocukların karar alma kurullarının ve vaka konferanslarının öneminin farkında olduğu ancak, toplantıların kendileri için rahat olmayan, negatif ve sıkıcı bir ortam olarak gördükleri için katılmadıklarına dikkat çekmektedir (Voice for the Child in Care, 2004). Bu nedenle çocukların katılımının etkili şekilde artırılması ve hayata geçirilmesi için süreçlerin çocuk dostu (child friendly) bir yapıda tasarlanması ve katılımın tek bir eylem yerine bir süreç olarak görülmesi gerekmektedir (Thomas ve O'Kane, 1999; Vis ve dig., 2011). Türkiye'de çocukların katılım oranlarını inceleyen istatistiksel bilgi olmamasına

rağmen, Erbay (2016) Türkiye'nin, çocukların katılım haklarının gerçekleşmesi açısından önemli eksikliklerin bulunduğunu ifade etmiştir. Topçu (2016) ise, çocukların belirli gündemlere ilişkin olarak görüşlerine başvurulan pasif bir grup olarak görüldüğünü ve katılım hakkının hayata geçirilmesine yönelik politika ve uygulamalarda yetişkin bakış açısının ağırlıkta olduğunu vurgulamıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de sosyal hizmet kuruluşlarında görev yapmakta olan sosyal hizmet uzmanlarının, gerçekleştirdikleri mesleki uygulamalarda çocukların katılım hakkını dikkate alma durumlarını ve çocuk katılımını engelleyen durumların ne olduğuna ilişkin görüşlerini incelemektir.

Yöntem

Bu çalışmanın metodolojik yönelimi, genellenebilirliği sağlamak amacıyla niceliksel araştırma deseni temelinde tasarlanmıştır. Araştırma bu biçimiyle betimsel bir araştırmadır. Araştırma genel tarama modeline uygun şekilde yapılandırılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya ulaşmak amacıyla, evreninin tümü ya da ondan alınacak bir grup üzerinde yapılan çalışmalarda kullanılan modeldir (Karasar, 2009). Bu çalışma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyon'undan gerekli izin alınmıştır.

Çalışma Evreni ve Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'de çeşitli kurumlarda görev yapmakta olan sosyal hizmet uzmanları oluşturmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarına, meslek örgütleri olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'ni aracılığı ile ulaşılmıştır. 243 Sosyal hizmet uzmanının araştırmaya katılım sağlamıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerini toplamak amacı ile literatür incelenmiş ancak sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında çocuk katılımını dikkate

alma durumlarını ölçen bir araca rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırmacılar tarafından literatürdeki bilgiler ve araştırmanın amaçları ışığında bir görüşme formu hazırlamıştır. Görüşme formunda ilk beş soru demografik bilgileri içermekte ve görüşmecilerin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve çocuk sahibi olma durumlarını incelemektedir. Diğer sorular mesleki uygulamalar sürecinde çocuk katılımını incelemektedir. Veriler araştırmacılar tarafından, sosyal hizmet uzmanları ile yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Bir anket ortalama 15 dakikada tamamlanmıştır. Veri toplama süreci 2018 yılının Ocak-Haziran ayları arasında gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

İstatistiksel analizler için SPSS v. 23 programında yararlanışmış ve p<,05 istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Çalışmada kategorik değişkenler yüzde ya da sıklık değerleriyle, değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde ise ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular

Sosyal hizmet uzmanlarının demografik bilgilerine ilişkin dağılımları tabloda (Tablo 1) görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının %56,4'ü 26-35 yaşında, %59,1'i kadın, %55,4'ü evli, %40,2'sinin çocuğu bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının %26,9'u 1-3 yıldır uzmanlık yapmakta, %57,1'i Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığındadır.

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında çocuk katılımını inceleyen sorulara ilişkin verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 2'de görülmektedir. Buna göre, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları ile ilgili olarak çalıştıkları kurumlarda eğitim aldıklarını (%78,9) bunun yanında büyük kısmı kişisel girişimler ile mesleki gelişimi sağlamak amacıyla eğitimlere katıldıklarını bildirmişlerdir (%67,9). Sosyal hizmet uzmanlarının iş yoğunluğu göz önüne alınarak, mesleki müdahalelerinde çocuklarla güven ilişkisi kurma konusunda sorunlar olduğu görülmektedir. Uzmanların yaklaşık dörtte biri yeterli vakitlerinin olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 1. Sosyodemografik ve Mesleki Bilgiler

		n	%
Yaş	25 yaş ve altı	31	14,1
	26-35 yaş	124	56,4
	36-45 yaş	37	16,8
	46 yaş ve üstü	28	12,7
Cinsiyet	Kadın	143	59,1
	Erkek	99	40,9
Medeni durum	Bekar	93	38,4
	Evli	134	55,4
	Eşi vefat etmiş	3	1,2
	Boşanmış	11	4,5
	Birlikte yaşama	1	0,4
Çocuk durumu	Evet	97	40,2
	Hayır	144	59,8
Eğitim durumu	Lisans	162	66,9
	Yüksek lisans	77	31,8
	Doktora	3	1,2
Sosyal hizmet uzmanlığı süresi	1-3 yıl	64	26,9
	4-6 yıl	59	24,8
	7-10 yıl	41	17,2
	11-20 yıl	45	18,9
	20 yıldan fazla	29	12,2
Çalışılan kurum	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	137	57,1
	Sağlık Bakanlığı	45	18,8
	Adalet Bakanlığı	15	6,3
	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı	2	,8
	Belediye	4	1,7
	Sivil Toplum Örgütü	9	3,8
	Özel Kuruluş	12	5,0
	Diğer	16	6,7

Uzmanların neredeyse tamamı mesleki müdahaleler süresince, çocukları fikirleri açıklamaları için desteklediklerini ifade etmişlerdir. Uzmanlara göre, çocukların neredeyse yarısı haklarının farkında değillerdir (%43,6). Katılımcıların neredeyse tamamı çocuklarla iletişim kurarken, onların anlayacağı bir dil kullanmaya dikkat ettiklerini, yaşlarına uygun olarak farklı teknikler ve araçlar kullandıklarını ifade etmişler. Bu araçlar

arasında en sık kullandıkları resim çizmek (%59,9), oyun oynamak (%59,9), çocukların ilgisini çekebilecek kitap ve spor dalları (%58,3) hakkında konuşmaktır. Bunları psikodrama teknikleri (%31,8) ve mektup yazma (%21,1) etkinliği takip etmektedir. Uzmanların, çocukların fikirlerini almak ve katılımlarını artırmak için elektronik ve çevrimiçi ağlardan faydalanma oranları %17,6 seviyesindedir. Çocuklarla görüşmeler esnasında sözel olmayan iletişime dikkat etme oranı oldukça yüksek ve sonraki görüşme için çocukları destekleme seviyesi %98,3 olarak belirtilmiştir. Uzmanlar, çocukları sürece ilişkin olarak dürüst şekilde bilgilendirdiklerini ifade ederken, çocuklarla görüşme yapabilme yetkinliklerini iyi olarak değerlendirenler %49,9 seviyesindedir. Çocukları ilgilendiren mesleki kararlarda onların görüşleri önemsediğini ifade edenlerin oranı %74, bunu çocuğa bildirme oranı ise %87 seviyesindedir. Uzmanların büyük çoğunluğuna göre çocuklar fikirlerinin kararlarda etkili olduğunu konusunda anlaşılır şekilde bilgilendirilmekte, fikirlerinin önemsendiğini hissetmekte ve bunlar mesleki raporlarına yansıtılmaktadır. Ayrıca hane ziyaretlerinde de çocukların görüşlerini alma, onları fikirlerini açıklamaları konusunda destekleme ve uygun ortamı oluşturmaya dikkat etmede uzmanların büyük çoğunluğu başarılı olduğunu ifade etmiştir. Uzmanlar tarafından çocukların yaklaşık yarısı vaka toplantılarına davet edilirken, çocukların planlama süresine dahil olması nispeten daha yüksek bir seviyedir (%89,1). Uzmanların çalışma ortamına ilişkin görüşlerinde ise, kurumların çocuklarla görüşme için uygun olduğunu söyleyenlerin oranı %53,9'dur. Uzmanların yaklaşık üçte ikisi çalışma ortamlarını çocuk dostu bir yapıya dönüştürmek için girişimlerde bulunduğunu ifade etmiştir (%73,4). Uzmanlara göre çocuk katılımının önündeki en büyük engel kurumsal yapıdır. Ayrıca mesleki uygulamalarda süpervizyon eksikliğinin etkili olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan çocukların isteksizliği ve kendilerini iyi ifade edememeleri diğer engeller olarak sıralanmıştır.

Tablo 2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamalarında Çocuk Katılımına İlişkin Görüşleri

		n	%
Meslekle ilgili kurumda eğitim alma	Evet	191	78,9
	Hayır	51	21,1
Meslekle ilgili kişisel eğitim alma	Evet	161	67,9
	Hayır	76	32,1
Sosyal hizmet müdahalelerinde çocukla güven ilişkisi kurmada vakit yeterliliği	Evet	59	24,5
	Hayır	55	22,8
	Kısmen	127	52,7
Sosyal hizmet uygulamalarında çocukların fikirlerini açıklamasında destekleme	Evet	240	99,6
	Hayır	1	0,4
Çocukların haklarının farkında olduğunu düşünme	Evet	18	7,5
	Hayır	105	43,6
	Kısmen	118	49,0
Çocukların haklarının bilincinde olduğunu düşünme	Hayır	142	58,9
	Kısmen	99	41,1
Çocuklarla görüşmede onların yaşına uygun, anlaşılır dil kullanımına dikkat etme	Evet	238	98,3
	Kısmen	4	1,7
Çocuklarla görüşmede onların yaşına uygun farklı teknikler kullanma	Evet	228	94,2
	Hayır	14	5,8
Kullanılan teknik	Resim çizmek	145	59,9
	Mektup yazmak	51	21,1
	Oyun oynamak	145	59,9
	Psikodrama/rol play	77	31,8
	Kitaplar ya da spor hakkında konuşmak	141	58,3
	Diğer	17	7,0
Çocukların fikirlerini almak, katılımlarını sağlamak için elektronik imkanlardan yararlanma	Evet	42	17,6
	Hayır	197	82,4
Çocuklarla görüşmelerde sözel olmayan iletişime dikkat etme	Evet	216	89,3
	Hayır	2	,8
	Kısmen	24	9,9
Çocukları bir sonraki görüşmeye katılımı için destekleme	Evet	237	98,3
	Hayır	4	1,7
Çocukları sürece ilişkin dürüst şekilde bilgilendirme	Evet	200	83,0
	Kısmen	41	17,0
Çocuklarla görüşme yapabilme yetkinliğini değerlendirme	İyi	120	49,6
	Orta	119	49,2
	Kötü	3	1,2
Alınan kararlarda çocukların görüşlerini önemseme	Çok	179	74,0
	Orta	62	25,6
	Az	1	,4
Alınan kararlarda çocukların görüşlerinin önemsendiğini çocuğa bildirme	Evet	210	87,1
	Hayır	31	12,9

Gerçekleştirilen uygulamalar hakkında çocukları anlaşılır şekilde bilgilendirme	Evet	235	97,1
	Hayır	7	2,9
Uygulamalarda çocuklar kendi fikirlerini önemsendiğini hissetmesi	Evet	233	96,3
	Hayır	9	3,7
Sosyal inceleme raporlarında çocukların görüşlerine yer verme	Evet	231	95,9
	Hayır	10	4,1
Hane ziyaretlerinde çocukların görüşlerini alma	Evet	233	96,3
	Hayır	9	3,7
Hane ziyaretlerinde çocuğun aile içinde kendini ifade etme durumuna, katılımına dikkat etme	Evet	233	97,1
	Hayır	7	2,9
Hane ziyaretlerinde çocukların fikirlerini açıklayabileceği ortam oluşturma	Evet	231	95,9
	Hayır	10	4,1
Vaka toplantılarına çocukları davet etme	Evet	108	45,4
	Hayır	130	54,6
Vaka toplantılarından önce çocukla iletişime geçme	Evet	171	71,5
	Hayır	68	28,5
Sosyal hizmet uygulamasının planlama sürecinde çocukları dahil etme	Evet	213	89,1
	Hayır	26	10,9
Çalışılan kurumda çocuklar görüşme için uygun ortam olma	Evet	130	53,9
	Hayır	111	46,1
Çalışma ortamının çocukların fikir açıklaması için uygunluğu	Evet	125	52,1
	Hayır	115	47,9
Çalışma ortamında çocukların karar alma mekanizmalarına katılımını artırmak için girişim olma	Evet	177	73,4
	Hayır	64	26,6
En büyük engeller	İş yoğunluğu	150	62,0
	Zamansızlık	92	38,0
	Standartlaştırılmış prosedürler	180	74,4
	Çocukla aramızdaki güç eşitsizliği	24	9,9
	Çocukların isteksizliği	58	24,0
	Çocukların kendilerini iyi ifade edememesi	37	15,3
	Süpervizyon eksikliği	81	33,5
	Diğer	27	11,2

Sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyetlerine göre çocukların katılım hakkını dikkate alma durumları Tablo 3'te incelenmiştir. Çocuk katılımını artırılması için elektronik imkânlardan yararlanma, alınana kararlarda çocukların görüşlerini dikkate alma, kararlar hakkında çocukları bilgilendirme ve vaka toplantılarına davet etmede cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Erkeklerin çalışma ortamları, kadınların çalışma ortamlarına göre çocukların fikirlerini açıklamaları için daha uygundur. Ayrıca erkek sosyal hizmet uzmanları çocukların katılımını

artırmak için çalışma ortamında değişiklik yapmak konusunda daha ön plandadırlar.

Tablo 3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Cinsiyetine Göre Değişkenlerin Analizi

		Cinsiyet				**X^2**	**p**
		Kadın		**Erkek**			
		n	**%**	**n**	**%**		
Çocukların fikirlerini almak, katılımlarını sağlamak için elektronik imkanlardan yararlanma	Evet	22	15,4	20	20,8	1,177	**0,268**
	Hayır	121	84,6	76	79,2		
Alınan kararlarda çocukların görüşlerini önemseme	Çok	110	76,9	69	70,4	1,292	**0,256**
	Orta	33	23,1	29	29,6		
Alınan kararlarda çocukların görüşlerinin önemsendiğini çocuğa bildirme	Evet	126	88,1	84	85,7	0,123	**0,726**
	Hayır	17	11,9	14	14,3		
Vaka toplantılarına çocukları davet etme	Evet	59	41,5	49	51,0	2,082	**0,149**
	Hayır	83	58,5	47	49,0		
Çalışma ortamının çocukların fikir açıklaması için uygunluğu	Evet	57	40,1	68	69,4	19,874	**0,000***
	Hayır	85	59,9	30	30,6		
Çalışma ortamında çocukların karar alma mekanizmalarına katılımını artırmak için girişim olma	Evet	96	67,1	81	82,7	7,182	**0,007***
	Hayır	47	32,9	17	17,3		

Sosyal hizmet uzmanlarının meslekte geçirdikleri süre, çocuk katılımına ilişkin birçok değişkeni etkilemektedir. Uzmanların mesleklerinde tecrübe kazanmaları ile alınan kararlarda çocuğu bilgilendirme, vaka toplantılarına davet etme, çalışılan ortamı çocuk dostu bir çerçevede düzenleme ve süre ile doğru orantılı olarak katılımı artırıcı girişimlerde bulunma sayıları daha fazladır ve istatistiksel olarak anlamlı bir farka sahip olduğunu görülmektedir (Tablo 4).

Sosyal hizmet uzmanlarının medeni durumları ve çocuk sahibi olmaları mesleki uygulamada çocuk farkındalığını etkileyen bir unsur olduğu görülmektedir (Tablo 5). Evli uzmanların, bekar uzmanlara göre çocukları vaka toplantılarına davet etmeleri daha yüksektir. Ayrıca evli olanların çalıştıkları kurumu çocuk dostu mekanlar olarak tasarlamada bekarlara göre daha çok uğraştıkları söylenebilir. Uzmanların çocuk sahibi olmalarının, çocuklara yönelik farkındalıklarını artırdığı görülmektedir.

Tablo 4. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Meslekte Geçirdikleri Süre ile Çocuk Katılımı Arasındaki İlişki

		Sosyal hizmet uzmanlığı süresi								X^2	p
		1-3 yıl		4-6 yıl		7-10 yıl		10 yıldan fazla			
		n	%	n	%	n	%	n	%		
Alınan kararlarda çocukların görüşlerinin önem-sendiğini çocuğa bild-irme	Evet	52	81,3	54	91,5	32	78,0	70	95,9	11,399	**0,010***
	Hayır	12	18,8	5	8,5	9	22,0	3	4,1		
Vaka top-lantılarına çocukları da-vet etme	Evet	21	32,8	21	35,6	23	57,5	41	57,7	13,113	**0,004***
	Hayır	43	67,2	38	64,4	17	42,5	30	42,3		
Çalışılan ku-rumda çocuklar görüşme için uygun otam olma	Evet	31	49,2	25	42,4	18	43,9	52	70,3	13,264	**0,004***
	Hayır	32	50,8	34	57,6	23	56,1	22	29,7		
Çalışma or-tamının çocukların fikir açıkla-ması için uy-gunluğu	Evet	31	49,2	23	39,0	21	51,2	49	67,1	10,884	**0,012***
	Hayır	32	50,8	36	61,0	20	48,8	24	32,9		
Çalışma or-tamında çocukların karar alma mekanizma-larına katılımını artırmak için girişim olma	Evet	45	70,3	47	79,7	21	51,2	61	83,6	15,696	**0,001***
	Hayır	19	29,7	12	20,3	20	48,8	12	16,4		

**p<0,05 anlamlı ilişki var, p>0,05 anlamlı ilişki yok.*

Çocuk sahibi olduğunu ifade eden uzmanların, çocukları vaka toplantılarına davet etme, vaka toplantılarından önce çocukla iletişime geçme ve çalışma ortamını düzenlemeye ilişkin girişimleri daha yüksektir ve çocuk sahibi olmayan uzmanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Medeni Durumu ve Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Çocuk Katılımı Farkındalığı

		Medeni durum				X^2	p
		Bekar ve diğer		Evli			
		n	%	n	%		
Vaka toplantılarına çocukları davet etme	Evet	39	36,4	69	52,7	6,254	**0,012***
	Hayır	68	63,6	62	47,3		
Çalışılan kurumda çocuklar görüşme için uygun ortam olma	Evet	49	45,8	81	60,4	5,142	**0,023***
	Hayır	58	54,2	53	39,6		

		Çocuk durumu				X^2	p
		Evet		Hayır			
		n	%	n	%		
Vaka toplantılarına çocukları davet etme	Evet	53	56,4	55	38,5	7,344	**0,007***
	Hayır	41	43,6	88	61,5		
Vaka toplantılarından önce çocukla iletişime geçme	Evet	75	78,9	95	66,4	4,380	**0,036***
	Hayır	20	21,1	48	33,6		
Çalışma ortamında çocukların karar alma mekanizmalarına katılımını artırmak için girişim olma	Evet	77	80,2	99	68,8	3,867	**0,049***
	Hayır	19	19,8	45	31,3		

**p<0,05 anlamlı ilişki var, p>0,05 anlamlı ilişki yok.*

Sosyal hizmet uzmanlarının yaşı ile çocuklarla görüşme yapabilme yetkinliği arasında istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır (p<0,05). 26-35 yaşında olanlar çocuklarla görüşme yetkinliği bakımından kendisinin daha yetkin olduğunu ifade etmiştir (%50,5). Sosyal hizmet uzmanlarının hizmet süresi ile çocuklarla görüşme yapabilme yetkinliği durumu arasında istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır (p<0,05). 10 yıldan fazla süredir uzman olanlar çocuklarla görüşme yetkinliği bakımından kendisini daha yeterli görmektedir (%42,2).

Tablo 6. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuklarla Görüşme Yapabilme Becerisini Etkileyen Unsurlar

		Çocuklarla görüşme yapabilme yetkinliğini değerlendirme				**X^2**	**p**
		İyi		**Orta**			
		n	**%**	**n**	**%**		
Yaş	25 yaş ve altı	10	9,0	21	19,8	14,736	**0,002***
	26-35 yaş	56	50,5	65	61,3		
	36-45 yaş	24	21,6	13	12,3		
	46 yaş veüstü	21	18,9	7	6,6		
Sosyal hizmet uzmanlığı süresi	1-3 yıl	21	18,1	43	36,1	17,148	**0,001***
	4-6 yıl	31	26,7	28	23,5		
	7-10 yıl	15	12,9	23	19,3		
	10 yıldan fazla	49	42,2	25	21,0		

**p<0,05 anlamlı ilişki var, p>0,05 anlamlı ilişki yok.*

Tartışma

Araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında ve aldıkları kararlarda çocukların katılımını dikkate alma durumlarını ve çocuk katılımını engelleyen durumların ne olduğuna ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda sosyal hizmet uzmanlarına çocukları ilgilendiren kararlarda, çocukların katılımını ne ölçüde sağlamaya çalıştıkları, kurum ve kuruluş yapısının buna ne derecede imkan sağladığını ve uzmanların çocuklarla iletişim kurma becerilerini inceleyen sorular yöneltilmiştir.

Genel olarak sosyal hizmet uzmanlarının çalışma koşulları çocuk katılımı için önemli bir belirleyicidir. Uzmanların sadece %25'i çocuklarla görüşme yapabilmek ve güven ilişkisi kurabilmek için yeterli vakitlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca %46'sı çalıştıkları kuruluşların çocuklarla görüşme için uygun olmadığını ifade etmiştir. Uzmanlara göre çocuk katılımının önündeki en büyük engeller, zamanın kısıtlılığı, iş yoğunluğu ve kurumların standartlaşmış prosedürleridir. Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlarının çalışma koşullarını inceleyen araştırma sonuçlarına göre, sosyal hizmet uzmanları mesleki rollerini yerine getirmede sorunlar yaşadığı, iş yüklerinin fazla olduğu, prosedürlere harcanan zamanın fazla olduğu ve strese neden olduğunu ortaya koymaktadır (Zengin ve Çalış, 2017). Sanders ve Mace'in (2006) yaptıkları

çalışmada da sosyal hizmet uzmanları çocuk katılımının önündeki engellerden biri olarak iş yoğunluğu kaynaklı olarak zaman kısıtlılığı olduğunu ifade edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarına göre, çocuk katılımının artırılması için uygulamalara daha fazla zamanın ayrılmasına olanak sağlanması, çocuk dostu süreçlerin ve işlemlerin artırılması ve yöneticilerin bu konuda çalışanlarını desteklemesi gerektiğini ifade etmişleridir. Bu zaman kısıtlamasına rağmen çocuklarla iletişim kurma çabası içerisinde olan sosyal hizmet uzmanları farklı teknikler kullanmaktadır. Çocukların gelişim dönemlerine uygun, anlaşılır bir dil kullanmaya özen gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak çocuk katılımının sağlanabilmesi için, kararların çocukla tartışılıp istişare edilmesinin tek başına yeterli olmadığı ifade edilmektedir (Vis ve Thomas, 2009).

Sosyal hizmet uzmanların vaka toplantılarına çocukları davet etme oranları katılıma ilişkin önemli bir işaret olarak yorumlanabilir. Çocukları toplantılara davet ettiklerini ifade eden sosyal hizmet uzmanlarının oranı yaklaşık %46'dır. Karar alma mekanizmalarında aktif olarak çocukların görülmemesinin nedenleri arasında kurumun imkanları ve prosedürleri olabilir. Yapılan bilimsel çalışmalar da bürokratik ve hiyerarşik kurum yapıları içerisinde çocuk katılımının hayata geçirilmesinin zorluğuna dikkat çekilmektedir (Gunn, 2008; Sinclair, 2004). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında çocuk katılımının önündeki engellere ilişkin farklı bir bakış açısına göre modern çocuk koruma sistemi içerisindeki sosyal hizmet uzmanlarının rolü ve mesleki sorumluluklarının etkisine vurgu yapılmaktadır. Sosyal hizmetin temel odağı, çocuğun yüksek yararının korunması olduğu için uzmanlar doğal olarak korumacı ve uzman kimlikleri ile kararlar alabildikleri ifade edilmektedir (Arad-Davidzon ve Benbenishty, 2008). Sosyal hizmet uzmanlarının, çocukların görüşlerine mesleki raporlarında yer vermesi ancak, onları vaka toplantılarına davet etmedeki düşük oran sosyal hizmet uzmanlarının korumacı tavırlarının ön planda olması ile açıklanabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının çocuk müracaatçıları, genellikle örselenme hikayeleri olan çocuklar olduğu için, uzmanlarda korumacı bakış açısının ön planda olması şaşırtıcı değildir.

Çocuk katılımının önündeki bir diğer engel sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla iletişim kurması için gerekli yetkinlikleridir. Bizim araştırmamızda sosyal hizmet uzmanlarının %49,6'sı çocuklar görüşme

yapabilme yetkinliklerine tam anlamıyla güvendiklerini ifade etmişlerdir. Yaşın ilerlemesi ve meslekte geçen süre, daha fazla çocukla mesleki çalışma yapma ve iletişim kurma imkanı sağladığı için çocuklarla görüşme yapabilme yetkinliğine pozitif etkide bulunduğu görülmektedir. Benzer sonuçlar Norveç'te sosyal hizmet uzmanları ile yapılan bir çalışma ile paralellik göstermektedir. Bu çalışmada katılımın önündeki engeller arasında, sosyal hizmet uzmanlarının çocukların gerçek duygularını ve ifade etmek istediklerini doğru anlamada yaşadıkları güçlüklere vurgu yapılmaktadır (Vis, Holtan, ve Thomas, 2012). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında çocuk katılımının önündeki engelleri inceleyen bir diğer çalışmada da benzer sonuçlar görülmektedir. Uzmanların çocukların bilişsel ve dilsel gelişim seviyelerine uygun konuşma becerilerinin yetersizliği katılımın önündeki engellerden biri olarak ifade edilmektedir (Pölkki, Vornanen, Pursiainen, ve Riikonen, 2012). Yine aynı çalışmada sosyal hizmet uzmanlarının ebeveynlik deneyiminden yoksun olmasını çocuk katılımının önündeki engellerden biri olarak ifade edilmiştir. Bizim çalışmamızda da evli ve çocuk sahibi ebeveynlerin çocukları vaka toplantılarına davet etme, çocuklar için uygun çalışma ortamının tasarlanmasına yönelik girişimlerin evli olmayan uzmanlara göre evlilerde ve çocuk sahibi olmayan uzmanlara göre çocuk sahibi olanlarda daha yüksek bulunmuştur. Evli ve çocuk sahibi olmak, çocuklara yönelik farkındalığı artırdığı ve uygulamalarda çocuk katılımını pozitif etkilediği sonucuna ulaşılabilir.

Sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyetlerine göre çocuk katılımına yönelik tutumları incelendiğinde, erkek sosyal hizmet uzmanlarının kadınlara göre kurumlarında, daha fazla çocuk katılımını artırmaya yönelik kurumsal değişimi sağlama girişimlerinde bulundukları ve erkeklerin çalışma ortamlarının kadınlardan daha fazla çocuk dostu olduğu söylenebilir. Bu durumun oluşmasının nedenleri arasında erkek ve kadınlar arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği etkili olduğu yorumu yapılabilir. Erkekler kadınlar göre, çalıştıkları kurumlarda yönetici pozisyonlarına daha fazla tercih edildiği bilinmektedir. Kurumsal yapıda daha yüksek pozisyon, çalışma alanı üzerinde daha fazla kontrol imkanı anlamına gelir. Bu nedenle erkeklerin daha fazla girişimde bulunması beklenen bir sonuçtur.

Sosyal hizmet uzmanlarına göre, çocukların %43,6'sı haklarının farkında değildir. Kısmen farkında olanlar ise %49 seviyesindedir. Çocuklar içerisinde çok küçük bir azınlığın haklarının tam anlamıyla farkında olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının gözünden çocuk katılımını anlamak için bu önemli bir veridir. Sanders ve Mace (2006); sosyal hizmet uzmanlarının, çocukları sınırlı anlayışa ve duygusal bakış açısına sahip, yetersiz bireyler olarak görmelerinin, çocukların katılımı önündeki önemli bir engel oldunu ifade etmekdirler. Sosyal hizmet uzmanlarının bu düşünceleri, mesleki uygulamalarda çocukların katılım göstermek konusunda isteksiz davrandıkları ve katılım konusunda henüz hazır olmadıklarına yönelik bir inancı oluşturmaktadır. Bu çalışmadaki sosyal hizmet uzmanlarının gözünden, çocukların hak farkındalıklarının düşük olduğu sonucu, yukarıda bahsedilen çocukların yetersiz, sınırlı oldukları düşünce kalıplarının sonucu olabilir. Oysa sosyal hizmet uzmanları çocuğun güçlü yanlarına odaklanarak bazı kaynakların kullanımına yönlendirmelidir (Yıldırım, Beydili, ve Görgülü, 2015). Kısaca, çocukların uzmanlar tarafından kırılgan ve korunmaya gereksinimi olan bireyler olarak görülmesi, potansiyel katılım imkânlarını azaltmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirdikleri mesleki uygulamalarda çocuk katılımı ne ölçüde hayata geçirebildiklerini, katılımının önündeki engellerin neler olduğunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın bulguları; Türkiye'de farklı çalışma alanlarında görevlerini sürdüren sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarında çocuk katılımını hayata geçirmelerinin önündeki engeller, iş yoğunluğu, zamanın kısıtlı olması, kurumların bürokratik ve hiyerarşik yapısı, çocuklarla iletişim kurabilme becerilerinde geliştirilmesi gereken noktalar, çocukların güçsüz ve kırılgan bir grup olarak görülmesi şeklinde sıralanabilir. Çocuk katılımı, demokratik bir toplumun gerekliliğidir. Teori ve yasalardan tam anlamıyla uygulamaya geçirilmesi, çok boyutlu alınacak önlemler ile gerçekleştirilebilir. Sosyal hizmet uzmanlarının uygulamaları çerçevesinde, çocuklarla iletişim kurabilme becerilerinin artırılması amacıyla yapılacak olan eğitici

ve konuya yönelik farkındalık arttırıcı girişimler, sosyal hizmet kuruluşlarının ve işleyişlerinin çocuk dostu alanlar ve uygulamalar olarak dönüştürülmesi önemli noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çocuk katılımı çok boyutlu bir konudur ve bu nedenle aileden başlamak üzere, okul, kamu ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte, çocuk dostu uygulamalara dönüşümü çocuk katılımında başarıyı artıracaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Social Workers' Professional Practices and Decisions on the Right of Participation of Children in Their Decisions

*

Ertuğrul Hatipoğlu – Ercüment Erbay

Hacettepe University

Children; according to the traditional point of view, vulnerable, to be protected, yet pre-adult period, the minds of parents, teachers and the state was considered to be filled with creatures (Akbas & Atasü-Topçuoğlu, 2009). With new approaches in the childhood paradigm, children are accepted as social actors with moral and legal rights who can actively participate in the provision of services (Van Bijleveld et al., 2014). This transformation from a traditional point of view has led to the view of child protection and child well-being as individuals who are active, actively involved, exercising their rights in the context of the family and society they live in, as well as child-centered focusing on the child's point of view throughout assessments and practices. (Health, 2000) led to the emergence of approach (Winter, 2011). Modern child welfare practices and child protection services are carried out within the framework of a child-centered approach.

Participation; people involved in decisions and processes that affect them, including information, consultation, management, decision-making and taking into account such as taking action to be included in the elements (Bright, 2011). Hart (1992) describes participation as influential in decision making processes that affect one's life and the functioning of the community in which he / she lives.

The United Nations Convention on the Rights of the Child is the legal regulation that constitutes the basis for the right to participate in children (Akyüz, 2001). The right of the child to participate is expressed as follows in Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child:

Article 12 - Every child has the right to freely express his / her opinions and to take into consideration his / her views during any subject or process which concerns him / herself.

Franklin and Sloper (2006) stated that while the definition of children's participation is ambiguous, it can be said that certain characteristics may have common points on the understanding of participation. These characteristics are that the child should first have knowledge about the content and possible options of the decision to be taken. Secondly, it is stated that children should have opportunities to express their ideas and wishes, and finally, the child's thoughts and ideas should influence the decision.

Children's involvement in the decisions that affect them and the provision of child services has become the priority of governments at international, national and local levels in recent years. Turkey in 2005, came into force in 5395, draws attention to the participation in the fourth article of the Law on Child Protection: life of the child development and protection and safeguarding of the rights of participation and child and the family to ensure the participation in the decision-making process by informing "is among the fundamental principles of the law.

The profession of social work directly seeks to increase social welfare and this is one of its distinctive features. Philosophy, which is the basis of the profession, requires participation to be indispensable in professional practice. In social work profession, while trying to reinforce the social functionality of the clients and to strengthen the client, it remains dependent on the change and the self-determination of the client (Karataş & Acar, 2008). In this respect, participation is a must in the professional practices performed by social workers.

The purpose of this study, social workers who work in social service in Turkey, realized in professional practice is to examine the state the right to take into account children's participation.

Method

The methodological orientation of this study is a descriptive research based on quantitative research design to ensure generalizability. The research was designed in accordance with the general survey model used in the studies on a whole group or the whole of the universe in order to reach

a general judgment about the universe in a universe consisting of a large number of elements. Hacettepe University Ethics Commission permission was obtained for this study. Working group of the study consisted of social workers who are working in various institutions in Turkey. Social workers were reached through the Association of Social Workers, professional organizations. 243 Social Workers participated in the research. Data were collected between January and June in 2018.

In order to collect the research data, the literature has been examined but no tool has been found to measure the status of taking social responsibility in the professional practice of social workers. For this reason, the researchers prepared an interview form in the light of the information in the literature and the aims of the research. This interview form will be used as data collection tool. The first five questions included in the interview form included demographic information and examined the interviewees' age, gender, marital status, educational status and having children. Other questions examine child participation in the process of professional practice. For statistical analysis SPSS v. 23 program and $p < .05$ were considered statistically significant. In the study, continuous variables were expressed as mean or standard deviation values and categorical variables were expressed with frequency and percentage values. Chi-square test was used to determine the relationship between categorical variables.

Results

This study was conducted to examine the status of children's participation in social work practices. In this context, according to social workers, the biggest obstacle to child participation is job intensity (62%). Due to the work and case densities, it was found that the studies and applications were carried out in a shorter period of time had a negative impact on the opinions of the children in terms of taking their opinions, establishing the trust relationship and affecting the decisions. It follows the standardized procedures of institutions and organizations with a work intensity of 74.4%. Experts are asked to perform certain tasks, and they are expected to deal with them faster and more. In addition, inadequate time interferes

with the participation of children. According to experts, one of the obstacles to participation is the unwillingness of children. The idea that the participation culture in the family and social circles of children will not affect the result when it participates in social work practices. Therefore, children see participation as boring and unnecessary. Another important point for child participation is that institutions and procedures are not designed with a child-friendly approach. Considering the structure of organizations, about half of them do not have a suitable environment for children to express their opinions. Experts gain experience in their professions, inform the child about the decisions taken, invite them to case meetings, organize the working environment in a child-friendly framework, and take more initiatives to increase participation in direct proportion to the time, and it is seen that there is a statistically significant difference. The marital status and having children in social work are seen as a factor that affects children's awareness in professional practice. There is a statistically significant difference between the experts who stated that they have children and inviting children to case meetings, communicating with the child before the case meetings and organizing the work environment according to the higher and non-child experts. There was a statistically significant relationship between the age of social workers and their ability to interview children ($p < 0.05$). 26-35 years of age stated that he was more competent in terms of his ability to interview children (50.5%).

In conclusion, the findings of this study aiming to determine the extent to which social workers can realize child participation in their professional practices and what are the obstacles to participation. Turkey in different areas of work in the practice of social workers retaining their jobs child participation Obstacles to the implementation, work intensity, lack of time, bureaucratic and hierarchical structure of the institution, with children in need of improvement in their ability to communicate spots, children can be listed as powerless and be seen as a vulnerable group. Child participation is the necessity of a democratic society. The full implementation of theory and laws can be accomplished through multi-dimensional measures. Within the framework of the practices of social workers, it is important to transform the social services organizations and their functioning as child-friendly spaces and practices in order to increase the abil-

ity of social workers to communicate with children. However, child participation is a multidimensional issue and therefore the transformation of school, public and non-governmental organizations into child-friendly practices starting from the family will increase the success of child participation.

Kaynakça / References

Akbaş, E., ve Atasü-Topçuoğlu, R. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu: Eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 20(*1), 95-103.

Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi, 151(1)*, 445-455.

Arad-Davidzon, B., ve Benbenishty, R. (2008). The role of workers' attitudes and parent and child wishes in child protection workers' assessments and recommendation regarding removal and reunification. *Children and Youth Services Review, 30(1)*, 107-121.

Barnes, V. (2011). Social work and advocacy with young people: Rights and care in practice. *British Journal of Social Work, 42*(7), 1275-1292.

Bell, M. (2002). Promoting children's rights through the use of relationship. *Child & Family Social Work, 7(1)*, 1-11.

Bessant, J. (2004). Mixed messages: Youth participation and democratic practice. *Australian journal of political science, 39(2),* 387-404.

Bessell, S. (2011). Participation in decision-making in out-of-home care in Australia: What do young people say? *Children and Youth Services Review, 33(4)*, 496-501.

Erbay, E. (2016). *Çocuk hakları bağlamında çocuğun değeri*, E. Erbay (Ed.), Çocuk Katılımı içinde (1-12). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Franklin, A., ve Sloper, P. (2005). Listening and responding? Children's participation in health care within England, *The International Journal of Children's Rights*, 13(1-2), 11-30. doi: https://doi.org/10.1163/1571818054545277.

Gunn, R. (2008). The power to shape decisions? An exploration of young people's power in participation. *Health & social care in the community, 16(3),* 253-261.

Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship.* Florence: International Child Development Centre.

Hart, R. A. (1997). Children's participation: The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care: Routledge.

Health, D. O. (2000). Framework for the Assessment of Children in Need and their Families: © British Crown Copyright.

Hill, M., Davis, J., Prout, A., ve Tisdall, K. (2004). Moving the participation agenda forward. *Children & society, 18(2)*, 77-96.

Kanunu, Ç. K. (2005). Kanun numarası: 5395 kabul tarihi: 3/7/2005. *Resmî gazete, 15*, 25876.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. Ankara:Nobel Yayın Dağitim.

Karataş, K., ve Acar, H. (2008). Sosyal hizmet kuruluşlarında çocuk ve gençlerin katılımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 19(1)*, 29-44

McLeod, A. (2007). Whose agenda? Issues of power and relationship when listening to looked-after young people. *Child & Family Social Work, 12(3),* 278-286.

Milletler, B. (1989). Çocuk Hakları Sözleşmesi.

Munro, E. (2001). Empowering looked after children. *Child and Family Social Work, 6(2)*, 129-137.

Neydim, N. (2006). Türkiye'de çocuk edebiyati'nin gelişim çizgisi. *Sivil Toplum Dergisi*, 4(16), 119-121.

Parlak, B. (2011). Kamu yönetimi sözlüğü: MKM Yayıncılık.

Postman, N. (1995). Cocuklugun yok oluşu [The disappearance of childhood]: Ceviri: Kemal İnal), Ankara: Imge Kitabevi.

Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M., ve Riikonen, M. (2012). Children's participation in child-protection processes as experienced by foster children and social workers. *Child Care in Practice, 18(2)*, 107-125.

Sanders, R., ve Mace, S. (2006). Agency policy and the participation of children and young people in the child protection process. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect, 15(2)*, 89-109.

Sinclair, R. (2004). Participation in practice: Making it meaningful, effective and sustainable. *Children & society, 18(2)*, 106-118.

Thomas, N. (2005). Has anything really changed? Managers' views of looked after children's participation in 1997 and 2004. *Adoption & Fostering, 29(1)*, 67-77.

Thomas, N., ve O'Kane, C. (1999). Children's participation in reviews and planning meetings when they are 'looked after' in middle childhood. *Child & Family Social Work, 4(3)*, 221-230. doi:10.1046/j.1365-2206.1999.00112.x

Timms, J. E., ve Thoburn, J. (2003). Your shout!: A survey of the views of 706 children and young people in public care: NSPCC.

Topçu, G. (2016). *Çocukların katılım hakkı ve Türkiye'deki durum.* In E. Erbay (Ed.), Çocuk Katılımı. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Van Bijleveld, G., Dedding, C., ve Bunders-Aelen, J. (2014). Seeing eye to eye or not? Young people's and child protection workers' perspectives on children's participation within the Dutch child protection and welfare services. *Children and Youth Services Review, 47*, 253-259.

Vis, S. A., Holtan, A., ve Thomas, N. (2012). Obstacles for child participation in care and protection cases—why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review, 21(1)*, 7-23.

Vis, S. A., Strandbu, A., Holtan, A., ve Thomas, N. (2011). Participation and health–a research review of child participation in planning and decision-making. *Child & Family Social Work, 16(3*), 325-335.

Vis, S. A., ve Thomas, N. (2009). Beyond talking–children's participation in Norwegian care and protection cases: Ikke bare snakk–barns deltakelse i Norske barnevernssaker. *European Journal of Social Work, 12(2)*, 155-168.

Voice for the Child in Care. (2004). Start with the Child, Stay with the Child: A blueprint for a child-centred approach to children and young people in public care. London: Voice for the Child in Care.

Winter, K. (2011). The UNCRC and social workers' relationships with young children. *Child Abuse Review, 20(6)*, 395-406.

Yağcıoğlu, S. (2016). *Çocuk katılımında paradigma değişimi için bir araç: katılım temelli bilimsel araştırmalar*.E. Erbay (Ed.), Çocuk Katılımı içinde (173-187), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yıldırım, B., ve Başer, A. O. (2019). Acil servis tıbbi sosyal hizmet müdahaleleri, müracaatçı profili ve sosyal hizmet mülakatında dikkatedilmesi gereken durumlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 30(1*), 286-308.

Yıldırım, B., Beydili, E., ve Görgülü, M. (2015). The effects of education system on to the child labour: An evaluation from the social work perspective. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 174, 518-522.

Zengin, O., ve Çalış, N. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarinin mesleki uygulamalarıve çalışma koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 28(1)*, 47-68.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erbay, E. ve Hatipoğlu, E. (2019). Sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirdikleri mesleki uygulamalarda ve aldıkları kararlarda çocukların katılım hakkını dikkate alma durumları. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 257-285. DOI: 10.26466/opus.538109

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 05/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 20/04/2019

Seyahat Acentelerinin Web Sitelerinin Betimsel Analizi ve Tüketici Değerlendirmesi

DOI: 10.26466/opus.522687

*

Mehmet Yalçın* - Ozan Bahar**

* Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler M. Y.O., Kınıklı/Denizli/Türkiye
E-Posta: mehmetyalcin@pau.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-2040-3424
** Prof. Dr., Muğla Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Kötekli / Muğla / Türkiye
E-Posta: obahar@mu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3349-5479

Öz

Bu çalışma internet ve iletişim araçlarının gelişmesiyle işletmelerin sanal vitrini haline gelmiş olan web sitelerin seyahat acenteleri tarafından mevcut kullanım durumlarının ortaya konulmasını, web sitelerinde kullanılan bileşenlerin tüketici bakış açısıyla değerlendirilmesi ve tüketici değerlendirmeleri ile mevcut durumun kıyaslanmasına yöneliktir. Bununla birlikte seyahat acentelerinin turizm pazarındaki konumu ve tüketicilerin bir web sitesinden ne bekledikleri hakkında sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır. Bunun için Türkiye'de yer alan 386 A grubu seyahat acentesinin web siteleri alan yazın taraması sonucunda ortaya çıkmış 6 ana ölçüt başlığı altında 47 bileşen ile betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel analizde kullanılan web site değerlendirme bileşenleri 742 internet kullanıcısı tarafından değerlendirilmiş ve bulgular karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre seyahat acentelerine ait web sitelerinin çevrimiçi alışverişte yetersiz kaldığı, sosyal medya araçlarını etkin kullanmadığı, çevrim içi ödemede güvenlik ibarelerini net bir şekilde belirtmediği aynı zamanda web sitelerini pazarlama faaliyetlerinden çok bilgilendirme fonksiyonu için kullanıldığı ve tüketici beklentileri ile mevcut web sitelerinin örtüşmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Seyahat Acenteleri, İnternet, Web Siteleri, Turizm Pazarlaması*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 05/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 20/04/2019

Descriptive Analysis and Consumer Evaluation of Travel Agencies Websites

*

Abstract

This study aims to reveal the current usage status of the travel agencies web sites that have become the virtual showcase of the enterprises with the development of internet and communication tools, The evaluation of the components used in the websites from a consumer point of view and the comparison of consumer assessments and the current situation. However, it is aimed to reach the results of travel agencies in the tourism market and what consumers expect from a website. For this, 386 travel agencies web sites located in Turkey with descriptive analysis were researched with 47 components under 6 main criteria. The web site evaluation components used in the descriptive analysis were evaluated by 742 internet users and the results were compared. According to the findings of the research, it is seen that web sites of travel agencies are inadequate in online shopping, do not use social media tools effectively, and do not explicitly specify security phrases on online payments. At the same time they are used for information functions rather than marketing activities, and consumer expectations and existing websites do not overlap.

Keywords *Travel Agencies, Internet, Web Sites, Tourism Marketing*

Giriş

21. yüzyılda dünya ekonomisinde önemi artan ve hizmet sektörü içinde yer alan turizm hızla gelişen sektörler arasında yer almaktadır. Dünya genelindeki teknolojik gelişme ile tüketim ve tüketici tercihlerindeki farklılaşma turizm sektörünün bu değişime daha hızlı adapte olmasını ve değişim karşısında dinamik olmasını gerektirmektedir (Bahar ve Kozak, 2008). Bundan dolayı turizm faaliyetlerinin, ürün-hizmet yönetimi ve pazarlaması için özel bir çaba gerekli olmaktadır.

Turizm sektöründe bilişim, iletişim ve internet teknolojisinden nasıl ve ne ölçüde yararlanıldığı, söz konusu teknoloji alanlardaki gelişmelerin turizm sektörü ve turizm pazarlaması üzerinde ne gibi etkilerinin olduğu, son yıllarda turizm pazarlaması araştırmalarında üzerinde araştırma yapılan, makaleler yazılan ve tezler hazırlanan önemli bir konu niteliğindedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kısa zaman içerindeki hızlı gelişimi ve değişimi göz önüne alındığında bu çalışmaların güncellenmesi ve geliştirilmesi ihtiyacı ön plana çıkmaktadır.

Teknoloji alanındaki gelişmeler ve bu gelişmelerin özellikle iletişim kanallarına olan etkisi küreselleşme olgusu içerisinde post modern anlayışla birleşerek pazarlama stratejilerinde yeni akımları beraberinde getirmektedir. İnternet kullanımı ve web siteleri sayesinde gün geçtikçe ön plana çıkan elektronik pazarlama bu yeni akım içerisinde pazarlama kavramını başka bir boyutla ele alınması gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Dinamik yapısı ve sürekli etkileşimli iş anlayışına sahip seyahat acenteleri tüketicilerini yakından takip etmek zorunda olduğu için bu yeniliklere ayak uydurmaya çalışmakta ve çeşitli hizmetlerinin web ortamında sunulmasını desteklemektedir. Fakat iletişim hızının artması, internet kullanımına ve web sitelerine kolay erişim, rekabeti arttırmış aynı zamanda elektronik ortamda farklılık yaratmayı da gerekli hale getirmiştir. Dolayısıyla web sitelerin tasarımından sunumuna kadar tüketicilerin ihtiyaç, istek ve taleplerine göre şekillenmiş olması rekabet için gerekli bir gösterge olarak ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren A sınıfı seyahat acentelerinin web siteleri betimsel analiz ile incelenerek mevcut durumlarını ortaya çıkarmak ve tüketici değerlendirmeleri ile Türkiye'de faaliyet gösteren A sınıfı seyahat acentelerinin günümüz gelişen teknoloji döneminde tüketicilere web siteleri üzerinden

hangi ölçüde hizmet verdiğinin anlaşılması amaçlanmıştır. Web sitesi değerlendirme ile ilgili literatür kapsamında birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Geçmişte yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların daha çok destinasyon ve konaklama işletmelerinin web siteleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye'de A sınıfı seyahat acenteleri üzerinde hem betimsel analiz hem de tüketici değerlendirmesi ile kıyaslama yapılarak çalışılan benzer bir araştırmanın olmayışı bu çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Literatür Taraması

İnternetin pazarlama içerisindeki yeri ve önemi gün geçtikte artmaktadır. Tüketici ile ilişkisel ve etkileşimli pazarlama imkânı sağlayan internet sayesinde işletmelerin ürün ve hizmetleri tüketici ile tek bir platformda buluşmaktadır. İnternetin sınırsız bir bilgi kaynağı olduğu da düşünüldüğünde tüketici sadece ürünü satın almak için değil, satın alma kararını da kesinleştirebilmek için internetten bilgi edinme ve ürünü inceleme yoluna gidebilmektedir. Geleneksel pazarlama içerinde önemli olan fiziki varlık, coğrafi alan, yakınlık gibi unsurlar internet kullanımının artması ile önemini yitirmeye başlamış, geleneksel pazarlama karması bileşenleri farklı boyutlara ulaşmıştır (Akar, 2010, s.204). Özellikle dünya genelinde geçmiş yıllara göre artan internet kullanımı ve internetin birçok teknolojik alet ile bütünleşmesi modern pazarlama içerisinde internetin ne kadar önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Tablo 1'de dünya nüfusunun internet kullanım oranı gösterilmektedir.

Tablo 1'e göre yaklaşık 7,7 milyar olan dünya nüfusunun 4,2 milyarı (%54,4) internet kullanıcısı olarak görülmektedir. Dünya nüfusunun yarısından daha fazlası herhangi bir yolla internete erişebilmektedir. Bu sayının ilerleyen yıllarda teknolojinin gelişmesine paralel olarak artması düşünülmektedir. Dünya nüfusunun internet kullanıcı sayılarında hem nüfus yoğunluğu olarak hem de internet kullanıcı sayısı bakımından Asya kıtası gelmektedir. Özellikle Doğu Asya ileri teknoloji üretiminde ve ihracatında dünya genelinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bunun yanında Afrika kıtasının internet kullanım oranının nüfus yoğunluğuna rağmen diğer kıtalara göre daha az olduğu görülürken nüfus-internet kullanımı oranında Avrupa %85,2 ile Kuzey Amerika ise %95 internet kullanım

oranı ile ilk sırada yer almaktadır. Bu bilgiden hareketle Avrupa ve Kuzey Amerika şehirlerinde yaşayan insanlar için internet kullanımının pazarlama için değerlendirildiğinde işletmeler ve tüketiciler için çok daha önemli bir konumda olduğu anlaşılabilir.

Tablo 1. Dünya İnternet Kullanıcıları ve 2018 Nüfus İstatistikleri(Internetworldstats, 2018)

Dünya İnternet Kullanıcıları ve 2018 Nüfus İstatistikleri					
Bölgeler	**Nüfus (2018 Tahmini)**	**Nüfusun % Dağılımı**	**Internet Kullanıcıları**	**İnternet/ Nüfus %**	**Büyüme (2000-2018)**
Africa	1,287,914,329	%16.9	453,329,534	%35.2	%,941
Asia	4,207,588,157	%55.1	2,023,630,194	%48.1	%1,670
Europe	827,650,849	%10.8	704,833,752	%85.2	%570
Latin America/Caribean	652,047,996	8.5 %	437,001,277	%67.0	%2,318
Middle East	254,438,981	3.3 %	164,037,259	%64.5	%4,893
North Amerrica	363,844,662	4.8 %	345,660,847	%95.0	219 %
Oceania/ Australia	41,273,454	0.6 %	28,439,277	%68.9	273 %
Toplam Nüfus	**7,634,758,428**	**100.0 %**	**4,156,932,140**	**%54.4**	**1,052 %**

Teknolojinin her alanda kullanılıyor olması şüphesiz ki insan yaşamını kolaylaştırmıştır. Özellikle internet dünyanın en önemli iletişim, iş yapış şekli ve bilgi alma kaynağı haline gelmiş ve kullanıcı sayısı bakımından büyük bir boyuta ulaşmıştır. Seyahat işletmeleri, internet teknolojisini ilk benimseyen ve bu teknolojiyi uygulamaya aktaran iş kollarından biri olmuştur. 1993 yılında ticari olarak kullanılmaya başlayan internetin çok daha öncesinde internet mantığına benzer bir iletişim ağı kullanan seyahat acenteleri havayollarının geliştirmiş oldukları sistemleri 1970'li yıllardan bu yana kullanmaktadır (Öğüt, Güleş ve Çetinkaya, 2003, s.260). Buradan hareketle Buhalis (1998, s.410), seyahat acentelerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimini aşağıdaki gibi açıklamıştır:

- 1970'li yıllarda bilgisayarlı merkezi rezervasyon sistemleri (CRS) kullanılmaya başlamıştır.
- 1980'li yıllarda global dağıtım sistemleri (GDS) oluşmuştur.
- 1990'lı yıllarda internet kullanımı yaygınlaşmıştır.
- İnternet kullanımının artması ile elektronik ticaret ortaya çıkmış yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

Seyahat acentelerinde internet kullanım alanı olarak büyük oranda yapılan konaklama rezervasyonları, paket tur ve uçak bileti satışları karşımıza çıkmaktadır. 1980'li yıllarda American Airlines Sabre adını verdiği bu sistemi geliştirerek büyük bir pazar payı ve rekabet avantajı sağlamış, rezervasyon sistemlerinin hızlı gelişme ve genişlemesine katkıda bulunarak global dağıtım sistemin oluşmasını sağlamıştır (Arıkan ve Ahipaşaoğlu, 2005, s.180). Nitekim Galileo, Amadeus, Sabre, Worldspan gibi sistemler global dağıtım sistemlerine örnek teşkil etmektedir (Buhalis, 1998). Global dağıtım sistemleri, araç kiralama, otel rezervasyonları ve tren rezervasyonları gibi zamanla çeşitlenmeye başlamış, günümüzde rekabet avantajı ve verimliliği arttırarak seyahat acentelerini daha çekici kılmaktadır (Arıkan ve Ahipaşaoğlu, 2005, s.181). CRS ve GDS gibi uygulamaların yanında tüketici ara yüzü ile bakıldığında karşımıza "www", "w3" gibi isimlerle çıkan web platformu ya da web siteleri çıkmaktadır.

Modern pazarlama içerisine artık çok önemli bir yere sahip olan internet ve dijital teknolojiler geleneksel pazarlamanın tek yönlü iletişimine karşı, iki yönlü iletişim sistemini geliştirmiş, bu sayede pazarlamanın her aşamasında işletmenin beklediği mesajları kolay yoldan, hızlı bir şekilde iletmesine imkân sağlamıştır (Webster, 1996). Ainscough ve Luckett (1996, s.41) web üzerinden yapılan pazarlamayı dört kategoride toplamıştır. Dört kategori bir birinden bağımsız kullanılabileceği gibi hepsi bir anda pazarlama amaçlı olarak da kullanılabilir.

- **Etkileşimli Broşür:** Web sitesi üzerinde etkileşimli broşürlerde genellikle yazılı formlardan oluşan ve kare içerisinde görüntülü, sesli ve etkileşimli reklamları içermektedir.
- **Bilgi Takası:** Müşteriler ve araştırmacıların bilgi takası ortamıdır. Çevrimiçi ürün hakkında sorulan sorulara ve cevaplarına ulaşılabilir. Bunun yanında web siteleri üzerinden sanal toplantılar ve tartışma grupları oluşmak da mümkündür.

- **Sanal Vitrin:** Sanal vitrin ile müşteriler web sitesi üzerinden ürünleri inceleyebilmektedir. Web sitesi üzerinden bir şirketin büyüklüğünü anlayabilmek oldukça zordur. Büyük köklü fiziksel dağıtımı olan şirketler web sitesi üzerinden direk satışlarda küçük bir firmaya dönüşebilir. Web sitesi üzerinden satışlarda ödeme ciddi bir sorun olabilir.
- **Müşteri Hizmetleri Aracı:** Web siteleri müşteriye 24 saat ayrıntılı cevap verecek şekilde yapılabilir. Nitekim web sitesinde sıkça sorulan sorular (SSS) kısmı da bulunmaktadır. Müşteri bu sayede tahminde bulunabilir ve yine web sitesi üzerinden çevrimiçi yardım alabilir.

İnternet teknolojisi ticari kullanım için büyük bir potansiyele sahiptir. Web sitesi ise bu potansiyel içinde en önemli araçlardan birisidir (Cheung ve Huang, 2002, s.377). Web sitesi içerisinde birden fazla bileşeni barındırmaktadır. Bu nedenden bir web sitesi değerlendirilirken birden fazla bileşeni incelemek gerekmektedir. Kullanıcı çeşitliliği ile özelliklerinin farklı olması web sitesi değerlendirmede önemli bir sorun olabilmektedir. Bir web sitesinin tasarımı kavramsal, işlevsel ve estetik olarak ahenk içerisinde olmayı gerektirir. Bunun için ilk adım bilgi yapısının yeterli, eksiksiz ve kullanıcının beklentisine yönelik planın yapılmasıdır. İkinci adım ise uygun bir iletişim stratejisi ile görünümün tasarlanmasıdır (Marsico ve Levialdi, 2003). December (1994, s.13) bir web sitesinin en önemli unsurlarından biri olarak web sitesinde yer alan bilgi kalitesi üzerinde durmuştur. Bilginin sürekli güncel ve müşteri ihtiyaçlarına yönelik olması gerektiğini ve web sitesi üzerindeki bilginin kalitesini oluşturan etmenlerin doğruluk, erişilebilirlik, kullanılabilirlik, anlaşılabilirlik ve anlamlılık olduğunu aktarmıştır. Cox ve Dale (2001) web site tasarımı ve kullanımı ile ilgili olarak bir web sitesinin anahtar unsurlarını web sitesinin amaca yönelik olup olmadığına, tasarım unsurlarına, ulaşılabilirlik ve hızına, web sitesinin içeriğine, müşteriye yönelik hizmet ve iletişimi olarak aktarmıştır. Perdure (2001) müşteri deneyimlerini dikkate alarak yaptığı araştırmasında web site değerlendirme unsurları hızlı ve kaliteli web sitesi erişimi, kolay yönlendirme (navigasyon), web sitesinin görsel çekiciliği, bilgi içeriğinin kalitesi olarak dört ana başlık halinde sunmuştur. Liu ve Huang (2005) ise web sitelerinde yer alan bilgilendirmelerin güvenilirliği ile ilgili olarak altı farklı değerlendirme boyutunu ele almaktadır.

Web sitesinin kaynağının erişilebilir olması, sayfada yer alan içerik bilgilerinin tam olması, web sayfasının görsel olarak bir bütünlük içermesi, içeriğin doğru ve güvenilir olması ve web sayfasına erişimin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi ele alınan boyutlar arasındadır. Zafiropoulos ve Vrana (2006) otel web siteleri üzerine yaptığı değerlendirmede ölçüt olarak imkânlar, müşteri iletişimi, rezervasyon ve fiyat bilgilerini, çevresel faktörleri, web site yönetimi ve şirket yapısını almıştır. Zrivan, Glezer ve Avni (2006) ticari web sitelerinin müşteri memnuniyeti için yaptığı değerlendirmede web sitelerinin sınıflandırılması, müşteri temelli dizaynı, müşteri memnuniyeti unsurları ve web sitelerinin kullanılabilirliği başlıklarını ölçüt almıştır. Bu başlıklar altında kolay kullanılabilirlik, yönlendirme, ticari ve çevrimiçi alışveriş imkânları, güncellik, performans ve aranabilirlik gibi alt başlıkları web site değerlendirme için kullanmıştır. Chan ve Law (2006) web sitelerinin kaliteli bir tasarım açısından incelenmesinde web sitesinin kullanılabilirliği, ara yüz çekiciliği, bilgilendirme, yönlendirme kolaylığı ve kullanıcı dostu olmak üzere beş temel başlık üzerinde durmuştur. Dündar, Ecer ve Özdemir (2007) sanal mağazacılıkta önde gelen dört web sitesi değerlendirmesinde tasarım, bilgi zenginliği, müşteri hizmetleri ve ürün çeşitliği ölçütlerini temel almıştır. Park, Gretzel ve Sırakaya (2007) çevrimiçi seyahat acentelerinde web sitesi kalitesini kolay kullanım, bilgi ve içerik, potansiyel kullanım, cevaplanabilirlik, güvenlik ve görsel cazibe gibi serbest ölçeklerle incelemiştir. Bayram ve Yaylı (2009) otel web sitelerine dönük yaptıkları içerik analizinde web site değerlendirme ölçütü olarak yedi temel ölçüt üzerinde durmuşlardır. Kullanım kolaylığı, tasarım, yönlendirme, içerik, tüketici hizmetleri, kurumsal bilgi ve güvenlik bu temel ölçütleridir. Tsang, Lai ve Law (2010) çevrimiçi seyahat acentelerinin e-hizmet kalitesini fonksiyonellik, bilgi kalitesi ve içerik, cevap verme süresi, güvenlik, tasarım ve sunum, müşteri ilişkisi olarak altı boyutta incelemiştir. Steinmetz, Levy ve Boo (2013) mobil destinasyon siteleri üzerinde Microsoft Kullanılabilirlik Yönergeleri çerçevesinde içerik ve kullanım kolaylığını incelemiştir.

Kaynama ve Black (2000) seyahat acenteleri web siteleri üzerine yaptığı çalışmada acentelerin rezervasyon sistem bilgileri, indirimler, seyahat yerleri, yol tarifleri ve para birimleri gibi benzer özellikleri sunduğunu görülmüştür. Çevrimiçi seyahat acentelerinin rekabet edebilmeleri için öncelikle web sitelerinin yönlendirme ve tasarımının iyi olması gerektiği

ifade edilmiştir. Bunun için acentelerin çevrimiçi mağaza vitrini olan web sitelerinde dağınıklığın ortadan kaldırması ve tüm sayfalarında tutarlı bir yönlendirme sunması gerektiği görülmüştür. Yapılan çalışmada internetin kaliteyi arttırmak için birçok fırsat sunmasına rağmen seyahat acentelerinin etkin ve verimli bir şekilde interneti kullanmadığı görülmüştür.

Roney ve Özturan (2006) Türkiye'de yer alan seyahat acenteleri web sitelerinin ne kadar etkili bir şekilde kullanıldığını içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada web sitelerin içerik, tasarım, satış öncesi ve sonrası bilgilendirme fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak Türkiye'de yer alan seyahat acentelerinin çoğunun interneti elektronik iş olanaklarından tam olarak yararlanmadığı görülmüştür. Bununla birlikte incelenen web sitelerinin hemen hemen hepsinin mevcut ya da potansiyel müşterileri için etkileşim gerektirmeyen kurumsal bilgileri ve temel ürün/hizmet bilgilerini aktarmak için web sitelerini kullandığı görülmüştür.

Park ve diğerleri (2007) çevrimiçi seyahat acenteleri için web sitesi kalitesi ölçümü üzerine yaptığı çalışmasında kullanım kolaylığı, içerik, cevap verme, gizlilik, görsel çekicilik ve güvenlik gibi web sitesi bileşenlerini incelemiştir. Web sitesinin kalitesi seyahat dağıtım işletmelerini rakiplerinden ayıran önemli bir unsur olarak görülmüştür. Bunun için gelecek dönemlerde çevrimiçi acentelerin bahsedilen web sitesi ölçüm bileşenlerindeki eksiklerin giderilmesi tüketiciler tarafından da önemli bulunmuştur. Ayrıca çevrimiçi seyahat acentelerinin teknolojideki hızlı gelişmelere paralel olarak tüketicilerin beklentini ve ihtiyaçlarını web sitelerine yansıtılması gerekliliği de ifade edilmiştir.

Bevanda, Grzinic ve Cervar (2008) kullanıcıların algısını keşfetmek için otomatik bir algoritma kullandığı çalışmasında seyahat acenteleri web siteleri üzerinde tasarım, kullanım kolaylığı, karşılama, yönlendirme, ulaşılabilirlik, kişiselleştirme, etkileşim ve bilgi kalitesi bileşenlerini ölçüm kriterleri olarak kullanmıştır. Web sitelerin kullanıcıya uyan bir şekilde tasarlanması seyahat acentelerinin çevrimiçi çalışmalarının ön şartı olarak görülmüştür. Kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamayacak bir siteyi basitçe terk ettiği vurgulanmış ve farklı kullanıcı tiplerinin memnuniyetini sağlamak için farklı seçeneklerin esnek bir şekilde web sitelerinde olması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanında bir web sitesinin kullanıcıların tüm ihtiyaçlarını karşılamayacağı teyit edilmiş, bir web sitesinin başarısı

için ziyaretçi sayısını arttırması ve başka hiçbir sitenin sunmadığı içeriği sunmasının yeterli olacağını savunmuştur. Law, Qi ve Buhalis (2010) ise web sitesi üzerine yaptıkları derinlemesine incelemede web sitesi değerlendirme ve araştırma yöntemlerini sayma yöntemi, kullanıcı karar yöntemi, otomatik yöntemler, sayısal hesaplama yöntemi ve birleştirilmiş yöntemler olarak beş grupta değerlendirmiştir.

Sun, Cárdenas ve Harrill (2016, s.493) müşterilerin bir web sitesini değerlendirirken akılcı ve belirgin bir karar verme süreci kullandıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca web sitesi geliştirilirken göz önüne alınacak faktörlerin sırasının tüketiciler için önemli olduğu ve seyahat acentesi yöneticileri tarafından bu sıralamanın şansa bırakılmaması ifade edilmiştir. Bununla beraber e-iş, e-ticaret, e-turizm ve çevrimiçi seyahat acenteleri kavramlarının el aygıtları ve bulut bilişim sistemi gibi teknolojik gelişmelerle bünyesine yeni müşteri ve tedarikçileri ekleyeceği böylece bu kavramların ilerleyen dönemlerde gelişimini devam ettireceğini öngörmüştür.

Yöntem

Web sitelerinin içeriklerinin incelenmesi amacıyla araştırmanın ilk aşaması olarak nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizine göre daha yüzeysel olan ve genellikle mevcut durumları ortaya çıkarmak için kullanılan betimsel analiz kullanılmıştır. Bu kapsamda Tsang ve diğerleri (2010) , Law, Qi ve Buhalis (2010) çalışmaları ile literatür bağlamında incelenen diğer araştırmalar da dikkate alınıp aynı zamanda uzman görüşlerinden de yararlanılarak altı ana ölçüt kategorisi altında 47 değerlendirme bileşeninden oluşan web site değerlendirme ölçeği oluşturulmuş ve bu ölçek doğrultusunda 386 web sitesi betimsel analiz için oluşturulan bu çerçeve doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Oluşturulan değerlendirme formunda yer alan görsel tanıtım (kurumsal kimlik), görsel uyumluluk ve bütünlük, bilgi sunumu, müşteri desteği ve hizmetleri, sosyal medya izlenebilirliği ve mobil kullanım ve güvenlik altı ana ölçüt kategorisini oluşturmaktadır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir.

Çalışmanın ikinci aşaması olarak ortaya çıkan altı ana ölçüt ve bu ölçütlerin altında yer alan 47 bileşen üzerinde değişiklik yapılmadan tüketici değerlendirmesini ölçmek için nicel araştırma yöntemleri için veri toplama aracı olan anket tercih edilmiştir. Web sitelerinden betimsel analizi neticesinde elde edilen bileşenler anket için 5'li likert esasına göre yeniden düzenlenmiştir. Kullanılan likert ölçeğinde katılımcıların anket için oluşturulan bileşenlerin önem dereceleri 1- Hiç Önemli Değildir, 2- Önemli Değildir, 3- Kararsızım, 4- Önemlidir, 5- Çok Önemlidir şeklinde değerlendirilmesi istenmiştir. Araştırmanın ikinci kısmında uygulanan anket için internet üzerinden katılımcılara form doldurma imkânı veren çevrimiçi anket uygulaması tercih edilmiştir. Çevrimiçi anket uygulaması uzak yerlerde bulunan katılımcılara erişim, farklı disiplinlerde yer alan birçok katılımcıya ulaşabilme ve otomatik veri toplama kolaylığı gibi avantajlarından dolayı tercih edilmiştir. Bu yöntemi uygulayabilmek için çevrimiçi anket yazılımı ve anket aracı olan "Surveymonkey" (https: //tr.surveymonkey.com/) internet uygulaması kullanılmıştır. İnternet üzerinden yapılan bilimsel çalışmalara yanıt verme oranının yüksek olması ve seyahat etme olasılıklarının yüksek olması varsayılarak veri toplamak için Türkiye'de görev yapmakta olan akademisyenler tercih edilmiştir. Katılım için 3650 adet akademisyene ait e-posta havuzu oluşturulmuş ve betimsel analiz çerçevesine uygun olarak oluşturulan anket, Surveymonkey internet uygulamasıyla havuzda yer alan bütün katılımcılara gönderilmiştir. 3650 akademisyenden %22 (803) oranında geri dönüş gerçekleşmiştir. Geri dönen anketlerden eksik cevaba rastlanan anketlerin çıkarılmasıyla 742 akademisyenin anketi değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Anket sonucunda elde edilen bulgular da frekans ve yüzde analizleri ile değerlendirilmiştir. Son aşamada ise yapılan betimsel analiz ve anket sonucunda ortaya çıkan bulgular tek bir tabloda birleştirilerek karşılaştırılması yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın genel evrenini Türkiye'de yer alan A sınıfı seyahat acenteleri oluşturmaktadır. TÜRSAB web sitesinden elde edilen bilgiye göre 2018 yılı Ocak ayında Türkiye'de 9144 A sınıfı seyahat acentesi bulunmaktadır. TÜRSAB web sitesinde iletim bilgilerinden web sitesi bulunan seyahat

acentesi sayısı ise 5790 olarak belirlenmiştir. Örneklem için seyahat acentelerinin bölge dağılımı da dikkate alınarak 386 web sitesinin betimsel analiz için kullanılması uygun görülmüştür. Evrende yer alan web sitelerin özellikleri belirli ölçütler uygulandığında bir birine benzer özellikler gösterebileceğinden ve örneklemi oluşturacak web sitelerinin eşit şansa sahip olması için rastgele seçimle örneklem oluşturma olanağı veren *basit tesadüfü örnekleme yöntemi* kullanılmıştır.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma Türkiye'de yer alan A grubu seyahat acenteleri web sitelerini kapsamaktadır. Betimsel analiz kısmında kullanılan seyahat acenteleri web site adreslerine TÜRSAB web sitesinden ulaşılması, TÜRSAB tarafından tam listenin verilememesi, araştırmanın sadece A grubu seyahat acentelerine yapılmış olması araştırmanın kısıtları arasında yer almaktadır. Türkiye internet alt yapısının birçok gelişmiş ülkeye göre daha yavaş olması web siteleri açılış hızını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca araştırma için yapılan değerlendirmelerden sonra web sitelerinde yenileme çalışmaları yapılmış olabilir. Bundan dolayı web sitelerinin dinamik ve hızlı değiştirilebilen yapısı dikkate alınarak belirli dönemlerde yapılacak çalışmalarda değişiklerin izlenmesiyle karşılaştırmalar yapılabilir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın birinci kısmı için belirlenen seyahat acenteleri web siteleri tek tek ziyaret edilmiş ve oluşturulan web sitesi değerlendirme formuna var (1) veya yok (2) olarak işaretlenmiştir. İncelemesi yapılan web sitesi değerlendirme formunun içerisinden rastgele seçilen web siteleri uzman bir kişi tarafından tekrar değerlendirmeye tabi tutulmuş ve güvenilirliği test edilmiştir. Web sitesi değerlendirme formunda "Görsel Uyumluluk ve Bütünlük" ölçütü altında yer alan web sitesinin hızlı açılması bileşeni GTmetrix[1] web site analizi programı ile incelenmiştir. Sosyal Medya İzlenebilirliği ve Mobil Kullanım ölçütü altında yer alan web sitesinin mobil

[1] *GTmetrix; web sitelerin url adreslerine göre açılış hızı ve performans bileşenlerini ölçen bir web uygulamasıdır.*

telefonlarla uyumu bileşeni ölçümünde ise Google Mobil Uyumluluk Testi[2] kullanılmıştır.

Araştırmanın ikinci kısmında yer alan çevrimiçi anket, Surveymonkey internet uygulaması ile yapılmıştır. Surveymonkey web sitesi üzerinden üyelik sistemi açılmış ve oluşturulan web sitesi değerlendirme formu anket olarak web sitesinin anket oluşturma araçlarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Oluşturulan anket formu 20 katılımcıya ön test olarak e-posta adreslerine yollanmış ve anket geri dönüşleri incelenmiştir. Ön test için yollanan çevrimiçi anketler asıl veriler dışında tutulmuştur. İnternet üzerinden oluşturulan anket formu e-posta havuzunda yer alan tüm katılımcılara yollanmış ve veriler Surveymonkey uygulaması tarafından anlık olarak kayıt altına alınmıştır. Web sitesi değerlendirme formundan ve anketten elde edilen tüm veriler SPSS programına aktarılmış ve verilerin analizi için betimleyici (descriptive) analiz tekniklerinden frekans ve yüzde analizi kullanılmıştır.

Araştırmanın Güvenilirlik ve Geçerliliği

Araştırmada yer alan web sitesi değerlendirme ölçeğinin bütün bileşenlerinin güvenilirliğini test etmek için hesaplanan Alfa katsayı değeri 0,814'dür. Araştırmanın ikinci kısmını oluşturan anket formu ölçeğinin güvenilirliğini test etmek için hesaplanan Alfa katsayı değeri ise 0,908'dir. Araştırmada kullanılan web site değerlendirme bileşenleri iki bilgisayar mühendisi, bir seyahat acentesi genel müdürü ve bir akademisyen tarafından uzaman görüşü alınarak değerlendirilmiş ve web sitesinde olması gereken bileşenler yeterli olarak görülmüştür.

Bulgular

Araştırma kapsamında 742 katılımcının anketi değerlendirmeye alınmış olup, anketi cevaplayanlara ilişkin demografik (cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu) ve diğer bireysel özelliklerine (yaşanılan bölge,

[2] Google Mobil Uyumluluk Testi; web sitelerin url adreslerine göre mobil cihazlarla uyumlu olup olmadığını test eden bir web uygulamasıdır.

internet kullanımı vb.) ait tanımlayıcı bilgilere Tablo 2 ve Tablo 3'de yer verilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılanların % 52'si (f=386) erkek, % 48'si (f=356) kadındır. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı incelendiğinde, %0,9'unun (f=7) 25 yaş ve altı, %52'sinin (f=386) 26-35, %32,1'inin (f=238) 36-45, %11,3'ün (f=84) 46-55 yaş aralıklarında ve %3,6'sının ise (f=27) 56 yaş ve üzerinde olduğu gözükmektedir. Araştırmaya katılanların eğitim düzeyleri incelendiğinde %3'ü lisans (f=22), %30,3'ü (f=225) yüksek lisans ve %66,7'sinin ise (f=495) doktora düzeyinde oldukları gözükmektedir. Katılımcıların yaşadıkları bölgelere göre dağılımı incelendiğinde %22,8'i (f=169) Marmara Bölgesi'nden, %18,2'si (f=135) İç Anadolu Bölgesi'nden, %14'ü (f=104) Ege Bölgesi'nden, %12'si (f=89) Akdeniz Bölgesi'nden, %11,3'ü (f=84) Doğu Anadolu Bölgesi'nden, %15,6'sı (f=116) Karadeniz Bölgesi'nden ve %6,1'i (f=45) Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nden oldukları gözükmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişkenler	**Gruplar**	*f*	%
Cinsiyet	Kadın	356	48,0
	Erkek	386	52,0
Yaş	25 yaş ve altı	7	0,9
	26-35 yaş	386	52,0
	36-45 yaş	238	32,1
	46-55 yaş	84	11,3
	56 yaş ve üzeri	27	3,6
Eğitim Düzeyi	Lisans	22	3,0
	Yüksek Lisans	225	30,3
	Doktora	495	66,7
Yaşanılan Bölge	Marmara Bölgesi	169	22,8
	İç Anadolu Bölgesi	135	18,2
	Ege Bölgesi	104	14,0
	Akdeniz Bölgesi	89	12,0
	Doğu Anadolu Bölgesi	84	11,3
	Karadeniz Bölgesi	116	15,6
	Güney Doğu Anadolu Bölgesi	45	6,1

Tablo 3'e ait tanımlayıcı bilgilerden internet kullanım süresine göre dağılım incelendiğinde katılımcıların en az kullanım süresine sahip kesiminin 1-3 yıl aralığında olup (%0,8;f=6), 4-6 yıl aralığında %3,1'i (f=23) ve 7-9 yıl aralığında %9,3'ü (f=69) olduğu gözükmektedir. İnternet kullanım süresinin en yüksek olduğu aralık ise 9 yıldan daha fazla kullanım süresine sahip (%86,8;f=644) katılımcılardır. Araştırmaya katılanların tanımlayıcı bilgilerinden internet kullanım sıklığı incelendiğinde katılımcıların %17,9'u (f=133) günde 1-2 saat, %33,2 (f=246) günde 3-4 saat, %47,2'si (f=350) günde 5 saatten fazla, %0,3'ü (f=2) haftada birkaç gün, %1,5'i ise (f=11) haftada 3-4 gün olarak internette vakit geçirdikleri gözükmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişkenler	**Gruplar**	***f***	**%**
İnternet Kullanım Süresi	1-3 yıl	6	0,8
	4-6 yıl	23	3,1
	7-9 yıl	69	9,3
	9 yıldan fazla	644	86,8
İnternet Kullanım Sıklığı	Günde 1-2 saat	133	17,9
	Günde 3-4 saat	246	33,2
	Günde 5 saatten fazla	350	47,2
	Haftada birkaç gün	2	0,3
	Haftada 3-4 gün	11	1,5
Mobil Cihazlardan İnternete Bağlanma Durumu	Evet	704	94,9
	Hayır	38	5,1

Araştırmaya katılanların neredeyse tamamına yakını (%94,6;f=704) mobil cihazlar üzerinden internete erişim sağlarken, katılımcıların %5,1'i (f=38) mobil cihazlardan internete bağlanmamayı tercih etmektedirler.

Betimsel analiz sonucunda ortaya çıkmış görsel tanıtım bileşenlerine ilişkin mevcut durum ile tüketicilere yapılan anket değerlendirmelerinin karşılaştırılması ve bu karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan sıralama Tablo 4'de gösterilmiştir. Tablo 4'e göre seyahat acenteleri web sitelerinin %97,7'sinde görsel tanıtım bileşenleri içinde işletmelerce en çok yer verilen özelliğin logo olduğu, bu özelliğin web sitelerinde olması tüketiciler tarafından da çok önemli ($\overline{X}$ =4,21) olarak değerlendirilmekte ve tüketici öncelikleri açısından sıralandığında ikinci sırada yer almaktadır. Tüketiciler tarafından görsel tanıtım bileşenleri içinde önem derecesine göre ilk

sırada yer alan hakkımızda sayfasının web sitelerinin içerik analizi sonuçlarını yansıtan mevcut durumda da %76,4'ünde bulunduğu görülmektedir. Görsel tanıtım bileşenlerinden vizyon ve misyona ilişkin karşılaştırmaya bakıldığında hem vizyonun ($\overline{X}$=3,98) hem de misyonun ($\overline{X}$=3,95) web sitelerinde olması tüketiciler tarafından önemli olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte vizyon ifadesinin web sitelerinde yer almasının misyon ifadesine göre tüketicilerce biraz daha önemli olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Görsel Tanıtım Bileşenlerine İlişkin Mevcut Durum ile Tüketici Değerlendimelerinin Karşılaştırılması

Görsel Tanıtım (Kurumsal Kimlik) Bileşenleri	*Mevcut Durum "Var" (n=386)*		SIRALAMA	*Tüketicilerin Değerlendirmesi (n=742)*										$\overline{X}$	**s.s.**
				Hiç Önemli Değildir		***Önemli Değildir***		***Kararsızım***		***Önemlidir***		***Çok Önemlidir***			
	f	%	← →	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Logo	377	97,7	**1** **2**	6	0,8	33	4,4	51	6,9	354	47,7	298	40,2	4,21	0,82
Vizyon	78	20,2	**4** **3**	17	2,3	69	9,3	71	9,6	337	45,4	248	33,4	3,98	1,00
Misyon	82	21,2	**3** **4**	16	2,2	69	9,3	81	10,9	339	45,7	237	31,9	3,95	0,99
Slogan	72	18,7	**5** **5**	14	1,9	68	9,2	101	13,6	338	45,6	221	29,8	3,92	0,98
Hakkımızda Sayfası	295	76,4	**2** **1**	3	0,4	27	3,6	50	6,7	297	40	365	49,2	4,33	0,79

İşletmenin kendisine ait sloganının web sitesinde olmasına ilişkin karşılaştırmaya bakıldığında ise hem seyahat acenteleri web sitelerinin mevcut durumunda hem de katılımcıların önem düzeyi sıralamasında bu bileşenin en sonda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4 genel olarak incelendiğinde seyahat acenteleri web sitelerinde görsel kimlik öğesi altında yer alan işletmeye ait logo ve hakkımızda sayfasının olması bileşenlerine önem verdiği görülürken, tüketicilerin de bu iki bileşenin web sitelerinde yer almasını önemsedikleri görülmektedir. Bunun yanında yine tüketiciler tarafından önemsenen vizyon, misyon ve işletmenin sloganı bileşenlerine seyahat acenteleri web sitelerinde daha az yer verdikleri görülmektedir. Seyahat acentelerinin amaç, görev ve gele-

cekteki hedeflerine yer vermemesi ve kurumsal imajını yansıtan bir söyleminin olmaması tüketiciler tarafından kurumsal güven eksikliği olarak görülebilmektedir. Görsel uyumluluk ve bütünlük bileşenlerine ilişkin mevcut durum ile tüketici değerlerinin kıyaslaması Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Görsel Uyumluluk ve Bütünlük Bileşenlerine İlişkin Mevcut Durum ile Tüketici Değerlendirmelerinin Karşılaştırılması

Görsel Uyumluluk ve Bütünlük	*Mevcut Durum* "Var" *(n=386)*		**SIRALAMA**	*Tüketicilerin Değerlendirmesi (n=742)*										$\overline{X}$	**s.s.**
				Hiç Önemli Değildir		*Önemli Değildir*		*Kararsızım*		*Önemlidir*		*Çok Önemlidir*			
	f	%	← →	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Sitenin hızlı açılması	217	56,2	**5 4**	2	0,3	14	1,9	28	3,8	248	33,4	450	60,6	4,52	0,68
Ana Sayfada Fotoğrafların olması	358	92,7	**1 3**	2	0,3	5	0,7	21	2,8	282	38,0	432	58,2	4,53	0,61
Fotoğrafların Renkli ve Net Olması	339	87,8	**2 2**	0	0	5	0,7	12	1,6	229	30,9	496	66,8	4,63	0,55
Sesli İletişim	8	2,1	**7 7**	93	12,5	225	30,3	178	24,0	170	22,9	76	10,2	2,88	1,19
Video	27	7,0	**6 6**	24	3,2	65	8,8	126	17,0	353	47,6	174	23,5	3,79	1,00
Sayfalar Arası Uyum	331	85,8	**3 5**	3	0,4	26	3,5	48	6,5	371	50,0	294	39,6	4,24	0,75
Kullanışlı Yönlendirme Menüleri	330	85,5	**4 1**	1	0,1	1	0,1	11	1,5	167	22,5	562	75,7	4,73	0,49

Tablo 5 incelendiğinde seyahat acenteleri web sitelerinde görsel uyumluluk ve bütünlük başlığı altında en çok yer alan bileşen olarak ana sayfada fotoğrafların (f=358; %92,7) olduğu görülmektedir. Bu özelliğin web sitelerinde olması tüketiciler açısından da çok önemli ($\overline{X}$=4,53) olarak değerlendirilmekte ve önem deresi açısından sıralandığında üçüncü sırada yer almaktadır. Tüketiciler tarafından önem derecesi incelendiğinde ilk sırada yer alan bileşenin kullanışlı yönlendirme menüleri ($\overline{X}$=4,73) olduğu

görülmektedir. Mevcut durumda bu bileşenin seyahat acentelerin web sitelerinin %85,5'inde bulunduğu görülmektedir.

Tablo 5 genel olarak incelendiğinde seyahat acenteleri web sitelerinde yer alan görsel uyumluluk ve bütünlük bileşenlerinin mevcut durumları ile tüketicilerin önem düzeyi sıralaması yakın olarak görülmektedir. Web sitelerin görsel sunumu tüketiciler tarafından önemsenmekte olup; mevcut durumda yer alan değerler de seyahat acentelerinin bu ölçeğe önem verdikleri şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte tüketiciler tarafından daha çok önemsenen videolara yer verilmesi seyahat acenteleri tarafından biraz daha dikkate alınabilir.

Acentelerin özellikle ürün sunumlarında ürünü tanıtıcı videolara yer vermesi tüketiciler tarafından ürünün daha anlaşılır olmasını sağlayabilir. Hac ve Umre organizasyonu yapan seyahat acentelerinde sesli iletişim bileşeni tüketicilerin manevi değerlerini arttıracağı şeklinde düşünülebilirken diğer acente faaliyeti gösteren seyahat acenteleri web sitelerinde bu bileşenin kullanılma durumu hem mevcut durum hem de tüketici önem düzeyi sıralamasında en az önem verilen bileşen olarak görülmektedir. Tablo 6'da ise betimsel analiz sonucunda ortaya çıkmış bilgi sunumu bileşenlerine ilişkin mevcut durum ile tüketicilere yapılan anket değerlerinin karşılaştırılması gösterilmiştir.

Tablo 6'ya göre seyahat acentelerinin mevcut durumda bilgi sunumu ölçeği altında web sitelerinde en çok yer verdikleri bileşen olarak sunulan ürünlerin özelliklerinin belirtilmesi (f=312; %80,8) görülmektedir. Bu bileşenin web sitelerinde ürün sunumunda olması tüketiciler tarafından da çok önemli ($\overline{X}$=4,75) olarak değerlendirilmekte ve tüketiciler tarafından önem düzeyi sıralamasına göre üçüncü sırada yer almaktadır. Tüketicilerin önem düzeyi sıralaması incelendiğinde mevcut durumdan farklı olarak sunulan ürünün fiyatının belli olması ($\overline{X}$=4,87) tüketicileri tarafından en çok önemsenen bileşen olarak görülmektedir. Bu bileşenin mevcut durumuna bakıldığında web sitelerin %62,4'ünde sunulan ürünün fiyatının belli olduğu görülmektedir.

Mevcut durum sıralamasında ikinci bileşen olarak görülen sunulan ürünün çoklu ortam araçlarıyla desteklenmesi bileşeni seyahat acenteleri web sitelerinin %73,8'inde kullanılırken; tüketici önem düzeyi sıralamasında sunulan ürünün kampanya ve indirimlerle desteklenmesi ($\overline{X}$=4,76)

ikinci bileşen olarak görülmektedir. Sunulan ürünün kampanya ve indirim bilgilerinin mevcut durumda ise web sitelerinin %45,6'sında olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Bilgi Sunumu Bileşenlerine İlişkin Mevcut Durum ile Tüketici Değerlerinin Karşılaştırılması

Bilgi Sunumu	*Mevcut Durum "Var" (n=386)*		**SIRALAMA**	*Tüketicilerin Değerlendirmesi (n=742)*										$\overline{X}$	**s.s.**
				Hiç Önemli		***Önemli Değildir***		***Karar-sızım***		***Önemli-dir***		***Çok Önemli-dir***			
	f	%	← →	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Site içi arama motoru	133	34,5	**6** **6**	4	0,5	18	2,4	24	3,2	273	36,8	423	57,0	4,47	0,72
Ürün özelliklerinin belirtilmesi	312	80,8	**1** **3**	0	0	0	0	3	0,4	179	24,1	560	75,5	4,75	0,44
Ürünün fiyatının belli olması	241	62,4	**3** **1**	0	0	1	0,1	4	0,5	82	11,1	655	88,3	4,87	0,35
Ürünün çoklu ortam kullanımı	285	73,8	**2** **5**	1	0,1	3	0,4	37	5,0	254	34,2	447	60,2	4,54	0,62
Ürünlerin kampanya ve indirim bilgileri	176	45,6	**4** **2**	0	0	2	0,3	3	0,4	164	22,1	573	77,2	4,76	0,45
Ürüne ait tamamlayıcı linkler	135	35,0	**5** **7**	3	0,4	22	3,0	52	7,0	319	43,0	346	46,6	4,32	0,76
Kullanıcı tecrübelerine ait yorumlar	31	8,0	**7** **4**	2	0,3	6	0,8	18	2,4	189	25,5	527	71,0	4,66	0,59

Tüketici önem düzeyi sıralamasında ve mevcut durum karşılaştırmasında site içi arama motoru (f=133; %34,5) bileşeni aynı sıralamada görülmektedir ve tüketiciler tarafından çok önemli ($\overline{X}$=4,47) bir bileşen olarak

görülmektedir. Bunun yanında mevcut durum sıralamasında en sonda görülen kullanıcı tecrübelerine ait yorumların seyahat acenteleri web sitelerin sadece %8'inde yer verilmesine karşılık tüketici önem düzeyi sıralamasında dördüncü sırada ve çok önemli bir bileşen ($\overline{X}$=4,66) olarak görülmektedir. Tüketicilerin önem düzeyi sıralamasında ise son sırada yer alan bileşenin ürüne ait tamamlayıcı linkler ($\overline{X}$=4,32) olduğu buna karşılık bu bileşenin mevcut durumda seyahat acenteleri web sitelerinin %35'inde kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 6 genel olarak incelendiğinde bilgi sunumu ölçeği altında yer alan bileşenler tüketiciler tarafından çok önemsenmektedir. Buna karşılık mevcut durumda yer alan bileşenlerden ürüne ait tamamlayıcı linkler, site içi arama motoru ve kullanıcı tecrübelerine ait yorumların web sitelerinde daha az kullanıldığı görülmektedir. Tüketicilerin önem düzeyi sıralamasına bakıldığında tüketiciler daha çok satın alacağı ürüne ait temel bileşenlere (fiyat, kampanya, ürün özellikleri vb.) önem verirken seyahat acenteleri web sitelerin mevcut durum sıralamasının da benzer olduğu görülmektedir.

Tablo 7 'de ise müşteri desteği ve hizmetleri bileşenlerine ilişkin mevcut durum ile tüketici değerlerinin karşılaştırılması gösterilmiştir. Buna göre tüketici önem düzeyi sıralamasına göre ilk sırada yer alan bileşenin seyahat acenteleri web sitelerinin ana sayfasında çağrı hizmetleri numarasının olması ($\overline{X}$=4,65) yer almaktadır.

Mevcut durum incelendiğinde çağrı hizmetleri numarasının olması web sitelerinin %68,7'sinde olduğu görülmektedir. Müşteri desteği ve hizmetleri ölçeğinin mevcut durumda web sitelerinde en çok yer alan bileşeni olarak kurumun ayrı bir iletişim sayfasının olması (f=362; %93,8) yer almaktadır. Tüketiciler açısından karşılaştırıldığında önem düzeyi sıralamasında iletişim sayfanın olması sıralamada ikinci ve çok önemli ($\overline{X}$=4,51) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte seyahat acenteleri web sitelerinin %71,8'inde var olan müşteri geri bildirim formu (f=277) hem mevcut durumda hem de tüketicilerin değerlendirmesinde ($\overline{X}$=4,51) sıralama olarak karşılaştırıldığında ikinci olarak görülmektedir.

Tablo 7: Müşteri Desteği ve Hizmetleri Bileşenlerine İlişkin Mevcut Durum ile Tüketici Değerlerinin Karşılaştırılması

Müşteri Desteği ve Hizmetleri	*Mevcut Durum* "Var" *(n=386)*		**SIRALAMA**		*Tüketicilerin Değerlendirmesi (n=742)*										$\overline{X}$	**s.s.**
					Hiç Önemli Değildir		***Önemli Değildir***		***Kararsızım***		***Önemlidir***		***Çok Önemlidir***			
	f	%	←	→	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Ana sayfada çağrı hizmetleri numarası	265	68,7	**3**	**1**	1	0,1	2	0,3	10	1,3	224	30,2	505	68,1	4,65	0,53
Müşteri geri bildirim formu	277	71,8	**2**	**2**	1	0,1	13	1,8	19	2,6	276	37,2	433	58,4	4,51	0,65
SSS menüsü	8	2,1	**9**	**3**	2	0,3	33	4,4	49	6,6	338	45,6	320	43,6	4,26	0,79
Çevrimiçi/Anlık mesajlaşma	20	5,2	**7**	**3**	3	0,4	25	3,4	67	9,0	326	43,9	321	43,3	4,26	0,79
Yardım menüsü	8	2,1	**9**	**4**	6	0,8	15	2,0	75	10,1	331	44,6	315	42,5	4,25	0,78
İletişim sayfası	362	93,8	**1**	**2**	1	0,1	12	1,6	31	4,2	257	34,6	441	59,4	4,51	0,66
Takvim Bilgisi	76	19,7	**5**	**7**	29	3,9	94	12,7	105	14,2	285	38,4	229	30,9	3,79	1,12
Döviz Çevirici	3	0,8	**10**	**9**	43	5,8	157	21,2	158	21,3	264	35,6	120	16,2	3,35	1,15
Güncel Döviz Kuru	10	2,6	**8**	**8**	39	5,3	136	18,3	137	18,5	296	39,9	134	18,1	3,47	1,13
Ziyaretçi defteri veya yorum formu	47	12,2	**6**	**6**	8	1,1	42	5,7	94	12,7	323	43,5	275	37,1	4,09	0,90
Çoklu dil seçeneği	128	33,2	**4**	**5**	6	0,8	38	5,1	61	8,2	325	43,8	312	42,0	4,21	0,85

Müşteri desteği ve hizmetleri başlığı altında seyahat acenteleri web sitelerinin mevcut durumunda en az yer verilen bileşenin döviz çevirici (f=3; %0,8) olduğu görülmektedir. Bu bileşenin web sitelerinde olması tüketiciler tarafından da önem düzeyi diğer bileşenlerden daha düşük olduğu ve tüketici öncelikleri açısından sıralandığında en sonra sırada ($\overline{X}$ =3,35) yer aldığı görülmektedir.

Tablo 7 genel olarak incelendiğinde seyahat acentelerinin mevcut durumda sıkça yer verdikleri bileşenler tüketiciler açısından da önemli olarak görülmektedir. Fakat mevcut durum sıralamasında son sıralarda yer alan çevrimiçi mesajlaşma, SSS menüsü ve yardım menüsü bileşenlerinin web sitelerin çok azında yer verildiği görülürken bu bileşenlerin tüketiciler tarafından daha çok önemsendiği görülmektedir. Özellikle günümüzde web sitelerinin daha iyi ve hızlı bir hizmet için tüketicilere sunduğu anlık mesajlaşma özelliği seyahat acenteleri web sitelerin %5,2'sinde yer almaktadır. Tüketiciler açısından çok önemli ($\overline{X}$ =4,26) olarak görülen bu özelliğin web sitelerinde daha sık kullanılması kurumun müşterisine anında desteği ile hem müşteriyi kuruma bağlama açısından hem de rekabet avantajı yaratması açısından bir fark yaratabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Betimsel analiz sonucunda ortaya çıkmış sosyal medya izlenebilirliği ve mobil kullanım bileşenlerine ilişkin mevcut durum ile tüketicilere yapılan anket değerlerinin karşılaştırılması Tablo 8'de gösterilmiştir. Buna göre seyahat acenteleri web sitelerinin sosyal medya izlenebilirliği ve mobil kullanımı ölçeğinde mevcut durum sıralamasında en üstte yer verilen bileşen olarak en az bir tane sosyal medya erişim butonu (f=251; %65) olarak görülmektedir. Tüketicilerin önem düzeyi sıralamasına göre de bu bileşen önemli olarak ($\overline{X}$ =3,57) değerlendirilmektedir.

Tüketicilerin değerlendirilmesi incelendiğinde web sitelerin mobil cihazlarla uyumlu olması bileşeni tüketici değerlendirmesinde ilk sırada görülürken, mevcut durumda seyahat acentelerinin %54,4'ünün mobil cihazlarla uyumlu olduğu görülmektedir.

Sosyal medya araçları incelendiğinde seyahat acentelerin web sitelerin %62,4'ünden facebook sayfalarına erişim olduğu görülmektedir. Aynı bileşen tüketiciler tarafından da önemli olarak ($\overline{X}$ =3,27) olarak görülmektedir. Tüketici değerlendirmesinde çok önemli olarak görülen bir diğer bileşen ise kurumun mobil uygulamasının ($\overline{X}$ =4,19) olmasıdır. Bu bileşenin mevcut durum ile karşılaştırılması incelendiğinde tüketici sıralamasında ikinci sırada yer alırken mevcut durumda seyahat acenteleri web sitelerinin yalnızca %3,1'inde (f=12) kullanıldığı ve son sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 8. Sosyal Medya İzlenebilirliği ve Mobil Kullanım Bileşenlerine İlişkin Mevcut Durum İle Tüketici Değerlerinin Karşılaştırılması

Sosyal Medya İzlenebilirliği Ve Mobil Kullanım	*Mevcut Durum "Var" (n=386)*		**SIRALAMA**		*Tüketicilerin Değerlendirmesi (n=742)*										$\overline{X}$	**s.s.**
					Hiç Önemli Değildir		***Önemli Değildir***		***Kararsızım***		***Önemlidir***		***Çok Önemlidir***			
	f	%	←	→	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Sosyal medya erişim butonu	251	65,0	**1**	**3**	22	3,0	125	16,8	146	19,7	301	40,6	148	19,9	3,57	1,07
Facebook erişimi	241	62,4	**2**	**4**	40	5,4	159	21,4	195	26,3	252	34,0	96	12,9	3,27	1,10
Youtube erişimi	69	17,9	**7**	**6**	43	5,8	186	25,1	211	28,4	227	30,6	75	10,1	3,14	1,08
Google+ erişimi	99	25,6	**5**	**5**	44	5,9	169	22,8	184	24,8	254	34,2	91	12,3	3,24	1,11
Twitter erişimi	206	53,4	**4**	**8**	51	6,9	195	26,3	210	28,3	219	29,5	67	9,0	3,07	1,09
Linkedin erişimi	33	8,5	**9**	**10**	59	8,0	218	29,4	236	31,8	179	24,1	50	6,7	2,92	1,05
Instagram erişimi	83	21,5	**6**	**7**	49	6,6	186	25,1	215	29,0	215	29,0	77	10,4	3,11	1,09
Pinterest erişimi	26	6,7	**10**	**11**	58	7,8	223	30,1	257	34,6	153	20,6	51	6,9	2,88	1,04
Blog erişimi	34	8,8	**8**	**9**	56	7,5	190	25,6	246	33,2	183	24,7	67	9,0	3,02	1,08
Mobil telefonlarla uyumu	210	54,4	**3**	**1**	4	0,5	24	3,2	31	4,2	300	40,4	383	51,6	4,39	0,76
Kurumun Mobil uygulaması	12	3,1	**11**	**2**	3	0,4	34	4,6	80	10,8	326	43,9	299	40,3	4,19	0,83

Tablo 8 genel olarak incelendiğinde tüketicilerin sosyal medya araçlarından daha çok web sitelerine mobil cihazlardan erişime önem vermişlerdir. Web sitelerinin mobil cihazlarla uyumlu olması ve mobil cihazlardan erişim için kurumun mobil uygulamasının olması tüketici değerlendirmesinde çok önemli olarak görülürken, mevcut durumda bu iki bileşenin özellikle kurumun mobil uygulaması bileşeninin yeteri kadar kullanılmadığı görülmüştür. Sosyal medya araçların Facebook mevcut durum ve tüketici değerlendirmesi karşılaştırılmasında en önemli olarak görülürken, fotoğraf paylaşım uygulaması olan Pinterest önem sıralaması en düşük bileşen olarak görülmektedir.

Tablo 9. Güvenlik Bileşenlerine İlişkin Mevcut Durum İle Tüketici Değerlerinin Karşılaştırılması

Güvenlik	*Mevcut Durum "Var" (n=386)*		**SIRALAMA**		*Tüketicilerin Değerlendirmesi (n=742)*										$\overline{X}$	**s.s.**
					Hiç Önemli Değildir		***Önemli Değildir***		***Kararsızım***		***Önemlidir***		***Çok Önemlidir***			
	f	%	←	→	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Güvenlik veya gizlilik bilgisi	126	32,6	**4**	**2**	1	0,1	2	0,3	23	3,1	152	20,5	564	76,0	4,71	0,54
Çevrimiçi alışveriş imkânı	128	33,2	**3**	**4**	3	0,4	28	3,8	50	6,7	233	21,4	428	57,7	4,42	0,80
Güvenlik ibaresi	102	26,4	**5**	**1**	2	0,3	2	0,3	18	2,4	118	15,9	602	81,1	4,77	0,52
Elektronik sözleşme sunumu	95	24,6	**6**	**3**	2	0,3	4	0,5	19	2,6	188	25,3	529	71,3	4,66	0,58
TÜRSAB logosu	211	54,7	**1**	**5**	11	1,5	11	1,5	88	11,9	199	26,8	433	58,4	4,39	0,86
TÜRSAB belge numarası	139	36,0	**2**	**6**	12	1,6	15	2,0	93	12,5	215	29,0	407	54,9	4,33	0,88

Tablo 9'da güvenlik bileşenlerine ilişkin mevcut durum ile tüketici değerlerinin karşılaştırılması gösterilmiştir. Buna göre seyahat acenteleri web sitelerinin %54,7'sinde güvenlik bileşenleri içinde işletmelerce en çok yer verilen özelliğin TÜRSAB logosu olduğu, bu bileşenin web sitelerinde olması tüketiciler tarafından da çok önemli ($\overline{X}$=4,39) olarak değerlendirildiği görülmektedir. Güvenlik ölçeği bileşenleri tüketicilerin önceliğine göre sıralandığında ise çevrimiçi ödemede güvenlik ibaresi ($\overline{X}$=4,77) bileşeni ilk sırada yer almaktadır. Bu bileşenin mevcut durum ile karşılaştırılmasında güvenlik ibaresinin web sitelerin %26,4'ünde ve sıralama yönünden beşinci sırada yer aldığı görülmektedir. TÜRSAB belge numarası bileşeninin karşılaştırılmasına bakıldığında mevcut durumda web sitelerin %36'sında yer aldığı görülürken, tüketicilerin değerlendirmesinde çok önemli ($\overline{X}$=4,33) olan bu bileşenin güvenlik ölçeği altında son sırada ol-

duğu görülmektedir. Güvenlik bileşenlerinin mevcut durumunda son sırada yer alan satın almadan önce elektronik sözleşme sunumu web sitelerin sadece %24,6'sında görülürken, tüketicilerin önem düzeyi sıralamasında bu bileşen çok önemli ($\overline{X}$ =4,66) olarak üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 9 genel olarak incelendiğinde güvenlik başlığı altında yer alan bütün bileşenlerin tüketiciler tarafından önemli bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte web sitelerinde tüketiciler tarafından yer alınması istenen güvenlik ibaresi ve güvenlik veya gizlilik bilgisi bileşenleri seyahat acenteleri web sitelerinde yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Teknolojinin getirdiği alışkanlıklar arasına giren internet ve web sitesi kullanımı ilerleyen yıllarda da insan yaşamı içerisindeki etkisini arttıracağı düşünüldüğünde her yaştan internet kullanıcısını bir şekilde çevrimiçi ortamlarda turizm ile buluşturması öngörülebilir. Seyahat acenteleri de bu gelişimi takip ederek e-ticaretten gelecek olan payını arttırmak için web sitelerini tüketicilerinin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda güncelleme yoluna gitmelidir.

Söz konusu bu çalışma ile Türkiye'de yer alan A grubu seyahat acenteleri web sitelerinin mevcut durumunu incelemek, seyahat acenteleri web sitelerinin turizm pazarındaki öneminin anlaşılması ve web sitelerinin daha etkin bir konuma gelebilmesi için yeni dijital odaklı pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Araştırmanın sonucunda görsel tanıtım bileşenleri altında yer verilen "logo" ve "kurumun hakkımızda" sayfasının web sitelerinde yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında seyahat acentelerinin kurumsal kimliklerini yansıtan vizyon, misyon ve slogan gibi diğer özelliklerinin ise çoğunlukla kullanılmadığı görülürken tüketiciler açısından bakıldığında bu özelliklerin web sitelerinde daha yaygın şekilde kullanılması gerektiği görülmektedir. Buna bağlı olarak tüketicilerin kurumsal olarak gözüken web sitelerine daha çok önem verdiği söylenebilecektir.

Görsel uyumluluk ve bütünlük başlığı altında yer alan araştırma bulguları incelendiğinde seyahat acenteleri web sitelerinde görsel zenginliğin

yaygın bir şekilde kullanıldığı ve tüketicilerinde bu özelliklere önem verdiği görülmektedir. Web sitesine girildiğinde arka planda çalan bir müziğin olması ya da menü girişlerinde sesli bir uyarının olması hem mevcut kullanımda yaygın olmayan bir özellik olarak hem de tüketici değerlendirmesinde daha az önemli bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında tüketicilerin web sitelerinin açılış hızına oldukça önem verdikleri görülmektedir. Bu durumun web sitelerinin tasarlanmasında en önemli hususlardan birisi olarak değerlendirilmesi doğru olacaktır.

Araştırma bulgularına göre, seyahat acentelerinde web sitelerinde yer alan ürünlerin özelliklerinin belirtilmesi yaygın bir şekilde kullanılırken, aynı ürünlere ait fiyat, kampanya ve indirim bilgilerinin daha az kullanıldığı görülmüştür. Tüketici değerlendirmelerine göre ise web sitelerinde yer alan ürünlerin fiyat, kampanya ve indirim bilgilerinin olması daha önemli olarak görülmektedir. Bununla birlikte tüketiciler tarafından önemli olan kullanıcı tecrübelerine ait yorumların, seyahat acenteleri tarafından yaygın bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Oysa çevrimiçi tüketici değerlendirmeleri seyahat edenlerin kararlarını önemli bir şekilde etkilemektedir (Ye, Law ve Gu, 2009, ss.180-182).

Seyahat acenteleri web sitelerinde iletişim sayfalarının ve genellikle bu sayfa içeriğinde yer verilen müşteri geri bildirim formunun yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Tüketiciler tarafından en çok öneme sahip olan kurumun çağrı hizmetlerinin web sitelerinin ana sayfasında yer almasının seyahat acenteleri tarafından daha az kullanıldığı görülmektedir. Müşteri desteği ve hizmetleri başlığı altında tüketiciler tarafından web sitesinde yer almasının çok önemli olduğu düşünülen SSS menüsü ve çevrimiçi mesajlaşmaya seyahat acenteleri tarafından web sitelerinde çok az yer verildiği görülmektedir. Yardım menüsü, güncel döviz kuru ve döviz çevirici bileşenleri ise seyahat acenteleri web sitelerinde yaygın bir özellik olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bu durum seyahat acentelerince müşteri ilişkileri yönetimi bağlamında tüketicilerin beklentilerinin tam olarak anlaşılmadığını göstermektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre web sitelerinde kullanılan sosyal medya araçlarının tüketicilerin değerlendirmesiyle yakınlık gösterdiği görülmektedir. Web sitelerinin çoğunluğunda en az bir tane sosyal medya erişimi görülmektedir. Tüketicilerin değerlendirmesinde en yaygın olarak kullanılması gerekilen özelliklerin web sitelerinin mobil telefonlarla

uyumu ve kurumun mobil uygulamasının olması olarak görülmektedir. Bu özelliklerin web sitelerinde kullanım açısından elde edilen bulgulara göre mobil telefonlarla uyumlu olarak görülen web sitelerinin, mobil uygulamasının çok az olduğu görülmektedir.

Turizm sektöründe mobil uygulamaların ve sosyal medyanın öneminin her geçen gün arttığı bir dönemde (Sun, Fong, Law ve He, 2017, s.366) bu unsurların kullanımının yaygınlaştırılması fayda sağlayacaktır. Bir diğer sonuca göre seyahat acenteleri web sitelerinde tüketiciler için önemli olan güvenlik ibaresi, güvenlik veya gizlilik bilgisi, elektronik sözleşme sunumu gibi özelliklerin yaygın bir şekilde kullanılmadığı görülmüştür. Benzer şekilde TÜRSAB tarafından kullanılması gereken TÜRSAB logosu web sitelerin yarıdan fazlasında yer alırken belge numarasının yaygın bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Ayrıca seyahat acenteleri web sitelerinde çevrimiçi alışveriş imkânın az olması web sitelerin pazarlama amacından çok bilgi sunma amaçlı olduğunu da göstermektedir. Bu durum çevrimiçi satın alım yapmak isteyen tüketicilerin başka dağıtım kanallarına yönelmelerine neden olabilecektir.

Sonuç olarak, ülkemizde faaliyet gösteren seyahat acenteleri web sitelerinin çağdaş bilgi ve iletişim teknolojilerinden yeterli ölçüde faydalanmamakla birlikte bir gelişim sürecinde oldukları görülmektedir. Geleneksel anlayıştan vazgeçip ya da geleneksel anlayışla beraber modern pazarlama anlayışını da beraberinde kullanan seyahat acenteleri özellikle web siteleri üzerinden erişebilecekleri tanıtım, pazarlama ve müşteri potansiyeli arttırma gibi imkânları verimli kullanamamaktadır. Araştırma kapsamında incelenen web sitelerinin çok az bir kısmı bu avantajlardan profesyonel olarak yararlanırken, büyük bir kısmı sadece bilgi amaçlı olarak web sitelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında değerlendirilen seyahat acentelerinin çoğunluğunun işbirlikçi bir yapıyı temsil eden Web 1.0'dan Web 2.0 geçişini (Buhalis ve Law, 2008; Sigala, 2017) henüz tamamlayamadıkları söylenebilecektir. Ayrıca seyahat acenteleri tüketicilerin beklentilerini tam olarak anlayamadıkları, web sitelerinin tüketici beklentileri ile örtüşmediği de görülmektedir. Tüketicilerin seyahat acenteleri web sitelerinde bulunmasını istediği ve önem verdiği bileşenlerden yoksun olması seyahat acentelerinin çevrimiçi itibarlarını olumsuz yönde etkileyeceği gibi, çevrimiçi seyahat pazarından daha az pay almalarına neden olacaktır.

Teknolojik cihazların ve özellikle internetin gelişimine paralel olarak tüketiciler artık istedikleri hizmet ve ürüne en hızlı ve kolay yoldan ulaşma eğilimine doğru gitmektedir. Web siteleri de bu gelişim ağı içerisinde tüketicisine en hızlı, kolay ve etkili yoldan ulaşmayı amaçlamalıdır. Seyahat acentelerinin sanal ortamdaki vitrini olan web sitelerini geliştirmeleri müşteri profilinin yanında ticaret hacmini arttırmaları için de fırsatlar sunabilmektedir. Bu bağlamda araştırma bulgularını temelde web sitelerinin daha etkili ve günümüz şartlarına daha uygun olmasını sağlayabilecek bazı öneriler şu şekilde sıralanmıştır:

- E-ticaretten daha çok bilgilendirme amaçlı açılan seyahat acenteleri web siteleri e-ticarete uygun hale getirilip, hem satış hacmini hem de müşteri sayısı arttırılabilir.
- Seyahat acentelerinin müşterilerine sunduğu ürünlerin sadece bilgi amaçlı olmayıp, fiyatlarının net bir şekilde belirtilmesi ürün satışını gerçekleştirmese dahi acentenin tüketicisini memnun edebilir.
- Çevrimiçi satış yapan seyahat acenteleri web sitelerinde güvenli ödeme, güvenli alışveriş ibarelerini, TÜRSAB logo ve belge numarasının daha belirgin ve net bir şekilde kullanılması seyahat acentesinin "güven fonksiyonunun" tüketici gözünde daha anlaşılır olmasını sağlayabilir.
- Web sitesinin genel temasına daha uygun, içeriğini daha net ve belirgin şekilde yansıtan ve ana sayfanın kullanışlı bir yerinde konumlandırılmış yönlendirme menüsü web sitesini daha çekici göstereceği gibi diğer sayfalarının gezinti oranını da arttırabilir.
- Seyahat acentelerinin müşterilerinin beklentilerini, istek ve ihtiyaçlarını daha iyi anlamaları için müşteri hizmetleri fonksiyonunu geliştirmelidir. Çağrı hizmetleri numarasının ana sayfada net bir şekilde görülmesi, çevrimiçi mesajlaşma imkânının olması, kullanıcı tecrübelerine ve yorumlarına kendi web sitesi bünyesinde yer vermesi, sunulan ürünlerin renkli ve net fotoğraflarla ayrıca çoklu ortam araçlarıyla desteklenmesi web sitesini ziyaret eden müşterilerinin memnuniyeti arttırmada büyük rol oynayabilecektir.
- Sosyal medya platformlarının web sitelerinde sadece erişim olarak gösterilmesinden çok özellikle araştırmada ilk beş sırada yer

alan sosyal medya platformlarını aktif bir şekilde kullanmak seyahat acentesinin sunduğu hizmet ve ürünleri çok daha ayrıntılı, hızlı ve kolay yoldan daha çok müşteri ile buluşturmasına olanak sağlayabilecektir.

- Günümüz tüketicilerinin bilgiye ve sunulan ürüne erişim imkânlarının gelişmesiyle özellikle seyahat acenteleri web sitelerinin mobil cihazlarla uyumlu olması ve mobil cihazlarda çalışan yazılımların geliştirilmesiyle tüketiciye daha hızlı ulaşmasını, doğrudan satış hacminin geliştirilmesini sağlayabilir.
- Seyahat acenteleri web sitelerinden yaptığı satışlar sonrasında müşterilerin ihtiyaç duyabileceği diğer ürün veya hizmetlerin tamamlayıcı bağlantılar ile desteklenmesi müşteri memnuniyetini arttıracaktır. Bu bağlamda özellikle paket tur satışı gerçekleştiren acentelerin otel tanıtımı yanında konaklamanın yapılacağı destinasyon hakkında bilgilere yer vermesi, yöresel yiyecek ve içeceklerden, destinasyona ait kültürel, sanatsal ve tarihi değerlerden, eğlence merkezleri ve yerel bilgilerden bahsedilmesi paket tura ya da acentenin ürünlerine olan ilgiyi arttırabilir.
- Araştırma sonuçlarına göre web sitelerinin açılış hızı ortalaması temel alınan açılış hızından daha yüksek bir değerde olduğu görülmüştür. Bu bağlamda web siteleri uzman kişilerden yardım alarak her geçen gün gelişen internet alt yapı hızına yetişmesi ve web sitesi ziyaret oranını arttırması kurumun yararına olacaktır.

İşletmeler gelişen teknolojiyi özellikle de internetin avantajlarını daha iyi kullanarak turizmden alınan payı artırma yoluna gitmelidirler. Bu bağlamda sadece bir web sitesi yapmak artık yeterli değildir. Web sitelerinde kullanılacak olan bileşenlerin seçilmesi için bu konuda uzman kişilerden yardım alınması çok daha etkin ve kaliteli bir iş ortaya çıkaracaktır. Ayrıca yapılan web sitelerin klasik pazarlama anlayışından çıkarak çağdaş pazarlama anlayışı içerisinde yer alan müşterileri beklenti, istek ve ihtiyaçları etrafında şekillenmesi işletmenin sanal ortamdaki yüzü olan web sitelerini çok daha kullanışlı hale getirebilir.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde seyahat acentelerinin büyük bir kısmı modern pazarlama anlayışından uzak web siteleri ile sanal ortamda yer almaktadır. Kurumun kültürünü yansıtan bir web sitesine sahip olma

işletmeler için önemini her geçen gün arttırmaktadır. Bu bağlamda yapılacak olan web sitelerinin daha profesyonel, bilgi içerikli ve satış odaklı olması, bunun yanında tüketicisine sunduğu güvenin net bir şekilde anlaşılması seyahat acentelerinin kurumsallığını arttırabilir. Görsellik öğelerinin yeterince kullanıldığı web sitelerinin ise güvenlik ve çevrim içi satış özelliklerinin geliştirilmesi ile işletmenin satışlarını ve pazar payını arttırabilir.

Bu alanda yapılacak olan yeni araştırmalar başta seyahat acenteleri olmak üzere, web sitesine sahip turizm sektöründeki işletmeler için yol gösterebilir, interneti daha etkin ve verimli kullanarak işletmelerin daha büyük pazara sahip olması, kurumsallığını arttırması, müşteri potansiyelini ve profilini genişletmesi, yeni dijital odaklı pazarlama stratejileri geliştirebilmesi konularında yardımcı olacaktır. Ayrıca buna benzer çalışmaların artması ile web sitelerinin tamamen tüketiciler üzerindeki etkisi incelenebilir böylelikle tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını daha iyi anlama konusunda daha iyi sonuçlar elde edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Descriptive Analysis and Consumer Evaluation of Travel Agencies Websites

*

Mehmet Yalçın - Ozan Bahar

Pamukkale University – Muğla University

The impact of developments in technology on communication channels brings new trends in marketing. Especially with the increase of internet usage, electronic marketing is a comprehensive concept that is formed in this new marketing trend. The internet, which provides relational and interactive marketing with the consumer, meets the products and services of the enterprises in a single platform with the consumer. At the same time, the consumer is not only interested in buying the product, but also to obtain information from the Internet and to examine the product in order to make the purchase decision. Travel agencies, which have dynamic structure and continuous interactive business understanding, have to follow their consumers closely and try to keep up with these innovations and support the provision of various services on the web Therefore, from the design of the websites to the presentation of the needs, demands and demands of the consumers, it is a necessary indicator for the competition.

This study aims to reveal the current usage status of the travel agencies web sites that have become the virtual showcase of the enterprises with the development of internet and communication tools, The evaluation of the components used in the websites from a consumer point of view and the comparison of consumer assessments and the current situation. However, it is aimed to reach the results of travel agencies in the tourism market and what consumers expect from a website.

Method

In this study, descriptive analysis was used as the first stage of the research in order to examine the content of the websites. In this context, 47

web site evaluation components were formed under 6 main headings and 386 websites were evaluated with descriptive analysis with this scale. Visual presentation (corporate identity), visual compatibility and integrity, information presentation, customer support and services, social media traceability and mobile use and security are the six main criteria. In the second phase of the study, an online survey was conducted with 742 academicians. In the last phase, the current situation and the expectations of consumers were compared.

Findings, Discussion and Results

According to the findings of the research, it is seen that the websites of travel agencies are inadequate for online shopping and used for informing function rather than marketing activities. Travel agencies can offer many opportunities such as increasing the online trading volume with the customer profile by improving the web sites that are showcase in the virtual environment according to today's consumer needs. When the findings are examined, it is seen that travel agencies give the most importance to the "logo", but consumers care "about us page". It is seen that the photos on the main page are the most common component of the visual compliance and integrity of travel agencies websites. When the importance level is examined by consumers, it is seen that the component that takes the first place is useful routing menus. While the most commonly used component of the products offered by the web sites of travel agencies is to specify the characteristics of the products, The most desirable feature of consumers is the price of the products. It is seen that travel agencies have a separate contact page for all of the websites for customer support. Consumers stated that the most number of call services under this heading should be on the main page. In the title of social media traceability, 65% of the websites examined have at least one social media access button. The most widely used social media platform is facebook. For consumers, the most important feature is the mobile compatibility of websites. As for security features, it is important to have TÜRSAB logo on travel agencies web sites. When examined as consumers, the security phrase was found to be important on the websites.

As a result, the travel agency website showing activity in Turkey to benefit sufficiently from modern information and communication technology is seen that in the development process together. Furthermore, a plan must be made in accordance with the expectations and wishes of the consumers before a website is made. In order to increase the share of e-commerce from travel agencies, travel agencies should update their websites in line with their expectations and requests.

Kaynakça / References

Ainscough, T., L. (1996). The internet for the rest of us: Marketing on the world wide web. *Journal Of Consumer Marketıng, 13(2)*, 36-47.

Akar, E. (2010). *Güncel pazarlama yaklaşımlarından seçmeler*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Arıkan, İ. ve Ahipaşaoğlu S. (2005). *Ulaştırma işletmeleri*, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi

Bahar, O. ve Kozak, M. (2008). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bayram, M. ve Yaylı, A. (2009). Otel web sitelerinin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(27),* 347-379.

Bevanda, V., Grzinic, J.,ve Cervar, E. (2008). Analysing the users' perceptions of web design quality by data mining tools. *Tourism and Hospitality Management, 14(2),* 251–262.

Buhalis, D. (1998). Strategic use of information tecnologies in the tourism industry. *Tourism Management*, *19(5)*, 409-421.

Buhalis, D., ve Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the internet—the state of etourism research. *Tourism management*, *29(4),* 609-623.

Chan, S. ve Law, R. (2006). Automatic website evaluations: the case of hotels in Hong Kong. *Information Technology ve Tourism*, *8*(3), 255-269.

Cheung, W. M. ve Huang, W. (2002). An investigation of commercial usage of the World Wide Web: a picture from Singapore. *International Journal of Information Management, 22*, 377–388.

Cox, J. ve Dale, B.G. (2002). Key quality factors in web site design and use, an examination. *International Journal of Quality ve Reliability Management*, *19 (7),* 862-888.

December, J. (1994). Challenges for web information providers**.** *Computer-Mediated Communication Magazine, 1(6),* 8-14.

Dündar S., Ecer F., Özdemir Ş. (2007). Fuzzy Topsis yöntemi ile sanal mağazaların web sitelerinin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *21(1),*1-19.

Kaynama, S. A., ve Black, C. I. (2000). A proposal to assess the service quality of online travel agencies: An exploratory study. *Journal of professional services marketing, 21(1),* 63-88.

Law, R., Qi, S., ve Buhalis, D. (2010). Progress in tourism management: A review of website evaluation ın tourism research. *Tourism management*, *31(3),* 297-313.

Liu, Z., ve Huang, X. (2005). Evaluating the credibility of scholarly information on the web: A cross cultural study. *ScienceDirect*, *37(2)*, 99-106.

Marsico, M. ve Levialdi, S. (2004). Evaluating web sites: Exploiting user's expectations. *Int. J. Human-Computer Studies, 60*, 381–416.

Öğüt, A., Güleş, H. K., Çetinkaya, A. Ş. (2003). *Bilişim teknolojileri ışığında turizm işletmelerinde yönetim enformatik bir bakış*. Ankara: Nobel Dağıtım.

Park, Y. A., Gretzel, U. ve Sırakaya, E. (2007). Measuring web site quality for online travel agencies. *Journal of Travel ve Tourism Marketing*, *23(1),* 15-30.

Perdue, R. (2001). Internet site evaluations: The influence of behavioral experience, existing images, and selected website characteristics. *Journal of Travel ve Tourism Marketing*, *11(2/3),* 21-37.

Roney, S. A., ve Özturan, M. (2006). A content analysis of the web sites of Turkish travel agencies. *Anatolia, 17(1),* 43-54.

Sigala, M. (2017). Collaborative commerce in tourism: Implications for research and industry. *Current Issues in Tourism*, *20(4),* 346-355.

Sun, P., Cárdenas, D. A., ve Harrill, R. (2016). Chinese customers' evaluation of travel website quality: A decision-tree analysis. *Journal of Hospitality Marketing ve Management*, *25(4),* 476-497.

Sun, S., Sun, S., Fong, D. K. C., Fong, D. K. C., Law, R., Law, R., ve He, S. (2017). An updated comprehensive review of website evaluation studies in hospitality and tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 29(1),* 355-373.

Stienmetz, J. L., Levy, S. E., ve Boo, S. (2013). Factors influencing the usability of mobile destination management organization websites. *Journal of travel Research*, *52(4)*, 453-464.

Tsang, N. K. F., Lai, M. T. H. ve Law, R. (2010). Measuring e-service quality for online travel agencies. *Journal of Travel ve Tourism Marketing*, *27(3)*, 306-323.

Webster, F. E. Jr, (1996). The future of interactive marketing. *Harvard Business Review, 6*, 153-157.

Ye, Q., Law, R., ve Gu, B. (2009). The impact of online user reviews on hotel room sales. *International Journal of Hospitality Management, 28*, 180-182.

Zafiropoulos, C. ve Vrana, V. (2006). A framework for evaluation of hotel websites: The case of Greece. *Information Technology ve Tourism*, *8(3/4)*, 239-254.

Zviran, M., C. Glezer, ve I. Avni (2006). User satisfaction from commercial web sites: The effect of design and use. *Information and Management* , 43 (2), 157-178.

Internet World stats, 2018, https://www.internetworldstats.com/stats.htm, e.t: 01.02.2019.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yalçın, M. ve Bahar, O. (2019). Seyahat acentelerinin web sitelerinin betimsel analizi ve tüketici değerlendirmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 286-320. DOI: 10.26466-/opus.522687

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN: 2528-9535
Yıl *Year*: 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 17/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/04/2019

Dünya ve Türkiye'de Otizmle İlgili Çalışan Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerin Web Sitelerinin Halkla İlişkiler Perspektifinden Karşılaştırmalı İncelemesi

DOI: 10.26466/opus.541151

*

Nilay Başok*- Gül Coşkun Değirmen**- Miraç Pınar Mert***

*Prof. Dr, Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Bornova / İzmir / Türkiye
E-Posta: nilay.basok@ege.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-4481-5725
** Doç. Dr., Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Bornova / İzmir/ Türkiye
E-Posta: coskungul@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-7535-2754
*** Yüksek Lisans Öğr., Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Bornova / İzmir / Türkiye
E-Posta: miracpinar@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2148-1440

Öz

Çalışma kapsamında ilk olarak halkla ilişkiler alanında web sitesi kullanımına değinilmiştir. Daha sonra otizmle ilgili çalışan örgütlerin web sitelerinin halka ilişkiler perspektifinden nasıl kullanılması gerektiği ortaya konulmuş ve bu alandaki çalışmalara değinilmiştir. Araştırma kısmında ise dünyada otizm konusunda faaliyet gösteren World Autism Organisation'a resmi olarak üye olan Türkiye'de faaliyet gösteren Otizm Dernekleri Federasyonu (ODFED), WAO'nun ortaklarından Autism Society, ODFED'in destekçisi Tohum Otizm Vakfı belirlenmiştir. Ayrıca kıyas amaçlı olarak; Avrupa'da aktif olarak faaliyet gösteren merkezi Belçika'da yer alan Autism Euorope ve Türkiye'den ise Anadolu Otizm Vakfı web sitesi araştırılmıştır. Dünyada ve Türkiye'de otizmle ilgili aktif olarak çalışan altı örgütün tanıtım ve bilgilendirme misyonlarını, web siteleri aracılığıyla nasıl gerçekleştirdikleri, web sitelerinde görsel-işitsel ögeleri nasıl kullandıkları, kendileri hakkındaki bilgileri sitelerin hedef kitlesine nasıl yansıttıkları ve hedef kitlelerine internet ortamında ne tür imkânlar sundukları karşılaştırmalı bir şekilde araştırılmıştır. Kıyaslamalı olarak elde edilen verilerle, ülkemizde otizmle ilgili çalışan Tohum Otizm Vakfı, Otizm Dernekleri Federasyonu, Anadolu Otizm Vakfı'nın eğitimleri ve kamuoyunu bilinçlendirme amaçlı çalışmalarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İnternet, Web Sitesi, Otizm, Sivil Toplum Örgütü*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN: 2528-9535
Yıl *Year*: 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 17/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/04/2019

The Web Sites of Nonprofit Organizations That Deal with Autism in The World and Turkey: A Comparative Study from The Perspective of Public Relations

*

Abstract

In the scope of the study, firstly the use of the website in the field of public relations is explained. After this, it shows how to autism organizations websites use perspective by public relations. In the part of literature, the study has focused on how organizations which work in autism can be more effective in their websites. In the research part of study Federation of Autism Associations which takes place in Turkey and the official member of World Autism Organization, Autism Society which the member of World Autism Organization, and Tohum Autism Association (the supporter of Federation of Autism Associations) has been examined as sample. However, Autism Europe's which takes place in Belgium and Anatolian Foundation of Autism's (ANOV- takes place in Turkey) websites have been chosen for comparing study and gathering different data. In this study how six organization working hard about autism in the world and Turkey do it through web sites about promotion and information missions, how they use audiovisual elements on websites, how they reflect the information about themselves to their target audience and what kind of opportunities they offer to the target audiences on the internet have researched. And then compared this NGO's.

Keywords: *Internet, Website, NGO*

Giriş

Enformasyon toplumuyla birlikte bilginin değişen içeriği ve yapısı toplumsal hayatın da değişikliğe uğramasına neden olmaktadır. Bu değişiklik kültürel, sosyal ve ekonomik alana kadar uzanmaktadır. Küreselleşen dünyada bilginin değişen yüzü doğrultusunda yeni araçların ortaya çıkması söz konusu olmakta ve internet ise bu araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin getirdiği internet kullanımı, bazı sektörlerin değişimini biraz daha hızlandırmıştır. Halkla ilişkiler, bu değişime hızlı bir biçimde ayak uydurmak durumunda olan sektörlerin başında gelmektedir. Bu durum, halkla ilişkiler alanının da değişim göstermesine sebep olmuştur. Örgütler, tanıma ve tanıtma faaliyetlerini web siteleri üzerinden yapmaktadır.

İnternetin halkla ilişkilere sağladığı avantajlar konusunda birçok akademisyen hemfikirdir. Bu avantajlardan en önemlisi ise web ortamında karşılıklı iletişim/diyalog kurulabilmesidir. Hedef kitlelerin beklentileri doğrultusunda hareket eden örgütler, bu avantajı iyi değerlendirdikleri takdirde istedikleri imaja ve itibara sahip olmak yönünde de bir avantaj sağlamaktadır. Bunların yanında sanal ortamın sağladığı olanaklar, özellikle kâr amacı gütmeyen örgütler açısından seslerini duyurma, hedef kitleleriyle karşılıklı etkileşime girme açısından önem taşımaktadır.

Sağlık, eğitim, çevre vb. birçok konuda gün geçtikçe daha fazla çalışma gerçekleştirme ihtiyacı doğmakta, internet ile bu konularda dünyanın her yerindeki ihtiyaçlar daha hızlı yayılabilmektedir. Otizm de bu konular içinde yer alan ve günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası alanda üzerine birçok proje gerçekleştirilen önemli bir alan olmuştur. "Amerikan Hastalıkları Kontrol Etme ve Önleme Merkezinin (Centers for Disease Control Prevention) 2014 verilerine göre dünya genelinde doğan 68 çocuktan 1'i otizm teşhisi almaktadır" (http://www.odfed.org) Otizm gün geçtikçe artmaya devam etmektedir. Bununla ilgili Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun web sitesinde "1985 yılında her 2500 çocuktan birine konan otizm tanısı, 2001 yılında 250, 2013 yılında 88 çocuğa konurken, günümüzde her 68 çocuktan biri otizmli olarak dünyaya geliyor" (http://www.bilimgenc.-tubitak.gov.tr) denilmektedir. Diğer bir habere göre; Türkiye Engelliler Konfederasyonu Yönetim

Kurulu üyesi Besim Toker, "...2030 yılında her dört doğumdan birinde bebeğin Otistik olarak dünyaya gelmesi bekleniyor" demiştir. (http://t24.com.tr). Konunun gelecek açısından ne kadar önemli olduğu medyada da yer almaktadır. Geleneksel ve yeni medyada, otizmle ilgili farkındalık çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Ancak bu mecralarda yapılan çalışmaların mesaj içerikleri birbirinden kopuk şekilde hedef kitlelere sunulmaktadır. Böyle önemli bir sorunun bütünsel olarak ele alınması ve güncelliğini koruması açısından web siteleri üzerinden yapılacak çalışmaların detaylarının ve eş zamanlılığının olması, konunun duyurulması ve farkındalık açısından başarı oranını attırmaktadır. Sorunun önemi karşısında otizmle ilgili çalışan sivil toplum örgütlerinin web sitelerini; farkındalık, bilinçlendirme, eğitim olanaklarının öğrenilmesi, sosyal destek sağlama bağlamında kullanmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda hedef kitlelerini iyi bir şekilde tanımlamaları kitlesel hareketi başlatma ve bilgilendirme adına büyük bir öneme sahiptir. Aynı zamanda Tohum Otizm Vakfı, Otizm Dernekleri Federasyonu (ODFED), Anadolu Otizm Vakfı'nın (ANOV), World Autism Organisation (WAO), Autism Europe, Autism Society gibi sivil toplum örgütlerinin, web sitelerinde bulundurdukları belirli özellikler kurumun güvenilirlik, itibar ve imajı konusunda da hedef kitleleri bilgilendirmektedir.

Bu araştırma kapsamında; halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetlerinin interneti ve web sitelerini bir araç olarak nasıl kullandığının değerlendirilmesi yapılmış, araştırmanın amacına uygun olarak otizmle ilgili çalışan örgütlerin halkla ilişkiler perspektifinde, web sitelerini nasıl kullandıkları konularına yer verilmiştir. Araştırmanın uygulama bölümünde ise dünyada faaliyet gösteren World Autism Organisation (WAO), Autism Society, Autism Europe, Türkiye'de faaliyet gösteren Tohum Otizm Vakfı, Otizm Dernekleri Federasyonu (ODFED) ve Anadolu Otizm Vakfı'nın (ANOV) web siteleri halka ilişkiler kullanımları açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

İnternet Ortamında Halkla İlişkiler Kullanımı

Küreselleşen dünyada, bilginin değişen yapısının beraberinde getirdiği bilgi iletişim teknolojileri kavramıyla birlikte bireylerin günlük yaşamları

da değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik sosyal, politik, ekonomik olmak üzere hayatın her alanını etkilemektedir. Bilgi iletişim teknolojileri kavramı, beraberinde başka kavramları da getirmektedir. İnternet bu kavramlardan birisidir. İnternet kullanımıyla birlikte hem bireysel bazda hem de örgütler bazında büyük oranda değişimler olmuştur. Bu değişimlerin en önemlisi bilgiye ulaşılabilirlik kapsamında küreselleşen dünyanın yerelleşmesidir. İnternetin getirdiği avantajlardan en önemlisi ise bilgiye anında ve hızlı bir şekilde ulaşılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, bazı sektörler açısından daha da önemli hale gelmektedir. Halkla ilişkiler bu sektörlerin başında gelmektedir.

Enformasyon toplumunun getirdiği yeni içerikle birlikte yaşanan değişimler halkla ilişkiler mesleğini ve halkla ilişkiler uzmanlarını büyük ölçüde etkilemiştir. Değişen içerik toplumun önceliklerinin de değişmesine neden olmuştur. Bu durum halkla ilişkiler açısından toplumun önceliklerinin değişimine göre hareket etme ve bu duruma duyarlı olma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir (Gölönü, 2006, s.76).

İnternetin karşılıklı iletişime olanak vermesi, halkla ilişkilerde kullanımı açısından büyük önem taşımaktadır. İletişimde önemli bir kavram olan geribildirim, halkla ilişkiler açısından daha da önem arz ermektedir. Halkla ilişkilerde tanıma ve tanıtma iki önemli fonksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halkla ilişkiler uzmanları ve araştırmacıları tarafından giderek daha etkin şekilde kullanılması beklenen internet ve web teknolojileri kurumsal bilgi haberleri duyurmadan, kamuoyu araştırmalarına kadar uzanan bir alanda etkili, süratli çözümler üretmede kullanılabilecek iletişim ortamını yaratmaktadır. İnternet özellikle halkla ilişkiler alanında sürekli altı çizilen 'karşılıklı iletişim' unsurunu karşılayan iletişim aracıdır (Balay, 2002, s.849).

İnternet kullanım oranının arttığı günümüzde, hedef kitlelere ulaşabilmek, hedef kitleyi tanımak ve tanımlamak daha kolay bir hale gelmiştir. Örgütler seslerini duyurmak, belirledikleri stratejileri ve hedefleri gerçekleştirebilmek adına internetin olanaklarını doğru zaman ve doğru yerde kullandıkları takdirde hem daha geniş hedef kitlelere ulaşma hem de kurumsal imaj ve itibarlarını istedikleri gibi gerçekleştirme imkânına sahip olacaklardır. Halkla ilişkiler faaliyetlerinin

zemininde yatan, daha geniş hedef kitlelere kısa sürede ulaşmak kaydıyla tanıma ve tanıtma amaçlarını gerçekleştirmek olduğu düşünülünce, internetin halkla ilişkiler açısından kullanımının neden önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır (Kaplan, 2009, s.86-87).

Gelişen ve değişen yeni teknolojilerin başında gelen internetin halkla ilişkilere sağladığı avantajlar konusunda birçok akademisyen hemfikirdir. Bireye, bilgiye kısa sürede ulaşma imkânı sağlaması, bireyleri daha aktifleştirmesi halkla ilişkiler uygulamalarında yapılacak çalışmaların iletilmesi ve bireylerin nasıl tepkiler verdiklerinin öğrenilmesi açısından avantajlar sağlamaktadır (Tarhan, 2007, s.79). Güçdemir ise avantajları şu başlıklar altında toplamıştır: "birebir iletişimin sağlanması, ölçülebilir olması, güncellenebilir olması, ekonomik olması, kurumsal imaj"dır (Güçdemir, 2002, s.390-391).

Sağladığı avantajlar, internetin kullanılmasını örgütler nezdinde önemli bir noktaya taşımaktadır. İnternet ortamının araçsal bir zenginliğe sahip olması, örgütlere sınırsız bilgi depolama, hedef kitle bazında ise sınırsız erişim olanağı sunmaktadır. Örgütler bu ortamı stratejik olarak iyi yönettikleri takdirde iç ve dış hedef kitlelere ulaşabilmeleri daha kolay olacaktır.

Halkla ilişkiler mesleğini icra edenler internet ortamını iyi bir şekilde gözlemleyerek, hedef kitlelerinin örgütleri hakkındaki fikirlerini öğrenip buna göre uygun bir strateji belirleyebilmekte ve olası krizlere çözüm üretmede daha aktif davranabilmektedir (Taş ve Kestellioğlu, 2011, s.83). Aynı zamanda bu durum, örgütlerin kurumsal itibar ve kurumsal imajlarını olumlu yönde geliştirmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Örgütlerin halkla ilişkiler projeleri de bu noktada önemlidir. Geleneksel halkla ilişkilerde olduğu gibi buradaki projelerde de araştırma, planlama, uygulama ve değerlendirme basamakları yer almaktadır.

Gerçekleştirilecek projeler sağlam bir araştırma temelinde oluşturulmalı, yapılacak planlama ve uygulamalar hedef kitle beklentilerini uygun şekilde ortaya konulmalıdır. Geleneksel halkla ilişkiler de olduğu gibi web ortamında gerçekleştirilen her uygulamanın ölçümleme ve değerlendirmesi yapılarak sürekli güncellenmeli ve daha etkin bir hale getirilmelidir (Başok ve Değirmen, 2014, s.170). Geleneksel medyaya oranla birçok avantajı bulunan internet ortamı, birçok araç

kullanarak halka ilişkiler alanına dâhil olmuştur. Bu araçlardan bazıları; web siteleri, e-posta, haber grupları, dosya transferi, sosyal medya araçları vb. şeklinde kendini göstermektedir.

Halkla İlişkiler Alanında Web Sitelerinin Kullanımı

"WWW (world wide web) ya da kısaca web internet üzerinden verilerin kolay ve etkili bir şekilde değişmesine imkân veren bir sistemdir" (Güçdemir, 2002, s.391). Web siteleri örgütlerin adeta bir aynası görevini üstlenmektedir. İnternetin sağladığı olanaklardan biri olan web siteleri kullanımının geleneksel halkla ilişkiler faaliyetlerine kıyasla birçok avantajı bulunmaktadır.

İnternet ve web'in birleşmesi hem teknik hem sosyal açıdan benzersiz bir olgu yaratmıştır. Teknik açıdan, bilginin çıkış ve varış noktasını gözetmeksizin herhangi bir mesafeden güvenilir, açık erişim sağlamaktadır; gerçek zamanlı, yüksek bant genişliği olan verilerin nispeten düşük maliyetle karasal olan veya olmayan her noktaya iletilmesine olanak tanımaktadır (Özel ve Sert, 2015, s.8).

İletişimde çok önemli bir yere sahip olan diyalog olanağının internet sayesinde arttığı görülmektedir. Bu durum örgütlerin hedef kitlelerine daha kolay ulaşmaları ve karşılıklı bilgi alışverişi sayesinde kendilerini hedef kitlenin beklentileri doğrultusunda geliştirebilmelerine olanak sağlama konusunda önemlidir.

Örgütlerin imajının geliştirilmesi ve yansıtılması fonksiyonlarının yerine getirilmesini sağlayan web sitelerinin, hedef kitlelerin bilgi ihtiyacını karşılayabilecek geniş bir bakış açısı çerçevesinde oluşturulmuş içerik ve hedef kitlelerin memnun kalmasını sağlayacak kullanışlı bir ziyaretçi arayüzüne sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle, web sitesinin görsel olarak zengin, hedef kitlelerin beklentilerine karşılayıcı ve kolay kullanılabilir olması önemlidir (Yeygel ve Temel, 2006, s.223)

Örgütlerin hedef kitlesi ile buluşma noktası olan web siteleri, örgütlere hedef kitlelerine kendilerine tanıtmak adına 24 saat sınırsız, ekonomik, ulaşımı kolay bir hizmet sunmaktadır. Bu hizmet iyi bir şekilde değerlendirildiği takdirde, hedef kitlelerine ulaşabilecek, hedef ve stratejileri doğrultusunda seslerini rahatlıkla duyurabileceklerdir. Bunun gerçekleşmesi için örgütlerin web sitelerinde geri bildirim indeksi

fonksiyonlarının (e-posta ile iletişim kurabilme, ziyaretçi defteri ya da anketi, istek ve öneri formları vb.) yer alması büyük önem taşımaktadır. "Geri bildirim sağlamayan bir kurumsal web sitesi, yalnızca tanıtım amaçlı elektronik kurumsal broşür işlevi üstlenecektir" (Sayımer, 2012, s. 73). Bu fonksiyon, kurumsal imajın geliştirilmesi ve kurumsal itibar açısından birincil öneme sahiptir.

Web siteleri örgütlerin tanıma ve tanıtma faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Hedef kitlelerin örgütü daha iyi tanıması ve örgütün sesini duyurması açısından bu faaliyetler önemlidir. Örgütlerde web sitelerinin kullanım alanları; medya kuruluşlarına bilgi sağlamak, tüm hedef gruplarla günü gününe iletişim kurmak, farklı hedef gruplar hakkında bilgi toplamak, kurum imajını geliştirmek, kurum kimliğini güçlendirmek, çalışanlarla iletişimi sağlamak, bir kuruluş için statü sembolü oluşturmak, online satış yapmak, uluslararası pazarlara ulaşmak, internette gezinen bir kişiye ulaşmak vb. şeklinde sıralanmaktadır (Okay ve Okay, 2001, s.669-670).

Web sitelerinin kullanım alanları, kurumlara göre farklılık göstermektedir. Kâr amacı güden kurumlar ile kâr amacı gütmeyen kuruluşların web sitelerini kullanmalarında farklılıklar olabilmektedir. Ancak her ikisinde de tanıma ve tanıtma faaliyetlerinde kurumsal imajın geliştirilmesi ve yansıtılması, kurumsal itibarın gerçekleştirilmesi ve örgüte duyulan güvenin oluşturulması açısından önem taşımaktadır.

Otizmle İlgili Çalışan Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Web Sitelerinde Halkla İlişkiler Kullanımı

Otizm, "doğuştan gelen ya da yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan karmaşık nörogelişimsel bir bozukluk" olarak tanımlanmaktadır. (https://www.tohumotizm.org.tr). Otizmin nedenleri konusunda yapılan çalışmalar halen devam etmekte olup kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Ancak otizmin ülkemizde ve dünyada gittikçe artan bir ivmeyle yayıldığı yapılan bilimsel araştırmalar ve raporlarda sunulmaktadır. "Amerikan Hastalıkları Kontrol Etme ve Önleme Merkezinin (Centers for Disease Contol Prevention) 2014 verilerine göre dünya genelinde doğan 68 çocuktan 1'i otizm teşhisi almakta ve erkek çocuklarda kız çocuklara oranla yaklaşık 4 kat daha fazla görülmektedir" (http://www.odfed.org).

Bu veriler ışığında otizmin ülkemizde ve dünyada çok önemli bir sorun olduğu görülmektedir.

Otizmde erken tanı, eğitime başlama ve sosyal becerilerin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda otizmli çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları sıkıntı ve stres toplumun en küçük birimi olan ailelerin parçalanmasına, depresyon, anksiyete gibi problemlere sebep olabilmektedir. Otizmli ailelerin yaşadıkları stres, sıkıntılara ve yaşam tarzlarının zorlukları üzerine yapılan birçok bilimsel araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalarda sosyal destek kavramının önemi vurgulanmaktadır. Sosyal destek içinde; arkadaş desteği, OBS olan çocuklarının ailelerinin birbirlerine verdikleri destek, eğitimci desteği, eşlerin birbirine olan desteği gibi başlıklar yer almaktadır. (Yassıbaş, 2015, s.120). Sosyal destek kavramının içine, devlet desteği, toplum desteği vb. gibi daha birçok destek çeşidi girebilmektedir.

Otizmin erken dönemde fark edilememesi ancak erken teşhisin bir o kadar da önemli oluşu, otizmli çocuğa sahip olan ailelere destek verilmesi, otizmin Dünyada ve Türkiye'de gittikçe artan bir ivmeyle yayılması, sorunun fark edilmesi, duyurulması açısından konuyu önemli bir konuma getirmektedir. Bu noktada otizmle ilgili çalışan kâr amacı gütmeyen örgütlere büyük iş düşmektedir. İnternet ortamının araçlarından olan web siteleri aracılığıyla bu örgütler hem kendi tanıtımları hem de otizme yönelik tanıtım ve tanınmayı gerçekleştirme olanağına sahip olmaktadırlar.

Otizmle ilgili çalışan ve kâr amacı gütmeyen örgütlerin birincil hedefleri doğrultusunda, hedef kitleleri ile sürekli olarak etkileşim halinde olması, hedef kitlelere yönelik bilinçlendirici ve eğitici içerikleri paylaşması ve internet ortamını aktif bir biçimde kullanması gerekmektedir. Ancak bu şekilde kitlesel hareketleri başlatmaları mümkün olacaktır. (Kaplan, 2009, s.78). Kitlesel hareketlerin başlaması toplumda farkındalığın oluşması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Otizmle ilgili çalışan örgütlerin, web sitelerini aynı zamanda bağışçı ilişkileri bağlamında fon sağlama aracı olarak kullandıklarına rastlanmıştır. Bu örgütlerin web sitesi üzerinden bağış almaları ile kurumsal imaj ve itibarın doğrusal bir ilişki içinde olduğu söylenebilir. Özellikle örgütlerin web sitelerinde kurum kültürü içinde yer alan temel değerler, vizyon, misyon, logo, amblem vb. unsurların yer alması ve

doğru kelimelerle ifade edilmesi hedef kitlenin örgüte yönelik güvenirliliğini arttıracaktır. Güvenirliliğin bu denli önemli olmasının nedenleri arasında bu örgütlerin web sayfalarını fon sağlama aracı olarak da kullanmaları ve yürütmüş oldukları halkla ilişkiler faaliyetlerinin hedef kitleye ulaşması yer almaktadır.

Örgütün yönetiminde yer alan kişilerin fotoğrafları, iletişim bilgileri, bulundukları birimler hakkında web sitesinde bilgi verilmesi, hedef kitlelerin zihninde kurumsal imaj ve itibarın bir parçası olarak şekillenmektedir. Bu verilerin web sitesinde yer alması örgütlerin tanıtma faaliyetine de katkı sağlamaktadır. Otizmle ilgili çalışan örgütlerin web sitelerinde e-posta ile iletişim kurabilme özelliği ve sosyal destek bağlamında diğer üyelerle iletişime geçme önemlidir. Bu örgütlerin web sitelerinde yer alan eğitim seçenekleri ve otizmin iyi bir şekilde tanımlanması ve bu konuda nasıl bir yol haritası izleyecekleri hem otizmli çocuğu olan aileler hem de toplum açısından önem taşımaktadır.

Otizmle ilgili çalışan örgütlerin hedef kitle tanımlaması, konunun öneminin vurgulanması ve farkındalığın arttırılması açısından önemlidir. Farkındalık kampanyalarının iyi bir şekilde duyurulması noktasında büyük öneme sahip olan web sitelerini stratejik olarak iyi kullanan örgütler misyonlarına ve hedeflerine ulaşabileceklerdir. Bu denli önemli bir sorunun duyurulması konusunda otizmle ilgili çalışan örgütlerin web sitelerine bilinçlendirme, kitlesel hareketi sağlama, destek verme noktasında toplumsal bir sorumluluk yüklenmektedir.

Araştırma

Araştırmanın Amacı

Günümüzde önemli bir sorun haline gelen otizm konusu geçmiş yıllardan bu yana büyük bir ivmeyle artış göstermektedir. Otizmin erken dönemde fark edilememesi ancak erken teşhisin ve eğitimin önemli oluşu sorunun duyurulması, iyi bir şekilde tanımlanması, eğitim olanaklarının neler olduğunun açıkça belirtilmesi ve farkındalık çalışmaları, otizmle ilgili çalışan örgütlerin hedefleri arasındadır. Bu örgütlerin bu hedefleri gerçekleştirebilmeleri için hedef kitlelerini iyi tanımlamaları gerekmektedir. Günümüzde web siteleri, örgütlerin halkla ilişkiler

faaliyetlerini gerçekleştirme ve hedef kitlelerine, paydaşlarına ulaşma konusunda oldukça önemli bir noktaya gelmiştir. Bununla bağlantılı olarak otizmle ilgili çalışan örgütlerin web siteleri, hedef kitlelerine ulaşma ve seslerini duyurma konularında oldukça önemli bir hale gelmektedir. Bu bağlamda otizmle ilgili çalışan örgütlerin içeriklerini web sayfaları aracılığı ile hedef kitlelerine aktarımının ne şekilde sağlandığı araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın diğer amacı, otizmle ilgili çalışan örgütlerin web sitelerinin; otizmin tanımı, eğitimi, istihdam olanakları, sosyal destek, farkındalık konusunda bilgiyi yaymaları noktasında hedef kitlelere ulaşmaları, görsel ve içeriksel olarak web sayfalarını halkla ilişkiler perspektifinden nasıl kullandıklarını, dünya ve Türkiye örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ortaya koyabilmektir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmada evren olarak dünyada otizm konusunda faaliyet gösteren World Autism Organisation ele alınmıştır. Araştırmanın örneklemi olarak ise; World Autism Organisation'a resmi olarak üye olan Türkiye'de faaliyet gösteren Otizm Dernekleri Federasyonu (ODFED), WAO'nun ortaklarından Autism Society, ODFED'in destekçisi Tohum Otizm Vakfı belirlenmiştir. Ayrıca kıyas amaçlı olarak; Avrupa'da aktif olarak faaliyet gösteren merkezi Belçika'da yer alan Autism Euorope ve Türkiye'den ise Anadolu Otizm Vakfı web sitesi araştırılmıştır. Siteler, 1.12.2017 - 01.02.2018 tarihleri arasında incelenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Otizmle ilgili çalışan örgütlerin web site analizinde Gibson, Margolis, Resnick ve Ward'un "Election Campaigning On The WWW In the US And The Uk: A Compatative Analysis" (Gibson, R; Margolis M., Resnick D. & Ward S., 2001) adlı makalesinde kullandıkları araştırma yöntemi temel alınmıştır. Analiz çerçevesinde örgütlerin web sitelerinin kurumsal tanıtım açısından incelenmesinde fonksiyon ve sunum özelliklerinden faydalanılmıştır. Web sitelerinin enformasyon/bilgi akışı, haberleşme ağı, katılımcılık ve kampanya fonksiyonları, görsellik, erişebilirlik,

gezilebilirlik ve görülebilirlik indeksleri değerlendirilmiştir. Otizmle ilgili çalışan örgütlerin web sitelerinin incelenmesinde yine Gibson, Margolis, Resnick ve Ward'un geliştirdikleri alt indeksler ve puanlama sistemi uygulanmıştır. Söz konusu yöntem otizme yönelik olarak uyarlanmıştır.

Araştırma Bulguları

1) Web Sitelerinin Fonksiyon Özellikleri

Araştırma kapsamında yer alan otizmle ilgili vakıf, örgüt ve toplulukların web siteleri fonksiyon özellikleri; enformasyon/bilgi akışı, haberleşme ağı, katılımcılık ve kampanya bağlamlarında incelenmiştir. Veriler aşağıda yer alan tabloda sunulmaktadır.

***Tablo 1. Web Sitelerinin Fonksiyon Özellikleri*.**

	Enformasyon Akışı	Haberleşme Ağı	Katılımcılık	Kampanya
Tohum Otizm Vakfı	16	3	4	4
Autism Society	15	6	7	4
ODFED	12	4	6	3
World Autism Organisation	10	4	4	3
ANOV	13	2	3	2
Autism Europe	14	4	5	4
Ortalama	13,3	3,8	4,8	3,3
Aralık	0-18	0-10	0-8	0-4

Enformasyon/Bilgi Akışı Fonksiyonu: Araştırmanın örneklemini oluşturan 6 web sitesinin hepsinde kurumsal tarihle ilgili veriler bulunmaktadır. Kurumun vizyonu ve misyonu ile ilgili bilgiler, Tohum Otizm Vakfı ve Autism Society'de hakkında kısmında bulunurken, World Autism Organisation'ın ise amaç ve hedefler başlığı altında yer almaktadır. ODFED'in web sayfasında ise bu konuyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Diğer web sitelerinde ise vizyon ve misyon bir menü seçeneği olarak bulunmaktadır. Vakıf, topluluk ve örgütlerinin içinde nasıl bir iş bölümünün yapıldığı bilgisini sunan seçenek araştırma bağlamında incelenen tüm web sitelerinde bulunmaktadır.

Vakıf, örgüt ve toplulukların sözcüsü veya liderinin mesajı seçeneği Tohum Otizm Vakfı, Autism Society, ODFED, ANOV ve Autism Europe 'da yer almazken, World Autism Organisation 'da "Neden Katılmalıyız"

seçeneği içinde (direk buton olmadığı için puanlandırılmaya alınmamıştır) yer almaktadır. Üyelik işlemleri ile ilgili bilgiler ve seçenek incelenen tüm web sitelerinde yer almaktadır. Araştırma bağlamında incelenen tüm web sitelerinde yönetim bilgileri yer almaktadır. Otizm konulu vakıf, örgüt ve toplulukların web sitelerinin çoğunda otizme ilişkin tanım yer alırken, sadece World Autism Organisation'da yer almamaktadır. Otizmli bireyin ve ailesinin ileriki yaşamında çok önemli bir yer tutan eğitim olanağı seçeneği, Tohum Otizm Vakfı, Autism Socıety ve ANOV'da yer almaktadır. Diğer web sitelerinde ise böyle bir seçenek bulunmamaktadır.

Otizmli bireye ailesine ya da eğitimcilere yönelik iş olanakları seçeneği Tohum Otizm Vakı, Autism Europe ve Autism Socıety'de yer almaktadır. Ancak; ODFED, World Autism Organısatıon ve ANOV'da iş olanaklarına ilişkin bir paylaşıma rastlanmamıştır. Otizmde eğitimin en önemli faktörlerden biri olması durumu vakıf, örgüt ve toplulukların web sitelerinde eğitim kurumlarının bilgilerinin yer alması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda incelenen web sitelerinde, Tohum Otizm Vakfı, Autism Socıety ve ODFED' de eğitim kurumlarının bilgilerine yer verilmişken, WAO ve Autism Europe'de böyle bir bilgi yer almamaktadır. Otizme yönelik belli başlı standartları, kuralları ve yasal hakları içeren tüzük, anayasa vb. seçeneği, incelenen web sitelerinin içinden sadece ODFED ve WAO'da yer almaktadır. Anayasa ve tüzüklerin bu sitelerde yer almasının en büyük nedeni, birinin dünya çapında bir örgüt olup vakıfları, dernekleri, federasyonları içine almasından, diğerinin ise dernekleri içinde barındıran federasyon olmasından kaynaklanmaktadır.

Yıllık faaliyet raporları, Tohum Otizm Vakfı, Autism Socıety ve ANOV'da paylaşılmıştır. Autism Socıety'nin sayfasında 2008 yılından itibaren veriler yayınlanmışken, Tohum Otizm Vakfı'nda 2013 yılından başlayan raporlar yer almaktadır. Otizm konusunda bilgi paylaşımı (e-veri, e-kütüphane) büyük önem taşımaktadır. İncelenen web sitelerinde Tohum Otizm Vakfı, Autism Socıety ve Autism Europe'da bilgi paylaşımı yapıldığı görülmektedir. Diğer web sitelerinde böyle bir paylaşım yer almamaktadır. Bilgi paylaşımının yapıldığı sitelerden olan Autism Socıety en geniş e- veri tabanına sahiptir. Otizme çok boyutlu bir bakış açısıyla baktığı geniş veri tabanına da yansımıştır. Vakıf, örgüt ve toplulukların

üye profilleri bilgisi sadece ANOV' da yer almamaktadır. Diğer web sitelerinde bu seçenek bulunmaktadır. Basınla ilişiler seçeneği WAO'da yer almazken, diğer web sitelerinin basınla ilişkiler amacıyla basın odası bulunmaktadır.

Halkla ilişkiler faaliyetleri incelenen tüm web sitelerinde yer almaktadır. Faaliyetler; Tohum Otizm Vakfı'nda kampanyalar, etkinlikler, sosyal sorumluluk projeleri olarak, Autism Society'de blog, kampanyalar, bilinçlendirme amaçlı ulusal konferanslar, broşür ve kitapçıklar, sosyal medya butonları olarak, ODFED'de basın bültenleri, etkinlikler, konferanslar, farkındalık amacıyla düzenlenen etkinlikler ve projeler olarak, WAO'da konferanslar, yürütülen proje ve etkinlikler olarak, ANOVda etkinlikler ve sosyal medya butonları olarak ve son olarak Autism Europe'da kampanyalar, haber bültenleri, yayınlar, kitapçıklar, broşürler şeklinde verilmektedir. Vakıf, örgüt ve toplulukların kimliklerinin aktarımı seçeneğinde, Tohum Otizm Vakfı, ODFED, WAO, ANOV ve Autism Europe'nın logoları web sayfalarında kullanılmış ancak öyküleri ile ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir. Sadece Autism Society'nin logosunun öyküsü ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Sıkça sorulan sorular öğesi butonu Tohum Otizm Vakfı ve Autism Europe' da bir seçenek olarak yer almaktadır. ANOV'da ise yasal ve sosyal haklar butonu altında soru-cevaplardan oluşan başlık sıkça sorulan sorular seçeneğini kapsar nitelikte olduğu görülmüştür. Diğer web sitelerinde ise böyle bir seçenek bulunmamaktadır.

Haberleşme Ağı Fonksiyonu: Vakıf, örgüt ve toplulukların açıklık konumunu belirten, e-posta ile iletişim kurabilme fonksiyonu kullanımı 6 web sitesinde de bulunmaktadır. İncelenen tüm web sitelerinde e-posta adresine yer verilmektedir. Belli konulara vurgu yapan e-posta ortamları, ANOV haricinde diğer tüm web sitelerinde bulunmaktadır. Üyelik için çevrim içi form kullanımı incelenen sitelerin hepsinde bulunmuştur. İncelenen sitelerin içinde Autism Society ve ODFED' de ziyaretçi anketi indeksine rastlanmaktadır. Diğer sitelerde böyle bir seçenek bulunmamaktadır. Vakıf, örgüt ve toplulukların temsilcisi ile gerçekleştirilecek eş zamanlı görüşme seçeneği, Autism Society ve Autism Europe'da yer alırken diğer sitelerde böyle bir seçenek bulunmamaktadır. İncelenen web sitelerine üye olan diğer kullanıcılarla eş zamanlı görüşme

sadece WAO'da yer almaktadır. Ziyaretçi defteri, Autism Society ve ODFED'de bulunmaktadır. İncelenen diğer web sitelerinde böyle bir özellik bulunmamaktadır.

Kampanya Fonksiyonu: Web sitelerinin hiçbirinde ana sayfalarında zamansızca çıkan pop-up, banner vb. unsurlarına rastlanmamıştır. Sosyal sorumluluk kampanyalarının aktarımı, WAO ve ANOV'da yer almazken incelenen diğer web sitelerinde bu fonksiyon yer almaktadır. Eğitim kampanyalarının aktarımı fonksiyonu ise Tohum Otizm Vakfı, Autism Society ve Autism Europe'de rastlanmaktadır. İncelenen diğer web sitelerinde bu fonksiyonun aktarımına rastlanmamıştır. Web sayfalarında yer alan logo, ekran koruyucu, duvar kâğıdı vb. gibi materyallerin indirilmesi seçeneği hiçbir web sitesinde bulunmamıştır. İncelenen diğer sitelerin etkinlikleri ve diğer materyallerinin indirilebilir özellikte olduğu görülmüştür.

2) Web Sitelerinin Sunumu Özellikleri

Web sitelerinin sunumu, görsellik, erişilebilirlik, gezilebilirlik ve güncellik özellikleri kapsamında incelenmiştir. Aşağıda yer alan tabloda veriler sunulmaktadır.

Tablo 2. Web Sitelerinin Sunumu Özellikleri

	Görsellik	Erişilebilirlik	Gezilebilirlik	Güncellik
Tohum Otizm Vakfı	5	4	2	0
Autism Society	5	4	5	0
ODFED	3	4	3	0
WAO	1	3	3	0
ANOV	4	2	3	0
Autism Europe	4	4	1	0
Ortalama	3,5	3,5	2,8	0
Aralık	0-3	0-5	0-5	0-6

Görsellik Özelliği: Araştırma kapsamında incelenen kâr amacı gütmeyen örgütlerin içinden Tohum Otizm Vakfı, Autism Society ve Autism Europe' da grafik kullanımına rastlanmıştır. Ancak diğer web sitelerinde grafik kullanımına rastlanmamıştır. Web sitelerinin daha çekici hale gelmesine olanak sağlayan çerçeve kullanımının tüm web sitelerde

kullanıldığı görülmüştür. Kayan sayfa kullanımına sadece Tohum Otizm Vakfı, ANOV ve ODFED ve Autism Society' de rastlanmıştır. İncelenen web sitelerinde, ses kullanımına sadece ANOV'da rastlanmıştır. Ses kullanımı, radyo programında kendini göstermektedir. Video seçeneği WAO harici diğer tüm web sitelerinde kullanılmaktadır. Animasyon kullanımına ise Tohum Otizm Vakfı, Autism Society ve Autism Europe'da rastlanmıştır. Buralarda animasyon kullanımı, halkla ilişkiler faaliyetleri kapsamında bilgilendirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Erişilebilirlik Özelliği: Web siteleri erişilebilirlik fonksiyonu bağlamında incelendiğinde tüm sitenin metin halinde sunulabilirliği özelliğine tüm web sitelerinde rastlanmıştır. Dokümanların metin halinde indirilmesi ve yazılması işlevine sadece ANOV'da rastlanmamıştır. WAP/PDA kullanımı ile siteye ulaşım özelliği araştırma kapsamında incelenen tüm web sitelerinde yer almaktadır. Web sitelerinin yabancı dile çeviri özelliğine WAO ve ANOV'da rastlanmamıştır. İncelenen web sitelerinden Tohum Otizm Vakfı ve ODFED'in İngilizce çevirisi bulunmaktadır. Ancak ikisinde de aktif olarak kullanılmamaktadır. Autism Society'de ise yabancı dil çevirisi İspanyolca seçeneği olarak kendini göstermektedir. Burada da tüm sitenin çevirisi yapılmamaktadır. Belli başlıklar çevrilmektedir. Autism Europe ise Fransızca dil seçeneği tek aktif web sitesidir. Görme bozukluğu olanlar için yazılım seçeneğine ise hiçbir web sitesinde rastlanmamıştır.

Gezilebilirlik Özelliği: Yapılan araştırma kapsamında incelenen web sitelerinin tümünde gezilebilirlik ipuçlarına rastlanmıştır. Arama motoru kullanımı, Autism Society, ODFED ve WAO 'da bulunmuştur. ODFED ve Autism Society'de iki arama motoru bulunurken, WAO'da tek arama motoru olduğu saptanmıştır. Ana sayfa ikonunun sayfaların alt bölümünde bulunması işlevine ODFED ve Autism Europe harici diğer web sitelerinde rastlanmıştır. Sabit metin çubuklarının; Autism Society ve ANOV'da web sayfasının alt kısmında yer aldığına rastlanmıştır. Diğer web sitelerinde böyle bir seçeneğin varlığına rastlanmamıştır. Site haritası kullanımı ise sadece Autism Society ve ODFED web sayfalarında tespit edilmiştir.

Güncellik Özelliği: Araştırma kapsamında incelenen otizm konulu kar amacı gütmeyen örgütlerin hiçbirinin web sayfasında herhangi bir güncelleme bilgisine rastlanmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Günümüz bilgi toplumunda internetle birlikte değişen ekonomi, politika, sosyo-kültürel etmenler hayatın tüm alanlarının değişim ve gelişim göstermesine neden olmuştur. İnternet ortamı sunduğu yeniliklerle bireyleri etkilediği gibi tüm sektörleri de etki altına almıştır. Halkla ilişkiler de bu durumdan etkilenen alanlar arasında yer almaktadır. Web ortamının etkileşim özelliği, halkla ilişkilerin hedef kitleleriyle interaktif iletişime girmeleri bakımından önemli bir unsurdur. Kurum/kuruluşlar tanıtım ve tanıtma faaliyetlerini web siteleri üzerinden yürütebilmekte, üstelik hızlı, ekonomik ve interaktif özelliği sayesinde hedef kitlelerinin ihtiyaçlarına daha iyi bir biçimde cevap verebilmektedirler.

Araştırmanın amacı doğrultusunda günümüzün ve geleceğin büyük bir sorunu olan otizmin ne olduğu, erken yaşta fark edilmesinin neden önemli olduğu, ailelerin ne gibi zorluklar yaşadığı ve beklentileri, eğitimler ve farkındalık çalışmalarının duyurulması büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle otizmle ilgili çalışan örgütlere büyük iş düşmektedir. Bilgi iletişim teknolojilerinin ürünü olan web sitelerinde verilen bilgiler yukarıda anlatılanların gerçekleşebilmesi noktasında önemlidir. Araştırmanın evren ve örneklemini oluşturan ve otizmle ilgili çalışan örgütlerin web siteleri Dünya ve Türkiye bazında halkla ilişkiler perspektifinden incelenmiştir.

İncelemeler neticesinde, Autism Society ve Autism Europe'nın Tohum Otizm Vakfı ve ANOV'a göre e- veri tabanlarının ve kampanyalarının aktarılması ve duyurulması noktasında daha çok önem verdikleri görülmüştür. Özellikle Autism Society'nin web sayfasındaki online kaynak veritabanının, diğerlerine göre en gelişmiş olduğuna rastlanmıştır. Web sitesi içerisinde anlattığı her bir konuyla ilgili linkler vererek bu kaynaklara yönlendirme seçenekleri bulunmaktadır. Aynı zamanda topluluğun üyelerinin, başkalarıyla etkileşime girmesi, destek olması ve deneyimlerini paylaşması için alanlar sunmaktadır. Autism Society'nin yönlendirdiği sayfalar arasında; otizmli ailelerin çocuklarıyla

birlikte zaman geçirebileceği "Duyu Dostu Filmler" programı, ücretsiz dersler, otizmle yaşam serisi yer almaktadır. Tohum Otizm Vakfı'nda bu kaynaklara ulaşmak için site içinde gezinti yapmanız gerekmektedir. Tohum Otizm Vakfının yönlendirdiği sayfalarda tohum otizm eğitim portalı en kapsamlı olanlarındandır. Burada otizme yönelik ücretli ücretsiz eğitim olanakları, yayınlar yer almaktadır.

Autism Europe ise kampanyalarının aktarımı konusunda başarılı sayılabilecek bir web sitesine sahip olduğu görülmüştür. Bu örgütün yürüttüğü projelerin en kapsamlısı; "Otizm İçin Engelleri Kaldırın" sloganıyla yürütülen kampanyadır. Web sitesinde kampanyaya ilişkin manifesto, kullanılan araçlar, hedef kitlenin nasıl destek olabileceği ayrıntılı bir biçimde verilmektedir. Yayınladıkları manifestoda, öncelikli olarak durum analizi yapılmakta, daha sonra anahtar mesajlar, kampanyanın hedefleri, önemli eylemler ve tarihleri, logo ve öyküsü, kampanyada kullanılan görseller, kampanyanın sosyal medya stratejisi, basın bülteni, bağış fikirleri yer almaktadır. Bunlarda web sitesinde indirebilir ve yazdırılabilir seçenekte bulunmaktadır. Autism Europe'da bunların dışında bir de kendi yayınları bulunmaktadır. LINK Dergisi Avrupa ve Dünya çapında otizm alanındaki gelişmeler, iyi uygulamalar, projeler ve organizasyonla hakkında bilgiler içermektedir. Bu derginin arşivi indirilebilir özelliktedir.

ANOV'da ise daha çok kendi yaptıkları eğitimlerin tanıtımları, okulda düzenledikleri etkinlikler ve medyada nasıl yer aldıkları web sitesinde göze çarpmaktadır. Tohum Otizm Vakfı, kampanya ve projelerin aktarımı konusunda Autism Europe'ya göre daha dar kapsamlı kalmıştır. Düzenledikleri etkinliklerin ve projelerin görselleri, hedef kitlelerin kim olduğu yer almaktadır.

World Autism Organısatıon ve ODFED yayınladıkları tüzük ve anayasa ile dikkat çekmektedir. Her ikisi de genellikle otizme politik anlamda paydaşları ve bireyleri destek olmaya çağırıcı bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Önemli tarihler, otizme yönelik istihdam olanaklarına, eğitim olanaklarına nasıl ulaşabilecekleri özellikle ODFED'in web sitesinde ayrıntılı olarak yer almaktadır. Özellikle ODFED otizm konusunda ailelere yol haritası sunmakta olduğu görülmüştür. Ayrıca bu iki örgüt, sitelerini genellikle fon sağlama amacıyla

kullandıkları görülmektedir. Özellikle WAO bu işi kendine önemli bir görev edindiği görülmektedir.

Autism Socıety ve Autism Europe'nın ANOV ve Tohum Otizm Vakfı'na göre e- veri tabanı sağlaması, internet ortamının interaktifliğini kullanması, kampanyalarının daha geniş hedef kitlelere hitap ediyor olması yönleriyle ayrılmaktadır. Autism Society ve Autism Europe'nin halkla ilişkiler tanıtma faaliyetlerini daha aktif kullandıkları görülmüştür. Puanlamalarda çok büyük farklılıklar gözlenmemektedir. Ancak; Autism Society ve Autism Europe'nın web sitelerinde otizme yönelik bütüncül bir bakış açısı olduğu gözlenmiştir. Eğitim, sosyal destek, yayınlar, interaktif kullanım bu farklılıklardan en göze çarpanlarıdır. Kurumsal tarih, vizyon, misyon, e-postanın varlığı, yönetici bilgileri, eğitim olanakları ile ilgili bilgiler bakımından ise bu siteler arasında bir farklılık gözlenmemiştir.

Sonuç olarak, özellikle Türkiye bazında yer alan Tohum Otizm Vakfı ve ANOV'un kampanya ve etkinliklerinin duyurulması konusunda daha aktif olmaları, hedef kitlelerini daha geniş tutmaları, internetin aktifliğini daha işlevsel kullanmaları bu denli önemli bir konunun duyurulması ve bilinirliliğinin artması açısından önem taşımaktadır. Sağlığın ve eğitimin bir insan hakkı olması, otizmin gelecekteki bireyleri ciddi boyutlarda etkileyecek olması, konunun aciliyetle gündeme gelmesi ve farkındalık çalışmalarının haklar çerçevesinde tartışılıp duyurulması açısından önemlidir. Bu konuda ülkemizde yapılan 2016-2019 ulusal otizm eylem planında yer aldığı (http://www.resmigazete.gov.tr) gibi tüm kurum/kuruluşların desteği bu konunun duyurulması açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak duyurulması tek başına yeterli olmamakla birlikte, bu sorumluluğu sadece kar amacı gütmeyen örgütlerin web sitelerine bırakmakta yanlış bir stratejidir. Sağlığın bir insan hakkı olduğu düşüncesinden yola çıkarak herkesin eşit sağlık, eğitim alma hakkı çerçevesinde STK, özel kurum/kuruluşlar, devlet politikaları, medyaya büyük sorumluluk düşmektedir. Önemli olan bunların tek tek bir şeyler yapması ve otizme tek taraflı bakması değil, hepsinin birlikte çalışıp otizme çok boyutlu bakmasıyla birlikte farkındalık ve bilinçlenme gerçekleşecektir. Bu durum web sitelerine yansıdığı takdirde tam anlamıyla başarı sağlanabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

The Web Sites of Nonprofit Organizations That Deal with Autism in The World and Turkey: A Comparative Study from The Perspective of Public Relations

*

Nilay Başok - Gül Coşkun Değirmen - Miraç Pınar Mert

Ege University

In the scope of the study, firstly the use of the website in the field of public relations is explained. After this, it shows how to autism organizations websites use perspective by public relations. Autism is known as a complicated defect in one's neurobehavioral which occurs natal or in his/her early life stages (https://www.tohumotizm.org.tr). According to CDCP's (Centers for Disease Control Prevention) report in 2014, one out of every 68 newborn diagnose with autism around the world. Early diagnosis is significant in terms of starting education and improving their social skills.

Autism has become widespread around Turkey and all over the world because the problem in its early diagnosis process. At this point, non-profit organizations play a key role in awareness of the autism.

Non-profit organizations can advertise their values through websites which is a part of internet tools. Moreover they share specific information about autism which can create awareness among society and mobilize them by their websites. Institutions which work on autism (as non-profit organization) use their websites on the purpose of fund-rising. Receiving bequest via websites is directly associated with corporate image and reputation. In the part of literature, the study has focused on how organizations which work in autism can be more effective in their websites.

In the research part of study Federation of Autism Associations which takes place in Turkey and the official member of World Autism

Organization, Autism Society which the member of World Autism Organization, and Tohum Autism Association (the supporter of Federation of Autism Associations) has been examined as sample. However, Autism Europe's which takes place in Belgium and Anatolian Foundation of Autism's (ANOV- takes place in Turkey) websites have been chosen for comparing study and gathering different data.

This part put forward that how non-profit organizations disseminate information and presenting their mission, websites' visual and auditory elements, sharing information for their target groups, offers the being active to the audience by their websites in the world and Turkey.

The findings have shown that Autism Society and Autism Europe attach important to more than ANOV (Anatolian Foundation of Autism) and Tohum Autism Association in the point of usage of database and announce of information or campaigns in their websites. Specifically, database which takes part in the website of Autism Society is more sophisticated than other non-profit organizations' websites. Furthermore, there are many links about the topic which belong the blog in the website and many pages which help to members of society in order to being interactive, support and sharing their experiences by the website.

Among the redirecting pages of Autism Society's there is specific movie, "Sensory Friendly Film" which parents can spend time with their autistic child/children, have free courses and live with autism series have been headed.

In the Tohum Autism Association's website the user has to surf for reaching these sources (video programs, free courses or book series etc.). However, Tohum Autism Association's website is the most comprehensive in terms of education materials among all websites which have been examined in the study. The web page also has many opportunities for having free or paid education and publishing for autism.

Autism Europe's web site is enviable in terms of transferring campaigns' information. The most comprehensive campaign which runs by this non-profit organization is "Break barriers together for autism". In this campaign the institution helps to society for being accessible.

Although educational promotional, events (organized at school) and coverage information have been mostly found in ANOV's (Anatolian Foundation of Autism) website, in the website of World Autism

Organization and Federation of Autism Associations rules has been pointed out. Both websites have been remarkable in the way of sharing information with their stakeholders and individuals to political support.

As a result, it is suggested that being able to active during campaign and event sharing, enhancing the target groups and functionalizing the websites of Tohum Autism and Anatolian Foundation of Autism (works in Turkey) in order to expand awareness about autism. Also, it is necessary to discuss about autism because health and education is a human right and this disadvantage treats next generations. Because of this, it is very significant to argue on the awareness and legislative regulations on autism.

The issue of autism has to be supported by non-profit organizations in order to create or expand awareness as in the action plan which has been put forward between 2016-2019 by government (http://www.resmigazete.gov.tr). However, it is not only enough to announce the problems about autism in non-profit organizations' websites but also all kind of institutions, government policies, Non-Governmental Organizations and media should take responsibility for awareness of the autism.

Kaynakça / References

Anadolu Otizm Eğitim ve Mücadele Geydirici Vakfı, 06 Aralık 2017 tarihinde http://www.anadoluotizm.org/ adresinden alındı.

Autism Europe, 06 Aralık 2017 tarihinde http://www.autismeurope.org / adresinden alındı.

Autism Socıety, 06 Aralık 2017 tarhinde https://www.autism-society.org/ adresinden alındı.

Balay, B. (2002). İnternet'in halkla ilişkiler aracı olarak kullanımı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 12, 847-856

Başok, N. ve Değirmen, C. G. (2014). *Proje yönetimi halkla ilişkilerde tutarlı, özgün, sürdürülebilir uygulamalar***.** Ankara: Nobel Yayınları.

Gibson, K. R., Margolis, M., Resnck, D. ve Ward, S. (2001). Election Campaigning on the WWW in the US and UK:A Comparative Analysis. *Party Politics*. 9(1), 47-76.

Gölönü, S. (2006). Gelişen teknolojiler, öğrenen örgütler ve halkla ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *4*(3), 73-81.

Güçdemir, Y. (2002). Halkla ilişkilerde yeni iletişim teknolojilerinden internetin kullanımı**.** *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 14, 387-396.

http://t24.com.tr / Erişim Tarihi:16.11.2017

Kaplan, G. (2009). İnternetin halkla ilişkiler ve tanıtım aracı olarak kullanımı: Tüketici örgütlerinin web sayfaları üzerine bir araştırma. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 11, 71-120.

Okay, A., Okay, A. (2001). *Halkla ilişkiler kavram strateji ve uygulamaları*. İstanbul: Der Yayınları.

Otizm Dernekler Federasyonu, 14 Kasım 2017 tarihinde http://www.odfed.org/ adresinden alındı.

Özel, P. A. ve Sert, Y. N. (2015). *Dijital halkla ilişkiler kavram ve araçları*. İstanbul: Derin Yayınları.

Resmi Gazete, 15 Kasım 2017 tarihinde http://www.resmigazete.gov.tr/ adresinden alındı.

Sayımer, İ. (2012). *Sanal ortamda halkla ilişkiler*. İstanbul: Beta Yayınları.

Tarhan, A. (2007). Halkla ilişkilerde tanıma ve tanıtma aracı olarak internet: Belediyelerin web sayfaları üzerine bir analiz. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi***,** 4, 77-95.

Taş, E. ve Kestellioğlu, G. (2011). Halkla ilişkilerde internetin yeri ve önemi. *KSÜ İİBF Dergisi*, 1, 73-92.

Tohum Otizm Vakfı, 06 Aralık 2017 tarihinde https://www.tohumotizm.org.tr/ adresinden alındı.

Tübitak, 16 Kasım 2017 tarihinde http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/ adresinden alındı.

World Autısm Organısatıon, 06 Aralık 2017 tarihinde http://worldautismorganisation.com / adresinden alındı.

Yassıbaş, U. (2015). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Deneyimlerine Derinlemesine Bakış* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.

Yeygel, S. ve Temel, A. (2006). İşletmelerin kurumsal imajlarının hedef kitlelere iletilmesinde bir araç olarak kurum web siteleri. *II. Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu: 21. Yüzyılda Halkla İlişkilerde Yeni Yönetimler Sorunlar ve Çözümler***.** Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi. Kocaeli.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Başok, N., Coşkun-Değirmen. G., ve Mert, P. M. (2018). Dünya ve Türkiye'de otizmle ilgili çalışan kar amacı gütmeyen örgütlerin web sitelerinin halkla ilişkiler perspektifinden karşılaştırmalı incelemesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 321-344. DOI: 10.26466/opus.541151

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:21/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/04/2019

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.530330

*

İsa Kaya*

* Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi/İstanbul/Türkiye
E-Posta: kayaisa55@gmail.com **ORCID:**0000-0003-3604-1368

Öz

Bu çalışmanın amacı farklı kurumlarda okul öncesi öğretmeni olarak görev yapan öğretmenlerin öz yeterlik inançlarının cinsiyet, yaş, mesleki deneyim ve çalışılan kurum türü değikenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubunu Konya il merkezinde görev yapan 108 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen "Demografik Bilgi Formu" ile Tepe ve Demir (2012) tarafından geliştirilen beşli likert "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz-yeterlilik İnançları Ölçeği" kullanılmıştır. Çalışmanın verileri SPPS paket programı kullanılarak bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi ile (ANOVA) analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre okul öncesi öğretmenlerinin özyeterlik inançlarının cinsiyet, yaş, mesleki deneyim ve çalışılan kurum türü değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığı bulunmuştur Bu araştırmada elde edilen sonuçlar alanyazında yapılan araştırmalarla benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Bundan sonra yapılacak çalışmalar için değişik branşlarda çalışma grupları ile farklı değişkenlerle çalışmaların yapılması ve nitel verilerle desteklenerek derinlemesine analizler yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: *Okul öncesi, Okul öncesi öğretmeni, Öz yeterlik inancı*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:21/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/04/2019

Investigation of Self-Efficacy Beliefs of Preschool Teachers in Terms of Certain Variables

*

Abstract

The aim of this study is to determine whether the self-efficacy beliefs of teachers who work as preschool teachers in different institutions differ according to factors gender, age, professional experience and the type of institution. The study group consisted of 108 preschool teachers working in the city center of Konya. Data collection tools were "Demographic Information Form" developed by the researcher, and "Self-efficacy Beliefs Scale of Preschool Teachers" developed by Tepe and Demir (2012). The data of the study were analyzed by independent samples t test and one way variance analysis (ANOVA) using SPPS package program. According to the results of the study, it was found that the self-efficacy beliefs of pre-school teachers did not differ significantly according to gender, age, professional experience and the type of institution studied. Results of this study overlaps with the literature. For future studies, it can be suggested to conduct studies with different working groups in different branches with different variables, and in-depth analyzes supported by qualitative data are required.

Keywords: *Preschool, Pre-school teacher, Self-efficacy belief*

Giriş

Bandura'nın sosyal öğrenme kuramının dayandığı altı ilkeden birisi olan öz yeterlik kavramı "bireyin belli bir davranışı göstermek için gerekli etkinlikleri düzenleme ve başarılı bir şeklide yapma kapasitesine ilişkin kendi yargıları" şeklinde tanımlanmıştır (Bandura, 1997). Aliyev'e (2016) göre de öz yeterlik, bireyin becerilerinin bir fonksiyonu olarak değil, bireyin yeteneklerini kullanarak yapabildiklerine, daha neler yapabileceğine dair düşüncelerine, bireyin farklı durumlarla baş etmesine ve başarma yeteneğine, kapasitesine ilişkin inancıdır.

Öz yeterlik inancı, insanların duygularını, düşüncelerini, motivasyonunu ve davranışlarını belirlemede önemlidir. Öz yeterlik inancının yüksek olması bireyin başarısını ve iyi olma hâlini bir çok yönden geliştirir. Yeteneklerinde yüksek güvenceye sahip bireyler zor görevleri kaçınılması gereken tehditler olarak görmek yerine, ustalaşmada fırsatlar olarak görürler. Böyle bir fırsat, bireyin faaliyetlere içsel motivasyon ve derin katılımla katılmasını, kendisine zorlu hedefler koymasını ve hedeflerine ulaşmada kararlı olmasını sağlar. Böylece bireyler, başarısızlık ve engeller karşısında hemen pes etmeyerek mücadele ederek yeterlilik duygularını hemen geri kazanırlar (Zimmerman, 2000). Bireyler başarısızlık durumunda ise öz değerlendirme yaparak yetersiz çabalarını, yetersiz bilgilerini ve beceri eksikliklerini görürler. Bu anlayış ve yaklaşım bireyin başarısını artırırken strese ve depresyona karşı savunmasızlığını da azaltır (Bandura, 1994). Bandura (1997) öz yeterlikle değişimi ilk inançların oluştuğu "kazanma aşaması" (acquisition), inançların uygulanabilme düzeyi olarak "yaygınlık aşaması" (generality), değişimlerin süreç içinde korunma süresi aşaması olarak "devamlılık" (durability) ve bireyin olumsuzlukta toparlanma aşamasını "direnç" (resilience) olarak basamaklara ayırmıştır. Öz yeterlik inançları istikrarlı bir eğilim göstermez. Farklı aşamalardan geçerek zamanla gelişir, değişir ve devamlılık gösterir. Bandura'nın teorisine göre, bireyin öz yeterlik inancı farklı bilgi kaynaklarından etkilenir. Bu bilgi kaynakları ustalık deneyimi, rol model deneyimi, sözel deneyimler ve fizyolojik uyarılmadır. Bilgi kaynaklarının bireyin öz yeterlik inançlarını güçlendirebileceği veya zayıflatabileceği tartışılmaktadır (Bandura, 1997).

Eğitim ortamlarında kalite büyük ölçüde anlamlı öğrenme etkinliklerine katılabilen, sınıf rutinlerini yönetebilen ve pozitif öğretmen-çocuk ilişkileri kurabilen öğretmenlere bağlıdır (Rimm-Kaufman ve Hamre, 2010). Öğretmenlerin öz yeterlik inançları, çeşitli öğretim kararları ve öğretim uygulamaları üzerindeki etkileri nedeniyle eğitim için önemlidir (Tschannen-Moran ve Hoy, 2007). Nitekim, öğretmenlerin öz yeterlik inançları, öğrencilerin akademik başarılarını, motivasyonlarını, okuldaki başarılarını (Caprara, Barbaranelli, Steca, ve Malone, 2006) öğretmenlerin mesleki sadakatlerini ve doyumlarını korumada önemli belirleyicilerdir.

Öğretmenlerin öz yeterlik inançları üzerine yapılan araştırmalar sosyal bilişsel teori üzerine kuruludur (Bandura, 1997). Eğitim alanındaki araştırmaların çoğu, öğretmenlerin öz-yeterlik inançlarını, *"belirli bir bağlamda belirli bir öğretim görevini başarıyla yerine getirmek için gereken eylem kurslarını düzenleme ve yürütme becerisine sahip olan öğretmen inancı"* olarak tanımlamaktadır (Tschannen-Moran, Hoy ve Hoy, 1998). Bir öğretmenin kendisi ile ilgili öz-yeterlik inancı ne kadar güçlü olursa o derecede güçlüklerin üstesinden gelebilir, karşılaştığı problemlere çözüm üretebilir ve daha da önemlisi kendi yaşam deneyimlerinden öğrenebilir. Ayrıca öz-yeterlik inancı, öğretmenin kendini geliştirmesinde, öğretime zaman ayırmasında, sınıf yönetiminde, problemli davranışlarla mücadele edebilmesinde ve mesleki doyumunda da farklılıklar oluşturur (Bangs ve Frost, 2012). Öğretmenlerin öz yeterlik inanç kalıplarının ve bunların sonuçlarının çocuğa yansıması, okul öncesi, ilk ve orta okul bağlamında farklılıklar gösterir (Guo, Piasta, Justice ve Kaderavek, 2010). Okul öncesi sınıflarındaki öğrencilerin bilgi, beceri ve davranış yeterliliklerindeki farklılıklar öğretmenlere daha fazla sorumluluk getirmektedir. Okul öncesi eğitim, diğer eğitim kademeleriyle kıyaslandığında, çocuğa katkısı bakımından önemli bir eğitim kademesidir. İnsan yaşamının en kritik yılları bu dönemdedir. Bu dönemde görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin niteliklerinin ve öz yeterlik inançlarının yüksek olması eğitimin başarılı olması açısından da önemlidir (Ertan, 2016). Okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançları çalıştığı kurumda öğrencilerle iletişimine yansır. Öz yeterlik inancı yüksek öğretmenler, kendisi ile barışık çocuklarla ilgilenmekten keyif alırken ve çocuklara olumlu model olurken; öz yeterlik inancı düşük okul öncesi öğretmenlerinin gergin ve

stresli davranışları öğrencilere olumsuz örnek teşkil edebilir (Babaoğlan ve Korkut, 2010).

Eğitim alanında sınıflar, sağladıkları geribildirimlerin kapsamı ve türleri bakımından farklılık gösterir; öğretmenlerin bilgiyi nasıl işlediklerine göre değişir (Cappella, Aber ve Kim, 2016). Bu nedenle, sınıfın çeşitli özellikleri öğretmenlerin öz yeterlik inançlarına olumlu veya olumsuz katkıda bulunabilir (Guo ve diğerleri, 2010). Öğrencilerin sınıftaki problemli davranışları, öğretmenlerin öz yeterlik inançlarını olumsuz yönde etkilerken, sınıftaki problemli davranışlara yönelik hizmet içi eğitimlerin, öğretmenlerin öz yeterlik inançlarını olumlu yönde değiştirdiği görülmektedir (Suchodoletz, Jamil, Larsen ve Hamre, 2018). Öğretmenler öğretim sürecinde geçmiş deneyimlerini sıkça kullanırlar. Ustalık deneyimleri, öz yeterlik inançlarına güçlü bir katkı sağlar (Mulholland ve Wallace, 2001). Bir öğretmenin alandaki görev süresi, ustalık deneyimleri öğretmenlerin öz yeterlik inancını artırmaktadır. Tschannen-Moran ve Hoy (2007) yaptıkları araştırmada yeni öğretmenlerin deneyimli öğretmenlere göre daha düşük öz yeterlik inançlarına sahip olduğunu bulmuşlardır.

Alanyazın incelendiğinde; öz yeterlilik inançları ile ilgili araştırmaların okul öncesi öğretmenleri (Ertan, 2016; Gömleksïz ve Serhatlıoğlu, 2013; Tepe ve Demir, 2011), sınıf öğretmenleri (Babaoğlan ve Korkut, 2010), farklı branş öğretmenleri (Saracaloğlu, Karasakaloğlu, ve Gencel, 2010; Üstüner, Demirtaş, Cömert, ve Özer, 2009) ve öğretmen adayları (Bümen ve Özaydın, 2013; Demirtaş, Cömert, ve Özer, 2011; Deniz ve Tican, 2017; Kesïcïoğlu ve Güven, 2014; Şenol ve Ergün, 2015; Taşgın, 2018; Taşkın ve Hacıömeroğlu, 2010; Yüksel, 2014) üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Okul öncesi öğretmenlerle yapılan araştırmalar okul öncesi öğretmenlerin mezuniyet türüne (Ertan, 2016), cinsiyetine, meslekteki hizmet süresine, görev yaptıkları kurumun içinde bulunduğu sosyoekonomik düzey değişkenlerine (Gömleksïz ve Serhatlıoğlu, 2013; Taşgın, 2018) odaklandığı görülmektedir. Alanyazında okul öncesi öğretmenlerinin cinsiyet, yaş, kıdem ve görev yaptığı kurumun türüne yönelik bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Oysa okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarının sözü edilen değişkenlere göre incelenmesi okul öncesi öğretmenlerinin nitelikleri açısından önemlidir. Bu önemden hareketle, araştırmanın genel amacı, okul öncesi öğretmenlerinin öz yeter-

lik inançlarının cinsiyete, yaşa, kıdem yılına ve görev yapılan kurum türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Okul öncesi öğretmenlerin öz yeterlik inançları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Okul öncesi öğretmenlerin öz yeterlik inançları yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Okul öncesi öğretmenleri öz yeterlik inançları mesleki deneyimine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Okul öncesi öğretmenlerin öz yeterlik inançları çalıştıkları kurum türüne göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir araştırmadır**.** Tarama modeli geçmişte ya da o anda var olan bir durumu betimleyen, açıklayan, tanımlayan ve katılımcıların ilgi, beceri, görüş ve düşüncelerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklemlerle yapılan araştırmalara tarama araştırmaları denir. Tarama araştırmalarında veriler, özelliği betimlenecek topluluğun her bir bireyinden değil, bu topluluğu temsil eden bir parçasından, yani örneklemden alınır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2012).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı farklı türde resmi ve özel okullarda görev yapan okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma örneklemini basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilen 108 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Bu örnekleme yönteminde evrendeki tüm birimler, örneğe seçilmek için eşit şansa sahiptir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2012).

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri araştırmacı tarafından geliştirilen "kişisel bilgi formu ve Tepe ve Demir (2011) tarafından geliştirilen "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançları Ölçeği" ile toplanmıştır. Kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından geliştirilmiş araştırmanın amacına ve değişkenlerine uygun okul öncesi öğretmenlerinin cinsiyet, yaş, meslekteki kıdem yılı, çalıştığı kurum vb. soruları içeren bir bilgi formudur.

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançları Ölçeği 37 maddeden oluşan beşli likert bir ölçektir. Ölçeğin maddelerine okul öncesi öğretmenlerinin katılım düzeyi "Hiç" "Az" "Orta" "Çok" "Tamamen" şeklinde oluşturulmuştur. 2010-2011 eğitim öğretim yılı döneminde 862 okul öncesi çalışma gurubunu oluşturarak ölçek geliştirilmiştir. Okulöncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançları Ölçeği"nin güvenirlik çalışmaları ise Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayısı ve Birleşik Güvenirlik Katsayısı (CRC) ile hesaplanmıştır. Ölçeğin tek boyutlu formunun iç tutarlıklık katsayısıs 0,97 , birleşik güvenirlik katsayılarının tümü 0.70'in üzerinde çıkmıştır.

Verilerin Analizi

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik İnançları Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu aracılığıyla toplanan veriler istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. İlk olarak normallik testi yapılmıştır. Bu testte verilerin normal dağılıp dağılmadığı Shapiro-Wilk testi ile analiz edilmiştir. Bu testin sonucunda verilerin normal dağılıma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle normal dağılım gösteren veriler de İlişkisiz örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında anlamlılık düzeyi ,05 alınmıştır.

Bulgular

Bu çalışmanın örneklemini oluşturan 108 okul öncesi öğretmeninin demografik bilgilerine ait veriler incelendiğinde, öğretmenlerin %88'i kadın, %12'si erkektir. Öğretmenlerin yaşlarına göre dağılımına yönelik veriler incelendiğinde, öğretmenlerin %2,8'i 20-25 yaşlarında, %19,4'ü 26-30

yaşlarında, %37'si 31-35 yaşlarında, %25'i 36-40 yaşlarında, %9,3'ü 41-45 yaşlarında, %6,5'u 46 yaş üzerindedir. Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre dağılımında ise, öğretmenlerin %8,3'ünün 1-5 yıl, %22,2'sinin 6-10 yıl, %34,3'ünün 11-15 yıl, %25'inin, 16-20 yıl, %10,2'sinin 21 yıl ve üzerinde görev yapan öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Görev yapılan kurum türüne göre dağılımına bakıldığında, öğretmenlerin %57,4'ünün bağımsız anaokulu, % 38,9'unun ilk/ortaokul anasınıfında, %3,7'sinin diğer (özel kurum ve rehabilitasyon merkezi) kurumlarda görev yaptığı görülmektedir. Okul öncesi öğretmenlerinin öğretmen öz yeterlik inançlarının cinsiyete, yaşa, kıdem yılına ve görev yapılan kurum türü değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ait bulgular aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet Değişkenine Göre Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik İnançları Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	***N***	$\bar{x}$	***ss***	***t*-değeri**	**P**
Kadın	95	4,35	,436	1,375	0,190
Erkek	13	4,14	,527		

Tablo 1 incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik inançlarının kadınlarda ortalama $\bar{x}$=4,35 erkeklerde $\bar{x}$=4,14 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kadınların öz yeterlilik inançlarının ortalaması, erkek öğretmenlere göre daha yüksek yüksektir. Yapılan t testiyle cinsiyet değişkenine göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik inançlarının değişmediği bulgusuna ulaşılmıştır (p>.05).

Tablo 2. Yaş Değişkenine Göre Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançlarının Aritmetik Ortalama, Standart Sapma Sonuçları

Yaş	N	$\bar{x}$	Ss
0-25	3	4,55	,277
26-30	21	4,28	,553
31-35	40	4,32	,484
36-40	27	4,33	,315
41-45	10	4,38	,486
46 ve üzeri	7	4,36	,473
Toplam	108	4,33	,450

Tablo 2 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin yaş değişkenine göre özyeterlilik inançlarının en yüksek olduğu grup 20-25 yaş grubu ($\bar{x}$=4,55) oluştururken, en düşük öz yeterlilik inancı 26-30 yaş grubunda ($\bar{x}$=4,28) görülmektedir.

Tablo 3. Yaş Değişkenine Göre Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançları Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi Sonuçları

	Kareler toplamı	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P**
Gruplar arası	,236	5	,047	,225	,951
Grup içi	21,444	102	,210		
Toplam	21,680	107			

Tablo 3'te yaş değişkenine göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarının değişip değişmediği tek yönlü varyans (ANOVA) analizi test edilmiştir. Yaş değişkenine göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarının puan ortalamaları anlamlı fark yaratacak düzeyde bulunmamıştır (F=,225; P=,951; P>,05).

Tablo 4. Mesleki Deneyim Değişkenine Göre Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançlarının Aritmetik Ortalama, Standart Sapma Sonuçları

Meseleki deneyim	n	$\bar{x}$	Ss
1-5 yıl	9	4,32	,363
6-10 yıl	24	4,26	,531
11-15 yıl	37	4,35	,474
16-20 yıl	27	4,30	,397
21 ve üzeri	11	4,44	,411
Toplam	108	4,33	,450

Tablo 4 incelendiğinde, mesleki deneyime göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik inançları ortalamasının en yüksek olduğu yıl 21 ve üzeri ($\bar{x}$ *=4,44)* çalışan öğretmenler iken en düşük öz yeterlik inancına sahip grubu 6-10 yıl arasında ($\bar{x}$=4,26) çalışan öğretmenler oluşturmuştur. Öğretmenlerin mesleki deneyimleri arttıkça öz yeterlik inançları puan ortalamaları da artmaktadır.

Tablo 5'te analiz sonucuna göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik inançlarında mesleki deneyimlerine göre farklılık bulunmamıştır. Bir başka deyişle okul öncesi öğretmenlerin mesleki deneyimlerine paralel artan özyeterlilik inançlarındaki puan artışı anlamlı bulunmamıştır (F=,330; P=,857; P>,05).

Tablo 5. Mesleki Deneyim Değişkenine Göre Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançları Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi Sonuçları

	Kareler toplamı	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P**
Gruplar arası	,274	4	,069	,330	,857
Grup içi	21,406	103	,208		
Toplam	21,680	107			

Tablo 6 incelendiğinde, çalıştığı kuruma göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik inançlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Öz yeterlik inancı ortalaması bağımsız anaokullarında çalışan öğretmenlerde en yüksek ($\bar{x}$=4,35), ilkokul, ortaokul bünyesinde çalışan okul öncesi öğretmenlerinin ortalaması ($\bar{x}$=4,33) bağımsız anaokullarında çalışan okul öncesi öğretmenlerine yakındır.

Tablo 6. Çalıştığı Kurum Değişkenine Göre Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançlarının Aritmetik Ortalama, Standart Sapma Sonuçları

Kurum türü	**n**	$\bar{x}$	**Ss**
Bağımsız anaokulu	62	4,3530	,39198
İlk/ortaokul anasınıf	42	4,3307	,46060
Diğer (Rehabilitasyon merkezi)	4	3,8403	,94482
Toplam	108	4,3253	,45074

Rehabilitasyon merkezi ve özel kurumlarda görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inancı puan ortalaması ($\bar{x}$=4,35) bağımsız anaokulu ve ilkokul bünyesindeki anasınıflarında çalışan okul öncesi öğretmenlerine göre daha düşüktür. Bu farklılık özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin çalışma şartlarının zorluğundan ve çocukların özel durumundan kaynaklanmış olabilir.

Tablo 7. Çalıştığı Kurum Türü Değişkenine Göre Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnançları Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi Sonuçları

	Kareler toplamı	**Sd**	**Kareler**	**Ortalaması**	**F**	**p**
Gruplar arası	,990	2	,495		2,505	,087
Grup içi	20,749	105	,198			
Toplam	21,739	107				

Tablo 7' de okul öncesi öğretmenlerinin çalıştığı kuruma göre öz yeterlilik inançları puanları arasındaki farklılığın anlamlılığı test edilmiştir. Bu analiz sonucuna göre ilkokul/ortaokul bünyesinde çalışan okul öncesi

öğretmenleri, bağımsız anaokullarında çalışan okul öncesi öğretmenleri ve diğer kurumlarda çalışan okul öncesi öğretmenlerinin puanları arasındaki farklılık anlamlı bulunmamıştır ((F=2,505; P=,087; P>,05).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik inançlarının cinsiyete, yaşa, mesleki deneyime ve çalışılan kurum türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakmak amaçlanmıştır. Elde edilen veriler frekans, aritmetik ortalama standart sapma, bağımsız gruplar için t testi ve varyans analizi ile analiz edilmiştir.

Bulgulara göre kadınların öz yeterlilik inançları ortalaması, erkek öğretmenlere göre daha yüksek bulunmasına rağmen bu farklılık anlamlı bulunmamıştır. Alanyazın tarandığında Taşkın ve Hacıömeroğlu (2010); Yılmaz ve Çokluk-Bökeoğlu (2008), Gömleksiz ve Serhatlıoğlu (2013); Saracaloğlu ve diğerleri'nin (2010) yaptığı araştırmalarda da benzer sonuçlar bulunmuş; cinsiyet değişkeni öğretmenlerin öz yeterlilik inançlarında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Öğretmenlerin öz yeterlilik inançlarının cinsiyet değişkenine göre değiştiğini bulan araştırmalar da mevcuttur. Demirtaş ve diğerleri (2011); Deniz ve Tican (2017); Klassen ve Chiu (2010) yaptıkları araştırmada cinsiyet değişkeni, öğretmenlerin öz yeterlilik inançlarında anlamlı farklılık oluşturmuştur. Araştırmalardaki bu farklı sonuçlar, örneklem grubu büyüklüklerinin farklı olması, örneklemin farklı branştaki öğretmenlerle oluşturulmuş olmasından kaynaklanabilir. Klassen ve Chiu (2010) öğretmenlerin öz yeterliliğinin iş doyumuna etkisini araştırdığı araştırmasında, kadın öğretmenlerin erkek öğretmelere göre daha fazla iş yükü stresi, sınıf stresi ve daha düşük sınıf yönetimi öz-yeterliliği inancına sahip olduğunu; daha yüksek sınıf stresine sahip öğretmenlerin daha düşük öz-yeterliliğe ve daha düşük iş tatminine sahip olduğunu; okul öncesi ve ilkokul öğretmenlerinin, sınıf yönetimi ve öğrenci katılımı becerilerinde diğer branşlara göre daha yüksek öz yeterlilik inancına sahip olduğunu bulmuştur. Yaş değişkenine göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarının puan ortalamalarındaki fark anlamlı düzeyde bulunmamıştır. Alanyazında yaş değişkenine göre öğretmenlerin öz yeterlilik inançlarının farklılaşmadığını destekleyen araştırmaların biri de Yılmaz

ve Çokluk-Bökeoğlu'nun (2008) yaptığı çalışmadır. Çalışmada benzer bulgular elde edilerek, bu çalışma desteklenmektedir. Mesleki deneyim değişkenine göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik inançlarında farklılık bulunmamıştır. Pas, Bradshaw ve Hershfeldt (2012); Yılmaz ve Çokluk-Bökeoğlu (2008) yaptıkları çalışmada, bu çalışmaya paralel sonuçlar elde etmişler, mesleki deneyimin öğretmenlerin öz yeterlilik inançlarında farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Infurna, Riter ve Schultz'un (2018) yaptıkları çalışmada mesleki deneyime göre öğretmenlerin öz yeterlilik inançlarının farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak okul öncesi öğretmenlerinin çalıştığı kuruma göre öz yeterlilik inançları puanları arasındaki farklılığın anlamlılığı test edilmiş; bulgularda çalıştığı kurum türünün öğretmenlerin öz yeterlilik inançlarında farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlilik inançları, öğretmenlerin ilkokul ve ortaokul bünyesindeki anasınıfı, anaokulu ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapmasına göre değişmemektedir. Gömleksïz ve Serhatlıoğlu'da (2013) çalışmalarında öğretmenlerin öz yeterlik inançlarının çalıştıkları kurum türüne göre değişmediğini bularak benzer sonuçlar ortaya koymuştur.

Okul öncesi öğretmenlerin özyeterlilik inançlarının cinsiyete, yaşa, mesleki deneyime ve çalışılan kurum türüne göre incelendiği bu araştırma verilerin toplandığı örneklem grubu ve öğretmenlerin öz yeterlik inançları ölçmek için kullanılan ölçek ile sınırlıdır. Bu çalışmada öğretmenlerin öz yeterlilik inançlarının cinsiyete, yaşa, mesleki deneyime ve çalışılan kurum türü değişkenine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar literatürde yapılan araştırmalarla benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Daha farklı branşta çalışma grupları ile farklı değişkenlerle çalışmaların yapılması ve nitel verilerle desteklenerek derinlemesine analizler yapılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Self-Efficacy Beliefs of Preschool Teachers in Terms of Certain Variables

*

İsa Kaya

Fatih Sultan Mehmet University

The self-efficacy concept, which is one of the six principles on which Bandura's social learning theory is based, has been defined as its own judgments on the individual's capacity to organize and successfully conduct the necessary activities to demonstrate a certain behavior (Bandura, 1997). According to Aliyev (2016) self-efficacy is not a function of the individual's abilities, but the individual's belief in what he / she can do, what he / she can do using his / her abilities, his / her ability to cope with different situations and his / her ability to succeed. Bandura (1997) divided changing with self-efficacy into steps as "the gaining stage" (acquisition) which is consisting of beliefs, "the prevalence stage" (generality) which is the level of implemantation of beliefs, "continuity" (durability) which is the protection of changes in the process and (resilience) which is the stage of recovery of the individual in negativity. In the literature, no research has been found on the type of institution, gender, age, seniority and institution of preschool teachers. However, it is important that investigation of preschool teachers' self-efficacy beliefs in terms of gender, age, professional experience and the type of institution in which they work. Based on this importance, the general aim of the study is to determine whether the teacher self-efficacy beliefs of pre-school teachers differ according to gender, age, seniority and type of institution.

Method

This research is a descriptive survey in the screening model. In survey research, the data is gathered not from each individual member of the community to be depicted, but from a part of the representing community, namely sample (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, and Demirel, 2012). The universe of the research consists of pre-school teachers working in different types of public and private schools affiliated to Konya Provincial Directorate of National Education. The study sample consisted of 108 preschool teachers selected by simple random sampling method. Research data were collected by means of "personal information form" which is developed by the researcher and "Self-efficacy Beliefs Scale of Preschool Teachers" which is developed by Tepe and Demir (2011). Personal information form is developed by the researcher and in line with purposes and variables of research, gender, age, seniority year of the preschool, and the institution in which they work are included in the information. The data collected through the Self-Efficacy Beliefs Scale of Preschool Teachers and Personal Information Form were analyzed with statistical package program. First of all, the normality test was performed. In this test, the data were analyzed by the Shapiro-Wilk test. As a result of this test, it was concluded that the data had a normal distribution. For this reason, the normal distribution data were also analyzed by using unrelated sample T-test and one way variance analysis. When results are interpreted, the level of significance is assumed as ,05.

Findings, Discussion and Conclusion

Although the self-efficacy beliefs of women were higher than those of male teachers, this difference was not significant. When the literature was scanned, Taşkın and Hacıömeroğlu (2010); Yılmaz and Çokluk-Bökeoğlu (2008), Gömleksi ,z and Serhatlıoğlu (2013); Saracaloğlu et al. (2010) found

similar results in their research; gender variable did not make a significant difference in the self-efficacy beliefs of teachers. Demirtaş et al. (2011); Deniz and Tican (2017); Klassen and Chiu (2010) in their study, they found a significant difference in teachers' self-efficacy beliefs. These different results in research may be originated from differences in the size of the sample and differences in professions of teachers. According to the age variable, the mean scores of the pre-school teachers' self-efficacy beliefs were not significant. One of the research that supports the idea that self-efficacy beliefs of teachers did not differ according to the age variable, is the study conducted by Yılmaz and Çokluk-Bökeoğlu (2008). Similar results were obtained in this study. According to the professional experience variable, there was no difference in the self-efficacy beliefs of pre-school teachers. Pas, Bradshaw and Hershfeldt (2012); Yılmaz and Çokluk-Bökeoğlu (2008), in their study, they obtained results parallel to this study and concluded that the professional experience did not make any difference in the self-efficacy beliefs of teachers. Infurna, Riter and Schultz (2018) found that teachers' self-efficacy beliefs differ according to their professional experience. Finally, the significance of the difference between the self-efficacy beliefs scores of the preschool teachers was tested; It was concluded that the type of institution they work did not make any difference in the self-efficacy beliefs of teachers. In the study of Gömleksimz and Serhatlıoğlu (2013), it was found that teachers' self-efficacy beliefs did not change according to the type of institution they worked.

In this study, it was found that teachers' self-efficacy beliefs did not differ according to gender, age, professional experience and the type of institution they work. The results obtained in this study, showed similar results with the literature. It can be suggested to conduct studies with different groups, branches as well as variables and to perform in-depth analyzes supported by qualitative data.

Kaynakça / References

Aliyev, R. (2016). Sosyal bilişsel öğrenme. (Editör: Ş. Işık), *Eğitim Psikolojisi* , s .429-447. Ankara: Pegem Akademi.

Babaoğlan, E. ve Korkut, K. (2010). Sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik inançları ile sınıf yönetimi beceri algıları arasındaki ilişki. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(1), 21-40

Bandura, A. (1994). *Self-efficacy*. (Editör: V. S. Ramachaudran), Encyclopedia of human behavior s. 71-81. New York: Academic Press.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman and Company.

Bangs, J., ve Frost, D. (2012). *Teacher self-efficacy, voice and leadership: towards a policy framework for education international. University of Cambrigde Education International Research Institute*, s.1-50 https://www.educ.cam.ac.uk/networks/lfl/projects/teacherleadership/EI_teacher_self-efficacy_voice_leadership-1.pdf Erişim Tarihi: 10.10.2018

Bümen, N. T. ve Özaydın, T. E. (2013). Adaylıktan göreve öğretmen özyeterliği ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlardaki değişimler. *Eğitim ve Bilim, 38*(169). 109-125

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (13. Baskı). Ankara: PegemAkademi.

Cappella, E., Aber, J., ve Kim, H. (2016). *Teaching beyond achievement tests: Perspectives from developmental and education science*. Washington, DC: American Educational Research Association.

Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Steca, P., ve Malone, P. S. (2006). Teachers' self-efficacy beliefs as determinants of job satisfaction and students' academic achievement: A study at the school level. *Journal of school psychology, 44*(6), 473-490.

Demirtaş, H., Cömert, M., ve Özer, N. (2011). Öğretmen adaylarının özyeterlik inançları ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *Eğitim ve Bilim, 36*(159). 96-111.

Deniz, S. ve Tican, C. (2017). Öğretmen adaylarının öğretmen öz-yeterlik inançları ile mesleki kaygılarına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(4), 1838-1859.

Ertan, C. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin öz-yeterlik inançlarının mezuniyet türüne göre incelenmesi: Bir nedensel karşılaştırma araştırması. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(14). 223-248

Gömleksïz, M. N. ve Serhatlıoğlu, B. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarına ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies, 8*(7). 201-221

Guo, Y., Piasta, S. B., Justice, L. M., ve Kaderavek, J. N. (2010). Relations among preschool teachers' self-efficacy, classroom quality, and children's language and literacy gains. *Teaching and Teacher Education, 26*(4), 1094-1103.

Infurna, C. J., Riter, D., ve Schultz, S. (2018). Factors that determine preschool teacher self-efficacy in an urban school district. *International Electronic Journal of Elementary Education, 11*(1), 1-7.

Kesïcïoğlu, O. S. ve Güven, G. (2014). Okul öncesi öğretmen adaylarının özyeterlik düzeyleri ile problem çözme, empati ve iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies, 9*(5). 1371-1383

Klassen, R. M., ve Chiu, M. M. (2010). Effects on teachers' self-efficacy and job satisfaction: Teacher gender, years of experience, and job stress. *Journal of educational Psychology, 102*(3), 741-756

Mulholland, J., ve Wallace, J. (2001). Teacher induction and elementary science teaching: Enhancing self-efficacy. *Teaching and Teacher Education, 17*(2), 243-261.

Pas, E. T., Bradshaw, C. P., ve Hershfeldt, P. A. (2012). Teacher-and school-level predictors of teacher efficacy and burnout: Identifying potential areas for support. *Journal of school psychology, 50*(1), 129-145.

Rimm-Kaufman, S. E., ve Hamre, B. K. (2010). The role of psychological and developmental science in efforts to improve teacher quality. *Teachers College Record, 112*(12), 2988-3023.

Saracaloğlu, A. S., Karasakaloğlu, N., ve Gencel, İ. E. (2010). Türkçe öğretmenlerinin özyeterlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 33*(33), 265-283

Şenol, F. B. ve Ergün, M. (2015). Okul öncesi öğretmen adayları ile okul öncesi öğretmenlerinin öğretmenlik mesleğine yönelik öz-yeterlik inançlarının karşılaştırılması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 8*(3), 297-315.

Suchodoletz, A., Jamil, F. M., Larsen, R. A., ve Hamre, B. K. (2018). Personal and contextual factors associated with growth in preschool teachers' self-efficacy beliefs during a longitudinal professional development study. *Teaching and Teacher Education, 75*, 278-289.

Taşgın, A. (2018). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları ile mesleki özyeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim Bilimlerinde Örnek Araştırmalar, (*Ediör: A. İşcan*),* 1. Basım, Ankara: Nobel Basım, 90-106

Taşkın, Ç. Ş. ve Hacıömeroğlu, G. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının özyeterlik inançları: Nicel ve nitel verilere dayalı bir inceleme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(1), s.21-40.

Tepe, D., ve Demir, K. (2011). *Okulöncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarını belirleme ölçeği geliştirme.* Burdur:Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tschannen-Moran, M., ve Hoy, A. W. (2007). The differential antecedents of self-efficacy beliefs of novice and experienced teachers. *Teaching and Teacher Education, 23*(6), 944-956.

Tschannen-Moran, M., Hoy, A. W., ve Hoy, W. K. (1998). Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of educational research, 68*(2), 202-248.

Üstüner, M., Demirtaş, H., Cömert, M., ve Özer, N. (2009). Ortaöğretim öğretmenlerinin öz-yeterlik algıları [Secondary school teachers' self-efficacy beliefs]. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(17), 1-16.

Yılmaz, K., ve Çokluk-Bökeoğlu, Ö. (2008). İlköğretim okulu öğretmenlerinin yeterlik inançları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 41*(2), 143-167.

Yüksel, I. (2014). Investigating The impact of classroom management course on self-efficacy levels: An experimental study on pre-service teachers. *Education ve Science/Egitim ve Bilim, 39*(171), 259-269.

Zimmerman. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary educational psychology, 25*(1), 82-91.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kaya, İ. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 345-363. DOI: 10.26466/opus.530330

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:27/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 22/04/2019

Okullarda Yenileşme İklimi Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.533385

*

Mahmut Polatcan*

*Dr, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Karabük / Türkiye
E-Posta: mahmutpolatcan78@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-5181-0316

Öz

Bu araştırmanın amacı, okullarda yenileşme iklimi ölçeğini geliştirmektir. Ölçek madde havuzunun oluşturulmasında yenileşme iklimi alanyazınındaki yenileşme ve yaratıcı iklim modellerinin yanı sıra geliştirilen ilgili ölçekler referans alınmıştır. Ölçme aracının madde havuzu alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda taslak forma dönüştürülmüştür. Taslak ölçek formu, Ankara İli Yenimahalle ilçesinde görev yapan 193 gönüllü öğretmen üzerinde uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, yenileşme iklimi ölçeğinin KMO değeri .94, Bartlett Küresellik testi değeri 6243.07'dir (p=.00). Ölçek, varyansın % 73.23'ünü açıklamaktadır. Ölçek maddelerinin faktör yük değerleri .49 ile .88 arasında değişmektedir. Analiz sonucunda 6 boyuttan oluşan 42 maddelik ölçek; yenileşmeye destek, kaynaklar ve olanaklar, inisiyatif alma, yenileşmeye açıklık, takım çalışması ve uyum boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .95'tir. Düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ise .59 ile .86 arasında değişmektedir. Ayrıca uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları açımlayıcı faktör analizi sonuçlarını desteklemektedir (X^2/Sd=1.65, RMSEA = .051, GFI= .86, AGFI = .83, CFI = .97). Yenileşme iklimi ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik sonuçlarına göre, ölçeğin okullarda yenileşme iklimini ölçen bir araç olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: *Yenileşme, Yenileşme iklimi, Okul*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:27/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 22/04/2019

Innovativeness Climate in Schools Scale Validity and Reliability Study

*

Abstract

This research aims to develop a innovativeness climate in school scale. The scale was applied to 193 working teachers in high schools at Yenimahalle District, Ankara. According to the exploratory factor analysis results, KMO value of innovativenes climate scale is .94 and the Bartlett Spherity test value is 6243.07 (p=0.00). It is explained that variance of the is scale 73.23%. After the exploratory factor Analysis, the scale included 32 items and five factors. These factors were labeled as support for innovation, resources and opportunities, taking initiative, openness to innovation, teamwork and adjustment. In Scale the Cronbach's alpha coefficient for the whole scale was found to be .95. In addition, confirmatory factor analysis results is supported the exploratory factor analysis results. (Chi-square/Sd=1.65, RMSEA = .051, GFI= .86, AGFI = .83, CFI = .97). The findings of the study revealed that the scale was a valid and reliable instrument for measuring innovativeness climate.

Keywords: *Innovativeness, Innovativeness climate, School*

Giriş

Örgütler, güncel gelişmelere ayak uydurmak için dönemin koşullarına göre yenilikler yapmaktadır. Günümüzde yenileşmeyi tetikleyen önemli unsurların başında bilgi ve teknolojideki gelişmeler gelmektedir. Bu gelişmeler, örgütlerin mevcut durumunu iyileştirme ve yenilik yapma gereksinimini doğurmuştur (Chen, Huang ve Hsiao, 2010; Somech ve Drach-Zahavy, 2011). Yenileşme, problemin tanımlaması ile başlayan yeni fikir ve düşüncelerin oluşturulmasıyla devam eden (Scott ve Bruce, 1994) yeni düşünce ve davranışların örgüt tarafından benimsenmesi ile sonuçlanan aşamalı bir süreçtir (Damanpour, 1992). Yenileşme, araştırma ve geliştirme dışında çalışma ortamında da gerçekleşebilmektedir (Oldham ve Cummings, 1996). Bununla birlikte yeniliklerin uygulanmasında, örgüt paydaşlarının tutum ve davranışları önemlidir (Ren ve Zhang, 2015). Bu çerçevede örgütlerde yenileşme sürecinde çalışanların yenileşmeye ilişkin tutum ve davranışlarını etkileyen faktör yenileşme iklimi olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar örgütlerde çalışanların yenilikçi davranış ve uygulamaları benimsemesi ve hayata geçirilmesinde yenileşme ikliminin önemine vurgu yapmaktadırlar (Amabile, Conti, Coon, Lazenby ve Herron, 1996; Ekvall, 1996; Jaiswal ve Dhar, 2015; Moolenaar, Daly ve Sleegers, 2010; Remneland-Wikhamn ve Wikhamn, 2011). Yenileşme iklimi yenileşmeye destek, kaynak ve olanaklar, paydaşların inisiyatif alması, yenileşmeye açıklık, takım çalışması ve uyumu kapsamaktadır (Amabile vd., 1996; Ekvall, 1996; Hunter, Bedell ve Mumford, 2007). Bu bağlamda örgütlerde yenilikçi uygulamalarının yaşama geçirilmesinin temelinde çalışanların tutum ve davranışlarının etkili olduğunu göstermektedir.

Yenileşme iklimi araştırmalarında yenileşme ile yaratıcılık iklimi birlikte kullanılmıştır (Mathisen ve Einarsen, 2004; West ve Sacramento, 2012). Araştırmacılar, yenileşme sürecinde fikirlerin üretildiği yaratıcılık ve yaratıcı fikirlerin uygulanması aşamalarına odaklanmıştır (George ve Zhou, 2001; Somech ve Drach-Zahavy, 2011). Bu kapsamda araştırmacılar, örgütlerde yenileşme ikliminin ölçümü için birçok model ve ölçme aracı kullanmışlardır. Örneğin Amabile Conti, Coon, Lazenby ve Herron (1996), yaratıcılığın teşvik edilmesi, özgürlük ve özerklik, olanaklar, baskı, yaratıcılık için örgütsel engeller boyutlarından oluşan KEYS

modelini geliştirmişlerdir. Ekvall (1996), meydan okuma, özgürlük, fikir desteği, dinamizm, mizah, tartışmalar, uyuşmazlık ve risk alma gibi boyutlardan oluşan yaratıcı iklim modelini oluşturmuştur. Anderson ve West (1996), takım iklimi ve yenileşme ilişkisini incelediği takım iklimi envanteri; fikir zamanı, vizyon, katılımcılık, göreve yönelim ve yenileşmeye destek boyutlarını kapsamaktadır. West ve Sacremento (2012), yaratıcı iklim ve yenilik için, paylaşılan vizyon, güven, görev yönelimi, karara katılım, çatışmayı yönetme, esneklik bağlamında ele almıştır. Siegel ve Keammerer (1978), yeniliğe destek algısı modelinde; liderlik, normların farklılığı, gelişimin sürekliliği ve tutarlılık boyutlarını kullanmıştır. Scott ve Bruce (1994) yenileşme iklim modelini, yeniliğe destek ve kaynak sağlama boyutlarıyla sınırlandırmıştır. Montes, Moreno ve Fernandez (2004) yenileşme iklimi modelini destek, baskı, uyum, tanıma, tarafsızlık olarak boyutlandırmışlardır. Bu kapsamda mevcut araştırmada yukarıda değinilen yenileşme iklimine ilişkin geliştirilen model ve ölçeklerden yararlanılarak oluşturulan yenileşme iklimi ölçeği; yenileşmeye destek, kaynaklar ve olanaklar, inisiyatif alma, takım çalışması ve uyum, yenileşmeye açıklık boyutları çerçevesinde incelenmiştir.

Yenileşme iklimini etkileyen faktörlerin başında çalışanların yenileşmeye desteği veya teşviki gelmektedir. Yeniliklere değer verilmesi, yenilikçi fikirlerin ödüllendirilmesi, yaratıcı fikirlerin yönetim tarafından kabul görmesi ve yenilikçi fikirlerin çalışanlarca paylaşılması yenileşmeye desteğin ön koşulları arasındadır (Amabile vd., 1996; Ekvall, 1996; Hunter vd., 2007; West ve Sacramento, 2012). Ayrıca örgütsel teşvik, çalışma grubu desteğini çalışanların motivasyonunu etkilediğini ve böylece çalışanların yaratıcı düşüncelerini ortaya çıkarmaya olanak tanımaktadır (Amabile, 1983; Hunter vd., 2007). Yenileşme iklimi için çalışanlara sunulan inisiyatif önemlidir. İnisiyatif alma, çalışanların risk alması, yaratıcı düşünce için özgürlük ve özerklik tanınması, karar alma süreçlerine katılması ve hataların bir öğrenme fırsatı olarak görülmesi şeklinde değerlendirilmektedir (Ahmed, 1998; Amabile vd., 1996; Anderson ve West, 1996; Ekvall, 1996; Remneland-Wikhamn ve Wikhamn, 2011). Yenileşme uygulamalarının yaşama geçirilmesinde örgütsel kaynak ve olanaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Yenileşme için gerekli araç ve gereçlerin temini, yenilikler için tanınan zaman, sunulan fırsatlar ve

alınan hızlı kararlar yenileşmeyi kolaylaştırmaktadır (Amabile, 1996; Montes vd., 2004). Örgüt çalışanlarının işbirliği yapmaları ve uyum içerisinde çalışmaları yenilikçi düşünceye katkı sağlamaktadır. Takım çalışmaları çalışanların yaratıcı düşüncelerini paylaşmaları, beyin fırtınası yapmaları, problem çözmeleri ve farklı düşüncelerini ortaya koymaları açısından önemlidir (Damanpour, 1992; Ekvall, 1996; West ve Sacramento, 2012). Örgütlerde yenileşme uygulamalarının başarısında çalışanların değişime açık olmaları da önemli yer tutmaktadır. Yenileşmeye açıklık, çalışanların gelişime açık olmaları, statik duruma meydan okumaları ve yeniliklerin sonuçlarının olumlu olacağına dair inançlarını kapsamaktadır (Anderson ve West, 1996; Ekvall, 1996; Siegel ve Kaemmerer, 1978). Görüldüğü üzere yenileşme uygulamalarının etkili bir şekilde gerçekleşmesini sağlayan iklim faktörleri yenileşme için önemlidir.

Mevcut araştırma, okullarda yenileşme uygulamalarına zemin hazırlayan yenileşme iklimine odaklanmıştır. Eğitim örgütlerinde yenileşme, öğretimin kalitesini geliştirmeye yönelik artan talepler, çevredeki hızlı değişimler ve okul kaynaklarındaki azalmalar okulları yenileşmeye zorlamıştır (Pihie, Asuimiran ve Bagheri, 2014). Okullarda yeniliklerin geliştirilmesi, benimsenmesi ve uygulanması okulun gelişimini anlamada önemli bir rolü bulunmaktadır. Okullarda yenileşme iklimi okul topluluğunun yeniliklere hazır olma durumunu, örgütsel amaçlara ulaşmak için yeni bilgi, uygulama ve iyileştirmelere yönelik istekliliklerini göstermektedir (Moolenaar vd., 2010; Moolenaar, Daly ve Sleegers, 2011). Bununla birlikte öğretmenlerin paylaşılan bir vizyona, bilgi çeşitliliğine sahip olmaları yenileşme için bir gerekliliktir. Okullardaki yenileşme iklimi büyük ölçüde müdür ve öğretmenlerin yaratıcı fikirleriyle ilgilidir (West ve Sacramento, 2012). Yenilikçi düşüncenin hakim olduğu okullarda, yaratıcı fikirlere destek, farklı düşüncelere saygı ve liderlik ön planda tutulmaktadır. Bu durum okul çalışanlarının yaşamlarını zenginleştirmekte ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir (Siegel ve Kaemmerer, 1978). Görüldüğü gibi ilgili tartışmalar okullardaki yenileşme ikliminin odağında, öğretmen ve okul müdürlerinin yenileşme sürecine yönelik motivasyonlarına vurgu yapmaktadır.

Okullarda müdürler, yenileşme iklimini etkileyebilecek güç, yetki ve konuma sahiptir. Yenilikçi okul ortamında etkili liderlik davranışlarını sergileyen müdürler; öğretmenlerin ihtiyaçlarının farkında olmaları, okulun vizyonunu öğretmenler ile paylaşmaları ve etkili bir okul ortamı oluşturmaları gerekir (Kelley, Thornton ve Daugherty, 2005). Bununla birlikte okul yöneticilerinin öğretim odaklı olması, kararları çalışanları ile bilikte alması ve çalışanların mesleki gelişimini desteklemesi gibi önemli görevleri bulunmaktadır (Van Den Berg ve Sleegers, 1996). Bu tür uygulamaların okullarda ne düzeyde gerçekleştirildiğini ortaya koymak önemlidir.

Bu noktada yenileşmenin ön koşulu olarak görülen okullarda yenileşme iklimini ölçmeye yönelik çalışmaların yapılmadığı söylenebilir. Alanyazında genellikle Bryk, Camburn ve Luis'in (1999) geliştirdikleri ve daha sonra Moolenaar, Sleegers ve Daly (2011) tarafından yeniden gözden geçirilen ölçme aracında, öğretmenlerin yenilikleri denemeye yönelik isteklilikleri, değişime açık olmaları ve risk almaları boyutları ele alınmıştır. Bu bakımdan mevcut çalışmanın okuldaki yenileşme iklimini kapsamlı olarak ölçen ilk araç olması bakımından önemlidir. Yenileşme iklimi, çalışanların yaratıcı fikirlerinin desteklenmesi, yenileşmeye sağlanan kaynak ve olanaklar, öğretmenlere tanınan özgürlük ve özerklik, işbirliği ve uyuma dayanan takım çalışmalarını içermektedir. Bu açıdan okullarda yenileşme iklimine ilişkin algı veya görüşlerin belirlenmesi ve yenileşme iklimine yönelik problemlerin ortaya çıkarılmasını gerektirmektir. Bu bağlamda geliştirilen mevcut ölçme aracı okullarda yenileşme iklimine yönelik var olan durumun incelenmesini amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu araştırma okullarda yenileşme iklimin ölçülmesine ilişkin bir ölçek çalışmasıdır. Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlere yönelik "Okullarda Yenileşme İklimi Ölçeği" geliştirme süreçleri ve çalışma grubunun demografik özellikleri aşağıda verilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 öğretim yılının bahar döneminde Ankara İli Yenimahalle İlçesindeki mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında gerçekleştirilmiştir. Ölçek geliştirme sürecinde geçerlik ve güvenirlik analizlerinin örneklem büyüklüğüne ilişkin olarak yazında görüş birliğinin olmadığı ifade edilebilir. Ancak ölçek geliştirme sürecinde Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılabilmesi için Kline (2005) ölçekteki madde sayısının minimum iki katı kadarını yeterli görürken, Bryman ve Cramer (2012) madde sayısının minimum beş katı örneklem büyüklüğüne ulaşılması gerektiğini belirtmektedir. Bu kapsamda taslak ölçeklerin ön uygulaması hedef evren içerisinde 10 liseden seçilen 250 öğretmen üzerinde yapılmıştır. Ön uygulama sonrası geri dönen 210 anket formu içerisinde 193 ölçek formu değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma grubunu 117 kadın ve 76 erkek gönüllü öğretmen oluşturmaktadır.

Ölçek Geliştirme Süreci ve Verilerin Toplanması

Okullarda yenileşme iklimi ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde Yenilikçilik İklimi Modeli (Remneland-Wikhamn ve Wikhamn, 2011), Yenilikçilik İklimi Modeli (Scott ve Bruce, 1994), Örgütlerde Yeniliğe Destek Algısı Modeli (Siegel ve Kaemmerer, 1978), Takım İklimi Envanteri (Anderson ve West, 1996), KEYS modeli (Amabile vd., 1996), Yaratıcı İklim Modeli (Ekvall, 1996) ve Yenilikçilik İklimi Modeli (Montes vd., 2004) referans alınmıştır. Bu çalışmalarda kullanılan/değinilen ortak özellikler çerçevesinde 63 ifadeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzundaki ifadelere katılımcıların katılım derecelerini belirlemek için (1-Hiç katılmıyorum, 2 Katılmıyorum, 3-Orta düzeyde katılıyorum, 4-Katılıyorum, 5-Tamamen katılıyorum) şeklinde 5'li likert derecelendirmesi yapılmıştır.

Yenileşme iklimi ölçeği taslak formundaki maddelerin amaca hizmet edip etmediğini belirlemek amacıyla görünüş ve kapsam geçerliğine başvurulmuştur. Ölçmede "görünüş geçerliği", alan uzmanlarının öznel yargılarını taşıyan ve ölçme aracının amaca ne düzeyde hizmet ettiğini belirleyen bir geçerlilik türüdür. Kapsam geçerliliği ise, ölçme aracının

içeriğinin beklenilen davranışları ne derecede ölçtüğünü gösteren diğer bir geçerlilik türüdür (Balcı, 2013). Yenileşme iklimi ölçeklerinin görünüş ve kapsam geçerliliğinin saptanmasında tez danışmanı, eğitim yönetimi ile ölçme ve değerlendirme alanındaki uzmanların görüş ve önerileri alınmıştır. Bu çerçevede alan uzmanlarının ölçme aracının maddelerinin ölçülmek istenilen yapıyı ölçüp ölçmediğine ilişkin görüşleri dikkate alınarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ön uygulama öncesi için oluşturulan taslak ölçme aracının ilk bölümünde katılımcıların kişisel bilgilerine (cinsiyet, yaş, kıdem), ikinci bölümünde okullarda yenileşme iklimi (54 madde) düzeylerine yönelik ifadeler yer almıştır.

Ölçme aracının yapı geçerliliği için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı faktör Analizine (DFA) başvurulmuştur. AFA aynı yapıyı veya niteliği ölçen değişkenlerin bir araya gelmesiyle az sayıda faktör ile açıklanmaktadır (Balcı, 2013). Verilerin çözümlenmesinde faktör analizinin yapılabilmesi için KMO (Kaiser-Mayer-Olkin) güvenirlik katsayısının en az .60, Barlett Küresellik testinin ise $p<.05$ olması gerekmektedir. Araştırmacılar, faktör yük değeri için minimum sınırın .30 olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca faktörlerin açıkladığı varyans yüzdesinin ise en az %30 olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2011). Bu araştırmada faktörlerin yük değerleri için alt sınır .30 olarak belirlenmiştir. DFA ise, ileri düzey araştırmalarda örtük değişkenlere dayanan kuramların test edilmesinde kullanılmaktadır (Balcı, 2013). DFA'da modelin uyumu, uyum indeksleri aracılığıyla belirlenmektedir. Araştırmalarda yaygın olarak kullanılan ve raporlanan uyum indeksleri X2/sd değeri, CFI, GFI, AGFI ve RMSEA değerleridir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016; Lomax ve Schumacker, 2004; Sümer, 2000).

Yenileşme iklimi ölçme aracının güvenirliğini belirlemede ise Cronbach's Alpha Katsayısı ve düzeltilmiş madde toplam korelasyonları uygulanmıştır. Bu çerçevede Büyüköztürk (2011) madde toplam korelasyonu değerlerinin en az .30 olmasının maddelerin ayırt ediciliğinde iyi bir ölçüt olduğunu belirtmektedir. Bu araştırmada da maddelerin ayırt ediciliği için .30 değeri alt sınır olarak benimsenmiştir.

Bulgular

Açımlayıcı Faktör ve Güvenirlik Analizi

Okullarda yenileşme iklimi ölçeğinin AFA analizlerinin incelendiği tablo 1'de, KMO değeri .94 ve Barlett Küresellik testi anlamlı ($p<.05$) bulunmuş ve verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Bu noktada, ölçeğin yapı geçerliğini incelemek üzere, yapılan AFA eğik döndürme sonucunda ölçeğin beş faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Bu faktörlerden herhangi birisine girmeyen, yalnız başına faktör oluşturan 6 madde ve binişik olan 11 madde değerlendirme dışında bırakılmıştır. Daha sonra uygulanan güvenirlik analizi sonucunda ise madde toplam korelasyonları .30'un altında olan 5 madde değerlendirme dışında bırakılarak geçerlik ve güvenirlik analizleri yinelenmiştir. Geçerlik ve güvenirlik analizi sonucunda yenileşme iklimi ölçeği 32 maddeden oluşmuştur.

Tablo 1'de okullarda yenileşme iklimi ölçeğinin açımlayıcı faktör ve güvenirlik analizleri incelendiğinde, 9 maddeden oluşan "yenileşmeye destek" boyutunun faktör yük değerleri .63 ile .78 arasında sıralanmış, boyut toplam varyansın %20.88'ini açıklamıştır. Yenileşmeye destek boyutunun güvenirlik analizine bakıldığında ise, madde toplam korelasyonları .67 ile .86 arasında sıralanmakta ve Cronbach Alpa güvenirlik katsayısı α=.95'tir. Okullarda yenileşme ikliminin ikinci faktörünü oluşturan "kaynaklar ve olanaklar" boyutunda maddelerin faktör yük değerleri .63 ve .88 arasında yer almıştır. Bu boyut toplam varyansın yaklaşık %15.56'sını açıklamış ve 6 maddeden oluşmuştur. Bu boyutun madde toplam korelasyonları .73 ile .86 arasında dağılmış ve güvenirlik katsayısı α=.94 olarak bulunmuştur.

Yenileşme iklimi ölçeğinin üçüncü boyutu oluşturan 6 maddelik "inisiyatif alma" maddelerinin yük değerleri .61. ile .78 sıralanmış ve toplam varyansın %14.86'sını açıklamıştır. Bu boyutun madde toplam korelasyonları .73 ile .86 arasında değişmiş ve güvenirlik katsayısı α= .93 olarak bulunmuştur.

Tablo 1. Yenileşme İklimi Ölçeği maddeleri yapı geçerliği ve güvenirlik analizleri

Maddeler Bu okulda;	Madde Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonu
Yenileşmeye Destek		
1-Öğretmenlerin gelişimi için zümre toplantıları önemsenir.	.71	.67
2-Yeni fikirler geliştirme konusunda öğretmenler cesaretlendirilir.	.67	.78
3-Yeni öğretim tekniklerini kullanan öğretmenler desteklenir.	.74	.81
4-Yeni fikirlerin gelişimi için öğretmenlere geri bildirim verilir.	.75	.82
5-Öğretmenlerin yeteneklerini geliştirmelerine rehberlik edilir.	.76	.85
6-Girişimci öğretmenler desteklenir.	.77	.86
7-Özgün fikirler takdir edilir.	.78	.82
8-Yeni fikir geliştirilen öğretmenler ödüllendirilir.	.63	.76
9-Öğretmenlerin yeni uygulamaları yaşama geçirmeleri desteklenir.	.64	.80
Açıklanan varyans: %20,88 α=.95		
Kaynaklar ve Olanaklar		
10-İhtiyaç duyulan yeni kaynaklar (araç-gereç, bilgi vb.) zamanında temin edilir.	.63	.79
11-Yeni fikirlerin uygulanması için yeterli süre verilir.	.68	.83
12-Yeni proje uygulamaları için doğrudan kaynak sağlanır.	.73	.80
13-Yeni öğretim uygulamalarını geliştirme fırsatları sunulur.	.78	.86
14-Yeni uygulama kararları zamanında alınır.	.70	.84
15-Yeni bilgi teknolojilerini kullanma imkânı sağlanır.	.75	.83
Açıklanan varyans: %15.56 α=.94		
İnisiyatif Alma		
16-Beklenmedik durumlarda öğretmenlerin inisiyatif almaları beklenir.	.66	.77
17-Öğretmenlerin görevleriyle ilgili risk almaları özendirilir.	.61	.74
18-Görevlerin farklı yollarla yapılmasına tolerans gösterilir.	.73	.85
19-Yenilikçi uygulama kararlarında hiyerarşiden çok uzmanlığa önem verilir.	.78	.86
20-Yapılan hatalar birer öğrenme fırsatı olarak görülür.	.72	.83
21-Öğretmenler görevleriyle ilgili yeni uygulamaları denemekten çekinmezler.	.63	.73
Açıklanan varyans: %14.86 α=.93		
Yenileşmeye Açıklık		
22-"Eski köye yeni adet getirme!" inancı hâkimdir.	.72	.59
23-Yeni teknolojilere sıcak bakılır.	.82	.64
24-Çalışanlar yenilikçi değişimlere açıktır.	.88	.76
25-Rutin uygulamaların dışına çıkılmaz.	.73	.60
Açıklanan varyans: %9.05 α=.83		
Takım Çalışması ve Uyum		
26-Sürekli iş birliği vardır.	.50	.61
27-İletişim kanalları açıktır.	.61	.70
28-Bilgi paylaşılır.	.67	.84
29-Uzlaşma kültürü bulunmaktadır.	.71	.83
30-Sorumluluk paylaşılır.	.67	.82
31-Öğretmenler birbirini anlama çabasına sahiptir.	.65	.78
32-Öğretmenler arasında "Bu projeyi başarabilirim." görüşü hâkimdir.	.49	.64
Açıklanan varyans: %12.87 α=.91		
Toplam varyans= % 73.23 Bartlett' KüresellikTesti= 6243.07 (p<.05) KMO= .94 α=.95		

"Takım çalışması ve uyum", yenileşme ikliminin dördüncü boyutunu oluşturmuştur. Faktör yük değerleri .49 ile .71 arasında dağılmış olan bu boyut, toplam varyansın %12.87'sini açıklamıştır. Takım çalışması ve uyum boyutunun madde toplam korelasyonları .61 ile .84 arasında değişmiş ve güvenirlik katsayısı α= .91'dir. Okullarda yenileşme ikliminin son boyutu ise "yenileşmeye açıklık" olarak adlandırılmıştır. Bu boyutun maddelerinin faktör yük değerleri .72 ile 88 arasında dağıldığı görülmüştür. Dört maddeden oluşan bu boyut, toplam varyansın %9.05'ini oluşturmuştur. Yenileşmeye açıklık boyutunun madde korelasyonları .59 ile .76 arasında değişmiş ve güvenirlik değeri α=.83'tür. Yenileşme iklimi ölçeğinin tüm maddelerinin açıklamış olduğu toplam varyans %73.23 olup güvenirlik katsayısı .95'tir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda oluşan faktörleri doğrulamak amacıyla DFA yapılmıştır. Yenileşme iklimi ölçeği doğrulayıcı faktör analizinin diyagramı, standart regresyon ve hata değerleri şekil 1'de gösterilmiştir. Yenileşme iklimi ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, veri uyumu için hesaplanan Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı (X2/sd= 1,65) mükemmel uyumu, GFI ve AGFI dışındaki uyum indekslerinin (RMSEA = .051, GFI= .86, AGFI = .83, CFI = .97) iyi uyumu göstermektedir. AGFI ve GFI değerlerinin düşük olması, örneklem büyüklüğünün yeterli düzeyde olmamasından kaynaklanmaktadır (Jöreskog ve Sörbom, 2001; Sümer, 2000). Yenileşme İklimi Ölçeği yol diyagramı şekil 1'de verilmiştir.

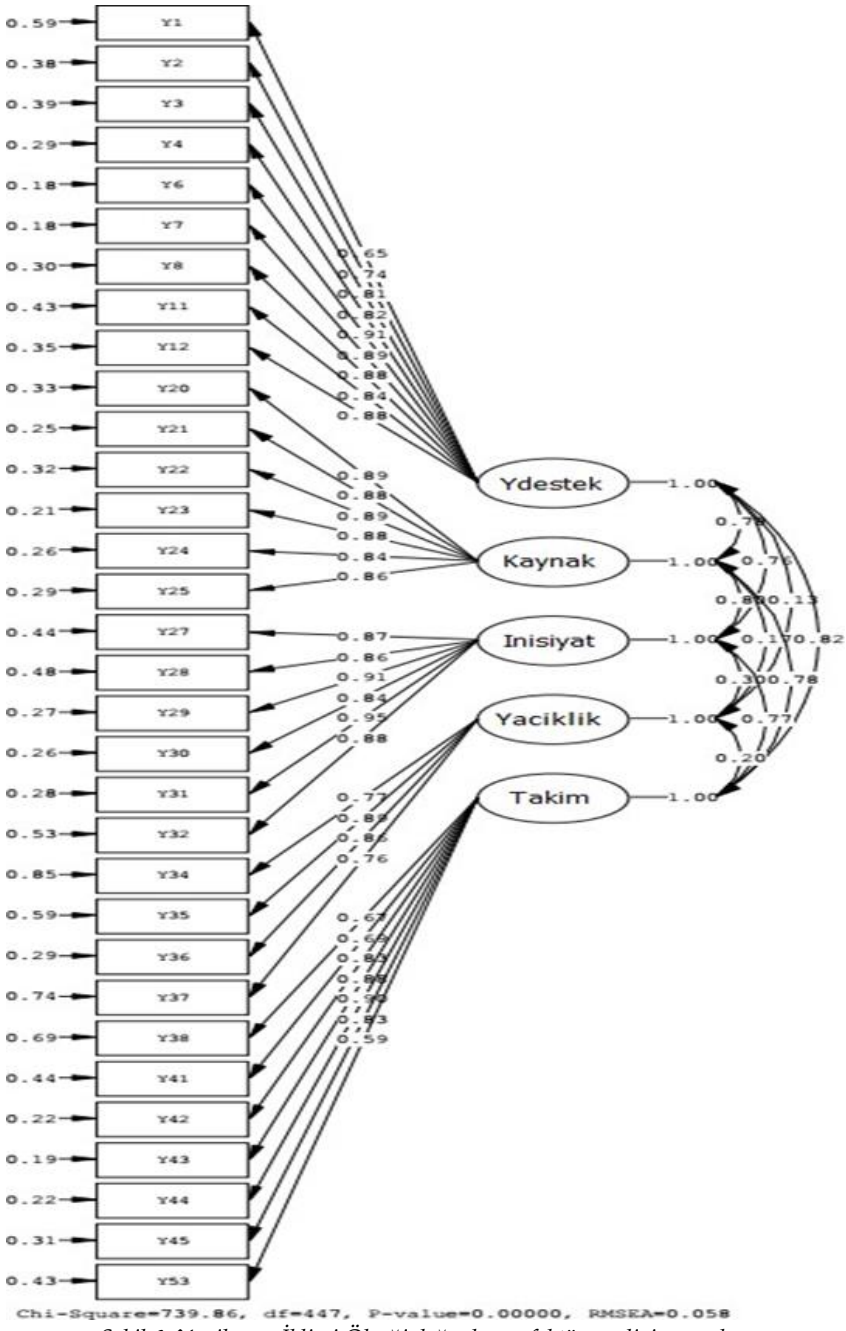

Şekil 6. Yenileşme İklimi Ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Tartışma

Okullarda yenileşme iklimi uygulamalarının belirlenmesine yönelik geliştirilen mevcut ölçme aracının yapı geçerliği için yapılan AFA sonucunda, ölçme aracındaki maddelerin faktör yüklerinin .30 yüksek olduğu ve ölçme aracının beş boyut oluşturduğu görülmüştür. 32 maddelik ölçeğin açıklamış olduğu toplam varyans %73.23'tür. Madde analizi sonucunda oluşan faktörlerdeki ifadelerin kapsamı, kuramsal çerçeve doğrultusunda sırasıyla yenileşmeye destek, kaynak ve olanaklar, inisiyatif alma, yenileşmeye açıklık, takım çalışması ve uyum şeklinde boyutlandırılmıştır. Yenileşmeye destek varyansın %20.88'ini, kaynaklar ve olanaklar boyutu varyansın %15.56'sını, inisiyatif alma varyansın %14.86'sını, yenileşmeye açıklık varyansın %9.05'ini, takım çalışması ve uyum varyansın %12.87'sini oluşturmaktadır. Bu bağlamda faktörlerdeki maddelere ilişkin faktör yükleri, açıklanan varyanslar dikkate alındığında, ölçeğin yapı olarak geçerli bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Nitekim maddelerin faktör yük değerleri ve boyutların ölçülmek istenen özelliği ölçebilme niteliği taşıdığı ve her bir maddenin ayırt edici olduğu görülmüştür. Öte yandan açımlayıcı faktör analizi sonuçlarının doğrulanması amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum indekslerinin iyi uyum gösterdiği görülmüştür. Söz konusu uyum indeksleri dikkate alındığında oluşturulan modelin açımlayıcı faktör analizi sonuçlarıyla örtüştüğü saptanmıştır.

Yenileşme İklimi Ölçeğinin güvenirlik analizi sonucunda, Ölçeğin tümüne ilişkin ilişkin Cronbach Alfa güvenirliğinin .95 olduğu görülmüştür. Ölçme aracının boyutlarının iç tutarlılık katsayıları yenileşmeye destek .95, kaynaklar ve olanaklar .94, inisiyatif alma .93, yenileşmeye açıklık .83, takım çalışması ve uyum .91 şeklinde sıralanmıştır. Bu sonuçlara bağlı olarak ölçeğin güvenirlik ve iç güvenirlik katsayılarının .70'in üzerinde olması ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğu kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2011; Pallant, 2013). Bu sonuçlar ölçme aracının bir bütün olarak ve alt boyutlarının da kendi içlerinde tutarlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca maddelerin düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarının minimum düzeyin (r=.30) üzerinde olduğu, tüm maddelerin ölçülmek istenen özellikleri taşıdığı söylenebilir.

Okullar yaratıcı ve yenilikçi düşüncelerin üretildiği kurumlar arasında gelmektedir. Dolayısıyla okulların amaçlarına ulaşmak için yenilik yapmak zorundadır. Yeniliklerin başarıyla uygulanmasında yenileşmeye destek verme, fikirleri özgürce ifade etme, yeterli kaynak ve zaman sağlama, takım çalışması ve uyum gibi yenileşme koşullarının oluşmasına bağlıdır (Van Den Berg ve Sleegers, 1996). Bununla birlikte okullarda yönetici ve öğretmenlerin başarılı olmasında uygun örgütsel iklim önemli rol oynamaktadır. Öyle ki sağlıklı okul ikliminde yönetici ve öğretmenlerin görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda bu çalışma işletme literatüründe kapsamlı bir biçimde ele alınan yenileşme ikliminin eğitim araştırmalarına katkı sunacağı söylenebilir. Mevcut çalışma, okul geliştirme odaklı güncel eğitim araştırmalarına yönelik farklı bir bakış açısı getirmektedir. Bununla birlikte öğretmen ve okul müdürlerinin algı ve davranışlarını ölçebilecek bir araç olması nedeniyle alan yazına katkı sağlamaktadır. Bu araştırmanın sınırlılıklarına gelince, mevcut ölçme aracı ortaöğretimdeki öğretmen görüşleri çerçevesinde geliştirilmiştir. İlerleyen süreçte yapılacak araştırmalar okul yöneticileri, farklı eğitim kademeleri ve okul türleri üzerinde uygulanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Innovativeness Climate in Schools Scale Validity and Reliability Study *

Mahmut Polatcan

Karabük University

This study focuses on innovative climate, which forms the base for innovation practices. In this respect, this scale development study is of importance as it is the first instrument to measure the innovative climate in the school. Therefore, it can be said that modernization in schools which are considered as a modern enterprise has similarities with the enterprise organizations in many aspects. Innovative climate includes team works based on supporting the creative ideas of employees, resources and facilities provided for innovation, freedom and autonomy for teachers, and cooperation and adaptation. In this respect, it is necessary to identify the perception and opinions about innovative climate in schools and to reveal the problems related to innovative climate. This developed instrument aims to examine the current situation of innovative climate in schools.

Method

This is a scale development study that aims to measure innovative climate in schools. The study was performed in vocational and technical secondary schools in Yenimahalle district of Ankara province during the spring term of 2016-2017 academic year. In this context, pre-implementation of draft scales was carried out with 250 teachers selected from 10 upper secondary schools. 210 participants responded the questionnaires, but 193 scale forms were evaluated. The study group consisted of 117 female and 76 male volunteer teachers. Both Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were applied for construct validity. Considering reliability analysis, Cronbach Alpha reliability coefficients were examined.

Results

EFA revealed that the factor loadings of the items in the measuring instrument were higher than .30 and the measurement instrument had five dimensions. The total variance explained by the 32-item scale was 73.23%. The emerging dimensions were labelled in line with the theoretical framework, such as support for innovation, resources and facilities, taking initiative, openness to innovation, and teamwork and adaptation. The dimensions and their total variance were as follow: Support for innovation (20.88%); resources and facilities (15.56%); taking initiative (4.86%); openness to innovation (9.05%); team work and adaptation (12.87%). In this context, considering factor loads and factors explained in the factors, it can be said that the scale is a valid measurement tool. In addition, the results of the exploratory factor analysis showed that the fit indexes were in good agreement (X2/sd= 1,65, RMSEA = .051, GFI= .86, AGFI = .83, CFI = .97). On the other hand, as a result of the reliability analysis of Innovative Climate, the Cronbach Alpha reliability coefficient was found to be .95. The internal consistency coefficients of support for innovation, resources and facilities, taking initiative, openness to innovation, team work and adaptation were listed as .95, .94, .93, .83, and.91 respectively.

Conclusion

It can be said that the developed measurement instrument is a valid and reliable. In this respect, the present study provides a different perspective on current literature that has focused on school development. Besides, this instrument contributes to the available literature as it can measure the perception and behavior of teachers and school principals. Considering the limitations of this study, the instrument was developed within the framework of teachers' opinions in secondary education. Further studies can be conducted with school administrators, different educational levels and school types.

Kaynakça / References

Ahmed, P. K. (1998). Culture and climate for innovation. *European Journal of Innovation Management, 1*(1), 30-43. doi:10.1108/14601069810199131

Amabile, T. M. (1983). The social psychology of creativity: A componential conceptualization. *Journal of Personality and Social Psychology, 45*(2), 357-376. doi:10.1037/0022-3514.45.2.357

Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context: Update to the social psychology of creativity.* CO, US: Westview Press.

Amabile, T. M., Conti, R., Coon, H., Lazenby, J., ve Herron, M. (1996). Assessing the work environment for creativity. *Academy of Management Journal, 39*(5), 1154-1184. doi:10.5465/256995

Anderson, N., ve West, M. A. (1996). The team climate inventory: Development of the tci and its applications in teambuilding for innovativeness. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 5*(1), 53-66. doi:10.1080/13594329608414840

Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.

Bryk, A., Camburn, E., ve Louis, K. S. (1999). Professional community in chicago elementary schools: Facilitating factors and organizational consequences. *Educational Administration Quarterly, 35*(5), 751-781. doi:10.1177/0013161X99355004

Bryman, A., ve Cramer, D. (2012). *Quantitative data analysis with ibm spss 17, 18 ve 19: A guide for social scientists*. London ve New York: Routledge.

Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı.* Ankara: Pegem Akademi.

Chen, C. J., Huang, J. W., ve Hsiao, Y. C. (2010). Knowledge management and innovativeness: The role of organizational climate and structure. *International Journal of Manpower, 31*(8), s.848-870. doi:10.1108/01437721011088548

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: Spss ve lisrel uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.

Damanpour, F. (1992). Organizational size and innovation. *Organization Studies, 13*(3), 375-402. doi:10.1177/017084069201300304

Ekvall, G. (1996). Organizational climate for creativity and innovation. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 5*(1), 105-123. doi:10.1080/13594329608414845

George, J. M., ve Zhou, J. (2001). When openness to experience and conscientiousness are related to creative behavior: An interactional approach. *Journal of Applied Psychology, 86*(3), 513-524. doi:10.1037/0021-9010.86.3.513

Hunter, S. T., Bedell, K. E., ve Mumford, M. D. (2007). Climate for creativity: A quantitative review. *Creativity Research Journal, 19*(1), 69-90. doi:10.1080/10400410709336883

Jaiswal, N. K., ve Dhar, R. L. (2015). Transformational leadership, innovation climate, creative self-efficacy and employee creativity: A multilevel study. *International Journal of Hospitality Management,* 51, 30-41. doi:10.1016/j.ijhm.2015.07.002

Jöreskog, K. G., ve Sörbom, D. (2001). *Lisrel software version 8.51.* Chicago: Scientific Software International.

Kelley, R. C., Thornton, B., ve Daugherty, R. (2005). Relationships between measures of leadership and school climate. *Education and Science, 126*(1), 17-26.

Kline, R. B. (2005). Methodology in the social sciences. In (2 ed.). New York, US: Guilford Press.

Lomax, R. G., ve Schumacker, R. E. (2004*). A beginner's guide to structural equation modeling.* New Jersey London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Mathisen, G. E., ve Einarsen, S. (2004). A review of instruments assessing creative and innovative environments within organizations. *Creativity Research Journal, 16(*1), 119-140. doi:10.1207/s15326934-crj1601_12

Montes, F. J., Moreno, A., ve Fernández, L. (2004). Assessing the organizational climate and contractual relationship for perceptions of support for innovation. *International Journal of Manpower, 25*(2), 167-180, doi:10.1108/01437720410535972

Moolenaar, N. M., Daly, A. J., ve Sleegers, P. J. C. (2010). Occupying the principal position: Examining relationships between transformational leadership, social network position, and schools' innovative climate. *Educational Administration Quarterly, 46*(5), 623-670. doi:10.1177/0013161X10378689

Moolenaar, N. M., Daly, A. J., ve Sleegers, P. J. C. (2011). Ties with potential: Social network structure and innovative climate in dutch schools. *Teachers College Record, 113*(9), 1983-2017.

Oldham, G. R., ve Cummings, A. (1996). Employee creativity: Personal and contextual factors at work. *The Academy of Management Journal*, 39(3), 607-634. doi:10.5465/256657

Pallant, J. (2013). *Spss survival manual: A step by step guide to data analysis using ibm spss (5 ed.).* New York: McGraw-Hill Education.

Pihie, Z. A. L., Asuimiran, S., ve Bagheri, A. (2014). Entrepreneurial leadership practices and school innovativeness. *South African Journal of Education, 34*(1), 1-11. doi:10.15700/201412120955

Remneland-Wikhamn, B., ve Wikhamn, W. (2011). Open innovation climate measure: The introduction of a validated scale. *Creativity and Innovation Management, 20*(4), 284-295. doi:doi:10.1111/j.1467-8691.2011.00611.x

Ren, F., ve Zhang, J. (2015). Job stressors, organizational innovation climate, and employees' innovative behavior. *Creativity Research Journal, 27*(1), 16-23. doi:10.1080/10400419.2015.992659

Scott, S. G., ve Bruce, R. A. (1994). Determinants of innovative behavior: A path model of individual innovation in the workplace. *Academy of Management Journal, 37*(3), 580-607. doi:10.5465/256701

Siegel, S. M., ve Kaemmerer, W. F. (1978). Measuring the perceived support for innovation in organizations. *Journal of Applied Psychology, 63*(5), 553-562. doi:10.1037/0021-9010.63.5.553

Somech, A., ve Drach-Zahavy, A. (2011). Translating team creativity to innovation implementation: The role of team composition and climate for innovation. *Journal of Management, 39*(3), 684-708. doi:10.1177/0149206310394187

Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk psikoloji Yazıları, 3*(6), 49-74.

Van Den Berg, R., ve Sleegers, P. (1996). Building innovative capacity and leadership. In K. Leithwood, J. Chapman, D. Corson, P. Hallinger, A. Hart (Ed.), International handbook of educational leadership and administration (pp. 653-699). Dordrecht: Springer.

West, M. A., ve Sacramento, C. A. (2012). Creativity and innovation: The role of team and organizational climate. In M. D. Mumford (Ed.), *Handbook of organizational creativity* (pp. 359-385). San Diego: Academic Press.

*Bu çalışma, yazar tarafından hazırlanan "Okullarda Sosyal Sermaye ile Yenileşme İklimi Arasındaki İlişki" isimli doktora tez çalışması için geliştirilen bir ölçme aracıdır. Katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. Ali BALCI'ya teşekkür ederim.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Polatcan, M.(2019). Okullarda yenileşme iklimi ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum AraştırmalarıDergisi, 11(18*), 364-383. DOI: 10.26466/opus.533385

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran*June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.535618

*

Faruk Polatcan* - Semra Alyılmaz** - Onur Er***

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sinop / Türkiye
E-Posta: farukpolatcan@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6897-8932
** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bursa / Türkiye
E-Posta: semraalyilmaz@mynet.com **ORCID:** 0000-0002-1725-0650
*** Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kars / Türkiye
E-Posta: onurer1827@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2969-1071

Öz

Bu araştırmanın amacı, Türkçeyi ikinci dil olarak öğrenen öğrencilerin öğrenme kaygılarını belirlemeye yönelik ölçme aracı geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubu, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Bursa Uludağ Üniversitesinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen 228 yabancı öğrenciden oluşmaktadır. Alan yazın taraması ve öğrencilerle yapılan görüşmelerde 29 maddelik ilk form elde edilmiştir. Yabancı öğrencilerden elde edilen verilerle geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin toplam varyansını % 53.96'sını açıklayan anlatma teknikleri ve anlama teknikleri olarak adlandırılan 2 faktörlü, 19 maddeli ve kabul edilebilir uyum indekslerine sahip bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin güvenirliğini için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları anlatma teknikleri faktörü için .91, anlama faktörü için .85 ve ölçeğin geneli için ise .93 olarak bulunmuştur. Yapılan analizler sonucunda İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *İkinci dil kaygısı, yabancılara Türkçe öğretimi, dil becerileri.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran*June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

Developing the Anxiety Scale of Learning Turkish as a Second Language: A Study on Validity and Reliability

*

Abstract

The aim of this study is to develop a measuring instrument for identifying the learning anxieties of students learning Turkish as a second language. The study group of the research consists of 228 foreign students learning Turkish as a foreign language at Bursa Uludağ University in the 2018-2019 academic year. According to the literature review and the interviews made with the students, the first form of 29 items has been obtained. Validity and reliability studies were carried out with the data obtained from foreign students. As the result of the analysis, a structure having 2 factors and 19 items acceptable fit indexes named as narrative and comprehension techniques clarifying 53.96% of the total variance of the scale was obtained. The Cronbach Alpha internal consistency coefficients calculated for the reliability of the scale were found as 0.91 for narrative techniques factor, as 0.85 for comprehension factor and as 0.93 for the overall scale. As a result of the analyses, it could be noted that the Anxiety Scale of Learning Turkish as A Second Language is a valid and reliable measurement instrument

Keywords: *Second language anxiety, teaching Turkish to foreigners, linguistic skills.*

Giriş

Kaygı insan hayatının her anında ortaya çıkabilecek bir durumdur ve kaygının günlük yaşama güçlü bir etkisi vardır (Spielberger, 1966). İşte, evde, okulda, sokakta o anki şartlara göre kaygı seviyemiz yükselebilir veya düşebilir. Ancak kaygı seviyesinin aşırı bir şekilde yükselmesi ruhsal bir rahatsızlık olan kaygı bozukluğunu da beraberinde getirebilir. Kaygı bozukluğunun ise bireylere çeşitli etkileri olabilir. Bu etkiler bireyin sağlığının bozulması, iş hayatında verim kaybı ve yaşam kalitesinde azalma şeklinde kendini gösterilebilir (Barlow, 2002). Türkçe öğrenen yabancı öğrencilere göre bu sonuçların nedenleri ön yargı, ekonomik sıkıntılar, iklim şartları ve oturma izni olarak sıralanabilir (Alyılmaz, Biçer ve Çoban, 2015).

Durumluk ve sürekli olmak üzere iki yönü olan kaygı (Basmacı, Tektaş, Tektaş ve Öz Ceviz, 2017; Huang, 2012; Kartopu, 2012; Nacar, İmamoğlu, Karahüseyinoğlu ve Açak, 2011; Dörnyei, 2005; Spielberger, 1966) ile ilgili alan yazında birçok tanım bulunmaktadır. Bakırcıoğlu (2012) kaygıyı "bilinçdışından kaynaklandığı için nedeni bilinmeyen tehlike, talihsizlik korku ya da bekleyişinin yarattığı tedirginlik, akıldışı korku; anksiyete, endişe, bunaltı" (s.502) olarak tanımlamaktadır. Deniz, Yorgancı ve Özyeşil'e (2009) göre "kaygı tehlikeyle baş edebilmek için uyum sağlayıcı bir mekanizma olarak görülen temel bir insan duygusudur." Her iki tanımdan anlaşılacağı üzere kaygıya insanı tedirgin eden uyaranlar neden olmaktadır. Söz konusu uyaranlar öğrenme ortamlarında ortaya çıkabilir. Dolayısıyla kaygı öğrenme ile de ilişkili bir kavramdır. Spielberger (1962, *akt*. Morgan, 2011) yaptığı araştırmada kaygı ile öğrenme arasındaki ilişkinin akademik yetenekle de bağlantılı olduğunu tespit etmiştir. Araştırmada akademik yeteneği çok düşük ya da çok yüksek olan öğrenciler için kaygı durumunun çok az etkili olduğu bulunmuştur ve orta yetenek düzeyinde bulunan öğrencilerden yüksek kaygılı olanlar, düşük kaygılı olanlara oranla çok daha başarısız olduğu tespit edilmiştir. Aşırı kaygının öğrenmeyi genel olarak olumsuz yönde etkilediği ilgili çalışmalar da bulunmaktadır (Morgan, 2011; Fredericks, Sidani ve Shugurensky, 2008; Beckie, 1989).

Kaygı, dil öğrenme sürecini etkileyen faktörlerden biridir. Çünkü "kaygı düzeyi yüksek öğrenciler, yabancı dil öğrenirken çeşitli kaygılara

kapılabilmekte ve bu durum onların öğrenmelerini etkilemektedir" (Yalçın ve Sarıgül, 2017, s.2497). Sparks ve Ganschow (2007) yaptıkları araştırmada düşük kaygılı öğrencilerin yüksek kaygılı öğrencilere göre yabancı dil kursunda daha yüksek notlara sahip olduğunu belirlemiştir. Öner ve Gedikoğlu (2007) kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin yabancı dil notlarının düşük olduğunu, kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ise notlarının yüksek olduğunu tespit etmiştir.

İkinci dil öğrenme kaygısı, kaygı türlerinden biri olarak kabul edilmekle birlikte dil öğrenme sürecinde bireyin dile karşı geliştirdiği inanç, tutum ve algılamalarla yakından ilişkili olduğu için genel kaygı türlerinden ayrılmaktadır (MacIntyre ve Gardner, 1989; Horwitz, Horwitz ve Cope, 1986, *akt*. Aydın ve Zengin, 2008). Bu kaygı türü, alan yazında genellikle yabancı dil öğrenme kaygısı olarak geçmektedir (Horwitz, 2010; MacIntyre ve Gardner, 1994) ve yabancı dil öğrenme kaygısı anlama ve anlatma becerileri ile doğrudan ilişkidir (Young, 1992). Alan yazın incelendiğinde C. Alyılmaz (2010) ve S. Alyılmaz (2018) dil öğretiminde hedef kitlenin dikkate alınmadığını tespit etmiştir. Melanlıoğlu ve Demir (2013) tarafından Türkçe öğrenen yabancıların konuşma kaygısına yönelik ölçek uyarlama çalışması gerçekleştirilmiş ve araştırmada konuşma kaygısının bireylerin kişisel özellikleriyle bir ilgisi olmadığı ve beceri boyutunda bir durum olarak görüldüğü belirlenmiştir. Erdil (2016) ve Halat (2015) tarafından yapılan çalışmalarda da öğrencilerin cinsiyet, yaş, bildikleri yabancı dil sayısı arasında anlamlı ilişki bulunmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca alan yazında Türkçe öğrenen yabancı öğrenciler için yazma kaygısı ölçekleri de (Karakuş Tayşi, 2018; Şen ve Boylu, 2017; Maden, Dincel ve Maden, 2015) mevcuttur. Polatcan (2019) yaptığı araştırmada alan yazında Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin dil öğrenme kaygılarını ölçmek için çoğunlukla Horwitz, Horwitz ve Cope (1986) tarafından geliştirilen ölçeğin kullanıldığını tespit etmiştir. Bu araştırma kapsamında geliştirilen ölçek Türkiye'de yaşayan yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenme kaygılarını dil becerileri açısından tespit edebilmesi bakımından diğer ölçeklerden farklılık göstermektedir.

2. Yöntem

Bu ölçek, ikinci dil olarak Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenme kaygılarını belirlemek için öz bildirime dayalı likert bir ölçme aracıdır. Ölçek 2 boyut ve 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçek geliştirme sürecindeki çalışma grubuna, çalışmanın işlem basamaklarına ilişkin veriler aşağıda başlıklar hâlinde yer almaktadır.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu, Bursa Uludağ Üniversitesinde öğrenim gören yabancı öğrenciler arasından uygun örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Uygun örneklem yöntemiyle araştırmacı kolayca ulaşabileceği örnklemeden veri toplayabilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2016). Bu nedenle ölçeğin geliştirilme süreci 118'i erkek, 110'u kadın olmak üzere toplam 228 yabancı öğrenciden oluşan çalışma grubuyla yürütülmüştür. Faktör analizlerinde katılımcı sayıları belirlenirken ölçekteli madde sayısının beş ya da on katı sayı ölçüt olarak kullanılabilir (Bryman ve Cramer, 2002).

2.2. Çalışmanın İşlem Basamakları

Çalışmada ikinci dil olarak Türkçe öğrenenlerin kaygı durumlarını incelemeye yönelik bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Öncelikle Sinop Üniversitesi ve Kafkas Üniversitesinde öğrenim gören 20 yabancı öğrenciyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin yanı sıra alan yazında yabancı dil öğretiminde kaygıya ilişkin çalışmalar (Andrade ve Williams, 2009; Huang, 2012; Horwitz, 2010; MacIntyre ve Gardner, 1989; MacIntyre ve Gardner, 1994 ve Young, 1992) incelenmiştir. Elde edilen verilerle 6'lı likert (1: Kaygı yok, 2: Çok az kaygı, 3: Biraz kaygı, 4: Orta düzeyde kaygı, 5: Oldukça fazla kaygı, 6: Çok fazla kaygı) tipinde 29 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Kapsam ve görünüş geçerliliğinin sağlanabilmesi için 4 Türkçe eğitimi uzmanı tarafından maddeler hem alan hem de dil açısından değerlendirdikten sonra gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Düzeltmeler sonrasında ikinci dil olarak Türkçe öğrenen 56 öğrenciye ön uygulama yapılmıştır. Maddelerin tamamının

korelasyonlarının 0.5 üzeri olması nedeniyle madde havuzunda herhangi bir değişiklik yapılmadan ilk ölçek formu elde edilmiştir. Elde edilen form üzerinden faktör analizi için yeniden uygulama yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini sağlayabilmek için *Açımlayıcı Faktör Analizi* (AFA) ve *Doğrulayıcı Faktör Analizi* (DFA) yapılmıştır. Güvenirlik için ise *Cronbach Alpha* katsayısı hesaplanmıştır. Bu analizlerden elde edilen veriler analiz edilerek ölçeğe son hâli verilmiştir.

3. Bulgular

Verilerin analizine başlanmadan önce olumsuz olan 1, 2, 5, 13, 14, 16, 19 ve 24. maddeler ters çevrilmiştir. Daha sonra geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Geçerlik ve güvenirliğe ilişkin veriler aşağıda başlıklar hâlinde yer almaktadır.

3.1. Çalışmanın Geçerliğine İlişkin Bulgular

İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin yapı geçerliğini sağlamak için AFA ve DFA yapılmıştır. Analizde elde edilen verilerin örneklem uygunluğunu test etmek amacıyla yapılan *Kaiser-Meyer-Olkin* (KMO) ve *Bartlett Testi*'nde KMO'nun 0.6'dan yüksek, Barlett testinin ise anlamlılık düzeyi olan 0.5'ten daha küçük oması gerekir (Pallant, 2010, s. 192).

Tablo 1. İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin KMO ve Bartlett testi sonuçları

KMO Uygunluk Testi		**0.919**
Bartlett Küresellik Testi	Tahmini Ki-Kare	2318.711
	Serbestlik Derecesi	171
	Anlamlılık Düzeyi	0.000

Tablo 1'de KMO uygunluk testinin 0.9, Barlett Testi'nin ise 0.00 çıkması örneklemin araştırma için uygun olduğunu göstermektedir.

AFA'da *Temel Bileşenler Analizi* ve *Direct Oblimin* döndürme yöntemi kullanılmıştır. AFA'da madde yük değerlerinin en az 0.4, madde yük değerleri arasındaki farkın ise en az 0.1 olması gerekir (Büyüköztürk, 2014). Ölçeğin madde yük değerlerinin tamamı 0.4 üzeri olduğundan

ölçekten herhangi bir madde çıkarılmamıştır. "İlgi alanıma girmeyen konuları dinlemek" ve "Konuşmaya yönelik sınavlara girmek" maddeleri yük değerleri arasındaki değerin 0.1'den küçük olması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. "Türk edebiyatına yönelik eserleri okuyamamak", "İlgi alanıma girmeyen konuları okumak", "Türkçe SMS dilini anlayamamak", "Okumaya yönelik sınavlara girmek", "Sınıf içi okuma etkinliklerine katılmak", "Akıcı bir şekilde okuyamamak" ve "Türkçenin sondan eklemeli bir dil olması" maddeleri ise AFA'da elde edilen faktörlerle ilişkilendirilemediği için ölçekten çıkarılmıştır. Analiz sonucunda ölçek maddelerinin faktörlere dağılımı, yük değerleri, faktörlerin varyans değerleri ile toplam varyans değerleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin faktörlere göre dağılımı, madde faktör yükleri ve faktör varyansları

Ölçekteki madde numarası	Ölçek maddelerinin yer aldığı faktörler ve faktör yük değerleri	
	Anlatma teknikleri faktörü	Anlama teknikleri faktörü
17	0.85	
19	0.84	
18	0.83	
14	0.78	
12	0.70	
8	0.70	
16	0.69	
11	0.60	
15	0.53	
13	0.51	
9	0.51	
10	0.43	
2		0.89
1		0.82
3		0.67
4		0.64
5		0.63
6		0.54
7		0.54
	% 45.13	**% 8.82**
Toplam varyans: % 53.96		

AFA sonucunda toplam varyansın % 53.96'sını açılayan iki faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Bunlardan birincisi 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19. maddelerden oluşan *anlatma teknikleri* faktörüdür. İkincisi 1,

2, 3, 4, 5, 6 ve 7. maddelerden oluşan *anlama teknikleri* faktörüdür. Ölçeklerde istisnai durumların dışında her faktörün en az üç maddeden oluşması gerekir (Raubenheimer, 2004). Bu çalışmada ise anlatma teknikleri faktöründe on iki, anlama teknikleri faktöründe ise yedi madde bulunmaktadır.

İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin AFA'da elde edilen verilerden ölçeğin uygunluğunu belirleyebilmek için DFA yapılmıştır. χ^2 / sd (364,315 / 148) değerinin 2.46 olduğu belirlenmiştir. Bunun dışında CFI: .90, GFI: 0.85, AGFI: 0.81, RMSEA: 0.8 olarak saptanmıştır. Bu veriler ölçeğin kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğunu gösterir (Karagöz, 2016; Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003). Şekil 1'de DFA sonucunda elde edilen 2 faktörlü modelin yükleri yer almaktadır

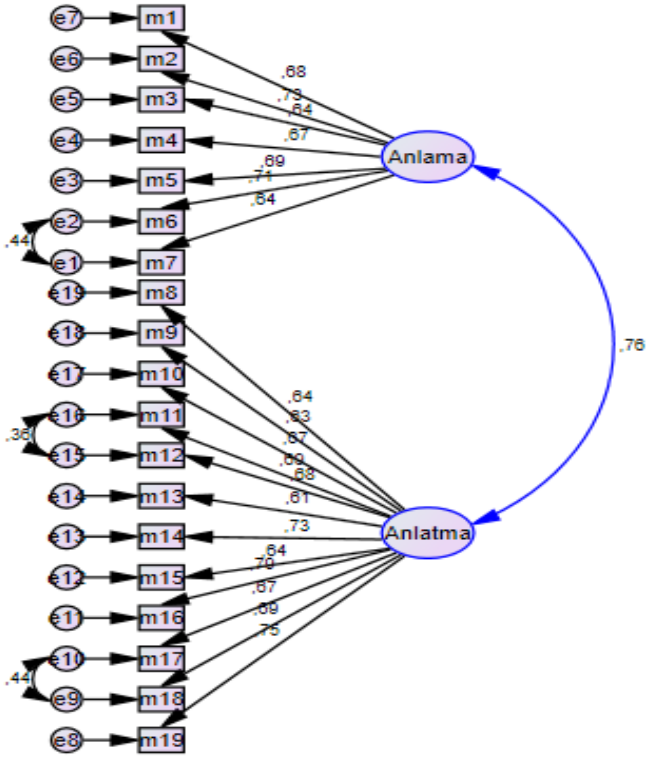

Şekil 1. DFA faktör yük değerleri

İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin ölçüt geçerliğini belirleyebilmek için ölçeğin faktörler arası korelasyonuna bakılmıştır. Faktörler arasında çoklu bağıntı sorunlarının olmaması için korelasyonun 0.9 üzeri olmaması gerekir (Akbulut, 2010). Faktörler arası korelasyona ilişkin bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır

Tablo 3. İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin faktörler arası korelasyonu

	1	**2**
1. Anlatma teknikleri		0.56
2. Anlama teknikleri	0.56	1,00

Ölçeğin faktörleri arasındaki korelasyon katsayısı 0.56 olduğu belirlenmiştir. Elde edilen veri ölçeği oluşturan faktörlerin doğrusal ve uyumlu olduklarını göstermektedir.

3.2. Çalışmanın Güvenirliğine İlişkin Bulgular

İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin güvenirliği *Cronbach Alpha* kullanılarak belirlenmiştir. *Cronbach Alpha* Anlatma teknikleri faktöründe 0.91, anlama teknikleri faktöründe 0.85, ölçeğin tamamında ise 0.93 olarak bulunmuştur. *Cronbach Alpha* değeri ölçekteki maddelerin kendi aralarındaki iç tutarlılıklarını belirleyen değerdir. Genellikle bu değerin 0.6 ve üzeri olması tavsiye edilir (Albayrak, *vd*. 2004). Bu durumda İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği'nin güvenilir olduğu düşünülmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Günümüzde birçok ülke artık vatandaşlarının bir yabancı dille yetinmemelerini, birden fazla yabancı dil öğrenmelerini teşvik etmektedir. Bu teşvik edilen diller çoğunlukla dünya üzerinde önemli konuma sahip olan ülkelerin veya gelecekte stratejik öneme sahip olabilecek ülkelerin dilleri olmaktadır. Türkçe hem bu nedenlerden dolayı hem de doğudan batıya göç eden göçmenlerin yol güzergâhı olması nedeniyle birçok insan Türkçeyi ikinci dil olarak öğrenmektedir. Diğer dillerde olduğu gibi Türkçe öğrenirken de korku, isteksizlik, kaygı *vb*. durumlar

dil öğrenmeyi engelleyebilir. Bu nedenlerden dolayı bu araştırmanın amacı Türkçeyi ikinci dil olarak öğrenen öğrencilerin kaygılarını belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir.

Uzman görüşleri sonucunda 29 maddeye sahip olan ikinci dil olarak Türkçe öğrenme kaygısı ölçeği 56 kişiyle yapılan ön uygulamada madde faktör yüklerinin 0.5 üzeri olması nedeniyle ölçekten herhangi bir madde çıkarılmamıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik işlemlerini yapabilmek için ölçek 228 ikinci dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen verilerden öncelikle AFA ve DFA yapılmıştır. Analizlerden sonra 2 faktörlü, 19 maddeli bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen faktörlerin varyans oranları *anlatma teknikleri* faktörü için % 45.13 (12 madde), *anlama teknikleri* faktörü için % 8.82 (7 madde) ve ölçeğin geneli için ise % 53.96 olarak hesaplanmıştır. DFA sonucunda CFI: .90, GFI: 0.85, AGFI: 0.81 ve RMSEA: 0.80 değerlerinin kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğu saptanmıştır. Ölçüt geçerliğini elde edebilmek için ölçekteki faktörlerin korelasyonlarına bakılmıştır. Ölçekteki faktörlerin doğrusal ve uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin güvenirlik değerlerinin *anlatma teknikleri* faktöründe 0.91 *anlama teknikleri* faktöründe 0.85 ve ölçeğin genelinde ise 0.93 olarak bulunmuştur. 0.6 ve üzerinin güvenilir olması (Albayrak, *vd*. 2014) nedeniyle elde edilen değerlerin ölçekteki her iki faktörün ve ölçeğin tamamının güvenilir olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen 2 faktörlü ve 19 maddeli ölçeğin araştırmalarda kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Ölçek farklı gruplar üzerinde denenerek genellenebilirliği belirlenebilir. Ayrıca geliştirilen ölçek ile ikinci dil olarak Türkçe öğrenenlerin öğrenme kaygılarıyla dil öğrenmeyi etkileyen farklı özellikler arasındaki ilişki de incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Developing the Anxiety Scale of Learning Turkish as a Second Language: A Study on Validity and Reliability

*

Faruk Polatcan - Semra Alyılmaz - Onur Er

Sinop Universtiy – Bursa Uludağ Universtiy – Kafkas University

Anxiety is a situation that may emerge in any moment of an individual's life and it has a strong impact on daily life (Spielberger, 1966). Our levels of anxiety may increase or decrease according to the current circumstances at work, home, school or on the street. However, the enormous increase of the level of anxiety may also bring along anxiety disorder being a mental disorder. Anxiety disorder may have various effects on individuals. These effects may be stated as health problems, loss of productivity in business life and decrease in life quality (Barlow, 2002).

Anxiety is one of the factors affecting the language learning process. "The students with a high level of anxiety may experience various anxieties while learning a foreign language and this situation effects their learning" (Yalçın and Sarıgül, 2017, p.2497). Sparks and Ganschow (2007) have stated that students with a low level of anxiety received higher grades in foreign language courses compared to students having high level of anxiety. Öner and Gedikoğlu (2007) have highlighted that students with a high level of anxiety have low grades in foreign language courses whereas those with a low level of anxiety have high grades.

The aim of the study is to develop a scale examining the anxiety states of students who learn Turkish as a second language. Firstly, 20 foreign students studying at Sinop and Kafkas universities were interviewed. In addition to the interviews, studies concerning anxiety in foreign language teaching in literature were reviewed (Andrade and Williams, 2009; Huang, 2012; Horwitz, 2010; MacIntyre and Gardner, 1989; MacIntyre and Gardner, 1994; Young, 1992). An item pool of 29 items was formed with the data obtained in six-point likert type (1: No anxiety, 2: Very low anxiety, 3: Low anxiety, 4: Moderate anxiety, 5: Excessive anxi-

ety, 6: Very high anxiety). 4 specialists of Turkish education evaluated the items in terms of both area and language then they made the necessary corrections to ensure the validity of scope and aspect. Following the corrections, a pre-application was performed on 56 students learning Turkish as a second language. Since the correlations of all the items were above 0.5, a first scale form was obtained without making any changes on item pool. A new application was performed for factor analysis based on the form obtained. An Exploratory Factor Analysis and a Confirmatory Factor Analysis were performed to ensure the validity of the scale's structure. Cronbach Alpha coefficient was calculated for reliability. The data obtained from these analyses were analyzed and the scale was given its final shape.

Exploratory Factor Analysis and Confirmatory Factor Analysis were carried out to ensure the structural validity of the Anxiety Scale of Learning Turkish as A Second Language. A structure of two factors exploring 53.96% of the total variance was found as a result of Exploratory Factor Analysis. One of them was the factor of narrative techniques including items 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 and 19 and the second one was the factor of comprehension techniques including items 1, 2, 3, 4, 5, 6 and 7. Each factor has to be made up of at least three items except for exceptional cases (Raubenheimer, 2004). In this study, there are twelve items in narrative techniques factor and seven items in comprehension techniques factor.

Confirmatory Factor Analysis was performed in order to determine the relevance of the Anxiety Scale of Learning Turkish as a Second Language based upon the data obtained from Exploratory Factor Analysis. It was noted that χ^2 / sd (364,31 / 148) value was found to be 2.46. In addition, it was found CFI: .90, GFI: 0.85, AGFI: 0.81, RMSEA: 0.8. It has shown that the scale has an acceptable adaptation indexes (Karagöz, 2016; Schermelleh-Engel, Moosbrugger and Müller, 2003).

As the result of the opinions of experts, none of the 29 items was removed from the scale since the item factor loads were over 0.5 in the pre-application performed with 56 individuals having anxiety of learning Turkish as a second language. The scale was applied on 228 students learning Turkish as a second language in order to perform the validity and reliability processes of the scale. First of all, Exploratory Factor

Analysis and Confirmatory Factor Analysis were made based on the data obtained. The analyses resulted in a structure of 2 factors and 19 items. The variance ratios of the factors obtained were calculated as 45.13% (12 items) for the factor of narrative techniques, 8.82% (7 articles) for the factor of comprehension techniques and 53.96% for the overall scale. As a result of Confirmatory Factor Analysis, it was found that the values of CFI: .90, GFI: 0.85, AGFI: 0.81 and RMSEA: 0.80 have acceptable adaptation indexes. The correlations of the factors in the scale were examined in order to be able to obtain the validity of the scale. The factors in the scale were found to be linear and coherent.

It was found that the reliability values of the scale were 0.91 in narrative techniques factor, 0.85 in comprehension techniques factor and 0.93 in the overall scale. Since 0.6 and above were found to be reliable (Albayrak, et.al 2014), the values obtained have shown that both of the two factors in the scale and the overall scale is reliable.

It may be noted that the 2-factor scale having 19 items obtained as a result of the analyses is a valid and reliable measurement instrument to be used in the studies. The generalizability of the scale may be determined by applying it to different groups. In addition, the relationship between the learning anxieties of those who learn Turkish as a second language and different characteristics effecting language learning may be studied by means of the scale developed.

Kaynakça / References

Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları*. İstanbul: İdeal Kültür.

Albayrak, A. S. *vd*. (2014). *SPSS uygulamalı ve çok değişkenli istatistik teknikleri*. (6. baskı). (*Ed*. Şeref Kalaycı). Ankara: Asil Yayın.

Alyılmaz, C. (2010). Türkçe öğretiminin sorunları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *5*(3), 728-749.

Alyılmaz, S. (2018). Türkçe öğretiminde hedef kitlenin / "öğrenen"in önemi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *7*(4), 2452-2463.

Alyılmaz, S., Biçer, N. ve Çoban, İ. (2015). Atatürk Üniverstesinde öğrenim gören Kırgız öğrencilerin Türkçe ve Türkçe'ye yönelik görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *4*(1), 328-338.

Andrade, M. and Williams, K. (2009). Foreing language learning anxiety in Japanese EFL universty classes: Physical, emotional, expressive and verbal reactions. *Sophia Junior College Faculty Journal*, *29*, 1-24.

Aydın, S. ve Zengin, B. (2008). Yabancı dil öğreniminde kaygı: Bir literatür özeti. *Journal of Language and Linguistic Studies*, *4*(1), 81-94.

Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Barlow, D. H. (2002). *Anxiety and its disorders: The nature and treatment of anxiety and panic*. New York: Guilford Press.

Basmacı, G., Tektaş, M., Tektaş, N. ve Öz Ceviz, N. (2017). Kaygı düzeylerini etkileyen faktörler: önlisans öğrencileri ve mezunları üzerine bir araştırma. *İstanbul Journal of Social Sciences*, *18*, 69-85.

Beckie,T. (1989). A supportive-educative telephone program: Impact on knowledge and anxiety after coronary artery bypass graft surgery. *Heart and Lung*, *18*(1), 1-55.

Bryman, A. ve Cramer D. (2002). *Quantitative data analysis with SPSS for windows: A guide for social scientists*. New York: Routledge.

Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (20. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Deniz, M. E., Yorgancı, Z. ve Özyeşil, Z. (2009). Öğrenme güçlüğü görülen çocukların sürekli kaygı ve depresyon düzeylerinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *İlköğretim Online*, *8*(3), 694-708.

Dörnyei, Z. (2005). *The psychology of the language learner: Individual differences in second language acquisition*. London: Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Erdil, M. (2016). *TÖMER' de Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenmeye ilişkin kaygı düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Fredericks, S., Sidani, S. ve Shugurensky, D. (2008). The effect of anxiety on learning outcomes Post-CABG. *Canadian Journal of Nursing Research CJNR*, *40*(1), 126-140.

Halat, S. (2015). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin dinleme becerisine yönelik kaygı düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Horwitz, E. K. (2010). Foreign and second language anxiety. *Language Teaching*, *43*(2), 154-167.

Horwitz, E. K., Horwitz, M. B. ve Cope, J. A. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern Language Journal*, *70*(2), 125-132.

Huang, J. (2012). *Overcoming foreign language classroom anxiety*. New York: Nova Science Publishers, Inc.

Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve AMOS 23 uygulamalı istatiksel analizler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Karakuş Tayşi, E. (2018). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere yönelik yazma kaygısı ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *3*, 1033-1050.

Kartopu, S. (2012). Lise öğrenci ve öğretmenlerinin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Kahramanmaraş Örneği). *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *17*(2), 147-170.

MacIntyre D. P. ve Gardner, R. C. (1989). Anxiety and second language learning: Toward a theoretical clarification. *Language Learning*, *39*(2), 251-275.

MacIntyre D. P. ve Gardner, R. C. (1994). The subtle effects of language anxiety on cognitive processing in the second language. *Language Learning*, *44*(2), 283-305.

Maden, S., Dincel, Ö. ve Maden, A. (2015). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin yazma kaygıları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *4*(2), 48-769.

Melanlıoğlu, D. ve Demir, T. (2013). Türkçe öğrenen yabancılar için konuşma kaygısı ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Journal of Social Science*, *6*(3), 389-404.

Morgan. C. T. (2011). *Psikolojiye giriş* (Çeviri) (19. Baskı). Konya: Eğitim Akademi.

Nacar, E., İmamoğlu, O., Karahüseyinoğlu, M. F. ve Açak, M. (2011). Hentbolcuların sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından araştırılması. *E-Journal of New World Sciences Academy*, *6*(1), 1-12.

Öner, G. ve Gedikoğlu, T. (2007). Ortaöğretim öğrencilerinin İngilizce öğrenimlerini etkileyen yabancı dil kaygısı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(2), 67-78.

Pallant, J. (2010). *SPSS Survival Manual: A step by step guide to data analysis using SPSS*. (4th edition). Open University Press.

Polatcan, F. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kaygı üzerine yapılan araştırmaların incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *7*(1), 205-216.

Raubenheimer, J. E. (2004). An item selection procedure to maximise scale reliability and validity. *In SA Journal of Industrial Psychology*, *30*(4), 59-64.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, *8*(2), 23-74.

Şen, Ü. ve Boylu, E. (2017). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere yönelik yazma kaygısı ölçeğinin geliştirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *6*(2), 1122-1132.

Sparks, R. L. ve Ganschow, L. (2007). Is the foreign language classroom anxiety scale measuring anxiety or language skills? *Foreign Language Annals*, *4*(2), 260-287.

Spielberger, C. D. (1966). *Anxiety and behavior*. London: Academic press.

Yalçın, S. B. ve Sarıgül, E. (2017). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yabancı uyruklu öğrencilerde yabancı dil öğrenme kaygısı. *Journal of Human Sciences*, *14*(3), 2495-2509.

Young, D. J. (1992). Language anxiety from the foreign language specialist's perspective: Interviews with Krashen, Omaggio Hadley, Terrell, and Rardin. *Foreign Language Annals*, *25*(2), 157-172.

Ek: İkinci Dil Olarak Türkçe Öğrenme Kaygısı Ölçeği

Maddeler	**Kaygı yok**	**Çok az kaygı**	**Biraz kaygı**	**Orta düzeyde kaygı**	**Oldukça fazla kaygı**	**Çok fazla kaygı**
1. Türkçe müzikleri anlayamamak.	1	2	3	4	5	6
2. Türkçe film ve dizileri takip edememek.	1	2	3	4	5	6
3. Sınıf içi Türkçe dinleme etkinliklerine katılmak.	1	2	3	4	5	6
4. Dinlemeye yönelik sınavlara girmek.	1	2	3	4	5	6
5. Dinlediklerimi tam olarak anlayamamak.	1	2	3	4	5	6
6. Karşımdaki kişinin Türkçe konuşması.	1	2	3	4	5	6
7. Arkadaşlarımla Türkçe sohbet etmek.	1	2	3	4	5	6
8. İlgi alanıma girmeyen konularda konuşmak.	1	2	3	4	5	6
9. Hazırlıksız konuşma yapmak.	1	2	3	4	5	6
10. Akıcı bir şekilde Türkçe konuşamamak.	1	2	3	4	5	6
11. Sınıf içi Türkçe yazma etkinliklerine katılmak.	1	2	3	4	5	6
12. Yazmaya yönelik sınavlara girmek.	1	2	3	4	5	6
13. Türkçenin Latin alfabesi ile yazılması.	1	2	3	4	5	6
14. İlgi alanıma girmeyen konularda yazmak.	1	2	3	4	5	6
15. Türkçe SMS dilini yazamamak.	1	2	3	4	5	6
16. Sınıf içi gramer etkinliklerine katılmak.	1	2	3	4	5	6
17. Konuşurken gramer yanlışları yapmak.	1	2	3	4	5	6
18. Yazarken gramer yanlışları yapmak.	1	2	3	4	5	6
19. Gramere yönelik sınavlara girmek.	1	2	3	4	5	6

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Polatcan, F., Alyılmaz, S. ve Er, O. (2019). İkinci dil olarak Türkçe öğrenme kaygısı ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 11(18*), 384-401. DOI: 10.26466/opus.535618

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 06/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/05/2019

Firmaların Göreli Etkinlik (VZA) Düzeylerinin Pazarlama Yoğunlukları ile İlişkisi: BIST'te Bir Alan Araştırması

DOI: 10.26466/opus.531495

*

Hatice Cenger* - Erkan Poyraz**

* Öğr.Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üni., Fethiye İşletme Fakültesi, Muğla/Türkiye
E-Posta: cenger@mu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-5703-2201
** Prof.Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, Muğla/ Türkiye
E-Posta: poyraz@mu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-6442-4705

Öz

Firmaların ana faaliyet konularını gerçekleştirmek için yapılan ve faaliyet giderleri arasında yer alan pazarlama giderlerinin, finansal sonuçlarını ölçme isteği yöneticiler tarafından gün geçtikçe artmakta ve yatırımcılar, pazarlama faaliyetleri için ayrılan bütçenin kendilerine pozitif geri dönüşü üzerinde önemle durmaktadır. Bu nedenle pazarlama giderlerinin getirisinin müşteri memnuniyeti gibi nitel değerlerden ziyade nicel sonuçlarla ifade edilme isteği sonucunda bu harcamaların finansal yönetim içerisinde de önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; firmaların göreli etkinlik düzeylerinin Pazarlama yoğunluğu ile ilişkisi olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla Borsa İstanbul'da (BIST) hisseleri işlem gören Lokanta ve Oteller sektöründe faaliyet gösteren firmaların Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile bulunan göreceli etkinlik düzeylerinin Pazarlama yoğunluğu ile ilişkisi araştırılmıştır. 2013-2016 dönemlerine ait finansal verilerin kullanıldığı araştırmanın girdi değişkenleri; pazarlama harcamaları ve pazarlama yoğunluğu, çıktı değişkenleri ise; satışlar, brüt kâr, esas faaliyet kârı, vergi öncesi kâr ve dönem net kârı tiketleridir. VZA uygulaması sonucunda etkin olarak değerlendirilen karar verme birimleri (KVB)'nin kendi aralarındaki etkinlik sıralamasını görebilmek amacıyla Süper Etkinlik uygulaması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, pazarlama yoğunluğu sıralaması ile karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda karar verme birimlerinin süper etkinlik seviyeleri ile pazarlama yoğunluğu arasında ilişki saptanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Veri Zarflama Analizi, Pazarlama Yoğunluğu, Finansal Performans, Süper Etkinlik*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 06/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/05/2019

The Relationship Between Relative Efficiency Levels (DEA) and Marketing Intensity: An Application on Istanbul Stock Exchange

*

Abstract

The desire to measure financial results of marketing expenses, which are carried out to realize the main operating subjects of the firms and included in operating expenses of the firms, by the managers, is increasing day by and investors place importance on the positive return of the budget that is allocated for marketing activities. For this reason, as a result of the desire to express the return on marketing expenses with quantitative results rather than on qualitative values such as customer satisfaction, the importance of these expenditures in financial management is increasing day by day. In this context, the aim of the present study is to determine; whether relative activity levels of the companies and their marketing intensity are related or not. For this purpose the relative activity levels and marketing intensity of the firms in Restaurant and Hotel sector traded in Istanbul Stock Exchange (BIST) were surveyed by using data envelopment analysis method. Analysis was conducted using data for the period of 2013-2016, and the input variables of the study are: marketing expenditures and marketing intensity, outputs of the study are: "gross profit, operating profit, pre-tax profit and net profit period". The Super efficiency application has been conducted in order to see the efficiency ranking of the decision-making units which are considered effective as a result of DEA. The results were compared with marketing intensity ranking. The study concluded that there was no relation between the marketing intensity and super efficiency ranking of the decision making units.

Keywords *Data Envelopment Analysis, marketing intensity, Financial Performance, Super Efficiency*

Giriş

Son yıllarda, performans ölçümü konusunda çeşitli yöntemler geliştirilerek çabaların arttığı hemen hemen herkes tarafından kabul görmektedir. Ölçüm konusuna olan inanılmaz büyüklükteki ilgi gerek meslek odalarının toplantılarında, gerek akademik araştırmalarla ilgili yayınlarda kendini göstermektedir. Tüm bunların temelinde işletmelerin faaliyetleri sonucunda değer yaratma ve kar elde etme isteği yatmaktadır. İşletmelerin uzun süre değer yaratmadan ve kar elde etmeden faaliyetlerini sürdürebilmeleri olanaklı değildir. Bu durum küresel rekabet koşullarında önemini daha da artırmaktadır. Bu nedenle ölçülmeyen bir olgunun geliştirilmesi, kontrol edilmesi ve değerlendirilmesi mümkün olmayacağından işletmeler performans ölçüm sistemlerini kullanmak durumundadırlar (Cenger, 2011, s.32).

Aynı sektör içerisinde faaliyet gösteren işletmelerin birbirlerinden farklılaşmaları ve pazardaki mevcut müşterilerin istek ve ihtiyaçlarına göre hareket etmeleri, bu yönde mal ve hizmetlerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bunu yapabilmek için de kullanılması gereken kilit kaynaklardan birisi de pazarlama Faaliyetleridir (Çifci vd., 2010, s.96).

İşletmelerin ana faaliyet konularını gerçekleştirmek amacıyla yapılan giderlerinden oluşan Faaliyet giderleri arasında yer alan pazarlama satış dağıtım giderleri; bir ürünün üretiminden önce başlayıp satışından sonra da devam eden faaliyetler bütünüdür. Bir başka açıdan pazarlama; bir ürün veya hizmetin satışını artırmak amacı ile ürün, fiyat, tutundurma, dağıtım faaliyetleri ile birlikte piyasa gereksinimlerini belirlemeyi ve karşılamayı içeren etkinlikler bütünüdür.

Turizm pazarlaması ise; bir turizm işletmesinin kar maksimizasyonu amacıyla, turistik ürünün pazarda bilinirliğini artırmak amacı ile turizm talebinin özelliklerini de dikkate alarak, turistik ürün ile ilgili araştırma, tahmin ve seçim yapmayı hedefleyen ve ürünün son tüketiciye akışını sağlayacak kararlarların alınmasını içeren faaliyetler bütünüdür (Öztaş ve Sezgin, 1998, s.135-158) olarak ifade edebiliriz.

Turizm Pazarlaması uzmanlar tarafından soyut bir kavram olarak görülmüştür. Bu nedenle pazarlama faaliyetlerinin sonuçları nitel verilere dayalı, tüketici beğeni ve tercihlerine içeren etkinlik analizleri ile ölçülmüştür. Günümüz dünyasında pazarlama giderlerinin, finansal

sonuçlarını ölçme ve bu giderlerin işletme amaçlarına ne kadar hizmet ettiğini öğrenme isteği yöneticiler ve yatırımcılar tarafından gün geçtikçe artmış ve bu nedenle pazarlama finansmanı kavramı ortaya çıkmıştır. Turizm sektöründeki üreticilerin veya diğer bir ifade ile hizmet sağlayıcılarının, tüketicilerle doğrudan ilişki kurması zor bir durumdur. Bu nedenle ürünle ilgili tepkileri direkt almak zor olduğu için ayrılacak pazarlama bütçesi, büyük risk içermektedir.

Bunun yanında Turizm sektörünün hizmetleri uluslar arası ve çok uluslu firmalar olması, sürekli büyüyen bir sektör olması hizmet pazarlamasının önemini artırmaktadır. Bu yüzden, pazarlamanın başarılı olması için özellikle konaklama işletmeleri tüketicilere işletmenin ve hizmetlerinin tanıtımını ayrıntılı bir şekilde yapmalıdır. Her ne kadar hizmet ürünlerinde ortak özellikler bulunsa da, üretim-tüketim ilişkisindeki farklılıkların bilinmesi, pazarlama uygulamalarının başarısı açısından gereklidir (Erol, 2003, s.56).

Gerek ulusal ve gerekse uluslararası mal ve hizmet üreten birimler sahip oldukları kaynaklarını en yüksek etkinlik düzeyinde kullanmak istemektedir. Çünkü; küresel dünyada ayakta kalabilmek, rekabet edebilmek, sahip olunan pazar payını koruyabilmek ve yeni pazarlarda başarılı olabilmek kaynakların etkin ve etken kullanımından geçmektedir.

Firmalar, kaynaklarının verimliliğini ölçmek için, bilinçli kararlar alınmasına ve uygulanmasına yardımcı olan, etkili bir performans ölçüm sistemi uygulamaları gerekmektedir. Çünkü performans ölçüm sistemleri, uygun verinin toplanması, karşılaştırılması, gruplandırılması, analiz edilmesi, yorumlanması ve yayılması yoluyla geçmişte yapılanların verimliliğini değerlendirmektedir (Neely,1998).

Firmalar açısından bu denli öneme sahip pazarlama harcamalarına ayrılan kaynakların bir getirisi olması gerekmektedir. Bu bağlamda bu konuya cevap oluşturmak adına çalışmamızda performans tespit etmeye ve iyileştirmeye yönelik yöntemlerden; Veri Zarflama Analizi (VZA) kullanılarak, firmaların göreli etkinlik düzeyinin pazarlama yoğunluğu ile ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma teorik ve uygulama olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, Lokanta ve Oteller sektörüne ait firmaların görece etkinliklerini elde etmek için çoklu girdi/çoklu çıktı özelliğine

sahip farklı firmaların Karar Verme Birimleri (KVB), görece etkinlikleri değerlendirmede kullanılan bir "sınır" (frontier) tekniği olan, bir başka deyişle aynı konuda faaliyet gösteren birimlerde birden çok girdi ve çıktının mevcut olduğu durumlarda, süreçlerini etkin olarak kullanan ve kullanmayan birimlerin tespit edilmesinde kullanılan doğrusal programlama temelli bir yöntem olan Veri zarflama Analizi (VZA) yöntemi teorik olarak anlatılmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde; Borsa İstanbul'da işlem gören Lokanta ve Oteller sektörüne ait firmaların finansal verileri kullanılarak veri zarflama analizi (VZA) yapılmıştır. VZA uygulaması sonucunda etkin olarak değerlendirilen karar verme birimlerinin kendi aralarındaki etkinlik sıralamasını görebilmek amacıyla Süper Etkinlik uygulaması yapılarak. Elde edilen sonuçlar, pazarlama yoğunluğu sıralaması ile karşılaştırılmıştır.

Yöntem

VZA yönteminin temelinde, Farell tarafından ortaya konulan en az girdi kullanımıyla en fazla çıktıyı veya aynı girdiyle daha fazla cıktı elde etmeyi tanımlayan teknik etkinlik kavramı yatmaktadır. Farrell'in gerçekleştirdiği etkinlik ölçümü, etkin olmayan gözlemlerden eşürün eğrisine diğer bir deyişle etkin sınıra kadar olan radyal (aynı oranda) azaltımlara veya genişlemelere dayalı olarak gerçekleştirilmiştir (Farell, 1957, s.257).

Farrell'in (1957) performans etkinliğini belirlemedeki teorik yaklaşımına dayanan Veri Zarflama Analizi, Charnes ve arkadaşları (1978) tarafından geliştirilmiş doğrusal programlama tabanlı bir yaklaşımdır. Gerçekleştirilen ilk VZA uygulamasında Charnes ve arkadaşları 1978 yılında A.B.D. deki devlet okullarının verimliliklerini ölçmüşlerdir. Çalışmalar devam ederken Farrell'in "The Measurement of Productivite Efficiency" (1957) çalışması Cooper'ın dikkatini çekince Charnes ve arkadaşları tarafından çalışma genişletilerek etkinlik ölçümü için VZA yöntemi başarı ile uygulanmış ve bu projenin detayları 1984 yılında CCR yöntemi olarak yılında tanımlanmıştır(Charnes, Cooper ve Rhodes, 1984).

VZA benzer işleri yapan çoklu girdi/çıktıya sahip organizasyonel birimlerin göreli etkinliklerini ölçmede kullanılan matematiksel program-

lama tabanlı etkinlik ölçme yöntemidir. Özellikle birden çok girdi ya da çıktının ağırlıklı girdi veya çıktı kümesine dönüştürülemediği durumlarda VZA etkin bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir (Banker vd., 1984).

Yöntemin sahip olduğu en önemli özellik; her karar verme birimindeki (KVB, organizasyonlar) etkinsizlik miktarını ve kaynaklarını tanımlayabilmesidir. Bu özelliği ile yöntem, etkin olmayan birimlerde ne oranda (veya ölçüde) bir girdi azaltması ve/veya çıktı miktarını arttırmak gerektiğine ilişkin olarak yöneticilere yol gösterebilir. Yöntemin getirdiği en önemli yenilik, çoklu girdilerin kullanılarak çoklu çıktıların elde edildiği günümüzde, parametrik yöntemlerde olduğu gibi önceden belirlenmiş herhangi bir analitik üretim fonksiyonu varlığının öngörülmesine gereksinim duymadan matematik programlama temeline dayanarak ölçüm yapılabilmesidir (Banker vd., 1984). Bir diğer önemli özelliği ise girdi ve çıktılar, ölçüm birimlerinden bağımsızdırlar. Bu nedenle işletmenin değişik boyutlarının aynı zamanda ölçülebilmesi imkânı vardır (Cooper vd., 1999).

VZA tekniğinde boş bir girdi veya çıktı değeri tanımlanmamalıdır (Kuosmanen, 2002). Klasik verimlilik analizindeki tekli girdi/çıktıdan farklı olarak çoklu girdi/çıktı temelinden hareket eden VZA, hızlı kuramsal gelişimi yanında uygulamada da hızlı bir süreç izlemiştir. Hastanelerde postanelerde, bankacılıkta mahkemelerde, eczanelerde, taşımacılıkta, polis karakollarında ve eğitim kurumları gibi pek çok kamu hizmet alanlarında binlerce çalışma yapılmıştır. Başlangıçta kâr amacı gütmeyen hizmet sektöründeki kamu kuruluşlarında karşılaştırmalı verimliliği ölçmede kullanılan VZA, sonraları kâr amaçlı üretim ve hizmet sektörlerinde, işletmeler arası teknik verimliliğin ölçülmesinde de yaygın biçimde kullanılmaktadır (Gülcü, 2001).

Veri Zarflama Analizi tekniğindeki modeller, kullanılan VZA modeline ve modelin yönelimine bağlı olarak değişir. Verimlilik sınırını belirlemek için iki model vardır: Bunlar; "girdiye yönelik" ve "çıktıya yönelik" olmak üzere iki grupta incelenebilir. Girdiye ve çıktıya yönelik VZA modelleri, temelde birbirlerine çok benzemekle beraber, girdiye yönelik VZA modelleri; "belirli bir çıktı bileşimini en etkin şekilde üretebilmek amacıyla kullanılacak en uygun girdi bileşiminin" nasıl olması gerektiğini araştırırken, çıktıya yönelik VZA modelleri "belirli bir

girdi bileşimi ile en fazla ne kadar çıktı bileşimi elde edilebileceğini" araştırmaktadır (Charnes vd., 1978).

Bu teknikler aynı zamanda, veri ürün düzeyi için etkin olamayan karar biriminin girdilerini hangi ölçüde azaltılması gerektiğini belirlemek için de kullanılır. Çıktıya yönelik etkinlik ölçüm tekniklerinde ise; veri girdi düzeyi ile üretilebilecek maksimum çıktı düzeyleri belirlenmeye çalışır veya veri girdi bileşimi için etkin olamayan karar biriminin etkin duruma getirilebilmesi için çıktıların ne kadar arttırılması gerektiğini belirlemeye çalışır (Bakırcı, 2006).

Analizde kullanılacak olan veri setinin özelliğinden dolayı modelimiz: "konveks yapıda, ölçeğe göre sabit getirili, girdi ve çıktı yönlendirmeli ve radyal model" olarak tercih edilmiştir. Bu modelle ölçülen etkinlik "konveks yapıda, ölçeğe göre sabit getirili, girdi yönlendirmeli ve radyal model" bir diğer adı ile CRS modeli ile bu skorlar test edilmiştir.

Çalışmada kullanılan CRS modelin matematiksel yapısı aşağıdaki gibi (girdi yönlendirmeli varsayarak) bir doğrusal programlama denklemi şeklinde yazılabilir:

$$Max_{u,v} = \sum_k u_k . y_{kj0} \qquad 1$$

$$\sum_i v_i . x_{ikj0} = 1 \qquad 2$$

$$\sum_k u_k . y_{kj} \leq \sum_i v_i . x_{ikj} \qquad 3$$

$$u_k, v_i \geq 0 \qquad 4$$

(1) numaralı denklem modelimizin amaç fonksiyonudur; (2), girdilerin ağırlıklarının toplamının bir olması gerektiğini belirtirken (3) numaralı eşitsizlik, yönlendirmenin yönünü (girdi/çıktı yönlendirmeli olma durumunu) belirlemekte ve (4) nolu ifade ise ağırlıkların pozitif ya da 0 olduğu garanti etmektedir. Bu modele ölçeğe göre sabit getirili CRS modeli denir.

CRS modeli ile analiz edilen firmaların bulunan etkinlik skorları önce kendi içinde sıralanarak daha sonra da pazarlama yoğunlukları ile ilişkisi ortaya konularak değerlendirilmiştir. Veriler, akademik kullanıcılar için tasarlanmış EMS (Efficiency Measurement System) yazılımında belirtilen model ile analize tabi tutulmuştur.

Veri Seti ve Değişkenler

Lokanta ve Oteller (Turizm İşletmeleri) yapıları bakımından karmaşık bir sektör olup, birbiriyle bağlantılı farklı alt sektörlere ayrılmaktadırlar. Bunlar ağırlıklı olarak konaklama hizmetleri (oteller, misafirhaneler, tatil köyleri), ulaştırma hizmetleri (araba kiralama, seyahat acentalar, tur operatörleri), yiyecek-içecek hizmetleri (restoranlar, barlar, fast-food'lar) diğer yan hizmet işletmeleri (hediyelik eşya satan mağazalar) ve boş zaman aktiviteleri (spor müsabakaları, fuarlar) gibi unsurları kapsamaktadır. Dolayısı ile bu işletmelerin finansal tabloları, çeşitli faaliyet alanlarında faaliyet gösteren bağlı işletmelerin finansal tablolarının konsolide edilmiş halidir. Bu nedenle, çalışma sonucunda elde edilen bulguların bu kısıt altında değerlendirilmesi gerekmektedir (Gülcü ve Cenger, 2013, s.863)

Tablo 1. İncelemeye konu olan firmalar (Karar Verme Birimleri)

1	AYCES	Altınyunus Çeşme Turistik Tesisleri A.Ş
2	ETILR	Etiler Gıda ve Ticaret Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş.
3	KSTUR	Kuştur Kuşadası Turizm Tesisleri A.Ş
4	MARTI	Martı Otel İşletmeleri A.Ş.
5	MERIT	Merit Turizm Yatırım ve İşletme A.Ş.
6	METUR	Metemtur Otelcilik ve Turizm İşletmeleri A.Ş.
7	PKENK	Petrokent Turizm A.Ş.
8	TEKTU	Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi A.Ş.
9	ULAS	Ulaşlar Turizm Yatırımları ve Dayanıklı Tüketim Malları Ticaret Pazarlama A.Ş.
10	UTPYA	Utopya Turizm İnşaat İşletmecilik Ticaret A.Ş.

Çalışmanın yapıldığı dönem itibariyle Borsa İstanbul'da lokanta ve otel sektöründe 12 firma faaliyet göstermesine rağmen bunlardan sadece 10 tanesinin ilgili dönem boyunca analize uygun verilerine ulaşılmıştır. Bu nedenle çalışmada bu 10 firmaya ait veriler kullanılmıştır.

Tablo2. Çalışmada Kullanılan Girdi ve Çıktı Değişkenleri

	Girdi Değişkenleri		**Çıktı Değişkenleri**
1	Pazarlama Giderleri	1	Brüt kar
2	Pazarlama Yoğunluğu	2	Esas Faaliyet Karı
		3	Vergi Öncesi Kar
		4	Dönem Net Karı

Çalışmada kullanılacak değişkenlere karar vermek için literatür incelemesi yapılmış, inceleme neticesinde kullanılması uygun görülen değişkenler belirlenmiştir. Analizde kullanılan Borsa İstanbul'da işlem gören karar verme birimlerine (firmalar) ait girdi/çıktı değişkenlerini elde etmek için, KAP (Kamu Aydınlatma Platformu)'dan alınan bilanço ve gelir tabloları kullanılmıştır. Tabloda yer alan pazarlama yoğunluğu, pazarlama satış dağıtım giderlerinin satışlar kalemine bölümmesi sonucu elde edilmiştir.

Bulgular

2013-2016 yılları arasında değerlendirmeye on farklı şirket alınmış, bunlardan METUR (2013,2014), ULAS (2013, 2016), yıllara ait verilerine ulaşılamadığından ilgili yıllara ait analizleri yapılamamıştır. Mevcut verilerle önce Veri Zarflama analizi ölçeğe göre sabit getirilili radyal girdi ve çıktı yönlendirmeli analiz sonuçları değerlendirilmiş, akabinde süper etkinlik skorları ve pazarlama yoğunlukları arasında ilişki olup olmadığına bakılmıştır. Yapılan analizler sonuçları şöyledir:

Tablo 3. 2013 Yılı Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi /Çıktı Yönlendirmeli VZA Skorları

		ÖGSG Radyal	ÖGSG Radyal Çıktı
Sayı	**Karar Birimleri**	**Girdi Yönlendirmeli**	**Yönlendirmeli**
1	AYCES	56,73%	176,26%
2	ETILR	100,00%	100,00%
3	KSTUR	100,00%	100,00%
4	MARTI	42,73%	234,01%
5	MERIT	90,30%	110,75%
6	PKENK	100,00%	100,00%
7	TEKTU	100,00%	100,00%
8	UTPYA	17,15%	582,99%

Girdiye yönelik modellerde hesaplanan etkinlik katsayısı her zaman birden küçük veya bire eşittir. Eğer etkinlik katsayısı birden küçükse karar verme birimi göreli olarak etkin değildir. Eğer bire eşitse karar verme birimi göreli olarak etkindir. Veri zarflama analizi her bir karar verme birimindeki etkinsizlik miktarını ve kaynaklarını tanımlayarak,

hesaplanmakta olan potansiyel iyileştirme oranları yardımıyla alınması gereken önlemlere dair yöneticilere yol gösterir.

2013 yılı verileri dikkate alındığında; Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi yönlendirmeli analizde (Tablo 3), 4 firma (%50) verimli bulunmuştur. Bu bulgu, 4 firmanın teknik açıdan verimli olduğunu göstermektedir. Bu firmaların ortalama verimlilik skoru (0,50) olarak belirlenmiştir.

Firmalar bireysel bazda değerlendirildiğinde ÖGSG-girdi yönlendirmeli modele göre verimsiz olduğu belirlenen firmalar arasında, en düşük verimlilik skoru (0,17) ile UTPYA, en yüksek verimlilik skoru ise (0,90) ile

MERIT olduğu görülmektedir. Bu iki firmanın ÖGSG-çıktı ve ÖGSG-girdi verimlik skorlarına bakarak karşılıklı olarak skorları teyit ederek verimsizlik düzeylerini değerlendirdiğimizde; verimlilik skoru ise %90 olan MERİT'in çıktı yönlendirmeli VZA skoru %110 iken, ÖGSG-girdi yönlendirmeli verimlilik skoru %17 olan UTPYA'nın ÖGSG-çıktı yönlendirmeli VZA skoru %582,99 'dur. Bu durum verimlilik skoru %17 olan firmanın %483 atıl kapasite ile çalıştığını, verimlilik skoru %90 olan firmanın ise %10 atıl kapasite ile çalıştığını göstermektedir. Dolayısı ile UTYP teknik verimlilik açısından en zayıf firmadır. Bu firma, şu an sahip olduğu skoru gerçekleştirdikten sonra(verimlilik soru 1 olduktan sonra), 0,83 oranında daha yüksek performans göstermesi gerektiğidir. Bunun yanında MERİT firması gerekli önlemleri alırsa sonraki yıllarda verimli olma olasılığı yüksek firmalardan birisidir.

Tablo 4. 2013 Yılı Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi/Çıktı Yönlendirmeli Süper Etkinlik Skorları ve Pazarlama Yoğunluğu Sıralamaları

Sayı	Karar Birimleri	ÖGSG Radyal Girdi Yönlendirmeli	ÖGSG Radyal Çıktı Yönlendirmeli	Süper Etkinlik Skor Sıralaması	Pazarlama Yoğunluğu Sıralaması
1	AYCES	56,73%	176,26%	7	6
2	ETILR	6157,04%	1,62%	1	8
3	KSTUR	1606,82%	6,22%	2	7
4	MARTI	42,73%	234,01%	6	2
5	MERIT	90,30%	110,75%	8	1
6	PKENK	107,78%	92,78%	4	4
7	TEKTU	197,12%	50,73%	3	5
8	UTPYA	17,15%	582,99%	5	3

2013 yılı verilerine göre tam etkin çıkan firmaların kendi içinde sıralamasını sağlayabilmek için süper etkinlik sıralaması hesaplanmıştır (Tablo 4).

Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal girdi yönlendirmeli süper etkinlik ölçümünde 100'den uzaklaşma (artış) ölçüsüne bakılırken Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal çıktı yönlendirmeli süper etkinlik ölçümünde sıfıra yaklaşma ölçüsü dikkate alınmaktadır. Girdi ve çıktı yönlendirmeli süper etkinlik sıralamasına baktığımızda sırasıyla; ETILR, KSTUR ve TEKTU ilk üç sırayı paylaşmışlarıdır. Aynı firmaların pazarlama yoğunluğu sıralamasına baktığımızda ETILR 8. KSTUR 7. TEKTU 5. sırada yer almaktadır. Verimlilik skoru ve pazarlama yoğunluğu sıralaması aynı sırada yer alan firma tek firma PKENT olmuştur (%12,5).

Tablo 5. 2014 Yılı Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi /Çıktı Yönlendirmeli VZA Skorları

Sayı	Karar Birimleri	ÖGSG Radyal Girdi Yönlendirmeli	ÖGSG Radyal Çıktı Yönlendirmeli
1	AYCES	53,41%	187,23%
2	ETILR	1,79%	5601,05%
3	KSTUR	100,00%	100,00%
4	MARTI	78,60%	127,22%
5	MERIT	67,01%	149,24%
6	PKENK	15,78%	633,59%
7	TEKTU	100,00%	100,00%
8	ULAS	52,98%	188,77%
9	UTPYA	65,35%	153,03%

2014 yılı verileri dikkate alınarak Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi yönlendirmeli analizde (Tablo 5), 2 firma; KSTUR ve TEKTU verimli bulunmuştur. Bu bulgu, 2 firmanın teknik açıdan verimli olduğunu göstermektedir. Bu firmaların ortalama verimlilik skoru 0,22 olarak belirlenmiştir.

Firmalar bireysel bazda değerlendirildiğinde ÖSG modeline göre verimsiz olduğu belirlenen firmalar arasında, en düşük verimlilik skoru (0,15) ile PKENT, en yüksek verimlilik skoru ise (0,78) ile MARTI olduğu görülmektedir. Bu durum verimlilik skoru %15 olan firmanın çok

yüksek düzeyde atıl kapasite ile çalıştığını, verimlilik skoru %78 olan firmanın ise %22 atıl kapasite ile çalıştığını göstermektedir. Bu firma, şu an sahip olduğu skoru gerçekleştirdikten sonra(verimlilik soru 1 olduktan sonra), 0,22 oranında daha yüksek performans göstermesi gerektiğidir. Dolayısı ile PKENT teknik verimlilik açısından en zayıf firmadır. Bir önceki yılı baz alarak değerlendirme gerek MARTI gerekse PKENT performanslarını artırmışlardır ama etkinlik düzeyine ulaşamamışlardır. 2013 yılı değerlendirilirken MERİT için verimliliğe en yakın firma dememize rağmen, MERİT gerekli önlemleri almadığı için erimliliğini daha da düşürmüştür.

Tablo 6. 2014 Yılı Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi/Çıktı Yönlendirmeli Süper Etkinlik Skorları ve Pazarlama Yoğunluğu Sıralamaları

Sayı	Karar Birimleri	ÖGSG Radyal Girdi Yönlendirmeli	ÖGSG Radyal Çıktı Yönlendirmeli	Süper Etkinlik Skor Sıralaması	Pazarlama Yoğunluğu Sıralaması
1	AYCES	53,41%	187,23%	6	7
2	ETILR	1,79%	5601,05%	9	1
3	KSTUR	1028,33%	9,72%	1	9
4	MARTI	78,60%	127,22%	3	4
5	MERIT	67,01%	149,24%	4	2
6	PKENK	15,78%	633,59%	8	3
7	TEKTU	599,95%	16,67%	2	6
8	ULAS	52,98%	188,77%	7	8
9	UTPYA	65,35%	153,03%	5	5

Tablo 7. 2015 Yılı Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi /Çıktı Yönlendirmeli VZA Skorları

Sayı	Karar Birimleri	ÖGSG Radyal Girdi Yönlendirmeli	ÖGSG Radyal Çıktı Yönlendirmeli
1	AYCES	89,18%	112,13%
2	ETILR	16,50%	605,92%
3	KSTUR	22,08%	452,95%
4	MARTI	9,92%	1007,91%
5	MERIT	1,75%	5718,95%
6	METUR	100,00%	100,00%
7	PKENK	17,03%	587,27%
8	TEKTU	100,00%	100,00%
9	ULAS	68,53%	145,91%
10	UTPYA	13,00%	769,16%

2014 yılı Girdi ve çıktı yönlendirmeli süper etkinlik sıralamasına (Tablo 6), baktığımızda sırasıyla; KSTUR, TEKTU ve MARTI ilk üç sırayı paylaşmışlarıdır. Aynı firmaların pazarlama yoğunluğu sıralamasına baktığımızda KSTUR 9. TEKTU 6. MARTI 4. sırada yer almaktadır. Verimlilik skoru ve pazarlama yoğunluğu sıralaması aynı sırada yer alan firma sadece UTPYA olmuştur (%11,1).

2015 yılı verileri dikkate alınarak Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi yönlendirmeli analizde (Tablo 5), 2 firma; METUR ve TEKTU verimli bulunmuştur. Bu bulgu, 2 firmanın teknik açıdan verimli olduğunu göstermektedir. Bu firmaların ortalama verimlilik skoru 0,20 olarak belirlenmiştir.

Firmalar bireysel bazda değerlendirildiğinde ÖGSG-girdi yönlendirmeli modele göre verimsiz olduğu belirlenen firmalar arasında, en düşük verimlilik skoru %1,75 ile MERİT, en yüksek verimlilik skoru ise %89 ile AYCES olduğu görülmektedir. Bu durum, verimlilik skoru %89 olan firmanın %11 atıl kapasite ile çalıştığını göstermektedir. Dolayısı ile MERİT teknik verimlilik açısından en zayıf firmadır. Bu firma, şu an sahip olduğu skoru gerçekleştirdikten sonra, başka bir deyişle verimlilik soru 1 olduktan sonra, %99 oranında daha yüksek performans göstermesi gerektiğidir.

Tablo 8. 2015 Yılı Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi/Çıktı Yönlendirmeli Süper Etkinlik Skorları ve Pazarlama Yoğunluğu Sıralamaları

Sayı	Karar Birimleri	ÖGSG Radyal Girdi Yönlendirmeli	ÖGSG Radyal Çıktı Yönlendirmeli	Süper Etkinlik Skor Sıralaması	Pazarlama Yoğunluğu Sıralaması
1	AYCES	89,18%	112,13%	3	7
2	ETILR	16,50%	605,92%	7	3
3	KSTUR	22,08%	452,95%	5	1
4	MARTI	9,92%	1007,91%	9	4
5	MERIT	1,75%	5718,95%	10	2
6	METUR	1238,38%	8,08%	1	10
7	PKENK	17,03%	587,27%	6	5
8	TEKTU	939,78%	10,64%	2	9
9	ULAS	68,53%	145,91%	4	8
10	UTPYA	13,00%	769,16%	8	6

2015 yılı Girdi ve çıktı yönlendirmeli süper etkinlik sıralamasına baktığımızda (Tablo 8) sırasıyla; METUR, TEKTU ve AYCES ilk üç sırayı paylaşmışlarıdır. Aynı firmaların pazarlama yoğunluğu sıralamasına baktığımızda METUR 10. TEKTU 9. AYCES 7. sırada yer almaktadır. Verimlilik skoru ve pazarlama yoğunluğu sıralaması aynı sırada yer alan firma bulunmamakla birlikte pazarlama yoğunluğu ve verimlilik skorları arasında ters orantı görülmektedir.

Tablo 9. 2016 Yılı Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi /Çıktı Yönlendirmeli VZA Skorları

Sayı	Karar Birimleri	ÖGSG Radyal Girdi Yönlendirmeli	ÖGSG Radyal Çıktı Yönlendirmeli
1	AYCES	8,16%	1226,19%
2	ETILR	55,99%	178,60%
3	KSTUR	3,59%	2785,44%
4	MARTI	5,15%	1941,40%
5	MERIT	2,12%	4711,26%
6	METUR	100,00%	100,00%
7	PKENK	56,71%	176,33%
8	TEKTU	9,76%	1024,48%
9	UTPYA	8,13%	1229,62%

2016 yılı verileri dikkate alınarak Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi yönlendirmeli analizde (Tablo 9), sadece METUR teknik açıdan verimli bulunmuştur. Bu firmaların ortalama verimlilik skoru 0,11 olarak belirlenmiştir.

Tablo 10. 2016 Yılı Ölçeğe Göre Sabit Getirili (ÖGSG) Radyal Girdi/Çıktı Yönlendirmeli Süper Etkinlik Skorları ve Pazarlama Yoğunluğu Sıralamaları

Sayı	Karar Birimleri	ÖGSG Radyal Girdi Yönlendirmeli	ÖGSG Radyal Çıktı Yönlendirmeli	Süper Etkinlik Skor Sıralaması	Pazarlama Yoğunluğu Sıralaması
1	AYCES	8,16%	1226,19%	5	7
2	ETILR	55,99%	178,60%	3	4
3	KSTUR	3,59%	2785,44%	8	5
4	MARTI	5,15%	1941,40%	7	6
5	MERIT	2,12%	4711,26%	9	2
6	METUR	15416,61%	0,65%	1	9
7	PKENK	56,71%	176,33%	2	8
8	TEKTU	9,76%	1024,48%	4	1
9	UTPYA	8,13%	1229,62%	6	3

Firmalar bireysel bazda değerlendirildiğinde ÖGSG Radyal Girdi yönlendirmeli modele göre verimsiz olduğu belirlenen firmalar arasında, en düşük verimlilik skoru (0,02) ile MERİT, en yüksek verimlilik skoru ise (0,56) ile PKENK olduğu görülmektedir. Bu durum verimlilik skoru %56 olan firmanın %76 atıl kapasite ile çalıştığını, verimlilik skoru %0,02 olan firmanın ise %371 atıl kapasite ile çalıştığını göstermektedir. Dolayısı ile MERİT teknik verimlilik açısından en zayıf firmadır.

2016 yılı ÖGSG Radyal girdi ve çıktı yönlendirmeli modele göre süper etkinlik sıralamasına baktığımızda sırasıyla; METUR, PKENK ve ETILR ilk üç sırayı paylaşmışlarıdır. Aynı firmaların pazarlama yoğunluğu sıralamasına baktığımızda METUR 9. PKENK 8. ETILR 4. sırada yer almaktadır. Verimlilik skoru ve pazarlama yoğunluğu sıralaması aynı sırada yer alan firma bulunmamakla birlikte en yakın skorlar ETILR firmasına aittir. Diğer firmalar açısından pazarlama yoğunluğu ve süper etkinlik düzeyleri arasında yine bir ters orantı görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, 2013-2016 döneminde Borsa İstanbul'da işlem gören lokanta ve oteller sektöründe yer alan firmaların finansal verileri kullanılarak, pazarlama yatırımlarının etkinlikleri, aynı konuda faaliyet gösteren birimlerde birden çok girdi ve çıktının mevcut olduğu durumlarda, süreçlerini etkin olarak kullanan ve kullanmayan birimlerin tespit edilmesinde kullanılan doğrusal programlama temelli bir yöntem olan Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi kullanılarak çalışmada yer alan firmaların etkinlikleri, ölçeğe gere sabit getiri girdi yönlendirmeli ve ölçeğe gere sabit getiri çıktı yönlendirmeli VZA temelinde değerlendirilmiştir. pazarlama yoğunluğu ve pazarlama giderleri değişkenlerinin girdi, brüt kar, faaliyet karı, vergi öncesi kar ve net kar değişkenlerinin çıktı olarak yer aldığı çalışmadaki veriler KAP (Kamu Aydınlatma Platformu)'dan alınan bilanço ve gelir tabloları kullanılarak elde edilmiştir. VZA uygulaması sonucunda etkin olarak değerlendirilen karar verme birimlerinin kendi aralarındaki etkinlik sıralamasını görebilmek amacıyla Süper Etkinlik uygulaması yapılarak. Elde edilen sonuçlar, pazarlama yoğunluğu sıralaması ile karşılaştırılmıştır.

Girdiye yönelik modellerde; Karar vericinin girdilerinin ağırlıklı ortalaması bire eşitlenmektedir. Ayrıca her karar verici birim için ağırlıklı çıktı ortalamalarının, ağırlıklı girdi ortalamalarından küçük olması bir diğer şarttır. Etkinlik katsayısı bire eşitse karar verme birimi göreli olarak etkindir. Etkin olmayan bir karar verici için bu değer 1'den küçük olmalıdır (Cenger, 2011 s.37). Buna göre çalışma; VZA sonuçları çalışmaya konu olan firmaların 2013 yılında ETILR, KSTUR, PKENT ve TEKTU, 2014 yılında KSTUR ve TEKTU, 2015 yılında METUR ve TEKTU, 2016 yılında ise sadece METUR firmasının % 100 toplam teknik etkinliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur. 2013-2016 yılları arasında yıl bazında etkinlik sıralamaları izleyen tabloda verilmiştir:

Bu son tabloya göre; ETILR firmasının sadece 2013 yılında etkin olduğu, 2014 yılında etkinliğini düşürerek son iki yılda tekrar artırmaya devam ettiği görülmektedir. KSTUR firmasının 2013-2014 yıllarında verimli olmasının ardından 2015 ve 2016 yılında etkinliğinin giderek düştüğü görülmektedir.

Tablo 11. Yıllara göre görece etkin olan firmaların dağılımı

Sıra	Firma Adı	2013	2014	2015	2016	Skorun yorumu
1	AYCES		◎	◎	◎	0 yıl
2	ETILR	◎	◎	◎	◎	1 yıl etkin
3	KSTUR	◎	◎	◎	◎	2 yıl etkin
4	MARTI		◎	◎	◎	0 yıl
5	MERIT		◎	◎	◎	0 yıl
6	METUR	Veri yok	Veri yok	◎	◎	2 yıl etkin
7	PKENK	◎	◎	◎	◎	1 yıl etkin
8	TEKTU	◎	◎	◎	◎	3 yıl etkin
9	ULAS	Veri yok	Etkin değil	◎	Veri yok	0 yıl
10	UTPYA		◎	◎	◎	0 yıl

MARTI firmasının 2013 yılan göre 2014 yılında etkinliğini artırdığını fakat 2015 ve 2016 yıllarında giderek düşürdüğünü görmekteyiz. MERIT firmasının 2013 yılına göre izleyen üç yılda etkinliğinin giderek düştüğünü görmekteyiz. METUR firmasının 2013 ve 2014 yılında analize uygun veri olmadığı için çalışmaya konu edilmemiştir ancak izleyen iki dönemde analize konu edilmiş ve etkin sınır içerisinde yer almıştır. PKENK firması 2013 yılında etkin olmasına rağmen 2014 yılın-

da etkin sınırın altında kalmış fakat izleyen son iki yılda etkin sınırda yer almasa da etkinliğini 2014 yılına göre giderek artırmıştır. TEKTU firması 2013-2014 ve 2015 yıllarında sürekli etkin sınırda yer alarak analize konu alan firmalar arasında etkinlik düzeyi en yüksek firma olmuştur. Ancak 2016 yılında etkin sınırın altında kalmıştır. ULAS firmasının ilk yıl analize uygun verisi bulunmamaktadır, 2014 yılında etkin sınırın altında kalmıştır ama bu yıla göre 2015 yılında etkinliğini artırmıştır. Bu firma için 2016 yılında yine analize uygun veriye rastlanmamıştır. UTPYA firması dört yıl boyunca etkin sınırda yer almamıştır fakat 2013 yılına göre etkinliğini artırmış, son iki yılda tekrar etkinliğini giderek azaltmıştır. UTPYA ile birlikte AYCES, MARTI, MERİT ve ULAS dört yıl boyunca etkin sınırın altında kalmıştır.

Çalışmada pazarlama yoğunluğu ile süperetkinlik skorlarının karşılaştırması değerlendirildiğinde; sadece PKENT firmasının pazarlama yoğunluğu ve etkinlik sıralaması 4. sırada yer almış, 2015 yılında ise UTPYA firmasının pazarlama yoğunluğu ve etkinlik sıralaması 5. sırada yer almıştır. 2015 ve 2016 yıllarında pazarlama yoğunluğu ile süperetkinlik skorlarının aynı sırada yer aldığı firmaya rastlanmamıştır. Dolayısı ile 2013-2014-2015-ve 2016 sonuçları pazarlama yoğunlukları ve etkinlik düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişkiye rastlanmamıştır.

Etkinlik ölçümünde rekabet ortamında maliyetleri minimize etmek amaçlanıyor ise, girdi yönelimli modeller tercih edilmediler. Bu model; belirli bir çıktı düzeyini elde edebilmek için etkin olmayan karar birimlerinin girdilerini ne kadar azaltmaları gerektiğini belirlemeye çalışan modellerdir. Çıktı yönelimli model ise; girdileri değiştirmeden, etkin olmayan karar birimlerinin etkin hale gelebilmesi için çıktıların ne kadar arttırılması gerektiğinin belirlemeye çalışan modellerdir (Cenger, 2011). Kar amacı güden işletmeler genelde girdileri değiştirmeden çıktıları arttırmayı tercih ederler. Bu nedenle çalışmaya konu olan söz konusu firmaların pazarlama satış dağıtım giderlerine yapılan yatırımları etkin kullanmadıkları, finansal sonuçlara olumlu yansımadığı ortaya konulmuştur. Çalışmaya konu olan firmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde toplam etkinliklerinin artırılabilmesi için aynı harcamalarla daha etkili pazarlama yöntemleri seçmeleri neticesinde teknik etkinliğe ulaşabileceği söylenebilir. Başka bir deyişle girdileri değiştirmeden daha fazla çıktı elde etmeyi amaçlamaları gerekmektedir.

Bunu başaramıyorlarsa pazarlama giderlerini düşürmeleri gerekmektedir.

Söz konusu çalışmaya ilişkin; etkilik düzeyleri değerlendirilirken VZA yönteminde etkinlik düzeyini belirlemede kullanılan girdi ve çıktı değişkenlerinin farklı olması durumunda, firmaların etkinlik sonucunu değiştirebileceği dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Gerçekleştirilen analize ilişkin sonuçlar Borsa İstanbul'da işlem göre Lokanta ve Oteller sektörüne ait 2013-2016 yıllarına ait sonuçlar olduğu göz ardı edilmemelidir.

Daha sonraki çalışmalarda etkin olmayan karar verme birimleri tanımlanarak, etkin olabilmeleri için Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi ile etkin firmalar belirlendikten sonra, benchmark (Kıyaslama) yöntemi ile etkinliği artırma konusunda yöneticilere yol göstermek mümkündür. Bu yöntemle karar verme birimleri arasında en iyi tespit edilerek bunların yaptıkları işte nasıl iyi olduklarını analiz edilmekte ve "en iyilerle" benzer diğerlerini birebir karşılaştırılarak, etkin olmayan birimlerin nasıl etkin olacağı konusunda öneriler sunulabilmektedir(Gülcü ve Cenger, 2013 s.854) Bu bağlamda MERİT 2013 etkinlik ölçüm sonuçlarına göre 2014-2015 ve 2016 yıllarda verimli olmaya aday firmalar arasındayken, tam aksine söz konusu yıllarda verimliliği daha da düşüren firmalar arasına girmiştir. Eğer MERİT performans ölçme sistemini kullansaydı ve etkin firmalarla kıyaslama yoluna gitseydi verimliliği artıracak önlemleri alabilirdi.

EXTENDED ABSTRACT

The Relationship Between Relative Efficiency Levels (DEA) And Marketing Intensity: An Application On Istanbul Stock Exchange

*

Hatice Cenger - Erkan Poyraz

Muğla Sıtkı Koçman University

The desire to measure financial results of marketing expenses, which are carried out to realize the main operating subjects of the firms and included in operating expenses of the firms, by the managers, is increasing day by and investors place importance on the positive return of the budget that is allocated for marketing activities. For this reason, as a result of the desire to express the return on marketing expenses with quantitative results rather than on qualitative values such as customer satisfaction, the importance of these expenditures in financial management is increasing day by day. In this context, the aim of the present study is to determine; whether relative activity levels of the companies and their marketing intensity are related or not. For this purpose the relative activity levels and marketing intensity of the firms in Restaurant and Hotel sector traded in Istanbul Stock Exchange (BIST) were surveyed by using data envelopment analysis method. Analysis was conducted using data for the period of 2013-2016, and the input variables of the study are: marketing expenditures and marketing intensity, outputs of the study are: "gross profit, operating profit, pre-tax profit and net profit period". The Super efficiency application has been conducted in order to see the efficiency ranking of the decision-making units which are considered effective as a result of DEA. The results were compared with marketing intensity ranking. The study concluded that there was no relation between the marketing intensity and super efficiency ranking of the decision making units.

Method

In the first DEA application, Charnes and his colleagues measured the efficiency of state schools in the US in 1978. The most important characteristic of the method is that it can define inefficiency amount and its sources at each of the Decision Making Unit (DMU). With this characteristic, this method can give useful clues to managers regarding how much (or at what rate) an input decrease and /or output increase is needed at inefficient units. The most important novelty of this method is that in today's environment where multiple inputs are used to obtain multiple outputs, it does not require assumption of existence of predefined production function, as is the case with parametric methods and it can perform measurement based on mathematical programming. Another significant feature of the method is that inputs and outputs are independent from measurement units. Therefore, it allows to measure different dimensions of the enterprise simultaneously.

Findings and Results

At the time when this study was being carried out there were 12 firms operating in Restaurant and Hotel sector And 10 of those firms' data were reached which were suitable for analysis. Thus only 10 firms' data were used in the study. (AYCES, ETILR, KSTUR, MARTI, MERİT, METUR, PKENT, TEKTU, ULAS, UTPYA).

The results of the study revealed that PKENT firm ranked 4th when marketing intensity and super efficiency scores were compared. In 2015 UTPYA firm's marketing intensity and efficiency rank was 5th. In 2015 and 2016 none of the firms ranked the same when their marketing and super efficiency scores compared. As a consequence through the years 2013-2014-2015 and 2016 a positive relation was not found between the marketing intensity and efficiency levels. The study concluded that there was no relation between the marketing intensity and super efficiency ranking of the decision making units.

Kaynakça / References

Bakırcı, F. (2006). *Üretimde etkinlik ve verimlilik ölçümü veri zarflama analizi: Teori ve uygulama,* içinde (s. 199-217). Ankara:Atlas Yayınları.

Banker R.D.,Charnes A. ve Cooper W.W. (1984). Some models for estimating technical and inefficiencies in dea, *Mangement Science*, *30*(9), 1078-1092.

Barışık, S. ve Demircioğlu, E. (2006). Türkiye'de döviz kuru rejimi, konvertibilite, ihracat-ithalat ilişkisi (1980-2001), *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(3), 71-84.

Cenger, H. (2011). İMKB'de işlem gören çimento şirketlerinin performanslarının ölçülmesinde veri zarflama analizi yaklaşımı, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *25*(3-4), 31-44.

Charnes, A., Cooper, W. W. ve Rhodes, E. (1978). Measuring the efficiency of decision making units. *European Journal of Operational Research*, 2, 429-444.

Çifci, S., Doğanay, M ve Gülşen, A. Z. (2010). Pazarlama giderlerinin işletme karlılıklarıüzerindeki etkisi, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, *47*(544), 95-102.

Erol, M. (2003). *Turizm pazarlaması*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Farrell, M. J. (1957). The measurement of productivity efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society*, 120, 253-290.

Gülcü, A.(2001), Cumhuriyet Üniversitesi araştırma hastanesi üzerinde veri zarflama analizi (VZA) yöntemi ile görece verimlilik analizi, *Verimlilik Dergisi*, , 4, 113-138.

Gülcü, A., ve Cenger, H. (2013), Measurement of fınancıal performances of tourısm stablıshments traded in the istanbul stock exchange (ise) through data envelopment analysıs and benchmarkıng , *The Journal of Academic Social Science Studies*, *6*(8), 853-870.

Kecek, G. (2010), *Veri zarflama analizi teori ve uygulama örneği*, Ankara: Siyasal Kitabevi

Kuosmanen, T. (2002). Modeling blank entries in data envelopment analysis', *EconWPA working paper*. Erişim (Tarih) : https://econwpa.ub.uni-muenchen.de/econ-wp/em/papers/0210/0210001.pdf

Neely, A. D. (1998), *Performance measurement: Why, what and how* içinde s.(5-6) Economist Boks:London.

Öztaş, K. ve Sezgin, M. (1998). Hizmet pazarlamasında çekirdek ürün oluşturulması ve konya yöresinin inanç turizmi açısından analizi. *Hafta Sonu Seminerleri V: Turizm Sektöründe Rekabet Stratejileri.* Nevşehir, s.135-158.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cenger, H. ve Poyraz, E. (2019). Firmaların göreli etkinlik (VZA) düzeylerinin pazarlama yoğunlukları ile ilişkisi: BIST'de bir alan araştırması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 402-423. DOI: 10.26466/opus.531495

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 08/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

Lise Öğrencilerinin İngilizce Özerklik Algısı, Kaygısı ve Özyeterlik İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.537460

*

Şenol Orakcı* - Osman Aktan** - Çetin Toraman***

* Dr Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez/ Aksaray/ Türkiye
E-Posta: senolorak@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-1534-1310
**Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Merkez / Düzce / Türkiye
E-Posta: karakteregitimi@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-6583-3765
*** Dr Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Tıp Fak., Çanakkale/Türkiye
E-Posta: cetintoraman@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-5319-0731

Öz

Bu araştırmada, lise öğrencilerinin İngilizce özyeterlik algıları, kaygı düzeyleri ile özerklik algıları arasındaki ilişkinin ve İngilizce kaygı düzeyinin özyeterlik aracı değişkeni üzerinden özerklik üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmaktadır. Araştırmada lise öğrencilerinin İngilizce öz yeterlik düzeyi aracı değişkeni üzerinden İngilizce kaygı düzeyinin özerklik üzerindeki açıklayıcılık düzeyi ve bu değişkenler arası ilişkiler incelenmiştir. Araştırma ilişkisel karşılaştırma türünde bir araştırmadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "İngilizce ile İlgili Özyeterlik İnancı Ölçeği", "Özerklik Algı Ölçeği" ve "Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı Ölçeği" olmak üzere üç farklı ölçek kullanılmıştır. Araştırmada örneklem belirlenirken kolay ulaşılabilirlik esası gözetildiği için "amaçlı örneklem yöntemi" benimsenmiş olup araştırmanın örneklemini toplam 645 lise 10. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, İngilizce özyeterlik inancı ile özerklik algısı, İngilizce özyeterlik inancı ile yabancı dil öğrenme kaygısı, özerklik algısı ile yabancı dil öğrenme kaygısı arasında ilişkiler olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda araştırma sonuçları İngilizce özyeterlik algıları, kaygı düzeyleri ile özerklik algıları ile yapılan diğer araştırma sonuçları ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yabancı dil eğitimi, Özerklik, Özyeterlik, Kaygı*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 08/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

An Investigation of the Relationships Between English Language Learning Autonomy Perception, Anxiety Level and Self-Efficacy Perception among High School Students

*

Abstract

The study aims to investigate the relationships between English language learning autonomy perception, anxiety level and self-efficacy perception among high school students and whether foreign language learning anxiety level and self-efficacy perception predict students' English language learning autonomy perception significantly. The relational screening model was used in the research. In the study, three different scales, "Self-Efficacy Belief Scale for English", "Autonomy Perception Scale" and "Foreign Language Learning Anxiety Scale" were used as data collection tools. In the study, "purposive sampling method" was adopted taking into account that the sampling was easy to reach and the sample of the study consisted of 645 high school 10th grade students. With regard to the findings of the study, it was found out that there were relationships between self-efficacy and autonomy perception, between self-efficacy and foreign language learning anxiety anxiety and between foreign language learning anxiety and autonomy perception in English learning. In this context, the results of the study were discussed with the other study results about learning autonomy perception, anxiety level and self-efficacy perception

Keywords: *Foreign language education, Autonomy, Self-efficacy, Anxiety*

Giriş

İçinde yaşadığımız yüzyılda bilgi ve teknoloji alanında yaşana gelişmelere bağlı olarak, artan kitle iletişim araçları kişi ve toplumların daha fazla iletişim ve etkileşim içinde olmalarına yol açmıştır. Kişi ve toplumlar arası etkileşimin sağlanmasında yabancı dil önemli bir yere sahiptir (Demirel, 2014). Yabancı dil öğrenmek farklı kültürleri tanımayı, farklı alanlarda elde edilmiş bilgi birikimine ulaşmayı ve evrensel düşünmeyi sağlar. Aynı zamanda dil öğrenme, yeni iş imkânlarının oluşması, farklı düşünce ve anlayışları kavrama konusunda fırsatlar sunar (Bahar, 2011; İşcan, 2011). Yabancı dil öğrenmek, sorunların çözümünde bireylere çözüm için geniş bir bakış açısı ile sorunlara yönelik özgün çözüm stratejileri ve yaratıcılık becerileri geliştirmelerini sağlar (Ghonsooly ve Showqi, 2012; Hommel, Colzato, Fischer ve Christoffels, 2011; Pop, 2011). Yabancı dil öğrenmek, zihinsel gelişim olarak insanı bulunduğu yerden daha bir üst noktaya taşır (Connor, 2016; König, 1989).

Yabancı dili etkili kullanabilmek için dilin kendi yazılı ve sözlü biçimini kullanmak, anlamak ve geliştirmek gerekmektedir (Kupeckova, 2010, 15). Bununla birlikte yabancı dil öğreniminde tutum ve inançlar, motivasyon, öğrenme sitilleri, öğretim stratejileri, kişilik, dil yeteneği, özyeterlik, öğrenen özerkliği, kaygı gibi çeşitli bilişsel ve duyuşsal özellikler etkili olmaktadır. (Cook, 2008; Dörnyei, 2005; Dörnyei, 2012; Little, 1999; Little, 2000; Roberts ve Meyer, 2012; Skehan,1989). Bu özellikler dil öğrenmede avantaj sağladığı gibi zorlukların da ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Yabancı bir dil öğrenmek kendi içinde belli zorluklar taşımaktadır (Kupeckova, 2010, s.15). Bu zorlu süreçte dil öğreniminde başarı için kişinin kendi öğrenmelerinde sorumluluk almasına dayalı olan ve yabancı dil öğreniminde bir amaç ve araç olarak kabul edilen öğrenen özerkliği etkili unsurların başında gelmektedir (Benson, 2007; Little, 2007). Öğrenen özerkliği; öğrencilerin öğrenmenin amaç ve içeriği üzerinde kontrol sahibi olmaları (Holec, 1983; Little, 1991) öğrenmenin sorumluluğunu üstelenme yeteneği (Holec, 1981; Benson ve Voller, 1997), kişisel dil farkındalığı oluşturma (Lier,1996), kendi öğrenmeleri ile ilgili kararlar alma ve uygulama (Holec, 1985; Dickinson, 1995) şeklinde özetlenebilir. Özerkliğin,

öğrenim durumlarından ziyade, öğrencilerin öğrenmeye yönelik sahip olduğu kişisel yeterlilikler olduğu söylenebilir (Dickinson, 1987).

Öğrenme özerkliği dil edinimi için önemli bir rol oynar (Khojasteh ve Pishkar, 2015). Dil öğrenmede özerklik; bireysel katılım, eleştirel yansıtma, karar verme ve bağımsız olarak uygulamaya geçme becerilerine dayanır (Little, 1991). Son yıllarda dil öğretiminde, öğrencilerin başarılı olabilmek için sadece sınıfta değil, aynı zamanda sınıf dışında da bir denetim etmeni olmadan kendi öğrenmelerini kontrol edebilmeleri düşüncesi yaygın kabul görmeye başlamıştır (Benson, 2006; Gremmo ve Riley, 1995). Öğrenen özerkliği yeni bir dil öğrenmede etkili olduğu gibi, bireysel öğrenme becerilerinin de gelişmesini sağlar (Orakcı, 2017; Orakcı ve Gelişli, 2017). Öğrencinin özerk davranabilmesini sağlayan en temel unsurlardan bir tanesi öğretmenin öğrenciye yaklaşım tarzıdır (Göçer, 2016). Dil eğitiminde görev alan öğretmenler, dil öğrenmede öğrencilerin bireysel olarak öğrenme ve öğrenmede sorumluluk alma becerilerini geliştirmek amacıyla öğrenen merkezli öğrenme ortamlarına daha fazla yer vermelidirler (Çakıcı, 2015; Nunan, 2004). Bununla birlikte öğrencilerin daha fazla bağımsız olarak öğrenmelerini sağlamak amacıyla, özerkliğin kabul gördüğü bir sınıf kültürü oluşturulması, öğrencilerin motivasyon, güven, bilgi ve öz-yeterlilik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacak danışman, analizci, gözlemci, kolaylaştırıcı özerklik rolleri üstlenmeleri gerekli görülmektedir (Camilleri, 1997; Scharle ve Szabo, 2000; Şanal, 2016). Algılanan özerklik desteği gibi algılanan özyeterlik inancı da öğrencilerin performanslarını etkileyen önemli etkenlerden biridir (Bandura, 1977).

Özyeterlik inancı, kişinin belli bir performansı gösterebilmesine yönelik kendi kapasitesine ilişkin kişisel yargısını ifade etmektedir (Bandura, 1997). Öz yeterlik inançları bireyin bir etkinliği seçmesini, etkinlikte gösterdiği ısrar ve çaba ile başarısını doğrudan etkilemektedir (Shunk, 2003). Kendi anadilinden farklı bir dili öğrenmede kişinin kendi dil öğrenme yeteneğine ilişkin inanç ve tutumunun olumsuz olduğu durumlarda kaygı gündeme gelmektedir.

Genel olarak kaygı, korku, endişe, sıkıntı, belirsizlik, huzursuzluk ve hoş olmayan duygu durumlarını ifade ederken (Sapir ve Aranson, 1990); yabancı dil öğrenme kaygısı, bireyin anadili olmayan bir dili öğrenirken veya günlük hayatta kullanırken hissettiği korku ve endişelerini kapsar (Gregersen ve Horwitz, 2002; Horwitz, 2001; MacIntyre ve Gardner, 1989).

Öğrenende ortaya çıkan kaygı durumunun yabancı dil ile ilgili kazanımlara ulaşma ve dil yeterliliği önünde engel olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur (Ganschow ve Sparks, 1996; Horwitz, Horwitz, ve Cope, 1986; Horwitz ve Young, 1991; Macintyre, 1995). İkinci dil öğreniminde kaygı, dil öğrenme sürecini zor ve stresli bir hale dönüştürebilmektedir (Gass ve Selinker, 2008). Anadillerinde kendilerini başarı ile ifade eden bireyler, yabancı bir dilde kendini ifade etmekte zorlanmakta ve yabancı dile yönelik özyeterlik inançları yerini, çekingenlik, korku, özgüven kaybı hatta ve paniğe bırakabilmektedir (Horwitz, Horwitz, ve Cope, 1986). Bunun aksine yapılan bazı araştırmalarda ise kaygının dil öğrenme başarısı üzerinde olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir (Bailey, 1983; Brown, 2000). Öğrencilerde yabancı dil öğrenme kaygısını azaltmak için, öğrencilerin yabancı dil öğrenme gerekliliğine olan inanç ve tutumlarını olumlu yönde desteklemek, öğrencilerin ilgi, dikkat ve motivasyonlarını canlı tutmak adına dil öğretiminde konu odaklı farklı yöntem ve tekniklere yer vermek, öğrenme ortamını eğlenceli hale getirmek gerekir.

Yurtiçi ve yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde son yıllarda İngilizce eğitiminde özyeterlik inancı, kaygı ve özerklik algıları ile ilgili çalışmaların artmaya başladığı söylenebilir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde; öğrencilerin İngilizce ile ilgili özyeterlik inançları (Blumenthal, 2014; Yanar ve Bümen, 2012; Raoofi, Tan, ve Chen, 2012; Yanar ve Bümen, 2012), özyeterlik inancı ile özerklik arasında ilişki (Kanadlı ve Bağçeci, 2015; Orawiwatnakul ve Wichadee, 2017; Tilfarlioğlu ve Çiftci, 2011), dil öğrenmede kaygı (Baş, 2013; Orakcı, 2018), dil öğrenmede kaygı ve akademik başarı (Amiri ve Ghonsooly, 2015; Amiri ve Ghonsooly, 2015: Chen ve Chang, 2009; Dordinejad ve Ahmadabad, 2014; Horwitz, 2001; Liu, 2006; MacIntyre ve Gardner, 1994), dil öğrenme kaygısı ve motivasyon (Gardner, Lalonde, Moorcroft, ve Evers 1987; Hashimoto, 2002; Liu,2012; Tahernezhad, Behjat, ve Kargar, 2014), yabancı dil öğrenme kaygısı ile özyeterlik arasındaki ilişki (Anaydubalu, 2010; Aydın, 2016; Bensalem, 2018; Coşkun, 2017; Çimen, 2011; Çubukçu, 2008; Demir, 2018; Ghonsooly ve Elahi, 2010; Oğuz ve Baysal, 2015; Tuncer ve Doğan, 2015; Tuncer ve Doğan, 2016), öğrencilerin İngilizce ile ilgili özerklik algıları (Bayat, 2007; Yiğit ve Yıldırım, 2018) özerklik algısı ve yabancı dil öğrenme kaygısı arasındaki ilişki (Dordinejad ve Ahmadabad, 2014; Kurt, 2016; Liu, 2012; Sa-

nadgol ve Abdolmanafi-Rokni, 2015), yabancı dil eğitiminde özerkliği teşvik etme (Liu, 2015; Mede, İnceçay, ve İnceçay, 2013; Sakai, Takagi, ve Chu, 2010) konularında çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Yabancı dil derslerinde kaygı düzeyi, öğrenen özerkliği ve öz-yeterlik algıları, yabancı dil öğrenmede öğrencilerin performanslarını etkileyebilen önemli değişkenler olabilir. Yapılan çalışmalarda lise öğrencilerinin İngilizce kaygı düzeyinin özyeterlik aracı değişkeni üzerinden özerklik üzerindeki etkisi ile İngilizce özyeterlik algıları, kaygı düzeyleri ve özerklik algıları arasındaki ilişkilerin incelenmesine yönelik herhangi bir araştırmaya rastlanılmamış olması bu araştırmayı önemli ve özgün kılmış olup yapılan çalışmanın alanyazına önemli katkı sağlayacağı inanılmaktadır. Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin İngilizce özyeterlik algıları, kaygı düzeyleri ve özerklik algıları arasındaki ilişkinin ve İngilizce kaygı düzeyinin özyeterlik aracı değişkeni üzerinden özerklik üzerindeki etkisini incelemektir.

Yöntem

Araştırmada lise öğrencilerinin İngilizce öz yeterlik düzeyi aracı değişkeni üzerinden İngilizce kaygı düzeyinin özerklik üzerindeki açıklayıcılık (exploratory/predicting) düzeyi ve bu değişkenler arası ilişkiler incelenmiştir. Araştırma bu yönüyle ilişkisel karşılaştırma türünde bir araştırmadır (Fraenkel, Wallen, ve Hyun, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmaya Ankara ilinde yer alan beş merkez ilçenin (Altındağ, Çankaya, Keçiören, Mamak ve Yenimahalle) her birinden birer lisesi (öğrenci sayısı bakımından büyük okullar) olmak üzere toplam 5 farklı liseden 645 lise 10. sınıf öğrencisidir. Bu öğrencilerin 341'1 (%53) kadın ve 304'ü (%47) erkektir. Örneklem belirlenirken kolay ulaşılabilirlik, araştırmaya katılımda gönüllülük esasları gözetildiği için "amaçlı örneklem yöntemi" benimsenmiştir. Amaçlı örnekleme kitlenin tümü değil bir kısmı ile çalışılması esasıyla oluşturulur (Şenol, 2012). Amaçlı örneklem kullanılırken araştırmacılar, araştırma evreni oluşturacak kişilerin özelliklerini belirler ve bu özelliklere uyan kişilere ulaşır (Christensen, Johnson, ve Turner,

2014). Bu araştırmada onuncu sınıfların seçilme gerekçesi şöyle açıklanabilir. Ortaöğretim dört yıllık bir eğitimdir. Dokuzuncu sınıflar ortaöğretime yeni başlamıştır ve okula uyum süreçleri devam etmektedir. On bir ve on ikinci sınıflar ise üniversite giriş sınavına hazırlanmaktadır ve sınav kaygısı yaşamaktadır çoğunlukla. Bu nedenle en uygun sınıfın onuncu sınıf olduğu düşünülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada "İngilizce ile İlgili Özyeterlik İnancı Ölçeği (İİÖİÖ)", "Özerklik Algı Ölçeği (ÖAÖ)" ve "Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı Ölçeği (YDÖKÖ)" veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

İngilizce ile İlgili Özyeterlik İnancı Ölçeği (İİÖİÖ): Hancı Yanar ve Bümen (2012) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek lise öğrencilerinin İngilizce ile ilgili özyeterlik inançlarının belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte 5 dereceli cevaplama yapısına sahip 34 madde yer almaktadır. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: 1) okuma, 2) yazma, 3) dinleme ve 4) konuşmadır. Ölçekten en yüksek 170 puan alınabilmekteyken, en düşük ise 34 puan alınabilmekdir. Yüksek puan yüksek özyeterlik inancına sahip olma derecesi şeklinde yorumlanmaktadır. Ölçeği geliştiren araştırmacılar veriler üzerinden doğrulayıcı faktör analizi (DFA) (confirmatory factor anaylsis [CFA]) uygulanmıştır. DFA sonuçlarında elde edilen uyum indeksleri "RMSEA=0.044", "NNFI=0.99", "CFI=0.99", "NFI=0.98", "PNFI=0.89", "IFI=0.99", "RFI=0.98" olarak belirlenmiştir. Elde edilen değerler alanyazına göre kabul edilebilir değerlerdir (Özdamar, 2013; Şimşek, 2007; Sümer, 2000). Ölçeği geliştirenler tarafından ölçeğin tümü için Cronbach Alpha güvenirlik değeri 0.97 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma kapsamında toplanan verilere Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Güvenirlik değeri 0,89 olarak belirlenmiştir.

Özerklik Algı Ölçeği (ÖAÖ): Bayat (2007) tarafından geliştirilmiştir. Bayat (2007) ölçeği lisans öğrencileri üzerinden geliştirmiştir. Kurt (2016) aynı ölçeği lise öğrencileri üzerinde kullanmıştır. Ölçekte 5 dereceli (tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, hiç katılmıyorum)

cevaplama yapısına sahip 38 madde yer almaktadır. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: "1) dil öğrenme sorumluluğunu üzerine alma, 2) okul dışı İngilizce etkinliklerini yürütme, 3) bilişüstü strateji kullanma ve 4) gerçek hayatta öğrenilen dili ilişkilendirme"dir. Ölçekten en yüksek 190 puan alınabilmekteyken, en düşük ise 38 puan alınabilmekdir. Yüksek puan yüksek özerklik algısı anlamında yorumlanmaktadır. Ölçeğin tümü için Cronbach Alpha güvenirlik değeri 0.90 olarak hesaplanmıştır. Kurt'un (2016) ölçeğinde lise öğrencileri üzerinde kullanmak için Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.90 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma kapsamında ise toplanan veriler için Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,92 olarak belirlenmiştir.

Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı Ölçeği (YDÖKÖ): Baş (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek ortaokul (6, 7 ve 8. sınıf) öğrencilerinin yabancı dil öğrenme kaygısının belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte 5 dereceli (kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum) cevaplama yapısına sahip 27 madde yer almaktadır. Ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: "1) kişilik, 2) iletişim ve 3) değerlendirme"dir. Ölçekten en yüksek 135 puan alınabilmekteyken, en düşük ise 27 puan alınabilmekdir. Yüksek puan yüksek özyeterlik inancına sahip olma derecesi şeklinde yorumlanmaktadır. Ölçeğin tümü için Cronbach Alpha güvenirlik değeri 0.93 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ölçek lise öğrencilerine uygulanmıştır. Yapılan uygulama sonucunda Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.89 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma kapsamında toplanan verilere Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Güvenirlik değeri 0,82 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma amacı doğrultusunda veri analizinde; ilişki analizleri ve yol (path) analizi uygulaması gerekmektedir. Elde edilen verilerin normal dağılım göstermesi ilişki analizinde "Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısının" ve değişkenler arası etkilerin incelenmesi için ise "Yol (Path) Analizinin" kullanılabilmesine olanak vermektedir. Veriler normal dağılmadığı takdirde ilişki analizinin "Spearman Brown Sıra Farkları Ko-

relasyon Katsayısı" ile hesaplanması gerekmektedir. Bu gerekçelerle "İngilizce ile İlgili Özyeterlik İnancı Ölçeği (İİÖİÖ)", "Özerklik Algı Ölçeği (ÖAÖ)" ve "Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı Ölçeği (YDÖKÖ)" puanlarına "Kolmogorov-Smirnov Normal Dağılım Testi" (Büyüköztürk, 2013; Kalaycı, 2005; Green ve Salkind, 2008; Özdamar, 2013) uygulanmıştır.

645 öğrenci üzerinden elde edilen verilere ait Kolmogorov-Smirnov Normal Dağılım Testi sonuçları tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Normal dağılım testi sonuçları (n = 645)

Değişken	**p**
İngilizce Özyeterlik İnancı	0.200
Özerlik Algısı	0.200
Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı	0.077

Tablo 1'de görüldüğü gibi uç veri ayıklamasından sonra kalan verilerde normal dağılım sağlanmıştır. Tek değişkenli olarak incelenen normal dağılım çok değişkenli normal dağılım varsayımı altında da incelenmiştir. Elde edilen verilerin çok değişkenli normal dağılım gösterip göstermediğinin incelenmesi için veriler istatistik paket programına aktarılmıştır. Çok değişkenli normal dağılım incelemesi, "Doornik-Hansen Test" aracılığıyla STATA programında yapılabilmektedir (STATA, 2013). Test sonuçları tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Doornik-Hansen çok değişkenli normal dağılım testi sonuçları

Değişkenler	X^2	**p**
İngilizce Özyeterlik İnancı*Özerklik Algısı*Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı	8,12	0.10

Tablo 2 incelendiğinde üç ayrı ölçeğin puanlarının çok değişkenli normal dağılım gösterdiği ($p < .05$) anlaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda ilişki analizlerinin "Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı" ile yapılmasına ve yol analizi modelinin kurulmasına karar verilmiştir.

Bulgular

İngilizce Özyeterlik İnancı, Özerklik Algısı, Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı İlişkisi

Lise öğrencilerinin algıladıkları özerklik düzeyi, İngilizce özyeterlik inanç düzeyi ve yabancı dil öğrenme kaygısı düzeyi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna yönelik sonuçlar tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Özerklik, özyeterlik ve kaygı düzeyi ilişkisi

	İngilizce Özyeterlik İnancı	**Özerklik Algısı**	**Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı**
İngilizce Özyeterlik İnancı	-		
Özerklik Algısı	,89**	-	
Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı	,83**	-,73**	-

n=645, ** p<.01

Tablo 3'te görüldüğü gibi İngilizce özyeterlik inancının özerklik algısı ile pozitif yönde, yüksek düzeyde anlamlı ilişki gösterdiği ($p < .05$) belirlenmiştir. İngilizce özyeterlik inancının yabancı dil öğrenme kaygısı ile negatif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı ilişki gösterdiği ($p<.05$) belirlenmiştir. Özerklik algısı ile yabancı dil öğrenme kaygısının negatif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı ilişkili olduğu ($p<.05$) belirlenmiştir. Yabancı dil kaygı düzeyi arttıkça İngilizce özyeterlik inancı ve özerklik algısı düşmektedir. Buna karşın özerklik algısı arttıkça İngilizce özyeterlik inancı da artmaktadır.

İngilizce Özyeterlik İnancı Aracı (Mediator) Değişkeninde, Yabancı Dil Öğrenme Kaygısının Özerkliğe Etkisi

Lise öğrencilerinin İngilizce özyeterlik inançları aracı değişken olarak alındığında yabancı dil öğrenme kaygısının özerkliğe etkisi incelenmiştir. Bu inceleme yol (path) analizi ile yapılmıştır. Yol analizine ilişkin diyagram şekil 1'de görülmektedir.

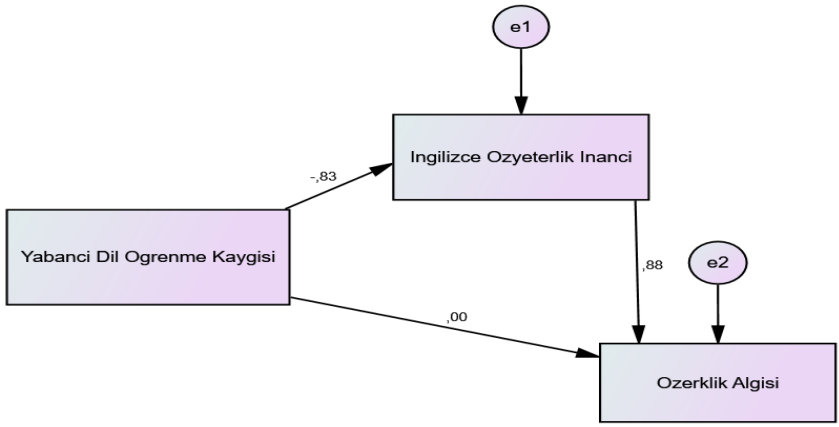

Şekil 1. İngilizce özyeterlik inançları aracı değişken olarak alındığında yabancı dil öğrenme kaygısının özerkliğe etkisi (Standardize edilmiş tahminler)

Modele ilişkin uyum indeksleri; X2/sd = 4,18, RMSEA = 0,582, AGFI = 1,000, CFI = 1,000, NFI = 1,000'dir. Bu değerlere göre modelin doğrulandığı söylenemez. Modelde hesaplanan regresyon tahminlemeleri Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Yabancı dil kaygı düzeyi ve İngilizce özyeterlik inancının özerklik üzerindeki etkileri

Etkiler	Tahmin	Standart Hata	Critical Ratio (C.R.)	p
Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı→İngilizce Özyeterlik İnancı	-37.169	-0.515	-0.014	0,000
İngilizce Özyeterlik İnancı→Özerklik Algısı	27.249	1.314	0.048	0,000
Yabancı Dil Öğrenme Kaygısı→Özerklik Algısı	-0.028	-0.001	0.030	0,977

Tablo 4 ve şekil 1 incelendiğinde yabancı dil öğrenme kaygısının İngilizce özyeterlik inancı üzerinden dolaylı etkisinin negatif yönde korelasyon değeri (-0.83) pozitif yöne (0.88) dönmüştür. Baron ve Kenny'nin (1986, p. 1176) belirttiği üzere tam aracı değişken etkisi açıklayıcı değişken ile açıklanan değişken arasındaki ilişkiyi sıfıra indirme özelliği göstermektedir. Bu analizde aracı değişken ilişkiyi ters yöne çevirmiştir ancak

elde edilen son ilişki (r=0.88) halen anlamlı düzeydedir. Aracı değişken dolaylı etkisi anlamlıdır (p<.05).

Tablo 4'te görülen doğrudan etkilere göre;

- Yabancı dil öğrenme kaygısı İngilizce özyeterlik inancının negatif yönde anlamlı bir açıklayıcısıdır (p<.05).
- İngilizce özyeterlik inancı özerklik algısının pozitif yönde anlamlı bir açıklayıcısıdır (p<.05).
- Yabancı dil öğrenme kaygısı özerklik algısının anlamlı bir açıklayıcısı değildir (p>.05).

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin İngilizce özyeterlik inancı ile özerklik algıları arasında pozitif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle, öğrencilerin özyeterlilik inanç düzeyleri arttıkça özerklik algılarının da arttığı söylenebilir. Öğrencilerin özyeterlik düzeyleri ile öğrenen özerkliği arasında pozitif ilişki olduğu ilgili araştırma sonuçları da (Kanadlı ve Bağçeci, 2015; Orawiwatnakul ve Wichadee, 2017; Tilfarlioğlu ve Çiftci, 2011), bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Yiğit ve Yıldırım (2018) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin dil eğitiminde aktiflik, kendi öğrenmeleri için sorumluluk olup hevesle etkinliklere katılma, öğrenmeye merak ve ilgi duyma, sosyal olma, güçlü ve zayıf yönlerini bilme, hedef sahibi olmalarının öğrenen özerkliği açısından önemli özellikler olduğu belirlenmiştir. Öğrenen özerkliğine sahip öğrenciler, kendi öğrenmelerini yönetebilmelerine inanan özgüvenli öğrenenlerdir (Wenden, 1991; Zhong, 2013). Ayrıca dil öğrenme sürecinde öğrenen özerkliği için, öğrenen bireyin kendine olan inancı etkili faktörler arasında yer alır (Carter, 1999). Öz yeterlilik algısı gelişmiş öğrenciler, öğrenme kapasitelerini bildikleri için kendi öğrenmelerini kontrol edebilirler (Bandura,1997). Özyeterlik, öğrenen özerkliğinin önkoşuludur (Schmenk, 2005).

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin İngilizce özyeterlik inancı ile yabancı dil öğrenme kaygıları arasında negatif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle, öğrencilerin özyeterlik inanç düzeyleri arttıkça yabancı dil öğrenme kaygısının azaldığı söylenebilir. Öğrencilerin İngilizce özyeterlik inancı ve yabancı dil

öğrenme kaygısı arasındaki ilişkinin incelendiği birçok araştırmada da bu araştırmanın bulgularına benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Anyadubalu, 2010; Aydın, 2016; Bensalem, 2018; Coşkun, 2017; Çimen, 2011; Demir, 2018; Ghonsooly ve Elahi, 2010; Kurt, 2016; Merç, 2015; Oğuz ve Baysal, 2015; Tucer ve Doğan, 2016). Yabancı dil öğreniminde düşük kaygı düzeyinin daha güçlü öz yeterlik inancına yol açtığı söylenebilir (Raoofi, Tan, ve Chan, 2012). Tuncer ve Doğan (2015) tarafından yapılan araştırmada ise bu araştırmanın bulgularının aksine özyeterlik ile yabancı dil dersine yönelik kaygı arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönde ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan, Çubukçu (2008) tarafından yapılan araştırma ise bu araştırmanın bulgularının aksine dil öğrenme kaygısı ile öz yeterlik arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin özerklik algısı ile yabancı dil öğrenme kaygıları arasında negatif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle, öğrencilerin özerklik algıları arttıkça yabancı dil öğrenme kaygısının azaldığı söylenebilir. İlgili alanyazını incelendiğinde bazı araştırmalarda da bu araştırmanın bulgularını destekler şekilde, öğrencilerinin özerklik algısı yabancı dil öğrenme kaygısı ile negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir (Kurt, 2016; Lui, 2012; Sanadgol ve Abdolmanafi-Rokni, 2015). Dil öğreniminde başarı için, öğrenen özerkliği etkili unsurların başında gelmektedir (Benson, 2007; Little, 2007). Başarılı ve daha az başarılı öğrenciler arasında öğrenci özerkliği algılarına göre bazı farklılıklar vardır. Başarılı öğrenciler öğrenen özerkliğine sahipken, daha az başarılı öğrenciler öğrenen özerkliğini edinme sürecindedirler (Mineishi, 2010).Yapılan araştırmalarda düşük kaygı düzeyine sahip öğrencilerin dil öğreniminde daha başarılı oldukları (Ghorbandordinejad ve Ahmadabad, 2016; Horwitz, 2001) ve daha fazla motivasyona sahip oldukları (Dickinson, 1995; Krashen, 1987; Sakai, Takagi, ve Chu, 2010) belirlenmiştir. Bu araştırmanın bulgularına dayalı olarak öğrencilerin kendi öğrenmelerinde daha fazla sorumluluk almalarına dayalı olan özerkliğin, yabancı dil öğrenme kaygısını azalttığı gibi dil öğrenme başarısını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin yabancı dil kaygı düzeyi arttıkça İngilizce özyeterlik inancı ve özerklik algısı düşmektedir. Buna karşın özerklik algısı arttıkça İngilizce özyeterlik inancı da artmaktadır. İlgili

alanyazını incelendiğinde, öğrenen özerkliği, özyeterlik ve yabancı dil öğrenme kaygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen başka araştırma olmayıp, araştırmanın ilk olduğu söylenebilir. Bu bakımdan belirtilen değişkenler arası ilişkilerin incelendiği araştırmalar yerine yakın olan çalışmalardan ayrılan ve benzer yönleri ortaya konabilir. Yabancı dil öğrenmede kaygı, dili etkili kullanmada ve dil öğrenmede başarı önünde engel olan en önemli faktörlerden biridir (Ganschow ve Sparks, 1996; Horwitz, 2001; Horwitz, Horwitz, ve Cope, 1986; Horwitz ve Young, 1991; Macintyre, 1995). Yabancı dil öğrenme kaygısının öğrencilerin dil öğrenme başarılarını (Amiri ve Ghonsooly, 2015: Chen ve Chang, 2009; Dordinejad ve Ahmadabad, 2014; Horwitz, 2001; Liu, 2006; MacIntyre ve Gardner, 1994) ve dil öğrenme motivasyonlarını olumsuz etkilediği (Gardner, Lalonde, Moorcroft, ve Evers 1987; Hashimoto, 2002; Liu, 2012; Tahernezhad, Behjat, ve Kargar, 2014) araştırma sonuçları ile ortaya konulmuştur. Ayrıca alanyazında öğrencilerin yabancı dil öğrenme kaygısı ve özyeterlik arasındaki negatif ilişkinin sonucuna bağlı olarak İngilizce özyeterlik inançlarının (Anyadubalu, 2010; Aydın, 2016; Bensalem, 2018; Coşkun, 2017; Çimen, 2011; Demir, 2018; Ghonsooly ve Elahi, 2010; Kurt, 2016; Merç, 2015; Oğuz ve Baysal, 2015; Tucer ve Doğan, 2016) ve özerklik algılarının azaldığı araştırmalarla (Kurt, 2016; Lui, 2012; Sanadgol ve Abdolmanafi-Rokni, 2015) ortaya konulmuş olup, elde edilen bulguların benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına gore öğrencilerin yabancı dil öğrenme kaygısı İngilizce özyeterlik inancının negatif yönde anlamlı bir tahmincisidir. Öğrencilerin yabancı dil öğrenme kaygısı İngilizce özyeterlik inancındaki değişimin anlamlı bir açıklayıcısıdır. Öğrencilerin yabancı dil öğrenme kaygısı yükselirse özyeterlik inancı azalma yönünde değişecektir. Birey dil öğrenmede yaşadığı kaygının devam etmesi, bireyin özyeterlik düzeyinin düşmesine ve öğrenme sürecinin başarısız olmasına ya da aksamasına yol açabilir.

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin İngilizce özyeterlik inancı, özerklik algısının pozitif yönde anlamlı bir tahmincisidir. Öğrencilerin İngilizce özyeterlik inancı özerklikteki değişimin anlamlı bir açıklayıcısıdır. Öğrencilerin özyeterlik inancı yükselirse özerklik de artacaktır. Öğrenen özerkliğine sahip öğrenciler, kendi öğrenmelerini yönetebilme yeterlilikleri olan, sahip, otokontrol veözgüvene sahip öğrenenlerdir (Carter, 1999;

Wenden, 1991; Zhong, 2013). Öz yeterlilik öğrenen özerkliğinin önkoşulu olup, özyeterlik algısı gelişmiş öğrenciler, öğrenen özerkliğini edinmiş öğrencilerdir (Bandura,1997; Schmenk, 2005). Özyeterlik ve öğrenen özerkliği, dil öğrenimi alanında akademik başarının en önemli iki belirleyicisi olduğu söylenebilir (Tilfarlioğlu ve Çiftci, 2011). Öğrenen özerkliği, dil öğrenmede motivasyonu ve bireyin özyeterliğini geliştirmektedir (Dörnyei, 1994; Xu ve Zhan, 2004). Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, bireyin dil öğrenme sürecinde kendini tanıması ve bu doğrultuda hedefler koyması, dil edinme ile ilgili becerilerine olan inancı, dil öğrenmeye yönelik kişisel kararlar alması ve bu kararları uygulaması, kısaca öğrenme sorumluluğunu üstelenmesi sonucu hem motivasyonunu hem de özerklik becerilerini gelişeceği söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin özyeterlik inancı öğrenen özerkliğini olumlu yönde etkilemekte, aynı şekilde öğrencilerin yabancı dil öğrenme kaygılarını azaltmaktadır. Yine artan kaygı hem özyeterlik inancını hem de öğrenen özerkliğini olumsuz olarak etkilemektedir. Araştırma bulgularına dayalı olarak, dil öğrenme sürecinde öğrencilerin kaygılarını azaltma, özyeterlik ve özerkliklerini desteklemek için; bireysel farklılıkları ve gelişimi temel alan öğrenme ortamları oluşturulması, öğretmenlerin öğrenci çalışmalarını destekleyen ve öğrencileri motive eden bir tutuma sahip olmaları, derslerde öğrenen merkezli öğrenme ortamları ve etkinliklere daha fazla yer verilmesi, yabancı dil kaygısı taşıyan öğrencilere psiko-sosyal destek sağlanması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

An Investigation of the Relationships Between English Language Learning Autonomy Perception, Anxiety Level and Self-Efficacy Perception among High School Students

*

Şenol Orakcı - Osman Aktan - Çetin Toraman

Aksaray University/Ministry of National Education/ Çanakkale Onsekizmart University

As a result of the developments in the field of information and technology in the century we live in, increasing mass media has led people and communities to have more communication and interaction. Foreign language plays an important role in ensuring interaction between individuals and societies (Demirel, 2014). Learning a foreign language enables students to recognize different cultures, to gain knowledge gained in different fields and to think in a universal way. At the same time, language learning provides opportunities for new jobs and understanding different thoughts (Bahar, 2011; İşcan, 2011). Learning a foreign language enables individuals to develop original solution strategies and creativity skills with a broad perspective to solve problems (Ghonsooly and Showqi, 2012; Hommel, Colzato, Fischer ve Christoffels, 2011; Pop, 2011). In addition, it takes the human being to a higher level than where it is located (Connor, 2016; König, 1989).

In foreign language courses, especially the level of anxiety, learner autonomy and self-efficacy perceptions can be important variables that may affect the performance of students in foreign language learning. It is believed that the study is important and it will contribute significantly to the literature, as there are no studies that analyze of the relationship between English language learning autonomy perception, anxiety level and self-efficacy perception of high school students. The study aims to examine the relationships between English language learning autonomy perception, anxiety level and self-efficacy perception of high school students and and

whether Foreign Language Learning anxiety level and self-efficacy perception predict students' English language learning autonomy perception significantly.

Method

The level of explanations of high school students' English language learning anxiety level to learning autonomy perception by the variable of their self-efficacy perceptions in the research and the relationships between these variables were studied. The study is a correlational study. The sample group for the research comprised a total sum of 645 high school students from 5 different high schools in different districts in Ankara province in Turkey. Sample of the research was chosen utilizing purposive and easily accessible sampling. In the study, "Self-efficacy Scale", "Autonomy Perception Scale" and "Foreign Language Learning Anxiety Scale" were employed as tools of data collection.

Results

Centered on the findings of the study, it was found that there was a high level, positive and significant relationship between self-efficacy and autonomy perceptions whereas a high level and negative relationship was found between self-efficacy and foreign language learning anxiety anxiety and a high level, negative relationship between foreign language learning anxiety and autonomy perception in English learning. In addition, it was determined that foreign language learning anxiety was a significant negative predictor of self-efficacy whereas it was a significant positive predictor of autonomy perception. It was also determined that foreign language learning anxiety was not a significant predictor of autonomy perception.

Discussion and Conclusion

Students with learner autonomy are self-confident learners who believe that they can manage their own learning (Wenden, 1991; Zhong, 2013). Moreover, the self-belief of the learner for the learner autonomy in the lan-

guage learning process is one of the influential factors (Carter, 1999). Students with self-efficacy perception can control their own learning because they know their learning capacities (Bandura, 1997). Self-efficacy is a prerequisite for learner autonomy (Schmenk, 2005). It is possible to say that self-efficacy and learner autonomy are the two most important determinants of academic achievement in language learning (Tilfarlioğlu and Çiftci, 2011).

Anxiety in foreign language learning is one of the most important factors that impedes language success and prevents language from being used effectively. Lots of studies carried out in the literature revealed that foreign language learning anxiety had a bad and negative effect on students' language learning achievements(Amiri ve Ghonsooly, 2015: Chen ve Chang, 2009;Dordinejad ve Ahmadabad, 2014; Horwitz, 2001; Liu, 2006; MacIntyre and Gardner, 1994) and language learning motivations Gardner, Lalonde, Moorcroft ve Evers 1987; Hashimoto, 2002; Liu, 2012; Tahernezhad, Behjat ve Kargar, 2014).

Students' anxiety about learning a foreign language is a significant explanation for the change in the belief of English self-efficacy. If students' anxiety about learning foreign languages increases, their self-efficacy belief will decrease. The continuation of the anxiety in language learning may lead to a decrease in the level of self-efficacy or failure of the learning process.

Centered on the results of the research, it is possible to say that if the individual recognizes himself/herself in the process of language learning and has a belief in his/her skills related to language acquisition, if he/she takes personal decisions about language learning and applies these decisions, he/she will develop both his/her motivation and autonomy skills. With regar to the findings of the study, creating learning environments based on individual differences and development, teachers' having a motivating attitude to students, giving more importance to learner-centered learning environments and activities, in additioon to providing psychosocial support with students who has foreign language anxiety are recommended.

Kaynakça

Amiri, M., ve Ghonsooly, B. (2015). The relationship between English learning anxiety and the students' achievement on examinations. *Journal of Language Teaching and Research*, *6* (4), 855-865. http://dx.doi.org/10.17507/jltr.0604.20.

Anaydubalu, C. C. (2010). Self-efficacy, anxiety, and performance in the English language among middle-school students in English language program in SatriSuriyothai School, Bangkok. *International Journal of Human and Social Sciences*, *5*(3), 193-198.

Aydın, Y.(2016). *Lise öğrencilerinin yabancı dil kaygısının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Baş, G. (2013). Yabancı dil öğrenme kaygısı ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *172*(172), 49-68

Bahar, M. (2011). Türkiye'de yabancı dil öğrenimi ile ilgili sorunlar. *Kariyer Penceresi*, *3*, 17.

Bailey, K. M. (1983). Competitiveness and anxiety in adult second language learning: Looking at and through the diary studies. In H. W. Seliger ve M. H. Long (Eds.), *Classroom oriented research in second language acquisition*. Rowley, MA: Newbury.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freemanand Company.

Bayat, Ö. (2007). *Yabancı dil olarak İngilizce öğrenenlerde özerklik algısı, okuduğunu anlama başarısı ve sınıf içi davranışlar arasındaki ilişkiler*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Bensalem, E.(2018). Foreign language anxiety of EFL students: examining the effect of self-efficacy, self- perceived proficiency and sociobiographical variables. *Arab World English Journal (AWEJ)*, *9* (2), 38-55.DOI: https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol9no2.3.

Benson, P. ve Voller, P. (1997). *Autonomy and Independence in Language Learning*. London: Longman.

Benson, P. (2006). Autonomy in language teaching and learning. *Language Teaching*, *40*, 21-40.

Blumenthal, L. F. (2014). *Self-Efficacy in Low-Level English Language Learners*. . (Unpublished MA thesis). Portland State University, Portland, USA.

Brown, H. D. (2000). *Principles of language learning and teaching*. New York, NY: Addison Wesley Longman.

Camilleri, G.(1997). *Learner Autonomy-The Teachers Views*. 15 Ocak 2019 tarihinde http://archive.ecml.at/documents/pubCamilleriG_E.pdf adresinden erişildi.

Carter, B.A. (1999). Begin with beliefs: Exploring the relationship between beliefs and learner autonomy among advanced students. *Texas Papers in Foreign Language Education*, *4* (1), 1-20.

Chen, I. J., ve C. C. Chang. (2009). Cognitive load theory: An empirical study of anxiety and task performance in language learning. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, *7*(2), 729–746.

Christensen, L. B., Johnson, R. B., ve Turner, L. A. (2015). Research methods, design, and analysis (12th ed.). (Aypay, A., Çev. Edt.) Boston: Pearson. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2014).

Connor S. (2016). Learning second language can delay ageing of the brain, say scientists. Availableonline at: http://www.independent.co.uk/news/science/learning-second-language-can-delay-ageing-of-the-brain-say-scientists-a6873796.html [Accessed on November 18, 2018].

Cook, V. (2008). *Second language learning and language teaching*. London: Edward Arnold.

Çakıcı, D. (2015). Autonomy in Language Teaching Process. *İnönü University Journal of the Faculty of Education*. *16* (1), 31-42.

Çimen, S. (2011). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin İngilizceye yönelik tutum, İngilizce kaygısı ve öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Çoşkun, G.(2017). *Üniversite öğrencilerinin İngilizce dersine ilişkin kaygıları, tutumları, özyeterlik inançları ve dil öğrenme stratejilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum

Çubukcu, F. (2008). A study on the correlation between self efficacy and foreign language learning anxiety. *Journal of Theory and Practice in Education*, *4* (1), 148-158.

Demir, B. (2018).*Yabancı dil hazırlık okulunda özyeterlikinancı ve yabancı dil öğrenme kaygısı arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Demirel, Ö. (2014.). *Yabancı Dil öğretimi: Dil pasaportu, dil biyografisi, dil dosyası* (14.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Dickinson, L. (1987). *Self-instruction in language learning*. Cambridge: Cambridge University.

Dickinson, L. (1995). Autonomy and motivation. *System*, *23* (2), 165.

Dörnyei, Z. (2005) *The psychology of the language learner: Individual differences in second language acquisition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Dordinejad, F. G. ve Ahmadabad, R. M. (2014). Examination of the relationship between autonomy and English achievement as mediated by foreign language classroom anxiety. *Journal of Psycholinguist Research*, *45*(3). 739-752. doi:10.1007/s10936-015-9371-5.

Dornyei, Z. (1994). Motivation and motivating in the foreign language classroom. *Modern Language Journal, 78* (3), 273-284. doi:10.2307/330107.

Dörnyei, Z. (2012). *The psychology of second language acquisition*. Oxford University, UK.

Fraenkel, J.R., Wallen, N.E. ve Hyun, H.H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. USA: McGraw-Hill Companies Inc.

Gardner, R. C., Lalonde, R. N., Moorcroft, R. ve Evers, F. T. (1987). Second language attrition: The role of motivation and use. *Journal of Language and Social Psychology, 6*, 29-47.

Gass, S. M. ve Selinker, L. (2008). *Second language acquisition*. USA: Routledge.

Ghonsooly, B. ve Showqi, S. (2012). The effects of foreign language learning on creativity. *English Language Teaching, 5* (4), 161-167.

Ganschow, L. ve Sparks, R. L. (1996). Anxiety about foreign language learning among high school women. *The Modern Language Journal*, *80*, 199-212. doi: 10.1037/0022-0663.89.3.549

Ghonsooly, B. ve Elahi, M. (2010). Learners' self-efficacy in reading and its relation to foreign language reading anxiety and reading achievement. *Journal of English Language Teachingand Learning, 53* (127), 45-67.

Green, S. B. ve Salkind, N. J. (2008). *Using SPSS for Windows and Macintosh-analyzing and understanding data*. USA: PearsonPrentice Hal.

Gregersen, T.S. ve Horwitz, E.K. (2002). Language learning and perfectionism: Anxious and non-anxious language learners‟ reactions to their own oral performance. *The Modern Language Journal*, *86* (3), 562-570.

Gremmo, M.J. ve Riley, P. (1995). Autonomy, self-directionand self-access in language teaching and learning: the history of an idea. *System, 23* (2), 151–64.

Hancı, Y. B. ve Bümen, N. T. (2012). İngilizce ile ilgili özyeterlik inancı ölçeğinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *20* (1), 97-110.

Holec, H. (1981). *Autonomy in Foreign Language Learning*. Oxford: OUP.

Holec, H. (1985). On autonomy: Some elementary concepts. In P. Riley (Ed.) *Discourse and learning* (pp. 173-190). London: Longman.

Hommel, B.,Colzato, L., S., Fischer, R. ve Christoffels I., K. (2011). Bilingualism and creativity: benefits in convergent thinking come with losses in divergent thinking. *Frontiers in psychology*, *2*, 273. http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2011.00273

Horwitz, E. K.,Horwitz, M. B., ve Cope, J. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern Language Journal*, *70*, 125-132. doi:l0.1111/j.l540-4781.

Horwitz, E.K ve Young, D.J. (1991) Language anxiety: From theory ve Research To classroom implications. University of Tennessee: Pearson.

Horwitz, E.K. (2001). Language anxiety and achievement. *Annual Review of Applied Linguistics*, 21, 112-126.

Hashimoto, Y. (2002). Motivation and willingness to communicate as predictors of L2. Use: The Japanese ESL context. *Second Language Studies*, *20* (2), 29-70.

İşcan, A. (2011). Türkçe'nin yabancı dil olarak önemi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 4*, 29-36.

Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil.

Kanadlı, S. ve Bağçeci, B. (2015). Öğrencilerin İngilizce öz-yeterlilik inançlarının algılanan özerklik desteği açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12* (30), 98-112.

Khojasteh, Z. ve Pishkar, K. (2015). The Relationship between Iranian EFL Learners' Sensory Learning Style and Their Autonomy Level. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, *2* (6), 179-189.

Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. USA: The Guilford.

König, W. (1989). Türkiye'deki yabancı dil öğretimi sorunları, dışarıdan bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*, 167-172.

Krashen, S. D. (1987). *Principles and practice in second language acquisition*. Prentice-Hall International.

Kupeckova, L. (2010). *Game-like activities.Bachelor thesis from Masaryk University Faculty of Education Department of English Language and Literature.*Brno, Czech Republic. Retrieved: https://is.muni.cz/th/zlhav/Game_like_activities_FINAL.pdf. [Accessed on March 18, 2019].

Kurt, E. (2016). *Lise öğrencilerinin İngilizce öğrenme özerklik algılarının duyuşsal faktörlerce yordanma durumu*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Lier, V. L. (1996). *Interaction in the Language Curriculum. Awareness, Autonomy and Authenticity*. USA: Longman.

Little, D. (1999). Developing learner autonomy in the foreign language classroom: a social-interactive view of learning and three fundamental pedagogical principles. *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, *38*, 77-88.

Little, D. (2000). Learner autonomy and human interdependence: some theoretical and practical consequences of a social-interactive view of cognition, learning and language. In B. Sinclair, I. McGrathand T. Lamb (eds). *Learner Autonomy, Teacher Autonomy: Future Directions*, 15-23. Harlow: Longman/Pearson Education.

Little, D. (2007). Language learner autonomy: Some fundamental considerations revisited. *Innovation in Language Learning and Teaching*, *1* (1), 14–29.

Liu, M. (2006). Anxiety in Chinese EFL students at different proficiency levels. *System*, *34*, 301-316. http://dx.doi.org/10.1016/j.system.2006.04.004.

Liu, H. J. (2012). Understanding EFL under graduate anxiety in relation to motivation, autonomy, and language proficiency. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, *9* (1), 123-139.

Liu, H. (2015). Learner autonomy: The role of motivation in foreign language learning. *Journal of Language Teaching and Research*, *6* (6), 1165-1174. doi:10.17507/jltr.0606.02.

MacIntyre, P. D. ve Gardner, R. C. (1989) Anxiety and Second Language Learning: Toward a Theoretical Clarification. *Language Learning*, *39*, 251-275.

MacIntyre, P. D. ve Gardner, R. C. (1994). The subtle effects of language anxiety on cognitive processing in the second language. Language Learning 44, (2), 83–305

Macintyre, P. D. (1995). How does anxiety affect second language learning? A reply to Sparks and Ganschow. *The Modern Language Journal*, *79*, 91-99. doi: 10.1177/1463499603003002002.

Mede, E.,İnceçay, G. ve İnceçay, V. (2013). Fostering Learner Autonomy through Extensive Reading: The Case of Oral Book Reports. *ELT Research Journal*, *2* (1), 16-25.

Merç, A. (2015). Foreign Language Teaching Anxiety and Self-Efficacy Beliefs of Turkish Pre- Servie EFL Teachers. *The International Journal of Research in Teacher Education*, *6* (3), 40–58.

Mineishi, M. (2010). East Asian EFL Learners' Autonomous Learning, Lerner Perception on Autonomy and Portfolio Development: In the Case of Educational Contexts in Japan. *International Journal of Artsand Sciences*, *3* (17), 234-241.

Nunan, D. (2004). *Nine Steps to Learner Autonomy* [online]. In Olofsson, M. (red.), Symposium 2003: Arena andraspråk. Stockholm:HLS Förlag. http://www.andrasprak.su.se/polopoly_fs/1.84007.1333707257!/menu/standard/file/2003_11_Nunan_eng.pdf. [Accessed on March 18, 2019]

Oğuz, A. ve Baysal, E. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin İngilizce öğrenme kaygıları ile İngilizce öz yeterlik inançlarının incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *4*(3), 14, 107-117.

Orakcı, Ş. (2017). *Öğrenen özerkliğine dayanan öğretim etkinliklerinin 6. sınıf öğrencilerinin ingilizce başarılarına, tutumlarına, öğrenen özerkliklerine ve kalıcı öğrenmelerine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Orakcı, Ş., ve Gelişli, Y. (2017). Learner autonomy scale: A scale development study. *Malaysian Online Journal of Educational Sciences*, *5*(4), 24-35.

Orakcı, Ş. (2018). İngilizce dinleme kaygısı ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Asya Öğretim Dergisi*, *6* (1), 40-51.

Orawiwatnakul, W., ve Wichadee, S. (2017). An ınvestigation of under graduate students' beliefs about autonomous language learning. *International Journal of Instruction*, *10* (1), 117-132.

Özdamar, K. (2013). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Roberts, M., ve Meyer, A. (2012). Individual differences in second language learning: introduction, *Language Learning*, *62* (2), 1–4.

Raoofi, S., Tan, B. H. ve Chen, S. H. (2012). Self-efficacy in second/foreign language learning Contexts. *English Language Teaching*, *5*(11), 60-73. http://dx.doi.org/10.5539/elt.v5n11p60.

Sakai, S.,Takagi, A. ve Chu, M.-P. (2010). Promoting learner autonomy: Student perceptions of responsibilities in a language classroom in East Asia. *Educational Perspectives*, *43*, 12-27.

Sanadgol, F. ve Abdolmanafi-Rokni, S. J. (2015). Anxiety, Motivation and Autonomy in Iranian High School Students: A Quantitative Study. *Advances in Language and Literary Studies*, *6* (1), 143-149. doi: 10.7575/aiac.alls.v.6n.1p.143.

Scharle, A. ve Szabo, A. (2000). Learner autonomy: A guide to developing learner responsibility. Cambridge: Cambridge University.

Schmenk, B. (2005). Globalizing learner autonomy. *TESOL Quarterly*, *31*(1), 107-118.

Schunk, D. H. (2003). Self-efficacy for reading and writing: Influence of modeling, goal setting, and self-evaluation. *Reading and Writing Quarterly*, *19*, 159-172.

Skehan, P. (1989). *Individual differences in second-language learning*. London: Edward Arnold.

Şanal, F. (2016a). Learner Autonomy Issue. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16* (3), 1026-1034.

Şenol, Ş. (2012). *Araştırma ve örnekleme yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik.

Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. İstanbul: Ekinoks.

STATA. (2013). *STATA multi variate statistics reference manual, release 13*. USA: A STATA.

Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları, 3*(6), 49-73.

Tahernezhad, E.,Behjat, F. ve Kargar, A. (2014). The Relationship between Language Learning Anxiety and Language Learning Motivation among Iranian Intermediate EFL Learners. *International Journal of Language and Linguistics*, *2* (6-1), 35-48. doi: 10.11648/j.ijll.s.2014020601.16

Tilfarlioğlu, F. T. ve Çiftci, F. S. (2011). Supporting self-efficacy and learner autonomy in relation to academic success in EFL classrooms:A case study. *Theory and Practice in Language Studies*, *1*(10), 1284-1294. http://dx.doi.org/10.4304/tpls.1.10.1284-1294.

Tsai, C.C. (2013). The Impact of foreign language anxiety, test anxiety, and self-efficacy among senior high school students in Taiwan. *International Journal of English Language and Linguistics Research*, *1* (3), 1-17.

Tuncer, M. ve Dogan, Y (2016). Relationships among Foreign Language Anxiety, Academic Self-Efficacy Beliefs, and Metacognitive Awareness: A Structural Equation Modelling. *International Journal of Learning and Development*, *6* (2),31-41.

Tuncer, M. ve Dogan, Y. (2015). Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Yabancı Dil Ders Kaygıları ve Akademik Öz-yeterlikleri Arasındaki İlişki. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, *14*, 153-167.

Wenden, A. (1991). *Learner Strategies for Learner Autonomy: Planning and Implementing Learner Training for Language Learners*. UK: Prentice-Hall.

Yanar, B. H. ve Bümen, N. T. (2012). İngilizce ile ilgili özyeterlik inancı ölçeğinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *20* (1), 97-110.

Yiğit, G. ve Yıldırım, O.(2018). Perceptions of ELT students related to learner autonomy in language learning. *International Journal of Higher Education*, *7* (4),76-89. doi:10.5430/ijhe.v7n4p76.

Zhong, Q. (2013*). Learner Beliefs and Learner Autonomy: A Case Study of Two Chinese Migrant Learners in New Zealand*, In May, S. (Ed.) (2013). LED2011: Refereed conference proceedings of the 3rd International Conference on Language, Education and Diversity. Auckland, New Zealand: The University of Auckland.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Orakcı, Ş., Aktan, O. ve Toraman, Ç. (2019). Lise öğrencilerinin İngilizce özerklik algısı, kaygısı ve özyeterlik inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , *11(18*), 424-450. DOI: 10.26466/opus.537460

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 16/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

An Examination of Preschool Aged Children's Perceptions of Play

DOI: 10.26466/opus.540840

*

Oğuz Serdar Kesicioğlu* - Binnur Yıldırım Hacıibrahimoğlu** - Banu Aktaş***

* Doç. Dr, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun / Türkiye
E-Mail: kesiciogluserdar@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-1176-1887
** Dr.Öğr.Üyesi, , Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun / Türkiye
E-Mail: binnury@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6471-6054
*** Arş.Gör.. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun / Türkiye
E-Mail: bnu.aktas41@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-3629-6029

Abstract

The purpose of this study is to reveal the perceptions of today's children surrounding play. A phenomenological method was used in the research, designed qualitatively for the purpose of revealing preschool-aged children's perceptions of play in their pictures. A total of 97 children being educated in two different preschools in the fall term of the 2018-2019 academic year participated in the study. Purposeful sampling was used in the creation of the working group. before beginning the application to collect data, the children who participated in the sampling were chatted with and their teachers were discussed. The picture drawings were later specified by providing the directive "Let's draw our favorite type of play." The acquired data were analyzed with the interpretive content analysis method, a qualitative analysis. When the results of the research were studied, it was determined that children aged 36-48 and 49-60 months preferred inside spaces as a play space in their pictures while children aged 61-72 months much preferred outside spaces; that the children aged 36-48 more often drew the genders of the people in their play as female while the children aged 49-60 and 61-72 months more often drew their genders as male; that the children aged 36-48, 49-60, and 61-72 months most often chose the spaces where they played their play in their pictures as homes; that the children aged 36-48 months most included technological tools in their pictures; and that the children aged 36-48, 49-60, and 61-72 months most included their friends as playmates in their pictures.

Anahtar Kelimeler: *Preschool, play, perception*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 16/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

Okul Öncesi Çocuklarının Oyun Algılarının İncelenmesi

*

Öz

Bu araştırmanın amacı günümüzde çocukların oyun algılarının ortaya koymaktır. Okul öncesi dönem çocuklarının resimlerinde oyun algılarının ortaya çıkarılması amacıyla nitel olarak desenlenen araştırmada olgubilim modeli kullanılmıştır. Araştırmaya 2018-2019 eğitim-öğretim yılı güz döneminde iki farklı anaokulunda eğitim gören 97 çocuk katılmıştır. Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Verileri toplamak amacı ile uygulamaya başlamadan önce örnekleme katılan çocuklarla sohbet edilerek öğretmenleri hakkında konuşulmuştur. Daha sonra "En sevdiğimiz oyunumuzu çizelim." yönergesi verilerek resim çizmeleri belirtilmiştir. Elde edilen veriler nitel analiz yöntemlerinden yorumlayıcı içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan 36-48 ve 49-60 aylık çocukların resimlerinde oyun mekânı olarak iç mekân, 61-72 aylık çocukların ise daha çok dış mekânı tercih ettikleri; 36-48 aylık çocukların oyunlarında yer alan kişilerin cinsiyetlerini daha çok kız, 49-60 ve 61-72 aylık çocukların yer alan kişilerin cinsiyetlerini daha çok erkek olarak çizdikleri; 36-48, 49-60 ve 61-72 aylık çocukların resimlerinde oyunlarını oynadıkları mekânları en çok ev olarak tercih ettikleri; 36-48 aylık çocukların resimlerinde en çok teknolojik araçlara; 49-60 aylık çocukların resimlerinde en çok doğa ile ilgili nesnelere; 61-72 aylık çocukların resimlerinde oyunlarını en çok doğa ile ilgili nesnelere yer verdikleri ve 36-48, 49-60 ve 61-72 aylık çocukların resimlerinde en fazla oyun arkadaşı olarak arkadaşlarına yer verdikleri saptanmıştır.

Keywords: *Okul öncesi, Oyun, Algı*

Introduction

The play, which has existed since the dawn of humanity, can be defined as a fun or serious but charged play carried out entirely voluntarily and consciously that has a unique and finite timeline, that a certain space, order, and rules, that can be repeated without considering the result of transfer as of the moment situated into memories (Değer, 2012). Theorists, researchers, and educators of various disciplines and viewpoints like Piaget, Freud, Erikson, and Wygotsky who tried to explain what play is and why children play reported that play has a big role in learning and development and that play includes health, happiness, and creativity. With regard to play, researchers reached the consensus despite having differing views on the topics of the characteristics of play that, play is generally a human behavior that exhibits certain characteristics (Isenberg & Jalongo, 2001). Play is not just an entertaining activity but a factor necessary for the cognitive, emotional, and societal development of the child. Children find opportunities to exhibit their characteristics like creativity, language, and societal cohesion and become emotionally comforted by means of play, behaving as they wish in a safe environment; and they maintain their personal development by playing the role that falls to them in their relationship with the individuals in their surroundings (Rubin, 1983; Thompson, 1990; Saracho, 1996; Şahinkaya, 2008). Play that requires physical strength like running, jumping, climbing, and crawling support the regular working of the bodily systems and the motor development of the child by supporting the child's physical development (Koçyiğit et al., 2007). Absorbing information by asking questions during play, transferring the information to others, the principles during play, gaining the rules and learning the roles of the child in the future with play, harmonizing with playmates, and becoming better acquainted with their surroundings contribute to their social development (Şimşek, 2004; Poyraz, 2012). During play, learning many concepts like size, shape, color, dimension, weight, volume, measuring, counting, time, space, distance, and space; many mental processes like criticism, classification, listing, analysis, synthesis, and problem-solving; and many realized sensorial concepts like big-small, thick-thin, hot-cold, and sweet-sour support the cognitive development of the child (Koçyiğit et al.,

2007). Thanks to the interaction they establish with their surroundings while playing, they gain the habits of forming sentences, speaking comfortably, and expressing their thoughts. The development of skills like asking questions, obtaining new information, and transferring information to others present positive contributions to the linguistic development of the child (Akyel, 2011).

Play is a societal truth. It is possible to better understand the behaviors of children and adults individually or in a group through play. This is why children's play reflects the traditional culture of society (Emir, 2011). The child's play has changed from the past to the present Child play has changed from the past until today. One of these changes is the spaces where they play. Clements (2004) determined that children today play less in outdoor spaces compared with a previous generation and set aside more time for television and computer plays. Especially the frequency and duration of the children's outdoor play were noted, and it was reported that children today spend more time in a passive state and indoors than the previous generation. Similarly, Karsten (2005) reported that children today play less in outdoor spaces, have more restricted areas, have less playmates, play more at home, and are exposed to greater limitations originating from parents. One of the reasons for the changing of the children's play spaces is intense and uncoordinated urbanization. As a result of rapid urbanization, large play areas where children can reanimate their traditional street plays they play have been taken from their hands (Akın, 2015).

Another change that childhood play has underwent are the devices they use. Play, entertainment, communication, socializing, and many more similar habits of children who encounter electronic and digital devices in the first years of childhood vary. Traditional play most preferred among young children are being replaced by online plays played with electronic devices with the growth of children (Kars, 2010; Sapsağlam, 2018). It is seen in the literature review that there are similar studies. Shields at Behrman (2000) determined that preschool-aged, 2-5-year-old children play an average of 27 minutes of computer plays a day and most prefer computer plays over traditional play and toys. Rideout, Vandewater & Wartella (2003) determined in their study that 48% of children aged 6 and under use a computer, 70% of children between the

ages of 4 and 6 use a computer, 68% of children aged 2 and under watch television, and children aged 0-6 watch an average of one hour of television and play 38 minutes of video plays a day. The European Cooperation in Science and Technology (2016) reported that 25% of children between the ages of 0-2 and 36% of children between the ages of 3-5 have their own tablets. With regard to these studies, it is seen that along with the development of technology today children's styles and perceptions of play are changing in time.

It is seen that the children use many tools like balls, ropes, pins, and hula hoops in their play and play in tools like balance beams, seesaws, swings, gymnastic cushions, and vaulting boxes (Kadim, 2012). However, it is observed today that they have abandoned these instruments for technological devices. It is seen in the literature review that there are studies that reveal that the play behaviors of children vary based on gender (Thorne, 1993; Freman, 2007). They revealed that male children took hold of most of the play spaces, held wide spaces for sports and playtime activities; and that girls played plays like hopscotch and jump-rope by meeting in smaller areas closer to school.

The purpose of this study is to reveal the perceptions of today's children surrounding play. One of the best ways to reflect the perceptions of preschool-aged children is pictures. The acceptances of drawings as a prospective method first began with the use in the 1920s of human figures to evaluate personality and cognitive capacity (Leibowitz, 2013). The perspective on children's drawings started to change as of the 1940s, and the idea that a drawing was an effective method in the external reflection of children's emotions and motives gained weight (Thomas & Silk, 1990). The picture was used for the purpose of evaluating the individual's interaction with their surroundings as well as evaluating their personality and cognitive capacity. The Draw A Family, Tell A Story, and Draw A Group tests can be shown as examples to the use of a picture in evaluating an individual's interaction with the environment (Wall, 1970). Drawing pictures is one of the methods children use to express themselves and interpret the world round them because children possess a very small vocabulary in the first years of life (Anning, 1999; Anim, 2012). According to Yavuzer (2015), pictures are a stronger instrument of expression than words for young children and provide sig-

nificant hints to adults relating to the inner world and growing process of children. Children reflect the difficulties they experience but struggle or are afraid to explain verbally in the pictures they draw with the unrealized effect of their subconscious. Children draw not what they see but what they think and imagine (Çankırılı, 2012). According to Venger (2003), children draw pictures of what they find important. Based on this, a picture is a shared product of the conscious and subconscious levels. People at all ages, and especially in childhood, reflect their emotions and anxieties in pictures. It is seen in the literature review that there are many studies in which child drawings are used (Sapsağlam, 2017; Brechet & Jolley, 2014; Özkan, 2014; Crusco 2013; Crawford et al., 2012; Dağlıoğlu et al., 2010; Joiner et al., 1996). However, in the review of the relevant literature, it was seen that previous research was directed more towards the play preferences of teachers, the effect of play education programs, and topics like play addiction. No study that reflected preschool-aged children's preferences and perceptions of play was encountered (Sapsağlam, 2018). This is why it is thought that this study is important in terms of the contributions it will provide to the field. For all of these reasons, this researched aimed to reveal preschool-aged children's perceptions of play.

Answers were sought to the following questions in line with this objective.

1. How was the distribution in the preschool-aged children's pictures based on the play spaces?
2. How was the distribution of the people at play in the preschool-aged children's pictures based on gender?
3. How was the distribution of the spaces being played in within the preschool-aged children's pictures?
4. How was the distribution of the objects at play in the preschool-aged children's pictures?
5. How was the distribution in the preschool-aged children's pictures based on the person at play?

Methodology

Research model

A phenomenological method was used in the research, designed qualitatively for the purpose of revealing preschool-aged children's perceptions of play in their pictures. A qualitative process was observed to realistically and integrally present the perceptions and evens in a natural environment. Phenomenology includes an individual's definition of a conscious experience with regard to a phenomenon (Christensen, Johnson & Turner, 2011; Yıldırım & Şimşek, 2013). One of the ways to capture the expressions of children from different perspectives is for the observer to look from various perspectives and draw meaning by prioritizing the images and to bring a more integrated perspective to children's explanations with images. "Looking with a phenomenological perspective" includes acknowledging and expecting that each child approaches the drawing through different means and has a unique drawing style with compositions, shapes, and colors they may specifically love or not love in their explanations through drawing. Phenomenological research attempts to explain people's perceptions about a phenomenon (thing perceived with the senses), the meanings they assume, and the feelings about the phenomenon (Patton, 2014). While analyzing the pictures of the children, what was phenomenologically important was the emphasis on being open to various meanings, the context they created, and the worldview of the maker (Malchiodi, 2005). The phenomenon attempting to be explained in the research is preschool-aged children's perceptions of "play".

Working Group

A total of 97 children, ages 61-72 months (n=36), 49-60 months (n=33), and 36-48 months (n=27), who are being educated in two different preschools in Giresun in the fall term of the 2018-2019 academic year participated in the study. The distribution based on gender for the children in the working group was composed of 38 girls and 59 boys. All of the

children found in the working group were children that exhibited normal development and did not have any special needs. Purposeful sampling was used in the creation of the working group (Patton, 1987). The purposeful sampling method fully emerged within the process of qualitative research. Purposeful sampling allows for the in-depth study of situations thought to possess rich information (Yıldırım & Şimşek, 2003). The measurements thought to be important for selection were specified in this sampling. According to these measurements, it is thought that the chosen sampling was able to represent the research population with all its characteristics (Tavşancıl & Aslan, 2001).

Collection of data

One of the greatest difficulties for studies conducted with children is that the children might not want to give information to a researcher they don't know or might not want to participate in the research. This is why methods unique to children should be selected before conducting interviews with children. Methods like having children draw pictures, take pictures, and play will help the children have a more entertaining and interesting time with unstructured processes and will facilitate the collection of data by increasing the children's trust in the researcher (Punch, 2002; Fargas-Malet et al., 2010). This is why the draw-and-explain technique was used in the study to collect data regarding the children's perception of play. The draw-and-explain technique includes the drawings of children and their explanations regarding these drawings. The draw-and-explain technique is a descriptive method used to explain how children structure thoughts and concepts (McWhirter, Collins, Bryant, Wetton & Bishop, 2000; Shepardson, 2005). Before beginning the application to collect data, the children who participated in the sampling were chatted with and their teachers were discussed. The picture drawings were later specified by providing the directive "*Let's draw our favorite type of play.*" For the picture study, pastel paints and white A4 paper was provided, and they were granted the opportunity to work as long as they wanted. No interventions were made in the children's drawings, and no guidance was provided. Later, each child was asked to explain the pic-

ture they drew, and what they explained was recorded on the back of the picture.

Data analysis

The visual elements that create the children's drawings of play constitute the data for the study. The acquired data were analyzed with the interpretive content analysis method, a qualitative analysis (Ball and Smith, 1992; Banks, 2001). For the purpose of examining the data obtained from the children's drawings in a more detailed manner, a "content analysis", a method used in qualitative data analysis, was used, and the data were analyzed by individually coding for each teacher and family. The objective of the research was taken into consideration while coding, and codes were created in this respect. The codes were created with an open coding method. In this respect, the codings were interpreted after being primarily tabulated. In the creation of themes (categorization), either themes previously developed by others are taken or, when this had not been previously done, a new system of themes can be developed (Bilgin, 2006). An intercoder reliability analysis was conducted by individually examining the researchers in terms of the themes in which the discourse of the observers is specified. In this process, formula Intercoder Reliability = [Consensus / (Consensus + Divergence)] X 100 (Miles and Huberman, 1994) was utilized, and the intercoder reliability percentage was calculated as ....%. According to Kabapınar (2003), if the consistency between the two codings was 80% of greater, it is expressed that the analyses in the research, and therefore the research, were reliable. In this context, it is thought that the data were reliable because the consistency percentage obtained from the research was above 80%.

It is seen that the number of pictures in the tables and the numbers of children in the working group do not coincide. The reason for this situation originates from the children being asked about some of the pictures and the researchers being unable to analyze and reach a shared consensus (Table 1, Table 3), and there being no person or gender-inclusive data in the pictures, or only objects being drawn (Table 2, Table 5).

Findings

Table 1. Distribution of the play in the preschool-aged children's drawings based on indoor and outdoor spaces

Age	Indoor Space		Outdoor Space		Total	
	n	%	n	%	n	%
36-48 months	14	51.9	13	48.1	27	100
49-60 months	18	54.5	15	45.5	33	100
61-72 months	13	36.1	23	63.9	36	100

When Table 1 is examined, it was determined that 51.9% (n=14) and 48.1% (n=13) of the children aged 36-48 months who participated in the study drew their play in the pictures as indoor and outdoor spaces, respectively; that 54.9% (n=18) and 45.5% (n=15) of the children aged 49-60 months drew their play in their pictures as indoor and outdoor spaces, respectively; and that 36.1% (n=13) and 63.9% (n=23) of the children aged 61-72 months drew their play in their pictures as indoor and outdoor spaces, respectively.

Picture 1: 36-48 months outdoor picture

Picture 2: 36-48 months indoor picture

Picture 3: 48-60 months outdoor picture

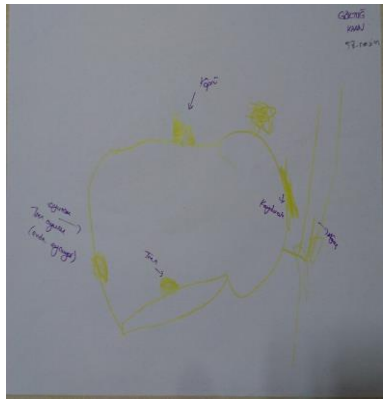

Picture 4: 48-60 months indoor picture

Picture 5: 60-72 months outdoor picture

Picture 6: 60-72 months indoor picture

Table 2. Distribution of the people at play in the preschool-aged children's pictures based on gender

Age	Male		Female		Total	
	f	%	f	%	f	%
36-48 months	6	50	50	28.6	12	100
49-60 months	10	58.8	7	41.2	17	100
61-72 months	19	70.4	8	29.6	27	100

When Table 2 is examined, it was determined that 50% (n=6) and 50% (n=6) of the children aged 36-48 months who participated in the study

drew the gender of the people taking part in their play as boys and girls, respectively; that 58.8% (n=10) and 41.2% (n=7) of the children aged 49-60 months drew the gender of the people taking part in their play as boys and girls, respectively; and that 70.4% (n=19) and 29.6% (n=8) of the children aged 61-72 months drew the gender of the people taking part in their play as boys and girls, respectively.

Picture 7: 36-48 months girl picture

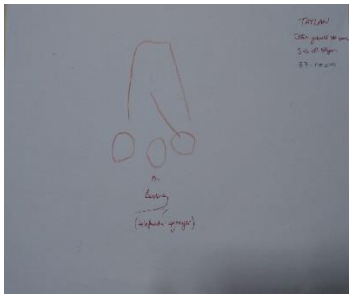

Picture 8: 36-48 months boy picture

Picture 9: 48-60 months girl picture

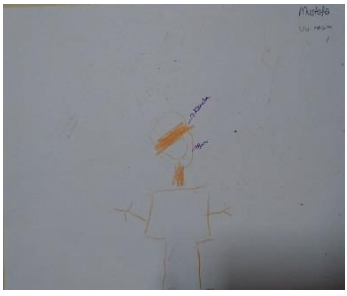

Picture 10: 48-60 months boy picture

Picture 11: 60-72 months girl picture

Picture 12: 60-72 months boy picture

Table 3. Distribution of the spaces being played in within the preschool-aged children's pictures

	36-48 months		**49-60 months**		**61-72 months**		**Total**	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Home	11	31.4	12	34.2	12	34.2	35	100
School	1	25	3	75	-	-	4	100
Garden	4	28.6	2	14.2	8	57.2	14	100
Street	7	26.9	8	30.7	11	42.4	26	100
Park	3	25	6	50	3	25	12	100

When Table 3 is examined, it was determined that most 31.4% (n=11) and least 3% (n=1) of the children aged 36-48 months who participated in the study drew the spaces being played in as a home and school, respectively; that 34.2% (n=12) and 14.2% (n=2) of the children aged 49-60 months drew the spaces being played in as a home and garden, respectively; and that 34.2% (n=12) and 0% (n=0) of the children aged 61-72 months drew the spaces being played in as a home and school, respectively.

Picture 13: 36-48 months picture at park

Picture 14: 48-60 months picture at home

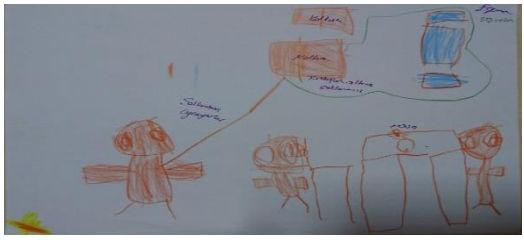

Picture 15: 60-72 months at home play picture

Table 4. Distribution in the preschool-aged children's pictures based on the object at play

	36-48 months		49-60 months		61-72 months		Total	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Park instruments	3	23.7	1	7.7	8	61.6	13	100
Nature	3	7.7	15	38.5	21	53.4	39	100
Animal	2	100	-	-	-	-	2	100
Vehicle	3	14.2	13	61.9	5	23.8	21	100
Toy	3	25	4	33.3	5	41.7	12	100
Ball/Balloon	2	16.7	4	33.3	6	50	12	100
Technological devices	8	66.6	2	16.7	2	16.7	12	100

When Table 4 is examined, it was determined that most 66.6% (n=8) and least (n=2) of the children aged 36-48 months who participated in the study drew technological devices and balls/balloons and animals, respectively; that 38.5% (n=15) and 0% (n=2) of the children aged 49-60 months drew objects relating to nature, and animals, respectively; and that 53.4% (n=21) and 0% (n=0) of the children aged 61-72 months drew objects relating to nature, and animals, respectively.

Picture 16:36-48 months technological Picture

Picture 17: 48-60 months nature device picture

Picture 18: 60-72 months toy picture

Table 5. Distribution in the preschool-aged children's pictures based on the person at play

	36-48 months		**49-60 months**		**61-72 months**		**Total**	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Mother	2	28.6	1	14.3	4	57.1	7	100
Father	2	28.6	1	14.3	4	57.1	7	100
Sibling	2	28.6	2	28.6	3	42.8	7	100
Grandmother	-	-	1	100	-	-	1	100
Grandfather	1	100	-	-	-	-	1	100
Friend	5	25	6	30	9	45	20	100
No people	0	30.8	24	36.9	21	32.3	65	100

When Table 5 was examined, it was determined that children aged 36-48 (n=5), 49-60 (n=6), and 61-72 (n=9) months most included their *friends*, and least included their *grandparents* in their pictures.

Picture 19: 36-48 month mother and sibling-inclusive picture

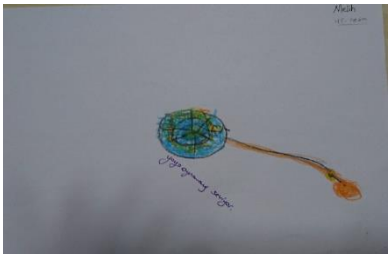

Picture 20: 48-60 month inclusive picture

Picture 21: 60-72 months ibling- containing no people picture

Discussion and Conclusion

It was observed that the children participating in the research were in developmental stages covering the age periods but showed individual differences. For this reason, the pictures of children were evaluated based on their meanings. When the results of the research were studied, it was determined that children aged 36-48 and 49-60 months preferred inside spaces as a play space in their pictures while children aged 61-72 months much preferred outside spaces; that the children aged 36-48 more often drew the genders of the people in their play as female while the children aged 49-60 and 61-72 months more often drew their genders as male; that the children aged 36-48, 49-60, and 61-72 months most often chose the spaces where they played their play in their pictures as homes; that the children aged 36-48 months most included technological tools in their pictures, the children aged 49-60 months included objects relating to nature in their pictures, and the children aged 61-72 months included objects relating to nature in their pictures; and that the children aged 36-48, 49-60, and 61-72 months most included their friends as playmates in their pictures.

When studying the findings of the research, it is seen that the children entered into technological tools as play tools in their pictures. As a result of the study, it is seen that more technological devices were included for younger children compared with older children. It can be demonstrated that one of the reasons for this situation is the increase of school experiences with the rising ages of the children. It is seen in the literature review that there are similar studies. Shields at Behrman (2000) determined that preschool-aged, 2-5-year-old children play an average of 27 minutes of computer plays a day and most prefer computer plays over traditional play and toys. Rideout, Vandewater & Wartella (2003) determined in their study that 48% of children aged 6 and under use a computer, 70% of children between the ages of 4 and 6 use a computer, 68% of children aged 2 and under watch television, and children aged 0-6 watch an average of one hour of television and play 38 minutes of video plays a day. It is seen in the results of the study that children aged 61-72 months, along with their growing age, drew park instruments in their pictures. It can be said that as a reason for this situation, the children more often used

parks as outdoor spaces because of the decrease in natural play spaces. The results of Kadim's (2012) study show that the children use many tools like balls, ropes, pins, and hula hoops in their plays and play in tools like balance beams, seesaws, swings, gymnastic cushions, and vaulting boxes.

As a result of the research, it was reported that children aged 36-48, 49-60, and 61-72 months most preferred homes as the spaces where they played in the pictures. In the study Clements (2004) conducted with mothers whose children were between the ages of 3-12, it was determined that today's children play outside less and set aside more time for television and computer plays compared with a previous generation. Especially the frequency and duration of the children's outdoor play were noted. It was reported that children today are individuals that spend more time in a passive state and outdoors compared with the previous generation. Similarly, Karsten (2005) reported that children today play less in outdoor spaces, have more restricted areas, have less playmates, play more at home, and are exposed to greater limitations originating from parents.

As a result of the research, it was reported that the children aged 36-48 months drew the genders of the people found in their play more as female, and the children aged 49-60 and 61-72 months drew the genders of the people as male. When studying the literature, it was reported that children generally convey figures of their own gender into their pictures (Yavuzer, 2016; Koppitz, 1968). It is thought that the children in the working group of the research (Girl: 38, Boy: 59) preferred to draw their friends of the same gender into their play and that for this reason the result is parallel to the literature. As a result of the study, it was determined that children aged 36-48, 49-60, and 61-72 months most included their *friends*, and least included their *grandparents* in their pictures. It was reported in the literature review that preschool-aged children liked to be together with their peers rather than adults or younger children (Yavuzer, 2016). Similarly, Can (2011) reported that children acquired their first socialization experiences as a result of interaction with their parents, siblings, and, if present, relatives, within the family. As a result of the research, it is seen that the people the children most reflected in their play were friends, parents, and siblings. With regard to this information,

it can be said that the children reflected the people they like to be together with the most in their pictures. For this reason, it can be said that children need time set aside to play with their peers (Bennet et al., 1999). In light of this information, it is recommended that:

- Open space play be are increased for preschool-aged children,
- Natural play areas be increased rather than structured play areas,
- Families be informed in order to protect their children from the harm of technological devices,
- Time be set aside to play with the moth and father with whom the child is constantly interacting,
- The time children spend with their peers be increased and play opportunities be provided.

Kaynakça / References

Akın, S. (2015). *Okul öncesi 60-72 aylık çocukların temel motor beceri gelişiminde eğitsel oyunların etkisi*. (Doktora Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Akyel, Y. (2011). *Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin drama yöntemi yeterliklerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Ball, M., & Smith, G. (1992). *Analyzing and visualizing data*. London: Sage.

Banks, M. (2001). *Visual methods in social research*. London: Sage.

Bennett, W.J.C., Efinn Jr., John T.E. and Cribb Jr. (1999). *The educated child, a parent's guide from prescholl through eighth grade*, USA: The Free Pres.

Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi.* Ankara: Siyasal.

Brechet, C., & Jolley, R. P. (2014). The roles of emotional comprehension and representational drawing skill in children's expressive drawing. *Infant and Child Development, 23*(5), 457-470. http://dx.doi.org/10.1002/icd.1842

Can, G.(2011). Gelişimin doğası. (Esra C. Ed.). *Erken Çocukluk döneminde gelişim I* içinde (s.1-24) .Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını.

Christensen, B. L., Johnson, R. B., & Turner L. A. (2011). *Research methods, design and analysis.* Boston: Pearson.

Clements, R. (2004). An investigation of the status of outdoor play. *Contemporary Issues in Early Childhood*, *5* (1), 68-80. https://doi.org/10.2304/ciec.2004.5.1.10

Crawford, E., Gross, J., Patterson, T., & Hayne, H. (2012). Does children's colour use reflect the emotional content of their drawings?. *Infant and Child Development,* 21(2), 198-215. http://dx.doi.org/10.1002/icd.742

Crusco, M. (2013). *Draw-A-Person: Screening Procedure for Emotional Disturbance. An investigation of the sensitivity of this method to internalising and externalising behavioural problems identified by the Rutter Parent Questionnaire at age 7 in the 1958 National Child Development Study*. Institute of Education, University of London, London.

Çankırılı, A. (2012). *Çocuk resimlerinin dili* (4. Baskı). İstanbul: Zafer Yayınları.

Dağlıoğlu, H. E., Deniz, Ü., & Kan, A. (2010). A study on the emotional indicators in 5-6 year-old girls' and boys' human figure drawings. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *2*(2), 1503-1510.

Değer, A. Ç. (2012). *Çocuk korolarının eğitiminde bir yaklaşım olarak eğitsel oyun kullanımının öğrencilerin müziksel erişi düzeylerine etkisi*.(Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Ankara.

European Cooperation in Science and Technology-Cost. (2016). *The digital literacy and multimodal practices of young children.* http://www.cost.eu/COST_Actions/isch/IS1410 accessed date 19.11.2018.

Fargas-Malet, M., McSherry, D., Larkin, E. ve Robinson, C. (2010). Research with children: Methodological issues and innovative techniques. *Journal of Early Childhood Research*, *8*(2), 175-192. https://doi.org/10.1177/1476718X09345412

Isenberg JP, Jalongo MR. (2001). *Creative expression and play in early childhood*. Upper Saddle River, New Jersey.

Joiner Jr, T. E., Schmidt, K. L., & Barnett, J. (1996). Size, detail, and line heaviness in children's drawings as correlates of emotional distress: (More) negative evidence. *Journal of personality assessment, 67*(1), 127-141. http://dx.doi.org/10.1207/s15327752jpa6701_10

Kabapınar, F. (2003). Kavram yanılgılarının ölçülmesinde kullanılabilecek bir ölçeğin bilgi- kavrama düzeyini ölçmeyi amaçlayan ölçekten farklılıkları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *35*(35) 398-417.

Kars, G. B. (2010). *Şiddet içerikli bilgisayar oyunlarının çocuklarda saldırganlığa etkisi* (yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinler Arası Adli Tıp Anabilim Dalı, Ankara.

Karsten, L. (2005). It all used to be better? Different generations on continuity and change in urban children's daily use of space. *Children's Geographies*, *3*(3), 275-290.

Koçyiğit, S., Tuğluk, M. N., & Kök, M. (2007). Çocuğun gelişim sürecinde eğitsel bir etkinlik olarak oyun. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 324-340.

Koppitz, E. M. (1968). *Psychological evaluation of children's human figure drawings.* The Psychological Corporation, Harcourt Brace Jovanovich, Inc..

Leibowitz, M. (2013). *Interpreting projective drawings: A self-psychological approach.* Routledge.

Malchiodi, C. A. (2005). *Çocukların resimlerini anlamak.*(T. Yurtbay, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayınları.

McWhirter, J. M., Collins, M., Bryant, I., Wetton, N. M., & Bishop, J. N. (2000). Evaluating 'safe in the sun', a curriculum programme for primary schools. *Health Education Research,15*(2), 203-217.

Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2thed.). California: Sage.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Poyraz, H. (2012). *Okul öncesinde oyun ve oyun örnekleri*. (4. Basım). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Özkan**, A.** (2014). *60-72 aylık çocukların resimlerine duygusal tiplemelerin yansıması*. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Punch, S. (2002). Research with children: The same or different from research with adults?. *Childhood*, *9*(3),321-341. https://doi.org/10-.1177/0907568202009003005

Shepardson, D. P. (2005). Student's ideas: What is an environment? *Journal of Environmental Education, 36* (4), 49-58.

Sapsağlam, Ö. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının değer algılarının çizdikleri resimler ve sözlü anlatımlarına göre incelenmesi: Sorumluluk değeri örneği. *Eğitim ve Bilim*, *42*(189), 287-303.

Sapsağlam, Ö. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının değişen oyun tercihleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,19(*1): 1122-1235. http://dx.doi.org/10.29299/kefad.2018.19.031

Saracho, O. N. (2010). Children's play in the visual arts and literature. *Early Child Development and Care*, *180*(7), 947-956. https://doi.-org/10.1080/03004430802556356

Shields, M. K., & Behrman, R. E. (2000). Children and computer technology: Analysis and recommendations. *The Future of Children*, 4-30.

Şahinkaya, R. (2008). *Çocuk psikolojisi.* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Şimşek, T. (2004). *İlköğretimde drama kuramsal bilgiler ve uygulama örnekleri.* İstanbul: Suna Yayıncılık.

Tavşancıl, E., Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık

Thomas, G. V. & Silk, A. M. J. (1990). *An introduction to the psychology of children's drawings.* New York: New York University Press.

Thompson, J. (1990). Playing at work, *Community Outlook*, April, 15-17.

Thorne, B. (1993). *Gender play: Girls and boys in school*. New Brunswick, NJ:Rutgers University Press.

Rideout, V. J., Vandewater, E. A., & Wartella, E. A. (2003). *Rideout, V. J., Vandewater, E. A., & Wartella, E. A. (2003). Washington, D.C.: Kaiser Family Foundation. Zero to six: Electronic media in the lives of infants, toddlers and preschoolers (Report): The Henry J Kaiser Family Foundation; Children's Digital Media Centers https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED482302.pdf adresinden 25.02 .2015 tarihinde indirilmiştir.

Wall, M**.** (1970). The development of a projective drawing technique to assess id, ego and superego interaction (Master Of Science Thesis*)*, North Texas State University, Texas.

Venger, A. (2003). *Psikolojik resim testleri: Resimli rehber*. Moskova: Vlados Yayınevi.

Yavuzer. (2016). *Resimleriyle çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kesicioğlu, O. S., Yıldırım-Hacıbrahimoğlu, B. & Aktaş, B. (2019). An examination of preschool aged children's perceptions of play. *OPUS–International Journal of Society Researches, 11(18*), 451-472. DOI: 10.26466/opus.540840

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 02/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

İşbirlikli Öğrenme ve Modellerin Fiziksel ve Kimyasal Değişim Olaylarının Tanecikli Yapıda Anlaşılmasına Etkisi

DOI: 10.26466/opus.534640

*

Oylum Çavdar* - Seda Okumuş** - Mustafa Alyar*** - Kemal Doymuş****

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez/Muş/ Türkiye
E-Posta: o.cavdar@alparslan.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-8405-0969
** Dr. Öğr. Üyesi,Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi,Yakutiye,Erzrum,Türkiye
E-Posta: seda.okumus@atauni.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6271-8278
***Ar. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sarıçam /Adana/Türkiye
E-Posta: alyarm@cu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3774-353X
****Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Yakutiye /Erzurum/Türkiye
E-Posta: kdoymus@atauni.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-0578-5623

Öz

Bu araştırmada fiziksel ve kimyasal değişim olaylarının tanecikli boyutta anlaşılmasına işbirlikli öğrenme ve modellerin etkisi araştırılmıştır. Araştırma, ön -son test içeren kontrol gruplu yarı-deneysel desendedir. Araştırma grubunu fen bilgisi öğretmenliğinde öğrenim gören 71 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma, İşbirlikli Öğrenme Grubu (İÖG, n=24) ve İşbirlikli- Model Grubu (İMG, n=24) olarak iki deney grubu ve bir Kontrol Grubu (KG, n= 23) ile yürütülmüştür. Açık uçlu üç çizim sorusundan oluşan Fiziksel ve Kimyasal Değişim Testi (FKDT) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. FKDT verilerinin analizi için Kruskall- Wallis ve Mann- Whitney U testi kullanılmış, kavramsal anlamaları belirlemek amacıyla ise tanımlayıcı istatistikler yapılmıştır. Ön testte gruplar arasında anlamlı bir fark gözlenmezken, son testte anlamlı bir fark görülmüştür. Ayrıca, bazı öğretmen adaylarının maddeyi tanecikli yapıdan ziyade bütünsel olarak düşündükleri, katı haldeki maddelerin tanecikli çiziminde problem yaşadıkları, fiziksel ve kimyasal değişim kavramlarında çeşitli yanılgılarının olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Fiziksel ve kimyasal değişim, maddenin tanecikli yapısı, işbirlikli öğrenme, model.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 02/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

Effect of Cooperative Learning and Models on the Understanding of Particulate Structure of Physical and Chemical Changes

*

Abstract

In this study, the effect of models and cooperative learning on particulate level of physical and chemical changes was investigated. Quasi-experimental method pre- and post-test was used. The sample was consisted 71 prospective science teachers. Three research groups (CLG: cooperative learning group, n=24; CLMG: cooperative-model group, n=24; and control group (CG, n=23) were studied. In order to collect data, the Physical and Chemical Changing Test (PCCT) consisting of three open-ended drawing questions was applied as pre- and posttest. For the analysis of data obtained from the PCCT, the Kruskal-Wallis and Mann-Whitney U tests were used and descriptive statistics were used to determine the conceptual understanding. In the pre-test there was not a significant difference among groups. In the post-test, there was a significant difference among research groups. In addition, some prospective science teachers thought the matter as a whole rather than a particulate structure, had a problem in the particulate drawing of solid materials, and had various misconceptions in the concepts of physical and chemical change.

Keywords: *Physical and chemical changes, the particulate nature of matter, cooperative learning, model.*

Giriş

Fiziksel ve kimyasal değişim konusu kimyaya temel teşkil etmesine rağmen öğrenciler tarafından tam olarak anlaşılamayan bir konudur (Okumuş ve Doymuş, 2017). Fiziksel değişim ile ilgili olarak ülkemiz ve dünya literatüründe şu şekilde yanılgılar tespit edilmiştir: *"fiziksel ve kimyasal değişim birbirinin tersi olaylardır"* (Meşeci, Tekin ve Karamustafaoğlu, 2013), *"düşük sıcaklıklarda buharlaşma olmaz"* (Karslı ve Ayas, 2013), *"hal değişimi kimyasal değişimdir"* (Çayan ve Karslı, 2015) *"hal değişimi sırasında maddenin kütlesi değişir"* (Lee, Eichinger, Anderson, Berkheimer ve Blakeslee, 1993) ve *"maddenin dış görünüşünün değişimi fiziksel bir değişimdir"* (Ayvacı ve Şenel Çoruhlu, 2009). Kimyasal değişimle ilgili ise, *maddedeki değişmelerde tanecik sayısının ve kütlenin korunması gerektiğinin önemsenmemesi"* (Meşeci vd., 2013), *"kimyasal değişimlerin geri dönüşümsüz olduğu"* (Eilks, Moellering ve Valanides, 2007), *"çözünme olayının kimyasal bir değişim olduğu"* (Smith ve Nakleh, 2011), *"kimyasal değişimlerde taneciklerin yapısının değişmeyeceği"* (Ayvacı ve Çoruhlu, 2009), ve *"sadece fiziksel değişimde maddenin dış görünüşünün değiştiği*" (Kıngır ve Geban, 2014) şeklinde birçok kavram yanılgısı bulunmaktadır. Öğrencilerin büyük bir kısmı fiziksel değişim ve kimyasal değişimi birbirinden ayırt etmede zorlanmaktadır (Okumuş ve Doymuş, 2017). Bu problemin başlıca nedeninin kimyasal değişimin tanecik boyutunda düşünülememesi ve buna bağlı olarak kimyasal değişimin gözlenebilen birtakım özelliklerle (renk değişimi, gaz çıkışı gibi) makro düzeyde açıklanması olduğu ifade edilmektedir (Demircioğlu, Demircioğlu, Ayas ve Kongur, 2012).

Etkili bir kimya öğretimi için mikro, makro ve sembolik boyutlar üzerinde durulmuştur. Mikro boyut gözle görülemeyecek olayları içerirken, makro boyut günlük hayatta karşılaşılabilecek, gözle görülebilen olayları ve durumları içerir. Sembolik boyut ise kimyasal durumların sembollerle ve formüllerle ifade edilmesidir (Jaber ve Boujaoude, 2012; Johnstone, 1991; Raviolo, 2001). Kimyanın tam olarak anlaşılabilmesi için bu üç boyutun mutlaka ilişkilendirilmesi gerekmektedir (Jaber ve Boujaoude, 2012; Johnstone, 1991; Talanquer, 2011). Bu boyutların kullanımı ile ilgili olarak yürütülen araştırmalarda öğrencilerin makro boyutu rahatlıkla anlayabildikleri, makro boyutu sembolik boyutla ilişkilendirebildikleri ancak mikro boyuttaki olayları veya durumları makroskobik seviyede

açıklama eğiliminde oldukları belirlenmiştir (Adadan, 2014; Jaber ve Boujaoude, 2012). Üç boyutun doğru ilişkilendirilememesi sonucunda kavram yanılgıları ortaya çıkmaktadır (Karaçöp ve Doymuş, 2013). Öğrencilerin en fazla problem yaşadıkları boyut olan mikro boyutun tam ve doğru olarak anlaşılması maddenin tanecikli yapısının da anlaşılmasını sağlayacaktır (Papageorgiou, Stamovlasis ve Johnson, 2010). Mikro boyut gözle görülemeyen soyut olay ve durumları içerdiği için somutlaştırıcı materyaller veya etkinlikler kullanılarak öğretim sağlanmalıdır (Krell, Reinisch ve Krüger, 2015; Wang, Chi, Hu ve Chen, 2014). Somutlaştırıcı materyaller dendiğinde ilk akla gelen modellerdir (Okumuş ve Doymuş, 2018). Modellerin kimya eğitiminde kullanılması, öğrencilerin kimya kavramlarını doğru olarak anlamalarını sağlar ve konunun akılda kalıcılığını arttırır (Çavdar ve Doymuş, 2016b, 2018; Krell vd., 2015; Okumuş ve Doymuş, 2018; Wang vd., 2014). Modeller öğrencilerin mikro boyutu zihinlerinde daha iyi canlandırabilmelerini sağlar (Çavdar ve Doymuş, 2016b, 2018; Oliva, Aragon ve Cuesta, 2015; Wei, Liu ve Jia, 2013).

Öğrencilerin fiziksel ve kimyasal değişimlerle ilgili kavram yanılgılarına sahip olmalarının bir diğer önemli nedeninin de konuların soyut yapısı (Papageorgiou vd., 2010) olduğu düşünülmektedir. Bu konuların öğretiminde kullanılan yöntem ve materyallerin yeterince somutlaştırma içermemesi, öğrencilerin soyut yapıları anlamlandırmalarına yardımcı olamamaktadır (Jaber ve Boujaoude, 2012). Öğrencilere fiziksel ve kimyasal değişim konusunun kavratılmasında öğrenciyi merkeze alan ve sürece bizzat katılmasını sağlayan yöntem ve tekniklerin kullanılması gerekmektedir. Çünkü oldukça soyut olan kavramların öğrenilmesinde öğrencinin bizzat sürece katılması ve konu ile ilgili görüşlerini arkadaşları ile tartışarak anlamadığı kısımları anlamlandırması kavramları doğru yapılandırmasına yardımcı olacaktır. Aktif öğrenmeyi sağlayan birçok yöntem ve teknik bulunmaktadır. İşbirlikli öğrenme bunlardan biridir. İşbirlikli öğrenme, öğrencilerin hem kendilerinin hem de grup arkadaşlarının öğrenmelerinden sorumlu oldukları, sosyal ve akademik yönden öğrencilerin geliştirilmesinin amaçlandığı bir aktif öğrenme yöntemidir (Çavdar ve Doymuş, 2016a; Okumuş ve Doymuş, 2018). İşbirlikli öğrenme, öğrenme sürecinde hem öğrencinin bizzat çalışmasını hem de grup arkadaşları ile etkileşim içerisinde olmasını gerektirdiği için öğrencilerin

konuyu anlamalarında etkili bir yol olacağı düşünülmektedir. Ayrıca işbirlikli öğrenmenin doğası gereği öğrenciler grup çalışmaları yapacak ve birbirlerinin öğrenmelerine yardımcı olacaklardır (Doymuş, Karaçöp ve Şimşek, 2010). Diğer taraftan işbirlikli öğrenmenin kavramsal anlama üzerine de olumlu etki ettiği belirlenmiştir (Belge Can ve Boz, 2016; Çavdar ve Doymuş, 2016b, 2018; Eymur ve Geban, 2017; Okumuş ve Doymuş, 2018).

İşbirlikli öğrenmenin Jigsaw, Birlikte Öğrenme (BÖ), Öğrenci Takımları Başarı Bölümleri (ÖTBB), Grup Araştırması (GA), Okuma Yazma Uygulama (OYU), Takım Oyun Turnuva (TOT) gibi birçok yöntem ve tekniği mevcuttur (Güngör ve Özkan, 2011). Bunlardan ÖTBB yöntemi, öğrenme sürecinde hem öğretmenin konuyu anlatmasına hem de öğrencilerin grup halinde çalışmalarına imkan tanıdığı için öğrenci başarısını arttırmada çok kullanışlı bir yöntemdir (Okumuş, Çavdar, Alyar ve Doymuş, 2017). Nitekim yapılan çalışmalarda, ÖTBB'nin diğer işbirlikli yöntem ve tekniklerinden daha başarılı olduğu tespit edilmiştir (Aksoy ve Gürbüz, 2012; Koç, 2014).

Fiziksel ve kimyasal değişimlerle ilgili yürütülen araştırmalarda öğrencilerin kavram yanılgılarının belirlenmesi (Kıngır ve Geban, 2014) ve kavramsal değişim sağlanması (Chang, Quintana ve Krajcik, 2010) amaçlanmıştır. Buna göre çeşitli yöntem ve teknikler işe koşulmuş, kavramsal anlamalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada da aktif öğrenme yöntemlerinden işbirlikli öğrenme ve soyut durumları somutlaştırıcı görsel materyallerden olan modellerden faydalanılacaktır.

Kimyanın öğretimi üzerine yapılan birçok araştırmada ortaokul, lise ve üniversite düzeyindeki öğrencilerle çalışılmıştır. Öğrencilerin ortaokul seviyesinde yanlış öğrendikleri kavramları daha sonra doğrusu ile değiştirmede zorlandıkları ifade edilmektedir (Çavdar ve Doymuş, 2016b, 2018; Çavdar, Okumuş ve Doymuş, 2016; Okumuş ve Doymuş, 2018). Bu bakımdan ortaokul seviyesinde kavramların doğru öğrenilmesi önem arz etmektedir. Ortaokul öğrencilerinin kimya kavramlarını yanlış öğrenmeleri fen bilimleri öğretmenlerinden kaynaklanabilir. Bu bakımdan fen bilimleri öğretmeni yetiştirme aşamasında mutlaka öğretmen adaylarına kavramların doğruları öğretilmelidir. Bu nedenle bu araştırmada kimyanın temel konularından olan fiziksel ve kimyasal değişimler

konusunda fen bilgisi öğretmen adaylarının yanılgıları tespit edilecek ve giderilmeye çalışılacaktır.

Bu araştırmada fen bilgisi öğretmen adaylarının fiziksel ve kimyasal değişim olaylarını tanecikli yapıda anlamaları üzerine ÖTBB yöntemi ve modellerin etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Buna göre araştırmanın problem cümlesi: "Fen bilgisi öğretmen adaylarının fiziksel ve kimyasal değişim olaylarını tanecikli yapıda anlamaları üzerinde ÖTBB yöntemi ve modellerin etkisi var mıdır?" şeklindedir. Alt problemler:

1. Fiziksel ve kimyasal değişimler konusuyla ilgili gruplar arasında uygulamadan önce ve sonra anlamlı bir fark var mıdır?
2. Fiziksel ve kimyasal değişimler konusuyla ilgili fen bilgisi öğretmen adaylarının uygulamadan önce ve sonra sahip oldukları yanılgılar nelerdir?

Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde; araştırma deseninden, çalışma grubundan, veri toplama aracından, verilerin analizinden ve uygulama sürecinden bahsedilmektedir.

Araştırmanın Deseni

Araştırma müdahaleli desenlerden yarı deneysel desendedir. Yarı deneysel desende, tam deneysel desende olduğu gibi örneklem seçimi tamamen tesadüfi değildir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Çalışma grupları genellikle önceden bellidir (örneğin okullardaki şubelerin belli olması gibi) ve gruplarda bulunan bireylere müdahale edilememekte, bunun yerine hangi grubun deney grubu hangi grubun kontrol grubu olacağı araştırmacılar tarafından tesadüfi olarak atanmaktadır (McMillan ve Schumacher, 2010). Bu araştırma kontrol gruplu ön- son uygulamalı yarı-deneysel desen ile yürütülmüştür.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada 2016-2017 eğitim- öğretim yılı güz yarıyılında Atatürk Üniversitesi fen bilgisi öğretmenliği birinci sınıfında öğrenim gören ve Genel Kimya Laboratuvarı- I dersine devam eden 71 öğretmen adayı (58 kadın, 13 erkek) ile çalışılmıştır. Çalışmada üç grup belirlenmiştir: İşbirlikli Öğrenme Grubu (İÖG, n=24; 19 kadın, 5 erkek); İşbirlikli Model Grubu (İMG, n=24; 23 kadın, 1 erkek) ve Kontrol Grubu (KG, n= 23; 16 kadın, 7 erkek). Fen bilgisi öğretmenliği programında öğrenim gören erkek öğretmen adaylarının sayısı azdır. Öğretmen adayları gruplara daha önceden atandığı için grupların üyelerine müdahale edilememiş, sadece hangi grubun deney hangi grubun kontrol grubu olacağı rastgele seçilmiştir. Bu nedenle cinsiyet bakımından heterojenlik tam sağlanamamıştır. Öğretmen adaylarının tümü lise öğrenimi boyunca kimya dersi almıştır, bu nedenle ön koşul bilgilerin tüm öğretmen adaylarında benzer şekilde olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca, öğretmen adayları aynı yarıyılda Genel Kimya Laboratuvarı- I dersine paralel olarak Genel Kimya I dersini almışlardır.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak üç açık uçlu çizim sorusundan oluşan Fiziksel ve Kimyasal Değişimler Testi (FKDT) kullanılmıştır. Çizim soruları, sözel ifadelerin görsel olarak açıklanmasına olanak tanır ve bireyin zihinsel kavram modellerine erişimi sağlar (Adadan, 2014). Bu bakımdan bu araştırmada, öğretmen adaylarının fiziksel ve kimyasal değişimleri tanecik düzeyinde nasıl algıladıklarının belirlenmesi amacıyla çizim testinden faydalanılmıştır. FKDT'deki birinci soruda öğretmen adaylarından temsili şekli verilen magnezyum şeridin tanecik yapısını çizmeleri istenmiştir. İkinci soruda magnezyum şeritten bölünen küçük bir parçanın taneciklerini çizmeleri istenmiştir. Üçüncü soruda ise öğretmen adaylarından magnezyum şeridin yakıldıktan sonra taneciklerin nasıl olacağını temsili olarak çizmeleri istenmiştir. Testin geçerliği için, FKDT'deki sorular iki fen eğitimcisi tarafından incelenmiştir. Önerilen düzeltmeler yapıldıktan sonra teste son hali verilmiştir. Güvenirlik için ise puanlayıcılar arası tutarlılığa bakılmıştır. Buna göre iki araştırmacı, öğretmen adayla-

rının çizimlerini cevap anahtarını dikkate alarak ayrı ayrı puanlamış, daha sonra karşılaştırma yapmıştır. Karşılaştırmada her iki puanlamanın büyük oranda aynı olduğu görülmüştür.

Verilerin Analizi

FKDT'den elde edilen çizimler öncelikle puanlanmıştır. Buna göre; doğru çizim "10", hatalı çizim ve cevap yok "0" olarak puanlanmıştır. Daha sonra tüm öğretmen adaylarının ön ve son uygulamada aldıkları puanlar belirlenip SPSS programına aktarılmıştır. Araştırmanın birinci alt problemine cevap aramak için öncelikle verilerin normal dağılımına uygunluğu Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir. Ön ve son testte gruplar arasında anlamlı farklılığın olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskall-Wallis ve Mann- Whitney U testi yapılmıştır. Araştırmanın ikinci alt problemine cevap aramak için ise öğretmen adaylarının her bir soru için yaptıkları çizimler ayrıntılı olarak incelenmiş, kavram yanılgıları belirlenmiş ve yüzdeleri hesaplanarak sunulmuştur.

Uygulama Süreci

Öncelikle fen bilgisi öğretmenliği birinci sınıfında öğrenim gören ve Genel Kimya Laboratuvarı- I dersine devam eden öğretmen adayları üç araştırma grubuna (İÖG, İMG, KG) tesadüfi olarak atanmıştır. Sınıf içi uygulamalardan önce, FKDT ön test olarak tüm gruplara uygulanmıştır. Ardından her grup, kendi öğretim yöntemine göre konuya çalışmıştır.

İÖG'deki öğretmen adayları ÖTBB yöntemine göre işbirlikli çalışma gruplarına ayrılmıştır. Grupların oluşturulmasında FKDT'nin ön uygulamasından alınan puanlara göre ve cinsiyete göre heterojenlik sağlanmıştır. Grup üyelerinin bir süre birlikte çalışması ve birbirlerini tanımaları sağlanmıştır. Ardından araştırmacı Fiziksel ve Kimyasal Değişim konusunu kısa bir şekilde öğretmen adaylarına anlatmıştır. Daha sonra her grup, deney föyünü birlikte okumuş ve konuyu takım arkadaşlarıyla tartışmıştır. Daha sonra her bir grup *"fiziksel ve kimyasal değişim"* deneyini yapmıştır. Fiziksel ve kimyasal değişim deneyinin ilk bölümünde öğretmen adayları, kendilerine verilen magnezyum şeritleri makasla küçük parçalara bölerek oluşan değişimi gözlemlemişlerdir. İkinci bölümde ise

öğretmen adayları magnezyum şeritleri ispirto ocağında yakmışlar ve yanma sonucu elde ettikleri ürünü porselen kroze içinde incelemişlerdir.

İMG'de ÖTBB yöntemi modellerle birlikte uygulanmıştır. Buna göre İMG'de İÖG'de yapılan uygulamalara ek olarak, öğretmen adaylarına *"fiziksel ve kimyasal değişim"* deneyini yaptıktan sonra molekül modelleri seti ve oyun hamurları dağıtılmıştır. Her gruptan, molekül modelleri ve oyun hamurlarını kullanarak fiziksel bir değişim olan *suyun buharlaşması* ile kimyasal bir değişim olan *suyun oluşumu* olaylarını tanecik boyutunda modellemeleri istenmiştir.

KG'de geleneksel laboratuvar yaklaşımı kullanılmıştır. Öğretmen adayları liste sırasına göre kümelere ayrılmıştır. Kümelerin oluşturulmasında heterojenliğe dikkat edilmemiştir. Ardından gruplar konuya çalışmış ve deney föyünü okumuşlardır. Burada geleneksel küme çalışması düzeninde çalışmalar yürütülmüştür, öğretmen adaylarının işbirlikli çalışması istenmemiştir. Ardından gruplar *"fiziksel ve kimyasal değişim"* deneyini yapmıştır. Şekil 1'de öğretmen adaylarının deney çalışmalarından, Şekil 2'de ise İMG'de yürütülen model çalışmalarından örnekler sunulmuştur.

Şekil 1. *Fiziksel ve kimyasal değişim deneyi*

Şekil 2. *İMG'deki model çalışmalarından örnekler*

İÖG ve KG'de deney çalışmaları bittikten sonra, İMG'de ise model çalışmaları tamamlandıktan sonra FKDT son test olarak gruplara tekrar uygulanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulguları iki başlık altında sunulmuştur. ilk kısımda ön testte ve son testte verilen cevapların istatistiksel olarak karşılaştırılması

yapılmıştır. İkinci kısımda ise kavram yanılgıları örneklerle birlikte sergilenmiştir.

1. Birinci Alt Problemle İlgili Elde Edilen Bulgular

Tüm gruplarda örneklem 30'dan az olduğu için FKDT'den elde edilen verilerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro-Wilk normallik testi ile incelenmiştir. Tablo 1'de Shapiro-Wilk testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Shapiro-Wilk testi sonuçları

FKDT	Gruplar	İstatistik	sd	p
Ön Uygulama	İÖG	,612	24	,00
	İMG	,767	24	,00
	KG	,643	23	,00
Son Uygulama	İÖG	,663	24	,00
	İMG	,763	24	,00
	KG	,811	23	,00

Tablo 1'e göre FKBT'nin ön ve son uygulamasında verilerin normal dağılım göstermediği [$İÖG_{ön\text{-}son}$ (p=0,00; p<,05), $İMG_{ön\text{-}son}$ (p=0,00; p<,05) $KG_{ön\text{-}son}$ (p=0,00; p<,05)] görülmektedir. Bu nedenle anlamlılık analizlerinde nonparametrik testler tercih edilmiştir.

Tablo 2'de ön testte gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan Kruskall-Wallis testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Ön test verilerinin Kruskall-Wallis Testi Sonuçları

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p
İÖG	24	40,50	2	2,898	,24
İMG	24	35,96			
KG	23	31,35			

Tablo 2'ye göre ön testte gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır (X^2=2,898, p>0,05).

Son testte gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan Kruskall-Wallis testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Son test verilerinin Kruskall-Wallis testi sonuçları

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p
İÖG	24	39,69	2	14,771	,00
İMG	24	43,79			
KG	23	24,02			

Tablo 3'e göre son testte gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir (X^2=14,771, p<,05). Anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Tablo 4'te Mann-Whitney U testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. Son Test Verilerinin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p
İÖG	24	23,04	553,00	253	,392
İMG	24	25,96	623,00		
İÖG	24	29,15	699,50	152	,004
KG	23	18,63	428,50		
İMG	24	30,33	728,00	124	,001
KG	23	17,39	400,00		

Tablo 4'e göre son testte İÖG ve KG arasında İÖG lehine; İMG ve KG arasında ise İMG lehine anlamlı bir fark görülmüştür (p<,05). Araştırma gruplarının son teste soru bazında verdikleri doğru cevap oranları Şekil 3'te verilmiştir.

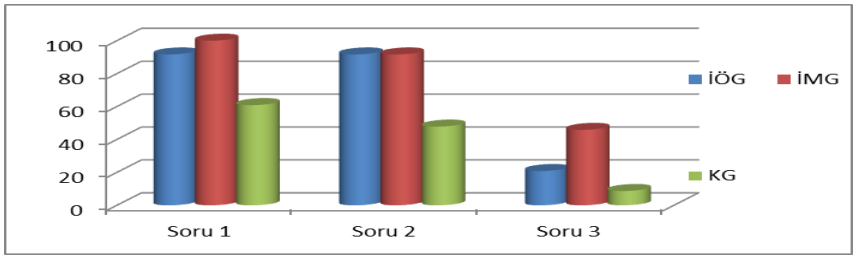

Şekil 3. Son testte grupların doğru çizim yüzdelerinin soru bazında karşılaştırılması

Şekil 3'e göre, birinci ve üçüncü soruda en yüksek ortalamayı İMG yaparken, ikinci soruda İMG ve İÖG'nin ortalamalarının eşit olduğu görülmektedir. Ayrıca, birinci ve ikinci soruya doğru cevap oranının yüksek olduğu, üçüncü soruda ise öğretmen adaylarının zorlandıkları görülmektedir.

2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Bu kısımda FKDT'deki sorulara öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar kavramsal olarak analiz edilmiş ve kavram yanılgılarından örnekler verilmiştir. Şekil 4'te FKDT'nin birinci sorusu verilmiştir.

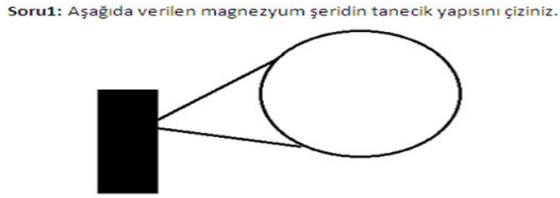

Şekil 4. FKDT'nin birinci sorusu

FKDT'nin birinci sorusunda öğretmen adaylarından magnezyum taneciklerini tek tür sembolle göstermeleri, sık ve düzenli olarak çizmeleri beklenmektedir. Birinci soru için öğretmen adaylarının ön ve son testte sahip oldukları kavram yanılgıları ve oranları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Birinci soru ile ilgili kavram yanılgıları ve oranları

Çizimler		**İÖG %**		**İMG %**		**KG %**	
		Ön	**Son**	**Ön**	**Son**	**Ön**	**Son**
Doğru Çizim	Magnezyum taneciklerinin atomik yapıda sık ve düzenli bir şekilde çizilmesi	62,5	91,7	45,8	100	39,1	52,2
Hatalı Çizimler	Tek tanecik çizilmesi	4,2	-	-	-	-	-
	Magnezyum taneciklerinin moleküler yapıda çizilmesi	4,2	-	-	-	4,3	4,3
	Tanecikler arasında gereğinden fazla boşluk bırakılması	25	4,2	54,2	-	26,1	30,4
	Bütüncül çizim	-	-	-	-	4,3	-
	Taneciklerin düzenli olarak çizilmemesi	4,2	-	25	-	13	17,4
	Elektron katman modeli çizilmesi	8,3	-	-	-	4,3	-
	Birden fazla çeşit tanecik çizilmesi	-	-	-	-	4,3	-
	Cevap Yok	4,2	4,2	-	-	21,7	-

*Bazı öğretmen adaylarının çizimleri birden fazla kavram yanılgısı içerebilmektedir.

Tablo 5'e göre doğru çizim oranının ön testte en fazla İÖG'de, son testte ise en fazla İMG'de olduğu görülmektedir. Tüm gruplarda doğru cevap oranının son testte arttığı görülmüştür. Kavram yanılgılarına bakıldığında ise, ön ve son testte en fazla yapılan yanılgının "*tanecikler arasında gereğinden fazla boşluk bırakılması"* olduğu görülmektedir. Yine, son testte en fazla kavram yanılgısının KG'de olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 5'te öğretmen adaylarının birinci soru ile ilgili doğru ve yanlış çizimlerinden örnekler görülmektedir.

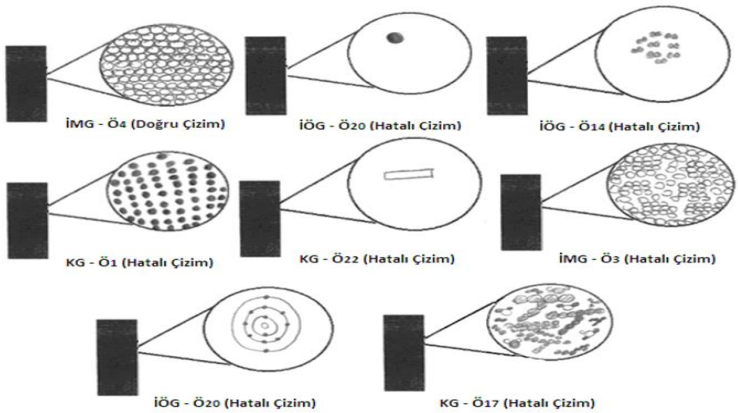

Şekil 5. Birinci soru ile ilgili doğru ve yanlış çizimlerden örnekler

Şekil 5'e bakıldığında çizimlerde, öğretmen adaylarının magnezyum atomu taneciklerini moleküler olarak göstermesi, katı maddenin tanecikleri arasında oldukça fazla boşluk çizmesi, bütüncül gösterim, elektron katman modeli çizilmesi ve aynı maddenin taneciklerinin farklı tür sembollerle gösterilmesi gibi yanılgılar görülmektedir. Şekil 6'da FKDT'nin ikinci sorusu verilmiştir.

Soru2: Verilen magnezyum şerit küçük parçalara bölünüyor. Aşağıda bu bölünen parçalardan biri verilmiştir, tanecik yapısını çiziniz.

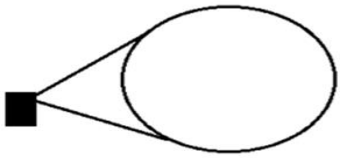

Şekil 6. FKDT'nin ikinci sorusu

FKDT'nin ikinci sorusunda, öğretmen adaylarından küçük parçalara bölünen magnezyum şeridin taneciklerini, birinci soruda çizdikleri tane-

ciklerle aynı sembolle gösterecek şekilde, tek çeşit, sık ve düzenli olarak çizmeleri beklenmektedir. İkinci soru için öğretmen adaylarının ön ve son testte sahip oldukları kavram yanılgıları ve oranları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6'ya göre doğru çizim oranının ön testte en fazla İÖG'de, son testte ise İÖG ve İMG'de olduğu görülmektedir. Tüm gruplarda doğru cevap oranının son testte arttığı görülmüştür. Kavram yanılgılarına bakıldığında ise, ön ve son testte en fazla yapılan yanılgının *"tanecikler arasında gereğinden fazla boşluk bırakılması"* olduğu görülmektedir. Yine, son testte en fazla kavram yanılgısının KG'de olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 6. İkinci soru ile ilgili kavram yanılgıları ve oranları

	Çizimler	İÖG %		İMG %		KG %	
		Ön	Son	Ön	Son	Ön	Son
Doğru Çizim	Taneciklerin, birinci soruda çizilen magnezyum tanecikleri ile aynı modelde, atomik yapıda, sık ve düzenli bir şekilde çizilmesi	62,5	91,7	45,8	91,7	34,8	47,8
Hatalı Çizimler	Tek tanecik çizilmesi	4,2	-	-	-	-	-
	Magnezyum taneciklerinin moleküler yapıda çizilmesi	4,2	-	-	-	4,3	4,3
	Tanecikler arasında gereğinden fazla boşluk bırakılması	25	4,2	37,5	4,2	26,1	39,1
	Bütüncül çizim	-	-	-	-	8,7	-
	Taneciklerin düzenli çizilmemesi	8,3	-	20,8	4,2	21,7	17,4
	Birinci soruda çizilen elektron katman modelinin elektron sayısını yarıya indirerek çizilmesi	4,2	-	-	-	4,3	-
	Birinci soruda çizilen magnezyum taneciklerinden farklı model taneciklerin çizilmesi	-	-	4,2	-	8,7	-
	Birinci soruda çizilen magnezyum taneciklerinden daha büyük taneciklerin çizilmesi	-	-	4,2	-	-	-
	Birinci soruda çizilen magnezyum taneciklerinden daha küçük taneciklerin çizilmesi	4,2	-	4,2	-	-	-
	Birinci soruda çizilen magnezyum taneciklerinden daha düzensiz taneciklerin çizilmesi	-	-	4,2	-	-	-
	Cevap Yok	8,3	4,2	-	-	21,7	-

*Bazı öğretmen adaylarının çizimleri birden fazla kavram yanılgısı içerebilmektedir.

Şekil 7'de öğretmen adaylarının ikinci soru ile ilgili doğru ve yanlış çizimlerinden örnekler görülmektedir.

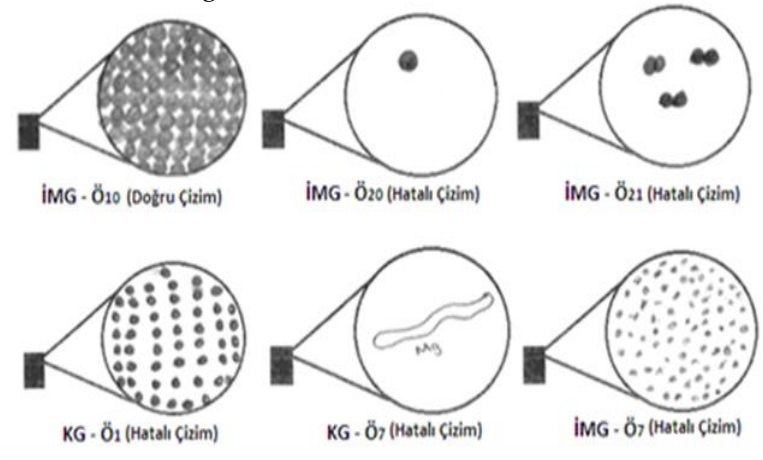

Şekil 7. *İkinci soru ile ilgili doğru ve yanlış çizimlerden örnekler*

Şekil 7'ye bakıldığında çizimlerde, öğretmen adaylarının tek tanecik çizmesi, magnezyum atomu taneciklerini moleküler olarak göstermesi, katı maddenin tanecikleri arasında oldukça fazla boşluk çizmesi ve bütüncül gösterim gibi yanılgılar görülmektedir.

Şekil 8'de bazı öğretmen adaylarının ön testte ilk soruda yaptıkları yanlış çizimler ile ikinci soruda yaptıkları yanlış çizimler karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

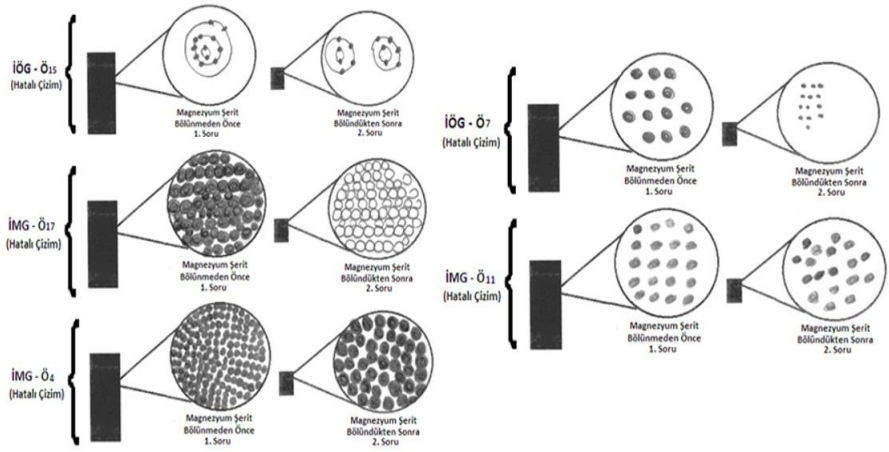

Şekil 8. *Ön testte birinci ve ikinci soruda yapılan yanlış çizimlerden örnekler*

Şekil 8'e göre tanecikli yapıyı gösterirken elektron katman modelini kullanan öğretmen adayının her iki soruya da benzer çizim yaptığı, bazı öğretmen adaylarının aynı maddenin fiziksel değişim geçirmesinden sonra tanecikli gösterimini yaparken farklı büyüklük ve gösterimde sembollerle çizim yaptığı ve madde bölündüğünde taneciklerin de küçüleceğini düşünen öğretmen adaylarının olduğu görülmektedir. Şekil 9'da FKDT'nin üçüncü sorusu verilmiştir.

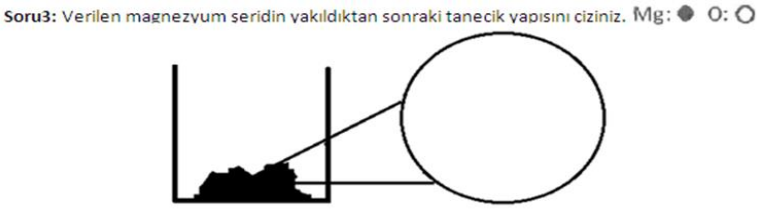

Şekil 9. *FKDT'nin üçüncü sorusu*

FKDT'nin üçüncü sorusunda öğretmen adaylarına magnezyum ve oksijenin tanecik sembolü verilmiş ve magnezyum şerit yandıktan sonra oluşan maddenin tanecik modelini çizmeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarından magnezyum ve oksijenin tanecik sembollerini uygun sayıda ve şekilde birleştirerek, yanma olayından sonra oluşan MgO katısının taneciklerini tek çeşit, sık ve düzenli olacak şekilde çizmeleri beklenmektedir. Üçüncü soru için öğretmen adaylarının ön ve son testte sahip oldukları kavram yanılgıları ve oranları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Üçüncü soru ile ilgili kavram yanılgıları ve oranları

Çizimler		**İÖG %**		**İMG %**		**KG %**	
		Ön	**Son**	**Ön**	**Son**	**Ön**	**Son**
Doğru Çizim	Magnezyum oksit moleküllerinin sık ve düzenli bir şekilde çizilmesi	-	20,8	8,3	45,8	-	8,7
Hatalı	Magnezyum oksit molekülleri arasında fazla boşluk bırakılması	41,7	12,5	16,7	12,5	17,4	21,7
	Magnezyum oksit molekülleri arasında hiç boşluk bırakılmaması	12,5	-	8,3	-	-	-
	Reaksiyona girmeyen magnez-	-	-	-	-	4,3	-

Çizimler	yum atomlarının çizilmesi						
	Reaksiyona girmeyen oksijen atomlarının çizilmesi	-	-	-	-	4,3	-
	Bütüncül çizim	4,2	-	-	-	4,3	-
	Magnezyum oksit moleküllerinin düzenli çizilmemesi	-	-	16,7	12,5	8,7	13
	Ürün oluşturulmaması	-	-	54,2	12,5	30,4	34,8
	Yanlış ürün oluşturulması	54,2	25	12,5	8,3	30,4	21,7
	Cevap Yok	12,5	41,7	4,2	8,3	21,7	4,3

*Bazı öğretmen adaylarının çizimleri birden fazla kavram yanılgısı içerebilmektedir.

Tablo 7'ye göre doğru çizim oranının ön testte en fazla İÖG'de, son testte ise en fazla İMG'de olduğu görülmektedir. Tüm gruplarda ön ve son testte doğru cevap oranının düşük olduğu görülmüştür. Kavram yanılgılarına bakıldığında ise, ön testte en fazla yapılan yanılgının *"yanlış ürün oluşturulması"*, son testte ise *"ürün oluşturulmaması"* olduğu görülmektedir. Yine, son testte en fazla kavram yanılgısının KG'de olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 10'da öğretmen adaylarının üçüncü soru ile ilgili doğru ve yanlış çizimlerinden örnekler görülmektedir.

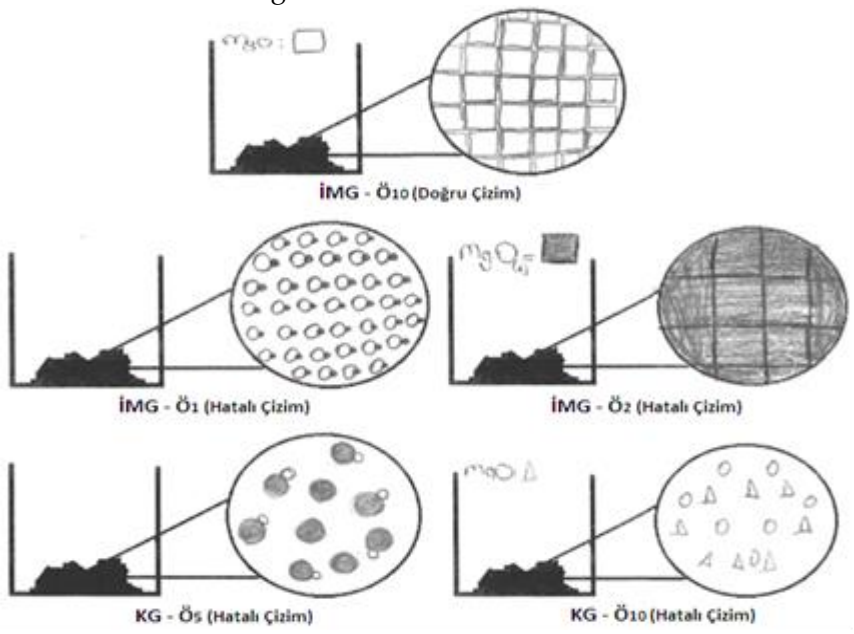

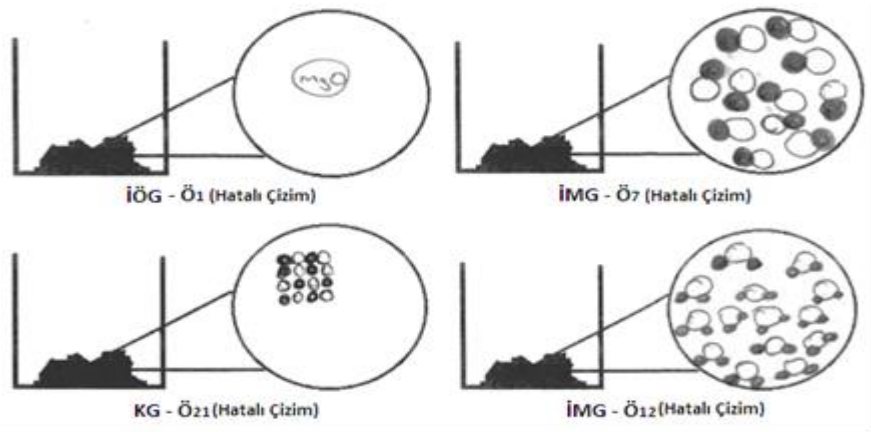

Şekil 10. Üçüncü soru ile ilgili doğru ve yanlış çizimlerden örnekler

Şekil 10'a bakıldığında çizimlerde, öğretmen adaylarının katı maddenin tanecikleri arasında oldukça fazla boşluk çizmesi, bütüncül gösterim, yanlış ürün oluşturma ve ürün oluşturmama gibi yanılgılar görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada FKDT'nin ön test verilerine göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir ($p>0,05$). Buna göre uygulamaya geçilmeden önce öğretmen adaylarının fiziksel ve kimyasal değişimler konusundaki ön bilgilerinin denk olduğu söylenebilir. Bu durum, öğretmen adaylarının okudukları bölüme çoğunlukla benzer puanlarla girmiş olmalarından dolayı sahip oldukları başarı düzeyinin birbirlerine yakın olmasından kaynaklanmış olabilir.

FKDT'nin son test olarak uygulamasında ise gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna göre konunun kavranmasında en başarılı grubun İMG olduğu, İÖG'nin de KG'ye göre başarılı olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle işbirlikli öğrenme ile desteklenen modellerin fiziksel ve kimyasal değişim konusunun anlaşılmasında etkili olduğu söylenebilir. İşbirlikli öğrenme destekli modellerin kimya kavramlarının anlaşılmasında etkili olduğu Çavdar ve Doymuş (2016b, 2018), Çavdar vd. (2016), Doymuş vd. (2010), Karaçöp ve

Doymuş (2013), Okumuş ve Doymuş (2017, 2018) ve Warfa, Roehring, Schneider ve Nyacwaya (2014) çalışmalarında da belirlenmiştir. Bu sonuçların ortaya çıkmasında, modellerin duyu organları ile hissedilemeyen soyut kavramları somutlaştırılarak görerek ve dokunarak deneyimleme fırsatı sunmasının etkili olduğu düşünülmektedir (Cheng ve Lin, 2015; Develaki, 2017; Kimberlin ve Yezierski, 2016; Krell vd., 2015; Wang vd., 2014). Modellerin kimyada kavramsal anlamayı kolaylaştırdığı Develaki (2017), Kimberlin ve Yezierski (2016), Krell vd. (2015), Oliva vd. (2015), Prins, Bulte ve Pilot (2016) ve Wang vd. (2014) çalışmalarında da belirlenmiştir. Ayrıca, İÖG'nin KG'ye göre fiziksel ve kimyasal değişim konusunun anlaşılmasında daha başarılı olduğu belirlenmiştir. İşbirlikli öğrenmenin kimya konularında kavramsal anlamayı artırdığı Acar ve Tarhan (2008), Belge Can ve Boz (2016), Çavdar ve Doymuş (2016b, 2018), Eymur ve Geban (2017) Karaçöp ve Doymuş (2013) ve Okumuş ve Doymuş'un (2018) çalışmalarında rapor edilmiştir. Bu araştırmada da konuyla ilgili kavramsal anlamaların sağlanmasında işbirlikli ÖTBB yönteminin etkili olduğu görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında, ÖTBB'nin etkisinin olduğu düşünülmektedir. Çünkü ÖTBB yönteminde öğretmen adayları hem grupça çalışma fırsatı bulmuş hem de araştırmacı konuyu genel hatları ile anlatmıştır. Ayrıca, öğretmen adayları grup çalışması sırasında yüz yüze iletişim sağlayarak birlikte çalışmışlar ve kendilerinin ve grup arkadaşlarının öğrenmelerinin sorumluluğunu almışlardır. ÖTBB'nin etkili bir işbirlikli öğrenme yöntemi olduğu literatürde de ifade edilmiştir (Okumuş vd. 2017). Tüm bu sonuçların ışığında kimya konularının tanecik boyutunda anlaşılmasının sağlanmasında işbirlikli öğrenmenin ÖTBB yönteminin ve modellerin birlikte kullanılması önerilmektedir.

Araştırmada elde edilen kavram yanılgılarına bakıldığında ise *"katı taneciklerin çiziminde tanecikler arası mesafenin fazla gösterilmesi"* yanılgısına tüm sorularda rastlanılmıştır. Bu durum, öğretmen adaylarının çizimlerine dikkat etmemelerinden kaynaklanabilir. Çünkü birçoğu katıların taneciklerin sık ve düzenli dizildiğini bilmektedir. Bu konuda uygulamalar sırasında öğretmen adaylarının çizimlerini yaparken nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda bilgilendirilmelerinin yeterli olmadığı söylenebilir. Bu yanılgı Smith ve Villarreal (2015) ve Vikström (2014) araştırmalarında da rapor edilmiştir. Bir diğer önemli yanılgı ise *maddeyi*

bütüncül düşünme yanılgısıdır. Maddenin tanecikli yapıda değil de bütüncül olarak algılanması yanılgısı Çavdar ve Doymuş (2018), Demircioğlu vd (2012), Jaber ve Boujaoude (2012) ve Okumuş ve Doymuş (2018) araştırmalarında da belirlenmiştir. Bu durum, öğretmen adaylarının maddeyi zihinlerinde tanecikli olarak canlandıramamalarından kaynaklanmış olabilir. Diğer taraftan bunun nedeni öğrencilerin ön öğrenmelerindeki yanlış anlamalar da olabilir. Çünkü bir kavramı ilk defa öğrenmek kavram yanılgılı anlamayı düzletmekten daha kolaydır. Öğretmen adaylarının ortaokul ve lise seviyesinde maddenin tanecikli yapısı konusunda kavram yanılgılarına sahip olmaları, lisans seviyesinde de bu yanılgılarını sürdürmelerine neden olmuş olabilir. Bu bakımdan özellikle ortaokul seviyesinde kavramların doğru öğrenilmesi sonraki öğrenim seviyelerini de olumlu etkileyecektir. Araştırmada belirlenen bir diğer önemli yanılgı, *"fiziksel değişime uğrayan maddenin taneciklerinin de değişeceği"* düşüncesidir. Bu durum, fiziksel değişim ve kimyasal değişim olaylarının tam olarak anlaşılamamasından kaynaklanmaktadır. Buna göre öğretmen adayları fiziksel değişimi tanecik boyutunda düşünememekte, makro özellikleri mikro özelliklere atfetmektedir. Benzer yanılgı Okumuş ve Doymuş (2017) çalışmalarında da tespit edilmiştir. Fiziksel ve kimyasal değişimin birbirinden ayırt edilememesi Ayvacı ve Şenel Çoruhlu (2009), Eilks vd. (2007) ve Kıngır ve Geban (2014) araştırmalarında da raporlanmıştır. Fiziksel ve kimyasal değişim olayları ile ilgili çeşitli kavram yanılgılarının olduğu yine literatürde ifade edilmektedir (Chang vd., 2014; Cheng ve Gilbert, 2017; Çayan ve Karslı, 2015; Jaber ve Boujaoude, 2012; Kıngır ve Geban, 2014; Yan ve Talanquer, 2015).

Bazı öğretmen adaylarının uygulamadan önce konuyla ilgili sahip oldukları kavram yanılgılarını uygulamadan sonra da devam ettirdikleri görülmüştür. Birçok araştırmada kavram yanılgılarının kolay kolay ortadan kaldırılamadığı ifade edilmektedir (Adadan, 2014; Çavdar ve Doymuş, 2016b, 2018; Çavdar vd., 2016; Okumuş ve Doymuş, 2017; Tsai, 1999). Bu durum zihne yerleşmiş yanılgıların değiştirilmesinin kolay olmadığını göstermektedir. Kavram yanılgılarının tam olarak ortadan kaldırılması için daha uzun süreli çalışmalara gerek olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan öğrenciyi sürece aktif katan farklı yöntem ve tekniklerle birlikte farklı görsel materyallerin de denenip etkisine bakılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Effect of Cooperative Learning and Models on the Understanding of Particulate Structure of Physical and Chemical Changes

*

Oylum Çavdar* - Seda Okumuş** - Mustafa Alyar*** - Kemal Doymuş**

**Muş Alparslan University, **Atatürk University, ***Çukurova University*

The subject of physical and chemical changes is difficult to understand in micro level and students have various misconceptions (Demircioğlu et al., 2012; Lee et al., 1993; Karslı and Ayas, 2013; Kıngır and Geban, 2014; Smith and Nakleh, 2011). The use of active learning methods can be effective in terms of providing conceptual understanding and eliminating misconceptions. Cooperative learning from active learning methods is an effective method for students' academic achievement and conceptual understanding (Belge Can and Boz, 2016; Doymuş et al., 2010 Eymur and Geban, 2017; Karaçöp and Doymuş, 2013). In addition, it is stated in the literature that models are an effective material in concreting abstract situations (Adadan, 2014; Çavdar and Doymuş 2016b, 2018; Jaber and Boujaoude, 2012; Krell et al., 2015; Okumuş and Doymuş, 2017; Oliva et al., 2015). In this respect, cooperative learning and models will be used to understand physical and chemical changes in this research.

The aim of this study is to determine the effectiveness of cooperative learning and models on chemical and physical change topic as particulate nature of matter level.

Method

Quasi-experimental method with pre and posttest was used in research. Research sample is consisted 71 prospective science teachers (PST). Three research groups were in this study (CLG: cooperative learning group,

n=24; CLMG: cooperative learning and model group, n=24; and control group, CG, n=23).

For collecting data, the Physical and Chemical Changing Test (PCCT) consisting of three open-ended questions. It was asked to drawing of the magnesium strip of the particle structure in the first question, to drawing of the particles of a small part divided from this strip in the second question, to drawing of the particles of this strip when it was burned in the third question. The pre-and post- test was used.

Primarily in the research, the PSTs studied in general chemistry laboratory-I course at first class were divided into three groups (CLMG, CLG, CG) and then the PCCT was implemented to the PSTs in these groups as pre-test. After, the physical and chemical changes experiment was conducted by the PSTs in the each group according to their method.

The PSTs have observed changes by dividing into small pieces the magnesium strips with the scissors in the first part of the physical and chemical changes experiment. In the second part of the experiment, the PSTs have burned the magnesium strips on spirit stove and examined the products have gained in the crucible.

According to STAD method applied in CLG, the PSTs were divided into teams in which they will study cooperatively. Primarily, the researchers have taught the physical and chemical changes topic end then each team have discussed the topic with their teammates by reading the experiment sheets and conducted the physical and chemical changes experiment. In CLMG, in addition to the method in CLG, the play dough and molecular models are given to the teams after the experiment. Then, it was asked to demonstrating the evaporation of water as a physical change and formation of water as a chemical change by using molecular models and play dough at particulate level from each team. In CG, traditional laboratory approach was implemented and the PSTs were divided into groups. After, each group has conducted the physical and chemical changes experiment by reading the experiment sheets. In the end of the implementations, PCCT was implemented to the students in the all groups as post-test again.

PSTs' drawings obtained were scored as 10 point for correct drawing, 0 point for false drawing. For evaluating normality Shapiro Wilk test was used. In order to analyses data, Kruskall Wallis test and Mann-Whitney

U test were utilized. Primarily, data were analyzed on the basis of three questions and then analyzed one by one. After, PSTs' drawings were examined in detail, the correct drawings and similar incorrect drawings were categorized and calculated their percent for each question. Thus, PSTs' misconceptions were determined, given in the table and exemplified.

Findings, Discussion and Results

There was not a statistically significant difference among groups according to Kruskall Wallis test in pre-test ($p>.05$). Hence, the prior knowledge of the groups was equal before the applications. After the applications, according to Kruskall Wallis test, a significant difference among groups were found in the post-test ($p>.05$). As Mann-Whitney U test, a significant difference between CLG and CG in favor of CLG and between CLMG and CG in favor of CLMG were found. Using cooperative learning and models together had positive effect on PSTs' understanding to physical and chemical changes topic. That models facilitate learning determined also Adadan (2014), Çavdar and Doymuş (2016b, 2018), Krell, et al. (2015), and Okumuş and Doymuş (2017, 2018) studies. Similarly, cooperative learning facilitate the learning was determined also in Acar and Tarhan (2008), Çavdar et al. (2016), and Karaçöp and Doymuş's (2013) studies. Besides, some PSTs thought the matter as a whole rather than a particulate structure, had a problem in the particulate drawing of solid materials, and had various misconceptions in the concepts of physical and chemical change.

Kaynakça / References

Acar, B. ve Tarhan, L. (2008). Effects of cooperative learning on students' understanding of metallic bonding. *Research in Science Education, 38,* 401–420.

Adadan, E. (2014). Model-tabanlı öğrenme ortamının kimya öğretmen adaylarının maddenin tanecikli yapısı kavramını ve bilimsel modellerin doğasını anlamaları üzerine etkisinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(2), 378-403.

Aksoy, G. ve Gürbüz, F. (2012). İşbirlikli iki farklı tekniğin öğrencilerin akademik başarıları üzerine etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(42), 67-78.

Ayvacı, H.Ş. ve Şenel Çoruhlu, T. (2009). Fiziksel ve kimyasal değişim konularındaki kavram yanılgılarının düzeltilmesinde açıklayıcı hikâye yönteminin etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*, 93-104.

Belge, C. H. ve Boz, Y. (2016). Structuring cooperative learning for motivation and conceptual change in the concepts of mixtures. *International Journal of Science and Mathematics Education, 14*, 35–657.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* (Geliştirilmiş 13. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Chang, H.Y., Quintana, C. ve Krajcik, J.S. (2010). The impact of designing and evaluating molecular animations on how well middle school students understand the particulate nature of matter. *Science Education, 94*, 73-94.

Cheng, M.M.W. ve Gilbert, J.K. (2017) Modelling students' visualisation of chemical reaction, *International Journal of Science Education, 39*(9), 1173-1193.

Cheng, M.F. ve Lin, J.L. (2015). Investigating the relationship between students‟ views of scientific models and their development of models. *International Journal of Science Education, 37*(15), 2453-2475.

Çavdar, O. ve Doymuş, K. (2016a). İyi bir eğitim ortamı için yedi ilkenin işbirlikli öğrenme yöntemi ile kullanılmasının fen ve teknoloji dersinde başarıya etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*(2), 441-466.

Çavdar, O. ve Doymuş, K. (2016b). Fen ve teknoloji dersinde işbirlikli öğrenme yönteminin iyi bir eğitim ortamı için yedi ilke ve modellerle kullanılması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 12*(3), 741-768.

Çavdar, O. ve Doymuş, K. (2018). Karışımlar konusunun öğretilmesinde işbirlikli öğrenme yönteminin iyi bir eğitim ortamı için yedi ilke ve modellerle kullanılması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, *14*(3), 325-346.

Çavdar, O., Okumuş, S. ve Doymuş, K. (2016). Fen eğitimi öğrencilerinin maddenin tanecikli yapısıyla ilgili anlamalarının belirlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(33), 69-93.

Çavdar, O., Okumuş, S., Alyar, M. ve Doymuş, K. (2016). Maddenin tanecikli yapısının anlaşılmasına farklı yöntemlerin ve modellerin etkisi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 555-592.

Çayan, Y. ve Karslı, F. (2015). Fiziksel ve kimyasal değişim konusundaki kavram yanılgılarının giderilmesinde probleme dayalı öğrenme yaklaşımının etkisi. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*(4), 1437-1452.

Demircioğlu, H., Demircioğlu, G., Ayas, A. ve Kongur, S. (2012). Onuncu sınıf öğrencilerinin fiziksel ve kimyasal değişme kavramları ile ilgili teorik ve uygulama bilgilerinin karşılaştırılması. *Türk Fen Eğitimi Dergisi, 9*(1), 162-181.

Develaki, M. (2017). Using computer simulations for promoting model-based reasoning. Epistemological and educational dimensions. *Science & Education, 26,* 1001– 1027.

Doymuş, K., Karaçöp, A. ve Şimşek, Ü. (2010). Effects of jigsaw and animation techniques on students' understanding of concepts and subjects in electrochemistry. *Education Tech Research Dev, 58,* 671–691.

Eilks, I., Moellering, J. ve Valanides, N. (2007). Seventh-grade students' understanding of chemical reactions: Reflections from an action research interview study. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education, 3*(4), 271-286.

Eymur, G. ve Geban, Ö. (2017). The collaboration of cooperative learning and conceptual change: enhancing the students' understanding of chemical bonding concept. *Internationa Journal of Science and Mathematics Education, 15,* 853–871.

Güngör, S.N. ve Özkan, M. (2011). Fen ve teknoloji öğretiminde işbirlikli öğrenme yönteminin öğrenci tutumuna etkileri üzerine bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24*(1), 47-59.

Jaber, L.Z. ve Boujaoude, S. (2012). A macro–micro–symbolic teaching to promote relational understanding of chemical reactions. *International Journal of Science Education, 34*(7), 973-998.

Johnstone, A.H. (1991). Why is science difficult to learn? Things are seldom what they seem. *Journal of Computer Assisted Learning, 7*, 75-83.

Karaçöp, A. ve Doymuş, K. (2013). Effects of jigsaw cooperative learning and animation techniques on students' understanding of chemical bonding and their conceptions of the particulate nature of matter. *Journal of Science Education Technology, 22*, 186-203.

Karslı, F. ve Ayas, A. (2013). Fen bilgisi öğretmen adaylarının kimya konularında sahip oldukları alternatif kavramlar. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 7*(2), 284-313.

Kimberlin, S. ve Yezierski, E. (2016). Effectiveness of ınquiry-based lessons using particulate level models to develop high school students' understanding of conceptual stoichiometry. *Journal of Chemical Education, 93*, 1002−1009.

Koç, Y. (2014). *Fen ve teknoloji öğretmenlerinin işbirlikli öğrenme modeli hakkında bilgilendirilmesi, bu modeli sınıfta uygulamaları ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesi: Ağrı il örneği.* Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Krell, M., Reinisch, B. ve Krüger, D. (2015). Analyzing students' understanding of models and modeling referring to the disciplines biology, chemistry, and physics. *Research in Science Education, 45*(3), 367–393.

Lee, O., Eichinger, D.C., Anderson, C.W., Berkheimer, G.D. ve Blakeslee, T.D. (1993). Changing middle school students‟ conceptions of matter and molecules. *Journal of Research in Science Teaching, 30,* 249-270.

McMillan, J.H. ve Schumacher, S. (2010). *Research in education: evidence-based inquiry* (7. Edition). New Jersey, Pearson.

Meşeci, B., Tekin, S. ve Karamustafaoğlu, S. (2013). Maddenin tanecikli yapısıyla ilgili kavram yanılgılarının tespiti. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(9), 20-40.

Okumuş, S. ve Doymuş, K. (2017). İşbirlikli öğrenme ve modellerin yedi ilkeyle birlikte uygulanmasının kavramsal anlamaya etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(39), 431-457.

Okumuş, S. ve Doymuş, K. (2018). Modellerin okuma- yazma- uygulama yöntemi ve yedi ilke ile uygulanmasının maddenin tanecikli yapısı ve yoğunluk konularının kavramsal anlaşılmasına etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(3), 1603-1638.

Okumuş, S., Çavdar, O., Alyar, M. ve Doymuş, K. (2017). İşbirlikli öğrenme ve modellerin kimyasal reaksiyonlar konusunun anlaşılmasına etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 44*, 358-381.

Oliva, J.M., Aragón, M.M. ve Cuesta, J. (2015). The competence of modelling in learning chemical change: a study with secondary school students. *International Journal of Science and Mathematics Education, 13*, 751-791.

Papageorgiou, G., Stamovlasis, D. Ve Johnson, P.M (2010). Primary teachers‟ particle ideas and explanations of physical phenomena: Effect of an in-service training course. *International Journal of Science Education, 32*(5), 629-652.

Prins, G.T., Bulte, A.M.W. ve Pilot, A. (2016). An activity-based instructional framework for transforming authentic modeling practices into meaningful contexts for learning in science education. *Science Education, 100,* 1092–1123.

Raviolo, A. (2001). Assessing students‟ conceptual understanding of solubility equilibrium. *Journal of Chemical Education, 78*(5), 629-631.

Smith, K.C. ve Nakhleh, M. B. (2011). University students' conceptions of bonding in melting and dissolving phenomena. *Chemistry Education Research and Practice, 12*(4), 398-408.

Smith, K.C. ve Villarreal, S. (2015). Using animations in identifying general chemistry students‟ misconceptions and evaluating their knowledge transfer relating to particle position in physical changes. *Chemical Education Research and Practice, 16*, 273-282.

Talanquer, V. (2011). Macro, submicro, and symbolic: The many faces of the chemistry:Triplet. *International Journal of Science Education, 33*(2), 179–195.

Tsai, C.C. (1999). Laboratory exercises help me memorize the scientific truths: A study of eighth graders' scientific epistemological views and learning laboratory activities. *Science Education, 83,* 654-674.

Vikström, A. (2014). What makes the difference? Teachers explore what must be taught and what must be learned in order to understand the particulate character of matter. *Science Teacher Education, 25,* 709–727.

Wang, Z., Chi, S., Hu, K. ve Chen, W. (2014). Chemistry teachers' knowledge and application of models. *Journal of Science Education and Technology, 23,* 211–226.

Warfa, A.M., Roehring, G.H., Schneider, J.L. ve Nyacwaya, J. (2014). Collaborative discourse and the modeling of solution chemistry with magnetic 3D physical models–impact and characterization. *Chemical Education Research and Practice, 15,* 835- 848.

Wei, S., Liu, X. ve Jia, Y. (2013). Using rasch measurement to validate the instrument of students' understanding of models in science (SUMS). *International Journal of Science and Mathematics Education, 12*(5), 1067–1082.

Yan, F. ve Talanquer, V. (2015). Students' ıdeas about how and why chemical reactions happen: Mapping the conceptual landscape, *International Journal of Science Education, 37*(18), 3066-3092.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çavdar, O., Okumuş, S., Alyar, M. ve Doymuş, K. (2019). İşbirlikli öğrenme ve modellerin fiziksel vekimyasal değişim olaylarının tanecikliyapıda anlaşılmasına etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 11(18*), 473-500. DOI: 10.26466/opus.534640

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

Dik Temel Yazı Çalışmalarının Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencinin Yazım Hatalarını Düzeltmesine Etkisi

DOI: 10.26466/opus.549544

*

Yahya Çıkılı* - Serdal Deniz** - Hüseyin Barış Kaya***

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üni., Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak., Meram/Konya/Türkiye
E-Posta: ycikili@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-1144-9095
** Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üni., Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak., Meram/Konya/Türkiye
E-Posta: serdaldeniz1@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-6606-9308
*** Öğretmen, Milli Eğitim Müdürlüğü, Belen/Hatay/Türkiye
E-Posta: huseyinbariskaya@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-7515-4827

Öz

Özel Öğrenme Güçlüğü olan bireyler yapılan eğitsel değerlendirme süreci sonunda özelliklerine uygun eğitim ortamlarına yerleştirilmektedir. Bu bireyler genellikle kaynaştırma eğitimi ortamlarına yerleştirilmekte ve yerleştirildikleri eğitim ortamlarında uygulanmakta olan programlara tabi olmaktadırlar. Bu programlarda ise matematik, okuma-yazma gibi akademik beceriler öne çıkmaktadır. Okuma-yazma gibi akademik becerilerin edinimi için öğrenci özelliklerine uygun şekilde gerekli öğretimsel düzenlemelerin yapılması ve gerekli destek hizmetlerinin sunumu gerekmektedir. Çünkü Öğrenme Güçlüğü olan bireylerin en çok sorun yaşadığı becerilerden birisini de yazma ile ilgili beceriler oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı, özel öğrenme güçlüğü olan 5.sınıf öğrencisinin dik temel yazım çalışmalarındaki hatalarının tespit edilerek, dik temel yazım becerilerinin geliştirilmesi ve öğrencinin kazandıkları beceriyi öğretimden sonra sürdürüp sürdüremediğini, farklı ortam ve metne genelleyip genelleyemediğini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden "eylem araştırması" kullanılmıştır. Araştırma verilerinin toplanabilmesi için, öğrencinin seviyesine uygun metinler, öğrencinin yazımlarını içeren defteri, uygulamacıların gözlemleri ve "Yanlış Yazım Analizi Envanteri" kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, öğrencinin dik temel yazım becerisinin geliştiği izlenimi edinilmiştir. Ayrıca öğrencinin kazandığı dik temel harflerle yazı yazma becerisini öğretim bittikten 1, 2 ve 3 ay sonunda da sürdürdüğü görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Özel öğrenme güçlüğü, yazma, dik temel yazı, eylem araştırması.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

Effects on Correcting Writing Mistakes of Students with Special Learning Disability of Vertical Writing Studies

*

Abstract

Individuals with Specific Learning Disability were placed to training environment which is suitable for their features at the end of this educational assessment process. The individuals are generally placed to inclusive education environment and they are liable to the programmes which are applied in these educational environments to which they are placed. There are academic skills mostly such as Maths, Literacy in these programmes. It is necessary to be made essential educational regulations and to be offered essential support services by considering students' features for acquisition of academic skills such as Literacy. Because one of the skills which the individuals with learning disability have difficulty at the most is skills about writing. This study aims to improve the upright writing ability of a 5th grade student with specific learning disability by identifying his errors in upright writing and to find out whether he can maintain and generalize this ability to different environments and texts. Study is conducted through action research one of the qualitative research methods. Texts suitable for the level of the student, student's notebook which includes his writings, observations of the implementer and "Wrong Writing Analysis Inventory" are used to collect data. As a result of the study it is found that upright writing ability of the student is improved. It is also seen that the student can maintain the writing ability at the end of 1st, 2nd and 3rd months after.

Keywords: *Specific learning disability, writing, upright writing, action research.*

Giriş

Türkiye'de okula başlayan çocuklardan beklenen önemli becerilerden birisi okuma yazmadır. Günümüze kadar okuma yazma ile ilgili farklı uygulamalar benimsenmiş ve uygulanmıştır. 2005 yılında benimsenen program geliştirme yaklaşımına bağlı olarak ses temelli okuma ve bitişik eğik yazı uygulamaları benimsenmiştir. Bu uygulamada öğrenciler yazma becerisini kazanım aşamasında bitişik eğik yazı kullanmakta, sonraki sınıflarda ise dik temel yazıya geçmektedirler. Akyol'a (2011) göre, öğrencilere ilk okuma yazma öğretimine dik temel ya da bitişik eğik harflerle başlanması gerekliliği halen tartışılan bir konudur. Bu konudaki araştırmaların kesin sonuçlar vermediği de bilinmektedir. Ayrıca MEB, 2017-2018 öğretim yılından itibaren okuma yazma öğretimi sürecinde bitişik eğik yazı uygulamasını kaldırmıştır.

Dik temel yazı, ilkokula başlayan öğrencilerin yazıyı tanımaları ve güçlüklerle karşılaşmamaları için basitleştirilmiş, dik ve yuvarlak çizgilerden oluşan harflerdir (Arslan, Aytaç ve Ilgın, 2011). Dik temel yazı, yazı öğretiminde kullanılan yazı biçimlerinden biridir Yazı ile ilgili yapılan çalışmalar arasında dik temel yazının, bitişik eğik yazının ya da iki yazının da öğretilmesi gerektiğini savunanlar bulunmaktadır (Akyol, 2011). Türkiye'de kitapların, dergilerin, bilgisayarların, levhaların v.b materyallerin dik temel harflerle yazıldığı bu yüzden öğrencilerin dik temel harfleri, bitişik eğik yazı harflerinden daha kolay öğrenebileceği düşünülebilir. Arslan ve diğerlerine (2011) göre yazı öğretiminde dik temel ya da bitişik eğik yazıdan hangisinin kullanılacağı ilköğretim programında belirtilmektedir. 1981 Türkçe programına göre ilk okuma yazma öğretimine dik temel yazı ile başlanmıştır ve ikinci sınıfın ikinci döneminden itibaren bitişik eğik yazı öğretilmiştir. 2005 İlköğretim Türkçe programında ise yazı öğretimi bitişik eğik yazı ile yapılmaktadır. Öğrenciler, bitişik eğik yazı ile yazmayı ve bitişik eğik yazıyı okumayı öğrenmektedir. Ancak kitaplar dik temel yazı ile yazıldığından, öğrencilere dik temel yazının okunuşu da öğretilmektedir. 2005 İlköğretim Türkçe programında öğrencilere dik temel yazının ne zaman ve nasıl öğretileceği ile ilgili bilgi verilmemektedir. Ülkemizde bu konuda öğretmenler arasında farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin uygulamalarına bakıldığında, öğretmenlerin bazılarının bitişik eğik

yazı harfinin tanıtılmasının ardından dik temel harfleri öğrettiği, bazılarının dik temel harfleri bitişik eğik yazı harfleriyle birlikte öğrettiği ve bazı öğretmenlerinde dik temel harfleri hiç öğretmediği gözlenmektedir (Yıldırım, 2007).

Türkiye'de ilkokula başlayan tüm çocukların eğitim öğretim hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanacağı ve başarılı olacağı düşünülür. Ancak, gözle görülür bir sorun gözlenmediği halde okul yaşantısının başından itibaren öğrenmeye ilişkin sorunlar yaşayan çocuklarda vardır. Öğrenmeye ilişkin yaşanan sorunların ve okul başarısızlığının altında birçok neden bulunmaktadır (Sarı, 2003). Geçmiş yıllarda bu sorunların daha çok zihin engeli, işitme engeli, okula, aileye, çevresel-kültürel etkenlere, geçmiş yaşantılara ve çocuğun yapısal özelliklerine bağlı olduğu düşünülmekteydi. Ancak dünya da 1940'ların başından itibaren bunlardan farklı bir grubun varlığı gözlenmiştir. Zihinsel yetersizlik, sosyal/kültürel yoksunluk ve olumsuz çevresel faktörler etkili olmaksızın akademik başarıyı olumsuz etkileyen; öğrenmeye, okuma-yazma ve aritmetik becerisine ilişkin bu güçlükler, "özel öğrenme güçlüğü" adı altında ayrı ve yeni bir başlıkta değerlendirilmeye başlanmıştır (Bender, 2007). Özel öğrenme güçlüğü (ÖÖG); bireysel olarak uygulanan standart testlerde, kişinin kronolojik yaşı, ölçülen zeka düzeyi ve aldığı eğitim göz önünde bulundurulduğunda, dinleme, konuşma, okuma, yazma, sonuç çıkarma veya matematiksel yeteneklerin kazanılmasında belirgin güçlük olarak tanımlanan heterojen bir bozukluktur (Akçin, 2013; Bender, 2007; Çakıroğlu, 2015). İlker ve Melekoğlu'na göre (2017) özel öğrenme güçlüğü olan bireyler okuma bozukluğunda (disleksi) sözcük okuma, okuma doğruluğu, uyaklı okuma, heceleme, okuma akıcılığı ve anlamada sorunlar yaşamaktadır. Okuma güçlüğü, sadece hatalı ya da yanlış okuma olarak değil okumanın yavaşlığı, okuduğunu anlama ve anlatabilme becerisindeki yetersizlik olarak da görülebilmektedir. Özçivit-Asfuroğlu, ve Fidan'a (2016) göre, okuma güçlüğü, özel öğrenme güçlüğünün neredeyse %90'ını oluşturan, okul çağı çocuklarının % 10-15'inde görülen, erkeklere daha fazla rastlanan ve 'disleksi' olarak da adlandırılan alt gruptur. Özel öğrenme güçlüğü gösteren öğrencilerin sorun yaşadığı bir diğer alan ise yazma becerileridir. Alan yazında yazma güçlüğünün 'disgrafi' olarak ta adlandırıldığı bilinmektedir. Yazma problemleri de okuma da olduğu gibi farklı yönleriyle problem yaşanı-

lan alanlardandır (Akçin, 2009). Uygun harf, hece, kelime ve cümleyi yazma problemleri ile özellikle ezbere (bakmadan) yazılması gerektiğinde harf, hece ve kelime atlama, yer değiştirme, büyük küçük harf uyumu, noktalama işaretleri, kurallarına uygun yazma becerilerinin birinde ya da daha fazlasında yetersizlik sergilerler. ÖÖG olan öğrencilerin yazma becerilerindeki yetersizliğin motor becerileri ile ilişkisi olabileceği de unutulmamalıdır (Demirci ve Toptaş Demirci, 2016).

Bu öğrencilerin yazılı ifadelerinde, yazının bütünlüğü, anlam ve içeriği bakımından da yetersizlikleri görülebilmektedir. Yazma problemleri görülen bu öğrencilerin ev ödevlerini tahtadan doğru olarak almaları, ödevlerini anlaşılır, düzgün bir biçimde yazmaları, düşünce ve duygularını ifade etme becerileri çoğunlukla akranlarından geri olduğu bilinir.

Alanyazında yazma becerilerinin öğretiminde ve geliştirilmesine yönelik bazı araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalardan birinde Yıldız (2013) yazma güçlüğü (Disgrafi) olan bir ilkokul 2. sınıf öğrencisinin el yazısı okunaklılığının geliştirilmesi amacıyla yaptığı eylem araştırmasında, yazı okunaklılığı geliştirilen öğrencinin uygun yöntem ve tekniklerle yazma güçlüklerinin giderilebileceğini ve öğretmenlerin yazma güçlüğü olan öğrencilere destek olabileceklerini tespit etmiştir. Kaya (2016) ilkokul 4. sınıfta öğrenim gören ve yazma güçlüğü olan bir öğrenciye bitişik eğik yazının öğretilmesi ve öğrencinin el yazısı okunaklılığını geliştirmeyi amaçladığı araştırmasında görme, işitme ve zihinsel açıdan herhangi bir engeli olmadığı halde yazı yazmada sıkıntı çeken bir ilkokul öğrencisine nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Çalışma sonunda, öğrencinin başlangıçta yirmi beş olan hata sayısının uygulama sonunda ikiye indiği belirlemiş, ayrıca öğrencinin yazısının da okunabilirlik bakımından kabul edilebilir bir düzeye ulaştığını görmüştür. Kodan (2016) ilkokul 3. sınıfta öğrenimine devam etmekte olan ve yazma güçlüğü yaşayan bir öğrencinin el yazısı okunaklılığını geliştirmek amacıyla yaptığı eylem araştırmasında öğrencinin yazma hatalarını belirlemiş, bu hataları gidermeye yönelik 40 saatlik bir bireysel çalışma programı hazırlanmıştır. Çalışma sonunda öğrencinin yazma hatalarında azalma ve yazı okunaklılığında gelişme olduğunu bulmuştur. Crouch ve Jakubecy (2007) yazma güçlüğüne sahip özel öğrenme güçlüğü olan bir öğrencinin el yazısını, çizgi etkinlikleri ve ince motor etkinliklerinin geliştirip geliştirmediğini belirlemek amacıyla sekiz hafta

süren çalışmasının sonucunda öğrencinin el yazısının yaklaşık %50 oranında geliştiğini belirlemiştir. Öğretmenlerin ilkokuma yazma öğretiminde çözümleme ve ses temelli cümle yöntemleri hakkındaki görüşlerini inceleyen Tok, Tok ve Mazı (2008) dik temel harflerle yazılmış yazıların okunmasının daha kolay olduğunu bulmuşlardır. Başka bir çalışmada Arslan-Armutçu (2008) zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere word belgesi üzerine yazı yazma becerisinin eşzamanlı ipucu işlem süreciyle öğretiminin etkili olup olmadığını belirlemeyi amaçladığı araştırmasında, eşzamanlı ipucu işlem süreci ile yapılan öğretimin öğrencilerin Word belgesi üzerine yazı yazma becerisini kazanmalarında etkili olduğunu belirlemiştir. Ayrıca eşzamanlı ipucu işlem süreci ile yapılan öğretimin öğrencilerin kazandıkları Word belgesi üzerine yazı yazma becerisini, öğretim bittikten 7, 14, 21 gün sonra da sürdürmeleri ve farklı ortam, araç-gereç, kişi ve metne genellemeleri açısından etkili olduğunu tespit etmiştir.

Bir diğer araştırmada ise, Alyıldız (2011) ses temelli cümle yöntemi ile ilkokuma yazma öğretiminde ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin ilkokuma yazmaya başlama ve ilerleme aşamasının metin oluşturma evresinde yaptıkları sesli okuma ve yazma hatalarını belirlemeyi amaçlayan çalışmasının sonucunda, en fazla öğrenci tarafından yapılan yazma hatalarının "harfleri birbirine yakın yazma" ve "satır sonlarında uygun boşluk bırakmama" olduğu; bu hataları "kelimeler arasında az boşluk bırakma", "harfleri şekline uygun yazmama", "aynı harfi metin içerisinde farklı boyutlarda yazma" ve "harfleri birbirine uzak yazma" hatalarının izlediği görülmüştür. Erdem (2010) eğitilebilir zihinsel engelli öğrencilere okuma-yazma öğretiminde kullanılan ses temelli cümle yöntemi ve cümle çözümleme yöntemi hakkında özel eğitim alanında hizmet veren öğretmenlerin görüşlerini ortaya koymayı amaçladığı araştırmasında, okuma-yazma öğretiminde tek düze araç-gereç ve kaynakların kullanılması, öğrencilerde problemli davranışların olması, öğrencilerde okuma-yazmanın ön becerilerinin gelişmemiş olması, öğrencilerin özür türü ve derecesindeki farklılıklar, okuma-yazma öğretiminde çocukların aileleri tarafından evde desteklenmediği sonuçlarına ulaşmıştır. Zihin engelli öğrencilere okuma yazma öğretiminde uygulanan cümle yöntemi ve ses temelli cümle yönteminin etkililiği hakkında öğretmen görüşlerinin belirlenmesini amaçlayan Aker (2009) ise, araştırmasının sonucunda, ses

temelli cümle yöntemiyle yazma becerilerinin uzun zaman aldığı bedensel engelli çocuklarda güçlük yaşandığı ve el yazısında güçlük yaşandığı, cümle yönteminde yazma becerilerinin anlamlı olduğu, hızlı olduğu fakat ezbere dayalı olduğu ve daha uzun zaman aldığını tespit etmiştir. Yazma güçlüğü olan öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmede kopyalama metin uygulamasının ipucunun giderek artırılması yöntemiyle sunulmasının etkililiğini belirlemeyi amaçlayan Aydın ve Cavkaytar (2018) çalışmalarının sonunda yazım yanlışı yapan öğrencilerin yazım hatalarında önemli derecede azalmalar olduğunu bulmuşlardır.

İlker ve Melekoğlu (2017) ilköğretim döneminde özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin yazma becerilerine ilişkin çalışmaları inceledikleri araştırmalarında ise ilköğretim döneminde öğrencilerin yaşadığı okuma yazma sorunlarının önceden belirlenip önlenmesi ya da ortaya çıktığında giderilmesi için bazı müdahalelerin gerçekleştirildiğini ve bu müdahalelerin daha çok okuma becerisi üzerinde yoğunlaştığı, yazma becerisi ile ilgili yeterli çalışmaların bulunmadığı ve mevcut çalışmaların da genellikle normal gelişim gösteren öğrenciler üzerinde yapıldığını tespit etmişlerdir. Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın amacı, özel öğrenme güçlüğü olan bir öğrencinin yazım hatalarını belirlemek ve dik temel yazı çalışmalarının yazım hatalarını düzeltme üzerindeki etkisini belirlemektir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013) göre 'Eylem araştırmaları' uygulamada ortaya çıkan sorunların anlaşılması ve çözülmesine yönelik olarak uygulamacıların yalnız ya da bir araştırmacı ile birlikte yaptığı uygulama sürecinin tamamını içerir. Bu araştırma türü sürece dayalıdır. Belirli bir konu üzerinde veri toplanması, çözüm yolunun uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi süreç içerisinde gerçekleşir. Eylem araştırmaları, uygulamada karşılaşılan sorunların araştırılmasına ve çözümlerin üretilmesine dayanır.

Katılımcı:

Alan yazında bu tür araştırmalarda katılımcı hakkında ayrıntılı bilgi edinilmesi gerektiği belirtilmektedir Yıldız (2013) . Katılımcı, özel öğrenme güçlüğü tanısı almış, 5. Sınıfa devam eden erkek bir öğrencidir. Öğrenci, ortaokulda kaynaştırma eğitiminde devam etmekte ve haftada iki saat özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden destek eğitim hizmeti almaktadır. Öğrenci için 'Ali' kod adı kullanılmıştır. Öğretmenler ve aileden sıklıkla öğrencinin yazısının okunamadığı, yazım hatalarının çok olduğu, öğrencinin yazdıklarının kendisi tarafından da okunamadığı, bu durumun sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerde öğrenciyi olumsuz yönde etkilediği ile ilgili şikayetlerin olduğu bilgisi alınmıştır. Öğrencinin sınıf içi ve sınıf dışı yazım etkinlikleri ile ilgili defterleri incelenmiş ve sıklıkla yazım hatalarının bulunduğu belirlenmiştir. Ali'nin öğretmenleri ve velisi ile görüşülmüş defterleri incelenmiştir. Ali, ilk okuma yazmayı 2.sınıfta öğrenmiştir.

Çalışma Zamanı ve Ortam:

Çalışma, 2016-2017 eğitim öğretim yılında özel bir kurumda 26 hafta sürmüştür. Dersler haftada iki gün iki ders saati olarak yürütülmüş ve her ders 40 dakika olarak planlanmıştır. Yirmi altı haftalık süre içinde öğrencinin rahatsızlığı nedeniyle 4 ders saati iptal edilmiş ve toplam 24 hafta, 48 ders saati uygulama gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar, masa, sandalye, öğrenci, uygulamacı ve ders materyallerinin bulunduğu bireysel eğitim odasında yürütülmüştür. Son dört haftada ise uygulamalar farklı bir bireysel eğitim odasında gerçekleştirilmiştir.

Eylem Süreci

Çalışmalar, tablo 1'de belirtilen takvime göre yürütülmüştür. Çalışma sürecinin ilk iki haftasında (4 ders) öğrencinin yaptığı yazım hataları incelenmiştir. Öğrencinin yazım hatalarını belirlemede, sınıf içi ve sınıf dışı yazı çalışmaları ve verilen metni yazma çalışmaları incelenmiştir. Öğrencinin yazım çalışmaları ile ilgili örneklerin fotoğraflarının çekimi ve kullanımı için aileden izin alınmıştır. Öğrencinin yazı örneklerindeki

hataları belirlemek için ise 'Yanlış Yazım Analiz Envanteri' kullanılmıştır.

Tablo 1. Çalışma Takvimi Formu

Yapılan Çalışmalar	**Hafta/Ders Sayısı**
Öğrencinin Hatalarını inceleme ve tespit etme çalışmaları**.**	2 hafta/4 ders
Öğrenci seviyesine uygun metinlerle dik temel yazım becerileri farkındalığını arttırma çalışmaları.	2 hafta/4 ders
Öğrenci seviyesine uygun metinlerle dik temel harflerin yazım çalışmaları öğretiminin yapılması.	6 hafta / 12 ders
Öğrenci seviyesine uygun metinlerle dik temel harflerle kelime yazımı çalışmaları öğretiminin yapılması.	6 hafta / 12 ders
Öğrenci seviyesine uygun metinlerle dik temel harflerle cümle yazımı çalışmaları öğretiminin yapılması.	6 hafta / 12 ders
Öğrenci seviyesine uygun metinlerle, farklı ortam ve metne genelleme çalışmaları ile öğretim sonrası dik temel yazım becerisini sürdürüp sürdürmediğinin gözlenmesi ve genel bir bakışla öğrencinin dik temel yazım çalışmalarının değerlendirilmesi.	4 hafta / 12 ders
Toplam	**26 Hafta/52Ders**

Veri Toplama Araçları:

Eylem araştırmalarında veri toplama araçları olarak gözlem, görüşme ve doküman analizleri önemli bir yer tutmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada veriler doküman analizi, görüşme, gözlem ve Yanlış Yazım Analizi Envanteri (tablo 2) ile elde edilmiştir. Öğrencinin sınıf içi ve sınıf dışı yazı örnekleri, uygulama sırasında metin yazma etkinlikleri; öğrenci yazım hatalarını, yazım hataları sıklığını belirlemek üzere kullanılmıştır. Öğrencinin yazma etkinlikleri uygulamacılar tarafından göz-

lenmiş ve ailenin öğrencinin yazım hataları ile ilgili görüşlerini almak üzere görüşme formu kullanılmıştır. Öğrencinin yazım hataları ise Yanlış Yazım Analizi Envanteri ile belirlenmiştir. Yanlış Yazım Analizi Envanteri ile öğrencinin yazım hataları, a) harf yazımı, b) kelime yazımı, c) cümle yazımı ve d) genel bakış olmak üzere dört alt başlıkta incelenmiştir. Harf yazımı ile ilgili 9, kelime yazımı ile 3, cümle yazımı ile 2 ve genel bakış ile ilgili 5 olmak üzere toplam 19 madde bulunmaktadır. Yanlış Yazım Analizi Envanterinin hazırlanmasında Bay (2010) Memiş ve Harmankaya (2012) Yıldız (2013) ve Kaya (2015) tarafından geliştirilen envanterlerden yararlanılmıştır. Öğrencinin genelleme becerisi için ise farklı ortamlarda, düzeyine uygun farklı metinlerle veriler toplanmıştır.

Tablo 2. Yanlış Yazım Analizi Envanteri

Harflerin Yazımı	**Evet**	**Hayır**
Dik temel harflerini doğru yazar.		
Çizgilere dikkat eder.		
Harflerin gövde kısmını doğru yazar.		
Üst uzantılara dikkat eder.		
Alt uzantılara dikkat eder.		
Harfin başlangıç noktasına dikkat eder.		
Harfin bitiş noktasına dikkat eder.		
Yazıda harf boyutlarına dikkat eder.		
Büyük ve küçüğü yazılım olarak birbirine benzeyen harfleri doğru yazar.		
Kelimelerin Yazımı	**Evet**	**Hayır**
Kelimeler arası boşluklara dikkat eder. (1 parmak boşluk kuralı)		
Kelime içinde harfleri unutmaz.		
Kelime içinde olmayan harfleri eklemez.		
Cümlelerin Yazımı	**Evet**	**Hayır**
Satır başında büyük harf kullanır.		
Cümleler arası uygun boşluklar bırakır.		
Genel Bakış	**Evet**	**Hayır**
Paragraf başına dikkat eder. (2 parmak boşluk).		
Kelime bitmediğinde alt satıra geçerken heceleri uygun şekilde ayırmaya dikkat eder.		
Noktalama işaretlerine dikkat eder.		
Başlığın yazımına dikkat eder.		
Metni yazarken metindeki satır sonuna göre defterinde de alt satıra geçmez.		

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, Yanlış Yazım Analizi Envanteri ve uygulamacıların gözlemleri ile elde edilen veriler yüzde ve frekans ile analiz edilmiştir. Öğrencinin uygulama öncesi yanlış yazım hataları, uygulama sonrası yanlış yazım hataları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada öğrenci yazım hatalarındaki değişim incelenmiştir. Yanlış yazım analizleri Yanlış Yazım Analizi Envanterine bağlı olarak harf yazımı, kelime yazımı, cümle yazımı ve genel bakış olmak üzere dört alt başlıkta analiz edilmiştir. Yazım hataları ile ilgili uygulamacıların gözlem sonuçları verilerin analizinde kullanılmıştır.

Bulgular

Özel öğrenme güçlüğü olan 5.sınıf öğrencisinin dik temel yazım çalışmalarındaki hataları tespit etmek, dik temel yazım becerilerinin geliştirilmesi ve öğrencinin kazandıkları beceriyi öğretimden sonra sürdürüp sürdürmediğini, farklı ortam ve metne genelleyip genelleyemediğini ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmanın bulgularına aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmamın ilk iki haftasında öğrencinin yazım hatalarını tespit etmek amacıyla öğrencinin düzeyine uygun metinler seçilmiş ve defterinin üstüne bu metinler konulduktan sonra yazması istenmiştir. Düzeltme için herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Yapılan çalışma sonuçları kayıt altına alınmıştır. Şekil 1 ve Şekil 2 de öğrencinin yazım örneklerine ve yaptığı hatalara ilişkin gözlemler, uygulamalar ve yorumlara yer verilmiştir.

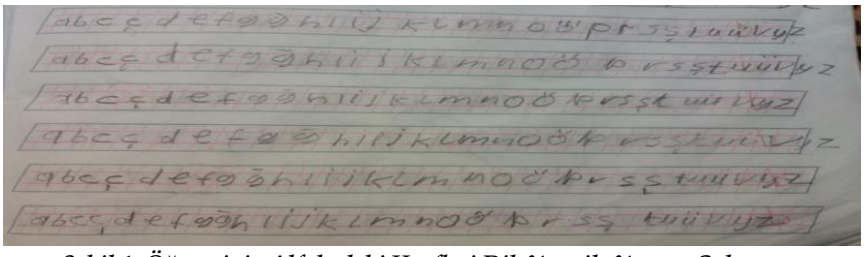

Şekil 1. Öğrencinin Alfabedeki Harfleri Dik Yazı ile Yazma Çalışması

Şekil 1 incelendiğinde öğrencinin yazdığı harfleri satır çizgisine yerleştirmede büyük sorun yaşadığı, harflerin gövde kısımları ile alt ve üst uzantılarına dikkat etmediği, harflerin boyutlarını uygun yazmadığı ve bitişik eğik yazı ve dik temel yazıyı karışık yazdığı görülmektedir.

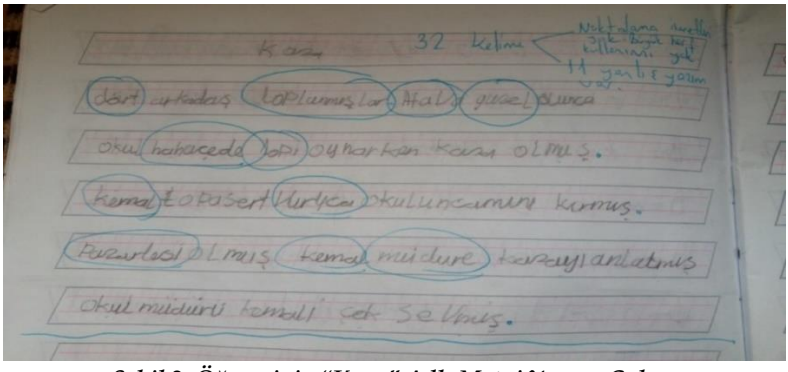

Şekil 2. Öğrencinin "Kaza" Adlı Metni Yazma Çalışması

Şekil 2 de öğrencinin defterine yazması istenen örnek bir yazı çalışması görülmektedir. Şekil 2'ye müdahale etmeden sadece önüne 12 punto Century Gothic yazı tipi ile yazılmış "Kaza" metnini bırakıp 'bu metni ve metnin içindeki harfleri olduğu gibi defterine yaz' yönergesi verilerek başka bir müdahalede bulunulmamıştır. Fakat öğrenci bitişik eğik el yazısı ile dik yazıyı birlikte kullanarak karışık yazmıştır.

Yine Şekil 2 incelendiğinde dik temel harfleri de doğru yazmadığı görülmektedir. Harflerin gövde kısımları, başlangıç noktaları, üst ve alt uzantılarına dikkat edilmeden yazıldığı tespit edilmiştir. Metni yazarken noktalama işaretlerine dikkat etmemiştir. Harflerin alt ve üst uzantılarını satır çizgilerine göre yerleştirmede çok önemli sorunlar yaşadığı görülmektedir. Harflerin yazımı genel olarak değerlendirildiğinde ise harflerin büyük çoğunluğunun bitişik eğik el yazısı ile yazıldığı görülmektedir. Aşağıda 'Yanlış Yazım Analizi Envanteri'ne göre öğrencinin yazım çalışmaları değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Yanlış Yazım Analizi Envanteri

Harflerin Yazımı	**Evet**	**Hayır**
Dik temel harflerini doğru yazar.		X
Çizgilere dikkat eder.		X
Harflerin gövde kısmını doğru yazar.		X
Üst uzantılara dikkat eder.		X
Alt uzantılara dikkat eder.		X
Harfin başlangıç noktasına dikkat eder.		X
Harfin bitiş noktasına dikkat eder.		X
Yazıda harf boyutlarına dikkat eder.		X
Büyük ve küçüğü yazılım olarak birbirine benzeyen harfleri doğru yazar.		X
Kelimelerin Yazımı	**Evet**	**Hayır**
Kelimeler arası boşluklara dikkat eder. (1 parmak boşluk kuralı)		X
Kelime içinde harfleri unutmaz.		X
Kelime içinde olmayan harfleri eklemez.		X
Cümlelerin Yazımı	**Evet**	**Hayır**
Satır başında büyük harf kullanır.		X
Cümleler arası uygun boşluklar bırakır.		X
Genel Bakış	**Evet**	**Hayır**
Paragraf başına dikkat eder. (2 parmak boşluk).		X
Kelime bitmediğinde alt satıra geçerken heceleri uygun şekilde ayırmaya dikkat eder.		X
Noktalama işaretlerine dikkat eder.		X
Başlığın yazımına dikkat eder.		X
Metni yazarken metindeki satır sonuna göre defterinde de alt satıra geçmez.		X

Öğrencinin yaptığı hatalar tespit edildikten sonra, dik temel yazı farkındalığını arttıracak etkinlikler yapılmıştır. Örneğin; "Kaza" metnini Century Gothic yazı tipi 12 punto ile kırmızı kalemle yazıp bu metindeki harflerin üzerinden giderek yazdırılmıştır. Ayrıca 2 hafta (4 ders) boyunca öğrencinin seviyesine uygun dik temel harflerle yazılmış metinler yazdırılmıştır. Aşağıda iki hafta sonunda öğrencinin dik temel harflerle yazma çalışmalarında farkındalığının arttığını gösteren şekil 3'e yer verilmiştir.

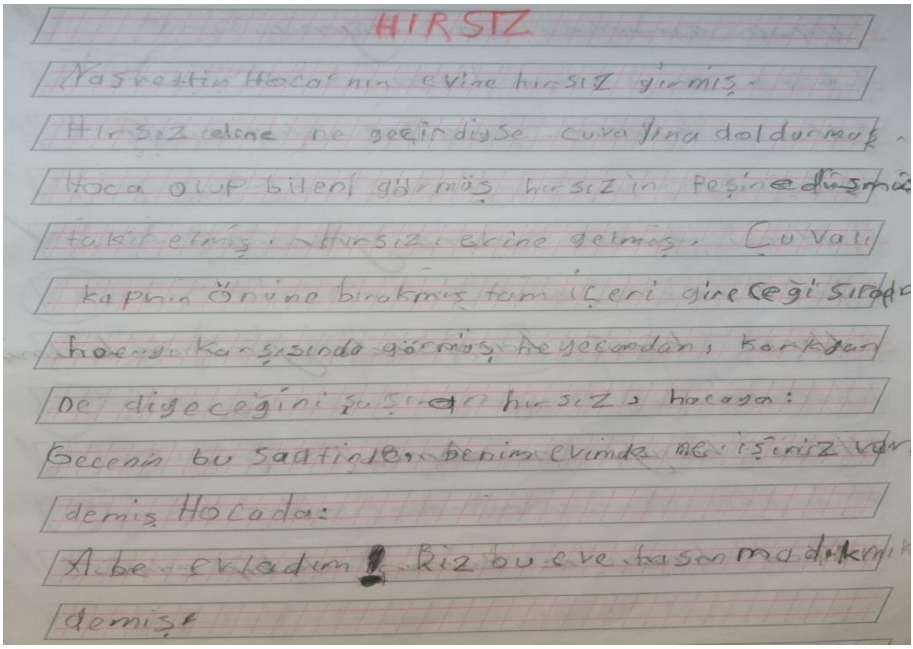

Şekil 3. Öğrencinin "Hırsız" Adlı Metni Yazma Çalışması

Şekil 3 incelendiğinde öğrencinin dik yazı ile yazma farkındalığı kazandığı görülmektedir. Dik yazı ile yazma farkındalığı kazandığı için öğretime başlanabileceği öngörülmüştür.

Öğretim sürecinde öğrenci ile büyük ve küçük dik temel harflerin yazımı, çizgilere, alt ve üst uzantılara dikkat etme, başlangıç ve bitiş noktaları, harf ve kelime aralarına uygun boşluk bırakma, harf unutma ve ekleme, satır başında büyük harf kullanma, noktalama işaretleri ve alt satıra geçerken hece bölme çalışmaları yoğun bir şekilde açık anlatım yöntemi ile çalışılmıştır.

Öğretim süreci altı hafta süren çalışmalarımızda öğrencinin küçük ve büyük dik temel harflerde yaptığı yanlışları tespit etmek için hata tespit formu kullanılmıştır. Aşağıda hata tespit formuna göre öğrencinin dik temel harfleri yazma becerisindeki hata sayıları yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 4. Dik Temel Harf Hata Tespit Formu

Harfler	Doğru Yazım Oranı	%	Harfler	Doğru Yazım Oranı	%
a		80	m		80
b		17	n		89
c		83	o		95
ç		82	ö		92
d		20	p		14
e		91	r		84
f		10	s		88
g		13	ş		86
ğ		12	t		24
h		21	u		90
ı		85	ü		88
i		83	v		80
j		10	y		15
k		5	z		96
l		40			

Harflerin yazımını öğretirken ilk etkinliğimiz gövde kısmından oluşan harflerin öğretimidir. Çünkü alt ve üst uzantıların yazımında kılavuz çizgilerine dikkat etmemektedir. Öncelikle sadece gövdeden oluşan harflerin kılavuz çizgisine dikkat ederek doğru yazma çalışmaları yapılmıştır. Sadece gövdeden oluşan harflerin öğretimini yaptıktan sonraki performansı için Tablo 4 incelendiğinde alt veya üst uzantısı olmayan gövdeden oluşan harflerin (a,c,ç,e,ı,i,m,n,o,ö,r,s,ş,u,ü,v,z) ortalama %87 doğrulukla yazıldığı tespit edilmiştir. Alt veya üst uzantısı olan harflerin(b,d,f,g,ğ,h,j,k,l,p,t,y) ortalama %17 doğrulukla yazıldığı tespit edilmiştir.

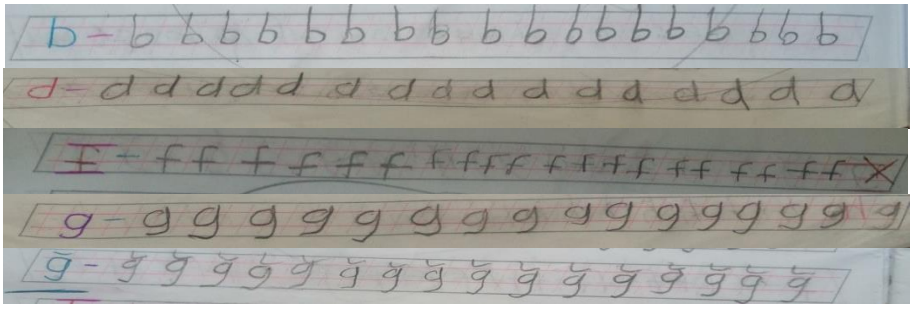

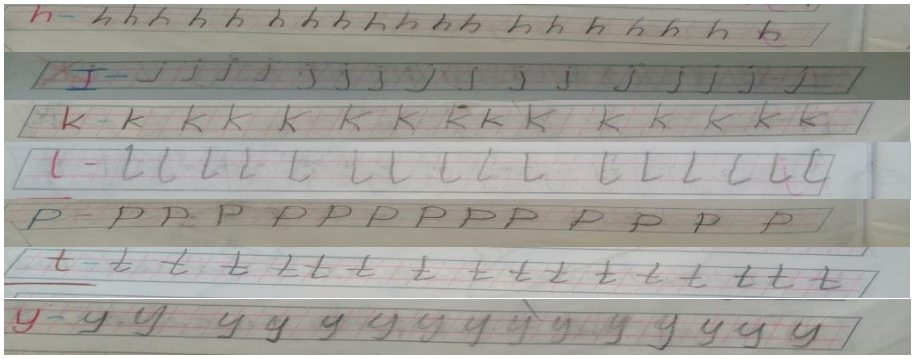

Şekil 4. Alt ve Üst Uzantısı Olan Harflerin Yazımı

Şekil 4 alt ve üst uzantısı olan harflerin dik yazı ile doğru yazımına ilişkin etkinlik çalışmamızdır. Öğretim aşamasında öğrenciye ipucu niteliğinde renkli kalem ile kılavuz çizgileri çizilmiştir. Bu ipucunda kılavuz çizgilerine dikkat edilmeyen harfler yuvarlak içine alınarak öğrenciye yanlış yazdığının farkında olması sağlanmıştır. Oturum sonuna kadar öğrenci edinim aşamasını tamamladığı harfler için ev ödevi verilerek evde hiç kimseden yardım almadan tek başına yapması sağlanarak kalıcılık sağlanmıştır (Öğrencinin harf yazımında akıcılık aşaması gayet uygundur). Öğrenci oturum sonuna kadar tamamlayamadığı harfler için silikleştirme soluklaştırma tekniği uygulanarak doğru yazması sağlanmıştır. Öğretim sonunda harflerin doğru yazım oranı %94 seviyesine ulaşmıştır.

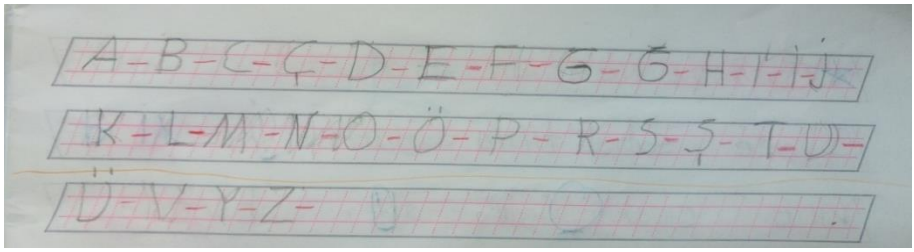

Şekil 5. Büyük Dik Harflerin Yazımı

Şekil 5 incelendiğinde küçük dik harflerin doğru yazımından sonra büyük dik harflerin öğretimi de tamamlanmıştır. Bu öğretim sonunda

öğrencinin kılavuz çizgilerine, alt ve üst uzantılarına, harflerin başlangıç ve bitiş noktaları ile çizim yönlerine dikkat ederek yazdığı görülmektedir.

Öğretim etkinliğimiz her harfi 100'er defa yazdırarak 15 sayfa sürmüştür ve 2 hafta çalışılmıştır. Tekrar bütün alfabedeki dik temel harflerin hepsi yüzer defa yazdırılarak performansını aldığımızda oluşan tablo aşağıdaki gibi çıkmıştır.

Tablo 5. Dik Temel Harf Hata Tespit Formu

Harfler Doğru Yazım Oranı	%	Harfler Doğru Yazım Oranı	%
a	98	m	100
b	95	n	100
c	98	o	100
ç	96	ö	99
d	94	p	94
e	97	r	98
f	85	s	99
g	90	ş	97
ğ	87	t	86
h	90	u	100
ı	95	ü	97
i	94	v	100
j	100	y	100
k	82	z	98
l	98		

Tablo 5 incelendiğinde alt veya üst uzantısı olmayan gövdeden oluşan harflerin (a,c,ç,e,ı,i,m,n,o,ö,r,s,ş,u,ü,v,z) ve alt veya üst uzantısı olan harflerin (b,d,f,g,ğ,h,j,k,l,p,t,y) ortalama %95 doğrulukla yazıldığı tespit edilmiştir.

Öğretim aşaması altı hafta süren çalışmalarımızın son haftasında öğrencinin dik temel harflerle yazdığı metinlerdeki harflerin yazımını tablo 6' da yanlış yazım analizi envanterinin harflerin yazımına göre değerlendiren uygulamacılar, öğrencinin dik temel harflerde belirli başarı ve olgunluğa ulaştığına karar vererek kelimelerin yazımı çalışmalarına geçmeye karar vermişlerdir.

Tablo 6. Yanlış Yazım Analizi Envanteri

Harflerin Yazımı	Evet	Hayır
Dik temel harflerini doğru yazar.	X	
Çizgilere dikkat eder.		
Harflerin gövde kısmını doğru yazar.	X	
Üst uzantılara dikkat eder.	X	
Alt uzantılara dikkat eder.	X	
Harfin başlangıç noktasına dikkat eder.	X	
Harfin bitiş noktasına dikkat eder.	X	
Yazıda harf boyutlarına dikkat eder.	X	
Büyük ve küçüğü yazılım olarak birbirine benzeyen harfleri doğru yazar.	X	
	X	

Öğrencinin kazandığı dik temel harflerle yazım becerilerini öğretimden sonra altı hafta kelimelerin yazımı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda, kelimeler arası uygun boşluk bırakma, kelime içindeki harfleri eksiksiz yazma ve kelime içinde olmayan harf eklememe çalışmaları üzerinde durulmuştur. Kelimelerin yazımı ile ilgili yapılan çalışmalardan biri örnek olarak şekil 6'da verilmiştir.

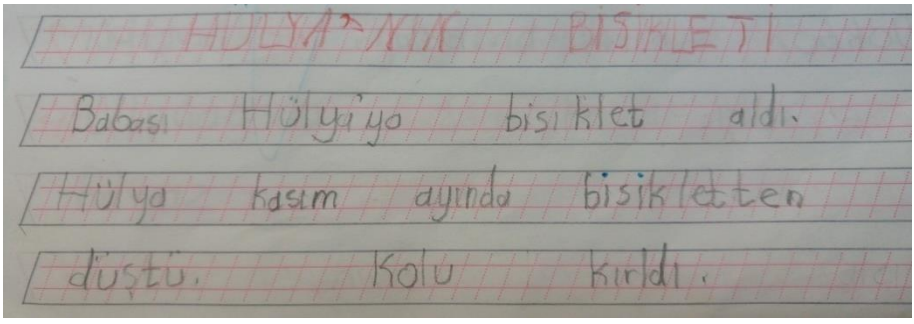

Şekil 6. "Hülya'nın Bisikleti" Metni Dik Temel Harflerle Yazım Çalışması

Şekil 6 incelendiğinde, öğrenci kelimeler arası uygun boşluklar bırakmamıştır. "kırıldı" kelimesindeki "ı" sesini yazmayı unutmuştur. Kelimeler içinde bulunmayan harf ekleme ise yapılmamıştır. Altı hafta süren kelime yazımı çalışmaları yanlış yazım analizi envanterine göre uygulamacılar tarafından değerlendirilerek sonuçlar tablo 7 de verilmiştir.

Tablo 7. Yanlış Yazım Analizi Envanteri

Kelimelerin Yazımı	Evet	Hayır
Kelimeler arası boşluklara dikkat eder. (1 parmak boşluk kuralı)		X
Kelime içinde harfleri unutmaz.		X
Kelime içinde olmayan harfleri eklemez.	X	

Tablo 7 incelendiğinde öğrencinin kelimeler arası uygun boşluk bırakma ve kelimeler içindeki harfleri unutma sorunlarının devam ettiği ancak kelimelerde olmayan harf ekleme sorununun ortadan kalktığı görülmektedir.

Öğrenci ile altı hafta süren kelimelerin yazımı çalışmalarından sonra altı hafta cümle yazımı çalışmaları yapılmıştır. Cümle yazımı çalışmalarında, satır başlarında büyük harf kullanma ve cümleler arası uygun boşluk bırakma çalışmaları üzerinde durulmuştur. Cümle yazımı ile ilgili yapılan çalışmalardan biri örnek olarak şekil 7'de verilmiştir.

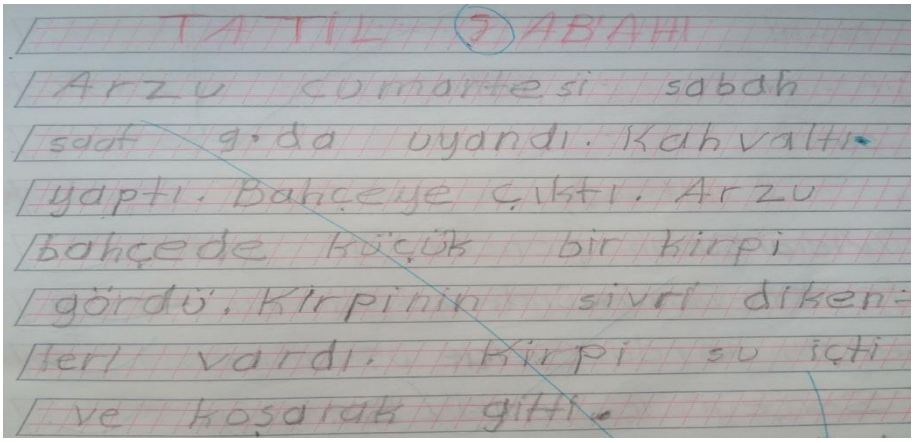

Şekil 7. "Tatil Sabahı" Metni Dik Temel Harflerle Yazım Çalışması

Şekil 7 incelendiğinde öğrencinin satır başlarında büyük harf kullandığı fakat cümleler arası uygun boşluklar bırakmadığı görülmektedir. Altı hafta süren cümle yazımı çalışmaları yanlış yazım analizi envanterine göre uygulamacılar tarafından değerlendirilerek sonuçlar tablo 8 de verilmiştir.

Tablo 8. Yanlış Yazım Analizi Envanteri

Cümlelerin Yazımı	Evet	Hayır
Satır başında büyük harf kullanır.	X	
Cümleler arası uygun boşluklar bırakır.		X

Tablo 8 incelendiğinde öğrencinin, satır başlarında büyük harf kullanmaya başladığı fakat cümleler arası uygun boşluk bırakmadığı görülmektedir.

Öğrenci ile altı hafta süren cümlelerin yazımı çalışmalarından sonra dört hafta öğrencinin dik temel yazım çalışmaları farklı metin ve ortamlarda yürütülmüştür. Genel bakışla da öğrencinin dik temel yazım çalışmalarına devam edilmiştir. Genel bakışta öğrencinin yazım çakışmaları paragraf başında boşluk bırakma, alt satıra geçerken heceyi uygun bölme, noktalama işaretleri, başlığın yazımı ve metindeki satır sonuna göre defterin alt satırına geçilmemesi gerektiği konuları üzerinde durulmuştur. Dört hafta süren bu çalışmalarda öğrencinin dik temel yazım becerisini sürdürüp sürdürmediği uygulamacılar tarafından dikkatle gözlemlenmiştir. Genel bakışla ilgili yapılan çalışmalardan biri örnek olarak şekil 8 de verilmiştir.

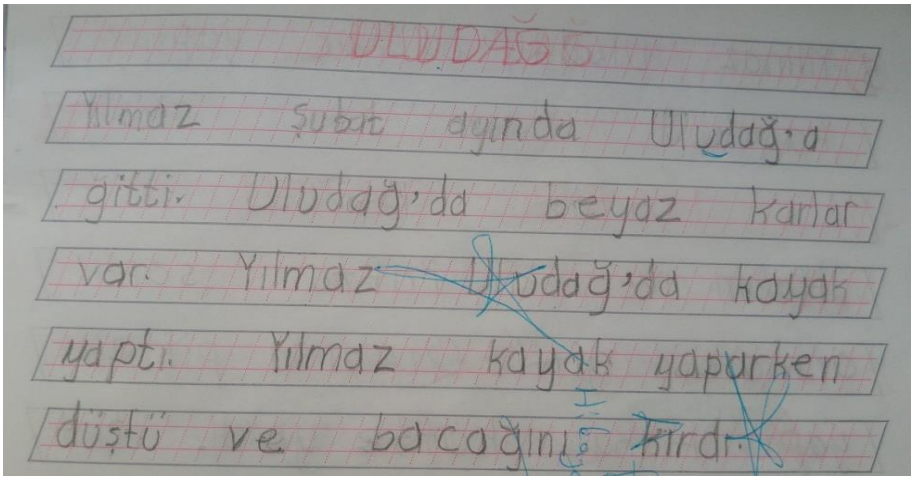

Şekil 8. "Uludağ" Metni Dik Temel Harflerle Yazım Çalışması

Şekil 8 incelendiğinde öğrenci, noktalama işaretlerine ve başlığın yazımına dikkat etmiştir. Paragraf başına dikkat etmemiştir. Metni yazarken metindeki satır sonuna göre defterinde de alt satıra geçmemiştir. Dört hafta süren genel bakış çalışmaları yanlış yazım analizi envanterine göre uygulamacılar tarafından değerlendirilerek sonuçlar Tablo 9 da verilmiştir.

Tablo 9. Yanlış Yazım Analizi Envanteri

Genel Bakış	**Evet**	**Hayır**
Paragraf başına dikkat eder. (2 parmak boşluk).		X
Kelime bitmediğinde alt satıra geçerken heceleri uygun şekilde ayırmaya dikkat eder.	X	
Noktalama işaretlerine dikkat eder.	X	
Başlığın yazımına dikkat eder.	X	
Metni yazarken metindeki satır sonuna göre defterinde de alt satıra geçmez.	X	

Tablo 9 incelendiğinde öğrencinin paragraf başında uygun boşluk bırakmadığı fakat noktalama işaretleri, başlığın yazımı, alt satıra geçerken kelimeleri uygun şekilde hecelerine ayırma ve metindeki satır sonuna göre defterinde alt satırına geçmediği görülmektedir.

Öğrenci ile sürdürülen yirmi altı haftalık çalışmalar sonunda uygulamacılar, öğrencinin dik temel harflerle yazım çalışmalarında büyük ilerlemeler kaydettiğini, dik temel harflerle farklı ortamlarda ve farklı metinlerle de öğrendiklerini sürdürdüğünü gözlemlemişlerdir.

Tartışma

Özel öğrenme güçlüğü çeken öğrencilerin ortaokulda yazılarındaki tutarsızlık ve olumsuzluklar nedeniyle dik temel yazı kullanımı öğretimi büyük önem arz ettiği bilinmektedir. Bu bilgiden hareketle ilkokulda bitişik eğik yazıyı öğrenen özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin ortaokula geçişte çok zorlandıkları görülebilmektedir. Çünkü özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin tamamı kaynaştırma öğrencisidir ve bu öğrencilerin ortaokulda akademik alanlardaki sorunları artmaktadır. Bu sorunlar ilkokul öğretmenlerinin onlara bitişik eğik el yazısını öğretmesinden sonra temel dik yazıyı öğretmemelerinden dolayı kaynaklanabilir.

Özel öğrenme güçlüğü çeken öğrencileri kaynaştırmaya dahil edilmesinin amacı günlük hayata uyum sağlayabilen bireyler olarak yaşamalarıdır. Bu bağlamda günlük hayatta bitişik eğik el yazısı yöntemi özel öğrenme güçlüğü çeken bireyler için ilkokuldan öteye gitmeyebilir. Özel öğrenme güçlüğü olan kaynaştırma öğrencileri için ilkokul öğretmenleri tarafından Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı'na temel dik yazının öğretimini almaları onların hayatını kolaylaştırması ve günlük hayata daha çabuk uyum sağlayacağı düşünülerek yer almasının sağlanması bu öğrenciler için faydalı olabilir.

Özel öğrenme güçlüğü olan bir öğrencinin yazım hatalarını belirlemek ve dik temel yazı çalışmalarının yazım hatalarını düzeltme üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırmanın bulguları alan yazını ile karşılaştırıldığında Yıldız'ın (2013) yazma güçlüğü (Disgrafi) olan bir ilkokul 2. sınıf öğrencisinin el yazısı okunaklılığının geliştirilmesi amacıyla yaptığı eylem araştırmasında, özel öğrenme güçlüğü olan öğrenci ile uygun yöntem ve tekniklerle yazma çalışmalarının yazma güçlüklerini giderilebileceği ve bu konuda öğretmenlerin yazma güçlüğü olan öğrencilere destek olabildiklerini gösteren araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Kaya'nın (2015) ilkokul 4. sınıfta öğrenim gören ve yazma güçlüğü olan bir öğrenciye bitişik eğik yazının öğretilmesi ve öğrencinin el yazısı okunaklılığının geliştirilmesini amaçladığı, uygun yöntem ve teknikler belirlenip kullanıldığında yazma güçlüklerinin giderilebileceği, yazı okunaklılığının artırılabileceği, yazı problemi ve yazma güçlüğü olan öğrencilerle birebir çalışmanın oldukça etkili olduğu ve bu öğrencilere sınıf düzeyine uygun yazma becerisinin kazandırılmasının mümkün olduğu çalışma sonuçları ile de paralellik göstermektedir. Bunların yanısıra Kodan'ın (2016) yazım güçlüğü olan öğrenciyle yaptığı eylem araştırması ve Kuşdemir, Kurban ve Bulut'un (2018) yazma güçlüğü olan bir öğrenci ile yaptıkları eylem araştırmasının bulguları ile bu araştırma bulgularının benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Bunların yanı sıra Akyol'un (2005) okuma yazma öğretiminde bireysel farklılıkları göz önünde bulundurmak gerekir ifadesinden hareketle özel öğrenme güçlüğü ve diğer kaynaştırma öğrencilerinde normal öğrencilerden farklı bir yöntem uygulanabileceğini de söylemek mümkündür. Nitekim, Aydın ve Cavkaytar'ın (2018) yazma güçlüğü olan öğren-

cilerin el yazısı okunaklılığının geliştirilmesinde ipucunun giderek artırılması uygulamasıyla elde ettikleri sonuçlarda öğrencilerin yazım becerilerinde gelişmeler olduğu görülmüştür.

Sonuç

Özel öğrenme güçlüğü olan 5. sınıf öğrencisinin dik temel yazım çalışmalarındaki hatalarını tespit etmek, dik temel yazım becerilerinin geliştirilmesi ve öğrencinin kazandıkları beceriyi öğretimden sonra sürdürüp sürdürmediğini, farklı ortam ve metne genelleyip genelleyemediğini ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırmada sonuç olarak, öğrencinin dik temel yazım becerisinin geliştiği izlenimi edinilmiştir. Ayrıca öğrencinin kazandığı dik temel harflerle yazı yazma becerisini öğretim bittikten 1, 2 ve 3 ay sonunda da sürdürdüğü, farklı ortam ve metne de genellediği görülmüştür. Ayrıca derslerde kullanılan temel dik yazı yöntemini öğrenen özel öğrenme güçlüğü çeken bu kaynaştırma öğrencisinin bilgi ve becerileri daha kolay edinmede, edinilen bilgi ve becerilerinin kalıcı olmalarına ve öğrencinin dikkat ve motivasyonunu olumlu yönde etkilediği de araştırma sürecinde gözlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular ve sonuçlar ışığında şu öneriler yapılabilir.

1. Özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerde dik temel yazı biçiminin Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı'na dahil edilerek öğretilmesi öğrencilerin eğitim öğretimlerinde ve gelecek hayatlarında daha başarılı ve toplumla daha uyumlu olmasını sağlayabilir.
2. Özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin ilkokuldan ortaokula geçerken hazırlanması için temel dik yazının öğretimi derslerindeki başarılarını artırabilir.
3. Özel öğrenme güçlüğü olan öğrenciler için bitişik eğik yazı ve dik temel yazı öğretimlerinden hangisinin bireye daha fazla katkı sağladığı yönünde ileri araştırmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Effects on Correcting Writing Mistakes of Students with Special Learning Disability of Vertical Writing Studies

*

Yahya Çıkılı - Serdal Deniz – Hüseyin Barış Kaya

Necmettin Erbakan University/Ministry of National Education

In the world since the early 1940s, difficulties which affect academic achievement negatively without effective to mental deficiency, social and cultural deprivation and negative environmental factors; and related to learning, reading, writing and arithmetical skills (the three R's) has been started to be evaluated under the name of "specific learning disability" as a distinct and new title. (Bender, 2007). Considering one's chronological age, measured IQ (intelligence level) and education in standardized tests which are applied individually, specific learning disability is a heterogenic disability which is defined as a distinct difficulty in listening, speaking, reading, writing, inference or acquisition of mathematical skills. (Bender, 2007; Akçin, 2013; Çakıroğlu, 2015).At the end of educational diagnosis and evaluation process, the students who are determined to have specific learning disability are directed to inclusive education. Because the implementations of inclusive education are training environments which facilitate the students to perform themselves at utmost level. Those who are determined to be in inclusive education follow the general education programmes which are applied in their new class and the education should be individualised. In these education programmes -in addition to the other skills- it is also given some lessons about academic skills to the students and one of them is Turkish Lesson. One of the basic academic skills which are intended to give the students during elementary schools is literacy (reading/writing) skill. It is adopted the implementations of oral reading and running hand which are based on program development approaches created in 2005.In this implemen-

tation the students use running hand as a process in the acquisition of writing skill, but in the next grades they use perpendicular writing. According to Akyol (2011), it is still controversial that it is necessary for the students to start first literacy (reading/writing) education with perpendicular writing or running hand. It is also known that researches about this topic are not certain. Besides, just after academic year of 2017-2018, MEB abolished the implementation of running hand in literacy education. Prose writing includes the letters which was simplified for the students who start to elementary school in order to recognize writing and not encounter difficulties and these letters consist of perpendicular and round lines. (Arslan, Aytaç and Ilgın, 2011).Among the researches about writing there are some people defending that it is necessary to teach perpendicular writing, running hand or both of them. (Akyol, 2011). In Turkey people may think that materials such as books, magazines, computers, sheets etc. are written with perpendicular basic letters and so students can learn these letters more easily than adjoin italic ones. The research aims to determine misspellings of a student who has specific learning disability and perpendicular writing works' effect on correcting these misspellings.

Method

In this study, action research which is one of the qualitative research methods was used. This research is based on process. Collecting data on a specific topic, implementing a solution and evaluating results form in a process. This study lasted for 26 weeks in a private firm in academic year of 2016-2017. Lessons were taught in two days and two periods a week and each period lasted forty minutes. In first two weeks of the study process (four lessons) misspellings which students made were examined. Mispellinator (The Inventory of Misspelling Analysis) was used for determining misspellings of a student through his/her writing sample. In this research, datas were collected by document analysis, interview, observation and Mispellinator. Students' writing sample inside class and

outside class, writing exercises during the implementation were used for determining students' misspellings and these misspellings' frequency. Writing exercises of students were observed by implementers and meeting forms were used for learning the families' opinions about their children's misspellings. Students' misspellings were determined by Misspellinator. Because of Misspellinator, student's misspellings were examined under four bottom booms.

A- Letter spelling
B- Word spelling
C- Sentence spelling
D- Overview

Student's misspellings before implementation were compared with those after implementation. In this comparison, changes in misspellings were examined.

Misspelling Analysis were analysed under four bottom booms which are letter spelling, word spelling, sentence spelling and overview.

Findings, Discussion and Results

The faults which students made were determined by Misspellinator and it was found that students misspelled letters, words and sentences. At the end of the action process it was understood that students prominently developed themselves about spelling of letters, words and sentences. When compared the findings of this research with body of literature, Yıldız's action research (2013) about elementary school second grade student with writing disability (Disgrafi) -which he aimed to develop his/her(the student) handwriting readability- is similar with the results of research that writing disability of a student who has specific learning disability could be removed and teachers could support these students. Also Kaya's (2015) aim to teach running hand a student with writing disability and studying in elementary fourth grade and aim to develop the student's handwriting readability is parallel with the results of study that when used true method and techniques writing disabilities could

remove, writing readability could increase, studying individually with the students who have writing disability could be quite effective and gaining these students to writing skill in class level could be possible. Consequently, in this research the development of students' perpendicular writing skills was observed. Also, it was observed that writing skills with perpendicular letters which students gained lasted for one, two and three months even after the education finished. And it included in different environments and contexts.

Kaynakça / References

Akçin, N. (2009). Öğrenme güçlüğü gösteren çocukların yazma sürecinde gösterdiği özellikler. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 5-18.

Akçin, N. (2013). *Özel öğrenme güçlüğü olan çocuklar. (Ed. Vuran, S.). Özel Eğitim.* Ankara: Maya Akademi.

Aker, Z. (2009). *Zihinsel engelli öğrencilere okuma yazma öğretiminde kullanılan ses temelli cümle yöntemi ile cümle yönteminin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Akyol, H. (2011). *Türkçe ilk okuma – yazma öğretimi.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Akyol, H. ve Temur, T. (2008). Ses temelli cümle yöntemi ve cümle yöntemi ile okuma yazma öğrenen öğrencilerin okuma becerilerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5* (9), 79-95.

Alyıldız, A. (2011). *Ses temelli cümle yöntemi ile ilkokuma yazma öğretiminde öğrenci hatalarının incelenmesi.* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Arslan, D.,Aytaç A. ve Ilgın H. (2011) İlköğretim birinci sınıf öğrencilerinin yazı biçimlerine (Dik Temel Yazı Ve Bitişik Eğik Yazı) göre okuma düzeyleri. *New World Sciences Academy Education Sciences, 6* (2), 1422-1434.

Arslan-Armutçu, O. (2008). *Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere word belgesi üzerine yazı yazma becerisinin kazandırılmasında eşzamanlı ipucu işlem süreci ile yapılan öğretimin etkililiği.* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aydın, O. ve Cavkaytar, A. (2018). Yazma güçlüğü görülen öğrencilerin el yazısı okunaklık düzeylerinin arttırılmasında ipucunun giderek artırılması uygulamasıyla sunulan öğretimin etkililiği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36, 1-23.

Bay, Yalçın. (2010). Ses temelli cümle yöntemiyle ilk okuma-yazma öğretiminin değerlendirilmesi. *Kuramsal Eğitimbilim, 3* (1), 164-181.

Bender, W. N. (2007). *Learning Disabilities: Characteristics, identification, and teaching strategies.* (Sixth Edition.) Pearson Education.

Crouch, A. L. & Jakubecy, J.J. (2007). Dysgraphia: How it affects a student's performance and what can be done about it. *Teaching Exceptional Children Plus,* 3(3). 22.04.2019 tarihinde https://files.eric.ed.-gov/fulltext/EJ967123.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Çakıroğlu, O. (2015). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki tetinlerin okunabilirlik düzeylerinin özel öğrenme güçlüğü olan öğrenciler açısından değerlendirilmesi. *İlköğretim Online, 14* (2), 671-681.

Demirci, N., Toptaş Demirci, P. (2016). Özel Özel öğrenme güçlüğü olan çocukların kaba ve ince motor becerilerinin değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3* (1), 7-57.

Erdem, M. (2010). *Eğitilebilir zihinsel engelli öğrencilere okuma yazma öğretiminde kullanılan ses temelli cümle ve cümle çözümleme yöntemlerine ilişkin öğretmen görüşleri.* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tokat.

İlker, Ö. ve Melekoğlu, M.A. (2017). İlköğretim döneminde özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin yazma becerilerine ilişkin çalışmaların incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18, 1-27.

Kaya, B. (2016). Yazma güçlüğü olan bir ilkokul 4. sınıf öğrencisine bitişik eğik yazı öğretimi. *İnternational Periodical fort he Lenguages,Literatüre and History of Turkish or Turkic, 11* (3), 1407-1434.

Kodan, H. (2016). Yazma güçlüğü olan üçüncü sınıf öğrencisinin el yazısı okunaklılığının geliştirilmesi: Eylem araştırması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergis,* 2, 523-539.

Kuşdemir, Y., Kurban, H. ve Bulut, P. (2018). Yazma güçlüğü yaşayan bir öğrenci ile ilgili eylem araştırması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı, 7* (2), 1190-1209.

Memiş, A., Harmankaya, T. (2012). İlköğretim okulu 1.sınıf öğrencilerinin bitişik eğik yazısı hataları ile görsel algı düzeylerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 19, 136-150.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2005). *"İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu" (1–5.sınıflar).* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Özçivit Asfuroğlu, B. ve Fidan, S.T. (2016). Özgül öğrenme güçlüğü. *Osmangazi Tıp Dergisi, 38* (1), 49-54.

Sarı, H. (2003). *Özel eğitime muhtaç öğrencilerin eğitimleriyle ilgili çağdaş öneriler.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Tok, Ş., Tok, T.N. ve Mazı, A. (2008). İlkokuma yazma öğretiminde çözümleme ve ses temelli cümle yöntemlerinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 53,* 123-144.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, K. (2007). Yazılı program ve uygulanan program kavramları açısından ses temelli cümle yönteminin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 175,* 25-46.

Yıldız, M. (2013). Yazma güçlüğü (Disgrafi) olan bir ilkokul 2. sınıf öğrencisinin el yazısı okunaklılığının geliştirilmesi: Eylem araştırması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16,* 281-310.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çıkılı, Y., Deniz, S. ve Kaya, H. B. (2019). Dik temel yazı çalışmalarının özel öğrenme güçlüğü olan öğrencinin yazım hatalarını düzeltmesine etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 501-529. DOI: 10.26466/opus.549544

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 22/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 09/05/2019

Resmi İlkokullara Devam Eden Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları[1]

DOI: 10.26466/opus.530733

*

Fatma Cırıt Karaağaç*- Hülya Güvenç**

*Doktora Öğr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enst., Çanakkale / Türkiye
E-Posta: fatma.ckaraagac@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-9288-8382
**Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çanakkale/ Türkiye
E-Posta: guvenchulya@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2031-7622

Öz

Türkiye, 2011 yılından bu yana Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriye halkına ev sahipliği yapmaktadır. Bu göçün neredeyse yarısını çocuklar oluşturmaktadır. Suriyeli çocukların yeni girdikleri çevreye, kültüre adapte olmalarında eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmanın amacı, resmi ilkokullarda öğrenim gören Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunlarını belirlemektir. Araştırmanın örneklemini, İstanbul ili Ataşehir ilçesindeki ilkokullarda görev yapan, okullarında/sınıflarında Suriyeli mülteci öğrenci bulunan 19 sınıf öğretmeni ve 6 rehber öğretmen oluşturmaktadır. Nitel desende yürütülen çalışmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine analiz ile elde edilen kodların ve kategorilerin tutarlılığını belirlemede denetleme tekniğinden faydalanılmıştır. Bunun için veri seti bağımsız bir kodlayıcı tarafından kontrol edilmiş ve iki analiz arasındaki güvenirlik Miles ve Huberman formülü ile hesaplanarak, güvenirlik katsayısı 80.244 bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Suriyeli öğrencilerin eğitiminde en önemli problem alanı dildir. Dil problemi, Suriyeli öğrencilerin akademik ve duyuşsal gelişimlerini olumsuz etkilemekte ve bu alanlardaki ihtiyaçlarının saptanmasını zorlaştırmaktadır. Bunun için, Suriyeli öğrencilerin sağlıklı bir şekilde topluma entegre olmalarında dil probleminin çözüme kavuşturulması, kalıcı eğitim politikalarının benimsenmesi ve eğitim programlarının bu yönde geliştirilmesi veya gözden geçirilmesi gerekmektedir.

AnahtarKelimeler: *Suriyeli Mülteci Öğrenci, Eğitim Sorunları, Öğretmen, Göç ve Eğitim*

[1]*Bu çalışma Fatma CırıtKaraağaç'ın, Prof. Dr.Hülya Güvenç danışmanlığında yaptığı" Educational Problems of Syrian Refugee Students in Elementary Schools" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 22/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 09/05/2019

Educational Problems of Syrian Refugee Students in Elementary Schools

*

Abstract

Turkey has hosted Syrian people who are obliged to leave their countries because of the civil war in Syria since 2011. Almost the half of this migration is children. The determination of educational needs has an important position for the adaptation of Syrian children to their new environments and cultures. The aim of this research is to determine the educational problems of Syrian refugee students in elementary schools. The sample of the research consists of 19 classroom teachers and 6 guidance teachers who work at elementary schools and have Syrian refugee students in their schools/classrooms in Atasehir, Istanbul. Data of the study planned as qualitative design have been acquired by semi-structured interview technique. Content analysis method has been used for data analysis. Supervision-technique has been used for determining the consistency of codes and categories reached as a result of in-depth analysis. Therefore, a data set has been checked by an independent coder and there liability-between two analyses have been calculated by Miles and Huberman formula and there liability co-efficient has been detected as 80.244. According to the findings of there search the most important problem in the education of Syrian students is language. Language problem affects their academic and affective developments in a negative way and complicates the determination of their needs in these fields. Therefore, the language problem should be resolved and permanent educational policies should be adopted and the curriculums should be developed or reviewed in that direction for being integrated of Syrian students to the society.

Keywords: *Syrian Refugee Student, Educational Problems, Teacher, Migration and Education*

Giriş

Göç; sebebi, süresi ve yapısı her ne olursa olsun, bir devletin sınırları içerisinde ya da uluslararası bir sınırı geçmek suretiyle insanların yer değiştirmesidir (IOM, 2009). Yer değiştiren bu insanlar mülteci ya da sığınmacı olarak adlandırılmaktadır. Buna göre mülteci; bir kişinin, onun ailesinin, toplumun güvenliğinin tehdit edildiği şiddet ya da savaş yüzünden başka bir ülkeye gitmek için vatandaşı olduğu ülkeden ayrılmış olan kişidir (Ehntholt ve Yule, 2006, s.1197).

Mültecilerin göç etme sürecinde yaşadıkları deneyimler çeşitlilik gösterir (McBrien, 2005, s.335). Bu süreçte maruz kaldıkları sıkıntılar; menşei ülkelerinde, göç etme sürecinde ve bir ülkeye yerleştiğinde olmak üzere üç basamakta tanımlanmaktadır (Fazel ve Stein, 2002, s.366). Mültecilerin birçoğu ülkelerindeyken şiddete maruz kalır, evlerini ve yakın çevresini kaybeder. Yaşadıkları kayıplar ve travmatik deneyimler sebebiyle birçok zorlukla karşı karşıya kalan mülteciler, varış ülkesindeki çevresel faktörlerden de etkilenirler (Ehntholt ve Yule, 2006, s.1197; McBrien, 2005, s.335). Mülteciler yeniden yerleştikleri ülkede sağlık, barınma, çalışma, eğitim gibi konularda sorunlar yaşamaktadırlar ve bu hizmetlerden yeterince faydalanamamaktadırlar. Bunun yanı sıra hukuki statülerindeki belirsizlikler onların kaygı, depresyon, izolasyon duyguları yaşamalarına ve çevreden kopmalarına neden olmaktadır (Okitikpi ve Aymer, 2003, s.218). Şüphesiz bu süreçten en fazla etkilenenler çocuklardır.

Mülteci olma durumunda çocukların yaşadıkları travmatik olaylar onların duygusal, bilişsel, fiziksel ve sosyal gelişimlerine zarar verir (Fazel ve Stein, 2002, s.367; UNHCR, 1994, s.38). Çocukların, ailelerinden ayrılmaları veya ailelerini kaybetmeleri, geleneksel rol modellerinin kaybı anlamına geldiğinden, çocuklar izole olma ve kaybolmuş duygusu yaşamaktadırlar (UNHCR, 1994, s.46). Ehntholt, Smith ve Yule (2005) çalışmalarında, mülteci çocukların ciddi kayıplar yaşamaları ve savaşla ilgili travmalara maruz kalmaları sebebiyle yüksek derecede psikolojik ve davranışsal zorluklar yaşadıkları, depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre çocuklar savaşta ailelerinden en az bir kişi kaybetmiş, çocukların yarısından çoğunun bir yakın arkadaşı öldürülmüştür (ss.242-246).

Yetişkinler de bu süreçte yoğun stres altında olmaları, yakınlarını kaybetmeleri ve yaşadıklarını kabullenememeleri gibi nedenlerle duygusal olarak zor dönemler geçirdiklerinden çocuklarıyla yeterince ilgilenemeyebilirler. Bunun yanı sıra ailenin uyum sorunları, ailedeki kavga ve şiddet, çocuğun suistimal edilmesi ve terk edilmesi ile sonuçlanabilir (UNHCR, 1994, s.38; Kocijan-Hercigonja, Rijavec, Marusic ve Hercigonja, 1998).Bununla birlikte sığınılan ülkedeki dil ve yaşantı farklılığı mülteci çocukların uyum sağlamaları ya da kendilerini ifade etmeleri konusunda problemler yaratabilir. Çocuklar zararlı kanallara yönelebilir ve toplumsal ilişkilerinde sorunlar yaşayabilirler (UNHCR, 1994, ss.31-32; Ergin ve Ermağan, 2011). Maegusuku-Hewett, Dunkerley, Scourfield ve Smalley (2007) yaptıkları çalışmada, göç sürecinde ailenin yaşadığı ekonomik sıkıntıların ve iki ayrı kültürden kaynaklı yaşanan aile-çocuk çatışmalarının çocukların ümidini etkileyen önemli faktörler olduğunu vurgulamışlardır. Çalışmaya göre özellikle yeni okul kültürüne adapte olmak için çabalayan gençlerin ailelerinin desteğini yeterince hissedememeleri duygusu, ailesel çatışmaların önemli bir nedenidir (s.868).

Mülteci çocuklar krizlerde ve acil durumlarda barınma, sağlık, korunma, eğitim gibi temel ihtiyaçlara gereksinim duyarlar. Bu anlamda eğitim de acil durum ve kriz durumlarında karşılanması ve planlanması gereken önemli bir ihtiyaçtır (Şeker ve Aslan, 2015; Pigozzi, 1999, s.9).

Mülteci çocukların büyük çoğunluğu temel eğitim alamazlar. Bazen eğitimde inkâr edilirler. Sığınılan ülkenin eğitim altyapısının ve kaynaklarının yetersiz olması, öğretmen eksikliği, saatlerin sınırlı olması, okul materyallerinin eksikliği, anadilde eğitim sağlanamaması, ekonomik zorluklardan kaynaklı eğitimin diğer türlerine ya da temel eğitim ve eğitimin sonraki kademelerine ulaşamama, mülteci çocukların eğitiminde yaşanan genel sorunlardır (UNHCR, 1994, s.110).

Okullarda mülteci geçmişi olan öğrencilerin kimileri yeniden yerleştikten sonra bireysel ve sosyal olarak gelişme gösteriyorken, kimileri de tam tersine göç deneyimleri nedeniyle zorluklar yaşayabiliyorlar (Block, Cross, Riggs ve Gibbs, 2014, s.1352). Londra'daki ilkokullarda öğrenim gören mülteci çocuklarla yapılan bir çalışmada; çocukların yarısının savaşı ve şiddeti yüksek derecede deneyimlediği, birkaç ülke arasında yer değiştirdiği ve buna bağlı olarak okullarda da birtakım zihinsel ve sosyal sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Çalışmada, öğretmenler tarafından

mülteci çocuklarda fark edilen konsantrasyon eksikliği, dil öğrenme ve okuma-yazma becerileri ile ilgili problemler, arkadaşlarıyla etkileşim problemleri, düşük özgüven, öğretmen kaynaklı kaygı, hiperaktivite, huzursuzluk, travma sonrası stres bozukluğu gibi psiko-sosyal problemler yaşamaları çalışmanın önemli bulguları arasındadır (O'shea, Hodes, Down ve Bramley, 2000, ss.193-194). Mülteci çocukların travmatik deneyimleri psiko-sosyal uyumlarında ve dil edinmelerinde önemli bir faktör olduğu gibi, çocukların okul başarısında aile ve aile katılımı da dikkate alınması gereken faktörlerdir. Yetişkinler yeni dili çocuklar kadar hızlı öğrenememeleri nedeniyle çocukların ödevlerine yardım edemeyebilirler. Farklı kültürel inançlara sahip olan birçok aile, aile katılımı kavramını farklı anlayabilir (McBrien, 2005, ss.344-345). Bununla birlikte ailelerin farklı sosyo-kültürel ve eğitimsel geçmişe sahip olmaları nedeniyle eğitimden ve öğretmenden beklentileri de farklılık gösterebilir. Amerika'daki okullarda Afrikalı mülteci çocukların eğitimi konusunda aile ve öğretmen görüşlerinin araştırıldığı çalışma bu konuda önemli bulgulara sahiptir. Çalışmada mülteci ailelerin geleneksel bir toplum ve öğretmen merkezli bir yapıdan gelmeleri sebebiyle dil, anlama ve oyun temelli programdan ziyade sayı sayma, harfleri ve sesleri tanıma gibi akademik becerilerin öğretilmesinden yana oldukları ifade edilmiştir (Tadesse, Hootve Watson-Thompson, 2009, s.355). Bunun yanı sıra göç deneyiminden dolayı iyileşme ihtiyacında olan çocuklar yeni arkadaşları ve öğretmenleri tarafından önyargı ve ayrımcılığa maruz kaldığında, yeniden bir travma daha yaşayabilirler. Böylece ailesine yabancılaşan ve arkadaşları tarafından kabul edilmeyen çocuklar kendilerini hiçbir yere ait hissetmeyebilirler (McBrien, 2005, s.345-352). Bu konuda Belçika'daki Türk göçmen çocukların eğitimlerine ilişkin yapılan çalışma, sonuçları itibariyle kayda değerdir. Buna göre okullarda önyargı, ayrımcılık, kimi zaman ırkçılık boyutundaki davranışlar ve ailede yaşanan anlaşmazlıklar, boşanmalar Türk çocukların okul başarısını olumsuz etkilemektedir (Gelekçi, 2010). Doyuran (1989)'ın çalışmasında da Almanya'daki Türk göçmen çocukların eğitimi konusunda benzer sonuçlar ifade edilmiştir. Buna göre iki dil ve iki kültür arasında yetişme, yabancı olarak algılanma ve aile içi çatışmalar, Türk çocukların okuldaki başarısızlıklarının sebeplerindendir.

Literatür incelendiğinde, özellikle Almanya, Hollanda ve Belçika gibi Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk göçmen işçi çocuklarının okula uyum ve okul başarısı konusunda yaşadıkları sorunların temelinde çocukların ülkede konuşulan dile hâkim olmamaları ve yine dil sorunundan kaynaklı ailelerin, çocukların eğitimiyle yeterince ilgilenememeleri yatmaktadır. Bu konuda yapılan çeşitli araştırmalarda, Türk ailelerin okul sistemi hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması, Almanca dil becerilerinin yetersiz olması (Perşembe, 2010), çocukların okullara yönlendirilmesinde ve okul seçiminde etkin olmamaları aileden kaynaklı sebeplerdendir. Türk göçmen çocukların ve gençlerin eğitimde yaşadığı temel sorun olan dil konusu ve Alman eğitim sisteminin zor olan yapısı, mesleki okullara devam etmelerine, diploma olmadan okulu terk etmelerine sebep olmaktadır. Daha da önemlisi, dil becerilerinin yanlış değerlendirilmesi nedeniyle Türk çocuklar özel eğitime muhtaç çocukların eğitim aldığı okullara yönlendirilmektedir (Bingöl ve Özdemir, 2014).

Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar ve Eğitim

Coğrafi özellikleri nedeniyle Türkiye toprakları eskiden beri göç eden toplumlar için önemli bir konumda yer almış, pek çok göçmeni misafir etmiş ya da yerleşim yerine dönüşmüştür. Son dönemlerde Ortadoğu'da yaşanan siyasi karışıklıklar ve savaşlarla birlikte bir varış ülkesi haline gelen Türkiye'nin misafirleri, Suriye'den göç eden kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM, 2017)'nün verdiği rakamlara göre, Mart 2017 tarihi itibariyle Türkiye'de 2. 963. 636 Suriyeli bulunmaktadır. Bu sayının 256. 038'i geçici barınma merkezlerinde, 2. 707. 598'i ise geçici barınma merkezlerinin dışında yaşamaktadır. Toplam nüfusun yaklaşık yarısını (1.354. 892) 0-18 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır.

Okul çağındaki Suriyeli çocuklar Türkiye'de farklı eğitim alternatiflerine sahiptir. Suriyeli çocuklara sunulan eğitim hizmetleri, kamp içi, kamp dışı ve Suriyelilerin açtığı özel okullar olmak üzere 3 bölüme ayrılabilir. Kamp dışı eğitim Geçici Eğitim Merkezleri'nde (GEM) ve devlet okullarında verilmektedir (Emin, 2016, s.17; Bircan ve Sunata, 2015).

Türkiye'de genelinde toplam 370 GEM' de 280 bin, devlet okullarında ise 243 bin Suriyeli öğrenci eğitim görmektedir (Memur-Sen, 2017). Milli Eğitim Bakanlığı (2014)'nın 2014/21 sayılı "Yabancılara Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" başlıklı genelgesinde, ülkemizde bulunan tüm yabancıların MEB'e bağlı her tür ve derecedeki eğitim (yükseköğretim kurumları hariç) kurumlarında veya GEM'lerde öğrenimlerine devam edebilecekleri belirtilmiştir. Kayıtlarının yapılabilmesinde ise tek koşul, yabancı kimlik numarasının bulunmasıdır. Yabancı kimlik numarasının bulunmaması durumunda "yabancı tanıtma belgesi" ilgili kurum tarafından verilerek MEB'e bağlı eğitim kurumlarına ya da GEM'lere kayıtları yapılabilmektedir. Yabancı kimlik numarası olanların işlemleri e-okul üzerinden, olmayanların ise "Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS)" üzerinden işlemleri yapılmaktadır.

Suriyeli çocuklar MEB'e bağlı okullarda Türk müfredatına göre eğitim almaktadırlar (MEB, 2016a). Okullarda birinci sınıfa yeni başlayan Suriyeli çocuklar için ilk okuma-yazma müfredatı uygulamasının başlamasıyla Suriyeli çocuklar Türk akranlarıyla aynı sınıfta yer almakta ve Türkçe öğrenmektedir. Bunun için Türkçe dil becerisi zayıf olan öğrenciler sınıflara dengeli bir şekilde dağıtılmaktadır. Buradaki amaç, Türkçeyi yaşayarak öğrenmelerini ve akranlarıyla kaynaşmalarını sağlamaktır (MEB, 2016b).

Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimde Yaşadıkları Sorunlar

Suriyeli çocuklar hem kamplarda hem de yerleştikleri ülkelerde eğitim ve mental sağlık konusunda birçok riskle karşı karşıya kalmışlardır. Birçoğu ülkelerindeyken travma yaşamış, eğitimlerinden geri kalmış ya da eğitimlerini tamamen bırakmışlardır (Sirin ve Rogers-Sirin, 2015, ss.2-17).

Suriyelilere ev sahipliği yapan ülkelerdeki devlet okullarının sınırlı kapasitesi, kalabalık sınıflar, araç-gereç ve materyallerin yetersizliği, öğretmen eksikliği gibi faktörler Suriyeli çocukların eğitiminde yaşanan önemli sınırlılıklardır (Sirin ve Rogers-Sirin, 2015, s.10; Watkins ve Zyck, 2014, s.3). Ayrıca bu ülkelerde çocuklar formel okullara kaydolmuş olmalarına rağmen, ailelerine maddi destek sağlamak amacıyla okulun dışında kalmakta, çalışmaktadırlar (Watkins ve Zyck, 2014, s.3).

Türkiye açısından düşünüldüğünde, Suriyeli çocukların eğitimde yaşadıkları sorunlar şöyle ifade edilebilir: Türkiye'deki Suriyeli çocukların büyük bir kısmı eğitime erişememektedir (ERG, 2015). Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında eğitim gören Suriyeli çocuklar öncelikle dil sorunu yaşamaktadırlar (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015). Dil sorunu Suriyeli çocuklar ve öğretmenler arasında iletişim problemleri yaşanmasına sebep olmaktadır (Emin, 2016; Er ve Bayındır, 2015; Uzun ve Bütün, 2016). Maddi sıkıntılar yaşayan Suriyeli aileler, çocuklarının okul ve ulaşım masraflarını karşılayamamaktadırlar (Emin, 2016). Bu yüzden çocuklar çalışmak zorunda kalmaktadırlar (Ercoşkun, 2015; Emin, 2016). Kız çocuklarının erken yaştaki evlilikleri eğitim hakkından mahrum kalmalarına sebep olmaktadır (Emin, 2016). Türkiye'de Suriyeli çocuk ve genç nüfusun giderek artmasından dolayı, kaynakların ve altyapının yetersiz kalması ve yasal statüdeki belirsizlikler eğitim sisteminde ciddi zorluklar yaşanmasına sebep olmaktadır (Esen, Duman ve Alper, 2016, s.149). Kamp dışında yaşayan Suriyelilerle ilgili veri eksikliği, çocukların eğitime erişimleri konusunda belirsizliğe sebep olmakta ve bu konuda planlamaların yapılmasını engellemektedir (Emin, 2016). Suriyeli çocuklar okullarda sunulan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetinden faydalanamamakta ve bu konuda sistematik bir yaklaşım bulunmamaktadır (Bircan ve Sunata, 2015, Uzun ve Bütün, 2016). Öğretmenler eğitim programını uygulamakta zorluk yaşamaktadırlar (Er ve Bayındır, 2015). Suriyeli çocuklar akranları tarafından dışlanmaları nedeniyle okula düzenli devam etmemektedirler. Suriyeli çocuklar dil problemi ve akranlarının kendileriyle oynamak istememesi nedeniyle oyunlarda yalnız kalmaktadırlar. Yakınlarının ölümüne şahit olan Suriyeli çocuklar birtakım psikolojik problemler yaşamaktadırlar. Dil problemi nedeniyle öğretmenler Suriyeli velilerle iletişim kuramamaktadırlar (Uzun ve Bütün, 2016). GEM'lerde eğitimlerine devam eden çocuklar, bu merkezlere ulaşım, materyal, kırtasiye malzemeleri ve kitap eksikliği, öğretmen sayısının ve sınıfların yetersizliği konularında problem yaşamaktadırlar (Emin, 2016).

Mevcut sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, bu konuda yapılacak bir çalışmanın, mülteci çocukların eğitim programına uyum durumları ve eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlayacağı; öğretmenlere, okul yöneticilerine ve program geliştirme uzmanlarına, mülteci çocuklarla ilgili politikalara geliştiren kurumlara ve alınacak önlemlere katkı

sağlayacağı düşünülmüştür. Mülteci çocuklar ve eğitimleriyle ilgili araştırmaların sınırlı olması nedeniyle bu araştırmadan elde edilecek bulguların, literatüre katkı sağlayabileceği ve konuyla ilgili araştırma yapacak kişilere kaynak olabileceği de düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Metodu

Bu çalışmada resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunlarını detaylı bir şekilde belirlemek amaçlandığından, çalışma nitel araştırma deseni ile yürütülmüştür ve araştırmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniği olan görüşme (Karasar, 2004, s.165) bireylerin duygularını, düşüncelerini, tutum ve davranışlarını ve bunların nedenlerini anlamaya çalışmanın bir yoludur (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Merriam, 2015; Karasar, 2004).

Örneklem

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

	Kadın		**Erkek**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Rehber Öğretmen	4	19	2	50	6	24
Sınıf Öğretmeni	17	81	2	50	19	76
Toplam	21	100	4	100	25	100

Bu araştırmanın katılımcılarını, İstanbul ili Ataşehir ilçesindeki ilkokullarda görev yapan, okul ve sınıflarında Suriyeli öğrenci bulunan rehber öğretmenler ve sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırma toplamda 25 katılımcıdan oluşmaktadır. Tablo 1 incelendiğinde; araştırmaya katılan öğretmenlerin 6'sının (%24) rehber öğretmen (4 kadın, 2 erkek); 19' unun (%76) ise sınıf öğretmeni (17 kadın, 2 erkek) olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanma Süreci

Çalışmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmede yanıt aranan konuların açığa çıkarılmasında sorular ya da bir konu yönlendirici olur; ancak bu süreç esnek olduğu için farklı sorularla konu derinleştirilebilir ve yeni fikirlere ulaşılabilir (Merriam, 2015, s.88).

Çalışmada öncelikle hazırlanan görüşme formunun bir ilkokulda rehber öğretmenler ve sınıf öğretmenleri ile görüşülerek pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot uygulamadan alınan dönütlere göre gerekli düzeltmeler yapılarak görüşme formuna son şekli verilmiştir.

Veri toplamaya başlamadan önce Suriyeli öğrencilerin Ataşehir'de öğrenim gördükleri okullara ilişkin ilçe milli eğitim müdürlüğünden bilgi alınmış ve

İlkokulda eğitim gören, Suriyeli öğrencilerin çoğunlukta olduğu 5 ilkokulda araştırma yapılmasına karar verilmiş ve ardından uygulama izni alınmıştır. Araştırmanın uygulamasına başlamadan önce katılımcılardan randevu alınarak görüşmenin günü, saati ve yeri belirlenmiştir. Görüşme başlamadan önce katılımcılara görüşme ile ilgili bilgi verilmiştir. Görüşmeler bireysel ve yüz yüze yapılmıştır. Görüşmelerin kaydında ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmeler ortalama 25-30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veriler, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde amaç, elde edilen verileri açıklayabilen kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Verilerin kodlanmasını, kategori oluşturmayı kapsayan bu süreçte, birbirine benzeyen veriler bir araya getirilerek düzenlenir, yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013;Merriam, 2015). Merriam (2015) araştırma sorularına cevap bulmada potansiyel olarak ilgili olduğu düşünülen sorgulamalar yapmayı kodlama; birçok veri birimini içeren ve birbiriyle ilişkili olan kavramları ise kategori (tema) olarak tanımlamaktadır (s.170-173). Bu amaçla, çalışmada öncelikle görüşme kayıtları bilgisayar ortamına aktarılarak yazılı hale getirilmiş ve tüm katılımcılara kodlar verilmiştir. Ardından veri birimlerine; literatür, katılımcıların ifadeleri ve

araştırmacının yorumu doğrultusunda isim verilerek, bunlar arasında anlamlı ilişkiler kurulmuş ve kategoriler oluşturulmuştur.

Geçerlik ve güvenirlik, türü her ne olursa olsun, bir bilimsel çalışmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulmasından elde edilen sonuçların sunulmasına dek araştırmanın tüm aşamalarında önem arz eden ölçütlerdir. Nitel araştırmalarda, çalışmanın bulgularını doğrulamak için bağımsız bir kodlayıcının, araştırmacının kullandığı yöntemi takip etmesini ifade eden denetleme tekniği, uzman incelemesi ve görüşmelerden elde edilen verilerin doğrudan okuyucuya sunulması geçerliği ve güvenirliği belirlemede önemli stratejilerdir (Merriam, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu doğrultuda araştırmanın geçerliğini ve güvenirliğini sağlamak amacıyla, katılımcıların ifadelerinden birebir alıntılar yapılmış, veri seti bağımsız bir okuyucu tarafından tekrardan kodlanarak iki kodlama arasındaki tutarlılık Δ=C÷(C+ə)×100 (Miles ve Huberman formülü) formülü ile hesaplanmıştır. Bu formüldeΔ: Güvenirlik katsayısını, C: Üzerinde görüş birliğine varılan terim sayısını, ə: Üzerinde görüş birliği sağlanmayan terim sayısını ifade etmektedir ve iki kodlayıcı arasındaki görüş birliği oranının en az % 80 olması gerekmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2002, akt. Baltacı, 2017). Bu araştırmada güvenirlik katsayısı % 80.244 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Araştırma bulguları; araştırma soruları doğrultusunda, Suriyeli öğrencilerin akademik giriş özelliklerine, duyuşsal giriş özelliklerine, öğrenme-öğretme sürecine uyumlarına ilişkin öğretmen görüşleri şeklinde gruplanarak sunulmuştur.

Suriyeli Öğrencilerin Akademik Giriş Özelliklerine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Suriyeli öğrencilerin akademik giriş özelliklerine ilişkin bulgular incelendiğinde; öğretmenlerin, Suriyeli çocukların akademik giriş özelliklerine ilişkin görüşlerinin üç temadan oluştuğu görülmektedir. Öğretmenlerin görüşleri frekans ve yüzdeleri ile Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Suriyeli öğrencilerin akademik giriş özelliklerine ilişkin öğretmen görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımı

		Olumlu		Olumsuz	
Temalar	**Kodlar**	**f**	**%**	**f**	**%**
Ön öğrenme	Yeterli /yetersiz ön öğrenmeler	4	40,0	15	45,5
Düşünme becerisi	Gelişmiş/gelişmemiş	6	60,0	7	21,2
Kendi kendine çalışma becerisi	Gelişmiş/gelişmemiş			11	33.3
	Toplam	10	100,0	33	100,0

Tablo 2 incelendiğinde, Suriyeli öğrencilerin akademik giriş özelliklerine ilişkin olumsuz görüş belirten öğretmen sayısının (f=33) olumlu görüş belirten öğretmen sayısından (f=10) yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, akademik giriş özelliklerinin yeterliliğine ilişkin görüşlere bakıldığında, öğretmenlerin %60'ının Suriyeli öğrencilerin düşünme becerilerinin gelişmiş olduğunu, %40'ının ise ön bilgilerinin yeterli olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Akademik giriş özelliklerinin yetersiz olduğunu ifade eden öğretmenlerin ise % 45,5'inin Suriyeli öğrencilerin ön bilgilerinin yetersiz olduğunu, % 21,2'sinin düşünme becerilerinin gelişmemiş olduğunu, %33,3'ünün ise kendi kendine çalışma becerilerinin gelişmemiş olduğunu belirttiği görülmektedir.

Öğretmenlere, Suriyeli öğrencilerin ön bilgilerinin yeterli olup olmadığına, ilişkin görüşlerini ifade ederken bu öğrencilerin menşei ülkelerinde eğitime başlayıp başlamamalarını temel faktör olarak ifade etmişlerdir. Ön bilgilere sahip olduklarını bir öğretmen (f=4) "*Mesela bölmeyi bir tanesi biliyordu. Çarpmayı biliyorlardı. 'öğretmenim biz Suriye'de ohoo' diyordu benimle konuşan.*" şeklinde ifade ederken başka bir öğretmen ön öğrenmelerin yetersizliğinin sebebini öğrencinin daha önce hiç okula gitmemiş olmasıyla açıklayarak (f=15) "*Onlar hiç eğitim almadan gelmişler. Yani hiçbir şey bilmiyorlar. Kendi dillerini de öğrenememişler. Arapça konuşuyorlar; ama yazamıyorlar, okuyamıyorlar. Yani küçük gelmişler… Halep'ten Antep'e geçmişler, Kilis'e, orada kalmışlar. Bir süre sonra İstanbul'a gelmişler. O süreçte de bir iki yıl geçmiş. Çocuklar o yüzden eğitim alamamışlar. Yani daha önceki Suriye'de de eğitimleri yok.*" şeklinde cevap vermiştir.

Öğretmenlere, Suriyeli öğrencilerinin eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerilerinin gelişip gelişmediği ilişkin görüşlerini ifade

ederken öğrencisinin düşünme becerisinin gelişmiş olduğunu belirten bir öğretmen (f=6) *"Anlamadığı bir şeyi de anında sorup çözüm üreten bir çocuk. 'Böyle olsa olabilir mi?' diye de yaklaşan bir çocuk. Ben bunu sınıfın genelinde görmem bile böyle bir şeyi. Hep biz zorlarız: 'Biraz daha düşünün! Ne istersiniz, ne olabilir?' gibi biz sorgulatmaya çalışırız. Bu hazır gelen bir çocuk diyorum yani. Ben olağanüstü bir çocukla karşı karşıyayım."* şeklinde ifade ederken, düşünme becerilerinin gelişmediğini belirten öğretmenler bu durumu doğrudan dil ile ilişkilendirmiş ve bir öğretmen (f=7) şöyle demiştir: *"Eleştirel düşünmeye girebileceğimizi sanmıyorum şu anda. O kadar değil. Kendini ifade edemez en azından."*

Öğretmenler dil problemi nedeniyle, Suriyeli öğrencilerin kendi kendine çalışma becerilerinde yetersiz olduklarını söylemişlerdir. Bununla ilgili olarak bir öğretmen (f=3)*"Mesela bir etkinlik verdiğim zaman, ki orada mesela açıklayıcı yönergeler oluyor; ama onu tek başına kendisi uygulayamıyor"* şeklinde yönergeyi takip etmekteki zorluğu ifade ederken, başka bir öğretmen (f=8) birebir destek ihtiyacını*"Ona izah ettiğinizde, birebir karşınıza alıp tek tek anlattığınızda, daha rahat yapıyor"* şeklinde ifade etmiştir.

Sonuç olarak öğretmenlerin, Suriyeli öğrencilerin eğitime Türkiye'de başlamaları nedeniyle ön bilgilerinin yetersiz olduğunu düşündükleri, düşünme ve kendi kendine çalışma becerilerinin gelişmemiş olmasında ise dil problemini esas sebep olarak gördükleri söylenebilir.

Suriyeli Öğrencilerin Duyuşsal Giriş Özelliklerine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Suriyeli öğrencilerin duyuşsal giriş özelliklerine ilişkin bulgular, okula yönelik tutum ve öğrenmeye yönelik güdü olmak üzere iki temada incelenmiş, öğretmenlerin görüşleri frekans ve yüzdeleri ile Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'te Suriyeli öğrencilerin duyuşsal giriş özelliklerine ilişkin olumlu görüşlere bakıldığında, öğretmenlerin büyük bir kısmının Suriyeli çocukların okulu sevdiğini (f=19) ifade ettiği ve bunun olumlu görüş bildiren öğretmenler içinde % 48,7'lik bir oran olduğu, öğretmenlerin %38,5'inin Suriyeli öğrencilerin öğrenme çabası içinde olduğunu, %7,7'sinin aidiyet duygusuna, %5,1'inin ise akademik özgüvene sahip olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Tablo 3. Suriyeli öğrencilerin okula yönelik tutumlarına ve öğrenme güdülerine ilişkin öğretmen görüşlerinin frekans ve yüzdesi

		Olumlu		Olumsuz	
Temalar	**Kodlar**	**f**	**%**	**f**	**%**
Okula yönelik tutum	Okulu sevme/ sevmeme	19	48,7	1	4,5
	Aidiyet/yabancılık duygusu	3	7,7	7	31,8
Öğrenmeye yönelik güdü	Öğrenme çabası/öğrenmeye isteksizlik	15	38,5	8	36,4
	Özgüven/kendini yetersiz hissetme	2	5,1	7	31,8
Toplam		39	100,0	22	100,0

Olumsuz görüşler incelendiğinde ise, öğretmenlerin %36,4'ünün Suriyeli öğrencilerin öğrenmeye isteksiz olduğunu,%31,8'inin yabancılık ve yetersizlik duygusu yaşadığını, %4,5'inin ise okulu sevmediğini belirttiği görülmektedir. Öğretmenler tarafından belirtilen ifadeler aşağıdaki gibidir:

Öğretmenlere, Suriyeli çocukların okula yönelik tutumlarının nasıl olduğu sorulduğunda, öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu Suriyeli çocukların okulu sevdiğini söylemiştir. Bir öğretmen, öğrencilerinin okulu sevdiğini (f=19) "*Ben onların mutlu olduğunu düşünüyorum; çünkü okula severek geliyorlar.*"şeklinde ifade ederken, yalnızca bir öğretmen (f=1) **"***Okula gelmeye istekli değil."* şeklinde cevap vermiştir. Bazı öğretmenler ise Suriyeli öğrencilerin okulu sevmelerine rağmen, kendilerini farklı gördüklerini, yabancı hissettiklerini ifade etmiştir. Öğrencisinin yabancılık duygusu yaşadığını bir öğretmen (f=7): *"Bazen görüyorum, mesela teneffüslerde falan benim öğrencilerimle gezmiyor. Özellikle sordum: 'Neden S… ile yan yana gezmiyorsunuz?' 'Öğretmenim o istemiyor. Ben Suriye'den geldim. Ben sizden değilim' diye bir cümle kurabiliyormuş bazen"* şeklinde ifade ederken, başka bir öğretmen ise (f=7) öğrencisinin yabancılık duygusu yaşadığını, farklı bir dil konuşuyor olmaktan duyduğu utançla açıklayarak şöyle demiştir: *"Sınıfta babaannesi girip de bazen sınıfta konuşmaya çalışıyor kızdığı zaman ona özellikle, gelip bana anlatmaya çalışıyor, Onlar Arapça konuşup bana Türkçe çevirmesi gerekiyor ya, yerin dibine giriyor. Sanki çok utanç verici bir şey yapıyormuş gibi. 'Neden dedim utanıyorsun, bu senin dilin. Utanılacak bir şey yok. Ne güzel Arapça biliyorsun bak ben de bunu bilmiyorum. Babaannen de Türkçe bilmiyor. Bu ayıp bir şey değil, senin onu bilmen ayıp bir şey değil.' desem de o nasıl bir dünyada yaşıyor bilmiyorum ben. Herke-*

sin Türkçe konuştuğu bir dünyada Suriyeli olup Arapça konuşmak ona çok utanç verici geliyor sanıyorum; çünkü konuşmak istemiyor." Buna karşın başka bir öğretmen ise (f=3) öğrencisinin yabancılık duygusu yaşamadığını, kendini okula ait hissettiğini şu sözlerle dile getirmiştir: *"Şey çok hoşuma gitti. Atatürk'le, Kurtuluş Savaşı'yla… 23 Nisan'da şiir okumak istiyor. 23 Nisan ile ilgili her hangi bir etkinlik yaptığımızda, konu işlediğimizde çok güzel şeyler yazıyor. Mesela Atatürk'e teşekkür mektubu yazdık geçenlerde, en güzel mektuplardan biri onunki idi. Hatta şey dedim, ben takıldım 'Z… dedim, işte tamam şeysin', Arapmış, Arap olduğunu söylemişti geçen yıl geldiğinde. 'Sen artık bizden oldun.' dedim. 'Kendini Türk hissediyorsun' yani hani şey yapmak da istemedim, hani Arap, Türk bilmem ne; ama bir anda ağzımdan çıktı. Gülmeye başladı: 'Evet öğretmenim ben Türk'üm' dedi."*

Öğretmenlere, Suriyeli öğrencilerin öğrenmeye istekli olup olmadığı sorulduğunda, öğretmenlerin önemli bir kısmı öğrenmeye istekli olduklarını söylemiştir. Bir öğretmen öğrencinin çabasını (f=15) "*Sürekli okuma yazma öğrendikleri için bu sınıfta, sürekli okumak istiyor. Hani bilmediği şeyleri bana soruyor öğrencim. Gelip sürekli yanıma, hatta hiç okuma yaptıramadığım günlerde bile, 'Öğretmenim bana okutur musunuz, bana okutur musunuz?' Böyle gayet çabası olan bir öğrenci."* şeklinde ifade ederken, başka bir öğretmen (f=8)*"Öğrenmek gibi bir çabası yok çocuğun"* demiştir.

Öğretmenler, Suriyeli çocukların yaşadığı dil probleminin onlarda yetersizlik duygusuna sebep olduğunu düşünmektedirler. Bir öğretmen bu durumu(f=7)*"Çocuk kendini yetersiz hissediyor. Yani düşünsenize, bir sınıfa girdiniz bir dil konuşuluyor, siz bu dile hâkim değilsiniz, öğretmen bir şey anlatıyor, bunu anlamıyorsunuz. O zaman o sınıfta olmanızın ne anlamı kaldı?"* şeklinde ifade ederken, başka bir öğretmen (f=7), bu düşünceyi destekleyerek *"okuma yazmanın verdiği onda bir kendini eksik hissetme duygusunu ben hissediyorum, alıyorum onda. Yapamadığı için kendini kötü hissediyor."* demiştir; ancak kimi öğretmenler ise öğrencilerinin akademik özgüvene sahip olduğunu düşünmektedir. Bir öğretmen (f=2) öğrencisinin özgüvenini şu cümlelerde ifade etmiştir: "*Yani çocuk başarılı olduğu için o sorumluluğu bir kere almış. Ne veriyorsanız onun fazlasını yapıp gelen bir öğrenci, araştırıyor; çünkü yani bu biraz da yapısal da bir farkındalığa varma. Kendisini çok iyi tanıyor öğrenci. Tanıdığı için neler yapabileceğini de biliyor, yani azla yetinmeyip hep üste çıkıyor."*

Özetle öğretmenlerin, Suriyeli öğrencilerin okulu sevmelerinin ve öğrenmeye çabalamalarının yanı sıra yabancılık ve dil problemine bağlı yetersizlik duygusu yaşadıklarını düşündükleri ifade edilebilir.

Suriyeli Öğrencilerin Öğrenme-Öğretme Sürecine Uyumlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri

İçerik analizi sonucunda Suriyeli öğrencilerin öğrenme-öğretme sürecine uyumları 5 alt başlıkta incelenmiştir. Bunlar:1.Suriyeli öğrencilerin dil becerilerine ilişkin bulgular 2.Suriyeli öğrencilerin sınıf ortamına uyumlarına ilişkin bulgular 3. Suriyeli öğrencilerin öğrenmelerinde etkili öğretim teknik ve materyallerine ilişkin bulgular 4. Suriyeli öğrencilerin sınıf ortamına uyumlarında akranlarının etkisine ilişkin bulgular 5. Suriyeli öğrencilerin eğitiminde öğretmenlerin yaşadıkları sorunlara ilişkin bulgular şeklindedir.

Öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin dil becerilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, Suriyeli öğrencilerin dil becerileri; okuma anlama, dinleme anlama, konuşma ve yazma becerileri olmak üzere dört temada incelenmiş ve Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4'te Suriyeli öğrencilerin dil becerilerinin yeterliliği ve yetersizliğine ilişkin görüşlere bakıldığında, öğretmenlerin %30,3'ünün Suriyeli öğrencilerin okuyabildiğini; ancak %21,4'ünün okuduğunu anlamada zorlandığını ifade ettiği görülmektedir. Dinleme anlama becerisinde, olumlu (8 öğretmen) ve olumsuz (7 öğretmen)görüş bildiren öğretmen sayısının yakın olduğu görülmektedir. Konuşma becerisi temasında olumsuz görüş bildiren öğretmen sayısının (20 kişi) tüm öğretmenler içinde % 51,5'lik bir orana sahip olduğu, öğretmenlerin %31'inin Suriyeli öğrencilerin kendini ifade etmede zorlandığını ve iki Suriyeli öğrencinin aynı sınıfta olmasının (f=2), ailenin farklı dil konuşmasının (f=5) konuşma becerisini olumsuz etkilediğini belirttiği görülmektedir. Yazma becerisi temasında ise öğretmenlerin %15,2'sinin, Suriyeli öğrencilerin güzel yazabildiklerini ifade ettiği görülmektedir.

Tablo 4. Suriyeli öğrencilerin dil becerilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımı

Temalar	Kodlar	Olumlu		Olumsuz	
		f	%	f	%
Okuma anlama becerisi	Okuyabilme/okumada zorluk	10	30,3	4	9,5
	Okuduğunu anlayabilme/anlamada zorluk	1	3,0	9	21,4
Dinleme anlama becerisi	Öğretmeni anlayabilme/anlamada zorluk	8	24,2	7	16,7
	Kendini ifade etme/kendini ifade etmede zorluk	9	27,3	13	31,0
Konuşma becerisi	2 Suriyeli öğrencinin aynı sınıfta olmasının konuşmaya olumsuz etkisi			2	4,8
	Ailenin farklı dil konuşmasının konuşmaya olumsuz etkisi			5	11,9
Yazma becerisi	Güzel yazabilme/yazamama	5	15,2	2	4,8
Toplam		33	100,0	42	100,0

Öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin dil becerilerine ilişkin görüşleri şöyledir:

Öğretmenlere, Suriyeli öğrencilerin dil becerilerinin programı takip etmede yeterli olup olmadığı sorulduğunda; Suriyeli öğrencilerin okuyabildiğini bir öğretmen(f=10) *"Okumaya geçti, okuyor"* şeklinde ifade ederken, öğrencisinin okuduğunu anlamada zorlandığını başka bir öğretmen (f=9) *"Bazı kelimeleri anlamlandıramıyor. Türkçesini okuyor, tamam; ama anlamını bazen işte çıkaramıyor ne demek istediğini"* (f=9) şeklinde ifade etmiştir. Bir öğretmen ise (f=1)*"Metinde ve metin anlama sorularında bazen kendi öğrencilerime göre çok daha fazla başarılı olabiliyor"* şeklinde öğrencisinin okuduğunu anlamada başarılı olduğunu dile getirmiştir.

Dinleme anlama becerisinde, öğrencisinin söylediklerini anladığını bir öğretmen (f=8) sadece *"Beni anlayabiliyor."*şeklinde belirtilirken, dinleme anlama becerisinin gelişmemiş olduğunu başka bir öğretmen (f=7) "*Çok basit net ifadeler kullanmalısınız. Kısa cümleler kullanırsanız daha iyi anlıyor. 'Elini yıka!', 'Sabun al elini yıka!' dediğimde bir duraksıyor, bir düşünüyor, ondan sonra yapıyor"* şeklinde ifade etmiştir.

Konuşma becerisinde, öğrencisinin kendini ifade edebildiğini ve Türkçe dil özelliklerini gereken düzeyde kullanabildiğini bir öğretmen (f=9) *"Çok güzel Türkçeyi kullanıyorlar. Yani aslında şunu keşfettim: Türkiye'ye gelip dili öğrenmeye çalışanlar grameri, Türkçe grameri, bizim çocuklarımızdan daha iyi öğrenebiliyorlar. Ben buna karar verdim; çünkü ablada da gördüm. …Cümlelerde bir tane hata görmezsiniz, eklerde hata görmezsiniz, dilbilgisinde muhteşemdirler. İki ablayı da tanıyorum çünkü. Hiç hatasız cümleyi kurarak söylüyorlar; ama ben diğer çocuklarda bunu görürüm Türk çocuklarda yani(gülerek)"*şeklinde belirtirken, başka bir öğretmen (f=13) öğrencisinin sesleri çıkarmada zorlandığını ve sözcükleri eksiz kullandığını şu sözlerle ifade etmiştir: "*Türkçeyi öğreniyorlar, biraz zorlanıyorlar; ama harfleri söylemekte zorlanıyorlar. 'ğ' onlara zor geliyor. Yani tam akıcı bir Türkçe sizin benim gibi bir Türkçe konuşmaları için birkaç yılın geçmesi gerekiyor. 'r' de problem yaşıyorlar… Hep kesik kesik cümleler kuruyorlar. Mesela geç kalıyor 'öğretmenim girebilir miyim? Geç kaldım, özür dilerim' demesini istiyorum. 'Ben geç…Gırebilir miyim?' Bu şekilde konuşuyor."* Bir öğretmen ise (f=13) öğrencisinin kendini Türkçe ifade edememesi nedeniyle anadilini konuştuğunu şu sözlerle dile getirmiştir: *"Büyük kardeşine ben yasakladığım halde sınıfın içinde Arapça konuşmayı, Arapça konuşmaya devam ediyor. Önünü kesemiyorum; ama başka çocuk da kendisini ifade edemiyor ki".*

Öğretmenler, iki Suriyeli öğrencinin aynı sınıfta olmasının ve ailenin farklı bir dil konuşmasının Türkçe konuşmayı olumsuz etkilediğini düşünmektedirler. Bir öğretmen (f=2) bu durumu *"Farklı sınıflarda olsa belki daha çok etkileşirlerdi birbirlerinden; çünkü Arapça konuşmazlardı yani aralarında. Arapça konuşması Türkçe konuşmasını engelliyor. Çocukta dezavantaj yaratıyor."* şeklinde açıklarken, ailenin farklı dil konuşmasının olumsuz etkisini ise başka bir öğretmen (f=5) *"Çocuk burada doğmuş büyümüş; ama aile içerisinde hep farklı dil konuşulunca, yani Türkçeyi aslında biliyor; ama çok da net değil yani konuşması."* şeklinde ifade etmiştir. Öğrencisinin güzel yazdığını ise bir öğretmen (f=5) *"İnanılmaz güzel yazıyor."* şeklinde ifade etmiştir.

Sonuç olarak öğretmenlerin görüşlerine göre, Suriyeli öğrencilerin okuma becerilerinin yeterli olduğu; fakat dil becerilerinde yaşadıkları sorunların başında konuşma becerisinin geldiği ve bunu okuduğunu anlama probleminin takip ettiği ifade edilebilir.

Öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin sınıf ortamına uyumlarına ilişkin görüşleri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5.Suriyeli öğrencilerin sınıf ortamına uyumlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımı

		Olumlu		Olumsuz	
Tema	**Kodlar**	**f**	**%**	**f**	**%**
Sınıf ortamına uyum	Grupla çalışabilme/çalışamama	11	21,2	1	11,1
	Verilen işleri yapabilme	11	21,2		
	Sınıf kurallarına uyma/uymama	10	19,2	4	44,4
	Okula devam/geç gelme	12	23,1	4	44,4
	Saygılı olma	4	7,7		
	Temiz olma	4	7,7		
Toplam		52	100,0	9	100,0

Tablo 5'te Suriyeli öğrencilerin sınıf ve okul ortamına uyumlarına ilişkin olumlu görüşlere bakıldığında, öğretmenlerin %21,2'sinin Suriyeli öğrencilerin grupla çalışabildiklerini ve verilen işleri yapabildiklerini, %19,2'sinin sınıf kurallarına uyduklarını, % 23,1'inin okula devam ettiklerini, % 7,7'sinin ise saygılı ve temiz olduklarını ifade ettiği görülmektedir. Olumsuz görüşlere bakıldığında ise, öğretmenlerin %44,4'ününSuriyeli öğrencilerin sınıf kurallarına uymadıklarını ve okula geç geldiklerini, %11,1'inin ise grupla çalışamadıklarını belirttiği görülmektedir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, Suriyeli öğrencilerin grup çalışmalarına katılımlarının nasıl olduğu ve verilen işleri yapıp yapamadıklarına ilişkin görüşlerini olumlu yönde belirtmiştir. Öğrencisinin grup çalışmasına katılımını bir öğretmen yalnızca "*Katılıyor.*" şeklinde ifade ederken, olumsuz görüş bildiren başka bir öğretmen (f=1) "*Grup çalışmasında çok iyi olduğunu söyleyemem maalesef*" demiştir. Öğrencisinin verilen işleri yapabildiğini ise bir öğretmen (f=11) "*Yapıyor.*" şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenlere, Suriyeli öğrencilerin sınıf kurallarına uyup uymadıkları sorulduğunda, öğrencisinin okul ve sınıf kurallarına uyduğunu bir öğretmen (f=10)*"Okul kurallarına, sınıf kurallarına uyuyor."* şeklinde belirtirken, başka bir öğretmen (f=4) öğrencisinin sınıf kurallarına uymadığı-

nı, davranışlarının diğer öğrencilerden farklı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: *"Bunu bir örneklem ile açıklayayım: Geçenlerde işte ayakkabısıyla sıranın üzerine çıkmanın ne kadar kötü olduğunu, işte o bakteri ve virüslerin vücudumuza yer edebileceğini ve bize zarar verebileceğini, hastalık sebeplerimizden birisinin bu hijyenik olmayan ortamların olduğunu, mümkün mertebe dikkat etmemiz gerektiğini anlattım. Bunun içerisinde tuvalet alışkanlıklarından tutun, sınıf içerisinde işte ayakkabı ile masanın sıranın üzerine çıkılmamasına kadar anlattım. İşte masanın sıranın üzerine çıktığınızda ayakkabınızın altındaki mikroplar elbisenize elinize bulaşacaktır ve yemek yerken de vücudumuza girecektir diye anlattığımda, çocuk tepki olarak teneffüste diğer arkadaşlarına şunu göstermiş: Ayakkabısının altına diliyle dokunarak: 'Öğretmenimiz anlattı; ama bana bir şey olmuyor ki işte! Ayakkabımın altına bile dilimle dokunabiliyorum.' diye böyle bir tepki yani. Diğer çocuklardan çok çok uç bir tepki bu."*

Öğretmenlerden biri ise (f=4) öğrencisinin yaşının büyük olması sebebiyle, sınıfa uyum sağlamada zorlandığını ve birtakım davranışsal problem yaşadığını şöyle dile getirmiştir: "*Mesela benim öğrencim 11 yaşındaydı. Okuma yazma bilmediği için 1. sınıfa alınmış. O çocuk zaten hani sınıfımdakilerden üst düzeydeydi; çünkü zekâ yaşı daha yüksek. Normal yaşı da daha yüksek. O yüzden hani ben zorluk çektiğini görmedim. Uyum sağladı; ama ilerleyen günlerde davranış olarak, kendinden küçüklerle birlikte olduğu için çok sıkıldı. Bazen yeri geldi, davranışları, daha küçük yaşlar gibi davranmaya başladı. Bazen canı çok sıkıldı, bu sıkkınlığını işte yaramazlık ile gösterdi, bazen içine kapandı."*

Öğretmenlere, Suriyeli öğrencilerin okula devam ve geç kalma konusunda nasıl oldukları sorulduğunda, öğretmenler bu öğrencilerin okula devam ettiklerini söylemişlerdir. Bir öğretmen (f=12) *"Sürekli. Hiç devamsızlık yapmaz."* şeklinde öğrencisinin okula sürekli geldiğini belirtirken, başka bir öğretmen (f=4) öğrencisinin geç kaldığını şu sözlerle ifade etmiştir: *"Geç kalıyor; ama devam var; fakat her ders, hemen hemen her gün geç kalıyor."*

Suriyeli çocukların sınıf ortamına uyumlarında öğretmenler tarafından dile getirilen diğer olumlu beceri ve davranış, saygılı ve temiz olmalarıdır. Öğretmenlerden biri(f=4) öğrencisinin saygılı olduğunu "*Çok saygılı.*" şeklinde ifade ederken, başka bir öğretmen ise (f=4)*"Temizliğine*

önem veren, kendine de bakan bir çocuk" şeklinde öğrencisinin temiz olduğunu söylemiştir.

Sonuç olarak öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda, Suriyeli öğrencilerin grupla çalışabilme ve verilen işleri yapabilme gibi işbirliğine dayalı becerilere sahip oldukları, okula devam ettikleri, saygılı ve temiz oldukları; fakat sınıf kurallarına uyma ve okula zamanında gelme noktasında sorun yaşadıkları söylenebilir.

Öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin öğrenme stillerine ilişkin görüşleri, Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6.Suriyeli öğrencilerin öğrenme stillerine ilişkin öğretmen görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımı

Tema	Kodlar	f	%
Etkili öğretim teknik ve materyalleri	Görsel araçlar	8	50,0
	Gerçek eşyalar ve modeller	2	12,5
	Grupla öğretim teknikleri(oyun, drama, grup çalışmaları)	6	37,5
Toplam		16	100,0

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmenlerin % 50'sinin Suriyeli öğrencilerin öğrenmesinde görsel araçların, %12,5'inin gerçek eşyaların ve modellerin, % 37,5'inin ise grupla öğretim tekniklerinin etkili olduğunu düşündükleri görülmektedir. Öğretmenlerin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Öğretmenler, öğretimde görsel araçlardan faydalanmanın Suriyeli öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştırdığı görüşündedirler. Bir öğretmen (f=8) bu durumu şöyle dile getirmiştir: "*Bakın ben şahsi, 23 senelik öğretmenim. Benim tekniğim şudur: Ben çocuğun görmesini isterim. Videoyla şey etmesini... Resmi... Soruyu resimle. Mesela soruların çoğunu ben resimle yaptırırım, tahtaya resim çizerim. Matematikte 3 tane kalem 6 lira, resim çizerim. Yani çocuk gözünde canlandırır, ondan sonra onu problemi dönüştürmeye çalışır. O çocuklarda da o etkili. Aslında bilmeden Suriyelilerin işine daha çok yarıyor bu iş; çünkü ben direkt soruyu yazsam çocuk okuyacak, anlamayacak. Resimde görüyor. Mesela üç tane kalemi çizdim, altına da problem ürettim."* Başka bir öğretmen (f=8) ise yine öğretimde resimlerden ve teknolojiden faydalanmanın Suriyeli öğrencilerin öğrenmesi üzerindeki olumlu etkisini *"Onlara daha çok resim üzerinden, görsel tekniklerle yapmaya çalışıyoruz*

veya işte bilgisayardan çeşitli sitelerden ders yaptığımızda daha iyi anlıyorlar." şeklinde ifade etmiştir.

Grupla öğretim tekniklerinin öğrenme sürecine olumlu etkisini öğretmenler (f=6) şöyle ifade etmişlerdir: *"Genelde hani böyle oyun, drama yaptığımız zaman çok istekli katılıyor ki kendisi de görev almak istiyor."*, *"Toplu olarak anlattığımda o sorun yaşıyor. Yanınızdaki ile haberleşin, birleşin, önünüzdeki ile konuşabilirsiniz, beraber yapabilirsiniz dediğim zaman, daha aktif daha başarılı oluyor."*

Öğrencilerin gerçek eşyalarla ve modellerle öğrendiğini düşünen öğretmenler ise şöyle demişlerdir: *"işte el işi, işte yapıştırma, kesme… Bu tarz şeylere mutlaka katılıyor"*, *"Onun önüne hani böyle düz, somut şeyler verince yapabiliyor."*

Bulgular değerlendirildiğinde, öğretmenlerin öğrenme-öğretme sürecinde görsel araçlar, gerçek eşyalar ve modeller, grupla öğretim teknikleri kullanmanın Suriyeli öğrencilerin öğrenmesinde etkili olduğunu düşündükleri ifade edilebilir.

Öğretmenlerin, Suriyeli öğrencilerin sınıf ortamına uyumlarında akranlarının etkisine ilişkin görüşleri, akran tutumu ve algısı teması altında incelenmiş, Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7.Suriyeli öğrencilerin sınıf ortamına uyumlarında akranlarının etkisine ilişkin öğretmen görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımı

		Olumlu		Olumsuz	
Tema	**Kodlar**	**f**	**%**	**f**	**%**
Akran Tutumu ve Algısı	Önyargı ve dışlama			5	100,0
	Sevme	4	28,6		
	Paylaşma	3	21,4		
	Destek	7	50,0		
Toplam		14	100,0	5	100,0

Tablo 7'de akranlarının Suriyeli öğrenciye yönelik tutum ve algılarına bakıldığında, olumlu görüş bildiren öğretmen sayısının yüksek olduğu görülmektedir (f=14). Bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin %50'sinin, akranlarının Suriyeli öğrencilere destek olduğunu, % 28,6'ının Suriyeli öğrencileri sevdiklerini, % 21,4'ünün ise paylaşımda bulunduklarını belirttiği görülmektedir. Olumsuz görüşlere bakıldığında ise 5 öğretmenin,

akranlarının Suriyeli öğrencileri dışladığı ve onlara karşı önyargılı bir tutum içinde olduklarını ifade ettiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Öğretmenler, akranlarının Suriyeli öğrenciye karşı tutumlarının ilk dönemlerde önyargılı ve dışlayıcı olduğunu; ancak bu tutumun, okul idaresi ve öğretmenlerin öğrenciler arasında olumlu tutum geliştirme çabaları ve iletişimin artması ile zamanla akran kabulüne evrildiğini söylemişlerdir. Bir öğretmen (f=5)bu durumu şöyle ifade etmiştir: *"Diğer çocuklar ilk başta biraz zorlandılar işte 'sen Suriyelisin git!' Şiddet, kötü söz; ama çok kısa bir dönemdi. Sonra hepimiz bunun yanlış olduğunu... Yani onu yapan Türk çocuğunu bulup uyarılarla, okul İdaresi, öğretmenler, sınıf öğretmenleri… Şimdi artık öyle bir şey yok, onu aştık. Çok kısa bir dönemdi. O ilk geldiklerinde, yoğun olarak geldikleri dönemde çocuklar da şaşırdılar. Çocuklar için de zor, hiç senin dilini bilmeyen konuşmayan iki tane öğrenci var sınıfta. Zor yani onlar için de."* Akranlarının paylaşımda bulunduğunu söyleyen diğer bir öğretmen (f=3) bu durumu *"Bazen yemeği olmadığı zamanlarda yemeklerimizi paylaştık onunla; çünkü annesi hasta oluyor diye yemek yapamıyordu. Aç geldiğini söylüyordu. Böyle zamanlar da oldu, zor zamanlar. Hep o durumlarda paylaşmaya çalıştık biz. Yalnız hissettirmemeye çalıştık."* şeklinde ifade etmiştir. Akranlarının Suriyeli öğrenciye destek olduğunu bir öğretmen(f=7)*"Hep başarılı öğrenciler ile birlikte aynı sırayı paylaştılar ve onlar her konuda yardımcı oldular."* şeklinde ifade ederken, başka bir öğretmen (f=4) Suriyeli öğrencilerin akranları tarafından sevildiğini *"Sınıfta herkes çok sever."* şeklinde dile getirmiştir.

Özetle, öğretmenlerin görüşlerine göre, akranlarının Suriyeli öğrenciye yönelik tutumlarının ilk zamanlarda önyargılı ve dışlayıcı olduğu; fakat zamanla onları kabullendikleri, bununla birlikte destek olma, paylaşımda bulunma ve sevme gibi olumlu tutum ve duygulara sahip oldukları ifade edilebilir.

Öğretmenlerin, Suriyeli öğrencilerin eğitiminde yaşadıkları problemlere ilişkin görüşleri öğretimi düzenleme ve uygulama teması altında incelenmiştir. Bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8 incelendiğinde, öğretmenlerin önemli bir kısmının (f=21) öğretimi düzenleme ve uygulamaya ilişkin olumsuz görüş bildirdiği görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin % 28,6'sının öğrenci ihtiyacını saptamada, Türkçe öğretiminde ve öğretim için özel zaman ayırmada

zorluk yaşadığı, % 14,3'ünün ise öğretim materyali sorunu yaşadığı görülmektedir.

Tablo 8.Suriyeli öğrencilerin eğitiminde öğretmenlerin yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımı

		Olumlu		**Olumsuz**	
Tema	**Kodlar**	**f**	**%**	**f**	**%**
Öğretimi düzenleme ve uygulama	Öğrenci ihtiyacını saptamada zorluk			6	28,6
	Türkçe öğretiminde zorlanma-ma/zorlanma	2	50	6	28,6
	Öğretim için özel zaman ayırabil-me/ayıramama	2	50	6	28,6
	Öğretim materyali sorunu			3	14,3
Toplam		4	100	21	100,0

Öğretmenler, öğrencinin ihtiyacını tespit etmede zorluk yaşadıklarını ve bunun temel sebebinin dil problemi olduğunu söylemişlerdir. Bir öğretmen bu durumu(f=6)"*Bunlar bizim test edemeyeceğimiz bambaşka bir kültürden geliyorlar, bambaşka bir ülkeden geliyorlar, çok sıkıntılı bir durum yüzünden geliyorlar, savaştan kaçıp geliyorlar. Bir anda kendilerini buldukları ortam, hiçbir şekilde dilini bilmediği bir ortam. Ne öğretmenin dediğini anlıyor ne çocukların dediğini anlıyor. Eminim Arapça konuşabilse, kendi dillerinden konuşabilse bir sürü sıkıntıları vardır anlatabilecekleri, cevap verebilecekleri; ama bizim bunları dışarıdan gözlemleyemeyeceğimiz bir durum.*" şeklinde ifade etmiştir.

Türkçe öğretmede yaşadığı zorluğu bir öğretmen(f=6)*"Mesela şu anda okuma yazma konusunda yetersiz kaldığımı hissettiğim zamanlar oluyor."* şeklinde ifade ederken, başka bir öğretmen (f=2)Türkçe öğretiminde zorlanmadığını şu sözlerle dile getirmiştir: *"Şimdi ben ikinci sınıfım ve bu sene bana beş çocuk geldi. Ben bunu yapabilirim, ben ona Türkçeyi de öğretebilirim,18 yıllık öğretmenim. Dünyada benim araştırmadığım eğitim sistemi kalmadı, kendi kitabımı da yazıyorum, şu anda ben yapabilirim."*

Öğretmenler, sınıf mevcudunun fazla olması ve programı yetiştirmek zorunda olmaları nedeniyle Suriyeli öğrencilere özel zaman ayırmadıklarını belirtmişlerdir. Bir öğretmen (f=6) bu durumu *"Sınıfım 31 kişi oldu-*

ğu için de bu ona ayırabileceğim zaman maalesef kısıtlı." şeklinde ifade ederken başka bir öğretmen(f=6) programı yetiştirme çabasını şöyle dile getirmiştir: *"Kendi sınıfımın programını veya devamını sağlamak zorundayım. Bir de onları onlara yaklaştırmak zorundayım. Yani onları bekletip onları yaklaştıramam ben. Günahtır, benim çocuklarıma da günahtır."* Suriyeli öğrencisine özel zaman ayırmada sınıf mevcudunun engelleyici bir faktör olmadığını ve özel zaman ayırabildiğini bir öğretmen şöyle(f=2) ifade etmiştir: *"Ben Sultanbeyli'de de çalıştım. 54 kişi birinci sınıf okuttum. O ortamda olsalardı çok fazla ilgilenemezdik. Burada en az 30- 35 kişiler. Daha çok vaktimiz kalıyor."*

Öğretmenlerin öğretimde yaşadığı diğer önemli problemlerden biri de öğretim materyalidir. Dil öğretiminde materyal eksikliğinin öğretme sürecine olumsuz etkisini bir öğretmen (f=3)şöyle dile getirmiştir: *"Bir kere materyal ve kitap gereksinimleri için yetersiz; çünkü benim öğrencim birinci sınıfa geldiği zaman Türkçe de konuşamıyordu. Yani hiçbir dil bilgisi yoktu. O yüzden ben ona ses bilgisini verirken sessizce oturan bir öğrenciydi. Ben öğrenemeyecek diye çok korkmuştum. Hani o yüzden fiziksel materyal olması gerekir."*

Bulgular doğrultusunda, öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin dil problemi yaşamaları nedeniyle onların ihtiyacını saptamada zorlandıkları, sınıf mevcutlarının fazla olması ve programı yetiştirme kaygısı yaşamaları sebebiyle bu çocuklara özel zaman ayıramadıkları, Türkçe öğretiminde zorluk yaşadıkları ve materyale ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Ülkelerindeki savaş nedeniyle can güvenlikleri tehlikede olan insanlar, hayatta kalabilmek için doğup büyüdükleri toprakları terk edip başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalmaktadırlar. Türkiye son yıllarda orta doğuda meydana gelen iç karışıklıklardan etkilenmiş ve 2011 yılında Suriye'de başlayan savaştan dolayı bir göç akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Suriye'den Türkiye'ye zorunlu göçün % 50'sini oluşturan çocukların (GİGM, 2017) toplumsal entegrasyonunda eğitimin, okulun önemli bir yeri olduğu görüşünden hareketle, bu çocukların resmi ilkokullarda yaşadıkları sorunları öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda belirlemeyi amaçlayan bu çalışmanın sonuçları aşağıda tartışılmıştır.

Öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, Suriyeli çocukların eğitiminde en önemli problem dildir. Suriyeli öğrenciler konuşma, okuduğunu anlama ve dinleme anlama becerisi gibi temel dil becerilerinin yetersiz olması sebebiyle programı takip etmede zorluk yaşamaktadırlar. Türkiye'deki mülteci çocuklarla ilgili yapılan çalışmalar bu bulguyu destekler niteliktedir. Çalışmalarda mülteci çocuklar için en temel problemin dil olduğu ve dil problemi nedeniyle kendini ifade etmede, okuma yazma, okuduğunu anlama ve öğretmeni anlamada zorluk çektikleri sonucuna ulaşılmıştır. (Tamer, 2017;Erdem, 2017; Kultas, 2017, Gazeller 2014; Akalın, 2016; Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş,2016; Özdemir, 2016).Ailenin farklı dil konuşması Suriyeli çocukların konuşma becerilerini olumsuz etkilemektedir. Nar (2008) da benzer şekilde evde başka bir dil konuşulmasının göçmen çocukların dil gelişimini olumsuz etkilediği bulgusuna ulaşmıştır. Araştırma sonucunda dil engelinin düşünme becerilerini ve kendi kendine çalışma becerilerini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Karadüz (2010) düşüncenin bir aracı olan dilin, öğrenmenin ve anlam oluşturmanın temeli olduğunu, kalıcı öğrenmenin ise ancak bilgiyi anlamlandırma, sorgulama ve yorumlamayla mümkün olacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla bireyin dildeki yeterliliğinin, öğrenme ve düşünmenin niteliğinde belirleyici olduğu söylenebilir (s.1571-1574) Dryden-Peterson (2015) çalışmasında Amerika'daki mülteci çocukların bilgiyi beceriye dönüştürme konusunda yetersiz olduklarını, kendi kendine araştırma yapmada zorluk yaşadıklarını ifade etmiştir. Bunda ise sığınma öncesi aldıkları eğitimin kalitesinin önemli ölçüde etkili olduğunu söylemiştir.

Öğretmenlerin, dil problemi sebebiyle zorluklar yaşayan Suriyeli öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştırmak için görsel araçlar, gerçek eşyalar ve modeller ve grupla öğretim tekniklerinden faydalandıkları, bunların ise Suriyeli öğrencilerin öğrenmesinde etkili olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci çocuklarla yapılan çalışmalarda benzer bulguların olduğu görülmektedir. Buna göre, mülteci öğrencilerin kelimelerin anlamlarını bilmediklerinden eşleştirme yapamadıklarını, kelimeleri görsel hale getiremediklerini, bu nedenle öğretmenlerin görsel sunumlar, drama, oyun gibi farklı yöntem ve teknikler kullandıklarını ve bunların çocuklar için daha faydalı olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir (Erdem 2017; Sarıtaş ve diğ,, 2016; Tamer, 2017). Dryden-

Peterson (2015) ise uygun sınıf yönetimi olduğunda mülteci çocukların anlayabildiğini ve eğitim programını takip edebildiğini ifade etmiştir.

Araştırma sonuçları, öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin akademik giriş özelliklerini yetersiz olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Sadece eğitime Suriye'de başlayan az sayıda öğrencinin ise matematik ön bilgilerinin yeterli olduğu belirtilmiştir. Bu durum, öğrencilerin sınıf düzeylerinin belirlenmesinde izlenen yoldan kaynaklanıyor olabilir.

Araştırmanın bulgularına göre, Suriyeli öğrenciler okulu sevmekte ve öğrenmeye isteklidirler. Peterson, Meehan, Ali ve Durrant (2017) mülteci çocukların birçoğunun eğitiminde önemli engeller olmasına rağmen, eğitimle ve okulla güçlü bağları olduğunu, gelişmeye ve ilerlemeye ilişkin isteklerinin fazla olduğunu ifade etmişlerdir; fakat yaşadıkları dil problemi onların kendilerini yabancı ve yetersiz hissetmelerine sebep olmaktadır. Yapılan çalışmalar bu bulguyu desteklemektedir. Kultas (2017) ve Akalın (2016) yaptıkları çalışmada, Suriyeli çocukların okulu sevdiği ve okulda mutlu olduğu sonucuna ulaşırken, Hek (2005) ise okulun ve öğretmenlerin mülteci gençler için duygusal desteğin bir kaynağı olduğunu ve bir odaklanma sağladığını; ancak dil problemi yaşayan mülteci çocukların öğretmenin dediklerini anlamamaları sebebiyle kendilerini aşağılanmış ve yabancı hissettiklerini ifade etmiştir. Benzer şekilde Diler, Avci ve Saydaoglu (2003) çalışmalarında, göçmen çocukların özgüvenlerinin göçmen olmayan çocuklara göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Öğretmenler, Suriyeli öğrencilerin sınıf ortamına uyumlarını olumlu değerlendirmektedirler. Buna göre grupla çalışma, verilen görevi yerine getirme, kişisel temizliğine özen gösterme gibi becerilere sahip olmalarının yanı sıra genel olarak okul ve sınıf kurallarına uymakta ve olumlu davranışlar sergilemektedirler; fakat az sayıda öğretmen, Suriyeli öğrencilerin okula geç geldiğini ve sınıf kurallarına uymadığını ifade etmiştir. Özdemir (2016) ve Gibson (1987) da benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Özdemir ve Gibson, az sayıda mülteci öğrencinin okulun ilk dönemlerinde derse geç geldiklerini, nadiren okula gelmediklerini ve disiplin problemlerinin az olduğunu ifade etmişlerdir; ancak bu sonuç Sarıtaş ve diğerleri (2016) ve Dryden-Peterson (2015)'ın çalışmasıyla benzerlik göstermemektedir. Sarıtaş ve diğerleri, Suriyeli öğrencilerin sınıf ve okul kurallarına uymama, derse ilgisizlik, sorumluluklarını yerine getirmeme gibi

sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde Dryden-Peterson ise mülteci çocukların grup çalışmalarına katılımlarının az olduğu ifade etmiştir. Öğrencilerin sınıf içi uyum problemi yaşamalarında sınıfa yerleştirmede izlenen yolun etkili olduğu görülmektedir. Buna göre büyük yaştaki öğrencilerin alt sınıfa yerleştirilmesi öğrencilerin dikkat dağınıklığı, içe kapanıklık, küçük yaştakiler gibi davranma gibi istenmeyen davranışlar sergilemelerine sebep olmaktadır. Yapılan araştırmalar bu bulguyu desteklemektedir. Buna göre Sarıtaş ve diğerleri Suriyeli öğrencilerin alt sınıfa yerleştirilmeden kaynaklı sıkılma, derse ilgisizlik gibi davranış problemleri yaşadıklarını, Erdem (2017) ise öğretmenler ve mülteci öğrenciler arasında iletişim sorunu yaşandığını ifade etmiştir.

Suriyeli çocukların arkadaşlarına uyum problemi yaşamasında dil engelinin yanı sıra, arkadaşlarının tutum ve algısının da etkili olabileceği düşünülebilir. Az sayıda da olsa bazı öğretmenlerin, arkadaşlarının Suriyeli öğrenciye yönelik tutum ve algısının başlarda önyargılı ve dışlayıcı olduğunu ifade ettikleri; fakat öğretmenlerin, öğrenciler arasında olumlu tutum geliştirme çabasının ve dilin gelişimiyle birlikte iletişimin de artmasının, önyargılı ve dışlayıcı tutumun yerini destekleyici ve paylaşımcı bir tutuma bıraktığı sonucuna ulaşılmıştır. Özdemir (2016) çalışmasında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Buna göre, ilk zamanlarda öğrenciler arası ilişkilerde yaşanan ön yargı ve gruplaşma zamanla sona ermiş ve paylaşma, yardımlaşma gibi tutumlar ağırlık kazanmıştır. Kultas (2017) ise dil ve kültür farklılığı nedeniyle öğrencilerin okula uyum sağlamakta zorlandıkları; ancak öğretmenlerin öğrenciler arasında iyi ilişkiler gelişmesi konusunda gayret ettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Suriyeli öğrencilerin yaşadığı dil probleminin öğretme sürecine de olumsuz etki ettiği görülmektedir. Öğretmenler dil engeli nedeniyle bu çocukların eğitim ihtiyaçlarını tespit etmede zorlanmaktadırlar. Kultas (2017) çalışmasında Suriyeli öğrencilerin hazırbulunuşluklarının tespit edilememesini, öğretmenlerin önemli bir sorun olarak gördüklerini ifade etmiştir. Öğretmenler sınıf mevcutlarının fazla olması ve programı yetiştirme endişesi nedeniyle bu çocuklara özel zaman ayıramamaktadırlar. Erdem (2017) ve Özdemir (2016) çalışmalarında öğretmenlerin ders kitaplarının dışına çıkmadığını, mülteci çocuklara fazladan zaman ayırdığında ve tekrar yaptığında sınıf düzeninin bozulduğu ifade ettikleri bul-

gusuna ulaşmışlardır; ancak Sarıtaş ve diğerleri (2016) ise öğretmenlerin çocuklara ekstra zaman harcadıklarını, ek ders yaptıklarını mülteci çocuklarla birebir ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin eğitiminde yaşadığı diğer önemli sorun ise dil öğretimidir. Öğretmenler dil öğretiminde zorlanmaktadırlar ve dil öğretiminde materyale ihtiyaç duymaktadırlar. Erdem de yaptığı çalışmada öğrencilerin ders kitaplarını anlamada zorlandıkları bulgusuna ulaşmıştır.

Elde edilen sonuçlara dayalı olarak, uygulayıcılara ve araştırmacılara şu önerilerde bulunulabilir:

- Suriyeli çocukların devlet okullarında yaşadıkları en önemli problem dildir ve bu sorun, onların akademik ve duyuşsal gelişimlerini olumsuz etkilemekte ve bu alanlardaki ihtiyaçlarının saptanmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, öncelikle dil probleminin çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bunun için Suriyeli çocukların Türkiye'ye girişlerinden itibaren düzenli olarak kayıtlarının tutularak, nüfus yoğunluğuna göre ilçe ya da bölge genelinde bu çocuklar için devlet ya da sivil toplum örgütleri destekli ücretsiz dil okulları açılabilir. Bu dil okullarında Suriyeli, Türkçe öğretme yeterliliğine sahip akademisyen ve öğretmenler, Arapça bilen Türk öğretmenler görevlendirilebilir ya da bu çocuklara yaşı dikkate alınmaksızın devlet okullarında dil hazırlık sınıfları oluşturulması yoluyla dil eğitimi verilebilir.
- Öğrencilerin okul ve sınıf ortamına hızla uyum sağlaması mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle, mülteci çocukların okula başladıkları ilk zamanlarda aidiyet duygusunu destekleyici bir öğrenme ortamı geliştirilebilir. Özellikle sorumluluk alma, birlikte çalışabilme, paylaşma ve iletişim becerilerinin gelişmesini sağlayıcı grupla öğrenme aktiviteleri iyi bir yöntem olabilir. Böylece, bu çocukların yabancılık ve yetersizlik duyguları yaşamaları engellenebilir ve arkadaşlarıyla olumlu sosyal ilişkiler geliştirebilmeleri sağlanabilir.
- Öğretmenler, mülteci çocukların bilgiyi anlamlı bir şekilde yapılandırabilmeleri, yeteneklerini keşfetmeleri ve geliştirebilmeleri için farklı yöntem-teknik ve materyallerle öğrenme ortamını zenginleştirmelidirler.

- Normal eğitim saatleri içinde Suriyeli çocuklara zaman ayıramayan öğretmenlerin, bu çocukların öğrenme açığını kapatması için ek ders yapabilecekleri sınıflar oluşturulabilir.
- Tüm öğretmenlere, mültecilerle ve onların deneyimlerinin yaşamlarına etkisiyle ilgili farkındalık yaratmak ve dil öğretimi konusunda yetkinlik kazanmalarını sağlamak için, hizmet içi eğitim verilmelidir. Bu konuda, mülteci öğrenci nüfusunun fazla olduğu ülkelerin deneyimlerinden faydalanmak yerinde olabilir; ancak dünyadaki siyasi ve ekonomik dengelerin her an değişebildiği ve yeni kitlesel göç dalgalarının olabileceği gerçeğini göz önünde bulundurarak eğitimde müdahaleci politikalar yerine kalıcı ve önleyici politikalara ihtiyaç var. Bunun için, hazırlıklara öğretmen yetiştiren fakültelerden başlamanın doğru olacağı düşünülmektedir. Eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının, mülteci öğrencilerin eğitiminde mesleki ve kişisel becerileri gelişmiş şekilde mezun olmaları sağlanmalıdır.
- Araştırma, İstanbul ili Ataşehir ilçesindeki beş okulla ve bu okullardaki sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerle sınırlı olduğundan, evren ve örneklem genişletilerek başka il ve ilçelerdeki öğretmenler ve okul yöneticileriyle, eğitimin farklı tür ve kademelerindeki mülteci öğrencilerle ve onların aileleri ile çalışılabilir.
- Mülteci öğrencilerin eğitim sorunlarına ilişkin daha spesifik, deneysel çalışmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Educational Problems of Syrian Refugee Students in Elementary Schools

*

Fatma Cırıt Karaağaç - Hülya Güvenç

Çanakkale Onsekizmart University

Refugee is a person who has left the country of nationality so as to go to another country because of violence or war posing a threat to the security of a person, his/her family and society (Ehntholt & Yule, 2006, p.1197). In the process of migration the experiences of refugees/asylum seekers vary. (McBrien, 2005, p.35). Among refugee groups children have a different place in this process because they are affected from resettlement process more than adults (Beter, 2006, p.38). Traumatic events that they come through in the situation of being a refugee damage their emotional, cognitive, physical and social developments (Fazel & Stein, 2002, p.367; UNHCR, 1994, p.38). The problems of these children in the country of asylum create adverse outcomes which may affect their future lives (Beter, 2006, p.42). Refugee children require basic needs such as shelter, protection and education in the crisis and in the emergency cases (Şeker & Aslan, 2015; Pigozzi, 1999, p.9). In this regard, Turkey is historically both a transition zone and a country of destination for migrating people because of its geographical, strategic position and cultural connections (Kolukırık, 2014; Kavlak, 2011; Akgül et al., 2015; Öztürk, 2015). Because of the expansion and continuation of crisis in Syria, Turkey has been home to Syrian people since 2011 (Güçer, Karaca & Dinçer, 2013, p.7). According to data of Ministry of Interior Directorate General of Migration Management, the number of Syrians in Turkey in the scope of temporary protection is 2.963.636 as of the date of March 2017. 256.038 people live in the temporary refugee centers (GİGM, 2017).

The aim of this research is to determine the education problems of Syrian refugee children in elementary schools in accordance with the

opinions of guidance teachers and classroom teachers. The questions to be answered for that purpose are these:

a) How are teacher perceptions; a) on the academic entry characteristics (knowledge, skill, learning strategy, etc.),
b) on the affective entry characteristics,
c) on the adaptation to learning-teaching processof migrating children from Syria to Turkey?

Method

This research is a descriptive research. Research data have been collected with semi-structured interview form so as to reveal in detail the educational requirements of elementary education-age children who emigrate from Syria to Turkey in accordance with the opinions of teachers. Sample of the study consists of 19 primary school teachers and 6 guidance teachers working at five elementary schools in Atasehir, Istanbul in 2016-2017 school year. And data of the study planned as qualitative design have been acquired by semi-structured interview technique. Content analysis method has been used for data analysis. Data set has been checked by an independent reader so as to determine the consistency of codes and categories reached as a result of in-depth analysis. Miles & Huberman formula has been used for calculating the reliability between two analyses and the reliability coefficient has been detected as 80.244.

Results

Turkey has affected internal disturbances in the Middle East in recent years and in 2011 it came up against a migration influx because of the war in Syria. Children constitute 50% of forced migration from Syria to Turkey (GİGM, 2017). With reference to the opinion that education and school have an important place in the social integration of children, the results of this study aiming at the determination of problems of children in elementary schools in accordance with the opinions of teachers are discussed below. The findings on teacher opinions indicate that the most important problem in the education of Syrian children is language. Syri-

an students have difficulty in following the program because of inadequate basic language skills such as speaking, reading comprehension and listening comprehension skill. It has been concluded that teachers benefit from visual aids, real objects and models and group instruction techniques so as to ease learning of Syrian students who have difficulties due to language barrier, and that they think these materials and techniques are effective in their learning. According to the results of the research, language barrier affects learning-teaching process in a negative way. Accordingly, Syrian students have difficulty in mathematics problems, verbal courses and written evaluations because of insufficiency of their reading comprehension and self-expression skills; on the contrary, a considerable majority of teachers think that Syrian children succeed at mathematics course and they can make the exams. According to the findings of the research, Syrian students love school and are enthusiastic about learning; Peterson, Meehan, Ali & Durrant (2017) have stated that refugee children have strong bonds with education and school, their desires on development and improvement are much although most of them have significant obstacles in their education. But their language barrier causes them to feel like a stranger and to feel inadequate. Teachers evaluate positively classroom and school adaptation of Syrian students. Accordingly, they obey school and class rules and display positive behaviors as well as they have skills such as teamwork, fulfilling a duty, caring personal cleaning.A limited number of teachers have stated that their friends' attitudes and perceptions to Syrian student are prejudices and dismissive in the beginning. However, it has been concluded that the efforts of teachers on the development of positive attitude among students and the increase of communication along with language development has caused to change prejudice and dismissive attitude into a supportive and sharing attitude.

Language problem affects their academic and affective developments in a negative way and complicates the determination of their needs in these fields. Therefore, first of all language barrier should be resolved. Teachers should enrich learning environment with different methods-techniques and materials because refugee children can structure information meaningfully, discover and improve their skills. Classrooms may be opened, so teachers who cannot spare time for Syrian children within

normal education hours will be able to make extra-class hour for closing children's learning gap in these classrooms. In-service education should be given to all the teachers for creating awareness on refugees and effect of their experiences on their lives and for bringing them in competence on language instruction.

Kaynakça / References

Akalın, A. (2016). *Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmen çocukların eğitim sorunları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akgül, A., Kaptı, A. ve Demir, O. Ö. (2015). Göç ve kamu politikaları: Suriye krizi üzerine bir analiz. *A Journal of Policy and Strategy*, *1*(2), 1-22.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Hubermanmodeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 1-15.

Beter, O. (2006). *Sınırlar ötesi umutlar mülteci çocuklar*. Ankara: SABEV

Bingöl, A. S. ve Özdemir, M. Ç. (2014). Almanya ve Hollanda'da Türk göçmen işçi çocuklarına uygulanan eğitim politikaları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *12*(2), 134-157.

Bircan, T. ve Sunata, U. (2015). Educational assessment of Syrian refugees in Turkey. *Migration Letters*, *12*(3), 226.

Block, K., Cross, S., Riggs, E. ve Gibbs, L. (2014). Supporting schoolsto create an inclusive environment for refugee students. *International Journal of Inclusive Education*, *18*(12), 1337-1355. doi:10.1080/-13603116.2014.899636

Diler, R. S., Avci, A. ve Saydaoglu, G. (2003). Emotional and behavioural problems in migrant children. *Swiss Medical Weekly*, *133*(1-2), 16-21.

Doyuran, B. (1989). Federal Almanya'daki Türk işçi çocuklarının eğitim alanındaki zorlukları üzerine. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, *6*(6), 273-283.

Dryden-Peterson, S. (2015). *The educational experiences of refugee children in countries of first asylum*. Washington, DC: Migration Policy Institute.

Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (2015). *Eğitim izleme raporu 2014-15 basın dosyası.*5-25.

Ehntholt, K. A., Smith, P. A. ve Yule, W. (2005). School-based cognitive-behavioural therapy group intervention for refugee children who have experienced war-related trauma. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, *10*(2), 235-250. doi:10.1177/1359104505051214

Ehntholt, K. A. ve Yule, W. (2006). Practitioner Review: Assessment and treatment of refugee children and adolescents who have experienced war-related trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *47*(12), 1197-1210. doi:10.1111/j.1469-7610.2006.01638.x

Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi. Temel eğitim politikaları*. SETA.

Er, A. R. ve Bayındır, N. (2015). Pedagogical approaches of elementary teachers for primary refugee children. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2*(4), 175-185.

Ercoşkun, B. (2015). *Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye sosyokültürel ve sosyoekonomik etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 26-42.

Ergin, D. Y. ve Ermağan, B. (2011, Nisan). *Çok kültürlülük ve sosyal uyum*. In 2nd International Conference on New Trends in, Antalya.

Esen, A., Duman, M. ve Alper, H. (2016). *Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler: tespitler ve öneriler*. Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı. İstanbul: Aryan Basım Tanıtım ve Matbaa Hizmetleri.

Fazel, M. ve Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Archives of disease in childhood*, *87*(5), 366-370. doi:10.1136/adc.87.5.366

Gazeller, P. (2014). *Göçe bağlı olarak ilk ve ortaokullarda yaşanan sorunlara ilişkin yönetici görüşleri (Karabağlar örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gelekçi, C. (2010). Belçika'daki Türk çocuklarının eğitim-öğretim yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar ve ayrımcılığa yönelik görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (12), 163-194.*

Gibson, M. A. (1987). The school performance of immigrant minorities: A comparative view. *Anthropology&Education Quarterly*, *18*(4), 262-275.doi:10.1525/aeq.1987.18.4.04x0018r

Hek, R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practice*, *17*(3), 157-171.doi:10.1080/09503150500285115

International Organizationfor Migration (IOM).(2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Erişim adresi:http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_363_382_727_icerik

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM).(2017). *Geçici koruma.* Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

Karadüz, A. (2010). Dil becerileri ve eleştirel düşünme. *TurkishStudies*, *5*(3), 1566-1593

Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kavlak, İ. V. (Ed.).(2011). *Askıdaki yaşamlar & algıdaki yaşamlar projesi araştırma raporu*. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Ankara: Atik Matbaacılık.

Kocijan-Hercigonja, D., Rijavec, M., Marusic, A. ve Hercigonja, V. (1998). Copingstrategies of refugee, displaced, andnon-displacedchildren in a wararea. *NordicJournal of Psychiatry*, *52*(1), 45-50. doi:10.1080/080394898422562

Kolukırık, S. (2014). Uluslararası göç ve Türkiye: Yerel uygulamalar ve görünümler. *ZeitschriftfürdieWelt der Türken/Journal of World of Turks*, *6*(2), 37-53.

Kultas, E.(2017). *Türkiye'de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitimi sorunu (Van ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Maegusuku-Hewett, T., Dunkerley, D., Scourfield, J. ve Smalley, N. (2007). Refugee children in Wales: Coping and adaptation in the

face of adversity. *Children&society*, *21*(4), 309-321.doi:10.1111/j.1099-0860.2007.00102.x

McBrien, J. L. (2005). Educational needs and barriers for refugee students in the United States: A review of the alanyature. *Review of educational research*, *75*(3), 329-364. doi:10.3102/00346543075003329

Memur-Sen (2017). *Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler' Raporu Açıklandı.*Erişimadresi:http://www.memursen-.org.tr/turkiyede-suriyeli-cocuklarin-egitimi-guclukler-ve-oneriler-raporu-aciklandi

Merriam, S. B. (2013). Qualitative Research: Nitel Araştırma (Çev. : Selahattin Turan). *Ankara:Nobel Yayıncılık*.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2014). *Yabancılara yönelik eğitim-öğretim hizmetleri genelge 2014/21.* Erişim adresi:http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2016a). *GEM'ler üç yıl içinde misyonunu tamamlayacak*. Erişim adresi:http://meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icinde-misyonunu-tamamlayacak/haber/11850/tr

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2016b). *Suriyeli öğrencilere birinci sınıfta ilk okuma yazma dersi.*Erişim adresi:http://hbogm.meb.gov.tr/www/-suriyeli-ogrencilere-birinci-siniflarda-quotilk-okuma-yazmaquot-dersi/icerik/553

Nar, B. (2008). *Göçün eğitime ve eğitim yönetimine etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Okitikpi, T. ve Aymer, C. (2003). Social work with African refugee children and their families. *Child &FamilySocialWork*, *8*(3), 213-222. doi:10.1046/j.1365-2206.2003.00286.x

O'shea, B., Hodes, M., Down, G. ve Bramley, J. (2000). A school-based mental health service for refugee children. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, *5*(2), 189-201. doi:10.1177/1359104-500005002004

Özdemir, Ç. (2016). *Sivas ilinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin okul iklimine etkisine ilişkingörüşlerin incelenmesi*(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet ÜniversitesiEğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Öztürk, S. (2015). Suriye'den göçün etkileri. *GSA 2015 Global'i Yaşamak Uluslararası Konferansı Bildirisi*, İstanbul.

Perşembe, E. (2010). F. Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletinde eğitim sistemi ve Türk göçmen çocuklarının eğitim sorunları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *29*(29), 55-80.

Peterson, A., Meehan, C., Ali, Z. ve Durrant, I. (2017) *What are the educational needs and experiences of asylum-seeking and refugee children, including those who are unaccompanied, with a particular focus on inclusion? - A literatüre review.* Canterbury: CanterburyChristChurchUniversity.

Pigozzi, M. J. (1999). Education in emergencies and for reconstruction: A developmentalapproach. *New York: UNICEF*.

Sarıtaş, E., Şahin, Ü.ve Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Ek1), 208-229.

Sirin, S. R. ve Rogers-Sirin, L. (2015). The educational and mental health-needs of Syrian refugee children. *Young Children in Refugee Families. Washington, DC: Migration Policy Institute*.

Şeker, B. D. ve Aslan, Z. (2015). Refugee children in the educational process: An social psychological assessment. *Journal of Theoretical Educational Science*, *8*(1), 86-105.

Tadesse, S., Hoot, J. ve Watson-Thompson, O. (2009). Exploring the special needs of African refugee children in US schools. *Childhood Education*, *85*(6), 352-356. doi:10.1080/00094056.2009.10521400

Tamer, M. G. (2017). Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli çocukların Trabzon devlet okullarındaki durumu. *Göç Dergisi*, *4*(2), 119-152.

United Nations High Commissioner For Refugee (UNHCR). (1994). *Refugee children: Guidelines on protection and care*.Geneva, Switzerland: United Nations High CommissionerForRefugee.

Uzun, E. M. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, *1*(1), 72-83.

Watkins, K. ve Zyck, S. A. (2014). Living on hope, hoping for education. *The Failed Response to the Syrian Refugee Crisis. London: ODI*.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

KaynakçaBilgisi / Citation Information

Cırıt-Karaağaç, F. ve Güvenç, H. (2019). Resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 530-568. DOI: 10.26466/opus.530733

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*:30/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/06/2019

Sınıfsal Karşılaşmaları Kültürel Sermayeler Üzerinden Okumak: Ankara, Kurtuluş İkinci El Eşya Satıcıları

DOI: 10.26466/opus.572111

*

Furkan Dilben*

*Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üni., İletişim Fak., İletişim Bil. Doktora Programı Ankara / Türkiye
E-Posta: furkandilben@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-1161-0704

Öz

Hızlanan kentleşme süreci ile birlikte kırsal alandan, iş olanaklarının arttığı kentlere doğru göç yoğunlaşmıştır. Ayrıca kentlerde kurulan yeni üniversiteler de göç hareketliliğinde çeşitliliği arttırarak, öğrencilerin geçici olarak eğitim hayatları boyunca şehir değiştirmelerine neden olmuştur. Bunun sonucunda kentlerde hem yeni iş sahaları ortaya çıkmış, hem de farklı kültürel ve sosyal sermayeden insanların karşılaşma ihtimali artmıştır. Bu yeni iş sahalardan biri de, bekârlara, yoksullara ya da orta sınıftan insanlara ve çoğunlukla öğrencilere hizmet veren ikinci el eşya satıcılığıdır. Öğrencilerle ikinci el eşya satıcılarının yoğun teması, farklı kültürel ve sosyal sermayenin karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Genellikle üniversite eğitimi almamış olan fakat ekonomik sermayesi öğrencilerden daha fazla olan ikinci el eşya satıcıları ile öğrencilerin kültürel sermayeleri oldukça farklıdır. Çalışmanın amacı, bir bölgede tamamen ekonomiye indirgenemeyecek gündelik yaşamda sıradan görünen sınıfsal karşılaşmaları kültürel karşılaşmalar üzerinden okumaktır. Daha önce akademik olarak gündeme getirilmemiş olan bu kesişim, yapılan saha çalışması ile desteklenip, sahanın sesini ön plana çıkararak işlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Habitus, Kültürel Sermaye, Sosyal Sermaye, Öğrencilik*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*:30/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/06/2019

Reading Class Confrontations with The Help Of Cultural Reproduction: Second-Hand Store Owners In Ankara, Kurtuluş

*

Abstract

Migrations from rural areas to urban areas that have increasing job opportunities, are intensified with the accelerating urbanization process. Besides, newly-established universities in urban areas have expanded the variety of migration, causing students to temporarily move another city during their education life. Therefore, new fields of work emerged in the cities, and people had better chance to confront people from various cultural and social reproductions. One of these new fields of work is second-hand store ownership which offers service to single, poor or middle-class people, and especially to students. The close link between second-hand store owners and students cause distinct cultural and social reproductions to confront. The cultural reproductions of second-hand store owners who, generally, do not have a college degree, but have better economic capital than students, are quite divergent from students'. The aim of this study is to read class confrontations, which cannot be degraded only to economy, and seems ordinary in daily life, with the help of cultural reproduction. This intersection that has been never brought forward in academia, is studied supported by fieldwork, and featuring the sound of field upfront.

Keywords: *Habitus, Cultural Reproduction, Social Reproduction, Studentship*

Giriş

Türkiye'de 1950'lerde hızlanan kentleşme süreci, kırsal alandan pek çok insanın kentlere göçmesine sebep olmuştur. Kentlere, kırsal alandaki iş imkânlarının yetersizliğinden ötürü göç yaşandığını söylemek mümkündür; ancak bu göç hareketinin sonuçta kentteki iş imkânlarını arttırdığını da söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra kentlere yapılan yatırımlar sonucu üniversite ve hastane gibi kamu kuruluşlarının açılması da kentlerdeki iş hareketliliğini arttırmıştır.

Kentleşme sürecinin ve göç hareketliliğinin, günümüzde sona erdiğini söylemek pek mümkün değildir. Halen pek çok sebeple insanlar farklı kentlere -geçici ya da kalıcı olarak- göç etmektedir. Bu çalışma kapsamında, Ankara'da bulunan, etrafında, yürüme mesafesinde pek çok üniversitenin yer aldığı Kurtuluş semtindeki bir iş sahasına bakılacaktır: İkinci el eşya satıcıları, bir diğer kullanımıyla spotçular[1]. Spotçuların bu bölgede, en yoğun ilişki içinde oldukları üniversite öğrencileri ise sahanın dinamiklerine eklenen aktif bir bileşen olarak önem kazanacaktır.

Seneler evvel Ankara'ya yerleşen, çeşitli işlerde çalıştıktan sonra Kurtuluş'taki nüfus hareketliliğinin potansiyelini fark edip ikinci el eşya dükkânı açan spotçular, müşterilerinin büyük kısmını oluşturan öğrencilerle sürekli iletişim halindedirler. Öğrencilerle spotçuların yoğun etkileşimi daha önce akademik bir çalışmaya konu edilmemiştir. Bu etkileşim, çalışmanın temel merakını ve motivasyonunu oluşturmaktadır.

Spotçularla öğrencilerin iletişiminde kültürlerarası karşılaşmanın farklı boyutları gerçekleşir. Kimi zaman, İstanbul'dan gelen bir öğrenci karşısında köylüleşen spotçular, Diyarbakır gibi *kırsaldan* gelen bir öğrenci karşısında ise *kentlileşir.* Kimi zaman ise sınıfsal durumu kat be kat daha iyi olsa da, öğrencinin okumuşluğunun karşısında kendini ezilmiş hissederler. Zaman zaman okumaya övgüler dizen spotçular, zaman zaman da öğrencilerin kendisine vermediği selamı *eşek okusa ne olur* benzeri söylemlerle tam tersinde okurlar. Görünüşe göre okumuş olmak,

[1] *Spotçu, TDK'ya göre "bir malı çok miktarda toptancıdan veresiye aldıktan sonra piyasada değerinden daha aşağıya peşin olarak satan kimse" anlamına gelen ticari bir kelimedir. Ancak bu metinde spotçu, sahada kullanıldığı biçimiyle ikinci el eşya satan kişi anlamındadır. Bu metin için yapılan sahada görüşülen kişiler evlerden ikinci el ürün alıp dükkânlarında satmaktadır.*

spotçular için erdemli davranış kalıpları içerisine girmeyi gerektirir ve bir farklılığa işaret eder.

Henri Lefebvre (2012a, s.137), insanı çok uzaklarda ya da çok derinlerde, bulutların üzerinde ve hatta gizemlerde aramak gibi zahmetli bir sürece katlandığımızı; oysa insanın bizi yakınımızdaki her yerde beklediğini ve çözülmeye hazır olduğunu söylemiştir. Bundan ötürü, bazen yapmamız gereken, gözlerimizi açmak ve insana dair en derin mevzuları basitliğin içinde, yakınımızda yani gündelik hayatta aramak gerekir. Bu çalışmanın amacı, bir bölgede tamamen ekonomiye indirgenemeyecek gündelik yaşamda *sıradan görünen* sınıfsal karşılaşmaları kültürel karşılaşmalar üzerinden okumaktır.

Büyük bir iddia olabilir ancak *öğrencilik deneyiminin* Türkiye'de zaman zaman ötekileştirilmeye uğradığını söyleyebiliriz. Örneğin, hükümet tarafından 2013 senesinde *kızlı-erkekli öğrencilerin* aynı evde kalmaları meselesi gündeme getirildiğinde, bazı öğrenciler farklı şekillerde baskıya maruz kalmışlardır. Öğrenciden daha yüksek kira istenmesi ya da öğrenciye kiralık ev verilmemesi şeklinde damgalanma gibi farklı örneklerle beraber öğrencilerin ev bulmaları ya da eşya edinmeleri gibi pek çok mesele onları zora sokabilmektedir. Maddi ya da diğer pek çok sebeple öğrencilerin iletişime geçtiği esnaflardan biri de, kaçınılmaz olarak ikinci el eşya satıcılarıdır. Ekonomik durumu iyi olmayan öğrencilerin ev ihtiyaçlarını en uygun fiyata karşılamaları gerekmektedir; bunu yapabilmenin en uygun yolu da çevredeki ikinci el eşya satıcılarıdır. Bu zorunlu ilişki iki ayrı sermayeyi karşı karşıya getirmektedir. Çoğunlukla üniversite eğitimi almamış ama ekonomik olarak öğrencilerden daha iyi durumda olan ikinci el eşya satıcıları ile ekonomik olarak durumu yeterli olmayan öğrencilerin kültürel sermayeleri oldukça farklıdır. Bu karşılaşmalarda ikinci el eşya satıcılarının deneyimlerinin –diğer müşteri gruplarından ayırarak ve farklarını da anlamaya çalışarak- tartışılması amaçlanmaktadır.

Yöntem

Ankara'da, şehrin merkezi sayılan Kızılay'a yürüyerek yaklaşık olarak 15 dakika mesafede bulunan Kurtuluş semtine gidildiğinde, kiralık ev ilanlarının bolluğu, semtin sokak aralarına yayılmış olan ikinci el eşya

dükkânları ve öğrenci nüfusu dikkat çekecektir. Eğer bu semtte ev arayan biriyseniz, emlakçıda geçirdiğiniz kısa sürede dahi içeri girip çıkan öğrencilerin varlığını kolaylıkla fark edersiniz. Çevredeki üniversitelerden ötürü pek çok öğrenci Ankara'da ilkin buraya yerleşir ve muhtemelen çevrelerindeki komşu öğrencilerden aldıkları ikinci el eşyacı tavsiyeleriyle eşyalarını tamamlamaya çalışırlar. Bu semtte şuna rastlamak oldukça kolaydır: Kurtuluş'ta dükkânı olan kişi, halen gecekonduların bulunduğu İncesu'daki bir gecekonduyu eşya deposu olarak kullanmaktadır.

Bu girizgâh, çalışmanın sahası için neden Kurtuluş semtinin seçildiğinin bir nebze de olsa izahıdır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında detaylıca değinileceği gibi, bu bölgelerin çevresinde onlarca senedir pek çok üniversite bulunması, bu tercihin öncelikli sebeplerden biridir. Çalışma için bazı pilot görüşmelerle beraber semtte dükkânı bulunan Murat (41), Cemil (35), Tarık (52), Mustafa (44) ve Latif (51) isimli beş spotçu ile görüşme yapılmıştır. Görüşmecilerden yalnızca Cemil açıköğretim ile üniversiteyi bitirmiştir; Murat dışında liseyi bitiren görüşmeci olmamıştır. Toplamda spotçu dükkânlarında geçirilen zaman tahmin edildiğinden daha uzun sürmüştür. Her bir görüşmenin ortalama süresi üç saattir. Görüşme esnasında içeriye çok sık müşteri giriyor olması görüşmelerin sıklıkla bölünmesine ve uzamasına sebep olmuştur. Ayrıca görüşmecilerin zaman zaman konuyu farklı yerlere çekmesi (örneğin beyaz eşya almanın riskli olduğundan bahsetmeleri, yakın zamanda bir müşteriden gelen eşyalardaki sorunlar, o an içeri giren müşteriyle ilgili yorumlar vd.) görüşmelerin planlandığından daha uzun sürmesine neden olmuştur. Ancak bu aynı zamanda spotçular ile içeri giren müşteriler arasındaki iletişim biçimlerinin görülmesini, gözleme dayalı bilginin zenginleştirilmesini de sağlamıştır.

Saha sürecinde yapılan görüşmelerden çıkan bulgular, teorik çerçeveyle aynı anda yazılarak işlenecektir. Yani kavramsal çerçeve inşa edilirken, sahadan verilen örnekler, mefhumları anlamaya çalışmak için kullanılacaktır. Bu tercih metin içinde dağınıklık yaratma riskine sahip olsa da, metin yer yer monografik nitelik taşımasından ve buradaki spotçuların kendilerini *bölgenin insanı* olarak tanımlamasından kaynaklı olarak, aynı zamanda bir semtin tarihinin belirli bir dönemine şahitlik etmeleri açısından gereklidir.

Saha için yapılan görüşmelerde spotçularla iletişime geçmek zor olmasa da, spotçulardan yalnızca bir kişi ses kaydı alınmasına pek sıcak bakmadı. Görüşülen spotçular isimlerinin olduğu gibi kullanılmasına izin verseler de isimlerinin değiştirilerek kullanılması tercih edildi.

Görüşmeler için yarı yapılandırılmış sorular hazırlanarak, görüşmenin gidişatına göre zaman zaman görüşmecilerin yeni konu açması sağlanarak serbest bir görüşme şekli tercih edildi. Spotçuların görüşmeye gönüllü olması sayesinde, çalışma kapsamında merak edilen bütün sorulara yanıt alındı. Görüşmecilerin hepsine sorulan kaç senedir bu işi yaptıkları, eğitim durumlarının ne olduğu ve bu işten memnun olup olmadıkları gibi genel soruların dışında şu sorular soruldu:

- *Öğrencilerin yoğun olduğu bir bölgede çalışmanın farklılıkları olup olmadığı soruldu. Bu soru ile, spotçuların öğrencilerle çalışmakla diğer müşteri grupları ile çalışmaları arasında bir fark görüp görmedikleri öğrenilmeye amaçlandı.*
- *Spotçular için okumanın ne anlama geldiği soruldu. Bu soru ile görüşmecilerin hem kendi eğitim durumları hem de zihinlerindeki eğitimli kişi algısının ne şekilde olduğu öğrenilmeye çalışıldı.*
- *Hangi öğrencilerin kendilerinden alışveriş yaptığı sorularak, iletişime geçtikleri öğrencilerin ekonomik durumları hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları öğrenilmeye çalışıldı.*
- *Öğrencilerle iletişime geçmenin kendi hayatlarında bir değişiklik yaratıp yaratmadığı soruldu.*
- *Öğrencilerin yaşayış biçimleri hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları soruldu.*
- *Öğrencilerin giyim kuşamları, konuşma biçimleri, kadın ve erkek öğrencilerin birlikte yaşaması, kadın öğrencilerin tek başlarına okumaya gelmeleri* gibi sorular görüşmelerin akışına göre soruldu.

Çalışma kapsamında öncelikle az da olsa Ankara'nın yakın kentleşme tarihine bakmak faydalı olacağa benziyor. Zira görüşülen spotçuların, kendilerinin ya da babalarının başka şehirlerden Ankara'ya göçmüş olması bu tercihin meramı için gereklidir.

Kurtuluş Semti: Üniversiteler, Öğrenciler ve Esnaflar

Ankara, Anadolu'nun bağrında bulunmasına ve Hitit dönemine dayanan zengin tarihine rağmen kentsel bir merkez olarak kısa bir geçmişe sahiptir (Özyeğin, 2004, s.18). Yirmi bin nüfusluk bir taşra kasabasıyken, 1923 senesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti seçilmesinin ardından Ankara'nın kaderi tamamen değişmiştir. Planlı konutlar yapılmış, geniş caddelerle şehir donatılmış, opera binaları, kültür merkezleri ve kamu hizmet binaları ile Türkiye'nin modernleşmesinin simgesi olacak bir şehir yaratılmaya çalışılmıştır (s.18). Erken Cumhuriyet döneminde yeni toplumsal programları meşru kılmak amacıyla pek çok yeni kamusal alan yaratılmıştır; örneğin sinemada, parkta restoranda eğlenmek gibi yeni eğlence pratiklerin kazandırılması için yeni mağazalar, yeni kültürel mekânlar yaratılmıştır (Özaloğlu, 2009, s.25-26).

Türkiye'nin en planlı kenti olarak bilinen Ankara, diğer büyük kentlere göre daha hızlı büyümüştür. 1950 ile 1970 yılları arasında Türkiye'nin kırsal alanlardan gelen göçmen nüfusuyla ülkedeki en yüksek oranda kentsel nüfusun çoğaldığı şehir olmuştur. 1997'de neredeyse 4 milyon insanı barındırır hale gelmiştir (Özyeğin, 2004, s.18). Günümüzde ise Türkiye İstatistik Kurumu'na göre Ankara'nın kayıtlı nüfusu 5 milyonun üzerindedir.

Bu kısa tarihsel süreçte Ankara'da kentli orta sınıfın yayılmasıyla birlikte inşa edilen yeni konutların yanı sıra kentte gecekondulaşma da artmıştır. Kurtuluş semtinde, yeni yapılan konutlarla gecekondular iç içe geçmiştir. Çevresinde bulunan kamu kuruluşları, devlet tarafından yaptırılan toplu konutlarının yanı sıra halen gecekondu bölgeleri bulunmaktadır. Günümüzde devam etmekle birlikte yakın zamanda pek çok gecekondu yıkılarak çok katlı apartmana dönüştürülmüştür.

"Kurtuluş, Cumhuriyet sonrası dönem Ankara'sının en karakteristik semtlerindendir. Kurtuluş'un, Ankara kent kimliğinin oluşumuna temel katkısı, şüphesiz, barındırdığı köklü eğitim kurumları ve kamu yapılarından ileri gelir (İmga, 2014, s.177)." Bu sebeple, semtin içerisinde geçmişten beri öğrenci yurtları bulunmaktadır. Semtin geçmişinde Konak Sineması, Site Sineması gibi mahallelinin yoğun olarak katıldığı ve hatta tiyatro oyunlarının sergilendiği sosyal mekânlar bulunmaktaydı (2014, s.174-175). Spotçulardan bazılarının da işaret ettiği gibi, Kurtuluş semtinde

Rüştü Asyalı, Hakem Metin Tokat, Yeşilçam sanatçısı Baha ya da yazar Rasim Özdenören gibi ünlü simalar bir zamanlar Kurtuluş'ta yaşamış ya da halen yaşamaktalar.

Kısacası Kurtuluş, 1950'li, 1960'lı, 1970'li yıllarda 2-3 katlı müstakil bahçeli evlerin olduğu, aynı sokakta oturan herkesin ismen de olsa birbirini tanıdığı bir semtten, 1980'li yılların başından itibaren, yoğun bir yapılaşmayla değişime uğradı. Sonraki yıllarda semt sakinlerinin bir kısmı yeni oluşan semtlerdeki güvenlikli sitelere taşındı ve yerlerini civardaki okullarda öğrenim gören öğrencilere ve yakın hastanelerde çalışan sağlık personellerine bıraktı. Semtin görünüşü bu süreçle birlikte değişmiş oldu (2014, s.177). Gottdiener ve Hutchison'ın (2011, s.164) ifade ettiği gibi, varlıklı insanların kent içi ayrışması gönüllülük esasına dayanırken, yoksul kesimin bir arada kalması zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Kurtuluş ve civarındaki semtlerde, öğrenciler çoğunlukla ekonomik sebeplerden ötürü yaşamayı tercih ederler. Öğrencilerin bir arada olması aralarındaki dayanışmayı da güçlendirmektedir.

Kurtuluş Semti Çevresindeki Üniversiteler ve Öğrenciler

Kurtuluş'a yürüme mesafesinde pek çok fakülte ve bölüm bulunduğundan bahsettik, bunlara değinmek gerekirse: Ankara Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi 1925 yılında, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 1935 yılında, Siyasal Bilgiler Fakültesi 1936 yılında, Tıp Fakültesi 1940'lı yılların başlarında, Dişçilik Fakültesi 1960 yılında kurulmuştur. Hacettepe Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi 1960'lı yıllarda, Dişçilik Fakültesi 1961 yılında kurulmuştur. Bu fakültelerin bulundukları kampüslerin içinde, pek çok farklı fakülte ve bölüm de yer almaktadır. Ayrıca bölgede 2009'da kurulan bir vakıf üniversitesi olan TED Üniversitesi de bulunmaktadır. Bölgede bu kadar çok üniversite bulunması sebebiyle, onlarca senedir binlerce öğrencinin yaşamayı tercih ettiği semtlerin başında Kurtuluş yer almaktadır. Bunların dışında, Kurtuluş'un Ankara'nın merkezi olan Kızılay'a yakın olmasına rağmen nispeten uygun emlak fiyatları yüzünden senelerdir öğrenciler bu bölgeleri tercih etmektedir. Örneğin Ayrancı, Tunalı gibi semtler de Kızılay'a ve bahsi geçen üniversitelere çok uzak olmamasına rağmen kiraların yüksek olması sebebiyle bu semtleri tercih eden öğrencilerin farklı ekonomik sınıflardan geldiğini söylemek

mümkündür. Zaten bu semtler arasında fiyat karşılaştırılması yapıldığında aradaki fark ortaya çıkmaktadır. Örneğin Kurtuluş'ta genel olarak kira fiyatları, Tunalı'ya göre daha düşüktür.

Öğrencilerin Kurtuluş'taki yoğun nüfusu, semtin gündelik yaşantısında da görülebilecek izlere dönüşmüştür. Örneğin okul dönemi geçişlerinde, okullarını bitirip evlerine dönecek olan ya da ev değiştirecek olan öğrenciler semtte hareketlilik yaratırlar. Üniversite sonuçlarının açıklandığı zamanlarda emlakçılara –zaman zaman aileleriyle birlikte- gelen pek çok öğrenci de bu hareketliliği arttırmaktadır. Buna bağlı olarak da yaz döneminde kiralık evlere olan rağbet artmaktadır. Bu semte has bir özellik olmamakla birlikte, evlerden eşyalarını çıkartan öğrencilerin bazıları, eşyaları çöp kutularının kenarlarına bırakmayı adet edinmişlerdir. Yalnızca öğrenciler değil, semtte oturan nüfus da çoğu zaman artık kullanılmayacak eşyalarını çöpün içine atmaz, kenarına bırakır.

Semt gezildiğinde sıklıkla emlakçıların ve ikinci el eşya satan dükkânların olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin sadece Dede Efendi Sokak'ta toplamda altı tane emlak ve dört tane ikinci el eşya dükkânı bulunmaktadır. Semtlerde sokak aralarında, cadde üzerlerinde pek çok emlakçı ve spotçu bulunmaktadır. Mezun olan öğrencilerin kendi şehirlerine dönmesi ya da şehirden şehre hareket eden memurların dönemlik hareketleri nedeniyle bu bölgede emlak ofislerine sıklıkla rastlamak mümkündür. Sıklıkla karşı karşıya açılmış emlak ofisleri bulunmaktadır. İkinci el eşya satan dükkânların varlığı da -satılan ürünlerin kalitesini -eskiliğini düşününce- bölgede sınıfsal olarak değişen insanların ekonomik durumu hakkında fikir vermektedir. Çoğunlukla pek çok kez kullanılmış çalışma masası, gardırop, sandalye, yatak, buzdolabı vd. bir evin temel ihtiyacı olan pek çok eski ürün satılmaktadır. Bu bölgede satılan ikinci el eşyalar çoğunlukla fiyat olarak düşük sayılabilecek seviyede, pek çok kişi tarafından kullanılmış ve tekrar satışa sunulmuş eşyalardır.

Spotçuların dükkânları genel olarak kapının önüne kadar taşan eşyalarla doludur. Spotçular, görüşmelerin yapıldığı 2018'in mayıs ayında "henüz öğrenciler çıkmadığı için" yeterince eşya olmadığını söyledi. Buna rağmen dükkânların içerisinde pek çok malzeme bulunmaktaydı.

Fotoğraf 1: Dede Efendi Sokak üzerindeki spotçulardan birinin dışarıdan görünüşü.

Dükkânlar çoğunlukla sokak aralarında bulunsa da, Mahmut Esat Bozkurt Caddesi gibi, cadde üzerinde olan dükkânlar da mevcuttur. Bu iki konumlanma arasında ise eşyaların kalitesine ve fiyatlarına yansıyan –daha sonra detaylıca değinilecek- farklılıklar söz konusudur. Ancak dükkânların yapısı genellikle aynıdır. Dükkân içine dağılmış eşyalar, yan yana dizilmiş yataklar, bazalar, beyaz eşyalar, üst üste binmiş çalışma masaları; o masaların aralarına sıkıştırılmış tost makinesi, masa lambası, tüplü televizyon, yazıcı, bilgisayar klavyesi ve hatta su damacanası-pompası gibi bir evin ihtiyacı olabilecek hemen her şey yer almaktadır.

Dükkânın içindeki eşya akışı sebebiyle içeride, oturulacak sabit bir alan söz konusu değildir. Spotçular, dükkâna gelen koltuklardan ya da sandalyelerden o an oturmaya uygun olanının üzerinde oturup dinlenir ya da görüşmelerimizin çoğunda olduğu gibi, orada olan bir katlanır masayı açıp, etrafına sandalye atıp otururlar. Bazı spotçular, ellerine geçen bazı eşyaları kendileri de değerlendirebilirler. Örneğin Cemil, depo olarak aldığı bir yerde hoşuna giden eşyaları tutmaktadır. Ya da Tarık ve Mustafa, beğendiği bazı ürünleri köylerine götürmektedir. Murat, evindeki eşyaların hemen hepsinin ikinci el olduğunu söylemektedir. Latif ise diğer spotçulardan farklı olarak, ikinci el eşya kullanmamaktan yana olduğunu ifade etmektedir.

Fotoğraf 2: Çoğunun dükkânda –dönemine bağlı olarak- birkaç günden fazla kalmadığı eşyalar.

Fotoğraf 3: Baza, yatak ve masa yığınları.

Spotçu ve Öğrenci Karşılaşması: "Müşterilik Bitti Artık, Arkadaşız Biz"

Öğrencilerin ve spotçuların neden Kurtuluş'ta karşılaştığı düşünüldüğünde akla gelen olgulardan birisi göç olgusudur. Zira spotçular da, bölgedeki öğrencilerin çoğu da Ankara'ya farklı şehirlerden farklı amaçlar için geçici ya da kalıcı olarak geliyorlar. Görüşülen 5 spotçudan yalnızca birisi (Latif) Ankara, Kazanlı. Buna rağmen hepsi karşılaştıkları öğrencileri anlatırken "öğrenciler buraya okumaya geliyor" ifadesini kullandı. Bu durumun, Kurtuluş'taki karşılaşmanın bir iç göç sonucuna işaret ettiğini söyleyebiliriz. Öğrenciler her ne kadar müşteri olsalar da, spotçular için öğrencilerin her biri farklı bir kimliğe, farklı bir kültüre ve hikâyeye işaret

ediyor. Spotçuların çoğu Ankara'ya yakın bölgelerden göçmüş olmalarına rağmen öğrencilerin çeşitli şehirlerden gelmiş olmaları farklı kültürlerin karşılaşmasına vesile oluyor. "İstanbul'dan havalı öğrenci de geliyor buraya, Diyarbakır'dan konuşmasını bilmeyen cahili de geliyor" diyen Latif, kendisini iki ayrı bölgeden gelen öğrenci için ayrı yerde konumlandırıyor. Ancak örneğin Mustafa, en başta İzmir, İstanbul gibi bölgelerden gelen öğrencilerle konuşmakta biraz çekindiğini; Anadolu'dan gelen öğrencilere kendini daha yakın hissettiği için daha rahat konuştuğunu ifade ediyor. Tarık ise öğrencilerle konuşa konuşa kullandığı Türkçenin bile düzeldiğini belirtiyor.

Stuart Hall'e (2014, s.284) göre, kimlik kavramsallaştırılmasının çetrefilli bir iş olmasının yanı sıra, kimlikler bir bakıma öznenin almak zorunda olduğu konumlardır. Bu konumlar da her daim bir *yoksunluğa* sahiptirler ve aslında ötekinin bulunduğu yerden inşa edilirler. Spotçu ve öğrencinin ilk bakışta karşılaşmasında *ticaret yapan iki insandan* başka sıra dışı hiçbir şey yoktur ve mal alıp mal satıldıktan sonra bütün hukuk sona ermiş gibi görünür. Ancak bu karşılaşma aslında çok daha fazlasına sebep olur. Sınıfsal olarak öğrenciden farklı bir yerde olsa da, spotçu öğrencinin evindeki dünyası karşısında zaman zaman büyülenebilir. Ancak aynı zamanda Cemil'in ifade ettiği gibi "biz onların evlerini, yaşam alanlarını düzenliyoruz sonuçta" diyerek de yaptığı işin yarattığı müştereklikten bahsetmektedir.

Müşterilerinin evlerine girerek, onların mahrem alanlarını gören ve hatta Cemil, Murat ve Latif'e göre onların mahrem alanlarını inşa eden spotçular, buna karşılık öğrencilerin dünyasıyla dönüşebiliyorlar. Görüşmeciler, üniversiteli olmanın ne demek olduğunu yalnızca onlarla kurdukları ilişki üzerinden kuruyorlar. Bu da onlar için tamamen farklı bir dünya demektir. Spotçular, ekonomik kökenli sermayeye sahip olsalar da, öğrencilerin kültürel sermayeleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu sermayeler de zaman zaman çatışmalara ya da uzlaşmalara sebep olabilmektedir. Pierre Bourdieu'nün düşündüğü gibi düşünürsek; sınıflar arası çatışmaların salt ideolojik ya da salt ekonomik olarak belirlenemeyeceğini söyleyebiliriz. Sınıfsal ilişkileri ve çatışmaları belirleyen şeyler bundan çok daha fazlasıdır (Özsöz, 2007, s.17). Sınıfsal çatışmalarda zaman zaman farklı sermayelerin gücü devreye girer. Bu noktada Bourdieu farklı sermaye tiplerini tanımlar, bunlardan biri ekonomi temelli sermaye;

diğeri de kültür temelli kültürel sermayedir. Kültürel sermaye, eğitim yoluyla edinilmiş davranış kalıplarını, estetik yargıları, kısacası bir anlam dünyasını ifade eder. Sermaye tiplerine örnek olarak görüşmecilerden Tarık'ın ifadesi gösterilebilir:

"İki-üç öğrenci geldi, Tarık Amca, Çayyolu'ndan bir abla bize eşya verecekmiş, onları almaya gider miyiz, dedi. Neyse konuştuk kadınla biz, gittik eşyaları almaya. Dandik bi' masayla ıvır zıvır eşyalar. Çocukları tee ayağına kadar yoruyor yazık. Bana ses etti kadın. Pist pist, gel bakiyim gel, al şu masayı çek şuraya, dedi. Öyle gıcık oldum ki, ameleyiz ya ona göre. Bayan dedim doğru konuş, benim dört tane evim, dükkânım, köyde arazim var. Çocuklara çer çöp vermeye ayağına kadar çağırmışsın bi' de dedim, çocuklara gelin eşyanızı ben vericem dedim, döndük bizim dükkâna tekrar. İşte böyle tiplerle de karşılaşıyoruz bazen."

Tarık'ın bu anlatısında ekonomik ve kültürel sermayenin bazı anahtar kodları görülmektedir. Tarık'ın –belki- ekonomik durumu Çayyolu'nda öğrenciler için eşya alacağı kişi ile aynıyken, edindiği mesleğin sınıfsal olarak alt tabakada görünen –onun ifadesiyle- *amelelik* olması kültürel sermayede onu gene aşağı bir konuma çekmektedir.

Görüşmelerin çoğunda bu iki kavram arasında paslaşma fark ediliyor:

Birincisi ekonomiyle bağlantılı, sınıfsal olan karşılaşma. Spotçuların ekonomik durumlarının öğrencilere göre kat be kat daha iyi olduğunu söylemek mümkün. Aylık ortalama kârlarının 3000 - 4000 TL civarında olduğunu söyleyen spotçuların, çoğunun bir ya da ikiden fazla mülkü var.

İkincisi ise ekonomik farklılığı aşan, öğrencilerin kültürel sermayelerinin yarattığı karşılaşma. Öğrencilerin çoğunluğu ekonomik olarak spotçulardan oldukça daha alt seviyede olmasına rağmen kullandıkları dil dahi spotçular tarafından farklı olarak görülmektedir.

Bu sebeple iki ayrı alt başlık altında, önce ekonomik temelli karşılaşmanın yaşandığı ve spotçuların "sonuçta ticaret" diyerek *işlerine baktıkları* ekonomik sermayelerin hâkim olduğu alana bakılacaktır. Ardından da öğrenciler ve spotçular arasında, spotçuların "öğrenciler benim siyasi görüşümü bile etkiledi" diyerek işlerinin onları dönüşüme götürdüğü kültürel sermayelere bakılacaktır.

Sosyal Sermayeler: "Sonuçta Müşteri Ama…"

Öğrencilerin bölgede ikinci el eşya satıcılarıyla sıklıkla iletişim içinde olmasının ilk sebebi ekonomi temellidir. Spotçulara "öğrenciler neden sizden eşya alıyor" sorusu sorulduğunda, çoğunun yanıtı ekonomik temelli olmuştur. Çoğu satıcı "parası yok, öğrenci işte ne yapsın ki, beş kuruş geçiyor cebine" benzeri yanıtlar vermiştir. Öğrencilerin ekonomik durumları düşünüldüğünde, eğer aileden para alınmıyorsa, ya gündelik işlerden kazandıkları parayla ya da Kredi Yurtlar Kurumu'nun aylık verdiği kredi[2] ile geçinmektedirler. Ek gelir olmadan, tek başına bu miktarlar yoksulluk sınırının çok altındadır. Bu yüzden öğrencilerin ikinci el eşya almaya yönelmesi olağandır. Görüşme yapılan spotçulara "abi öğrenciyiz" ifadesinin onlara ne çağrıştırdığı sorulduğunda, çoğu "pazarlığın geleceğini biliyoruz" diyerek tebessüm etmiştir.

Bütün görüşmecilere göre, Kurtuluş'ta bulunan öğrenci potansiyeli bu bölgede ikinci el eşya işinin başlamasına sebep olmuştur. Spotçuların öğrencilerle ilişkilerini sıkı tutması sosyal sermayeleri ile ilgilidir. Sınıf mefhumu, sosyal evrende özerkliği oluşmuş bir kültürel ve sosyal alanın derin belirleyiciliği ve eğitim mekanizmalarıyla ilişkilendirilerek anlaşılabilecek hem sosyal hem de kültürel bir kategoridir (Arlı, 2014, s. 149). Öğrencilerin bölgedeki varlığı sebebiyle yeni iş sahaları oluşmasının yanı sıra farklı ilişki tiplerini de yaratmıştır. Bir spotçunun bir öğrenciyle iyi ilişki kurması, iyi bir alışveriş süreci yaşaması gerekmektedir; zira bunun sonucunda öğrencilerin arkadaşlarına tavsiyesi ile spotçu yeni müşteri kazanacaktır. Spotçuların sosyal sermayeleri sayesinde öğrencilerden iş aldığı söylenebilir. Öğrenci spotçuya yeni bir müşteri getirdiği gibi, spotçu da öğrenciye evindeki bir başka sorunu çözmesi için (örneğin tesisat, elektrik, boya badana vd.) kendi çevresinden bir başkasına yönlendirerek yardımcı olabilmektedir.

"Ben 15 sene falan önce nakliyecilik yapıyordum arabam vardı, üç dört tane nakliyede çalıştığım firma vardı. Daha sonra hem nakliyecilik yaptım hem de mobilya mağazasında kurulum ustasıydım. O dönemde de sıfır götürüp eski getiriyordum ya, elime eşya geliyor. (…) öğrenciler fikir verdi bana. Ya amca siz işte nakliyeye gidiyorsunuz, hiç buzdolabı çıkıyor mu, elinizde eşya var mı falan. İşte

[2] *2019 itibariyle lisans için 500, yüksek lisans için 1000, doktora için 1500 TL'dir.*

aklıma bir fikir geldi, sonradan da Ulus'tan eşyaları alayım, ben bu semtte yapayım bu işi dedim. (…) Latif'inkiyle benimki burada ilk işte." (Tarık)

Latif ve Mustafa zamanında Ulus'ta bir dükkâna sahipken, hem oradaki müşteri ve esnaf ilişkisinin yıpratıcılığı hem de Kurtuluş'ta da bu işin yapılacak olması onları mekân değişikliğine itmiş.

"Benim yer İtfaiye'deydi. Burada iş olmaz normalde diye düşündüm ama baktık burada da oluyor, hem de bezdik yani İtfaiye'den, oradaki müşteri biraz zor yani (Latif)."

Öğrencilerin spotçularla yakın ilişki kurması, satıcıların aynı öğrencinin evine birden fazla girip çıkması, aralarında oluşan iletişimi arttırmaktadır. Örneğin Cemil, bazı evlere girip öğrencilere acıdığını ve evdeki tamir tadilat işlerini herhangi bir ücret almadan yaptığını belirtmiştir. Mustafa, neredeyse bütün müşterilerinin öğrenci olmasına rağmen zaman zaman onlara acıyıp hiç para almadan evlerindeki bütün arızalar gidermeye çalıştığını ifade etmiştir. Ancak cadde üzerinde yeri bulunan Latif ise bu konuda diğerlerine göre daha mesafeli. Latif'in sattığı eşyalar diğerlerine göre daha temiz ve daha az kullanılmış durumda. Bu durumda denebilir ki, dükkânlar sokak aralarına kaydıkça öğrencilerin tercih etme oranı daha da artıyor. Latif'in de dediği gibi, "benim müşterimin yarısı ailedir ya da bekâr memur, asker filandır, benim eşyalarım temiz çünkü hem de cadde üstünde memur kesimi oturur. Öğrenci de gelir ama benim eşyalarım biraz daha pahalı öğrenci için." Ancak bu ifadenin devamında Latif şunları ekleyerek öğrencilerle diğer müşteriler arasında bir farkı ortaya koymaktadır: "Ama ben öğrenciyi severim müşteri olarak, çünkü öğrenci emeğe saygı duyar."

Latif'in bu ifadelerinden sonra sorulan, "peki sence öğrencinin eline geçen para nereye gidiyor" sorusuna yanıtı, "*eşya alırken en eskisini alır ama işte Kızılay'da kafelere gidip oturur, kahve içer filan, parasını orada harcar"* yanıtı ise öğrencinin eline geçen –spotçuya göre- paranın hangi sermayede değerlendirildiğine işaret ediyor.

Farklı Sermayeler, Farklı İlişkilenmeler: "Benim Çok Öğrencim Oldu[3]"

Şehir her türden ve her sınıftan insanın, gönülsüzce ya da agnostik bir biçimde de olsa bir araya gelerek durmadan değişen, gelip geçici ama yine de müşterek bir yaşantıyı ürettiği bir mekândır (Harvey, 2015, s. 117). Kentin bu özelliği bazı mesleklere, gelip geçici iletişimin ötesinde bir amaç yüklemiştir. Taksi şoförü, kuaför / berber ya da mahalle bakkalı kentin zorunlu biçimde de olsa bir araya getirdiği insanlar arasında sosyal bir katık özelliği taşır. Örneğin mahalle kuaförü müşterisinin ismini bilir, sokağın nabzını ölçer ve mahallenin muhtarı gibi (Şenel, 2017, s. 112) mahalleyle ilgili *bilgi* sahibidir. Kurtuluş'ta görüşülen spotçular da benzer tavrı sürdürmektedir, hatta Tarık bir dönem gerçekten muhtar olmayı dahi düşündüğünü ifade etmiştir: *"Öğrenciler beni destekleyecektir, evlerinin içine kadar girdik zaten."*

Görüşmelerde dikkat çeken, spotçuların ilkin vurguladıkları estetik yargılarındaki değişimdir. Bourdieu, Ayrım kitabında habitus kavramı aracılığıyla izah etmeye çalıştığı toplumsal ve kültürel olarak beğeninin biçimlenme şeklini, estetik yargıların sınıfsal yatkınlıklarla bağlantılı olduğunu ifade eder. Kitapta kısaca Bourdieu, toplumsal hiyerarşide bireyin konumunda yükselme oldukça beğeni yargısında soyutlaştırma başlayacak demektedir (2015b, s. 73). Spotçular için ise durum öğrencilerin evlerine girip çıkmakla, onlarla sohbet etmekle başlamıştır. Bu işi İtfaiye'de yaptığında, ne kadar ağır ve kocaman eşya varsa değerli olduğunu düşündüğünü söyleyen Tarık, öğrenci evlerine girip çıktıktan sonra bütün fikri zamanla değişmiştir:

"Buraya gelip palet sordular, kasa sordular. Yok dedim, onları zaten bulunca yakıyoruz kışın, burda kırıp. Garip de geldi tabi. Ben onu soran öğrencilerin evine gittim bir gün. Yatak yapmışlar, köşe yapmışlar eve. Döşek gibi, şark köşesi gibi. O kadar hoşuma gitti ki dedim ben bundan aynısından köyde yapıcam. Yaptım aynı köşeyi, sonra başka evde gördüm bi de boyamışlar öğrenciler bunları. Ya dedim nerden geliyor aklınıza. Vernikledim boyadım ben de… Öğrenciler benim her şeyimi değiştirdi işte, köydeki eşyalarımın bile rengi değişti." (Tarık)

[3] *Mustafa'nın tanıdığı öğrencilerden biri için ifadesi. Buna benzer ifadeyi bütün görüşmeciler kullanmakta.*

"Öğrenciler gelip sandalye ayağı bile soruyorlar. Sandalye ayağını kim n'apsın ama burda oluyor işte, alıyorlar. Gidiyorsun bi bakıyorsun bir şey yapmışlar onlarla. Benim çok hoşuma gidiyor. Ben İtfaiye'deki gibi kocaman eşek ölüsü şeyler almıyorum artık. Ufak işte kullanışlı güzel şeyler bulup alıyorum, onları satıyorum. Ben de beğenmiyorum zaten öyle." (Murat)

Öğrencilerin kültürel sermayelerinin kendi sermayelerinden farklı olduğunu gören spotçular, eski iş yerlerinin bulunduğu Sanayi, İtfaiye Meydanı gibi yerlerden sonra öğrencilerle çalışmayı tercih etmişler. Hepsi zamanında görünürde daha homojen grupların bulunduğu yerlerde çalıştıkları için, hepsine öğrencilerle çalışmanın, daha önceden çalıştıkları mekânlara göre ne gibi farkı olduğu sorulduğunda şunu ifade ettiler:

"Biz buraya alıştık. Oraya Iraklı geliyor, Suriyeli geliyor… Ama bizim semtimiz hep öğrenci, öğrenciyle çalışmak istiyorum ben. Gidip Mamak'ta daha büyük ve daha ucuz bir dükkân tutabilirim ama buradaki gibi düzgün müşteri potansiyelini bulamam. Diyalogum zayıf olur, ben orada yapamam. Eskiden yapardım ama şimdi değişti. Buraya alıştım, hep böyle genç, okumuş, düzgün insanlarla konuştuğunda hiç başın ağrımıyor. Ama, daha kaba olacak ama cahil adamlarla diyalog ettin mi olmuyor. Mesela geçen gün bulaşık makinesi sattık, götürdük, çalıştıramadık. Ben ufak bir şeyi var biliyorum ama, acaba neden neden… Çocuk dedi abi, İngilizcesi var, bunun timer'ını dedi bak devreye sokmuşuz. Bir saat sonra iki saat sonra devreye sokmuşuz. Çözdü mesela. Ben bunu bilmeyen birine götürsem, ben n'apcam mesela, adam bozuk der kavga eder benimle. O yüzden, hani, uzlaşmacı yani öğrenci. Bunlar hoş şeyler, insanı insan hissettiriyor, üzmüyor yani. (…) Burada olmak İtfaiye'de olmaktan iyi, adam çok kazanır orada ama çok başı ağrır. Biz burada az kazanıyoruz ama kafamız rahat. Ben bak kaç yıldır aktif yapıyorum, bir kere bile bir öğrenciyle tartışmadım. Bu çok önemli." (Cemil)

Bu diyalogdan biraz sonra içeriye giren bir müşteri konuşmamızı bölüyor. *Pihlip* marka çamaşır makinesi olduğunu, Cemil'e onu kaç paraya alabileceğini soruyor. Cemil müşteriye *Philips'in* çamaşır makinesi üretmediğini, elindekinin başka bir şey olabileceğini söylüyor. Müşteriyle de pek ilgilenmeden dükkândan geri yolluyor. Ardından bana dönerek şunu söylüyor: "İşte bak markanın adını bile söyleyemiyor daha, okumuşuyla mı çalışırsın böyle *sallamasyon* iş yapacaklar mı?"

Spotçuların öğrenci ya da memurlarla çalışma isteğinin daha fazla olduğunu söylemek mümkün. Hatta Latif haricinde sokak aralarında

dükkânı olan spotçuların müşterilerinin büyük çoğunluğu öğrenci ve öğrencilerle çalışmaktan oldukça memnunlar. Diğer müşteri kesimini küçümseyici yaklaşımları bütün spotçularda çokça gözlemlendi. Spotçuların öğrencilerle iletişim kurmayı tercih etmesi ekonomik olmasının yanı sıra sınıfsal bir hareketliliğe de tekabül ediyor.

"Öğrenci emeğini görüyor insanın, öteki gibi kaba saba değil. Hani öylesi de var ama genel olarak öğrenciler iyidir. İtfaiye'deyken ben böyle değildi, hep bizde tetikteydik gelen giden müşteri yüzünden. Saygısız kaba." (Latif)

"Ben seviyorum öğrencileri ya, gelip konuşurlar, selam verirler, arkadaşlık yaparız, çay kahve bir şey içeriz, konuşuruz. Buradan başka yere gitmem yani şimdi." (Mehmet)

Fotoğraf 4: Görüşme esnasında içeri giren öğrenciler ev ararken yaşadıkları sıkıntıları spotçu (mor tişörtlü) ile ve o esnada orada bulunan diğer öğrencilerle paylaşırken.

Spotçularla öğrenciler ticari ilişkinin yanı sıra pek çok konuda sohbet için de bir araya geliyorlar. Tarık, bir öğrenciden Olympos'u duymuş bir sohbet esnasında. Tatillerde sürekli köyüne gidip gelen Tarık, bir gün de *böyle yerleri* denemek istediğini söyledi. Murat, bir keresinde dükkânına gelen ve kendisini *hippi* diye ifade eden bir öğrenciden duyduğu şeyi daha önce duymadığı için pişman olduğunu ifade etti: "Eğer, valla bak hippilik diye bir şey olduğunu bileydim, daha eskiden duymuş olsaydım valla hiç uğraşmazdım böyle işlerle." Kimi zaman bu sohbetler ev sahipleriyle ilgili yaşadıkları sorunla ilgili olurken, kimi zaman güncel siyasi konularla ilgili olabilmektedir. Tarık bu tip sohbetler sayesinde yeni şeyler öğrendiğini, konuşmasının dahi değiştiğini söylüyor:

"Ben bu işi yapmadan önce insanlarla konuşmayı dahi beceremezdim, yani zaten muhatap olduğumuz adamlar da öyleydi öküz gibi. Şimdi özgüven geldi artık, kendimi anlatıyorum, çünkü gelen çocuklar sana selam veriyor, iki eşya alıp verdikten sonra seninle konuşuyor, hal hatır soruyor. Bizim bilmediğimiz açılardan görmemizi sağlıyorlar. İyi yani öğrenciler."

Bir görüşme sırasında iki öğrenci içeri girdi. Bir aydır ev aradıklarını; şu an bulundukları sokakta yokuş çıkmaktan yorulduklarını (Altay Sokak), mahallenin yokuşunun neredeyse olmadığı Samur Sokak civarına taşınmak istediklerini, ancak ev sahiplerinin bekâr oldukları için evlerini vermediklerinden dert yandı. "Veterinerlik okuyoruz, doktoraya başlıyorum seneye, kadın diyor ki bekâra asla vermem evimi" benzeri bir ifade kullanan öğrenciler, o esnada içeride bulunan ve ev arayan iki öğrenci ve spotçu ile dertlerini paylaştılar. Ev arayan diğer öğrenciler, eğer bu iki öğrenci vakitlice evden çıkarlarsa onların evlerine geçeceklerini konuştular. Spotçunun mekânı, öğrencilerin dertleşme mekânına dönüşebilmektedir. Üstelik bu konulardan meselenin ülkedeki ekonomik duruma doğru kayması öğrencilerle spotçular arasındaki ilişkiyi zaman zaman farklı bakış açılarından bireylerin yan yana geldiği kamusal bir alana dahi dönüştürmektedir.

"Benim hayata bakış açım değişti burada. Ben, yani çok, böyle, at gözlüğü varmış bende. Hiçbir yeri görmüyormuşum. Sadece kendi bildiğimi doğru zannediyormuşum, burada benim önyargılarım, her şeyim kırıldı. Particilik, ülke yönetimi… Mesela beğendiğim bir model olur eşyada filan, o bile değişti mesela. Çünkü ufkumu çok açtı. (…) Eskiden olsa hemen vurup atardım ama bura beni yumuşattı. Siyasi olarak da yani... (Cemil)

Bourdieu, habitus kavramının makro ya da mikro, bütüncül ya da bireycil pek çok ikilikleri aşmada önemli olduğunun altını çizer. Nesnel yapıların varlığını reddetmeyen Bourdieu, bu yapılar konusunda da bir mücadele alanı olduğunu söyler. Yani ona göre habitus, alanın güçleri ile mücadeleye girerken aynı zamanda kendi yatkınlıklarını değiştirmeye ya da alanın gücünü kendi yatkınlıklarına göre değiştirmeye çabalar (2013a, s. 74). Spotçular da, sosyal sermayelerini kaybetmemek ve ekonomilerini sürdürebilmek için öğrencilerle iyi iletişim kurmak zorunda hissederler kendilerini. Bu zorunluluk, zaman zaman onları dönüştürür, zaman zaman ise çatışmalara yol açar. Spotçular sahip oldukları habitusların

yaratıcılıklarıyla bazı engelleri aşmaya çalışırlar. Bu çatışmaları görebilmek için spotçularla görüşüldüğünde "kızlı-erkekli yaşamak hakkında neler düşünüyorsun, erkek bir öğrencinin uzun saçlı ve küpeli olmasıyla ilgili neler düşünüyorsun, kadın öğrenci sence tek başına yaşayabilir mi, öğrencilerin ailelerin uzakta yaşamaları hakkında neler düşünüyorsun, senin çocuğunun başka bir şehirde okumasını ister misin" benzeri sorular soruldu.

Bu noktalarda spotçular bazı ifade değişikliklerine gittiler. Spotçuların hepsinde *okuyana karşı* bir öykünme durumu olduğunu söylemek mümkün. Bu öykünme, (imkân olsaydı) okumak isteyip istemedikleriyle ilgili konuşurken ifade ettiklerinden anlaşılmakta. Ancak bu öykünme zaman zaman tersine dönebiliyor: "Okuyor ama bi' selam vermesini bile bilmiyor, havalı oluyor bazıları." Okuyan için yükledikleri bazı ahlaki anlamlar var. Örneğin bunlardan biri bir arada yaşama konusu. Bütün öğrenciler çok iyi, emeğin ne olduğunu biliyor derken; kızlı-erkekli yaşamak konusunda hepsi çok katı davrandılar.

"Benim İtfaiye'de dükkânım varken öğrenciler de gelirdi oraya, tek kişilik yatak baza alıp çıkarlardı. Buraya geldim, ben var ya, tek kişilik yatak satamadım. En çok çift kişilik yatak sattım öğrencilere. Yahu olmaz, evli değilse, şey değilse kızla erkek birlikte yaşayamaz bence. Ama alıştık tabi artık, ne yapalım, iyisini vermeye çalışıyoruz şimdi. Bizim (Kayaş'tan) mesela akrabalar geliyor bazen, işte öğrenciler yatak alıp gidiyor. Böyle bakıyorlar, garipsiyorlar işte, yahu bu ne Latif der gibi bakıyorlar. Biz alıştık artık." (Latif)

Buna benzer ifadeleri tek bir spotçu hariç hemen hepsi söyledi. Hemen bütün görüşmeciler için (Murat hariç) kadın ve erkeğin birlikte yaşaması yanlış. Fakat onlar için "kız öğrencilere yazık." "Ben üzülüyorum kızlara, yazık oluyor." *Erkek öğrencilerin bir kadın öğrenciyle yaşaması "haytalıktan başka bir şey değilken (Latif)" kadın öğrencinin yapmaması gereken bir hareketten öteye geçmiyor. "Erkeklere bir şey olmuyor, kızlar kendileri üzülüyor sonra, ayrılıyorlar, atıyor eşyaları, bedavaya veriyor resmen bize (Cemil)."*

Sonuç

İkinci el eşya dükkânları, yalnızca bir ticaretin gerçekleştiği değil, farklı karşılaşmaların yaşandığı, bir noktadan sonra dertlerin paylaşıldığı ve öğrenciler arası dayanışmanın dahi sağlanabildiği bir alana dönüşüyor.

Spotçularla beraber güncel siyasi meseleler tartışıldığı gibi öğrencilerin problemleri de konuşulabiliyor, spotçunun nakliye aracı için ödediği verginin miktarı da… Spotçuların "benden aldıkları eşyalarla okudular, öğrencilik bitti halen arkadaşızdır" dedikleri müşterileriyle konuştukları kimi meseleler onların zihinlerinde dönüşüme yol açmış olsa da, "gene de ben çocuğumu şehir dışında okutmam" benzeri ifadelerle de aslında temelde karşılaşmanın sonucundan kaçınma ve çatışma da söz konusu. Ancak gene de kimi spotçular, politik görüşlerine kadar farklılığa gidebiliyor; iktidarların baskın ideolojilerine karşın en azından müzakere edebiliyorlar ya da Cemil gibi "sağ görüşlü biri olarak solcuları tanıyorlar." Yahut tersi biçimde, örneğin Murat gibi "sol görüşlü biri olarak sağ görüşten öğrencilerle" iletişime geçebiliyorlar. Bu durum elbette farklılıkla karşılaşmanın tersine, var olan görüşlerinin pekişmesine de sebep olmaktadır.

Kadın öğrencilere karşı tutum, spotçuların onlara "üzüntü duymaları" ile gerçekleşse de "kız öğrenci de okusun tabi" benzeri ifade bütün spotçular arasında yaygın. Latif alıştığı ancak bir türlü kabul edemediği kadın ve erkek öğrencinin bir arada yaşamasına karşın şuna cevap arıyor: "Okusun ama yurt mu yok onlara?" Diğer spotçular için de durum aynı.

Bu çalışma, öğrencilerle sıklıkla ilişki içinde olan ikinci el eşya satıcılarının bu süreçte karşılaştıkları farklılıklara karşı deneyimleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Gündelik yaşamda, sıradan diyaloglar ve karşılaşmalardan dahi anlam fışkırabilir (Lefebvre, 2015b, s. 115). Kurtuluş'taki öğrenci ve spotçu karşılaşmalarında da bu durum sahada değinildiği biçimde görülebilmektedir. Ancak spotçuların anlattıklarından anlaşıldığı kadarıyla, oldukça farklı ideolojiden, farklı alanlardan-bölümlerden ve farklı bölgelerden-kültürlerden öğrencilerle karşılaşmaktadır. Bu karşılaşmalar spotçuların önyargılarının zamanla kırılmasına sebep olsa da, farklılıklarla karşılaşmak her zaman köklü bir değişikliğe neden olmuş gibi de görünmemektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Reading Class Confrontations with The Help Of Cultural Reproduction: Second-Hand Store Owners In Ankara, Kurtuluş

*

Furkan Dilben

Hacettepe University

The accelerating urbanization process, in the 1950s, caused many people to immigrate from rural areas to urban areas in Turkey. The reason for this migration is inadequate job opportunities in rural areas while urban areas have too much of it, and this movement of migration is continuing. Today, so many people migrate to cities —temporarily or permanently— due to reasons such as education or jobs. By this migration, several people communicate with a variety of reasons. Within the scope of this study second-hand store owners, in Kurtuluş district of Ankara, where there are many universities within walking distance, have been examined.

The second-hand store owners have intense communication with the university students in this district. The relationship between the students and the owners is featuring the field study of the paper. The dealers, who have set up a second-hand store when they realize a potential population movement in Kurtuluş after moving to Ankara years ago and working in various jobs, are constantly in communication with the students who are biggest customer group of them. This intense relationship between students and second-hand store owners has never been studied in academic literature.

For the study, the researcher had interviews with five second-hand store owners named Murat (41), Cemil (35), Tarık (52), Mustafa (44) and Latif (51) who have stores in the district. The time spent in the stores during the field study has been longer than expected.

A loose interview style which provides participants to bring up new topics when it is needed has been preferred. For the interview, semi-structured questions have prepared. Thanks to volunteered second-hand store owners, all the questions that have been wondered are answered.

The reason why Kurtuluş district is chosen is that there are many universities such as Ankara University, Hacettepe University, and TED University around the district. Therefore, so many students have preferred to live in Kurtuluş for many years. When the district is walked about, one can notice that there are many real estate agencies and second-hand stores. For example, just in Dede Efendi Street, there are six real estate agencies and four second-hand stores in total. In the district, there are many real estate agencies and second-hand stores in the alleys and on the avenue. It is possible to frequently come across to real estate agencies due to graduating students who are returning their hometown or move to another city, or government officials move from city to another. There are many real estate agencies positioned very close to each other. It gives an idea about the economic condition of the people living in this neighbourhood when the poor quality and the oldness of the products sold in the second-hand stores is considered. Many old second-hand housewares which may be needed for a house such as desks, wardrobes, chairs, beds, refrigerators, etc. are sold in these stores. Most of the housewares sold in this district are considerably cheap; used by many people and put on the market to resell.

The store owners who carry the housewares bought by students to their home and see their private sphere, and who are —as mentioned by Cemil, Murat, and Latif— building their private sphere up in one sense, are having a chance to chat with students. These little talks are transforming the owners. The interviewees are learning the meaning of being a student just with the help of the communication they have with the students. This means a totally different world for them. Even though the second-hand store owners have economic capital, it can be said that the ones who have the cultural capital are students. These capitals may cause conflicts or reconciliations from time to time. When we think just like Pierre Bourdieu, it can be said that interclass conflicts cannot be purely ideological or purely economic.

Different dimensions of intercultural encounter occur during the communication between second-hand store owners and students. Sometimes,

a store owner becomes peasant when s/he encounters with a student coming from Istanbul, while they urbanize in the presence of a student coming from a rural area like Diyarbakir. They sometimes feel oppressed vis-à-vis the education level of a student, even though they have economic superiority. The second-hand store owners who gush over the education from time to time, sometimes at the events like a student do not say hi to them, they talk in an insulting manner about students. Apparently, being educated requires behaving virtuously for the store owners, and this points to a difference.

The second-hand stores transform into not only an area that people merchandise, but also an area that people experience various encounters, that they share their sympathy after a while, and an area that provides inter-students solidarity. One can have a conversation with students and store owners about recent political topics, the problems of students, and the taxes the owners paid for their transportation vehicle. Even though some topics the store owners talk with their customers, whom about they say "students finished their educations with the housewares they bought from me; their education is over but we are still friends", transformed their thoughts, it is obvious that they experience conflicts and avoidance of the results of the encounter when they say things like "still, I don't let my kid educate out of town". On the other hand, some second-hand store owners can at least discuss the dominant ideologies of government or like Cemil " they get to know left-wingers as a rightist," while some of them can change their political opinion. Or, on the contrary, just like Murat they can communicate with "rightist students as a left-winger."

This study focuses on the experiences of the second-hand store owners who have different cultural capital than students. This study shows us that class encounters, which seem ordinary in daily life and cannot be reduced totally to the economy might be studied through cultural encounters.

Kaynakça / References

Arlı, A. (2014). Klasik sosyolojide derin revizyon: Pierre Bourdieu sosyolojisi., (G. Çeğin, Der.) *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde (s. 131-160). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. (2013a). *Bilimin toplumsal kullanımları: Bilimsel alanın klinik bir sosyoloji için.* (L. Ünsaldı, Çev.) Ankara: Heretik.

Bourideu, P. (2015b). *Ayrım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi.* (D. Fırat, Çev.) Ankara: Heretik.

Gottdiener, M., ve Hutchinson, R. (2011). *The new urben sociology.* Boulder: Westview Press.

Hall, S. (2014). Kimliğe ihtiyaç duyan kim? (F. Mollaer, edt.) , *Kimlik Politikaları: Tanınma, Ödeşlik ve Farklılık,* içinde (s. 277-300). Ankara: Doğu-Batı Yayıncılık.

Harvey, D. (2015). *Asi şehirler: Şehir hakkından kentsel devrime doğru.* (A. D. Temiz, Çev.) İstanbul: Metis.

İmga, H. (2014). Ön Cebeci mahallesi, Nâm-ı diğer Kurtuluş semti, *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 11, 172-177.

Lefebvre, H. (2012a). *Gündelik hayatın eleştirisi I.* İstanbul: Sel Yayınları.

Lefebvre, H. (2015b). *Gündelik hayatın eleştirisi II: Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri.* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Özaloğlu, S. (2009). Sakinlerinin Anılarında Ankara'nın Mekânsal Yaşanmışlığı: 1935-1950. *Dosya Dergisi*, 25-35. http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya16.pdf Erişim Tarihi: 24.06.2019

Özsöz, C. (2007). Giriş, Pierre Bourdieu'nün temel kavramlarına. *Sosyoloji Notları*, 15-21.

Özyeğin, G. (2004). *Başkalarının kiri: Kapıcılar, Gündelikçiler ve kadınlık halleri.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Şenel, B. (2017). İçeriden dışarıya, dünden bugüne: Mahalleye açılan kapı olarak kuaför salonu., (F. Ş. Cantek, Der.) *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda* içinde (s. 111-146). İstanbul: İletişim

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dilben, F. (2019). Sınıfsal karşılaşmaları kültürel sermayeler üzerinden okumak: ankara, kurtuluş ikinci el eşya satıcıları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 569-593. DOI: 10.26466/opus.572111

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 26/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/05/2019

Ev Ödevleri: Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri[1]

DOI: 10.26466/opus.544599

*

Mustafa Ok* - Muhittin Çalışkan**

*Öğretmen, PEMA Koleji, Selçuklu / Konya / Türkiye
E-Posta: mustafa.ok.pema@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-8319-9523
** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üni. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak., Meram/Konya/Türkiye
E-Posta: mcaliskan@erbakan.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2341-0710

Öz

Bu araştırmada, son dönemlerin tartışmalı konularından biri olan ödevler üzerine çalışılmıştır. Öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerinin ev ödevine yönelik görüşlerinin incelenmesini amaçlayan bu çalışmanın çalışma grubunu, 2016 – 2017 eğitim öğretim yılında Konya il merkezindeki iki farklı ilkokuldan toplamda 37 öğretmen, 335 öğrenci ve 222 veli oluşturmaktadır. Nitel araştırma yönteminde gerçekleştirilen bu araştırmanın verileri öğretmenlerden ve velilerden yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Öğrenci verileri ise öğrencilerin ev ödevi ile ilgili çizdikleri resimlerden elde edilmiştir. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar şunlardır: 1. Öğretmenler ev ödevine pekiştirme, tekrar, görev ve sorumluluk gibi anlamlar atfetmektedirler. 2. Veliler de benzer şekilde ev ödevini genel olarak tekrar, pekiştirme ve görev olarak ele almaktadırlar. 3. Öğrencilerin sınıf ortamı gibi kapalı mekanları sıkça resmettikleri tespit edilmiştir. 4. Velilerin ve öğretmenlerin ödev konusunda bazı noktalarda görüşleri birbirinden farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ev ödevi, Ödev türleri, İdeal ödev*

[1] *Bu çalışma birinci yazarın hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 26/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/05/2019

Homework: Opinions of Teachers, Students and Parents

*

Abstract

In this research, one of the controversial issues of recent years, homeworks has been studied. The study group of this study, aiming to examine the meanings that teachers, students and parents meaning attribution to homeworks constitutes 37 teachers, 335 students and 222 parents from two different primary schools in Konya province in 2016 - 2017 academic year. The data of this research carried out in the qualitative research method were collected by the semi-structured interview form formed by the researcher from the teachers and parents. Student data is obtained from the pictures drawn by students about homework. The obtained data were analyzed by content analysis. The results obtained at the end of the research are as follows:1. It has been determined that teachers attributed meanings such as reinforcement, repetition, duty and responsibility for homework;: 2. It has also been found that student parents generally treat homework as a repetition, consolidation and task; 3. It has been found out that students frequently display indoor places such as the classroom environment related to homework; 4. It has been determined that the opinions of the parents and teachers differ from each other in terms of homework.

Keywords : *Homework, Types of homework, Ideal homework*

Giriş

Ödevler, günümüz öğrenme ortamlarında sıkça yer alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenmeye yardımcı olma, öğrenme eksiklerini tamamlama, derse hazırlama gibi beklentiler atfedilen ödevler; okul, ev, dershane veya etüt merkezi gibi farklı ortamlarda; proje ödevi, dönemlik ödev, test çözme ödevi, yazı yazma ödevi, maket yapma, deney yapma ödevi gibi farklı şekillerde ve farklı miktarlarda yer almaktadır. Fakat her zaman doğru yerde, doğru şekilde ve yeterli miktarda öğrenmeye katkı sağladığı düşünülmemektedir (Yeşilyurt, 2006; Yolcu, 2007).

Bazen bir not verme aracı, bazen de ceza unsuru olarak öğrenciye verilen ödevler, aslında öğrenciyi derse motive etmeli, açıkları kapatmalı, eksik ve yarım kalan öğrenmeleri tamamlamalıdır. Ayrıca, öğrencilerin davranışlarında kalıcı izli değişiklikler oluşturabilmek için sınıf ortamında kazandırılan davranış ve kazanımların sınıf dışında da pekiştirilmesi ve yeni kazanımlarla desteklenmesi gerekmektedir (Şen ve Gülcan, 2012). Ancak, öğrenciye pek çok yönden katkı sağlaması beklenen ödevlerin; bekleneni her zaman yerine getirmekte mi, yoksa çoğu zaman bir karmaşaya mı dönüşmekte olduğu tartışma konusudur.

Öğrenme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülen ödeve dair yapılan tanımlar incelendiğinde ödevin; öğretmenlerin herhangi bir konuyu pekiştirmek, eksik öğrenmeleri gidermek ya da yeni bir konuya hazırlık yapmak amacıyla öğrencilere verdikleri her türden okul ve ders dışı etkinlikler ve görevlendirmeler olduğu anlaşılmaktadır. Ödevi sadece tanımlamak, onu amacına uygun olarak kullanabilmek ve ödev sayesinde verimli sonuçlar elde edebilmek için yeterli değildir. Ödevin ne olduğunun ve neden gerekli olduğunun yanında ödevin amaçları, türleri, olumlu ve olumsuz etkileri, ideal bir ödev sürecinin nasıl yönetilmesi gerektiği de bilinmelidir (Büyüktokatlı, 2009; Kütükte, 2010; Oğuz, 2010).

Ödevi öğrenmede kullanmanın amacı, öğrenciye sorumluluk bilincini kazandırabilmek, etkili iletişim becerileri kazandırmak, öğrencinin ders ile geçirdiği zamanı artırmak, derse hazırlıklı gelmesini sağlamak ve öğrenmesini pekiştirme yoluyla kalıcı hale getirmektir. Ayrıca ödev yaparken kazanılması gereken en temel sosyal beceriler; duygu ve düşünceleri ifade edebilme, başkalarına güven ve olabilecek riskleri karşılayabilme, yeni arkadaşlıklara açık olma, söylemek istediğini karşı tarafa

doğru anlaşılabilecek şekilde aktarabilme, sürekli sosyal ilişkiler oluşturabilme, değişik düşüncelere sahip olabilmeyi normal karşılama ve kabul etmedir (Gür, 2002; Hizmetçi, 2007).

Tüm bu amaçları sağlamaya yönelik düzenlenen ödevler Türkoğlu, İflazoğlu ve Karakuş'a (2014) göre pratik ödevleri, hazırlık ödevleri ve geliştirme ödevleri olarak üç grupta toplanabilir. Ancak ödev türleri konusunda yalnızca bu üç türle sınırlı kalınmamalıdır. Gerçekleştirdikleri hedeflere göre de ödevler; öğrenmeyi pekiştiren ödevler, öğrenmeyi tamamlayan / bütünleştiren ödevler, öğrenmeye hazırlayan ödevler, öğrenmeyi sistematikleştiren ödevler veya öğrenmeyi genişleten ödevler olarak da sınıflandırılabilir.

Hangi sınıflandırmaya dâhil olursa olsun verilen her ödevin öğrenci ve öğrenme üzerinde birtakım olumlu ya da olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu etkiler çoğu kez Büyüktokatlı'nın (2009) belirttiği gibi ödevlerin öğrenciyi akademik olarak daha başarılı kılması, öğrenmeyi ve okuldaki başarıyı pekiştirmesi, öğrenciyi yeni alanlarla tanıştırması, kurallara uymayı, işe zamanında başlamayı ve bitirmeyi, sorumluluk üstlenmeyi, kendi başına iş yapma yeteneğini öğretmesi gibi olumlu etkiler olarak gözlenmektedir. Ancak tüm bu olumlu etkilerin yanında, ödevin verilme amacı olması gerekenin dışına çıktığında ya da yapılma şekli değiştirildiğinde veya doğru şekilde değerlendirilmediğinde, ödevler amacına ulaşamamaktadır.

Yolcu'ya (2007) göre, öğrenciler, ödevlerle ilgili sürekli olarak şikâyetlerini dile getirmektedirler. Ayrıca aileler de ödevlerin kendilerine ek bir yük getirdiğinden bahsetmektedirler. Ödevler aynı zamanda eğitimcilerin de ödevlerini yapmayı reddeden öğrencilerle uğraşmak zorunda olmaları gibi ekstra çalışma yapmalarına neden olmaktadır. Bu yüzden ödevin bir eğitim aracı olarak faydaları konusunda soru işaretleri yer almaktadır (Gür, 2003; Gürlevik, 2006; Öcal, 2009).

Ödeve dair olumsuz düşünceler, ön yargılar ve ödevin ortaya çıkardığı olumsuz etkiler ödev sürecinin iyi yönetilememesinin bir sonucudur. Öğretmenin ödev vermeye karar vermesi ile başlayıp, ödeve ilişkin geri dönüt alan öğrencinin düzeltmeler yapması ile sona eren bir süreç olan ödevler, iyi yönetilemediğinde problemlere yol açmaktadır (Kapıkıran ve Kıran, 1999; Özer ve Öcal, 2013; Turanlı, 2009b). Doğru zamanda, doğru

miktarda ve doğru şekilde verilen ödevler, dönüt ve düzeltmenin yapılmasıyla birlikte olumsuz sonuçları ortaya çıkarmayacaktır. Olumsuz sonuçların ortaya çıkmasında en büyük etkenlerden biri de Turanlı'nın (2007) belirttiği gibi öğretmen, veli ve öğrencilerin okula ilişkin farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır. Bu paydaşların okulun görevlerini tanımlayışlarındaki farklılaşma, ödeve ve ödev yapmaya farklı anlamlar yüklemelerini de kaçınılmaz kılar. Okulun görevlerini, işleyişini ve etkilerini farklı yorumlayan bireyler okulda devam eden eğitim – öğretim süreçlerini de bu farklılıklar doğrultusunda yorumlayacaktır. Eğitim – öğretimin ayrılmaz parçası olan ödevlere ve ödev yapmaya karşı geliştirilen yargılar ve bakış açıları da bu ölçüde farklı olacaktır. Ayrıca paydaşlar arasındaki bu farklılıklar paydaşların, birbirlerinin bakış açısından yeterince haberdar olmadığına işaret etmektedir (Turanlı, 2009b).

Öğretmenler, öğrenciler ve veliler arasında ev ödevlerine ilişkin gözlenen farklı görüşler, tutumlar ve beklentiler güncel bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu üzerine yapılan araştırmaların bir kısmının öğretmen görüşlerine odaklandığı, bir kısmının öğrenci görüşlerine odaklandığı, bir kısmının ise veli görüşlerine odaklandığı görülmektedir. Örneğin; Gedik, Altıntaş ve Kaya (2011) ödevler hakkında öğrenci görüşlerini araştırmışlardır. Benzer şekilde Gedik ve Orhan (2013) araştırmalarında öğrenci görüşleri üzerine odaklanmışlardır. Şen ve Gülcan (2012) yaptıkları araştırmada ev ödevleri hakkında veli görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Özer ve Öcal (2013) ise ev ödevleri hakkında öğretmenlerin görüşlerini araştırmıştır. Benzer şekilde Turanlı da (2009b) ödeve ilişkin yaptığı araştırmada öğretmen görüşlerini belirlemeyi hedeflemiştir. Öcal da (2009) ev ödevleri konusunda ailelerin ve öğretmenlerin rolünü araştırmıştır. Ayrıca Gürlevik (2006) gibi öğretmen ve öğrenci görüşlerine birlikte odaklanan ve Deveci (2011) gibi öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerinin bir arada incelendiği çalışmalar da bulunmaktadır.

Turanlı'nın (2007) yaptığı araştırmada öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin ödev algılarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Öğretmenler, ödevle ilgili sorumluluklarını bilmekte fakat aile ile yeterince iletişime geçmemekte, bu nedenle söz konusu görüş farklılıkları ortadan kalkmamaktadır. Aileler de öğretmenlerin yeterince iletişim halinde olmamasından şikayet etmekle birlikte çoğu kez öğrenciye ödev konusunda

nasıl yardımcı olacaklarını bilmemektedir. Öğrenciler ise bu görüş farklılıklarının arasında kendilerine en kolay gelen şekilde ödevlerinin büyük bir kısmını anne ve babalarına yaptırmaktadırlar. Bu karmaşa içinde, konunun muhatabı olan öğretmen, öğrenci ve anne-babaların konuya yaklaşımını belirlemek, birbirlerini anlamalarını ve birbirlerine anlayışla yaklaşmalarını sağlayarak, uygulamadan verim alınmasını sağlamak gerekmektedir (Turanlı, 2007).

Öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin ev ödevlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi ve benzer görüşlerin ortaya çıkarılması önemli görülmektedir. Benzer görüşler dikkate alınarak ödev verildiğinde ve süreç yönetildiğinde ödev konusunda yaşanan sorunların en aza indirilebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın genel amacı, ilkokul kademesinde, ev ödevlerine ilişkin öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerini incelemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmenlerin ev ödevlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Öğrencilerin ev ödevlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Velilerin ev ödevlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Öğretmenlerin ve velilerin ev ödevlerine ilişkin görüşleri arasında benzer ve farklı yönler nelerdir?

Yöntem

Çalışma Grubu

Tablo 1. Öğrencilerin Okul Türü, Sınıf ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Okul Türü	Sınıf Düzeyi	Erkek	Kız	Toplam
Devlet Okulu	1. Sınıf	31	24	55
	2. Sınıf	23	31	54
	3. Sınıf	17	24	41
	4. Sınıf	27	16	43
Özel Okul	1. Sınıf	25	7	32
	2. Sınıf	27	21	48
	3. Sınıf	9	11	20
	4. Sınıf	15	27	42
	Toplam	**174**	**161**	**335**

Nitel araştırma yöntemiyle durum çalışması olarak desenlenen bu araştırmanın çalışma grubu, kolay ulaşılabilir durum örnekleme tekniğinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bir özel okul ve bir devlet okulu olmak üzere iki ilkokulda 37 öğretmen, 335 öğrenci ve 222 veli ile çalışılmıştır. Öğrencilerin okul türü, sınıf ve cinsiyete göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, öğretmenler ve veliler için ayrı ayrı olmak üzere iki yarı yapılandırılmış görüşme formu ve öğrencilere yaptırılan resimler ile toplanmıştır. Her iki görüşme formunda da 9 adet soru vardır. Sorular araştırmacı tarafından taslak olarak hazırlanmış, konu ile ilgili daha önce yapılan araştırmalardan elde edilen bilgiler ışığında taslak sorular bir araya getirilerek soru havuzu oluşturulmuş, daha sonra sorular uzman görüşleri doğrultusunda elenerek ölçme aracı son şekli verilmiştir. Öğrencilere ise "Ödev denince aklınıza ne geliyor? Resmini çiziniz." yönlendirmesi yapılmış ve yapılan resimler araştırmacı tarafından öğrencilerden alınmıştır. Öğrenciler resim yaparken süre, kâğıt boyutu, renk, kalem türü gibi herhangi bir sınırlama uygulanmamıştır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğretmenlere ve velilere öncelikle bu araştırmaya katılıp katılmak istemedikleri sorulmuş, araştırmaya katılmak istediklerini belirten öğretmen ve velilere araştırma ile ilgili kapsamlı bilgi verildikten sonra veri toplama araçları kendilerine teslim edilmiş; belirlenen bir haftalık sürenin sonunda katılımcıların yanıtladıkları görüşme formları yine kendilerinden teslim alınmıştır.

Öğrencilerden toplanan veriler ise, araştırmaya katılmak istediklerini belirten öğretmenlerin sınıflarında bir ders saati süresince öğrencilere önce bilgilendirme ve sonrasında yönerge vererek resim yaptırma yoluyla toplanmıştır. İlkokul düzeyindeki öğrencilerden resimlerle daha iyi veri toplanabileceği düşünülmüştür.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada görüşme formlarından elde edilen verilerin analizinde içerik analizi ve öğrenci resimlerinden elde edilen verilerin analizinde görsel analiz tekniği işe koşulmuştur. Doküman analizinin bir alt başlığı olarak ele alınabilen görsel analizde görsel verilerin analizi yapılmaktadır. Görsel analiz, görsel verilerin, simgelerin, sembollerin, işaretlerin açıklanıp yorumlanması şeklinde tanımlanabilmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2014).

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda içerik analizlerinin güvenirliği kodlamanın ne derecede doğru yapıldığı ile doğru orantılıdır (Bilgin, 2014). Bu nedenle öğretmenlerin ve velilerin yarı yapılandırılmış görüşme formlarında yer alan açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar önce araştırmacı tarafından, sonra da tez danışmanı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Ayrıca öğrenci resimlerinden elde edilen veriler de doğrultusunda tez danışmanı tarafından tekrar kodlanmıştır. Elde edilen tema ve alt temalar için "görüş birliği" ve "görüş ayrılığı" olan konular tartışılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Güvenirlik hesaplaması için Miles ve Huberman'ın (1994'den akt. Tavşancıl, 2001, s.81) önerdiği güvenirlik formülü kullanılmıştır. [Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)]. Hesaplama sonucunda güvenirlik; öğretmen görüşme formları için %87.068, öğrenci resimleri için %83.732, veli görüşme formları için %89.224 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik hesaplarının %70'in üzerinde çıkması, araştırma kapsamında elde edilen veriler için güvenilir kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994'den akt. Tavşancıl, 2001, s. 81).

Bulgular

Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu başlıkta öğretmenlerin ödevlere yükledikleri anlamların incelenmesi amacıyla veri toplama aracında öğretmenlere yöneltilen sorulara öğretmenlerin
verdikleri yanıtların analizi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlere Yöneltilen "Ödev denildiğinde ne anlıyorsunuz? Ödev sizin için nasıl bir anlam ifade ediyor?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Kodlar	**f**
Pekiştirme ve tekrar	28
Görev ve sorumluluk	19
Her türden çalışma ve etkinlik	17
Zorlama ve eziyet yöntemi	15
Araştırma	12
Derse ön hazırlık	10
Düzenli ders çalışma alışkanlığı kazandırma	9
Dersin verimliliğini artırma çalışması	8
Teknolojiden uzaklaştırma yolu	7
Gelişme aracı	6
Zamanı değerlendirme aracı	5
Bilgiyi keşfetme yolu	5
Bilgi edinme aracı	3
Güdüleme yöntemi	3
Okulu sevdirme aracı	3
Ahlaki değer kazandırma yöntemi	3
Hareketliliği azaltma yöntemi	2
Hedefe ulaşma yolu	1
Öğrenciyi olumlu yöne sevk etme aracı	1
Toplam	**157**

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğretmenlerin "Ödev denildiğinde ne anlıyorsunuz? Ödev sizin için nasıl bir anlam ifade ediyor?" sorusuna ilişkin cevap kodlarında birinci sırada 28 frekans ile "pekiştirme ve tekrar" yer almaktadır. İkinci sırada 19 frekans ile "görev ve sorumluluk" yer alırken; üçüncü sırada 17 frekans ile "her türden çalışma ve etkinlik" cevabı yer almaktadır. Tablonun en sonunda "hedefe ulaşma yolu" ve "öğrenciyi olumlu yöne sevk etme aracı" cevaplarının ise birer frekans ile yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3. Öğretmenlere Yöneltilen "Ödevin öğrencilere ne tür katkılar sağlayacağını düşünüyorsunuz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Kodlar	**f**
Bilgiyi pekiştirme	23
Sorumluluk	17
Öğrenilenleri tekrar etme	15
Araştırma yapma	12
Derse hazırlık	11
Düşünme becerileri	9
Kalıcı öğrenme	8
Bilgiyi artırma	8
Etkili öğrenme	8
Başarıyı artırma	7
Disiplin ve düzen	7
Beceri ve yetenek	7
Yaratıcılık	6
Öğrenmeyi destekleme ve güçlendirme	6
Özgüven	5
Zaman yönetimi	5
Karşılaştırma ve değerlendirme becerisi	4
Bilgiyi keşfetme	4
Otokontrol	4
Düzenli ders çalışma alışkanlığı	4
Öz değerlendirme	3
Merak uyandırma	3
Okuma alışkanlığı	2
Özetleme ve raporlama becerisi	2
Problem çözme becerisi	2
Aile ile verimli zaman geçirme	1
Araştırmacı kişilik geliştirme	1
Başarma duygusu	1
Etkili iletişim kurma becerisi	1
Toplam	**186**

Tablo 3'te görüldüğü gibi öğretmenlerin "Ödevin öğrencilere ne tür katkılar sağlayacağını düşünüyorsunuz?" sorusuna ilişkin cevap kodlarında birinci sırada 23 frekans ile "bilgiyi pekiştirme" yanıtı yer almaktadır. İkinci sırada 17 frekans ile "sorumluluk" yer alırken; üçüncü sırada 15 frekans ile "öğrenilenleri tekrar etme" cevabı yer almaktadır. Tablonun en sonunda ise "aile ile verimli zaman geçirme", "araştırmacı kişilik geliştirme", "başarma duygusu" ve "etkili iletişim kurma becerisi" cevapları birer frekans ile yer almaktadır.

Tablo 4. Öğretmenlere Yöneltilen "Öğrencilerinize ödev veriyor musunuz? Genelde ne tür ödevler veriyorsunuz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Kodlar	**f**
Değişik türlerde	26
Araştırma ödevi	22
Etkinlik yapma	19
Soru çözme	14
Kitap okuma	11
Konu tekrarı	9
Yazı yazma	7
Belirli bir konu hakkında bilgi edinme	5
Canlandırma	4
Gözlem yapma	3
İnceleme	3
Bilgisayar çıktısını yazıya dökme	2
Deney yapma	2
Hikâye yazma	2
Konuşma	2
Öğrendiklerini çevreyle ilişkilendirme	2
Özet ödevi	1
Planlama	1
Resim yapma	1
Deftere soru yazma	1
Söyleşi	1
Güncel konuları yorumlama	1
Toplam	**139**

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğretmenlerin "Öğrencilerinize ödev veriyor musunuz? Genelde ne tür ödevler veriyorsunuz?" sorusuna ilişkin cevap kodlarında birinci sırada 26 frekans ile "değişik türlerde" yanıtı yer almaktadır. İkinci sırada 22 frekans ile "araştırma ödevi" yer alırken; üçüncü sırada 19 frekans ile "etkinlik yapma" yanıtı yer almaktadır. Tablonun en sonunda "özet ödevi", "planlama", "resim yapma", "deftere soru yazma", "söyleşi" ve "güncel konuları yorumlama" cevaplarının da birer frekans ile yer aldığı görülmektedir.

Tablo 5'te öğretmenlerin "Size göre ideal bir ödev nasıl olmalıdır? İdeal bir ödevin özellikleri sizce nelerdir?" sorusuna ilişkin cevap kodlarında birinci sırada 12 frekans ile "kısa ve öz olmalı" yanıtı yer almaktadır. İkinci sırada 11 frekans ile "araştırma yapmaya yöneltmeli" yanıtı yer alırken; üçüncü sırada yine 11 frekans ile "pekiştirmeye ve tekrara yönelik olmalı" yanıtı yer almaktadır.

Tablo 5. Öğretmenlere Yöneltilen "Size göre ideal bir ödev nasıl olmalıdır? İdeal bir ödevin özellikleri sizce nelerdir?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Kodlar	**f**
Kısa ve öz olmalı	12
Araştırma yapmaya yöneltmeli	11
Pekiştirmeye ve tekrara yönelik olmalı	11
Öğrenci seviyesine uygun olmalı	10
Açık ve anlaşılır olmalı	9
Öğrenciyi sıkmamalı ve zorlamamalı	8
Öğrenci kendi yapabilmeli	8
Nitelikli olmalı	7
İlgi çekici olmalı	7
Günlük hayatla ilişkili olmalı	6
Yaratıcılığı desteklemeli	6
Ekonomik zorluk çıkarmamalı	6
Somut görsellerle desteklenmeli	5
Sürece aileyi de dâhil etmeli	5
Merak uyandırmalı	4
Öğrenci merkezli olmalı	4
Basit olmalı	3
Çok yazı yazdırmamalı	3
Düşünmeye ve yorumlamaya yöneltmeli	3
Proje şeklinde olmalı	2
Açık uçlu olmalı	2
Çıkarım yapmayı desteklemeli	2
Kısa olmamalı	2
Uygulanabilir ve kontrol edilebilir olmalı	2
Amaca uygun olmalı	1
Çoklu zekâ kuramına uygun olmalı	1
Kapsam geçerliliği yüksek olmalı	1
Kaynakları ulaşılabilir olmalı	1
Öğrenciyi motive edici olmalı	1
Toplam	143

Tablonun en sonunda "amaca uygun olmalı", "çoklu zekâ kuramına uygun olmalı", "kapsam geçerliliği yüksek olmalı", "kaynakları ulaşılabilir olmalı" ve "öğrenciyi motive edici olmalı" yanıtlarının ise birer frekans ile yer aldığı görülmektedir.

Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Bulgular

Öğrencilerin yapmış oldukları resimlerin analizinden elde edilen bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrenci Resimlerinde Yer Alan Ögelere Ait Frekans Tablosu

Figürler – Nesneler	**f**
Çocuk figürü	257
Kitap / Defter	202
Masa	171
Sandalye	133
Kalem / Silgi	126
Dolap / Kitaplık	67
Lamba / Avize	67
Güneş	57
Yatak	52
Okul sırası	50
Okul tahtası	48
Bulut	47
Ev binası	44
Öğretmen figürü	44
Kapı	28
Çiçek	26
Hayvan (Kelebek, Kuş, Kedi, Köpek v.b.)	26
Okul binası	25
Oyuncak	24
Duvar saati	21
Anne / Kadın figürü	20
Ağaç	19
Türk bayrağı	18
Okul çantası	16
Pencere	15
Cetvel	15
Halı	13
Baba / Adam figürü	10
Televizyon	9
Bilgisayar (Masaüstü / Laptop)	8
Araba / Taşıt	7
Koltuk / Kanepe	7
Meyve (Elma, Kiraz, Çilek, Portakal v.b.)	6
Dağ	5
Makas	5
Duvar tablosu	5
Çöp kovası	4
Gökkuşağı	2
Uçak	2
Astronot	1
Buzdolabı	1
Dünya	1
Toplam	**1707**

Tablo 6'da görüldüğü üzere öğrencilere yöneltilen "Ödev denince aklınıza neler geliyor? Resmini çiziniz" yönlendirmesinden sonra çizilen resimler

analiz edilmiş, resimlerde yer alan figürler de frekans analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonunda resimlerde en çok yer alan figürün çocuk figürü olduğu görülmektedir. İkinci, üçüncü ve dördüncü sıralarda kitap/defter, masa ve sandalye figürlerinin yer aldığı görülmektedir. Tabloda beşinci, altıncı ve yedinci sıralarda yer alan kalem/silgi, dolap/kitaplık ve lamba/avize gibi figürlerin yer aldığı da görülebilir. Tablonun son sıralarında astronot, dünya, roket, yıldız, gezegen gibi figürler yer almaktadır.

Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu başlıkta velilerin ödevlere yükledikleri anlamların incelenmesi amacıyla velilerle yapılan yazılı görüşmelerin analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 7: Velilere Yöneltilen "Ödev denildiğinde ne anlıyorsunuz? Ödev sizin için nasıl bir anlam ifade ediyor?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Kodlar	**f**
Tekrar ve pekiştirme çalışmaları	165
Görev	55
Sorumluluk	51
Derse ön hazırlık	39
Ders sonrası ev çalışması	36
Stres ve sıkıntı kaynağı	23
Bilgi eksikliklerini tamamlama aracı	21
Öğrenci-veli iletişimine katkı sağlama çalışması	17
Düzen ve disiplin	16
Öğrenme takibi	12
Kalıcı öğrenmenin sağlanması için bir araç	9
Veli-öğrenci-öğretmen işbirliği	8
Öğrenmeye destek	7
Zamanı dikkatli kullanma aracı	6
Bilginin derinleşmesini sağlayan bir araç	5
Öğrenmeyi hızlandırma çalışması	5
Okuma alışkanlığı kazandırma çalışması	4
Problem çözümleri	4
Anlaşılamayan konuyu belirleme yolu	3
Planlı ve programlı çalışma	3
Yazı yazma zorunluluğu	2
Toplam	**491**

Tablo 7'de görüldüğü gibi velilerin "Ödev denildiğinde ne anlıyorsunuz? Ödev sizin için nasıl bir anlam ifade ediyor?" sorusuna ilişkin cevap kodlarında birinci sırada 165 frekans ile "tekrar ve pekiştirme çalışmaları" yanıtı yer almaktadır. İkinci sırada 55 frekans ile "görev" tanımı yer alırken; üçüncü sırada ise 51 frekans ile "sorumluluk" yanıtı yer almaktadır. Tablonun en sonunda ise "okuma alışkanlığı kazandırma çalışması", "problem çözümleri", "anlaşılamayan konuyu belirleme yolu", "planlı ve programlı çalışma" ve "yazı yazma zorunluluğu" gibi yanıtların ise beşten az frekans ile yer aldığı görülmektedir.

Tablo 8. Velilere Yöneltilen "Ödevin çocuğunuza ne tür katkılar sağlayacağını düşünüyorsunuz ?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Kodlar	**f**
Öğrenilenlerin pekişmesi ve kalıcı olması	157
Görev ve sorumluluk bilinci	75
Disiplinli ve düzenli çalışma alışkanlığı	36
Akademik başarıyı artırma	27
Konuları daha iyi kavrama	19
Eksiklerini belirleme	14
Disiplin ve düzen	11
Teknoloji yerine kitap okumaya yönelme	9
Zamanı etkin kullanma becerisi	8
Araştırma becerisi	8
Sorgulama becerisi	7
Öğrenmenin takibi	6
Özgüven	6
Bilgiyi kullanma ve hayata uyarlama becerisi	5
Aile-çocuk iletişimine katkı	4
Yorumlama yeteneği	4
Hızlı ve pratik düşünme becerisi	3
Rapor hazırlama ve sunma becerisi	3
Problem çözme becerisi	2
Bağımsız çalışma alışkanlığı	2
Merak duygusu uyandırma	2
Muhakeme yeteneği kazanma	2
Ayrıntılar üzerinde rahat düşünebilme becerisi	1
Derinlemesine bilgi kazanımı	1
Okul dışı tekrar bilinci	1
Otokontrol	1
Toplam	**414**

Tabloda görüldüğü gibi velilerin "Ödevin çocuğunuza ne tür katkılar sağlayacağını düşünüyorsunuz ?" sorusuna ilişkin cevap kodlarında birinci sırada 157 frekans ile "öğrenilenlerin pekişmesi ve kalıcı olması" yanıtı yer almaktadır. İkinci sırada 75 frekans ile "görev ve sorumluluk bilinci" tanımı yer alırken; üçüncü sırada ise 36 frekans ile "disiplinli ve düzenli çalışma alışkanlığı" yanıtı yer almaktadır. Tablonun en sonunda ise "ayrıntılar üzerinde rahat düşünebilme becerisi", "derinlemesine bilgi kazanımı", "okul dışı tekrar bilinci" ve "otokontrol" cevapların birer frekans ile yer aldığı görülmektedir.

Tablo 9. Velilere Yöneltilen "Size göre ödev nasıl olmalıdır? İdeal bir ödevin özellikleri sizce nelerdir?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Kodlar	**F**
Konu tekrarı şeklinde olmalı	93
Az ve öz olmalı	71
Öğrenciyi sıkmamalı ve yormamalı	58
Eğlenceli ve ilgi çekici olmalı	37
Pekiştirici ve kalıcı olmalı	31
Eğitici ve öğretici olmalı	24
Seviyeye Uygun Olmalı	22
Zor Olmamalı	16
Kitap Okutulmalı	11
Test şeklinde ve sınavlara hazırlık niteliğinde olmalı	11
Beceri ve muhakeme gücünü geliştirici olmalı	10
Araştırmaya yönelik olmalı	9
Görsellerle desteklenmiş olmalı	8
Yaratıcılığı geliştirmeli	8
Sorumluluk duygusunu geliştirmeli	7
Yalnız başına yapabileceği tarzda olmalı	5
Açık ve anlaşılır olmalı	5
Bir sonraki güne veya konuya hazırlık niteliğinde olmalı	4
Ezbere yönelik olmamalı	4
Ceza yöntemiyle kontrol edilmeli	2
Toplam	**436**

Tablo 9'da görüldüğü gibi velilerin "Size göre ödev nasıl olmalıdır? İdeal bir ödevin özellikleri sizce nelerdir?" sorusuna ilişkin cevap kodlarında birinci sırada 93 frekans ile "konu tekrarı şeklinde olmalı" yanıtı yer almaktadır. İkinci sırada 71 frekans ile "az ve öz olmalı' yanıtı yer alırken;

üçüncü sırada ise 58 frekans ile "öğrenciyi sıkmamalı ve yormamalı" yanıtı yer almaktadır. Tablonun en sonunda "bir sonraki güne veya konuya hazırlık niteliğinde olmalı", "ezbere yönelik olmamalı" ve "ceza yöntemiyle kontrol edilmeli" gibi yanıtların beşten az frekans ile yer aldığı görülmektedir.

Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin ve velilerin ev ödevlerine yükledikleri anlamlar arasında benzer ve farklı yönlerin neler olduğunu belirlemek için öğretmen ve velilerin cevapları karşılaştırılmıştır. Benzer ve farklı yönler ödevin anlamı, ödevin öğrenciye sağlayacağı katkı ve ideal ödev süreçleri olmak üzere üç başlık altında tablolaştırılmıştır.

Tablo 10. Öğretmenlerin ve Velilerin Ödevin Anlamına İlişkin Görüşlerinde Benzer ve Farklı Yönler

Benzer Yönler	**Farklı Yönler**	
	Öğretmen	**Veli**
Pekiştirme ve Tekrar	Her Türden Çalışma ve Etkinlik	Ders Sonrası Ev Çalışması
Görev ve Sorumluluk	Zorlama ve Eziyet Yöntemi	Stres ve Sıkıntı Kaynağı
Derse Ön Hazırlık	Gelişme Aracı	Öğrenme Takibi
Düzen ve Disiplin	Bilgiyi Keşfetme Yolu	Veli, Öğrenci ve Öğretmen İşbirliği
Zamanı Etkili Kullanma	Hedefe Ulaşma Yolu	Yazı Yazma Zorunluluğu

Tablo 10'da görüldüğü gibi öğretmenler ve veliler ödevin; pekiştirme ve tekrarı ve derse ön hazırlığı sağlayacağı, zamanı etkili kullanma becerisini ve sorumluluk duygusunu kazandıracağı ve bir düzen ve disiplin getireceği konusunda hemfikirlerdir. Öğretmenler, ödevi; bir gelişme aracı, hedefe ulaşma yolu, bilgiyi keşfetme yolu olarak görürken veliler; ev çalışması, stres ve sıkıntı kaynağı, öğrenmenin takibi, işbirliği ve yazı yazma zorunluluğu olarak algılamaktadırlar.

Tablo 11'de görüldüğü gibi öğretmenlerin ve velilerin ödevin öğrencilere sağlayacağı katkıya ilişkin görüşlerinde benzer yönler pekiştirme ve kalıcılık, görev ve sorumluluk bilinci, akademik başarıyı artırma, zaman yönetimi gibi cevaplar olarak yer almaktadır.

Tablo 11. Öğretmenlerin ve Velilerin Ödevin Öğrencilere Sağlayacağı Katkıya İlişkin Görüşlerinde Benzer ve Farklı Yönler

Benzer Yönler	**Farklı Yönler**	
	Öğretmen	**Veli**
Pekiştirme ve Kalıcılık	Öğrenilenleri Tekrar Etme	Teknoloji Yerine Kitap Okumaya Yöneltme
Görev ve Sorumluluk Bilinci	Derse Hazırlık	Eksiklerini Belirleme
Akademik Başarıyı Artırma	Bilgiyi Artırma	Bilgiyi Kullanma ve Hayata Uyarlama
Zaman Yönetimi	Etkili Öğrenme	Ayrıntılar Üzerine Rahat Düşünebilmeİlişkisi
Problem Çözme Becerisi	Etkili İletişim Kurma Becerisi	Çocuk – Aile İletişimine Katkı
Otokontrol	Bilgiyi Keşfetme	Yorumlama Yeteneği
Düzenli Çalışma Alışkanlığı	Öğrenmeyi Destekleme ve Güçlendirme	Öğrenmenin Takibi
Rapor Hazırlama Becerisi	Başarma Duygusu	Konuları Daha İyi Kavrama
Araştırma Becerisi		
Özgüven		
Merak Duygusu Uyandırma		

Farklı yönler incelendiğinde ise öğretmenlerin ödevin öğrencilere sağlayacağı katkıya ilişkin öğrenilenleri tekrar etme, derse hazırlık, bilgiyi artırma, etkili öğrenme gibi ifadelerine karşılık velilerin teknoloji yerine kitap okumaya yöneltme, eksiklerini belirleme, bilgiyi kullanma ve hayata uyarlama olarak ifade ettikleri görülmektedir.

Tablo 12'de görüldüğü gibi öğretmenlerin ve velilerin ideal ödeve ilişkin görüşlerinde benzer yönler; az ve öz olmalı, öğrenciyi zorlamamalı ve sıkmamalı, araştırmaya yöneltmeli, pekiştirme ve tekrara yönelik olmalı, öğrenci seviyesine uygun olmalı, açık ve anlaşılır olmalı gibi cevaplar olarak yer almaktadır. Farklı yönler incelendiğinde ise öğretmenlerin ideal ödeve ilişkin; günlük hayatla ilişkili olmalı, nitelikli olmalı, ekonomik zorluk çıkarmamalı, sürece aileyi de dâhil etmeli, merak uyandırmalı, çok yazı yazdırmamalı gibi ifadelerine karşılık velilerin; kitap okutulmalı, test şeklinde olmalı, sınavlara hazırlık niteliğinde olmalı, muhakeme gücü ve sorumluluk duygusu geliştirmeli gibi cevaplarla ideal ödeve ilişkin görüşlerini ifade ettikleri görülmektedir.

Tablo 12. Öğretmenlerin ve Velilerin İdeal Ödeve İlişkin Görüşlerinde Benzer ve Farklı Yönler

Benzer Yönler	**Farklı Yönler**	
	Öğretmen	**Veli**
Az ve Öz Olmalı	Günlük Hayatla İlişkili Olmalı	Kitap Okutulmalı
Öğrenciyi Sıkmamalı ve Zorlamamalı	Nitelikli Olmalı	Test Şeklinde Olmalı
Araştırmaya Yöneltmeli	Ekonomik Zorluk Çıkarmamalı	Sınavlara Hazırlık Niteliğinde Olmalı
Pekiştirme ve Tekrar Yönelik Olmalı	Sürece Aileyi Dahil Etmeli	Muhakeme Gücünü Geliştirmeli
Öğrenci Seviyesine Uygun Olmalı	Merak Uyandırmalı	Sorumluluk Duygusu Geliştirmeli
Açık ve Anlaşılır Olmalı	Çok Yazı Yazdırmamalı	Ezbere Yönelik Olmamalı
Zor Olmamalı	Proje Şeklinde Olmalı	Ceza Yöntemiyle Kontrol Edilmeli
Görsellerle Desteklenmeli	Açık Uçlu Olmalı	
Eğlenceli ve İlgi Çekici Olmalı	Çoklu Zekâ Kuramına Uygun Olmalı	
Öğrencinin Kendisinin Yapabileceği Nitelikte Olmalı	Kapsam Geçerliliği Yüksek Olmalı	
Yaratıcılığı Desteklemeli	Öğrenciyi Motive Edici Olmalı	

Tartışma

Öğretmenler, ödeve; pekiştirme ve tekrar, görev ve sorumluluk, çalışma ve etkinlik, zorlama ve eziyet yöntemi, araştırma, derse ön hazırlık gibi anlamlar yüklemektedirler. Bu anlamların ödevin eğitimde varoluş nedenine uygun olduğu söylenebilir. Ancak "Ödev zorlama ve eziyet yöntemidir." düşüncesi dikkat çekicidir. Bu, bazı öğretmenlerce ödevin bir işi yapmaya zorlama ve eziyet olarak algılandığını düşündürmektedir. Bu durumda bu düşünceye sahip öğretmenlerin ödev vermedikleri ya da verseler bile bir faydası olmadığına inandıkları şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenler, ödevin; tekrar, sorumluluk, araştırma, derse hazırlık, düşünme becerilerinin gelişimi gibi katkılar sağlayacağını düşünmektedirler. Öğ-

retmenlerin ödevin katkılarına ilişkin görüşlerinin de ödevin eğitimde varoluş nedenine uygun olduğu söylenebilir. Öğretmenler genellikle araştırma, etkinlik yapma, soru çözme, okuma, tekrar etme, yazma ödevleri vermektedirler. Buradan daha çok alışılagelmiş ödevlerin verildiği anlaşılmaktadır. Özellikle Türkiye'de 2006 yılından beri uygulamada olan öğretim programlarının özellikleri dikkate alındığında deney yapma, gözlem yapma, röportaj yapma vb. ödevlerin listede yer alması gerekirdi. Bu durumda, öğretim programının ya da dersin amacına uygun ödev verilmediği, alışkanlıkların devam ettiği söylenebilir. Öğretmenlere göre ideal bir ödev kısa ve öz; tekrara yönelik; öğrenci seviyesine uygun; açık anlaşılır, öğrencinin kendisinin yapabileceği şekilde olmalıdır. Ayrıca araştırma yapmaya yöneltmelidir ve öğrenciyi sıkmamalıdır. Öğretmenlerin ideal ödevin nasıl olması gerektiğine yönelik görüşlerinin ödevin amaçları ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin yapmış oldukları resimlerde en çok yer alan figürün çocuk figürü olduğu görülmektedir. Resimlerin bir kısmında öğrenciler kendilerini ödev yaparken resmetmişler, bir kısmında ise kendilerinin ve arkadaşlarının bulunduğu bir ortamı resmetmeyi tercih etmişlerdir. En çok dikkat çeken bölüm ise ikinci, üçüncü ve dördüncü sıralarda kitap/defter, masa ve sandalye figürlerinin olmasıdır. Buna göre öğrencinin ödev denilince aklına en çok gelen objeler kitap, defter, masa ve sandalye olmaktadır. Buradan hareketle öğrencilerin ödeve genellikle kapalı mekânda, masa başında oturularak yapılan, kitap veya defterlerin kullanıldığı çalışmalar olarak düşündüğü söylenebilir. Yine iç mekân objesi olan çalışma masasının ve sandalyenin sıkça figür olarak resimlerde karşımıza çıkması öğrencilerin genellikle ödevlerini kapalı mekânlarda yaptıkları hakkında ipucu vermektedir. Beşinci, altıncı ve yedinci sıralarda yer alan kalem/silgi, dolap/ kitaplık ve lamba/avize gibi figürlerin de genellikle iç mekân objesi olması bu görüşü daha da kuvvetlendirmektedir. Güneş, bulut, ağaç, çiçek gibi figürlerin de resimlerde yer alması, ödevin öğrencide doğa, açık hava çağrışımını da yaptığını göstermektedir. Fakat bu figürlerin lamba, masa, sandalye gibi kapalı mekân nesnelerine göre sayı bakımından daha az olarak yer alması ödevlerin çoğunlukla kapalı mekânlarda yapıldığı hakkında ipucu vermektedir. Tablonun son sıralarında yer alan astronot, dünya, roket, yıldız, gezegen gibi figürler dikkate

alındığında ödevin öğrencilerin hayal dünyasına ait objeleri çağrıştırdığı söylenebilir. Yatak figürünün ilk on sırada yer alması dikkat çekicidir. Bu, ödevin öğrenciler için sıkıcı ve yorucu bir iş olarak algılandığı şeklinde yorumlanabilir. Öğrenci resimlerinden elde edilen bulgular da alışılagelmiş ödevlerin verildiği yorumunu desteklemektedir.

Veliler, ödeve; tekrar, görev, sorumluluk, derse hazırlık, stres ve sıkıntı kaynağı, disiplin, öğrenmenin takibi gibi anlamlar yüklemektedirler. Velilere göre ödev; öğrenilenleri pekiştirir, görev ve sorumluluk bilinci kazandırır, disiplin sağlar, akademik başarıyı arttırır ve öğrenme eksikliklerini belirler. Velilere göre ideal bir ödev konu tekrarı şeklinde, az ve öz, eğlenceli ve ilgi çekici, pekiştirici ve kalıcı, eğitici ve öğretici, seviyeye uygun, test şeklinde ve sınavlara hazırlık niteliğinde, muhakeme gücünü geliştirici nitelikte olmalıdır. Ayrıca öğrenciyi sıkmamalıdır ve yormamalıdır, zor olmamalıdır ve kitap okutmalıdır. Velilerin ödevin anlamı, sağlayacağı katkılar ve ideal bir ödevin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşlerinin ödevin eğitimde varoluş nedenine uygun olduğu söylenebilir. Ancak velilerin ideal ödeve ilişkin görüşlerindeki çelişki dikkat çekmektedir. Veliler hem zorlamamalı, sıkmamalı, muhakeme gücünü geliştirmeli, kitap okutmalı şeklinde görüş bildirirlerken hem de test şeklinde olmalı ve sınavlara hazırlamalı demektedirler. Bu durum sınavın veliler üzerinde bir baskı oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Öğretmenlerin ve velilerin ödeve ilişkin görüşlerinin genel olarak benzeştiği söylenebilir. Öğretmen ve velilerin farklı görüşleri de vardır. Örneğin ödevin sağlayacağı katkılara yönelik görüşlerde veliler farklı olarak "kitap okumaya yöneltmeli" şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bunun gibi farklılıklar vardır. Bu farklılıkların ödev konusunda yaşanan problemlerin nedeni olamayacağı söylenebilir. Bu araştırmanın argümanı şuydu: Ödev konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır, ödev bir problemdir. Yaşanan problemlerin nedeni paydaşların ödevin anlamına, ödevin katkılarına ve ideal bir ödeve yönelik görüşlerinin farklı olması olabilirdi. Bu nedenle bu çalışmada her bir paydaşın görüşleri belirlenecek, benzer ve farklı yönler ortaya çıkarılacak, benzer yönlere odaklanılarak önerilerde bulunulacaktı.

Bulgular incelendiğinde öğretmenlerin ve velilerin görüşlerinin genel olarak benzeştiği görülmektedir. Farklı yönlerin yaşanılan problemlerin kaynağı olabilecek türden olmadığı söylenebilir. Yaşanılan problemlerin nedeninin ne olabileceği yeni araştırmalarda irdelenmelidir. Öğretmenlerin ve velilerin ödevin amacına, katkılarına ve nasıl olmasına gerektiğine yönelik görüşleri büyük ölçüde benzeştiğine göre yaşanan problemlerin nedenin ödevin türü ve miktarından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, ödev verilirken buradaki benzer yönlere odaklanılmasının ödevin etkililiğini arttıracağı ve paydaşlar arasında yaşanacak sıkıntıları en aza indirmede katkılar sağlayacağı söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Homework: Opinions of Teachers, Students and Parents

*

Mustafa Ok– Muhittin Çalışkan

Pema College– Necmettin Erbakan University

The aim of this study is to determine the opinions of teachers, students and parents about homework at primary school level. For this purpose, this study addresses four questions: 1. What is the meaning of homework attributed by teachers? 2. What is the meaning of homework attributed by students? 3. What is the meaning of homework attributed by parents? 4. What are the similar and different aspects between the meaning of homework attributed by teachers and parents?

This study, which aims to investigate the meaning of homework attributed by teachers, students and parents, was carried out by using phenomenology pattern, which is one of the qualitative research patterns. The participants of this study were 335 students, 222 parents and 37 teachers working in two primary schools, one private school and one state school. The data were collected through two separate semi-structured interview forms for teachers and parents and the pictures drawn by students. Content analysis was used to analyse the data obtained from the interview forms, and visual analysis techniques were used in the analysis of the data obtained from the students' pictures.

The findings obtained in this study are summarized in four paragraphs. The first paragraph shows the opinions of the teachers, the second paragraph displays the opinions of the students, the third paragraph indicates the opinions of the parents and the fourth paragraph summarizes the similar and different aspects between the meaning of homework attributed by teachers and parents.

Teachers answered the question "What does homework mean to you?" as repetition, task and responsibility. Teachers claimed that the homework would contribute to students' reinforcement of knowledge, responsibility and repetition of learning. Teachers stated that they usually assigned

homework as research and activities. Teachers defined short and concise homework which leads students to do research as ideal homework.

The students were asked to draw pictures to respond to the statement "What do you think of the assignment? Draw your picture." The pictures drawn were analysed and the figures in the pictures were subjected to frequency analysis. At the end of the analysis, it was found that the figure which appeared most in the pictures is the child figure. The following figures were book / notebook, desk and chair, pencil / eraser, cabinet / bookcase and lamp / chandelier, respectively. The least frequent figures were astronaut, world, rocket, star and planet.

Parents answered the question "What does homework mean to you?" as repetition and reinforcement studies, task and responsibility. Parents stated that they believed homework would contribute to students' reinforcement and retention of knowledge, help students gain awareness of task and responsibility along with the disciplined and regular working habits. According to parents, the ideal homework should be short and concise, repeat the subjects learned and should not be boring.

Both teachers and parents attributed meanings such as reinforcement / repetition and task / responsibility to homework. Apart from this, parents regarded homework as a source of boredom and stress. Both teachers and parents stated that homework would contribute to reinforcement and retention, increasing awareness of task and responsibility, increasing academic achievement and time management. Distinctively, teachers declared that homework would contribute to repetition, preparation for lessons, increasing knowledge, effective learning, and parents stated that homework would direct student to read books instead of technology, help students determine their weaknesses, use information and adapt it to life. According to both teachers and parents, the ideal homework should be short and concise. It should not be too difficult and boring, and should lead the student to do research and be aimed at repetition and reinforcement. In addition, it should be clear, comprehensible and suitable for the students' level. Furthermore, according to teachers, the ideal homework should be qualified and related to daily life, should not lead to economic difficulty, should include the family in the process, arouse curiosity and should not require too much text writing. Unlike teachers, parents' opin-

ions on the ideal homework can be listed as follows: It should lead students to read books, be in the form of tests, prepare students for the exams, improve their sense of reasoning and responsibility.

As a result, it could be argued that teachers and parents have mostly similar opinions about the meaning and contribution of homework and how an ideal homework should be. It could be inferred from the students' pictures that students are generally assigned reading-writing tasks as homework. It is believed that the problems experienced when homework is assigned can be minimized considering the similar opinions obtained as a result of this study.

Kaynakça / References

Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*. (3. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Büyüktokatlı, N. (2009). *İlköğretimde ev ödevi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Deveci, İ. (2011). *Fen ve teknoloji dersi kapsamında ilköğretim yedinci ve sekizinci sınıflarda verilen ödevler hakkında öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Gedik, M. ve Orhan, S. (2013). İlköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersi ödevleri hakkındaki görüşleri. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, *38*, 135-148.

Gedik, N., Altıntaş, E. ve Kaya, H. (2011). Fen ve teknoloji dersinde verilen ev ödevleri hakkındaki öğrenci görüşleri. *Journal Of European Education*, *1*(1), 6-13.

Gür, H. (2002). Ev ödevi yapma stillerinin akademik başarıya etkisi [Öz]. *5.Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş sözlü bildiri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.* 31.10.2017 tarihinde http://old.fedu.metu.edu.tr/ufbmek-5/ozetler/d074.pdf adresinden erişildi.

Gürlevik, G. (2006). *Ortaöğretim matematik derslerinde ev ödevlerine yönelik öğretmen ve öğrenci görüşleri: Ankara ili Çankaya ilçesi örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Hizmetçi, S. (2007). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin ödev stilleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Kapıkıran, Ş. ve Kıran, H. (1999). Ev ödevinin öğrencinin akademik başarısına etkisi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *5*(5), 12-26.

Kütükte, Z. (2010). *İlköğretim öğretmenlerinin performans ve proje ödevlerine ilişkin algı görüş ve uygulama durumları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Oğuz, M. A. (2010). *Ortaöğretim coğrafya derslerinde ev ödevlerine yönelik öğretmen görüşleri:Yozgat ili örneği.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Öcal, S. (2009). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutumlarının oluşmasında ailelerin ve öğretmenlerin rolü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

Özer, B. ve Öcal, S. (2013). Sınıf öğretmenlerinin ev ödevlerine yönelik uygulamalarının ve görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *2*(1), 133-149.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. (2014). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Şen, H. Ş. ve Gülcan, M. G. (2012). İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda verilen ev ödevleri konusunda veli görüşleri. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 29*, 29-41.

Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Turanlı, A. S. (2007). Gerçek bir ikilem: Ödev vermek ya da vermemek? *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *1*, 136-154.

Turanlı, A. S. (2009a). Öğrencilerin ve anne - babaların ödeve ilişkin algıları. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, *34*(153), 61-73.

Turanlı, A. S. (2009b). Öğretmenlerin ödeve ilişkin görüşleri: ortamsal etmenlere dair nitel bir çalışma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *37*(3), 129-143.

Türkoğlu, A., İflazoğlu, A. ve Karakuş, M. (2014). *Eğitim sürecinde ödev*. İstanbul: Anı Yayıncılık.

Yeşilyurt, S. (2006). Lise öğrencilerinin biyoloji derslerinde verilen ev ödevlerine karşı tutumları üzerine bir çalışma. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 37-53.

Yolcu, S. (2007). *İnternet ortamında hizmet veren ödev sitelerinin eğitim-öğretim açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ok, M. ve Çalışkan, M. (2019). Ev ödevleri: Öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 594-621. DOI: 10.26466/opus.544599

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:31/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/05/2019

Relationship Between Prospective Mathematics Teachers' Attitudes Toward Mathematics Courses and Mathematics Education Courses

DOI: 10.26466/opus.547379

*

Selin Çenberci*

* Assistant Professor Dr., Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Education Faculty, Meram / Konya/ Turkey

E-Posta: scenberci@erbakan.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4025-7823

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between the attitudes of the prospective mathematics teachers taking education at the Mathematics Education Department of a State University toward the mathematics courses and the mathematics education courses. In addition to this, answers were sought to the questions of "Does the prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses change according to the different variables". The sample of the study was consist of 261 prospective mathematics teachers taking undergaduate education at the Education Faculty during the 2018-2019 academic year. The study was both a descriptive one carried out in the general survey model and a correlational one examining the relationship between the prospective teachers attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses. In order to find the mathematics prospective teachers' levels of attitudes toward mathematics education courses, the "Attitude Scale for Mathematics Education Courses" developed by Türker and Turanlı (2008) was used and to determine the prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses, the "Attitude Scale for Mathematics Courses" developed by Turanlı, Türker and Keçeli (2008) was used. As a result of the study, it was obtained that the means of the total scores of the prospective teachers related to the mathematics courses and the mathematics education courses were very close to each other. It was found that there was a positive significant relationship between the prospective teachers' attitudes toward the mathematics education courses and the mathematics courses.

Keywords: *Prospective mathematics teacher, mathematics courses, attitude, mathematics education.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:31/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/05/2019

Matematik Öğretmen Adaylarının Matematik Eğitimi ve Matematik Alan Derslerine Yönelik Tutumlarının İlişkisi

*

Öz

Bu araştırmanın amacı bir Devlet Üniversitesinin Matematik Eğitimi Ana Bilim Dalında öğrenim görmekte olan matematik öğretmen adaylarının matematik alan dersleri ve matematik eğitimi derslerine yönelik tutumlarının ilişkisini incelemektir. Bununla birlikte bu öğretmen adaylarının matematik alan dersleri ve matematik eğitimi derslerine yönelik tutumları cinsiyet ve aylık gelir, kaldıkları yer gibi sosyal imkanlara göre değişmekte midir sorularına cevap aramaktır. Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılında bir Eğitim Fakültesinde lisans öğrenimi görmekte olan toplam 261 matematik öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma genel tarama modelinde yapılmış betimsel aynı zamanda da öğretmen adaylarının matematik alan ve matematik eğitimi derslerine yönelik tutum düzeylerinin ilişkisini inceleyen korelasyonel bir çalışmadır. Matematik öğretmen adaylarının matematik eğitimi derslerine yönelik tutum düzeylerini belirlemek için Türker ve Turanlı (2008) tarafından geliştirilen "Matematik Eğitimi Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği", Öğretmen adaylarının matematik alan derslerine yönelik tutumlarını belirlemede Turanlı, Türker ve Keçeli (2008) tarafından geliştirilen "Matematik Alan Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmen adaylarının matematik alan ve matematik eğitimi derslerine yönelik tutum puan ortalamaları birbirine çok yakın bulunmuştur. Öğretmen adaylarının matematik eğitimi dersleri ile matematik alan derslerine yönelik tutumları arasında, pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Öğretmen adayı, matematik alan dersleri, tutum, matematik alan eğitimi.*

Introduction

Teachers are at the center of teacher competences. A teacher's "teaching competences" are defined as knowledge, skills and attitudes required to support teaching processes (Reinmann, 2011). NTCM (2008) emphasizes the fact that change in education actually covers change in teacher education. It is a non-ignorable fact that the acquisition of teacher competences should start in pre-service education, which is a very important process completed within the course of time. In their study, Dursun & Dede (2004) found that the mathematics teachers' competences affected students' success at mathematics positively. Teacher competences are very important not only for learning all subjects and the subject of mathematics (NCTM, 2000) but also for student success (Bütün, 2011). Shulman (1986) defined the knowledge of a teacher having these competences as "Pedagogical Content Knowledge". Shulman (1986) describes the types of knowledge which teachers are required to have as content knowledge, knowledge of curriculum and knowledge of teaching the content. According to Grossman (1990), teachers are required to have 4 types of knowledge, namely content knowledge, pedagogical knowledge, knowledge of teaching the content and context knowledge. However, in our country, the types of knowledge, which a teacher is required to have, are divided into three groups, namely content knowledge, professional teaching knowledge and general knowledge (Erden, 1998). In their study, Nakiboğlu and Karakoç (2005) emphasize that knowledge of content teaching was added to this knowledge and included in the teaching training programs in the following years. In his study, Baki (2010) mentions three different kinds of knowledge, namely content knowledge, general knowledge and knowledge of teaching the content. When all these are considered, it can be stated that the content knowledge and the content education knowledge are the common types of knowledge which a teacher to be trained is required to acquire basically. The importance started to be attached to these basic types of knowledge in the 1980's and has reached today. Shulman (1986) maintains in his study that content knowledge and content education knowledge are different from each other. In addition to this, he also emphasizes that only content knowledge is not enough to become a teacher. The importance of the

quality of mathematics courses which a mathematics teacher is required to have is unignorable in terms of determining the curricula of the institutions training mathematics teachers. Schoenfeld (2010) states that mathematics teachers' content knowledge is the most fundamental source for them. Shulman (1986) emphasizes the necessity of mathematics teachers' knowing mathematics both operationally and conceptually. According to Blömeke & Delaney (2012), mathematical content knowledge covers both basic mathematical knowledge and conceptual knowledge related to the principles of mathematics. Shulman (1986) emphasizes in his study that the content knowledge, which teachers are required to have, is necessary for both learning information for themselves and comprehending it in a way to teach students and know what to do and also the kinds of problems which they are likely to encounter while doing this. When these requirements are taken into consideration, teachers are obliged to be experts at their own subject areas. Teachers should know the subjects of courses which they give well and be able to follow developments in their content areas. Moreover, if necessary, they should develop their knowledge by doing some research to be able to answer questions from students. When the fact that a person cannot teach a subject which s/he does not know is considered, the importance of teachers' most primarily having a good level of knowledge related to the subject area which they teach is unignorable (Bayazit and Aksoy, 2010). However, it is stated that a teacher's knowing a certain subject very well does not mean that this subject will be taught very well by that teacher (Kahan, Cooper & Bethea, 2003). In this direction, teachers or prospective teachers are required to have subject area knowledge and in addition to this pedagogical content knowledge to be able to be a good mathematics teacher (Ball, 1990b). In their study, Blömeke & Delaney (2012) draw attention to the intensity of knowledge during teaching. How a teacher will teach that intensive knowledge which s/he has during teaching takes us to the content teaching' importance and, at this point, it is an undeniable fact it is necessary that content knowledge is required to be together with content teaching knowledge. Erden (1998) expresses that a teacher is required to have the skill of teaching. For, no matter how well a teacher knows, if he cannot transfer his/her knowledge to students, it is clear that she/he will not be successful. In his study, Baki (2012) emphasizes that a teacher's

mathematical knowledge level comes in the lead of the factors affecting his/her content teaching knowledge. In addition to this the importance of content knowledge is emphasized, but on the other hand there is the thought that a teacher's having good content education knowledge is an indication of his/her being a good teacher (Wilson, Floden & Ferrini-Mundy, 2001). All these indicate the importance of content knowledge courses and content education courses in the profession of teaching. Baki (2010) describes content teaching knowledge as knowing what and how to teach, having a command of curriculum together with acquisitions, knowing prospective teachers' developmental characteristics and preparing materials accordingly. It is also important to know what materials to use while teaching students. As it is seen, it is not possible to mention its characteristics clearly because of the things which a teacher is required to know in the content education knowledge not only for themselves but also for others to understand. When all these are considered, it is possible to imply that teachers and prospective teachers' attitudes toward content knowledge courses and content education courses affect their teaching competences. It can be stated that the existence of studies on this subject in the literature indicates the importance of the subject. In her study, Türnüklü(2005) aimed to examine the relationship between the prospective mathematics teachers' mathematical content knowledge and pedagogical content knowledge. As a consequence of the study, it was concluded that the prospective teachers' having mathematical knowledge was necessary but not enough for mathematical pedagogical content knowledge. In his study Ay (2004) wanted to find the elementary prospective mathematics teachers' thoughts about the subject area courses and the pedagogical courses and their contributions to their professions. At the end of the study, it was determined that while the prospective teachers had negative thoughts about mathematics content courses, they had positive thoughts about the mathematics education courses. In their study, Baumert et al. (2010) examined the relationship between the teachers' mathematics content knowledge and pedagogical content knowledge and the importance of them in terms of students' improvement and a high level of relationship was determined between the pedagogical content knowledge and the mathematics content knowledge consequently it was observed that the foreseen power of the

content knowledge was high for the improvement of students. In their study, Turanlı, Türker and Keçeli (2007) aimed to develop an attitude scale in order to determine the mathematics education students' attitudes about the mathematics content courses. In the study which they made with 432 prospective mathematics teachers, a scale of 20 items was developed and its validity and reliability studies were carried out. However, it was found that the prospective teachers had positive attitudes toward the mathematics content courses. In their study, Türker and Turanlı (2008) aimed to develop an attitude scale for the mathematics education courses given at Education Faculties. The scale of 40 items prepared by the researchers was administered to 450 students from two different universities and its validity and reliability studies were made. Toluk-Uçar (2011) determined as a result of the study in which they aimed to reveal the relationship between the prospective teachers' content knowledge and their pedagogical explanations that the prospective teachers' mathematical content knowledge about some subjects were not sufficient; their pedagogical explanations were at operational level; moreover, it was determined that the prospective teachers had insufficient mathematical content knowledge to teach mathematics. In their study, Özgen and Obay (2017) aimed to find the secondary education prospective mathematics teachers' attitudes toward the content courses and the content education courses and examine them according to such variables as gender and class levels. At the end of the study, it was obtained that the prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses were at similar level. It was determined that the attitude scores related to the content courses and the content education courses did not differ significantly according to the different variables. It is emphasized that the prospective teachers' attitudes and approaches toward the courses may affect not only their knowledge levels and interests but also their desires (NCTM, 2000). When all these are taken into consideration, it was found very important to determine the relationship between the prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses. For this reason, it was aimed to find if the attitudes of the prospective mathematics teachers taking education at the Education Faculty toward the mathematics courses and the mathematics education courses change according to gender, monthly income and

accommodation type and reveal the relationship between their attitudes toward the courses. In the direction of this purpose, answers were found to the following questions.

1. At what level are the prospective mathematics teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses?
2. Do the prospective mathematics teachers' levels of attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses differ significantly according to the prospective teachers' monthly income levels?
3. Do the prospective mathematics teachers' levels of attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses differ significantly according to the accommodation type?
4. Do the prospective mathematics teachers' levels of attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses differ significantly according to the gender of the pre-service teachers?
5. Is there a relationship between the prospective mathematics teachers' levels of attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses?

Aim and Importance

It is a non-ignorable fact that the subject which needs emphasizing carefully about the matter of training mathematics teachers is the quality of the teacher. In the study made by Bukova-Güzel et al. (2006), it was determined that the mathematics teachers had teacher qualities at a low level and not distributing normally. When the qualities of the mathematics teachers are the matter of discussion, their knowledge and experiences should be carried to the top level. To achieve this, it is necessary that the prospective teachers under training should develop themselves both cognitively and affectively in mathematics education courses and the mathematics courses. Prospective teachers' having a high level of positive attitudes toward the mathematics content courses and the mathematics education courses is the basic element for their developing themselves. No

matter how well teachers know their subject areas, if they cannot achieve to transfer knowledge to his/her students, teachers may not become successful at their professions. For this reason, it is necessary that a teacher should have the skill of teaching in addition to a good knowledge of field (Erden, 1998). Therefore, it has a big importance to have prospective teachers feel the relationship of the mathematics courses with the mathematics education courses completely. Our study is of great importance in terms of having prospective teachers feel that the mathematics courses and the mathematics education courses are complementing each other and there are dynamic relationships between them and raising their awareness about this matter. Within the framework of all these, it was aimed to examine the mathematics prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses were related with each other and examine their attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses in terms of various variables.

Methodology

This study examining the prospective mathematics teachers' attitudes toward the mathematics courses or mathematics education courses was a descriptive comparison study carried out in the general screening model and, at the same time, a correlational study determining the relationship between the mathematics courses and the mathematics education courses' attitudes level of the prospective teachers'.

Participants

The population of the study was consist of prospective teachers taking education at a State University during the 2018-2019 academic year. Since it was not possible to arrive the all of the population under existing conditions, it was decided to choose a sample from among the prospective teachers via the purposeful sampling method. Since 39 of 300 participant prospective teachers had not filled the questionnaire willingly, they were not evaluated and 261 prospective teachers composed the sample of the study.

Data Collection Tools

In this section, data collection tools used in this study "The Attitude Scale for Mathematics Courses" and "The Attitute Scale for Mathematics Education Courses" are given in detail.

The Attitude Scale for Mathematics Courses

In order to determine the Mathematics Education Division prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses, the "Attitude Scale for Mathematics Courses" developed by Turanlı, Türker and Keçeli (2008) was used. This Likert type scale was composed of a total of 20 items. 11 of the items in the questionnaire were positive and 9 of them were negative. The alternatives of the items included in the scale ranged from the alternative "I totally agree" to the alternative "I never agree". Moreover, the Cronbach's Alpha coefficient obtained by the researchers for the reliability of the scale was found as 0.93. As a result of the factor analysis made for the validity, it was observed that the items of the questionnaire gathered under a single dimension. The measurement reliability coefficient of the scale was calculated as 0.827 in this study.

The Attitute Scale for Mathematics Education Courses

In order to determine the Mathematics Education Division preservice teachers' attitudes toward the mathematics education courses, the "Attitude Scale for the Mathematics Education Courses" developed by Türker and Turanlı (2008) was used. The scale was in the five-point Likert type and composed of 18 items. The alternatives of the items included in the scale ranged from the alternative "I totally agree" to the alternaive "I never agree". The Cronbach's Alpha coefficient obtained by the researchers for the reliability of the scale was found as 0.928 and as a result of the factor analysis made for the validity of the scale, it was observed that the items of the scale gathered under a single dimension. Moreover, the measurement reliability was found as 0.883 in this study. These sets of data indicated that the scales were both valid and reliable measurement

tools in the determination of the preservice teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses.

Data Analysis

In order to determine the relationship between the mathematics prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses, the descriptive statistics such as standart deviations and arithmetic means were calculated; and for not normal distribution' data, the Mann Whitney-U test was used; in order to reveal the inter-attitude relationships, the correlation statistics were made. The pre-condition for the significance tests of the independent group means is the scale data's being sparse or proportional and distributing normally (Büyüköztürk, 2010). When these pre-conditions were examined, it was observed that the data sparsely distributed. Moreover, in order to see if the data distributed normally or not, the skewness and the kurtosis coefficients of the attitude scores related to the mathematics courses and the mathematics education courses and the Kolmogorov-Smirnov values were calculated. The data values not showing normal distribution were given in Table 1.

Table 1. Kolmogorov-Smirnov test results

	Kolmogorov-Smirnov[a]			**Shapiro-Wilk**		
	Statistics	**df**	**Sig.**	**Statistics**	**df**	**Sig.**
Mathematics Courses	,076	261	,001	,982	261	,002
Mathematics Education Courses	,116	261	,000	,874	261	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Findings and Interpretations

Findings related to the First Sub-Problem

The first sub-problem of the study was stated as "At what level are the prospective mathematics teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses?". In order to answer this

sub-problem, the sets of descriptive statistical data were examined and given in Table 2.

Table 2. Descriptive statistical values related to the scores of the prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses

Attitude	n	X	sd
The final attitude toward the mathematics education courses	261	3,21	,30
Attitude toward the mathematics courses	261	3,04	,24

The "*attitude toward the mathematics education courses"* mean score of the prospective mathematics teachers was found as 3,21 and the standard deviation was found as ,30; the "*attitude toward the mathematics courses"* mean score was found as 3,04 and the standard deviation was found as ,24. Since the mean score evaluation scale of the prospective teachers' attitude toward the mathematics education courses and the mathematics courses corresponded to the interval of 2.60-3.39, the prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses were at moderate level. It can be said that the prospective teachers' final attitudes toward the mathematics education courses (x=3,21) were slightly higher than their attitudes toward the mathematics courses (x=3,04).

That the mean scores of the mathematics prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses were found very close to each other indicated that the prospective teachers showed almost equal interest in both courses.

Findings related to the Second Sub-Problem

The second sub-problem of the study was stated as "Do the prospective mathematics teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses differ significantly according to their monthly income levels?". The data gotten as a consequence of the Kruskal Wallis test made with the data not showing normal distribution to test our hypothesis within the scope of the effects of the prospective teachers'

social experiences on their interests in the course and showing the interest scores of the prospective mathematics teachers related to the mathematics courses and the mathematics education courses according to the variable of monthly income level were given in Table 3.

Table 3. Kruskal Wallis test results of the prospective teachers' attitude scores related to the mathematics courses and the mathematics education courses according to their monthly income levels

Factor	Level of income	N	Mean rank	sd	Chi-square	p	Significant difference
Attitude toward the mathematics education courses	1000-1600	37	154,41	3	0,237	,971	-
	1600-2600	78	121,03				
	2600-4000	89	132,83				
	4000 and above	57	126,60				
Attitude toward the mathematics courses	1000-1600	37	133,57	3	5,192	,158	1000-1600, 1600-2600
	1600-2600	78	129,06				
	2600-4000	89	133,24				
	4000 and above	57	128,49				

When the mean attitude scores of the prospective mathematics teachers related to the mathematics education courses were compared according to the variable of monthly income level, it was seen that the prospective teachers with a monthly income level of 1000-1600 Turkish Lira (x=154,41) had the highest interest level and this was followed in order by the ones with a monthly income level of 2600-4000 Turkish Lira (x=132,83), the ones with a monthly income level of 4000 Turkish Lira (x=126,60) and the ones with a monthly income level of 1600-2600 Turkish Lira (x=121,03). These mean differences were found statistically insignificant at the significance level of 0,05 (X=0,237, p>0,05).

The mean interest scores of the prospective mathematics teachers related to the mathematics courses were compared according to the variable of monthly income level, it was found that the prospective teachers with a monthly income level of 1000-1600 Turkish Lira (x=133,57) had the highest interest score and this was followed by the ones with a monthly income level of 2600-4000 Turkish Lira (x=133,24), the ones with a monthly income level of 1600-2600 Turkish Lira (x=129,06) and the ones

with a monthly income level of 4000 Turkish Lira (x=128,49). These mean differences were found statistically insignificant at the level of 0,05 (X=5,192, p>0,05). In the comparison between the sub-groups, while the difference between the mean scores of the ones with a monthly income level of 1000-1600 Turkish Lira and the ones with a monthly income level of 1600-2600 Turkish Lira was found significant, the difference between the other sub-groups was found insignificant.

The attitude mean scores of the prospective mathematics teachers related to the mathematics courses and the mathematics education courses yielded close results according to their income levels and they did not cause a very big difference between their attitudes. That the prospective teachers with the lowest income level obtained the highest attitude scores might have resulted from their desire to finish the university without losing time by learning the lesson better and begin to work early.

Findings related to the Third Sub-Problem

The third sub-problem of the study was said as "Do the attitude levels of the prospective mathematics teachers toward the mathematics courses and the mathematics education courses differ significantly according to the accommodation type?". The data found as a consequence of the Kruskal Wallis test made with the data not showing normal distribution to test our hypothesis and showing the mathematics teachers' attitudes toward the mathematics education courses and the mathematics courses according to the accommodation type were given in Table 4.

When the mean attitude scores of the prospective teachers related to the mathematics education courses were compared according to the variable of the type of accommodation, it was observed that the "Other" alternative (x=154,09) had the highest interest score and this was followed by the ones staying with family (x=137,94), the ones staying in the dormitory (x=127,25) and the ones staying with friends (x=110,37). These mean differences were found as statistically insignificant at the significance level of 0,05 (X=4,177, p>0,05).

Table 4. Kruskal Wallis test results of the prospective teachers' attitude scores related to the mathematics education courses and the mathematics courses according to the accommodation type

Factor	Where they stayed	N	Mean rank	sd	Chi-square	p	Significant difference
Attitude toward the mathematics education courses	With family	105	137,94	3	4,177	,243	-
	With friends	26	110,37				
	At the dormitory	119	127,25				
	Other	11	154,09				
Attitude toward the mathematics courses	With family	105	126,86	3	4,744	,192	-
	With friends	26	112,21				
	At the dormitory	119	140,68				
	Other	11	110,18				

When the mean attitude scores of the prospective teachers related to the mathematics courses were compared according to the variable of accommodation type, it was observed that the ones staying in the dormitory (x=140,68) had the highest interest score and this was followed by the ones staying with family (x=126,86), the ones staying with friends (x=112,21) and the "Other" alternative (x=110,18). These mean differences were found as statistically insignificant at the significance level of 0,05 (X=4,744, p>0,05). Moreover, the differences appearing in the comparison of the sub-groups were also found as insignificant.

The mean attitude scores of the prospective mathematics teachers related to the mathematics courses and the mathematics education courses yielded close results according to the variable of accommodation type and they did not cause very big differences between their attitudes. That the prospective teachers staying in the dormitory had the highest attitude scores in relation to the mathematics courses and the ones marking the "other" alternative had the highest attitude score in relation to the mathematics education courses is worth examining.

Findings related to the Fourth Sub-Problem

The fourth sub-problem of the study was said as "Do the attitude levels of the prospective teachers toward the mathematics courses and the mathematics education courses differ significantly according to the

gender of the pre-service teachers?". The data related to the attitude scores obtained as a result of the Mann Whitney-U test made with the data not showing normal distribution to test our hypothesis in relation to the mathematics education courses according to the gender of the prospective mathematics teachers were given in Table 5.

Table 5. Mann Whitney-U test results of the attitude scores of the prospective mathematics teachers related to the mathematics courses and the mathematics education courses according to the variable of gender

Factor	Level of Income	N	Mean rank	d	Mann-Whitney U	P
Attitude toward the mathematics courses	Female	198	135,30	1	5385,500	,102
	Male	63	117,48			
Attitude toward the mathematics education courses	Female	198	136,53	1	5141,500	,035
	Male	63	113,61			

When the mean attitude scores of the prospective mathematics teachers in relation to the mathematics courses were compared according to the variable of gender, it was obtained that the female prospective teachers had higher attitude scores (x=135,30). The mean attitude score of the male prospective mathematics teachers in relation to the mathematics courses was found as (x=117,48). These mean differences were found statistically insignificant at the significance level of 0,05 (X=5385,500, p>0,05).

When the mean attitude scores of the prospective mathematics teachers in relation to the mathematics education courses were compared according to the gender variable, it was obtained that the female prospective teachers had higher attitude scores (x=136,53). The mean attitude score of the male prospective teachers in relation to the mathematics education courses was (x=113,61). These mean differences were found statistically significant at the significance level of 0,05 (X=5141,500, p<0,05).

Findings related to the Fifth Sub-Problem

The fifth sub-problem of the study was given as "Is there a relationship between the mathematics prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses?". The correlation results of the data obtained as a result of the Spearman's rank correlation test made with the data not showing normal distribution to test our hypothesis related to the attitude scores of the prospective mathematics teachers related to the mathematics education courses and the mathematics courses were given in Table 6.

Table 6. Correlation results of the prospective mathematics teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses

		Mathematics courses	**Mathematics education courses**
Mathematics courses	Correlation Coefficient	1,000	,469**
	Sig. (2-tailed)	.	,000
	N	261	261
Mathematics education courses	Correlation Coefficient	,469**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	.
	N	261	261

***. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).*

The Spearman's rank correlation procedure made to reveal the relationship between the prospective mathematics teachers' attitudes toward the mathematics courses and mathematics education courses indicated that there was a positive significant relationship between their attitutes (r=0,469, p<0,00). According to this result, it can be stated that a unit of increase in the prospective teachers' attitudes toward the mathematics education courses or mathematics courses resulted in an attitude increase of 46% toward the other.

Conclusion and Discussion

It was determined that the prospective mathematics teachers' attitudes toward both the mathematics courses and the mathematics education courses were at the moderate level and very close to each other. The finding that the mean attitude scores of the prospective mathematics

teachers related to the mathematics courses and the mathematics education courses were found very close to each other can be interpreted in the way that the prospective teachers showed equal interest in the courses included in both groups. However, it can be said that the prospective teachers' final attitudes toward the mathematics education courses were slightly higher than their attitudes toward the mathematics courses. As a result of their study, Özgen and Obay (2016) determined that the mean attitude scores of the prospective teachers in relation to the mathematics courses and the mathematics education courses were at similar level. In the study made by Turanlı et al. (2007), it was obtained that the prospective teachers had positive attitudes toward the mathematics courses. These studies seem to support our study with their findings that the students had similar and positive attitudes toward both the mathematics courses and the mathematics education courses. Ay (2004) obtained that the prospective teachers had quite positive opinions about the mathematics education courses. However, it was determined that the prospective teachers had negative thoughts about the mathematics courses. The findings reached in the study made by Ay (2004) are not in line completely with those of our study. However, what is expected in the training of mathematics teachers is that prospective teachers should have parallel and positive attitudes toward both the mathematics courses and the mathematics education courses.

When the mean attitude scores of the prospective mathematics teachers in relation to both the mathematics courses and the mathematics education courses were compared according to the variable of monthly income level, it was examined that there was a statistically insignificant difference between them; however, in the between sub-groups comparisons, a significant difference was obtained between the prospective teachers with a monthly income level of 1000-1600 Turkish Lira and the with a monthly income level of 1600-2600 Turkish Lira. When the attitude scores related to both the mathematics courses and the mathematics education courses were examined, it was determined that the group with the lowest income level had the highest attitude score. The finding that the prospective teachers with the lowest income level obtained the highest attitude scores can be interpreted in the way that they

were the individuals who desired to learn the lesson and finish the university without losing time.

The difference between the mean attitude scores of the prospective mathematics teachers related to the mathematics courses and the mathematics education courses was found statistically insignificant according to the variable of accommodation type. These prospective teachers' mean attitude scores related to the mathematics courses and the mathematics education courses yielded close results according to the variable of accommodation type and it did not cause very big differences between their attitudes. That the prospective teachers staying in the dormitory had the highest attitude score mean related to the mathematics courses and the prospective teachers marking the alternative "other" had the highest attitude score mean toward the mathematics education courses was found worthy of researching. It can be stated that the prospective teachers' accommodations type did not affect significantly their attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses.

The mean attitude scores of the prospective mathematics teachers in relation to the mathematics courses did not differ significantly according to the variable of gender, but their mean attitude scores related to the mathematics education courses were found statistically significant. Therefore, it was seen that the female prospective teachers had positive attitudes toward the mathematics courses. That is to say, it can be implied that the gender factor was not an effective variable in attitudes toward the field education courses in the profession of teaching. In their study, Özgen and Obay (2016) determined that the prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses did not differ according to their gender.

The Spearman's rank correlation procedure made to reveal if there was a relationship between the mathematics prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses indicates a significant positive relationship between the prospective teachers' attitudes toward the mathematics courses and the mathematics education courses. It can be stated that this is an indication of the fact that the mathematics education courses and the mathematics courses should be taught by associating them with one another. According to this result,

it should be stated that prospective teachers regard these concepts as related with one another. In their study, Bukova-Güzel, Elçi and Alkan (2006) emphasize the necessity of attaching required importance to mathematics education without putting the mathematics knowledge aside in teacher training. This contradicts with the study of Özgen and Obay (2016), in which they found a low level of relationship between them.

Suggestions

- Comprehensive studies should be made especially to reveal the role and the function of the field education in the training of mathematics teachers.
- Awareness should be raised by emphasizing the relationship between the field courses and the field teaching when giving courses.

Kaynakça / References

Akar, G. K. (2010). Bir matematik öğretmeni ne bilmeli? Alan bilgisi ve alan eğitimi bilgisi arasındaki fark, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakultesi Dergisi, 27*(2), 33-47.

Ay, H. G. (2004). Eğitim *fakültelerinin ilköğretim matematik öğretmenliği son sınıf öğretmen adaylarının alan bilgisi ve mesleki etik açısından gözlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bölümleri Enstitüsü, İzmir.

Baki, A. (2010). Öğretmen eğitiminin lisans ve lisansüstü boyutlardan değerlendirilmesi. *İnönu¨Üniversitesi Eğitim Fakultesi Dergisi*, *11*(3), 15-31.

Baki, M. (2012). *Sınıf öğretmeni adaylarının matematiği öğretme bilgilerinin gelişiminin incelenmesi: Bir ders imecesi (Lesson Study) Çalışması,* Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Bayazıt, İ. ve Aksoy, Y. (2010). Öğretmenlerin fonksiyon kavramı ve öğretimine ilişkin pedagojik görüşleri. *University of Gaziantep Journal of Social Sciences*, *9*(3), 697 -723.

Baumert, J., Kunter, M., Blum, W., Brunner, M., Voss, T., Jordan,……, Tsai, Y. (2010). Teachers' mathematical knowledge, cognitive activation in the classroom and student progress. *American Educational Research Journal*, *47*(1), 133-180.

Blömeke, S. ve Delaney, S. (2012). Assessment of teacher knowledge across countries: A review of the state of research. *ZDM Mathematics Education*, *44*, 223–247.

Bukova-Güzel, E., Elçi, A. N. ve Alkan, H. (2006). *Matematik öğretmen yeterliliklerinin belirlenmesi. III. Uluslararası Öğretmen Yetistirme Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri*. 4-5 Mayıs 2006, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık.

Dursun, Ş. Ve Dede, Y. (2004). Öğretmen adaylarının matematikte başarısını etkileyen faktörler: Matematik öğretmenlerinin görüşleri bakımından. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *2*(24), 217-230.

Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Gökkurt, B., Şahin, Ö. & Soylu Y. (2012). Matematik öğretmenlerinin matematiksel alan bilgileri ile pedagojik alan bilgileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, *5*(8), 997-1012.

Grossman, P. L. (1990). *The making of a teacher: teacher knowledge and teacher education.* New York: Teachers College Press.

Grossman, P. L. & Schoenfeld, A. (2005). Teaching subject matter, L. Darling- Hammond, J. Bransford, P. LePage, K. Hammerness & H. Duffy (Eds.), *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do*, In pp.201–231. San Francisco: Jossey-Bass.

Işık, A. ve Kaya, T. B. (2017). Sınıf öğretmenliği programı öğretmen adaylarınının matematiksel alan bilgilerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(1), 117-145.

Nakiboğlu, C. ve Karakoç, Ö. (2005). Öğretmenin sahip olması gereken dördüncü bilgi: alan öğretimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *5*(1), 181-205.

National Council for Accreditation of Teacher Education [NCATE]. (2008). Professional Standards For The Accreditation Of Teacher Preparation Institutions. Washington. Retrieved from http://www.ncate.org/public/standards.asp.

National Council of Teachers of Mathematics. (2000). Principles and standards for school mathematics. Reston, VA.

Özgen, K. ve Obay, M. (2016), Matematik öğretmen adaylarının alan ve alan eğitimi derslerine yönelik tutumları: Karma bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(58), 866-887.

Schoenfeld, A. H. (2010). *How we think: a theory of goal-oriented decision making and its educational applications.* New York: Routledge.

Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching, *Educational Researcher*, *15*(2), 4-14.

Toluk Uçar, Z. (2011). Öğretmen adaylarının pedagojik içerik bilgisi: öğretimsel açıklamalar. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, *2*(2),87-102.

Turanlı, N., Türker K. N. & Keçeli, V. (2008). Matematik alan derslerine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*, 254-262.

Türker, N. K. ve Turanlı, N.(2008). Matematik eğitimi derslerine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi.*Gazi Eğitim Fakultesi Dergisi*, *28*(3),17-29.

Türnüklü, E. B. (2005). Matematik öğretmen adaylarının pedagojik alan bilgileriyle matematiksel alan bilgileri arasındaki ilişki. *Eurasian Journal of Educational Research, 21*, 234-247.

Wilson, S., Floden, R. ve Ferrini-Mundy, J. (2001). *Teacher preparation research: Current knowledge, gaps, and recommendations. A research report prepared for the U.S. Department of Education*. University of Washington, Center for the Study of Teaching and Policy, Seattle.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çenberci, S. (2019). Relationship between prospective mathematics teachers' attitudes toward mathematics courses and mathematics education courses. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 621-642. DOI: 10.26466/opus.547379

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 17/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 06/05/2019

X, Y ve Z Kuşağı Çalışanlarının Yönetim Tarzları ve Bir İşletme Örneği[1]

DOI: 10.26466/opus.554751

*

Hacı Yunus Taş*- Semih Kaçar**

* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yalova/Türkiye
E-Posta: yunus.tas@yalova.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3163-9416
** Y. Lisans Öğrencisi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova/Türkiye
E-Posta: semihkacarr@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-3003-7037

Öz

Küresel düzende son dönemde yaşanılan baş döndürücü değişiklikler insan hayatını ve iş hayatını etkilemiştir. Öyle ki teknolojik, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler insanın tutum ve davranışları üzerinde bir değişim yaşattığı gibi aynı zamanda da işletmeler üzerinde de bir değişimi mecbur kılmıştır. İşletmeleri kurucu unsurlarından olan insan faktörü bu bağlamda yaşanılan değişimle birlikte ele alınması gereken temel bir öğedir. Ancak yapılan çalışmalarda aynı dönemde yaşamış aynı olaylardan etkilenmiş bireylerin bir takım benzer tutum ve davranışları ortaya çıkmıştır. Bu da kuşak kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kuşak kavramı ise belirli yıllarda doğmuş, belirli olaylardan etkilenmiş ve bu etkiler sonucu belirli tutum ve davranışları oluşmuş olan bireylerdir. Günümüzde ise çalışma hayatında başarılı bir yönetim, kuşaklar arasındaki farklılıkları anlamakla ve bu farklılıklara göre yönetim ile mümkün olabilir. Ekonomik, tarihsel, siyasi ve teknolojik gelişmeler ve değişimler kuşakların düşünce yapılarını, yaşam tarzlarını, tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Kuşakların çalışma yaşamındaki birbirinden farklı bu tutum ve davranışları iş hayatında yönetim tarzlarını belirlemede ve kuşakların yönetimini gündeme getirmektedir. Bu çalışmada x, y ve z kuşaklarının durum ve davranışlarının incelenmesi ile işletme sahiplerinden beklentileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kuşakların Yönetimi, Kuşaklar, İstihdam, X- Y ve Z Kuşakları*

[1] *Bu makale "X,Y ve Z Kuşaklarının Yönetim Tarzlarının İncelenmesi ve Örnek Bir İşletme Araştırması", başlıklı, Yüksek Lisans Tezi esas alınarak hazırlanmıştır.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 17/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 06/05/2019

Expectations of Businessmen by Investigation of The Situation and Behavior of X, Y And Z

*

Abstract

The recent dizzying changes in the global order have affected human life and business life. Such that technological, economic, social and political developments have brought about a change on the attitudes and behaviors of the people and at the same time forced a change on the enterprises. The human factor, which is one of the constituent elements of enterprises, is an essential element to be considered together with the change experienced in this context. However, a number of similar attitudes and behaviors of individuals affected by the same events that occurred in the same period have emerged. This caused the formation of the concept of generation. The concept of ise generations ları are individuals who were born in certain years, affected by certain events and who had certain attitudes and behaviors as a result of these effects. Today, successful management in working life can be possible by understanding the differences between generations and by management according to these differences. Economic, historical, political and technological developments and changes affect the thinking structures, lifestyles, attitudes and behaviors of generations. These different attitudes and behaviors in the working life of generations bring the management of generations in the way of management in business life. In this study, the situation and behavior of the x, y and z generations and their expectations from the business owners are discussed.

Keywords: *Management of Generations, Generations, Management, X, Y and Z Generation*

Giriş

İnsanoğlunun hayatını sürdürebilmesi için her daim çeşitli ihtiyaçları olmuştur. Öyle ki bilinen bir çok kaynaklara göre temel ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla avlanma, savunma, barınma vb. bir çok faaliyetler göstermiştir. Süre gelen zamanda bir dönemden sonra insanlar yerleşik hayata geçerek toplumsal yapılanmayı oluşturmuş, birbirleriyle etkileşim içerisinde olarak birlikte yaşamaya başlamışlardır. Bu gelişmelerin neticesinde ihtiyaçlarını giderebilmek maksadıyla tarım, hayvancılık, madencilik ve ticaret ile iştigal ederek birliktelik içinde çalışmaya başlamıştır. Yeni keşiflerin yapılması, buhar gücünün icadı teknolojik gelişmeler ve sanayi devrimlerinden sonra iş dünyası tamamen toplumsal ve sosyal bir zemine oturmuş bilimsel alandaki yeniliklerin iş hayatına entegre edilmesiyle de sanayileşme ve günümüzdeki şirket yapılanmaları oluşarak insanlar geçimleri ve kazanımları için bu ve benzeri oluşumlarda iş gören olarak istihdam edilmişlerdir.

Günümüzde de istihdam süreçleri temel felsefede aynı şekilde devam etmektedir. Fakat bilinmektedir ki iş dünyası eski dönemlerde olduğu gibi geleneksel yönetim süreçleriyle devam etmemektedir. Gelişen teknoloji, ekonomik, siyasal ve kültürel değişimler sosyal yapının önemli öğe taşlarından biri olan işletmeleri yönetim tarzlarını, süreçlerini ekipmanlarını ve insan kaynağı faaliyetlerini güncellemelerini ve gözden geçirmeleri hususunda bir gerçeğe itmiştir. Öyle ki dünyadaki bu değişimlerden sadece işletmeler etkilenmemiş bununla beraber iş görenler ve gelecekte iş gören olacak aktif nüfus da bu değişimlerden etkilenmiş ve sosyolojik, psikolojik olarak beklentileri, durum ve davranışları değişmiştir. Bu da iş görenler arasında çeşitli farklılıklar oluşturmuştur. Bu nedenlede kuşak kavramını öne çıkmıştır. Yapılan bilimsel çalışmalarda "kuşak" takriben aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını yaşamış ve birbirine benzer sorumluluklarla yüklenmiş kişiler topluluğudur. Çalışma hayatında da farklı kuşaklar aynı organizasyonun içerisinde yer almakta hatta farklı kuşaklar çeşitli hiyerarşilerde aynı iş ortamını paylaşmaktadır. Bu yüzdendir ki işletmelerin yönetim süreçlerini özellikle yeni gelen kuşaklara göre yeniden gözden geçirmesi gerekmektedir.

Kuşak Kavramı

İnsanoğlu varoluşundan bu yana birbiriyle ve çevresiyle etkileşim halindedir. Bu etkileşimin sonucu olarak gerek küresel gerekse yerel olaylar insan yaşamında belirli zümrelerin ya da toplulukların davranış ve tutumlarını şekillendirmede büyük rol oynamıştır. Bununla birlikte benzer yıllarda yaşayan insanlarda davranışlarını etkileyen olaylar ile biyolojik faktörler gibi etmenlerden dolayı benzer özellikler ve olaylara gösterilen tepkilerde benzerlikler ortaya çıkmıştır. Bu durum dâhilinde; yıllar boyu yapılan çalışmalarda kuşak kavramıyla ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

Sosyal bir varlık olarak nitelendirilen insan, toplum içerisinde yaşamını sürdürürken, doğduğu andan itibaren öğrenmiş olduğu toplum kurallarına uyma davranışını göstermektedir. Toplum kurallarına uyma davranışı, erken yaşlarda başlayan ve ortak öğrenme sonucu insanların benzer davranışlara sahip olmasıdır (Kağıtçıbaşı, 2016, s.68). Fakat toplumun ihtiyaçları dönemin şartlarıyla birlikte değişmekte ve dolayısıyla farklı dönemlerde yaşayan insanlar arasında farklı davranışlar, beklentiler, öncelikler ve algılar gelişebilmektedir. Söz konusu davranış ve algı farklılığı "kuşak" kavramıyla açıklanmaktadır.

Türk Dil Kurumu'na göre "kuşak", yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sorumluluklarla yükümlü olmuş kişiler topluluğudur. (Çevrimiçi: http://www.tdk-.gov.tr) Bu tanımlaya göre, "kuşak", belirli bir dönemde yetişen yaş grubuna ait karakteristik özelliklerin, diğer yaş gruplarından ayırt edilmesini sağlayacak bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır.

1830-1840 yılları arasında da kuşak çalışmaları ile ilgili bilimsel araştırmalar, Auguste Comte tarafından yapılmıştır. Comte, kuşaksal değişikliklerin tarihsel süreç içerisinde hareket eden kuvvetler olduğunu ortaya koymuştur. (Taş, Demirdöğmez ve Küçükoğlu, 2017)

Bir başka tanımlamada Maurice ise kendine benzer bir varlığı yaratma eylemi aile kuşağını; aynı yaş civarında, aralarında akrabalık bağı bulunmayan, ancak çağdaş olmaları nedeniyle yaşama ve düşünme biçimlerinde benzerlik gösteren insanlar ise toplumsal kuşağı oluşturmaktadır (Şalap, 2017, s.7).

Kuşaklar ve Özellikleri

X Kuşağı Dönem Özellikleri

1965-1979 yılları arasında vuku bulan gerek siyasi gerekse de ekonomik krizler X Kuşağı doğrudan etkilemiştir. X Kuşağı, kendilerinden önce gelen Bebek Patlaması Kuşağı üyelerinin gençlik dönemlerinde yaşanan 68 Kuşağı'nın etkisinde kalmışlardır. Ayrıca, Türkiye tarihinde politik suskunluk dönemi olarak ifade edilen 1980 Askeri Darbesi'ni yaşamışlardır. İki büyük siyasi olayın arasında kalmışlardır. Dolayısıyla dünya üzerinde ekonomik ve sosyal temellerin değişimi bakımından "Geçiş Dönemi Kuşağı", ağır siyasi koşullar bakımından ise "Kayıp Kuşak" olarak bilinmektedirler (Şalap, 2016, s.33).

1973 yılında yaşanan petrol kriziyle beraber bütün dünya küresel ekonomi olarak negatif yönde etkilenmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de de planlı kalkınma girişimleri öngörüldüğü şekilde nihayetlenmemiş ve tüm dünya ekonomisi olumsuz etkileyen Petrol Krizi yaşanmıştır. Petrol fiyatları büyük oranda artmış, Türkiye ise bu dönemde petrol ve türevlerinin fiyatlarını piyasa şartlarına göre düzenleyerek yapay bir büyüme gerçekleştirmiş ve 1977 yılında ötelenmiş bir ekonomik çalkantıya girmiştir. Kutuplaşan siyasi görüşler ve Kıbrıs konusunda Yunanistan ile yaşanan siyasi gerginlikler toplum hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Sokaklarda yaşanan çatışmalar, protesto gösterileri, boykotlar, ölümler, sıkıyönetim uygulamaları vb. olaylar kitlelerde huzursuzluğa yol açmıştır (Berk, 2014, s.27).

Türkiye'de yapılan kuşak çalışmalarında, Bebek Patlaması Kuşağı üyeleri, televizyon kuşağı olarak adlandırılmaktadır. Ancak televizyon kültürünün toplumda hâkim olması, Bebek Patlaması Kuşağı döneminin değil, X Kuşağı dönemin özelliği olmaktadır. Bu anlamda Türkiye'de televizyon kültürünün incelenmesi ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) özerk bir tüzel kişilik olarak 1964 yılında kurulmuş ve ilk yayınını 31 Ocak 1968 yılında yapmıştır (Coşar ve Özgür, 2011, s.48).

X Kuşağı Özellikleri

1964 -1979 yılları arasında yaşanan iç ve dış karışıklar, X Kuşağının tedirgin ve korku toplumu içerisinde büyümesine neden olmuştur. X Kuşağın büyüme çağında 68 Kuşağının kutuplaşmış siyasi algısıyla ve gençlik döneminde ise 1980 Askeri Darbesiyle tanışmıştır. Bu nedenle X Kuşağı, otoriteye karşı temkinli bir yapıya sahiptir. Bir başka anlatımla ağır siyasi koşullar nedeniyle sosyal olaylara karşı duyarlı ama çekingen bir yapıya sahiptirler (Çatalkaya, 2014, s.19).

X Kuşağı'nı Çetiner özetle şöyle anlatmaktadır; "Bu kuşak (X Kuşağı) Dünya Petrol Krizini, 12 Eylül darbesini ve sağ-sol çatışmalarını bilen bir kuşak. Onlar doğduğunda farklı 'yerli malı' çamaşır makineleri, Schaub-Lorenz TV'ler vardı. Müziği Kasetlerden dinlerlerdi. 45'likler elden ele dolaşırdı. X Kuşağı her ne kadar anne-babaları kadar değerlerine sadık ve politik olmadılar ise de toplumsal duyarlılıkları yüksek. İktidar etme hevesleri de anne-babaları kadar yok ama iş motivasyonları iyi. "Mutlu aile, mutlu iş" temel felsefeleri. X Kuşağı kendine düşkün, hep daha fazlasını isteyen bir kuşak. Ne de olsa Özal kuşağı. Hepside Daha çok para, daha yüksek standartta bir hayat tutkunu. Belki de bu yüzden daha az çocuk sahibi olup ve daha sık boşandılar" (Çetiner, 2014, s.17).

Çetiner'in değinmiş olduğu üzere X Kuşağının en belirgin özelliklerinden biri mutlu olabilecekleri bir iş ve aileye sahip olmak için çalışmalarıdır. İşlerini en iyi şekilde yaparak daha iyi yaşam koşulları elde edeceklerine inanmaktadırlar. Dolayısıyla daha az çocuk sahibi olup para kazanmaya daha fazla odaklanmışlardır (Çetiner, 2014, s.17).

1980'li yılların sonlarına doğru kadınların çalışma yaşamına yoğun şekilde katılmaya başlaması klasik aile yapısını da değiştirmiştir. Bu nedenle X Kuşağı, çift gelirli aile yapısı ile tanışmıştır. Kadınların çalışma yaşamına girmesi, aynı zamanda onların ev idaresine bağları rollerini de değiştirmiştir. Dolayısıyla X Kuşağı kadınları da çalışma yaşamına hazırlanmak üzere büyütülmüşlerdir. Ancak X Kuşağının motivasyon aracı, paradan ziyade kişisel yaşamlarının kalitesi için gerekli zaman olduğundan birçok X kadını, ailelerine yönelmek için yüksek kariyerlerinden vazgeçmeyi tercih etmişlerdir. (Çevrimiçi: https://www.ebscohost.com)

X Kuşağına göre, iş ve özel yaşam birbirinden ayrı değerler olup, aile yaşamı onlar için daha önemlidir. Bu algının temel sebebi, kendi dönem-

lerinde yaşanan olayların sonucunda otoriteye olan bağlılıklarının zayıflamış olmasıdır. Türkiye'ye benzer şekilde Martin ve Tulgan, X Kuşağı üyelerinin otoriteden çok az beklenti içerisinde olduklarını, iş ve yaşam dengesi sağlamak için zamanlarını, enerjileri ve yeteneklerini satmaları gerektiğinin bilincinde olduklarını belirtmişlerdir (Caroline vd., 2006, s.215).

X Kuşağı, edindiği yaşam deneyimleri gereğince, kendi geleceklerini garanti altına almayı tercih etmektedirler. Bu anlamda tasarruf yapmak, onlar için önemlidir. Ayrıca, geleceği garanti altına almak adına, bu kuşak üyeleri çalışma yaşamında "rekabetçi" olarak tanımlanmaktadır (Adıgüzel, Batur ve Ekşili, 2014, s.165). Gürbüz (2015)'e göre, X kuşağı, boşa zaman geçirmeye daha fazla önem vermektedir.

Y kuşağı Dönem Özellikleri

Y Kuşağı, 1980 ile 1995 yılları arasında dünyaya gelen bireylerden oluşmaktadır. Bu kuşağa ait bireyler günümüzde 23-38 yaş aralığındadırlar. Çalışma yaşamına katılan yaş grupları arasında ekseriyeti Y Kuşağı oluşturmaktadır. Diğer kuşaklardan belirgin farklılıklara sahiptirler. Büyüme dönemlerinden ergin olma sürecine kadar, politik suskunluk, teknolojik bağımlılık, çalışma yaşamında köklü değişimler ve alışılmışın dışında bir tüketim kültürü ile karşılaşmışlardır. Günümüzde bu etkiler, çalışma hayatına yön vermektedirler. Bu anlamda Y Kuşağını tanıyabilmek için 1980-1995 yılları arasında yaşanan ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel olayların incelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Şalap, 2016, s.38).

Türkiye'de Y Kuşağının Türkiye'yi toplumsal ve kültürel açıdan etkileyen toplumsal olaylar 1980 Askeri Darbesi ile başlamaktadır. 68 Kuşağının etkisiyle gündeme gelen siyasi kutuplaşmalar, gençler arasında sağ-sol görüş ayrılıkları yaratmıştır. Siyasi bir kaos haline dönen sağ ve sol gruplar arasındaki çekişmeler, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesiyle sonlandırılmak istenmiştir. Ancak 1980 Darbesinde yaşanan ölümler, gözaltılar ve işkenceler toplumsal korku ve suskunluk yaratmıştır.

Bu dönemde gelişen bireycilik anlayışı, insanların toplumda kendilerini ifade etme ve kendilerini özel niteliğe kavuşturacak araçların kullanılması ihtiyacını doğurmuştur. Bir hayat tarzının bireyselleştirilmesine yönelik ilgi kendi geliştirme ve ifade etme olanağına sahip olduğumuzu

göstermektedir (Mike, 2005, s.145). Aynı zamanda satın alma tercihlerinin yönlendirilmesinde alınan ürün ile bireyin kendisini özdeştirilmesi sağlanmıştır. Bu durum yeni bir tüketim kültürünün oluşmasına ve ihtiyaç niteliğinin değişmesine neden olmuştur. Üstelik tüketim kültürü, sadece tüketim gücüne sahip kişiler arasında görülmemekte olup toplumun geneline hâkimdir. Dolayısıyla Y Kuşağının içerisinde doğup büyüdüğü yıllarda değişen tüketim yönelimi, bireylerin kendisi ile özdeşleşen ürünlere sahip olmasının bir ifade gücüne dönüşmesine neden olmuştur. Aynı zamanda bireylerin bu ürünlere sahip olamaması, kendilerini eksik, zayıf hissetmelerine neden olmaktadır (Şalap, 2016, s. 39).

Y Kuşağının diğer kuşaklardan en büyük farklarını oluşturan bir alan ise çalışma yaşamında yaşanan dönüşümlerdir. Bu dönemlerde kadınlar, çalışma hayatına yoğun şekilde katılım sağlamaya başlamışladır. Bu anlamda kadının ev idare rolü de değişmeye başlamıştır. Diğer yandan kadınların ev idare rolü ile çalışan rolü arasında denge sağlamak adına, esnek çalışma biçimleri tercih edilmeye başlamıştır. Buna göre haftanın belirli günlerinde belirli saatlerinde yapılan tipik çalışmalar yerine atipik çalışma modelleri ortaya çıkmıştır. Atipik çalışma modelleri arasında sadece çalışma sürelerinin kararlaştırılan belirli gün ve saatlerle yapılması değil, aynı zamanda evden çalışma gibi modellerde tercih edilmeye başlanmıştır. Esnek çalışma modelleri sadece kadının istihdamına bağlı olarak değil, aynı zamanda küreselleşmeye bağlı olarak artan çok uluslu şirketlerin rekabet etme gücü için de tercih edilmektedir. Diğer bir ifadeyle işin daha özelleştirilerek uzmanlığın yaratılması rekabet etme gücü bakımından destek sağlamaktadır. Aynı zamanda tüketimin giderek katlanır şekilde artmasına bağlı olarak üretimde dönemsellik arz eden artışların karşılanması esnek çalışma ile karşılanmaktadır. Kısacası değişimde yaşanan hızlanma, sınırları belirli ve kuralları katı olan tipik çalışmaların yerini kolay uyum yolu sağlama yolu olarak görülen atipik çalışmaların almasına neden olmuştur.

Çalışma yaşamında giderek daha fazla uzmanlığa ihtiyaç duyulması ve bu uzmanlığın esnek biçimde her alanda yeterli olmasının beklenmesi, çalışanlardan sahip olması beklenen eğitim, bilgi ve beceri algısında farklılıklara yol açmıştır. Çalışanların işyerinde eğitim görme veya yetiştirilmesinden ziyade doğrudan o işte faaliyet yürütebilecek ve gerektiğinde diğer işlerde de görev üstlenebilecek olması beklenmektedir. Bu

nedenle yoğun şekilde kariyer destekleyici eğitimler, işyerinde teknoloji kullanımı yetisi gibi daha spesifik yetenekler işe alım tercihlerinde ve istihdamın sürdürülebilir olmasında aranılan özellikler halinde gelmiştir. İyi bir üniversite eğitimi almak artık yeterli olmamakla birlikte işe alım tercihlerinde daha spesifik özellikler aranmaktadır. Diğer yandan benzer olarak kariyer algısı da değişim göstermiştir. Bireysel kariyer yaklaşımlarında görülen en büyük değişme diplomanın önemini yitirerek bilgi ve becerinin ön plana çıkması ve aynı alanda kariyer basamaklarında yükselmenin anlamını yitirmesidir (Aytaç, 2005, s.141).

Y Kuşağının teknolojiye olan bağımlılığı çalışma ve sosyal hayatı şekillendirmektedir. Kendilerinden sonra gelen ve "Z" Kuşağı olarak tanımlanan bireyler gibi teknoloji içerisinde doğmamış olsalar da teknolojinin toplumsal yaşamın bir parçası olmalarında etkileri büyüktür. Bu nedenle teknoloji odaklı meslekleri veya mevcut işlerinde teknoloji kullanmayı tercih etmektedirler. Deloitte firmasının 2015 yılında yapmış olduğu araştırmada, Y Kuşağının %46'sı dünya çapında ve %63'ü Türkiye olmak üzere çalışmak istediği sektör teknoloji, medya ve telekomünikasyon olarak ortaya çıkmıştır (Deliotte, 2015).

Y Kuşağı Özellikleri

Y kuşağının özelliklerini saydığımızda kesinlikle 'özgürlük' tabirini de kullanmak gerekiyor. Y kuşağı için özgürlük olmazsa olmazlardandır. Emir almaktan ya da üzerinde otorite kurulmasından hoşlanmayanbir kuşak. Eski yönetim şekillerine karşı çıkıyorlar ve özgür hissettikleri işlerde oldukça başarılı oluyorlar. Her ne kadar bu özelliklerinden dolayı 'bencil' olarak etiketlendirilseler de aslında gerçek durum bunun tersi. X kuşağına göre Y Kuşağı, çevreye ve dünyaya çok daha duyarlı bir nesil. Dünyayı daha yaşanabilir bir mekan haline getirme ve dünyayı anlama peşinde. Global ve evrensel düşünebildikleri için de 'bencil' olmaktan ziyade daha çok 'dünya vatandaşı' olma peşindeler (www.milliyet.com.tr).

Bayhan'a göre Y Kuşağı üyeleri yaratıcı, özgürlüklerine düşkün, akıllı, teknoloji tutkunudurlar. Ayrıca Y Kuşağı üyeleri, çalışma hayatını seviyorlar ancak hayatın bütününün çalışma hayatından ibaret olmadığını düşünmektedirler. Gürbüz'e göre Y Kuşağı, eğitim seviyesi yüksek,

teknoloji kullanımına yatkın ve aynı anda birçok şeyi yapabilen bir kuşaktır (Gürbüz, 2015, s.39). Yüksekbilgili ise, Y kuşağının iş yaşamından çok beklentisi olduğunu, işyerinin sosyal bir alan olduğunu düşündüğünü belirtmektedir (Yüksekbilgili, 2013, s.45).

Tablo 1: Y Kuşağı ile iş hayatında neler değişti

Neydi	**Ne Oldu**
Yaşamak için iş	Çeşitli işlerle dolu bir yaşam
(Anahtar sözcük: Kariyer)	(Anahtar sözcük: Proje)
Hantal bürokrasiler	Dinamik ortaklıklar
Muhasebecilik kuralları	Yenilikçilik kuralları
Maddi varlıklar	Maddi olmayan varlıklar
Teknoloji değişimi destekler	Teknoloji, değişimin itici gücüdür
Aniden yükselenler bazen batar	Aniden yükselenler her zaman batar
Taşa oyulmuş endüstri kuralları	Kuma yazılmış endüstri kuralları
Kitaba bağlı yönetim	Teknoloji kitabını doğaçlama olarak yeniden
Yüksek kuleler	Yazmak
Kağıt	Alçak binalar
Bıktırıcı toplantılar	Silikon
Planlama, planlama, planlama	Gerektiğinde e-gruplar
Stabiliteye tapıyoruz	İcraat. Test. Uyarlama. Hız.
Rütbeme de yer ver	Çılgınlıktan zevk alıyoruz
Eski takım ile çalışıyoruz	Katılım yeteneğime değer ve Takım arka-
İyi tanımlanmış, sınırları belli or-	daşları sürekli artıyor
ganizasyonlar	Hareketli organizasyonel gruplar
Çalışanlar	Yetenek

(Kaynak: Peters, T. 2005, İşinizi yeniden yaratın! İş hayatında mükemmeli yakalamak.)

Tüm bu görüşlerin yanı sıra, Türkiye açısından kullanılabilecek bir diğer değerlendirme, 1980 sonrası kültür değişimini inceleyen Bozkurt'a aittir. Bozkurt, 1980'lerden itibaren pragmatizm, görecelik, kültürel melezleşme, hazcılık, tüketim, önce kendini düşünme ve bireyin ne vatan/millet ne de başka bir şey için feda edilmemesi gerektiğini savunan (yani bireyi en yüce değer olarak gören) yeni bir kültürün ortaya çıktığını ifade etmektedir Batılı kuşak çalışmalarında ise, yetki alma ve yükselme fırsatı verilmediği sürece Y Kuşağının başka iş bulmak için yönelim gösterdikleri ifade edilmektedir. Y Kuşağı üyelerinin diğer kuşaklara iş güvencesi algısının farklı olduğunu belirtilmektedir.

Z Kuşağı Dönem Özellikleri

Z kuşağının içinde bulunduğu döneme bakıldığında baş döndürücü teknolojik hız, bilgiye kolay erişebilme olanakları, refah seviyesinin önceki kuşaklara göre daha yüksek olması, sosyal medya ve akıllı telefonların yaşamda yer alması, küresel gelişmelerin kısa sürede ülkeye girmesi en önde gelen örneklerdendir.

Diğer yandan bakıldığında ise ülkemizde kendini sert siyasi müzakerelerin içerisinde bulmuş bununla beraber gezi olayları, darbe girişimleri gibi sosyolojik çalkantılara şahit olmuştur. Okullaşma oranın hızla artmasıyla ilk ve ortaöğrenim olanakları gelişmiş ve her ilde üniversite açılmasıyla yüksek öğrenim imkânları gelişmiştir. Bütün bunlarla beraber sosyal medya bu neslin en önemli gündemi olmuştur. İnternet ağının yaygınlaşması ve ticaret hayatına girmesiyle de e-ticaret üzerinden alışverişlerine devam etmektedirler. Bütün bu kolaylıklar, olanaklar bu kuşağının kişilik yapısını etkilemiş daha sabırsız, daha kolay, daha zahmetsiz bir hayat sürmeyi istemelerine sebebiyet vermiştir.

Z Kuşağı Özellikleri

Z kuşağını kendinden önceki kuşaklardan ayıran en önemli küresel olay, teknolojinin daha önce hiç bu kadar özel yaşamla entegre olmamış ve önceki dönemlere göre çok daha yüksek bir hızda gelişiyor olmasıdır. Öyle ki bu kuşak için IGeneration, İnternet Kuşağı, Bir Sonraki Kuşak ve Ağ Kuşağı isimleri de kullanılmaktadır (Levickaité, 2010: 173). Z kuşağı Akıllı telefonlarıyla her yerden, sürekli sanal dünyaya *'connected'* olan, birbirleriyle telefonlarla konuşmak hatta e-mail göndermek yerine sosyal medyadan şekiller, resimler ve görüntülerle konuşan bir kuşak. Toplumsal olaylara, çevreye, teknolojik gelişmeye, ekonomiye, sosyal sorunlara ve adaletsizliğe daha duyarlılar.(ikiletisim.wordpress.com) Z kuşağı, zevklerine ve kendine düşkün, teknolojiyi hızlı şe-kilde kullanabilen, işlerini kısa ve ciddi biçimde yerine getiren davranışlarıyla dikkat çekmektedir. Bir anlamıyla teknoloji çağı çocukları olan Z Kuşağına Dijital yerliler olarak da tanımlamak mümkünde diyebiliriz. İnsanlık tarihinin el, göz, kulak vb. motor becerileri uyumunu yakalayabilen Z kuşağını sonuç odaklı, bir nesil diye tanımlamak mümkündür. Çoğu zaman yal-

nız kalmayı ve yaşamayı tercih edebiliyorlar. Z kuşağında bulunan kişiler, özellikle teknolojide meydana gelen ilerlemeler nedeniyle bireysel özelliklerinin diğer kuşaklardan farklı olmalarına neden olmuştur. Bu kuşak tarih boyunca en fazla eğitim almış olan kuşak olabileceği beklenmektedir. (Taş, Vd,. 2017, s.1037)

Kuşakların Yönetime Dair Beklentileri

X Kuşağı

X kuşağı, çalışma yaşamında önceki kuşaklardan farklı olarak bağımsız, otonom ve özgüveni yüksek bir kuşaktır. Çalışkan, realist ve rekabetçidirler. X kuşağı çalışanlarının, geleneksel iş odaklı çalışma biçimlerinden çok, sınırların daha az belirgin olduğu ortamlarında çalışmak istedikleri belirtilmektedir. Stres ve stresli işlerden uzak durmaya çalışan, yaptığı işi kolaylaştıran ve yaptığı işten keyif almak isteyen bireylerden oluşan kuşaktır. X kuşağı çalışma yaşamına, çeşitlilik, global düşünme, eğlence gibi kavramları getirmiştir. Esnek çalışma ortamı, sıkı olmayan denetim, çalışma esnasında hızlı ve karşılıklı geribildirim alma X çalışanı için ideal bir çalışma ortamının ön koşullarıdır. (Zemke vd., 2001, s.100). Çalışma ortamında yaratıcılıklarını kullanarak ulaşabilecekleri hedefler isterler. Tutarlı yönetim politikaları izlemeye çalışırlar, amaçlarını gerçekleştirmek için işyeri politikalarını ve çalışma koşullarını değiştirebilirler (Mengi, 2009, s.1-3).

Karaaslan'ın (2014) yaptığı çalışmada; X çalışanların büyük bir çoğunluğu otoriteye saygılı olduklarını, otoriteyle etkileşimlerinde iletişim üslubuna dikkat ettikleri, çatışma ve gerginlikten uzak duran bir tutuma sahip oldukları, şikâyet, eleştiri ve diğer konularda üst yönetimle iletişime geçebildikleri görülmüştür. X kuşağındaki çalışanların, iş yaparken rütbe ve makam sahibi olmaya önem vermedikleri, bu gibi kavramları önemsemedikleri ve unvanlardan etkilenmedikleri ifade edilse de, Karaaslan'ın (2014) yaptığı çalışmada X çalışanlarının bazıları "makam" kavramını önemli bulduklarını ve kişilerin makamlarına büyük saygı duyduklarını ifade etmişlerdir. X çalışanları, teknolojik gelişmelerinde etkisiyle Y çalışanlarının otoriteyle ilişkilerinde kendi kuşaklarından daha rahat olduklarını düşünmektedirler. İşyerinde

hiyerarşik yapılanma ve kuralların daha esnek olması gerektiğini savunan X çalışanları olduğu gibi, hiyerarşinin gerekliliğine inanan kuşak üyeleri de bulunmaktadır. Hiyerarşiye uyum sağlamada bireylerin işini kaybetme korkusunun etkili olduğu söylenebilir (Karaaslan, 2014, s.107-110).

Karaaslan'ın (2014) yaptığı çalışmaya göre ve yapmış olduğumuz araştırma bulgularına göre, X çalışanlarının büyük bir çoğunluğu işyerinde resmiyetten ziyade yarı resmi veya arkadaşça bir iletişimi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte kendileriyle iletişim kurulurken hitabet şekline, mevki sözcüklerine önem veren X çalışanları da bulunmaktadır (Karaaslan, 2014, s.119-126).

X kuşağı üyelerinin dikkat çekici bir özelliği de sadakat duygularının değişken olmasıdır. Çalışma yaşamında sadakat kavramını yeniden tanımladıkları belirtilmektedir. Aile ve arkadaşlarına karşı güçlü sadakat duyguları beslemelerine karşın, işverenlerine aynı ölçüde sadakat duymadıkları ifade edilmektedir. Birçoğu anne babalarının işten çıkarılmasına ve iş güvencesizliklerine şahit olmuş, birçoğu da 1980'li yılların başında ekonomik kriz sonrasında çalışma yaşamına girmiştir. Bu sebeple çalışma yaşamında "güvenlik" ve "ücret" unsurları kuşak üyeleri için son derece önemlidir (Adıgüzel vd., 2014, s.173)

X ve Y kuşaklarını örgütsel tutumlar açısından incelediği araştırmasında, X kuşağındaki çalışanların Y kuşağındaki çalışanlardan daha fazla örgütlerine bağlılık duydukları sonucuna ulaşmıştır (Zühal, 2010, s.138).

Karaaslan'ın (2014) yaptığı çalışmada ise, X çalışanlarının büyük bir çoğunluğu çalışma şekli olarak takım çalışmasını tercih ettiklerini ve takım çalışmasının çalışma performansını olumlu etkilediğini belirtmişlerdir (Karaaslan, 2014, s.112-113).

Y Kuşağı

Y kuşağı, çalışma yaşamında kendine güvenen, iyimser, yetenekli, iyi eğitimli, işbirlikçi, açık fikirli, başarı odaklı, iddialı, hırslı, kariyer odaklı ve zorlu bireyler olarak tanımlanmaktadırlar (Weston, 2001:17). Y kuşağı üyeleri sorgulayıcı bir üsluba sahip olduklarında yaptıkları işin anlamını, amacını ve neden yaptıklarını sorgularlar. Bu nedenle kapalı

emirlerden hoşlanmazlar. Sistemi ve prosedürleri kolaylıkla eleştirebilirler (Karaaslan, 2014, s.52).

Örgütsel yapılar içindeki mekanizmaları çok fazla benimsememekte ve mümkün olduğunca uzak kalmayı tercih etmektedirler. Monoton olmayan bir çalışma ortamı isterler. Rutin işlerden sıkılabilirler. Yaptıkları işe yaratıcılıklarını katarak farklılık yaratmayı istemektedirler (Ender, 2012).

Özellikle hizmet sektöründe yaygın olarak istihdam edilen Y kuşağı, daha çok danışmanlık, finans ve bilişim sektörlerinde çalışmayı tercih etmektedir. Genellikle eğitimlerine uygun alanlarda iş arama eğilimindedirler. İş arama yöntemlerinin elektronik ortama taşınmasını benimsemekte ve iş ararken örgütün kimliği, çok uluslu olması, sunulan kariyer ve eğitim olanakları gibi faktörlere önem vermektedirler.

Sosyal ve eğlenceli olunabilecek işyerlerini tercih ederler. Birçoğu mezun olduktan sonra kısa sürede (4-6 ay arası) iş bulabileceklerini düşünmektedir. Bununla birlikte iş bulma endişesi taşıyanlar da mevcuttur. Otoriteyi sevmediklerinden, emir almaktan ve ast olmaktan hoşlanmadıklarından çalışma yaşamına girer girmez terfi olanaklarını kısa sürede aramaya başlamaktadırlar. Girişimcilik ruhları, diğer kuşaklara nazaran çok daha yüksek olduğundan, doğru zamanı ve doğru fikri buldukları takdirde kendi işini kurmak isteyenler de bulunmaktadır (Çoban, 2006).

İnternet teknolojisinden yararlanarak otoriter yönetim tarzını ve işyerinde çalışma zorunluluğunu ortadan kaldırıp daha esnek bir çalışma ortamı yaratmışlardır. Haftada kırk saatten fazla çalışmayı yaşam tarzları doğrultusunda uygun bulmaktadırlar. Fakat bu çalışmaların "9.00-17.00 saatleri arasında yapılmak zorunda olması" şeklindeki anlayışın değişmesi konusunda çaba sarf etmektedirler. İşyerinde kendilerine ait zaman dilimlerini, kendilerinin belirlemesine izin verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bununla birlikte işin yapıldığı sürece işyerinde ya da başka bir ortamda yapılmış olmasının önemsenmemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Başka bir ifade ile kuşak çalışanları, çalışma saatlerini ve çalışma yerlerini kendileri belirlemek istemektedirler (Adıgüzel ve diğerleri, 2014, s.176.).

Denetim mekanizmalarına sıklıkla başvurmayan bir yönetim modeli, lider eksenli ve yönlendirici bir yönetim anlayışı, bireylerarası

farklılıklara değer veren bir performans sistemi ve yenilikçiliği teşvik ve takdir eden bir yönetim felsefesi istemektedirler. Liderlerinin demokratik lider tipli, ilham verici, sevecen yetkin olmasını ve yöneticilerinin insan odaklı yanlarını görmek istemektedirler (Akdemir vd., 2014, s.20).

Karaaslan'ın (2014) yaptığı çalışmaya göre Y çalışanlarının otoriteye pek sıcak bakmadıkları, üst makamlara eleştiri, şikâyet iletme veya üst makamlarla herhangi bir konuda iletişim kurma konusunda rahat oldukları, yönetimle herhangi bir fikir ayrılığına düşmekten veya çatışmaktan çekinmediklerini görülmüştür. İşyerindeki dikey hiyerarşik yapıların ve dikey iletişimin enerji ve zaman kaybına yol açtığını bu nedenle daha yatay yapılanmaların olmasını tercih ettikleri, kuralların özellikle de giyim ve çalışma saatleri açısından kuralların daha esnek olması gerektiğini düşünmektedirler (Karaaslan, 2014, s.104-112).

Karaaslan'ın (2008), Y çalışanlarının özel yaşamlarında olduğu gibi çalışma yaşamında da duygusuz bir resmiyetten hoşlanmadıklarını, daha ılımlı veya arkadaşça iletişim şeklini tercih ettiklerini görevlendirme sırasında iletişim üslubunun büyük ölçüde yapacakları işi etkilediğini ve emredici üslubun motivasyonlarını önemli ölçüde azalttığını bulgulamıştır (Karaaslan, 2008, s.119).

İyi eğitimli, yüksek donanımlı ve hırslı Y çalışanının, diğer kuşaklara nazaran örgütsel bağlılığının düşük olduğu ifade edilmektedir. Sorumluluk almaktan kaçınmayıp hırslı ve üretken olsalar da çalıştıkları işyerlerine güçlü bir bağlılık hissetmedikleri belirtilmektedir (Özer, 2012). Bu kuşak çalışanları her ne kadar yaptıkları işler ve bulundukları organizasyonlarla ilgili olarak en az tatmin olan kendilerine eşit davranılmayıp, haksızlık yapıldığını düşünen, otoriteye meydan okuyan bir kuşak olsa da kısa zaman da iyi iş çıkarmaya odaklanan çalışanlardır(Akdemir vd.2013, s.18).

Y kuşağı çocukluk dönemlerinde takım sporları, grup oyunları içinde daha fazla yer almıştır. Bu nedenle takım çalışmasını önemsedikleri ve çevrelerine olumlu yönde etki ve katkı sağlayabilecekleri bir oluşumu tercih ettikleri belirtilmektedir (Deloiite, 2013).

Katı kurallarla yürütülen uygulamalar, iletişim kanallarının resmi olması, sıkı denetime tabi olma, işyerinde yaşanan çatışmaların ise, Y çalışanının motivasyonunu olumsuz etkilediğini bulmuştur (Keleş, 2011, s.135-136).

Z Kuşağı

Z kuşağı motivasyonu yüksek ve girişimci bir ruha sahip. Bu nedenle onlar için anlamı olan ve bilinen bir iş daha cazip geliyor. Daha önce anne babalarının ve büyüklerinin iş yerlerinde takdir görmediklerine şahit olan Z kuşağı için sadakat sadece şirkete duyulan sadakatle sınırlı olmaktan öte, şirket ve çalışan arasında karşılıklı olmalıdır.

Onlar çevrimiçi dünyaya doğan çocuklar. Kaynaklara önceki nesilden daha hızlı erişme imkânına sahiptiler.

Daha geleneksel şirketlerin bu kuşakla çalışabilmek için ortak bir zemin oluşturmaları gerekiyor. Basit yönetim yapılarını ve uygulanabilir metodolojileri tercih etmek, karşılıklı verimli ve saygılı bir iş ilişkisi yaratarak yetenekleri şirket bünyesine kazanabilmek için uygun koşulları sağlamaya yardımcı olacaktır.

Temel motive edici faktörler arasında artık sadece maaş yer almıyor. Yeni nesli çekmek isteyen firmaların dikkat etmesi gereken değerlerden biri de sosyal sorumluluk bilincidir. Bu Z kuşağı, şirketin internet sitesinde yer alanfirmaların sosyal sorumluluk sayfalarından daha fazlasını görmek istiyor.

Sosyal sorumluluk projelerini vergilerden kurtuluş yolu olarak gören şirketlerin bu yeni nesil kuşağı etkilemeleri pek mümkün görünmüyor. Modern dünyada her geçen gün firmalar kamu önünde daha açık hale gelirken çalışanlar da firmaların övündükleri değerleri somut olarak görmek istiyor.

Ayrıca Peterson (2014, s.1) ın çalışmasına göre bu kuşak yalnız çalışmayı tercih etmekte ve danışman yerine işi kendileri öğrenip çözmeyi istemektedir. Bu bilgiler ışığında işletmelerin bu kuşak bireylerine sunulacak ofislerin, finansal ve fiziki açıdan mümkün ise kişiye özel olması, iş görenlerin kendi başlarına daha verimli ve etkin olacağı anlamının çıkacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Örgütsel bağlılık açısından ise öncelikle belirtmek gerekir, değişen dünya ile eskilerde kabul gören standart çalışma saatleri de yerini esnek çalışma saatlerine bırakmaktadır.

- Teknolojisiz bir dünyayı tanımadılar: Teknoloji ile iç içedirler, farklı bir dünyayı bilmiyorlar.

- Bilgiye ulaşmaları kolaydır: Özellikle bilgiye ulaşma ve elde ettikleri verileri aralarında bir bütün olarak kulanmaları önemlidir.
- Değişik kültürleri öğrenebiliyorlar: Veri elde edebilme ve işleyebilmeleri onların öğrenme hızı arttırıp, teknoloji sayesinde tüm dünya insanları ile iletişim halinde olabilmeleri çeşitli insan, mekân ve kültürleri tanımalarına sebep olabilmektedir.

Alan Araştırması

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Günümüzde çalışma yaşamında yer alan X, Y ve Z kuşaklarının yönetim tarzları ve yönetimden beklentileri, şu anki durumu ve işletme sahiplerinden beklentilerinin neler olabileceği araştırılması konu edilmiştir. Bu araştırmanın amacı yapılan çalışmada bahsi geçen kuşakların durum ve davranışlarıyla beraber kurumlarda çalışan personellerin kuşak özelliklerine göre yönetim anlayışlarının, tarzlarının ve beklentilerinin araştırılmasıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Toplamda 100 kişi ile birebir ve yüzyüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmada 20 soruluk bir ölçek kullanılmıştır.

Araştırmada Güvenirlilik

Sosyal bilimlerde güvenirlilik sınırı .70'tir. Bu araştırmanın ise güvenirlilik değeri .74 çıkmıştır.

Araştırmanın Sınırlılığı

Araştırmanın sınırları Sakarya'da yer alan bir mobilya firmasında uygulanmasında 100 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. 500 kişilik firmada bir kısım çalışanın ankete sıcak bakmaması bir kısmınınsa iş yoğunluğu

nedeniyle vakit ayırmamasıdır. Ayrıca üretim tesislerinin farklı lokasyonlarda yer alması da araştırma sınırlarındandır.

Tablo 2. Araştırmanın güvenirlilik değerleri

	Ölçek Ortalaması	Ölçek Varyansı	Toplam Korelasyon	Cronbach's Alpha Değeri
Daha Önce başka bir iş yerinde çalıştınız mı?	74,54	81,241	,139	,727
İş hayatında otoriter nitelikli yöneticilerden hoşlanmıyorum.	73,07	75,359	,384	,705
İş hayatında denetlendiğimi hissetmekten bile rahatsız olurum.	73,95	80,573	,143	,728
Teknoloji iş hayatında vazgeçilmez bir gerekçedir.	72,50	78,010	,313	,712
İş hayatında başarılı olduğumda hızlı terfi etmek isterim.	72,89	81,574	,140	,726
İş hayatında ekip çalışması yerine bireysel çalışmayı tercih ederim.	73,99	76,677	,324	,711
İş hayatında bana güvenilmesi motivasyonumu arttırır.	72,15	78,432	,500	,704
Kişilik olarak home ofis çalışmayı ve esnek çalışmayı tercih ederim.	73,62	78,662	,286	,714
Kişilik olarak yakın gelecekte bir gün kendi işimi kurmak isterim.	72,80	77,131	,363	,708
Kişilik olarak iş hayatının yanı sıra bir STK'da görev almak isterim.	73,35	78,331	,282	,714
Kişilik olarak uzun ve yorucu çalışma saatlerinden hoşlanmam	73,24	80,507	,139	,729

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Kuşakların Yaş Aralıkları ve cinsiyet oranları

		Cinsiyetiniz		
		Kadın	Erkek	Toplam
Yaş Aralığınız	**40 ve Üstü (X)**	12	23	35
	39-23 (Y)	14	34	48
	23 ve Altı (Z)	9	8	17
Toplam		35	65	100

Yapılan bilimsel çalışmanın konusu jenerasyonların yönetim tarzları ve beklentilerinin araştırması üzerinedir. Öyle ki böyle bir sonuca ulaşmak için öncelikle jenerasyon aralıklarının belirlenerek anket sorularının daha spesifik olarak değerlendirilmesi lüzum gelmektedir. Buradan sonraki

tablolarda beklentilerin ve yönetim tarzlarının algılanması üzerine daha aydınlatıcı irdelemeler gerçekleştirilecektir.

Tablo 4. Kuşakların daha önce başka bir iş yerinde çalışma durumu

		Daha Önce başka bir iş yerinde çalıştınız mı?				
		Evet 1	Evet 2	Evet 3 ve daha fazla	Hayır	Toplam
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	17	6	6	6	35
	39-23	16	13	10	9	48
	23 ve Altı	8	2	1	6	17
Toplam		41	21	17	21	100

X jenerasyonun daha önce başka bir iş yerinde çalışıp çalışmadığına bakıldığında 17'si bir işyeri 6'sı iki işyeri 6'sı üç ve daha fazla ve 6'sı hiç iş değişikliği yapmamıştır. Y jenerasyonunda ise 16'sı bir işyeri 13'ü ise iki işyeri,10'u ise üç ve daha fazla işyeri değiştirmiş ve 6'sı ise iş yeri değişikliği yapmamıştır. Z jenerasyonunda durum ise 8'i bir iş değişikliği 2'si iki işyeri değişikliği ve 1'i üç ve daha fazla iş yeri değişikliği yapmış ve 6'sı herhangi bir iş değişikliği yapmamıştır.

Tablo 5. Kuşakların iş hayatında otoriter nitelikli yöneticilerden hoşlanması üzerine verilen yanıtlar.

		İş hayatında otoriter nitelikli yöneticilerden hoşlanmıyorum.					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	5	6	6	9	9	35
	39-23	4	4	8	13	19	48
	23 ve Altı	0	1	4	6	6	17
Toplam		9	11	18	28	34	100

Jenerasyonların yönetim şekillerine ve beklentilerine bakıldığında X jenerasyonu bir kısım otoriter yönetimden hoşlanırken bir kısmı ise hoşlanmamaktadır. Y jenerasyonu otoriter yönetimden hoşlanmamaktayken yeni jenerasyon olan Z jenerasyonu ise bağımsızlığı ve özgürlük

alanlarının geniş olması taraftarı olarak otoriter yönetimi reddetmektedir.

Tablo 6. Kuşakların iş hayatında denetlenmesine karşı rahatsızlık durumları

		İş hayatında denetlendiğimi hissetmekten bile rahatsız olurum.					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	6	12	3	9	5	35
	39-23	7	21	3	9	8	48
	23 ve Altı	1	9	3	3	1	17
Toplam		14	42	9	21	14	100

İş hayatında yapılan faaliyetlerin olası olumsuzluklara karşı denetlenmesi gerekmektedir. Fakat yapılan bu denetlemeler kimi zaman personel tarafından olumsuzluk olarak addedilmektedir. Yapılan bu araştırmada üç jenerasyona da yöneltilen bu soru da X jenerasyonun çoğunluğu otoriter yönetime yaklaşımı münasebetiyle rahatsızlık duymadığını beyan etmiş bununla beraber Y jenerasyonunda ise daha büyük bir katılım ile denetlenmekten rahatsızlık duymadığını ifade etmiş Z jenerasyonu katılımcıların yarı kısmı rahatsız olduğunu diğer kısmı rahatsız olmadığını beyan etmiştir.

Tablo 7. Kuşakların iş hayatında teknolojinin gerekliliğine bakış açıları

		Teknoloji iş hayatında vazgeçilmez bir gerçektir.					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	2	2	4	12	15	35
	39-23	3	3	3	7	32	48
	23 ve Altı	0	1	1	3	12	17
Toplam		5	6	8	22	59	100

İş hayatında teknoloji kullanımı jenerasyonların ayrımında ana konulardan biridir. Öyle ki X ve önceki kuşaklar teknolojiye yatkınlıkları daha az iken yine de iş dünyasının vazgeçilmez bir parçası olduğunun artık bilincindedir. Y jenerasyonu ve özellikle Z jenerasyonu teknolojiyi çok iyi şekilde kullanmakta hatta iş süreçlerine entegre etmektedir. Bu durum da onlar için teknoloji iş hayatının vazgeçilmez bir parçası olduğunu göstermektedir.

Tablo 8. İş hayatında başarılı olunduğunda hızlı terfi etme isteğinin kuşaklara göre durumu.

		İş hayatında başarılı olduğumda hızlı terfi etmek isterim.					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	2	7	6	15	5	35
	39-23	1	6	4	13	24	48
	23 ve Altı	0	0	4	8	5	17
Toplam		3	13	14	36	34	100

İş yaşamında kariyer anlayışı her personel veya her kuşakta çalışanın biyolojisinde ve psikolojisinde reaksiyon gösteren bir gerçektir. Her personel belirli adımlardan sonra daha iyi bir mevkii daha iyi çalışma şartları daha iyi ücret beklentileri içerisinde olmaktadır. Fakat bu beklentilerin şekilleri personellerin yaşadıkları dönemler ve çevreler sebebiyle değişiklik gösterebilmektedir. Y ve Z jenerasyonları genç, aktif, dinamik, çabuk öğrenen çabuk uyum sağlayan bireyler oldukları için tabloda da görüldüğü üzere hızlı terfi etmek istemektedirler. Öte yandan X jenerasyonlarında ise biyolojik olgunlukları ve tecrübelerinin etkisiyle hızlı terfi etmek konusunda Y ve Z jenerasyonuna göre daha hızlı terfi etmeye daha temkinli yaklaşmışlardır.

Tablo 9. Ekip çalışması ile bireysel çalışmanın kuşaklar ile olan ilişkisi

		İş hayatında ekip çalışması yerine bireysel çalışmayı tercih ederim.					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	6	15	6	4	4	35
	39-23	5	18	6	8	11	48
	23 ve Altı	2	10	4	0	1	17
Toplam		13	43	16	12	16	100

Jenerasyonların yine yaşantı, yetiştiği dönem, çevresel etkenler, içinde bulunduğu dönem vb. etkenlerin de etkisiyle iş yaşamında ekip çalışması ve bireysel çalışma adına farklılıklar olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada da yöneltilen bireysel çalışma mı? Ekip çalışması mı sorusuna verilen yanıtlar farklılık göstermektedir. X jenerasyonu ekip çalışmasını yoğunluk olarak tercih ederken Y jenerasyonun daha yoğunu bireysel çalışmaya sıcak bakmıştır. Bununla beraber iletişimi zirve derecede kullanan Z jenerasyonu sosyallik, birliktelik içinde ekip çalışmasını tercih ettiği görülmektedir.

Tablo 10. İş hayatında kişiye olan güvenin kişinin motivasyonunu artırmasına yönelik durumun kuşaklarca incelenmesi.

		İş hayatında bana güvenilmesi motivasyonumu arttırır.					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	1	0	0	14	20	35
	39-23	1	1	1	9	36	48
	23 ve Altı	0	0	0	5	12	17
Toplam		2	1	1	28	68	100

İş hayatında personelin yönetsel beklentilerin önde gelen maddelerinden biri de güven duygusudur. Kişiye güvenilmesi motivasyonunu iş sa-

dakatini sorumluluk algısını üst düzeyde tutmaktadır. Kuşak fark etmeksizin güven duygusu başarılı bir yönetim için vazgeçilmez bir gerçektir.

Tablo 11. Home ofis çalışma ve esnek çalışma şekillerine karşı kuşakların tercihleri

		Kişilik olarak home ofis çalışmayı ve esnek çalışmayı tercih ederim.					Toplam
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	3	8	8	13	3	35
	39-23	3	16	8	13	8	48
	23 ve Altı	0	4	10	2	1	17
Toplam		6	28	26	28	12	100

Kuşakların çalışma şekillerine olan yanıtlarına bakıldığında ise X jenerasyonu bu konuda yoğun ve yıllarca çalışmanın sonucu esnek çalışmaya sıcak bakmışlar, Y jenerasyonu ise kararsız bir dağılım gerçekleştirerek bir kısmı esnek ve home ofis çalışmayı tercih ederken bir kısmı etmemiştir. Z jenerasyonu ise daha çok esnek ve home ofis çalışmayı tercih ederken bir takım katılımcılar bu konuda kararsız kalmıştır.

Tablo 12. Kuşakların yakın gelecekte bir gün kendi işini kurma ile ilgili düşünceleri

		Kişilik olarak yakın gelecekte bir gün kendi işimi kurmak isterim.					Toplam
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	2	6	7	9	11	35
	39-23	1	0	13	11	23	48
	23 ve Altı	0	2	5	0	10	17
Toplam		3	8	25	20	44	100

Hemen hemen her kişinin isteklerinden biri de gelecekte kendi işini kurma planıdır. Bu durum kuşaklar üzerinde incelendiğinde X kuşağı bu konuda daha kararsız olurken Y ve Z kuşakları kendinden emin bir şekilde kendi işlerini kurmayı istemektedirler.

Tablo 13. İş hayatıyla beraber STK'da gönüllü olarak görev alma isteğine karşı kuşakların tutumları

		Kişilik olarak iş hayatının yanı sıra bir STK'da görev almak isterim.					Toplam
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Yaş Aralığınız	40 ve Üstü	7	5	11	10	2	35
	39-23	2	7	14	16	9	48
	23 ve Altı	0	0	4	5	8	17
Toplam		9	12	29	31	19	100

X jenerasyonu gerek yaşadığı gereği gerekse yetiştiği dönemler gereği bir STK'da görev almaya çok isteksiz olamamakla birlikte sosyal ve sivil toplum kültüründe yetişen Y ve Z jenerasyonları bu konuda istekli davranmakta iş yaşamı kadar ait oldukları sosyolojiye duyarlı olması ve son dönemlerde sosyal olaylarda STK'ların öne çıkmasıyla bu konuyu daha da önemsemektedirler. Bu husus ise bu iki jenerasyonun elde tutulması motive edilmesi, aidiyet duygularının geliştirilmesi ve yönetilmesi adına bir fırsat oluşturmaktadır.

Yapılan literatür çalışması, yapılan araştırma ve yüz yüze görüşmeler göstermiştir ki her üç kuşağın yönetim ve beklenti hususunda kendine özgü beklentileri bulunmaktadır. Elde edilen bulguların önceki çalışmaları desteklediği üzere X jenerasyonu otoriter yönetime ılımlı olduğu görülürken Y ve Z jenerasyonları bu tarzı reddetmiştir.

Yapılan araştırma, görüşmeler ve elde edilen bulgular her üç jenerasyonda fark etmeksizin kendilerine duyulan güvenin onların motivasyonlarını artırdığı bununla beraber her üçünün de iş yaşamı kadar sosyal yaşantısına da önem verdiği, büyük veya küçük başarılarında yine üç

kuşağında bir takdir beklediği ve yine her üçünün de kendine her konuda son derece güvendiğini ortaya çıkarmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde çalışma hayatında başarılı bir yönetim, ancak kuşaklararasındaki farklılıkları anlamakla ve bu farklılıklara göre yönetim ile mümkün olabilir. Ekonomik, tarihsel, siyasi ve teknolojik gelişmeler ve değişimler kuşakların düşünce yapılarını, yaşam tarzlarını, tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Kuşakların çalışma yaşamındaki birbirinden farklı bu tutum ve davranışları kuşakların yönetimini gündeme getirmektedir. Farklı yaş grupları ve farklı kuşaklardaki çalışanlardan meydana gelen çalışma yaşamındaki bu çeşitlilik, işletmelerin yönetim süreçlerinde uygulamalarını yeninden gözden geçirmelerini gerektirmektedir.

Hem literatür taramasında hem de araştırmada elde dilen bulgulara göre X kuşağı iş hayatında kendine olan güveni yüksek bir kuşaktır. Bununla beraber görülmektedir ki sorumluluk kendinde olmak kaidesiyle inisiyatif kullanmak istemektedirler. Aynı zamanda X çalışanların büyük bir çoğunluğu otoriteye saygılı oldukları ve emir almaya karşın yatkın oldukları görülmüştür. Yönetim tarzları olarak otoriter yönetime daha yatkın oldukları ama yeri geldiğinde bunun da demokratik katılımla pekiştirilmesi gerektiği görülmektedir.

Yönetim süreçlerinin mecbur bir eylemi olan denetim ve denetlenmeye karşı tutumları ise çok sıkı olmamakla beraber denetlenmekten rahatsızlık duymamaktadırlar. Daha önceki çalışmalara ve bu araştırmaya bakıldığında yine görülmektedir ki X kuşağı iş hayatında gerek yöneticileri gerekse astları arasında olan iş ilişkilerinde daha çok resmiyetten ziyade samimiyet aramaktadırlar. İşletme yönetiminin her bir faaliyetinin vazgeçilmez bir unsuru olan teknoloji ve teknolojik araçların kullanımında ise bu kuşak teknolojinin iş yaşamı için vazgeçilmez bir gerçek olduğunu bilmektedir.

X kuşağının iş yaşamında her kuşak veya her personelde olduğu gibi küçük veya büyük başarılarında bir takdir beklediği görülmüştür. Ayrıca başarılı olduklarında hızlı terfi etmeye de sıcak bakmaktadırlar. İş arkadaşlıklarına ve iş çevresine önem verdikleri bilenen bu kuşağının iş

değişikliğine pek sıcak bakmadığı görülmüştür. Öte yandan X kuşağı takım çalışmasının ve birlikteliğin önemini bilirken bir kısım katılımcı ise bireysel çalışmayı daha çok tercih etmektedir.

X jenerasyonu eğitim, yükselme ve deneyim olanaklarına önem verirken gelecek planlarıyla ilgili vizyoner hedefleri olduğu ve kendi işini kurma düşüncelerinin olduğu bulguları elde edilmiştir. Yine araştırmada her üç kuşakta da görüldüğü üzere çalışana olan güven motivasyonunu artırdığı görülmüştür. İş yaşamında bu kuşak iş yaşamı kadar sosyal yaşamlarına önem verirken bununla birlikte sosyal sorumluluk ve STK'da da rol almaya sıcak bakmışlardır.

Y kuşağına bakıldığında ise otoriter yöneticilere ve yönetime karşı bakış açısını bakıldığında otoriteyi sevmedikleri ve emir almaktan hoşlanmadıkları görülmüştür. Bununla beraber yönetim tarzı açısından otoriteye sıcak bakmamaktadırlar. Bu da bu kuşağın yönetim tarzları açısından bakıldığında demokratik katılımcı bir tarzı benimsediklerini ön plana çıkarmaktadır. İş yaşamında inisiyatif kendilerinde olmak kaidesiyle sorumluluk almak istemektedirler. Bu kuşak üyeleri küçük büyük başarılarında takdir edilmeyi beklerken başarılı olduklarında hızlı terfi etmeyi istemektedirler. Yapılan araştırmaya göre Y kuşağı katılımcılarının bir kısmı denetlenmekten dolayı rahatsız olurken bir kısmı ise rahatsızlık duymamaktadır.

Yapılan araştırma ve bulgulara istinaden Y kuşağının büyük bir kısmı çalışma hayatındaki iletişim ile ilgili bulgularına baktığımızda resmiyetten hoşlanmadıklarını, daha samimi bir iletişimi tercih ettikleri görülmüştür. Bu kuşağın kendilerine her açıdan güvendiği ve onlara duyulan güvenin motivasyonlarını artırdığı görülmektedir. Çalışma şeklini baktığımızda ise yapılan araştırma ve bulgularda bu kuşağın takım çalışmasına yatkın olduğu ve takım çalışmasını benimsediği ama bir kısmının da bireysel çalışmayı tercih ettiği görülmüştür. Ayrıca bir kısmı home ofis çalışmayı tercih ederken bir kısmının da esnek çalışma şeklini tercih ettikleri görülmüştür.

Z kuşağı bağımsızlığı ve özgürlük alanlarının geniş olması taraftarı olarak otoriter yönetimi reddetmektedir. Bu yüzden Z kuşağı yönetimi için demokratik yönetim tarzı daha uygun görülmektedir. Cesaretlendirilmek ve motive edilmeyi bekleyen bu kuşak için aynı zamanda liderlik yönetimi de daha uygundur. Bununla beraber çalışanların yönetme ve

yönetilme perspektifinde inisiyatif alma hususundaki karşılamalarına bakıldığında sorumluluğun kendinde olması kaidesiyle inisiyatife almak istemiştir. Z kuşağı aynı zamanda küçük, büyük başarılarında manevi bir ödül olarak takdir edilmek istemektedir. Z kuşağının içinde bulunduğu döneme bakıldığında en önemli özelliğinin teknolojinin içinde doğması ve hayatlarının her noktasında teknolojiyle iç içe bulunmalarıdır. Bu ise iş hayatında onlar için teknolojinin vazgeçilmez bir unsur olduğunun göstergelerinden biridir. Reengineer yönetim tarzının iş yaşamını bu kuşak için daha ilgi çekici ve cazip hale getirecektir. Süreçlerin yenilenmesi, yeniliklerin iş yaşamına entegre edilmesi, teknolojinin nimetlerini işlerini kolaylaştırması işi daha da anlamlaştırmaya ve Z kuşağının işine daha bağlı olacağını ortaya çıkarmaktadır.

Z jenerasyonları genç, aktif, dinamik, çabuk öğrenen çabuk uyum sağlayan bireyler oldukları için hızlı terfi etmek istemektedirler. Aynı zamanda Z jenerasyonu sosyallik, birliktelik içinde ekip çalışmasını tercih etmiştir. Yönetim ile aralarında olan iletişime bakıldığında ise resmiyet kadar samimiyeti de gerekli görmüşlerdir.

Otoriter yönetimden ve otoriter yöneticiden hoşlanmayan bunun yerine daha demokratik ve lider yapıda bir yönetimi benimseyen bu kuşak yeri geldiğinde denetlenmekten rahatsız olmamaktadır. Kariyerinin ilk evrelerinde ücretten ziyade yükselmeye önem veren bu kuşak çalışma yaşamında esnek çalışma saatlerini benimsemekte ve home ofis çalışmaya da sıcak bakmaktadır.

Yapılan çalışmalar ve bu yaptığımız araştırma nihayetinde bilinmektedir ki farklı dönemlerde yetişmiş, farklı siyasi, ekonomik, teknolojik gelişmelerin içinde bulunmuş benzer iş görenler ortak bir çatı altında çalışma hayatında faaliyet göstermektedir. İşletmelerin farklı kuşakları bir arada tutma ve onlardan daha iyi verim alabilmesi için aşağıda belitilen önerileri dikkate almaları beklenmektedir.

- Çalışanların, çalışma yaşamında rekabet edebilmeleri ve üretken olabilmeleri için ne gibi niteliklere ihtiyaç duyacakları onlara anlatılmalıdır.
- Bu şekilde her yaştan çalışanın nitelikleri ve istihdam edilebilirlikleri arttırılabilir.
- Çalışanların farklı bölüm ve işlerde deneyim kazanma konusundaki çabalarına yardımcı olunmalıdır.

- Farklı kuşakların ihtiyaçları, değerleri ve onları motive eden unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır. Farklı kuşakların sahip olduğu değerlere saygı gösterilmelidir.
- İş süreçlerine yönetim bilişim süreçlerini entegre edilerek yeni gelen kuşaklara zemin hazırlanmalıdır.
- İnsan kaynakları organizasyonu içerisinde, sosyal organizasyon ve sosyal sorumluluk projeleriyle iş yeri kuşaklara göre daha cazip hale getirilmelidir.

Y kuşağının sahip olduğu özellikler, işletmelerin yönetim stillerinde köklü değişiklilere gitmelerine neden olmuştur. İşletmeler onları görmezden gelememişlerdir. Y kuşağından sonra gelen Z kuşağı için işletmelerin yeni stratejilere ihtiyaçları olacaktır. Artık interneti teknoloji olarak görmeyen, aynı anda birkaç işi yapabilen, eğlenceden ve çoklu seçeneklerden dolayı bir türlü dikkatlerini belli bir yere yoğunlaştıramayan gelecek neslin sahip olduğu özellikler ileride işletmeleri örgüt yapılarında ve yönetim stillerinde değişiklikler yapmaya zorlayacaktır. Bu nedenle firmaların geç kalmadan hızlı bir şekilde üretim ve yönetim tarz ve şekillerini bu duruma uygun hale getirmeleri beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Expectations of Businessmen by Investigation of The Situation and Behavior of X, Y And Z

*

Hacı Yunus Taş – Semih Kaçar

Yalova University

The recent dizzying changes in the global order have affected human life and business life. Such that technological, economic, social and political developments have brought about a change on the attitudes and behaviors of the people and at the same time forced a change on the enterprises. The human factor, which is one of the constituent elements of enterprises, is an essential element to be considered together with the change experienced in this context. However, a number of similar attitudes and behaviors of individuals affected by the same events that occurred in the same period have emerged. This caused the generation of the concept of formation. The concept of ise generations ları are individuals who were born in certain years, affected by certain events and who had certain attitudes and behaviors as a result of these effects. Today, successful management in working life can be possible by understanding the differences between generations and by management according to these differences. Economic, historical, political and technological developments and changes affect the thinking structures, lifestyles, attitudes and behaviors of generations. These different attitudes and behaviors in the working life of generations bring the management of generations in the way of management in business life.

According to the data obtained from the literature survey and the survey conducted on the generations of X, Y and Z, the self-confidence of the X generation in business life was found to be high. However, when

people in the age group X are given responsibility, they want to take the initiative. On the other hand, the majority of the X-generation workers were found to be respectful to the authority and predisposed to taking orders.

While the X generation gave importance to the opportunities of education, promotion and experience, it was found that they had visionary objectives related to their future plans and they had thoughts of establishing their own business. It was also observed in the research that it increased the confidence motivation of the employees as seen in all three generations. In business life, this generation attaches importance to social life as well as social life and also plays a role in social responsibility.

When we look at the generation Y, it was seen that when they were taken against the authoritarian rulers and the government, they did not like authority and did not like to take orders. However, they do not look at the authority in terms of management style. This, in terms of the management style of this generation in terms of adopting a democratic participatory style is highlighted. They want to take responsibility in business. The members of this generation want to be promoted as quickly as they expect to be appreciated in their small successes. According to the research, some of the participants of the Y generation are disturbed by being supervised, while others do not feel uncomfortable.

The Z generation rejects authoritarian rule in favor of a wide range of independence and freedom. For this reason, democratic management style is more suitable for Z generation. The leadership management is also more suitable for this generation that is expected to be encouraged and motivated. However, considering the meeting of the employees in terms of taking initiative in the direction of managing and managing, he wanted to take the initiative on the basis of responsibility. The Z generation also wants to be appreciated as a spiritual reward for their small, great success. The most important feature of the Z generation is that they are born in technology and they are intertwined with technology at every point in their lives.

The characteristics of the generation Y have led to the change in the management styles of the enterprises. Businesses could not ignore them. For the generation Z after the generation Y, businesses will need new strategies. The features of the next generation, which no longer see internet as technology, can do several jobs at the same time, and cannot concentrate their attention to a particular place due to multiple choices, will force businesses to make changes in organizational structures and management styles in the future.

Therefore, it is expected that firms will quickly adapt their production and management styles and shapes to this situation before they are note too late. In this study, the situation and behavior of the x, y and z generation and their expectations are discussed.

Kaynakça / References

Adıgüzel, O., Batur, H. Z. ve Ekşili, N. (2014**).** Kuşakların değişen yüzü ve y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 19(1), 165-182.

Akat, İ. (1984). *İşletme yönetimi,.* Üçel Yayımevi, İzmir.

Akdemir, A., ve diğ. (2013). Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 11-42.

Arar, T., ve Yüksel, İ., (2015). How to manage generation z in business life?. *Journal of Global Economics, Management and Business Research*, 4(4), 195-202.

Ayhün, S. E., (2013). Kuşaklar arasındaki farklılıklar ve örgütsel yansımaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-112.

Caroline, A. Martin ve Bruce T., (2006). *Managing the generation mix*. Second Edition, HRD Press, USA.

Çatalkaya, C, (2014). *Kariyer 2.0*, Birinci Basım, İstanbul: Optimist Yayınları.

Çoban, F. (2016). https://www.capital.com.tr/yonetim/insan-kaynaklari/milenyum-kusagi-neleri-degistirecek, Erişim Tarihi: 15.02.2019.

Deliotte, Y Kuşağı Araştırması (2015). (Çevrimiçi: http://www2.deloitte.com/tr/tr/ pages/human-capital/articles/the-deloitte-millennial-survey-2015.html) Erişim Tarihi: 10.12.2018.

Gürbüz, S. (2015). Kuşak farklılıkları: Mit mi gerçek mi?. *İş ve İnsan Dergisi*, 2(1), 39-57.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2016). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Karaaslan, S. (2014). *Kuşaklararası farklılıkları örgütler üzerinden anlamak: bir alan araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keleş, N. H., (2011). Y kuşağı çalışanların motivasyon profillerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 129-139.

Levickaité, R.(2010). *Generations X, Y, Z: How social networks form the concept of the world without borders* (The Case of Lithuania)", LIMES, 3, 2, 170-183.

Özgür, C., (2011). Görsel işitsel medyanın gelişimi. *Elektrik Mühendisliği Dergisi*, 442, 48-50.

Peterson, H., (2014). millennials are old news – here's everything you should know about generation z, http://www.businessinsider .com,_Erişim Tarihi:28.03.2019.

Sabuncuoğlu, Z. (1997). *Personel yönetimi*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.

Şalap, K. O. (2016). *Çalışma yaşamında kuşaklar: Kuşakların iş ve özelyaşam dengesine ilişkin yaklaşımları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. ve Küçükoğlu, M. (2017). Geleceğimiz olan z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031-1048.

Yüksekbilgili, Z. (2013). Türk tipi y kuşağı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*,12(45),,s.353.(file:///.C:/Users /DELL/.Downloads/50000-68606-5000 088138-1-PB.pdf), Erişim Tarihi: 10.06.2016.

Zemke, R., Claire R. and Bob F. (2003). *Generations at work: Managing the clash of boomers, gen xers, and gen yers in the workplace*, 2nd Ed., Amacom, USA.

Kuşak",TürkDilKurumuBüyükElektronikSözlüğü,(Çevrimiçi:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.573854a31db26.51466507), Erişim Tarihi:25.03.2018.

http://www.milliyet.com.tr/Y-kusagi-nedir--Y-kusaginin-ozellikleri-nelerdir--molatik-99/ Erişim Tarihi 10.10.2018.

https://www.kigem.com/y-kusagi-hakkinda-bildiklerinizi-unutun.html Erişim Tarihi 01.03.2019.
https://indigodergisi.com/2017/02/z-kusagi-calisma-onceligi/ Erişim Tarihi:28.04.2018.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Taş, H. Y. ve Kaçar, S. (2019). X, Y ve Z kuşağı çalışanlarının yönetim tarzları ve bir işletme örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 643-675. DOI: 10.26466/opus.554751

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:10/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/05/2019

Dansa Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması

DOI: 10.26466/opus.552080

*

Tebessüm Ayyıldız Durhan*

*Dr. Gazi Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Yenimahalle/ Ankara / Türkiye
E-Posta: tebessum@gazi.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-2747-6933

Öz

Bu çalışmanın amacı bireylerin dansa yönelik tutumlarını ölçmeye dönük ölçme aracı geliştirmektir. Nitel veriler ve literatür ışığında oluşturulan 78 maddeden oluşan soru havuzu, maddeler uzman görüşleri alınarak 48 maddeye düşürülmüş, pilot çalışma sonrası oluşan ölçeğin denemelik formu Gazi Üniversitesi'nde öğrenim gören 306 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen veriler üzerinde yapılan KMO (0.93) ve Barlett (6757.503; p<0.001) testi sonucu örneklem sayısının faktör analizi yapılması adına uygun olduğu belirlenerek, ölçeğin geçerliğine ilişkin bilgi elde edebilmek için döndürülmüş temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Kesme değerinin 0.40 olarak alındığı açımlayıcı faktör analizi sonrası 0. 53 ila 0.84 arasında değişen faktör yükleri ile ölçeğin üç alt faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiş, toplam varyansın %65'inin açıklandığı ölçek maddeleri 39 maddeye düşürülmüştür. İç tutarlılık katsayıları sırasıyla 0.96, 0.93, 0.90 olarak saptanan alt boyutlar dansa yönelik farkındalık, kaçınma ve motivasyon alt boyutları olarak adlandırılmıştır. Yapılan test tekrar test ile 296 katılımcıya ulaşılarak yapı geçerliliğine kanıt aranmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının (RMSA 0.072, SRMR 0.067, x^2/df 2.518) yapıya kanıt oluşturacak nitelikte olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak çalışmada analiz edilen ölçüm aracının dansa yönelik tutumu ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Dans, Tutum, Ölçek*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:10/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/05/2019

Development of Attitude ScaleTowards Dance

*

Abstract

The aim of this study is to develop a measurement tool to measure individuals' attitudes towards dancing. Qualitative data and the pool of questions consisting of 78 items formed in the light of the literature. the items were reduced to 48 items by taking expert opinions and the scale of the scale which was formed after the pilot study was applied on 306 students who were educated at Gazi University. Based on the data obtained from the KMO (0.93) and Barlett (6757.503; p <0.001) test, it was determined that the number of samples was suitable for the factor analysis and rotated basic components analysis was used to obtain information about the validity of the scale. After the exploratory factor analysis, where the cut-off value was taken as 0.40. it was determined that the factor had a three-factor structure with factor loads ranging from 0.53 to 0.84. The internal consistency coefficients were determined as 0.96, 0.93. 0.90, respectively. The sub-dimensions were defined as awareness. avoidance and motivation sub-dimensions. With the test re-testing, 296 participants were searched for evidence of construct validity. Confirmatory factor analysis results (RMSA 0.072. SRMR 0.067. x^2 / df 2.518) were found to be evidence for the structure. As a result, it was determined that the measurement tool analyzed in the study was a valid and reliable measurement tool for measuring attitude towards dance.

Keywords: *Dance, Attitude, Scale*

Giriş

Dans "İnsanın ruhsal durumunu bir takım bedensel hareketlerle ifade etmesini açığa vurması" olarak tanımlanmıştır (Emiroğlu ve Aydın, 2003). Zihnin doğadaki ritimleri algılaması veya müziğin tınısını duyarak, bilincin uyarılması sonucu bedenin, zamansal ve mekansal formlara göre hareket etmesidir (Tercan, 2016). Dans, her kültürde farklı bir anlama gönderme yapan ve çeşitliliğiyle zaman içinde taşıdığı veya kendisine atfedilen simgesel anlamların kaymasına uğrayabilen ya da anlam değişikliği yaşayabilen bedensel bir dışavurumdur. Dans ediminin ya da olgusunun, bireylerin yaşantılarındaki etkisinin saptanması, yapılan araştırmaların perspektifini değiştirmekle birlikte, ilintilenen kavramlarda da farklılıkların oluşmasına sebep olmuştur (Galioğlu, 2007). Dansın, bireyleri sosyalleştirirken, hayatımızı sürdürebilmemiz için şart olan toplumla uyumlu yaşamayı sağlayarak, aidiyet duygusunu tatmin ettiğini, bu sebeple de insan psikolojisine iyi gelerek; bireyin, diğer toplumsal alanlara katılımına yardımcı olması söz konusudur (Tercan, 2016). Aktaş'a (1999) göre; farklı boyutlara sahip olan dans insanın kendi duygu ve düşüncelerini anlatabilmesi ve toplumla bir iletişim kurabilmesi için anlam içeren hareketler topluluğunun, meydana getirdiği estetik ve ritmik özelliğe sahip bir yaratıcılığın sonucu olan fiziksel ve duygusal davranıştır. Bireylerin davranış biçiminin temelini oluşturan, belirleyici olan tutum faktörü ise; bir kimsenin ele alınan bir nesneye, bir duruma veya olaya karşı olan olumlu veya olumsuz tavrı olarak kabul edilir (Karakaş Türker ve Turanlı, 2008). Tutulan yol, davranış olarak nitelendirilen (TDK, 2005) tutumların değişebilir ya da değiştirilebilir olduğu görülmektedir. Buna göre, olumsuz tutum olumlu, olumlu tutum ise olumsuz tutuma dönüşebilmektedir. Tutumların, düşünce ve davranışlara temel oluşturduğu, yönlendirdiği dikkate alındığında, bireyin başarıya yönlenmesinde olumlu tutum geliştirmenin gerekliliği göze çarpmaktadır. Tutum tanımlarına göre, bireyin duygu ve düşünceleri, davranışlarını etkilemektedir. Yani bu duygu ve düşünceler değiştiğinde, davranışlar da değişecektir. Tanımlardan da anlaşıldığı gibi, tutumu oluşturan üç öğe vardır:

- Bilişsel öğe
- Duyuşsal öğe

- Devinişsel öğe (psikomotor öğe).

Bireyin tutum nesnesine ilişkin inançları, bilgi yapıları ve düşünceleri bilişsel öğe olarak adlandırılmaktadır. Bir tutum nesnesiyle ilgili edinilen bilgi, duyguları ve ardından davranışları etkilemektedir. Bu nedenle tutumun oluşumunda ilk basamak sayılabilir. Duyuşsal öğe; hoşlanma, sevme gibi duygusal tepkileri ifade etmektedir. Duyuşsal öğesi ağır basan bir tutumun değişmesi daha zor olmaktadır. Devinişsel öğe, bireyin düşünce ve duyguları doğrultusunda bir tutum nesnesine ilişkin davranış eğilimini ifade etmektedir. Bazı durumlarda düşünce ve duygulara göre davranış gösterilmese de, her bireyde bu düşünce ve duygulara göre davranış gösterme eğilimi bulunmaktadır. Tutumun bilişsel, duyuşsal ve devinişsel öğeleri arasında iç tutarlılık olduğu varsayılmaktadır. Bu üç tutum öğesi karşılıklı etkileşim içindedir. Birinde değişiklik olduğunda, diğer öğelerde de değişiklik görülmektedir. Örneğin amcasına karşı olumlu tutum geliştirmiş bir çocuk, amcasının önceden bir hırsızlık yaptığını öğrendiğinde (bilişsel öğe), onu eskisi gibi sevmez (duyuşsal öğe) ve bir daha onunla parka gitmez (devinişsel öğe) (Uçal Canakay, 2006). Bireylerin tutumlarını öğrenebilmek için duygu, düşünce ve davranışlarına bakılması gerektiği görülmektedir. Bireylerin davranışlarını gözlemlemek mümkündür. Ancak bu her zaman bireyin tutumunu tam olarak açıklamayabilir. Ayrıca var olan bir tutum düşünce boyutunda kalmış ama davranışa dönüşmemiş de olabilir. Bu nedenledir ki bireylerin tutumlarını ölçmek için değişik tutum ölçerler geliştirilmiştir (Koçakoğlu ve Türkmen, 2010). Bir nesneye, objeye ya da bireye yönelik tutumun belirlenmesi birkaç yolla sağlanabilir. Bunlar, fizyolojik tepkilerden vardama, açık davranışlardan vardama ve ölçek geliştirmedir (Kan ve Akbaş, 2005). Bu çalışma kapsamında ölçek geliştirme çalışması uygulanmıştır. Bireylerin dansa yönelik tutum düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılabilecek bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışma grubu

Çalışmada soru havuzunun denemelik forma dönüşmesinden sonra sonra ölçüm aracının anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla form 50

öğrenciye uygulanarak sınanmıştır. Formun genel hatlarıyla anlaşılabilir olmasının belirlenmesi ile ilk uygulamaya geçilmiş, ilk uygulama Gazi Üniversitesi bünyesinde öğrenim gören 306 öğrenci üzerinde uygulanmış ve bu öğrenciler üzerinden denemelik ölçeğin çözümlemeleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu oluşturulan form 296 öğrenci ile tekrar test edilmiş ve yapı geçerliliğine kanıt aranmıştır.

Ölçeğe ait bilgiler

Dansa yönelik tutum ölçeğine ilişkin maddeler yazılırken öncelikle tutum ve tutum ölçülmesine ilişkin literatür taraması yapılmış, tutuma ilişkin kuramsal yapı (tutumun boyutları: bilişsel, duyuşsal, davranışsal) ve bu kuramsal yapıya uygun hususlar (tutum cümlelerinin ifadesi, içeriğ,. şiddeti vb.) dikkate alınmıştır. Denemelik ölçeğe ilişkin maddeler hazırlanırken bu özellikler göz önüne alınmış ve temsil edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, başka araştırmacılar tarafından çeşitli konularda hazırlanan tutum ölçekleri de incelenerek (Akandere, Özyalvaç ve Duman, 2010; Güllü, Güçlü ve Arslan, 2009; Kan ve Akbaş, 2005; Karakaş Türker ve Turanl, 2008; Kır, 2012; Koçakoğlu ve Türkmen, 2010; Sanderson, 2000; Şişko ve Demirhan, 2002; Uçal Canakay, 2006; Yoncalık, 2007; Zengin, 2013) madde yazımı aşamasında yararlanılmıştır. Gerekli incelemeler yapıldıktan sonra dansa yönelik tutumu ölçmeye dönük olarak 78 madde oluşturulmuştur. Daha sonra bu ifadeler alan uzmanlarına inceletilerek uzmanların önerileri doğrultusunda 30 madde ölçekten çıkarılmış ve gözden geçirilmiş 48 maddelik nihai deneme formu oluşturulmuştur.

Verilerin analizi

Oluşturulan 48 maddelik form Gazi Üniversitesi'nde öğrenim gören 340 kişiye uygulanmıştır. Ancak ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları uygun olmayan ve eksik doldurulmuş formlar çıkarıldıktan sonra 306 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Elde edilen veriler üzerinde geçerlik ve güvenirliğe kanıt sağlamak amacıyla aşağıdaki analizler yapılmıştır:

- Güvenirliğe kanıt sağlamak amacıyla test tekrar test ve Crα güvenirlikleri.

- Madde geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla madde test korelasyonları.
- Verilerin temel bileşenler analizine uygunluğunu saptamak amacıyla. Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi.
- Yapı geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.
- Ölçeğin geçerlik ve güvenirliğine ait bulgular aşağıda verilmiştir.

Bulgular

Geçerlilik

Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin bilgi toplamak amacıyla "döndürülmüş temel bileşenler analizi" kullanılmıştır. Verilerin temel bileşenler analizine uygunluğu Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO katsayısı, verilerin ve örneklem büyüklüğünün seçilen analize uygun ve yeterli olduğunu belirlemede kullanılan istatistiksel bir yöntemdir. KMO katsayısı 1'e yaklaştıkça verilerin analize uygun olduğu, 1 olmasında ise mükemmel bir uyum olduğu anlamına gelmektedir (Kan ve Akbaş, 2005). Yapılan analiz sonucunda ilk olarak KMO değeri 0.925 olarak bulunmuştur ancak ölçek maddeleri çıkartıldıktan sonra KMO değerinin 0.932 değerine kadar yükseldiği görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda ilk olarak Barlett testi anlamlı bulunmuştur ($\chi 2$ =7980.575; $p<0.05$), faktör analizi yapıldıktan ve test maddeleri atıldıktan sonra yapılan Barlett testi analizi sonucu yine anlamlı bulunmuştur ($\chi 2$ =6757.503; $p<0.05$). Öğrencilerin dansa yönelik tutumlarını ölçebilecek anlamlı yapıda ölçme aracına ulaşabilmek, ölçek maddelerinin ölçtüğü ve faktör ya da bileşen adı verilen yapı ya da yapıları ortaya çıkarmak amacıyla faktör analizi uygulanmıştır.

Ölçek maddelerine yönelik yapılan faktör analizinde rotated component matrix dikkate alındığında ortaya çıkan 6 faktörlü yapıda, 5. ve 6. faktörü açıklamak adına her alt boyutta en az 3 madde olması kuralı adına yeterli sayıda olmayan 6. faktördeki 47. madde ile 5. faktördeki 37. madde çıkartılarak analiz işlemine başlanmıştır. Bu maddeler çıkartıldıktan sonra geriye kalan diğer maddeler ile faktör analizi işlemi tekrarlanmış 12. ve

35. maddeler kesme değerinin altında kalan düşük faktör yükleri sebebiyle formdan çıkartılmıştır. Üçüncü aşamada düşük faktör yüküne sahip olan 43. madde çıkartılarak analiz tekrarlandığında 4 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Sonrasında faktörlerde birbirine yük verdiği gözlemlenen 3.,4.,5. ve 22. maddeler çıkartılmıştır. Nihai olarak 3 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Sonuç itibariyle uygulanan faktör analizi sonucunda, 48 maddeden oluşan ölçekten, ölçeğin yapısına uymayan ya da birden fazla faktöre yük veren 9 madde (47, 37, 12, 35, 43, 3, 4, 5, 22) ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan 39 madde özdeğeri 1'in üzerinde olan 3 alt faktörlü bir yapı oluşturmuştur.

Birinci alt faktör 21 maddeden oluşmaktadır (1, 6, 8, 10, 14, 18, 20, 24, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 38, 39, 41, 42, 46, 48) ve yapı içerisinde her bir faktörün önem derecesi ve ağırlığına ilişkin bilgi veren birinci faktöre ait özdeğer 15.52 olarak saptanmıştır. Birinci faktör tek başına varyansın %33.99'ünü açıklamaktadır. İkinci alt faktör 10 maddeden (2, 7, 9, 13,15, 16, 17, 19, 28, 40) oluşmaktadır ve bu faktöre ait özdeğer 6.73 olarak bulunmuştur. Tek başına bu alt faktör ilgili tutum değişkenine ait varyansın %17.61'ini açıklamaktadır.

Üçüncü alt faktör ise, 9 maddeden (11, 21, 23, 25, 26, 32, 44, 45) oluşmaktadır ve bu faktöre ait özdeğer 3.40 olarak bulunmuştur. Tek başına bu faktör ilgili tutum değişkenine ait varyansın %14.19'unu açıklamaktadır. Bu üç alt faktör birlikte ilgili tutum değişkenine ilişkin varyansın %65.79'unu açıklamaktadır. Ölçeği oluşturan maddelere ilişkin faktör yükleri 0.51 ile 0.89 arasında değişmektedir. Tüm bu bulgular ölçeğin tatmin edici düzeyde yapı geçerliğine sahip olduğuna ilişkin kanıt olarak görülmektedir. Ölçeğin madde geçerliğine ve homojenliğine ilişkin olarak madde test korelasyonları hesaplanmıştır. Sonuç olarak ölçeğin madde test korelasyonları 0.53 ile 0.84 arasında değer aldığı saptanmıştır. Tüm bu bulgular ölçek maddelerinin geçerliğine ve aynı yapıyı ölçtüğüne kanıt olarak ortaya koyulmaktadır.

Tablo 1. Dansa yönelik tutum ölçeği açımlayıcı faktör analizi

Madde	I.	II.	III.	Cronbach Alpha	Açıklanan Varyans	Alt Boyut Adı
1	0.78			0.96	%33.99	
6	0.77					
8	0.86					
10	0.74					
14	0.76					
18	0.78					
20	0.77					
24	0.85					
27	0.71					Farkındalık
29	0.82					
30	0.72					
31	0.84					
33	0.83					
34	0.68					
36	0.74					
38	0.77					
39	0.73					
41	0.83					
42	0.75					
46	0.77					
48	0.67					
2		0.85				
7		0.81				
9		0.86		0.93	%17.61	
13		0.83				Kaçınma
15		0.91				
16		0.89				
17		0.81				
19		0.86				
28		0.69				
40		0.64				
11			0.73			
21			0.74	0.90	%14.19	
23			0.73			
25			0.84			
26			0.80			Motivasyon
32			0.75			
44			0.70			
45			0.72			
Toplam				**0.91**	**%65.79**	

Güvenirlik

Ölçeğin güvenirliğine ilişkin olarak. tüm ölçek için ve her bir alt boyut için ayrı ayrı Crα güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin tümüne ait Crα güvenirliği; 0.91, birinci alt faktöre ilişkin Crα; 0.96, ikinci alt faktöre ilişkin Crα; 0.93, üçüncü alt faktöre ilişkin Crα; 0.90 olarak bulunmuştur.

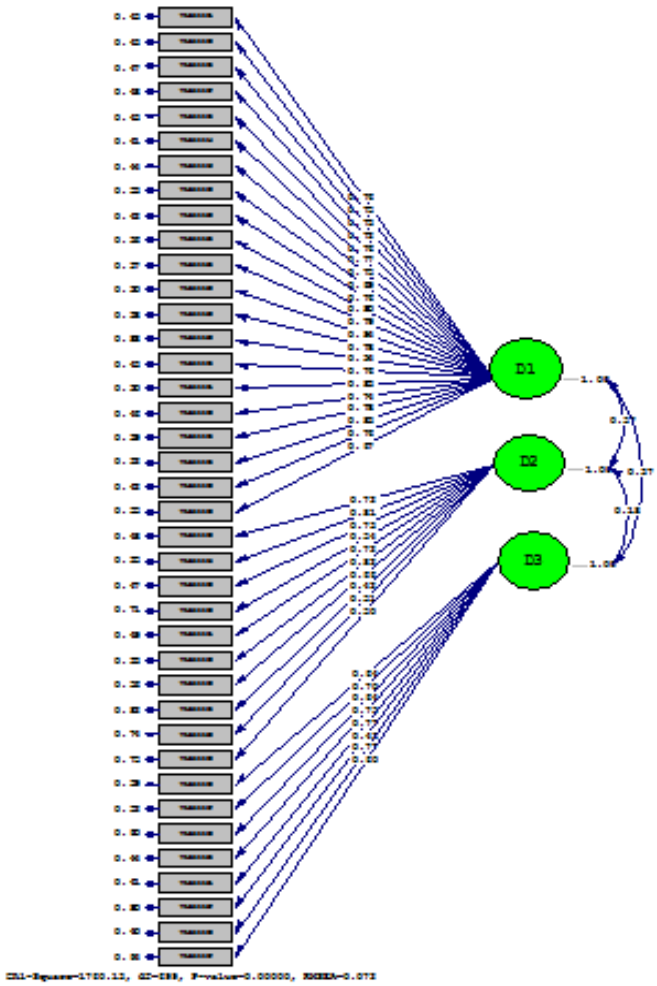

Şekil 1. Doğrulayıcı faktör analizi diyagramı

Tüm bu bulgular ölçeğin tatmin edici düzeyde güvenirliğe sahip olduğuna ilişkin kanıt olarak görülmektedir. Dansa yönelik tutum ölçeğinden elde edilen puanlarla alt faktörlere ait puanlar arasındaki korelasyonlar 0.53 ile 0.84 arasında değişmektedir ve bu korelasyon katsayıları 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Korelasyonların yüksek ve anlamlı olması bu üç alt faktörün dansa yönelik tutumun bileşeni olduğunu göstermektedir. Ayrıca alt faktörler arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda; 1. alt faktör ile 2. alt faktör arasında ters yönde anlamlı bir ilişki gözlenirken, 1. alt faktör ile 3. alt faktör arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. 2. alt faktör ile 3. alt faktör arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir.

İkinci uygulama sonrası yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının uyum ölçüleri içerisinde olduğu ve yapı geçerliliğine kanıt oluşturduğu görülmektedir (RMSA 0.072, SRMR 0.06, x^2/df 2.518).

Tablo 3. Uyum ölçüleri ve model uyumu için sınır değerleri

Uyum Ölçüsü	İdeal Uygunluk Değerleri	Kabul Edilir Uyum	Uyumsuzluk	Elde edilen değerler
RMSA	0-0.05	0.05-0.09	> 0.10	0.072
SRMR	1	0.90-0.99	<0.90	0.067
x^2/df	<=2	2-5	5+	2.518

(Özdamar, 2016; Özdamar, 2013)

Tartışma ve sonuç

Araştırmada bireylerin dansa yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Nitel veriler ve literatür ışığında oluşturulan 78 maddeden oluşan soru havuzu, maddeler uzman görüşleri alınarak 48 maddeye düşürülmüş, pilot çalışma sonrası oluşan ölçeğin denemelik formu Gazi Üniversitesi'nde eğitim-öğretim gören 306 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen veriler üzerin yapılan KMO (0.93) ve Barlett (6757.503; $p<0.001$) testi sonucu örneklem sayısının faktör analizi yapılmasının uygun olduğu belirlenerek, ölçeğin geçerliğine ilişkin bilgi elde edebilmek için döndürülmüş temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Kesme değerinin 0.40 olarak alındığı açımlayıcı faktör analizi sonrası 0.53

ila 0.84 arasında değişen faktör yükleri ile ölçeğin üç alt faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiş, toplam varyansın %65'inin açıklandığı ölçek maddeleri 39 maddeye düşürülmüştür. İç tutarlılık katsayıları sırasıyla 0.96, 0.93, 0.90 olarak saptanan alt boyutlar dansa yönelik farkındalık, kaçınma, motivasyon alt boyutları olarak adlandırılmıştır. Madde geçerliğine kanıt olarak madde test korelasyonları hesaplanmıştır. Madde test korelasyonlarının 0.53 ile 0.84 arasında değiştiği saptanmıştır. Ayrıca ölçeğin tamamının güvenirliğine kanıt sağlamak amacıyla Crα güvenirlikleri hesaplanmış ve 0.91 olarak bulunmuştur. Yapılan test tekrar test ile 296 katılımcıya ulaşılarak yapı geçerliliğine kanıt aranmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları (RMSA 0.072, SRMR 0.067, x^2/df 2.518) yapıya kanıt oluşturacak nitelikte olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak çalışmada analiz edilen ölçüm aracının dansa yönelik tutumu ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada dansa yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesine yönelik yapılan araştırmalar dansa yönelik tutumu ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı ortaya koymayı destekler niteliktedir. Literatürde dansa yönelik tutum ölçeklerine sıkça rastlanmamakla birlikte ülkemizde bu konudaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. İngiltere'de Sanderson'ın (2000) 11-16 yaş aralığındaki katılımcılar üzerinde yaptığı araştırma bulgularımıza benzer olarak %73.1 gibi yüksek bir değerde varyansın açıklandığı, kesme değerinin araştırmada 0.40 olarak belirlediğimiz kesme değerinin çok altında 0.20 olarak belirlenen kesme değerinde olduğu, iç tutarlılık katsayılarının 0.64 ila 0.87 arasında değiştiği 32 maddeden oluşan ölçüm aracının araştırmamızla benzer şekilde geçerli güvenilir bir ölçüm aracı olarak ortaya koyulduğu görülmektedir. Bir diğer araştırmada, Yoncalık (2007) 241 üniversite öğrencisinin katılımıyla yaptığı çalışmada beden eğitimi ve spor alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin dans kavramına yönelik tutumlarının cinsiyetleri üzerinden değerlendirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcılar cinsiyet ayrımı olmaksızın dansı bir spor branşı olarak kabul eden bir tutum sergiledikleri görülmüştür. bunun yanı sıra kız öğrencilerin dansa yönelik tutumlarının erkek öğrencilerden daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Literatürde dansa yönelik tutum çalışmalarından ziyade öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik tutum düzeylerinin araştırılması söz konusudur. Bunlardan biri olan; Kır'ın (2012) ilköğretim ikinci kademe

öğrencilerinin beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarını belirlenmesine yönelik yapılan araştırmada, öğrencilerin kişisel özelliklerine göre beden eğitimi dersine ilişkin tutumları arasındaki farklılıkları tespit etmek suretiyle, derse ilginin, ders saatinin ve ders öğretmeni özelliklerinin öğrencinin derse yönelik tutumları üzerindeki etkilerinin incelenmesi hedeflenmiş, yapılan analizler sonucunda beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının olumlu olduğu bulunmuştur. Güllü, Güçlü ve Arslan (2009). Şişko ve Demirhan (2002) ve Zengin'in (2013) yaptıkları araştırmalarda benzer bulgular elde edilerek çalışma gruplarının beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının olumlu olduğu belirlenmiştir. Bir diğer araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları ile akademik başarı motivasyonlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulguları beden eğitimi dersine yönelik tutum ile akademik başarı motivasyonu arasındaki ilişkinin başarıyı etkilediğini göstermektedir (Akandere, Özyalvaç ve Duman, 2010).

Sonuç olarak dansa yönelik tutum ölçeğinin yapılan analiz kapsamında geçerli ve güvenilir bir yapıya sahip olduğu saptanmıştır. Analiz sonuçları bu durumu destekler niteliktedir. Dans olgusunun gelişimi, ülkemizde daha fazla yer edinmesi büyük önem taşımaktadır. Bireylerin dansa yönelik tutumları ölçülerek, yapılan taramalar doğrultusunda gerekli araştırmalar ve çalışmalara ışık tutacak veriler elde etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda antrenman programları, dansa yönelik rekreatif faaliyetler düzenlenebilir ve faaliyet programlarına eklemeler yapılabilir. Ülkemizde kültürel bir meta olarak görülen dansın özellikle çalışmaya katılan bireylerin gözünde benimsenmiş bir aktivite olduğu göze çarpmaktadır. Spor politikaları dahilinde dans aktivitelerine katılımı destekleyen çalışmalar yapılması ve programlar oluşturulması önerilmektedir. Ülkemizde dans alanında yapılmış akademik çalışmaların azlığı göze çarpmaktadır. Literatüre katkı sağlaması açısından farklı gruplarla dansa olan ilginin ve psikolojik alt faktörlerin araştırıldığı çalışmalar yapılarak bu bağlamda literatürün genişletilmesi öneriler arasındadır.

EXTENDED ABSTRACT

Development of Attitude ScaleTowards Dance

*

Tebessüm Ayyıldız Durhan

Gazi University

The dance is defined as, the expression and manifestation of human's mental state by some bodily movements Dans (Emiroğlu and Aydın, 2003). Sensing the rhythms of the mind in the nature or hearing the sound of the music. stimulation of consciousness as a result of the body, according to the temporal and spatial forms act (Tercan, 2016). The dance which has different dimensions is the physical and emotional behavior which is the result of a creativity with aesthetic and rhythmic characteristic brought by the community of movements, which means meaning to be able to express their own feelings and thoughts and communicate with the society (Aktaş, 1999). It is seen that emotions, thoughts and behaviors of individuals should be examined in order to learn the attitudes of individuals. It is possible to observe the behavior of individuals. However, this may not always explain the individual's attitude exactly. In addition, an existing attitude remained in the dimension of thought, but could not have turned into behavior. For this reason, different attitude scales have been developed to measure the attitudes of individuals (Koçakoğlu and Türkmen, 2010). Identifying attitudes towards an object, object or individual can be achieved in several ways. These are shifts from physiological responses, comprehensate from open behaviors and scale development (Kan and Akbaş, 2005).

In the study, after the question pool was transformed into a test form. the form was tested by applying to the form 50 students to test the comprehensibility of the measurement tool. The first application was made by determining the form to be understandable in general terms. The 48-item form was applied to 340 people studying at Gazi University. However, the validity and reliability studies of the scale were carried out on 306 students after removing the inappropriate and incomplete forms. KMO (0.93) and

Barlett (6757.503; p <0.001) tests were performed on the obtained data and the principal components analysis was used to determine the number of samples for the purpose of factor analysis and to obtain information about the validity of the scale. With the factor loadings ranging from 0. 53 to .84 after the cut-off value was taken as 0.40, it was determined that the scale had a structure with three sub-dimension and the scale items which explained 65% of the total variance were reduced to 39 items. The internal consistency coefficients were determined as 0. 96, 0. 93, 0.90. respectively. With the test re-testing, 296 participants were searched for evidence of construct validity. Factor analysis was applied in order to reach the measurement tool which can measure the attitudes of the students towards dancing, to measure the scale items and to reveal the structures or structures called factors or components. Confirmatory factor analysis results (RMSA 0.072, SRMR 0.067, x^2 / df 2.518) were found to be evidence for the structure. All these findings are seen as evidence that the scale has satisfactory reliability. The correlations between the scores obtained from the attitude scale and the scores of the sub-dimensions ranged from 0.53 to 0.84, and these correlation coefficients were found to be significant at a level of 0.01. The fact that the correlations are high and meaningful indicates that these three sub-dimensions are the components of attitude towards dancing. In addition, as a result of the correlation analysis between the sub-factors; while a negative correlation was found between the 1st and 2nd sub-dimensions. there was a positive correlation between the 1st sub-dimension and the third sub-dimension. A negative significant correlation was observed between the 2nd sub-dimension and the third sub-dimension.

As a result, it was found that the attitude towards dance was valid and reliable. Analysis results support this situation. The development of the phenomenon of dance is of great importance in our country. By measuring the attitudes of individuals towards dance, it is aimed to obtain data that will shed light on the necessary researches and studies in line with the scans. In this context, training programs, recreational activities can be organized and additions to activity programs can be made. It is observed that the dance which is seen as a cultural commodity in our country is an adopted activity especially in the eyes of the participants. Within the scope of sports policies, it is recommended to carry out studies and programs to

support participation in dance activities. The scarcity of academic studies in the field of dance is remarkable in our country. In order to contribute to the literature, it is suggested that studies on different sub-groups of interest and psychological sub-factors are investigated and the literature is expanded in this context.

Kaynakça / References

Aktaş, G. (2012). *Dans'a ilk adım*, içinde (s. 21-22). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Akandere, M., Özyalvaç, N. T. ve Duman. S. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitim dersine yönelik tutumları ile akademik başarı motivasyonlarının incelenmesi:Konya Anadolu Lisesi örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 24*, 1-10.

Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003). *Etnoloji sözlüğü*, içinde (s.204-205). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.

Galioğlu, A. (2007). *İzmir'deki latin kursları ve dans pratiğinin içerdiği cinsellik*.Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.

Güllü, M.. Güçlü, M. ve Arslan, M. (2009). Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy Sports Sciences*. *4*(4), 273-288.

Kan, A. ve Akbaş, A. (2005). Lise öğrencilerinin kimya dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 1*(2), 227-237.

Karakaş, T. N. ve Turanlı, N. (2008). Matematik eğitimi derslerine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. *GÜ. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. 28*(3), 17-29.

Kır, R. (2012). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutum ve davranışları:Kırıkkale örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.Kırıkkale.

Koçakoğlu, M. ve Türkmen, L. (2010). Biyoloji dersine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 11*(2), 229-245.

Sanderson, P. (2000). The development of dance attitude scales. *Educational Research. 42*(1), 91-99.

Şişko, M. ve Demirhan, G. (2002). İlköğretim okulları ve liselerde öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 23*, 205-210.

Tercan, C. (2016). *Topluma katılım aracı olarak dans*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Balıkesir.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük* (10. baskı). Ankara: TDK.

Uçal Canakay, E. (2006). Müzik teorisi dersine ilişkin tutum ölçeği geliştirme. *Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi*. Denizli. 26-28 Nisan 2006. 297-310.

Yoncalık, O. (2007). Kültür ve spor bağlamında cinsiyetin "dans"a yönelik tutuma etkisi:Beden eğitimi ve spor alanında öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan bir analiz. *Milli Eğitim Dergisi.* 176, 109-118.

Zengin, S. (2013). *Çocuk ve gençlik merkezlerinde hizmet alan 12-18 yaş arası erkek çocuklarının beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutum düzeyleri ile benlik saygılarının incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ayyıldız Durhan, T. (2019). Dansa yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. 11(18*), 676-692. DOI: 10.26466/opus.552080

Ek 1. Dansa yönelik tutum ölçeği madde göstergeleri

Alt boyut adı	Maddeler
Farkındalık	1-3-5-7-10-14-16-19-22-24-25-26-28-29-30-31-32-34-35-38-39
Kaçınma	2*-4*-6*-9*-11*-12*-13*-15*-23*-33*
Motivasyon	8-17-18-20-21-27-36-37

**Ters kodlanan maddeler*

Ek2. Dansa yönelik tutum ölçeği

	Kesinlikle Katılmıyor	Katılmıyor	Kararsızım	Katılıyoru	Tamamen Katılıyoru
1. Dans bireylerin mutlu olmasını sağlayan bir aktivitedir.					
2. Dans aktivitelerinde sıkılırım.					
3. Dans bireylerin çevre ile olan uyumunu arttırır.					
4. Dans aktivitelerinin olduğu ortamlardan kaçınırım.					
5.Dans bireylerin kabiliyetlerinin farkına varmasını sağlayan bir aktivitedir.					
6. Dansın zaman kaybı olduğuna inanırım.					
7. Dans sosyalleşmemi olumlu yönde etkiler.					
8. Dans aktivitelerini sabırsızlıkla beklerim.					
9. Dans bireylerde stres yaratan bir aktivitedir.					
10. Dansın bireylerin yaşam kalitesini arttırdığına inanırım.					
11.Dans dendiğinde kaygı duyarım.					
12.Danstan hoşlanmam.					
13.Dansın sakatlığa yol açtığını düşünürüm.					
14.Dans bireyleri zihinsel açıdan dinlendirir.					
15.Dansı başkalarına önermem.					
16.Dans estetik duygularımı geliştirir.					
17.Boş zamanlarımda dans aktivitelerine katılırım.					
18. Dans ile ilgili tartışmalara katılırım.					
19.Dans özgüveni arttıran bir aktivitedir.					
20. Dansa büyük ölçüde zaman ayırırım.					
21. Dansta başarılı olmak için çaba sarf ederim.					
22. Dans bireylerin girişimcilik duygusunu arttıran bir aktivitedir.					
23.Dansta kendimi rahat hissetmem.					
24.Dans bireylerin yaratıcılığını geliştiren bir aktivitedir.					
25. Dansın ayrıcalıklı bir aktivite olduğunu düşünürüm.					
26.Dansın bireylerin kendini ifade etmesinde bir araç olduğuna inanırım.					
27.Dansta başarılı olmak benim için önemlidir.					
28. Dans bireylerin vücutlarıyla ilgili farkındalık yaratır.					
29.Dans bireylerin yaşam tarzını yansıtır.					
30.Dansta fiziksel olarak kendimi zinde hissederim.					
31.Dansta bireylerin iş birliği duyguları gelişir.					
32. Dansı severim.					
33.Dansın gelecek yaşamıma katkı sağlayacağını düşünmem.					
34.Dansın bireyin sağlıklı gelişimine katkı sağladığını düşünürüm.					
35. Dans bireylerin hareket koordinasyonunu olumlu yönde etkiler.					
36.Diğer aktiviteler yerine dansı tercih ederim.					
37.Dans ile ilgili basılı yayınları takip ederim.					
38.Dans duygu bütünlüğü ile ortaya çıkan bir aktivitedir.					
39. Dans bireylere liderlik özelliği kazandıran bir aktivitedir.					

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June*2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:21/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 09/05/2019

Algılanan Hizmet Kalitesinin Algılanan Değer ve Tutumsal Marka Sadakati Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: 5 Yıldızlı Sayfiye ve Şehir Otelleri Örneği[1]

DOI: 10.26466/opus.542994

*

Bülent Demirağ* - Yakup Durmaz**

*Doktora Öğrencisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Gaziantep/Türkiye
E-Posta: bulentdemirag@windowslive.com **ORCID:** 0000-0002-8718-1822
**Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üni., İİBF., İşletme Bölümü, Gaziantep/Türkiye
E-Posta: yakupdu@hotmail.com **ORCID:** 0000-0003-0332-4185

Öz

Marka sadakati ve marka sadakatinin öncülleri olarak kabul edilen kavramlar üzerine son dönemlerde gerçekleştirilen çalışmalar ve elde edilen sonuçlar konunun değişik sektörlerde incelenmesi yönünde bir fikir sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, algılanan hizmet kalitesinin algılanan değer ve tutumsal marka sadakati üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini Ankara ve Antalya illerinde beş yıldızlı sayfiye ve şehir otellerinde konaklayan 450 otel müşterisi oluşturmaktadır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Ankette; algılanan hizmet kalitesi, algılanan değer ve tutumsal marka sadakati değişkenlerini ölçmeye yönelik ifadelerin yanı sıra, turistlerin otel deneyimlerine ilişkin ifadeler ile demografik özelliklere ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Toplanan veriler SPSS ve AMOS programlarıyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, algılanan hizmet kalitesinin boyutlarından empatinin algılanan değer ile ve algılanan hizmet kalitesinin boyutlarından heveslilik ve güvencenin tutumsal marka sadakati üzerinde etkisinin olduğu göstermiştir. Ayrıca algılanan değerin tutumsal marka sadakati üzerinde pozitif ve doğrudan bir etkisinin olduğunu yapılan analizler sonucunda tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Algılanan hizmet kalitesi, Algılanan değer, Tutumsal marka sadakati, Şehir ve Sayfiye otelleri*

[1] *Bu çalışma, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yürütülmekte olan doktora tezinden türetilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June*2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:21/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 09/05/2019

Investigation of the Effects of Perceived Service Quality on Perceived Value and Attitude Brand Loyalty: Five-Star Resort and City Hotels Example

*

Abstract

The recent studies on the concepts that are accepted as the forerunners of brand loyalty and loyalty, and the results obtained, provide an idea to examine the subject in different sectors.The aim of this study is to investigate the effect of perceived service quality on perceived value and attitudinal brand loyalty. The sample of the study consisted of 390 hotel customers staying in five stars hotels and city hotels in Ankara and Antalya. The questionnaire was used as a data collection technique in the study which was used quantitative research method. In addition to statements about perceived service quality, perceived value and attitude brand loyalty variables, surveys about hotel experiences and demographic characteristics were included in the survey. The collected data were analyzed with SPSS and AMOS programs. The findings show that empathy has an effect on perceived value of perceived quality of service, and on the attitudes of perceived quality of service and enthusiasm and assurance on attitude brand loyalty. In addition, it was determined that the perceived value had a positive and direct effect on attitude brand loyalty.

Keywords: *Perceived service quality, Perceived value, Attitudinal brand loyalty, Resort and city hotels*

Giriş

Markanın, firmalar açısından taşıdığı öneme ilişkin algının güçlenmesi, son yıllarda marka konusunda turizm sektöründe birçok çalışmanın yapıldığı gözlemlenmektedir (Mason vd., 2006; Mattila, 2006; O'Neill vd., 2006). Bu çalışmalardan önemli bir bölümü marka sadakati ve marka sadakatini oluşturan öncüller üzerinde yoğunlaşmıştır. Literatüre yönelik çalışmalarda marka sadakati ve marka sadakatinin öncülleri olan algılanan hizmet kalitesi, algılanan değer kavramlarına yönelik ayrıntılı çalışmalara rastlanılmaktadır (Back ve Parks, 2003; Han vd., 2008; Chitty vd., 2007; Kayaman ve Araslı, 2007). Bu çalışmaların sayısını çoğaltmak gerekmektedir. Zira marka sadakati kavramı ve bu kavramla doğrudan ve dolaylı etkisi olduğu düşünülen birçok marka bileşeni değişik kültür ve coğrafyalarda incelenmeye devam edilmektedir (Brodie vd., 2009; Cronin vd., 2000; Dick ve Basu, 1994; Oliver, 1997).

Markaya ilişkin önemli bir kavram olan algılanan değer ile marka sadakati arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar (Oh, 1999; Cronin, 2000; Chitty vd., 2007; Şener ve Behdioğlu, 2013), müşterinin algıladığı marka değeriyle sadakat seviyeleri arasında önemli ilişkiler tespit etmişlerdir. Yapılan çalışmalar, tüketicilerin fayda – ödün değerlendirmesinin bir sonucu olan algılanan değer kavramının (Zeithaml, 1988) ayrıntılarıyla incelenmeden marka sadakatine ilişkin stratejiler geliştirmenin eksiklik olacağı yönünde bulgular ortaya çıkarmıştır. Öte yandan, sadakatin bir başka öncülü olarak değerlendirilen algılanan hizmet kalitesi ile marka sadakati arasında ilişkileri ortaya koyan önemli çalışmalar bulunmaktadır. (Usta ve Memiş, 2009; Ertürk, 2011; Kayaman ve Araslı, 2007; Alhaddad, 2015; Souki ve Filho, 2008). Özellikle eşanlı değiş-tokuşun yaşandığı ve de deneyime dayalı satın almanın çok da mümkün olmadığı, turizm gibi hizmet endüstrilerinde, bu kavramların gerçek anlamlarını ortaya çıkarmak ve nihayetinde araştırmanın da bir parçası olan marka sadakati üzerindeki etkilerini değişik kültür ve coğrafyada incelemek önem arz etmektedir. Zira DeWulf vd. (2001, s.34), bir ortamda yaratılan modelleri diğer farklı durumlarla (ülke ve endüstri koşullarında) incelemelerle doğrulamaya ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir.

Turizm; kültürlere, ekonomilere ve toplulukların sosyal yaşamlarına yerleştirilen mekânlar ile ilgilidir (Saraniemi ve Kylänen, 2011, s.133). Turizm, geniş anlamda, mevcut konaklama tesislerinin niteliğine ve miktarına bağlıdır. Konaklama işletmeleri turizmin gelişmesinde çok önemli bir faktördür (Tunç ve Sevin, 2000, s.764). Konaklama işletmeleri içerisinde otel işletmeleri sahip olduğu olanaklar ve niceliksel üstünlüklerinden dolayı en önemli konaklama işletme türü olarak dikkat çekmektedir. Otel *"uyumak için bir odanızın olduğu ve yemek yiyebileceğiniz ya da kısa süreli olarak ücretli konaklama imkânı sağlayabildiğiniz bir kurum''* olarak ifade edilebilir (Bresciani vd., 2015, s.22). Tsai vd., (2009, s.537), otelleri, girdi faktörlerini kullanarak turistler için çeşitli ürün ve hizmetler (çıktılar) üreten kurumlar olarak değerlendirmektedirler.

Turistler, ziyaret ettikleri alanda değişik ihtiyaç ve isteklerini gidermek isterler. Turistlerin konaklama ve diğer ihtiyaçlarını gidermek amacıyla planlanan turistik faaliyetler bir bütün olarak düşünülmeli ve tüm özellikleri ve bölümleri turistlerin ihtiyaçlarına göre incelenerek değer önerisi sunulmalıdır (Seyidov ve Adomaitienė, 2016, s.114). Crompton (1979), literatürde yüzeysel incelenen iş ve tatil amaçlı turist olma motivasyonunu daha da özelleştirerek yedi farklı turist ziyaret nedeni tipolojisi belirlemiştir. Bunlar; yenilik (novelty), sosyalleşme (socialization), prestij (prestige), dinlenme ve rahatlama (rest and relaxation), eğitim değeri yaratma (education value), aile birlikteliği (family togetherness) ve geri çekilme (regression) olarak tasnif edilmektedir. Bunlar içerisinde yenilik, dinlenme ve geri çekilme daha çok turist keyfiliğini içerirken, diğer nedenler bir zaruriyeti içermektedir (Becker, 2014, s.22). Bu nedenle otel işletmeleri turist beklentilerine bağlı olarak sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Bu kapsamda otel işletmeleri, tüketicilerin günlük ihtiyaçlarına yönelik tüm talepleri (yeme, içme, uyuma, dinlenme vs.) karşılamakla yükümlü oldukları gibi spor, eğlence, animasyon, kültür ve sanat etkinlikleri gibi ihtiyari ihtiyaçları da karşılamak zorundadır. Bu noktada tüketicilerin konaklama işletmesinden spesifik fayda beklentileri önemli olmaktadır. Bu yüzden otel işletmeleri şehir oteli, dağ oteli, termal otel ve sayfiye oteller gibi farklı türler olarak incelenmektedir. Ünüvar (2008, s.14), şehir otellerini; şehir merkezlerinde ya da özellikle büyük şehirlerde iş ve ticaret hayatının yoğun olduğu merkezlerde veya merkeze yakın yerlerde konumlanan ve çoğunlukla yıl boyu hizmet veren işletmeler olarak tanımlamaktadır. Bir

başka tanıma göre şehir otelleri; şehir merkezlerinde konumlanan ve daha kısa süreli konaklamaların gerçekleştirildiği otellerdir (Çetiner, 2002). Genç ve Erdoğan (2013, s.197) tarafından da ifade edildiği gibi sayfiye oteller, sayfiye turizminin yoğun olarak yaşandığı turizm bölgelerinde konuşlanmıştır. Sayfiye oteller; turistlerin tatil, sağlık, eğlence ve dinlenme gibi ihtiyaçlarını karşılayan konaklama işletmeleridir (Emir, 2007, s. 24). Sayfiye otellere ilişkin literatür değerlendirmelerinde bu kavramın kıyı/resort oteller ya da sayfiye işletmeleri olarak da adlandırıldığı görülmektedir (Kılıç ve Öztürk, 2010, s.990; Kozak, 2008). Sayfiye otel işletmelerinin sahip olduğu özellikler nedeniyle, turistlerin en az 10 gün konaklayacakları düşünülmektedir. Bu yüzden bu türdeki otel işletmelerinin konaklayanlara değişik özellikte eğlence ve animasyon hizmetleri sunmaları zorunlu gözükmektedir (Dinç, 1999, s.53).

Bu doğrultuda çalışma kapsamında, literatüre yönelik kapsamlı değerlendirmelerden yola çıkılarak otel türleri içerisinde oldukça önemli bir yer tutan şehir otelleri ve sayfiye otellerden toplanan verilerle, algılanan hizmet kalitesi, algılanan değer ve tutumsal marka sadakati arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın olgunluk dönemini yaşayan turizm sektöründe gerçekleştirilmesindeki amaç, rekabetin yoğun yaşandığı bu sektörde firmalara marka stratejileri geliştirmeleri açısından rekabet avatajı yaratabilecek öngörüler sunulmak istenmesidir. Bu durum çalışmayı önemli kılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Algılanan Hizmet Kalitesi

Algılanan hizmet kalitesi, tüketicilerin beklentileri ve algıları arasındaki farka ilişkin bir değerlendirmedir. Beklentiler, tüketiciler tarafından bir hizmet sağlayıcının sunması gerektiğine inanılan isteklere yansır. Beklentiler, algılanan kalite ile uyumlu değilse, ürüne firmaya yönelik olumsuz değerlendirmeler oluşur. Ancak, algılanan kalite beklentileri aşmışsa firma kazanımı sağlanmıştır (Lovelock ve Wright, 2007). Zeithaml vd.(1990), algılanan hizmet kalitesini bir firmanın müşterinin amacına başarıyla hizmet ettiği ölçü olarak ifade etmiştir. Parasuraman vd., (1988, s.

15), müşterilerin hizmet kalitesini farklı şekillerde algıladıklarını ileri sürmektedir. Birinci seviye, müşterinin servis sağlayıcı tarafından almayı umduğu hizmet seviyesi olan beklenen/istenen hizmettir. İkinci seviye, müşterinin kabul edeceği hizmet seviyesi olan yeterli hizmettir. Müşteri açısından hizmetin fayda yaratması durumu, ürüne ilişkin mükemmellik algısıdır. Bu algı, tüketicilerin ürünü her kullanımda daha fazla beklenti karşılamasıyla oluşur. Fayda, hizmetin beklenenden daha kötü olması durumunda daha belirgin hissedilir ve bu durum işletme açısından olumsuz sonuçlar yaratır (Casadesus vd., 2002, s.1001).

Hizmet kalitesinin ölçümünde literatürde farklı endüstriler açısından farklı ölçüm modelleri geliştirilmiştir. Bununla beraber, literatürde en sık yararlanılan ölçüm modelinin Açıklık Modeli-SERVQUAL Ölçüm Modeli olduğu bilinmektedir. Parasuraman vd. (1985) yılında, algılanan hizmet kalitesine ilişkin beşli boşluk modellemesinin ardından, tüketicinin kaliteyi yorumlarken kullandığı hizmet kalitesi belirleyicilerinden yola çıkarak on boyutlu (güvenilirlik, heveslilik, yetkinlik, ulaşılabilirlik, nezaket, iletişim, dürüstlük, güvenlik, müşteriyi anlamak, somut özellikler) bir ölçüm modeli belirlemiş daha sonra 1990 yılına uzanan süreçte, farklı endüstrilerde bu modeli test ederek (somut özellikler, heveslilik, güvenilirlik, güvence ve empati) olarak uluslararası kabul gören beş boyutlu bir ölçüm modeli ortaya koymuşlardır. Modelde tüketicilerin hizmete ilişkin beklentileri ölçülmüş, hizmet kalitesi tanımı ve kavramsal çerçevesi tüketici beklentilerine uygun bir model yardımıyla farklı boyutlar içeren Servqual ölçeğini oluşturmuştur (Bozdağ vd., 2003, s.4). SERVQUAL ölçeği, tüketicilerin hizmete ilişkin beklentileri ile algılanan hizmet kalitesine ilişkin ilişkiyi ifade etmektedir. Bu kapsamda:

Beklenen Hizmet > Algılanan Hizmet ise; tüketicilerin sunulan hizmetten algıladıkları kalite, tüketici tatmini oluşturmaz.

Beklenen Hizmet = Algılanan Hizmet ise; tüketicilerin sunulan hizmetten algıladıkları kalite tüketici tatmini yaratır.

Beklenen Hizmet < Algılanan Hizmet ise; tüketicilerin sunulan hizmetten algıladıkları kalite tüketici tatmini yaratır, aradaki fark büyüdükçe ideal kaliteye yaklaşılır (Parasuraman vd., 1985). SERVQUAL modelinin geliştirilmesine yönelik çalışmada (Parasuraman vd. 1988; 1991 ve 1993), modelin güvenilirlik ve geçerlilik açısından yeterli, anlaşılırlık açısından ise basit ve kapsamlı çok boyutlu ölçme aracı sunduğunu belirtmişlerdir.

Algılanan Değer

Algılanan değer, müşteriler tarafından ürün/hizmetin kullanmasına yönelik fayda/ödün karşılaştırmasına dayalı olarak oluştuğunu işaret etmektedir (Bhattacharya ve Singh, 2008; Gale, 1994). Algılanan değer, tüketicinin, yararını ve ödediğini algılamaya yönelik bir değerlendirmedir. Genel olarak tüketicilerin maliyetleri (satın alma fiyatı, satın alma maliyetleri, kurulum) kapsar, algılanan faydalar ise ürünün/hizmetin fiziksel ve soyut özelliklerinin kombinasyonlarının yararlı olmasıdır (Varki ve Colgate, 2001, s.234). Müşteriler genellikle faydaları ve maliyetleri doğru ya da nesnel olarak değerlendirmezler, aksine ürünün algılanan değerine göre hareket ederler. Bu nedenle firmalar, müşterilerin kalite algılarını ve değer yargılarını kontrol edebilmelidirler (Baker ve Fulford, 2016, s.76). Zeithaml (1988), algılanan değeri fedakârlıklar olarak nitelendirmekte ve bu fedakârlıkların parasal olmayan fırsat maliyetlerini de içerdiğini belirtmektedir. Ayrıca, algılanan değerin algılanan kaliteden iki noktada farklılık yarattığını ifade etmektedir. Birincisi, algılanan değer, daha bireysel ve daha fazla kişisel özniteliklere bağlı olan üst düzey soyutlamalara bağlıdır. İkincisi, değer, ürünün faydalarının, satın alma veya kullanımdan kaynaklanan maliyetlere karşı ağırlıklandırıldığı bir zorunluluk olarak kabul edilir. Ancak, kalite sadece tüketicilerin satın alma kararlarından umdukları fayda değildir, örneğin saygınlık (prestij) gibi faktörler de olası faydalar olarak sayılabilir.

Algılanan değer kavramının boyut olarak ölçümüne yönelik ilk çalışmanın Zeithaml (1988) tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Park vd. (1986), müşteri değeri türlerini araştırırken, üç temel müşteri gereksinimini öne sürmüştür. Sanchez vd. (2006), turizm alanındaki çalışmalarında müşteri değeri kavramının en kapsamlı sınıflandırmasını yapmakta ve iki müşteri algılanan değer kavramsallaştırmasını tanımlamaktadır. Birincisi, müşteri değerini fiyat temelli çalışmalara ve araç-amaç teorisine dayanan tek boyutlu bir yapı olarak tanımlar (Zeithaml, 1988). İkincisi, birbiriyle ilişkili boyutlardan oluşan ve faydacı ve hedonistik değere odaklanan çok boyutlu bir yapı olarak tüketici değerini ele alır (Holbrook, 1996, s.140). Cronin vd. (2000), farklı hizmet endüstrilerinde (fast-food, sağlık, spor) gerçekleştirdikleri çalışmada, Zeithaml (1988)'in hizmet değerine ilişkin

yaklaşımlarından ve ölçüm modellerinden yararlanarak algılanan değeri iki değişkenle ölçmüştür. Buna göre algılanan hizmet değeri tek boyut altında (parasal değer) iki faktörde incelenmiştir. Wang vd. (2016), turist tatmini ve algılanan değerin destinasyon imajı ve sadakat üzerindeki aracılık rolünü inceledikleri çalışmalarında algılanan değeri zaman değer, ve parasal değer olmak üzere iki değişkenle incelemişlerdir. Zaman değeri, müşterilerin hizmetlerden yararlanmak için gösterdikleri çabaların bir sonucu olarak (parasal olmayan değer) değerlendirilirken, parasal değer, hizmetler için ödenen bedel olarak ifade edilmektedir. Zeithaml (1988)'de önerilen ölçüm modelinde belirtildiği üzere fayda-ödün değerlendirmesi çalışmada müşteri değerini belirleyen bir unsur olarak ele alınmıştır. Algılanan değeri ölçmek adına, Turizm alanında algılanan değer kavramının ölçümüne yönelik değişik ölçüm modelleri sunan aynı zamanda marka sadakati ve öncülleri ile ilişkilerini açıklayan çalışmaların sayısını çoğaltmak mümkündür (Bowen ve Shoemaker, 2003; Chitty vd., 2007; Wang vd., 2004; Nasution ve Mavondo, 2008).

Marka Sadakati

Marka sadakati, herhangi bir işletme için sürdürülebilir bir rekabet avantajı geliştirmek için önemli bir stratejidir (Dick ve Basu, 1994). Oliver (1997;1999) marka sadakatini *"durumsal etkilere veya pazarlama çabalarına rağmen, gelecekte tercih edilen bir ürünü veya hizmeti sürekli olarak tekrar satın almak veya yeniden değerlendirmek için derinlemesine bir bağlılık"* olarak tanımlamıştır. Day (1969), marka sadakatinin ilk aşamasında müşterinin, bir hizmet sağlayıcıdan ya da tedarikçiye karşı, yapılan işlem sonucunda psikolojik olarak bağlılık yaşayacağını ve bu durumun da tekrarlanan satın almaların eylemsel yönünü oluşturacağını belirtmektedir. Newman ve Werbal (1973, s. 405)'de benzer bir tanımlama ile marka sadakatine yönelik değerlendirmelerini bağlılık sonucu oluşan güvene dayandırmaktadır. Buna göre, markaya ilişkin sadakatin ön koşulu markayı kullanan müşterilerin tekrarlayan ürün/hizmet kullanımlarında deneyime yönelik satın alma davranışı sergilemeleridir.

Marka sadakatinin ölçümüne yönelik geleneksel tek boyutlu yaklaşım, sadakatin tutum ve/veya davranış boyutları dikkate alınarak ölçülmesi yönündedir (Brodie vd., 2009; Cronin vd., 2000; Dick ve Basu, 1994; Oliver,

1997). Bununla birlikte, bu iki boyut, marka sadakatinin karmaşıklığını ve dinamikliğini tatmin edici bir şekilde açıklayamamaktadır (Oliver, 1999). İlk araştırmacılar marka sadakatinin çok boyutlu olmasının varlığını ifade etmişlerdir (Dick ve Basu, 1994; Jacoby ve Chestnut, 1978). Jones ve Taylor (2007) ve Lee vd., (2007) çalışmaları, marka sadakatinin çok boyutlu varlığını desteklemektedir. Literatürde markaya yönelik tutumsal sadakatin alt boyutlarının, zamanla eylemsel yönü ifade eden ve satın almayı sağlayan davranışsal sadakate yol açtığı vurgulanmaktadır (Dick ve Basu, 1994). Ancak, öncül çalışmalar (Cunningham, 1956; Tucker, 1964), genellikle sadakati tek taraflı davranışsal boyutta incelemek konusunda birleşmektedir. Öte yandan, (Odin vd., 2001) gibi yazarlar, sadakati bir tutum olarak kavramsallaştırmaktadırlar. İlk araştırmacılar (Dick ve Basu, 1994; Jacoby ve Chestnut, 1978) geleneksel marka sadakati yaklaşımlarını tutum ve davranış olarak karma (tutum ve davranış birlikte) yöntem uygulamanın daha yararlı olacağını belirtmişlerdir.

Sadakati iki boyutuyla ele alan ilk araştırmacılardan olan Day (1969), marka sadakatinin davranışsal olduğu kadar, tutumsal temelde de değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek Oliver (1997;1999) çalışmalarında tutumsal marka sadakatinin bileşenlere ayrılarak incelenmesinin temelini oluşturmuştur. Oliver'ın (1997 ve 1999) çalışması, tutumsal marka sadakatinin bileşenleri olarak bilişsel (cognitive) sadakat, duygusal (affective) sadakat, çabasal (conative) sadakat sadakatten oluşan çok boyutlu bir marka sadakatini literatüre kazandırarak geleneksel tek boyutlu ve karma yaklaşımları bir adım öteye taşımıştır. Bu durum, marka sadakatinin salt davranış ya da tutum olarak ölçülmesi fikrinde değişiklikler yaratmıştır. Oliver (1997;1999) çalışmaları marka sadakatinin çok boyutlu varlığını desteklemektedir. Harris ve Goode (2004), Oliver'ın çok boyutlu kavramsallaştırmanın marka sadakatinin en kapsamlı değerlendirmesi olduğunu ifade etmişlerdir. Oliver, tutumsal marka sadakati oluşumunda bilişsel sadakatin sadakat geliştirmede ilk aşama olduğunu, duygusal ve çabasal sadakatin ise bu aşamadan sonra oluştuğunu belirtmektedir. Oliver tüketicinin ilk üç aşamada markaya karşı tutumlar geliştirdiğini, dördüncü aşamada ise satın alma olarak gözlemlenen davranışsal sadakat ile sürecin sona erdiğini belirterek, geleneksel yaklaşımların eksiklik ve eleştirilerini oldukça azaltmıştır. Oliver (1997,1999) sadakati, Jacoby ve Chestnut (1978)'a benzer şekilde açıklamaktadır. Araştırmacı marka sadakatinin

kavramsallaştırılmasını, sadakatin ne ikili bir sistemle (sadakat veya sadakat değil) ne de çok kategorili tipoloji (örneğin düşük, sahte, gizli ve yüksek sadakat) olmadığını, ancak bir sıra veya sürekliliği ifade etmektedir. Bu durumda sadakat formülasyonu bilişsel sadakat ile başlar, ardından duygusal sadakat, çabasal (gayret ifade eden) sadakat veya niyet sadakati ve son olarak fiili satın alma (eylem sadakati veya davranış sadakati) ile sonuçlanır (Oliver, 1997, s.392). Bilişsel sadakat, tüketicilerin yararlandıkları ürün bilgilerine dayanmaktadır (Yüksel vd., 2010, s.277). Bir müşteri başlangıçta yalnızca marka niteliği hakkındaki inançlara dayanarak bilişsel olarak sadık olur. Marka performansının beklentilere uygun şekilde yerine getirilmesiyle duygusal sadık hale gelir. Sonunda, markaya özgü bir taahhüt gösteren, markaya ulaşmak için çaba harcayan sadık bir müşteri kitlesi oluşur. Başka bir deyişle, marka sadakati, müşterinin tercihi ve belirli bir markaya bağlılığını içermektedir (Back, 2005, s.451). Oliver (1997, s.35), gerçek bir marka sadakatinin oluşumu için üç koşul öne sürmektedir. Buna göre ilk koşul, markanın niteliklerine yönelik tutumun (inançların) oranının rekabetçi tekliflere yönelik tutumlardan daha fazla olmasıdır. İkinci olarak markaya yönelik sahip olunan bilişsel fonksiyonların duygusal bir tercihle (tutumla) örtüşmesi gerekir. Son olarak tüketici, alternatiflerle kıyaslandığında satın alma tercih listesinde güçlü bir tutuma sahip markaya yönelik çabasal niyete sahip olmalıdır. Bilişsel, duygusal ve çabasal sadakat aşamaları esasen tüketici içsel zihinsel süreci ile ilgilidir ve kendini dışa vurmaya eğilimli değildir. Öte yandan, davranışsal sadakat daha dışsal olarak sadakat eylemlerini ifade ederek tutumsal bileşenleri oluşturan bilişsel, duygusal ve çabasal marka sadakati seviyelerinin dışa vurumuna aracı olur (Hinson ve Chinje, 2016, s.55).

Kuramsal Çerçeve

Literatürde değişik hizmet sektörlerinde algılanan hizmet kalitesi ile algılanan değeri inceleyen çalışmalara rastlanılmaktadır. Algılanan değerin kavramsal tanımı, değerin *"tüketicinin, ne elde edildiğine ve ne verildiğine ilişkin algılarına dayanarak bir ürünün kullanımına ilişkin genel değerlendirmesi"* olarak tanımlanmasına dayanır (Zeithaml, 1988, s.14). Değer, tüketici eylemlerini sadakatin davranışsal niyetleri düzeyinde düzenleyen bir tüke-

tici hedefidir (Sirdeshmukh vd., 2002). Önceki araştırmalar, algılanan değerin niyeti (Kim vd., 2008; Oh, 1999; Petrick, 2004), bağlılığı (Pura, 2005) ve marka sadakatini (Chen ve Hu, 2010; Sirdeshmukh vd., 2002) etkilediğini göstermektedir. Bir müşterinin sadakat seviyesi, ürün ve hizmetlerin kalitesinin algılanan değerine (Brodie vd., 2009; Cronin vd., 2000) bağlıdır. Algılanan hizmet kalitesi, algılanan değer, markaya yönelik tutum ve davranışlar arasındaki ilişkileri değişik hizmet sektörlerinde inceleyen çalışmalar, marka sadakati öncülleri olarak kabul edilen bu kavramların ayrıntılarıyla incelenmesi konusunda fikirler sunmaktadır (Ladhari ve Morales, 2008; Leonnard, 2018; Raza vd., 2012; Choi vd., 2018; Brodie vd., 2009; Cronin vd., 2000; Zeithaml vd., 1996).

Alanyazında hizmet kalitesi, algılanan değer ve marka sadakati boyutlarının turizm sektöründe incelenmesine yönelik çeşitli çalışmalara rastlamak mümkündür (Kayaman ve Araslı, 2007; Kandampully ve Hu, 2007; Kement ve Güçer, 2015; Jasinskas vd., 2016). Bazı çalışmalar, algılanan değerin (Sweeney ve Soutar, 2001) ve algılanan hizmet kalitesinin (Alexandris, vd., 2006) müşteri sadakati üzerinde doğrudan etkisi olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Kandampully ve Hu (2007), turizm alanında hizmet kalitesi ile marka sadakati arasında anlamlı bir ilişki tespit edememiştir. Kayaman ve Araslı (2007) ve Kim vd. (2008), hizmet kalitesinin sadece fiziksel özellikler ve heveslilik boyutlarının marka sadakati üzerinde etkisinin olduğunu, diğer boyutlarda böyle bir etkiye rastlanılmadığını rapor etmişlerdir. Han vd. (2008), Çin'de iki otel işletmesinde gerçekleştirdikleri çalışmada, hizmet kalitesinin tutumsal marka sadakatinin ilk aşaması olan bilişsel marka sadakati boyutunda etki yarattığını, diğer bütünleşik sadakat boyutlarında ise herhangi bir etkiye rastlanılmadığını rapor etmişlerdir. Jasinskas vd. (2016), Litvanya Kaunas bölgesinde dört yıldızlı otellerde konaklayan 205 turist üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, turistlerin beklenen kalite ile algıladıkları kalite arasındaki farkın az olması durumunun marka sadakat düzeylerinde belirgin bir etki yarattığını ortaya koymuştur. Günaydın (2015), Bodrum Aegean Dream Hotel'de hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasında güçlü bir ilişki tespit etmiştir. Ashraf vd. (2018), hastane, otel, eğitim ve bankacılık hizmet sektörlerinde 440 müşteri ile gerçekleştirdikleri çalışmada algılanan hizmet kalitesi ve algılanan değerin marka sadakatine etkisini araştırmışlar, hiz-

met kalitesinin ve algılanan değerin marka sadakatini etkilediğini, müşteri tatmininin aracı etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Lai (2014), seyahat acentalarındaki turistlere yönelik çalışmalarında hizmet kalitesi, algılanan değer ve ilişki kalitesinin müşteri sadakati üzerindeki rolünü araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, hizmet kalitesi ve algılanan değerin ilişki kalitesinin öncülü olduğunu, ilişki kalitesinin üç boyutunun ise (müşteri memnuniyeti, müşteri güveni ve müşteri taahhüdünün) müşteri sadakati üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu rapor etmektedir. Suhartanto ve Noor (2013), Endonezya'da ekonomik otellerde konaklayan 399 turist üzerinden gerçekleştirdikleri çalışmada algılanan hizmet kalitesi ve hizmetten algıladıkları değerin tutumsal marka sadakati üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada (s.66), tutumsal marka sadakatinin ölçüm olarak kullanılmasının nedenini; müşterileri *''çok sadıktan''''az sadığa''* doğru tanımlama olanağına sahip olması ve gelecekteki davranışları tahmin etme kolaylığından kaynaklandığı ifade edilmiştir. El-Adly (2018), otellerde konaklayan turistler üzerinde algılanan değer, tatmin ve tutumsal marka sadakatinin bilişsel ve duygusal boyutları arasındaki ilişkiyi incelemiş, algılanan değerin özellikler, işlem, kalite, fiyat ve kişisel hoşnutluk boyutlarının tatmin ve tutumsal marka sadakati üzerinde doğrudan olumlu bir etkiye sahip olduğunu, estetik ve prestij boyutlarının ise doğrudan ve pozitif bir etkiye sahip olmadığını belirlemiştir. Hapsari vd. (2016), Endonezya'daki havalimanında 200 turistten topladıkları verilerde, algılanan hizmet kalitesinin algılanan değer ve müşteri tatmini üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Arpacı ve Batman (2015) çalışmasında, helal otel kategorisinde yer alan dört ve beş yıldızlı otellerde konaklayan 400 turistten topladıkları verilerde, algılanan hizmet kalitesi, algılanan değer ve tutumsal ve davranışsal sadakat sorularından oluşan marka sadakati arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Chen ve Chen (2010), deneyim kalitesi ile algılanan değer arasındaki ilişkiyi inceledi. Bulguları, ziyaretçilerin miras turizminden edindiği deneyim kalitesi algılarının, değer algılarını belirlediğini gösterdi. Krasna (2008), Slovenya'da otellerde konaklayan müşteriler üzerinden gerçekleştirdiği çalışmada algılanan değerin müşteri sadakati üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çetintürk (2017), üniversite sosyal tesislerinde konaklayan 270 müşteriye yönelik çalışmada müşterilerin algılanan değeri, tatmin ve marka sadakati arasında güçlü bir ilişki tespit etmiştir. Milfelner vd.

(2011), Slovenya ve İtalya'daki turistler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, algılanan hizmet kalitesi ile algılanan değer arasında güçlü ve pozitif bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir.

Bu bulgular ışığında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

- *H1a. Algılanan hizmet kalitesinin fiziksel özellikler boyutu algılanan değeri pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H1b. Algılanan hizmet kalitesinin güvenilirlik boyutu algılanan değeri pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H1c. Algılanan hizmet kalitesinin heveslilik boyutu algılanan değeri pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H1d. Algılanan hizmet kalitesinin güvence boyutu algılanan değeri pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H1e. Algılanan hizmet kalitesinin empati boyutu algılanan değeri pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H2. Algılanan değer, tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H3a. Algılanan hizmet kalitesinin fiziksel özellikler boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H3b. Algılanan hizmet kalitesinin güvenilirlik boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H3c. Algılanan hizmet kalitesinin heveslilik boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H3d. Algılanan hizmet kalitesinin güvence boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*
- *H3e. Algılanan hizmet kalitesinin empati boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada kullanılacak ölçeklerin cümle yapıları uzman görüşleri doğrultusunda veri toplamak için uygun hale getirilmiştir. Ölçekleri oluşturan ifadelerin tümü 5'li likert tipi soru formatında sorulmuştur. Bu bağlamda 5'li likert tipi ölçeği (Kesinlikle Katılmıyorum =1, Kesinlikle Katılı-

yorum=5) kullanılarak dereceli sınıflandırılmış toplam 35 soruya yer verilmiştir. Anketin ilk bölümünde algılanan hizmet kalitesini içeren 22, algılanan değeri içeren 4, tutumsal marka sadakatini içeren 9 soru yer almaktadır. Anket formunun son bölümünde ise araştırmaya katılanlar hakkında tanımlayıcı bilgiler elde edilmesi amacıyla demografik sorular, otel deneyimine ilişkin sorular ve otel tercihinde etkili olan faktörlere ilişkin sorular bulunmaktadır.

Algılanan hizmet kalitesinin algılanan değer ve tutumsal marka sadakati üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada öncelikle örneklem ve ölçeklerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Elde edilen veriler Şekil-1'de sunulan araştırma model önerisi doğrultusunda analiz edilmiştir.

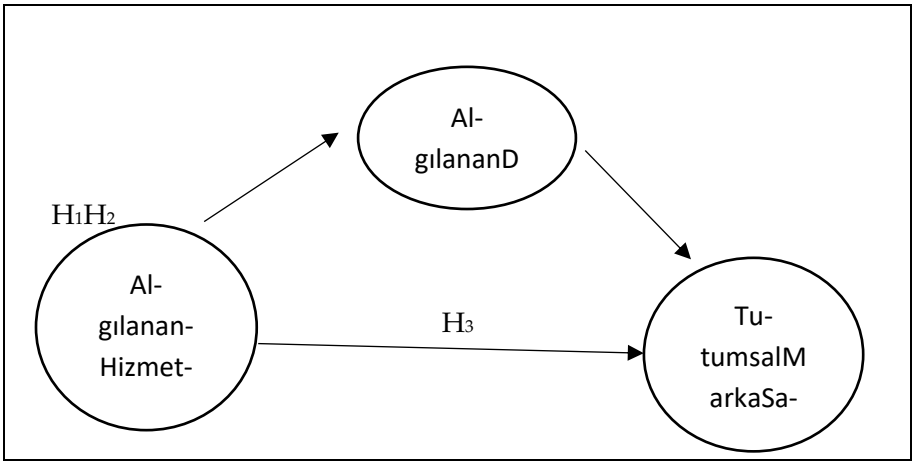

Şekil 1.Araştırma Modeli Önerisi

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Antalya ve Ankara illerinde faaliyet göstermekte olan beş yıldızlı otel işletmelerini ziyaret eden otel müşterileri oluşturmaktadır. Sayfiye otellerin büyük bölümü Antalya bölgesinde yoğunlaşmıştır. Şehir otelleri ise ülkenin geneline yayılmaktadır (Akdağ vd., 2014: s.262). Çalışma kapsamında Antalya ilinin turizm potansiyeli, Ankara ilinin ise kalabalık nüfusu, uluslararası ve ulusal ticaret potansiyeli, başkent

olma özelliği gibi nedenler, araştırma evreninin bu illerden seçilmesinde etken olmuştur. Ayrıca, Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği (AKTOB) verilerine göre Antalya genelinde 403 tane beş yıldızlı otel işletmesi bulunmaktadır. Otel işletmelerinin önemli bir bölümü ilçelerde bulunmaktadır. Bu otellerin nerdeyse tamamı sayfiye otel niteliğinde olup, ülke turizm faaliyetlerinin büyük bölümünü bu otel işletmeleri karşılamaktadır. Anadolu Turizm İşletmecileri Derneği (ATİD) 2018 verilerine göre ise Ankara ilinde turizm işletme belgeli 183 otel işletmesi faaliyette bulunmaktadır. Bu otellerin büyük bölümü zincir otel niteliğinde olup Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü web sayfasından edinilen bilgiye göre bu otellerin 22 tanesi beş yıldızlı şehir oteli niteliğindedir. Ancak, Antalya ve Ankara illerinde bulunan beş yıldızı otel işletmelerini ziyaret eden otel müşterilerinin sayısına ilişkin alan yazında herhangi istatistiki bir veriye rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla araştırmanın evren sayısı tam olarak bilinmemektedir. Araştırma evreninin çok geniş olması, bütün evrene ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, çalışma kapsamında, maliyet ve zaman kısıtları da dikkate alınarak, evreni temsil edebilecek bir örneklem alınması yoluna başvurulmuştur. Söz konusu araştırma da olasılığa dayalı olmayan örneklem tekniklerden 'kolayda örnekleme' yöntemi uygulanmıştır. Krejcie ve Morgan (1970) tarafından hazırlanan tabloya göre 10.000 üzeri evren için 387 örneklem sayısı yeterli görülmektedir. Bu kapsamda kolayda örnekleme yöntemi ile % 95 güvenilirlik seviyesinde 460 müşteriye ulaşılmış, ancak 450 anket veri analizi için uygun bulunmuştur.

Veri Toplama Araçları ve Geçerlilik Güvenirlik Analizleri

Araştırmada yer alan ölçeklerin geçerliliği Keşfedici Faktör Analizi (KFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile incelenmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2015, s. 301). KFA ve DFA için verilerin normal dağılım göstermesi gerekmektedir. Normal dağılım için, -3 ve +3 arasındaki çarpıklık ve basıklık değerleri, kabul edilebilir olarak tanımlanmaktadır (Shao, 2002).

Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenirliliği Cronbach alfa katsayısı ile ölçülmüştür. Cronbach alfa değeri 0,70 üzerinde ise anket güvenilir olarak kabul edilmektedir (Hair vd., 2006).

Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği: Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1988) tarafından kullanılan algılanan hizmet kalitesi ölçeği, Kayaman ve Araslı (2007) tarafından uyarlandığı şekliyle kullanılmıştır (22 soru). Algılanan hizmet kalitesi ölçeğinin boyutlarının güvenilirlik katsayıları; fiziksel özellikler boyutu 0,81, güvenilirlik boyutu 0,88, heveslilik boyutu 0,81, güvence boyutu 0,81 ve empati boyutu 0,82 olarak hesaplanmıştır. Bulunan değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri ±3 arasındadır. Veriler normal dağılım göstermektedir.

Algılanan hizmet kalitesi ölçeği KMO testi sonunda KMO değeri 0,934 olarak tespit edilmiş olup faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. Bartlett's Küresellik Testi sonucunda ki-kare değeri 4401,306, serbestlik derecesi değeri (sd) 231 ve p değeri <0,0001 bulunmuş olup veriler çok değişkenli normal dağılımdan gelmektedir ve faktör analizine uygundur.

KFA sonucunda 5 boyut elde edilmiştir. Ölçeğin faktör yükleri; fiziksel özellikler boyutu 0,708 ile 0,724, güvenilirlik boyutu 0,659 ile 0,777, heveslilik boyutu 0,701 ile 0,758, güvence boyutu 0,720 ile 0,740 ve empati boyutu 0,649 ile 0,791 arasında değer aldığı, açıklanan toplam varyansının % 64,246 olduğu görülmüştür.

Algılanan Değer Ölçeği: European Customer Satisfaction Index (ECSI), tarafından kullanılan algılanan değer ölçeği Chitty vd. (2007) tarafından geliştirildiği şekliyle kullanılmıştır (4 soru). Ölçeğe ait Cronbach alfa katsayısı 0,80 olarak bulunmuştur. Ölçek yeterli güvenilirliğe sahiptir. Bulunan değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri ±3 arasındadır. Veriler normal dağılım göstermektedir.

KMO testi sonunda KMO değeri 0,801 olarak tespit edilmiş olup faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. Bartlett's Küresellik Testi sonucunda ki-kare değeri 541,066, serbestlik derecesi değeri (sd) 6 ve p değeri <0,0001 bulunmuş olup veriler faktör analizine uygundur. KFA sonucunda tek faktör elde edilmiştir. Bu sonuçlar Chitty vd. (2007) tarafından geliştirilen tek boyutlu yapıyı desteklemektedir. Ölçeğin faktör yüklerinin 0,781 ile 0,807 arasında değer aldığı, oluşan faktörün açıklanan toplam varyansının % 63,177 olduğu görülmüştür.

Tutumsal Marka Sadakati Ölçeği: Loken and Jhon (1993), Oliver (1997) ve Beatty, Kahle ve Homer (1988) tarafından geliştirilen ve Back ve Parks (2003), çalışmasında kullandığı ölçekten yararlanılmıştır. Bu kapsamda

tutumsal marka sadakati ölçeği 9 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,87 olarak bulunmuştur. Bulunan değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri ±3 arasındadır. Veriler normal dağılım göstermektedir.

Tutumsal marka sadakati ölçeği KMO testi sonunda KMO değeri 0,930 olarak tespit edilmiş olup faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. Bartlett's Küresellik Testi sonucunda ki-kare değeri 1445,616, serbestlik derecesi değeri (sd) 36 ve p değeri <0,0001 bulunmuş olup veriler faktör analizine uygundur.

KFA sonucunda tek faktör elde edilmiştir. Ölçeğin faktör yükleri 0,679 ile 0,728 arasında değer aldığı, açıklanan toplam varyansının % 50,395 olduğu görülmüştür.

Yapılan KFA den sonra AMOS paket programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Araştırmada algılanan hizmet kalitesi, algılanan değer ve tutumsal marka sadakati ölçeği ile oluşturulan model test edilmektedir. Yapılan analizler sonucunda uyum iyiliği değerleri aşağıdaki gibi bulunmuştur:

Tablo 1: Model Uyum İndeksleri

	χ^2/sd	GFI	CFI	NFI	IFI	RMSEA
Kriter	**≤5**	**≥,90**	**≥,90**	**≥,90**	**≥,90**	**≤,08**
	1,093	0,93	0,99	0,92	0,99	0,014

Modelin sunulan uyum indeksleri incelendiğinde: Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranı (χ2/sd) 1,093, yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) 0,014 ve diğer indekslerin belirlenen aralıklarda olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda modelin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir. Değişkenlerin KFA ve DFA sonucunda ölçeğin geçerliliği için yeterli kanıt toplanmıştır.

Araştırma Modelinin Test Edilmesi ve Bulgular

Tablo 2: Demografik Özelliklere İlişkin Frekans Analizi

Demografik Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Erkek	247	54,9
	Kadın	203	45,1
Yaş	<25	27	6,0
	25-35	74	16,4
	36-45	84	18,7
	46-55	112	24,9
	55-64	102	22,7
	65≤	51	11,3
Eğitim	İlköğretim	6	1,3
	Lise	83	18,4
	Ön lisans	131	29,1
	Lisans	128	28,4
	Master	80	17,8
	Doktora	22	4,9
Uyruk	Yerli	268	59,6
	Yabancı	182	40,4
Amaç	İş	163	36,2
	Tatil	176	39,1
	Diğer	111	24,7
Planlanan Konaklama Süresi	<3	97	21,6
	3-5	130	28,9
	6-10	102	22,7
	11≤	121	26,9
Otel Tercihi	Kendim	156	34,7
	Ofisim	163	36,2
	Diğer	131	29,1
Aynı Otelde Daha Önce Konaklama Süresi	Hiç	218	48,4
	<3	201	44,7
	3-5	31	6,9
Başka Otelde Konaklama Süresi	Hiç	54	12,0
	<3	184	40,9
	3-5	97	21,6
	6-10	73	16,2
	11≤	42	9,3
Her yıl, herhangi bir otelde konaklama Süresi	<3	52	11,6
	3-5	150	33,3
	6-10	127	28,2
	11≤	121	26,9

Katılımcıların demografik özelliklerini açıklayan bulgulara bakıldığında ankete katılanların %54,9'u (n: 247) erkek, %24,9'u (n: 112) 46-55 yaş aralığındadır. Katılımcıların %29,1'i (n: 131) ön lisans mezunu ve %59,62'sı yerli turistlerden oluşmaktadır.

Araştırmanın temel hipotezleri doğrultusunda kavramsal ilişkiler elde edilen veriler çerçevesinde irdelenmiştir. Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması amacıyla korelasyon analizi yapılmış, analiz sonuçları Tablo-3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
1. F. Özellikler	1						
2. Güvenilirlik	,573**	1					
3. Heveslilik	,452**	,536**	1				
4. Güvence	,411**	,510**	,453**	1			
5. Empati	,442**	,448**	,468**	,510**	1		
6. A. Değer	,429**	,464**	,436**	,473**	,666**	1	
7. T. M. Sadakati	,404**	,426**	,460**	,436**	,574**	,577**	1

**p < 0.05, **p < 0.01, ***p < 0.001*

Tablo-4'te sunulduğu üzere korelasyon katsayıları dikkate alındığında algılanan hizmet kalitesi boyutları ile algılanan değer ve tutumsal marka sadakati değişkenleri arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmektedir.

Tablo 4: Yapısal Eşitlik Modeli Regresyon Ağırlıkları

Değişken			**Tahmin**	**Std. Hata**	**Kritik Oran**	**P**
H_{1a} **F.Özellikler**	→	A. Değer	,045	,061	,658	,510
H_{1b} **Güvenilirlik**	→	A. Değer	,119	,060	1,631	,103
H_{1c} **Heveslilik**	→	A. Değer	,011	,064	,160	,873
H_{1d} **Güvence**	→	A. Değer	,059	,066	,872	,383
H_{1e} **Empati**	→	A. Değer	,688	,098	8,335	***
H_{3a} **F.Özellikler**	→	T.M.Sadakati	,030	,052	,454	,650
H_{3b} **Güvenilirlik**	→	T.M.Sadakati	-,057	,052	-,793	,428
H_{3c} **Heveslilik**	→	T.M.Sadakati	,132	,055	2,026	,043
H_{3d} **Güvence**	→	T.M.Sadakati	,284	,059	4,152	***
H_{3e} **Empati**	→	T.M.Sadakati	,164	,105	1,611	,107
H_2 **A. Değer**	→	T.M.Sadakati	,332	,088	3,313	***

Hipotezlerin test edilebilmesi için yol analizi yapılmıştır ve ölçülmesi hedeflenen "H_{1a}, H_{1b}, H_{1c}, H_{1d}, H_{1e}, H_2, H_{3a}, H_{3b}, H_{3c}, H_{3d}, H_{3e}" hipotezi test edilmiştir.

Yol analizi sonuçlarına göre, model kabul edilebilir uyum sergilemektedir (χ^2/df: 1,093; p<0.001; RMSEA: 0.014; NFI: 0.92; CFI: 0,99; IFI: 0,99; GFI: 093).

Araştırma hipotezleri kapsamında yapılan yol analizi sonuçları incelendiğinde algılanan hizmet kalitesinin *empati* boyutunun algılanan değere, *heveslilik* ve *güvence* boyutunun ise tutumsal marka sadakatine olumlu yönde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Ayrıca algılanan değerin tutumsal marka sadakati üzerinde de bir etkisinin olduğu yol analizi sonuçlarına göre tespit edilmiştir. Bu kapsamda algılanan hizmet kalitesinin empati boyutunun algılanan değer ile; algılanan hizmet kalitesinin heveslilik ve güvence boyutunun tutumsal marka sadakati ile ve algılanan değerin tutumsal marka sadakati ile arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Bu etkiler arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Dolayısıyla araştırma kapsamında oluşturulmuş "*H_{1e}: Algılanan hizmet kalitesinin empati boyutu algılanan değeri pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*", "*H_2: Algılanan değer, tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*","*H_{3c}:Algılanan hizmet kalitesinin heveslilik boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*" ve"*H_{3d}: Algılanan hizmet kalitesinin güvence boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir*." hipotezleri kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra "H_{1a}, H_{1b}, H_{1c}, H_{1d}, H_{3a}, H_{3b} ve H_{3e}" hipotezleri yapılan yol analizi sonuçlarına göre kabul edilmemiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma algılanan hizmet kalitesi, algılanan değer ve tutumsal marka sadakati arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Ankara ve Antalya'da faaliyet gösteren beş yıldızlı sayfiye ve şehir otellerini ziyaret eden müşteriler üzerine yapılmıştır. Genel olarak, ölçüm sonuçları güvenilirlik ve geçerlilik açısından kabul edilebilir niteliktedir. Korelasyon ve yol analizi teknikleri ile bu sonuçlar kısmen desteklenmiştir.

Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, "*H_{1e}: Algılanan hizmet kalitesinin empati boyutu algılanan değeri pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*", "*H_2: Algılanan değer, tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*","*H_{3c}:Algılanan hizmet kalitesinin heveslilik boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir.*" ve"*H_{3d}: Algılanan hizmet kalitesinin güvence boyutu tutumsal marka sadakatini pozitif ve doğrudan etkilemektedir*." hipotezleri kabul edilmiştir.

Algılanan hizmet kalitesinin empati boyutu algılanan değeri pozitif ve doğrudan etkilemektedir. Çalışmamızda elde edilen sonuç, alan yazını destekler niteliktedir. Uluslararası alan yazında algılanan hizmet kalitesi ve algılanan değeri inceleyen birçok yazar (Ladhari ve Morales, 2008; Leonnard, 2018; Raza vd., 2012; Choi vd., 2018; Ashraf vd., 2018; Lai, 2014; Hapsari vd., 2016; Milfelner vd., 2011; Chen ve Chen, 2010), gerçekleştirdikleri çalışmalarda algılanan hizmet kalitesi ile algılanan değer arasında güçlü ilişki tespit etmişlerdir. Gerçekleştirilen çalışma kapsamında ayrıca algılanan değerin tutumsal marka sadakati üzerinde pozitif ve doğrudan bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Otelcilik sektörü de dahil değişik hizmet sektörlerinde gerçekleştirilen çalışmalar (Oh, 1999; Cronin, 2000; Chitty vd., 2007; Şener ve Behdioğlu, 2013; Altunel ve Günlü, 2015; Sweeney ve Soutar, 2001; El-Adly, 2018; Krasna, 2008; Çetintürk, 2017) ulaşılan sonuçla benzer niteliktedir. Çalışma kapsamında son olarak, algılanan hizmet kalitesinin heveslilik ve güvence boyutunun tutumsal marka sadakati üzerinde pozitif ve doğrudan bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu değer, alan yazında gerçekleştirilen çalışmalarla benzer bir sonuç ortaya çıkarmıştır (Usta ve Memiş, 2009; Ertürk, 2011; Kayaman ve Araslı, 2007; Alhaddad, 2015; Souki ve Filho, 2008; Alexandris, vd., 2006). Öte yandan, Kayaman ve Araslı (2007) ve Kim vd. (2008), hizmet kalitesinin sadece fiziksel özellikler ve heveslilik boyutlarının marka sadakati üzerinde etkisinin olduğunu, diğer boyutlarda böyle bir etkiye rastlanılmadığını rapor etmişlerdir. Han vd. (2008), Çin'de iki otel işletmesinde gerçekleştirdikleri çalışmada, hizmet kalitesinin tutumsal marka sadakatinin ilk aşaması olan bilişsel marka sadakati boyutunda etki yarattığını, diğer bütünleşik sadakat boyutlarında ise herhangi bir etkiye rastlanılmadığını rapor etmişlerdir. Jasinskas vd. (2016), Litvanya Kaunas bölgesinde dört yıldızlı otellerde konaklayan 205 turist üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, turist-

lerin beklenen kalite ile algıladıkları kalite arasındaki farkın az olması durumunun marka sadakat düzeylerinde belirgin bir etki yarattığını ortaya koymuştur. Günaydın (2015), Bodrum Aegean Dream Hotel'de hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasında güçlü bir ilişki tespit etmiştir. Ashraf vd. (2018), hastane, otel, eğitim ve bankacılık hizmet sektörlerinde 440 müşteri ile gerçekleştirdikleri çalışmada algılanan hizmet kalitesi ve algılanan değerin marka sadakatine etkisini araştırmışlar, hizmet kalitesinin ve algılanan değerin marka sadakatini etkilediğini, müşteri tatmininin aracı etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak bakıldığında çalışmamızda elde edilen sonuçlar ulusal ve uluslararası yazında yapılan çalışmaları desteklemektedir. Son yıllarda, marka sadakatine ilişkin çalışmaların sayısı arttıkça, marka sadakatinin belirleyicisi olarak kabul edilen hizmet kalitesi ve algılanan değer vs. gibi kavramlara yönelik çalışmaların sayısı da artmaktadır. Bu kavramların, özellikle turizm endüstrisi gibi yaşam döngüsünün olgunluk aşamasında olduğu düşünülen hizmet sektörlerinde marka sadakatine yönelik etkilerinin incelenmesindeki en önemli etkenin piyasa rekabet koşulları olduğu düşünülebilir. Zira olgunluk aşaması, rakiplerin sayısının olabildiğince arttığı ve rekabetin şiddetli yaşandığı bir evredir (Ergin, 1999, s.17). Mamul hayat eğrisinin her aşamasında olduğu gibi olgunluk aşamasında da markalaşmaya yönelik stratejilerin benimsenmesi ve uygulanması gerekli gözükmektedir (Somaklar, 2006, s.113). Bu yüzden marka sadakati belirleyicilerine yönelik çalışmaların sayısının değişik hizmet sektörlerinde arttırılması önemli gözükmektedir. Bu çalışma zaman ve maliyet kısıtları dikkate alınarak Antalya ve Ankara illerinde gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki çalışmalarda ülkenin farklı bölgelerinde konaklayan turistlere ulaşılarak çalışma kapsamının genişletilmesi yararlı olacaktır. Ayrıca, alan yazına yönelik incelemelerde marka sadakati üzerinde etkisi olan marka kavramı ile ilişkili (imaj, tatmin vs.) değişik kavramlar göze çarpmaktadır. Sonraki çalışmalarda bu kavramalara odaklanılması alan yazına değişik bakış açıları kazandıracağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of the Effects of Perceived Service Quality on Perceived Value and Attitudinal Brand Loyalty: Example of 5-Star Resort and City Hotels

*

Bülent Demirağ - Yakup Durmaz

Hasan Kalyoncu University

The strengthening of the perception of the importance of the brand in terms of companies, in recent years, as in almost every sector in the tourism sector is observed in many studies (Mason et al., 2006; Mattila, 2006; OğıNeill et al., 2006). A significant portion of these studies focused on the premise of brand loyalty and brand loyalty. There are detailed studies about the perceived quality of service, perceived value concepts which are the pioneers of brand loyalty and brand loyalty in the studies towards literature (Back and Parks, 2003; Han et al., 2008; Chitty et al., 2007; Kayaman and Araslı, 2007). It is possible to multiply the number of these studies. The concept of brand loyalty and many brand components which are thought to have direct and indirect effects on this concept are being studied in different cultures and geographies (Brodie et al., 2009; Cronin et al., 2000; Dick and Basu, 1994; Oliver, 1997).

Perceived service quality is an assessment of the difference between consumers' expectations and perceptions. Expectations are reflected in requests that are believed by consumers to provide a service provider. If the expectations are not in line with the perceived quality, negative evaluations of the product occur. However, if the perceived quality exceeded the expectations, the company was acquired (Lovelock and Wright, 2007). The perceived value is an assessment of the consumer's perceived benefit and payment. In general, consumers cover costs (purchase price, purchase costs, installation), while perceived benefits are the benefits of combinations of physical and abstract properties of the product / service (Varki and Colgate, 2001, p. 234). Customers generally do not evaluate the benefits

and costs accurately or objectively, but act on the perceived value of the product. Therefore, firms should be able to control the customer's perceptions of quality and value judgments (Baker and Fulford, 2016, p. 76). Brand loyalty is an important strategy for developing a sustainable competitive advantage for any business (Dick and Basu, 1994). Newman and Werbal (1973, p. 405), based on a similar definition of trust based on loyalty assessment. Accordingly, the prerequisite for the loyalty of the brand is that customers who use the brand exhibit purchasing behavior for experience in the use of repetitive products / services. Oliver (1997) states that brand loyalty is composed of three dimensions: cognitive, affective and conative.

Objective of the Study

Based on the literature review and the above-mentioned variables, three basic hypotheses have been constructed within the framework of the conceptual model in order to pursue the objectives of the research.

- H1a. The physical characteristics of the perceived service quality affect the perceived value positively and directly.
- H1b. The reliability dimension of the perceived service quality affects the perceived value positively and directly.
- H1c. The enthusiasm of the perceived quality of service affects the perceived value positively and directly.
- H1d. The assurance dimension of the perceived service quality affects the perceived value positively and directly.
- H1e. The emphathic dimension of perceived service quality affects the perceived value positively and directly.
- H2. Perceived value affects positively brand loyalty positively and directly.
- H3a. The physical characteristics of perceived service quality affect brand loyalty positively and directly.
- H3b. The reliability dimension of the perceived service quality affects brand loyalty positively and directly.
- H3c. The enthusiasm of perceived service quality affects brand loyalty positively and directly.

- H3d. The assurance dimension of perceived service quality affects brand loyalty positively and directly.
- H3e. The empathic dimension of perceived service quality affects brand loyalty positively and directly.

Method

The perceived service quality scale used by Parasuraman, Zeithaml and Berry (1988) was used as adapted by Kayaman and Araslı (2007) (22 questions). Reliability coefficients of the dimensions of the perceived service quality scale; The physical properties were calculated as 0.81, the reliability size was 0.88, the enthusiasm size was 0.81, the assurance size was 0.81 and the empathy size was 0.82. The skewness and kurtosis values of the variables found are between ± 3. The data show normal distribution. The perceived value scale used by the European Customer Satisfaction Index (ECSI) is used by Chitty et al. (2007) was used (4 questions). The Cronbach alpha coefficient of the scale was found to be 0.80. The scale has sufficient reliability. The skewness and kurtosis values of the variables found are between ± 3. The data show normal distribution. Lokan and Jhon (1993), Oliver (1997) and Beatty, Kahle and Homer (1988) developed by Back and Parks (2003), used in the study of the scale. In this context, the attitude-based brand loyalty scale consists of 9 questions. The Cronbach alpha coefficient of the scale was found to be 0.87. The skewness and kurtosis values of the variables found are between ± 3. The data show normal distribution.

Results

According to the results of the analysis performed, eves H1e: The empathy dimension of the perceived service quality affects the perceived value positively and directly. Marka,, H2: Perceived value affects brand loyalty positively and directly. An, emp H3c: The enthusiasm of perceived service quality is positive "and H3d: The assurance dimension of perceived quality of service affects positively brand loyalty positively and directly, hypothesis has been accepted.

In conclusion, the results of our study support the studies conducted in the national and international literature. It is important to increase the number of studies on brand loyalty determinants in different service sectors. This study was carried out in Antalya and Ankara provinces considering time and cost constraints. In later studies it will be useful to expand the scope of work by reaching out to tourists staying in different parts of the country. In addition, different concepts related to the concept of brand (image, satisfaction, etc.) which have an effect on brand loyalty are observed in investigations related to the literature. In later studies, it is thought that focusing on these concepts will bring different perspectives to the literature.

Kaynakça / References

Akdağ, G., Güler, O., Demirtaş, O., Dalgiç, A. ve Yeşilyurt, C. (2014). Turizm ve çevre ilişkisi: Türkiye'deki yeşil otellerin gözünden yeşil otelcilik uygulamalari üzerine bir değerlendirme. *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, 4-6 Haziran 2014.

Alexandris, K., Kouthouris, C. ve Meligdis, A. (2006). Increasing customers' loyalty in a skiing resort: The contribution of place attachment and service quality. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 18*(5), 414–425.

Alhaddad, A.A. (2015). Perceived quality:Brand ımage and brand trust as determinants of brand loyalty. *Quest Journals Journal of Research in Business and Management, 3*(4), 1-8.

Altunel, M.C. ve Günlü, E. (2015). Deneyimleme kalitesi: Algılanan değer ve tatminin müze ziyaretçilerinin tavsiye etme eğilimi üzerindeki etkisi.*Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*,*26*(2), 191-206.

Arpacı, Ö. ve Batman, O. (2015). Specifying the relationship among perceived service quality: Customer loyalty and customer value of the halal hotels ın high season. *Turizm ve Arastırma Dergisi, 4*(1),29-45.

Ashraf, S., Ilyas, R., Imtiaz, M. ve Ahmad, S. (2018). Impact of service quality, corporate image and perceived value on brand loyalty with presence and absence of customer satisfaction: A study of four service sectors of Pakistan. *International Journal of Academic Research in Business and Social Science, 8*(2), 452-474.

Back, K. (2005). The effects of image congruence on customers' brand loyalty in the upper middle-class hotel industry. *Journal of Hospitality & Tourism Research, 29*(4), 448-467.

Back, K. ve Parks, S. C. (2003). A brand loyalty model involving cognitive, affective, and conative brand loyalty and customer satisfaction. *Journal of Hospitality & Tourism Research, 27*(4), 419-435.

Baker, D. M. ve Fulford, M. D. (2016). Cruise passengers' perceived value and willingness to recommend. *Tourism & Management Studies*, *12*(1), 74-85.

Becker, P. (2014). *The different types of tourists and their motives when visiting Alaska during the Iditarod,* Master Thesis, in Tourism Studies, The Arctic University of Norway, Norway.

Bhattacharya, S. ve Singh, D. (2008). The emergence of hierarchy in customer perceived value for services: A grounded analysis. *Journal of American Academy of Business,13*, 65-71.

Bowen, J. T. ve Shoemaker, S. (2003). Loyalty: A strategic commitment. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 44*(5/6), 31-46.

Bozdağ, N., Atan, M. ve Altan, Y. (2003). Hizmet Sektöründe Toplam Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Analizi ile Ölçümü ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *VI. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu,* Gazi Üniversitesi, Ankara, 29-30 Mayıs.

Bresciani, S., Thrassou, A. ve Vrontis, D. (2015). Determinants of performance in the Italian hotel industry:An empirical analysis of Italy. *Global Business and Economics Review, 17*(1), 19-34.

Brodie, R. J. Whittome, J. R. ve Brush, G. J. (2009). Investigating the service brand: A customer value perspective. *Journal of Business Research, 62*(3), 345-355.

Casadesus, M., Viadiu, M. F. ve Saizarbitoria, I.H. (2002). Quality service of ISO 9000 consultants. *International Journal of Quality and Reliability Management*, *19* (8/9), 998-1013.

Chen, C.F. ve Chen, F.S. (2010). Experience quality, perceived value, satisfaction and behavioral intentions for heritage tourists. *Tourism Management, 31*(1), 29–35.

Chitty, B. , Ward, S. ve Chua, C. (2007). An application of the ECSI model as a predictor of satisfaction and loyalty for backpacker hostels. *Marketing Intelligence & Planning,25*, 563-580.

Choi, C., Greenwell, T.C. ve Lee, K. (2018). Effects of service quality, perceived value, and consumer satisfaction on behavioral intentions in virtual golf. *Journal of Physical Education and Sport, 18*(3),1459-1468.

Cunningham, R. M. (1956). Brand loyalty:What, where, how much?. *Harvard Business Review, 34*(1), 116-128.

Çetiner, E. (2002). *Konaklama işletmelerinde muhasebe uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Çetintürk, İ. (2017). Müşteri değeri, müşteri tatmini ve marka sadakati: Üniversite sosyal tesisleri üzerine bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, *14*(2), 93-109.

Day, G. S. (1969). A two-dimensional concept of brand loyalty. *Journal of Advertising Research, 9*(3), 29 - 35.

Dick, A. S. ve Basu, K. (1994). Customer loyalty: Toward an integrated conceptual framework. *Journal of Academy of Marketing Science, 22*(2), 99-113.

Dinç, Y. (1999). *Sayfiye otel işletmelerinde boş zaman ve rekreasyon değerlendirmelerinin hizmet satışlarını arttırmaya yönelik etkisi:Örnek bir araştırma,* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.

El-Adly, M.I. (2018). Modelling the relationship between hotel perceived value, customer satisfaction, and customer loyalty. *Journal of Retailing and Consumer Services, Article in Press*, 45,1-11. https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2018.07.007.

Emir, O. (2007). *Otel işletmelerinde müşterilerin hizmet beklentileri ve memnuniyet (tatmin) düzeylerinin değerlendirilmesi: Antalya'da bir araştırma*. Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Ertürk, M. (2011). *Türkiye'deki otel işletmelerinde hizmet kalitesinin ölçülmesine yönelik bir alan araştırması*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Gale, B. T. (1994). *Managing customer value: Creating quality and service that customers can see*. New York: The Free Press.

Genç, E. ve Erdoğan, E. (2013). Otel İşletmelerinde ilişkisel pazarlama uygulamaları: Zonguldak, Karabük ve Bartın illerinde bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, *15*(2), 195-216.

Güçer, E. ve Kement, Ü. (2015). Ekoturizm kapsamında seyahat eden tüketicilerin çevreye duyarlı davranışlarının incelenmesi: Ayder örneği, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, *14,* 70-82.

Günaydın, Y. (2015). Hizmet kalitesinin müşteri sadakatine etkisi: Aegean Dream Hotel örneği,*International Journal of Social Sciences and Education Research, 1*(1), 16-34.

Han, X. , Kwortnik, R. J. ve Wang, C. (2008). Service loyalty: An integrative model and examination across service contexts. *Journal of Service Research, 11*, 22-42.

Hapsari, R., Clemes, M. ve Dean, D. (2016). The mediating role of perceived value on the relationship between service quality and customer satisfaction: Evidence from Indonesian Airline passengers. *Procedia Economics and Finance*, *35*, 388-395.

Harris, L. C. ve Goode, M. M. (2004). The four levels of loyalty and the pivotal role of trust: A study of online service dynamics. *Journal of Retailing, 80*(2), 139-158.

Hinson, R. ve Chinje, N. (2016). Extending the four-stage brand loyalty framework in African Telecoms. *African Journal of Business and Economic Research (AJBER),2*(3), 53-82.

Holbrook, M.B. (1996). Customer value CA framework for analysis and research. *Advances in Consumer Research (Special Session Summary)*, *23*, 138-142.

Jacoby, J. ve Chestnut, R. W. (1978). *Brand loyalty: Measurement and management,* New York:Wiley.

Jasinskas, E., Streimikiene, D., Svagzdiene, B. ve Simanavicius, A. (2016). Impact of hotel service quality on the loyalty of customers. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, *29*(1), 559-572.

Jones, T. ve Taylor, S. F. (2007). The conceptual domain of service loyalty: How many dimensions? *The Journal of Services Marketing, 21*(1), 36-51.

Kandampully, J. and Hu, H. (2007). Do hoteliers need to manage image to retain loyal customers? *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 19*(6), 435-443.

Kayaman, R. ve Arasli, H. (2007). Customer based brand equity: Evidence from the hotel industry. *Managing Service Quality, 17*, 92-109.

Kılıç, G. ve Öztürk, Y. (2010). Kariyer yönetim sistemi ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *Ege Akademik Bakış*, *10*(3), 981-1001.

Kim, W.G., Jin-Sun, B. and Kim, H.J. (2008). Multidimensional customer-based brand equity and its consequences in midpriced hotels. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, *32*, 235-254.

Kozak, N. (2008). *Turizm pazarlaması*, Detay Yayıncılık: Ankara.

Krasna, T. (2008). The influence of perceived value on customer loyalty in Slovenian hotel industry. *Turizam*, 12-15.

Krejcie, R. V. ve Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research. Education and Psychological measurement, 30, 607-610.

Ladhari, R. ve Morales, M. (2008). Perceived service quality, perceived value and recommendation: A study among Canadian public library users, *Library Management*, *29*(4/5), 352-366.

Lai, I.K.W. (2014). The role of service quality, perceived value, and relationship quality in enhancing customer loyalty in the travel agency sector.*Journal of Travel & Tourism Marketing*,*31*(3), 417-442.

Lee, J. , Graefe, A. R. ve Burns, R. C. (2007). Examining the antecedents of destination loyalty in a forest setting *Leisure Sciences, 29*(5), 463-481.

Leonnard, S.E. (2018). Perceıved service quality, perceived value for money, satisfaction and repurchase intention: An evaluation on private university services**.** *International Journal of Commerce and Finance*, *4*(1), 40-51.

Lovelock, C. and Wright, L. (2007). *Principles of service marketing and management*(5. ed), New Jersey: Prentice Hall.

Mason, D., Tideswell, C. ve Roberts, E. (2006). Guest perceptions of hotel loyalty. *Journal of Hospitality & Tourism Research, 30*(2), 191-206.

Mattila, A. S. (2006). How affective commitment boosts guest loyalty and promotes frequent-guest programs. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 47*, 174-181.

Milfelner, B., Snoj, B. ve Pisnik Korda, A. (2011). Measurement of perceived quality, perceived value, image and satisfaction interrelations of hotel services: Comparison of tourists from Slovenia and Italy. Drus. Istraz. Zagreb God. 20 (2011), BR. 3 (113), STR. 605-624.

Nasution, H. N. ve Mavondo, F. T. (2008). Customer value in the hotel industry: What managers believe they deliver and what customer experience. *International Journal of Hospitality Management, 27*(2), 204-213.

Newman, J.W. ve Werbel, R.A. (1973). Multivariate analysis of brand loyalty for major household appliances. *Journal of marketing research,10*, 404-409.

Odin, Y., Odin, N. ve Valette-Florence, P. (2001). Conceptual and operational aspects of brand loyalty: An empirical investigation. *Journal of Business Research, 53*(2), 75-84.

Oh, H. (1999). Service quality, customer satisfaction, and customer value: A holistic perspective. *International Journal of Hospitality Management, 18*(1), 67-82.

Oliver, R.L. (1997). *Loyalty and profit: long-term effects of satisfaction. Satisfaction: A Behavioural Perspective on the Consumer*, McGraw-Hill Companies, Inc., New York, NY.

Oliver, R. L. (1999). Whence consumer loyalty? Journal of Marketing, *Fundamental Issues and Directions for Marketing*, *63*(4), 33-44.

O'Neill, J. W. ve Xiao, Q. (2006). The role of brand affiliation in hotel market value. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 47*, 210-223.

Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. ve Berry, L.L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 49(4), 41-50.

Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. ve Berry, L.L. (1988). Servqual: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing, 64*(1), 12-40.

Park, C., Jaworski, B. J. ve Maclnnis, D. J. (1986). Strategic brand concept-image management. *Journal of Marketing, 50*(4), 135-145.

Petrick, J.F. (2004*).* The roles of quality, value, and satisfaction in predicting cruise passengers' behavioral intentions. *Journal of Travel Research, 42*, 397-407.

Raza, M.A., Siddiquei, A.N., Awan, H.M. ve Bukhari, K. (2012). Relationship between service quality, perceived value, satisfaction and revisit intention in hotel industry. *Interdıscıplınary Journal Of Contemporary Research In Business*, *4*(8), 788-805.

Saraniemi, S. ve Kylänen, M. (2011). Problematizing the concept of tourism destination: An analysis of different theoretical approaches. *Journal of Travel Research,50*(2), 133 – 143.

Seyidov, J. ve Adomaitienė, R. (2016). Factors influencing local tourists' decision-making on choosing a destination: A case of Azerbaijan. *Ekonomika*, *95*(3), 112-127.

Sirdeshmukh, D., Singh, J. ve Sabol, B. (2002). Consumer trust, value, and loyalty in relational exchanges.*The Journal of Marketing, 66*, 15-37.

Souki, G.Q. ve Filho, C.G. (2008). Perceived quality, satisfaction and customer loyalty: An empirical study in the mobile phones sector in Brazil. *Int. J. Internet and Enterprise Management, 5*(4), 298-312.

Suhartanto, D. ve Noor, A. (2013). Attitudinal loyalty in the budget hotel industry: What are the important factors? *Journal Of Tourism, Hospitality & Culinary Arts, 5*(2), 64-74.

Sweeney, J. C. ve Soutar, G. N. (2001). Consumer perceived value: The development of a multiple item scale. *Journal of Retailing, 77*, 203-220.

Şener, H.Y. ve Behdioğlu, S. (2013). Müşteri sadakati oluşturmada müşterinin algıladığı değer, tatmin ve rakip işletmeye geçme maliyeti: Bir spor merkezinde istatiksel uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 165-180.

Tsai, H., Song, H. Y. ve Wong, K. K. F. (2009). Tourism and hotel competitiveness research. *Journal of Travel & Tourism Marketing,26* (5-6), 522-546.

Tucker, W. T. (1964). The development of brand loyalty. *Journal of Marketing Research*, *1* , 32-35.

Tunç, A. ve Sevin, D. (2000). *An analysis of business ethics in accommodation sector on tourism industry. Challanges for business administrators in the new milennium*. Uluslararası Kongre Tebliği. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi-Silesian University, 1-3 Haziran 2000, Gökçeada, Çanakkale.756-765.

Usta, R. ve Memiş, S. (2009). Hizmet kalitesi ve marka bağlılığı arasındaki ilişki üzerine müşteri tatmininin aracılık etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23*(4), 87-108.

Ünüvar, Ş. (2008). *Konaklama işletmelerinde reklam kampanyaları uygulamaları: stratejik bir yaklaşım.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Reklam ve Tanıtım Bilim Dalı, Konya.

Varki, S. ve Colgate, M. (2001). The role of price perceptions in an integrated model of behavioral intentions. *Journal of Service Research, 3*(3), 232-240.

Wang, Y. , Lo, H. P., Chi, R. ve Yang, Y. (2004). An integrated framework for customer value and customer-relationship-management performance: A customer-based perspective from China. *Managing Service Quality, 14*(2/3), 169-182.

Wang, B., Yang, Z., Han, F. ve Shi, H. (2016). Road trip in China: The mediation effect of perceived value and tourist satisfaction on the relationship between destination ımage and loyalty. *Preprints* (www.preprints.org), doi:10.20944/preprints201611.0050.v1. Erişim Tarihi: 05.12.2018.

Yüksel, A., Yüksel, F. ve Bilim, Y. (2010). Destination attachment: Effects on customer satisfaction and cognitive, affective and conative loyalty. *Tourism Management, 31*, 274-284.

Zeithaml, V. A. (1988). Consumer perceptions of price, quality, and value: A means-end model and synthesis of evidence. *Journal of Marketing, 52*(3), 2-22.

Zeithaml, V.A., Parasuraman, A. ve Berry, L.L. (1990*). Delivering quality service: Balancing customer perceptions and expectations*. New York, NY: The Free Press.

Zeithaml, V. A., Berry, L. L. ve Parasuraman, A. (1996). The behavioral consequences of service quality. *Journal of Marketing, 60*(2), 31-46.

Zeithaml, V. A., Bitner, M. J. ve Gremler, D. D. (2006). *Services marketing: Integrating customer focus across the firm* (4 ed.). Boston: McGraw-Hill Irwin.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demirağ, B. ve Durmaz, Y.(2019).Algılanan hizmet kalitesinin algılanan değer vetutumsal marka sadakati üzerindeki etkisinin incelenmesi: 5 yıldızlı sayfiye ve şehir otelleri örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 693-726. DOI: 10.26466/opus.542994

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 27/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/05/2019

Üniversite Sınavına Hazırlanan ve Özel Dershanelere Devam Eden Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kendilerinde Algıladıkları Ego Durumları ile Sınav Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.522188

*

Sabahattin Şerif Meşe* - Halis Özerk**

* Uzm. Psikolog, İstanbul Arel Üniversitesi, Psikoloji Yük. Lisans Programı. Sefaköy İstanbul.
E-Posta: sabahattinserif@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-5553-4005
** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sefaköy, İstanbul
E-Posta: halisozerk@halisozerk.com **ORCID:** 0000-0001-5530-6638

Öz

Bu araştırmanın amacı; üniversite sınavlarına (YGS ve LYS) hazırlanan lise 12.sınıf öğrencilerinin kendilerinde algıladıkları ego durumları ile sınav kaygısı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma grubu, 2014-2015 öğretim yılında Ankara İli Çankaya ilçesindeki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı altı (6) resmi Anadolu lisesinde öğrenim gören ve lise son sınıfta olan toplam 535 (Kız= 307; Erkek= 228) öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubundaki öğrencilerin yaş aralığı 16-19 arasında değişmektedir. Araştırmanın değişkenlerinden olan ego durumları ile ilgili veriler, Ego Durum Ölçeği (Arı, 1989) aracılığıyla, diğer değişken olan sınav kaygısı ise Sınav Kaygısı Ölçeği (Öner, 1990) kullanılarak elde edilmiştir. Ayrıca öğrencilere ilişkin demografik bilgiler, araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, lise 12. Sınıftaki öğrencilerin (hem kız hem erkek öğrencilerin) sınav kaygı düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin sınav kaygılarının ise gerek tümtest puanları bakımından gerekse testin alt boyutları (kuruntu ve duyuşsal) bakımından erkeklerinkinden anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Ego durumları bakımından ise, öğrencilerin en fazla Koruyucu Ebeveyn (KE) ego durumunda (%48, ikinci olarak da Doğal Çocuk (DÇ) ego durumunda (%30) en az olarak da Eleştirel Ebeveyn (EE) ego durumunda (%4) ve Uygulu Çocuk (UÇ) ego durumunda (%6) kendilerini algıladıkları görülmektedir. Ego durumlarıyla sınav kaygısı arasındaki ilişki bakımından ise, sadece Yetişkin Ego durumu ile Sınav Kaygısı ölçeğinin alt boyutu olan kuruntu boyutu arasında az da olsa anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Transaksiyonel Analiz kuramı çerçevesinde enerji yoğunluğunun ego durumlarına göre dağılımında, enerjinin en yüksek düzeyde Koruyucu Ebeveyn ego durumunda kullanıldığı görülmüştür. Bulgular ilgili literatüre dayanılarak tartışılmış, gelecek araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Transaksiyonel Analiz, Ego Durumları, Sınav kaygısı.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 27/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/05/2019

Investigating The Relationship Between Exam Anxiety Level And Perceived Ego States Of The High School Students That Prepare To Take University Entrance Exams By Going To Private Classroms

*

Abstract

The purpose of this study was to review the relationship between self-perceived ego states of twelfth-graders who prepare for university entrance exams (YGS (the transition to higher education examination) and LYS (undergraduate placement exam)) and exam anxiety levels. Working group consisted of 535 (Female= 307; Male= 228) high school final year students who study in 6 (six) public Anatolian High School in Çankaya District of Ankara Province in the 2014-2015 academic year. The age range of students in the working group varies between 16 and 19. Data relating to ego states that is one of the variables of research were obtained by Ego State Scale (Arı, 1989); data relating to another variable, exam anxiety were obtained by Exam Anxiety Scale (Öner, 1990). Moreover, demographic information about students was collected by using the Personal Information Form. With reference to research results, the exam anxiety level of twelfth-graders (both female and male students) is above average. Exam anxiety of female students is significantly higher in comparison with male students in terms of both fulltest scores and subdimensions (delusion and affective) of the test. It is seen when looking at ego states that students perceive themselves in Nurturing Parent Ego State most (48%); students perceive themselves in Natural Child Ego State in the second place (30%); students perceive themselves in Criticizing Parent Ego State in the third place (4%); finally, the same students perceive themselves in Adaptive Child Ego State in the fourth place (6%). About the relation between ego states and exam anxiety; there is seen a leastwise significant relationship between delusion dimension that is the subdimension of Exam Anxiety Scale and Adult Ego State. We can observe when looking at the distribution of energy density based on ego states within the scope of theory of transactional Analysis that Energy is used in Nurturing Parent Ego State at most. Findings were discussed based on literature; there were also offered suggestions toward the next studies.

Keywords: *Transactional Analysis, Ego States, Exam Anxiety.*

Giriş

Sınavların, özellikle bir üst okula geçiş (ortaokuldan Anadolu lisesine, liselerden üniversiteye geçiş) sınavlarının öğrenciler için çok önemli süreçler olduğu, bu süreçlerin öğrencilerde kaygıyı artırdığı, oluşan kaygının da öğrencilerin akademik başarısını olumsuz yönde etkilediği ifade edilmektedir (Dündar, Yapıcı ve Topçu, 2008, s.173; Cassady, 2004, s.569; Hanımoğlu., 2011, s.359; Erkan, 1991; Culler ve Holahan, 1980; Donald ve Katz, 1999; Ekşi, 1998; Yıldırım ve Ergene, 2003; Bacanlı ve Sürücü, 2006).

Ülkemizdeki eğitim sisteminin sınav merkezli olması nedeniyle öğrencilerin ilkokuldan itibaren üniversiteye kadarki süreçte kaygılı ve yıpratıcı bir dönem geçirdiklerini belirtilmektedir (Yıldırım, 2008; Çiçek, 2018).

Sınav kaygısının, benlik saygısı, ebeveyn tutumları, öğrencilerin karar verme stilleri, sınırlılık algı şemaları, güdülenme ve çalışma alışkanlıkları ile ilişkilerini inceleyen çok sayıda çalışma da mevcuttur. Bu çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Freud, organizmanın kendini tehlikede bulduğu her durumda kaygının bir tepki olarak ortaya çıktığını söylemiş ve gerçekçi, nevrotik ve ahlaki kaygı olmak üzere üç tür kaygıdan söz etmiştir. (Freud, 1999, s.269, 285). Bu kaygı türlerinin de sırasıyla; gerçekçi kaygının dış dünya ile nevrotik kaygının İd'le ve ahlaksal kaygının da Süper Ego ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir (Freud, 1998, s.105).

Öztürk (2011, s.67) ve May (2012, s.145), (Kierkegard, Heideger, Husserl, Sartre, Binswagner, Freud, Goldstein ve Jaspers'in de belirttiği gibi), kaygı kavramının Almanca karşılığının "angst" sözcüğü olduğunu ve kökenini Latince "Angustus"tan (dar boğaz) aldığını söylerler. Aynı yazarlar buna ek olarak kaygının dereceleri olduğunu ve bunların hafif tedirginlik, gerginlik duygusu ve paniğe kadar varan yoğunlukta olduğunu, fizyolojik belirtilerinin ise kan basıncının yükselmesi, nabız atışlarının hızlanması, ağız kuruluğu, göz bebeklerinde genişleme, yüzde solukluk avuç içinde terleme, sık işeme ve dışkılama ve kaslarda gerginliğin artması şeklinde gözlemlenebileceğini belirterek bu belirtilerin ağır tablolar halinde görülmesini de kişinin benliğinin ruhsal acı altında ezilmesi olarak tanımlamışlardır.

Organizma kendini bilinmeyen bir tehlike karşısında hissettiği durumlarda Hipotalamusta yer alan ve yaşamsal öneme sahip olan "kaçma ve "savaş" davranışları uyarılır (Carlson, 2011, s.74).

Freud genel kaygının özel bir durumu olan sınav kaygısı için ise sınav kaygısının kötü hareketlerden dolayı çocuklukta ebeveynler tarafından verilen cezaların silinmeyen anılarına bağlı olduğunu ve bunların da düşlere yansıdığını belirtir (Freud, 2012, s.323-324).

Spielberger, kaygı konusunda geliştirdiği model ile iki temel kaygıdan bahseder. Bunlar, durumluk ve sürekli kaygıdır. Duruma bağlı olarak ortaya çıkan durumluk kaygıda, kişi kendini geçici olarak tehlikede hisseder ve bundan dolayı da kaygı duyduğunu söyler. Fizyolojik olarak da otonom sinir sisteminde meydana gelen uyarılma sonucunda terleme, sararma ve titreme gibi fiziksel belirtiler ortaya çıkar (Spielberger, 1966; Akt. Öner ve Le Compte, 1985, s.1-2). Spielberger ve Vogg ise sınav kaygısının kuruntu ve duyuşsallık olarak adlandırdıkları boyutları olduğunu belirtir (Sarason,1980).

Genel kaygının özel bir durumu olan sınav kaygısının bilişsel alt boyutu olan kuruntu kaygısında kişinin kendisi hakkındaki düşünceleri ve değerlendirmeleri olumsuzdur. Kişi kendisini yetersiz ve başarısız olarak görür. "Ya başaramazsam ya yapamazsam?" düşüncesi kafasında sürekli yer eder bu da sınav esnasında onun dikkatini dağıtır. "Okuduklarımı anlamıyorum, sınavda daldım, kendimi sınava vermiyorum, ben zaten yeteneksiz ve beceriksiz bir insanım" gibi iç konuşmalar kişinin yaşadığı kuruntulara örnektir (Öner, 1990, s.1).

Çakmak, Şahin ve Demirbaş (2017), 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygısı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiyi inceledikleri çalışmada cinsiyet değişkeni bakımından kız öğrencilerin sınav kaygısının erkek öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde ilişki olduğunu, sınav kaygısı ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu bulgulamıştır. Aynı bulguya Ekşi (1998)' nin, "Sınav Kaygısının Üniversite Adayı Ergenlerde İncelenmesi" çalışmasında da rastlanmaktadır.

Çiçek ve Tanhan (2018) yaptıları çalışmada, üniversite sınavına hazırlanan lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısı düzeyleri ile öğrencilerin kendilerinde algıladıkları sınırlılık algı şemaları arasında anlamlı bir iliş-

kinin olduğunu, bununla ilintili olarak, dershaneye gidip gitmeme durumu ile sınırlılık şema algısı arasında da anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Koçkar, Günay ve Şahnur (2002), ilköğretim 4.ve 5. Sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, toplam sınav kaygısının ve alt ölçek olan kuruntunun akademik başarı ile ilişkili olduğunu bulgulamışlardır.

Sınav kaygısı ile akademik performans arasındaki ilişkiyi inceleyen yabancı kaynaklı çalışmaların çoğunun sonuçlarına göre, sınav kaygısı yüksek bireylerin akademik performanslarının da düşük olduğu görülmüştür. (Cooley ve Spielberger, 1980, Birenbaum ve Nasser, 1994; Hong, 1999; Sullivan,2002; Cassady,2004; Benjamir, 1991; Culler ve Holand, 1980; Cassady ve Johnson,2002; Brown and Mann, 1991; Zeidner, 1991).

Ülkemizde yapılan çalışmalarda da hemen hemen aynı sonuçların elde edildiği görülmektedir (Gündoğdu,1994; Koçkar, Kılıç ve Şener, 2002; Erkan, 1991). Bilişsel-Dikkat kuramına göre de bireyin kendini olumsuz algılamasının, bunu bilişsel olarak tekrar etmesinin kaygıyı ve dolayısıyla başarısızlığı getireceği ifade edilmektedir (Arnkof ve Smith, 1988). Sınav kaygısı ile benlik saygısı, psikolojik problemler ve psikiyatrik semptomlar arasında anlamlı ilişki olduğunu gösteren araştırmalar da mevcuttur (Hambree, 1988; Morris ve diğ. 1981; Neuderth ve diği. 2009; Kessler ve diği. 2006; Ameringen ve diğ. 2010; Kutlu, 2001; Kavakçı, Güler ve Çetinkaya, 2011).

Erdik ve Özpınar (2015)' ın üniversite sınavına hazırlanan lise son sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada öğrencilerin sınav kaygısı ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiye bakılmış, otoriter, koruyucu ve ilgisiz tutum ile sınav kaygısı arasında doğrusal yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yukarıda da sıralandığı üzere, örgün eğitimin çeşitli düzeylerindeki öğrencilerde sınav kaygısının; benlik algısı, anne baba tutumları, öğrenme stilleri, güdülenme, çalışma alışkanlıkları, sınırlılık algı şemaları gibi birçok değişken ile ilişkisinin çalışıldığı görülmüş ancak öğrencilerin kendilerini algıladıkları ego durumları ile ilişkisini ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın amacı bu ilişkiyi incelemektir.

1.1. Sınav kaygısı

Spielberger'e göre, sınav kaygısı formal bir sınav veya değerlendirme durumunda yaşanan, kişide gerginlik yaratarak onun gerçek performansını ortaya koymasını engelleyen duyuşsal, bilişsel ve davranışsal bir duygu durumudur. Kişi, sınav ve değerlendirilme ortamında iki tür kaygı yaşayabilir (Spielberger, 1972; Akt. Yıldız, 2007, s.9).

1.1.1. Kuruntu kaygısı (KK): Kuruntu kaygısı sınav kaygısının bilişsel boyutu ile ilgilidir, kişinin kendi hakkındaki düşüncelerinin ve değerlendirmelerinin olumsuz olması durumudur. Kişinin kendisini yetersiz ve başarısız olarak görmesidir. Ya başaramazsam düşüncesi kafasında sürekli yer ettiği için sınav esnasında dikkati dağılır (Bacanlı ve Sürücü, 2005, s.8).

1.1.2. Duyuşsal kaygı (DK): Kişinin bedensel tepkileri ile ilgilidir kişide hızlı kalp atışı, mide bulantıları, ateş basması, üşüme, asabiyet ve stres gibi tepkiler gelişir. Kaygı otonom sinir sistemini olumsuz yönde uyarır (Bacanlı ve Sürücü, 2005, s.8).

1.2. Transaksiyonel analiz (TA)

Berne, TA'yı "Karşılıklı Davranışsal Çözümleme" olarak tanımlanmıştır (Berne, 1964; Akt. Özerk, 2008, s.7). Karşılıklı Davranışsal Çözümleme en az iki kişi arasında gerçekleşen iletişim sürecinde davranışların karşılıklı çözümlenmesini ifade etmektedir. Berne, bir uyarıcı ve bir tepkiden oluşan birime, transaksiyon (karşılıklı etkileşim işlemi) adını vermektedir (Berne, 1961; Akt. Akkoyun, 2011, s.37).

1.2.1. Ego durumları (Ego states)

Berne'e göre Ego Durumları içsel ve dışsal uyarıcıları organize etmeye yarayan üç ruhsal organın (extero-psyche, neo-psyche ve archaeo-psyche) fenomenolojik belirtileri ve aklın farklı durumları, bu durumlara ilişkin

duygu, düşünce ve davranış örüntüleridir. Bir başka anlatımla, ego durumları kişiliğin varoluşsal fenomenleri ve öznel yaşantıların bir sınıflamasıdır (Akkoyun, 2011, s.14,17).

1.2.2. Ego durumlarının analizi

Ego durumları yapısal ve fonksiyonel olmak üzere iki ayrı modelde incelenmektedir. Kişilik psikolojisinin konusu yapısal analizi gerektirirken, iletişim psikolojisinin konusu yapısal analizi gerektirmektedir (Akkoyun, 2011, s.21).

1.2.2.1. Yapısal analiz

Yapısal analiz ego durumlarının içeriği ile ilgilidir, bunlar aşağıda da kısaca özetlendiği gibi Ebeveyn, Yetişkin ve Çocuk Ego durumlarıdır (Akkoyun, 2011, s.18).

Ebeveyn ego durumu (E): Ebeveyn ego durumu, kişinin yaşamında karşılaştığı başta ebeveyn figürleri ve dış kaynaklardan alınan görüş, tutum, değer ve değer yargılarını algılama şeklindeki davranışları içermektedir (Akkoyun; 2011, s.19).

Çocuk ego durumu (Ç): Çocuklukta yaşanan tüm yaşantıları içeren Çocuk Ego durumu kişinin çocukluğunda yasadığı tüm yaşantıları içermektedir. Buradaki çocuk kavramı ile yaşamın başından sonuna kadar her an her zaman temel varlığı korumaya yönelik olan yaşantılar kastedilmektedir. Onun için bu ego durumu, yalnızca çocukluğa ilişkin yaşantılardan oluşmaz. Bir yetişkin tüm yaşamı boyunca varlığını korumak için uyarıcılar almak ve tepkilerde bulunmak durumundadır. Kişiliğinin bir anlamda en orijinal kısmını oluşturan bu yaşantılar hem yeni yaşantıların eklenmesiyle hem de çocukluğundakilerin aynısının tekrarlanmasıyla yaşam boyu sürer gider. Bir kimse başkalarına ve çevresine tepkide bulunurken veya uyarıcı gönderirken, eğer bu kayıtlarını harekete geçirecek şekilde enerjisini yönlendiriyorsa veya bu kayıtlardakine benzer yeni yaşantılar içindeyse Çocuk ego durumundadır (Özerk; 2008, s.15)

Yetişkin ego durumu (Y): Kişinin, "Şimdi ve Burada" tepkilerini verirken ortaya çıkan duygu, düşünce ve davranışları içermektedir. Şu andaki gerçeğe uygun olan ve diğer iki kategoriden uzak duygu, düşünce ve davra-

nış örüntüleri takımıdır. Yetişkin ego durumu, geçmişe değil şu ana yönelik olduğundan, Ebeveyn Ego durumundan farklıdır. Bir kimse başkalarına ve çevresine tepkide bulunurken ve uyarıcı gönderirken, eğer bu kayıtlarını harekete geçirecek şekilde enerjisini yönlendiriyorsa veya bu kayıtlardakine benzer yeni yaşantılar içindeyse Yetişkin Ego durumundadır (Özerk, 2008, s.15-16).

1.2.2.2. Fonksiyonel analiz

Fonksiyonel analiz, bireylerin ego durumları malzemelerini hem içsel olarak hem de başkalarıyla ilişkilerinde harekete geçirmeleri ile ilgilidir. Bu nedenle günlük yaşamda dışarıdan görülebilenlere ilişkindir. İkinci düzey fonksiyonel analizde Ebeveyn ve Çocuk ego durumları ikiye ayrılmaktadır. Yetişkin ego durumu ise sınıflandırılmamaktadır.

İkinci düzey fonksiyonel (standart) analiz: Ebeveynlerin çocukları için yaptıkları en temel şey, onların dünyayı nasıl algılayacaklarını ve dünyayla nasıl baş edeceklerini belirlemektir. Ebeveyn Ego durumu yargı, değer, görüş ve tutumlarla belirginleşmektedir bunlar;
Koruyucuebeveyn (KE): Koruyucu Ebeveyn; ilgili, özen gösterici, bağışlayıcı, destekleyici, izin verici, şefkatli, koruyucu ve endişelidir.
Eleştirel ebeveyn (EE): Eleştirel Ebeveyn ise inatçı, güçlü, ilkeli, cezalandırıcı ve görev yükleyicidir. Ebeveyn Ego durumu kişinin kendisinin diğer ego durumlarına veya başkalarının ego durumlarına karşı işlev görür (Edwards, 1966; Akt: Akkoyun; 2011, s.22; Özerk, 2008, s.16).
Yetişkin ego durumu (Y): Yetişkin Ego durumu olasılıkları hesaplayan bir bilgisayar gibi işlev görmekle beraber, bilgisayardan farklı olarak her zaman çalışmaya hazır haldedir. Daha çok nörofizyolojik yapıdan kaynaklandığından, dünyadaki bilgileri toplamak ve verileri işlemek üzere bağımsız olarak çalışır (Akkoyun, 2011, s.23).
Doğal çocuk (DÇ) : Doğal çocuk dünyadaki ebeveyn figürlerine tepkide bulunmaktan uzak durarak, kendini spontan olarak ifade eder (Özerk, 2008, s.28).
Uygulu çocuk (UÇ): Uygulu çocuk ise doğal çocuktan farklı olarak, sanki ebeveynleri onu dinliyormuş ya da gözlüyormuş gibi tepkide bulunur.

Ancak aralarındaki önemli farklılık, davranışın başka bir kimseye uymaya yönelik olup olmamasındadır (Özerk, 2008, s.28).

Sabitlik hipotezi ve egogram

TA kuramına göre bireyler hangi ego durumu daha çok gelişmiş ise o ego durumuna özgü davranışları iletişim sürecine yansıtma eğilimindedirler (Akbağ ve Deniz 2003, s.268). Akbağ ve Deniz, Dusay ve Dusay'nin bu durumu egogram ve sabitlik hipotezi ile açıklamaya çalıştığını söylemiştir. Bar grafiği ile gösterilen egogram fonksiyonel analizde beş ego durumunda bireyin hangi Ego Durumu ile iletişim kurduğunu gösterir. Egogramda alçak kolonlar iletişim sürecinde düşük enerji ve az zaman harcandığını, yüksek kolonlar ise fazla zaman ve fazla enerji harcandığını gösterir. Bu durum ise enerjisi fazla olan ego durumunun daha sık kullanıldığını gösterir. Aşağıdaki şekil 1'de psişik enerjinin iyi dengelenmiş ve düzenli bir sisteme sahip bir kişilik yapısı işaret edilmektedir (Akbağ ve Deniz, 2003, s.268-269).

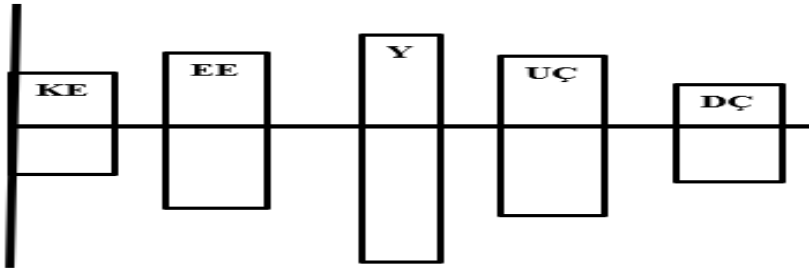

Şekil 1. Çan eğrisi biçimindeki egogram (Dusay ve Dusay' den aktaran Akbağ ve Deniz, 2003, s.263-293).

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı; üniversite sınavlarına (YGS ve LYS) hazırlanan lise son sınıf öğrencilerinin kendilerinde algıladıkları ego durumları ile sı-

nav kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemektir. Yapılan literatür taramalarına bakıldığı kadarıyla araştırma konusunun ülkemizde çalışılmadığı görülmüştür.

Araştırmada genel amaç doğrultusunda şu sorulara da yanıt aranmıştır:

- Sınav Kaygı Ölçeğinin alınan puanlar cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- Öğrencilerin ego durumları cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- Öğrencilerin ego durumlarının genel sınav kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Transaksiyonel Analiz kuramı çerçevesinde enerjinin yoğunluğu (kullanımı), ego durumlarına göre öğrencilerde farklılık göstermekte midir?

2.2. Evren ve örneklem

Bu çalışma ilişkisel tarama modelindedir. Çalışma grubunu (örneklemi) 2014-2015 eğitim öğretim yılında Ankara ili Çankaya merkez ilçesinde bulunan *ve* Anadolu Lisesi'nde okuyan, aynı zamanda da özel dershanelere devam eden lise son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini altı okuldan küme örnekleme yoluyla seçilen 307'si kız, 228'i de erkek olmak üzere toplam 535 liseli öğrenci oluşturmaktadır.

2.3. Yöntem

Araştırmada, öncelikle İstanbul Arel Üniversitesi Etik Kurulu' ndan onay alınmıştır. Sonrasında araştırma yapılması planlanan okullarla ilgili olarak İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ve Okul yöneticilerinden izin alınmıştır. Örneklem grubu öğrencilerine araştırmanın amacı açıklanmış, onam formları alınanlara okul rehberlik saatlerinde araştırmacının gözetimi altında (yüz yüze) uygulama yapılmış ve araştırmacı tarafından formlar toplanmıştır.

2.4. Araştırmanın Sayıltıları

1. Katılımcıların (YGS ve LYS sınavına hazırlanan ve özel dershanelere devam eden lise son sınıf öğrencileri) Ego Durumu Ölçeğine, Sınav Kaygısı Ölçeğine ve demografik değişkenleri belirleyen sorulara verdikleri yanıtların onların gerçek düşüncelerini yansıttığı varsayılmaktadır.
2. Araştırmada kullanılan ölçme araçları ülkemize uyarlanmış geçerliliği ve güvenilirliği yapılmıştır.
3. Araştırmanın çalışma grubu, ego durumları ile sınav kaygısı arasındaki ilişkiyi araştırma evreni bağlamında temsil edebilecek nitelik ve niceliktedir.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma, evren bakımından 2014-2015 eğitim öğretim yılında Ankara ili Çankaya ilçesinde bulunan resmi Anadolu liselerinde okuyan ve aynı zamanda özel dershanelere devam eden lise son sınıf öğrenciler ile sınırlıdır.
2. Katılımcıların kendilerini algıladıkları ego durumunun belirlenmesi, "Ego Durumları Ölçeği" verileri ile sınırlıdır.
3. Katılımcıların kendilerinde algıladıkları sınav kaygı düzeyleri "Sınav Kaygısı Ölçeği" verileri ile sınırlıdır.
4. Araştırma, amaçlar bölümündeki sorularla sınırlıdır.
5. Araştırma, kullanılan istatistiksel analizlerle sınırlıdır.

2.6. Veri toplama araçları

Araştırmada veri toplamak amacı ile katılımcılara geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış toplam 20 ifadeden oluşan ve iki alt ölçekten (Kuruntu, duyuşsal) oluşan Sınav Kaygısı Ölçeği yine geçerlilik güvenilirlik ve uyarlama çalışması yapılmış 95 ifadeden oluşan Ego Durumları Ölçeği ve araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır.

2.6.1. Sınav kaygısı ölçeği (SKÖ)

Orijinalini Spielberger ve arkadaşlarının geliştirdiği daha sonra Öner tarafından Türkçeye uyarlan Sınav Kaygısı Ölçeği öğrencilerin kendi kendilerini değerlendirmesi esasına dayanır. Sınav Kaygı Ölçeği toplam 20 sorudan oluşmaktadır. Sınav kaygı ölçeğinden üç ayrı puan elde edilmektedir. Bunlar; a) sınav Kaygı Ölçeği Tümtest (SKÖ-T) puanı, b) Sekiz maddeden oluşan Sınav Kaygı Ölçeği Kuruntu (SKÖ-K) puanı ve c) Oniki maddeden oluşan Sınav Kaygısı Ölçeği Duyuşsal (SKÖ-D) puanıdır .

Her madde için "hemen hiçbir zaman", "bazen", "sık sık" ve "hemen her zaman" olmak üzere dört seçenekli bir likert tipi ölçeği vardır. Üç türlü puan çıkarılır: Kuruntu, duyuşsallık ve tüm test puanı. Envanterden alınabilecek en yüksek tüm test puanı 80'dir. Kuruntu alt test puanları 8-32; Duyuşsallık alt test puanları 12-48 arasında değişebilir. Envanterden elde edilen puanların yüksekliği; kuruntunun, duyuşsallığın ve sınav kaygısının yüksekliğini gösterir. Test-tekrar test güvenirliği, Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayıları 0.70 ile 0.90 arasında, Kuder-Richardson güvenirliği, KR-20 değeri, 0.70 ile 0.90 arasında, madde-toplam test puanı korelasyonları ile hesaplanan içtutarlılık katsayıları tüm test için 0.46, alt testler için 0.43 ve ölçmenin standart hatası, örneklemin eğitim düzeyine göre 3.49 ile 4.63 puan arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçüt-bağımlı geçerliği, Sürekli Kaygı Ölçeği ve sınav koşulunda Durumluluk Kaygı Ölçeği puanları ile korelasyonları .39 ile 0.70 arasında değişmiştir. Yapı geçerliği, Öz Kavram Ölçeği ile orta düzeyde ve olumsuz (- 0.31 ile - 0.56); uyum güçlüklerinin yansıtıldığı Minesota Danışma Envanteri alttest puanları ile sınav kaygısı puanları arasında orta düzeyde ve olumlu (0.60 ile 0.22) ilişki saptanmıştır (Öner,1990, s.2,12; Gençdoğan, 2006, s.155).

2.6.2. Ego durumları ölçeği

Ölçeğin orijinali Williams tarafından 1978'de geliştirilmiş ve Arı (1989) tarafından Türk kültürü için yeniden geliştirme çalışmaları yürütülmüştür. Ölçek, insanı tanımlayan 95 sıfattan oluşan bir listeden oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlik çalışmalarında, mantıksal ve istatistiksel yaklaşımdan ya-

rarlanılmıştır. Mantıksal geçerlik ile ilgili olarak uzman kanısına başvurulmuştur. Ölçeği oluşturan sıfatların puanlanmasında yararlanılan altı hakemin değerlendirmeleri arasındaki yüksek tutarlılık, ölçeğin mantıksal geçerliği için önemli bir kanıt sayılmıştır.

Ölçeğin benzer ölçekler geçerliği, Akkoyun ve Bacanlı (1988) tarafından Türkçe' ye uyarlanan "Gough ve Heilbrun Sıfat Tarama Listesi" kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Her iki ölçeğin benzer alt ölçekleri arasında Eleştirel Ebeveyn için r = 0.87, Koruyucu Ebeveyn için r= 0.91, Yetişkin için r = 0.93, Doğal Çocuk için r = 0.76 ve Uygulu Çocuk için r = 0.70' lik korelasyon katsayıları bulunmuştur. Güvenirlik ile ilgili çalışmalarda ise, testin aralıklı tekrarı yönteminden yararlanılmıştır. İki uygulamadan elde edilen ego durumu puanları arasında Eleştirel Ebeveyn için r = 0.73, Koruyucu Ebeveyn için r = 0.83, Yetişkin için r= 0. 81, Doğal Çocuk için r = 0.77 ve Uygulu Çocuk için r = 0.74'lük tutarlılık katsayıları elde edilmiştir.

2.6.3. Kişisel bilgi formu

Araştırıcı tarafından oluşturulan bu formda, öğrenciler ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleriyle ilgili sorular (okul, sınıf, yaş, cinsiyet vb.) yer almaktadır.

2.7. Verilerin analizi

Araştırmada, üniversite sınavına hazırlanan ve özel dershanelere devam eden lise son sınıf öğrencilerinin kendilerinde algıladıkları ego durumları ile sınav kaygı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Veriler araştırmanın amacı doğrultusunda betimsel ve ilişkisel istatistiki işlemlere göre çözümlenmiştir. Öncelikle öğrencilerin cevapladığı Sınav Kaygı Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formun 'da yer alan veriler SPSS for Windows 20.0 ortamında kodlanmıştır. Ego Durumları Ölçeğinden alınan puanlar Microsoft Excel 2013 ortamında hesaplanmış ve elde edilen veriler SPSS for Windows 20.0 paket programına girilmiş ve analiz edilmiştir. Araştırmada öncelikle Lise 12. sınıfa devam eden öğrencilerin Kişisel Bilgi Formuna verdikleri cevaplara göre demografik özellikler ve diğer bilgiler için betimsel istatistiki frekans ve yüzde hesapları yapılmış yine demografik değişkenler için de Bağımsız Örneklem İki Yönlü Varyans Analizi yapılmıştır. Cinsiyet ve sınav

kaygısı tümtest ve alt ölçekleri arasındaki ilişki için Bağımsız Örneklem t-testi yine öğrencilerin ego durumlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği ile ilgili de veriler normal dağılım göstermediği için de Ki-Kare ilişki testi uygulanmıştır. Daha sonra ego durumlarından her birinin sınav kaygısı tümtest ve alt ölçekleri ile arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek için bu ego durumlarına sahip olan ve olmayan öğrencilerin sınav kaygısı puan ortalamaları hem tüm test hem de alt testler boyutlarında t testi ile karşılaştırılmıştır. Böylece bu ego durumlarında olan ve olmayan katılımcıların sınav kaygıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Ego durumu ve cinsiyet değişkenlerinin sınav kaygısı ve alt ölçeklerini birlikte oluşturdukları değişimlerin incelenebilmesi için Bağımsız Örneklem İki Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Araştırmada İstatistiksel olarak p değeri .05 olarak kabul edilmiş ve değerlerin bunlardan küçük olması anlamlılık olarak değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

Çalışma grubumuzdaki öğrencilerin cinsiyete bağlı olarak sınav kaygısı tüm test (SKÖ-T) ve alt ölçekleri (SKÖ-D ve SKÖ-K) ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kız ve erkek katılımcıların sınav kaygısı puan ortalamaları hem tüm test hem de alt testler boyutlarında t testi ile karşılaştırılmıştır.

Tablo 1. Kız ve erkek öğrencilerin sınav kaygısı tüm testinden aldıkları puanların ortalamaları (M), standart sapmaları (ss), sd, t ve p Değerleri

	Cinsiyet	**N**	**M**	**ss**	**t**	**sd**	**p**
SKÖ-T	Kız	307	44.08	11.679	3.347	533	**.001**
	Erkek	228	40.70	11.377			
SKÖ-D	Kız	307	27.28	7.320	3.602	533	**.000**
	Erkek	228	25.03	6.923			
SKÖ-K	Kız	307	16.80	5.136	2.538	533	**.011**
	Erkek	228	15.67	5.001			

Tablo 1.'de görüldüğü gibi kız ve erkek öğrencilerin sınav kaygısı ortalamalarının gerek tümtest gerekse duyuşsal ve kuruntu alt test boyutlarında anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür ($p<0,05$).

Kız öğrencilerin puan ortalamaları tüm alt boyutlarda ve tüm test boyutunda anlamlı derecede yüksektir. Buna göre kız öğrenciler tüm test, duyuşsal ve kuruntu alt boyutlarında daha yüksek sınav kaygısı düzeyine sahiptir. Kız öğrencilerin Tümtest Sınav Kaygısı ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması (M=44,08; ss=11,679) erkeklerin puanlarının ortalaması (M=40,70; ss=11,377)'dir. Bu iki ortalama arasındaki farka ilişkin t=3,347, değeri p <.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Yine Kız öğrencilerin Sınav Kaygısı ölçeği alt ölçeği olan Duyuşsal Kaygı puanların ortalaması (M=27,28; ss=7,320) erkeklerin puanlarının ortalaması (M=25,3; ss=6,923)'tür. Bu iki ortalama arasındaki farka ilişkin t=3,602, değeri p <.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Ayrıca Kız öğrencilerin Sınav Kaygısı ölçeği alt ölçeği olan Kuruntu puanların ortalaması (M=16,80=; ss=5,136) erkek öğrencilerin puanlarının ortalamasından (M=15,67; ss=5.001) yüksektir. Bu iki ortalama arasındaki farka ilişkin t=2,538, değeri p <.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo. 2. Örneklemimizi oluşturan kız ve erkek öğrencilerin ego durumlarına göre dağılımı

		Ego Durumları					**Toplam**
		EE	**KE**	**Y**	**UÇ**	**DÇ**	
Cinsiyet	**Kız**	13	156	26	18	93	306
	Erkek	12	101	26	18	70	227
Toplam		**25**	**257**	**52**	**36**	**163**	**533**

Yukarıda Tablo 2.'de de görüldüğü öğrencilerin kendilerini en fazla KE ego durumunda (%48, ikinci olarak da DÇ ego durumunda (%30) en az olarak da EE ego durumunda (%4) ve UÇ ego durumunda (%6) algıladıkları görülmektedir. Kız öğrenciler kendilerini %50,9 düzeyinde KE, %30,3 düzeyinde DÇ, %8,4 Yetişkin, %5,8 UÇ ve %4,2 EE ego durumunda algılamakta iken, erkek öğrenciler kendilerini %44,4 KE, %30,8 DÇ, %11,4 Y, %7,9 UÇ ve %5,2 düzeyinde EE düzeyinde algılamaktadır.

Bununla ilintili olarak öğrencilerin kendilerinde algıladıkları her bir ego durumunun sınav kaygısı ile ilişkisine bakılmış ve anlamlı ilişkinin bulunduğu ego durumu aşağıda verilmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin Yetişkin ego durumu ile sınav kaygısı tüm test (SKÖ-T) ve alt ölçekleri (SKÖ-D ve SKÖ-K) arasında anlamlı bir

ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla t testi ile karşılaştırılmıştır. Daha sonra t değerleri korelasyon değerlerine çevrilerek eğer anlamlı bir farklılık varsa bu farkın "ilişki" olarak yorumlanabileceği korelasyon değerleri elde edilmiştir.

Tablo 5. Yetişkin ego durumu ile sınav kaygısı tüm test ve alt ölçekleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığımının t testi ile karşılaştırılması

	Ego durumu	**N**	**Ortalama**	**ss**	**t**	**df**	**p**
Sınav Kaygısı	Yetişkin	52	40,71	12,246	-1,256	533	,209
Tümtest	Yetişkin değil	483	42,85	11,591			
Sınav Kaygısı	Yetişkin	52	25,85	7,805	-,500	533	,617
Duyuşsal	Yetişkin değil	483	26,37	7,176			
Sınav Kaygısı	Yetişkin	52	14,87	5,080	-2,167	533	0,031*
Kuruntu	Yetişkin değil	483	16,47	5,088			

Tablo 5.'te de görüldüğü gibi yapılan analiz sonucunda Yetişkin ego durumunda olan ve olmayan öğrencilerin sınav kaygısı ortalamalarının tüm test ve duyuşsal alt test boyutlarında anlamlı derecede farklılaşmadığı görülmüştür. Fakat kuruntu alt boyutunda Yetişkin ve Yetişkin olmayan ego durumuna sahip öğrencilerin kuruntu alt boyutundaki puanlarının ortalamaları arasında düşük de olsa anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir ($p<0,05$).

Bu durumun ilişki olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini gösterebilmek için t değerleri korelasyon değerlerine çevrilmiş ve aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 6. Yetişkin ego durumuna sahip olan ya da olmayan öğrencilerin sınav kaygısı düzeylerine ilişkin t değerlerinin korelasyon değerlerine çevrilmesi

r	Yetişkin ego durumu
Sınav Kaygısı Tümtest	0,05
Sınav Kaygısı Duyuşsal	0,02
Sınav Kaygısı Kuruntu	0,09*

***p<0,05**

Yukarıdaki Tablo 6.'da da görüleceği gibi Yetişkin ego durumu ile sınav kaygısı tüm test ve duyuşsal alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak sınav kaygısı ölçeğinin kuruntu alt boyutu ile

öğrencilerin kendilerinde algıladıkları Yetişkin ego durumu arasında düşük de olsa anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Ayrıca aynı analizler ve testler Koruyucu Ebeveyn (KE), Doğal Çocuk (DÇ) ve Uygulu Çocuk (UÇ) ego durumun için de yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Koruyucu Ebeveyn (KE), Doğal Çocuk (DÇ) ve Uygulu Çocuk (UÇ) ile genel sınav kaygısı düzeyleri ve sınav kaygısı sınav kaygısı tümtest (SKÖ-T) ve alt ölçekleri (SKÖ-D ve SKÖ-K) boyutları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

4. Tartışma ve Yorum

Bu bölümde var olan kuramsal literatür ve deneysel çalışmaların desteği ile araştırmada ele alınan amaçların sırası göz önünde tutularak elde edilen bulguların, tartışılması ve mantıksal yorumuna yer verilmiştir. Ülkemizde üniversiteye giriş sınav sistemi ilk olarak Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı (ÖSYS) adıyla 1974 yılında başlamış olup 2019 yılına kadarki süreçte 8 kez değişikliğe gidilmiştir. 1974 ve 1975 yıllarında aynı gün sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki oturumda gerçekleşen sınav, 1976-1980 yılları arasında aynı günde ve tek bir oturumda uygulanmış 1981 yılında ise Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) ve Öğrenci Yerleştirme Sınavı (ÖYS) olmak üzere iki basamaklı hale getirilmiştir. Bir yıl sonra (1982' de) sistemde yine bir değişikliğe gidilmiş ve ortaöğretim kurumlarından alınan diploma notları yani ortaöğretim başarı puanı (OBP) belli ağırlıkta sınav puanlarına eklenmiştir. Bu sistem 1987 yılına kadar sürmüş, 1987-1999 yılları arasında ise sınav, alanlara (Matematik+Fen, Türkçe+Matematik, Türkçe+Sosyal gibi) ayrılmış ve öğrencilere hangi alanlardan sınava gireceklerse o alandaki soruları cevaplama olanağı tanınmıştır. Sistem 1999 yılında tekrar ÖSS adıyla tek basamaklı hale gitirilmiş, 2006 yılında ise soruların lise müfredatına ve sınıflara göre ağırlıklarında değişikliğe gidilmiştir. Sınav sisteminde 2010 yılında tekrar değişikliğe gidilmiş ve sınav, Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ve Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) adıyla iki aşamalı hale dönüştürülmüştür. Son olarak da 2018 yılında değişikliğe gidilerek sınavın adı Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) olarak değiştirilmiş sınavda akıl yürütme, mantıklı düşünme odaklı sözel ve sayısal becerileri ölçme, Türkçe' yi doğru kullanma, okuma, yazma, kavrama ve dil hakimiyeti becerisinin ölçüleceğinin ifade edildiği bir sisteme

geçilmiş, sınavın aynı gün öğleden önce ve öğleden sonra olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmesine karar verilmiştir (http://www.yenia-kit.com.tr). Sınav sistemindeki bu değişikliklerin bile tek başına öğrencilerin sınav kaygılarının nedenlerinden biri olacağı eğitim, psikoloji ve psikiyatri alanındaki hemen herkes tarafından tartışma götürmez bir gerçekliktir. Zaten bu sürecin öğrenciler bakımından kaygı oluşturucu ve yıpratıcı olduğu belirtilmektedir (Yıldırım, 2008; Çiçek, 2018).

Çapulcuoğlu ve Gündüz' ün (2013), lise öğrencilerinde tükenmişliği yordayan değişkenleri inceledikleri çalışmada, sınav kaygısının lise öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerini yordayan değişkenlerden önemli değişkenlerden biri olduğu görülmüştür. Yıldırım ve Ergene (2003), lise son sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yordayıcısı olarak sınav kaygısı, boyun eğici davranışlar ve sosyal destek başlıklı çalışmalarında, sınav kaygısının akademik başarıyı anlamlı düzeyde yordadığını bulgulamışlardır. Bozanoğlu (2005), lise öğrencileri ile yaptığı deneysel çalışmada, grup rehberliği çalışmalarının güdülenme, benlik saygısı ve sınav kaygısı üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu göstermiştir. Benzer bir çalışma Koruklu, Öner ve Oktaylar (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Sınav kaygısı ile başaçıkma programının sınav kaygısına etkisine yönelik gerçekleştirilen deneysel çalışmada, gerçekleştirilen çalışmanın anlamlı düzeyde sınav kaygısını azalttığını bulgulamışlardır.

Ergene (2011) de yaptığı çalışmada lise öğrencilerinin sınav kaygısı ile akademik performans düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğunu bulgulamıştır. Araştırmalarda elde edilen bu bulgular üniversite sınavına hazırlanan lise öğrencilerinin sınav kaygılarını azaltmaya yönelik çalışmaların ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın amaçlarından biri lise 12. Sınıf öğrencilerinin sınav kaygı düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının test edilmesidir. Araştırmaya katılan lise 12. Sınıf öğrencilerinin Sınav Kaygı Ölçeği; sınav kaygısı tümtest, sınav kaygısı duyuşsal ve sınav kaygısı kuruntu puanları cinsiyet değişkenine göre karşılaştırıldığında kız öğrencilerin sınav kaygısı tümtest, sınav kaygısı duyuşsal ve sınav kaygısı kuruntu puanları düzeyleri erkek öğrencilerin sınav kaygı düzeylerinden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, Güler ve Çakır' ın (2013, s.89) lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısını yordayan değişkenleri inceledikleri ve aynı ölçeği kullandıkları çalışma bulgusuyla örtüşmektedir.

Araştırmanın bu sonucu, başka benzer araştırmaların sonuçları ile de tutarlılık göstermektedir (Zeidner, 1990; Ök, 1990; Erkan, 1991; Köklü,1994; Berengi,1996; Çankaya, 1997; Ekşi, 1998; Ünal, 2006, Alyaprak, 2006; Başoğlu, 2007, Akt. Hanımoğlu 2010, s.72). Yapılan araştırmalarda, bu araştırmada bulgulandığı gibi, kız öğrencilerin SKÖ'nin tümtest, duyuşsallık ve kuruntu alt ölçeğine ilişkin sınav kaygısı düzeylerinin erkeklerinkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri ise 12. Sınıf öğrencilerinin ego durumları dağılımlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının test edilmesidir. Araştırmaya katılan lise 12. sınıf öğrencilerinin Eleştirel Ebeveyn, Koruyucu Ebeveyn, Yetişkin, Uygulu Çocuk ve Doğal Çocuk ego durumları cinsiyet değişkenine göre karşılaştırıldığında kız ve erkek öğrencilerin ego durumları arasında istatistiksel olarak ($p<0,05$) anlamlı düzeyde farklılık bulunmamıştır. Yalnız istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kızların (N=156) erkeklere (N=101) göre Koruyucu Ebeveyn ego durumuna yığılması manidardır. Elde edilen bulgular Eleştirel Ebeveyn, Koruyucu Ebeveyn ve Doğal Çocuk ego durumu puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılık göstermemesi daha önce yapılmış araştırmalarla tutarlılık göstermekte ve bu araştırmaları desteklemektedir (Williams ve Best, 1982; Arı, 1989; Alisinanoğlu, 1995; Akt. Kekler, 2008). Ancak araştırmada Yetişkin ve Uygulu Çocuk ego durumunun cinsiyete göre farklılık göstermemesi bulgusu yukarıda sözü edilen araştırmaların sonuçlarıyla uyuşmamaktadır. Bununla birlikte araştırmada elde edilen bulgular Akbağ'ın (2000, s.91) yaptığı araştırmanın bulgularıyla (Yetişkin ego durumu hariç diğer ego durumlarıyla) uygunluk göstermektedir.

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri ise lise 12. sınıf ğrencilerinin Transaksiyonel Analiz kuramı çerçevesinde enerji yoğunluğunun (kullanımının) ego durumlarına göre birbirinden farklılık gösterip göstermediğinin bulgulanması idi. Çalışma grubu öğrencilerinin enerji yoğunlukları Egogram Bar Grafiği yardımı ile yapılmış ve öğrencilerin enerji yoğunluğunun en fazla Koruyucu Ebeveyn Ego (KE) durumunda olduğu görülmüştür. Bu bulgu Akbağ'ın (2000, s.92) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışma bulgularıyla ve Kekler' in (2008, s.43) liseli ergenlerle yaptığı çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Koruyucu Ebeveyn ego durumu; ilgili, özen gösterici, koruyucu, sempatik bağışlayıcı, destekleyici, şefkatli davranışlarla birlikte kaygılı

davranışlarla da kendini göstermektedir. Çalışma grubu öğrencilerinin enerjilerini daha çok Koruyucu Ebeveyn ego durumunda kullanmalarının sınav kaygısı ile ilişkili olması TA kuramına göre açıklanabilir bir durumdur. Çünkü TA'ya göre sağlıklı bir kişilik için her bir ego durumunun kullanılması gerekmektedir ve içinde bulunulan duruma göre de enerji ilgili ego durumunda yoğunlaşmalıdır. Bunun da Yetişkin ego durumu denetiminde gerçekleşmesi gerekir (Akbağ ve Deniz, 2003, s.268). KE ego durumu davranışları göz önüne getirildiğinde kaygıyı azaltıcı bir fonksiyonda bulunacağı aşikardır. Dolayısıyla enerjinin KE ego durumunda daha yoğun olarak kullanılmasının, öğrencilerin sınav kaygılarına yönelik bir tepkileri olduğu düşünülebilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın sonuçları ve amaçları doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmuştur. Araştırma bulguları doğrultusunda, üniversite giriş sınavına hazırlanan öğrencileın sınav kaygısını azaltmaya yönelik olarak enerjilerini yoğunlaştırdıkları ego durumunun KE ego durumu olduğu, TA kuramına göre de enerjinin KE ego durumunda yoğunlaşmasının fonksiyonel olduğu gözönünde bulundurulduğunda, liselerdeki PDR birimi çalışanlarınca öğrencilerin ebeveynlerine, çocuklarına karşı KE ego durumundan davranışlar göstermelerinin sağlanmasına yönelik çeşitli seminerler düzenlenebilir.

Çalışma grubu öğrencilerin anne babalarının öğrenim düzeyleri (annelerin %37,7' sinin lise, %37,7' sinin üniversite ve %5,1' inin lisansüstü, babaların ise %30,4' ünün lise, %46,1' inin üniversite %8,9 lisansüstü) dikkate alındığında ebeveynlerin belli bir bilinç düzeyinde olduğu varsayıldığında bile öğrencilerde bulgulanan kaygı düzeylerinin ortalamanın üzerinde olması düşündürücüdür. Dolayısıyla bu tür eğitimlerin gerekli olduğu görülebilmektedir.

TA kuramı çerçevesinde Yetişkin ego denetiminde ego bütünlüğünün ve enerji yoğunluğunun fonksiyonel biçimde kullanılmasının sınav kaygı düzeyini azaltmaya olumlu etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilere bu farkındalığı kazandırmak adına PDR birimleri çalışanları tarafından veya alandaki uzmanlar aracılığıyla eğitimler düzenlenebilir.

Dahası PDR çalışanlarına, öğrencilere yönelik bireysel ya da grup danışmanlığı çalışmaları yapmaları da önerilebilir.

Araştırmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla sınav kaygı düzeylerinin anlamı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür ve bu bulgu başka araştırmalarla da örtüşmektedir. Dolayısıyla okul Psikolojik Danışmanları, bireysel ya da grup danışmanlığı çalışmalarında kız öğrencilere ağırlık verebilirler.

Araştırma farklı kategorilerde yer alan liselerde (Fen Liseleri, Proje Okulları, Anadolu Liseleri, Endüstri Meslek Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Spor Bilimleri Liseleri, Güzel Sanatlar Liseleri) gerçekleştirilebilir, karşılaştırmalı çalışmalara da yer verilebilir.

Başka değişkenler eklenerek ego durumları ve sınav kaygısı ilişkisine eklenen değişken bakımından bakılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigating The Relationship Between Exam Anxiety Level And Perceived Ego States Of The High School Students That Prepare To Take University Entrance Exams By Going To Private Classroms

*

Sabahattin Şerif Meşe – Halis Özerk

İstanbul Arel University

It is expressed that exams that are especially for passing to an upper school (from secondary school to Anatolian high school; from high schools to university) are crucial processes for students; related processes increase stress in students; the stress negatively affects academic success of the students (Dündar, Yapıcı and Topçu, 2008, s.173; Cassady, 2004, s.569; Hanımoğlu., 2011, s.359; Erkan, 1991; Culler and Holahan, 1980; Donald and Katz, 1999; Ekşi, 1998; Yıldırım and Ergene, 2003; Bacanlı and Sürücü, 2006).

Since the system of education in our country is exam-centric, with reference to the expressions, students have an anxious and backbreaking period as from the primary school (Yıldırım, 2008; Çiçek, 2018). There also are several studies that scrutinize the relationship between exam anxiety and care for the self, parental attitudes, decision-making styles of students, limitedness perception schemas, motivation, study habits.

Çakmak, Şahin, and Demirbaş (2017) analyzed the relationship between exam anxiety and self-respect of seventh and eighth-graders. For the results, exam anxiety of female students is significantly higher than the exam anxiety of male students. There is a negatively significant relationship between exam anxiety and self-respect. The same finding can also be seen in Ekşi's (1998) study called ''Reviewing Exam Anxiety in University Candidate Teenagers''.

Çiçek and Tanhan (2018) found that there is a significant relationship between exam anxiety levels of high school final year students who prepare for the university entrance exam and self-perceived limitedness perception schemas. They revealed in relation to this finding that there is also a significant relationship between classroom continuity and limitedness schema perception.

Koçkar, Günay, and Şahnur (2002) conducted a study on fourth and fifth graders in primary school. They found that total exam anxiety and subscale delusion are associated with academic success.

With reference to many of foreign studies that analyze exam anxiety and academic performance, academic performance of people who have a high exam anxiety is low (Cooley and Spielberger, 1980, Birenbaum and Nasser, 1994; Hong, 1999; Sullivan,2002; Cassady,2004; Benjamir, 1991; Culler and Holand, 1980; Cassady and Johnson,2002; Brown and Mann, 1991; Zeidner, 1991).

We observe that studies that have been conducted in our country obtained almost the same results (Gündoğdu,1994; Koçkar, Kılıç and Şener, 2002; Erkan, 1991).

For Cognitive-Attention theory, perceiving oneself negatively and repeating it cognitively will bring anxiety and failure (Arnkof and Smith, 1988).

There also are studies which show that there is a significant relationship between exam anxiety and self-respect; psychological problems and psychiatric symptoms (Hambree, 1988; Morris et al., 1981; Neuderth et al., 2009; Kessler et al., 2006; Ameringen et al., 2010; Kutlu, 2001; Kavakçı, Güler and Çetinkaya, 2011).

Erdik and Özpınar (2015) conducted a study on high school final year students prepare for the university entrance exam. They analyzed the relationship between parental attitudes and exam anxiety and concluded that there is a linear significant relation between exam anxiety and authoritarian, nurturing, careless attitude.

As is mentioned above, there are several studies about the relationship between exam anxiety of students in various stages of organized education and various variables such as the sense of self, parental attitudes, learning styles, motivation, study habits, limitedness perception schemas. However, there is not a study on the relationship of students with self-

perceived ego states. The goal of this research was to analyze this relationship. In other words, we endeavored to analyze whether there is a significant relationship between self-perceived ego states of high school final year students who prepare for university entrance exams (YGS (the transition to higher education examination) and LYS (undergraduate placement exam)) and exam anxiety levels.

This study is in relational screening model. The sample consisted of high school final year students who both study in private classrooms and Anatolian High School in Çankaya central district of Ankara province in the 2014-2015 academic year. Sample of the research was composed of entirely 535 (307 female, 228 male) high school students who were selected by cluster sampling method from six schools.

Exam Anxiety Scale with 20 expressions and two subscales (delusion, affective) whose validity and reliability studies were performed was applied in students to collect data. Moreover, Ego States Scale that is composed of 95 expressions and also Personal Information Form whose validity and reliability studies were performed were applied as well.

This study scrutinized the relationship between exam anxiety levels and self-perceived ego states of high school final year students who prepare for the university entrance exam and continue to private classrooms. Data were analyzed based on descriptive and relational statistical processes in line with the research objective. First of all, data that are in Exam Anxiety Scale and Personal Information Form were coded in the environment of SPSS for Windows 20.0. Scores from Ego States Scale were computed by Microsoft Excel 2013; data were recorded and analyzed in SPSS for Windows 20.0 packaged software.

It is seen at the end of the research that exam anxiety averages of female and male students became significantly different in both fulltest and affective-delusion subtest dimensions ($p<0,05$). Female students have a higher exam anxiety level in fulltest, affective and delusion sub-dimensions.

It is seen when looking at ego states that students perceive themselves in Nurturing Parent Ego State most (48%); students perceive themselves in Natural Child Ego State in the second place (30%); students perceive themselves in Criticizing Parent Ego State in the third place (4%); finally, the same students perceive themselves in Adaptive Child Ego State in the

fourth place (6%) There is found a low but significant relationship between self-perceived adult ego state and delusion subdimension of the exam anxiety scale.

Kaynakça / References

Akbağ, M. (2000). *Stresle basa çıkma tarzlarının üniversite öğrencilerinde olumsuz otomatik düşünceler, transaksiyonel analiz ego durumları ve bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İstanbul.

Akbağ, M., ve Deniz, L. (2003). Öğretim elemanı ve öğretmen adaylarının birbirlerine yönelik algıları: Transaksiyonel analiz açısından bir değerlendirme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi* , 2(3), 263-293 .

Akkoyun, F. (2011). *Psikolojide işlemsel çözümleme yaklaşımı transaksiyonel analiz.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Akkoyun, H. B. (1990). "ACL-Sıfat tarama listesi'nin Türkçe'ye uyarlanması: TA ego durumları ölçekleri ile bir çalışma.". *V. Ulusal Psikoloji Kongresi Psikoloji-Seminer Dergisi Özel Sayısı. Sayı:8.* (s. 637-643). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Arı, R. (1989). *Üniversite öğrencilerinin baskın ben durumları ile bazı özlük niteliklerinin, ben durumlarına, atılganlık ve uyum düzeylerine etkisi.* Yayımlanmış Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

Arnkoff DB ve Smith RJ (1988) Cognitive processes in test anxiety: An analysis of two assesment procedures in an actual test. *Cog Ther Res 12, 425-439.*

Bacanlı, F. ve Sürücü M. (2006). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sınav kaygıları ve karar verme stilleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi / Educational Administration*, 45, 7-35.

Birenbaum, M., ve Nasser, F. (1994). On the relationship between test anxiety and test performance. *Measurement and Evaluation in Counseling& Development*, 27, 293-302.

Bozanoğlu, İ. (2005). The effect of a group guidance program based on cognitive-behavioral approach on mativation, self-esteem, achievement and test anxiety levels. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, 38 (1), 17-42.*

Brown, J. E.ve Mann, L. (1991). Decision-making competence and self esteem: a comparison of parents and adolescent. *Journal of Adolescence, 14*, 363-371.

Carlson, N. R. (2011). *Fizyolojik psikoloji (davranışların nörolojik temelleri) - foundations of behavioral neuroscience.* (Ç. E. Şahin, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Cassady, C. J. (2004). The influence of cognitive test anxiety across the learning testing cycle. *Learning and Instruction,* 14, 569-572.

Cassady, C. J. ve Johnson. E. R. (2002). Cognitive test anxiety and academic performance. *Contemporary Educational Psychology, 27*, 270-295.

Cooley, J. E. & Spielberger, C. D. (1980). Cogntive versus emotional coping responses as alternatives to test anxiety. *Cognitive Therapy and Research, 4*, 459- 466.

Culler, R. E., ve Holahan, C. J. (1980). Test anxiety and academic performance: the affected study of related behaviors, *Journal of Educational Psychology*, 72, 16-20.

Çakmak, A., Şahin, H. ve Demirbaş (Akıncı), E. (2017). 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sınav kaygısı ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kafkas Üniversitesi e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4 (2), 1-9.*

Çapulcuoğlu, U. ve Gündüz, B. (2013). Öğrenci tükenmişliğini yordamada setresle başacıkma, sınav kaygısı, akademik yetkinlik ve anne baba tutumları. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(1), 201-218.* DOI Number: http://dx.doi.org/10.12973/jesr.2013.3111a

Çiçek, İ. ve Tanhan, F. (2018). Lise son sınıf öğrencilerinin sınırlılık algı şemaları ile sınav kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 8, (1/1), 69-85.*

Donald W., Katz R. C., (1999). Reducing test anxiety and improving self-esteem in high school and college students with learning disabilities. *Journal of Behavior Therapy And Experimental Psychiatry*, 30(3), 191-198.

Dündar, S., Yapıcı, Ş. ve Topçu, B. (2008). Üniversite öğrencilerinin bazı kişilik özelliklerine göre sınav kaygılarının incelenmesi. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28 (1), 171-186.*

Ekşi, P. (1998). *Sınav kaygısının üniversite adayı ergenlerde incelenmesi.* Yayınlanmamıs Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Egitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erdik, C ve Özpınar, S. (2015). Üniversite sınavına girecek olan öğrencilerde anne baba tutumu ve sınav kaygısı ilişkisi. *UCED Uluslararası Ail eve Çocuk Eğitim Dergisi, 7, 158-172.*

Ergene, T. (2011). The relationships among test anxiety, study habits, achievement, motivation, and academic performance among turkish high school students. *Education and Science, 36*(160), 321-330.

Erkan, S. (1991). *Sınav kaygısının öğrenci seçme sınavı ile ilişkisi.* Yayınlanmamıs Doktora Tezi. Ankara Universitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Freud, S. (1998). *Ruh çözümlemesine yeni giriş konferanslar.* (E. K. Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.

Freud, S. (1999). *Psikopatoloji.* (H. Atalay, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.

Freud, S. (2012). *Düşlerin yorumu I.* (E. Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.

Gençdoğan, B. (2006). Lise öğrencilerinin sınav kaygısı ile boyuneğicilik düzeyleri ve sosyal destek algısı arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 153-164.*

Güler, D. Ve Çakır, G. (2013). Lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısını yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(39), 82-94.*

Gündoğdu, M. (1994) *The relationship between helpless explanatory style, test anxiety and academic achievement among sixth grade basic education students*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. ODTÜ, Ankara.

Hambree, R. (1988). Correlates, causes, effects and treatment of test anxiety. *Review o f Educational Research,* 58(1), 47-77.

Hanımoğlu, E. (2011). Seviye sınavına girecek olan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sınav kaygısı mükemmeliyetçilik ve anne-baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 351-366.

Harris, T. A. (2012). *Ben Ok'im - Sen Ok'sin.* (M. Şahin, Dü., & H. U. Nilgün Sağlam, Çev.) İstanbul: Okuyan Us.

Hay, J. (2015). *Eğitmenler için transaksiyonel analiz.* (O. S. Dalkılıç, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Hong, E. (1999). Test anxiety, percieved test difficulty and test performance patterns of their effects. *Learning&Individual Differences, 11*, 431-447.

https://www.yeniakit.com.tr/haber/ulkemizde-universite-sinav-sisteminin-tarihi-385408.html. Erişim tarihi: 28 Nisan 2019.

Kavakçı, Ö., Güler, A. S. ve Çetinkaya, S. (2011). Sınav kaygısı ile ilişkili psikiyatrik belirtiler. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 14, 7-16.*

Kekler, H. (2008). *Liseli ergenlerin transaksiyonel analiz ego durumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Koçkar, A. İ., Kılıç, B. G., ve Şener, Ş. (2002). ilköğretim öğrencilerinde sınav kaygısı ve akademik başarı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 2,* 100- 105.

Koruklu (Öner) N., Öner, H. ve Oktaylar H.C. (2006). "Sınav kaygısı ile başa çıkma programının" sınav kaygısına etkisine yönelik deneysel bir çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 19, 5-11.*

Kutlu, Ö. (2001). Adolescent anxiety caused by university entrance examinations. *Education and Science*, 26(121), 12-23.

May, R. (2012). *Varoluşun keşfi.* İstanbul: Okuyan Us.

Morris, L.W., Davis. M. A., and Hutchings, C. H. (1981). Cognitive and emotional component of anxiety: Literature review and a Resived Worry-Emotionalty Scale. *Journal of Education Pyschology,73, 541-555.*

Neuderth, S., Jabs, B. And Schmidtke, A. (2009). Strategies for reducing test anxiety and optimizing exam preparation in German University Student: A Prevention-oriented pilot projecet of the unuversity of Würzburg. *Journal of Neural Transm., 116, 785-790.*

Öner, N. (1990). *Sınav kaygısı envanteri el kitabı.* İstanbul: Yükseköğretimde Rehberliği Tanıtma ve Rehber Yetiştirme Vakfı Yayını.

Öner, N. v. (1985). *Durumluluk-sürekli kaygı envanteri el kitabı.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Özerk, H. (2008). *Özel okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin, transaksiyonel analiz kuramı çerçevesinde, birbirlerinde gözlemledikleri ve birbirlerinde bekledikleri ego durumları'nın karşılaştırılması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, A. U. (2011). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (11.Baskı b., Cilt I). Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.

Sacks, O. (2014). *Karısını şapka sanan adam.* (Ç. Çalkılıç, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sarason I.G (1980). Introduction to the study of test anxiety. *Test Anxiety: Theory, research, and applications. I.G. Sarason (Ed.). (Vol.1)* Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc., Publishers.

Sud, A., ve Parabha, 1. (1995). Test anxiety and academic performance: Cognitive/relaxation therapies. *Pyschological Studies, 40*, 179-186.

Sullivan, L. (2002). The effect of test anxiety on attention and memory skills in undergraduate students. *Chrestomatly: Annual Review of Undergraduate researchat the College of Cherleston, 1*, 263-273.

Yıldırım, İ. (2008). Üniversite giriş sınavına hazırlanan öğrencilerde sınav kaygısını etkileyen ailesel değişkenler. *Eurasian Journal of Educaional Research, 31, 171-186.*

Yıldırım, İ., Ergene T. (2003). Lise son sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yordayıcısı olarak sınav kaygısı, boyun eğici davranışlar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 224-234.

Yıldız, H. (2007). *Sınav kaygısı ana- baba tutumları ve mükemmeliyetçilik arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zeidner, M. (1991). Statistics and mathematics anxiety in social science students: Some interesting parallels. *British Journal Of Educational Psychology, 61(3), 319-328*

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Meşe, S. Ş. ve Özerk, H. (2019). Üniversite sınavına hazırlanan ve özel dershanelere devam eden lise son sınıf öğrencilerinin kendilerinde algıladıkları ego durumları ile sınav kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 727-756. DOI: 10.26466/opus.522188

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 28/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/05/2019

Staj Deneyiminin Kariyer Seçimine Etkisi: Trakya Bölgesi'ndeki Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma[1]

DOI: 10.26466/opus.533956

Bayram Akay* - Seher Şıttak**
*Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üni.Turizm Rehberliği Bölümü, Burdur / Türkiye
E-Posta: bakay@mehmetakif.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4658-6994
** Yüksek lisans Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli / Türkiye
E-Posta: s.sittak15@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-4290-437X

Öz

Turizmin uluslararası ve ulusal baz da genişlemesiyle turizmde çalışacak kalifiyeli eleman ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Ülkemizde turizm eğitimi veren birçok üniversite bulunmasına ve her yıl turizm mezunu verilmesine rağmen yine de sektör bu işin eğitimini almış profesyonel insan gücü bulmakta sıkıntı çekmektedir. Araştırmanın amacı, Trakya bölgesinde (Kırklareli – Edirne – Tekirdağ) turizm eğitimi alan önlisans ve lisans öğrencilerinin staj deneyimlerinin kariyer seçimlerine etkilerini tespit etmektir. Araştırmanın alt amaçları; öğrencilerin sektöre yönelik algılarını, sektöre karşı tutumlarını, sektörde kariyer yapma eğilimlerini ve staj motivasyonlarını belirlemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, Kırklareli Turizm Fakültesi ve Pınarhisar MYO, Trakya Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu ve Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Turizm ve Otel işletmeciliği önlisans ve lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini turizm eğitimi gören ve en az bir kere staj yapmış 215 lisans ve 90 önlisans öğrencileri oluşturmaktadır. Sonuç olarak, staj motivasyonu, iş ortamı, eğitim ve sektöre uyum değişkenlerinin kariyer seçimi üzerindeki ilişkisi anlamlı olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Turizm, Kariyer Seçimi, Trakya Bölgesi, Staj.*

[1] *Bu çalışma, 01-03 Kasım 2018 tarihindeki I. Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Kongresi (INGANT)'nde sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 28/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/05/2019

Effect of Internship Experience Career Choice: A Research on tourism students in the Thrace Region

*

Abstract

With the expansion of tourism in an international and national basis, the need for qualified staff to work in tourism is increasing day by day. Although there are many universities that provide tourism education in our country and a students graduate from tourism faculties every year, the sector still suffers from having the professional labor force that has received education on this business. The purpose of the study is to determine the effects of internship experiences of undergraduate and graduate students receiving tourism education in Turkey's Thrace region (Kırklareli - Edirne - Tekirdağ) on their career choices. Sub-objectives of the research are to define the students' perceptions towards the sector, attitudes towards the sector, tendencies to make a career in the sector and motivation of internship. Survey technique from the quantitative research methods have been used in the research. The universe of the research is composed of the associate and undergraduate students of Kırklareli Tourism Faculty and Pınarhisar Vocational School, Trakya University Applied Sciences Academy and Tekirdağ Namık Kemal University Social Sciences Vocational School Tourism and Hotel Management, located in Thrace region. The sample of the research consists of 215 undergraduate and 90 associate degree students. The research questionnaire has been applied to students who have been trained in tourism and completed at least one internship. As a result, the effect of motivation of internship, job environment, education and sectoral adjustment variables on career choice is significant.

Keywords: *Tourism, Career Selection, Trakya Region, Internship*

Giriş

1980'li yıllardan itibaren gelişim gösteren turizm sektörü ülkeler için önemli bir sosyo- ekonomik faaliyet alanı oluşturmuştur. Turizm sektörünün hızla gelişmesi ve uluslararası boyuta ulaşması ise sektörün cazibe unsurlarını ortaya çıkarmakta ve böylece turizmin geliştirilmesi ve ülkeye daha fazla getiri sağlaması için turistik işletmeler çoğaltılmakta, yatırımcılar için fırsatlar sağlanmaktadır. Ülkemizde turizm sektörü özellikle 2000'li yıllardan sonra büyük gelişme göstererek uluslararası rekabet edilebilirliğin yüksek olduğu sektörlerden biri haline gelmiştir (Günay ve Akıncı, 2017, s.2). Ülkemize gelen turist sayısı 2010 yılında 33.027.943 kişi ve turizm geliri 24.930.997 dolar iken, 2018 yılı itibari ile turist sayısında 39.556.496 kişiye ve turizm gelirleri de 29.512.926 dolar'a ulaşmıştır (TÜRSAB, 2019). Geçen yıl içerisinde turist sayısında % 13,6, turizm gelirlerinde ise % 7,3 artış olmuştur.

Turizm sektörü geçmişten günümüze hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısında büyük önem taşımaktadır. Küresel turizm hareketlerindeki yükseliş ve buna paralel olarak sektörün ekonomik açıdan hızlı bir şekilde gelişmesi, turizmi günümüzün en önemli sosyal ve ekonomik değerlerinden biri haline getirmiştir (Fong vd., 2014, s.68). Turizm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı alanlarda değerlendirilmiştir. Gelişmiş ülkeler genellikle turizmin gelir yaratıcı etkisinden yararlanırken gelişmekte olan ülkeler ise istihdam, döviz girdisi ve iç ödemeler dengesi özelliklerinden yararlanmaktadır. Bu yüzden ülkelerin çalışan personel kalitesine önem verdiği görülmektedir.

Turizmde işgören üzerinde kalitenin sağlanması; personel ve stajyerlerin meslek eğitimlerinin niteliği, kişilerin beklenti ve istekleri sektörde karşılanarak kariyer geliştirme fırsatı sağlaması yoluyla gerçekleşebilir (Gürdoğan vd., 2015). Son yıllarda teknolojinin hızla gelişmesi ve her alanda kullanılabilir hale gelmesi bazı sektörlerde insan gücünü geri planda bırakmıştır. Ancak turizm endüstrisinde teknolojik gelişmelerden yararlanma imkanları diğer sektörlere göre sınırlılık göstermektedir. Hizmetlerin müşteri istek ve ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulup sunulması sektörün emek-yoğun özelliğini önemli ölçüde etkilememiştir.

Son yıllarda turist memnuniyeti ve sadakati sağlamak için turizm eğitimi almış kalifiyeli elemanları işletmeye çekme ve işletmede tutmanın

önemi artmıştır. Ancak dünya genelinde turizm endüstrisi, kaliteli çalışanların ilgisini çekmek ve elde tutmak problemiyle her zaman karşı karşıya kalmaktadır (Richardson vd., 2012, s.262).

Türkiye turizm gelirleri 2018 yılı itibari ile yurtiçi GSMH %3,8'ini içermekte ve ülkenin dış ticaret açığının %35'e yakın olan kısmını karşılamaktadır (TURSAB, 2019). Ülkemizde 2018 yılı içinde % 11,6 olan işsizlik oranının dolaylı ve doğrudan %54,9'luk kısmını turizm ve hizmet sektörü karşılamaktadır (TUİK, 2019). Turist sayısında ve harcamalardaki artış ile Seyahat ve Turizm, %3,9'luk küresel büyüme oranı ile 2018 yılında doğrudan toplam istihdamın % 7,7'sini karşılarken, 2028 yılına kadar toplam istihdamda % 2,8'lik bir artış olacağı tahmin edilmektedir (WTTC Türkiye raporu, 2019). Belirtilen verilere göre turizm ülke ekonomisi için önemli bir istihdam alanıdır. Turizm alanında mesleki yeterliliğe ulaşmış ve eğitimini tamamlamış bireylerin sektörde istihdam edilmesi, bilgi, beceri ve deneyimlerini iş alanında uygulamaları sektörün daha bilinçli ve yenilikçi olarak gelişmesini sağlayacaktır. Turizm sektörünün iş olanaklarının geniş olması ve çeşitlilik göstermesi kalifiye personele olan ihtiyacı da artmakta ancak sektörde iş deneyimine sahip olan kişilerin algı ve tutumlarının değişmesi mesleklerinde kariyer yapma isteğini de etkilemektedir. Richardson, (2008, s.27) Doğrudan deneyime dayalı algı ve tutumların, insanların sektöre daha güçlü ve gerçekçi bir bakış açısıyla bakacağını ve bu nedenle gelecekteki davranışları daha fazla tahmin edeceği görüşündedir.

Bu çalışmanın amacı ise, Trakya bölgesinde (Kırklareli – Edirne – Tekirdağ) turizm eğitimi alan önlisans ve lisans öğrencilerinin staj deneyimlerinin kariyer seçimlerine etkilerini tespit etmektir. Bu bağlamda elde edilen bulgularla öğrencilerin staj deneyimi sürelerinde elde ettikleri tecrübelerin kariyer seçimlerinde ki etkisini ortaya koymak ve staj dönemlerine ilişkin iyileştirme ve güçlendirmeler yapılmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Turizmde Staj Eğitimi

Her meslek dalında olduğu gibi turizm eğitiminde de stajlar kişileri geleceğe hazırlamak, misyon belirleme, teorik bilgiyi pratiğe dökme, bilgi,

beceri ve donanım kazandırması bakımından önem taşımaktadır. Öğrencilerin staj eğitimi süresinde iş – yaşam, yaşam – iş hayatına uyum sağlayabilme arasında somut bir deneyim kazanmaktadırlar. Tanım olarak staj; pratik çalışma deneyimi, işe yerleştirme, profesyonel yetiştirme, işbirlikçi eğitim ya da deneyimsel öğrenim faaliyeti olarak da adlandırılan, öğrencilerin eğitim aldıkları ve aynı zamanda deneyim kazanabildikleri kısa süreli pratik iş dönemleridir (Koç vd., 2014, s.137). Türk Dil Kurumu'na göre staj; "Herhangi bir iş edinecek olan bireylerin geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi" ya da "bir kimsenin meslek bilgisini artırmak için bir kurumun bir veya birçok bölümünde çalışarak geçirdiği dönem" olarak tanımlamaktadır (TDK, 2018). Staj, kişinin eğitimini aldığı meslek veya sanat dalıyla ilgili alanında gelişme ve iş yordamı öğrenmesi amacıyla gerçekleştirilen etkinliktir (Güzel, 2010). Stajın amacı ise; mesleği yerinde tanıma, sektörel deneyim, geniş bir perspektif açısı ve eğitim – hizmet ilişkisinin kurulmasıdır.

Turizmde staj turistlere sunulan bütün üretim ve hizmetlerin sunulmasını pratik yaparak öğretme, kalifiye eleman yetiştirme, bilgi - beceri geliştirme, güncel konuları takip etme ve donanım kazanma faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır. Eğitim kurumlarında verilen teorik eğitimin pratik bilgi ile arasında olan boşluğu kapatmak ve kariyer seçimlerini yapmak için iyi bir fırsat (Barbarash, 2016, s.29) olmasına rağmen staj uygulamaları, konunun odak noktasında kişinin kendisi ve gelecekteki kariyeri bulunduğu için işletme ve eğitim kurumları tarafından farklı açılardan değerlendirilmektedir (Demir ve Demir, 2014, s.21).

Francis ve Alagas (2017) göre öğrenciler için stajın olumlu yönü çalışma psikolojisini yaşaması, olumsuz yönü ise işletmede değer görmemeleridir. Buna göre staj eğitimi, iş hayatını yerinde deneyimleme, sorun ve zorluklara pratik çözümler geliştirebilme, müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılayıp müşteri memnuniyeti elde etme, örgüt içi iyi iletişim kurabilme ve takım çalışmalarına uyum sağlayabilme, gözlem ve çıkarım yapabilme gibi birçok tecrübe ve bilgiler kazandırmaktadır. Bu sayede kişinin kendine olan güveni, bilgi birikimi ve tecrübesini arttıracak, kişi kendini daha donanımlı ve gelişmeye açık hissederek kariyer isteklerine uygun tutum ve standartlar geliştirebileceklerdir. Ayrıca sektöre yönelik yenilikleri tanımasıyla birlikte çalışma yaşamında da önemli referanslar elde etmiş olacaklardır (Çetin, 2005). Staj eğitimini tamamlayabilmeleri

için öğrencilerin kendi çabaları ile işletme bulmaları ve yaşadıkları zorluklar, işletme yöneticilerinden destek ve takdir görmemeleri, işletme de eğitim almanın dışında ucuz işgüçü olarak görülmeleri ve öğrenilen ile işle ilgili deneyim arasındaki tutarsızlıklar kişilerin olumsuz algılarına neden olmaktadır (Koç vd., 2014). Staj uygulamaları işin gerçek doğasını görmek, iş yaşamındaki farklılıkları tanımak ve kişiler için mesleklerinde devam etmeleri ya da vazgeçmeleri hususunda önemli rol oynamakta, kariyer seçiminde bir dönüm noktası olmaktadır.

Turizmde Kariyer

Turizm hızla büyüyen bir sektör ve büyük bir istihdam kaynağıdır. Turizm ve ilgili istihdamın büyümesi, dünya çapında birçok ülkede üretimden hizmet ekonomisine kadar geniş çaplı değişimin bir parçası olarak görülmektedir. Bununla birlikte, endüstrinin gelişimi yeni istihdam olanakları yaratsa da, çoğu zaman bireyler de; düşük iş tatmini sunan, vasıfsız ve düşük ücretli işler için uzun çalışma saatleri gerektiren bir meslek olarak algılanmaktadır (Roney ve Öztin, 2007, s.5).

1950'li yıllarda akademik yazında görülmeye başlanan kariyer hem kişi hem de işle ilişkilendirilen bir kavramdır. Bireylerin yaşamlarında vereceği birtakım kararlar dizisinin en önemli unsuru duruma göre değişkenlik gösterebilen faktörlerden etkilenerek iş yaşamları üzerindeki mesleki tercihleridir. Bireyin bu tercihleri mesleki kariyer gelişiminin de tetikleyicisidir. Kişinin yapmak isteyeceği meslek, onun nasıl bir hayat sürmek istediğini, hedefini, kişilik gelişimini, potansiyelini kullanmayı becerebilmesi, kendine olan inancı, saygısı, mesleki doyum, maddi kazancı ve zamanını kullanabilme tarzını oluşturur. Dolayısıyla kariyer; mesleki ve iş yaşamında ilerleme, başarıya ulaşma ve kişinin bütün iş süreci boyunca yerine getirdiği rolleri ile ilgili tecrübeler bütünüdür (Gündoğan ve Atabey, 2015). Kariyer seçimi kişinin iş yaşamında başarı sağlayabilmesi ve işini devam ettirebilmesi için de büyük önem taşımaktadır.

Öğrencilerin staj sırasında kazandıkları deneyimi 'iş motivasyonu, işyerine karşı tutum, eğitim ve sektörel uyum, iş doyumu ve iş ortamı' değişkenleriyle ile açıklamak mümkündür.

Motivasyon; Motivasyon faktörü bireylerarası ve işletmenin işgörene karşı tutum ve davranışlarının farklılık göstermesine göre algılanması da farklılık göstermektedir. Genel olarak motivasyon; kişi veya kişileri, belirli bir yöne – amaca doğru sürekli bir şekilde harekete geçirme konusunda yapılan çabalar toplamıdır (Ergül, 2005, s.69). Motivasyon olmadan başarmak, daha ileriye gidebilmek için harekete geçmek imkansızdır. Bu sebeple başarının etkili yolu motivasyonu sağlanmış bireylerdir. Turizm işletmelerinde de teknolojinin gelişmesi sektöre yansımış olsa dahi ana unsur işgören emeğidir. Motivasyon çalışanla birlikte örgütün performansında da önemli role sahiptir. İşini severek yapan, yaptığı iş karşılığı memnun olan ve başarı odaklı bireyler, çalıştığı işletmelerdeki verimliliğin artması konusunda gerekli destek ve katkıyı sağlayabilme yetkinliğindedirler. Çalışanların yüksek mesleki motivasyona sahip olmaları, işletmelerde kurum içi etkileşimi arttırmakta ve yenilikçi iş davranışları geliştirme konusunda da başarıya ulaşmalarında önemli etkendir.

Turizm hizmetlerinin üretildiği anda tüketilmesi sürekli olarak müşteri – çalışan diyaloglarını geliştirmektedir. Bu yüzden de motive olmuş bir çalışan işletmenin verimliliğini arttırmak için daha fazla faaliyette bulunacak ve emek harcayacaktır. Sektörde ekonomik faktörlere nazaran çalışanın psiko- sosyal yönde motivasyonlarının sağlanması daha önemlidir. İşletmelerde çalışan bireylere gerekli fiziksel donanım, destek ve kendini gerçekleştirme imkanlarının verilmesi, ödül ve jestlerle işletmeye bağlılıklarının arttırılmaya çalışılması işgörenin kendine değer verildiğini hissetmesini sağlayacak ve örgüte olan bağlılığını arttıracaktır. İş yaşam kalitesi genel olarak yaşam kalitesini de doğrudan etkilemektedir. Kişilerin iş yaşamları boyunca başarılı olabilmeleri ve işte uzmanlaşmalarının temelinde motivasyon bulunmaktadır. Bu durum eğitimlerinin bir parçası olan stajyer öğrenciler için de önem taşımaktadır. Çünkü sektörün iş yaşam döngüsünü staj yaptıkları süre de tanıyan öğrencilerin çalışma dönemlerinde mutsuz ve huzursuz olmaları, yoğun ve zor şartlar altında çalıştırılmaları, az miktarda ücret almaları yaşam kalitesini etkileyerek bireylerin motivasyonunu düşürmekte (Aslan vd., 2014, s.169) ve sektörden uzaklaştırmaktadır.

İşyerine Karşı Tutum; Turizm öğrencilerinin eğitim hayatlarının belirli dönemlerinde işletmelerde çalışarak orada sahip oldukları bilgi, tecrübe,

algı ve sektöre karşı duygu ve düşünceleri işe ve işyerine karşı olan tutumlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Tutum, işyerine karşı oluşturulan hisler, duygu ve düşünceler, inançlar ve bağlılıklara karşı oluşturulan bütün sezinlemelerdir. İşgörenlerin işletmeye karşı tutumlarının oluşmasında 'inançlar, hisler, duygusal süreçler ve davranışsal niyetler' önemli rol oynamaktadır. Çalışanların işe ve işyerine karşı tepkileri ise tutumlarını oluşturur. İşletmeler ise işgörenin isteklerinden ziyade rakipleriyle rekabet üstünlüğü sağlama çabasında oldukları için çalışan memnuniyeti ve işletmede devamlılığı hususunda kişisel gelişimi destekleyici faaliyetlere fazla zaman ayırmamaktadırlar. Oysa ki işverenler işgörenler üzerinde olumlu ve örgütsel bağlılıkları artırıcı davranış ve etkinlikler de bulunarak işletmeye karşı tutumlarını arttırmalıdırlar. Turizm işletmelerine karşı işgörenlerin iş tutumu diğer iş alanlarına göre daha çok önemsenmektedir. Kişiliğin kullanımı, güler yüz, nezaket, içtenlik, insan sevgisi ve saygı, temizlik, yardımseverlik, anlayış, hoşgörü gibi tutum ve alışkanlıkların düzeyi, kullanılma şekli müşterilerin temel psikolojik beklentilerinin karşılanmasında ilk sırada yer almaktadır (Tarlan ve Tütüncü, 2001, s.146). Çalışanların sektöre ve işletmelere yönelik tutumlarını inceleyen araştırmalardan bazıları işgörenin olumlu tutumlarını belirtirken genel itibari ile çalışanlarda sektöre karşı olumsuz tutum içinde oldukları belirtilmektedir. Bunun nedeni ise sektörün kırılgan yapısı ve ekonomik gelir yeterliliği bakımından tatmin edici olmayışıdır.

İşgörenler üzerinde terfi, yüksek ücret, başarılarının desteklenmesi ve örgütün varlığını arkasında hissetmeleri çalışanların işe bağlılıkları arttıracak ve tutumlarını olumlu yönde geliştirecektir. İşgörenin olumlu tutumları daha fazla çalışma isteği, işiyle ilgili yenilikleri takip ederek işyerinde uygulama ve işletmeyi bir adım daha öteye nasıl taşırım? düşüncesiyle hareket ederek işyerine karşı benlik algısı oluşturarak iş performansını arttırma yönünde gerçekleşecektir.

Eğitim ve Sektörel Uyum; Literatürde birden fazla tanımla açıklanan eğitim, kişilerin içinde bulundukları ortam ile uyumlu bir biçimde yaşayabilmeleri için gerekli bilgi ve davranışların kazanılmasıdır (Çetin, 2005, s.154). Kişilerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için bir mesleğin eğitimine ihtiyaçları vardır. Bu bağlamda mesleki eğitim ise, bireylerin iş alanlarındaki ilgili meslekleri ile el becerisi ve iş alışkanlıkları kazandıran,

bireyin yeteneklerini farklı yönlerde geliştiren süreçtir (Sezgin, 1988, s.11). Mesleki eğitim dahilindeki turizm eğitimi ise, emeğe dayalı iş verimliliğini artırmak, turiste birebir hizmet vermek, personelin yetki, yetenek ve sorumlulukları arasında denge kurmayı sağlayacak davranışların kazanılmasını ile ilgilidir (Aksu ve Bucak, 2012, s.8). Turizm eğitiminin bir parçası olan stajlar da, öğrencilerin yaşadıkları sıkıntınlar meslek hayatına uyum sağlamalarını zorlaştırmakta, yaş, cinsiyet ve kişisel özellikler gibi faktörlerde sektöre yönelik bakış açılarını etkilemektedir. Saruhan (1986), yaptığı çalışmada, turizm eğitimi alan kişilerin, işletmelerde çalıştıkları süre zarfında uygulamada beceri eksikliği, yabancı dil bilgisinin zayıflığı ve misafirlerle iletişim kurmakta zorluk yaşamaları gibi yetersizliklerden dolayı sektöre uyum sağlayamadıkları sonucuna ulaşmıştır. Çetin (1990), yaptığı çalışmada ise öğrencilerin sektörle tanışma, takım arkadaşlarıyla koordineli çalışma ve tatil yapma fırsatı yakaladıkları için stajdan memnun olduklarını, stajın eğitim – öğretimi bütünleştirdiği düşüncesinde olduklarını ortaya koymuştur. Bu çalışmada da öğrencilerin insanlara hizmet etmekten hoşlandıkları ve sektörde bilgi ve becerilerini kullanabileceklerini, tempolu iş ortamı sevdikleri için turizm sektörüne uyum sağlayabildikleri fakat iş ortamı, genel memnuniyet ve çalışma koşulları bakımından olumsuz tutum içinde oldukları tespit edilmiştir.

İş Doyumu; Birçok insanın inandığı üzere iş doyumunun başarıyı arttırdığını söyleyebiliriz. İş doyumuna en rasyonel yaklaşımın iş doyumu ve başarı faktörünün birbiriyle etkileşen dairesel bir ilişki içinde olduklarıdır. İş doyumu; çalışanların işlerinden algıladıkları hoşnut ya da hoşnutsuzluk, işin özellikleri ile istekleri birbirini karşıladığı zaman gerçekleşmekte, iş beklentileri ve işin sağladığı ödülleri içerdiği için eşitlik kuramı ve psikolojik anlaşmayla da ilgili bir kavramdır (Tarlan ve Tütüncü, 2001, s.146).

Turizm işletmelerinde iş doyumsuzluğundan kaynaklı birçok sorun ve iş doyumsuzluğunu etkileyen pek çok göstergeler bulunmaktadır. Bunlar ise (Oral, 1997);

- İşletmelerde fazla mesai uygulanıp ücretlerin ödenmemesi,
- Müşteri şikâyetlerinin artması,
- İşverenin işgörenin motivasyonunu arttırmaya yönelik çabalamaması,

- İşyerindeki donanım ve materyalin yetersizliği,
- İş kazalarında artış,
- İşgörenin işe devamsızlığının artması,
- İşgörenin örgütsel destek algılamasının azalması,
- İşgören devir hızının yüksek olması,
- Hizmet karşılığı ücretin yetersizliği,

İşletmelerin üst düzeyde başarıyı ve uzun dönemli karlılığı sağlayabilmeleri ancak çalışanların işlerine yönelik tutumları ve davranışları ile yakalayabileceği inancı, iş doyumunun önemini daha da arttırmaktadır. Bir işletmenin hedeflerine ulaşabilmesi için, çalışan üzerinde iş doyumunu sürekli olarak yüksek tutması gerekmektedir (Köroğlu, 2011, s.249). Buna bağlı olarak, yüz yüze ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı ve işgören deviniminin yüksek olduğu turizm işletmelerinde personel eğitim ve kalitesinin geliştirilmesi iş doyumu daha önemli kılmaktadır. Kişinin iş yerindeki pozisyonu, kendine atfedilen sorumluluk ve işletme içi iletişim şekli iş doyumunu etkilemektedir. İşten duyulan doyumunun yüksek olması, daha verimli çalışmayı beraberinde getirirken kişilerin başka mesleğe yönelme arayışları içinde bulunmamasını da sağlamaktadır (Tarlan ve Tütüncü, 2001, s.142).

İş Ortamı; Turizm işletmelerinde hizmetler anlık geliştiği için bir hizmetin gerçekleşebilmesinde birden fazla kişiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden iş ortamının işgörenlerin takım çalışmasına uygun olmalıdır.

Çalışma koşulları ve iş ortamının bireyler ve davranışları üzerindeki etkisi, fiziksel çalışma alanı, çalışma saatleri ve ücret, iş sağlığı ve güvenliği, profesyonel kimlik, anlamlı iş, karara katılma, özerklik, yöneticiler ve diğer meslektaşlarla ilişkiler, etkili liderlik, karşılıklı güven, mesleki gelişim ve öğrenmenin teşvik edilmesi, fiziksel ve psikolojik güvenlik, etkili iletişim ve ekip çalışması etkenlerine bağlıdır (Seymen vd., 2017, s.405). Kuşluvan ve Kuşluvan (2000)'nın çalışmasında, öğrencilerin sektörün olumsuz çalışma koşulları, düşük ücret veya ücretsiz ek çalışma saatleri, ağır iş yükü, stajda oryantasyon sağlanmaması, rotasyonun olmaması, stajlarından sorumlu birinin bulunmaması, öğrencilerin beceri ve yeteneklerinin altında veya üstündeki işlerde çalıştırılmaları, okullualaylı çatışması, yöneticilerin de eğitimli eleman ile diğer çalışanlar arasında bir fark görmemesi iş ortamının olumsuz algılandığını

göstermektedir. Öğrencilerin stajda karşılaştıkları olumsuzluklar nedeniyle, sektörde kariyer yapma motivasyonları düşerek ve sektörde çalışmaya sıcak bakmamaktadır (Çetin, 2005).

Metodoloji

Bu bölümde araştırma için oluşturulan model kapsamında araştırmanın amacı ve yöntemi, verilerin analizleri ve araştırma modeli bulgularına yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı, Türkiye Trakya (Kırklareli – Edirne – Tekirdağ) bölgesinde turizm eğitimi alan önlisans ve lisans öğrencilerinin okul sürecinde aldıkları staj eğitiminin sektörde kariyer yapma seçimlerine etkilerini tespit etmektir. Araştırmanın alt amaçları; öğrencilerin sektöre karşı olan tutumlarını, sektörde kariyer yapma eğilimlerini ve staj motivasyonlarının kariyer seçimine etkisini incelemektedir.

Araştırmanın evreni, Trakya bölgesinde bulunan Kırklareli Turizm Fakültesi ve Pınarhisar MYO, Edirne Trakya Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu ve MYO Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Turizm ve Otel işletmeciliği önlisans ve lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminde ise 225 lisans ve 90 önlisans öğrencisi olmak üzere toplam 315 öğrenci oluşturmaktadır. 2018 Nisan – Mayıs aylarında yapılan araştırmada örnekleme yöntemi olarak tesadüfi olmayan örnekleme türü kasti örnekleme seçilmiştir. Bu bağlamda araştırma anket soruları turizm eğitimi gören ve en az bir kere staj yapmış öğrencilere uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada nicel verilere ulaşmak için anket tekniği kullanılmış ve hazırlanan anketler öğrencilere yüzyüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Anket formu, Türker, Uçar ve Ateş (2016); Duman, Tepeci ve Unur (2006); Kuşluvan ve Kuşluvan (2003) ve Riegel ve Dallas (1998)'in çalışmaların-

dan, motivasyon ölçeği ise Tobin Lopes (2006) ve Kırçı (2007)'nın çalışmalarından oluşturulmuştur. Anket üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde, öğrencilerin eğitim ve demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, okuduğu bölüm ve öğrenim süreleri) belirlemek amacıyla ortaya konan ifadeler yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde, öğrencilerin turizmde kariyer yapma seçimlerini belirlemek amacıyla 5'li Likert ölçeğinde (1 = kesinlikle katılmıyorum ve 5 = kesinlikle katılıyorum) 7 adet yargı yer almaktadır. Anketin üçüncü bölümde ise, staj yapmış öğrencilerin edindikleri bilgi ve tecrübe ışığında beş adet kontrol değişkeni olmak üzere (staj motivasyonu, iş doyumu, iş ortamı, işyerine karşı tutum ve eğitim ve sektörel uyum) toplam 21 maddelik değerlendirme soruları yer verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 22 paket programından yararlanılarak analiz edilmiştir. İfadelere güvenirlilikleri (Croncbah Alfa) ölçüldükten sonra yüzde ve frekans analiziyle çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Öğrencilerin staj deneyimlerinin alt faktörleri ile cinsiyet, eğitim türü gibi demografik değişkenler arasında anlamlı farklılıkları belirlemek için parametrik testlerden T- testi uygulanmış, yaş değişkenine göre farklılıkları tespit etmek için Anova testinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda ölçeklere ilişkin güvenirlilik analizi sonuçları tablo1' de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçeklere İlişkin Güvenirlilik Analizi

Faktörler	**İfade Sayıları Toplamı**	**Cronbach Alfa**
Kariyer Seçim Ölçeği	***7***	***,729***
Staj deneyimleri	***21***	***,792***

N= 315

Tablo 1'de araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlilik katsayısı (cronbach alfa) yer almaktadır. (Kayış, 2005)'de belirttiği üzere Cronbach Alpha değerinin (0,70) den büyük olması "ölçek oldukça güvenilir"; turizmde kariyer seçimi ölçeğinin güvenirlilik katsayıları ayrı ayrı hesaplanarak ile ölçeklerin oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Alfa değerlerine bağlı olarak $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise 'ölçek oldukça güvenilir', $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise 'ölçek yüksek derecede güvenilir' denilmektedir (Kayış, 2005). Ölçeklerin güvenilir olduğu bu çalışmada da bir kez daha tekrarlanmıştır.

Araştırma Bulguları

Araştırmaya katılan öğrencilerin anketlere verdikleri yanıtların Cronbach Alfa (güvenilirlik) testi uygulandıktan sonra demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde analizleri uygulanmıştır.

Tablo 2: Demografik Özelliklere İlişkin Frekans ve Yüzde Analizi Demografik Özellikler

		F	%
Eğitim Türü	Lisans	225	71,4
	Önlisans	90	28,6
Alan	Turizm ve Otel İşletmeciliği	315	100,0
Cinsiyet	Erkek	174	55,2
	Kadın	141	44,8
Yaş	18-22	155	49,2
	23-25	156	49,5
	26 ve üzeri	4	1,3

Araştırmaya katılanların %71,4'ü lisans, %28,6'si önlisans düzeyinde turizm eğitim görmekte ve örneklemdeki bütün öğrenciler turizm ve otel işletmeciliği alanında öğrenim almaktadırlar. Söz konusu öğrencilerin %55,2'ni erkek %44,8'ni kadın oluşturmaktadır. Yaşa göre dağılımında; en yüksek %49,5 ile 23-25 yaş aralığı oluştururken, en az ise; %1,3 ile 26 ve üzeri yaş aralığı oluşturmaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin kariyer seçimlerine etkisi olduğu düşünülen staj deneyimi alt faktörlerinin birbiri ile olan ilişkisini ortaya koymak amacıyla faktörlere kariyer seçimi bağımsız değişkeniyle birlikte Tablo 3'de korelasyon analizi uygulanmıştır.

Tablo 3. Staj Deneyimlerini Açıklayan Faktörler Arası Korelasyon

Faktörler	**Ort**	**s.s.**	**1**	***2***	***3***	**4**	**5**	**6**
1. Staj Motivasyonu	3,70	,793	1					
2. İş Yerine Karşı Tutum	3,41	,628	,237**	1				
3. İş Ortamı	3,93	,752	,229**	,302**	1			
4. İş Doyumu	3,21	,732	,315**	,319**	,121*	1		
5. Eğitim ve Sektörel Uyum	3,70	,818	,461**	,205**	,146**	,232**	1	
6. Turizmde Kariyer Seçimi	3,92	,684	,529**	,223**	,303**	,273**	,512**	1

**p<0,01 **p<0,05*

Elde edilen korelasyon testi sonucuna göre öğrencilerin staj deneyimlerini ölçen alt faktörler arasındaki en yüksek korelasyonun 'İş yerine karşı tutum' ile 'İş ortamı' arasında oluştuğu (r=,302) görülmektedir. Pozitif yönlü ilişki olan iki faktör arasında öğrencilerin iş ortamını yerinde deneyimlemeleri ile edindikleri gözlem, algı ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi hususunda çalışmalar yapmak iş yerine karşı olan tutumlarının da artmasını sağlayacaktır. Öğrencilerin kariyer seçimlerini etkileyen en yüksek faktör ise ilk 'staj motivasyonu (r=,529)' ikinci ise 'eğitim ve sektörel uyum (r=,512)' olarak gerçekleşmiştir.

Ankete katılan önlisans ve lisans öğrencilerinin staj deneyimlerini oluşturan faktörler ve bu faktörlerin turizm sektöründe kariyer seçimlerine etkisinin incelenmesi istenmiştir. Bu nedenle araştırma değişkenlerine çoklu regresyon analizi yapılmış ve analiz sonucu bulguları Tablo 4' de verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenler Arasındaki Çoklu Regresyon Analizi

Faktörler	**B**	**S.H.B**	**β**	***p***	***t***	**VIF**
Sabit	**8,310**	**1,515**				
1. Staj Motivasyonu	,310	,062	,269	**,000***	,762	1,313
2. İş Yerine Karşı Tutum	-,060	,092	-,033	,519	,822	1,217
3. İş Ortamı	,253	,065	,193	**,000***	,877	1,141
4. İş Doyumu	,132	,129	,053	,308	,816	1,226
5. Eğitim ve Sektörel Uyum	,573	, 082	,359	**,000***	,821	1,218

Bağımlı değişken= Turizmde kariyer seçimi

**P<0,01; P<0,05; R2= ,369; F=33,978 (0,000).*

Tablo 4 incelendiğinde oluşturulan modelin anlamlı olduğu (F=33,978; P=0,000) sonucuna ulaşılmıştır. Bağımsız değişkenler araştırma modeline enter metodu ile dahil edilmiştir. Staj motivasyonu, iş ortamı, eğitim ve sektörel uyum değişkenlerinin bağımlı değişkene etkileri anlamlı iken; iş yerine karşı tutum ve iş doyumu değişkenlerin etkileri anlamlı değildir. Öğrencilerin sektörde kariyer seçiminin etkisi üzerinde (staj motivasyonu, iş ortamı, kişi ve sektörel uyum) bu üç değişkenin etkisi p<0,05;p<0,000 düzeyinde aynı orandadır. Modelin açıklanan 'Varyans Enflasyon Faktörü (VEF)' 10'un altında ve 'Tolerans Değerleri' 0,2'nin üzerinde olduğunda modelde bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır (Günay ve Akıncı, 2017, s.13). Öte yandan Durbin – Watson değeri 1,811'in 2'ye yakın

bir değer olduğu için regresyon modelinde oto- korelasyon olma şüphesini ortadan kaldırmaktadır. Regresyon modelerinde oto- korelasyon şüphesi Durbin- Watson değeri'nin 0 – 4 arasında yer alması ve 2 değeri aldığında değişkenlerin hata terimleri arasında korelasyon olmadığını göstermektedir. Bu değer 2'nin üzerinde olursa hata terimleri arasında negatif korelasyon, 2'nin altında olursa pozitif korelasyon oluştuğu anlaşılmaktadır (Doğan ve Yılmaz, 2017). Bu nedenle D-W değerinin 2'ye yakın olması çoklu doğrusal regresyon modeli için oto- korelasyon şüphesini ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz. Kariyer seçimine etki ettiği düşünülen değişkenler arasında üç tahmini değişken ile pozitif yönde doğrusal ilişkisi bulunmuştur.

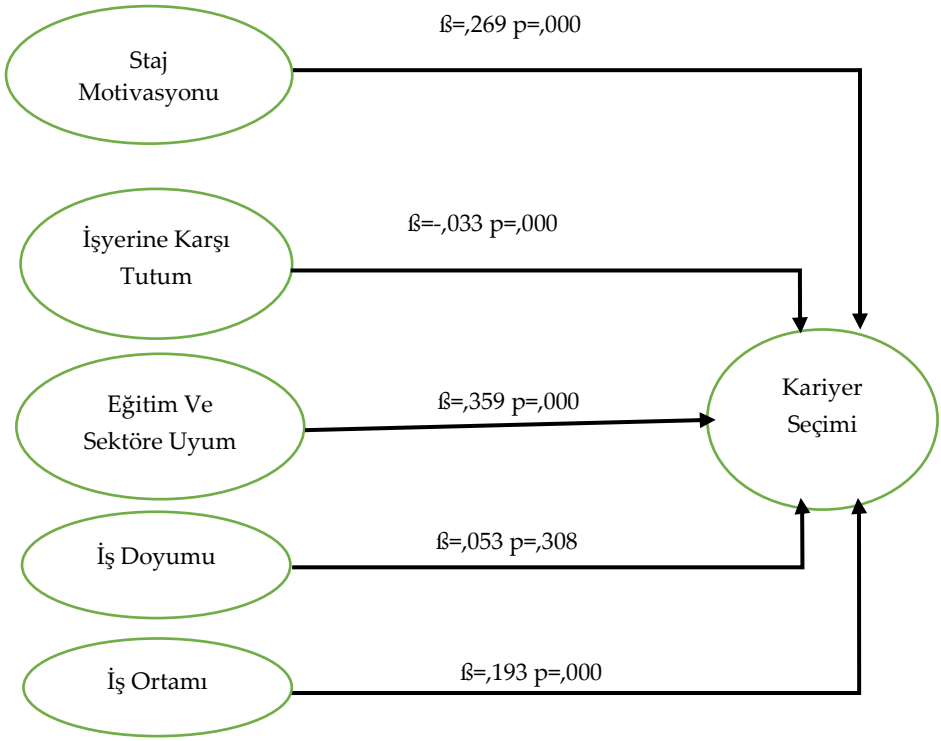

Şekil 1: Araştırma Modeli

Araştırmada birden fazla bağımsız değişkenin (staj motivasyonu, işyeri tutumu, eğitim ve sektöre uyum, iş doyumu, iş ortamı) bir bağımlı

değişken (kariyer seçimi) üzerindeki etkisini incelemek için bir model oluşturulmuş ve modelin testi çoklu regresyon analiziyle yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre modelin açıklama oranı %37'dir. Staj motivasyonu, işyeri tutumu, eğitim ve sektöre uyum, iş doyumu, iş ortamının kariyer seçimine etkisi istatistiki açıdan anlamlıdır (p= .000<,05). Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki önem sırası; eğitim ve sektöre uyum (β=,359), staj motivasyonu (β=,269) ve iş ortamı (β=,193) şeklindedir. Regresyon katsayılarına göre staj motivasyonu, iş ortamı ile eğitim ve sektöre uyum değişkenlerinin kariyer seçimi üzerindeki etkisi anlamlıdır (Sig.000<,05). İşyerine karşı tutumun ve iş doyumunun kariyer seçimi üzerinde anlamlı etkisi yoktur (Sig. 0,519-0,308>0,05).

Araştırma modeli sonuçlarına göre staj deneyiminin staj motivasyonu, eğitim ve sektörel uyum ile iş ortamı boyutunda öğrencilerin kariyer seçimine etkisi olduğunu gösterirken işyerine karşı tutum ve iş doyumunun kariyer seçimine etkisinin olmadığını göstermektedir. Öğrencinin staj süresindeki motivasyonu, iş ortamı ile eğitimi ve sektöre uyumu ileride kariyer seçimini etkilemektedir. Turizm eğitimi almış kişilerde sıkça görülen sektör değişikliğinin daha staj aşamasındaki bu etkenlerden kaynaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla turizm işletmeleri yöneticilerine turizm eğitimi almış kişilerin sektörde kariyer yapması için gerekli hassasiyeti göstermeleri önerilebilir.

Araştırma Modeli Değişkenleri İle Demografik Değişkenler Arasındaki Farklılıklar

Tablo 5'de öğrencilerin staj deneyimlerinden edindikleri motivasyon, iş doyumu, iş yerine karşı tutum, eğitim ve sektörel uyum ve iş ortamı değişkenlerine ilişkin belirtilen faktörler ile öğrencilerin cinsiyetlerinin arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını ölçmek için T- testi yapılmıştır. Uygulanan analiz sonucunda kız ve erkek öğrenciler arasında p<0,05 anlamlılık düzeyinde 'staj motivasyonu= 0,836', 'iş ortamı= 0,370', 'eğitim ve sektörel uyum= 0,279', 'iş yerine karşı tutum= 0,998' ve 'iş doyumu= 0,262' anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet ve Değişkenler Arasındaki İlişki

Faktörler	*Kadın n=141*		*Erkek n=174*		
	Ort.	*S.S*	*Ort.*	*S.S*	*P*
1. İş Ortamı	3,97	0,79	3,90	0,71	0,370
2. Eğitim ve Sektörel Uyum	3,73	0,79	3,69	0,83	0,279
3. Staj Motivasyonu	3,78	0,81	3,64	0,77	0,836
4. İş Yerine Karşı Tutum	3,39	0,63	3,43	0,62	0,998
5. İş Doyumu	3,21	0,79	3,22	0,76	0,262
6. Turizmde Kariyer Seçimi	3,92	0,68	3.92	0,68	0,526

**p<0,05*

Tablo 6'da çalışmaya katılan öğrencilerin yaşları (18-22 yaş, 23-25 yaş ve 26 yaş ve üzeri) ile kariyer seçimi ve staj deneyimi alt faktörleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır.

Tablo 6. Yaş ile değişkenler arasında ilişki

Faktörler	*18-22 yaş (a)*	*23-25 yaş (b)*	*26 ve üzeri (c)*	*F*	*P*
1. İş Yerine Karşı Tutum	3,38	3,43	3,58	,608	,526
2. Eğitim ve Sektörel Uyum	3,73	3,67	3,85	,428	,652
3. Staj Motivasyonu	3,74	3,66	3,84	,608	,545
4. İş Ortamı	3,95	3,91	4,05	,258	,773
5. İş Doyumu	3,22	3,21	3,27	,053	,948
6. Turizmde Kariyer Seçimi	4,00	3,83	4,14	,3,062	**,048**

p<0,05*, p<0,01**

Öğrencilerin yaşları ile staj deneyimleri alt faktörleri 'işyerine karşı tutum, eğitim ve sektörel uyum, staj motivasyonu, iş ortamı ve iş doyumu' arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (p<0,05). Değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olmamasından dolayı post hoct testi uygulanmamıştır. Genel itibari ile öğrencilerin turizm alanında kariyer seçimleri arasında kısmen anlamlı farklılık vardır (p<0,05).

Tablo 7. Eğitim Durumu ve Değişkenler Arası İlişki

Faktörler	*Önlisans n=90*		*Lisans n=225*		
	Ort.	*S.S*	*Ort.*	*S.S*	*P*
1. Staj Motivasyonu	3,69	,800	3,71	,791	0,807
2. İş Yerine Karşı Tutum	3,25	,601	3,48	,629	0,927
3. İş Ortamı	3,92	,702	3,93	,772	0,471
4. İş Doyumu	3,02	,594	3,29	,769	**0,001***
5. Eğitim ve Sektörel Uyum	3,67	,827	3,72	,816	0,578
6. Turizmde Kariyer Seçimi	3,93	,683	3,91	,685	0,581

****p<0,05***

Tablo 7' de turizm öğrencilerin eğitim durumu (önlisans – lisans) ile kariyer seçimleri arasında anlamlı bir farklılığının olup olmadığını belirlemek amacıyla T- testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda önlisans ve lisans öğrencilerinin staj yaptıktan sonraki sektörel görüşleri "iş doyumu" açısından anlamlı bir farklılık göstermektedir (p<0,05=0,001). Staj motivasyonu, işyerine karşı tutum, iş ortamı, eğitim ve sektörel uyum, turizmde kariyer seçimi ile eğitim türü (önlisans-lisans) arasında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır (p<0,05).

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada önlisans ve lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin kariyer seçimlerinde staj deneyimlerinin etkileri ele alınmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin kariyer seçimlerini en çok etkileyen faktör 'staj motivasyonu' olarak belirlenmiştir (r=529). Öğrencilerin iş yerindeki performansı ve grup içi etkileşim kurabilmeleri, kendilerini örgütün birer parçası olarak görmeleri çalışma motivasyonları artırarak hizmetin yoğunluğuna ve süreksiz olması temposuna uyum sağlamalarını da olumlu yönde arttırabileceğini söyleyebiliriz. Sektörde kariyer seçimlerini etkileyen en yüksek ikinci değer 'eğitim ve sektörel uyum' dur (r=512). Bu bulgu, Pehlivan (2008), Günay ve Akıncı (2017) yaptığı çalışmayla aynı sonucu vermektedir. Kariyer seçimlerine ilişkin değişkenler arası pozitif korelasyon iş ortamı ile iş yerine karşı tutum (r=302) arasında kurulmuştur.

Faktörlerin cinsiyete göre farklılığı ölçüldüğünde ise kız ve erkek öğrencilerin staj deneyiminin alt faktörleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Stajın kız ve erkek öğrenciler için kariyer seçimlerinde ayrımsız olarak dikkate alınması her iki grubunda yükselme ve kıdem edinme istekleri farklılık göstermeden birbirini izlemektedir. Bu durum Gürdoğan ve Atabey (2012)'de staj deneyiminin kariyer planlamasına etkisinde cinsiyet faktörünün ön plana çıktığını belirttiği çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Eğitim durumlarına göre kariyer seçimleri arasındaki farklılık incelendiğinde ise lisans öğrencilerinin (3,29) önlisans öğrencilerine (3,02) göre staj deneyimi alt faktörlerinden 'iş doyumu' arasında anlamlı bir farklılığın ($p<0,05=0,001$) olduğu tespit edilmiştir. İki yıllık turizm eğitimi alan öğrenciler ile dört yıllık turizm eğitimi alan öğrenciler iş doyumunu farklı algılamaktadır. Nitekim Türker vd., (2016) yaptığı çalışmada lisans öğrencilerinin turizm de kariyer planlamaya da sıcak baktıkları tespit edilmiştir. Turizm öğrencilerinin yaşları ile turizmde kariyer seçimi arasında ($p<0,05=0,048$) farklılık olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler sektörde staj yapmadan önce kariyer yapmaya olumlu bakarken staj yaptıktan sonra bundan vazgeçebilmektedirler.

Öğrencilerin 'iş ortamı', 'eğitim ve sektörel uyum' ve 'staj motivasyonu' değişkenlerinin yapılan çoklu regresyon analizi sonucuna ($p<0,05=p<0,00$) düzeyinde kariyer seçimleri üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kırçı'nın (2007) yaptığı çalışmasında motivasyonun kariyer seçimine etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ulama vd., (2015) çalışma koşullarının kariyer seçimi üzerinde etkisi olduğunu, Aymankuy ve Aymankuy (2013) ise çalışma ortamı, iş koşulları ve ücretin kariyer gelişimine pozitif etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Günümüze kadar turizm öğrencileri ve kariyer planları – seçimleri üzerine birçok çalışmalar yapılmış bazı öneri ve yöntemler sunulmasına rağmen sektörde kalma niyetleri üzerine teşvik edici yaptırım ve yatırımların yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun en belirgin özelliği ise ' düşük ücretler', 'çalışma saatlerinin uzun, düzensiz ve stresli olması', 'mevsimsellik özelliğinden dolayı işten her an çıkarılma korkusu', 'işin ekonomik kazancının yetersiz' ve 'öğrencilerin kendi iş potansiyelleri dışında getir – götür işlerinde çalıştırılmalarıdır. Bu ve bunun gibi se-

beplerden dolayı öğrenciler staj deneyimi yaşadıktan sonra sektörde kariyer yapmak istememektedirler. Öğrenciler, sektörü çekici bir kariyer yolu olarak görmemelerinin bir diğer sebebi de kariyerlerinde önemli buldukları pek çok faktörün eksik olmasıdır.

Öğrencilerin daha kaliteli staj eğitimi alabilmeleri ve mesleği gelecek hayatlarında da idame ettirebilmeleri için işletmelere ve eğitim kurumlarına bazı öneriler sunulmuştur. Bunlar;

- Turizm öğrencilerinin sektörde istihdamına yönelik destek ve teşvik sağlanabilir.
- Stajlar, öğrencilere işi deneyimleme imkânı sunmaktadırlar. İşletmeler stajyer öğrenciler için bir program geliştirmeli ve bunu öğrenciyle paylaşmalıdır.
- İşletmeler bireylerin kariyer ve kişisel gelişimine önem vermeli bu yönde çalışmalar yapmalıdır.
- Eğitimli bireyleri işletmesinde tutmak isteyen işletmeler, yeniliklere açık, çalışan motivasyonunu önemseyen ve çalışanlarına uygun çalışma koşulları sunmalıdır.
- Öğrenciler kariyer seçimini etkileyen stajların eğitim kurumları, öğrenci ve işletmeler işbirliğinde planlanması daha yararlı olacaktır. Öğrencilerin kariyer hedefleri doğrultusunda öğrencilerle röportaj ve değerlendirmeler yapılmalıdır.
- Üniversiteler ve turizm işletmeleri arasında daha sağlam kurulmuş bir işbirliği ile staj programlarında verimli ve etkili geri bildirim sistemleri kurularak düzeltmeler ve iyileştirmeler yapılabilmelidir.
- İşletmeler stajyer öğrencileri ucuz işgücü olarak görmemeli, uluslararası standartlarda lojman imkânı sağlamalı, iş güvencesi, ücret ve sosyal haklar yönünden iyileştirmeler yapmalıdır.
- İşletme içi kararlar alınırken stajyer öğrencilerinde fikir ve gözlemleri dikkate alınarak kendilerini organizasyonun bir parçası oldukları hissettirilerek motive edilmeleri sağlanmalıdır.
- İşletme içinde diğer çalışanlara verilen yetki ve sorumluluklar stajyer öğrencilere de verilmeli ve iş üzerinde cesaretlendirilmelidirler.

Sonuç olarak turizm sektörü varlıklarını koruyabilmeleri ve devamlılıklarını sağlayabilmeleri için turistlerin değişen istek ve ihtiyaçlarına ayak uydurmalı, gelir yönetimi, teknoloji kullanım alanları vb. yeniliklere harcadığı eforu insan kalitesi ve eğitimi gelişimine de harcamalıdırlar.

EXTENDED ABSTRACT

Effect of Internship Experience Career Choice: A Research on tourism students in the Thrace Region

Bayram Akay – Seher Şıttak

Burdur Mehmet Akif Ersoy University – Kırklareli University

With the expansion of tourism in an international and national basis, the need for qualified staff to work in tourism is increasing day by day. Although there are many universities that provide tourism education in our country and a students graduate from tourism faculties every year, the sector still suffers from having the professional labor force that has received education on this business.

Along with the positive features of the tourism sector, such factors as the high turnover rate, the seasonality problem and the cheap labor force searches of the enterprises decrease the social status of the sector. After having internship experience, the sectoral approaches of students change. The effect of internship training on career choice is an undeniable fact. Completion of the internship education, experiencing the working conditions of the job in real field and the experiences obtained are important factors in choosing careers.

The purpose of the study is to determine the effects of internship experiences of undergraduate and graduate students receiving tourism education in Turkey's Thrace region (Kırklareli - Edirne - Tekirdağ) on their career choices. Sub-objectives of the research are to define the students' perceptions towards the sector, attitudes towards the sector, tendencies to make a career in the sector and motivation of internship.

Internship is an activity carried out with the aim of educating and having experience related to a profession or field of art (Güzel, 2010, p.3420). The difficult working conditions of the sector lead to the development of negative attitudes by the students against the sector and many workers that have received tourism education cannot find what they are looking

for, cannot see a future for themselves and their career in the sector and they avoid working in the sector (Türker et al., 2016, p.313). In this case the sector should try to understand how the industrial attitudes and perceptions of tourism and hospitality students are influenced by work experience and how this experience affects their intention to make a career in the industry (Richardson, 2008, p.27). Because the individuals who are educated in tourism work in other sectors and do not build their career plans on tourism. The need for a qualified staff in the tourism industry is increasing day by day (Wang et al., 2010: 48). Introducing qualified personnel in the sector can be achieved through the capability of the tourism sector in meeting the student expectations of sector and of providing career development opportunities (Gürdoğan and Atabey, 2015, p.95). Therefore, it should be determined how the repulsive and attractive factors that students experience during the internship period affect the career choices.

Survey technique from the quantitative research methods have been used in the research. The universe of the research is composed of the associate and undergraduate students of Kırklareli Tourism Faculty and Pınarhisar Vocational School, Trakya University Applied Sciences Academy and Tekirdağ Namık Kemal University Social Sciences Vocational School Tourism and Hotel Management, located in Thrace region. The sample of the research consists of 215 undergraduate and 90 associate degree students. The research questionnaire has been applied to students who have been trained in tourism and completed at least one internship. The survey consists of three parts: demographic variables (education, gender, age), internship experience scale (internship motivation, workplace attitude, education and sectoral alignment, job satisfaction, job environment) and career choice scale. Frequency, mean ($\overline{X}$) and multiple regression analyses have been made in the research.

The fact that the Cronbach's Alpha value of career choice scale in the research is 0,73 and of internship experience scale is 0,80 shows that the research is reliable. 71,4% of the students that participate in the research are undergraduate and 28,6% of them receive associate degree education. 55.2% of the said students are male and 44.8% of them are female. In the age distribution, the age bracket of 18-22 constitutes the highest with 49,2% and 26 and above constitutes the lowest with 1,3%. In addition, it

has been concluded that the students are indecisive in the occupation due to the conditions of finding a job and working and their career choices are affected negatively in the sector due to the fact that the working conditions of the sector is long and tiring, the enterprise managers do not care for the employees and the seasonal characteristic of the profession.

In the research, a model has been developed to examine the effect of multiple independent variables (internship motivation, workplace attitude, education and sectoral alignment, job satisfaction, job environment) on a dependent variable (career choice) and the model test has been conducted by multiple regression analysis. According to the results obtained, the explanation rate of the model is 37%. The effect of internship motivation, workplace attitude, education and sector alignment, job satisfaction and job environment on career choice is statistically significant (p =.000<,05). The order of importance of the independent variables against dependent variables is alignment with the education and sector (β=,359), internship motivation (β=,269)and job environment (β=,193). According to the regression coefficients, the effect of motivation of internship, job environment, education and sectoral adjustment variables on career choice is significant (Sig.000<,05). Attitude towards workplace and job satisfaction do not have a significant effect on career choice (Sig. 0,519-0,308>0,05).

It is inferred from the study that students who study tourism want to start working as qualified staff and rise their career goals. Interning students give importance to the training and the sectoral alignment, the internship motivation and the working environment in the internship experience. These factors influence career choice. The students who have not had a feasible internship experience continue their careers in the difficult sectors. As a result, the qualified worker needs of the enterprises manifest. For this, enterprises should pay attention to motivation of newly trained interns, their attitude towards work, education and sector alignment, job satisfaction and business environment. The enterprises should not see trainee students as inexpensive labor, provide public housing facilities at international standards, and should make improvements in terms of job security, wages and social rights.

The fact that the business environment in tourism is tiring and stressful is one of the reasons why the students show a negative attitude against the sector due to the seasonality characteristics. However, it can be said

that students will be able to use their knowledge and skills in the businesses within the sector, they love the fast-paced business environment, they will reach good positions in a short time.

Similarities and differences have been found between these research results and previous researches. As a matter of fact, Türker et al. (2016) found that undergraduate students lean towards tourism and career planning. Günay and Akıncı (2017) have found that factors such as job stress and low wages are not effective on career choice. Ulama et al. (2015) have found that working conditions has an impact on career choice. Aymankuy and Aymankuy (2013) stated that students' working environment, job conditions and salary have positive effects on career development. Gürdoğan and Atabey (2012) stated that the gender factor is at the forefront of the internship experience's impact on career planning. Kırçı (2007) revealed that motivation affects career choice.

Kaynakça / References

Aksu, M. ve Bucak, T. (2012). Mesleki turizm eğitimi. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, 4* (2), 8-18.

Aslan, Z., Çoban, G. ve Çokal, Z. (2014). Turizm öğrencilerinin staj deneyiminde algıladıkları motivasyonun Herzberg kuramına göre değerlendirilmesi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli üniversitesi turizm fakültesi örneği. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 33, 164-188.

Aymankuy, Y. ve Aymankuy, Ş. (2013). Turizm işletmeciliği eğitimi alan öğrencilerin turizm sektöründeki istihdamla ilgili görüşleri ve sektördeki kariyer beklentileri (Balıkesir üniversitesi turizm işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulu örneği). *Akademik Bakış Dergisi,* 35, 1-21.

Barbarash, D. (2016). Knowledge and skill competency volves of an undergraduate university managed cooperative intership education. *Asia-Pacific Journal of Cooperative Education, 17*(1), 21- 30.

Çetin, Ş. (1990). *Staj uygulamasına ilişkin sorunlar, 1989 turizminin genel değerlendirilmesi ve 1990'dan beklentiler sempozyumu,* Aydın: Dokuz Eylül Üniversitesi Aydın TİOYO.

Çetin, Ş. (2005). Öğrenci stajlarında yararlanılan dersler üzerine ampirik bir değerlendirme: Mersin turizm işletmeciliği ve otelcilik

yüksekokulu örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 16*(2), 153-169.

Demir, M. ve Demir, Ş. Ş. (2014). Turizm işletmelerinde yöneticilerin mesleki staj ve stajyerleri değerlendirmesi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, 19- 33.

Doğan, V. ve Yılmaz, C. (2017). Yönetim bilimleri ve pazarlama alanında bağimsiz değişkenlerin karşilaştirilmasi ve bastırıcı etki tespiti. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 13*(2), 385 – 406.

Ergül, H. F. (2005). Motivasyon ve motivasyon teknikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(14), 67-79.

Fong, L.H.N., Lee A.H., Luk, C. ve Law, R. (2014). How do hotel tourism students select internship employers? A segmentationapproach. *Journal Of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education,* 15, 68-79.

Francis, R. S. ve Alagas, E. N. (2017). Satisfaction towards internship programme and future career development for students in private higher education institutions: A research note. *Asia-Pacific Journal of Innovation in Hospitality and Tourism, 6* (2), 69-74

Gürdoğan, A. ve Atabey, S. (2015). Öğrencilerin meslek stajından memnuniyet düzeylerinin kariyer hedeflerine etkisi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 91-113.

Günay, İ ve Akıncı, Z. (2017). Turizmde sürdürülebilirlik açısından öğrencilerin sektöre karşı tutumlarının mezuniyet sonrası kariyer planlaması ve seçimine etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(20), 1-19.

Güzel, Ö. (2010). Turizm öğrencilerinin staj döneminde edindikleri motivasyonun Herzberg teorisine göre değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yasar University, 20*(5), 3415-3429.

Kırçı, Z. (2007). *Motivasyon unsuru olarak kariyer geliştirme ve bir uygulama.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Erzurum.

Koç, E., Yumuşak, S., Ulukoy, M., Kiliç, R., ve Toptaş, A. (2014). Are internship program sencouraging or discouraging? a viewpoint of

tourism and hospitality students in Turkey. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 15, 135-142.

Köroğlu, Ö. (2011). İşgören doyumu ve turizm işletmelerinde yapılan araştırmalara ilişkin bir değerlendirme. *Zkü Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(14), 246-266.

Kuşluvan, S. ve Kuşluvan, Z. (2000) Perceptions and attitudes of undergraduate tourism students towards working in the tourism industry in Turkey. *Tourism Management, 21*(3), 251-269.

Oral, S. (1997). *Otel işletmeciliği ve otel işletmelerinde verimlilik analizleri.* İzmir: Akın yılmaz Matbaası.

Richardson, S. (2008). Undergraduate tourism and hospitality students attitudes toward a career in the industry: A preliminary investigation. *Journal Of Teaching In Travel & Tourism, 8* (1), 23-46.

Richardson, S., ve Butler, G. (2012). Attitudes of Malaysian tourism and hospitality students towards a career in the industry. *Asia Pacific Journal of Tourism Research, 17*(3), 262-276.

Saruhan, Ş. C. (1986). *'Turizm sektöründe personel eğitimi araştırması içinde turizm yıllığı'*, Ankara: Turizm Bankası Yayını, s.171-180

Seymen, O., Bolat, T., Bolat, İ. O. ve Kinter, O. (2017). Turizm sektöründe çalışma koşulları algısı, hizmet verme yatkınlığı ve mesleki yabancılaşma ilişkisi: Turizm eğitimi alan öğrenciler açısından bir değerlendirme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(3), 402 – 430

Sezgin, İ. (1988). *Turizm sektöründe becerili ve teknik işgücünün yetiştirilmesi,* Tebliğ, Ankara.

Tarlan, D. ve Tütüncü, Ö. (2001). Konaklama işletmelerinde başarım değerlemesi ve işdoyumu analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 141-163.

Türk Dil Kurumu (TDK) (2018). Staj nedir?, http://www.tdk.gov.tr/index-.php?option=com_gts&kelime=STAJ Erişim Tarihi: 02.08.2018

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) (2019), Türkiye işsizlik oranı ve istihdam https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr Erişim Tarihi: 26.04.2019

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) (2019), Türkiye turizm gelirleri GSMH içindeki yeri https://www.tursab.org.tr/-istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri Erişim Tarihi: 26.04.2019

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) (2019), Ülkemize gelen turist sayısı https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-2018-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html Erişim Tarihi: 26.04.2019

Türker, N., Uçar, M. ve Ateş, A. M. (2016). Turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörü algıları: Karabük üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6* (2), 311-333.

Ulama, Ş., Batman, O. ve Ulama, H. (2015). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin kariyer algılamalarına yönelik bir araştırma: Sakarya üniversitesi örneği. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 6*(12), 339-369.

Wang, J., Huyton, J., Gao, X. ve Ayres, H. (2010). Evaluating undergraduate courses in tourism management: A comparison between Australia And China". *Journal Of Hospitality, Leisure, Sport And Tourism Education, 9*(2), 46-62.

World Travel and Tourism Council (WTTC) (2019). Türkiye işsizlik oranı ve istihdamın geleceği https://www.wttc.org/about/media-centre/press-releases/press-releases/2019/turkey-tops-european-travel-and-tourism-growth-ranking-in-2018/ Erişim Tarihi: 26.04.2019

Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* 46, 74-85.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akay, B. ve Şıttak, S. (2019). Staj deneyiminin kariyer seçimine etkisi: Trakya bölgesi'ndeki turizm öğrencilerine yönelik bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 757-784. DOI: 10.26466/opus.533956

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:05/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 16/05/2019

Türk Kamu Örgütlerinde Kadın Yönetici Olmak: Gaziantep İli Örneği

DOI: 10.26466/opus.550144

*

Esra Çıkmaz*

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 27000/ Gaziantep/ Türkiye

E-Posta: esracikmaz@gantep.edu.tr **ORCID:**0000-0002-9576-7161

Öz

Bugün, kadınlar yaşamın her alanında yenilenmektedir. Toplumun kadına bakış açısı eskiye göre olumlu bir şekilde değişmektedir. Dolayısıyla, kadının istihdamdaki yeri değer kazanmaktadır. Bu durum kadınların bazı sorunları yaşamasına yol açmaktadır. Bu sorunlar, kadınları hayatın her alanında olduğu gibi iş yaşantısında da etkilemektedir. Yöneticilik görevini yerine getirme sürecinde, kadınlar çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Kadınların sorunlarının çözümlenmesi ülke ekonomisine sağlayacakları katkıyı arttırmaktadır. Bu doğrultuda, kadın yöneticilerin gelişimine yönelik araştırmaların yapılması önem arz etmektedir. Araştırmada, Türk kamu örgütlerinde kadınların yöneticilik görevini yerine getirme sürecinde karşılaştıkları sorunlar belirlenmektedir. Kamuda görev yapan kadın yöneticiler ile mülakatlar yapılarak, araştırmanın verilerine ulaşılmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinde, görüşme formları numaralandırılmış bir şekilde hazırlanarak, Gaziantep ilinde kamu kurum ve kuruluşlarında yönetici pozisyonunda görev yapan 35 kadın ile görüşülmüştür. Araştırma kapsamında, görüşme formunda hazırlanan sorular niteliksel derinliği ölçmeye ilişkin olduğundan açık uçlu olarak, değişkenlerin ilk olarak "ne olduğunu" anlamaya yönelik hazırlanmıştır. Veriler, istatistiksel bir program olan MAXQDA ile değerlendirilmiştir. 2018 yılında gerçekleştirilen görüşmelerin sonucunda, 77 ifade bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda, kamudaki kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar belirlenmiştir. Bu sorunlar; psikolojik, sosyo-kültürel ve çevresel faktörlerden kaynaklanan sorunlar olmak üzere toplam 3 başlık olarak ortaya çıkarılmıştır. Bulgulara ait tüm sorunlar ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Buradan yola çıkarak, Türk kamu yönetimine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Kamu örgütleri, Kadın yönetici, Sorunlar*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:05/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 16/05/2019

To Be A Women Administrator in Turkish Public Organizations: Gaziantep Sample

*

Abstract

Today, women are renewed in every aspect of life. Women's perspective on society changes in a positive way compared to the past. Therefore, the place of women in employment gains value. This situation causes women to have some problems. These problems affect women in business life as well as in every aspect of life. In the process of women's managerial duty, women managers face various problems. Analyzing the problems of women increases their contribution to the national economy. In this respect, it is important to conduct research on the development of women managers. In the research, the problems faced by women in the process of performing managerial duties in Turkish public organizations are determined. The interviews were conducted with the women managers working in the public sector and the data of the research was reached. In the data collection process of the study, the interview forms were prepared in a numbered manner and 35 women who were working in managerial positions in public institutions and organizations in Gaziantep were interviewed. Within the scope of the research, since the questions prepared in the interview form were about measuring the qualitative depth, it was prepared to understand the open-ended the variables firstly. The data were evaluated with a statistical program, MAXQDA. As a result of the interviews held in 2018, 77 statements were found. As a result of the research, the problems faced by the women managers in the public sector were determined. These problems have been identified as 3 headings as phychological, socio-cultural and environmental factors. All problems of the findings were evaluated in detail. From this point of view, it is aimed to contribute to Turkish public administration

Keywords: *Turkish public organizations, Women manager, Problems*

Giriş

Kadınlar, gerek dünyada gerekse de Türkiye' de nüfusun yaklaşık olarak yarısını oluşturmaktadır. Fakat ekonomik faaliyetlere bakıldığında, bu oranda temsil imkanı bulamamışlardır. Bu durum toplumların kadına yükledikleri rollerden kaynaklanmaktadır. Bu duruma ilaveten, iş yaşantısının genel olarak erkek ağırlıklı belirlenmesi, kadının iş yaşantısında arka planda yer alması sonucunu da beraberinde getirmiştir (Kocacık ve Gökkaya 2005, s.195). Sanayi Devrimi ile beraber oluşan sosyal gelişmelere bağlı olarak toplumsal bakış açısı da değişmiştir. Bu bakış açısının değişmesiyle toplumlarda kadına yeni roller yüklenmiştir. Dolayısıyla, kadınlar iş yaşantısındaki yerini almıştır.

Kadın toplumun genel olarak kabul gördüğü rollerinin dışında iş yaşantısına başlayarak sahip olduğu temel özellikleri iş yaşantısında yansıtmaya başlamıştır (Negiz ve Yemen, 2011, s.196). Sahip olduğu görevini yerine getirme isteği onu görevinde yükselterek "yönetici" pozisyonuna gelmesine vesile olmuştur. Bu durum, kadının kendisini en başta kendisine olmak üzere topluma da kanıtladığı bir durum olmuştur. Kadınların yöneticilik görevlerine gelme ve bu görevleri yürütme süreçleri onlar için önemli bir kazanımı oluşturmaktadır. Öte yandan bu durumla beraber birtakım sorunlarda gün yüzüne taşınmıştır. Kadınlar, yöneticilik görevlerini yerine getirme sürecinde çeşitli sorunlarla yüzleşmektedir. Bu sorunlar göz önüne alındığında, bu alanda araştırma yapılmasının önemi kolayca izlenebilecektir.

Araştırmanın odak noktasında yönetici kadınlar bulunmaktadır.Bu araştırmada ortaya konulması gereken problem cümlesi; Türk kamu örgütlerinde kadınların yöneticilik görevini yerine getirme sürecinde, karşılaştıkları sorunların tespit edilmesinin yönetici kadınların motivasyonlarını artırarak iş yaşantısında ne tür bir katkı sağladığı şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında, Türk kamu örgütlerinde yöneticilik görevini yerine getirme sürecinde, kadınların karşılaştıkları sorunlar irdelenerek, bu sorunlara yönelik çözüm yollarının aranması amaçlanmıştır. Dolayısıyla, söz konusu sorunların çözümlenmesinin Türk kamu yönetiminde ülke ekonomisine sağlayacağı katkıyı artırması ve Türk toplumundaki kadınların gelişimine yön vereceği düşünülmektedir.

Araştırmada söz konusu kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar, Gaziantep ili kapsamında yönetici kadınlara uygulanan nitel bir araştırma ile tamamlanmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde "Türkiye'de Kadın Yöneticiler" başlığı altında, kadının Türkiye'deki genel durumu irdelendikten sonra kadınların karşılaştıkları sorunların, yapısal özellikleri ve toplumsal niteliği genel olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda, kadınların tarihsel süreçte iş yaşantısına katılım payları incelenmiştir.

İkinci bölümünde, "Yöntem" başlığı altında, araştırmanın örneklemi, veri toplama araçları açıklanarak, veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Analiz edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan bulgular, Kamu örgütlerindeki kadın yöneticilerin demografik özellikleri ile bilgilerine ve karşılaştıkları sorunları belirlemeye yönelik bulgular olmak üzere tespit edilmiştir. Kadınların yöneticilik görevlerini yerine getirme sürecinde karşılaştıkları sorunlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise araştırmanın sonucu belirtilerek, bu sonuçtan çıkarılan önerilere yer verilmiştir.

Türkiye'de Kadın Yöneticiler

Ekonomik ve toplumsal yaşamın her alanında farklı rollerde yer edinen kadınların yönetim kademelerinde yeterince yer alamadıkları görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde erkeklerle birlikte, ama daha çok kendilerine biçilen rollere göre görevler üstlenen kadınlar ne yazık ki yok denecek kadar azdır. Bugüne gelene kadar bu alanda belli başlı ilerlemeler sağlanmış olsa da yeterli değildir. İş yaşantısında az sayıda da olsa yönetim kademelerinde bulunan kadınları alanda zor bir süreç beklemektedir (Çakınberk, 2011, s.237).

Türkiye'de kadınların iş yaşantısında karşılaştıkları sorunlar, ülkemizin geleneksel yapısını içermektedir. Toplum, kadına iş yaşantısında çalışma ve eğitim görme hakkını vermektedir (Çelebi, 1993, s.5). Lakin Türk ataerkil toplum yapısına ait geleneksel yaklaşım aile kurma ve sürdürme konusundaki eğilimin dışındaki iş yaşantısında rütbe ve konumların daha çok erkeği kapsadığı görüşünü benimsemektedir.

Kadınların iş yaşantısında yönetici görevine yükselme sürecinde cesaretli olmaları, onların kendi kararlarını vermeleri açısından önemlidir.

Lakin, (Besler ve Oruç, 2010, s.18)'in yaptıkları çalışmada, Paternalizm gibi seçim özgürlüğünün kısıtlandığı ülkelerde söz konusu süreçte kadınların cesaretli olmalarının zor olduğu görüşü dikkat çekmektedir. Nitekim Türkiye, Hofstede'nin (1980, s.286) yaptığı bir araştırmaya göre; paternalizm (ataerkil) eğilimleri yüksek olan bir ülkedir (Aycan, 2004, s.453). Dolayısıyla, Türkiye'de kadınların iş yaşantısında cesaretlendirilerek, çeşitli pozisyonlarda görev alması ve terfi ettirilerek yönetici pozisyonlarına gelmeleri gerekmektedir. Bu durum, ülkenin gelişmişliği açısından çok büyük bir önem teşkil etmekle beraber ülkedeki kadın istihdamının da artırılmasına zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

Holst ve Bush (2009), kadının iş yaşantısında terfi ederek yükselmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Sonuçta yöneticilik de erkek işi olarak ifade edilerek, kadınların yönetici görevlerine gelmelerindeki süreçte bazı sorunlar ile karşı karşıya kaldıkları iddia edilmektedir (Acuner ve Sallan, 1993, s.79).

Tarihsel süreçte ve bugün ataerkil toplumsal yapı gözlemlendiğinde, kamu alanında kadına az yer verildiği görülmektedir. Buna ilaveten, kadının iş yaşantısındaki yerinin erkeği destekleyici olarak görülmesi niteliğindedir. Türkiye'de de bu benzer yapı sonucunda, kadınların kamu örgütlerinde az sayıda yer aldıkları gibi yöneticilik görevinde bulunmalarının da kısıtlı olduğu gözlenmektedir (Acuner ve Sallan, 1993, s.79).

Türkiye' de yöneticilik alanında kadınlara ilişkin sayısal veriler baz alındığında; Kamu Personeli Anketi (1992) sonuçlarına göre; 1990 yılında kamu çalışanlarının yaklaşık % 32'sini kadınların oluşturduğunu, 1988 yılından itibaren ise kadınların yöneticilik görevlerinde bulunma oranının yaklaşık % 8 olduğu görülmüştür (Acuner ve Sallan, 1993, s.79). Dolayısıyla, kadınların yöneticilik görevlerine gelmelerinde bazı sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların neler olduğunun üzerinde durularak irdelenmesi gerekmektedir. Bu noktada; yapılan araştırmanın ilgili alan yazınına katkı sunması düşünülmektedir. Araştırmanın benzer araştırmalardan ayırt edici özelliği, veri toplama sürecinde kadınların yöneticilik görevlerini yerine getirme sürecinde bulunmuş olmalarıdır.

Yöntem

Araştırmanın amacı, Türk kamu örgütlerinde kadınların yöneticilik görevini yerine getirme sürecinde, karşılaştıkları sorunları belirlemek ve bu sorunlar üzerinde çözüm yolları üretmektir. Keşifsel olarak tasarlanan araştırmanın verileri, kamu örgütlerindeki kadın yöneticiler ile gerçekleştirilen görüşmeleri içermektedir. Araştırmada detaylı bilgiye ulaşabilmek için içerik analizi yapılmıştır. Herbir soru kağıdı üzerinden görüşme formları ayrı olarak tasarlanarak değerlendirilmiştir. Nitel araştırma olduğundan görüşme formlarındaki sorular "açık uçlu" olarak tasarlanmıştır. Veriler, MAXQDA istatistiksel paket programına aktarılarak, elde edilmiştir. Görüşme formlarındaki sorulardan yola çıkarak, kamu örgütlerindeki kadın yöneticiler ile yapılan görüşmelerde yöneticilik görevlerine gelme süreçleri doğrultusunda oluşan zorlukların neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Araştırma örneklemini Gaziantep'te kamusal alanda görev yapan yönetici kadınlar oluşturmaktadır. Örneklemde 35 yönetici bulunmaktadır. Nitel olarak yapılan çalışmalarda örneklem büyüklüğünün en az 15 olması gerekmektedir (Berg, 2001, s.120). Bu bilgilerden yola çıkarak, 35 kişiden oluşan bir mülakatın 77 yorum ifadesi ile örneklemin büyüklüğü içerik analizi açısından kabul edilebilir olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın yöntem bölümünde katılımcıların demografik özellikleri, bilgileri ve sorunlarına ilişkin bulgulara değinilmiştir.

Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Bilgilerine İlişkin Bulgular

Tablo 1. Katılımcıları Demografik Özellikleri ve Bilgileri

GENEL BİLGİLER					
Yaş Dağılımları	**Sayı**	**%**	**Eğitim Durumu**	**Sayı**	**%**
26-33 Arası	10	28,57	Lise	12	34,28
34-41 Arası	15	42,85	Ön lisans	8	22,85
42 ve üstü	10	28,57	Lisans	8	22,85
			Yüksek lisans ve Doktora	7	20
Medeni Durum	**Sayı**	**%**	**Gelir Düzeyi**	**Sayı**	**%**
Evli	10	12,75	2500-3500 TL.	5	14,28
Bekar	25	87,5	3500-4500 TL.	20	57,14
			4500 TL. ve üzeri	10	28,57
TOPLAM	**35**	**100**	**TOPLAM**	**35**	**100**

Tablo 1'de görüşme formunu yanıtlayan katılımcıların demografik özellikleri ve bilgileri görülmektedir.

İlgili tabloya göre, katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde; % 42,85'i gibi büyük bir çoğunluğunun 34-41 yaş arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların % 45,7 sinin ön lisans ve lisans mezunu olduğu, yüksek lisans ve doktora mezununun ise azınlıkta (%20) olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında, % 10'unun evli %25'inin ise bekar olduğu görülmektedir. Katılımcıların gelir düzeylerine bakıldığında, %57,14'ünün 3500-4500 TL gelire sahip oldukları görülmüştür.

Kamu Örgütlerindeki Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunları Belirlemeye Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamında, kadın yöneticiler tarafından temin edilen veriler MAXQDA istatistiksel program ile değerlendirilmiştir. Yönetici kadınların karşılaştıkları sorunların belirlenmesi; verilerin kodlanması, kodların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere dört kategoride gerçekleştirilmiştir. Kamu örgütlerindeki kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar üç ana temada toplanmıştır. Buna göre; kamu örgütlerindeki kadın yöneticilerin yöneticilik görevlerine gelme süreçlerinde karşılaştıkları sorunların, psikolojik, sosyo-kültürel ve çevresel olduğu görülmüş ve Şekil 1'de gösterilmiştir.

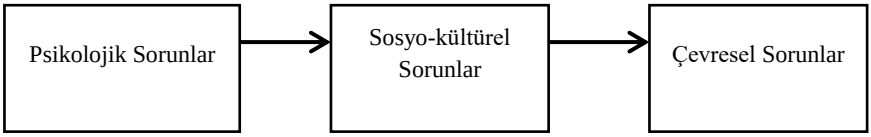

*,**Şekil 1.** Kamu Örgütlerindeki Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunların Tematik Olarak Gruplandırılması*

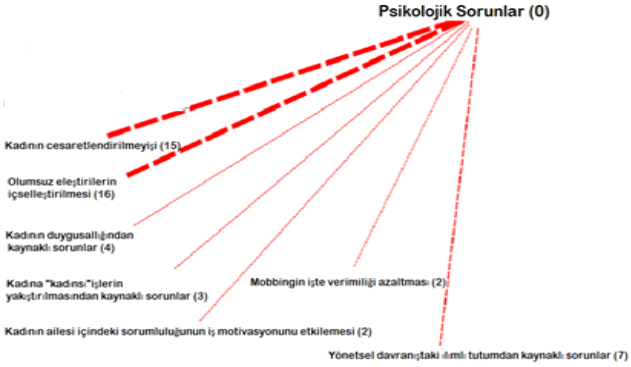

Şekil 2. Kamu Örgütlerindeki Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Psikolojik Sorunların MAXQDA ile Değerlendirilmesi

Şekil 2 incelendiğinde; yöneticilik görevlerindeki kadınlardan 16 kişi gibi büyük bir çoğunluğun, iş yaşantısında kadınlarda yaşanan "olumsuz eleştirilerin içselleştirilmesi" nin sorun olduğunu belirttikleri görülmüştür. 15 kişi gibi arta kalan çoğunluğu ise "kadının cesaretlendirilmeyişi" nin diğer bir sorun olduğunu belirtmiştir. Kadın yöneticilerin, "Yönetsel davranıştaki ılımlı tutumdan kaynaklı sorunlar", "kadının duygusallığından kaynaklı sorunlar", "kadına 'kadınsı' işlerin yakıştırılmasından kaynaklı sorunlar", "kadına ailesi içindeki sorumluluğunun iş motivasyonuna etkilemesi" ve "Mobbingin iş verimliliğini azaltması" gibi psikolojik olarak sınıflandırılan sorunlar yaşadıklarını belirttikleri söz konusu şekilde görülmektedir.

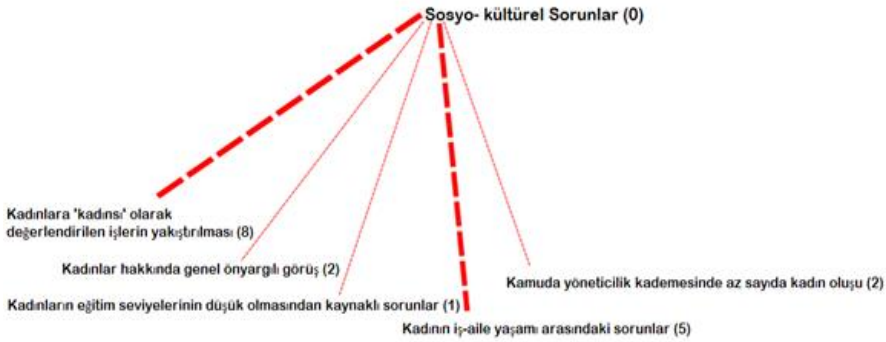

Şekil 3. Kamu Örgütlerindeki Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Sosyo-kültürel Sorunların MAXQDA ile Değerlendirilmesi

Şekil 3 incelendiğinde; yöneticilik görevlerindeki kadınlardan 8 kişi gibi büyük bir çoğunluğun, "kadınlara 'kadınsı' olarak değerlendirilen işlerin yakıştırılması" nın sorun olduğunu belirttikleri görülmüştür. 5 kişi ise "kadının iş-aile yaşamı arasındaki sorunlar" yaşamasının diğer bir sorun olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, kadın yöneticilerin "kadınlar hakkında genel önyargılı görüş", "kadınların eğitim seviyelerinin düşük olmasından kaynaklı sorunlar" ile "kamuda yöneticilik kademesinde az sayıda kadın oluşu" gibi sosyo-kültürel olarak sınıflandırılan sorunlar yaşadıklarını belirttikleri söz konusu şekilde görülmektedir.

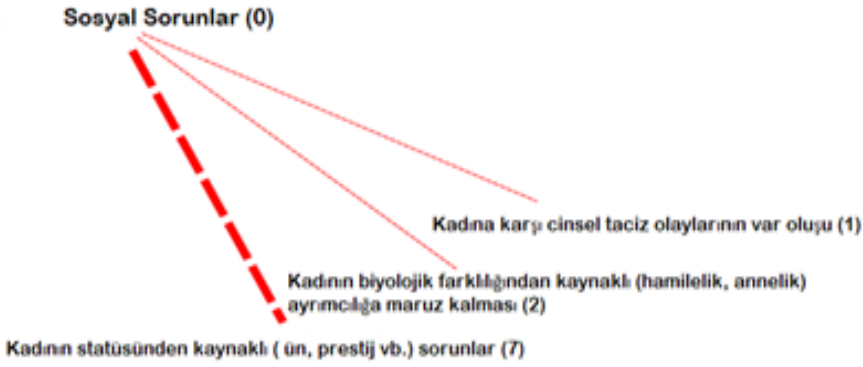

Şekil 4. Kamu Örgütlerindeki Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Çevresel Sorunların MAXQDA ile Değerlendirilmesi

Şekil 4 incelendiğinde; yöneticilik görevlerindeki kadınlardan 7 kişinin, "kadının statüsünden kaynaklı (ün, prestij vb.) sorunlar" ın olduğunu belirttikleri görülmüştür. 2 kişi "kadının biyolojik farklılığından kaynaklı (hamilelik, annelik) ayrımcılığa maruz kalması" nın diğer bir sorun olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, 1 kişi ise "kadına karşı cinsel taciz olaylarının var oluşu" nun diğer bir sorun olduğunu belirtmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Toplumda kadınlar iş yaşantısına katılarak bağımsızlık ve kabul edilme arzularını gidermektedir. Kadınlar yeteneklerini sergileyebilecekleri

ilgileri doğrultusundaki işlere odaklanarak gelir, idealleri gerçekleştirme, saygınlık kazanmayı hedeflemektedirler (Çakınberk, 2011, s.1). Kadınların iş yaşantısında elde edeceği başarılar ve özgüven hayatlarının diğer alanlarına da yansıyacaktır. Dolayısıyla, bu durum kadınlara başarı sağlayacağı gibi yaşamdan memnun olma hissini de kazandırmaktadır. Elde ettikleri gelir doğrultusunda kadınların özgüven sahibi olması, toplumda "ben de varım" demelerini sağlayacaktır (Yıldırım ve Çıkmaz, 2016, s. 977). Kadının görevini yerine getirme isteği artarak, ona özgüven kazandıracaktır. İş yaşantısında kadının özgüvenli olması işinde ilerlemeyi sağlayarak, kadının kariyerinde yükselmesini ve yönetici pozisyonunda görev almasını kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda, kadının iş yaşantısında yöneticilik pozisyonunda yer alması, ülkenin sosyal ve ekonomik olarak gelişmişlik seviyesini artırmaktadır. Öte yandan, bu durumla beraber birtakım sorunlarla karşılaşılmıştır. Kadınlar, yöneticilik görevlerini yerine getirme sürecinde çeşitli sorunlarla yüzleşmektedir. Bu sorunlar göz önüne alındığında, bu alanda araştırma yapılmasının önemi kolayca izlenebilmektedir. Dolayısıyla, kadın yöneticilerin görevlerinde gelişerek, başarıyı yakalamaları için onların cesaretlendirilmeleri ve desteklenmeleri gerekmektedir.

Kamu örgütlerinde yönetici kadınlar üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada, yönetici kadınların karşılaştıkları sorunlar ayrıntılı bir şekilde değerlendirilerek, bu sorunlara yönelik çözüm yollarının aranması amaçlanmıştır. Dolayısıyla, söz konusu sorunların çözümlenmesinin Türk kamu yönetiminde ülke ekonomisine sağlayacağı katkıyı artırması ve Türk toplumundaki kadınların gelişimine yön vereceği düşünülmektedir. Araştırmada söz konusu kadın yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar, Gaziantep ili kapsamında yönetici kadınlara uygulanan nitel bir araştırma ile tamamlanmıştır. Araştırmanın bulgularından hareketle sonuçları aşağıda sıralı bir şekilde gösterilmiştir.

Türk kamu örgütlerinde kadınların yöneticilik görevini yerine getirme sürecinde karşılaştıkları sorunlar üç bileşen altında toplanarak, 15 ifade altında belirlenmiştir. "Psikolojik Sorunlar Bileşeni", "Sosyo-kültürel Sorunlar Bileşeni" ve "Çevresel Sorunlar Bileşeni" olmak üzere ifadelerin 3 bileşen altında toplandığı ve toplam 77 sorun ifadesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Kadın yöneticilerin kamu örgütlerinde yöneticilik

görevlerini yerine getirme süreçlerinde en fazla sorunun psikolojik sorunlarda olduğu görülmüştür.

Yönetici kadınların kamu örgütlerinde karşılaştıkları psikolojik sorunlara bakıldığında; toplumun kadınlara yönelik olumsuz eleştiri yapmasının, onları cesaretlendirmeyişinin bir sorun olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, kadın yöneticilerin, yönetsel davranıştaki ılımlı tutumlarından ve duygusallığından kaynaklı olarak psikolojik sorunlar yaşadıkları yorumu yapılabilir. Ayrıca, kadına sadece kadınsı işlerin yakıştırılmasının diğer bir psikolojik sorun olduğu söylenebilir.

Yönetici kadınların kamu örgütlerinde karşılaştıkları sosyo-kültürel sorunlara bakıldığında; kadına sadece kadınsı işlerin yakıştırılmasının, iş-aile arasında kadının kalmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Ayrıca, kamusal alanda az sayıda kadın yöneticinin olması ise diğer bir sorundur. Genel olarak bakıldığında, yönetici kadınların eğitim seviyesinin düşük olmasının ise iş verimini azalttığı düşünülmektedir.

Yönetici kadınların kamu örgütlerinde karşılaştıkları çevresel sorunlara bakıldığında; kadının statüsünden kaynaklı olan ün, prestij, imajdan kaynaklı sorunlar, biyolojik farklılığından kaynaklı (hamilelik, annelik gibi) sorunların kadının ayrımcılığa maruz kalmasını düşündürebilir. Ayrıca, kadına karşı cinsel taciz olaylarının var oluşunun bu sorunlara bağlı diğer sorunlar yaşattığı söylenebilir. Bu sonuçlar incelendiğinde; toplumun bilinçlendirilmesi sayesinde, kadın yöneticilerin psikolojik, sosyo-kültürel ve çevresel anlamda desteklenerek, yöneticilik pozisyonunda istihdamının gerek kamusal alanda gerekse de özel sektörde artırılmasının, Türkiye'nin bölgesel ve küresel anlamda zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; kamu örgütlerinde kadın yönetici olmanın birtakım sorunları beraberinde getirdiği görülmüştür. Başka bir ifade ile yönetici kadınların kamusal alanda yaşadıkları psikolojik, sosyo-kültürel ve çevresel sorunların onları iş yaşantısında olumsuz yönde etkilediği bu araştırma ile ortaya konmuştur. Bununla beraber ileride yapılacak araştırmalar için örneklemin daha geniş tutulması, çeşitli bölgelerde ve ülkelerde kıyaslamalı olarak yapılması önerilebilir. Benzer olarak yapılacak çalışmalarda nicel yöntemin uygulanması tavsiye edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

To Be A Women Administrator in Turkish Public Organizations: Gaziantep Sample

*

Esra Çıkmaz

Gaziantep University

It is observed that women who take place in different roles in all areas of economic and social life cannot take place in management levels enough. In the historical process, unfortunately, there are almost no women with men, but rather those who assume tasks according to the roles assigned to them. Until today, although major advances have been made in this area, it is not enough. Even though a small number of women are in business life, a difficult process is expected in the field. The social perspective has changed due to the social developments that occurred with the Industrial Revolution (Çakınberk, 2011, p.237). With the change of this perspective, women have new roles in societies. Therefore, women have taken their place in business life.

Women have started to reflect the basic characteristics they have in business life starting with their business life (Negiz and Yemen, 2011, p.196). Her intention to fulfill her task has led her to take up her position in the position of "manager". This situation has been a situation where the woman has proved herself to the society first and foremost to herself. The process of women's participation in executive positions and the execution of these tasks constitutes an important gain for them. On the other hand, with this situation, some problems have been carried to the face of the day. Women face various problems in the process of performing their managerial duties. Given these problems, the importance of conducting research in this area can be easily monitored.

The focus of the research is on executive women. In the process of carrying out the managerial duties of women in Turkish public organizations, it is stated that identifying the problems they face is contributing to

the work life by increasing the motivation of the women. Therefore, within the scope of the research, in the process of performing administrative duties in Turkish public organizations, the problems faced by women are examined and it is aimed to search for solutions to these problems. Therefore, it is thought that the resolution of these problems will increase the contribution to the national economy in Turkish public administration and will lead to the development of women in Turkish society. In the study, the problems faced by these women managers were completed with a qualitative research applied to women in the province of Gaziantep. Holst and Bush (2009) stated that it is not possible for a woman to be promoted in business life. As a result, managerialism is expressed as a male job and it is claimed that women are faced with some problems in the process of coming to the executive positions.

When the patriarchal social structure is observed in the historical process and today, it is seen that women are given little space in the public domain. In addition, the position of women in business life is considered to be supportive of men. In Turkey, this structure similar results, as they take place in the presence of a small number of managerial positions in women's public organizations are observed to be restricted. Therefore, women have some problems in coming to their managerial positions and they need to be examined by considering these problems. At this point; it is thought that the research will contribute to the related literature. The distinctive feature of the research is that women have been in the process of carrying out their managerial duties in the data collection process.

Qualitative method was used in the research. The data of the exploration study, which is designed as exploratory, includes interviews with women managers in public organizations. In order to reach detailed information, content analysis was performed. Interview forms were evaluated and evaluated separately from each questionnaire. As it is qualitative research, questions in interview forms are designed as open-ended. Data were transferred to the MAXQDA statistical package program. Based on the questions in the interview forms, it was emphasized that the difficulties that occur in the direction of the management processes in the meetings with the women managers in public organizations are discussed.
The research sample consists of the executive women working in public sector in Gaziantep. There are 35 managers in the sample. The findings of

the study were evaluated in two categories as demographic characteristics, information and problems of the participants. As a result, in this study conducted on executive women in public organizations, the problems faced by executive women were evaluated in detail and it was aimed to search for solutions to these problems. Therefore, it is thought that the resolution of these problems will increase the contribution to the national economy in Turkish public administration and will lead to the development of women in Turkish society. In general, ıt has been seen that being a female manager in public organizations brings some problems. In other words, the psychological, socio-cultural and environmental problems experienced by the women in the public domain have been negatively affected by the research. However, it may be suggested that the sample should be made more broadly in comparison with other regions and countries. Similarly, it is advisable to apply quantitative method in the studies.

Kaynakça / References

Acuner, S. ve Sallan, S. (1993). Türk kamu yönetiminde yönetici kadınlar. *Amme İdaresi Dergisi*, *26(*3), 77-92.

Aycan, Z. (2004). Üç boyutlu cam tavan: Kadınların kariyer gelişiminde kim, kime, neden engel oluyor? *2. Kadın Yöneticiler Zirvesi*, 2004, İstanbul.

Berg, B, L. (2007). *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Pearson/Allyn & Bacon.

Besler, S., Oruç, İ. (2010). Türkiye'de yazılı basında kadın yöneticiler. *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(1), 17-38.

Çakınberk, A.(2011*). İş'te kadın olmak* (1.Baskı). Ankara: Nobel yayıncılık.

Çelebi, N. (1993). Kadın Girişimciliğini Özendirme ve Destekleme Konusunda Politikalar, *Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar, Devlet Bakanlığı Kadın Ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Eğitim Serisi, 74*, 35-42.

Çıkmaz, E.(2018). Kamu destekleri aşamasında kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlara yönelik yol analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* (ASSAM - UHAD), *11*, 44-49.

Kocacık, F. ve Gökkaya, B. V. (2005). Türkiye'de çalışan kadınlar ve sorunları, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *6*(1), 195.

Hoftstede, G.(1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*, Newbury Park:sage Publications Inc.

Holst,E. ve Bush, A. (2009). *Glass Ceiling Effect and Earnings: The Gender Pay Gap in Managerial Positions in Germany*. Soap Papers 201, DIW Berlin, The German Socio-Economic Panel (SOEP), (2009),Berlin.

Negiz, N. ve Yemen, A. (2011). Kamu örgütlerinde kadın yöneticiler: yönetici ve çalışan açısından yönetimde kadın sorunsalı, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *24*, 195-214.

Şencan, H.(2005).*Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tambunan, T. (2009). Women Entrepreneurship in Asian Developing Countries: Their Development and Main Constraints. *Journal of Development and Agricultural Economics*.*1*(2), 27-40.

Thornton, P.H., Ocasio, W. (1999), Institutional logics and the historical contingency of power in organizations: Executive sucession in the higher education publishing industry, *American Journal of Sociology, 105*(3), 801-843.

Yıldırım, İ. ve Çıkmaz, E. (2016). Kadın girişimcilerin, kamu kurum ve kuruluşlarından destek alma sürecinde karşılaştıkları sorunlar: Gaziantep ilinde nitel bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(47), 977-985.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çıkmaz, E. (2019). Türk kamu örgütlerinde kadın yönetici olmak: Gaziantep ili örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 785-799. DOI: 10.26466/opus.550144

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:28/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitiminin Yükseköğretimdeki Durumu

DOI: 10.26466/opus.545800

*

Erhan Yaylak *

* Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez/Ordu/Türkiye
E-Posta: erhanyaylak@gmail.com **ORCID:**0000-0003-4612-3041

Öz

Türkiye'de üniversitelerin Eğitim Fakülteleri Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalını (SBEABD) çeşitli değişkenler açısından incelemesi amaçlanan bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması (case study) yöntemi kapsamında yürütülmüştür. Araştırmanın kapsamını Türkiye'de bulunan devlet üniversiteleri oluşturmaktadır. Buradaki ölçüt, Eğitim Fakülteleri bünyesinde SBE-ABDolan devlet üniversiteleridir. Araştırma; 2019 yılı Ocak ve Şubat ayındaki veriler ile yapılmıştır. Araştırmanın verileri için Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Akademik, YÖK Atlas, YÖK Tez Tarama ve üniversitelerin resmî web sayfalarından yararlanılmıştır. Veriler betimsel (tanımlayıcı) analiz yöntemi ile çözümlenmiş ve SPSS 25 paket programından yararlanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye'de bulunan 129 üniversitenin 67'inde SBEABD bulunmaktadır. Bu 67 üniversitenin 60'nda lisans programı, 50'sinde yüksek lisans programı ve 19'unda da doktora programı bulunmaktadır. SBE-ABD olan üniversitelerde 153 kadın, 370 erkek olmak üzere toplam 523 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Öğretim elemanlarının kadro unvanları incelendiğinde; en fazla Doktor Öğretim Üyesi, sonrasında Doçent Doktor yer almaktadır. Öğretim elemanları daha çok Sosyal Bilgiler Eğitimi (SBE) ve Tarih alanlarında uzmanlaşmışlardır. SBEABD'nda kayıtlı en az öğrenci Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde (97) ve en fazla öğrenci de Pamukkale Üniversitesindedir (419). Öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı en az Muş Alparslan Üniversitesi (15.1), en fazla ise Siirt Üniversitesidir (99.7). 2018 Ağustos ayı verilerine SBEABD'nda 17.076 kayıtlı öğrenci bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Sosyal bilgiler eğitimi, Yükseköğretim*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:28/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

The Status of Higher Education in Social Studies Education in Turkey

*

Abstract

Education Faculties of the universities in Turkey, Department of Social Studies Education (DSSE) intended to examine the different variables of this research, the case study qualitative research methods was conducted as part of the method. The scope of the research is the state universities in Turkey. The criterion here is the state universities, which are DSSE within the Faculty of Education. Research; 2019 was made in January and February. The data were taken from the Higher Education Council (YÖK) Academic, YÖK Atlas, YÖK Thesis Screening and official web pages of universities. Descriptive analysis method and SPSS 25 package program were used for data analysis. According to the survey of 129 universities in Turkey the moment there are 67 DSSE. 60 of these 67 universities have undergraduate programs, 50 of them have master's degree programs, and 19 have doctoral programs. A total of 523 academic staff, 153 women and 370 men, work in universities with Social Studies Education (SSE). When the staff titles of the teaching staff are examined; most of them are Assistant Professor Doctor, then Associate Professor Doctor. The teaching staff is more specialized in Social Studies Education and History. The minimum number of students enrolled in the DSSE is in Kahramanmaraş Sütçü İmam University (97), and the highest number of students is at Pamukkale University (419). The minimum number of students per lecturer is Muş Alparslan University (15.1), and the highest is Siirt University (99.7). There are 17.076 registered students in DSSE in August 2018 data.

Keywords: *Turkey, Social studies education, Higher education.*

Giriş

Türkiye'de öğretmen yetiştiren okulların tarihi, Darülmuallimin'in açıldığı 150 yıl öncesine kadar geri gider. Bugün Sosyal Bilgiler dersinin kapsamını oluşturan konuların anlatımı, Cumhuriyetin uzunca bir döneminde Vatandaşlık Bilgisi, Tarih ve Coğrafya derslerinde verilmişti. Örneğin, 1920'ler sonunda tarih öğretmeni olan Afet İnan akademiye geçmeden önce liselerde yurttaşlık eğitimi veriyordu (İnan, 2018. s.13). Ülkemizde Sosyal Bilgiler öğretmeni yetiştirmenin tarihçesi bu dersin Türk eğitim sisteminde yer almasıyla doğru orantılıdır. Başka bir ifadeyle 1968 öncesinde Sosyal Bilgiler öğretmen yetiştirme programlarından söz etmek mümkün değildir. Zira bu döneme egemen olan tek disiplinli yaklaşım anlayışı Sosyal Bilgiler konularını tarih ve coğrafya öğretmenlerinin okutmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda cumhuriyet döneminde Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü bünyesinde tarih-coğrafya bölümünde öğretmen yetiştirilmesiyle başlayan süreç, 1967-1968 öğretim yılından itibaren üç yıllık eğitim enstitülerine bağlı edebiyat bölümünün Sosyal Bilgiler kısmında devam etmiştir (Altunya, 2006; Günay, 2017; Öztürk, 2005; Dursunoğlu, 2003; Güven, 2010). Eğitim enstitülerinin 1978-1979 eğitim-öğretim yılından itibaren dört yıllık yüksek öğretmen okullarına dönüştürülmesi esnasında Sosyal Bilgiler bölümü kaldırılarak yerine tarih-coğrafya ve coğrafya-tarih bölümleri kurulmuştur (Ercan, 2009). 1982 yılından itibaren yüksek öğretmen okullarının eğitim fakültelerine dönüştürülerek üniversitelere devredilmesi Sosyal Bilgiler öğretmeni yetiştirme usulünde başlangıçta bir değişikliğe neden olmamış ve Sosyal Bilgiler konu alanını öğretecek öğretmenler sosyal bilimler eğitimi bölümüne bağlı tarih ve coğrafya öğretmenliği anabilim dallarında yetiştirilmeye devam etmişlerdir (YÖK, 2007'den Akt. Kaymakcı, 2012. s.46; Güven, 2010 s.374).

Yükseköğretim Kurulu, 04.11.1997 tarih ve 97.39.2761 sayılı kararı ile eğitim fakültelerinde yeniden yapılanma sürecini başlatmış ve bu çerçevede 1998–1999 eğitim-öğretim yılından itibaren yeniden düzenlenen öğretmen yetiştirme programlarının uygulanmasına geçilmiştir (Çoban, 2010. s.30). Özellikle sekiz yıllık zorunlu-kesintisiz eğitime geçiş ve Sosyal Bilgilerin bütüncül bakış açısıyla ilköğretim 4. sınıftan 7. sınıfa

kadar devam eden bir ders olarak yeniden ele alınması eğitim fakültelerinde ilköğretim bölümü bünyesinde Sosyal Bilgiler öğretmenliği programlarının açılmasını sağlamıştır (Kaymakçı, 2012. s.46; Erdoğan, 2014: s.336). 1997-1998 öğretim yılında sadece Celal Bayar, Selçuk ve Gazi Üniversitelerinin Eğitim Fakülteleri'nin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı'na öğrenci alınıyordu. Aynı yıl söz konusu programlara alınan toplam öğrenci sayısı ise, 190 kişi idi. 1998-1999 öğretim yılında ise, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programına öğrenci alan eğitim fakültelerinin sayısı 28'e, toplam öğrenci kontenjanı ise, 2950 kişiye ulaşmıştır (Özav, 2001 s.166).

Sosyal Bilgiler öğretmenliği lisans programı açıldığı yıllarda SBE uzmanlık alanında yetişmiş öğretim elemanı bulunmadığından bölümün öğretim elemanı ihtiyacı fen ve edebiyat fakültelerinden sağlanmıştır. 2002 yılında Sosyal Bilgiler öğretmenliği programı ilk mezunlarını vermiş olup, ilk yüksek lisans öğrencilerini o yıl kabul etmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenliği lisans programından 2002 yılı ve sonraki yıllarda mezun olup lisansüstü eğitimlerine devam eden öğrenciler zamanla SBE-ABD'nda öğretim elemanı olarak görev almaya başlamışlardır. İlgili alan yazın incelendiğinde; gerektiği kadar araştırmanın yapılmadığı anlaşılmıştır. Konu ile ilgili (Abazoğlu, Yıldırım ve Yıldızhan, 2016; Baysan, Ercan ve Öztürk, 2011; Çoban, 2014; İnan, 2015; Kaymakçı ve Öztürk, 2011; Özer, 2011; Tokcan ve Tilki, 2017) benzer araştırmalarda bulunmuşlardır. Bu araştırmanın amacı da SBEABD'nın günümüzdeki durumunu; eğitim-öğretim yapısı, öğretim elemanı yapısı vb. incelemek ve elde edilen verilerden bir sonuç ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

1) Türkiye'deki hangi üniversitelerde SBEABD bulunmaktadır?
2) Türkiye'deki hangi üniversitelerde SBEABD yüksek lisans programı bulunmaktadır?
3) Türkiye'deki hangi üniversitelerde SBEABD doktora programı bulunmaktadır?
4) Türkiye'de SBEABD olup da lisans öğrencisi olmayan üniversiteler hangileridir?
5) SBEABD'ndaki öğretim elemanı sayısı ne kadardır?
6) SBEABD'nda öğretim elemanı sayısının cinsiyet ve kadro unvanına göre dağılımı nasıldır?

7) SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının uzmanlık alanları nedir?
8) SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının uzmanlık alanlarının cinsiyet ve kadro unvanına göre dağılımı nasıldır?
9) Türkiye'deki üniversitelerin SBEABD'nda görev yapan, uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanı sayısı ve üniversiteye göre oranı nedir?
10) Türkiye'deki üniversitelerin SBEABD'na kayıtlı öğrenci sayısı ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci oranı nedir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmanın deseni, araştırma verileri, veri kaynakları ve verilerin çözümlenmesi açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması (case study) yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesidir (Merriam, 2013. s.40; Glesne, 2014. s.30). Durum çalışmasında durum; bir birey, grup, örgüt, durum veya ilgi duyulan herhangi bir şeydir (Rabson, 2017. s.159). Nitel durum çalışmasının en temel özelliği, bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018. s.83).

Araştırma Verileri

Araştırmada ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Buradaki ölçüt, eğitim fakültelerinde SBEABD olan üniversitelerdir. Araştırma verileri Türkiye'de eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden YÖK'e bağlı 129 devlet üniversitesinin eğitim fakültelerinde SBEABD olan 67 devlet üniversitesine ait bilgiler oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada; Türkiye'deki devlet üniversitelerinin eğitim fakülteleri bünyesinde bulunan SBEABD'nın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlandığından doküman (belge) incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Dokümanlar nitel olarak yürütülen araştırmalarda başvurulan önemli veri kaynaklarıdır. Doküman inceleme, araştırmanın konusu ile ilgili bilgi içeren materyallerin çözümlemesidir. Bu materyaller yazılı olabileceği gibi konuyla ilgili film, video veya fotoğraflar şeklinde de olabilir (Aktaş, 2014. s.363; Karasar, 2012. s.183; Yıldırım ve Şimşek, 2008 s.187; Merriam, 2013, s.132). Doküman çözümlemesi betimsel (tanımlayıcı) bir araştırma olarak kullanıldığında güncel belgeler ve olaylar odak noktalarıdır (Best ve Kahn, 2017, s.272). Araştırma için sağlanan dokümanların veri kaynakları Şekil 1'de verilmiştir.

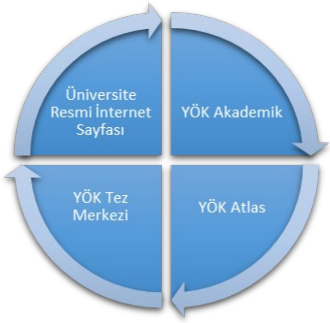

Şekil 1. Araştırmanın veri kaynakları

Verilerin Çözümlenmesi

Bu araştırmada veriler, YÖK Akademik, YÖK Atlas, YÖK Tez Merkezi ve SBEABD bulunan devlet üniversitelerinin resmi web sayfalarındaki öğretim elemanlarının kişisel web sayfalarından elde edilmiştir. Elde edilen veriler araştırmanın değişkenlerine göre kodlanarak, betimsel (tanımlayıcı) analiz yapılıp sonuca ulaşmaya çalışılmıştır. Belirlenen alt problemlere yönelik betimsel veriler için SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma soruları doğrultusunda betimsel verilerin sonuçlarına yer verilmiştir. Türkiye'deki devlet üniversitelerin SBEABD lisans ve lisansüstü programlarının sayısal verileri Grafik 1'de verilmiştir.

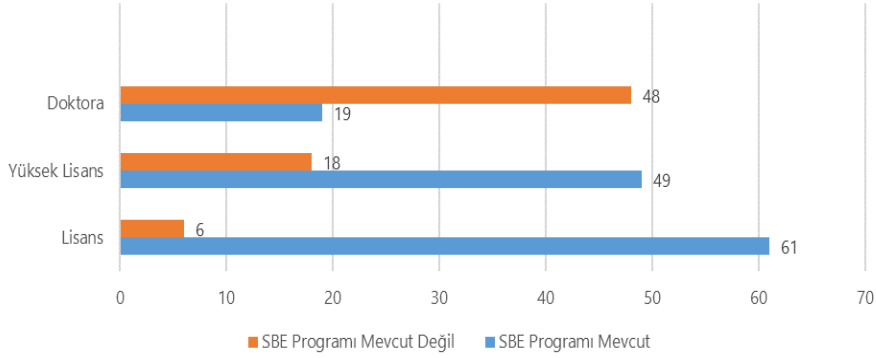

Grafik 1. Türkiye'deki Devlet Üniversitelerinin SBEABD Lisans ve Lisansüstü Programlarının Durumu (2019)

Grafik 1 incelendiğinde; Türkiye'deki 129 devlet üniversitesinin eğitim fakültelerinin 67'sinde (%51.93) SBEABD olduğu belirlenmiştir. Bu 67 devlet üniversitesinin 60'ında (%89.55) lisans öğrencileri öğrenim görmektedir. Diğer 6 üniversitede ise ana bilim dalı olmakla birlikte lisans öğrencisi bulunmamaktadır. SBEABD olan 67 üniversitenin 50'sinde (%74.62) yüksek lisans eğitimi, 19'unda da (%28.35) doktora eğitimi programı bulunmaktadır. Her iki devlet üniversitesinin birinde SBEABD lisans programı bulunmaktadır. Mevcut lisans programlarının devamı niteliğinde her dört üniversitenin üçünde yüksek lisans eğitim programı, doktora eğitimi programı ise yaklaşık dört üniversitenin birinde bulunmaktadır. SBEABD doktora programının bu denli az olmasının nedeni olarak, YÖK'ün doktora eğitimi programı açma şartları olduğu ifade edilebilir. Öğretim elemanlarının uzmanlık alanı SBE olması bu şartlardan en önemlisidir. Türkiye'deki devlet üniversiteleri eğitim fakültelerinin SBEABD lisans programı olan üniversitelerin dağılımı Grafik 1'de verilmiştir.

Grafik 1. SBEABD Lisans Programlarının Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019).

Grafik 1 incelendiğinde; Türkiye'de devlet üniversiteleri eğitim fakültelerinde bulunan SBEABD lisans programlarının şehirlere göre dağılımı verilmiştir. Grafik 1'deki verilere göre; 60 devlet üniversitesinde bu program bulunmaktadır. SBEABD lisans programı diğer şehirlere oranla İstanbul, Ankara ve İzmir'de daha fazladır. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Marmara Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi İstanbul'da, Ankara ve Gazi Üniversitesi Ankara'da, Ege ve Dokuz Eylül Üniversitesi de İzmir'de yer almaktadır. Bu üç büyük şehrin haricinde birden fazla program olan şehir yoktur. Bölgelere göre incelendiğinde; en fazla olandan en az olana doğru sırasıyla Karadeniz Bölgesi'nde 13 (%21.67), İç Anadolu Bölgesi'nde 12 (%20.0), Ege Bölgesi'nde 9 (%15.0), Marmara ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 8'er (13.33), Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ise 5'er (%8.33) SBEABDbulunmaktadır. Türkiye'deki devlet üniversiteleri eğitim fakültelerinin SBEABD yüksek lisans programı olan üniversitelerin dağılımı Grafik 2'de verilmiştir.

Grafik 2. SBEABD Yüksek Lisans Programlarının Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019)

Grafik 2'de Türkiye'deki devlet üniversitelerinde SBEABD yüksek lisans programı olan şehirler görülmektedir. Bu haritada, lisans programı olan şehirlerin dağılım haritasına göre daralma görülmektedir. En fazla yüksek lisans programının bulunduğu şehir İstanbul'dur. İstanbul'dan sonra iki yüksek lisans programı ile Ankara şehri gelmektedir. Bu iki şehrin haricinde mevcut üniversitelerde bir yüksek lisans programı bulunmaktadır. Ayrıca sayı olarak sırasıyla İç Anadolu Bölgesi'nde 10 (%20.41), Karadeniz Bölgesi'nde 9 (%18.37), Ege Bölgesi'nde 8 (%16.33), Marmara ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 7'şer (%14.29), Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 4'er (%8.16) tane SBEABD yüksek lisans programı bulunmaktadır. Bölgelere göre; Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, diğer bölgelere nazaran SBEABD yüksek lisans açısından daha zayıf kalmaktadır. Türkiye'deki devlet üniversiteleri eğitim fakültelerinin SBEABD doktora programı olan üniversitelerin dağılımı Grafik 3'de verilmiştir.

Grafik 3. SBEABD Doktora Programlarının Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019).

Grafik 3 incelendiğinde; Türkiye'deki SBEABD doktora programı olan şehirler bulunmaktadır. Ayrıca SBEABD doktora programı bulunan üniversiteler için Tablo 1'i inceleyiniz. Grafik 3'e göre, SBEABD doktora programı sadece İstanbul'da iki üniversitede, diğer mevcut şehirlerde ise bir üniversitede bulunmaktadır. Bunun yanında SBEABD doktora programı çoğunlukla Türkiye'nin batısındaki üniversitelerde olduğu görülmektedir. Bölgelere göre incelendiğinde; İç Anadolu Bölgesi'nde 5 (%26.32), Ege ve Marmara Bölgelerinde 4'er (21.05) Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde ise 3'er (%15.79) tane SBEABD doktora programı bulunmaktadır. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde SBEABD doktora programının bulunmadığı görülmektedir. Türkiye'deki üniversitelerin SBEABD lisans ve lisansüstü programlarının dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'deki Üniversitelerin SBEABD Lisans ve Lisansüstü Programlarının Dağılımı (2019)[1]

Üniversite	L.	Y. L.	Dr.	Üniversite	L.	Y. L.	Dr.
Ahi Evran Üniversitesi	●	●		Atatürk Üniversitesi	●	●	●
Ordu Üniversitesi				**7 Aralık Üniversitesi**	●	●	
Ankara Üniversitesi	●	●		Uşak Üniversitesi	●	●	●
Gazi Üniversitesi	●	●	●	**Gaziantep Ün. (Nizip)**	●	●	
Necmettin Erbakan Üni.	●	●	●	Uludağ Üniversitesi	●	●	●
Süleyman Demirel Üni.	●			**Bayburt Üniversitesi**	●		
Çukurova Üniversitesi	●			Erciyes Üniversitesi	●	●	
Dicle Üniversitesi	●	●		**Yüzüncü Yıl Üniversitesi**	●	●	
Bartın Üniversitesi	●	●		Mersin Üniversitesi		●	
Onsekiz Mart Üniversitesi	●			**Mustafa Kemal Üni.**			
Anadolu Üniversitesi	●	●	●	Mehmet Akif Ersoy Üni.	●	●	
Recep Tayyip Erdoğan Ün.	●	●		**Kocaeli Üniversitesi**			
Balıkesir Üniversitesi	●	●		Alaattin Keykubat Üni.			
Sütçü İmam Üniversitesi	●	●		**Dumlupınar Üniversitesi**	●	●	●
Gaziosmanpaşa Üni.	●	●		Pamukkale Üniversitesi	●	●	●
Amasya Üniversitesi	●	●		**Ege Üniversitesi**	●		
Osmangazi Üniversitesi				İbrahim Çeçen Üni.	●	●	
Giresun Üniversitesi	●	●	●	**Kastamonu Üniversitesi**	●	●	●
Akdeniz Üniversitesi	●	●		Ömer Halis Üniversitesi	●	●	●
İnönü Üniversitesi	●	●		**Adıyaman Üniversitesi**	●	●	
Kırıkkale Üniversitesi	●			Trakya Üniversitesi	●	●	

[1] *Tablo 1'deki sıralamada Karadağ ve Yücel'in (2018) Üniversite Araştırmaları Laboratuvarı (ÜniAr) kapsamında yapılan Devlet Üniversiteleri ve Fakülteleri Sıralaması esas alınmıştır.*

Hacı Bektaş Veli Üni.	•	•	•	**Bozok Üniversitesi**	•		
Alparslan Üniversitesi	•			Ondokuz Mayıs Üni.	•	•	
Dokuz Eylül Üniversitesi	•	•		**Kafkas Üniversitesi**	•	•	
Binali Yıldırım Üni.	•	•	•	Çoruh Üniversitesi	•		
Trabzon Üniversitesi	•	•		**Siirt Üniversitesi**	•		
Sakarya Üniversitesi	•	•	•	Cumhuriyet Üniversitesi	•	•	
Adnan Menderes Üni.	•	•		**Celal Bayar Üniversitesi**	•	•	
Fırat Üniversitesi	•	•	•	İstanbul Üni.-Cerrahpaşa	•	•	•
Marmara Üniversitesi	•	•	•	**Kocatepe Üniversitesi**	•	•	•
Sıtkı Koçman Üniversitesi	•	•		Bülent Ecevit Üniversitesi	•		
Yıldız Teknik Üniversitesi	•	•		**Aksaray Üniversitesi**	•	•	
Harran Üniversitesi				Sinop Üniversitesi	•	•	
Abant İzzet Baysal Üni.	•	•	•				

Tablo 1 incelendiğinde; 129 devlet üniversitesi içerisinde 60 devlet üniversitesinin SBEABD lisans programı olduğu görülmektedir. Ahi Evran Üniversitesi (Kırşehir), Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi (Ankara), Necmettin Erbakan Üniversitesi (Konya), Dicle Üniversitesi (Diyarbakır), Bartın üniversitesi, Anadolu Üniversitesi (Eskişehir), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Rize), Balıkesir Üniversitesi, Sütçü İmam Üniversitesi (Kahramanmaraş), Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Tokat), Amasya Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi (Antalya), İnönü Üniversitesi (Malatya), Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Nevşehir), Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir), Binali Yıldırım Üniversitesi (Erzincan), Trabzon Üniversitesi, Sakarya üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi (Aydın), Fırat Üniversitesi (Elazığ), Marmara Üniversitesi (İstanbul), Sıtkı Koçman Üniversitesi (Muğla), Yıldız Teknik Üniversitesi (İstanbul), Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Bolu), Atatürk Üniversitesi (Erzurum), 7 Aralık Üniversitesi (Kilis), Uşak Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi (Nizip Eğitim Fakültesi), Uludağ Üniversitesi (Bursa), Erciyes Üniversitesi

(Kayseri), Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Van), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Burdur), Dumlupınar Üniversitesi (Kütahya), Pamukkale Üniversitesi (Denizli), İbrahim Çeçen Üniversitesi (Ağrı), Kastamonu Üniversitesi, Ömer Halisdemir Üniversitesi (Niğde), Adıyaman Üniversitesi, Trakya Üniversitesi (Edirne), Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Samsun), Kafkas Üniversitesi (Kars), Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas), Celal Bayar Üniversitesi (Manisa), İstanbul-Cerrahpaşa Üniversitesi, Kocatepe Üniversitesi (Afyon), Aksaray Üniversitesi, Mersin Üniversitesi ve Sinop Üniversitesi'nde toplam 50 SBEABD yüksek lisans programı olduğu görülmektedir.

Gazi Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Binali Yıldırım Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Ömer Halisdemir Üniversitesi, İstanbul-Cerrahpaşa Üniversitesi ve Kocatepe Üniversitelerinde SBEABD doktora programları olduğu görülmektedir. Ordu Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Şanlıurfa Harran Üniversitesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mersin Üniversitesi ve Alanya Alaattin Keykubat üniversitesinin anabilim dalı olmasına rağmen lisans eğitimi programı olmadığı görülmektedir. SBEABD programlarında görev yapan öğretim elemanlarının üniversitelere göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde; SBEABD'nda görevli öğretim elemanı sayısı 10 ve üzeri olan; Amasya Üniversitesi (14), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (14), Gazi Üniversitesi (13), Anadolu Üniversitesi (13), Alparslan Üniversitesi (13), Erzincan Üniversitesi (13), Atatürk Üniversitesi (13), Pamukkale Üniversitesi (13), Giresun Üniversitesi (12), Trabzon Üniversitesi (12), İstanbul Üniversitesi (12), Necmettin Erbakan Üniversitesi (11), Uludağ Üniversitesi (11), Kastamonu Üniversitesi (11), Ömer Halisdemir Üniversitesi (11), Fırat Üniversitesi (10), Uşak Üniversitesi (10), Kocatepe Üniversitesi (10) ve Aksaray Üniversitesi'dir (10). Diğer yandan öğretim elemanı sayısı 5 ve altı olan; Çukurova Üniversitesi (5), İnönü Üniversitesi (5), Onsekiz Mart Üniversitesi (4), Sütçü İmam Üniversitesi (4), Kırıkkale Üniversitesi (4), Erciyes Üniversitesi (4), Mersin Üniversitesi (4), Mustafa Kemal Üniversitesi (4), Ordu Üniversitesi (3), Osmangazi Üniversitesi (3), Harran

Üniversitesi (3), Gaziantep Üniversitesi (3), Kocaeli Üniversitesi (2), Alaattin Keykubat Üniversitesidir (2). SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının kadro unvanlarına göre dağılımı Grafik 2'de verilmiştir.

Tablo 2. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Üniversitelere Göre Dağılımı(2019)

Üniversite	**N**	**%**	**Üniversite**	**N**	**%**
Ahi Evran Üniversitesi	8	1.5	Atatürk Üniversitesi	13	2.5
Ordu Üniversitesi	3	0.6	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	6	1.1
Ankara Üniversitesi	8	1.5	Uşak Üniversitesi	10	1.9
Gazi Üniversitesi	13	2.5	Gaziantep Üniversitesi	3	0.6
Necmettin Erbakan Üni.	11	2.1	Uludağ Üniversitesi	11	2.1
Süleyman Demirel Üni.	6	1.1	Bayburt Üniversitesi	6	1.1
Çukurova Üniversitesi	5	1.0	Erciyes Üniversitesi	4	0.8
Dicle Üniversitesi	8	1.5	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	7	1.3
Bartın Üniversitesi	7	1.3	Mersin Üniversitesi	4	0.8
Onsekiz Mart Üniversitesi	4	0.8	Mustafa Kemal Üni.	4	0.8
Anadolu Üniversitesi	13	2.5	Mehmet Akif Ersoy Üni.	6	1.1
Recep Tayyip Erdoğan Üni.	8	1.5	Kocaeli Üniversitesi	2	0.4
Balıkesir Üniversitesi	9	1.7	Alaattin Keykubat Üni.	2	0.4
Sütçü İmam Üniversitesi	4	0.8	Dumlupınar Üniversitesi	9	1.7
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	7	1.3	Pamukkale Üniversitesi	13	2.5
Amasya Üniversitesi	14	2.7	Ege Üniversitesi	6	1.1
Osmangazi Üniversitesi	3	0.6	Ağrı İbrahim Çeçen Üni.	6	1.1
Giresun Üniversitesi	12	2.3	Kastamonu Üniversitesi	11	2.1
Akdeniz Üniversitesi	8	1.5	Ömer Halisdemir Üni.	11	2.1
İnönü Üniversitesi	5	1.0	Adıyaman Üniversitesi	6	1.1
Kırıkkale Üniversitesi	4	0.8	Trakya Üniversitesi	6	1.1
Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	6	1.1	Bozok Üniversitesi	6	1.1
Alparslan Üniversitesi	13	2.5	Ondokuz Mayıs Üni.	7	1.3
Dokuz Eylül Üniversitesi	9	1.7	Kafkas Üniversitesi	7	1.3
Erzincan Üniversitesi	13	2.5	Çoruh Üniversitesi	6	1.1
Trabzon Üniversitesi	12	2.3	Siirt Üniversitesi	5	1.0
Sakarya Üniversitesi	7	1.3	Cumhuriyet Üniversitesi	9	1.7
Adnan Menderes Üniversitesi	8	1.5	Manisa Celal Bayar Üni.	9	1.7
Fırat Üniversitesi	10	1.9	İstanbul Üniversitesi	12	2.3
Marmara Üniversitesi	8	1.5	Afyon Kocatepe Üni.	10	1.9
Sıtkı Koçman Üniversitesi	14	2.7	Bülent Ecevit Üniversitesi	9	1.7
Yıldız Teknik Üniversitesi	9	1.7	Aksaray Üniversitesi	10	1.9
Harran Üniversitesi	3	0.6	Sinop Üniversitesi	7	1.3
Abant İzzet Baysal Üni.	8	1.5			
Toplam				**523**	**100.0**

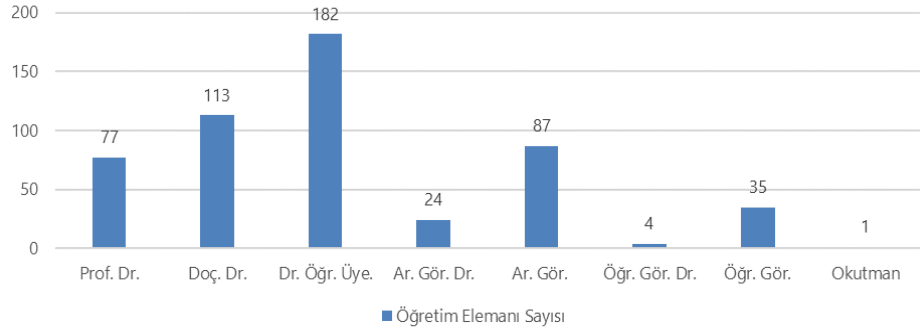

Grafik 2. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Kadro Unvanlarına Göre Dağılımı (2019)

Grafik 2 incelendiğinde; Türkiye'deki devlet üniversiteleri Eğitim Fakültesi SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının kadro unvan ve sayıları verilmektedir. Bu verilere göre; SBEABD'nda 77 *Prof. Dr.* (%14.7), 113 *Doç. Dr.* (%21.6), 182 *Dr. Öğr. Üyesi* (%34.7), 24 *Ar. Gör. Dr.* (%4.5), 87 *Ar. Gör.* (%16.6), 4 *Öğr. Gör. Dr.* (%0.7), 35 *Öğr. Gör.* (%6.6) ve 1 *Okutman* (%0.1) görev yapmaktadır. Bu durumda *Dr. Öğr. Üyesi* kadro unvanına sahip öğretim eleman sayısının diğerlerinden sayı olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer yandan *Ar. Gör. Dr., Öğr. Gör. Dr., Öğr. Gör.* ve *Okutman* kadro unvanındaki öğretim elemanı sayısı diğerlerine nazaran daha az sayıda olduğu görülmektedir. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının kadro unvanlarına ve cinsiyete göre dağılımı Grafik 3'te verilmiştir.

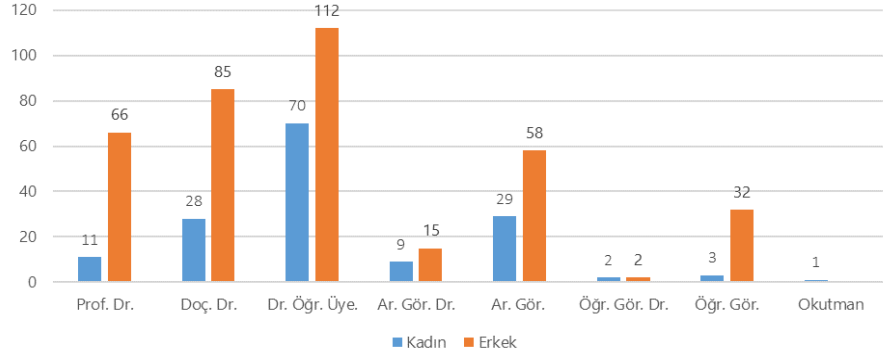

Grafik 3. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Kadro Unvanlarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2019)

Grafik 3 incelendiğinde; Türkiye'deki devlet üniversitelerinin Eğitim Fakültesi SBEABD'nda görev yapan *Prof. Dr.* kadro unvanına sahip öğretim elemanlarının 11'i (14.2) kadın, 66'sı (85.7) erkektir. *Doç. Dr.* kadro unvanına sahip 28 (%24.7) kadın, 85 (%75.2) erkek öğretim elemanı bulunmaktadır. *Dr. Öğr. Üyesi* kadro unvanında 70 (%38.4) kadın, 112 (%61.5) erkek öğretim elemanı görev yapmaktadır. *Ar. Gör. Dr.* kadro unvanında 9 (%37.5) kadın, 15 (%62.5) erkek öğretim elemanı bulunmaktadır. *Ar. Gör.* kadrosunda 29 (%33.3) kadın, 58 (%66.6) erkek öğretim elemanı görev yapmaktadır. *Öğr. Gör. Dr.* kadro unvanında 2 (%50) kadın ve 2 (%50) erkek öğretim elemanı yer almaktadır. *Öğr. Gör.* kadro unvanına sahip 3 (%8.5) kadın, 32 (%91.5) erkek öğretim elemanı bulunmaktadır. Son olarak 1 (%100) kadın öğretim elemanı *Okutman* olarak görev yapmaktadır. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanları cinsiyet açısından incelendiğinde hemen hemen her kadro unvanlarında erkek öğretim elemanı oranı daha fazla olmakla birlikte kadın ve erkek öğretim elemanı sayısının birbirine en çok yaklaştığı *Dr. Öğr. Üyesi* kadro unvanıdır. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının uzmanlık alanlarına göre dağılımı Grafik 4'te verilmiştir.

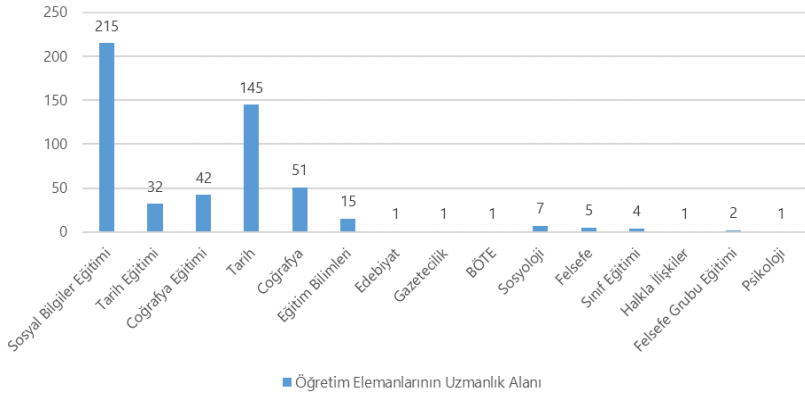

Grafik 4. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Uzmanlık Alanlarına Göre Dağılımı (2019)

Grafik 4 incelendiğinde; Türkiye'de SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının uzmanlık alanlarına göre dağılımı verilmiştir. Buna göre öğretim elemanlarının 215'i (41.1) *SBE*, 32'si (6.1) *Tarih Eğitimi*, 42'si (%8.0)

Coğrafya Eğitimi, 145'i (%27.7) *Tarih*, 51'i (%9.7) *Coğrafya*, 15'i (%2.8) *Eğitim Bilimleri*, 7'si (%1.3) *Sosyoloji*, 5'i (%0.9) *Sınıf Eğitimi*, 2'si (0.3) *Felsefe Grubu Eğitimi* alanında uzmanlığı bulunmaktadır. *Edebiyat, Gazetecilik, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri* (BÖTE), *Halkla İlişkiler* ve *Psikoloji* alanında 1 (%0.1) öğretim elemanı uzman olarak görülmektedir. Bu verilerden Türkiye'deki SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının öncelikle *SBE* ve daha sonra da *Tarih, Coğrafya, Coğrafya Eğitimi, Tarih Eğitimi* ve *Eğitim Bilimleri* alanlarında uzmanlaştıkları görülmektedir. Sosyal bilimlerin diğer alanlarında uzman sayısı ise oldukça az olduğu görülmektedir. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının uzmanlık alanlarına ve cinsiyete göre dağılımı Grafik 5'te verilmiştir.

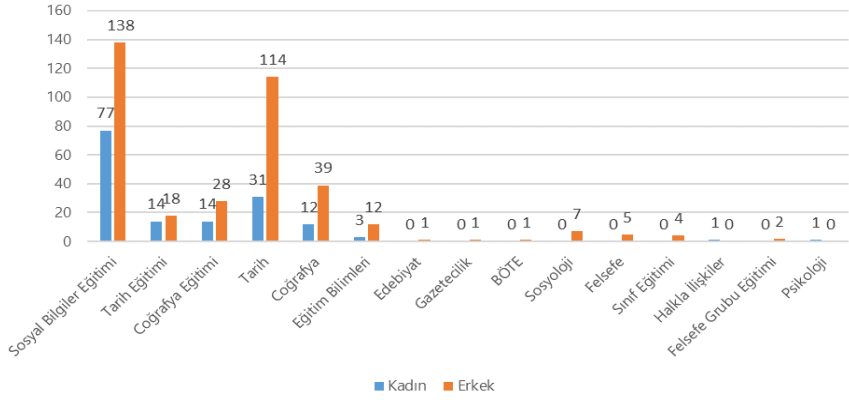

Grafik 5. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Uzmanlık Alanları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2019)

Grafik 5 incelendiğinde; SBEABD'nda görev yapan ve uzmanlık alanı *SBE* olan 77 (%35.8) kadın, 138 (%64.1) erkek; *Tarih Eğitimi*'nde uzman 14 (%43.7) kadın, 18 (%56.3) erkek; *Coğrafya Eğitimi* alanında uzman 14 (%33.3), 28 (%66.6) erkek; *Tarih* alanında uzman 31 (%21.3) kadın, 114 (%78.6) erkek; *Coğrafya* alanında 12 (%23.5) kadın, 39 (%76.4) erkek öğretim elemanı bulunmaktadır. *Sosyoloji* alanında 7 (%100) erkek, *Felsefe* alanında 5 (%100) erkek, *Sınıf Eğitimi* alanında 4 (%100) erkek, *Felsefe Grubu Eğitimi* alanında 2 (%100) erkek, *Edebiyat* alanında 1 (%100) erkek, *Gazetecilik* alanında 1 (%100) erkek, *BÖTE* alanında uzman 1 (%100) erkek öğretim elemanı bulunmaktadır. Diğer yandan *Halkla İlişkiler* ve *Psikoloji* alanlarında uzman 1'er (%100) kadın öğretim elemanı bulunmaktadır.

SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde; 1'er öğretim elemanının uzman olduğu *Halkla İlişkiler* ve *Psikoloji* alanları hariç tüm sosyal bilim alanlarında erkek öğretim elemanlarının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Kadın ve erkek öğretim eleman sayılarının birbirine en yakın olduğu alanlar ise *Tarih Eğitimi* ve *Coğrafya Eğitimi* alanları olduğu görülmektedir. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının (Prof. Dr.) üniversite ve şehre göre dağılımı Grafik 4'te verilmiştir.

Grafik 4. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının (Prof. Dr.) Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019)

SBEABD'nda Grafik 3'te görüldüğü üzere toplam 77 *Prof. Dr.* kadro unvanına sahip öğretim elemanı görev yapmakta olup, bunlardan yalnızca üç (3) *Prof. Dr.*'un uzmanlık alanı *SBE* olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Grafik 4'e göre bu *Prof. Dr.*'dan ikisi İstanbul'da Marmara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşada diğeri de Niğde Üniversitesinde görev yapmaktadır. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının (Doç. Dr.) üniversite ve şehre göre dağılımı Grafik 5'te verilmiştir.

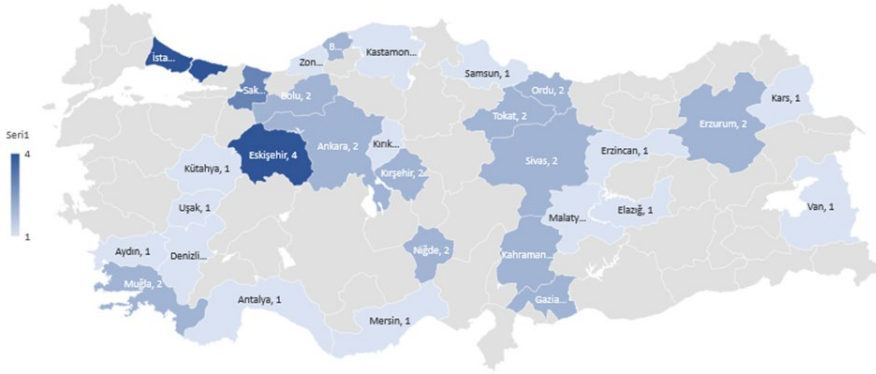

Grafik 5. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının (Doç. Dr.) Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019)

Türkiye'de devlet üniversitelerinde SBEABD'nda *Doç. Dr.* kadro unvanına sahip 113 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Ancak bu 113 *Doç. Dr.*'un 50'sinin uzmanlık alanının *SBE* olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uzmanlık alanı *SBE* olan *Doç. Dr.*'ların şehirlere göre dağılımı Grafik 5'te verilmiştir. Buna göre uzmanlık alanı *SBE* olan en fazla *Doç. Dr.*'un İstanbul, Eskişehir ve Sakarya şehirlerinde görev yaptığı görülmektedir. Diğer yandan bazı üniversitelerde 2, bazı üniversitelerde 1 *Doç. Dr.* olmasına rağmen bazı üniversitelerde uzmanlık alanı *SBE* olan *Doç. Dr.* kadro unvanına sahip öğretim elemanı bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 3.) SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının (Dr. Öğr. Üyesi) üniversite ve şehre göre dağılımı Grafik 6'da verilmiştir.

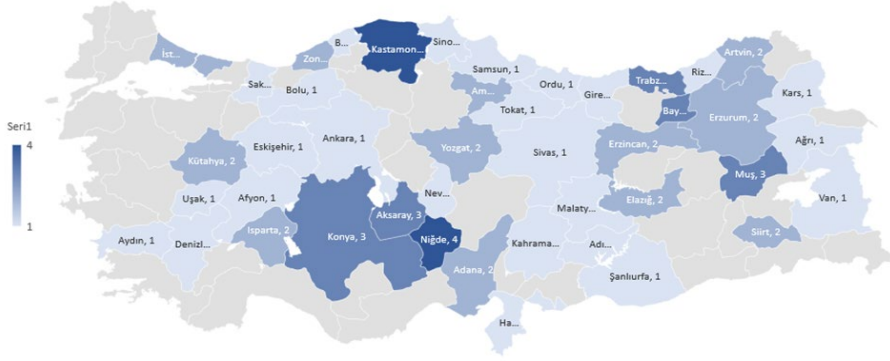

Grafik 6. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının (Dr. Öğr. Üyesi) Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019)

SBEABD'nda en fazla *Dr. Öğr. Üyesi* kadro unvanına sahip öğretim elemanı görev yapmaktadır. Grafik 2'ye göre 182 *Dr. Öğr. Üyesi* bulunmaktadır. Bu öğretim elemanlarından 73'ünün uzmanlık alanı *SBE* olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 3). Hem genel anlamda hem de *SBE* uzmanlık alanı bağlamında *Dr. Öğr. Üyesi* kadro unvanına sahip öğretim elemanları, *SBE* açısından önemli bir konumda olduğu verilerden anlaşılmaktadır. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının üniversite ve şehre göre dağılımı Grafik 7'de verilmiştir.

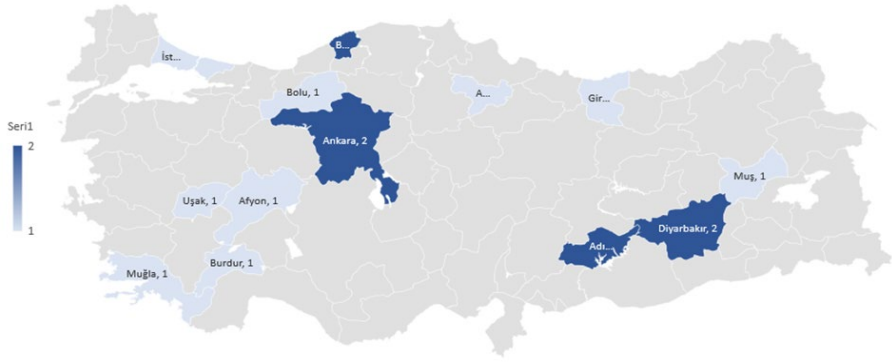

Grafik 7. *SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının (Ar. Gör. Dr.) Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019)*

SBEABD'nda *Ar. Gör. Dr.* kadrosunda görev yapan öğretim elemanlarının şehirlere göre dağılımı Grafik 7'de görülmektedir. Buna göre; Ankara, Bartın, Adıyaman ve Diyarbakır'da 2'şer adet *Ar. Gör. Dr.* bulunmaktadır. Diğer şehirlerde birer adet Araştırma Görevlisi Doktor bulunmaktadır (Bkz. Tablo 3). *Ar. Gör. Dr.*'lar; doktorasını bitirmiş ve *Dr. Öğr. Üyesi* kadro unvanını bekleyen öğretim elemanlarıdır. Grafik 3 incelendiğinde; SBEABD'nda görevli olan *Ar. Gör. Dr.*'ların büyük çoğunluğunun uzmanlık alanı *SBE* olduğu görülmektedir. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının (Ar. Gör.) üniversite ve şehre göre dağılımı Grafik 8'de verilmiştir.

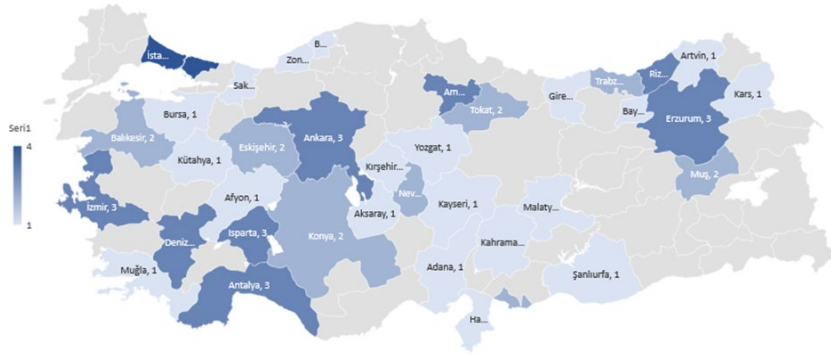

Grafik 8. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının (Ar. Gör.) Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019)

SBEABD'nda görev yapan Araştırma Görevlilerinin dağılımı Grafik 8'de görülmektedir. *Ar. Gör.* olan ve olmayan üniversiteler için Tablo 3'ü inceleyiniz. *Ar. Gör.* olan şehirlerde en az bir (1) adet, en fazla (4) adet olduğu görülmektedir. SBEABD'nda *Ar. Gör.* en fazla olan; İstanbul, Ankara, Denizli, Isparta, Antalya, Amasya, Trabzon ve Erzurum şehirleridir. SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının (Öğr. Gör. Dr. ve Öğr. Gör.) üniversite ve şehre göre dağılımı Grafik 9'da verilmiştir.

Grafik 9. SBEABD'nda Görev Yapan Öğretim Elemanlarının (Öğr. Gör. Dr. ve Öğr. Gör.) Üniversite ve Şehre Göre Dağılımı (2019)

Grafik 9 incelendiğinde; Türkiye'de üniversitelerde SBEABD'nda görev yapan *Öğr. Gör.* dağılımı görülmektedir. *Öğr. Gör.*'in görev yaptığı üniversiteler için Tablo 3'ü inceleyiniz. Grafik 9'dan anlaşıldığı üzere SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanlarının sayısı kadro unvanına göredüşünüldüğünde; *Öğr. Gör.* oranının az olduğu görülmektedir. Tablo

3'de uzmanlık alanı *SBE* olan öğretim elemanlarının üniversitelere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. Uzmanlık Alanı Sosyal Bilgiler Eğitimi Olan Öğretim Elemanlarının Üniversitelere Göre

	Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanlık Alanı									
	1[2]	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**Top.**	**Gen.**	**%**
Ahi Evran Ün.		2			1			3	8	37.5
Ordu Üniversitesi		2	1					3	3	100
Ankara Üni.					2			2	8	25
Gazi Üniversitesi		2	1	2	1	1		7	14	50
N. Erbakan Ün.			3		2			5	10	50
S. Demirel Üni.			2		3			5	6	83.3
Çukurova Üni.			2		1			3	5	60
Dicle Üniversitesi				2				2	8	25
Bartın Üniversitesi		2	1	2	1			6	7	85.7
Onsekiz Mart Üni.								0	4	0
Anadolu Üni.		3	1		2			6	13	46.1
R. T. Erdoğan Üni.			1		3		1	5	8	62.5
Balıkesir Üni.					2		1	3	9	33.3
Sütçü İmam Üni.		2	1		1			4	4	100
G.Osmanpaşa Üni.		2	1		2			5	7	71.4
Amasya Üni.			2	1	3			6	14	42.8
Osmangazi Üni.		1						1	3	33.3
Giresun Üni.			1	1	1			3	12	25
Akdeniz Üni.		1			2			3	8	37.5
İnönü Üniversitesi		1	1		1			3	5	60
Kırıkkale Üni.		1				1		2	4	50
H. Bektaş Veli Ün.			1		2			3	6	50
Muş Alparslan Ün.			3	1	2		1	7	13	53.8
Dokuz Eylül Üni.					2			2	9	22.2
Binali Yıldırım Ün.		1	2					3	13	23
Trabzon Üni.			3		2			5	12	41.6
Sakarya Üni.		3	1		1			5	7	71.4
A. Menderes Üni.		1	1					2	8	25
Fırat Üniversitesi		1	2					3	10	30
Marmara Üni.	1	2				1		4	8	50

[2] *1-Prof. Dr., 2-Doç. Dr., 3-Dr. Öğr. Üye., 4-Ar. Gör. Dr., 5-Ar. Gör., 6-Öğr. Gör. Dr., 7-Öğr. Gör.*

Sıtkı Koçman Üni.		2		1	1			4	14	28.5
Yıldız Teknik Üni.		2	1	1	1			5	9	55.5
Harran Üniversitesi			1		1			2	3	66.6
A. İzzet Baysal Üni.		2	1	1				4	8	50
Atatürk Üniversitesi		2	2		3			7	13	53.8
7 Aralık Üni.			1		2			3	6	50
Uşak Üniversitesi		1	1	1				3	10	30
Gaziantep Ün. (Nizip Eğitim)		2						2	3	66.6
Uludağ Üniversitesi					1			1	11	9
Bayburt Üni.			3		1			4	6	66.6
Erciyes Üniversitesi					1			1	4	25
Yüzüncü Yıl Üni.		1	1					2	7	28.5
Mersin Üniversitesi		1						1	4	25
Mustafa Kemal Üni.			1		1			2	4	50
M. Akif Ersoy Üni.				1				1	6	16.6
Kocaeli Üniversitesi								0	2	0
A. Keykubat Üni.					1			1	2	50
Dumlupınar Üni.		1	2		1			4	9	44.4
Pamukkale Üni.		1	1		3		1	6	13	46.1
Ege Üniversitesi					1			1	6	16.6
İbrahim Çeçen Üni.			1					1	6	16.6
Kastamonu Üni.		1	4					5	11	45.4
Ö. Halisdemir Üni.	1	2	4					7	11	63.6
Adıyaman Üni.			1	2				3	6	50
Trakya Üniversitesi								0	6	0
Bozok Üniversitesi			2		1			3	6	50
Ondokuz Mayıs Ün.		1	1					2	7	28.5
Kafkas Üniversitesi		1	1		1			3	7	42.8
Artvin Çoruh Üni.			2		1			3	6	50
Siirt Üniversitesi			2				1	3	4	75
Cumhuriyet Üni.		2	1					3	9	33.3
Celal Bayar Üni.								0	8	0
İstanbul Üni.	1		1		3			5	12	41.6
Kocatepe Üni.			1	1	1			3	10	30
Bülent Ecevit Üni.		1	2		1			4	9	44.4
Aksaray Üni.			3		1			4	10	40
Sinop Üniversitesi			1					1	7	14.2
Toplam	**3**	**50**	**73**	**17**	**64**	**3**	**5**	**215**	**523**	**100**

Tablo 3 incelendiğinde; Türkiye'deki üniversitelerde SBEABD'nda görev yapan ve uzmanlık alanı *SBE* olan öğretim elemanlarının kadro unvanına göre dağılımı verilmektedir. Buna göre; uzmanlık alanı SBE olan 73 (%33.95) *Dr. Öğr. Üyesi*, 64 (%29.77) *Ar. Gör.*, 50 (%23.26) *Doç. Dr.*, 17 (%7.91) *Ar. Gör. Dr.*, 5 (%2.33) *Öğr. Gör.*, 3'er (%1.40) *Prof. Dr.* ve *Öğr. Gör.* bulunmaktadır. Üniversitelerin SBEABD'nda görev yapan uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanlarının, aynı programdaki bütün öğretim elemanlarına oranı dört aşamada incelenebilir. Bu gruplar A, B, C ve D grupları olarak isimlendirilmiştir.

A gurubunda olan üniversitelerde SBEABD'nda uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanlarının sayısı programdaki bütün öğretim elemanlarının sayısının yarısından fazla olan gruptur. Bunlar; Ordu Üniversitesi (%100), Sütçü İmam Üniversitesi (%100), Bartın Üniversitesi (%85.7), Süleyman Demirel Üniversitesi (%83.3), Siirt üniversitesi (%75), Gazi-osmanpaşa Üniversitesi (%71.4), Sakarya Üniversitesi (%71.4), Harran Üniversitesi (%66.6), Gaziantep Üniversitesi Nizip Eğitim Fakültesi (%66.6), Bayburt Üniversitesi (%66.6), Ömer Halisdemir Üniversitesi (%63.6), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (%62.5), Çukurova Üniversitesi (%60), İnönü Üniversitesi (%60), Yıldız Teknik Üniversitesi (%55.5), Alparslan Üniversitesi (%53.8) ve Atatürk Üniversitesidir (%53.8).

B grubu; uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanı sayısı ve programdaki diğer uzmanlık alanlarına sahip öğretim elemanı sayısının eşit olduğu üniversitelerdir. B grubunda; Gazi Üniversitesi (%50), Necmettin Erbakan Üniversitesi (%50), Kırıkkale Üniversitesi (%50), Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (%50), Marmara Üniversitesi (%50), Abant İzzet Baysal Üniversitesi (%50), 7 Aralık Üniversitesi (%50), Mustafa Kemal üniversitesi (%50), Alaattin Keykubat Üniversitesi (%50), Adıyaman Üniversitesi (%50), Bozok Üniversitesi (%50) ve Çoruh Üniversitesidir (%50).

Uzmanlık alanı SBE olan öğretim eleman sayısının daha az olduğu C grubudur. Pamukkale Üniversitesi (%46.1), Anadolu Üniversitesi (%46.1), Kastamonu Üniversitesi (%45.4), Dumlupınar Üniversitesi (%44.4), Bülent Ecevit Üniversitesi (%44.4), Kafkas Üniversitesi (%42.8), Amasya Üniversitesi (%42.8), Trabzon Üniversitesi (%41.6), İstanbul Üniversitesi (%41.6), Aksaray Üniversitesi (%40), Ahi Evran Üniversitesi (37.5), Akdeniz Üniversitesi (%37.5), Cumhuriyet Üniversitesi (%33.3), Balıkesir Üniversitesi (%33.3), Osmangazi Üniversitesi (%33.3), Kocatepe Üniversitesi (%30),

Fırat Üniversitesi (%30), Uşak Üniversitesi (%30), Sıtkı Koçman Üniversitesi (%28.5), Yüzüncü Yıl Üniversitesi (%28.5), Ondokuz Mayıs Üniversitesi (%28.5), Ankara Üniversitesi (%25), Dicle Üniversitesi (%25), Giresun Üniversitesi (%25), Erciyes Üniversitesi (%25), Mersin Üniversitesi (%25), Binali Yıldırım Üniversitesi (%23), Dokuz Eylül Üniversitesi (%22.2), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (%16.6), Ege Üniversitesi (%16.6), İbrahim Çeçen Üniversitesi (%16.6), Sinop Üniversitesi (%14.2) ve Uludağ Üniversitesi (%9) de C grubunda olan üniversitelerdir.

Son olarak D grubu ise SBEABD'nda uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanı olmayan üniversitelerdir. Bunlar; Onsekiz Mart Üniversitesi (%0), Kocaeli Üniversitesi (%0), Trakya Üniversitesi (%0) ve Celal Bayar Üniversiteleridir (%0). Tablo 4'de Türkiye'deki üniversitelerin SBEABD'na kayıtlı öğrenci sayısı ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde; devlet üniversiteleri SBEABD'na kayıtlı öğrenci sayısı ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci oranı verilmiştir. Bu verilere göre; SBEABD olup kayıtlı öğrenci sayıları 201 – 400 arası olan devlet üniversitelerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. En az kayıtlı öğrenci sayısı bulunan Sütçü İmam Üniversitesidir (97). Buna göre; bu üniversitede SBEABD yeni açılmış olup, birkaç yıldır öğrenci kaydı yapıldığı anlaşılmaktadır. En fazla kayıtlı öğrencisi bulunan da Pamukkale Üniversitesidir (419). Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinin (ÖSYM) 2015, 2016, 2017 ve 2018 Ağustos ayı verilerine göre Türkiye'de devlet üniversitelerinde SBEABD lisans programına kayıtlı öğrenci sayısı 17.076'dır. Öğretim elemanı başına düşen kayıtlı öğrenci sayısı incelendiğinde; 15.1 ile Muş Alparslan Üniversitesi en az orana sahip, 99.7 ile Siirt Üniversitesi de en fazla orana sahip üniversite olarak görülmektedir. Bu oran SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanı ve kayıtlı öğrenci sayısına göre değişmektedir.

Tablo 4. Türkiye'deki Devlet Üniversitelerinin SBEABD'na Kayıtlı Öğrenci Sayısı ve Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2019)[3]

Üniversite	K.Ö.S.[4]	Ö.E.D.Ö.S.[5]	Üniversite	K.Ö.S.	Ö.E.D.Ö.S.
Ahi Evran Üniversitesi	358	44.7	Atatürk Üniversitesi	387	29.7
Ordu Üniversitesi	-	-	7 Aralık Üniversitesi	200	33.3
Ankara Üniversitesi	279	34.8	Uşak Üniversitesi	276	27.6
Gazi Üniversitesi	396	28.2	Gaziantep Ün. (Nizip)	195	65
Necmettin Erbakan Üni.	393	39.3	Uludağ Üniversitesi	248	22.5
Süleyman Demirel Üni.	131	21.8	Bayburt Üniversitesi	128	21.3
Çukurova Üniversitesi	255	51	Erciyes Üniversitesi	331	82.7
Dicle Üniversitesi	309	38.6	Yüzüncü Yıl Üni.	245	35
Bartın Üniversitesi	224	32	Mersin Üniversitesi	-	-
Onsekiz Mart Üni.	220	55	Mustafa Kemal Üni.	-	-
Anadolu Üniversitesi	269	20.6	M. Akif Ersoy Üni.	266	44.3
R. T. Erdoğan Ün.	262	32.7	Kocaeli Üniversitesi	-	-
Balıkesir Üniversitesi	270	30	A. Keykubat Üni.	-	-
Sütçü İmam Üni.	97	24.2	Dumlupınar Üni.	330	36.6
Gaziosmanpaşa Üni.	284	40.5	Pamukkale Üni.	419	32.2
Amasya Üniversitesi	272	19.4	Ege Üniversitesi	277	46.1
Osmangazi Üniversitesi	-	-	İbrahim Çeçen Üni.	316	52.6
Giresun Üniversitesi	355	29.5	Kastamonu Üni.	377	34.2
Akdeniz Üniversitesi	382	47.7	Ö. Halisdemir Üni.	387	35.1
İnönü Üniversitesi	295	59	Adıyaman Üni.	268	44.6
Kırıkkale Üniversitesi	245	61.2	Trakya Üniversitesi	240	40
Hacı Bektaş Veli Üni.	169	28.1	Bozok Üniversitesi	112	18.6
Alparslan Üniversitesi	197	15.1	Ondokuz Mayıs Üni.	310	44.2
Dokuz Eylül Üni.	404	44.8	Kafkas Üniversitesi	282	40.2
Binali Yıldırım Üni.	331	25.4	Çoruh Üniversitesi	195	32.5
Trabzon Üniversitesi	402	33.5	Siirt Üniversitesi	399	99.7
Sakarya Üniversitesi	268	38.2	Cumhuriyet Üni.	393	43.6
Adnan Menderes Üni.	265	33.1	Celal Bayar Üni.	308	38.5
Fırat Üniversitesi	281	28.1	İstanbul Ün. C.Paşa	275	22.9
Marmara Üniversitesi	374	46.7	Kocatepe Üni.	370	37
Sıtkı Koçman Üni.	311	22.2	Bülent Ecevit Üni.	236	26.2
Yıldız Teknik Üni.	225	25	Aksaray Üniversitesi	243	24.3
Harran Üniversitesi	-	-	Sinop Üniversitesi	229	32.7
Abant İzzet Baysal Üni.	311	38.8			
Toplam				**17.076**	**100**

[3] Tablo 4'deki bilgiler ÖSYM'den 2015, 2016, 2017 ve 2018 Ağustos ayında alınan verilerden derlenmiştir (YÖK, 2018).
[4] Kayıtlı öğrenci sayısı
[5] Öğretim elemanına düşen öğrenci sayısı

Sonuç, Tartışma ve Öneri

Bu araştırmanın genel amacı; Türkiye'deki devlet üniversiteleri eğitim fakültelerinde bulunan SBEABD'nın lisans ve lisansüstü eğitim durumunu, bu programlarda görev yapan öğretim elemanlarının sayı, cinsiyet, kadro unvanı, uzmanlık alanlarını ve kayıt öğrenci sayısı ile öğretim elemanına düşen öğrenci oranını incelemektir. Toplanan verilerin ve yapılan veri çözümlemelerin sonucunda; Türkiye'deki 129 devlet üniversitesinin eğitim fakültelerinin 67'sinde SBEABD olduğu belirlenmiştir. Bu 67 devlet üniversitesinin 60'ında lisans öğrencileri öğrenim görmektedir. Diğer 7 üniversitede ise anabilim dalı olmakla birlikte lisans öğrencisi bulunmamaktadır. SBEABD olan 67 üniversitenin 50'sinde yüksek lisans eğitimi, 19'unda da doktora eğitimi programı bulunmaktadır. Baysan, Ercan ve Öztürk (2011), 1997 yılında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programı olan 3 üniversitenin, 2007 yılında ise 43 üniversitenin olduğunu belirtmiştir. Kaymakçı ve Öztürk'ün (2011) yaptığı araştırmada, Türkiye'de 44 üniversitede SBEABD lisans programı, bu üniversitelerin 23'ünde yüksek lisans programı ve 4 doktora programı olduğunu belirtmişlerdir. İnan, (2018) 2014 itibariyle Türkiye ve Kıbrıs'taki üniversitelerinde 61 "Sosyal Bilgiler Öğretmenliği" programının olduğunu ifade etmiştir. Yine Tokcan ve Tilki (2018) de yaptıkları çalışmada SBEABD lisans programı olan üniversite sayısının 59 olduğunu belirtmişlerdir. Verilen eğitim düzeyi yükseldikçe açık olan lisansüstü SBEABD azalmaktadır. Ankara'da iki adet ve İstanbul'da üç adet yüksek lisans programı bulunmaktadır. Doktora programı ise yalnız İstanbul'da iki farklı üniversitede bulunmaktadır.

Türkiye'de devlet üniversitelerinde SBEABD'nda en fazla öğretim elemanının görev yaptığı üniversitelere; Sıtkı Koçman Üniversitesi, Amasya Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Erzincan Üniversitesi ve Alparslan Üniversitesi örnek verilebilir. En az öğretim elemanının görev yaptığı üniversitelere de Kocaeli Üniversitesi, Alaattin Keykubat Üniversitesi, Ordu Üniversitesi, Osmangazi Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi (Nizip Eğitim), Harran Üniversitesi vb. örnek verilebilir.

Türkiye'de SBEABD'nda toplam 523 öğretim elemanı görev yapmaktadır. 2014 yılında bu sayı 416'dır ve dağılımı şu şekildedir: 34 Profesör;

59 Doçent; 168 Yardımcı Doçent; 45 Öğretim Görevlisi; 2 Okutman; 108 Araştırma Görevlisi (İnan, 2018:14). Öğretim elemanlarının kadro unvanları; Profesör Doktor, Doçent Doktor, Doktor Öğretim Üyesi, Araştırma Görevlisi Doktor, Araştırma Görevlisi, Öğretim Görevlisi Doktor, Öğretim Görevlisi ve Okutman şeklindedir. Bu kadro unvanlarının içerisinde en fazla oran Doktor Öğretim Üyesi, en az oran Okutman kadro unvanına aittir. Erkek öğretim elemanlarının oranı kadınlardan daha fazladır. Bu durum sadece SBEABD için geçerli olmamakla birlikte YÖK'ün güncel verilerine göre de Türkiye'deki devlet üniversitelerinde görev yapan öğretim elemanlarının çoğunluğunun erkek olduğu belirtilmektedir (YÖK İstatistik, 2019). Öğretim elemanlarının uzmanlık alanları çeşitlilik göstermektedir. Buna göre; *SBE, Tarih, Coğrafya, Coğrafya Eğitimi, Tarih Eğitimi, Eğitim Bilimleri* vb. alanlarda uzmanlaşmışlardır. Ancak farklı uzmanlık alanları da mevuttur. Bunlar; *Edebiyat, Gazetecilik, Felsefe, Bilgisayar* ve *Öğretim Teknolojileri, Halkla İlişkiler, Sosyoloji* ve *Psikoloji*dir. SBEABD'nda Sosyal Bilgiler/Sosyal Bilimler ile doğrudan ilgili alanlar olmasının yanında doğrudan ilgisi olmayan uzmanlık alanlarına sahip öğretim elemanlarının da görev yaptığı görülmektedir. Uzmanlık alanı SBE olan en fazla kadro unvanı Doktor Öğretim Üyesi'dir. Bunu Araştırma Görevlisi ve Doçent Doktor kadro unvanı takip etmektedir. SBE uzmanlık alanına sahip Profesör Doktor'un oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin SBEABD lisans programının ilk mezunlarını 2002 yılında vermesi olarak düşünülebilir. Ayrıca Doçent Doktor sayısının da Türkiye'deki SBEABD lisans programlarının sayısına nazaran yetersiz olduğu görülmektedir. Bu nedenle SBEABD doktora programı sayısının az olduğu söylenebilir. YÖK'ün doktora programı açma kriterleri de bu durumun sebeplerinden biridir. Uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanı oranı en fazla olan; Ordu Üniversitesi, Sütçü İmam Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Gazi-osmanpaşa ve Sakarya Üniversiteleri'dir. Onsekiz Mart Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Trakya Üniversitesi ve Celal Bayar Üniversitesinde uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanı bulunmamaktadır (Bkz. Tablo 3). Çoban (2014) bu konu ile ilgili; son 10 yılda alan eğitimi üzerine gerçekleştirilen lisansüstü çalışmalar ve eğitim fakültelerindeki yeni kuşak öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun lisansüstü derecelerini

alan eğitiminden almış olmaları alan eğitimi adına sevindirici olduğunu ifade etmiştir.

SBEABD olup kayıtlı öğrenci sayıları 201 – 400 arası olan devlet üniversiteleri çoğunluktadır. En az kayıtlı öğrenci sayısı bulunan Sütçü İmam Üniversitesidir (97). Buna göre; bu üniversitede SBEABD yeni açılmış olup, birkaç yıldır öğrenci kaydı yapıldığı anlaşılmaktadır. En fazla kayıtlı öğrencisi bulunan da Pamukkale Üniversitesidir (419). ÖSYM'nin 2015, 2016, 2017 ve 2018 Ağustos ayı verilerine göre Türkiye'de devlet üniversitelerinde SBEABD lisans programına kayıtlı öğrenci sayısı 17.076'dır (YÖK Atlas, 2019). Öğretim elemanı başına düşen kayıtlı öğrenci sayısı 15.1 ile Muş Alparslan Üniversitesi en az orana sahip, 99.7 ile Siirt Üniversitesi de en fazla orana sahip üniversite olarak görülmektedir. Bu oran SBEABD'nda görev yapan öğretim elemanı ve kayıtlı öğrenci sayısına göre değişmektedir. Arslan da (2011) yaptığı çalışmada; öğretim elemanına düşen öğrenci sayısında üniversiteler arasında dengesizliklerin olduğunu belirtmiştir. İnan da (2018) üniversite başına 65 öğrenci düştüğünü belirtmiştir. Bu doğrultuda araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak;

Bu araştırma, SBEABD üzerine yapılmıştır. Farklı ana bilim dalı ile ilgili araştırmalar yapılması,

Üniversitelerin öğretim elemanı sayısı kısa zaman içerisinde değişebileceğinden, bu tür araştırmaların daha sık yapılması,

Türkiye'deki üniversitelerin Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalında da uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanları görev yapmaktadır. Farklı bir çalışmada bu durum gözetilebilir,

Bu tür araştırmalar; lisans ve lisansüstü eğitim düşünen öğrenciler için anabilim dalının durumu ve genel anlamda SBE alanı ile ilgili rehber bilgi niteliği taşıyabilir,

Üniversitelerin SBEABD öğretim elemanları ve yöneticileri, personel planlaması hususunda bu araştırmadan yararlanılması,

YÖK ve üniversiteler lisans ve lisansüstü eğitim yapılanması hususunda bu araştırmadaki verilerden yararlanılması,

Sadece SBE alanında değil üniversitelerde kadın öğretim elemanı oranının artırılması hususunda çalışmalar yapılması,

Araştırma verilerinden anlaşıldığı üzere, bazı üniversitelerde uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanı varken bazı üniversitelerde hiç

mevcut değildir. Bu bağlamda, uzmanlık alanı SBE olan öğretim elemanlarının üniversitelere uygun bir şekilde dağılımının sağlanması hususunda çalışmalar yürütülmesi,

SBEABD'nda kayıtlı öğrenci sayısı ve mezun olarak atama bekleyen öğretmen sayısı düşünüldüğünde, gelecek yıllarda Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programına öğrenci alım oranının düşürülmesi ile ilgili çalışmalar yapılabilir. 2023 Eğitim Vizyonu çerçevesinde öğretmen niceliğinden ziyade öğretmenin niteliği üzerine çalışılması,

SBE alanında lisans programı ve öğrenci sayısının azaltılarak, yüksek lisans ve doktora program ve öğrenci sayısının artırılması konusunda çalışmalar yapılması,

2018 norm kadro yönetmeliği gereği birçok üniversite norm fazlası durumda olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Bu durum ise, lisansüstü eğitim düşünen ve hali hazırda lisansüstü eğitim gören öğrenciler için umutsuzluk oluşturabilir. Diğer yandan öğretim elemanlarının zaman içerisinde yer değiştirme talepleri olumsuz durumlara yol açabilir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, hem akademiyi düşünen öğrenciler için hem de görevde olan öğretim elemanları için bilimin geleceği oluşturma/planlama hususunda norm kadro yönetmeliğinde kolaylaştırıcı önlemler alınması yönünde önerilerde bulunulmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

The Status of Higher Education in Social Studies Education in Turkey

*

Erhan Yaylak

Ordu University

The history of raising social studies teachers in our country is directly proportional to the fact that this course is included in the Turkish education system. In other words, it is not possible to talk about social studies teacher training programs before 1968. Because the single-disciplinary approach that dominated this period made it necessary for the teachers of history and geography to teach social studies subjects. In this context, the process which started with teacher training in the history-geography department of Gazi Middle School and Education Institute during the Republic period, continued in the social studies section of the literature section connected to three-year educational institutes since the 1967-1968 school year (Altunya, 2006; Günay, 2017; Öztürk, 2005; Dursunoglu, 2003). From 1978 to 1979 academic year, the education institutes were transformed into four-year higher education schools, and the social studies department was removed, and history-geography and geography-history sections were established (Ercan, 2009). Since 1982, the conversion of high teacher schools into education faculties and transferring them to universities did not cause any change in the process of raising social studies teachers and the teachers who will teach the social sciences subject area continued to be trained in history and geography teaching departments (YÖK, Akt. Kaymakcı, 2012. p.46).

The Council of Higher Education initiated the restructuring process in the faculties of education with the decision dated 04.11.1997 and numbered 97.39.2761, and in this context, the implementation of the rearranged teacher training programs has been implemented since the academic year of 1998-1999 (Çoban, 2010. p.30). In particular, the transition to eight years of compulsory and non-formal education and social studies from a holistic point of view from the 4th grade to the 7th grade as a course

that continues to be re-taught in the faculties of education in the elementary school of social studies teaching programs has been opened (Kaymakçı, 2012. p.46). In the academic year 1997-1998, students were only enrolled in the Social Studies Teaching Program of the Faculty of Education of Celal Bayar, Selcuk, and Gazi Universities. In the same year, the total number of students was 190. In the 1998-1999 academic year, the number of faculties of education that received students in the Social Studies Teaching Program reached 28, and the total student quota reached 2950 (Özav, 2001. p.166). When the social studies teaching program was first opened, the need of the department was provided by the faculties of science and literature. Because there was no teaching staff trained in the field of social studies education. In 2002, she gave the first graduates of social studies teaching program and accepted her first graduate students this year. Students who graduated from social studies teaching program in 2002 and the following years and continued their graduate studies started to take part in social studies education departments as lecturers. This research aims to determine the current status of the Department of Social Studies Education; education-teaching structure, to examine the structure of the instructor and to reveal a result from the data obtained. For this purpose, the following questions were searched;

1. Which university located in the Department of Social Studies Education in Turkey?
2. Which has a Social Studies Education postgraduate program in universities in Turkey?
3. Which has a Social Studies Education doctorate program in universities in Turkey?
4. The Department of Social Studies Education in Turkey which are also non-university undergraduate students?
5. What is the number of teaching staff in Social Studies Education Department?
6. What is the distribution of the number of teaching staff by gender and staff title?
7. What are the fields of expertise of the teaching staff working in the Department of Social Studies Education?

8. What is the distribution of the fields of expertise of the academic staff working in the department of social studies according to gender and staff title?
9. What is the number of faculty members working in Social Studies Education departments of universities in Turkey? What is the ratio of the number of faculty members with social studies education and the ratio of the university?
10. What is the number of students enrolled in the Department of Social Studies Education in Turkey? What is the ratio of students per instructor?

Method

In this study, the case study method which is one of the qualitative research methods is used. The case study is an in-depth description and examination of a limited system (Merriam, 2013. pp.40; Glesne, 2014. p.30). The situation in the case study; an individual, group, organization, status or anything of interest (Rabson, 2017. p.159). The case study can be used in both quantitative and qualitative research. The main feature of the qualitative case study is to investigate the depth of one or more situations. In other words, factors related to a situation (environment, individuals, events, processes, etc.) are investigated with a holistic approach, and they are focused on how they affect the situation and how they are affected by the situation (Yıldırım & Şimşek, 2018. p.83).

Results

As a result of the research; 67 of 129 public universities in the social sciences faculties of education in Turkey was determined that training program. 60 of these 67 state universities have undergraduate students. In the other seven universities, there is no department. 50 of 67 universities, which are social studies education program, have master's degree education and 19 of them have Ph.D. programs. Kaymakçı and Öztürk (2011) in his research, social studies education degree program in 44 universities in Turkey, stated that these universities have graduate programs and four

doctoral programs in 23. Tokcan and Tilki (2018) in their study of the number of universities in the social studies education department is 59 said. The higher the level of education given, the lower the graduate program of social studies education. There are two graduate programs in Ankara and three in Istanbul. The Ph.D. program is only available in two different universities in Istanbul. In Turkey, the state department of education in social studies at the university, where served most of lecturers to universities; Sıtkı Koçman University, Amasya University, Gazi University, Anadolu University, Atatürk University, Pamukkale University, Giresun University, Erzincan University, and Alparslan University. Kocaeli University, Alaattin Keykubat University, Ordu University, Osmangazi University, Gaziantep University (Nizip Education), Harran University, etc. example.

A total of 523 teaching staff are employed in the Department of Social Studies Education. In 2014, this number was 416, and its distribution is as follows: 34 Professor; 59 Associate Professors; 168 Assistant Professors; 45 Lecturer; 2 Instructor; 108 Research Assistants (İnan, 2018. pp.14). Staff titles of teaching staff; *Professor Doctor, Associate Professor Doctor, Assistant Professor Doktor, Research Assistant Doctor, Research Assistant, Instructor Doctor,* and *Instructor*. The highest proportion of these staff titles is *Assistant Professor Doctor,* and the minimum rate belongs to *Lecturer* staff title. The proportion of male teaching staff is higher than women. In this case, it is stated that only Social Studies Education majors to be applicable to dive with HEC according to the latest data of the teaching staff who work in state universities in Turkey, the majority were male (Higher Education Statistics, 2019). The fields of expertise of the teaching staff vary.

According to this; *Social Studies Education, History, Geography, Geography Education, History Education, Educational Sciences*, etc. specialize in areas. However, there are different fields of expertise. These; *Literature, Journalism, Philosophy, Computer* and *Instructional Technologies, Public Relations, Sociology,* and *Psychology*. In the Social Studies Education Department, there are areas directly related to social studies as well as the teaching staff who have expertise areas which are not directly related. The field of specialization is Social Studies Education, and the maximum number of staff is *Assistant Professor Doctor.* This is followed by the title of *Research Assis-*

tant and *Associate Professor.* It is seen that *Professor Doctor* who has a specialization in Social Studies Education is quite a few. The reason for this is that Social Studies Education can be considered as the first graduates of the undergraduate program in 2002. Also, the number of doctors in Social Studies Education professors in Turkey appears to be insufficient compared to the number of education degree program. Therefore, it can be said that the number of Ph.D. programs in Social Studies Education is low. The criteria of the Council of Higher Education (YÖK) to open a doctoral program are one of the reasons. The area of specialization is the highest proportion of teaching staff with Social Studies Education; Ordu University, Sütçü İmam University, Bartın University, Süleyman Demirel University, Gaziosmanpaşa and Sakarya Universities. Onsekiz Mart University, Kocaeli University, Trakya University, and Celal Bayar University do not have any teaching staff with specialization in social studies (See Table 3). Çoban (2014) about this subject; In the last 10 years, the postgraduate studies on field education and the fact that the majority of the new generation of faculty members in the faculties of education have received their master's degree from the field education stated that they are pleased in the name of the field education.

The number of students enrolled in the Social Studies Education Department is between 201-400, and the state universities are the majority. The least number of registered students is Sütçü İmam University (97). According to this; The department of social studies education was opened in this university, and it is understood that the student enrollment was made for a few years. Pamukkale University is the most registered student (419). Student Selection and Placement Center in 2015, 2016 and 2017 and the month of August 2018, according to the number of students enrolled in Social Studies Education degree programs at state universities in Turkey 17.076. The number of registered students per lecturer is 15.1, and Muş Alparslan University has the lowest rate, and 99.7 and Siirt University has the highest rate. This rate varies according to the number of faculty members and registered students in the Department of Social Studies Education. Arslan (2011) in his study; stated that there are imbalances between the universities in the number of students. Inan (2018) stated that 65 students fell per university. Based on the results obtained from the research in this direction;

This research was conducted on social studies education. Researching different departments, Since the number of the academic staff of the universities may change in a short period, In the department of classroom education of universities, academic staff with specialization in the field of social studies are employed. This situation can be observed in a different study, Such research; be able to guide the status of the department for the students considering undergraduate and graduate education and social studies education in general,

Teaching staff and managers of social studies education department of universities, taking advantage of this research about personnel planning, YÖK and universities take advantage of the data in this study regarding the structuring of undergraduate and graduate education, Studies in the field of increasing the ratio of female teaching staff in universities, not only in the area of social studies education, As can be seen from the research data, some universities do not exist in some universities while there is an instructor who has social studies education. In this context, conducting studies to ensure the proper distribution of faculty members with specialization in social studies education to universities,

Considering the number of students enrolled in the Department of Social Studies Education and the number of teachers waiting to be appointed as graduates, studies on lowering the rate of recruitment to the social studies teaching the program in the next years can be done. Training on the quality of teachers rather than teachers in the framework of 2023 Education Vision,

Studies on increasing the number of undergraduate and graduate programs in the field of social studies education and increasing the number of graduate and doctorate programs and students,

According to 2018 norm staff regulations, it is understood from the data that there are many university norms. This may create hopelessness for postgraduate students who are currently studying for postgraduate studies. On the other hand, displacement demands of instructors may lead to negative situations. In this context, it is suggested that facilitators should be taken in the norm staff regulation to create a future for science for the students who think the academy and for the teaching staff in charge.

Kaynakça / References

Abazoğlu, İ., Yıldırım, O. ve Yıldızhan, Y. (2016). Geçmişten günümüze Türk eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(6), 143-160. http://dergipark.gov.tr/-download/article-file/405320. (Erişim Tarihi: 18.03.2019).

Aktaş, M., C. (2014). Nitel veri toplama araçları. Mustafa Metin (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 337-371). Ankara: Pegem Akademi.

Altunya, N. (2006). *Gazi Eğitim Enstitüsü: Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü* (1926-1980). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, Y. (2011). Eğitim fakültelerinin öğrenci sayısı ve öğretim üyesi sayısı değişkenlerine göre incelenmesi. *20.Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı Bildirileri.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Baysan, S., Ercan, B. ve Öztürk, A. (2011). Türkiye'de öğretmen yetiştirmede istihdam sorunu: Sosyal Bilgiler öğretmenliği örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26*, 131-154. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217518. (Erişim Tarihi: 31.03.2019).

Best, J., W. and Kahn, J. V. (2017). *Eğitimde araştırma yöntemleri.* Konya: Eğitim Yayınevi.

Çoban, A. (2010). Sosyal Bilgiler öğretmenliği lisans programı: Betimsel bir karşılaştırma. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 27-46. doi: 10.19129/sbad.168.

Çoban, Ü. G. (2014). *Türkiye'de öğretmen yetiştirme.* Aydınlık Bir Türkiye İçin Eğitim Reformu (Ed. Kemal Kocabaş). İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları.

Dursunoğlu, H. (2003). Cumhuriyet döneminde ilköğretime öğretmen yetiştirmenin tarihi Gelişimi. *Milli Eğitim Dergisi, 160*, xxx-xxx. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim-_Dergisi/160/dursunoglu.htm. (Erişim Tarihi: 26.02.2019).

Ercan, B. (2009). *Türkiye'de ilköğretim II. kademeye Sosyal Bilgiler öğretmeni yetiştirme sistemleri* (1923- 2008). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Aydın.

Erdoğan, İ. (2014). *Günümüz Türkiye'sinde öğretmen yetiştirme: Mevcut durum ve çözüm önerileri.* Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Glesne, C. (2014). *Nitel araştırmaya giriş.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Günay, N. (2017). *Gazi Terbiye Enstitüsü'nden Gazi Üniversitesi'ne: Türk eğitim ve kültür tarihinde Gazi.* Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Güven, İ. (2010). *Türk eğitim tarihi.* Ankara: Naturel Yayınları.

İnan, S. (Ed.) (2018). *Sosyal Bilgiler eğitimine giriş.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Karadağ, E. ve Yücel, C. (2018). *Devlet üniversiteleri ve fakülteleri sıralaması* [DÜS] 2018. Üniversite Araştırmaları Laboratuvarı Yayınları. doi:10.13140/RG.2.2.17310.84804.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kaymakçı, S. (2012). Sosyal Bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içerik değerlendirmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi – USBED, 2*(1), 45-61. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/261761. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

Kaymakçı, S. ve Öztürk, T. (2011). The panorama of social studies education in Turkey. *E-Journal of New World Sciences Academy: Education Sciences, 6*(2), 1852-1867. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/185598. (Erişim Tarihi: 30.03.2019).

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özav, L. (2001). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı üzerine düşünceler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(1), 165-177. http://sbd.aku.edu.tr/III1/14.pdf. (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

Özer, M. (2011). Türkiye'de yükseköğretimde büyüme ve öğretim üyesi arzı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1*(1), 23-26. DOI: 10.5961/jhes.2011.002.

Öztürk, C. (2005). *Türkiye'de dünden bugüne öğretmen yetiştiren kurumlar.* İstanbul: MEB Yayınları.

Rabson, C. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri: Gerçek dünya araştırması.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yaylak, E.(2019). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitiminin yükseköğretimdeki durumu. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 800-838. DOI: 10.26466/opus.545800.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 22/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/05/2019

Öğretim Elemanlarının Örgütsel Bağlılığa İlişkin Görüşleri: Bir Durum Çalışması[1]

DOI: 10.26466/opus.543495

*

Soner Doğan* - Ayşad Gonca Güner**

* Doç. Dr, Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sivas / Türkiye
E-Posta: snr312@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2013-3348
** Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar Meslek Yüksekokulu, / Giresun/ Türkiye
E-Posta: goncainalkac@hotmail.com **ORCID:** 0000-0001-7228-2244

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğretim elemanlarının kurumlarına ilişkin örgütsel bağlılık düzeyini öğretim elemanlarının görüşlerine göre değerlendirmektir. Araştırma nitel durum çalışması desenine göre yapılandırılmış olup, veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Giresun Üniversitesi bünyesinde yer alan 11 meslek yüksekokulunda görev yapan 22 öğretim elemanından oluşturmaktadır. Katılımcılarla yüz yüze yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler, içerik ve betimsel analiz yöntemleri ile analiz edilerek kategoriler ve temalar elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre öğretim elemanlarının kurumlarına bağlılık göstermelerini sağlayan faktörler; kurumda var olan iletişimin sağlıklı olması, çalışma ortamının esnekliği, kuruma karşı duyulan güven, kurum kültürüne uyumun sağlanması olarak özetlenebilir. Öğretim elemanlarının kurumlarına bağlılık göstermelerini engelleyen faktörler ise; kadro yetersizliği, fiziki ve sosyal imkân yetersizliği, ulaşım zorluğu, yaşanan çatışmalar ve gruplaşmalar olarak ifade edilebilir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğretim elemanlarının kurumlarına ilişkin bağlılık düzeyleri duygusal, normatif ve devam bağlılığı şeklinde sıralanabilir. Araştırma bulgularına göre kurumda örgütsel bağlılığı güçlendirmeye yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Öğretim elemanı, örgütsel bağlılık, meslek yüksekokulu*

[1] *Bu çalışma, Doç. Dr. Soner DOĞAN danışmanlığında Ayşad Gonca GÜNER tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden faydalanılarak derlenmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 22/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/05/2019

Opinions of Instructors On Organizational Commitment: A Case Study

Abstract

The study aims to assess the instructors' level of organizational commitment to their institutions based on their views. The study was structured according to the qualitative case study pattern and the data were collected using a semi-structured interview form developed by the researchers. The study group included 22 instructors who worked in 11 vocational schools in Giresun University. Categories and themes were obtained analyzing the data received as a result of the face-to-face interviews with the participants using content and descriptive analysis methods. According to the findings of the study, the factors that enable instructors to provide commitment to their institutions were as follows: healthy communication in the institution, flexibility of the working environment, trust toward the institution and adaptation to the corporate culture. Lack of staff, inadequacy of physical and social facilities, difficulties in transportation, conflicts and grouping were the factors that prevented instructors to provide commitment to their institutions. instructors' level of commitment to their institutions could be listed as emotional, normative and continuity commitment when evaluated the results. According to the findings of the research, suggestions for strengthening the organizational commitment in the institution have been developed.

Keywords: *Instructor, organizational commitment, vocational school*

Giriş

Bireyler, çalışan olarak örgütlerde kendilerine verilen iş tanımları doğrultusunda görev yapmaktadır. Örgütler, çalışanlardan iş tanımları doğrultusunda davranmalarını beklemekle birlikte informal ilişkiler bağlamında örgüt için fedakârlık yapılmasını da arzu etmektedir. Bu bağlamda örgütün gelişimi ve devamlılığı açısından çalışanların örgüte bakış açıları ve örgütü benimseme davranışları önem kazanmaktadır. Her örgüt çalışanları tarafından kabul görmek ve onların hizmetlerini en iyi şekilde yerine getirmesini bekler. Bu beklentilerin karşılanmasında çalışanların örgüte olan güveni, inancı, sevgisi ve tüm bunların bileşkesi olan bağlılığı günümüz yönetim anlayışı içerisinde ön plana çıkmaktadır. Cooper-Hakim ve Viswesvaran (2005) geçtiğimiz otuz yıl boyunca, örgütsel bağlılığın doğasını, öncüllerini ve sonuçlarını anlamak için etkileyici miktarda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalara göre yüksek düzeyde çalışan bağlılığı örgütün gelişimine önemli katkılar yapmaktadır.

Örgütsel bağlılığa ilişkin yapılan araştırmalar bağlılığı genellikle bir tutum ya da davranış olarak ele almış ve psikolojik bir olgu olarak sunmuştur (Fisher ve Boyle ve Fulop, 2010). Bu bağlamda çalışanın, fayda sağlayacağı durumlardan çok örgütü düşünerek, örgüte duygusal bağlılık geliştirmesi ve (Sökmen, 2000) sahip olduğu birikimi, bağlılığı örgütün sosyal yapısına iletme çabası örgütsel bağlılığın göstergesi olarak kabul edilmektedir (Gözen, 2007). Örgütsel bağlılık ile çalışanların örgütün bir parçası haline getirilmesi, örgütün beklentileri ile çalışanın beklentilerinin belli bir noktada buluşturulması amaçlanmaktadır (Yıldız, Akbolat ve Işık, 2013). Örgütsel bağlılık alanında yapılan çalışmalardan elde edilen bulgulara göre işverenler, çalışanların düşünce üretmelerini, karar verme süreçlerinde yer almalarını, insiyatif alarak örgüte fayda sağlamalarını beklemektedir (Simon, 1991). Bu nedenle örgütte başarıyı artıracak stratejilerin uygulanması için örgütsel bağlılık önem arz etmektedir (Joiner ve Bakalis, 2006).

Bireyler ve örgütler arasında örgütsel bağlılığa ihtiyaç vardır. Örgütsel bağlılık, yönetim ve davranış bilimleri literatüründe bireyler ve örgütler arasındaki ilişkide anahtar bir unsur olarak geniş bir şekilde çerçevede tanımlanmaktadır (Adekola, 2012). Üretim faktörlerinin

olmazsa olmazı olan insan faktörüne yeni yönetim anlayışında daha çok ihtiyaç duyulmakta, iş gören örgüt ilişkisi daha fazla önem kazanmaktadır. Dolayısıyla iş gören-örgüt ilişkisi sadakat ve güven unsurlarını mutlaka taşımalıdır. Bu unsurlar, devamında kaçınılmaz olan bağlılık kavramını gündeme getirir (Kurtbaş, 2011). Örgüt, çalışanlarını nitelikli birer girdi haline dönüştürürse, örgütün işleyişine önemli katkılar sağlamış olur (Can, 2005). Çalışan, örgütünden memnuniyet duyarsa, örgütte bulunan diğer çalışanlarla da sağlıklı ilişkiler kurar (Kaya, 2007).

Örgüte ilişkin pek çok değişkenin örgütsel bağlılık ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin, iç tanıtım politikaları ve iş güvenliği, örgütsel destek algılarını teşvik edebilir; performansa dayalı ödül politikaları ve çalışan katılımı örgütsel adalet algılarına katkıda bulunabilir; iş mücadelesi ve özerklik, kişisel yeterlilik algılarını destekleyebilir (Chughtai ve Zafar, 2006). Yapılan çalışmalar, terfi alan iş görenlerin kuruma olan bağlılık düzeyini olumlu yönde geliştirdiğini (Bozkaya, 2013), *yaş*, örgütsel görev süresi, özerklik düzeyi, çalışma saatleri ve sosyal katılım gibi faktörlerin örgütsel bağlılığı önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir (Smeenk, Eisinga, Teelken ve Doorewaard, 2006). Benzer şekilde, Guest (1987) örgütsel bağlılığın, örgütsel değişimi tetiklediğini, bu nedenle örgütsel bağlılık, duygusal zeka ve liderlik arasında pozitif yönlü ilişkiler olduğunu Joiner ve Bakalis, (2006) ise mali işler ve düzenli çalışma disiplini gibi diğer örgütsel değişkenlerle bağlantılı olduğu ifade etmiştir.

Yapılan bazı çalışmalara göre, iş görenlerin örgütsel bağlılık düzeyini etkileyen en önemli unsurlardan birisi de yönetici davranışlarıdır (Kılıç, 2008). Yöneticiler, örgütsel bağlılık düzeyini arttırarak çalışanların maddi ve manevi gelişimlerine katkı sağlamakta, çevresel faktörlerle birlikte çalışanların performanslarını arttırmaktadır (Rego & Cunha, 2008). Bu bağlamda yöneticilerin gösterdikleri liderlik davranışlarının kurumsal bağlılığı etkilediği, otoriter ve baskıcı yöneticilerin çalışanları sınırlandıracağı ve verimsiz hale getireceği söylenebilir (Gündoğan, 2009). Bu nedenle işletmeler, çalışanları yeteneklerine göre yönlendirerek onlardan en yüksek düzeyde faydalanmayı (Gürkan, 2006) örgütsel bağlılığı mesleki bağlılığa dönüştürerek bireyin işini daha etkili bir şekilde sahiplenmesini amaçlamakta (Gündoğan, 2009), çalışanlar ise kendi değerleri ile

örgütün değerlerinin bir noktada buluşmasını ve kendilerini örgütün bir parçası olarak görmeyi arzulamaktadır (Bülbül, 2007).

İş görenlerin örgüte bağlılık düzeyleri değiştikçe, buna bağlı olarak örgüte yönelik davranışları da değişir. İş görenin örgüte karşı göstermiş olduğu bağlılık düzeyleri örgüte farklı şekilde yansıyarak olumlu veya olumsuz şekilde ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Kılıç, 2008). Çalışanlar örgütlerine bağlılık göstermiyor ve yaptıkları işten memnun değillerse, örgütten duygusal veya zihinsel olarak uzaklaşırlar ve istifa etmek için fırsat ararlar. Bu nedenle örgütsel bağlılık, çalışanların işten ayrılma niyetinin ve çalışanın organizasyona genel katkısının değerlendirilmesinde önemli bir faktördür (Naser, 2007). Örgütsel bağlılığı olmayan çalışanlar maddi kazanç sağlayamıyorlarsa örgütleri için daha fazla çalışmaya gönüllü olmamaktadırlar. Ancak çalışan, örgütün kendisinden fedakarlık yapmasını istediğinde gerekli fedakarlığı karşılık beklemeksizin yapıyorsa bu durumda çalışanın örgütsel bağlılığı söz konusu olur (Somuncu, 2008).

Düşük örgütsel bağlılıkta olan bir birey için bireyin yaratıcılığı ve gelişmeye açıklığının ortaya çıkması olumlu sonuç olarak değerlendirilebilir (Gözen, 2007). Örgüt açısından ise bu düzeyde bulunan çalışanın istek ve şikâyetleri değerlendirilebilirse zamanında gelişim ve değişim olumlu olarak değerlendirilebilir. Olumlu bağlılık çalışanlara hem ücret hem de yetki olarak geri döner (Bozkaya, 2013). Bağlılık düzeyinin yükselmesi ile bireylerin kuruma olan bağlılığı artar. Bu bireyler kendi yetersizliklerini kapatmak için grup içinde daha etkin olmaya çalışırlar (Gözen, 2007). Araştırmalar örgütlerin, çalışanlarda örgütsel bağlılığı arttırmaya yönelik çalışmalar yaptığını ve bu sayede çalışanın verimliliğini arttırmaya çalıştığını göstermektedir (Kök, 2006).

Örgütsel bağlılığın sınıflandırılması ile ilgili en önemli çalışmalardan birisi Allen ve Meyer'in örgütsel bağlılık sınıflandırmasıdır (Mammadova, 2013). Allen ve Meyer örgütsel bağlılığın çeşitli tanımlarında bağlılığı; çalışanın örgütü ile ilişkisini karakterize eden ve örgüt üyeliğini devam ettirme kararını içeren, bir psikolojik durum olarak ifade etmişlerdir (Yalçın, 2013). Allen ve Meyer, bağlılığın bu üç unsurunu göz önünde tutarak örgütsel bağlılıkla ilgili 1984 yılında duygusal bağlılık ve devam bağlılığını içeren bir model geliştirmişler, daha sonra (1990 yılında) ise söz konusu örgütsel bağlılık modellerine, Weiner ve Vardi'nin

1980 yılındaki çalışmalarını esas alan normatif bağlılık isimli üçüncü bir unsuru eklemişlerdir (Doğrul, 2013).

Devam bağlılığı bir zorunluluğa dayanmaktadır. Çalışan örgütten ayrıldığında, örgütte çalıştığı süre içinde sahip olduğu maddi ve manevi unsurları kaybedeceğini düşünüyor ve bunu göze alamıyorsa çalışan için devam bağlılığı ortaya çıkmış demektir (Sabuncuoğlu, 2007). Kuralcı (normatif) bağlılıkta çalışanlar, örgüt içerisinde yaşadıkları deneyimlere bağlı olarak örgütün bir parçası olarak kalma noktasında isteklidirler (Arslantürk ve Şahan, 2012). Bu yükümlülük, bireyden sadece örgütün beklentisi sonucunda ortaya çıkmaz aynı zamanda bireyin ailesi ve ait olduğu toplumun, sadakatin bir erdem olduğu vurgusundan kaynaklanan bir zorunluluktur (Çöl ve Gül, 2005).

İlgili literatürde en çok ele alınan öğe, duygusal bağlılıktır. Duygusal bağlılık, kişinin örgütle kendini bir kabul etmesi ve kendini örgütün bir unsuru gibi görmesidir (Uslu, 2012). Duygusal bağlılıkta çalışanlar yaptıkları işe karşı bağlılık oluşturur. Bireyin davranışının ön planda olduğu bu yaklaşıma göre çalışanlar belli bir takım davranışlara bağlanarak hareket etmektedirler (Uslu, 2012). Çalışanların bağlılıkları, özellikle duygusal bağlılık, bağlılık ve sadakatin önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilmiştir. Duygusal olarak örgüte kendini adamış çalışanlar, örgütte kalma isteklerini artıran bir aidiyet ve kimlik duygusuna sahip olarak görülmektedir (Rhoades ve Eisenberger, 2001).

Örgütsel bağlılık kavramı işletme tipi örgütlerde ortaya çıkmasına rağmen hızla diğer örgütlere yayılmış, eğitim örgütlerinde de bu kavrama ilişkin çok sayıda araştırma yapılmıştır. Araştırmalar daha çok öğretmen ve okul yöneticileri üzerine yoğunlaşmış, örgütsel bağlılık kavramı çoğunlukla diğer kavramlarla birlikte çalışmalara konu edilmiştir (Coladarcı, 1992; Somers, 1995; Bogler ve Somech, 2004; Feather ve Rauter, 2004; Avolıo, Zhu, Koh ve Bhatıa, 2004; Karaköse ve Bozgeyikli, 2012; Nguni, Sleegers ve Denessen, 2006; Ross ve Gray, 2006; Polat ve uğurlu, 2008; Buluç, 2009; Yılmaz, 2009; Erdem, 2010; Korkmaz, 2011;Uğurlu, Sincar ve Çınarlı 2013;Selvitopu ve Şahin, 2013; Ayık, Savaş ve Yücel, 2015; Okçu, Şahin ve Şahin, 2015). Öğretmen ve okul yöneticileri üzerine yapılan çalışmalar kadar yoğun olmasa da örgütsel bağlılığa ilişkin eğitim alanında yapılan çalışmalar üniversitelerde görev yapan akademik personel bağlamında da araştırmalara dönüşerek literatüre

önemli katkılar sağlanmıştır (Özmen, Özer ve Saatçioglu, 2005; Güneş, Bayraktaroğlu ve Kutanis, 2009; Maree, Boyle ve Fulop, 2010; Yew, 2011; Aydemir ve Erşan, 2011; Nordin, 2011; Özgan, Külekçi ve Özkan, 2012; Bozkurt ve Yurt, 2013; Güzelbayram, 2013; Tolentino, 2013; Yiğitel, 2014; Wainaina, Iravo ve Waititu, 2014). Akademisyen boyutunda yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların nicel olarak yürütüldüğü görülmüş, Fisher, Boyle ve Fulop (2010) dışında nitel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada ise öğretim elemanlarının kurumlarına ilişkin örgütsel bağlılık düzeyleri nitel bir çalışma ile betimlenmiştir. Bu bağlamda çalışma, diğer çalışmalardan farklılaşmakta ve literatüre katkı sağlamaktadır. Araştırmanın amacı, öğretim elemanlarının kurumlarına ilişkin örgütsel bağlılık düzeyini öğretim elemanlarının görüşlerine göre değerlendirmektir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma evreni, örneklemi, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının dağıtılması, toplanması ve verilerin nasıl analiz edildiğine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırma nitel durum çalışması desenine göre yapılandırılmıştır. Durum çalışmalarında, belirlenen konuya ilişkin derinlemesine bilgi edinilmesi amaçlanır. Bir ya da birkaç durum, bağlantılı olduğu değişkenlere göre incelenir, bu değişkenleri nasıl etkilediği ya da bu değişkenlerden nasıl etkilendiği betimlenir (Yıldırm ve Şimşek, 2011). Bu kapsamda öğretim elemanlarının örgütsel bağlılığı irdelenmesi gereken bir durum olarak ele alınmıştır. Çalışmada örgütsel bağlılık kavramının kendi dinamikleri içerisinde derinlemesine incelenebilmesi için durum çalışması tercih edilmiştir. Yine örgütsel bağlılık konusunda öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda ortaya çıkabilecek değişkenlerin belirlenmesinde, analiz edilmesinde ve sunulmasında durum çalışmasının verimli olacağı düşünülmektedir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesi ile çeşitlilik gösteren durumların ortak paydalarının bulunması, örneklemi farklı özellikleri ile geniş bir çerçevede yapılandırılması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile cinsiyet, medeni durum, yaş, çalışma süresi ve eğitim durumu değişkenleri ölçüt olarak kabul edilmiş ve bu değişkenlere uygun bir dağılım elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Giresun Üniversitesi bünyesinde yer alan 11 meslek yüksekokulun her birinden 2 öğretim elemanı çalışma grubunda yer almıştır. Katılımcılar belirlenirken görüşme yapmayı kabul etme ve katılmaya istekli olma durumu göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma grubunu oluşturan öğretim elemanlarına ait bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretim elemanlarına ilişkin bilgiler

Kişisel Bilgiler		**f**
Cinsiyet	Kadın	9
	Erkek	13
Medeni Durum	Evli	14
	Bekâr	8
Yaş	20-32	11
	33-45	11
	45 ve üzeri	-
Çalışma Süresi	1-10 yıl	16
	11-21 yıl	6
	22 yıl ve üzeri	-
Eğitim Durumu	Lisans Mezunu	8
	Yüksek Lisans Mezunu	14
	Doktora Mezunu	-

Tablo 1'de araştırmanın açık uçlu sorulara yanıt veren *öğretim elemanlarının* kişisel bilgilerine ilişkin frekans dağılımları yer almaktadır. Buna göre sorulara yanıt veren öğretim elemanlarının, 9'unu kadınlar oluştururken, 13'ünü erkekler oluşturmaktadırlar. Sorulara cevap veren öğretim elemanlarının; 14'ü evli iken 8'i bekâr ; 11'i 20-32, 11'i 33-45 yaş

grubunda yer almaktadırlar. Öğretim elemanlarının 16'sının 1-10, 6'sının 11-21 yıl çalışma süresi bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların 8'ini lisans mezunları, 14'üni yüksek lisans mezunları oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Araştırma soruları hazırlanırken Meyer ve Allen (1997) tarafından geliştirmiş olan 18 maddelik "Üç Boyutlu Görsel Bağlılık Ölçeği" nin Karakuş (2005) tarafından Türk kültürüne "Örgütsel Bağlılık Ölçeği" adıyla 21 madde olarak uyarladığı ölçeğin alt boyutları olan duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık boyutları dikkate alınmıştır. Bu bağlamda veri toplama aracı araştırmacı ve uzman öğretim üyeleri tarafından geliştirilen ve 6 açık uçlu soruyu kapsayan bir yarı yapılandırılmış görüşme formundan oluşmuştur. Veri toplama aracının geliştirilme sürecinde hazırlanan sorular alanında uzman iki öğretim üyesine ve iki Türkçe öğretmenine incelemeleri için verilmiş, inceleme sonucunda soruların açık ve anlaşılır olduğu saptanmıştır. Ayrıca sorular örneklemde bulunmayan iki öğretim üyesinin cevaplaması sağlanmış, Geri dönütlere dayanılarak soruların son şekli verilmiştir.

Araştırmada katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır: *1.*Uzun vadeli olarak bu kurumda çalışmayı düşünür müsünüz? Bu bağlamda; *Sonda 1.*Bu kuruma sizi bağlayan etkenler nelerdir? *Sonda 2.* Bu kurumdan sizi uzaklaştıran etkenler nelerdir? *2.*Kurumda uzun süreli çalışıyor olmanın avantajlarını ve dezavantajlarını *Sonda 1.*kurum açısından *Sonda 2.* çalışan açısından nasıl değerlendirirsiniz? *3.*Kurumda çalışmaya devam etme isteğiniz ile kuruma bağlılık duymanız arasında bir ilişki var mıdır? *4.*Bu kurumdan şu an ayrılmanızı ahlaki sorumluluk açısından nasıl değerlendirirsiniz? *5.*Bu kurum sizin bağlılığınızı hak ediyor mu? *6.*Kurumunuza karşı bir sorumluluk hissediyor musunuz? Araştırma kapsamında elde edilen sorular 22 katılımcıya yöneltilmiştir.

Elde edilen veri toplama aracı ile Giresun Üniversitesi bünyesinde yer alan 11 meslek yüksekokulun her birinden 2 öğretim elemanıyla görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar belirlenirken görüşme yapmayı kabul etme ve katılmaya istekli olma durumu göz önünde bulundu-

rulmuştur. Görüşmeler Nisan 2014 ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde öğretim elemanlarıyla sıcak ve rahat ortam kurulmasına özen gösterilmiştir. Öğretim elemanlarıyla görüşülmeden önce üniversite rektörlüğü ile görüşülmüş izin alınmış ve rektörlüğün bilgisi dâhilinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece öğretim elemanlarının kendilerini daha rahat hissetmeleri sağlanmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış ve 524 dk. ses kaydı elde edilmiştir. Ayrıca görüşme sırasında yazılı notlarda alınmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşme verilerinin yorumlanması sürecinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, benzerlik gösteren verileri bir araya getirmek, bu verileri belirli isimler altında toplayarak okuyucuya anlaşılır şekilde sunmaktır. Toplanan veriler için örüntüleri belirleme, kodlama ve akademisyenlerin ortak görüşleri sayısal olarak değerlendirildikten sonra kategorilere ayırma işlemlerini kapsayan içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda veriler dört aşamada analiz edilmiştir: (1) verilerin kodlanması, (2) temaların bulunması, (3) kodların ve temaların düzenlenmesi, (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu süreç iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı takip edilmiş ve bulgular görüş birliği doğrultusunda kodlara ve temalara ayrılmıştır (K1, K2, K3…….K22) şeklinde rumuzlar verilmiştir. Ayrıca araştırma içinde doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik

Mills'e (2003) göre, geçerlik ve güvenirlik daha çok nicel araştırmalarda kullanılmakta olup nitel yaklaşımı açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden araştırmada geçerlik ve güvenirlik kavramları yerine inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik kavramları tercih edilmiştir. Bu bağlamda araştırmada Doğan, Uğurlu ve Karakaş'ın (2014) çalışmalarında takip ettiklere sürece benzer olarak:

Araştırmada inandırıcılığı sağlamak için öncelikle araştırmanın uygulama sürecinde tüm görüşmeler ses kayıt cihazıyla ve not alınarak kayıt

altına alınmıştır. Sonraki aşamada ise veriler word programına aktarılmıştır. Araştırmacı, araştırmanın tüm aşamalarında mümkün olduğunca objektif olmaya dikkat etmiştir. Aktarılabilirlik konusunda araştırmacıların okuyuculara, uygulama ve içerikteki benzerliklere karar vermesi için yeterli detayları vermesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın yöntem bölümünde; araştırmanın yapıldığı yer, zaman ve içerik ile ilgili açıklayıcı bir şekilde bilgi verilmiştir. Araştırmanın tutarlılığını artırmak için çalışmada elde edilen bulguların tamamı yorum ve genelleme yapılmadan doğrudan okuyucuya sunulmuştur. Ayrıca araştırma sürecinde elde edilen tüm veriler, araştırmacının kendisi dışında, başka bir araştırmacı tarafından değerlendirip, ayrı ayrı kodlanmış ve tüm kodlamalar arasında genel anlamda görüş birliği sağlanmıştır. İki araştırmacının birbirinden bağımsız olarak kullandıkları kodların tutarlığı "Görüş Birliği" ya da "Görüş Ayrılığı" şeklinde işaretlemeler yapılarak belirlenmiştir. Buna göre nitel verileri inceleyen iki uzman arasında %82 oranında görüş birliği sağlanmıştır. Araştırmanın teyit edilebilirliğini sağlamak için, verilerin elde edilme süreci detayları ile birlikte sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde öğretim elemanlarının görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri yanıtlar araştırma amacı doğrultusunda sunulmuştur.

Kuruma Bağlayan ve Kurumdan Uzaklaştıran Etkenlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 2. Kuruma bağlayan etkenlerin açıklanmasına yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
İletişim; mutluluk	*K2, K5, K9, K13, K22*	5
Çalışma ortamı; esneklik	*K5, K8, K9, K14, K21*	5
Akademik gelişim imkânı; mesleki doyum	*K5, K7, K9, K17, K19*	5
Ekonomik kazanç; iş garantisi	*K3, K17, K21, K22*	4
Öğrenci faktörü	*K9, K14, K21,*	3
Memleket olması	*K15, K16, K19*	3
Özerk bir yapıda olması	*K16*	1
Kurumda mesleğe başlama	*K7*	1
Toplam		**27**

Kuruma bağlayan etkenlerin açıklanmasına yönelik olarak katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 8 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 2'de verilmiştir.

Katılımcılar kuruma bağlayan olumlu etkenleri açıklarken, iletişim-mutluluk, ekonomik kazanç-iş garantisi, öğrenci faktörü, çalışma ortamı-esneklik, memleket olması, akademik gelişim imkânı-mesleki doyum, özerk bir yapıda olması, kurumda mesleğe başlama yargılarına yer verdikleri görülmüştür. Bu bağlamda Katılımcılardan (K2, K5, K9, K13, K22) kurumlarının akademik bağlamda yükselmeye olanak sağlamasının mutluluk verdiğini ve kurum içi insani ilişkilerin çalışma ortamını besleyen bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların, kuruma bağlayan etkenlerin açıklanmasına yönelik görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

K9 rumuzlu katılımcı *kurumdaki iletişimin dostane ilişkiler çerçevesinde gerçekleşmesi beni mutlu ederken kuruma bağlanmamda önemli bir etkendir*, K5 rumuzlu katılımcı *diğer kamu kuruluşlarının aksine çalışma ortamının esnekliği biz akademisyenlere güvenildiğini gösteriyor ve bu esneklikte bizi bağlılık adına besleyen bir unsur*, K5 rumuzlu katılımcı *bir çok üniversitede yüksek lisans, doktora eğitimini yapmak isteyenlere zaman açısından izin verilmediği halde ben doktora çalışmamı kurumumda rahatlıkla yapabiliyorum*, K17 rumuzlu katılımcı *kariyer gelişiminin desteklenmesi bizim için bir doyum ve akabinde bağlılık sebebi*, K17 rumuzlu katılımcı *ek derslerle birlikte maaşımın beni tatmin etmesi ve bunun sürekliliğini bilmem gelecek kaygısı açısından beni bu kuruma bağlamaktadır*, K14 rumuzlu katılımcı *öğrencilerimi sevmem ve bu anlamda idealist olmam etkili bir faktördür*, söylemlerinde bulunarak kuruma bağlılılıklarının nedenlerini belirtmişlerdir.

Kurumdan uzaklaştıran etkenlerin açıklanmasına yönelik olarak katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 8 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 3'de verilmiştir:

Tablo 3. Kurumdan uzaklaştıran etkenlerin açıklanmasına yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Kadro yetersizliği	*K6, K7, K9, K11, K14, K19, K20, K21, K17*	9
Fiziki ve sosyal imkân yetersizliği	*K1, K2, K5, K8, K12, K13, K15*	7
Ulaşım	*K2, K4, K5, K12, K14, K19, K21*	7
Çatışmacı kültür, gruplaşmalar, insani ilişkiler	*K3, K6, K8, K9, K12, K14, K17*	7
Öğrenci kalitesi	*K8, K15, K20, K21, K22*	5
Ders ücretlerinin yetersizliği ve zamanında ödeme olmaması	*K 9, K16, K18, K19*	4
Gelişim imkânının olmaması	*K4, K8, K10, K13*	4
Bıkkınlık, motivasyon eksikliği, aidiyet eksikliği	*K3, K16, K18*	3
Toplam		**47**

Tablo 3'e gore katılımcılar kurumdan uzaklaştıran nedenlere ilişkin önem sırasına gore, kadro yetersizliği, fiziki ve sosyal imkân yetersizliği, ulaşım, çatışmacı kültür, gruplaşmalar, insane ilişkileri, öğrenci kalitesi, ders ücretlerinin yetersizliği ve zamanında ödeme olmaması, gelişim imkanlarının olmaması, bıkkınlık, motivasyon eksikliği, aidiyet eksikliği üzerinde durmuşlardır.

Katılımcıların, kurumdan uzaklaştıran etkenlerin açıklanmasına yönelik görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

Ayrıca K9 rumuzlu katılımcı *kadro yetersizliğinden kaynaklanan ders yükünün fazla olmasının çok yorucu ve monoton bir atmosfer oluşturduğu*, K7 rumuzlu katılımcı *yeni yapılanma sonucu deneyimsiz personelin yönetici pozisyonunda olmasının örgütsel bağlılığı zedeleyici bir durum olduğu*, K8 rumuzlu katılımcı *çalışma yaşantısının dışında çalışanları rahatlatabilecek ortamların olmamasının olumsuz bir etken olduğu*, K12 rumuzlu katılımcı *memleketlere ya da akademik çalışma yapılan şehirlere uzak olmanın ve ulaşımın problemli olmasının kurumdan ayrılmak için bir sebep olduğu*, K3 rumuzlu katılımcı *ideolojik anlamda ortaya çıkan kutuplaşmaların işe ve öğrencilere yansıdığı*, söylemlerinde bulunarak kendilerini kurumdan uzaklaştıran unsurları belirtmişlerdir.

Kurumda Uzun Süreli Çalışmanın Kurum Açısından Avantaj ve Dezavantajlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Kurumda uzun süreli çalışmanın kurum açısından avantajlarına yönelik olarak katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 5 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 4'de verilmiştir:

Tablo 4. Kurumda uzun süreli çalışmanın kurum açısından avantajlarına yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Kuruma, çalışma ilkelerine hâkimiyetin getirileri; verimlilik	*K5, K7, K8, K9, K11, K14, K18, K20, K22*	9
Sorun çözümünde deneyim	*K1, K3, K12, K14, K15, K16, K17, K19*	8
İşleyişi kolaylaştırma	*K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10*	7
Uyum sürecinin kolaylığı, iletişimde sorun yaşamama	*K6, K8, K10, K13, K18*	5
Denetim ihtiyacının azlığı	*K2*	1
Toplam		**30**

Katılımcılara göre kurumda uzun süreli çalışmanın kurum için sağladığı avantaj konusunda verimlilik ve sorunların çözümünde deneyimin sağladığı kolaylık ön plana çıkmaktadır. K22 rumuzlu katılımcı *kurumun işleyişine ve düzenine hakim olan akademisyenlerin daha etkili ve aktif olduklarını*, K14 rumuzlu katılımcı *sorunların doğru teşhisinin isabetli çözüm önerileri getirdiği*, K1 rumuzlu katılımcı *önemli olabilecek problemlerin çözümünde tecrübeli kalemlerin etkisinin güçlü olduğunu*, K6 rumuzlu katılımcı *uzun süreli birliktelik sonucu herkesin birbirini olduğu gibi kabul ettiğini*, K2 rumuzlu katılımcı ise *uzun süreli çalışmanın uzmanlık oluşturduğu dolayısıyla dış kontrollere çok sık gerek kalmadığı* söylemlerinde bulunarak bu durumun kurum için bir avantaj olduğunu belirtmişlerdir.

Kurumda uzun süreli çalışmanın kurum açısından dezavantajlarına yönelik katılımcıların görüşleri doğrultusunda 4 kategori elde edilmiştir. Bu kategorilerin frekans analizi Tablo 5'de verilmiştir:

Tablo 5. Kurumda uzun süreli çalışmanın kurum açısından dezavantajlarına yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Psikolojik bağın kopması, monotonluk	*K3, K7, K8, K10, K14*	5
Kemikleşme, körelme, değişime kapalı olma	*K7, K8, K9, K11*	4
Verimliliğin düşmesi	*K13, K19*	2
Çatışma	*K8, K14*	2
Toplam		**13**

Katılımcıların çoğunluğu (K3, K7, K8, K10, K14) bir kurumda uzun süre çalışmanın sonucunda gerek bireysel gerekse kurumsal açıdan psikolojik bağın koptuğunu ve bir süre sonra buna bağlı olarak monotonluğun hakim olduğunu ifade ederlerken K8 ve K14 rumuzlu katılımcılar ise kurumsal ilişkide çatışmayı vurgulamışlardır.

Katılımcıların, kurumda uzun süreli çalışmanın kurum açısından dezavantajlarının açıklanmasına yönelik görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

K14 rumuzlu katılımcı *uzun süreli birliktelik sonucu bir süre sonra sadece fiziksel olarak varlık gösterildiği ve bu durumun kurum işleyişini etkilediği*, K7 rumuzlu katılımcı *sürekliliğin ilişkileri yıprattığını ve bu durumunda kurumsal ilişkiye yansıdığı*, K9 rumuzlu katılımcı *sürekliliğin yapılan iş adına yeniliklere kulak kapatılmasına neden olduğu*, K13 rumuzlu katılımcı *yapılan işe yönelik hevesin kaybolduğu ve verimin düştüğü*, K8 rumuzlu katılımcı ise *ilişkilerin zedelendiği, gruplaşmaların sonucunda çatışma ortamının kaçınılmaz olduğu* söylemlerinde bulunarak dezavantajları belirtmişlerdir.

Kurumda Uzun Süreli Çalışmanın Çalışan Açısından Avantaj ve Dezavantajlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Kurumda uzun süreli çalışmanın çalışan açısından avantajlarına yönelik olarak katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 4 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 6'da verilmiştir:

Tablo 6. Kurumda uzun süreli çalışmanın çalışan açısından avantajlarına yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Güven, sahiplenme, benimseme kurum kültürüne uyum, evlilik gibi özel yaşama dair sorumluluklar	*K2, K5, K8, K13, K14, K16, K17, K22*	8
İletişimde problem yaşamama, sosyal çevre oluşturma	*K1, K2, K7, K10,K14, K18,*	6
Tecrübe, başarı duygusu	*K2, K5, K12, K14, K20*	5
Prosedüre, yönetmeliğe, göreve hakim olma	*K6, K15, K18, K19*	4
Toplam		**23**

Katılımcılar kurumda uzun süre çalışmanın çalışan açısından avantajlarını açıklarken, güven-sahiplenme-benimseme-kurum kültürüne uyum, özel yaşama dair sorumluluklar tecrübe-başarı duygusu, prosedüre-yönetmeliğe-göreve hakim olma, iletişimde problem yaşamama-sosyal çevre oluşturma yargılarına yer verdikleri görülmüştür. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (K2, K5, K8, K13, K14, K16, K17, K22) kendini kurumun bir parçası olarak görme ve dolayısıyla kurumu sahiplenmenin sonucu olarak çalışanların kurum değerleriyle özdeşleştiğini, katılımcıların bir kısmı da (K1, K2, K7, K10, K14, K18) uzun süreli çalışma sayesinde formel ilişkilerin informel ilişkilere yansıyarak sosyal çevre oluşumunun çalışanı motive edici bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcıların, kurumda uzun süreli çalışmanın çalışan açısından avantajlarının açıklanmasına yönelik görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

K8 rumuzlu katılımcı *uzun süre bir kurumda yer alınca bir süre sonra kurumla benzeşmeye başlandığı*, K16 rumuzlu katılımcı *herşeye aşina olmanın kuruma aidiyat hissi oluşturduğu*, K22 rumuzlu katılımcı *eş ve çocuklara olan sorumluluk gereği uzun süre çalışmanın hayata dair maceralardan insanı koruduğu*, K2 rumuzlu katılımcı *evli olmanın düzenli bir yaşam gerektirdiği*, K7 rumuzlu katılımcı *yöneticileri tanıma nedeniyle informel iletişim kanalları kurularak taleplere yanıt bulma, tanınma sonucu tolerans sınırının genişlemesinin çalışan için bir avantaj olduğu*, K5 rumuzlu katılımcı *uzun yıllar aynı kurumda çalışma sonucu deneyimler sayesinde başarının nerden geldiğinin*

öğrenildiği, K1 rumuzlu katılımcı *ezbere kurum adına herşeye hakim olunduğunu* ifade etmişlerdir.

Kurumda uzun süreli çalışmanın çalışan açısından dezavantajlarına yönelik olarak katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 4 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 7'de verilmiştir:

Tablo 7. Kurumda uzun süreli çalışmanın çalışan açısından dezavantajlarına yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Motivasyonda düşme, bıkkınlık, isteksizlik, gevşeme, monotonluk	*K2, K6, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K19*	9
Kemikleşme, bireysel güç oluşturma	*K8, K9, K11*	3
Çevreye duyarsızlık, psikolojik atalet, yıpranma	*K3, K7*	2
İletişimde sorun, yeni personelle uyumda problem	*K9, K21*	2
Toplam		**16**

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (K2, K6, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K19) bir kurumda uzun süre çalışmanın sonucunda motivasyonda düşme, beklentilerin azalması, bıkkınlık ve bezme, gevşeme, monotonluk kavramlarına yer verdikleri görülmüştür.

Katılımcıların, kurumda uzun süreli çalışmanın çalışan açısından dezavantajlarının açıklanmasına yönelik görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

K12 rumuzlu katılımcı *uzun yıllar çalışma ile oluşan durağanlığın bezginlik ve monotonluk yarattığı*, K11 rumuzlu katılımcı *kurum içinde kemikleşmenin çalışanların gelişime ve yeniliğe kapalı olması durumunu ortaya çıkardığı*, K7 rumuzlu katılımcı *aynı kurumda aynı çevrede ilişki sürdürmenin psikolojik atalet (çevreye duyarsızlaşma) oluşturduğu*, K21 rumuzlu katılımcı ise *kurumda göreve yeni başlayanlarla eski çalışanlar arasında ister istemez negatif bir iletişim ortamının olduğu ve çatışmaların yaşandığı* söylemlerinde bulunarak düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Kurumda Çalışmaya Devam Etme İsteği ile Bağlılık Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Kurumda çalışmaya devam etme isteği ile bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 6 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 8'de verilmiştir:

Tablo 8: Kurumda çalışmaya devam etme isteği ile bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Bağlılık zorunluluktan kaynaklanıyor	*K1, K3, K4, K6, K9, K11, K19, K20, K21*	9
Rahat, huzur, çalışma süresi arttıkça bağlılıkta artar	*K2, K5, K8, K17, K22*	5
Kuruma borçlu hissetme, minnettarlık	*K1, K7*	2
Öğrenciyi ortada bırakma duygusu ile bağlılık paralel	*K20*	1
Memleketimde olmamla bağlılık duygum paralel	*K16*	1
Kurumun bireyin felsefe ve vizyonuyla uyumlu olması bağlılık unsuru	*K13*	1
Toplam		**19**

Katılımcılara göre kurumda çalışmaya devam etme durumunun kaynağı bağlılık ise o kurumda olumlu bir kurum kültürü ve pozitif bir iklimin olması, ortamda çatışma ve çekişmelerin olmaması ve dolayısıyla huzurun olması, bireyin kurumu benimsemesi, bağlılık ve sadakat için bireyin işe, olaylara ve hayata bakış açısıyla kurumun paralellik göstermesi ve bu doğrultuda talepleri karşılayabilmesi gerekmektedir. Tablo 22'ye göre en çok vurgulanan kavram "huzur" kavramıdır. Ancak tabloya bakıldığında büyük bir çoğunluğun bağlılık kavramıyla "zorunluluk" kavramını ilişkilendirdiği dikkat çekmektedir.

Katılımcıların, kurumda çalışmaya devam etme isteği ile bağlılık arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

K3, K9 ve K11 rumuzlu katılımcılar *kurumun kendileri için bir basamak olduğunu akademik çalışmalarının tamamlanmasıyla hemen gitmek için alternatiflere yönelecekleri*, K1 rumuzlu katılımcı *maddi kaygıları nedeniyle bağlılığın zorunluluktan kaynaklandığı*, K4 rumuzlu katılımcı *kendisini yetersiz hissettiği*, K19 rumuzlu katılımcı *şu an yeni bir iş bulmakta zorlanacağı*, K8 rumuzlu katılımcı *kurum içerisindeki iklimin olumlu olmasının huzur verdiği ve bunun bağlılık yarattığı*, K7 rumuzlu katılımcı *kendini kuruma borçlu hissettiği ve bu duygunun kendisinde bağlılık nedeni olduğu*, K20 rumuzlu katılımcı *dönemleri tamamlanmadan öğrencilerini bırakamayacağı için bağlılık duyduğu*, K16 rumuzlu katılımcı *görev yaptığı yerin memleketi olması sebebiyle bu kurumda çalışıp aynı kurumdan emekli olmak istediği*, K13 rumuzlu katılımcı ise *kurumunun politik duruşu ve bu doğrultudaki hedefleriyle kendisinin politik duruşunun benzer olması nedeniyle kendini kuruma bağlı hissettiği* söylemlerinde bulunarak düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Kurumdan Ayrılmayı Etik ve Etik Dışı Değerlendirmeye İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Kurumdan ayrılmayı etik olarak değerlendiren katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 4 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 9'da verilmiştir:

Tablo 9. Kurumdan ayrılmayı etik olarak değerlendirmeye yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Vicdanım rahat olduğu için ayrılabilirim	*K3, K8, K13, K21*	4
Şartların gereğini yaparım, bu durum ahlakla alakalı değil	*K10, K16, K20*	3
Herkes kurum ya da iş değiştirme hakkına sahiptir	*K1, K9*	2
Kişilerin kendileri için çözüm önerileri bulmaları vefasızlık değildir	*K2*	1
Toplam		**10**

Kurumdan ayrılmayı etik olarak değerlendiren katılımcılar, vicdanlarının rahat olduğuna, şartlara bağlı olarak davranmanın gerektiğine, iş

değiştirme hakkının olduğuna, kişisel çözümlerin kişisel hakkı olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu konuda katılımcılara ait bazı görüşler aşağıda verilmiştir:

K3, K8, K13 ve K21 rumuzlu katılımcılar *görevleri gereği yapmaları gereken herşeyi yaptıklarını ancak kurumdan ayrılmanın kişisel menfaatlerine yönelik olduğu bir durumda bunun vicdanen bir sıkıntı doğurmayacağını* ifade ederken, K10, K16, K20 rumuzlu katılımcılar *iş değişikliğinin ahlakla ilişkili bir durum olmadığını yaşamlarına devam edebilmeleri için şartlarla ilişkili olduğunu*, K1 rumuzlu katılımcı *emekliliğe kadar insanların aynı kurumda çalışmlarının beklenemeyeceğini ve iş değişikliğinin anayasal bir hak olduğunu*, K2 rumuzlu katılımcı *insanların iş hayatlarındaki şartlarını iyileştirmek istemelerinin vefasızlık olmadığını* ifade etmişlerdir.

Kurumdan ayrılmayı etik dışı olarak değerlendiren katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 2 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 10'da verilmiştir:

Tablo 10. Kurumdan ayrılmayı etik dışı olarak değerlendirmeye yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Eğitim öğretimi yarıda bırakmak etik dışıdır	*K4, K5, K6, K14, K15, K19, K21, K22*	8
Kurumu terk etmek zarar verici onur kırıcıdır	*K5, K7, K11, K13, K17, K18*	6
Toplam		**14**

Kurumdan ayrılmayı etik dışı olarak değerlendiren katılımcılar, eğitim öğretim sürecini yarıda bırakmanın etik olmadığına, kurumu bırakmanın ise kuruma zarar vereceğini vurgulamışlardır. Bu konuda katılımcılara ait bazı görüşler aşağıda verilmiştir:

K11 rumuzlu katılımcı *kurumdan şu an ayrılmayı doğru bulmadığını çünkü bireylerin çalıştıkları kuruma bir artı kazandırmalarının ahlaki ve vicdani bir durum olduğunu ve sadece kadro akademisyenliğinin doğru olmadığını* ifade ederken K7 rumuzlu katılımcı *kurumun, işsizliğin yüksek oranda olduğu bir ülkede genç yaşta bireyleri saygın bir mesleğin üyesi yaptığını, gelişim için olanaklar sağladığını* ve *bu çerçevede akademik unvan elde ettikten sonra ayrılmanın yakışıksız olacağını*, K5 rumuzlu katılımcı ise *öğrencilerini yüzüstü*

bırakma duygusunun kendisini bireysel olarak hırpalayabileceğini ifade etmişlerdir.

Kurumun Bağlılığı Hakedip Haketmediğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Kurumun çalışanın bağlılığını hakettiğine yönelik katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 3 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 11'de verilmiştir:

Tablo 11. Kurumun bağlılığı hakettiğine yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Sorumluluklarım, öğrencilerim ve görevim gereği hakediyor	*K1, K3, K8, K13, K15, K18, K20, K21, K22*	9
Değer gördüğüm, fikirlerim alındığı, saygı gördüğüm için hakediyor	*K5, K7*	2
Kurum kendimi gerçekleştirme imkânın sağladığı için hakeder	*K14*	1
Toplam		**12**

Kurumun, bağlılığı hakettiğine yönelik görüşler bildiren katılımcılar sorumluluklarına, öğrencilere, kendisine değer verildiğine, kendini gerçekleştirmede fırsatlar sunduğuna vurgu yapmışlardır. Bu konuda katılımcılara ait bazı görüşler aşağıda verilmiştir:

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (K1, K3, K8, K13, K15, K18, K20, K21, K22) *kurumun çalışanın bağlılığını haketmesinin temel nedenini göreve yönelik yetki ve sorumluluklarının olduğu ve bunun yanı sıra mesleki sevgiden kaynaklanan öğrencilere, ülkeye yönelik sorumlulukları olduğunu* ifade etmişlerdir. K13 rumuzlu katılımcı *eğitime gönül vermiş biri olarak ve bu mesleği seçmiş bir gönüllü olarak bağlılığın mecbur ve vatani bir görev olduğunu düşünüyorum* şeklinde ifade ederken, K7 rumuzlu katılımcı *genç personel istihdam eden, personel haklarına saygılı ve aynı zamanda diğer üniversitelere göre oldukça ileri durumda olan bir kurumun bağlılığı hakettiğini* ifade etmiştir.

Kurumun, çalışanın bağlılığını haketmediğine yönelik katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 4 kategori elde edilmiştir. Ortaya

çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 12'de verilmiştir:

Tablo 12. Kurumun bağlılığı haketmediğine yönelik görüşler

	Katılımcılar	**f**
Ödüllendirme, değer verme, onure etme ve adalet olmadığı için hak etmiyor	*K2, K4, K6, K9, K12, K17, K19*	7
Problemlerim karşısında yanımda değil	*K4, K10, K16*	3
Akademik çalışmalar desteklenmediği için hak etmiyor	*K11*	1
Yeterli ücret almadığım için hak etmiyor	*K16*	1
Toplam		**12**

Katılımcılara göre kurum motivasyon açısından ödüllendirme yapmalı, bireylere değer vermeli, adil olmalı, tarafsız olmalı, hakkaniyeti gözetmeli, emekleri takdir edip onure etmeli, bilimsel bazda akademik çalışmaları desteklemeli ve bu çerçevede insan yaşam ve onuruna yakışacak şekilde çalışmaları teşvik edecek bir ücret sistemi geliştirmelidir. K17 rumuzlu katılımcı *kurum yararına birşeyler yapıldığında dahi bunun ne maddi ne de manevi şekilde onure edilmediğini*, K9 rumuzlu katılımcı *çalıştığı kurumda adama göre muamele yapıldığı için sadakati haketmediğini*, K4 rumuzlu katılımcı *kurumun kesinlikle bağlılığını haketmediğini çünkü kendini kurumda güvende hissetmediğini ve ufak bir problem durumunda kurumunun kendisinin yanında değil karşısında olduğunu*, K11 rumuzlu katılımcı *akademik çalışmaların gerek zaman açısından gerekse maddi açıdan desteklenmediği için sömürüldüğünü*, K16 rumuzlu katılımcı ise *aldığı ücretin emeğinin karşılığı olmadığını ve bu nedenle de kurumun bağlılığı haketmediğini* ifade etmişlerdir.

Kuruma Karşı Sorumluluk Hissine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Kuruma karşı sorumluluk hissinin olduğuna yönelik katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda 3 kategori elde edilmiştir. Ortaya çıkan kategoriler ve kategoriler üzerinde yapılan frekans analizi Tablo 13'de verilmiştir:

Tablo 13. Kuruma Karşı Sorumluluk Hissinin Olduğuna Yönelik Görüşler

	Katılımcılar	**f**
Kuruma, öğrencilere, topluma, insanlığa karşı sorumluluğum var	K1, K3, K4, K5, K12, K18, K19, K20, K21, K2	10
Görevlerim açısından sorumluluğum var	K2, K7, K8, K14, K15, K17	6
Kurum beni kabul ettiği için vicdani sorumluluğum var	K5, K10, K11, K16	4
Maaşımın karşılığını vermek için sorumluluklarım var	K6, K9	2
Prensip gereği sorumluluklarım var	K13	1
Toplam		**23**

Kuruma karşı sorumluluk hissinin değerlendirildiği Tablo 13'de büyük bir çoğunluk (K1, K3, K4, K5, K12, K18, K19, K20, K21, K2) *insani sorumluluğu* vurgularken bir kısım katılımcılar da (K2, K7, K8, K14, K15, K17) *görevsel sorumluluğu* vurgulamış, K5, K10, K11, K16 rumuzlu katılımcılar *vicdani sorumluluk* üzerinde dururken diğer katılımcılar (K13, K6, K9) somut ve daha yaşamla özdeşleştirdikleri *mali sorumlulukları* ifade etmişlerdir. K12 rumuzlu katılımcı *hizmet sunduğu topluma, kuruma, paydaşlara hatta insanlığa karşı bir sorumluluk hissettiğini* ifade etmiştir. Kuruma karşı sorumluluk hissinin olmadığına dair olumsuz görüş bildiren öğretim elemanı bulunmamaktadır.

Tartışma

Araştırma bulgularına göre öğretim elemanlarını kuruma bağlayan etkenlere ilişkin görüşlerinde en çok vurgulanan ifadeler "iletişim, mutluluk", "çalışma ortamı, esneklik" ve "akademik gelişim imkânı, mesleki doyum" olurken, en az vurgulanan iki görüş ise "özerk bir yapıda olması" ve "kurumda mesleğe başlama" olmuştur. Kurumdan uzaklaştıran etkenler incelendiğinde, "kadro yetersizliği", "fiziki ve sosyal imkân yetersizliği", "ulaşım" ve " çatışmacı kültürü, gruplaşmalar, insani ilişkiler" görüşleri ön plana çıkmıştır. Katılımcılar kuruma bağlayan etkenlere ilişkin 27 görüş, kurumdan uzaklaştıran etkenlere ilişkin 47

görüş bildirmiştir. Bu bağlamda katılımcıların kurumlarına ilişkin örgütsel bağlılıklarının yüksek düzeyde olmadığı söylenebilir. Bu araştırma sonucunu destekler nitelikte Smeenk, Eisinga, Teelken ve Doorewaard, (2006) çalışmasında örgütsel bağlılık üzerine yapılan ampirik araştırma sonuçlarının, üniversitelerde ya da farklı akademik kimlikleri olan fakültelerde örgütsel bağlılığın etkisinin az olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Özgan, külekçi ve Özkan (2012); Seyal ve Afzaal (2013) Folorunso; Adewale ve Abodunde (2014); Thomas (2008) araştırmalarında akademisyenlerin çalıştıkları üniversiteye bağlılık düzeylerinin orta seviyede olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aydemir ve Erşan (2011) çalışmasında öğretim üyelerinin örgütsel bağlılıklarının düşük olmasının nedenlerini öğretim üyelerinin örgütten (üniversiteden) daha çok kariyere bağlı olmalarına, üniversitenin fiziksel ve sosyal olanaklarındaki eksikliklerine, üniversitenin kurumsallaşmasını tamamlayamamış olmasına, artan iş yüküne, kentin öğretim üyelerinin ve ailelerinin beklentilerine uygun şekilde yaşamalarına olanak tanımayacak kadar küçük ve yetersiz olmasına bağlamaktadır. Öğretim üyeleri için ortaya çıkan bu sonuçlar bu araştırma kapsamında çalışma grubunu oluşturan öğretim elemanları içinde benzer bir durum oluşturduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularına göre kurumda uzun süre çalışmanın hem kurum hem de çalışan için en çok üzerinde durulan olumlu yönleri, verimlilik, sorunların çözümünde deneyim sonucu sağlanan kolaylık, güven, sahiplenme, benimseme, kurum kültürüne uyum, evlilik gibi özel hayata dair sorumluluklar olurken olumsuz yönleri ise psikolojik bağın kopması, monotonluk ve kemikleşme, körelme, değişime kapalı olma çatışma, motivasyonda düşme, bıkkınlık, isteksizlik, gevşeme, çevreye duyarsızlık, psikolojik atalet, yıpranma şeklinde ortaya çıkmıştır. Kurumda çalışma süresinin uzun olması genellikle çalışanların duygusal bağlılığı ile açıklanmaktadır. Bozkurt ve Yurt (2013) çalışmasında, araştırmaya katılan akademik personelin kurumlarına bağlılık sergilediğini ifade ederken bu bağlılığın ise ağırlıklı olarak duygusal yönde olduğunu vurgulamıştır. Arslantürk ve Şahan (2012), Nayir (2013), Yıldız, Akbolat ve Işık (2013) çalışanın kendisini çalıştığı örgüt ile özdeşleştirmesi şeklinde tanımlanan duygusal bağlılık benzer şekilde Joiner ve Bakalis (2006) ve Nordin (2012)'in akademisyenler üzerine

yaptıkları araştırmalarda da normatif ve devam bağlılığına göre daha fazla yüksek düzeyde çıkmıştır. Tolentino (2015) ise akademisyenlerde duygusal ve normatif bağlılığın devam bağlılığına göre daha yüksek seviyede olduğu sonucuna varmıştır. Özmen, Özer ve Saatçioğlu, (2005) akademisyenlerin duygusal olarak kurumlarına bağlılık gösterdiklerini ifade ederek bu durumu akademisyenlerin kariyerlerinin geri kalanında da aynı üniversitede kalmak istedikleri, kendilerini çalıştıkları üniversitenin bir parçası olarak algıladıkları şeklinde yorumlamıştır.

Katılımcıların, kurumdan ayrılmayı etik olarak değerlendiren sonuçlara bakıldığında vicdanlarının rahat olması sebebiyle ayrılmayı etik karşılama ve bireylerin kendileri için çözüm önerileri bulmalarının vefasızlık olmadığı görüşleri ön plana çıkmaktadır. Kurumdan ayrılmayı etik dışı olarak değerlendiren sonuçlar incelendiğinde en çok vurgulanan iki görüş eğitim öğretimi yarıda bırakmanın etik dışı olduğu ve kurumu terk etmenin zarar verici onur kırıcı olduğu şeklinde ortaya çıkmıştır. Katılımcıların bu konudaki görüşleri normatif bağlılık kapsamında değerlendirilebilir. Arslantürk ve Şahan (2012)'a göre normatif bağlılığı yüksek olan çalışan, örgütte kalması gerektiğini hissetmektedir. Çöl ve Gül, (2005)'e göre ise bu yükümlülük, bireyden sadece örgütün beklentisi sonucunda ortaya çıkmaz aynı zamanda bireyin ailesi ve ait olduğu toplumun, sadakatin bir erdem olduğu vurgusundan kaynaklanan bir zorunluluktur. Özgan, külekçi ve Özkan (2012)'ın araştırmasına göre öğretim elemanlarının normatif bağlılığı orta düzeydedir. Özmen, Özer ve Saatçioğlu, (2005) çalışmasında akademisyenlerin örgütlerine özellikle duygusal ve normatif anlamda bağlılık hissetmekte olduklarını ifade etmiştir. Bu durum normatif boyut açısından yorumlandığında ise akademisyenlerin örgütten ayrılmayı doğru bulmadıkları, bu tür bir eylemde bulunursa suçluluk yasayacakları ve üniversitelerine karsı sorumluluk hissettikleri şeklinde bulgularını betimlemiştir.

Kurumda çalışmaya devam etme isteği ile bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar incelendiğinde; katılımcılar daha çok rahat, huzur, çalışma süresi arttıkça bağlılığın artması, öğrenciyi ortada bırakma duygusu ile bağlılığın paralel olması, memleketimde olmakla bağlılığın paralel olması ve kuruma borçlu hissetme, minnettarlık görüşleri üzerinde durmuşlardır. Kurumda çalışmaya devam etme isteği ile bağlılık arasın-

daki ilişkiye yönelik büyük bir çoğunluğun yanıtladığı tek bir olumsuz görüş ise bağlılığın zorunluluktan kaynaklanması olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların kurumda çalışmaya devam etme konusunda daha çok neden ortaya koymuş olmaları, devam bağlılıklarının düşük düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Sabuncuoğlu (2007) devam bağlılığını, çalışanların, örgütten ayrılmaları durumunda sahip olduklarını kaybetme korkusu olarak tanımlamaktadır. Bozkurt ve Yurt (2013) araştırmasında akademik personelin baplılık konusunda en düşük eğiliminin maliyet odaklı bağlılığı içeren devam bağlılığı boyutunda olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özgan, külekçi ve Özkan, (2012) araştırmasında öğretim elemanlarının devam bağlılığının diğer bağlılık türlerine göre daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Güzelbayram, (2013) araştırmasında, okutmanların okulda bulunmaktan hoşnut oldukları ve okulun koyduğu kurallara gerekli olduklarına inandıkları için uyduklarını, benzer şekilde, okul yöneticilerinin okutmanların bağlılıklarını arttırmak için yaptıkları çeşitli uygulama ve çabalardan memnun kaldıklarını ifade etmektedir. Ancak aynı araştırmada okutmanların başka bir yerde çalışma olanağı buldukları takdirde birikimlerini dikkate almaksızın bu olanağı değerlendirebileceklerine yönelik ortaya çıkan ifadeler, okutmanların devam bağlılığının düşük olduğunu göstermektedir. Özmen, Özer ve Saatçioğlu (2005) araştırmasında akademisyenlerin devam bağlılığını düşük olduğunu ifade etmiştir. Yazarlara göre devamlılık boyutuna ait zayıflığın gerekçesi de yine mesleğin kendi doğası ve bilgi işçilerinin özellikleri ile açıklanabilir. Akademisyenler yaptıkları işi bir yasam biçimi olarak benimsemektedirler, dolayısıyla çoğunlukla bu isi maddi kaygılarla sürdürmezler. Ayrıca bilgi işçisi olmaları nedeniyle, akademisyenlikten vazgeçmeleri durumunda örgüt dışına çıktıklarında da pek çok alternatif bulabilecek bir grubun üyesidirler.

Kurumun, çalışanın bağlılığını hakettiğine yönelik sonuçlar incelendiğinde, katılımcıların görüşlerinde en çok ön plana çıkan görüşler kurumun bireyin sorumlulukları, öğrencileri ve görevi gereği bağlılığı hak ettiği, kurumun bireyin kendini gerçekleştirmesine olanak sağladığı için bağlılığı hak ettiği ortaya çıkmıştır. Kurumun çalışanın bağlılığını haketmediğine yönelik sonuçlarda ise katılımcılar, kurumda ödüllendirme, değer verme, onure etme ve adalet olmadığı için kurumun bağlılığı hak etmediği, akademik çalışmaların desteklenmemesi ve yeterli ücretin

alınmaması üzerine kurumun bağlılığı hak etmediği şeklinde ifadeler kullanmışlarıdır. Kuruma karşı sorumluluk hissinin olduğuna yönelik bulgularda ise kuruma, öğrencilere, topluma ve insanlığa sorumluluğun olduğu ve prensipler gereği sorumlulukların olması gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılara göre kurumun bağlılık konusunda güçlü ve zayıf yönleri vardır. Bu bağlamda kurumda güçlü bağlılık özelliklerini arttırıcı önlemler alınması gerektiği söylenebilir. Akademisyenlerin örgütsel bağlılığının sağlanması konusunda Lew (2009) üniversiteler, eğitim ve maddi izinleri konusundaki yatırımlarının tanıtımlarını yaparak, mali destek programlarını geliştirip daha iyi idari kararlar alarak, Seyal ve Afzaal (2013) yüksek öğretim kurumlarının örgütsel bağlılık düzeyini arttırmaya yönelik politikalar üreterek hem ellerindeki akademisyenleri fakültede tutabileceklerini hem de iyi akademisyenler kuruma kazandırabileceklerini ifade etmiştir.

Örgütlerin başarılarındaki en önemli faktörlerden birisi, sahip oldukları insan kaynaklarıdır. Nitelikli, kendini örgütsel amaçları gerçekleştirmeye adamış ve sadık insan kaynakları, kurumlar için sürdürülebilir tek rekabet üstünlüğüdür (Aydemir ve Erşan, 2011). Bu ifadeyi doğrular nitelikte Kipkebut (2010) akademisyenler üzerine yaptığı araştırmasında insan kaynakları yönetiminin örgütsel bağlılıktan pozitif yönde etkilendiğini ifade etmiştir. Araştırma bulgularına dayanılarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

Örgütün çalışanlarına kişisel gelişim imkânı sağlaması çalışanların kariyer hedeflerini desteklemektedir. Bu doğrultuda kurumlar, çalışanlar için kendilerini geliştirme ve yükselme imkânları sağlamalıdır.

Araştırmada öğretim elemanlarında örgütsel bağlılığın oluşturulması ve devamı konusunda çalışanlarla birlikte üst yönetiminde sorumluluğunun çok önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu doğrultuda yönetim politikalarında çalışanları ödüllendirme, onore etme, takdir etme, çalışanlara değer verme, çalışanların isteklerini göz ardı etmeme gibi motive edici unsurlara daha fazla yer verilmesi önerilebilir.

Araştırma da katılımcılar, örgütsel bağlılığı yüksek olan öğretim elemanlarının, görevlerini yerine getirirken örgütün sorunlarının çözümünde gönüllü olarak yer aldıkları ve örgütlerinde uzun süre çalışmaktan zevk alacaklarını dile getirmektedirler. Bu bağlamda sorunların çö-

zümünde ve kararların alınmasında çalışanların görüşlerinin alınmasının akademik kültürün bir parçası haline getirilmesi önerilebilir.

Katılımcıların görüşlerine göre kurumların bağlılık oluşturmada kullandıkları maddi tatmin ediciler tek başlarına yetersizdir. Bu doğrultuda kurumların bağlılık oluşturma ve bu bağlılığı devam ettirmede çalışanların fiziki ve sosyal imkânlarının arttırılması önerilebilir.

Katılımcıların görüşlerine göre çalışanların uzun süreli olarak kurumda kalmalarının sonucu monotonluk, motivasyonda düşme, bıkkınlık sonuçlarının ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Verimi düşürebilecek bu sonuçların ortadan kaldırılması için örgütlerin yeniliklerin öncüsü ve takipçisi olması gerekmektedir.

Örgüte olan bağlılığın zorunluluktan kaynaklanması gibi olumsuz durumların örgüt içi huzur, pozitif iletişim, çalışma esnekliği ve bu kapsamda özetle olumlu bir iklim ve kültür ile ortadan kaldırılması önerilebilir.

Örgütsel bağlılığın örgütlerin gelişiminde olan değeri bilinmelidir. Özellikle toplumların gelişiminde büyük rol oynayan eğitim ve bilim örgütleri olan üniversitelerin insanlığa ve topluma katkısı düşünülerek bu bağlamda üniversitelerin kurumlarında yer alan çalışanların istek ve beklentilerini dikkate alarak bağlılık düzeylerini artırmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda çeşitli zamanlarda örgütsel bağlılıkla ilgili mevcut durum analizleri yapılmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Opinions of Instructors On Organizational Commitment: A Case Study

*

Soner Doğan – Ayşad Gonca Güner

Cumhuriyet University, Giresun University

Individuals work in line with job descriptions given to them in organizations as employees. While organizations expect employees to act in line with job descriptions, they also want them to make sacrifices for the organization within the context of informal relations. In this context, in terms of the development and continuity of the organization, employees' perspectives on organization and behaviors of adopting the organization gain importance. Every organization expects to be accepted by its employees and expects them to perform their services in the best possible way. In meeting these expectations, employees' trust, faith, love and commitment, as a product of all of these, come to the fore in today's management approach. Cooper-Hakim and Viswesvaran (2005) have conducted an impressive amount of research over the past thirty years to understand the nature, premises and results of organizational commitment. According to these studies, high-level employee commitment makes significant contributions to organization's development.

Allen and Meyer's organizational commitment classification is one of the most important studies related to the classification of organizational commitment (Mammadova, 2013). In their various definitions of organizational commitment, Allen and Meyer defined commitment as a psychological state that characterizes the employee's relationship with his/her organization and involves the decision to maintain his/her membership in organization (Yalçın, 2013). In 1984, Allen and Meyer developed a model including emotional commitment and continuance commitment in relation to organizational commitment considering these three elements of commitment and added a third element later, called

normative commitment, to these organizational commitment models based on Weiner and Vardi's study in 1980 (Doğrul, 2013).

Although organizational commitment concept emerged in business organizations it has spread rapidly to other organizations, and a large number of studies have been conducted in educational organizations regarding this concept. Studies focused primarily on teachers and school administrators, and concept of organizational commitment became the subject of studies mostly with other concepts. In this qualitative research, faculty members' organizational commitment levels towards their institutions were described. In this context, the study differs from other studies and contributes to literature. The aim of the study is to evaluate faculty members' levels of organizational commitment to their institutions according to their views.

The study was structured according to the qualitative case study pattern and the data were collected using a semi-structured interview form developed by the researchers. The study group included 22 instructors who worked in 11 vocational schools in Giresun University. Categories and themes were obtained analyzing the data received as a result of the face-to-face interviews with the participants using content and descriptive analysis methods. According to the findings of the study, the factors that enable instructors to provide commitment to their institutions were as follows: healthy communication in the institution, flexibility of the working environment, trust toward the institution and adaptation to the corporate culture. Lack of staff, inadequacy of physical and social facilities, difficulties in transportation, conflicts and grouping were the factors that prevented instructors to provide commitment to their institutions. instructors' level of commitment to their institutions could be listed as emotional, normative and continuity commitment when evaluated the results. According to the findings of the research, suggestions for strengthening the organizational commitment in the institution have been developed.

Based on the research findings, the following recommendations are presented:

The organization's providing personal development to its employees supports their career goals. In this respect, institutions should provide self-development and promotion opportunities for employees.

In the research, it is emphasized that, besides employees, senior management also has a significant responsibility for the formation and continuation of organizational commitment in faculty members. In this respect, it may be advisable to include more motivating elements such as rewarding, honoring and appreciating employees, valuing them and not ignoring their wishes in management policies.

In the research, participants expressed that the instructors with high organizational commitment would voluntarily participate in the solution of organization's problems while fulfilling their duties and they would enjoy working in their organizations for a long time. In this context, it is advisable that taking employees' opinions in solving problems and making decisions is worked up into a part of the academic culture.

According to participants' views, material rewards alone used by institutions to create commitment are inadequate. In this respect, it may be suggested that institutions should increase employees' physical and social means to create and maintain commitment.

According to participants' opinions, it was determined that monotony, decreased motivation and boredom occur as a result of employees' working in an organization for a long time. Organizations should be pioneers and followers of innovation to eliminate these consequences that can reduce productivity.

Kaynakça / References

Adekola, B. (2012). The impact of organizational commitment on job satisfaction: A study of employees at Nigerian Universities. *International Journal of Human Resource Studies*, *2*(2), 1-17.

Arslantürk, G. ve Şahan S. (2012). Örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin Manisa il emniyet müdürlüğü örnekleminde incelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi 14*(1), 135-159.

Ayık, A., Savaş, M. ve Yücel, E. (2015). İlkokullarda görev yapan okul müdürlerinin genel öz yeterlik ile örgütsel bağlılık algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 193-218.

Aydemir, M. ve Erşan, C. (2011). Yeni kurulan üniversitelerde örgütsel bağlılık sorunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13*(1), 55-72.

Avolio, B. J., Zhu, W., Koh, W., ve Bhatia, P. (2004). Transformational leadership and organizational commitment: Mediating role of psychological empowerment and moderating role of structural distance. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, *25*(8), 951-968.

Bogler, R., ve Somech, A. (2004). Influence of teacher empowerment on teachers' organizational commitment, professional commitment and organizational citizenship behavior in schools. *Teaching and teacher education*, *20*(3), 277-289.

Bozkaya, E. (2013). *Örgüt çalışanlarının kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi: hiyerarşik yapısı yüksek bir kurumda uygulama.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Bozkurt, Ö. ve Yurt, İ. (2013). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 11*(22), 121-139.

Buluç, B. (2009). Sınıf öğretmenlerinin algılarına göre okul müdürlerinin liderlik stilleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *15*(1), 5-34.

Bülbül, M. (2007). *Örgütsel bağlılık ve kamu kuruluşlarına yönelik bir araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Can, H. (2005). *Organizasyon ve yönetim.* Ankara: Siyasal.

Chughtai, A. A. ve Zafar, S. (2006). Antecedents and consequences of organizational commitment among Pakistani university teachers. *Applied H.R.M. Research, 11*(1), 39-64.

Coladarci, T. (1992). Teachers' sense of efficacy and commitment to teaching. *The Journal of experimental education*, *60*(4), 323-337.

Cooper-Hakim, A. ve Viswesvaran, C. (2005). The construct of work commitment: Testing an integrative framework. *Psychological Bulletin, 131*(2), 241-259.

Çöl, G. ve Gül, H. (2005). Kişisel özelliklerin örgütsel bağlılık üzerine etkileri ve kamu üniversitelerinde bir uygulama. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19*(1), 291-306.

Doğan, S., Uğurlu, C. T. ve Karakaş, H. (2014) Etkili sınıf yönetimi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 13*(4), 1097-1119.

Doğrul, M. A. (2013). *Örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Afyon meslek yüksekokulunda çalışanlar üzerinde bir araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Erdem, M. (2010). Öğretmen algılarına göre liselerde iş yaşamı kalitesi ve örgütsel bağlılıkla ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *16*(4), 511-537.

Feather, N. T. ve Rauter, K. A. (2004). Organizational citizenship behaviours in relation to job status, job insecurity, organizational commitment and identification, job satisfaction and work values. *Journal of occupational and organizational psychology*, *77*(1), 81-94.

Fisher, R., Boyle, M. V. ve Fulop, L. (2010). How gendered is organizational commitment? The case of academic faculty. *International Journal of Organizational Analysis*, *18*(3), 280-294.

Folorunso, O. O., Adewale, A. J. ve Abodunde, S. M. (2014). Exploring the effect of organizational commitment dimensions on employees performance: An empirical evidence from Academic Staff of Oyo State Owned Tertiary Institutions, Nigeria. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, *4*(8), 275-286

Gözen, D. E. (2007). *İş tatmini ve örgütsel bağlılık sigorta şirketleri üzerine bir uygulama.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Guest, D. (1987). Human resource management and industrial relations. *Journal of Management Studies*, *24*, 503-521.

Gündoğan, T. (2009). *Örgütsel bağlılık: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası uygulaması.* Uzmanlık yeterlilik tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Ankara.

Güneş, İ., Bayraktaroğlu, S. ve Kutanis, R. Ö. (2009). Çalışanların örgütsel bağlılık ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki: Bir devlet üniversitesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(3), 481-497.

Gürkan, Ç. G. (2006). *Örgütsel bağlılık: örgütsel iklimin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi ve trakya üniversitesinde örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin araştırılması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Karakuş, M. (2005). *Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel adanmışlık düzeyleri:Elazığ ili örneği.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Güzelbayram, Ş. (2013). Vakıf üniversitelerinde çalışan okutmanların örgütsel bağlılık düzeylerinin belirlenmesi. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *3*(1), 57-64.

Joiner, T. A. ve Bakalis, S. (2006). The antecedents of organizational commitment: the case of Australian casual academics. *International journal of educational management*, *20*(6), 439-452.

Karaköse, B., Bozgeyikli, H. (2012) Örgütsel bağlılık ve çalışma yaşamı kalitesi arasındaki ilişki: Rehberlik araştırma merkezlerinde çalışan personel üzerine bir çalışma. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1*(2), 185-202

Kaya, O. (2007). *Örgütsel bağlılık: emniyet genel müdürlüğü merkez biriminde bir uygulama.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, G. (2008). *Kariyer yönetimi ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma.* Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kipkebut, D. J. (2010). Human resource management practices and organizational commitment in higher educational institutions: A Kenyan case. *IUP Journal of Organizational Behavior*, *9*, 44-70.

Kök, B. S. (2006). İş tatmini ve örgütsel bağlılığın incelenmesine yönelik bir araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20*(1), 291-317.

Kurtbaş, D. (2011). *Akademisyenlerin maruz kaldıkları psikolojik şiddet ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki kamu ve vakıf üniversitelerinde bir araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Korkmaz, M. (2011). İlköğretim okullarında örgütsel iklim ve örgüt sağlığının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *17*(1), 117-139.

Lew, T. (2009). The relationships between perceived organizational support, felt obligation, affective organizational commitment and turnover intention of academics working with private higher educational institutions in Malaysia. *European Journal of Social Sciences*, *9*(1), 72-87.

Mammadova, İ. (2013). *İş tatmini ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki ve bir uygulama.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Mills, G. E. (2003). *Action research a guide for the teacher researcher* (2 nd. edition). Boston:Pearson Education.

Naser. S (2007). Exploring Organizational Commitment and Leadership Frames within Indian and Iranian Higher Education Institutions. *Bulletin of Education and Research*. *29*(1), 17 – 32.

Nayir, F. (2013). İlköğretim okulu yöneticilerinin örgütsel bağlılık düzeyi, *İlköğretim Online, 12*(1), 179-189.

Nguni, S., Sleegers, P. ve Denessen, E. (2006). Transformational and transactional leadership effects on teachers' job satisfaction, organizational commitment, and organizational citizenship behavior in primary schools: The Tanzanian case. *School effectiveness and school improvement*, *17*(2), 145-177.

Nordin, N. (2011). The influence of emotional intelligence, leadership behaviour and organizational commitment on organizational readiness for change in higher learning institution. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *29*, 129-138.

Nordin, N. (2012). The influence of leadership behavior and organizational commitment on organizational readiness for change in a higher learning institution. *Asia Pacific Education Review*, *13*(2), 239-249.

Okçu, V., Şahin, H. M. ve Şahin, E. (2015). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin örgütsel sinizme ilişkin algılarının örgütsel bağlılıkları üzerindeki etkisi. *International Journal of Science Culture and Sport*, *3*(Special Issue 4), 298-313.

Özmen, Ö. T., Özer, P. S. ve Saatçioğlu, Ö. Y. (2005). Akademisyenlerde örgütsel ve mesleki bağlılığın incelenmesine ilişkin bir örnek araştırma. *İşletme Fakültesi Dergisi, 6*(2), 1-14.

Özgan, H., Külekçi, E. ve Özkan, M. (2012). Analyzing of the relationships between organizational cynicism and organizational commitment of teaching staff. *International Online Journal of Educational Sciences*, *4*(1), 196-205.

Polat, S. ve Uğurlu, C.T. (2009). İlköğretim müfettişlerinin örgütsel bağlılık, mesleki tükenmişlik ve işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişki. *Education Sciences*, *4*(3), 1150-1159.

Rego, A. ve Cunha, M.P.E. (2008). Workplace spirituality and organizational commitment: An empirical study. *Journal of Organizational Change Management, 21,* 53-75.

Rhoades, L., Eisenberger, R., ve Armeli, S. (2001). Affective commitment to the organization: The contribution of perceived organizational support. *Journal of applied psychology*, *86*(5), 825-836.

Sabuncuoğlu, E.T. (2007). Eğitim, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Ege Akademik Bakış*, *7*(2), 621–636.

Selvitopu, A. ve Şahin, H. (2013). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 171-189.

Seyal, A. H. ve Afzaal, T. (2013). An investigation of relationship among emotional intelligence, organizational commitment and job satisfaction: evidence from academics in Brunei Darussalam. *International Business Research*, *6*(3), 217-228.

Simon, H. (1991). Organizations and markets. *Journal of Economic Perspectives*, *5*(2), 25–44.

Smeenk, S. G., Eisinga, R. N., Teelken, J. C. ve Doorewaard, J. A. C. M. (2006). The effects of HRM practices and antecedents on organizational commitment among university employees. *The International Journal of Human Resource Management*, *17*(12), 2035-2054.

Somoncu, F. (2008). *Örgütsel bağlılık ve örgütsel bağlılığı geliştirme araçları: özel bir hizmet işletmesinde araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Somers, M. J. (1995). Organizational commitment, turnover and absenteeism: An examination of direct and interaction effects. *Journal of organizational Behavior*, *16*(1), 49-58.

Sökmen, A. (2000). *Ankara'daki beş yıldızlı konaklama işletmelerinde örgütsel bağlılık ile iş gören performansı arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik ampirik bir araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tolentino, R. C. (2013). Organizational commitment and job performance of the academic and administrative personnel. *International journal of Information technology and Business Management*, *15*(1), 51-59.

Thomas, J. C. (2008). Administrative, faculty, and staff perceptions of organizational climate and commitment in Christian higher education. *Christian Higher Education*, *7*(3), 226-252.

Uğurlu, C. T., Sincar, M. ve Çınar, K. (2013). Effect of ethical leadership behaviours on the teachers' ethical commitment level in secondary schools. *Journal of Education Faculty*, *15*(1), 266-281.

Uslu, A. (2012). *Örgütsel bağlılık, daimi ve geçici işçilerin örgütsel bağlılık algıları üzerinde bir araştırma ve Muş şeker fabrikasında bir alan çalışması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Yalçın, Y. N. (2013). *Psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yew, L. T. (2011). Understanding the antecedents of affective organizational commitment and turnover intention of academics in Malaysia: The organizational support theory perspectives. *African Journal of Business Management*, *5*(7), 2551-2562.

Yıldırım A., Şimşek H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

Yıldız, G., Akbolat M. ve Işık O. (2013). Psikolojik taciz ve örgütsel bağlılık: sağlık çalışanları üzerine bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(6), 85-117.

Yılmaz, K. (2009). Özel dershane öğretmenlerinin örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *15*(3), 471-490.

Yiğitel, S. (2014). *Öğretmen ve akademisyenlerin algıladıkları liderlik tarzları ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Bilim Dalı, İstanbul.

Wainaina, L., Iravo, M. ve Waititu, A. (2014). Effect of employee participation in decision making on the organizational commitment amongst academic staff in the private and public universities in Kenya. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, *3*(12), 131-142.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Doğan, S. ve Gonca-Güner, A. (2019). Öğretim elemanlarının örgütsel bağlılığa ilişkin görüşleri: Bir durum çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 839-876. DOI: 10.26466/opus.543495

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Çocukların Tükettiği Atıştırmalık Gıdalarda Kullanılan Renklendiricilere İlişkin Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.552795

*

Aybuke Ceyhun Sezgin* - Sibel Ayyıldız**

* Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Gölbaşı/Ankara / Türkiye

E-Posta: aybuke.ceyhun@hbv.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-1068-9940

** Öğr. Gör. Karabük Üniversitesi, Eflani Meslek Yüksekokulu, Eflani / Karabük / Türkiye

E-Posta: sibelayyildiz5@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-0701-2445

Öz

Renklendirici katkı maddeleri, gıdaların üretim ve depolanmaları sırasında kaybolan doğal renginin yeniden kazandırılması veya zayıf olan rengin kuvvetlendirilerek tüketici beğenisine sunulması amacıyla kullanılmaktadır. Günümüzde renklendiriciler özellikle çocukların severek tükettiği kek, cips, bisküvi, çikolata, sakız, puding, aromalı süt, meyveli yoğurt, şekerleme ve jelibon gibi atıştırmalık olarak nitelendirilen ürünlere ilave edilmektedir. Çalışmanın amacı; atıştırmalık gıdaların etiket bilgilerinde yer alan katkı maddelerinden özellikle renklendiricilerin çeşitlerini ve bulunma durumlarını ürün bazında incelemek ve kullanımlarına ilişkin mevcut durumu belirlemektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama ve doküman analizi yapılmıştır. Ulaşılabilen yerli ve yabancı kaynak taraması ile çalışmanın literatür kısmı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çocukların sıklıkla tükettiği atıştırmalık gıdalar önceden tespit edilerek, her bir ürün gamından örnekler toplanmış ve etiket bilgileri içerik açısından incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre renklendiricilerin çikolata hariç diğer atıştırmalık gıdalarda bulunduğu ve sırasıyla en fazla bisküvi, sakız, şekerleme ve jelibon etiketlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Atıştırmalık gıdaların etiket bilgilerinde doğal renk verici maddeler olarak bilinen Kurkumin, β-Karoten, Karmin, Anatto, Titanyum Dioksit, Antosiyanin, Pancar Kökü Kırmızısı, Paprika Eksraktı, Klorofillerin Bakır Kompleksi, Lutein, Bitkisel Karbon ve Riboflavinlerin bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca sakız, şekerleme ve jelibon etiketlerinde sentetik renklendiricilerden olan Brilliant Blue FCF, Indigotin ve Amonyum Sülfit Karamelin yer aldığı tespit edilmiştir. Çalışma, tüketicileri gıdalarda kullanılan renk verici maddeler konusunda haberdar etmek ve alan yazındaki boşluğu doldurmak açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Katkı Maddeleri, Renklendirici Gıda Katkıları, Atıştırmalık Gıdalar, Gıda Etiketi*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

A Research on the Colorants Used in Snack Foods Consumed by Children

*

Abstract

Colouring additives are used to regain the natural colour of food which is lost during production and storage or for strengthening the weak colour and presenting it to the taste of consumers. Nowadays, colorants are added to the products that especially children are consumed fondly and are considered as snacks such as cakes, chips, biscuits, chocolates, chewing gum, powdered pudding, flavoured milk, fruity yogurt, confectionery and jellybeans. The aim of the study is to examine especially the types and presence of colorants from additives in the label information of snack foods on a product basis and to determine the current situation related to their use. In the study, literature review and document analysis, which is one of the qualitative research methods, was performed. The literature review section of the study was carried out with accessible local and foreign resources. In addition, the snack foods that are frequently consumed by children were determined in advance and samples were collected from each product range and the label information was examined in terms of content. According to the results, it was found that there were colorants in all other snack foods except chocolate and it was mostly found in biscuit, chewing gum, confectionery and jellybean labels. In the label information of snack foods, it has been determined that there are Curcumin, β-Carotene, Carmine, Annatto, Titanium Dioxide, Anthocyanin, Beetroot Red, Paprika Extract, Chlorophylls' Copper Complex, Lutein, Vegetable Carbon and Riboflavin; known as natural colorants. In addition, Brilliant Blue FCF, Indigotine and Ammonium Sulphite Caramel, which are synthetic colorants, were found in the gum, confectionery and jellybean labels. The study is important to inform consumers about the colorants used in foods and to fill the gap in the literature.

Keywords : *Additives, Colorant Food Additives, Snack Foods, Food Label*

Giriş

Günümüzde gıda ürünlerinin çeşitlenmesi, tüketici beğenisinin değişmesi, insanların bilinçlenmesi, mevsimlik gıdaların yılın her döneminde tüketilme eğilimlerinin artması, gıdaların raf ömrünün uzatılması, kalitede standardizasyon zorunluluğu ve azalan gıda kaynaklarının rasyonel kullanımı gıda endüstrisinde kullanılan tekniklerin yanı sıra gıda katkı maddelerinin kullanımını da zorunlu hale getirmiştir (Erdoğan, 2007).

Gıdalara herhangi bir katkı maddesinin ilave edilmesine yasal olarak izin verildiğinde o katkı maddesi sadece izin verildiği gıdada belirlenen en yüksek doz miktarı aşılmadan kullanılmalıdır. Gıdadaki herhangi bir kusuru örtmek veya tüketiciyi yanıltmak için kullanılmamalı ve ilave edildiği gıdanın etiketinde kullanım düzeyi belirtilmelidir (Yılmaz, 1999). Etiket, ürünü tanımlayan bilgileri içeren ve ürünün satın alınması sırasında bu bilgilerin tüketiciye anlaşılır ve pratik bir şekilde aktarılmasını sağlayan materyaldir (Güneş, Aktaç, Korkmaz, 2014). Gıda etiketleri ise bir ürünün porsiyon, kalori, besin değeri gibi bilgilerini içeren ve ürün içeriği hakkında tüketiciye bilgi veren araçlardır.

Gıda katkı maddelerinin bir grubu olan renklendiriciler, uluslararası Gıda Kodeks Komisyonu (The Codex Alimentarius) tarafından "gıdanın rengini düzenleyen veya renk vermek amacıyla katılan madde" olarak tanımlanmaktadır. Renk verme özelliğine sahip birçok madde kimyasal yapılarındaki değişiklikler nedeniyle farklı fiziksel, kimyasal ve fizikokimyasal özelliklere sahiptir ve bu özellikler onların hangi tip ürünlerde ve hangi amaçla, ne şekilde kullanılacaklarını belirlemektedir. Günümüzde uygulanan gıda işleme tekniklerinin, gıdaların görünüş özellikleri üzerinde meydana getirdikleri olumsuz etkiler, gıdaların teknolojik nedenlerle renklendirilmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır (Karaali ve Özçelik, 1993).

Gıdanın albenisini artıran özelliği rengidir. Cisimlerde renk, ışığın spektral dağılımına bağlı olarak ortaya çıkan bir görünüş olgusudur. Tüketici her gıda maddesi için alışılmış bir renk istemektedir. Teknolojik işlem gören gıda maddelerinde renk kayıpları söz konusu olduğundan gıda endüstrisi açısından gıda maddelerini çekici hale getirmek ve gıdaların çekiciliğini artırmak için renk maddeleri etkili olmaktadır. Gıda

endüstrisinde kullanılan renklendiriciler ayrıca ürünün işlenme ve muhafazası sırasında kaybolan doğal rengi yeniden kazandırmak, hali hazırda mevcut rengi arttırmak, zayıf olan rengi kuvvetlendirmek, gerçekte renksiz olan ürüne renk vermek ve düşük kaliteyi gizleyerek tüketici beğenisi kazanmak amacıyla ilave edilmektedir. Katkı maddesi olarak renk maddelerinin kullanımı ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler çerçevesinde gerçekleştirilerek denetlenmektedir (Çakmakçı ve Çelik 1994; Aberoumand, 2011; Pandey ve Upadhyay, 2012).

Renk, tüketicinin gıda seçimini ve yeme arzusunu doğrudan etkileyen en önemli özelliklerden biri olarak kabul edilmektedir (Martins, Roriz, Morales, Barros, Ferreiral, 2016, s.3). Lezzet ürünü tanıma ve kabul edilebilirliğini etkilemekte iken, renk hem gerçek hem de algılanan beslenme değerini etkileyebilmektedir (Branen ve Haggaerty, 2002, s.447). Saleem, Umar, Khan (2013) göre insanların özellikle de küçük çocukların hoş renkli yiyecek ve içeceklere her zaman ilgi duymaları içgüdüsel bir durumdur. Dolayısıyla gıdalara çekici renklerin eklenmesi, tüketiciler açısından yiyecek ve içeceklerin iştah açıcı değerini ve lezzetini artırabilmektedir.

FDA (Food and Drug Administration/Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi) tarafından tüketiciler için kullanımı onaylanan renklendirici dozajı 2012 yılında (68 mg/kişi başı/gün) 1950 yılına (12 mg/kişi başı/gün) göre 5 kat artmıştır. Bu artışın fırınlanmış gıdalar, kahvaltılık tahıllar, atıştırmalıklar ve alkolsüz içecekler gibi işlenmiş gıdaların tüketimindeki artışa paralel olduğu düşünülmektedir. Sağlık açısından değerlendirildiğinde bazı riskli gruplarda yer alan tüketiciler sentetik gıda renklendiricilerine daha fazla miktarda maruz kalabilmektedir. Örneğin; obez çocuklar normal ağırlıktaki çocuklara kıyasla daha fazla meşrubat ve tatlandırılmış içecek tüketmektedir. Bazı meşrubatlar, sporcu içecekleri ve meyveli ürünler sentetik gıda renklendiricileri ile renklendirilmektedir. Yetişkinler ile kıyaslandığında çocuklar ve adolesanlar, sentetik gıda renklendiricilerini daha fazla içeren ürünler tüketebilmektedir.

Diğer bir ifade ile çocuklar ve adolesanlar renklendirici içeren içecekler, tahıllar, şekerlemeler ve parlak renkli diğer gıdaları yüksek miktarda tüketebilmektedir (Büyükdere ve Ayaz, 2016, s.171).
Renklendiriciler 3 şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar;

1. ADI (Acceptable Daily Intake/Kabul Edilebilir Günlük Alım Miktarı) değeri belirlenen ve genellikle kullanımına müsaade edilenler,
2. Sadece özel amaçlarla (yüzey boyamalar gibi) kullanımına izin verilen boyalar ($CaCO_3$, alüminyum, gümüş, altın),
3. Kullanımına sadece bazı özel gıdalarda izin verilen renklendiriciler (Titanyum Dioksit, Bitkisel Karbon, Pancar Kırmızısı) şeklinde belirlenmiştir.

Maden suları, süt, un, ekmek, şeker ve salça gibi ürünlere renklendirici madde ilavesi yasaklanmıştır. Ancak ülkelere ait ulusal mevzuatlarda çok değişik uygulamalarla karşılaşılmaktadır (Ceyhun-Sezgin ve Ayyıldız, 2017). Gıdaya sağladığı renk açısından renklendiriciler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Gıdaya Sağladığı Renk Açısından Renklendiriciler (Karaali ve Özçelik, 1993, s.389)

Kırmızı Boyalar	Amaranth, Eritrosin, Ponceau 4R, Allura Red, Kantaksantin, Karmoisin (Azorubin, Karmin)
Turuncu Boyalar	β-Karoten, B-Apo-8-Karotenal, Annatto, Paprika, Sunset Yellow
Sarı Boyalar	Riboflavin, Kurkumin, Tartrazin, Safran, Lutein, Turmerik
Mavi Boyalar	Brilliant Blue, Indigo Karmin, Patent Blue
Menekşe Renkli Boyalar	Antosiyaninler
Yeşil Boyalar	Klorofil (Bakır Kompleksi ve Sodyum-Potasyum Tuzları), Patent Green, Brilliant Green
Kahverengi Boyalar	Karamel, Brown FK, Brown HT
Siyah Boyalar	Brilliant Black, Bitkisel Karbon
Beyaz Boyalar	Titanyum Dioksit, Talk, Kalsiyum Karbonat

Renk verici maddeler kimyasal yapıları, elde ediliş kaynakları, kullanım özellikleri gibi birçok kimyasal ve fiziksel faktörlere bağlı olarak birbirlerinden ayrılmaktadır. Renklendirici maddeler elde ediliş şekillerine göre doğal ve sentetik renklendiriciler olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır (Demirağ ve Uysal, 2006).

Doğal Renklendiriciler

Mısırlıların M.Ö. 400 yılında şekerlemeleri renklendirmek ve şarabın rengini iyileştirmek için renk maddesi olarak doğal ekstraktlar kullandığı tespit edilmiştir (Downham ve Collins, 2000). Zararlı etkileri olduğu

düşünülen sentetik renklendiriciler ile karşılaştırıldığında doğal renklendiriciler tüketiciler tarafından daha güvenli olarak algılanmaktadır (Martins ve diğ., 2016, s.3). Doğal kaynaklı renklendiriciler sıcaklık, ışık veya pH'ya karşı daha az kararlıdır ve üretimi endüstriyel talebi karşılamak için kolayca ölçeklendirilemez (Branen ve Haggaerty, 2002, s.490). Doğal ve doğada özdeş renkler Karoten, Canthaxanthin ve Riboflavin gibi doğada bulunan pigmentlerdir (Aberoumand, 2011). Hayvansal kaynaklardan elde edilen en önemli doğal boyalar Doğal Sepya (mürekkep balığının mürekkep keseğinden), Crimson (Kermes Louse'dan) ve Tyrian Mor (Murex kabuk fişinden)'dur (Lakshmi, 2014, s.93).

Gıda endüstrisinde yaygın şekilde kullanılan başlıca doğal renklendiriciler arasında Betalainler, Koşinal (Karmin), Antosiyaninler, Kurkumin ve Anatto yer almaktadır. Bununla birlikte Klorofiller, Karotenoidler, Kırmızıbiber Ekstraktı (Oleoresin Paprika), Safran (Krosetin) ve Karamel de gıda renklendiricisi olarak kullanılmaktadır (Henry, 1992; Askar, 1993).

Doğal renklendiriciler organik ve inorganik doğal renklendiriciler olmak üzere 2 şekilde gruplandırılmaktadır.

Organik Doğal Renklendiriciler

Çizelge 2. Organik Doğal Renklendiriciler ve Kullanıldığı Alanlar

Renklendirici	Kullanıldığı Alan	Kaynak
Anatto (Biksin)	İçecek, fırın ve süt (özellikle peynir ve margarin) sanayinde kullanılmaktadır.	Solymosi ve diğ., 2015, s.13
Kurkumin (E100)	Süt ürünleri, içecekler, tahıllar, turşu, sosis, şekerleme, dondurma, fırın ve tuzlu ürünlerde kullanılmaktadır.	Lakshmi, 2014.
B-Apo-8'Karotenal (E160)	Alkolsüz içecekler, şekerlemeler, kaplamalar, buzlar, çorbalar, tatlılar ve soslarda kullanılmaktadır.	Emerton ve Choi,2008, s.129
Bitkisel Karbon (E153)	Şekerlemeler, dondurmalar ve donmuş şerbetlerde kullanılmaktadır.	Nielsen ve Holst, 2002, s.332
Paprika Ekstraktı	Şekerlemeler, şekerli içecekler, tatlandırılmamış ürünler ve atıştırmalık ürünlerde kullanılmaktadır.	Nielsen ve Holst, 2002, s.324

Pancar Kökü Kırmızısı (E162)	Dondurma, süt ürünleri, reçeller, jöleler, içecek tozları ve aromalı pudingler ile yüksek sıcaklık uygulamasına maruz kalmayan şekerlemelerde kullanılmaktadır.	Nielsen ve Holst, 2002, s.324 Karaali ve Özçelik, 1993, s.394
Koşinal (Karmin,Natural Red 4) (E120)	Sucuk, salam ve pastırma gibi et ürünleri, dondurma ve hafif tatlı çeşitleri, şekerleme ve draje kaplamaları, meyveli yoğurtlar, pasta kremaları, alkollü ve alkolsüz içecekler, çeşitli soslar ve sakız gibi ürünlerde kullanılmaktadır.	Tekle ve diğ., 2017, s. 876
Diğer Doğal Renklendiriciler *Sepia officinalis* L., Likopen, Lutein, Riboflavin, Monascus purpureus		Demirağ ve Uysal, 2006.

İnorganik Doğal Renklendiriciler

Gümüşsü gri rengin elde edildiği Aliminyum Tozu (E173), altının has rengine sahip Altın (E175), sarı, kırmızı, kahverengi ve siyah rengin elde edildiği Demir Oksitler, gümüş rengin elde edildiği Gümüş (E174), beyaz renk eldesinde kullanılan Titanyum Dioksit (E171) ve opak görünüşü elde etmek için kullanılan Kalsiyum Karbonat (E170) önemli inorganik doğal renklendiricilerdir (Demirağ ve Uysal, 2006). Bu renklendiriciler şeker kaplama, çikolata ve likör dekorasyonunda kullanılırken, Kalsiyum Karbonat sakız ve ekmek üretiminde kullanılmaktadır (Emerton ve Choi, 2008, s.131).

Sentetik Renklendiriciler

Sentetik gıda renklendiricileri renk verme gücü, renk tonunun genişliği ve parlaklığı, stabilitesi ve uygulama kolaylığı nedeniyle doğal renk ekstraktlarına göre daha üstündür. Doğal renklendiriciler ise teknolojik olumsuzluklarına rağmen sağlık üzerine olumlu etkileri sebebiyle günümüzde birçok üründe tercih edilmektedir. İlk sentetik renk morumsu lila rengidir ve 1856 yılında William Henry Perkin tarafından organik kömür katranından elde edilmiştir (Griffiths, 2005, s.38).

Doğada bulunmayan sentetik renklendiriciler kimyasal sentez yoluyla elde edilmektedir.

Suda çözünen

Bu renklendiriciler arasında Green S, Indigotin, Patent Blue V, Litolrubin BK, Red 2G (E128), Ponso 4R (E124) ve Azorubin yer almaktadır.

Yağda çözünen

Bu renklendiriciler suda çözünemeyen renklendiricilerdir ve toksik özellikleri nedeniyle kullanılmalarına izin verilmemektedir. Örneğin; tereyağı ve margarinlerin renklendirilmesinde kullanılan yağda çözünen Penso SX'in kullanımı 1976 yılında yasaklanmıştır.

Lake Renklendiriciler

Çizelge 3. Suda Çözünen Sentetik Renklendiriciler

Renklendirici	Kullanıldığı Alan	Kaynak
Allura Red AC (E129)	Orjinalde kömür katranı ile imal edilmiştir ancak daha çok petrol ile elde edilmektedir. Karbonatlı içecekler, sakız, atıştırmalıklar vb. ürünlerde kullanılmaktadır.	Pandey ve Upadhyay, 2012, s.17
Sunset Yellow (E110)	İçecekler, tahıllar, tatlı tozları, buz krem ve atıştırmalık gıdalarda kullanılmaktadır.	Branen ve Haggaerty, 2002, s.494
Eritrosin (E127)	Şeker ve pasta süsleme jelleri gibi tatlılarda kullanılmaktadır.	Branen ve Haggaerty, 2002, s.495
Brillant Blue FCF Brillant Black BN (E133)	Brillant Black çeşitli peynirler, şarap, sos ve içeceklerde kullanılmaktadır.	Martins ve diğ., 2016:10
Tartrazin (E102)	En ucuz sentetik renklendiricilerdendir ve pastacılık sektöründe, pamuk şeker, alkolsüz içecekler, hazır pudingler, kek karışımları, reçel, jöle, jelatin, hardal ve birçok hazır gıdalarda sıklıkla kullanılmaktadır.	Yörük ve Danyer, 2016, s.4
Quinoline Yellow (E104)	Alkolsüz içecekler, reçeller, konserveler, yenilebilir buzlar, tatlılar, şekerleme, turşu, sos ve baharatlarda kullanılmaktadır.	Emerton ve Choi, 2008, s.104
Brown FK (E154) Brown HT (E155)	Brown FK cipslerde kullanılırken, Brown HT çeşitli bisküvi, çikolata ve keklerde kullanılmaktadır.	Martins ve diğ., 2016, s.10

Bu renklendiriciler aliminyum hidrat alt tabakası olarak üretilmektedir. Boya içeriği ve partikül boyutu tozun renk tonunu belirlemektedir (Downham ve Collins, 2000, s.9). Lake renklendiriciler kekler, bisküvi dolgu malzemeleri, şekerlemeler, toz içecekler, tatlılar, çorbalar ve baharat karışımlarına ilave edilmektedir (Demirağ ve Uysal, 2006). Renklendiricilerden yaygın olarak kullanılan suda çözünen sentetik renklendiriciler ve kullanıldığı alanlara ilişkin bilgiler Çizelge 3'de verilmiştir.

Avrupa Birliği ve FDA tarafından gıdalara renk maddesi olarak ilave edilmesine izin verilen sertifikasyona tabi bazı sentetik renklendiricilere ait liste Çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4. Avrupa Birliği ve FDA tarafından gıdalarda kullanılmasına izin verilen sentetik renk maddeleri (Saldamlı ve Uygun, 2007)

		Yasal Düzenleme		
Renk Maddesi / E Kodu	**FDA numarası**	**AB**	**ABD**	**Türkiye**
Erythrosine (E127)	FD & C Red No.3	+	+	+
Brilliant Blue FCF (E133)	FD & C Blue No.1	+	+	+
Indigotin (E132)	FD & C Blue No.2	+	+	+
Tartrazine (E102)	FD & C Yellow No.5	+	+	+
Quinoline Yellow (E104)	FD & C Yellow No.6	+	-	+
Allura Red (E129)	FD & C Red No.40	+	+	+
Yellow 2G (E107)		+	-	+
Ponceau 4R (E124)		+	-	+
Carmoisine (E122)		+	-	+
Amaranth (E123)	FD & C Red No.2	+	-	+
Red 2G (E128)		+	-	+
Patent Blue (E131)		+	-	+
Green S (E142)		+	-	+
Brown FK(E154)		+	-	+
Chocolate Brown HT (E155)		+	-	+

Gıda Endüstrisinde Renklendiricilerin Kullanım Alanları

Avrupa Birliği 43 renklendiriciden her birine bir E numarası atayarak gıda katkı maddesi olarak kullanımına izin vermiştir. Bunlardan 17 tanesi sentetik pigment iken 26 tanesi ya doğal olarak türetilmiş, doğal bir şekilde karşılıklı eşleşecek şekilde sentezlenmiş ya da doğada bulunan inorganik pigment olarak belirlenmiştir (Downham ve Collins, 2000, s.8). Doğal renkler her zaman beslenmenin bir parçası olmuştur. Özellikle klorofiller,

karotenoidler ve antosiyaninler günlük tüketilen gıdalarda yer almaktadır (Griffiths, 2005, s.40). Gıdaların doğal kaynaklı ürünler ile renklendirilmesi genellikle sentetik boyalardan daha sağlıklı olarak kabul görmektedir. Gıda sanayinde çeşitli gıdaların üretiminde emülgatörler, taşıyıcılar ve antioksidanlar gibi diğer katkı maddelerinin kullanımı sırasında doğal renk formülasyonlarının geliştirilmesi de gerekmektedir (Scotter, 2011, s.30). Renk maddeleri şekerlemeler, alkollü ve alkolsüz içecekler ve unlu mamuller gibi birçok alanda kullanılmaktadır (Hüsrevoğlu, 1977, s.209).

Alkolsüz İçecekler

Gıda maddeleri açısından değerlendirildiğinde alkolsüz içecek endüstrisinde renk maddeleri kullanımı oldukça yaygındır (Özcan, Artık, Üner, 1997). Renk verici maddeler renkli içecekleri daha cazip hale getirme, meyvelerin genel içeriği ve kalitesi hakkında tüketici algısını arttırma amacıyla ilave edilmektedir. Tüm renk kategorilerinde sentetik, doğala özdeş, doğal ve karamel renkler kullanılmaktadır (Downham ve Collins, 2000, s.16). Penso 4R, Brown HT, Brillant Blue FCF, Green S, Kinolin Sarısı ve Indigo Karmin (Indigotin) alkolsüz içeceklerde yaygın olarak kullanılan renklendiricilerdir. Meyve aromalı birçok içecekte sentetik renklendiriciler kullanılırken, kola ve bira karamel ile renklendirilmektedir (Demirağ ve Uysal, 2006, s.181). Portakal suyunda Sunset Yellow, limon suyunda Tartarizin, vişne suyunda Penso 4R, çilek suyunda Carmoisin ve Sunset Yellow ve ahududu suyunda da Carmoisin ve Penso 4R kullanılmaktadır (Karaali ve Özçelik, 1993, s.392).

Şekerli Ürünler

Şekerleme ürünlerinin renklendirilmesinde kullanılan renklendiricilerin şekerin kaynama sıcaklığına, lezzet verici maddelere, şeker ve glikoz gruplarındaki kükürt dioksit konsantrasyonuna karşı stabil olmaları gerekmektedir. Amarant, Penso 4R, Allure Red AC, Sunset Yellow FCF, Tartrazin ve Karmoisin en sık kullanılan renklendiricilerdir. Brown HT, Black PN, Brillant Blue, Patent Blue, Eritrosin ve Indigo Karmin (Indigotin) ise şekerlemelerde yaygın olarak kullanılan sentetik renklendiricilerdir.

Üretim sırasında ulaşılan yüksek sıcaklıklar renkte solma ve matlaşmaya neden olduğundan renklendiricilerin işlemin son aşamalarında ilavesi gerekmektedir. Bu nedenle kullanılacak renklendiricinin şeker şuruplarındaki çözünürlüğü de yüksek olmalıdır. Katılan renklendirici maddenin oranı istenilen renk tonuna bağlı olup aşırı renklendirici kullanımı çekici olmayan mat renklere neden olmaktadır (Atlı, 2010, s.39). Sakız, bonbon tipi şekerli tablet ve drajelerde sentetik renklendiricilerin ağızda renk bırakması nedeniyle lake renklendiriciler kullanılmaktadır (Demirağ ve Uysal, 2006, s.186). Ayrıca Altın, Gümüş, Aliminyum tozu ve Demir oksit gibi inorganik doğal renklendiriciler şekerleme kaplama, çikolata ve likör dekorasyonunda kullanılmaktadır (Emerton ve Choi, 2008, s.131). Yentürk ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada; şekerlemelerde uygun renklendirici kullanım oranı %20.8 olarak belirlenmiştir. Bu maddelerin %64.2'sinde izin verilen miktarın üzerinde kullanım gerçekleşirken, yasaklanmış renklendirici kullanımı %15 oranındadır (Boğa ve Binokay, 2010, s.150).

Fırın Ürünleri

Renklendiriciler bisküvilerde, kek kremalarında ve kaplamalarda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Arslan, 2011, s.152). Kekler, bisküviler, gofretler ve hububat ürünlerinde kullanılan renklendiricilerin pişirme sırasındaki sıcaklık (250°C), karbondioksit ve bazı durumlarda alkali kabartma tozlarına karşı renk stabilitelerinin yüksek olması gerekmektedir. Bu özelliklere uygun olarak Penso 4R, Allura Red, Sunset Yellow, Tartrazin ve Brown HT fırınlanmış ürünlerde yaygın olarak kullanılan sentetik renklendiricilerdir (Atlı, 2010, s.40). Ayrıca Tartrazin, Penso 4R ve Sunset Yellow FCF çikolatalı pasta, kahvaltılık çerez, sade kek ve gofretlerde kullanılmaktadır. Pasta süslemede kullanılan renkli şekerler, pudra şekerine lakların kuru halde ilave edilmesiyle elde edilmektedir (Karaali ve Özçelik, 1993).

Süt Ürünleri

Süt ürünlerinde kullanılan renklendiricilerin pastörizasyon sıcaklığına ve ışığa karşı stabilitesinin yüksek olması gerekmektedir.

Karmoisin, Ponceau 4R, Amaranth, Allura Red, Sunset Yellow, Tartrazin, Eritrosin ve Indigo Karmin süt ürünlerinde kullanılan sentetik renklendiricilerdir. Renklendiriciler dondurma üretiminde pastörizasyon işleminden hemen sonra sıvı formda ilave edilmektedir (Hüsrevoğlu, 1997). Dondurma külahlarına Sunset Yellow FCF ve Tartrazin renk karışımları eklenmektedir (Demirağ ve Uysal, 2006, s.181). Peynir, margarin ve tereyağı üretiminde Anotta ve β-karoten gibi doğal renklendiriciler tercih edilmektedir (Özcan ve diğ., 1997). Bazı peynir kaplamalarında, buz kremlerde, süt içeren bazı soslarda ve meyveli yoğurtlarda renklendirme amacıyla lakların kullanımı da önerilmektedir (Karaali ve Özçelik, 1993). Yoğurt üretiminde ise Sunset Yellow FCF ve Karmosin kullanılmaktadır (Pandey ve Upadhyay, 2012, s.17).

Toz Karışımlar

Kuru toz içecekler, tatlılar, krema tozları, çorbalar ve soslarda yüksek çözünürlüğe sahip ışığa dayanıklı renklendiricilerin kullanımı gerekmektedir. Bu tip gıdalarda kullanılan renklendiriciler orta dereceli ısıl işlemlere karşı stabil olmalıdır. Karmoisin, Ponceau 4R, Amaranth, Allura Red, Sunset Yellow ve Tartrazin kullanılan sentetik renklendiricilerdir. Bu ürünlerde yeterli düzeyde renk elde etmek için renklendirici maddenin iyi bir şekilde çözündürülmesi gerekmektedir (Atlı, 2010).

Renklendiriciler ile ilgili Yasal Düzenlemeler

Gelişmiş ülkelerde renklendiricilerin gıda endüstrisinde kullanım izni toksisite testleri ve katı hükümlere maruz kalmaktadır (Amchova, Kotolova, Ruda-Kucerova, 2015, s.2). Günümüzde Betalains-Betanin, Kinonlar-Kokineal, Flavonoidler-Antosiyaninler, İzoprenoitler-Karoten, Annatto (Biksin, Norbixin), Kırmızı Biber Özütü, Lutein, Canthaxanthin, Porfirinler-Chlorophylls, Klorofiller ve Bakır Kompleksleri, Karameller, Kurkumin ve Bitki Kömürü gibi 16 doğal pigmentin kullanımına izin verilmektedir (Janiszewska-Turak, Pısarska, Krolczyk, 2016, s.10).

İnsan sağlığını koruma ve geliştirmenin yanı sıra gıda ürünlerinin kalite ve güvenilirliğinin sağlanması için yetkili olan en önemli düzenleyici kurumlar Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA) ve Amerikan Gıda

ve İlaç Dairesi (FDA)'dir (Martins ve diğ., 2016, s.4). FDA'nın renklendiricilerin güvenli kullanımını belirlemek için birinci derecede yasal sorumluluğu bulunmaktadır. Bir üretici yeni bir gıda veya renklendirici maddeyi pazarlamadan önce onay almak için FDA'ya başvurmak zorundadır (FDA, 2010). FAO ve WHO tarafından ortaklaşa yönetilen Gıda Katkı Maddeleri Uzmanlar Komitesi (JECFA), global olarak güvenlik değerlendirmesine ilişkin standartlar oluşturarak renklendirici içeren 1500 maddeye ilişkin kapsamlı inceleme yapmıştır. Ayrıca WHO'nun Uluslararası Gıda Kimya Güvenliği Programı (IPCS) gıdalardaki kimyasalların sağlık üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir (Lehto, Buchweitzb, Klimmb, Straßburgerb, Bechtolda, Ulbertha, 2017, s.335).

Türkiye'de 25 Ağustos 2002 tarih ve 24857 sayılı Resmi Gazetede Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan Türk Gıda Kodeksi Gıdalarda Kullanılan Renklendiriciler Tebliği (Tebliğ No:2002/55) ile gıdalara ilave edilmesine izin verilen renklendiricilerin kullanımı hükme bağlanmıştır. Türk Gıda Kodeksi 2002/55 numaralı, Gıdalarda Kullanılan Renklendiriciler Tebliğinin EK-2 bölümüne göre; reçel, meyve suları ve meyveli yoğurtlarda sentetik gıda boyası ilave edilmesi yasaktır. Alkolsüz aromalı içeceklerde, Türk Gıda Kodeksi 2002/55 numaralı Tebliği EK-5, ikinci bölümünde yer alan renklendiriciler, belirtilen maksimum seviyelere kadar tek veya birlikte kullanılabilmektedir. Alkolsüz aromalı içeceklerde, ilgili çizelgede belirtilen limite kadar (100 mg/L) kullanılabilmekte fakat E110 (Sunset Yellow FCF), E122 (Azorubin), E124 (Ponceau 4R) ve E155 (Brown HT) kodlu renklendiricilerin hiçbirisinin miktarı 50 mg/L geçmemelidir. Süsleme ve kaplama materyali olarak gruplandırılan elma şekerinde de 2002/55 numaralı Tebliğin ikinci bölümünde belirtilen boyalar kullanılabilmektedir (Resmi Gazete, 2002).

Gıda katkı maddelerinin ürün etiketlerinde bildirimi için 2 farklı format kullanılabilmektedir. Bunlardan birincisi "Katkının işlevi ve adı", diğeri ise "Katkının işlevi ve E kodu" dur (Tayfur, 2014, s.6; Yörük ve Danyer, 2016, s.5). Tüketicinin gıda etiketini okuması ve ürün etiketinde bulunan E kodunu bilmesi önemlidir. E kodu toksikolojik araştırmaları tamamlanan ve zararsızlık dozu belirlenen gıda katkı maddelerine verilen uluslararası bir simgedir. Bu simge tüm spesifikasyonu belirlenen gıda katkılarına verilen kodları gösterirken katkı maddesinin sağlık/gıda

otoritelerinin gerekli güvenlik testlerinden geçtiğinin ifadesidir (Yörük ve Danyer, 2016, s.5). Gıda katkı maddeleri 'E' numara sistemi ile temel işlevlerine göre sınıflandırılmakta ve renklendiriciler E 100-180 kod aralığında yer almaktadır (Karatepe ve Ekerbiçer, 2017, s.166).

Renklendiricilerin Sağlık ile İlişkilendirilmesi

Doğallık tüketiciler için önemli bir özellik olarak görülürken, doğal gıdalar doğal olmayan gıdalara göre daha güvenli ve daha sağlıklı olarak kabul edilmektedir (Bearth, Cousin, Siegrist, 2014, s.9). Gıda katkılarının sağlık riski açısından değerlendirildiği çalışmalarda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Yapılan bir çalışmada; gıda güvenliği düzenlemelerinin tüketiciyi korumakta yetersiz olduğu belirtilmiştir (Tarnavölgyl, 2003, s.194).

Gıda üretiminde özellikle şekerleme, dondurma, içecekler, salata sosları, konserve, sakızlar, sosis, reçel, unlu gıdalar, balık, hazır çorbalar, alkolsüz meşrubatlar, ketçap, yoğurt, şeker ve bisküvi üretiminde birçok sentetik boya renk vermek amacıyla kullanılmaktadır. Yapılan çeşitli epidemiyolojik çalışmalarda; renklendiricilerin insanlarda aşırı duyarlılık, astım, deri döküntüleri, migren, erken doğum, kanser, tiroid tümörü ve kromozom zedelenmesi gibi rahatsızlıklara yol açtığı belirtilmektedir (Erkmen, 2010; Artık, Şanlıer, Ceyhun-Sezgin, 2017). Son yıllarda özellikle alerji ve astım insidansında bir artış gözlemlenmesi gıda katkı maddeleri ve özellikle renklendiriciler ile ilişkilendirilmiştir (Pollock ve Warner, 1990, s.74; Amchova ve diğ., 2015, s.7). Ayrıca Pandey ve Upadhyay (2012) çalışmalarında bu görüşleri destekleyerek, Allura Red'in astımı ve ürtikeri arttırdığı ve Tartrazin'nin de astım ve migrene neden olduğunu bildirmiştir (Pandey ve Upadhyay, 2012, s.17; Öztürk ve Besler, 2012, s.21).

Sentetik gıda renklendiricilerinin çocukların davranışlarında etkili olduğu uzun zamandan beri tartışılan ve üzerinde durulan bir konu olmuştur. Çocukluk çağı, okul öncesi dönem olan 1-6 yaş ile okul çağı 7-12 yaş aralığını kapsamaktadır. Sağlıklı beslenmenin çok önemli olduğu bu dönemde yeterli ve dengeli beslenme çocuğun fiziksel, duygusal ve zihinsel yaşamını doğrudan etkilemektedir (Arlı, Şanlıer, Küçükkömürler, Yaman, 2017). Çocuklarda sentetik renklendiricilerin etkisi genel anlamda önemli kişisel farklılıkları gösteren davranış bozuklukları, hiperaktivite ve dikkat eksikliği ile ortaya çıkarabilmektedir

(Amchova ve diğ., 2015, s.7). Uzun yıllardan beri sentetik gıda renklendiricileri ve diğer gıda katkı maddelerinin çocuklarda hiperaktivite olarak adlandırılan dürtüsel dikkatsiz davranma ve aşırı aktifliğe neden olan davranışsal etkileri oluşturabildiği iddia edilmektedir. Bu davranışı gösteren çocuklara dikkat eksikliği ile birlikte hiperaktivite bozukluğu teşhisi konabilmektedir (Larsen, 2008, s.65). Gıda katkı maddelerinin 3 ile 8-9 yaş arasındaki çocuklar üzerindeki etkilerinin araştırılması sonucunda; sentetik renklendirici içeren çeşitli gıdalarla beslenen her iki grupta da dikkat eksikliği, minimal beyin fonksiyon kusuru hastalığı ve aşırı enerjiklik (hyperkinesis) gibi çeşitli adlarla bilinen çocukluk hiperaktivitesi-taşkınlığının görüldüğünü ortaya çıkarmıştır (McCann, Barrett, Cooper, Crumpler, Dalen, Grimshaw, Kitchin, Lok, Porteous, Prince, Sonuga-Barke, Warner, Stevenso, 2007, s.1). İngiltere'de yapılan araştırmalarda renklendiricilerin kullanıldığı şekerleme ve meyveli içeceklerin çocuklarda gözle görülür davranış farklılıklarına ve özellikle hiperaktiviteye yol açtığı rapor edilmiştir. Bu nedenle İngiltere'de yiyecek ve içeceklerdeki katkı maddeleri ile çocuklarda görülen hiperaktif davranışlar arasında ilişki olması nedeniyle aileler uyarılmaktadır (Erkmen, 2010; Artık ve diğ., 2017).

Gıda katkı maddelerinin davranış ve bilişsel etkilerinin araştırıldığı en kapsamlı klinik araştırma 1997 yılında Ward tarafından yapılmıştır. Yaşları 7-13 arasında değişen 486 hiperaktif çocuğun dâhil edildiği bu çalışmada anket değerlendirme sonuçlarına göre hiperaktif çocukların %60'ında gıda katkı maddeleri ile davranış bozukluğu arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Büyükdere ve Ayaz, 2016, s.174).

Pandey ve Upadhyay (2010) yaptıkları çalışmada; Brilliant Blue, Tartrazine FD&C, Yellow No.5'in hiperaktivite bozukluğuna neden olduğunu bildirilmişlerdir. Dikkat eksikliği hiperaktivitesi ve konsantrasyon etkinliği bozukluğu (ADHD) üzerinde negatif etkileri olduğu belirtilen en yaygın altı sentetik gıda renklendiricisi Tartrazine (E102), Quinolone Yellow (E104), Sunset Yellow FCF (E110), Carmoisine/Azorubine (E122), Ponceau 4R (E124), Allura Red AC (E129)'dir. Bu renklendiriciler özellikle şekerli ürünler ve içeceklere ilave edilmektedir (Martins ve diğ., 2016, s.9).

Sağlığı olumlu yönde etkileyen renklendiriciler de bulunmaktadır. Sağlık ve karotenoid alımı arasındaki ilişki cilt korunması ve hücre

gelişiminde önemli bir molekül olan A vitamini ön maddesi olarak bilinen Karotenin keşfedilmesiyle ortaya çıkmıştır (Solymosi et al., 2015, s.12). Domateste bulunan doğal renk pigmenti Likopen prostat ve rahim ağzı kanserini önlemede yardımcı olabilmektedir (Downham ve Collins, 2000, s.20). Kurkuminin antioksidan özellikte olup kanseri önleme, yara ve yanık durumlarında tedavi edici özellikte olduğu bilinmektedir (Beaglehole, Bonita, Maqnusson, 2011).

Yöntem

Üç ana öğün arasında tüketilen atıştırmalık gıdalar, çok düşük değerde besin ögesi içeren gıdalar şeklinde tanımlanmaktadır. Bu gıdalar genellikle çocukların sıklıkla tükettiği gıdalar olarak bilinmekte kek, cips, bisküvi, çikolata, sakız, toz puding, aromalı süt, meyveli yoğurt, şekerleme ve jelibon şeklinde sıralanmaktadır. Günümüzde atıştırmalık olarak nitelendirilen ürünlere üretimin çeşitli aşamalarında renklendiriciler ve diğer katkı maddeleri ilave edilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; atıştırmalık gıdaların etiketlerinde yer alan katkı maddelerinden özellikle renklendiricilerin çeşitlerini ve bulunma durumlarını ürün bazında incelemek ve kullanımlarına ilişkin mevcut durumu belirlemektir. Ayrıca çalışma sonucunda atıştırmalıklarda bulunan renklendiriciler konusunda tüketicilerin bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen verilerin katkı maddeleri ve etiket incelemesi ile ilgilenen araştırmacılara katkı sağlaması düşünülmektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama ve doküman analizi yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016, s.189)'e göre doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte kullanılabilmektedir. Konuya ilişin olarak ulaşılabilen yerli ve yabancı kitap, tez ve makalelerin taranması ile çalışmanın literatür kısmı oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında 3 farklı kurumsal işletme yetkilisi ile görüşülerek çocukların sıklıkla tükettiği atıştırmalıklar ile ilgili görüş alınmış ve market raflarında

en çok tükenen atıştırmalık ürünler tespit edilmiştir. Her bir ürün gamından örnekler toplanarak gıdaların özelliklerine ilişkin etiket bilgileri incelenmiştir.

Nitel analizin çoğu zaman değişmez kavramları veya basit sınıflandırma düzeyinde değişkenleri bulunmaktadır. Nitel araştırmacılar genelleme yapma aracı olarak çoğunlukla genel fikirler, temalar veya kavramlar kullanmaktadır (Neuman, 2017, s.662). Atıştırmalık gıdalar adlandırılırken ürün bazında kodlama işlemine tabii tutulmuştur. Örneğin; kekler K_1, K_2……K_5 şeklinde kodlanırken, cipsler C_1, C_2…..C_5 şeklinde kodlanmıştır. Atıştırmalıkların ambalajlarında bulunan etiket bilgileri renklendiriciler ve diğer katkı maddelerinin bulunup bulunmadığı, E kod kullanımı ve Türk Gıda Kodeksi'ne uygunluğuna ait ibarenin olup olmadığı konusunda incelenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Kekler

Kek; çeşit bakımından zengin bir ürün olup yapımının kolay olması, temel besin maddelerini içermesi ve enerji sağlaması nedeniyle unlu mamuller içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Bu nedenle kek tüketimine olan talep, hazır kek üretiminin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Unlu mamuller içerisinde ekmek ve bisküviden sonra en çok üretilen üründür. Yumuşak buğday unu ürünlerinden olan kekin çok sayıda çeşidi ve birbirinden farklı formülasyonları bulunduğundan kesin olarak tanımını yapmak zordur. Ancak genelde kabul gören tanımlamaya göre kek; %8-9 proteinli yumuşak buğday ununun şeker, margarin, yumurta, süt ve aroma maddelerince zenginleştirilmesiyle elde edilen yumuşak, nazik tekstürde ve hoşa giden aromaya sahip bir üründür (Tuncel ve Demirci, 2006; Uçar ve Hayta, 2012).

Yapılan çalışmada 3 farklı markanın 5 çeşit (hindistan cevizli, çikolatalı, sade, portakallı ve konfetili) kekine ait ambalajın etiket bilgileri incelenmiştir. Yalnızca portakallı kek olan K_3'e ait etiket bilgisinde doğal renklendiricilerden β-Karoten ifadesine rastlanılmıştır. Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresi sadece K_1 ile kodlanan sade kek etiketinde

görülmüştür. Ayrıca keklere ait etiket bilgilerinde katkı maddelerine ait E kodlarının yer almadığı tespit edilmiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Keklere ait Etiket Bilgisi

Ürün ve Porsiyon Miktarı (g)	**Renklendirici**	**Diğer Katkı Maddeleri**	**E kod Kullanımı**	**TGK* İbaresi**
K_1 (35)	Yok	Gliserin, Sorbitol, Potasyum sorbat, Ksantan gam, Guar gam, Sitrik asit, Aroma vericiler	Yok	**Var**
K_2 (40)	Yok	Glukoz şurubu, Gliserol, Sorbik asit, Ksantan gam, Sitrik asit, Aroma verici	Yok	Yok
K_3 (60)	β-Karoten (D)	Glukoz ve Fruktoz şurubu, Sodyum asit pirofosfat, Sodyum hidrojen karbonat, Potasyum sorbat, Potasyum sorbat, Ksantan gam, Pektin	Yok	Yok
K_4 (40)	Yok	Gliserol, Soya lesitini, Sitrik asit, Sorbik asit, Potasyum sorbat, Sodyum hidrojen karbonat, Sodyum probiyonat,	Yok	Yok
K_5 (38)	Yok	Soya lesitini, Poligliserol polirisinolat, Aroma vericiler, Sitrik asit, Sorbik asit, Potasyum sorbat, Sodyum probiyonat, Potasyum sorbat, Ksantan gam	Yok	Yok

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*
"D" Doğal Renklendiriciler

Cipsler

Atıştırmalık bir gıda olarak bilinen patates cipsi, çok ince doğranan patateslerin kırılgan hale gelene kadar yağda kızartılması ile elde edilmektedir. Birçok çeşidi bulunan cipslerin üretimi; ürünün kızartılması, tuzlanması ve çeşitli baharat, peynir, bitkisel katkı maddeleri veya doğala özdeş aromalar ile hazırlanması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Sağlık açısından birçok kaygı taşıyan cips, ana malzemesi patatesin farklı tatlar ile harmanlanmasından elde edilmektedir (Kınay, 2013).

Çizelge 6. Cipslere ait Etiket Bilgisi

Ürün ve Porsiyon Miktarı (g)	Renklendirici	Diğer Katkı Maddeleri	E-kod Kullanımı	TGK* İbaresi
C_1 (126)	**Paprika Ekstraktı (D)**	Monosodyum glutamat, Disodyum 5'-ribonükleotid, Potasyum klorür, aroma vericiler, Sitrik asit,	Yok	Yok
C_2 (126)	**Paprika Ekstraktı (D)**	Monosodyum glutamat, Disodyum inosinat, Sodyum diasetat, Sitrik asit, Potasyum klorür, Aroma vericiler,	Yok	Yok
C_3 (164)	Yok	Disodyum inosinat, Dekstroz, Sitrik asit, Disodyum guanilat	Yok	Yok
C_4 (165)	**Annatto (D)**	Maltodekstrin	Yok	Yok
C_5 (144)	Yok	Monosodyum glutamat, Maltodekstrin	Yok	Yok

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*
"D" Doğal Renklendiriciler

Çalışmada 5 çeşit cipse ait etiket bilgileri incelendiğinde; C_1 ve C_2 ile kodlanan cipslerde doğal renklendiricilerden Paprika Ekstraktı, C_4 ile kodlanan cipste Annatto ifadesi görülmüştür. Renklendiricilerin ve diğer katkı maddelerinin E kodları ile Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresi ürünlerin etiket bilgilerinde tespit edilmemiştir (Çizelge 6).

Bisküviler

Bisküvi; hemen hemen her toplumda sıklıkla tüketilen, ayaküstü yenilebilen ve tüketici açısından çikolataya oranla daha sağlıklı olduğu düşünülen lezzetli unlu mamullerden birisidir. Besin kalitesinin iyi, doyurucu ve ucuz olması bunun temel nedenlerini oluşturmaktadır. Ayrıca bayatlamadan uzun süre muhafaza edilebilmesi, tüketiciye hoş ve değişik lezzetlerde sunulabilmesi nedeniyle tüketimi gün geçtikçe artmakta ve öğün dışı beslenmede de önemli yer tutmaktadır (Demir, 2015). Bisküvi çeşitlerinden tüketim oranı fazla olan kremalı bisküvinin bileşenlerini; yenilebilir yağ, şeker, nişasta/soya unu, süt/süt tozu, peynir suyu tozu, meyve, meyve tozları, fındık, fıstık, toz kakao ve ilgili mevzuatında müsaade edilen renk maddeleri oluşturmaktadır.

Çizelge 7. Bisküvilere ait Etiket Bilgisi

Ürün ve Porsiyon Miktarı (g)	Renklendirici	Diğer Katkı Maddeleri	E-kod Kullanımı	TGK* İbaresi
B_1 (102)	**β-Karoten (D) Paprika (D)**	Sodyum hidrojen karbonat, Amonyum hidrojen karbonat, Sodyum asit pirofosfat, Pekin, Sitrik asit, Trisodyum sitrat, Gam arabik	Yok	Yok
B_2 (27)	**β-Karoten (D) Antosiyanin (D)**	Sodyum hidrojen karbonat, Sodyum asit pirofosfat, Pektin, Sitrik asit, Trisodyum sitrat, Gam arabik, Talk	Yok	Yok
B_3 (72)	**Pancar Kökü Kırmızısı (D)**	Amonyum hidrojen karbonat, Aroma vericiler, Diasetil tartarik asit esterleri, Sodyum metabisülfüt, Askorbik asit, Sorbitol, Potasyum sorbat	Yok	Yok
B_4 (66)	**β-Karoten (D) Su Yosunu Ekstraktı (D) Aspir Çiçeği (D)**	Sitrik asit, Aroma vericiler, Sodyum hidrojen karbonat, Sodyum asit pirofosfat, Amonyum hidrojen karbonat	Yok	Yok
B_5 (30)	**β-Karoten (D) Antosiyanin (D)**	Sodyum hidrojen karbonat, Aroma verici, Pektin, Sitrik asit, Trisodyum sitrat, Sodyum asit Pirofosfat, Gam arabik, Talk	Yok	Yok

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*
"D" Doğal Renklendiriciler

Yapılan çalışmada bisküvilere ait etiket bilgileri incelendiğinde; doğal renklendiricilerden β-Karoten B_1, B_2, B_4 ve B_5 ile kodlanan bisküvi etiketlerinde, Antosiyanin B_2 ve B_5 ile kodlanan bisküvilere ait etiketlerde görülmüştür. Ayrıca B_1 ile kodlanan bisküvi etiketinde doğal renklendiricilerden Paprika, B_3 ile kodlanan bisküvi etiketinde Pancar Kökü Kırmızısının yer aldığı belirlenmiştir. B_4 ile kodlanan bisküvi etiketinde doğal renklendiricilerden Su Yosunu Ekstraktı ve Aspir Çiçeği bulunduğu görülmüştür. Renklendiricilerin ve diğer katkı maddelerinin E kodları ve Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresinin bisküvilere ait etiket bilgilerinde yer almadığı tespit edilmiştir (Çizelge 7).

Çikolatalar

Çizelge 8. Çikolatalara ait Etiket Bilgisi

Ürün ve Porsiyon Miktarı (g)	Renklendirici	Diğer Katkı Maddeleri	E-kod Kullanımı	TGK* İbaresi
$Ç_1$ (30)	Yok	Sodyum bikarbonat, Aroma vericiler, Poligliserol polirisinolat	Yok	Yok
$Ç_2$ (36)	Yok	Soya lesitini, Aroma vericiler, Sodyum karbonatlar, Amonyum karbonat	Yok	Yok
$Ç_3$ (40)	Yok	Soyalesitini,Amonyum fosfotidler,Aroma vericiler, Sodyum karbonatlar, Amonyum karbonat, Sodyum metabisülfit, Gliserol	Yok	Yok
$Ç_4$ (45)	Yok	Vanilin, Sorbitol, Glukoz şurubu, Sodyum hidrojen karbonat, Aroma vericiler	Yok	Yok
$Ç_5$ (28)	Yok	Gliserol, Ksantam gam, Amonyum fosfatidler, Soya lesitini	Yok	Yok

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*

Çikolata; Türk Gıda Kodeksi Çikolata ve Çikolata Ürünleri Tebliği'nde "kakao ürünleri şekerler ve/veya tatlandırıcılar; gerektiğinde süt yağı dışındaki hayvansal yağlar hariç olmak üzere diğer gıda bileşenleri ile süt ve/veya süt ürünleri ve Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği'nde izin verilen katkı ve/veya aroma maddelerinin ilavesi ile tekniğine uygun şekilde hazırlanan ürün" şeklinde tanımlanmaktadır.

Çikolatanın kalitesini kakao yağı miktarı ve işleme teknolojisi belirlemektedir. Çikolata içerdiği maddelerin çeşit ve miktarına göre sütlü, bitter ve beyaz olmak üzere üç tipe, ihtiva ettiği çeşni ve dolgu maddesine göre ise sade, çeşnili ve dolgulu olmak üzere üç çeşide ayrılmaktadır (Elgün, 2013).

Yapılan çalışmada 5 farklı şekilde kodlanan çikolatalara ait etiketlerde çeşitli katkı maddelerine ait bilgilerin bulunduğu ancak doğal veya sentetik özellikte herhangi bir renklendiriciye ait bilgi, E kodu ve Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresine rastlanılmamıştır (Çizelge 8).

Sakızlar

Çizelge 9. Sakızlara ait Etiket Bilgisi

Ürün ve Porsiyon Miktarı (g)	Renklendirici	Diğer Katkı Maddeleri	E-kod Kullanımı	TGK* İbaresi
S_1 (26)	**Brilliant Blue FCF (S) Kurkumin (D)**	Aspartam, Sorbitol, Ksilitol, Eritritol, Asesülfam-K, Sukraloz, Gam Arabik, Gliserol, Soya lesitini	**E133 E100**	Yok
S_2 (40)	**Karmin (D) Anatto (D) Brilliant Blue FCF (S) Kurkumin (D)**	Gam arabik, Sitrik asit, Malik asit, Aroma vericiler, Gliserol, Soya lesitini, Şellak, Karnauba mumu	**E120 E160 E133 E100**	Yok
S_3 (38)	**Karmin (D)**	Sitrik asit, Malik asit, Gliserol, Antioksidan	Yok	Yok
S_4 (21)	**Titanyum Dioksit (D)**	Sorbitol, Ksilitol, Maltitol, Asesülfam-K, Aspartam, Akasya gamı, Aroma vericiler	Yok	Yok
S_5 (27)	**Antosiyaninler (D)**	Aspartam, Sorbitol, Ksilitol, Maltitol, Asesülfam-K, Sukral	Yok	Yok

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*
"D" Doğal Renklendiriciler
"S" Sentetik Renklendiriciler

Sakız; sakız mayası (gum base), aroma ve katkı maddeleri ile tekniğine uygun olarak şekerli, şekersiz ve tatlandırıcılı olarak hazırlanan, istendiğinde mineral ve vitamin ilavesi ile zenginleştirilerek elde edilen bir gıda maddesidir. Başka bir tanıma göre sakız; gum elastik, şeker, glikoz, esans, suni mum veya gliserin, waks, yağ ve emülgatör karışımından oluşan hamurun belirli şekillerde bölünmesi ile üretilmekte ve ambalajlanmaktadır. Mumların stabilizasyonunda BHA ve BHT gibi antioksidanlar sakız hamurunun üretimi sırasında ilave edilmektedir. Sakız mayalarının doğal ve suni tipleri kullanılabilmektedir. Sakızlar; şekerli, şekersiz ve tatlandırıcılı olmak üzere üçe ayrılırken ayrıca balonlu ve balonsuz olarak da gruplandırılabilmektedir (Elgün, 2013).

Yapılan çalışmada sakızlara ait etiket bilgileri incelenmiş ve sentetik renklendiricilerden Brilliant Blue FCF'nin S_1 ve S_2 ile kodlanan sakız

etiketlerinde yer aldığı görülmüştür. Ayrıca sakızlara ait etiket bilgilerinde doğal renklendiricilerden Kurkumin, Karmin, Anatto, Titanyum Dioksit ve Antosiyaninlerin bulunduğu bilgisi tespit edilmiştir. Sadece S_1 (E133, E100) ve S_2 (E120, E160, E133, E100) ile kodlanan sakızlarda E kodlarının yer aldığı görülmüştür. Sakızlara ilişkin etiket bilgilerinde Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresine rastlanılmamıştır (Çizelge 9).

Toz Pudingler

Çizelge 10. Toz Pudinglere ait Etiket Bilgisi

Ürün ve Porsiyon Miktarı (g)	**Renklendirici**	**Diğer Katkı Maddeleri**	**E-kod Kullanımı**	**TGK* İbaresi**
TP_1 (125)	**Pancar Kökü Kırmızısı (D) β-Karoten (D)**	Aroma vericiler, Yumurta tozu	Yok	Yok
TP_2 (154)	**Pancar Kökü Kırmızısı (D) β-Karoten (D)**	Aroma vericiler, tuz, Çilek tozu	Yok	**Var**
TP_3 (109)	**Pancar Kökü Suyu Tozu (D)**	Aroma vericiler	Yok	**Var**

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*
"D" Doğal Renklendiriciler

Puding; genellikle sütle yapılan, protein ve nişasta içeren hafif bir tatlı çeşididir. Toz puding, yenilebilir nişasta, lezzet ve çeşni verici maddeler ile Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği'nde müsaade edilen katkı maddeleri ve beyaz şekerin ilave edilerek veya edilmeksizin karıştırılması suretiyle hazırlanan bir mamuldür (Resmi Gazete, 2002).

Çalışmada doğal renklendirici olarak TP_1 ve TP_2 ile kodlanan toz puding etiketlerinde Pancar Kökü Kırmızısı ve β-Karoten, TP_3 ile kodlanan toz pudingde Pancar Kökü Suyu Tozunun kullanıldığını belirten ifadeye rastlanılmıştır. Toz pudinglere ait etiketlerde renklendiricilere ait E kodlara yer verilmemiş fakat TP_2 ve TP_3 ile kodlanan toz puding etiketlerinde Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresine rastlanılmıştır (Çizelge 10).

Aromalı Sütler

İçerdiği besin öğeleri ile insanlar için mükemmel bir gıda maddesi olan süt, yüzyıllardır insan beslenmesinin temel taşlarından biri olmuştur. Yeterli ve dengeli beslenme için gerekli olan hayvansal kaynaklı protein, yağ, laktoz ile vitamin ve mineral maddelerini yoğun olarak içermektedir (Tekinşen ve Tekinşen, 2005). Çocuklara sütü sevdirmek ve beğenisini artırmak için süte çikolata, muz, çilek ve vanilya aromaları ilave edilmekte ve süt tüketimi cazip hale getirilmektedir.

Çizelge 11. Aromalı Sütlere ait Etiket Bilgisi

Ürün ve Porsiyon Miktarı (ml)	**Renklendirici**	**Diğer Katkı Maddeleri**	**E-kod Kullanımı**	**TGK* İbaresi**
Süt1 (200)	**PancarKökü Kırmızısı (D) β-Karoten (D)**	Asetillendirilmiş dinişasta adipat,Guar gam, Keçiboynuzu gamı	Yok	**Var**
Süt2 (180)	**Likopen (D)**	Selüloz, Selüloz gam, Karragenan, Aroma verici	Yok	**Var**
Süt3 (180)	**Karotenler (D)**	Aroma verici, Karragenan	Yok	**Var**
Süt4 (200)	**Likopen (D)**	Aroma verici, Karragenan	Yok	**Var**
Süt5 (200)	Yok	Aroma verici, Vitaminler (A, D, C, E, Niasin, B12), Folik asit, Biotin, Pantotenik asit, Kalsiyum	Yok	Yok

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*
"D" Doğal Renklendiriciler

Çocukların tükettiği aromalı sütlere ait etiket bilgileri incelendiğinde; doğal renklendiricilerden Pancar Kökü Kırmızısı, β-Karoten, Likopen ve Karotenlerin 4 farklı aromalı süt çeşidine ait etiket bilgilerinde yer aldığı ve Süt5 ile kodlanan aromalı süte ait etikette renklendiricilere ait herhangi bir ifade olmadığı görülmüştür. Etiketlerde E koduna rastlanılmamıştır. Ayrıca Süt1, Süt2, Süt3 ve Süt4 ile kodlanan aromalı sütlerin etiketlerinde Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresi yer alırken, Süt5'te bu ibare görülmemiştir (Çizelge 11).

Meyveli Yoğurtlar

Günümüzde yoğurdu tüketiciler tarafından beğenilen bir ürün hâline dönüştürmek ve tüketimini artırmak amacıyla meyve ve/veya tatlandırıcı ilavesi yapılmaktadır. Meyveli yoğurt üretimi tüketici tercihlerine bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Türk Gıda Kodeksi Fermente Süt Ürünleri Tebliği meyveli yoğurdu; "çeşnili fermente süt ürünleri: ağırlıkça en fazla %50'si kadar şeker ve/veya tatlandırıcı, meyve ve sebzeler ve bunların suları, püreleri, pulpları ve bunlardan üretilen preparatlar ve konserveler, tahıllar, bal, çikolata, sert kabuklu yemişler,kahve, baharat ve diğer taklit ve tağşişe neden olmayan lezzet verici gıdalar gibi süt bazlı olmayan bileşenler içeren kompozit süt ürünü" şeklinde tanımlamaktadır.

Çizelge 12. Meyveli Yoğurtlara ait Etiket Bilgisi

Ürün ve Porsiyon Miktarı (g)	**Renklendirici**	**Diğer Katkı Maddeleri**	**E-kod Kullanımı**	**TGK* İbaresi**
MY_1 (45)	**Karmin (D)**	Potasyum fosfatlar, Karragenan, Aroma vericiler	Yok	Yok
MY_2 (45)	**Antosiyanin (D)**	Pektin, Keçiboynuzu gamı, Guar gam, Trisodyum sitrat, Karboksi metil seliloz	Yok	Yok
MY_3 (45)	**Pancar Kökü Kırmızısı (D)**	Keçiboynuzu gamı, Guar gam	Yok	**Var**

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*
"D" Doğal Renklendiriciler

Atıştırmalık olarak tüketilen meyveli yoğurtlara ait etiket bilgileri incelendiğinde; doğal renklendirici olarak MY_1 ile kodlanan yoğurtta Karmin, MY_2 ile kodlanan yoğurtta Antosiyanin ve MY_3 ile kodlanan yoğurtta Pancar Kökü Kırmızısının yer aldığı belirlenmiştir. Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresi yalnızca MY_3 ile kodlanan yoğurtta yer alırken, meyveli yoğurtların etiket içeriklerinde E kod kullanımına ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır (Çizelge 12).

Şekerleme ve Jelibonlar:

Şekerleme ürünleri; şeker (sakkaroz) ve üzüm şekerinin (glikoz) veya sadece şekerin pişirilmesinden sonra sitrik asit, tartarik asit veya potasyum bitartarat ilave edilerek kestirilmesi sonucu oluşan hamura, üretilecek ürünün çeşidine göre süt, süt tozu, jelatin, yağ ve aroma maddeleri gibi katkıların eklenmesi ve şekillendirilerek ambalajlanması sonucu elde edilen bir gıda maddesidir. Şekerlemeler yapı olarak bir karbonhidrattır. Glikoz; sakkarozun kristalizasyon riskini azaltmakta, işlenmesini ve şekil verilmesini kolaylaştırmaktadır. Yapı sağlama ve işlemi kolaylaştırma amacı ile lesitin, mono ve disakkaritler gibi emülgatörler kullanılmaktadır (Elgün, 2013).

Jöle şekerlemeler; şekerli ürünler içinde önemli bir yere sahip olan jöle şekerlemeler diğer şekerli ürünlere göre daha düşük derecelerde pişirilerek hazırlanmaktadır. Bu nedenle su oranları %20 civarında olup diğer ürünlere göre daha yüksektir. Bu ürünlerin tipik yapı özellikleri nişasta, jelatin, pektin, arap zamkı ve agar gibi jelleştirme maddeleriyle sağlanmaktadır. Diğer hammaddeler şeker ve glikoz şurubudur. Kullanılan jelleştirici maddeye göre; sert, yumuşak, elastiki ve kolay kesilen gibi farklı doku ve yapıda şekerlemeler elde edilir. Jölelerde glikoz şurubu soğukta akışkanlığa, kesme, paketleme ve depolamada deformasyona direnç kazandırır (Elgün, 2013).

Atıştırmalık olarak çocukların sıklıkla tükettiği 3 çeşit şekerleme ve 2 çeşit jelibon ürününe ait etiket bilgileri incelendiğinde; sentetik renklendirici olarak $Ş_1$ ile kodlanan şekerlemede Amonyum Sülfit Karamel ve $Ş_2$ ile kodlanan şekerlemede Indigotin bilgisine rastlanılmıştır.

Şekerlemelere ait etiket bilgilerinde doğal renklendirici olarak; Titanyum Dioksit, Pancar Kökü Kırmızısı, β-Karoten, Paprika Eksraktı, Klorofillerin Bakır Kompleksi, Karotenler, Riboflavinler ve Kurkuminin yer aldığı görülmüştür. Sadece $Ş_3$ ile kodlanan şekerlemede Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresi yer alırken şekerlemelerin etiketlerinde E kodlara yer verilmemiştir. Jelibon ürünlerine ait etiket bilgilerinden; J_1 ile kodlanan jelibonda doğal renklendici olarak Lutein, Paprika Eksraktı, Kurkumin ve Bitkisel Karbon, J_2 ile kodlanan jelibonda sentetik renklendirici olarak Brillant

Çizelge 13. Şekerleme ve Jelibonlara ait Etiket Bilgileri

Ürün ve Porsiyon Miktarı (g)	Renklendirici	Diğer Katkı Maddeleri	E-kod Kullanımı	TGK* İbaresi
Ş1 (25)	**Titanyum Dioksit (D)** **Pancar Kökü Kırmızısı (D)** **Amonyum Sülfit Karamel (S)** **β-Karoten (D)** **Paprika Eksraktı (D)** **Klorofillerin Bakır Kompleksi (D)**	Soya lesitini, Poliglise-rol polirisinoleat, Akasya gamı, Karnauba mumu, Balmumu, So-dyum hidroksit	Yok	Yok
Ş2 (20)	**Titanyum Dioksit (D)** **Pancar Kökü Kırmızısı (D)** **Karotenler (D)** **Indigotin (S)** **Riboflavinler (D)**	Soya lesitin, Akasya gamı,Karnauba mumu, Balmumu	Yok	Yok
Ş3 (25)	**Titanyum Dioksit (D)** **Pancar Kökü Kırmızısı (D)** **β-Karoten (D)** **Klorofillerin Bakır Kompleksi (D)** **Kurkumin (D)**	Soya lesitini, Aroma vericiler, Akasya gamı, Karnauba mumu	Yok	**Var**
J1 (80)	**Lutein (D)** **Paprika Eksraktı (D)** **Kurkumin (D)** **Bitkisel Karbon (D)**	Sitrik asit, Tartarik asit, Sodyum hidroksit, Aroma vericiler	Yok	Yok
J2 (75)	**Brillant Blue FCF (S)**	Karnauba mumu, Bal-mumu, Sitrik asit	Yok	Yok

TGK ibaresi: Türk Gıda Kodeksine uygundur*
"D" Doğal Renklendiriciler
"S" Sentetik Renklendiriciler

Blue FCF'nin bulunduğuna dair bilgiye rastlanılmıştır. Ayrıca jelibolara ait etiketlerde E kod bilgisine ve Türk Gıda Kodeksine uygundur ibaresine rastlanılmamıştır (Çizelge 13).

Sentetik renklendiriciler arasında bulunan Indigotin (E132) mavi renkli olup toz halde ve suda çözünür özelliktedir. Bu renklendiricinin toz içecekler, buzlu ürünler ve şekerlemelerde kullanıldığı ve vücutta astım ve deri döküntüsü gibi sağlık sorunlarına neden olduğu bilinmektedir (Çalışır ve Çalışkan, 2003). Sentetik kömür katranından üretilen Brilliant Blue FCF (E133) süt ürünleri, tatlılar ve içeceklerde kullanılmaktadır. Farelerde beyin tümörüne sebep olduğuna dair bilgiler bulunduğundan

özellikle çocukların bu renklendiriciyi içeren ürünleri tüketmesi tavsiye edilmemektedir. Bu sentetik renklendirici İsveç, Fransa, İsviçre, Avusturya, Norveç, Almanya ve Belçika'da yasaklanmıştır (Kızgın ve Özkan, 2014).

Sonuç ve Öneriler

Çocukların atıştırmalık olarak sıklıkla tükettiği kekler, cipsler, bisküviler, çikolatalar, sakızlar, toz pudingler, aromalı sütler, meyveli yoğurtlar ve şekerleme ile jelibonlara ait etiket bilgileri katkı maddelerinden renklendirici içeriği açısından incelenmiştir.

Yapılan çalışmada renklendirici maddelerin çikolata hariç diğer atıştırmalık gıdalarda bulunduğu ve sırasıyla en fazla bisküvi, sakız, şekerleme ve jelibon etiketlerinde yer aldığı belirlenmiştir. Atıştırmalık gıdalara ait etiketlerde renk verici maddelerden Brilliant Blue FCF (mavi), Kurkumin (sarı), β-Karoten (turuncu), Karmin (kırmızı), Anatto (turuncu), Titanyum Dioksit (beyaz), Antosiyanin (mor-kırmızı), Pancar Kökü Kırmızısı, Amonyum Sülfit Karamel (karamel), Paprika Eksraktı (turuncu), Klorofillerin Bakır Kompleksi (yeşil), Lutein (sarı), Bitkisel Karbon (siyah), Indigotin (mavi) ve Riboflavinler (sarı) belirlenmiştir. Bu renklendiricilerden sentetik özellikte olan renklendiriciler Brilliant Blue FCF, Indigotin ve Amonyum Sülfit Karameldir.

Elde edilen sonuçlara göre çikolatalara ait etiket bilgilerinde herhangi bir renklendirici maddeye rastlanılmazken, şekerleme ve jelibon gibi atıştırmalık ürünlerin etiketlerinde hem doğal hem de sentetik renklendirici sayısının fazla olduğu görülmüştür. Sakızlara ait etiketlerde Kurkumin, Karmin, Annatto, Titanyum Dioksit ve Antosiyanin gibi doğal renklendiricilerin olduğuna dair bilgiler tespit edilirken sentetik renklendiricilerden Brillant Blue FCF bilgisi görülmüştür. Ayrıca atıştırmalık gıdalarda sadece sakızlarda E koduna ilişkin bilgiler tespit edilmiştir. Renk vermek amacıyla β-Karoten'nin nerdeyse tüm atıştırmalık ürün etiketlerinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Sağlık açısından incelendiğinde; literatürde sentetik renklendirici içeren gıdaların vücutta olumsuz etkilere sahip olduğuna dair birçok çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle özellikle çocukların sıklıkla severek tükettiği atıştırmalık gıdalar konusunda ailelerin özen

göstermesi gerekmektedir. Yeterli ve dengeli beslenme yanında sağlıklı, ne yediğini bilen ve yediğini sorgulayan tüketici sayısının artması bu ürünlerde sentetik katkı madde ilavesinin azalmasına katkı sağlayabilecektir. Özellikle çocuklar açısından renklerin cazibesi ve çekiciliği çeşitli sağlıklı atıştırmalıkların üretiminde bir araç olarak değerlendirilmelidir. Örneğin; evde yapılan kurabiye, kek, puding, meyveli yoğurt ve aromalı süt gibi ürünlerde renk verici olarak ıspanak, safran, havuç ve kırmızı pancar gibi sebze ve baharatlar kullanılarak hazır gıdalar yerine ikame ürünler geliştirilebilir. Yiyecek ve içecek üretimi yapan firmaların gıda etiketlerinde tüketicileri ürün içeriği hakkında doğru ve yeterli düzeyde bilgilendirmeleri gerekmektedir. Özellikle okul çağındaki çocuklara okullarda yetkili mercilerce atıştırmalık gıdaların içeriğinde bulunan katkı maddeleri hakkında gerekli eğitimler verilmelidir.

Ayrıca medyada yer alan çizgi film ya da masal kahramanlarına ait görsellerin özellikle gıdaların ambalajına işlenerek hem reklam hem de market raflarında yer alarak atıştırmalıkları çocuklara cazip hale getirilmesinin önüne geçilmelidir. Gerekli kamu spotları vasıtasıyla tüketiciler gıda katkı maddeleri ve güvenli gıda konusunda bilgilendirilmelidir.

Bu çalışma, ürün etiketleri üzerindeki içerik kısmında bulunan katkı maddelerinden özellikle renklendirici katkı maddeleri ve E kodları hakkında bilgi edinmek, tüketicileri kullanılan renk verici maddeler konusunda haberdar etmek ve alan yazındaki boşluğu doldurmak açısından önemlidir. Ayrıca bu çalışmanın ilerde bu konu ile örtüşen araştırmalara katkı sağlayarak yol göstereceği varsayılmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

A Research on the Colorants Used in Snack Foods Consumed by Children

*

Aybuke Ceyhun Sezgin – Sibel Ayyıldız

Ankara Hacı Bayram Veli University – Karabük University

Colorants, a group of food additives, are defined by the International Food Codex Commission (The Codex Alimentarius) as the substance that regulates the color of the food or participates in the purpose of giving color. Many substances with color rendering properties have different physical, chemical and physicochemical properties due to changes in their chemical structure, which determine the type of products they are used for and for what purpose. The negative effects of the food processing techniques applied on the appearance properties of foods has revealed the need to color the foods for technological reasons (Karaali and Özçelik, 1993).

It is the color of food that increases its charm. Color is a phenomenon of appearance that occurs due to the spectral distribution of light. The consumer wants a custom color for each foodstuff. Because of the loss of color in the processed foodstuffs, color substances are effective in food industry in order to make food products attractive and to increase the attractiveness of foods. The colorants used in the food industry are also added to regain the natural color lost during the processing and preservation of the product, to increase the existing color, to strengthen the weak color, to give color to the product which is actually colorless and to hide the low quality and to gain consumer appreciation. The use of color substances as additives is carried out in accordance with national and international legal regulations (Çakmakçı and Çelik 1994; Aberoumand, 2011; Pandey and Upadhyay, 2012).

Colorants are separated from one another depending on many chemical and physical factors such as chemical structures, sources of production

and properties of use. Colorants are divided into two main groups as natural and synthetic colorants according to their forms (Demirağ and Uysal, 2006).

In the production of food, especially in the production of confectionery, ice cream, drinks, salad dressings, canned food, chewing gum, sausage, jam, bakery products, fish, instant soups, non-alcoholic beverages, ketchup, yogurt, sugar and biscuits, many synthetic dyes are used to give color. Various epidemiological studies show that colorants cause hypersensitivity, asthma, skin rash, migraine, premature birth, cancer, thyroid tumor and chromosome damage (Erkmen, 2010; Artık, Şanlıer, Ceyhun-Sezgin, 2017). In recent years, an increase in the incidence of allergy and asthma has been associated with food additives and colorants (Pollock and Warner, 1990. p.74; Amchova et al., 2015. p.7).

Today, colorants and other additives are added to the products, which are considered as snacks, at various stages of production. In this direction, the aim of the study is to examine the types and presence of colorants in the labels of snack foods and their presence on the basis of products and to determine the current situation related to their use. In addition, it was aimed to inform the consumers about the colorants found in the snacks. It is thought that the obtained data will contribute to the researchers who are interested in the examination of additives and labelling.

In the study, scanning and document analysis, which is one of the qualitative research methods, was conducted. According to Yıldırım and Şimşek (2016, p.189), document analysis includes analysis of written materials containing information about the fact or facts intended to be investigated. In qualitative research, document analysis can be a stand-alone data collection method or used in conjunction with other data collection methods. The literature section of the study has been prepared by scanning local and foreign books, theses and articles which can be reached in relation to the subject. Within the scope of the study, interviews were made with 3 different institutional enterprise executives and opinions about the snacks consumed by the children were taken and the most consuming snack products were determined on the market shelves. Samples from each product range were collected and the label information regarding the characteristics of the foods was examined.

Qualitative analysis has variables that are often invariant or have simple classification levels. Qualitative researchers generally use general ideas, themes or concepts as a means of generalization (Neuman, 2017. p.662). When snacks are named, they are coded on a product basis. For example; cakes are coded as K_1, K_2… K_5, while chips are coded as C_1, C_2 ...C_5. The label information presented in the packaging of the snacks were examined in terms of whether there are any colorants and other additives, the E code usage and the conformity of the Turkish Food Codex. In the study, it was determined that the coloring agents were found in other snack foods except chocolate and they were mostly included in biscuit, chewing gum, confectionary and jellybean labels. Brilliant Blue FCF (blue), Curcumin (yellow), β-Carotene (orange), Karmin (red), Anatto (orange), Titanium Dioxide (white), Anthocyanin (purple-red), Beetroot Red, Ammonium Sulphite Caramel (Caramel), Paprika Extract (orange), Copper Complex of Chlorophylls (green), Lutein (yellow), Vegetable Carbon (black), Indigotine (blue) and Riboflavin (yellow) were determined as coloring substances in snack food labels. Of these colorants, synthetic colorants are Brilliant Blue FCF, Indigotine and Ammonium Sulphite Caramel. According to the results, no colorants were found in the label information of chocolates, while it was seen that the number of both natural and synthetic colorants were higher in the labels of snack products such as confectionery and jelly beans. In the labels belonging to chewing gum; information about natural colorants such as Kurkumin, Karmin, Annatto, Titanium Dioxide and Anthocyanin was determined and Brilliant Blue FCF information was obtained from synthetic colorants. In addition, information on the E-code was found only in the gums among the snack foods. In order to give color, β-Carotene has been found to be included in almost all snack product labels.

Kaynakça / References

Aberoumand, A. (2011). A review article on edible pigments properties and sources as natural biocolorants in foodstuff and food industry. *World Journal of Dairy & Food Sciences*, *6* (1), 1-78.

Amchova, P., Kotolova, H., ve Ruda-Kucerova, J. (2015). Health safety issues of synthetic food colorants. *Regulatory Toxicology and Pharmacology*, *73*(3), 914-922.

Arlı, M., Şanlıer, N., Küçükkömürler, S. ve Yaman, M. (2017). *Anne ve çocuk beslenmesi*. Içinde (s.1-239). Ankara:Pegem Yayınları.

Arslan, G. (2011). *Gıda Katkı Maddeleri ve Yeni Yapılan Dioksimlerin Gıda Katkı Maddesi Olarak Kullanılabilirliğinin Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Konya.

Artık, N., Şanlıer, N., ve Ceyhun-Sezgin, A. (2017). *Gıda Güvenliği ve Gıda Mevzuatı*, Içinde (s.133-175), Ankara: Detay Yayıncılık

Askar, A. (1993). Natural colors for the food industry: An overview, *Fruit Processing*, *3*, 400-403.

Atlı, B. (2010). *Gıda boyaları*. Namık Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, , Tekirdağ.

Beaglehole, R., Bonita, R. ve Maqnusson, R. (2011). Global cancer prevention: An important pathway to global health and development. *Sydney Law School Legal Studies Research Paper, 11*(77), 1-29.

Bearth, A., Cousin, M.E. ve Siegrist, M. (2014). The consumer's perception of artificial food additives: Influences on acceptance, risk and benefit perceptions. *Food Quality and Preference, 38*, 14-23.

Boğa, A. ve Binokay, S. (2010). Gıda katkı maddeleri ve sağlığımıza etkileri, *Arşiv*, *19*, 141-154.

Branen, A.L. ve Haggaerty, R.J. (2002). Introduction to Food Additives. In Branen A.L., Davidson P.M., Salminen S., Thorngate J.(Eds.), Food additives (p.1-11), New York, CRC Press.

Büyükdere, Y. ve Ayaz, A. (2017), Gıdalarda kullanılan renklendiricilerin sağlık yönü: Dikkat eksikliği/ hiperaktivite bozukluğu. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, *44*(2), 169-177.

Ceyhun-Sezgin, A. ve Ayyıldız, S. (2017). Food Additives: Colorants, Science within Food: Up-to-date Advances on Research and Educational Ideas (Editor: A. Mendez-Vilas), pages: 87-94, , Spain:Formatex Research Center,

Çalışır, Z.E. ve Çalışkan, D. (2003). Gıda katkı maddeleri ve insan sağlığı üzerine etkileri. *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, *32*(3), 193-206.

Çakmakçı, S. ve Çelik, İ. (2004). *Gıda Katkı Maddeleri*, içinde (s.1-249),Erzurum:Atatürk Üniversitesi Yayınları

Demir, M.K. (2015). Bisküvi üretiminde tam buğday unu ve paçallarının kullanımı. *Tarım Bilimleri Dergisi*, *21*(1), 100-107.

Demirağ, K. ve Uysal, V. (2006). Renklendiriciler, Altuğ T. (Eds.). Gıda Katkı Maddeleri içinde (s.. 169-191), İzmir: Meta Basım.

Downham, A. ve Collins, P. (2000). Colouring our foods in the last and next millennium. *International Journal of Food Science and Technology, 35*, 5-22.

Elgün, A. (2013). Şeker, Şekerlemeler ve Şekerli Ürünler. Uluslararası 2. Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 7-10 Kasım. Bildiri Kitapçığı, 77-96, Konya.

Emerton, V. ve Choi, E. (2008). *Essential Guide to Food Additives*. 4th ed. In (s.1-336), Cambridge UK: Leatherhead Publishing.

Erdoğan, Ş. (2007). *Ankara piyasasında satışa sunulan bazı gıdalarda sentetik boya miktarlarının araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Besin Analizleri ve Beslenme Bilim Dalı, Ankara.

Erkmen, O. (2010). Gıda kaynaklı tehlikeler ve güvenli gıda üretimi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 53*(3), 220-235.

FDA. (2010). Food and Drug Administration. US Department of Health and Human Services, Food Ingredients and Colors. International Food Information Council (IFIC) and US Food and Drug Administration, Retrieved from https://www.fda.gov/downloads/Food/FoodIngredientsPackaging/UCM094249.pdf. Chaudhary NK. Food Additives. Bibechana, 6: 22-26, (assessed 03.03.2018).

Griffiths, J.C. (2005). Coloring foods & beverages. *Foodtechnology, 59*(5), 38-44.

Güneş, F.E., Aktaç, Ş. ve Korkmaz, B. (2014). Tüketicilerin gıda etiketlerine yönelik tutum ve davranışları. *Academic Food Journal*, *12*(3), 30-37.

Henry, B.S. (1992). Natural Food Colours. G.A.F. Hendry and J.D. Houghton (Eds.), Natural Food Colorants In (p. 39-78), New York: Blackie and Son Ltd.

Hüsrevoğlu, N. (1977). Gıda katkı maddelerinin özellikleri ve etkilerinin değerlendirilmesi. *Türk Hijyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*, *37*(2), 208-223.

Janiszewska-Turak E., Pısarska, A. ve Krolczyk, J.B. (2016). Natural food pigments application in food products. *Nauka Przyroda Technologie*. *10*(4), 1-13.

Karaali, A. ve Özçelik, B. (1993). Gıda katkı maddeleri: Gıda katkısı olarak kullanılan doğal sentetik boyalar. *Gıda Dergisi, 18*(6), 389-396.

Karatepe, T.U. ve Ekerbiçer, H.Ç. (2017). Gıda katkı maddeleri. *Sakarya Tıp Dergisi*, 7(4), 164-167.

Kınay, Ö. (2013). Küreselleşme ve küresel markalaşma: Yerellik ve kültürel göstergeler bağlamında pringles örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, *3*(2), 12-20.

Kızgın, Y. ve Özkan, B. (2014). Tüketicilerin helal gıda tüketim eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma, *1. Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, *2*(1), 18-37.

Lakshmi, G.C. (2014). Food coloring: The natural way. *Research Journal of Chemical Sciences*, *4(*2), 87-96.

Larsen, J.C. (2008). Legal and illegal colours. *Trends in Food Science & Technology*, *19*, 64-69.

Lehto, S., Buchweitzb, M., Klimmb, A., Straßburgerb, R., Bechtolda, C. ve Ulbertha, F. (2017). Comparison of food colour regulations in the EU and the US. *Food Additives & Contaminants, 34*(3), 335-355.

Martins, N., Roriz, C.L., Morales, P., Barros, L. ve Ferreiral, I.C.F.R. (2016). Food colorants: Challenges, opportunities and current desires of agro-industries to ensure consumer expectations and regulatory practices. *Trends in Food Science & Technology*, *52*, 1-15.

McCann, D., Barrett, A., Cooper, A., Crumpler, D., Dalen, L., Grimshaw, K.,…, Stevenso, J. (2007). Food additives and hyperactive behaviour in 3-year-old and 8/9-year-old children in the community: A randomised, double-blinded, placebo-controlled trial. *The Lancet, 370*, 1560-1567.

Neuman, W.L. (2017) *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar*, (S. Özge çev.), Ankara:Yayınodası Yayıncılık.

Nielsen, S.R. ve Holst, S. (2002). Developments in Natural Colourings. (D.B MacDougall Eds). *Colour in Food Improving Quality* In (p.331-352), Cambridge England:Woodhead Publishing Limited and CRC Press LLC.

Özcan, G., Artık, N. ve Üner, Y. (1997). Gıda katkı maddelerinin tüketici bilinci ve insan sağlığı açısından irdelenmesi. *TMMOB,* Eylül, 1-31.

Öztürk, M. ve Besler, T. (2012). Besin alerjileri. *Sağlık Bakanlığı Yayın No:* 727 ISBN : 978-975-590-243-2, Ankara: Klasmat Matbaacılık, s.1-24.

Pandey, R.M. ve Upadhyay, S.K. (2012). Food additive. *InTech. India, 5*, 1-31.

Pollock, I. ve Warner, J.O. (1990). Effect of artificial food colours on childhood behaviour. *Archives of Disease in Childhood,* 65(1), 74-77.

Saldamlı İ. ve Uygun Ü. (2007). Gıda katkı maddeleri. (İ. SaldamlıEds.), *Gıda kimyası* içinde (s.533-576), Ankara:Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Saleem, N., Umar, Z.N. ve Khan, S.İ. (2013). Survey on the use of synthetic food colors in food samples procured from different educational institutes of Karachi city. *The Journal of Tropical Life Science, 3*(1), 1-7.

Scotter, M. (2011). Emerging and persistent issues with artificial food colours: Natural colour additives as alternatives to synthetic colours in food. *Quality Assurance and Safety of Crops & Foods, 3,* 28-39.

Solymosi, K., Latruffe, N., Morant-Manceau, A. ve Schoefs, B. (2015). Food Colour Additives of Natural Origin. Scotter M.J (Eds.), *Colour Additives for Foods and Beverages* In (p.3-34), Oxford: Woodhead Publishing, DOI: 10.1016 / B978-1-78242-011-8.00001-5.

Resmi Gazete. (2002). Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı, Türk Gıda Kodeksi, Gıdalarda Kullanılan Renklendiriciler Tebliği, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/08/20020825.htm (Erişim Tarihi: 20.01.2019).

Tarnavölgyl, G. (2003). Analysis of consumers attitudes towards food additives using focus group survey. *Agriculturae Conspectus Scientificus*, *68*(3), 193-196.

Tayfur, M. (2014). *A'dan Z'ye Gıda Katkı Maddeleri.* İçinde (s.1-230). Ankara: Detay Yayıncılık.

Tekle, Ş., Sağdıç, O. ve Durak, M.Z. (2017). Gıda açısından helal turizmin değerlendirilmesi, *1. International Halal Tourism Congress*,In p.874-881. April 2017, Alanya.

Tekinşen, O.C. ve Tekinşen, K.K. (2005). *Süt ve süt ürünleri: Temel bilgiler, teknoloji, kalite kontrolü* İçinde s.1-349. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.

Tuncel, B. ve Demirci, M. (2006). Farklı Sıcaklık Derecelerinde Depolanan Hamurların Kek Kalitesi Üzerine Etkilerinin Araştırılması. *Türkiye 9. Gıda Kongresi*; içinde (s.521-524),Mayıs 2006, Bolu.

Uçar, B. ve Hayta, M. (2012). Kek kalitesinin ve raf ömrünün iyileştirilmesi. *Journal of Food, 37*(6), 355-362.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E. (1999). Etiketlerde "e"leri görmeye alıştık. *Bilim Teknik*, 94-97.

Yörük, N.G. ve Danyer, E. (2016). Gıda katkı maddeleri genel bilgiler ve tanımlar. *Türkiye Klinikleri Dergisi, 2(*2), 1-10.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ceyhun-Sezgin, A. ve. Ayyıldız, S. (2019). Çocukların Tükettiği Atıştırmalık Gıdalarda Kullanılan Renklendiricilere İlişkin Bir Araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 877-913. DOI: 10.26466/opus.552795

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 01/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/05/2019

Lise Öğrencilerinin STEM'e Yönelik Tutumlarının İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.547459

*

Serpil Özkurt Sivrikaya

* Dr, Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Başiskele / Kocaeli / Türkiye
E-Posta: s_sivrikaya@yahoo.com **ORCID:** 0000-0003-0352-243X

Öz

Bu araştırmanın amacı, Fen Bilimleri eğitiminde lise öğrencilerinin STEM'e yönelik tutumlarını ölçmektir. Araştırma Kocaeli ilinde yer alan bir Anadolu lisesinde yapılmıştır. Araştırma 404 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamına 9. sınıf ve 10. sınıf öğrencileri dahil edilmiştir. Araştırmada nicel yöntem tercih edilmiştir. Araştırmada matematik, fen, teknoloji ve 21. Yüzyıl becerilerinden oluşan dört boyuttan STEM tutum ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirlik kat sayısı 0,841 olarak bulunmuştur. Ölçek maddeleri 36 sorudan oluşmaktadır. Analizler SPSS 21 programı ile yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 40,6'sı erkek, % 59,4'ü kadındır. Öğrencilerin cinsiyeti ile STEM ve alt boyutu olan teknoloji ile 21. Yy becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Baba eğitim düzeyi ile STEM ve alt boyutu olan teknoloji arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri, anne eğitim düzeyi ve gelirleri ile STEM tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca ilgili okulda eğitim müfredatının içerisinde ders olarak verilmemesine rağmen robotik kodlama ve akıl oyunları kulüplernin olduğu datespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *STEM, Tutum, Lise Öğrencileri*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 01/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/05/2019

Research of High School Students' Attitudes of STEM

*

Abstract

In this study, it is aimed to scale high school students' attitudes of STEM. The research was conducted at an Anatolian high school in Kocaeli. The research was conducted on 404 students. 9th grade and 10th grade students were included in the study. Quantitative method was preferred in the study. In this study, STEM attitude scale was used in four dimensions which were math, science, technology and 21st century skills. The reliability coefficient of the scale was found to be 0,841. Scale items consisted of 36 questions. The analyzes were performed with SPSS 21 program. 40.6% of the students were male and 59.4% were female. There was a significant relationship between the gender of the students and STEM and its sub-dimension and the 21st century skills. A relationship was found between the level of father education and STEM and its sub-dimension technology. No significant relationship was found between the student' class levels, mother education level and income and STEM attitudes. In addition, although it was not given as a lecture in the related school curriculum, there were robotic coding and mind games clubs.

Keywords: *STEM, Attitude, High School Students*.

Giriş

Toplumsal yapının değişimi ile birlikte sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru yöneliş söz konusu olmuştur. Bilgi toplumlarında esas olan, bilgiyi üretmektir. Bilgi üretmek dünyayı yönetmeye eşdeğerdedir. STEM okuryazarlığı, her vatandaşın kişisel refahı için ve ülkenin küresel ekonomideki rekabet edebilirliği için önemlidir (Beatty, 2011). Bilgiyi üretebilmenin yolu ise eğitimden geçer. Bu açıdan ABD'nin öncülük ederek eğitim alanında gerçekleştirdiği STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) eğitime yenilikler katmıştır.

STEM; disiplinler arası ve uygulamalı bir yaklaşım olarak öğrencileri dört özel disiplinde (bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik) yetiştirme esasına dayanan bir müfredattır. Dört disiplini ayrı ayrı öğretmek yerine gerçek dünyadaki uygulamalara dayanan tutarlı bir öğrenme paradigması ile öğretilmesi esasına dayanır (Hom, 2014). "Fen ve matematik teorik bilgilerinin mühendislik boyutunda desteklenerek tek bir ürün elde edilmesidir" (TÜZÜYEKSAV, 2016).

STEM eğitimi aslen fen, matematik, mühendislik ve teknoloji (SMET) Ulusal Bilim Vakfı tarafından yaratılmış bir girişimdir. Bu eğitim girişimin amacı; tüm öğrencilere eleştirel düşünme sağlamak, onları yaratıcı problem çözücü haline getirerek işgücü pazarlanabilirliği artıracak beceriler kazandırmaktır (White, 2014, s.1). Bilgi tabanlı ve son derece teknolojik toplumun zorluklarıyla başa çıkmak için gerekli beceri ve yetkinliklere sahip olmalıdır. (Thibaut vd., 2018, s.1)

Bilim: Malzemenin doğası, sistematik çalışması, gözlem, deney ve ölçüme dayalı fiziksel evren ve bu gerçekleri tanımlamak için yasaların oluşturulmasını ifade eder.

Teknoloji: Yaşam, toplum ve çevre ile ilişkileri için gerekli teknik araçlar oluşturulması ve kullanımı ile ilgilenen bilgi dalıdır.

Mühendislik: Bilginin uygulanabilirliği, pratik yapma sanatıdır.

Matematik: Cebir, geometri ve matematik, sayı, nicelik, biçim, mekan çalışmaları ve özel gösterim kullanarak karşılıklı ilişkiler kurma, kavrama becerisini (Bruton, 2017) temsil etmektedir.

Stem eğitimi; problemlerin yaratıcı bir şekilde çözülebilmesi için becerileri ve içerik bilgilerini kullanma, hayal etme, sorgulama, analiz etme,

keşfetme, takım halinde çalışabilme, yenilik ve tasarım yaratabilmeyi amaçlamaktadır (Bruton, 2017, s.7).

2015 Yılında Kimya Nobel ödülünü alan Prof. Dr. Aziz Sancar; üniversite ve araştırma laboratuvarlarında kullanılan malzemelerin Hollanda, ABD, Japonya gibi ülkelerde üretildiğini belirtmiştir. Bu malzemeler Türkiye'de neden üretilmiyor? sorusunu sormuştur. Üretilmeme nedeni olarak temel bilimlere yatırım yapılmamasını göstermiştir. "Temel bilimler ihmal edilince beyin göçü gerçekleşti, ilgili malzemeleri yaratacak iş gücü kaybedilince üreten bir ülke olamayız" demiştir (TÜZÜYEKSAV, 2016). STEM eğitimleri okul öncesinden lise seviyesine kadar verilebilmektedir. STEM eğitimlerini üniversitede devam ettirmek isteyen öğrenciler üstün başarılı göstermektedirler.

STEM'in açılımı incelenecek olursa, bilim; dünyanın doğal çalışma yapısını anlamak, teknoloji; insan ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için değişim yaratmak, mühendislik; matematik ve fen bilimlerini uygulayarak teknoloji yaratmak, matematik; sayılar, işlemler, desenler ve ilişkilere odaklanır (Bruton, 2017, s.7).

Kız öğrenciler açısından STEM uygulamalarında özellikle mühendislik işlerinin tanımlanmasında sorunlar olduğu belirlenmiştir (Yıldırım ve Türk, 2018). Akçapınar ve Coşgun (2018) çalışmalarında öğrencilerin yarıdan fazlasının steme yönelik kariyer tercihinde bulunacakları tespit etmişlerdir. Gülhan ve Şahin (2016), öğrencilerin STEM uygulamalarına karşı tutumlarını ölçtükleri araştırmada STEM uygulamalarının öğrencilerin gelişimini olumlu yönde etkilediğini belirlemişlerdir (akt., Güven vd., 2018, s.77). Fen alanındaki teknoloji, toplum, çevre, sanatsal tasarım gibi yaklaşımlar öğrencilerin gelişimlerini olumlu yönde etkilemektedir (Batı vd., 2017, s.94). Yıldırım ve Altun (2015), STEM eğitiminin öğrenci başarısına katkıda bulunduğunu araştırmaları sonucunda tespit etmişlerdir (akt. Biçer vd., 2018). Örneklem büyüklüğü ölçek maddesi sayısına oranlandığında elde edilen verilerin genellebilir bir yapıya sahip olduğunu belirtmek mümkündür (Derin vd., 2017, s.549).

STEM'in öğrencilere katkısı 21. Yüzyıl becerileri kazanma, STEM disiplinleri arasında bağlantı kurabilme becerisi iken eğitimcilere katkısı STEM içeriği ve STEM hakkındaki pedagojik bilginin artırılmasıdır (Honey vd., 2014; akt. Gencer vd., 2019, s.49).

Gülen ve Yaman (2018) araştırmalarında grup üyelerinin STEM disiplinlerinin yardımıyla argüman oluşturduklarını belirlemişlerdir. Yıldırım (2017) öğretmen adaylarını örneklem aldığı çalışmasında, öğrencilerin STEM öğretimi hakkında olumlu görüşlerde bulunduklarını belirlemiş, öğrencilerin robotik programlama, laboratuvar uygulamaları gibi bilim, matematik ve tasarım odakları derslerin eksikliğinden yakındıklarını tespit emiştir. Türkiye'de STEM eğitimi uygulamaları ve çalışmaları yapılmasına rağmen bu modelin tam olarak kullanılması henüz gerçekleştirilememiştir (Yılmaz vd., 2017, s.1790).

Benek ve Akçay (2018) çalışmalarında öğrencilerin STEM kullanma oranlarıyla sınıf düzeyleri arasında doğru yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Amerika ve diğer gelişmiş ülkelerde geleceğin mühendislerinin çocukluk dönemlerinde blok oyuncuklarla köprüler kurduklarına dikkat çekerek STEM eğitimini anasınıfından başlatmaktadırlar. Genç neslin keşfederek öğrenmesi ve bilimsel analiz becerisine sahip olmaları STEM eğitimi ile başarılabilmektedir (Uyanık Balat ve Günşen, 2017, s.344). Çevik (2018)' in araştırmasında ders ortamında STEM uygulamalarının akademik başarıyı ve mesleki ilgiyi artırdığı bulunmuştur.

Globalleşen dünyada tüm ülkelerin hedefi STEM alanında kendini geliştirerek STEM eğitimi ile öğrencileri desteklemek ve lise eğitimi süresince STEM eğitimini etkin bir şekilde uygulamayı başarmaktır (Eroğlu ve Bektaş, 2016, s.44). STEM eğitiminde kurumsal açıdan alt yapının sağlanamadığı, uygulama ve hazırlık yapılmadığı tespit edilmiştir (Çolakoğlu ve Gökben, 2017). Fen laboratuvarı uygulamalarıyla öğrencilerin STEM becerilerinin geliştirilebileceği bulunmuştur (Gökbayrak ve Karışan, 2017, s.74). Daşdemir vd. (2018, s.1161) yapmış oldukları çalışmada Türkiye'de STEM'le ilgili yapılan araştırmalarda amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak yapıldığını, örneklem grubu olarak ortaokul öğrencilerinin tercih edildiğini, bilgi-beceri-başarı testleri ile görüşmenin veri toplama aracı olarak kullanıldığını, analiz yöntemi olarak da içerik analizinin tercih edildiğini tespit etmişlerdir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma lise öğrencilerinin STEM'e yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla kurgulanmıştır. Nicel araştırma yöntemi benimsenerek anket

çalışmasının yapıldığı çalışmada STEM tutum ölçeği kullanılmıştır.

Lise öğrencilerinin STEM'e yönelik tutumlarını ölçmek için, Friday Eğitimde Yenilikçi Uygulamalar Enstitüsü (2012)'nün geliştirdiği ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmasını Özcan ve Koca (2019) tarafından yapılmıştır. Anketin birinci bölümü STEM tutum ölçeğinden oluşmaktadır. 37 maddelik ölçeğe ilişkin sorular 5'li likert şeklinde hazırlanmıştır. Katılımcıların ölçek sorularını "Kesinlikle Katılmıyorum (1)" ile "Kesinlikle Katılıyorum (5)" şeklinde cevaplamaları istenmiştir. Öğrencilerin STEM tutumlarının ölçüldüğü anketin ikinci bölümünde öğrencilerin cinsiyet, sınıf, anne-baba eğitim düzeyi ve gelir durumunu tespit etmek amacıyla demografik sorular sorulmuştur.

Bulgular

Araştırmanın ana kültesini Kocaeli İli Körfez İlçesinde yer alan Anadolu Lisesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma ilgili okulda 2018-2019 eğitim öğretim döneminde öğrenim gören 9.-10. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Örneklemi 404 öğrenci oluşturmaktadır. Analizler SPSS 21 programı kullanılarak yapılmıştır, anlamlılık derecesi 0,05 kabul edilmiştir.

Tablo 1. Faktör analizi KMO ve Barlett testi

KMO		0,88
Barlett Testi	Sd	630
Sig		0,00

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi sonuçları verilerin faktör analizi için uygun olduğu göstermektedir. Faktör analizi sonuçlarına göre örneklem hacminin yeterli olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Tekrarlanan faktör analizi döndürülmüş bileşenler matrisi

Ölçek Maddeleri	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	$\overline{X}$
F2	,810				3,26
F5	,778				3,22
F4	,775				3,54
F7	,766				3,31
F6	,744				3,55
F9	,737				2,96
F1	,734				3,45
F3	,551				3,24
F8	,424				2,13
M8		,817			3,39
M5		-,775			2,31
M3		-,771			2,46
M4		,758			3,31
M1		-,726			2,27
M7		,695			3,71
M6		,650			2,74
M2		,568			3,30
T6			,767		3,64
T4			,739		3,64
T9			,694		3,09
T5			,682		3,27
T3			,588		3,16
T2			,556		3,33
T8			,520		3,58
T7			,489		3,96
T1			,382		3,75
BC2				,695	3,73
BC8				,651	3,97
BC1				,635	3,55
BC5				,620	4,37
BC9				,593	3,63
BC10				,558	3,94
BC11				,546	3,92
BC6				,403	4,01
BC3				,382	3,99
BC4				,335	4,57

Elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. 21. yüzyıl becerileri boyutunda "işler planlandığı gibi gitmediğinde değişiklikler yapabileceğimden eminim" ifadesinin faktör yük değeri 0,27<0,30 olduğundan analizden çıkarılmıştır. 0.30' a kadar faktör yük değeri yeterli büyüklük olarak kabul edilebilmektedir (Büyüköztürk, 2002). Tekrarlanan faktör analizi sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir. Tekrarlanan faktör analiziyle açıklanan varyans oranı 58,863'ten 60,146'ya çıkmıştır.

Tablo 3. Ölçek güvenirlik katsayısı

Faktör	**Madde**	**Güvenirlik Cronbach Alfa**
STEM tutum ölçeği	36	0,841

Ölçeğe ait güvenirlik analizi sonuçları tablo 3' te gösterilmiştir. Ölçek güvenilirlik katsayısı ≥0.9 arası mükemmel, 0.9≤α≤0.7 arası iyi, 0.7≤α≤0.6 arası kabul edilebilir, 0.6≤α≤0.5 arası zayıf, ≤0.5 arası kabul edilemeyecek (Kılıç, 2016, s.48) bir büyüklüğü göstermektedir. Belirtilen büyüklükler için ölçek güvenirliğinin iyi derecede olduğu görülmektedir.

Tablo 4. STEM Tutum ölçeği ve boyutları arasındaki kolerasyon

	Matematik	**Fen**	**Teknoloji**	**21.Becerileri**	**STEM**
STEM	0,591**	0,735**	0,613**	0,524**	1

***p<0,01*

Ölçek ve ölçeğin alt boyutlarına ilişkin kolerasyon katsayıları tablo 4'te verilmiştir. STEM ölçeği matematik alt boyutu ile doğru yönlü ve orta düzeyde, fen alt boyutu ile doğru yönlü ve yüksek düzeyde, teknoloji alt boyutu ile doğru yönlü ve orta düzeyde, yirmi birinci yüzyıl becerileri alt boyutu ile doğru yönlü ve orta düzeyde bir ilişkiye sahiptir.

Öğrencilerin % 40,6' sının erkek % 58,4'ünün kadın olduğu görülmüştür. Öğrencilerin anne eğitim düzeylerinin % 51,7' sinin ilköğretim mezunu olduğu, % 41,6'sının baba eğitim düzeyinin lise mezunu olduğu görülmüştür. Öğrencilerin aile gelir durumları incelendiğinde % 28,2' sinin 2001-3000 TL arası gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin % 61,1' inin 9. sınıf, % 38,9' unun 10. sınıfta öğrenim gördüğü belirlenmiştir.

Tablo 5. Demografik değişkenlere ait tanımlayıcı bilgiler

Değişkenler	**N**	**%**
Cinsiyet		
Erkek	164	40,6
Kadın	240	59,4
Anne eğitim durumu		
İlköğretim	209	51,7
Lise	150	37,1
Önlisans	22	5,4
Lisans	18	4,5
Yükseklisans-Doktora	5	1,2
Baba eğitim durumu		
İlköğretim	148	36,6
Lise	168	41,6
Önlisans	40	9,9
Lisans	41	10,1
Yükseklisans-Doktora	7	1,7
Gelir		
2000 TL ve altı	59	14,6
2001-3000TL	114	28,2
3001-4000TL	87	21,5
4001-5000TL	49	12,1
5001-6000TL	51	12,6
6001-7000TL	44	10,9
7001 TL ve üzeri	0	0
Sınıf		
9. sınıf	247	61,1
10.sınıf	157	38,9

Verilerin normal dağılımına ilişkin yapılan normallik test sonucuna göre verilerin normal dağılmadığı belirlenmiş ve analizlerde nonparametrik Mann Whitney U ile Kruskall Wallis H testleri uygulanmıştır.

Tablo 6. Cinsiyet ile STEM tutumu arasındaki ilişki

		N	***Sıra ort.***	***Sıra top.***	***U***	***P***
STEM	Erkek	164	194,33	31870,00	18340,00	0,27
	Kadın	240	207,26	49536,00		
Matematik	Erkek	164	204,79	33585,00	19305,00	0,74
	Kadın	240	200,94	34050,00		
Fen	Erkek	164	207,62	47760,00	18840,00	0,46
	Kadın	240	199,00	22786,00		
Teknoloji	Erkek	164	167,81	27521,50	27521,50	0,00
	Kadın	240	226,20	54288,50		
21.yüzyıl becerileri	Erkek	164	220,92	36231,50	16494,50	0,00
	Kadın	240	189,01	45174,50		

Yapılan Mann Whitney U testi analiz sonucunda; cinsiyet ile STEM arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir. Ancak cinsiyet ile STEM' in alt boyutu olan teknoloji (p=0,00<0,05) ve 21. Yüzyıl becerileri (p=0,00<0,05) arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Teknoloji alt boyutunda kadın öğrenciler (sıra ort= 226,20) erkek öğrencilere (sıra ort= 167,81) göre daha yüksek tutum göstermişlerdir. 21. Yüzyıl becerileri için erkek öğrenciler (sıra ort= 220,92) kadın öğrencilere (sıra ort= 189,01) göre daha yüksek tutum göstermişlerdir.

Tablo 7. Sınıf ile STEM tutumu arasındaki ilişki

		N	*Sıra ort.*	*Sıra top.*	*U*	*P*
STEM	9. sınıf	247	206,93	50905,50	18097,50	0,28
	10.sınıf	157	194,27	30500,50		
Matematik	9. sınıf	247	201,76	49835,50	19207,50	0,87
	10.sınıf	157	203,66	31974,50		
Fen	9. sınıf	247	207,68	51297,00	18110,00	0,26
	10.sınıf	157	194,35	30513,00		
Teknoloji	9. sınıf	247	207,56	51266,50	18140,50	0,27
	10.sınıf	157	194,54	30543,50		
21.yüzyıl becerileri	9. sınıf	247	209,76	51602,00	16494,50	0,09
	10.sınıf	157	189,83	29804,00		

Yapılan Mann Whitney U testi analiz sonucuna göre; sınıf düzeyi ile STEM ve alt boyutları arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 8. Anne eğitim düzeyi ile STEM tutumu arasındaki ilişki

		N	*Sıra ort.*	X^2	*p*
STEM	İlköğretim	209	193,71	2,53	0,63
	Lise	150	210,77		
	Önlisans	22	206,55		
	Lisans	18	208,50		
	Lisansüstü	5	240,30		
Matematik	İlköğretim	209	197,59	2,63	0,62
	Lise	150	206,89		
	Önlisans	22	199,73		
	Lisans	18	236,53		
	Lisansüstü	5	165,60		
Fen	İlköğretim	209	201,77	2,03	0,72
	Lise	150	204,63		
	Önlisans	22	174,14		
	Lisans	18	221,25		
	Lisansüstü	5	226,50		

Teknoloji	İlköğretim	209	191,01	4,75	0,31
	Lise	150	215,26		
	Önlisans	22	209,41		
	Lisans	18	208,17		
	Lisansüstü	5	249,40		
21. Yüzyıl Becerileri	İlköğretim	209	198,24	3,75	0,44
	Lise	150	198,59		
	Önlisans	22	236,68		
	Lisans	18	215,67		
	Lisansüstü	5	258,90		

Yapılan Kruskall Wallis H testi analiz sonucuna göre; anne eğitim düzeyi ile STEM ve alt boyutları arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 9. Baba eğitim düzeyi ile STEM tutumu arasındaki ilişki

		N	***Sıra ort.***	***X²***	***p***
STEM	İlköğretim	148	197,30	11,17	0,02
	Lise	168	220,27		
	Önlisans	40	165,65		
	Lisans	41	172,61		
	Lisansüstü	7	242,07		
Matematik	İlköğretim	148	201,98	7,32	0,12
	Lise	168	216,68		
	Önlisans	40	168,05		
	Lisans	41	184,23		
	Lisansüstü	7	177,21		
Fen	İlköğretim	148	193,42	9,20	0,05
	Lise	168	219,35		
	Önlisans	40	166,91		
	Lisans	41	193,98		
	Lisansüstü	7	243,21		
Teknoloji	İlköğretim	148	201,98	10,83	0,02
	Lise	168	215,23		
	Önlisans	40	183,31		
	Lisans	41	159,70		
	Lisansüstü	7	268,36		
21. Yüzyıl Becerileri	İlköğretim	148	207,43	6,266	0,18
	Lise	168	208,89		
	Önlisans	40	164,03		
	Lisans	41	186,72		
	Lisansüstü	7	229,00		

Yapılan Kruskall Wallis H testi analiz sonucuna göre; baba eğitim düzeyi ile STEM (p=0,02<0,05) arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Baba eğitim düzeyi önlisans olan öğrencilerin STEM tutumları (sıra ort=165,65) en düşük, baba eğitim düzeyi yükseklisans-doktora olan öğrencilerin STEM tutumları (sıra ort=242,07) en yüksek düzeydedir. Ayrıca baba eğitim düzeyi ile STEM'in alt boyutu olan teknoloji (p=0,02<0,05) arasında da istatistiksel bir ilişki mevcuttur. Baba eğitim düzeyi lisans olan öğrencilerin teknoloji tutumları (sıra ort=159,705) en düşük, baba eğitim düzeyi yükseklisans-doktora olan öğrencilerin teknoloji tutumları (sıra ort=268,36) en yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Tablo 10. Öğrencilerin aile geliri ile STEM tutumları arasındaki ilişki

		N	***Sıra ort.***	***X²***	***p***
STEM	2000 TL ve altı	59	213,36	4,86	0,43
	2001-3000TL	114	208,67		
	3001-4000TL	87	211,38		
	4001-5000TL	49	193,58		
	5001-6000TL	51	174,89		
	6001-7000TL	44	191,56		
Matematik	2000 TL ve altı	59	227,48	6,38	0,27
	2001-3000TL	114	208,58		
	3001-4000TL	87	195,47		
	4001-5000TL	49	200,95		
	5001-6000TL	51	174,09		
	6001-7000TL	44	201,81		
Fen	2000 TL ve altı	59	207,02	1,85	0,86
	2001-3000TL	114	203,13		
	3001-4000TL	87	213,74		
	4001-5000TL	49	196,79		
	5001-6000TL	51	192,44		
	6001-7000TL	44	190,60		
Teknoloji	2000 TL ve altı	59	208,90	3,91	0,56
	2001-3000TL	114	199,39		
	3001-4000TL	87	220,34		
	4001-5000TL	49	189,86		
	5001-6000TL	51	186,01		
	6001-7000TL	44	199,89		
21. Yüzyıl Becerileri	2000 TL ve altı	59	222,81	9,39	0,09
	2001-3000TL	114	203,11		
	3001-4000TL	87	193,01		
	4001-5000TL	49	206,57		
	5001-6000TL	51	165,63		
	6001-7000TL	44	226,18		

Yapılan Kruskall Wallis H testi analiz sonucuna göre; öğrencilerin aile gelirleri ile STEM ve alt boyutları arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tartışma

Bilgi üretme ve rekabet edebilme açısından fenomen olan STEM, günümüz eğitim sisteminin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Yapılan analizler doğrultusunda; cinsiyet ile STEM' in alt boyutu olan teknoloji arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kadın öğrencilerin teknoloji tutumlarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç Yıldırım ve Türk (2018)' ün mühendislik uygulamalarında kız öğrenciler açısından sorunların tespit edilmesiyle örtüşmemektedir. Ayrıca erkek öğrencilerin 21. Yüzyıl becerileri açısından kadın öğrencilere nazaran daha yüksek tutum gösterdikleri tespit edilmiştir. Honey vd. (2014) göre STEM, kendi içindeki disiplinlerine ait ilişkilerin kurulabilmesine katkı sağlamaktadır (akt. Gencer, 2019, s.49). Bu açıdan elde edilen sonuç STEM' in eğitimsel amacına ulaşabildiği yönündedir.

İlgili okulun 10. Sınıfında öğrenim gören öğrenciler sınavla okula yerleşmişlerdir. 9. sınıflar ise okula sınavsız kayıt hakkı kazanmışlardır. Sınavla ya da sınavsız okula kayıt olan öğrenciler arasında STEM' le ilgili anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Aynı sonuç 9. Sınıf ya da bir üst sınıf olan 10. sınıf arasında STEM tutumları yönünden bir farklılık olmadığını belirtmek mümkündür. Öğrenciler 10. sınıf sonunda bölüm tercih etmektedirler. Elde edilen bu sonuç öğrenciler açısından farklılık yaratmamaktadır.

Öğrencilerin anne eğitim düzeyi ile STEM tutumları arasında bir ilişki olmadığı tespit edilse bile; baba eğitim düzeyi ile STEM ve alt boyutu teknoloji arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Öğrencilerin yükseklisans-doktora mezunu bir babaya sahip olmaları STEM tutumlarına etki etmektedir. ayrıca teknoloji tutumları en yüksek olan öğrencilerin babaları yükseklisans-doktora mezunudur. Bu sonucunu eğitim düzeyinin öğrencilerin bakış açısına, becerilerine etki ettiği şeklinde yorumlamak mümkün-

dür. Baba eğitim düzeyi lisans olan öğrencilerin teknoloji tutumları en düşük düzeyde bulunmuştur. Elde edilen bu sonucun baba meslek durumu ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

İlgili okulda zorunlu ya da seçmeli ders olarak verilmemesine ragmen robotik kodlama ve akıl oyunları kulüpleri mevcuttur. Seçimlik ders ya da kulüp aktiviteleri ile öğrencilerin STEM becerilerini artırıcı etkinliklerin eğitim sisteminde yer edinmesi büyük bir gerekliliktir.

Çolakoğlu ve Gökben (2017) STEM'e yönelik laboratuvar uygulamalarında alt yapı noksanlığı olduğundan yeterli düzeyde eğitime katkı sağlanamadığını belirtmektedirler. Araştırmanın yapıldığı okulda fen bilimleri derslerinin sınıf ortamında yapıldığı bilinmektektedir. Ayrıca Gökbayrak ve Karışan (2017, s.74) fen laboratuvarında gerçekleştirilen uygulamaların öğrencilerin STEM becerilerinin gelişmesinde katkısı olduğunu ileri sürmektedirler.

Bu çalışma lise öğrencileri üzerinde uygulanmış olup araştırma kapsamına sadece 9. ve 10. sınıf öğrencileri dahil edilmiştir. Mesleki eğitim veren başka okullarda uygulanması, 11. ve 12. sınıf öğrencilerine de uygulanması, farklı demografik değişkenlerin araştırmaya dahil edilmesi ileri de konuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacılara önerilmektedir.

Öğrencilerin aile gelir durumları ile STEM ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Sonuç

Fen bilimlerinin bir parçası olan kimya, fizik, biyoloji doğayı anlamayı sağlarken doğayı kullanarak insan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tasarım ve buluş yapma teknoloji yani mühendislik ile gerçekleştirilebilir. Matematik ise teknolojinin uygulanabilmesinde kullanılacak bir araç niteliğindedir.

Silikon Vadisi yaratısıcı olan ABD' de STEM'e yönelik projeler hemen desteklenmektedir. Ülkemizde de benzer girişimlere destek verilmesi üreten bir toplum olma yolunda ilerlemeye katkıda bulunacaktır. Ayrıca 21. Yüzyıl becerilerine (eleştirel düşünme, yaratıcılık, iletişim, işbirliği-4C) sahip olan kız öğrenciler tıp alanında ilerlemeye yönelirken mühendislik becerilerinden kaçınmaktadırlar. Kadın işgücü açısından üretmenin

cinsiyeti olmadığını vurgularak STEM eğitiminde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık desteklenmelidir.

STEM mantığı eğitime girdiğinden bu yana öğrenciler üzerinde bir takım değişikliklerin gerçekleştiği, öğrenciler üzerinde farkındalık yarattığı görülmektedir. Bilim ile iç içe olma doğanın varoluşunu sorgulayabilme ve ondan en iyi şekilde yararlanabilme imkanı sağlayan STEM bir toplumun geleceğini çizmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Research of High School Students' Attitudes of STEM

*

Serpil Özkurt Sivrikaya

Kocaeli University

With the change of social structure, the transition from industrial society to information society has been in question. The purpose of knowledge societies is to produce knowledge. Generating knowledge is equivalent to managing the world. STEM literacy is important for every citizen's personal and country welfare. The way to produce knowledge passes through education. In this respect, the US-led STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) has added innovations to education.

STEM; It is based on the principle of raising students in four special disciplines (science, technology, engineering and mathematics) as an interdisciplinary and practical approach. Rather than teaching four disciplines separately, it is based on a coherent learning paradigm based on real-world applications. To provide a single product by supporting the theoretical knowledge of science and mathematics in the engineering dimension. the purpose of the educational initiative; to provide critical thinking to all students, to bring them into creative problem solvers and to gain skills that will increase labor marketability.

Daşdemir et al. (2018, p.1161) study had been done was done using stem'l related purpose sampling method in studies in Turkey, sample group consisted of secondary school students is preferred, the negotiations with the know-how-achievement tests are used for data collection, analysis methods as found that content analysis is preferred.

The research was designed to measure the attitudes of high school students towards STEM. In this study, a quantitative research method was adopted and STEM attitude scale was used.

The universe of the research is composed of the students studying at the Anatolian High School located in Körfez District of Kocaeli Province.

The research has been applied to high school 9th and 10th grade students in 2018-2019 academic year. The sample consists of 404 students. The analyzes were performed using SPSS 21 program and the significance level was accepted as 0.05. The variance rate explained by the scale is 60,146. The reliability was found to be 0,841. The STEM scale has a right and medium level relation with the math sub-dimension, the right and high level with the science sub-dimension, the sub-dimension of the technology sub-dimension, and the medium-level, medium-level relationship with the twenty-first century skills sub-dimension.

In this study; 40.6% of the students were male and 58.4% were female. It was observed that 51.7% of the mother education levels of the students were primary school graduates and 41.6% of them were high school graduates. When the family income status of the students was examined, it was determined that 28.2% of the income was between 2001-3000 TL. In addition, it was determined that 61.1% of the students learned 9th grade and 38.9% of them learned in the 10th grade.

Students in the 10th grade of the related school settled in the school. Grade 9 students had the right to enroll in the school without examination. No significant difference was found between STEM and students with or without examination. It is possible to note that there is no difference in STEM attitudes between the 9th grade or the 10th grade. Students prefer the department at the end of the 10th grade. This result does not make any difference for the students.

Even if it is determined that there is no relationship between STEM attitudes and mother education level of students; There is a significant relationship between the level of father education and STEM and sub-dimension technology. The fact that students have a master's and doctoral degree affects STEM attitudes. In addition, the students with the highest attitudes of technology have a master's and doctoral degree. It is possible to interpret this result as the effect of education on students' perspective and skills. Technology attitudes of the students who have a father's education level have the lowest level. This result is thought to be related to the father's profession.

Although there is no compulsory or elective course in the related school, there are robotic coding and mind games clubs. It is a great necessity for the students to gain a place in the education system with activities

that increase the STEM skills of students with an optional course or club activities.

STEM, which is a phenomenon in terms of knowledge generation and competitiveness, has become an indispensable element of today's education system. According to the analysis made; There was a significant relationship between gender and sub-dimension of STEM. It was found that female students' attitudes were higher than that of male students. This result does not correspond to the detection of problems in terms of female students in the engineering applications of Yıldırım and Türk (2018). In addition, it was found that male students showed higher attitudes towards female students in 21st Century studies. Honey et al. (2014), STEM contributes to the establishment of relations within its own disciplines. The result obtained from this perspective is that STEM can achieve its educational purpose.

This study was applied to high school students and only 9th and 10th grade students were included in the study. The application of different demographic variables to the research is recommended to the researchers who will be working on other subjects.

No significant relationship was found between the family income status of the students and STEM and its sub-dimensions.

Chemistry, physics and biology, which are part of the sciences, can be realized through the use of technology in design and invention technology, in order to meet human needs, by using nature while providing understanding of nature. Mathematics is a tool for the application of technology.

In the USA, which is the Silicon Valley creator, projects for STEM are supported immediately. Supporting similar initiatives in our country will contribute to progress towards becoming a producing community. Moreover, female students who have 21st century skills (critical thinking, creativity, communication, cooperation (4C) avoid engineering skills while advancing in the field of medicine.

Since the logic of STEM has been introduced, it has been seen that there have been some changes on the students and raising awareness on the students. STEM, which intertwines with science and enables us to question the existence of nature and make the most of it, draws the future of a society.

Kaynakça / References

Akçapınar, G. ve Coşgun, E. (2019). Öğrencilerin stem kariyer tercihlerinin veri madenciliği yaklaşımı ile tahmin edilmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, *9*(1), 73-88.

Batı, K., Çalışkan, İ. ve Yetişir, M. İ. (2017). Fen eğitiminde bilgi işlemsel düşünme ve bütünleştirilmiş alanlar yaklaşımı (STEAM). *Pamukkale University Journal of Education, 41*(1), 91-103.

Beatty, A. (2011). Committee on highly successful schools or programs for K-12 STEM education. Washington DC: The National Academies Press. http://thescienceexperience.org/Books/Successful_STEM_Education.pdf.

Benek, İ. ve Akçay, B. (2018). Hayal dünyamda stem! Öğrencilerin stem alanında yaptıkları çizimlerin incelenmesi. *Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik ve Sanat (J-STEAM) Eğitimi Dergisi*, *2*(1), 79-107.

Biçer, B. G., Uzoğlu, M. ve Bozdoğan, A. E. (2018). Fen bilimleri öğretmenlerinin stem hakkındaki görüşlerinin belirlenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 551-574. DOI: 10.26466/opus.461791

Bruton, R. (2017, 27th November). Minister for education and skills. https://www.education.ie/en/Press-Events/Press-Releases/2017-Press-Releases/PR17-11-27.html

Çevik, M. (2018). Impacts of the project based (PBL) science, technology, engineering and mathematics (STEM) education on academic achievement and career interests of vocational high school students. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, *8*(2), 281-306, http://dx.doi.org/10.14527/pegegog.2018.012

Çolakoğlu, M. H. ve Günay, G. A. (2017). Türkiye'de eğitim fakültelerinde FETEMM (STEM) çalışmaları. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi (İAD), 3*, 46-69.

Daşdemir, İ., Cengiz, E. ve Aksoy, G. (2018). Türkiye'de FeTeMM (STEM) eğitimi eğilim araştırması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 1161-1183.

Derin, G., Aydın, E. ve Kırkıç, K. A. (2017). STEM (Fen-Teknoloji-Mühendislik-Matematik) eğitimi tutum ölçeği. *El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi*, *4*(3), 547-559.

Eroğlu, S. ve Bektaş, O. (2016). STEM eğitimi almış fen bilimleri öğretmenlerinin stem temelli ders etkinlikleri hakkındaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 4*(3), 43-67.

Gencer, A. S., Doğan, H., Bilen, K. ve Can, B.(2019). Bütünleşik STEM eğitimi modelleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *45*, 38-55.

Gökbayrak, S. ve Karışan, D. (2017). Stem etkinliklerinin fen bilgisi öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerilerine etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *8*(2), 63-84.

Gülen, S. ve Yaman, S. (2018). Fen bilimleri dersinde argümantasyon süreci ve stem disiplinlerinin kullanımı; odak grup görüşmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 15*(1), 1184-1211.

Güven, Ç., Selvi, M., ve Benzer, S. (2018). 7E öğrenme modeli merkezli stem etkinliğine dayalı öğretim uygulamalarının akademik başarıya etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*, 73-80.

Hom, J. E. (2014, February 11). What is STEM education?. https://www.livescience.com/43296-what-is-stem-education.html.

Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın alfa güvenirlik katsayısı. *Journal of Mood Disorders*, *6*(1), 47-48.

Thibaut, L., Ceuppens, S., De Loof, H., De Meester, J., Goovaerts, L., Struyf, A. …… , Depaepe, F. (2018). Integrated stem education: a systematic review of instructional practices in secondary education. *European Journal of STEM Education, 3*(1), 02. https://doi.org/10.20897/ejsteme/85525.

TÜZÜYEKSAV (2016). 1. Üstün Yetenekliler Eğitiminde İyi Uygulamalar Çalıştayı, 2-3 Eylül, 2016, Ankara.

Özcan, H., ve Koca, E. (2019). STEM'e yönelik tutum ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergis*i, 34(2), 2-15.

Uyanık, B. G. ve Günşen, G. (2017). Okul öncesi dönemde stem yaklaşımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*(42), 337-348.

White, D. W. (2014). What is STEM education and why is it ımportant?. *Florida Association of Teacher Educators Journal, 1*(14), 1-9. http://www.fate1.org/journals/2014/white.pdf. adresinden erişildi.

Yıldırım, B. ve Türk, C. (2018). Stem uygulamalarının kız öğrencilerin stem tutum ve mühendislik algılarına etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(30), 842-884, http://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.368452.

Yıldırım, P. (2017). Fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (Stem) entegrasyonuna ilişkin nitel bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *35*, 31- 55.

Yılmaz, H., Yiğit Koyunkaya, M., Güler, F. ve Güzey, S. (2017). Fen, teknoloji, mühendislik, matematik (STEM) eğitimi tutum ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *25*(5), 1787-1800.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Sivrikaya, Ö. S. (2019). Lise Öğrencilerinin STEM'e Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 914-934. DOI: 10.26466/opus.547459

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 16/05/2019

Ham Petrol İthalatı ve Büyüme

DOI: 10.26466/opus.552784

*

Zehra Doğan Çalışkan* - Mehmet Çakmak**

* * Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üni., Gerede Uyg. Bilimler Y.O. Gerede/Bolu /Türkiye
E-Posta: zehradogan@ibu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-7853-1966
**Arş. Gör. Bolu Abant İzzet Baysal Üni., Gerede Uygulamalı Bilimler Y.O. Gerede / Bolu / Türkiye
E-Posta: mehmet.cakmak@ibu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-6128-5607

Öz

Petrol bir enerji kaynağı olarak özellikle 20. yüzyıldan itibaren ülkeler arası büyüme farklılıklarının açıklanmasında önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası iktisat literatüründe yer alan Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) teorisine göre, bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, o faktörün yoğun biçimde kullanıldığı mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder. Dolayısıyla uzmanlaştığı bu malları ihraç ederken, kıt miktarda sahip olduğu malları ithal eder. Bu teori temel anlamda bir ülkenin doğal kaynaklar bakımından üstün olduğu alanlarda üreterek uzmanlaştığı malları, bu kaynakların kıt olduğu ülkelere ihraç ederek büyümesini vurgulamaktadır. Günümüzde ham petrol bakımından bazı ülkeler ihracatçı konumdayken bazıları da ithalatçı konumdadır. Bu bağlamda petrol kaynağı olmayan ülkeler üretimin devamlılığı için petrol ithali yoluna gitmektedirler. Büyümenin devamlılığını sağlayan petrol ithalatı ile büyüme oranları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bakımdan çalışmada Türkiye'de 1997-2017 dönemi için petrol ithal miktarı ile büyüme arasında nasıl bir ilişki olduğu VAR (Vektör Otoregresif Model) modeli kapsamında incelenmiştir. Bu bağlamda Granger Nedensellik, Johansen Eşbütünleşme, Varyans Ayrıştırma ve Etki-Tepki Analizleri uygulanmıştır. Analiz sonucunda değişkenler arası uzun dönemli bir ilişki ile büyümeden petrol ithalatına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Petrol ithalatı, büyüme,VAR modeli*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 16/05/2019

Crude Oil Imports and Growth

*

Abstract

Petroleum is an energy source that has been considered as a crucial variable in defining the growth differences between countries, especially since the 20th century. According to the Factor Endowment (Heckscher-Ohlin) Theory in the international economics literature, a country has a comparative advantage in the production of those goods in which its abundant production factor is extensively used. Thus, while exporting those goods on which the country specializes, it imports those goods that are scarce. This theory basically emphasizes the economic growth of a country maintained by exporting those goods, that are produced in the sectors at which the country specializes in utilizing its abundantly endowed natural resources, to the countries where such resources are scarce. Nowadays, some countries are crude petroleum exporters, whereas some others are importers. In this context, non-petroleum-exporting countries are importing petroleum for the continuity of their production process. There is an intense relationship between petroleum imports, which ensure the continuity of growth and growth rates. In this regard, the VAR (Vector Autoregression) model is utilized in the study over the period of 1997-2017 to analyze the extent of the relationship between the amount of imported petroleum and economic growth in Turkey. In this context; Granger Causality, Johansen Cointegration, Variance Decomposition, and Impulse-Response Analyses are performed. As a result of the conducted analyses, a long-term relationship between the variables is detected, and a unilateral causality running from economic growth towards petroleum imports relationship is found.

Keywords: *Oil Import, Growth, VAR model*

Giriş

Uluslararası iktisat literatüründe yer alan Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) teorisine göre, bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, o faktörün yoğun biçimde kullanıldığı mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder. Dolayısıyla uzmanlaştığı bu malları ihraç ederken, kıt miktarda sahip olduğu malları ithal eder. Bu teori temel anlamda bir ülkenin doğal kaynaklar bakımından üstün olduğu alanlarda üreterek uzmanlaştığı malları, bu kaynakların kıt olduğu ülkelere ihraç ederek büyümesini vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında doğal kaynaklara her geçen gün talep artmaktadır. Bu kaynaklardan olan ham petrol, hem enerji kaynağı hem de üretim faktörü rolüne sahiptir. Ham petrolün bileşenlerinden olan benzin, motorin ve sıvı gaz kamu sektörünün ve özel sektörün enerji ihtiyacını karşıladığı gibi bireylerin de ihtiyacını karşılamaktadır. Ayrıca petrolün ilaç, solvent, gübre, pestisit ve plastik gibi birçok kimyasal ürünün de ham maddesi olabilme yönü de vardır. Bu bakımdan hem enerji talebini hem de kimyasal ürünlere ilişkin sektörlerin talebini karşılayıcı özelliğe sahiptir.

Günümüzde ham petrol bakımından bazı ülkeler ihracatçı konumdayken bazıları da ithalatçı konumdadır. Türkiye'de de ham petrol talebinin bir kısmı kendi yer altı kaynaklarından elde edilirken büyük bir kısmı da ithal edilmektedir. Ham petrol ithalatı bir ülkede enerji talebini karşılarken aynı zamanda ham petrolün bileşenlerinin kullanımıyla sağlanan çıktının bir kısmı ihraç ediliyorsa ekonomik anlamda büyümeye katkısı olabileceği söylenebilir. Bu bağlamda petrol miktarı ile büyüme arasında bir ilişkiden söz edilebilir. Bu çalışma ekonomik büyümeye ham petrol ithalatının etkisini içeren bir analiz sunmaktadır. Bu amaçla, çalışmada Türkiye'de 1997-2017 dönemi için büyüme ve ham petrol ithalatı ilişkisi incelenmiştir.

Literatür

Ham petrol ithalatı ve ekonomik büyüme arası ilişkiyi inceleyen önceki çalışmalara dair bir araştırma yapıldığında genel anlamda ham petrol ithalatının doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik göstergelerde yarattığı etkilerinin incelendiği gözlenmiştir. Şöyle ki bazı çalışmalarda ithal ham

petrol talebinin elastikiyetine bakılırken analize ham petrol ithalat verileri ve ekonomik büyüme de katılmıştır. Bazılarında ise enerji tüketimi ile kalkınma analizi yapılırken ham petrol ithalatı ile ekonomik büyüme de ilişkilendirilmiştir. Bazı çalışmalarda ise bu ilişki doğrudan ele alınmıştır. Çalışmamızın temel konusu ham petrol ithalatının ülkenin ekonomik büyümesine olan etkisini incelemek olduğundan, bu ilişkiyi doğrudan ya da dolaylı olarak analiz eden makalelere ilişkin literatür taraması şöyle ifade edilebilir:

Chien-Chiang ve Chun-Ping (2007) çalışmasında Tayvan'da enerji tüketiminin (ithalat dâhil edilerek) ekonomik büyümeye etkisini doğrusal ve doğrusal olmayan modelleme ile incelenmiştir. Yazarlar bu çalışma kapsamında 1955-2003 yılları arasındaki verileri ele alırken GSYİH deflatörünü de analize katmışlardır. Eşik Değerli Otoregresif Model (Threshold Outoregressive Model-TAR) kullanılarak yapılan analiz sonucu enerji tüketimi ile reel GSYİH büyümesi arasındaki ilişkinin Tayvan'da ters bir U şekli şeklini aldığına dair kanıtlar ortaya konulmuştur.

Altınay (2007) çalışmasında, 1980-2005 yılları arası yıllık zaman serilerini kullanarak Türkiye'de ham petrol talebinin kısa ve uzun vadeli esnekliklerini tahmin edilmiştir. Bu kapsamda söz konusu analize GSYİH deflatörü de katılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz kapsamında ARDL (Autoregressive Distributed Lag Bound Test- Otoregressif Dağıtılmış Gecikmeli Sınır Testi) testini kullanarak tahmini uzun dönem gelir esnekliğinin ve petrol talebinin fiyat esnekliği (sırasıyla, 0.61 ve 0.18) istatistiksel olarak önemli olduğu belirtilmiştir. Türkiye için kısa vadeli gelir esnekliği ve petrol talebinin fiyat esnekliği sırasıyla 0,64 (önemli) ve 0,10 (önemli) olarak tahmin edilmektedir. Petrol fiyatındaki %1'lik bir artışın, kısa vadede petrol talebindeki % 0.10'luk bir düşüş ya da tam tersi bir etkisi vardır. Elde edilen tek farklı sonuç, uzun vadeli değerle neredeyse aynı olduğu bulunan kısa dönem gelir esnekliğidir.

Jabir (2009) çalışmasında, hem ham petrol ithalatı hem de yerli anlamda ham petrol üretimi ile GSYİH arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında yazar, ABD'nin 1973-2005 yılları arasındaki verilerini Vektör Hata Düzeltme modeli çerçevesinde analiz etmiştir. Yazara göre yapılan analizde GSYİH'deki artış ham petrol ithalatının tetikleyicilerindendir ve Eşbütünleşme ile şoklar da analize dâhil edilmiş, buna göre ilişkiye etkisinin yakınsama hızının 12 olduğunu tespit edilmiştir.

Ghosh (2009) çalışmasında, Hindistan'da 1970-1971 ile 2005-2006 yılları arasındaki ham petrol ithalatı verilerini alarak Reel GSYİH ile arasındaki ilişkiyi analiz edilmiştir. ARDL (Autoregressive Distributed Lag Bound Test- Otoregressif Dağıtılmış Gecikmeli Sınır Testi) testi ile yapılan analiz sonucunda Hindistan'da ithal edilen ham petrolün uzun vadeli gelir esnekliğinin 1,97 olduğunu ve ekonomik büyümeden ham petrol ithalatına kadar tek yönlü ve uzun vadeli bir nedensellik olduğunu tespit edilmiştir.

Ziramba (2010) çalışmasında, Güney Afrika'da ithal ham petrole olan talebi gelir ve fiyat esnekliği bağlamında analiz edilmektedir. Bunun 1980-2006 yılları arası veriler zaman serisi analizi kapsamında eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Söz konusu çalışmada yazar, esnekliğe dair analizine GSYİH'yi de katarak Birim KÖK testi de uygulamıştır. Buna göre ham petrol ithalat talebi ile gelir ve fiyat arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kısa vadede bunu açıklamanın istatistiki olarak anlamsız olabileceği vurgulanmıştır. Sonuç olarak -0,147 ve 0,429'luk tahmini uzun vadeli gelir ve fiyat elastikiyeti değeri ithal ham petrole dair talebin gelir ve fiyat açısından elastik olmadığını göstermekte olduğunu ve bunu da ham petrol ithalatından reel GSYİH'ye doğru uzun vadede tek yönlü bir nedensellik çıkarımı ile desteklenmiştir.

Ediger ve Berk (2011) çalışmasında, 4 faktör temelinde (Birincil Enerji Tüketimi, Kişi Başına Elektrik Tüketimi, GSYİH Enerji Yoğunluğu ve Kişi Başına Karbondioksit Emisyonu) Ham Petrol İthalatı Hassasiyet Endeksi oluşturarak ithalatın etkisini içeren bir analiz yapılmıştır. Yazarlar bu çalışmada, söz konusu 4 faktöre dair 1968-2008 yılları arası veriler ışığında PCA (Principle Component Analysis-Temel Bileşen Analizi) metodu ile analiz yapmışlardır. Buna göre elde edilen denklem çerçevesinde 4 faktörün çok benzer ağırlıklara sahip olduğunu (sırasıyla % 28,4, % 26,9; % 22,7 ve % 21,9) ve Türkiye'nin Ham Petrol İthalatı Hassasiyet Endeksi'ne neredeyse eşit katkıda olduğunu tespit edilmiştir.

Hyun ve Jungho (2013) çalışmasında, 1986-2010 yılları arasında Güney Kore'nin ham petrol ithalatı hacmi, ekonomik büyüme ve ithal ham petrolün fiyatı arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkileri değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışmada veriler ARDL (Autoregressive Distributed Lag Bound Test- Otoregressif Dağıtılmış Gecikmeli Sınır Testi) testi ile analiz edilmiştir. Buna göre Güney Kore'nin ham petrole olan ithalat talebi ile

seçilen değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Gelir seviyesinin, Kore'nin ham petrol ithalatının uzun vadeli davranışının ham petrol fiyatından daha güçlü bir belirleyici olduğu da tespit edilmiştir.

Zhang ve Diğ.(2013) çalışmasında, Çin'in ham petrol ithalatı bağlamında fiyat değişiminin ülkenin GSYİH'sine etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla 2000-2011 arasında söz konusu ilişki analizi için veriler esas alınmıştır. Yazarlar çalışmada, Doğrusal Programlama ile veri analizi yapmışlardır. Bu analize göre Çin, uluslararası ham petrol fiyatlarındaki dalgalanma nedeniyle aylık 47.078 milyar Yuan kadar GSYİH kaybına maruz kalacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Tiwari (2015) çalışmasında, Hindistan ekonomisine dair GSYİH, ham petrol üretimi ve ithalatı arasındaki statik ve dinamik nedensellik ilişkisini analiz edilmiştir. Yazar zaman serisi analizi bağlamında Birim KÖK testi ve eşbütünleşme analizi yaparak kısa vadeye nazaran uzun vadede bu ilişkinin GSYİH'de yarattığı dengesizliğin uzun vadede yılda yüzde 41,5'lik ayarlama hızı ile düzeltileceğini tespit etmiştir.

Yapraklı ve Kaplan (2015) çalışmasında, Türkiye'nin 1970-2013 yılları arasındaki ham petrol ithalatına dair talebin gelir ve fiyat esnekliği üzerinde bir analiz yapılmıştır. Bu analiz yapılırken veri setine Türkiye'nin GSYİH'si de eklenmiştir. Yazarlar söz konusu çalışmalarında birim kök testi ve eşbütünleşme analizi ile yaptıkları analiz sonucunda ham petrol ithalatına dair uzun vadede talebin gelir ve fiyat esnekliğinin elastik olmadığı sonucuna varmışlardır. Ham petrol ithalat talebinin gelir ve fiyat bakımından kısmi esneklikleri sırasıyla 0.18 ve -0.25'tir ve % 1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirtilmiştir. Yine yazarlar, GSYİH ya da ham petrol fiyatlarındaki% 1'lik artış, uzun vadede, sırasıyla, % 0.18'lik bir artış veya ham petrol ithalat talebinde% 0.25'lik bir düşüşe neden olduğunu belirtmişlerdir.

Öztürk ve Arısoy (2016) çalışmasında, ham petrol ithalatına dönük talebi modellemek için fiyat ve gelir tahminlemesi yapılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin 1966-2012 yılları arasındaki ham petrol tüketimi, ham petrol fiyatları ve reel GSYİH verileri ele alınmıştır. Söz konusu çalışmada yazarlar, TVP (Time-Varying Parameters- Zamanla Değişen Parametreler) yaklaşımı çerçevesinde verileri analiz etmişler; gelir ve fiyat esnekliğinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu saptamışlardır. Gelir esnekliğinin

değerini 1.182 bularak Türkiye'de ham petrol ithalatının gelir seviyesindeki değişikliklere daha duyarlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Marbuah (2017) çalışmasında, Gana'nın 1980-2012 yılları arası ham petrol ithalatı verilerinden yola çıkarak bir talep modellemesi çıkarılmaktadır. Söz konusu talebin dinamiklerinden olan Reel GSYİH'yi de analizine katılmıştır. Söz konusu çalışmada ARDL (Autoregressive Distributed Lag Bound Test- Otoregressif Dağıtılmış Gecikmeli Sınır Testi) testini kullanırken aynı zamanda eşbütünleşmeye de bakılmıştır. İthal ham petrol talebinde kısa vadede fiyat esnek değilken uzun vadede esnek olduğu tespit edilmiştir.

Özaytürk ve Alper (2017) çalışmasında, 2000-2013 yılları arasında ham petrol ithalatının Türkiye'nin de dâhil olduğu 11 OECD ülkesi açısından cari işlemler açığına etkisini analiz edilmektedir. En Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FGLS; Feasible Generalized Least Square) ile analiz yapılmıştır. Yazarlara göre, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), ithal petrol miktarı ve finansal gelişmişlik düzeyi ile cari açık arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcut olup cari açığa en yüksek etkiyi ithal petrol miktarı yapmaktadır.

Sun vd. (2017) çalışmasında, ham petrol ithalatının Çin ekonomisi açısından sistematik riskini analiz edilmiştir. Bunun için 2003-2013 yılları arasındaki 24 ana petrol üreticisinin ham petrol talebi göz önüne alınmıştır. Bu analize GSYİH de katılmıştır. Söz konusu çalışmada, 4'lü faktör analizi yapılmış ve özellikle 2008-2009 yıllarındaki küresel krizinde etkisi ile risk doğurabildiği vurgulanmıştır. Bozulma riskinin de 0,6 ile 1,4 arasında değiştiğini tespit edilmiştir.

Bostan ve Ravanoğlu (2018) çalışmasında, Kırgızistan'da enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arası ilişkiyi incelenmiş olup enerji tüketiminin içerisine ham petrol ithalatı da katılmıştır. Bu amaçla 1995-2012 yılları arası veriler analize katılmıştır. Vektör Hata Düzeltme (VEC) modeline göre hata düzeltme katsayısı -0.4876 ve p-değeri 0.0233 bulunmuştur; bunun anlamı (i) kömür tüketimi, elektrik tüketimi ve petrol tüketiminden kişi başına Reel GSYİH'ye doğru uzun dönemli eşbütünleşme ilişki vardır, (ii) hata düzeltme mekanizması çalışmakta ve dengeden sapmaların % 48.76'ı bir yıl içinde giderilmektedir. Son olarak eşbütünleşme katsayıları Stock – Watson Dinamik EKK (DOLS) modeli ile tahmin edilmiş ve

DOLS modeli ile enerji tüketiminden büyümeye doğru uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir.

Cheng-Yih ve Chen-Jung (2018) çalışmasında, Tayvan'ın 1981-2016 yılları arasındaki ham petrol ithalatı miktarındaki değişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Yazarlar çalışma sonucunda Tayvan'ın enerji ihtiyacının % 98'i ithalat yoluyla karşılanmakta olduğunu ve bunun da GSYİH'nin yaklaşık %15'ine eşit geldiğini ifade etmektedirler. Bu durumda artan ham petrol talebi nedeniyle oluşan ithalat artışı aynı zamanda petrol bağımlısı sektörlerin ihracatını da artırdığı için ülkenin ekonomik büyümesi ile yakından ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Veri Seti ve Yöntem

Teorik ve ampirik literatür petrol ithalatı ile büyüme arasındaki yakın ilişkiyi açığa çıkarmıştır. Buna göre ham petrol ithalatı arttıkça büyümenin artması beklenmektedir. Öte yandan petrol ithalatı öncelikle büyümeyi artırırken enerji ödemeleri nedeniyle cari açığı da artırabilir. Bu çalışmanın literatüre katkısı Türkiye için ilgili dönemde petrol ithalat miktarı ile büyüme miktarı arasında uzun dönemli ilişkiyi test etmesidir. Bu amaçla çalışmada Türkiye için Dünya Bankası veri setinden elde edilen 1997-2017 yılları arasındaki ham petrol ithalat miktarı ve büyüme oranı analize tabi tutulmuştur. Bu iki değişken arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla Vektör Otoregresif Model (VAR), Granger Nedensellik, Johansen Eşbütünleşme, Varyans Ayrıştırma ve Etki-Tepki Analizleri kullanılmıştır.

Analiz Sonuçları

Modelin ilk aşaması serilere durağanlık analizlerinin uygulanmasıdır. Analizde kullanılan değişkenler ve kurulan modeller zaman serisi özelliklerine sahip olduğundan başlangıçta serilere durağanlık analizleri uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada serilere, literatürde yaygın biçimde kullanılan Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır. Çalışmada Türkiye'nin 1997-2017 döneminde gerçekleştirdiği petrol ithalatı ve büyüme değişkenleri değerlerinin durağan olup ol-

madıkları araştırılmış iki değişkeninde düzey değerlerinde durağan olmadıkları ancak ilk farkları alındığında durağan hale geldikleri tespit edilmiştir. Tablo 1'de ADF birim kök testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 1. Durağanlık Testi ADF İstatistiği Değerleri

Değişken	Düzey değerleri için	Birinci fark değerleri için
LNGSMH	0.4759	0.0028
LNPETROLİTHALATI	0.5738	0.0096

Eşbütünleşme, düzeyde durağan olmayan serilerin aynı fark düzeylerinde durağan olmaları durumunda uzun dönemde birlikte hareket edip etmediklerini araştırmak üzere geliştirilmiştir. Granger nedensellik modeli seriler arasında ilişkinin varlığını sorgulamakta ve söz konusu ilişkinin yönünü belirlemek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda seriler arası Garanger Nedensellik İlişkisi aşağıdaki denklemler ile ifade edilmektedir (Uzunöz ve Akçay, 2012, s.8).

Değişkenlerin benzer şoklardan etkilenip etkilenmedikleri hususu Johansen eş bütünleşme testi yardımıyla araştırılmıştır. Elde edilen bulgular 0,05 önem seviyesinde iki adet eş bütünleşik eşitlik bulunduğu göstermektedir. Tablo 2'de eşbütünleşme testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 2. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Hipotezler		İz İstatistiği Değerleri				Maksimum Öz Değer İstatistikleri			
H_0	H_1	Öz değer	Test istatistiği	0,05 Kritik değer	Olasılık (p)	Öz değer	Test istatistiği	0,05 Kritik değer	Olasılık (p)
r=0	r≥1	0.61267	22.1039	15.4947	0.0044	0.61267	17.0727	14.2646	0.0175
r≤1	r≥2	0.24384	5.03113	3.84146	0.0249	0.24384	5.03113	3.84146	0.0249

Analizde kullanılan bir diğer test Granger Nedensellik testidir. Seriler arasında nedensellik olup olmaması durumu söz konusu serilerin eşbütünleşme durumları ile ilişkilendirilmektedir. Modelde kullanılan seriler uzun dönemde birlikte hareket ediyorlarsa eşbütünleşik seriler olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda seriler düzey değerlerinde durağan ve eşbütünleşik değillerse VAR (Vektör Otoregresif Model) modeli kullanılarak nedensellikleri araştırılırken, seriler durağan değil ancak eşbütünle-

şiklerse VECM (Vektör Hata Düzeltme Modeli) modeli kullanılarak nedensellikleri araştırılmaktadır (Çil-Yavuz, 2005, s.964). Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek için yapılan Granger Nedensellik Testi sonuçları, büyümeden petrol ithalatına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu ortaya koymaktadır. Tablo 3'de Granger Nedensellik Testi sonuçları görülebilir.

Tablo 3. Granger Nedensellik Sonuçları (2 Gecikmeli Model)

Ho Hipotezi	n	F-İstatistiği	Olasılık
LNGSMH, LNPETROLİTHALATI'nın Granger nedeni değildir.	19	5.14284	0.0212
LNPETROLİTHALATI, LNGSMH'nın Granger Nedeni değildir.		1.78179	0.2045

VAR Modeli kurulmadan önce uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla yapılan gecikme kriterlerini belirleme testi sonuçları Tablo 4' te yer almaktadır. Tabloya göre en fazla yıldız alan uygun gecikme 2 olarak görülmektedir.

Tablo 4. VAR Gecikme Kriterleri

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-6.066119	NA	0.009399	1.008265	1.104838	1.013210
1	20.83729	43.71803*	0.000541	-1.854661	-1.56494*	-1.839825
2	26.08907	7.221207	0.000479*	-2.01113*	-1.528266	-1.98640*
3	27.06780	1.101073	0.000760	-1.633476	-0.957460	-1.598858
4	33.24860	5.408194	0.000685	-1.906075	-1.036912	-1.861566

VAR modelinin İstikrarlı olup olmadığı AR karakteristik köklerinin hesaplanan tablo değerlerinin 1'den küçük olması, dolayısı ile bu amaçla çizilen çemberin içinde değerler almasına bağlıdır. Tahmin sonuçlarına göre model istikrarlı görünmektedir.

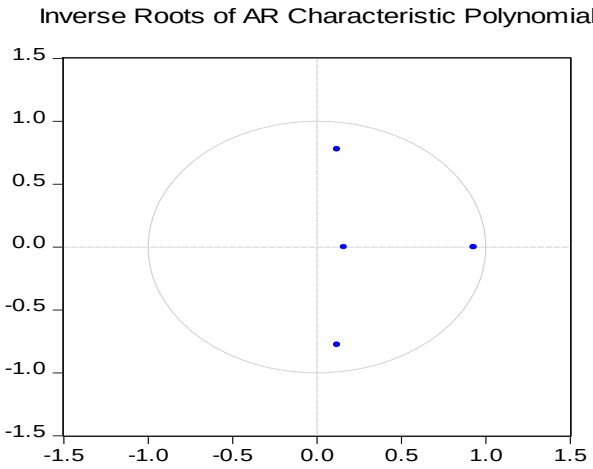

Şekil 1. AR Karakteristik Polinomu Ters Kökleri

Kurulan modelde otokorelasyon olup olmadığı LM testi yapılarak analiz edilmiş, söz konusu modelde ardışık bağımlılık sorununun olmadığı tespit edilmiştir. LM Otokorelasyon testi sonuçları Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. LM Otokorelasyon Testi Sonuçları

Gecikmeler	LM-istatistiği	Olasılık
1	8.009145	0.0912
2	5.532763	0.2369
3	0.815252	0.9364
4	4.965976	0.2908
5	0.766068	0.9429
6	3.865520	0.4245
7	0.800736	0.9383
8	1.951302	0.7447
9	3.190420	0.5265
10	2.217934	0.6957
11	3.288717	0.5107
12	1.900127	0.7541

Modelde değişen varyans sorunu olup olmadığı konusunda da değerlendirilmiş, incelenen test sonuçlarına göre değişen varyans olmadığı kanaatine varılmıştır. Değişen varyans testi sonuçları Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
29.67641	24	0.1957

Hata terimlerinin normal dağılıp dağılmadığı hususunda yapılan Jarque-Bera Testi sonuçları, Normal dağılımın da mevcut olduğunu göstermiştir. Jarque-Bera Normallik Testi sonuçları Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Jarque-Bera Normallik Testi

Öğeler	Jarque-Bera Testi	Serbestlik derecesi	Olasılık
1	4.999095	2	0.0821
2	2.162300	2	0.3392
Ortak	7.161396	4	0.1276

Modelin uygunluk testlerini geçmesinin ardından LNBÜYÜME değişkeninin LNPETROLİTHALATI değişkeni üzerinde etkili olup olmadığı Varyans ayrıştırma tablosundan incelenebilir. Hesaplanan değerlere göre LNBÜYÜME'nin 10 dönem boyunca varyans içindeki payını arttırdığı dolayısı ile petrol ithalatı üzerinde etkili bir değişken olduğu anlaşılmaktadır. Varyans ayrıştırma değerleri Tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8. Varyans Ayrıştırma Tablosu

Dönem	S.E	LNPETROLİTHALATI	LNGSMH
1	0.245667	100.0000	0.000000
2	0.336110	84.89902	15.10098
3	0.387351	65.30074	34.69926
4	0.405896	60.47205	39.52795
5	0.426024	62.63085	37.36915
6	0.451436	64.16101	35.83899
7	0.470067	61.81806	38.18194
8	0.481624	59.85421	40.14579
9	0.489995	59.65080	40.34920
10	0.499650	60.02597	39.97403

Etki tepki analizine bakılarak GSMH'de meydana gelen bir birimlik standart şokun Petrol İthalatında ne kadarlık bir değişim yarattığı gözlenebilir. Değişim sürekli bir artış ifade ederse ele alınan değişkenin politika belirlemede etkin olduğu söylenebilecektir. Etki tepki analizi Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Etki Tepki Analizi Tablosu

DÖNEM	LNPETROLİTHALATI	LNGSMH
1	0.245667	0.000000
2	0.188569	0.130612
3	0.045467	0.187092
4	0.040631	0.114280
5	0.118508	0.051969
6	0.130706	0.072210
7	0.076410	0.106443
8	0.047366	0.093567
9	0.066183	0.061269
10	0.081463	0.054025

Elde edilen sonuçlara göre büyümede meydana gelen 1 birimlik standart şok petrol ithalatında 3ncü dönemde 0,18 birimlik şoka sebep olmaktadır. Büyüme, petrol ithalatı üzerinde etkin bir değişkendir.

Tablo 10. VAR Granger Nedensellik Modeli

Bağımlı Değişken: LNPETROLİTHALATI

Dışsal değişken	Ki kare	Serbestlik	Olasılık
LNGSMH	10.28568	2	0.0058

Bağımlı Değişken: LNBÜYÜME

Dışsal değişken	Ki kare	Serbestlik	Olasılık
LNPETROLİTHALATI	3.563583	2	0.1683

VAR Modeli Granger Nedensellik Testine göre de büyümeden petrol ithalatına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar beklentiye uygun olarak büyümenin petrol ithalatı üzerinde etkili bir değişken olduğunu göstermektedir.

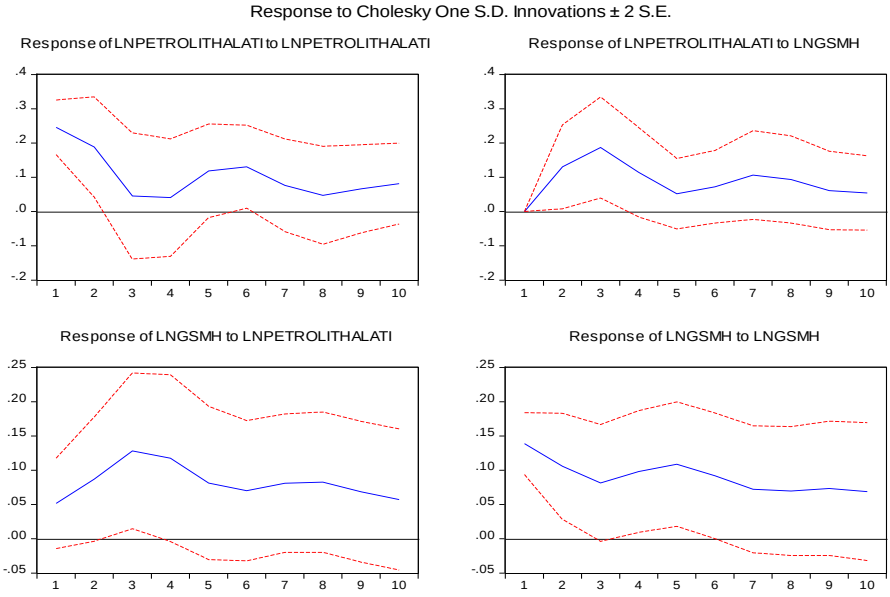

Şekil 2. Etki Tepki Grafikleri

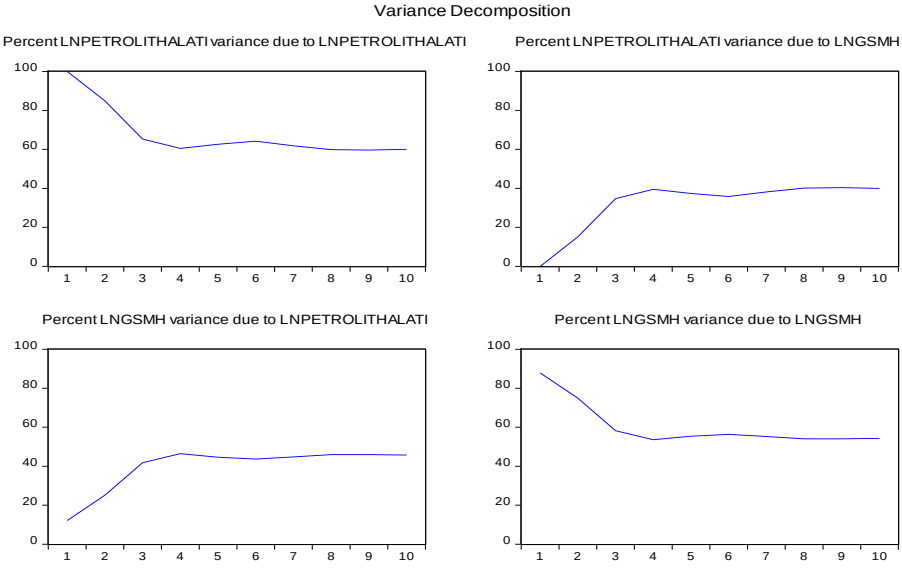

Şekil 3. Varyans Ayrıştırma Grafiği

Sonuç ve Değerlendirme

Ham petrol ithalatı, bir ülkede kamu kesiminin ve özel kesimin enerji ihtiyacının karşılanmasında ve petrol destekli sektörlerin üretimlerinin devamlılığın sağlanmasında ulusal kaynakların yetersizliği nedeniyle ön plana çıkabilmektedir. İthalat teknik olarak bir ülkenin döviz rezervlerini azalttığı gibi ulusal parasının da döviz karşısında değer kaybetmesi, yerli üreticinin zarar görmesi, işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik göstergelerde değişimlere yol açabilmektedir. Bu etki sadece içsel ekonomik göstergelerin ötesinde makro anlamda dışsal ekonomik göstergeleri de etkileyebilmektedir. Bazı ülkeler için ithalat bir kalkınma modeli olarak ele alınırken söz konusu ithalatın yapıldığı sektörlerin ihracatçı yeteneğinin artması da beraberinde hedeflenmektedir. Dolayısıyla ithalatın bir ülkenin büyüme hızına ve oranlarına etkisi olabilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı ham petrol ithalatı ile büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Söz konusu çalışmaya dair literatürel inceleme yapıldığında birçok çalışma nihai bakımdan bazı göstergeler ile ham petrol arası ilişkiyi analiz ederken doğrudan ya da dolaylı olarak büyüme ile ilişkisini de analizlerine katmıştır. Bazı çalışmalar ise doğrudan ham petrol ithalatı ile büyüme arası ilişkiyi analiz etmiştir. Her bir çalışmada da söz konusu iki unsur arasında bir ilişkinin olduğu bulgularla ifade edilmiştir.

Bu çalışmada ise analizde kullanılan testlere göre, değişkenlerin ilk farklarında durağan oldukları, ardışık bağımlılık ve değişen varyans sorununun olmadığı, normal dağılımın mevcut olduğu ve büyümenin petrol ithalatı üzerinde önemli etkisinin olduğu bulgulanmıştır. Yine analiz sonuçlarına göre büyüme ve petrol ithalatı arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur. Bunun yanında büyümeden petrol ithalatına doğru bir nedensellik bulgulanmıştır. Başka bir deyişle büyüme arttıkça petrol ithalatı artmaktadır. Bu durum literatür ile örtüşen bir sonuçtur. Büyüme arttıkça enerjiye olan talep de artacaktır. Petrol günümüz ekonomilerinde büyümenin sağlanması bakımından önemli bir girdi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ithalat miktarının büyümeyi ne ölçüde belirlediğini öğrenmek önemlidir. Çalışma petrol ithalatı ile büyüme arasındaki tek yönlü nedenselliği göstermesi bakımından literatüre katkıda bulunmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Crude Oil Imports and Growth

*

Zehra Doğan Çalışkan – Mehmet Çakmak

Bolu Abant İzzet Baysal University

According to the Factor Endowment (Heckscher-Ohlin) Theory in the international economics literature; a country acquires a comparative advantage in the production of those goods in which the production factor abundantly endowed by that country is extensively used. Thus, while exporting those specialized goods, it imports goods that are scarce. This theory mainly puts an emphasis on the economic growth of a country achieved by exporting those goods, that are produced in the sectors at which the country specializes in utilizing its abundantly endowed natural resources, to the countries where such resources are scarce. Today, some countries are exporters of crude petroleum, whereas some are importers. A portion of petroleum demand in Turkey is met by its underground resource, whereas a large portion of the demand for crude petroleum is imported. Imports of crude petroleum can meet the energy demand in a country, while a portion of the output provided by the use of the components of crude petroleum can be contributed to the economic growth at the same time. In this context, a relationship between the amount of petroleum imported and economic growth can be considered. This study introduces an analysis of the impacts of crude petroleum imports on economic growth. For this purpose, the study explicates the relationship between economic growth and crude petroleum imports in Turkey over the period of 1997-2017. Upon conducting a review on previous studies which examined the relationship between crude petroleum imports and economic growth, it is observed that the direct or indirect impacts of crude petroleum imports on economic indicators are examined in general. In some studies, the data of crude petroleum import and economic growth were also included in the analysis upon considering the elasticity of demand for imported crude petroleum. In some of those studies, the energy

consumption and development analyses were carried out, while crude petroleum imports and economic growth were also interrelated. In some studies, however, such a relationship was addressed directly.

Theoretical and empirical literature revealed the close relationship between petroleum imports and economic growth. Accordingly, economic growth is expected to rise as crude petroleum imports increase. Nonetheless, petroleum imports may boost economic growth and increase the current account deficit due to energy payments. The contribution of this study to the literature has a distinguishable feature due to the testing of the long-term relationship between economic growth and the volume of petroleum imports. To this end, the data of crude petroleum imports and economic growth in Turkey obtained from the World Bank database over the period of 1997-2017 are utilized in the performed analysis. In order to test the relationship between these two variables, Vector Autoregressive Model (VAR), Granger Causality, Johansen Cointegration, Variance Decomposition, and Impulse-Response Analyses are carried out.

The analysis results can be stated briefly as follows: The first stage of the model involves the application of stationarity analysis to the series. The Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test is performed on the series. Upon examining the stationarity of both variables, it is determined that the values of petroleum import and economic growth variables are not stationary at level, however, their first differences become stationary. The Johansen co-integration test is performed to investigate whether or not the variables are influenced by similar shocks. The obtained findings indicate that there are two cointegrated equations at the significance level of 0.05. The results of the Granger Causality test conducted to determine the direction of the relationship between the variables reveal the existence of a unilateral causality running from economic growth towards petroleum imports. The appropriate lag length is required to be determined prior to the implementation of the VAR model. Therefore, the lag length is determined as 2 in accordance with the results of the relevant test criteria. The LM test is performed to determine whether or not the model contains autocorrelation, and it is determined that there is no autocorrelation problem in the model.

It is also evaluated whether or not a heteroscedasticity problem exists in the model, and it is concluded that there is no heteroscedasticity according to the test results. The results of the Jarque-Bera Test, which indicate whether or not the error terms are normally distributed, reveal the presence of normal distribution. After the model passes the conformity tests, it is noticed that the economic growth variable has an impact on the petroleum import variable and it is also observed that the economic growth variable increases its share in the variance throughout ten consecutive periods, and therefore, it is an effective variable on the petroleum imports. By considering the impulse-response analysis, it can be observed how a one-unit standard shock in the GNP leads to a change in Petroleum Import. According to the results, 1 unit of standard shock in economic growth causes a shock of 0.18 units within the third period. Economic growth is an effective variable on petroleum imports. According to the Granger Causality Test of the VAR Model, it is also determined that there is a unilateral causality running from economic growth towards petroleum imports. The results indicate that economic growth is an effective variable on petroleum imports as expected.

The crude petroleum imports may loom large due to the lack of national resources to meet the energy needs of the public and private sectors in a country and to ensure the continuity of the production in petroleum-based sectors. Imports may reduce the foreign exchange reserves of a country, as well as it may lead to changes in economic indicators such as the depreciation of the national currency relative to foreign currency, losses of domestic producers, unemployment and inflation. This impact can influence not only the endogenous economic indicators but also the exogenous economic indicators in a macroeconomic sense. For some countries, imports are considered as a development model, while increasing the exporting capability of the importing sectors is aimed concurrently. Therefore, imports may have an impact on the economic growth rates of a country.

In this study, according to the tests used in the analysis, it is found that the variables are stationary at first differences, there is no autocorrelation and heteroscedasticity problem, the normal distribution is present, and economic growth has a significant impact on petroleum imports. According to the analysis results, again, there is a long-term relationship between

economic growth and petroleum imports. Moreover, a causality running from economic growth towards petroleum imports is found. In other words, petroleum imports tend to increase as economic growth is boosted. This result is consistent with the relevant literature. As economic growth increases, the demand for energy would also increase. From a different perspective, the long-term relationship between petroleum imports and economic growth also plays a role in political decisions. The study contributes to the literature in terms of reporting the unilateral causality between petroleum imports and economic growth.

Kaynakça / References

Altinay, G. (2007). Short-run and long-run elasticities of import demand for crude oil in Turkey. *Energy Policy, 35,* 5829-5835.

Bostan, A. ve Ravanoğlu, A. (2018). Kırgızistan ekonomisinde ekonomik büyüme ve enerji tüketimi ilişkisi açısından sürdürebilir büyüme analizi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 181-194.

Cheng-Yih, H. Ve Chen-Jung, H. (2018). Economic growth, oil consumption and import intensity: Factor decomposition of imported crude oil model approach. *International Journal of Energy Economics and Policy,* 8(4), 52-156.

Chien-Chiang L. ve Chun-Ping, C. (2007). The impact of energy consumption on economic growth: Evidence from linear and nonlinear models in Taiwan. *Energy, Elsevier, 32*(12), 2282-2294.

Çil Yavuz, N. (2005). Türkiye'de ihracat ve iktisadi büyüme arasında nedensellik analizi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 49* (1), 961-972.

Ediger, V.S. ve Berk, I. (2011). Crude oil import policy of Turkey: Historical analysis of determinants and implications since 1968. *Energy Policy, 39,* 2132-2142.

Ghosh, S.(2009). Import demand of crude oil and economic growth: Evidence from India. *Energy Policy, 37,* 699-702.

Hong, C.Y. ve Hsu, C. J. (2018). Economic growth, oil consumption and import intensity: factor decomposition of imported crude oil model approach. *International Journal of Energy Economics and Policy, 8*(4), 152-156.

Hyun Seok, K. ve Jungho, B. (2013). Assessing dynamics of crude oil import demand in Korea. *Economic Modelling, Elsevier*, *35*(C), 260-263.

Jabir, I. (2009). The dynamic relationship between the US GDP, imports and domestic production of crude oil. *Applied Economics, 41,* 3171-3178.

Kim, H.S. ve Baek, J. (2013). Assessing dynamics of crude oil import demand in Korea. *Economic Modelling, 35,* 260-263.

Lee, C.C. ve Chang, C. P. (2007). The impact of energy consumption on economic growth: Evidence from linear and nonlinear models in Taiwan. *Energy, 32,* 2282-2294.

Marbuah, G. (2017). Understanding crude oil import demand behaviour in africa: The Ghana case. *Journal of African Trade,* 4, 75-87.

Özaytürk, G. ve Alper, A. E. (2017). Petrol ithalatının cari açık üzerine etkisi: OECD ülkeleri üzerine bir analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 72*(3), 513-524.

Özturk, İ. ve Arısoy, I. (2016). An estimation of crude oil import demand in Turkey: Evidence from time-varying parameters approach. *Energy Policy, 99,* 174-179.

Sun, X., Liu, C., Chen, X. ve Li, J. (2017). Modeling systemic risk of crude oil imports: Case of China's global oil supply chain. *Energy, 121,* 449-465.

Tiwari, A.K.(2015). On the dynamics of Indian GDP, crude oil production and imports. *OPEC Energy Rewiev, 39*(2), 162-183.

Uzunöz, M. ve Akçay, Y. (2012). Türkiye'de büyüme ve enerji tüketimi arasındaki nedensellik ilişkisi: 1970-2010. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(2), 1-16.

Yapraklı S. ve Kaplan, F. (2015). Re-examining of the Turkish crude oil import demand with multi-structural breaks analysis in the long run period. *International Journal of Energy Economics and Policy, 5*(2), 402-407.

Zhang, C.P., Cao, X., Zhao, Y.N., Zhang, J. ve Yu, L. (2013). Research on the impact of international crude oil price fluctuation and oil ımport to China's. *2013 International Conference on Management Science & Engineering (20th), July 17-19, 2013 Harbin, P.R.China*

Ziramba, E. (2010). Price and income elasticities of crude oil import demand in South Africa: A cointegration analysis. *Energy Policy*, *38*, 7844-7849.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Doğan-Çalışkan, Z. ve Çakmak, M. (2019). Ham petrol ithalatı ve büyüme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 935-955. DOI: 10.26466/opus.552784

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 02/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Elektrikli ve Elektronik Eşya Atıklarının Geri Dönüşümü Konusunda Halkın Bilinç Düzeyinin Ölçülmesi: Sivas İli Örneği

DOI: 10.26466/opus.548371

*

İlknur Şentürk*

* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Sivas / Türkiye

E-Posta: ilknurg.senturk@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-8217-2281

Öz

Son yıllardaki teknolojik ilerlemenin kaçınılmaz sonucu olarak, dünyada elektrikli ve elektronik eşya tüketimindeki artış, atık elektrikli ve elektronik eşya (AEEE) problemini de beraberinde getirmiştir. Bu atıklar yapısında toksik madde barındırdığı ve büyük alanları işgal ettiği için, AEEE problemi bizim düşündüğümüzden çok daha büyüktür. Günümüzde sağlıklı koşullar altında e-atıklar içindeki ağır metalleri geri kazanmak ve geri dönüşümünü sağlamak çevre ve insan sağlığı için oldukça önemlidir. Bu noktada hem üreticiler hem de tüketicilerin daha duyarlı davranması ve konu hakkında bilgilendirilmesi gerekir. Bu çalışma, Sivas il merkezinde yaşayan halkın elektrikli ve elektronik atıklarından kurtulma yöntemi konusundaki tüketici davranışları, e-atıklar konusundaki bilinç düzeyi ve tutumlarının belirlenmesi için yapılmıştır. Sivas merkezde ikamet eden 100 kişi basit rastgele örnekleme yöntemine göre seçilmiş ve bireylere yüz yüze anket tekniği uygulanmıştır. Ankete katılan bireylerin %23'ü ile sokakta, %42'si ile evde, %35'i ile işyerlerinde görüşülmüştür. Katılımcıların çoğu AEEE yani e-atık tehlikesinin farkındadır ancak bu atıklardan kurtulmak için uygun yöntemin ne olduğunu bilmemektedir. Bu nedenle tüketicilerin, e-atıklarını ne yapmaları konusunda bilgilendirilmesi ve e-atıklarını yönetmeliğe uygun olarak atmaları konusunda motive edilmeleri gerekmektedir. Konu hakkında tüketiciler bilgilendirildiği takdirde halkın elektrikli ve elektronik eşya atıklarının geri dönüşümü konusunda destek olacakları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Anket, AEEE, E-atık yönetimi, Sivas, Tüketici davranışı*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 02/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Measurement of Awareness Level of Public in the Recycling of Electrical and Electronic Wastes: A Case of Sivas City

*

Abstract

As an inevitable consequence of technological progress in recent years, the increase in the consumption of electrical and electronic equipment in the world has brought the problem of waste electrical and electronic equipment (WEEE). The problem of WEEE is much bigger than we thought because these wastes contain toxic substances and occupy large areas. Today, recovering and recycling of heavy metals in e-wastes under healthy conditions is very important for the environment and human health. At this point, both producers and consumers need to be more sensitive and informed about the issue. This study was carried out to determine awareness level and attitudes about e-wastes, consumer behaviors on the way of getting rid of electrical and electronic waste of consumers living in the city center of Sivas, Turkey. 100 people living in the center of Sivas were selected according to the simple random sampling method and the face-to-face survey technique was applied to the individuals. Survey work was made in the street with 23%, in the home with 42%, and in the workplaces with 35% of individuals. Most of the participants are aware of the WEEE about e-waste hazard, but they do not know what is the proper way to get rid of these wastes. For this reason, consumers need to be motivated and informed about the disposal and management of their e-waste. If consumers are informed about the matter, it is understood that the public will support the recycling of electrical and electronic waste.

Keywords: *Survey, WEEE, E-waste management, Sivas, consumer behavior*

Giriş

Dünya, bilgi toplumu olma yolunda hızlı adımlarla ilerlerken, elektronik cihazların kullanım ömürleri her geçen gün azalmaktadır. Kendisini sürekli olarak daha hızlı, daha verimli, daha şık, daha ekonomik şeklinde pazarlayan günümüz eğilimleri sayesinde, sahip olduğumuz elektronik cihazlar çok değil 1 ila 6 yıl içerisinde "iş görmez" veya "tamiri yenisini almaktan daha pahalı" hale geldiği için yüksek fiyatlarla çok beğenerek almış olduğumuz elektronik eşyalar en sonunda hurdacılara ya da çöpe gitmektedir. Sahibi tarafından elden çıkarılan bu ürünler "e-atık" adı verilen atık türünü ortaya çıkarmış olmaktadır (Çiftlik ve diğ., 2011). E-atık (elektronik atık) ya da AEEE (Atık Elektrikli ve Elektronik Eşya), kullanım ömrünü tamamlamış olan, içerisinde bir veya daha fazla elektrik iletim elemanı bulunduran ürünlere verilen addır (İnce, 2011). Elektrikli ve elektronik atıklar çoğunlukla evlerde kullanılan büyük elektronik ekipmanlardan (örneğin televizyonlar, kişisel bilgisayarlar, buzdolapları, cep telefonları, DVD/VHD makineleri ve elektrik tasarruflu ampuller vb.) oluşur. Bu atıklardan değerli olan kısımların geri kazanılması ülke ekonomisine katkı sunacağı gibi, uzaklaştırılması gereken tehlikeli bileşikler de atık yönetimi çerçevesinde işlenmiş olacaktır.

Elektrikli ve elektronik eşya atıklarının artış oranları, kentsel atıklardan 3 kat daha büyük olmasına karşın günümüzde halen elektrikli ve elektronik ekipman atıklarının toplama, işleme, yenileme oranları oldukça düşüktür (Burke 2007; Ay 2012). Oysaki kullanım ömrünü tamamlayan elektronik cihaz ve ekipmanlar içerisinde bulunan değerli maddeler (Tablo 1), yeniden kullanım ve geri kazanıma uygunluğu dolayısıyla oldukça önemli bir ikincil hammadde kaynağıdır. Fakat e-atıklar uygun bir şekilde ayrıştırılıp bertaraf edilmediğinde önemli birer toksik madde kaynağına dönüşerek içerdikleri tehlikeli bileşenler nedeniyle insan ve çevre sağlığı açısından büyük sorunlara yol açacaktır. Balde et al., (2014) 52 milyar $'lık bir kaynak anlamına gelen bu e-atığın sadece küçük bir kısmının (%16'dan daha düşük bir miktarı) uygun bir şekilde geri kazanımının yapıldığını rapor etmiştir.

Tablo 1. Atık elektrikli ve elektronik eşyalar içerisinde kullanılan başlıca kıymetli metaller (Neira ve diğ., 2006)

Kıymetli metaller	Kullanım alanları
Altın	Elektronik: Bilgisayarlar, cep telefonları
Gümüş	Elektronik: Bilgisayarlar, cep telefonları, fotovoltaik ve katalizörler
Platinyum	Otomotiv katalizör
Paladyum	Otomotiv katalizör
Rodyum	Düz paneller, elektrik sektörü
Rutenyum	Elektronikler: Bilgisayar, hard-disk
Bakır	Elektrikli ve elektronik cihazlar: Bilgisayarlar, cep telefonları
Kobalt	Katalizörler, bataryalar

Çin'in Guiyu bölgesindeki e-atık geri dönüşüm alanına yakın Nanyang Nehri'nde yapılan analizlerde, polibromlu difenileter (PBDE) konsantrasyonu nehir suyunda 760 ng/g, sediment örneklerinde 16.000 ng/g seviyelerinde ölçülmüştür (Luo et al., 2007). Robinson (2009) sağlıksız metotlarla e-atık geri dönüşümü yapılan yerlerin yakınındaki nehir suyunda kurşun (Pb) seviyesinin, normal bir nehirdeki Pb seviyesinden 4 kat daha fazla olduğunu belirtmiştir. Ha et al., (2009) e-atık geri dönüşümü yapan bir tesis yakınlarından aldıkları hava örneklerindeki Pb, bakır (Cu) ve çinko (Zn) seviyesinin e-atık geri dönüşümü olmayan bölgeye göre 5 kat yüksek olduğunu rapor etmiştir (Salihoğlu ve Kahraman, 2016).

E- atıklar çoğunluğu zehirli olan 1000'den fazla madde içerdiğinden uygun ayrıştırma işlemlerinden geçmeden direk deponi alanlarına gönderildiklerinde önemli çevre kirliliklerine sebep olması kaçınılmazdır. Örnek verilirse bir TV Katot ışın (CRT) 2-4 kg kurşun, büyük TV ekranı ise ondan daha da fazla kurşun içermektedir. Toprak dolgusundaki ağır metallerin örneğin Pb, Cd ve Hg'nin %40' dan fazlası e-atıklardan kaynaklanmaktadır. Ağır metaller besin zinciri yoluyla canlı yapısına girerek birikmekte ve insan sağlığı üzerinde ölümcül etkilere sebep olabilmektedir (Aydın ve Kiraz, 2017). Örneğin Güney Çin'de (e-atık geri dönüşüm bölgelerinden biri) inhalasyon yoluyla ağır metallere maruz kalan kişilerin sağlık durumunu değerlendirmek amacıyla 2012'de yapılan taramada bu kişilerin ömür boyu kansere yakalanma riski anlamlı olarak yüksek bulunmuştur (Huanga ve diğ., 2016). E-atık geri

dönüşümünün yaygın olarak yapıldığı Çin ve Hindistan'da da benzer çalışmalar yapılmış, bu tarz atıklara maruz kalan kişilerin vücutlarında bu metallere rastlanmıştır.

Elektrikli ve elektronik ekipmanlar plastik, polivinil klorür (PVC), polietilen (PE), polyester (PET ve PBT vb.), cam, ahşap, metal gibi farklı birçok materyal içerdiğinden oldukça kompleks yapıdadır. Dolayısıyla geri kazanım işlemleri de oldukça karmaşıktır (Kang ve Schoenung, 2005). Elektrikli ve elektronik atıkları tehlikeli atık gurubu haline getiren içermiş oldukları cıva, kurşun, kadmiyum ve krom (+6), baryum, berilyum gibi ağır metaller, kloroflorokarbon (CFC), poliklorlu bifeniller (PCB), PVC ve bromlu alev geciktiriciler (BAG) gibi halojenli bileşikler, fosfor ile asbest ve arseniktir (Tablo 2). Hepimiz bu tarz tehlikeli atık içeren cep telefonu, bilgisayar, TV/radyo, ampul, floresan gibi eşyaları kullanmaktayız. Bu nedenle birçok e-atığı hayatımızın bir döneminde hiç değilse 1 kez atmış ya da atılmak üzere gözden çıkarmışızdır. En çok da enerji tasarruflu ampuller atılmaktadır. Bu ampuller, cıva gibi tehlikeli kimyasalların çoğunu yapısında barındırır. Bu nedenle, çevrenin korunması için bu tür atıkların, kontrollü bir şekilde bertarafı oldukça önemlidir (US EPA, 2001).

Diğer bir kirletici grubu ise bromlu alev geciktiricilerdir (BAG). Daha ekonomik olması, daha kolay işlenebilmesi ve üretilen ürünlerin daha hafif olması nedeniyle, elektronik sektörünün ana maddeleri haline gelen plastik ya da petrol türevi malzemelerin yanmasını geciktirmek amacı ile kullanılan BAG; bromlu bifenoller, bifeniller, fenoller gibi farklı özellikteki çok sayıda kimyasal maddeyi kapsamaktadır. BAG, baskı devre elemanları, bağlantı elemanları, kablolar ile televizyon ve mutfak eşyaları gibi elektronik ürünler olmak üzere günümüzde hemen hemen tüm elektronik ürünlerde alev almaya/yanmaya karşı koruyucu olarak kullanılmaktadır (US EPA, 2001; Sjodin, 2003). Fakat koruyucu olarak kullanılan bu madde yakıldığında dioksin olarak ortaya çıkmakta ve atmosfere yayılmaktadır. Atıkların yakılarak bertaraf edilmesinin neden olduğu kurşun emisyonlarının önemli bir kısmının elektronik atıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Atık elektrikli ve elektronik ekipman içinde bulunan başlıca tehlikeli bileşenler (He ve diğ., 2006)

Materyal ve bileşenler	**Tanımı**
Akü, pil, batarya	Kurşun, cıva ve kadmiyum gibi ağır metaller bu bileşenler içinde bulunur.
Monitör ve televizyonlarda kullanılan katot ışın tüpleri (CRT)	Cam panelin iç kısmındaki floresan kaplamada kullanılır ve yüksek oranlarda kurşun, baryum, fosfor gibi ağır metaller içerir.
Cıva içeren bileşenler	Cıva; termostat, sensör, röle ve anahtarlar (switch) içinde kullanılır. Ayrıca medikal ekipmanlar, veri transferi, telekomünikasyon ve cep telefonlarında kullanılır.
Asbest atığı	-
Toner kartuşu	-
Bilgisayarlardaki baskı devre kartı	Bazı bileşenlerinde kadmiyum içerir.
Poliklorlu bifeniller	-
Kondansatörler	-
Sıvı kristal ekranlar	-
Bromlu alev geciktiriciler	Elektronik cihazlardaki plastiklerin yanmasını engellemek için kullanılır.
Alev almayı geciktiriciler	Halojenli alev geciktiriciler, yakıldıkları takdirde dioksin olarak ortaya çıkmakta ve atmosfere yayılmaktadır.
Hidrokloroflorakarbon ya da hidroflorakarbon içeren ekipmanlar	Bu maddeler soğutucu ve köpükler içinde bulunur.
Gaz deşarjlı lambalar	İçlerinde cıva bulunur.

Yukarıda da anlatıldığı üzere elektrikli ve elektronik cihazlar hem kimyasal hem de fiziksel olarak belediye ya da sanayi atıklarından farklı özelliklere sahiptir. Bu özelliklerinden ötürü cihazlar kullanım ömürlerini tamamladıklarında, uygun bir biçimde geri kazanılması ya da bertaraf edilmesi gerekir. Kontrolsüz bir şekilde atılan elektrikli ve elektronik atıklar enfeksiyon yapıcı hastalıkların yayılmasına, toksik maddelerin gıda zincirine geçmesine ve içme suyu kalitesinin bozulmasına yol açmaktadır. Elektronik aygıtlar içinde bulunan kimyasalların çoğu çevresel açıdan dirençli oldukları için, doğada uzun yıllar boyunca

kalarak çevre ve insan sağlığını olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır (Mburu ve Tuduetso, 2013; Robinson, 2009).

Bu atıklar doğru tekniklerle ayrıştırıldığında çevre veya sağlık için hiç bir soruna yol açmamaktadır. Ancak gerekli güvenlik önlemlerini almadan yapılan işlemler, birinci derecede atığı işleyen kişilere zarar vermekte, işleme ortamındaki toprağa sızmakta, sızıntılar yeraltı suyuna ulaşarak içme suyu kaynaklarını kirletme riski taşımaktadır. Katı atık depolama alanlarında bulunan kurşunun ortalama olarak %40'ının, elektronik atıklardan kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Depolama alanlarında yeterli önlem alınmaması durumunda atık içindeki krom sızarak kolaylıkla su kaynaklarına ulaşabilir. Cıvalı bileşenler de uzun dönemde aynı etkiyi gösterecektir (Akin ve Kuru, 2011).

Türkiye'de AEEE Yönetimi

Uluslararası bir girişim olan Solving the E-waste Problem (StEP) tarafından sunulan sonuçlara göre, 2013 yılında dünyada 48,9 milyon ton e-atık üretilmiştir. StEP, bu rakamın %33 artarak 2017'de 65,4 milyon tona ulaşacağını öngörmektedir (Özkan, 2018). Dünyada en fazla elektronik atık üreten ülkeler; 1. sırada ABD 7 milyon ton, 2. sırada Çin 6 milyon ton ve 3. sırada Japonya 2,2 milyon tondur (Kaya & Koruca, 2018). Türkiye'deki atık üretimi ise 503 bin ton olup (kişi başına düşen e-atık miktarı da 6,5 kilogram) diğer ülkeler arasında 17'nci sırada yer almaktadır (Gündüzalp & Güven, 2016; Aydın & Kiraz, 2017). Avrupa birliğinin 2014 yılında düzenlediği rapora göre Türkiye'nin 2024 yılına kadar olan e-atık miktarının %12 artacağı tahmin edilmektedir. Üretilen atık miktarına rağmen Türkiye'de geri dönüşüm oranı yaklaşık %5'tir (Kaya ve Koruca, 2018).

Gelişmekte olan ülkeler kategorisindeki ülkemizde elektronik atık bertarafı bilgisayar (monitör, kasa, klavye, mouse, vs), yazıcı, tarayıcı, faks, fotokopi makinesi, telefon, cep telefonu, televizyon, müzik aletleri, küçük ev aletleri, kartuş, toner, kablo, switch, röle, konnektör gibi elektronik bileşenler ve diğer elektrikli ve elektronik tüm malzemeleri kapsamaktadır. Bu atıklar içerisinde bulunan plastiklerin çok büyük bir kısmı geri dönüştürülemezken en çok metal aksamların geri dönüşümü sağlanmaktadır. Geri kazanılan metallerin büyük bir kısmı ise

otomotivden beyaz eşyaya kadar bu metalleri hammadde olarak kullanan firmalara gönderilmektetir. Elektronik devreler öğütülmek üzere yurt dışına gönderilirken, monitör camı gibi sadece kendi yapımında hammadde olarak kullanılabilen materyaller tekrardan elektronik firmalarına iletilmektedir (Çelik, 2007). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017) verilerine göre Türkiye'de 69 tane lisanslı e-atık işleme tesisi vardır. Tesislerin çoğunluğu nüfus ve sanayileşme gibi faktörlerin de etkisiyle Ankara, İstanbul, Kocaeli, Bursa ve Eskişehir gibi illerde yoğunlaşmıştır. Bu tesislerde toplanan atıklar ekonomiye tekrardan kazandırılmaktadır.

E-atık geri dönüşüm işleminden metal eldesi sırasında harcanan enerji, cevherden metal eldesi sırasında kullanılan enerji miktarından düşük olduğu için önemli bir enerji tasarrufu da sağlanmış olur (Yazıcı & Deveci, 2009). Örneğin, geri kazanılmış metalden 1 ton alüminyum yapmak için gereken enerji, boksitten yapılacak alüminyum için harcanan enerjinin %4'ü, aynı şekilde bakır bileşimlerinin geri kazanılması için gereken enerji, bu metalin doğal kaynaklardan çıkartılması için gereken enerjinin sadece %13'ü ve demir-çelik için %19'u kadardır (Karagözoğlu ve diğ, 2009). Birçok bilim adamı da en kötü geri dönüşüm faaliyetinin, en verimli madencilik çalışmasından daha iyi sonuç verdiğini söylemektedir. Örneğin bir ton bilgisayar atığındaki altın miktarının, yaklaşık 15 ton altın cevherinden elde edilecek olandan daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Aydın ve Kiraz, 2017). Dünya genelinde plastik, alüminyum, bakır, altın ve çelik gibi maddelere olan ihtiyaç her geçen gün arttığından, bu gereksinimi sadece madencilik faaliyetlerinden sağlamak hem finansal açıdan hem de çevresel açıdan mümkün gözükmemektedir (Çiftlik ve diğ., 2011).

Araştırmanın Amacı

Sivas'ta oluşan e-atık adedi ve büyüklüğü tam olarak bilinmemektedir. Ayrıca elektrik elektronik atıklarını atma konusunda tüketici davranışlarını analiz eden bir araştırmaya da rastlanmamıştır. E-atık atılması yönündeki tüketici davranışları çevresel risklerin artmasında oldukça etkili olduğu için böyle bir araştırmaya gerek duyulmuştur. Araştırmanın amacı, Sivas il merkezinde yaşayan bölge halkının elektrikli ve elektronik atıkların geri kazanımı konusundaki tutum, davranış, bilgi

düzeyi ve alışkanlıklarını tespit etmektir. Araştırma sonuçları, AEEE'lerin geri kazanımı ve toplanması amacıyla yapılan faaliyetlerin daha verimli bir şekilde gerçekleştirilmesinde, uygulamadaki aksaklıkların giderilmesinde ve bu tarz atıkların geri kazanımı yönünde uygulanacak politika ve eğitimlerin planlanmasında yol gösterici olacaktır.

Materyal ve Metot

Sivas il merkezinde yaşayan gelir düzeyi, yaşı, mesleği farklı 100 kişi ile yüz yüze görüşülerek anket çalışması yapılmıştır. Ankete katılan bireylerin %23'ü ile sokakta, %42'si ile evde, %35'i ile işyerlerinde görüşülmüş ve önceden hazırlanmış olan 12 farklı soru yöneltilmiştir. Ana kütleden seçilen örnekteki kişiler basit rastgele örnekleme yöntemine göre seçilmiş ve ankete katılanların demografik özellikleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Ankete katılanların demografik özellikleri

Yaş aralığı			
	<20 yaş	20-40 yaş	>40 yaş
	%14	%66	%20
Eğitim durumu			
İlköğretim	Lise	Önlisans	Lisans
%23	%34	%10	%33
Meslek			
Öğrenci	Ev Hanımı	Emekli	Çalışan (Esnaf, İşçi, Memur)
%29	%4	%6	%61
Gelir durumu (TL)			
1000-4000	4000-6000	6000-8000	>8000
%77	%15	%7	%5

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, yöneltilen anket sorularına katılımcıların verdiği cevaplar değerlendirilmiştir. İlk 6 soru ve bu sorulara verilen cevaplar Tablo 4'de yer almaktadır.

AEEE'lerin kontrolü yönetmeliği 2012 yılından beri Ülkemizde uygulanmaktadır. Buna rağmen katılımcıların yönetmelik hakkında

yeterli bilgiye sahip olmadığı 1. soruya verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Ankete katılanlara yöneltilen sorular

	Soru	Katılımcıların Cevapları (%)		
		Evet	**Hayır**	**Fikrim yok (F) Bilmiyorum (B) İlgilenmiyorum (İ)**
1	Türkiye' de elektrikli ve elektronik ekipman atıklarının yönetimi ile ilgili yasa, tüzük, yönetmelik vb. olup olmadığı hakkında bilgi sahibi misiniz?	41	32	27 (F)
2	Buzdolabı, derin dondurucu, klima gibi elektronik cihazların yapısındaki kloroflorokarbon (CFC) gazlarının insan sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olup olmadığı hakkında bilgi sahibi misiniz?	58	42	-
3	Kullandığınız elektrikli ve elektronik ürünlerin çöpe atılmamasını belirten herhangi bir uyarı yada sembol dikkatinizi çekti mi?	52	39	9 (B)
4	Ülkemizde veya çevrenizde elektrikli ve elektronik ürünler veya parçaları için özel olarak yerleştirilmiş atık kutularına rastladınız mı?	30	70	-
5	Yaşadığınız çevrede bu tarz geri dönüşüm kutuları olsa, e-atıklarınızı bu kutulara atar mısınız?	74	21	5 (B)
6	Atık elektrikli ve elektronik eşyaların geri kazanımı konusunda Belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları hakkında bilginiz var mı?	58	38	4 (İ)

2. soruya katılımcıların %58'i evet, %42'si ise hayır demiştir. Katılımcıların %66'sı 20-40 yaş aralığında olmasına rağmen çevre konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Klima sistemleri ve buzdolaplarında kullanılan kloroflorokarbon gazları sera etkisine bağlı iklim değişikliği ve ozon tabakasının incelmesine neden olmaktadır. Bu nedenle CFC içeren EEE atıklarının kontrollü bir şekilde ayrıştırılabilmesi için atık sahiplerinin bilgilendirilmesi, bu tarz atık eşyalarını nereye verecekleri konusunda yönlendirilmesi önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Ankete katılanların 3. soruya verdiği cevaplar Tablo 4'de verilmiştir. AEEE Kontrolü Yönetmeliği'ne göre, yönetmeliğin yürürlüğe giriş tarihinden sonra Elektrikli ve Elektronik Eşya Üreticileri; piyasaya sürülen EEE'leri Şekil 1'de yer alan sembolle işaretlemekle yükümlüdür. Elektrikli ve Elektronik Eşya Dağıtıcıları ise; satış yerlerinde tüketicilerin kolaylıkla görebileceği yerlerde evsel AEEE'lerin toplanması, geri dönüşümü, diğer evsel AEEE toplama noktaları, Şekil 1'de yer alan sembol ve bu sembolün anlamına ilişkin bilgileri bulundurmakla yükümlüdür (Resmi Gazete, 2012). Verilen cevaplardan kişilerin yönetmeliğin uygulamaya konduğu tarihten sonra EEE'lerini değiştirmedikleri ya da elektrikli ve elektronik eşya dağıtıcılarının bu konuda yeterli bilgilendirme yapmadıkları anlaşılmaktadır.

Şekil 1. AEEE işareti

4. soruya katılımcıların %30'u evet cevabını verirken, %70'i hayır demiştir. Yüz yüze görüşmede daha önce büyük şehirlerde yaşamış ve yurt dışında çalışıp tekrar memleketine dönen kişiler böyle bir kutuya rastladığını belirtmiştir. Ancak bu durumda olmayan katılımcılar, bu tarz geri dönüşüm kutularını görmediğini belirtmiştir. Bu oran, Sivas ilinde AEEE toplanması konusunda yeterli çalışmanın yapılmadığının da göstergesidir.

5. soruya verilen cevaplardan, İlde toplama merkezleri kurulması halinde insanların büyük çoğunluğunun elektronik atıklarını bu kutulara atacakları anlaşılmaktadır. E-atık ürünü bulunan kişilerin rahatlıkla ulaşabileceği şekilde e-atık çöp konteynırlarının yerleştirilmesi bu atıkların toplanmasında oldukça önemlidir. Böylece çevre ve insan sağlığı önemli oranda korunurken, bu atıklardan ekonomik kazanç elde edebilmek için gerekli ilk aşama olan toplama işlemi de sağlanmış olacaktır.

6. soruda katılımcıların %58'i bu konuda bilgisi olduğunu, %38'i hiçbir bilgisi olmadığını %4'ü ise konu ile ilgilenmediklerini ifade etmiştir. 2012 yılında yürürlüğe giren AEEE'lerin Kontrolü Yönetmeliği Madde 8'de Belediyelerin görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Buna göre Belediyeler, AEEE'lerin diğer atıklardan ayrı toplanmasını sağlamak için yönetim planı oluşturulması, toplama programı hakkında konutların bilgilendirilmesi ve programa uyulması, getirme merkezlerini kurarak AEEE'lerin toplanmasının sağlanması ve kurulan getirme merkezleri hakkında halkın bilgilendirilmesi ve toplanan AEEE'lerin lisanslı işleme merkezlerine gönderilmesi ile yükümlüdür (Resmi Gazete, 2012). Ancak diğer sorulara da verilen yanıtlardan Belediyenin, bu konudaki yükümlülüklerini henüz tam olarak yerine getiremediği anlaşılmaktadır.

Soru 7. Eskimiş, bozulmuş ve kullanmadığınız elektrikli ve elektronik eşyalarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu soru ile e-atık yönetiminde en önemli zincir konumundaki tüketicilerin e-atık değerlendirme eğilimlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar Şekil 2'de verilmiştir. "Hurdacıya satıyorum" %46 ile en fazla işaretlenen cevap olmuştur. Diğer cevaplardan çıkan sonuç da göstermiştir ki, halkın elektronik atıklardan bir ekonomik değer beklentisi bulunmaktadır.

Bu atıkların uygun şekilde yönetilebilmesi için dünyanın değişik ülkerinde yönetmelikler yayınlanmaktadır. Fakat yasa dışı olarak AEEE toplayan hurdacılar her yerde vardır. O yüzden devlet desteği ile bu hurdacıların atık geri kazanım sistemine dahil edilmeleri oldukça önemlidir. Sivas İli elektronik atık yönetim stratejisinin belirlenmesinde,

katılımcıların verdiği cevaplar ve hurdacıların sistem içindeki payı dikkate alınmalıdır.

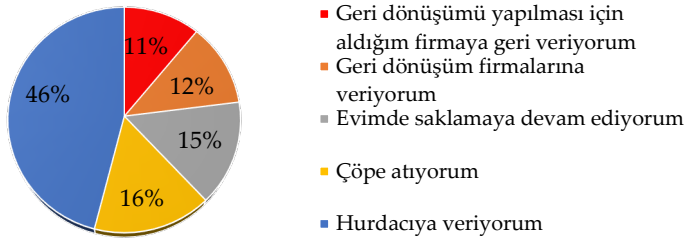

Şekil 2. Elektrikli ve elektronik eşyaların değerlendirilme şekli

Birebir görüşmede katılımcılar AEEE'lerini nasıl değerlendirmeleri gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmiştir. Etkili bir elektronik geri kazanımı için, tüketiciler geri kazanım programları konusunda kesinlikle bilgilendirilmelidir. Kullanmış oldukları elektronik cihazlar kullanılamaz hale geldiğinde ya da teknolojik yenilikten ötürü işlevini yitirdiğinde bu tür cihazlarını nereye götürmeleri gerektiği konusunda tüketicilerin bilgilendirilmesi gerekir. Toplama zamanı, yeri ve bu merkezlere kabul edilebilecek atıklar konusunda yapılan bilgilendirmeleri içeren tanıtımlar, gazete, dergi, radyo, yerel televizyon kanalları ve el ilanları ile bölge halkına duyurulmalıdır. Seçilen reklam türü, tamamen bölge karakteristiklerine göre seçilmelidir. Kırsal ya da kentsel alan, yerleşim bölgesi ve/ya da ticari alanlarda bölgeye özgü farklı metotlar uygulanmalıdır. Örneğin ticari alan için gazete reklamı tercih edilebilirken, kırsal bölge için radyo ya da yerel TV reklamları tercih edilmelidir. Üniversite ya da büyük şirketlerde ise e-mail ile bilgilendirme etkili bir reklam metodu olarak tercih edilebilir (Kang & Schoenung, 2005).

Soru 8. Sizce seçeneklerden (Batarya, televizyon, aydınlatma ürünleri (ampul, floresan, vb.), dizüstü bilgisayar, pil) hangisi/hangileri elektrikli ve elektronik atıklar içinde değerlendirilebilir?

Katılanların çoğu birden fazla seçenek işaretlediği için 100 kişi ile yapılan anket çalışmasından Şekil 3'de verilen sonuç çıkmıştır. Pil ve batarya "AEEE'lerin Kontrolü Yönetmeliği'ne" göre değil "Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'ne" göre değerlendirilmektedir ve AEEE içinde bulunan tehlikeli bileşenlerdir. Ancak verilen cevaplardan katılımcıların elektrikli ve elektronik atık grupları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

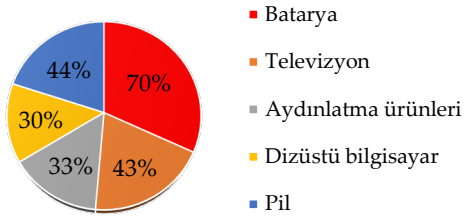

Şekil 3. Katılımcıların elektronik atık olarak sınıflandırdığı ürünler

Soru 9. Aşağıdakilerden hangisi/hangileri (altın, cam, bakır, platin, arsenik, plastik) elektrikli ve elektronik ürünlerin içeriğinde bulunur? (Gerekli görüyorsanız birden fazla kutucuğu işaretleyebilirsiniz.)

Katılanların çoğu birden fazla seçenek işaretlediği için 100 kişi ile yapılan anket çalışmasında Şekil 4'den de görüldüğü üzere cevapların %31'i altın, %29'u cam, %59'u bakır, %22'si platin, %13'ü arsenik, %31'i plastik olmuştur.

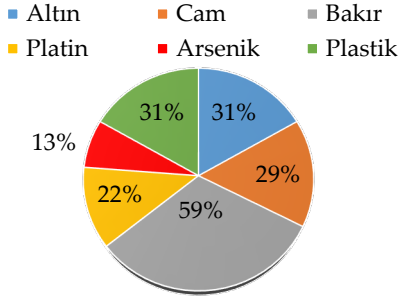

Şekil 4. Katılımcıların elektronik atık içeriği hakkındaki görüşleri

Elektrikli ve elektronik ekipman atıkları bakır, alüminyum, kurşun, demir gibi metaller ve plastik gibi farklı materyallerin karışımından oluşur (Kang & Schoenung, 2005). Verilen cevaplar katılımcıların bu konuda doğru tahmin yaptıklarını göstermektedir. 7. soruda da katılımcıların %46'sı elektronik atıklarını hurdacıya verdiğini beyan etmiştir. Elektronik atıklar içindeki ana materyaller metal, plastik ve cam olduğu için verilen cevaplar da bu yöndedir, hurdacılar bu atıkları talep etmektedir. Ancak uygun olmayan kötü şartlarda ayrıştırma işlemi yapıldığı için hem çevre ve insan sağlığı olumsuz etkilenmekte, hem de elektronik atık içerisindeki diğer değerli metaller ayrıştırılmadığından ekonomik kayıp oluşmaktadır.

Soru 10. Cep telefonunuzu ne sıklıkla değiştiriyorsunuz?

Şekil 5'de görüldüğü üzere katılımcıların %8'i 6-12 ay, %42'si 2-4 yıl, %50'si ise 4-7 yıl arasında bir süreçte cep telefonunu değiştirdiğini söylemiştir. Katılımcıların % 66'sının 20-40 yaş arasında olduğu düşünülürse, çıkan sonuç teknoloji bağımlılığı ile ilişkilendirilebilir.

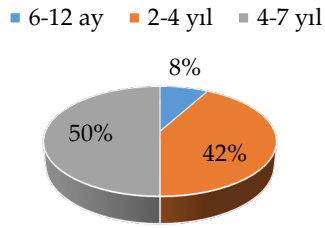

Şekil 5. Katılımcıların cep telefonu değiştirme sıklığı

Soru 11. Evinizdeki beyaz eşyalarınızı hangi sıklıkla yeniliyorsunuz?

Teknolojideki gelişme ve hayatımıza getirdiği kolaylıklar nedeniyle elektrikli ve elektronik cihazlar günlük hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Tüketim alışkanlıkları gelişen teknoloji ile beraber hızla değişmekte, yeni modeller piyasaya sürülmekte, buna bağlı

olarak da elektronik atıklar her geçen gün daha da artmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak katılımcılara yöneltilen soruya verilen cevaplar Şekil 6'da verilmiştir.

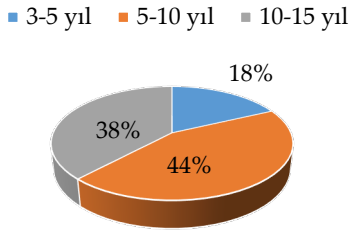

Şekil 6. Katılımcıların beyaz eşyalarını değiştirme sıklığı

Katılımcıların %77'sinin aylık geliri 1000-4000 TL arasında değişmesine rağmen %18'i 3-5 yıl, %44'ü 5-10 yıl, %38'i 10-15 yılda bir beyaz eşyalarını değiştirdiğini ifade etmiştir. Beyaz eşya değiştirme sebepleri, çoğunlukla eşyaların bozulması ya da tamir edilemez duruma gelmesi ve teknolojiyi takip etme isteğidir. Bu sonuç gelir düzeyine bakılmaksızın her evden AEEE çıktığını göstermektedir.

Soru 12. Elektrikli ve elektronik ürünler arasında sıklıkla hangisini kullanıyorsunuz? (Gerekli görüyorsanız birden fazla kutucuğu işaretleyebilirsiniz.

Katılımcılar %14 televizyon, %34 bilgisayar, %42 cep telefonu ve %10 diğer cevabını vermiştir (Şekil 7). Katılımcıların çoğunluğunun cep telefonu ve bilgisayar cevabını verdiği görülmektedir.

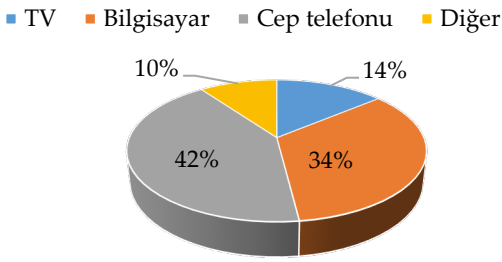

Şekil 7. Elektrikli ve elektronik ürünlerin kullanım oranı

Elektronik atıklarda yüksek miktarlarda bulunan zararlı maddelerin ayrılması geri dönüşüm sistemleri için önemli bir basamaktır. Bu zararlı bileşenler özellikle bilgisayar, televizyon, monitör, video, cd, radyo gibi aletlerde bulunan; ağır metaller (cıva, baryum, kadmiyum, kurşun, kalay), poliklorlu bifeniller, yanmaya dayanıklı malzemeler, kloroflorokarbonlar şeklinde sıralanabilir (Kamanlı, 2013).

Özellikle bilgisayar sektöründe yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler nedeniyle ürünler ekonomik ömrünü tamamlamadan çöpe atılmaktadır. Dünya üzerinde her yıl çöpe atılan elektronik ürün miktarı 6 milyon ton civarındadır. Oysaki bu aşırı tüketim alışkanlığı tersine çevrilebilse hem çevrenin kirlenmesine engel olunacak hem de dünyanın fakir bölgelerinde bilgisayar imkanına sahip olmayan kişilere bu bilgisayarlar gönderilerek önemli bir toplumsal katkı sağlanacaktır. Birleşmiş Milletler tarafından yaptırılan bir araştırmaya göre bir bilgisayarın üretimi için ağırlığı kadar kimyasal madde (birçoğu zehirli), ağırlığının 10 katı kadar fosil kökenli yakıt ve 1,5 ton kadar da su kullanılmaktadır. Bu yüzden, dünya üzerinde geri dönüşüm ve geri kazanımı giderek daha fazla arzu edilir hale getirecek çalışmalara hız verilmelidir (https://www.-bimel.com.tr/tr/rohs-ve-weee).

Sonuç

İçeriklerinde bulunan tehlikeli bileşenlerden dolayı uygun yönetilmediklerinde e-atıklar, çevre ve insan sağlığına zarar verir. Yeni yasal zorunluluklar, belediyelerin yönetmeliğe uygun hareket etmesi, toplumun e-atık konusunda eğitilmesi ve devletin lisanslı geri dönüşüm

firmalarını desteklemesi ile elektronik atıkların zararı en aza indirilerek içeriğindeki geri kazanılabilir bileşenler ekonomiye geri kazandırılabilecektir. Bu nedenle evde tutulan EEE'lerin uygun bir şekilde tekrar kullanımını veya geri kazanımını sağlayacak stratejilerin ve politikaların oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda e-atıkların ve bu atıkları oluşturan geri dönüşüme uygun tüm parçaların bu sürece dahil edilmesi ile çevre ve insan sağlığının korunmasının yanısıra değerli madde ve enerji tasarrufu da sağlanmış olacaktır.

Yapılan araştırma sonucunda katılımcıların, e-atık tehlikesinin farkında olmadığı anlaşılmaktadır. Bu atıkları yönetmek için ne yapmaları gerektiği konusunda da yeterli bilgiye sahip değillerdir. Belediye tarafından yeterli bilgilendirme ve yönlendirme yapılmazsa, e-atıklarını doğru bir şekilde elden çıkarmak tüketiciler için çok zordur. Son kullanıcı konumundaki tüketicilerin e-atıkların geri dönüşüm sürecinin önemi hakkında bilgilendirilmesi, İldeki mevcut e-atık potansiyelinin değerlendirilmesine önemli bir katkı sağlayacaktır. Konu ile ilgili olarak AEEE'ler için İl bazında bir atık yönetim stratejisi oluşturulmalıdır. Belirli noktalara yerleştirilecek toplama kutuları ve toplama merkezlerine halkın e-atıklarını getirmeleri sağlanmalıdır. Zaten yapılan çalışmada katılımcıların %74'ü atıklarını geri dönüşüm kutularına bırakabileceğini söylemiştir.

Bu çalışma Sivas İl merkezinde yaşayan bölge halkının e-atık tüketim alışkanlıkları, e-atık konusundaki bilgi düzeyi, e-atıklardan kurtulma konusundaki tutumu ve AEEE'lerin toplanması hususunda İl genelindeki durum hakkında önemli bilgiler vermektedir. Belediyeler, kanun ve yönetmeliklere uygun atık toplama ve bertaraf etme sorumluluklarının yanında topluma farkındalık kazandırmak için eğitim, konferans gibi faaliyetler de yürütmelidir. E-atıkları parçalayıp çevreye zararlı şekilde bırakan hurdacılara karşı da daha kapsamlı yasa ve yönetmelikler çıkarılabilir. Anket sonuçları ilgili merciler tarafından irdelenerek e-atık toplama konusunda yapılacak planlamalarda mutlaka kullanılmalıdır. Benzer bir araştırma e-atık yönetim stratejisi oluşturmak isteyen tüm belediyelerce de uygulanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Measurement of Awareness Level of Public in the Recycling of Electrical and Electronic Wastes: A Case of Sivas City

*

İlknur Şentürk

Sivas Cumhuriyet University

As an inevitable consequence of technological progress in recent years, the increase in the consumption of electrical and electronic equipment in the world has brought with the problem of waste electrical and electronic equipment (WEEE). The problem of WEEE is much bigger than we thought, because of these wastes contain toxic substances and, occupy large areas. Today, recovering and recycling heavy metals in e-wastes under healthy conditions is very important for the environment and human health. At this point, both producers and consumers need to be more sensitive and informed about the issue. Since electrical and electronic devices contain many harmful components, e-wastes from these devices have different qualities than both municipal and industrial wastes, both chemically and physically. Due to these features, the devices must be properly recovered or disposed of when they have completed their useful life. Uncontrolled disposal of electrical and electronic wastes leads to the spread of infectious diseases and the enter of toxic substances into the food chain and the deterioration of the quality of drinking water. Since most of the chemicals in electronic devices are environmentally resistant, it is inevitable that they will have a negative impact on the environment and human health by staying in nature for many years.

The number and size of e-waste generated in Sivas are not fully known. In addition, no research has been conducted to analyze consumer behavior in disposing of electrical electronic wastes. Since consumer behavior towards e-waste disposal is highly effective in increasing environmental risks, research is needed like this. The aim of the study was to determine the attitudes, behavior, knowledge level and habits of the people living in the province of Sivas on the recovery of electrical and

electronic wastes. The results of the research will be guiding in the implementation of the activities carried out for the recovery and collection of WEEEs in a more efficient way, in the elimination of the problems encountered in the implementation, in the planning of policies, and training for the recovery of such wastes.

A questionnaire composed of 12 different questions was conducted by interviewing 100 people with different occupation levels, age, and occupation. 23% of the surveyed individuals were interviewed on the street, 42% at home, 35% at the workplace. It is understood from the research results that the participants are not aware of the danger of e-wastes. They do not have enough information about what they should do to manage these wastes. If the municipality does not provide adequate information and guidance, it is very difficult for consumers to dispose of their e-wastes correctly. Informing end-users about the importance of e-waste recycling process will make a significant difference in the evaluation of the current e-waste potential in the province. A waste management strategy should be established for WEEEs. The collection boxes and collection centers to be placed at certain points should be provided to bring the people's e-wastes. In this study, 74% of the participants stated that they could leave their wastes to the recycling bins.

This study provides important information about e-waste consumption habits of the people living in the city center of Sivas, the level of knowledge, the attitudes for recovery and the situation in the province for the collection of WEEE. The results of the survey should be examined by the relevant authorities, and e used in the planning of e-waste collection.

Kaynakça / References

Akın, B. ve Kuru, A. (2011). Elektrikli ve elektronik atıkların zararları, yönetimi ve Türkiye'deki uygulamalarının değerlendirilmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi (İAÜD), 3(12)*, 1-12.

Ay, E. (2012). *Atık elektrikli ve elektronik eşyaların geri kazanımının değerlendirilmesi ve Samsun ilinde seçilen pilot bir bölgede uygulanması*. Yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Aydın, Ç. Y., ve Kiraz, E. D. E. (2017). Elektronik atıklar ve çevre sağlığı. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1 (1),* 39-52.

Baldé, C.P., Wang, F., Kuehr, R., ve Huisman, J. (2014). The global E-waste Monitor – 2014, United Nations University, IAS – SCYCLE, Bonn, Germany.

Burke, M. (2007). The gadget scrap heap. *Chemistry World, 4(6)*, 45-48.

Çelik, C. (2007). *Elektrik elektronik atıklardan metal ve plastik geri kazanımının araştırılması.* Yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çiftlik, S., Handırı, İ., Beyhan, M., Akçil, A., Ilgar, M., ve Gönüllü, M. T. (2011). Evaluation of management, economy and the potential of metal recovery of electrical and electronic wastes (E-waste). *Journal of Engineering and Natural Sciences, Sigma, 3*, 261-267.

Gündüzalp, A. A., ve Güven, S., (2016). Atık, çeşitleri, atık yönetimi, geri dönüşüm ve tüketici: Çankaya belediyesi ve semt tüketicileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-19.

He, W., Li, G., Ma, X., Wang, H., Huang, J., Xu, M., Huang, C. (2006). WEEE recovery strategies and the WEEE treatment status in China. *Journal of Hazardous Materials, B136*, 502–512. https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2006.04.060.

https://www.bimel.com.tr/tr/rohs-ve-weee, Erişim tarihi: 23.01.2019.

Huang C. L., Bao L. J., Luo, P., Wang, Z. Y., Li, S. M., ve Zeng, E. Y. (2016). Potential Health Risk for Residents Around a Typical E-Waste Recycling Zone Via Inhalation of Size-Fractionated Particle-Bound Heavy Metals. *Journal of Hazardous Materials 5 (317),* 449-456.

İnce, M.Y. (2011, 14 Mart). *Çevresel değerler, elektronik atık sorunu, uygulamalar ve çözüm önerilerine genel bir bakış.* http://www.e-atik.com/, Erişim tarihi: 15.06.2018.

Kamanlı, A. (2013). *Ankara büyükşehir belediyesi sınırları içinde oluşan ambalaj atıkları ile elektrikli ve elektronik atıkların belirlenmesi ve ekonomik analizi*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kang, H. Y. ve Schoenung, J. M. (2005). Electronic waste recycling: A review of U.S. infrastructure and technology options. *Resources, Conservation and Recycling, 45*, 368–400. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001.

Karagözoğlu, M. B., Özyonar, F., Yılmaz, A.,ve Atmaca, E. (2009). Katık atıkların yeniden kazanımı ve önemi. *TÜRKAY 2009 Türkiye'de Katı Atık Yönetimi Sempozyumu*, YTÜ, 15-17 Haziran 2009.

Kaya, Ü., Koruca, H. İ., 2018. Elektronik atıkların çevreye etkisi ve topluma farkındalık kazandırmak için öneriler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 6(73),* 368-378.

Mburu, P. T. & Tuduetso, T. (2013). Investigation of consumer behavior on discarding of their electrical/electronic waste: A case of Gaborone city. *E3 Journal of Business Management and Economics, 4*(9), 200-205.

Neira, J., Favret, L., Fuji, M., Miller, R., Mahdavi, S., ve Blass, V. D. (2006). End-of-life management of cell phones in the United States. Editör: Roland Geyer, University of California, Santa Barbara. https://doi.org/10.1109/ISEE.2008.4562849

Özkan, A. (2018). Atık baskılı devre kartlarından değerli metal geri kazanım yöntemlerinin çok ölçütlü karar verme teknikleri ile değerlendirilmesi. *AKÜ FEMÜBİD, 18,* 529-537.

Resmi Gazete, Sayı: 28300, 22 Mayıs 2012. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120522-5.htm.

Robinson, B. H. (2009). E-waste: An assessment of global production and environmental impacts. *Science of the Total Environment, 408*, 183-191. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2009.09.044.

Salihoğlu, G., Kahraman, A. E. (2016). Türkiye'de elektrikli ve elektronik atık üretimi: Bursa örneği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, *21 (2),* 95-106.

Sjodin, A., Patterson Jr., D. G., Bergman, A. (2003). A review on human exposure to brominated flame retardants-particularly polybrominated diphenyl ethers. *Environment International, 29*, 829-839. https://doi.org/10.1016/S0160-4120(03)00108-9.

U.S. Environmental Protection Agency (2001). Electronics new opportunity for waste prevention, Reuse, and Recycling.

Yazıcı, E. Y. ve Deveci, H. (2009). E-atıklardan metallerin geri kazanımı. *Madencilik, 48 (3)*, 3-18.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şentürk, İ. (2019). Elektrikli ve elektronik eşya atıklarının geri dönüşümü konusunda halkın bilinç düzeyinin ölçülmesi: Sivas ili örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 956-978. DOI: 10.26466/opus.548371

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 12/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

A-B Kişilik Tiplerinin Presenteizme Etkisi: Havacılık Sektöründe Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.552967

*

Burcu Üzüm* - Leyla Şenol**

*Dr., Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli MYO, Başiskele / Kocaeli / Türkiye
E-Posta: burcugokay@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-8675-8952
**Dr., Kocaeli Üniversitesi, Ali Rıza Veziroğlu MYO, Kartepe / Kocaeli/ Türkiye
E-Posta: senolleyla4@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-5780-9690

Öz

Bu araştırmada; havacılık sektörü çalışanlarının kişilik tiplerinin presenteizmle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma Sabiha Gökçen ve Cengiz Topel Havaalanında faaliyetini sürdüren iki özel havayolu şirketinde yürütülmüştür. Ana kütle 270 kişiden oluşmaktadır. Araştırmaya 178 çalışan katılmıştır. Araştırmada; nicel yöntem benimsenerek anket metodu ile veri toplanmıştır. Bu çalışmada A-B kişilik tipi için Bortner derecelendirme ölçeğinin kısa formu ve Standford presenteeism ölçeği kullanılmıştır. Çalışanlara ait cinsiyet, gelir, medeni durum, eğitim durumu, yaş ve pozisyon gibi demografik bilgilerde anket formunda yer almıştır. A-B tipi kişilik ölçeğinin güvenirliği 0,756; presenteizm ölçeğinin güvenirliği 0,758 olarak bulunmuştur. Araştırma verileri SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir. Kullanılan anlamlılık değeri 0,05' tir. Veriler normal dağılım sergilemektedir. Normal dağılan verilere kolerasyon analizi, t-testi, tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Her iki ölçeğin standard sapma ve ortalama değerleri gösterilmiştir. Cinsiyet, medeni durum, yaş, gelir, eğitim durumu ile presenteizm arasında bir ilişki bulunamamıştır. Pozisyonun, presenteizm davranışında farklılık yarattığı tespit edilmiştir. A-B tipi kişiliğin presenteizm davranışında farklılık yaratmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *A-B tipi kişilik tipi, Presenteizm, Havacılık Sektörü*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 12/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Effect of A-B Personality Types on Presenteeism: A Research in Aviation Industry

*

Abstract

In this study, the relationship between personality types and presenteeism of aviation workers was analyzed. The research was carried out at two private airlines operating at Sabiha Gökçen and Cengiz Topel Airport. The universe consists of 270 people. In the study participated 178 employees. In the study; the quantitative method was adopted and the data were collected with the survey method. In this study, the short form of the Bortner rating scale for A-B personality type and the Standford presenteeism scale were used. Demographic information such as gender, income, marital status, educational status, age and position of the employees were included in the questionnaire form. The reliability of A-B personality type scale was found to be 0.756; The reliability of the presenteeism scale was found to be 0,758. Research data were analyzed with SPSS 21 program. The significance value used was 0.05. The data was pointed normal distribution. The normal distribution data were analyzed by analysis, t-test and one-way anova analysis. Standard deviation and mean values of both scales were pointed. There was no relationship between gender, marital status, age, income, education status with presenteeism. The position has been found to make a difference in the behavior of presenteeism. It was found that A-B personality type didn't make any difference in presenteeism behavior.

Keywords: *Type A-B personality type, Presenteeism, Aviation Sector*

Giriş

Bir çalışanın hasta olduğu halde işe gitmesi olarak nitelendirilen presenteizm hem bireysel, hem örgütsel hem de toplumsal açıdan istenmeyen sonuçlara yol açmaktadır. Kişisel, örgütsel ve çevresel koşullar nedeniyle bireyler hasta olduğu halde işe gitmek istemektedirler. Presenteizme, sadece çalışanın kendisi değil çalışanın aile bireyleriyle olan ilişkisi de neden olabilmektedir. Basit ya da önemsenmeyecek hastalıklara maruz kalma ile gerçekleşebilebilen presenteizm aynı zamanda fiziksel olarak işe gidip kendini tam olarak işe vermeme, zihnen iş yerinde olamama olarak da ifade edilebilir. Örgüt politikaları, hastalığın öğrenilmesi ve ücret kesintisi korkusu, çalışma arkadaşlarıyla ilişkiler, örgüttün kariyer basamakları, yönetici desteği, sorumluluk duygusu gibi faktörler presenteizm eğiliminde farklılık yaratmaktadır. Bu çalışmada ilgili sorunsal kişilik özellikleri bakımından araştırma konusu yapılmıştır.

A ve B Tipi Kişilik

Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü olarak tanımlanan (TDK, 2018) kişilik; insanların çevresiyle uyumunu sağlar ilişkilerini, duygu ve düşüncelerini etkiler, davranışlarını yönlendirir. Her birey çevresinde meydana gelen olayları ve olguları farklı şekilde değerlendirir (Durna, 2005). Bireylerin farklı değerlendirmelerine neden olan faktörlerden biri de kişiliktir.

Bu açıdan kişilik pek çok araştırmacı tarafından incelenmiş bir kavramdır. Araştırmacılar kişilik konusunda bir çok yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu araştırmada Friedman ve Rosenman'ın geliştirdiği A tipi ve B tipi kişilik ayrımı kullanılacaktır. İş yaşamındaki yoğun ve güçlü rekabet koşulları çalışanların örgütün iç ve dış çevresindeki davranışları üzerinde etkili olabilmektedir (Özsoy ve Gündoğdu, 2013). Bireylerin olaylar karşısında verdikleri tepkileri anlamada kişilik önemli bir rol oynamaktadır. Her bir birey kendini diğer bireylerden ayıran farklı özelliklere sahiptir. Bu açıdan kişilik özellikleri ayırt edicidir. Kişiler zaman zaman benzer davranışlar gösterseler de kendilerini özel yapan özelliklere sahiptirler ve bu özellikler kişiyi diğer kişilerden ayıran bir durumdur (Özsoy, 2013). Örgütün dış çevresindeki faktörlerinde yaşanan hızlı

değişim sosyal alanda da kayda değer değişikliklere temel oluşturmaktadır. Bu bağlamda ise kişiler gittikçe A Tipi davranışlar gösterme eğiliminde bulunabilmektedir.

Tez canlı, sabırsız, başarı odaklı, rekabetçi, agresif, hırslı, katı kurallara sahip, iş odaklı ve ben merkezcilik A Tipi kişilik özelliklerini yansıtan davranışlar olarak belirtilebilir (Durna 2004; Durna, 2005; Luthans, 2010; Mclead, 2017; Soysal, 2008; Şahin vd., 2009, s.245; Taşdemir vd., 2016, s.423; Tokmak, 2018, s.2222). Bu özellikleri taşıyan kişiler çalışma arkadaşlarını rakip olarak görebilmektedirler ve kendileri için sürekli daha fazlasını talep etme eğilimindedirler. A tipi özelliği taşıyan kişiler başarı odaklı kişilerdir, bu noktada da iş odaklı bir yapıda oldukları söylenebilir. Bu kişiler hem beklemekten hem de bekletilmekten hoşnut olmamaktadırlar (Özsoy vd., 2014).

B Tipi kişilik özelliği taşıyan kişiler, A Tipi kişilik özelliği taşıyan kişilerle karşılaştırıldığında daha rahat, daha uyumlu, daha az rekabetçi, daha az saldırgan, daha sakin, acele etmeyen, heyecana teslim olmayan, zaman kaygısı taşımayan, strese yatkınlığı düşük düzeyde kişiler olarak tanımlanmaktadır (Avcı ve Kaya, 2010, s.58; Batıgün ve Şahin, 2006; Durna, 2004; Güçlü, 2001, s.97; McLead, 2017; Özmutaf ve Mizrahi, 2017, s. 4). B tipi kişiliğin A tipi kişilik özelliğini taşıyan kişilerin tersi yönünde davranış sergilediğini belirtmek mümkündür. Bu kişiler aynı zamanda kendileri için özel zamanlar yaratabilmektedirler. Bunun yanı sıra bu özellikleri taşıyan kişilerin eleştiriye açık ve öfkelerini kontrol etmede daha başarılı oldukları söylenebilir (Özsoy vd., 2014). İşin gerekleri göz önünde bulundurularak zaman zaman B tipi kişilik özelliği taşıyan kişiler de tercih edilebilir.

Örgütlerin değişen koşullara hızla uyum sağlamaları, genel amaçlarına ulaşabilmeleri konusunda bir gerekliliktir. Bu bağlamda çalışanların göstereceği davranış biçiminin önceden tahmin edilmesi örgütsel uyumun sağlanmasında kolaylık sağlayabilecektir. Bu değişikliklerin sonucunda çalışanların kişilik özellikleri gergin bir ortamın ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu özelliklerin, çalışanların değişime olan yatkınlıklarının yönünü ve derecesini farklı kılabileceği belirtilebilir (Tokat vd., 2013). Örgütsel başarı ve genel amaçlara ulaşma yolunda en önemli üretim etmenlerinden biri olan insan kaynağı seçiminde A tipi özelliği taşıyan

kişilerin pozisyon durumu, iş gereklerine göre tercih edilmelerinin örgüt performansına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Presenteizm

İş ve sosyal bilimler ve sağlık bilimleri alanındaki araştırmalarda yerini alan presenteizm; tıbbi bir hastalığa rağmen çalışanın işe gitmesi olarak tanımlanmaktadır (Bergström ve diğ., 2009; Widera ve diğ., 2010). Kısaca çalışanın hastalığını önemsemeden işe gitmesi şeklinde yorumlanabilmektedir.

Presenteizme sebep olan hastalıklar; baş ağrısı, üst solunum yolları rahatsızlıkları, sırt ve boyun ağrıları, kas ağrıları, alerji, depresyon, stres, yüksek tansiyon, astım, diyabet, uyku noksanlığı ve bağırsak enfeksiyonları olarak gösterilebilir (Dalkılıç ve Harmancı-Seren, 2018).

Çalışanların sağlık veya başka nedenlerle tam performans gösteremedikleri halde işe gelmeleri presenteizm olarak açıklanmaktadır. Bir başka açıdan çalışanın yalnızca hasta olduğunda değil yakınları ile ilgili herhangi bir negatif bir olay yaşamalarından dolayı da tam performans gösterememesi olarak da açıklanabilmektedir (Şahin, 2015). Ancak işe gidememe durumunda devamsızlığın ve verimlilik kayıplarının % 4'ü sağlık durumu ile ilgili olmaktadır.

Devamsızlığın tersine sağlık açısından problem yaşandığı halde işe gelme davranışının, çalışanın performans değerlendirilmesinde pek önemsenmediği belirlenmiştir (Lohaus ve Habermann, 2019) bu durum ayrıca sağlık açısından bulaşıcı hastalığın savunmasız kişilere bulaşma riskini de taşımaktadır (Widera ve diğ., 2010). Çalışanın işe gelmeme ya da rahatsızlığına rağmen işe gelme durumunu örgütün bu konudaki politikaları veya ödenen primler etkilemektedir (Lohaus ve Habermann, 2019). İş hayatının en önemli üretim etmenlerinden biri olan insan kaynağı işletme açısından çok önemlidir. Ulusal veya uluslararası rekabetin her geçen gün artması, insan kaynağının verimli kullanılmasının değerini de arttırmıştır. Örgütlerin insan kaynağını örgütün amaçları doğrultusunda yönlendirmesi, rekabet avantajını önemli ölçüde arttırabilir. Örgütlerde çalışanın fiziksel ve psikolojik yapısı göz önünde bulundurularak çalışanlara yeterli önem verilmelidir (Demirgil ve Mücevher, 2017).

İş gücünün verimli kullanılması örgüt performansın sürekliliği açısından önemli bir unsur haline gelmiştir. Çalışanların fiziksel olarak örgütte olmasına rağmen verimliliğinin azalması, örgütsel performansın düşmesine neden olabilmektedir (Koopman ve diğ., 2002). Çalışanların hastalığına rağmen işe gelmeleri verimlilik ile ilgili sorun yaratmakta olup işverenler için artan bir maliyet oluşturabilmektedir. Bu konuda yapılan bir araştırma ile, işe gelmemenin (absenteeism) ortalama maliyetinin 496 euro, toplam maliyetin ise 12.4 milyar Euro, presenteizmin ortalama maliyetinin 895 euro, toplam maliyetin ise 22.3 milyar euro olduğu sonucuna varılmıştır (Gervais, 2012). Bu çalışma ile elde edilen rakamlar işe gelmemenin maliyetinin hasta iken işe gelmenin maliyetinden daha düşük olduğunu göstermektedir.

Hasta iken işe gitmeyi tercih eden çalışan için, kişinin algıladığı sağlık ile mevcut sağlık durumu arasında ters yönde bir ilişki bulunmuştur. Daha deneyimli ve fazla ücret alan çalışanların mevcut durumdan daha az etkilendikleri görülmektedir (Martinez ve Ferreira, 2012). Çalışma arkadaşlarına daha fazla iş yüklememe isteği, işgücü rekabet koşulları ve uygun bir iş değişikliği için yeterli niteliklere sahip olamama gibi faktörleri çalışanın hasta iken işe gitme nedenleri olarak belirtmek mümkündür.

A ve B Tipi Kişilik ile Presenteizm Konulu Araştırmalar

Kişiliğin; presenteizme etki eden faktörlerden biri olarak bireysel faktörler arasında yer aldığını ancak bu ilişkiyi ortaya koyan araştırmaların az sayıda olduğunu belirtmek mümkündür (Yıldız ve diğ., 2015, s.208). Kişilik ve prenteeizm kavramlarının birlikte araştırıldığı çalışmaların beş faktör kişilik kuramı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Yıldız ve diğ., 2015; Ulu ve diğ., 2016).

İş yükü ve sorumluluk duygusunun fazla olduğu kişilerde presenteizm daha sık karşılaşılan bir olgudur. Stresin fazla olduğu işlerde presenteizm görülebilmektedir (Güdü-Demirbulat ve Bozok, 2015, s7). Baysal (2012), presenteizme etki eden faktörlerin kişilik, stres, işkoliklik, yaş, görev süresi ve cinsiyet gibi değişkenler olarak belirlemiştir. Uygur ve Cankül, (2017, s.81-82) çalışmalarında presenteizme kişilik, stres ve cinsiyetin etki ettiğini belirlemişler hatta kadınların erkeklere oranla daha fazla presenteizme eğilimli olduklarını ifade etmişlerdir. Öge ve Kurnaz

(2017, s.123-124) ise erkeklerin kadınlardan daha fazla presenteizm davranışı gösterdiğini bulmuşlardır.

Eğitim ile presenteizm arasında ilişki bulunmuşken (Öge ve Kurnaz, 2017, s.123-124; Çiftci ve diğ., 2018, s.313) presenteizmle eğitimin bir ilişkisinin olmadığını belirlemişlerdir. Gelir ve çalışma süresi ile presenteizmin ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir (Öge ve Kurnaz, 2017, s.123-124). Baysal ve diğ., (2014) yaş ve görev süresi ile presenteizmle ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Literatürde presenteizmle ilgili olarak örgütsel bağlılık (Baysal, 2012), örgütsel özdeşleşme (Çiftci ve diğ., 2018), yaşam doyumu, fizilsel-ruhsal iyilik hali (Güdü-Demirbulat ve Bozok, 2015), sosyal kaytarma (Öge ve Kurnaz, 2017), örgütsel destek, korku iklimi, çalışmaya tutkunluk (Şahin, 2015), örgütsel adalet, stres (Akdoğan ve diğ., 2018), işten ayrılma niyeti, devam bağlılığı (Kendir ve diğ., 2018) konularında çalışıldığı görülmüştür. A ve B tipi kişilik ile stres (Durna, 2004), iş tatmini (Özsoy, 2013), örgütsel değişime yatkınlık (Tokat ve diğ., 2013), kontrol odağı (Fretwell ve diğ., 2013), yaşam memnuniyet (Saygılı ve diğ., 2017), iş stresi (James ve Sidin, 2017), işe gömülme istekliliği (Uysal ve Kayhan, 2018) konularıyla ilişkilendirildiği görülmekle birlikte bazı çalışmalarda sadece A tipi kişilik kavramının ele alındığı görülmüştür. A tipi kişilik ile bilişsel ve duygusal zeka (Şahin ve diğ., 2009) kavramları çalışılmıştır.

Presenteizmle ilgili çalışmalar incelendiğinde Ulu ve diğ., (2016) imalat işletmeleri, Baysal (2012) akademik personel, Yıldız vd., (2015) sağlık sektörü, Öge ve Kurnaz (2017) otomotiv işletmelerinde araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Araştırma yapılan konular incelendiğinde A ve B tipi kişilik ile presenteizm kavramının birlikte çalışıldığı ve yoğun bir iş temposunun olduğu hizmet odaklı çalışan havacılık sektörünün örneklem olarak seçildiği çalışmalara rastlanılmamıştır. Bu açıdan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma evrenini Sabiha Gökçen ve Cengiz Topel Havaalanında faaliyet gösteren birbirinden farklı iki özel havayolu şirketi çalışanları oluşturmaktadır. Her iki şirkette çalışan kişi sayısı 270'tir. Örnekleme yöntemi olarak kolayda örneklem tercih edilmiştir. Araştırma evrenini

oluşturan çalışanlardan gönüllü olarak katılan 178 çalışan örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmada nicel yöntem benimsenerek anket ile veri toplanmıştır. Anket formları ocak 2019' da dağıtılmış şubat 2019' da toplanmıştır. Anketlerin geri dönüş oranı % 65,92' dir. Demografik soruların ve araştırmanın temel kavramlarına ilişkin ölçeklerin olduğu standardize anket kullanılmıştır. Demografik değişkenlere ilişkin cinsiyet, gelir, medeni durum, eğitim durumu, yaş ve pozisyona ait sorular bulunmaktadır. Ankette Koopman tarafından geliştirilen Güdü-Demirbulat ve Bozok (2015) tarafından kullanılan 6 maddelik Standford presenteeism ölçeği ile A ve B tipi kişiliği ölçmek için Özsoy (2013) tarafından kullanılan 7 maddelik Bortner derecelendirme ölçeğinin kısa formu kullanılmıştır. Normal dağılımın görüldüğü verilere kolerasyon analizi, t-testi, tek yönlü varyans analizi yapılmıştır

Bulgular

IBM SPSS 21 programı ile veriler analiz edilmiştir. Analizlerde anlamlılık değeri 0,05 olarak belirlenmiştir. Elde edilen verilere ilişkin frekans ve yüzde değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1. Demografik değişkenlere ait frekans değerleri

Değişkenler	**Kategori**	**f**	**%**
Cinsiyet	Erkek	118	66,3
	Kadın	60	33,7
Gelir	1499 TL'den az	9	5,1
	1500-2999 TL	69	38,8
	3000-4499TL	76	42,7
	4500-5999 TL	20	11,2
	6000 TL ve üzeri	4	2,3
Medeni Durum	Evli	86	48,3
	Bekar	92	51,7
Eğitim Durumu	Lise	40	22,5
	Önlisans	38	21,3
	Lisans	88	49,4
	Lisansüstü	12	6,8
Yaş	20-26	51	28,7
	27-33	50	28,1
	34-40	61	34,3
	41-47	13	7,3
	48-54	3	1,7

Pozisyon	Memur	58	32,6
	Hizmetli	12	6,7
	İşçi	21	11,8
	Operasyon Elemanı	69	38,8
	Yönetici	4	2,2
	Şef	14	7,9

Araştırmaya katılan çalışanların demografik özellikleri incelendiğinde; 66,3'ünün erkek, % 42,7'sinin 3000-4499 TL gelire sahip, %51,7' sinin bekar, % 49,4' ünün lisans mezunu olduğu görülmektedir. % 28,7' sinin 20-26 yaş grubunda olduğu ve % 38,8' inin operasyon elemanı pozisyonunda çalıştığı belirlenmiştir.

Ölçeklere yapılan faktör analizi sonuçları ise şu şekildedir: A ve B kişilik tipleri ölçeğinin faktör analizine göre en yüksek faktör yükü 0,864; en düşük faktör yükü 0,795' tir. Presenteizm ölçeğinin faktör analizine göre en yüksek faktör yükü 0,855; en düşük faktör yükü 0,767' dir.

Tablo 2. A ve B Kişilik ölçeğinin ortalama ve standard sapma değerleri

İfadeler	$\overline{X}$	**ss.**	**İfadeler**
Randevular konusunda titiz davranmam (kıyafet, zamanlama vb.).	4,05	2,98	Randevular konusunda titiz davranırım (kıyafet, zamanlama vb.).
Rekabetçi bir yapım yoktur.	3,63	2,46	Rekabetçi bir yapım vardır.
Önemli bir işim olsa bile kendimi zaman baskı altında hissetmem	3,29	2,00	Önemli bir işim olmasa bile kendimi zaman baskı altında hissederim
Aynı anda tek bir işe odaklanırım	4,59	2,16	Aynı anda birçok işi birlikte yürütmeyi denerim.
Çoğu durumda yavaş hareket ederim (yemek, yürümek vb.).	3,80	2,44	Çoğu durumda aceleci davranırım (yemek, yürümek vb.).
Duygularımı ifade etmekten çekinmem (duygularımı saklamam).	3,45	1,91	Duygularımı ifade etmekten çekinirim (duygularımı saklarım).
İş dışında ilgilendiğim çok fazla şey vardır	4,30	1,89	İş dışında ilgilendiğim çok az şey vardır

8'li likert tipinin kullanıldığı ve 7 maddeden oluşan ölçek birbirine zıt ikili ifadelerden oluşmaktadır. Ölçekten elde edilen puanlar 3' le çarpılarak elde edilen puan 100 ve altı ise B tipi kişilik, 120 ve üzeri ise A tipi kişilik özelliklerine sahip olduğu söylenebilir (Özsoy, 2013, s.69-70). Araştırmaya katılan çalışanların kişilik puan ortalamalarının A tipi olduğunu belirtmek mümkündür.

Tablo 3. Presenteizm ölçeğinin ortalama ve standard sapma değerleri

İfadeler	$\overline{X}$	ss.
Hastalanırsam zor durumda olmama rağmen işimdeki zor görevleri tamamlayabilirim.	3,314	1,179
Hastalanırsam zor durumda olmama rağmen görevlerimi yerine getirmeye odaklanabilirim	3,230	1,118
Hastalanırsam zor durumda olmama rağmen tüm işlerimi tamamlayabilecek kadar kendimi enerjik hissederim.	2,702	1,011
Hastalanırsam, iş stresimle başa çıkmakta zorlanırım	3,050	1,180
Hastalanırsam, işimi yapmaktan zevk almam.	3,438	1,149
Hastalanırsam işimi bitirmek konusunda umutsuzluğa kapılabilirim	3,146	1,084

5'li likert tipinin kullanıldığı ölçeğe ait ortalama ve standard sapma değerleri tablo 3' te gösterilmiştir. Ortalama değerine göre çalışanların presenteizme yatkın olduklarını belirtmek mümkündür. Ancak prensenteizmi sadece maddelerin ortalama değerleri üzerinden değerlendirmek yanıltıcı olabilir.

Tablo 4. Ölçeklerin güvenirlik değerleri

Değişkenler	Cronbach Alpha Değeri	Madde Sayısı
Presenteizm	0,758	6
AB kişilik	0,756	7

Araştırmada kullanılan ölçeklere yapılan güvenirlik analizi sonucu tablo 4' te gösterilmiştir. Araştırmada toplanan veriler ışığında yapılan güvenirlik analizine göre A ve B tipi kişilik ölçeğinin güvenirliği 0,756 olarak bulunmuştur. Presenteizm ölçeğinin güvenirlik analizi sonucu Cronbach alpha değeri 0,758 olarak belirlenmiştir. Ölçeklerin cronbach alpha katsayılarının yüksek olduğunu belirtmek mümkündür. A ve B tipi kişilik ölçeğinin güvenirlik katsayısı 0,634 olarak bulunmuştur (Özsoy, 2013). Presenteizm ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışması Koopman ve arkadaşları tarafından yapılmıştır ve cronbach alfa katsayısı 0,728 olarak bulunmuştur (Güdü-Demirbulat ve Bozok, 2015, s. 10).

Tablo 5. Cinsiyet ile presenteizm arasındaki ilişki

Boyutlar	Cinsiyet	N	ss.	t	F	p
Presen-	Erkek	118	2,60	-1,134	0,519	0,259
teizm	Kadın	60	2,97			

Cinsiyet ile presenteizm ilişkisinin incelendiği t-testi sonucuna göre (p>0,05), cinsiyet ile presenteizm arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 6. Medeni durum ile presenteizm arasındaki ilişki

Boyutlar	Medeni Durum	N	ss.	t	F	p
Presenteizm	Evli	86	2,82	1,967	0,814	0,050
	Bekar	92	2,61			

Medeni durum ile presenteizm arasındaki ilişkinin incelendiği t-testi sonucuna göre (p > 0,05), medeni durum ile presenteizm arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 7. Pozisyon ile presenteizm arasındaki ilişki

Boyut	Pozisyon	N	ss.	F	p
Presenteizm	Memur	58	2,78	3,85	**0,002**
	Hizmetli	12	3,55		
	İşçi	21	2,18		
	Operasyon elemanı	69	2,49		
	Yönetici	4	2,58		
	Şef	14	2,62		

Pozisyon ile presenteizm arasındaki ilişkinin incelendiği tek yönlü varyans analizi sonucuna göre (p < 0,05), pozisyon ile presenteizm arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur.

Tablo 8. Pozisyona ait Scheffe testi bulguları

Boyut	Gruplararası eşleşme		Ortalama farkı	p
Presenteizm	Hizmetli	Operasyon elemanı	3,36*	0,002

Pozisyon ile presenteizm arasındaki ilişkinin hangi grupta farklılık yarattığına ilişkin yapılan Scheffe testine göre hizmetli ve opreasyon elemanı arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur. Bu farklılık 3.36 ile hizmetliler lehinedir.

Tablo 9. Yaş ile presenteizm arasındaki ilişki

Boyut	Yaş	N	ss.	F	p
Presenteizm	20-26	51	2,69	1,74	0,143
	27-33	50	2,31		
	34-40	60	3,00		
	41-47	13	3,04		
	48-54	3	2,08		

Yaş ile presenteizm arasındaki ilişkinin incelendiği tek yönlü varyans analizi sonucuna göre (p >0,05), yaş ile presenteizm arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 10. Gelir ile presenteizm arasındaki ilişki

Boyut	Gelir	N	ss.	F	p
Presenteizm	1499 TL'den az	9	2,33	1,35	0,253
	1500-2999 TL	69	3,07		
	3000-4499TL	76	2,50		
	4500-5999 TL	20	2,35		
	6000 TL ve üzeri	4	2,64		

Gelir ile presenteizm arasındaki ilişkinin incelendiği tek yönlü varyans analizi sonucuna göre (p > 0,05), gelir ile presenteizm arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Tablo 11. Eğitim ile presenteizm arasındaki ilişki

Boyut	Eğitim	N	ss.	F	p
Presenteizm	Lise	40	2,88	0,91	0,183
	Önlisans	38	2,74		
	Lisans	88	2,74		
	Lisansüstü	12	2,40		

Eğitim ile presenteizm arasındaki ilişkinin incelendiği tek yönlü varyans analizi sonucuna göre (p > 0,05), eğitim ile presenteizm arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Tablo 12. AB kişilik ve Presenteizm arasındaki kolerasyon katsayıları

	AB Kişilik	Presentesizm
Presentesizm	0,060	1
p	0,43	

**p<0,01

Presenteizm ile AB tipi kişilik arasında (p=0,43) anlamlı bir kolerasyon olmadığı görülmektedir. AB tipi kişilik ile presenteizmin ilişkisi olmadığından regresyon analizi yapılmamıştır.

Tartışma

Havacılık işletmeleri hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. İnsan etkileşiminin yoğun olduğu işyerlerindeki çalışanların kişiliklerinin de verilen hizmeti etkileyeceği söylenebilir. Çalışanların iş ya da kişisel sorumluluk ve yükümlülüklerinden dolayı hasta olsalar bile işe gitmeleri söz konusu olabilir. Kişilik tipleri ile presenteizmin ilişkisinin araştırıldığı bu çalışmada A ve B tipi kişilik ile presenteizm arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Bu sonuç kişilik tipi ne olursa olsun çalışanların havayolu şirketini kullanan müşterileri, çalışma arkadaşlarını ve kendilerini düşünerek hasta iken işe gitmedikleri yönünde yorumlanabilir. Çalışma arkadaşlarının ve şirketin yönetiminin işe devamlılık konusunda esnek davranması çalışanların presenteizm eğilimlerinin düşük olmasına etki ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca presenteizm davranışına etki ettiği düşünülen demografik değişkenlere ilişkin analizler de yapılmıştır. Cinsiyet, gelir, yaş, eğitim durumu ve medeni durumun presenteizmin davranışında farklılık yaratmadığı görülmüştür. Cinsiyet ile presenteizm ilişkisi Öge ve Kurnaz (2017)'ın, eğitim ile presenteizm ilişkisi Baysal (2012) ve Çiftci (2018)'nin bulgularıyla örtüşmezken, gelir ile presenteizm arasındaki ilişki Baysal (2012)' nin bulgularıyla örtüşmektedir. Ancak pozisyon ile presenteizm davranışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Pozisyon ile presenteizm arasındaki ilişki hizmetli ve operasyon elemanları arasında görülmekle birlikte hizmetli olarak çalışanlarda daha yüksek bulunmuştur. Hizmetli pozisyonunda çalışanların hasta olsalar bile işlerine de-

vam edebileceklerini düşünmeleri ya da en düşük gelire sahip olarak kalifiye işgücüne dahil olmamaları nedeniyle presenteizm davranışı gerçekleştirdiklerini belirtmek mümkün olabilmektedir.

Havacılık sektörü aceleci davranmadan daha dikkatli olmayı gerektiren, agresif bir duruş yerine daha kibar olmayı isteyen bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Havacılık sektörünün diğer ulaştırma sektörlerinden ayıran özelliği, küçük bir hatanın geri döndürülemez bir şekilde istenmeyen maliyetler yaratabileceğidir. Bu açıdan A ve B tipi kişilik ile presenteizm davranışı arasında bir ilişki bulunamaması bu skalanın uç noktalarına değil ortasında yer alan kişilerle çalışıldığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca araştırma verilerinin toplantığı zaman diliminin kış aylarına denk gelmesi, araştırmanın özel havayolu işletmelerinde çalışanlara uygulanması araştırmanın kısıtlarını oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular küçük bir örneklem grubuna uygulandığından havacılık sektörü için genelleme yapılması açısından yeterli görülmeyebilir. Bu nedenle A ve B tipi kişilik ile presenteizm ilişkisinin incelenmesine yönelik kamuya ait havayolu işletmesinde de araştırma yapılması önerilmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan çalışanların anketi dürüstçe cevapladıkları ve cevaplamaya yeterince zaman ayırdıkları varsayılmaktadır. A ve B tipi kişilik ve prensenteizm ilişkisinin araştırılmasına yönelik, işkoliklik, psikolojik dayanıklılık, örgütsel adalet, performans yönetimi, kariyer yönetimi, iş güvencesizliği gibi kavramlarla aracılık rolünün incelenmesi önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Effect of A-B Personality Types on Presenteeism: A Research in Aviation Industry

*

Burcu Üzüm – Leyla Şenol
Kocaeli University

Presenteeism, which can be realized by exposure to simple or ignorable diseases, can also be expressed as physically going to work and not giving it to work in full, not being in the workplace. Factors such as organizational policies, learning of disease and fear of wage cuts, relationships with colleagues, career steps of the organization, manager support, sense of responsibility make a difference in the tendency to presenteeism. In this study, the subject of research was made in terms of the related problematic personality traits.

The specific characteristic of a person is defined as the whole of spiritual and spiritual qualities; it provides harmony with people's environment, affects their relationships, feelings and thoughts, and directs their behaviors. In this respect, personality is a concept examined by many researchers. Researchers have developed many approaches to personality. In this study Friedman and Rosenman developed type A and B type personality will be used.

Personality plays an important role in understanding the reactions of individuals to events. Each individual has different characteristics that distinguishes himself from other individuals. In this respect, personality traits are distinguished. Impatient, success-oriented, competitive, aggressive, ambitious, solid-minded, business-oriented, and I can be specified as behaviors reflecting personality type A centricity. Persons with Type B personality characteristics are more comfortable, more compatible, less competitive, less aggressive, more calm, less hasty, less excited, less time-consuming, less susceptible to stress it is defined. It is possible to state that type B personality behaves in the opposite direction of the people carrying personality type A.

Presenteeism which takes place in researches in the field of business and social sciences and health sciences; in spite of a medical condition, it is defined as the employee going to work. Briefly, the employee can be interpreted as going to work without caring for the disease. Diseases causing presenteeism; headache, upper respiratory tract disorders, back and neck pains, allergy, depression, stress, high blood pressure, asthma etc. can be shown. Employees come to work in the absence of full performance for health or other reasons. In another aspect, it can be explained that the employee is not able to perform fully due to any negative event about his / her relatives and not just when he is sick. The employee's employment status, despite his / her inability to work or his / her disability, affects the policies of the organization or the premiums paid. Employees coming to work in spite of their illness cause problems with efficiency and can create an increasing cost for employers. For the employee who preferred to go to work while he was ill, an inverse relationship was found between the health perceived by the individual and the current health condition. More experienced and overpaid employees are less affected by the current situation. It is possible to identify factors such as the desire to not put more work to colleagues, the conditions of labor competition, and the lack of qualifications for a suitable job change as the reasons for going to work while the patient is sick.

In the literature, it has been observed in the literature that organizational commitment, organizational identification, life satisfaction, physical-mental well-being, organizational support, fear climate, passion for work, organizational justice, stress, intention to quit, continuity of commitment. A and B type of personality, stress, job satisfaction, susceptibility to organizational change, locus of control, life satisfaction, work stress, willingness to be buried in the subjects of work, although in some studies only A type of personality concept was discussed. A type of personality and cognitive and emotional intelligence concepts were studied. When the studies related to presenteeism are examined, it is seen that researches are made in manufacturing enterprises, academic staff, health sector and automotive enterprises. When the researched subjects are examined, it is not found that the service-oriented aviation sector which has an intensive

work tempo was studied together with A and B type personality and presenteeism concept. In this respect, it is thought that the study will contribute to the literature.

The research population consists of two different private airline companies operating in Sabiha Gökçen and Cengiz Topel Airport. There are 270 employees in both companies. Sampling was preferred as a sampling method. A total of 178 employees who participated voluntarily were included in the sampling. In the research, quantitative method was adopted and data were collected by questionnaire. The questionnaires were collected on January - March 2019. The rate of return of surveys is 65,92%. A standardized questionnaire was used to measure demographic questions and the basic concepts of research. There are questions about gender, income, marital status, educational status, age and position related to demographic variables. The questionnaire included a 6-item Standford presenteeism scale developed by Koopman and the short form of the 7-item Bortner rating scale to measure A and B type personality. When the demographic characteristics of the employees were examined; 66.3% of the male, 42.7% of the population with an income of 3000-4499 TL, 51.7% of the single, 49.4% of the undergraduate degree is seen. It was determined that 28.7% of the patients were in the 20-26 age group and 38.8% of them were in the operating element position.

The factor analysis results of the scales were as follows: According to the factor analysis of the A and B personality types scale, the highest factor load was 0.864; the lowest factor load is 0.795. According to factor analysis, the highest factor load was 0,855; the lowest factor load is 0.767. According to the reliability analysis conducted in the light of the data collected in the study, the reliability of A and B type personality scale was found to be 0,756. The cronbach alpha value was determined to be 0,758 as a result of the reliability analysis of the presenteeism scale.

Aviation enterprises are operating in the service sector. It can be said that the personalities of the employees in the workplaces where the human interaction is intense will affect the service provided. Employees can go to work even if they are sick because of their job or personal responsibilities and obligations. In this study, which investigated the relationship between personality types and presenteeism, no relation was found between personality type A and type B and presenteeism. This result can be

interpreted that regardless of the type of personality, employees do not go to work while they are sick and think about the customers, colleagues and the ones using the airline company. The flexibility of the colleagues and the management of the company in terms of continuity of work can be interpreted as affecting the low tendency of the employees.

In addition, analyzes of demographic variables that are thought to affect the behavior of presenteeism were also made. Gender, income, age, educational status and marital status did not make any difference in the behavior of presenteeism. The relationship between gender and presenteeism The relation between education and presenteeism is not consistent with the findings of Baysal (2012) and Çiftci (2018), whereas the relationship between income and presenteeism coincides with the findings of Baysal (2012). However, a significant relationship was found between position and presenteeism behavior. The relationship between the position and the presenteeism is seen between the operations and the servants. This relationship is in favor of the servants. It may be possible to state that the workers in the position of servants are able to continue their work even if they are ill, or because they do not participate in the qualified workforce with the lowest income.

The aviation industry is a sector that wants to be more polite rather than aggressive and needs to be more careful. What distinguishes the aviation industry from other transport sectors is that a small error can create irreversible costs. In this respect, the lack of a relationship between personality type A and B personality and presenteeism behavior can be interpreted as working with the people in the middle and not to the end points of this scale. In addition, the fact that the time of meeting of the research data coincided with the winter months and the application of the research to the employees in the private airline companies constitutes the constraints of the research. The findings may not be considered sufficient for generalization of the aviation sector since it is applied to a small sample group. For this reason, it is recommended to conduct research in public air carrier to examine the relationship between type A and B personality and presenteeism. It is recommended to examine the mediating role of the A and B type to investigate the relationship between personality and

prensenteeism with concepts such as workaholism, psychological resilience, organizational justice, performance management, career management, and job insecurity.

Kaynakça / References

Akdoğan, A, Harmancı, Y. K. ve Bayram A. (2018). Algılanan örgütsel adalet ve işte var olamama (presenteeism) ilişkisinde stresin aracı rolü. *MANAS Journal of Social Studies*, 7(2), 197-211

Avcı, U. ve Kaya U. (2010). Yıldırma (mobbing) ve kişilik ilişkisi: Hizmet sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi,* 12(2), 51-79.

Batıgün, A. D. ve Şahin N. H. (2006). İş stresi ve sağlık psikolojisi araştırmaları için iki ölçek: A-tipi kişilik ve iş doyumu. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 32-45.

Baysal, İ. A. (2012). *Presenteeism (işte varolmama sorunu) ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Adnan Menderes Üniversitesi akademik personeli üzerinde bir uygulama.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Baysal, İ., Baysal, G., Aksu, G. ve Aksu, N. (2014). Presenteeism (işte varolmama sorunu) ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Adnan Menderes Üniversitesi akademik personeli üzerinde bir uygulama. *Electronic Journal of Vocational Colleges,* Ağustos 2014 BÜRO-KON Özel Sayısı,134-152.

Bergström G., Bodin L., Hagberg J., Lindh T., Aronsson G. ve Josephson M. (2009). Does sickness presenteeism have an impact on future general health?. *Int Arch Occup Environment Health*, 82, 1179-1190.

Çiftci, Ö. D., Meriç, E. ve Meriç, A. (2018). Presenteeism (işte var olamama) ve örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(24), 303-320.

Dalkılıç, E. ve Harmancı-Seren, A. K. (2018). İşte var olamama: Nedenleri ve sonuçları. *Journal of Health and Nursing Management*, 5(2), 123-131.

Demirgil, Z. ve Mücevher, H. (2017). Meslek yüksekokullarında presenteeism: idari ve akademik personel üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(21) (Özel Sayı), 237-253.

Durna, U., (2004). Stres, A ve B tipi kişilik yapısı ve bunlar arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi*, 11(1), 191-206.

Durna, U. (2005). A tipi ve B tipi kişilik yapıları ve bu kişilik yapılarını etkileyen faktörlerle ilgili bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 275-290.

Fretwell, C. E., Lewis, C. ve Hannay, M. (2013). Myers-briggs type indicator, a/b personality types, and locus of control: where do they intersect? *American Journal of Management*, 13(3), 57-66.

Gervais, R. L. (2012). *Presenteeism: an overview*. https://oshwiki.eu/wiki/-Presenteeism:_An_overview, (01.09.2018).

Güçlü, N. (2001). Stres yönetimi. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 91-109.

Güdü Demirbulat, Ö. ve Bozok, D. (2015). Presenteeism (işte varolamama) ile yaşam doyumu, fiziksel ve ruhsal iyilik halinin etkileşimine yönelik seyahat acentası işgörenleri üzerinde bir araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar* Dergisi 16(27), 7-13.

James, K. E. ve Sidin, J. P. (2017). Revisit the effect of type a and b personality, and its effect on job-related stress in the organization. *Proceedings of International Conference on Economics*, 334-344, (ICE 2017).

Kendir, H., Arslan, E. ve Özçelik-Bozkurt, H. (2018). Devam bağlılığı, presenteeism ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki: beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 1029-1046.

Koopman C., Pelletier K.R, Murray J.F, Sharda C.E, Berger ML, Turpin R.S, Hackleman P, Gibson P, Holmes D.M ve Bendel T. (2002). Stanford presenteeism scale: health status and employee productivity. *J Occup Environ Med.*, 44(1), 14-20.

Lohausa, D. ve Habermann, W. (2019). Presenteeism: A review and research directions. *Human. Resource Management Review*, 29(1), 43-58.

Luthans, F. (2010). *Organizational Behaviour. An Evidence Based Approach.* Mcgrow Hill. N.Y.

Martinez, L. F. ve Ferreira, A. I. (2012). Sick at work: Presenteeism among nurses in a Portuguese public hospital. *Stress and Health*, 28, 297-304.

McLead, S. (2017). Simply psychology. https://www.simplypsychology.org/personality-a.html,(Accessed on: 03.04.2018).

Öge, S. ve Kurnaz, G. (2017). Presenteeism ile sosyal kaytarma arasındaki ilişki: otomotiv işletmesinde bir araştırma. *International Journal of Academic*, 3(16), 115-129.

Özmutaf, N. M. ve Mizrahi, R. (2017). SMMM ve diğer muhasebe çalışanları kapsamında, iş stresinin iş performansına etkisi: İzmir ilinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(18), 1-12.

Özsoy, E. (2013). *A tipi ve B tipi kişilik özellikleri ile iş tatmini arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma.* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Özsoy, E., ve Gündoğdu, H., (2013). *Tükenmişlik düzeyi ile iş-aile, aile-iş çatışması arasındaki ilişki: Bankacılık sektöründe bir araştırma*, 12. Ulusal İşletmecilik Kongresi, 02-04 Mayıs. Muğla, Marmaris.

Özsoy, E., Erol, E. ve Korkutata, A. ve Şeker, M. (2014). Kişilik modelleri boyutlarının karşılaştırılması: a tipi ve b tipi kişilik ve beş faktör kişilik modeli. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 3 (9), 1-12.

Saygılı, M, ve Onay, Ö. A. (2017). Kişilik özellikleri bağlamında yaşam memnuniyeti üzerine bir araştırma. *Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 5(2), 61-72.

Soysal, A. (2008).Çalışma yaşamında kişilik tipleri: bir literatür taraması. *Çeiş Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası Yayınları*, 22(1), 4-19.

Şahin, D. (2015). *Presenteeism (işte var olamama) ile algılanan örgütsel destek, korku iklimi ve çalışmaya tutkunluk arasındaki ilişki: hemşirelere yönelik bir araştırma.* Basılmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edirne.

Şahin, N. H., Güler, M. ve Basım, N. B. (2009). A tipi kişilik örüntüsünde bilişsel ve duygusal zekânın stresle başa çıkma ve stres belirtileri ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(3), 243-254.

Taşdemir, G., Keskin, G. ve Elif, A. (2016). The importance of personality structure within an organization. Global Business Research Congress (GBRC), 420-426. May 26-27, 2016, Istanbul.

Tokat, B., Kara, H. ve Kara, M.Y. (2013). A-B tipi kişilik özelliklerine sahip işgörenlerin olası bir örgütsel değişime yatkınlıklarının araştırılması. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1973-1988.

Tokmak, M.(2018). Kişilik özelliklerinin örgütsel sessizlik üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma: Banka çalışanları örneği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2219-2233.

Türk Dil Kurumu, (erişim tarihi: 01.10.2018), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=K%C4%B0%C5%9E%C4%B0L%C4%B0K.

Ulu, S., Özdevecioğlu, M. ve Ardıç, K. (2016). Kişilik özelliklerinin hasta iken işe gelme (presenteizm) davranışı üzerindeki etkileri: imalat sanayiinde bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 47 (1), 167-181.

Uygur, A. ve Cankül, I. (2017). Presenteeisme kavramsal bakış. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(46), 78-96.

Uysal, H. T. ve Kayhan, M. G. (2018). The effect of personality types a and b to the alacrity for job embeddedness from Maslow's hierarchy needs on perspective. *Social Sciences Research Journal*, 7(4), 9-23.

Widera, E., Chang, A. ve Chen, H. L. (2010). Presenteeism: a public health hazard. *Clinical Vignettes Gen Intern Med*, 25(11), 1244-1247.

Yıldız, H., Yıldız, B. ve Moloğlu, V. (2015). Sorumluluk kişilik özelliğinin presenteeısm –hastayken işe gelme– davranışları üzerindeki etkisi: sağlık sektöründe bir araştırma. 06-07 Kasım 2015, 3. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiri Kitabı, 207-212, Tokat.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Üzüm, B. ve Şenol, L. (2019). A-B kişilik tiplerinin presenteizme etkisi: Havacılık sektöründe bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 979-1000. DOI: 10.26466/opus.552967

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 20/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Örgütsel Adalet ile Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi[1]

DOI: 10.26466/opus.556322

*

Daimi Koçak*

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Ali Cavit Çelebioğlu Sivil Havacılık Y.O., Erzincan/ Türkiye

E-Posta: dkocak@erzincan.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-9099-2055

Öz

Örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme kavramları, örgütlerde çalışanların davranışlarını belirlemeleri açısından araştırmacılar tarafından daima ilgi çekici bulunmuşlardır. Bu çalışmanın amacı, örgütsel adalet ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik olarak İzmir ilinde faaliyet gösteren bir üretim firmasındaki 260 çalışanın 192'sinden anket tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Elde edilen bu veriler SPSS ve AMOS istatistik programları kullanılarak analiz edilmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda, örgütsel adalet ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel adalet boyutları ile örgütsel özdeşleşme ilişkisine ait sonuçlara göre ise; dağıtım adaleti ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu, prosedür ve etkileşim adaleti boyutları ile örgütsel özdeşleşme arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışma sonuçları ile benzer çıkmıştır. Bu bulgular sonucunda, elde edilen verilerin teorik ve pratik etkileri tartışılmış, yöneticilere ve gelecekte yapılacak çalışmalara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Örgüsel adalet, örgütsel özdeşleşme, dağıtım adaleti, prosedür adaleti, etkileşim adaleti.*

[1] *"Bu çalışma 27-29 Haziran 2018 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen 3rd Eurasian Conference on Language and Social Sciences konferansında bildiri olarak sunulmuştur".*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 20/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Analysis of the Relationship between Organizational Justice and Organizational Identification

*

Abstract

The concepts of organizational justice and organizational identification have always been found interesting by researchers in terms of determining employees' behavior in organizations. The aim of this study is to determine the relationship between organizational justice and organizational identification. In order to realize this aim, 192 of 260 employees in a manufacturing company operating in Izmir province were able to obtain data using questionnaire technique. These data were analyzed using SPSS and AMOS statistical programs. As a result of the analyses made, it has been found that there is a positive relationship between organizational justice and organizational identification. According to the results of the relationship between organizational justice dimensions and organizational identification, there is a positive relationship between distributive justice and organizational identification, and there is no statistically significant relationship between procedural and interactional justice dimensions and organizational identification. The results were similar to the results of the study investigating the relationship between organizational justice and organizational identification. In consequence of these findings, the theoretical and practical effects of the obtained data were discussed and suggestions were made to managers and future studies.

Keywords: *Organizational justice, organizational identification, distributive justice, procedural justice, interactional justice.*

Giriş

İnsanlar, yaşamları boyunca, hayatlarının her alanında adil bir şekilde muamele görmek isterler. Adalet, insanlara gelecekteki olayları kontrol edebilme hissi verir ve sosyal grup üyeleri tarafından değerli ve saygın olarak değerlendirilmelerini sağlar. Birçok insan, adalet kurallarına uyan bir dünyada yaşamanın önemli olduğunu söyler. Adalet çocukların bile yaşamın erken dönemlerinde öğrendikleri bir kavramdır ve bu insan davranışları için temeldir (Eib, 2015, s.1). Adalet kavramı, özellikle son yirmi yıldır, kişisel ve organizasyonel sonuçları nedeniyle, örgütsel davranış ve yönetim literatüründe önemli bir kavram haline gelmiştir. Araştırmacılar bireylerin alınan kararlara, prosedürlere, kaynakların dağıtımına ve ilgili otoritelere verdikleri tepkileri yıllardır araştırmaktadırlar (Colquitt, 2012). İşgörenlerin çalıştıkları kurum ile ilgili adalet algıları işe alım süreçleriyle şekillenmeye başlar (İyigün, 2012, s.50). Daha sonrasında kendilerini etkileyen uygulamalarda (örneğin; performans değerlendirme, ödüllendirme, terfi, kariyer planlamaları, kararlara katılım) yönetimin verdiği kararların adil olup olmamasına göre şekillenir (Chen, 2015, s.2). İşgörenlerin adalet algıları çalıştıkları kuruma karşı olumlu veya olumsuz tutum ve davranışlara sahip olmalarına etki eder. Günümüzde, birçok işletme örgütsel adaleti, doğrudan veya dolaylı olarak maliyetlerini etkileyen kilit bir unsur olarak görmektedirler (Castillo ve Fernandez, 2014, s.284). Bu çalışma kapsamında çalışanların örgütsel adalet algılarının örgütsel özdeşleşme seviyelerine olan etkisi araştırılmıştır. Çalışanların kendilerini örgütle bir bütün gibi hissetmeleri anlamına gelen örgütsel özdeşleşme (Mael ve Ashforth, 1992, s.103), çalışanları örgütün çıkarları için çalışmaya teşvik etmesi, performanslarını artırması ve örgüt ile psikolojik ilişki geliştirmeleri açısından araştırmacılar tarafından büyük ilgi görmüştür (Reade, 2001; Edwards, 2005; Cheung ve Law, 2008). Bu çalışma örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması açısından literatüre ve sektör yöneticilerinin alacakları kararlara katkı yapacaktır.

Teorik Çerçeve

Araştırmanın bu başlığı altında örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme

kavramları teorik olarak açıklanmıştır. Ayrıca kavramlar arasındaki ilişkiye yönelik olarak yerli ve yabancı literatür taranarak oluşturulan hipotezler ve bu hipotezler doğrultusunda oluşturulan araştırma modeli verilmiştir.

Örgütsel Adalet

Örgütsel adalet konusunda yapılan ilk çalışmalar Adams (1965) tarafından yapılan eşitlik teorisine dayanmaktadır. Eşitlik teorisine göre iş hayatında, çalışanlar genellikle organizasyona yaptıkları katkı/ödül oranını kendisine denk (eğitim, bilgi, beceri, statü gibi açılardan) diğer çalışanların katkı/ödül oranları ile karşılaştırırlar. Yapılan karşılaştırma sonucunda çalışan, eşitlik hissederse örgütün adil olduğunu algılar. (Judge ve Colquitt, 2004, s.395). Birey yaptığı değerlendirme sonucunda, hak ettiğinden daha az ödül elde ediyorsa kuruma karşı öfke, daha fazla ödül elde ediyorsa suçluluk hissedecektir. Örgütsel adalet, çalışanların, örgütün kendilerine karşı ne ölçüde adil davranıldığı ile ilgili algıları ve bu algılarının örgütsel faaliyetlere olan etkilerini içeren bir kavramdır (Moorman, 1991). Diğer bir anlatımla örgütsel adalet, çalışanların örgüt içerisindeki kaynakların dağıtımı, kural ve prosedürlerin uygulanması, yöneticilerin kendilerine karşı davranışlarına göre sahip oldukları olumlu veya olumsuz algılar sonucunda yüksek veya düşük performans göstermelerine etki eden bir durum olarak ifade edilebilir (Greenberg, 1987, s.16).

Örgütsel adalet Greenberg (1990) tarafından dağıtım, prosedür ve etkileşim adaleti olarak üç boyuta incelenmiştir. *Dağıtım adaleti* örgütsel adalet kavramının ilk ortaya çıktığı zamanlarda ele alınan ve örgütsel adaletin temelini oluşturan boyutudur. Bu adalet boyutu çalışanın maaş, ödüller ve terfi gibi karar çıktılarını değerlendirmesi olarak tanımlanabilir (Srivastava, 2015, s.668). Başka bir tanıma göre dağıtım adaleti, çalışanların, örgütün sahip olduğu kaynakları (para, bilgi vb.) adil bir şekilde nasıl dağıttığı hakkında sahip oldukları algı olarak tanımlanır (Castillo ve Fernandez, 2014, s.285). Diğer bir örgütsel adalet boyutu olan *prosedür adaleti* ise dağıtım adaletinin açıklayamadığı noktalara vurgu yapan ve örgütsel adaleti daha anlaşılabilir hale getiren bir kavramdır. Dağıtım adaletinde bireyler örgütsel kaynakları elde etmelerine göre adaleti yo-

rumlarken prosedür adaletinde ise bireylerin kafasındaki adalet tanımı bu kaynakların dağıtılma süreci ile ilgili sahip oldukları bilgiye göre şekillenmektedir (İyigün, 2012, s.58). İşgörenler, dağıtımdan çok dağıtımın ne şekilde ve neye göre yapıldığı, her hangi bir prosedür belirlenirken tarafsızlık, karşılıklı etkileşim, söz hakkı, uzlaşma, samimiyet, dürüstlük gibi konulara dikkat edilip edilmediğine göre adalet algısına sahip olurlar (Rahman vd, 2015, s.190). Örgütsel adaletin son boyutu *etkileşim adaleti* boyutudur. Bu boyut, çalışanın adaleti prosedürler uygulanırken yöneticinin kendisine karşı sahip olduğu tutum ve sergilediği davranışlarına göre yorumlamasını ifade eder. Bu adalet boyutu, çalışanların yönetici tarafından belirlenmiş olan prosedürlerin uygulanması aşamasında yöneticinin kendilerine karşı dürüst, saygılı, anlayışlı ve açık olması ile ilgili beklentilerini ifade eder. Dağıtım ve prosedür adaletleri, kurumların sosyal boyutuna bakılmaksızın süreç ve faaliyetlerin nasıl geliştirildiğini vurgularken etkileşim adaleti kişilerin maruz kaldıkları onur ve saygıya vurgu yapar (Castillo ve Fernandez, 2014, s.287).

Örgütsel Özdeşleşme

Örgütsel özdeşleşme kavramı, örgütsel alanda ilk kez Tolman (1943) tarafından "kişinin üyesi olduğu gruba kendini ait hissetmesi ve bu gruba bağlı olması" olarak tanımlanmıştır. Ashforth ve Mael (1989:21) örgütsel özdeşleşme kavramını sosyal kimlik teorisine dayandırarak açıklamışlardır. Sosyal kimlik teorisi, insanların kendilerini ve diğer insanları örgütsel üyeliklerine, dinsel üyeliklerine, yaşlarına ve cinsiyetlerine göre sınıflandırdıklarını ileri sürer. Farklı bireyler tarafından farklı kategorilere göre yapılan bu sınıflandırmalar sosyal sınıflandırma olarak adlandırılır. Sosyal sınıflandırma iki temel fonksiyona sahiptir. Birinci fonksiyon, sosyal çevreyi bilişsel olarak bölümlere ayırır ve bireye diğer bireyleri tanımlaması için sistematik bir araç sağlar. İkinci fonksiyon ise, bireyin sosyal sınıflandırma sayesinde kendisine sosyal çevrede bir yerde bulmasıdır (Tajfel ve Turner, 1985, s.281). Mael ve Ashforth (1992, s.103) örgütsel özdeşleşmeyi, "bireyin kendisini örgüt ile bir bütün olarak hissettiği ve örgütün başarı veya başarısızlıklarını kendi başarı veya başarısızlığı olarak gördüğü, kısaca bireyin bir kuruma veya kuruluşa karşı hissettiği aidiyet algısı" olarak tanımlamışlardır. Dutton (1994, s.239) ise

örgütsel özdeşleşmeyi, bireyin kendini tanımlarken örgütü tanımlayan benzer nitelikleri kullanarak tanımlaması olarak ifade etmiştir. Rousseau'ya (1998, s.217) göre özdeşleşme, kişinin kendisini daha büyük bir bütünün parçası olarak algıladığı psikolojik bir durumdur. Bu tanıma göre örgütsel özdeşleşme bireyin kendini örgütün bir parçası olarak algılamasıdır.

Örgütsel özdeşleşme, örgütsel davranış alanında uzun yıllardır hem bireyin memnuniyetini hem de organizasyonun etkinliğini etkileyen bir unsur olarak kabul edilmiştir. Kendilerini çalıştıkları örgüt ile özdeşleştiren bireyler, kendilerini ifade ederken üyesi oldukları örgüt kimliği açısından ifade ederler ve örgütün amaçlarını kendi amaçları gibi görürler (Fettahlıoğlu ve Koca, 2015, s.124; Tüzün ve Çağlar, 2008, s.1014). Bireyin örgütle özdeşleşme seviyesi arttıkça örgüt üyeliğine olan bağlılığı da o derece artmış olur. Eğer bireyin örgüt üyeliği üyesi olduğu diğer sosyal gruplardaki üyeliğinden daha önemli bir konumda ise bireyin örgütsel özdeşleşme seviyesinin yüksek olduğu söylenebilir (Karabey ve İşcan, 2007, s.232). Bireyler örgütün değerlerini ve hedeflerini benimsediklerinde, organizasyonun sahip olduğu değer ve amaçlara dayalı daha etkili ve verimli karar verme yapıları oluştururlar. Bu durum kurum içerisinde denetimin yokluğunda bile kararların kuruluşun çıkarına göre alınma olasılığını arttırması açısından avantaj yaratır (Miller vd., 2000, s.628). Örgüte ait hedefleri kendi hedefleri olarak gören yüksek özdeşleşme seviyesine sahip çalışanlar, bu hedefleri yerine getirmek için daha fazla motive olup daha fazla çaba harcayacaklardır (Kerse ve Karabey, 2017).

Örgütsel Adalet ve Örgütsel Özdeşleşme İlişkisi

Çalışanların örgütlerdeki tutum ve davranışlarını belirleyen birçok faktör vardır. Örgütsel adalet ve örgütsel özdeşleşme bu faktörlerin birçoğuna etki eden önemli belirleyicilerdir (Terzi vd., 2017). Yapılan çalışmalar dağıtım adaleti ile iş tatmini, örgütsel bağlılık, kuruluşa duyulan güven ve örgütsel özdeşleşme ile pozitif yönlü ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır (Chen vd., 2015; Cohen-Charash ve Spector, 2001; Olkkonen ve Lipponen, 2006; Aksoy ve Ertürk, 2014). Çalışanların örgütsel kaynakların veya fırsatların dağıtılmasıyla ilgili kararların (performans değerlendirme, maaş, ödüller ve terfi gibi kararlar) adil bir şeklide veril-

diği yönündeki algıları arttıkça örgütle olan özdeşleşmeleri de artacaktır. İşlemsel adalet bireylerin kendilerini etkileyen prosedürlerin belirlenmesinde nelere dikkat edildiği konusundaki bilgilerine göre şekillenir. Örgütlerin çalışanları etkileyen prosedürleri belerlerken tarafsız olmaları, bireylerin beklenti veya ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmaları (Cheung ve Law, 2008) çalışanların örgüte güven duymalarına ve örgütle özdeşleşmelerine sebep olur (Chen vd., 2015). Eisenberger vd. (1990) örgütün çalışanların ihtiyaçlarını önemsemesi ve karşılaması (veya karşılama çabası içinde olması) çalışanlara karşı saygılı davrandığının bir göstergesi olduğunu savunmuşlardır. Yapılan araştırmalar örgütsel adaletin örgütsel özdeşleşmeyi pozitif olarak etkilediğini ortaya koymuşlardır (Cheung ve Law, 2008; Aksoy ve Ertürk, 2014; Chen vd., 2015; Başar ve Sığrı, 2015; Terzi vd., 2017; Ismail ve Bebenroth, 2016). Yüksek seviyede örgütsel adalet algısı, çalışanın örgütsel üyeliğinden gurur duymasına ve kendisine saygı duyulduğunu hissetmesine katkıda bulunur (Cheung ve Law, 2008). Bu saygı ve gurur duygusu, çalışanın kurumla özdeşleşmesini de arttırır (Moorman, 1991). Bu açıklamalar ve daha önce yapılan araştırma sonuçlarına dayanarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: *Örgütsel adaletin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisi olumludur.*
H2: *Dağıtım adaletinin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisi olumludur.*
H3: *Prosedür adaletinin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisi olumludur.*
H4: *Etkileşim adaletinin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisi olumludur.*

Bu hipotezlere dayanarak Şekil 1'deki araştırma modeli oluşturulmuştur.

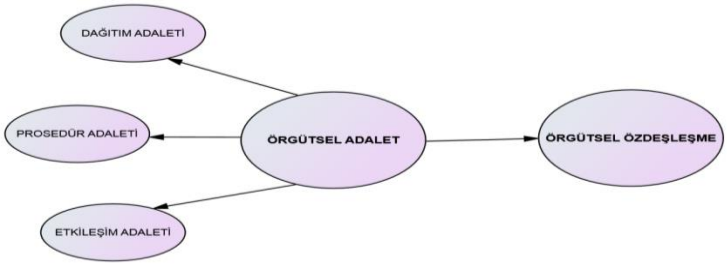

Şekil 1. Araştırma Modeli

Yöntem

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin, istatistik programlarından SPSS programı kullanılarak güvenirlikleri test edilmiş, AMOS programı kullanılarak her bir ölçek doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuş ve son olarak değişkenler arasındaki ilişkiler (hipotezler) yol analizine tabi tutularak oluşturulan modeller aracılığı ile test edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu çalışma kapsamında araştırma evrenini İzmir ilinde faaliyet gösteren bir üretim firmasındaki 260 çalışan oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise bu evrenden basit tesadüfi olarak seçilen 192 çalışan oluşturmaktadır. 260 adet hazırlanan ve posta yolu ile çalışanlara iletilen anketlerden 217 adedi geri dönmüş fakat 25 adedi eksik ve hatalı doldurulmalarından ötürü değerlendirmeden çıkarılarak geriye kalan 192 anket (%74) analize tabi tutulmuştur.

Ölçekler

Araştırma kapsamında Niehoff ve Moorman (1993) tarafından geliştirilen 20 maddeli ve üç boyutlu örgütsel adalet ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Gürbüz ve Mert (2009) tarafından yapılmıştır (α= 0,905). Örgütsel özdeşleşmeyi ölçmek amacıyla Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilen altı maddeli ölçek kullanılmıştır. Ölçek Tak ve Aydemir (2004) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır (α=0,940). Kullanılan ölçeklerdeki her bir madde 5'li Likert ölçeğine göre (1-kesinlikle katılmıyorum 5-kesinlikle katılıyorum aralığında) derecelendirilmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında anket çalışmasına katılan işgörenlerin demografik özellikleri (cinsiyet, eğitim seviyesi, yaş, medeni hal ve tecrübeleri) tespit edilmiş ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

ÖZELLİKLER	KATEGORİLER	FREKANS (N)	YÜZDE (%)
Cinsiyet	Kadın	31	16
	Erkek	161	84
Eğitim	İlköğretim	21	11
	Lise	100	52
	Ön Lisans	54	28
	Lisans	17	9
Yaş	20-25 Arası	73	38
	26-31 Arası	65	34
	36-41 Arası	33	17
	42 ve Üstü	21	11
Medeni Hal	Evli	121	63
	Bekar	71	37
Tecrübe	0-5 Yıl	84	44
	6-11 Yıl	56	29
	12-17 Yıl	29	15
	18-24 Yıl	23	12

Tablo 1'deki sonuçlar incelendiğinde çalışanların çoğunluğunun; cinsiyetleri açısından erkek oldukları (%84), eğitim seviyeleri açısından lise mezunu oldukları (%52), yaşları açısından 20-25 yaş arasında oldukları (%38), medeni hallerine göre evli oldukları (%63) ve tecrübeleri açısından 0-5 yıl arası tecrübeye sahip oldukları görülmüştür.

Araştırma ölçeklerinin içsel tutarlıkları hakkında bilgi veren Cronbach Alpha (Cronbach, 1951) değerleri incelendiğinde; örgütsel adalete ait Cronbach Alpha değerinin 0,939 olduğu, dağıtım adaleti boyutunun 0,806 olduğu, prosedür adaleti boyutunun 0,926 olduğu, etkileşim adaleti boyutunun 0,891 olduğu ve örgütsel özdeşleşmeye ait Cronbach Alpha değerinin 0,919 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar ölçeklere ilişkin verilen yanıtların tutarlı olduklarının göstergesi olarak değerlendirilebilirler (Tavakol ve Dennick, 2011).

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Araştırmada kullanılan her bir ölçeğe ait modelin elde edilen verilerle uygunluğu hakkında bilgi edinmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi

(DFA) yapılmıştır. Analizlerde uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir olup olmadıkları konusunda $0 < \chi 2/sd \leq 5$; RMSEA≤ ,08; CFI ≥ ,90; NFI ≥ ,90; IFI ≥; ,90; TLI ≥ ,90 indeks değerleri referans alınmıştır (Meydan ve Şeşen, 2015:37).

Araştırmada bağımsız değişken olan örgütsel adalet ölçeğine doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Üç boyutlu örgütsel adalet ölçeğinin DA2 (ücret düzeyimin adil olduğunu düşünüyorum) maddesi DFA sonucunda 0,5'in altında çıkmış olmasından ötürü bu madde değerlendirmeden çıkarılmıştır. İlgili madde çıkarıldıktan sonra model tekrar analize tabi tutulmuş ve uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir sınırların dışında olmalarından ötürü birkaç modifikasyon yapılması gerekmiştir. Yapılan modifikasyonlardan sonra modele ait faktör yükleri ve uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir seviyede oldukları tespit edilmiştir ($\chi 2/sd$ =1,637; RMSEA=0,074; CFI=0,942; NFI=0,927; IFI=0,944; TLI=0,937).

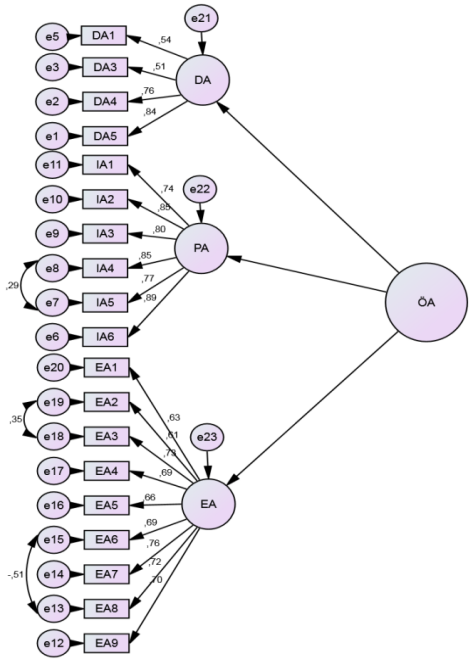

Şekil 2. Örgütsel Adalet Ölçeğine İlişkin DFA

Araştırma kapsamında bağımlı değişken olarak incelenen örgütsel özdeşleşme ölçeğine ilişkin model Şekil 3'te verilmiştir.

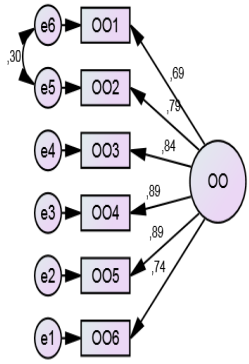

Şekil 3. Örgütsel Özdeşleşme Ölçeğine İlişkin DFA

Model incelendiğinde faktör yüklerinin en düşük 0,69 olduğu görülmektedir. Bu sonuç modelin uygun olduğunun göstergelerinden birisidir. Modelin uygunluğu hakkında bilgi veren bir diğer sonuç olan uyum iyiliği değerlerinin yapılan inceleme sonucunda yeterli seviyede oldukları görülmüştür (χ2/sd=1,515; RMSEA=0,075; CFI=0,989; NFI=0,969; IFI=0,989; TLI=0,980).

Hipotezlerin Test Edilmesi

Korelasyon Analizi

Her bir değişkene ait ortalama değerler, standart sapmalar, Cronbach Alpha değerleri ve değişkenler arasındaki korelasyonlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenler Arasındaki Ortalamalar, Standart Sapmalar ve Korelasyonlar

Değişkenler	$\overline{X}$	**SS**	**Cron-bach Alpha**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
1-Örgütsel Adalet	3,26	,834	(,939)	1				
2- Dağıtım Adaleti	3,35	,876	(,806)	,787**	1			
3- Prosedür Adaleti	3,51	,994	(,926)	,877**	,695**	1		
4-Etkileşim Adaleti	3,12	,903	(,891)	,923**	,557**	,720**	1	
5-Örgütsel Özdeşleşme	3,44	,973	(,919)	,377**	,454**	,354**	,277**	1

Tablodaki değerler incelendiğinde; örgütsel adaletin (r=0,377), dağıtım adaletinin (r=0,454; p<0,01), prosedür adaletinin (r=0,354; p<0,01) ve etkileşim adaletinin (r=0,277; p<0,01) örgütsel özdeşleşme ile pozitif yönlü ve anlamlı ilişkili oldukları görülmektedir.

Örgütsel adalet ve boyutları ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi için yol analizi tekniği kullanılarak iki model oluşturulmuştur. Örgütsel adalet ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkiye yönelik oluşturulan Model 1 Şekil 4'te, örgütsel adalet boyutları ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkiye ait Model 2 Şekil 5'te verilmiştir.

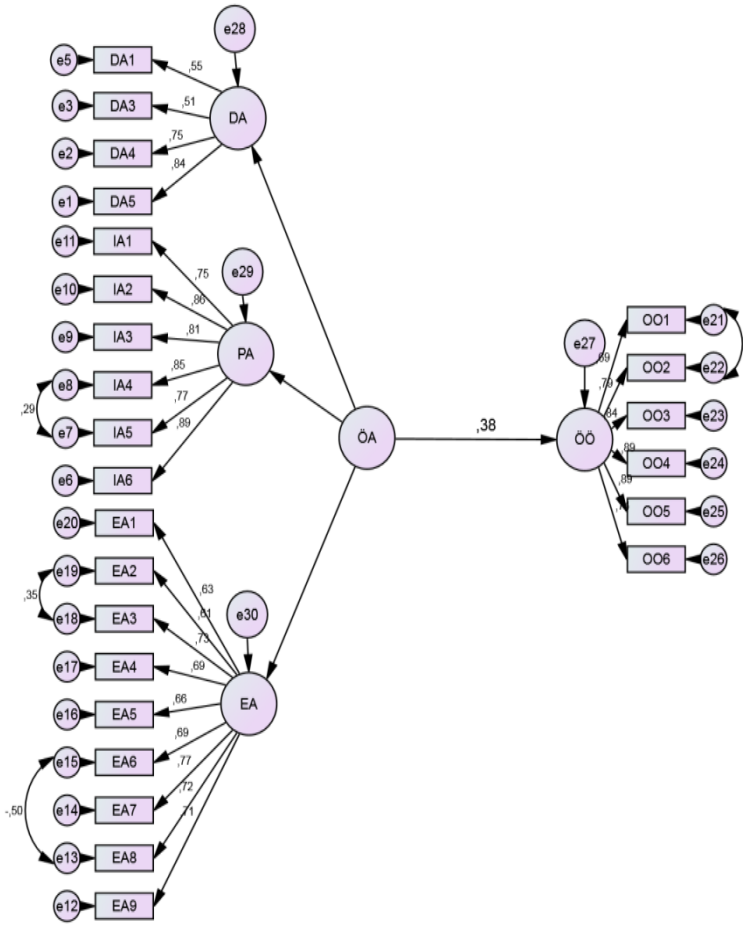

Şekil 4. *Örgütsel Adalet ve Örgütsel Özdeşleşme İlişkisine Yönelik Model 1*

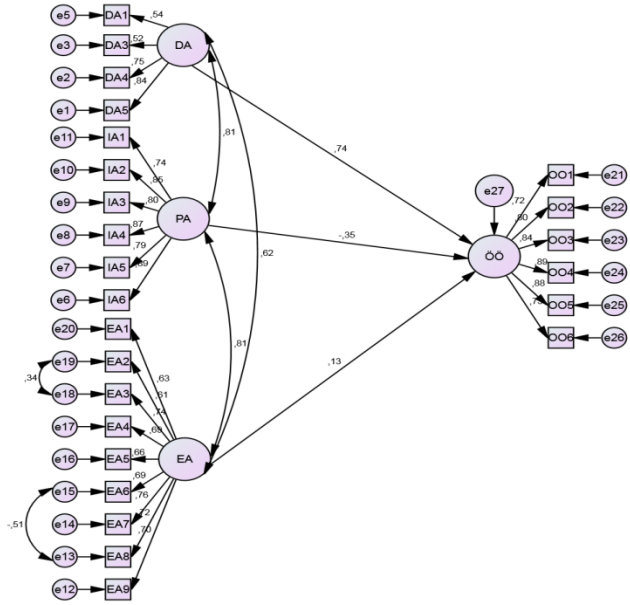

Şekil 5. *Örgütsel Adalet Boyutları ve Örgütsel Özdeşleşme İlişkisine Yönelik Model 2*

Oluşturulan modellerin uygunluklarının tespit edilmesi amacıyla her bir modele ait uyum iyiliği değerleri incelenmiş ve kabul edilebilir seviyede oldukları görülmüştür (Model 1: $\chi 2/sd$ =1,495; RMSEA=0,074; CFI=0,951; NFI=0,939; IFI=0,951; TLI=0,934; Model 2: $\chi 2/sd$=1,505; RMSEA=0,072; CFI=0,927; NFI=0,916; IFI=0,927; TLI=0,913).

Değişkenler arasındaki ilişkilere ait standardize edilmiş faktör yükleri, standart hata değerleri, T değerleri ve anlamlılık (p) değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Modellere İlişkin Kestirim Sonuçları

Hipotezler	Yordayan Değişken	Yordanan Değişken	Standardize R.Y.	S.H.	T Değeri (CR)	P
H1	ÖA	ÖÖ	0,384	0,101	3,238	0,001
H2	DA	ÖÖ	0,744	0,226	2,672	0,008
H3	PA	ÖÖ	-0,351	0,279	-1,135	0,256
H4	EA	ÖÖ	0,133	0,197	0,750	0,453

(ÖA=Örgütsel adalet; DA=dağıtım adaleti; PA=prosedür adaleti; EA=etkileşim adaleti; ÖÖ=örgütsel özdeşleşme)

Tablo 3'te örgütsel adalet ve boyutlarının örgütsel özdeşleşme ile olan ilişkisine ait değerler verilmiştir. Bu değerler incelendiğinde, örgütsel adaletin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisinin olumlu olduğu (r=,384; p=0,001) görülmektedir. Bu sonuç "Örgütsel adaletin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisi olumludur" şeklindeki H1 Hipotezinin desteklendiği anlamına gelmektedir. Ayrıca örgütsel adalet boyutları ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkilere bakıldığında; dağıtım adaletinin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisinin olumlu olduğu (r=,744; p=0,008), diğer taraftan prosedür (r=-,351; p=0,256) ve etkileşim adaleti (r=,133;p=0,453) boyutlarının ise örgütsel özdeşleşme üzerinde anlamlı bir etkilerinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda; H2 (Dağıtım adaletinin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisi olumludur) hipotezinin desteklendiği, H3 (Prosedür adaletinin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisi olumludur) ve H4 (Etkileşim adaletinin örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisi olumludur) hipotezlerinin ise desteklenmediği görülmektedir.

Tartışma

Araştırma sonuçları örgütsel adaletin örgütsel özdeşleşme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu yönündeki hipotezleri desteklemektedir. Bu sonuç sosyal değişim teorisi (Blau, 1964) açısından ele alındığında; kaynakların paylaşımı, ödüllendirme-cezalandırma sistemi, yöneticilerin tutum ve davranışları, çalışanların fikirlerinin alınması gibi mekanizmalar çalışanlar tarafında adil olarak algılanıyorsa çalışanların örgütle özdeşleşme seviyelerinin aratacağı söylenebilir (Cheung ve Law, 2008; Aksoy ve Ertürk, 2014; Chen vd., 2015; Başar ve Sığrı, 2015; Terzi vd., 2017; Ismail ve Bebenroth, 2016). Araştırmada örgütsel adalet boyutlarından dağıtım adaleti ile örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkarken örgütsel adaletin prosedür ve etkileşim adaleti boyutları ile örgütsel özdeşleşme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Cheung ve Law (2008) yaptıkları çalışmada bu tespitlerin tam tersi bir sonuca ulaşmışlardır (örgütsel özdeşleşme ile prosedür ve

etkileşim adaleti arasında anlamlı ilişki bulunmuşken, dağıtım adaleti ile anlamlı ilişki bulunamamıştır). Bu farklılığın sebebi Cheung ve Law (2008) tarafından yapılan çalışmanın hizmet sektöründeki çalışanlara uygulanması ve hizmet sektöründeki çalışanlar ile yöneticilerin etkileşimlerinin diğer sektörlere göre daha yüksek olması gerekliliği ile açıklanabilir. Dağıtım adaleti ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif bir ilişki çıkmış olması, çalışanların örgüt içerisindeki görevlerin ve ödüllerin tüm çalışanlar arasında adil olarak dağıtılmasının örgütü benimseme anlamına gelen örgütsel özdeşleşmelerini etkilediği yönünde düşünceleri olduğu şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan çalışanların görev ve ödüllerin dağıtımının nasıl ve neye göre yapıldığı hakkındaki adalet algılarının (prosedür adaleti) örgütsel özdeşleşmeleri üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışanların yöneticileri tarafından belirlenmiş olan prosedürlerin uygulanması aşamasında yöneticinin kendilerine karşı dürüst, saygılı, anlayışlı ve açık olması ile ilgili adalet algıları (etkileşim adaleti) örgütsel özdeşleşmeleri üzerinde anlamlı etkisinin olmadığı görülmüştür. İşlem ve etkileşim adaleti boyutları ile örgütsel özdeşleşme arasında ilişki çıkmamış olması araştırmanın bir üretim firmasında yapılması, bu tür firmalarda iş yapış, karar alma, iletişim, ödüllendirme gibi sistemlerin açık ve net bir şekilde önceden belirlenmiş olması ve çalışanların bu adalet boyutlarıyla ilgili konularda beklentilerinin düşük olması ile açıklanabilir.

Araştırmanın Teorik ve Pratik Etkileri

Bu çalışmanın sonuçları örgütsel özdeşleşme kavramının örgütsel adaletin etkileri doğrultusunda daha iyi anlaşılması açısından literatüre katkı yapacaktır. Bu iki kavram arasındaki ilişkileri araştıran daha önceki araştırma bulguları genellikle örgütsel adalet boyutlarının örgütsel özdeşleşme ile anlamlı ilişkili oldukları yönündedir (Başar ve Sığrı, 2015; Chen vd., 2015). Bu çalışma örgütsel özdeşleşme ile dağıtım adaleti arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu, öte yandan prosedür ve etkileşim adaleti arasında ise herhangi bir ilişki olmadığı yönündedir. Bu sonuç ileride örgütsel adalet ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkiyi inceleyecek olan araştırmacıların yapacakları çalışmalara katkı sağlayacaktır. Araştırmanın literatüre yapacağı katkı yanında mevcut araştırma

sonuçları işletme yöneticilerinin alacakları kararlara ve uygulamalara da birtakım olumlu katkılarda bulunacaktır. Bu çalışma kapsamında işletme yöneticilerine, özellikle dağıtım adaleti boyutunda, çalışanlara verilen görev, sorumluluk ve ödüllerle ilgili uygulamaları gözden geçirerek yeniden düzenlenmeleri gerektiği önerilebilir. Ayrıca çalışanların prosedür ve etkileşim adaleti boyutlarının örgütsel özdeşleşmelerine olumlu etkide bulunması için, prosedürlerin belirlenme yöntemlerinin çalışanların fikirlerini içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi ve yöneticilerin çalışanlara karşı anlayışlı ve hoşgörülü olması gerekmektedir. Bunun başarılabilmesi için örgüt kültürünün gözden geçirilerek daha katılımcı bir örgüt kültürü oluşturulmalıdır. Bu çalışma örgütlerin amaçlarını gerçekleştirmelerinde önemli bir konu olan örgütsel özdeşleşmenin örgütün çalışanlara karşı tutum ve davranışlarına göre şekillendiği yönündeki bulguları desteklemektedir (Terzi vd., 2017; Cheung ve Law, 2008; Aksoy ve Ertürk, 2014; Chen vd., 2015; Başar ve Sığrı, 2015; Ismail ve Bebenroth, 2016; Cheung ve Law, 2008; Moorman, 1991).

Araştırmanın Kısıtları ve Öneriler

Diğer çalışmalarda olduğu gibi bu çalışma da birtakım sınırlı imkanlar dahilinde hazırlanmıştır. Bu sınırlılıklardan ilki, araştırma deseninin kesitsel olması araştırma sonuçlarının nedensellik yönünün açıklanmasını engellemesidir. Bu nedenle gelecekte yapılacak çalışmalar araştırma desenini boylamsal olarak inceleyerek değişkenler arasındaki ilişkileri neden-sonuç temelli açıklayabilirler. Araştırmadaki diğer bir kısıt araştırmadaki değişkenlere ilişkin verilerin tek kaynakla (anket) toplanmış olması ve verilerin kendi kendine değerlendirme (self-reported) yöntemi ile toplanması anlamına gelen Ortak Yöntem Sapmasının (Common Method Bias) olmasıdır (Podsakoff vd., 2003). Ortak yöntem sapması değişkenler arasındaki korelasyon değerlerinin normalden daha yüksek çıkmasına etki eden bir durumdur. Gelecekte yapılacak çalışmalar farklı teknikler ve farklı metodolojiler kullanarak bu etkiyi azaltabilirler veya yok edebilirler. Araştırmanın diğer bir kısıtı araştırma sonuçlarının İzmir ilindeki bir üretim firmasında çalışan 192 çalışana yapılan anketlerle elde edilmiş olmasıdır. Araştırma sonuçlarının bütün üretim sektörüne genellenebilmesi için aynı sektörde daha fazla çalışana anket uygulamak ge-

rekir. Ayrıca araştırma sonuçlarının sadece üretim sektörü çalışanlarına uygulanmış olması sonuçların farklı sektörlere genellenebilmesi yönündeki başka bir kısıttır. Sonuçların daha genellenebilir olması için hizmet sektörü çalışanlarına da anket uygulanması gerekir. Araştırmanın son kısıtı, araştırmada örgütsel özdeşleşmeye sadece örgütsel adaletin etkisinin incelenmiş olmasıdır. Örgütsel özdeşleşme ve örgütsel adalet ilişkisi ile ilgili daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesi için bu ilişkiye farklı değişkenler (örgütsel destek, lider-üye etkileşimi, kişi-örgüt uyumu gibi) dahil edilerek incelenmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of the Relationship between Organizational Justice and Organizational Identification

*

Daimi Koçak

Erzincan Binali Yıldırım University

Organizational justice and organizational identification have always been found interesting by researchers in terms of determining the behavior of employees in organizations. The aim of this study is to investigate the relationship between organizational justice and organizational identification. In order to realize this aim, 192 of 260 employees in a manufacturing company operating in Izmir province were able to obtain data using questionnaire technique. These data were analyzed using SPSS and AMOS statistical programs. Consequently, it has been found that there is a positive relationship between organizational justice and organizational identification. According to the results of the relationship between organizational justice dimensions and organizational identification, there is a positive relationship between distributive justice and organizational identification, and there is no statistically significant relationship between procedural and interactional justice dimensions and organizational identification. The results were similar to the results of the study investigating the relationship between organizational justice and organizational identification. In consequence of these findings, the theoretical and practical effects of the obtained data were discussed and suggestions were made to managers and future studies.

Organizational justice is a concept that includes the perceptions of employees about the fairness of the organization towards them and the effects of these perceptions on organizational activities. The perceptions of justice pertaining to the employees of the employees start with recruitment processes (İyigün, 2012, p.50). Then, in applications that affect them (e.g., performance evaluation, rewarding, promotion, career planning, participation in decisions), the decisions of management are sha-

ped according to fairness. Employees' perceptions of justice affect their positive or negative attitudes and behaviors towards the organization. Today, many businesses see organizational justice as a key factor that directly or indirectly affects their costs (Castillo and Fernandez, 2014, p.284). In this study, the effects of organizational justice on organizational identification were investigated. Organizational identification, which means that employees feel themselves a part of the organization (Mael and Ashforth, 1992, p.103), has attracted great attention from researchers in terms of encouraging employees to work for the interests of the organization, increasing their performance and developing psychological relations with the organization (Reade, 2001; Edwards, 2005; Cheung and Law, 2008). Studies investigating the relationship between organizational justice and organizational identification revealed that these two concepts were positively related to each other (Cheung and Law, 2008; Aksoy and Ertürk, 2014; Chen et al., 2015; Başar and Sığrı, 2015; Terzi et al., 2017; Ismail and Bebenroth, 2016).

In this study, I used Niehoff and Moorman's (1993) 20-item and three dimensions (distributive, procedural and interactional justice) scale to measure organizational justice. It was adapted to Turkish by Gürbüz and Mert (2009) (α= 0,905). Sample items include "I think that my level of pay is fair", "My general manager makes sure that all employee concerns are heard before job decisions are made" and "When decisions are made about my job the general manager treats me with kindness and consideration". Response options ranged from 1 ("strongly disagree") to 5 ("strongly agree"). Organizational identification was measured by using Mael and Ashforth's (1992) six-item scale. Sample items include, "I am very interested in what others think about" and "When someone praises this school, it feels like a personal compliment". Response options ranged from 1 ("strongly disagree") to 5 ("strongly agree").

Research results support hypotheses that organizational justice has a positive effect on organizational identification. There is a positive and significant relationship between organizational justice and organizational identification (r = 0.384; p =0.001). In addition, the relationship between organizational justice dimensions and organizational identification are examined; there was a positive and significant relationship between distributive justice and organizational identification (r = 0.744; p

= 0.008) and procedure (r = -0.351; p = 0.256) and interaction justice (r =0.133; p = 0.453) dimensions were not found to be a significant relationship on organizational identification.

The results of this study will contribute to the literature in terms of better understanding of organizational identification in terms of the effects of organizational justice. In addition to the contribution of the research to the literature, the results of the current research will contribute to the decisions and practices of the business managers. This study supports the findings that organizational identification is an important issue in the realization of the objectives of the organizations according to the attitudes and behaviors of the organization towards the employees (Terzi et al., 2017; Cheung and Law, 2008; Aksoy and Ertürk, 2014; Chen et al., 2015; Başar and Sığrı, 2015; Ismail and Bebenroth, 2016; Cheung and Law, 2008; Moorman, 1991). As in other studies, this study has been prepared in accordance with some limited possibilities. The first of these limitations is that the cross-sectional design of the research prevents the explanation of the causality aspect of the research results. Another limitation of the study is that the data in the study were collected from a single source (survey) and that the data were collected through self-reported method. The final limitation of the research is that only effect of organizational justice on organizational identification is examined in the research.

Kaynakça

Adams, J. S. (1965). Inequity in social exchange. In L. Berkowitz (Ed.), *"Advances in experimental social psychology"*, New York: Academic Press. 2, 267–299.

Aksoy, S. ve Ertürk, A. (2014). Influence of organizational justice perception on organizational identification. *Research Journal of Business & Management-RJBM*, 1(3), 253-262.

Ashforth, B. E. ve Mael, F. (1989). Social identity theory and the organization. *Academy of Management Review*, 14(1), 20-39.

Başar, U. ve Sığrı, Ü. (2015). Effects of teachers' organizational justice perceptions on intention to quit: mediation role of organizational identification. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 15(1), 45-59.

Blau, P. (1964). *Power and exchange in social life. New* York: J Wiley & Sons, 352.

Castillo, C. ve Fernández Alarcón, V. (2017). Relationships between the dimensions of organizational justice and students' satisfaction in university Contexts. *Intangible Capital,* 13(2), 282-301.

Chen, S. Y., Wu, W. C., Chang, C. S., Lin, C. T., Kung, J. Y., Weng, H. C., ve Lee, S. I. (2015). Organizational justice, trust, and identification and their effects on organizational commitment in hospital nursing staff. *BMC Health Services Research*, 15(1), 1-17.

Cheung, M. F., ve Law, M. C. (2008). Relationships of organizational justice and organizational identification: The mediating effects of perceived organizational support in Hong Kong. *Asia Pacific Business Review*, 14(2), 213-231.

Cohen-Charash, Y. ve Spector, P. E. (2001). The role of justice in organizations: a meta-analysis. *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 86, 278–321.

Colquitt, J. A. (2012). *The Oxford handbook of organizational psychology*. Kozlowski, S. W. (Ed.). Vol. 1. Oxford University Press.

Cronbach L. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychomerika,* 16, 297-334.

Dutton, J. E., Dukerich, J. M., ve Harquail, C. V. (1994). Organizational Images and Member Identification. *Administrative Science Quarterly*, 39(2), 239-263.

Edwards, M. R. (2005) Organizational identification: A conceptual and operational review. *Journal of Management Reviews*, 7(4), 207–230.

Eib, C. (2015). *Processes of organizational justice: insights into the perception and enactment of justice* (Doctoral Dissertation, Department of Psychology, Stockholm University).

Eisenberger, R., Fasolo, P. M. ve Davis-LaMastro, V. (1990) Effects of perceived organizational support on employee diligence, innovation, and commitment. *Journal of Applied Psychology*, 53, 51– 59.

Fettahlıoğlu, Ö.O. ve Koca, N. (2015). Örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık ilişkisinde örgütsel desteğin düzenleyici etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(4), 1-10.

Greenberg, J. (1987). A taxonomy of organizational justice theories. *Academy of Management Review*, *12*(1), 9-22.

Greenberg, J. (1990). Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow. *Journal of Management*, *16(*2), 399-432.

Gürbüz,S. ve Mert, İ.S. (2009), Örgütsel adalet ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik uygulaması: kamuda görgül bir çalışma, *Amme İdaresi Dergisi*, *42*(3), 117-139.

Huseman, R. C., Hatfield, J. D., ve Miles, E. W. (1987). A new perspective on equity theory: The equity sensitivity construct. *Academy of management Review*, *12*(2), 222-234.

Ismail, M., ve Bebenroth, R. (2016). Organizational justice and organizational identification of millennials in mergers and acquisitions: A conceptual framework. *European Journal of Social Sciences*, 51(4), 397-409.

İyigün, N. Ö. (2012). Örgütsel adalet: Kuramsal bir yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11(21), 49-64.

Judge, T. A., ve Colquitt, J. A. (2004). Organizational justice and stress: The mediating role of work-family conflict. *Journal of Applied Psychology*, 89(3), 395-404.

Karabey, C. N., ve Iscan, O. F. (2007). Örgütsel özdeslesme, orgutsel imaj ve orgutsel vatandaslik davranisi iliskisi: Bir uygulama. *Ataturk Universitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(21), 231-241.

Kerse, G., ve Karabey, C. N. (2017). Algılanan örgütsel desteğin örgütsel özdeşleşmeye etkisi: Örgütsel sinizmin aracı rolü. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(4), 375-398.

Mael, F., ve Ashforth, B. E. (1992). Alumni and their alma mater: A partial test of the reformulated model of organizational ıdentification. *Journal of Organizational Behavior,* 13(2), 103-123.

Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları. Detay Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara.

Miller, V. D., Allen, M., Casey, M. K., ve Johnson, J. R. (2000). Reconsidering the organizational identification questionnaire. *Management Communication Quarterly*, 13(4), 626-658.

Moorman, R. H. (1991). Relationship between organizational justice and organizational citizenship behaviors: Do fairness perceptions influence employee citizenship?. *Journal of Applied Psychology*, 76(6), 845-855.

Niehoff, B.P. ve Moorman, R.H. (1993). Justice as a mediator of the relationship between methods of monitoring and organizational citizenship behavior. *Academy of Management Journal,* 36 (3), 527-556.

Olkkonen, M. E. ve Lipponen, J. (2006) Relationships between organizational justice, identification with organizational and work unit and group-related outcomes. *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 100(2), 202–215.

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., ve Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88, 879-903.

Rahman, A., Shahzad, N., Mustafa, K., Khan, M. F., ve Qurashi, F. (2016). Effects of organizational justice on organizational commitment. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(3S), 188-196.

Reade, C. (2001) Antecedents of organizational identification in multinational corporations: fostering psychological attachment to the local subsidiary and the global organization. *International Journal of Human Resource Management*, 12(8), 1269–1291.

Srivastava, U. R. (2015). Multiple Dimensions of Organizational Justice and Work-Related Outcomes among Health-Care Professionals. *American Journal of Industrial and Business Management*, 5(11), 666-685.

Tajfel, H., Turner, J. C., Austin, W. G., ve Worchel, S. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *Organizational identity: A reader*, 56-65.

Tak, B. ve Aydemir, B. A. (2004). *Örgütsel özdeşleşme üzerine iki görgül çalışma.* 12. Ulusal Yonetim ve Organizasyon Kongresi.

Tavakol, M., ve Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53-55.

Terzi, A. R., Dülker, A. P., Altın, F., Çelik, F., Dalkıran, M., Yulcu, N. T., ... ve Deniz, Ü. (2017). An analysis of organizational justice and organizational identification relation based on teachers' perceptions. *Universal Journal of Educational Research*, 5(3), 488-495.

Tolman, E. C. (1943). Identification and the postwar world. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 38(2), 141.

Tüzün, I. K., ve Çaglar, I. (2008). Örgütsel özdeslesme kavrami ve iletisim etkinligi iliskisi. *Journal of Yasar University*, 3(9), 1011-1027.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Koçak, D. (2019). Örgütsel adalet ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 1001-1024. DOI: 10.26466/opus.556322

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 23/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/06/2019

Sosyal Medya Çağında Kuşakların Sosyal Medya Kullanımı ve Değerlerine Yönelik Bir Dizi Ölçek Geliştirme Çalışması

DOI: 10.26466/opus.557240

*

Levent Deniz* - Aylin Tutgun-Ünal**

* Doç. Dr, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye
E-Posta: ldeniz@marmara.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-5786-215X
** Dr. Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul/ Türkiye
E-Posta: aylin.tutgununal@uskudar.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-2430-6322

Öz

Bu araştırmada sosyal medya kullanımın her geçen gün hızla yayıldığı toplumda yer alan farklı kuşakların değişen değer ve davranışlarının belirlenebilmesi amacıyla bir dizi ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Baby Boomers kuşağı (1944-1964) ile Z kuşağı (2000-2020) arasında yer alan 516 kişi oluşturmuştur. Ölçeklerin geliştirilme aşamalarında yapı geçerliğinin sağlanması için açımlayıcı faktör analizi ve güvenilirliğinin sağlanması için ise Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları kullanılmıştır. Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda üç bağımsız ölçek elde edilmiştir. Bu ölçekler Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği, Çalışma Hayatı Ölçeği ve Farklılıkları Kabul Ölçeği olarak adlandırılmışlardır. Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği, Süreklilik ve Yetkinlik adını alan iki alt ölçeğe sahiptir. Çalışma Hayatı Ölçeği, İşe Önem Verme ve Kurallara Uyma adını alan iki alt ölçeğe sahiptir. Farklılıkları Kabul Ölçeği ise Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul, Farklı Dış Görünüşleri Kabul ve Farklı Düşünceleri/Değerleri Kabul adını alan üç alt ölçeğe sahiptir. Tüm ölçek ve alt ölçekler geçerli ve güvenilir bulunmuştur. Elde edilen ölçeklerin araştırmacılar tarafından bağımsız olarak tek tek veya bir batarya olarak birlikte kullanılması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal medya, Kuşaklar, Değerler, Sosyal medya kullanımı, Ölçek geliştirme*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 23/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/06/2019

Development of a Set of Scales toward the Use of Social Media and Values of Generations in Social Media Age

*

Abstract

The main aim of this research is to develop a set of scales to measure the values and behaviors of different generations in the society where the use of social media spreading rapidly day by day. The participants of the research consisted of 516 people from generation Baby Boomers (1944-1964) to generation Z (2000-2020). Exploratory factor anaylsis was used for the structure validity and Cronbach's Alpha coefficient was calculated for the internal reliability through the development phases of the scales. The validity and reliability studies revealed three independent scales. The scales were named as Social Media Usage Scale, Work Life Scale and Acceptance of Diversity Scale. Social Media Usage Scale has two sub scales naming as Continuity and Competence. Work Life has two sub scales naming as Giving Importance to Work and Obeying the Rules. Acceptance of Diversity Scale has three sub scales naming as Acceptance of Diverse Religions/Ethnicities, Acceptance of Diverse Appearances and Acceptance of Diverse Ideas/Values. All these scales and sub scales are found to be valid and reliable. It is expected that the scales will be used independently or as a battery in whole by the researchers.

Keywords: *Social media, Generations, Values, Social media usage, Scale development*

Giriş

Hayatın her alanında farklı davranışlar ile kuşatılmaktayız. Gerek aynı yaşta olsun gerekse farklı yaşlardaki her bireyin kendine ait değerleri ve davranışları vardır. Değerler, kişilerin davranış biçimine rehberlik ederek insanları ve olayları değerlendirmemizi sağlayan, bir davranışın altında yatan nedenleri açıklamamıza yardımcı olan kavramlardır (Morsümbül, 2014). Bu bağlamda genellikle yaş özelliği göz önünde bulundurularak bireylerin belirli zaman dilimlerine ayrılmasıyla değer ve davranışlarının farklılaşması kuşak kavramı doğrultusunda açıklanmaktadır. Diğer taraftan kuşaklar gruplandırılarak incelenirken yaş ile birlikte belirli bir zaman dilimindeki olaylar bütününün ve teknolojik gelişmelerin de bu gruplandırmada ön plana çıktığı gözlenmektedir.

Kuşak kavramının nasıl ortaya çıktığı incelendiğinde, ilk olarak Auguste Comte (1974) tarafından bilimsel olarak ele alındığı ve kuşakların tarih sürecinde hareket eden kuvvetler olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Buna göre, toplumsal ilerleme ancak bir kuşağın bir sonraki kuşağa aktaracağı birikimler ile sağlanacaktır. Karl Mannheim ise, yirminci yüzyılda sosyal bilimlerdeki araştırma yöntemlerini kuşak araştırmalarında ilk defa kullanarak kapsamlı ve sistematik araştırmalar yapmıştır. Böylece, kuşak kavramını ortak alışkanlıkları, kültürü ve zaman dilimini paylaşan insanlar topluluğu olarak tanımlayarak, sadece sosyal etkileşim olarak değil aynı zaman diliminde yaşamanın ve duruma uygun davranış sergileme eğiliminin de anlamlı bütünlük oluşturmada etkili olduğunu belirtmiştir (Mannheim, 1950, 1952). Bununla birlikte, bir bireyin özellikle gençlik yıllarında meydana gelmiş olan sosyal, politik, ekonomik olayların o bireyin değerler sisteminin oluşmasında etkili olduğu ve yaşamı boyunca değişmeyip sabit kaldığı belirtilmektedir (Hung ve diğerleri, 2007; Strauss ve Howe, 1991).

Türkiye'de kuşak konusundaki çalışmaların daha çok 2000'li yıllarda yapıldığı ve kuşak kavramının alandaki kuramsal ve uygulamalı araştırmalara dayanılarak çeşitli şekillerde tanımlandığı söylenebilir. Genel olarak ele alınırsa kuşak kavramının, dünya genelindeki ekonomik ve sosyal hareketlerle oluşmuş zaman aralıklarından doğduğu (Berkup, 2014; Latif

ve Serbest, 2014), ve ebeveynlerle çocuklarının doğumları arasındaki ortalama zaman aralığı olduğu (McCrindle ve Wolfinger, 2010, s.8-13) şeklinde ifade edildiği anlaşılmaktadır.

Dünya genelinde kuşaklar çeşitli adlandırmalarla gruplandırılarak incelenmektedir. Bu gruplamalarda yaygın olarak kuşaklar, Sessiz Kuşak (1927-1945), Baby Boomer (1946-1964), X Kuşağı (1965-1979), Y Kuşağı (1980-1999) ve Z Kuşağı (2000 ve sonrası) olarak adlandırılmaktadır (Berkup, 2014; Dewanti ve Indrajit, 2018; Toruntay, 2011; Tutgun-Ünal, 2013). Ancak diğer yandan alanyazındaki kuşak terminolojisi incelendiğinde adlandırılmalarda ve tarih aralıklarında farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin, Sessiz Kuşak yerine "Gelenekçiler", "Bunalım Bebekleri", "Yetişkinler" (Berkup, 2014; Ekşili ve Antalyalı, 2017), Baby Boomer yerine "Bebek Patlaması" (Census, 2006, s.2; Johnson ve Johnson, 2010, s.7; Tutgun-Ünal, 2013; Zemke vd., 2013, s.24;), X Kuşağı yerine "Bebek Düşüşü (Baby Bust)" (Zemke vd., 2013, s.89), Y kuşağı yerine "Milenyum Kuşağı", "Dijital Kuşak", "www Kuşağı", "Neden Kuşağı (Gen Why)", "Sonrakiler (Nexters)", "Eko patlaması (Echo Boomers)", "2000 kuşağı" (Gravett, 2007, s.44; Johnson ve Johnson, 2010, s.102; Latif ve Serbest, 2014; Lower, 2008, s.81; Tolbize, 2008, s.5-6; Toruntay, 2011; Türk, 2013, s.9), Z kuşağı yerine İGen (Taş, Demirdöğmez ve Küçükoğlu, 2017) gibi kavramlardan söz edilmektedir.

Kuşaklararası iletişim, içinde bulunulan toplumsal yapı ve ortamlar (aile, okul, işyeri vs.) ele alınarak farklı alanlarda çalışan araştırmacılar tarafından farklı boyutlarıyla incelemelere konu olmuştur. Kuşaklararası iletişim, işletme, tıp, sosyoloji, klinik psikoloji, eğitim gibi pek çok alanda ele alınmaktadır (Akdemir ve diğerleri, 2013; Alwin ve Mccammon, 2007; Biggs, 2007; Ekşili ve Antalyalı, 2016; Latif ve Serbest, 2014; Tutgun Ünal, 2013; Tutgun-Ünal ve Soykan, 2015; Yıldırım ve Becerikli, 2013). Geçmişten bu yana kuşaklararası çatışma konusu sosyoloji, psikoloji ve pedagoji alanları üzerinden ele alınmakta olup, çalışmalarda kuşaklararası iletişim farklılıkları ortaya koyulmaktadır (Ayçiçek, 1994; Mannheim, 1952, s.163; Sarıtaş ve Barutçu, 2016; Tutgun-Ünal, 2013).

Araştırmalarda, kuşakların bir konuya yönelik alışkanlıklarının da kendi içinde çeşitlendiği görülmektedir. Örneğin, tüketicilerin karar verme alışkanlıklarının incelendiği bir araştırmada (Engizek ve Şekerkaya, 2016) X ve Y Kuşağı kadınlarının alışveriş yapma alışkanlıkları ve

farklılıkları olduğu belirlenmiştir. Yine elektronik ticarette X,Y,Z kuşaklarının tüketici davranışlarının otaya konmaya çalışıldığı bir tarama çalışmada da, örneğin X kuşağından olan bir hizmet/mal sağlayıcının Y ve Z kuşağındaki tüketici kitlesinin farklılıklarını anlaması ve dikkate alması gerektiği vurgulanarak (Dewanti ve Indrajit, 2018) kuşaklar arası farklılıkların önemine dikkat çekilmektedir. Satın alma davranışları bağlamında kuşaklar arası karşılaştırmalar yapan araştırmaların yanı sıra tek bir kuşağın yönelimlerini inceleyip anlamaya çalışan araştırmalar (Onurlubaş ve Öztürk, 2018) da bulunmaktadır.

Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte kuşakların iletişim araçlarıyla etkileşimlerinin konu alındığı güncel araştırmalar, özellikle teknolojiyle küçük yaştan beri iç içe olanlar ile sonradan tanışan kuşaklar arasındaki farklılıkların tespit edilmesi yönüne kaymıştır. Araştırmalarda önceleri gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları ile insanların ilişkisi incelenirken (Pecchioni, Wright ve Nussbaum, 2005; Williams, 2001; Williams ve Harwood, 2008), şimdilerde WEB 2.0 teknolojilerinin hızla yaygın hale gelmesiyle farklı kuşakların bilgisayar, internet, cep telefonu ve özellikle de sosyal medya ile ilişkisi incelenmektedir (Asmafiliz ve Şalvarcı Türeli, 2018; Dyke, Haynes ve Ferguson, 2007; Kuyucu, 2017; Özdemir, 2017; Sağır ve Eraslan, 2019; Süer, Sezgin ve Oral, 2017; Tutgun-Ünal, 2013, 2015; Tutgun-Ünal ve Soykan, 2015).

Günlük yaşantıda hayatımızın pek çok alanında bulunduğumuz ortamların farklı yaş gruplarını barındırması beraberinde iletişimsel sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Araştırmaların, çeşitli yaş gruplarından oluşan iş yeri ortamlarındaki kuşaklararası iletişime yoğunlaştığı da görülmektedir (Berkup, 2014; Çetin Aydın ve Başol, 2014; Latif ve Serbest, 2014; Macky, Gardner ve Forsthy, 2008; Martin ve Tulgan, 2002; Toruntay, 2011; Yiğit, 2010). Bir çalışmada, iş yerlerinde yaşanan sorunların önemli bir kısmının kuşaklararası algı, yöntem, uygulama ve iletişim farklılıkları olduğu belirtilmektedir (Latif ve Serbest, 2014). Martin ve Tulgan (2002), aynı örgütte çalışan X ve Y kuşaklarının iletişimsel sorunlarının olabileceğini, örgüt yönetiminin bu sorunları aşmak için çalışanlara yardımcı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Buradan hareketle, sözü edilen iki kuşağın iletişim kurabilmesi için mesai saatleri dışında informal faaliyetlerde birlikte bulunmaları gerektiği belirtilmektedir. Kuşaklararası iletişi-

min konu alındığı diğer bir çalışmada da dünya genelinde yaşlı nüfus artışının iletişim sorunlarını da beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır (Yıldırım Becerikli, 2013). Araştırmaların X ve Y kuşaklarının iş yaşamı algılarına ve liderlik özelliklerine de yoğunlaştığı görülmektedir (Akdemir ve diğerleri, 2013; Aydemir ve Dinç, 2015; Demirkaya ve diğerleri, 2015; Kelgökmen İlic ve Yalçın, 2017). Diğer taraftan da henüz iş yaşamına katılmayan Z kuşağının ileriye dönük çalışma yaşamı alışkanlıklarının ve muhtemel etkilerinin tamamen farklı olacağı varsayılarak yapılmış araştırmalar bulunmaktadır (İnce, 2018; Taş, Demirdöğmez ve Küçükoğlu, 2017).

Araştırmalarda gerek çalışma ve iş değerleri gerekse diğer değer sistemleri (kültürel, toplumsal, bireysel) farklı seviyelerde incelenmiş olup değerlerin bireysel tutumları ve bilişsel süreçleri etkilediği ortaya koyulmuştur (Hofstede, 1984, s.21-22; Inglehart, 2008, s.7-12; Rokeach, 1973; Rokeach and Ball-Rokeach, 1989, s.775; Schwartz, 2006, s.139). Makro düzeyde bütüncül olarak değerlerin çalışılması kültürel örüntüleri yansıttığı için oldukça önemlidir. Fakat mikro düzeyde ise bireylerin doğum tarihlerine göre kuşak adlandırmaları ile gruplanarak, o gruba ait değerlerin tespit edilmesine yönelik çalışmaların yapılması, incelemelerin detaylandırılması sözü edilen kuşakların daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Y kuşağı, kuşaklararası farklılıkların en belirgin hissedildiği kuşaktır. Z kuşağı da göz önüne alındığında, bu kuşakları diğer kuşaklardan ayıran en önemli özelliğin bilişim teknolojileri ve sosyal medyanın yaygın olarak kullanıldığı bir zaman diliminde dünyaya gelmeleri olduğu söylenebilir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Z kuşağında olan ve 2000 sonrasında doğan 15-19 yaş aralığındaki gençlerin toplam nüfusa oranının yaklaşık %13; Y kuşağında olan ve 1980 sonrasında doğan 20-39 yaş arasındaki kuşağın toplam nüfusa oranının ise yaklaşık %32'ye ulaştığı anlaşılmaktadır (TÜİK, 2018). Y ve Z kuşağının toplamında %45'e ulaşan bu yüksek oran pek çok araştırmacıyı kuşaklar arası çalışmaya yönlendirmiştir.

Araştırmacılar yaptıkları araştırmalarla (Akdemir ve diğerleri, 2013; Ekşili ve Antalyalı, 2017; İnce, 2018; Latif ve Serbest, 2014; Mücevher, 2015; Taş, Demirdöğmez ve Küçükoğlu, 2017; Tutgun-Ünal, 2013) Y ve Z kuşak-

larının iş, aile, eğitim gibi alanlardaki yaşantıları, beklentileri gibi konulardaki farklılıkları anlamayı ve ortaya koymayı amaçlamışlardır. Diğer yandan yapılan araştırmalar farklılıklar kadar kuşaklararası benzerliklerin de olduğunu, dolayısıyla kuşakların bu yönüyle de ele alınması gerektiği vurgulamışlardır (Ekşili ve Antalyalı, 2017; Toruntay, 2011; Tutgun-Ünal, 2013).

Alandaki çalışmaların genellikle, daha çok ilgi odağı olması sebebiyle ve ayrıca ulaşılması ve veri toplaması daha kolay olduğu için X ve Y kuşakları üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu kuşakların özelliklerinin ortaya konulmasında ve birbirleriyle karşılaştırılmalarında çeşitli ölçeklerin (veri toplama araçlarının) kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kuşaklar arası özelliklerin incelendiği araştırmalarda, bu özellikleri ortaya koyacak ölçeklerin geliştirilmesi ayrı bir önem kazanmıştır. Var olan çeşitli genel amaçlı ölçekleri kullanmak mümkün olsa bile ortaya çıkan yeni değerler, davranışlar doğal olarak araştırmacıları amaca uygun yeni veri toplama araçları geliştirmeye veya uyarlamaya da yöneltmiştir. Dolayısıyla kuşaklar arası farklılık ve benzerliklerin belirlenmesinde hem amaca özel geliştirilmiş hem de genel amaçlı ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Y kuşağının özelliklerini belirlemeye yönelik bir araştırmada, araştırmacıların geliştirdiği "Türkiye'de Y Kuşağı Algısı Ölçeği"nin kullanıldığı görülmüştür (Ekşili ve Antalyalı, 2017). Ölçek 4 boyuttan oluşmakta olup bu boyutlar "Teknoloji Kullanımı", "Depresif Benmerkezcilik", "Proaktiflik" ve "Sosyallik" olarak adlandırılmıştır. Bir lisede okul yöneticileri ile yürütülen bu araştırma sonucunda, yöneticilerin Y kuşağını yoğun teknoloji kullanan, orta düzeyde proaktif, yüksek düzeyde depresif benmerkezci olmakla birlikte yüksek düzeyde sosyal bir yapıya sahip bireyler olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır.

Y kuşağı üniversite öğrencilerinin X kuşağı akademisyenler tarafından nasıl algılandığına yönelik olarak yapılan bir çalışmada ise, Smith ve Smith[1] (2005) tarafından geliştirilen "Öğretmenlerin Y Kuşağı Öğrenci Özellikleri Algıları Ölçeği" kullanılmıştır. Bu ölçeğin araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilmiş versiyonu "İş yönelimli", "İletişim Yönelimli" ve

[1] *Smith, V. W. ve Smith, M. O., (2005), Analysis of Generation Y: Teachers' Perceptions, Journal of Business and Training Education, Vol: 14, p. 21-29. (Mücevher, 2015'den alıntı).*

"Öğrenme Yönelimli" olarak üç boyuttan oluşmaktadır. Boyutların altında "İşbirliği yapabilirler ve başkalarıyla iyi çalışabilirler", "Diğerlerine saygı gösterirler", "İyimserdirler", "Yeni teknolojiye ilgi duyarlar" gibi toplam 43 ifade yer almaktadır. Aynı çalışmada, Y kuşağı üniversite öğrencilerinin X kuşağı akademisyenlerin kendileri ile olan etkileşimleri hakkındaki algı ve görüşleri de Wubbels ve Levy[2]'nin (1993) geliştirdiği ve Şimşeker[3]'in de (2015) 64 maddelik versiyonunu çalışmasında kullandığı "Öğretmen Etkileşim Ölçeği" ile ölçülmüştür. Bu ölçekte, 64 madde ve sekiz boyut vardır. Bu boyutlar "Liderlik", "Yardımsever/Canayakın", "Anlayışlı", "Özgürlükçü", "Kararsız", "Memnun Olmayan", "Uyarıcı" ve "Sert" olarak adlandırılmaktadır (Mücevher, 2015).

Diğer taraftan, Y kuşağının kariyer algısı ve kariyer değişimini ölçmeye yönelik olarak Akdemir ve diğerleri (2013) tarafından iki boyuttan oluşan bir ölçme aracı geliştirilmiştir. 15 maddeden oluşan ölçekte, "Daha iyi bir pozisyon teklifi aldığımda şuan çalıştığım işimi değiştirebilirim", "Çalıştığım işim kendi eğitimim ile ilgili olmalıdır", "Rekabet benim için kendimi geliştirme fırsatıdır", "Yapmam söylenen işin neden yapmam gerektiği de söylenmelidir/ sorarım" gibi ifadeler yer almaktadır. Araştırmada Y kuşağının kariyer algısı ve kariyer değişimi boyutlarının demografik özelliklerine göre farklılaşması incelenmiş olup kadınların kariyer algısı ve kariyer bırakma eğiliminin erkeklere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı araştırmada Y kuşağının liderlik özellikleri de araştırılmıştır.

Kuşakların iş-yaşam dengesi ve çalışma değerleri arasındaki farklılıkları belirlemeye yönelik bir çalışmada, Daniels ve McCarraher[4] (2000) tarafından geliştirilen ve 10 sorudan oluşan "İş-yaşam dengesi ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekte "Stres ve ilişkiler" ile "Yoğun çalışma" olarak adlandırılan iki boyut vardır. Çalışma değerlerini ölçebilmek için de Blau ve

[2] Wubbels, Th., Creton, H. A., Levy, J., & Hooymayers, H. P. (1993). The model for interpersonal teacher behaviour, In Th. Wubbels & J. Levy (Eds.), Do you know what you look like? Interpersonal relationships in education (p.13-28). London: The Falmer Press. (Mücevher, 2015'den alıntı).

[3] Şimşeker, M., (2005), Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Matematik Öğretmenlerinin Kişiler-Arası Davranış Özelliklerini Algılamaları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Orta Öğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara. (Mücevher, 2015'den alıntı).

[4] Daniels, L. ve McCarraher, L. (2000), The Work-Life Manual. Industrial Society, London. (Aydemir ve Dinç, 2015'den alıntı).

Ryan[5] (1997) tarafından geliştirilen 12 soruluk PWE isimli bir ölçek kullanılmıştır. Ölçek "Sıkı Çalışma", "Boş vakitten hoşlanmama", "Çilecilik" ve "Bağımsızlık" isimli dört boyuttan oluşmaktadır. Her iki ölçeğin de yedili likert tipinde olduğu belirtilen araştırma sonucunda, X ve Y Kuşağının Gelenekçi Kuşağa ve Bebek Patlaması Kuşağına göre daha iyi bir iş-yaşam dengesine sahip olduğunu bulunmuştur. Pek çok sonuca ulaşılan araştırmada, Gelenekçi ve Bebek Patlaması Kuşaklarının sıkı çalışma özelliklerinden bir şey kaybetmediği belirtilmektedir (Aydemir ve Dinç, 2015).

Kuşakların değer ölçümüne yönelik bir araştırmada da Schwartz'ın (1992[6], 1994[7]) değer yaklaşımından yola çıkılmış, "Değişime Açıklık", "Muhafazakârlık", "Kendini Güçlendirme", "Kendini Aşma" temel değerleri açısından kuşaklar karşılaştırılmıştır. Schwartz tarafından geliştirilen ve kişisel değerleri ortaya çıkaran 6'lı derecelendirilmiş Likert türündeki 21 maddelik kültürel değerler ölçeğinde her bir ifadeye kişinin ne derece benzediği sorulmuştur. Kuşaklararası kültürel değerlerin üç kuşak arasındaki değişiminin Ankara örnekleminde sorgulandığı araştırma sonucunda, kuşaklararasındaki değer değişiminin hızlı olmadığı ancak uzun vadede büyük değişimlerin gerçekleşebileceği belirlenmiştir. Aynı zamanda, kuşaklararası farklılıkların bilinip ona göre davranılmasının sosyal sorunları çözebileceği vurgulanmıştır (Morsümbül, 2014).

Börü ve Yurtkoru (2016) ise, iş yaşamındaki Y kuşağı çalışanlarının iş yaşam tarzlarını anlayabilmek amacıyla 42 maddelik "İş Yaşam Tarzı Ölçeği" geliştirmiştir. Ölçme aracı beşli Likert türünde olup 15 boyuttan oluşmaktadır. Boyutlar "Sabit çalışma saatleri, "Daha iyi iş/pozisyon arayışı", "Hırslı olmama ve rekabetten/riskten kaçınma", "Giyim kuralları", "İş esnekliği", "İşi sorgulama", "Sosyalleşme", "Yurtdışı kariyer olanağı", "Eğitim desteği", "İş-eğitim uyumu", "İşyeri uzaklığı", "Evden çalışma olanağı", "Sosyal medya kullanımı", "Hareketli bir iş" ve "Girişimcilik" olarak yer almaktadır. Ölçek X kuşağı için de uygun hale getirilmiş olup her iki kuşağa uygulanmıştır. Araştırmada, Y kuşağının sosyalleşmeye,

[5] Blau, G., ve Ryan, J. (1997), 'On Measuring Work Ethic: A Neglected Work Commitment Facet', Journal of Vocational Behavior, 51, pp.435-448. (Aydemir ve Dinç, 2015'den alıntı).

[6] Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. (M. Zanna, Ed.), Advances inExperimental Social Psychology in (pp. 1-65). New York: Academic Press. (Morsümbül, 2014'den alıntı).

[7] Schwartz, S. H. (1994). Are the Universal Aspects in the Structure and Content of Human Values. Journal for Social Issues, 50(4), 19-45. (Morsümbül, 2014'den alıntı).

sosyal medya kullanımına, iş yerinde eğitim ve evden çalışma olanaklarına daha önem verdiği bulunmuştur.

Diğer bir ölçme aracı ise, personel bulma ve seçme süreçlerinde sosyal medya kullanım yatkınlığının kuşaklararasında farklılık gösterip göstermediğini tespit edebilmek için Erdal (2018) tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacının geliştirdiği üçlü Likert türündeki ölçme aracı kendi içinde üç ayrı ölçekten oluşmaktadır. Birinci ölçek 9 sorudan oluşmakta olup katılımcıların personel bulma süreçlerinde sosyal medyayı kullanım yatkınlığını; 10 soruluk ikinci ölçek, katılımcıların personel seçme süreçlerinde sosyal medya kullanım yatkınlığını; 5 sorudan oluşan üçüncü ölçek ise (devamına bir soru da çoktan seçmeli olarak eklenmiştir) katılımcıların personel bulma ve seçmede sosyal medyayı ne derece etkin bulduklarını saptamaya yöneliktir. X ve Y kuşağına uygulanan araştırma sonucunda, Y kuşağı profesyonellerinin X kuşağına göre personel bulmada sosyal ağ uygulamalarını orta seviyede daha fazla kullandıkları bulunmuştur. Personel seçme de ise kuşaklar arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.

Y kuşağına dair yurt içi ve yurt dışı alanyazın karşılaştırıldığında, yurt dışında yapılan araştırmalarda yer alan Y kuşağı tanımlamalarının ülkemizi yansıtmadığı belirtilmektedir. Buradan hareketle, Y kuşağı için belirtilen özelliklerde ülkemiz sosyo-ekonomik ve kültürel şartlarından kaynaklanan farklılıkların olduğunu ve hatta bu farklılıkların okuldan okula bile gözlendiğini bildiren çalışma mevcuttur. Buna göre, Türkiye'nin kendi içerisinde bile tek tip bir Y kuşağı olmadığı, kültürel, ekonomik ve eğitim düzeyi gibi özelliklerine göre değişkenlik gösterebileceği bir Y kuşağı profili olduğu belirtilmektedir (Ekşili ve Antalyalı, 2017). Bu görüşü destekler biçimde, örneğin Bayramoğlu ve Şahin (2017) 1981 ve sonrasında doğan Türk Y kuşağının kariyer beklentileri açısından diğer ülkelerdeki Y kuşaklarına göre farklı beklentiler içinde olduğunu ortaya koymuştur.

Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi sosyal medya kullanımının hızla arttığı ve hayatımızın hemen hemen her alanına girdiği dolayısıyla kuşaklar konusundaki çalışmaların yaygınlaştığı ve ölçme aracı geliştirmeye yönelik çabaların da bu gelişmelere paralel olarak devam ettiği görülmektedir. Buna rağmen halen kuşaklar arası benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmak için çok boyutlu farklı veri toplama araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizdeki kuşakların diğer ülkelerdeki kuşaklara göre

farklılıklar göstermesi durumundan hareketle de sosyal medya kuşaklarına yönelik ölçeklerin uyarlanma çalışmalarından daha çok kendi kültürel değerlerimiz, davranış kalıplarımız bağlamında geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu gerekçelerden hareketle araştırmada kuşakların çok boyutlu olarak incelenebilmesi, sosyal medya kullanımlarının ve pek çok alandaki değerlerinin (iş, aile, aykırılık) saptanabilmesi için ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu çalışma farklı kuşakların sosyal medya kullanımlarının ve çeşitli boyutlardaki değerlerinin ortaya konabilmesi için ölçek geliştirmek amacına yönelik olarak tasarlanmış bir geçerlik ve güvenilirlik çalışmasıdır.

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 516 kişi [Kadın n:294 (%57); Erkek n: 222 (%43)] oluşturmuştur. Çalışma grubunun kuşaklar bağlamında dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın çalışma grubunun kuşaklar bağlamında dağılımı

Kuşaklar	**Yıl aralığı**	**n**	**%**
Sessiz Kuşak	(1944 öncesi)	-	-
Baby Boomers	(1944 – 1964)	30	5,8
X Kuşağı	(1965 – 1980)	34	6,6
Y Kuşağı	(1981 – 1999)	183	35,5
Z Kuşağı	(2000 – 2020)	269	52,1

Çalışma grubunun 395 kişisini (%76,6) halen öğrenci olan gruplar oluşturmaktadır.

Çalışma grubunun öğrenci olan kısmının öğrenim gördükleri kademelere göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin öğrenim gördükleri kademelere göre dağılımı

Öğrenim kademeleri	n	%
Ortaokul	214	54,2
Lise	57	14,4
Yüksekokul	12	3,0
Lisans	70	17,7
Yüksek Lisans	37	9,4
Doktora	5	1,3
Toplam	395	100

Çalışma grubunun şu an öğrenci olmayan 121 kişisinin ise (%23,4) en son mezun olduğu öğrenim kademesi Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Çalışma grubunda yer alan öğrenci olmayanların en son mezun olduğu öğrenim kademesine göre dağılımı

Öğrenim kademeleri	**n**	**%**
İlkokul	2	1,7
Ortaokul	5	4,1
Lise	20	16,5
Yüksekokul	10	8,3
Lisans	55	45,5
Yüksek Lisans	15	12,4
Doktora	14	11,6
Toplam	121	100

Ölçeklerin Geliştirilmesi ve Verilerin Çözümlenmesi

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde kuşaklara ait atfedilen özellikler (davranışlar, değerler vb.), ilgili kaynaklar taranarak ortaya çıkartılmış ve bu doğrultuda maddeler yazılmıştır. Ölçeğin madde havuzu ilk aşamada 63 maddeden oluşmuştur. Ölçek 5'li derecelemeli Likert türü bir ölçek olarak hazırlanmış ve her maddeye katılım, ilgili maddenin kişiye ne derecede uyduğunu belirlemek için "Bana Hiç Uygun Değil (1), Bana Az Uygun (2), Bana Orta Seviyede Uygun (3), Bana Çok Uygun (4), Bana Tamamen Uygun (5)" şeklinde ifadelendirilmiştir. Deneme ölçeğinden alınacak yüksek puanın daha yeni, Z kuşağına ait özellikleri gösterdiği; düşük puanın da

"Baby Boomers" olarak adlandırılan eski kuşağa ait özellikleri gösterdiği varsayılmıştır.

Uzman görüşleri alınarak maddelerin ifadeleri, içerikleri gibi boyutlarda son düzenlemeler yapıldıktan sonra deneme ölçeği anlaşılırlığın sınanması için ayrı yaşlardan pilot bir gruba (n:10) uygulanmış ve deneme ölçeğinin yapılan son ifade düzenlemeleriyle 63 maddeyle uygulanabileceğine karar verilmiştir. Uygulama sonucunda elde edilen verilerle yapılan Açımlayıcı Faktör Analizi denemeleri (açıklanan varyans, boyutların adlandırılması, alt ölçeklerin birbirleriyle ve toplamla olan ilişkileri vb. açılardan) tatmin edici bulunmamıştır. Bu sonuçlardan hareketle maddeler temsil ettiği düşünülen boyutlara ayrıştırılarak her boyutun tek başına ele alınarak Açımlayıcı Faktör Analizi ile incelenmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda üç boyut üzerinde çalışılmıştır.

Öncelikle her boyuta giren sorular madde toplam analizi ve iç tutarlılığa katkısı açısından incelenmiştir. Düşük ilişki değerlerinin bulunması veya maddenin çıkmasının iç tutarlılık değerini yükselttiği durumlarda maddeler elenmiştir. Bu değerlendirmenin ardından boyutların yapı geçerliğini belirlemek için Açımlayıcı Faktör Analizi Varimax Döndürme yapılarak uygulanmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity testi ile sınanmıştır. KMO değerinin 0,70 ve üzeri olması örneklem yeterliliğinin sağlanması açısından "iyi" (Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2008); 0,80 ve üzeri olması ise "mükemmel" (Can, 2013) olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde Bartlett Sphericity değerinin de $p<0,05$ olması beklenmektedir. Faktör analizi sırasında faktör sayısına bir sınırlama getirilmemiştir. Eigen ve faktör yüklerinin kesme değerleri yapılan üç çalışmada farklı olarak ele alınmış ve bulgular kısmında açıklanmıştır. Binişik maddelerin elenmesinde maddeler arasındaki farkın miktarının 0,10 olması kuralı dikkate alınmıştır.

Ölçeklerin yapı geçerliği kapsamında ayrıca ortaya çıkan faktörlerin birbirleriyle ve toplamla olan ilişkileri de gözden geçirilmiştir. Elde edilen korelasyon değerlerinin yorumlanmasında Büyüköztürk'ün (2002, s.32) belirttiği 0,30-0,70 arasındaki ilişki değerlerinin orta; 070 üzerindeki değerlerin de yüksek ilişkiye işaret ettiği kabulü dikkate alınmıştır.

Ölçeklerin ayırt edicilik geçerliği için her bir maddenin, ölçeğin toplamının ve alt ölçeklerin ayırt edicilik geçerliğine bakılmıştır. Her bir ölçek

puanlandıktan sonra alınan puanlar sıralanmış ve %27'lik alt çeyreğe giren kişilerle üst çeyreğe giren kişilerin puanları arasındaki farklılığı belirlenmesi için bağımsız grup t-testi uygulanmıştır.

Ölçeklerin güvenilirlik çalışmaları kapsamında ise madde analizi ve iç tutarlılık (Cronbach α) katsayıları hesaplanmıştır. Sipahi, Yurtkoru ve Çinko (2008) Cronbach α değerinin 0,70 ve üzeri olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir kabul edildiğini soru sayısının az olduğu durumlarda ise 0,60 ve üstü değerin yeterli olacağını belirmişlerdir. Bu çalışmada da ölçeklerin Cronbach α iç tutarlılık katsayıları yorumlanırken bu değerler ölçüt kabul edilmiştir.

Bulgular

Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği

Çalışmanın bu kısmında Sosyal Medya Kullanımı genel başlığı altında ele alınan ölçeğe ait değerlendirmeler yapılmıştır. Ölçeğin deneme formunda yer alan 10 maddeye ait madde toplam ve madde çıkartıldığında iç tutarlılık katsayısı hesaplamaları yapılmış ve başlangıçta 0,676 olan iç tutarlılık katsayısının iki maddenin çıkmasıyla yüksek değer aldığı görülmüştür. Ölçekten çıkartılan maddeler "Sosyal medyadaki ortamımı (arkadaşlık/oyun vb.) yüz yüze olana tercih ederim." ve "Sosyal medyada kimlerin çevrimiçi olduğunu sık sık kontrol ederim." maddeleridir. Faktör analizi öncesinde ölçekte kalan 8 maddenin madde toplam ilişki değerleri 0,463 ila 0,649 arasında değişmektedir.

Ölçeğin yapı geçerliliği kapsamında temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Eigen değeri 0,8 ve faktör yükü kesme değeri de 0,30 olarak alınmıştır. Ölçeğin temel bileşenler analizine uygunluğu Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity testi ile değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre KMO değeri 0,856 ve Bartlett Sphericity ki kare değeri 1189,074 (sd:28; $p<0,000$) bulunmuştur. Bulunan KMO örnekleme yeterliliği değerinin değişkenler arasındaki ilişkilerin faktör analizine mükemmel derecede uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Bartlett Sphericity değerinin de $p<0,05$ olması geliştirilmekte olan ölçeğe ait değişkenler arasında faktör analizi yapmaya yeterli düzeyde bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4'de faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörler, madde faktör yükleri, faktör öz değerleri ve her bir faktörün varyans yüzdesi verilmiştir.

Ortaya çıkan alt ölçeklerde yer alan maddelerin içeriğine bakılarak bu alt ölçekler Süreklilik ve Yetkinlik olarak adlandırılmıştır.

Tablo 4. Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği'ne ait faktör analizi sonuçları

Faktörler	Madde	Faktör Yükü	Faktör Öz Değeri	Varyans Yüzdesi
Süreklilik	1. Akıllı telefonumdan uzak kaldığımda kendimi eksik, huzursuz hissederim.	0,788	2,39	29,94
	2. Uyumadan önce ve uyandıktan hemen sonra mutlaka sosyal medya hesaplarımı kontrol ederim.	0,729		
	3. Mobil cihazlarımla (tablet, telefon vs.) devamlı çevrimiçi/aktif bulunurum.	0,659		
	4. Bir şey okuyup çalışırken sosyal medya bağlantımı da kesmem.	0,599		
Yetkinlik	5. Sosyal medya ve internet kullanarak her işimi yapabilirim.	0,806	2,16	27,02
	6. Günlük tüm etkinliklerimi (konuşma, oyun, banka alışveriş vb.) sosyal medya üzerinden yönetebilirim.	0,751		
	7. Yaşamımın her alanında sosyal medyayı aktif kullanırım.	0,664		
	8. Aynı anda hem tablet, akıllı telefon vb. kullanıp hem de diğer işlerimi yapabilirim.	0,512		
Toplam				**56,96**

Tablo 5. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği ve Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkiler

Faktörler	Süreklilik	Yetkinlik	Sosyal Medya Kullanım Ölçeği (Toplam Puan)
Süreklilik	-	0,631	0,912
Yetkinlik	-	-	0,894

Faktör analizinden sonra ortaya çıkan Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği'ne ait yapının (alt ölçeklerin) birbirleriyle ve toplam puanla olan ilişkilerine bakılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde Sosyal Medya Kullanım Ölçeği'ni oluşturan alt ölçeklerin birbiriyle ilişkisinin beklendiği gibi orta (r:0,631) ve toplamla ilişkisinin ise yüksek (r:0894 ve r:0,912) olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği'nin ayırt edicilik geçerliliği kapsamında her bir maddenin, alt ölçek ve ölçeğin ayır ediciliğine bakılmıştır. Bu kapsamda puanlar yüksekten düşüğe doğru sıraya dizildikten sonra %27'ye denk gelen 139'ar kişilik alt ve üst gruplar arasında bağımsız grup t-testi uygulanmıştır. Ölçeğin tüm maddelerinin p<0,01 seviyesinde ayırt edici olduğu saptanmıştır. Alt ölçek ve ölçeğin toplamının da ayırt edici olduğu saptanmış ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği ve alt ölçeklerinin toplam puan ayırt ediciliklerine ilişkin bağımsız grup t-testi analizi

Faktörler	Gruplar	n	x	ss	Sh_x	t testi		
						t	sd	p
Süreklilik	Üst çeyrek	139	16,35	1,92	0,16	50,30	276	0,000
	Alt çeyrek	139	6,25	1,37	0,11			
Yetkinlik	Üst çeyrek	139	16,44	1,85	0,15	47,03	276	0,000
	Alt çeyrek	139	7,19	1,39	0,11			
Sosyal Medya Kullanımı (Toplam)	Üst çeyrek	139	31,76	3,64	0,30	46,09	276	0,000
	Alt çeyrek	139	14,35	2,55	0,21			

Tablo 6 genel olarak değerlendirildiğinde Sosyal Medya Ölçeği ve alt ölçeklerinin ayırt edicilik geçerliliğinin olduğu anlaşılmaktadır.

Güvenilirlik çalışmaları kapsamında Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği'nin ve alt ölçeklerinin Cronbach α iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği ve alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları

Faktörler	Madde sayısı	Cronbach α
Süreklilik	4	0,721
Yetkinlik	4	0,734
Sosyal Medya Kullanımı (Toplam)	8	0,824

Tablo 7'deki iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği'nin toplamının ve alt ölçeklerinin iç tutarlılık güvenilirliklerinin iyi olduğu söylenebilir.

Çalışma Hayatı Ölçeği

Çalışmanın bu kısmında Çalışma Hayatı genel başlığı altında ele alınan ölçeğe ait değerlendirmeler yapılmıştır. Ölçeğin deneme formunda yer alan 13 maddeye ait madde toplam ve madde çıkartıldığında iç tutarlılık katsayısı hesaplamaları yapılmış ve başlangıçta 0,558 olan iç tutarlılık katsayısının dört maddenin çıkmasıyla yüksek değer aldığı görülmüştür. Ayrıca bir madde de madde toplam ilişkisinin düşük (r:0,15) olması sebebiyle ölçekten çıkartılmıştır. Ölçekten çıkartılan maddelerden bazıları "Çalışmayı yaşamak için isterim hayatımda daha önemli şeyler var.", "Çalıştığım yerde eğer kısa sürede terfi alamazsam işimi değiştirebilirim.", "Yıllarca çalışma garantisi olmasa da maddiyatı yüksek işi tercih ederim." şeklinde ifade edilen maddelerdir. Faktör analizi öncesinde ölçekte kalan 8 maddenin madde toplam ilişki değerleri 0,474 ila 0,214 arasında değişmektedir.

Ölçeğin yapı geçerliliği kapsamında temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Eigen değeri 1 ve faktör yük kesme değeri de 0,30 olarak alınmıştır. Ölçeğin temel bileşenler analizine uygunluğu Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity testi ile değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre KMO değeri 0,784 ve Bartlett Sphericity ki kare değeri 548,012 (sd:28; $p<0,000$) bulunmuştur. Bulunan KMO örnekleme yeterliliği değerinin değişkenler arasındaki ilişkilerin faktör analizine iyi derecede uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Bartlett Sphericity değerinin de $p<0,05$ olması geliştirilmekte olan ölçeğe ait değişkenler arasında faktör analizi yapmaya yeterli düzeyde bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 8'de faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörler, madde faktör yükleri, faktör öz değerleri ve her bir faktörün varyans yüzdesi verilmiştir. Ortaya çıkan alt ölçeklerde yer alan maddelerin içeriğine bakılarak bu alt ölçekler İşe Önem Verme ve Kurallara Uyma olarak adlandırılmıştır.

Tablo 8. Çalışma Hayatı Ölçeği'ne faktör analizi sonuçları

Faktörler	Madde	Faktör Yükü	Faktör Öz Değeri	Varyans Yüzdesi
İşe Önem Verme	1. Kariyerimde ilerlemek için aynı kurumda kalıp belirli bir süre emek vermem gerektiğine inanırım.	0,744	2,24	28,03
	2. İş hayatında kademe atlamak için sabredip çalışmak gerektiğine inanırım.	0,702		
	3. Çalışma hayatı yaşamın en önemli parçasıdır.	0,674		
	4. Aynı işte senelerce çalışmak bana güven verir.	0,476		
	5. Maddi karşılığı yeterli olmasa da içinde bulunduğum kurumun/grubun başarısı için fazlasıyla çalışırım.	0,460		
Kurallara Uyma	6. Kuralları ve çalışma saatleri belirgin olan işlerin bana göre olmadığını düşünürüm.	0,855	1,44	18,06
	7. Çalışma saatlerinin belirgin ve düzenli olduğu bir işi tercih ederim.	0,608		
	8. Disiplinin ön plana alındığı bir yerde çalışmak isterim.	0,478		
Toplam				**46,09**

Faktör analizinden sonra ortaya çıkan Çalışma Hayatı Ölçeği'ne ait yapının (alt ölçeklerin) birbirleriyle ve toplam puanla olan ilişkilerine bakılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Çalışma Hayatı Ölçeği ve Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkiler

Faktörler	İşe Önem Verme	Kurallara Uyma	Çalışma Hayatı Ölçeği (Toplam Puan)
İşe Önem Verme	-	0,389	0,892
Kurallara Uyma	-	-	0,763

Tablo 9 incelendiğinde Çalışma Hayatı Ölçeği'ni oluşturan alt ölçeklerin birbirleriyle ilişkisinin beklendiği gibi orta (r:0,389) ve toplamla ilişkisinin ise yüksek (r:0,893 ve r:0,763) olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma Hayatı Ölçeği'nin ayırt edicilik geçerliliği kapsamında her bir maddenin, alt ölçek ve ölçeğin ayır ediciliğine bakılmıştır. Bu kapsamda puanlar yüksekten düşüğe doğru sıraya dizildikten sonra %27'ye denk gelen 139'ar kişilik alt ve üst gruplar arasında bağımsız grup t-testi uygulanmıştır. Ölçeğin tüm maddelerinin $p<0,01$ seviyesinde ayırt edici olduğu

saptanmıştır. Alt ölçek ve ölçeğin toplamının da ayırt edici olduğu saptanmış ve sonuçlar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Çalışma Hayatı Ölçeği ve alt ölçeklerinin toplam puan ayırt ediciliklerine ilişkin bağımsız grup t-testi analizi

Faktörler	Gruplar	n	x	ss	Sh_x	t testi		
						t	sd	p
İşe Önem Verme	Üst çeyrek	139	16,23	2,18	0,18	40,90	276	0,000
	Alt çeyrek	139	7,06	1,48	0,12			
Kurallara Uyma	Üst çeyrek	139	10,25	1,40	0,11	46,69	276	0,000
	Alt çeyrek	139	3,79	0,82	0,06			
Çalışma Hayatı (Toplam)	Üst çeyrek	139	25,17	3,03	0,25	43,34	276	0,000
	Alt çeyrek	139	12,02	1,88	0,16			

Tablo 10 genel olarak değerlendirildiğinde Sosyal Medya Ölçeği ve alt ölçeklerinin ayırt edicilik geçerliliğinin olduğu anlaşılmaktadır.

Güvenilirlik çalışmaları kapsamında Çalışma Hayatı Ölçeği'nin ve alt ölçeklerinin Cronbach α iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Çalışma Hayatı Ölçeği ve alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları

Faktörler	Madde sayısı	Cronbach α
İşe Önem Verme	5	0,64
Kurallara Uyma	3	0,47
Çalışma Hayatı (Toplam)	8	0,68

Tablo 11'deki iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde Çalışma Hayatı Ölçeği'nin toplamının ve İşe Önem Verme alt ölçeğinin iç tutarlılık güvenilirliğinin yeterli olduğu söylenebilir. Kurallara Uyma alt ölçeği ise beklenenden daha düşük iç tutarlılık değerine sahiptir.

Farklılıkları Kabul

Çalışmanın bu kısmında Farklılıkları Kabul genel başlığı altında ele alınan ölçeğe ait değerlendirmeler yapılmıştır. Ölçeğin deneme formunda yer alan 11 maddeye ait madde toplam ve madde çıkartıldığında iç tutarlılık

katsayısı hesaplamaları yapılmış ve başlangıçta 0,722 olan iç tutarlılık katsayısının iki maddenin çıkmasıyla yüksek değer aldığı görülmüştür. Ölçekten çıkartılan maddeler "Kendi görüşüme ters olan bir olay karşısında doğrusunu anlatana kadar direnirim." ve "Çevremde farklı kültürel değerler sahip kişilerin olması beni rahatsız eder." maddeleridir. Faktör analizi öncesinde ölçekte kalan 9 maddenin madde toplam ilişki değerleri 0,354 ila 0,496 arasında değişmektedir.

Tablo 12. Farklılıkları Kabul Ölçeği'ne ait faktör analizi sonuçları

Faktörler	Madde	Faktör Yükü	Faktör Öz Değeri	Varyans Yüzdesi
Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul	1. Farklı dini inançtan arkadaşlarımın olması beni rahatsız eder.	0,822	1,85	20,60
	2. Farklı dini inançtan olan insanların yer aldığı ortak çalışma gruplarına katılabilirim.	0,790		
	3. Farklı etnik gruplara ait kişilerle dostluk kurmam.	0,478		
Farklı Dış Görünüşleri Kabul	4. Burnuna, kaşına, diline takı (piercing) takan birini kültürel olarak kaybolmuş kabul ederim.	0,804	1,71	19,07
	5. Vücudunun çeşitli yerlerine hızma/piercing takmış birine acırım.	0,687		
	6. İşveren olsam vücudunun her tarafında dövmeler olan birini tercih etmem.	0,683		
Farklı Düşünceleri/Değerleri Kabul	7. Sosyal medyada aykırı görüşe sahip olanlarla bağlantımı keserim.	0,764	1,71	19,05
	8. Aykırı değer tercihleri olan kişileri aile çevremde görmek istemem.	0,716		
	9. Aykırı yaşam tarzı olan biriyle arkadaşlık etmek beni rahatsız eder.	0,540		
Toplam				58,73

Ölçeğin yapı geçerliliği kapsamında temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Eigen değeri 0,9 ve faktör yükü kesme değeri de 0,30 olarak alınmıştır. Ölçeğin temel bileşenler analizine uygunluğu Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity testi ile değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre KMO değeri 0,803 ve Bartlett Sphericity ki kare değeri 911,386 (sd:36; $p<0,000$) bulunmuştur. Bulunan KMO örnekleme ye-

terliliği değerinin değişkenler arasındaki ilişkilerin faktör analizine mükemmel derecede uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Bartlett Sphericity değerinin de p<0,05 olması geliştirilmekte olan ölçeğe ait değişkenler arasında faktör analizi yapmaya yeterli düzeyde bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 12'de faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörler, madde faktör yükleri, faktör öz değerleri ve her bir faktörün varyans yüzdesi verilmiştir. Ortaya çıkan alt ölçeklerde yer alan maddelerin içeriğine bakılarak bu alt ölçekler Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul, Farklı Dış Görünüşleri Kabul ve Farklı Düşünceleri/Değerleri Kabul olarak adlandırılmıştır.

Faktör analizinden sonra ortaya çıkan Farklılıkları Kabul Ölçeği'ne ait yapının (alt ölçeklerin) birbirleriyle ve toplam puanla olan ilişkilerine bakılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13. Farklılıkları Kabul Ölçeği ve alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları

Faktörler	**Farklı Dini/ Etnik Yapıları Kabul**	**Farklı Dış Görünüşleri Kabul**	**Farklı Düşünceleri/ Değerleri Kabul**	**Farklılıkları Kabul Ölçeği (Toplam Puan)**
Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul	-	0,41	0,46	0,79
Farklı Dış Görünüşleri Kabul	-	-	0,40	0,78
Farklı Düşünceleri/ Değerleri Kabul			-	0,79

Tablo 13 incelendiğinde Farklılıkları Kabul Ölçeği'ni oluşturan alt ölçeklerin birbirleriyle ilişkisinin beklendiği gibi orta (r:0,41; r:0,46 ve r:0,40) ve toplamla ilişkisinin ise yüksek (r:0,78 ve r:0,79) olduğu anlaşılmaktadır.

Farklılıkları Kabul Ölçeği'nin ayırt edicilik geçerliliği kapsamında her bir maddenin, alt ölçek ve ölçeğin ayırt ediciliğine bakılmıştır. Bu kapsamda puanlar yüksekten düşüğe doğru sıraya dizildikten sonra %27'ye denk gelen 139'ar kişilik alt ve üst gruplar arasında bağımsız grup t-testi uygulanmıştır. Ölçeğin tüm maddelerinin p<0,01 seviyesinde ayırt edici olduğu saptanmıştır. Alt ölçek ve ölçeğin toplamının da ayırt edici olduğu saptanmış ve sonuçlar Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14. Farklılıkları Kabul Ölçeği ve alt ölçeklerinin toplam puan ayırt ediciliklerine ilişkin bağımsız grup t-testi analizi

Faktörler	Gruplar	n	x	ss	Sh_x	t testi		
						t	sd	p
Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul	Üst çeyrek	139	14,90	0,29	0,02	52,41	276	0,000
	Alt çeyrek	139	7,46	1,64	0,13			
Farklı Dış Görünüşleri Kabul	Üst çeyrek	139	14,79	0,40	0,03	52,49	276	0,000
	Alt çeyrek	139	6,62	1,79	0,15			
Farklı Düşünceleri/ Değerleri Kabul	Üst çeyrek	139	13,71	1,12	0,09	46,17	276	0,000
	Alt çeyrek	139	6,00	1,61	0,13			
Farklılıkları Kabul Ölçeği (Toplam Puan)	Üst çeyrek	139	41,82	2,17	0,18	57,88	276	0,000
	Alt çeyrek	139	23,20	3,10	0,26			

Tablo 14 genel olarak değerlendirildiğinde Farklılıkları Kabul Ölçeği ve alt ölçeklerinin ayırt edicilik geçerliliğinin olduğu anlaşılmaktadır.

Güvenilirlik çalışmaları kapsamında Farklılıkları Kabul Ölçeği'nin ve alt ölçeklerinin Cronbach α iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15. Farklılıkları Kabul Ölçeği ve alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları

Faktörler	Madde sayısı	Cronbach α
Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul	3	0,67
Farklı Dış Görünüşleri Kabul	3	0,63
Farklı Düşünceleri/Değerleri Kabul	3	0,56
Farklılıkları Kabul Ölçeği (Toplam Puan)	9	0,77

Tablo 15'deki iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde Farklılıkları Kabul Ölçeği'nin toplamının, Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul ve Farklı Dış Görünüşleri Kabul alt ölçeklerinin iç tutarlılık güvenilirliğinin yeterli olduğu söylenebilir. Farklı Düşünceleri/Değerleri Kabul alt ölçeği ise beklenenden daha düşük iç tutarlılık değerine sahiptir.

Sonuç

Bu araştırmada farklı kuşakların sosyal medya kullanımı, çalışma hayatı ve farklılıkların kabulü boyutları açısından davranış ve değerlerini ortaya

koymak amacıyla bir dizi ölçek geliştirme çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda üç farklı ve birbirinden bağımsız ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçeklerin ortak noktası maddelerin farklı kuşaklara atfedilen özellikleri (davranışları/değerleri) içeriyor olmasıdır.

Her üç ölçek de 5'li derecelemeli Likert türü ölçek olarak hazırlanmış ve her maddeye katılım, ilgili maddenin kişiye ne derecede uyduğunu belirlemek için "Bana Hiç Uygun Değil (1), Bana Az Uygun (2), Bana Orta Seviyede Uygun (3), Bana Çok Uygun (4), Bana Tamamen Uygun (5)" şeklinde ifadelendirilmiştir. Ölçeklerden alınacak yüksek puanın daha yeni, Z kuşağına ait özellikleri gösterdiği; düşük puanın da "Baby Boomers" olarak adlandırılan eski kuşağa ait özellikleri gösterdiği varsayılmıştır. Ölçekten alınacak puanların (veya puan aralıklarının) tek başına kuşaklara aidiyet konusunda bir sınıflama yapılmasını sağlaması mümkün görülmediğinden alınacak puanların yüksek puandan düşük puana doğru yeni Z kuşağı değer ve davranışları ile eski "Baby Boomers" kuşağı değer ve davranışları arasında bir dağılımı[8] ortaya koyması beklenmektedir.

Bu bağlamda ortaya konulan ilk ölçek Sosyal Medya Kullanım Ölçeği'dir. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği, Süreklilik ve Yetkinlik alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Süreklilik alt ölçeği, kişinin sosyal medya etkinlikleri ile yoğun olarak meşgul olmasını, sosyal medyada sürekli olarak bulunmasını; Yetkinlik alt ölçeği ise sosyal medya ortamında gerçekleştirilebilecek çeşitli günlük yaşam etkinliklerini yapabilmede yeterli olmasını içermektedir. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği'nde ters dönmüş madde bulunmamakta ve yüksek puan kişinin sosyal medya ile daha fazla meşgul olduğunu ve kullanım açısından yetkin olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında ortaya konan ikinci ölçek ise Çalışma Hayatı Ölçeği'dir. Çalışma Hayatı Ölçeği, İşe Önem Verme ve Kurallara Uyma alt ölçeklerinden oluşmaktadır. İşe Önem Verme alt ölçeği, kişinin iş hayatına ve çalışmaya verdiği önemi, çalıştığı iş yerinde sürekli olma çabasını ve çalıştığı işyerine adanmışlığını; Kurallara Uyma alt ölçeği ise çalışma ortamının disiplinli ve kurallı olmasına ilişkin yönelimini/tercihini içerir. Çalışma Hayatı Ölçeği'nin İşe Önem Verme alt ölçeğinde yer alan tüm

[8] *"Bir toplumda, bir kümede incelenen bir veya birçok özelliğin zamana, yere, seçilen herhangi bir değişkene göre hesaplanan sayısal ve oransal dağılışı" (TDK Güncel Sözlük 17.03.2019 tarihinde tdk.gov.tr adresinden erişilmiştir.)*

maddeler (1 ila 5) tersten puanlanmalıdır. Dolayısıyla bu maddelerden alınan yüksek puan işte yükselmede sabırsızlığı, çalışmanın hayatın önemli bir parçası olmadığını ve çalışılan işe bağlılığın/sadakatin az olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı ölçekte yer alan Kurallara Uyma alt ölçeğinde ise 7 ve 8. maddeler tersten puanlanmalıdır. Bu alt ölçekte de alınan yüksek puan disiplinin ve belirgin kuralların hâkim olduğu bir işin tercih edilmediğini ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında ortaya konan üçüncü ölçek ise Farklılıkları Kabul Ölçeği'dir. Farklılıkları Kabul Ölçeği, Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul, Farklı Dış Görünüşleri Kabul ve Farklı Düşünceleri/Değerleri Kabul alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Farklılıkları Kabul Ölçeği, kişinin farklı dini/etnik aidiyet sahibi, farklı dış görünüş ve düşüncelerde ve yaşam değerlerine sahip kişileri iş, aile ortamı gibi ortamlarda kabulünü ve bu gruplara ilişkin önyargılarını içerir. Farklılıkları Kabul Ölçeği'nin Farklı Dini/Etnik Yapıları Kabul alt ölçeğinde yer alan 1 ve 3. maddeler; Farklı Dış Görünüşleri Kabul ve Farklı Düşünceleri/Değerleri Kabul alt ölçeğindeki tüm maddeler tersten puanlanmalıdır. Bu alt ölçeklerden alınan yüksek puan farklılıkların daha yüksek oranda kabul edildiğini ortaya koymaktadır.

Geliştirilen ölçeklerin kuşakların farklı davranış ve değerleri kapsamında yapılacak çalışmalarda ayrı ayrı veya bir batarya olarak birlikte kullanılmasının mümkün olduğu düşünülmektedir. Geliştirilen ölçeklerin sosyal medyanın her geçen gün yoğun olarak kullanıldığı çağımızda, sosyal medya kullanımı, iş yaşamı ve farklılıkların kabulü gibi göze çarpan ve önemli konularda kuşaklar arasında yapılacak karşılaştırma çalışmalarında yararlanılabileceği bu sayede yönelimlerin izlenebileceği umulmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Development of a Set of Scales toward the Use of Social Media and Values of Generations in Social Media Age

*

Levent Deniz - Aylin Tutgun-Ünal

Marmara University

The concept of generation can be defined as all the people of about the same age within a society. The generations are named under some classifications not only based on the age groups depending their birth dates but also the political and technological developments of the generations (age groups) they live in. Although there are various naming and slightly different year ranges, Silent Generation (1927-1945), Baby Boomer (1946-1964), Gen X (1965-1974), Gen Y (1980-1999), Gen Z (2000-…) are widely accepted to define the generations (Berkup, 2014; Dewanti ve Indrajit, 2018; Toruntay, 2011; Tutgun-Ünal, 2013). The researchers all over the world, especially social scientists, try to understand the values and behaviors of different generations towards their relations with their families/friends, consuming behaviors, working values/habits and so on. Gen Y is the generation where the intergenerational differences are felt most prominently. According to the population statistics in Turkey Gen Y and Gen Z constitute the 45% of the whole population (TÜİK, 2018). This high proportion of Gen Y and Z canalized many researchers to do studies with these generations but still most of the studies are conducted with Gen X and Y as focus of interest and ease of reaching target population and collecting data. While collecting data about the values and behaviors of generations, the researcher use different techniques such as interviews, observations, questionnaires and standardized scales (Akdemir et al., 2013; Börü and Yurtkoru, 2016; Ekşili and Antalyalı, 2017; Erdal, 2018). As the social/technological changes occur increasingly in the society the reflections of these changes are monitored by newly developed scales based on

the improvements. In another word to understand, to monitor the values and behaviors of generations it is still needed new scales to be developed.

The main aim of this research is to develop a scale to measure the values and behaviors of different generations. The study group of the research consisted of 516 people [Female n: 294 (57%); Male n:222 (43%)] from different generations [Baby Boomer n:30 (5,8%); Gen X n:34 (6,6%); Gen Y n:183 (35,5%); Gen Z n: 269 (52,1%)]. The study group also consisted of students (n:395, 76,6%) from different levels, schools/universities and non students (n:121, 23,4%) from various education levels and professions.

An item pool of 63 items was formed at the first phase of the scale development basing on the values and behaviors to be referred to generations in the literature. The scale is a five point Likert type scale and the acceptance of each item was worded from "Not totally convenient/suitable to me" to "Totally convenient/suitable to me". It is assumed that higher scores obtained from the scale reflect the characteristics of Gen Z and lower scores of Baby Boomers. The first construct validity and reliability analysis were not found satisfactory to form an overall structure. Basing on these results researchers decided to categorize all 63 items according to the dimensions they assumed to represent and then to repeat factor analysis to evaluate the construct validity. At the first hand three dimensions were studied. Corrected item analysis and internal reliability analysis using Cronbach's Alpha was computed to decide each items' contribution to the scale and the exploratory factor analysis was executed then. The last phase of the validity analysis was item discrimination analysis. The internal consistency reliability of the scales was also performed by Cronbach's Alpha value. All validity and reliability analysis revealed three independent scales.

The first scale was named as Social Media Usage Scale. Social Media Usage Scale has two sub scales named as "Continuity" (4 items) and "Competence" (4 items). Cumulative percentage of variance of Social Media Usage Scale is 56,96% while the other sub scales 29,94% and 27,02% respectively. Cronbach's Alpha Internal consistency value of Social Media Usage Scale was found as 0,82; while the other sub scales 0,72 and 0,73 respectively. One item for each sub scale is given as an example: "I don't cut off my social media connection while reading/studying something."

(Continuity); "I can use social media actively in every area of my life" (Competence).

The second scale was named as Work Life Scale. Work Life Scale has also two sub scales named as "Giving Importance to Work" (5 items) and "Obeying the Rules" (3 items). Cumulative percentage of variance of Work Life Scale is 46,09% while the other sub scales 28,03% and 18,06% respectively. Cronbach's Alpha Internal consistency value of Work Life Scale was found as 0,68 while the other sub scales 0,64 and 0,47 respectively. One item for each sub scale is given as an example: "Work life is the most important part of my life." (Giving Importance to Work); "I prefer a job where working hours are standard and predictable." (Obeying the Rules).

The third scale was named as Acceptance of Diversity Scale. Acceptance of Diversity Scale has three sup scales named as "Acceptance of Diverse Religions/Ethnicities" (3 items), "Acceptance of Diverse Appearances" (3 items) and "Acceptance of Diverse Ideas/Values" (3 items). Cumulative percentage of variance of Acceptance of Diversity Scale 58,73% while the other sub scales 20,60%, 19,07 and 19,05 respectively. Cronbach's Alpha Internal consistency value of Acceptance of Diversity Scale was found as 0,77 while the other sub scales 0,67, 0,63 and 0,56 respectively. One item for each sub scale is given as an example: "I don't make friend with people who belong to different ethnic groups." (Acceptance of Diverse Religions/Ethnicities); "I pity to someone who has body piercing." (Acceptance of Diverse Appearances); "I cut off my connection those who have heresy in social media." (Acceptance of Diverse Ideas/Values).

It is expected that the scales will be used as independently or as a battery in whole by the researcher for the further studies to understand and monitor the values and behaviors of generation in the social media age.

Kaynakça / References

Akdemir, A., Konakay, G., Demirkaya, H., Noyan, A., Demir, B., Ağ, C. vd. (2013). Y kuşağının kariyer algısı, kariyer değişimi ve liderlik tarzı beklentilerinin araştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 11-42.

Alwin, D.F. ve Mccammon, R.J. (2007). Rethinking generations. *Research in Human Development*, *4*(3-4), 219-370.

Asmafiliz, E. ve Şalvarcı Türeli, N. (2018). Y kuşağı bireylerin sosyal medya kullanım sıklığı üzerine amprik bir araştırma, *5th International Conference on Social Sciences and Education Research*, Bildiriler Kitabı, içinde (294-312).

Ayçiçek, İ. M. (1994). *Kuşaklararası çatışma*. Augsburg,Germany:Presse-Druck.

Aydemir, M. ve Dinç, M. S. (2015). İş ve yaşam dengesi arayışında kuşak farklılıklarının ve kuşakların iş değerlerinin etkisi üzerine bir model çalışması, *23. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi,* Bildiri Kitabı, içinde (867-873).

Bayramoğlu, G ve Şahin, M. (2017). Field study investigating the expectations of employment and tendencies of the generations Y. *Journal of Labour Relations*, *8*(2), 56-75.

Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations ın business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, *5* (19), 218-229.

Biggs, S. (2007). Thinking about generations: Conceptual positions and policy ımplications. *Journal of Social Issues, 63*(4), 695-711.

Börü, D. E. Ve Yurtkoru, E. S. (2016). Yeni kuşakların iş yaşamı tarzları üzerine ölçek geliştirme çalışması. *Adana Çukurova Üniversitesi IV. Örgütsel Davranış Kongresi*, Bildiriler Kitabı, içinde (64-68).

Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi kitabı: İstatistik araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem A.

Can, A. (2013). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nitel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.

Census (2006). *Selected characteristics of baby boomers 42 to 60 years old in 2006.* Chicago: US Census Bureau.

Comte, A. (1974). *The positive philosophy*. with an introduction by A. S. Blumberg (originally published 1855), New York: AMS Press.

Çetin-Aydın, G. ve Başol, O. (2014). X ve Y kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme var mı?, *EJOVOC (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, *4* (4), 1-15. http://dx.doi.org/10.17339/ejovoc.41369

Demirkaya, H., Akdemir, A., Karaman, E. ve Atan, Ö. (2015). Kuşakların yönetim politikası beklentilerinin araştırılması, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *7(*1), 196-204.

Dewanti, P. ve Indrajit, R.E. (2018). The effect of XYZ generation characteristics to e-commerce C-to-C: A review, *Ikraith-Informatika, 2* (2), 56-60.

Dyke M. V., Haynes, C. ve Ferguson, M. (2007). Bridging the divide: A public relations perspective on ıntergenerational communication. *Public Relations Quarterly*, 52, 4, 19-23.

Ekşili, N. ve Antalyalı, Ö.L. (2017). Türkiye'de Y kuşağı özelliklerini belirlemeye yönelik bir çalışma: Okul yöneticileri üzerine bir araştırma, *Humanities Sciences (NWSAHS), 12*(3), 90-111, http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2017.12.3.4C0219

Engizek, N. ve Şekerkaya, A. (2016). X ve Y kuşağı kadınlarının karar verme tarzları bakımından incelenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13* (36), 242-271.

Erdal, M. (2018). *Personel bulma ve seçme süreçlerinde sosyal medya ağlarının rolü: X ve Y kuşakları açısından bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Gravett, L. (2007). *Bridging the generation gap how to get radio babies, boomers, gen Xers, and gen Yers to work together and achieve more.* New Jersey: Career Press Inc.

Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: Comparing values behaviors, ınstitutions and organizations across nations (Abridged).* London: Sage Publications.

Hung, K. H., Gu, F. F. ve Yim, C. K. B. (2007). A social ınstitutional approach to ıdentifying generation cohorts in China with a comparison with American consumers, *Journal of international business studies*, *38* (5), 836-853.

Inglehart, R. (2008). Changing values among western publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, *31*(1–2), 130-146.

İnce, F. (2018). Z kuşağının girişimcilik eğilimi: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 105-113.

Johnson, M. ve Johnson, L. (2010). *Generations Inc.: From boomers to linksters managing the friction between generations at work*. New York: Amacom.

Kel, G., İlic, D. ve Yalçın, B. (2017). Y jenerasyonunun farklılaşan iş değerleri ve liderlik algılamaları. *Journal of Yaşar University*, *12*(46), 136-160.

Kuyucu, M. (2017). Y kuşağı ve teknoloji: Y kuşağının iletişim teknolojilerini kullanım alışkanlıkları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *5*(2), 845-872.

Latif, H. ve Serbest, S. (2014). Türkiye'de 2000 kuşağı ve 2000 kuşağının iş ve çalışma anlayışı. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 2* (4), 132-163.

Lower, J. (2008). Brace yourself here comes generation Y. *Critical Care Nurse*, *28* (5), 80-85.

Macky, K., Gardner, D. ve Forsthy, S. (2008). Generational differences at work: Introduction and overview. *Journal of Managerial Psychology*, *23* (8), 857-861.

Mannheim, K. (1950). *Freedom, power, and democratic planning*. New York: Oxford University Press. 20.03.2019 tarihinde https://archive.org/details/freedompowerdemo00mannrich adresinden erişilmiştir.

Mannheim, K. (1952). *The problem of generations.* In P. Kecskemeti (Ed.) Essays on the sociology of knowledge. (pp. 276-320). London: Routledge & Kegan Paul.

Martin, C. A. ve Tulgan, B. (2002). *Managing the generation mix: From collision to collaboration*. Massachusetts: Human Resource Development Press.

McCrindle, M. ve Wolfinger, E. (2010). Generations defined. *Ethos*, *18* (1) 8-13.

Morsümbül, Ş. (2014). Kültürel değerlerin üç kuşak arasındaki değişimi üzerine bir inceleme: Ankara örneği, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 137-160.

Mücevher, M.H. (2015). *X ve Y kuşağının birbirlerine karşı özellik ve etkileşim algıları: SDÜ örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Onurlubaş, E. ve Öztürk, D.(2018). Sosyal medya uygulamalarının Y kuşağı satın alma davranışı üzerine etkisi: Instagram örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 984-1016. http://dx.doi.org/10.26466/opus.471771

Özdemir, Ş. (2017). *Kuşaklar teorisine göre Türkiye'deki gençlerin medya kullanım alışkanlıkları ve İstanbul örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Pecchioni L. L., Wright K. B. ve Nussbaum J. F. (2005). *Life span communication*. LEA: Mahwah, New Jersey.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.

Rokeach, M., & Ball-Rokeach, S. J. (1989). Stability and change in American value priorities, 1968–1981. *American Psychologist*, *44*(5), 775-784. http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.44.5.775

Sağır, A. ve Eraslan, H.(2019). Akıllı telefonların gençlerin gündelik hayatlarına etkisi: Türkiye'de üniversite gençliği örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*,*10*(17),48-78. http://dx.doi.org/10.26466/opus.515339

Sarıtaş, E. ve Barutçu, S. (2016). Tüketici davranışlarının analizinde kuşaklar: Sosyal medya kullanımı üzerinde bir araştırma. *Pamukkale Journal of Eurasian SocioEconomic Studies (PJESS)*, *3*(2), 1-15.

Schwartz, S. H. (2006). A theory of cultural value orientations: Explication and applications, *Comparative Sociology*, *5*(2-3), 137-182.

Sipahi, B., Yurtkoru, E.S. ve Çinko, M. (2008). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. (2. bsm). İstanbul: Beta.

Strauss, W. ve Howe, N. (1991). In *Generations: The history of America's future*, (p.1584–2089). Quill William Morrow, New York.

Süer, S., Sezgin, K. ve Oral, B. (2017). Z kuşağındaki öğrencilerin internete ilişkin algılarının belirlenmesi: Bir metafor çalışması, *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, *6*(12), 190-203.

Şimşeker, M. (2005). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin matematik öğretmenlerinin kişilerarası davranış özelliklerini algılamaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Taş, H.Y., Demirdöğmez, M. ve Küçükoğlu, M. (2017). Geleceğin mimarları Z kuşağının iş hayatına muhtemel etkileri. OPUS-*Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *7* (13), 1031-1048.

Tolbize, A. (2008). Generational differences in the workplace. Research and Training Center on Community Living: University of Minnesota. https://rtc.umn.edu/docs/2_18_Gen_diff_workplace. pdf

Toruntay, H. (2011). *Takım rolleri çalışması: X ve Y kuşağı üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Tutgun-Ünal, A. (2013). *Nesiller ayrılıyor: X, Y ve Z nesilleri*. Açıkbilim, 18.09.2018 tarihinde http://www.acikbilim.com/2013/09/ dosyalar /nesiller-ayriliyor-x-y-ve-z-nesilleri.html adresinden edinilmiştir.

Tutgun-Ünal, A. (2015). *Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tutgun-Ünal, A. ve Soykan, C. (2015). A comparative study of social network usage purpose and frequency among generations, *9. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu*, Afyon.

Türk, A., (2013*). Y kuşağı*. İstanbul: Kafekültür Yayıncılık.

TÜİK (2018). *Temel istatistikler/ Nüfus ve demografi/ Nüfus projeksiyonları/ Yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus*. Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden 24.02.2019 tarihinde ulaşılmıştır.

Williams, A. (2001) *Intergenerational communication across the lifespan*, LEA: Mahwah, New Jersey.

Williams, A. ve Harwood, J. (2008). *Intergenerational communication: Intergroup, accomodation, and family perspectives*.In (J F. Nussbaum, ed.) Handbook of Communication and Aging Research, LEA, London, (p.115-137).

Yıldırım Becerikli, S. (2013). Kuşaklararası iletişim farklılığı: Bilim teknoloji ve yenilik haberleri üzerinden bir odak grup çalışması. *Selçuk İletişim, 8* (1), 5-18.

Yiğit, Z. (2010). *X ve Y kuşaklarının örgütsel tutumlar açısından incelenmesi ve bir örnek olay*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Zemke, R., Raines, C., ve Filipczak, B. (2013). *Generations at work: Managing the clash of boomers, gen Xers, and gen Yers in the workplace,* (2nd Ed.). USA: Amacom.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Deniz, L. ve Tutgun Ünal, A. (2019). Sosyal medya çağında kuşakların sosyal medya kullanımı ve değerlerine yönelik bir dizi ölçek geliştirme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1025-1057. DOI: 10.26466/opus.557240

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 24/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/06/2019

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi Dersine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.569630

*

Nurullah Şahin*

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Ağrı / Türkiye

E-Posta: nsahin.86@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-3462-0369

Öz

Bu araştırmanın amacı; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersine yönelik görüşlerini tespit etmektir. Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği çalışmada, betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz yarıyılında, Sinop Üniversitesi Pedagojik Formasyon Programı'nda, seçmeli ders olarak Karakter ve Değerler Eğitimi dersini alan 35'i kadın ve 24'ü erkek olmak üzere toplam 59 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak 5 adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise, betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler öncelikle detaylı bir okumaya tabi tutulmuş ve kodlanmıştır. Sonrasında ise, kodlanan verilerin içeriği doğrultusunda her bir alt problem için kategoriler oluşturulmuştur. Araştırmanın bulgular kısmında; her bir alt problem için oluşturulan kategorilere yönelik bazı basit istatistiki bilgilerle birlikte, doğrudan alıntı yaparak kategorilerle ilgili öne çıkan bazı öğretmen adayı görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmanın neticesinde; birinci alt probleme yönelik elde edilen sonuçlar incelendiğinde, Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %50,84'ünün karakter ve değerler eğitimini, "bireyin dünyaya ve içinde bulunduğu topluma adapte olmasını sağlayan ve toplumu huzura ulaştıran bir eğitim süreci" olarak tanımladıkları görülmüştür. İkinci alt probleme yönelik ulaşılan sonuçlara bakıldığında; katılımcıların %35,59'luk bölümü, "dersin kişisel gelişimine katkı sağlayacağı düşüncesi" sebebiyle Karakter ve Değerler Eğitimi dersini seçtiklerini ifade etmişlerdir. Çalışmanın üçüncü alt problemine yönelik elde edilen sonuçlar incelendiğinde; öğretmen adaylarının %76,27'lik gibi büyük bir bölümünün Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin lisans programlarında kesinlikle yer alması gerektiğini düşündükleri görülmüştür. Son olarak araştırmanın beşinci alt problemine yönelik sonuçlar incelendiğinde, katılımcıların %71,18'lik gibi büyük bir bölümünün Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiğine dair, "okul, aile ve sosyal hayatta; öğrencilerin davranışlarında ve tutumlarında meydana gelen değişiklikler dikkate alınmalı" şeklinde görüş belirttikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Değer, Karakter ve Değerler Eğitimi dersi, Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adayları*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 24/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/06/2019

Examination of The Views of Turkish Language and Literature Teacher Candidates on Character and Value Education Course

*

Abstract

The aim of this study is to determine the views of Turkish language and literature teacher candidates about the Character and Value Education course. The descriptive survey model was used in the study, in which the qualitative research approach was adopted. The study group consists of 59 teacher candidates (35 females and 24 males), who chose the Character and Value Education course as an elective course in the Pedagogical Formation Program of Sinop University in the fall semester of 2018-2019 academic year. In this study, a semi-structured interview form consisting of 5 open-ended questions was used as a data collection tool. Descriptive analysis technique was used to analyze the data obtained. Firstly, the data obtained were read and coded in detail. Then, categories were formed for each sub-problem according to the content of the data encoded. The results section of the study included some simple statistical information related to the categories created for each sub-problem, as well as the views of some teacher candidates who stood out regarding the categories by citing from them directly. As a result of this study, when the results of the first sub-problem were examined, it was seen that 50.84% of Turkish language and literature teacher candidates defined character and values education as an education process that enables the individual to adapt to the world and the society in which he or she lives ". Based on the results of the second sub-problem, 35.59% of the participants stated that they selected the course of character and values education because of the idea that the course would contribute to their personal development. When the results of the study were examined for the third sub-problem, it was observed that a large part of the teacher candidates, such as 76.27%, thought that the course of character and values education should be included in the undergraduate programs. Finally, when the results of the fifth sub-problem of the study were examined, 71.18% of the participants stated that the evaluation criteria of the Character and Values Education course should be "in school, family and social life; changes in students' behaviors and attitudes should be taken into consideration "

Keywords: *Value, character and value education, Turkish language and literature teacher candidates.*

Giriş

Değer kavramı, bilim insanlarının uzun yıllardan beri üzerinde düşündüğü ve araştırmalar yaptığı bir konu olmasına rağmen, özellikle son yıllarda değer ve değer eğitimi gibi konular gittikçe daha da popüler bir hâle gelmektedir. Günümüz toplumlarının başta ahlak olmak üzere inanç, tarih, maneviyat, millî bilinç *vb.* alanlarda yaşadığı çöküş ve toplumların genetik kodlarını yani kadim değerlerini gelecek kuşaklarına da aktarabilme kaygısı; değer konusunun popüler olması ve üzerinde çokça düşünülmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir.

Değer kavramı, birey ve toplum ilişkilerinde belirleyici ve yönlendirici etkiye sahiptir. Yani değerler, bireyin toplumun kadim kurallarına uygun biçimde yetişmesinin teminatıdır. Değerlerin, birey toplum ilişkileri ve bireylerin davranışları üzerindeki etkisi ile ilgili olarak bilim adamlarının söyledikleri manidardır. Örneğin; değerlerin, bireyin davranışları üzerindeki etkisine dikkat çeken Beil'e göre; "Değerler, bireylerin kendileri ve başkalarıyla ilgili davranışlarına yön verip, davranış kılavuzu görevi yapmaktadır. Her birey kendisi için önemli sayılan değerler için çaba sarf etme olanağına sahiptir. Herkes sosyal çevresinde hangi davranışın daha geçerli olduğuna hangisinin geçersiz olduğuna ilişkin önceden belirlenmiş yerleşmiş değer yargıları ile karşılaşır. Bireyler toplumsal kurallar, gelenek ve görenekler yoluyla 'iyi' ve 'kötüyü', 'doğru' ve 'yanlışı' ayırt ederek kendi ahlak ilkeleri doğrultusunda bir ölçü edinmeyi öğrenirler" (Beil, 2003, s.13–14).

Değer kavramına toplum açısından bakarak yola çıkan Alyılmaz ve Alyılmaz ise, değerlerin toplumun bireylerini bir araya getirici ve bir arada tutucu özelliğinden bahsederek "Toplumların oluşumunda ve birlikteliklerinde ortak değerlerin rolü büyüktür. Ortak değerler, ortak yaşayış ve inanışın, amaç ve ihtiyaçların ürünüdür" (2014, s.77) ifadelerini kullanmışlardır. Konunun biraz daha detaylarına değinen Semra Alyılmaz, aşağıdaki açıklamalara yer verir:

"Sistemler üstü bir sistem ve mükemmel bir varlık olarak yaratılmışlığın bilincinde olan insanoğlunun iyi, güzel, doğru, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesi bir anlamda içinde yaşadığı toplumla ilgilidir. Nitekim insanı temel, toplumsal ve evrensel değerlerle bütünleştirip bireysel ve toplumsal huzura kavuşturacak, aynı zamanda seçkin ve aydın

kılacak etmenlerin başında içinde yaşadığı toplumun değerleri / değer yargıları gelir" (2008, s.137).

Günümüz dünyasında yaşayan toplumların en büyük sorunlarından biri de varlığını ve kültürünü geleceğe taşıma meselesidir. Kendi kültür ve değerlerini genç nesillerine aktarmayı başaran toplumlar ancak gelecekte var olmayı ve kendi bekalarını teminat altına alabilmeyi başarabileceklerdir. Bu durum Er (2017) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: "… kültürden kaynaklı değişim ve ilerleme toplumu da etkiler. İnsanlar çok zengin olabilirler, çok dil bilebilirler, çok çeşitli kültürleri görebilirler; ancak onlar kendi değerlerini korudukça ve gelecek kuşaklara taşıdıkça var olabilirler. Çağdaşlıkta bunu gerektirmektedir" (Er, 2017, s.1179).

Tüm bu sebeplerle değer eğitimi toplumların geleceğini doğrudan etkileyen önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili olarak Doğan, "Bir ülkenin eğitim sistemi o ülkenin önem verdiği ve eğitim sistemine de yansımış olan değerlerle başlar. Bu değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler" (Doğan, 1997, s.18) tespitini yapmıştır. Kültürün ve değerlerin geleceğe taşınmasının önemi hakkında Köktürk ise şu ifadelere yer vermiştir:

"Din, hukuk, devlet, ahlak, bilim, dil edebiyat, sanat, ekonomi ve teknik vasıtalar kültür objeleridir ve nakledilebilir mülkiyetlerdir. Kültür olgusu olmanın kıstası, onlara sinmiş olan değerlerin toplumun üyeleri tarafından geçerli kabul edilmesidir. Bu geçerlilik talebi ve gereği toplumun sonraki kuşaklarını da kapsar. Dolayısıyla yansıyan ya da nakledilen şey, aslında 'değerler'dir" (Köktürk, 2006, s.274).

Konuyla ilgili olarak Kavcar'ın çağdaş eğitimin amacını da ifade ettiği görüşleri şöyledir:

"En geniş ve genel anlamıyla eğitim, çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır. Eğitimin işlevi topluma sağlıklı bir biçimde uyum yapabilmeleri için insanları etkilemektir. Bu etkileme, geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtıp benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler, hünerler kazandırma yoluyla olur. Çağdaş eğitimin amacı, dünü koruyarak yarını güven altına almaktır… Kısacası eğitimden beklenen üç esas; dünü tanıtma, bugünü kavratma ve yarına hazırlamadır" (Kavcar, 1999, s.1).

Değer eğitiminin hayati bir önem arz ettiği böyle bir düzlemde eğitimcilere önemli sorumluluklar düşmektedir.

Eğitimin birincil amaçları arasında yer alan kültürü ve değer yargılarını bir sonraki nesle aktarma işi, öncelikle hangi değerlerin aktarılacağının, bu değerlerin nasıl aktarılacağının, bu süreçte eğitimcilerin sahip olması gereken niteliklerin ve davranışların nasıl olması gerektiğinin tespit edilmesiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle sağlıklı bir değer öğretimi programına ve sürecine ihtiyaç vardır (Şahin, 2017, s. 60).

Çağdaş insanın yaşadığı bunalımlar ve çıkmazlar, günümüzde değer eğitiminin önem kazanmasının başka bir sebebi olarak gösterilebilir. Nitekim değerlerden yoksun bir şekilde sürülen hayatlar sadece kendilerini değil, içinde yaşadıkları toplumu da uçuruma sürüklemektedirler. Bu perspektiften bakıldığında Kale (2004, s.319), değerler eğitiminin amacını şöyle ifade etmektedir:

"Bireyleri evrensel (etik) ve kültürel değerlere ve bunların önemine ilişkin bilinçlendirmek, demokratik tutumlarla, hoşgörüyle çok kültürlülüğü ilişkilendirmek, naturalist bir hümanizmi vurgulamak, tüm değerleri insanın varlık şartları ve olanaklarını geliştirme ölçütüyle değerlendirmek, etik değerlere ilişkin somut problemlerden hareketle hayatı bilgiye ve / veya bilgiyi hayata dönüştürmek."

Bütün bu nedenlerden sonra açık bir şekilde ifade edilebilir ki; değerler eğitimi, "eğitimin her kademesinde yer almalı ve buna yönelik son derece hassas bir şekilde oluşturulmuş öğretim programları ve eğitim süreçleri hazırlanmalıdır" (Şahin, 2017, s.61).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersine yönelik görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın alt problemleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adayları, karakter ve değerler eğitimini nasıl tanımlamaktadırlar?
2. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersini seçme amaçları nelerdir?

3. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde lisans programlarında yer almasına ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının okullarda (ilkokul, ortaokul, lise), karakter ve değerler eğitimine yönelik eğitsel faaliyetlere yer verilmesine ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarına göre; Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütleri neler olmalıdır?

Yöntem

Çalışmanın Deseni

Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersine yönelik görüşlerinin araştırıldığı bu çalışmada, nitel araştırma yaklaşımlarından betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Naturalistik paradigmaya dayanan betimsel tarama çalışmaları (Qualitative Descriptive Study); olgubilim, gömülü teori, etnografi çalışmalarından farklı olarak verinin derinlemesine incelenmediği ve yorumlanmadığı, sadece görüşme, gözlem, doküman analizi yöntemleri ile sosyal olay ve olguların olduğu gibi değiştirilmeden ortaya konulduğu tasvir çalışmalarıdır (Arslantürk ve Arslantürk, 2013; Lambert ve Lambert, 2012; Walker, 2012).

Çalışma Grubu

Çalışma, 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz dönemi içerisinde Sinop Üniversitesi Pedagojik Formasyon Programı'nda öğrenim görmekte olan ve seçmeli ders olarak Karakter ve Değerler Eğitimi dersini seçen 59 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımları

Cinsiyet	**f**	**%**
Kadın	35	59,32
Erkek	24	40,67
Toplam	59	100

Verilerin Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak 5 adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda aşağıdaki sorulara yer verilmiştir:

1. Karakter ve değerler eğitimini nasıl tanımlarsınız?
2. Karakter ve Değerler Eğitimi dersini seçme amacınız nedir?
3. Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde, lisans programlarında yer alması ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
4. Okullarda (ilkokul, ortaokul, lise), karakter ve değerler eğitimine yönelik eğitsel faaliyetlere yer verilmesi ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
5. Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütleri sizce neler olmalıdır?

Verilerin Analizi

Çalışmada veri analiz yöntemi olarak betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2005) göre; betimsel analiz tekniğinde, sık sık doğrudan alıntılara yer verilir. Analizler neticesinde elde edilen veriler, frekans ve yüzdelik analizler ile dikkatlere sunulmuştur. Ayrıca betimsel analizin doğasına uygun olacak şekilde, verilerin analizi neticesinde oluşan kategorilere ilişkin doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Doğrudan alıntılara yer verilirken 59 Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adayının ismi, ÖA-1, ……, ÖA-59 aralığında kodlanmıştır.

Araştırmada öğretmen adaylarının 5 adet açık uçlu soruya verdikleri cevaplar, eş zamanlı olarak hem araştırmacı hem de Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünde görev yapmakta olan bir doktor öğretim üyesi tarafından analiz edilerek kodlar ve kategoriler oluşturulmuştur. Süreç sonunda üzerinde görüş birliği sağlanan kodlar aynen bırakılmış, görüş ayrılıklarının yaşandığı yerlerde ise ortak bir görüş birliği sağlanacak şekilde konu üzerinde karşılıklı tartışılmış ve yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen analizin güvenliğini test etmek için Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen formül kullanılmış,

araştırmanın güvenirlik düzeyi ortalama olarak %92 olarak tespit edilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Bu bölümde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının, karakter ve değerler eğitimini nasıl tanımladıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda öğretmen adaylarından elde edilen verilerin analizi neticesinde 4 farklı kategori oluşturulmuştur. İlgili kategoriler ve bunlara ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının karakter ve değerler eğitimini nasıl tanımladıklarına yönelik görüşlerinin analizi neticesinde ulaşılan kategoriler

	Kategoriler	***f***	**%**
Karakter ve değerler eğitimini nasıl tanımlarsınız?	Kimliğimizi ve benliğimizi korumanın olmazsa olmaz yolu	10	16,94
	Bireyin dünyaya ve içinde bulunduğu topluma adapte olmasını sağlayan ve toplumu huzura ulaştıran bir eğitim süreci	30	50,84
	İnsanın sahip olması gereken ahlaki ve vicdani bazı değerlerin öğretimi süreci	18	30,50
	İnsanı her yönüyle değerlendirme noktasında yeterli olmayan ve sadece ideali dile getiren bir yaklaşım	1	1,69
	Toplam	**59**	**100**

Tablo 2 incelendiğinde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %50,84'ü karakter ve değerler eğitimini; "bireyin dünyaya ve içinde bulunduğu topluma adapte olmasını sağlayan ve toplumu huzura ulaştıran bir eğitim süreci" olarak tanımlamaktadırlar. Bu doğrultuda öne çıkan bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-2: Karakter ve değerler eğitimi; evrensel olarak insanın toplum içinde bireysel olarak var olabilmesi için gerekli olan eğitimdir.*
- *ÖA-5: Bireylerin kişiliklerinin gelişmesi, bireye toplumsal değer ve normlar kazandırılması için verilen eğitimdir. Bu eğitimle birey kendi yaşantısını ve toplumsal yaşantıyı geliştirir. Topluma faydalı bireyler yetişir.*

Tablo 2'ye dönüldüğünde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %30,50'sinin karakter ve değerler eğitimini; "insanın sahip olması gereken ahlaki ve vicdani bazı değerlerin öğretimi süreci" olarak tanımladığı görülmektedir. Bu bağlamda bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda verilmiştir:

- *ÖA-53: Karakter ve değerler eğitimi insanın iç yapısına hitap eden davranışlarını yönlendiren bir eğitimdir. Bu eğitimle insanlar gerek kültür gerekse yaşamındaki değerleri ortaya koyan, insanları zorlamak yerine değil de vicdanı ve iç sesine bırakan ve insanın bu değerlere uyduğunda mutluluk, haz almasını sağlayan bir eğitimdir. …*
- *ÖA-54: Bu eğitim ilim ve fenden de bence önemlidir. Başarılı ama ahlaksız öğretmenlerin yetiştireceği öğrenciler toplum için felaket olur. Ya da zeki bir bilim adamının tüm evrensel değerleri yok sayarak insan katli için silahlar üretmesi. Yabancı siyasetçilerin yetişmesi gibi. Her şeyden önce karakter ve ahlak önemli.*

Tablo 2 incelenmeye devam edildiğinde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %16,94'ünün karakter ve değerler eğitimini; "kimliğimizi ve benliğimizi korumanın olmazsa olmaz yolu" olarak tanımladığı görülmektedir. Bu bağlamda bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda verilmiştir:

- *ÖA-10: Karakter ve değerler eğitimi, aslında kaybetmeye başladığımız gerek insani gerekse millî değerlerin eğitim yoluyla tekrar kazandırılmaya, farkına varılmaya ve kalıcılık sağlamaya çalışılmasıdır.*
- *ÖA-19: Karakter ve değerler eğitimi geçmişten günümüze gelen ve hala devam etmekte olan değerlerimizi diri tutmaya yardımcı olan eğitimdir. Karakter ve değerler eğitimi kültüre bağlılığı da gösterir.*

Tablo 2'de; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %1,69'unun karakter ve değerler eğitimini; "insanı her yönüyle değerlendirme noktasında yeterli olmayan ve sadece ideali dile getiren bir yaklaşım" olarak tanımladığı görülmektedir. Bu kategoride sadece bir öğretmen adayının görüşü yer almaktadır ki; o görüş, aşağıda verilmiştir:

- *ÖA-36: İnsanı her yönü ile ele alan değil de olması gerekeni ele alan bir eğitim türüdür.*

Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Bu bölümde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının, Karakter ve Değerler Eğitimi dersini seçme amaçlarını tespit etmek hedeflenmiştir. Bu bağlamda öğretmen adaylarından elde edilen verilerin analizi neticesinde 7 farklı kategori oluşturulmuştur. İlgili kategoriler ve bunlara ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersini seçme amaçlarının analizi neticesinde ulaşılan kategoriler

	Kategoriler	***f***	**%**
Karakter ve Değerler Eğitimi dersini seçme amacınız nedir?	Mesleki gelişimine katkı sağlama ve öğretmenlik hayatında kendi öğrencilerine faydalı olma düşüncesi	20	33,89
	Dersin kişisel gelişimine katkı sağlayacağı düşüncesi	21	35,59
	Dersin isminin ilgi çekici olması ve içeriğine yönelik merak duygusu	9	15,25
	Dersin önemine ve gerekliliğine olan inanç	6	10,16
	Arkadaşlarının da bu dersi seçmiş olması	1	1,69
	Kolay bir ders olduğunu düşünme	1	1,69
	Dersi tesadüfi bir şekilde seçme	1	1,69
	Toplam	**59**	**100**

Tablo 3 incelendiğinde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %35,59'unun Karakter ve Değerler Eğitimi dersini, "dersin kişisel gelişimine katkı sağlayacağı düşüncesi" sebebiyle seçtikleri görülmektedir. Bu doğrultuda öne çıkan bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-6: Derse olan ilgim ve bazı konularda tek görüşlü olmam. Bu yüzden yaşadığım sıkıntılarım ve yıkmam gereken tabularım olduğunun farkına vardım. Bu ders ve konularının bana olan katkısını göz önünde bulundurarak seçim yaptım.*
- *ÖA-37: Değerleri doğru anlayabilmek ve bunları davranışlarımda gösterebilmeyi sağlamak amacıyla seçtim.*

Tablo 3'e dönüldüğünde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %33,89'unun Karakter ve Değerler Eğitimi dersini, "mesleki gelişimine katkı sağlama ve öğretmenlik hayatında kendi öğrencilerine faydalı olma

düşüncesi" sebebiyle seçtikleri görülmektedir. Bu bağlamda bazı öğretmen adayı görüşleri şöyledir:

- *ÖA-2: Dersi seçme amacım; birey karakterini tanıyabilme yetisini bana kazandıracağını düşünmüş olmamdır. Öğrenciyi tanıyabilmek ve böylece ona tam manasıyla yardımcı olabilmek benim için önemlidir.*
- *ÖA-10: Bu dersin bana çok şey katacağı düşüncesindeydim. Öğretmen olmak için aldığımız eğitimler ilerideki öğrencilerimizi etkileyecek unsurlardır. Öyle ki; Karakter ve Değerler Eğitimi dersi de sahip olduğumuz değerlerin önemini nasıl aktaracağım ve onlara değer bilincini nasıl aşılayacağım hususunda yardımcı olacağını düşündüğüm için seçtim.*

Tablo 3'te; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %15,25'inin Karakter ve Değerler Eğitimi dersini, "dersin isminin ilgi çekici olması ve içeriğine yönelik merak duygusu" sebebiyle seçtikleri görülmektedir. Bu doğrultuda öne çıkan bazı öğretmen adayı görüşleri şöyledir:

- *ÖA-12: Değerlerimize sahip çıkan ve önem veren bir toplumuz. Dersin isminin yaşamımızla olan benzerliğinin ilgimi çekmesi dersi seçmeme sebep, merak etmem de bu dersi seçmeme amaç oluşturdu.*
- *ÖA-45: Karakter kavramı çok dikkatimi çekmişti. Daha sonra "İnsan karakterine göre mi değer benimser?" sorusunu aklıma getirdi. Çok merak uyandırdığı için bu dersi seçtim.*

Tablo 3 incelenmeye devam edildiğinde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %10,16'sının Karakter ve Değerler Eğitimi dersini, "dersin önemine ve gerekliliğine olan inanç" sebebiyle seçtikleri görülmektedir. Bu kategoride yer alan bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-16: Bu dersin bana çok katkı sağlayacağını düşündüğüm için seçtim. Çünkü herkesin alması gereken bir ders olduğunu düşünüyorum. Ülkemizde çoğu insan değerlerini kaybetmektedir. Her yıl birbirinden farklı olumsuzluk olmaktadır. Hırsızlık, yolsuzluk oranları artmış bulunmaktadır. İnsanların bazı konularda bilinçlenmesi ve değerlerini kaybetmemesi gerektiğini düşünüyorum. Ne yazık ki birçok insan, insan olduğunu unutmuştur.*
- *ÖA-57: Bu dersi seçme amacım toplumsal değerlere önem vermem gerektiği bilincinde olmam. Çünkü bir toplumun birliği ve devamlılığını sağlaması, kalıcılığını koruması değerlerine sahip çıkmasıyla mümkün olacaktır.*

Tablo 3'te Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %1,69'unun Karakter ve Değerler Eğitimi dersini, "arkadaşlarının da bu dersi seçmiş

olması" sebebiyle seçtiği görülmektedir. Bu kategoride sadece 1 öğretmen adayı görüşü yer almaktadır ve bu görüş aşağıda verilmiştir:

- *ÖA-20: Bu dersi arkadaşlarımında seçmesi.*

Tablo 3'e göre; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %1,69'unun Karakter ve Değerler Eğitimi dersini, "kolay bir ders olduğunu düşünmesi" sebebiyle seçtiği görülmektedir. Bu kategoride sadece 1 öğretmen adayı görüşü yer almaktadır ve bu görüş aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-29: Bilinçli olarak seçmedim. Seçenekler arasında en makul olanıydı. Zor bir ders olmayacağını düşündüm çünkü. Dersin içeriği hakkında bir fikrim yoktu.*

Son olarak Tablo 3'e bakıldığında; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %1,69'unun Karakter ve Değerler Eğitimi dersini, "dersi tesadüfi bir şekilde seçtiği" görülmektedir. Bu kategoride sadece 1 öğretmen adayı görüşü yer almaktadır ve bu görüş şöyle ifade edilmiştir:

- *ÖA-59: Bu dersi seçmem biraz tesadüfi oldu. Seçtikten sonra derse olan ilgi ve beklentim artmış, küllenmeye yüz tutmuş olan değerleri sahip çıkmaya, onları uygulama isteği arzu oluştu.*

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Bu bölümde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının, Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde lisans programlarında yer alması ile ilgili görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda öğretmen adaylarından elde edilen verilerin analizi neticesinde 4 farklı kategori oluşturulmuştur. İlgili kategoriler ve bunlara ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4 incelendiğinde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %76,27'sinin Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde lisans programlarında yer almasına yönelik "evet, kesinlikle yer alması gerektiğini düşünüyorum" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu doğrultuda öne çıkan bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-3: Çok gerekli bir derstir. Günümüzde çoğu insan karaktere ve değerlere önem versede yaş ilerledikçe başka düşüncelerin heyecanına kapılarak bildiği*

halde bu değerleri unutabilir ve uygulamayabilir. Değerlerin canlı tutulması için üniversitelerde yer alması gereklidir.

- *ÖA-10: Kafamızda Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin yalnızca ilkokul, ortaokul ve liselerde alınması gerektiği düşüncesi oluşmakta ilk başta fakat kesinlikle üniversite lisans programlarında yer almalıdır. Çünkü değer eğitiminin alınmasının bir yaş sınırı bulunamaz ki zamanla her insan gerek yaşadıklarıyla gerekse gördükleriyle bazı değerlerini kaybetmekte ya da unutmaktadır. Bunun tazelenmesi, tekrar bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.*

Tablo 4. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde lisans programlarında yer alması ile ilgili görüşlerinin analizi neticesinde ulaşılan kategoriler

	Kategoriler	***f***	**%**
Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin Lisans programlarında yer alması ile ilgili görüşleriniz nelerdir?	Evet, kesinlikle yer alması gerektiğini düşünüyorum.	45	76,27
	Lisans programlarında yer alması faydalı olabilir ama üniversiteden önceki eğitim kademelerinde verilmesi çok daha önemlidir.	11	18,64
	Gönüllük esasına dayalı olarak yer alabilir.	2	3,38
	Bu dersin lisans seviyesinde yer almaması gerekir.	1	1,69
	Toplam	**59**	**100**

Tablo 4'e geri dönüldüğünde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %18,64'ünün Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde lisans programlarında yer almasına yönelik "lisans programlarında yer alması faydalı olabilir ama üniversiteden önceki eğitim kademelerinde verilmesi çok daha önemlidir" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategoride yer alan bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda verilmiştir:

- *ÖA-1: Bu eğitimin ilkokullardan beri verilmesi gerektiğine inanıyorum. Lisans programlarında verilmesi çok güzel fakat geç kalınmış bir eğitim diye düşünüyorum.*
- *ÖA-16: Üniversite lisans programında yer alması çok güzel bir düşünce bence ancak üniversiteden önce lisede veya ortaokulda da bu dersin olması hiç şüphesiz daha güzel olacaktır.*

Tablo 4'te; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %3,38'inin Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde lisans programlarında

yer almasına yönelik "gönüllük esasına dayalı olarak yer alabilir" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategoride sadece 2 öğretmen adayı görüşü yer almaktadır. Bu öğretmen adaylarına ait görüşler aşağıda verilmiştir:

- *ÖA-33: Yer alabilir. Ama zorlayıcı olmadan.*
- *ÖA-48: Biz bu dersi formasyon dersleri arasında seçmeli ders olarak almış bulunmaktayız. Bence bu ders diğer bölümlerde de seçmeli ders olarak alınmalı, insanlar çevreye karşı sorumluluklarını veya karakteristik yapılarını oluşturmalarında bu dersten yararlanmalıdır.*

Son olarak Tablo 4 tekrar incelendiğinde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %1,69'unun Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde lisans programlarında yer almasına yönelik "bu dersin lisans seviyesinde yer almaması gerektiğini düşünüyorum" şeklinde görüş belirttiği görülmektedir. Bu kategoride sadece 1 öğretmen adayı görüşü yer almaktadır. Bu öğretmen adayına ait görüş ise aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-22: Karakter ve Değerler eğitiminin lisans programlarında yer alması, karakter ve değerler eğitiminin içerdiği konuların daha erken yaşlarda yeterince benimsetilememesinden kaynaklı olduğu için geç kalınmış bir eğitim olarak görüyorum ve bu konuya kısmen olumsuz bir durum olarak bakıyorum.*

Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Bu bölümde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının, okullarda (ilkokul, ortaokul, lise) karakter ve değerler eğitimine yönelik eğitsel faaliyetlere yer verilmesi ile ilgili görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda öğretmen adaylarından elde edilen verilerin analizi neticesinde, araştırmaya katılan tüm öğretmen adaylarının bu konuyla ilgili aynı fikirde oldukları görülmüştür. Dolayısıyla bu bölümde 1 kategori oluşturulmuştur. İlgili kategori ve buna ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının okullarda (ilkokul, ortaokul, lise) karakter ve değerler eğitimine yönelik eğitsel faaliyetler verilmesi ile ilgili görüşlerinin analizi neticesinde ulaşılan kategoriler

	Kategoriler	***f***	**%**
Okullarda karakter ve değerler eğitimine yönelik eğitsel faaliyetlere yer verilmesi ile ilgili görüşleriniz nelerdir?	Evet, kesinlikle yer alması gerektiğini düşünüyorum.	59	100
	Toplam	**59**	**100**

Tablo 5 incelendiğinde, Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %100'ünün okullarda (ilkokul, ortaokul, lise) karakter ve değerler eğitimine yönelik eğitsel faaliyetlere yer verilmesine yönelik "evet, kesinlikle yer alması gerektiğini düşünüyorum" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu doğrultuda öne çıkan bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-13: Bu değerlerin ilkokuldan başlanarak verilmesi gerekir. Çünkü karakter ve değerler eğitimi küçük yaş grubundan itibaren verilirse olumlu sonuç alma olasılığımız artar. Bunun sonucunda toplumda sağlıklı bireyler olur.*
- *ÖA-25: Temeli sağlam olan bina çökmeyecektir. Toplumsal olarak bir çöküş istemiyorsak eğitimlerinde elbette küçük yaşlardan itibaren ilmek ilmek işlenmesi gerekir. Zira bu bir an meselesi değil süreç işidir.*

Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Bu bölümde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının, Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiği ile ilgili görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda öğretmen adaylarından elde edilen verilerin analizi neticesinde, 6 farklı kategori oluşturulmuştur. İlgili kategoriler ve bunlara ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %71,18'inin Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiğine yönelik "okul, aile ve sosyal hayatta; öğrencilerin davranışlarında ve tutumlarında meydana gelen değişiklikler dikkate alınmalı" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu doğrultuda öne çıkan bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-37: Teorik bilgiyi bilmesinden ziyade o bilgiyi yaşamında uygulayıp uygulamamasına yönelik değerlendirme yapılmalıdır. Öğrencinin sınıf içindeki davranışları ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri göz önünde tutularak değerlendirme yapılmalıdır.*
- *ÖA-31: Öğrencilerin davranışları gözlemlenerek değerlendirilmelidir. Çünkü bir kişinin nasıl biri olduğunu anlamak için o kişiyi gözlemlemek gerekir. Bir kimsenin sergilediği davranışlar onun kişiliğinin aynasıdır.*

Tablo 6. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiği ile ilgili görüşlerinin analizi neticesinde ulaşılan kategoriler

	Kategoriler	***f***	**%**
Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütleri sizce neler olmalıdır?	Okul, aile ve sosyal hayatta; öğrencilerin davranışlarında ve tutumlarında meydana gelen değişiklikler dikkate alınmalı.	42	71,18
	Tek bir ölçütten bahsetmek zordur, birden fazla kriter dikkate alınmalıdır.	7	11,86
	Uygulamalar ve performans değerlendirmeleri yapılmalı.	6	10,16
	Sözlü veya yazılı sınava dayalı bir ölçme olmalı.	2	3,38
	Öğrencilerin öz değerlendirmeleri dikkate alınmalı.	1	1,69
	Değerlendirme ölçütü, dersin verildiği eğitim kademesine göre değişir	1	1,69
	Toplam	**59**	**100**

Tablo 6'ya geri dönülecek olursa; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %11,86'sının Karakter ve Keğerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiğine yönelik "tek bir ölçütten bahsetmek zordur, birden fazla kriter dikkate alınmalıdır" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategoride yer alan bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda verilmiştir:

- *ÖA-5: Bir ölçüt belirlenmesi zordur. Gerçekten dersin kazanımlarını edindiğini öğrenmek için bireyi her türlü sosyal bağlamda değerlendirmemiz gerekir. Sınavlarla bir ölçüt alamayız.*
- *ÖA-24: Bence çoktan seçmeli ile davranışı gözlemlemeyi aynı anda kullanmalıyız ki yazdıkları ile davranışlarını gözlemlersek aradaki o eksikliği bulabiliriz. Neden bunu yazıyor neden davranışlarında uygulamıyor gibi.*

Tablo 6'ya göre; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %10,16'sının Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiğine yönelik "uygulamalar ve performans değerlendirmeleri yapılmalı" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu doğrultudaki bazı öğretmen adayı görüşleri aşağıda yer almaktadır:

- *ÖA-32: Bence karakter ve değerler eğitimi performans değerlendirme ile değerlendirilmelidir.*
- *ÖA-33: İşlenilen konu ile ilgili olarak öğrencinin de içinde bulunduğu bir uygulama yaptırılabilir.*

Tablo 6'ya bakıldığında; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %3,38'inin Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiğine yönelik "sözlü veya yazılı sınava dayalı bir ölçme olmalı" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategoride sadece 2 öğretmen adayı görüşü yer almaktadır ki; bunlar aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-18: Kesinlikle böyle bir dersin değerlendirme ölçütü bir sınav olamaz. Çünkü bu ders bir bilgi verilipte geri cevabı istenilebilecek bir ders değil. Çünkü toplumumuzu ilgilendiren konuları bünyesinde barındırıyor. Yazılı sınavdan ziyade sözlü bir sınav ya da karşılıklı konuşma olabilir.*
- *ÖA-54: Yazılı olarak değerlendirmelidir. Öğrenciler yazılı sınavlarda duygu ve düşüncelerini daha iyi ve açık ifade edebilirler.*

Tablo 6'ya bakıldığında; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %1,69'unun Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiğine yönelik "öğrencilerin öz değerlendirmeleri dikkate alınmalı" şeklinde görüş belirttiği görülmektedir. Bu kategoride sadece 1 öğretmen adayı görüşü yer almaktadır ki; bu görüşe aşağıda yer verilmiştir:

- *ÖA-4: Bu ders için değerlendirme öğrencilere kendilerini sorgulatmak olabilir. Yaptıkları doğru veya yanlış davranışlarını ölçmeleri istenilebilir.*

Son olarak Tablo 6 tekrar incelendiğinde; Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %1,69'unun Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütlerinin neler olması gerektiğine yönelik "değerlendirme ölçütü, dersin verildiği eğitim kademesine göre değişir" şeklinde görüş belirttiği görülmektedir. Bu kategoride sadece 1 öğretmen adayı görüşü yer almaktadır ki; bu görüş aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- *ÖA-11: Yaş gruplarına göre bu ölçütlerin değişeceğini düşünüyorum. Öğretim seviyesi ilkokul olan bir öğrenci sınav yapılırken kendini yansıtmak yerine öğretmenin takdirini alacak cevapları vermeyi tercih edebilir. O halde bu yaş gruplarının olaylar içerisinde davranışları incelenmelidir. Fakat lise dönemine gelmiş bir birey takdir edilme duygusunu birçok kez tattığı için ona bu konuda yapılan sınavlarda objektif olabilirler.*

Sonuç ve Tartışma

Karakter ve Değerler Eğitimi dersine yönelik Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının görüşlerini araştıran bu çalışmadan elde edilen sonuçlar aşağıda maddeler hâlinde dikkatlere sunulmuştur:

Araştırmanın birinci alt problemini "Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adayları, karakter ve değerler eğitimini nasıl tanımlamaktadırlar?" sorusu oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının görüşlerinden elde edilen verilerin analizi neticesinde, bu alt probleme yönelik 4 farklı kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler arasında en çok katılımın olduğu kategori ise, %50,84'lük oranla "Bireyin dünyaya ve içinde bulunduğu topluma adapte olmasını sağlayan ve toplumu huzura ulaştıran bir eğitim süreci" kategorisidir. Yani araştırmaya katılan Türk dili ve edebiyatı öğrencilerinin %50,84'ü, karakter ve değerler eğitimini birey ve toplum arasında cereyan eden ve bireyin topluma uyumunu kolaylaştırarak sosyal yaşamı mümkün kılan bir süreç olarak görmektedirler. Literatür incelendiğinde, benzer sonuçlara başka araştırmalarda da rastlanılmaktadır. Bunlardan biri; Yıldırım ve Çalışkan'ın (2017), sosyal bilgiler öğretmenleri ile gerçekleştirdikleri ve öğretmenlerin değerlere ve değer eğitimine yönelik görüşlerini araştırdıkları çalışmadır. Yıldırım ve Çalışkan'ın çalışmalarının sonuçlarından biri de; araştırmaya katılan öğretmenlerin, değerler eğitiminin genç nesillerin yetiştirilmesinde, toplumsal düzenin sağlanmasında, toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında gerekli olduğunu ifade etmiş olmalarıdır. Öte taraftan Oğuz (2012) ise, kendi çalışmasında, öğretmen adaylarının en çok evrenselcilik, yardımseverlik, güvenlik gibi bireyler arası ilişkileri düzenleyen ve birey toplum uyumunu doğrudan etkileyen değerleri ön plana çıkardıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde Fırat (2007) ise, öğretmenlerin en çok benimsedikleri değerlerin; evrensellik, güvenlik, iyilikseverlik ve uyma değerleri

olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda literatürde benzer sonuçlara ulaşan araştırmalara; Akengin, Tuncel, Şirin ve Sargın (2009), Aktepe ve Yel (2009), Balcı ve Yanpar Yelken (2010), Taşdan (2008), Taşdan (2010), Turan ve Aktan (2008) çalışmalarını da eklemek mümkündür. Araştırmanın birinci alt problemine yönelik oluşturulan diğer kategorilerde ise; "İnsanın sahip olması gereken ahlaki ve vicdani bazı değerlerin öğretimi süreci" kategorisine %30,50'lik, "Kimliğimizi ve benliğimizi korumanın olmazsa olmaz yolu" kategorisine %16,94'lük ve "İnsanı her yönüyle değerlendirme noktasında yeterli olmayan ve sadece ideali dile getiren bir yaklaşım" kategorisine de %1,69'luk bir katılım gerçekleşmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemini "Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersini seçme amaçları nelerdir?" sorusu oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının görüşlerinden elde edilen verilerin analizi neticesinde, bu alt probleme yönelik 7 farklı kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler arasında en çok katılımın olduğu kategori ise, %35,59'luk oranla "Dersin kişisel gelişimine katkı sağlayacağı düşüncesi" kategorisidir. Yani araştırmaya katılan Türk dili ve edebiyatı öğrencilerinin %35,59'u, Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin kendi kişisel gelişimleri açısından faydalı olacağı kanaatindedir. Değerler eğitiminin bireylerin kişisel gelişimleri üzerindeki etkisi ile ilgili olarak Thornberg (2008), öğretmenlerin görüşlerine göre değerler eğitimi dersinin öğrencilerin iyi ve nazik davranışlara yönlendirilmesinde ve öğrencilerin sosyal beceriler kazanmasında etkili olduğunu ifade etmiştir. Öte taraftan Tezcan'a (2003) göre; değer eğitimi etkinlikleri, çocuğun iyi tarafının ortaya çıkmasını sağlamak, kişiliğini her yönüyle geliştirmek ve onun insani mükemmelliğe ulaşmasına yardımcı olmak amaçlarını taşır. Demirhan İşcan (2007), kendi araştırmasında, değerler eğitiminin öğrencilerin başarılarını da artırdığını ifade etmiştir. Yılmaz (2011) ise, bir anlamda değerler eğitimine hizmet eden Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının toplumsal sorunların farkına varmasını sağladığını vurgulamıştır. Literatürde yer alan bu tür araştırmalar, değerler eğitimi dersinin bireylerin kişisel gelişimleri üzerindeki etkisine işaret etmesi bakımından manidardır. Araştırmanın ikinci alt problemine yönelik oluşturulan diğer kategorilerde ise; "Mesleki gelişimine katkı sağlama ve öğretmenlik hayatında kendi öğrencilerine faydalı olma

düşüncesi" kategorisine %33,89'luk, "Dersin isminin ilgi çekici olması ve içeriğine yönelik merak duygusu" kategorisine %15,25'lik, "Dersin önemine ve gerekliliğine olan inanç" kategorisine %10,16'lık bir katılım gerçekleşmiştir. "Arkadaşlarının da bu dersi seçmiş olması", "Kolay bir ders olduğunu düşünme" ve "Dersi tesadüfi bir şekilde seçme" kategorilerine ise, sadece %1,69'luk bir katılım olmuştur. Araştırmanın ikinci alt problemine yönelik oluşturulan kategorilerden en çok katılımın gerçekleştiği ikinci kategori olan "Mesleki gelişimine katkı sağlama ve öğretmenlik hayatında kendi öğrencilerine faydalı olma düşüncesi" kategorisine ayrıca değinmek yerinde olacaktır. Bu kategoride görüş belirten öğretmen adayları, karakter ve değerler eğitiminin mesleki gelişimlerine katkı sağlayacağını ve böylelikle öğretmenlik hayatlarında kendi öğrencilerine daha fazla katkı sağlayabileceklerini düşünmektedirler. Özellikle değer eğitiminde öğretmenlerin rol model olma sorumlulukları göz önüne alınırsa, bu bağlamda iyi yetişmiş bir öğretmenin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılabilir. Öğretmen adaylarının bu düşüncelerini destekleyici mahiyette sonuçların yer aldığı çalışmalar literatürde yer almaktadır. Yıldırım (2009), öğretmenlerin kişilik özellikleri açısından öğrenciye olumlu örnek teşkil etmesinin öneminin yadsınamayacağını ifade etmiştir. Benzer sonuçları Arthur (2003), Demirhan İşcan (2014), Ekşi ve Katılmış (2016), Katılmış ve Balcı (2017), Katılmış ve Kop (2016), Kurtdede Fidan (2009), Leming (2008), Lickona (1991) gibi başka çalışmalarda da görmek mümkündür.

Araştırmanın üçüncü alt problemini "Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde lisans programlarında yer almasına ilişkin görüşleri nelerdir?" sorusu oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının görüşlerinden elde edilen verilerin analizi neticesinde, bu alt probleme yönelik 4 farklı kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler arasında en çok katılımın olduğu kategori ise, %76,27'lik oranla "Evet, kesinlikle yer alması gerektiğini düşünüyorum" kategorisidir. Yani araştırmaya katılan Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %76,27'si, Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin üniversitelerde yer alması gerektiğini düşünmektedir. Başka bir ifade ile Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adayları, üniversite öğrencilerinin değer eğitimi bağlamında yetersiz olduklarını düşünmektedirler. Araştırmanın bu sonucuna benzer sonuçlara literatürde de rastlanmaktadır. Örneğin;

Yıldırım ve Çalışkan (2017), araştırmalarında, öğretmenlerin lisans eğitimleri süresince değerler eğitimine yönelik ders almamalarından yakındıklarını ifade ederek bu durumun öğretmenlerin değerler eğitimi konusunda yeterli donanıma sahip olmadıklarını gösterdiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde Oğuz (2012) da kendi araştırmasında, öğretmen adaylarının değerler eğitimi noktasında yetersiz olduklarını ifade ederek bunun öğretmenlerin değerler eğitimi bağlamında gerekli ve yeterli bir eğitim almadıklarının göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Şahinkayası ve Kelleci (2012) ise; öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik görüşlerini araştırdıkları çalışmalarında, araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunun değerler eğitimi ile ilgili herhangi bir eğitim almadıklarından dolayı meslek hayatlarında bu bağlamda yetersiz kaldıklarını ifade etmiştir. Benzer sonuçları Katılmış ve Balcı'nın (2017) coğrafya öğretmeni adayları ile gerçekleştirdiği çalışmalarında da görmek mümkündür. Katılmış ve Balcı, çalışmalarında, öğretmen adaylarının değerler eğitimi konusunda kendilerini yetersiz gördüklerini ve bunun da değerler eğitimi ile ilgili lisans eğitimlerinde herhangi bir eğitim almamalarına bağladıklarını ifade etmişlerdir. Oysa Thorberg'in (2008) de ifade ettiği gibi değerler eğitimi konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmayan öğretmenlerin, bu bağlamda başarılı olmalarını beklemek hayalcilikten başka bir şey değildir. Araştırmanın üçüncü alt problemine yönelik oluşturulan diğer kategorilerde ise; "Lisans programlarında yer alması faydalı olabilir ama üniversiteden önceki eğitim kademelerinde verilmesi çok daha önemlidir" kategorisine %18,64'lük, "Gönüllük esasına dayalı olarak yer alabilir" kategorisine %3,38'lik ve "Bu dersin lisans seviyesinde yer almaması gerekir" kategorisine de %1,69'luk bir katılım gerçekleşmiştir.

Araştırmanın dördüncü alt problemini "Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının okullarda (ilkokul, ortaokul, lise), karakter ve değerler eğitimine yönelik eğitsel faaliyetlere yer verilmesine ilişkin görüşleri nelerdir?" sorusu oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının görüşlerinden elde edilen verilerin analizi neticesinde, araştırmaya katılan tüm öğretmen adaylarının bu konuda aynı fikirde oldukları görülmüş ve araştırmanın bu alt problemine yönelik 1 kategori oluşturulmuştur. %100'lük katılımın gerçekleştiği bu kategori "Evet, kesinlikle yer alması gerektiğini düşünüyorum" kategorisidir. Yani araştırmaya katılan Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının tamamı, Karakter ve Değerler

Eğitimi dersine yönelik eğitsel faaliyetlerin üniversiteden önceki tüm eğitim kademelerinde yer alması gerektiğini düşünmektedir. Araştırmanın bu sonucuna benzer bir açıklama MEB tarafından 2017 yılında yayınlanan *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*'nda da yapılmıştır. MEB, kültürel hedeflere ulaşma ve kültürel devamlılığı sağlama noktasında, okullarda değerler eğitimi verilmesinin son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Aynı şekilde Çengelci, Hancı ve Karaduman (2013), ilköğretimde tüm derslerde değerler eğitimine yer verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Öte taraftan Yıldırım ve Çalışkan (2017), araştırmalarında, okullarda verilmesi hayati öneme sahip olan değerler eğitiminin, çeşitli sebeplerden dolayı sekteye uğradığını ve etkin bir değerler eğitimi sürecinin işletilemediği sonuçlarına ulaşmışlardır. Ayrıca Yıldırım ve Çalışkan'ın ifade ettikleri bir başka sonuç ise, araştırmaya katılan öğretmenlerin ders programındaki değerler eğitiminin yetersiz olduğunu düşünmeleridir. Benzer sonuçlara, Balcı ve Yanpar Yelken (2013), Yapıcı ve Leblebiciler (2007), Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli (2014) de kendi araştırmalarında ulaşmışlardır.

Araştırmanın beşinci alt problemini "Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarına göre; Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin değerlendirme ölçütleri neler olmalıdır?" sorusu oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının görüşlerinden elde edilen verilerin analizi neticesinde, bu alt probleme yönelik 6 farklı kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler arasında en çok katılımın olduğu kategori ise, %71,18'lik oranla "Okul, aile ve sosyal hayatta; öğrencilerin davranışlarında ve tutumlarında meydana gelen değişiklikler dikkate alınmalı" kategorisidir. Yani araştırmaya katılan Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının %71,18'i, öğrencilerin tutum ve davranışlarından yola çıkılarak yapılacak bir ölçme ve değerlendirmenin, Karakter ve Değerler Eğitimi dersinin doğasına çok daha uygun olduğunu düşünmektedirler. Araştırmanın bu sonucuna benzer sonuçlara literatürde de rastlanmaktadır. Örneğin; Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli (2014), sadece bilişsel değil duyuşsal yönü de ölçmeye yönelik araçların kullanılmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Aynı şekilde Can Aran ve Demirel'in (2013) araştırmalarında da öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarında öğrencilerin tutum ve davranışlarını gözlemleyerek bir ölçme gerçekleştirdikleri ifade edilmiştir. Nitekim Sönmez (2007) de değerlerin kazanılması duyuşsal alan davranışların ölçülmesinde

öğrenci davranışlarını gözlemlemenin doğru bir yol olacağını vurgulamıştır. Araştırmanın beşinci alt problemine yönelik oluşturulan diğer kategorilerde ise; "Tek bir ölçütten bahsetmek zordur, birden fazla kriter dikkate alınmalıdır" kategorisine %11,86'lık, "Uygulamalar ve performans değerlendirmeleri yapılmalı" kategorisine %10,16'lık ve "Sözlü veya yazılı sınava dayalı bir ölçme olmalı" kategorisine de %3,38'lik bir katılım gerçekleşmiştir. "Öğrencilerin öz değerlendirmeleri dikkate alınmalı" ve "Değerlendirme ölçütü, dersin verildiği eğitim kademesine göre değişir" kategorilerine ise sadece %1,69'luk bir katılım gerçekleşmiştir.

Araştırma verilerinden elde edilen sonuçlardan hareketle aşağıda sıralanan önerilere yer verilmiştir:

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ve literatürdeki birçok araştırmada yer alan benzer sonuçlar, öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili yeterli donanıma ve etkili bir değerler eğitimi süreci yönetebileceklerine olan öz yeterlik inancına sahip olmadıklarını göstermektedir. Öğretmen adayları ve öğretmenler, bu duruma sebep olarak ise, lisans eğitimleri süresince değerler eğitimi ile ilgili herhangi bir eğitim almamalarını göstermektedirler. Bu nedenle; değerler eğitimi noktasında yeterli bilgi ve donanıma sahip olmayan öğretmenlerin etkili bir değerler eğitimi gerçekleştiremeyeceği gerçeğini de göz önünde bulundurarak, üniversitelerde lisans bölümlerinde, özellikle de eğitim fakültelerinde, Karakter ve Değerler Eğitimi dersi zorunlu olarak verilmeli, hâlihazırda öğretmenlik görevini icra etmekte olan öğretmenler ise, değerler eğitimi bağlamında kurslara ve hizmet içi eğitimlere tabi tutulmalıdır.

Araştırmanın sonuçlarından biri de; öğretmen adaylarının, değerler eğitimi faaliyetlerinin eğitimin her kademesinde önem dikkat ve dikkatle icra edilmesi gerektiğine dair bir inanca sahip olmalarıdır. Bu sonuç, literatürde birçok çalışmada da yer almaktadır. Fakat literatürde yer alan bu çalışmalarda vurgulanan başka bir sonuç ise; okullarda çeşitli sebeplerden dolayı değerler eğitiminin istenilen düzeyde gerçekleştirilemediğidir. Okullarda verilmesi çok hassas bir konu olan değerler eğitiminin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için gerekli fiziksel, donanımsal ve psikolojik tedbirler alınmalı ve okullardaki değerler eğitimine yönelik eğitsel faaliyetlerin süresi ve yoğunluğu artırılmalıdır.

Araştırmanın bir başka sonucuna göre; öğretmen adayları değerlerin kazanılması gibi duyuşsal alanla ilgili kazanımların edinilmesi konusunda ölçme aracı olarak öğrencilerin tutum ve davranışlarının gözlemlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu sonuç literatürdeki başka çalışmalarla da örtüşmektedir. Fakat mevcut durumdaki uygulamalar, bu sonuçla pek de örtüşmemekte ve birçok öğretmen, bu bağlamda kullanılması gerekli olan ölçme araçları ve yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için değerler eğitimine yönelik ölçmelerini hâlâ klasik ölçme araçları vasıtasıyla yapmaktadır. Bu nedenle öğretmen adaylarına ve öğretmenlere duyuşsal alan kazanımlarının ölçülmesinde kullanabilecekleri ölçme yöntemleri konusunda dersler ve eğitimler verilerek, onların bu konudaki eksiklikleri giderilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

Examination of The Views of Turkish Language and Literature Teacher Candidates on Character and Value Education Course

*

Nurullah Şahin

Ağrı İbrahim Cecen University

Although the concept of value has been a subject that scientists have been thinking about and researching for many years, issues such as value and value education have become increasingly popular, especially in recent years. The collapse of today's societies in areas such as belief, history, spirituality, national consciousness, *etc.* and societies' concerns about the ability to transfer their genetic codes, i.e. ancient values, to the future generations, have brought with them the popularization of the value subject and the necessity to ponder about it.

Depressions and predicaments experienced by the modern people are important reasons for the value education gaining importance today. Indeed, the lives of those who are deprived of values are not only dragging themselves into disaster, but also the society in which they live.

One of the biggest problems of societies living in today's world is the issue of transferring their existence and culture to the future. Only societies that manage to pass on their culture and values to the younger generations will be able to exist in the future and guarantee their own survival. And this is only possible with an effective and planned value education.

Considering all these reasons, it can be expressed clearly that value education "should be included in all levels of education, and to this end, curriculum and educational processes must be prepared, which are created extremely precisely" (Şahin, 2017, p.61).

The aim of this study is to determine the views of Turkish language and literature teacher candidates about the Character and Value Education course.

The descriptive survey model was used in the study, in which the qualitative research approach was adopted. The study group consists of 59 teacher candidates (35 females and 24 males), who chose the Character and Value Education course as an elective course in the Pedagogical Formation Program of Sinop University in the fall semester of 2018-2019 academic year. In this study, a semi-structured interview form consisting of 5 open-ended questions was used as a data collection tool.

Descriptive analysis technique was used to analyze the data obtained. Firstly, the data obtained were read and coded in detail. Then, categories were formed for each sub-problem according to the content of the data encoded. The results section of the study included some simple statistical information related to the categories created for each sub-problem, as well as the views of some teacher candidates who stood out regarding the categories by citing from them directly. The conclusion and discussion section of the study included the results obtained from the findings, the comparison of these results with the results obtained from other studies in the literature, and the suggestions made in accordance with the general logic obtained from all of these. The results obtained from the research are listed below:

The question "How do Turkish language and literature teacher candidates define Character and Value Education?" constitutes the first sub-problem of the study. As a result of the analysis of the data obtained from the views of teacher candidates, 4 different categories were formed for this sub-problem. Among these categories, the category to which the most participants agreed is the "An education process which enables the individual to adapt to the world and the society and which brings peace to society" category with 50,84%. In other words, 50.84% of the students consider character and value education as a process that takes place between the individual and the society, which makes social life possible by facilitating the adaptation of the individual to society. When the literature is examined, similar results were encountered in the studies of Akengin, Tuncel, Sirin and Sargın (2009), Aktepe and Yel (2009), Balcı and Yanpar Yelken (2010), Firat (2007), Oğuz (2012), Taşdan (2008), Taşdan (2010), Turan and Aktan (2008) and Yıldırım and Çalışkan (2017). In the other categories created for the first sub-problem of the research, 30.50% of the participants agreed to "The process of teaching some moral and conscientious values

that human beings should have" category; 16.94% agreed to "The essential way to protect our identity and self" category; and 1.69% agreed to "An approach which is insufficient in evaluating every aspect of the human and which expresses only the ideal" category.

The question "What are the aims of the Turkish language and literature teacher candidates in choosing the Character and Value Education course?" constitutes the second sub-problem of the study. 7 different categories were created for this sub-problem as a result of the analysis of the data obtained from the opinions of teacher candidates. Among these categories, the category to which the most participants agreed is "The idea that the course would contribute to their personal development" category with 35.59%. In other words, 35.59% of Turkish language and literature students who participated in the research believe that Character and Value Education course will be beneficial for their own personal development. This result of the research is also supported in the literature by the studies of Thornberg (2008), Tezcan (2003), Demirhan İşcan (2007) and Yılmaz (2011). In the other categories created for the second sub-problem of the research, 33.89% of the participants agreed to "Contribution to professional development and the idea of being useful to their students in teaching life" category; 15.25% agreed to "The name of the course being interesting and a sense of curiosity for its content" category; and 10.16% agreed to "The belief in the importance and necessity of the course" category. Only 1.69% of participants agreed to the categories: "Because his/her friends had chosen this course", "Thinking that it was an easy course" and "Choosing the course by chance".

The question "What are the opinions of the Turkish language and literature teacher candidates on participating in Character and Values Education course in undergraduate programs in universities?" constitutes the third sub-problem of the study. As a result of the analysis of the data obtained from the views of teacher candidates, 4 different categories were formed for this sub-problem. Among these categories, the category to which the most participants agreed is the "Yes, I definitely think that it should be included" category with 76.27%. In other words, 76.27% of the Turkish language and literature teacher candidates who participated in the study think that Character and Value Education course should be given in universities. Put differently, Turkish language and literature

teacher candidates think that university students are not at a sufficient level in terms of value education. Similar results to the results of this study were also found in the studies of Yıldırım and Çalışkan (2017), Oğuz (2012), Şahinkayası and Kelleci (2012), Katılmış and Balcı (2017) and Thorberg (2008). In the other categories created for the third sub-problem of the research, 18.64% of the participants agreed to "It may be useful to include it in undergraduate programs, but it is much more important to give it at levels of education before the university" category; 3.38% agreed to "It may be included on a voluntary basis" category; and 1.69% agreed to "This course should not be given at the undergraduate level" category.

The question "What are the views of the Turkish language and literature teacher candidates on the inclusion of educational activities related to Character and Value Education in schools (Primary School, Secondary School, High School)?" constitutes the fourth sub-problem of the study. As a result of the analysis of the data obtained from the opinions of the teacher candidates, it was seen that all the teacher candidates agreed on this subject and 1 category was created for this sub-problem of the research. The category to which 100% of the participants agreed is the "Yes, I definitely think that it should be included" category. In other words, all of the Turkish language and literature teacher candidates who participated in the research think that the educational activities for Character and Value Education course should be included in all the education levels before the university. Similar results were also encountered in the studies of Çengelci, Hancı and Karaduman (2013), Yıldırım and Çalışkan (2017), Balcı and Yanpar Yelken (2013), Yapıcı and Leblebiciler (2007), Berkant, Efendioğlu and Sürmeli (2014).

The question "According to Turkish language and literature teacher candidates, what should be the evaluation criteria for the Character and Value Education course?" constitutes the fifth sub-problem of the study. As a result of the analysis of the data obtained from the views of teacher candidates, 6 different categories were formed for this sub-problem. Among these categories, the category to which the most participants agreed is the "In school, family and social life, changes in students' behaviors and attitudes should be taken into account" category with 71.18%. In other words, 71.18% of Turkish language and literature teacher candidates

think that a measurement and evaluation based on the attitudes and behaviors of students is much more appropriate to the nature of the Character and Values Education course. Similar results to this result of the study in the literature are also seen in the studies of Berkant, Efendioğlu and Sürmeli (2014), Can Aran and Demirel (2013) and Sönmez (2007). In the other categories created for the fifth sub-problem of the research, 11.86% of the participants agreed to "It is difficult to talk about a single criterion, multiple criteria must be taken into account" category; 10.16% agreed to "Applications and performance assessments should be carried out" category; and 3.38% agreed to "There must be an assessment based on an oral or written exam." category. Only 1.69% of the participants agreed to the "Students' self-assessments should be taken into account" and "The assessment criteria vary according to the level of education in which the course is given" categories.

Kaynakça / Reference

Akengin, H., Tuncel, G., Şirin, A., ve Sargın, S. (2009). A comparative study on value ranking of the Turkish teaching department students in two universities. *College Student Journal [Part B], 43* (4), 1191-1203.

Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: Kırşehir ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7* (3), 607-622.

Alyılmaz, C. ve Alyılmaz, S. (2014). Amirbek Turatoviç Muratov'dan Yenisey'e sesleniş. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. *3*(1), 68-84.

Alyılmaz, S. (2008). Öğretmen adaylarına göre görgü kurallarına aykırı davranışlar. *İzvestiya Vuzov*, 1-2, 136-142.

Arslantürk, Z. ve Arslantürk, A. (2013). *Uygulamalı sosyal araştırma: kavramlar, teknikler, metotlar, bilgisayar uygulamaları, SPSS*. (3. Bsm), İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Arthur, J. (2003). *Educatin with character*. London: RoutledgeFalmer.

Balcı, F. A. ve Yanpar-Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, *14*(1), 195-213.

Balcı, A. ve Yanpar-Yelken, T. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin değer kavramına yüklediği anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 81-90.

Beil, B. (2003). *İyi çocuk, zor çocuk, 'doğru davranışlar çocuklara nasıl kazandırılır?* (C. Yorulmaz *Çev.*). Ankara: Arkadaş Kitapevi.

Berkant, H. G., Efendioğlu, A. ve Sürmeli, Z. (2014). Değerler eğitimine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *9*(5), 427-440.

Can-Aran, Ö. ve Demirel, Ö. (2013). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(46), 151-168.

Çengelci, T. Hancı, B. ve Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *11*(25), 33-56.

Demirhan İşcan, C. (2014). Öğretmen adaylarının değerler eğitimindeki tercihleri. *İlköğretim Online*, *13*(4), 1203-1222.

Demirhan-İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğan, H. (1997). *Eğitimde program ve öğretim tasarımı*. Ankara: Önder Matbaacılık.

Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2016). *Uygulama örnekleriyle değerler eğitimi*. Ankara: Nobel.

Er, O. (2017). Suha Mermerci'nin Kitaplarının Kültürel Değerler Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *6*(2), 1178-1188.

Fırat, N. (2007). *Okul kültürü ve öğretmenlerin değer sistemleri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.

Kale, N. (2004). *Nasıl bir değerler eğitimi?* Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu'nda sunulan bildiri, İstanbul.

Katılmış, A. ve Balcı, A. (2017). Coğrafya öğretmeni adaylarının değer eğitimine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 35, 1-12.

Katılmış, A. ve Kop, Y. (2016). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının değerler eğitimine ilişkin görüşleri. (M. Kocak *Ed.*), *Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 223-238). Ankara.

Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. (3. Bsm). Ankara: Engin Yayıncılık.

Köktürk, M. (2006). *Kültürün dünyası, kültür felsefesine giriş*. Ankara: Hece Yayıncılık.

Kurtdede-Fidan, N. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 2*(2), 1-18.

Lambert, V. A. ve Lambert, C. E. (2012). Qalitative descriptive research: an acceptable design. *Pasific Rim İnternational Journal of Nursing Research*, *16* (4), 255-256.

Leming, J. S. (2008). Research and practice in moral and character education: loosely coupled phenomena. In (L. P. Nucci ve D. Narvaez eds.), *Handbook Of Moral And Character Education* (s.134-161). London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group.

Lickona, T. (1991). *Educating for character: How school can teach respect and responsibility*. New York: Battam.

MEB, (2017). *Sosyal bilgiler öğretimi programı*. Ankara.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.

Oğuz, E. (2012). Öğretmen adaylarının değerler ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. *12* (2), 1309-1325.

Sönmez, V. (2007). *Öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Şahinkayası, Y. ve Kelleci, Ö. (2012). Elementary school teachers' Views on values education. *Procedia Social and Behavioral Sciences,* 93, 116-120.

Taşdan, M. (2008). *Kamu ve özel ilköğretim okullarında görevli öğretmenlerin değer, iş doyumu ve öğretmene mesleki sosyal destek ile ilgili görüşleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Taşdan, M. (2010). Türkiye'deki resmi ve özel ilköğretim okulu öğretmenlerinin bireysel değerleri ile okulun örgütsel değerleri arasındaki uyum düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *16* (1), 113-148.

Tezcan, M. (2003). Gizli müfredat eğitim sosyolojisi açısından bir kavramasal çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *1* (1), 53-59.

Thornberg, R. (2008). The lack of professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies*, *24* (7), 1791-1798.

Turan, S. ve Aktan D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *6* (2), 227-259.

Walker, R. (2012). Naturalistic research.. In (Ed. J. Arthur, M. Woring, R. Coe and L. V. Hedges.). *Research Methods and Methodologies in Education* (s. 76-93). California: SAGE.

Yıldırım, Y. ve Çalışkan, H. (2017). 2005 ile 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki değerlere ve değerler eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, *1*(1), 7-23.

Yıldırım, K. (2009). Values education experiences of Turkish class teachers: A phenomonological approach. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Bsm.). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, K. (2011). Eğitim fakültelerinin sosyal sorumluluğu ve topluma hizmet uygulamaları dersi: Nitel bir araştırma. *Kuramsal Eğitimbilim*, *4* (2), 86-108.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şahin, N. (2019). Türk dili ve edebiyatı öğretmeni adaylarının karakter ve değerler eğitimi dersine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1058-1090. DOI: 10.26466/opus.569630

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 08/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/05/2019

A Descriptive Study on University Students' Perspectives and Opinions on Teleworking Method For Human Resource Policies of Businesses

DOI: 10.26466/opus.551088

*

Mihalis Kuyucu*

* Assoc.Prof. İstanbul Aydın University, Communication Faculty / İstanbul / Türkiye
E-Mail: michaelkuyucu@gmail.com **ORCID:**0000-0002-1931-6844

Abstract

The evolving technology has a direct impact on the lives of individuals and changes their lifestyles. Generation Y grown intertwined with technology and Z generation intertwined with technology from the moment of their birth emerge as the generations most affected from this change. This new generation is particularly different in terms of their working environments than the previous generation. Especially, the fact that this generation is overly sensitive to freedom, has a self-conscious structure and uses technology very well revives also the subject that this generation can be assessed in a different way in terms of performance and efficiency in businesses. Advances in technology have directly influenced the steps in the production of goods and services, from production to final customer. Now, thanks to technology, many businesses have moved out of the office and started pushing boundaries. The emerging table has also brought "teleworking" concept up for discussion of technology and future employees. In this study, a practice was made for the concept of flexible working and its subtype teleworking. In the study, university students' opinions on teleworking were discussed while planning their future careers as future employees. As a result of the research, it was revealed that the young generation, today's university students and future employees, wanted to choose teleworking method at a percentage of seventy and more and thought that this method would increase their business performance. In the study, it was emphasized that enterprises should give more emphasis to teleworking subject while determining human resources policies in the future and pay attention to the factor effect of this subject.

Keywords: *Teleworking, Flexible Working, Technology, Human Resources, Efficiency, Performance in Enterprises.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 08/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/05/2019

İşletmelerin İnsan Kaynağı Politikaları için Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Çalışma Yöntemine Bakış ve Düşüncelerine Yönelik Bir Betimsel Araştırma

*

Öz

Gelişen teknoloji bireylerin yaşamlarına doğrudan etki etmekte ve onların yaşam biçimlerini de değiştirmektedir. Teknoloji ile içiçe büyüyen Y Kuşağı ile hayata gözlerini andan itibaren teknoloji ile içiçe olan Z kuşağı bu değişimden en fazla etkilenen kuşaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni nesil çalışma ortamlarında önceki nesle göre daha farklı özellikle taşımaktadır. Özellikle özgürlüğüne aşırı duyarlı olması, sıkılgan yapısı ve teknolojiyi çok iyi kullanması bu neslin işletmelerde performans ve verimlilik açısından farklı bir boyutta değerlendirilebileceği konusunu da gündeme getirmektedir. Teknolojide yaşanan gelişmeler mal ve hizmet üretiminde bulunan işletmelerin üretimden son müşteriye kadar varan süreçlerde ki basamakları doğrudan etkilemiştir. Artık teknoloji sayesinde pek çok iş ofis dışına taşınmış ve sınırları zorlamaya başlamıştır. Bu ortaya çıkan tablo da teknoloji ve geleceğin çalışanları için "uzaktan çalışma" kavramını tartışmaya açılmıştır. Bu çalışmada esnek çalışma kavramı ve onun alt türü olan uzaktan çalışma kavramına yönelik bir uygulama yapılmıştır. Araştırmada geleceğin çalışanları olan bugünün üniversite öğrencilerinin gelecekteki kariyerlerini planlarken uzaktan çalışmaya yönelik düşünceleri sorgulanmıştır. Araştırma sonucunda bugünün üniversite öğrencileri, geleceğin çalışanları olan genç neslin, yüzde yetmiş ve daha fazla bir oranda uzaktan çalışma yöntemini tercih etmek istediği ve bu yöntemin onların iş performanslarını arttıracağını düşündüklerini ortaya koymuştur. Çalışmada işletmelerin gelecekte insan kaynakları politikalarını belirlerken uzaktan çalışma konusuna daha fazla önem vermesi verimlilik planlamasına bu konunun faktör etkisine dikkat etmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Uzaktan Çalışma, Esnek Çalışma, Teknoloji, İnsan Kaynakları, Verimlilik, İşletmelerde Performans.*

Introduction

The flexibility that finds itself in the economic literature emerges in very different and broad meanings in daily life. Therefore, it is not possible to make a single definition of this concept. Considering from the point of working life, it is possible to define flexibility according to businesses and employees. In terms of businesses, flexibility means that enterprises have the freedom to adjust their wage structures and the performance of employees according to the conditions of changing labor markets. Flexibility in terms of employees is that employees can carry out different jobs within the business and work in their own name or business account outside of the classic working conditions (Yücel, 2017, s.154).

As a result of developments in information technologies, a new form of employment, called flexible working conditions, has formed and became widespread. Technology creates new and alternative demand and consumption areas for consumers on the one hand, while providing the exchange of production factors and new production opportunities (Erdogan and Çiğdem, 2017, s.215). Employees are also influenced by this change as both a production factor and a consumer. Employees who want to adapt to their personal preferences according to their own best interest in working life, seek out the forms of work appropriate for their specific lives and seek or prefer businesses that can offer such working conditions (Demir, 2016, s.198).

Employers often approach this concept on cost axis and consider flexibility as the back door of getting rid of workers' acquired rights. Employers' understanding of flexible working will bring short and insecure business conditions, working on weekend, difference in wages, weakening trade unions and business laws in favor of the employer and the lowering of wages. Especially in societies with high unemployment rates, flexible working conditions mean for employers that these demands can be imposed more comfortably (Başköy ve Kılıçaslan, 2017, s.231). As seen, flexible work comes to different meanings for different stakeholders. In this study, the effects of flexible working conditions will be addressed in terms of employees.

Teleworking As a Type of Flexible Working

The concept of teleworking was first used by Niles (1998) in the early 1970s. Initially, the main purpose of teleworking was to reduce traffic jams and provide a more flexibility to the environment and employees, ensuring a better work-life balance. In the 1980s, teleworking, which was implemented as a small number of pilot studies in the United States, began to spread in the 1990s.

Teleworking is the business model in which employees work with outside the office, usually from home or anywhere near home (café, library, or common work points). Instead of traveling to the office every day, employees stay in contact with phone and email with their colleagues, managers and employers and move their works rather than themselves. Employees may also be able to attend the meetings and come to the office to contact the employer. However, with today's Internet technologies allowing video conferences, this need has also been eliminated.

With the Internet being the most indispensable element of everyday life, different ways of working have started to emerge in business life. Together with ability to carry out works done in the office or in the workplace from anywhere thanks to the Internet, employees have began to prefer the companies that provide the possibility of working remotely. As stated in the report by GWA, 81% of US employees indicate that what they are looking for as flexible working conditions is flexible working hours, not part-time or freelance work, but a teleworking model. Besides, as of 2017, 43% of US employees have expressed that they can work remotely even if occasionally (GWA, 2017).

Teleworking has become so widespread today that only about 4 million employees in the United States, or 2.9% of the United States' total workforce, spend at least half of their time working remotely. The use of the teleworking method increased by 115% between 2005 and 2015. Teleworkers are over average 46 years of age, and approximately half of teleworkers are over 45 years old. More than half of teleworkers have minimum undergraduate level training. There is also approximate equality in the distribution of teleworkers by gender. In addition, as a striking result, there was an increase of about 40% in the recruitment of the American companies by the end of the year 2017 (GWA, 2017) compared to 2010.

Teleworking has many advantages for both employees and employers. First of all, teleworkers have less intention to leave their jobs, and the labor cycle speed is low in enterprises where this type of business model is applied. At Standford University, a research conducted with 16 thousand employees from a China-based company has revealed that teleworking reduces labour turnover and increases performance by 13 percent and efficient working minutes by 9 per cent (Bloom, Liang, Roberts and Ying, 2013, s.327).

Although employers do not have the ability to regulate how employers work in teleworking method, it is only possible to determine the start and end date of the job, but the costs are usually due to pay per piece, so responsibility is transferred from the employer to the employee. Employees have to decide how efficiently they will work. Therefore, teleworking is a wage form that reduces labor cost for enterprises (Berkün, Alacahan ve Yavuz, 2014, s.84).

Teleworking often contributes greatly to the productivity and productivity of employees. According to Connectsolutions' Report, it is noted that a less distracting environment provides high efficiency. The report revealed that 30 percent of employees working from home completed the same job in less time, while 24 percent achieved more success within the same period of time (CoSo, 2015, s.216-218).

The remote working model, which can also shorten recruitment processes, is often observed in sales and marketing areas in general. While teleworking possibility for administrators is limited, it can be a better alternative to work remotely for employees in the lower tiers, depending on individual employees or more of a workplace.

Stress levels of teleworkers are often lower, and their morale is often higher. In a study conducted by PGI, it was determined that 82 percent of teleworkers have lower stress levels (PGI, 2014, s.23). However, ensuring the balance of life and business is often more difficult for teleworkers. Although teleworking is seen as a comfort for most people, teleworkers often work more intensely than those working in the classical way. This intensity is more focused on employees' work, more connected and more satisfying and ensured.

Teleworking model also has benefits for businesses. Thanks to teleworking model, real estate and office costs of enterprises are also reduced.

It was reported that, thanks to teleworking model, Aetna saved a total of 2.7 million m2 of space, and American Express saved 78 million dollars (Meister, 2013, s.81).

Thanks to the increased efficiency of teleworking, revenues and profitability of enterprises are also increasing. From a macro perspective, teleworking contributes positively to important parameters for urban life, such as less traffic intensity, less air pollution, and less accidents. Also, with employees who do not have to come to the office every day, the carbon footprint of the workmanship is also reduced (Narayanan, Menon, Plaisent and Bernard, 2017, s.197-198).

The rise of lifespans and increased living costs lead to a steady rise in retirement age. Employees at a retirement age prefer to work up to their 70s to either delay their retirement because of their increased living costs or engage their minds. In this context, teleworking can also create an advantage in terms of ensuring that older employees remain within the workforce. Teleworking can also enable elderly people to access health checks without interfering with their work schedules, considering the need for increased health care with age (Loubier, 2017, s.23).

Teleworking can provide an important opening as a different employment model for women's employment, which is the leading problem of Turkey as well as in the world today. With the proliferation of computer and Internet technologies, a new and different working model has begun to spread for women whose participation in labor force has been restricted for reasons such as public policies regulating the position of women in business life, cultural factors and differences in the level of the civil capital. Thus, women can take on their economic freedom and participate in production as a manufacturing factor (Berkün, Alacahan, ve Yavuz, 2014, s.65).

In addition to these benefits of teleworking, studies on the disadvantages of teleworking are also conducted. For example, as revealed by Green, van Hein, Jackson and McCarthy in their study (2018), teleworking can lead to a tendency to reduce or shorten the time that employees are employed because of the fear of being isolated professionally, and it may lead to negative outcomes such as social isolation, loss of career, work insecurities, long working hours, etc.

Current Approaches to Teleworking Practices

In a study conducted in 2017 with the cooperation of the International Labor Organization (ILO) and the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), effect of the use of computing technologies in working life on proliferation of this working model was examined (Eurofound-ILO, 2017). In this report, it was indicated that the traditional way of working has been transformed together with mobile devices, computers and the Internet. The report revealed that the time lost during the round-trip could be used at work. However, it was also noted that this working model caused deterioration of the work-life balance.

A total of 15 countries, including 10 EU countries (Belgium, France, Finland, Germany, Hungary, Italy, the Netherlands, Spain, Sweden and the United Kingdom) and Argentina, Brazil, India, Japan and the United States were included in the report. The study identified various types of employees working outside the employer's workplace and using new technologies. These include: Employees who work regularly at home, those working in an irregular way, i.e. working at home sometimes, and those working in mobile jobs.

In the countries included in the research, mobile employees constitute significantly between 2 percent and 30 percent of total employees thanks to the Internet. However, the mobile employment rate changes according to country, profession, industry and frequency of employees doing such work. For example, about 17 percent of employees in European Union countries work on mobile jobs. In terms of mobile workers, the highest rate is observed in Sweden (32 per cent) and Finland (28 percent). In contrast, the lowest rates are in Hungary and Argentina.

Teleworking in Turkey has gained legal status as of 2016. In the teleworking model became legalized with the amendment made in the 14th article of the Labor Law No. 4857, issues related to job definition, place, fees and the payment of the fee are included in an employment contract. In addition, how the employer can communicate with the worker, the equipment to be used and the obligations to protect them shall also be included in the contract. According to the law, all rights obtained by employees working in classical way shall be the same for teleworkers (Kıvanç

ve Akça, 2016, s.43-45). The first major corporate company to switch to this model was the ING Bank. The company also implemented "Permit after Orange Afternoon" in addition to its applications such as the day of school report and the first day of school. This application, starting with 1 day per week, was planned to be increased to 2 days per week in line with its effects on employees in terms of motivations and efficiency. Studies towards the spread of the application started with 2000 employees are continuing (Kıvanç ve Akça, 2016, s.47).

Academic Studies Conducted on the Concept of "Teleworking"

Together with the spread of the teleworking in business life especially thanks to generation Y, this subject has also begun to be addressed in the academic circles.

Alkan-Meşhur (2010) carried out their study in which attitudes of organisations regarding teleworking with a total of 100 employees who worked in the executive position in public and private sector in Ankara province. According to the findings obtained from the study, teleworking ensures increased flexibility and business efficiency among employees. Teleworking also provides the employment of qualified personnel as well as reducing costs and saving from office space. Reasons such as the modification of the institutional structure, the inability to supervise employees, and inappropriateness of work to teleworking can also pose a barrier to teleworking method. The findings obtained from this research have revealed that organizations and private sectors involved in the R&D and Informatics sectors are more enthusiastic about teleworking, and that these institutions approach more positively to teleworking as the number of employees increases.

Martin and MacDonnell (2012) have revealed that there are small but positive correlations between teleworking and organizational outputs in their findings obtained from the study in which it was examined whether teleworking was an efficient study method for organisations. Teleworking is effective in achieving organizational outcomes such as increased productivity, ensuring information confidentiality, increased organizational commitment and increased organizational performance.

Alkan-Mehşur (2011) carried out their study with 155 orthopedic disabled individuals in which attitudes of organisations regarding employment of the orthopedic disabled were examined. According to the findings obtained from that study, disabled people regard teleworking as a choice of employment that will increase the participation of orthopedic disabilities into the working life. In addition, participant disabled people indicated in the study that working disabled people's integration in social life would be increased by this way.

Çelenk and Atmaca (2010) examined the impact of flexible work on labor costs and competitiveness in the textile industry. The findings obtained from the study have revealed that flexible working reduce the labor costs to a certain extent despite the reverse correlation, flexible working is an important competitive element, flexible working provides a sustainable competitive advantage, and flexible working affects exports in a positive way. Taşlıyan, Engizek and Gül (2017) examined the correlation between flexible working hours and burnout, job satisfaction. Findings from the research reveal that there is meaningful correlation between work satisfaction, burnout and flexible working.

Azarbouyeh, Gholamreza and Naini (2014) examined the impact of teleworking on the quality of work life. The findings obtained from the study have revealed that teleworking has a direct and positive correlation with the quality of life. Besides, it is among the findings of the study that personal features such as age and gender do not cause any extra impact on the impact of teleworking on the quality of business life.

Another research on employees' attitudes towards teleworking was conducted in Egypt. The findings obtained from the study conducted with 228 Egyptian information processing workers have shown that Egyptian workers had positive attitudes towards teleworking, however, as the positive attitude score towards distance education increases, expectations towards efficiency and work satisfaction of teleworking also increased (Abdel-Wahab, 2007). Another study conducted on the impact of teleworking on the quality of business life was carried out by Munusamy (2016) in Malaysia. According to the findings obtained from the research conducted with the total of 116 information processing sector employees, teleworking seems to have effects such as sparing more time for the family, having

more control over the balance between work and life balance, reducing absenteeism, ensuring flexibility and increase job satisfaction.

A research aimed at determining the correlation between teleworking and the conflict of business and real life was carried out by Yao, Tan and Ilies (2017). The findings from the research conducted with the 105 teleworkers in Singapore have shown that the business life integration of teleworkers plays a role in determining the correlation within the conflict between teleworking and business life. Moreover, it has also been demonstrated that teleworking triggers work stress and family conflict among teleworkers with a high level of business life integration (those who mix their work and life).

A study on macro effects of teleworking on the environment and transport was carried out by Shabanpour et al. (2018). Findings from this study revealed that 12% of employees in Chicago (USA) had a teleworking schedule, and distance traveled in a car would decrease up to 2.09% and time spent in a car would decrease up to 0.69% in case of increasing this work rate to 50%. In the event of these conditions, greenhouse gas and particulate matter emissions are also estimated to decrease between 0.71% and 1.14%.

The Purpose and Method of the Research

Thanks to the dizzying developments in globalization, technology, communication tools and the Internet, business life today is also changing as well as everyday life. In conjunction with the Generation Theory, since the generation Y and the generation Z born after the year 2000 were grown with the Internet, therefore, since they want to benefit much more than the blessings of Internet, change their jobs frequently and have low level threshold of withstanding the difficulties, these generations have both different dreams and different demands for their working conditions compared to previous generations. This new generation, known for their affection to freedom, stand out with different wishes in their business life. This study was conducted to reveal the correlation between the use of technology and dreams, and the correlation between teleworking and happiness among university students as future employees. In this context,

the aim was to determine opinions of university students, as future employees, on "teleworking" and their attitudes towards this form of working. This study functions as a preliminary research in determining the working patterns of generations Y and Z that will create the entire workforce in the future. Besides, it is also important for companies in terms of providing descriptive and guiding information in order to develop strategy for the topic of teleworking by human resources.

Research Method

The research universe is comprised of all university students who have higher education in Turkey. However, due to the impossibility of reaching such a large universe in terms of time and cost, the research is limited to 700 students studying in universities operating within the boundaries of Istanbul province. In addition to the personal characteristics of the participants, such as gender and age, they were directed 21 multiple choice questions about their dreams, technology, working conditions and happiness. The survey method was used in the study, and the application was made in face-to-face interviews. When creating a questionnaire, a 5-item scale was used that was included in Zenna research company's research conducted in November 2017, called "A Life Possible outside Istanbul?". In the scale taken as example, it was examined whether employees can substitute their life remotely with the help of technology that provided unlimited opportunities for human life. A total of 9 expressions prepared in the Likert type was also included in the questionnaire form. The research was limited to the data collected through this questionnaire form. Data collected for research purposes were subjected to frequency and chi-squared analyses. All analyses were performed through the SPSS for Windows 25.0 package software.

Findings Obtained in the Study

Findings obtained from the survey application and interpretation of findings are presented in the next section of the research.

Personal Information

54.3 percent of participants are female, and 45.7% of them are male in the study. While 47.1 percent of participants are in the age range of 21-23, 27.1 percent are 24 years and over, and 25.7 percent are 18-20 years of age.

Table 1. Personal Characteristics

Gender	**N**	**%**
Female	380	54.3
Male	320	45.7
Age	**N**	**%**
18-20	180	25.7
21-23	330	47.1
24 and above	190	27.1
Total	**700**	**100**

Analyses regarding Teleworking and Results

The participants were asked if they had ever dreamed. While more than half of the participants indicated that they occasionally dreamed, 41.4 percent of them mentioned that they often dreamed. Forty-nine participants expressed that they never dreamed.

Table 2. The Frequency of Dreaming

	N	**%**
I never dream	49	7.1
I sometimes dream	360	51.4
I often dream	291	41.4
Total	**700**	**100.0**

It is observed that women have more imagination than males as a result of the chi-squared analysis conducted to investigate whether there is a connection between the frequency of imagination and gender ($p=0.021< 0.05$).

Table 3. Imagination/Gender Chi-Square Analysis

	I never dream	I sometimes dream	I often dream	Total
Female	10	220	151	380
Male	39	140	140	320
Total	**49**	**360**	**291**	

Fisher Exact Test=4.067 p=0.021

It is observed that there were no correlations between two variables as a result of the chi-squared analysis conducted to investigate whether there was a connection between the frequency of imagination and age (p=0.618>0.05).

Table 4. Imagination Frequency/ Age Chi-Square Analysis

	I never dream	I sometimes dream	I often dream	Total
18-20	10	131	40	180
21-23	19	159	151	330
24 and above	20	70	99	190
Total	**49**	**36**	**290**	

Fisher Exact Test=1.036 p=0.618

Majority of participants considers technology as an important tool for realizing their dreams.

Table 5. Instrumentation of Technology in Imagination

	N	%
Yes	630	90.0
No	70	10.0
Total	**700**	**100.0**

The participants were asked thanks to which digital possibilities they wanted their dreams to be true, and they were allowed to give more than one answer. Therefore, the total number of replies is greater than the total numbers of participants. According to this, the participants want their dreams to be true through technology mostly on the subject: "to meet the love of their life through social media". Secondly, they wanted to "invest in Bitcoin and cryptocurrencies and become rich". Results are presented in Table 6.

Table 6. Dreams Wished to Come True thanks to Technology

	%
To combine technology with my work and enter a very successful period in my career	14.1
To develop myself in the field of technology and establish a new business with digital focus	11.6
To take control of my sports and nutrition habits with applications and get a fit body	9.6
To invest in Bitcoin and cryptocurrencies and become rich.	18.7
Humanoid robot and more intelligent tenor to simplify my daily life	11.6
To become a YouTube phenomenon that everyone knows	13.6
To meet the love of my life through social media	20.7
Total	**100**

82.9 percent of the participants expressed that they are in an attempt to make such dreams come true.

Table 7. Attempting to Realize a Dream

	%
Yes	82.9
No	17.1
Total	**100.0**

Participants were asked if they had a dream that had come true thanks to technology, and they were given the freedom to respond more than once. Therefore, the total number of replies is greater than the total numbers of participants. Accordingly, the participants expressed that they realized their dreams thanks to technology in subjects such as finding their beloved/spouse, besides, online education and overseas travel.

Table 3. Dreams Realized through Technology

	N	**%**
Learning a foreign language	150	13.4
To get a more fit appearance	80	7.1
Online training	220	19.6
Monetization	110	9.8
To travel abroad	190	17.0
To find your beloved/spouse	370	33.0
Total	**1120**	**100.0**

61.4 percent of the participants in the study expressed that the technology made them happy, while 38.6 percent of them indicated that technology did not make them happy.

Table 4. Correlation between Technology and Happiness

	%
Yes	61.4
No	38.6
Total	**100.0**

It is observed that males are happier in technology usage than females as a result of the chi-squared analysis conducted to investigate whether there is a connection between happiness and gender ($p=0.001< 0.05$).

As a result of the chi-squared analysis, which was performed to investigate whether there was a link between technology and gender in terms of bringing happiness, it was observed that the technology made those within the age range of 18-20 years happy ($P=0.000< 0.05$).

When participants' opinions on the statements directed towards the use of technology, the statement receiving the most positive feedback was "I think technology has brought positive things into my life" (with an average of 4.05 and standard deviation of 0.768). The most negative opinion was the expression "I find myself more frustrated" (with an average of 2.76 and standard deviation of 1.327).

Table 10. Descriptive Statistics on Technology Use

	Average	St. Deviation
I think technology addes positive things to my life.	4.05	0.768
I find myself more impatient.	3.76	0.957
My confidence in people has fallen.	3.89	1.004
I see people around me are unhappy.	3.27	1.057
I spend more time at home to have fun	3.03	0.865
I find myself more short-tempered	2.76	1.327
I have increased habit of postponing things	2.98	1.116
I feel myself unhappy	3.11	0.967

More than half of the participants in the study indicated that they should be necessarily given the opportunity to work outside the work-place, while 34.3 percent of participants indicated that it would not be bad if there were an opportunity to work remotely. 14.3 percent of participants expressed that there was no need to allow teleworking.

Table 11. Teleworking Opportunities

	%
Yes, there must be.	51.4
Yes, it wouldn't be bad if it existed.	34.3
No, there is need	14.3
Total	**100**

It is observed that there were no correlations between two variables as a result of the chi-squared analysis conducted to investigate whether there was a connection between the teleworking opportunity and gender ($p=0.671>0.05$).

It is observed that there were no correlations between two variables as a result of the chi-squared analysis conducted to investigate whether there was a connection between the frequency of imagination and age ($p=0.843>0.05$).

While half of the respondents indicated that they wanted to work out-side the office at any time, 22.9 percent of them indicated that they wanted to work outside the office only if it was mandatory, and 18.6% of them wanted only once a week, 17.1% of them only wanted to work once a month outside the office.

Table 12. Requests for Frequency of Working Outside the Office

	%
I should be able to work outside the office whenever I want.	41.4
I just need to work outside the office if it is mandatory.	22.9
I'd like to have the opportunity to work out of office one day a week.	18.6
I want to work out of the office one day a month.	17.1
Total	**100.0**

Half of the participants wish to work at home if they are to work outside the office. 20 percent of participants indicated that they wanted to work in places such as café, restaurants, etc.

Table 13. Demands for Working out of Office

	%
At Home	47.1
In places such as café, restaurants, etc.	20.0
In joint operation areas	18.6
At my friend's house	14.3
Total	**100.0**

Almost half of the participants expressed that teleworking would increase their efficiency, 38.6% of them indicated that this type of working would increase their job motivation. 14.3 percent of participants expressed that teleworking would make work follow-up more difficult.

Table 14. Effect of Teleworking on the Work to Be Done

	%
Increases my productivity.	47.1
Increases my job motivation	38.6
Complicates job follow-up	14.3
Total	**100.0**

85.7 percent of participants expressed that they did not want to work at a workplace that allowed them to work outside the office but gave a lower salary.

Table 15. The Level of Happiness in Istanbul

	%
I am extremely happy.	14.3
I am happy	18.6
I am a little happy.	32.9
I am not happy.	27.1
I am not happy at all.	7.1
Total	**100.0**

14.3 percent of participants expressed that they were very happy in Istanbul, and 18.6% of them indicated that they were happy. While the proportion of those indicated that they were somewhat happy is 32.9 percent, the proportion of those who were not happy is 27.1 percent, and the proportion of those who were not happy at all is 7.1 percent.

In the study, the participants were asked what they enjoyed doing in Istanbul, and they were allowed to give more than one answer to this question. Therefore, the total number of replies is greater than the total numbers of participants. Accordingly, spending time with friends in entertainment venues (21.1%) and following sports competitions (19.5%) are the leading activities that the participants conducted with pleasure.

Table 16. Activities Giving Pleasure in Istanbul

	N	**%**
Spending time with friends in entertainment venues	26	21.1
Spending time at home	13	10.6
Cultural art activities	14	11.4
Spending time in shopping malls	18	14.6
Shopping	16	13.0
To go to the concert of my favorite artist	12	9.8
Following sports competitions	24	19.5
Total	**123**	**100.0**

Participants were asked which activities they missed after they had entered their professional lives, and they were given the freedom to respond more than once. Therefore, the total number of replies is greater than the total numbers of participants.

Table 17. Activities to be Missed after Entering the Business Life

	%
Spending time with friends in entertainment venues	18.4
Spending time at home	15.8
Cultural art activities	11.4
Spending time in shopping malls	9.6
Shopping	14.9
To go to the concert of my favorite artist	18.4
Following sports competitions	11.4
Total	**100.0**

Accordingly, the participants voiced that they will miss spending time with their friends in entertainment venues (18.4%), going to the concert of their beloved artist (18.4%) and spending time at home (15.8%).

Table 18. Disturbing Issues in City Life

	%
Traffic	18.0
City life is crowded	14.9
Security issue	8.0
Stress	12.1
Unhappiness of people in city life	5.7
Increase in social events	2.8
Fast and overconsumption	3.9
Use of public transport	13.6
Unemployment	12.1
Constantly seeking peace and happiness	9.0
Total	**100.0**

The university students participated in the study were asked what was the most disturbing factor in city life, and they were given the freedom to respond more than once. Therefore, the total number of replies is greater than the total numbers of participants. Accordingly, all the participants expressed that they were disturbed by traffic. Other disturbed subjects included the crowded city life (14.9%), public transport (13.6%) and unemployment (12.1%) respectively.

Table 19. Do You Have any Ideas of Leaving Istanbul based on Teleworking Opportunity?

	%
I would consider.	30.0
I would not consider.	70.0
Total	**100.0**
	%
Abroad	47.6
Aegean	23.8
Mediterranean	14.3
Black Sea	4.8
Central Turkey	4.8
East-Southeast Anatolia	4.8
Total	**100.0**

70 percent of participants expressed that they would not consider leaving Istanbul even if it was possible to work remotely. The first choice of those who expressed that they would consider leaving Istanbul was abroad. The most popular place after abroad is the Aegean region.

It is observed that there were no correlations between two variables as a result of the chi-squared analysis conducted to investigate whether there was a connection between considering leaving Istanbul based on teleworking opportunity and gender ($p=0.591>0.05$). It is observed that there were no correlations between two variables as a result of the chi-squared analysis conducted to investigate whether there was a connection between considering leaving Istanbul based on teleworking opportunity and age ($p=0.783>0.05$).

Conclusion

In this study in which teleworking subject was addressed, participating university students' opinions on technology was examined as a tool of teleworking. More than half of those who participated in the study indicated that they dreamed. Women dreamed more than men. There were no correlations between age and imagination. Technology, however, was considered as a means of realizing dreams. Technology brought happiness according to more than half of the participants. Men felt more happy by technology compared to women. As age increased, the feeling of happiness by technology was diminished.

According to more than half of the participants in the study, the workplace would surely allow them to work outside the office in the future. This request was independent of gender and age. According to about half of the next generation employees, the place where they wanted to work was home. Teleworking can also be a reason to move from Istanbul to a small city. According to common opinion, teleworking increased efficiency. University students indicated that they would not work in a lower-wage job in order to work externally in the future. Majority of participants stated that they would not consider leaving Istanbul if they had the opportunity to work remotely. Those indicating that they were determined to leave Istanbul primarily wanted to go abroad first. Afterwards, the Ae-

gean region was preferred second mostly. Finally, considering leaving Istanbul with the opportunity to telework was independent of gender and age.

Both the development of technology and demands of Y and Z generations towards being independent and solitary who grew with technology provide clues about the fact that they will be psychologically more productive in terms of teleworking. In order to achieve higher efficiency from these two generations, especially the new generation, based on the findings obtained in this study, teleworking method should be considered in human resource policies of enterprises. By making assessments on advantages of this method, enterprises should focus on the issue that this working method will be an important factor in improving productivity and performance in enterprises.

Kaynakça / References

Abdel-Wahab, A. G. (2007). Employees' attitudes towards telecommuting: An empirical investigation in the Egyptian Governorate of Dakahlia. *Behaviour & Information Technology, 26*(5), 367-375.

Alkan-Meşhur, H. F. (2010). organizasyonların tele çalışmaya ilişkin tutumlarına yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25*(1),01-24.

Alkan-Meşhur, H. F. (2011). Ortopedik Engellilierin İstihdamında Tele Çalışma İlişkin Tutumlar Açısından Bir Uygulama. *Akdeniz İİBF Dergisi, 22*, 72-118.

Azarbouyeh, A., Gholamreza, S., and Naini, J. (2014). A study on the effect of teleworking on quality of work life. *Management Science Letters, 4*(6), 1063-1068.

Başköy, H., ve Kılıçaslan, Y. (2017). Esnek işgücü piyasası politikalarının ücret ve kâr üzerine etkisi: Bir karşılaştırmalı ülke analizi. *Çalışma ve Toplum, 54*(3),1507-1544.

Berkün, S., Alacahan, N. D., ve Yavuz, R. A. (2014). Kadın istihdamını artırmada alternatif bir değerlendirme: Evde çalışma. *International Anatolia Academic Online Journal, 2*(2), 43-61.

Bloom, N. A., Liang, J., Roberts, J., and Ying, Z. J. (2013). *Does Working from Home Work? Evidence from a Chinese Experiment.* NBER Working Paper Series: Working Paper 18871.

CoSo. (2015). *CoSo cloud survey shows working remotely benefits employers and employees.* San Fransisco: CoSo.

Çelenk, H., ve Atmaca, M. (2010). Esnek çalışmanın işgücü maliyetlerine ve rekabet gücüne etkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 8*(2), 185-202.

Demir, S. E. (2016). Yeni emek sistemleri: Ev-ofis sistemi üzerine bir inceleme. *Is, Guc: The Journal of Industrial Relations & Human Resources, 18*(4),35-74.

Erdoğan, E., ve Çiğdem, S. (2017). Yeni bir istihdam biçimi olarak portföy çalışma. *International Congress on Politic, Economic and Social Studies (ICPESS),* 19-22 Mayıs 2017, İstanbul.

Eurofound-ILO. (2017). *Working anytime, anywhere: The effects on the world of work.* (Rapor No TJ-06-16-316-EN-N).

GWA. (2017). *The 2017 State of Telecommunicating in the US Employee Workforce Report.* Global Workplace Analytics. 14 Aralık 2018 tarihinde https://www.workflexibility.org/state-of-telecommuting-us-2017/ adresinden erişildi.

Kıvanç, A., ve Akça, T. (2016). 'Uzaktan çalışma'ya ilk geçen büyük şirket ING Bank Türkiye oldu. 11 Ocak 2019 tarihinde https://www.haberturk.com/ekonomi/para/haber/1339493-uzaktan-calismaya-ilk-gecen-buyuk-sirket-ing-bank-turkiye-oldu adresinden erişildi.

Loubier, A. (2017). Benefits of Telecommuting for the Future Work. 22 Aralık 2018 tarihinde https://www.forbes.com/sites/andrealoubier/2017/07/20/benefits-of-telecommuting-for-the-future-of-work/#1968000116c6 adresinden erişildi.

Martin, B. H., and Rhiannon M. (2012). Is telework effective for organizations?: A meta-analysis of empirical research on perceptions of telework and organizational outcomes. *Management Research Review, 35*(7),602-616.

Meister, J. (2013, April). Flexible workspaces: employee perk or business tool to recruit top talent? *Forbes*. 22 Ocak 2019 tarihinde https://www.forbes.com/sites/jeannemeister/2013/04/01/flexible-workspaces-another-workplace-perk-or-a-must-have-to-attract-top-talent/#7b9360532ce7 adresinden erişildi.

Munusamy, T. (2016). Influence of teleworking acceptance on employee's work life in Malaysia's ICT sector. *International Journal of Accounting & Business Management, 4*(2), 146-158.

Narayanan, L., Menon, S., Plaisent, M., and Bernard, P. (2017). Telecommuting: The work anywhere, anyplace, anytime organization in the 21st century. *Journal of Marketing and Management, 8*(2),47-54.

Nilles, J. M. (1998). *Making telecommuting happen.* New York: Van Nostrand Reinhold.

PGI. (2014). *State of Telecommuting*. 16 Şubat 2019 tarihinde https://www.slideshare.net/PGi/state-of-telecommuting-2014-pgi-report adresinden erişildi.

Shabanpour, R., Golshani, N., Tayarani, M., Auld, J., and Mohammadian, A. (2018). Analysis of telecommuting behavior and impacts on travel demand and the environment. *Transportation Research Part D: Transport and Environment, 62*. 573-756.

Taşlıyan, M., Engizek, H., ve Gül, N. (2017). Tükenmişlik, iş tatmini ve esnek çalışma saatleri: Çalışan Kadınlar Üzerine Bir Çalışma. *TÜBAV Bilim, 10*(2), 111-125.

Yao, J., Tan, N., and Ilies, R. (2017). Telecommuting and Work-Family Conflict: The Moderating Role of Work-Family Integration. *Academy of Management Proceedings, 1*, 137-147.

Yücel, E. (2017). Geçmişten bugüne esnek çalışma. *Journal of Human Sciences, 14*(3),50-60.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kuyucu, M. (2019). A descriptive study on university students'perspectives and opinions on teleworking method for human resource policies of businesses. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1091-1113. DOI: 10.26466/opus.551088

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 06/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği'nin (UYRÖ) Türkçe Versiyonunun Geçerlilik ve Güvenirliği

DOI: 10.26466/opus.550290

*

Hasan Hüseyin Tekin*- Mehmet Kırlıoğlu**

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fak., Meram/Konya/ Türkiye
E-Posta: drhhtekin@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6300-4098
** Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fak., Meram /Konya/Türkiye,
E-Posta: drkirlioglu@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-0130-0841

Öz

Bu çalışmanın amacı yurt dışında geliştirilmiş olan Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği'ni (UYRÖ) Türk kültürüne uyarlamaktır. Ölçeğin geçerliliği için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmış ve yakınsak geçerlilik için Temel Yas Unsurları Ölçeği kullanılmıştır. Güvenirlik yöntemlerinden madde istatistikleri, Cronbach Alpha Katsayısından ve zamana karşı değişmezlik (test tekrar test) güvenirliğinden yararlanılmıştır. 15 madde ve beş alt faktörden oluşan UYRÖ'ye ilişkin model incelendiğinde x^2/Sd, CFI, IFI, RMSEA, SRMR, PNFI ve PGFI uyum indekslerinin iyi düzeyde olduğu görülmüştür. Temel Yas Unsurları Ölçeği ile UYRÖ arasında pozitif yönlü, doğrusal ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tüm maddelerin madde ölçek toplam korelasyon değerleri .30'un üstünde bulunmuştur. UYRÖ'nün Cronbach Alpha değeri .94 ve alt boyutların Cronbach Alpha değeri .80 ile .89 arasında değişmektedir. UYRÖ'nün zamana karşı değişmezliğini belirlemek amacıyla yapılan ön test – son test ölçümleri arasında pozitif yönlü, doğrusal ve istatistiksel olarak da anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (r=.89; p=.000). Sonuç: UYRÖ'nün geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu, zamansal olarak değişim göstermediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Geçerlilik, Güvenirlilik, Ruminasyon, Yas*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 00/00/2019

Validaty and Reliability of the Turkish Version of the Utrecht Grief Rumination Scale

*

Abstract

The aim of this study is to adapt Utrecht Grief Rumination Scale, validity and reliability studies of which have already been done abroad, to Turkish culture. For the validity of the scale, Confirmatory Factor Analysis (CFA) were performed and the Core Bereavement Items was used for criterion validity. Among the reliability tests, material statistics and Cronbach's alpha coefficients were used. In order to test the invariance of time, the scale was applied to the same sample at four weeks intervals. It was found that x^2/Sd, CFI, IFI, RMSEA, SRMR, PNFI and PGFI model fit indices were in good level. A statistically significant, positive and linear relation was found between The Core Bereavement Items and UGRS. The item-scale total correlation values of all items were above .30. The Cronbach's alpha value of the UGRS was .94 and the Cronbach's alpha of the sub-dimensions ranged from .80 to .89. A positive directional linear relationship was found between pre-test and post-test measurements to determine the invariance of UGRS (r =.89; p=.000). Conclusion: As a result, it was determined that UGRS was valid and highly reliable and did not show any change in time.

Keywords: *Validity, Reliability, Rumination, Grief*

Giriş

Ölüm nedeniyle bir yakınını kaybetmek evrensel bir insan deneyimidir. İnsanların çoğu bu duruma zihinsel veya fiziksel sağlık sorunları riskini arttıracak derecede acıyla tepki verirken, bir kısmı da profesyonel bir destek almadan bu stresli yaşam olayının üstesinden gelebilirler (Stroebe, Schut ve Stroebe, 2003). Sevilen birinin kaybının ardından görülebilen, psikolojik ve sosyal etkileri olan yas tepkileri, bir bireyin ömrü boyunca karşılaşabileceği en acı verici deneyimlerden biri olarak ifade edilebilir. Bu deneyim sürecini kimi bireyler çok kısa sürede atlatırken kimileri ise yıllarca atlatamaz (Selvi, Öztürk, Agargün, Besiroğlu ve Çilli, 2011). DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'na göre yas tutma belirtilerinin bireyin işlevselliğini bozacak şekilde en az bir yıl devam etmesi durumu "Kalıcı Komplike Yas Bozukluğu" (KKYB) olarak tanımlanır (American Psychiatric Association, 2013). Yas sürecinden sonra KKYB görülme sıklığı %9.8'dir (Lundorff, Holmgren, Zachariae, Farver-Vestergaard ve O'Connor, 2017).

Bilişsel modele göre bütün psikiyatrik bozuklukların temel nedeni bireyin ruhsal durumu ve davranışlarını etkileyen çarpıtılmış veya işlevsel olmayan tekrarlayan düşüncelerdir. Özetle insanların duygu ve davranışları olayları nasıl yorumladıklarına bağlı olarak değişmektedir (Gülüm ve Dağ, 2012). Ölen kişi, kişinin ölümü ile ölüm süreci ve ölümün sonuçları hakkındaki tekrarlayan düşünceler akut yas sürecine özgüdür (Stroebe vd., 2007). Depresyonun ve karmaşık kederin gelişiminde ve devamında iki farklı ruminatif düşünce türü (depresif ruminasyon ve yasa bağlı ruminasyon) etkilidir (Clark ve Rhyno, 2007; Nolen-Hoeksema, 2001). Yasa bağlı ruminasyon, kaybın sonuçları veya kayıpla ilgili olumsuz duygular hakkında tekrarlayan ve tekrarlanan düşünme olarak tanımlanır (Boelen, van den Bout ve van den Hout, 2003). Yasa bağlı ruminasyon, bir yakınını kaybeden bireylerde görülen ölüm sonrası yas ile yakından ilişkilidir (Eisma vd., 2013; Houwen, Stroebe, Schut, Stroebe ve van den Bout, 2010; van der Houwen, Stroebe, Schut ve Stroebe, 2010). Yasa bağlı ruminasyon, yas deneyiminden ve depresif ruminasyonundan farklıdır. Çünkü, yasa bağlı ruminasyonu yaşayan bireyler, ölümün ardından normal kabul edilen hüzün duygusunun dışında disfori, öfke ve kaygı gibi her biri ruminasyona işaret eden duy-

gusal tepkileri yaşadıklarını belirtirler (Robinson ve Alloy, 2003; Sukhodolsky, Golub ve Cromwell, 2001).

Bu çalışmanın amacı yurt dışında geliştirilmiş olan Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği'ni (UYRÖ) Türk kültürüne uyarlayarak geçerlilik ve güvenirlik çalışması için gerekli analizleri yapmaktır.

Bugüne kadar uluslararası literatürde yas sürecine ilişkin çok sayıda çalışma yapılmış ve birçok ölçek geliştirilmiştir. Türkiye'de yas araştırmalarında kullanılmak üzere çeşitli ölçekler (Ayaz, Karanci ve Aker, 2014; Balcı-Çelik, 2006; Gökler-Danışman, Yalçınay ve Yıldız, 2017; Keser ve Işıklı, 2018; Yıldız ve Cimete, 2011) bulunmakla birlikte; ruminasyon ve yas üzerine geliştirilmiş veya uyarlanmış, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış herhangi bir ölçek yoktur. Bu nedenle, bu çalışma literatürdeki ve alandaki ihtiyacı gidermek açısından gerekli ve önemlidir.

Yöntem

Örneklem

Çalışma kapsamında amaçlı örneklem yöntemlerinden kartopu örneklem kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2017; Patton, 2002; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Son 36 ay (Doering, Barke, Friehs ve Eisma, 2018; Tang, Eisma, Li ve Chow, 2018) içerisinde çocuğunu, kardeşini veya annebabası gibi birinci dereceden bir yakınını kaybeden kişiler çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışma Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde lisans eğitimi alan ve son 36 ay içerisinde birinci derece yakınını kaybetmiş kişiler ile başlamıştır. Görüşülen her katılımcıya 36 ay içerisinde birinci derece yakınını kaybetmiş başka bir kişiyi tanıyıp tanımadığı sorulmuş ve böylece örneklem kartopu yöntemi kullanılarak büyütülmüştür. Araştırmaya katılmayı kabul eden kişilerin e-postalarına veya whatsapp uygulamalarına surveey.com üzerinde hazırlanan veri toplama araçlarının linki gönderilmiştir. Link gönderiminden önce katılımcılara araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiş ve katılımcıların sözel onamları alınmıştır. Ayrıca bilgilendirme ve onam formu online web tabanının ilk sayfasına konulmuş ve katılımcılara "devam" butonu-

na basmaları durumunda "Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu"nu okuyup kabul etikleri belirtilmiştir. Bu şekilde ulaşılan 207 katılımcı ile DFA ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. 103 katılımcı ile yakınsak geçerlilik ve son olarak 50 katılımcı ile zamana karşı değişmezlik analizleri yapılmıştır. Bir analize dahil edilen katılımcı diğer analizlere dahil edilmemiştir. Katılımcılara ait bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcılara ait bilgiler

		207		**103**		**50**	
		n	**%**	**n**	**%**	**n**	**%**
Cinsiyet	Kadın	148	71.5	68	66.02	29	58
	Erkek	59	28.5	35	33.08	21	42
Eğitim Durumu	İlkokul	12	5.8	5	4.9	3	6
	Ortaokul	14	6.8	6	5.8	12	24
	Lise	75	36.2	23	22.3	15	30
	Lisans	85	41.1	68	66.0	17	34
	Lisansüstü	21	10.1	1	1.0	3	6
Medeni Durumu	Bekar	141	68.1	80	77.7	33	66
	Evli	66	31.9	23	22.3	17	34
Kaybedilen Kişinin Ölüm Nedeni	Ani gelişen tıbbi durum (kalp krizi, beyin kanaması vb.)	68	32.4	34	33.0	20	40
	İntihar	12	6.3	4	3.9	3	6
	Trafik kazası	29	14.0	15	14.6	12	24
	İş kazası	17	8.2	6	5.8	2	4
	Cinayet	7	3.4	1	1.0	2	4
	Yaşlılık nedeniyle	42	20.3	33	32.0	10	20
	Kanser	32	15.4	10	9.7	1	2
Kaybedilen Kişiye Yakınlık	Ebeveyn	97	46.8	80	77.6	19	38
	Çocuk	25	12.1	1	1.0	6	12
	Kardeş	48	23.2	18	17.5	13	26
	Eş	37	17.9	4	3.9	12	24

DFA analizlerine dahil edilen 207 katılımcının yaş ortalaması 26.70±10.08'dir (en küçük yaş 16 ve en büyük yaş 68). Ayrıca katılımcıların yaşadıkları kaybın üzerinden geçen ortalama süre 13.32±10.19 aydır. Yakınsak geçerlilik analizlerine dahil edilen 103 katılımcının yaş ortalaması 24.32±8.99'dur (en küçük yaş 16 ve en büyük

yaş 60). Ayrıca katılımcıların yaşadıkları kaybın üzerinden geçen ortalama süre 13.78±10.43 aydır. Zamana karşı değişmezlik analizlerine dahil edilen 50 katılımcının yaş ortalaması 28.50±10.36'dır (en küçük yaş 18 ve en büyük yaş 68). Ayrıca katılımcıların yaşadıkları kaybın üzerinden geçen ortalama süre 12.89±10.18 aydır.

Veri Toplama Araçları

Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği (UYRÖ)

Türkçe'ye Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği (UYRÖ) olarak çevrilen Utrecht Grief Rumination Scale (UGRS) Eisma ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir (Eisma vd., 2014). Ölçek kaybın nedenleri ve sonuçları ile ilgili olumsuz duygular hakkında tekrarlayan, tekrarlayıcı ve öz-odaklı düşünceler olarak tanımlanan yas ruminasyonunu ölçmek için kullanılmaktadır. UYRÖ 15 maddeden oluşmaktadır. 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki maddelere verilen cevaplarda 1 "Hiç" anlamına gelmekte iken 5 "Çok Sık" anlamına gelmektedir. Ölçeğin hem toplam hem de alt boyutlarına ilişkin puan hesaplaması bulunmaktadır. 1, 2, 15 maddeler (Son bir ay süresince onun ölümünün sizin yaşamınıza etkisini ne sıklıkla düşündünüz) yaşanan kaybın sonuçları ve anlamı hakkında düşüncelere; 3, 9, 14 maddeler (Son bir ay süresince aile üyelerinden gereken desteği alıp almadığınızı ne sıklıkla sorguladınız) sosyal destek hakkındaki düşüncelere; 4, 8, 10 maddeler (Son bir ay süresince onun ölümünü önleyip önleyemeyeceğinizi ne sıklıkla düşündünüz) ya şöyle olsaydı sorulara (ölüme sebep veren olaylara ilişkin karşıt düşüncelere); 5, 11, 12 maddeler (Son bir ay süresince bu kaybı hak edecek ne yaptığınızı kendinize ne sıklıkla sordunuz) neden sorularına (ölümünü adaletsiz oluşu ile ilgili düşüncelere); 6, 7, 13 maddeler (Son bir ay süresince bu kayıp hakkında tam olarak ne hissettiğinizi ne sıklıkla düşündünüz) duygular hakkındaki düşüncelere (kayıpla ilgili negatif duygusal tepkileri) ilişkin alt boyutları kapsamaktadır. Alt boyutlar sırasıyla Anlam, İlişkiler, Karşıt Olgular, Adaletsizlik ve Tepkiler olarak adlandırılmaktadır. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır.

Ölçeğin özgün formuna ait iç tutarlılığının (α=.90) ve alt boyutların güvenirlik analizlerinin (Tepkiler α=.84; Adaletsizlik α=.88; Karşıt Olgular α=.89; Anlam α=.84; İlişkiler α=.74) iyi düzeyde olduğu bulunmuştur.

Temel Yas Unsurları Ölçeği (TYUÖ)

Burnett ve arkadaşları tarafından 1997 yılında Avustralya'da geliştirilen Temel Yas Unsurları Ölçeği'nin (Core Bereavement Items) Türkçe uyarlaması Selvi ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (Selvi vd., 2011). Sevdiği bir yakınını kaybetmiş bireylerdeki (örneğin eşini kaybetmiş bireyler, çocuğunu kaybetmiş ebeveynler, anne ya da babasını kaybetmiş yetişkinler) yasın şiddetini değerlendiren bir ölçektir. Bu ölçek 17 maddeden oluşmuştur. Dört puanlı Likert çizelgesi kullanılmıştır: Sürekli-daima-her defasında: 3 puan; Çoğunlukla: 2 puan; Bazen: 1 puan; Hiçbir zaman: 0 puandır. Üç alt boyutu bulunmaktadır: *imajlar ve düşünceler*, 7 sorudan oluşur. Ölen kişiyle ilgili hayaller ve düşüncelerle ilgili sorular bulunur. *Akut ayrılık*, 5 sorudan oluşur. Hasret, özlem, kayıp gerçeğiyle yüzleşmek gibi soruları içerir. *Keder*, 5 sorudan oluşur. Ölen kişiyi hatırlatıcı durumlar ayrı ayrı irdelenir. Ölçeğin orijinalinde: 1'den 17'ye kadar toplam puan aralığı 0-51, α=.91; 1'den 7'ye kadar imajlar ve düşünceler kategorisinde puan aralığı 0-21, α=.74; 8'den 12'ye kadar akut ayrılık kategorisinde puan aralığı 0-15, α=.77; 13'ten 17'ye kadar keder kategorisinde puan aralığı 0-15, α=.86'dır. Yüksek puanlar yasın daha yoğun yaşandığını göstermektedir (Selvi vd., 2011).

İşlem

Çalışmaya başlamadan önce Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 18.01.2019 tarih ve 2019/1 sayılı kararı ile çalışmanın yapılmasında herhangi bir etik sorun olmadığına, çalışmanın etik açıdan uygun olduğuna dair yazılı onay belgesi alınmıştır.

Ölçeğin psikometrik özelliklerini belirlemek için çalışma grubuna son şekli verilen ölçek formu uygulanmıştır. DFA ile önceden belirlenmiş bir yapının doğrulanması yapılmakta ve özellikle uyarlama çalışmalarında kullanılması önerilmektedir. DFA var olan yapının uygunluğunun test edilmesi için kullanışlı bir analizdir (Çapık, 2014; Seçer, 2015; Seçer, 2017;

Sümer, 2000). AFA ile orijinal ölçeğin yapısı bozulabilmektedir. Farklı kültürlerde uyarlaması yapılan ölçeğin İngilizce, Almanca ve Çince versiyonlarında da benzer yol izlenmiştir (Doering vd., 2018; Eisma vd., 2014; Tang vd., 2018). Bu nedenle Eisma ve diğerleri (2014) tarafından ortaya konan yapının Türk kültüründe doğrulanıp doğrulanmayacağını belirlemek üzere birinci ve ikinci düzey DFA yapılmıştır. Bir ölçeğin alt boyutlara ilişkin toplam puanı söz konusu ise birinci düzey DFA, ölçeğin toplam puanı söz konusu ise mutlaka ikinci düzey DFA'nın yapılması gerektiği belirtilmektedir (Karagöz, 2016; Seçer, 2015). DFA'nın değerlendirilmesinde hangi uyum indekslerinin geçerli olması gerektiği konusunda altın bir kuraldan bahsedilemediği için (Crowley ve Fan, 1997; Munro, 2005) çalışma kapsamında ölçeğin Felemenkçe, İngilizce, Almanca ve Çince versiyonlarında kullanılmış olan ortak uyum indeksleri ile örneklem büyüklüğü ve parametre tahminlerinden etkilenmeyen uyum indeksleri tercih edilmiştir. Bu uyum indeksleri x^2/sd, CFI, RMSEA (Doering vd., 2018; Eisma vd., 2014; Tang vd., 2018) ile SRMR, IFI, PNFI ve PGFI'dır (Hooper, Coughlan, Mullen ve 2008). CFI ve IFI indeksleri için kabul edilebilir uyum değeri .90 ve mükemmel uyum değeri 0.95 olarak kabul edilmektedir. RMSEA için ise kabul edilebilir uyum değeri .10 ve mükemmel uyum değeri .5 olarak kabul edilmektedir. RMR için kabul edilebilir uyum değeri 1.0 ve mükemmel uyum değeri .08 olarak kabul edilmektedir. SRMR için kabul edilebilir uyum değeri .05-.10 ve mükemmel uyum değeri .00-.05 olarak kabul edilmektedir. PNFI, PGFI indeksleri için kabul edilebilir uyum değeri ve mükemmel uyum değeri >.50 kabul edilmektedir (Hoe, 2008; Hooper vd., 2008; Munro, 2005; Schreiber, Nora, Stage, Barlow ve King, 2006). Yakınsak geçerlilik için ise Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği ile Temel Yas Unsurları Ölçeği arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. Ayrıca UYRÖ'nün zamana karşı değişmezliğini belirlemek amacıyla dört hafta ara ile yapılan ön test ve son test ölçümleri arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Veri analizleri için IBM SPSS 20.0 ve LISREL 8.80 paket programları kullanılmıştır. IBM SPSS 20.0 programı ile Kendall Uyuşum Katsayısı (Wa), normallik testi, korelasyon analizi, iç tutarlılık ve madde analizleri

yapılmıştır. LISREL 8.80 programı ile de DFA yapılmıştır. Ölçekten alınan puanların parametrik analizlere uygun olup olmadığının değerlendirilmesi için normallik testi yapılmıştır. Bu noktada gruplara düşen kişi sayısı 200 ve üzerinde ise Kolmogorov-Smirnov test sonuçlarına, 200'ün altında ise Shapiro-Wilk testi sonuçlarına bakılmıştır. Her üç veri setinin normal dağılım testi $p<0,05$ şeklinde anlamlı çıkmıştır. Bu nedenle Skewness ve Kurtosis değerleri incelenmiş olup Skewness ve Kurtosis değerlerinin +1,5 ile -1,5 arasında (Tabachnick ve Fidell, 2007) olduğu tespit edildiğinden verilerin normal dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Veri setinde kayıp veri bulunmamaktadır.

UYRÖ'nün Geçerlilik Analizleri

Dil Geçerliliği

İlk olarak ölçeğin Türkçe versiyonun oluşturulabilmesi için ölçek sahibi Maarten C. Eisma'dan yazılı izin alınmıştır. Dil geçerliliği dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada öncelikli olarak UYRÖ'nün maddeleri iki farklı yeminli tercüman tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu kapsamda en az iki bağımsız çevirmenin olması vurgulanmaktadır (Aksayan ve Gözüm, 2002). İkinci aşamada İngilizce ifadelerin altında Türkçe ifadeler olacak şekilde form hazırlanmıştır. Hazırlanan form doktora düzeyinde ve daha önce yas süreci ile ilgili çalışmaları bulunan yedi akademisyene gönderilmiştir. Ayrıca, bu akademisyenlerden ikisi son 18 ay içerisinde yakınını kaybetmiştir. Bir akademisyen de İngilizce diline ek olarak Felemenkçe dilini bilmektedir. Yedi akademisyenden gelen düzeltmeler araştırmacılar tarafından karşılaştırılmış ve söz konusu maddeyi en iyi ifade ettiği düşünülen çeviriler benimsenmiştir (Seçer, 2015; Seçer, Halmatov ve Gençdoğan; 2013). Üçüncü aşamada nihai Türkçe form Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde doktora düzeyinde eğitime sahip iki akademisyene gönderilmiş (Aksayan ve Gözüm, 2002; Seçer, 2015) ve dördüncü aşamada bu akademisyenlerden gelen düzeltmeler yapıldıktan sonra UYRÖ'nün Türkçe versiyonu kapsam geçerliliği için alandan 10 akademisyene gönderilmiş, akademisyenlerden her bir ölçek maddesini 1-10 puan aralığındaki puanlar üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Akademisyen görüşlerinin sonuçları doğrultusunda

Kendall Uyuşum Katsayısı (Kendall Coefficient of Concordance-Kendall's W) korelasyon testi uygulanmış ve akademisyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Kendall's W=.095, p=.265; p>.05, ki-kare: 11.153). Bu sonuçlar akademisyen görüşleri arasında uyum olduğunu göstermektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizinde UYRÖ Türkçe formunun beş faktörlü modelinin uyum indeksleri incelenmiştir. Birinci düzey DFA'ya ilişkin veriler Şekil 1 ve 2'de ve İkinci düzey DFA'ya ilişkin veriler Şekil 3'de görüldüğü gibidir.

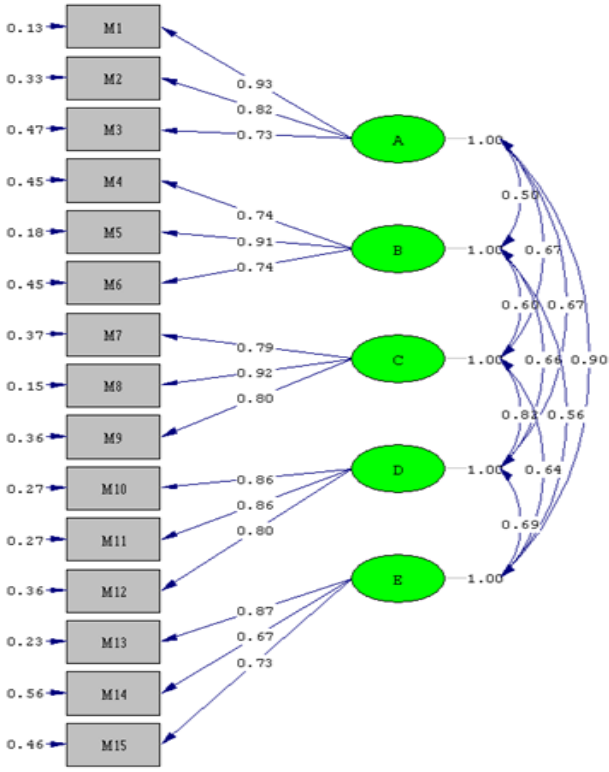

Şekil 1. Beş Faktörlü ve 15 Maddelik UYRÖ'ye İlişkin Birinci Düzey DFA Sonuçları

Ölçeğin faktör yapısına ilişkin olarak elde edilen 15 madde ve beş faktörlü yapının model uyumunun (χ2=120.57, sd=80, χ2/sd=1.51) ve model uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlar üzerinde olduğu görülmektedir (RMSEA=.05, SRMR= .04, CFI=.99, IFI=.99, PNFI= .74, PGFI= .62).

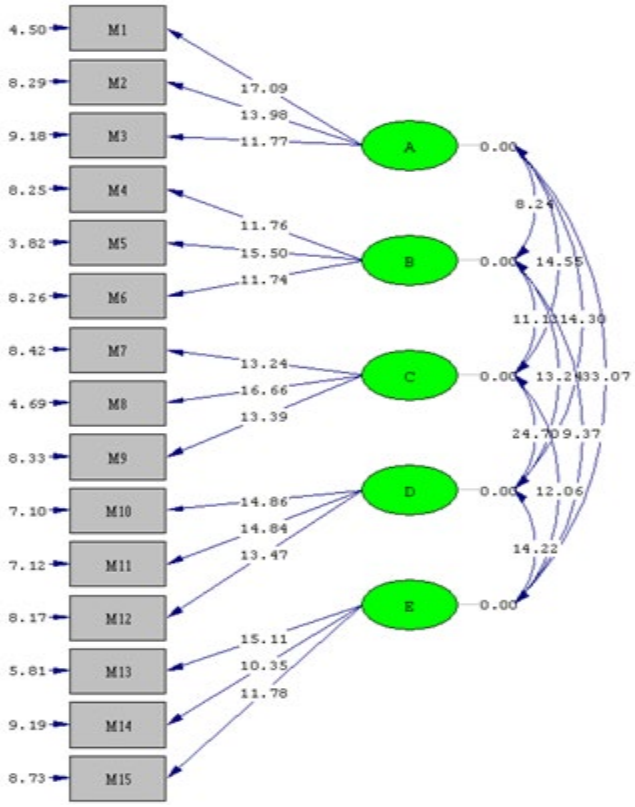

Şekil 2: Beş Faktörlü ve 15 Maddelik URYÖ'ye İlişkin Birinci Düzey DFA Sonuçlarının T Değerleri

Modeldeki path diyagramındaki t değerleri incelenmiştir. Modeldeki path diyagramındaki t değerlerinin 1.96'yı aştığı ve en az .05 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p<0.01).

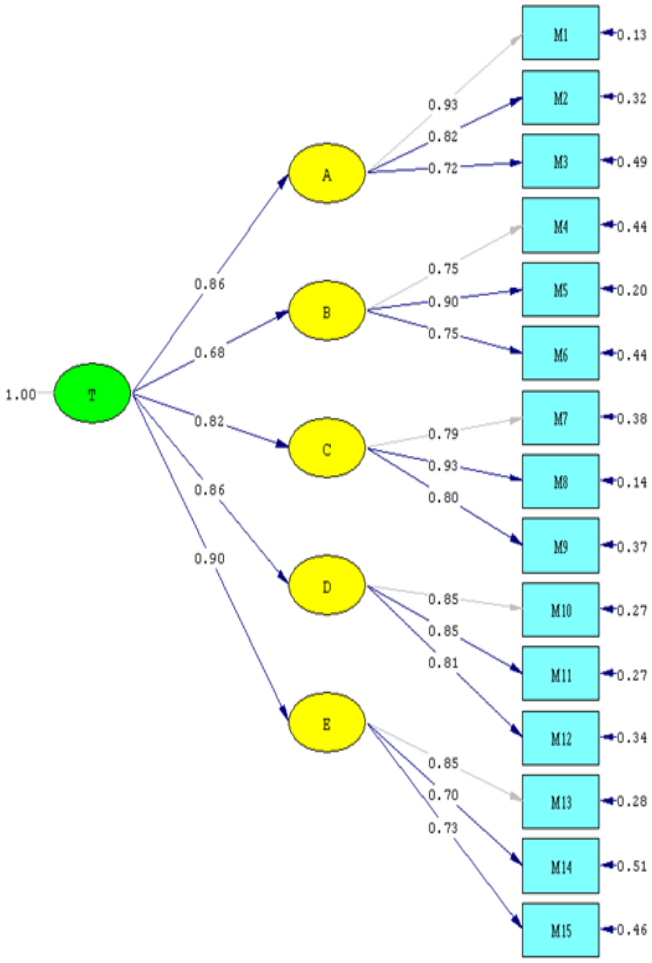

Şekil 3: Beş Faktörlü ve 15 Maddelik UYRÖ'ye İlişkin İkinci Düzey DFA Sonuçları

Ölçeğin faktör yapısına ilişkin olarak elde edilen 15 madde ve beş faktörlü yapının model uyumunun (X^2=200.51 sd=85, X^2/sd=2.36) ve model uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırların üstünde olduğu görülmektedir (RMSEA=.08, SRMR= .06, CFI=.98, IFI= .98, PNFI= .78, PGFI= .63). DFA analizine dahil edilen 207 katılımcının ölçekten aldıkları ortalama puan 43.01±15.29'dir (en küçük puan 15 en yüksek puan 75'dir).

Yakınsak geçerlilik

UYRÖ (43.21±16.25) ile TYUÖ (46.30±13.18) arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu istatistiksel açıdan ortaya konmuştur (r=.761; p=.000).

UYRÖ'nün Güvenirlik Analizleri

UYRÖ'nün güvenirliğini incelemek için iç tutarlılık, madde analizleri ve test-tekrar-test güvenirlik analizleri uygulanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı α=.94 ve alt boyutların iç tutarlık katsayısı α=.86 (Anlam); α=.83 (İlişkiler); α=.87 (Karşıt Olgular); α=.89 (Adaletsizlik); α=.80 (Tepkiler) olarak tespit edilmiştir. Madde-toplam korelasyon değerlerinin .59 ile .76 arasında olduğu ve herhangi madde çıkarıldığında iç tutarlık katsayısının .92 ile .93 arasında değiştiği görülmüştür. UYRÖ'nün zamana karşı değişmezliğini belirlemek amacıyla dört hafta ara ile yapılan ön test (43.68±17.71) ve son test (42.20±15.09) ölçümleri arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu ve bu ilişki istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur (r=.89; p=.000).

Tartışma ve Sonuç

UYRÖ'nün Türk kültürüne uyarlanması için yapılan bu çalışmada ölçeğin hem alt boyutlarının hem de toplam puanının olması nedeniyle birinci ve ikinci düzey DFA yapılmıştır. Birinci ve ikinci düzey DFA sonuçlarına ilişkin ölçeğin model uyumunun ve model uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırların üstünde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeğin İngilizce, Felemenkçe, Almanca ve Çince (Doering vd., 2018; Eisma vd., 2014; Tang vd., 2018) versiyonlarının birinci ve ikinci düzey DFA sonuçları ile karşılaştırıldığında elde edilen verilerin benzer olduğu söylenebilir. Yakınsak geçerlilikte UYRÖ ile TYUÖ arasındaki korelasyona bakılmıştır. Korelasyon katsayısı .70'in üzerinde ise bunun unsurlar arasında kuvvetli bir ilişki olduğu anlamına geldiği belirtilmektedir (Durmuş, Yurtkoru ve Çinko, 2011). Elde edilen bulgular UYRÖ'nün TYUÖ ile iyi düzeyde korelasyona sahip olduğunu göstermektedir.

İç tutarlılık katsayısının .70'in üzerinde olması ölçeğin oldukça yüksek güvenirliğe sahip olduğunu belirtmektedir (Büyüköztürk, 2017; Pallant, 2010). Ölçek ve alt boyutlarının iç tutarlık katsayılarının .70'in üzerinde olduğu ve ayrıca İngilizce, Felemenkçe, Almanca ve Çince (Doering vd., 2018; Eisma vd., 2014; Tang vd., 2018) versiyonlarından daha yüksek bir iç tutarlığa sahip olduğu görülmektedir. Literatürde madde toplam korelasyonlarının .30'un üzerinde olması istenmektedir (Büyüköztürk, 2017; Pallant, 2010). Çalışmamızda madde-toplam korelasyon değerlerinin .30 üzerinde olduğu ve ölçeğin diğer dillerdeki uyarlama çalışmaları ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir (Balcı-Çelik, 2006; Tang vd., 2018; Yıldız ve Cimete, 2011). Zamana karşı değişmezlik çalışmasında dört hafta ara ile yapılan ön test ve son test ölçümleri arasındaki korelasyona bakılmıştır. Korelasyon katsayısı .70'in üzerinde ise unsurlar arasında kuvvetli bir ilişki olduğu anlamına geldiği belirtilmektedir (Durmuş vd., 2011). Elde edilen bulgular ön test ve son test ölçümler arasında iyi düzeyde korelasyonun olduğunu ve UYRÖ'nün zamana karşı değişim göstermeğini belirtmektedir.

Sonuç olarak, UYRÖ ile ilgili yapılan geçerlilik ve güvenirlik analizlerinin literatürdeki istenilen değerleri karşıladığı, geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu, zamansal olarak değişim göstermediği bilimsel veriler ışığında gösterilmiştir. Bu çalışma ile Türkiye'de yasa bağlı ruminasyonu ve yasın şiddetini değerlendirebilecek bir ölçüm aracı literatüre kazandırılmıştır. UYRÖ'nün yas ve kederle ilgili çalışmalarda kullanılması eş, çocuk, kardeş, ebeveyn gibi sevdiği bir yakınını kaybeden yas sürecindeki bireylerin yasa bağlı ruminatif tekrarlayıcı düşünce örüntülerini ve yas süreçlerinin şiddetini değerlendirebilmek açısından önemlidir. UYRÖ yasla ilgili çalışmalarda kullanmak ve yas şiddetini belirlemek için uygun psikometrik özellikleri taşımaktadır. Bu ölçek Türkiye'de ileride yapılacak yas, keder ve ruminatif yas çalışmalarında güvenle kullanılabilecek bir ölçüm aracıdır. Söz konusu ölçeğin klinik olmayan örneklemde çalışılmış olması elde edilen bilgileri sınırlamaktadır. Bu nedenle, ilerleyen süreçte klinik gruplarla çalışılarak bu ölçeğin sevdiği bir yakınını kaybetmiş bireylerden oluşan klinik örneklemler üzerinden de doğrulanması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Validaty and Reliability of the Turkish Version of the Utrecht Grief Rumination Scale

*

Hasan Hüseyin Tekin – Mehmet Kırlıoğlu

Necmettin Erbakan University

Losing a relative because of death is a universal human experience. While most people respond to this situation in a way that increases the risk of mental or physical health problems, some can overcome this stressful incident without any professional support (Stroebe, Schut and Stroebe, 2003). The grief reactions, which can be seen after the loss of a loved one, having psychological and social effects, can be expressed as one of the most painful experiences that an individual can encounter during his or her life. While some individuals overcome in a very short period of time, others cannot for years (Selvi, Öztürk, Agargün, Besiroğlu and Çilli, 2011).

The aim of this study is to adapt the Utrecht Grief Rumination Scale (UGRS) to Turkish culture and to make the necessary analyzes for validity and reliability study. To date, numerous studies have been conducted in the international literature on grief and many scales have been developed. Although there are various scales (Ayaz, Karanci and Aker, 2014; Balcı-Çelik, 2006; Gökler-Danışman, Yalçınay and Yıldız, 2017; Keser and Işıklı, 2018; Yıldız and Cimete, 2011) to be used in grief research in Turkey; there is no scale which has been developed or adapted on rumination and grief and has been validated for reliability and validity. Therefore, this study is necessary and important in terms of fulfilling this need in the literature and field.

In the study, snowball sampling was used for purposive sampling methods (Büyüköztürk, 2017; Patton, 2002; Yıldırım and Şimşek, 2013). Individuals who lost their first-degree relatives such as child, sibling or parents in the last 36 months (Doering, Barke, Friehs ve Eisma, 2018; Tang, Eisma, Li ve Chow, 2018) were included in the study. Each participant was asked if he / she knew another person who lost his / her first

degree relative within 36 months and thus the sample was expanded using the snowball method. CFA and reliability analyzes were performed with 207 participants. Convergent validity was analyzed with 103 participants and invariance analysis was conducted with 50 participants. The participant included in an analysis was not included in other analyzes. The average age of 207 participants included in the CFA analysis was 26.70 ± 10.08 (minimum age 16 and maximum age 68). The average time over the loss experienced by participants was 13.32 ± 10.19 months. The average age of the 103 participants included in the convergent validity analyzes was 24.32 ± 8.99 (minimum age 16 and maximum 60). The average time over the loss experienced by participants was 13.78±10.43 months. The average age of 50 participants included in the invariance analysis was 28.50 ± 10.36 years (minimum age 18 and maximum 68). The average time over the loss experienced by participants was 12.89 ± 10.18 months. Utrecht Grief Rumination Scale and Core Bereavement Items were used as data collection tool. After the validity of the scale's language, the confirmatory factor analysis and the fit index of the five-factor model of the Turkish version of the UGRS were examined

IBM SPSS 20.0 and LISREL 8.80 packet programs were used for data analysis.

Regarding the factor structure of the scale (first level CFA), it is observed that the model fit (χ2=120.57, sd=80, χ2/sd=1.51) and model fit indices of 15 items and five factor structure obtained are above acceptable limits (RMSEA=.05, SRMR= .04, CFI=.99, IFI=.99, PNFI= .74, PGFI= .62). T values in the path diagram in the model are examined. The t values in the path diagram of the model were found to be more than 1.96 and significant at the .05 level (p <0.01). Regarding the factor structure of the scale (second level CFA), it is observed that 15 items and five factor structure model fit (X2 = 200.51 sd = 85, X2 / sd = 2.36) and model fit indexes are above acceptable limits (RMSEA = .08, SRMR = .06, CFI = .98, IFI = .98, PNFI = .78, PGF1 = .63).

There was a statistically significant positive correlation between UGRS (43.21 ± 16.25) and TGRS. The internal consistency coefficient of the scale is α = .94 and the internal consistency coefficient of subdimensions is α = .86 (Meaning); α = .83 (Relationships); α = .87 (Opposite Cases); α = .89 (Injustice); α = .80 (Responses). The item-total correla-

tion values were between .59 and .76 and the internal consistency coefficient varied between .92 and .93 when any item was removed. It was found that there was a positive directional correlation between pre-test (43.68±17.71), carried out with four weeks interval to determine the invariance of UGRS against time, and post-test (42.20±15.09) measurements and this relationship was statistically significant (r=.89; p=.000).

In conclusion, it is shown in light of scientific data that the validity and reliability analyzes of the UGRS meet the required values in the literature, it is a valid and reliable measurement tool and it does not have temporal change. With this study, a measurement tool has been introduced to literature in Turkey which can assess the grief rumination and the severity of grief. The use of UGRS in studies related to grief is important in order to evaluate the ruminative repetitive thinking patterns and the severity of the grief processes of individuals who have lost their loved one's such as spouses, children, siblings and parents. UGRS has appropriate psychometric properties to be used in studies related to grief and to determine the severity of grief. This scale is a measurement tool that can be used safely in future mourning, grief and ruminative grief studies in Turkey. The fact that this scale was studied in a non-clinical sample, limits the information obtained. For this reason, it is recommended that this scale be validated through clinical samples consisting of individuals who have lost a loved one.

Kaynakça / References

Aksayan, S. ve Gözüm, S. (2002). Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber I: Ölçek uyarlama aşamaları ve dil uyarlaması. *Hemşirelik Araştırma Dergisi*, *4*(1), 9-14.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5).* Washington, DC: American Psychiatric Publication.

Ayaz, T., Karanci, A. N. ve Aker, A. T. (2014). İki Boyutlu Yas Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *25*(4), 253-263.

Balcı-Çelik, S. (2006). Yas Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *3*(25), 105-114.

Boelen, P. A., van den Bout, J. ve van den Hout, M. (2003). The role of negative interpretations of grief reactions in emotional problems after bereavement. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, *34*, 225–238.

Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı.* Ankara: Pegem Akademi.

Çapık, C. (2014). Geçerlik ve güvenirlik çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 17*(3), 196-205.

Clark, D. A. ve Rhyno, S. (2005). Unwanted intrusive thoughts in non-clinical individuals: Implications for clinical disorders. (D. A. Clark Ed.), *Intrusive thoughts in clinical disorders: Theory, research, and treatment* In (pp. 1-29). New York, NY, US: Guilford Press.

Crowley, S. L. ve Fan, X. (1997). Structural equation modeling: Basic concepts and applications in personality assessment research. *Journal of personality assessment, 68*(3), 508-531.

Doering, B. K., Barke, A., Friehs, T. ve Eisma, M. C. (2018). Assessment of grief-related rumination: validation of the German version of the Utrecht Grief Rumination Scale (UGRS). *BMC psychiatry*, *18*(43), 1-13.

Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M. (2011). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi.* İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım

Eisma, M. C., Schut, H. A. W., Stroebe, M. S., Stroebe, W., Boelen, P. A. ve van den Bout, J. (2013). Avoidance processes mediate the relationship between rumination and symptoms of complicated grief and depression following loss. *Journal of Abnormal Psychology, 122*, 961–970.

Eisma, M. C., Stroebe, M. S., Schut, H. A., Van Den Bout, J., Boelen, P. A., ve Stroebe, W. (2014). Development and psychometric evaluation of the Utrecht Grief Rumination Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, *36*(1), 165-176.

Gökler-Danışman, I., Yalçınay, M. ve Yıldız, N. (2017). Measuring grief symptoms in cancer patients: The Reliability and validity study of the Turkish version of Prolonged Grief Disorder Scale. *Turkish Journal of Psychiatry*, 28(3), 190-197.

Gülüm, V. İ. ve Dağ, İ. (2012). Tekrarlayıcı Düşünme Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanterinin Türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. *Anatolian Journal of Psychiatry*, *13*, 216-223.

Hoe, S. L. (2008). Issues and procedures in adopting structural equation modeling technique. *Journal of applied quantitative methods, 3*(1), 76-83.

Hooper, D., Coughlan, J. ve Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods, 6*(1), 53-60.

Houwen, V. K., Stroebe, M., Schut, H., Stroebe, W. ve van den Bout, J. (2010). The mediating processes of bereavement: The role of rumination, threatening grief interpretations and deliberate grief avoidance. *Social Science and Medicine, 71*, 1669–1676.

Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler.* İstanbul: Nobel Yayınevi.

Keser, E. ve Işıklı, S. (2018). Yas ve Anlamı Yeniden Yapılandırma Envanteri'nin Türkçe Formu'nun psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 31*, 364-374.

Li, L. ve Schucany, W. R. (1975). Some properties of a test for concordance of two groups of rankings. *Biometrika*, *62*(2), 417-423.

Lundorff, M., Holmgren, H., Zachariae, R., Farver-Vestergaard, I. ve O'Connor, M. (2017). Prevalence of prolonged grief disorder in adult bereavement: a systematic review and meta-analysis. *J Affect Disord*, *212*, 138–49.

Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.

Nolen-Hoeksema, S. (2001). Ruminative coping and adjustment to bereavement. (M. S. Stroebe, R. O. Hansson,W. Stroebe,&H. Schut Eds.), *Handbook of bereavement research: Consequences, coping and care* In (pp. 545–562). Washington DC: American Psychological Association.

Pallant, J. (2010). *SPSS: Survival manual.* Berkshire, England: McGraw-Hill.

Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Robinson, M. S. ve Alloy, L. B. (2003). Negative cognitive styles and stress-reactive rumination interact to predict depression: A prospective study. *Cognitive Therapy and Research, 27*, 275–291.

Schreiber, J. B., Nora, A., Stage, F. K., Barlow, E. A. ve King, J. (2006). Reporting structural equation modeling and confirmatory factor analysis results: A review. *The Journal of Educational Research, 99*(6), 323-338.

Seçer, İ., Halmatov, S. ve Gençdoğan, B. (2013). Duygusal Tepkisellik Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Güvenirlik ve geçerlilik çalışması. *Sakarya University Journal of Education, 3*(1), 77-89.

Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Seçer, İ. (2017). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi analiz ve raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Selvi, Y., Öztürk, R. I., Agargün, M. Y., Besiroglu, L. ve Çilli, A. S. (2011). Temel yas unsurlari ölçegi Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalismasi:Study of validity and reliability of the Turkish version of the core bereavement items. *Noro-Psikyatri Arsivi*, *48*(2), 129-134.

Stroebe, M., Boelen, P. A., Van Den Hout, M., Stroebe, W., Salemink, E. ve Van Den Bout, J. (2007). Ruminative coping as avoidance. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci*, *257*(8), 462–72.

Stroebe, M., Schut, H. ve Stroebe, W. (2007) Health outcomes of bereavement. *Lancet*. *370*(9603), 1960–1973.

Sukhodolsky, D. G., Golub, A. ve Cromwell, E. N. (2001). Development and validation of the Anger Rumination Scale. Personality and Individual Differences, *31*, 689–700.

Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulama. *Türk Psikoloji Yazıları, 3*(6), 49-73.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Allyn & Bacon/Pearson Education.

Tang, S., Eisma, M. C., Li, J. ve Chow, A. Y. (2018). Psychometric Evaluation of the Chinese version of the Utrecht Grief Rumination Scale (UGRS). *Clinical psychology & psychotherapy*, 26(2), 262-272.

van der Houwen, K., Stroebe, M., Schut, H., Stroebe, W. ve van den Bout, J. (2010). The mediating processes of bereavement: The role of rumination, threatening grief interpretations and deliberate griefavoidance. *Social Science and Medicine*, *71*, 1669–1676.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştirma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, H. ve Cimete, G. (2011). Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeğinin uyarlama çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *12*(1), 30-36.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tekin, H. H. ve Kırlıoğlu, M. (2019). Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği'nin (UYRÖ) Türkçe Versiyonunun Geçerlilik ve Güvenirliği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1114-1135 DOI: 10.26466/opus.550290

EK: Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği (UYRÖ)

İnsanlar sevilen birinin ölümünden sonra sıklıkla çeşitli şeyleri düşünür. Son bir ay süresince aşağıdaki sorularda yer alan ifadeleri ne sıklıkla düşündüğünüzü öğrenmek istiyoruz. 1 "Hiç" anlamına gelmekte iken 5 "Çok Sık" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda vereceğiniz cevapları 1'den 5'e kadar derecelendirerek cevap veriniz.					
1. Son bir ay süresince onun ölümünün sizin yaşamınıza etkisini ne sıklıkla düşündünüz.	1	2	3	4	5
2. Son bir ay süresince kaybın sizin için ifade ettiği anlamı ne sıklıkla sorguladınız.	1	2	3	4	5
3. Son bir ay süresince aile üyelerinden gereken desteği alıp almadığınızı ne sıklıkla sorguladınız.	1	2	3	4	5
4. Son bir ay süresince onun ölümünü önleyip önleyemeyeceğinizi ne sıklıkla düşündünüz.	1	2	3	4	5
5. Son bir ay süresince bu kaybı hak edecek ne yaptığınızı kendinize ne sıklıkla sordunuz.	1	2	3	4	5
6. Son bir ay süresince bu kayıp hakkında tam olarak ne hissettiğinizi ne sıklıkla düşündünüz.	1	2	3	4	5
7. Son bir ay süresince bu kayba normal tepki verip vermediğinizi ne sıklıkla sorguladınız.	1	2	3	4	5
8. Son bir ay süresince eğer koşullar farklı olsaydı onun ölümünün önlenip önlenemeyeceğini kendinize ne sıklıkla sordunuz.	1	2	3	4	5
9. Son bir ay süresince arkadaşlarınızdan ve tanıdıklarınızdan yeterli desteği alıp almadığınızı kendinize ne sıklıkla sordunuz.	1	2	3	4	5
10. Son bir ay süresince eğer başkaları farklı davransaydı onun ölümünün önlenip önlenemeyeceğini kendinize ne sıklıkla sordunuz.	1	2	3	4	5
11. Son bir ay süresince bu durumun neden bir başkasının değil de sizin başınıza geldiğini ne sıklıkla düşündünüz.	1	2	3	4	5
12. Son bir ay süresince bu kaybın adil olmadığı hakkında ne sıklıkla düşündünüz.	1	2	3	4	5
13. Son bir ay süresince kayıpla ilgili duygularınızı ne sıklıkla anlamaya çalıştınız.	1	2	3	4	5
14. Son bir ay süresince diğer insanların kaybınız ile ilgili nasıl davranmalarını istediğiniz hakkında ne sıklıkla düşündünüz.	1	2	3	4	5
15. Son bir ay süresince onun ölümüyle hayatınızın nasıl değiştiğini ne sıklıkla düşündünüz.	1	2	3	4	5

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 20/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/06/2019

Lider Üye Etkileşimi ve Çatışma Yönetim Stili İlişkisi: Bir Alan Araştırması

DOI: 10.26466/opus.529924

*

Mehmet Güler*

*Dr. Öğr. Üyesi. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: mehmetguler86@gmail.com **ORCID:**0000-0002-2956-7604

Öz

Bu çalışmanın amacı, örgütlerde yönetim kadrosunda yer alan lider vasıflı kişilerin astları üzerine belirledikleri davranışsal stillerin, ilişkilerine etkilerini ortaya koymaktadır. Lider-üye etkileşim kalitesi örgütün yönetim metodunda birincil etken olarak görülmektedir. Çatışmanın yönetimi çalışanlar arasındaki ilişkiyi pozitif ve negatif yönde doğrudan etkilemekteidir. Lider-üye etkileşiminin çatışma kültürü üzerindeki önemi tam olarka burada ortaya çıkmaktaıdır. Araştırma Türkiye' de turizm sektöründe çalışan iş görenleri kapsamaktadır. Çalışma, lider-üye arasındaki ilişkide hangi çatışma yönetimi stilinin daha sıklıkla tercih edildiğini tespit etmektir. Bu sebeple turizm sektörü bünyesinde 138 çalışandan anket yaparak veriler elde edilmiştir. Yapılan anket sonuçlarına göre; lider-üye etkileşimi yüksek bulunarak, turizm sektöründeki çalışanların çoğunlukla bütünleştirme en az kaçınma çatışma yönetim stilini seçtiği tespit edilmiştir. Bu anlamda lider üye ilişkilerinde bütünleştiren, uyma-ödün verme, ve uzlaşma çatışma yönetim stilleri ile olumlu yönde ilişkileri olduğu belirlenmiştir. Kaçınma çatışma yönetim stili ile anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Diğer taraftan, lider-üye etkileşim sürecide ilgili işletmenin kurumsal olması, imajı ve toplumsal kültür kodlarının etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Çatışma Yönetimi, Liderlik, Yönetim*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 20/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/06/2019

Relationship Between Leader Member Interaction and Conflict Management Style: A Field Research

*

Abstract

The aim of this study is to determine the effects of behavioral styles on the subordinates of leading people in management.Leader-member interaction quality is seen as the primary factor in the management method of the organization. Conflict management directly and positively affects the relationship between employees. The importance of leader-member interaction on the culture of conflict emerges precisely here. Research in Turkey covers employees who work in the tourism sector. The aim of this study is to determine which conflict management style is preferred more frequently in the relationship between leader and member. For this reason, data were obtained from 138 employees in the tourism sector. According to the survey results; It has been found that the employees in the tourism sector mostly choose integration and least avoidance conflict management style. In this sense, it is determined that they have positive relations with leader member relations integrating, compliance-compromise, and reconciliation conflict management styles. There was no significant relationship between avoidance conflict management style. On the other hand, it was determined that the corporate, corporate image and social culture codes had an impact on the leader-member interaction process.

Keywords: *Conflict Management, Leadership, Management*

Giriş

Küreselleşme, örgütlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ya da rakiplerinden daha yüksek kar elde edebilmeleri için rekabet üstünlüğü sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Ancak teknolojinin hızla gelişmesi ile artan rekabet ortamından avantaj elde etme imkanı gitgide azalmaktadır. Bu noktada örgütler, rekabet üstünlüğü sağlamaları için temel sermayesi olan insan unsurunu gündeme getirmektedir.

Güçlü ve gerçek bir dinamiğe sahip olan örgütlerde çalışan verimliliğini artırmak önem arz etmektedir. Bunun devamında çalışanın birey ve grup olarak uyumu, tavır ve hareketlerini daha olumlu bir çizelgede ilerlemesini sağlayacak iç ve dış etkenler sorgulanmaktadır. İncelenen bu etkenlerden bir tanesi de liderlik sürecidir. Yapılan incelemeler bu sürecin tek başına akmadığını hem liderin hem takipçilerin aktif rol aldığını ortaya koymaktadır. Liderle takipçisi arasındaki bağ takipçiye göre ya da lidere göre farklılık göstereceği gibi şiddeti de aynı doğrultuda olmayacaktır.

Lider ve takipçisi arasındaki bu göreceli bağ; içtenlik, güven, sevgi ve saygı gibi unsurlardan fazlasıyla etkilenmektedir. Bu etkenlerin artış gösterdiği durumlarda bireylerin örgüte bağlılık hislerini yukarıya çıkarmaktadır. Bu kapsamda, lider ve takipçisi arasındaki bağ ne kadar nitelikli ise bireylerin motivasyonları ve verimlilikleri o kadar yukardadır.

Lider-üye arasındaki bağın niteliği üzerinde etkili olabilecek etkenlerden biri liderin üyeleri üzerinde uyguladığı çatışma yönetim stilidir. İnsanın var olduğu her alanda yaşanma ihtimali olan çatışmanın iyi yönetilmediği takdirde olumsuz ve yıkıcı sonuçları olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenledir ki yönetici vasfındaki kişilerin çatışmadan fayda sağlanması görüşüne sahip olmaları gerekmektedir. Çatışmaların olumlu sonuçlanması için de bu görüşe sahip olan yöneticinin süreci doğru yönetmesiyle mümkün olmaktadır. Lider üye ilişkisinin niteliği artırılmak istenen bir durum olduğu belirtilmektedir. Bu durum ise çatışmaların doğru yönetilmesinin bir sonucu olarak görülmektedir.

Bu bağlamda planlanan çalışmada; lider-üye arasındaki bağın kalitesinin artırılması doğru çatışma yönetim stratejisi seçilmesiyle mümkün olacağı öngörülmüş ve bu iki değişken arasındaki bağ incelenmeye çalışılmıştır.

Liderlik Ve Lider Üye Etkileşimi

Liderlik Kavramına Genel Bir Bakış

Lider; etrafındakileri etkileyebilen, ilham veren ve doğuştan üstün özellikler taşıyan kişilerdir. Bu tanım, dikkate alınarak değerlendirildiğinde liderlik, bir kurala ya da baskıya yer vermeden bir iş veya görevin ya da varılmak istenen noktanın gerçekleşmesinde etkili olan kişilerdir. Bu ortak amaç ve hedefler için bir araya gelen bir çoğunluk var ise orada bir liderin varlığından söz edilebilir.

Liderlik olgusu çoğu bilim dalının irdelediği bir kavram olmuştur. Bu yüzden ortak bir tanımlamaya sığdırmak mümkün olmayacaktır. Farklı alanların konusu olduğu için farklı tanımlamaların ve ortak bir tanımın olmaması gayet doğaldır (Şişman, 2002, s.1).

Liderlik, yalnızca bir statüden doğmaz; liderlikte fark, insanları yönetme ve etkileme gücündedir (Dönmezer, 1999, s.272). Liderlik, insanların yaptıkları planları ve aldıkları kararlarını gerçekleştirmelerini sağlama sanatı olarak da tanımlanır (Ergun ve Polatoğlu, 1988, s.166-169).

Bu güne kadar liderlik üzerine birçok tanım yapılmıştır. En anlaşılır ve kolay tarifiyle lider, ortak bir hedef sunan ve bu hedef doğrultusunda kitleler yaratan, yol gösteren kişidir.

Örgütler açısından liderin rolü; iş görenleri örgüt hedefleri doğrultusunda verimliliklerini en üst noktaya çıkararak iş görme edimini yerine getirmesini sağlayandır. Nitelikli bir lider elindeki mevcut kaynakları örgüt amacı doğrultusunda en etkin kullanandır. Örgüt için en önemli kaynak insan unsurudur. Bu nedenle lider örgüt amaçları ile insan unsurunun iş doyumunu aynı doğrultuda ilerletmelidir. Değişen ve farklılaşan dünyaya uyum sağlayacak olan lider aynı uyumu örgüt için ve üyeleri içinde uygulamalıdır.

Lider – Üye Etkileşimi Kavramı

Uzun yıllardan beri örgütlerin ve grupların hedeflerine ulaşmada ki en temel etken liderlik süreci olarak görülmüştür. Liderlik sürecinde sadece tek taraflı etkiden bahsedilmemektedir. Liderin etkisi altına giren üyeler olarak söz ettiğimiz kitlenin de süreç içinde aktif rolü olması ve çift taraflı

bir etkileşim, değişim süreci olduğunu söyleyebiliriz. Bu etkileşim lider ve üye arasında ki karşılıklı güven, sevgi, saygı ya da üyenin bazı davranışsal özelliklerine bağlı olarak farklılık göstereceğini ve şiddetinin de her üye ve lider için aynı olamayacağını belirtilmelidir. 1970'li yılların ortalarına kadar olan dönemde mevcut liderlik araştırmaları, liderin astlarını bir bütün olarak gördüğü ve liderin tüm astlarına eşit seviyede "ortalama" bir liderlik davranışı sergilediğini varsaymaktaydı (Danserau, 1975, s.47). Klasik görüş olarak adlandırılabilecek bu görüşe göre lider tüm astlarına aynı şekilde davranır, fakat astlar farklı şekilde algıladıkları için mevcut farklılıklar görülürdü (Danserau, 1995, s.480).

Modern liderlik kuramlarından biri olan lider-üye etkileşimi, etkili liderlik araştırmalarının omurgasını oluşturmaktadır (Tabak, 2005). Çağımızda liderin farklı faktörlere göre davranışlarının değişkenlik göstereceği ve üyelere yaklaşımının da farklı olacağı anlaşılmaktadır. Bu durumda dikey ikili bağlantı modeli kapsamında değerlendirilen lider-izleyici ilişkileri, günlük yaşantıda gerçekçi bir bakış açısı oluşturmaktadır (Zel, 2006, s.164-165).

Lider üye etkileşim süreci bazı örgütsel neticeler üzerinde etkili olduğuna dair çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar lider üye etkileşim prototipinin, başka liderlik kuramlarının çok üstünde olduğunu göstermektedir. 1980'li yıllardan bu yana lider üye modeline ulaşılana kadar pek çok kez aynı konu üzerine farklı boyutları incelenmiştir.

Bu çalışmaların en önemli katkısı lider üye etkileşimde ki niteliğin üyenin davranışsal boyutuna göre farklılık göstereceğidir. Liderlikle ilgili önceki araştırmalara göz gezdirdiğimizde standart bir liderin üyelerine aynı şiddette davrandığı görülmektedir.

Liderin üyeleri ile olan etkileşiminin kalitesini farklı düzeylerde yani düşükten yükseğe farklı şiddette oluşturması lider üye etkileşiminin farklılaşması olarak tanımlanabilir. Bu farklılaşma üyeler içinde iki küme oluşturur. Bunlar grup içindekiler ve grup dışındakiler olarak açıklanabilir. Grup içindekiler olarak belirttiğimiz lider ile aralarında güven sevgi ve saygı olduğunu bunun sonucunda diğer gruba göre daha kaliteli bir etkileşimin var olduğu söylenebilir. Grup dışındakiler olarak nitelendirdiğimiz üyelerin ise lideriyle aralarında daha çok resmiyetten ileri gelen bir saygı vardır. Bu durum daha çok olumsuz ve etkileşim kalitesinin düşük olduğunu gösterir.

Bu çalışmalara bakıldığında üstleriyle daha kaliteli ilişkilere sahip olan astlar örgütsel açıdan bakıldığında daha iyi performans gösterip verimliliklerinin arttığı görülmüştür. Bu iyi ilişkiler yöneticinin astına daha anlayış göstermesine sebep olurken iş yapışında esnek alan sağlayarak astı serbest bırakmaktadır. Böylelikle ast daha fazla sorumluluk alıp işine olan bağlılığını arttırmaktadır. Nitelikli lider üye ilişkisine sahip üyeler; grup dışı olarak adlandırdığımız üyelerden daha fazla takdir edildiği daha çok mesuliyet verilmiştir.

Lider – Üye Etkileşim Kalitesini Etkileyen Faktörler

Lider üye etkileşim süreci sosyal ve psikolojik bir süreç olarak ilerlerken liderin üyesi ile kuracağı ilişkinin kalitesi her üye için farklı olacaktır. Bu farklılığın temelinde yatan bazı değişkenler bulunmaktadır. Bunlar liderin gücü, örgütsel stratejiler, bireysel ve demografik özellikler olarak ele alınmaktadır.

- ✓ Liderin gücü; bu başlık altında yapılan çalışmalarda liderin bu güce nasıl sahip olduğu, bu güç türlerinin ne olduğu, bu farklı güç türlerini üyelere nasıl ve hangi şiddette uyguladığı araştırmalara konu olmuştur. Güç; liderin üyeler üzerinde yapmak istemedikleri iş ve işlemleri gerçekleştirebilme, üyeleri tesir altında bırakarak davranışlarını şekillendirme kapasitesidir. Buradan yola çıkarak liderin ihtiyaç halinde üyeleri üzerinde gücünden yararlanarak etkileme sürecine girdiği anlaşılmaktadır. Liderin amirleri ile iyi ilişkiler kurduğu noktada gücünden bahsedilir. Astlarına mevcut kaynakları sağlayabilmesi için güce sahip bir lider olması gerekmektedir. Örgüt içinde liderin 5 temel güç kaynakları bulunmaktadır. Örgütün yöneticiye imkan sağladığı yasal güç, zorlayıcı güç ve ödül gücü yer alırken; yöneticinin bireysel olarak karizmatik gücü ve uzmanlık gücü vardır. Güç kaynakları lider ve üye arasındaki etkileşim sürecinin gelişimini sağlamaktadır (Fındıklı, 2012, s.100).
- ✓ Örgütsel stratejiler; lider astlarının davranış biçimlerini değerlendirirken bu davranış karşılığında göstereceği tavır örgüt stratejilerine uygun olmaktadır. Buradan yola çıkarak liderin örgüt stratejilerinden etkilendiğini söyleyebiliriz (Fındıklı, 2012, s.101).

- ✓ Bireysel ve demografik özellikler; lider üye etkileşimi kalitesinde liderin benzerlikten ya da kişisel bazı bir takım özelliklerden etkilenebilmektedir. Şayet lider ve ast aynı cins bireyler değillerse etkileşimin kalitesi düşebilmektedir. Örgütlerde çoğunlukla orta ve üst kademedeki yöneticileri erkeklerin oluşturduğu göz önüne alınırsa kadınlar erkeklere oranla ast üst ilişkisinde daha dezavantajlı konumda olacaktır. Demografik benzer özellikler taşıyan taraflarda ise kültürel olarak da birbirlerini daha çok koruma kollama içgüdüsüyle hareket edecektir. Lideri ya da astın eksik noktalarında daha toleranslı davranacak ve ilişkinin kalitesinin etkilenmemesi açısından devamlılığını sağlayacaktır (Fındıklı, 2012, s.102).

Bu faktörlerden ayrı liderin zaman kaygısı olacaktır. Bu zaman kaygısı lider üye arasındaki etkileşim kalitesinde etkili olmaktadır. Zamanı kısıtlı bir lider için örgüt hedefleri doğrultusunda astları arasında alt bir küme oluşturacak önemli saydığı görevlerin birçoğunu bu şekilde tamamlayacaktır. Bu bağlamda grup içi astlarıyla kaliteli etkileşim elde edecek ve çoğunlukla daha iyi anlaşacaktır. Grup içi astlar kilit sayılabilecek görevleri üstlendiğinden bu iş ve işlemlerde oluşabilecek ya da var olan sorun ve problemleri liderine ileterek çözüm sağlayacağından taraflar arasındaki bağ daha da güçlenecektir. Grup dışı kalan astlar ise lideriyle arasındaki bağ ve uyum daha düşük seviyede seyredecektir.

Etkileşimin kalitesinde engel teşkil edebilen bazı örgüt politikaları ya da kolektif hareketler (sendikalar) olacaktır. Örneğin bazı örgütlerde sendikaların varlığı çalışanlara eşit tutum gösterilmesinde rol oynayabilir. Böyle bir durumda liderin tüm astlarına eşit tavır sergilemesi gerekecektir. Oluşabilecek diğer bir engel taraflar arasında herhangi bir sebepten dolayı güven duygusu gelişmemiş olabilir ve buda etkileşim kalitesinde negatif yönde etkileyecektir. Astlarda birbirinden etkilenerek etkileşim kalitesinde negatif etkiye yol açabilirler. Örneğin daha özverili çalışmaya meyilli bir astın diğer astlardan etkilenerek bu tavırdan kaçınabilir. Lider de her zaman aynı çabada olmayabilir. Etkileşimin kalitesi uğruna zamanını ya da mental olarak kendisini tüketmek istemeyebilir.

Yöneticiler astlarına her durumda ve her zamanda aynı yaklaşamayabilir. Bu durumunda astlar iki gruba ayrılmaktadır. Yöneticisinden beklediği ilgiyi göremeyen grup dışı astlar işbirliğinden uzak hatta düşmanca

tavırlar sergileyebilmektedir. Sonuçta ikili gruptaki etkileşim farklılığı çatışma potansiyelini artırabilir.

Liderin astlarına karşı tavrı negatif yönde farklılaştıkça astların örgüte olan bağlılığı azalacak ve işte ayrılmalara neden olacaktır. Liderin buradaki görevi grup dışı astlarına da grup içi astına davrandığı gibi tavır sergilemesidir. Liderin, kendisine destek ve kaynak sağladığını hisseden astın lidere daha olumlu yaklaştığı ve yardımcı olduğu, örgüte olan bağlılığında ise artış göstermektedir. Temelde taraflar arasındaki etkileşim kalitesi astların adalet ve eşitlik kaygısından yola çıkmaktadır. Liderin bunu öngörüp ona göre etkileşimini belirlemesi gerekir. Adalet kaygısı güden astın yöneticisine, takım arkadaşlarına, örgüte olan tüm güven duygusunu yitirmesine, örgüte yabancılaşıp yıkıcı bir çatışma içine girmesine neden olur. Bu süreç işten ayrılmalara kadar gideceği için örgüt açısından devir oranının artmasıyla maliyeti olumsuz etkileyecektir (Bucak, 2010, s.18).

Etkileşim kalitesi düşük lider üye ilişkisinde liderin astına durumsal liderlik modeli ile yaklaşması yani aynı olmayan durumlarda astına uygun bir iş tasarlaması üyenin örgüte olan bağlılığını artıracaktır.

Lider – Üye Etkileşimin Örgütsel Sonuçları

Scandura ve arkadaşlarına göre (1986) lider üye etkileşimi, bireysel özneler ve ilişkinin öznelinde oluştuğu, iki yönlü de tarafların aktif olduğu, oluşacak ya da oluşma ihtimali olan sonuçların iki tarafında etkilendiği bir modeldir. Buradan yola çıkarak lider üye etkileşimi, etkileşim sürecinde olan bireyler birbirine feyz vererek ve ortak sonuçlara da birlikte varırlar. Lider üye etkileşimin niteliği bireysel, grupsal ve örgütsel olarak ortaya çıkacak sonuçları tayin etmektedir (Gerstner ve Day, 1997).

Lider üye etkileşim modelinde ikili ilişkinin iki ayrı noktada ayrıldığı üzerinde durulmaktadır. Grup içi (iyi), grup dışı (kötü) olarak iki başlık belirlenmiştir. Ancak bu durum yapılan çalışmalar neticesinde lider üye etkileşim modelinin algı noktasını değiştirmiştir. Lider üye etkileşim modelinin liderden ve astından örgütsel açıdan nasıl olumlu sonuçlar elde edilebilir noktasını önemli hale getirmiştir.

Yapılan çalışmalarda lider üye arasında kaliteli bir ilişkide bulunan üyenin iş performansında örgüte olan bağlılığında artışlar gözlemlenmektedir. Aynı zamanda etkileşim kalitesi yükseldikçe aynı oranda örgüt içinde ki çatışma potansiyeli azalmaktadır. Bunların yanı sıra kaliteli ilişki için liderin üyesine yetkisinin bir kısmını devretmesi sorumluluk ve insiyatif hakkı tanıması ve kariyer çizelgesi oluşturması ilişkiyi pozitif yönde etkilemektedir.

Literatürde birçok kaynakta bahsedilen lider ve üyenin takındığı tavrın en önemli belirleyicisi, örgüt içinde üyenin performans göstergesi ve bu performansın nasıl gelişme kaydettiğidir. Liderler üyelerine sağladıkları maddi ve manevi kaynaklar için üyenin çalışma hayatındaki performansına bakarlar. Elde edilen kaynak karşısında üye örgüte katma değeri yüksek verimlilik sağlarlar. Bunun karşılığında liderin üyeye olan güven ve bağ duygusu gelişecektir. Artan güven duygusu üyenin daha fazla sorumluluk ve yetki almasıyla sonuçlanacaktır.

Çatışma Ve Çatışma Yönetim Stili

Çatışma Kavramı ve Türleri

Çatışma, insanın oluşturduğu grupların, örgütlerin doğasında var olan evrensel bir kavram olarak her alanda karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan çatışmaların örgüt içinde var olması bazı sonuçlara yer vermektedir. Çatışma klasik yönetimden bu yana örgüt açısından negatif yönde olduğu ve tamamen yok edilmesi gereken bir durum olarak algılanırken modern zamanda çatışmanın her zaman yıkıcı olamayacağı yapıcı sonuçlar elde edilebileceği bunun için doğru bir strateji ile yönetilmesi gerektiği savunulur. Bu farklı görüşlerin gerçekliği çatışmanın hangi taraflar arasında hangi nedenle ve bu tarafların bireysel özellikleriyle, tecrübelerine bağlı olarak yapıcı yada yıkıcı sonuçlar elde edilebileceği değişkenlik göstermektedir (Demiröz, 2015, s.18-20).

Örgüt açısından bireylerin geçmişte yaşadıkları durumlar göz önüne alındığında hepsinin farklı durumlara farklı tepkiler vermesi tecrübeleri kişisel bazı özellikleri ya da çıkar ilişkilerini göz ardı edilmeden potansiyel bir çatışmanın varlığı inkar edilemez. Çatışmanın eksikliklerden ya da

farklılıklardan doğduğunu yani örgüt içinde sınırlı kaynağa sahip olunması, bireyler arasında güç ve statü kaygısı kişileri hem birbiri ile hem kendileriyle çatışma yaşamasına neden olacaktır. Görüş ayrılığından, kaynak eksikliğinden oluşabilecek çatışma gruplar arasında nefret söylemlerine neden olacağından pasif haldeki sürecin saldırgan tavırlara dönüşmesiyle aktif bir süreç içine girecektir. Bireylerin elde etmek istedikleri statü ve güç sürtüşmeler yaşamalarına ve bir gerilim hattı oluşmasına dayanak oluşturacaktır.

Negatif doğrultuda hissedilen çatışmanın her zaman olamaz. Bazı durumlarda olumlu noktada etkileri de olacaktır. Çoğunlukla örgüt üzerinde çıkar kayıplarına, saldırganca duyguları ateşleyeceğine, güven ve itibar kaybı yaşanacağına dayanak olarak görülse de, her durum için geçerli değildir. Bireylerin beklentileri ve amaçlarının çatışmasında, örgüt içinde görev bozukluğu olarak görülür ve olumlu olmayan sonuçlar yaşanacağı düşünülür. Aslında çatışmanın insanın var olduğu her alanda var olması gibi, örgüt içinde de yaşanması olağan ve sıradan bir durum olduğu kabullenilmelidir. Farklılıklardan doğduğunu belirttiğimiz çatışmanın zaten örgüt içinde olmaması her şeyin stabil herhangi bir değişikliğe yaratıcılığa ya da yeniliğe yer vermemiş bir örgüt demektir (Kirişçi, 2010, s.40-41).

Çatışma sadece stabil örgüt davranışına karşı çıkmamaktadır. Bunun yanı sıra örgüt politikalarına kadar değişlik gerektiren bir geri bildirim aracı olarak görülmüştür. Özet olarak çatışmayı sınırlı kaynakların, bireylerin hedef ve çıkar farklılıklarından kaynaklanan gerilim durumudur diye ifade edilebilir.

Literatürde genel hatlarıyla çatışmanın türleri olarak alt basamaktan üst basamağa kadar üç aşama belirlenmiştir. Bunlardan kaynakların sınırlı hale gelmesi ile bireyler arasında kaynakları elde etme mücadelesine gerilime neden olan pazarlık modeli çatışmasıdır. İşgören ve iş veren arasındaki ilişkiler kurmay eleman olarak adlandırılan (müfettiş, danışman, uzman) elemanların bütçe oluşturma süreçlerinde yaşadıkları potansiyel çatışmayı da pazarlık modeline dahil edilmektedir. Dikey hiyerarşi olarak belirtebileceğimiz astın üstüyle üstün astıyla çatışması ise bürokratik model olarak tariflendirilir. Üstün astına uyguladığı, hal ve tavırlarını kontrol etme durumu, örgütün gidişatı üzerine yapılan çalışmalar gerginliğe neden olacağından buradaki potansiyel varlığını koruyacaktır. Örgüt

içinde belirli bir iş için aynı statü ancak farklı birimlerdeki iş görenlerin ilişkilerinde yaşadıkları gerilim sistem yani idareci modeli ile açıklanmıştır.

Örgüt içinde yaşanan çatışmaların tarafları göz önüne alarak ayrıştırdığımızda burada yaşanan çatışmaların bireyin kendi içinde içsel çatışması, bireyler arasında yaşanan çatışma, bireyin grupla birlikte karşılıklı yaşadığı çatışmaya da örgütler arası yaşanan çatışma olarak ayrıştırılmaktadır. Bunların dışında çatışmanın şiddetine ve meydana gelmesine göre gruplandırılabilir. Bu çatışmalar potansiyel, algılanan, hissedilen ve açık çatışma olarak gruplandırılmaktadır (Bayık, 2016, s.9-12).

Konusuna göre çatışmalar da kendi arasında ayrım göstermiştir. Bunlar görev, ilişki ve süreç çatışmalarıdır.

Çatışmanın Süreci, Nedenleri ve Sonuçları

1. Çatışmanın Süreci

En az iki ya da daha fazla bireyler arasında olgunlaşan çatışmalar aşamalar halinde incelenmektedir. Her aşama bir sonraki aşamanın sarsıcı şekilde tetikleyicisi halini almaktadır. Bu noktada bireylerin yaşadığı ortamın şartları, algılama düzeyleri, tecrübelerinin getirisi duyguları çatışmaları hangi aşamada ve nereye doğru ilerlediğini belirlemektedir (Karcıoğullar ve Alioğulları, 2012, s.4).

Sonu bilinebilir olan çatışma süreci bazı durumlarda şiddeti artarak düşmanca tutumla birlikte açık bir saldırıya dönüşebildiği gibi bazı durumlarda da sorunların tamamen ortadan kaldırılmasında etken olabilir.

Çatışmalar aşamalarına göre gizli çatışmalar, algılanan, hissedilen, açık çatışmalar ve çatışma sonrası gibi basamaklarla var olmaktadır. Sınırlı kaynakların olduğu ve örgütlerin ayrıldığı alt departmanların hedeflerinin farklılığından kaynaklı gizli çatışmalar yaşanmaktadır. Karşılıklı ortak bir karara varılamadığı müddetçe gizli çatışmalar devam edecek ve farklı gizli çatışmalarda ortaya çıkacaktır. Örgütlerde bireyler arasında yaşanan rol çatışmaları gizli çatışma için en iyi örnek olacaktır.

Çatışmaların yaşanabilmesinde birçok farklı etken rol oynayabilmektedir. Şayet potansiyel çatışmaya taraf olmuş bireyler arasında hedef farklılıkları gibi ya da, algılama farklılıkları, inandıkları ve değer verdikleri

kavramlar hakkında çatışma yaşamaktadırlar. Bazı durumlarda taraflardan bir tanesi çatışmanın varlığından bile habersizken karşı taraf için yaşanan çatışma düşmanca ve saldırganca tutum sergileyecek hale gelebilmektedir. Bunun beraberinde yaşanan gizli çatışmanın oluşum nedeni olarak daha önce yaşanmış ve düzeyleri değişkenlik gösteren çatışmalar olabilir. Tabi bunun yanında gizli çatışmanın varlığından söz edebilmek için çevresel yani dışsal faktörleri hiçe saymamak gerekmektedir (Altay, 2011, s.38-41).

Yaşanan çatışmaların bitiminde dışarıya bazı olumlu veya olumsuz sonuçlar yansımaktadır. Bireyler arasında yaşanan çatışmalar sözel halde ya da fiziksel anlamda saldırgan noktaya gelmesiyle açık çatışmanın oluştuğu gözlemlenebilmektedir. Burada önemli olan taraflardan en az birinin saldırgan tutumu fark etmesi olduğu kadar bilinçli ve planlı şekilde bu tavrı sergilemesi gerekmektedir.

Bireylerin birbirine karşı davranış şekilleriyle algılanan veya hissedilen çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Çatışma esnasında bireylerde ki duygu düzeyleri normal bir döneme nazaran daha yüksek olacağından iletişimlerinde bazı aksaklıkların meydana geleceği açıktır. Çatışmalarda süreci ilerleten durum aslında karşılıklı bireylerin yaşanan çatışmayı sona erdirme ya da erdirmeme isteğiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu noktada taraflardan biri çatışmadan kaçmaya istekli olabilirken, diğer taraf kendisini müdafaa etme eğilimin olacaktır.

2. Çatışmanın Nedenleri

Örgüt içinde çatışmanın oluşması için sayısız neden sayılabilmektedir. Burada değinilmesi gereken en önemli yer çatışma var ise neden oluştu ve çözerken nasıl bir yol haritası izlenmelidir. Çatışmayı anlamak, yönetmek ve çözebilmek örgütün büyük ya da ufak olması fark etmeksizin önemli aşamalardır.

Çatışmanın neden var olduğu ile ilgili detaylar birçok çalışmada yer bulmuştur. Bir çatışmanın oluşması için pek çok neden var olabilir. Örgüt içinde bireyler ya da gruplar arası güç paylaşımı, bireyler örgüt içinde sahip olmak istedikleri kaynakların sınırlı olması, gruplar arasında amaç farklılığı, bireylerin algılama düzeyleri ve farklılıkları gibi daha pek çok

kez uzatılabilir nedenler çatışmalar için uygun ortamı hazırlamaktadır (Altay, 2011, s.42).

Örgüt içinde kişiler ve kişilerin oluşturduğu grupların hedefleri birbiri ile aynı paralelde olmaması, geçmişte yaşayıp bugüne getirdikleri tecrübe ve inançlarının zıt olması, örgüt içinde her türlü kaynakların sınırlı sayıda var olması, örgütün içinde olan kuralların dengesiz ve kişiden kişiye farklılık göstermesi ya da iletişimden kaynaklanan algılama hataları gibi nedenler çatışmanın oluşması için yeterli seviyede olmaktadır.

Tüm bu nedenlerin yanında çatışma kendiliğinden oluşan bir durum olmadığı gibi şiddetinin azalıp artması da kendiliğinden olmamaktadır. Bu noktada aslında çatışmanın bireyler üzerinde yönlendirici bir etkisini düşünmek yerine, bireylerin çatışmayı doğru yönetmesiyle yapıcı bir adım kaydedilirken tam tersi bir durumda yıkıcı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

3. Çatışmanın Sonuçları

Çatışma üzerine belirli bir aşamaya geldiğinde yaratıcılık, devamlılık bakımından bazı olumlu ya da olumsuz sonuçlar görmek mümkün olmaktadır. Örgüt içinde gerçekleşen çatışmanın fonksiyonel olan ve fonksiyonel olamayan etkileri mevcuttur. Yaşanan çatışmaların birçoğu bireylerin hedef uyuşmazlıklarından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple taraflardan birinin hedefe ulaşması diğer tarafın ulaşmamasıyla sonuçlanacağından çatışmayı doğurduğunu bilinmektedir. Örgüt içinde yaşanan gerginliklerin çözümlenmeyip karmaşık bir çatışma halini alması grup içinde motivasyon düşüklüğüne sebep olacağı gibi, gergin ortamdan uzak durmak isteyen bireyler oluşturacak ve işten ayrılma oranını artıracaktır. Örgüt içinde yaşanan çatışmaların birçoğu yönetime katılanların kararlarında gizli bir etken gizli bir gündem yaratmaktadır. Yaşanan gerginliklerin özüne bakıldığında çözülmemiş geçmişten bugüne ortaya dökülmemiş gizli bir gündem olmuş ve sonradan ortaya çıkmasıyla her kararı etkileyen bir boyuta ulaşmıştır. Daha önce çatışmanın maliyete olumsuz etkileri olduğu belirtilmiştir. Ancak sadece olumsuz etkilerden bahsetmek çatışmanın varlığına ters etki yaratacaktır. Maliyeti olumlu yönde etkileyen sonuçları yeniliği, yaratıcılığı artırmasıyla örgüt içinde yeni fikirler oluşmasında se-

bep gösterilmektedir. Grup içinde çatışma ile artan rekabet bireylerin verimliliğini yukarıya çekecektir. Bu bağlamda çatışmanın denge noktasına getirilmesiyle olumlu sonuçlarıyla karşılaşmak mümkün olmaktadır (Nebioğlu, 2011, s.29-37).

Çatışma Yönetim Stili ve En Uygun Stilin Seçimi

Örgüt içinde çatışmayı yönetecek kişi grubun lideridir. Aynı zamanda liderin çatışmayı doğru seviyede tutması beklenmektedir. Liderin zaten çatışmanın örgüt bakından son derece önemli olduğunun farkındadır. Liderlerin örgüt sorunları arasında en çok vaktini alan durumlar çatışmanın yönetimi seviyesi ve çözümleri gibi konulardır. Çatışmanın çözümü için başvuran stratejiler her durum için farklı şekillendiği kadar liderin nasıl bir yönetici olduğu ile ilgilidir. Çatışma stratejileri açısından tek stilin iyi olduğunu söylemek mümkün değildir. Liderlik stili günün durumuna ve koşullarına göre değişiklik göstereceğinden çatışma stratejileri içinde aynı durum geçerlidir. Bunların yanı sıra bazı liderlerin kişilik ve karakter bakımından kendine daha yakın hissettiği bir çatışma yönetim stratejisini her durumda uygulamak için ısrarcı davranabilmektedir. Belirtilmelidir ki çatışma yönetim stillerini tamamen birbirinden bağımsız düşünmek yerine bazı çatışma kalıpları üzerinde birden fazla stilinin birleşimi çözüm sağlayabilmektedir. Çatışmalara birçok durumun sebep olacağı doğru olmakla birlikte yönetiminde esas değinilmesi gereken nokta sonuçlar dikkate alınmaktadır. Çatışmanın çözümünde taraflar arasındaki tutumun önceliklerinde kendi isteklerini düşünerek çözüme gitmeleridir. Ancak bu şekilde gerilimin şiddeti düşürülmezse karşılıklı özverilerde bulunarak çözüm bulunmalıdır (Altay, 2011, s.48-57).

Çatışma yönetim stillerinin birçok araştırmacı tarafından bazı belli davranış kalıplarına tanımlamalar yapılmakla birlikte isimlerinde değişkenlik gösterse bile sonuca gitme yönteminde benzerlik göstermektedir. Literatürde bireylerarası çatışma yönetim stili olarak bütünleştirme, uyma-ödün verme, hükmetme, kaçınma ve uzlaşma davranış tarzları benimsenmiştir.

- ✓ Bütünleştirme; tarafları anlaşmaya vardırmak için karşılık beklenti ve ihtiyaçları bütünleştirir. Çatışan tarafları yüz yüze getire-

rek beklentilerini olduğu gibi ortaya koymalarını sağlar. Tarafların haklı veya haksız oldukları önemsenmez buradaki hedef fikir ayrılıklarını ortaya koyarak çözüm bulmaya çalışılır. Bütünleştirme çatışma yönetim stratejisinin doğru işlemesi için tartışmanın sağlıklı gerçekleşeceği iyi niyet ve güven ortamı sağlanmalıdır. Şayet böyle bir ortam yoksa çatışma yıkıcı bir durumla sonuçlanabilir (Kirişçi, 2010, s.50).

- ✓ Uyma- Ödün Verme; taraflardan birinin kendi istek ve beklentilerinden karşı tarafla anlaşma sağlanabilmesi bakımından feragat etme durumudur. Taraflardan ödün veren diğerine nazaran daha naif ve zayıf olduğu düşünülmektedir. Ödün veren taraf için beklenti ve isteklerin önemsiz olduğu düşündürülerek anlaşmaya varmaya çalışırlar (Kirişçi, 2010, s.51).
- ✓ Hükmetme; taraflardan birinin çatışma sorununu çözebilmek adına güç ve otoritesini uygulayıp diğer tarafın durumu kabullenmek zorunda bırakıp sorunun ortadan kaldırıldığı modeldir. Bu modelde önemsenmesi gereken nokta otoritenin ve gücün olmadığı tarafın uygulanan baskı karşılığında istek, moral ve motivasyonun azalacağı öngörülmelidir. Bu nedenle hükmetme modeli gerçekten elzem olduğu durumlarda başvurulması gereken bir çatışma yönetme stratejisi olmaktadır (Kirişçi, 2010, s.52).
- ✓ Kaçınma; yöntem adından da anlaşılacağı üzere çatışmanın üzerine gidilmediği yok sayıldığı ve açık bir hale getirilmediği bir çatışma yönetim stilidir. Çoğunlukla eşit derece statüye sahip durumlarda ya da birbirine bağımlı pozisyonlarda yaşanan çatışmalarda bu yönteme başvurulabilir (Kirişçi, 2010, s.53).
- ✓ Uzlaşma; tarafların istek ve beklentilerinden taviz vermesiyle oluşan çatışma yönetim stratejilerinden biridir. Sonuç alınamamış ve örgütün uzun süreli vaktini aldığı çatışmalarda bu yönteme başvurmak akıllıca olacaktır (Kirişçi, 2010,s. 54).

Lider-Üye Etkileşiminin Çatışma Yönetim Stili Üzerine Etkisi: Turizm Sektöründe Bir Araştırma

Araştırmanın Konusu ve Amacı

1. Araştırmanın Konusu

Turizm sektöründe yapılan anket çalışmasının konusu, örgüt yöneticilerinin seçtikleri çatışma yönetim stilinin, lider- üye etkileşimi üstündeki etkileri incelemektir.

2. Araştırmanın Amacı

Daha öncede ayrıntılı bir biçimde yazdığımız gibi örgüt için çalışan verimliliğinin en üst seviyede olması önemlidir. Bunun için niteliği yüksek lider üye ilişkisi ve doğru çatışma yönetim stilinin seçilmesi önemlidir. Örgüt içinde hep var olan çatışmaların yönetiminde doğru yönetim stilini kullanmak lider üye ilişkisinin kalitesinde etkili olacağını belirtebiliriz. Örgüt başarısı için liderlik boyutunun iyi uygulanması gerekir. Bu bağlamda liderliğin yöneticiler tarafından iyi uygulandığı durumlarda ortam şartlarının iyi anlaşılmış olması gerekir ki ilişkide ki nitelik boyutu artırılabilsin. Bu bakımdan yapılan çalışmanın amacı için yöneticilerin uyguladıkları çatışma yönetim stillerinin lider üye ilişkisinin kalitesi üzerinde ki etkileri olumlu anlamda artırmak olacaktır.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Analizi

Yapılan araştırmada yöntem olarak veri toplama aracı olan anket yöntemi uygulanmıştır. Yapılan anket sadece alt kademlerde yer alan 138 ayrı çalışana uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar SPSS programı ile veri oluşturulmuştur. Oluşturulan bu verilen frenkans analizi ve yüzde dağılımları tablo halinde sunularak sonuca gidilmiştir. Anket 3 bölümden oluşmakta olup birinci bölümde demografik soruların yer aldığı toplamda 6 sorudan oluşurken ikinci bölümde yine 6 soruda tamamlarken üçüncü bölümde 16 soru ile toplamda 28 soru ile anket tamamlanmıştır. Anketin geçerliliğini

test etmek amacıyla alan uzmanlarına gösterilerek tartışılarak anket oluşturulmuş, ayrıca, 33 çalışana uygulanarak görüşleri alınmış anlayıp anlamadıkları kontrol edilerek düzeltmeler yapılmıştır. Güvenirliğini belirlemek için de Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısına bakılarak; Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0.78 olarak bulunmuştur. Soruların çatışma yönetim stili yaklaşımlara göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

- ✓ Bütünleştirme: 1,3,12,13,16
- ✓ Uyma- Ödün Verme: 2,8,10,14
- ✓ Hükmetme: 6,7,11
- ✓ Kaçınma: 4,15
- ✓ Uzlaşma: 5,9

4. Anket Sonuçları

4.1. Demografik Sonuçlar

Yapılan anketin ilk bölümünde yer alan ve anket sorularını cevaplandıran çalışanların demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

4.1.1. Araştırmaya Katılanların Yaş Yüzde Sonuçları

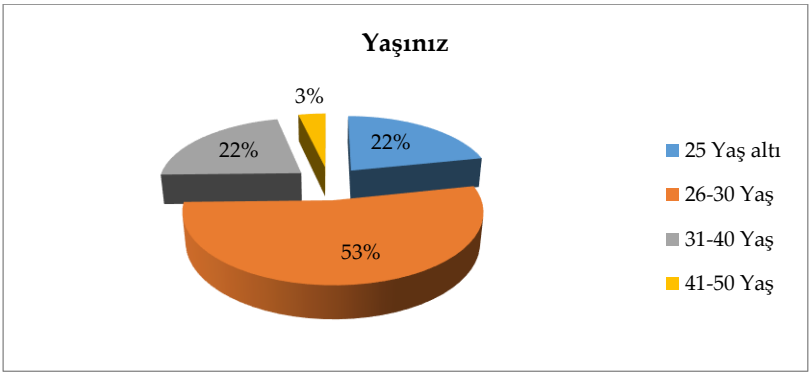

Araştırmaya katılan turizm çalışanlarının 30' u 25 yaş altı (%22), 73' ü 26-30 yaş aralığı (%53), 30' u 31-40 yaş aralığı (%22), 5' i 41-50 yaş aralığındadır (%3).

4.1.2. *Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Sonuçları*

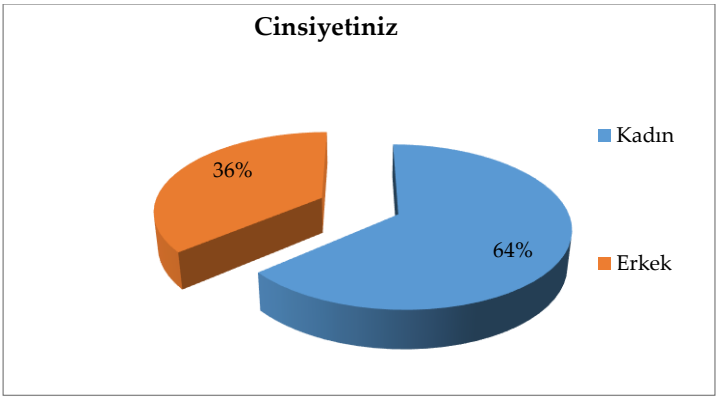

Araştırmaya katılan turizm çalışanlarının 88′ i kadın (%64), 50′ si erkek cinsiyetine sahiptir (%36).

4.1.3. *Araştırmaya Katılanların Öğrenim Durumu Sonuçları*

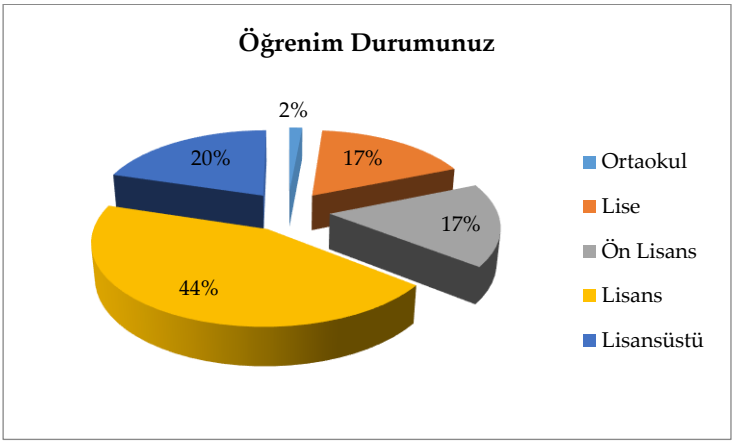

Araştırmaya katılan turizm çalışanlarının 2' si ortaokul (%2), 24' ü lise (%17), 23' ü ön lisans (%17), 61' i lisans (%44), 28' i lisansüstü öğrenim durumuna sahiptir (%20).

4.1.4. Araştırmaya Katılanların Sektördeki İş tecrübesi Sonuçları

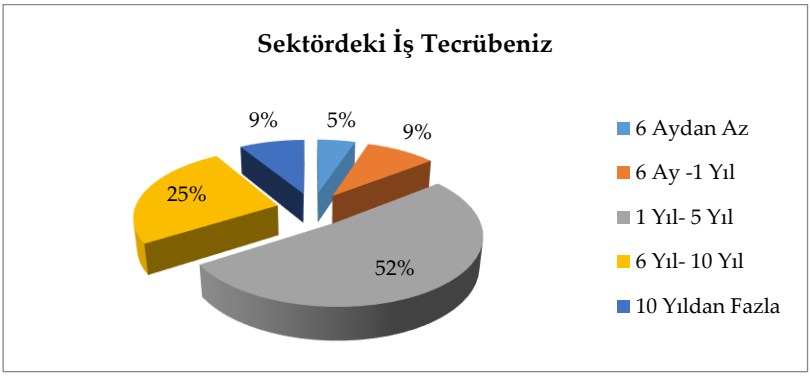

Araştırmaya katılan turizm çalışanlarının 7' si 6 aydan az (%5), 13' ü 6 ay -1 yıl (%9), 71' i 1 yıl- 5 yıl (%52), 35' i 6 yıl- 10 yıl (%25), 12' si 10 yıldan fazla iş tecrübesine sahiptir (%9).

4.1.5. Araştırmaya Katılanların Medeni Durum Sonuçları

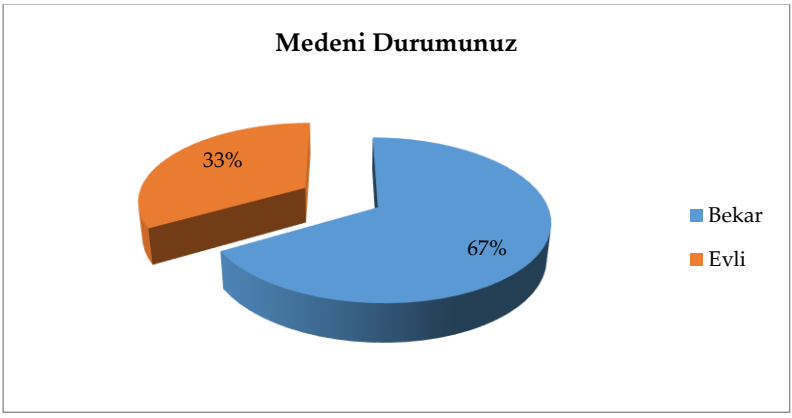

Araştırmaya katılan turizm çalışanlarının 92' si bekar (%67), 46' sı evli medeni durumuna sahiptir (%33).

5. Hipotezlerin Değerlendirilmesi

Soruların çatışma yönetim stili yaklaşımlara göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

- ✓ Bütünleştirme: 1, 3, 12, 13, 16
- ✓ Uyma- Ödün Verme: 2, 8, 10, 14
- ✓ Hükmetme: 6, 7, 11
- ✓ Kaçınma: 4, 15
- ✓ Uzlaşma: 5, 9

Buna göre çalışmanın hipotezleri aşağıda şöyle sıralanmıştır.

"*H1: Bütünleştiren yönetim stili, lider- üye etkileşimi niteliğini pozitif yönde etkilemektedir*." H-1 test edilmek istendiğinde bütünleştirici yaklaşıma ait yargılara göz atmak gerekmektedir.

Tablo 1. Kabul edilebilir bir çözüm bulabilmek için sorunu çalışanlarıyla birlikte gözden geçirir.

Bütünleştirme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	2,2	2,2
Katılmıyorum	9,4	11,6
Kararsız	16,7	28,3
Katılıyorum	53,6	81,9
Kesinlikle Katılıyorum	18,1	100,0
Toplam	**100,0**	

Tablo 2. Çalışanlarıyla ortak bir çözüm bulmak için fikirlerini çalışanlarının fikirleriyle birleştirir.

Bütünleştirme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	2,2	2,2
Katılmıyorum	13,0	15,2
Kararsız	15,9	31,2
Katılıyorum	46,4	77,5
Kesinlikle Katılıyorum	22,5	100,0
Toplam	**100,0**	

Tablo 3. Bir sorunun en iyi şekilde çözümlenmesi için bütün kaygılarını açıkça ortaya koymaya çalışır.

Bütünleştirme	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	0,7	0,7
Katılmıyorum	12,3	13,0
Kararsız	21,7	34,8
Katılıyorum	48,6	83,3
Kesinlikle Katılıyorum	16,7	100,0
Toplam	**100,0**	

Tablo 4. Kabul edilebilir sorunların çözülebilmesi için çalışanlarıyla işbirliği yapar.

Bütünleştirme	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	2,9	2,9
Katılmıyorum	10,9	13,8
Kararsız	17,4	31,2
Katılıyorum	47,8	79,0
Kesinlikle Katılıyorum	21,0	100,0
Total	**100,0**	

Tablo 5. Sorunların tam ve doğru olarak anlaşılması için çalışanlarıyla birlikte çalışmaya gayret eder.

Bütünleştirme	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	2,2	2,2
Katılmıyorum	9,4	11,6
Kararsız	18,8	30,4
Katılıyorum	48,6	79,0
Kesinlikle Katılıyorum	21,0	100,0
Total	**100,0**	

Lider-üye etkileşiminin bütünsel yönetim yaklaşımı ile pozitif yönlü bir ilişki olduğuna dair bulgular ilgili yönetim stiline ait yargılarına verilen cevaplara bakıldığında görülmektedir. Ankete katılan bireyler yüksek oranda yargılara "Kesinlikle katılıyorum" ve "Katılıyorum" ifadeleriyle cevaplayarak lider-üye etkileşiminin bütünsel yaklaşım ile çözüm odaklı bir şekilde yönetilebileceği şeklinde yorumlamışlardır. "*H2: Uyma- Ödün*

Verme yönetim stili, lider- üye etkileşimi niteliğini pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir.". H2 test etmek gerekirse, ilgili yargılara verilen cevaplara baktığımızda:

Tablo 6: Genellikle çalışanların ihtiyaçlarını karşılar.

Uyma-Ödün Verme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	2,2	2,2
Katılmıyorum	19,6	21,7
Kararsız	15,9	37,7
Katılıyorum	46,4	84,1
Kesinlikle Katılıyorum	15,9	100,0
Total	**100,0**	

Tablo 7. Çalışanlara genellikle taviz verir.

Uyma-Ödün Verme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	16,7	16,7
Katılmıyorum	40,6	57,2
Kararsız	23,2	80,4
Katılıyorum	15,2	95,7
Kesinlikle Katılıyorum	4,3	100,0
Total	**100,0**	

Tablo 8. Genellikle çalışanların önerileri doğrultusunda hareket eder.

Uyma-Ödün Verme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	13,0	13,0
Katılmıyorum	32,6	45,7
Kararsız	26,1	71,7
Katılıyorum	26,1	97,8
Kesinlikle Katılıyorum	2,2	100,0
Total	**100,0**	

Tablo 9 Çalışanların beklentilerini karşılamaya çalışır.

Uyma-Ödün Verme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	2,2	2,2
Katılmıyorum	18,1	20,3
Kararsız	17,4	37,7
Katılıyorum	46,4	84,1
Kesinlikle Katılıyorum	15,9	100,0
Total	**100,0**	

Verilen cevaplar dikkate alındığında; uyma-ödün verme yönetim biçimi ile kurulan liderlik üye etkileşimi çalışanlar nezninde pozitif ve çözüm odaklı yönetim anlayışı şeklinde kabul görmekte ve yaklaşımın pozitif yönlü cevap bulduğu görülmektedir.
"H3: Hükmetme yönetim stili, lider- üye etkileşimi niteliğini negatif ve olumsuz yönde etkilemektedir." Üçüncü hipotezi incelemek istediğimizde:

Tablo 10. Fikirlerini kabul ettirmek için çalışanları üzerinde etki gücünü kullanır

Hükmetme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	8,7	8,7
Katılmıyorum	23,2	31,9
Kararsız	16,7	48,6
Katılıyorum	37,7	86,2
Kesinlikle Katılıyorum	13,8	100,0
Total	**100,0**	

Tablo 11. Bir kararı kendi lehine çevirmek için otoritesini kullanır

Hükmetme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	8,7	8,7
Katılmıyorum	29,7	38,4
Kararsız	20,3	58,7
Katılıyorum	23,9	82,6
Kesinlikle Katılıyorum	17,4	100,0
Total	**100,0**	

Tablo 12. Sorunları kendi bakış açısından değerlendirmek konusunda katıdır

Hükmetme	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	6,5	6,5
Katılmıyorum	30,4	37,0
Kararsız	22,5	59,4
Katılıyorum	26,8	86,2
Kesinlikle Katılıyorum	13,8	100,0
Total	**100,0**	

Ankete katılan katılımcılar, lider-üye etkileşimi konusunda hükmetme odaklı yönetsel yaklaşım odağında yöneltilen ifadelere verdikleri cevapların yoğunluğu dikkate alındığında olumsuz bir algı olduğu görülmektedir. Bu durumda da hipotezin gerçekliği konusunda çıkarımda bulunmamızı sağlamaktadır.

Kaçınma yönetim stiline ait hipotezi incelemek istersek; *"H4: Kaçınma yönetim stili, lider- üye etkileşimi niteliğini negatif ve olumsuz yönde etkilemektedi"*. Bu yönetim stilene ait yargılara verilen cevaplara bakıldığında;

Tablo 13. Çalışanlarıyla olan farklılıklarını açıkça tartışmaktan çoğu zaman kaçınır

Kaçınma	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	10,1	10,1
Katılmıyorum	25,4	35,5
Kararsız	23,9	59,4
Katılıyorum	31,2	90,6
Kesinlikle Katılıyorum	9,4	100,0
Total	**100,0**	

Tablo 14. Çalışanların duygularını incitmemek için onlarla olan uyuşmazlığını saklar.

Kaçınma	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	8,0	8,0
Katılmıyorum	21,0	29,0
Kararsız	26,1	55,1
Katılıyorum	31,9	87,0
Kesinlikle Katılıyorum	13,0	100,0
Total	**100,0**	

Kaçınma odaklı yönetim stiline ait cevaplara dikkate alındığında, katılımcıların büyük bir yoğunluğu yönetim stili olarak kaçınarak sorunları çözmeye çalışan yöneticilere olumsuz gözle bakıldığını düşündükleri ifade edilebilecektir. Bu bağlamda H4 hipotezi de doğru olarak kanıtlanacaktır.

Son yönetim biçimi olarak uzlaşmacı lider üye etkileşimine ait hipotezi test etmek istersek; "*H5: Uzlaşma yönetim stili, lider- üye etkileşimi niteliğini pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir"*

Tablo 15. İçinden çıkılmaz durumları çözmek için orta bir yol bulmaya çalışır.

Uzlaşma	**Yüzde**	**Kümülatif Yüzde**
Kesinlikle Katılmıyorum	3,6	3,6
Katılmıyorum	8,7	12,3
Kararsız	15,2	27,5
Katılıyorum	49,3	76,8
Kesinlikle Katılıyorum	23,2	100,0
Total	**100,0**	

Tablo 16. Çalışanlarıyla uzlaşmaya varmak için karşılıklı görüşmeler yapar.

Uzlaşma	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	1,4	1,4
Katılmıyorum	9,4	10,9
Kararsız	15,9	26,8
Katılıyorum	58,7	85,5
Kesinlikle Katılıyorum	14,5	100,0
Total	**100,0**	

Uzlaşma odaklı yönetim stili ile lider-üye etkileşim odaklı yargılara verilen cevaplar dikkate alındığında; çalışanların uzlaşmacı yöneticilere karşı pozitif yaklaşımları olduklarına yönelik cevapları Tablo-15 ve Tablo-16'da görülmektedir. Burada çalışanların yönetime katılımcı ve ılıman yöneticilere karşı daha çözüm odaklı ve çalışmayı benimseyen bir yaklaşımı olduğu yorumu yapılabilecektir.

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma, İstanbul' da turizm sektöründe ki yöneticilerin çatışma yönetim stillerinin, lider-üye etkileşimi üstündeki tesirini görebilmek amacıyla yapılmıştır. Yapılan çalışmaya göre, başvurulan çatışma yönetim stillerinin lider-üye etkileşimi üstünde aktif rol oynadığı söylenebilir.

Artan rekabet ortamında, değişim gösteren içsel ve dışsal tüm etkenler göz önüne alındığından örgütler için etkililik ve verimlilik önem arz etmektedir. Diğerlerinden fark yaratan bir performansa sahip olmak isteyen örgütler elindeki ilk kaynak olarak insan kaynağına yönelip var olan potansiyelinin nasıl ortaya konabileceğini, nasıl artırabileceğinin sorularını sormaktadır. Bu noktada tabi ki örgüt yönetiminin eli olan yöneticilere büyük oranda iş düşmekte olup onların çalışan üzerindeki etkileri sorgulanmaktadır. Örgütün lideri olarak nitelendireceğimiz bu kişiler alt kademe de bulunan liderin üyeleri durumundaki iş görenlerle ilişkilerinde hangi yönde davranırlarsa performansı artacak taraflar arasındaki ilişki gündemde olmuştur. Bu bağlamda yüksek verimlilik fark yaratan bir performans için yönetimin eğildikleri başlıca konu olarak lider üye arasındaki ilişkinin niteliği olacaktır. Çünkü niteliği yüksek lider üye etkileşimi iş tatmini, iş performansını artıracak yaratıcılığı ortaya koymalarında fayda sağlayacaklarıdır. Bu noktada her üye ile nitelik bakımından yüksek

ilişkiler kurulamayabilir. Bunu çözmenin yolu liderin tarafa yaklaşımları etkili olacaktır.

Yaşamın her alanında olduğu gibi örgütler içerisinde de çatışmanın varlığından söz etmemek imkansız olacaktır. Yapılan araştırmalar çatışmaların iyi yönetildiğinde işlevsel olabileceğini göstermiştir. Bu anlamda çatışmanın lider tarafında doğru çatışma yönetim stilinin belirlenmesi üye tarafından algılanan kısımda olumlu ve pozitif görüldüğü anlaşılmıştır.

Yapılan bu çalışmanın ışığında lider üye ilişkilerinde çatışma yönetim stilinin etkisi olduğu inkar edilemez. Ancak bazı ayrıntılar da unutmamak gerekir ki taraflar arasındaki ilişkininin niteliğini belirleyen karakteristik bazı özellikler, örgütün imaj ve yapısı, kültürel kodlamalar gibi değişkenlerinde etkisinden söz etmek mümkün olacaktır.

Çalışmanın İstanbul' da turizm sektöründe yapıldığını göz önüne aldığımızda kesin değişmez sonuçların elde edileceğini söylemek mümkün değildir. Bu anlamada farklı çerçevede yapılan araştırmalarında konuya yaklaşımın belirlenmesinde kolaylık sağlayabileceği söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Relationship Between Leader Member Interaction and Conflict Management Style: A Field Research

*

Mehmet Güler

İstanbul University

Traditionally defined leadership approach; to gather a certain group of people around specific goals and having the necessary qualifications, skills and experience to activate them in order to achieve these objectives.

Collaboration between people is necessary for the realization of organizational goals and for the organization to be successful and effective. Since the creation of human beings, there is a need for leaders who will provide this cooperation and work the audience with pleasure. However, since the foundation of organizational activities is based on the human element and communication and interaction are inevitable wherever there is human, it is very important to understand how inter-human relations begin and continue in social life. Because this communication and interaction process affects employees' perceptions, attitudes and behaviors that will affect organizational productivity. In order for organizations to survive in a competitive environment, productivity, as well as adaptation to change, development and innovation, must be maximized. Therefore, managers are constantly in search of increasing the productivity of employees.

The most important point where the leader member interaction theory differs from other leadership approaches is that it focuses not only on the leader but also on the quality of the relationship and interaction between the leader and its members. Under the LUE theory, members tend to exert a high level of effort to relate to their leaders with the desire to engage in high-quality interaction, while leaders tend to reward and respond to them by providing more social support and organizational resources.

Conflict is defined as an interactive process that emerges between social entities as a result of disputes and conflicts. the presence of people

with value judgment, worldview and goals makes the conflict inevitable. Conflicts in organizations, if not managed well, will negatively affect the motivation of the members of the organization and thus decrease their productivity.

One of the most important factors that increase an employee's organizational contribution is the leader. If the level of interaction between the leader and the follower is positively high, he becomes ready to do what is necessary for the member organization and leader, and even more. The quality of the relationship between the manager and the manager is decisive in order to be able to use the human being, which is the most important resource in the organizational level, to reveal the potential within it, to make him / her connected to his / her work and his / her organization and to make him / her more motivated. There are studies suggesting that increased interaction between leaders and followers in an organization increases organizational productivity, and leaders can influence their relationship with their followers by applying certain conflict management styles.

Like the conflict management relationship between a leader and a follower, the dual relationship between a leader and a follower is process-centered. Leader-member relationship is the key concept in the leadership process. Conflict management and bilateral relations between leaders and followers are issues that pose problems for contemporary leadership. Leaders influence their followers and hence have an impact on all variables that affect conflict within a group The importance of understanding relationships between managers and employees in organizations, well diagnosing existing problems and finding the right interventions and solutions to problems is increasingly felt when the literature is examined. While there is no national study examining conflict management together, Green (2007) conducted the only international study. Based on this gap in the literature, the quality of the leader-member interaction of the participants and the conflict management style frequently used by the leaders were determined and whether there was a statistically significant relationship between the determined leader-member interaction and the conflict management style was investigated.

In this study, the quality of leader-member interaction and the conflict management style commonly used by leaders and whether there is a statistically significant relationship between leader-member interaction and leaders often used conflict management style were obtained. The quality of leader-member interaction was quite high. high. Accordingly, although there is a quality interaction between the leaders and their members, this interaction shows that both sides have an effective and productive relationship with each other.

Conflict management style, which is often used by leaders in managing conflict within the organization, was found to be problem solving style. According to this; It is possible to conclude that the leaders act responsibly and relevant to their members, openly share their knowledge with them, and seek to find alternative ways to solve their problems and strive for creative solutions. In addition, in many studies, it has been determined that problem solving style is the most appropriate way to manage conflict. A statistically significant and positive correlation was found between the leader-member interaction and the conflict management style frequently used by the leaders. From here; It can be concluded that leaders take into account their interaction with members in determining the conflict management style they frequently use.

To summarize the results; Managers should not aim to end the conflicts within the organization completely, should eliminate the harmful aspects of the conflict as much as possible, but should also take into consideration the aspects of the conflict that will contribute to organizational development, and effectively manage it, and aim to bring it to the optimum yield for both the organization and employees. In addition to the results obtained, the inclusion of other variables in the analysis and further investigation will increase the benefit of this study. The most important issue that should not be forgotten is that manager-manager, manager-subordinate and subordinate-subordinate harmony must be ensured within an organization. In order to achieve this, the values, ideas and suggestions of all working groups should participate in the process in the most effective and efficient manner

Kaynakça / References

Alkan, Z. (2016). *Liderlik tarzlarının örgütsel sessizlik ilişkisinde kariyer memnuniyetinin rolü.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Altay, M. (2011). *Çatışma yönetim tarzlarının lider-üye etkileşimi üzerine etkisi: Yazılım sektöründe bir araştırma***.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Ankara.

Bayık, M. E.(2016). *Askeri liderlerin çatışma yönetiminde üçüncü taraf müdahale stratejileri ve sonuçları***.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Ankara.

Bucak, F. (2010). *Ankara'da iki farklı hastanede görev yapan yönetici hemşirelerin liderlik yaklaşımlarının ve çatışma yönetimi stratejilerinin astları tarafından algılanma durumları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,** Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dağlı, B.,vd. (2014). Liderin çatışma yönetiminde arabuluculuk rolü. *Research Journal of Business and Management*, 1(2), 87-102.

Demiröz, K. C. (2015). Genç çalışanların öz liderlik algılarıyla yöneticilerinin çatışma yönetimi tarzı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayınları.

Ergun, T. ve Polatoğlu, A.(1988). *Kamu yönetimine giriş.* Ankara: Todaie.

Fındıklı, Afacan, M. (2012). *İş değerleri perspektifinde yönetici çalışan uyumu ve iş tatmini ile lider –üye etkileşimi üzerine türk sağlık sektöründe bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü, İstanbul.

Karcığulları F. ve Alioğulları Z. (2012). Çatışmanın nedenleri ve çatışma yönetim tarzları ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26*(3-4). 215-237.

Kirişçi, A. (2010). *Öğretmenlerin kültürel değerleri ve çatışma yaklaşımları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Nebioğlu, O. (2011). *Seyahat acentesi yöneticilerin liderlik tarzları ve çatışma yönetimi ilişkisi: Alanya bölgesi A grubu seyahat acenteleri uygulaması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şişman, M. (1997). Geleceğin liderlerinin yetiştirilmesi ve eğitimde liderlik 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu, 5-6 Haziran, İstanbul.

Tabak, A. (2005). *Lider ve takipçileri*. Ankara:Asil Yayın Dağıtım.

Turan, M.(2014). *Acil yardım, kurtarma ve müdahale çalışanlarının liderlik stilleri ile çatışma yönetim stratejilerinin ilişkisi üzerine bir çalışma: Erzurum ili örneği***.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.

Zel, U. (2006). *Kişilik ve liderlik* (2.Bsm). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güler, M. (2019). Lider üye etkileşimi ve çatışma yönetim stili ilişkisi: Bir alan araştırması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1136-1166. DOI: 10.26466/opus.529924

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 06/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*:25/05/2019

Anlık Duygu Durumu ve Mutluluğun Plansız Satın Almaya Etkisi

DOI: 10.26466/opus.536345
*

İbrahim Yemez* - Şükran Karaca**
* Dr,Arş. Gör. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF,Merkez / Sivas / Türkiye
E-Posta: ibrahimyemez@cumhuriyet.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3176-6394
** Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi/Merkez / Sivas / Türkiye
E-Posta: sukrankaraca@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-0268-1810

Öz

Duygu, genel olarak bireyin nasıl hissettiği ve hissettiği şeyin bireyde ne tür bir etki yarattığına odaklanmaktadır. Mutluluk ise, bireyin yaşamına dair olumlu düşünce ve duygularının miktarca üstünlüğü yani bireylerin yaşamlarından aldıkları doyum ve olumlu duyguların toplamıdır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacını anlık duygu durumu ve mutluluk değişkenlerinin plansız satın alma davranışı üzerindeki etkisini incelemek oluşturmaktadır. Bu amaçla Sivas ilinde kolayda örnekleme metoduyla belirlenen 399 kişi ile yüz yüze anket tekniği ile veriler toplanmıştır. "Anlık Duygu Durumu", "Mutluluk" ve "Plansız Satın Alma" değişkenlerinin katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi ve meslek türlerine göre karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklemler T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Daha sonra anlık duygu durumu ve mutluluğun plansız satın alma davranışı üzerinde etkisinin olup olmadığı ise Pearson korelasyon katsayısı ve çoklu doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre anlık duygu durumu ve mutluluk değişkenlerinin plansız satın alma davranışıyla orta/pozitif düzeyde ve anlamlı bir ilişki içinde oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca anlık duygu durumu ve mutluluk değişkenlerinin plansız satın alma davranışını %17 oranında açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Anlık Duygu Durumu, Mutluluk, Plansız Satın Alma*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 06/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Instant Emotion Status and the Effect of Happiness on Unplanned Purchase

*

Abstract

Emotion focuses on how the individual feels and what he / she feels in general. Happiness is the sum total of positive thoughts and emotions of an individual's life, that is, the sum of satisfaction and positive emotions that individuals receive from their lives. In this context, the purpose of this study is to examine the effect of momentary mood and happiness variables on unplanned purchasing behavior. For this purpose, data were collected by face-to-face survey technique with 399 people who were determined by convenience sampling method in Sivas. Independent samples T-test, one-way analysis of variance in comparison of "Instant Emotion Status", "Happiness" and "Unplanned Purchase" variables according to age, gender, marital status, education level and occupation types of participants used. The Pearson correlation coefficient and multiple linear regression analysis were then investigated for the effect of instant emotion status and happiness on unplanned purchasing behavior. According to the results of the analysis, instant emotion status and happiness variables had a moderate / positive relationship with unplanned buying behavior. It also explains the unplanned buying behavior of instant emotion status and happiness variables by 17%.

Keywords: *Instant Emotion Status, Happiness, Unplanned Purchase*

Giriş

Günümüzde satın alımlar tüketicilerin duygusal bileşenlerine göre yapılmaktadır (Filser, 1996, s.90; Lichtle ve Plichon, 2005, s.34). Duygular, kişilere, nesnelere veya olaylara karşı tecrübelerle kazanılan ve bireyi davranışta bulunmaya hazır hale getiren hislerdir (Doğan ve Özdevecioğlu, 2009, s.165). Duygu, genel olarak bireyin nasıl hissettiği ve hissettiği şeyin bireyde ne tür bir etki yarattığına odaklanmaktadır. Bu yönüyle "duygu" kavramı pozitif ve negatif olarak ele alınırken bireyi ne yönde etkilediği kilit bir önem taşımaktadır. Pozitif duygu, bireyde yoğun bir memnuniyet ve negatif duygu ise yoğun bir memnuniyetsizlik eğilimi olarak ifade edilmektedir (Cropanzano vd., 2003, s.832). Pozitif duygu bir bakıma düşünme biçimini değiştirmeye yardımcı olmakta ve düşünceleri esnekleştirerek daha eğlenceli ve daha stratejik düşünmeye yardım etmektedir (Fernandez-Abascal ve Diaz, 2013, s.214). Mutluluk ise, bireyin yaşamına dair olumlu düşünce ve duygularının miktarca üstünlüğü yani bireylerin yaşamlarından aldıkları doyum ve olumlu duyguların toplamıdır (Wilson, 1967, s.295). Başka bir ifadeyle mutluluk, bireyin olumlu duyguları sık, olumsuz duyguları az yaşaması ve yaşamdan yüksek doyum alması olarak ifade edilebilir (Argyle vd., 1989, s.189). Bu tanıma göre mutluluk, bireyin yaşamına ilişkin bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerinin bir sonucudur. Tanımda belirtilen olumlu ve olumsuz duyguların yaşanma sıklığı mutluluğun duyuşsal boyutunu oluştururken, yaşama ilişkin değerlendirmeler ise bilişsel boyutunu oluşturmaktadır (Doğan ve Sapmaz, 2012, s.298).

İnsanlar istediklerini satın aldıklarında mutlu olacaktır ve bu satın alımlar planlı veya plansız gerçekleşebilir. Genel olarak, eğer bir kişi planladığı bir şeyi alırsa bu sıradan bir durum olacaktır. Ancak daha önce planlanmamış bir satın alma yaparsa bu olağandışı bir durum olacak ve bireyi gerçekten mutlu edecektir. Plansız satın alma davranışında iki önemli unsur vardır. İlki yapılan satın alma davranışının daha önceden planlanmamasıdır, yani satın alma davranışının düşünmeden ve farklı nedenleri değerlendirmeden yapılmasıdır. Diğeri ise duygusal yanıtlardır. Duygusal tepkiler satın alma davranışından önce, davranışla beraber eş zamanlı olarak ya da satın alma davranışından sonra ortaya çıkar (Verplanken ve Herabadi, 2001, s.71). Plansız

satın alma davranışına eşlik eden en belirgin duygular keyif ve heyecandır fakat duygular kendini göstermeden önce bireyde ani bir satın alma dürtüsü davranışın sergilenmesinden önce ortaya çıkar. Zorunlu satın alma davranışının hafifletilmiş bir biçimi olarak da ifade edilebilen plansız satın alma davranışında pişmanlık davranıştan hemen sonra ortaya çıkar (Dittmar ve Drury, 2000). Aynı zamanda, plansız satın alma, insanlara mutluluk hissi verebilir. Bir kişi, satın alma işlemini yaptıktan sonra mutlu hissedebilir. Başka bir deyişle, bir satın alma işlemini plansız olarak yaptıktan sonra ortaya çıkan hisler mutluluk, zevk, heyecan ve neşedir. Bu durum normaldir, çünkü karar duygusal olarak düşük kontrol ile verilir. Kısacası, karar bilişsel olarak değil, duygusal olarak yapılır (Handayani vd., 2018, s.285). Olumlu bir ruh haline dayanan plansız satın alma mutluluk hissi sağlayacaktır (Gardner ve Rook, 1988, s.130). Diğer yandan, olumsuz bir ruh hali üzerine kurulu ise pişmanlığa neden olur (Saleh, 2012, s.109). Mutluluk, genel bir memnuniyet perspektifidir. Duyguların etkisini dikkate almak plansız satın alma davranışını daha iyi anlamaya yardımcı olmaktadır (Bessouh ve Belkhir, 2018, s.1). Sonuç olarak, insanların hem duygu durumlarının hem de mutluluklarının plansız satın alma davranışı ile ilişkili olduğu varsayımı bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu araştırma ile anlık duygu durumu ve mutluluğun plansız satın almaya etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak konu ile ilgili literatür incelenmiş, ikinci kısımda araştırmanın yöntem, model ve hipotezleri hakkında bilgi verilmiş son kısımda ise bulgular ve sonuçlara yer verilmiştir.

Literatür Taraması

Literatür incelendiğinde doğrudan anlık duygu durumu ve mutluluğun plansız satın alma davranışı üzerinde etkisini ölçen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak duygular ve mutluluğun ayrı ayrı ele alındığı ve plansız satın alma davranışı üzerinde etkisinin olduğunu gösteren çalışmalar yerli ve yabancı literatürde mevcuttur. Ruh halinin plansız satın alımını tetiklemede temel rolü vardır. Pozitif ruh hali, bireylerin kendilerini şımartacak bir şey satın almaları için güçlü bir şekilde plansız satın alma davranışına yönlendirmektedir. Bu durum kesinlikle tüketi-

ciler arasında çok güçlü duygusal tepkiler yaratacak ve geliştirecektir. Öte yandan, olumsuz ruh hali bireylerin kendilerini rahatlatmak ve kendilerini neşelendirmek için dürtüsel bir alım yapmasına neden olabilir (Bessouh ve Belkhir, 2018, s.1).

Rook (1987, s.189) ve Rook ve Hoch (1985, s.23), satın alma işlemine eşlik edebilecek duygusal ve bilişsel reaksiyonlara odaklanan plansız satın alma çalışmaları yapmışlardır. Plansız satın almanın duygusal unsurlarına sahip olduğu anlayışını ifade eden bu çalışmalarda, duygu boyutu içindeki şu özellikler tanımlanmıştır: (1) satın alma için ani ve zorunlu bir istek, (2) çaresizlik hissi, (3) iyi veya kötü hissetme, (4) satın alma ruh halleri ve (5) suçlu hissetme. Başlangıçta 52 ifadeden oluşan bir havuz derlenmiştir. Bu 52 ifadenin Rook (1987) ve Rook ve Hoch (1985) tarafından tanımlanan boyutlara değinmesi amaçlanmıştır. Özellikle 29 ifade deneyimsel bir satın alımın duygusal boyutuna değinmiştir. İfadelerden biri katılımcının satın alma sırasında herhangi bir duygu hissedip hissetmediğine, 7 ifade satın alma arzusunun gücüne ve aciliyetine, 4 ifade çaresizlik hissine, 8 ifade iyi veya kötü hissetme odaklı, 3 ifade suçluluk duygusu ve 6 ifade de ruh halinin yol açtığı alımlara atıfta bulunmaktadır (Piron, 1993, s.342).

Yapılan araştırmalarda tüketicilerin alışveriş sırasında sadece rasyonel davranan bireyler olmadığı ve kişinin duygusal yapısının da satın alma karar sürecini büyük ölçüde etkilediği gösterilmektedir. O'Shaughnessy ve Jackson O'Shaughnessy (2012, s.78-79), duyguların satın alma davranışlarına olan etkisini "duygular davranışı harekete geçirebilir, bir şeyi öne çıkarabilir, tercihleri yönlendirebilir ve öteki dürtüleri güçlendirebilir. Bu yüzden, modaya uyma şeklindeki sosyal dürtü, insanın sahip olduğu şeyleri sergilemeden duyduğu gurur tarafından pekiştirilir" şeklinde ifade etmektedirler. Laverie vd.(1993, s.70) hedonik değerlerin canlılık içeren üç duygu ile bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Bu üç duygu; ilgi-merak, şaşkınlık-sürpriz ve zevk-eğlence duygusudur. Mausbach vd. (2009, s.608), davranışsal yapıların (aktivitelere katılma, sosyal aktivitelerde bulunma) pozitif duygular ile bilişsel yapıların (çaresizlik, kendini suçlama ve olumsuz değerlendirmeler) negatif duygular ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Watson vd.(1988) pozitif duygu kategorilerini; "heyecanlı, güçlü, hevesli, gururlu, uyanık, ilhamlı, kararlı, aktif, ilgili ve dikkatli" olmak üzere on mad-

dede negatif duygu kategorilerini ise; "sıkıntılı, mutsuz, suçlu, ürkmüş, düşmanca, asabi, utanmış, sinirli, tedirgin ve korkmuş" olmak üzere on madde altında incelemişlerdir.

Araştırmalarda özellikle olumsuz duyguların gençlerde yaşlılara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Mroczek ve Kolarz, 1998, s.1333; Ready vd., 2011, s.784). Olumlu ve olumsuz duygulardaki cinsiyet farkı incelendiğinde, kızların erkeklere göre daha fazla olumsuz duygu yaşadığı saptanmıştır (Ben-zur, 2003, s.67). Erkek ergenlerin negatif duyguları yönetme yeterliliği, kızların ise pozitif duyguları yönetme yeterliliği daha yüksektir (Caprara, 2016, s.30). Duygusal kararlar çoğunlukla kadınlar tarafından yapılır. Kadınlar tarafından satın alınan moda ürünleri etkileyici bir şekilde yayılmıştır, bu da çoğu kadının satın alımlarını kontrol edemediğini göstermektedir (Vohs ve Faber, 2007, s.125). Kadınların yaklaşık % 59'u ve erkeklerin % 48'i plansız satın alma davranışında bulunmaktadır. Bu durum, kadınların plansız satın alma davranışının erkeklerden daha fazla olduğunu göstermektedir. Kadınlar tarafından satın alınan ürünler, kıyafet, kozmetik, aksesuar, mücevher, moda ürünleri ve sosyal statüsünü belirleyebilecek ürünlerdir (Kong-Hee, 2012, s.105). Plansız satın alma; yalnızca bir rahatlık, memnuniyet ve zevk duygusu sağlayarak mutluluğa neden olmaz aynı zamanda pişmanlıkla da sonuçlanabilir. Saleh (2012, s.106) yaptığı araştırmada plansız satın alımın pişmanlığa yol açtığını belirtmektedir. Buna karşılık Gardner vd. (1998, s.127) plansız satın almaktan hoşlanan bir kişinin iyi bir duygu, eğlence ve hatta mutluluk yaşayabileceğini belirtmektedir. Aradaki fark, plansız satın alma olumsuz duygular sonucunda da ortaya çıkabilir, çünkü kişinin ruh hali kötüdür ve sonrasında pişmanlık ve yanılgı olabilir. Diğer yandan plansız satın alma olumlu duygulara dayanıyorsa, sonuçta birey mutlu olacaktır (Gardner, 1988; Saleh, 2012).

Silvera vd. (2008), plansız satın alma davranışını olumsuz psikolojik durumlardan bir kaçış olarak ifade etmektedir. Verplanken vd. (2005, s.429) genel olarak plansız satın alma eğiliminin uzun vadeli olumsuz ruh hali ve düşük özgüven ile ilişkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Dahası, Sneath vd. (2009, s.45), zor şartlar altındaki tüketicilerin kendi kendine hediye veya ödül olarak algılanan alımlara eğilimli olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, plansız satın alımların stresli olaylarla ilişkili hayal kırıklığını ve depresyonu azaltmak için çabalayan alıcıların ras-

yonel bir tepkisi olabileceği sonucuna varılmıştır. Tüketicinin satın alım eğilimi, genellikle olumlu bir duygusal değişimin eşlik ettiği inancı ile tetiklenir (Amos vd., 2014, s.86) ve olumsuz durumu azaltmak için yapılır (Sneath vd., 2009, s.45). Ayrıca, araştırmalar materyalist tüketicilerin plansız satın alımlara daha fazla meyilli olduğunu göstermektedir (Badgaiyan ve Verma, 2014, s.538).

Mutluluk ile plansız satın alma davranışı arasındaki ilişkiyi tespit eden çalışmalarda mevcuttur. Daha az mutlu tüketicilerin, plansız satın alma davranışlarına daha yatkın olma ihtimali yüksektir. Bu varsayım, plansız satın almanın olumsuz psikolojik durumdan kaçınmayı sağlayan bir mekanizma olarak da işlev görebileceğini ortaya koyan araştırma sonuçlarıyla da güçlendirilmiştir (Silvera vd., 2008; Verplanken vd., 2005'ten akt. Šeinauskienė, 2015, s.688). Mutluluk halini sürdürebilmek için maddi yönelimli toplum tüketicileri, kendilerini mutlu edecek ve hayal kırıklığını ve olası bir markalaşma riskinden doğabilecek mutsuzluk halini önlemek için denemelerden kaçınacakları malları satın alacaklardır (Podoshen ve Andrzejewski, 2012, s.319). Mutluluğu en önemli faktör olarak gören tüketiciler marka değiştirmeye eğilimli olmayacaklardır. Son olarak yapılan bazı araştırmalarda, tüketimin artmasına meyilli olan toplum üyelerinin daha az mutlu oldukları ifade edilmektedir (Podoshen vd.,2014, s.271).

Yöntem

Araştırmanın Ana Kütlesi ve Çalışma Grubu

Araştırmanın ana kütlesini Sivas ilinde yaşayan kişiler oluşturmaktadır. Çalışma grubunu ise 2018 yılında Sivas ili şehir merkezinde yaşayan 17 yaş ve üzeri 399 kişi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolayda örnekleme yöntemi esas alınmıştır. Veriler, katılımcılarla yüz yüze anket tekniği kullanılarak bizzat araştırmacılar tarafından toplanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Anket 5'li Likert tipi (1-Kesinlikle Katılmıyorum,…, 5-Kesinlikle Katılıyorum) toplam 63 ifadeden oluşmaktadır. Ankette üç farklı ölçek kullanılmıştır. Ankette yer alan "Anlık Duygu Durumu" ifadeleri Kuzucu'nun (2011) çalışmasından, "Mutluluk" ifadeleri Akduman'ın (2015) çalışmasından ve "Plansız Satın Alma" ifadeleri de Özkan'ın (2018) çalışmasından alınmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerini içeren toplam 6 adet ifade de ankette yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Son yıllarda ekonomik sebepler ve rasyonellik, tutku ve irrasyonellik ile yer değiştirmiştir. Günümüz toplumu, duygusal bileşene ve seçme ve satın alma özgürlüğüne verilen önemle karakterize edilmektedir. Tüketim, satın alma eyleminde hedonizm arayan tüketici için duygusal açıdan memnuniyet verici bir deneyim üretmenin aracı haline gelmiştir. Bu durum, tüketimin bir yaşam tarzı haline geldiği gerçeğini desteklemektedir (Bessouh vd., 2017, s.1). Dolayısıyla günümüz tüketicileri anlık duygu durumları ve mutluluğun etkisiyle daha güçlü plansız satın alma davranışı göstermektedir. Buradan yola çıkarak bu araştırmada anlık duygu durumu ve mutluluk bağımsız değişkenler, plansız satın alma davranışı ise bağımlı değişken olarak dikkate alınmış ve aşağıdaki model ortaya çıkmıştır.

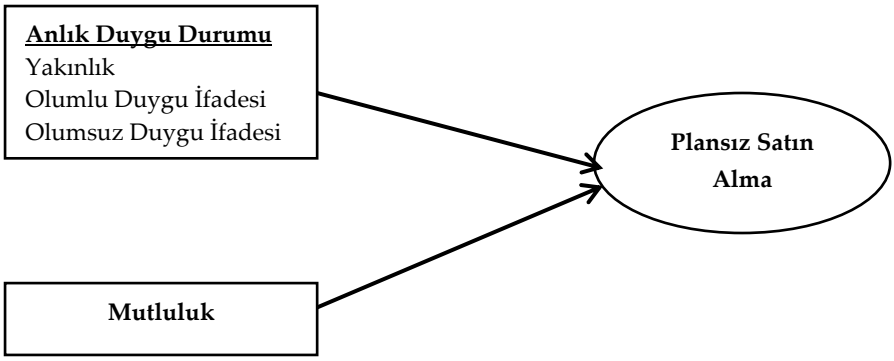

Şekil 1. *Araştırma Modeli*

Anlık duygu durumu bağımsız değişkeni kendi içerisinde "Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi" ve "Olumsuz Duygu İfadesi" şeklinde üç alt değişken olarak alınmıştır. Yine "Mutluluk" değişkeni de diğer bir bağımsız değişkeni ifade etmektedir. Plansız Satın Alma değişkeni ise bağımlı değişkeni ifade etmektedir. Modelde bağımsız değişkenlerden bağımlı değişkenler giden oklar ise regresyon ilişkisini göstermektedir. Modele gore kurulan hipotezler ise aşağıdaki gibidir:

- **H1a**: Yakınlık cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- **H1b**: Olumlu Duygu İfadesi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- **H1c:** Olumsuz Duygu İfadesi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- **H1d:** Mutluluk cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- **H1e:** Plansız Satın Alma cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- **H2a**: Yakınlık medeni duruma göre farklılık göstermektedir.
- **H2b**: Olumlu Duygu İfadesi medeni duruma göre farklılık göstermektedir.
- **H2c:** Olumsuz Duygu İfadesi medeni duruma göre farklılık göstermektedir.
- **H2d:** Mutluluk medeni duruma göre farklılık göstermektedir.
- **H3a**: Yakınlık yaşa göre farklılık göstermektedir.
- **H3b**: Olumlu Duygu İfadesi yaşa göre farklılık göstermektedir.
- **H3c:** Olumsuz Duygu İfadesi yaşa göre farklılık göstermektedir.
- **H3d:** Mutluluk yaşa göre farklılık göstermektedir.
- **H3e:** Plansız Satın Alma yaşa göre farklılık göstermektedir.
- **H4a**: Yakınlık eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.
- **H4b**: Olumlu Duygu İfadesi eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.
- **H4c:** Olumsuz Duygu İfadesi eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.
- **H4d:** Mutluluk eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.
- **H4e:** Plansız Satın Alma eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.
- **H5a**: Yakınlık gelire göre farklılık göstermektedir.
- **H5b**: Olumlu Duygu İfadesi gelire göre farklılık göstermektedir.
- **H5c:** Olumsuz Duygu İfadesi gelire göre farklılık göstermektedir.
- **H5d:** Mutluluk gelire göre farklılık göstermektedir.
- **H5e:** Plansız Satın Alma gelire göre farklılık göstermektedir.

- **H6a**: Yakınlık meslek türüne göre farklılık göstermektedir.
- **H6b**: Olumlu Duygu İfadesi meslek türüne göre farklılık göstermektedir.
- **H6c:** Olumsuz Duygu İfadesi meslek türüne göre farklılık göstermektedir.
- **H6d:** Mutluluk meslek türüne göre farklılık göstermektedir.
- **H6e:** Plansız Satın Alma meslek türüne göre farklılık göstermektedir.
- **H7:** Yakınlık ile Plansız Satın Alma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- **H8:** Olumlu Duygu İfadesi ile Plansız Satın Alma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- **H9:** Olumsuz Duygu İfadesi ile Plansız Satın Alma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- **H10:** Mutluluk ile Plansız Satın Alma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- **H11:** Yakınlık, Olumlu Duygu İfadesi, Olumsuz Duygu İfadesi ve Mutluluk değişkenleri Plansız Satın Alma davranışını anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

Kullanılan Analiz Teknikleri

Yakınlık, Olumlu Duygu İfadesi, Olumsuz Duygu İfadesi, Mutluluk ve Plansız Satın Alma değişkenlerinin cinsiyet, yaş, gelir durumu, eğitim durumu ve meslek türü gibi bazı demografik faktörler açısından incelenmesinde öncelikle Kolmogorov-Smirnov testi ile normallik sınaması yapılmıştır. Değişkenlerin hepsinin normal dağıldığı ($p>0,05$) görülmüş ve bu doğrultuda parametrik teknikler olan bağımsız gruplar için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Ayrıca yakınlık, olumlu duygu durumu, olumsuz duygu durumu ve mutluluğun plansız satın alma davranışı üzerinde etkisinin olup olmadığı ise Pearson korelasyon katsayısı ve çoklu doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir.

Çalışmada kullanılan tüm istatistiksel analizler SPSS 22 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Demografik Verilere Ait Bulgular

Çalışmada katılımcıların demografik özelliklerini gösteren değişkenler ve bunların frekans dağılımları Tablo 1'de görüldüğü gibidir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yaş	**Frekans**	**Yüzde**	**Eğitim Durumu**	**Frekans**	**Yüzde**
17-22 Yaş	96	24,1	Okur-yazar	13	3,3
23-28 Yaş	108	27,1	Orta Öğretim	43	10,8
29-34 Yaş	54	13,5	Lise	109	27,3
35-40 Yaş	58	14,5	Ön Lisans	45	11,3
41-46 Yaş	30	7,5	Üniversite	169	42,4
47 Yaş ve üstü	53	13,3	Lisansüstü	20	5,0
Toplam	**399**	**100,0**	**Toplam**	**399**	**100,0**
Meslek Türü	**Frekans**	**Yüzde**	**Gelir Dağılımı**	**Frekans**	**Yüzde**
Memur	69	17,3	2000 TL'den az	117	29,3
Ev hanımı	45	11,3	2001-3500 TL	145	36,3
İşçi	48	12,0	3501-5000 TL	89	22,3
Serbest Mes. Erb	45	11,3	5001-6500 TL	28	7,0
Öğrenci	56	14,0	6501 TL ve üzeri	20	5,0
Esnaf	30	7,5	**Toplam**	**399**	**100,0**
Özel Sektör	66	16,5	**Cinsiyet**	**Frekans**	**Yüzde**
Diğer	40	10,0	Kadın	197	49,4
Toplam	**399**	**100,0**	Erkek	202	50,6
Medeni Hal	**Frekans**	**Yüzde**	**Toplam**	**399**	**100,0**
Evli	186	46,6			
Bekâr	213	53,4			
Toplam	**399**	**100,0**			

Tablo 1'e bakıldığında araştırmaya katılanların %49,4'ü kadın, %50,6'sı erkeklerden oluşmaktadır. Yaş dağılımına bakıldığında en yüksek katılım %27,1 ile 23-28 yaş aralığındakilerde; en az katılım ise %7,5 ile 41-46 yaş aralığındaki gruptadır. Eğitim durumuna göre katılımcıların %42,4'ü Üniversite mezunu, %27,3'ü Lise mezunu ve

%10,8'i ise Ortaöğretim mezunudur. Gelir durumuna göre katılımcıların %29,3'ü 2000 TL ve altında, %36,3'ü 2001-3500 TL, %22,3'ü 3501-5000 TL, %7'si 5001-6500TL ve %5'i ise 6501 TL ve üzeri geliri olan gruptadır. Son olarak meslek türüne göre dağılıma bakıldığında dağılımın birbirine yakın ve dengeli olduğu görülmekte ve en çok katılımın %17,3 ile memurlarda, en az katılımın ise %7,5 ile esnaflarda olduğu görülmektedir.

Bağımsız Örneklemler T Testine İlişkin Bulgular

1. Cinsiyete Göre Faktörlerin Test Edilmesi

"Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi", "Mutluluk" ve "Plansız Satın Alma" faktörlerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklemler t testi ile test edilmiştir. Öncelikle faktörlere Levene homojenlik testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2'deki gibi bulunmuştur. Buna göre varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir (p>0,05).

Tablo 2. Levene Homojenlik Tablosu

		Levene Testi		**T Testi**		
		F	**p**	**t**	**SD**	**p**
Yakınlık	Varyanslar Eşit	5,663	,058	4,161	397	,000
	Varyanslar Eşit Değil			4,170	387,876	,000
Olumlu Duygu İf.	Varyanslar Eşit	7,256	,057	4,355	397	,000
	Varyanslar Eşit Değil			4,363	391,600	,000
Olumsuz Duygu İf.	Varyanslar Eşit	,250	,617	,285	397	,775
	Varyanslar Eşit Değil			,286	395,970	,775
Mutluluk	Varyanslar Eşit	1,082	,299	,557	397	,578
	Varyanslar Eşit Değil			,558	394,354	,577
Plansız Satın Alma	Varyanslar Eşit	,001	,969	1,301	397	,194
	Varyanslar Eşit Değil			1,302	395,755	,194

Varyansların homojenliği varsayımının da sağlanmasıyla birlikte yapılan bağımsız gruplar için t testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 3'deki gibidir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Faktörlerin Karşılaştırması

	Cinsiyet	N	Ort.	Std. Sapma	t	p
Yakınlık	Kadın	197	3,5195	,61079	**4,161**	**,000**
	Erkek	202	3,2384	,73127		
Olumlu Duygu İfadesi	Kadın	197	3,5421	,59152	**4,355**	**,000**
	Erkek	202	3,2634	,68265		
Olumsuz Duygu İfadesi	Kadın	197	3,6472	,70478	**,285**	**,775**
	Erkek	202	3,6262	,76060		
Mutluluk	Kadın	197	3,2029	,31792	**,557**	**,578**
	Erkek	202	3,1841	,35393		
Plansız Satın Alma	Kadın	197	3,1571	,38904	**1,301**	**1,194**
	Erkek	202	3,1042	,42199		

Tablo 3'deki sonuçlara göre "Olumsuz Duygu İfadesi", "Mutluluk" ve "Plansız Satın Alma" faktörleri cinsiyete göre **anlamlı bir farklılık göstermemektedir(p>0,05)** ve H1b, H1d ve H1e hipotezleri reddedilmiştir. "Yakınlık" (t=4,161; p(0,000)<0.05) ve "Olumlu Duygu İfadesi" (t=4,355; p(0,000)<0.05) faktörleri ise cinsiyete göre **anlamlı bir farklılık göstermektedir.** Böylece H1a ve H1c hipotezleri kabul edilmiştir. Ortalamalara bakıldığında iki faktörde de kadınların erkeklerden daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu, yakınlık duyma ve olumlu duyguya sahip olma açısından erkeklerden ayrıştığı söylenebilir. Bu durum, kadınların erkeklere göre genel olarak duygularını daha yoğun yaşadığı ile ilgili olabilir. Elde edilen sonuç Ben-zur (2003) tarafından yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir. Benzur (2003, s.67) yaptığı çalışmasında, kızların erkeklere göre daha fazla olumsuz duygu yaşadığı tespit edilmiştir. Caprara (2016, s.30), ise erkek ergenlerin negatif duyguları yönetme yeterliliğinin, kızların ise pozitif duyguları yönetme yeterliliğinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

2. Medeni Duruma Göre Faktörlerin Test Edilmesi

Beş faktörün medeni duruma göre karşılaştırılmasında bağımsız gruplar t testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4'deki gibidir.

Tablo 4. Medeni Duruma Göre Faktörlerin Karşılaştırması

	Medeni Durum	N	Ort.	Std. Sapma	t	p
Yakınlık	Evli	186	3,3862	,70330	**,244**	**,807**
	Bekâr	213	3,3693	,67623		
Olumlu Duygu İfadesi	Evli	186	3,3247	,69089	**-2,189**	**,029**
	Bekâr	213	3,4676	,61301		
Olumsuz Duygu İfadesi	Evli	186	3,6438	,71411	**,184**	**,854**
	Bekâr	213	3,6303	,75023		
Mutluluk	Evli	186	3,1839	,34328	**-,522**	**,602**
	Bekâr	213	3,2016	,33075		
Plansız Satın Alma	Evli	186	3,1065	,39553	**-1,097**	**,273**
	Bekâr	213	3,1512	,41549		

Tablo 4'deki sonuçlara göre "Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Mutluluk" ve "Plansız Satın Alma" faktörleri medeni duruma göre **anlamlı bir farklılık göstermemektedir(p>0,05).** Dolayısıyla H2a, H2c, H2d ve H2e hipotezleri reddedilmiştir. "Olumsuz Duygu İfadesi" (t=-2,189; p(0,029)<0.05) faktörü ise medeni duruma göre **anlamlı bir farklılık göstermektedir**. Böylece H2b hipotezi kabul edilmiştir. Ortalamalara bakıldığında bekâr katılımcıların daha fazla olumlu duygu ifadesi gösterdikleri söylenebilir. Bu durumun, evlilerin özel hayatlarında yaşadıkları sorunlardan kaynaklandığının bir göstergesi olabilir. Fakat bu sonucun aksine Usta (2016, s.218) tarafından akademisyenler üzerinde yapılan çalışmada bekârların evlilerden daha çok olumsuz duygu yaşadığı tespit edilmiştir.

Tek Yönlü Varyans Analizine İlişkin Bulgular

1. Yaş Faktörüne Göre Karşılaştırma

"Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi", "Mutluluk" ve "Plansız Satın Alma" faktörlerinin katılımcıların yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği tek yönlü ANOVA ile test

edilmiştir. Tek yönlü ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5'deki gibidir.

Tablo 5. Yaşa Göre Değişkenlerin ANOVA Testi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Yakınlık	Gruplar Arası	1,192	5	,238	**,500**	**,776**
	Gruplar İçi	187,290	393	,477		
	Toplam	188,482	398			
Olumlu Duygu İfadesi	Gruplar Arası	3,959	5	,792	**1,874**	**,098**
	Gruplar İçi	166,040	393	,422		
	Toplam	170,000	398			
Olumsuz Duygu İfadesi	Gruplar Arası	2,674	5	,535	**,996**	**,420**
	Gruplar İçi	211,007	393	,537		
	Toplam	213,681	398			
Mutluluk	Gruplar Arası	,672	5	,134	**1,190**	**,313**
	Gruplar İçi	44,352	393	,113		
	Toplam	45,023	398			
Plansız Satın Alma	Gruplar Arası	,236	5	,047	**,283**	**,922**
	Gruplar İçi	65,502	393	,167		
	Toplam	65,738	398			

Tablo 5'e göre "Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi", "Mutluluk" ve "Plansız Satın Alma" faktörlerinin tamamının katılımcıların yaşlarına göre **anlamlı bir farklılık göstermediği** sonucuna varılabilir($p>0,05$). Buna göre H3a, H3b, H3c, H3d ve H3e hipotezleri reddedilmiştir.

2. *Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırma*

Beş faktöründe eğitim durumuna göre karşılaştırılmasında tek yönlü ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 6'daki gibidir.

Tablo 6'ya göre "Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi", "Mutluluk" ve "Plansız Satın Alma" faktörlerinin tamamı katılımcıların eğitim durumlarına göre **anlamlı bir farklılık göstermemektedir** ($p>0,005$). Buna göre H4a, H4b, H4c, H4d ve H4e hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 6. Eğitim Durumuna Göre Değişkenlerin ANOVA Testi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Yakınlık	Gruplar Arası	3,278	5	,656		
	Gruplar İçi	185,205	393	,471	**1,391**	**,227**
	Toplam	188,482	398			
Olumlu Duygu İfadesi	Gruplar Arası	5,150	5	1,030		
	Gruplar İçi	164,850	393	,419	**2,455**	**,330**
	Toplam	170,000	398			
Olumsuz Duygu İfadesi	Gruplar Arası	4,555	5	,911		
	Gruplar İçi	209,126	393	,532	**1,712**	**,131**
	Toplam	213,681	398			
Mutluluk	Gruplar Arası	,683	5	,137		
	Gruplar İçi	44,341	393	,113	**1,210**	**,304**
	Toplam	45,023	398			
Plansız Satın Alma	Gruplar Arası	1,085	5	,217		
	Gruplar İçi	64,653	393	,165	**1,319**	**,255**
	Toplam	65,738	398			

3. *Gelir Gruplarına Göre Karşılaştırma*

Beş faktöründe gelir gruplarına göre karşılaştırılmasında tek yönlü ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 7'deki gibidir.

Tablo 7. Gelir Gruplarına Göre Değişkenlerin ANOVA Testi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Yakınlık	Gruplar Arası	1,338	4	,335		
	Gruplar İçi	187,144	394	,475	**,704**	**,589**
	Toplam	188,482	398			
Olumlu Duygu İfadesi	Gruplar Arası	1,183	4	,296		
	Gruplar İçi	168,817	394	,428	**,690**	**,599**
	Toplam	170,000	398			
Olumsuz Duygu İfadesi	Gruplar Arası	1,356	4	,339		
	Gruplar İçi	212,325	394	,539	**,629**	**,642**
	Toplam	213,681	398			
Mutluluk	Gruplar Arası	,314	4	,079		
	Gruplar İçi	44,709	394	,113	**,692**	**,598**
	Toplam	45,023	398			
Plansız Satın Alma	Gruplar Arası	1,228	4	,307		
	Gruplar İçi	64,510	394	,164	**1,876**	**,114**
	Toplam	65,738	398			

Tablo 7'ye göre faktörlerinin tamamı katılımcıların gelir durumlarına göre **anlamlı bir farklılık göstermemektedir** (p>0,005). Buna göre H5a, H5b, H5c, H5d ve H5e hipotezleri reddedilmiştir.

4. Meslek Türlerine Göre Karşılaştırma

Beş faktöründe meslek türlerine göre karşılaştırılmasında tek yönlü ANOVA testi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 8'deki gibidir.

Tablo 8. Meslek Türlerine Göre Değişkenlerin ANOVA Testi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Yakınlık	Gruplar Arası	2,300	7	,329	**,690**	**,681**
	Gruplar İçi	186,183	391	,476		
	Toplam	188,482	398			
Olumlu Duygu İfadesi	Gruplar Arası	2,834	7	,405	**,947**	**,470**
	Gruplar İçi	167,165	391	,428		
	Toplam	170,000	398			
Olumsuz Duygu İfadesi	Gruplar Arası	4,522	7	,646	**1,208**	**,297**
	Gruplar İçi	209,159	391	,535		
	Toplam	213,681	398			
Mutluluk	Gruplar Arası	,484	7	,069	**,607**	**,750**
	Gruplar İçi	44,539	391	,114		
	Toplam	45,023	398			
Plansız Satın Alma	Gruplar Arası	1,457	7	,208	**1,266**	**,266**
	Gruplar İçi	64,281	391	,164		
	Toplam	65,738	398			

Tablo 8'e göre faktörlerinin tamamı katılımcıların gelir durumlarına göre **anlamlı bir farklılık göstermemektedir** (p>0,005). Buna göre H6a, H6b, H6c, H6d ve H6e hipotezleri reddedilmiştir.

Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

"Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi", "Mutluluk" ve "Plansız Satın Alma" değişkenlerinin arasındaki ilişkinin yö-

nünü ve gücünü tespit edebilmek amacıyla Pearson (r) Korelasyon analizi uygulanmıştır. Korelasyon analizi sonuçları Tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9. Faktörler Arasındaki Korelasyon İlişkileri

		Mutluluk	Plansız Satın Alma	Yakınlık	Olumlu Duygu Durumu	Olumsuz Duygu Durumu
Mutluluk	ρ	1	**,363****	**,468****	**,437****	**,206****
	p		,000	,000	,000	,000
	n	399	399	399	399	399
Plansız Satın Alma	ρ	**,363****	1	**,286****	**,262****	**,182****
	p	,000		,000	,000	,000
	n	399	399	399	399	399
Yakınlık	ρ	**,468****	**,286****	1	**,480****	**,226****
	p	,000	,000		,000	,000
	n	399	399	399	399	399
Olumlu Duygu Durumu	ρ	**,437****	**,262****	**,480****	1	**,197****
	p	,000	,000	,000		,000
	n	399	399	399	399	399
Olumsuz Duygu Durumu	ρ	**,206****	**,182****	**,226****	**,197****	1
	p	,000	,000	,000	,000	
	n	399	399	399	399	399

*** : Korelasyon 0,001 düzeyinde anlamlı (çift yönlü test), ρ : Pearson Korelasyon katsayısı, p: Fiilî anlamlılık düzeyi, n:Örnek hacmi*

Tablo 9'a göre "Yakınlık" ile "Plansız Satın Alma" arasında **pozitif yönde ve düşük düzeyde** anlamlı bir ilişki vardır (ρ=0,286; p<0,05) ve H7 hipotezi kabul edilmiştir. "Olumlu Duygu İfadesi" ile "Plansız Satın Alma" arasında **pozitif yönde ve düşük düzeyde** anlamlı bir ilişki vardır (ρ=0,262; p<0,05) ve H8 hipotezi kabul edilmiştir. "Olumsuz Duygu İfadesi" ile "Plansız Satın Alma" arasında **pozitif yönde ve düşük düzeyde** anlamlı bir ilişki vardır (ρ=0,182; p<0,05) ve H9 hipotezi kabul edilmiştir. "Mutluluk" ile "Plansız Satın Alma" arasında **pozitif yönde ve orta düzeyde** anlamlı bir ilişki vardır (ρ=0,363; p<0,05) ve H10 hipotezi kabul edilmiştir.

Beş değişken arasında kurulan toplam dört adet korelasyon ilişkisinin tamamında değişkenlerin birbirleriyle düşük/orta düzeyde ilişki içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenler arasında ilişkinin gücü ve

yönü belirlendikten sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni etkileme durumu için regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

"Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi" ve "Mutluluk" değişkenlerinin "Plansız Satın Alma" değişkenini etkileme durumunu tespit edebilmek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır.

"Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi" ve "Mutluluk" değişkenlerinin "Plansız Satın Alma" değişkenini etkileme durumu test edilmiştir. Buna göre sonuçlar Tablo 10'daki gibidir.

Tablo 10. Plansız Satın Almanın Yakınlık, Olumlu Duygu İfadesi, Olumsuz Duygu İfadesi ve Mutluluktan Etkilenme Durumu

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R^2
Plansız Satın Alma	Sabit	1,566	8,303	,000	**19,023**	**,000**	**,162**
	Yakınlık	,062	1,876	,000			
	Olumlu Duygu İfadesi	,050	1,473	,142			
	Olumsuz Duygu İfadesi	,049	1,856	,064			
	Mutluluk	,315	4,780	,000			

Tablo 10'a göre Plansız Satın Almanın "Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi" ve "Olumsuz Duygu İfadesi" ve "Mutluluk" değişkenlerinden etkilenme durumunu test etmek için yapılan regresyon modeli **istatistiksel olarak anlamlıdır** (F=19,023; p=0,000<0,05). Bu modele göre "Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi" ve "Mutluluk" Plansız Satın Almayı **olumlu yönde etkilemektedir** ve buna göre H11 hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle "Yakınlık", "Olumlu Duygu İfadesi", "Olumsuz Duygu İfadesi" ve "Mutluluk" değişkenleri, Plansız Satın Almayı yaklaşık olarak **%17** oranında açıklamaktadır (R^2 =0,162). Bu sonuca göre katılımcıların plansız satın alma davranışlarının yaklaşık %17'lik kısmının anlık duygu durumu alt değişkenlerinden ve mutluluktan kaynaklanmakta olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada anlık duygu durumu ve mutluluk değişkenlerinin bireylerin plansız satın alma davranışı üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak anlık duygu durumu ölçeğinin alt değişkenleri olan yakınlık, olumlu duygu ifadesi ve olumsuz duygu ifadesi ile mutluluk ve plansız satın alma değişkenleri katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve gelir seviyelerine göre bağımsız örneklemler t testi ve tek yönlü varyans analizine tabi tutulmuştur. Buna göre bağımsız örneklemler t testi sonucunda yakınlık ve olumlu duygu ifadesi değişkenlerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ve kadınların erkeklere göre daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu; diğer değişkenlerin ise anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Yine medeni duruma göre yapılan test sonucunda olumlu duygu ifadesi hariç diğer değişkenlerin anlamlı bir farklılık göstermediği; yaş, eğitim durumu, gelir seviyesi ve meslek türlerine göre ise tüm değişkenlerin anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür.

Çalışmada daha sonra bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit etmek amacıyla Pearson korelasyon katsayısına bakılmıştır. Buna göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken ile düşük/orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki içinde oldukları tespit edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve gücü belirlendikten sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri etkileme durumu incelenmiştir. Bu bağlamda yakınlık, olumlu duygu ifadesi, olumsuz duygu ifadesi ve mutluluk bağımsız değişkenlerinin plansız satın alma bağımlı değişkeni üzerindeki etkisi çoklu doğrusal regresyon analizi ile incelenmiş ve yakınlık, olumlu duygu ifadesi, olumsuz duygu ifadesi ve mutluluk bağımsız değişkenlerinin plansız satın almayı yaklaşık olarak %17 oranında açıkladığı bulunmuştur.

Araştırmanın sadece Sivas ili şehir merkezinde yapılması, zaman ve maliyet gibi zorluklardan dolayı örneklem sayısının fazla olmaması ve kullanılan istatistiksel teknikler bu çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır. Daha geniş kapsamlı, daha büyük sayıda örneklem gruplarıyla daha farklı istatistiksel teknikler kullanılması halinde bu konuda daha iyi sonuçlara ulaşılması mümkün olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Instant Emotion Status and the Effect of Happiness on Unplanned Purchase

*

İbrahim Yemez – Şükran Karaca

Cumhuriyet University

In recent years, economic reasons and rationality have been replaced by passion and irrationality. Today's society is characterized by the importance given to the emotional component and the freedom to choose and buy. Consumption has become a means of producing an emotionally satisfying experience for the consumer looking for hedonism in the act of buying. This situation supports the fact that consumption has become a lifestyle (Bessouh et al., 2017, p.1). Therefore, today's consumers show stronger unplanned buying behavior with the effect of instant feelings and happiness. In this context, the aim of this study is to examine the effect of momentary mood and happiness variables on the unplanned buying behavior of individuals.

The population of the study is composed of people living in Sivas. The study group consisted of 399 people aged 17 years and older living in the city center of Sivas in 2018. In order to determine the study group, sampling method was used as easy. The data were collected by the researchers themselves using face-to-face survey technique Questionnaire 5-Likert type (1-Strongly Disagree, …..,5-Strongly Agree) consists of a total of 63 statements. Three different scales were used in the questionnaire. The Momentum Emotional Status statements in the survey were taken from the work of Kuzucu (2011), the statements of Happiness statements (2015) and the unplanned purchase statements from Özkan's (2018) study. In addition, a total of 6 statements including demographic characteristics of the participants were included in the survey.

According to the results obtained; negative emotion expression, happiness and unplanned purchasing factors do not show a significant difference according to gender. Affinity and positive emotion expression factors show a significant difference according to gender. In terms of mari-

tal status, affinity, positive emotion expression, happiness and unplanned purchasing factors do not show a significant difference, whereas negative emotion expression factor shows a significant difference according to marital status. Affinity, negative emotion expression, positive emotion expression, happiness and unplanned purchase do not show a significant difference according to age, education, income and occupation types. According to the results of Pearson (r) Correlation analysis conducted in order to determine the direction and strength of the relationship between affinity, positive emotion expression, negative emotion expression, happiness and unplanned purchase; a positive and low positive relationship between affinity and unplanned procurement, between positive emotion expression and unplanned purchasing, positively and at a low level, between negative emotion expression and unplanned purchase, there was a positive and moderate significant relationship between happiness and unplanned purchase. The regression model was used to test the effect of unplanned purchasing on affinity, positive emotion expression and negative emotion expression and happiness variables ($F = 19{,}023$; $p = 0{,}000 < 0{,}05$). According to this model, affinity, positive emotion expression, negative emotion expression and happiness affect the unplanned purchase.

In this study, it was tried to examine the effect of momentary mooand happiness variables on the unplanned buying behavior of individuals. In this context, firstly, the sub-variables of instant mood scale, affinity, positive emotion expression and negative emotion expression, and happiness and unplanned purchasing variables were analyzed by independent samples t test and one-way analysis of variance according to age, gender, marital status, education level and income levels. have been subjected. According to the results of independent samples t test, there is a significant difference between the variables of intimacy and positive emotion expression according to gender and women have a higher average than men; the other variables were not significantly different.According to the marital status test, there was no significant difference between the variables except the positive emotion expression. According to age, education level, income level and occupation types, all variables did not show a significant difference.

In the study, Pearson correlation coefficient was examined in order to determine the direction and strength of the relationship between independent variables and dependent variables. According to this, it was determined that independent variables had a low / medium positive and significant relationship with dependent variable. After determining the direction and strength of the relationship between the variables, the effect of independent variables on the dependent variables was examined. In this context, the effect of affinity, positive emotion expression, negative emotion expression and happiness independent variables on the unplanned purchase dependent variable was investigated by multiple linear regression analysis, and the affinity, positive emotion expression, negative emotion expression and happiness independent variables were approximately 17% it was found.

The research is not limited to the number of samples due to the difficulties in the city center of Sivas, time and cost, and the statistical techniques used constitute the constraints of this study. A broader range of sample groups will provide better results with different statistical techniques.

Kaynakça / References

Amos, C., Holmes, G. R., ve Keneson, W. C. (2014). A meta-analysis of consumer impulsebuying. *Journal Of Retailing And Consumer Services, 21*, 86-97.

Argyle, M., Martin, M., ve Crossland, J. (1989). Happiness As A Function Of Personality And Social Encounters. In J.P. Forgas, J.M. Innes (Eds.), *Recent advances in social psychology: An international perspective* (189- 203). Amsterdam: North Holland, Elsevier Science.

Badgaiyan, A. J. ve Verma, A. (2014). Intrinsic factors affecting impulsive buying behaviour-evidence from India. *Journal Of Retailing And Consumer Services, 21*, 537-549.

Ben-Zur H.(2003). Happy Adolescents: The link between subjective well-being, internal resources and parental factors. *J. Youth Adolesc, 32*, 67-79.

Bessouh, N. ve Belkhir, D. (2018). The effect of mood on ımpulse buying behavior: Case of Algerian buyers, *Austin J. Bus Adm Manage, 2*(1), 1023.

Bessouh, N., Saidi, T. ve Belarbi, A.(2017). Women and the purchasing decision, *British Journal Of Marketing Studies, 5*, 1-12.

Caprara, G., Steca, P., Gerbino, M., Paciello, M. ve Vecchio, G.(2006). Looking for adolescents' well-being: Self-efficacy beliefs as determinants of positive thinking and happiness. *Epidemiol Psychiatr Soc, 15*, 30-43.

Cropanzano, R., Weiss, H. M., Hale, J. M. S. ve Reb, J. (2003). The structure of affect: Reconsidering the relationship between negative and positive affectivity, *Journal Of Management, 29*(6), 831-857.

Dittmar, H. ve Drury, J. (2000). Self-ımagine-is it in the bag? A qualitative comparison between 'ordinary 'and 'excessive' consumers, *Journal Of Economic Psychology, 21*, 109–142.

Doğan, T. ve Sapmaz, F. (2012). Mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak iyimserlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8* (3), 391-400.

Doğan, Y. ve Özdevecioğlu M. (2009). Pozitif ve negatif duygusallığın çalışanların performansları üzerindeki etkisi, *Sü İibf Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,9*(18), 165-190.

Fernandez-Abascal, E. G. and Diaz, D. M. (2013). Affective induction and creative thiking, *Creativity Research Journal, 25*(2), 213-221.

Filser, M. (1996), Vers une consommation plus affective, *Revue Française De Gestion,110*, 90-99.

Gardner, M.P ve Rook, D.W (1988). Effects of impulse purchase on consumers:Affectivestates , *Advances in Consumer Research, 15*, 127-130.

Handayani, W., Anshori, M., Usman, I. veMudjanarko, S. W. (2018). Why are you happy with ımpulse buying?: Evidence from Indonesia. *Management Science Letters, 8*(5), 283-292.

Kong-Hee, K. (2012). Emotion and strategic decision-making behavior: Developing a theoretical model, *International Journal Of Business And Socialscience, 3*(1), 105-113.

Laveri, D. A., Kleine, R. E. ve Kleine, S. S. (1993). Linking emotions and values in consumption experiences: An exploratory study, *Advances İn Consumer Research, 20,* 70-75.

Lichtle, M.C. ve Plichon, V. (2005). La diversite des etats affectifs sur le point de vente, *Decision Marketing, 39*, 33-42.

Mausbach, B.T., Roepke, S.K., Depp, C.A., Patterson, T.L. ve Grant, I.(2009). Specificity of cognitive and behavioral variables to positive and negative affect. *Behav Res Ther, 47*,608-615.

Mroczek, D.K., ve Kolarz, C. M. (1998). The effect of age on positive and negative affect: A developmental perspective on happiness. *J Pers Socpsychol, 75*, 1333-1349.

O'shaughnessy, J., and Jackson, O. N. (2002). Marketing, the consumer Societyandhedonism. *Europeanjournal of Marketing, 36*(5-6), 524-547.

Piron, F. (1993). *A comparison of emotional reactions experienced by planned, unplanned and ımpulse purchasers,* in Na—Advances İn Consumer Research, 20, Eds. Leigh Mcalister And Michael L. Rothschild, Provo, Ut: Association For Consumer Research, 341-344.

Podoshen, J. S. ve Andrzejewski, S. A. (2012). An examination of the relationships between materialism, conspicuous consumption, impulse buying, and brand loyalty. *Journal of Marketing Theory And Practice, 20,* 319-334.

Podoshen, J. S., Andrzejewski, S. A. ve Hunt, J. (2014). Materialism, conspicuous consumption and American hip-hop subculture. *Journal of International Consumer Marketing, 26*(4), 271-283.

Ready, R.E, Vaidya, J.G, Watson, D., Latzman, R.D., Koffel E.A. ve Clar, L.A.(2011). Age-group differences in facets of positive and negative affect. *Aging Ment Health, 15*,784-795.

Rook, D. W. ve Stephen J. H. (1985). *Consuming impulses, in advances in consumer research,* 12, Eds. Morris B. Holbrook And Elizabeth C. Hirschman, Provo, Ut: Association For Consumer Research, 23-27.

Rook, D. W. (1987). The buying impulse. *Journal Of Consumer Research, 14,* 189-199.

Özkan, S. (2018). *Y kuşağının kozmetik ürünlerine karşı plansız satın alma davranışları üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

Saleh, M. A. E. H. (2012). An investigation of the relationship between unplanned buying and post purchase regret. *International Journal of Marketing Studies, 4*(4), 106-120.

Seinauskiene, B., Mascinskiene, J. ve Jucaityte, I. (2015). The relationship of happiness, impusel buying and brand loyalty. *Social And Behavioral Sciences, 213*, 687-693.

Sheth, J. N. ve Parvatiyar, A. (1995). Thee volution of relationship marketing. *International Business Review, 4*, 397-418.

Silvera, D. H., Lavack, A. M. ve Kropp, F. (2008). Impulse buying: The role of affect, social influence, and subjective well being. *Journal Of Consumer Marketing, 25*(1),23-33.

Sneath, J. Z., Lacey, R., ve Kennett-Hansel, P. A.(2009). Coping with a natural disaster: losses, emotions, and ımpulsive and compulsive buying. *Marketing Letters, 20*(1), 45-60.

Usta, I. (2006). *Liderlik davranışının çalışanların öznel iyi oluşları ve işe yabancılaşmaya etkisi: Bir alan araştırması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Verplanken, B. ve Herabadi, A. G. (2001). Individual differences ımpulse buying tendency: Feeling and no thinking. *European Journal Of Personality, 15*, 71-83.

Verplanken, B., Herabadi, A. G., Perry, J. A. ve Silvera, D. H. (2005). Consumer style and health: The role of impulsive buying in unhealthy eating. *Psychology&Health, 20*, 429-441.

Vohs, K. ve Ronald, F. R. (2003). Self-regulation and impulsive spending patterns. *in Na- Advances in Consumer Research, 30*, 125-126.

Watson, D., Clark, L.A. ve Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measure of positive and negative affect: The Panas Scales. *Journal of Personality and Social Psychology, 54*(6), 1063-1070.

Wilson, W. R. (1967). Correlates of avowed happiness. *Psychological Bulletin, 67* (4), 294-306.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yemez, İ. ve Karaca, Ş. (2019). Anlık duygu durumu ve mutluluğun plansız satın almaya etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1167-1193. DOI: 10.26466/opus.536345

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 30/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Ortaokul öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Saldırganlık

DOI: 10.26466/opus.547092

*

Burcu Güvendi* - Gönül Tekkurşun Demir** - Burçak Keskin***

* Arş. Gör. Dr. İstanbul Üni.Cerrahpaşa, Spor Bilimleri Fak., Avcılar /İstanbul /Türkiye
E-Posta: burcu.guvendi@istanbul.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-6170-9107
** Arş. Gör. Gazi Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Gazi / Ankara/ Türkiye
E-Posta: gonultekkursun@gazi.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2451-5194
*** Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Spor Bilimleri Fakültesi, Avcılar / İstanbul / Türkiye
E-Posta: burcakka@hotmail.com **ORCID:** 0000-0003-4313-7720

Öz

Çalışmamızın amacı ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığının ve saldırganlık düzeylerinin bazı bağımsız değişkenlere göre incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu; İstanbul ilinin, Esenyurt ilçesine ait devlet okulunda okuyan yaş ort. 13.89±.497 olan, 143 kız 136 erkek toplam 279 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak saldırganlık ölçeği ve çocuklarda dijital oyun bağımlılığı ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulgularında, öğrencilerin dijital oyun bağımlılığında riskli grupta yer aldıkları ve saldırgan davranışlar sergilemeye meyilli oldukları söylenebilir. Cinsiyete göre, ailenin dijital oyun oynama süresine sınır koyma durumlarına göre, ailenin fiziksel aktiviteye katılımı destekleme durumlarına göre, spor yapma durumlarına göre, dijital oyun oynama süresine ve dijital oyunu oynadığı yere göre saldırganlık ölçeğinde ve dijital oyun bağımlılığı ölçeğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0.05$). Korelasyon analizinde ise, saldırganlık ile dijital oyun bağımlılığı ölçeği arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde yüksek ilişki bulunmaktadır. Sonuç olarak, çocuklarının dijital oyun oynama süresine sınır koymayan ebeveynlerin çocuklarının, fiziksel aktiviteye katılmayan çocukların, düzenli spor yapmayan ve dijital oyun oynama süresi yüksek olan çocukların dijital oyun bağımlılığı ile saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Saldırganlık, Dijital oyun, Öğrenci, Bağımlılık*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 30/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Digital Game Addiction and Aggression in Secondary School Students

*

Abstract

The aim of our study is to investigate digital game addiction and aggression levels of secondary school students according to some independent variables. The study group of the research includes total 279 secondary school students, 143 female 136 male with 13.89±.497 age average, studying at a public school in Esenyurt, Istanbul. The scale of aggression developed by Gultekin (2008) and the scale of digital game addiction in children developed by Hazar and Hazar (2017) were used as data collection tools in the study. When the findings of the research are examined, it can be stated that students are in a risky group in digital game addiction and they tend to display aggressive behaviours. Statistically significant differences in aggression scale and digital game addiction scale ($p < 0.05$) were detected according to gender, cases of family's limiting the time of playing digital game, family's supporting to participate physical activity, doing sport, digital game playing time, and the place where digital game is played. In correlation analysis, there is a significant positive high correlation between aggression and digital gaming addiction scale. In conclusion, it has been concluded that digital game addiction and aggression levels of the children of parents, who do not limit the duration of their children's playing digital game, children not participating physical activity, not doing sport regularly, and playing digital game for a long time were found to be high.

Keywords: *Aggression, Digital play, Student, Addiction*

Giriş

Saldırganlık, kimi zaman bireyi koruyucu bir kalkan gibi işlev görürken kimi zaman da hem birey hem de karşısındaki kişi ya da nesneler için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle birbirleriyle etkili bir iletişim kuramayan, birbirini anlayamayan bireylerin isteklerini yaptırabilmek ya da engellenme ile baş edebilmek için öfkelendiği ya da saldırgan davranışlara yöneldiği görülmektedir (Gültekin, 2008). Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranıştır saldırganlık olarak ifade edilmektedir (Budak 2000).

Ergenlik, çocukluk ve erişkinlik arasında çeşitli fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişikliklerin yaşandığı bir geçiş dönemi olması nedeniyle ergenin düşüncelerinde, duygularında ve davranışlarında dengesizliklere yol açan, fırtınalı ve stresli bir dönemdir. Dönemin zorluklarından biri de ergenlerin öfke denetimi, çatışma çözme, problem çözme ve iletişim gibi yaşam becerilerindeki yetersizliklerdir. Bu dönemde çeşitli sorunlarla karşılaşan ergen, gelişimsel zorluklar ve yaşam becerilerindeki yetersizlikler nedeniyle saldırgan davranışlara başvurabilir (Yavuzer, 2011). Ergenlik dönemi, karşılaşılan problemler ve geliştirilmesi gereken çözüm yolları bakımından zorlu yaşam dönemlerinden biridir (Kulaksızoğlu, 2002). Ortaokul öğrencileri de bulundukları yaş aralığı nedeniyle ergenlik dönemi içinde yer almaktadır (Törüner ve Büyükgönenç, 2012). Ergenlik dönemini yaşayan ortaokul öğrencileri bir taraftan kendini yetişkin sayarak tutum ve davranışını çevresindeki büyüklere göre ayarlarken diğer taraftan çocukluklarını yaşamaktadır (Öztürk, 2007). Çocukluk çağının vazgeçilmez en önemli parçası oyundur ve çocukların oyun tercihleri çocukların gelişimleri üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Çocukların oyun ve oyuncak türleri de değişen yaşama paralel olarak bu değişimden etkilenmektedir (Toran vd. 2016). Özellikle oyun oynama alanı ve oyun aracı olarak ortam sunan dijital dünya günümüzde çocuklar için oldukça popüler bir ortamdır (Bird ve Edwards, 2015). Ergenlerin oynadıları bilgisayar ve video gibi oyunlar bağımlılık yapabilmektedir. Ergen dijital oyun dediğimiz bu oyunları bir kez oynadıktan sonra sürekli oyun oynamak iste-

mekte, kendisini uzak tutmak istese de bunu başaramamaktadır. Bu oyunlarla ergen, gerçek yaşamında yapamayacağı şeyleri başarmakta, başarı duygusunu yaşadıkçada daha çok zevk almaktadır. Oyunlarda gösterilen hırs gerçek hayatta olmamaktadır. Bu durum zaman zaman hayal perestliğe bile yol açmaktadır. Zihinsel gelişim üzerinde bazı oyunlar olumlu etki yaparken, bilgisayar oyunlarına bağımlılık çocukları ve ergenleri gerçeklikten ve gerçek yaşamdan uzaklaştırmaktadır (Pepe, 2011). Günümüzde bilişim teknolojilerinin gelişmesi dijital oyunların önemini arttırmıştır. Çocuklar bilgisayar başında zamanlarının çoğunu geçirmektedir. Bilgi teknolojilerindeki pazarın gelişmesi ve yaygınlaşması nedeniyle, teknolojiyi her an ve her yerden yakalayabildiklerinden dijital dünyadaki oyunlara rahatlıkla ulaşabilmektedirler. Çocuk dünyasını dijitalleştirerek yeniden inşa eden çok sayıdaki oyunlar, bir boş zaman değerlendirme aracı olarak, yorgunluk ve stres atmak için faydalı işlevleri yerine getirirken aynı zamanda içeriğinde şiddet öğeleri de barındırarak, şiddeti normal bir davranış haline getirebilmektedir. Çocuklar oynadıkları oyunlarda yer alan karakterlerle özdeşleşebilmekte ve mesajın içeriğindeki şiddet öğelerinden etkilendiğinin oyun içinde farkında değillerdir. Çocukların kısa ve uzun dönem bu oyunların tüketicisi olmaları, gündelik yaşamlarında şiddet ve şiddet olmayanın sınırları bulanıklaşabilmekte, gerektiğinde şiddeti bir sorun giderme biçimi olarak başvurulabilecek doğal bir eylem gibi algılayabilmektedirler (Karaaslan, 2015). Dijital oyunların ve kullanıcıların sayısında görülen artış dikkatleri oyunların etkileri üzerine çekmiştir. Dijital oyunların etkileri ile ilgili incelenen araştırmalar eğitici, öğretici ve geliştirici bilgisayar oyunlarının uygun zaman ölçüleri içinde ve kontrollü oynanmasının çocuk ve gencin gelişimine katkı sağladığını göstermiştir. Ancak dijital oyunların sahip olduğu bazı özellikler ve yaşattığı duygular oyuncuda bağımlılık gelişimini destekleyen unsurlar olarak ele alınmaktadır. Bu özellikler ve duygular oyuncuların dijital oyunlara uzun zaman harcamasına ve bağlanmasına yol açmaktadır (Irmak ve Erdoğan, 2015). Kars (2010) yaptığı çalışmasında bilgisayar oyunu oynama süresi arttıkça anti-sosyal saldırganlığın da arttığı sonucuna ulaşmıştır. Koçak ve Köse (2014) çalışmaların da bilgisayar oyunlarının, ergenlerin aile, okul ve arkadaşlık ilişkilerini, dolayısıyla da ergenin sosyalleşme sürecini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Torun ve ark. (2015)'

na göre, oynanan oyunların türleri veya çocuğun oyunlara karşı bağımlılık düzeyleri, çocuğun kendine ve çevresine karşı olumsuz tavırlar sergilemesine neden olabilir (Torun, Akçay ve Çoklar, 2015). Saldırgan davranışların gelişmesinde bireysel, ailesel ve çevresel faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir (Kaplan ve Aksel, 2013). Çocuklarda görülen saldırganlığa şiddet içerikli bilgisayar oyunlarının rekabet veya engellenme duyguları neden olabilir. özellikle kazanma/kaybetmeye dayalı şiddet içerikli oyunlarda çocuk çoğu zaman yenilir, yenildikçede daha fazla hırs yapar ve bu durum daha fazla öfkeye ve saldırganca davranışın görülmesine yol açabilir (Burak ve Ahmetoğlu, 2015).

Dijital ortamlarda kontrol edilemeyen çocukların izledikleri ya da oynadıkları oyunların çoğunda günümüzde giderek de artmakta olan ve çocukları etkisi altında bırakan çeşitli unsurlar yer almaktadır. Özelliklede silahla yaralama, öldürme oyunları, dövüş oyunları gibi sonunda kazanma kaybetmenin ve ödüllerin olduğu dijital oyunlar çocuğu gerçek hayatta da saldırganlığa itmektedir. Toksöz'e (1999) göre; şiddet içerikli bilgisayar oyunu kahramanın diğer karakterlerle sürekli kavga etmesini gerektirmektedir. Bu kavga oyundaki her hangi bir karakterin diğerini mağlup etmesi veya öldürmesi ile sonlanmaktadır. Gerçek yaşamda oyun bu kasıtla oynanmasa bile, yaşanan bu sürekli çatışma hali, oynayan kişinin saldırganlık düzeyinde artışa neden olabileceği düşünülmüştür (Toksöz, 1999). Bu bakımdan gelecek için sağlıklı bireyler yetiştirmenin, sokakta oyun oynayamayan ya da oynatılmayan, spor yapmayan ya da spora teşvik edilmeyen ve okul dışı boş vakitlerinde dijital oyun oynamak için sabırsızlıkla bekleyen çocukların çağı olan günümüz şartlarında oldukça zor olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışma kültür farklılıklarının yoğun olarak gözlendiği, aile içi nüfusun fazla olduğu, aile eğitim seviyesi ve gelir durumu düşük olan, saldırganlık davranışları gösterme potansiyeli yüksek olarak kabul gören ve bu yüzden riskli bölge okulu adı altında geçen devlet okulunda gerçekleşmiştir. Bu bölgede yer alan okullarda dijital oyunun saldırganlık davranışları ile ilişkisinin araştırılmasının ve sonucunun ortaya konulmasının hem okul yönetimlerine hem milli eğitime hem de literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın amacı ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığının ve saldırganlık düzeylerinin belirlenerek aralarındaki ilişkinin incelenmesidir.

Yöntem

Araştırma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinin Esenyurt ilçesine ait devlet okulunda okuyan yaş ort. 13.89±.497 olan, 143 kız 136 erkek toplam 279 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin ort. 144.40±117.27 dakika dijital oyun oynama süresi içinde yer aldıkları görülmüştür. Ayrıca çoğunluğunun annesi çalışmıyor ve interneti genellikle ya kendi telefonlarından ya da annelerinin telefonundan kullandıkları belirlenmiştir.

Veri toplama araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak saldırganlık ölçeği ve çocuklarda dijital oyun bağımlılığı ölçeği kullanılmıştır.

***Saldırganlık Ölçeği*:** Ölçek, Gültekin (2008) tarafından geliştirilmiştir. Saldırganlık Ölçeği, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanmış 15 maddelik bir ölçektir. Likert tipi üçlü derecelendirmeyi içeren ölçekte öğrenciler her bir maddeyi "her zaman", "bazen", "hiçbir zaman" seçeneklerinden birini işaretleyerek cevaplandırmaktadırlar. Ölçek toplam puan veren bir ölçektir. Ölçekte "her zaman" seçeneğine 3, "bazen" seçeneğine 2, "hiçbir zaman" seçeneğine ise 1 puan verilmektedir. 15-45 arasında puan veren ölçekten alınan yüksek puan, saldırganlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Gültekin, 2008).

Çocuklarda Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği: Ölçek, Hazar ve Hazar (2017) tarafından geliştirilmiştir. 24 madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt faktörler; "dijital oyun oynamaya yönelik aşırı odaklanma ve çatışma", "oyun süresinde tolerans gelişimi ve oyuna yüklenen değer", "bireysel ve sosyal görevlerin/ödevlerin ertelenmesi", "yoksunluğun psikolojik-fizyolojik yansıması ve oyuna dalma" olarak adlandırılmıştır. Ölçekteki ifadelerin değerlendirilmesinde 5 puanlı Likert tipi ölçekten yararlanılmıştır (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum,

3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Tamamen Katılıyorum). Ölçekten alınabilecek en düşük puan "24" en yüksek puan "120" dir. Ölçek puanlamasının derecelendirmesinde ise; "1-24: Normal grup, 25-48: Az riskli grup, 49-72 Riskli grup, 73-96 Bağımlı grup, 97-120 Yüksek düzeyde bağımlı grup" olarak değerlendirilmektedir (Hazar ve Hazar, 2017).

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. Öncelikle verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış ve Kolmogorov-Smirnov testinden elde edilen p değerleri incelendiğinde elde edilen puanların dağılımının normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür ($p>0,05$). Verilerin değerlendirilmesinde istatistiki yöntem olarak; betimsel istatistikler (frekans, aritmetik ortalama, standart sapma); t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Tukey çoklu karşılaştırma, Pearson korelasyon testleri kullanılmıştır.

Bulgular

Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığının ve saldırganlık düzeylerinin belirlenerek aralarındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmanın bulguları aşağıdaki gibidir;

Tablo 1. Ölçeklere Ait Ortalama Değerler

Ölçekler	n	Min.	Max.	Ort.±Std. Sp.
Saldırganlık	279	15,00	41,00	20,61±5,62
Dijital Oyun Bağımlılığı	279	24,00	113,00	52,13±21,07

Tablo 1'de saldırganlık ölçeği ile çocuklar için dijital oyun bağımlılık ölçeğine ait ortalama değerler yer almaktadır. Buna göre öğrencilerin dijital oyun bağımlılığında riskli grupta yer aldıklar ve saldırgan davranışlar sergilemeye meyilli oldukları söylenebilir.

Tablo 2. Ölçeklere Ait Korelasyon Analizi

Ölçekler		Dijital Oyun Bağımlılığı
Saldırganlık	r	,485**
	p	,000
	n	279

Tablo 2'de saldırganlık toplam puanı ile dijital oyun toplam puan ilişkinin tespit edilmesi için yapılan korelasyon testi yer almaktadır. Buna göre saldırganlık toplam boyutu ile dijital oyun bağımlılığı ölçeği toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde yüksek ilişki bulunmaktadır (r=0,485, p<0.05).

Tablo 3. Cinsiyete Göre Saldırganlık ve Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği t Testi Sonuçları

Ölçekler	Cinsiyet	n	Ort.±Std. Sp.	*t*	*p*
Saldırganlık	Kız	143	19,53±5,09	-3,342	**,001**
	Erkek	136	21,75±5,94		
Dijital Oyun Bağımlılığı	Kız	143	44,71±18,48	-6,436	**,000**
	Erkek	136	59,93±20,87		

Tablo 3' de cinsiyete göre Saldırganlık toplam puanı (t(277)=-3,342, p<0.05) ve dijital oyun bağımlılığı toplam puanında (t(277)=-6,436, p<0.05) anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buna göre erkek (ort.=21,75±5,94) öğrencilerin kız (ort.=19,53±5,09) öğrencilere göre saldırganlık puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte erkek (ort.=59,93±20,87) öğrencilerin kız (ort.=44,71±18,48) öğrencilere göre dijital oyun bağımlılıkları daha yüksektir.

Tablo 4. Ailenin Dijital Oyun Oynamaya Sınır Koyma Durumuna Göre Saldırganlık ve Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği t Testi Sonuçları

Ölçekler	Sınır koyma	n	Ort.±Std. Sp.	*t*	*p*
Saldırganlık	Evet	192	20,05±5,27	-2,370	**,019**
	Hayır	87	21,86±6,17		
Dijital Oyun Bağımlılığı	Evet	192	50,29±20,68	-2,151	**,033**
	Hayır	87	56,19±21,48		

Tablo 4' de ailenin dijital oyun oynamaya sınır koyma durumuna göre Saldırganlık toplam puanı (t(277)=-2,370, p<0.05) ve dijital oyun bağımlılığı toplam puanında (t(277)=-2,151, p<0.05) anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buna göre dijital oyun oynama süresine sınır koymayan ailelerin çocuklarının (ort.=21,86±6,17) saldırganlık puanlarınındijital oyun oynama süresine sınır koyan ailelerin çocuklarının (ort.=20,05±5,27) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca dijital oyun oynama süresine sınır koymayan ailelerin çocuklarının (ort.=56,19±21,48) dijital oyun bağımlılığı puanlarının, dijital oyun oynama süresine sınır koyan ailelerin çocuklarının(ort.=50,29±20,68) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Ailenin Fiziksel Aktiviteye Katılımı Destekleme Durumuna Göre Saldırganlık ve Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği t Testi Sonuçları

Ölçekler	**Fiziksel aktiviteyi destekleme**	**n**	**Ort.±Std. Sp.**	***t***	***p***
Saldırganlık	Evet	233	20,01±5,10	-4,151	**,000**
	Hayır	46	23,67±7,05		
Dijital Oyun Bağımlılığı	Evet	233	50,09±20,23	-3,462	**,001**
	Hayır	46	62,43±22,43		

Tablo 4' de ailenin fiziksel aktiviteye katılımı destekleme durumlarına göre Saldırganlık toplam puanı (t(277)=-4,151, p<0.05) ve dijital oyun bağımlılığı toplam puanında (t(277)=-3,462, p<0.05) anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0.05). Buna göre fiziksel aktiviteye katılımı desteklemeyen ailelerin çocuklarının (ort.=23,67±7,05) saldırganlık puanlarının fiziksel aktiviteye katılımı destekleyen ailelerin çocuklarının (ort.=20,01±5,10) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca fiziksel aktiviteye katılımı desteklemeyen ailelerin çocuklarının (ort.=62,43±22,43) dijital oyun bağımlılığı puanlarının fiziksel aktiviteye katılımı destekleyen ailelerin çocuklarının (ort.=50,09±20,23) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Dijital Oyun Oynama Süresi Göre Saldırganlık ve Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği Anavo Analiz Sonuçları

Ölçekler	Oyun Süresi	n	Ort.±Std. Sp.	F	p	Tukey
Saldırganlık	0-60dk	103	19,26±4,80	7,175	**,001**	1-3
	61-120dk	77	20,41±5,81			
	121ve üzeri	99	22,18±5,92			
Dijital Oyun Bağımlılığı	0-60	103	44,91±18,39	11,759	**,000**	1-2
	61-120	77	53,41±21,61			1-3
	121ve üzeri	99	58,64±21,13			

Tablo 6' da dijital oyun oynama süresine göre saldırganlık toplam puanı ($F(2,276)= 7,175$, $p<0.05$) ve dijital oyun bağımlılığı toplam puanında ($F(2,276)= 11,759$, $p<0.05$) anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buna göre dijital oyunu 121 dk ve üzerinde oynayan öğrencilerin (ort.=22,18±5,92) saldırganlık puanlarının 0-60dk arasında oynayan öğrencilerin (ort.=19,26±4,80) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca dijital oyunu 0-60dk arasında oynayan öğrencilerin puan ortalamalarının (ort.=44,91±18,39) 61-120 dk oynayanlardan (ort.=53,41±21,61) ve 121 ve üzeri dk arasında oynayan öğrencilerin puanlarından (ort.=58,64±21,13) anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Dijital Oyunu Nerede Oynadığına Göre Saldırganlık ve Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği Anavo Analiz Sonuçları

Ölçekler	Nerede oynuyorsun?	n	Ort.±Std. Sp.	F	p	Tukey
Saldırganlık	Anne Telefon	84	20,26±5,12	6,801	**,000**	3-1
	Baba Telefon	51	18,41±4,38			3-2
	İnternet kafe	20	24,60±7,36			3-4
	KendisineAit	124	21,12±5,71			4-2
Dijital Oyun Bağımlılığı	Anne Telefon	84	49,22±19,23	6,034	**,001**	3-1
	Baba Telefon	51	46,31±20,15			3-2
	İnternet kafe	20	67,55±20,13			3-4
	KendisineAit	124	54,00±21,55			

Tablo 7' de dijital oyunu oynama yerinegöre yapılant testi analiz sonuçları yer almaktadır. Saldırganlık toplam puanı ($F(3,275)= 6,801$, $p<0.05$) ve dijital oyun bağımlılığı toplam puanında ($F(3,275)= 6,034$, $p<0.05$) anlamlı

farklılık tespit edilmiştir. Buna göre dijital oyun oynamak için internet kafeye giden öğrencilerin(ort.=24,60±7,36) saldırganlık puanlarının annesinin telefonunu kullanan (ort.=20,26±5,12), babasının telefonu kullanan (ort.=18,41±4,38) ve kendisine ait telefonu kullanan (ort.=21,12±5,71) öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca dijital oyun oynamak için internet kafeye giden öğrencilerin(ort.=67,55±20,13) dijital oyun bağımlılığı puanlarının annesinin telefonunu kullanan (ort.=49,22±19,23), babasının telefonu kullanan (ort.=46,31±20,15) ve kendisine ait telefonu kullanan (ort.=54,00±21,55) öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Tartışma ve sonuç

Ortaokul öğrencilerinin saldırganlık ve dijital oyun bağımlılığı düzeyi arasındaki ilişkinin çeşitli demografik bilgiler açısından incelenmesinin amaçlandığı bu araştırmaya 143 kız 136 erkek toplam 279 ortaokul öğrencisi katılmıştır.

Araştırmanın ilk bulgusunda yer alan çocuklar için dijital oyun bağımlılık ölçeğine ait ortalama değerlerine göre katılımcıların riskli grupta yer aldıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda riskli grupta yer alan katılımcıların ortalama puanlara bakıldığında saldırgan davranışlar sergilemeye meyilli oldukları söylenebilir.

Araştırmanın diğer bulgusunda katılımcıların cinsiyetlerine göre bakıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre saldırganlık ve dijital oyun bağımlılığı toplam puanında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buna göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre saldırganlık ve dijital oyun bağımlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda erkek katılımcıların kadınlara göre dijital oyunlara daha düşkün olduğu, bu oyunlara daha fazla zaman ayırdığı bu durumun da sosyalleşme ve empati duygusundan uzaklaştırarak saldırganlık duygusunu yükselttiği söylenebilir. Bunun nedeni olarak Türk kültür yapısında kız çocuklarının daha fazla ev ortamında sorumluluklarının olmasından dolayı dijital oyuna zaman ayıramaması ve internet kafeye daha çok erkeklerin gitmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Hazar vd. (2017)'nin araştırmasında da araştırma sonucuna paralel olarak erkeklerin dijital oyun bağımlılığı

düzeyleri kadınlara kıyasla anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Horzum (2011) da ilköğretime devam eden erkek öğrencilerinin bağımlılık düzeylerinin kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Gökçearslan ve Seferoğlu (2016) erkeklerin riskli İnternet davranış düzeylerinin kızlarınkinden daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Kars (2010) çalışmasında erkeklerin kızlardan daha fazla bilgisayar oyunu oynadıkları ve erkeklerin kızlardan daha fazla şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynadıkları belirtmiştir. Gönültaş ve Atıcı (2014)'nın çalışmasında erkek öğrencilerin öfke ve saldırganlık puanları kız öğrencilerin öfke ve saldırganlık puanlarına göre yüksek çıkmıştır. Kaplan ve Aksel (2013) tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışmada erkeklerin kızlara göre daha yüksek saldırganlık puanına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Yılmaz (2013)'ın çalışmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre saldırganlık düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Karaaslan (2015)' da araştırmasında erkeklerin daha fazla teknolojiye yakın olduğundan dijital oyunlara eğilimlerinin kızlara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Karaaslan (2015)'nın çalışmasında, şiddet oyunlarını erkeklerin kızlara göre daha fazla oynadığı, cinsiyete göre çocukların şiddet içeren oyunlardan etkilenmeleri arasında da %5 anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olduğunu ve erkeklerin oyunlardaki şiddeti kızlara göre daha çok taklit ettikleri ve cinsiyete göre çocukların dijital oyunlardaki şiddeti taklit etmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmış ve buna bağlı olarak erkeklerin şiddeti taklit ettiklerinden saldırganlık davranışlarının da paralel olarak kızlara göre daha fazla olduğunu belirtmiştir. Benzer araştırma sonuçlarının alan yazında oldukça sık yer aldığı görülmektedir ve bu farkın temel nedeni olarak da benzer ifadeler kullanılmaktadır (Erboy, 2010; Akçay ve Özcebe, 2012; Keneer vd., 2014; Irles ve Gornis, 2015).Demir ve Cicioğlu (2019)'nun araştırmasında araştırma bulgularından farklı olarak dijital oyun oynama motivasyonu ile fiziksel aktiviteye katılım motivasyonunun cinsiyete göre farklılık göstermediği saptanmıştır.

Araştırmada katılımcıların saldırganlık ve çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeğinden aldıkları puanların ailenin dijital oyun oynamaya sınır koyma durumlarına göre farklılaştığı saptanmıştır. Buna göre dijital oyun oynama süresine sınır koymayan ailelerin çocuklarının saldırganlık ve dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin, dijital oyun oynama süresine sınır

koyan ailelerin çocuklarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna neden olarak çocuklarının dijital oyun oynama süresine sınır koymayan ebeveynlerin çocuklarının iletişim bozukluğu ve gerçek yaşama ayak uyduramama gibi sorunlar yaşayarak saldırganlık duygularının dijital oyun oynama süresine sınır koyan ebeveynlerin çocuklarından yüksek olmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Nitekim Kaya'ya göre (2013) yaşamın pek çok alanı gerçek yaşamdan farklı olarak sanallaşmıştır ve bu sanallıklardan birisi de dijital oyunlardır. Ayrıca dijital oyun oynama süresi kısıtlanmadığında Demir ve Hazar (2018)'a göre geçlerin fiziksel aktiviteye katılım, hareket etmekten uzaklaşma, görev ve ihtiyaçlarını aksatma gibi pek çok hayati öneme sahip olan durumları göz ardı etmelerine neden olmaktadır. Buna ek olarak Çakır (2013) araştırmasında dijital oyunlara ayrılan zamandan dolayı bireylerin diğer aktivitelerden yoksun kaldığını belirtmiştir. Pepe (2011) ise ailelerin bilgisayar oyunlarına yönelik tutumları; %52.8'i ilgisiz, %36.1'i karşı ve %11,12'inin de bilgisayar oyunu oynamalarını desteklediği saptamıştır. Koçak ve Köse (2014) tarafından ergenlerin bilgisayar kullanımları ile ilgili yapılan çalışmada katılımcıların neredeyse yarısının bilgisayarda oyun oynama sürelerini kendilerinin belirlediklerin, diğer yarısının da (yaklaşık olarak) bilgisayarda oyun oynama sürelerini anne babalarının belirlediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum iki açıdan değerlendirilmelidir. Koçak ve Köse (2014)' e göre ergenin oyun süresini kendisinin belirlemesi bir yönüyle görev ve sorumluluk gelişimi açısından olumlu bir kazanım gibi görülebileceği gibi, ergenin bilgisayarda oyun oynama süresine kimsenin karışmaması açısından değerlendirildiğinde ise ailede önemli bir sorun olarak görülebilir.

Araştırmada katılımcıların saldırganlık ve çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeğinden aldıkları puanların ailenin fiziksel aktiviteye katılımı destekleme durumlarına göre farklılaştığı saptanmıştır. Buna göre fiziksel aktiviteye katılımı desteklemeyen ailelerin çocuklarının saldırganlık ve dijital oyun bağımlılığı düzeyinin fiziksel aktiviteye katılımı destekleyen ailelerin çocuklarınınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna neden olarak fiziksel aktiviteye katılan çocukların günlük stres, kaygı ve problemlerini fiziksel aktiviteye katılarak unutmalarından, deşarj olmalarından dolayı saldırganlık düzeylerinin düştüğü söylenebilir. Ayrıca fiziksel aktiviteye katılan çocukların dijital oyunlara daha az

zaman ayırması bekleneceği için dijital oyun bağımlısı olmaması beklenir. Hazar vd. (2017)'nin araştırmasında araştırma sonucuna paralel olarak fiziksel aktiviteye katılım arttıkça bağımlılığın düştüğü saptanmıştır. Demir ve Cicioğlu (2019)'nun araştırmasında da dijital oyun oynama motivasyonu arttıkça fiziksel aktiviteye katılım motivasyonunun azaldığı saptamıştır. Buna göre spor yapan çocukların saldırganlık ve dijital oyun bağımlılığı puanlarının spor yapmayan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Buna neden olarak düzenli spor yapmanın bireyleri daha aktif ve hareketli yaşama alıştırmasından dolayı genellikle yerinde hareketsiz oynanan dijital oyunlardan uzaklaştırdığı düşünülebilir. Spor yapan katılımcıların bilişsel, sosyal, duyuşsal ve fiziksel açıdan iyi oluş düzeyine ulaştıkları için saldırganlık düzeyinin düştüğü düşünülebilir. Çalışmamızdan farklı olarak, Hazar vd. (2017)'nin araştırmasında araştırma sonucuna paralel olarak düzenli spor yapan katılımcıların dijital oyun bağımlılıklarının düzenli spor yapmayanlara göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu tespit etmiştir. Yılmaz (2013) spor yapan öğrencilerin saldırgan davranışlarının spor yapmayanlara göre daha düşük seviyede olduğu sonucuna ulaşmıştır. Alp, Eraslan, Atay ve Özmutlu (2014) tarafından yapılan çalışmada cinsiyete göre saldırganlık düzeyinde spor yapan ve yapmayan öğrenciler arasında anlamlı farklılık olmadığını saptamıştır. Başka bir ifade ile düzenli spor aktivitelerine katılımın saldırganlık düzeyi üzerine etkisinin olmadığı bulunmuştur. Çebi, Yamak ve Öztürk (2016) ise düzenli olarak spor yapan ve yapmayan 11-14 yaş arası ortaokul öğrencilerinin duygu kontrol düzeyleri spor yapanlar lehine anlamlı bir farklılık gösterdiğini belirtmiştir.

Araştırmada katılımcıların saldırganlık ve çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeğinden aldıkları puanların dijital oyun oynama süresine göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Buna göre dijital oyunu 121 dk ve üzerinde oynayan öğrencilerin saldırganlık puanlarının0-60dk arasında oynayan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna neden olarak uzun süre dijital oyun oynayan çocukların çevre ile iletişimin azalmasına ve karşısındakinin yerine kendini koyma becerisinin azalmasına neden olarak saldırgan, sabırsız davranışlar sergilemesine sebep olabilir. Ayrıca dijital oyunu 0-60dk arasında oynayan öğrencilerin puan ortalamalarının61-120 dk oynayanlardan ve 121 ve üzeri dk arasında oynayan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde düşük

olduğu görülmüştür. Buna neden olarak dijital oyun süresi arttıkça kişinin bu oyunlara olan ilgi ve alakasının artması ile dijital oyuna ayrılan zaman gün geçtikçe artabilir bu da bağımlılık olgusunu yanında getirebilir. Hazar vd. (2017)'nin araştırmasında da araştırma bulgularına paralel olarak dijital oyun oynama süresi arttıkça dijital oyun bağımlılığının arttığı saptanmıştır. Gökçearslan ve Durakoğlu (2014), ile Festl, Scharkow ve Quandt (2016)'un ergenlerle yaptığı araştırmasında dijital bağımlılığın oynama süresi ile pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Demir ve Cicioğlu (2019)'un araştırmasında araştırma bulgularından farklı olarak, dijital oyun oynama süresine göre dijital oyun oynama motivasyonun, günlük 0-60 dakika dijital oyun oynayan öğrencilerin puan ortalamalarının, 61-120 dakika, 121 ve üstünde dijital oyun oynayanların puan ortalamasından anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Koçak ve Köse (2014) tarafından yapılan çalışmada katılımcılardan her gün bilgisayar oyunu oynayanların ve haftada 3-4 gün oynadığını belirtenlerin, bilgisayar oyunu bağımlısı ya da bağımlılık yolunda olduklarını belirlenmiştir. Karaaslan (2015) göre, ortaöğretimdeki çocuklar yaşları gereği aile kontrolünü kabul etmemekte, kendi öz benlik bilinçleri yoluyla sorunun çözümünün daha uygun olacağını varsaymaktadırlar . Ebeveynler dıştan gelen kontrol etkisinin bu soruna çözüm olamayacağını düşünmektedirler. Bu yönüyle yapılan çalışma, okul ve aile tarafından, şiddet içerikli oyunları çocukların oynamaması, onların bilinçlendirilmesi yönünde yapılacak seminer ve konferansların alana önemli katkılar sağlayacağını göstermektedir. Aileler bilişim çağının gerekleri içinde dijital oyunların ortaya çıkardığı bağımlılıkların farkındadırlar. Genel olarak, farkındalıklarının gerektirdiği müdahaleleri aileler yerine getiremediği bu nedenlede ailelerin, toplumda sosyal projeler aracılığı ile bilinçlendirilmeleri gerektiği söylenebilir.

Araştırmada katılımcıların dijital oyunu oynadıkları yere göre saldırganlık ve çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeğinden aldıkları puanlarında farklılaşma tespit edilmiştir. Buna göre dijital oyun oynamak için internet kafeye giden öğrencilerin saldırganlık puanlarının annesinin, babasının ve kendi telefonunu kullanan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca dijital oyun oynamak için internet kafeye giden öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı puanlarının an-

nesinin, babasının ve kendi telefonunu telefonu kullanan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Buna neden olarak dijital oyunları ebeveyn telefonundan ya da kendi telefonundan oynayan çocukların genellikle ebeveyn gözetiminde, ev ortamında olmalarından dolayı az da olsa aile içinde iletişimde olmalarını doğurabilir. Fakat internet kafede dijital oyun oynayan çocukların farkında olmadan uzun süre harcamalarına, ayrıca daha çok kendi içine kapanarak, sosyalleşmek ve empati duygularından uzaklaşmaları söz konusu olabilir. Bu durum da dijital bağımlılığının ortaya çıkmasının yanı sıra saldırganlık duygusunun da artmasını tetikleyebilir. Günümüz gençlerinin teknoloji ile iç içe olması, teknolojiyi kullanarak büyümesi, onların geleneksel oyun yerine teknolojik aletler ile ilgilenmelerine neden olmaktadır (Demir ve Bozkurt, 2019). Bu durum dijital bağımlılığına neden olmaktadır. Dijital oyuna bireyleri iten nedenlerden biri de Kaya (2013) ile Horzum, Ayaş ve Çakır-Balta (2008)'ya göre oyun parklarının kullanımının azalması, bu nedenle de çocukların sanal ortamlara yönelmesidir. 9-16 yaş grubunda yer alan 25 bin öğrenciye ulaşılan Avrupa Çevrimiçi Çocuklar (EU Kids Online) projesinin raporuna göre; Türkiye "düşük düzey İnternet kullanımı" ve "biraz riskli" grupta yer almaktadır. Türkiye'de çocukların % 36'sı günde 1 saatten fazla İnternet kullanmakta, % 52'si İnternet'e evden bağlanırken, buna yakın bir oranda kullanıcı da İnternet kafelerden İnternet'e erişim sağlamaktadır (Gökçearslan ve Seferoğlu, 2016).

Araştırmanın son bulgusunda saldırganlık toplam boyutu ile dijital oyun bağımlılığı ölçeği toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde yüksek ilişki bulunmaktadır. Buna göre ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı arttıkça saldırganlık düzeylerinin arttığı söylenebilir. Buna neden olarak dijital oyunlara bağımlı olan bireylerin saldırganlaşma gibi istenmeyen olumsuz duygular geliştirmesine neden olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak ortaokul öğrencilerinin saldırganlık ve dijital oyun bağımlılık düzeyleri arasında yüksek düzeyde ilişki saptanmıştır. Buna göre dijital oyun bağımlılığı arttıkça öğrencilerin saldırganlık davranışlarının da arttığı söylenebilir. Koçak ve Köse (2014) yaptıkları çalışmada bilgisayar oyunlarının, ergenlerin aile, okul ve arkadaşlık ilişkilerini, dolayısıyla da ergenin sosyalleşme sürecini olumsuz etkilediğini ayrıca bazı ergenlerin, daha çok yüz yüze iletişimden uzaklaştıkları ve bireysel bir yaşamı tercih

ettiklerini ve bilgisayarda savaş oyunu oynayan ergenlerin şiddete meyilli oldukları sonuna ulaşmıştır. Katılımcıların Hazar ve Hazar (2017)'ın belirttiği dijital oyun bağımlılığı skalasında riskli grupta yer aldığı, erkeklerin kadınlardan yüksek saldırganlık ve dijital oyun bağımlılığı düzeyine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Çocuklarının dijital oyun oynama süresine sınır koymayan ebeveynlerin çocuklarının, fiziksel aktiviteye katılmayan çocukların, düzenli spor yapmayan ve dijital oyun oynama süresi yüksek olan çocukların dijital oyun bağımlılığı ile saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Irmak ve Erdoğan (2015)'ın da ifade ettiği üzere ergenler kendilerini zorlayan topluma ve ebeveynlerine karşı interneti ve dijital oyunları isyan aracı olarak da kullanabilmektedir. Bu nedenle gençlerde bilinçli ve kontrollü internet ve dijital oyun kullanma davranışlarının oluşmasında temel ilke ailede güven, demokrasi, destek, güçlü iletişim ve olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisinin geliştirilmesidir (Irmak ve Erdoğan, 2015). Tüm bunlar kapsamında çağın vebası olan dijital oyun bağımlılığının engellenmesi için ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamlardan uzaklaştırarak spor ve fiziksel aktiviteye yönlendirmesi önerilmektedir. Aksi halde geleceğimizin temellerini oluşturan ortaokul öğrencilerinde saldırganlık gibi istenmeyen olumsuz duygu ve davranışları taşıması kaçınılmazdır.

EXTENDED ABSTRACT

Digital Game Addiction and Aggression in Secondary School Students

*

Burcu Güvendi - Gönül Tekkurşun Demir - Burçak Keskin

İstanbul University, Gazi University, İstanbul University

Aggression, while sometimes acts as a shield that protects the individual, sometimes it can also have negative consequences for both the individual and the other person or objects. It is observed that particularly the individuals who cannot communicate with each other, unable to understand each other get angry or resort to aggressive behavior in order to have their way or to cope with frustration (Gültekin, 2008). Middle school students experiencing their adolescent period, while counting themselves as adults and adjust their attitudes and behaviors according to the adults around them, they also live their childhood (Öztürk, 2007). Game is the most important, indispensable part of the childhood and the game preferences of children play an important role on their development. In parallel to the changing life, the game and toy types of children are also affected by this change (Toran et.al., 2016). Especially the digital world, providing a playground and a tool to play, is highly popular media for the children today (Bird and Edwards, 2015). Computer and video games under the title of digital game can be addictive for the adolescents. Once the adolescents starts playing, they continuously want to play the game and are unable to keep away even though they want to. The person, through these games, can do the things they can't do in real life and takes more pleasure as the sense of achievement is experienced. However, this pleasure and sense of achievement usually cannot be experienced in the events in real life. The ambition displayed in the games are not available in real life. This can even cause fancifulness sometimes. Some games can positively affect the mental development while addiction to computer games can distance children and adolescents from reality and real life (Pe-pe, 2011). This study was carried out at the state school, which is considered to be a risky region school with intense cultural differences, high in-family population, low

family education level and income status, high potential of showing aggressive behavior. Researching the relation of digital game with aggressive behavior in the schools located in this region and revealing its result are considered to contribute to school administration, national education and literature. In this context, the purpose of our study is to examine by determining the digital game addiction and aggression levels of middle school students and their relationship.

The study group of the research consists of 279 middle school students, 143 female and 136 male, studying at a state school in the Esenyurt district of Istanbul province, with age average of 13.89±.497. These students are observed to spend an average of 144.40±117.27 minutes playing digital games. Also, majority of them didn't have working mothers and usually access internet through their own or their mother's telephones In the study, aggression scale and digital game addiction in children scale were used as data collection tool.

According to the average values of the digital game addiction scale for the children in the first finding of the study, it was determined that they were in the risky group. In this context, it can be said that the participants in the risky group tend to exhibit aggressive behaviors more considering the average scores. In the other findings of the study, when the participants are examined in terms of gender, a significant difference was found in the aggression and digital game addiction total score of male students compared to female students. Accordingly, it was determined that male students had higher levels of aggression and digital game addiction than female students. In this context, it can be said that male participants are more fond of digital games than female participants, devote more time to these games, and this in turn increases the feeling of aggression by moving away from socialization and empathy. In the research, it was found that the scores of the participants on the scale of aggression and digital game addiction for children differed according to the family limiting digital game playing. Accordingly, it was found that the levels of aggression and digital game addiction of the children of the families which do not limit the digital game playing were significantly higher than those of the families which limited the duration of digital game playing. In the research, it was found that the scores of the participants on the scale of aggression and

digital game addiction for children differed according to the family supporting participation to physical activity. Accordingly, it was found that the level of aggression and digital game addiction of the children of the families which do not support participation in physical activity is significantly higher than that of the children of the families which support the participation in physical activity. In the research, it was found that the scores of the participants on the scale of aggression and digital game addiction for children differed according to the status of digital game playing. Accordingly, aggression scores of students who play digital games for 121 minutes and more are significantly higher than the students who play between 0-60 minutes. In the final finding of the research, a significantly high level relation in the positive direction is found between the aggression total dimension and digital game addiction scale total score. Conclusion: It can be said that as the digital game addiction of middle school students increases, the levels of aggression also increases. It was concluded that the digital game addiction and aggression levels of the children of the parents which do not limit the digital game playing, children which do not participate in the physical activity, children which do not regularly play sports and have high digital game playing time are high. In this context, it is recommended that parents should distance their children away from digital environments and direct them to sports and physical activity in order to prevent digital game addiction that is the plague of the age. Otherwise, it is inevitable for the middle school students who constitute the foundations of our future to carry unwanted negative emotions and behaviors such as aggression.

Kaynakça / References

Akçay, D. ve Özcebe, H. (2012). Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi, 12*(2), 66-71.

Alp, M., Eraslan, M., Atay, E. ve Özmutlu, İ. (2014). Düzenli spor yapan ve yapmayan çocukların sosyo-demografik özelliklerine göre saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Kafkas Üniversitesi, E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 26-30.

Bird, J. ve Edwards, S. (2015). Children learning to use technologies through play: a digital play framework. *British Journal of Educational Technology,46*(6), 1149-1160.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Burak, Y. ve Ahmetoğlu, E. (2015). Bilgisayar oyunlarının çocukların saldırganlık düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Turkish Studies. 10*(11), 363-382.

Çakır, H. (2013). Bilgisayar oyunlarına ilişkin ailelerin görüşleri ve öğrenci üzerindeki etkilerinin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(2), 138-150.

Çebi, M., Yamak, B. ve Öztürk, M. (2016). 11-14 yaş çağındaki çocukların spor yapma alışkanlığının duygu kontrolü üzerine etkilerinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(2), 468-482.

Demir, G. T. ve Bozkurt, T. M. (2019). Dijital oyun oynama tutumu ölçeği (dootö): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, *6*(1), 1-18.

Demir, G. T. ve Cicioğlu, H. İ. (2019). Fiziksel aktiviteye katilim motivasyonu ile dijital oyun oynama motivasyonu arasindaki ilişkinin incelenmesi. *Spormetre, 15*(4), 2479-2492.

Demir, G. T. ve Hazar, Z. (2018). Dijital oyun oynama motivasyonu ölçeği (DOOMÖ): geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Beden Egitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 12*(2), 128-139.

Erboy, E. (2010). *İlköğretim 4.ve 5. sınıf öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığına etki eden faktörler*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.

Festl, R., Scharkow, M. ve Quandt, T. (2016). Problematic computer game use among adolescents, younger and older adults. *Addiction, 108*(3), 592-599.

Gökçearslan, Ş. ve Durakoğlu, A. (2014). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*(14), 419-435.

Gökçearslan, Ş. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Ortaokul öğrencilerinin internet kullanım biçimleri: riskli davranışlar ve fırsatlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24*(1), 383-404.

Gönültaş, O. ve Atıcı, M. (2014). Ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke düzeyleri ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*(1), 370-386.

Gültekin, F. (2008). *Saldırganlık ve öfkeyi azaltma programının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerindeki etkisi*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Hazar, Z., Demir, G. T., Namlı, S. ve Türkeli, A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ve fiziksel aktivite düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11*(3), 320-332.

Hazar, Z. ve Hazar, M. (2017). Çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeği. *Journal of Human Sciences, 14*(1), 203-216.

Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 36*(159), 57-68.

Horzum, M. B., Ayas, T. ve Balta, Ö. Ç. (2008). Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *3*(30), 76-88.

Irles, D. L. ve Gomis, M. L. (2015). Impulsiveness and video game addiction- impulsividad y adicción a los videojuegos. *Health and Addictions. 16*(1), 33-40

Irmak, Y. A. ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun-bağımlılığı: güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi, 27*(2), 128-137.

Kaplan, B. ve Aksel, E. Ş. (2013). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD), 1*(1,) 20-49.

Karaaslan, A. İ. (2015). Dijital oyunlar ve dijital şiddet farkındalığı: ebeveyn ve çocuklar üzerinde yapılan karşılaştırmalı bir analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(369), 806-818.

Kars, B. G. (2010). *Şiddet içerikli bilgisayar oyunlarının çocuklarda saldırganlığa etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Kaya, A. B. (2013) *Çevrimiçi oyun bağımlılığı ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye.

Kaya, B. A. (2013). *Çevrimiçi oyun bağımlılığı ölçeğinin geliştirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye.

Kneer, J., Rieger, D., Ivory, J. D. ve Ferguson, C. (2014). Awareness of risk factors for digital game addiction: interviewing players and counselors. *Int Journal of Ment Health Addiction, 12*(8), 585–599.

Koçak, H. ve Köse, Z. (2014). Ergenlerin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve sosyalleşme süreçleri üzerine bir araştırma:Kütahya ili örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Özel Sayısı, 21-32.

Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Öztürk, D. (2007). *Bilgisayar oyunlarının çocukların bedensel ve duyuşsalgelişimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

Pepe, K. (2011). A study on playing of computer games, class success and attitudes of parents to primary school students. *Educational Research And Reviews, 6*(9), 657-663.

Toksöz, M. R. (1999). *Yeni bir medya türü olarak etkileşimli bilgisayar oyunları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi,Ankara, Türkiye.

Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T. ve Akbulut, A. (2016).Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *24*(5), 2263-2278.

Torun, F., Akçay, A. ve Çoklar, A. N. (2015). Bilgisayar oyunlarının ortaokul öğrencilerinin akademik davranış ve sosyal yaşam üzerine etkilerinin incelenmesi, *Karaelmas Journal of Educational Sciences, 3*, 25-35

Törüner, K. E. ve Büyükgönenç, L. (2012) *Çocuk sağlığı temel hemşirelik yaklaşımları.* Ankara:Göktuğ Yayıncılık.

Yavuzer, Y. (2011). Okullarda saldırganlık/şiddet: Okul ve öğretmenle ilgili risk faktörleri ve önleme stratejileri. *Millî Eğitim, 192*, 43-61.

Yılmaz, S. (2013). *Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güvendi, B., Tekkurşun-Demir, G. ve Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1194-1217. DOI: 10.26466-/opus.547092

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 20/06/2019

Biyoloji Öğretmen adaylarının Biyoloji Eğitimi Laboratuvar Dersine İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi*

DOI: 10.26466/opus.538351

İrem Yücel Cengiz* - Gülay Ekici**
* Sosyal Güvenlik Kurumu, Kızılay / Ankara / Türkiye
E-Posta: iremyuecel1@hotmail.com **ORCID:** 0000-0001-6441-7866
** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Beşevler / Ankara/ Türkiye
E-Posta: gulayekici@yahoo.com **ORCID:** 0000-0003-2418-1929

Öz

Bu araştırmada, biyoloji öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin metaforlarının ve görsel imajlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin oluşturdukları metaforlar ve çizimleri incelenmiştir. Araştırmada, olgu bilim deseni kullanılmıştır. Çalışma grubu 95 biyoloji öğretmen adayından oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında iki bölümden oluşan "Laboratuvar ……..... gibidir, çünkü …… ." şeklinde sorulan bir sorunun yanında kavramı çizimleriyle de anlatmalarını isteyen bir soru içeren veri toplama formu kullanılmıştır. Veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Veri toplama formunun ilk bölümünde öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforlar ortak özelliklerine göre, ikinci bölümünde ise çizimler benzer özelliklerine göre kategorize edilmiştir. Metaforların ve çizimlerin özellikleri dikkate alınarak metaforlardan 14 kavramsal kategori, çizimlerden ise 4 kavramsal kategori belirlenerek birlikte ele alınmıştır. Belirlenen metafor ve çizim kategorileri, öğretmen adaylarının her kategoride yer alan ifadeleri ve çizimlerinin birbirini tamamlaması, detaylandırması açıklaması ve benzemesi durumlarına göre ilişkilendirilmiş, 37 öğretmen adayının, oluşturdukları metaforu destekleyecek biçimde çizim yaptığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının oluşturdukları metaforu destekler nitelikte çizimler yapmaları, oluşturdukları metaforu somutlaştırmak adına görsel imajlarını şekillendirdiklerini göstermektedir. Bu kapsamda öğretmen adaylarının laboratuvar ile ilgili metaforlarının ve çizimlerinin en fazla "araç-gereç" kategorisinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Araştırma sonunda konuyla ilgili öneriler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Biyoloji Eğitimi, Laboratuvar, Metafor, Çizim tekniği*

* *Bu çalışma, birinci yazarın "Öğretmen Adaylarının Biyoloji Eğitimi Laboratuvar Dersine İlişkin Metaforları ve Görsel İmajları" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından hazırlanmıştır.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 20/06/2019

Investigating Metaphoric Perceptions of Biology Teacher Candidates on Biology Education Laboratory Course

Abstract

In this study, it was aimed to determine the metaphors and visual images of biology teacher candidates for the biology education laboratory course. For this purpose, the metaphors and drawings of biology teacher candidates about the biology education laboratory course were examined. In the study, the phenomenological design was used. The study group consisted of 95 biology teacher candidates. a data collection form that was used to ask "Laboratory …… is like ..... because ….." them to answer it with their illustrations. A data collection form consisting of two parts was used for data collection. Data were analyzed by content analysis method. In the first part of the data collection form, metaphors were created by teacher candidates based on their common characteristics and in the second part; the drawings were categorized according to their similar features. Considering the characteristics of metaphors and drawings, 14 conceptual categories from metaphors and 4 conceptual categories from drawings were developed and discussed together. The metaphors and drawing categories were correlated with each other according to the statements of teacher trainees in terms of their completeness, detailing and similarity. It was seen that 37 pre-service teachers draw in a way to support the metaphor they created. The pre-service teachers' drawings that support the metaphor they created, show that they shaped their visual images in order to concretize the metaphor they created. In this context, it was determined that the metaphors and drawings of the teacher candidates were mostly concentrated in the "tools category". At the end of the study, suggestions on the subject were mentioned.

Keywords: *Biology education, Laboratory, Metaphor, Drawing technique*

Giriş

İlgili literatür incelendiğinde, eski Yunancada Bios: hayat ve Logos: bilim sözcüklerinden oluşan biyoloji terimi canlı bilimi olarak ifade edilmektedir. Biyoloji bilimi; bitkilerin ve hayvanların kökenlerini, dağılımlarını, yapılarını, gelişimlerini, büyümelerini ve üremelerini inceleyen oldukça önemli bir bilim dalıdır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2015). Biyoloji, insan dahil tüm canlıları makro boyuttan mikro boyuta kadar, onları etkileyen dinamik olaylarla birlikte inceleyen bir bilim dalıdır. Günlük hayatı etkileyen çeşitli faktörlerin aslında biyolojik kökenli olması, bunların zamanla sorun haline gelmesi ve bu sorunların aşılmasının biyoloji eğitimine bağlı olduğunun fark edilmesi, biyoloji eğitimine verilen önemin artmasını sağlamıştır. Biyoloji eğitimi öğrencilerin vücutlarının işleyişiyle ilgili bilgileri veren, çevreleriyle ilgili temel bilgileri veren ve bu bilgilerle birçok soruna çözüm getirebilme olanağı sağlayan gözardı edilemeyecek kadar önemli bir eğitimdir (Kılıç, 2009).

Biyoloji eğitimi ülkemizde ilköğretimden yükseköğretime, eğitimin tüm kademelerinde farklı dersler altında yer almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlığı yapılan Biyoloji Dersi Öğretim Programı'nın genel amaçları ve bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan bazı temel beceriler bulunmaktadır. Bu kapsamda bilimsel bilginin alınması ve uygulanması, bilimsel süreç becerilerinin kullanılması, bilim-teknoloji-toplum ilişkisinin algılanması, bilime yönelik tutum ve değerler geliştirebilme, bilimsel bilginin doğasını anlayabilme ve 21. yüzyıl becerileri adı altında verilen bu temel beceriler Biyoloji Dersi Öğretim Programı kapsamında öğrencilere kazandırılmak istenmektedir (MEB, 2013). Bu becerilerin öğrencilere kazandırılabilmesinde, farklı sınıfların ders programlarında yer alan biyoloji dersinin içeriğini oluşturan konuların öğrencilere sınıfta kuramsal olarak, laboratuvarda ise uygulamalı olarak aktarılması oldukça önemlidir. Atasoy (2004), laboratuvar derslerinin; öğrencilerin motor becerileri öğrenmesini, geliştirmesini ve öğrencilerin bilgileri anlamlandırması için tecrübe sağladığını ifade etmektedir. Kreitler ve Kreitler (1974) ise laboratuvarın, kavramlarla ilgili doğrudan tecrübe oluşturmakta ve bu tecrübelerin kavramların anlamlandırılmasında önemli olduğunu ifade etmektedirler. Laboratuvar ortamı, öğrencilere ilk elden öğrenme tecrübeleri kazandırarak, onların motivasyonlarının artmasını sağlayan, bir bilim insanı gibi belli

bir düzen içerisinde dikkatli çalışabilme alışkanlığı kazanmalarını sağlayan, soyut kavramları somutlaştırmalarında etkili olan ve en önemlisi öğrenciyi merkeze alarak aktif öğrenmeyi sağlayan bir öğrenme ortamıdır (Ekici, 2003; Ekici ve Gökmen, 2012). Laboratuvarda yapılan deneyler, gözlemler, incelemeler ve uygulamalar öğrencinin öğrenme sürecinde aktif olarak yer almasını, bu yönde hitap edilen duyu organı sayısının artmasını, soyut bilgi ve kavramların somutlaştırılmasını, dolayısıyla daha kalıcı öğrenmeyi sağlamakta yardımcı olmaktadır (Kılıç ve Soran, 2011).

Sınıfta anlatılan kuramsal bilgilerin mutlaka laboratuvarda, öğrencilerin öğrenme sürecinde aktif olarak yer alması ve çeşitli yöntemlerin kullanılmasıyla, somutlaştırılması gerekmektedir. Bireyler klasik yöntemlerle birlikte araştırarak, gözlemleyerek, inceleyerek, görerek, deneyerek, yaparak yaşayarak eğitim aldıkları taktirde aldıkları eğitim daha kalıcı hale gelmekte ve fark yaratabilen bireyler olarak yetişmektedirler. Tüm bunları sağlayan laboratuvar tabanlı öğretim öğrencilere farklı düşünme becerileri kazandırken, organizasyon ve pek çok devinimsel beceriler kazandıran ve okul ortamında öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğrenci etkileşimini güçlendirmeyi hedefleyen yaklaşımdır (Ekici ve Gökmen, 2012). İlgili literatürde Ottander ve Grelson (2006), fen eğitim sürecinde laboratuvar uygulamalarının, öğrencilerin kuramsal bilgi kazanmalarında, bilim dallarını algılayabilmelerinde, bilimin doğasını ve bilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla ilgili bir bakış açısı geliştirmelerinde çok etkili olduğunu belirtmektedirler. Fen eğitimi altında yer alan biyoloji eğitiminde de laboratuvar çalışmaları sayesinde öğrenciler bilimsel yöntemle ilgili anlayış geliştirmekte, ayrıca problemleri tanımlama, gözlem yapabilme, hipotez kurabilme, deney yapabilme, sonuç çıkarabilme, analiz edebilme, genelleme yapabilme gibi becerileri de kazanmaktadırlar.

Konuların somutlaştırılmasını sağlamada ve öğrenmelerin daha kalıcı hale getirilmesinde kullanılan süreçlerden biri metaforik düşünme sürecidir. Metaforik düşünme süreci, metafor kullanarak düşünme sürecidir. Bu süreç aşağıda belirtilen çeşitli aşamalardan meydana gelmektedir (Sezer'den aktaran Eraslan, 2011):

1. Açıklanması istenilen soyut bir olgunun bulunması,
2. Bu olguyu açıklamak amacıyla kullanılan somut bir olgunun tespit edilmesi ve bu olgunun sözcüklerle ifade edilmesi,
3. Bu iki olgu arasında kurulabilen özel benzeşimler.

İfade edilen süreç sonunda soyut ve somut olgu arasında bir benzeşme oluşturulmakta ve metafor ortaya çıkmaktadır. Metaforlar bilimsel teorilerin üretilmesine de yardımcı olmaktadır (Niebert, Marsch ve Treagust, 2012). Metafor teriminin farklı dillerde pek çok tanımı yapılmakla birlikte, Latin ve Grek dillerinde "metafora" kökünden geldiği ifade edilmektedir. İki birleşik sözcükten oluşan bir ad olup, Meta: öte, aşırı ve Pherein: taşımak, yüklenmek anlamlarına gelmektedir. İlgili kaynaklarda daha çok söz sanatı olarak ifade edilen metafor, Türkçede "eğretileme" kavramıyla açıklanmaktadır (Salman, 2003). Metaforun özü bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamlandırmak ve tecrübe kazanmaktır (Lakoff ve Johnson, 2005, s.27). Metaforlar, bireylerin kişisel tecrübelerine göre anlam kazanmaktadır ki bu noktada, metafor kavramını tecrübelerin dili olarak açıklamak konuyu somutlaştırmakta etkili olacaktır (Miller'den aktaran Saban, 2004). Metaforlar, dilimizin önemli bir bölümünü oluşturmakta olup, aynı zamanda düşünce sistemimizin de önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Okunan dokümanların etkili bir şekilde değerlendirilmesinde güçlü duygusal tepkileri ortaya çıkarmada ikna edici bir role sahip olduklarından düşünce yapımız ve akıl yürütme sistemimiz üzerinde etkili bir rol oynamaktadırlar (Baş, 2018). Bireyler düşüncelerini ifade ederken soyut kavramlar ile somut kavramlar arasında ilişki kurarak açıklama yapmaya çalışırlar. Var olan bilgileriyle davranışlar ortaya koyan bireyler, soyut ile somut kavramları ilişkilendirerek düşüncelerini ifade ederken metaforik yapılar meydana getirirler. Metaforlar, insanların hayatı, çevreyi, olayları ve nesneleri nasıl gördükleri; farklı benzetmeler kullandıkları bir ifade aracı olarak düşünülmektedir (Cerit, 2008). Arslan ve Bayrakçı (2006) metaforların eğitimsel alanda kullanıldıklarında, anlamayı aktif olarak yapılandıran bir öğrenme yaklaşımı sağladığını belirtmektedirler. Ayrıca bu yaklaşımda öğrencinin daha önceden bilinen bilgi ile yeni bilgi arasındaki benzerlikleri anlamasının, daha sonra ise yeni öğrenilen bilgi ve onun metaforik sunumu arasındaki farklılıkları tanımlayabilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Sanchez, Barreiro ve Maojo (2000) metaforların öğrenmeyi anlamlandırmak için çok etkili araçlar olduğunu; yeni bir şey keşfedebilmek için ilk önce bunun hayal edilebilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Metafor, bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve mo-

delleme mekanizması olarak, öğrenmeyi kolaylaştırır ve ilk kez karşılaşılan bilgi yapılarının zihinde hızlı bir şekilde özümlenmesine katkı sağlamaktadır (Arslan ve Bayrakçı, 2006).

Öğretmenler de öğretim faaliyetlerinde metaforlardan sıklıkla yararlanmaktadırlar. Çoğu zaman, sınıflarda öğrencilerin anlamakta zorlandıkları kavramları açıklayabilmek için metaforlar kullanılmayı tercih etmektedirler (Mahaffy, 2006). Öğrenciler genel olarak fen derslerini soyut kavramlar içermeleri nedeniyle zor olarak değerlendirmekte ve maalesef bu durum ilgi düzeylerinin azalmasıyla sonuçlanmaktadır (Gilbert, 2004) ki bu noktada metaforlar öğrencilerin soyut olarak algıladıkları kavramları daha kolay öğrenmelerinde çok önemli bir yere sahiptir.

Kısaca metafor; öğrenmeyi kolaylaştıran, soyut kavramları somutlaştırmaya yarayan, söylenmek isteneni daha az sözcükle söylemeye olanak tanıyan ve zihinlerdeki resimlerin ortaya çıkarılmasını sağlayan bir araç olarak tanımlanabilir. Shuell (1990) "*Eğer bir resim bin kelimeye bedelse, bir metafor da bin resme bedeldir. Çünkü, bir resim sadece statik bir imge sunarken, bir metafor bir olgu hakkında düşünmek için zihinsel bir çerçeve sunmaktadır*" ifadesini kullanarak metaforun önemini vurgulamıştır. Bu araştırmada; belirli bir konuyla ilgili, bireylerin zihinlerinde var olan düşünceleri ortaya çıkarmayı sağlayan metaforlar, yine bireylerin zihinlerindeki görsel imajların ortaya çıkarılmasında kullanılan çizimlerle birlikte, öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvarı ile ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır.

Bu çalışmada, metaforlarla birlikte çizimlerin kullanımı da tercih edilmiştir. Çünkü kelimelerin ifade etmekte yetersiz kaldığı durumlarda görsel imajların kullanımı tercih edilebilmektedir. Bireylerin sahip olduğu görsel imajların ortaya çıkarılmasında çizimlerin önemi büyüktür. Anlatım biçimlerinin en güçlü olanlarından biri çizimlerdir. Çünkü bir çizim aracılığıyla binlerce kelimeyle anlatamadığımız iç dünyamızı anlatabiliriz (Arıcı, 2010; Aykaç, 2012; Dove, Everett ve Preece, 1999; Ersoy ve Türkkan, 2010). Shuell (1990) gibi Gan (2008) da çizilen bir resmin binlerce sözcüğe eşdeğer olduğunu ifade etmiştir. Çizimler; kolayca iletişim kurabilmeyi, zihinde yer alan bilgileri karşı tarafa sunabilmeyi, bu bilgileri anlaşılır hale getirerek transfer edebilmeyi sağlar (Aktaran; Cherney, Seiwert, Dickey ve Flichtbeil, 2006). Çizimler; zihinde yer alan ama kelimelerle ifade edilmesi güç olan fikirlerin, kavramların, bilgilerin ortaya çıkarılmasında

veya belli bir konunun anlaşılma düzeyinin belirlenmesi aşamasında sıkça kullanılabilen bir araçtır. Çizimler yoluyla öğrenciler, çocuklar ve yetişkinler sahip oldukları bilgileri ve düşünceleri sözcüklere bağımlı olmadan ifade ederek rahat iletişim kurabilmekte, kendilerine güvenleri artmakta, görüşlerini belli sınırlar içinde özgürce ortaya koyabilmelerinde etkili olan özgür öğrenme ortamları oluşmasında da kullanabilmektedirler (Balım ve Ormancı, 2012; Chang, 2012).

Backett-Milburn ve McKie (1999) çizim tekniğinin pek çok avantajlı yönlerine vurgu yapmışlardır. Bu noktada çizim tekniği, nitelikli veriler elde edilmesini sağlar, kısa zamanda uygulanabildiğinden kullanışlı olması, anlaşılır olması ve uygulanabilmesinin zorlayıcı olmaması, her yaştaki öğrenci grubuna uygulanmasının kolay olması, hem uygulayıcı açısından hem de katılımcı açısından eğlenceli bir teknik olması sebebiyle tercih edilmektedir. Araştırma verilerinin toplanma sürecinde çizim tekniğinin kullanılması, katılımcıların ortaya çıkartılamamış algı, anlamlandırma ve tutumları hakkında verilerin tespit edilebilmesi yönünde etkilidir (White ve Gunstone, 2000). Bu noktada görüş belirten Atasoy (2004, s.268) çizim tekniğinin, uygulanabilen diğer tekniklere göre daha kısa zamanda uygulanabildiğini ve nitelikli bilgileri kapsamlıca detaylı olarak elde edebilmek için kullanışlı olduğunu vurgulamaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde, biyoloji eğitimi laboratuvar dersiyle ilgili hem metaforların hem de çizim tekniğinin ölçme aracı olarak kullanıldığı bir araştırmaya rastlanılamamıştır. Ural ve Başaran Uğur (2018)'un fen öğretmen adaylarının laboratuvar kavramına yönelik metaforik algılarını belirledikleri bir araştırmaya ulaşılmıştır. Diğer taraftan ilgili literatür incelemesinde, fen bilimlerine yönelik çizimlerin ve imajların yer aldığı çalışmalar tespit edilmiş olup (Avcı, 2008; Backett Milburn ve McKie, 1999; Balım ve Ormancı, 2012; Chang, 2012; Plotz ve Hollenthoner, 2019; Yücel Cengiz ve Ekici, 2016), ancak biyoloji/öğretmen adaylarının fen derslerine yönelik laboratuvar uygulamalarıyla ilgili metaforlarını belirlemeyi amaçlayan sınırlı sayıda nitel çalışmanın bulunduğu tespit edilmiştir (Arık ve Benli Özdemir, 2016; Aykutlu, Bezen ve Bayrak, 2019; Bağ ve Küçük, 2017; Demirci Güler, 2012; Ural ve Başaran Uğur, 2018). Bu sebeple ilgili araştırma sonuçlarının literatüre zengin ve anlamlı veriler kazandıracağı düşünülmektedir. Araştırmanın, biyoloji eğitiminde laboratuvar dersinin öğretmen adayları tarafından nasıl algılandığına ilişkin sonuçlar ortaya

koyması bakımından önemli olacağı, araştırmadan elde edilen sonuçların biyoloji eğitimi laboratuvar dersi programlarının geliştirilmesi yönünde yapılacak çalışmalara ışık tutacağı ve biyoloji eğitiminde laboratuvar konusunda yapılacak çalışmalara katkı sağlayarak rehberlik edebileceği ümit edilmektedir.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmada genel olarak; biyoloji öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin metaforik algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç yönünde aşağıda yer verilen sorular belirlenmiştir :

- Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar dersine ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
- Biyoloji öğretmen adaylarının oluşturdukları metaforlar özellikleri bakımından hangi kavramsal temalarda/kategorilerde dağılım göstermektedir?
- Biyoloji öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin metaforlarına ait kavramsal temalara/kategorilere göre çizim örnekleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli ve Deseni

Bu araştırmada, araştırma modellerinden biri olan nitel araştırma modelinin uygulanması tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar, olaylar ve olguları doğal ortamları içinde tümevarımcı bir yaklaşımla tanımlar ve katılımcıların bakış açılarını anlamaya odaklanır. Bu noktada bu araştırmada katılımcıların görüşlerini detaylıca ifade edebilmelerine imkan sağlayarak bütüncül bir şekilde algıların ortaya çıkmasını sağlaması ve esnek olması gibi sebeplerden dolayı nitel araştırma modelinin kullanımı tercih edilmiştir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011, s.96). Bu model kapsamında katılımcıların metaforik algılarını belirtebilecekleri bir formla bu sağlanmaya çalışılmıştır. Nitel araştırma modelinde pek çok farklı desen mevcuttur. Araştırmada olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Çünkü olgu-

bilim deseni, farkında olmamıza rağmen derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde bilgi sahibi olmadığımız olguları konu almaktadır. Çeşitli olmakla birlikte olgular en yakın veya en uzak çevremizde gerçekleşen olaylar, yönelimler, deneyimler, kavramlar, algılar, durumlar vb gibi farklı versiyonlarda etkisini gösterebilmektedir (McMillion, 2000; Patton, 1990; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Olgubilimin özünü bireylerin tecrübeleri oluşturmaktadır. Olgubilim deseninde araştırmacılar, katılımcıların bireysel tecrübelerini araştırmakta, olgulara yönelik algılarını ve olaylara yükledikleri anlamlara ait verileri analiz etmektedirler. Olgubilim tanımlayıcı niteliğe sahip bir araştırma desenidir. Bu bağlamda genelleme yapmak bir amaç değil, olguları tanımlamak en önemli amaçlardan biridir (Akturan ve Esen, 2008; Patton, 1990). Bu araştırmada ise, biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin görüşler metaforlar yoluyla tespit edilmiştir. Alan yazındaki birçok araştırmada metaforların, algıların belirlenmesinde kullanılabilecek güçlü bir araştırma aracı olduğu belirtilmekte olup (Guerrero ve Villamil, 2002; Inbar, 1996) bu araştırmada da kullanımı sağlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma 2014-2015 yılı bahar yarıyılında hazırlanmıştır. Çalışma grubunu bu yarıyılda Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı 1., 3., 4. ve 5. sınıflarında öğrenimine devam eden 95 biyoloji öğretmen adayı oluşturmaktadır. Ancak cevap kağıtlarından 88'i geçerli olarak kabul edilmiştir. Bu noktada 7 cevap kağıdı geçersiz sayılmış olup bu kağıtlarda katılımcıların konuyla ilgisi olmayan metaforlar ve bu metaforlara yönelik uygun olmayan açıklama cümleleri yazdıkları belirlenmiştir. Araştırmada amaçlı ölçüt örnekleme yöntemiyle çalışma grubu seçilmiştir. Amaçlı ölçüt örnekleme yöntemiyle çalışma grubu seçilmesindeki kriterler ise; katılımcıların Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalına kayıtlı öğrenciler olması, farklı sınıflarda eğitim alıyor olmaları, araştırmacıların kolay ulaşabilirliğinin olması, tüm laboratuvar derslerine katılmış olmaları …vb şeklinde belirlenmiştir. Nitel araştırma modeli desenlerinden özellikle olgu bilim deseni kullanılan araştırmalarda olguyu açıklayabilecek katılımcıların seçiminin dikkatli yapılması gerekmektedir (Creswell, 2007). Türkiye'deki

diğer eğitim fakültelerinde de olduğu gibi, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Gazi Üniversitesi Biyoloji Öğretmenliği bölümüne de öğrenci alınamamıştır. Bu sebepten dolayı çalışma grubunda 2. sınıfta eğitimine devam eden biyoloji öğretmen adayı yer almamıştır.

Veri Toplama Araçları

Tüm metafor analizi araştırmalarında olduğu gibi bu araştırmada da veriler yarı yapılandırılmış bir formla toplanmıştır. Pishghadam ve Pourali'e (2011) göre metafor araştırmalarında yarı yapılandırılmış soru formu kullanımı en fazla kabul görerek tercih edilen veri toplama araçlarından biridir. Form iki bölümden oluşmaktadır. Formda biyoloji öğretmen adaylarının *laboratuvar* kavramına ilişkin düşüncelerini, bakış açılarını ve algılarını belirlemek amacıyla biyoloji öğretmen adaylarının her birinden *"Laboratuvar …… gibidir, Çünkü……."* cümlesini kişisel düşünceleri yönünde tamamlamaları istenmiştir. Bu soru formatında, "*gibi*" kavramı genellikle "*metaforun konusu*" ile "*metaforun kaynağı*" arasındaki ilişkiyi daha net ve açık bir şekilde çağrıştırmak için kullanılmaktadır. Yıldırım ve Şimşek (2016), metaforun kendisinin, tek başına metaforun betimsel ve görsel gücünü yeteri kadar ortaya çıkaramayacağını, bunu takiben mutlaka *"niçin"* veya *"neden"* sorularının sorulmasının yararlı olacağını belirtmektedirler (Aktaran; Ekici, 2016a,b). Çünkü metaforlar, anlaşılmasında problem yaşanan bir olgunun anlaşılmasında problem yaşanmayan, bize bilindik gelen bir olguyla eşleştirilerek ve benzerlik kurularak açıklanmasıdır (Köklü, 2015).

Örnek:

Laboratuvar lego kutusu gibidir.	*Çünkü lego kutusunun içindeki legoları farklı farklı birleştirip farklı farklı şekiller oluştururuz.*
Metaforun Konusu	***Metaforun Kaynağı***

Formun II. bölümünde ise, biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar kavramının hatırlattıkları kavramları çizerek anlatmalarının istenildiği bir soru yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Toplanan verilerden metaforların analiz edilmesi yeni olguların ve kavramların anlaşılabilirliğini arttırmak amacıyla da kullanılan etkili bilimsel araştırma yöntemlerinden biridir (Geçit ve Gencer, 2011, s.2). Verilerin analizine başlamadan önce biyoloji öğretmen adaylarının veri toplama kağıtlarına düşüncelerini doğru ve etkili bir şekilde anlatıp-anlatamadıkları tek tek kontrol edilmiş olup veri toplama kağıtları 1'den başlayarak 88'e kadar numaralandırılmıştır. Bu araştırmada sosyal bilimlerdeki nitel araştırmalarda kullanımı tercih edilen veri analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır (Bilgin, 2006; Lichtman, 2010). Veri analiz aşamaları aşağıdaki gibi yapılmıştır (Aktaran; Ekici, 2016a,b);

Kağıtların incelenmesi*:* Katılımcıların veri toplama formunu uygun şekilde cevaplayıp-cevaplamadıkları incelenmiştir.

Uygun olmayan kağıtların elenmesi aşaması*:* Katılımcıların veri toplama formunu uygun şekilde cevaplamadıkları belirlenen toplam 7 cevap kağıdı elenmiştir.

Kağıtların tekrar derlenmesi aşaması*:* Doğru cevaplanmış olan kağıtlar son olarak gözden geçirilmiştir.

Kağıtların sıralanması ve numaralandırılması aşaması*:* Doğru cevaplanmış olan kağıtlar sıralanmış ve sıra numarası verilmiştir.

Metaforların incelenmesi aşaması*:* Metaforlar tek tek incelenmiş, metaforun kaynağı ve metaforunun konusu arasındaki uyumun olup-olmadığı incelenmiştir.

Kategorilerin geliştirilmesi aşaması*:* Belirlenen metaforların dağılım gösterecekleri kategoriler belirlenmiştir. Kategoriler öğretmen adaylarının oluşturdukları metaforun gerekçesini açıklayan "çünkü …" bölümü dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Metaforların kategorilere dağılımı aşaması*:* Belirlenmiş olan metaforların uygun şekilde metaforun kaynağını baz alarak kategorilere dağılımı yapılmıştır.

Geçerlik ve güvenirlik aşaması*:* Araştırma sonuçlarının ilgili literatürle karşılaştırılması, katılımcı görüşlerinden alıntılar yapılması, iki uzman sonuçlarının belirlenerek güvenirlik değerinin hesaplanması yapılmıştır.

Metaforların frekanslarının hesaplanması aşaması: Her bir metaforun genelde ve kategorilere göre dağılımları noktasında frekans değerlerinin hesaplanması yapılmıştır.

Verilerin yorumlanması aşamasıdır: İlgili literatüre ve araştırma sonuçlarına göre verilerin yorumlanması yapılmıştır.

Geçerlik ve güvenirliğin sağlanması süreci; Geçerlik ve güvenirlik aşaması bilimsel çalışmaların önemli bir aşamasıdır. Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla üç önemli süreç gerçekleştirilmiştir. Bunlar (Aktaran; Ekici, 2016a,b):

- Verilerin kodlanması, kategorilere göre dağılımının yapılması ve verilerin değerlendirilme süreci detaylı ve kaynaklara atıfta bulunularak sunulmuştur (Hruschka vd., 2004),
- Araştırmada elde edilen kategorileri iyi temsil ederek açıkladığı düşünülen, biyoloji öğretmen adaylarının ilgili metafor kapsamında yaptığı açıklamalarından örnekler seçilerek bulgular ve yorumlar bölümünde örneklendirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016),
- Konuyla ilgili literatür detaylıca analiz edilerek konuyla ilgili olan araştırmalar arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Ratcliff, 1995).

Çalışmanın veri analizinin güvenirliği Miles ve Huberman (1994) tarafından literatüre kazandırılan formülle hesaplanmıştır. Bu formül aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

[Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100]

Kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenirlik değeri metaforlar için %95 ve çizimler için %100 olarak hesaplanmıştır.

Diğer taraftan bulgular bölümünde öğretmen adaylarının görüşlerinden yapılan alıntılar katılımcı numarası belirtilerek vurgulanmıştır. Örneğin (K88) gibi. Verilerin değerlendirilmesinde Nvivo9.3 ve wordle (http://www.wordle.net/) programlarından yararlanılmıştır.

Araştırma da diğer bir aşamada öğretmen adaylarının çizimleri analiz edilmiştir. Bu noktada katılımcıların çizim kompozisyonları içinde çizdikleri her bir nesne, canlı, şekil, somut-soyut her türlü vurgu belirlenmiş ve sonrasında uygun kategorilere dağılımı yapılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde metafor analizinde kullanılan aşamalar dikkate alınmıştır.

Son aşamada ise, çizimlerle metaforların ortak kesişme kategorileri belirlenmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Aşağıda elde edilen verilerin tablolaştırılarak bulguların yorumlanmasına yer verilmiştir.

Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar dersine ilişkin sahip oldukları metaforlara ait bulgular

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmen adaylarının laboratuvar dersine ilişkin toplam 88 metafor olmak üzere, 55 farklı metafor oluşturdukları görülmektedir. Oluşturulan metaforların frekans dağılımları incelendiğinde: en sık kullanılan metaforun "mutfak" (f=15) olduğu, ikinci sırada "fabrika" (f=7) metaforunun yer aldığı, bunu "puzzle" (f=4) metaforunun izlediği görülmektedir. "Lunapark" (f=3) ve "yemek yapmak" (f=3) metaforlarının ardından "dünya" (f=2), "evren" (f=2), "hastane" (f=2), "kiler" (f=2), "kütüphane" (f=2) ve "türlü yemeği" (f=2) metaforları sıralanmaktadır. Sonraki sıralarda ise, frekans değeri 1 olan diğer metaforlar bulunmaktadır. Şekil 1'de de görüldüğü gibi frekans değeri yüksek olan metaforlar büyük puntolarla yazıldığı görülebilirken, en düşük frekansı 1 olan metaforlar ise eşit büyüklükte yazılmışlardır.

Şekil 1. Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar kavramına yönelik oluşturdukları metaforları vurgulayan kelime bulutu

Tablo 1. Öğretmen adaylarının laboratuvar dersine ilişkin oluşturdukları metaforlar

Sıra No	Metafor	(f)	Sıra No	Metafor	(f)
1.	Mutfak	15	29.	Düşünceleri karışık insanlar	1
2.	Fabrika	7	30.	Fırın	1
3.	Puzzle	4	31.	Gizli bir dünya	1
4.	Lunapark (eğlenceli ortam)	3	32.	Görsel şölen	1
5.	Yemek yapmak	3	33.	Kara kutu (uçakta olan)	1
6.	Dünya	2	34.	Kazan	1
7.	Evren	2	35.	Koleksiyon	1
8.	Hastane	2	36.	Kumbara	1
9.	Kiler	2	37.	Lego kutusu	1
10.	Kütüphane	2	38.	Lego oyuncağı	1
11.	Türlü yemeği	2	39.	Lokanta mutfağı	1
12.	Alfabe	1	40.	Matruşka	1
13.	Anasınıfı	1	41.	Matruşka bebeği	1
14.	Antrenman sahası	1	42.	Nefes	1
15.	Askeriye	1	43.	Oyun alanı	1
16.	Baba	1	44.	Oyun merkezi	1
17.	Balık tutmak	1	45.	Oyun odası	1
18.	Bayan çantası	1	46.	Sarımsaklı yoğurt	1
19.	Bebek	1	47.	Sevgili	1
20.	Beyin	1	48.	Simülatör	1
21.	Bilgisayar	1	49.	Süper market	1
22.	Bir romandan uyarlanarak çekilmiş bir film	1	50.	Uzayda keşif yapmak	1
23.	Buzdolabı	1	51.	Üretim merkezi	1
24.	Çekirdek	1	52.	Yaşam tarzı	1
25.	Çocuğa denilen "cıs"	1	53.	Yemeğin tuzu	1
26.	Deniz	1	54.	Yemek	1
27.	Depo	1	55.	Yeni keşfedilen ada	1
28.	Doğal çevre	1			
				Toplam	**88**

Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar kavramı konusunda oluşturdukları metaforların ortak özellikleri bakımından dağılım gösterdiği kavramsal kategorilere ait bulgular

Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar dersine ilişkin oluşturdukları toplam 88 metafor, 14 kavramsal kategori altında toplanmıştır. İlgili kategorilere frekanslarının ve metafor sayılarının dağılımına göre Tablo 2'de yer verilirken, yüzdelik dağılımlarına ise Şekil 2'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar kavramı konusunda oluşturduğu metaforların ortak özellikleri bakımından kategorilere göre dağılımı

Kategoriler	**Metafor Sayısı**	**Metaforlar**	**(f)**
Araç – Gereç	7	Mutfak-5, Kiler-2, Fabrika-2, Depo-1, Buzdolabı-1, Hastane1-, Süpermarket-1	13
Üretim Yeri	6	Fabrika-3, Mutfak-3, Yemek yapmak-1, Lokanta mutfağı-1, Üretim merkezi-1, Beyin1	10
Keşfedilmeyi Bekleyen	8	Evren-2, Lunapark-2, Kara kutu-1, Mutfak-1, Gizli bir dünya-1, uzayda keşif yapmak-1, Yeni keşfedilecek ada-1, Sevgili-1	10
Parçadan Bütüne	8	Puzzle-2, Kazan-1, Lego oyuncağı-1, Lego kutusu-1, Mutfak-1, Alfabe-1, Kumbara-1, Koleksiyon-1	9
Kapsamlı Olan	7	Kütüphane-2, Matruşka-1, Matruşka bebeği-1, Dünya-1, Türlü yemeği-1, Doğal çevre-1, Deniz-1	8
Vazgeçilmez Olan	7	Yemek-1, Sarımsaklı yoğurt-1, Çekirdek-1, Baba-1, Nefes-1, Yaşam tarzı-1, Yemeğin tuzu-1	7
Eğlenceyle Öğretici Olan	6	Lunapark-1, Oyun alanı-1, Oyun odası-1, Ana sınıfı-1, Antreman sahası-1, Yemek yapmak-1	6
Dikkat ve Özen Gerektiren	4	Mutfak-1, Bebek-1, Simülatör-1, Düşünceleri karışık insanlar-1	6
Kuralları Olan	5	Mutfak-1, Askeriye-1, Fabrrika-1, Hastane-1, Çocuğa denilen "cıs"-1	6
Sabır Gerektiren	3	Fırın-1, Puzzle-1, Balık tutmak-1	3
Sistemli Olan	3	Bilgisayar-1, Fabrika-1, Dünya-1	3
Görselleştirici Olan	3	Oyun merkezi-1, Bir romandan uyarlanarak çekilmiş bir film-1, Görsel şölen-1	3
Karmaşık Olan	2	Türlü yemeği-1, Bayan çantası-1	2
Eksiksiz Olması Gereken	2	Yemek yapmak-1, Puzzle-1	2
		Toplam	**88**

Tablo 2 incelendiğinde, biyoloji öğretmen adaylarının oluşturdukları 88 metaforun ortak kategoriksel özellikleri açısından 14 kavramsal kategori altında dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Kategoriler biyoloji öğretmen adaylarının oluşturdukları metaforun gerekçesini açıklayan "çünkü …" bölümü dikkate alınarak kategorileştirilmiştir. Bunun nedeni oluşturulan metafor yoluyla ifade edilmek istenilen görüşün metafor toplama formunda "çünkü …" bölümünde yer almasından kaynaklanmaktadır. Oluşturulan metaforların baba, bebek ve düşünceleri karışık insanlar metaforları hariç diğer tüm metaforların cansız metafor olduğu belirlenmiştir. Kategorilere göre metaforların dağılımı incelendiğinde, en fazla 13 metafor içeren kategorinin olduğu belirlenirken en az metaforun 2 olduğu kategorinin olduğu tespit edilmiştir.

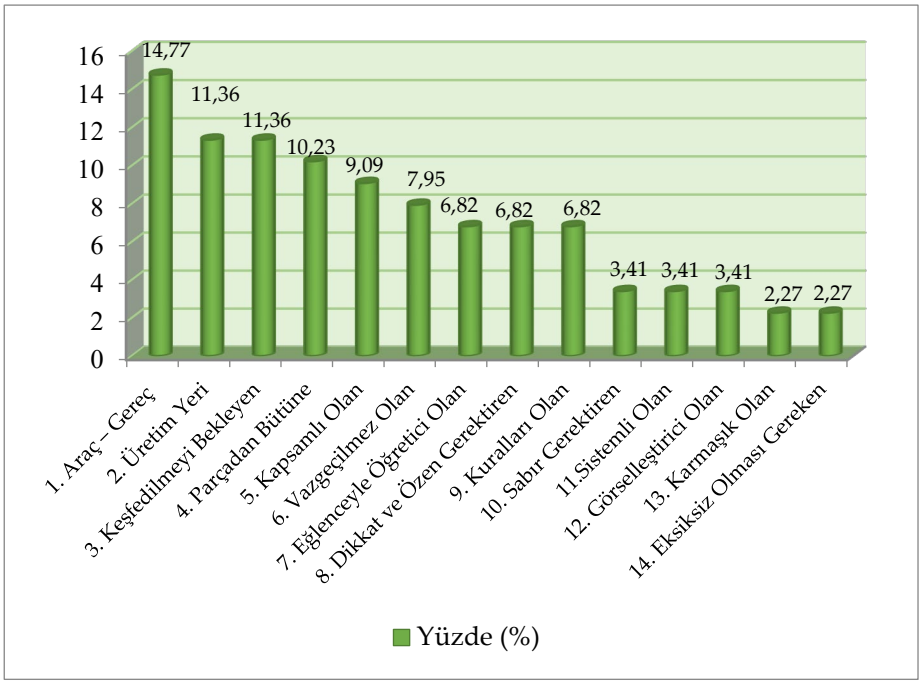

Şekil 2. Biyoloji öğretmen adaylarının oluşturdukları metaforların ortak özellikleri bakımından gruplandırıldığı kategorilere göre yüzdelik dağılımları

Biyoloji öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin metaforlarına ait kavramsal kategorilere göre çizim örneklerine ait bulgular

Araştırmada biyoloji öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforlar ve çizimler metaforların ortak özellikleri dikkate alınarak geliştirilen 14 kavramsal kategori ile çizimlerin benzer öğeleri dikkate alınarak geliştirilen 4 kavramsal kategori birlikte ele alınmıştır. Her iki bölüm için ayrı ayrı geliştirilen kategoriler birbirini tamamlayan, detaylandıran, açıklayan ve benzeyen bulgularına göre incelenmiş ve bu inceleme sonucunda birbiri ile ilişkili olduğu belirlenen kategorilere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Biyoloji öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforların ve çizimlerin geliştirilen ortak kategorilere dağılımına göre analizine ilişkin bulgular

Metafor Kategorileri	**Çizim Kategorileri**			
	Araç -Gereç	**Laboratuvar Çalışmaları**	**Laboratuvar Ortamı**	**Mikroskoptan Görülenler**
Araç – Gereç	✓			
Üretim Yeri		✓		
Keşfedilmeyi Bekleyen		✓	✓	
Parçadan Bütüne		✓		
Kapsamlı Olan		✓		
Vazgeçilmez Olan		✓	✓	
Eğlenceyle Öğretici Olan		✓		
Dikkat ve Özen Gerektiren	✓	✓		
Kuralları Olan		✓	✓	
Sabır Gerektiren		✓		
Sistemli Olan	✓	✓		
Görselleştirici Olan				✓
Karmaşık Olan	✓		✓	
Eksiksiz Olması Gereken	✓	✓	✓	

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforların ortak özellikleri dikkate alınarak geliştirilen kategorilerin satırlarda, çizilen görsel imajların benzer öğeleri dikkate alınarak geliştirilen kategorilerin ise sütunlarda yer aldığı görülmektedir. Araştırmacılar tarafından belirlenen metafor kategorileri ile çizim kategorilerinin birbiri ile

ilişkilendirilmesi işlemi öğretmen adaylarının her kategoride yer alan ifadeleri ve çizimleri birbirini tamamlayan, detaylandıran, açıklayan ve benzeyen bulgularına göre incelenerek yapılmıştır. Elde edilen bu sonuçlara göre; 37 öğretmen adayının, oluşturdukları metaforu destekleyecek biçimde çizim yaptığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının oluşturdukları metaforu destekler nitelikte çizimler yapmaları, oluşturdukları metaforu somutlaştırmak adına görsel imajlarını şekillendirdiklerini göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre, 37 öğretmen adayının, oluşturdukları metaforu destekleyecek biçimde çizim yaptığı görülmektedir. Öğretmen adaylarına ait, metaforu ve çizimi birbirini destekler nitelikte olan metafor, metafor açıklamalarına ve çizimlerin örneklerine aşağıda yer verilmiştir.

Kategoriler ve katılımcıların ifadeleri	**Kategoriler ve çizim örnekleri**
Metafor; "Araç – gereç" kategorisi; *"Laboratuvar **fabrika** gibidir, çünkü fabrikada sürekli çalışması gereken cihazlar bulunmaktadır, laboratuvarda da sürekli çalışan cihazlar olduğu gibi." (K16).*	Çizim; "Araç – gereç" kategorisi 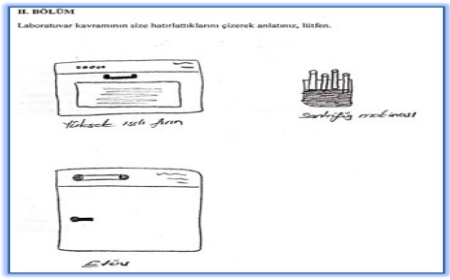
Metafor; "Üretim yeri" kategorisi; *"Laboratuvar **üretim merkezi** gibidir, çünkü bir sürü malzemeyi bir araya getirip belirli bir zamanda yeni şekiller, yeni olaylar meydana getiririz. Kattıklarımızdan tamamen farklı şeyler de ortaya çıkabilir. Eğlenceli ve güzel bir merkezdir. Bir şey üretirken, bir sürü farklı şeyleri bir araya getiririz. O yüzden laboratuvar üretim merkezi gibidir." (K87).*	Çizim; "Laboratuvar çalışmaları" kategorisi 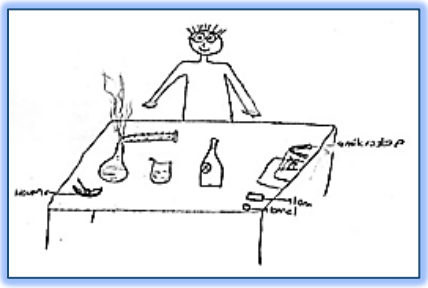

Metafor; "Keşfedilmeyi bekleyen" kategorisi; *"Laboratuvar **kara kutu (uçakta olandan)** gibidir, çünkü dıştan bakmakla olmaz, yaşamak lazım. İçeri girdiğinde sıradan bir derslik gibi görünür, ancak içinde pek çok sır barındırır. Açmadan bilemezsin." (K89)*	Çizim; "Laboratuvar çalışmaları" kategorisi
Metafor; "Parçadan bütüne" Kategorisi; *"Laboratuvar **lego kutusu** gibidir, çünkü lego kutusunun içindeki Legoları farklı farklı birleştirip farklı farklı şekiller oluştururuz. Laboratuvarda bulunan malzemeleri de kullanarak farklı farklı miktarlarda birleştirip farklı farklı ürünler ortaya çıkarırız." (K51)*	Çizim; "Laboratuvar çalışmaları" kategorisi
Metafor; "Vazgeçilmez olan" kategorisi; *"Laboratuvar **yaşam tarzı** gibidir, çünkü öğrenmenin en aktif, en kolay olduğu, kendimi öğretmen hissettiğim alan. Bu özellikler ideolojim ile bağdaşır ve en önemli sebeptir." (K91)*	Çizim; "Laboratuvar ortamı" kategorisi 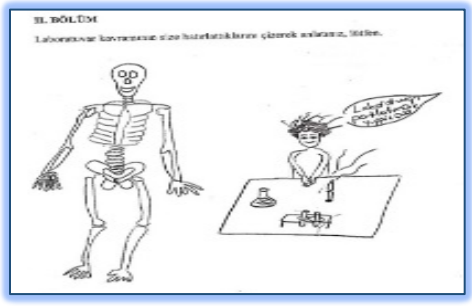

Metafor; "Eğlenceyle öğretici olan" kategorisi; *"Laboratuvar **ana sınıfı** gibidir, çünkü hocalarımız o kadar fazla sıkmıyorlar, aletleri gayet rahat kullanabiliyoruz. Elimize verilen oyuncaklar gibi, malzemeleri deneyler için çok rahat kullanıyoruz. Elimizden geldiği kadarıyla uğraşarak ortaya bir şeyler çıkarmaya çalışıyoruz." (K29).*	Çizim; "Laboratuvar çalışmaları" kategorisi 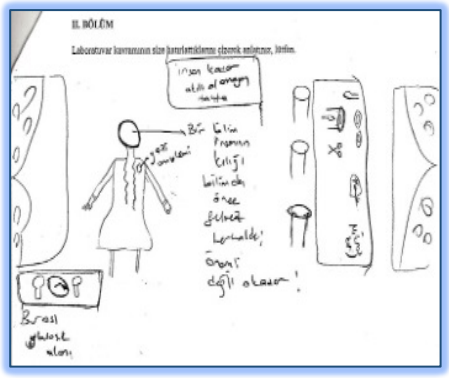
Metafor; "Dikkat ve özen gerektiren" kategorisi; *"Laboratuvar **mutfak** gibidir, çünkü aynen mutfaktaki gibi belirli ölçülere tariflere göre davranılır. Aynen mutfak gibi tehlikeli durumlarla karşılaşılacak alanları bulunur. Dikkat ve özen ister." (K52)*	Çizim; "Araç - gereç" kategorisi;
Metafor; "Kuralları olan" kategorisi; *"Laboratuvar **mutfak** gibidir, çünkü mutfakta ya da laboratuvarda çalışırken belli kurallara uyarız, belli miktarlarda ve oranlarda malzemeleri karıştırırız." (K66).*	Çizim; "Laboratuvar çalışmaları" kategorisi 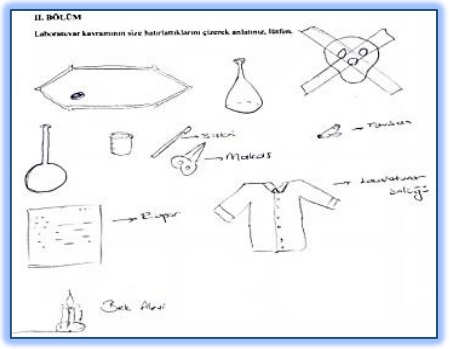

Metafor; "Sistemli olan" kategorisi *"Laboratuvar **bilgisayar** gibidir, çünkü bir sistem, belli bir formatta çalışır. Laboratuvarlarda da her şey belli bir düzende ve sistematik bir sınıflandırma içerisindedir. Bilgisayar içerisinde de dosyalamalar ve programlar sınıflandırma içerisindedir. Bilgisayardaki bir tuşa basmak tüm içeriği nasıl siliyorsa laboratuvarda da yapılan bir hata tüm çalışmaları yok edebilir." (K43).*	Çizim; "Araç - gereç" kategorisi; 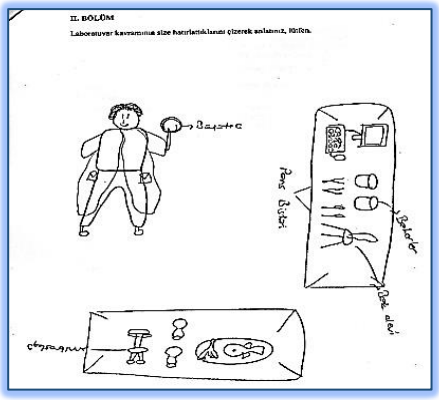
Metafor; "Eksiksiz olması gereken" kategorisi *"Laboratuvar **yemek yapmak** gibidir, çünkü laboratuvarda herhangi bir deneyin malzemesi tam olmadan o deney gerçekleşemez. Tıpkı yemeğin tuzsuz eksik olması gibi ." (K31).*	Çizim; "Laboratuvar ortamı" kategorisi 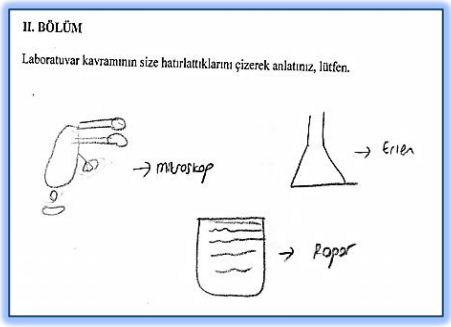

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Biyoloji öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin sahip oldukları metaforlarının ve görsel imajlarının belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırmada toplam 55 farklı olmak üzere toplam 88 geçerli metafor ifade edildiği belirlenmiştir. Bu metaforların her biri katılımcıların farklı algılarını ifade etmektedir. Metaforlar vurguladıkları ortak özellikleri açısından 14 farklı kavramsal kategori altında gruplandırılmıştır (a*raç-gereç, üretim yeri, keşfedilmeyi bekleyen, parçadan bütüne, kapsamlı olan, vazge-*

çilmez olan, eğlenceyle öğretici olan, dikkat ve özen gerektiren, kuralları olan, sabır gerektiren, sistemli olan, görselleştirici olan, karmaşık olan ve eksiksiz olması gereken).

Öğretmen adayları kategoriler kapsamında laboratuvar kavramını en fazla frekansa sahip olan "mutfak" metaforu kavramıyla açıkladıkları tespit edilmiştir. "Laboratuvar mutfak gibidir, çünkü …" şeklinde ifade belirten öğretmen adaylarının sayısı oldukça fazladır. Öğretmen adaylarının laboratuvarı mutfak kavramıyla açıklamalarının temel sebeplerinin; laboratuvarın ortamı, kullanılan araç-gereçler veya orada yapılan iş bakımından benzetildiği düşünülmektedir. Bu temel bulgu ilgili literatürde yapılmış olan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Çünkü Arık ve Benli Özdemir (2016) ve Ural ve Başaran Uğur (2018) yaptıkları çalışmalarda laboratuvarın mutfak kavramına benzetildiğini belirlediklerini vurgulamışlardır. Bu durum laboratuvar ve mutfakta genel olarak yapılan işlemlerin (yıkama, kesme, karıştırma, ısıtma, dondurma vb) benzerlik göstermesiyle ilişki kurulduğunu düşündürmekte olduğunu ifade etmişlerdir.

Belirlenen 14 kategori incelendiğinde, "*araç-gereç*" kategorisinin, öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforların yer aldığı en fazla frekans değerine sahip kategori olduğu belirlenmiştir ki, bu frekans değeri toplam metaforlar içerisinde %14,77'lik bir değere sahiptir. Bu durum öğretmen adaylarının laboratuvar dersine ilişkin algılarının en çok laboratuvarda kullanılan araç-gereçler noktasında toplandığını göstermektedir. Bu kategoride oluşturulan mutfak, kiler, fabrika, depo, buzdolabı, hastane ve süpermarket metaforları ile öğretmen adaylarının laboratuvar konusunda zihinlerindeki şemayı ortaya koymaya çalıştıkları görülmektedir. Öğretmen adaylarının laboratuvarda kullanılan araç-gereçler ile bu kategoride yer alan metaforlarda kullanılan araç-gereçleri birbirine benzettikleri ve işlevsel olarak benzerlik kurdukları görülmektedir.

Metaforlar doğrultusunda geliştirilen "*üretim yeri*" kategorisinde öğretmen adaylarının laboratuvarı bir şeylerin üretildiği yer olarak düşündükleri görülmektedir. Bu kategoride öğretmen adayları tarafından oluşturulan fabrika, mutfak, yemek yapmak, lokanta mutfağı, üretim merkezi ve beyin metaforları yer almaktadır. Bu durum öğretmen adaylarının zihinlerindeki laboratuvar şemasını, üretim yapılan yer olarak ortaya koymaya çalıştıklarını göstermektedir. Bu kategoride vurgulanan metaforların diğer çalışmalarda da belirtildiği (Arık ve Benli Özdemir, 2016; Ural

ve Başaran Uğur, 2018) ve ayrıca diğer çalışmalarda genelde olumsuz metaforların (Arık ve Benli Özdemir, 2016; Bağ ve Küçük, 2017; Derman, 2014) belirtildiği vurgulanmaktadır. Ancak bu çalışmada öğretmen adaylarının genelde olumlu metaforlar belirttikleri tespit edilmiştir.

"*Keşfedilmeyi bekleyen*" kategorisinde öğretmen adayları tarafından oluşturulan evren, lunapark, kara kutu (uçakta olandan), mutfak, gizli bir dünya, uzayda keşif yapmak, yeni keşfedilecek ada ve sevgili metaforları yer almaktadır. Bu kategoride öğretmen adayları laboratuvarda sürekli bir şeyler keşfettiklerini ifade ettikleri ve laboratuvarı keşfedilecek bir yere benzettikleri görülmektedir. Ekici (2010) laboratuvarı öğrencinin merkeze alındığı bir ortam olarak ifade etmiştir. Bu kategoride metafor oluşturan öğretmen adaylarının da laboratuvarda kendilerini merkeze koyarak laboratuvarın keşfedilecek bir yer olduğu yönünde metaforlar oluşturdukları görülebilmektedir. Özellikle lunapark metaforunun belirtilmesi laboratuvar ortamında yapılan etkinliklerin katılımcıları eğlendirmesi yönüne de vurgu yapılmıştır. Arık ve Benli Özdemir de (2016) hazırlamış oldukları çalışmalarında "*Eğlenceli Bir Yer Olarak Fen Laboratuvarı*" kategorisini elde ettiklerini ve katılımcıların laboratuvar etkinliklerinin eğlendirici yönlerine vurgu yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ancak Bağ ve Küçük'ün (2017) yaptığı araştırmada ise, katılımcıların laboratuvarda olmaktan hoşlanmadıkları ve etkinliklerden mutlu olmadıkları sonucunu elde etmişlerdir.

Metaforlar doğrultusunda geliştirilen "*parçadan bütüne*" kategorisinde öğretmen adayları, laboratuvarda küçük küçük parçaların bir araya getirilmesiyle büyük oluşumların meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Bu duruma yönelik olarak öğretmen adaylarının oluşturduğu metaforlar puzzle, kazan, lego oyuncağı, lego kutusu, mutfak, alfabe, kumbara ve koleksiyondur. Ayrıca laboratuvarın yaratıcılığın geliştirilmesine imkan sağlayan bir ortam olduğu yönünde bir vurgu da anlaşılabilmektedir. İlgili literatürde bu kategoriye yönelik bir sonuç olmaması bu çalışmanın orijinal sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir.

"*Kapsamlı olan*" kategorisinde öğretmen adayları tarafından oluşturulan kütüphane, matruşka, matruşka bebeği, dünya, türlü yemeği, doğal çevre ve deniz metaforları yer almaktadır. Öğretmen adaylarının, labora-

tuvarın ne kadar kapsamlı, detayları olan ve laboratuvarın geniş yelpazeye sahip bir ortam olduğu yönünde görüşlerinin olduğu anlaşılabilmektedir.

Öğretmen adayları tarafından oluşturulan yemek, sarımsaklı yoğurt, çekirdek, baba, nefes, yaşam tarzı ve yemeğin tuzu metaforları doğrultusunda "*vazgeçilmez olan*" kategorisi geliştirilmiştir. Bu kategoride yer alan metaforlar ile öğretmen adayları laboratuvarın vazgeçilmez olduğunu ifade etmişler, bu özelliği günlük yaşamlarında vazgeçilmez olduğunu düşündükleri metaforlar aracılığıyla aktarmışlardır. Fen ve biyoloji alanında kalıcı öğrenmelerin gerçekleşebilmesi için laboratuvar kullanımının gerekliliğinin birçok araştırmada ifade edilmiş olması (Akaydın vd., 2000; Akgün, 2008; Demir vd., 2011; Ekici, 2010; Ekici ve Gökmen, 2012; Kılıç ve Soran, 2011), laboratuvarın bir nevi "vazgeçilmez" olduğunu düşündürmüştür ki, buna göre öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforlar literatürde yer alan çalışmalarla benzerlik göstermektedir.

Metaforlar doğrultusunda geliştirilen "*eğlenceyle öğretici olan*" kategorisinde öğretmen adaylarının laboratuvar ortamını eğlenceyle birlikte öğretici olarak gördükleri belirlenmiştir. Bu kategoride öğretmen adayları tarafından oluşturulan lunapark, oyun alanı, oyun odası, ana sınıfı, antrenman sahası ve yemek yapmak metaforları yer almaktadır. Bu metaforlardan da anlaşılacağı üzere, bu metaforları oluşturan öğretmen adayları için laboratuvar ortamının eğlenceyle öğretici olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum öğretmen adaylarının laboratuvar dersinden zevk aldıklarını göstermekte olup ilgili literatürle benzerlik göstermektedir (Arık ve Benli Özdemir, 2016). Ekici de (2010) çalışmasında laboratuvar ortamının öğrencilerin motivasyonunu artırdığını ve öğrenmeyi eğlenceli hale getirdiğini ifade etmiştir.

"*Dikkat ve özen gerektiren*" kategorisinde öğretmen adayları tarafından oluşturulan mutfak, bebek, simülatör ve düşünceleri karışık insanlar metaforları yer almaktadır. Öğretmen adaylarının bu metaforları oluşturmaları, biyoloji laboratuvarında bu metaforlardaki gibi dikkat ve özen gerektirdiğini düşündüklerini göstermektedir. Akgün (2008) laboratuvar çalışmalarında öğrencilerin sessizliğe, dikkatli olmaya ve temizliğe gerekli itinayı göstermeleri gerektiğini ifade etmiştir. Belirtilen bu metaforları oluşturan öğretmen adaylarının da laboratuvarda çok dikkatli ve özenli olunması gerektiğinin farkında oldukları anlaşılmaktadır.

Öğretmen adayları tarafından oluşturulan mutfak, askeriye, fabrika, hastane ve çocuğa denilen 'cıs' metaforları doğrultusunda "*kuralları olan*" kategorisi geliştirilmiştir. Bu kategoride yer alan metaforları oluşturan öğretmen adayları, laboratuvar kurallarını özellik olarak ele almış ve metaforları da buna göre oluşturmuşlardır. Bu durum, öğretmen adaylarının zihinlerinde laboratuvar ile ilgili olarak öncelikle laboratuvar kurallarının yer aldığını göstermektedir.

Metaforlar doğrultusunda geliştirilen "*sabır gerektiren*" kategorisinde öğretmen adaylarının laboratuvarın sabır gerektiren bir ortam olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bu kategoride öğretmen adayları tarafından oluşturulan fırın, puzzle ve balık tutmak metaforları yer almaktadır. Oluşturulmuş metaforlardan da görüleceği üzere öğretmen adayları laboratuvarın sabır gerektiren bir ortam olduğunu düşünmektedirler.

"*Sistemli olan*" kategorisinde öğretmen adayları tarafından oluşturulan bilgisayar, fabrika ve dünya metaforları yer almaktadır. Öğretmen adaylarının bu metaforları oluşturmaları, laboratuvarın tıpkı oluşturdukları metaforlar gibi belli bir sistemi olduğunu ve sistemli çalıştığını düşündüklerini göstermektedir. Öğretmen adaylarının zihinlerinde laboratuvar ile ilgili sistemli çalışılan bir ortam şeması bulunduğu oluşturulan metaforlardan anlaşılmaktadır.

Öğretmen adayları tarafından oluşturulan oyun merkezi, bir romandan uyarlanarak çekilmiş bir film ve görsel şölen metaforları doğrultusunda "*görselleştirici olan*" kategorisi geliştirilmiştir. Bu kategoride yer alan metaforları oluşturan öğretmen adaylarının, laboratuvarın bilgileri görselleştirmeye yardımcı ve uygun olan bir ortam olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Teorik derslerde öğrenilen bilgilerin ve soyut kavramların laboratuvarda somut hale getirildiği, böylece öğrenilenlerin daha kalıcı hale geldiği bilinmektedir ki, bu kategoride yer alan metaforlar da bu durumu desteklemektedir.

Metaforlar doğrultusunda geliştirilen "*karmaşık olan*" kategorisinde öğretmen adayları, laboratuvar ortamını karmaşık olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir. Bu kategoride biyoloji öğretmen adaylarının oluşturduğu türlü yemeği ve bayan çantası metaforları yer almaktadır. Bu durum, laboratuvar ortamının bazı öğretmen adayları tarafından karmaşık olarak algılandığını göstermektedir.

"*Eksiksiz olması gereken*" kategorisinde öğretmen adayları tarafından oluşturulan yemek yapmak ve puzzle metaforları yer almaktadır. Oluşturulmuş metaforlardan da anlaşılacağı üzere öğretmen adayları laboratuvarı zihinlerinde eksiksiz olması gereken bir yer olarak canlandırmaktadırlar. Bu durum öğretmen adaylarının, laboratuvardaki bir eksikliğin sonuca ulaşmayı engelleyeceğini düşündüklerini göstermektedir.

Öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforlar, bu metaforlar doğrultusunda geliştirilen kategoriler ve oluşturulan metaforların geliştirilen kategorilere dağılımı incelendiğinde; öğretmen adaylarının laboratuvar konusunda bilinçli oldukları görülmektedir. Arslan, Bahar ve Özel (2011) laboratuvarda deney sonuçlarını doğru ve güvenilir bir şekilde elde etmek için temiz, dikkatli ve düzenli çalışmanın gerekliliğini vurgulamış ve laboratuvarda kurallara uymanın öneminden bahsetmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adaylarının da laboratuvar kurallarının öneminin bilincinde oldukları; laboratuvarın kendine ait bir düzeni, sistemi, kuralları olduğunu; temiz, dikkatli ve özenli çalışılması gereken bir yer olduğunu metaforlarında ve açıklamalarında ifade ettikleri görülmektedir. Buna göre araştırmanın sonuçları literatürü destekler ve anlamlı bir bütün oluşturur niteliktedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre; öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforlar incelendiğinde, öğretmen adaylarının biyoloji laboratuvarı konusunda çoğunlukla olumlu düşüncelere sahip oldukları görülmektedir. Yapıcı (2015), yaptığı çalışmada lise öğrencilerinin biyoloji kavramına ilişkin metaforlarını incelemiş ve çalışma sonucunda öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun biyolojiyle ilgili olumlu görüşe sahip olduklarını belirtmiştir. Bu durumdan, öğrencilerin biyolojiyle ilgili sahip oldukları olumlu görüşleri biyoloji laboratuvarına da yansıttıkları sonucuna ulaşılabilir.

Yapılan literatür taraması sonucunda fen ve biyoloji alanında laboratuvar kavramına ilişkin yapılmış çoğu araştırmanın, öğrenci veya öğretmen adaylarının laboratuvar kavramına ilişkin algılarından çok, laboratuvarın kullanımı boyutuyla ilgili olduğu görülmüştür (Akaydın vd., 2000; Bostan Sarıoğlan, 2015; Demir vd., 2011; Ekici ve Gökmen, 2012; Güneş vd., 2013; Kaya, 2001; Kaya ve Gürbüz, 2002; Öztürk Akar, 2006). Bu araştırmalar özellikle fen ve biyoloji alanında laboratuvar kullanımının gerekliliğine vurgu yapmış, bu gerekliliğe rağmen ülkemizdeki laboratuvar

kullanımı eksikliğinin boyutlarını gözler önüne sermiş ve kullanımdaki eksikliklerin nedenlerini irdelemiştir. Dolayısıyla, biyoloji öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin sahip oldukları metaforlarının ve görsel imajlarının belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırma sonuçlarının literatüre farklı bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar kavramına ilişkin çizimleri değerlendirildiğinde orijinal sonuçlar elde edilmiştir. Öğretmen adayları tarafından hazırlanan çizimler arasında çoğunlukla laboratuvarda kullanılan araç-gereçlerin (deney tüpleri, mikroskop, pipet, beher, balon joje, erlen, önlük, etüv, vs.) vurgulandığı belirlenmiştir. Diğer taraftan biyoloji öğretmen adaylarının çizimlerinde pek çok boyutuyla laboratuvar kavramını açıklamaya çalıştıkları belirlenmiştir. Bu noktada; deneylerde kullanılan bitkilere ve hayvanlara ait materyallere (yaprak, çiçek, kurbağa, balık, vs.), laboratuvarda yapılan çalışmalara ait örneklere (masada oturarak deney yapan öğrenci, balık diseksiyonu uygulaması, kalp diseksiyonu uygulaması vb.), mikroskoptan bakıldığında ancak görülebilen bitki ve hayvan hücre şekillerine ait örneklere (hayvan hücresi, yaprak kesiti, bitki hücresi, mikro dünya vb.) ve laboratuvar ortamında yer alan canlı ve cansız nesnelere (masalar, malzemeler, öğrenciler, dolaplar, vs.) yer verildiği tespit edilmiştir.

Ölçme aracında yer alan, biyoloji öğretmen adaylarının *"Laboratuvar kavramının size hatırlattıklarını çizerek anlatınız."* sorusunu içeren bölümde belirttikleri görüşler değerlendirilmiş, geçerli olarak kabul edilen 86 çizim örneği vurguladığı ortak özellikleri dikkate alınarak 4 farklı kavramsal kategori altında gruplandırılmıştır *(Araç-gereç, laboratuvar çalışmaları, laboratuvar ortamı, mikroskoptan görülenler).*

Biyoloji öğretmen adaylarının en fazla çizim yaptıkları kategori "*araç-gereç*" kategorisidir. Bu kategorinin frekans değerinin toplam çizimler içerisindeki değeri %53,49 olarak belirlenmiştir. Bu sonuç biyoloji öğretmen adaylarının eğitimde laboratuvar kavramıyla ilgili olarak en fazla laboratuvarda kullanılan araç-gereçleri hatırladıklarını göstermektedir. Bu kategoride yer alan çizimlerde pipet, lam, lamel, petri kabı, deney tüpleri, mikroskop, balon joje, erlen, beher, önlük, etüv, ısı fırını vb. araç-gereçlerin çizimlerinin yapıldığı görülmüştür.

Öğretmen adayları tarafından hazırlanan çizimler analiz edilerek oluşturulan bir diğer kategori "*laboratuvar çalışmaları*" kategorisidir. Bu kategoride yer alan çizimlerde kalp diseksiyonu işlemi, balık diseksiyonu işlemi, çeşitli organların diseksiyonu işlemi yanında masada oturarak deney yapan öğrenciler, laboratuvarda deney yapan bireyler vb. şekilde çizimlerin yapıldığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu çizimleri, laboratuvar kavramının kendilerine laboratuvarda ancak yapılabilen farklı deneyleri ve genel olarak laboratuvarda yapılan çalışmaları hatırlattığını göstermektedir. Fen ve Biyoloji alanında laboratuvar çalışmalarının yaparak-yaşayarak öğrenme kapsamında yer alması ve öğrencilere ilk elden aktif öğrenme tecrübeleri sağlaması vurgusuna bağlı olarak (Akaydın vd., 2000; Akgün, 2008; Arslan vd., 2011; Ekici ve Gökmen, 2012), araştırmada öğretmen adaylarının çizimlerinde kendilerini laboratuvarda aktif olarak çalışma yapan öğrenciler olarak çizmiş olmaları, bu çizimlerin literatürde belirtilen bakış açısını destekler nitelikte olduğu noktasına dikkat çekmektedir.

"*Laboratuvar ortamı*" kategorisinde öğretmen adaylarının çizimlerinde masaların etrafında oturmuş öğrenciler, dolaplar, çeşitli malzemelerle dolu dolaplar, masa ve çeşitli malzemeler gibi laboratuvar ortamının genel olarak dikkat çeken durumunu yansıtan çizimler yer almaktadır. Öğretmen adaylarının çizimleri değerlendirildiğinde görülmektedir ki laboratuvar kavramı kendilerine en çok laboratuvar ortamını, bu ortamda mevcut olan materyalleri vb anımsatmaktadır.

Öğretmen adayları tarafından resmedilen çizimler doğrultusunda geliştirilen diğer bir kategori "*mikroskoptan görülenler*" kategorisidir. Bu kategoride yer alan çizimlerden öğretmenlerin biyoloji bilimine ait mikro dünyaya odaklandıklarına işaret etmektedir. Bu kategoride öğretmen adayları en fazla mikroskopta hayvan hücresinin, bitki hücresinin, yapraktan alınan bir kesitin vb. yapısına ait görüntüyü resmetmeye çalıştıkları belirlenmiştir. Bu çizimler mikroskoptaki mikro dünyanın öğrencilerin fakında olduklarını ifade etmektedir. Öğretmen adaylarının bu çizimlerinden laboratuvar kavramı ile ilgili olarak öncelikle mikroskoptan gördüklerini hatırladıkları anlaşılmaktadır. Bu kategoride yer alan çizimlerden de görülmektedir ki, fen ve biyoloji alanında laboratuvar çalışmaları yaparak-yaşayarak öğrenme uygulamalarında oldukça etkilidir. Aynı zamanda bireylere ilk elden deneyimler kazandırarak bilgilerin zihinlerdeki

kalıcılığını artırdığı (Akaydın vd., 2000; Akgün, 2008; Arslan vd., 2011; Ekici ve Gökmen, 2012), bu nedenle öğretmen adaylarının çizimlerine mikroskoptan gördüklerinin yansıdığı düşünülmektedir.

Öğretmen adaylarının çizimlerinin ve çizimlerin yer aldığı kategoriler değerlendirildiğinde; öğretmen adaylarının çoğunluğunun laboratuvarların olmazsa olmazlarından olan araç– gereçlerle ilgili çizimler yaptıkları, bunun yanı sıra laboratuvarlarda yapılan çalışmalara ait çizimler hazırladıkları, bir laboratuvar ortamının nasıl olması gerektiği konusunda bilgi sahibi oldukları ve kendilerini laboratuvarda çalışma yapan bireylerin yerine koyarak çizimler yaptıkları görülmüştür. Ekici ve Gökmen (2012) biyoloji eğitiminde biyoloji laboratuvarının eşsiz bir ortam olduğunu vurgularken, biyoloji eğitiminin laboratuvar çalışmaları, araştırmaları ve deneylerle bütünleştirildiğinde anlam kazandığını ve bu ortamın sahip olduğu olanakların biyoloji dersi öğretim programında belirtilen genel amaçlar ile öğrencilere kazandırılmak istenen temel beceriler doğrultusunda düzenlenmesinin nitelikli biyoloji öğretimi açısından oldukça önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının çizimleri bu yönde literatürle birbirini destekler niteliktedir. Bland (2012), görselliğe dayalı olarak yapılan araştırmaların zengin bir nitel veri kaynağı sunabileceğini ve çizimler aracılığıyla öğrencilerin bakış açılarından onların iç dünyalarının incelenebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Gan (2008) araştırmasında çocukların, çizimleri yoluyla algılayışlarını, düşüncelerini, görüşlerini vb ifade ettiklerini ve bu sayede kendi öğrenmelerini daha kolaylıkla yapılandırabildiklerini vurgulamıştır. Araştırmada çizimler aracılığıyla öğretmen adaylarının iç dünyalarındaki laboratuvar kavramına ilişkin fikirleri ifade edildiği ve bu fikirlerin başarıyla açığa çıkarıldığı düşünülmektedir.

Biyoloji öğretmen adaylarının oluşturduğu metafor ve çizimlerin ortak analizinde elde edilen sonuçlar incelendiğinde; metaforların ortak özellikleri ele alınarak geliştirilen 14 kavramsal kategori ile çizimlerin benzer öğeleri dikkate alınarak geliştirilen 4 kavramsal kategori birlikte ele alınmıştır.

Bu bölümde iki işlem gerçekleştirilmiş ve bu iki işlem birlikte değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmıştır. İlk işlemde metaforlar ve çizimler için ayrı ayrı geliştirilen kategoriler birbirlerini tamamlayan, detaylandıran,

açıklayan ve benzeyen bulgularına göre incelenmiş, bu inceleme sonucunda birbiri ile ilişkili olduğu belirlenen kategoriler ortaya konulmuştur. İkinci işlemde ise, öğretmen adaylarının kâğıtları tek tek incelenerek her bir öğretmen adayının oluşturduğu metaforun yer aldığı kategori ile çiziminin yer aldığı kategori belirlenmiş ve eşleştirilmiştir. Eşleştirme sonucunda frekans tablosu oluşturulmuş ve bu tabloda öğretmen adaylarının frekans dağılımları belirtilmiştir. Yapılan bu işlemlerin ardından sonuca ulaşabilmek için işlemler birlikte değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda araştırmacılar tarafından birbiri ile ilişkilendirilen kategorilerde metafor oluşturan ve çizim yapan öğretmen adayları belirlenmiş, bu öğretmen adaylarının frekans değerleri bir tabloyla sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre 37 öğretmen adayının, oluşturdukları metaforu destekleyecek biçimde çizim yaptığı belirlenmiştir. Hem oluşturduğu metafor hem de çizimi geçerli olarak kabul edilen öğretmen adayı sayısına göre bir değerlendirme yapıldığında 37 öğretmen adayının değeri %46,84 olarak belirlenmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarından oluşturdukları metaforu destekleyecek nitelikte bir çizim yapmaları istenmemesine rağmen sonuçta ortaya çıkan bu durumun, öğretmen adaylarının yarıya yakın bir kısmının veri toplama formundaki birinci ve ikinci bölümü bir arada düşündüklerini ve bu iki bölümü birbirini destekleyecek nitelikte cevaplandırdıklarını göstermektedir. Ayrıca bu durum daha güçlü öğrenmenin varlığını ve daha sağlam bir bilişsel yapının oluştuğuna da işaret etmektedir.

Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçları ve yapılan tartışmalar ışığında sunulan, konuyla ilgili önerilere ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

- Biyoloji eğitiminde laboratuvar derslerinin sadece kuralları olan sıkıcı bir ortam olmadığının gösterilebilmesi ve yaparak yaşayarak öğrenmenin gerçekleşebilmesi için öğretmen adaylarının çalışmalara dâhil edilme sıklığı artırılabilir.
- Her bir eğitim öğretim yılı sonunda öğretmen adaylarından laboratuvar derslerine ilişkin görüş ve öneriler alınabilir.

- Bu çalışma liselerde yapılarak, üniversite kademesinde elde edilen sonuçlarla ortaöğretim kademesinde elde edilen sonuçların farklılık gösterip göstermediği karşılaştırılabilir.
- Bu çalışma farklı yıllarda farklı öğretmen adayları ile yeniden yapılarak, yıllara göre sonuçlarda bir farklılık olup olmadığı araştırılabilir.
- Metafor ve çizim tekniği dışında farklı yöntem ve teknikler kullanılarak laboratuvar dersine ilişkin görüşlerin belirlenmesine yönelik araştırmalar hazırlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Biology Teachers' Teacher Candidates Metaphoric Perceptions of Biology Education Laboratory Course

*

İrem Yücel Cengiz – Gülay Ekici
Social Security Institution - Gazi University

Metaphors put forward proposals for another way of looking at things and of grasping inchoate intimations of possibilities. They help us to strive better towards grasping the visions and truths and attempting to share in them (Aspin, 1984, p.23). Lakoff and Johnson (2005, p.27) suggest that metaphors are used extensively in everyday life, and that they have an important influence not just on thinking and acting but also on the basis that our conceptual system is metaphorically. For this reason, metaphors that are effective in visualizing and making sense of the external world are often a source of bedside material for education and training purposes.

Metaphorical thinking emphasizes using a situation or an object as a conceptual tool in order to enlighten complex phenomenon or a complex situation (Oxford and others, 1998). By this way, the explanation supports the subject very clearly. Because metaphors enable the process of putting into words of what individual wants to convey as a message without compromising the impression through making it possible to catch affective schemes which are source of strong sensations cannot be uttered (Ortony, 1979, p.45).

In the present study it was aimed to determine the metaphors and visual images of the biology teacher candidates regarding biology education laboratory course. In accordance with this aim, metaphors and drawings of the biology teacher candidates were evaluated. In this regard, these questions have been asked:

1. What are the metaphors that biology teacher candidates have about the concept of biology education laboratory course?

2. In which conceptual categories those determined metaphors accumulated according to their common features?
3. What are the examples of drawing biology teacher candidates according to conceptual categories of metaphors related to biology education laboratory course?

In this study, phenomenology pattern, one of the qualitative research model which focuses on the facts and events that we are aware of but do not have a deep and detailed understanding, was used to determine the metaphorical thinking situations related to self-perceptions of biology teacher candidates (Yıldırım and Şimşek, 2016). Study group in the study determined with purposeful sampling method. Study group comprised by 95 biology teacher candidates studying in Gazi University Faculty of Education Secondary Education Biology Education Department in 1st, 3rd, 4th and 5th grades in 2014-2015 education year. Criteria such as being volunteer for the study, researcher's accessibility, choosing different grades of Biology Education Department are taken into consideration.

In this study, biology teacher candidates' metaphors about the concept of biology education laboratory lecture have been determined in a semi-structured form. Two sectioned data collection form was used for data collecting tool in the study. In first section "Laboratory is like ...., because ....." question is presented while in the second section "Please draw what laboratory concept remembers you" question is presented. A pilot application of the study was conducted with total of 8 biology teacher candidates for identifying the validity and reliability of the prepared measurement tool. Content analysis method was used for evaluating and analyzing the data obtained from the participants. Coefficient of concordance regarding the reliability of the study for experts calculated as %95 for section one and as %100 for section two. The reliability of the research has been calculated by the formula of [Consensus / (Consensus + Dissensus) x 100]. Nvivo 9.3 program has been used in data evaluation. For preparing the cloud of words, the wordle program (http://www.wordle.net/) has been used. Obtained data were transposed to tables with descriptive statistics as frequency values and percentile values. Metaphors created by biology teacher candidates in section one are grouped in 14 conceptual categories by considering the shared characteristics. These categories have been ordered according to their inherited metaphor number as follows: "tools,

equipment, place of production, parts to the whole, comprehensive, indispensable, fun to teach, need attention and care, rules, requiring patience, systematic, visualizer, complex and must be complete".

In this manner, it was found out that metaphors of the teacher candidates related with laboratory are massed on "tools, production place and waiting to be discovered" categories. On the second section of the data collecting form, drawings generated by teacher candidates regarding the laboratory concept are grouped in 4 conceptual categories by considering similar objects. In this manner, it was found that drawings of teacher candidates regarding laboratory concept amassed in "tools and laboratory studies". As common points found by identifying the common parts of the drawings and metaphors created by teacher candidates evaluated, it was observed that 37 of the teacher candidates generated drawings in accordance with supporting the metaphors they generated. In this manner, it was found that metaphors and drawings of the teacher candidates mostly amassed in "tools" category as per their common points.

After the literature analysis, the determination deduced from the results is that teacher candidates develop similar metaphors for the concepts of biology education laboratory course (Arık and Benli Özdemir, 2016; Ural and Başaran Uğur, 2018). This situation shows that biology teacher candidates have similar cognitive structures and they produce their conceptual structures in common schemes.

Also, as Haggis (2004) states, metaphors can be used to shape thinking. The use of metaphors in educational settings allows us to see learning in different dimensions. For this reason, in the process of biology teacher education, biology teacher candidates can develop their thought world by making activities especially for biology teacher candidates to make metaphor in biology education laboratory courses. In this context, the following suggestions can be made:

1. This research can be prepared by the participation of the teachers as well.
2. This research can be supported firstly by interviews and other data gathering methods.
3. Biology teacher training process should be organized in order to turn the metaphors of the biology teacher candidates which con-

tain negative perceptions towards the biology education laboratory courses into positive ones. At this point, especially the content of applied biology education laboratory courses and its duration can be reviewed and reorganized. In this context, metaphoric perception studies can be performed in the beginning and at the end of the process.

Kaynakça / References

Akaydın, G., Güler, M.H. ve Mülayim, H. (2000). Liselerimizin biyoloji laboratuvar araç ve gereçleri bakımından durumu. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*, 1-4.

Akgün, S. (2008). *Fen bilgisi öğretiminde laboratuvar kullanımının öğrencilerin başarılarına disiplinler arası etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü Kafkas Üniversitesi,Kars.

Akturan, U. ve Esen, A. (2008). Fenomenoloji. (T. Baş ve U. Akturan Ed.) *Nitel araştırma yöntemleri* içinde (s.83-98). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Arıcı, B. (2010). Resim, psikoloji ve çocuğun dünyasında resim. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 10*, 15-22.

Arık, S. ve Benli, Ö. E. (2016). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının fen laboratuvarına yönelik metaforik algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24*(2), 673-688.

Arslan, M. M. ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim öğretim açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi, 171*, 100-108.

Arslan, O., Bahar, M. ve Özel, Ç. A. (2011). *Genel biyoloji laboratuvar kılavuzu.* Ankara: Palme Yayıncılık.

Aspin, D. (1984). Metaphor and meaning in educational discourse. In (W. Taylor Eds.), *Metaphors of education* (pp. 21-37). London: Heinemann Educational.

Atasoy, B. (2004). *Fen öğrenimi ve öğretimi.* Ankara: Asil Yayınevi.

Aykaç, N. (2012). İlköğretim öğrencilerinin resimlerinde öğretmen ve öğrenme süreci algısı. *Eğitim ve Bilim, 37*(164), 298-315.

Avcı, A. (2008). *Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin kendi çizimlerinden fen dersi öğretmenine yönelik algıları ile fen öğretimi öz yeterlik inançları arasındaki ilişki.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir

Aykutlu, I., Bezen, S. ve Bayrak, C. (2019). An examination of pre-service teachers' metaphorical perceptions concerning physics lab applications. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, *8*(1), 32-53

Backett-Milburn, K. ve McKie, L. (1999). A critical appraisal of the draw and write technique. *Health Educatıon Research Theory ve Practice, 14*(3), 387-398.

Bağ, H. ve Küçük, M. (2017). Pre-service primary school teachers:Images of science laboratory. *Route Educational and Social Science Journal, 4*(2), 271-285.

Balım, A.G. ve Ormancı Ü. (2012). İlköğretim öğrencilerinin "maddenin tanecikli yapısı" ünitesine yönelik anlama düzeylerinin çizim yoluyla belirlenmesi ve farklı değişkenlere göre analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 1*(4), 255-265.

Baş, M (2018). Gazete köşe yazılarında 'demokrasi' kavramına ilişkin metaforlar: Derlem temelli bir eleştirel metafor çözümlemesi. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 58*(2), 1390-1411.

Bilgin, N. (2006). *Content analysis techniques and case studies in social sciences.* Ankara: Siyasal Publication.

Bland, D. (2012). Analyzing children's drawings: applied imagination. *International Journal of Research ve Method in Education, 35*(3), 235-242.

Bogdan, R.C. ve Biklen, S.K. (2007). *Qualitative research for education* (5th ed). Boston: Pearson Education, Inc.

Bostan S. A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersinde laboratuvar kullanımına ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(4), 333-340.

Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6*(4), 693-712.

Chang, N. (2012). What are the roles that children's drawings play in inquiry of science concepts? *Early Child Development and Care, 182*(5), 621-637.

Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry ve research design: Choosing among five traditions*. California: SAGE.

Cherney, I.D., Seiwert, C.S., Dickey, T.M. ve Flichtbeil J.D. (2006). Children's drawings: A mirror to their minds. *Educational Psychology, 26*(1), 127-142.

Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, *4*(1), 95-107.

Demir, S., Böyük, U. ve Koç, A. (2011). Fen ve teknoloji dersi öğretmenlerinin laboratuvar şartları ve kullanımına ilişkin görüşleri ile teknolojik yenilikleri izleme eğilimleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7*(2), 66-79.

Demirci, G.M.P. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının fen ve teknoloji dersine ilişkin metaforik tanımlamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(41), 53-63.

Derman, A. (2014). Lise öğrencilerinin kimya kavramına yönelik metaforik algıları. *Turkish Studies, 9*(5), 749-776.

Dove, J.E., Everett, L.A. ve Preece, P.F.W. (1999). Exploring a hydrological concept through children's drawings. *International Journal of Science Education,* 21(5), 485-497.

Ekici, G. (2003). Öğrencilerin biyoloji laboratuvar derslerinde öğretmenlerinden bekledikleri öğretim yönetimi davranışları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25*, 68-75.

Ekici, G. (2010). Lise öğrencilerinin biyoloji laboratuvarı sınıf çevresine ilişkin algılarının incelenmesi. *NWSA, 5*(3), 1092-1106.

Ekici, G. ve Gökmen, A. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinin biyoloji laboratuvarı sınıf çevresine ilişkin algılarının biyoloji öz-yeterlik algı düzeylerine göre değerlendirilmesi.* http://kongre.nigde.edu.tr/xufbmek/ dosyalar/ tam_metin/pdf/2363-30_05_2012-12_48_23.pdf sayfasından 11.02.2019 tarihinde erişilmiştir.

Ekici, G. (2016a). Öğretmen adaylarının "bilgisayar" kavramına ilişkin metaforik algıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15*(3), 755-781.

Ekici, G. (2016b). Biyoloji öğretmeni adaylarının mikroskop kavramına ilişkin algılarının belirlenmesi: Bir metafor analizi çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 17* (1), 615-636.

Eraslan, L. (2011). Sosyolojik metaforlar. *Akademik Bakış Dergisi, 27*, 1-22.

Ersoy, A. F. ve Türkkan, B. (2010). İlköğretim öğrencilerinin çizdikleri karikatürlere yansıttıkları sosyal ve çevresel sorunların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 35*(156), 96-109.

Gan, Y. (2008). *Drawing out ideas: Student-generated drawings' roles in supporting understanding of "light"*. Ontario Institute for studies in education, University of Toronto. M5S 1V6, Canada.

Geçit, Y. ve Gençer, G. (2011). Sınıf öğretmenliği 1. sınıf öğrencilerinin coğrafya algılarının metafor yoluyla belirlenmesi:Rize Üniversitesi örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi, 23*, 1-19.

Gilbert, J.K. (2004). Models and modelling: Routes to more authentic science education. *International Journal of Science and Mathematics Education, 2,* 115–130.

Güneş, M.H., Şener, N., Topla,G. N. ve Can, N. (2013). Fen ve teknoloji dersinde laboratuvar kullanımına yönelik öğretmen ve öğrenci değerlendirmeleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*, 1-11.

Guerrero, M.C.M. ve Villamil, O.S. (2002). Metaphorical conceptualizations of ESL teaching and learning. *Language Teaching Research, 6* (2), 95-120.

Haggis, T. (2004). Constructions of learning in higher education: Metaphor, epistemology, and complexity. In (J. Satterthwaite & E. Atkinson Eds.), *The disciplining of education: New languages of power and resistance* (pp. 181-197). Stoke on Trent: Trentham. 11.02.2019 Tarihinde http://www.wordle.net/ adresinde erişildi.

Inbar, D.E. (1996). The free educational prison: Metaphors and images. *Educational Research, 38*(1), 77-92.

Kaya, E. (2001). *Ortaöğretimde biyoloji öğretiminin yapı ve sorunları:Erzurum örneği.*Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Kaya, E. ve Gürbüz, H. (2002). Lise ve meslek lisesi öğrencilerinin biyoloji öğretiminin sorunlarına ilişkin görüşleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), 11-21.

Kılıç, G. (2009). *Üniversitelerin eğitim fakültelerinde öğrenim gören biyoloji eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin nanobiyoteknoloji eğitimi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, D.S. ve Soran, H. (2011). *Biyoloji laboratuvar uygulamalarına yönelik davranış niyeti anketi.* 2nd International Conference on New Trends in Education and their Implications, Antalya.

Köklü, N. (2015). *Genel fizik laboratuvarında başarı ve akılda kalıcılık etkilerinin artırılmasına yönelik animasyon, simülasyon ve analojik modellerin geliştirilmesi*.Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kreitler, H. ve Kreitler, S. (1974). The role of experiment in science education. *Instructional Science, 3,* 75-88.

Lakoff, G. ve Johnson, M. (2005). *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil* (G. Y. Demir, çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Lichtman, M. (2010). *Qualitative research in education.* Los Angeles: Sage Publications, Inc.

Mahaffy, P. (2006). Moving chemistry education into 3d: A tetrahedral metaphor for understanding chemistry. *Journal of Chemical Education, 83*(1), 49-55.

Mcmillan, J.H. (2000). *Educational research: Fundamentals for the consumer.* New York: Longman.

Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Ortaöğretim biyoloji dersi (9, 10, 11, ve 12. sınıflar) öğretim programı.* 10.02.2019 tarihinde http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72 adresinden erişilmiştir.

Niebert, K., Marsch, S. ve Treagust, D.F. (2012). Understanding needs embodiment: A theory-guided reanalysis of the role of metaphors and analogies in understanding science. *Science Education*, *96*(5), 849-877.

Ortony, A. (Ed.). (1979). *Metaphor and thought.* Cambridge: Cambridge University Press.

Oxford, R., Tomlinson, S., Barcelos, A., Harrington, C., Lavine, R., Saleh, A. ve Longhini, A. (1998). Clashing metaphors about classroom teachers: Toward asystematic typology for the language teaching field. *System, 26*, 3-50.

Ottander, C. ve Grelsson, G. (2006). Laboratory work: The teachers' perspective. *Journal Biological Education, 40*(3), 113-118.

Öztürk, A. E.O. (2006). Farklı türde okullarda çalışan biyoloji öğretmenlerinin mesleki gelişim deneyim ve ihtiyaçları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *30*, 174-183.

Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods.* USA: Sage.

Pishghadam, R. ve Pourali, S. (2011). Metaphorical analysis of Iranian MA Students' beliefs: A qualitative study. *Higher Education Studies, 1* (1), 27-37.

Plotz, T. ve Hollenthoner, F. (2019).Replicating a study about children's drawings concerning radiation. *Multidisciplinary Journal for Education, Social and Technological Sciences,* 6 (1), 71-88.

Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının "öğretmen" kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. 2*(2), 131-155.

Salman, Y. (2003). Dilin düşevreni: Eğretileme. *Kitaplık, 65*, 53-54.

Sanchez, A., Barreiro, J.M. ve Maojo, V. (2000). Design of virtual reality systems for education: A cognitive approach. *Education and Information Technologies, 5*(4), 345-362.

Shuell, T. J. (1990). Teaching and learning as problem solving. *Theory into Practice, 29*(2), 102-108.

Ural, E., ve Başaran, U.A.R. (2018).Öğretmen adaylarının fen laboratuvarı kavramına ilişkin metaforik algıları. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 4*(3), 50-64.

Türk Dil Kurumu (2018). http://www.tdk.gov.tr, 30.09.2018 tarihinde erişildi.

White, R. ve Gunstone, R. (2000). *Probing understanding.* London: The Falmer Press.

Yapıcı, İ.Ü. (2015). Lise öğrencilerinin biyoloji kavramına ilişkin metaforik algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(55), 139-147.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yücel Cengiz, İ. ve Ekici, G. (2016). Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuvar kavramına ilişkin görsel imajları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5* (3), 164-177.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cengiz, İ. Y. ve Ekici, G. (2019). Biyoloji öğretmen adaylarının biyoloji eğitimi laboratuvar dersine ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1218-1258. DOI: 10.26466/opus.538351

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 09/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Bireyin Sıkıntıya Dayanması Üzerine Sosyal Medyanın Rolü

DOI: 10.26466/opus.537720

*

Murat Sezgin* - İdris Şimşek**

* Doç. Dr, Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Uşak/Türkiye
E-Posta: murat.sezgin@usak.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-2200-3301
** Y. L. Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak/Türkiye
E-Posta: idrissimsek34@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2939-7585

Öz

Üniversite öğrencilerinin çoğunun doğup büyüdüğü çevrenin dışında bir şehirde eğitim hayatına devam etme durumları onları mevcut sosyal çevrelerinden de uzaklaştırmaktadır. Bu doğrultuda bireyler hayatlarına yeni edindikleri sosyal çevre ile devam ederken yalnızlık ve sıkıntılarından kurtulma gibi amaçlarla sosyal medya ortamlarından istifade etmektedir. Bu araştırma ekseninde de, "Bireyin Sıkıntıya Dayanma Durumu" ile "Sosyal Medya Kullanımı" arasındaki olgu ilişkisel bağlamda ele alınmıştır. İlgili çerçevede, Sanal Sosyalleşme Ölçeği (SSÖ) ve Sıkıntıya Dayanma Ölçeği (SDÖ) kullanılarak toplamda 400 üniversite öğrencisi üzerinde bir alan çalışması yapılmıştır. Anket formları ile elde edilen veriler SPSS 24.0 (Statistical Package for the Social Science) programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonunda öğrencilerin sıkıntıya dayanma durumları, olumsuz duygulanımları ve paylaşımda bulunmaları arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilirken sosyalleşme boyutu ile sıkıntıya dayanma ve sıkıntıdan kurtulma alt boyutları arasında da anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Sıkıntıya dayanma, Sıkıntı, Kaygı, Üzüntü, Sosyal Medya*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 09/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

The Role of The Social Media on The Resistance of The Individual to Distress

*

Abstract

Most of the university students continue their education in a city outside of the environment they were born and raised. This distances them from their existing social environment. In this respect, individuals continue their lives with their newly acquired social environment and benefit from social media environments with the purpose of getting rid of their loneliness and distress. In this research axis, the relationship between "The Status of Coping with Distress" and "Social Media Usage" is discussed in the context of the relationship. In this context, a field study was conducted on a total of 400 university students using the "Virtual Socialization Scale" and the "Resistance to Abuse Scale". The data obtained from the questionnaire forms were analyzed with SPSS 24.0 program. At the end of the study, it was determined that there was a significant relationship between students' being subject to distress, negative affect and sharing. There were also significant relationships between socialization dimension and distress-based and distress-related sub-dimensions.

Keywords: *Distress tolerance, Trouble, Sadness, Anxiety, Social Media*

Giriş

Yaratılış gereği sosyal bir varlık olan insanın, toplumun diğer üyeleriyle kurduğu iletişim ve sosyalleşme durumu, bireyi topluma ve hayata adapte eden yegâne unsurlardan birisidir. Bu işlevi yerine getiremeyen bireyler toplumdan dışlanmışlık hissi yaşayacağı gibi aynı zamanda içsel olarak da yalnızlık hissine kapılmaktadırlar.

Gelişen teknolojiyle ortaya çıkan iletişim araçlarının bireyler arası iletişime zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın elveriş sağladığı bilinen bir gerçektir. Öte yandan söz konusu araçların sosyalleşmeye ve asosyalleşmeye sevk ettiğine dair çeşitli çalışmalar da mevcuttur (Kaya, 2013, s.156). Gelişen bu teknolojilerle beraber özelikle web 2.0' ile ortaya çıkan; Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal ağlar, bireylerin karakter, fiziksel ve sosyo-psikolojik yapılarını etkilediği gibi boş zamanlarını da şekillendirmektedir (Blanco, 2014, s.190). Teknolojik belirleyicilik kuramının öncüleri olan Macluhan ve Innis de insan davranışlarının merkezinde teknolojinin yer aldığını, bireylerin davranışlarını kontrol eden unsurlardan birisinin de medya olduğunu ve iletişim ağlarının insan algısı üzerinde köklü değişiklere sebebiyet verdiğini ifade etmektedir (Carey, 1967, s.5-6).

Sosyal ağlar bireyler açısından kısa süreli küçük formatlara dayanan rahatlama, sıkıntı giderme, haz, keyifalma, eğlence sağlama gibi işlevlerin yanında, katılım, yaratıcılık, iş birliği, kolektif bilgi, proje üretimi ve hobi gibi olgular için de ideal bir ortam vadetmektedir. Kısacası bu sanal ortamlar bireyleri sıkıntılarından uzaklaştıran iletişim, sosyalleşme, eğlence ve keyif alma aracı haline gelmişlerdir (Blanco, 2014, s.191-192). Bu durum olumlu olarak addedilmesine karşın eleştirel bilimci Mcluhan gibi düşünürler tarafından çeşitli olumsuz yönleriyle de eleştirilmektedir. Söz konusu olumsuz durumlar; gelişen iletişim teknolojilerinin yalnızca iletişim kurmayı artırmayacağı bunun yanında insanları işlevsizleştireceği dolayısıyla da giderek insanlığın ürettiği teknolojinin tutsağı konumuna geleceği şeklinde aktarılmaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s.159). Diğer bir çalışmanın çıktıları ise; 2000 yılında 18-29 yaş aralığındaki gençlerin %70'inin internet kullandığını, 2009'da ise bu oranın %93'e çıktığını belirtmektedir. Nitekim bu gün bu yaş grubunda bulunan hemen hemen herkes internet kullanmaktadır (Steinberg, 2014,

s.158). Schools.com tarafından yayınlanan infografiğe göre de özellikle genç insanların yaşadığı anı ve deneyimleri sosyal ağlarda paylaşma çabası içerisinde olduğu böylece birçok özel anı kaçırdığı aktarılmaktadır. Anın tadını çıkarmak yerine sosyal medyada paylaşım çabası gösteren 18-24 yaş arasındaki gençlerin %43'lük diliminin, planlarını sosyal mecra üzerinden gerçekleştirdiği ifade edilmekte, gençlerin bir çoğunun kendini abartılı biçimlerde tanımlayarak birbirlerine karşı yalan söylediği ve yüz yüze iletişim kurmaktansa online iletişim biçimlerini tercih ettiği gözlenmektedir (Sanlav, 2014, s.89).

California State University'nin gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına göre de sosyal medyanın sebep olduğu olumsuz durumlar arasında; narsist kişilik bozukluğu dikkat bozukluğu, sıkıntıya girme durumu, bağımlılık, şizofreni, kaygı, depresyon gibi vakalar sıralanmaktadır. İnternet bağımlılığının giderek arttığını belirten uzmanlar, yoğun internet kullanımının, depresyon, stres, kaygı ve sıkıntılı olma olasılıklarını 2.5 kat artırdığını ifade etmektedir (Sanlav, 2014, s.91-102). Aynı zamanda gençlik enstitüleri, üniversiteler ve hükümetler gibi kuruluşlar da gerçekleştirdikleri araştırmalarda gençlerin sosyal ağ kullanımı altında yatan temel nedenleri irdelemektedir. Söz konusu kurumların yaptıkları araştırmaların bulgularının da gösterdiği üzere, sosyal medya daha çok sosyalleşme, iletişim kurma, etkileşim içinde olma ve özellikle sıkıntılı ruh halinden uzaklaşma amaçlı kullanılmaktadır (Blanco, 2014, s.199).

İlgili araştırmalardan yola çıkılarak bu araştırma kapsamında sosyal medyanın sıkıntıya dayanma durumuyla olan ilişkisi ele alınmaktadır. Konunun daha iyi aktarılabilmesi adına sıkıntı, kaygı ve üzüntü gibi konular ele alındıktan sonra üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen uygulama aşamasına geçilecektir.

Sıkıntıya Dayanma, Sıkıntı, Kaygı ve Üzüntü Kavramları

Bireyler yaşamları süresince, üstesinden gelemediği, çözüm üretmede zorlandığı birden çok problemle karşılaşmaktadır. Bireyin psikolojik yönden zorlandığı, üzüntü, umutsuzluk ve mutsuzluk duyduğu negatif duygular hissettiği vaziyetlerdeki hissiyatı, *sıkıntı* olarak tanımlanmaktadır. Sıkıntıya dayanma ise bireylerin bu negatif duyguları hafifletmek

için eylemleriyle gerçekleştirdiği, uzaklaşma durumu olarak görülebilir (Leyro ve ark, 2010, s.577). Simon ve Gaher (2005, s.83), ise sıkıntıya dayanma durumunu olumsuz psikolojik vaziyetleri tecrübe etmek ve bu vaziyetlere dayanma kapasiteleri olarak tanımlamaktadır. Öte yandan Buckner ve arkadaşları sıkıntıya dayanmayı fiziksel veya bilişsel eylemlerden çok duygusallığa bağlı bir eylem olarak ele almaktadır. Çoğu zaman bu duygusal vaziyeti hafifletmek amacıyla bireylerin eyleme döktüğü bir gayret vardır. Sıkıntıya dayanamayan bireyler negatif vaziyetler karşısında imtina etme ya da rahatlama eylemlerine başvurabilmektedirler (Buckner ve ark., 2007, s.1958). Sosyal mecraların bireyler tarafından kullanılması da sıkıntının giderilmesinde kullanılan rahatlama ve kaçınma eylemleri arasında yer almaktadır (Erbaş, 2019, s.11).

Simond ve Gaher'ın (2005, s.91-97) gerçekleştirdiği araştırmaya göre sıkıntıya dayanmada zayıf kişiliğe sahip bireyler, sıkıntıyı çekilmez olarak görmekte, sıkıntıyı kabullenememekte, sıkıntılı ruh halinden utanç duymakta ve sıkıntı konusunda kendisini diğer insanlara nazaran daha güçsüz hissetmektedir.

Sıkıntıya dayanma; depresyon, ilgi kaybı, umutsuzluk, kaygı, gerginlik, huzursuzluk ve duygusal acı çekme kavramlarıyla ilişkilendirilebilir (Vaag vd., 2016, s.242-244). Üniversite öğrencilerinin de belirsizlik ya da sıkıntılı ruh hali gibi sebeplerden kaynaklı kaygı yaşadığı bilinmektedir (Güler, 2018, s.1047-1048). Öte yandan kaygı, depresyon, işlevsel yetersizlik, kişilik özellikleri ve davranışsal problemleri betimlemede de sıkıntıya dayanma kavramından faydalanılmaktadır (Shih ve ark.,2006, s.1164). Sıkıntıya dayanma sözcüğünü daha iyi anlamak için ilgili terimle alakalı olan sıkıntı, kaygı ve üzüntü sözcüklerini de açıklamakta fayda vardır.

- **Sıkıntı:** bezginlik, sorun, mesele sendrom, bir şeyden mahrum bırakılma ve tekdüzelik gibi sebeplerden doğan; giderilmediği durumda sürekli fiziksel ve ruhsal yorgunluğa sebep olan, cefa eziyet, ızdırap durumudur (TDKa, 2019). Sıkıntı kavramı bireylerin kendi öz mevcudiyetiyle de ilişkilendirilmektedir. Bireylerde ''kendilik'' bilinci vardır ve bu öz bilincin temelinde derin bir anlayışa ulaşmadığı zaman, bireyde sıkıntı, umutsuzluk başlar. Hegel ise bireylerin belirli bir bilinç seviyesine ulaştıktan sonra kimlik edinme ihtiyacı duyduğunu, bu kimlik arayışının, doğal olarak

''sıkıntı'' kavramıyla da bireyi tanıştıracağını söylemektedir (Sevendsen, 2008, s.8-10).

- **Kaygı:** Freud'a göre kaygı korkudan ayrılmaktadır. Korkuyu dıştan gelen tehditlerden kaynaklı eylemler olarak tanımlarken kaygıyı ise içten gelen tehlikelere yönelik verilen tepki şeklinde tanımlamaktadır. Aynı şekilde Freud kaygı sözcüğünü, tehlikeli bir eylemle karşılaşıldığında etkili bir tepkide bulunamama ve olay karşısında dirençsiz kalma neticesinde psikolojik şekilde bilinçsizce oluşan bir duygu şeklinde görmektedir (Morgan, 2011, s.291). Cüceloğlu da kaygı sözcüğünü tam anlamıyla bir tanımlamaya sığdırmanın zor olduğuna değinerek kaygıyı korku, üzüntü, sonuçları kestirememe, başarısızlık düşüncesi gibi birden çok duyguyla ilişkilendirerek ele almaktadır (Cüceloğlu, 2006, s.276). Geniş anlamıyla Elis (1994) ise kaygıyı, hissedilen bir tehlikeye hazırlanma esnasında algılanan zayıflık duygusunun yaşandığı duygusal ruh hali olarak tanımlamaktadır.
- **Üzüntü:** Üzüntü, her hangi bir kötü durumla karşılaşıldığında bireyde görülen ilk duygudur. Psikolojik travma karşısında beliren duygu bu duruma bağlı olarak bireyin kendini halsiz, depresif hissetmesidir. Üzüntü bireylerde hayattan tat alma duygusunda azalma şeklinde belirginleşir (Tarhan, 2012, s.195). Konrad ve Henedl (2001, s.153) üzüntü kavramının, insanlarda en çok göz bölgesinde belirginlik gösterdiğini ve depresyon, mutsuzluk, acı çekme veya bir şeyi kaybetme durumlarında gösterilen tepki olarak tanımlamışlardır. TDK'da ise kısaca üzüntü kavramı, olması istenilmeyen davranışlardan doğan ruhsal tedirginlik olarak tanımlanır (TDKb, 2019).

Sosyal Medya ve Gelişim Serüveni

Terim olarak yaklaşık 15 yıl önce hayatımıza giren ve son dönemlerde hayatımızda yoğun şekilde yer edinen sosyal medyanın geçmişi 70'li yıllara dayanmaktadır. 1978 yılında iki bilgisayar meraklısı arkadaş olan Ward Cristensen ve Randy Suess arkadaşlarıyla enformasyon paylaşımında bulunmak ve iletişim içerisinde olmak için BBS adlı yazılımı icat etmeleri ilk sosyal ağ örneği olarak görülmektedir. Bu süreçten 11 yıl

sonra İsviçre'de dünyanın ilk web sitesi kuruldu ve süreç hızlı bir şekilde gelişim göstermiştir. Öyle ki diğer insanlarla iletişim kurma amacı güdülerek 1995 yılında MIRC programı geliştirilmiştir. (Sanlav, 2014, s.20). Sonrasında Blogger 1999, MySpace 2003, Skype 2003, LinkedIn 2003, Flicker 2004, Facebook 2004, Youtube 2005, Instagram 2010 gibi sosyal medya ağları ortaya çıkmıştır (Franch ve Carrillo, 2014, s.234). Bahsi geçen öncü uygulamalarla birlikte sosyal medya, daha birçok yeni uygulamayı da bünyesine dahil ederek günümüz toplumda (Kara, 2013, s.65) ve kurumlarda özellikle kriz dönemlerinde önemli rol oynamaktadır (Duğan, 2018, s.309).

Gündelik hayat davranışlarının oluşumundan, bireylerin birbirleriyle olan iletişimlerine, kamusal alandaki hareketlerden, bireyin kimlik inşa süreçlerine ve toplumsal oluşumların ortaya çıkış süreçlerine varıncaya kadar çok sayıda etkiye sahip olan sosyal mecralar, yeni medyanın kendi özellikleri kapsamında şekillendirdiği özgün, popüler ve güçlü platformlar olarak değerlendirilmektedir (Göker, 2015, s.400). Donath ve Body, insanların tanımadıkları kişilerin sosyal çevresini ve profilini inceleyerek o kişi ile ilgili izlenim oluşturduklarını ve bu izlenimde, kişinin paylaşımları kadar arkadaş listesinin sayısal miktarının da etkili olduğunu savunmaktadırlar (Donath ve Boyd' dan akt. Kara, 2013, s.53).

Donath ve Boyd' un da ifade ettiği gibi insanların en temel ihtiyacı olan sosyal çevre edinme, teşhis etme ve diğer insanlara karşı olan meraka hitap eden sosyal paylaşım ağları, bugün milyarlarca insan tarafından ziyaret edilen bir fenomen haline gelmiştir (Kara, 2013,s.53). Sosyal ağlarla beraber ilişkilerin altyapısında da değişmeler meydana gelerek, her bir enformasyon sadece bir araştırma ötemizde bulunmaktadır. Tanışmak istediğimiz insanların bir bağlantı ötemizde olduğu fikri giderek yaygınlık kazanmaktadır (Jarvis,2012, s.63). Dolayısıyla sosyal mecralar, bir takım ortak karakteristik özellikleri bünyesinde barındıran şemsiye görevi görmektedir. Bu sebepten ötürü, gerek Facebook, Instagram, Twitter, gerekse Flicker, Whatsapp veya Youtube, Tumblr gibi uygulamalar özünde farklı araçlar olsa da geniş bir çerçevede sosyal medya evreninin bileşenlerini oluşturmaktadırlar (Kara, 2013, s.65).

Sosyal ağlar, "sosyal ve medya" sözcüklerinden oluşan (Murphy vd., 2013:4), özellikle gündelik yaşantıdan bir çok alışkanlığın değişimine sebebiyet veren ve daha çok genç kuşağın kullandığı (Güngör, 2011,

s.111), bilgi, fikir ve düşünce paylaşımına olanak tanıyan iletişim kanallarıdır (Sayımer, 2008, s.123). İçerik denetimini kullanıcılara bırakan, her hangi bir mekân sınırlaması içermeyen ve web 2.0 tabanlı içerik hizmetlerinin oluşturulmasına olanak sağlayan, yeni iletişim kanalları sosyal mecra başlığı altında isimlendirilebilir (Kırık, 2013, s.75). En kapsamlı tanımlamayla sosyal medya; bireylerin diğer bireylerle görsel, video, bilgi ve metin paylaşmasına olanak veren platformlar olarak tanımlanabilir (Evans, 2008, s.33). Bilgi paylaşımında bulunmak ve iş birliğini kolaylaştırmak için tasarlanan sosyal medyanın (Steinberg, 2014, s.155), sosyal sözcüğü bireyler arsındaki çift taraflı etkileşimi önermektedir. Bu etkileşim doğrudan gerçekleşebileceği gibi, bir birey ile grup arasında veya sadece gruplar arasında da gerçekleşebilmektedir. Medya sözcüğünde ise, ses, metin, mesaj vb. içerikler ile bilginin paylaşılmasını ve depolanmasını sağlayan kanallardır (Murphy vd., 2013, s.4).

İlgili alanyazından hareketle bireylerin çeşitli amaçlarla kullanım gösterdiği sosyal platformların sıkıntıya dayanma durumu ile olan ilişkisinin de araştırmaya değer bir konu olduğu düşülmektedir. Uygulama kısmında bu doğrultuda bir araştırma gerçekleştirilerek alan yazına katkı sağlanacağı varsayılmaktadır.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

Üniversite öğrencilerinin çoğunluğunun doğup büyüdüğü çevrenin dışında bir şehirde eğitim hayatına devam etme durumları onları mevcut sosyal çevrelerinden de uzaklaştırmaktadır. Bu doğrultuda bireyler hayatlarına yeni edindikleri sosyal çevre ile devam etmekte ve yalnızlık ve sıkıntılarından kurtulma gibi amaçlarla sosyal medya ortamlarından istifade etmektedirler. Bu doğrultuda öğrencilerin sosyal medya kullanımları ile sıkıntıya dayanma durumları arasındaki ilişkinin incelenmeye değer bir konu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin yalnızlıktan kaynaklı sosyal medya kullanımı ile sıkıntıya dayanmaya durumları arasındaki ilişkinin çeşitli alt boyutlar kapsamında incelenmesidir. Araştırmanın genel hipotezleri şu şekildedir:

H1 Öğrencilerin paylaşımda bulunma boyutu ile sıkıntıya dayanma boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H2 Öğrencilerin paylaşımda bulunma boyutu ile sıkıntıdan kurtulma boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H3 Öğrencilerin paylaşımda bulunma boyutu ile olumsuz duygulanım boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H4 Öğrencilerin sosyalleşme boyutu ile sıkıntıya dayanma boyutu arasında ilişki anlamlı vardır.
H5 Öğrencilerin sosyalleşme boyutu ile sıkıntıdan kurtulma boyutu arasında ilişki anlamlı vardır.
H6 Öğrencilerin sosyalleşme boyutu ile olumsuz duygulanım boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H7 Öğrencilerin yalnız hissetme boyutu ile sıkıntıya dayanma boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H8 Öğrencilerin yalnız hissetme boyutu ile sıkıntıdan kurtulma boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H9 Öğrencilerin yalnız hissetme boyutu ile olumsuz duygulanım boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H10 Öğrencilerin güven boyutu ile sıkıntıya dayanma boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H11 Öğrencilerin güven boyutu ile sıkıntıdan kurtulma boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.
H12 Öğrencilerin güven boyutu ile olumsuz duygulanım boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.

Bu bağlamda her ne kadar alanyazında sosyal medyanın gündelik alışkanlıkları değiştirerek yaşantımızın önemli bir paydaşı olduğu vurgulanmış olsa da (Köseoğlu, 2012, s.76-77; Alican ve Saban, 2013, s.13) bireylerin sıkıntıdan kurtulma noktasında sosyal medyanın rolünü amprik olarak ele alan araştırmalar oldukça sınırlıdır (Yalçın, 2015, s.63; Özdemir, Akçakanat, İzgüden, 2017, s.133-134). Dolayısıyla bu çalışma üniversite öğrencilerinin sıkıntıdan kurtulmaları noktasında sosyal medyanın rolünü ele alması yönüyle literatür için önem taşımaktadır. Öte yandan ilgili alan yazındaki çalışmaların oldukça sınırlı (Özdemir, Akçakanat, İzgüden, 2017, s.133-134; Yalçın, 2015, s.63; Erbaş, 2019, s.11-12) oluşu ve örneklem kümelerinin belirli temalarda yoğunlaşması nedeniyle

de çalışma çıktılarının alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim bu çalışmada seçilen örneklem, spesifik bir fakülte yahut bölüm üzerinden seçilmemiş, üniversite öğrencilerini geniş bir yelpazede temsil edebilecek bir *çalışma evreni* üzerinden tercih edilmiştir. Dolayısıyla araştırma sonuçları üniversite öğrencisi olarak nitelendirilen çalışma evrenlerine daha rahat bir şekilde genellenebilmektedir.

Öte yandan araştırmanın sınırlamalarını; bütçe, zaman ve ulaşım gibi faktörler oluşturmaktadır. İlgili kısıtlar göz önünde bulundurularak çalışma evreni ulaşım kolaylığı göz önünde bulundurularak tercih edilmiştir.

Metodoloji

Evren ve Örneklem

Karasar'a (1984, s.115) göre bilimsel araştırmalarda iki tür evren vardır. Bunlardan ilki çalışılan konuya dair nesnelerin tümünü kapsayan *ideal evren*, diğeri ise çalışmanın zaman, bütçe, ulaşım gibi sınırlılıkları dahilinde ulaşılması mümkün olan *çalışma evrenidir*. Bu bağlamda gerçekleştirilen araştırmanın *çalışma evrenini* Uşak Üniversitesinin çeşitli bölümlerinde eğitimini sürdüren dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz dönemi Uşak Üniversitesi dördüncü sınıf öğrencileri arasından çeşitli aşamalar kaydedilerek belirlenmiştir. İlk aşamada genel tarama modeli kapsamında *kotalı örnekleme* usulü ile 400 kişilik örneklem *çalışma evreni* baz alınarak cinsiyet, fakültelerdeki öğrenci sayısı gibi faktörler göz önünde bulundurularak eşit bir biçimde yapılandırılmıştır (Karasar, 1984, s.115-156). İkinci aşamada ise belirlenen kotalar dahilinde basit tesadüfi şekilde seçilen 400 katılımcı araştırmanın örneklem kümesini oluşturmuştur. Çalışma 12-30 Aralık 2018 tarihleri arasında yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilen anketler ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında "Sıkıntıya Dayanma (SDÖ)" ve "Sanal Ortam Yalnızlık (SOYÖ)" ölçekleri kullanılmıştır. Sanal Ortam Yalnızlık Ölçeği

(SOYÖ) araştırmanın amacı doğrultusunda uyarlanmıştır. Veri toplama araçlarına yönelik detaylı bilgiler şu şekildedir;

Sıkıntıya Dayanma Ölçeği: Simon ve Gaher tarafından (2005). Geliştirilen "Sıkıntıya Dayanma Ölçeği (SDÖ)" bireyin sıkıntıya dayanmasındaki bireysel öz bildirimlerinin açıklandığı toplamda 15 maddelik Likert derecesiyle seçeneklendirilmiş bir ölçektir. Türkçe'ye uyarlamasını ise; Sargın ve ark. (2012) gerçekleştirmiştir. İç güvenirlik (*Alpha)* kat sayıları ölçek genelinde .89 olup alt ölçeklerdeki değerler ise .90-.64 değerleri şeklinde değişim göstermektedir. İlgili ölçeğin alt boyutları, tölerans, regülasyon ve öz yeterlilik şeklinde tanımlanmıştır.

Bu araştırma kapsamında ise ilgili ölçek 3 faktör altında dağılım göstermiştir. Faktörlerin kapsadığı itemler göz önünde bulundurularak ilgili alt boyutlar, sıkıntıya dayanma, sıkıntıdan kurtulma ve olumsuz duygulanım şeklinde adlandırılmışlardır. Aynı zamanda ölçeğin geneli ile uyum göstermeyen 31, 33 ve 34'üncü maddeler çıkartılmıştır. Ölçek genelinde iç güvenirlik kat sayısı .78 olarak çıkarımlanmıştır.

Sanal Ortamda Yalnızlık Ölçeği: Korkmaz ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilen "Sanal Ortam Yalnızlık Ölçeği (SOYÖ)" ölçeği, kişilerin sosyalleşme temalı tutumlarını ortaya koyma amacı gütmektedir. İlgili ölçek toplamda 20 maddeden oluşmakta ve 5'li Likert tarzında seçeneklendirilen bir ölçektir. Sanal sosyalleşme, sanal paylaşım ve sanal yalnızlık olmak üzere 3 alt faktörden oluşan ölçeğin güvenirlik katsayısı (Alpha) .81 olarak belirlenmiştir. Alt faktörlerin güvenirlik kat sayıları ise .61 ile .84 arasında değişim göstermektedir.

Bu araştırma kapsamında ilgili ölçek paylaşma, sosyalleşme, yalnızlık ve güven temaları doğrultusunda 4 ayrı faktörde dağılım göstermiş olup, ölçeğin geneliyle uyuşmadığı gerekçesiyle 1. ve 10. maddeler ölçekten çıkarılmıştır. İç güvenirlik kat sayısı .77 olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Katılımcılar cinsiyete göre 200 erkek ve 200 kadın şeklinde dağılım göstermektedir. Yaşa göre ise 23 yaşındaki katılımcıların %36.8, 22 yaşındakilerin %31.5, 21 yaşındakilerin %16 ve 24 üzeri yaştaki katılımcıların %15.8 oranla dağılım gösterdiği görülmüştür.

Fakülte bazlı örneklem dağılım oranları ise şu şekildedir:

- %21.5 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
- %20.3 Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencileri,
- %14.3 Mühendislik Fakültesi,
- %12 Uygulama Bilimleri Fakültesi,
- %11 Eğitim Fakültesi,
- %8 İletişim Fakültesi,
- %4.3 Sağlık Yüksek Okulu,
- %4.3 Spor Bilimleri Fakültesi.

Katılımcıların (SOYÖ'den uyarlanan) SMYÖ ve SDÖ puanlarına ilişkin standart sapma ortalama değerleri ve N sayıları Tablo 1'de aktarılmıştır.

Tablo 1. SMYÖ ve SDÖ Puanlarına İlişkin Standart Sapma Ortalama Değerleri ve N

Değişkenler	**n**	$\bar{x}$	**Ss**
SMYÖ			
Paylaşım Boyutu	400	2,6350	,80428
Sosyalleşme Boyutu	400	2,5194	,94297
Yalnız Hissetmeme Boyutu	400	3,7769	,80650
Güven Boyutu	400	2,5556	,57261
SDÖ(Toplam)			
Sıkıntıya Dayanma Boyutu	400	2,5763	,82748
Sıkıntıdan Kurtulma Boyutu	400	3,3208	,95461
Olumsuz Duygulanım Boyutu	400	3,0617	1,00380

Tablo 1'de görüldüğü üzere öğrencilerin "Sosyal Medyada Yalnızlık" bağlamında paylaşımda bulunma, sosyalleşme ve güven alt boyutlarına dair tutumları "orta" düzeyde iken yalnızlık tutumlarının ise "düşük" seviyede olduğu görülmektedir. Sıkıntıya Dayanma bağlamındaki tutumlarının ise "orta" derecede seyrettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların SMYÖ ve SDÖ ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi incelemek maksadıyla Pearson Korelasyon katsayıları hesaplanarak ulaşılan sonuçlar ise Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2'de aktarıldığı üzere katılımcıların paylaşım boyutu ile sıkıntıdan kurtulma ($r= .125$; $p<.05$) ve olumsuz duygulanım ($r= .114$; $p<.05$), alt boyutları arasında düşük seviyede pozitif anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Öte yandan sosyalleşme alt boyutu ile sıkıntıya dayanma (r=

.184; p<.01), sıkıntıdan kurtulma (r= .205; p<.01) ve olumsuz duygulanım (r= .154; p<.01) alt boyutları arasında da düşük seviyede pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 2. SMYÖ ve SDÖ Puanlarına İlişkin Standart Sapma Ortalama Değerleri ve N Sayıları

Boyutlar	**Sıkıntıya Dayanma**	**Sıkıntıdan Kurtulma**	**Olumsuz Duygulanım**
Paylaşım	,93	,125*	,114*
Sosyalleşme	,184**	,205**	,154**
Yalnız Hissetmeme	-,187**	-,030	-,144**
Güven	,69	-,100*	,051

**p<.05 **p<.01*

Yalnız hissetmeme alt boyutuyla ise sıkıntıya dayanma (r= -.187; p<.01) ve olumsuz duygulanım (r= -.202; p<.01) alt boyutları arasında meydana gelen ilişkinin negatif yönde ve düşük seviyede bir anlam arz ettiği çıkarımlanmaktadır. Güven alt boyutunun ise yalnızca sıkıntıdan kurtulma alt boyutu (r= -.100; p<.05) ile düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki arz ettiği gözlemlenirken sıkıntıya dayanma ve olumsuz duygulanım alt boyutları ile arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilemeyen diğer alt boyutlar ise: "paylaşım boyutu ile sıkıntıya dayanma" ve "yalnız hissetmeme ile sıkıntıdan kurtulma" şeklindedir.

- Red: H1, H8, H10, H11
- Kabul: H2, H3, H4, H5, H6, H7, H9, H12

Bu doğrultuda araştırmanın amacı dâhilinde kurulan H2, H3, H4, H5, H6, H7, H9 ve H12 hipotezlerinin, düşük bir sevide de olsa anlam ilişki arz etmesinden dolayı kabul edildiği bulgusuna ulaşılırken H1, H8, H10 ve H11 hipotezleri ise reddedilmiştir.

Öte yandan sosyal medya kullanım sıklığı bağlamında katılımcıların: paylaşım, sosyalleşme, yalnız hissetme, güven, sıkıntıya dayanma, sıkıntıdan kurtulma ve olumsuz duygulanım boyutları kapsamında farklılık gösterip göstermediğini anlamak amacıyla One Way Anova testi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3. One Way Anova Testi

	Anova Sig.	Test of Homogeneity of Variances Sig.
Paylaşım	,000	,114
Sosyalleşme	,000	,168
Yalnızlık	,050	,541
Güven	,203	,572
Sıkıntıya dayanma	,003	,125
Sıkıntıdan kurtulma	,000	,734
Olumsuz duygulanım	,033	,333

Tablo 3'te de aktarıldığı üzere sosyal medya (SM) kullanım sıklığı bağlamında aralarında anlamlı farklılık olduğu görülen her alt boyut için Tukey Testi gerçekleştirilmiştir. İlgili test sonucunda 3 saat ve üzeri SM kullanan bireylerin;

- "Paylaşım" alt boyutu için 2 saat ve daha az SM kullanan bireylere göre (p=.000-001; p<.05) farklılaştığı,
- "Sosyalleşme" alt boyutu için 3 saatten daha az SM kullanan bireylere göre (p=.000; p<.05) farklılaştığı,
- "Sıkıntıya Dayanma" alt boyutu için 1 ve 2 saat arası SM kullanan bireylere göre (p=.006; p<.05) farklılaştığı,
- "Sıkıntıdan Kurtulma" alt boyutu için 1 saat ve 3 saat arası SM kullanan bireylere göre (p=.000-006; p<.05) farklılaştığı,
- "Olumsuz Duygulanım" alt boyutu için 1 ve 2 saat arası SM kullanan bireylere göre (p=.027; p<.05) farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin, sosyal medyadaki arkadaş ortamlarıyla gerçekleştirdiği paylaşımların, sıkıntıdan kurtulmayla ve olumsuz hislerden kaçışla kısmen de olsa ilişki arz ettiği görülmüştür. Bireylerin sıkıntılı ruh hallerinde sosyal medyada paylaşım gerçekleştirmelerine rağmen sıkıntıya dayanma noktasında sanal dünyanın tam manası ile bir ilişki içerisinde olmadığı yorumu yapılabilir. Öte yandan, kısmen de olsa sosyal medyanın problemlerden kurtulma ve içe kapanıklığı aşma noktasında tercih edilen bir iletişim

aracı olduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda ulaşılan verilerin sonuçları ilgili ilişkilerin düşük seviyede gerçekleştiğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma çıktıları Yalçın'ın (2015: 64) bulguları ile örtüşmektedir fakat Yalçın'ın gerçekleştirdiği araştırmada ilişki seviyesi kısmen daha güçlü çıkmıştır. Öte yandan Özdemir, Akçakanat ve İzgüden'in (2017, s.134) araştırmasında ise üniversite öğrencilerinin sanal ortam yalnızlığına dair puanlarının genel itibariyle yüksek olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla çalışma bulguları Özdemir, Akçakanat ve İzgüden'in (2017, s.134) araştırma sonuçları ile örtüşmemektedir. Nitekim bu çalışmanın örneklemi bir çok fakültedeki öğrenci kümesi üzerinden oluşturulmuştur, öte yandan Özdemir ve diğerlerinin (2017) gerçekleştirdiği araştırmada ise örneklem olarak işletme bölümü öğrencilerinin tercih edildiği görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların sanal ortamdaki yalnızlıklarına dair ortalama puanlarının farklılık gösterme durumu bu eksende değerlendirilebilir.

Araştırma bulguları bağlamında bireyin gerçek yaşamda sahip olduğu değerlerin ve etkisi altında kaldığı faktörlerin, sıkıntıya dayanma noktasında daha elzem olduğu varsayılmaktadır. Çünkü çalışma kapsamında elde edilen verilere göre sosyal mecra ve sıkıntıya dayanma durumu arasındaki ilişki oldukça zayıftır. Genel bir kanaatle sosyal medyanın içinde yaşanılan gerçek dünyanın bir yansıması olarak ortaya çıktığı düşünüldüğünde ilgili varsayım daha da güçlenmektedir. Sosyal medya kullanımı 3 saat ve üzeri olan bireylerin daha az kullananlara göre genel olarak birçok boyutta farklılaşması da ilgili kanıyı destekleyen bir diğer çıktı olarak aktarılabilir.

Öte yandan alan yazında gerçekleştirilen sıkıntıya dayanma temalı çalışmaların çıktıları da bireylerin sıkıntıya dayanma durumları ile reel dünyadaki davranış ve yönelimlerinin (Köroğlu, 2018, s.29) daha ilişkili olduğunu gösterirken sanal mecra ile sıkıntıya dayanma durumu arasındaki ilişkinin düşük seviyede olduğunu (Yalçın, 2015, s.63; Erbaş, 2019,s.11-12) göstermektedir. Son olarak sıkıntıya dayanma noktasında sosyal medya temalı araştırmaların sebep sonuç ilişkisi çerçevesinde üçüncül değişkenler ile birlikte incelenmesinin alan yazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Role of The Social Media On The Resistance Of The Individual To Distress

*

Murat Sezgin – İdris Şimşek

Uşak University

The communication and socialization of human-who is temperamentally social-with other members of the society, is one of the unique factors that makes the individual adapt to society and life. Those who can not fulfill this function internally feel lonesome and at the same time could feel excluded from the community.

Social media that gains ground with Web 2.0 in our lives has caused the patterns of communication and interaction among individuals to evolve and transfer of communication and interaction to the virtual environments; based on this point of view, a lof of studies have been conducting in the field; starting from related studies,within the scope of this research,the relation between social media and endurance to distress has been handled.

Purpose, Importance and Limitations of Research

The fact that most of the university students continue their education in a city other than the environment in which they are born and raised also removes them from their existing social environment.In this respect, individuals continue their lives with their newly acquired social environment and benefit from social media environments with the purpose of getting rid of their loneliness and distress.In this context, it is thought that the relationship between social media usage and the difficulties of students is seen as a subject worth studying.Therefore, the aim of this study is to investigate the relationship between the use of social media and loneliness

caused by loneliness in relation to various sub-dimensions. The general hypotheses of the research are as follows;

H1 There is a significant relationship between the size of sharing and the size of the students.
H2 There is a significant relationship between the size of sharing of students and the size of getting rid of them.
H3 There is a significant relationship between the size of sharing and negative affect dimension of students.
H4 There is a significant relationship between the socialization dimension of the students and the size of difficulty.
H5 There is a significant relationship between the socialization dimension of the students and the size of getting rid of them.
H6 There is a significant relationship between the socialization dimension of students and the negative affect dimension.
H7 There is a meaningful relationship between the size of the students' feeling of being alone and the size of the difficulty.
H8 There is a significant relationship between the size of the lonely feeling of the students and the dimension of getting rid of them.
H9 There is a significant relationship between the loneliness dimension and the negative affect dimension.
H10 There is a significant relationship between the trust dimension of the students and the size of difficulty.
H11 There is a significant relationship between the trust dimension of the students and the size of the disability.
H12 There is a significant relationship between the trust dimension of students and the negative affect dimension.

In this context, although it is emphasized in the literature that social media is an important stakeholder of our lives by changing daily habits (Köseoğlu, 2012, p.76-77; Alican and Saban, 2013, p.13), the role of social media in embarrassing individuals is dealt with as empirically. Field researches are quite limited (Yalçın, 2015, p.63; Özdemir, Akçakanat, İzgüden, 2017, p.133-134). Therefore, this study is important in terms of literature in terms of addressing the role of social media in getting rid of boredom. On the other hand, the studies in the related literature are quite

limited (Özdemir, Akçakanat, İzgüden, 2017, s.133-134; Yalçın, 2015, p.63; Erbaş, 2019, p.11-12), and the sample sets are concentrated on certain themes. It is thought that the study outputs will contribute to the literature. As a matter of fact, the selected sample in this study was not chosen through a specific faculty or department, and it was preferred over a study universe that could represent a wide range of university students. Therefore, research results can be generalized to the study universes which are considered as university students.On the other hand, the limitations of the research; factors such as budget, time and transportation. Considering the relevant constraints, the study universe was preferred considering the ease of transportation.

Methodology

Universe and Sampling

The environment of study has composed of forth grade(Senior) students of the University of Uşak; as for the sampling of study, it has been conducted step by step out of the forth grade students of Uşak University in the fall semester of the 2018-2019 school year; in the first stage,within the scope of general survey model,a sampling distribution of 400 persons has been constituted by the method of quota sampling (Karasar, 1984: 115-156). In the second stage,quotas which have been determined according to the sampling distribution,have been applied to the randomly chosen participants. This study has been carried out with the questionnaires conducted face to face.

The distribution of the participants is 200 females and 200 males; the proportion of participants by ages is as below:

Age	Percentage
23	36.8%
22	31.5%
21	16.0%
24	15.8%

In the context of "Loneliness in Social Environment",while the attitudes of the students related to the sub-dimensions such as sharing, socialization and relaibility are moderate,it is seen that the attitudes related to loneliness are marginal.The attitudes of students in the context of "Endurance Distress"are moderate.

In order to examine the relation between (SMYÖ) and (SDÖ) points of the participants,Pearson Correlation coefficients were calculated and in the end,it has been seen that there is a low-level positive connection between sharing size and sub-sizes as Relieving from Distress($r=.125;p<.05$) and Negative Emotion($r=.114;p<.05$) of the participants.On the other hand,it has also been observed that there is a low-level positive connection between socialization size and sub-sizes as Endurance Distress($r=.184;p<.01$),Relieving from Distress($r=.205;p<.01$) and negative emotion($r=.154;p<.01$).

It has been deduced that there is a low-level negative connection Between not Feeling Loneliness sub-size and the sub-sizes as Endurance Distress($r=-.187;p<.01$) and Negative Emotion($r=-.202;p<.01$).As for the Reliability sub-size,it has been observed that there is a low-level negative connection between Reliability sub-size and Relieving from Distress sub-size ($r=-.100;p<.05$) only; whereas any meaningful connection between Reliability sub-size and the sub-sizes as Endurance Distress and Negative Emotion has not been observed.The other sub-sizes which do not demonstrate any meaningful connection in between are those; "Sharing and Endurance Distress" and "Not feeling Loneliness and Relieving from Distress".

Denied: H1, H8, H10, H11
Approved: H2, H3, H4, H5, H6, H7, H9, H12

Accordingly, within the scope of survey (study), the hypotheses H2, H3, H4, H5, H6, H7, H9, H12 have been accepted because they represent meaningful connection even if it is at a low level, whereas the hypotheses H1, H8, H10, H11 have been rejected.
Within the scope of this developed survey, it has been observed that the sharings of the university students with their friends in the social media present a connection,even if it's partly, with relieving from distress and

escaping from negative feelings. Although the individuals in their distressful moods carry out sharings in social media, it can be commented that the social world isn't in interaction entirely. On the other hand, it can be said that the social media is a preferable means of communication in connection with overcoming the problems and relieving the introversion. The data obtained as a result of this study has shown that the related relations have actualized at a low level.

Kaynakça / References

Alican, C. ve Saban, A. (2013). Ortaokul ve lisede öğrenim gören öğrencilerin sosyal medya kullanımına ilişkin tutumları: Ürgüp örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(35), 1-14.

Blanco, V. A. (2014). Dijital Çağda Boş Zamanın Dönüşümü. *Sosyal Medya Devrimi*, E. A. Pilgin (Çev.), B. Çoban (yay. haz). içinde (185-199). İstanbul: Su Yayınevi .

Buckner, J. D., Keough, M. E. ve Schmidt, N. B. (2007). Problematic alcohol and cannabis use among young adults: The roles of depression and discomfort and distress tolerance. *Addictive behaviors, 32(*9), 1957-1963.

Carey, J. W. (1967). Harold Adams Innis and Marshall McLuhan. *The Antioch Review*, *27*(1), 5-39.

Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve davranışı* (15. Bsm): İstanbul: Remzi Kitapevi.

Duğan, Ö. (2018). Sosyal medya kaynaklı krizlerin imaj restorasyon teorisi açısından örnek olaylar üzerinden incelenmesi. *Akdeniz İletişim Dergisi,* 29, 293-313.

Ellis, R. (1994). *The study of second language acquisition*. Oxford and Oxford English are trade Marks of Oxford University Press, Printed in China.

Erbaş, S. (2019). Facebook yalnızlık rehabilite merkezi mi? *Journal of The Cukurova University Institute of Social Sciences, 28*(1), 1-16.

Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005). *Öteki kuram: Kitle iletişim kuram ve araştırmalarının tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi*. Ankara: ERK Yayınları.

Evans, D. (2008). *Social media marketing: An hour a day*. Canada: Willey Publishing.

Franch, A. L. ve Carrillo, M. (2014). *Çevrim içi finansal habercilikte sosyal medyanın benimsenmesi: Sosyal medya devrimi*, E. A. Pilgin (Çev.), B. Çoban (yay. haz) içinde (233-246) İstanbul: Su Yayınevi.

Göker, G. (2015). İletişimin Mcdonaldlaşması: Sosyal medya üzerine bir inceleme. *Electronic Turkish Studies*, *10*(2), 389-410.

Güler, Ş. (2018). Halkla ilişkiler öğrencilerinin mesleki kaygılarının ölçülmesine yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6* (2), 1046-1072. Doi: 10.19145/e-gifder.441006.

Güngör, N. (2011). *İletişim: Kuramlar ve yaklaşımlar*, 1. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Jarvis, J. (2012). *E-sosyal toplum: Dijital çağda sosyal medyanın iş gündelik hayata etkisi*, Ç. Kök (çev). 1. Bsm, İstanbul: MediaCat Yayınları.

Kara, T. (2013). *Sosyal medya endüstrisi*, 1. Baskı. İstanbul: Beta yayınları.

Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Kaya, A. (2013). Sosyal paylaşım ağlarının kişilerarası iletişim sürecine etkisi bağlamında Facebook: Sosyalleşen birey, *Sosyal Medya Araştırmaları*, A. Büyükaslan, M.A. Kırık (ed.) içinde (155-206). Konya: Çizgi Kitapevi.

Kırık M. A. (2013). Gelişen web teknolojileri ve sosyal medya bağımlılığı: Sosyalleşen birey. *Sosyal Medya Araştırmaları 1,* A. Büyükaslan, M.A. Kırık (ed.) içinde (69-102). Konya: Çizgi Kitapevi 69-102.

Konrad, S. ve Hendl, C. (2001). *Duygularla güçlenmek: Duygusal zekâ sayesinde başarılı bir hayat*, M. Taştan (Çev.). İstanbul: Hayat Yayınları.

Korkmaz, Ö., Usta, E. ve Kurt, İ. (2014). Sanal ortam yalnızlık ölçeği (soyö) geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *29*(29-2), 144-159.

Köroğlu, K. (2018). *Üniversite öğrencilerinde sıkıntıya dayanma ve alkol kullanımı arasındaki ilişkide başa çıkmanın rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, İstanbul.

Köseoğlu, Ö. (2012). Sosyal ağ sitesi kullanıcılarının motivasyonları: Facebook üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 7*(2), 58-81.

Leyro, T. M., Zvolensky, M. J. ve Bernstein, A. (2010). Distress tolerance and psychopathological symptoms and disorders: A review of the empirical literature among adults. *Psychological bulletin*, *136*(4), 576.

Morgan, C. T. (2011). *Psikolojiye giriş*. S. Karakaş R. Eski(Ed.), Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları (Çev.) 19. Bsm. Konya: Eğitim Kitap Evi Yayınları.

Murphy, J., Hill, C. A. ve Dean, E. (2013). Social media, sociality, and survey research. *RTI International Wiley*: North Carolina.

Özdemir, S., Akçakanat, T. ve İzgüden, D. (2016). Internet çağında sanal ortam yalnızlığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 8*(19), 125-136.

Sanlav, Ü. (2014). *Sosyal medya savaşları*, 1.Bsm, İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

Sargın, A. E., Özde, K., Utku, Ç., Kuru, E., Alkar, Ö. Y. ve Türkçapar, M. H. (2012). Sıkıntıya dayanma ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 1 152-161.

Sayımer, İ., (2012). *Sanal ortamda halkla ilişkiler,* 2. Bsm, İstanbul: Beta Yayınları.

Shih, M., Hootman, J. M., Strine, T. W., Chapman, D. P. ve Brady, T. J. (2006). Serious psychological distress in US adults with arthritis. *Journal of general internal medicine*, *21(*11), 1160-1166.

Simons, J. S., ve Gaher, R. M. (2005). The distress tolerance scale: Development and validation of a self-report measure. *Motivation and Emotion*, *29*(2), 83-102.

Steinberg, A. (2014). Genç seçmen ve web 2.0 ile politik katılım: Facebook genç vatandaşların seçime katılımını arttırabilir mi?. *Sosyal Medya Devrimi*, E. A. Pilgin (Çev.), B. Çoban (yay. haz). içinde (154-171), İstanbul: Su Yayınevi

Svendsen, L. F. H. (2008). *Sıkıntı'nın felsefesi*, M. Erşen (Çev.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Tarhan, N. (2012). *Duyguların psikolojisi* (12. Bsm). İstanbul: Timaş Yayınları.

TDK, (2019a). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=s%C4%B1k%C4%B1nt%C4%B1 Erişim Tatihi, 09.01.2019

TDK, (2019b). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=%C3%BCz%C3%BCnt%C3%BC Erişim Tarihi: 09.01.2019

Vaag, J., Bjørngaard, J. H. ve Bjerkeset, O. (2016). Symptoms of anxiety and depression among Norwegian musicians compared to the general workforce. *Psychology of music*, *44*(2), 234-248.

Yalçın, G. (2015). *Sosyal medyanın yoğun kullanımının ileri ergenlikte yalnızlık ve depresyona etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Sezgin, M. ve Şimşek, İ. (2019). bireyin sıkıntıya dayanması üzerine sosyal medyanın rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1259-1281. DOI: 10.26466/opus.537720

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 12/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumları ve Flört Kaygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.553036

*

Zeynep Çiftci* - Fikret Gülaçtı**

* Öğr. Gör. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Refahiye Sağlık Hiz. MYO, Refahiye/Erzincan
E-Posta: zeynep.ciftci@erzincan.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-0971-8508
** Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Erzincan/ Türkiye
E-Posta: fgulacti@erzincan.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-3200-1994

Öz

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne tutumları ve baba tutumlarının flört kaygısı düzeylerine etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; 2016 – 2017 eğitim-öğretim yılında Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde bulunan 11 anabilim dalında öğrenim görmekte olan 582 öğrenciden tabakalı örneklem yöntemiyle belirlenen 413 (252'si Erkek, 161'i kadın) öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak Algılanan Anne Tutum Ölçeği, Algılanan Baba Tutum Ölçeği, Flört Kaygısı Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Verilerin analizinde t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi Regrasyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet değişkeni ile algılanan anne tutumları, algılanan baba tutumları ve flört kaygısı puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Öğrencilerin yaşadıkları bölge değişkeni ile algıladıkları anne ve baba tutumları arasında anlamlı bir fark bulunamazken, flört kaygısıyla anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Anne çalışma değişkenine göre algıladıkları anne tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır. Anne çalışma değişkeni ile flört kaygısı puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Baba çalışma değişkeni ile algılanan baba tutum puanları ve flört kaygısı puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur. Öğrencilerin anne babalarının evlilik şekli değişkeni ile algıladıkları anne tutum puanları ve flört kaygısı puanları arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Öğrencilerin anne babalarının evlilik şekli değişkeni ile algıladıkları baba tutum puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Anne Tutumları, Baba Tutumları, Kaygı, Flört, Flört Kaygısı.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 12/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

The Investigation of The Relationship Between The Attitude of Parent Which The University Students Perceived and Flirt (Dating) Anxiety

*

Abstract

The aim of this study was to investigate the effects of perceived maternal attitudes and father attitudes on flirting anxiety levels of university students. The study group; In 2016 - 2017 academic year, 582 students studying in 11 departments of Erzincan University Faculty of Education are composed of 413 (252 male, 161 female) students determined by stratified sampling method. Perceived Mother Attitude Scale, Perceived Father Attitude Scale, Flirt Anxiety Scale and Personal Information Form were applied in the study. This investigation is a descriptive research in the scanning model. In the analysis of the data, t-test One-Way Variance Analysis and regression analysis were used. As a result of the study, it was seen that there was a statistically significant difference between the perceived maternal attitudes, perceived father attitudes and flirting anxiety scores. While there was no significant difference between the variables of the students where they lived and their perceived parental attitudes, there was a significant difference with flirting anxiety. There is a statistically significant difference between the maternal attitude scores perceived by the mother working variable. There was no significant difference between mother working variable and flirt anxiety scores. There was no statistically significant difference between the father's study variable and the perceived father attitude scores and flirting anxiety scores. No significant difference was found between the marital variance of the parents of their parents and the perceived maternal attitude scores and flirting anxiety scores. There was a significant difference between the parents' marriages and their perceived father attitude scores.

Keywords: *Maternal Attitudes, Fathers Attitudes, Anxiety, Flirting (Dating), Flirting (Dating) Anxiety*

Giriş

İnsanoğlu doğar, büyür ve ölür. Bu gelişim aşamaları düşünüldüğünde insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden ön plana çıkan noktalardan biri de insanoğlunun mutlaka bir bakıma ihtiyaç duyacağıdır. Bu muhtaç olunan bakım anne, baba ya da bir bakıcı tarafından verilir. Bu bakım veren kişi/kişiler, bireyin hayatında onun ne olacağından, nasıl olacağına kadar çok geniş bir yelpazede etkili olur. Özellikle çocukluk çağı düşünüldüğünde bu etki derecesi çok fazla boyutları içermektedir. Kişiliğini, tutumlarını, değer yapısını, insan doğasına olan bakış açısını, gruplara-kurumlara olan/olacak tutumlarını vb. anne baba veya bakıcı tarafından çocuğa istendik olarak ya da model olarak kazandırılmaya/kazanılmaya çalışılır.

Erinlik ve devamında yaşanacak ergenlik döneminde akran grubu kişinin gelişim ve değişiminde en etkili yapıdır. Gerek kendi cinsiyetinden olan gerekse de karşı cinsiyetten arkadaşlar gencin gelişiminde farklı etkiler oluşturacaktır. Bu dönem özellikle sosyal duygusal gelişim ele alındığında hem kimlik gelişimi hem de yakın ilişkiler kurup kuramama krizler-kaoslar yaşanan dönem olacaktır.

İnsanların doğum ölüm arasındaki bütün geçen zamanları onun seçimlerinden ve bu seçimlerinin kişiye getirdiği yapılardan oluştuğu ele alındığında özellikle anne babaların tutumların kişinin özellikle de bu tutumlarına ait algıları ve ergenlik dönemindeki arkadaş edinmesinde, flört davranışlarına dönük arkadaş edinme çabalarıyla beraber arkadaşları ile olumlu ortamlara girmesi ve bu ortamlardan etkilenerek olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranışlara girmesinin önemli olduğu ve bu önemin derecesi birçok araştırmaya konu olmuştur.

Anne baba tutumuna geçmeden önce tutum kavramını açıklamada yarar vardır. Sosyal psikolojinin ana konularından biri şüphesiz ki tutumlardır. Tutumların hem davranışlarımızı hem de sosyal algımızı etkilemesi bunun nedeni olarak görülür. Tutumların birçok tanımı vardır, bunlardan bazıları; Tutum, bireyin insan, nesne, olay ve olgularla ile alakalı duygu, düşünce ve davranışlarını anlamlı bir biçimde oluşturan eğilimdir (Bakırcıoğlu,2006, s.217). Tutum latince olan kökeninde "harekete hazır" anlamına gelmektedir. Bugün ise tutum kavramı bir yapı olarak görülmekte ve doğrudan gözlenmese de, davranıştan önce gelen

ve hareketlerimize rehberlik eden yapı olarak görülmektedir (Arkonaç, 1998, s.170). Tutumlar, kişilere, nesne ya da düşüncelere yönelik süreklilik gösteren önceden biçimlenmiş duygu, düşünce ve inançlar bütünüdür (Özyürek, 2006, s.11). Alan yazın tarandığında tutumlar gözle görülmez ancak kişinin davranışlarına bakarak bir objeye ilişkin olumlu ya da olumsuz tutumu hakkında fikir sahibi olunabilir. Mesela bir öğrenci biyoloji dersinden devamsızlık yapıp ve ödevlerini yapmıyorken matematik dersinden devamsızlık yapmayıp ödevlerini yapıyorsa bu öğrenci biyoloji dersine ilişkin olumsuz matematik dersine ilişkin olumlu tutumu olduğu anlaşılır.

Baumrind'ın (1971), iddiaları arasında ana babaların ne cezalandırıcı ne de mesafeli olması gerektiği yer almamıştır. İddiası çocuklara dönük kuralların geliştirilmesi ve şefkatli olunması şeklindedir. Baumrind, çocuklara dönük olarak anne baba tutumlarını dört farklı kategoriye ayırmıştır: otoriter, demokratik, ihmalkâr ve hoşgörülü ana baba tutumları bu dört kategoriyi içermektedir (Akt: Santrock, 2016, s.253). Yavuzer, (2009, s.28) baskıcı-otoriter, gevşek tutum, dengesiz ve kararsız tutum, koruyucu tutum, ilgisiz-kayıtsız tutum ve güven verici anne baba tutumları şeklinde gruplandırma yoluna gitmiştir. Anne baba tutumlarına ilişkin sınıflandırmalar alanyazında farklılık göstermektedir Anne baba tutumu üzerine pek çok çalışma yapılmış ve anne baba tutumlarının çocuklar üzerindeki etkileri konusunda pek çok sonuca ulaşılmıştır.

1. Baskılı ve Otoriter Tutum
2. Aşırı Hoşgörülü ve Gevşek Tutum (Merkezinde Çocuk Olan Aile)
3. Dengesiz ve Kararsız (Tutarsız) Tutum
4. Koruyucu (Kollayıcı, Kayırıcı) Tutum
5. İlgisiz ve Kayıtsız (Aldırmaz ve Rahat Tutum) Tutum
6. Güven Verici, Destekleyici ve Hoşgörülü (Demokratik) Tutum
7. Reddedici Tutum
8. Mükemmeliyetçi Tutum

Anne Baba Tutumlarının Çocuk Üzerine Etkileri

Anne baba tutumu	Çocuk üzerindeki etkisi
Reddedici, İlgisiz kayıtsız	Aktif olmayan, yönetmekten ziyade yönetilmeye hazır, mütecaviz, uyum güçlükleri gösteren, güven duygularından yoksun, agresif, kırıcı olmaktan hoşnut olan, utangan, inatçı uyum göstermeyen çocuk olurlar. Bu çocuklar merhamet duygusundan yoksundurlar, çabuk saldırganlaşırlar, agresiflerdir. Kendinden küçüklere ve hayvanlara düşmanlık besler. İlerleyen yaşlarda çete başı olma, yasadışı eylemlerde bulunmaya yatkındırlar.
Aşırı koruyucu	Dünyanın merkezinde kendisini görür, bencil olurlar, sosyal uyumları çok azdır, kendilerini topluma kabul ettirmek için isyankar davranışlar gösterebilirler, kendi başlarına karar veremezler, girişim yeteneğinden yoksundurlar, el becerileri gelişmediğinden beceriksiz, sakar olurlar, Bağımlı özgüveni olmayan, sosyal ilişkilerde zayıf, kıskanç ve içe dönük kişilerdir.
Aşırı hoşgörülü	Yalnızca kendi çıkarlarını düşünen, bencil, şımarık, empati kuramayan, doyumsuz, sorumluluk duygusu gelişmeyen, başkaları ile olumlu sosyal ilişkiler kuramayan bireylerdir. Aşırı hoşgörülü tutum çocuğun, dayanışma, bölüşme, işbirliği, özveri gibi davranışlar geliştirmesini engelleyebilir.
Dengesiz Tutarsız	Karar verici olmakta zorlanır, diğer insanlara güvenmez, ölçüsüz, tutarlı olmayan, isyankarlığı aşırı veya boyun eğici şahıslar olarak yetişebilirler. Dikkatleri çekici olmak için yumuşak huylu, mülayim, söz dinleyici ya da kendi benlik ve özgür yapısını ortaya koymak sebebiyle kavgacı, sinirli, hızlıca kırılıp öfke gösteren, tepkisel bir kişilik yapısı gösterebilirler. İyiyi kötüyü anlayamayan, dengesiz, çevresiyle uyumsuz, kişilere göre hareket ederler.
Mükemmeliyetçi	Ağır nörotik gelişime yatkındırlar, kişilik yapıları genelde çok serttir kolayca değişmez, kendini diğerlerinden aşağıda görme eğilimleri vardır, hayatta tatminsiz ve üzgün olurlar. Mükemmeliyetçi ailede yetişen çocuklar ya çok özenli ya da tam tersi çok pasaklı olurlar. Kendilerine güvenleri düşüktür ve başarısızlığa uğradıkları onladıklarında pes edici davranış

	gösterirler, herhangi bir şeyi yanlış yapmaktan korkarlar, bir işi tam yapabilme adına günler öncesinden çalışmaya başlarlar.
Demokratik	Kendine güvenen ve edepli, sınırlarının ne olduğunu bilen, üretici, etken, atak, sorumluluk duygusuna sahip, değişik fikirlere hürmetli, kendisine dönük barış içinde olma, müsamahakâr, özgüveni yüksek, açık fikirli ve bağımsızlığına kişilik özelliklerine düşkündürler. Çocuklar, yapıcı, üretici, kendi benliğini dönük bilgi sahibi olma, varolan potansiyelini ortaya çıkarma ve kendini gerçekleştirme imkanı bulan bir yapıya sahiptir. Kendine güvenen, iyi iletişim başlatan, kendi yeteneklerinin farkına varmış, neleri başarıp/başaramayabileceğini bilen ve önderlik özellikleri gösteren bireyler olurlar. Temel güven duygularına sahip, düşüncelerini rahatlıkla söyleyebilen, girişken, kendisine ve diğer insanlara saygılı, kendini geliştirmeye ve yaratıcı fikirler üretme isteği olan bireyler oldukları ifade edilebilir.
Baskıcı ve Otoriter	Yanlış yapma korkusu vardır. Anne babaya dönük sevginin eksikliği, diğer kişilerle sağlıklı birliktelikler kuramama, geçimsiz olma, hissiyatına hakim olamama, alınganlık gösterme, güvensiz bir yapı görülebilir. Sürekli eleştiri çocuğu çekingen yapar. Aşağılık duygusu gelişmiş, kendine güveni olmayan, edilgen, karşılaştığı zorluklar karşısında pes eden bir yapıdadırlar. Kendilerine ait bir kişilik özellikleri gelişmemiştir. Çocuğun kendine güveni yoktur. Suskun, uslu, kibar, haksever ve özenli olmasına karşılık, dargın, gayretsiz, korkak, başkalarının etkisi altında kolay kalabilen, aşırı duyarlı bir yapı gösterebilirler.

Flört kaygısı tanımından önce Flört ve kaygı kavramlarına bakalım. Flört diğer bir bakış açısı ile romantik ilişki ya da yakın arkadaşlık günümüz toplumlarında farklı farklı anlamlarda kullanılması aynı şekilde alan yazında da karşımıza çıkmaktadır. Flört (flirt, dating) Türkçe'de, "karşı cinsten birisiyle yakın ilişki kurmak" anlamına gelmektedir (Yılmazçoban, 2008). Bakırcıoğlu (2006, s.147) kaygıyı güvensizlikten doğan tedirgin edici duygu olarak dile getirmiştir ve kaygıyı nedeni açık olmayan bilinçdışında olan korku ya da giderilmeyen isteklerden doğan sıkıntı, bunaltı olarak tanımlamıştır. Flört kaygısı karşı cinsten bir kişiyle

ya da flört edilen partnerle etkileşimdeyken yaşanılan çekingenlik, utanma, endişe ve sıkıntı olarak tanımlanmaktadır (Glickman ve ark. 2004, Chorney ve Morris 2008). Kalkan (2008a)'a göre flört kaygısı yaşamakta olan birey, flört birlikteliği sırasında gerek sözel gerekse sözel olmayan iletişimde gerginlik ve sıkıntı duyar; göz kontağı başlatmakta zorlanır, konuşurken ya kekeler ya da oldukça düşük ses tonuyla konuşur, konuşmasında uygun sözcükleri bulamaz. Gözletildiklerini fark ettikleri durumlarda gerginleşir ve kendilerinden beklenen uygun davranışlar sergileyemezler. Ayrıca bu bireyler beğenilmeme kaygısı yaşarlar, fiziksel görünüm ya da kişiliğin bazı yönleriyle ilgili gerginlik duyarlar. Bu bireyler güzel/yakışıklı olma konusunda olumsuz düşünürler, görünüşlerine olması gerekenden oldukça fazla zaman ayırırlar ama yine de çekici olmadıklarına yönelik düşünceleri vardır. Fizyolojik belirtiler ele alındığında flört kaygısı yaşayan bireylerin flört durumlarına eşlik eden terleme, ağzın kuruması, ürperme ve titreme, sindirim sorunları gibi belirtiler olduğunu ifade etmiştir.

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumlarına göre flört kaygısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır? sorusu ile beraber üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının ve flört kaygısı düzeylerinin cinsiyet, yaşanılan bölge, anne-babanın çalışıp çalışmaması, evlilik şekli ile olan anlamlı fark olup olmadığına bakılmıştır. Bununla birlikte Flört kaygısı düzeyinin algılanan anne-baba tutumlarını anlamlı bir şekilde yordamayıp yordamadığına bakılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklemi, kullanılan veri toplama araçları, veri toplama yöntemi, araştırmacının rolü, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Betimsel araştırmalar, "bir konunun hali hazırdaki durumunu saptamayı hedeflemektedir", ilişkisel tarama ise, "iki ya da daha çok sayıdaki

değişken arasında birlikte değişimin varlığını ya da derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir" (Karasar, 2016, s.111).

Araştırma Grubu

Bu çalışmadaki araştırma grubunu; 2016 – 2017 eğitim-öğretim yılında Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde bulunan 11 anabilim dalında öğrenim görmekte olan 582 öğrenciden tabakalı örneklem yöntemiyle belirlenen 413 öğrenci oluşturmaktadır. Tabakalı örneklem yöntemi, alt gruplar alınırken evrendekiler belirlenip aynı zamanda belirlenen grupların evren büyüklüğü içindeki oranlarıyla örneklemde temsil edilmelerini hedefleyen örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012, s.86). Evren sayısı esas alındığında örneklem büyüklüğünün de yeterli sayıda olduğu görülmüştür (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014, s.40). Belirlenen örneklem grubuna ait betimsel istatistikler Tablo 1 ve Tablo 2' te gösterilmiştir;

Tablo 1: Öğrenci Sayılarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	**N**	**%**
Erkek	252	61,0
Kız	161	39,0
Toplam	**413**	**100,0**

Tablo 2: Öğrenim Görülen ABD/Bölümlere Göre Öğrenci Dağılımı

Bölüm	**N**	**%**
Türkçe Öğrt.	35	8,5
Sınıf Öğrt.	40	9,7
İlköğretim Matematik Öğrt.	34	8,2
Müzik Öğrt.	34	8,2
Beden Eğitimi Öğrt.	39	9,4
Okul Öncesi Öğrt.	46	11,1
PDR	43	10,4
Sosyal Bilgiler Öğrt.	44	10,7
BÖTE	22	5,3
Resim Öğrt.	30	7,3
Fen Bilgisi Öğrt.	46	11,1
Toplam	**413**	**100,0**

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın bu bölümünde veri toplama araçlarının adı, niteliği ve geçerlilik- güvenirlik bilgilerine yer verilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu öğrencilere ilişkin demografik bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

Anne-Baba Tutumu Ölçeği: Araştırmada kullanılan "Anne Baba Tutum Ölçeği", Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen, Kuzgun ve Eldeklioğlu (1999) tarafından revize edilen ölçek bireylerin anne babalarından algıladıkları tutumun türü ve düzeyini ölçmek amacıyla uygulanmaktadır. Bilal (1984) ve Yılmaz (2004b) tarafından yeniden düzenlenen, geçerliliği ve güvenilirliği daha önceden ispat edilmiş bir ölçektir. Ölçek likert tarzdadır. Hiç uygun değil, pek uygun değil, biraz uygun, çok uygun ve tamamen uygun ifadelerinin birinin birey tarafından işaretlenmesi beklenir. Puanlama ise sırasıyla 1'den 5'e kadar yapılmaktadır. Ölçekte tersine çevrilen maddeler bulunmaktadır. Alt ölçeklerden alınan puanın fazla olması, algılanan anne baba tutumun daha fazla algılandığını göstermektedir. Ölçek maddeleri ele alındığında Baskıcı ve otoriter tutum, Dengesiz ve kararsız tutum, Koruyucu tutum, İlgisiz ve kayıtsız tutum, Mükemmeliyetçi tutum ölçülmektedir. Testin tekrarı yöntemi ile elde ettiği güvenilirlik katsayıları anne için 0.75, baba için 0.76 dır (Yılmaz, 2004b, s.61). Bu çalışma için ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının r= .82 olduğu saptanmıştır. Ölçek çocuklara, ergenlere ve yetişkinlere uygulanabilmektedir.

Flört Kaygısı Ölçeği: Çalışmaya katılacak öğrencilerin Flört kaygısı düzeylerini tespit etmek için Flört Kaygısı Ölçeği uygulanmıştır. Ergenlerin karşı cinsle ilişkileri sırasında yaşadıkları flört kaygısını belirlemek amacıyla Kalkan (2008a) tarafından geliştirilen ölçek kırk altı maddeden oluşmaktadır. Envanterin yapı geçerliğini sınamak için faktör analizi

yapılmış, faktör yapısını inceleyebilmek ve alt boyutlarını belirleyebilmek amacıyla varimax dik döndürme tekniği ile birlikte uygulanan Temel Bileşenler Analizi sonucuna göre, varyansın %50.26'sını açıklayan, özdeğeri 1'in üzerinde olan üç faktör belirlenmiştir. Bu varyansın, %19.86'sı birinci faktörden (Beğenilmeme Düşünceleri; örnek madde "ilgi duyduğum karşı cinsten bir kişiyle beraberken hata yapmamak için konuşacaklarımı önceden planlarım") kaynaklanmaktadır. İkinci faktör (İletişim Kaygısı; örnek madde "ilgi duyduğum karşı cinsten bir kişiyle beraberken yüksek ses tonuyla konuşamam") toplam varyansın %15.24'ünü, üçüncü faktör (Fizyolojik Belirtiler; örnek madde "ilgi duyduğum karşı cinsten bir kişiyle beraberken yüzüm kızarır") ise %15.15'ini açıklamaktadır. Benzer ölçekler geçerliği için Flört Kaygısı Envanteri-Ergen Formu ve Utangaçlık Ölçeğinden alınan puanlar arasındaki korelasyon katsayısı .72 ($p<.01$) bulunmuştur. Envanterin tümü için hesaplanan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .96, Beğenilmeme Düşünceleri alt ölçeği için .94, İletişim Kaygısı alt ölçeği için .90 ve Fizyolojik Belirtiler alt ölçeği için ise .88 olarak hesaplanmıştır (Kalkan 2008a). Bu çalışma için ölçeğin genel Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının r= .85 olduğu saptanmıştır.

Veri Analizi

Araştırmada ilk olarak örneklem grubundan elde edilen veriler kayıp veri, uç değer, normallik, çoklu bağlantılılık açısından incelenmiş, diğer bir ifadeyle analizlerin sayıltıları test edilmiştir. Verilerin parametrik ya da non parametrik istatistikler için uygun olup olmadığına normallik dağılımına (çarpıklık, basıklık, ortalama, ortanca, mod, saçılım ve histogram grafikleri) ve grupların varyans eşitliğine (Levene F Testi) bakılarak veri analizi yapılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği ve grup varyanslarının eşit olduğundan veri setinin parametrik istatistikler için uygun olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada elde edilen verilerin çoklu doğrusal regresyon analizi için uy-

gun olup olmadığını incelemek için veri setlerinin normalliği ve doğrusallığı değerlendirilmiştir. Normallik (çok değişkenli) ve doğrusallık varsayımlarını güçleştiren uç değerlerin olup olmadığı mahalanobis uzaklığı (20.52) ve Cook"s (Cook"<1) değerlerine göre incelenmiş, veri analizini etkileyecek düzeyde uç değerler olmamasından dolayı veri setinden herhangi bir veri çıkarılmamıştır. Veri analizleri SPSS 22 programları aracılığı ile bilgisayar ortamında yapılmış olup anlamlılık düzeyi p=. 05 olarak kabul edilmiştir (Büyüköztürk vd., 2012).

Bulgular

Tablo 3: Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Algıladıkları Anne Tutum Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**N**	$\bar{X}$	**S**	**Sd**	**t**	**p**
Anne baskıcı otoriter	Kız	252	34.39	8.13	411	.37	.711
	Erkek	161	34.09				
Anne dengesiz kararsız	Kız	252	12.16	2.88	411	2.49	.013*
	Erkek	161	11.44				
Anne koruyucu	Kız	252	13.44	3.66	411	-1.99	.046*
	Erkek	161	14.19				
Anne ilgisiz kayıtsız	Kız	252	12.00	3.10	411	1.39	.165
	Erkek	161	11.57				
Anne mükemmeliyetçi	Kız	252	11.08	3.27	411	1.13	.259
	Erkek	161	10.72				
Anne güven verici demokratik	Kız	252	42.09	16.04	411	-2.06	.039*
	Erkek	161	45.43				

*p<.05**

Tablo 3'te öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile algıladıkları anne dengesiz-kararsız tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır (p<.05). Kızların algıladıkları anne dengesiz-kararsız tutum puan ortalamaları erkeklerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Yine tabloda görüldüğü üzere cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin algıladıkları anne koruyucu tutum ve anne güven verici tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır (p<.05). İki alt

boyutta da erkeklerin puan ortalaması kızların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Yine tabloda görüldüğü üzere cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin algıladıkları diğer anne tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 4: Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Algıladıkları Baba Tutum Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**N**	$\bar{X}$	**S**	**Sd**	**t**	**p**
Baba baskıcı otoriter	Kız	252	29.97	7,88	411	1.54	.123
	Erkek	161	28.77				
Baba dengesiz kararsız	Kız	252	11.66	3,26	411	2.15	.032*
	Erkek	161	10.96				
Baba koruyucu	Kız	252	14.24	3,92	411	-1.37	.170
	Erkek	161	14.78				
Baba ilgisiz kayıtsız	Kız	252	11.55	3,31	411	2.25	.025*
	Erkek	161	10.80				
Baba mükemmeliyetçi	Kız	252	2.93	1,79	411	.74	.456
	Erkek	161	2.79				
Baba güven verici demkratik	Kız	252	44.02	16,77	411	-2.16	.031*
	Erkek	161	47.68				

*p<.05**

Tablo 4'te öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile algıladıkları baba dengesiz-kararsız tutum ve baba ilgisiz kayıtsız tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır (*p*<.05). İki alt boyutta da kızların puan ortalaması erkeklerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Tabloda görüldüğü üzere cinsiyet değişkeni ile öğrencilerin algıladıkları baba güven verici tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır (*p*<.05). Erkeklerin algıladıkları baba güven verici tutum puan ortalamaları kızların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Yine tabloda görüldüğü üzere cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin algıladıkları diğer baba tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 5: Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Flört Kaygısı Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**N**	$\bar{X}$	**S**	**Sd**	**t**	**p**
Flört Kaygısı	Kız	252	106.56	37.67	411	2.27	.023*
	Erkek	161	97.82				

*p<.05**

Tablo 5'te öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile flört kaygısı puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır ($t_{(411)}$=2.27, *p*<.05). Kızların flört kaygısı puan ortalamaları erkeklerin flört kaygısı puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır.

Tablo 6: Öğrencilerin Yaşadıkları Bölge Değişkeni ile Algıladıkları Anne Tutum puanlarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Ortalama Kare**	**F**	**P**
Anne baskıcı otoriter	Gruplar Arası	221.07	6	36.84	.59	.73
	Gruplar İçi	25067.90	406	61.74		
	Toplam	25288.97	412			
Anne dengesiz kararsız	Gruplar Arası	37.35	6	6.22	.74	.61
	Gruplar İçi	3399.83	406	8.37		
	Toplam	3437.18	412			
Anne koruyucu	Gruplar Arası	49.33	6	8.22	.59	.73
	Gruplar İçi	5658.89	406	13.93		
	Toplam	5708.23	412			
Anne ilgisiz kayıtsız	Gruplar Arası	41.00	6	6.83	.72	.62
	Gruplar İçi	3814.47	406	9.39		
	Toplam	3855.47	412			
Anne mükemmeliyetçi	Gruplar Arası	94.34	6	15.72	1.62	.14
	Gruplar İçi	3941.37	406	9.70		
	Toplam	4035.71	412			
Anne güven verici demokratik	Gruplar Arası	775.25	6	129.20	.49	.80
	Gruplar İçi	105209.82	406	259.13		
	Toplam	105985.08	412			

p>.05

Tablo 6'da yapılan varyans analizi sonuçlarına göre öğrencilerin yaşadıkları bölge değişkeni ile algıladıkları anne tutup puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 7: Öğrencilerin Yaşadıkları Bölge Değişkeni ile Algıladıkları Baba Tutum puanlarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Ortalama Kare**	**F**	**P**
Baba baskıcı otoriter	Gruplar Arası	729.40	6	121.56	1.45	.194
	Gruplar İçi	34003.87	406	83.75		
	Toplam	34733.28	412			
Baba dengesiz kararsız	Gruplar Arası	34.73	6	5.79	.54	.775
	Gruplar İçi	4327.71	406	10.65		
	Toplam	4362.45	412			
Baba koruyucu	Gruplar Arası	70.63	6	11.77	.77	.594
	Gruplar İçi	6207.69	406	15.29		
	Toplam	6278.32	412			
Baba ilgisiz kayıtsız	Gruplar Arası	28.36	6	4.72	.43	.858
	Gruplar İçi	4443.39	406	10.94		
	Toplam	4471.75	412			
Baba mükem-meliyetçi	Gruplar Arası	46.34	6	7.72	.77	.589
	Gruplar İçi	4038.87	406	9.94		
	Toplam	4085.21	412			
Baba güven verici demokratik	Gruplar Arası	1061.97	6	176.99	.62	.714
	Gruplar İçi	115794.35	406	285.20		
	Toplam	11685632	412			

p>.05

Tablo 7'de yapılan varyans analizi sonuçlarına göre öğrencilerin yaşadıkları bölge değişkeni ile algıladıkları baba tutum puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 8: Öğrencilerin Yaşadıkları Bölge Değişkeni ile Flört Kaygısı puanlarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Ortalama Kare**	**F**	**P**
Flört Kaygısı	Gruplar Arası	19105.40	6	3184.23	2.21	.041*
	Gruplar İçi	583902.04	406	1438.18		
	Toplam	603007.45	412			

p<.05

Tablo 8'de yapılan varyans analizi sonuçlarına göre öğrencilerin yaşadıkları bölge değişkeni ile flört kaygısı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (p<.05). Bu farkın hangi gruplar arasına olduğunu anlamak için LSD testi uygulanmıştır bunun sonuçlarına göre; Ege bölgesinde yaşayanların puan ortalamaları, Marmara bölgesinde yaşayanlardan, Karadeniz bölgesinde yaşayanlardan, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayanlardan, iç Anadolu bölgesinde yaşayanlardan ve Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanların puan ortalamasından düşüktür. Ayrıca Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanların puan ortalaması Ege bölgesinde yaşayanların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır.

Tablo 9: Öğrencilerin Annelerinin Çalışma Durumu Değişkenine Göre Algılanan Anne Tutum Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

	Anne çalışma durumu	**N**	$\bar{X}$	**S**	**Sd**	**t**	**p**
Anne baskıcı otoriter	Evet	48	36.45	5.86	411	2.05	.040*
	Hayır	365	33.99				
Anne dengesiz kararsız	Evet	48	12.02	2.91	411	.35	.722
	Hayır	365	11.86				
Anne koruyucu	Evet	48	14.02	3.91	411	.56	.574
	Hayır	365	13.69				
Anne ilgisiz kayıtsız	Evet	48	12.45	2.40	411	1.50	.132
	Hayır	365	11.75				
Anne mükemmeliyetçi	Evet	48	11.25	2.95	411	.71	.472
	Hayır	365	10.90				
Anne güven verici demokratik	Evet	48	46.87	17.15	411	1.60	.110
	Hayır	365	42.94				

*P<.05**

Tablo 9'da öğrencilerin anne çalışma değişkeni ile algıladıkları anne baskıcı otoriter tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır (p<.05). Annesi çalışanların algıladıkları anne baskıcı otoriter tutum puan ortalamaları annesi çalışmayanların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Yine tabloda görüldüğü üzere anne çalışma

değişkenine göre öğrencilerin algıladıkları diğer anne tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 10: Öğrencilerin Annelerinin Çalışma Durumu Değişkenine Göre Flört Kaygısı Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

Anne çalışma durumu	**N**	$\bar{X}$	**S**	**Sd**	**t**	**p**
Evet	48	96.00	32.81	411	-1.38	.168
Hayır	365	104.10	38.85			

p>.05

Tablo 10'da öğrencilerin annelerinin çalışma durumları ile flört kaygısı puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 11: Öğrencilerin Babalarının Çalışma Durumu Değişkenine Göre Algılanan Baba Tutum Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

	Baba çalışma durumu	**N**	$\bar{X}$	**S**	**Sd**	**t**	**p**
Baba baskıcı otoriter	Evet	313	29.60	7.40	409	.14	.887
	Hayır	98	29.47				
Baba dengesiz kararsız	Evet	313	11.48	3.14	409	.72	,472
	Hayır	98	11.21				
Baba koruyucu	Evet	313	14.54	3.80	409	.48	.627
	Hayır	98	14.32				
Baba ilgisiz kayıtsız	Evet	313	11.33	3.22	409	.53	.591
	Hayır	98	11.13				
Baba mükem-meliyetçi	Evet	313	2.88	1.95	409	-.21	.830
	Hayır	98	2.92				
Baba güven verici demokratik	Evet	313	45.74	16.76	409	.36	.714
	Hayır	98	45.03				

p>.05

Tablo 11'de öğrencilerin babalarının çalışma durumları ile algıladıkları baba tutum puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 12: Öğrencilerin Babalarının Çalışma Durumu Değişkenine Göre Flört Kaygısı Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

Baba çalışma durumu	N	$\overline{X}$	S	Sd	t	p
Evet	313	104.47	38.27	409	1.25	.210
Hayır	98	98.82	38.46			

p>.05

Tablo 12'de öğrencilerin babalarının çalışma durumları ile flört kaygısı puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 13: Öğrencilerin Anne Babalarının Evlilik Şekli Değişkenine Göre Algılanan Anne Tutum Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

	Anne-baba evlilik şekli	N	$\overline{X}$	S	Sd	T	p
Anne baskıcı otoriter	Flört	54	35.83	9.28	411	1.56	.118
	Diğer	359	34.04				
Anne dengesiz kararsız	Flört	54	12.03	3.07	411	.42	.671
	Diğer	359	11.85				
Anne koruyucu	Flört	54	13.74	3.75	411	.01	.992
	Diğer	359	13.73				
Anne ilgisiz kayıtsız	Flört	54	12.14	3.43	411	.81	.417
	Diğer	359	11.78				
Anne mükem-meliyetçi	Flört	54	11.11	3.68	411	.42	.675
	Diğer	359	10.91				
Anne Güven verici demokratik	Flört	54	40.74	16.32	411	-1.30	.192
	Diğer	359	43.79				

p>.05

Tablo 13'te öğrencilerin anne babalarının evlilik şekli değişkeni ile algıladıkları anne tutum puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 14: Öğrencilerin Anne Babalarının Evlilik Şekli Değişkenine Göre Algılanan Baba Tutum Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

	Anne-baba evlilik şekli	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Baba baskıcı otoriter	Flört	54	31.62	6.56	411	2.18	.029*
	Diğer	359	29.18				
Baba dengesiz kararsız	Flört	54	11.75	2.80	411	.88	.375
	Diğer	359	11.33				
Baba koruyucu	Flört	54	14.55	3.18	411	.20	.836
	Diğer	359	14.43				
Baba ilgisiz kayıtsız	Flört	54	11.75	3.10	411	1.19	.234
	Diğer	359	11.18				
Baba mükem-meliyetçi	Flört	54	3.38	1.44	411	2.13	.033*
	Diğer	359	2.80				
Baba Güven verici demokratik	Flört	54	45.83	16.08	411	.17	.859
	Diğer	359	45.39				

*p<.05**

Tablo 14'te öğrencilerin anne babalarının evlilik şekli değişkeni ile algıladıkları baba baskıcı-otoriter tutum ve baba mükemmeliyetçi tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır (*p*<.05). Her iki alt boyutta da flört evliliği yapan anne babaların çocuklarının algıladıkları tutum puan ortalamaları flört evliliği yapmayan anne babaların çocuklarının algıladıkları tutum puan ortalamalarından anlamlı bir şekilde fazladır. Yine tabloda görüldüğü üzere öğrencilerin anne babalarının evlilik şekli değişkenine göre öğrencilerin algıladıkları diğer baba tutum puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 15: Öğrencilerin Anne Babalarının Evlilik Şekli Değişkenine Göre Flört Kaygısı Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem t- Testi Sonuçları

Anne-baba evlilik şekli	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	P
Flört	54	97.70	39.13	411	-1.12	.261
Diğer	359	103.98	38.11			

p>.05

Tablo 15'te öğrencilerin anne babalarının evlilik şekli değişkeni ile flört kaygısı puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Tablo 16: Flört Kaygısı Düzeyleri İle Anne Tutumları Arasındaki Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları.

Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	T	P
Sabit	137.34	13.16	-	10.44	.00
Anne baskıcı otoriter	-1.34	.36	-.26	-3.77	.00
Anne dengesiz kararsız	.92	.95	.07	.97	.33
Anne ilgisiz kayıtsız	-1.57	.97	-.12	-1.62	.11
Anne mükemmeliyetçi	.55	.87	.04	.63	.53
Anne güven verici-demokratik	.31	.13	.12	2.34	.02

R=.34, R^2=.11 $F_{(5-402)}$=10.18, p=.00

Anne tutumlarına ait değişkenlerine göre flört kaygısının yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 16'da verilmiştir. Tablo incelendiğinde Anne baskıcı otoriter ile anne güven verici demokratik tutumu ile flört kaygısı düzeyinin genelini anlamlı olarak yordadığı, anne dengesiz kararsız, anne ilgisiz kayıtsız ve anne mükemmeliyetçi, tutumlarının ise flört kaygısı düzeyini yordamadığı (p> .05) bulunmuştur.

Anne baskıcı otoriter ile anne güven verici demokratik tutumu ile flört kaygısı düzeyleri ile orta düzeyde ve anlamlı ilişki vermektedir. "R=.34" "R^2=.11" p<.01. Adı geçen değişkenler flört kaygısı düzeyindeki varyansın yaklaşık "%11'ini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin flört kaygı düzeyi üzerindeki göreli önem sırası; Anne baskıcı otoriter ile anne güven verici demokratik tutumu, anne dengesiz kararsız, anne mükemmeliyetçi ve anne ilgisiz kayıtsız olmalıdır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları (Tablo 16) incelendiğinde ise, Anne baskıcı otoriter ile anne güven verici demokratik tutumu flört kaygısı düzeyi üzerinde önemli (anlamlı) bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Baba tutumlarına ait değişkenlerine göre flört kaygısının yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17: Flört Kaygısı Düzeyleri İle Baba Tutumları Arasındaki Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	βeta	T	P
Sabit	120.37	10.16	-	11.84	.00
Baba baskıcı otoriter	-1.29	.36	-.31	-3.54	.00
Baba dengesiz kararsız	-.05	.85	.00	-.06	.96
Baba ilgisiz kayıtsız	.38	.96	.03	.39	.69
Baba mükemmeliyetçi	1.03	1.03	.08	.99	.32
Baba güven verici-demokratik	.32	.12	.14	2.66	.01

R=.27, R^2=.07 $F_{(5-402)}$=10.18, p=.00

Tablo incelendiğinde baba baskıcı otoriter ile baba güven verici demokratik tutumu ile flört kaygısı düzeyinin genelini anlamlı olarak yordadığı, baba dengesiz kararsız, baba ilgisiz kayıtsız ve baba mükemmeliyetçi, tutumlarının ise flört kaygısı düzeyini yordamadığı (p> .05) bulunmuştur.

Baba baskıcı otoriter ile baba güven verici demokratik tutumu ile flört kaygısı düzeyleri ile düşük düzeyde ve anlamlı ilişki vermektedir. "R=.27" "R^2=.07" p<.01. Adı geçen değişkenler flört kaygısı düzeyindeki varyansın yaklaşık "%7'sini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin flört kaygı düzeyi üzerindeki göreli önem sırası; Baba baskıcı otoriter ile baba güven verici demokratik tutumu, baba mükemmeliyetçi, baba ilgisiz kayıtsız ve baba dengesiz kararsız olmalıdır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları (Tablo 17) incelendiğinde ise, baba baskıcı otoriter ile baba güven verici demokratik tutumu flört kaygısı düzeyi üzerinde önemli (anlamlı) bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumlarına göre flört kaygısı arasındaki ilişki düzeyi ve yordayıcılığı araştırılmıştır. Öğrencilerin algıladıkları anne baba tutumları ve flört kaygısı düzeyleri çeşitli demografik değişkenler açısından ele alınmış, ayrıca öğrencilerin flört kaygı düzeyi algılanan anne ve baba tutumu

üzerinde anlamlı birer yordayıcı olup olmadıkları incelenerek aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre algıladıkları anne tutum puanları anlamlı bir farklılık göstermektedir kızların algıladıkları anne dengesiz kararsız tutum puanları erkeklerin puan ortalamalarından anlamlı bir şekilde fazladır. Erkeklerin algıladıkları anne koruyucu tutum puanları ve anne güven verici tutum puanları kızların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Sonuçta annelerin sahip oldukları çocukların cinsiyetlerinin, annelerin tutumlarını etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatür tarandığında cinsiyet değişkeninin annelerin çocuklarına karşı tutumlarını etkilediğini ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır. Bu araştırmalar aşağıda belirtilmiştir. Mızrakçı (1994) Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etki Eden Faktörleri incelediği çalışmasında annelerin kız çocuklarına karşı daha koruyucu tutum gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Türk toplumunda daha doğuştan erkek çocuğun kızdan farklı tutulduğunu, kız ve erkek çocuğuna karşı tutumların değişik olduğunu, geleneksel toplumda erkek çocuğa değer verildiği bunun nedeni olarak erkek çocuklarının yaşlılık güvencesi olduğu yani ekonomik beklentiler olduğu şeklinde düşünülebilir (Yörükoğlu, 2007, s.35).

Cinsiyet değişkenine göre algılanan baba tutum puanlarına bakıldığında kızların algıladıkları baba dengesiz kararsız tutum ve baba ilgisiz kayıtsız tutum puan ortalamaları erkeklerin puan ortalamalarından fazladır. Erkeklerin algıladıkları baba güven verici tutum ortalamaları kızların puan ortalamasından fazladır. Sonuçta babaların sahip oldukları çocukların cinsiyetlerinin, babaların tutumlarını etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatür tarandığında cinsiyet değişkeninin babaların çocuklarına karşı tutumlarını ortaya koyan araştırmalarda bulunmaktadır. Özyürek (2004)'in araştırmasında babaların çocuklarına karşı tutumlarının çocuğun cinsiyetinden etkilenmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Poyraz (2007)'ın yaptığı çalışmada çocuğun cinsiyetinin babanın babalık rolünü algılamada anlamlı bir farklılık oluşturduğunu belirlenmiştir. Atalay Yalçın (2010) yaptığı araştırmada araştırmaya katılan babalardan elde edilen bilgiler analiz edildiğinde çocuğun cinsiyet değişkeni ile çocuk yetiştirme tutumları arasında herhangi bir anlamlı fark bulunmadığı görülmüştür.

Literatür tarandığında algılanan anne baba tutumu beraber alınan araştırma sonuçlarına göre aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Sonuç böyle yorumlandığında kız ve erkeklerin algılanan anne baba tutumlarında oluşan anlamlı düzeyde farklılaşma Satılmış (2010), Ay (2015), Aydın (2017), Gürler (2017) tarafından yapılmış araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Satılmış (2010) erkek öğrencilerin algılanan otoriter anne baba tutum puanlarının kızların puanlarından yüksek, kız öğrencilerin algıladıkları demokratik anne baba tutum puanlarının ise erkeklerin puanlarından yüksek olduğunu belirtmiştir. Ay (2015) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin algıladıkları demokratik anne baba tutum düzeyleri kızlara oranla daha yüksek olduğunu bulmuştur. Aydın (2017) erkek öğrencilerin algıladıkları otoriter anne baba tutum puanları kızların puanlarından yüksektir, kız öğrencilerin isse algıladıkları demokratik anne baba tutum puanlar erkeklerin puanlarından yüksektir. Gürler (2017) yaptığı araştırmada erkek öğrencilerin algıladıkları koruyucu ve otoriter anne baba tutum puanları kızların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksek bulmuş ancak erkek ve kız öğrencilerin algıladıkları demokratik anne baba tutumu puanları açısından anlamlı bir farklılık bulamamıştır.

Cinsiyet değişkenine göre kızların flört kaygısı puan ortalamaları erkeklerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Bu bulgu Tomaç (2015)'ın araştırma bulgularıyla örtüşmemektedir. Tomaç cinsiyet değişkenine göre flört kaygısı puanları arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Yaşanılan bölge değişkeni ile algılanan anne tutum puanları ve algılanan baba tutum puanları arasında anlamlı farklılık yoktur. Bu konuda yapılmış bir araştırma alan yazında bulunamamıştır. Yaşanılan bölge değişkeni ile flört kaygısı puanları arasında anlamlı fark vardır. Ege bölgesinde yaşayanların puan ortalamaları, Marmara bölgesinde yaşayanlardan, Karadeniz bölgesinde yaşayanlardan, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayanlardan, İç Anadolu bölgesinde yaşayanlardan ve Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanların puan ortalamasından düşüktür. Ayrıca Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanların puan ortalaması Ege bölgesinde yaşayanların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Bulunan bu sonuçlara ilişkin alan yazında herhangi bir araştırma bulunmamaktadır.

Annesi çalışanların algıladıkları anne baskıcı otoriter tutum puan ortalamaları annesi çalışmayanların puan ortalamasından anlamlı bir şekilde fazladır. Literatür tarandığında anneni çalışıp çalışmama değişkeninin algılanan anne tutumlarını etkileyip etkilemediğini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Özyürek (2004) yaptığı araştırma da ise farklı sonuçlar bulunmuştur. Özyürek'in yaptığı çalışmada çalışan annelerin ev hanımı annelerine oranla daha demokratik olduklarını, ev hanımı annelerin ise çalışanlara annelere göre daha katı/sert disiplin ve aşırı koruyucu tutuma sahip olduklarını saptanmıştır. Özben ve Argun (2002)'unda yaptığı çalışmada çalışmayan annelerin aşırı kontrolcü tutumunun (baskı ve disiplin boyutu) yüksek olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin annelerinin çalışma durumları ile flört kaygısı puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Babalarının çalışma durumları ile algıladıkları baba tutum puanları ve flört kaygısı puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Özben ve Argun (2002)'un yaptığı çalışmanın bulguları bizim çalışmamızdaki bulgularla örtüşmemektedir, Özben ve Argun'un çalışmasının sonucunda; çalışan babaların aşırı kontrolcü tutumunun (baskı ve disiplin boyutu) yüksek olduğu görülmüştür.

Anne babalarının evlilik şekli değişkeni ile algıladıkları anne tutum puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Flört evliliği yapan anne babaların çocuklarının algıladıkları baba baskıcı otoriter tutum puan ortalamaları flört evliliği yapmayan anne babaların çocuklarının algıladıkları baba baskıcı otoriter tutum puan ortalamalarından anlamlı bir şekilde fazladır. Flört evliliği yapan anne babaların çocuklarının algıladıkları baba baskıcı mükemmeliyetçi tutum puan ortalamaları flört evliliği yapmayan anne babaların çocuklarının algıladıkları baba mükemmeliyetçi tutum puan ortalamalarından anlamlı bir şekilde fazladır.

Not: Bu çalışma 2018 yılında Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilmiş yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

The Investigation of The Relationship Between The Attitude of Parent Which The University Students Perceived and Flirt (Dating) Anxiety

*

Zeynep Çiftci – Fikret Gülaçtı

Erzincan Binali Yıldırım University

This research was done to examine the effects of the mother and father attitudes perceived by university student on flirting anxiety level. Within the scape at the research , students' flirting anxiety levels and mother-father attitudes perceived by students according to variants at the gender, living area, parental works status and parents' marriage way, were examined.

The study group of the research consist of the 413 student determined by stratified sampling method from the 582 students studying in 11 departments of the Faculty of Education of Erzincan University. 252 (% 61) of these students are male and 161 (% 39) are female. The scale; Perceived Maternal Attitude and Perceived Paternal Attitude scale developed by Kuzgun (1972) and revised by Kuzgun and Eldeklioğlu (1999) has been rearranged by Yılmaz (2004) for measuring the type and level of the attitudes perceived by the parents. The Flirting Anxiety Scale was developed by Kalkan (2008) to determine flirting anxiety of adolescents living with their opposite gender. The Personal Information Form was developed by the researcher to obtain demographic data. The data obtained from the data collection tools were analyzed by Independent Group t-Test, Variance Analysis distributions. The data analysis applied in the research is considered, the research is based on the relational screening model from the general screening model. Descriptive research "aims to determine the current situation of a topic and relational screening is" research models aimed at determining the presence or degree of exchange between two or more variables (Karasar,2016, p.111).

Findings, Discussion and Results

According to the obtained datas at the end of the study; significant differences were found about the variables of gender, living area, parental work status, parental marital status. These significant differences one unstable unsteady attitudes for girls perceived in terms of gender and perceived maternal attitude, while males perceptions about mother attitude is protective and trustworthy. The significant differences according to the gender and perceived father attitudes are unstable and irrelevant attitudes for girls, while for males it is trustworthy. When the significant difference between gender and flirting anxiety was examined, the average of female anxiety of flirting was found to be significantly higher than the average of male anxiety of flirting.

The significant difference between the experienced region and flirting anxiety was found to be low in the Aegean Region and Marmara Region, Black Sea Region, Southeast Region, Central Anatolia and Eastern Anatolia Region, the averages of flirting anxiety points of those living in the Aegean Region.

When the mother's working status and perceived parental attitudes were examined, it was found that the average scores of the oppressive one's whose their mothers worked were higher than those of the mothers who didn't work.

When the relationship between marriage style and perceived father attitude was examined, the average scores of father repressive authoritarian attitude points and perfectionist attitudes perceived by children of couples who made flirting marriage were significantly higher than those of couples who did not.

The overall level of flirtation anxiety ("34%") of the perceived mother-repressive-authoritarian and perceived mother-reassuring-democratic attitude ($p<.01$) the perceived father-oppressive-authoritarian and the father-reassuring-democratic attitude that he predicts significantly in general, and that this amount is about 27% ($p<.01$) was found to be.

Kaynakça / References

Arkonaç, A.S. (1998). *Sosyal psikoloji* (1.Bsm). İstanbul: Alfa Yayınları.

Atalay Yalçın, F. (2010). *Genç yetişkinlerin çocuk yetiştirme tutumları ile algıladıkları ana-baba davranışları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Ay, T. R. (2015). *Lise öğrencilerinin anne-baba tutumlarının öğrencilerin sosyal problem çözme becerilerine ve depresyon düzeylerine etkisinin incelenmesi.* Yayınlamamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, E. (2017). *Ergenlerde çatışma çözme ve anne baba tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Bakırcıoğlu, R. (2006). *Ansiklopedik psikoloji sözlüğü,* (1. Bsm). Ankara: Anı Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri,* (11. Baskı). Ankara: Pegem

Chorney, D.B. ve Morris, T.L. (2008). Changing face of dating anxiety: Issues in assessment with special populations. *Clinical Psychology: Science and Practice, 15*(3), 224-238.

Glıckman, A.R. ve La Greca, A.M. (2004). The dating anxiety scale for adolescents: Scale development and associations with adolescent functioning. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 33*(3), 566-578.

Gürler, A. (2017). *Ergenlerde anne baba tutumları ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi: Başakşehir örneği.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kalkan, M. (2008a). Dating anxiety in adolescents: scale development and effectiveness of cognitive-behavioral group counseling. *Eurasian Journal of Educational Research, 32*, 55-68.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi,* (31.Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Mızrakçı, Ş. (1994). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına etki eden faktörler: demografik özellikleri kendi yetiştiriliş tarzları çocuk gelişimine ilişkin bilgi düzeyleri ve çocuğun mizacına ilişkin algıları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özben, Ş. ve Argun, Y. (2002). Okul öncesi çocukların anne- babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili değişkenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*, 18-28.

Özyürek, A. (2004). *Kırsal bölge ve şehir merkezinde yaşayan 5-6 yaş grubu çocuğa sahip anne- babaların çocuk yetiştirme incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özyürek, M. (2006). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi* (1.bsm). Ankara: Kök yayıncılık.

Poyraz, M. (2007). *Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Santrock, W. J. (2016*). Yaşam boyu gelişim* (13.Bsm). (G. Yüksel, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Satılmış, M. (2010). *Öğrencilerin mükemmeliyetçilik tutumları ile anne baba tutumlarının karşılaştırmalı incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tomaç, A. O.(2015). *Ergenlikte flört kaygısının yordanması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yavuzer, H. (2009). *Ana-baba ve çocuk* (21.baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri:SPSS uygulamalı.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Yılmaz, M.(2004). *İlköğretimde anne ve baba tutumlarının öğrenci başarısı üzerindeki etkisi:Hendek ilçesi örneği.*Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yılmazçoban, A. M. (2008). *Flört ve görücü usulü evliliklerde psiko-sosyal özelliklerin etkisi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yörükoğlu, A. (2007). *Aile ve çocuk* (7. Bsm.). İstanbul: Özgür Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çiftci, Z. ve Gülaçtı, F. (2019). Üniversite öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ve flört kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1282-1309. DOI: 10.26466/opus.553036

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 18/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Berlin'deki Türk Restoranlarını Ziyaret Eden Almanların Demografik Özelliklerine Göre Destinasyonu Ziyaret Etme Niyetlerinin Değerlendirilmesi[1]

DOI: 10.26466/opus.555643

*

Sami Sonat Özdemir* - Düriye Bozok**
*Arş Gör.Dr., Balıkesir Üni., Turizm Fak., Gastronomi ve Mutfak San. Böl., Balıkesir/Türkiye
E-Posta: ssonatozdemir@balikesir.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4796-6083
**Prof. Dr., Balıkesir Üni., Turizm Fak., Gastronomi ve Mutfak San. Böl., Balıkesir/Türkiye
E-Posta: dbozok@balikesir.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-3703-6918

Öz

Etnik ve yöresel mutfağa ait unsurlar, turistlerin bir destinasyonu ziyaret etme davranışı geliştirmelerinde temel çekiciliklerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Söz konusuçekicilik unsurları olarak yöresel yiyecekleri ait olduğu destinasyona gitmeden deneyimlemenin turistlerde destinasyonu ziyaret niyeti oluşturup oluşturmadığının tespiti, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Berlin'de faaliyet gösteren Türk restoranlarını ziyaret eden Almanlar çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmaya katılanların demografik özellikleri ortaya konulmuş ve bu özelliklerin Türkiye'yi ziyaret etme niyetlerini ne şekilde farklılaştırdığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar, yaş, cinsiyet, Türkiye'yi daha önce ziyaret etmiş olma ve kalış süreleri değişkenlerinin, çalışmaya katılan Almanların Türkiye'yi ziyaret etme niyetleri üzerinde farklılık yarattığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlara göre, Türkiye'yi daha önce ziyaret etmeyen katılımcılar, Türk restoranlarını deneyimlemesinin ardından daha yüksek bir oranda Türkiye'ye ziyaret niyeti geliştirmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'yi hâlihazırda ziyaret etmiş olan katılımcılar ile bu ziyaretlerin süresi 10 gece ve üzeri olan katılımcıların ziyaret niyetlerinin düşük olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Demografik Özellikler, Ziyaret Niyeti, Türk Restoranları, Berlin.*

[1] *Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı doktora tezi kapsamında üretilmiştir*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 18/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Evaluation of The Intention to Visit The Destination According to Demographic Characteristics of Germans Visiting Turkish Restaurants in Berlin

*

Abstract

The elements of ethnic and regional cuisine come to the forefront as one of the main attractions for tourists to develop visiting intention to a destination. The main purpose of this study is to determine whether or not the local food experience intends tourists visit a destination, by having the regional food out of the destination. In this context, the Germans who visited Turkish restaurants in Berlin were identified as the universe of the study. In this context, the effects of demographic features that differentiate the visiting intention of tourists analyzed. Due to the obtained results, age, gender, previous visits and duration of visits create differences on Germans who participated in the study over the intention of visiting Turkey. According to these results, participants who have not visited Turkey before, developing a higher rate of intention to visit Turkey after experiencing Turkish restaurants in Berlin. However, the participants that have visited Turkey before and stay 10 nights and more, develop lower level intentions to visit Turkey.

Keywords: *Demographic Characteristics, Visiting Intention, Turkish Restaurants, Berlin.*

Giriş

Günümüz turistlerinin bilgiye daha kolay ulaşabilir yapıda, gezgin ve macera sever olarak nitelendirilebiliyor olması, davranışsal niyetlerinin giderek daha fazla faktörden etkileniyor olduğunu açıklamaktadır. Bahsi geçen özelliklere sahip turistlerin, destinasyonu ziyaret etme niyetlerinin arkasında, bir çok motivasyon faktörü yer almaktadır (Chayanti, 2014). Tutum ile birlikte, destinasyon imajı, davranışlar, popüler kültür ürünleri, yerel ürünler, genel imaj, sosyo-kültürel özellikler, yenilik arayışı, yiyecek ve benzeri faktörlerin ziyaret etme niyetini olumlu açılardan etkilediği, alan yazında yer alan birçok araştırma kapsamında ortaya koyulmuştur. Bütün bu faktörlere ek olarak, demografik unsurlar da, ziyaret niyetini etkileyen unsurlardan biri olarak önem arz etmektedir.

Bu çalışma, Berlin'deki Türk restoranlarını ziyaret eden Almanların, Türkiye'yi ziyaret niyetlerinin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin ortaya koyulması amacıyla, 2016-2018 yılları arasında toplanan verilerin SPSS 21.0 veri analiz programı ile analiz edilmesi ve sonuçların değerlendirilmesiyle hazırlanmıştır. Çalışma, Türkiye turizm talebinde önemli pay sahibi olan Almanlara yönelik bulguları içermesi ve söz konusu bulguların sektörel plan ve stratejilerin oluşturulmasına katkı sağlama potansiyeli bağlamında önemlidir.

Destinasyonu Ziyaret Etme Niyeti ve Bu Niyeti Etkileyen Faktörler

Yeme-içme unsurlarının destinasyonu ziyaret etme niyetine yönelik etkisini araştıran çalışmalar ilgili literatürde sıklıkla temsil edilen araştırma alanları arasındadır. Özellikle turistler tarafından daha önce ziyaret edilen ve ziyaret esnasında yerel yeme-içme unsurlarının deneyimlendiği destinasyonlara yönelik tekrar ziyaret niyetinin güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yöresel veya etnik yeme-içme unsurlarının deneyimlenmesinin tekrar ziyaret üzerine etkisini ortaya koyan çalışmalarında, Kivela ve Crotts (2006), Hong Kong şehrini ziyaret eden turistlerin tekrar ziyaret davranışları üzerinde gastronomi ile ilgili öğelerin etkilerini analiz etmişler, söz konusu unsurların ziyaretçi deneyiminin ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymuşlardır. Barros ve Assaf (2012) da, turistlerin Lizbon şehrini

tekrar ziyaret etme niyetini etkileyen başlıca faktörleri belirlemeye yönelik gerçekleştirdikleri çalışmalarında, gece hayatı, hava durumu, güvenlik ve etkinlikler gibi faktörlerin ötesinde yiyecek kalitesinin de ziyaret etme niyeti üzerinde önemli ve pozitif rol oynadığı sonucuna varmışlardır.

Alderighi vd. (2014) ise yerel yiyecek özeliklerinin turizm destinasyonlarının çekiciliklerine etkisini araştırmışlardır. Çalışmalarında, tüketicilerin İtalya'nın kuzeyinde üç dağ rezidansını tekrar ziyaret etme niyetlerine, bu yerlerde bilinen beş yerel yiyecek ürününün (pizzoccheri makarna, Bresaola kurutulmuş sığırı, Fontina peyniri, Melinda elmaları, Speck füme jambon) etkisini araştırmışlardır. 1100 İtalyan denek üzerinde gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre, yerel yiyeceklerin, tekrar ziyaret niyeti üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

Gastronomi turizmi amacıyla gerçekleştirilen ziyaretler başta olmak üzere, ilk kez ziyaret edilecek destinasyonlara yönelik ziyaret niyetlerinin ortaya koyulduğu çalışmalardan elde edilen sonuçlar önem arz etmektedir. Philips vd. (2013), Kore yemekleri hakkında bilgi sahibi olan kişilerin, yemekleri deneyimleme amacıyla, Güney Kore'yi ziyaret etme niyetlerinin araştırılmasına yönelik çalışmalarında, bir ülkeyi ziyaret etme niyetinin belirlenmesinde, yerel yiyecek tüketme niyetinin etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Chayanti vd. (2014) de, tüketicilerin yeni yiyecekleri deneyimleme arayışının, bir destinasyonu ziyaret etme niyetini artırmak için birincil itici motivasyon faktörlerinden biri olabileceğini belirtmişlerdir. Buna göre, tüketicinin sahip olduğu ürün bilgisi yüksek ve yiyecekler pozitif bir imaja sahip olduğunda, destinasyonu ziyaret etme ve ürünü deneyimlemeye yönelik olumlu bir tutum oluşabilmektedir. Spark vd. (2003), şarap turizmi bölgelerini rekreasyonel amaçlı olarak ziyaret etme niyetini etkileyen faktörleri, Ajzen (1991)'in planlanmış davranış teorisini kullanarak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, geçmiş deneyimleri koruma davranışı (bireyin geçmiş deneyimlerindeki performansını olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmesi) ve algılanan davranış kontrolünün (belirli bir davranışın uygulanmasının kolaylığı veya zorluğu) ziyaret etme niyeti üzerinde doğrudan etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

İlgili çalışmalar göstermektedir ki, yerel yiyecek tüketme niyeti, yiyecek imajı, mutfak bilinirliği, destinasyonu ziyaret etme niyeti üzerinde etkili olmaktadır. İlgili faktörlerden bağımsız olarak demografik faktörler,

tüketici davranışlarının her aşamasında olduğu gibi ziyaret niyeti oluşturulmasında da oldukça önemli unsurlar olarak bu çalışmada ele alınmıştır.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Berlin'de faaliyet gösteren Türk restoranlarını ziyaret eden Almanlar oluşturmaktadır. 2016-2018 yılları arasında Berlin'de Türk restoranlarını ziyaret eden 271 kişiye kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılmış ve araştırma kapsamında kullanılan anketi doldurmaları sağlanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında hedeflenen amaçlara ulaşılması için gerekli olan verilerin toplanması aşamasında, Horng vd (2012) tarafından geliştirilen, geçerlilik ve güvenilirliği kanıtlanmış ziyaret niyeti ölçeği kullanılmıştır. İlgili ölçek Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Ziyaret Niyeti Ölçeği, (Horng vd., 2012)

Ziyaret Niyeti
Gelecek yıl Türkiye'yi ziyaret edebilirim.
Gelecek yıl Türkiye'yi ziyaret etmeyi planlıyorum.
Türkiye'yi ziyaret etmek istiyorum.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, "SPSS 21.0 for Windows" veri analiz programında analiz edilmiştir. Araştırmada frekans analizinin ardından, verilerin normal dağılım göstermesiyle, parametrik testlerden gruplar arası farklılıkları ortaya koymaya yönelik T Testi ve Anova (varyans analizi) testleri gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, Berlin'deki Türk restoranlarını ziyaret eden Almanların demografik özelliklerinin, Türkiye'yi ziyaret niyetlerine etkisini ortaya koymaya yönelik olarak toplanan veriler analiz edilerek elde edilen bulguların yorumlanması sağlanacaktır.
Çalışmaya katılanların demografik özellikleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Sayı	**Yüzde(%)**
Cinsiyet	**271**	**100**
Kadın	100	36,9
Erkek	171	63,1
Yaş	**271**	**100**
20'den küçük	36	13,3
20-29	84	31,0
30-39	71	26,2
40-49	59	21,8
50-59	21	7,7
Türkiye'yi Ziyaret	**271**	**100**
Hayır	98	36,2
Evet, 1 kez	67	24,7
Evet, 2 kez	45	16,6
Evet, 3 kez	21	7,7
Evet, 4 kez ve daha fazla	40	14,8
Türkiye'de Kalış Süresi	**271**	**100**
1 gece	11	4,1
2-3 gece	22	8,1
4-5 gece	67	24,7
6-7 gece	84	31,0
8-9 gece	47	17,3
10 gece ve daha fazla	40	14,8
Türk Restoranlarını Ziyaret Sıklığı	**271**	**100**
Ayda 1 kez ya da hiç	124	45,8
Ayda 2 kez	76	28,0
Ayda 3 kez	22	8,1
Ayda 4 kez ve daha fazla	49	18,1
Diğer Etnik Restoranları Ziyaret	**271**	**100**
Hayır	61	22,5
Evet, Türk restoranlarından daha az	98	36,2
Evet, Türk restoranlarından daha çok	112	41,3

Katılımcıların demografik özellikleri dikkate alındığında, çalışmaya katılan erkeklerin kadınlardan yaklaşık %27 oranında daha fazla sayıda olduğu görülmektedir. Katılımcıların %60'a yakını 29 yaşından küçüktür ve aynı oranda Türkiye'yi ya hiç ziyaret etmemişler ya da yalnızca 1 kez ziyaret etmişlerdir. Türkiye'yi daha önce ziyaret eden katılımcılar, %55 oranında 4 ve 7 gece arasında konaklama gerçekleştirmişlerdir. Çalışmaya katılanlar, yaşadıkları yerdeki Türk restoranlarını %45 oranında ayda 1 kez ziyaret etmekte ya da etmemektedir. Bununla birlikte katılımcılar, Türk restoranları dışında kalan etnik restoranları %41 ile Türk restoranlarından daha sık ziyaret etmektedirler. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen ikinci analiz katılımcıların cinsiyet özelliklerinin ziyaret etme niyetlerini farklılaştırıp farklılaştırmadığının ortaya çıkarılması için yapılan T Testi analizidir. İlgili analiz Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Destinasyonu Ziyaret Niyeti Analizi

	F	**Sig.**	**t**	**df**	**Sig. (2-tailed)**
	Lower	**Upper**	**Lower**	**Upper**	**Lowerr**
Equal variances assumed	10,142	,002	-3,100	266	,002
Equal variances not assumed			-3,322	241,227	,001

Tablo 3'den elde edilen bulgulara göre p<0,05 anlamlılık düzeyinde, Berlin'de faaliyet gösteren Türk restoranlarını ziyaret eden kadın ve erkeklerin Türkiye'yi ziyaret niyetleri arasında anlamlı bir farkın ortaya çıktığı görülmektedir.

Çalışmaya katılan Almanların yaş gruplarına göre, Türkiye'yi ziyaret niyetlerinin ne şekilde ortaya çıktığının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen "Varyans Analizi" sonucuna göre, yaş ile ziyaret niyeti arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. İlgili analiz Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4. Yaş Değişkenine Göre Destinasyonu Ziyaret Etme Niyeti Analizi

	Sum of Squares	**df**	**Mean Square**	**F**	**Sig.**
Between Groups	37,213	4	9,303	8,710	,000
Within Groups	284,125	266	1,068		
Total	321,338	270			

Tablo 4'de yer alan ve gruplar arası farklılıkların var olduğunu gösteren bulgu neticesinde, farklılıkların hangi gruptan kaynaklandığının

ve farklılıkların yönünün belirlenebilmesi amacıyla "Post-Hoc" testleri gerçekleştirilmiştir. Tablo 5 "Scheffe" testi sonucuna göre, hangi gruplar arasında destinasyonu ziyaret etme niyeti bağlamında anlamlı farklar bulunduğunu hangi yaş gruplarının ziyaret niyetinin daha güçlü olduğunu ortaya koyan bulguları içermektedir.

Tablo 5. Yaş Değişkenine Göre Destinasyonu Ziyaret Niyetine İlişkin Farklılıkların Analizi

20'den küçük	20-29	-,48942	,20588	,230
	30-39	-,65636(*)	,21146	,050
	40-49	,17247	,21857	,960
	50-59	,36376	,28379	,801
20-29	20'den küçük	,48942	,20588	,230
	30-39	-,16695	,16661	,909
	40-49	,66189(*)	,17556	,008
	50-59	,85317(*)	,25215	,024
30-39	20'den küçük	,65636(*)	,21146	,050
	20-29	,16695	,16661	,909
	40-49	,82884(*)	,18207	,000
	50-59	1,02012(*)	,25673	,004
40-49	20'den küçük	-,17247	,21857	,960
	20-29	-,66189(*)	,17556	,008
	30-39	-,82884(*)	,18207	,000
	50-59	,19128	,26262	,970
50-59	20'den küçük	-,36376	,28379	,801
	20-29	-,85317(*)	,25215	,024
	30-39	-1,02012(*)	,25673	,004
	40-49	-,19128	,26262	,970

Tablo 5'de yer alan bulgulara göre Türkiye'yi ziyaret niyetleri, genel olarak ilk üç yaş gurubunu ifade eden 39 yaşına kadar olan katılımcılar ile son iki yaş grubunu ifade eden 40-59 yaş aralığında olan katılımcılar arasında farklılaşmaktadır. Bahsi geçen sınıflamalar dikkate alındığında 40-59 yaş aralığındaki grubun destinasyonu ziyaret etme niyetinin, 39 yaşına kadar olan gruba göre olumlu anlamda daha güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada ele alınan bir diğer analiz ise, katılımcıların Türkiye'ye daha önceki seyahatlerinin, ziyaret etme niyetine etkisinin araştırıldığı analizdir. Tablo 6'da yer alan bulgular, Türkiye'ye önceki seyahatlerin ziyaret niyetini farklılaştırdığını ortaya koymuştur.

Tablo 6. Daha Önceki Ziyaret Durumuna Göre, Türkiye'yi Ziyaret Etme Niyetinin Analizi

	KT	SD	KO	F	p
Gruplararası	36,170	4	9,042	8,43	,000
Grupiçi	285,168	266	1,072		
Toplam	321,338	270			

Tablo 6'da yer alan ve gruplar arası farklılıkların var olduğunu gösteren bulgu neticesinde, farklılıkların hangi gruptan kaynaklandığının ve farklılıkların yönünün belirlenebilmesi amacıyla "Post-Hoc" testleri gerçekleştirilmiştir. Tablo 7 "Scheffe" testi sonucuna göre, Türkiye'yi önceki ziyaret durumuna göre, hangi gruplar arasında destinasyonu ziyaret etme niyeti bağlamında anlamlı farklar bulunduğunu ortaya koyan bulguları içermektedir.

Tablo 7. Daha Önceki Ziyaret Durumuna Göre, Türkiye'yi Ziyaret Etme Niyetine Yönelik Farklılıkların Analizi

Hayir	Evet, bir kez	,07904	,16414	,994
	Evet, iki kez	,01459	,18645	1,000
	Evet, üç kez	-,30499	,24898	,826
	Evet, dört kez veya daha fazla	-,99745(*)	,19427	,000
Evet, bir kez	Hayır	-,07904	,16414	,994
	Evet, iki kez	-,06446	,19956	,999
	Evet, üç kez	-,38403	,25894	,699
	Evet, dört kez veya daha fazla	-1,07649(*)	,20689	,000
Evet, iki kez	Hayır	-,01459	,18645	1,000
	Evet, bir kez	,06446	,19956	,999
	Evet, üç kez	-,31958	,27363	,850
	Evet, uc kez			
	Evet, dört kez veya daha fazla	-1,01204(*)	,22500	,001
Evet, üç kez	Hayır	,30499	,24898	,826
	Evet, bir kez	,38403	,25894	,699
	Evet, iki kez	,31958	,27363	,850
	Evet, dört kez veya daha fazla	-,69246	,27902	,191
Evet, dört kez veya daha fazla	Hayır	,99745(*)	,19427	,000
	Evet, bir kez	1,07649(*)	,20689	,000
	Evet, iki kez	1,01204(*)	,22500	,001
	Evet, üç kez	,69246	,27902	,191

Tablo 7'den elde edilen veriler, daha önce Türkiye'yi ziyaret etmeyenler, 1 kez ziyaret edenler ve 2 kez ziyaret edenler ile 4 veya daha fazla kez ziyaret edenler arasında anlamlı farklılık bulunduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, Türkiye'ye daha önce seyahat gerçekleştirmeyenler veya nispeten daha az seyahat edenler, daha güçlü bir ziyaret niyetine sahiptirler.

Katılımcıların demografik özelliklerinin Türkiye'yi ziyaret niyetlerine etkisine yönelik anlamlı sonuç veren analizlerden bir diğeri ise, önceki ziyaretlerinde Türkiye'de kalış süreleri ile ilişkilidir. İlgili verileri içeren bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Önceki Kalış Süresine Göre, Türkiye'yi Ziyaret Niyeti Analizi

	KT	**SD**	**KO**	**F**	**P**
Gruplararası	17,882	4	4,471	3,529	,009
Grupiçi	216,633	171	1,267		
Toplam	234,515	175			

Tablo 8'de yer alan ve gruplar arası farklılıkların var olduğunu gösteren bulgu neticesinde, farklılıkların hangi gruptan kaynaklandığının ve farklılıkların yönünün belirlenebilmesi amacıyla "Post-Hoc" testleri gerçekleştirilmiştir. Tablo 9, önceki ziyaret esnasında Türkiye'de kalış sürelerine göre, hangi gruplar arasında destinasyonu ziyaret etme niyeti bağlamında anlamlı farklar bulunduğunu ortaya koyan bulguları içermektedir.

Tablo 9'da yer alan bulgulara göre, katılımcıların önceki Türkiye seyahatlerindeki kalış süreleri 6-7 gece olanlar ile, 10 gece veya daha fazla olanlar ile anlamlı bir farklılık göze çarpmaktadır. Buna göre, 6-7 gece konaklayanlar, 10 gece ve üzeri konaklayanlara göre, daha güçlü bir destinasyonu ziyaret niyetine sahiptirler.

Çalışmada analiz edilen diğer değişkenlerden, katılımcıların Türk restoranlarını ziyaret sıklığı ve diğer etnik restoranları ziyaret durumlarının, Türkiye'ye yönelik ziyaret niyetini etkilediğine yönelik bir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 9. Önceki Kalış Sürelerine Göre, Türkiye'yi Ziyaret Niyetine Yönelik Farklılıkların Analizi

1-3 Gece	4-5 Gece	,14120	,37699	,998
	6-7 Gece	,25294	,37553	,978
	8-9 Gece	-,10455	,42251	1,000
	10 Gece veya fazla	-,53618	,37553	,729
4-5 Gece	1-3 Gece	-,14120	,37699	,998
	6-7 Gece	,11174	,22980	,993
	8-9 Gece	-,24574	,30050	,955
	10 Gece veya fazla	-,67738	,22980	,074
6-7 Gece	1-3 Gece	-,25294	,37553	,978
	4-5 Gece	-,11174	,22980	,993
	8-9 Gece	-,35748	,29866	,838
	10 Gece veya fazla	-,78912(*)	,22740	,020
8-9 Gece	1-3 Gece	,10455	,42251	1,000
	4-5 Gece	,24574	,30050	,955
	6-7 Gece	,35748	,29866	,838
	10 Gece veya fazla	-,43163	,29866	,720
10 Gece ve fazla	1-3 Gece	,53618	,37553	,729
	4-5 Gece	,67738	,22980	,074
	6-7 Gece	,78912(*)	,22740	,020
	8-9 Gece	,43163	,29866	,720

Sonuç ve Öneriler

Berlin'deki Türk restoranlarını ziyaret eden Almanların örneklemini oluşturduğu çalışmada demografik özelliklerin, Türkiye'yi ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisi ve bu davranışları ne şekilde farklılaştırdığının tespitine yönelik olarak gerçekleştirilen araştırmada, ulaşılan sonuçlar şu şekildedir.

- Katılımcıların demografik özellikleri, çalışmaya katılanların Almanya'da faaliyet gösteren Türk restoranlarını hiç ziyaret etmediklerini veya yalnızca 1 kez ziyaret ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte bu katılımcıların diğer etnik restoranları Türk restoranlarından daha çok ziyaret ettikleri görülmüştür. Bu durum katılımcıların etnik restoran ziyaretinde bulunmaktan ve yerel yiyecekler tüketmekten çekinmediklerini göstermektedir. Türk mutfağına yönelik ziyaretlerin diğer mutfakların temsilcilerinden daha az gerçekleştiriliyor olması, bu durumun sebeplerinin ortaya

çıkarılmasını gerekli kılmaktadır. Bu konu üzerine gerçekleştirilecek araştırmalar, bu çalışmada elde edilen sonuçların içermediği ve eksik kaldığı noktaları aydınlatacak olması nedeniyle önemlidir.

- Elde edilen bulgular neticesinde, Türk restoranlarını ziyaret edenlerin destinasyonu ziyaret niyetlerinin yaş değişkenine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 3. yaş olarak adlandırılan guruba dahil olarak değerlendirilebilecek yaş aralığında bulunan katılımcıların Türk restoranlarındaki deneyimlerinin, Türkiye'yi ziyaret niyetini güçlendirdiğini göstermektedir. Bu durum belirtilen yaş grubuna hizmet vermek konusunda uzmanlaşmayı hedefleyen turizm işletmelerine imkanların oluşturulmasında ve geliştirmelerin sağlanması hususunda yol gösterici olabilir. Ayrıca 3. yaş turizminin talep gösterdiği destinasyonlarda sunulan çekiciliklerin, söz konusu grubun seyahatlerinin yoğunlaştırdığı dönemler başta olmak üzere, yerel yiyeceklerle ilişkilendirilmesi de katkı sağlayabilecektir.

Türkiye'yi daha önce ziyaret etmeyen katılımcıların, Türk restoranlarını deneyimlemesinin ardından daha yüksek bir oranda Türkiye'ye ziyaret niyeti geliştirdiği görülmektedir. Bu durum çalışmanın kapsamında ziyaret edilen Türk restoranlarının, Türk mutfağı unsurlarını başarıyla yansıtarak ziyaret niyeti oluşturduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Türkiye'yi ziyaretlerinde 10 gece ve üzeri konaklama gerçekleştiren katılımcılar, diğer sürelerde konaklama gerçekleştiren katılımcılara göre, daha düşük bir ziyaret niyetine sahip olmaktadırlar. Türkiye'yi hâlihazırda ziyaret etmiş olanlar ile bu ziyaretlerin süresi 10 gece ve üzeri olanların, ziyaret niyetlerinin düşük bir seviyede yer alması nedenleri araştırılması gereken bir durum olarak ortadadır. Bu nedenleri ayrıntılı bir şekilde ortaya koyma amacı taşıyan çalışmaların gerçekleştirilmesi, sorunun çözümüne katkıda bulunabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Evaluation Of The Intention To Visit The Destination According To Demographic Characteristics Of Germans Visiting Turkish Restaurants In Berlin

*

Sami Sonat Özdemir – Düriye Bozok

Balıkesir University

The fact that today's tourists can be more easily accessible to information, as a traveler and adventure lover, explains that their behavioral intentions are increasingly affected by some factors. There are many motivational factors behind the intention of tourists to visit the destination (Chayanti, 2014). It has been demonstrated in the literature that image, behaviors, popular culture products, local products, general image, socio-cultural characteristics, search for novelty, food and similar factors has positively affected the intention to visit the destination. In addition to all these factors, demographic elements are also important as one of the factors affecting the intention to visit.

The elements of ethnic and regional cuisine come to the forefront as one of the main attractions for tourists to develop visiting intention to a destination. The main purpose of this study is to determine whether or not the local food experience intends tourists visit a destination, by having the regional food out of the destination.

Philips et al (2013), found that having knowledge about Korean food could have an positive impact on local food consumption intentions. Chayanti et al (2014) also stated that consumers' search for new foods could be one of the primary driving motivation factors to increase the intention to visit a destination. Accordingly, when the consumer has a high product knowledge and a positive food image, a positive attitude towards visiting the destination and experiencing the product can be developed.

Relevant studies show that the intention to consume local food, the image of the food, the culinary awareness, the intention to visit the destination is effective on the intention to Visit a destination. Regardless of the related factors, demographic factors are considered as important elements in the intention to create a visit as in every stage of consumer behavior.

The universe of the study consists of Germans visiting Turkish restaurants operating in Berlin. Between 2016-2018, 271 people who visited Turkish restaurants in Berlin were reached with easy sampling method and they were provided to fill the questionnaire.

During the collection of the data needed to achieve the targeted objectives, a visiting intention scale developed by Horng et al. (2012) was used. Data obtained from the study were analyzed in "SPSS 21.0 for Windows" data analysis program. After the frequency analysis, T test and Anova (variance analysis) tests were conducted to determine the differences between the groups.

Due to the obtained results, age, gender, previous visits and duration of visits create differences on Germans who participated in the study over the intention of visiting Turkey. Considering the demographic characteristics of the participants, it is seen that the men who participated in the study were about 27% more than the women. Nearly 60% of the participants were younger than 29 years of age, and at the same rate they did not visit or visited only one time. On the other hand, the frequency of visiting Turkish restaurants and other ethnic restaurants does not affect the intention of visiting. Participants who have not visited Turkey before, developing a higher rate of intention to visit Turkey after experiencing Turkish restaurants in Berlin. However, the participants *that have visited* Turkey before and stay 10 nights and more, develop lower level intentions to visit Turkey.

The findings, in particular the experience of the Turkish restaurants of older participants, shows that strengthens the intention to visit Turkey. This can be a guideline for the establishment of opportunities for tourism enterprises aiming to specialize in providing service to the mentioned age group and to provide improvements.

Participants, who have not previously visited Turkey, are developing a high proportion intending to visit Turkey after experiencing the Turkish restaurant. This situation shows that the Turkish restaurants visited within the scope of the study successfully reflect the elements of Turkish cuisine and create intention to visit.

Kaynakça / References

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, *50*(2), 179-211.

Alderighi, M., Bianchi, C. ve Lorenzini, E. (2016). The impact of local food specialities on the decision to (re) visit a tourist destination: Market-expanding or business-stealing?. *Tourism Management*, *57*, 323-333.

Barros, C. P. ve Assaf, A. G. (2012). Analyzing tourism return intention to an urban destination. *Journal Of Hospitality & Tourism Research*, *36*(2), 216-231.

Cahyanti, M. M., Rohman, F. ve Irawanto, D. (2014). Investigating the image of Japanese food on intention of behavior: Indonesian intention to visit Japan, *Journal of Indonesian Tourism and Development Studies*, *2*(2), 77-81.

Horng, J. S., Liu, C. H., Chou, H. Y., ve Tsai, C. Y. (2012). Understanding the impact of culinary brand equity and destination familiarity on travel intentions. *Tourism management*, *33*(4), 815-824.

Kivela, J. ve Crotts, J. C. (2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy's influence on how tourists experience a destination. *Journal Of Hospitality & Tourism Research*, *30*(3), 354-377.

Philips, W. J., Wolfe, K. ve Hodur, N. (2013). Tourist word of mouth and revisit ıntentions to rural tourism destinations:A case of North Dakota, USA, *International Journal of Tourism Research*, *15*(1), 93-104.

Sparks, B., Wohen, J. ve Klag, S. (2003).Restaurants and the tourist market, *International Journal Of Comtemporary Hospitality Management*, 15(1), 6-13.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özdemir, S.S. ve Bozok, D. (2019). Berlin'deki Türk restoranlarını ziyaret eden Almanların demografik özelliklerine göre destinasyonu ziyaret etme niyetlerinin değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1310-1324. DOI: 10.26466/opus.-555643

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 11/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Dönüştürücü Liderlik ile Rekabet Üstünlüğü Performansı Arasındaki İlişkide Etkileşimsel Liderliğin Aracılık Rolü

DOI: 10.26466/opus.552141

*

Yunus Zengin*

* Dr.Öğr.Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., İşletme Bölümü, Kars/Türkiye
E-Posta: yunuszengin@kafkas.edu.tr **ORCID:**0000-0001-8381-6918

Öz

Dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasındaki ilişkide etkileşimsel liderliğin aracılık rolünü belirlemek amacıyla ele alınan bu çalışma, örneklem olarak Kars ve ilçelerinde faaliyette bulunan 3, 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde çalışan 258 personeli kapsamaktadır. Kolayda örneklem yönteminin kullanıldığı çalışmada veriler demografik, dönüştürücü liderlik, rekabet üstünlüğü performansı ve etkileşimsel liderliği içeren soruların yer aldığı anket tekniğiyle elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenirliliklerini test etmek için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürde değişkenlere yönelik olarak yapılmış çalışmalar ışığında hipotezler oluşturularak korelasyon ve çoklu regresyon analizleri ile test edilmiştir. Aracılık rolünün tespit edilmesinde Sobel testinden yararlanılmış ve sonuçlar bu doğrultuda yorumlanmıştır. Analizler neticesinde elde edilen bulgularda dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasında düşük, alt boyutu olan vizyon-ilham verme ile yüksek bir ilişki tespit edilirken, rekabet üstünlüğü performansının sağlanmasında dönüştürücü ve etkileşimsel liderliğin önemli derecede etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı ilişkisinde etkileşimsel liderliğin kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Dönüştürücü liderlik, Etkileşimsel Liderlik, Rekabet, Rekabet Üstünlüğü, Performans*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 11/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Mediating Role of Interactional Leadership in The Relationship Between Transformational Leadership and Performance Competitive Superiority Advantage

*

Abstract

In this study, which has been conducted to determine the mediating role of interactional leadership in the relationship between transformational leadership and performance of competitive advantage. The sample of the study has included 258 staff working in 3, 4 and 5 star hotels operating in Kars and its districts. In the study using the convenience sampling method, data has been obtained by survey technique, and the questions in the survey has related to the demographic, transformative leadership, competitive superiority performance and interactive leadership. To test the validity and reliability of the scales that used in the study, exploratory factor analysis has been performed. On the basis of the studies conducted in the national and international literature, hypotheses have been formed and tested with correlation and multiple regression analyzes. Sobel test has been used to determine the role of mediation and the results has interpreted accordingly. The results obtained from the analysis has showed that there is a low relationship between transformative leadership and performance of competitive advantage, and there is high relationship with vision - inspiration which is the sub-dimension of the transformative leadership. On the other hand, It has been seen that transformational and interactional leadership is effective in ensuring the performance of competitive advantage. In addition, it has been determined that interactional leadership has a partial mediator role in the relationship between the transformational leadership and the performance of competitive advantage.

Keywords: *Transformational Leadership, Interactional Leadership, Competition, Competitive Advantage, Performance*

Giriş

Verimlilik ve etkililiğin her alanda öneminin gün yüzüne çıkması ile birlikte bu iki etkeni dinamik kılacak araçlarda araştırılmaya başlanmıştır. Özellikle yönetimin bilimsel bir şekilde ele alınmaya başlandığı 1900'lü yılların başından itibaren örgütlerde verim kayıplarını minimize etmek ve beşeri sermayeyi daha etkili kullanmak adına atılan adımlar arasında liderlik kavramı da yer almış ve bilimsel çalışmalara konu olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak ele alınan ve günümüzde de bu önemi devam eden liderlik kavramını açıklamak adına farklı teoriler ele alınmıştır. Bu farklılığa temel unsur ekonomik yapı içerisinde yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelere bağlı olarak gerçekleşen değişimdir. Değişen bu koşullara paralel olarak da liderlik teorilerinde de belirli değişimler yaşanmış ve sisteme uyum sağlayacak modern liderlik teorileri geliştirilmiştir. Farklı bir düşünceye sahip olan ve değişimi baz alan dönüştürücü liderlik anlayışı da bu teoriler arasındaki yerini alan anlayışlardan biridir.

Günümüze değin geçen süreçte liderler, genel olarak izleyicilerinin düşüncelerinde, inançlarında, algıları ve davranışları üzerinde etkiler yaratarak köklü değişimlere yol açmış ve bu bağlamda başarılı olmuşlardır (Özalp ve Öcal, 2000, s.209). Bu çaba sürekli değişimin yaşandığı ve dinamik bir ortam içerisinde faaliyette bulunan, varlıklarını sürdürmek ve mevcut yapıya uyum sağlamak adına yeniden yapılanma gayreti içerisinde olan günümüz işletmelerinde daha fazla önem arz etmekte ve bunu sağlayacak liderleri ön plana çıkarmaktadır. Bu liderler dönüştürücü liderlerdir.

Dönüştürücü liderlik yaklaşımı ilk olarak siyaset bilimci James McGregor Burns tarafından politik liderliğe açıklık getirmek adına ele alınmıştır. Yönetim ve örgüt konularında uygulanması ise davranış bilimci Bass ve House tarafından sağlanmıştır (Hughes, 1990, s.51). Burns liderliği etkileşimsel liderlik ve dönüştürücü liderlik olmak üzere ikiye ayırmaktadır. (Northhouse, 2001, s.131; Jandaghi vd.2009, s.358) Bu ayrımda ifade edilen liderlik anlayışları birbirlerine tamamen zıt kutuplar olarak ele alınmış ve bir liderin bu özelliklerden ancak birini taşıyabileceğini ifade etmiştir (Morçin ve Çarıkçı,2016, s.99). Buna karşılık Bass ise, bir liderin her iki davranış modeline de sahip olabileceği fikrine yoğunlaşmış ve etkili olabilecek bir liderin bu iki davranış modelinden bir kombinasyon

oluşturarak yönetim sergileyebileceklerini ifade etmiştir (Mimir,2008, s.7). Etkileşimsel liderlikte lider ile izleyenler arasında ekonomik ya da politik bir ilişkiye rastlanırken, dönüştürücü liderlikte ise, taraflar arasında karşılıklı ve uzun süreli psikolojik bir bağlılık (Tetik,2014, s.269), izleyenlerinin etik, değer, standartlar ve ihtiyaçlarını değiştirerek belli bir vizyonu gerçekleştirmek üzere uzun vadeli hedeflerle karşı karşıyalar ve bu hedeflere ulaşmak için takipçilerinin performans ve gelişimlerine odaklanmaktadırlar (Northhouse, 2001, s.131; Jandaghi vd.2009, s.358). David Hughes'e göre dönüştürücü liderlik, "bir vizyon belirlemek ve belirlenmiş olan bu vizyon doğrultusunda örgütü harekete geçirme ve yeni eğilimlerin devamlılığını sağlamak adına; teknik, politik ve kültürel sistemleri değiştirmek yoluyla örgütü yeni düşünce ve eylemlerin gereklerine göre yeniden yapılandırma faaliyeti" şeklinde tanımlanmaktadır (Özalp ve Öcal, 2000, s.209). Dönüştürücü liderler, takipçilerini belirlenmiş olan amaçlara karşı motive etmek ve onlara ilham kaynağı olarak geleceğin vizyonunu yaratan karizmatik liderlerdir (Karcıoğlu ve Kaygın,2013, s.105). Dönüştürücü liderlik, günümüz modern organizasyonların karşı karşıya kaldıkları ve etkilendikleri değişen çevreyi idarede etkili bir strateji olarak ifade edilmektedir (Nielsen ve Cleal,2011, s.344). Dönüşümcü liderler insan ve ekonomik dönüşümü sağlamak için çaba sarf eden, bireylerin, grupların ve organizasyonun değerlerini, düşüncelerini, eylemlerini uygulama ve amaçlara hizmet etme yeteneğine katkıda bulunacak şekilde değişimi ele alan ve koşullara uygun amaç, misyon, hedef ve bir kültür oluşturan kişilerdir (Givens, 2008, s.6). En basit ifadeyle, dönüşümsel liderlik, bireyleri değiştiren ve dönüştüren bir süreçtir (Hall vd.,2002, s.1). Dönüştürücü liderler herkes tarafından kabul görmüş kurallara karşı çıkan, karar verirken risk almaktan çekinmeyen aksine bu konuda istekli davranış sergileyen bir değişim ajanı olarak ifade edilen kişiler olarak ifade edilmektedirler (Tetik, 2014, s.270). Bu liderlerin diğer önemli özellikleri arasında güçlü değer yargılarına sahip olmaları ve yaptıkları eylemler neticesinde ortaya çıkan hatalardan dersler çıkararak gelecek planlamalarını ona göre şekillendirmeleri de sayılabilir.

Görüldüğü üzere, dönüştürücü liderliğin temeli değişim üzerinedir ve değişimden söz etmektedir. Dönüştürücü liderler, takipçilerini belirli konular hakkında farkındalıklarını artırarak ve kendilerini geliştirmeye teşvik ederek dönüştürür (Yukl, 2012) ve kendilerini ilgilendiren şeylerin

ötesine geçmeye teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Mevcut sistemin sınırlamaları içinde çalışmak yerine organizasyon sistemlerini belirlenen vizyona uyacak şekilde değiştirmeyi hedeflemektedirler (Lee, 2014, s.19). Dönüşümcü liderler toplumu ve takipçilerini sözleriyle ve davranışlarıyla değiştiren kişilerdir. Çalışanların fikir ve değerlerini dikkate alarak ve günün koşullarına uygun çeşitli modern yöntemleri kullanarak onları düşünmeye teşvik etmekte, böylece çalışanlar üzerinde olağanüstü bir motivasyon yaratmaktadır. Takipçiler kendisine karşı saygı, onur ve sadakat duygusuna sahiptir. Dönüşümcü liderlerin etkisi, sözcükleri, konuşmaları, görüşleri ve girişimleri vasıtasıyla başkalarına ilham kaynağı olma yeteneklerine dayanmaktadır. Dönüştürücü liderlikte temel amaç, yeniliklere, değişime ve reforma yönelik çalışmalar yapmak ve organizasyonu sürekli olarak dinamik kılmaktır.

Etkileşimci liderlikte ise, lider ile izleyiciler arasında karşılıklı bir pazarlık yada değişim süreci söz konusudur. İzleyiciler, liderlerin istedikleri istekleri yerine getirir ve bunun karşılığında ödüller alırlar. Hemen hemen tüm kurumlarda ve her kademede rastlanılan bu liderlik türünde liderler izleyicilerini bu şekilde etkileme yoluna gitmektedir (Güney,2012, s.405). Bu tür liderler genel olarak sahip oldukları yetkilerini, daha çok çaba sarf edene para ve statü sağlamak şeklinde kullanmayı tercih etmektedirler (Güzel ve Akgündüz, 2011, s.285). Lider bu süreci bazen belirli koşullara bağlar. Çalışana daha önceden belirlenen ve üzerinde anlaşılmış amaçları gerçekleştirmenin karşılığı olarak göstermiş olduğu performansın düzeyine göre vermiş olduğu sözü tutar, ödüllendirmeyi yapar ve izleyicileri bu başarılarından dolayı takdir eder (Bakan vd.,2015, s.206; Ceylan vd.2005, s.33). Dolayısıyla koşullu olarak gerçekleşen bu ödüllendirmede süreç, lider ile izleyenler arasında amaç-ödül ilişkisi çerçevesinde gerçekleşmektedir. (Khan vd, 2011, s.131). Bazı durumlarda ise lider amaçların gerçekleşme durumuna bağlı olarak olaylara direkt müdahil olur ve varlığını hissettirerek düzeltme yoluna başvururken, bazı durumlarda ise işlemleri takipçilerine bırakır ve izleyenler tarafından gelen çözüm önerilerini genellikle kabul etmekle yetinir (Yavuz ve Tokmak, 2009, s.19). Etkileşimci liderler, geçmiş dönemler içerisinde gerçekleşen faaliyetlerde yaşanan sorunları iyileştirme şeklinde bir iş yöntemini tercih

ederler. Geçmiş dönemlerde yaşanan olumlu ve yarar sağlamış bazı gelenekleri geleceğe yansıtma aşamasında yararlı olan bu anlayışın yaratıcılık ve yeniliğin gelişmesinde yarattığı katkı ise azdır (Ceylan vd.,2005, s.34).

Düşündüğü geleceği bir vizyonla şekillendiren lider, bunu gerçekleştirmek için çalışanlarını bu hedef doğrultusunda birleşmeleri için belirli öğeleri kullanır (Alkan, 2006, s.57). Gerek dönüştürücü liderlikte gerek etkileşimci liderlik anlayışlarında temel amaç örgütün başarısıdır. Bu başarının elde edilmesinde liderlerin liderlik becerilerinin yanında bunu takipçileri ile paylaşmaları ve onları bu amaç doğrultusunda yönlendirmeleri, sahip oldukları güçleri etkili bir şekilde kullanmalarına bağlıdır. Takipçileri ile olan etkileşimleri, onları teşvik ederek bireysel ilgi göstermeleri ve elde edilen kazanımları onlar ile paylaşmaları bu süreçte lideri başarılı kılacaktır. Liderin bu öğeleri etkin bir şekilde kullanması hem yönetsel anlamda hem de çalışanlar ile ilişkisinde kendisine avantaj sağlayacaktır. Nitekim bahse konu olan bu faktörler çalışanların bir işletme ve yöneticiden beklediği kazanımlar olup, bunların sağlanmasının çalışan verimliliğine, dolayısıyla da işletme performansına yansıyarak rekabet üstünlüğü elde etmesine olanak sağlayacaktır.

Yarının bugünden farklı olarak karşımıza çıktığı günümüz ekonomisinde işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri oldukça beceri isteyen bir konu olmuştur. Gelişen teknolojik gelişmeler ve küresel bir köye dönen pazarlar içerisinde bilgili, nazik, şımarık ve sabırsız müşteri kitlesine karşı rakiplerden farklı düşünce ve eylemler ile memnuniyet olgusu oluşturmak maharet ve bir o kadar da stratejik davranmayı gerektirmektedir. Bu performansı gösteren işletmeler bir yandan başarı elde ederken öte yandan da rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü elde etmektedirler.

Herkes tarafından sıkça kullanılan rekabet kavramı ülkeler arasındaki sınırların etkisini kaybetmesi, bilgi ve teknolojik gelişmelerin global bağlamda yayılmasıyla (Eroğlu ve Yalçın, 2013, s.97); birlikte dikkatlerin üzerine çevrildiği bir alan haline gelerek yakın zaman içerisinde bir çok çalışmaya konu olmuştur.

Porter, rekabet hakkında açıklama yaparken kavramı gelişmekte olan ülkelerin kilometre taşı olarak görmekte (1990) ve firmaların başarı veya başarısızlığının çekirdeğini oluşturan bir süreç olduğunu söylemektedir.

Rekabet, bir firmanın yeniliklerini, tutarlı bir kültürü ya da iyi uygulama gibi performansına katkıda bulunabilecek faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanabilir (Porter, 1985, s.1). Rekabet, tüketici ihtiyaçlarını karşılarken onların beklentilerini karşılayan ve onlara yönelik değer yaratan stratejiler ile pazarda gerekli çabanın sarf edilmesi olarak tanımlanabilir (Ülgen ve Mirze (2004, s.257). Sektör içerisinde faaliyette bulunan tedarikçiler, müşteriler, ikame konumundaki firmalar ile pazara yeni giriş yapacak olan işletmelerin tümü mevcut işletmelerin rakibi konumunda olup duruma bağlı olarak çok ya da az ön plana çıkmaktadırlar. Bu bağlamda rekabet geniş bir çerçevede ortaya çıkan çekişme olarak ifade edilmektedir (Porter, 2003, s.6). Ekonomik yapıda meydana gelen gelişmeler sürecin farklı bir yöne taşınmasına neden olmuştur. De Bono rekabet kavramının yanında rekabet üstü kavramını da alarak farklı bir çerçeve çizmiştir. De Bono, işletmenin ayakta kalmak için göstermiş olduğu çabayı rekabet, ayakta kalmanın yanında aynı zamanda başarılı olmayı da rekabet üstü olarak ifade etmektedir (De Bono,2008, s.85, Oğrak,2010, s.89-90). Rekabette temel amaç tüketiciye maliyet, kalite ve ödemeyi arzuladığı fiyat aralığında bir yarar sağlamaktır. Bunlara ilaveten rekabet aynı zamanda kıt kaynakların daha verimli kullanımına olanak tanıyarak ekonomiye de katkı sağlamaktadır.

Porter'a göre işletmelerin endüstri ortalamasının üzerinde bir performans gösterebilmesi için sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etmesi gerektiğini ifade etmekte ve sürdürülebilirliği ise uzun dönem kavramına, yani belli bir takvim zamanına bağlamaktadır (Seviçin, 2009, s.172; Kaygın,2012, s.95). Ayrıca Porter, işletmelerin uzun zaman diliminde rakiplerinden daha başarılı bir performans sergileyebilmeleri için sürdürülebilir rekabet üstünlüğü avantajına sahip olmaları gerektiğini ifade etmekte ve bunun ise ancak jenerik stratejilerden bir tanesini başarılı bir şekilde kullanarak mümkün olacağını savunmaktadır. Jenerik stratejilerini ise, düşük maliyet liderliği, farklılaştırma ve odaklanma olarak tanımlamaktadır (Kamaşak, 2010, s.51). İşletmeler tarafından sunulan hizmetlerin rekabet üstünlüğü sağlayabilmesi ancak değer yaratan stratejiler sayesinde olabilir (Ülgen ve Mirze, 2004, s.30). Dinamik bir çevre içerisinde işletmelerin sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etmesi ve bunu koruması kolay olmayacaktır. Lider konumda bulunan başarılı işletmelerin sağladıkları üstünlükler rakipleri tarafından rahatlıkla taklit

edilmekte ve elde edilen bu üstünlük kaybedilmektedir (Kaygın,2012, s.95). Dolayısıyla rekabet üstünlüğü, işletmeler tarafından yaratılan değerlerin rakipler tarafından taklit edilebilirlik seviyesinin olmadığı ya da olma ihtimalinin düşük olduğu durumlarda mümkündür (Ülgen ve Mirze, 2004, s.31). Özellikle değişimin hızlı bir şekilde gerçekleştiği günümüzde işletmelerin sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etmeleri ve rakiplerinden farklı faaliyetler sergilemesi vizyoner, değişimci, hızlı ve etkili kararlar alan, analiz kabiliyetine sahip etkileşimci lider ve çalışanlarına bağlıdır.

Değişkenlere Yönelik Literatür Taraması

Gelişmelerin hızlı bir seyir izlediği ve çoğu zaman işletmelerin hızına yetişmekte zorlandığı günümüz ekonomisinde değişen tüm çevresel faktörleri analiz ederek rekabet edebilirliği sağlamak başarılı liderlere sahip olmakla mümkün olmaktadır. Elde edilen başarıda liderlerin bunca öneme sahip olması uyguladıkları yöntemleri araştırma konusu haline getirerek etkin ve verimli sonuçlardaki rolleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde hem bu çalışmadaki değişkenler ile hem de farklı değişkenler ile yapılmış olunan bazı çalışmalar şu şekildedir:

Morçin ve Bilgin tarafından (2014) yapılan çalışmada liderlerin dönüştürücü özelliklerinin çalışanların örgütsel bağlılık durumlarını olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir. Yükser (2017) tarafından bankacılık sektörüne yönelik olarak yapmış olduğu çalışmada dönüştürücü liderliğin rekabet üstünlüğü performansını olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir. Batmaz ve Gürer'in 2016 yılında yaptıkları çalışmada çalışanların dönüştürücü liderlik algıları ile içsel motivasyon durumları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu görmüşlerdir. Judge ve Piccola (2004) makale ve tezlerden oluşan 87 çalışmalardaki incelemede liderlerin dönüştürücülük özelliklerinin çalışanlarda iş tatmini ve motivasyon düzeylerini olumlu etkilediğini ortaya koymuşlardır. Bay ve Söker (2016) tarafından Karaman'da gıda sektöründeki çalışanlara yönelik çalışmalarında, dönüştürücü liderlik ile iç girişimcilik arasında anlamlı bir ilişkiye rastlamışlardır. Karcıoğlu ve Kaygın (2013) tarafından yapılan çalışmada ise dönüştürücü liderliğin örgütsel çalışmalarda yaratıcılık ve

yenilikçilik üzerinde etkili olduğunu savunmaktadırlar. Kılıç, Keklik ve Yıldız'ın (2014) yılındaki çalışmalarında dönüştürücü liderlik ile örgütsel sessizlik arasında negatif, etkileşimci ve tam serbestlik tanıyan liderlik anlayışlarında ise pozitif bir sonuç elde etmişlerdir. Manzoor vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada, dönüşümsel liderliğin iş performansını olumlu ve tam olarak etkilediğini, kurumsal sosyal sorumluluğun da dönüşümsel liderliğin iş performansı üzerindeki etkisine önemli ölçüde aracılık ettiğini bulmuşlardır. Mangkunegara, (2016) çalışmasında, dönüşümsel liderliğin ve iş tatmininin performansı kısmen veya aynı anda olumlu ve önemli ölçüde etkilediğini tespit etmişlerdir. Bakan vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada dönüşümcü ve etkileşimci liderliğin öğretmenlerin tükenmişlik durumlarına olan etkisi araştırılırmıştır. Elde edilen bulgular liderlerin göstermiş oldukları olumlu davranışların çalışanların tükenmişlik düzeyini azalttığını ortaya koymuştur. Yıldırım (2004) tarafından ilaç sektöründeki yerli ve yabancı çalışanlara yönelik olarak yapılan çalışmada, dönüşümsel ve etkileşimsel liderlik davranışları ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Pieterse vd. (2010) Hollanda'da bir devlet kurumundaki 230 çalışana yönelik çalışmalarında çalışanların dönüştürücü liderlik davranışının yenilikçi davranışa dönüşmesinde sadece psikolojik olarak kendilerini iyi hissettiklerinde etkili olduğunu ve yenilikçi davranış sergilediklerini, etkileşimsel liderlikte ise aynı koşullar altında bu etkinin oluşmadığını tespit etmişlerdir. García-Morales vd. (2012) tarafından İspanyol şirketindeki 168 çalışana yönelik çalışmada, dönüşümsel liderliğin örgütsel performansı örgütsel öğrenme ve inovasyon yoluyla olumlu şekilde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere, örgütsel performansın sağlanması ve bu performansın süreklilik arz ederek firmaya avantaj yaratması, örgüt içerisindeki yönetsel ekip ile çalışanlar arasında olumlu algıya bağlıdır. Liderlerin oluşturmuş olduğu bu olumlu algı çalışanların örgütsel kimlik kazanarak kurumları ile özdeşleşmelerine ve sahip olduğu değerleri örgütün başarısı için kullanmalarına olanak sağlayacaktır. Ayrıca liderlerin vizyoner ve analitik becerileri sayesinde fırsatları değerlendirerek örgütsel başarı elde etmeleri ve bunun sonucunda oluşan kazanımları çalışanları ile paylaşmaları çalışanlarda olumlu bir duygu oluşturacaktır. Böyle bir durum içerisinde örgüt üyelerini belirlediği

hedeflere yönlendirme başarısı gösteren, nihai sonuçta elde edecekleri kazanımları empoze eden liderler başarıyı elde ederek rekabet üstünlüğü elde etme olanağına sahip olmaktadırlar. Dolayısıyla kaynakları etkin kullanmak ve başarıyı elde etmek liderlerin liderlik becerileri ile doğru orantılı değişmektedir.

Bu düşüncelerden hareketle çalışmanın seyrini belirlemek ve çalışmada ulaşılmak istenilen sonuçlara yönlendirecek hipotezler şu şekildedir:

- H_1. Dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.
- H_2. Dönüştürücü liderlik rekabet üstünlüğü performansını anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir.
- H_3. Etkileşimsel liderlik rekabet üstünlüğü performansını anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir.
- H_4. Etkileşimsel liderlik, dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasında aracılık rolü üstlenmektedir.

Yapılan teorik açıklamalar ve literatür araştırmalarından elde edilen sonuçlara bağlı olarak test edilmek üzere hazırlanan hipotezler ışığında araştırma modeli aşağıdaki gibidir:

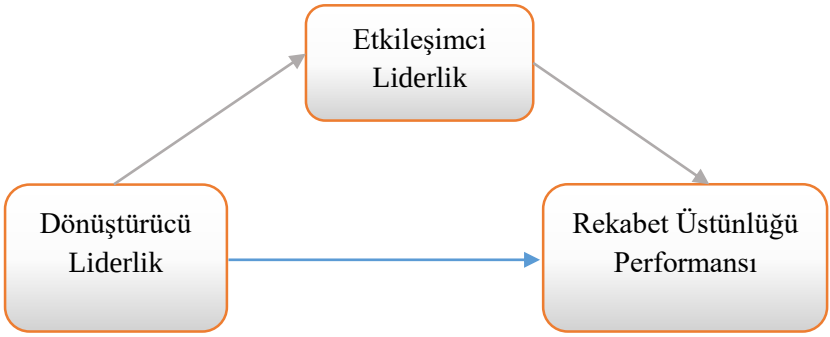

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın temel amacı örgütlerde dönüştürücü liderlik ile firma rekabet performansı ilişkisinde etkileşimsel liderliğin aracılık (tam/kısmi) rolünün olup olmadığını tespit etmektir. Dünyadaki sınırların gün geçtikçe etkisini kaybettiği günümüzde, ekonomi küresel bir köy halini almıştır. Küçülen bu pazar, aynı sektörde faaliyette bulunan işletmeleri homojen nitelikli mal ve hizmet üreterek tüketicilerin kendilerini tercih etmelerini sağlamak adına yoğun bir rekabet ortamı içerisine sokmuştur. Bu süreçte daha kaliteli, daha ucuz ve daha farklı stratejiler uygulayarak müşteri nezdinde değer yaratan işletmeler başarılı olurken, bunu gerçekleştiremeyen işletmeler ise başarısız olmaktadır. Bu başarı yada başarısızlıkta en önemli aktörler ise liderler ve çalışanlardır. Bu çalışmada da liderlerin sahip oldukları dönüştürücülük ve etkileşim düzeylerinin firmanın rekabet performansı ile olan ilişkisini, ilişki söz konusu ise etki değerlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürde çalışmada yer alan değişkenlere ait başka değişkenler ile yapılmış birçok çalışma yer alırken, mevcut değişkenlerin bir arada ilk kez kullanılıyor olması ve aracı değişken olarak etkileşimci liderliğin kullanılması bu aşamada çalışmayı önemli kılan bir unsur olarak kabul edilmektedir.

Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Kısıtları

Araştırmanın evrenini Kars ve ilçelerinde faaliyette bulunan 3, 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinde çalışan 471 iş göreni kapsamaktadır. Bu ana kütleden %95'lik güvenilirlik sınırları içerisinde %5'lik hata payı öngörülerek örneklem büyüklüğünün 212 olduğu görülmüştür (Newbold, 2008, s.845-864; akt. Hamşioğlu, 2017, s.381-82). Araştırma sürecinde işletmelere 300 adet anket gönderilmiş olup geri dönen anket sayısı 264'dür. Eksik ve hatalı doldurulan 6 anket değerlendirilmeye alınmamış, 258 anket elde edilerek analize tabi tutulmuştur. Araştırmanın kısıtları; çalışmanın konaklama işletmelerinde faaliyette bulunan 3,4 ve 5 yıldızlı

işletmelerde yapılmış olması ve veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılarak ölçekler ile sınırlandırılması olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların Demografik özellikleri

Araştırmaya katılanların % 72,09'u erkek, % 27,91 kadın çalışanlardan oluşmaktadır. Medeni durum bakımından % 45,35' inin evli, % 54,65 inin bekâr olduğu, yaş aralığı olarak 21- 35 yaş aralığında olanların oranı %74,42 olduğu görülmektedir. Eğitim durumları incelendiğinde çalışanların %50,9'unun lise ve orta öğretim, %48,45'inin ön lisans-lisans düzeyinde bir eğitim aldıkları ve 4-10 yıl çalışma süresine sahip olanların oranlarının yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Değişkenlere İlişkin Bulguları

Demografik Değişkenler		**N**	**Yüzde (%)**
Cinsiyet	Erkek	186	72,09
	Kadın	72	27,91
Medeni Durum	Evli	117	45,35
	Bekâr	141	54,65
Yaş	20 ve altı	14	5,43
	21-25	61	23,64
	26-30	72	27,91
	31-35	59	22,87
	35 ve üzeri	52	20,16
Eğitim düzeyi	Lise ve Altı	130	50,39
	Ön lisans	93	36,05
	Lisans	32	12,40
	Yüksek lisans	3	1,16
Kıdem	1 yıldan az	61	23,64
	1-3 yıl arası	67	25,97
	4-10 yıl arası	72	27,91
	10 yıldan fazla	58	22,48
	Toplam	258	100

Veri Toplama Süreci

Araştırmada gerekli olan verilerin toplanmasında anket tekniği kullanılmıştır. Dört bölümden oluşan anketin ilk bölümünde demografik değişkenlerle ilgili sorular bulunmaktadır. Dönüştürücü liderliğe yönelik sorular ikinci bölümde, firma rekabet performansına yönelik sorular üçüncü bölümde ve son bölümde ise etkileşimci liderliğe ait sorulardan oluşan ölçekler yer almaktadır. Ölçeklere ait bilgiler aşağıdaki gibidir.

Çalışmada dönüştürücü liderlik ile ilgili veri elde etmek için "Podsakoff" tarafından geliştirilmiş ve faktör analizi yapılmış dönüştürücü liderlik ölçeği kullanılmıştır (Podsakoff vd., 1990, s.113). Anket 5 boyut ve 23 ifadeden oluşmaktadır. Ankette "vizyon -ilham sağlama ve uygun rol modeli olma" alt boyutunda 8 ifade; "grup amaçlarının kabulünü sağlama" boyutuna ilişkin 5 ifade; "entelektüel teşvikte bulunma" boyutuna ilişkin 4 ifade; "bireysel ilgi gösterme" boyutuna ilişkin 3 ifade ve "yüksek başarı beklentisine sahip olma" boyutuna ilişkin 3 ifade yer almaktadır (İşcan, 2002, s.186). İfadeler 5' li likert ölçeği kullanılarak hesaplanmıştır.

İşletmenin performansını ölçmeye yönelik ölçek Fawcett ve Clinton'ın (1996) çalışmalarından esinlenerek Yılmaz (2012) tarafından hazırlanarak çalışmasında kullanmıştır. Ölçek tek boyut ve 6 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert tipindedir (1: hiç katılmıyorum, 5: tamamen katılıyorum).

Ölçeğin dördüncü bölümünde Etkileşimci liderliğe ilişkin davranışları tespit etmek için ifadeler yer almaktadır. Bass ve Availo (1993) tarafından geliştirilmiş olan ve 36 ifadeden oluşan ölçek, Çok Faktörlü Liderlik Ölçeğinden elde edilmiştir. 5'li Likert şeklinde düzenlenmiş (1=asla…5=çok sık, her zaman) olan ölçek 4 boyut ve 16 sorudan oluşmaktadır. Her biri 4 maddeyi içeren bu alt boyutlar; "koşullu ödül", "aktif istisnalarla yönetim", "pasif istisnalarla yönetim" ve "serbestlik tanıyıcı liderlik" olarak ifade edilmektedir.

Verilerin toplanmasında kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenirlilik analizini belirlemek için öncelikli olarak açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde verilerin analiz için yeterli uygunluğa sahip olduğunu gösteren KMO (Kaise-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) değerinin 0,60 'tan yüksek ve verilerin anlamlı faktörler çıkaracağını ifade eden küresellik derecesinin (Bartlett's Test of Sphericity) ise 0,000

olması baz alınmıştır. Ayrıca faktör yük değerlerinin 0,30'un altında olmaması dikkat edilen bir diğer husustur. Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenirliliklerini tespit etmek için Cronbach's Alpha katsayıları incelenerek sonuçlar Özdamar'ın ifade ettiği aralıklara göre yorumlanmıştır (Özdamar, 2004, s.633). Cronbach's Alpha değerinin 0,70'den büyük olması referans alınmıştır.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Açıklayıcı Faktör ve Güvenirlilik Analizi Sonuçları

	Boyutlar	**Faktör Yükleri**	**Cronbach Alphas**	**KMO**	**Barlett Küresellik Testi (p)**	**Öz değer**	**Açıklanan Varyans**	**Toplam Varyans**
DL1	Vizyon İlham sağlama	0,86	0,85	0,80	2487,045; p<0,001	1,84	5,68	65,66
DL2		0,78						
DL3		0,85						
DL4		0,76						
DL5		0,58						
DL6		0,62						
DL9		0,83						
DL10	Grup Amaçlarını Sağlama	0,83	0,89	0,79				
DL11		0,83						
DL12		0,83						
DL13		0,74						
DL15	Entelektüel teşvik	0,81	0,82					
DL16		0,84						
DL17		0,75						
DL18	Bireysel İlgi	0,82	0,73					
DL19		0,85						
DL20		0,72						
DL21	Yüksek Başarı	0,61	0,72					
DL22		0,80						
DL23		0,74						
RÜ1	Tek Boyut	0,77	0,80	0,80	0,75	484,191; p<0,001	3,30	50,57	50,57
RÜ2		0,77						
RÜ3		0,75						
RÜ4		0,67						
RÜ5		0,59						
RÜ6		0,68						

Tablo 2. Değişkenlere Ait Açıklayıcı Faktör ve Güvenirlilik Analizi Sonuçları.(Devamı)

	Boyutlar	Faktör Yükleri		Cronbach Alphas	KMO	Barlett Küresellik Testi (p)	Öz değer	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans
ETL1		0,81							
ETL2	Koşullu Ödüllendirme	0,81	0,84						
ETL3		0,82							
ETL4		0,84							
ETL5		0,82							
ETL6	İstisnalarla Yön. Aktif	0,83	0,83						
ETL7		0,75							
ETL8		0,80		0,77	0,77	1946,114; p<0,001	2,56	16,00	68,60
ETL9		0,73							
ETL10	İstisnalarla Yön. Pasif	0,90	0,87						
ETL11		0,88							
ETL12		0,86							
ETL13		0,85							
ETL14	Serbestlik Tan. Lider	0,87	0,84						
ETL15		0,80							
ETL16		0,55							

Dönüştürücü liderlik ölçeğine yönelik yapılan faktör analizinde 7, 8 ve 14'üncü soruların binişik ve farklı iki boyutta yüklenmesi nedeniyle ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Geriye kalan 20 sorunun veri yapısının uygunluğunu değerlendirmek amacıyla yapılan analizde KMO (Kaiser Meyer-Olkin) değeri (,808) olması, Barlet küresellik testi (p=,000) derecesinin üzerinde anlamlılık göstermesi veri setinin analiz için yeterli büyüklüğe sahip olduğu ve analizden anlamlı faktörlerin çıkmasına olanak sağlayacağını göstermiştir. Bununla birlikte Tablo 2'de görüldüğü üzere faktör yük değerlerinin 0,30'un üzerinde olması maddelerin faktörleri nitelediğini göstermektedir. Toplam varyansın %65,6'unu açıklayan ölçek literatürle uyumlu olarak beş alt boyutta toplanmıştır. Çalışmada yer alan değişkenlerin güvenirliklerini ölçmek için Cronbach's alpha testi yapılmıştır. Testin sonucunda dönüştürücü liderlik ölçeğinin Cronbach's alpha değeri α=,79, alt boyutlar açısından bakıldığında vizyon-ilham sağlama boyutu için α=,85, grup amaçlarını sağlama için α=,89, entelektüel teşvik için α=,82, bireysel ilgi için α=,73 ve yüksek başarı için ise α=,72 olarak gerçekleşmiştir.

Çalışmada kullanılan rekabet üstünlüğü performans ölçeğindeki maddeler orijinaline paralel olarak tek boyut altında toplanmıştır. Ölçeğin KMO değeri

(,758), küresellik derecesi (p=,000) gerekli koşulları sağlamakta ve ölçek toplam varyansın %50,57'sini açıklamaktadır.

Etkileşimsel liderlik ölçeğine yapılan güvenirlilik analizinin KMO değeri (,775) olması, Barlet küresellik testi (p=,000) derecesinin üzerinde anlamlılık göstermesi nedeniyle veri setinin faktör analizi için yeterli büyüklükte olduğu ve uygunluk şartlarını sağladığını göstermektedir. Tablo 2'de görüldüğü üzere maddelerin faktör yük değerlerinin 0,30'un üzerinde olduğu, dolayısıyla maddelerin faktörleri nitelediği belirlenmiştir. Toplam varyansın %68,61'ini açıklayan ölçek literatürle uyumlu olarak dört alt boyutta toplanmıştır. Güvenilirlik analizi için yapılan Cronbach's alpha testi sonucunda etkileşimsel liderlik ana boyutunda α=,77 değeri elde edilmiştir. Alt boyutlar açısından bakıldığında koşullu ödüllendirme boyutu için α=,84, istisnalarla yönetim aktif boyutu için α=,83, istisnalarla yönetim pasif için α=,87 ve serbestlik tanıyan liderlik boyutu için ise α=,84 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin Cronbach's Alpha değerlerinin davranışsal araştırmalarda genel kabul görmüş değer olan 0,70'in üzerinde olması ölçeklerin güvenilir ve kabul edilebilir ölçekler olduğunu göstermektedir

Tablo 3. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık Değeri	Basıklık Değeri
Dönüştürücü Lider	258	3,548	,0293	,199	-,356
Rekabet Üstünlüğü Performansı	258	3,570	,0555	-,478	-,078
Etkileşimci Liderlik	258	3,548	,0325	-,317	,284

Araştırmaya katılan çalışanların dönüştürücü liderlik ölçeği ortalaması ($\bar{x}$=3,55) ve standart sapması, 029, rekabet üstünlüğü performansı ölçeğinin ortalaması ($\bar{x}$=3,57) ve standart sapması, 055'dir. Etkileşimci liderlik ölçeği ortalaması ise ($\bar{x}$=3,55) ve standart sapması, 032' dir. Elde edilen bu bulgular, çalışanların örgütsel faaliyetleri belirleyen liderlerin vizyonerlik

ve etkinlik başarılarını yüksek düzeyde ve olumlu algıladıklarını göstermektedir. Ortaya çıkan bu olumlu algı durumu çalışan performansına da aynı düzeyde yansıyarak hem işletme hem çalışan verimliliğini arttırmaktadır. Çalışmada grupların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için normallik testi yapılarak çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. Dönüştürücü liderlik için çarpıklık değeri 0,199 basıklık değeri ise -0,356, rekabet performansı için çarpıklık değeri -0,478 basıklık değeri -0,078, etkileşimci liderlik için çarpıklık değeri -0,317 basıklık değeri 0,284 arasında değiştiği görülmüştür. Basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 olması değerlerin normal dağılım sergilediğini göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013, akt. Erbay ve Beydoğan, 2017, s. 250).

Değişkenlere Ait Korelasyon Değerleri

Araştırmada kullanılan değişkenler ve alt boyutlarına yönelik korelasyon değerleri Tablo 4'de belirtilmiştir.

Tablo 4. Değişkenler ve Alt Boyutlarına Yönelik Korelasyon Değerleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	1										
2.	,205**	1									
3.	,459**	,016	1								
4.	,337**	-,050	,495**	1							
5.	,160*	-,047	-,143*	-,052	1						
6.	,476**	-,045	,478**	,456*	,015	1					
7.	,196**	,991**	,020	-,050	-,04	-,044	1				
8.	,330**	,230**	,387**	,209*	,020	,115	,230**	1			
9.	,102	,006	-,039	-,069	,108	-,068	-,013	,484**	1		
10.	,313**	-,069	,635**	,507**	-,09	,368**	-,068	,522**	,041	1	
11.	,204**	,438**	,117	,025	-,09	-,010	,450**	,641**	,061	,115	1
12.	,169**	,063	,282**	,111	,132*	,048	,068	,659**	,107	,302**	,147*

Düşük Güç: r < 0,30, Orta Güç: 0,30 < r < 0,70,
*Yüksek Güç: r>0,70 *: p<0,05, **: p<0,01*

***1**.Dönüştürücü Lider* ***2**.Vizyon İlham sağlama* ***3**.Grup Amaçlarını Sağlama*
***4**.Entelektüel Teşvik* ***5**. Bireysel İlgi* ***6**.Yüksek Başarı*
***7**.Rekabet Üstünlüğü Performansı* ***8**.Etkileşimci Liderlik*
***9**.Koşullu Ödüllendirme* ***10**.İstisnalarla Yönetim Aktif*
***11**.İstisnalarla Yönetim Pasif* ***12**.Serbestlik Sağlayan Lider*

Çalışmaya konu olan değişkenler arasındaki ilişkiyi ifade etmek amacıyla yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda, ana boyuttaki değişkenlerin aralarında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasında ($r = 0{,}196$; $p < 0{,}01$) ve rekabet üstünlüğü performansı ile etkileşimci liderlik arasında ($r = 0{,}230$; $p < 0{,}01$) pozitif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuç ileri sürülen H_1 hipotezini doğrulamaktadır. Ayrıca dönüştürücü liderlik ile etkileşimci liderlik arasında ($r = 0{,}330$; $p < 0{,}01$) orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Değişkenler alt boyutlar çerçevesinde incelendiğinde dönüştürücü liderlik alt boyutlarından vizyon-ilham sağlama ($r = 0{,}991$; $p < 0{,}01$) ile rekabet üstünlüğü performansı arasında yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişkiye rastlanırken, grup amaçlarını sağlama, entelektüel teşvik ve yüksek başarı ile herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Dönüştürücü liderlik ve etkileşimci liderlik alt boyutları arasındaki ilişkide, istisnalarla yönetim aktif ($r = 0{,}313$; $p < 0{,}01$), istisnalarla yönetim pasif ($r = 0{,}204$; $p < 0{,}01$) ve serbestlik sağlayan liderlik ($r = 0{,}169$; $p < 0{,}01$) alt boyutları arasında düşük ve orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu verilere göre liderlerin uygulamış oldukları yönetsel anlayış ve ekonomide yaşanan gelişmeleri ele alarak analiz edebilme ve bu doğrultuda vizyon belirlemeleri, çalışanların kendilerine olan inanç ve duygularında olumlu sonuçların oluşmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu olumlu bakış ve akabinde ortaya çıkan iklim çalışan performansına olumlu yansıyarak sürdürülebilirliğe yardımcı olmaktadır.

Dönüştürücü liderlik rekabet üstünlüğü performansı ilişkisinde etkileşimsel liderliğin aracılık rolünü belirlemek için Baron ve Kenny'in (1986) geliştirmiş oldukları analizden yararlanılmıştır. Geliştirilen bu analizin kullanılabilmesi için bazı koşulların oluşması ve oluşan bu koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bahse konu olan bu koşullar şunlardır:

- Koşullardan birincisi çalışmada kullanılan bağımsız değişkenin bağımlı değişken ile aracı değişken üzerinde bir etkiye sahip olması gerekir.
- İkinci koşul değişkenler arasında aracılık rolü üstlenen değişkenin, ikinci aşamadaki regresyon analizine dâhil edilmesinde ortaya çıkacak sonuç ile ilgilidir. Eğer bu analizde bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişki anlamlı değil ise tam aracılık etkisi, ilişkide

bir azalma söz konusu ise kısmi aracılık rolü söz konusudur (Koç vd.2014, s.8; Çankır ve Alkan, 2018, s.936).

Tablo 5. Dönüştürücü Liderlik Rekabet Üstünlüğü Performansı İlişkisinde Etkileşimsel Liderliğin Aracı Rolü

	β	SH	t	R^2	F	p
Model I						
Rekabet Üstünlüğü Performansı (Bağımlı Değişken)						
Dönüştürücü Liderlik	0,372	0,116	3,205	0,39	10,273	0,002
Model 2						
Etkileşimsel Liderlik (Bağımlı Değişken)						
Dönüştürücü Liderlik	0,367	0,066	5,597	0,109	31,331	0,00
II. Adım						
Rekabet Üstünlüğü Performansı (Bağımlı Değişken)						
Etkileşimsel Liderlik	0,393	0,104	3,788	0,05	14,349	0,00
Model 3						
Rekabet Üstünlüğü Performansı (Bağımlı Değişken)						
Dönüştürücü Liderlik	0,256	0,021	2,110			0,036
Etkileşimsel Liderlik	0,317	0,109	2,903	0,069	9,498	0,004

Doğrudan Etki X-------Y				
Etki	**SH**	**t**	**p**	**LLCI**	**ULCI**
0,256	0,0213	2,1104	0,0358	0,0171	0,4948

Dolaylı Etki						
	Değer	**S.H**	**LLCI**	**ULCI**	**Z**	**P**
Etkileşim	,1163	,0457	,0267	,2058	2,5450	,0109

Baron ve Kenny tarafından geliştirilen bu analizde yukarıda da ifade edildiği üzere belirli koşulların (bağımsız değişkenin bağımlı ve aracı değişken ile ilişkili olması) oluşması gerekmektedir. Çalışmanın ana unsurunu oluşturan etkileşimsel liderliğin aracılık rolünü tespit etmek için üç aşamalı regresyon modeli gerekmektedir. Tablo 5' te etkileşimsel liderliğin aracılık etkisini test eden regresyon analiz sonuçları yer almaktadır.

Yapılan ilk analizde bağımsız değişken olan dönüştürücü liderliğin rekabet üstünlüğü performansı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre

lider üye etkileşimi ile rekabet üstünlüğü performansı için oluşturulmuş modele bakıldığında regresyon modelinin (Tablo 5) anlamlı olduğu görülmektedir (R^2=0,390, p=0,000). Elde edilen bu sonuç dönüştürücü liderliğin rekabet üstünlüğü performansını % 39 oranında açıkladığını ifade etmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere tam aracılık ve kısmi aracılık etkisini belirlemek için yapılan çalışmalarda Baron ve Kenny tarafından geliştirilen üç basamaklı yöntem kullanılarak karar verilmektedir. Bu bağlamda oluşturulan ikinci modelde bağımsız değişken olan dönüştürücü liderliğin aracı değişken olan etkileşimci liderlik (bağımlı değişken) üzerindeki etkisi incelenmiştir. Oluşturulan regresyon modelinde (Tablo 5), bağımsız değişkenin (dönüştürücü liderlik) bağımlı değişken (etkileşimci liderlik) üzerinde etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir (R^2=0,109, p=0,000). Modelin II. adımında aracı değişken (etkileşimci liderlik) ile bağımlı değişken olan rekabet üstünlüğü performansı arasındaki etki durumu analiz edilmiştir. Tablo 5'te görüldüğü üzere aracı değişken ile bağımlı değişken arasındaki etkinin anlamlı olduğu (R^2=0,05, p=0,000) tespit edilmiştir. Değişkenler arasındaki etki düzeylerine yönelik elde edilen bu sonuçlar çalışmada ileri sürülen H_2 ve H_3 hipotezlerini doğrulamaktadır. Dolayısıyla ileri sürülen H_2 ve H_3 hipotezleri kabul edilmiştir.

Bu sonuçlar çerçevesinde birinci ve ikinci modelde ortaya çıkan sonuçların anlamlı, etkisinin anlamsız olması (tam aracı etki) veya iki değişken arasındaki etkinin azalması (kısmi aracı etki) aracı bir etkinin olduğu hususunda ipucu verme niteliğindedir. Üçüncü model incelendiğinde, dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasındaki ilişkinin (model bir ile üç'ün karşılaştırılması) anlamsız olmadığı, ancak etki durumunda azalma olduğu görülmektedir. (β=0,372, P=0,02; β=0,256, P=0,036). Bu durum, dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı ilişkisinde etkileşimsel liderliğin kısmi aracılık etkisine sahip olduğunun bir göstergesi olabilir ancak yeterli değildir. Kesin bir sonuç elde etmek için, Regresyon katsayısı (β) değerlerindeki azalma miktarının anlamlılık durumunu tespit etmek gerekmektedir. Regresyon katsayısı değerlerindeki azalma miktarının anlamlılık düzeyi ise Tablo 6'da yer alan testler kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 6. Etkileşimsel Liderliğin Aracı Etkisi (Sobel Testi)

Sobel, Aroian ve Goodman Testi Sonucu			
	Test istatistiği	**Standart hata**	**P**
Sobel testi	3.0984	0.0307	0.00
Aroian testi	3.0886	0.0308	0.00
Goodman testi	3.1086	0.0308	0.00

Tablo 6'da elde edilen sonuçlara göre, sobel test değeri 3.0984, aroian test değeri 3.0886, goodman test değeri ise 3.1086'dır. Bütün testlere ait p değerleri 0,000 şeklinde gerçekleşmesi β değerlerinde oluşan azalmanın anlamlı olduğunu, bu sonuçlara göre dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı ilişkisinde etkileşimsel liderliğin kısmi aracılık etkisine sahip olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, H_4 hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Değişim sürecinin işletmeler arasında yaratmış olduğu rekabet birçok işletmenin faaliyetlerini buna bağlı olarak da yönetsel anlayışlarını yeniden tasarımlamalarına neden olmuştur. Verimli bir sonucun elde edilmesi ve bunun süreklilik sağlayarak işletmeye avantaj sağlaması birçok etkene bağlı olmakla birlikte yönetsel anlayış ve beceri bu süreçte en önemli basamakta yer almaktadır. Nitekim yapılan birçok ulusal ve uluslararası çalışmada da görüldüğü üzere, işletmelerde liderlerin uygulamış oldukları liderlik davranışlarının çalışanların örgütsel bağlılıklarını, aidiyetlerine, örgütsel kimlik kazanmalarına, iş tatmini, iş performansı, işten ayrılma, tatminsizlik, düşük performans, tükenmişlik, sinik davranış sergileme gibi olumlu ve olumsuz sonuçlar sunabilmektedir. Dolayısıyla örgütsel başarı da liderlerin üstlenmiş oldukları rol, göz ardı edilemeyecek oranda önem arz etmektedir. Vizyon sahibi, değişen koşullara uygun stratejiler benimseyen, risk almayı seven ve bu dönüşümün kazanımlarını takipçileriyle paylaşarak gelecekteki hedefler konusunda iyimser ifadeler ile onları belli çabalar gösterme konusunda harekete geçiren liderler rakiplerine oranla daha başarılı olacaktır.

Bu düşünceden hareketle ele alınan bu çalışmada da dönüşümcü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansında etkileşimci liderliğin aracılık

rolü ele alınmıştır. Çalışmada öncelikli olarak literatür araştırması ve yazın içerisinde konuyu destekleyen bilgilerden yola çıkarak oluşturulan hipotezler test edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen korelasyon sonuçlarına göre dönüştürücü liderlik ve alt boyutları ile rekabet üstünlüğü performansı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuş ve ileri sürülen H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca rekabet üstünlüğü performansı ile etkileşimci liderlik arasında orta düzeyde, alt boyutu olan istisnalarla yönetim pasif arasında da düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Değişkenler arasındaki etki düzeylerini belirlemek için yapılan regresyon analizinde dönüştürücü ve etkileşimci liderliğin rekabet üstünlüğü performansını anlamlı ve pozitif olarak etkilediği tespit edilmiş, elde edilen bu sonuçlar ışığında H_2 ve H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar Yükser, 2017; Morçin ve Bilgin 2014; Batmaz ve Gürer 2016; Judge ve Piccola 2004; Bay ve Söker 2016; Kılıç, Keklik ve Yıldız'ın 2014; Manzoor vd.2019; Mangkunegara, 2016; Pieterse vd. 2010; García-Morales vd. 2012 tarafından yapılmış olunan çalışmalarda ulaşılan sonuçları desteklemekte ve örtüşmektedir. Son olarak dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasındaki ilişkide etkileşimci liderliğin aracılık rolünü belirlemek amacıyla yapılan analizde etkileşimci liderliğin kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiş, dolayısıyla H_4 "*Etkileşimsel liderlik, dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasında aracılık rolü üstlenmektedir* " hipotezi kabul edilmiştir.

Yapılan analizler ve elde edilen bulgulara bağlı olarak çalışmanın belirlenmiş olan amaç dâhilinde bir sonuç ortaya koyarak literatüre dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı ilişkisinde etkileşimsel liderliğin kısmi aracılık rolünün olduğu katkısını sağlamıştır. Başka bir deyişle liderin vizyon, ilgi, risk, teşvik ve motivasyon özelliklerini taşıdığı dönüştürücülük özelliği ve bunun örgüt içerisindekilere yansıma düzeyi ya da uygulanma kalitesinin rekabet üstünlüğü performansını etkilediği, çalışanların bu pozitif düşünce ve davranışların devamlılığında etkileşimsel liderliğin de katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Yöneticilere Öneriler

Liderler tutum ve davranışları ile çalışanları etkiler ve onların örgütsel özdeşleşmelerini sağlar ise, çalışanların bunun karşılığında kuruma karşı olan bağlılıkları artacaktır. Kurumuna karşı aidiyet duygusu taşımayan çalışanlar kurum için zaman, emek ve verim kaybıdır. Dolayısıyla liderlerin bu kayıpların önüne geçerek en değerli üretim faktörü olan iş gücünün etkin kullanılmasına olanak sağlayacak örgütsel ortamlar oluşturmalıdır. Olumlu ortamlar hem liderin yönetsel faaliyetini kolaylaştıracak hem de kurumuna karşı ideal düşüncelere sahip ve kazanımlarını kurumu için kullanma arzusunda olan bir ekibe sahip olmayı sağlayarak firmaya sürdürülebilir rekabet üstünlüğü performansı olanağı tanıyacaktır.

Akademik Öneriler

Dönüştürücü liderlik, rekabet üstünlüğü performansı ve etkileşimsel liderlik değişkenlerinin test edildiği bu çalışma sonuçlarının başka araştırmacılar tarafından farklı sektörlerde tekrarlanması değişkenlere ait elde edilen bulguların güvenirliliği açısından önem arz etmektedir. Ayrıca konuya yönelik gelecekte yapılacak çalışmalarda kullanılan değişkenlerin iç girişimcilik, psikolojik iyi oluş, örgütsel özdeşleşme gibi değişkenler ile birlikte incelenmesi neticesinde ortaya çıkacak sonuçların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Mediating Role of Interactional Leadership in The Relationship Between Transformational Leadership and Performance Competitive Superiority Advantage

*

Yunus Zengin

Kafkas University

The main purpose of the study is to determine whether there is an intermediary (full/partial) role of interactional leadership in the relationship between transformative leadership and firm competitiveness performance in organizations. In today's world, where the borders of the world have lost their influence day by day, the economy has become a global village. The shrinking market puts the enterprises operating in the same industry into a competitive environment with a view to enabling consumers to choose themselves by producing homogenous goods and services. In this process, companies that create value for customers by implementing higher quality, cheaper and different strategies succeed, while businesses that cannot achieve this fail. The most important actors in this success or failure are leaders and employees. In this study, it is aimed to reveal the relationship between the level of transformation and interaction of the leaders with the performance of the company and the impact values of the relationship. In the national and international literature, there are many other variables related to the variables included in the study, while the fact that the existing variables are used together for the first time and the use of interactive leadership as the mediating variable is considered as an important factor in this phase.

Research Questions

The study aims to reach the answers to the following questions.

1. Is there a relationship between tranformative leadership and competitive advantage performance?
2. Does transformative leadership affect the performance of competitive advantage?
3. Does interactional leadership affect the performance of competitive advantage?
4. Does interactional leadership act as a mediator between transformative leadership and competitive advantage?

Method

In this study, 471 employers working in 3,4 and 5-star hotels operating in the province of Kars and its districts are included using a simple random sampling method. The sample size was found to be 212 by predicting a five percent error margin within 95 percent reliability limits. (Newbold, 2008, p.845-864; as cited in Hamşıoglu, 2017, p.381-82). During the research process, 300 questionnaires were sent to the enterprise and the number of returning questionnaires was 264. Six questionnaires were not evaluated due to errors and lack of information and 258 questionnaires were analysed. The collected data were analyzed using the SPSS statistical program. In order to determine the validity and reliability analysis of the scales in the study, factor analysis was performed and whether the groups showed normal distribution, normality test was performed and Skewness and Kurtosis values were examined. Pearson correlation and multiple regression analyzes were used to determine the relationship and effect levels of the variables. Sobel test was applied to determine the mediating role in the relationship between transformative leadership and competition performance.

Conclusion and Evaluation

The competition created by the change process between enterprises has led many companies to redesign their activities and accordingly their managerial understanding. The acquisition of an efficient result and the continuity of the enterprise by providing continuity depends on many fac-

tors. In fact, as seen in many national and international studies, the leadership behaviors of the leaders in the enterprises, such as an organizational commitment, belonging, gaining organizational identity, job satisfaction, job performance, job leaving, dissatisfaction, low performance, burnout, cynical behavior can offer positive and negative results. Therefore, the role of the leaders in organizational success is not negligible. Leaders who adopt visionary strategies, that adopt changing conditions and who love to take risks and share the benefits of this transformation with their followers will be more successful than their rivals.

In this study, which is based on this thought, the mediating role of interactional leadership in transformative leadership and competitive advantage performance is discussed. In the study, the hypotheses which were formed by the literature research and the information supporting the subject in the literature were tried to be tested. First, correlation analysis was performed to determine the relationship between variables. According to the results of the correlation between transformer leadership and sub-dimensions and competitive advantage between the performance of a positive and positive relationship has been found and H_1 hypothesis that has been put forward has been accepted. Furthermore, there was a low and significant relationship between competitive advantage and interactional leadership in the medium level, exceptions with sub-dimension and management passive. In the regression analysis conducted to determine the effect levels among the variables, it was determined that the effector and interactional leadership affected the competitive advantage performance positively and positively. H_2 and H_3 hypotheses have been accepted. These results are supported in the results of Morçin and Bilgin (2014); Batmaz and Gürer, (2016); Judge and Piccola (2004); Bay and Söker, (2016); Kılıç, Keklik and Yıldız, (2014); Manzoor et al.(2019); Mangkunegara, (2016); Pieterse et al. (2010); García-Morales et al. (2012). It is in accordance with and supports the results achieved in these studies. Finally, it was found out that the interactional leadership has a partial mediation role in the analysis conducted to determine the mediating role of interactional leadership in the relationship between transformative leadership and competitive advantage performance. H_4 "*Interactional leadership acts as a mediator between transformative leadership and competitive advantage performance* hypothesis was accepted.

Based on the analyzes and the findings obtained, the study provided a result within the determined purpose and contributed to the partial mediation role of interactive leadership in the relationship between transformational leadership and competitive advantage performance. In other words, it has been determined that the transformational characteristic that the leader carries with the characteristics of vision, interest, risk, incentives and motivation, and the level of reflection to the organization or the quality of the implementation affect the performance of the competitive advatage, and that the employees contribute to the continuity of these positive thoughts and behaviors by interactional leadership.

Kaynakça / References

Aliyev Y., (2014). *Örgütsel sosyalleşme ve örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişki: bir araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Erzurum.

Ashforth, B.E. ve Mael, F. (1989). Social identity and the organization. *Academy of Management Review*, *14*, 20 – 39.

Balcı A., Baltacı A., Fidan T., Cereci C. ve Acar U.(2012). Örgütsel sosyalleşmenin, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlıkla ilişkisi: İlköğretim okulu yöneticileri üzerinde bir araştırma, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2* (2),47-74.

Batmaz, N. Y. ve Gürer, A. (2016). Dönüştürücü liderliğin çalışanların içsel motivasyonu üzerindeki etkisi: Yerel yönetimlerde karşılaştırmalı bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*(2), 477-492.

Boroş, S. (2008). Organizational identification: Theoretical and empirical analyses of competing conceptualizations. *Cognition, Brain, Behavior, 12*(1), 1-27.

Celep, C. (2004). *Dönüşümsel liderlik*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Cüce, H., Güney S. ve Tayfur, Ö.(2013). Örgütsel adalet algılarının örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak bir araştırma, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,*31*(1), 1-30

David, H.(1990). Managing high-tech product cycles. *Academy of Management Executive*,*6*(2), 51.

Demirel, E. T., Derin, N. ve Çakınberk, A. (2011). Örgütsel özdeşleşmenin örgütsel bağlılıkla biçimlenmesi: Malatya ve Tunceli özel eğitim kurumları örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi 3*(1), 89-121.

Demirtaş, H.A.(2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar, *İletişim Araştırmaları, 1*(1), 123-144.

García-Morales, V. J., Jiménez-Barrionuevo, M. M. ve Gutiérrez-Gutiérrez, L. (2012). Transformational leadership influence on organizational performance through organizational learning and innovation. *Journal of business research*, *65*(7), 1040-1050.

Givens, R. J. (2008). Transformational leadership: The impact on organizational and personal outcomes. *Emerging Leadership Journeys*, *1*(1), 4-24.

Güney S. (2012). *Liderlik*, Nobel Yayıncılık: Ankara

Güzel, T., ve Akgündüz Y., (2011). Liderlik davranışlarının orta düzey yöneticiler üzerindeki etkisi ve yöneticilerin tükenmişlik düzeyleri ile ilişkisi: Kuşadası otel işletmelerinde bir araştırma, *Yönetim Bilimleri Dergisi, 9*(2), 279-296.

İşcan, Ö. F.(2002). *Küresel işletmecilikte dönüştürücü liderlik anlayışı:Büyük ölçekli işletmelerde bir uygulama*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Jandaghi, G., Matin, H. Z. ve Farjami, A. (2009). Comparing transformational leadership in successful and unsuccessful companies. *African Journal of Business Management*, *3*(7), 272.

Hall, J., Shannon, J., Wysocki, A., Kepner, K., Farnsworth, D. ve Jennifer L. C. (2002). Transformational leadership: The transformation of managers and associates, IFAS Extension. http://edis.ifas.ufl.edu/pdffiles/hr/hr02000.pdf

Jones, C., ve Volpe, E. H. (2010). Organizational identification: Extending our understanding of social identities through social networks. *Journal of organizational Behavior*, *32*(3), 413-434.

Judge, A. T. ve Piccola, R. F. (2004). Transformational and transactional leadership: A meta-analytic test of their relative validity. *Journal of Applied Psychology*, *89*(5), 755-768.

Karcıoğlu, F. ve Kaygın, E. (2013). Dönüştürücü liderlik anlayışının yaratıcılığa ve yeniliğe etkisi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4* (5), 99-111.

Kaygın, E . (2012). Sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlamanın yolu: iç girişimcilik anlayışı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4* (1), 93-103.

Khan, M. M., Ramzan, M., Ahmed, I. and Nawaz, M.M. (2011). Transformational, transactional, and laissez-faire styles of teaching faculty as predictors of satisfaction, and extra effort among the students: Evidence from higher education institutions, *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, *1*(4), 130-135.

Lee, M. (2014). Transformational leadership: Is it time for a recall?. *International journal of management and applied research*, *1*(1), 17-29.

Liberman, C. J. (2011). Why organizational identification 'matters' as a communication variable: A state-of-the-art review of past, present, and future trends, *Proceedings of the New York State Communication Association, 2010* (8), 1-20.

Mael, F. A. and Ashforth, B. E. (2001). Identification in work, war, sports, and religion: Contrasting the benefits and risks. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, *31* (2), 197-222.

Mangkunegara, A. A. P. (2016). The Effect of Transformational Leadership and Job Satisfaction on Employee Performance. *Universal Journal of Management*, *4*(4), 189-195.

Manzoor, F., Wei, L., Nurunnabi, M., Subhan, Q. A., Shah, S. I. A. and Fallatah, S. (2019). The impact of transformational leadership on job performance and CSR as mediator in SMES. *Sustainability*, *11*(2), 436.

Middleton, J., Harvey, S. and Esaki, N. (2015). transformational leadership and organizational change: How do leaders approach trauma-informed organizational change… twice?. Families in Society: *The Journal of Contemporary Social Services, 96*(3), 155-163.

Mimir, M., (2008), *Liderlik Tarzlarının Firma Performansı Ve Çalışanların Kuruma Olan Bağlılıklarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü,Gebze.

Morçin, S.E., ve Çarıkçı, İ.H. (2016). Dönüştürücü/etkileşimci liderliğin iş tatminine etkisinde örgütsel özdeşleşmenin aracılık rolü: Antalya'daki beş yıldızlı otel işletmeleri örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*(1), 97-112.

Morçin, S. E. ve Bilgin, N. (2014). Dönüştürücü liderliğin örgütsel bağlılığa etkisi: Adana ilindeki a grubu seyahat acenteleri örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(2), 113-128.

Nielsen, K. and Cleal, B. (2011). Under which conditions do middle managers exhibit transformational leadership behaviors? : An experience sampling method study on the predictors of transformational leadership behaviors, *The Leadership Quarterly*, *2* (22), 344–352.

Northouse, P.G.(2001). *Leadership/theory and practice*, London: Sage

Özalp İ. ve Öcal H., (2000). Örgütlerde dönüştürücü (transformatıonal) liderlik yaklaşımı, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(4), 207-227.

Pieterse, A. N. Van Knippenberg, D., Schippers, M. and Stam, D. (2010). Transformational and transactional leadership and innovative behavior: The moderating role of psychological empowerment. *Journal behavior*, *31*(4), 609- 623**.**

Podsakoff, P. M. Mackanzie, S. B. Moorman, R. H. and Fetter, R. (1990). Transformational Leader Behaviours And Their Effects On Followers' Trust In Leader, Satisfaction, And Organizational Citizenship Behaviours. *Leadership Quarterly, 1* (2), 107-142.

Polat, M. ve Meydan, C. H. (2010). Örgütsel özdeşleşmenin sinizm ve işten ayrılma niyeti ile ilişkisi üzerine bir araştırma, *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi*, *9* (1), 145-172.

Riketta, M. (2005). Organizational identification: A meta-analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 358 – 384.

Seviçin, A. (2009). Sürdürülebilir rekabet üstünlüğü kavramı üzerine bir inceleme", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(10), 171–185.

Taşlıyan, M., Hırlak, B., Çiftçi, G. E. ve Yılmaz, Ö. İ. (2017). Farklılık yönetiminin örgütsel adalet algısı ve örgütsel özdeşleşme üzerine etkisi: İç Anadolu Ve Akdeniz bölgesinde yer alan üniversitelerde karşılaştırmalı bir araştırma. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *9* (16),1-15.

Tetik, S. (2014). Yerel yönetimler açısından dönüştürücü liderlik: Belediye çalışanlarına yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21*(1), 267-280.

Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2004). *İşletmelerde stratejik yönetim*, İstanbul:Literatür Yayıncılık.

Yavuz, E. ve Tokmak, C. (2009). İş görenlerin etkileşimci liderlik ve örgütsel bağlılık ile ilgili tutumlarına yönelik bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, *1*, (2), 17-34.

Yıldırım B.H., (2004). *Çalışanların iş tatmini ile yöneticilerin dönüşümsel ve etkileşimsel liderlik davranışları arasındaki ilişkiler üzerine ilaç sektöründe bir araştırma,* Yayınlanmamış Yükseklisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

Yukl, G. (2012). Effective leadership behaviors: What we know and what questions need more attention?, *The Academy of Management Perspectives*, *26*(4), 66-85.

Yükser B. (2017). *Dönüştürücü liderliğin rekabet üstünlüğü ve entelektüel sermaye performansı ile ilişkisi: Bankacılık sektöründe bir uygulama*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi Ve Finans Anabilim Dalı. Aydın.

Zeinabadi, H. ve Rastegarpour, H. (2010). Factors affecting teacher trust in principal: Testing The effect of transformational leadership and procedural justice, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 5, 1004–1008.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Zengin, Y. (2019). Dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasındaki ilişkide etkileşimsel liderliğin aracılık rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1325-1355. DOI: 10.26466/opus.552141

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 23/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Factors Affecting Faculty of Education Students' English Learning Motivations

DOI: 10.26466/opus.557244

*

Mehmet Özcan*

*Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
E-Mail: mehmetozcan79@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-5451-0773

Abstract

This study aimed to investigate factors affecting faculty of education students' English learning motivations in terms of gender, department, classroom grade, and obligation/necessity beliefs. The study group of this study consists of 225 faculty of education students studying at a state university in Turkey departments of Physical education, social sciences, and Turkish language education range from 1st grade to 4th grade in the 2018-2019 academic year. For this research 225 data collection forms were filled by participants in two weeks time by hand . 12 scale forms filled without attention were taken out of analyse.Scale forms were collected in 15 days. 12 scale forms filled without attention were taken out of analyse. As a data collection tool, motivation scale in English language learning scale was used. Data of the research were analyzed by Mann-Whitney U test and Kruskal-Wallis H test. According to research results, the study group's mean score of learning English motivation is 3.48. There is no significant difference in faculty of education students' motivations at gender and department variables. There is a significant difference in faculty of education students' learning English motivations between 1st and 2nd grades and 2nd and 4th grades. In addition, there is a significant difference in faculty of education students' learning English motivations at obligation/necessary belief.

Keywords: *Learning English, Motivation, Student, University*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 23/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*:25/05/2019

Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İngilizce Öğrenme Motivasyonlarını Etkileyen Faktörler

*

Öz

Bu araştırma eğitim fakültesi öğrencilerinin İngilizce öğrenme motivasyonlarını cinsiyet, bölüm, sınıf düzeyi ve İngilizce öğrenmenin zorunluluk ya da gereklilik olması açısından araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma grubu 2018-19 eğitim öğretim yılında beden eğitimi, sosyal bilgiler eğitimi ve Türk dili eğitimi bölümlerinin tüm sınıf düzeylerimde kayıtlı olan 225 öğrenciden oluşmaktadır. 225 Ölçek formu 15 gün süre içinde ve elden toplanmıştır. Özensiz doldurulan 12 ölçek formu analiz dışı bırakılmıştır. Araştırmada İngilizce öğrenme motivasyon ölçeği kullanılmıştır. Veriler Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis H testi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre çalışma grubunun İngilizce öğrenme motivasyonları ortalama puanı 3.48 bulunmuştur. Katılımcıların cinsiyet ve bölüm değişkenlerine gore İngilizce öğrenme motivasyonlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Katılımcılar arasında 1. ve 2. Sınıf düzeyi ile 2. ve 4. Sınıf düzeyi arasında İngilizce öğrenme motivasyonları arasında anlmlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde İngilizce öğrenme inançlarının zorunluluk ya da gereklilik olması açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *İngilizce öğrenme, Motivasyon, Öğrenci, Üniversite*

Introduction

Today, life is challenging and people are needed to be successful in many fields such as career, education, technology, science, finance and social and cultural issues. To be successful, people need development in these fields. For development, there are some factors effecting the speed, strength and endurance of people. These factors motivate people to be successful. Motivation has an important role in people's life. People with correct motivation follow success and most probably become successful at the end of role. Because of this vital effect of motivation, many researches and definitions were done by researchers. Motivation is a cognitive and psychological duration of activating people to perform behavior (Klein, 1999; Hodgetts, 1991). Motivation is a power of activating, maintaining and directing behavior (Pintrich and Schunk, 1996). Motivation is a need or wish to activate people's behavior (Johnstone, 1997). When the definitions are examined, it is seen that motivation is a power of activating people to a role or duty to success it.

People usually learn better if they wonder or pay attention. To get the attention or wonder, motivation factors are needed to use. Motivations can be intrinsic or extrinsic. People who are intrinsically motivated behave without any expectations. Intrinsically motivated people behave in natural environment with success feelings (Ryan and Deci, 2000). With intrinsic motivation people learn behaviour for inward-oriented such as being happy, having pleasure and fun without any force (Middleton and Spanish, 1999). People who are behaving for success, excitement, fun, attention and excitement are intrinsically motivated (Rigby, Deci, Patrick, and Ryan, 1992). Intrinsically motivated people feels totally free and believe that their behaviours explain them. Students intrinsically motivated learn for personal improvement without expecting any reward. Intrinsic motivation is a personal motivation and sources directly from content and related with the nature of behaviour. Intrinsic motivation covers attention of behaviour, independence at job, importance of job, participation to work, responsibility, diversity, creativity, opportunity to use ability and skills, feedbacks about behaviors (Mottaz, 1985). Intrinsic motivation is reactions of person's needs such as wonder, need to know,

being enough, improvement and success. Intrinsic motivation is related with academic experience. Students intrinsically motivated maintain a behaviour for own satisfaction (Naccarato, 1988). Learning with intrinsic motivation is not a mean but an aim. Students encouraged by intrinsic motivation at the beginning of education period maintained learning with same way.

There are four basic features of motivating people intrinsically (Ryan and Deci, 2000). Challenging which refers difficult objectives and success is not guarantee, control and autonomy which refer students' effects on learning, curiosity and innovation which refer to students new ideas and aesthetics value which refers to students' emotional reactions.

Extrinsic motivation is taking part in actions for extrinsic values and rewards (Deci, Vallerand, Pelletier, and Ryan, 1991). Arranging behaviours extrinsically is controlling behaviours with social rewards and fines. Extrinsic motivation can be explained by competition, better scores, and rewards. Extrinsic motivation reasons are not personal reasons but environmental. Extrinsic motivation comprises by reward or fine provided by others to complete behaviour and rise with a factor (Uzun, 2012). Behaving for a reason is extrinsic motivation (Pelletier, Fortier, Vallerand, Tuson, Brière, and Blais, 1995). An extrinsic motivation is strength or reinforces affecting behaviour in a positive or negative way, changing frequency of repeating behaviour and having material or sentimental value. Rewards could be either material or sentimental such as distil, compliment or pride (Konter, 1995). Extrinsic motivation comprises pay rise, better salary, promotion and status.

Students need to be successful during their academic life to have better standards for the future. For that aim they start education and continue mostly up to bachelor degree. To be successful education life students need to be successful and for this aim they need to be highly motivated. To raise students' motivation there are four factors of learning centered classroom environment (Jacobson, Eggen, and Kauchok, 1989).Self regulatory students which refers to students determine goals and use metacognitive strategies, teacher characteristics which refers to teachers who are willing and enthusiastic, school and classroom environment which refers to a suitable classroom design, entertaining, promoting classrooms and school and classroom environment which refers

to students' role on decision (Öncü, 2004). Learning a foreign language in the global world is one of the most important necessities for career development, social and cultural issues and personal development. People need learning a foreign language as many international corporations are becoming popular day by day (Sözer, 1984). Learning a foreign language is one of the most important issues of the students. Almost all future career plans need a foreign language. Students after bachelor degree start a career search and have advantage in case of having foreign language degree. For this reason, students are aware of learning a foreign language and start studying seriously at university education process.

One of the students' first motivations for language learning is students' attitudes and behaviours towards foreign language culture and society (Acat and Demiral, 2002). Students' background information on a culture and country also effect language learning motivation. Students who know the positive effects of having foreign language knowledge will be positively motivated. For this aim some international student change programs should be more effective and used for student motivation. Erasmus program is one of the international mobility programs which provide to university students and academicians foreign language practice and learning different cultures and societies in many countries with corporation (National agency, 2019). Students who have positive attitudes towards foreign language will be easily motivated.

Foreign language learning is one of the main goals of education systems for integration with world. For this aim national education systems cover foreign language learning courses in their programs. The issue at this stage is how to teach a foreign language. There are many researches on foreign language learning subject. Language learning strategy is a conscious learning process (Cohen, 2003). Language learning strategy is specific activities, behaviours and techniques to improve language learning abilities (Oxford, 1999). Language learning strategies are learners' private and self regulated techniques (Riding and Rayner, 2002). There are two types of language learning motivational tendency. One of which is integration with language society which is related with language learning demand and the other is having better career (Gardner and Lambert, 1972).

This research aims to investigate factors affecting faculty of education students' English learning motivations with the questions;

1. Does the gender difference affect students' English language learning motivations?
2. Does the department difference affect students' English language learning motivations?
3. Does grade difference affect students' English language learning motivations?
4. Does obligation or necessity affect students' language learning motivations?

Methodology

As method of this research; research model, study group, data collection tool and data analysis were presented.

Research Model

This is a quantitative research designed as survey model. Survey models present a situation with its' existing conditions (Karasar, 2010). Quantitative research design claims that social realities are phenomenons which are observable, assessible and explicable by numbers (Glesne ve Peshkin, 1992). The aim of the quantitative research is to reach information which is generalisable cause-effect relations (Türnüklü, 2001). With the research model of this study, factors affecting faculty of education students' English learning motivations according to gender, department, grade and oblication or necessity belief of students' learning English variables were investigated..

In this study the method is chosen as quantitative to identify observable, assessable and explicable findings by numbers. This study is designed as survey model. Studnets' motivations of English language learning learning was aimed to present with their existing conditions such as gender, department, grade and belief.

Study Group

Study group of this research consists of 225 faculty of education students. From four grades and three departments which are department of physical education, social sciences and Turkish language education at a university in Turkey in 2018-2019 academic year. Study group of the research is randomly selected. At table 1, students' statistical information of participants' gender, department, grade and obligation or necessity belief of learning English variables is given

Table 1. Statistical of Faculty of Education Students' Gender, Department, Grade and Obligation or Necessity of Learning English Belief Variables

	Category	**n**	**%**
Gender	Female	153	68
	Male	72	32
Departments	Physical education	77	34.2
	Social sciences	81	36
	Turkish language	67	29.8
Grade	1st grade	56	25.5
	2nd grade	52	23.6
	3rd grade	47	21.4
	4th grade	65	29.5
Belief of learning English	Obligation	34	28.4
	Necessity	161	71.6

According to Table 1, 225 students participated to research and 153 (68%)of the participants are female and 72 of the participants (32%) are male. Data is collected from different departments of the faculty of education students. According to department variable 77 (34.2%) of the students study at department of physical education, 81 (36%) of the students study at department of social sciences, 67 (29.8%) of the students study at department of Turkish education. Students from different grades participated to this research. According to grade variable from 1st grade 56 (25.5%) students, 2nd grade 52 (23.6%) students, 3rd grade 47 (21.4%) and 4th grade (29.5%) students participated to this research. Among participants 34 (28.4%) of the students believe that they learn

English since it is obligatory and 161 (71.6%) of the students believe that they learn English since it is necessity.

Data collection and data collection tool

In this study data of the research is collected by data collection tool. For this research 225 data collection forms were filled by participants in two weeks time by hand . 12 scale forms filled without attention were taken out of analyse. Data collection tool is consisted of 2 parts. Personal information of the participants which are gender, department, grade and learning English belief take place in first part of the tool. Second part of the data collection tool is consisted of learning English motivation scale (Mehdiyev, Uğurlu, and Usta, 2017). Data collection tool is designed as 5 likert type and include 16 items aims determine faculty of education students English learning motivations according to variables. Kaiser Mayer Olkin (KMO) value of the scale is .857 and Bartlett test result is 2274.545. In this research data collection tool has two sub-dimensions and explains 61% of the total variance. The internal consistency coefficient (Cronbach Alpha) of the scale is .83.

Data analyse

Research data was analysed by statistical program. For Normality distribution of the data Kolmogorov-Smirnov test and for homogeneity of the variance Levene statistics were used. Students' of faculty of education motivations data for learning English distributed non-parametric. According to results of distribution normality test and data homogeneity test, Mann-Whitney U test, Kruskal-Wallis H tests were used to analyse the data. Descriptive statistics were used and significance difference level of the analysis was determined as .05.

Findings

In this part of the study statistical information and analyse results were submitted according to research data.

Table 2. Descriptive Statistics of Faculty of Education Students' Learning English Motivations

	N	mean	p	K_y	B_s	Ss
Learning English motivations	225	3.48	.000	.171	.062	.752

Motivation Kolmogorov-Smirnov Z score 1.45; p=.29

According to Table 2, faculty of education students' motivation mean score is 3.48 and Kolmogorov-Smirnov Z score is 1.45. Following these results each variables were analysed to examine students' motivations for learning English. At table 3, faculty of education students' motivations of learning English was examined according to gender variable.

Table 3. Mann-Whitney U Test Results of Faculty of Education Students' Learning English Motivations According to Gender Variable

	Category	N	$\bar{X}$	$\bar{X}_{rank}$	Σ_{rank}	Z	r	U	p
Gender	Female	153	3.49	115.82	17720.50	-.948	-.063	5076.500	.343
	Male	72	3.44	107.01	7704.50				

According to Table 3, faculty of education students' learning English motivations do not significantly differ (p=.343) with regard to gender variable. In other words, gender is not a factor affecting faculty of education students' learning English motivations. At table 4 below, faculty of education students' motivations of learning English was examined according to department variable.

Table 4. Kruskal Wallis H Test Results of Faculty of Education Students' Learning English Motivations According to Department Variable

	Category	N	$\bar{X}_{rank}$	Sd	X^2	p
Department	Physical Education	77	124.05	2	5.707	.058
	Social sciences Education	81	99.83			
	Turkish language Education	67	116.23			

According to Table 4, faculty of education students' motivations of learning English do not differ significantly (p=.058) with regard to de-

partment variable. In other words, department differences are not a factor affecting faculty of education students' learning English motivations. At table 5, faculty of education students' motivations of learning English was examined according to grade variable.

Table 5. Kruskal Wallis H Test Results of Faculty of Education Students' Learning English Motivations According to Grade Variable

	Category	N	$\bar{X}_{rank}$	Sd	X^2	p
Grade	1st grade	56	95.14	3	13.510	.004
	2nd grade	52	128.19			
	3rd grade	47	127.59			
	4th grade	65	97.22			

According to Table 5, 220 out of 225 students filled the 'grade' independent variable question of the scale form and faculty of education students' learning English motivations significantly differ (p=.004) with regards to grade variable. In other words, grade difference is a factor affecting faculty of education students learning English motivations. At Table 6, to determine between which two grades' learning English motivations significantly differ Mann-Whitney U test was used.

Table 6. Mann-Whitney U Analyse Results of Faculty of Education Students' Learning English Motivations According to Grade Variable

Category		N	$\bar{X}$	$\bar{X}_{rank}$	Σ_{rank}	Z	r	U	p
Grade	1st grade	56	3.29	46.42	2599.50	2.786	.268	1003.500	.005
	2nd grade	52	3.67	63.20	3286.50				
	2nd grade	52	3.67	68.20	3546.50	-2.626	.242	1211.500	.009
	4th grade	65	3.37	51.64	3356.50				

According to Table 6, faculty of education students' learning English motivations significantly differ with respect to grade variable. When research data was analysed, the significant differences were found pair group between 1st grade and 2nd grade (p=.005) and pair group between 2nd grade and 4th grade (p=.009). Faculty of education students' motivations of learning English were in favour of 2nd grade students. At table 7 below, faculty of education students' motivations of learning English were analysed according to obligation or necessity belief.

Table 7. Mann-Whitney U Analyse Results of Faculty of Education Students' Learning English Motivations According to Obligation or Necessity Belief

Category		N	$\bar{X}$	$\bar{X}_{rank}$	Σ_{rank}	Z	r	U	p
Learning English belief	Obligation	64	3.64	127.14	8137.00	-2.05	.137	4247.00	0.40
	Necessity	161	3.41	107.38	17288.00				

According to Table 7, faculty of education students' motivations of learning English significantly differ (p=.040) with regards to obligation or necessity belief. In other word, obligation / necessity belief is a factor affecting faculty of education students' learning English motivations in favour of faculty of education students' obligation belief.

Discussion and Conclusion

Students today need to improve themselves to compete with challenging world. They need to be successful at exams, career choice, social and cultural issues, technological innovations, personal developments. These issues all important and students should learn a foreign language especially English to start a better career. Learning a foreign language is a difficult and challenging process and need motivation. This study aimed to search faculty of education students' learning English motivations. Faculty of education students' mean score of learning English is 3.48. This mean score explains that students' motivation is higher than moderate level.

First finding of this research reveals that faculty of education students' learning English motivations do not significantly differ with regard to gender variable. In other words, gender difference is not a factor affecting faculty of education students' learning English motivations. According to previous studies gender variable significantly differ in favour of female students (Acat and Demiral, 2002). Academic motivations of the students significantly differ in favour of male students (Eyüp and Bozer, 2015). Success of learning English feeling highly motivates female prep-class students than male students (Şad and Gürbüztürk, 2009). High school students learning English motivations significantly differ in favour of female students (Yılmaz, 2012). Female students' motivations

of learning English are higher than male students (Wigfield and Eccles, 1992). Female students had greater motivations of learning English compared to male students (Sung and Padilla, 1998). Female students had significantly higher motivation scores of learning target language than male students (Dörnyei and Clement, 2001). Female students studying English motivations were higher than male students (Mori and Gobel, 2006). Girls have slightly higher degree of positive attitudes and motivation comparable to the boys on language learning (Hashwani, 2008). Female students were more motivated to learn English than male students (Shaaban and Ghaith, 2000).

Second finding of this research reveals that department difference is not a factor affecting faculty of education students' learning English motivations. Students participated to this research were studying physical education, social sciences education and Turkish language education and department difference do not affect students' learning English motivations. Petroleum Engineering students have positive motivation towards learning English (Al-Tamimi and Shuib, 2009). Students studying at department of English language teaching have high level of learning English motivation because of career choice (Topkaya and Uztosun, 2012). Students at department of business in Thai are highly motivated to learn English (Degang, 2010). Students in china had high motivations of learning English (Wang, 2008). In china students had high English learning motivations (Kyriacou and Zhu, 2008).

Third finding of the research reveals that grade difference is a factor affecting faculty of education students' learning English motivations. The significant difference is between 1st and 2nd grades and 2nd and 4th grades. In other words, 2nd grade students' motivations are higher to learn English than 1st and 4th grade students. Reason of this difference could be students at 2nd grade start to search international programs such as Erasmus to study abroad a term or a year. 4th grade students had better study strategies and abilities in general (Bay, Tuğluk, and Gençdoğan, 2005).

Fourth finding of this research revealed that obligation or necessity belief is a factor affecting faculty of education students' learning English motivations. Factor affecting students' learning English motivations is in favour of obligation belief. Students in Malaysia believe that they could

learn people and culture by reading and speaking English (Zubairi and Sarudin, 2009). Students learn English to find a better career opportunity (Truitt, 1995).

As seen at this and previous studies, English is one of the most important issue for students together with the issues such as studying at university, academic success, exams and career plan. Students want to learn English for different and rational reasons. Learning English is a long and challenging process. To reach success at learning English, educational programs are developed with different techniques and strategies. One of the necessary issues of the programs is motivation of students for learning English. Students motivated with true techniques will reach to success in a short while and easy way. At this study some motivational factors which are gender, department, classroom grade and obligation/necessity belief variables were searched. Researches in the future can increase the number of variables.

English is the most common international language on the world and people are in competition of learning it. To be able to learn English actively language researchers have been studying on techniques and methods. Motivation is also another subject of research on language learning. This study aimed to determine factors affecting faculty of education students' English learning motivations. As result of the research gender and department of faculty of education students English learning motivations do not significantly differ. In other words gender and department are not a factor of affecting faculty of education students' learing English motivations. Grade and obligation or necessity belief significantly differ. 1st and 2nd grades and 2nd and 4th grades learning English motivations significantly differ. In other words, motivation is a factor of learning English between these pair groups. Obligation or necessity belief of learning English significantly differ according to this research. That means motivation of learning English affect students belief of learning English.

Motivation is an important factor in many areas such as health, learning and socal life. Language learning is an important phase of a person's life and today people try to learn language for career, social and cultural knowledge, travel, economical reasons and so on. To be successful at these areas, learning English has an important effect. To learn English

better, there are some factors affecting learning. By finding out these factors, learning English would be much joyful, quick, easy and active. This research aimed to investigate these factors.

Researchers studying on motivation, language learning and methodology can also pay attention of the findings of this research. Reseachers, while studying on language learning can consider the importance of motivation and affects on belief of learning English. Teachers while teaching English can pay attention the importance of motivation and plan the lessons with applicable and concrete activities, teaching methods can be chosen to motivate learning, assessment and evaluation methods also can be chosen by paying attention to students motivation of learning.

Kaynakça / References

Acat, B. M. and Demiral, S. (2002). Türkiyede yabancı dil öğreniminde motivasyon kaynakları ve sorunları. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *8*(3), 312-329.

Al-Tamimi, A. and Shuib, M. (2009). Motivation and attitudes towards learning English: A study of petroleum engineering undergraduates at Hadhramout University of Sciences and Technology. *Journal of Language Studies*, *9*(2), 29-52.

Bay, E., Tuğluk, M. N. and Gençdoğan, B. (2005). Üniversite öğrencilerinin ders çalışma becerilerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(14), 94-105.

Cohen, A. D. (1998). *Strategies in learning and using a second language*. Harlow: Longman.

Deci, E. L., Vallerand, R. J., Pelletier, L.G., and Ryan, R. M. (1991). Motivation and education: The self-determination perspective. *Educational Psychologist, 26*, 325– 346.

Degang, M. (2010). *Motivation toward English language learning of the second year undergraduate Thai students majoring in Business English at an English-medium university*. (Unpublished master thesis). Srinakharinwirot University, Bangkok.

Dörnyei, Z. and Clément, R. (2001). Motivational characteristics of learning different target languages: Results of a nationwide survey. *Motivation and Second Language Acquisition, 23*, 399-432.

Eyüp, Y. and Bozer, E. N. (2015). Akademik motivasyon ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *14*(3), 669-685.

Gardner, R. C. and Lambert, W. E. (1972). *Attitudes and motivations in second language learning*. Massachusetts: Newbury House.

Glesne, C. ve Peshkin, A. (1992) *Becoming Qualitative Researchers: An Introduction.* London: Longman

Hashwani, M. S. (2008). Students' attitudes, motivation and anxiety towards English language learning. *Journal of Research and Reflections in Education*, *2*(2), 212-144.

Hodgetts, R. M. (1991). *Organizational behaviour theory and practice*. New York: MacMillan Publishing.

Jacobson, D., Eggen, P., and Kauchok, D. (1989). *Methods for teaching: A skill approuch.* Ohio: Merrill Publishing.

Johnstone, A.H. (1997). Know how your pupils learn, and teach them accordingly. D.L. Thompson (Ed). *Monitoring Change In Education: Science Education In 21st Century*. Arena:Hants.

Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Klein, H. J. (1999). An Integrated control theory of work motivation. *Academy of Management, 14*(2), 150–172.

Konter E, (1995). *Sporda motivasyon*. İzmir: Saray Tıp Kitapevi.

Kyriacou, C. and Zhu, D. (2008). Shanghai pupil's motivation towards learning English and the perceived influence of important others. *Educational Studies, 34*(2), 97-104.

Mehdiyev, E., Uğurlu, C. T. and Usta, H. G. (2017). İngilizce dil öğreniminde motivasyon ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, *54*, 21-37.

Middleton, J. A., and Spanias, P. A. (1999). Motivation for achievement in mathematics: Findings, generalizations, and criticisms of the research. *Journal for research in Mathematics Education, 30*(1), 65-88.

Mori, S. and Gobel, P. (2006). Motivation and gender in the Japanese EFL classroom. *System*, *34*(2), 194-210.

Mottaz, J. C. (1985). The relative importance of intrinsic and extrinsic rewards as determinants of wok satisfaction. *The Sociological Quarterly, 26*(3), 365-385.

Naccarato, R. W. (1988). Assessing learning motivation: A consumer's guide. office of educational research and ımprovement. USA: Washington.

National Agency. (2019). Erasmus+ Program. Retrieved from http://ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/y%C3%-BCksek%C3%B6%C4%9Fretim-program%C4%B1 on 12.04.2019.

Öncü, H. (2004). Motivasyon. L. Küçükahmet (Ed.). *Sınıf yönetimi*. Ankara, Nobel Yayınevi.

Oxford, R. (1999). 'Style wars' as a source of anxiety in language classrooms. D. J. Young (ed). *Affect in foreign language and second language learning* (p.216-237). Boston: MacGraw-Hill.

Pelletier, L.G., Fortier, M.S., Vallerand, R.J., Tuson, K.M., Brière, N.M., and Blais, M.R., (1995). Toward a new measure of intrinsic motivation, extrinsic motivation, and a motivation in sports: the sport motivation scale. *Journal of Sport & Exercise Psychology, 17*, 35-53.

Pintrich, P. R. and Schunk, D. H. (1996). *Motivation in education: Theory, research and applications*. Prentice Hall: Englewood Cliffs.

Riding, R. and Rayner, S. (2002). *Cognitive styles and learning strategies understanding style differences ın learning and behaviour*. London: David Fulton Publishers.

Rigby, C.S., Deci, E.L., Patrick, B.C., and Ryan, R.M. (1992). Beyond the intrinsic-extrinsic dichotomy, self-determination in motivation and learning. *Motivation and Emotion, 16*(3), 165 – 185.

Ryan. R. and Deci, E. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology, 25*, 54 - 67.

Şad, S. N. and Gürbüztürk, O. (2009). Analyzing the self-determination levels of english prep students by some variables (İnönü University case). *Educational Administration: Theory and Practice, 15*(3), 421-450.

Shaaban, K. A. and Ghaith, G. (2000). Student motivation to learn English as a foreign language. *Foreign Language Annals*, *33*(6), 632-644.

Sözer, E. (1984). Amerika Birleşik Devletleri'nde yabancı dil öğretmeni yetiştirme. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(1), 131-146.

Sung, H. and Padilla, A. (1998). Student motivation, parental attitudes, and involvement in the learning of Asian languages in elementary and secondary schools. *The Modern Language Journal 82*, 205–216.

Topkaya, E. Z. and Uztosun, M. S. (2012). Choosing teaching as a career: Motivations of pre-service English teachers in Turkey. *Journal of Language Teaching and Research*, *3*(1), 126-134.

Truitt, S. N. (1995). Beliefs about language learning: A study of Korean University students learning english. *Texas Papers in Foreign Language Education*, *2*(1), 2-16.

Türnüklü, A. (2001). Eğitim bilim alanında aynı araştırma sorusunu yanıtlamak için farklı araştırma tekniklerinin birlikte kullanılması. *Eğitim ve Bilim, 26*(120) 8-13.

Wang, F. (2008). Motivation and English achievement: an exploratory and confirmatory factor analysis of a new measurement for Chinese students of English learning. *North American Journal of Psychology*, *10*(3), 633-646.

Wigfield, A. and Eccles, J. (1992). The development of achievement task values: a theoretical analysis. *Developmental Review 12*, 265–310.

Yılmaz, E. (2012). Lise öğrencilerinin İngilizce dersi motivasyon düzeylerinin ve motivasyon tiplerinin belirlenmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, *1*, 139-139.

Zubairi, A. M. and Sarudin, I. H. (2009). Motivation to learn a foreign language in Malaysia. *Journal of Language Studies*, *9*(2), 73-87.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özcan, M. (2019). Factors affecting faculty of education students' learning english motivations. *OPUS–International Journal of Society Researches, 11(18*), 1356-1372. DOI: 10.26466/opus.557244

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 15/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Narsistik Kişilik Özelliklerinin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyi ve Gösterişçi Tüketim Eğilimleri Üzerine Etkisinin Tespiti[1]

DOI: 10.26466/opus.553969

*

Mutlu Yüksel Avcılar* - Sema Atalar**
* Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİBF. Osmaniye / Türkiye
E-Posta: myukselavcilar@osmaniye.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-5621-2377
**Yl Öğrencisi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, SBE. Osmaniye / Türkiye
E-Posta: atalarsema93@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-3776-009X

Öz

Bu çalışmanın amacı, narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılığı ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerine etkisini tespit etmektir. Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde; narsistik kişilik özelliklerinin sosyal medya bağımlılık düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerine etkisinin tespitine yönelik çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Literatürde yer alan bu boşluğu doldurmak bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Analiz için gerekli olan veriler, kolayda örnekleme yöntemi ile Gaziantep Üniversitesinde öğrenim gören 708 kullanıcıdan yüz yüze anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın kavramsal modelinde belirtilen hipotezler, çoklu regresyon analizi (aracı etki analizi) Hayes tarafından geliştirilen PROCESS makrosu kullanılarak test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılık düzeyi ile gösterişçi tüketim eğilimlerini pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, aracı etki analiz sonuçlarına göre sosyal medya bağımlılık düzeyi, narsisizm ile gösterişçi tüketim değişkenleri arasında kısmi aracılık etkisine sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların alanyazına katkıda bulunacağı ve gelecek dönemlerde gösterişçi tüketim eğilimlerini araştıran çalışmalarda araştırmacılara yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Narsisizm, Sosyal medya bağımlılığı, Gösterişçi tüketim*

[1] Bu makale Sema Atalar'ın Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı 2019 yılında tamamladığı "Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyinin Gösterişçi Tüketim Eğilimleri Üzerine Etkisinin Tespiti" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir ve Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından OKÜBAP-2017-PT3-014 numaralı proje olarak desteklenmiştir.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 15/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

The Effect of Narcissistic Personality Traits on Social Media Addiction and Conspicuous Consumption

*

Abstract

The purpose of this study is to determine the effect of narcissism on social media addiction and propensity to engage in conspicuous consumption. When the existing literature was examined in a detailed way it was determined that there were not any single studies to determine the effect of narcissistic personality traits on social media addiction level and conspicuous consumption. To fill this gap in the literature is the main motivation of this study. The required data were obtained by using the convenience sampling and the face-to-face survey method with 708 students studying at Gaziantep University. The hypotheses stated in the conceptual model of the study were tested multiple regression analysis (mediate effect analysis) using the PROCESS macro developed by Hayes. The analysis result shows that the level of narcissism affects social media addiction and conspicuous consumption tendency in a positive and statistically significant way. In addition, the mediation impact analysis reveals that social media addiction has a partial mediation effect between narcissism and conspicuous consumption. The findings of the study could contribute to the literature and might be useful for researchers investigating the conspicuous consumption in future studies.

Keywords: *Narcissism, Social media addiction, Conspicuous consumption*

Giriş

Sosyal medya, içeriğinin bireyler tarafından oluşturulduğu, bireylerin duygu, düşünce, gözlem, bilgi ve deneyimlerini paylaşmak ve birbirleri ile eş zamanlı etkileşimde bulunmak için kullandıkları internet tabanlı iletişim alanlarıdır. Sosyal medya, gerçekleşen etkinlikler, olaylar ve konuşmalar hakkında bilgilere kolay erişim sağlamaktadır (Przybylski vd., 2013, s.1841). Kaplan ve Haenlein (2010, s.61) göre sosyal medya, Web 2.0'ın ideolojik ve teknolojik temellerini oluşturan ve kullanıcı tarafından üretilen içeriğin oluşturulmasına ve değiştirilmesine izin veren bir dizi internet tabanlı uygulama grubudur. Dünyada her geçen gün artan sayıda insan, siber dünyada (internet dünyasında) birbirleriyle bağlantı kurmak ve bilgi aramak gibi etkinlikler üzerinde fazla miktarda zaman harcamaktadır. Sosyal paylaşım siteleri (Facebook), mikro bloglama siteleri (Twitter), fotoğraf paylaşım siteleri (Instagram) ve video paylaşım siteleri (YouTube) gibi sosyal medya sitelerinin insanların günlük yaşantılarında önemli bir rol oynadığı inkar edilemez (Thoumrungroje, 2014, s.8). Sosyal ağ siteleri, bloglar, forumlar, wiki ve mikroblog araçları gibi sosyal medya teknolojileri, bilgi paylaşımı için bir platform haline gelmektedir. İşletmeler, müşterileri ile etkileşim kurmak için giderek sosyal medya teknolojilerini kullanmaktadır. Bazı işletmeler (örneğin, Türk Hava Yolları), sağladıkları belirli ürünleri iyileştirme yolları hakkında müşterilerin görüşlerini almak için sosyal medya sitelerini kullanmaktadır (Osatuyi, 2013, s.2622).

Bazı kullanıcılar, iletişimi güçlendirmek, bilgi alışverişini kolaylaştırmak için interneti kullanırken kontrollerini kaybedebilmekte ve beklenmedik bir şekilde sosyal, mesleki ve kişisel sorunlar yaşaya bilmektedirler. İnternet kullanımındaki artış ve sosyal ağların hızla gelişmesi, bu insanlar için sorunlu bir kullanım ve hatta bir 'bağımlılık' haline gelebilmektedir (Çam ve İşbulan, 2012, s.14). Griffiths (2013, s.1), bağımlılığın altı temel bileşenlerinden; (1) belirginlik (salience), (2) ruh hali değişimi (mood modification), (3) tolerans (tolerance), (4) geri çekilme belirtileri (withdrawal symptoms), (5) çatışma (conflict) ve (6) tekrarlamak (relapse) yararlanarak herhangi bir davranışı bağımlılık davranışı olarak tanımlamaktadır Narsist kişilik özelliğine sahip bireyler, teşhircilik, kendini beğenme ve kendilerini üstün görme eğiliminde olabilmektedir. Bu nedenle

görkemli imajlarını doğrulatmak için prestijli ürün satın alabilmektedir (Cisek vd., 2014, s.1). Gösterişçi tüketim, en basit şekliyle satın alma gücünü göstermek için pahalı mal ve hizmet alımı olarak tanımlanabilir (Velov vd., 2014, s.113).

Bu araştırmanın amacı, narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılık ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki etkisini tespit etmektir. Ayrıca, sosyal medya bağımlılık düzeyinin, narsisizm düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri arasında aracı etkisi olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda "Narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılığı ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerine etkisi nedir?" sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır. Alanyazın incelendiğinde; narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılığı ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerine etkisinin incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda çalışmanın, alanyazında yer alan boşluğu doldurarak konu ile ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Narsisizm

Narsisizm kavramı Yunan mitolojisinde; suda aksini görerek kendine aşık olan ve ömrünü hiç ulaşamayacağı bu sevgiliyi izleyerek tüketen Narkissos'tan gelmektedir. Narsisizm, alanyazında ilk kez Psikiyatri ve Klinik Psikoloji bilim dalları tarafından tanımlanmıştır (Atay, 2009, s. 183). Narsisizmin, Türk Dil Kurumu'na göre sözlük anlamı ise 'öz-severlik'tir. Narsisizm genel anlamda 'ben merkezli' ile eş anlamlıdır (Bradlee ve Emmons, 1992, s.821). Kernberg (1988), narsisizm kavramının bir üstünlük duygusu içinde olma, muhteşem olduğunu düşünme, teşhir, kıskançlık sömürücülük, sadece kendisiyle ilgilenme gibi duygu ve düşünceleri içerdiğini ileri sürmüştür (Ackerman vd., 2011, s.68).

Narsisizm yapısı, çeşitli bireysel kişilik özellikleri ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bunların bazıları, empati (Watson ve Morris, 1991, s.575), öz saygı, ben merkezli olma, hakim olma şeklinde sıralanabilir (Bradlee ve Emmons, 1992, s.821). Narsist kişiler genellikle, kendilerine aşırı zaman ve enerji harcamakta ve kendilerini özel, başarılı, önemli görüp hissetmektedir. Dikkat çekmek, iyi görünmek, başkalarından üstün olmak veya kendini algılanan tehditlere karşı savunma gayretleri narsistlerin rutin olarak kullandığı düzenleyici taktikler arasındadır. Narsist kişiler, başkalarının

kendilerine hayran olmasını istedikleri için benlik sunumlarını düzenleyerek iyi izlenim yaratmaya çalışmaktadır (Taylor ve Strutton, 2016, s.10). Raskin ve Hall (1981), kişilerarası sömürü ve manipülasyonun narsisizmin en temel özellikleri olduğunu belirtmişlerdir (Watson vd., 1984, s. 304).

Mehdizadeh (2010, s.363), narsisizm ile sosyal medya kullanımı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulmuşken, Buffardi ve Campbell (2008, s.1312) narsisizm düzeyinin yüksek olması sosyal medya yoluyla daha fazla kendini tanıtma ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Taylor ve Strutton (2016, s.15), Facebook kullanım düzeyi arttıkça imrenme duygusunun da artabileceğini belirtmiştir. İmrenme seviyesinin yüksek olması, Facebook kullanıcılarının bu duygulara tepki olarak kendini tanıtmak için artan bir istek uyanmasına gösteriş ile karşılaşma ihtimalinin de oldukça fazla olduğunu belirtmişlerdir. Carpenter (2012, s.483), Facebook'ta kendini tanıtma davranışı ile narsisizm teşhir boyutunun pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Buna ilave olarak yazar, narsisizmin sömürücülük ve hak iddia etme boyutları yüksek olan kişilerin de Facebook'u saygı görmek için kullanabileceğini belirtmiştir.

Narsist insanlar, dikkat çekme ve hayranlık uyandırma gereksinimlerini karşılamak istediklerinden dolayı Facebook'u -kendini tanıtma ve sosyal etkileşim için- kullanmaktadır. Bu tip insanlar, diledikleri kadar ilgi görmezlerse, stres belirtileri gösterebildikleri ve diğer kullanıcılara göre Facebook hakkında düşünmeye daha fazla zaman ayırdıkları tespit edilmiştir. Facebook kullanımı, narsist kişileri Facebook bağımlılık bozukluğu karşısında savunmasız bırakabilmektedir. Böylece narsistik kişilik özellikleri ile Facebook bağımlılığı arasında pozitif yönde ilişki olduğu ifade edilebilir (Brailovskaia ve Margraf, 2017, s.2-10).

Narsistik Kişilik Boyutları

Kişilik, bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlanmaktadır. Tutarlı davranış kalıpları, kişiliğin tutarlı olması ile ilgilidir. Kişilik içi süreçler ise nasıl davranacağımızı ve hissedeceğimizi etkileyen ve içimizde gelişen tüm duygusal, güdüsel ve bilişsel süreçleri kapsamaktadır (Burger, 2006, s.23).

Raskin ve Hall (1979, s.590); Raskin ve Terry (1988, s.891), narsistik kişilik özelliklerini bazı ölçütlere göre tanımlamışlardır. Söz konusu kişilik özellikleri; (1) kişinin kendini önemsemesi, aşırı kibirli olma, (2) sınırsız başarı, güç, (3) güzellik isteme, görkemli olma, ideal sevgi isteği, (4) teşhircilik, sergileme merakı, (5) eleştiri kabul etmeme, ilgisiz, soğuk, umursamaz tavırlar sergileme, aşırı öfkelenme, diğerlerine karşı hoşgörüsüz olma, (6) hak iddia etme, sorumluluk almadan ayrıcalık isteme, kişilerarası sömürücülük, (7) kişilerarası ilişkilerde aşırı idealleşme, ilişkilerde zayıflık, ve (8) empati eksikliğidir.

Emmons (1987, s.11), narsisizmi; liderlik/otorite, kendine hayranlık/ilgi, üstünlük/benmerkezcilik, sömürücülük/hak iddia etme şeklinde , Kubarych vd. (2004, s.869), güç, teşhir ve benzersiz olma, Corry vd. (2008,s.593) liderlik/otorite ve teşhircilik/hak iddia etme şeklinde boyutlandırmıştır . Raskin ve Terry (1988); Bradlee ve Emmons (1992, s. 890), narsisizmi yedi boyutta sınıflandırmıştır. Bunlar; teşhir, üstünlük, otorite, hak iddia etme, sömürücülük, kendine yeterlilik ve kendini beğenme boyutlarıdır. Ames vd. (2006), Raskin ve Terry tarafından tespit edilen yedi faktör içerisinden "kendini beğenme" boyutu hariç toplam altı faktör tespit etmişlerdir (Atay, 2009, s.188). Çalışmada da narsisizm altı boyutta incelenmiştir. Bunlar; üstünlük, teşhir, otorite, sömürücülük, hak iddia etme, kendine yeterlilik boyutlarıdır.

Teşhir boyutu

Sürekli dikkat çekmek, kendine hayranlık duyulmasını beklemek (Emmons, 1984, s.292), başkalarına gösteriş yapmak, dışa dönüklük, dürtüleri kontrol edememek (Cihangiroğlu vd., 2015, s.4), güven duygusunu önemsemeden sürekli ilgi aramak (Glover vd., 2012, s.502), kıskançlık ve kendi düşüncelerine odaklanma eğilimi (Raskin ve Terry, 1988, s.890) gibi özellikler narsisizm teşhir boyutunda yer almaktadır.

Üstünlük boyutu

Beğenilmek, kişinin kendini diğerlerinden önemli olduğunu ve her şeyin hakkı olduğunu düşünmesi, arkadaş edinirken üstün olduğunu düşün-

düğü insanları seçmesi (Cihangiroğlu, 2014, s.182), statü sahibi olmak, özgüvenin yüksek olması (Raskin ve Terry, 1988, s.899) gibi özellikler, narsisizm üstünlük boyutunda yer almaktadır

Otorite boyutu

Durumları ele alma eğiliminin olması, karar alırken yetkili olma, sorumluluk almak ve kendini lider olarak algılamak (Glover vd., 2012, s.502) gibi özellikler, narsisizm otorite boyutunda yer almaktadır.

Sömürücülük boyutu

Sömürü eğiliminde olmak, diğer insanlardan yararlanmak, çıkarları doğrultusunda kullanmak (Glover vd., 2012, s.502), kişiler arası ilişkilerde sömürücülük eğilimi (Emmons, 1984, s.292) gibi özellikler, narsisizm sömürücülük boyutunda yer almaktadır.

Hak iddia etme boyutu

Hak ettiğini düşündüğü her şeye sahip olana kadar tatmin olmamak, diğerlerinden uyumlu davranış beklentisi, küstahlık (Glover vd., 2012, s.502), karşılıksız özel iyilik beklemek (Emmons, 1984, s.292), hırslı olmak, iktidar olma ihtiyacı, baskınlık, başkalarını kontrol etme isteği, düşmanlık besleme, öz-kontrol eksikliği (Raskin ve Terry, 1988, s.899) gibi özellikler, narsisizm hak iddia etme boyutunda yer almaktadır.

Kendine yeterlilik boyutu

İddialı olma, bağımsızlık duygusu, özgüven ve yoğun başarma/başarı ihtiyacı (Raskin ve Terry, 1988, s.899) gibi özellikler, narsisizm kendine yeterlilik boyutunda yer almaktadır.

Bir kişilik özelliği olan narsisizm, ben merkezli, kendini büyük gören, baskın ve manipülatif bir yönelimi yansıtmaktadır. Narsistler, teşhircilik, kendini beğenme ve kendilerini üstün görme eğilimindedir. Görkemli imajlarını doğrulatmak için prestijli ürünler satın alırlar. Ürünlerin faydacı değerlerinden çok sembolik faydalarıyla ilgilenirler. Sahip oldukları

ve sergiledikleri şeylerin, kendilerini diğerlerinden olumlu şekilde ayırt edeceğini düşünürler (Cisek vd., 2014, s.1).

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda, bu araştırmada narsisizm düzeyinin sosyal medya bağımlılık düzeyine etkisini tespit etmek amacıyla H_1 hipotezi ve narsisizm düzeyinin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla H_2 hipotezi geliştirilmiştir. Hipotezler aşağıda yer almaktadır.

- H_1: Narsisizm düzeyi, sosyal medya bağımlılık düzeyini istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir.
- H_2: Narsisizm düzeyi, gösterişçi tüketim eğilimlerini istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir.

Sosyal Medya Bağımlılığı

Sosyal medya, web üzerinden çevrimiçi içerik üretme, paylaşma ve iş birliği yapma yeteneklerini ifade etmektedir. Buna göre, sosyal medya kullanımı, işbirlikçi projeler, webloglar, içerik toplulukları, sosyal ağ siteleri, sanal oyun dünyaları ve sanal sosyal dünyalar gibi çok çeşitli sosyal uygulamaları içermektedir. Sosyal ağ siteleri, kim olduğumuzu ve birbirimizle nasıl ilişki kurduğumuzu ifade eder hale gelmiştir. Teknolojiye, yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olarak bağımlı olan insanlar oluşmuştur. Bu durum, 'her zaman açık' bir yaşam tarzı olarak adlandırılmaktadır. Nerede ve ne zaman ihtiyacınız olursa olsun insanlara ve bilgilere ağ ile bağlanan bir dünyada yaşamakla ilgilidir. Bunun iki önemli etkisi vardır. Birincisi, 'açık' olmak önceden beri süregelen bir durum haline gelmiştir. İkincisi, teknoloji kültürünü kaçırmamak, güncel kalmak ve bağlantı kurmak için çevrimiçi sosyal ağ siteleri kullanmaları gereken doğal bir anlayış ya da gereksinim olduğunu düşünmektedir (Kuss ve Griffiths, 2017, s.2-5).

Nyland vd. (2007), sosyal medya kullanımının beş nedeni olduğunu belirtmiştir. Bunlar; yeni insanlarla tanışma, eğlenme, sosyal etkinlikler düzenleme/katılma, ilişki kurma/sürdürme ve medya yaratımı şeklindedir (Folarami, 2013, s.73). Folarami (2013), insanların, diğer insanlarla tanışmak, sohbet etmek ve okul aktivitelerini organize etmek için Facebook'u kullandıklarını belirtmiştir. Ellison vd. (2007, s.1143), yaptıkları

çalışmada üniversite öğrencilerinin Facebook kullanımı ile sosyal çevre oluşturma amacı arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir .

Sosyal medya bağımlılığı resmi bir klinik tanı değildir, birçok insan sosyal medyaya çok fazla zaman harcamasına rağmen kendilerini bağımlı olarak görmemekte ve kendilerini 'saplantılı' olarak tanımlamaktadır. Modern teknolojinin yaşamımız üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumlu tarafı, Skype, Instagram ve Facebook gibi teknolojiler, aile üyeleri ve arkadaşlarla iletişimde kalmamızı sağlamaktadır. Ancak ne yazık ki, insanlar günümüzde zamanının büyük bir bölümünü durum güncellemek, fotoğraf yüklemek, duvarlara yorum yapmak, Facebook oyunları oynamak, başkalarının güncellemelerini okumak ve eklemek, yeni arkadaşlar aramak için sosyal ağ sitelerinde harcamaktadırlar (Young, 1995, s.1).

Sosyal ağ sitelerinin aşırı kullanımı, bireyin çalışmasını, sağlığını ve kişisel ilişkilerini olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir. Sosyal ağ sitesi profilleri, kullanıcıların kendilerini tanıtabilmelerine (kim olduklarını ve neyi sevdiklerini) olanak tanır. Böylece, sosyal ağ sitelerini kullanmanın kendileri için önemli olduğunu belirten bireylerin, sosyal ağ sitelerini daha yüksek düzeyde kullanmaları beklenmektedir. Sosyal ağ sitelerinin, özellikle ortak ilgi alanlarına sahip kişilerle iletişimi kolaylaştırarak, insanların ihtiyaç duyduğu gereksinimlerini karşılama potansiyeline sahiptir. Böylece başkalarına ait olma ihtiyacı daha fazla olan kişilerin, ait olma gereksinimlerini karşılamak için yüksek düzeyde sosyal ağ sitelerini kullanma olasılıkları olabilmektedir (Pelling vd., 2009, s.755-756).

Sosyal ağ sitesi bağımlılığının oluşumu hakkında açıklamalar sunan üç temel teorik model bulunmaktadır (Turel ve Serenko, 2012, s.515). Bu modellerden, *Bilişsel-davranışsal modele* göre aşırı sosyal ağ kullanımı uyumsuz bilişlerin bir sonucudur ve bağımlı şekilde kullanıma yol açan bir dizi dış sorunla daha da kötüleşebilmektedir. Bu dış sorunlar, toplumsal dışlanma ve arkadaş desteğinin eksikliği olabilir. *Sosyal beceri modeli* bireylerin düşük kişisel sunum becerileri sebebiyle ve yüz yüze iletişim yerine çevrimiçi sosyal etkileşimleri tercih etmesinin bir sonucudur. *Sosyo-bilişsel model* ile ilgili olarak, olumlu sonuç beklentileri, yüksek öz-yeterlik ve düşük öz-kontrol sonucunda bağımlılık yapan sosyal ağ sitesi kullanımına yol açmaktadır. Bağımlılığın gelişimi konusundaki teorik bakış açısına bakılmaksızın, tüm modellerde bağımlılığın, kullanıcılar ve çevreleri için

olumsuz sonuçlara yol açabileceği belirtilmiştir (Kuss ve Griffiths, 2017, s.6-7; Turel ve Serenko, 2012, s.515; Griffiths, 2013, s.1).

Aşırı düzeyde sosyal ağ sitesi kullanımının, madde bağımlılığı ile benzer belirtilere yol açabileceği öne sürülmektedir. Bu belirtiler; davranışsal bağımlılıklarla ilgili belirginlik (salience), duygu durum modifikasyonu (mood modification), tolerans (tolerance), geri çekilme (withdrawal), tekrarlama (relapse) ve çatışma (conflict) olarak tanımlanmıştır (Griffiths, 1996, s.20; Griffiths, 2005, s.193-195; Kuss vd., 2013, s.7-12; Andreassen, 2015, s.175).

Young (1995, s.1-2), Facebook uygulamasını kullanarak, sosyal medya bağımlılığının beş belirtisi olduğunu ifade etmiştir.Bu belirtiler; Facebook hakkında düşünerek veya onu kullanmayı planlayarak çok zaman harcamak, Facebook'u daha fazla kullanmak için dürtü hissetmek, kişisel problemleri unutmak için Facebook'u kullanmak, Facebook kullanımı yasaklandığında huzursuz veya sıkıntılı hissetmek, Facebook'u aşırı kullanmaktan dolayı ilişkiler üzerinde olumsuz bir etkisi olması şeklinde belirtmiştir.

Andreassen vd. (2017, s.291), çalışmalarında narsisizm düzeyinin sosyal medya bağımlılığı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu sebeple de yüksek narsistik düzeye sahip kişilerin sosyal medyayı aşırı şekilde kullandıkları ve böylece idealize benlik duygularını doğruladıkları belirtilmiştir.

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda, bu araştırmada sosyal medya bağımlılığının narsisizm düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri arasındaki aracı etkisini tespit etmek amacıyla H_3 hipotezi geliştirilmiştir. Hipotez aşağıda yer almaktadır.

H_3: Sosyal medya bağımlılık düzeyi, narsisizm düzeyi ile gösterişçi tüketim eğilimleri arasında aracı etkiye sahiptir.

Gösterişçi Tüketim

Gösterişçi tüketim kavramı, Amerikalı ekonomist ve sosyolog Thorstein Bunde Veblen'in (1857-1929) çalışmasına dayanmaktadır. Yüz yirmi yıl önce (1899) "Aylak Sınıfı Teorisi"ni yazmış ve teorisini tamamen gözlem üzerine kurmuştur. Veblen, "varlıklı bireylerin servetlerini tanıtmak için

sıklıkla gösterişçi malları ve hizmetleri tüketip böylelikle daha güçlü bir statüye ulaştığını" iddia etmiştir. Veblen tarafından öne sürülen kavram, araştırmacılar tarafından (çoğunlukla ekonomistler tarafından) lüks malların tüketimi yoluyla statü sağlanması veya sürdürülmesi için bir süreç veya araç olarak görülmektedir (Memushi, 2013, s.250).

Gösterişçi tüketim, zenginlik ve satın alma gücünü göstermeye hizmet eden birçok ürün için tercihlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Gösterişçi satın alımdan sonra elde edilen memnuniyet, kullanım değerinden değil, izleyici tepkisinden ve sergilenen zenginlikten gelmektedir. Tüketici için ürünün fiyatı satın alma için önemli olan tek faktördür. Gösterişçi tüketimde 'dikkat çekme' niteliği, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip tüketicilerin, satın alma karar sürecinde önemli bir değişkendir. Gösterişçi tüketim, sosyal sınıf farklılıkları tarafından uyarılan ve ağırlıklı olarak 'alt-üst sınıf' etkinliği olarak tanımlanan bir fenomen olarak görülmektedir. Tüketiciler, ürünleri zenginlik sembolleri olarak kullanmakta ve en büyük evleri, en pahalı otomobilleri, yüzme havuzlarını, yatları ve diğerleri tarafından bariz şekilde zenginlik göstergeleri olarak algılanan sembolleri satın alırlar. Ürünlerin sembolik rolü, insanların satın aldıkları şeylerin işlevlerine ek olarak kişisel ve sosyal anlamları olduğu ayrıca, onları tüketen insanların sosyal dünyası hakkında 'bir şey söylediği' kabul edilmektedir. Gösterişçi tüketimde, tüketici ürünlerin 'değerine' kendisi değil, iletişim kurmak istediği önemli referans gruplarıyla karar verilmektedir (Mason, 1984, s.26-34).

Gösterişçi tüketim, tüketicilerin lüks ürünleri elde edebilme yetenekleri olduğuna belirgin bir kanıt sağlama isteğini ifade etmektedir. Başkalarını etkilemek için prestijli ürünlere yüksek fiyatlar ödeme ile motive olan gösterişçi tüketiciler, malın ekonomik faydasından ziyade toplumda kabul görmeyi seçebilirler. Gösterişçi tüketim, Veblen'in belirttiği gibi sadece aylak sınıfla sınırlı değildir, tüm sosyal sınıf ve gelir düzeyindeki (en zengin-en fakir) bireyler, gösterişçi tüketim harcamaları yapabilmektedirler. Gösterişçi tüketime katılarak bireyler, statüye kavuşmuş olurlar (Wang ve Chen, 2004, s.393).

Shukla (2008, s.27), aidiyet duygusu, güvenlik, benlik saygısı, başkaları ile iyi ilişkiler, saygı görme ve başarı hissi ile gösterişçi tüketimin tüketicilerin zenginliği gösterme arzusunun bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Taylor ve Strutton (2016, s.1-2), Facebook kullanıcılarının kendilerini diğer

kullanıcılarla sürekli olarak karşılaştırdıklarını belirtmişlerdir. Bu karşılaştırmalar hem olumlu hem de olumsuz duygular yaratmaktadır. Bu duyguların karışımı, sonuçta, kullanıcıların malların gösterişçi çevrimiçi tüketimiyle kendilerini tanıtma arzularını yükseltebilmektedir .

Sosyal ağların kullanıcıların benlik saygısını arttırdığı tespit edilmiştir. İnsanlar, sosyal paylaşım ağlarına giriş yaptıklarında, paylaşılacak bilgileri kontrol edebilir, dolayısıyla bu ağlarda kendileri hakkında olumlu bilgiler sunmaya eğilimli olabilirler. Bu tür olumlu bilgiler çoğunlukla kişinin benlik saygısını arttıran ve sonunda birçok pozitif toplumsal fayda ve refah sağlayan geribildirim sunmaktadır (Thoumrungroje, 2014, s.8).

İnsan algısı ve hafızasındaki kısıtlamalar göz önüne alındığında, tüketicinin, çağdaş ekonomilerdeki hem malların hem de hizmetlerin tümü ve tüketiminin ima ettiği olası sembolik içeriği bilmesi ve takip edebilmesi mümkün değildir. Bu kapsamda, sosyal medya aracılığı ile diğer insanlarla iletişim kurma ve diğerlerinin sosyal medyada yer alan paylaşımlarını inceleme tüketiciler için sembolik içerikleri öğrenmede oldukça önemli bir bilgi kaynağıdır (Witt, 2010, s.5-7).

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılık düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki etkisini tespit etmektir. Çalışmanın hedefi üniversitede öğrenim gören öğrencilerin narsisizm düzeyi ve sosyal medya bağımlılık düzeyinin gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki etkisini tespit etmektir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Bu araştırmanın evreni, Gaziantep Üniversitesinde eğitim alan öğrencilerdir. Çalışmanın evreni 49.632 kişiden oluşmaktadır. Evreni oluşturan her bir öğrenciye ulaşmak olanaklı olmadığından yalnızca kolayda örnekleme kapsamında araştırmaya katılan öğrencilere anket uygulanmıştır. Çalış-

mada istatistiksel analizlerin güvenilirliği açısından -yanlış ve eksik doldurulan anketler çıkartıldığında- geri kalan toplam 708 anket kullanılmıştır. Her bilimsel araştırmada olduğu gibi bu araştırmanın da en önemli kısıtları; zaman ve maliyet kısıtlarıdır. Bu nedenden dolayı araştırma için ihtiyaç duyulan veriler, Gaziantep Üniversitesi öğrencilerinden kolayda örnekleme yöntemi ile elde edilmiştir.

Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırma için gerekli veriler, birincil veri toplama yöntemlerinden biri olan yüz yüze anket yöntemiyle toplanmıştır. Anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, tüketicilerin genel profilini tespit etmeye yönelik demografik özellikler yer almaktadır. Diğer bölümlerde sırasıyla gösterişçi tüketim için Taylor ve Strutton (2016) çalışmasında kullandığı 6 ifade; narsisizm için Ames vd. (2006) çalışmalarında kullandığı16 ifade; sosyal ağlara bağımlılık düzeyi için Andreassen vd. (2012) ve Taylor ve Strutton (2016) çalışmalarında kullandıkları ölçeklerden uyarlanan 24 ifade kullanılmıştır. Toplamda 46 ifade yöneltilmiştir. Ankette yer alan ifadelerin tamamı 5'li Likert tipi ölçek kullanılarak ölçülmüştür. Anket formunun doğruluğunu test etmek, gerekli düzenleme ve düzeltmeleri yapmak amacıyla örneklem ile benzer özellikler taşıyan 30 kişilik bir gruba pilot araştırma kapsamında anket formu uygulanmış ve daha sonra anket formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmanın Kavramsal Modeli

Araştırmanın kavramsal modelinde; narsisizmin, sosyal medya bağımlılık düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki doğrudan etkileri belirtilerek, sosyal medya bağımlılık düzeyinin narsisizm ve gösterişçi tüketim değişkenleri arasında aracı etkisi Şekil 1'de sunulmuştur.

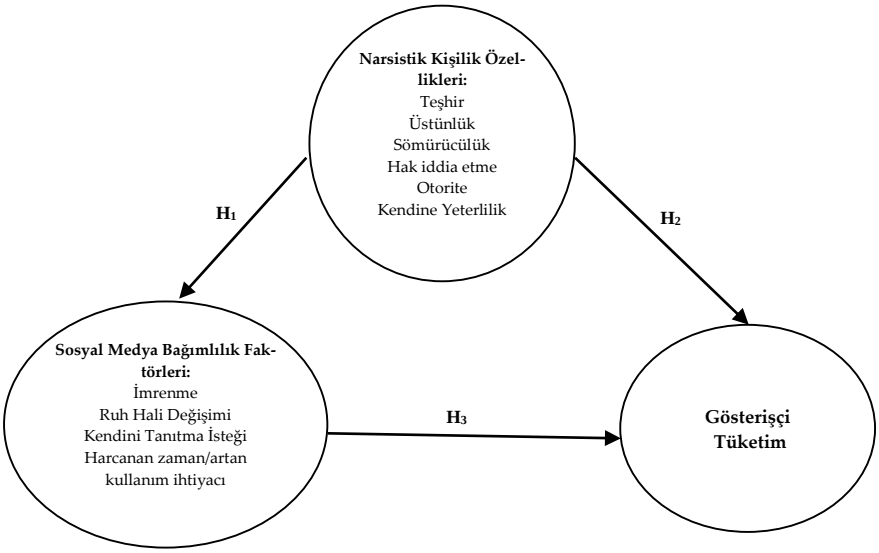

Şekil 1. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, SPSS 24.0 ve Hayes tarafından geliştirilen PROCESS makrosu kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde güvenilirlik analizi, faktör analizi ve çoklu regresyon (aracı etki analizi) analizi kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamında elde edilen verilere yapılan analizlerden elde edilen bulgular bu kısımda yer almaktadır. Araştırmaya katılarak ankete cevap veren katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1 incelendiğinde, ankete katılanların yüzde 58,8'i erkeklerden yüzde 41,5'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yüzde 91'i 17-24 yaş grubunda yer almaktadır. Katılımcıların yüzde 72,2'si normal öğretimde, yüzde 27,8'i ise ikinci öğretimde öğrenim görmektedir. Katılımcıların yüzde 42,8'i birinci sınıfta okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların yüzde 16,9'u eğitim fakültesinde öğrenimlerine devam etmektedirler. Katılımcıların yüzde 5,8'i inşaat mühendisliği bölümündedir.

Tablo 1. Cevaplayıcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	*N=708*	*%*	*Değişkenler*	*N=708*	*%*
Cinsiyet			**Öğrenim Durumu**		
Kadın	294	41,5	Normal Öğretim	511	72,2
Erkek	414	58,5	İkinci Öğretim	197	27,8
Yaş			**Sınıf**		
17-20	245	34,6	1.Sınıf	303	42,8
21-24	399	56,4	2.sınıf	187	26,4
25-28	48	6,8	3.sınıf	125	17,7
28 ve üzeri	15	2,1	4.sınıf	93	13,1
Fakülte			**Aylık Ortalama Hane Halkı Geliri**		
İİBF	73	10,3	0-1999	273	38,6
Fen Edebiyat Fakültesi	112	15,8	2000-2999	181	25,6
Mühendislik Fakültesi	93	13,1	3000-3999	91	12,9
BESYO	43	6,1	4000-4999	60	8,5
Türk M. Devlet Konserv.	36	5,1	5000-5999	32	4,5
Tıp Fakültesi	56	7,9	6000 ve üzeri	71	10,0
Hukuk Fakültesi	34	4,8	**İnternet Kullanımı (Ne Kadar Zamandır)**		
Eğitim Fakültesi	120	16,9	1 Yıl Ve Daha Az	13	1,8
İlahiyat Fakültesi	10	1,4	2-3 Yıl	63	8,9
Sağlık Bilimleri Fakültesi	9	1,3	4-5 Yıl	157	22,2
Güzel Sanatlar Fakültesi	36	5,1	6-7 Yıl	161	22,7
Diş Hekimliği Fakültesi	30	4,2	8-9 Yıl	131	18,5
İletişim Fakültesi	34	4,8	10 Yıl Ve Üzeri	183	25,8
Mimarlık Fakültesi	22	3,1	**İnternet Kullanımı (Günlük)**		
Bölüm			1 saatten az	49	6,9
İşletme	38	5,4	1-3 saat	243	34,3
İktisat	32	4,5	4-6 saat	266	37,6
Uluslararası ticaret ve lojistik	2	0,3	7-9 saat	93	13,1
İngiliz Dili ve Edebiyatı	24	3,4	10 saat ve üzeri	57	8,0
Kimya	1	0,1	**Ne Kadar Zamandır Sosyal Ağ Sitelerini Kullanı-yorsunuz**		
Tarih	19	2,7	1 yıl veya daha az	36	5,1
Türk Dili ve Edebiyatı	22	3,1	2-3 yıl	122	17,2
Arkeoloji	3	0,4	4-5 yıl	197	27,8
Sosyoloji	19	2,7	6-7 yıl	201	28,4
Coğrafya	24	3,4	8-9 yıl	92	13,0
Felsefe	2	0,3	10 yıl ve üzeri	60	8,5
Elektrik Elektronik Müh.	11	1,6	**Günlük Sosyal Ağlara Ayrılan Süre**		
Gıda Mühendisliği	17	2,4	1 saatten az	121	17,1
İnşaat mühendisliği	41	5,8	1-3 saat	331	46,8
Makine Mühendisliği	8	1,1	4-6 saat	193	27,3
Fizik Mühendisliği	2	0,3	7-9 saat	40	5,6
Endüstri Mühendisliği	3	0,4	10 saat ve üzeri	23	3,2
Tekstil Mühendisliği	1	0,1	**Akıllı Telefon Sahip Olma Durumu**		
Metalurji ve Malzeme Müh.	2	0,3	Evet	699	98,7
Optik ve Akustik Mühendisliği	8	1,1	Hayır	9	1,3
Antrenörlük	15	2,1	**İnternet Paketi Kotası**		
Yöneticilik	28	4,0	250 MB-499 MB	15	2,1
Temel Bilimler	4	0,6	8 GB ve üzeri	114	16,1
Türk halk oyunları	13	1,8	500 MB-999 MB	18	2,5
Sanat Müziği	10	1,4	1 GB-1.99 GB	108	15,3

Tablo 1. Cevaplayıcıların Demografik Özellikleri (…Devamı).

Türk Halk Müziği	5	0,7	2 GB-4 GB	327	46,2
Ses Eğitimi	4	0,6	5 GB-7 GB	126	17,8
Türkçe Öğretmenliği	12	1,7	**İnternette Bilgi Arama**		
İlköğretim Matematik Öğr.	26	3,7	Saat başı	227	22,7
İngilizce Öğretmenliği	1	0,1	Günde birkaç kez	448	63,3
Psikolojik Dan.ve Reh.	36	5,1	Haftada birkaç kez	77	10,9
İlahiyat	10	1,4	Ayda birkaç kez	7	1,0
Hemşirelik	9	1,3	Daha az sıklıkla	15	2,1
Gastro. ve Mutfak San.	2	0,3	**SNS Bilgi Paylaşımı**		
Moda ve Tekstil	34	4,8	Saat başı	27	3,8
Diş Hekimliği Bölümü	30	4,2	Günde birkaç kez	108	15,3
Halkla İlişkiler ve Tanıtım	35	4,9	Haftada birkaç kez	251	35,5
Mimarlık	22	3,1	Ayda birkaç kez	145	20,5
SNS'deki Bilgiler Ne Kadar Güvenli			Daha az sıklıkla	177	25,0
Çok güvenilir	43	6,1	**SNS Bilgi Arama**		
Güvenilir	102	14,4	Saat başı	110	15,5
Ne güvenilir ne güvenilmez	429	60,6	Günde birkaç kez	385	54,4
Güvenilir değil	122	17,2	Haftada birkaç kez	134	18,9
Hiç güvenilir değil	12	1,7	Ayda birkaç kez	27	3,8
SNS'de Video Paylaşımı			Daha az sıklıkla	52	7,3
Hiçbir zaman	208	29,4	**SNS'DeFotoğraf Paylaşımı**		
Nadiren	338	47,7	Hiçbir zaman	64	9,0
Bazen	136	19,2	Nadiren	265	37,4
Sıkça	19	2,7	Bazen	239	33,8
Çok sık	7	1,0	Sıkça	124	17,5
SNS'deMikroblog Paylaşımı			Çok sık	16	2,3
Hiçbir zaman	261	36,8	**Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyi**		
Nadiren	209	29,5	En düşük	58	8,2
Bazen	163	23,0	Düşük	145	20,5
Sıkça	59	8,3	Orta	339	47,9
Çok sık	16	2,3	Yüksek	139	19,6
Sosyal Ağlara Hangi Araçla Bağlanırsınız			Çok yüksek	27	3,8
Akıllı telefon	650	91,8	**Sosyal Ağlara Nereden Bağlanırsınız**		
Bilgisayar	47	6,6	Ev ağından	187	26,4
Tablet	8	1,1	Okul ağından	29	4,1
Diğer	3	0,4	İnternet kafeden	8	1,1
			Cep telefonu bağlantısından	481	67,9
			İnternet bağlantısı bulunan kafe ve restoranlardan	3	0,4

Katılımcıların 64,2'sinin aylık ortalama hane halkı gelirleri 0-2.999 TL arasında yer almaktadır. Katılımcıların yüzde 25,8'i 10 yıl ve daha uzun süre ile interneti kullandığı görülmektedir. Katılımcıların yüzde 37,6'sının günlük internet kullanım süreleri 4-6 saat arasındadır. Katılımcılara 28,4'ü ağ sitelerini 6-7 yıldır süre ile kullandıkları görülmektedir. Katılımcılara 46,8'i günün 1-3 saatini sosyal ağ sitelerinde geçirdikleri görülmektedir.

Katılımcıların yüzde 46,2'sinin internet paket kotası 2GB-4GB arasındadır. Katılımcıların yüzde 63,3'ü internet üzerinden günde birkaç kez bilgi aramaktadır. Katılımcıların yüzde 35,5'i sosyal ağ sitelerin üzerinden haftada birkaç kez bilgi paylaşmaktadır ve katılımcıların yüzde 54,4'ü günde birkaç kez sosyal ağ sitelerinden bilgi aramaktadır. Sosyal ağ sitelerindeki bilgilerin güvenirliliği sorulduğunda katılımcıların yüzde 60,6'sı karasız olduğunu (ne güvenilir, ne güvenilmez) ifade etmişlerdir. Katılımcıların yüzde 37,4'ü sosyal ağ sitelerinde nadiren fotoğraf paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların yüzde 47,7'si nadiren video paylaştıkları görülmektedir. Katılımcıların yüzde 36,8'si hiçbir zaman mikroblog paylaşımı yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların yüzde 91,8'i sosyal ağlara akıllı telefonları aracılığıyla bağlandıkları görülmektedir. Katılımcılar sosyal medyaya bağımlılık düzeylerini ise yüzde 68,4 oranı ile orta ve yüksek düzeyde bağımlı olduklarını ifade etmişlerdir.

Faktör Analizi

Bu çalışmada, kavramsal modelde yer alan boyutları ölçmede kullanılan değişkenlerin içsel tutarlılığı (güvenilirlik düzeyi) Cronbach's Alpha yöntemi ile test edilmiştir. Ölçeğin güvenilir olarak kabul edilmesi için hesaplanan Cronbach's Alpha değerinin 0,70'ten yüksek olması istenmektedir. Kavramsal modelde yer alan boyutları ölçmede kullanılan değişkenlere ait hesaplanan güvenilirlik katsayıları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırmadaki Faktörlerin Güvenilirlik Katsayılar

Faktörler	**İfade Sayısı**	**Cronbach's Alpha Değ**
Sosyal Medya Bağımlılık Faktörleri		
İmrenme	7	0,928
Kendini tanıtma isteği	5	0,885
Facebook'ta harcanan zaman/artan kullanım ihtiyacı	6	0,926
Ruh hali değişimi	6	0,949
Narsisizm Faktörleri		
Teşhir	3	0,938
Üstünlük	3	0,846
Sömürücülük	3	0,865
Otorite	2	0,860
Kendine Yeterlilik	3	0,766
Hak İddia Etme	2	0,753
Gösterişçi Tüketim	6	0,942

Tablo 2'de yer alan Cronbach's Alpha değerleri %70'in üzerinde olduğundan kullanılan ölçüm aracının güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğunu belirtmek mümkündür. Tablo 3'te sosyal medya bağımlılığı faktör analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3. Sosyal Medya Bağımlılığı Faktör Analizi Sonuçları

	FAKTÖRLER			
	İmrenme	**Kendini Tanıtma İsteği**	**Facebook'ta Harcanan Zaman/ Artan**	**Ruh Hali Değişimi**
Sosyal ağımda yer alan insanların yeteneklerine	,851			
Sosyal ağımda yer alan insanların kariyerlerindeki başarılarına	,838			
Sosyal ağımda yer alan insanların başarısına	,812			
Sosyal ağımda yer alan insanların farklı ülke ve kültürleri gezip görmelerine	,806			
Sosyal ağımda yer alan insanların eğlenceli seyahat, tatil vb. aktivitelerine	,796			
Sosyal ağımda yer alan insanların paylaştıkları maddi varlıklarına (zenginliklerine)	,731			
Sosyal ağımda yer alan insanların satın alabildikleri yüksek fiyatlı ve prestijli ürünlere	,721			
Başarılarımı göstermek isterim		,904		
Yeteneklerimi göstermek isterim		,879		
İnsanlar tarafından başarılarımın Farkına varılmasını isterim		,844		
Sosyal sorumluluk projelerinde yer aldığımı göstermek isterim		,761		
Kendimi olduğundan daha iyi göstermek için paylaşımlar yaparım		,676		
Bu yıl Facebook'a daha fazla zaman ayırmaya başladığımı düşünüyorum.			,839	
Bu yıl Facebook'ta çok fazla zaman harcadığımı düşünüyorum.			,832	
Bu yıl, zamanımın büyük bir kısmını, Facebook'ta neler olduğu ile ilgilenmekle geçirdiğimi düşünüyorum.			,801	
Facebook'ta planladığımdan daha fazla zaman harcamağımı düşünüyorum.			,741	
Facebook'u daha fazla kullanma ihtiyacı hissettiğimi düşünüyorum.			,732	
Aynı düzey memnuniyet elde etmek için daha fazla zamanı Facebook'ta harcadığımı-düşünüyorum.			,682	
Çaresizlik hissimi azaltmak amacıyla Facebook'u kullanırım.				,842
Endişe hissimi azaltmak amacıyla Facebook'u kullanırım.				,820
Depresyon hissimi azaltmak amacıyla Facebook'u kullanırım.				,816
Huzursuzluğumu azaltmak amacıyla Facebook kullanırım.				,789
Suçluluk hissimi azaltmak amacıyla Facebook'u kullanırım.				,779
Kişisel problemlerimi unutmak için Facebook'u kullanırım.				,644
Öz Değer(Eigen Value)	10,41	3,36	2,58	1,35
Açıklanan Varyans	43,37	14,03	10,76	5,65
Toplam Açıklanan Varyans		**73,841**		
KMO Değeri		**,927**		
Bartlett Test		**15289,447** **df=276** **P=,000**		
Faktör Ağırlıkları		**>.50**		

Tablo 3'e bakıldığında örneklem yeterliliğini ölçen KMO değerleri 0,927 olarak, faktör analizi için kullanılan matrisin birim matris olup olmadığını test eden Bartlett's testi 0.05'ten küçük bulunmuştur. Bu değerler veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığını göstermektedir. Bu doğrultuda veri setinin faktör analizine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal medya bağımlılığını ölçen ifadeler toplam 4 faktör altında toplanmıştır. Analiz sonucunda tüm faktörlerin öz değerlerinin 1'den büyük olduğu ve toplam varyansın %73,8'ini açıkladığı görülmektedir. Tablo 4'te narsistik kişilik özellikleri faktör analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4'e bakıldığında KMO değerleri 0,920 olarak, Bartlett's testi 0.05'ten küçük bulunmuştur. Bu değerler veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. Narsistik Kişilik Özellikleri Faktör Analizi Sonuçları

	FAKTÖRLER					
	Teşhir	**Üstünlük**	**Sömürü**	**Hak İddia Etme**	**Otorite**	**Kendine Yeterlilik**
İlgi odağı olmaktan çok hoşlanırım	0,783					
İlgi odağı olmayı severim	0,757					
Fırsatını bulduğumda şov yaparım	0,713					
Özel biri olduğumu düşünüyorum		0,772				
Sıra dışı biriyim		0,769				
İyi biri olduğumu biliyorum, çünkü herkes böyle söyler		0,762				
Herkes hikayelerimi dinlemekten hoşlanır			0,797			
İnsanlara istediğim her şeye inandırabilirim			0,735			
İnsanları kolayca manipüle edebilirim			0,705			
İnsanlardan çok şey beklerim				0,711		
Layık olduğum saygıyı elde etme konusunda ısrarcıyımdır				0,702		
İnsanlar üzerinde otorite kurmaktan hoşlanırım					0,712	
İnsanlar daima otoritemi kabul ediyor görünürler					0,705	
Önemli bir insan olacağım						0,789
Her zaman ne yaptığımı bilirim						0,721
Diğer insanlardan daha yetenekliyim						0,712
Öz Değer (Eigen Value)	2,732	2,176	1,972	1,853	1,618	1,415
Açıklanan Varyans	17,076	13,599	12,323	11,578	10,112	8,846
Toplam Açıklanan Varyans	**73,534**					
KMO Değeri	**,920**					
Bartlett Test	**5148,087 df=120 p=0,0000**					
Faktör Ağırlıkları	**>.50**					

Bu doğrultuda veri setinin faktör analizine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Narsisizme ilişkin ifadeler toplam 6 faktör altında toplanmıştır. Bunlar, teşhir, üstünlük, sömürücülük, hak iddia etme, otorite, kendine yeterlilik şeklindedir. Analiz sonucunda tüm faktörlerin öz değerlerinin 1'den büyük olduğu ve toplam varyansın %73,5'ini açıkladığı görülmektedir. Tablo 5'te gösterişçi tüketim faktör analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Gösterişçi Tüketim Faktör Analizi Sonuçları

	FAKTÖRLER
	Gösterişçi Tüketim
Facebook'ta sahip olduğum çekici şeyleri göstermeyi severim.	,914
Facebook'ta yeni satın aldığım eşyaları göstermeyi severim.	,888
Facebook'ta satın aldığım pahalı şeyleri göstermeyi severim.	,883
Facebook'ta statü göstergesi olduğunu düşündüğüm markaları paylaşırım.	,856
Facebook'ta statü göstergesi olduğunu düşündüğüm markaları beğenirim (like atmak).	,826
Öz Değer (Eigen Value)	**4,676**
Açıklanan Varyans	**77,939**
KMO Değeri	**,910**
Bartlett Test	**3905,908 df=15 P=,000**
Faktör Ağırlıkları	**>.50**

Tablo 5'e bakıldığında KMO değerleri 0,910 olarak ve Bartlett's testi anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçük olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda veri setinin faktör analizine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Analiz sonucunda öz değeri 1'den büyük tek faktör olduğu ve toplam varyansın %77,9'unu açıkladığı görülmektedir.

Aracı Etki Analizi

Aracı etki analizi (mediate effect analysis), bir aracı değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini inceler. Aracı etki analizinin amacı, bir değişken olan X'in bir veya daha fazla aracı değişken ile Y'nin sonucunu nasıl

etkilediğini tespit etmektir (Hayes, 2012, s. 1). MacKinnon vd. (2007) tarafından aracı etki, en basit haliyle üçüncü bir değişkenin X → Y ilişkisine eklenmesini temsil eder, burada X'in Y üzerindeki etkisine M aracı değişkeni de eklenmiş X → M → Y olur (s. 595). Baron ve Kenny (1986), adımları olarak isimlendirilen aracı etki analizi koşulları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Bağımsız değişkenin, aracı değişken üzerinde bir etkisi olmalıdır.
2. Bağımsız değişken, bağımlı değişken üzerinde etkili olmalıdır.
3. Aracı değişken, ikinci adımdaki regresyon analizine dâhil edildiğinde; bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı olmayan ilişki ortaya çıkarsa tam aracılık etkisinden; bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin düzeyinde bir azalma meydana gelirse kısmi aracılık etkisinden söz edilebilir. Ayrıca, aracı etkiden söz edebilmek için karşılanması gereken şartların yanı sıra, bağımsız değişkenin (aracı değişken vasıtasıyla) bağımlı değişken üzerindeki dolaylı etkisinin (a.b yolunun) anlamlı olup olmadığını saptamak gerekir (Baron ve Kenny, 1986, s.1176; Kenny vd., 1998, s.259-260). Aracı etki analizi, söz konusu ilişki üzerindeki doğrudan, dolaylı ve toplam etkinin incelenmesi ile gerçekleştirilmektedir (Preacher ve Hayes, 2008, s. 880). Doğrudan etkinin bootstrap güven aralığı değerlerine bakılarak, değişkenin aracı etkiye sahip olup olmadığına karar verilmektedir (Reutter ve Bigatti, 2014, s.12).

Aracı etki analizi sonucunda, narsisizm *teşhir* boyutunun -sosyal medya bağımlılığı alt faktörleri- kendini tanıtma isteği, imrenme, ruh hali değişimi, harcanan zaman/artan kullanım ihtiyacı ile gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki doğrudan, dolaylı ve toplam etkileri aşağıdaki Şekil 2'de gösterilmektedir.

Narsisizm teşhir boyutunun gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki toplam etkisinin (B=0,48; t=13,2171; p=,0000), doğrudan etkisinin (B=0,21; t=4,8543; p=,0000) olduğu görülmektedir. Narsisizm teşhir boyutu, kendini tanıtma isteği faktörü (B=0,58; t=15,5771; p=,0000) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilidir.

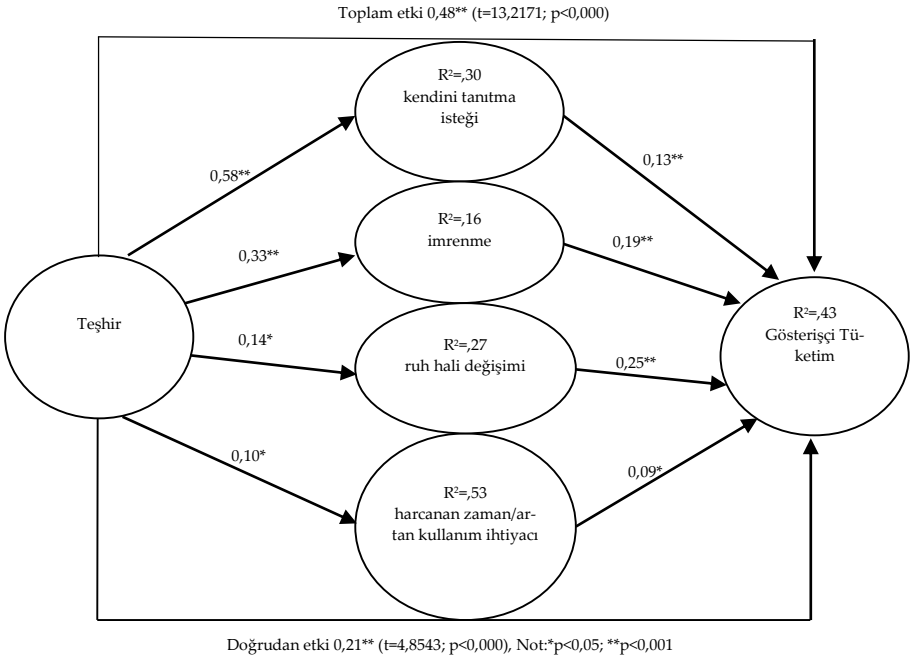

Şekil 2. Narsisizm Teşhir Boyutu Aracı Değişken Analiz Sonuçları

Narsisizm teşhir boyutu sosyal medya bağımlılık faktörlerini (kendini tanıtma isteği, imrenme ve ruh hali değişimi ve harcanan zaman/artan kullanım ihtiyacı) anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, analiz sonucunda, sosyal medya bağımlılık faktörleri de gösterişçi tüketim eğilimini istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Narsisizm teşhir boyutu, en yüksek düzeyde sosyal medya bağımlılık faktörlerinden kendini tanıtma isteği (B=0,58; p=,0000; B=0,13; p=,0000) ve imrenme (B=0,33; p=,0000; B=0,19; p=,0000) faktörleri aracılığı ile gösterişçi tüketimi etkilemektedir. Tablo 6'da aracı etki analizinin sonuçlarına göre narsisizm tüm boyutları için doğrudan, dolaylı ve toplam etki değerleri ile bootstrap güven aralığı değerleri yer almaktadır.

Tablo 6. Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etki Değerleri

Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyinin Aracı Etki Olduğu İlişki	Doğrudan Etki				Dolaylı Etki [Güven Aralığı]	Toplam Etki [Güven Aralığı]	Aracı Etki Türü
	B	t	p	[Güven Aralığı]			
Narsisizm Teşhir Boyutu > Gösterişçi Tüketim	0,21	4,85	,00	[0,12-0,29]	0,27 [0,21-0,33]	0,48 [0,41-0,55]	Kısmi
Narsisizm Üstünlük Boyutu > Gösterişçi Tüketim	0,0002	0,0038	0,99	[-0,07-0,07]	0,23 [0,16-0,30]	0,23 [0,15-0,31]	Tam
Narsisizm Sömürücülük Boyutu > Gösterişçi Tüketim	0,19	4,54	,00	[0,10-0,27]	0,26 [0,20-0,33]	0,45 [0,37-0,53]	Kısmi
Narsisizm Hak İddia Etme Boyutu > Gösterişçi Tüketim	0,06	1,79	0,07	[-0,006-0,13]	0,26 [0,21-0,32]	0,33 [0,25-0,40]	Tam
Narsisizm Otorite Boyutu > Gösterişçi Tüketim	0,16	4,82	,00	[0,09-0,23]	0,22 [0,18-0,28]	0,39 [0,32-0,46]	Kısmi
Narsisizm Kendine Yeterlilik Boyutu > Gösterişçi Tüketim	0,05	1,37	,17	[-0,02-0,13]	0,24 [0,17-0,31]	0,29 [0,21-0,38]	Tam

Aracı etki analizinde, Baron ve Kenny (1986) yöntemine göre, bağımsız değişken narsisizm düzeyi ile bağımlı değişken gösterişçi tüketim arasındaki doğrudan etkinin anlamsız duruma gelmesi veya etki büyüklüğünün azalması gerekmektedir (Kenny vd., 1998, s. 260). Doğrudan etki istatistiksel olarak anlamsız hale geldiğinde tam aracı etkiden, doğrudan etki istatistiksel olarak anlamlı ise kısmi aracı etkiden söz edilmektedir. Analiz sonucunda, narsisizm teşhir, sömürücülük ve otorite boyutlarında ($P<0,05$) kısmi aracı etki olduğu; üstünlük, hak iddia etme ve kendine yeterlilik boyutlarında ($P>0,05$) ise tam aracı etki olduğu görülmektedir.

Aracı etki analizi sonucunda Baron ve Kenny (1986) yönteminde sözü edilen üç koşulunda sağlandığı görülmektedir. Birinci koşul, bağımsız değişken olan narsisizm değişkeninin aracı değişken olan sosyal medya bağımlılığı üzerinde etkisi olmasıdır. İkinci koşul ise aracı değişken olan sosyal medya bağımlılığın, bağımlı değişken olan gösterişçi tüketim eğilimleri üzerinde etkisi olmasıdır. Üçüncü koşul ise bağımsız değişken olan narsisizmin, bağımlı değişken olan gösterişçi tüketim eğilimleri üzerinde etkisi olmasıdır. Tablo 6'da görüldüğü gibi aracı etki analiz sonuçları tüm koşulları sağlamaktadır. Bu veriler ışığında kavramsal modelde sunulan

H_1, H_2, H_3 hipotezleri kabul edilmiştir. Çalışmada yer alan hipotez tez sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Hipotez Testi Sonuçları

H_1: Narsisizm düzeyi sosyal medya bağımlılık düzeyini istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir.	Kabul
H_2: Narsisizm düzeyi gösterişçi tüketim eğilimlerini istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir.	Kabul
H_3: Sosyal medya bağımlılık düzeyi, narsisizm düzeyi ile gösterişçi tüketim eğilimleri arasında aracı değişkendir.	Kabul

Analiz sonuçlarına bakıldığında tüm narsisizm boyutlarının sosyal medya bağımlılık faktörleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Narsisizm düzeyindeki artışın, sosyal medya bağımlılık düzeyinde artışa neden olabileceğini belirtmek mümkündür. Dolayısıyla H_1 hipotezi -Narsisizm düzeyi sosyal medya bağımlılık düzeyini istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir- kabul edilmiştir. Böylece, narsisizm düzeyinin sosyal medya bağımlılık düzeyini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Narsisizmin tüm boyutlarının (teşhir, üstünlük, sömürücülük, hak iddia etme, otorite, kendine yeterlilik) gösterişçi tüketim eğilimleri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Narsisizm düzeyindeki artışın, gösterişçi tüketim eğilimleri üzerinde artışa neden olabileceğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla, H_2 hipotezi -Narsisizm düzeyi gösterişçi tüketim eğilimlerini istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir- kabul edilmiştir. Narsisizm düzeyinin, gösterişçi tüketim eğilimlerini istatistiksel olarak etkilediği tespit edilmiştir. Sosyal medya bağımlılık düzeyi aracı değişken olarak kabul edildiğinde, narsisizm düzeyinin gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki doğrudan etkisinde azalış görülmektedir. Tüm narsisizm boyutlarında gösterişçi tüketim eğilimlerine doğrudan etkinin azaldığı aynı zamanda toplam etkinin arttığı görülmektedir. Dolayısıyla H_3 hipotezi -Sosyal medya bağımlılık düzeyi, narsisizm ile gösterişçi tüketim eğilimleri arasında aracı değişkendir- kabul edilmiştir. Aracı etki analiz sonuçlarına göre, narsisizm boyutlarının gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki etki büyüklüklerine dayalı önem sırası Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Aracı Etki Analizi Önem Sıraları

			Toplam Etki Büyüklüğü
Narsisizm Teşhir Boyutu→	Kendini Tanıtma İsteği →	Gösterişçi Tüketim	0,48

Tablo 8 incelendiğinde, aracı etki analizleri sonucunda, narsisizmin teşhir boyutunun sosyal medya bağımlılık faktörlerinden kendini tanıtma isteği aracılığı ile gösterişçi tüketim eğilimleri üzerinde en yüksek etkiye sahip değişken olduğu tespit edilmiştir. Narsisizmin teşhir boyutundaki artış, kendini tanıtma isteğini arttırmakta ve böylece narsistik düzeyi yüksek olan kişilerin gösterişçi tüketim eğilimleri artış göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında, narsisizm düzeyinin gösterişçi tüketim eğilimleri üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Ayrıca, sosyal medya bağımlılık düzeyinin, narsisizm düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri ilişkisinde aracı etkisi araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan aracı etki analizi sonuçlarına göre narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılık faktörleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum narsisizmin tüm boyutları (teşhir, üstünlük, hak iddia etme, sömürücülük, otorite, kendine yeterlilik) için geçerlidir. Ayrıca, narsisizm teşhir boyutu, sosyal medya bağımlılık faktörlerinden kendini tanıtma isteği ve imrenme faktörleri aracılığı ile gösterişçi tüketimi yüksek düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Toplum içerisinde tüketim davranışları ile statüsünü sergilemek isteyen narsistik düzeyi yüksek kişiler, sosyal medya aracılığı ile daha fazla öz-tanıtım ve sosyal medyada paylaşılan başkalarının sahip olduğu şeylere imrenme davranışları sergileyebilirler. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu alanyazında yer alan diğer çalışmalarla uyumluluk göstermektedir (Anreassen 2017; Kang ve Park 2016; Mehdizadeh, 2010; Buffardi ve Campbell 2008). Anreassen (2017), narsisizm ve sosyal ağ sitelerini kullanım düzeylerinin pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Buffardi ve Campbell (2008) yüksek düzeyde narsisizmin sosyal medya aracılığıyla daha fazla öz-tanıtım ile ilişkili olduğu sonucunu bul-

muşlardır. Kang ve Park (2016), narsisizmin insanları farklı özellikler göstermeye teşvik ettiğini ve bu özelliklerin kendilerine ait farklı motivasyonlara dayanarak lüks eşyaları tüketmeye teşvik ettiğini belirtmiştir. Narsisizmin teşhir boyutunun, kendini tanıtma isteği ve imrenme aracılığı ile gösterişe yönelik lüks tüketimi önemli ölçüde etkilediğini belirtmek mümkündür.

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer önemli bulgu ise sosyal medya bağımlılık faktörlerinin gösterişçi tüketim eğilimleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkisi olduğudur. Sosyal medya kullanımının yoğunluğu arttıkça, kullanıcılar yüksek fiyatlı markaların (snob ve/veya prestijli markalar) yanı sıra Facebook'ta "beğenilen" sayfalarda yer alan markaları sergileme eğiliminde olmaktadırlar. Bu durum alanyazında yer alan diğer çalışmalarla uyumluluk göstermektedir (Brailovskaia ve Margraf, 2017; Taylor ve Strutton, 2016; Thoumrungroje, 2014; Buffardi ve Campbell, 2008). Thoumrungroje (2014), sosyal ağ sitelerini kullanım yoğunluğunun gösterişçi tüketim eğilimleri üzerinde etkisi olduğunu tespit etmiştir. Taylor ve Strutton (2016), çalışmalarında sosyal medya kullanımının narsisizm ve gösterişçi tüketim eğilimlerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu da sosyal medya bağımlılığının, narsisizm düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri arasında kısmi aracı etkiye sahip olduğudur. Araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda, narsisizmin sosyal medya bağımlılığı aracı değişkeni ile gösterişçi tüketim eğilimlerini pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Narsisizm boyutlarından 'teşhir' boyutunun sosyal medya bağımlığı ve gösterişçi tüketimi yüksek düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde; narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılığı aracı değişken ile gösterişçi tüketim eğilimleri üzerine etkisinin incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda çalışmanın, alanyazında yer alan boşluğu doldurarak konu ile ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, narsisizm düzeyinin, sosyal medya bağımlılık düzeyine ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, narsisizm düzeyi ile gösterişçi tüketim eğilimleri arasındaki ilişkide sosyal medya bağımlılığının kısmi aracı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın en temel kısıtları, zaman ve maliyet kısıtlarıdır. Çalışma verileri, Üniversite öğrencilerinden kolayda örnekleme ile elde edilmiştir. Bu kapsamda araştırma sonuçlarını evrene genelleme imkanı bulunmamaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda tesadüfi örnekleme yöntemi ile elde edilen verilerle kavramsal model test edilerek evrene genelleme yapılabilir. Araştırma kapsamına üniversite öğrencileri dahil edilmiştir. Gelecekte toplumun farklı kesimlerinden (özellikle ortaöğretim ve lise düzeyi) elde edilecek verilerle kavramsal model test edilebilir. Ayrıca, çalışma kapsamında, sosyal ağ sitelerinden yalnızca Facebook kullanıcılarından elde edilen verilerle kavramsal model test edilmiştir. Gelecekte araştırmacılar farklı sosyal ağ sitelerini (örneğin, Instagram, YouTube, Twitter) kullanan kişilerden verilerle model test edilebilir.

Çalışma kapsamında, narsistik kişilik özelliklerinin sosyal medya kullanımı aracılığı ile gösterişçi tüketimi etkilediği tespit edilmiştir. Bu bulgular, pazarlama yöneticilerine, tüketicilerin gösterişçi tüketim davranışlarının altında yatan temel motivasyonları daha derinden anlayarak pazarlama stratejileri geliştirmelerinde yardımcı olabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Narcissistic Personality Traits on Social Media Addiction and Conspicuous Consumption

*

Mutlu Yüksel Avcılar – Sema Atalar

Osmaniye Korkut Ata University

Social media is an internet-based communication platform which people use to build social networks or social relations with other people who share similar personal interests, activities, backgrounds or real-life connections. Social networking sites allow users to share ideas, emotions, thoughts, knowledge, experiences, digital photos and videos, posts to inform others about online or real-world activities and events with people in their network. Social media have transformed the nature and scope of social networks, allowing users to express their identities and establish, expand and maintain their social networks.

Nowadays, people easily can lose control over the time of using social media tools, therefore, they have unexpected social, professional and personal problems. Recent research suggests that social media users have demonstrated higher levels of envy and lower levels of life satisfaction. They also frequently perceive others as being happier and having better lives. The power of social media to increase narcissism and envy among users likely derives in part from the opportunity the medium provides its users to share their happiest or most successful selves when posting updates. Narcissism which is synonymous with being selfish; expressing the whole of the characteristics such as seeing oneself superior to others, exhibiting the desire to show themselves against others, exploiting property against other people, claiming priority in all conditions, trying to portray himself/herself as a leader and intense desire for success.

Narcissists are also more likely to show exhibitionist behaviors, including conspicuous consumption. Narcissists tend to purchase brand-name

products, high-end fashions brands to signal their dominance. Conspicuous consumption shows wealth and purchasing power rather than the basic needs of consumers. Consumers can purchase luxury/prestigious products to be able to accept themselves in the social environment they belong to or to join the group they want to belong. When the existing literature was examined in a detailed way it was determined that there were not any single studies to test the effect of narcissistic personality traits on social media addiction level and conspicuous consumption tendency. To fill this gap in the literature is the main motivation of this study. Therefore, the purpose of this study is to determine the effect of narcissism on social media addiction and propensity to engage in conspicuous consumption.

The required data were gathered by using convenience sampling and face-to-face survey method with 708 students studying at Gaziantep University. The hypotheses stated in the conceptual model of the study were tested multiple regression analysis (mediate effect analysis) using the PROCESS macro developed by Hayes. The analysis result shows that all dimensions of narcissism (exhibitionism, superiority, entitlement, exploitativeness, authority, self-sufficiency) affect social media addiction in a positive and statistically significant way. Particularly, the narcissism' exhibitionism dimension has a high-level impact on social media addiction factors i.e. self-promotion and envy. In addition, the analysis result reveals that self-promotion and envy have the highest-level effect on conspicuous consumption tendency. Persons with high narcissistic levels who want to exhibit their consumption behaviors and status in the society can exhibit more self-promotion through social media and envy emotions that others have shared on social media. Another important finding obtained from the study is that social media addiction factors (i.e. self-promotion, envy, salience/tolerance, and mood modification) have a statistically significant and positive effect on conspicuous consumption. As the intensity of social media usage increases, users tend to exhibit high-priced brands (such as snobs and/or prestigious brands) as well as brands that appear on admirable mark pages on Facebook. A final and most striking finding from the study is that social media addiction has a partial mediation effect between narcissism and conspicuous consumption tendency. As a result of the analysis, narcissism positively influences conspicuous consumption tendencies through social media addiction.

The main limitations of this study are time and cost constraints. The data were obtained by using convenience sampling from university students. In this context, it was not possible to generalize the results of these research findings to the population. In future studies, the conceptual model should be tested with the data obtained via random sampling method, therefore, generalization can be done. University students were included in this research. In the future, the model can be tested with data obtained from different segments of society (especially secondary and high school level). In addition, the conceptual model was tested with data obtained from only Facebook users. Future researchers can be tested with data from people who use different social networking sites (e.g. Instagram, YouTube, and Twitter).

In the study, the analysis result reveals that narcissistic personality traits affect conspicuous consumption through social media addiction. These findings may help marketing managers to develop marketing strategies by deeply understanding the basic motivations underlying consumers' conspicuous consumption behavior. This study is one of the first studies to test the effect of narcissism on social media addiction and conspicuous consumption tendency. The findings of this study might contribute to the literature and might be useful for researchers investigating the conspicuous consumption in future studies.

Kaynakça / References

Ackerman, R. A., Witt, E. A., Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W. ve Kashy, D. A. (2011). What does the narcissistic personality inventory really measure? *Assessment*, *18*. 67–87.

Ames, D. R., Rose, P. ve Anderson, C. P. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, *40*. 440-450.

Andreassen, C. S., Torsheim, T., Brunborg, G. S. ve Pallesen, S. (2012). Development of a Facebook addiction scal. *Psychological Reports*, *110* (2). 501-517.

Andreassen, C. S. (2015). Online social network site addiction: A comprehensive review. *Current Addiction Reports*, *2* (2). 175-184.

Andreassen, C. S. Pallesen, S. ve Griffiths, M. D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey. *Addictive Behaviors*, 64. 287–293.

Atay, S. (2009). Narsistik kişilik envanteri'nin Türkçe'ye standardizasyonu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11* (1). 181-196.

Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6). 1173-1182.

Bradlee, P. M. ve Emmons, R. A. (1992). Locating narcissism within the interpersonal circumplex and the five-factor model. *Personality and Individual Differences, 13* (7). 821-830.

Brailovskaia, J. ve Margraf, J. (2017). Facebook Addiction Disorder (FAD) among German students a longitudinal approach. *Plos One*, *12* (12). 1-15.

Buffardi, L. E. ve Campbell, W. K. (2008). Narcissism and social networking web sites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *34* (10). 1303-1314.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik psikoloji biliminin insan için söyledikleri*. (Çev. İnan Deniz Erguvan-Sarıoğlu). İstanbul:KaknüsYayınları.

Carpenter, C. J. (2012). Narcissism on Facebook: self-promotional and anti-social behavior. *Personality and Individual Differences*, *52*. 482–486.

Cihangiroğlu, N., Teke, A., Uzuntarla, Y. ve Uğrak, U. (2014). Narsistik kişilik özellikleri kurumsal bağlılığı etkiler mi? *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15* (2). 173-185.

Cihangiroğlu, N., Teke, A., Uzuntarla, Y. ve Uğrak, U. (2015). Narsist kişilik eğilimleri ile kurumsal bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, *13* (1). 1-18.

Cisek, S. Z., Sedikides, C., Hart, C. M., Godwin, H. J., Benson, V. ve Liversedge, S. P. (2014). Narcissism and consumer behavior: A review and preliminary findings. *Frontiers in Psychology*, *5* (232). 1-9.

Corry, N., Merritt, R. D., Mrug, S. ve Pamp, B. (2008). The factor structure of the narcissistic personality inventory. *Journal of Personality Assessment*, *90* (6). 593-600.

Çam, E. ve İşbulan, O. (2012). A new addiction for teacher candidates: social networks. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, *11 (*3). 14-19.

Ellison, N. B., Steinfield, C. ve Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook 'friends:' social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *12.* 1143–1168.

Emmons, R. A. (1984) Factor analysis and construct validity of the narcissistic personality inventory. *Journal of Personality Assessment*, *48* (3). 291-300.

Emmons, R. A. (1987). Narcissism: Theory and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology, 52* (1). 11-17.

Folarami, A. O. (2013). A survey of Facebook addiction level among selected Nigerian University undergraduates. *New Media and Mass Communication, 10*. 70-80.

Glover, N., Miller, J. D., Lynam, D. R., Crego, C. ve Widiger, T. A. (2012). The fivefactor narcissism inventory: a five-factor measure of narcissistic personality traits. *Journal of Personality Assessment*, *94* (5). 500-512.

Griffiths, M. (1996), Behavioural addiction: An issue for everybody. *Employee Councelling Today*, *8* (3). 19-25.

Griffiths, M. D. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, *10* (4). 191–197.

Griffiths, M. D. (2013). Social networking addiction: emerging themes and issues. *Addiction Research Therapy*, *4* (5). 1-2.

Hayes, A. F. (2012). *Process: A versatile computational tool for observed variable mediation, moderation, and conditional process modeling*. 01/11/2017 tarihinde http://www.afhayes.com/ public/process2012.pdf adresinden erişildi.

Kang, Y. J. ve Park, S. Y. (2016). The perfection of the narcissistic self: A qualitative study on luxury consumption and customer equity. *Journalof Business Research,* 69 (9). 1-7.

Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, *53*. 59-68.

Kenny, D. A., Kashy, D. ve Bolger, N. (1998). *Data analysis in social psychology.* New York: McGraw-Hill.

Kubarych, T. S., Deary I. J., Austin E. J. (2004). The narcissistic personality inventory: factor structure in a nonclinical sample. *Personality and Individual Differences, 36*. 857–72

Kuss, D. J., Shorter, G. W., vanRooij, A. J., Griffiths, M. D. ve Schoenmakers, T. (2013). Assessing internet addiction using the parsimonious internet addiction components model. A preliminary study. *International Journal of Mental Health and Addiction, 11* (5), 351-366.

Kuss, D. J. ve Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 14* (311). 1-17.

Mason, R. (1984). Conspicuous consumption: A literature review. *European Journal of Marketing*, *18* (3). 26-39.

Mehdizadeh, S. (2010). Self-presentation 2.0: Narcissism and self-esteem on Facebook. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 13* (4). 357-364.

Memushi, A. (2013). Conspicuous consumption of luxury goods: literature review of theoretical and empirical evidences. *International Journal of Scientific Engineering Research, 4* (12). 250-255.

Osatuyi, B. (2013). Information sharing on social media sites. *Computers in Human Behavior, 29,* 2622-2631.

Pelling, E. L.,Behav, B. ve White, K. M. (2009). The theory of planned behavior applied to young people's use of social networkting web sites. *Cyberpsychol Behav*, *12*. 755–759.

Preacher, K. J. ve Hayes, A. (2008). Asymptotic andre sampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, *40* (3).879-891.

Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R. ve Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior, 29*. 1841-1848.

Raskin, R. ve Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, *45*. 590.

Raskin, R. ve Terry, H. (1998). A principal-components analysis of the narcissistic personality inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54 (5). 890-902.

Reutter, K. K. ve Bigatti, S. M. (2014). Religiosity and spirituality as resiliency resources: moderation, mediation, or moderated mediation?. *Journal for the Scientific Study of Religion, 53* (1). 56–72.

Shukla, P. (2008). Conspicuous consumption among middle age consumers: psychological and brand antecedents. *Journal of Product Brand Management, 17* (1). 25-36.

Taylor, D. ve Strutton, D., (2016). Does Facebook usage lead to conspicuous consumption the role of envy, narcissism and self-promotion. *Journal of Research in Interactive Marketing*, *10* (3). 231-248.

Thoumrungroje, A. (2014). The influence of social media intensity and EWOM on conspicuous consumption. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 148*. 7-15.

Turel, O. ve Serenko, A. (2012). The benefits and dangers of enjoyment with social networking websites. *European Journal of Information Systems, 21*. 512 528.

Velov, B., Gojkovic, V. ve Duric, V. (2014). Materialism, narcissism and the attitude towards conspicuous consumption. *Psihologija*, *47* (1). 113-129.

Young, K. (1995). *Social media addiction*. 01/12/2017 tarihinde http://netaddiction.com/ebay-addiction/ adresinden erişildi.

Wang, C. L. ve Chen, Z. X. (2004). Consumer ethnocentrism and willingness to buy domestic products in a developing country setting: testing moderating effects. *Journal of Consumer Marketing*, *21* (6). 391-400.

Watson, P. J., Grisham, S., Trotter, M. ve Biderman, M. (1984). Narcissism and empathy: validity evidence for the narcissistic personality inventory. *Journal of Personality Assessment*, *48*. 301-305.

Watson, P. J. ve Morris, R. J. (1991). Narcissism, empathy and social desirability. *Personality and Individual Differences*, *12*. 575-579.

Witt, U. (2010). Symbolic consumption and the social construction of product characteristics. *Structural Change and Economic Dynamics*, *21* (1). 17–25.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Avcılar, M.Y. ve Atalar, S. (2019). Narsistik kişilik özelliklerinin sosyal medya bağımlılık düzeyi ve gösterişçi tüketim eğilimleri üzerine etkisinin tespiti. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1373-1407. DOI: 10.26466/opus.553969

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 15/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Müşteri Değer Algısı ile Hedef Maliyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Otel İşletmesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.554110

*

Nilgün Sanalan Bilici* - Volkan Tuncel**

* Dr. Ögr. Üyesi Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Erzurum/ Türkiye
E-Posta: nbilici@atauni.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-8318-7250
** Öğr. Gör. Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Bingöl/ Türkiye
E-Posta: volkantuncel44@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-4772-5853

Öz

Satış fiyatının piyasa tarafından belirlendiği günümüz rekabet ortamında işletmeler varlıklarını başarılı bir şekilde sürdürebilmeleri karlılıklarını artırmak için değiştirebilecekleri en önemli şey olan maliyetler üzerinde minimum seviyeyi yakalamaları gerekmektedir. Bu anlayışla birlikte müşteri değer algısının yönetilmesi işletme yönetiminin hedeflerine ulaşmasında önem arz etmektedir. Bu bağlamda yetersiz kalan geleneksel maliyet yönteminin yerine, müşteri istek ve beklentilerini karşılayacak maliyetlerin henüz gerçekleşmeden yönetilmesine olanak sağlayan hedef maliyet yöntemi uygulanmaktadır. Çalışmanın amacı; konaklama işletmelerinde müşteri değer algısı ve hedef maliyet arasındaki ilişki düzeyleri incelenerek, işletme hissedarları ve müşterilerinin memnuniyetini sağlamak için konaklama işletmesi yöneticilerine alacakları yönetsel kararlarda katkı sağlamasıdır. Bu amaçla; Ardahan'da faaliyet gösteren bir konaklama işletmesi müşterilerine yönelik hazırlanan anket çalışması yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak 363 müşteriye uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre; konaklama işletmesi hedeflediği maliyet seviyesine ulaşmak için müşteri değer algısını hedef maliyetleme sürecine dahil etmelidir. Bu doğrultuda, işletmenin hedeflemiş olduğu karlılık seviyesine ulaşması için hangi hizmet parçalarında maliyetlerin düşürüleceği ve hangi hizmet parçalarında işlevselliğin arttırılması gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Müşteri Değer Algısı, Hedef Maliyet, Hedef Maliyet Endeksi.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 15/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Investigation of the Relationship Between the Value Perception of Customer and Target Cost: Sample of A Hotel Management

*

Abstract

In today's competitive environment where the sale price is determined by the market, businesses need to achieve a minimum level of costs, which is the most important thing they can change in order to sustain their assets successfully and increase their profitability. With this point of view, managing customer perception of value is important in achieving the objectives of the management. In this context, instead of the inadequate traditional cost method, the target cost method is applied, which enables the management of the costs that will meet the customer demands and expectations. The aim of the study is to contribute to the accommodation managers in terms of their managerial decisions to ensure the satisfaction of business shareholders and customers by examining the relationship between customer value perception and target cost in accommodation establishments. For this purpose; A survey prepared for the customers of an accommodation company operating in Ardahan was applied and 363 customers were interviewed by using face to face interview technique. According to the results of the research; In order to reach the target cost level, the accommodation business should incorporete customer's value perception into target costing process. In this regard, in order to reach the level of profitability targeted by the enterprise, it was determined which costs would be lowered and which service parts should improve functionality.

Keywords: *Customer Perception of Value , Target Cost, Target Cost Index*

Giriş

Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında diğer tüm sektörlerdeki işletmeler gibi turizm endüstrisindeki konaklama işletmeleri de rakiplerine üstünlük sağlamak ve oluşan küresel pastadan pay almak için; müşteri memnuniyetini ve sadakatini sağlayarak satış kapasitesini yükseltmeyi ve maliyetlerini düşürerek karlılığı artırmayı hedeflemektedir.

Günümüzde tüketiciler ürün veya hizmeti satın alım sürecinde, uygun fiyatla kaliteli hizmet almak için piyasa araştırması yaparak satın alma kararı vermektedir. Herhangi bir konaklama işletmesine ait ürün ve hizmeti satın alan müşteri; satın alma sürecinde, tüketim aşamasında ve kullanım sonrasında algıladığı memnuniyet düzeyine ilişkin işletme web sitesi ve uygulaması üzerinden değerlendirmeler yaparak takip eden süreçte işletmenin ürün ve hizmetlerini tercih edecek müşteri potansiyelinin tercihlerini ve satın alma tutumlarını etkilemektedir. Müşterinin bir ürün veya hizmeti satın alırken katlanacağı maliyet ile tüketim aşamasında ve kullanımı sonrasındaki arzuladığı fayda düzeyi ilişkisi müşteri değer algısını oluşturmaktadır.

Gelişen piyasa koşulları ile birlikte işletmeler karlılıklarını artırmak için daha etkin yönetim ve maliyet planlaması yapmakta ve uygulanan bu planlar ileriye dönük işletme durumu hakkında tespitler yapma olanağı sağlamaktadır. Geçmişte uygulanan stratejik planlara ait sonuçlar işletmenin gelecekteki hedef tespitine ışık tutması açısında önemli verileri içermektedir. Bu verilerden planlamalar ve uygulama sonuçları ile elde edilen sapmalar ve nedenleri görülebilmektedir. Gelecek dönemi kapsayan planlar ise işletme hissedarlarının bekledikleri karlılıklarına göre; hedef maliyet, hedef satış tutarı ve satış miktarının belirlenmesinde örnek teşkil edecektir.

Serbest piyasa ekonomisinde bir konaklama işletmesine ait ürün ve hizmetlere ait satış fiyatları piyasa koşullarına göre, piyasa koşulları ise pazardaki rakiplerin satış fiyatı ve değişen müşteri taleplerine göre şekillenmektedir. İşletme karlılık oranları hissedarlarının arzuladıkları kâr marjına göre belirlenmektedir. Bu sebeple konaklama işletme yönetiminin de kontrol altına alabileceği tek değişken ise maliyetlerdir. Bu nedenle geleneksel maliyet yöntemi maliyet + kâr marjına göre hesaplandığından günümüz piyasa koşullarında yetersiz kalmaktadır.

Müşteri memnuniyetini sağlamak ve müşterilerin ürüne dair istek ve beklentilerini; kalite, fonksiyonellik, fiyat/maliyet ve zaman açısından karşılamak için daha etkin bir maliyet optimizasyonu için çağdaş maliyet yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir.

Bu nedenle konaklama işletmeleri müşterilerine belirli aralıklarla ürün ve hizmetleri genelinde müşteri değer algısını ölçmeye yönelik anketler uygulayarak sunulacak hizmetlerin oluşturulması ve işletme hedef maliyet politikasını belirlenmesinde saptanan müşteri değer algısının hedef maliyetleme sürecinde temel alınması, işletmenin hedef pazar payının artmasına ve karlılığının yükselmesine pozitif katkılar sunacaktır.

Literatür Taraması

Tablo 1. Hedef Maliyet Yönetimi ve Müşteri Değer Algısına İlişkin Literatür Taraması

Yazar	Başlık	Özet
Güler (2007)	Otel İşletmelerinde Değer Yaratma ve Müşteri Değer Algılaması Üzerine Bir Araştırma: Edirne'deki Oteller Örneği	Otel yönetiminin müşteri istek ve beklentilerini doğru tespit ederek saptanan eksikliklerin giderilmesi ve müşteri değeri yaratma konusuna önem vermeleri gerektiği önemli bir sonuç olarak saptanmıştır.
Ural (2008)	Değer Temelli Fiyatlama: Ürünün Tüketici Değer Algısına Göre Fiyatlanması	Çalışmada tüketicinin değer algısını belirleyen başlıca etkenler ve değer temelli fiyatlama yöntemi hipotetik örnek bir uygulama yöntemi ile açıklanmaktadır.
Okutmuş ve Ergül (2015)	Konaklama İşletmelerinde Hedef Maliyetleme, Değer Analizi ve Kaizen Maliyetleme Yöntemlerinin Birlikte Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Araştırma	Müşteri istek ve beklentilerine uygun ürün ve hizmet sunabilmek ve ortakların arzuladığı kara ulaşabilmek için işletmenin hangi parçalarda ne oranda maliyet azaltacağını ve hangi parçalarda özelliklerin geliştirileceği belirlenmiştir.
Çolak (2018)	Her Şey Dâhil Sistemde Fiyat Duyarlılık Ölçümü ve Kalite Maliyetleri Yönetiminin Hedef Maliyetleme Sürecine Entegrasyonu: Bir Otel İşletmesinde Uygulama	Konaklama işletmeleri mevcut oda satış gelirlerinin üzerinde oda satışı gelirlerine sahip olabileceği, başarısızlık maliyetlerini elimine ederek arzuladığı kâr ve maliyet hedefine ulaşabileceği ve ek yatırım gerektirmeden sunduğu kalite seviyesini iyileştirebileceği tespit edilmiştir.
Yıldız ve Çiğdem (2018)	Havayolu Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerindeki Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli ile Analizi	Havayolu hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetini, marka imajını ve algılanan değeri pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Algılanan değer ve marka imajının da müşteri memnuniyetini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir.

2. Müşteri Değer Algısı

Oliver'a göre müşteri değer algısı; "ürünün kullanımı veya tecrübe edilmesi sonucu elde edilenler ile ürünü elde etme maliyetlerinin karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan yargı olarak tanımlamaktadır" (Oliver, 2015).

Müşteri değer algısı genellikle, müşterinin aldığı ürün veya hizmet karşılığında vazgeçtikleri arasındaki bir değişimin sonucudur. Değer, müşterinin satın almış olduğu hizmet karşılığında katlandığı maliyetler ile kendisine sunulan hizmetten elde etmiş olduğu fayda arasındaki ilişkinin kıyaslanmasıdır. Fiyat genellikle almak istenilen ürün ve hizmet karşılığında neyi feda etmek istediğini göstermek için kullanılır. Ancak zaman ve fiziksel çabalar gibi parasal olmayan maliyetlerin de hizmeti elde etmenin getirdiği harcamalar olarak kabul edilmektedir (Yıldız ve Çiğdem, 2018, s.239).

Çetintürk (2016) müşteri değeri kavramına ait özellikleri şu şekilde belirtmiştir:

- Müşteri değeri, müşterinin algıladığı toplam değerdir.
- Müşteri değeri, satın alınan ürünün müşteriye sağladığı toplam fayda ile toplam maliyetlerin müşteri tarafından oransal olarak kıyaslanmasıdır.
- Müşteri değerinin artırılmasında; müşteriye sunulan faydaların artırılması kadar müşterinin katlanacağı maliyetlerin de minimum seviyeye indirilmesi önemlidir.
- Müşterilerin değer algısı kişiye göre farklılık gösterebileceğinden özneldir.
- Müşteri değerinin oluşmasında ürün ve hizmete ait özelliklere ek olarak ürün ve hizmetin sunum şekli ve müşteri ilişkileri önemli etkendir.

Müşteri için değer yaratma, satın alma sürecinde müşteri beklentileri ve ürünü satın alıp kullanımı sonrası ürün deneyimiyle ilgili bir yaklaşımdır. Müşteri için değer yaratma, müşterinin katlandığı maliyetler karşılığında beklediği değerden fazlasını elde etme durumudur. Başka bir ifadeyle değer yaratma; müşterinin katlanacağı maliyetler sabit kalarak müşteriye daha fazla fayda sunmaktır. Bu yaklaşıma göre eğer yaratılan

değer, müşteriye yönelik değil ise, anlamlı değildir (Cop ve Yüzüak, 2016, s.54).

Müşteri Değer Algısını Etkileyen Faktörler

Algılanan değer, müşterinin ürüne ait elde etmiş olduğu faydaların toplam olarak değerlendirmesidir. Müşteri tarafından ürüne ait değer algılama; fiyat, kalite, fayda, harcama kavramlarının hepsini içine almaktadır (Akın ve Seçgin, 2014, s.30).

Müşteri değer algısı, işletmenin tüketiciye sunduğu ürünün; ürün özellikleri, ürünün elde edilme süreci, ürün deneyimi ve maliyetler olmak üzere dört temel özelliği kapsamaktadır. Müşteriye sunulan ürünün algı değerini etkileyen başlıca faktörler; ürün özellikleri, ürünün elde edilme süreci, ürün deneyimi ve ürün elde etme maliyetlerdir (Ural, 2008, s.5).

Ürün

Ürün özellikleri boyutu; ürüne ait performans, fonksiyonel özellikler ve sahip olduğu teknolojik yenilik bazında tüketici tarafından değerlendirilmesidir. İşletmeler sahip olduğu ürün ve hizmetleri iyileştirmek adına genellikle; A&G, ürün tasarımı, mühendislik alanlarına önem vermektedir. Ancak, bu alanlarda çalışan personel müşteri beklentilerini karşılamaya odaklanmakta ve müşterilerin değerli bulduğu nitelikleri değil, ürüne teknik olarak üstün özellikleri eklemeyi planlamaktadır. Çoğu zaman bu üstün özellikler müşterilerce kullanılmadığı gibi gerekli de görülmemektedir (Ural, 2008, s.5).

Ürünü Elde Etme Süreci

Ürünün elde etme süreci; müşteri talep ettiği ürüne ulaşılabilirliği, tedarikçi güvenirliliği ve dağıtım kanalı nezdinde değerlendirilir. Müşteri satın almak istediği ürünü istediği yerde ve zamanda almayı arzuladığında, bu koşulu yerine getiren işletmeyi diğerlerine tercih etmektedir. İşletme ürün arzında sürekliliği sağlamak amacıyla stoklamayı en uygun miktarda yapmalıdır. Tedarikçinin müşterisine ürün teslimi hususunda rakiplerine

göre daha hızlı ve güvenilir olması müşterinin sunulan hizmete karşı algıladığı değeri olumlu yönde etkileyecektir. Söz konusu bu özellikler işletmeye rakiplerine kıyasla daha yüksek fiyatla ürün ve hizmet pazarlayabilmesine olanak sağlar (Ural, 2008, s.5).

Ürünü Deneyimi

Müşterinin ürüne ait deneyimi; ürünün markası, satış elemanının müşteri ile iletişimi, problemi giderme ve işletmenin satış sonrası hizmetlerinin değerlendirilmesinde oluşmaktadır. Müşterinin istek ve ihtiyaçlarına göre problemlerin çözüme ulaşması ve satış sonrası hizmetlerin de ürün paketinin içine eklenmesi; işletmeye ürününü standart ürünlerden pozitif yönde ayrışmasına katkı sağlar. Müşteri deneyiminin olumlu çıkması için gerekli önlemleri alan işletmeler, müşteri sadakatini ve bağlılığını sağlayabilirler (Ural, 2008, s.5).

Maliyetler

Maliyetler uzlaşmaya varılacak en zor alanlardan bir tanesidir. Hem işletme hem de müşteri sadece ürünün satış fiyatına odaklanırlar. Esasen müşteri, ürünün satıcıya kaça maliyetiyle ilgilenmez. Müşteriyi ilgilendiren husus ürünü satın alma maliyetidir. Bu maliyetler (Ural, 2008, s.6);

- Ürünü satın alma sürecinde doğru ürün ve doğru satıcıyı ulaşma maliyetleri
- Satış sözleşmelerinde yer alan yönetsel ve yasal maliyetler
- Ürünün kullanım sonrası orya çıkan atık maliyetleri
- Müşterinin ürünü nasıl kullanacağının öğrenmesine dayalı kişisel maliyetler
- Satın alınan ürün ile diğer ürünler arasındaki performans farklılıklarının maliyetleri

İşletme ürün ve hizmetlerini müşterilere sunarken belirtilen maliyetlerin her birinin müşteriye olan maliyetini dikkate almalıdır.

Hedef Maliyetleme

Bilgi teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler, müşteri taleplerindeki değişimler ve küreselleşme ile rekabet ortamının daha geniş alana taşınması; oluşan küresel piyasa koşulları işletmeleri faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve karlılığını sağlayabilmesi için kısa zamanda minimum maliyetle yüksek kalitede mal ve hizmet üretmeyi hedeflemesi gerekmektedir. İşletmeler koymuş oldukları hedeflere uluşmak için geleneksel maliyet yönteminin yerine modern tekniklerden en önemlilerinden biri olan hedef maliyetleme yöntemini kullanmaya başlamışlardır (Çakır, 2018, s.3; Karahan, 2018, s.367).

Japon şirketleri tarafından 1970'li yıllarda meydana gelen petrol krizi nedeniyle firmalar üretim ve satış faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla geliştirdikleri hedef maliyetleme; ürünün yaşam seyri boyunca bir taraftan üretim maliyetlerinin düşürülmesini hedeflerken diğer yandan kar artışını amaçlayan maliyet yönetim sürecidir (Kaya, 2010, s.315).

Hedef maliyetleme, maliyet ve kar planlamasında geleneksel maliyet yönteminden (maliyet + kar marjı) farklı olarak sistem tersine işler; fiyat, kar, ve maliyete dair temel faktörlerin pazara yönelik olarak birleşimini öne sürmektedir (Alagöz, Yılmaz ve Ay, 2005, s.8; Terzi, 2017, s.223).

Bu nedenle hedef maliyetler hesaplanma sürecinde, ilk olarak pazar payı için gerekli olan hedef satış fiyatı ve arzulanan hedeflenen kar oranı hesaplanır. Hedef satış fiyatı; bir ürüne ait müşterilerin algı düzeylerine göre verdikleri değere dayalı olarak oluşan satış fiyatıdır. Hedef satış fiyatı belirlenmesinde rakip ürünlerin satış fiyatları ile hedef kitlenin ödeme arzusu ve gücü dikkate alınır. Hedef kâr marjı; uzun dönemli kâr analizine dayalı olarak oluşturulan kâr marjıdır. Yatırılan sermayenin geri dönmesi arzulanan yüzdesi, yatırımın karlılığa oranıdır. Hedef kâr marjı, bu oran çerçevesinde belirlenir. Burada, satış fiyatı ile kâr marjı arasındaki fark hedef maliyeti vermektedir (Aksoylu ve Dursun, 2001,s.362).

Kısaca hedef maliyetleme; piyasa koşullarında bir ürün veya hizmet için belirlenen satış fiyatından işletme yönetiminin hedeflediği kar marjı çıkarılarak işletmenin uluşması gereken maliyeti ifade etmektedir (Acar ve Şenol, 2014, s.3).

Hedef maliyetlemenin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Alagöz, Yılmaz ve Ay, 2005, s.48):

- Hedef maliyetleme ürünün planlanması ve tasarımı aşamasında kullanılır.
- Hedef maliyetleme müşteri odaklı bir yöntemdir olup hedeflenen maliyet pazar tarafından belirlenmektedir.
- Hedef maliyetleme, stratejik bir maliyet yönetim sistemidir.
- Hedef maliyetleme, ürünün yaşam seyri boyunca uygulanan bir maliyet yönetimidir.
- Hedef maliyetleme, maliyet planlamasıdır, maliyet kontrol yöntemi değildir.
- Hedef maliyetleme, maliyetlerin oluşmasından önce yönetimi ilkesine dayanır.
- Hedef maliyetleme, mühendisleri, ilgilileri ve çalışanları ürün, teknoloji ve tasarımın maliyet etkilerini araştırmaya yönelik olarak etkileyen bir yöntemdir.
- Hedef maliyetleme, işletme bölümlerini bir bütün olarak ele alan bir grup yönetimidir.

Hedef Maliyetlemenin Temel İlkeleri

Hedef maliyetleme sürecinin kavramsal çerçevesi altı temel ilkeden oluşmaktadır. Bu altı ilke; fiyata göre maliyetleme, müşteriler üzerinde yoğunlaşma, tasarım üzerinde yoğunlaşma, geniş kapsamlı katılım, yaşam seyri yaklaşımı ve değerler zinciriyle ilgilenme şeklinde sıralanabilir (Alpkan, 2012, s.55).

Fiyata Göre Maliyetleme

Ürün veya hizmete ait fiyat piyasa koşulları tarafından belirlenmekte, hedef kar marjı ise işletme ortakları ve işletme stratejilerine göre saptanması nedeniyle işletme yönetiminin kontrol edebileceği tek şeyin değişken maliyetler olması prensibine dayanmaktadır (Kutay ve Akkaya, 2000, s.2; Okutmuş ve Ergül, 2015, s.99).

Müşteriler Üzerinde Yoğunlaşma

İşletme tarafından üretilen ya da üretilmesi planlanan ürün ve hizmetler müşteri talepleri dikkate alınarak; kalite, fonksiyon, zaman ve fiyata göre karşılanması ve bu unsurların maliyet düşürme kapsamında sürekli dikkate alınması gerekmektedir. İşletme hedef pazar payına ulaşmak için müşteri odaklı pazarlama faaliyetleri yürütmekte ve müşteri işletme için en önemli odak noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle müşterinin firmadan ne istediği ve firmanın müşteri beklentilerini karşılamak için neler yapması gerektiğinin kavranması yöneticiler açısından önem arz etmektedir (Geçgin, 2013, s.36).

Tasarım Üzerinde Yoğunlaşma

Hedef maliyetleme, ürün tasarımını maliyet yönetimi için anahtar olarak kabul etmektedir. Ürün ve hizmet üretim maliyetlerinin yaklaşık %80-85 oranındaki kısmı tasarım aşamasında belirlendiğinden, tasarım aşaması hedef maliyetleme yönteminin odak noktasıdır. Tasarım üzerine yoğunlaşmada, maliyet artışı ve zaman alıcı değişiklikleri yok etmek amaçlanmaktadır. Ürün ve hizmetin tasarım aşamasında dikkat edilmesi gereken unsurlardan birisi de tüketiciler tarafından değeri olmayan, ürünün fiyatını artırmadığı halde maliyetini artıran özelliklerini ortadan kaldırılmasıdır (Haşaşoğlu, 2011, s.59).

Geniş Kapsamlı Katılım

Müşteri ihtiyaçlarının belirlenmesi ile başlayan müşteri taleplerine uygun özellikte ve istenilen kalitede ürün ve hizmet üretme faaliyetlerini kapsayan hedef maliyetleme sürecinin başarıyla gerçekleşmesi için farklı uzmanlık alanlarına sahip olan kişilerin de sürece dahil edilmesi gerekmektedir (Çolak, 2018, s.129). Tasarım sırasında tüm ekibin sürece dahil edilmesi, daha sonra ortaya çıkabilecek problemlerin önceden saptanmasına yardımcı olur (Ansari, Bell, ve Okano, 2007, s.513).

Bu nedenle bir ürünün hedeflenen maliyet veya altında üretilebilmesi için pazar araştırması, tasarım mühendisliği, satış, üretim mühendisliği, satın alma, üretim, pazarlama, maliyet yönetimi gibi işletme içi birçok

farklı fonksiyona sahip kişilerin hedef maliyetleme sürecine katılımı gerekmektedir. Ayrıca hedef maliyetleme sürecine; satıcılar, aracılar, dağıtıcılar, müşteriler gibi işletme dışı kişi veya gruplar da dâhil edilmesi gerekmektedir. Grubu oluşturan her bir birim ortak amaçları olan hedef maliyete ulaşmak için kendi üzerine düşen sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirmek zorundadır. Grubun başarısı, gurubu oluşturan kişilerin projeyi iyi anlamalarına, projenin gerekliliğine inanmalarına ve sorumluluk almalarına bağlıdır (Ceran ve Özdemir, 2013, s.460; Çolak, 2018, s.129-130).

Yaşam Seyri Yaklaşımı

Bir ürüne ait yaşam seyri maliyetleri; araştırma-geliştirme faaliyetleri, üretim, dağıtım, servis, garanti ve imha işlemlerinde gerçekleştirilen toplam ürün maliyetlerinden oluşmaktadır. (Andersen, 1998, s.22). Hedef maliyetleme yöntemi; ürünün yaşam seyrince gerek tüketici için gerekse üretici için yaşam döngüsü maliyetlerini minimize ederek uzun dönemde karlılığı maksimize etmeyi amaçlamaktadır (Akkaya, 2010, s.10-11).

Değer Zinciriyle İlgilenme

Hedef maliyet yönteminde hedeflenen maliyete ulaşılması için hedef maliyetleme sürecini oluşturan; tedarikçilerden dağıtıcılara ve müşteriye hizmet sunanlara kadar değer zincirinin tüm üyelerinin işbirliği içinde çalışmaları gerekmektedir (Çolak, 2018, s.130; Okutmuş ve Ergül, 2015, s. 99).

Müşteri için değer ifade eden; özellik, zaman ve kalite ile harekete geçen maliyetleme yöntemi, müşteri isteklerinin karşılanma düzeyleri ve müşterilerin ürün ve hizmete dair ödemeye hazır olduğu tutarı saptanarak analize başlamaktadır. (Öğünç, 2010, s.17).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada; konaklama işletmelerinde müşteri değer algısı ve hedef maliyet arasındaki ilişki düzeyleri incelenerek, işletme hissedarları ve

müşterilerinin memnuniyetini sağlamak için konaklama işletmesi yöneticilerine alacakları yönetsel kararlarda katkı sağlaması amaçlanmıştır. Bu kapsamda; Ardahan ilinde faaliyet gösteren bir otel işletmesinde uygulama gerçekleştirilmiştir.

Günümüzde konaklama işletmelerinde geleneksel maliyet hesaplama yöntemlerinin yerine hedef maliyetleme yöntemi uygulanmaktadır. Bu nedenle, hedef maliyetleme sürecinde müşteri memnuniyetini artırmak ve devamlılığı sağlamak için müşteri değer algısının dikkate alınması gereken bir ölçüt olduğunun önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, araştırmanın amacı, formunun hazırlanması, araştırmanın yöntemi ve kapsamı konularına yer verildikten sonra, tanımlayıcı istatistikler çerçevesinde değerlendirmeler yapılmaktadır. Yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Çalışmada nicel araştırma tekniklerinden olan anket yöntemi yüz yüze görüşme şeklinde uygulanmıştır. Araştırma kapsamında Ardahan ilinde faaliyet gösteren bir otel işletmesinin 2018 yılı kasım ve aralık aylarında konaklayan müşterilerin değer algılarını ölçmeye yönelik anket soruları hazırlanmıştır.

Müşterilerin değer algısını ölçmeye yönelik Okumuş ve Ergül 2015; Okan, 2018 çalışmalarında kullandığı ölçekler harmanlanarak düzenlenen anket formları uygulanmıştır. 5'li likert tipi olarak düzenlenmiş olan üç bölüme ait altışar olmak üzere toplamda 18 ifade bulunmaktadır. Bu sorular; "Çok Önemli" seçeneği için 5, "Önemli" seçeneği için 4, "Biraz Önemli" seçeneği için 3, "Önemsiz" seçeneği için 2, "Çok Önemsiz" seçeneği için 1 puan şeklinde derecelendirilmiştir.

Ayrıca durum çalışması yapılan otel işletmesine ait belirli dönemleri kapsayan; oda satış verileri ve bölüm bazında maliyet bilgilerinden yararlanılacaktır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Kış turizm potansiyelinin bulunduğu Ardahan ilinde 2018 yılı kasım ve aralık ayında konaklayan müşteriler üzerinde anket yapılmıştır. Belirtilen tarih aralığında otel kayıtlarına göre bir konaklama yapan 2.400 müşteri sayısı ana kütle olarak alınmıştır.

Farklı büyüklükteki evrenler için kuramsal örneklem büyüklükleri için 5.000 kişilik evrende %5 hata oranı ile gerekli örneklem sayısı 356'dır (Balcı, 2011, s.106). Bu bağlamda otel işletmesinde konaklayan 365 müşteriye anket uygulanmıştır fakat yapılan anketlerden iki tanesi geçersiz olduğundan 363 kişinin anketi değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Uygulama yapılan konaklama işletmesinden elde edilen bilgileri ve müşterilerin değer algısını ölçmeye yönelik yapılan anketten elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Konaklama İşletmesinden Elde Edilen Bilgiler

Konaklama işletmesinden elde edilen bilgiler işletme yönetiminin isteği üzerine gizli tutulmuştur. İşletmeden elde edilen mali ve sayısal bilgiler tablo 2'de özet olarak gösterilmektedir.

Tablo 2. Konaklama İşletmesine Ait Mali ve Sayısal Bilgiler

2018 Yılı Kasım ve Aralık Dönemini Bilgileri					
Kişi Başı Fiili Satış Fiyatı		50,00 TL	Satış Gelirleri		120.000,00 TL
Kişi Başı Fiili Maliyet		27,50 TL	Satılan Hizmetin Maliyeti		66.000,00 TL
Oluşan Kar Marjı		% 45	Kat Hizmetleri Toplam Maliyeti		28.000,00 TL
Satılan Yatak		2.400	Ön Büro-Odalar Toplam Maliyet		25.000,00 TL
Müşteri Sayısı		1.600	Yiyecek-İçecek Toplam Maliyet		13.000,00 TL
2018 Yılı	Satışa Hazır Yatak Sayısı	**22.000**	**2019 Yılı**	Kişi Başı Hedef Satış Fiyatı	**60,00 TL**
	Satılan Yatak Sayısı	**16.000**		Hedef Kar Marjı	**% 50**

Konaklama İşletmesine Ait Kişi Başı Fiili Satış Fiyatı, Kişi Başı Fiili Maliyet, Kişi Başı Kar, Hedef Kar ve Hedef Maliyetin Hesaplanması

Kişi başı fiili satış fiyatı; Tablo 1'deki verilere dayanarak işletmenin belirtilen dönemdeki fiili satış gelirlerinin yine belirtilen bu dönemdeki yatak sayısına bölünmesi sonucu hesaplanır.

Kişi Başı Fiili Satış Fiyatı = *Satış Gelirleri/Satılan Yatak Sayısı= 120.000,00 / 2.400=50,00 TL*

Kişi başı fiili satış maliyet; Tablo 1'deki verilere dayanarak işletmenin belirtilen dönemdeki satılan hizmet maliyetinin yine belirtilen bu dönemdeki yatak sayısına bölünmesi sonucu hesaplanır.

Kişi Başı Fiili Maliyet = *Satılan Hizmetin Maliyeti/Satılan Yatak Sayısı = 66.000,00 / 2.400=27,50* TL

Yapılan hesaplamalarda konaklama işletmesinin 2018 yılı kasım ve aralık ayı kişi başı fiili satış fiyatı 50,00 TL olup, yine aynı dönemdeki kişi başı fiili maliyeti ise 27,50 TL'dir. Belirtilen dönemde uygulama işletmesinin kişi başı karı; kişi başı fiili satış fiyatından yine aynı dönemdeki kişi başı fiili maliyetin çıkarılması sonucu hesaplanır.

Kişi Başı Fiili Kar = *Kişi Başı Fiili Satış Fiyatı – Kişi Başı Maliyet= 50,00 – 27,50 =22,50 TL*

Konaklama işletmesinden elde edilen bilgilere göre 2019 yılı hedef satış fiyatı olarak 60,00TL ve hedef kar marjı olarak ise %50 olarak belirtilmiştir.

Hedef Kar = *Hedef Satış Fiyatı % Kar Marjı = 60,00 TL % 50= 30,00 TL*

İşletmenin 2019 yılı hedef maliyeti, işletmenin hedeflediği satış fiyatından hedef karın çıkarılması sonucu hesaplanır.

Hedef Maliyet = *Hedef Satış Fiyatı – Hedef Kar = 60,00-30,00 = 30,00 TL*

Hizmet Fonksiyonlarına Ait Müşteri Değer Algısının Belirlenmesi

Araştırma kapsamında 363 otel müşterisinin değer algısını ölçmeye yönelik olarak uygulanan anket bulgularına göre hizmet bölümlerinin fonksiyonlarına ait müşteri önem dereceleri tablo 3' te verilmiştir.

Müşterilerin konaklama işletmesinin sunduğu hizmetler sonucu algılamış oldukları bölüm bazındaki alt fonksiyonlarının saptanabilmesi için müşterilere yöneltilen değer algısını ölçmeye yönelik sorulara; "Çok Önemli" seçeneği için 5, "Önemli" seçeneği için 4, "Biraz Önemli" seçeneği için 3, "Önemsiz" seçeneği için 2, "Çok Önemsiz" seçeneği için 1 puan şeklinde cevap vermesi istenmiştir. Müşterilerin anket sorularına vermiş olduğu cevapların değerlendirmesi sonucu konaklama işletmesi alt hizmetlerine ait müşteri önem derecelerine ait ortama, genel puan ve yüzdesel ağırlıkları tablo3'de olduğu gibi belirlenmiştir.

Hesaplanma Yöntemi Örneği

Hizmeti oluşturan her alt fonsiyonlar kendi arasında bölüm bazında ortalamarın geçerli olan 363 anket sayı ile çarpılması sonucu müşteri önem derecesi puanı hesaplanmaktadır.

Tablo 3. Hizmet Bölümlerinin Fonksiyonlarına Ait Müşteri Önem Dereceleri

Hizmet Bölümleri	Alt Fonksiyonları	Müşteri Önem Dereceleri		
		Ortalama	Puan	%
Ön Büro Danışmanlık Hizmetleri	Karşılama/Yerleştirme	4,66	1692	17,33
	Bilgilendirme	4,50	1634	16,73
	Teknik Destek	4,58	1663	17,03
	Şikâyet ve Taleplerin Çözülmesi	4,47	1624	16,63
	Döviz Bozdurma İşlemleri	4,45	1617	16,56
	Çıkış ve Ödeme İşlemleri	4,23	1536	15,73
Kat Hizmetleri-Konaklama (Oda)	Oda Temizliği	4,76	1729	17,86
	Oda Havlu, Çarşaf vb. Değişimi	4,50	1633	16,87
	Minibar	4,41	1600	16,53
	Buklet Malzemeleri	4,38	1590	16,42
	Oda Donanımlarının Aktif Olması	4,48	1626	16,80
	Genel Alanların Temizliği	4,14	1503	15,53
Yiyecek-İçecek	Servis Hızı ve Şekli	4,74	1721	17,78
	Çeşitlilik	4,41	1601	16,54
	Lezzet ve Kalite	4,37	1587	16,39
	Doyuruculuk/Porsiyon	4,39	1594	16,47
	Hijyen ve Temizlik	4,44	1612	16,65
	Sunum/Görsellik	4,31	1565	16,17

Her bir hizmet bölümünü oluşturan altı alt fonksiyon bölüm bazındaki müşteri önem görecesi bölümü oluşturan alt hizmet puanlarının toplamının ilgili alt fonksiyona bölünmesiyle hizmet bölümü içerisindeki

müşteri önem derecesi yüzdesel değeri hesaplanır.

Tablo 3' te hizmet bölümlerinin fonksiyonlarına ait önem dereceleri incelendiğinde; ön büro hizmetlerinin alt fonsiyonu olarak karşılama ve yerleştirmenin müşteriler nezlinde diğer alt hizmetlere oranda daha büyük öneme sahip olduğu görülmektedir. Kat hizmetler ve konaklama hizmetleri içerisinde yer alan oda temizlği diğer alt fonsiyonlara göre daha fazla müşteri önem görecesine sahiptir. Yiyecek içecek hizmetleri içerisinde ise servis hızı ve şekli diğer alt fonsiyonlarla karşılaştırıldığında önem görecesini yüksek olduğu görülmektedir.

Her Bir Parçanın Maliyetinin Saptanması

Uygulama yapılan işletmeye ait mali bilgilerinden faydalanılarak hizmet parçalarının maliyetleri belirlenmiştir. Hizmet parçalarını maliyetleri ve hizmeti oluşturan alt parçaların maliyetleri ve bölüm içerisindeki maliyet payları hesaplanarak tablo 4'te verilmiştir.

Maliyet Payı Hesaplama Yöntemi Örneği:

Ön büro hizmetleri parçasının alt parçası olan personel parçasının maliyet payı 17.500,00TL /25.000,00TL =0,70 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4. Hizmet Parçalarının Maliyetleri ve Maliyet Payları

Önbüro Danışmanlık Hizmetleri	Parçaları	Maliyeti	Maliyet %
	Personel	17.500,00 TL	% 70
	Sarf Malz.	6.000,00 TL	% 24
	Basılı Evrak	1.500,00 TL	% 6
	Toplam	25.000,00 TL	%100
Kat Hizmetleri Konaklama (Oda)	Parçaları	Maliyeti	Maliyet %
	Personel	15.000,00 TL	% 53,58
	Sarf Malz.	9.000,00 TL	% 32,14
	Temizlik	3.000,00 TL	% 10,71
	Buket Malz.	1.000,00 TL	% 3,57
	Toplam	28.000,00 TL	% 100
Yiyecek İçecek	Parçaları	Maliyeti	Maliyet %
	Personel	8.000,00 TL	% 61,54
	Pişirme	1.000,00 TL	% 7,69
	Hazırlık (Alınan Malzeme)	4.000,00 TL	% 30,77
	Toplam	13.000,00 TL	% 100

Hizmeti Oluşturan Parçaların Görece Öneminin Belirlenmesi

Hizmeti oluşturan parçaların göre ağırlıklarının belirlenmesinde; hizmet fonksiyonlarının müşteri değer algı dereceleri ile hizmeti oluşturan parçalar bir matriste karşılaştırılmıştır.

Hizmeti oluşturan her bir alt parçanın işletmeden elde edilen verilere göre harcama içindeki payları hesaplanması sonucu işletme harcamalrı içerisinde en çok paya sahip olan kalem personel giderleridir.

Ön büro-danışmanlık hizmeti alt parçası olan personelin hizmeti oluşturan tüm parçalar içerisindeki görece önem derecesinin yüzdesel olarak saptanması: personel parçasına ait alt fonksiyonların müşteri değer algı derecelerinin toplamının ön büro- danışmanlık hizmetini oluşturan tüm parçaların müşteri değer algısı derecelerinin toplamına bölünmesi ile hesaplanmaktadır.

1. Parçaların Görece Önem Derecesi Hesaplama Yöntemi Örneği:

Personel Alt Parçası Önem Görecesi= Personel Alt Parçasının Toplam MDA/ Hizmetin Toplam MDA= 505/600=0.842

İfade edilen bu hesaplama yöntemi diğer tüm alt parçalarda uygulanarak parçaların görece önem dereceleri belirlenmiştir.

Tablo 5. Ön büro- Danışmanlık Hizmetleri Alt Parçalarının Fonksiyonlarına Görece Önem Dereceleri

Ön Büro-Danışmanlık Hizmetleri Alt Parçaları	**Ön Büro-Danışmanlık Hizmetleri Alt Fonksiyonlarının Müşteri Görece Önem Dereceleri**						**Parçaların Görece Önemi %**
	Karşılama-Yerleştirme	Bilgilendirme.	Teknik Destek	Şikâyet ve Taleplerin Karşılanması	Döviz Bozdurma İşlemleri	Çıkış ve Ödeme İşlemleri	
	%	%	%	%	%	%	
	17,33	16,73	17,03	16,63	16,56	15,73	
Personel	90	85	70	85	90	85	**0,842**
Sarf Malzemeleri	5	10	5	5	5	10	**0,067**
Basılı Evrak	5	5	25	10	5	5	**0,091**
Toplam	100	100	100	100	100	100	**1,000**

Tablo 5'te ön büro- danışmanlık hizmetlerinin ait alt parçalarının göre önem dereceleri ifade edilmektedir. Konaklama işletmelerinin ürün/hizmet üretiminin emek yoğun olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle konaklama işletmelerinde personel giderleri işletmenin önemli maliyet kalemini oluşturmaktadır. Ön büro- danışmanlık hizmetlerinin de emek yoğun olarak faaliyet gösterdiğinden personel parçasına ait giderlerin diğer maliyetlere oranı oldukça fazladır.

Tablo 6'da kat hizmetleri-konaklama (oda) alt parçalarının fonksiyonlarına görece önem dereceleri ifade edilmektedir. Kat hizmetleri –konaklama (oda) bölümünde de personel maliyetlerinin diğer parçalara oranla daha fazla olmasının sebebi yine emek yoğun hizmet sunmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 6. Kat Hizmetleri Alt Parçalarının Fonksiyonlarına Görece Önem Dereceleri

	Kat Hizmetleri Konaklama (Oda) Alt Fonksiyonlarının Müşteri Görece Önem Dereceleri						
Kat Hizmetleri-Konaklama (Oda) Alt Parçaları	Oda Temizliği	Oda Havlu, Çarşaf vb. Değişimi	Mini-bar	Buket Malzemeleri	Oda Aydınlatma ve İklim-lendirme Aktif olması	Genel Alanların Temizliği	**Par-çaların Görece Önemi %**
	%	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**	
	17,86	16,87	16,53	16,42	16,80	15,53	
Personel	60	65	25	35	80	50	**0,525**
Sarf Malzemeleri	10	25	0	60	10	15	**0,2**
Temizlik	30	10	0	5	10	35	**0,15**
Buket Malzemeleri	0	0	75	0	0	0	**0,125**
Toplam	100	100	100	100	100	100	**1,000**

Tablo 7'de yiyecek-içecek hizmetleri alt parçalarının fonksiyonlarına görece önem dereceleri ifade edilmektedir. Konaklama işletmelerinin diğer bölümlerinin aksine, yiyecek- içecek hizmetleri alt parçaları maliyet oranları incelendiğinde hazırlık-alınan malzemeler parçasının diğer parçalara göre daha fazla maliyet unsuru olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Yiyecek-İçecek Hizmetleri Alt Parçalarının Fonksiyonlarına Görece Önem Dereceleri

	Yiyecek-İçecek Alt Fonksiyonlarının Müşteri Görece Önem Dereceleri						
Yiyecek-İçecek Alt Parçaları	Servis Hızı ve Şekli	Çeşitlilik	Lezzet ve Kalite	Doyuruculuk	Hijyen ve Temizlik	Sunum Görsellik	**Parçaların Görece Önemi %**
	%	**%**	**%**	**%**	**%**	**%**	
	17,78	16,54	16,39	16,47	16,65	16,17	
Personel	30	0	40	0	25	35	**0,217**
Pişirme	30	20	30	40	30	35	**0,308**
Hazırlık-Alınan Malzemeler	40	80	30	60	45	30	**0,475**
Toplam	100	100	100	100	100	100	**1,000**

Hizmet Parçalarının Hedef Maliyet Endeksleri

Hizmet parçalarına ait müşteri önem derecesinin her bir parçanın dahil olduğu hizmet parçası içindeki maliyet payına bölünmesi sonucu hizmet parçasının hedef maliyet endeksi hesaplanmaktadır.

Hizmet parçalarının hedef maliyet endeksinin hesaplanması:

Parçanın değer endeksi = parçanın müşteri önem derecesi / parçanın maliyet ağırlığı

Hedef maliyet endeksi genellikle 1'den büyük olması arzu edilmektedir. Hedef maliyet endeksi 1'den büyük olduğunda parça maliyeti ucuz; 1'den küçük olduğunda ise parça maliyeti pahalı olmaktadır. Bu bağlamda, hedef maliyet endeksinin 1'den büyük olması durumunda ürünün yeniden gözden geçirilerek hizmetin fonksiyonelliğini artırmak gerekmektedir. Hedef maliyet endeksinin 1'den küçük olduğu durumlarda ise parça maliyetinin müşteri değer algısından yüksek olduğu olması sebebiyle parça maliyeti müşteriler için pahalı olduğundan maliyet minimizasyonuna gitmesi gerekmektedir (Çolak, 2018, s.231).

Tablo 8. Hizmet Parçalarının Hedef Maliyet Endeksleri

Ön Büro – Danışmanlık Hizmetleri Parçalarının Hedef Maliyet Endeksleri			
Parçalar	**Müşteri Önem Derecesi**	**Maliyet Ağırlığı**	**Maliyet Endeksi**
Personel	0,842	0,70	1,203
Sarf Malzemeleri	0,067	0,24	0,280
Basılı Evrak	0,091	0,06	1,516
Kat Hizmetleri- Konaklama (Oda) Parçalarının Hedef Maliyet Endeksleri			
Parçalar	**Müşteri Önem Derecesi**	**Maliyet Ağırlığı**	**Maliyet Endeksi**
Personel	0,525	0,536	0,980
Sarf Malzemeleri	0,200	0,321	0,623
Temizlik	0,150	0,107	1,401
Buket Malzemeleri	0,125	0,036	3,472
Yiyecek-İçecek Parçalarının Hedef Maliyet Endeksleri			
Parçalar	**Müşteri Önem Derecesi**	**Maliyet Ağırlığı**	**Maliyet Endeksi**
Personel	0,842	0,615	1,370
Pişirme	0,067	0,077	0,870
Hazırlık-Alınan Malzemeler	0,091	0,308	0,295

Tablo 8'de gösterilen hizmet parçalarının hedef maliyet endekslerinin hesaplama yöntemi ön büro-danışmanlık hizmetlerinin alt parçaları üzerinde aşağıda belirtildiği gibi uygulanmaktadır.

Ön büro hizmetleri personel parçası hedef maliyet endeksi = 0,842 / 0,70 = 1,203
Ön büro hizmetleri sarf malzemeleri parçası hedef maliyet endeksi = 0,067 / 0,24 = 0,280
Ön büro hizmetleri basılı evrak parçası hedef maliyet endeksi = 0,091 / 0,06 = 1,516

Sonuç ve Öneriler

Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında işletmeler rakiplerine karşı rekabet avantajı elde etmek, pazar payını artırmak, varlıklarını sürdürebilmek ve hissedarlarının arzuladıkları karlılık düzeyine ulaşabilmek için müşterilerine sunmuş olduğu ürün ve hizmetin kalitesini artırmak,

maliyetlerini minimize etmek ve müşteri beklentisini karşılayan kalite-fiyat dengesini sağlayarak faaliyetlerini gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Diğer sektörlerdeki işletmeler gibi turizm sektöründe yer alan konaklama işletmeleri de geçerliliğini yitirmeye başlayan geleneksel maliyetleme yöntemi olarak maliyet+kâr anlayışından ayrılarak süreci başarıyla tamamlamak adına tüm değişkenleri dikkate alan hedef maliyetleme sistemini kullanmaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan hesaplamalar sunucunda oluşan bulgulara göre; ön büro-danışmanlık hizmetleri sarf malzemeleri parçasının; kat hizmetleri-konaklama (oda) personel ve sarf malzemeleri parçalarının; yiyecek-içecek hizmetleri pişirme ve hazırlık-alınan malzemeler parçalarının hedef maliyet endeksi 1'den küçük çıkmıştır. Elde edilen bu bulgulara göre konaklama işletmesinin belirtilen hizmet parçalarının üretimi aşamasında müşterinin algıladığı değerden daha fazla maliyete katlanmakta ve bu nedenle söz konusu parçalarda maliyet azaltmaya yönelik planlamaların yapılması gerekmektedir. Konaklama işletmesinin hizmet parçalarında hedef maliyet endeksi 1'den büyük olduğu; ön büro-danışmanlık hizmetleri personel ve basılı evrak parçalarında; kat hizmetleri-konaklama (oda) temizlik ve buket malzemeleri parçalarında; yiyecek-içecek hizmetleri personel parçasında işletme maliyetleri sabit tutarak sunulan ürün ve hizmetin fonksiyonelliğini artırması gerekmektedir.

Konaklama işletmesinin hedef maliyetleme endeksinin 1'den küçük olan parçalarda işletmenin ürün ve hizmeti üretmek için katlandığı maliyete oranla müşterinin daha az değer verdiği hizmetlerde maliyetlerin azaltılmasını sağlamaya yönelik olarak uygulanması gereken öneriler;

- Konaklama işletmesinin dışardan satın aldığı ürün ve hizmetleri daha uygun fiyatla işletmeye kazandırması adına piyasa araştırmalarında bulunarak işletmenin satın alama maliyetlerini minimuma indirilmesi için gerekli girişimde bulunulmalıdır.
- Menü oluşturulurken mevsimsel ürünlere yer verererek arz edilen ürünün edinim maliyetlerinin azaltılması sağlanmalıdır.
- İhtiyaç duyulan malzemeler stok devir hızı göz önünde bulundurularak mevsiminde düşük maliyetle tedarik edilmeli ve uygun depolama koşullarında stoklanlamılıdır.

- Sarf malzemesi kullanımının azaltılmasına yönelik önlemler alınmalıdır. Örneğin; odalarda kullanılan sıvı sabun ve şampuan gramajları gözden geçirilerek optimum seviyenin belirlenip israfın önüne geçilmelidir.
- Sarf malzemesi alımı ile ilgili tedarikçi firmalardan kaliteden ödün vermeden daha düşük maliyetli ürünleri tercih edilmelidir.
- Yiyecek içecek bölümlerinde kullanılan malzemelerin dışarıdan tedarik edilmesinin maliyeti işletme bünyesinde üretilmesinden daha fazla ise işletme idaresince karşılanmasına gidilmelidir. Örneğin; ekmek ihtiyacının dışardaki işletmelerden karşılanması yerine işletme bünyesinde bulunan pastane bölümünden karşılanması.
- Yiyecek-içeceklerin hazırlanmasında daha az enerji tüketimi yapan fırın ve ocaklar kullanılarak enerji tüketimi azaltılmalıdır.
- Sarf malzemelerinin kullanımını azaltmak için ortak kullanım alanındaki lavabolarda kâğıt havlu yerine kurutma cihazlarının kullanımını artırılmalıdır.
- Konaklama işletmesinin hedef maliyetleme endeksinin 1'den büyük olan parçalarda müşteri değer algısı dikkate alınarak ürün ve hizmetlerin fonksiyonelliğini artırmaya yönelik olarak yapılması gerekenler;
- Personellerin alanı ile ilgili gerekli eğitmin alması sağlanarak hizmet kalitesinin artırılması sağlanmalıdır.
- İşletme sunmuş olduğu hizmetini kalitesini artırarak müşteri mumnuniyeti sağlamak için ihtiyaç duyulan alanlarda bilgi teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştırmalıdır. Örneğin; konaklama işletmelerinde online revervasyon sistemi kullanılması sonucu; müşterilerden kenidisine ait istenen bilgileri revervasyon aşamasında sisteme işleyerek otele giriş işlemi için resepsiyondaki bekleme süresini en aza indirilmesi.
- Müşterilerin otel hizmetleri hakkında bilgi sahibi olmaları için müşteriler tarafından yaygın olarak kullanılan ortak alanlarda bilgilendirme panoları oluşturulmalı ve otel tanıtım videoları ortak kullanım alanlarında alıcıya hem görsel hem de sesli olarak iletilmesi sağlanmalıdr.

Sonuç olarak, konaklama işletmelerinde geleneksel maliyet yöntemlerinin yerine yaygın olarak kullanılmaya başlanan hedef maliyet yöntemi çağın gereklerine uyum sağlayan modern yöntemdir. Hedef maliyet yönteminin kalifiye personel tarafından uygulanması halinde; yöneticilere stratejik karar alma sürecinde bilgiye erişimde ve güvenilir bir yol sunacaktır. İşletme yöneticileri tarafından hedef maliyet yöntemi uygulanmasında müşteri değer algısının dikkate alınması gereken faktörler arasındadır. Müşteri değer algısını sürece dahil eden konaklama işletmeleri yöneticiler bunun sonucunda; müşteri memnuniyet düzeyinin artırılmasını ve müşteri sadakatini oluşmasını temin ederek işletme karlılık oranına katkı sağlayacaktır. İşletme hizmet parçalarında maliyet optimizasyonunu sağlanması için müşteri nezdinde diğer hizmetlere göre önem görecesi daha düşük olan hizmetlerin maliyetlerin azaltılmasına gidilmesi gerekmekte olup tersi durumlar da ise müşteri nezdinde değerli olan hizmetlerin işletme yönetimi tarafından dikkate alınarak hizmet kalitesinin artırılmasına gidilmesi gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of the Relationship Between the Value Perception of Customer and Target Cost: Sample of A Hotel Management

*

Nilgün Sanalan Bilici – Volkan Tuncel

Atatürk University-Bingöl University

In today's competitive environment where the sale price is determined by the market, businesses need to achieve a minimum level of costs, which is the most important thing they can change in order to sustain their assets successfully and increase their profitability. With this point of view, managing customer perception of value is important in achieving the objectives of the management. In this context, instead of the inadequate traditional cost method, the target cost method is applied, which enables the management of the costs that will meet the customer demands and expectations.

With the global market as a whole, traditional marketing has been replaced by customer-oriented marketing. As in other sectors, businesses in the tourism sector are applying strategies to meet customer expectations in order to get more shares from the global market. The customers who purchase the product and service offered by the businesses for a certain fee, the customer value is obtained as a result of the comparison of the money he has paid with the product and service he has purchased. Businesses should determine customer value both to ensure customer satisfaction and to improve service quality. The findings obtained should be analyzed and initiatives should be taken to increase the perception of customer value regarding the product and service offered.

Today, businesses implement different strategies to increase their profitability and reduce costs. In order to increase operating profitability, managers use more modern methods instead of traditional profit + cost method in determining the price of goods and services. One of the widely used new method models is the target costing method. With the target

costing method, businesses can determine the customer value by comparing the experience gained by the customers and the costs incurred. In order to ensure their sustainability, businesses should consider customer value at every stage of production. Businesses that can successfully implement target costing management by the business manager will gain superiority over their competitors by increasing the profitability rate. Therefore, application of target costing method is important for enterprises.

The aim of the study is to contribute to the accommodation managers in terms of their managerial decisions to ensure the satisfaction of business shareholders and customers by examining the relationship between customer value perception and target cost in accommodation establishments. For this purpose; a survey prepared for the customers of an accommodation company operating in Ardahan was applied and 363 customers were interviewed by using face to face interview technique.

Within the scope of the findings, firstly the information obtained from the business management was evaluated. Subsequently, the significance level of the sub-dimensions of the service for determining customer value was calculated. After calculating the significance level of the sub-dimensions of the service, the target cost indices of the sub-dimensions were calculated. Thus, it can be possible to the findings obtained how to take measures in parts where target cost indices were calculated.

According to the findings obtained in the calculations made in the scope of the study; Front desk consulting services consumables, housekeeping-accommodation (room) personnel and consumables and food and beverage services for cooking and preparation materials received target cost index is less than 1. Therefore, the accommodation business incurs more cost than customer value during the production of the specified service parts. So plans should be made to reduce the cost of these parts. In order to ensure that the target cost index in the service parts of the accommodation business is greater than 1, the personnel costs of Front desk consulting services and printed documents, housekeeping-accommodation (room) cleaning and bouquet materials and food and beverage services must be kept constant and functionality in the product and service offered they should be increased.

According to the results of the research; In order to reach the target cost level, the accommodation business should incorporate customer's value

perception into target costing process. In this regard, in order to reach the level of profitability targeted by the enterprise, it was determined which costs would be lowered and which service parts should improve functionality.

If the target cost method is applied by qualified personnel, managers are provided with a reliable way to access information in the strategic decision-making process. Customer value is one of the factors to be taken into consideration in the application of target cost method by business managers. If managers incorporate customer value into the process, it enables customer satisfaction and customer loyalty to occur and contributes to business profitability.

Kaynakça / References

Acar, D. ve Şenol, H. (2014). Konaklama işletmelerinde hedef maliyetleme uygulama düzeylerinin tespitine yönelik araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(*20), 1-25.

Alagöz, A., Yılmaz, B.ve Ay, M. (2005). *Üretim maliyetlerinin düşürülmesinde hedef maliyetleme yönteminin rolü ve uygulanabildiğine yönelik bir araştırma.* V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 25-27 Kasım 2005, İstanbul.

Alpkan, S. (2012). *Turizm işletmelerinde stratejik maliyet yönetim aracı olarak hedef maliyetleme ve uygulama örneği.* Yüksek Lisans Tezi Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Altunel, M.C. ve Günlü, E. (2015). Deneyimleme kalitesi, algılanan değer ve memnuniyetin müze ziyaretçilerinin tavsiye etme eğilimi üzerindeki etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 26* (2), 191-206.

Akkaya, F.A. (2010). *Hedef maliyetleme yönetiminin konaklama işletmelerinde uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi ve bir turizm işletmesinde uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Aksoylu, S. ve Dursun, Y. (2001). Pazarda rekabetçi üstünlük aracı olarak hedef maliyetleme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*, 357-371.

Andersen, A. (1998). *Tools and techniques for implementing target costing,* USA: IMA Institute of Management Accountants Publishing.

Ansari, S. Bell, J. ve Okano, H. (2007). Handbook of management accountign research, In *Target Costing: Uncharted Research Territory* (p.513), Amsterdam: Elsevier Yayıncılık

Ceran, Y. ve Özdemir, Ş. (2013). Sağlık işletmelerinde paket işlem fiyat uygulamasının hedef maliyetleme yöntemi ve stratejik pazarlama muhasebesi açısından değerlendirilmesi ve özel x diyaliz merkezinde bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 26, 450-478.

Çakır, Ş. (2018). *Kaizen maliyetlemenin maliyet etkinliği açısından incelenmesi: Konaklama işletmesi örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Çetin, A. ve Atmaca, M. (2009). Hedef ve standart maliyetleme sistemleri'nin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26* (1), 313-329.

Çetintürk, İ. (2017). Müşteri değeri, müşteri tatmini ve marka sadakati: üniversite sosyal tesisleri üzerine bir araştırma, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14*, 93-109.

Çolak, O. (2018). *Her şey dâhil sistemde fiyat duyarlılık ölçümü ve kalite maliyetleri yönetiminin hedef maliyetleme sürecine entegrasyonu: bir otel işletmesinde uygulama.* Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Erk, Ç. (2009). *Müşteri için değer yaratma, müşteri sadakati oluşum süreci ve şirket performansına etkileri üzerine araştırma.* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Işık, I. ve Yılmaz, B.B. (2016). Konaklama işletmelerinde yiyecek içecek maliyet kontrolü: Bir otel işletmesinin yiyecek içecek maliyet kontrol yöntemleri üzerine inceleme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 11*, 60-83.

Geçgin, E. (2013). *Hedef maliyetleme sisteminin menü analizinde kullanılması: Bir yiyecek içecek işletmesinde yapılan uygulama ve sonuçlar",* Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Güler, E.G. (2009). Otel işletmelerinde değer yaratma ve müşteri değeri algılaması üzerine bir araştırma: Edirne'deki oteller örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 20*(1), 61-76.

Karahan, M. (2018). Hedef maliyetleme: Halı işletmesinde bir uygulama, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(65), 362-378.

Kaya, C. T. (2013). Hedef maliyetleme sistemiyle kaizen ve yaşam çevrim maliyetleri arasındaki çapraz ilişkiler. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (MÖDAV*), *15* (4), 135-154.

Kaya, G. A. (2010). Hedef maliyetleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(1), 313-332.

Kutay, N. ve Akkaya, G.C. (2000). Stratejik maliyet yöntemi olarak hedef maliyetleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15* (2), 1-15.

Macit, A. (2018). *Hava kargo işletmelerinde Kaizen maliyetleme ve uygulamaları.* Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Okutmuş, E. ve Ergül, A. (2013). Konaklama işletmelerinin yiyecek içecek faaliyetlerinde tedarik zinciri maliyetlerinin hedef maliyetleme ile birlikte uygulanması. *Journal of Yasar University, 8*(32), 5409-5432.

Okutmuş, E. ve Ergül, A. (2015). Konaklama işletmelerinde hedef maliyetleme, değer analizi ve Kaizen maliyetleme yöntemlerinin birlikte uygulanabilirliğine ilişkin bir araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi, 65*, 97-116.

Oliver, R L. (2015). *Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer* (2nd Edition). New York: Routledge.

Öğünç, H. (2010). *Hedef maliyetleme sisteminin mermer sektöründe uygulanması,* Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Terzi, A. (2017). Hedef maliyetleme, değer mühendisliği ve Kaizen maliyetleme üçlüsünün çay işletmelerinde birlikte uygulanabilirliği, *Researchgate*, *7*(2), 221-247.

Ural, T. (2008). Değer temelli fiyatlama: Ürünün tüketici değer algısına göre fiyatlanması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(2), 1–16.

Yıldız, B. ve Çiğdem, Ş. (2018). Havayolu hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerindeki yapısal eşitlik modeli ile analizi, *Bingö*l *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 8 (16).

.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bilici, S. N. ve Tuncel, V. (2019). Müşteri değer algısı ile hedef maliyet arasındaki ilişkinin incelenmesi: Bir otel işletmesi örneği. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1408-1436. DOI: 10.26466/opus.554110

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Türkiye'deki Büyükşehirlerin Çevresel Performanslarının Entropi Temelli COPRAS ve ARAS Yöntemleri ile Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.556278
*

Onur Akçakaya* - Ezgi Dilan Urmak Akçakaya**
* Dr. Öğr. Üyesi. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ardahan/Türkiye
E-Posta: onurakcakaya@ardahan.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-7328-5380
**Arş. Gör. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ardahan/Türkiye
E-Posta: ezgidilanurmak@ardahan.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3472-1837

Öz

Hızlı kentleşme günümüz kentlerinde toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunların yanında çevresel sorunlara da neden olmaktadır. Özellikle büyükşehirler çevresel ve ekolojik tehditlerden en fazla etkilenen yerleşmelerdir. Çevre kirliliği ve ekolojik bozulma gibi tehditleri fırsata çevirmeyi başarabilen kentler, küresel ölçekte diğer rakiplerinin önüne geçmektedir. Sürdürülebilir bir kent yaratma sürecinde çevresel performansın ölçülmesi büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, büyükşehirlerimizin çevresel performanslarının değerlendirilmesi ve bu alandaki farkındalığın artırılması amaçlanmıştır. Değerlendirmede çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılmıştır. Kullanılan kriterlerin belirlenmesinde literatür, uzman görüşleri ve verilerin erişilebilirliği etkili olmuştur. Değerlendirmede kullanılan kriterler, atık su arıtma tesisi sayısı, atık su arıtma tesislerinde arıtılan kişi başı atık su miktarı (Bin M3/Yıl), belediyelerde deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı (Litre/Kişi-Gün), kişi başı çekilen günlük su miktarı (Litre/Kişi-Gün), kişi başı ortalama belediye atık miktarı (Kg/Kişi-Gün), içme ve kullanma suyu arıtma tesisi kapasitesi (Kişi başı Bin M3/Yıl), içme ve kullanma suyu arıtma tesisi sayısı, içme ve kullanma suyu arıtma tesislerinde arıtılan kişi başı su miktarı (Bin M3/Yıl), içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen kişi başı yeraltı suyu miktarı(Bin M3/Yıl), içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen kişi başı yüzey suyu miktarı(Bin M3/Yıl) ve partikül madde olmak üzere 11 tanedir. Entropi yöntemi ile kriterlerin ağırlıkları hesaplanmış, COPRAS ve ARAS yöntemleri ile büyükşehirlerin çevresel sıralamaları elde edilmiştir. Her iki yöntemde birbirine yakın sıralamalar elde edilmiştir. İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir ve Bursa en iyi performans gösteren kentler arasında yer alırken; Aydın, Konya, Tekirdağ, Muğla ve Kahramanmaraş en düşük performanslı kentler olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilir Kentleşme, Çevresel Performans, COPRAS, ARAS, Entropi.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Evaluation of Environmental Performances of Metropolitan Cities in Turkey with Entropy Based COPRAS and ARAS Methods

*

Abstract

Rapid urbanization causes environmental challenges as well as social, economic and cultural problems in today's cities. Especially metropolitan cities are human settlements most affected by environmental and ecological threats. Cities, turning threats such as environmental pollution and ecological deterioration into an opportunity, are ahead of their other competitors on a global scale. In the process of creating a sustainable city, measuring environmental performance has great importance. In this study, it is aimed to evaluate the environmental performance of our metropolitan cities and to raise awareness in this area. Multi-criteria decision-making methods were used in the evaluation. The literature, expert opinions and accessibility of data were effective in determining the criteria used. Eleven criteria used in the evaluation are; number of wastewater treatment plants, amount of wastewater treated in wastewater treatment plants per person (thousand M3 / year), daily wastewater discharged in municipalities (Liters/Person-Day), daily amount of water taken per person (Liters/ Person-Day), average amount of municipal waste per person (kg / person-day), capacity of drinking and potable water treatment plant (thousand M3 per year), number of drinking water treatment plants, amount of drinking and potable water treated in treatment plants per person (thousand M3/ year), amount of groundwater taken for drinking and potable water network per capita (thousand M3/ year), amount of surface water taken for drinking and utility water network per capita (thousand M3/ year)) and particulate matter. The weights of the criteria were calculated by the Entropy Method, and the environmental rankings of the metropolitan cities were obtained by COPRAS and ARAS Methods. In both methods, close sequences were obtained. Istanbul, Ankara, Izmir, Eskisehir, and Bursa were among the best performing cities; Aydın, Konya, Tekirdağ, Muğla, and Kahramanmaraş were the least performing cities.

Keywords: *Sustainable Urbanization, Environmental Performance, COPRAS, ARAS, Entropy,*

Giriş

Sanayi Devrimi'nden günümüze dünya uluslarının giriştikleri kıyasıya kalkınma yarışı, çevre kirliği ve ekolojik bozulma gibi hayati sorunlara sebebiyet vermiştir. Bu sorunlara uluslararası alanda çözüm arama sürecinde sürdürülebilirlik yaklaşımı gündeme gelmiştir. Son yıllarda sürdürülebilirlik düşüncesi küresel boyutta olduğu gibi yerelde de yükselen bir ivme yakalamıştır. Bunun en önemli nedeni, çevresel sorunların günümüzde en çok kentleri etkilemesidir. Günümüz kentleri, hemşehrileri için sürdürülebilir, doğal kaynakların ve ekolojik dengenin korunduğu yaşamsal mekânlar oluşturma konularında sorumluluk almak mecburiyetinde kalmaktadır (Akçakaya, 2016, s.48).

Dünya kentleri sürdürülebilirlik hedefleri çerçevesinde hissedilebilir bir yarış içerisine girmişlerdir. Bu rekabetin etkileri ülkemizde büyükşehirler başta olmak üzere bütün kentlerimize sorumluluk yüklemektedir. Sürdürülebilirliğin temel boyutlarından birisi olan yaşanabilir bir çevrenin yaratılmasında dünya kentlerinin seviyesine erişmek, etkin bir karar alma sürecini, kararlı uygulamaları ve rasyonel bir performans değerlendirmesini gerektirmektedir. Performans değerlendirmesinin mukayeseli bir şekilde yapılması da önemlidir. Böylelikle, kent yönetimleri çevresel sıralamadaki yerlerini, sorun yaşadıkları alanları ve en iyi uygulama sahiplerini açık bir şekilde görme fırsatı sağlayabilir.

Kapsamlı bir değerlendirmenin yapılması için birçok performans göstergesi birlikte değerlendirilmelidir. Birçok kritere göre değerlendirilmesi gereken problemlerin çözümü ise oldukça karmaşık ve zordur. Bu zorlukları aşmak adına bilim insanları tarafından bazı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlere Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri (ÇKKVY) adı verilmektedir. Literatür incelendiğinde, birçok Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi bulunduğu görülmektedir. Karar vericiler, karşılaşılan problemin yapısı ya da yöntemin problem çözmede sağladığı kolaylığa göre bu yöntemlerden uygun olanları seçebilmektedirler.

Bu çalışma ile büyükşehirlerin çevresel performans sıralamalarının belirlenmesi ve yerel yönetimler alanında çevresel performans değerlendirmesi ile ilgili farkındalığın artırılması amaçlanmıştır. Değerlendirmenin tek bir veri üzerinden yapılmasının mümkün olmaması nedeniyle, birçok kriter bir arada değerlendirilmiştir. Kriterlerin sayıca fazla ve

karmaşık yapıda olması nedeniyle karar probleminin çözümünü kolaylaştırmaya yönelik olarak çok kriterli karar verme yöntemlerinden COPRAS ve ARAS yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada multidisipliner bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda, bir kamu yönetimi çalışması olan bu çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanılmasının alana katkı yapması hedeflenmiştir.

Çalışmada 23 büyükşehir belediyesi değerlendirmeye tabi tutulmuş; 7 büyükşehir belediyesi ise veri eksikliği sebebiyle değerlendirmeye alınamamıştır. Değerlendirmede TÜİK veri tabanından elde edilen çevresel performans göstergeleri kullanılmıştır. Performans kriterlerinin sayısı ve çeşitleri uzman görüşleri ve veri erişilebilirliği çerçevesinde belirlenmiştir. Bu kriterler; atık su arıtma tesisi sayısı, atık su arıtma tesislerinde arıtılan kişi başı atık su miktarı (Bin M3/Yıl), belediyelerde deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı (Litre/Kişi-Gün), kişi başı çekilen günlük su miktarı (Litre/Kişi-Gün), kişi başı ortalama belediye atık miktarı (Kg/Kişi-Gün), içme ve kullanma suyu arıtma tesisi kapasitesi (Kişi başı Bin M3/Yıl), içme ve kullanma suyu arıtma tesisi sayısı, içme ve kullanma suyu arıtma tesislerinde arıtılan kişi başı su miktarı (Bin M3/Yıl), içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen kişi başı yeraltı suyu miktarı(Bin M3/Yıl), içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen kişi başı yüzey suyu miktarı(Bin M3/Yıl), partikül madde olmak üzere 11 tanedir. Değerlendirme yapılırken ilk olarak Entropi yöntemi ile kriterlerin ağırlıkları hesaplanmıştır. Ardından çok kriterli karar verme yöntemlerinden COPRAS ve ARAS yöntemleri uygulanarak çevresel performans açışından büyükşehirlerin sıralamaları elde edilmiştir. Uygulamada Excel programı kullanılmıştır.

Entropi Yöntemi

Bilgi entropisi, ilk olarak Shannon tarafından A Mathematical Theory of Communication (Shannon, 1948) makalesinde tanıtılan bir belirsizlik ölçüsüdür; mühendislik, yönetim ve benzeri birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bilgi entropisi fikrine göre, karar verme ortamından edinilen bilgilerin sayısı veya kalitesi karar verme probleminin doğruluğunun ve güvenilirliğinin belirleyicilerinden biridir. Bu nedenle, entropi, farklı karar verme sürecinde değerlendirme durumlarına uygulandığın-

da çok iyi bir ölçektir ve benzer şekilde, verilerin kendisi tarafından sağlanan yararlı bilgilerin miktarını ölçmek için de entropi kullanılabilir (Wu vd., 2011, s.5163).

Çok kriterli karar verme yöntemleri ile değerlendirme yapabilmek için değerlendirmede kullanılan kriterlerin ağırlıklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kriter ağırlıklarının belirlenmesinde birçok yöntem vardır ancak Entropi yöntemi objektif ağırlıkları bulmak için geliştirilmiştir.

Entropi yönteminin adımları aşağıda verilmiştir (Wang ve Lee, 2009, s.8982).

Adım 1: *Karar Matrisinin Eşitlik (1) İle Normalize Edilmesi*

$$p_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}^2}} \quad (1)$$

i: Alternatifler
j: Kriterler
p_{ij}: Normalize edilmiş değerler
x_{ij}: i. alternatifin j. kriter için verilen fayda değeri

Adım 2: *Her Bir Kriter İçin Entropi Değeri Eşitlik (2) Yardımı İle Hesaplanması*

$$e_j = -k \sum_{i=1}^{m} p_{ij} \ln p_{ij} \quad (2)$$

k: $(\ln(m))^{-1}$
k: Entropi katsayısı
e_j: Entropi değeri
p_{ij}: Normalize edilmiş değerler

Adım 3: *Çeşitliliğin Derecesi Olarak Eşitlik (3) Yardımı İle* d_j *Belirsizliğinin Hesaplanması*

$$d_j = 1 - e_j \quad (3)$$

Adım 4: *Her Bir Kriterin Ağırlık Değeri Eşitlik (4) Yardımı İle Hesaplanması*

$$w_j = \frac{d_j}{\sum_1^n dj} \quad (4)$$

w_j: Ağırlık değerleri

COPRAS Yöntemi

COPRAS (Complex Proportional Assessment) Yöntemi Zavadskas ve Kaklauskas tarafından geliştirilip 1996 yılında ortaya atılmıştır. Yöntem alternatiflerin, farklı kriterler ve bunlara karşılık gelen kriter ağırlıkları bakımından performanslarını dikkate almaktadır. Bu yöntem ile hem ideal hem de en kötü çözümler göz önünde bulundurularak en iyi karar belirlenmektedir. İnşaat, mülk yönetimi, ekonomi vb. gibi çeşitli problemleri çözmek için başarıyla uygulanmıştır (Chatterjee vd., 2011, s.852).

COPRAS Yönteminin adımları aşağıda verilmiştir (Zavadskas vd.,2009, s.308-311).

Adım 1: *Karar Matrisinin Oluşturulması*

x_{ij} değerlerinden oluşan D ile simgelenen karar matrisi oluşturulur. Karar matrisi eşitlik (5)'de gösterilmiştir.

$$D = \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & \cdots & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & \cdots & X_{2n} \\ \vdots & \vdots & \cdots & \vdots \\ X_{m1} & X_{m2} & \cdots & X_{mn} \end{bmatrix} \quad (5)$$

x_{ij}: j. değerlendirme ölçütü açısından i. alternatifin değeri

Adım 2: *Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Eşitlik (6) Yardımı İle Oluşturulması*

$$x_{ij}^{*} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}} \quad \forall_{j=1,2,..n} \quad (6)$$

Adım 3: *Ağırlıklandırılmış Karar Matrisinin Eşitlik (7) İle Oluşturulması*

Ağırlıklandırılmış karar matrisi; normalize edilmiş karar matrisi sütunlarının kriterlere verilen w_j ağırlık değerlerinin çarpılması ile elde edilir.

$$D' = d_{ij} = x_{ij}^{*}.w_j \quad (7)$$

w_j: j. değerlendirme ölçütünün önem düzeyi j=1, 2, … , n

Adım 4: *Faydalı ve Faydasız Ölçütlerin Sırasıyla Eşitlik (8) ve Eşitlik (9) İle Hesaplanması*

Faydalı ölçütler amaca ulaşmada daha yüksek değerlerin daha iyi durumu belirttiği ölçütleri ifade etmektedir. Faydasız ölçütler ise amaca ulaşmada daha düşük değerlerin daha iyi durumu gösterdiği ölçütleri ifade etmektedir.

S_i^+ → Faydalı ölçütler için ağırlıklı normalize edilmiş karar matrisindeki değerlerin toplamıdır.

S_i^- → Faydasız ölçütler için ağırlıklı normalize edilmiş karar matrisindeki değerlerin toplamıdır.

Faydalı ölçütlerin hesaplanışı eşitlik (8), faydasız ölçütlerin hesaplanışı ise eşitlik (9) ile gösterilmektedir.

$$S_i^+ = \sum_{j=1}^{k} d_{ij} \quad j= 1,2, \ldots,k \quad \text{faydalı ölçütler} \quad (8)$$

$$S_i^- = \sum_{j=k+1}^{n} d_{ij} \quad j=k+1, k+2,\ldots,n \quad \text{faydasız ölçütler} \quad (9)$$

Adım 5: Q_i *Göreceli Önem Değerlerinin Eşitlik (10) Yardımı İle Hesaplanması*

Her alternatif için Q_i göreceli önem değeri hesaplanır.

$$Q_i = S_i^+ + \frac{\sum_{i=1}^{m} S_i^-}{S_i^- \cdot \sum_{i=1}^{m} \frac{1}{S_i^-}} \quad (10)$$

Adım 6: *En Yüksek Göreceli Önem Değerinin Eşitlik (11) Yardımı İle Hesaplanması*

En yüksek göreceli önem değeri eşitlik (11) ile hesaplanır.

$$Q_{max} = en\ büyük\ \{Q_i\}\ \forall_i = 1,2,..m \quad (11)$$

Adım 7: *Alternatifler için Performans İndeksi* P_i *Değerlerinin Eşitlik (12) Yardımıyla Hesaplanması*

P_i performans indeksi alternatiflerin tam sıralamasını elde etmek için kullanılmaktadır.

$$P_i = \frac{Q_i}{Q_{max}} .100\% \quad (12)$$

Performans indeks değerleri büyükten küçüğe doğru sıralanır. P_i performans değer indeksi 100 olan alternatif en iyi alternatif olarak belirlenmektedir.

ARAS Yöntemi

ARAS (Additive Ratio Assessment) yöntemi Zavadskas ve Turskis tarafından 2010 yılında ortaya atılmıştır. ARAS yöntemi karmaşık problemlerin basit göreceli karşılaştırmaların kullanılması ile çözülebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Yöntem, normalize edilmiş ve ağırlıklandırılmış kriter değerlerinin toplamı ile her bir alternatifi değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu kriterler, karşılaştırmalı alternatif tarafından elde edilen optimallik derecesini ve optimum alternatifi tanımlamaktadır (Kutut vd., 2014, s.292). ARAS yönteminin adımları aşağıda verilmiştir (Zavadskas ve Turskis, 2010, s.163-165)

Adım 1: *Karar Matrisinin Oluşturulması.*
ARAS yönteminde başlangıç karar matrisinde her bir kritere ait optimal değerlerden oluşan bir satır karar verici tarafından eklenmektedir.

$$X = \begin{bmatrix} x_{01} & x_{02} & \cdots & x_{0n} \\ x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ \vdots & \vdots & \cdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \qquad \begin{matrix} i=0,1,2,3\ldots,m \\ j=1,2,3,\ldots,n \end{matrix}$$

$x_{oj} = \max_i x_{ij}$, fayda (maksimizasyon) durumu

$x_{oj} = \min_i x_{ij}$, maliyet (minimizasyon) durumu

Adım 2: *Karar Matrisinin Eşitlik (13) ve Eşitlik (14) Yardımı İle Normalize Edilmesi*

Kriter maksimizasyon yönlü ise $\bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^{m} x_{ij}}$ (13)

Kriter minimizasyon yönlü ise 2 aşamada $x_{ij} = \frac{1}{x_{ij}}; \quad \bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^{m} x_{ij}}$ (14)

Adım 3: *Ağırlıklandırılmış Matrisin Eşitlik (15) Yardımı İle Oluşturulması*

$$\hat{x}_{ij} = \bar{x}_{ij} w_j \qquad \text{i=0,…,m; j=1,…,n} \qquad (15)$$

Adım 4: *Optimallik Fonksiyon Değerlerinin Eşitlik (16) Yardımı İle Hesaplanması*

$$S_i = \sum_{j=1}^{n} \hat{x}_{ij} ; \quad \text{i=0,…,m; j=1,…,n} \qquad (16)$$

Burada S_i, i. alternatifin optimal fonksiyon değeridir. En büyük S_i değeri en iyisi iken en küçük S_i değeri en kötüsü olarak değerlendirilmektedir.

Adım 5: *Her Bir Alternatife Ait Fayda Derecesinin (K_i) Eşitlik (17) Yardımı İle Hesaplanması*

$$K_i = \frac{S_i}{S_o}; \qquad \text{i=0,…,m} \qquad (17)$$

K_i fayda dereceleri, alternatiflere ait S_i değerlerinin S_o optimal fonksiyon değerine oranlanması ile hesaplanmaktadır.

Literatür İncelemesi

Çok kriterli karar verme yöntemlerinin literatürde birçok karar probleminin çözümünde kullanıldığı görülmektedir. Ulutaş (2018, s.187-194) çalışmasında esnek üretim sistemi seçiminde kullandığı kriterlerin ağırlıklarının belirlenmesinde Entropi yöntemini kullanmıştır. Alternatiflerin değerlendirilmesinde ise ROV yöntemini kullanmıştır. Türkçe literatürde ROV yönteminin kullanılmadığını belirleyen Ulutaş ROV yöntemini Türkçe literatüre tanıtmayı amaçlamıştır. Çalışmada 8 alternatif işçilik maliyetinde düşüş (İMD), süreç adımları arasında biriken iş miktarındaki azalma yüzdesi (SAİMAY), kurulum maliyetindeki azalma yüzdesi (KMAY), piyasa tepkisindeki artış (PTA), kalitedeki artış (KA), sermaye ve bakım maliyeti (SBM) (bin dolar), kullanılan taban alanı (KTA) (metrekare) olmak üzere 7 kriter açısından değerlendirilmiştir. Entropi yöntemi sonucunda piyasa tepkisindeki artış (PTA) kriteri en yüksek öneme sahip kriter olarak belirlenmiştir.

Kenger ve Organ (2017, s.152-170) çalışmalarında Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri ile bankaya alınacak en uygun personelin seçimini amaçlanmışlardır. Bankaya alınacak personelin niteliklerinin önem dereceleri Entropi yöntemi ile belirlenmiştir. En uygun personelin seçimi ise ARAS yöntemi ile yapılmıştır. Çalışmada 5 alternatif eğitim durumu, yabancı dil bilgisi, bilgisayar tecrübesi, deneyim, referans, müşteri odaklı çalışmak, güvenilir olmak, yaratıcı-yenilikçi, çalışma arkadaşları ile uyum içerisinde olmak, fiziksel özellikler olmak üzere 10 kriter açısından değerlendirilmiştir. entropi yöntemi sonucunda güvenilir olmak kriteri en yüksek önem derecesine sahip kriter olarak belirlenmiştir. ARAS yöntemin sonucunda ise banka için en uygun aday "D" olarak belirlenmiştir.

Sarı (2017, s.159-170) çalışmasında 15 Ar-Ge projesinin öncelik sıralamasını amaçlamıştır. Projelerin öncelik sıralamasının belirlenmesinde proje süresi, personel sayısı, planlanan bütçe, projenin yenilikçi yönü, iyileştirme, toplam bedeli olmak üzere 6 kriter kullanılmıştır. Kriterlerin ağırlıkları Entropi yöntemi ile belirlenmiştir. TOPSIS yöntemi ile de projelerin sıralamaları gerçekleştirilmiştir. Yöntemin uygulanması sonucunda özgün tasarıma sahip plastik kilitleme makinesi tasarım ve imalatı projesi ilk sırada yer almıştır.

Bağcı ve Caba (2018, s.64-83) çalışmalarında MKYO'ların 2010-2017 yılları arasındaki nakit düzeylerini karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren BİST MKYO Endeksi'ne kayıtlı 9 firmanın nakit durumları incelenmiştir. Firmaların nakit düzeyleri Entropi ve Copras yöntemleri ile saptanmıştır. Öncelikle oranların ağırlıklarını hesaplamak için Entropi yöntemi kullanılmıştır. Değerlendirmede kullanılan kriterler cari oran, nakit oran, likidite oranı, dönen varlık devir hızı, finansal kaldıraç oranı ve borçlanma katsayısı oranıdır. Bu tespitin ardından MKYO'ların nakit seviyeleri Copras yöntemiyle hesaplanmıştır. Nakit düzeyi en iyi olan şirket İş Yatırım Ortaklığı A.Ş. iken, nakit sıkıntısı çeken şirket ise Vakıf MKYO A.Ş. olarak belirlenmiştir.

Ömürbek ve Eren (2016, s.174-187) çalışmalarında gıda sektöründe önemli bir yer tutan bir firmanın 13 finansal oran çerçevesinde 2005-2014 yılları arasındaki performansı PROMETHEE, MOORA ve COPRAS yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Değerlendirmede kullanılan kriterler cari oran, nakit oran, asit test oranı, stoklar/toplam aktif, öz kaynak/toplam

aktif, borçlanma oranı, finansal kaldıraç oranı, öz kaynak karlılığı, net kar marjı, fiyat kazanç oranı, net çalışma sermayesi devir hızı, stok devir hızı ve alacak devir hızı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda en iyi performans yılının 2014 olduğu görülmüştür.

Ömürbek ve Urmak Akçakaya (2018, s.257-278) çalışmalarında Forbes 2000 listesinde yeralan havacılık sektöründeki şirketlerin Entropi, MAUT, COPRAS Ve SAW yöntemleri ile analizini amaçlamışlardır. 21 havayolu şirketinin değerlendirmesinde satış, aktif varlıklar, pazar değeri ve çalışan sayısı olmak üzere 4 kriter kullanılmıştır. 3 yöntemin uygulanması sonucunda elde edilen 3 sıralamadan tek bir bütünleşik sıralama elde etmek amacıyla ise BORDA SAYIM yöntemi kullanılmıştır. Değerlendirme sonucunda elde edilen bütünleşik sıralamada ilk iki şirket Delta Air Lines ve United Continental Holdings şirketleri olarak belirlenmiştir.

Çakır ve Kutlu Karabıyık (2017, s.417-434) çalışmalarında bütünleşik SWARA-COPRAS yöntemi kullanarak bulut depolama hizmet sağlayıcılarının değerlendirilmesini amaçlamışlardır. Değerlendirmede aylık ücret, dosya paylaşım kolaylığı, elastikiyet, güvenlik, işletim sistemleri ile olan uyum, mobil uygulama kullanım kolaylığı, müşteri hizmetleri, senkronizasyon hızı, ücretsiz depolama alanı, üçüncü parti uygulamalar ile entegrasyon, web üzerinde kullanım kolaylığı kriterleri kullanılmıştır. En iyi bulut depolama hizmet sağlayıcısının Google Drive olduğu belirlenmişken; diğer bulut depolama hizmet sağlayıcılarından Yandex.Disk ikinci, iCloud Drive üçüncü, Dropbox dördüncü, Box beşinci ve OneDrive altıncı sırada yer almıştır.

Bircan, Arslan ve Eroğlu (2018) çalışmalarında biyogaz tesislerinin 11 kriter açısından optimallik sıralamalarını amaçlamışlardır. 11 alternatif tesisin optimal uygunluk sıralamasında MOORA ve COPRAS yöntemi kullanılmıştır. Değerlendirme toplam mesafe ortalamaları, büyükbaş hayvan sayısı, yatırım maliyeti, büyükbaş işletme sayısı, belirlenen koordinatların en yakın yerleşim yerine olan uzaklığı, en yakın belediye uzaklığı, tesiste üretilebilecek elektrik miktarı olmak üzere 7 kriter açısından yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre 5. ve 7. Tesis yatırıma uygunlukta ilk iki sırada yer almıştır.

Podvezko (2011, s.134-146), çalışmasında çok kriterli karar verme teknikleri olan SAW ve COPRAS'ın temel özelliklerini belirtmiştir. Aynı

zamanda tekniklerin ortak ve çeşitlilik gösteren özelliklerine de değinilmiştir. COPRAS tekniğinin özellikleri tanımlanmıştır.

Mulliner, Smallbone, ve Maliene, (2013, s.270-279) çalışmalarında sürdürülebilir konut satın alınabilirliğinin 3 yerleşim alanında değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Değerlendirmede çevresel, sosyal ve ekonomik kriterler baz alınarak COPRAS yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, çeşitli sosyal ve çevresel kriterleri göz önünde bulundurmanın, yalnızca finansal niteliklere odaklanmaya kıyasla, uygun bir alanın hesaplanmasını büyük ölçüde etkileyebileceği ortaya konulmuştur. COPRAS, değerlendirme için etkili bir yöntem olarak bulunmuş ve diğer bölgelerde veya uluslararası alanda uygulanabilirliği belirtilmiştir.

Zavadskas, Turskis ve Vilutiene (2010, s.123-141) çalışmalarında, vakıf binası için en uygun ve güvenli olması gereken temel kurulum alternatifini seçmeyi amaçlamışlardır. Seçim bir dizi kritere dayanmaktadır: kurulum masrafları, kurulum süresi, kararların karmaşıklığı, kararların avantajları ve dezavantajları, kurulu vakıf sisteminin devredilebilirliği ve bakımı, onaylanmış kararları uygulama deneyimi. Çalışmada 3 alternatif ARAS yöntemi ile değerlendirilmiştir. En uygun alternatif A2 olarak belirlenmiştir.

Sliogeriene, Turskis ve Streimikiene (2013,s.11-20) çalışmalarında Litvanya'daki enerji üretimi teknolojilerinin analizi ve seçimini amaçlamışlardır. Kriter ağırlıkları AHP yöntemi ile belirlenirken değerlendirilen 6 alternatif ise ARAS yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede tartışılan araştırma sonuçları, çoklu kriter yöntemleri kullanarak enerji üretimi teknolojilerinin değerlendirilmesinin ve seçiminin, performans, ekonomik uygunluk ve ekolojik bütünlük kriterlerini teknolojik yenilikçilik, sosyal açıdan sorumlu işletme ve sürdürülebilir kalkınma kriterleri ile karşılamanın iyi bir yolu olduğunu göstermektedir.

Shariati, Yazdani-Chamzini, Salsani, ve Tamošaitienė (2014, s.410-419) çalışmalarında İran'ın Yasouj kentinde bulunan Ayerma fosfat madenindeki en iyi atık boşaltma alanını değerlendirmek ve seçmek için bulanık grup ARAS'ı temel alan bir model geliştirmeyi amaçlamışlardır. Ortaya atılan GARAS yöntemi ile teknik, ekonomik, çevresel faktörler açısından 4 alternatif değerlendirmeye alınmıştır.

Kutut, Zavadskas ve Lazauskas (2014, s.287-294) çalışmalarında ARAS ve AHP yöntemlerine dayalı model kullanarak Avrupa kentlerin-

de kültür mirası kapsamında korumaya alınacak tarihi yapıların öncelik sıralamasının belirlenmesi amaçlamışlardır. 7 alternatif Bina çevresindeki park yerleri, yapının miras bakımından değeri, Dönemlerin kalıntıları, Eski şehir bölgesinin merkeze uzaklığı, Cephe kirliliği ile modern stil, Kültürel varlıkların restorasyonu için gerekli yatırımlar, ulaşılabilirlik, engelliler için düzenleme, yapının durumu, rahat kullanım olmak üzere 10 kriter açısından değerlendirilmiştir.

Yıldırım (2015, s.285-296) çalışmasında Çok Kriterli Karar Verme yöntemleri sınıfının bir üyesi olan ARAS yöntemi incelenerek yerel literatüre yeni bir alternatif yöntem olarak önermiştir. ARAS yönteminin literatürde kullanım alanları incelendikten sonra yöntemin aşamaları detaylı olarak ele alınmış ve Konut satın probleminde ailenin satın alma alternatiflerini değerlendirdiği bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Konut fiyatı (TL), net kullanım alanı (m2), işyerine uzaklık (km), konut oda sayısı (adet), binaya ait yeşil alan (m2) ve binanın yaşı, kriterleri üzerinden 5 alternatif ARAS yöntemi değerlendirilmiştir. yöntem sonucunda ilk sırada a2 konutu yer almıştır.

Medineckiene, Zavadskas, Bjork ve Turskis (2015, s.11-18) çalışmalarında 6 alternatif yapının sürdürülebilirlikleri değerlendirilmişlerdir. Değerlendirmede kriter ağırlıkları AHP ile elde edilmiş olup alternatiflerin sıralanması ise ARAS yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Değerlendirme enerji, kapalı ortam, malzemeler ve kimyasallar olmak üzere 3 ana kriter açısından yapılmıştır.

Ercan ve Kundakçı (2017, s.83-105) çalışmalarında Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden ARAS ve OCRA (Operational Competitiveness RAting) yöntemleri ile bir tekstil işletmesinde numune tasarımında kullanılacak desen programı seçimi yapılması amaçlanmıştır. Desen programı seçiminde dikkate alınan kriterlerin ağırlıkları MACBETH (Measuring Attractiveness by a Categorical Based Evaluation TecHnique) yöntemi kullanılarak bulunmuştur, desen programı alternatiflerinin değerlendirilmesinde ARAS ve OCRA yöntemlerinden yararlanılmış ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır. Her iki yöntem ile aynı sıralama elde edilmiş, sıralama sonuçlarına göre en uygun desen programı belirlenmiş ve tekstil işletmesine bu programı satın alması önerilmiştir. 3 alternatif desen programı kullanım zorluğu, hizmet kalitesi, özellik sayısı, görsel çıktı kalitesi, marka güvenirliği, zaman kaybı ve fiyat olmak üzere 7 kri-

ter açısından değerlendirilmiştir. ARAS ve OCRA yöntemlerinde A1 alternatifi ilk sırada yer almıştır.

Tunca, Ömürbek, Urmak Akçakaya ve Akçakaya (2018, s.1837-1847) çalışmalarında en değerli 10 küresel markanın çok kriterli karar verme yöntemleri ile değerlendirmesini amaçlamışlardır. 10 şirketin marka değeri, marka geliri, reklam harcamaları, kar, aktif varlıklar, piyasa değeri, çalışan sayısı kriterleri açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada ilk olarak Entropi yöntemi ile 7 kriterin ağırlıkları hesaplanmıştır. Markaların sıralaması ise COPRAS ve ARAS yöntemleri ile belirlenmiştir. Yöntemlerin uygulanması sonucunda COPRAS yönteminde Facebook markası ilk sırada yer alırken ARAS yönteminde ise Apple markası ilk sırada yer almıştır.

Aytaç Adalı ve Tuş Işık (2016, s.124-138) çalışmalarında klima seçimini amaçlamışlardır. Değerlendirmede COPRAS ve ARAS yöntemlerini kullanmışlardır. Çalışmada 6 alternatif enerji verimliliği oranı, performans katsayısı, iyonlaştırıcı, maliyet, maksimum ses seviyesi (iç mekan), maksimum ses seviyesi (dış mekan), ısıtma için watt tüketimi ve soğutma için watt tüketimi olmak üzere 8 kriter açısından değerlendirilmiştir. Her iki yöntemde de ilk sırada A1 alternatifi ilk sırada yer almıştır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan kentsel sürdürülebilirliğin değerlendirilmesi ile ilgili yazında önem arz eden çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma konusunda en önemli çalışmalardan birisi B.M. Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan "Ortak Geleceğimiz" (1987) isimli rapordur. Brundtland Raporu olarak da bilinen bu çalışma sürdürülebilirliği uluslararası alanda gündeme taşıyarak; çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını ortaya koymuştur.

Brundtland Raporu'ndan sonra sürdürülebilirlik çalışmaları kent alanına da yayılmıştır. Anders (1991) çalışmasında kentlerin sürdürülebilir yerleşimlere dönüştürülmesinde gerekli olan ilkeleri ortaya koymuştur. Verbruggen ve Kuik (1991, s.1-6) çalışmasında, sürdürülebilir kalkınmanın değerlendirilmesi için gerekli olan performans göstergeleri üzerine bir çerçeve çizmiştir. Maclaren (1993) kentsel sürdürülebilirlik alanındaki çalışmasında Kanada'daki kentlerin sürdürülebilirlik seviyelerini ortaya koymuştur. Maclaren (1996, s.184-202) çalışmasında ise daha çok kentsel sürdürülebilirliğin ölçülmesi ve raporlanması ile ilgili süreci ortaya

koymaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Mega ve Pedersen (1998) çalışmalarında, performans değerlendirmesinde kullanılmak üzere kentsel sürdürülebilirlik göstergelerini tespit etmeye çalışmışlardır. Newman (1999, s.219-226) çalışmasında sürdürülebilirlik ve kent arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır. Newman ve Kenworthy (1999) çalışmalarında kentlerde otomobil kullanımının kent sürdürülebilirliğine etkilerini ve doğa dostu ulaşım teknolojilerini tartışmışlardır. Brassoulis (2001) çalışmasında sürdürülebilir kalkı**n**manın tüm boyutlarında performans göstergelerini tespit etmeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Akçakaya (2016, s.47-64) çalışmasında kent sürdürülebilirliğinin sağlanması ve değerlendirilmesi açılarından yerel yönetimlerin sorumluluklarını ortaya koyan bir çalışma yapmıştır. Gök ve Yiğit (2017, s.253-273) çalışmalarında Türkiye'deki metropoliten ölçekli kentleri sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevresel kriterleri bakımından değerlendirilmiştir. Değerlendirmede çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSİS kullanılmıştır. Literatür incelemesi Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Literatür İncelemesi

Entropi Yöntemi İle Yapılan Bazı Çalışmalar	
Esnek Üretim Sistemi Seçimi	Ulutaş (2018, s.187-194)
Banka Personel Seçimi	Kenger ve Organ (2017,s.152-170)
Endüstri İşletmelerinde AR-GE Projelerinin Sıralanması	Sarı (2017,s.159-170)
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının Nakit Düzeylerinin Kıyaslanması	Bağcı ve Caba (2018,s.64-83)
COPRAS Yöntemi İle Yapılan Bazı Çalışmalar	
Oran Analizi Sonuçlarının Değerlendirilmesi	Ömürbek ve Eren (2016,s.174-187)
Forbes 2000 Listesinde Yer Alan Havacılık Sektöründeki Şirketlerin Analizi	Ömürbek ve Urmak (2018,s.257-278)
Bulut Depolama Hizmet Sağlayıcılarının Değerlendirilmesi	Çakır ve Kutlu (2017,s.417-434)
Biyogaz Tesislerinin Optimallik Sıralaması	Bircan vd., (2018)
COPRAS ve SAW Yöntemlerinin Karşılaştırılması	Podvezko (2011,s.134-146)
Sürdürülebilir Konut Alım Gücünün Değerlendirilmesi	Mulliner vd. (2013,s.270-279)
ARAS Yöntemi İle Yapılan Bazı Çalışmalar	
Vakıf Binaları İçin Tesisat Seçimi	Zavadskas vd. (2010,s. 123-141)
Enerji Üretim Alternatiflerinin Analizi	Sliogerience vd. (2013,s. 11-20)
Atık Döküm Yeri Seçimi	Shariati vd. (2014,s. 410-419)
Avrupa kentlerinde kültür mirası kapsamında korumaya alınacak tarihi yapıların öncelik sıralamasının belirlenmesi	Kutut vd. (2014,s.287-294)
Konut Seçimi	Yıldırım (2015,s. 285-296)
Yapıların Sürdürülebilirliklerinin Değerlendirilmesi	Medineckiene vd. (2015,s. 11-18)
Tekstil İşletmesi için Desen Programı Seçimi	Ercan ve Kundakcı (2017,s. 83-105)
En Değerli 10 Küresel Markanın Değerlendirilmesi	Tunca vd. (2018,s.1837-1847)
Klima Seçimi	Aytaç Adalı ve Tuş (2016,s. 124-138)

Kentsel Sürdürülebilirlik ile İlgili Yapılan Çalışmalar	
Ortak Geleceğimiz	BM Dünya Çevre ve kalkınma Kom.(1987)
Sürdürülebilir Kentler Hareketi	Anders (1991)
Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri	Verbruggen ve Kuik (1991,s.1-6)
Sürdürülebilir Topluluklara Doğru	Roseland (1992)
Sürdürülebilirliğin Evrimi	Kidd (1992:1-26)
Kanada'da Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma	Maclaren (1993)
Kentler ve Sürdürülebilir Kalkınma	Mitlin ve Satterthwaite (1994)
Planlama ve Sürdürülebilirlik	Beatley, (1995)
Daha İyi Kentler İçin Bir Değerlendirme	Diver vd. (1996)
Kentsel Sürdürülebilirlik Raporlaması	Maclaren, (1996,s.184-202)
Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri	Mega ve Pedersen (1998)
Sürdürülebilirlik ve Kentler	Newman (1999,s.219-226)
Sürdürülebilirlik ve Kentler: Otomobil Bağımlılığının Üstesinden Gelmek	Newman ve Kenworthy (1999)
Sürdürülebilir Kalkınma ve Göstergeleri	Briassoulis, (2001)
Kentsel Kalkınmanın Gelişen Bir Türü	Couch vd. (2005,s. 117-136)
Yeşil Alanlar ve Kentsel Isı Çalışması	Wong ve Yu (2005,s.547-558)
Sürdürülebilir İnovatif Kentlerin Boyutlarının Değerlendirilmesi	Ma, Wang ve Liu, (2014)
Kentsel Sürdürülebilirliğin Ölçülmesi Bağlamında Yerel Yönetimlerin Fonksiyonu	Akçakaya (2016,s. 47-64)
Kentsel Sürdürülebilirliğin Uygulanmasında Kamu Özel Sektör Ortaklığı Yaklaşımı	Akçakaya (2017,s.46-62)
Sürdürülebilir Arazi Kullanımı Planlamasında Bir Model YaklaşımıTürkiye'deki Büyükşehirlerin Sürdürülebilirlik Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi	Akten ve Akten (2010,s. 85-89) Gök ve Yiğit (2017,s.253-273)

Kentlerin Çevresel Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Analizi

Çalışmada Türkiye'de bulunan büyükşehirlerin çevresel performanslarının değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır. Değerlendirme Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan COPRAS ve ARAS yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilk olarak Entropi yöntemi ile kriter ağırlıkları elde edilmiştir. Elde edilen kriter ağırlıklarının yardımı ile COPRAS ve ARAS yöntemleri uygulanmış ve büyükşehirlerin çevresel performanslarına göre sıralamaları elde edilmiştir.

Türkiye'de 30 büyükşehir bulunmaktadır ancak bunlar arasından 7 büyükşehir veri eksikliği nedeniyle değerlendirmeye tabi tutulamamış-

tır. 23 büyükşehrin çevresel performansları 11 kriter açısından değerlendirilmiştir.

Uzman görüşlerine dayanarak belirlenen 11 kriter:

- Atık su arıtma tesisi sayısı,
- Atık su arıtma tesislerinde arıtılan kişi başı atık su miktarı (Bin M3/Yıl),
- Belediyelerde deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı (Litre/Kişi-Gün),
- Kişi başı çekilen günlük su miktarı (Litre/Kişi-Gün),
- Kişi başı ortalama belediye atık miktarı (Kg/Kişi-Gün),
- İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi kapasitesi (Kişi başı Bin M3/Yıl), ,s.
- İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi sayısı,
- İçme ve kullanma suyu arıtma tesislerinde arıtılan kişi başı su miktarı (Bin M3/Yıl),
- İçme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen kişi başı yeraltı suyu miktarı(Bin M3/Yıl),
- İçme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen kişi başı yüzey suyu miktarı(Bin M3/Yıl),
- Partikül madde

Uygulama Excel programı ile gerçekleştirilmiştir. Büyükşehirlere ait veriler Türkiye İstatistik Kurumu'nun resmi internet sitesinden elde edilmiştir. Değerlendirilen 23 büyükşehir ve kodları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Büyükşehirler ve Kodları

Büyükşehir	Kod	Büyükşehir	Kod	Büyükşehir	Kod	Büyükşehir	Kod
Adana	B1	Mersin	B7	Aydın	B13	Ordu	B19
Ankara	B2	İstanbul	B8	Balıkesir	B14	Sakarya	B20
Bursa	B3	İzmir	B9	Erzurum	B15	Samsun	B21
Gaziantep	B4	Şanlıurfa	B10	Eskişehir	B16	Tekirdağ	B22
Kocaeli	B5	Hatay	B11	K. Maraş	B17		
Konya	B6	Diyarbakır	B12	Muğla	B18		

Değerlendirmede kullanılan 11 kriter, kodları ve kriter türleri ise Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Kriterler ve Kodları

Kriter	Kod	KriterTürü
Atık su arıtma tesisi sayısı	K1	MAX
Atık su arıtma tesislerinde arıtılan kişi başı atık su miktarı (Bin M3/Yıl)	K2	MAX
Belediyelerde deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı (Litre/Kişi-Gün)	K3	MİN
Kişi başı çekilen günlük su miktarı (Litre/Kişi-Gün)	K4	MİN
Kişi başı ortalama belediye atık miktarı (Kg/Kişi-Gün)	K5	MİN
İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi kapasitesi (Kişi başı Bin M3/Yıl)	K6	MAX
İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi sayısı	K7	MAX
İçme ve kullanma suyu arıtma tesislerinde arıtılan kişi başı su miktarı (Bin M3/Yıl)	K8	MAX
İçme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen kişi başı yeraltı suyu miktarı(Bin M3/Yıl)	K9	MİN
İçme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen kişi başı yüzey suyu miktarı(Bin M3/Yıl)	K10	MİN
Partikül madde	K11	MİN

Kriter Ağırlıklarının Entropi Yöntemi İle Belirlenmesi

11 kritere ait göreceli önem değerleri (ağırlıkları) Entropi yöntemi ile elde edilmiştir.

Adım 1: *Karar Matrisinin Normalize Edilmesi*

Her bir alternatifin belirlenen kriterlere ait değerlerinden oluşan karar matrisi Tablo 4'de verilmiştir. Entropi yönteminin adımları bu matris üzerinde uygulanmıştır.

Tablo 4. Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
B1	7	0,056	163	212	0,89	0,082	1	0,066	0,009	0,066	58
B2	26	0,056	162	227	1,14	0,129	71	0,079	0,004	0,078	58
B3	109	0,047	134	163	1,11	0,071	18	0,039	0,014	0,045	81
B4	4	0,058	187	338	0,89	0,086	4	0,079	0,006	0,115	60
B5	21	0,067	191	238	1	0,096	14	0,078	0,007	0,077	48
B6	19	0,036	182	201	1,06	0,022	9	0,010	0,063	0,009	56
B7	11	0,046	174	238	1,21	0,079	1	0,059	0,026	0,059	65
B8	82	0,080	226	189	1,3	0,105	21	0,065	0,001	0,067	53
B9	58	0,070	195	173	1,32	0,102	43	0,054	0,038	0,024	41
B10	2	0,005	210	172	1,01	0,055	1	0,042	0,016	0,042	45
B11	8	0,022	193	183	0,91	0,030	4	0,001	0,063	0,001	65
B12	1	0,028	81	135	1,06	0,057	3	0,044	0,004	0,043	65
B13	33	0,066	245	233	1,44	0,019	31	0,016	0,068	0,014	66
B14	18	0,039	153	238	1,54	0,106	8	0,038	0,032	0,054	47
B15	7	0,034	121	309	0,81	0,092	3	0,077	0,043	0,070	39

B16	1	0,056	159	180	1,04	0,141	6	0,050	0,013	0,051	24
B17	3	0,006	197	309	0,71	0,029	1	0,001	0,077	0,032	77
B18	29	0,070	254	239	1,97	0,050	4	0,033	0,068	0,017	81
B19	25	0,048	166	284	0,96	0,077	24	0,049	0,028	0,049	51
B20	3	0,039	214	343	1,13	0,136	11	0,077	0,058	0,066	67
B21	13	0,044	158	220	1,29	0,086	20	0,068	0,011	0,064	52
B22	14	0,015	98	176	1,37	0,018	9	0,005	0,057	0,006	66
B23	15	0,069	325	379	0,79	0,117	15	0,085	0,0007	0,097	59

Karar matrisinin normalizasyonu Eşitlik 1 yardımı ile hesaplanmış olup normalize edilmiş karar matrisi Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Normalize Edilmiş Karar Matrisi (P_{ij} değerleri)

	K1	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	**K6**	**K7**	**K8**	**K9**	**K10**	**K11**
B1	0,0424	0,2325	0,1797	0,1844	0,1597	0,2002	0,0098	0,2485	0,0468	0,2406	0,2047
B2	0,1575	0,2306	0,1786	0,1974	0,2046	0,3137	0,6940	0,2972	0,0198	0,2812	0,2047
B3	0,6604	0,1953	0,1477	0,1418	0,1992	0,1718	0,1759	0,1481	0,0706	0,1646	0,2858
B4	0,0242	0,2380	0,2061	0,2940	0,1597	0,2096	0,0391	0,2974	0,0306	0,4185	0,2117
B5	0,1272	0,2778	0,2106	0,2070	0,1795	0,2325	0,1368	0,2958	0,0373	0,2804	0,1694
B6	0,1151	0,1500	0,2006	0,1748	0,1903	0,0542	0,0880	0,0386	0,3311	0,0319	0,1976
B7	0,0666	0,1897	0,1918	0,2070	0,2172	0,1930	0,0098	0,2236	0,1344	0,2148	0,2294
B8	0,4968	0,3327	0,2491	0,1644	0,2333	0,2545	0,2053	0,2467	0,0042	0,2427	0,1870
B9	0,3514	0,2911	0,2150	0,1505	0,2369	0,2469	0,4203	0,2026	0,2005	0,0875	0,1447
B10	0,0121	0,0212	0,2315	0,1496	0,1813	0,1341	0,0098	0,1576	0,0856	0,1515	0,1588
B11	0,0485	0,0904	0,2128	0,1592	0,1633	0,0732	0,0391	0,0027	0,3312	0,0021	0,2294
B12	0,0061	0,1142	0,0893	0,1174	0,1903	0,1382	0,0293	0,1668	0,0204	0,1560	0,2294
B13	0,1999	0,2743	0,2701	0,2027	0,2585	0,0471	0,3030	0,0591	0,3532	0,0510	0,2329
B14	0,1091	0,1602	0,1687	0,2070	0,2764	0,2567	0,0782	0,1446	0,1667	0,1940	0,1659
B15	0,0424	0,1411	0,1334	0,2688	0,1454	0,2245	0,0293	0,2887	0,2259	0,2525	0,1376
B16	0,0061	0,2308	0,1753	0,1566	0,1867	0,3420	0,0586	0,1899	0,0698	0,1857	0,0847
B17	0,0182	0,0266	0,2172	0,2688	0,1274	0,0708	0,0098	0,0029	0,4046	0,1150	0,2717
B18	0,1757	0,2912	0,2800	0,2079	0,3536	0,1205	0,0391	0,1235	0,3576	0,0634	0,2858
B19	0,1515	0,2006	0,1830	0,2470	0,1723	0,1881	0,2346	0,1838	0,1455	0,1769	0,1800
B20	0,0182	0,1593	0,2359	0,2983	0,2028	0,3296	0,1075	0,2914	0,3015	0,2385	0,2364
B21	0,0788	0,1834	0,1742	0,1913	0,2315	0,2103	0,1955	0,2563	0,0572	0,2329	0,1835
B22	0,0848	0,0630	0,1080	0,1531	0,2459	0,0447	0,0880	0,0204	0,2964	0,0203	0,2329
B23	0,0909	0,2873	0,3583	0,2948	0,1418	0,2835	0,1466	0,3195	0,0392	0,3502	0,2082

Adım 2: *Her Bir Kriter İçin Entropi Değerinin Hesaplanması*

Her bir kritere ait Entropi değeri (e_j) Eşitlik 2 yardımı ile hesaplanmış ve elde edilen değerler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Entropi Değerleri(e_j)

	K1	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	**K6**	**K7**	**K8**	**K9**	**K10**	**K11**
e_j	1,441	2,150	2,306	2,321	2,330	2,136	1,474	2,011	1,750	2,006	2,332

Adım 3: *Çeşitliliğin Derecesi Olarak d_j Belirsizliğinin Hesaplanması*

Eşitlik 3 yardımı ile her bir kritere ait $d_j$değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen değerler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. d_j Değerleri

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
d_j	-0,44	-1,15	-1,30	-1,32	-1,33	-1,13	-0,47	-1,01	-0,75	-1,00	-1,33

Adım 4: *Her Bir Kriterin Ağırlık Değerinin Hesaplanması*

Ağırlık değerleri Eşitlik 4 ile hesaplanmıştır. Elde edilen değerler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Ağırlık Değerleri(w_j)

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
w_j	0,039	0,102	0,115	0,117	0,118	0,100	0,042	0,089	0,066	0,089	0,118

Kriter ağırlıkları incelendiğinde K11 kodlu *partikül madde* kriterinin 0,1183 değer ile en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir ve en fazla öneme sahip kriter olarak belirlenmiştir. 0.0392 değer ile K1 kodlu *atık su arıtma tesisi sayısı* kriteri ise çevresel performans değerlendirmesinde en az öneme sahip kriter olarak belirlenmiştir.

COPRAS Yöntemi İle Büyükşehirlerin Çevresel Performanslarının Analizi

Entropi yöntemi ile kriterlerin ağırlıklarının bulunmasından sonra COPRAS yöntemi ile büyükşehirlerin çevresel performansları değerlendirilmiş ve sıralamaları elde edilmiştir. Değerlendirmede kullanılan alternatifler (büyükşehirler) ve kodları Tablo 2'de gösterilmiş olup değerlendirmede kullanılan kriterler ve kodlar ise Tablo 3'de gösterilmiştir.

Adım 1: *Karar Matrisinin Oluşturulması*

COPRAS yönteminin uygulanacağı karar matrisi Eşitlik 5 yardımı ile oluşturulmuştur. Alternatiflerin ve kriterlerin bulunduğu karar matrisi Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
B1	7	0,056	163	212	0,89	0,082	1	0,066	0,009	0,066	58
B2	26	0,056	162	227	1,14	0,129	71	0,079	0,004	0,078	58
B3	109	0,047	134	163	1,11	0,071	18	0,039	0,014	0,045	81
B4	4	0,058	187	338	0,89	0,086	4	0,079	0,006	0,115	60
B5	21	0,067	191	238	1	0,096	14	0,078	0,007	0,077	48
B6	19	0,036	182	201	1,06	0,022	9	0,010	0,063	0,009	56
B7	11	0,046	174	238	1,21	0,079	1	0,059	0,026	0,059	65
B8	82	0,080	226	189	1,3	0,105	21	0,065	0,001	0,067	53
B9	58	0,070	195	173	1,32	0,102	43	0,054	0,038	0,024	41
B10	2	0,005	210	172	1,01	0,055	1	0,042	0,016	0,042	45
B11	8	0,022	193	183	0,91	0,030	4	0,001	0,063	0,001	65
B12	1	0,028	81	135	1,06	0,057	3	0,044	0,004	0,043	65
B13	33	0,066	245	233	1,44	0,019	31	0,016	0,068	0,014	66
B14	18	0,039	153	238	1,54	0,106	8	0,038	0,032	0,054	47
B15	7	0,034	121	309	0,81	0,092	3	0,077	0,043	0,070	39
B16	1	0,056	159	180	1,04	0,141	6	0,050	0,013	0,051	24
B17	3	0,006	197	309	0,71	0,029	1	0,001	0,077	0,032	77
B18	29	0,070	254	239	1,97	0,050	4	0,033	0,068	0,017	81
B19	25	0,048	166	284	0,96	0,077	24	0,049	0,028	0,049	51
B20	3	0,039	214	343	1,13	0,136	11	0,077	0,058	0,066	67
B21	13	0,044	158	220	1,29	0,086	20	0,068	0,011	0,064	52
B22	14	0,015	98	176	1,37	0,018	9	0,005	0,057	0,006	66
B23	15	0,069	325	369	0,79	0,117	15	0,085	0,007	0,097	59

Adım 2: *Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Oluşturulması*

Tablo 10. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
B1	0,0138	0,0531	0,0389	0,0397	0,0343	0,0461	0,0031	0,0591	0,0125	0,0579	0,0438
B2	0,0511	0,0526	0,0387	0,0425	0,0439	0,0723	0,2205	0,0707	0,0053	0,0677	0,0438
B3	0,2141	0,0446	0,0320	0,0305	0,0428	0,0396	0,0559	0,0352	0,0189	0,0396	0,0612
B4	0,0079	0,0543	0,0447	0,0633	0,0343	0,0483	0,0124	0,0707	0,0082	0,1008	0,0453
B5	0,0413	0,0634	0,0456	0,0446	0,0385	0,0536	0,0435	0,0703	0,0100	0,0675	0,0363
B6	0,0373	0,0342	0,0435	0,0376	0,0408	0,0125	0,0280	0,0092	0,0888	0,0077	0,0423
B7	0,0216	0,0433	0,0415	0,0446	0,0466	0,0445	0,0031	0,0532	0,0360	0,0517	0,0491
B8	0,1611	0,0759	0,0540	0,0354	0,0501	0,0586	0,0652	0,0587	0,0011	0,0585	0,0400
B9	0,1139	0,0664	0,0466	0,0324	0,0509	0,0569	0,1335	0,0482	0,0537	0,0211	0,0310
B10	0,0039	0,0048	0,0501	0,0322	0,0389	0,0309	0,0031	0,0375	0,0229	0,0365	0,0340
B11	0,0157	0,0206	0,0461	0,0343	0,0351	0,0169	0,0124	0,0006	0,0888	0,0005	0,0491
B12	0,0020	0,0261	0,0193	0,0253	0,0408	0,0318	0,0093	0,0397	0,0055	0,0376	0,0491
B13	0,0648	0,0626	0,0585	0,0436	0,0555	0,0108	0,0963	0,0140	0,0947	0,0123	0,0498
B14	0,0354	0,0366	0,0365	0,0446	0,0593	0,0591	0,0248	0,0344	0,0447	0,0467	0,0355
B15	0,0138	0,0322	0,0289	0,0579	0,0312	0,0517	0,0093	0,0686	0,0606	0,0608	0,0295
B16	0,0020	0,0527	0,0380	0,0337	0,0401	0,0788	0,0186	0,0451	0,0187	0,0447	0,0181
B17	0,0059	0,0061	0,0470	0,0579	0,0274	0,0163	0,0031	0,0007	0,1085	0,0277	0,0582
B18	0,0570	0,0665	0,0606	0,0448	0,0759	0,0278	0,0124	0,0294	0,0959	0,0153	0,0612
B19	0,0491	0,0458	0,0396	0,0532	0,0370	0,0433	0,0745	0,0437	0,0390	0,0426	0,0385
B20	0,0059	0,0364	0,0511	0,0642	0,0435	0,0759	0,0342	0,0693	0,0808	0,0574	0,0506
B21	0,0255	0,0419	0,0377	0,0412	0,0497	0,0485	0,0621	0,0609	0,0153	0,0561	0,0393
B22	0,0275	0,0144	0,0234	0,0330	0,0528	0,0103	0,0280	0,0049	0,0795	0,0049	0,0498
B23	0,0295	0,0656	0,0776	0,0635	0,0304	0,0653	0,0466	0,0760	0,0105	0,0843	0,0446

Eşitlik 6 yardımı ile normalize edilmiş değerler elde edilmiş ve bu değerlerden oluşturulan matris Tablo 10'da gösterilmiştir.

Adım 3: *Ağırlıklandırılmış Karar Matrisinin Oluşturulması*

Normalize edilmiş değerler ile Entropi yöntemi ile elde edilen her bir kritere ait ağırlık değerlerinin çarpımı ile ağırlıklandırılmış karar matrisi oluşturulmuştur. Kullanılan ağırlık değerleri ise Tablo 8'de verilmiştir. Eşitlik 7 yardımı ile ağırlıklandırılmış karar matrisi elde edilmiş olup değerler Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Ağırlıklandırılmış Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
B1	0,0005	0,0054	0,0045	0,0047	0,0041	0,0047	0,0001	0,0053	0,0008	0,0052	0,0052
B2	0,0020	0,0054	0,0045	0,0050	0,0052	0,0073	0,0093	0,0063	0,0004	0,0061	0,0052
B3	0,0084	0,0046	0,0037	0,0036	0,0051	0,0040	0,0024	0,0032	0,0013	0,0035	0,0072
B4	0,0003	0,0055	0,0052	0,0074	0,0041	0,0049	0,0005	0,0063	0,0005	0,0090	0,0054
B5	0,0016	0,0065	0,0053	0,0052	0,0046	0,0054	0,0018	0,0063	0,0007	0,0060	0,0043
B6	0,0015	0,0035	0,0050	0,0044	0,0048	0,0013	0,0012	0,0008	0,0059	0,0007	0,0050
B7	0,0008	0,0044	0,0048	0,0052	0,0055	0,0045	0,0001	0,0048	0,0024	0,0046	0,0058
B8	0,0063	0,0078	0,0063	0,0042	0,0059	0,0059	0,0027	0,0053	0,0001	0,0052	0,0047
B9	0,0045	0,0068	0,0054	0,0038	0,0060	0,0057	0,0056	0,0043	0,0036	0,0019	0,0037
B10	0,0002	0,0005	0,0058	0,0038	0,0046	0,0031	0,0001	0,0034	0,0015	0,0033	0,0040
B11	0,0006	0,0021	0,0053	0,0040	0,0041	0,0017	0,0005	0,0001	0,0059	0,0000	0,0058
B12	0,0001	0,0027	0,0022	0,0030	0,0048	0,0032	0,0004	0,0036	0,0004	0,0034	0,0058
B13	0,0025	0,0064	0,0068	0,0051	0,0066	0,0011	0,0041	0,0013	0,0063	0,0011	0,0059
B14	0,0014	0,0037	0,0042	0,0052	0,0070	0,0060	0,0010	0,0031	0,0030	0,0042	0,0042
B15	0,0005	0,0033	0,0034	0,0068	0,0037	0,0052	0,0004	0,0062	0,0040	0,0054	0,0035
B16	0,0001	0,0054	0,0044	0,0040	0,0047	0,0080	0,0008	0,0041	0,0012	0,0040	0,0021
B17	0,0002	0,0006	0,0055	0,0068	0,0032	0,0016	0,0001	0,0001	0,0072	0,0025	0,0069
B18	0,0022	0,0068	0,0070	0,0053	0,0090	0,0028	0,0005	0,0026	0,0064	0,0014	0,0072
B19	0,0019	0,0047	0,0046	0,0062	0,0044	0,0044	0,0031	0,0039	0,0026	0,0038	0,0046
B20	0,0002	0,0037	0,0059	0,0075	0,0051	0,0077	0,0014	0,0062	0,0054	0,0051	0,0060
B21	0,0010	0,0043	0,0044	0,0048	0,0059	0,0049	0,0026	0,0055	0,0010	0,0050	0,0046
B22	0,0011	0,0015	0,0027	0,0039	0,0062	0,0010	0,0012	0,0004	0,0053	0,0004	0,0059
B23	0,0012	0,0067	0,0090	0,0074	0,0036	0,0066	0,0020	0,0068	0,0007	0,0075	0,0053

Adım 4-5: *Faydalı - Faydasız Ölçütlerin ve* Q_i *Göreceli Önem Değerlerinin Hesaplanması*

İlk olarak Eşitlik 8 ile faydalı ölçütler ve Eşitlik 9 ile de faydasız ölçütler hesaplanmıştır. Daha sonra hesaplanan bu değerler yardımıyla göreceli önem değerleri Eşitlik 10 ile hesaplanmıştır. Elde edilen değerler Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. S_i^+ , S_i^- *ve* Q_i *Değerleri*

	S_i^+	S_i^-	$\frac{1}{S_i^-}$	$\frac{\sum_{i=1}^{m} S_i^-}{S_i^- \cdot \sum_{i=1}^{m} \frac{1}{S_i^-}}$	Q_i
B1	0,0161	0,0244	40,9496	0,0296	0,0457
B2	0,0303	0,0263	38,0924	0,0275	0,0579
B3	0,0225	0,0244	41,0060	0,0296	0,0521
B4	0,0176	0,0316	31,6747	0,0229	0,0405
B5	0,0217	0,0261	38,3700	0,0277	0,0494
B6	0,0082	0,0259	38,6289	0,0279	0,0361
B7	0,0147	0,0284	35,2243	0,0255	0,0401
B8	0,0280	0,0264	37,9312	0,0274	0,0554
B9	0,0270	0,0243	41,0872	0,0297	0,0567
B10	0,0073	0,0230	43,4735	0,0314	0,0387
B11	0,0050	0,0253	39,5582	0,0286	0,0336
B12	0,0099	0,0196	51,1142	0,0369	0,0469
B13	0,0154	0,0318	31,4816	0,0228	0,0381
B14	0,0152	0,0278	35,9322	0,0260	0,0412
B15	0,0156	0,0268	37,3365	0,0270	0,0426
B16	0,0183	0,0205	48,8264	0,0353	0,0535
B17	0,0027	0,0321	31,1879	0,0225	0,0252
B18	0,0150	0,0362	27,5911	0,0199	0,0349
B19	0,0180	0,0262	38,2089	0,0276	0,0457
B20	0,0193	0,0351	28,4783	0,0206	0,0399
B21	0,0183	0,0258	38,8135	0,0281	0,0463
B22	0,0052	0,0244	40,9041	0,0296	0,0348
B23	0,0232	0,0336	29,8011	0,0215	0,0448
TOPLAM		**0,6257**	**865,6716**		

Adım 6: *En Yüksek Göreceli Önem Değerinin Hesaplanması*

En yüksek göreceli önem değeri Eşitlik 11 yardımı ile hesaplanmıştır.

Q_{max} =0,057854

Adım 7: *Alternatifler için Performans İndeksi* P_i *Değerlerinin Hesaplanması*

En yüksek göreceli önem değeri yardımı ile her bir alternatif büyükşehre ait performans indeksi değerleri Eşitlik 12 yardımı ile hesaplanmıştır. Elde edilen değerler Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13. Performans İndeksi (P_i) Değerleri

ALTERNATİFLER (BÜYÜKŞEHİRLER)	P_i
B1	78,91125524
B2	100
B3	90,06230496
B4	70,00606535
B5	85,3625833
B6	62,4774896
B7	69,35636994
B8	95,80985695
B9	97,92650346
B10	66,87260213
B11	58,08183816
B12	80,99026211
B13	65,87146427
B14	71,21455264
B15	73,62711518
B16	92,55428378
B17	43,62219622
B18	60,37797007
B19	78,93151228
B20	68,89694833
B21	80,05338834
B22	60,09949708
B23	77,39495907

Büyükşehirler aldıkları Performans İndeksi P_i Değerlerine göre sıralanmaktadır. Tablo 13'ten de görüldüğü üzere aldığı 100 değeri ile en yüksek P_i değerini alan büyükşehir B2 kodlu Ankara büyükşehri olmuştur. COPRAS yöntemine göre yapılan çevresel performans değerlendirmesinde Ankara kenti ilk sırada yer almıştır.

ARAS Yöntemi İle Büyükşehirlerin Çevresel Performanslarının Analizi

COPRAS yönteminde olduğu gibi Entropi yöntemi ile kriterlerin ağırlıklarının bulunmasından sonra ARAS yöntemi ile de büyükşehirlerin çevresel performansları değerlendirilmiş ve sıralamaları elde edilmiştir. Değerlendirmede kullanılan alternatifler (büyükşehirler) ve kodları Tab-

lo 2'de gösterilmiş olup değerlendirmede kullanılan kriterler ve kodlar ise Tablo 3'de gösterilmiştir.

Adım 1: *Karar Matrisinin Oluşturulması*

ARAS yönteminde karar matrisinin oluşturulması COPRAS ve Entropi yöntemlerinden farklıdır. ARAS yönteminde başlangıç karar matrisinde her bir kritere ait optimal değerlerden oluşan bir satır eklenmiştir. Kriterlerin maksimizasyon ya da minimizasyon yönlü olmasına göre optimal değerler belirlenmiş ve karar matrisine eklenmiştir. Oluşturulan karar matrisi Tablo 14'de gösterilmiştir.

Tablo 14. Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
	max	max	min	min	min	max	max	max	min	min	min
Optimum	109	0,080	81	135	0,71	0,141	71	0,085	0,001	0,001	24
B1	7	0,056	163	212	0,89	0,082	1	0,066	0,009	0,066	58
B2	26	0,056	162	227	1,14	0,129	71	0,079	0,004	0,078	58
B3	109	0,047	134	163	1,11	0,071	18	0,039	0,014	0,045	81
B4	4	0,058	187	338	0,89	0,086	4	0,079	0,006	0,115	60
B5	21	0,067	191	238	1	0,096	14	0,078	0,007	0,077	48
B6	19	0,036	182	201	1,06	0,022	9	0,010	0,063	0,009	56
B7	11	0,046	174	238	1,21	0,079	1	0,059	0,026	0,059	65
B8	82	0,080	226	189	1,3	0,105	21	0,065	0,001	0,067	53
B9	58	0,070	195	173	1,32	0,102	43	0,054	0,038	0,024	41
B10	2	0,005	210	172	1,01	0,055	1	0,042	0,016	0,042	45
B11	8	0,022	193	183	0,91	0,030	4	0,001	0,063	0,001	65
B12	1	0,028	81	135	1,06	0,057	3	0,044	0,004	0,043	65
B13	33	0,066	245	233	1,44	0,019	31	0,016	0,068	0,014	66
B14	18	0,039	153	238	1,54	0,106	8	0,038	0,032	0,054	47
B15	7	0,034	121	309	0,81	0,092	3	0,077	0,043	0,070	39
B16	1	0,056	159	180	1,04	0,141	6	0,050	0,013	0,051	24
B17	3	0,006	197	309	0,71	0,029	1	0,001	0,077	0,032	77
B18	29	0,070	254	239	1,97	0,050	4	0,033	0,068	0,017	81
B19	25	0,048	166	284	0,96	0,077	24	0,049	0,028	0,049	51
B20	3	0,039	214	343	1,13	0,136	11	0,077	0,058	0,066	67
B21	13	0,044	158	220	1,29	0,086	20	0,068	0,011	0,064	52
B22	14	0,015	98	176	1,37	0,018	9	0,005	0,057	0,006	66
B23	15	0,069	325	339	0,79	0,117	15	0,085	0,007	0,097	59

Adım 2: *Karar Matrisinin Normalize Edilmesi*

Maksimizasyon yönlü olarak belirlenen kriterlerin normalizasyonu Eşitlik 13 yardımı ile hesaplanmış olup minimizasyon yönlü olarak belirle-

nen kriterlerin normalizasyonu ise Eşitlik 14 yardımı ile hesaplanmıştır. Elde edilen değerler ise Tablo 15'de gösterilmiştir.

Tablo 15. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
	max	max	min	min	min	max	max	max	min	min	min
Optimum	0,176	0,071	0,082	0,066	0,061	0,073	0,181	0,071	0,302	0,410	0,089
B1	0,011	0,049	0,041	0,042	0,049	0,043	0,003	0,055	0,027	0,004	0,037
B2	0,042	0,049	0,041	0,039	0,038	0,067	0,181	0,066	0,064	0,003	0,037
B3	0,176	0,041	0,050	0,054	0,039	0,037	0,046	0,033	0,018	0,005	0,026
B4	0,006	0,050	0,036	0,026	0,049	0,045	0,010	0,066	0,041	0,002	0,035
B5	0,034	0,059	0,035	0,037	0,044	0,050	0,036	0,065	0,034	0,003	0,044
B6	0,031	0,032	0,037	0,044	0,041	0,012	0,023	0,009	0,004	0,027	0,038
B7	0,018	0,040	0,038	0,037	0,036	0,041	0,003	0,049	0,009	0,004	0,033
B8	0,133	0,071	0,029	0,047	0,034	0,054	0,053	0,055	0,302	0,004	0,040
B9	0,094	0,062	0,034	0,051	0,033	0,053	0,109	0,045	0,006	0,010	0,052
B10	0,003	0,005	0,032	0,051	0,043	0,029	0,003	0,035	0,015	0,006	0,047
B11	0,013	0,019	0,034	0,048	0,048	0,016	0,010	0,001	0,004	0,410	0,033
B12	0,002	0,024	0,082	0,066	0,041	0,030	0,008	0,037	0,062	0,006	0,033
B13	0,053	0,058	0,027	0,038	0,030	0,010	0,079	0,013	0,004	0,017	0,032
B14	0,029	0,034	0,043	0,037	0,028	0,055	0,020	0,032	0,008	0,004	0,045
B15	0,011	0,030	0,055	0,029	0,054	0,048	0,008	0,064	0,006	0,003	0,055
B16	0,002	0,049	0,042	0,049	0,042	0,073	0,015	0,042	0,018	0,005	0,089
B17	0,005	0,006	0,034	0,029	0,061	0,015	0,003	0,001	0,003	0,007	0,028
B18	0,047	0,062	0,026	0,037	0,022	0,026	0,010	0,027	0,004	0,014	0,026
B19	0,040	0,043	0,040	0,031	0,045	0,040	0,061	0,041	0,009	0,005	0,042
B20	0,005	0,034	0,031	0,026	0,039	0,070	0,028	0,064	0,004	0,004	0,032
B21	0,021	0,039	0,042	0,040	0,034	0,045	0,051	0,057	0,022	0,004	0,041
B22	0,023	0,013	0,068	0,050	0,032	0,010	0,023	0,005	0,004	0,042	0,032
B23	0,024	0,061	0,020	0,026	0,055	0,061	0,038	0,071	0,032	0,002	0,036

Adım 3: *Ağırlıklandırılmış Matrisin Oluşturulması*

Entropi yöntemi ile elde edilen kriter ağırlıkları ile normalize edilmiş değerler çarpılarak ağırlıklandırılmış matris elde edilmiştir. Tablo 8'de Entropi yöntemi ile elde edilen ağırlık değerleri gösterilmiştir. Ağırlıklandırılmış matris değerleri Eşitlik 15 yardımı ile elde edilmiştir ve bu değerlerden oluşan matris Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. Ağırlıklandırılmış Matris

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
	max	max	min	min	min	max	max	max	min	min	min
Optimum	0,0069	0,0072	0,0095	0,0077	0,0073	0,0074	0,0076	0,0063	0,0201	0,0366	0,0105
B1	0,0004	0,0050	0,0047	0,0049	0,0058	0,0043	0,0001	0,0049	0,0018	0,0003	0,0043
B2	0,0016	0,0050	0,0048	0,0046	0,0045	0,0068	0,0076	0,0059	0,0043	0,0003	0,0043
B3	0,0069	0,0042	0,0058	0,0064	0,0046	0,0037	0,0019	0,0029	0,0012	0,0005	0,0031
B4	0,0003	0,0052	0,0041	0,0031	0,0058	0,0045	0,0004	0,0059	0,0028	0,0002	0,0042
B5	0,0013	0,0060	0,0040	0,0044	0,0052	0,0050	0,0015	0,0059	0,0023	0,0003	0,0052
B6	0,0012	0,0033	0,0042	0,0052	0,0049	0,0012	0,0010	0,0008	0,0003	0,0024	0,0045
B7	0,0007	0,0041	0,0044	0,0044	0,0043	0,0042	0,0001	0,0044	0,0006	0,0004	0,0039
B8	0,0052	0,0072	0,0034	0,0055	0,0040	0,0055	0,0023	0,0049	0,0201	0,0003	0,0047
B9	0,0037	0,0063	0,0040	0,0060	0,0039	0,0053	0,0046	0,0040	0,0004	0,0009	0,0061
B10	0,0001	0,0005	0,0037	0,0060	0,0051	0,0029	0,0001	0,0031	0,0010	0,0005	0,0056
B11	0,0005	0,0020	0,0040	0,0057	0,0057	0,0016	0,0004	0,0001	0,0003	0,0366	0,0039
B12	0,0001	0,0025	0,0095	0,0077	0,0049	0,0030	0,0003	0,0033	0,0041	0,0005	0,0039
B13	0,0021	0,0059	0,0032	0,0045	0,0036	0,0010	0,0033	0,0012	0,0002	0,0015	0,0038
B14	0,0011	0,0035	0,0050	0,0044	0,0033	0,0055	0,0009	0,0029	0,0005	0,0004	0,0054
B15	0,0004	0,0031	0,0064	0,0034	0,0064	0,0048	0,0003	0,0057	0,0004	0,0003	0,0064
B16	0,0001	0,0050	0,0049	0,0058	0,0050	0,0074	0,0006	0,0038	0,0012	0,0004	0,0105
B17	0,0002	0,0006	0,0039	0,0034	0,0073	0,0015	0,0001	0,0001	0,0002	0,0007	0,0033
B18	0,0018	0,0063	0,0030	0,0043	0,0026	0,0026	0,0004	0,0024	0,0002	0,0012	0,0031
B19	0,0016	0,0043	0,0046	0,0037	0,0054	0,0041	0,0026	0,0036	0,0006	0,0004	0,0049
B20	0,0002	0,0035	0,0036	0,0030	0,0046	0,0071	0,0012	0,0058	0,0003	0,0003	0,0038
B21	0,0008	0,0040	0,0049	0,0047	0,0040	0,0045	0,0021	0,0051	0,0015	0,0003	0,0048
B22	0,0009	0,0014	0,0079	0,0059	0,0038	0,0010	0,0010	0,0004	0,0003	0,0038	0,0038
B23	0,024	0,061	0,020	0,026	0,055	0,061	0,038	0,071	0,032	0,002	0,036

Adım 4-5: *Optimallik Fonksiyon Değerlerinin (S_i) ve Her Bir Alternatife Ait Fayda Derecesinin (K_i) Hesaplanması*

Optimallik fonksiyon değerleri (S_i) Eşitlik 16 yardımı ile elde edilmiştir. Elde edilen bu değerler yardımı ile her bir alternatife ait fayda dereceleri (K_i) hesaplanmıştır. Hesaplama Eşitlik 17 yardımı ile yapılmıştır. Bulunan değerler Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. S_i ve K_i Değerleri

	S_i	K_i
Optimum	0,127121401	1
B1	0,036712246	0,288796738
B2	0,049650376	0,39057449
B3	0,041254007	0,324524481
B4	0,03637845	0,286170935
B5	0,041061159	0,323007446
B6	0,028785388	0,226440138
B7	0,03142269	0,247186468
B8	0,063073494	0,496167392
B9	0,045240909	0,355887434
B10	0,028604865	0,225020055
B11	0,060603954	0,476740763
B12	0,039724052	0,312489097
B13	0,030293994	0,238307587

B14	0,032880121	0,258651345
B15	0,037619285	0,295931958
B16	0,044524864	0,350254666
B17	0,021139118	0,166290791
B18	0,028180568	0,22168233
B19	0,035828974	0,281848486
B20	0,03326066	0,261644852
B21	0,036797171	0,289464804
B22	0,03001185	0,236088097
B23	0,039830402	0,313325697

ARAS yönteminde büyükşehirler Fayda Derecesine (K_i) göre sıralanmaktadır. En yüksek K_i değeri B8 kodlu İstanbul büyükşehrine aittir.

COPRAS yöntemi ile ARAS yönteminin Karşılaştırılması

Entropi yöntemi ile elde edilen ağırlıklar yardımı ile COPRAS ve ARAS yöntemleri uygulanarak 23 büyükşehrin çevresel performansları değerlendirilmiş ve 2 ayrı büyükşehir sıralaması elde edilmiştir. Elde edilen sıralamalar Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. COPRAS ve ARAS Yöntemleri İle Elde Edilen Sıralamalar

COPRAS			ARAS		
SIRA	**BÜYÜKŞEHİR**	**SONUÇ**	**SIRA**	**BÜYÜKŞEHİR**	**SONUÇ**
1	Ankara	100	**1**	İstanbul	0,496167392
2	İzmir	97,92650346	**2**	Hatay	0,476740763
3	İstanbul	95,80985695	**3**	Ankara	0,39057449
4	Eskişehir	92,55428378	**4**	İzmir	0,355887434
5	Bursa	90,06230496	**5**	Eskişehir	0,350254666
6	Kocaeli	85,3625833	**6**	Bursa	0,324524481
7	Diyarbakır	80,99026211	**7**	Kocaeli	0,323007446
8	Samsun	80,05338834	**8**	Trabzon	0,313325697
9	Ordu	78,93151228	**9**	Diyarbakır	0,312489097
10	Adana	78,91125524	**10**	Erzurum	0,295931958
11	Trabzon	77,39495907	**11**	Samsun	0,289464804
12	Erzurum	73,62711518	**12**	Adana	0,288796738
13	Balıkesir	71,21455264	**13**	Gaziantep	0,286170935
14	Gaziantep	70,00606535	**14**	Ordu	0,281848486
15	Mersin	69,35636994	**15**	Sakarya	0,261644852
16	Sakarya	68,89694833	**16**	Balıkesir	0,258651345
17	Şanlıurfa	66,87260213	**17**	Mersin	0,247186468
18	Aydın	65,87146427	**18**	Aydın	0,238307587
19	Konya	62,4774896	**19**	Tekirdağ	0,236088097
20	Muğla	60,37797007	**20**	Konya	0,226440138
21	Tekirdağ	60,09949708	**21**	Şanlıurfa	0,225020055
22	Hatay	58,08183816	**22**	Muğla	0,22168233
23	K.Maraş	43,62219622	**23**	K.Maraş	0,166290791

Tablo 18'den görüldüğü üzere büyükşehirlerin çevresel performans değerlendirmesinin sonucunda COPRAS yönteminde İstanbul büyükşehri ilk sırada yer alırken ARAS yönteminde ise Ankara büyükşehri ilk sırada yer almıştır. Her iki yöntemde de ilk beşte Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir büyükşehirleri yer almaktadır. Her iki yöntemde de büyükşehirlerin sıralamaları küçük farklılıklar olmakla birlikte benzerdir. Sıralamanın sonunda ise her iki yöntemde de Kahramanmaraş büyükşehri son sırada yer almıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Sürdürülebilirlik kavramının kökenleri antik medeniyetlere kadar dayandırılsa da, uluslararası alana taşınması Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu ile gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra yükselişe geçen sürdürülebilirlik olgusu; küresel, ulusal, bölgesel ve yerel olmak üzere birçok farklı ölçekte ele alınmaktadır.

Günümüz dünyasında hızlı nüfus artışına bağlı olarak devasa boyutlara ulaşan tüketim miktarına karşın doğal kaynakların giderek azalması insan neslinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu çerçevede, sürdürülebilirliğin çevresel boyutu en az ekonomik ve sosyal boyutu kadar önem arz etmektedir. Dünya uluslarının giriştiği kıyasıya kalkınma yarışının olumsuz dışsallıkları olan çevre kirliliği, ekolojik bozulma, doğal kaynakların tükenmesi ve sera gazı salımının yükselmesi gibi sorunlara sebebiyet vermektedir. Bu sorunlardan en fazla etkilenen mekânlar ise giderek artan nüfusları ile dikkat çeken metropoliten kent alanları olmaktadır. Dünya üzerindeki diğer örnekleri gibi Türkiye'deki büyük ölçekli kentler de çevresel ve ekolojik sorunlar sarmalında bulunmaktadır. Çevresel sorunların aşılmasında performans değerlendirmesi etkin bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma ile Türkiye'de bulunan büyükşehirler çevresel performans göstergeleri çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda kullanılan kriterler 11 tanedir. Bu kriterlere ait ağırlıklar Entropi Yöntemi ile hesaplanmış; daha sonra COPRAS ve ARAS yöntemleri aracılığıyla büyükşehirlerin çevresel sıralamaları elde edilmiştir. Yöntemlerin uygulanması sonucunda birbirine benzer sıralamalar elde edildiği gözlem-

lenmiştir. COPRAS yönteminde Ankara, İzmir, İstanbul, Eskişehir ve Bursa kentleri; ARAS yönteminde ise İstanbul, Hatay, Ankara, İzmir ve Eskişehir kentleri çevresel performansı en yüksek olan ilk beş kent olmuşlardır. Her iki yöntemde de Kahramanmaraş kenti çevresel performansı en düşük il olarak dikkat çekmektedir. Diğer kentlere oranla daha yoğun bir nüfusa sahip olan İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyükşehirlerin sıralamada üst basamaklarda yer almaları, çevresel farkındalıklarının yüksek olduğu yönünde değerlendirilmiştir. Bu kentlerin üst sıralarda yer almasında daha büyük ölçekli ve küresel nitelikte olmaları, yüksek oranda yerli ve yabancı turist çekmeleri nedeniyle çevresel sorunların çözümüne yönelik daha tecrübeli olmaları, mali kaynaklarının diğer kentlere göre daha yüksek olması gibi faktörlerin payı olduğu düşünülmektedir. Her iki yöntemde de alt sıralarda yer alan Kahramanmaraş, Muğla, Aydın, Konya, Tekirdağ ve Şanlıurfa ise çevresel performansın yükseltilmesi gereken kentler olarak ön plana çıkmaktadır.

Günümüz kentleri çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel birçok alanda rekabet içerisindedir. Bu rekabet New York, Londra, Toronto, Sidney, Tokyo vb. küresel kentlerde daha üst seviyelerde gerçekleşmektedir. Çevresel boyutta sürdürülebilir bir yaşam alanı yaratmak bu rekabette önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilirlik kentlerin önemli gündem maddeleri arasında yer almaktadır. Birçok dünya kenti, ulusal ve uluslararası indeksler aracılığıyla çevresel performanslarını sürekli olarak değerlendirmekte; bu suretle gelişimlerini takip etmektedir.

Başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya olmak üzere ülkemiz metropoliten kentleri de bu yarışta ön sıralarda yer almak için çevresel performanslarını değerlendirmek ve geliştirmek zorundadır. Ancak Türkiye'de bu alanda yeterince çalışma yapılmadığı gibi kentlerimiz için mevcut bir sürdürülebilirlik indeksi de bulunmamaktadır.

Bu çalışma kent yönetimlerine çevresel sıralamadaki yerlerini görebilme fırsatı vermekte; çevresel performans alanında farkındalık yaratmayı hedeflemektedir. Çalışmanın kentler adına karar alma ve uygulama süreçlerinde etkili olacağına inanılmaktadır. Çalışmanın önümüzdeki dönemde ulusal bir kent sürdürülebilirliği indeksi oluşturulması çalışmalarına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Evaluation of Environmental Performances of Metropolitan Cities in Turkey with Entropy Based COPRAS and ARAS Methods

*

Onur Akçakaya - Ezgi Dilan Urmak Akçakaya

Ardahan University

Rapid urbanization causes enormous environmental challenges as well as huge social, economic and cultural problems in today's cities. Especially metropolitan cities are human settlements most affected by environmental and ecological threats. On the other hand, the environment is a competition issue for most cities. Cities, turning threats such as environmental pollution and ecological deterioration into an opportunity, are ahead of their other competitors on a global scale. So, the concept of sustainability concerns cities closely today. In the process of creating a sustainable city, measuring environmental performance has great importance.

There are many urban sustainability indexes worldwide. Many cities from Europe, the U.S., China, New Zealand, and Australia prefer the various sustainability indexes that are consistent with their needs and challenges. Nevertheless, Turkish cities are reluctant to measure sustainability compared to other cities in the world. Moreover, there is not a unique environmental urban sustainability index in accordance with the needs of Turkish cities. This situation causes not only the uncertainty of the environmental performance in Turkish cities but also the disadvantage of competition for them.

In this study, it is aimed to evaluate the environmental performance of our metropolitan cities and to raise awareness in this area. More than all it is also purposed to contribute to the creation of an urban sustainability index for Turkish Cities. Such an index provides a comparative, objective and comprehensive assessment of the performances of all cities.

Multi-criteria decision-making methods (COPRAS and ARAS) were used in the evaluation. There are two reasons for preferring COPRAS

and ARAS methods. First, they give the opportunity to evaluate the criteria that do not have the same units of measurement. Second, the criteria which contradict each other can be evaluated easily by these methods.

Sustainability is a multi-dimensional paradigm and it has social, environmental and economic dimensions. Considering that, a limitation of this paper can be mentioned. In this study, only the environmental dimension of sustainability was evaluated in terms of cities. Therefore, only environmental sustainability criteria were used in the study. In determining the criteria used, the literature review, expert opinions and accessibility of data were effective. Eleven criteria used in the evaluation are; number of wastewater treatment plants, amount of wastewater treated in wastewater treatment plants per person (thousand M3 / year), daily wastewater discharged in municipalities (Liters/Person-Day), daily amount of water taken per person (Liters / Person-Day), average amount of municipal waste per person (kg / person-day), capacity of drinking and potable water treatment plant (thousand M3 per year), number of drinking water treatment plants, amount of drinking and potable water treated in treatment plants per person (thousand M3 / year), amount of groundwater taken for drinking and potable water network per capita (thousand M3 / year), amount of surface water taken for drinking and utility water network per capita (thousand M3 / year)) and particulate matter. When the criterion weights were examined, it was seen that the "K11" coded "particulate matter" criterion has the highest value with the value of "0,1183". For this reason, "K11" was the most important criterion. On the other hand, "the number of wastewater treatment plants" with code "K1" was the least important criterion for environmental performance evaluation with the value of "0.0392".

In the evaluation process, at first, the weights of the criteria were calculated by the Entropy Method. After then the environmental rankings of the metropolitan cities were obtained by COPRAS and ARAS Methods. So, two rankings were obtained as a result of the evaluation of COPRAS and ARAS. In both methods, close sequences were obtained. Istanbul, Ankara, Izmir, Eskisehir, and Bursa were among the best performing cities; Aydın, Konya, Tekirdağ, Muğla, and Kahramanmaraş

were the least performing cities. So it can be stated that the study revealed the environmental performance of the cities.

In conclusion, it can be stated that the evaluation of environmental sustainability performance is a critical issue for all cities around the world. However, a specific environmental index is as important as the evaluation process for urban areas. So, an indicator tool developed for Turkish Cities has great importance in terms of many aspects. At first, an accessible index easies the evaluation process for all cities. Secondly, it contributes to raising the level of awareness about urban sustainability. Also, urban sustainability performance can be evaluated in a comparative, objective, and inclusive manner. Thus, the cities will be able to measure their own environmental performance and to see their rankings. This situation may increase the competitiveness of the cities as well as speed up the policy transfer process.

Kaynakça / References

Akçakaya, O. (2016). Kentsel sürdürülebilirliğin uygulanması ve ölçülmesi bağlamında yerel yönetimlerin fonksiyonu. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4*, 47-64.

Akçakaya, O. (2017). Yerel sürdürülebilirliğin sağlanmasında etkin bir yaklaşım: Kamu sektörü ve özel sektör ortaklığı. *Sakarya İktisat Dergisi, 6*(3) ,46-62.

Akten, M. ve Akten, S. (2010). A model approach: An agricultural sector case study for sustainable land use planning. *BIBAD*, *2*, 83-90.

Anders, R. (1991). The sustainable cities movement. Working paper no. 2, *Institute for Resources and Security Studies*, Cambridge, MA, USA.

Aytaç, A. E. ve Tuş, I. A. (2016). Air Conditioner selection problem with COPRAS and ARAS methods. *Manas Journal of Social Studies*, *5*(2), 124-138.

Bağcı, H. ve Caba, N. (2018). Entropi ve COPRAS yöntemleri kullanılarak menkul kıymet yatırım ortaklıklarının nakit düzeylerinin kıyaslanması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(5), 64-83.

Beatley, T. (1995). Planning and sustainability: The elements of a new (improved? paradigma. *Journal ofplanning Literature, 9*(4), 383-395.

Bircan, H., Arslan, R. ve Eleroğlu, H.(2018). MOORA ve COPRAS yöntemleriyle kayseri ilinde kurulabilecek biyogaz tesislerinin optimallik sıralaması. *International Congress on Politic, Economic and Social Studies, 26-29 October, 2018 Niğde / Turkey*

Briassoulis, H. (2001). Sustainable development and its indicators: Through a planner's glass darkly. *Journal of Environmental Planning and Management, 44*(3), 409-427.

Chatterjee, P., Athawale, V. M. ve Chakraborty, S. (2011). Materials selection using complex proportional assessment and evaluation of mixed data methods. *Materials & Design, 32*(2), 851-860.

Couch. C., Karecha, J., Nuissl, H. ve Rink, D. (2005). Decline and sprawl: An evolving type of urban development - Observed in Liverpool and Leipzig. *European Planning Studies 13*(1), 117-136.

Çakır, E. ve Kutlu Karabıyık, B. (2017). Bütünleşik SWARA-COPRAS yöntemi kullanarak bulut depolama hizmet sağlayıcılarının değerlendirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10*(4), 417-434.

Diver, G., Newman, P. ve Kenworthy, J. (1996). *An evaluation of better cities: Environmental component*. Department of Environment, Sport and Territories, Canberra.

Ercan, E. ve Kundakcı, N. (2017). Bir tekstil işletmesi için desen programı seçiminde ARAS ve OCRA yöntemlerinin karşılaştırılması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(1), 83-105.

Gök, M. ve Yiğit, S. (2017). Türkiye'deki Büyükşehirlerin sürdürülebilirlik kriterleri açısından incelenmesi yönetim bilimleri dergisi,*Journal of Administrative Sciences*, *15*(30), 253-273.

Kenger, M. D. ve Organ, A. (2017). Banka personel seçiminin çok kriterli karar verme yöntemlerinden entropi temelli aras yöntemi ile değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(4), 152-170.

Kidd, C.V. (1992). The evolution of sustainability. *Journal of Agricultural Environmental Ethics, 5*(1), 1–26.

Kutut, V., Zavadskas, E. K. ve Lazauskas, M. (2014), Assessment of priority alternatives for preservationof historic buildings using model based on ARAS and AHP methods. *Archives Of Civil And Mechanical Engineering, 14*(2), 287–294.

Ma, Y.C., Wang, X.Y. ve Liu, H. (2014). Study on evaluation dimension of sustainable innovative city within the constraints of resources and environment. Proceedings Of International Symposium - Management, Innovation and Development.

Maclaren, V. W. (1993). *Sustainable urban development in canada: From concept to practice*. Toronto: ICURR Press.

Maclaren, V. W. (1996). Urban sustainability reporting. *Journal of the American Planning Association, 62*(2), *184-202.*

Medineckiene, M., Zavadskas, E. K., Bjork, F. ve Turskis, Z. (2015). Multi-Criteria Decision-Making system for sustainable building assessment/certification. *Archives of Civil and Mechanical Engineering, 15*(1),11-18.

Mega, V. ve Pedersen, J. (1998), *Urban sustainability indicators*, Dublin: European Foundation.

Mitlin, D. ve Satterthwaite, D. (1994). Cities and sustainable development. discussion paper for un global forum, Manchester, IIED, London.

Mulliner, E., Smallbone, K. ve Maliene, V. (2013). An assessment of sustainable housing affordability using a multiple criteria decision making method. *Omega, 41*(2), 270-279.

Newman, P. W.G. (1999). Sustainability and cities: Extending the metabolism model. *Landscape and Urban Planning*,44, 219-226.

Newman, P. ve Kenworthy, J. (1999). *Sustainability and cities: Overcoming automobile dependence*. Island Press, Washington, DC.

Our Common Future (1987). *WCED (World Commission on Environment and Development).* Oxford: Oxford University Press.

Ömürbek, N. ve Urmak A. E. D. (2018). Forbes 2ooo listesinde yeralan havacılık sektöründeki şirketlerin Entropi, MAUT, COPRAS Ve SAW yöntemleri ile analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23*(1), 257-278.

Ömürbek, N. ve Eren, H. (2016). PROMETHEE, MOORA VE COPRAS yöntemleri ile oran analizi sonuçlarının değerlendirilmesi: Bir Uygulama. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(16), 174-187.

Podvezko, V. (2011). The Comparative analysis of MCDA methods SAW and COPRAS. *Inzinerine Ekonomika Engineering Economics, 22*(2), 134-146.

Roseland, M. (1992). *Toward sustainable Communities*. Ottawa, Ontario: National Roundtable on the Environmental and the Economy.

Sarı, E. B. (2017). Endüstri işletmelerinde Ar-Ge projelerini öncelik sıralamasında entropi ağırlıklı topsis yöntemine dayalı çok kriterli bir analiz. *International Journal of Academic Value Studies 3*(11), 159 -170.

Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. *Bell System Technical Journal, 27*, 379–423.

Shariati, S., Yazdani-Chamzini, A., Salsani, A. ve Tamošaıtıenė, J. (2014). Proposing a new model for waste dump site selection: case study of ayerma phosphate mine. *Engineering Economics, 25*(4), 410-419.

Sliogeriene, J., Turskis, Z. ve Streimikiene, D. (2013). Analysis and choice of energy generation technologies: the multiple criteria assessment on the case study of lithuania. *Energy Procedia*, *32,* 11-20.

Ulutaş, A. (2018). Entropi temelli ROV yöntemi ile esnek üretim sistemi seçimi. *Business and Economics Research Journal, 9*(1), 187-194.

Verbruggen, H. ve Kuik, O. (1991). Indicators of sustainable development: an overview. In O. Kuik and H. Verbruggen (Ed.), *In search of ındicators of sustainable development*.

Wang, T.C. ve Lee H. D. (2009). Developing a fuzzy TOPSIS approach based on subjective weights and objective weights. *Expert Sysytems With Applications*, *36*, 8980-8985.

Wong, N. ve Yu, C. (2005). Study of green areas and urban heat island in a tropical city. *Habitat International*, *29*(3), 547-558.

Wu J., Sun J., Liang L. ve Zha Y. (2011). Determination of weights for ultimate cross efficiency using Shannon entropy. *Expert System with Application, 38*, 5162-5165.

Yıldırım, B. F. (2015). Çok kriterli karar verme problemlerinde ARAS yöntemi. *KAÜ İİBF Dergisi*, *6*(9), 285-296.

Zavadskas, E. K., Kaklauskas A., Turskıs, Z. Ve Tamošaitiene J. (2009). Multi-Attribute Decision-Making Model by applying grey numbers. *Informatica, 20*(2), 305–320.

Zavadskas, E. K. ve Turskis, Z. (2010). A new additive ratio assessment (ARAS) method in multicriteria decision-making. *Technological and Economic Development of Economy, 16*(2), 159-172.

Zavadskas, E. K., Turskis, Z. ve Vilutiene, T. (2010). Multiple criteria analysis of foundation ınstalment alternatives by applying additive ratio assessment (ARAS) method. *Archives Of Civil And Mechanical Engineering*, *10*(3), 123-141.

Tunca, M.Z., Ömürbek, N., Urmak A. E.D. ve Akçakaya, O. (2018). *En değerli 10 küresel markanın çok kriterli karar verme yöntemleri ile değerlendirilmesi*. 17. Uluslararası Katılımlı İşletmecilik Kongresi, 1837-1847.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akçakaya, O ve Urmak-Akçakaya, E. D. (2019). Türkiye'deki büyükşehirlerin çevresel performanslarının entropi temelli COPRAS ve ARAS yöntemleri ile değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1437-1473. DOI: 10.26466/opus.556278

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 05/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 28/05/2019

Özel Spor Merkezlerine Üye Olan Bireylerin Spora Yönelme Nedenleri ve Beklentilerinin Gerçekleşme Düzeyleri

DOI: 10.26466/opus.549924

*

Nevzan Şelale Akça * - Hakan Sunay **

*Uzm, Ankara Üniversitesi, Spor Bilimleri Fak., Spor Yöneticiliği Böl., Gölbaşı/Ankara/Türkiye
E-Posta: selale.akca@yahoo.com **ORCID:** 0000-0003-0434-7610
* *Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Spor Bilimleri Fak., Spor Yöneticiliği Böl., Gölbaşı/Ankara/Türkiye
E-Posta: hsunay@ankara.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-5139-1492

Öz

Günümüzde spor, ekonomik kazanç sağlayan, ülkeler arasında rekabeti artıran ve dünyada farklı kültür ve sosyal statülerden insanların bir araya gelerek birlikte tüketebildiği ortak bir üründür. Boş zamanını spor yaparak değerlendiren bireylerin daha sağlıklı, hareketli ve daha bilinçli olduğu bilindiğine göre sporun yaygınlaştırılması genel toplum sağlığının dolayısı ile genel nüfusun içersinde sağlıklı insan sayısının artmasını sağlayacaktır. Sağlıklı yaşam için sporun kitlelere yaygınlaştırılması ve geliştirilmesinde en etkili yollardan biri de özel spor merkezleridir. Çalışma; Ankara'daki özel spor merkezlerine üye olan bireylerin spora yönelme nedenleri ile beklentilerini ve bu beklentilerin gerçekleşme düzeylerini belirlemeye yönelik yapılmıştır. Araştırmanın evreni, 15 adet özel spor merkezine üye olan toplamda 24.500 kişiden oluşmaktadır. Araştırma örneklemi bu merkezlere üye olan ve araştırmaya gönüllü katılan 658 kişiden oluşmuştur. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen anket yoluyla toplanmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin yüzde ve frekans dağılımları çıkarılmış, değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Ki-kare testi kullanılmıştır. Anketin Cronbach Alfa değeri (α) 74,6'dır. Özel spor merkezlerine üye olan bireylerin spor merkezlerine gelmedeki amaçlarının yaş grupları, cinsiyet, eğitim ve ekonomik durum özelliklerinde benzerlikler taşıdığı belirlenmiştir. Üyelerin beklentileri sağlıklı olmak, hareket etmek, stres atmak ve zayıflamak yönündedir. Sonuç olarak, Bireylerin spor merkezlerine yönlendirilmelerinde arkadaş ve ikametgâh yeri faktörünün ağırlıkta olduğu, aile, işyeri ve okul faktörünün ise ağırlıklı etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların özel spor merkezlerinden bekledikleri; sağlıklı olmak, form tutmak, zayıflamak, stres atmak, hareket etmek ve yeni deneyimler kazanmak beklentilerini karşılanmazken, öz saygı kazanmak ve yeni insanlar tanıma beklentileri karşılanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Spor merkezi, Spora yönelme nedenleri, Spordan beklentiler*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 05/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 28/05/2019

Reasons and Satisfaction Rate of Expectations of the Individuals Who Are Members of Private Sport Centers

*

Abstract

Today, sport is a common product that provides economic gain, increases competition among countries, and allows people from different cultural and social backgrounds to come together and consume them together all over the world. Since it is known that the individuals who evaluate leisure time by sport are healthier, more mobile and more conscious, dissemination of sports will increase the number of healthy people in the general population because of general society health. One of the most effective ways to promote and promote sports for the wellness of the masses is the private sports centers. This study was carried out to investigate the causes of individuals who are members of private sports centers in Ankara and to orient them towards more spores. The universe of the study is composed of 24,500 people who are members of 15 private sports centers. The research sample consisted of 658 persons who were members of the centers and voluntarily participated in the research. The research data were collected through a questionnaire developed by the researchers. Percentage and frequency distributions of the data obtained from the questionnaires. The Cronbach Alpha value (α) of the questionnaire is 74, 6 for the 30 questions. It is revealed that the aims and preferences for coming to sports centers have similarities in age groups, gender, education and economic situation characteristics in order to determine the expectations of the members who are members of special sports centers. The expectations of the members are mostly to be healthy, to move, to stress and to weaken. As a result, it has been determined that the family factor, the workplace and the school factor do not have a significant effect on the individuals participating in the study. Individuals involved in the research are expected to acquire self-esteem and recognize new people while they are not expected to be healthy, to form, to weaken, to stress, and to act and gain new experiences that are expected from private sports centers.

Keywords: *Sport center, Reasons to do sport, Expectations on sport*

Giriş

Hızla ilerleyen günümüz teknolojisi ve teknolojik ürünleri içeren araç - gereç ve makineler, insanların hareketliliğini sınırlamış ve beraberinde insanın doğasına uymayan bir yaşam biçimini getirmiştir. Bunun sonucunda insanlar hareketsiz, hasta ve mutsuz bireylere dönüşmüşlerdir. Bu tür olumsuzlukların tedavisinde ise spor bir tedavi aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde spor ve insan yaşamı birbirinden ayrılmaz hale gelmiştir. Bu nedenle hangi yaşta olursa olsun, bilimsel temellere dayalı, bilinçli ve sistemli yapılan spor, insanın tüm yaşamı boyunca sağlıklı, uyumlu, başarılı, mutlu olmasında ve normal gücün yüksek tutulmasında önemli bir rol oynamaktadır (Amman, 2005). Spor yapmanın temel amacı; hareketsiz bir yaşantının neden olduğu organik, psikolojik ve fiziki bozuklukları önlemek veya yavaşlatmak beden sağlığının temeli olan fizyolojik kapasiteyi yükseltmek, fiziksel uygunluğu ve sağlığı uzun yıllar muhafaza etmektir.

1982 Anayasasının 59. maddesinde her yaştaki vatandaşlar için beden eğitiminin sağlanması devletin görevi olarak belirtilmiştir. Bundan dolayı " Kitle sporu "," Yaşam boyu spor "," Herkes için spor " ve " Sağlıklı yaşam için spor " gibi sloganlarla, farklı cins, meslek ve statüdeki bireyleri aktif olarak spora çekebilme adına bu bireylerin boş zaman faaliyetlerinde spor yapma eğilimleri teşvik edilmiştir (Fişek,1998). Günümüzde spor, ekonomik kazanç sağlayan, ülkeler arasında rekabeti artıran ve tüm dünyada farklı kültür ve sosyal statülerden insanların bir araya gelerek birlikte tüketebildiği ortak bir üründür. Boş zamanını spor yaparak değerlendiren bireylerin daha sağlıklı, daha hareketli ve daha bilinçli olduğu bilindiğine göre sporun yaygınlaştırılması genel toplum sağlığının dolayısı ile genel nüfusun içersinde sağlıklı insan sayısının artmasını sağlayacaktır (Brown ve Frankel,1993).

Günümüzde spor, kişisel ve toplumsal sağlığı koruyucu ve geliştirici nitelikleriyle önemli bir hizmet sektörü olarak kabul görmektedir. Bu nedenle spor aktivitelerine ve organizasyonlarına verilen önem giderek artmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sağlıklı, sosyal ve kültürel alanda çağdaş bir toplum yaratmada toplum bireylerinin spor yapmasının öneminden hareketle Ankara'da özel spor merkezlerine üye olan bireylerin spora yönelme nedenlerini ve beklentilerini araştırmaktır.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Araştırmada nicel araştırma tekniklerinden betimsel yöntem kullanılmıştır. Betimsel yöntem, var olan durumu ortaya koyan bir durum saptamasıdır (Kaptan,1998). Ankara'da Spor Genel Müdürlüğü (SGM) verilerine göre 33 adet küçük ve büyük ölçekli vücut geliştirme ve sağlıklı yaşam merkezi bulunmaktadır.

1. Araştırmanın çalışma evreni

2014 yılında Ankara ilinde bulunan, bünyesinde vücut geliştirme salonlarının yanı sıra çeşitli spor branşlarını bulunduran ve üye sayısı 500'ün üzerinde olan 15 adet *(Base Life Club, Oranium Sports Club, Sports International, Ankara Üniversitesi Olimpik Yüzme Havuzu, Joya Life, Sporthill İncek, Sportif Yaşam Kulübü, Ankyra Spor ve Yaşam Kulübü, United Clubs Konutkent, ENNfit Family Club, Dolphin Sağlıklı Yaşam Kulübü, Delos Sport & Squash Club, Pelops Sports Club, SportsA Life Club, Sporty Spor ve Sağlıklı Yaşam Kulübü)* özel spor merkezidir. Araştırmanın evreni; 15 adet özel spor merkezine üye olan toplamda yaklaşık 24.500 kişiden oluşmaktadır.

2. Araştırma örneklemi

Söz konusu merkezlere üye olan ve araştırmaya gönüllü katılan 658 kişiden oluşmuştur. Çalışmada basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Evren bütünlüğüne göre örneklem hesabında gerekli formüllerden yararlanılmış ve örneklem sayısının araştırma için uygun olduğuna karar verilmiştir (Balcı,2015).

Veri toplama aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formu kişisel bilgiler ve beklentileri belirlemeye yönelik 36 sorudan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan anketin 1. bölümünde ise spor tesisini kullanan bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim durumları, meslekleri ve

gelir seviyeleri gibi demografik faktörlerin neler olduğu, bu faktörlerin sonuca ne şekilde tesir ettiğini öğrenebilmek için hazırlanmıştır. Anketin 2. bölümünde ise toplam 30 soru 5'li likert tipinde kullanılarak hazırlanmıştır. Spor merkezine üye olanlar beklentilerini 5 etki düzeyinde değerlendirmişlerdir. 5'li Likert tipinde hazırlanan anketin etki düzeyleri; 1-1,80 arası (Hiç), 1,81-2,60 arası (Az), 2,61-3,40 arası (Orta), 3,41-4,20 arası (Çok), 4,21-5,00 arası ise (Tam) olarak belirlenmiş, elde edilen beklenti düzeyleri ortalamaları ise bu aralıklara göre yorumlanmıştır. Bu bölümdeki amaç, özel spor merkezini kullanan bireylerin spora yönelmelerini etkileyen faktörlerin ne olduğu, spordan beklentileri ve bu beklentilerin gerçekleşme düzeylerini ne ölçüde etkilediğini tespit edebilmek amacıyla hazırlanmıştır.

Verilerin analizi

Toplanan verilerin analizi için istatistiksel işlemler olarak anketin değerlendirilmesi SPSS 16 paket programında frekans ve yüzde (%) dağılımı ile ilişkilendirmelerde ki-kare analizleri yapılmış, istatistiksel anlamlılık için alpha değeri 0,05 kabul edilmiştir. Anketin 5'li likert ile hazırlanan 30 soruluk kısmı için Cronbach Alfa değeri (α) 74,6'dır. Verilerin açıklayıcı faktör analizi için uygunluğu Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO değeri (.838); bu örnekteki 658 kişilik örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu ve Bartlett's testi sonuçları da ($p<.01$) verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. KMO'nun .60'dan yüksek, Barlett testinin anlamlı çıkması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Büyüköztürk, 2018). Ankette yer alan maddeler bir faktörde toplanmakta ve maddelerin faktör yükleri 75–57 arasında değişmektedir. Madde toplam korelasyonları da maddelerin ayırt edici güçlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Madde toplam korelasyonları da 72–52 arasında değişmektedir. Buna göre anket maddelerinin her birinin ayırt ediciliğinin yüksek olduğu söylenebilir. Ankete madde-toplam korelasyonları katsayısı 0.52'den yüksek olan 30 madde dâhil edilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin kişisel bilgilerine göre dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Üyelerin kişisel bilgilerinin genel dağılımları ve yüzdeleri

Yaş	**N**	**%**
18-25	129	19,6
26-40	130	19,8
41-65	399	60,6
Toplam	**658**	**100,0**
Cinsiyet	**N**	**%**
Kadın	394	60,0
Erkek	264	40,0
Toplam	**658**	**100,0**
Meslek	**N**	**%**
Öğrenci	130	19,8
Memur	93	14,1
İşçi	94	14,3
Serbest Meslek	161	24,5
Çalışmıyor	37	5,6
Emekli	143	21,7
Toplam	**658**	**100,0**
Eğitim Düzeyi	**N**	**%**
İlköğretim	2	0,3
Lise	68	10,3
Lisans	486	73,9
Lisansüstü	102	15,5
Toplam	**658**	**100,0**
Gelir Düzeyi	**N**	**%**
1000-2500	251	38,1
2501-4000	203	30,9
4001-5000	117	17,8
5001-üstü	87	13,2
Toplam	**658**	**100,0**
Üyelik Süresi	**N**	**%**
1 yıldan az	259	39,4
1-3	224	34,0
4-6	106	16,1
6 yıldan fazla	69	10,5
Toplam	**658**	**100,0**

Araştırmaya katılan üyelerin çoğunluğu; 41-65 yaş grubundan (60,6), %60,0'ı kadın, %24,5'i serbest meslek grubundan, %73,9'u lisans eğitimi görmüştür. Gelir düzeyi olarak çoğunluk 4001-5000 TL üzeri gelir grubuna sahiptir. Üyelik süresi ise çoğunlukla 4-6 yıl üyeliği olan gruptur. Spora yönelten faktörlerin özel spor merkezi üyesi bireyler üzerindeki etki düzeylerinin dağılımı Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. Spora yönelten faktörlerin bireyler üzerindeki etki düzeyleri

Spora yönelten faktörler	**Hiç F %**	**Az F %**	**Orta F %**	**Çok F %**	**Tam F %**	**Ortalama-x**
Aile	256-38,9	191-20,9	123-18,7	81-12,3	7-1,1	1,88 –hiç
Okul	415-63,1	132-20,1	57-8,7	45- 6,8	9-1,4	1,63-hiç
İşyeri	427-64,9	120-18,2	74-11,2	30-4,6	7-1,1	1,58-hiç
Arkadaş	94-14,3	109-16,6	193-29,3	236-35,9	26-4,0	3,86-çok
Doktor önerisi	210-31,9	142-21,6	137-20,8	98-14,9	71-10,8	2,41-az
Basın-yayın	273-41,5	119-18,1	131-19,9	116-17,6	19-2,9	2,07-az
Uzaklık yakınlık	106-16,1	140-21,3	131-19,9	204-31,0	77-11,7	3,63-çok
Diğer (Bireyin kendi isteği ile)	486-73,9	0-0	0-0	62-9,4	110-16,7	1,98-az

Tablo 2'de görüldüğü gibi, Spor yapmaya yönelten faktörlerden toplamda Bireyin kendi isteğinin %73,9 (486 kişi), %38,9'u (256 kişi) ailenin etkisinin, %63,1 oranında (415 kişi) okul faktörünün %64,9 oranında (427 kişi) ve işyeri faktörünün %41,5 oranında (273 kişi) spora yönelten unsurlar arasında ***"hiç etkisinin olmadığı"*** belirlenmiştir. Öte yandan Arkadaş faktörü %35,9 (236 kişi) ile spor merkezlerine yakınlık durumu %31,0 (204 kişi) "***etki düzeyinin "Çok"*** olduğu görülmektedir.

Özel spor merkezi üyelerinin spordan beklenti düzeylerinin dağılımı Tablo 3'de belirtilmiştir.

Tablo 3'te özel spor merkezi üyelerinin yaptıkları spor branşından beklentilerinin tanımlayıcı istatistikleri yer almaktadır. Buna göre; Hareket etmek, formda olmak, stres atmak ve zayıflamak beklentilerinin yüzdelerine ve frekanslarına baktığımızda beklenti seviyelerinin **"çok"** olduğu söylenebilir. Yeni insanlar tanımak, benlik duygusunu geliştirmek, öz saygının artması ve yeni deneyimler kazanmak beklentileri frekans ve yüzdelerinden elde edilen verilere göre "**az"** se-

viyededir. Sağlıklı olmak ve boş zaman değerlendirme beklentileri ise yine aynı verilerden görülebileceği üzere "**orta"** seviyededir.

Tablo3. Özel Spor Merkezi Üyelerinin Spordan Beklenti Düzeylerinin Dağılımı

Spordan Beklenti düzeyleri	**Hiç F %**	**Az F %**	**Orta F %**	**Çok F %**	**Tam F %**	**Ort X**
Hareket etmek	9-1,4	8-1,2	98-14,9	391-59,4	152-23,1	4,02
Sağlıklı olmak	9-1,4	3-0,5	100-15,2	326-49,5	220-33,4	2,70
Formda kalmak	0-0	9-1,4	20-3,0	422-64,1	207-31,5	4,26
Zayıflamak	21-3,2	22-3,3	123-18,7	338-51,4	154-23,4	3,88
Yeni insanlar tanımak	126-9,1	215-32,7	178-27,1	124-18,8	15-2,3	2,52
Serbest zamanı değerlendirmek	67-10,2	99-17,0	192-29,2	267-40,6	33-5,0	3,15
Stres atmak	94-14,3	64-9,7	102-15,5	258-39,2	140-21,3	3,43
Benlik duygusunu geliştirmek	231-35,1	251-38,1	94-14,3	64-9,7	18-2,7	2,41
Öz saygı kazanmak	210-31,9	277-42,1	115-17,5	47-7,1	9-1,4	2,04
Yeni deneyimler kazanmak	179-27,2	149-22,6	219-33,3	64-9,7	41-6,2	2,42
Diğer	657-99,8	0-0	0-0	0-0	1-0,2	1,01

Özel spor merkezi üyelerinin spordan beklentileri ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin dağılımı Tablo 4'de belirtilmiştir.

Tablo 4- Özel spor merkezi üyelerinin spordan beklentileri ve demografik özellikleri arasındaki ilişki (Anlamlılık Düzeyleri (p)

Demografik özellikler Beklenti düzeyleri	**Cinsiyet (p)**	**Yaş (p)**	**Eğitim düzeyi (p)**	**Meslek (p)**	**Gelir düzeyi (p)**	**Üyelik Süresi (p)**
Hareket etmek	,221	,000*	,002*	,715	,059	,061
Sağlıklı olmak	,119	,000*	,000*	,167	,441	,321
Formda kalmak	,990	,000*	,000*	,307	,163	,071
Zayıflamak	,140	,000*	,002*	,080	,655	,578
Yeni insanlar tanımak	,143	,004*	,000*	,256	,367	,674
Serbest zamanı değerlendirmek	,561	,007*	,000*	,310	,447	,313
Stres atmak	,413	,005*	,000*	,140	,154	,590
Benlik duygusunu geliştirmek	219	,000*	,000*	,654	,289	,446
Öz saygı kazanmak	,544	,000*	,000*	,756	,185	,088
Yeni deneyimler kazanmak	,456	,001*	,000*	,536	,099	,498
Diğer	,245	,000*	,000*	,986	,897	,987

**p< 0.05*

Tablo 4'den de görüleceği üzere **yaş** ve **eğitim düzeyleri** faktörleri dışında katılımcıların spordan beklentileri arasında anlamlı bir fark yoktur. Bireylerin yaşları ve eğitim düzeyleri arttıkça yaptıkları spor branşından beklentilerinin de arttığı söylenebilir. Bireylerin spordan beklentilerini belirlemek amacıyla sorulan sorulara verilen cevaplarda cinsiyet, meslek grubu, gelir düzeyi ve üyelik süresi bakımından anlamlı farklara rastlanmamıştır. Bu durum bireylerin sorular yakın cevaplar vermelerinden kaynaklanmaktadır.

Özel spor merkezi üyelerinin spordan beklentilerinin gerçekleşme düzeyleri arasındaki ilişki düzeyleri Tablo 5'de belirtilmiştir.

Tablo 5- Özel Spor merkezi Üyelerin Spordan Beklentilerinin Gerçekleşme Düzeyleri Arasındaki İlişki Düzeyleri

Spordan Beklenti düzeyleri Beklenti gerçekleşme düzeyleri	**Hiç**		**Az**		**Orta**		**Çok**		**Tam**		**X^2**	**P**
	F	**%**	**F**	**%**	**F**	**%**	**F**	**%**	**F**	**%**		
Hareket etmek	338	51,3	225	34,1	77	11,7	18	2,7	0	0	130,4	**0,00***
Sağlıklı olmak	393	59,7	170	25,8	82	12,4	4	0,6	9	1,3	93,5	**0,00***
Formda kalmak	345	2,4	184	27,9	111	16,8	12	1,8	6	0,9	17,8	**0,00***
Zayıflamak	296	44,9	153	23,2	142	21,5	41	6,2	26	3,9	32,3	**0,00***
Yeni insanlar tanımak	10	1,5	87	13,2	130	19,7	276	1,9	155	23,5	0,49	0,82
Serbest zamanı değerlendirmek	177	26,9	154	23,4	143	21,7	126	19,1	58	8,8	23,3	**0,00***
Stres atmak	221	33,5	210	31,9	78	11,8	82	12,4	67	10,1	38,2	**0,00***
Benlik duygusunu geliştirmek	280	42,5	219	33,2	106	16,1	37	5,6	16	2,4	24,5	**0,00***
Öz saygı kazanmak	22	3,3	40	6,0	132	20,0	212	32,2	252	28,3	0,0	0,94
Yeni deneyimler kazanmak	203	30,8	139	21,1	105	15,9	183	27,8	28	4,2	17,7	**0,00***

**p< 0.05*

Tablo 5'da görüleceği üzere p değeri anlamlılık düzeyi olan 0,05 değerinden küçük olduğu için spor salonu üyelerinin hareket etmek, sağlıklı olmak, formda kalmak, zayıflamak, serbest zamanı değerlendirmek, stres atmak, benlik duygusunu geliştirmek ve yeni deneyimler kazanmak beklentileriyle spor branşından elde ettikleri sonuçların aynı olmadığı görülmüştür. Bu sonuca göre özel spor merkezi üyelerinin yukarıda belirtilen beklentilerin karşılanmadığı anlaşılmaktadır.

Tartışma

Demografik faktörler arasında yer alan, yaş, cinsiyet, eğitim vb. özelliklerin, spora yönelmede etkili olduğu gözlenirken, sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarının da destekleyici rol oynadığı gözlemlenmiştir. Yurt içinde ve Dünya çapında yapılan çok sayıda bilimsel çalışma, yaş, cinsiyet ve eğitimin bireyin düzenli spora katılımında etken olduğunu göstermektedir (Eyler, 2003; Loland,2004).

Katılımcılarının cinsiyete göre dağılımında, kadın bireylerin ağırlıkta olduğu görülmektedir (Tablo 1). Yapılan çalışmalarda da 20-30 yaş arasındaki kadınların, daha ileri yaş grubundaki kadınlara kıyasla daha fazla oranda spora katıldıkları gözlemlenmiştir (Yıldıran, Yetim ve Şenel,1996; Eyler,2003). Çalışma sonuçlarının, geçmiş çalışma sonuçlarıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Zira tüm üyelik süreleri içerisinde en yüksek seviyede olan yaş grubu 26-40 yaş grubudur (Tablo 1) Çalışma sonuçlarının Gordon ve arkadaşlarının Houston'da 1441 kişiye uyguladıkları çalışmanın sonuçları ile paralellik gösterdiği, Gordon'un çalışmasında da bireylerin yaşları yükseldikçe sportif faaliyetlerden çekilmenin artmakta olduğu tespit edilmiştir (Gordon ve Scott,1976).

Üyelik süresini cinsiyetlerine göre inceleyecek olursak 6 yıldan fazla üyelik süresinde erkek üyeler çoğunluğa sahipken, diğer tüm sürelerde kadın üyeler çoğunluktadır (Tablo 1). Buradan, üyelik süresi arttıkça erkek üyelerin kadın üyelere oranla spora katılımlarının daha fazla olduğu söylenebilir Kadınlarda spor yapma oranındaki görülen azalmanın nedeni olarak; evlilik hayatının getirmiş olduğu sorumluluklar ve uzun yıllar spor yapma bilincinin erkeklere nazaran yeterince oluşmamış olması gösterilebilir.

Gelir düzeyi dağılımı ile spora yönelme oranları arasında yüzdesel olarak büyük bir farklılık görülmemektedir. Mamak'ın 2000 yılında yaptığı araştırmada ekonomik durum iyi düzeyde olan ailelerin çocuklarının spora katılımın fazla olduğunu tespit etmiştir. (Mamak, 2000). Nazik'in bu konuda yaptığı diğer bir araştırmaya göre ise bireylerin kazanç seviyelerinin yüksek olması, sporun yanı sıra bir çok sosyal aktiviteden daha çok yararlanmalarına olanak sağlayacağı yönündedir (Nazik, 1998). Bu bulgular, çalışma bulgularıyla zıtlık göstermiştir. Nitekim üye dağılımlarına bakacak olursak üyelerin ağırlıklı olarak

ortalama gelir düzeyleri 1000-2500 TL aralığındadır. Ayrıca yapılan analizlerde de gelir düzeyi ile spora katılım arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Çamlıyer'in 1992 yılında yaptığı bir araştırmada, deneklerin meslek dağılımları çok çeşitli olmasına karşın eğitim düzeylerinin Lise ve Üniversite olması spor yapma ile eğitimin yakından ilgili olduğunu ortaya koymuş bu sonuç ve araştırma bulgularıyla paralellik göstermiştir (Çamlıyer, 1992). Erkal'a göre ise eğitim seviyesinin yükselmesi spor talebini olumlu yönde etkileyen faktörler arasında sayılabilir. Diğer bir ifadeyle eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin spora aktif olarak katılma istek ve arzusu, eğitim seviyesi düşük olanlara göre daha fazladır (Erkal,1993). Çamlıyer ve Erkal'ın bulguları çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Eğitim durumuna göre spora yönelme oranlarına bakıldığında, olarak eğitim düzeyi arttıkça spor yapanların oranının da arttığı söylenebilir.

Meslek gruplarına göre bireylerin spora yönelme oranlarına bakıldığında, bireylerin çoğunlukla serbest mesleklerde çalıştıkları ve emekli oldukları görülmektedir. Serbest meslek grupları ile Bireylerin emekli olduktan sonra spora daha fazla vakit ayırabildikleri sonucu çıkarılabilir. Bireylerin üyelik sürelerine göre spora yönelme oranları ise üyelerin %39, 6 sının 1 yıldan az, %34 ü 1-3 yıl arasında, üyelik süresine sahip olduğu görülmektedir. Buradan da, üyelerin spor yapma bilinçlerinin yeni yeni oluşmakta olduğu söylenebilir.

Özel spor merkezi üyelerini spora yönelten etmenler ise; okul, işyeri, aile, doktor önerisi, basın-yayın ve diğer faktörlerin bireylerin büyük çoğunluğunun üzerinde etkili olmadığı, bunların yerine bireylerin arkadaş ve ikametgah yeri faktörlerinin daha etkili oldukları söylenebilir. Kenyon ve Grogg tarafından yapılan araştırmaya göre aile, bireylerin boş zaman tercihlerinin en önemli belirleyici unsurlarından biridir ve bireylerin spora yönelmelerinde aile en etkin olan unsurdur (Kenyon ve Groog,1970). Buna karşın bu sonuç araştırma sonuçları ile paralellik göstermemektedir. Araştırmaya katılan bireylerin spora yönelten nedenlere ilişkin sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında, bireylerin spora yönelmelerinde % 35,9 oranıyla arkadaş faktörünün ve %31,0 oranıyla ikametgah yeri faktörünün ağırlıklı olarak etkili olduğu gözlemlenmektedir. Eroğlu'nun İstanbul'da spor merkezlerinde üyelik yenilemelerini etkileyen faktörler üzerine yapmış olduğu çalışmada

araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğunun spor yaptıkları tesisi tavsiye ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda düzenli olarak spora katılım ile spor merkezinin eve veya işyerine uzak olması ilişkisini de ele alan Eroğlu, düzenli olarak spor yapmayanların spor merkezine gelişe etkili olan spor merkezinin eve ve işyerine uzak olması probleminden dolayı düzenli olarak spor yapanlara göre daha fazla etkilendikleri sonucuna ulaşmıştır (Eroğlu, 2006). Özdilek ve Kılıç'ın 2006 yılında yaptıkları çalışmanın bulgulardan da anlaşılıyor ki, bu çalışmaya katılan 1067 katılımcıdan 497 tanesi spor komplekslerinin uzakta olması spor yapmaya olumsuz olarak etki ettiği belirtilmiştir. Araştırmaya katılanların sadece 167 tanesi ise spor komplekslerinin uzaklıkta olmasının spor yapmaya olumsuz etkisinin olmayacağını belirtmiştir (Özdilek ve Kılıç, 2006). Bu iki çalışmanın sonuçlarına göre çalışma ile benzer sonuca ulaşılmıştır denebilir. Buna göre, spor merkezlerinin trafik probleminin fazlaca yaşanmayacağı, herkes için kolay ulaşılabilecek bir yerde olması büyük önem arz etmektedir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda katılımcıların spordan beklentileri ve bu beklentilerin gerçekleşme düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanmış 22 soruya verilen cevaplar ile, bireylerin spordan beklentilerinin karşılanma düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmaya verilen cevaplar doğrultusunda özel spor merkezlerine üye olan bireylerin spordan beklentileri sırasıyla; *Formda kalmak, Hareket etmiş olmak, Zayıflamak, Sağlıklı Olmak, Öz Saygının artması, Boş Zamanları Değerlendirmek, İşten, Okuldan sonra stres atmak, Benlik Duygusunu Geliştirmek, Yeni deneyimler kazanmak, Diğer beklentiler şeklindedir.* Bireylerin özel spor merkezlerine gelmekteki amaçlarına bakıldığında %64,1 oranla formda kalmak için spor salonuna gelmek istediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Hareket etmiş olmak için diyenlerin oranı ise yaklaşık % 59,4 civarındadır. %51,4 oranında zayıflamak için spor salonlarına geldikleri görülmektedir.

Sağlıklı olmak için özel spor merkezlerine gelen bireylerin oranı %49,5 iken, öz saygıyı arttırmak için gelen üyelerin oranı %38.1' dir. Boş zaman değerlendirilmesi ve iş, okul sonrası stres atımı için özel spor merkezlerine gelen üyelerin oranları sırasıyla %40,6 ve %39,2 iken, benlik duygusunu geliştirmek için gelen üyelerin oranı %38,1 ve yeni deneyimler kazanmanın oranı ise %33,3 tür (Tablo 3). Güdül'ün 2008 yılında yapmış olduğu bir araştırmanın sonuçlarına göre, araştırmaya konu olan

özel spor merkezi üyelerinin spor merkezlerine gelmekteki amaçlarına bakıldığında % 50 oranında sağlıklı olmak için spor merkezine gelmek istediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Stres atmak ve kilo vermek için diyenlerin oranı ise yaklaşık % 45 civarındadır. "*Doktorum önerdiği için geliyorum*" diyenlerin oranı % 15 iken, bireylerin % 28'inin boş zamanlarını değerlendirmek için spor merkezlerine geldikleri görülmektedir. Araştırma sonucunda bireylerin kilo vermek, spor yapmak, vakit geçirmek ve vücut geliştirmek için özel spor merkezlerine geldikleri belirtilmektedir. Bu bulgular çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir (Güdül, 2008). Sağlıklı olmak ve sağlıklı kalmak insanların en temel amaç ve hedeflerinden birisini oluşturmaktadır. Spor yapan insan sağlıklı bir beden formuna sahip olduğunu düşünmekte ve huzurlu olabilmektedir. Spor etkinliklerine katılanların tamamına yakını spor yapmanın iş stresi ve günlük streslerle başa çıkmada yardımcı olduğunu ve sağlığı açısından olumlu etki yaptığını belirtmişlerdir. Burada düzenli olarak yapsın ya da yapmasın sporun faydaları konusunda hemfikir olmuşlardır. Yapılan diğer araştırmalarda da fiziksel aktivitelere katılan bireyler kendilerini daha mutlu, daha özgür hissettiklerini ve böylece gündelik çalışma hayatlarında yaptıkları işlerin verimini arttığını belirtmektedirler (Demirhan, 2003; Tel ve Köksalan, 2008). Bıyıklı'nın 2007 yılında yapmış
olduğu araştırma da genel olarak anket katılımcılarının egzersize başlama nedeni olarak çok büyük oranda fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı kalmak, kilo vermek ve fiziksel performansı artırmak olarak ortaya çıkmaktadır (Bıyıklı, 2007). Araştırmaya konu olan bireylerin spordan beklentilerinin gerçekleşme düzeylerini içeren anket sorularına vermiş oldukları cevaplara istinaden bireylerin, sağlıklı olma, hareket etmiş olma, form koruma, zayıflama, boş zamanlarını değerlendirme, stres atma, benlik duygusunu geliştirme ve yeni deneyimler kazanma beklentileri tam anlamıyla karşılanmamış olmakla beraber bireylerin yeni insanlar tanıma ve öz saygı kazanma beklenti düzeylerinin büyük ölçüde karşılandığı söylenebilir. Özel spor merkezlerine üye olan bireylerin yaptıkları spor branşından beklentilerinin gerçekleşme oranlarının artırılmasında bu spor merkezlerinin mevcut üyelerine yönelik hizmet, tutum ve davranışlarının rol oynadığı gerçeğini göz önünde bulundurarak özel spor merkezlerindeki hizmet kalitesi artırılarak bireylerin

beklentilerine daha çok cevap verilebilmesi ve bireylerin özel spor merkezlerinde geçirdikleri zamanın artırılması ile geniş kitlelerin yoğun ilgisini çeken bir sağlık ve eğlence faaliyeti olarak tüketim sektörüne dönüştürülebilir.

Sonuç ve Öneriler

Özel spor merkezlerine giden bireylerin beklentilerinin belirlenmesine yönelik yapılan bu araştırmada, ankete katılanların spor merkezlerine gelmekteki amaçlarının; Stres atmak, Kilo vermek ve Sağlıklı olmak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu amaçların ise; Yaş gruplarında, Cinsiyette ve Sosyo-ekonomik durum özelliklerinde benzerlikler taşıdığı ortaya konmuştur.

Çalışmanın sonucunda sahip olunan sosyo-ekonomik yapının, spora katılım düzeylerini etkilediği görülmüştür. Bu etkileme; iyi imkânların sporu teşvik edici faktör veya kötü imkânların kısıtlayıcı faktör olarak gösterilemeyeceği şeklindedir. Uç noktalarda spor yapan kesimin az bulunduğu, spor yapan kesimin ortanın üzerinde ve altında toplandığı tespit edilmiştir. Bireylerin özel spor merkezlerine yönelmelerinde en etkili faktörlerin; Arkadaş faktörü ve İkametgah faktörü olduğu görülmüştür. Özel spor merkezlerine üye olan bireylerin, bu merkezlere öncelikli olarak "Sağlıklı olmak", "Hareket etmek", "Formda kalmak", "Stres atmak" ve "Zayıflamak" beklentileriyle üye oldukları ancak bu beklentilerinin karşılanmadığı ancak Yeni insanlar tanımak ve Öz saygı kazanmak beklentilerinin karşılandığı görülmüştür. Araştırmaya konu olan spor tesislerinin büyük bir çoğunluğu çok amaçlı olarak işletilmekte ve fitness, step, aerobik, pilates, yoga, spinning, squash, yüzme, tenis vb. alanlarda faaliyet göstermektedirler.

Öneriler;

Önemli bir fonksiyonu yerine getirmeye çalışan spor merkezlerinin, bu merkezlere devam eden bireylerin beklentilerine ne ölçüde cevap verebildiğinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Dolayısıyla üyelerin spora yönelmelerindeki birincil etkenler spor eğitmenleri tarafından tespit edilerek bu beklentiler doğrultusunda antrenman programları hazırlan-

abilir. Ancak bu programların sık sık yenilenerek program etkinliğinin artırılması sağlanmalı ve üyelerin spor yapma amaçlarının ve beklentilerinin ne ölçüde gerçekleştiği takip edilmelidir. Üyelerin karşılanamayan beklentileri ile ilgili olarak bireylerin sosyolojik ve psikolojik özelliklerini de içeren çalışmalara yer verilerek toplumun spora yönelmesi ve spordan beklentilerinin karşılanma düzeylerinin artırılması bireylerin spor etkinliklerine katılmalarını arttırmada önem arz edecektir. Buna gore, spor merkezlerine üye bireylerin bu merkezlere düzenli devam etmelerini sağlayacak hareket etmeyi özendirici nitelikte spor organizasyonları ya da etkinlikleri düzenlenmeli ve bu etkinliklerde başarılı sonuçlar alanlar ödüllendirilmelidir. Ayrıca, sağlıklı olmak, formda kalmak, zayıflamak gibi beklentilerin karşılanmasına yönelik olarak spor merkezlerinde beslenme ve diyet uzmanının bulundurulması ya da istihdam edilmesi sağlanmalı ve üyelerin sağlık verileri sürekli kontrol edilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

Reasons and Satisfaction Rate of Expectations of the Individuals Who Are Members of Private Sport Centers

*

Nevzan Şelale Akça - Hakan Sunay
Ankara University

Today, sports and human life have become inseparable. Therefore, regardless of age, scientific-based, conscious and systematic sport plays an important role in keeping healthy, harmonious, successful, happy and normal power throughout human life. (Amman, 2005) The main purpose of sports; to prevent or slow down organic, psychological and physical disorders caused by a sedentary life, is to increase the physiological capacity, which is the basis of body health, and to maintain physical fitness and health for many years. Article 59 of the 1982 Constitution act states that the provision of physical education for citizens of all ages is the duty of the state. For this reason, with the mottos like "Mass Sports", "Lifelong Sports", "Sports for everybody" and "Sports for healthy life", the tendencies of these individuals to engage sports in leisure activities have been encouraged in order to actively engage individuals of different genders, occupations and status. (Fişek, 1998) Today, sports are considered as an important service sector with the qualities protecting and improving personal and social health. Therefore, the importance given to sports activities and organizations is increasing.

The aim of this study is to investigate the reasons of the individuals who are members of special sports centers in Ankara, taking into consideration the importance of sports to create a contemporary society in a healthy, social and cultural area.

According to data of the General Directorate of Sports (SGM) in Ankara, there are 33 small and large body building and fitness centers. Target population of the study is located in 15 private sports centers having bodybuilding halls as well as various sports branches with more than 500 members in Ankara, in 2014. The universe of the research; It is com-

posed of approximately 24,500 people who are members of 15 private sports centers. The research sample consisted of 658 people who participated in these centers and volunteered to participate in the research. A questionnaire was used as a data collection tool. The questionnaire consists of 36 questions aimed at determination of personal information and expectations. In section 1 of the questionnaire, demographic factors such as age, gender, education status, occupations and income levels of individuals using sports facility were prepared by using a 5 point Likert scale in section 2 with 30 questions in total. The aim of this section is to determine the factors that affect the tendency of the individuals to sports using the sports center, the expectations from the sports and the level of realization of these expectations. For the analysis of the collected data, the chi-square analysis was performed for the frequency and percentage (%) distributions, and the alpha value for the statistical significance was accepted as 0.05. The Cronbach's Alpha value (α) for the 30-questions section prepared with a 5-point Likert scale was 74.6. The data were analyzed by Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) coefficient and Barlett Sphericity test for descriptive factor analysis. KMO value (.838); shows that the sample size of 658 in this example is sufficient and in the results of Bartlett Bars test ($p < .01$) the data are in normal distribution: KMO's higher than .60, and the significant Barlett test indicates that the data are suitable for factor analysis. (Büyüköztürk, 2018) Analysis result; the items in the scale are collected in one factor and the factor loadings of the items vary between 75-57. The item total correlations also indicate that the substances have high discriminative powers. The item total correlations ranged from 72 to 52. Accordingly, it can be said that each item of scale has a high level of distinctiveness. 30 items whose item-total correlations coefficient is higher than 0.52 were included in the scale.

According to the results obtained from the analysis, the factors that led to the sports were 73.9% (486 people) of the individual's wish, 38.9% (256 people) of the family effect, 63.1% (415 people) of the school factor, 64% 9 percent (427 people) of the workplace factor and 41.5 percent of (273 persons) were determined to "have no effect" among the factors leading to sports. On the other hand, 35.9% (236 people) of the friendship factor and the proximity to sports centers (31.0% -204) effect level have been seen as high. Expectations of the members of the special sports cen-

ter from the sports branches; moving, being on form, blowing off steam and losing weight are at the high level of expectation, while meeting new people, improving sense of self, increasing self-esteem and gaining new experiences are at the low level of expectation. There is no significant difference between the expectations of the participants from the sport except for the age and education level factors of the individuals. According to this, it can be said that the expectations from the sports branches increased as individuals' ages and education levels increased.

As a result, the objectives of the individuals to come to sports centers; it was concluded that it was to blow off steam, to lose weight and to be healthy. It was determined that the socio-economic structure had an influence on the level of participation in the sports. The most influential factors in the orientation of individuals to private sports centers were found as friendship factor and residence factor. It has been determined that the individuals who are members of the private sports centers are members of these centers with the primary purpose of being Healthy, Moving, Being Fit, Blowing off steam and Losing weight, but these expectations are not met, only meeting new people and self-esteem expectations are met. Regarding the unfulfilled expectations of the members, it will be important in increasing the participation of individuals in sports activities to increase community orientation to sports and increase the level of meeting expectations from sports with the studies including sociological and psychological characteristics of individuals.

Kaynakça / References

Amman, M.T. (2005). *Kadın ve spor*, içinde (64-89), İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Balcı, A.(2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem teknik ve ilkeler*, (11.Bsm), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bıyıklı, T. (2007). *Vücut imgesinin ve özel spor salonlarının egzersize başlama ve devam etme motivasyonu üzerine etkisi*.Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.

Brown, B. andFrankel. B.G. (1993). Activity through the years, leisure, leisure satisfaction and life satisfaction. *Sociology of Sports Journal*, *10*,1-7.

Büyüköztürk, Ş.(2018).Sosyal *bilimler için veri analizi el kitabı istatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*, (24.Bsm), Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık.

Çamlıyer, H. (1992). Orta yaş kadınlarda aerobik jimnastik çalışmalarının psiko-sosyal boyutları. *Bildiriler,* içinde (212-220), II. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi. Hacettepe Üniversitesi,1992, Ankara.

Demirhan , G. (2003). Kültür, eğitim, felsefe ve spor eğitimi ilişkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, *14*, 92-103.

Erkal, M. (1993). *Sosyolojik açıdan spor,* içinde (86-90), İstanbul: Kutsun Matbaa ve Reklamcılık Merkezi.

Eroğlu, E. (2006). *Spor merkezlerinde üyelik yöntemlerini etkileyen faktörlerin araştırılması.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı,İstanbul.

Eyler, A. (2003). Personal, social and environmental correlates of physical activity in rural midwestern white women, *American Journal of Preventive Medicine, 25***,** 86-92.

Fişek, K.,(1998). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Bakımından Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi*, (2.Bsm), Ankara:Bağırgan Yayınevi,

Gordon, C.G. and Scott, J. (1976).In *Leisure and Lives: Personel Expressivity Across The Lifespan in Handbook of Aging and The Social Sciences*, (310-341),New York: Van Nostrand Reinhold Co.

Güdül, N. (2008). *Fitness salonlarına giden bireylerin beklentileri:Bursa ili örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Afyon.

Kaptan, S., (1998). *Bilimsel araştırma teknikleri*, 11. Baskı, Ankara:Bilim Yayıncılık.

Kenyon, G.S. and Grogg, T.M. (1970). *Contemporary psychology of sport*. *International Society of Sport Psychology*. Chicago:Athletic Institute.

Loland, N. W. (2004). Exercise, health and aging. *Journal of Aging and Physical Activity***,** *11***,** 170-184.

Mamak, H. (2000). *Zonguldak'ta spora katılımın sosyo-ekonomik boyutu:Orta öğretim gençliği üzerine bir araştırma.* Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Zonguldak.

Nazik, M. H. (1998). Aile ve bireylerin hayat seviyeleri ve bunu etkileyen faktörler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*, 55-56.

Özdilek, Ç. ve Kılıç, K. (2006). *Harcanabilir gelirin artmasının sportif rekreasyona katılıma olan etkisinin araştırılması:İstanbul örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı,İstanbul.

Tel, M. ve Köksalan, B. (2008). Öğretim üyelerinin spor etkinliklerinin sosyolojik olarak incelenmesi:Doğu Anadolu örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*, 261-278.

Yıldıran, İ., Yetim, A. ve Şenel, Ö. (1996). Farklı cinsiyetteki lise öğrencilerinin beden eğitimi dersinden beklentileri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *1*, 52-57.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akça, Ş. N. ve Sunay, H. (2019). Özel spor merkezlerine üye olan bireylerin spora yönelme nedenleri ve beklentileriningerçekleşme düzeyleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 1474-1493. DOI: 10.26466/opus.549924

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 12/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Öğrencilerin Finans Dersi Alma Durumunun Finansal Okur Yazarlık Seviyesine Etkisi: Bir Nazilli Örneği

DOI: 10.26466/opus.553171

*

Umut Tolga Gümüş* – Murat Kutay Pailer**

* Dr. Öğr. Üyesi , Adnan Menderes Ümiversitesi, Nazilli İİBF, Aydın/Türkiye
E-Posta: ugumus@adu.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-7363-8660
**Yl. Öğrencisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın /Tükiye
E-Posta: kutaypailer@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-4145-8870

Öz

Finansal okuryazarlık düzeyi, eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Hiç finans dersi almamış bireylerle teorik finans dersi almış bireylerin finansal okur yazarlık düzeylerinin eşit seviyede olmaması beklenmekteir. Bu araştırmanın amacı, finans eğitimini başarıyla tamamlamış öğrenciler ile finans eğitimi almamış öğrenciler arasındaki finansal okur yazarlık bilgi, algı ve davranışlarının farklılıklarını ölçmektir.Araştırmamız kapsamında, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümü 1. ve 4. sınıfta okuyan 268 öğrenciye, 5'li likert yöntemi ile anket çalışması uygulanmıştır. Anket formu, demografik sorularının yanı sıra finansal okur yazarlık bileşenlerinden finansal bilgi, algı ve davranış olmak üzere 3 ana gruba ayrılmıştır. Çalışmada 3 demografik soru üzerinden finansal okur yazarlık analizi yapılmıştır. Finansal bilgi sorularının analizi için Chi-Square, finansal algı ve finansal davranış sorularının analizi için Bağımsız Örneklem T-Test'i uygulanmıştır. Cinsiyet ve çalışma durumu sorularıyla yapılan analizlerde anlamlı bir sonuca ulaşılamamış, finans dersi alma durumuna göre yapılan analizlerde ise anlamlı bir farklılık elde edilmiştir. Ayrıca finans dersi alma durumunda en bariz farklılık faiz, risk-getiri ilişkisi, finansal araçlar ve finansal piyasalar konularında ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Finansal okur yazarlık, Finansal bilgi, Finans eğitimi*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 12/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

The Effect of Students Finance Learning Situation on the Level of Financial Literacy: A Case Of Nazilli

*

Abstract

The level of financial literacy differs according to the level of education. It is expected that financial literacy levels of individuals who have never taken finance courses and individuals who have taken theoretical finance courses are not equal. The aim of this study is to measure the differences in financial literacy knowledge, perception and behavior between the students who have successfully completed finance education and those who have not received finance education. , 5-point Likert method was applied to the survey. In addition to demographic questions, the questionnaire was divided into three main groups: financial knowledge, perception and behavior. In this study, financial literacy analysis was conducted on 3 demographic questions. Chi-Square was used for the analysis of financial information questions and Independent Sample T-Test was used for the analysis of financial perception and financial behavior questions. A meaningful result was not reached in the analyzes made with the questions of gender and working status, and a significant difference was obtained in the analyzes made according to the status of taking finance courses. In addition, the most significant difference in taking finance courses emerged in interest, risk-return relationship, financial instruments and financial markets.

Keywords: *Financial literacy, Financial information, Financial education*

Giriş

Finansal okuryazarlık, sadece finansal araçlarla finansal piyasalarda gerçekleştirilen işlemleri kapsamamaktadır. Bireyler günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlarını çözerken de finansal okuryazarlık bilgilerinden faydalanır. Gittikçe komplike bir hal alan piyasaları doğru yorumlamak finans çalışanları için bile oldukça zor iken, finansal okuryazarlık konusunda eksik bilgiye sahip bireylerin piyasaları doğru yorumlayabilmeleri her geçen gün daha zor bir hal almaktadır. Çünkü finansal piyasalar gün geçtikçe daha karmaşık ve riskli bir yapıya ulaşmıştır.

Finansal piyasaların en önemli parçası olarak bireyler ve bireylerin yapmış oldukları harcama, tasarruf, yatırım gibi davranışları piyasalar için yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bir bütün olarak ele alındığında bireylerin barınma ve gıda gibi temel yaşamihtiyaçlarını karşılarken yapmış oldukları hareketleri bile piyasa içerisinde bir etkiye sebep olmaktadır. Gerçekleştirilen tüm faaliyetler, piyasadan talep edilmiş olunan ihtiyaçlar piyasaların arz talep dengelerini oluşturmalarında önemli bir etkiye sahiptir. Toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yaptıkları hareketler sonucunda meydana gelen bu etkiler piyasaları olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu durumda önemli olan piyasalarda meydana gelen olumlu ya da olumsuz yöndeki değişimlerin gerçek mi yoksa spekülatif hareketlenmelerden mi kaynaklandığının bireyler tarafından tespit edilmesi ve o yönde hamle yapılmasıdır. Ancak bireylerin doğru hamlelerde bulunabilmeleri finansal konularda bilgi sahibi olmaları ile mümkündür.

Ülkemize açısından bakıldığında bireyler üniversite eğitimine başladıkları dönemde ailelerinden ayrı bir harcama planı oluşturmaya ihtiyaç duydukları için ilk defa bu dönemde gelir harcama dengesini oluşturmaya çalışırlar. Harcama dengesini kurmakta zorlanan bireyler maddi olarak zor durumlara düşerler ve bu durumda insanlarda gelecek kaygısına sebep olmaktadır. Gelecek kaygısı sadece finansal özgürlüğünü yeni kazanmış bireyler için değil tüm toplum için etkili olan bir durumdur. Özellikle yaşanan küresel kriz dönemlerinde gelecek kaygısı tüm toplumu daha derinden etkisi altına almaktadır. Yaşanan küresel krizlerde insanlar kendilerini aşırı borçlu ve finansal olarak yetersiz bir

durum içersinde bulurlar. Kötü finansal durumlarını düzeltmek, bilinçli yatırımlar ve harcamalar yapabilmek için bireylerin finansal okuryazarlık eğitimine ihtiyacı vardır. Bu eğitimlerin verilmesinde devlet yönetimleri, okullar, kurum ve kuruluşlar önemli bir rol oynarlar. Bu sebeple bu çalışma Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümü öğrencilerinin finansal okuryazarlık bilgi, algı ve davranışları üzerinde finans eğitimi alıp almamalarının öğrenciler arasındaki oluşturduğu farkı tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde finansal okuryazarlık üzerine yapılmış çalışmalar kısaca özetlenmiştir. Üçüncü bölümde finansal okuryazarlık kavramının tanımı, amacı, önemi ve bileşenleri irdelenmiştir. Dördüncü bölümde araştırmamızın yöntemi, önemi ve kapsamına dair bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde araştırmamızın matematiksel verileri tablolar yardımıyla aktarılmıştır. Altıncı bölümde araştırma sonuçları tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Literatür Taraması

Çalışmamızın bu bölümünde son yıllarda finansal okuryazarlıkla ilgili yapılmış çalışmalara kısaca değinilmiştir. Bu çalışmalarda çoğunlukla öğrenciler üzerine anket yöntemi uygulanarak sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmalar kısaca aşağıdaki tabloda değinilmiştir.

Tablo 1. Literatür taraması

Er ve Çetintaş (2018)	Bu çalışmada işçilerin finansal okuryazarlık düzeyleri araştırılmıştır. İşçilere yapılan anket sonucunda işçilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin ülke ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir.
Barmakı ve Şener (2017)	Bu çalışmanın amacı Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemektedir. Çalışma sonucunda öğrencilerin %53.62'sinin sorulara doğru cevap verdikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu durumda finansal okuryazarlık düzeyleri orta seviyededir.
Danışman, Vd.(2016)	Finansal kararlar hakkında geniş bir yelpazeye sahip olduğu düşünülen İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık konusunda sahip oldukları bilgi düzeyinin belirlenmesi adına yapılan anket çalışmasında elde edilen sonuç öğrencilerin temel düzeyde finansal okuryazar oldukları anlaşılmıştır.
Sarıgül (2015)	Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin finansal tutum ve davranışları ölçülmüştür. Anket sonuçları üzerine açıklayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Faktör analizi toplam büyüklüğün % 49,24'ünü açıklayan dört faktör elde edilmiştir.

Coşkun (2016)	Bu çalışma Manisa Celal Bayar Üniversitesi ön lisans öğrencilerinin finansal okuryazarlık algılarının finansal davranışlarını nasıl etkilediğini tespit amacıyla yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar öğrencilerin finansal ürünler hakkında bilgi sahibi olduklarını göstermektedir.
Er vd. (2014)	Lisans eğitim program içeriklerinin finansal okuryazarlığa etkisi araştırılmıştır. Sonuç olarak ise öğrencilerin %31.7'sinin yüksek %30,1'inin orta %16'sının ise düşük finansal okuryazarlığa egemen oldukları tespit edilmiştir.
Kılıç Vd.(2015)	Gaziantep Üniversitesi öğrencilerine uygulanan bu çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin çeşitli demografik özellikleri bakımından incelenmiştir. Çalışmanın sonunda ulaşılan sonuca göre finansal okuryazarlıktaki genel başarı oranı %48 olarak bulunmuştur. Kadın öğrencilerin bu konudaki bilgi düzeyi erkek öğrencilere göre daha düşük çıkmıştır.
Demirkol ve Erduru (2017)	Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 4.sınıf öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin yeterli düzeyde olmadığı ve bazı demografik değişkenlere göre öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.
Tuna Ve Ulu (2016)	Bu araştırmada Sakarya Üniversitesi öğrencilerinin finansal bilgi düzeyinin öğrenim görülen sınıf ya da öğrenim türüne göre nasıl farklılık gösterdiği incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre verilen faktörler finansal bilgi düzeyi açısından önemli farklılıklara sahiptirler.
Şamiloğlu vd.(2016)	Erciyes Üniversite'sinde yapılan bu anket çalışması ile öğrencilerin finansal okuryazarlık davranışlarının analizi yapılmıştır. Araştırma anketinde işletme öğrencileri ve diğer bölümler arasındaki finansal bilgi düzeyi karşılaştırılmıştır. Anketten elde edilen sonuca göre işletme öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri diğer bölümlere göre yüksek çıkmıştır.
Barış (2016)	Bu araştırmada Gaziosmanpaşa Üniversitesi öğrencilerine uygulanan anket çalışması sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyeleri ölçülmüştür. Anketten çıkan sonuca göre öğrencilerin temel düzeydeki bilgi düzeylerinin yeterli fakat ileri düzeydeki bilgi düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca cinsiyet faktörü açısından da kız öğrencilerin bilgi düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.
Elmas ve Yılmaz (2016)	Bu çalışma öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Öğrenim gördükleri üniversite eğitiminin finansal bilgi düzeylerine olumlu etki gösterip göstermediğine dikkat edilmiştir. Yapılan bu araştırma sonucunda elde edilen verilerde öğrencilerin finansal okuryazarlık başarı düzeylerinin beklenilen ortalamanın altında kaldığı belirlenmiştir.
OECD (2012)	Birçok ülkede yapılan çalışmalar tüketicilerin yeterli finansal okuryazarlık altyapısına sahip olmadıklarını göstermektedir. Yapılan anket araştırmaları sonucunda insanların yeterli düzeyde finansal bilgi, algı ve farkındalığa sahip olmadıkları testip edilmiştir. Bu sebeple insanların finansal bilgi düzeylerini artırmak için çalışmak oldukça önemlidir.
Alkaya ve Yağlı (2015)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine yapılan bu çalışmada öğrencilerin finansal bilgi düzeyleri üzerinde durulmuştur. Yapılan analizlerin sonucunda öğrencilerin finansal bilgi açısından yeterli düzeyde olmadıkları kanısına varılmıştır.

Çinko (2016)	**vd.**	Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal bilgi düzeylerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla Marmara Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerindeki öğrenciler üzerinde yapılan anket çalışmasının sonucunda öğrencilerin sorulanan ket sorularına %56 oranında doğru cevap verdikleri belirlenmiştir.

Finansal Okuryazarlık

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde patlak veren ve tüm dünyayı etkisi altına alan Mortgage krizi, toplumu inşa eden her bireyin finansal açıdan temel düzeyde bilgi sahibi olması gerekliliğinin ortaya çıkmasına vesile oldu. Nitekim finansal konularda bilgi sahibi olmayan bireylerden oluşan toplum, ekonomik ve finansal gelişmelere doğru tepkiler veremez ve gerek ulusal gerekse uluslararası çapta gerçekleşebilecek olası krizlere karşı kendisini koruyamaz. Bireylerin finansal gelişmelere karşı algısı ve oluşabilecek bu krizlere karşı alacağı davranışlar bütünün bilinçli olma durumuna ise genel olarak finansal okuryazarlık denilmektedir.

Finans dünyasında ciddi olarak dillendirilmesi üzerinden henüz 15 yıl bile geçmemiş olan finansal okuryazarlık, henüz tanımlama konusunda kesin mutabakata varılmamış bir kavramdır (Saraç, 2014, s.4). Finansal okuryazarlık kavramının birçok farklı yönelimde tanımlamaları mevcuttur. Bunlara kısaca bakacak olursak;

- Finansal bilgileri doğru kavrama ve etkin karar alma (Noctor, 1992)
- Kişilerin edindiği finansal bilgilerle algılarını ve davranışlarını yönlendirebilmesi (Holzmann, 2010)
- Günlük hayatta karşılaşılan finansal sorunlara çözüm getirme (Er vd., 2014, s.114)
- Kişinin finansal ürünler hakkında bilgi sahibi olunması ve risk vb. durumları karşılayabilme yeteneği (OECD)
- Tüketim ekonomisi içerisinde en doğru tercihleri seçme ve yatırım yapma (Courchane vd., 2008, s.126) vb.

özellikleri ve durumları merkeze alarak yapılan birçok tanımlama mevcuttur.Kavramı en geniş ve en sade haliyle tanımlayacak olursak, finansal okuryazarlık; kişilerin temel düzeyde finans bilgisine sahip olması, bu bilgiler ışığında finansal konularını doğru algılaması ve günlük hayattaki finansal davranışlarını düzenlemesidir.

Finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek tutulmasındaki en önemli amaç, kişilerin harcama ve tasarruflarını düzenlemeleri, günlük hayatta

karşılaşılan riskleri ve tercihleri iyi değerlendirmeleri ve kısa ve uzun vadeli planlamalar yaparak hayatlarına yön vermeleri olarak belirtilebilir.

Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireylerden oluşan toplumda, harcamalar düzenli yapılır, tasarrufa önem verilir. Yapılan tasarruflar yastık altında bekletilmez, finansal piyasalarda aktif olarak değerlendirilir. Finansal piyasalarda değerlendirilen tasarruflar, ülke ekonomisinin en önemli paydaşlarından olan şirketlerin ve devletlerin daha ucuza kaynak bulmasına olanak sağlar. Böylelikle genel ekonomik dengede verilen açıkların azalmasına yardımcı olur. Finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireyler, doğrudan kendi ailelerinin refahına, dolaylı yoldan ise ülkenin refahına katkıda bulunmaları sebebiyle toplum ve ülkeler için kritik öneme sahiptirler.

Finansal okur yazarlık seviyesi, kendi içerisinde, bireylerin eğitim seviyesine bağlı olarak iki türe ayrılabilir. Bunlar, temel düzey ve ileri düzey finansal okur yazarlıktır. Temel düzey finansal okur yazarlık faiz, enflasyon, risk, getiri, tasarruf gibi temel düzey finans ve ekonomi bilgilerinden oluşmaktadır. İleri düzey finansal okur yazarlık ise paranın zaman değeri, tahvil-hisse senedi farklılıkları, vade-risk-getiri ilişkisi, sermaye piyasalarının özellikleri gibi detaylı finans bilgilerinin bilinmesi ve kullanılması durumunu kapsar. Temel düzey ve ileri düzey finansal okur yazarlık düzeyini belirleyen en temel unsur eğitim olması sebebiyle, iktisadi idari bilimler fakültesinden mezun bireylerin ileri düzey finansal okur yazar olması, toplumun geri kalanının ise temel düzeyde finansal okur yazar olması beklenmektedir.

Finansal okuryazarlık kavramı tek bir ölçeğe verilen cevaplarla ölçülememektedir. Finansal okuryazarlık kavramı içerisinde, temel finansal bilgi, finansal konuları algılama düzeyi ve gündelik hayattaki finansal davranış gibi 3 temel bileşen bulunduğu söylenebilir.

Temel finans bilgisi, kişilerin basit-bileşik faiz, faiz-enflasyon ilişkisi, risk, getiri, vade, finansal yatırım araçları, finans piyasaları ve tasarruf gibi konularda temel bilgilere sahip olma, bu bilgiler hakkında konuşabilme durumuna denilebilir.

Finansal okuryazarlığı oluşturan bileşenlerden biri olan finansal algı, mikroekonomik ve makroekonomik gibi anlaşılması zor alt disiplin dallarındaki temel hareketleri ve etkileri kişinin karmaşık ve zor olarak algılamaması olarak düşünülebilir. Kişiler, başta karmaşık görünen

konuları, temel düzeyde eğitim aldıktan sonra daha kolay anlar, bu konulara daha çok ilgi duymaya başlar ve bu konuları gündelik hayatında daha kolay konumlandırmaya başlar.

Finansal okuryazarlığın bir diğer bileşeni olan finansal davranış, kişilerin gündelik hayattaki harcama ve tasarruf hareketlerinin bilinçli yapılması olarak tanımlanabilir. Kişiler, temel düzeyde finansal bilgiye sahip olup finansal konuları zihinlerinde daha rahat konumlandırdıktan sonra, nihai olarak günlük hayattaki harcama, tasarruf gibi davranışlarını yönlendirebilirler. Tüm bu sebeplerdendir ki finansal okuryazarlığı oluşturan her bileşen sırasıyla son derece öneme sahiptir. Kişilerin doğru bir şekilde edindikleri temel bilgi ekonomik olayları daha rahat algılamasına, bu algılama sonucu kısa ve uzun vadeli finansal kararları daha sağlıklı vermelerine yardımcı olmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma, iktisadi ve idari bilimler fakültesinde işletme bölümü okuyan, finans dersini başarıyla tamamlamış ve hiç finans dersi almamış öğrencilerin finansal okuryazarlık konusundaki bilgi düzeyini, finansal algılarını ve finansal konulardaki davranışlarını ölçmek amacıyla, karşılıklı veri toplam yöntemlerinden anket formu kullanılarak uygulanmıştır.

Araştırmanın önemi, finans dersini başarıyla tamamlamış ve hiç finans dersi almamış öğrencilerin finansal bilgi, algı ve davranış durumlarının karşılaştırılmasına olanak sağlamasıdır.

Araştırma, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümü 1. ve 4. sınıf, birinci ve ikinci öğretim öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Bu araştırma yapılırken birinci sınıfların hiç finans dersi almamış oldukları ve dördüncü sınıfların ise okulda verilen finans derslerini başarıyla tamamlamış oldukları varsayılmıştır.

Araştırmamızın evreni 280 kişiden oluşmaktadır. Evren büyüklüğüne bağlı olarak örneklem sayısı hesaplandığında yapılması gereken anket sayısı 152'dir. Bu bağlamda 280 kişiye anket yapılmış, 12 hatalı veya eksik bilginin olduğu anket çıkarıldıktan sonra analiz kapsamına 268 anket dahil edilmiştir.

Anket verilerinin analizi için IBM SPSS Statistic 24.0 paket programı kullanılmıştır. Anket dağılım güvenirliliği için evrensel olarak kabul edilen Cronbach Alpha güvenirlilik katsayı değeri hesaplanmıştır. Cronbach's Alpha değerinin 0,70'den büyük 0,95'den küçük olması literatürde kabul gören aralıktır. Hesaplama sonucunda anketin 0,773 güvenirlilik katsayısına sahip olduğu tespit edilmiş olup, güvenilir kabul edilmiştir.

Anket formunun ilk bölümünde katılımcıların özelliklerini betimlemek üzere 6 adet demografik soru sorulmuştur. İkinci bölümde katılımcıların finansal okuryazarlık bilgi düzeylerinin test edilmesi amacıyla faiz, enflasyon, risk, getiri, çeşitlendirme, finansal yatırım araçları, finansal piyasalar ve tasarruf konularında 12 adet soru sorulmuştur. Anketin ikinci ve üçüncü bölümlerinde katılımcıların finansal konuları algılamaları ve finansal konulardaki davranışlarını ölçmek amacıyla, 5'li likert yöntemi kullanarak 10'ar ifade yöneltilmiştir.

Araştırmamızın hipotezleri cinsiyet, finans dersi alma-almama ve aktif olarak bir işte çalışma-çalışmama değişkenleri ile belirlenmiştir

Toplumda cinsiyet farklılıkları sebebiyle çalışılan işlerin farklılaşması, kişilerin günlük yaşamdaki ilgilerini, algılarını ve davranışlarını yönlendirmektedir. Cinsiyetçi yaklaşımla erkeklerin ve kadınların farklı alanlardaki işlerde çalışması kişilerin ekonomiye ve finansa olan ilgi ve algı durumlarını değiştirmektedir. Bu ilgi ve algı farklılıkları toplumların kültürel genlerine işlemekte ve istemsizce nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda cinsiyet farklılıklarına göre oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

- H1: Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H2: Finansal konuları algılama durumu cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H3: Günlük hayattaki finansal davranış durumlarındaki tutumlar cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Finans dersini başarı ile tamamlamış ve finans dersini hiç almamış olan öğrenciler arasında finansal bilgi, algı ve davranış düzeylerinintest edilmesi araştırmamızın en temel amacıdır. Bu sebeple aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

- H4: Finansal okuryazarlık bilgi düzeyi finans dersini alma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H5: Finansal konuları algılama, finans dersini alma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H6: Günlük hayattaki finansal davranış durumlarındaki tutumlar finans dersini alma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için paraya ihtiyaçları vardır. Üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı ailesinin, devletin ve bazı vakıfların sağladığı burs ve kredilerle, küçük bir kısmı ise üniversite eğitimi sırasında çalışarak geçimlerini sağlayacak parayı elde etmektedirler. Çalışan bireylerle çalışmayan bireylerin maddi konulardaki algılarının ve davranışlarının farklılık göstermeleri beklenebilir.Aktif olarak bir işte çalışan öğrencilerin finansal bilgi, algı ve davranışlarının çalışmayan öğrencilere göre düzey ve yönelimlerini ölçmek için belirlenen hipotezler aşağıda verilmiştir:

- H7: Aktif olarak bir işte çalışan öğrencilerle, bir işte çalışmayan öğrencilerin finansal bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H8: Aktif olarak bir işte çalışan öğrencilerle, bir işte çalışmayan öğrencilerin finansal konuları algılamalarında anlamlı bir farklılık vardır.
- H9: Aktif olarak bir işte çalışan öğrencilerle, bir işte çalışmayan öğrencilerin günlük hayattaki finansal davranışları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Uygulama

Anket katılımcılarının kişisel özelliklerini betimleyen demografik sorularına ait sıklık durumu aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Dağılımları

	Tercih	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	123	45,9
	Kadın	145	54,1
Yaş	17-19	27	10,1
	20-22	130	48,5
	23-25	107	39,9
	26 ve üstü	4	1,5
Sınıf	1. sınıf	85	31,7
	4. sınıf	183	68,3
Program	Birinci öğretim	143	53,4
	İkinci öğretim	125	46,6
Aylık gelir	0-500	69	25,7
	501-750	72	26,9
	751-1000	59	22
	1001 ve üstü	68	25,4
Çalışma durumu	Evet	26	9,7
	Hayır	242	90,3

Çalışmamızda işletme bölümü birinci sınıf öğrencileri 85 kişi, dördüncü sınıf öğrencileri ise 183 kişi olarak belirlenmiştir. Bu bariz fark işletme bölümü birinci sınıfına kayıtlı öğrencilerin sadece 90 kişiden oluşmasından kaynaklanmaktadır.

Korelasyon Analizi

Çalışmamızın bu bölümünde bilgi, algı ve davranış olarak gruplandırılmış anket sorularının birbirleriyle olan korelasyon analizi incelenmiştir.

Tablo 3. Korelasyon Katsayısı Tablosu

		Bilgi	Algı	Davranış
Bilgi	PearsonCorrelation	1	-,087	-,067
	Sig. (2-tailed)		,155	,272
	N	268	268	268
Algı	PearsonCorrelation	-,087	1	,406**
	Sig. (2-tailed)	,155		,000
	N	268	268	268
Davranış	PearsonCorrelation	-,067	,406**	1
	Sig. (2-tailed)	,272	,000	
	N	268	268	268

***. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).*

Çalışmamızda anket katılımcılarına yöneltilen soru gruplarının birbirleriyle olan korelasyonları incelendiğinde yukarıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda bilgi sorularının algı soruları ile -0,087 dereceyle ve davranış soruları ile -0,067 dereceyle ters yönde ama güçsüz bir korelasyona sahip oldukları saptanmıştır.

Cinsiyete Göre Öğrencilerin Finansal Okuryazarlık Durumlarının Chi-Square ve T-Test Analiz Sonuçları

Tablo 4. Cinsiyete Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Bilgi Soruları Ki- Kare Analizi Sonuçları

Sorular	Erkek		Kadın		p
	Doğru Yanıt Verenler %	Doğru Yanıt Vermeyenler %	Doğru Yanıt Verenler %	Doğru Yanıt Vermeyenler %	
Bilgi S1	81,1	18,9	77,5	22,5	0,005
Bilgi S2	33	67	37,1	62,9	0,125
Bilgi S3	64,5	35,5	73,6	26,4	0,021
Bilgi S4	82,6	17,4	81,3	18,7	0,957
Bilgi S5	47,2	52,8	47,5	52,5	0,271
Bilgi S6	53,7	46,3	53,8	46,2	0,066
Bilgi S7	43,4	56,6	28,3	71,7	0,160
Bilgi S8	66,4	33,6	64,5	35,5	0,600
Bilgi S9	52,8	47,2	53,5	46,5	0,813
Bilgi S10	68,3	31,7	59,4	40,6	0,132
Bilgi S11	14,6	85,4	11,9	88,1	0,001
Bilgi S12	46,3	53,7	53,1	46,9	0,487

H1 hipotezinin test edilmesi için Chi-Square analizi, H2 ve H3 hipotezlerinin test edilmesi için bağımsız örneklemlere uygulanan T-Testi analizi uygulanmıştır.

H1 hipotezinin testi için bilgi sorularının her birine ayrı ayrı cinsiyet değişkeni ile Chi-Square testi uygulanmıştır. Uygulama sonucu her soru için elde edilen doğru cevap verenlerin ve doğru cevap vermeyenlerin yüzdeleri cinsiyet dağılımına göre yukarıdaki tabloda verilmiştir. Ayrıca tabloda her bir soru için Chi-Square anlamlılık değeri de verilmiştir.

Chi-Square analizi ile ulaşılan sonuçlar neticesinde sadece S1, S3 ve S11 sorularının cevapları H0 hipotezini doğrulamaktadır. Diğer 9 bilgi sorusunun sonucunda ise finansal bilgi düzeyinde cinsiyete göre herhangi

anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu sebeple H1 hipotezi, büyük oranda anlamlılık kazanmamıştır ve reddedilmiştir.

H2 hipotezinin testi için katılımcılara yöneltilen finansal algı sorularına verilen cevaplar ile cinsiyet değişkeni Bağımsız Örneklem T-Test analizine tabi tutulmuştur. T-Testi analizi sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Algı Soruları T Test Analiz Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	t	df	p
Erkek	123	3,6947	0,68982	1,692	266	0,092
Kadın	145	3,5626	0,58754			

T-Test analizi sonuçlarına bakıldığında p değerinin 0,05'den büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda cinsiyete göre finansal konuları algılamada anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılıp, H2 hipotezi reddedilmiştir.

H3 hipotezinin testi için finansal davranış sorularına verilen yanıtlarla cinsiyet değişkenine Bağımsız Örneklem T-Test analizi uygulanmıştır. T-Test analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyete Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Davranış Soruları T Test Analiz Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	t	df	p
Erkek	123	3,4293	0,70868	-1,851	230,658	0,066
Kadın	145	3,5755	0,56005			

T-Test analizi sonuçlarında p değerinin 0,05'den büyük olduğu görülmektedir. Buna göre finansal davranışın kadın veya erkek üzerinde anlamlı bir şekilde dağılmadığı anlaşılıp, H3 hipotezi reddedilmiştir.
Genel olarak bakıldığında, finansal bilgi, algı ve davranışlarda cinsiyete göre herhangi bir anlamlı farklılığa rastlanılmamış olup, bilgi, algı ve davranışın erkekler ve kadınlarda aynı yönelimde ve düzeyde olduğu söylenebilir.

Finans Dersi Alma Durumuna Göre Öğrencilerin Finansal Okuryazarlık Durumlarının Chi-Square ve T-Test Analiz Sonuçları

H4 hipotezinin doğrulanması için Chi-Square analizine, H5 ve H6 hipotezinin doğrulanması için Bağımsız Örneklem T-Test analizine başvurulmuştur.

Tablo 7. Sınıflarına Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Bilgi Soruları Ki-Kare Analizi Sonuçları

Sorular	1. sınıf		4. sınıf		p
	Doğru YanıtVerenler %	Doğru Yanıt Vermeyenler %	Doğru Yanıt Verenler %	Doğru Yanıt Vermeyenler %	
Bilgi S1	62,4	27,6	87,2	22,8	0,000
Bilgi S2	26,3	73,7	39,3	60,7	0,006
Bilgi S3	57,6	42,4	75	25	0,000
Bilgi S4	72,9	27,1	86,1	13,9	0,028
Bilgi S5	19	81	60,6	39,4	0,000
Bilgi S6	54,1	45,9	53,6	46,4	0,001
Bilgi S7	31	69	37,5	62,5	0,000
Bilgi S8	56,3	33,6	69,4	35,5	0,001
Bilgi S9	38,8	61,2	59,9	40,1	0,005
Bilgi S10	63,5	36,5	63,5	36,5	0,260
Bilgi S11	12,9	87,1	13,3	86,7	0,000
Bilgi S12	40	60	54,7	45,3	0,000

H4 hipotezinin test edilmesi için, finans dersini alan 4. Sınıf öğrencilerine ve finans dersini hiç almamış 1. Sınıf öğrencilerine yöneltilen finansal bilgi sorularının her biri ayrı ayrı Chi-Square analizine tabi tutulmuştur. Chi-Square analizinin sonucunda her bir soru için ayrı ayrı verilen doğru yanıtlar ve doğru olmayan yanıtlar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Ayrıca tabloya her soru analizinde ulaşılan anlamlılık değeri eklenmiştir.

Finans dersi alma durumuna göre Chi-Square analizinin sonuçlarına bakılacak olunursa, tek bir soru hariç diğer tüm sorularda anlamlı bir farklılık var olduğu sonucuna ulaşılır. Sadece 10. Sorunun yanıtlarında finans dersi alma durumu anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Bu durumda H4 hipotezi yüksek derecede doğrulanarak kabul edilmiştir.

H5 hipotezinin doğrulanabilmesi için uygulanan T-Test uygulamasının sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8. Sınıflarına Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Algı Soruları T Test Analiz Sonuçları

Sınıf	N	Ortalama	Std. Sapma	t	df	p
1	85	3,7669	0,70931	2,535	266	0,012
4	183	3,5565	0,59343			

H5 hipotezinin analiz edilmesi için uygulanan T-Test analizinin sonucunda, p değerinin 0,05'den küçük çıkmasıyla birlikte finansal konuları algılama konusunda finans dersi alma durumu ve hiç finans dersi almama durumu arasında anlamlı bir farklılığın varlığından bahsedilebilir. Bu durumda H5 hipotezi doğrulanmış ve kabul edilmiştir.

H6 hipotezinin analiz edilmesi için uygulana T-Test uygulamasının sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9. Sınıflarına Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Davranış Soruları T Test Analiz Sonuçları

Sınıf	N	Ortalama	Std. Sapma	t	df	p
1	85	3,5217	0,73668	0,214	135,041	0,831
4	183	3,5022	0,58485			

T-Test sonucunda p=0,831 sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda günlük hayattaki finansal davranışlar üzerinde finans dersi almanın herhangi bir etkisinin olmadığından bahsedilebilir ve böylelikle H6 hipotezi reddedilir.

Aktif Olarak Bir İşte Çalışma Durumuna Göre Öğrencilerin Finansal Okuryazarlık Durumlarının Chi-Square ve T-Test Analiz Sonuçları

H7 hipotezin analiz edilmesi için katılımcılara yöneltilen her bir bilgi sorusu ile çalışma durumu değişkeni, Chi-Square yöntemiyle ayrı ayrı analiz edilmiştir. H7 hipotezinin test edilmesi sonucunda, çalışan ve çalışmayan öğrenciler tarafından her bir bilgi sorusuna verilen doğru cevapların yüzdesel oranı ve her bir sorunun analizinde ulaşılan anlamlılık değerleri tabloda belirtilmiştir.

Tablo 10. Çalışma Durumlarına Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Bilgi Soruları Ki-Kare Analizi Sonuçları

Sorular	Çalışan		Çalışmayan		
	Doğru Yanıt Verenler %	Doğru Yanıt Vermeyenler %	Doğru Yanıt Verenler %	Doğru Yanıt Vermeyenler %	p
Bilgi S1	88	12	78,2	21,8	0,451
Bilgi S2	38,1	61,9	35	65	0,958
Bilgi S3	69,2	30,8	69,5	30,5	0,700
Bilgi S4	87,5	12,5	81,3	18,7	0,644
Bilgi S5	50	50	47,1	52,9	0,902
Bilgi S6	42,3	57,7	55	45	0,179
Bilgi S7	52	48	33,6	66,4	0,037
Bilgi S8	80,8	19,2	63,7	36,3	0,062
Bilgi S9	76,9	23,1	50,6	49,4	0,038
Bilgi S10	61,5	38,5	63,8	36,2	0,933
Bilgi S11	23,1	36,9	12,1	87,9	0,256
Bilgi S12	65,4	34,6	48,3	51,7	0,256

Chi-Square analizi sonucu elde edilen verilere bakıldığında sadece S7 ve S9 sorularına verilen yanıtlarda çalışan öğrenciler ve çalışmayan öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer sorularda anlamlı bir farklılık tespit edilmeyip, H7 hipotezi büyük oranda reddedilmiştir.

H8 hipotezini analiz etmek için katılımcılara yöneltilen finansal algı ifadeleri ile çalışma durumu değişkeni T-Test analizine tabi tutulmuş, sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 11. Çalışma Durumlarına Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Algı Soruları T Test Analiz Sonuçları

Durum	N	Ortalama	Std. Sapma	t	df	p
Çalışan	26	3,9000	0,61903	2,345	266	0,020
Çalışmayan	242	3,5935	0,63487			

Finansal algı durumu ve çalışma durumu değişkeni T-Test analizini sokulmuş ve anlamlılık değeri 0,05'den düşük çıkmıştır. Böylelikle, çalışma durumuna göre finansal konuları algılama durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunup, H8 hipotezinin doğruluğu kabul edilmiştir.

H9 hipotezinin test edilmesi için günlük yaşamdaki finansal davranışları ölçen sorularla çalışma durumu değişkeni T-Test analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 12. Çalışma Durumlarına Göre Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Davranış Soruları T Test Analiz Sonuçları

Durum	N	Ortalama	Std. Sapma	t	df	p
Çalışan	26	3,6846	0,65830	1,491	266	0,137
Çalışmayan	242	3,4894	0,63158			

Günlük hayattaki finansal davranışları ölçen davranış ifadeleri ile çalışma durumu değişkeninin analiz edildiği T-Test yöntemi sonucu çıkan p değeri 0,05'den büyük olarak tespit edilmiş ve davranış ile çalışma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmayarak H9 hipotezi reddedilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmamızda cinsiyet, finans dersi alma ve sınıf değişkenlerine verilen cevaplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamıza 268 öğrenci katılmıştır, katılımcıların %48,5'u 20-22 yaş aralığında, %68,3'ü 4. sınıf, %90,3'ü ise aktif olarak çalışmayan üniversite öğrencilerden oluşmaktadır. Diğer demografik değişkenlerde bariz bir farklılığa rastlanılmamıştır.

Anket formumuz, finansal okur yazarlığın 3 bileşeninden oluşmaktadır. Bunlar; Finansal bilgi, finansal algı ve finansal davranıştır. Bu bileşenlere uygulanan korelasyon analizi sonucunda, finansal bilgi ve finansal algı cevapları arasında-0,087, finansal bilgi ve finansal davranış cevapları arasında -0,067 ve finansal algı ve finansal davranış cevapları arasında 0,406 kuvvetlerinde korelasyon değerlerine ulaşılmıştır. Finansal bilgi cevaplarının finansal algı ve finansal davranış cevapları arasında zayıf ve ters yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Finansal algı cevapları ile finansal davranış cevapları arasında ise orta kuvvette pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanılmıştır.

Çalışmamıza katılan öğrencilerin, çalışma durumlarına göre finansal algı durumlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Çalışan öğrencilerin finansal algı sorularına verdikleri cevaplar göz önüne alındığında 3,90 ortalamayla, çalışmayan öğrencilere göre daha yüksek farkındalık seviyesine sahip oldukları söylenebilir. Finansal davranış cevaplarında,

çalışma durumuna göre anlamlı bir fark gözetilmemiştir. Çalışma durumu, finansal algılamada anlamlı bir farklılık oluştursa da finansal davranışlar üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır.

Çalışmamızın esas amacı, finans eğitiminin önemini göstermektir. Öğrenciler üzerinde yapılan anket çalışması ile finans dersini alma durumunun finansal bilgi üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finansal bilgi yetkinliğinin en belirgin olduğu sorular Bilgi S1, S3, S5 ve S9'dur. Bilgi S1'e 1. sınıflar %62,4, 4.sınıflar %87,2 oranında doğru cevap vermişlerdir. Bilgi S3'e verilen yanıtlara bakıldığında 1. sınıflar %57,6, 4. sınıflar %75 oranında doğru yanıt vermişlerdir. Bilgi S5'in sonuçlarında ise 1. Sınıflar %19, 4. Sınıflar %60,6 oranında doğru cevap vermişlerdir. Bir diğer soru olan Bilgi S9'un cevaplarına bakıldığında, 1. Sınıfların %38,8, 4. Sınıfların %59,9 oranında doğru cevap verdikleri görülmektedir. Bu bağlamda finans dersinin faiz, getiri-risk ilişkisi, yatırım piyasalarının yapısı ve yatırım araçlarının özelliklerinin öğrenilmesi hususunda etkili olduğu söylenebilir. Bir diğer açıdan bakacak olursak, 1. Sınıfların risk içeren sorularda diğer sorulara nazaran daha başarısız oldukları gözlenmiştir.

Finansal okur yazarlık bileşenlerinden biri olan finansal algı konusunda, 1. Sınıflar ile 4. Sınıflar arasında bariz bir fark bulunmaktadır, beklenilen 4. Sınıfların finansal algı düzeylerinin daha yüksek olması iken, 1. Sınıfların finansal algı düzeyleri daha yüksektir. Bunun yanında 1. Sınıflar ile 4. Sınıflar arasında algısal bir farklılık varken, bu algı durumu davranışsal olarak kendini göstermemektedir. Bütün bu verilerin ışığında, temel finansal bilgi konularının zorunlu eğitimin son halkası olan ortaöğretim düzeyinde verilmesi tavsiye edilmektedir. Böylelikle toplumun tüm fertlerinde temel finansal bilgi konularının erken yaşlarda kazandırılması sağlanabilir. Her birey yüksek öğrenime devam etmek zorunda değildir, finansal bilgi konularının ortaöğretim düzeyinde verilmeye başlanması ile eğitimine devam etmek istemeyen ya da erken yaşta iş hayatına giren bireyler finansal konularda bilgilendirilmiş olurlar. Bu sayede toplumun tüm bireyleri temel düzeyde finansal okur yazarlık bilgisine sahip olurlar.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Students Finance Learning Situation on the Level of Financial Literacy: A Case of Nazilli

*

Umut Tolga Gümüş – Murat Kutay Pailer

Adnan Menderes University

Financial literacy; to have basic knowledge of finance, to perceive financial issues correctly and to regulate financial behaviors in daily life. The most important objective in keeping the financial literacy level high is to regulate people's spending and savings, to evaluate risks and preferences and to direct their lives by making short and long term plans. In a society consisting of individuals with a high level of financial literacy, expenditures are made regularly and saving is given importance. Savings in the financial markets allow companies and governments, one of the most important stakeholders of the national economy, to find cheaper resources. Thus, it helps to reduce the deficits in the general economic balance. Individuals with a high level of financial literacy are critical for society and countries as they contribute directly to the welfare of their families and indirectly to the welfare of the country. The level of financial literacy can be divided into two types, depending on the level of education of individuals. These are basic and advanced financial literacy. Basic level financial literacy consists of basic level financial and economic information such as interest, inflation, risk, return, savings. Advanced financial literacy covers the knowledge and use of detailed financial information such as time value of money, bond-stock differences, maturity-risk-return relationship, and characteristics of capital markets. Since education is the most basic element determining basic and advanced financial literacy levels, it is expected that individuals graduated from the Faculty of Economics and Administrative Sciences will be advanced financial literate and the rest of the society will be financial literate.

The concept of financial literacy cannot be measured by responses to a single scale. In the concept of financial literacy, it can be said that there are 3 basic components such as basic financial knowledge, level of perception

of financial issues and financial behavior in daily life. Basic knowledge of finance, simple-compound interest, interest-inflation relationship, risk, return, maturity, financial investment instruments, financial markets and savings, such as having basic knowledge of the subject can be said to talk about this information. Financial perception, which is one of the components of financial literacy, can be thought of as not being perceived as complex and difficult by the basic movements and effects in sub-disciplinary branches such as microeconomics and macroeconomics. Financial behavior, which is another component of financial literacy, can be defined as making conscious spending and saving movements in daily life. After having a basic level of financial knowledge and better positioning financial issues in their minds, people can ultimately direct their behavior such as spending and saving in daily life.

Financial literacy does not only cover transactions carried out in financial markets with financial instruments. Individuals also benefit from financial literacy knowledge while solving the problems they face in their daily lives. Since individuals need to create a spending plan separate from their families in the period they start university education, they try to establish the income expenditure balance for the first time in this period. This research has been applied by using a questionnaire form of mutual data total methods in order to measure the level of knowledge, financial perceptions and behaviors of financial literacy students who have successfully completed finance course and have never taken finance course.

The importance of the research is that it enables the comparison of financial knowledge, perception and behavior of the students who have successfully completed the finance course and have not taken any finance course. The research was applied to the first and fourth year students of the Department of Business Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences of Aydın Adnan Menderes University. In this research, it is assumed that first year students have not taken any finance courses and fourth year students have successfully completed the finance courses given in the school. The universe of our study consists of 280 people. In this context, 280 people were surveyed, and after the survey with 12 incorrect or incomplete information, 268 questionnaires were included in the analysis. Cronbach's Alpha value was found to be 0.773 and it was accepted as reliable. In the first part of the questionnaire, 6 demographic

questions were asked to describe the characteristics of the participants. In the second part, 12 questions were asked about interest, inflation, risk, return, diversification, financial investment instruments, financial markets and savings in order to test the participants' level of financial literacy. In the second and third parts of the questionnaire, in order to measure the perceptions and behaviors of the participants on financial issues, 10 expressions were directed using 5-point Likert method.

As a result of the correlation analysis between the answers given to financial literacy components, it was found that the information questions had an inverse but weak correlation with perception questions and behavior questions with -0.087 degrees and -0.067 degrees. Gender variable was analyzed separately with 3 different question groups. As a result of the analysis, it was concluded that the gender variable does not have a significant difference in financial information, financial perception and financial behavior parameters. As a result of the analysis conducted with 3 different question groups for taking the finance course variable, it was seen that taking finance course created a significant difference in financial knowledge and perception levels. As a result of the analysis of the status of actively working in a job, it was observed that there was no significant difference in the level of financial knowledge and financial behavior and there was a significant difference in financial perception.

Along with all these data, it is recommended that basic financial information subjects be given at the secondary level which is the last link of compulsory education. In this way, it can be ensured that basic financial information issues are gained at an early age in all members of the society. Not all individuals are required to continue their higher education. Upon the introduction of financial information subjects at secondary level, individuals who do not wish to continue their education or who enter the business life at an early age are informed about financial matters.

Kaynakça / References

Alkaya, A. ve Yağlı, İ., (2015). Finansal okuryazarlık-finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8* (40), 585-599.

Barış, S., (2016). Finansal okuryazarlık ve bütçeleme davranışı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *TESAM Akademi Dergisi, 3*(2), 13-38.

Barmakı, N. Ve Şener A., (2017). Üniversite öğrencilerinin finansal okur yazarlık düzeyleri. *Journal of CurrentResearches on SocialSciences, 7* (3), 67-88.

Çinko M., Avcı E., Ergun S. ve Tekçe M., (2017). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyleri: Marmara Üniversitesi örneği. *Marmara Business Review, 2* (1), 25-50.

Coşkun S., (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi: Finansal okuryazarlık algıları üzerine bir araştırma. *İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi, 5*(7), 2247-2258.

Courchane, M., Gailey A. ve Zorn, P. (2008). Consumer creditliteracy: Whatpriceperception? *Elsevier, Journal of Economicsand Business, 60*, 125-138.

Danışman E., Sezer D. ve Gümüş U.T. (2016). Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 2* (26), 1-37.

Demirkol Ö. F., ve Erduru İ., (2017). Üniversite öğrencilerinin finansal Okuryazarlık düzeylerinin tespitine yönelik bir araştırma: Harran üniversitesi örneği. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 5*(4), 12-26.

Er Ç. ve Çetintaş M., (2018). İşçilerde finansal okuryazarlık: finansal bilgi, tutum ve davranış eksenli bir araştırma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1* (2), 61-71.

Er, F., Temizel, F., Özdemir, A. ve Sönmez, H., (2014). lisans eğitim programlarının finansal okuryazarlık düzeyine etkisinin araştırılması: Türkiye örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(4), 113-126.

Holzmann, R. (2010) *Bringing financial literacy and education to lowand middle in come countries :the need to review, adjust and extend current wisdom*, World Bank Social Protection Discussion Paper (No 56501), Washington DC: World Bank Group.

Kılıç Y., Ata H., ve Seyrek İ., (2015). Finansal okuryazarlık: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi, 1*(66), 129-150.

Şamiloğlu F., Kahraman Y.E. ve Bağcı H., (2016). Finansal okuryazarlık araştırması: Erciyes üniversitesi öğrencileri üzerinde bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,* ICAFR 16 Özel Sayısı, 308-318.

Saraç, E., (2014). *Finansal okuryazarlık ve dumlupınar üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin ölçülmesi üzerine bir araştırma.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Sarıgül H., (2015). Finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeği: Geliştirme, geçerlik ve güvenirlik. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 13* (1), 200-218.

Tuna G., ve Ulu M.O., (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: İşletme bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,* ICAFR 16 Özel Sayısı, 128-141.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gümüş, U.T. ve Pailer, K. M. (2019). Öğrencilerin finans dersialma durumunun finansal okur yazarlık seviyesine etkisi: Bir Nazilli örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1495-1516. DOI: 10.26466/opus.553171

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 06/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Öğretmenlerin Yansıtıcı Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.550187

*

Yalçın Dilekli - Şenol Orakcı**

* Dr, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez /Aksaray/ Türkiye
E-Posta: dilekliyalcin@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-0264-0231
** Dr, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez /Aksaray/ Türkiye
E-Posta: senolorak@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-1534-1310

Öz

Yansıtıcı düşünme, önceki deneyimleri hatırlama, onları düşünme ve tartışma, uygun düşünceler üretme ve değerlendirme süreci olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada, öğretmenlerin yansıtıcı düşünme düzeylerini belirlemek, öğretmenlerin branş, cinsiyet, öğrenim düzeyi, okul türü ve mesleki kıdemlerine göre bu düzeylerin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek ve öğretmelerin yansıtıcı düşünme becerileri puanları üzerinde branş, cinsiyet, öğrenim düzeyi, görev yapılan okul türü ve mesleki kıdem değişkenlerinden hangisinin daha çok etkili olduğu tespit etmek amaçlanmıştır. Bu araştırmanın örneklemini, Türkiye'nin farklı illerinde farklı kademelerde farklı branşlarda görev yapan toplam 630 öğretmen oluşturmaktadır. Bu araştırma tarama modeli kullanılarak yürütülen betimsel bir araştırma çalışmasıdır. Verilerin toplanması için araştırmacılar tarafından kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Ayrıca araştırmada "Yansıtıcı Düşünme Eğilim Ölçeği" (YANDE) kullanılmıştır. Veri analizinde çalışmanın amacı doğrultusunda "bağımsız grup t testi" "varyans analizi" ve post-hoc tekniklerden biri olarak "Tukey testi" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin yansıtıcı düşünme düzeyleri açısından branşlarına, cinsiyetlerine, öğrenim düzeylerine ve görev yaptıkları okul türüne göre anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları, yansıtıcı düşünme üzerine yapılan benzer araştırma sonuçlarıyla ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Öğretmenler, Yansıtıcı düşünme, Yansıtıcı öğretmen, Karar ağacı.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 06/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Analyzing Teachers' Reflective Thinking in terms of Some Variables

*

Abstract

Reflective thinking can be defined as recalling previous experiences, thinking and discussing them, producing suitable ideas, and evaluating them. In this study, it is aimed to determine reflective thinking levels of teachers and to examine whether there is a significant difference between teachers' branches, gender, education level, type of school and professional seniority and determine which of teachers' branches, gender, education level, type of school and professional seniority were more effective on the reflective thinking skills scores of the teachers. The sample of this study constitutes a total of 630 teachers working in different branches at different levels in different provinces of Turkey. This study is a descriptive research study conducted using the screening model. A personal information form was created by the researchers to collect the data. In addition, "Reflective Thinking Tendency Scale (YANDE)" was used in the study. In the analysis of the data, "independent group t test", one-way variance analysis (ANOVA), "Tukey test", one of the post-hoc techniques were used for the purpose of the study. At the end of the study, it was determined that there was a significant difference in terms of the reflective thinking levels of the teachers according to their branches, gender, level of education and the type of school they served. The results of the study were discussed with the results of similar studies on teachers' reflective thinking.

Keywords: *Teachers , Reflective thinking , Reflective teacher, Decision tree.*

Giriş

Yansıtıcı düşünme, bilinçli olarak öğrenilen ve geliştirilen bilişsel bir özelliktir. Bu nedenle, okul ortamında bu tür bir düşünceye sahip olmak önemlidir (Wilson ve Jan, 1993). Eğitimde yapılandırmacılığa önem veren bir sorgulama yaklaşımı olan yansıtıcı düşünme, bireyin yaşadıklarını yeniden inşa etmesini içermektedir (Mahnaz, 1997). Aynı zamanda yansıtıcı düşünme, bir durumu veya sorunu anlamak ve buna ilişkin daha iyi bir çözüm bulmayı içeren düşünme çeşitidir (Kızılkaya ve Aşkar, 2009)

Yansıtıcı düşünme, Dewey'(1933) in öncü olduğu pragmatik felsefenin odak noktalarından biridir. Dewey (1933) için, yansıtıcı düşünme, "amaçlanan sonuçlara ulaşmayı destekleyen her türlü düşünce veya bilgi yapısını etkili, tutarlı ve dikkatli düşünmektir" (Dewey, 1933, s.6). Mevcut deneyimler, yansıtıcı düşünme sürecinde yeniden düzenlenir veya inşa edilir. Böylece, anlamlı deneyimler sonraki deneyimlerin gerçekleşmesini etkiler. Bu süreç ise durumun tanımlanması ile başlar, durum hakkında neler yapılabileceği sıralanarak, uygulama için gelecek planları yapılarak ve neler yapıldığı açıklanarak döngüsel olarak devam eder (Dewey 1933; Tripp, 2003). Willard-Holt ve Bottomley (2000), yansıtmayı gerçekleştiren bireylerin yansıtmayı öğrenmeyi ve öğrendikten sonra da devam etmeyi sürdürdüğünü belirterek söz konusu bu döngüye dikkat çekmektedir.

Yansıtıcı düşünme, önceki deneyimleri hatırlama, onları düşünme ve tartışma ve belli bir hedefe dayanarak yeniden değerlendirme sürecidir (Atay, 2003). Yansıtıcı düşünme sürecinin temeli, sorunu ve arayış çözümlerini belirlemektir. Lee (2005) ve Loughran (2002) yalnızca çözüme odaklanmakla kalmamakta, aynı zamanda süreci ve ilerlemeyi de değerlendirmektedir. Yansıtıcı düşünme, uygun düşüncelerin üretildiği, seçildiği ve uygun olmayanların ortaya çıktığı bir süreçtir (Gelter, 2003).

Eğitim hedeflerini gerçekleştirmede, sorunlara çözüm aramada ve mevcut durumlarını değerlendirmede anahtar rolü olduğu için yansıtıcı düşüncenin öğretmenler için gerekli olduğu söylenebilir. Öğretmenlerin konuyla ilgili fikirlerini, tutumlarını ve becerilerini ifade etme süreci yansıtma olarak tanımlanmaktadır (Semerci, 2007; Dilekli, 2018).

Yansıtıcı düşünme, öğretmenler açısından onların mesleki uygulamalarını yorumlamak ve geliştirmek için düzenli olarak yapmaları gereken bir öz-inceleme ve öz-değerlendirme süreci olarak ifade edilmektedir

(Husu, Toom ve Patrikainen, 2006). Danielson (1996), ise yansıtıcı düşünmeyi genellikle daha geniş bir amaç için bir tecrübenin hatırlandığı ve değerlendirildiği bir faaliyet veya süreç olarak ifade etmiştir. Yansıtıcı düşünme, geçmiş deneyime bir cevaptır ve bilinçli hatırlama ve deneyimin değerlendirme ve karar vermeye yönelik olarak bir temel olarak incelenmesini ve eylem için ise bir kaynak olarak incelenmeyi içermektedir.

Yansıtıcı düşünme süreci, öğretmenlerin sistematik olarak, sürekli inceleme ve çözüm geliştirmek için araştırma yapmalarını gerektirir. Yansıtıcı düşünen öğretmenler kendilerine sorular sorar, kendi performanslarını analiz eder ve hedeflerini yeniden düzenleyerek performansın nasıl artırılacağını belirlemektedirler (Alp ve Taşkın, 2008; Ayers 2001; Loughran 2002).

Öğretmenler için öğrenme süreci uygulamalara yönelik olmalı, bu süreç uygulamalardan elde edilen deneyimlere dayanmalı ve bu nedenle, deneyim öğrenmesinin ardından hemen yansıtıcı düşünme faaliyetine geçilmelidir (Harrison, Dymoke ve Pell 2006). Donald ve diğ. (2006), öğretim, öğretmenlerin yaptıkları hakkında düşünmelerini gerektiren karmaşık bir faaliyettir. İyi öğretmenler, öğretimleri üzerinde düşünerek daha da etkili olabilirler. Bu görüşe göre, öğretmenin yansıtıcı düşünmesi kişinin öğretmesine yönelik eleştirel yaklaşımları teşvik eder ve sonuç olarak daha iyi uygulamaları beraberinde getirmektedir (Oser, Dick ve Paltry, 1992; Artzt ve Armor-Thomas, 2001; Mayes, 2001; Swain, 1998).Öğretmenler uygulamaya yönelik yapılan hatalarının farkında olmazlarsa, kendi alanlarında ya da öğretim yöntemleri konusunda ne kadar deneyimli olurlarsa olsunlar, bu hataların tekrarlanmasını önlemek için gereken önlemlerin farkında olmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında, yansıtıcı düşünme sayesinde öğretmenler, ne yaptıklarını sorgulayabilir, bunları tekrar yapılandırabilir, bu değişiklikleri uygulayabilir ve böylece kendilerini geliştirebilirler (Bölükbaş, 2004). Bu nedenle, yansıtıcı düşünme, öğretmenlerin teori ve pratik arasında ilişki kurmasına yardımcı olan ve mesleki gelişimine katkıda bulunan bir beceridir (Güney, 2008).

Bu çalışmada, öğretmenlerin yansıtıcı düşünme düzeylerini belirlemek amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmaktadır.

1. Öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme düzeyleri nasıldır?

2. Öğretmenlerinin branşlarına göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Öğretmenlerinin öğrenim düzeylerine göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Öğretmenlerin görev yaptıkları okul türüne göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Öğretmenlerinin mesleki kıdemlerine göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
7. Öğretmeleri yansıtıcı düşünme becerileri puanları üzerinde branş, cinsiyet, öğrenim düzeyi, görev yapılan okul türü ve mesleki kıdem değişkenlerinden hangisi daha çok etkilidir?

Yöntem

Bu araştırma tarama modeli kullanılarak yürütülen betimsel bir araştırma çalışmasıdır. Tarama modeli, mevcut durumu geçmişte veya şu anda olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan bir modeldir (Karasar, 2011).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örneklem yöntemi benimsenmiş olup, araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'de farklı illerde görev yapan 353'ü erkek, 277'si kadın toplam 630 öğretmen oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanması için araştırmacılar tarafından kişisel bilgi formu geliştirilmiştir. Ayrıca araştırmada Semerci (2007) tarafından geliştirilen "Yansıtıcı Düşünme Eğilim Ölçeği" (YANDE) kullanılmıştır. Yansıtıcı Düşünme Eğilimi Ölçeği, 5'li Likert tipi bir ölçek olarak tasarlanmıştır ve toplam 35 maddeden (20 pozitif ve 15 negatif) oluşmaktadır. Ölçeğin yedi alt boyutu vardır: "sürekli ve amaçlı düşünme"; "açık fikirlilik"; "sorgu-

layıcı ve etkili öğretim"; "öğretim sorumluluğu ve bilimsellik"; "araştırmacı"; "öngörülü ve içten olma"; ve "mesleğe bakış"tır. Cronbach'ın alfa katsayısı genel ölçek için "0,908"dir. Alt boyutlar için sırasıyla 0,794; 0,712; 0.747; 0.776; 0.742; 0.668; ve 0.357'dir. Bu ölçekte, Cronbach'ın alfa katsayısı ölçeğin tümü için 0,878'dir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Veriler analiz edilirken çalışmanın amacı doğrultusunda "bağımsız grup t testi" "varyans analizi" ve post-hoc tekniklerden biri olan "Tukey testi" kullanılmıştır.

Bulgular

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimi ölçek alt puanlarına ait ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.Alt Ölçeklerinin n, X ve SS Değerleri

Alt Ölçekler	N	$\overline{X}$	ss
Sürekli ve amaçlı düşünme	630	28,94	4.50
Açık fikirlilik	630	29,32	4.60
Sorgulayıcı ve etkili öğretim	630	21,76	3.85
Öğretim sorumluluğu ve bilimsellik	630	21,11	3.52
Araştırmacı	630	25,27	4.31
Öngörülü ve içten olma	630	16,72	3.34
Mesleğe bakış	630	8,3	1.69

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerini ifade eden puanların ortalamaları 8.30 ile 28.94 arasında değişmektedir. En yüksek ortalama (Ort. 29,32; SS 4.60) açık fikirlilik alt boyutunda yer alırken, en düşük ortalama (Ort. 8.30; SS 1,69) mesleğe bakış alt boyutunda yer almaktadır.

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin branş değişkenine göre değişip değişmediğine dair yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Yansıtıcı düşünme alt ölçek puanlarının branş değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

Alt Ölçekler	Branş	N	$\bar{X}$	ss.		K. O.	F	p
S. ve A.	Fen_ Mat	151	28,41	4,6	G. A	36.983	1.809	1.25
Düşünme	Türkçe. Sosyal	199	29,92	4,57				
	Meslek	63	28,31	5,12	G.İ.	20.441		
	Sınıf	106	29,7	4,13				
	İngilizce	111	29,35	4,27				
	Toplam	630	28,94	5,33				
Açık	Fen_ Mat	151	25,95	4,47	G. A	62.802	3.005	.018*
Fikirlilik	Türkçe. Sosyal	199	26,16	4,68				
	Meslek	63	25,14	5,53	G.İ.	20.902		
	Sınıf	106	27,33	3,79				
	İngilizce	111	26,82	4,57				
	Toplam	630	26,32	4,6				
S. ve E.	Fen_ Mat	151	21,41	3,64	G. A.	29.54	2.006	.092
Öğretim	Türkçe. Sosyal	199	21,73	3,87				
	Meslek	63	20,98	4,34				
	Sınıf	106	22,45	3,5	G.İ.	14.734		
	İngilizce	111	22,07	4,02				
	Toplam	630	21,76	4,6				
Ö.S. ve	Fen_ Mat	151	20,74	3,2	G.A.	1.246	1.636	.163
Bilimsellik	Türkçe. Sosyal	199	20,95	3,66				
	Meslek	63	20,95	4,14				
	Sınıf	106	21,75	3,38				
	İngilizce	111	21,41	3,41	G.İ.	.557		
	Toplam	630	21,11	3,52				
Araştırmacı	Fen_ Mat	151	25,03	4,01	G.A.	1.329	1.073	.690
	Türkçe. Sosyal	199	25,07	4,34				
	Meslek	63	25,44	4,78	G.İ.	.615		
	Sınıf	106	25,68	4,27				
	İngilizce	111	25,48	4,48				
	Toplam	630	25,27	4,31				
Ö. ve	Fen_ Mat	151	16,5	3,14	G.A.	1.329	1.169	.369
İ. Olma	Türkçe. Sosyal	199	16,55	3,38				
	Meslek	63	16,84	3,83	G.İ.	.615		
	Sınıf	106	17,29	2,91				
	İngilizce	111	16,72	3,65				
	Toplam	630	16,72	3,34				
Mesleğe	Fen_ Mat	151	8,33	1,68	G. A.	1.329	1.196	.311
Bakış	Türkçe. Sosyal	199	8,18	1,69				
	Meslek	63	8,07	1,7	G.İ.	.615		
	Sınıf	106	8,56	1,62				
	İngilizce	111	8,34	1,78				
	Toplam	630	8,3	1,69				

**p<.05; df=4*

Analiz sonucunda öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinde sadece açık fikirlilik alt boyutunda anlamlı bir farklılık belirlenmiştir (F=3.005,

p<.05). Farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey analizinde sınıf öğretmenleri (Ort. 27.33; SS: 3,79) ve mesleki teknik eğitim branşında (Ort. 25,14; SS: 5,53) görev yapan öğretmenler arasında sınıf öğretmenleri lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur

Tablo 3. Yansıtıcı düşünme alt ölçek puanlarının cinsiyet değişkenine göre t-Testi sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	$\overline{X}$	ss.	t	p
S. ve A. Düşünme	Erkek	353	28,63	4,76	1.971	.046*
	Kadın	277	29,35	4,19		
Açık fikirlilik	Erkek	353	25,93	4,92	2.407	.016*
	Kadın	277	26,82	4,10		
S.ve E. Öğretim	Erkek	353	21,50	4,15	1.900	.052
	Kadın	277	22,09	3,39		
Ö.S. ve Bilimsellik	Erkek	353	20,97	3,65	1.161	.246
	Kadın	277	21,30	3,36		
Araştırmacı	Erkek	353	25,05	4,51	1.441	.150
	Kadın	277	25,55	4,04		
Ö. ve İ. Olma	Erkek	353	16,68	3,33	.338	.736
	Kadın	277	16,77	3,35		
Mesleğe Bakış	Erkek	353	8,17	1,74	2.106	.034*
	Kadın	277	8,46	1,62		

*p<.05; df=4

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için t Testi ile analiz yapılmıştır. Analiz Sonuçları Tablo 3'de sunulmuştur.

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için t Testi sonuçlarına göre, Sürekli ve amaçlı düşünme alt boyutunda kadınlar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kadınların ortalaması 29,35 (t=1.971, p<.05) erkeklerin ortalaması 26,82 (t=1.971, p<.05)'dır. Açık fikirlilik boyutunda kadınların ortalama puanları Ort. 25,93(t=2.407, p<.05) daha yüksektir. Anlamlı farklılığın bulunduğu üçüncü ve son alt boyut ise mesleğe bakış boyutudur. Yine aynı şekilde kadınların mesleğe bakış ortalamaları Ort. 8.46 (t=2.106, p<.05) iken erkek öğretmelerin ortalamaları 8,17(t=2.106, p<.05)'dir.

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin öğrenim düzeyi değişkenine göre değişiklik gösterip göstermediğine yönelik yapılan Tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Yansıtıcı düşünme alt ölçek puanlarının öğrenim düzeyi değişkenine göre Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt Ölçekler		N	$\overline{X}$	ss.		K O.	F	p
S. A.	Ö.Lisans	71	30.45	4.12	G. A.	94,36	4,644	.010*
Düşünme	Lisans	407	28.62	4.38	G.İ.	20,31		
	L. Üstü	152	29.15	4.98				
	Toplam	630	28.94	4.53				
Açık	Ö.Lisans	71	27.23	4.8	G. A.	39,86	1.889	.152
Fikirlilik	Lisans	407	26.0	4.3	G.İ.	21,1		
	L.Üstü	152	25.0	5.6				
	Toplam	630	26.32	4.60				
S. E.	Ö.Lisans	71	21.71	4.23	G. A.	1,06	.068	.935
Öğretim	Lisans	407	21.73	3.64	G.İ.	14,86		
	L.Üstü	152	21.86	4.20				
	Toplam	630	21.76	3.85				
Ö.S.ve	Ö.Lisans	71	20.64	3.46	G. A.	17,95	1.445	.237
Bilimsellik	Lisans	407	21.06	3.51	G.İ.	12,42		
	L.Üstü	152	21.47	3.58				
	Toplam	630	21.11	3.52				
Araştırmacı	Ö.Lisans	71	25.91	3.83	G. A.	33,36	1.792	.167
	Lisans	407	25.04	4.31	G.İ.	14,12		
	L. Üstü	152	25.59	4.51				
	Toplam	630	25.27	4.31				
Ö. İ. Olma	Ö.Lisans	71	16.33	3.76	G. A.	23,51	2.114	
	Lisans	407	16.62	3.32	G.İ.	11,12		
	L.Üstü	152	17.18	3.13				
	Toplam	630	16.72	3.34				
Mesleğe	Ö.Lisans	71	8.50	1.56	G. A.	1,84	.638	.529
Bakış	Lisans	407	8.28	1.69	G.İ.	2,89		
	L.Üstü	152	8.23	1.77				
	Toplam	630	8.30	1.69				

*p<.05; df=2

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin öğrenim durumu değişkeni açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, sürekli ve amaçlı düşünme alt boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur (F=4, 644 p<.05). Farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Tukey analizinde ön lisans mezunları ile lisans mezunları arasında ön lisans mezunları lehine anlamlı bir fark bulunmuştur (Ort. 30,35; p<.05).

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin görev yapılan okul türü değişkenine göre değişiklik gösterip göstermediğine yönelik yapılan Tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Yansıtıcı düşünme alt ölçek puanlarının okul türü değişkenine göre Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt Ölçekler		**N**	$\overline{X}$	**ss**		**K.O.**	**F**	**p**
S. A.	Anadolu L.	128	29.27	4.37	G. A.	46,32	2,28	.035
Düşünme	Sos./Fen L.	32	27.81	4.82	G. İ.	20,3		
	İmam H.L.	37	28.27	3.94				
	Meslek L.	30	27.20	5.84				
	İlkokul	108	29.66	4.27				
	Ortaokul	226	28.68	4.37				
	B. Sanat M.	69	29.73	4.96				
	Toplam	630	28.94	4.53				
Açık fikirlilik	Anadolu L.	128	26.71	4.47	G. A.	49,25	2357	.029
	Sos./Fen L.	32	26.31	3.07				
	İmam H.L.	37	24.86	5.28	G. İ.	20,89		
	Meslek L.	30	24.56	5.94				
	İlkokul	108	27.27	3.61				
	Ortaokul	226	26.15	4.47				
	B. Sanat M.	69	26.23	5.76				
	Toplam	630	26.32	4.60				
S. E. Öğretim	Anadolu L.	128	21.45	4.00	G. A.	19,61	1327	.243
	Sos./Fen L.	32	21.87	3.21				
	İmam H.L.	37	21.54	3.50	G. İ.	14,77		
	Meslek L.	30	20.63	4.67				
	İlkokul	108	22.53	3.55				
	Ortaokul	226	21.73	3.57				
	B. Sanat M.	69	21.76	4.75				
	Toplam	630	21.76	3.85				
Ö.S.ve	Anadolu L.	128	20.26	3.52	G. A.	29,28	2384	.028
Bilimsellik	Sos./Fen L.	32	20.78	3.94				
	İmam H.L.	37	21.56	3.22	G. İ.	12,28		
	Meslek L.	30	20.20	4.52				
	İlkokul	108	21.53	3.37				
	Ortaokul	226	21.36	3.25				
	B. Sanat M.	69	21.56	3.86				
	Toplam	630	21.11	3.52				
Araştırmacı	Anadolu L.	128	24.32	4.27	G. A.	45,1	2,451	.024
	Sos./Fen L.	32	25.09	4.40				
	İmam H.L.	37	25.51	3.82	G. İ.	18,4		
	Meslek L.	30	23.66	5.74				
	İlkokul	108	25.58	4.53				
	Ortaokul	226	25.66	3.75				
	B. Sanat M.	69	25.94	4.85				
	Toplam	630	25.27	4.31				
Ö. İ. olma	Anadolu L.	128	15.34	3.65	G. A.	60,28	5640	.000
	Sos./Fen L.	32	16.34	3.64				
	İmam H.L.	37	16.86	3.25	G. İ.	19,69		
	Meslek L.	30	16.13	3.82				
	İlkokul	108	17.17	3.07				
	Ortaokul	226	17.23	2.94				
	B. Sanat M.	69	17.28	3.38				
	Toplam	630	16.72	3.34				

Mesleğe	Anadolu L.	128	8.21	1.47	G. A.	2,47	.856	.527
Bakış	Sos./Fen L.	32	8.21	1.64				
	İmam H.L.	37	7.94	1.82	G. İ.	2,89		
	Meslek L.	30	8.00	1.81				
	İlkokul	108	8.53	1.63				
	Ortaokul	226	8.34	1.77				
	B. Sanat M.	69	8.31	1.83				
	Toplam	630	8.30	1.69				

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilim puanlarının çalışılan okul türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin tek yönlü varvans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre sürekli ve amaçlı düşünme (F=2,282; p<.05), açık fikirlilik (F=2.357; p<.05), öğretim sorumluluğu ve bilimsellik (F=2.384; p<.05), araştırmacı (F=2,451; p<.05), öngörülü ve içten olma (F=5.640; p<.05), alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sorgulayıcı ve etkili öğretim ve mesleğe bakış alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Farklılığın kaynağını ortaya koymak üzere Tukey analizi yapılmıştır. Sürekli ve amaçlı düşünme boyutunda Anadolu Lisesi (Ort.29,27; SS: 4,37) ile Mesleki Teknik Eğitim Lisesi'nde (Ort. 27,20; SS: 5,84) görev yapan öğretmenler arasında Anadolu Lisesi'nde görev yapan öğretmenler lehine anlamlı bir farklılık vardır. Anlamlı farklılığın bulunduğu ikinci boyut ise açık fikirlilik boyutudur. Farklılık İmam Hatip Lisesi'nde görev yapan öğretmenler (Ort.24,56; SS: 5,94) ile Anadolu Lisesi'nde görev yapan öğretmenler (Ort. 26,71; SS: 4,47) arasında Anadolu Lisesi'nde görev yapan öğretmenler lehinedir. Yine aynı boyutta Anadolu Lisesi öğretmenleri (Ort.24,71; SS: 4,47) ile Mesleki Teknik Eğitim lisesinde görev yapan öğretmenler (Ort.24,56; SS: 5,94) arasında Anadolu Lisesi'nde görev yapanlar lehine anlamlı bir farklılık vardır. Tukey analizi sonuçlarına göre İlkokul (Ort.27,27; SS: 3,61) ile Mesleki Teknik Eğitim lisesinde görev yapanlar (Ort.24,56; SS: 5,94) ve İmam Hatip Lisesi'nde görev yapanlar (Ort.24,86; SS: 5,28) arasında ilkokul öğretmenleri lehine anlamlı bir farklılık vardır. Öğretim sorumluluğu ve bilimsellik alt boyutunda farklılığın kaynağı İlkokul (Ort.22,53; SS: 3,55) ve Anadolu lisesinde görev yapanlar (Ort.21,45; SS: 4,00) ile aynı şekilde ilkokul ve Mesleki Teknik eğitim liselerinde görev yapanlar (Ort.20,63; SS: 4,67) arasında ilkokulda çalışan öğretmenler lehine bulunmuştur. Araştırmacı alt boyutunda ise farklılığın kaynağı İlkokulda (Ort.25,58; SS: 4,53) görev yapan öğretmenler ile Anadolu lisesinde (Ort.24,32; SS: 4,27) ve Meslek lisesinde görev yapan öğretmenler

(Ort.24,32; SS: 4,27) arasında yine ilkokul öğretmenlerinin lehine bir farklılık bulunmuştur. Farklılığın başka bir kaynağı da Bilim ve Sanat Merkezinde (BSM) (Ort.25,94; SS: 4,85) görev yapan öğretmenler ile Anadolu (Ort.24,32; SS: 4,27) ve Meslek lisesinde görev yapan öğretmenler (Ort.24,32; SS: 4,27) arasındadır. Her iki karşılaştırmada da BSM'de görev yapan öğretmenler lehine anlamlı bir farklılık görülmektedir. Ortaokulda görev yapan öğretmenler (Ort.25,66; SS: 3,75) ile Anadolu (Ort.24,32; SS: 4,27) ve Meslek lisesinde görev yapan öğretmenler (Ort.24,32; SS: 4,27) arasında yine ortaokulda görev yapan öğretmenler lehine bir farklılık bulunmuştur. Farklığın görüldüğü son boyut ise öngörülü ve içten olma boyutudur. Anadolu Lisesi ile ilkokul (Ort.17,17; SS: 3,07), ortaokul (Ort.17,23; SS: 2,94) ve BSM'de (Ort.17,28; SS: 3,38) görev yapan öğretmenler arasında Anadolu lisesinde görev yapanlar aleyhine anlamlı bir farklılık vardır. Başka bir ifade ile ilkokul, ortaokul, BSM'de görev yapanların puan ortalamaları Anadolu Lisesinde görev yapmalarındakinden daha yüksektir. Aynı şekilde Meslek lisesinde görev yapan öğretmenlerin ortalama puanları (Ort.16,13; SS: 3,82), ilkokul (Ort.17,17; SS: 3,07), ortaokul (Ort.17,23; SS: 2,94) ve BSM'de görev yapan öğretmenlerin (Ort.17,28; SS: 3,38) puanlarından daha düşüktür.

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin mesleki kıdem değişkenine göre değişiklik gösterip göstermediğine yönelik yapılan Tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Yansıtıcı düşünme alt ölçek puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt Ölçekler		N	X	ss.		K.O.	F	p
S. A.	1-5 Yıl	46	30.06	3.36	G. A.	31,7	1.548	.187
Düşünme	6-10 Yıl	88	28.74	4.23	G.İ.	20,48		
	11-15 Yıl	181	29.35	4.17				
	16-20 Yıl	184	28.64	5.03				
	21 ve Üzeri Yıl	131	28.57	4.79				
	Toplam	630	28.95	4.53				
Açık fikirlilik	1-5 Yıl	46	27.78	3.13	G. A.	37,49	1.780	.131
	6-10 Yıl	88	26.17	4.82	G.İ.	21,06		
	11-15 Yıl	181	26.57	4.43				
	16-20 Yıl	184	25.87	4.97				
	21 ve Üzeri Yıl	131	26.23	4.50				
	Toplam	630	26.33	5.60				
S. E.	1-5 Yıl	46	23.26	2.27	G. A.	30,35	2.061	.084
Öğretim	6-10 Yıl	88	21.84	3.72	G.İ.	14,72		
	11-15 Yıl	181	21.70	3.63				
	16-20 Yıl	184	21.47	4.12				
	21 ve Üzeri Yıl	131	21.68	4.20				
	Toplam	630	21.76	3.85				

Ö.S.ve	1-5 Yıl	46	22.33	2.51	G. A.	24,67	1.995	.094
Bilimsellik	6-10 Yıl	88	20.81	3.85	G.İ.	12,36		
	11-15 Yıl	181	21.16	3.22				
	16-20 Yıl	184	20.80	3.75				
	21 ve Üzeri Yıl	131	21.29	3.62				
	Toplam	630	21.12	3.53				
Araştırmacı	1-5 Yıl	46	26.76	2.86	G. A.	38,69	2.088	.081
	6-10 Yıl	88	25.16	4.68	G.İ.	18,53		
	11-15 Yıl	181	25.41	3.90				
	16-20 Yıl	184	24.77	4.57				
	21 ve Üzeri Yıl	131	25.36	4.60				
	Toplam	630	25.28	4.32				
Ö. İ. Olma	1-5 Yıl	46	18.24	1.89	G. A.	31,47	2.853	.023*
	6-10 Yıl	88	16.69	3.40	G.İ.	11,03		
	11-15 Yıl	181	16.55	3.18				
	16-20 Yıl	184	16.45	3.52				
	21 ve Üzeri Yıl	131	16.83	3.55				
	Toplam	630	16.72	3.34				
Mesleğe	1-5 Yıl	46	8.67	1.55	G. A.	2,46	.853	.492
Bakış	6-10 Yıl	88	8.23	1.74	G.İ.	2,89		
	11-15 Yıl	181	8.32	1.70				
	16-20 Yıl	184	8.18	1.65				
	21 ve Üzeri Yıl	131	8.36	1.78				
	Toplam	630	8.30	1.70				

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin mesleki kıdem değişkenine göre değişiklik gösterip göstermediğine yönelik yapılan Tek yönlü varyans analizi sonuçları göre sadece Öngörülü ve içten olma boyutunda anlamlı bir fark bulunmuştur (F=2,853; p<.05). Farklılığın kaynağı konusunda yapılan Tukey analizi sonucunda 1-5 yıl kıdeme sahip öğretmenler (Ort.18,24; SS: 1,89) ile 11-15 yıl (Ort.16,55; SS: 3,18) ve 16-20 yıl (Ort.16,45; SS: 3,52) kıdeme sahip öğretmenler arasında 1-5 yıl kıdeme sahip öğretmenler lehine anlamlı bir fark bulunmuştur.

Bağımsız değişkenlerin hangisinin ya da hangilerinin öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimleri üzerinde daha çok etkili olduğuna dair yapılan karar ağacı analizi şekil 1'de verilmiştir.

Karar ağacı modeline göre öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimleri üzerinde en çok farklılığa sebep olan bağımsız değişken, görev yapılan okul türü değişkenidir. Buna göre lise türündeki okullarda görev yapan öğretmenler (Ort. 145,18) ile lise öncesi eğitim veren okullarda görev yapan öğretmenlerin (Ort. 150.30) yansıtıcı düşünme eğilim puanları anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Görev yapılan okul türü değişkeni üzerinde ise mesleki kıdem en çok farklılığa sebep olan bağımsız değişkendir. Buna göre 16-20 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin yansıtıcı dü-

şünme eğilim puanları (Ort. 146,07) diğer kıdem gruplarının ortalamalarına (Ort. 152, 19) göre daha düşüktür. 16-20 yıl kıdem üzerindeki değişime en çok etki eden bağımsız değişken branş iken diğer kıdem gruplarına en çok etki eden bağımsız değişken cinsiyet değişkenidir.

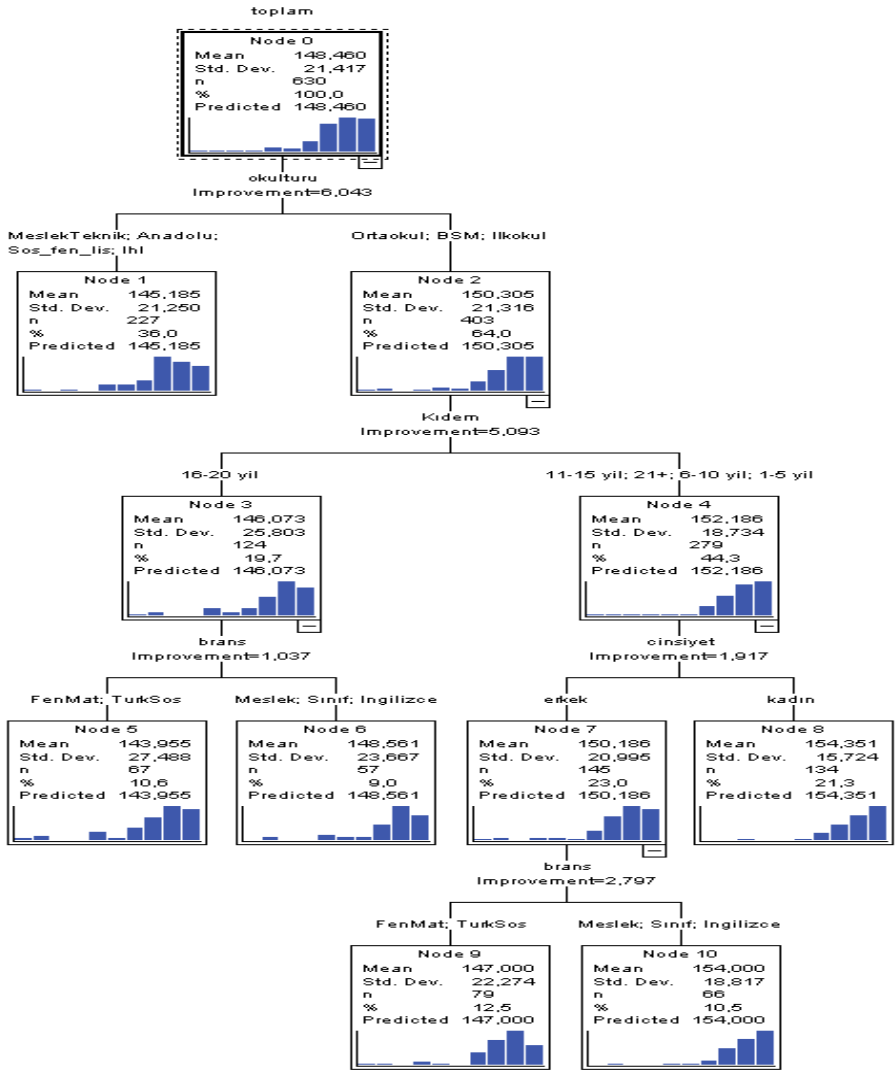

Şekil 1. Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilimleri puanlarına ilişkin karar ağacı modeli.

Branş değişkenine göre Fen Bilgisi, Matematik, Türkçe, Sosyal Bilgiler branşında görev yapan öğretmenlerin puanları (Ort. 143,96), Meslek Bilgisi, Sınıf ve İngilizce branşında görev yapan öğretmenlerin puanlarından (Ort.148,56) düşüktür. Cinsiyet değişkenine göre erkek öğretmenlerin puanları (Ort. 150,186) kadın öğretmenlere (Ort. 154,35) daha düşüktür. Erkek öğretmenlerin puanları üzerinde en etkili değişken yine branştır. Buna göre Fen Bilgisi, Matematik, Türkçe, Sosyal Bilgiler branşında görev yapan erkek öğretmenlerin puanları (Ort. 147,00) Meslek Bilgisi, Sınıf ve İngilizce branşında görev yapan erkek öğretmenlere (Ort. 154,00) göre daha düşüktür.
Öğretmenlerin öğrenim düzeyleri değişkeni diğer bağımsız değişkenlere göre daha az etkili değişkendir, bu sebeple karar ağacı modelinde yer almamıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, öğretmenlerin yansıtıcı düşünme düzeylerini belirlemek, öğretmenlerin branş cinsiyet, öğrenim düzeyi, okul türü ve mesleki kıdemlerine göre bu düzeylerin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amaçlanmıştır.

Öğretmenlerin en yüksek ortalamaları açık fikirlilik alt boyutunda yer alırken, en düşük ortalama mesleğe bakış boyutundadır. Öğretmenler farklı düşüncelere değer verme, yaratıcılık gibi özellikleri taşımakta veya bu fikirlere önem vermektedir. Diğer taraftan öğretmenlerin mesleğe bakış boyut puan ortalamalarının düşük olması öğretmelerin mesleklerine karşı olan tutumlarının düşük olduğunu göstermektedir.

Araştırmada öğretmenlerinin branşlarına göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var olduğu bulgusuna ulaşılmış olup bu farklılık sadece açık fikirlilik alt boyutunda sınıf öğretmenleri lehinedir. Sınıf öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme puanlarının daha yüksek olması, ilköğretim programının daha çok becerilerin geliştirilmesi üzerine kurulu olmasından kaynaklanabilir. Diğer yandan lise öğretim programlarında vurgu daha çok içeriğin öğrenciye kazandırılması üzerinedir. Ayrıca merkezi sınavların varlığı ve bu sınavlarda sorulan soruların daha çok içeriğin ne düzeyde kazanıldığını ölçmeye yönelik oluşu, alan öğretimi yapan öğretmenlerin kendilerini sadece içeriği aktaran bireyler olarak görmesi ile

sonuçlanabilir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin öğretim uygulamaları bağlamında her türlü soru, tepki ve önerilere daha fazla açık olmaları ve eğitsel etkinliklere daha fazla önem vermeleri de bu duruma yol açmış olabilir.

Bu araştırmada öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bu bulgusu benzer araştırma bulgularıyla örtüşmektedir (Kaf Hasırcı ve Sadık, 2011). Bayan öğretmenlerin mesleki açıdan kendilerine olan güvenlerinin daha fazla olması, öğretmenlik mesleğinde kendilerini daha yeterli olarak görmeleri (Akbaş ve Çelikkaleli, 2006) bu duruma yol açtığı düşünülmektedir. Aynı zamanda empati kurma, başkalarını anlama, başkalarına öğretme motivasyonlarının yüksek olması, öğrenci görüşlerine daha fazla değer vermesi, eleştirel düşünmesi bu durumun sonucu olarak düşünülmektedir. Ayrıca Dilekli (2015) öğretmenlerin öğretim stilleri üzeri yaptığı araştırmada kadın öğretmenlerin daha demokratik bir sınıf atmosferi oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Demokratik sınıf ortamı oluşturan öğretmenlerin eleştiriye, öğrenmeye ve işbirliğine daha eğilimi olduğunu da belirtmektedir. Bu noktadan hareketle demokratik sınıf ortamını oluşturan bireyler ile yansıtıcı düşünen bireylerin ortak noktaları olduğu da söylenebilir. Diğer taraftan öğretmenlerin cinsiyetlerine göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığına ilişkin araştırma bulguları yer almaktadır (Aslan, 2009; Doğan-Dolapçıoğlu, 2007; Durdukoca ve Demir, 2012; İnönü, 2006; Kuzu, 2011).

Araştırmada öğretmenlerinin öğrenim düzeylerine göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu bu farklılığın ise "sürekli ve amaçlı düşünme" alt boyutunda ön lisans mezunları lehinedir. Ön lisans mezunlarının mesleki kıdemleri daha yüksektir. Fakat mesleki kıdem değişkinin analizi sonucunda bu bulguyu destekleyecek bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu sebeple ön lisans mezunlarının yansıtıcı düşünme puanlarının daha yüksek olmasının bireysel faktörlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu araştırmada öğretmenlerin görev yaptıkları okul türüne göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark var olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. İlkokul, ortaokul, BSM'de görev yapanların puan ortalamaları Anadolu Lisesinde görev yapanlardan daha yüksek olduğu, meslek lisesinde görev yapan öğretmenlerin ortalama puanlarının ise ilkokul, ortaokul ve BSM'de görev yapan öğretmenlerin puanlarından daha düşük

olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle, bu tür okullarda görev yapan öğretmenlerin öğrencilerin bireysel ilerlemesini daha fazla takip etmesi ve öğrencilerle daha fazla etkili iletişim kurmasının onlarda yansıtıcı düşünme becerilerinin gelişmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Lise eğitimi sonunda ortak bir merkezi sınavın olması ve bu sınavda öğrencilerin lise programındaki içerikten sorumlu olmaları öğretmenleri içeriğin aktarımına odaklamış ve bunun sonucunda öğretim etkinliklerinde ve mesleğe bakış açılarında daimici ve esasici bir felsefeyi temele almalarına sebep olmuş olabilir. Fakat Kaf Hasırcı ve Sadık (2011) ise öğretmenlerin görev yaptıkları okul türüne göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Son olarak, bu araştırmada öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu bu farklılık sadece "öngörülü ve içten olma" boyutunda 1-5 yıl kıdeme sahip öğretmenler lehinedir. Bunun nedeni, öğretmen yetiştirme sürecinde lisans düzeyine verilen eğitimlerin yapılandırmacılık felsefesine uygun ve yeni yaklaşımların benimsenmesini sağlayacak şekilde olmasına bağlanabilir. Buna karşılık öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre yansıtıcı düşünme düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığına ilişkin araştırma bulguları yer almaktadır (Dolapçıoğlu, 2007; Aslan, 2009; Demiralp, 2010; Durdukoca ve Demir, 2012; Hasırcı ve Sadık, 2011; Kuzu, 2011).

Aynı şeklide, karar ağacı incelendiğinde, öğretmenlerin yansıtıcı düşünme eğilim puanları üzerinde en etkili faktörler sırasıyla okul türü, okul türü üzerinde mesleki kıdem, mesleki kıdem üzerinde cinsiyet ve cinsiyet üzerinde branş değişkenleri olarak bulunmuştur. Karar ağacı modelinin ortaya koyduğu bu sonuçlar yapılan diğer analizlerle de tutarlı sonuçları taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Analyzing Teachers' Reflective Thinking in terms of Some Variables

*

Yalçın Dilekli – Şenol Orakcı

Aksaray University

Reflective thinking is a cognitive feature that is consciously learned and developed. Therefore, it is important to have such a thought in the school setting (Wilson and Jan, 1993). Reflective thinking, which is an inquiry approach that attaches importance to constructivism in education, involves rebuilding the individual's experiences (Mahnaz, 1997). At the same time, reflective thinking is a kind of thinking that involves understanding a situation or problem and finding a better solution for it (Kızılkaya and Aşkar, 2009). It can be said that reflective thinking is necessary for teachers because it has a key role in achieving educational objectives, searching for solutions to problems and evaluating their current situation. It is defined as reflecting the teachers' ideas, attitudes and skills about the subject (Semerci, 2007; Dilekli, 2018).

Learning process for teachers should be oriented towards practice. This process should be based on the experience gained from the practices. Therefore, immediately after experimental learning, reflective thinking process should be started (Harrison, Dymoke and Pell 2006). According to Donald et al. (2006), teaching is a complex activity that requires teachers to think about what they do. Good teachers can be even more effective on their teaching. According to this view, teachers' reflective thinking skills encourage critical approaches to the teaching of teachers and, as a result, brings about better practices with it (Oser, Dick and Paltry, 1992; Artzt and Armor-Thomas, 2001; Mayes, 2001; Swain, 1998). If teachers are unaware of errors in implementation, they will not be aware of the measures required to prevent the repetition of these errors, no matter how experienced they are in their field or in teaching methods. From this point of view, through reflective thinking, teachers can question what they are doing,

reconstruct them, apply these changes and improve themselves (Bölükbaş, 2004). Therefore, reflective thinking is a skill that helps teachers build a relationship between theory and practice and contributes to their professional development (Güney, 2008).

This study aims to investigate reflective thinking levels of teachers and to examine whether there is a significant difference between teachers' gender, education level, type of school and professional seniority and determine which of teachers' gender, education level, type of school and professional seniority were more effective on the reflective thinking skills scores of the teachers. For these purposes, the following questions were addressed:

1. What are the reflective thinking levels of their teachers?
2. Is there a significant difference between the reflective thinking levels of the teachers according to their branches?
3. Is there a significant difference between the reflective thinking levels of the teachers according to their gender?
4. Is there a significant difference between the reflective thinking levels of the teachers according to their educational level?
5. Is there a meaningful difference between the level of reflective thinking according to the type of school?
6. Is there a meaningful difference between the reflective thinking levels of the teachers according to their professional seniority?
7. Which of the faculty, gender, level of education, type of school and professional seniority is more effective on teachers' reflective thinking skills scores?

This study is a descriptive research study conducted by use of the screening model. The screening model is a model that does aims to define the current state as it is in the past or currently (Karasar, 2011). The sample of this study constitutes a total of 630 teachers working in different branches at different levels in different provinces of Turkey. A personal information form was developed by the researchers to collect the data. In addition, "Reflective Thinking Tendency Scale (YANDE)" developed by Semerci (2007) was used in the study. "The Reflective Thinking Tendency Scale" was designed as a 5-point Likert-type scale and consisted of 35 items (20 positive and 15 negative). In the analysis of the data, "independent group

t test", "one-way variance analysis (ANOVA)", "Tukey test", one of the post-hoc techniques were used in the direction of the study.

As a result of the study, it was seen that there was a significant difference with regard to the reflective thinking levels of the teachers according to their branches, gender, level of education and the type of school they served. Likewise, when "Decision-Tree" model was examined, the most influential factors on the teachers' reflective thinking tendency scores were found to be type of school, upon it professional seniority, upon it teachers' gender, and upon it teachers' branches respectively. The results of the "Decision-Tree" model show consistent results with other analyzes. The results of the study were discussed with the results of similar studies on teachers' reflective thinking.

Kaynakça

Akbaş, A., Çelikkaleli, Ö. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının fen öğretimi özyeterlik inançlarının cinsiyet, öğrenim türü ve üniversitelerine göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(1), 98-110.

Alp, S. ve Şahin. T, Ç. (2008). Eğitimde yansıtıcı düşüncenin önemi ve yansıtıcı düşünceyi geliştirme, *Milli Eğitim Dergisi, 178*, 311–320.

Arztz, A.F. ve Armour-Thomas, E. (2001*). Becoming a reflective mathematics teacher: A guide for observations and self-assessment*. Mahwah, NJ: Lawrence ErlbaumAssociates.

Aslan, G. (2009). *Sınıf öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme eğilimleri ile sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Atay, Y. D. (2003). *Öğretmen eğitiminin değişen yüzü* (1. Bsm). Ankara: Nobel Dağıtım.

Ayers, W. (2001). *To teach: The journey of a teacher* (2nd ed.),New York: Teachers College.

Bölükbaş, F. (2004). *Yansıtıcı öğretimin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin türkçe dersine yönelik tutum ve başarıları üzerindeki etkililiği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Danielson, C. (1996). *Enhancing professional practice: A framework for teaching*. (2nd ed.). Alexandria, VA: ASCD.

Demiralp, D. (2010). *İlköğretim birinci kademe programlarının öğrencilerin yansıtıcı düşünmelerini geliştirmeye etkisine yönelik öğretmen görüşleri Elazığ ili örneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Soysal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Dewey, J. (1933). *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process.* Boston: D. C. Heath.

Dilekli, Y. (2015). *Öğretmenlerin düşünmeyi öğretmeye yönelik yaptıkları sınıf içi uygulamalar:Özyeterlik düzeyleri ve öğretim stilleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Dilekli, Y. (2018). Üst düzey düşünme becerileri , *Öğretim İlke ve Yöntemleri,* içinde (319-356), Ankara: Maya.

Doğan-Dolapçıoğlu, S. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme düzeylerinin değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Donald, R., Deborah, B., J. ve Kim, K. M. (2006).*The act of teaching*, New York: McGrawHill.

Durdukoca, Ğ. ve Demir, M. (2012). İlköğretim öğretmenlerin bazı değişkenlere göre yansıtıcı düşünme düzeyleri ve düşüncelerindeki öğretmen niteliklerinin yansıtıcı öğretmen niteliklerine uygunluğu. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*, 357-374.

Durdukoca, Ş. F. ve Demir, M. (2012). İlköğretim öğretmenlerin bazı değişkenlere göre yansıtıcı düşünme düzeyleri ve düşüncelerindeki öğretmen niteliklerinin yansıtıcı öğretmen niteliklerine uygunluğu. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(20), 357-374.

Gelter, H. (2003). Why is reflective thinking uncommon. *Reflective Practice 4* (3), 337-345.

Güney, K. (2008). *Mikro-yansıtıcı öğretim yönteminin öğretmen adaylarının sunu performansı ve yansıtıcı düşünmesine etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Harrison, J., Dymoke, S. ve Pell, T. (2006). Mentoringbeginning teachers in secondaryschools: An analysis of practice. *Teaching and Teacher Education, 22*, 1055–67.

Hasırcı, Ö.K. ve Sadık, F. (2011). Sınıf öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(2), 195-210.

Husu, J., Patrikainen, S. ve Toom, A. (2006). *Examining student teachers' practicum portfolios to develop reflective competencies in teaching*.Paper presented in AERA 2006 Annual Conference in San Francisco.

İnönü, Y. (2006). *Tarih öğretmenlerinin yansıtıcı öğretmen özelliklerine sahiplik düzeyi: Van örneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Kaf, H. Ö. ve Sadik, F. (2011). Sınıf öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin incelenmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*, 195-210.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi.* (22.Bsm). Ankara: Nobel Akademi.

Kızılkaya, G. ve Aşkar, P. (2009). Problem çözmeye yönelik düşünme becerisi ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, *34*(154), 82-92.

Kuzu, S. (2011). *Fen bilgisi öğretmenlerinin yansıtıcı düşünmeye ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi:Şırnak ili örneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Lee, J. H. (2005). Understanding and assessing preservice teachers' reflective thinking. *Teaching and Teacher Education, 21*(6), 699-715. https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.05.007

Loughran, J. J. (1996). *Developing reflective practice: Learning about teaching and learning through modelling.* London: Falmer.

Mahnaz, M. (1997). Content and nature of reflective teaching: A case of an experiment middle school science teacher. *Clearing House*, *70*(3), 143-151.

Mayes, C. (2001). A transpersonal model for teacher reflectivity. *Journal of Curriculum Studies, 33(4)*, 477–493.

Oser, F., Dick, A. ve Paltry, J. (1992). *Effective and Responsible Teaching.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Semerci, Ç. (2007). Öğretmen ve öğretmen adayları için yansıtıcı düşünme eğilimi (YANDE) ölçeğinin geliştirilmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 7*(3), 1351-1377.

Swain, S.S. (1998). Studying teachers' transformations: Reflections as methodology. *The Clearing House, 72*(1), 28–34.

Tripp, D. (2003). *Action inquiry, action research reports,* 04.02.2018 tarihinde www.fhs.usyd.edu.au/arow/arer/017.html adresinden erişildi.

Willard-Holt, C. ve Bottomley, D. (2000). Reflectivity and effectiveness of preservice teachers in a unique field experience. *Action in Teacher Education 21*(2), 76-89.

Wilson J., & Jan W.L. (1993). *Thinking for themselves: Developing strategies for reflective learning*. Australia: Eleanor Curtain Publishing.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dilekli, Y. ve Orakcı, Ş. (2019). Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme becerilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1517-1539. DOI: 10.26466/opus.550187

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2'nin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması[1]

DOI: 10.26466/opus.529016

*

Özge Canoğulları Ayazseven* - Fulya Cenkseven Önder**

*Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana/ Türkiye

E-Posta: canogullari.ozge@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2867-7948

** Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana/Türkiye

E-Posta: fulyac@cu.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-9748-626X

Öz

Bu çalışmada lise öğrencileri üzerinde uygulanan Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2'nin (Caplan, 2010) Türkçe uyarlama çalışmasını yaparak geçerli ve güvenilir bir ölçek olup olmadığını sınamak amaçlanmıştır. GPİKÖ 2'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması için araştırmanın çalışma evreni 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Adana ili Yüreğir ve Sarıçam ilçesi sınırları içinde birer lise ve Hatay ili İskenderun ilçesinden bulunan bir lise toplam üç liseden 9, 10, 11 ve 12. sınıfa devam eden kız ve erkek öğrencilerden oluşmuştur. 245 kız, 247 erkek toplam 492 öğrenci çalışma grubuna alınmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analiziyle (DFA) çözümlenmiştir. DFA sonucunda dört faktörlü yapının iyi uyum değerleri ürettiği görülmüştür. Faktörler arasındaki korelasyon değerleri .12 ile .59 arasında değişmektedir. Ölçeğin ölçüt geçerliliğini sınamak için Kısa Semptom Envanteri Depresyon Alt Ölçeği ve Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu puanları ile ilişkisine bakılmıştır. GPİKÖ 2 ile depresyon ve internet bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Alt ölçeklerin Cronbanch Alfa iç tutarlık katsayısı .51 ile .83 arasında değişirken ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .85 bulunmuştur. Sonuç olarak, GPİKÖ 2'nin problemli internet kullanımına yönelik eğilimin belirlenmesi amacıyla lise öğrencileri üzerinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Problemli internet kullanımı, İnternet bağımlılığı, Ölçek uyarlama, Geçerlilik , Güvenirlik*

[1] *Bu çalışma, Fulya CENKSEVEN ÖNDER danışmanlığında Özge CANOĞULLARI AYAZSEVEN' in yayınlanmamış doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir. Ayrıca 28 Nisan-1 Mayıs 2018 tarihinde Antalya'da düzenlenen III. INES Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Turkish Adaptation Study of The Generalized Problematic Internet Use Scale 2

*

Abstract

In this study, it was aimed to test the validation of a valid and reliable scale by making the Turkish adaptation study of Generalized Problematic Internet Use Scale 2 (Caplan, 2010) applied on high school students. The study included a simple random sample of 492 adolescent students-245 girls and 247 boys - attending ninth, tenth, eleventh and twefth grades, to three different high schools that are obligated to ministry of national education in Hatay and Adana between 2017 and 2018 education years. The construct validity of the scale was analyzed by confirmatory factor analysis (CFA). As a result of CFA, it was observed that the four-factor structure produced good fit values. Correlation values between the factors ranged from .12 to .59. In order to test the criterion validity of the scale, the relationship between the Brief Symptom Inventory Depression Sub-dimension and Young Internet Addiction Test Short Form was examined. A significant positive correlation was found between GPIUS 2 and internet addiction and depression. The Cronbanch Alpha internal consistency coefficient of the subscales ranged from .51 to .83, while the Cronbach Alpha internal consistency coefficient for the whole scale was .85. As a result, it is seen that GPIUS 2 is a valid and reliable scale that can be used on high school students in order to determine the trend towards problematic internet use.

Keywords: *Problematic internet usage, Internet addiction, Scale adaptation, Validity, Reliability*

Giriş

Günümüzde her yaştan insanın ilgisini çeken, çocuklar ve gençler arasında kullanımı sıklıkla yaygınlaşan ve bilinçli kullanıldığı takdirde hayatı kolaylaştıran internetin zamanla faydasından çok olumsuz yönlerinin konuşulduğu ve özellikle ergenlerde bazı sorunlara yol açtığı ifade edilmektedir (Beard ve Wolf, 2001; Caplan, 2002; Davis, 2001; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000; Young, 1996). İnternetin bilinçsiz ve aşırı kullanımına ilişkin dünyada birçok araştırma yapılmakta ve araştırmalar ergenlerin bu konuda riskli grup olduklarını öne sürmektedirler (Cao ve Su, 2007; Durkee vd., 2012; Hooi, 2010; Kuss, Griffiths, Karila & Billieux, 2013; Mossbarger, 2008). Türkiye'de de internet kullanımı her geçen yıl artmakta ve istatistiki bilgiler bu kullanımın çocuklar ve gençler arasında yaygınlaştığını göstermektedir (TUİK, 2013). Geliştirici olmayan ve gereğinden fazla kullanılan internetin ergenlerde problemli/patolojik internet kullanımı veya internet bağımlılığı gibi davranış problemlerine yol açtığı ifade edilmektedir (Ayas, Çakır ve Horzum, 2011; Cengizhan, 2005; Zorbaz ve Tuzgöl Dost, 2014).

Alanyazın incelendiğinde aşırı internet kullanımını tanımlamak için "Kompulsif bilgisayar kullanımı" (Black, Belsare ve Schlosser, 1999), "patolojik internet kullanımı" (Davis, 2001), "problemli internet kullanımı" (Caplan, 2002) ve "internet bağımlılığı" (Goldberg, 1999; Young, 1996) gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu terimler alanyazında birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte ilk olarak Young (1996) tarafından "internet bağımlılığı" olarak tanımlanmış ve sarhoş edici madde içermeyen dürtü kontrol bozukluğu olarak açıklanmıştır. İnternet bağımlılığına ilişkin çalışmalar zamanla başka araştırmacıların da ilgisini çekmiş ve bu konuyla ilgili testler, ölçme araçları geliştirerek internet bağımlılığını/problemli internet kullanımını tanılamaya çalışmışlardır (Anderson, 2001; Beard ve Wolf, 2001; Brenner, 1997; Caplan, 2002; Caplan, 2010; Davis, 2001; Griffiths, 1999; Kandell, 1998; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000; Shapira vd., 2003). İnternet bağımlılığının tanımları incelendiğinde internette planlanandan daha uzun süre vakit harcama, zihnin internetle sürekli meşgul olması, internet kullanımı sebebiyle iş, sosyal ve önemli işlevsel alanlarda sıkıntı yaşama, internet kullanımını yarattığı sıkıntılara rağmen devam ettirme, internet kullanımını sınırla-

ma çalışmalarının başarısız kalması, internet kullanımının azaltılması veya durdurulması çalışılması durumunda huzursuzluk, sinirlilik, depresyon gibi duygular yaşama, interneti problemlerden veya bazı rahatsız edici duygulardan (mutsuzluk, suçluluk, kaygı, depresyon gibi) kaçmak için bir araç kullanma bağımlılık kriterleri arasında yer almaktadır (Davis, 2001; Goldberg, 1999; Akt Bozkurt, Şahin ve Zoroğlu, 2016; Shapira vd., 2003; Young, 1996).

Türkiye'de de ergenler arasında önemli bir sorun olan internet bağımlılığını/problemli internet kullanımını tanılamaya yönelik ölçeklerin olduğu görülmektedir. Örneğin Günüç ve Kayri (2010), Türkçe bir ölçek geliştirmek ve Türkiye'de problemli internet kullanım düzeylerini belirleyip amaçlı İnternet Bağımlılık Ölçeği geliştirmişlerdir. 35 maddeden oluşan ölçek beşli Likert tipindedir. Ölçek "Yoksunluk", "Kontrol Güçlüğü", "İşlevsellikte Bozulma" ve "Sosyal İzolasyon" olmak üzere dört alt ölçekten oluşmaktadır.

Ceyhan, Ceyhan ve Gürcan (2007) ise Problemli İnternet Kullanım Ölçeği'ni (PİKÖ) geliştirmişlerdir. Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek "Tamamen uygun", "Oldukça uygun", "Biraz uygun", "Nadiren uygun" ve "Hiç uygun değil" seçeneklerinden oluşan beşli derecelendirme ile yanıtlanan 33 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin "internetin olumsuz sonuçları", "sosyal fayda/sosyal rahatlık" ve "aşırı kullanım" olarak adlandırılan üç alt ölçeği bulunmaktadır.

Ceyhan ve Ceyhan (2014) ise üniversite öğrencileri için geliştirilen Problemli İnternet Kullanım Ölçeği'nin (Ceyhan, Ceyhan ve Gürcan, 2007) ergenler için geçerli ve güvenilir bir ölçek olup olmadığını incelemişlerdir. Yapılan faktör analizleri sonucunda "Problemli İnternet Kullanım Ölçeği- Ergen" (PİKÖ-E) olarak adlandırılan beşli Likert tipinde 27 maddelik yeni bir ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçekten alınan puanlar artıkça ergenlerin internet bağımlılığı/problemli internet kullanımı düzeylerinin de arttığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de internet bağımlılığını ölçmek amaçlı Türkçe uyarlama çalışmaları da yapılmaktadır. Problemli internet kullanımını belirlemek için Young (1999) tarafından geliştirilen İnternet Bağımlılık Ölçeği DSM-IV 'ün "Psikoaktif Madde Bağımlılığı" ölçütlerinden uyarlanan 20 soruluk bir ölçektir. Ölçek, Bayraktar (2001) tarafından 12-17 yaş grubu er-

genlerin anlayabileceği şekilde Türkçeye uyarlanmıştır. İnternet Bağımlılık Ölçeği altılı Likert tipinde olup katılımcılara 0 ile 5 arasında puan verilmektedir. "Patolojik İnternet Kullanıcısı" olarak tanımlanan grubun ölçekten 80 ve üzeri puan aldığı belirtilmektedir. Ayrıca 50-79 arası puan alanlar "Sınırlı Semptom Gösterenler", 50 puan ve altı alanlar da "Semptom Göstermeyenler" olarak tanımlanmaktadır.

Orijinal adı "Skala zur Erfassung der Internetsucht" olan ve Hahn ve Jerusalem (2001) tarafından geliştirilen İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nde ise toplam 20 soru bulunmakta ve her alt ölçekte dört soru olmak üzere beş alt ölçekten ("Kontrol Kaybı", "Vazgeçme Belirtileri", "Bağımlılıkta Süre Artışı", "Çalışma ve Verimlilikte Olumsuz Sonuç" ve "Sosyal İlişkilerde Olumsuz Sonuçlar") oluşmaktadır. Ölçek, Şahin ve Korkmaz (2011) tarafından 19 yaş ve altı ergenler ile 50 yaş ve üstü yetişkinler arasında değişen çeşitli yaş gruplarına uygulanarak Türkçe uyarlama çalışması yapılmıştır. Uyarlama çalışmasında yapılan geçerlik analizleri sonucunda ölçeğin 3 faktör ("Kontrol Kaybı", "Daha Fazla Online Kalma İsteği" ve "Sosyal İlişkilerde Olumsuzluk") altında toplandığı ve 19 maddeden oluştuğu görülmüştür. Ölçek beşli Likert tipinde olup ölçeğin bütününden toplam en düşük 19 puan, en yüksek 95 puan alınabilmektedir (Şahin ve Korkmaz, 2011).

Nichols ve Nicki (2004) tarafından geliştirilen "İnternet Bağımlılık Ölçeği" tek faktör altında toplanan 31 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, Kayri ve Günüç (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak üniversite öğrencilerinin (17-22 yaş arası) internet bağımlılık düzeylerini belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçekte tersten puanlanan madde bulunmamakta ve beşli derecelendirme ölçeğiyle değerlendirilmektedir. Kayri ve Günüç'ün (2009) yaptığı uyarlama çalışmasının faktör analizi sonucunda ise Türkçe ölçek 30 maddeye düşmüştür. Ölçek maddelerinden elde edilen toplam puanın 90 (5 üzerinden 3 puan alınmasına eşit) ve üstü olma durumunu internet bağımlılığının bir göstergesi olabileceğini savunmuşlardır. İnternetin problemli kullanımını ölçmeye yönelik çeşitli ölçme araçları geliştirilse de günümüzün önemli sorunlarından biri olan ve araştırılmasının önemi vurgulanan problemli internet kullanımını belirlemeye yönelik farklı ölçeklerin de literatüre kazandırılmasının gereği vurgulanmaktadır (Deniz ve Tutgun Ünal, 2016).

Caplan (2010) tarafından geliştirilen Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2 ise geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak internet bağımlılığını tespit etmeye yönelik yurtdışında birçok araştırmada (Caplan, Williams ve Yee, 2009; Casale, Caplan ve Fioravanti, 2016; Chong ,Chye, Huan ve Ang 2012, 2014; Gámez-Guadix, Villa-George ve Calvete, 2012; Pontes, Caplan ve Griffiths, 2016) yer alsa da Türkiye'de bu ölçeğin uyarlama çalışmasının Deniz ve Tutgun Ünal (2016) tarafından yakın bir tarihte yapıldığı ve araştırmalarda kullanılmadığı görülmektedir. Fakat belirtilen çalışma diğer uyarlama çalışmalarının çoğunda olduğu gibi üniversite öğrencileri üzerinde yapılmış olup ergenler için geçerli ve güvenilir bir ölçek olup olmadığı konusunda bilgi vermemektedir. Alanyazın incelendiğinde de ergenlerde problemli internet kullanımını belirlemek amacıyla çoğu ölçeğin Türkçe'ye uyarlandığı fakat Caplan'ın (2010) geliştirdiği Genelleştirilmiş İnternet Kullanım Ölçeği 2 konusunda yeterince çalışma yapılmadığı dikkat çekmektedir. Bu ölçek problemli internet kullanımını tanılamaya yönelik genel puan vermekle birlikte dört boyutta problemli internet kullanımını betimleyen, aynı zamanda 15 maddeden oluşması sebebiyle ergenlerin kolay cevaplayabileceği bir ölçek olması sebebiyle tercih edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada Genelleştirilmiş İnternet Kullanım Ölçeği 2'nin (Caplan, 2010) Türkçe uyarlama çalışmasını yaparak lise öğrencileri için geçerli ve güvenilir bir ölçek olup olmadığını sınamak amaçlanmıştır. Yapılan çalışmanın, Türkiye'de problemli internet kullanımını ölçme konusunda geliştirilecek yeni ölçme aracı geliştirme çabalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2'nin (Caplan, 2010) geçerlik ve güvenirlik çalışması için araştırmanın çalışma evreni 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Adana ili Yüreğir ve Sarıçam ilçesi sınırları içinde birer lise ve Hatay ili İskenderun ilçesinden bulunan bir lise toplam üç liseden 9, 10, 11 ve 12. sınıfa devam eden kız ve erkek öğrencilerden oluşmuştur. Çalışma evreninde yer alan liselerde her sınıf düzeyinden birer sınıf random olarak belirlenerek uy-

gulamalar bu sınıflarda gerçekleştirilmiş, 245 (%49.8) kız, 247 (%50.2) erkek toplam 492 öğrenci çalışma grubunda yer almıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine göre dağılımları

Değişkenler		**n**	**%**
Cinsiyet	Kız	245	49.8
	Erkek	247	50.2
Sınıf düzeyi	9. Sınıf	150	30.5
	10. Sınıf	101	20.5
	11. Sınıf	115	23.4
	12. Sınıf	126	25.6
Baba öğrenim durumu	Hiçbir okul mezunu değil	19	3.9
	İlkokul/ortaokul	269	55.2
	Lise	136	27.9
	Üniversite	58	11.9
	Lisansüstü	5	1.0
Anne öğrenim durumu	Hiçbir okul mezunu değil	52	10.7
	İlkokul/ortaokul	313	64.3
	Lise	83	17.0
	Üniversite	37	7.6
	Lisansüstü	2	0.4
İnternet kullanım sıklığı	Günde en çok 1 saat	73	15.1
	Günde 1-3 saat arası	190	39.4
	Günde 3 saatten fazla	173	35.9
	Haftada 3-4 gün	18	3.7
	Haftada 1-2 gün	22	4.6
	Ayda 1-2 gün	6	1.2
İnternet kullanım amacı	Sosyal medya	255	52.9
	Oyun	46	9.5
	Ödev/araştırma	85	17.6
	Film izleme/indirme	44	9.1
	Müzik dinleme/indirme	52	10.8

Tablo 1 incelendiğinde, çalışma grubunun %49.8'ini kız öğrencilerin, %50.2'sini ise erkek öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Sınıf düzeyi açısından ise 9. sınıflardan 150 (%30.5), 10. sınıflardan 101 (%20.5), 11. sınıflardan 115 (%23.4) ve 12. sınıflardan 126 (%25.6) öğrenci araştırmaya katılmıştır. Babası hiçbir okul mezunu olmayan 19 (%3.9), ilko-

kul/ortaokul mezunu olan 269 (%55.2), lise mezunu olan 136 (%27.9), üniversite mezunu 58 (%11.9), yüksek lisans/doktora mezunu 5 (%1); annesi hiçbir okul mezunu olmayan 52 (%10.7), ilkokul/ortaokul mezunu olan 313 (%64.3), lise mezunu olan 83 (%17), üniversite mezunu 37 (%7.6), yüksek lisans/doktora mezunu 2 (%0.4) öğrenci vardır. Annesi vefat eden 5 öğrenci ve babası vefat eden 5 öğrenci anne-baba öğrenim durumunu boş bırakmışlardır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi çalışma grubunda günde en çok 1 saat internet kullanan 73 (%15.1), günde 1-3 saat arası internet kullanan 190 (%39.4), günde 3 saatten fazla kullanan 173 (%35.9), haftada 3-4 gün kullanan 18 (%3.7), haftada 1-2 gün kullanan 22 (%4.6), ayda 1-2 gün kullanan 6 (%1.2) öğrenci bulunmaktadır. İnternet kullanan öğrencilerin 255'i (%52.9) sosyal medya, 46'sı (%9.5) oyun, 85'i (%17.6) ödev/araştırma, 44'ü (%9.1) film izleme/indirme, 52'si (%10.8) müzik dinleme/indirme amacıyla interneti kullanmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2 (GPİKÖ 2)*:* Caplan (2010) tarafından geliştirilmiş olup Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği (GPİKÖ)'nin (Caplan, 2002) güncelleştirilmiş ve revize edilmiş modelidir. Caplan (2002) orijinal GPİKÖ maddeleri üzerinde faktör analizi yapmış ve yedi faktör belirlemiştir: Duygudurum değişikliği (negatif duygulanım durumlarında bazı değişiklikleri kolaylaştırmak için internet kullanan bir birey), sosyal faydalar (online topluluklardan algılanan sosyal faydalar), sosyal kontrol (bireyin başkalarıyla online etkileşim halindeyken kendini tanıtma konusunda algıladığı kontrol derecesi), yoksunluk (internet ile meşguliyet), kompulsif kullanım (kişinin online davranışlarını düzenleme veya kontrol etme yetersizliği), çevrimiçi aşırı zaman (bireyin çevrimiçi aşırı zaman harcama hissetme derecesi) ve olumsuz sonuçlar (bireyin internet kullanımından kaynaklanan kişisel, sosyal ve mesleki sorunlar yaşaması). Orijinal GPİKÖ ilgili alana katkı sağlamış olmasına rağmen boyutlarının sayısı olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu sebeple Caplan ikinci bir ölçek geliştirme çalışmalarına başlamıştır. Geliştirilen yeni ölçek (GPİKÖ 2), dört yapı altında toplanmıştır:

1) *Online Sosyal Etkileşim Tercihi (OSET):* Yüz yüze etkileşim yerine online olarak sosyal etkileşimin tercih edilmesi,
2) *Duygu Düzenleme:* Olumsuz duygu durumlarında değişiklik yaratmak için internetin kullanılması,
3) *Yetersiz Öz-Düzenleme* (kompulsif kullanım ve bilişsel meşguliyet alt ölçeklerini içeren): Kişinin online davranışlarını düzenleme veya kontrol etme yetersizliği ve zihninin internetle sürekli meşgul olması,
4) *Olumsuz Sonuçlar*: İnternet kullanımından kaynaklanan kişisel, sosyal ve mesleki sorunlar yaşanması.

Ölçek 15 maddeden oluşmakta olup 1'den (kesinlikle katılmıyorum) 8'e (kesinlikle katılıyorum) doğru sıralanan bir ölçek üzerinden değerlendirilmektedir. Bu çalışmada ise ölçek ergenler üzerinde uygulanacağı için sekizli Likert tipinden beşli Likert yapıya ("Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", Kararsızım", "Katılıyorum" ve "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneklerinden oluşan) indirilmiştir. Orijinal ölçeğin geçerlik çalışması için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin beş boyutta toplandığı (online sosyal etkileşim, duygu düzenleme, kompulsif internet kullanımı, bilişsel meşguliyet ve olumsuz sonuçlar), iki boyutun ise (kompulsif internet kullanımı ve bilişsel meşguliyet) "yetersiz özdüzenleme" adıyla tek bir boyut altında toplandığı görülmüştür. Orijinal ölçeğin güvenirlik çalışması Cronbach Alfa Katsayısı hesaplanarak bulunmuştur. Tüm ölçeğe ait Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı .91 iken, "online sosyal etkileşim" boyutu için .82, "duygu düzenleme" boyutu için .86, "bilişsel meşguliyet" boyutu için .86, "kompulsif internet kullanımı" boyutu için .87, "olumsuz sonuçlar" boyutu için ise .83 bulunmuştur. Orijinal ölçeğin geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları ölçeğin kullanıma elverişli olduğunu göstermiş olup bu çalışmada da Türkçe uyarlama çalışması yapılmıştır (Bakınız Ek-1).

Kısa Semptom Envanteri: Derogatis (1992) tarafından geliştirilen Kısa Semptom Envanteri Şahin ve Durak (1994) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon, hostalite olmak üzere 5 alt ölçekten ve 53 maddeden oluşan ölçeğin maddeleri hiç yok" ve " çok fazla var" ifadelerine karşılık gelen 5'li Likert tipi olarak derecelendirilmiştir. Türkçe ölçeğin geçerlik çalışması açımlayıcı faktör

analiziyle gerçekleştirilmiş ve 5 alt ölçekten oluştuğu görülmüştür. Ölçeğin Cronbach Alfa Güvenilirlik Katsayıları " depresyon" alt ölçeği için .88, "anksiyete" alt ölçeği için .87, "olumsuz benlik" alt ölçeği için .87, "somatizasyon" alt ölçeği için .75 ve "hostalite" alt ölçeği için .76 bulunmuştur. Bu araştırmada 12 maddeden oluşan depresyon alt boyutu kullanılmıştır.

***Young İnternet Bağımlılık Testi- Kısa Formu*:** İlk olarak Young (1998) tarafından 20 maddelik geliştirilen ölçek Pawlikowski ve arkadaşları (2013) tarafından 12 maddeye indirgenerek kısa forma dönüştürülmüştür. Beşli derecelendirme ölçeğiyle değerlendirilen ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması Kutlu, Savcı, Demir ve Aysan (2016) tarafından yapılmıştır. Ölçekten alınan puanların yüksekliği bireyde internet bağımlılığı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Üniversite ve lise öğrencileri üzerinde geçerliliği ve güvenirliği sınanan ölçeğin 12 madde ve tek faktörden oluştuğu, iki grupta (üniversite öğrencileri ve ergenler) da iyi uyum değerlerine sahip olduğu görülmüştür. Ölçeğin Cronbach Alfa Güvenilirlik Katsayıları üniversite öğrencilerinde .91, lise öğrencilerinde/ergenlerde .86 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Ölçeklerin uygulanması için öncelikle Etik Kurul Onayı alınmış, sonrasında İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden gerekli izinler alınmıştır. Belirlenen okulların psikolojik danışmanları ve müdürleriyle iletişim kurularak uygulama yapılacak günler belirlenmiş ve belirlenen tarihlerde sınıf ortamında ölçme araçları uygulanmıştır. Öğrencilere dolduracakları ölçeklerle ilgili gerekli açıklamalar yapılmış ve uygulama yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2 (GPİKÖ 2)'nin yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analiziyle, güvenirliği ise Cronbach Alfa katsayısıyla ölçülmüştür. Ölçeğin ölçüt geçerliliği ve dil geçerliliği için

Pearson Çarpım Momentler Korelasyon katsayıları incelenmiştir. Araştırmanın verileri SPSS 21.0 ve AMOS 22 programları ile analiz edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2'nin (GPİKÖ 2) çeviri ve dilsel eşdeğerlilik çalışmaları, yapı geçerliği, ölçüt geçerliliği ve güvenirlik çalışmaları yer almaktadır.

GPİKÖ 2'nin Çeviri ve Dilsel Eşdeğerlik Çalışmaları

1. Çeviri Çalışması

Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanımı Ölçeği 2'nin (Caplan, 2010) Türkçe çevirisi 4 farklı İngilizce öğretmenine yaptırılmış ve bu çevirilerle ilgili 5 farklı akademisyenden öneri alınmıştır. Alınan önerilerle ölçeğe son hali verilmiştir. Ölçeğin anlaşılabilirliğini test etmek için ergen grubuna ölçek maddeleri okutulmuş ve geribildirim alınmıştır. Öğrencilerin ölçek maddelerini anlaşılabilir buldukları görülmüştür. Ölçeğin Türkçe formunun geri çeviri çalışması çeviri uzmanı tarafından yapılmıştır ve bu çalışma ölçeği geliştiren araştırmacıya (Scott Caplan) yollanmıştır. Araştırmacı, yapılan çalışmanın orijinaline çok yakın olduğunu belirtmiştir.

2. Dilsel Eşdeğerlik Çalışması

GPİKÖ 2'nin İngilizce ve Türkçe formu arasındaki tutarlılık, Çukurova Üniversitesi'nde İngilizce Öğretmenliği bölümünde 4. sınıfta öğrenim görmekte olan 32 lisans öğrencisi ile 16 İngilizce öğretmenine uygulanarak ve Pearson Çarpım Momentler Korelasyon katsayısı hesaplanarak bulunmuştur. GPİKÖ 2, toplamda 48 kişilik bir gruba bir hafta arayla uygulanmıştır. Uygulamaya katılanlar ilk olarak özgün ölçeği, bunu takiben bir hafta sonra ölçeğin Türkçe çevirisini cevaplamışlardır. İki uygulama arasındaki Pearson korelasyon katsayıları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. GPİKÖ 2 İngilizce ve Türkçe formu arasındaki korelasyon değerleri

Madde No	r	p
1	.69	.00
2	.85	.00
3	.84	.00
4	.60	.00
5	.77	.00
6	.86	.00
7	.80	.00
8	.62	.00
9	.82	.00
10	.69	.00
11	.69	.00
12	.72	.00
13	.60	.00
14	.81	.00
15	.82	.00

Tablo 2'de görüldüğü gibi, Türkçe ve İngilizce uygulamalar arasında korelasyon katsayıları, 4. madde dışındaki tüm maddelerde .60 ile .86 arasında değişmiş ve .001 düzeyinde pozitif ve anlamlı değerlere ulaşılmıştır. Türkçe ve İngilizce formların toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki [r:.93; p<.001] belirlenmiştir.

GPİKÖ 2'nin Yapı Geçerliliği Çalışması

Güvenli İnternet Kullanımı 2 Ölçeği'nin yapı geçerliliği için özgün formunda bulunan faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığı Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) (Confirmatory Factor Analysis: CFA), ölçme araçlarının geliştirilmesinde sık kullanılan ve önemli kolaylıklar sağlayan bir analiz yöntemidir. Bu yöntem, önceden oluşturulan bir model aracılığıyla gözlenen değişkenlerden yola çıkarak gizil değişken (faktör) oluşturmaya yönelik bir işlemdir. Genellikle ölçek geliştirme ve geçerlilik analizlerinde kullanılmakta veya önceden belirlenmiş bir yapının doğrulanmasını amaçlamaktadır (Bayram, 2010, Myers, 2000; Akt. Aytaç ve Öngen, 2012). DFA analiziyle ilgili varsayımlar karşılandıktan sonra maksimum olabilirlik (maximum likelihood) yöntemiyle analiz gerçekleştirilmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizi kapsamında Ki-kare / serbestlik derecesi ($\chi 2/sd$), uyum iyiliği indeksi (goodness of fit index-GFI), düzeltilmiş

uyum iyiliği endeksi (adjusted goodness of fit index-AGFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (comparative fit index-CFI), normlaştırılmamış uyum indeksi (non-normalized of fit index NNFI), kök ortalama kare yaklaşım hatası (Root mean square error of approximation-RMSEA) ve standardize edilmiş artık ortalamaların karekökü (standardized root mean square residuals-SRMR) dikkate alınmıştır. Kompulsif internet kullanımı alt boyutunun 10. maddesi ile 11 ve 12. maddelerinde hata varyansları ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple ölçek dört faktörlü yapı altında incelenmiştir. DFA ile sınanan modelin uyum indeks değerleri ve uyum indeksleri kabul sınırları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. DFA ile Sınanan Modelin Uyum İndeks Değerleri ve Uyum İndeksleri Kabul Sınırları(Kaplan, 2014)

İndeks	**Sınır Değer**	**Araştırmadan Elde Edilen Uyum Değeri**
χ2/sd	< 5	2.18
GFI	> .90	.96
AGFI	> .90	.93
CFI	> .95	.97
NNFI	> .95	.95
RMSEA	< .08	.05
SRMR	< .10	.05

Tablo 3 incelendiğinde dört faktörlü yapının iyi uyum değerleri ürettiği görülmektedir [χ^2/sd(174.63/80 = 2.18); RMSEA=.05; SRMR=.05; CFI=.97; NNFI=.95; GFI= .96; AGFI =.93]. Bununla birlikte faktörler arasındaki korelasyon değerleri incelenmiş ve DFA ile elde edilen model Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1 incelendiğinde Çevrimiçi Sosyal Etkileşim alt ölçeği ile duygudurum düzenleme ve yetersiz duygu düzenleme arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler (sırasıyla .44 ve .48) olduğu görülmektedir. Ancak çevrimiçi sosyal etkileşim boyutu ile olumsuz sonuçlar boyutu arasında anlamlı ilişki belirlenmemiştir (r=.12, p>.05). Duygudurum düzenleme boyutu ile yetersiz duygu düzenleme ve olumsuz sonuçlar boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir (sırasıyla .48 ve .21). Yetersiz duygu düzenleme ile olumsuz sonuçlar boyutları arasında ise orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır (r=.59, p<.05). Bu değerler, ölçeğin dört boyutlu modelinin iyi uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır.

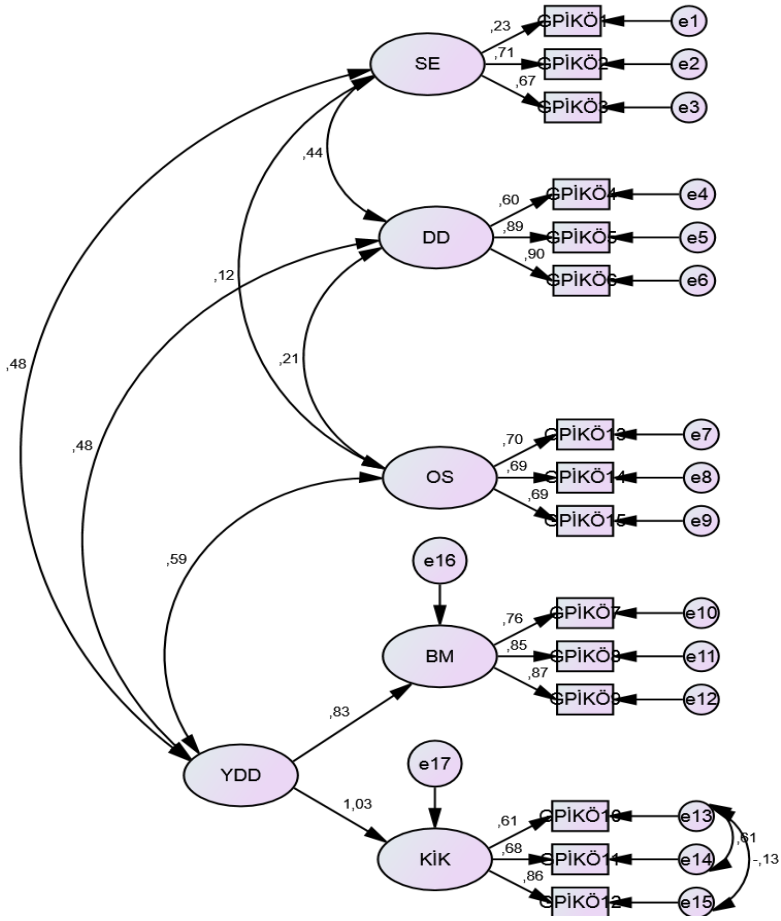

Şekil 1. Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2'ye ilişkin DFA sonuçları (DFA ile kurulan dört faktörlü örtük yapı)

GPİKÖ=Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği
SE=Sosyal Etkileşim *DD=Duygu Düzenleme*
OS=Olumsuz Sonuçlar *BM=Bilişsel Meşguliyet*
KİK=Kompulsif İnternet Kullanımı *YÖD=Yetersiz Öz-Düzenleme*

GPİKÖ 2'nin Ölçüt Geçerliliği Çalışması

GPİKÖ 2'nin ölçüt geçerliliğini sınamak için Kısa Semptom Envanteri Depresyon Alt Ölçeği (Şahin ve Durak, 1994) ve Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu (Kutlu, Savcı, Demir ve Aslan, 2015) ile ilişkisine bakılmıştır. GPİKÖ 2 toplam puanları ve alt ölçekleri ile depresyon ve internet bağımlılığı puanları arasındaki ilişki Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Depresyon ve internet bağımlılığı ile GPİKÖ 2 toplam puanı ve alt ölçekleri arasındaki korelasyon değerleri

	Depresyon	**İnterne tBağımlılığı**
Online Sosyal Etkileşim	.09	.22*
Duygu Düzenleme	.10	.43*
Yetersiz Öz Düzenleme	.70*	.60*
Bilişsel Meşguliyet	.23*	.56*
Kompulsif İnternet Kullanımı	.85*	.38*
Olumsuz Sonuçlar	.06	.20*
GİPKÖ 2 Toplam	.19*	.57*

** p<.001*

Tablo 4 incelendiğinde depresyon ile GPİKÖ 2 toplam puanı ve yetersiz öz-düzenleme, bilişsel meşguliyet, kompulsif internet kullanımı alt ölçekleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmektedir [Sırayla: r=.19, r=.70, r=.23, r=.85; p<.001]. İnternet bağımlılığı ile GPİKÖ 2 toplam puanı ve online sosyal etkileşim, duygu düzenleme, yetersiz öz-düzenleme, bilişsel meşguliyet, kompulsif internet kullanımı, olumsuz sonuçlar alt ölçekleri arasında arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur [Sırayla: r=.57, r=.22, r=.43, r=.60, r=.56, r=38, r=.20; p<.001].

GPİKÖ 2'nin Güvenirlik Çalışması

Genelleştirilmiş Problemli İnternet Kullanım Ölçeği 2'nin ve alt ölçeklerinin güvenirliği Cronbach Alfa Katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Ölçek toplam puanına ait Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı .85 bulunmuştur. Ölçeğin toplam puanına ve alt ölçeklerine ilişkin Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. GPİKÖ 2 ve alt ölçeklerinin Cronbach Alfa Katsayıları

Ölçekler	Cronbach Alfa Katsayısı
GPİKÖ 2 Toplam	.85
Online Sosyal Etkileşim	.51
Duygu Düzenleme	.83
Yetersiz Öz-Düzenleme	.88
Bilişsel Meşguliyet	.86
Kompulsif İnternet Kullanımı	.82
Olumsuz Sonuçlar	.73

Tablo 5'te görüldüğü gibi GPİKÖ 2'nin "Online Sosyal Etkileşim" alt ölçeği Cronbach Alfa Katsayısı .51, "Duygu Düzenleme" alt ölçeği Cronbach Alfa Katsayısı .83, "Yetersiz Öz-Düzenleme" alt ölçeği Cronbach Alfa Katsayısı .88, "Bilişsel Meşguliyet" alt ölçeği Cronbach Alfa Katsayısı .86, "Kompulsif İnternet Kullanımı" alt ölçeği Cronbach Alfa Katsayısı .82, "Olumsuz Sonuçlar" alt ölçeği Cronbach Alfa Katsayısı .73 olarak belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Caplan tarafından (2010) geliştirilen GPİKÖ 2'nin Türkçe formunun lise öğrencileri üzerinde geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Öncelikle GPİKÖ 2'nin çeviri çalışması ve dilsel eşdeğerlik çalışması gerçekleştrilmiştir. Sonuçlar ölçme aracının Türkçe formunun dilsel eşdeğerliliğinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

GPİKÖ 2'nin güvenirliğini belirlemek için Cronbach Alfa katsayıları incelenmiştir. GPİKÖ 2'nin bütünü için Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı .85, "Online Sosyal Etkileşim" alt ölçeği için .51, "Duygu Düzenleme" alt ölçeği için .83, "Yetersiz Öz-düzenleme" alt ölçeği için .88, "Bilişsel Meşguliyet" alt ölçeği için .86, "Kompulsif İnternet Kullanımı" alt ölçeği için .82 ve "Olumsuz Sonuçlar" alt ölçeği için ise .73 olarak belirlenmiştir. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı .91 iken, "Online Sosyal Etkileşim" boyutu .82, "Duygu Düzenleme" boyutu .86, "Bilişsel Meşguliyet" boyutu .86, "Kompulsif İnternet Kullanımı" boyutu .87, "Olumsuz Sonuçlar" boyutu ise .83 bulunmuştur. "Online Sosyal Etkileşim" alt ölçeği dışında diğer alt ölçeklerin güvenirliğinin yüksek olduğu, iki ölçeğin güvenirlik değerlerinin birbirleriyle anlamlı şekilde örtüştüğü

ve orijinal formla tutarlılık gösterdiği söylenebilir. GPİKÖ 2'nin Deniz ve Tutgun Ünal (2016) tarafından yapılan Türkçe'ye uyarlama çalışmasında da "Online Sosyal Etkileşim" boyutunun Cronbanch Alfa iç tutarlık katsayısı .50 olarak bulunmuştur. Bu boyutun kültüre bağlı olarak güvenirlik değerinin düşük çıktığı düşünülmektedir.

GPİKÖ 2'nin Türkçe formunun geçerlilik değerlerinin orijinal ölçeğin değerleriyle paralellik gösterdiği belirlenmiştir. Orijinal ölçekte yer alan "Bilişsel Meşguliyet" ve "Kompulsif İnternet Kullanımı" boyutları bir üst boyut olan "Yetersiz Öz-Duygu Düzenleme" boyutu altında toplanarak dört faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi doğrultusunda, GPİKÖ 2'nin Türkçe formu da dört faktör altında toplanmıştır. Ayrıca dört faktörlü yapının iyi uyum değerleri ürettiği görülmüştür. Buna göre Türkçe uyarlaması yapılan ölçeğin orijinali ile benzer bir yapıda olduğu söylenebilir. GPİKÖ 2'nin Portekiz (Pontes, Caplan ve Griffiths, 2016) ve Meksika popülasyonuna (Gámez -Guadix, Villa George ve Calvete, 2012) da uyarlama çalışmaları yapılmıştır. Meksika popülasyonuyla yapılan uyarlama çalışmasında alt ölçeklerin Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı .74 ile .81 arasında değişirken, tüm ölçek için Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı .88 bulunmuş ve ölçek orijinalinde olduğu gibi dört faktör altında toplanmıştır. Portekiz popülasyonuyla yapılan uyarlama çalışmasında ise alt ölçeklerin Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı .78 ile .86 arasında değişirken, tüm ölçek için Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı .90 bulunmuş ve ölçek orijinalinde olduğu gibi dört faktör altında toplanmıştır. Bu durumda bu araştırma kapsamında ve diğer ülkelerde yapılan uyarlama çalışmalarının orijinal ölçeğin geçerlik ve güvenirlik değerleriyle tutarlılık gösterdiği görülmektedir.

GPİKÖ 2'nin ölçüt geçerliliğini sınamak için Kısa Semptom Envanteri Depresyon Alt Ölçeği ve Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu puanları ile ilişkisine bakılmıştır. GPİKÖ 2 ile depresyon ve internet bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. GPİKÖ 2'nin ölçüt geçerliliğinde depresyonla ilişkisini inceleyen araştırmalarda (Gámez-Guadix, Villa George ve Calvete, 2012; Pontes, Caplan ve Griffiths, 2016) da ölçeğin toplam puanı ve tüm alt ölçekleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca alanyazın incelendiğinde depresyon ve internet bağımlılığı arasında ilişki olduğunu ortaya

koyan araştırmalar olduğu görülmektedir (Akın ve İskender, 2011; Gordon, 2016; Jang, Hwang ve Choi, 2008; Torres, 2010; Whang, Lee ve Chang, 2003; Yang ve Tung, 2007; Young ve Rogers, 1998). Çalışmadan elde edilen sonucu çoğu araştırmanın da desteklediği görülmektedir. GPİKÖ 2 ile internet bağımlılığı arasında da pozitif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Bu durumda problemli internet kullanımını belirleme konusunda uygulanan iki ölçeğin birbirleriyle benzer özellikleri ölçtüğü söylenebilir. Sonuç olarak, GPİKÖ 2'nin problemli internet kullanımına yönelik eğilimi belirlenmek amacıyla lise öğrencileri üzerinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın genellenebilirlik boyutunda bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Daha büyük örneklemli ve lise öğrencileri dışında katılımcıları da kapsayan bir örneklemle (örn. ilkokul ve üniversite öğrencileri) başka çalışmalar yürütülebilir. Bu araştırma kapsamında Türkçe' ye uyarlaması yapılan GPİKÖ 2'nin geçerliği ve güvenirliğine ilişkin daha güçlü veriler elde etmek amacıyla gelecekte internet bağımlısı olan ve olmayan popülasyon grubu üzerinde ölçme aracının uygulanması ve internet bağımlılığını ayırt edip etmediği araştırılabilir. Tüm sınırlılıklarına rağmen, bu çalışma, ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymakta ve orijinal ölçekteki gibi 4 faktörlü bir yapıyı destekleyen bulgular sunmaktadır. Bu çalışmanın, var olan Türkçe internet bağımlılığı/problemli internet kullanımı ölçeği açığına ilişkin beklentileri karşılayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Turkish Adaptation Study Of The Generalized Problematic Internet Use Scale 2

*

Özge Canoğulları Ayazseven - Fulya Cenkseven Önder

Çukurova University

Nowadays, it is observed that the internet, which attracts the attention of people of all ages and which is widely used among children and young people, and which makes life easier if it is used consciously, turns into more harm than benefit and causes problems especially in adolescents (Beard & Wolf, 2001; Caplan, 2002; Davis, 2001; Morahan-Martin & Schumacher, 2000; Young, 1996). It is stated that the internet, which is not a developer and overuse, causes problematic problems such as problematic / pathological internet use or internet addiction in adolescents (Ayas, Çakır & Horzum, 2011; Cengizhan, 2005; Zorbaz & Tuzgöl Dost, 2014).

Many researchers abroad have tried to diagnose internet addiction / problematic internet usage by developing internet related tests, measurement tools (Anderson, 2001; Beard & Wolf, 2001; Brenner, 1997; Caplan, 2002; Caplan, 2010; Davis, 2001; Griffiths, 1999; Kandell, 1998; Morahan-Martin & Schumacher, 2000; Shapira et al., 2003; Young, 1996). In our country, it is seen that there are scales for diagnosing internet addiction / problematic internet usage which is an important problem among adolescents.

For example Günüç and Kayri (2010) have developed the Internet Addiction Scale to develop Turkish internet addiction scale and to determine the profile of internet addiction in Turkey based on their findings for the sample. In order to measure the level of problematic Internet usage of university students, Ceyhan, Ceyhan and Gürcan (2007) developed the Problematic Internet Usage Scale (PIUS).

In our country, Turkish adaptation studies are conducted to measure internet addiction. The Internet Addiction Scale, developed by Young (1999) to determine problematic internet use, is a 20-item scale adapted from DSM-IV's Psychoactive Substance Addiction criteria. The scale was

adapted to Turkish by Bayraktar (2001) in a way that can be understood by adolescents aged 12-17 years. There are Internet Addiction Scale which original name is "Skala zur Erfassung der Internetsucht" and originally designed by Hahn and Jerusalem (2001) and there are also Internet Dependency Scale which was adapted to Turkish by Kayri and Günüç (2009) and developed by Nichols and Nicki (2004).

Although the Generalized Problematic Internet Use Scale 2 developed by Caplan (2010) is included in many studies abroad to determine internet addiction as a valid and reliable scale, adaptation study of this scale in our country has been done recently by Deniz and Tutgun Ünal (2016) on university students and is not used in research. Therefore, ın this study, it was aimed to test the validation of a valid and reliable scale by making the Turkish adaptation study of Generalized Problematic Internet Use Scale 2 (Caplan, 2010) applied on high school students. Made of study, high school students in Turkey over the validity and reliability of the measurement tool development effort will be made are expected to contribute positively.

The study included a simple random sample of 492 adolescent students-245 girls and 247 boys - attending ninth, tenth, eleventh and twefth grades, to three different high schools that are obligated to Ministry of National Education in Hatay and Adana between 2017 and 2018 education years. The Generalized Problematic Internet Use Scale (Caplan, 2010), Brief Symptom Inventory Depression Sub-scale (Şahin & Durak, 1994) and Internet Addiction Test-Short Form (Kutlu, Savcı, Demir & Aysan, 2016) were used as data collection tools. The construct validity of GPIUS 2 was measured by confirmatory factor analysis (CFA) and its reliability was measured by Cronbach Alpha coefficient. Pearson Product Moment Correlation coefficients were examined for the criterion validity and language validity of the scale. The data of the study were analyzed with SPSS 21.0 and AMOS 22 programs.

At the end of the research, it was seen that the linguistic equivalence of the Turkish version of the measurement tool was high. As a result of CFA, it was observed that the four-factor structure produced good fit values. However, when the correlation values between the factors were examined, it was determined that the model was in good accordance. In order to test the criterion validity of the scale, the relationship between

the Brief Symptom Inventory Depression Sub-dimension and Young Internet Addiction Test Short Form was examined. A significant positive correlation was found between GPIUS 2 and internet addiction and depression. The Cronbanch Alpha internal consistency coefficient of the subscales ranged from .51 to .83, while the Cronbach Alpha internal consistency coefficient for the whole scale was .85. As a result, it is seen that GPIUS 2 is a valid and reliable scale that can be used on high school students in order to determine the trend towards problematic internet use.

Kaynakça / References

Anderson, K.J. (2001). Internet use among college students: An exploratory study, *Journal of American College Health*, *50,* 21-26.

Ang, R. P., Chong, W. H., Chye, S. ve Huan, V. S. (2012). Loneliness and generalized problematic internet use: Parents' perceived knowledge of adolescents' online activities as a moderator. *Computers in Human Behavior, 28*, 1342-1347.

Akın, A. ve İskender, M. (2011). Internet addiction and depression, anxiety and stress. *International Online Journal of Educational Sciences*, *3* (1), 138-148.

Ayas, T., Çakır, Ö. ve Horzum, M. B. (2011). Ergenler için Bilgisayar Bağımlılığı Ölçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *19*(2), 339-448.

Aytaç, M. ve Öngen, B. (2012). Doğrulayıcı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi. *İstatistikçiler Dergisi*, *5,* 14-22.

Bayraktar, F. (2001). *İnternet kullanımının ergen gelişimindeki rolü.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Beard, K. ve Wolf, E.M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for internet addiction. *CyberPsychology & Behavior, 4*(3), 377-383.

Black D.W., Belsare G. ve Schlosser S. (1999). Clinical features, psychiatric comorbidity, and health related quality of life in persons reporting compulsive computer use behavior. *J Clin Psychiatry*, *60*, 839–844.

Bozkurt, H., Şahin, S. ve Zoroğlu S. (2016). İnternet bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme. *Journal of Contemporary Medicine*, *6*(3), 235-247.

Brenner, V. (1997). Psychology of computer use: XLVII. Parameters of ınternet use, abuse and addiction: The first 90 days of the ınternet usage survey. *Psychology Report, 80* (3), 879-882.

Caplan, S.E. (2002). Problematic internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computer in Human Behavior*, *18*, 553-575.

Caplan, S., Williams D. ve Yee, N. (2009). Problematic Internet use and psychosocial well-being among MMO players. *Computers in Human Behavior*, 25, 1312-1319.

Caplan, S.E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic Internet use: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*, *26*, 1089-1097.

Casale, S. ,Scott E. C. ve Fioravanti, G. (2016). Positive metacognitions about Internet use: The mediating role in the relationship between emotional dysregulation and problematic use. *Addictive Behaviors*, *59*, 84-88.

Cao, F. ve Su, L. (2007). Internet addiction among Chinese adolescents: Prevalence and psychological features. *Child Care Health Development*, *33*(3), 275-281.

Cengizhan, C.(2005). *Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanımında yeni bir boyut: Bağımlılık.* VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri. 21-23 Eylül 2005, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Ceyhan, A.A. ve Ceyhan, E. (2014). Problemli internet kullanım ölçeği' nin ergenlerde geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, *15* (2), 56-64.

Ceyhan, E., Ceyhan, A. A. ve Gürcan, A. (2007). Problemli İnternet Kullanımı Ölçeği' nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 387- 416.

Chong, W.H., Chye, S., Huan, V.S. ve Ang R. P. (2014). Generalized problematic Internet use and regulation of social emotional competence: The mediating role of maladaptive cognitions arising from academic expectation stress on adolescents. *Computers in Human Behavior*, *38*, 151-158.

Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model for pathological internet use (PIU). *Computers in Human Behavior, 17*(2), 187-195.

Deniz, L. ve Tutgun Ünal, A. (2016). Genelleştirilmiş problemli internet kullanımı ölçeği 2 (GPİKÖ2)'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4* (23), 7-20.

Durkee, T., Kaess, M , Carli, V., Parzer, P., Wasserman, C., Floderus, B.,…, (2012). Prevalence of pathological internet use among adolescents in Europe: Demographic and social factors. *Addiction*, *107*, 2210-2222.

Gámez-Guadix, M., Villa-George, F. I. ve Calvete, E. (2012). Measurement and analysis of the cognitive-behavioral model of generalized problematic Internet use among Mexican adolescents. *Journal of Adolescence*, *35*, 1581-1591.

Griffiths, M. D. (1999). Internet addiction: Fact or fiction? *The Psychologist*, *12*(5), 246- 250.

Gordon, J.A. (2016). *Internet addiction and depression*. Master thesis, Kaplan University, America.

Günüç, S. ve Kayri, M. (2010). Türkiye'de internet bağımlılık profili ve İnternet Bağımlılık Ölçeği' nin geliştirilmesi: Geçerlik-güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *39*, 220-232.

Hooi, P. S. C. (2010). *Influence of parents and peers on internet usage and addiction amongst school-going youths in Malaysia*. Doctoral dissertation, Malaysian University, Malaysia.

Jang, K.S., Hwang, S.Y.ve Choi, J.Y. (2008). Internet addiction and psychiatric symptoms among Korean adolescents. *J Sch Health*, *78* (3), 165-171.

Kandell, J. J. (1998). Internet addiction on campus: The vulnerability of college students. *Cyberpsychology and Behavior*, *1*, 11–17.

Kaplan, E. (2014). *Beden eğitimi ve spor öğretmenliği öğrencilerinde özdüzenleme: Ölçek uyarlama çalışması*. Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Kayri, M. ve Günüç, S. (2009). İnternet bağımlılık ölçeği' nin Türkçe' ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 42* (1), 157-175.

Kuss, D. J., Griffiths, M. D., Karila, L. ve Billieux, J. (2013). Internet addiction: A systematic review of epidemiological research for the last decade. *Current Pharmaceutical Design, 20*(25), 4026-4052.

Morahan-Martin, J. ve Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological internet use among college students. *Computers in Human Behavior*, *16*, 13-29.

Mossbarger, B. (2008). Is internet addiction addressed in the classroom? A survey of psychology textbooks. *Computers in Human Behavior*, *24*, 468–474.

Nichols, L.A. ve Nicki, R. (2004). Development of a psychometrically sound internet addiction scale: A preliminary step. *Psychology of Addictive Behaviors*, *18*(4), 381-384.

Pontes, H. M., Caplan, S. E. ve Griffiths, M. D. (2016). Psychometric validation of the generalized problematic Internet use scale 2 in a Portuguese sample. *Computers in Human Behavior, 63*, 823-833.

Shapira, N.A., Lessig, M.C., Goldsmith, T.D., Szabo, S.T., Lazoritz, M., Gold, M.S,…, (2003). Problematic internet use: Proposed classification and diagnostic criteria. *Depress Anxiety*, 17, 207-216.

Şahin, C. ve Korkmaz, Ö. (2011). İnternet bağımlılık ölçeğinin Türkçe 'ye uyarlanması. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*2,101-115.

Torres, E. (2010). *Understanding ınternet addiction: Depression and social support*. Doctoral dissertation, Alliant International University, San Francisco.

TUİK (2013). 06-15 yaş grubu çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımı ve medya, 20.09.2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866. Adresinden erişilmiştir.

Whang, L.S., Lee, S. ve Chang, G. (2003). Internet over-users' psychological profiles: a behavior sampling analysis on internet addiction. *Cyberpsychology Behavior*, *6(*2),143-150.

Yang, S., ve Tung, C. (2007). Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Computers in Human Behavior*, *23*, 79–96.

Young, K.S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*, *1*(3), 237-244.

Young, K. S. ve Rogers, R. C. (1998). The relationship between depression and Internet addiction. *CyberPsychology ve Behavior, 1*(1), 25-28.

Young, K. S. (1999). Internet addiction: Diagnosis and treatment consideration. *J Contemp Psychother*, *39*, 241-246.

Zorbaz, O. ve Tuzgöl Dost, M. (2014). Lise öğrencilerinin problemli internet kullanımının cinsiyet, sosyal kaygı ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *29* (1), 298-310.

Ek 1. GPİKÖ 2

		Kesinlikle katılmıyorum	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle katılıyorum**
1.	İnternetteki sosyal etkileşimi yüz yüze iletişime tercih ederim.					
2.	Benim için internetteki sosyal etkileşim yüz yüze ilişkilerden daha rahattır.					
3.	İnsanlarla yüz yüze iletişim kurmaktansa internetten iletişim kurmayı tercih ederim.					
4.	Kendimi yalnız hissettiğimde başkalarıyla konuşmak için interneti kullanırım.					
5.	Moralim bozuk olduğu zaman kendimi daha iyi hissetmek için internet kullanırım.					
6.	Üzgün hissettiğimde kendimi daha iyi hissetmek için interneti kullanırım.					
7.	Bir süre internet ortamında olmadığımda zihnim internete girme düşüncesiyle meşgul olur.					
8.	Eğer internet ortamında olamazsam kendimi kaybolmuş gibi hissederim.					
9.	İnternet ortamında olmadığımda yoğun bir şekilde internete girmem gerektiğini düşünürüm.					
10.	İnternet ortamında geçirdiğim zamanı kontrol etmekte zorlanırım.					
11.	İnternet kullanımımı kontrol etmekte zorlanırım.					
12.	İnternette ortamında olmadığımda, internete girme isteğimi bastırmakta çok zorlanırım					
13.	İnternet kullanımım hayatımı düzenlememi zorlaştırır.					
14.	İnternet kullanımım nedeniyle sosyal etkinlikleri veya sorumlulukları kaçırırım.					
15.	İnternet kullanımım hayatımda sorunlara yol açar.					

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Canoğulları-Ayazseven, Ö. ve Cenkseven-Önder, F. (2019). Genelleştirilmiş problemli internet kullanım ölçeği 2'nin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1540-1565. DOI: 10.26466/opus.529016

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 30/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10/06/2019

Üniversite Yerleşkesi İçin Yolculuk Davranış Analizi: Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.559415

*

Hayri Ulvi*

* Dr, Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Çankaya/Ankara/Türkiye

E-Posta: hayriulvi@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2988-6215

Öz

Yolculuk davranış analizi yolculuk üreten belirli bir bölgede yolcuların ulaşım davranışlarını ölçmek amacıyla yapılmaktadır. Kentlerde ve çekim merkezleri haline gelmiş mekânlarda yolculuk davranışlarının ölçülmesi günümüzde ve gelecekte yaşanılabilecek ulaşım sorunlarını önlemek amacıyla yapılmaktadır.Yolculuk davranış analizinden elde edilen sonuçlara göre durum tespiti yapılmakta ve ulaşım politikalarına yön vermektedir.Kentlerin ve çekim merkezi haline gelmiş yolculuk üretebilen mekan ve alanlara yönelik ulaşım politikaları bu alanlarda ortaya çıkabilecek sorunlara karşı öneri getirmeyi hedeflemektedir. Üretilen bu politika ve geliştirilen öneriler ulaşım uygulama projelerine bir girdi sağlamaktadır.Bu çalışma kapsamında Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesinde kullanıcı kitlesi olarak öğrenciler ile akademik-idari personelin ulaşım davranışlarının anket uygulaması yoluyla ölçümlenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi bütününde 28 anketör tarafından toplam 274 kişi ile anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulamasından elde edilen veriler bulgular Ankara Ulaşım Ana Planı verileri ile karşılaştırılarak Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi kullanıcılarının ulaşım davranışları değerlendirilmektir. Araştırma sonunda; Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesinin Ankara Metropoliten kenti bütününde ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik sorunları tespit edilerek, geleceğe yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ulaşım Davranışı, Yolculuk Analizi, Üniversite Yerleşkesi, Ankara*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 30/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10/06/2019

A Travel Behavior Analysis for University Campus: A Case Study of Gazi University in Maltepe Campus

*

Abstract

Travel behavior analysis is carried out in order to measure the transport behavior of passengers in a specific region. Measurement of travel behaviors in places that have become centers of attraction in cities and places of attraction is carried out in order to prevent the problems of transportation in our time and in the future. transport policies for the areas are aimed at making suggestions against the problems that may arise in these areas. This policy and the proposals developed provide an input to the transportation application projects. In this study, it is aimed to measure the transportation behaviors of students and academic-administrative personnel as a user population in Gazi University Maltepe Campus by means of questionnaire application. In this context, a total of 274 people were interviewed by 28 interviewers in the Gazi University Maltepe Campus. The data obtained from the survey application are compared with the Ankara Transportation Master Plan data and the transportation behaviors of the users of Gazi University Maltepe Campus are evaluated. At the end of the research; Accessibility and accessibility problems are identified and recommendations for the future are presented in Ankara Metropolitan Municipality of Gazi University Maltepe Campus.

Keywords: *Travel Behavior, Travel Analysis, University Campus, Ankara*

Giriş

Yerleşimler çevresinde yer alan eğitim, ticaret ve sosyo-kültürel alanlarının insanlık için bir çekim merkezi olduğu görülmektedir (Hatt, Reiss 2002, s.28). Zamanla artan nüfus ve gelişen teknoloji ile birlikte toplumların çağı yakalayabilmek için eğitim ve öğretim faaliyetlerine hız verme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu eğilim sonucunda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin en üst düzeyde gerçekleştiği kurumlardan birisi üniversite olarak tanımlanmaktadır. Üniversiteler toplumların gelişmesinde ve kalkınmasında öncülük eden kurumlardandır (Ataünal, 1994, s.111; Lapa ve Ardahan, 2009, s.134).

Kentleşme oranının artması, üniversiteler ile ilgili iki temel gelişme üzerinde etkilidir; birincisi kentlerin genişleyerek mevcut üniversite alanlarını içerisine alması, ikincisi yeni üniversite alanlarının kurulması şeklindedir. Kentleşmenin artmasına bağlı olarak üniversitelerin kent merkezi içerisinde kalması ve yeni üniversitelerin kentten uzak alanlarda yer seçmesi sonucu üniversitelere erişimin kısıtlanması söz konusu olabilmektedir (Arap 2007, s.13; Göçer - Göçer, 2019, s.37).

Üniversiteler yerleşkelerinde eğitimin yanı sıra sunduğu sosyo-kültürel, iş ve yurt olanaklarıyla yerleşim bölgelerinden bir trafik ve yolculuk çekmektedir(Süt, Hamurcu ve Eren, 2019, s.10). Kampüse personel ve öğrenci yolculuklarının yanı sıra kampüs ihtiyaçları doğrultusunda (kargo, servis) çeşitli araç ve yolculuk türlerinde çekim oluşturmaktadır. Üniversitelerin kendilerine özgü trafik oluşturması üniversitenin yer seçtiği bölgeyi ulaşım anlamında olumlu veya olumsuz etkileyebilmekte ve ulaşımda aksaklıklara neden olmaktadır(P. Fernandes, Macedo ve Coelho 2019, s.1).Ulaşımda yaşanan bu aksama ve kısıtlanma yerel yönetimler tarafından trafik etüdü veya ulaşım ana planları yaptırılarak çözülmeye çalışılmaktadır. Ulaşım ana planları ile ekonomik ve sosyal gelişmenin ihtiyaç duyduğu gerekli altyapı sağlayarak, ulaşım türleri arasında dengenin sağlanması amaçlanmaktadır. Ulaşım ana planları ulaşımı ekonomik ve konforlu kılmak için tespitler yapmakta ve çözüm önerileri getirmektedir (Önder ve Akdemir,2019, s.25).

Bu araştırmanın amacı; Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesinde kullanıcı kitlesi olarak öğrenciler ile akademik–idari personelin yolculuk davranışlarının ölçülerek, Ankara Metropoliten Kenti yolculuk verileri ile

karşılaştırmasıdır. Bu çerçevede örneklem alan olarak belirlenen Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesinde belirlenen noktalarda yaya, toplu taşım ve araç ile erişim sağlayan kullanıcı kitlesi üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın; Ankara Metropoliten bütününde üniversite yerleşkesi odaklı güncel ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik sorunlarının tespitinin, ötesinde üniversite yerleşkelerine ilişkin gelecekteki olası ulaşım ve erişim sorunlarının çözümüne yönelik araştırma ve uygulamalara katkı koyabileceği düşünülmektedir.

Literatür Taraması

Üniversite yerleşkelerini kullanan öğrenci ve personelin ulaşıma ilişkin yolculuk davranışlarının ölçülmesinin geçmişten günümüze kadar birçok çalışmada konu olarak yer almaktadır. Özellikle ABD' deki plancılar son on yılda kampüs niteliklerini tahrip etmeden erişimin sağlanması mücadelesi verilmektedir (Bustillos vd. 2011). Son yıllarda artan nüfus ile birlikte yerleşkelere olan talebin artması yerleşkelere ulaşımda alternatif ulaşım türlerinin (mod) ortaya çıkmasını zorunlu kılmaktadır

Üniversite yerleşkelerine erişebilmek için yolculuk davranışının ölçülmesi kapsamında dünya örneklerine bakıldığında sürdürülebilir farklı ulaşım türlerini ele alan çalışmalardan biri Barselona kenti çalışmasıdır. Yapılan çalışma ile Autonomous University of Barcelona üniversitesinin Barselona metropoliten alanında yer alan nispeten seyrek nüfuslu bir alanda yer alan yerleşke kullanıcılarının yolculuk davranışları ölçülmektedir. Çalışma sonucunda UAB yerleşkesine ulaşım için kullanılan yolculuk talep yönetimi stratejilerinde yaşanan aksaklık ve zorluklara ışık tutulmaktadır (Miralles–Guasch ve Domene 2010, s.455).

Autonomous University of Barcelona (UAB) üniversitesinin yer aldığı banliyö alanı üniversitenin etkisi ile günlük 220.000 yolculuk oluşturmaktadır. Elde edilen veriler ışığında yerleşkeye gelen öğrenci ve çalışan personelin %41'nin toplu taşıma aracı kullanmasına rağmen hala 15.000 kişi özel aracı ile yolculuk yaptığı sonucuna varıldığı ifade edilmektedir. Çalışma kapsamında üniversiteye olan yolculuklar için alternatif ulaşım modu önerisinde bulunulmaktadır (Miralles–Guasch ve Domene 2010, s.457).

Diğer bir çalışmada ise üniversite kampüslerini sürdürülebilir mekânlar yapmak için bisiklet ve yaya planlama açısından neler yapılabileceği vurgulanmaktadır. Çalışma kapsamında 8 ayrı üniversite kampüsünde anketler yapıldığı görülmektedir. Anket sonuçlarından çıkan çıkarımlara göre kampüslerde motorsuz taşımacılığın ve alternatif ulaşım modlarının gerekliliği vurgulanmaktadır (Balsas,2003, s.40).

Malezya Teknoloji Üniversitesi (UTM) kampüsünde yapılan bir çalışmada modern üniversitelerin kampüs sokaklarının yaya dostu olması gerekliliğinden bahsedilmektedir. Çalışmada aynı zamanda kampüs sokaklarında ve yayalara yönelik altyapının değerlendirilmesinde bir önlem olan kampüsler için yaya hizmet düzeyini Pedestrian Level of Science (PLOS) tanıtmaktadır (Asadi-Shekari vd. 2014, s.176).

Pekin Havacılık ve Uzay Üniversitesi yerleşkesinde otopark sorununa ilişkin bir çalışma ifade edilmektedir. Bu çalışmaya göre son yıllarda artan araç sahipliliği ile beraber üniversite çalışanları da ikamet ettikleri yerleri üniversite yerleşkesinden uzakta yer seçme eğiliminde olduğundan bahsedilmektedir. Artan motorlu taşıtların doğal sonucu olarak üniversite kampüslerindeki otoparkların yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Çalışma kapsamında araç sayımı, araç park süresi ve otopark sayımı gibi istatiksel bilgiler toplanıp işlendiği belirtilmektedir (Shang vd. 2007, s.139).

Kampüs içi modelleme çalışmasına örnek olarak ABD üniversitesiler kampüs içi otopark ve trafik modellemesi verilebilmektedir. Çalışmada kampüs içi zonlar ve sayım noktaları belirlenerek bu noktalarda sayım yapıldığı ve çıkan sonuçların PTV Visum gibi programlarda değerlendirildiği belirtilmektedir (Bustillos vd. 2011, s.188).

İstanbul'da yer alan, Koç Üniversitesi Sarıyer Kampüsü (kent dışı kampüs), Bahçeşehir Üniversitesi Beşiktaş Kampüsü (kent üniversitesi), Yıldız Teknik Üniversitesi Yıldız Merkez Kampüs (kent içi kampüs) alanlarında anket yöntemi ile öğrencilerin sosyal mekân kullanımları ve bu mekânlara erişim davranışlarını ölçen bir çalışma olarak ifade edilmektedir. Çalışma kapsamında kampüs alanları kent içi ve kent dışı yerleşkeler olarak iki ayrı kategoride incelenmektedir (Erçevik, 2008, s.3).

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankara yerleşkesinde kampüs kullanıcılarının yolculuk davranışlarını ölçmek için bir çalışmanın yapıldığı ifade edilmektedir. Geleneksel anket yaklaşımı yerine kampüs girişi kapıla-

rında yer alan radyo frekansı ile tanımlama sistemi (RFID) sistemi ile kampüs kullanıcılarının yolculuk davranışları ölçülmesi amaçlanmaktadır. Akademik personel, idari personel ve öğrencilerin yolculuk davranışları ayrı ayrı değerlendirildiği bir çalışmadır (Altıntaşı ve Yaman 2016, s.171).

İncelenen çalışmaların ortak noktası kampüs kullanıcılarının yolculuk davranışlarını ölçerek günümüzde ve gelecekteki sorunları tespit etmek ve öneriler getirmektir. Uygulama-araştırma yöntemleri ve ülkelere göre farklılık göstermesine rağmen kampüse ulaşımda her bir çalışma tespit ve öneri bulunmaktadır. Çalışmalarda ortak sorun araç sahipliliğin artması ve yoğun trafik olarak görülmektedir. Her çalışma alternatif ulaşım sistemlerinin ve yaya yolculuğunun artırılması önerisinde bulunmaktadır. İstanbul da yer alan Koç ve Bahçeşehir Üniversitesini kapsayan çalışma diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu çalışma daha çok kampüs içerisindeki sosyal mekân alan kullanımlarını ve mekânlara erişimi incelemektedir. Diğer çalışmalarda ise kampüs kullanıcılarının genel yolculuk ve erişim davranışları ölçülmekte, öneriler getirilmektedir. Yapılan çalışmalarda geleneksel anket yöntemi kullanılmasının yanı sıra RFID sistemi gibi araç okuma sistemlerinden yararlanılarak da veri elde edilebildiği görülmektedir.

Araştırma Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın kapsamı 1966 yılında Ankara Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi olarak kurulan, 1982 yılında ise Gazi Üniversitesi adını alan devlet üniversitesinin, 2 (iki) fakülte ve 5 (beş) uygulama araştırma merkezi ile bir kütüphanenin bulunduğu yaklaşık 21,184 m2 büyüklükteki Maltepe Yerleşkesidir.

Harita 1 incelendiğinde Ankara metropoliten alanda Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi Çankaya süper zonunda yer almaktadır. Yerleşke Ankara metropoliten alanda merkezi bir konumda yer almaktadır. Ulus, Sıhhiye ve Kızılay Meydanı gibi önemli çekim merkezlerine yürüme mesafesindedir. Kampüsün kuzeyinde YHT garı, batısında Tur Oto, güneyinde GMK Bulvarı ve doğusunda Opet-Maya Göz Hastanesi yer almaktadır.

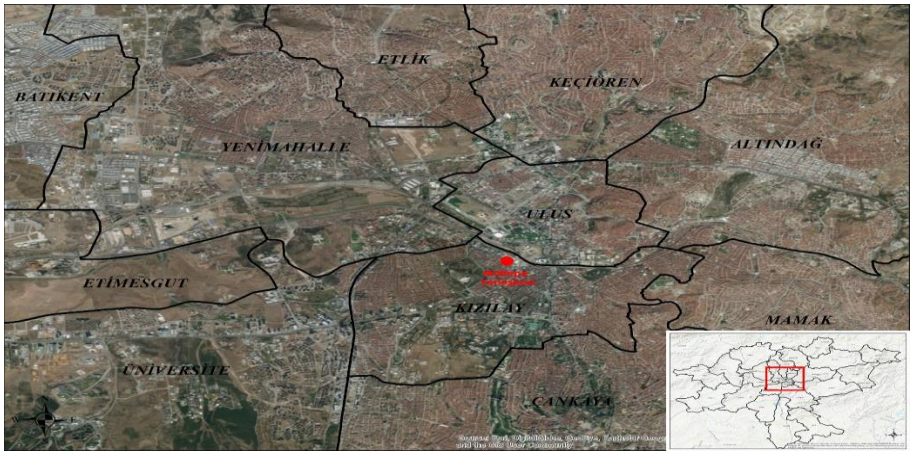

Şekil 1. *Ankara Metropoliten Süper Zonları*

Araştırma; Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi kullanıcılarının ulaşım davranışlarının tespitine yönelik olarak yüz yüze anket yönteminden elde edilen bulguların, Ankara Ulaşım Master Planı verileri ile karşılaştırmalı yorumlanmasına dayanmaktadır.

Şekil 2. *Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi*

Bu çerçevede, 17.12.2018–23.12.2018 tarihleri arasında Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi bütününde 28 anketör tarafından öğrenci, akademik ve idari personel olmak üzere toplam 274 kişi ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması kapsamında ankete katılan kampüs

kullanıcılarına; cinsiyet, yaş, öğrenim görülen bölüm/çalışılan bölüm, araç sahiplilik durumu, araç park yeri tercihi, kullanılan ulaşım türü, yolculuk süresi gibi sorular yöneltilmiştir. Anket sonuçları istatistiksel ve grafiksel ifadelere dönüştürülerek, 2038 Ankara Ulaşım Master Planı ulaşım ve yolculuk davranışlarına ilişkin kent bütünü sayısal verileri ile karşılaştırılmıştır.

Bulgular

Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi kullanıcılarının ulaşım davranışlarının belirlenmesine yönelik anket uygulanan toplam 274 kişinin %77 bölümü öğrenci, %7,4 bölümü akademik personel, %4,4 bölümü idari personel ve %10,9 bölümü ise ziyaretçi kitlesidir.

Anket çalışmasına katılan kampüs kullanıcılarının %80 bölümü 14-27 yaş , %13,8 bölümü 27-40 yaş ve %5,5 bölümü 40 yaş ve üstü olan yaş gruplarıdır. Veriler incelendiğinde anket uygulanan kampüs kullanıcılarının büyük bir bölümünün gençler olduğu görülmektedir.

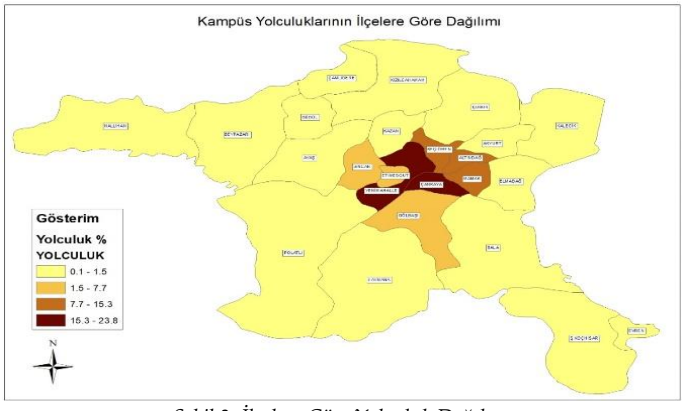

Şekil 3. İlçelere Göre Yolculuk Dağılımı

Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi Ankara'nın farklı ilçelerinden yolculuk çekmektedir. Maltepe Yerleşkesi ilçelere göre yolculuk dağılımı Şekil 4'te gösterilmektedir. Anket uygulananlardan büyük bir bölümü Çankaya ve Yenimahalle ilçelerinden geldiği görülmektedir. En az ise Kazan ve Ulus ilçeleri olduğu görülmektedir.

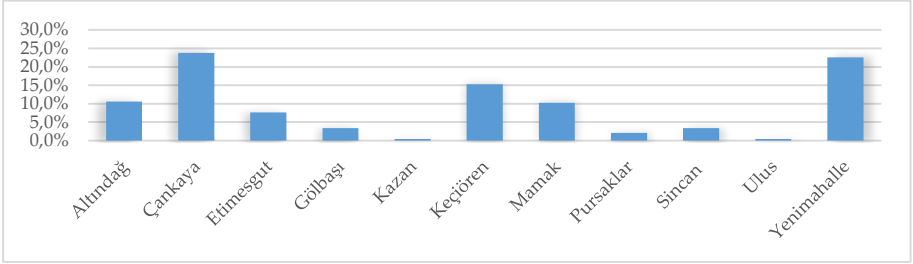

Şekil 4. *İlçelere Göre Yolculuk Dağılımı*

Anket çalışmasından elde edilen veriler, araç sahiplilik durumu, kampüs araç park yeri tercihi, kampüse gelirken kullanılan ulaşım türü, kampüse ulaşma süresi göstergeleri olmak üzere 4 (dört) başlık altında ele alınarak, 2038 Ankara Ulaşım Ana Planı verileri bağlamında yorumlu değerlendirilmiştir.

Ankete katılan kampüs kullanıcıların araç sahiplilik durumu Tablo 1 de gösterilmektedir. Ankete katılan kampüs kullanıcıların taşıt sahipliliği incelendiğinde %19'luk kısım taşıtı olduğunu belirtirken %81'lik büyük çoğunluğun kendine ait taşıtı bulunmamaktadır.

Taşıt sahiplilik durumunun düşük çıkması kampüse ulaşımda toplu taşıma ya da alternatif ulaşım türlerinin kullanıldığını ortaya koymaktadır. Özel araç kullanımının düşük olması hem çevre için hem de kampüs içi ve dışı araç trafiği için olumlu bir gelişmedir. Üniversite kampüsleri gibi büyük kamusal mekânlara ulaşımda toplu taşıma ve alternatif ulaşım türlerinin kullanılmalıdır.

Tablo 1. Taşıt Sahiplilik Durumu

	Taşıtı Var	**Taşıtı Yok**	**Belirtilmemiş**
Yerleşke Taşıt Sahiplilik Durumu	19%	81%	
Ankara Taşıt Sahiplilik Durumu	55.4%	44.4%	0.2%

2038 Ankara Ulaşım Ana Planı hane halkı taşıt sahipliliği verisi tablo 1 de yer almaktadır. AUAP verisine göre Ankaralıların %55,4'ünün taşıta sahip olduğu, %44,4'ünün ise taşıta sahip olmadığı belirtilmektedir (KUTEM a, 2014, s.20).

Taşıt kullanımının artmasına bağlı olarak trafik sıkışıklığı ve hava kirliliği günümüz kentlerinin önemli sorunları arasında yer almaktadır (Babalik-Sutcliffe, 2013, s.416). Ankara da ikamet eden vatandaşların yarısından fazlasının taşıtının olması Ankara kentinde de trafik sıkışıklığının ve hava kirliliği gibi sorunlarla günümüzde ya da gelecekte karşılaşılması muhtemeldir.

Gazi Üniversitesi Maltepe yerleşkesinde yapılan çalışma ile AUAP yer alan araç sahiplilik durumu farklılık göstermektedir. Üniversite de yapılan çalışmada taşıt sahipliliği düşük çıkarken AUAP verilerinde taşıt sahipliliği yüksek çıkmaktadır. Üniversite kampüs kullanıcılarının büyük çoğunluğunun öğrenci olması taşıt sahiplilik oranını düşürmede etkili olmaktadır. Üniversite kampüsünün ulaşım bağlantılarına yakınlığı ve kampüs çevresinde yeterince konut alanının varlığı taşıt sahipliliğine gerek duyulmamış olması başka bir ihtimal olarak değerlendirilebilir.

Ankete katılan kampüs kullanıcıların taşıt park yerleri öncelik sıralamaları Tablo 2 de gösterilmiştir. Aracı olan bireylere kampüse geldiklerinde araçlarını park ettikleri yerlerin kullanım sıklıklarının sıralanması istenmektedir. Tercihlere bakıldığında otopark tercihlerinin birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Kampüs İçi Kapalı Otoparkın en çok tercih edilen otopark yeri olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Yerleşke Taşıt Park Yeri Tercihi

Kampüs İçi Yer Üstü Park Alanı	**Kampüs İçi Kapalı Otopark**	**Kampüs Dışı Yol Üzeri Park**	**Kampüs Dışı Otopark**
25.30%	23.80%	25.70%	25.10%

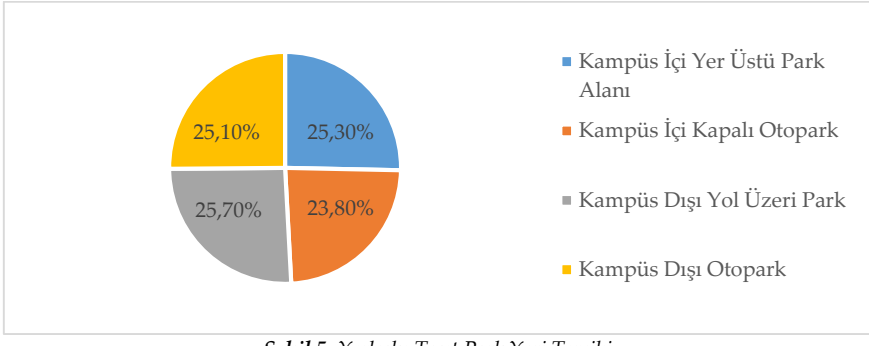

Şekil 5. *Yerleşke Taşıt Park Yeri Tercihi*

Taşıt park yerleri öncelik sıralamalarına bakıldığında kullanıcıların büyük çoğunluğunun taşıtlarını kampüs içerisine değil, kampüs dışına park ettikleri görülmektedir. Öğrenci taşıtlarının kampüs içerisine alınmaması kampüs dışı parklanmayı tetiklemektedir.

Tablo 3. Ankara Taşıt Park Yeri Tercihi

	Yol Boyu Otopark	**Açık Otopark**	**Katlı Otopark**
Ankara Araç Park Yeri Tercihi	47.5%	16.3%	36.2%

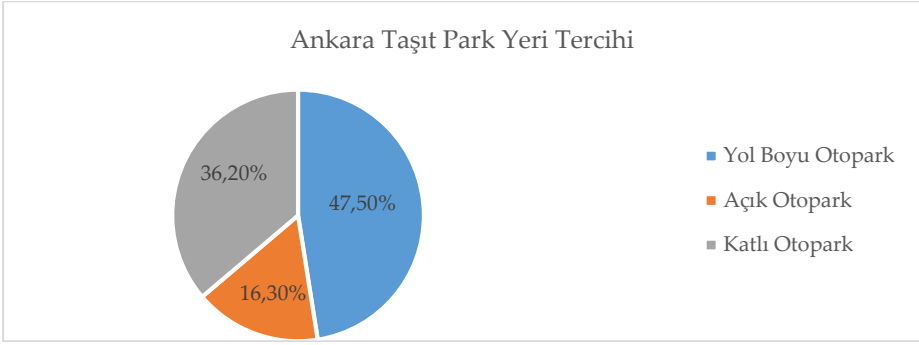

Şekil 6. Ankara Taşıt Park Yeri Tercihi

2038 Ankara Ulaşım Ana Planı taşıt park yeri tercihi Tablo 3 de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde Ankaralıların; %47,5'inin Yol boyu otoparkı, 36,2 sinin Katlı otoparkı, 16,3'ü ise Açık otoparkı kullanmaktadırlar (KUTEM, 2014, s. 35).

Üniversite de yapılan çalışmadan çıkan sonuç ile paralellik göstermektedir. Üniversite kampüs alan çalışmasında da kampüs dışı otopark ve kampüs dışı yol üstü otopark en çok tercih edilen otopark alanları olarak çıktığı görülmektedir. Otopark alanlarının yetersiz, erişebilir olmaması ve otoparklarda ortaya çıkan güvenlik sorunları açık otoparkların tercih edilebilirliğini düşürmektedir. LPG kullanan taşıtların otoparka alınmaması ve otoparkların yaygın olmaması kapalı ve katlı otopark seçiminin yol boyu otoparka göre daha az tercih edilme sebepleri olarak düşünülebilir.

Ankete katılan kampüs kullanıcılarının kampüse gelirken kullandıkları ulaşım türleri Tablo 4'de gösterilmektedir.

Kampüse gelirken kullanılan ulaşım türleri incelendiğinde en çok tercih edilen modların sırasıyla Otobüs, Ankaray, Dolmuş, Metro, Yaya olduğu görülmektedir. En az tercih edilen ulaşım türlerinin ise sırasıyla Bisiklet, Banliyö, Taksi olduğu görülmektedir. Toplu taşımada en çok tercih edilen ulaşım araçları ise otobüs, dolmuş, Ankaray ve metrodur. Öğrencilerin Maltepe civarında yurt ve evlerden okula gidip gelmede yaya yolculuk yapmalarından dolayı yaya ulaşımı da toplu taşıma kadar önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 4. Kullanılan Ulaşım Türü

	Ankara Metropoliten Kenti Ulaşım Türü Dağılımı	**Yerleşke Ulaşım Türü Dağılımı**
Yaya	27.91%	11.80%
Özel Oto	21.69%	9.80%
Taksi	1.00%	4.20%
Servis Aracı	8.66%	0%
Minibüs	9.99%	15.50%
Otobüs	24.67%	23.90%
Motosiklet	0.07%	0%
Bisiklet	0.08%	1.20%
Metro	3.56%	12.50%

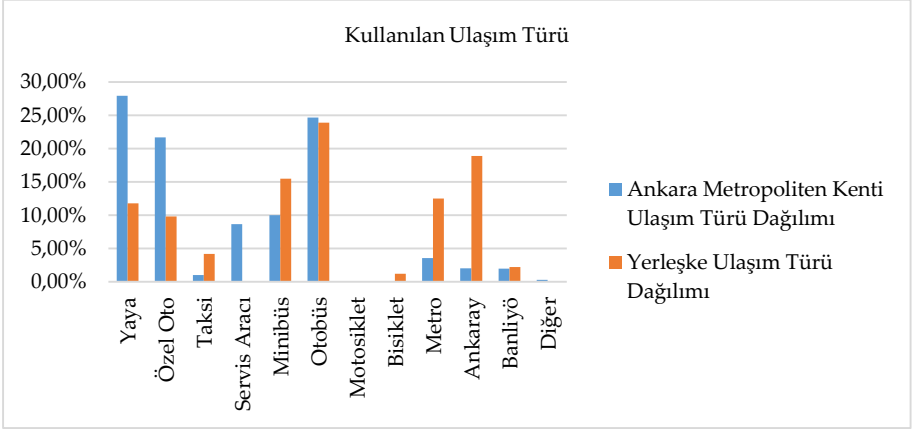

Şekil 7. Kullanılan Ulaşım Türü

2038 Ankara Ulaşım Ana Planı hane halkı ulaşım türü dağılımı Tablo 4 de yer almaktadır. Grafik incelendiğinde Ankaralıların yolculuk yaptıklarında %27,91 ile yaya yolculuğunu tercih etmektedirler. Toplu taşıma

araçlarında ise en çok %21,67 ile otobüs tercih edilmektedir. Özel oto yolculuğu ise toplam %21,69 ile dikkat çeken bir orana sahiptir (KUTEM c, 2014, s.101).

AUAP ve Üniversite kampüs alan çalışması verileri incelendiğinde yolculuklarda kullanılan ulaşım türü dağılımın da benzerlik göstermektedir. Ankara genelinde raylı sistemin il geneline hizmet vermemesi otobüs ve minibüs kullanımını artırmaktadır. AUAP verilerinde en çok yaya ve otobüs kullanımı en çok tercih edilirken, üniversite kampüs alan çalışma verilerinde otobüs ve Ankaray tercih edilmektedir. Üniversite kampüs alanının karayolu ulaşım bağlantılarının merkezinde olması otobüs tercihini artırmaktadır. Ankaray kullanımı ise kampüs alanına yürüme mesafesinde iki Ankaray istasyonun (Maltepe ve Demirtepe) varlığı kampüse ulaşımda daha çok tercih edilme sebebi olarak gösterilmektedir (KUTEM, 2014, s.101).

Ankete katılan kampüs kullanıcılarının konuttan kampüse ulaşma sürelerin Tablo 5'de gösterilmektedir. Grafiğe bakıldığında; %36'lık kısım kampüse 16-30 dk, %25'lik kısım kampüse 31-45 dk, %17'lik kısım kampüse 46-60 dk, %16'lık kısım ise kampüse 0-15 dk, %5'lik ise kampüse ulaşma süresinin 61 dk ve üzeri sürdüğünü ifade etmektedir.

Tablo 5. Yolculuk Sürelerinin Dağılımı

	0-15 Dk	**16-30 Dk**	**31-45 Dk**	**46-60 Dk**	**61+ Dk**
Yerleşke Ulaşım Süresi	16%	36%	25%	17%	6%
Ankara Ulaşım Süresi	30.66%	34.33%	11.35%	14.76%	8.9%

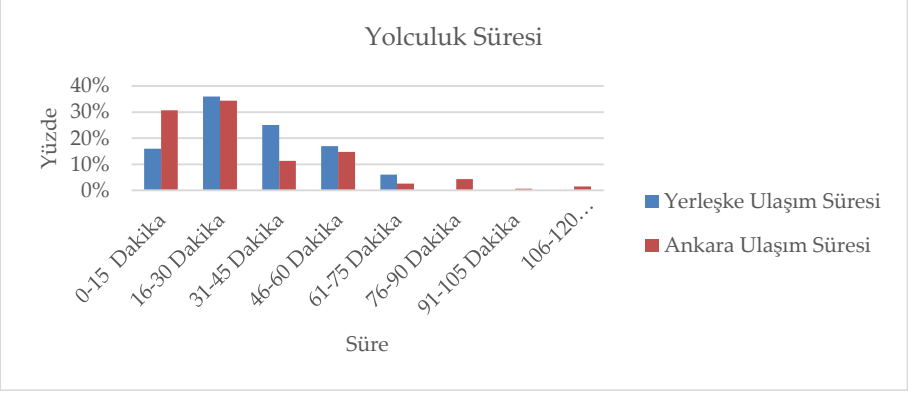

Şekil 8. *Yolculuk Sürelerinin Dağılımı*

Ankara 45 dakikalık yolculukların öne çıktığı bir kenttir. Nitekim grafik incelendiğinde tüm yolculukların %75'e yakını 45 dakikanın altında gerçekleştiği görülmektedir(KUTEM a,2014, s.113). Daha uzun yolculukların trafik koşullarından etkilendiği ileri sürülebilir. Yolculuğun 45 dakikadan daha uzun sürmesinin bir diğer nedeni ise lastik tekerlekli yolcu taşımacılığıdır. Uzun güzergâh ve durak sayısının çokluğu bir araya gelince gün içerisindeki kimi zamanlarda genel trafik ile birlikte işleyen toplu taşımanın görece uzun yolculuk süreleri üretmeleri mümkün olabilmektedir. AUAP ve Üniversite kampüs alan çalışması verileri incelendiğinde yolculuk süreleri paralellik göstermektedir. Kampüse erişimde büyük çoğunluğun yolculuk süresi 45 dakikadan az sürdüğü görülmektedir.

Sonuçlar

Bu araştırmada geleneksel anket yöntemi kullanılarak Ankara kent merkezinde yer alan Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi kampüs kullanıcılarına yöneltilen sorular ve bu sorulara alınan cevapların yorumlanması ve AUAP verileri ile karşılaştırılması yer almaktadır.

Kampüs kullanıcılarına yöneltilen 4 (dört) sorudan alınan cevaplar AUAP hane halkı araştırma verileri ile karşılaştırılması sonucu alınan cevaplara göre; Araç Park Yeri Tercihinin, Kullanılan Ulaşım Türünün ve Yolculuk Süresinin paralellik gösterdiği görülmektedir.

Taşıt Sahiplilik Durumu : AUAP ile üniversite anket çalışmasında farklılık göstermektedir. Kampüs kullanıcılarının önemli bir kısmının öğrenci olması araç sahiplilik durumunu düşürmektedir. Araç sahiplilik oranın düşük olması kampüse ulaşımda toplu taşıma ve yaya yolculuğunun daha çok kullanıldığını göstermektedir.

Taşıt Park Yeri Tercihi: Araçları ile kampüse gelen kampüs kullanıcılarının büyük bir kısmı aracını kampüs dışına bıraktıklarını belirtmektedirler. AUAP hane halkı verilerine göre ise Ankaralıların büyük bir kısmının yol üstü otoparkı kullandıkları görülmektedir. Yol üstü otoparklar açık ve kapalı otoparkların yetersiz olmasından dolayı ortaya çıktığı söylenebilir. Üniversite kampüs içi otoparka personel harici araç alınmaması kampüs

dışı parklanmayı artırmaktadır. Kampüs dışında açık otopark bulunmaktadır. Ancak kampüs dışına park eden kampüs kullanıcıları Ankaralılar gibi yol üstü parklanmayı daha çok tercih etmektedirler. Yol üstü parklanma kontrolsüz yapıldığında trafik sıkışıklığına ve kazalara neden olmaktadır. Kampüs dışı parklanma daha çok GMK Bulvarı ve yan yolları üzerine yapılmaktadır. Kontrolsüz bu parklanma sabah ve akşam saatlerinde tıkanıklığa ve trafiğe neden olmaktadır.

Kullanılan Ulaşım Türü: Kullanılan ulaşım türleri incelendiğinde AUAP hane halkı verileri ve kampüs anket çalışmasının örtüştüğü görülmektedir. Ankara da kısa mesafelerde insanlar daha çok yaya olarak yolculuk yaptıkları belirtilmektedir. Toplu taşımada ise en çok lastik tekerlekli sistemler tercih edilmektedir. Mevcut raylı sistem ağının kentin bütününe erişmemesi otobüs ve minibüs taşımacılığını ön plana çıkarmakta ve daha çok tercih edilmektedir. Üniversite kampüsü ise Ankara ile benzer bir davranış sergilemekle beraber raylı sistemlerin kullanılması kısmında ayrışmaktadır. Kampüs kullanıcıları metro ve Ankaray'ı Ankaralılara oranla yolculuk tercih sırasında daha ön planda tutmaktadır. Metronun özelikle Ankaray'ın kampüse yürüme mesafesinde olması bu tercihi etkilemektedir. Buna rağmen kampüs kullanıcıları da Ankaralılar gibi lastik tekerlekli taşımayı daha fazla tercih etmektedir.

Yolculuk Süresi : Ankara da ortalama yolculuk süresi 45 dakika olarak belirtilmektedir. AUAP verileri incelendiğinde tüm yolculukların %75'e yakını 45 dakikanın altında gerçekleştiği görülmektedir. Daha uzun yolculukların kat edilen mesafe ve trafik ile açıklanmaktadır. Ayrıca lastik tekerlekli sistemlerde hat uzunluğunun ve durak sayısının fazlalığı yolculuk süresini etkilemektedir. Üniversite kampüs araştırması incelendiğinde Ankara ile benzer bir ulaşım süresi ortaya çıktığı görülmektedir. Kampüse ulaşımda %71'lik kısım kampüse 15-45 dakika aralığında kampüse ulaştıklarını belirtmektedirler. Kampüsten ortalama 45 dakika sürede Ankara'nın büyük bir kısmına ulaşılabileceği görülmektedir. Kampüsün kent merkezinde yer alması, Sıhhiye-Kızılay gibi aktarma noktalarına yakınlığı ve metro-Ankaray-Banliyö gibi raylı sistemlerin durak noktalarına yürüme mesafesinde yer alması kampüse ulaşımı kolay kılmakta, yolculuk süresini kısaltmaktadır.

Kent merkezinde yer alan bir üniversite kampüsü (Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesi) ile Ankara kentinin genel yolculuk karakteristiklerinin büyük oranda benzeştiği görülmektedir. Aynı zamanda kentin yaşadığı ulaşım sorunlarını da yansıttığı söylenebilmektedir.

Ankara kentinde yaşanan yol boyu parklanma sorunu kampüs parklanmasında da görülmektedir. Yol boyu parklanma sorunun ve kampüs dışı parklanma kampüs içi otopark düzenlemeleri çözülebilmektedir. Öğrenci otoparkı için ayrı bir otopark alanı yapılmalıdır. Ziyaretçi otoparkı genişletilmeli, mevcut otopark tekrardan düzenlenmeli ve engelli bireyler düşünülerek otopark düzenlemeleri yapılmalıdır.

Özel araç kullanımı Ankara kenti için ilerleyen yıllarda sorun oluşturabilecek bir konu iken kampüs kullanıcılarının özel araç kullanımını çok fazla tercih etmemesi nedeni ile şimdilik sorun oluşturmamaktadır. Ancak trafikte yaşanabilecek aksaklıkları önlemek, kampüste yaşanabilecek otopark sorununa ve çevre kirliliğine engel olmak için özel araç yerine toplu taşıma kullanımı özendirmelidir. "Park et devam et" gibi sistemler ile özel araçların kent merkezine girişleri engellenebilmekte ve kentsel alanlarda özel araç girişlerine ücretlendirme ile araç kullanımını azaltılabilmektedir (Önder ve Kaplan, s.139). Bu bağlamda kampüs içi otopark ücretlendirilmesi özel araç kullanımını düşürmek için kullanılabilir bir yöntem olabilmektedir. Ayrıca konferanslar ve idari uygulamalar ile kampüs içi özel araç kullanımı azaltılmalıdır (Kös, 2015, s.2).

Tespit edilen bulgular, sorun ve öneriler Gazi Üniversitesi Maltepe Yerleşkesinin ulaşım ve erişim konusunda günümüzdeki durumunu ve gelecekte oluşabilecek sorunları önlemede önemli bir basamak olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

A Travel Behavior Analysis for University Campus: A Case Study of Gazi University in Maltepe Campus

*

Hayri Ulvi

Gazi University

Education, trade and socio-cultural areas around residential areas are seen as a center of attraction for humanity. Together with the increasing population and developing technology, it is seen that societies have accelerated their educational activities. As a result of this trend, universities have emerged as the institutions that have become the top level education institutions. Universities prioritize the development and development of societies and countries. With the increase in urbanization and population ratio, universities remained in the city center. The newly established universities are located in remote areas. Access to universities that are located in remote areas and which are within the density of the city center is restricted.

Universities do not only provide education services, but they also take various journeys with socio-cultural activities, work offices and dormitories. Apart from the students and staff, campuses also attract various vehicles and trips to the campus. Universities affect transportation positively and negatively in the regions where they are established. These negativities cause disruptions in transportation. These problems in the city are tried to be solved by local governments by making a traffic survey or transportation master plan.

Universities do not only provide education services, but they also take various journeys with socio-cultural activities, work offices and dormitories. Apart from the students and staff, campuses also attract various vehicles and trips to the campus. Universities affect transportation positively and negatively in the regions where they are established. These negativities cause disruptions in transportation. These problems in the city are tried to be solved by local governments by making a traffic survey or

transportation master plan. Measuring the travel behavior of students and staff using university campuses has been the subject of many studies and research from past to present. Planners in the United States, in particular, have been trying to offer suggestions for transportation in the last decade without destroying campuses.

In order to reach the university campuses, one of the studies on the different types of transportation is the study of the city of Barcelona. The travel behaviors are measured in a region with a relatively sparsely populated Autonomous University of Barcelona. As a result of the study, Autonomous draws attention to the problems and difficulties in demand and management strategies used to reach the University of Barcelona. Alternative transportation modes are offered to the Autonomous University of Barcelona, which is situated in an area of 220,000 trips per day.

In another study, it is observed that pedestrian and cycling activities are carried out to make university campus venues sustainable. Within the scope of the study, 8 different university campuses were surveyed by survey method. In a study on the campus of the University of Technology Malaysia (UTM), it is mentioned that modern universities should be pedestrian friendly. It is recommended to promote and promote pedestrian access through the study. A study on the question of parking is stated in the campus of Beijing Aerospace University. In recent years, attention has been paid to increasing car ownership. In addition, it is seen that the university employees choose the location far from the campus. It is stated that the problem of parking increased with increasing car ownership. There is a shortage of parking on the campus and suggestions are made. Examples of on-campus transport modeling are US universities' on-campus parking and traffic modeling. In-campus zones were determined and a model was established with PTV Visum program.

In this study, it is aimed to determine the social space usage and the access behaviors of the students by using the survey method in the fields of Koç University Sarıyer Campus (urban campus), Bahçeşehir University Beşiktaş Campus (city university), Yıldız Technical University Yıldız Central Campus (urban campus). A study was conducted.

In order to measure the travel behavior of the campus users at the Middle East Technical University Ankara campus, instead of the traditional survey method, the vehicle identification system (RFID) was used in

the campus entrance and exits. The studies examined provide recommendations and recommendations for university campuses. Studies aim to reduce the use of alternative modes of transport and the reduction of private vehicle use. One study focuses on problems in on-campus spaces while other studies evaluate the whole city. The scope of the research was established in 1966 as Ankara State Engineering and Architecture Academy and in 1982 it was the Maltepe Campus of Gazi University.

One-to-one survey is done by traditional survey method and travel analysis is measured. In this context, a total of 274 persons were interviewed by 28 interviewers, including students, academic and administrative staff, in the Maltepe Campus of Gazi University between 17.12.2018 and 23.12.2018. Within the scope of the survey study, the users of the campus surveyed; questions such as gender, age, education department / study department, vehicle ownership status, car park preference, type of transportation used, duration of travel were asked. The results of the survey were converted into statistical and graphical expressions and the 2038 Ankara Transportation Master Plan was compared with the numerical data of the whole city for transportation and travel behaviors.

Of the total 274 people surveyed, 77% were students, 7.4% were academic staff, 4.4% were administrative staff and 10.9% were visitors. It is seen that a large part of the surveys came from Çankaya and Yenimahalle districts. At least, it is seen that there are Kazan and Ulus districts. The data obtained from the survey study were evaluated under 4 (four) headings, including vehicle ownership status, cam-pus car park preference preference, type of transportation used to the campus and time to reach campus, interpreted in the context of 2038 Ankara Transportation Master Plan data. While the vehicle ownership of the surveyed campus users is examined, it is stated that there is 19% of the vehicles. The low level of vehicle ownership reveals that public transport or alternative transport types are used in the campus. The low level of private vehicle use is a positive development both for the environment and for on-campus and off-road traffic.

According to the data of the Ankara Transportation Master Plan household car ownership, it is stated that 55.4% of the residents in Ankara have stone and 44.4% do not have a stone. With the study conducted in Maltepe campus of Gazi University, vehicle ownership status in AUAP is

different. In the study conducted in the University, while the ownership of vehicles is low, the ownership of vehicles in AUAP data is high. The fact that the majority of university campus users are students is effective in decreasing the vehicle ownership rate.

It is seen that the car park preferences of the campus users participating in the survey are very close to each other. It is seen that the car park in the campus is the most preferred car park. It is seen that the majority of users parked their vehicles outside the campus when the priority of the parking lots is examined. The fact that student vehicles are not included in the campus triggers parking outside the campus.

2038 Ankara Transportation Master Plan vehicle park location preference is examined in Ankara; 47.5% of them use Road Parking, 36.2% Parking and 16.3% Parking garages. The university is in parallel with the results of the study. In the campus area study, off-campus parking and off-campus parking are the most preferred car park areas. Inadequate, inaccessible and unresponsive safety problems in car parks reduce the preference of open car parks. When the types of transportation used to the campus are examined, it is seen that the most preferred modes are Bus, Ankaray, Dolmus, Metro, Yaya, respectively. The least preferred transportation types are Bike, Suburban and Taxi respectively.

2038 Ankara Transportation Master Plan When the distribution of household transportation type is examined, they prefer pedestrian journey with 27,91%. In public transport, buses with a maximum of 21.67% are preferred. When the AUAP and University campus field study data are examined, it is similar to the type of transportation used in trips. The fact that the rail system does not provide service throughout the province in Ankara increases the use of buses and minibuses.

When the surveyed campus users' time to reach the campus is examined; 36% of the campus is 16-30 minutes, 25% is 31-45 minutes to campus, 17% is 46-60 minutes to campus, 16% is 0-15 minutes to campus and 5% is on campus. The duration of reaching the campus is 61 minutes or more.

Ankara is a 45-minute city. As a matter of fact, when the graph is examined, it is seen that nearly 75% of all journeys are under 45 minutes. When AUAP and University campus field study data are analyzed, travel times are parallel. Access to the campus is less than 45 minutes. According to the answers obtained from the 4 (four) questions directed to the users

of the campus compared with the research results of the AUAP household; It is seen that the car parking place preference, the type of transportation used and the travel time are in parallel.

Vehicle Ownership Status: It differs in the university survey study with AUAP. The fact that a significant portion of the campus users are students decreases their car ownership.

Vehicle Parking Location: A large number of campus users come to the campus by means of their vehicles. According to the data of AUAP households, it is seen that a large part of the residents of Ankara use road parking. It can be said that the car parks on the road are due to insufficient open and closed car parks. The fact that the staff does not receive external vehicles increases the off-campus parking.

Type of Transportation: When the types of transportation used are examined, it is seen that the data of the AUAP household data and the campus survey study overlap. In short distances in Ankara people are reported to travel more on foot. In the public transportation, most of the wheels are preferred. The fact that the existing rail network does not reach the whole city brings forward the transportation of buses and minibuses and is more preferred. The university campus has similar behavior with Ankara, but it is differentiated by the use of rail systems.

It is observed that a university campus in the city center (Gazi University Maltepe Campus) and the general travel characteristics of Ankara city are similar. The problem of parking along the road in the city of Ankara is also seen in the campus park. On-road parking arrangements can be solved for the problem of parking along the road and off-campus parking. A separate parking area should be arranged for the student parking lot and the parking lot should be arranged again. To prevent disruptions in traffic, to avoid the problem of parking and environmental pollution on the campus should encourage the use of public transport instead of private vehicles. Systems such as dır Continue parking uygulan should be implemented. In this context, on-campus parking charges can be used to reduce the use of special vehicles. Findings, problems and suggestions The Gazi University Maltepe Campus is thought to be an important step in preventing the current situation of transportation and access problems in the future.

Kaynakça / References

Altıntaşı, O., ve Yaman, H. T. (2016). Orta Doğu Teknik Üniversitesi yerleşkesindeki düzenli özel araç kullananların karakteristiklerinin değerlendirilmesinde RFID verisi kullanımı. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 22*(3), 171-177.

Arap, S. K. (2007). *Türkiye'de üniversitelere ilişkin politikalar ve üniversitelerin kuruluş yeri seçimi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Asadi-Shekari, Z., Moeinaddini, M., ve Shah, M. Z. (2014). A pedestrian level of service method for evaluating and promoting walking facilities on campus streets. *Land Use Policy*, *38*, 175-193.

Ataünal, A. (1994). 21. yüzyıla girerken eğitim. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10*(10), 111-116.

Babalik-Sutcliffe, E. (2013). Urban form and sustainable transport: Lessons from the Ankara case. *International Journal of Sustainable Transportation, 7*(5), 416-430.

Balsas, C. J. (2003). Sustainable transportation planning on college campuses. *Transport Policy*, *10*(1), 35-49.

Bustillos, B. I., Shelton, J., ve Chiu, Y. C. (2011). Urban university campus transportation and parking planning through a dynamic traffic simulation and assignment approach. *Transportation planning and technology*, *34*(2), 177-197.

Erçevik, B. (2008). *Üniversitelerde sosyal mekan kullanımlarının incelenmesi: kent üniversitesi, kent içi ve kent dışı kampüsler.* Yayımlanmamış üksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Fernandes, P., Sousa, C., Macedo, J. ve Coelho, M. C. (2019). How to evaluate the extent of mobility strategies in a university campus: An integrated analysis of impacts. *International Journal of Sustainable Transportation*, 1-17. doi: 10.1080/15568318.2018.1531183

Gazi Üniversitesi KUTEM. (2014). *Ankara UAP Hane Halkı Araştırması Sonuçları*, Ankara.

Gazi Üniversitesi KUTEM. (2014). *Ankara UAP Otopark Etüdü ve Anketi*, Ankara.

Gazi Üniversitesi KUTEM. (2014). *Ankara UAP Yaya Etüdü ve Anketi*, Ankara.

Göçer, Ö. ve Göçer, K. (2019). The effects of transportation modes on campus use: A case study of a suburban campus. *Case Studies on Transport Policy*, *7*(1), 37-47.

Kös, M. (2015). *Kentiçi Ulaşım Problemlerine Alternatif Entegre Bisiklet Ulaşımı Planlaması*, Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Lapa, T. Y., ve Ardahan, F. (2009). Akdeniz üniversitesi öğrencilerinin serbest zaman etkinliklerine katilim nedenleri ve değerlendirme biçimleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, *20*(4), 132-144.

Miralles-Guasch, C., ve Domene, E. (2010). Sustainable transport challenges in a suburban university: The case of the Autonomous University of Barcelona. *Transport policy*, *17*(6), 454-463.

Önder, H. G., ve Kaplan, H. (2017). Ankara'da park et-devam et sisteminin modellenmesi ile yolculuk değişimine bağlı emisyon azaltımının ölçülmesi. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarım ve Teknoloji, 5*(1), 139-152.

Önder, H.G., Akdemir, F. (2019). Türkiye'deki kentiçi raylı toplu taşıma sistemlerinin ulaşım ana planları bağlamında değerlendirilmesi, *Demiryolu Mühendisliği*, *10*, 23-37.

Paul K. Hatt, Albert J. Reiss, Jr. (2002). *Kentsel yerleşimlerin tarihi, 20. Yüzyıl Kenti,* (Çev. A. Alkan, B. Duru.). Ankara: İmge Yayınevi.

Shang, H., Wenji, L. I. N., ve Huang, H. (2007). Empirical study of parking problem on university campus. *Journal of Transportation Systems Engineering and Information Technology*, *7*(2), 135-140.

Süt, N. İ., Hamurcu, M., ve Eren, T. (2019). Kampüste yeşil ulaşım uygulaması: Ring araçlarının seçimi için bir karar verme süreci. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi (GMBD), 5*(1), 9-21.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ulvi, H. (2019). Üniversite yerleşkesi için yolculuk davranış analizi: Gazi Üniversitesi Maltepe yerleşkesi örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1566-1588. DOI: 10.26466/opus.559415

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 23/05/2019

Internet Shopping of Generation Y

DOI: 10.26466/opus.565363

*

Celile Özçiçek Dölekoğlu* - Onur Çelik**

* Doç. Dr, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Adana/ Turkey
E-Mail: cdolekoglu@hotmail.com **ORCID:** 0000-0003-4421-2956
** Dr. Lecturer, Adana Alparslan Turkes Science and Technology University, Adana/ Turkey
E-Mail: ocelik@atu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-8552-1133

Abstract

The Internet has begun to show its existence in all areas of life as the greatest invention of the 20th century. The prevalence of the Internet has shortened the way of communication between people and also eliminated the distance of the spaces. In addition to the facilitating effect in every field, the increase in internet addiction has been defined as a disease and its negative effects have been discussed. As these discussions continues, with the increasing use of the internet by consumers and the passionate use of it as an indispensable medium, internet has taken its place in the world of consumption as a new area of enterprise. This study was conducted in Adana province in order to determine the factors and the level of these factors affecting the online shopping of Y generation who were born in a digital era and regard the internet as a natural part of life. 50.7% of the participants were female. 30.7% of them make online purchases; 85.8% of them are either social media or microblogging users. It is the variable education that best describes the internet exchange of the participants. Those who have university and postgraduate education mostly do internet shopping. In addition, social media presence and free time activity emerged as subsets describing the internet exchange.

Keywords: *Y Generation, CHAID Analysis, Internet Shopping, Adana*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 23/05/2019

Y Kuşağının İnternet Alışverişi

*

Öz

İnternet 20. Yüzyılın en büyük icadı olarak hayatın tüm alanlarında varlığını hızla göstermeye başlamıştır. İnternetin yaygınlığı kişiler arasında iletişim yolunu kısalttığı gibi mekân uzaklıklarını da ortadan kaldırmıştır. Her alanda kolaylaştırıcı etkisi yanı sıra kullanım bağımlılığının da artması bir hastalık olarak tanımlanmasına neden olmuş ve olumsuz etkileri de tartışmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar devam ederken, tüketicilerin internet kullanımındaki artışı ve vazgeçilmez bir mecra olarak tutkulu kullanımı ile, internet yeni bir girişim alanı olarak tüketim dünyasında yerini almıştır. Bu çalışma dijital bir çağda doğan ve interneti yaşamın bir doğal parçası olarak gören Y kuşağının internette alışveriş yapmalarını etkileyen faktörleri ve bu faktörlerin hangi seviyede olduğunu belirlemek amacıyla Adana ilinde yapılmıştır. Araştırmaya katılanların %50,7'si kadındır. %30,7'si internet alışverişi yapmaktadır; %85,8'i de herhangi bir sosyal medya veya mikroblog kullanıcısıdır. Katılımcıların internet alışverişini en iyi açıklayan değişken eğitimdir. Üniversite ve Lisansüstü eğitime sahip olanlar daha çok internet alış verişi yapmaktadır. Ayrıca, sosyal medya varlığı ve serbest zaman aktivitesi de internet alışverişini açıklayan alt kümeler olarak ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Y Kuşağı, CHAID Analizi, İnternet alışverişi, Adana*

Introduction

With the rapid rise of globalization and competition in recent years, businesses have begun to feel that they need to go beyond traditional marketing methods in order to maintain their assets and to further enhance their brands. The fact that this change/development needed by the enterprises has passed through the major breakpoints in the advancement of technology and coincided with the same period has brought with the developments in the field of marketing.

The most fundamental reflection of these developments is the widespread use of the internet and marketing is now focused on online activities. Because it has become inevitable that businesses should be present in virtual environments together with physical environments in order to reach their target audience. This situation has brought with it important advantages especially for businesses; the possibility to reach the target audience 24/7, the decrease in costs due to lack of physical store, the decrease in inventory costs, using visuals on the internet the easier and cheaper delivery of messages to the target audience, minimizing human problems, and interactive communication with consumers (Arslan ve Arslan, 2012, p.25; Erdoğan ve Torun, 2009, p.51; Onurlubaş ve Öztürk, 2018, p.986; Tağıyev, 2005, XI; Jusoh ve Ling, 2012, p.223). As these advantages offer the opportunities that cannot be turned back to the enterprises, there has been a serious increase in the number of enterprises that carry out their marketing activities on the internet.

The most common uses of internet marketing were mobile marketing and social media marketing. Mobile devices have become popular thanks to advances in technology. One of the important outcomes of this popularity is that mobile devices become an important medium for businesses to reach their target audience. Because mobile devices provide the opportunity to communicate with the right target group that businesses demand most without time limits (Barutçu, 2010). Businesses who want to take advantage of this opportunity are actively involved in social media by opening accounts in common social media applications such as Instagram, Facebook, Snapchat, Scorp.

The fact that marketing performers are actively conducting marketing activities on the internet in many media means that they are not insensitive to this aspect in their scientific studies. In this context, different dimensions of shopping and marketing over the internet have been examined and investigated in the specific areas of different target groups.

While conducting this research, it is an effective way to examine the target audience by dividing it into as many homogenous groups as possible in order to make the attitude of each group clearer. From this point of view, researchers have addressed different points of the subject with different target groups in order to illuminate the dark areas.

In the study of Terzi and Kızgın (2017), they investigated how often Y generation consumers use mobile marketing applications and whether the age groups in the generation have differences in their use of mobile marketing applications. Onurubaş and Öztürk (2018) examined the effect of marketing methods used in Instagram on the purchasing behaviour of Y Generation. In the Tutgun (2018) study, she investigated the internet usage of women and whether they differ from socio-economic point of view. Bilgilier (2019) mentioned the attitude of the Y-generation student group towards internet shopping. Baycan, (2017) studied the impact of social media devices on the acquisition behaviour of the Y Generation.

Muda, Mohd and Hassan (2016) mentioned the internet buying behaviour of the Y Generation in Malaysia and tried to determine the factors that affect these behaviours. Gageler and Van der Schee, (2016) explored how product placements in social media practices affect the brand perception and purchasing intent of the Y Generation. Lissitsa and Kol (2016) have revealed the trend in the purchase behaviour of X and Y generations over the years (2003-2012) from the internet. Jiunn-Woei Lian and David C. (2014) have tried to determine consumers over the age of 50 the factors that encourage or prevent a purchase from the internet. Dhanapal, Vashu and Subramaniam (2015), Baby Boomers investigated problems that X and Y generations encountered in shopping over the internet. Valentine, and Powers (2013) studied product search/research and purchase behaviour of Generation Y through the internet. Lim, Heng, Ng, and Cheah (2016) measured the Y Generation's satisfaction levels against internet websites in the clothing industry. Kamal, Chu and Pedram (2013) examined whether the materialism that affects social media users among American

and Arab youth is the reason or the result of social media use. In addition, in the study also they discussed whether there is a relationship between materialism and the purchase of luxury fashion products. Jin vd (2015) studied the attitudes of the Y Generation, subjective norms and the impact of consumer confidence on online purchase behaviour.

This study was realised to demonstrate the internet buying behaviour of individuals in Y generation born in the incredible change and development of communication and technology.

Methodology

The work is descriptive. The purpose of descriptive research is to draw a proper shape of an organization, individual, group, situation or phenomenon. The data obtained from descriptive type-designed research needs to be analysed and interpreted. (Altunışık vd., 2005; transfer Üngören ve Doğan, 2010). In this study, in order to determine the factors affecting internet usage and the level of these factors, a survey was conducted with 300 people in the 18-37 age group using the easy sampling method from convenience sampling method in Adana province.

The data were analysed using CHAID (Chi-square automatic interaction detection), the decision tree data mining method. CHAID analysis creates a predictive model or tree that helps determine how variables combine best to describe the result in a given dependent variable. Unlike regression analysis, the CHAID technique does not require the normal distribution of data (https://www.statisticssolutions.com/non-parametric-analysis-chaid/).

Dependent variables nominal, categorical, ordinal or continuous; independent variables are continuous, categorical and can be applied when they are nominal categorical. CHAID analysis is a method that finds interactions or combinations of variables and the population gradually separates the variation in the dependent variable into subgroups, groups, so as to make the groups the minimum within the groups and the maximum among the groups. It can be defined as a technique that finds interactions or combinations in variables (Dogan and Özdamar, 2003). CHAID is often used in direct marketing context to select consumer groups and predict how responses to some variables affect other variables. CHAID analysis

is a categorical or hierarchical chi square analysis. The CHAID selects the independent variable with the strongest interaction with the dependent variable at each step. If there is no significant difference between the dependent variable and the independent variable, the categories of the independent variable are combined (Isi et al., 2014).

Results

The mean age of the participants was 27,7 ± 6,9 years and 152 of the participants were women. Although it is an important part of the active population, the employee rate is around 50% and, as a result, personal income is low. The results are consistent with the region average. According to Turkish Statistical Institute 2017 income and living conditions survey, the average income per individual in the TR62 region of Adana province is between TL 1699-2137 per month (www.tuik.gov.tr). University and graduate degree ratio is 23% (Table 1).

Table 1. Descriptive statistics

	Frequency	**%**
Sex		
Female	152	50,7
Male	148	49,3
Education		
Primary school	45	15,0
Secondary school	71	23,7
High school	115	39,3
University and postgraduate	69	23,0
Job		
White-collar	34	11,3
Blue-collar	49	16,3
Self-employed people	70	23,3
Nonworker (unemployed and housewife)	41	13,7
Other	100	33,3
	6	2,0
Personal Income		
Less than 1500	132	44,0
1500-3000	124	41,3
3000-5000	28	9,3
5001-7000	6	2,0
7001 and above	10	3,3

One of the main characteristics of the Y generation is its compatibility with technology. While X Generation is a generation which carries the features of traditional generations witnessing the birth of technology, Y Generation is an significant participant in technology as a witness to the development of technology as well as its practitioner and its requestor. The unbelievable change in technology over the last 30 years has accelerated more in the 2000s, especially in the field of communication has created the principles that are turning points. In 2007, internet usage in individuals aged between 16 and 74 was 39.2% in men and 20.7% in women however in 2018, 80.4% of males; 65.5% in women. While the rate of online shopping was 9% in 2007, this rate increased to 29.3% in 2018 (www.tuik.gov.tr).

Use (consumption) of social media

87.7% of the participants are users of social networks and microblogging generalized as social platforms. Social platforms are grouped according to their different characteristics. As media richness and content can be classified according to shared personal information width, it is classified into shares (video, music, text, photos, etc.). While the most popular account, content and personality features are in the foreground, self-presentation is high, Media wealth is low Facebook (77%) and Instagram, the lowest is LinkedIn (5.3%). Instagram's leadership is obvious, even if the same situation applies to the intensity of use. While Twitter, introduced as microblogging, is not frequently used because of its limitations on information sharing and its limitations on the wealth of shared media, Snapchat defined in the same classification as Facebook and Instagram is not used and social network LinkedIn is not used. (Table 2). Active social media users in the World are 3.5 billion and the highest registered user are in Facebook. However, there is a decrease in the rate of registration in Facebook and an increase in the rate of registration in the Instagram. According to the 2019 global digital report, YouTube is the most widely used social media platform in Turkey. Second place is Instagram with 84% also while WhatsApp and Facebook follow it, Twitter is in the fifth place. The average time allocated to social platforms in Turkey is 2,46 minutes and is over the world average. Another remarkable point is that Facebook is

placed first in the world in terms of the decrease in the number of registrations. (https://wearesocial.com/uk/digital-2019). The findings obtained in the study were quite compatible with the general statistics, however the duration of use was found to be high by 3.37 hours.

Table 2. Social media Usage and most used account

Social media	Yes		Usage Density	
	Person	**%**	**Person**	**%**
Facebook	231	87,8	91	34,6
Instagram	197	74,9	133	50,6
Linkedin	16	6,1	-	-
Twitter	88	33,5	9	3,4
Snapchat	39	14,8	1	0,4
WhatsApp	29	11,0	29	11,0

The frequency of internet shopping has also been revealed. According to this, the highest rate has emerged as irregular shopping. (Table 3). At most, ready-made clothing and shoes shopping are done. (79,3%At least the product group is determined as furniture and decoration. (Table 4).

Table 3. Situation and frequency of doing shopping over the Internet

	F	**%**
Yes	92	30,7
No	208	69,3
Frequency		
At least once a week	4	4,4
Once a month	19	20,7
Several times a month	9	9,8
Unequal	51	55,9
When there is a special personal discount	9	9,8

Table 4 The most purchased product group

Product group	**F**	**%**
Ready-made clothing and shoes	73	79,3
Electronic	13	14,1
Furniture and decoration	2	2,2
Personal care and perfume	4	4,3
Total	**92**	**100,0**

CHAID Analysis

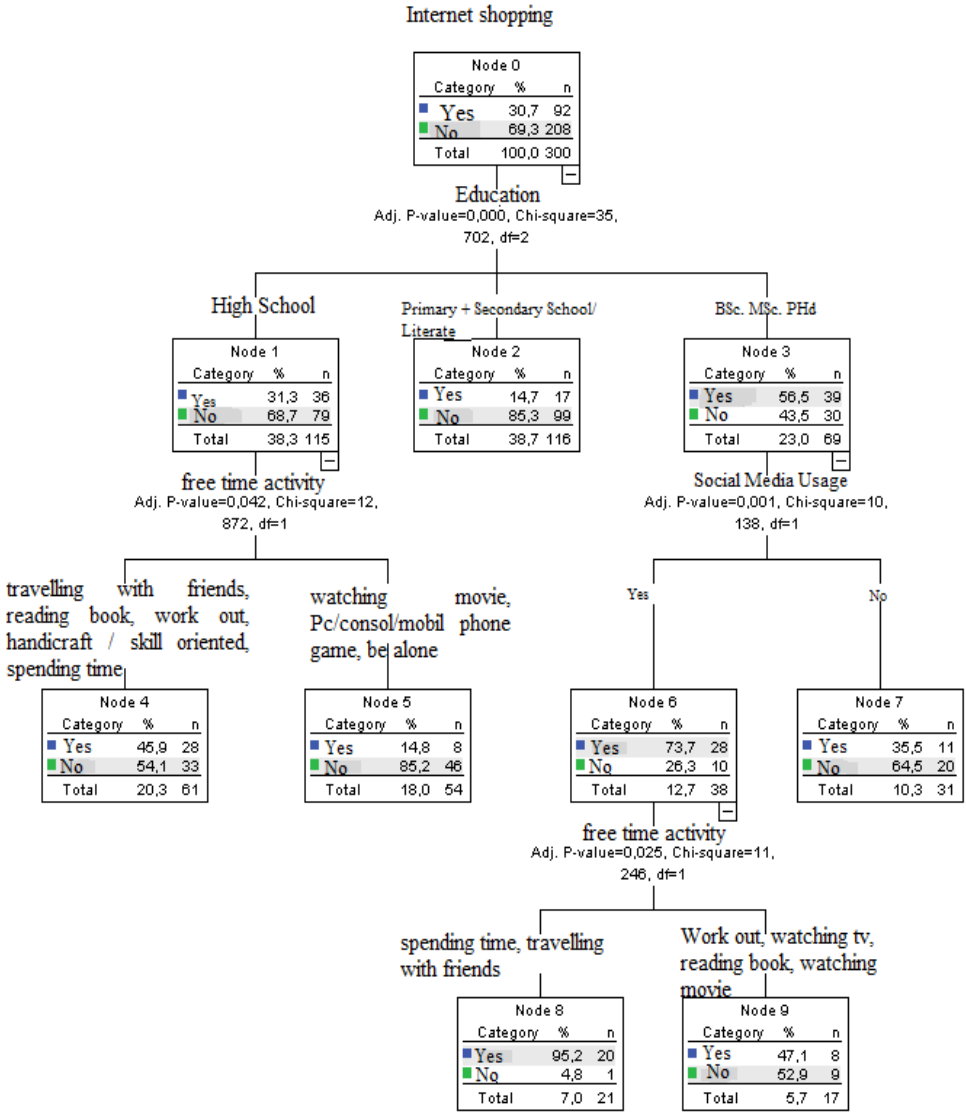

Figure 1. Factors determining Internet shopping and combined categories (CHAID analysis table)

The best groups determining the internet shopping has been determined with the analysis. The rate of people who do not shop on the internet is 69.3%. The best classification is found by combining independent variables in subcategories. The education background is best explanatory. As the education status increases, online shopping is also increasing. Education is divided into 3 categories. The rate of literate, primary school and secondary school graduates to shop online is low and only 14.7% of them shop on the internet. The use of social media in the sub-group university and postgraduate education category that best describes the Education Status; In the high school education category, there is a sub-group of free time activity. The sub-group that best describes the education was the use of social media in the University and graduate education category and the free time activity sub-group in the High School Education category. People who spend more time in social and cultural activities in free time activity have similarities with people who shop on the internet (%45.9).Those who have social media accounts do more internet shopping than those who do not have social media accounts, and this rate is 73.7%.The best subgroup explaining social media existence has been free time activity. Education is divided into 2 subgroups different from subgroups and in addition, 95.2% of those showing recreational activities (spending time, travelling with friends) shop on the internet.

The suitability of the analysis is presented in Table 5. In the analysis, the accuracy rate is expected to be 70% or higher, although the best rate is optional. In this study, the rate was determined as 75.7%.

Tablo 5. Dependent variable classification

Observed	**Expected**		
	yes	**no**	**Rate of accurate (%)**
Yes	20	72	21,7
No	1	207	99,5
Total %	**7,0**	**93,0**	**75,7**

Argument

The relationships between socio-demographic independent variables affecting the shopping on the internet were determined by using CHAID analysis. The education was found to be independent variable which has the most impact on internet shopping. As the education level increases,

the rate of shopping on internet is increasing. It is determined that usage of Social media and free time activity were also affected by another sub-independent variable. As social media existence and recreational free time activities increase, shopping on the internet is also increasing. Social media has become an important medium for online shopping. The possibility of those who spend time on these media is increasing to be aware of the goods and services sold online. Hence, it is important for businesses to engage in activities that will attract more attention of consumers in these areas. The fact that the study was only studied with the Y generation is a restriction, although there is a restriction, but the highest population rate is the generation, providing data to researchers and practitioners from the field provides a data that researchers can use in research. In addition, CHAID analysis, which is used in many areas, can be used as an example for the use of marketing planning and consumer behaviour research.

Appreciation

This study includes project data No. 17113009, supported by Scientific Research Project Coordination Unit of Adana Alparslan Turkes Science and Technology University. Appreciate for their support.

Kaynakça / References

Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu and S., Yıldırım, E. (2005); aktaran Üngören ve Doğan. (2010). Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Çalışanların İş Tatmin Düzeylerinin CHAID Analiz Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 39-52.

Arslan, İ.K. and Arslan, P. (2012), *Mobil pazarlama*, İstanbul:Papatya Yayıncılık.

Baycan, P. (2017). Sosyal medyanın Y kuşağı satın alma davranışı üzerindeki rolü , *Master's thesis, İstanbul Ticaret Üniversitesi*, İstanbul.

Bilgilier, H. A. S. (2019). Y kuşağının internetten alışverişe yönelik tutumları: Nicel bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, *6*(1), 487-512.

Dhanapal, S., Vashu, D., and Subramaniam, T. (2015). Perceptions on the challenges of online purchasing: A study from "baby boomers", generation "X" and generation "Y" point of views. *Contaduría y Administraci_on, 60*(1), 107-132.

Erdoğan, Z. and Torun, T. (2009). Bir ilişkisel pazarlama aracı olarak sanal topluluklar, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 4*, 45-71.

Gageler, L., and Van der Schee, J. (2016). Product placement on social media: A study on how generation y's brand perception and purchase intention are influenced. *Jönköping University, International Busness School Master's Thesis in Business Administration*. www.diva-portal.org/smash/get/diva2:934655/FULLTEXT01.pdf

Isi, A., Özaydın, O. and Cemrek, F. (2014). Determinaion of factors affecting individuals' investment behaviour using CHAID Analysıs. *Journal of Economics, Finance and Accounting, 1* (4), 273-284.

Jusoh Md. Z., ve Ling, G. H. (2012). Factors influencing consumers' attitude towards e-commerce purchases through online shopping. *International Journal of Humanities and Social Science, 2*(4), 223-230.

Jin L.Y., Osman A., Manaf A.H.A. and Abdullah M.S. (2015). The mediating effect of consumers' purchase intention: A perspective of online shopping behavior among generation Y. Journal of Marketing and Consumer Research, 18, 101-112.

Lissitsa, S. and Kol, O. (2016). Generation x vs. generation Y–A decade of online shopping. *Journal of Retailing and Consumer Services, 31*, 304-312.

Muda, M., Mohd, R., and Hassan, S. (2016). Online purchase behavior of generation Y in Malaysia. *Procedia Economics and Finance, 37*, 292-298.

Onurlubaş, E. and Öztürk, D. (2018). Sosyal medya uygulamalarının Y kuşağı satın alma davranışı üzerine etkisi: Instagram örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9*(16), 984-1016.

Kamal, S. , Chu, S.C. and Pedram, M. (2013) Materialism, attitudes, and social media usage and their impact on purchase intention of luxury fashion goods among American and Arab young generations, *Journal of Interactive Advertising, 13*(1), 27-40, DOI: 10.1080/15252019.2013.768052

Tağıyev, R. (2005). *E-ticaret ve internet üzerinden pazarlama.*Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Terzi, O., and Kızgın, Y. (2017). Mobil pazarlama uygulamalarının y kuşağı açısından değerlendirilmesi: Muğla ili örneği. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 19*(40), 199-219.

Tutgun, F. (2018). *Metropolde (İstanbul kentinde*) *yaşayan x ve y kuşağı kadınlarının internetten satınalma davranışlarının karşılaştırılması*. Doctoral dissertation, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,İşletme Anabilim Dalı,İşletme Bilim Dalı, İstanbul.

Valentine, D. B. and Powers, T. L. (2013) Online product search and purchase behavior of generation Y. *Atlantic Marketing Journal, 2* (1), 76-91.

Lim Y.S., Heng P.C., Hock T. Ng., and Cheah C.S. (2016), Customers' online website satisfaction in online apparel purchase: A study of Generation Y in Malaysia. *Asia Pacific Management Review 21*, 74-78

http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27824 Accessed 15 March 2019

http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819 Accessed 15 March 2019

http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6162 Accessed 15 March 2019

https://wearesocial.com/uk/digital-2019 Accessed 2 April 2019.

https://www.statisticssolutions.com/non-parametric-analysis-chaid/ Accessed 10 March 2019.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özçiçek-Dölekoğlu, C. and Çelik, O. (2019). Internet shopping of generation Y. *OPUS–International Journal of Society Researches, 11*(18), 1589-1601.DOI: 10.26466/opus.565363

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN: 2528-9527
E-ISSN: 2528-9535
Yıl *Year*: 9
Cilt *Volume*: 11
Sayı *Issue*: 18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 27/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 27/05/2019

Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği[1]

DOI: 10.26466/opus.558512

*

Güler Güneş Aslan* - Fethi Güngör**

* Arş. Gör. Dr., Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Merkez/ Yalova/ Türkiye
E-Posta: guler.gunes@yalova.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-6509-8278

** Doç. Dr., Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Merkez/ Yalova/ Türkiye
E-Posta: fethi.gungor@yalova.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-2581-0205

Öz

Sığınma amaçlı göç 21. yüzyılı şekillendiren önemli toplumsal olaylardan biridir. Savaş, iç çatışmalar, siyasi çekişmeler, kamu otoritesinin uyguladığı ayrımcılık gibi sebeplerle insan toplulukları farklı ülkelere göç etmektedir. Türkiye çeşitli ülke ve örgütlerin dahil olduğu savaş ortamından kaçan milyonlarca Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkelerin başında gelmektedir. 2018 sonu itibarıyla Türkiye'nin hemen her şehrinde Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Bu çalışmada İstanbul'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların göç sonrasında yaşadıkları sorunlar incelenmiştir. 76 Suriyeli sığınmacı ile Türkçe, Arapça ve Kürtçe bilen tercüman eşliğinde derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlardan elde edilen veriler MAXQDA 2018 nitel veri analizi programıyla analiz edilip temalara ayrılmıştır. Böylece Suriyeli sığınmacıların İstanbul'da yaşarken deneyimledikleri ve kendi objektiflerinden sorun olarak gördükleri olguları yansıtmaları sağlanmıştır. Alanda derlenen verilerden yola çıkarak belirlenen; ülkenin dilini bilmemek, resmî işlemlerde engellerle karşılaşmak, iş piyasasından ve toplumdan dışlanmak, geçinme, barınma, sağlık, eğitim ve uyum sorunları yaşamak, sosyal hizmet ve sosyal destek alamamak gibi sorun temalarına bulgular ve tartışma kısmında yer verilmiştir. Sorunlarla ilgili çözüm önerileri ise sonuç bölümünde sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Mülteci, Suriyeli Sığınmacı, Sığınmacıların Sorunları.*

[1] *Bu çalışma, Yalova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen 2015/D/062 numaralı doktora tezinden üretilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 27/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 00/00/2019

The Problems of Syrian Refugees Faced After Migration to Turkey: Case of Istanbul

*

Abstract

Asylum-seeking migration is one of the important social events that shapes the 21st century. Human societies migrate to different countries due to war, internal conflicts, political conflicts and discrimination by public authority. Millions of Syrian refugees that fled from the battlefield environment involving various countries and organizations are housed in Turkey. Turkey has Syrian refugees in almost every city. In this study, the problems of Syrian refugees living in Istanbul were examined. In-depth interviews were conducted with 76 Syrian refugees by researcher accompanied by a translator who knows Turkish, Arabic and Kurdish. The data obtained from the interviews were analyzed by using the MAXQDA 2018 qualitative data analysis program. Based on the data obtained from the interviews, the determined themes of the problem such as not knowing the language of the country, encountering obstacles in the official procedures, living, sheltering, health, education and adaptation issues are given in the findings and discussion section. Suggestions about the problems are given in the conclusion section.

Keywords: *Migration, Refugee, Syrian Asylum Seeker, Asylum Seeker's Problems.*

Giriş

Suriyeli sığınmacılar Türkiye Cumhuriyeti'nin gerek siyasi gerekse toplumsal gündeminde sıklıkla yer almaktadır. Suriyeli sığınmacılar Türkiye'ye gelmeye başladığından beri Türkiye'ye kabulleri tartışma konusu olmuştur. Kimi siyasiler Suriyelilerin Türkiye'ye iltica etmesine şiddetle karşı çıkarken, kimileri de çatışma ve savaş bölgesinden kaçan bu grubun Türkiye'ye yerleştirilmesini desteklemiştir. Türk toplumunda da Suriyelilerin varlığı sıcak bir tartışma konusudur. Kimi toplum kesimleri Suriyelilerin Türkiye'deki varlığına destek verirken, kimi kesimler bundan rahatsız olmaktadır. Suriyelilerin Türkiye'ye ilk geldiği 2011 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti açık kapı politikası uygulamış ve Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacı sayısı ilk dönemde yüksek bir hızla artmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 'açık kapı' politikasını terk etmesinden sonra Suriyeliler Türkiye'ye kaçak yolla ya da vizeyle girmeye başlamıştır. Nihayetinde 2011-2018 yılları arasında Türkiye'de hatırı sayılır bir Suriyeli nüfusu oluşmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin 19.04.2019 tarihine ait verilerine göre Türkiye'de 3.621.330 Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Dünyada kayıtlı 5.648.002 Suriyeli sığınmacı bulunurken, Türkiye dünyada en fazla Suriyeli sığınmacı barındıran ülkedir. Türkiye'yi sırayla Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır takip etmektedir (BMMYK, 2019). Bu sayı Türkiye Cumhuriyeti için önemli bir sayıdır. Suriyelilerin bulundukları şehirlerdeki yoğunlukları kimi zaman yerel halkın sayısını aşmış, Suriyelilerin yerleşimi önemli bir toplumsal mesele haline gelmiştir. Günlük hayattaki söylemlerde ve sosyal medyada Suriyelilerle ilgili ekonomik ve sosyal meseleler sıklıkla tartışılmaktadır.

Konu ile ilgili kavrayışı genel düzeyden özel düzeye götürmek için şartlı mülteci/sığınmacı ve mülteci kavramlarına yer verilmiştir. İlgili kavramları anlayabilmek için öncelikle hukuki çerçeveden bakmak gerekmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 04.04.2013 tarihinde kabul edilen, 11.04.2013'te Resmî Gazete'de yayınlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 61. ve 62. Maddelerinde Avrupa ülkelerinden gelen zorunlu göçmenleri mülteci, Avrupa ülkeleri dışından Türkiye'ye gelen zorunlu göçmenleri şartlı mülteci olarak tanımlanmıştır.

- MADDE 61 – (1) Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.
- MADDE 62 – (1) Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir (Resmî Gazete, 2013).

Türkiye Avrupa ülkeleri dışından gelen zorunlu göçmenleri mülteci olma şartlarını taşısalar dahi mülteci statüsü vermemekte, üçüncü ülkeye yerleşene kadar Türkiye'ye sığınma hakkı vermektedir. Bu bağlamda şartlı mültecilere Türkiye'de sığınmacı da denmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınan Suriyeliler Türkiye'ye yoğun bir göç dalgası ile gelmeleri sebebiyle kendileri için geçici koruma statüsü oluşturulmuştur. Geçici koruma statüsü kitlesel göç durumlarında standart sığınmacı değerlendirme prosedürlerinin uygulanmaması için oluşturulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Suriyelileri açık kapı politikası ile ülke topraklarına kabul edip geri göndermeme ilkesine uygun davranmıştır. İlaveten Türkiye topraklarına göç eden Suriyelilerin acil ve temel ihtiyaçlarını karşılayarak Suriyelilere geçici koruma sağlamıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015).

Geçici koruma altındaki Suriyeliler, mülteci olabilme şartları taşısalar da Türkiye Cumhuriyeti'nin koyduğu bölge kısıtlamasına göre Türkiye'de mülteci statüsü alamayacaklardır. Bunun yerine sığınmacı ya da şartlı mülteci tanımını alacaklardır. Bu çalışmada Suriyeliler sığınmacı olarak ele alınmıştır.

Suriyeli sığınmacıların gerçekleştirdiği göç, Petersen'in 'göçmenin sosyal bağlamın etkisi altında inisiyatif alamadan göç etmek durumu' olarak tanımladığı zorunlu göç (Akt. Çağlayan, 2006, s.75-76) olarak değerlendirilebilir. Sığınmacıların hareketliliğini tanımlayan zorunlu göçü Castells ve Miller modernleşme ve küreselleşmenin semptomu olarak görür. Göç-sığınma bağı düşüncesine göre sömürgecilik, sanayileşme, dünya ekonomisindeki değişimler, geleneksel üretim biçimlerini ve sosyal ilişkileri tahrip ederken ulusları ve devletleri dönüştürmüştür. Azgelişmişlik, yoksullaşma, iktidarların kötü yönetimi ve yaptıkları insan hakları ihlalleri, iç çatışmalar birbirleriyle bağlantılı olarak ekonomik temelli veya siyasi sebeple göçlere neden olurlar (Castells ve Miller, 2008, s.44).

Altta yatan sorunsallarıyla çoğu zaman hazırlıksız olarak gerçekleşen zorunlu göç insanların bulunduğu coğrafyadan, psikososyal ve ekonomik sistemlerden kopup başka coğrafya ve sistemlere adapte olmasını gerektiren bir meseledir. Birey ve insan topluluklarını baş etmeleri için birçok problemle karşılaştıran bir süreçtir. Bu çalışmada Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye zorunlu göçleri sonrası yaşadıkları problemler İstanbul örneğinde ele alınmıştır.

Araştırmanın Problemi

Göç insanların ait olduğu sistemlerden kopmasına ve alışıldık olmayan yeni sistemlerle etkileşime girmesine neden olmaktadır. Bu etkileşim çok boyutlu olduğu için göçmenin aynı anda karşılaşacağı çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Bu anlamda göçmen karmaşık bir sorun ağının ortasında kalmaktadır. Bu çalışmanın ele aldığı problem İstanbul'daki Suriyeli sığınmacıların göç sonrası yaşadıkları sorunlardır. Bu çalışmada Suriyeli sığınmacıların İstanbul'da yaşarken deneyimledikleri, kendi objektiflerinden sorun olarak gördükleri olguları yansıtmaları sağlanmıştır.

Yöntem

Bu çalışma nitel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda İstanbul'da yaşayan Suriyelilerin göç sonrası yaşadıkları problemleri öğrenmek için yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya ilk başlandığında bazı Suriyelilerin evleri ziyaret edilerek pilot görüşme yapılmıştır. Bu ziyaretlerde yapılan gözlem ve görüşmelerden hareketle yarı yapılandırılmış soru formu oluşturulmuştur.

Araştırma İstanbul'da bulunan Suriye Nur Derneği ve Şam Alimleri Vakfı'nda, Türkçe, Arapça ve Kürtçe bilen Suriyeli bir tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcı Suriyelilere İstanbul'da Suriyeliler tarafından kurulmuş Suriye Nur Derneği ve Şam Alimleri Vakfı aracılığıyla ulaşılmasının sebebi, yabancı bir ülkede olmaktan dolayı tanımadıkları biriyle görüşürken yaşayacakları güven sorununu aşmaktır. Nitekim çalışmaya başlandığında araştırmaya katılma konusunda bilgilendirilip teklif götürülen çoğu Suriyeliden ret cevabı alınmıştır. Ancak ilgili sivil toplum kuruluşunda çalışan diğer Suriyeli çalışanların, katılımcılara ön bilgilendirme yapmasıyla gönüllülerin çalışmaya katılımı sağlanmıştır. Araştırma sürecinde 76 Suriyeli katılımcıyla görüşülmüştür. Görüşme sürecinde İstanbul'un çeşitli semtlerinden, çocuk, ergen, yetişkin ve yaşlı katılımcıların çalışmaya katılımı sağlanmıştır. Çalışma fenomenolojik yaklaşımla gerçekleştirilip, katılımcı Suriyelilerin göç sonrası yaşadıkları deneyimlere ait sorunları kendi pencerelerinden aktarmaları sağlanmıştır. Katılımcı Suriyelilerle yapılan mülakatlar yazıya geçirildikten sonra tematik analize tabi tutulmuştur. Veriler tekrar tekrar okunarak kodlanmış, çeşitli tema ve alt temalara ayrılmıştır. Analiz yaparken MAXQDA programı kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu kısmında katılımcıların cinsiyeti, yaş dağılımı, Türkçe bilme durumu ve Türkiye'ye ne zaman geldikleri ile ilgili verilere yer verilmiştir.

Bunun sonrasında Suriyeli sığınmacılarla yapılan mülakatların analiz edilmesiyle belirlenen sorunlara ait temalar incelenmiştir.
Tablo 1'de katılımcıların cinsiyetine ait verilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Kadın	52
Erkek	24

Tablo 1'de gösterildiği gibi çalışmaya katılan katılımcıların 52'si kadın 24'ü erkektir. Tablo 2'de katılımcıların yaş dağılımına ait verilere yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş aralığı	n
12-18 yaş	4
19-29 yaş	21
30-39 yaş	20
40-49 yaş	10
50-59 yaş	14
60-64 yaş	3
65 yaş üstü	2

74 kişiden alınan cevaba göre 4 kişi 12-18 yaş arasında, 21 kişi 19-29 yaş arasında, 20 kişi 30-39 yaş arasında, 10 kişi 40-49 yaş arasında, 14 kişi 50-59 yaş arasında, 3 kişi 60-64 yaş arasında 2 kişi ise 65 yaşın üstündedir. Katılımcıların yaş aralığı çeşitlilik göstermektedir. Tablo 3'te ise katılımcıların Türkçe bilme durumuna ait verilere yer verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Türkçe Bilme Durumu

Türkçe bilme durumu	**n**
Biliyor	11
Biraz Biliyor	23
Bilmiyor	42

11 kişi Türkçe bilmekte, 23 kişi biraz Türkçe bilmekte, 42 kişi Türkçe bilmemektedir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu Türkçe bilmemektedir. Bu açıdan tercüman sürekli olarak görüşmelere katılmıştır. Tercümanın Suriyeli olması bunun yanında Türkçe, Arapça ve Kürtçe bilmesi görüşmeler açısından kolaylaştırıcı olmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Türkiye'ye Ne Zaman Geldiğiyle İlgili Veriler

Süre	n
1 yıldan az	7
1 yıl önce	8
2 yıl önce	26
3 yıl önce	17
4 yıl önce	12
5 yıl önce	6

Katılımcılardan alınan cevaplara göre; 6 kişi 5 yıl, 1 kişi 4,5 yıl, 11 kişi 4 yıl, 3 kişi 3,5 yıl, 1 kişi 3 yıl 3 ay, 13 kişi 3 yıl, 5 kişi 2,5 yıl, 1 kişi 2 yıl 8 ay, 20 kişi 2 yıl, 4 kişi 1,5 yıl, 3 kişi 1 yıl, 1 kişi 1 yıl 1 ay, 7 kişi 1 yıldan az bir süre önce gelmiştir. Katılımcıların çoğunluğu Türkiye'ye ortalama 2-3 yıl önce gelmiştir.

Suriyeli sığınmacılarla yapılan mülakatlar sonrasında sorun alanları temaları ayırılarak, temalara ait yüzdeliklerle beraber Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Suriyelilerin Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlara Ait Temalar ve Yüzdelikleri

Tema	n	%	Tema	n	%
Dil Sorunu	22	29	Sağlık Sorunları	16	21
Resmî İşlerdeki Sorunlar	16	21	Sağlık Hizmetlerine Erişim Sorunu	7	9
Kimlik Belgesi Sorunu	14	18	Barınma Sorunları	25	33
Resmî Belgelerdeki Eksiklikler	8	11	Ev İçi Sorunlar	12	16
Maddi Sorunlar	52	68	Eğitim Sorunları	11	14
İş Piyasasından Dışlanma	35	46	Çalıştırılan Çocuklar	7	9
Toplumdan Gelen Kötü Davranışlar	14	18	Türkiye'ye Alışma ve Uyum Sağlama Konusundaki Sorunlar	23	30
Toplumdan Dışlanma	22	29	Sosyal Destek Almamak	14	18
Psikososyal Sorunlar	58	76	Sosyal Destek ve Sosyal Hizmet Hakkında Bilgi Eksikliği	8	11

Tablo 5'te kaç kişi tarafından dile getirildiği ve dile getirilme sıklığı gösterilen sorun temalarından sırasıyla bahsedilecektir. Maddi sorunlar, iş piyasasından dışlanma, psikososyal sorunlar gibi temalar metin içinde alt temalarıyla yer almıştır.

Katılımcıların en yaygın olarak dile getirdiği sorunlardan birisi dil sorunudur. Türkçe bilmemek önemli bir sorun olarak dile getirilmiştir.

Hastaneye ve resmî dairelere giderken dil yüzünden sorun yaşamak, kimi zaman tercüman götürmek zorunda kalmak sıkça ifade edilen bir sorundur. Bazı katılımcılar karşılaştıkları tercümanların ihtiyaçlarını karşılamadığından bahsetmektedir. Bu durum özellikle sağlık hizmetlerinde sorun olmaktadır.

Katılımcıların %21'i resmî işlerini hallederken sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Bu sorunların uygulamadaki karmaşadan kaynaklandığını belirten katılımcılar bulunmaktadır. Kimi zaman bazı belgeleri vermek için birbirinden farklı belgelerin istenmesi kimi zaman da kimlik bilgilerinin kayıtlanmasındaki yanlışlıklar Suriyelilerin resmî dairelerdeki işlerini zorlaştırmaktadır. Bazı katılımcılar da uygulamada kararların sıklıkla değiştiğini beyan etmiştir. Örneğin:

M58: *İstanbul Fatih'te uygulama ayrı, Esenyurt'a ya da Beylikdüzü'ne ya da başka bir ilçeye gidiyoruz, Suriyelilerle ilgili bir bilgi yok, ellerinde bir doküman yok. Mesela, gidiyorlar, herhangi bir resmî dairede işleri var, ev kirası akdi ya da doğalgaz, elektrik, su açtıracak. Bazen kimliği olanlarınki hemen yapılıyor. Kimi yerde kimlik de yeterli değil, ikamet istiyorlar, açmıyorlar. Bu nasıl bir şey; bir ilçede yapılıyor, bir ilçede yapılmıyor, kişinin insafına kalmış. Böyle bir uygulama var.*

Katılımcıların %18'i kimlik belgesi edinmekte zorluk yaşadıklarını beyan etmiştir. Bazı katılımcıların kimlik belgesi bulunmamaktadır. Bazıları kendilerine verilen eski kimlik belgelerini yenileriyle değiştirmekte zorlanmaktadır. Farklı şehirden İstanbul'a göç eden bazı katılımcılar kayıtlarını İstanbul'a alarak kimlik belgesi çıkarmakta zorlanmaktadır. Bazı katılımcılar da kimlik belgesi çıkarmanın oldukça zahmetli olduğunu beyan etmektedir. Kimlik belgesi meselesi önemli bir meseledir. Çünkü bu belgeye sahip olmayanlar resmî dairelerde işlerini halledememekte ve sağlık hizmetlerinden faydalanamamaktadır.

M1: *Benim çocuğum doğarken annesinin kimliği yoktu. Elimizdeki belgeyi kabul etmediler. Belgeyi kabul etmedikleri için başka bir annenin kimliğini kullandık. Şimdi kimlikte başka birisi çocuğun annesi olarak yazıyor ama gerçekte çocuğun annesi eşim. Beyazıt'a gittiğimizde her şey karıştı. Bu bebeği kaçırdığımızı sandılar.*

Katılımcıların %11'i Suriye'den diploma, evlilik cüzdanı gibi resmî belgeleri getirememiştir. Bu açıdan İstanbul'da evli olduklarını ya da eğitimli olduklarını ispatlayamamaktadırlar.

Katılımcıların dile getirdiği en önemli sorunlardan biri maddi sorunlardır. Katılımcıların %68'i maddi sorunlar yaşadığını dile getirmiştir. Tüm katılımcıların %20'si ev kirasını önemli bir sorun olarak dile getirirken %13'ü temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını, %58'i maddi yardıma ulaşamadığını, %12'si de İstanbul'daki hayat pahalılığını dile getirmiştir.

- M41: *Sadece çocuğum çalışıyor. 1400 lira alıyor, 1000 lira kiraya veriyoruz. Gömleğini gösteriyor. Bu 'teneke' diyor (gömleğini çöpten almış).*
- M16: *Mesela kışın sobayı günde 1 defa çalıştırıyoruz. Bir saat bile çalıştıramıyoruz sobayı.*
- M65: *Evde normalde çok ağır yiyecekler yapamıyoruz, sadece atıştıracak şeyler yiyebiliyoruz. Mesela kahvaltılık şeyler. Bir şey pişirirsem bir çorba pişiriyorum ya da sadece pilav, öyle.*
- M72: *Her şey pahalı. Çünkü biz geldik para düşmüş; 1 Türkiye lirası 200 Suriye lirası. Ooo. Yani 10 lira 2000 Suriye lirası.*

Maddi sorunları etkileyen bir diğer sorun iş piyasasından dışlanmadır. Uzun saatler çalışıp karşılığında düşük ücret almak, taşıdıkları vasıflara göre vasıfsız işlerde çalışmak, parça başı işler yapmak ya da düzensiz çalışmak bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kadın ve orta yaşın üzerindeki Suriyeliler ise iş piyasasına dâhil olmakta daha genç yaştakilere ve erkeklere göre geri planda kalmaktadırlar. Katılımcı kadınların büyük kısmı çalışma hayatına aktif olarak katılmasa da işsizlik meselesi kadınlar tarafından değil daha çok erkekler tarafından dile getirilmektedir.

- M65: *(Kollarını gösteriyor, kolundaki ütü makinasının izleri.). Ütü makinası ile yaralandım iş yerinde… O kadar çalışıyorum ki yorgunluktan bayılıyorum, makine kolumun üstünde kalıyor.*
- M36: *Evde yapılan işlerden yaptım, artık yapamıyorum. Gözüm kör oldu neredeyse. Bir de parça başına 20 kuruş veriyorlardı. Boşu boşuna çalışıyordum, sonra bıraktım.*
- M2: *Marangozluk yapıyorum. Günde 30 liraya 13-14 saat çalışıyorum. Masraflarım çıkmıyor.*

Bazı katılımcılar gelirleri yetmediği için 2 vardiya çalıştıklarını beyan etmiştir. Bu durum bir insanın kaldırabileceğinden daha uzun çalışma saatleri boyunca çalışmalarına neden olmaktadır.

- M14: *Eşim işe gece 01:00'de gidiyor, ertesi gün saat akşam 17:00-18:00'da geliyor, ne zaman uyuyacak. 4 bebek var yani. Fırında çalışıyor. 2 vardiya çalışıyor. Mecbur.*

Bir diğer sorun sigortasız çalışmak ve diğer çalışanlara göre düşük ücret almaktır.

- M11: *Hayır, sigorta diye bir şey yok. Maaş farklı, ayda 400-500 lira fark oluyor. Çünkü onun artı sigortası var bizim yok. Çiftte 50 kuruş, 75 kuruş, 1 lira az veriyorlar. Biz de çalışmak zorundayız. Aslında olmaması gereken bir şey, lakin oluyor işte.*
- M15: *Mesela ben boncuk işi yapıyorum ya, Suriyelilere ayrı fiyat, Kürtlere ayrı fiyat, Türklere ayrı fiyat. Mesela benim eşim çalışıyor ya, onlara söylemiyor kimin ne kadar maaş aldığını.*

Bazı katılımcılar kendi mesleklerini yapamadıkları için çalışamadıklarını belirtmişlerdir.

- M73: *Çoğu uzman doktorlar, bilim adamları Avrupa'ya gitti. Uzman bilim adamları, profesörler vardı. Bunlar iş bekledi burada. Biz burada Türk devletinden bize vazife vermesini bekledik. Benim de 3 diplomam var. Herhangi bir dernekte ya da vakıfta görevli olarak çalışmak istedim. Fakat henüz bir netice alamadım. Netice alamayınca ne oluyor, göç başlıyor. İnsanlar başka yerlere gitmek zorunda kalıyorlar.*

Bazı katılımcılar iş ortamında kötü muameleye maruz kaldıklarından bahsetmiştir.

- M28: *Suriyeliyim diye hakaret ederlerdi. Ben onlara bir şey yapmıyordum, sessizce çalışırdım. Ben korkarak çalışıyorum ama kendileri öyle… Şu işi sen yap, şöyle yapma, böyle yapma. Bir şey olunca sürekli hakaret, bağırma çağırma… İşyerinde tek Suriyeli olan bendim, sürekli konuşuyorlardı yanımda; Suriyeliler neden başımıza kalıyorlar, onların yüzünden biz mağdur oluyoruz, diye. Ben sesimi çıkartmazdım ama içimden çok yanardım, zoruma giderdi. Sesimi çıkartamazdım, iş yerinde çok hakaret ederlerdi bana. Sesimi çıkartamazdım, işime bakardım.*

Bazı katılımcılar hasta ve yaşlı oldukları için kendilerine iş verilmediğini belirtmişlerdir.

- M17: *Buraya geldiğimizde iş durumundan dolayı zorlandık… Burada konfeksiyonda çalıştım ama şimdi burada bu yaşta iş olmuyor.*

Katılımcılar tarafından dile getirilen önemli sorun alanlarından biri de toplumdan gelen kötü davranışlar ve toplumdan dışlanmadır. Katı-

lımcıların %18'i toplumdan gelen kötü davranışları %29'u da toplumdan dışlanma anlamına gelecek davranışları sorun alanı olarak dile getirmiştir. Bununla ilgili bazı beyanlara örnek olarak:

- M59: *Türklerin davranışları iyi değil.*
- M16: *Mesela mahallemizde biri öldürüldü, sonra dediler ki bunu Suriyeli birisi öldürdü. Biz de bundan sonra korkar olduk. Artık dışarı çıkamıyorduk.*

Katılımcı Suriyelilerin arasında Türk toplumundaki bazı insanların iyi bazılarının kötü davrandığı konusundaki söylem de yaygındır.

- M40: *Bazıları iyi, bazıları kötü, bazıları bizden daha iyi. Bazıları da diyorlar ki; buraya gelip burayı bozdunuz, artık ülkenize dönün!*

Suriyeli olduğu için dışlanmak ve ayrımcılığa uğramak katılımcı Suriyeliler tarafından sıklıkla dile getirilen bir durumdur.

- M60: *Kötü muamele gördüm. Benim çocuklarım mahalledeki çocuklarla kavga ettiler. Onları ayırmak gerekiyordu. Sonra birisi geldi, bıçağı vardı. Büyük biri geldi, çocuklarımı hem dövdü hem yere vurdu. Çocuklarımı oradan almasam belki çocuklarımı öldürecekti. O adam sonra bizim evimize geldi. Bir de sokaktaki gençler toplandı. Bizi silahla tehdit etmeye çalıştılar. O yüzden başka bir eve taşındık. Bizi bulmaya çalıştılar. Her yerde arıyorlardı. Sonra ben gidip devlete şikâyet ettim. Hiçbir şeye yaramadı, artık çocuklar korkuyorlardı.*

Katılımcıların yaşadıkları bir diğer sorun alanı psikososyal sorunlardır. Katılımcıların %76'sı çeşitli psikososyal sorunlar deneyimlemektedir. Bu psikososyal sorunlar kayıp ve travma yaşamak, sosyal izolasyon, olumsuz duygulanım, tükenmişlik, çaresizlik, göçün ne kadar süreceğiyle ilgili belirsizlik, kaçırılma korkusu, suç mağduru olmak, yakın kaybı, akrabalardan uzak kalmak, önyargılı ve yanlış söylemlere muhatap olma şeklinde deneyimlenmiştir. Öncelikle Suriye'den zorunlu göç ederek Türkiye'ye gelen katılımcıların bir kısmı çeşitli kayıp ve travmalar yaşadığı belirtilebilir. Daha önce yaşanılan evin kaybı, yakınlarını kaybetmek, statüsünü kaybetmek, vatansız kalmak gibi… Katılımcıların %22'si bu temayla ilgili sorunlar yaşadıklarını beyan etmiştir.

- M55: *Çocuklarımın ölüm görüntüsü her gün gözümün önünden geçiyor.*
- M28: *ilk geldiğimde çok sıkıntılar yaşadım. Memleketimizi bıraktık, ölü çoktu. Annemi babamı özledim. Diyordum ki, bu başımıza neden geldi?*

Çok sıkıntılar geçirdim. Bu sıkıntı da beni yedi bitirdi. Bana hastalıklar getirdi. Şimdi çocuklarım evde, ufaklar, onları yalnız bırakıyorum ya hastalık oldu bende, mide, böbrek, bel hastası oldum. Onun için eşim işi bıraktırdı, şimdi biraz tedavi oldum. Şimdi yarım gün çalışıyorum.

Katılımcı Suriyeliler arasında sosyal izolasyon yaygın bir durumdur. Katılımcıların %30'u sosyal anlamda izole bir hayat sürmektedir. Özellikle evde oturan ve dil bilmeyen Suriyeli kadınlar çok kısıtlı bir sosyal çevre içinde yaşamaktadır. Katılımcılara Türklerle arkadaşlık ilişkisi kurup kurmadıkları sorulduğunda birçoğu Türklerle görüşmediklerini, hatta onların kendilerinin arkadaşlığını istemediklerini belirtmiştir.

- M18: *Burada hiç akrabam yok, onlarla dertleşemiyorum, onlarla görüşemiyorum. Burada kimseyle görüşemiyorum, sadece işe gidiyorum ve işten sonra eve gelip yatıyorum.*

Çoğu katılımcı olumsuz duygulanımı dile getirmiştir. Bazı ifadeler diğer sorunlarla bağlanarak anlatıldığı için onlar farklı başlıklarda ele alınmıştır. Olumsuz duygulanım ile ilgili bağımsız ifadeler %5 sıklığında ele alınmıştır.

- M34: *Kendimi kötü hissediyorum.*
- M65: *Psikolojim sıfır gibi.*

Katılımcıların %20'si tükenmişlik durumu beyan etmiştir.

M29: *Nefsim yorgun. Kendimi yorgun hissediyorum. Kalbim ölmüş.*

M65: *İstediğin her şey belki bende var ama tercüman bile aktaramayacak. Çünkü çok şeyler var.*

Katılımcıların %13'ü çaresizlik durumu beyan etmiştir. Bu temaya bağlı beyanlar sorunların karşısında çözümsüz kalmak, kötü muameleye maruz kalsalar da resmî mercilere başvurarak hakkını arayamamak gibi durumları temsil etmektedir. Muayene için gittiği bir doktorun kendisine kötü muamele ettiğinden bahseden bir katılımcının beyanı aşağıda örnek olarak verilmiştir.

- G: *Bunu şikâyet ettiniz mi peki?*
- M28: *Ne şikâyet edeceğim, koskoca doktoru nasıl şikâyet edeceğim? Doktor sonuçta kendisi. Ben burada bir garip vatandaşım. Vatandaş da değilim, göçmenim. Mülteciyim.*

Çalıştırılan Suriyeli çocuklardan birinin annesinin beyanına göre patronun tokat atması sonucu, çocuğun bir kulağında işitme kaybı oluşmuştur.

- G: *Çocuğunuzun kulağına vurunca patronu bir yere şikâyet ettiniz mi?*
- M60: *Daha büyük sorunlar çıkmaması için şikâyet etmedik, korktuk, dedik ki; biz buraya misafir olarak geldik. Onları şikâyet edersek daha kötü durumda kalacağız. Korkumuzdan şikâyet etmedik.*

Göçün süreciyle ilgili belirsizlik %5'lik bir kısım katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Göç sürecinin ne kadar süreceğiyle ilgili belirsizlik, hazırlıksız şekilde göç etmeye zemin hazırlamış hem de maddi ve manevi anlamda Türkiye'ye uyum sürecini zorlaştırmıştır. Katılımcıların %7'si kaçırılma korkusu yaşadığını beyan etmiştir. Katılımcıların %7'si de suç mağduru olduklarını dile getirilmiştir. Örnek:

- M57: *Eşimin kardeşini kaçırdılar. 1.000 dolar aldılar serbest bırakmak için. Bir saat süre verdiler paranın gelmesi için. Saat akşam 19:00. Gece 23:00'den sonra bu çocuğu unutun dediler… Bilmiyoruz kim olduklarını, para istediler… Polise söylemek faydasız... Meydanda durmuşlar, bu adamı biz alıyoruz, burada tanıdığın var mı diye soruyorlar. Kimse ses çıkarmamış, sonra meydanın ortasında çocuğu alıp götürmüşler... Facebook'ta yazıyorlar. Böyle şeyler çok oluyor Esenyurt'ta.*

Bazı katılımcılar göç etmeden önce kayıplar yaşamışken katılımcıların %3'ü Türkiye'deyken bazı yakınlarını kaybetmiştir.

- M21: *Buraya gelirken ben bebeğime hamileydim. Kocam Suriye'ye döndü. Ondan sonra kocamdan hiçbir haber alamadık. Şimdi büyük çocuğum çalışıyor, masraflara sadece o yardım ediyor… Gittiğinden bir ay sonra öldüğünü haber aldık ama kesin bir şey öğrenmedik.*

Akrabalardan uzak kalmak en sık dile getirilen sorunlardan biridir. Katılımcıların %29'u göç sonrası aile fertleri ve akrabalardan uzak kalmayı sorun olarak dile getirmiştir.

M73: *Sıkıntılardan bir diğeri giriş çıkışlar. Türkiye'ye giren bir daha çıkamıyor, çıkarsa bir daha dönmesi problem oluyor. Akrabalar arasındaki bağımız koptu, annemizi babamızı göremiyoruz. Eğer varsa Suriye'de kalan ya da başka bir ülkede kalan, onlar bize gelemiyor. Kardeşlerimizle görüşemiyoruz. Sıla-i rahim olmuyor senelerce, belki 5 sene birbirimizi göremiyoruz, bu sıkıntı oluyor. İnsanlar birbirini göremeyince bu alanda insan kaçakçıları türüyor. Bu insanlar Türkiye'ye olsun, Avrupa'ya olsun insanları getirmek için büyük paralar alıyorlar.*

Toplumda Suriyelilere maaş bağlandığı, onların sınavsız şekilde üniversiteye yerleştirildiği, faturalarının devlet tarafından ödendiği, seçim-

lerde oy kullandıkları gibi önyargılı ve yanlış söylemler dolaşmaktadır. Önyargı katılımcıların %1'ini temsil eden bir katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Suriyelilere yönelik hizmet veren bir sivil toplum kuruluşunda görevli olan bu katılımcı durumu şöyle dile getirmiştir:

M58: *Öncelikle hiçbir resmî yerden bize yardım yok. Öncelikle ben kendi adıma ve burada gördüğüm yüzlerce, binlerce Suriyeli ailenin problemleri adına bahsetmek istiyorum. Buraya gelen aileler olarak biz destek almıyoruz. Kendi imkânlarımızla yaşıyoruz… Türkiye'de insanlardan, komşularımızdan bunları görüyoruz, sanki devlet bize maaş bağlıyor, devlet yardımlarda bulunuyor, çocuklarımıza burs veriyor, sağlıkla ilgili çok büyük yardımlar yapıyor gibi…*

Katılımcıların %21'i sağlık sorunlarını bir sorun alanı olarak dile getirmiştir. Bazı katılımcıların kendisinde ve ya aile fertlerinden birinde sağlık sorunu bulunmaktadır. Bu katılımcılarda engellilik, kronik hastalık, beslenme yetersizliğinden kaynaklanan sağlık sorunları ve uzun çalışma saatlerinden kaynaklanan sağlık sorunlarına rastlanmıştır. Bazı engellilik durumları Suriye'deki çatışmalarda yaralanma sebebiyle gerçekleşmiştir. Dile getirilen bir diğer sorun sağlık hizmetlerine erişim sorunudur. %9 sıklığında dile getirilen bu sorun, dil bilmemek, geçerli bir kimlik belgesine sahip olmamak, maddi durum ve kültürel faktörlerden etkilenmektedir.

Katılımcıların %33'ü tarafından dile getirilen önemli bir sorun da barınma sorunudur. Aylık gelirin büyük bir kısmının barınma masrafına ayrıldığı sıklıkla dile getirilirken, buna rağmen kötü şartlardaki evlerde yaşamaktadırlar. Bazı katılımcılar Suriyeli oldukları için ev bulmakta zorlandıklarını, ev kiralarının Suriyeliler geldiği için arttığını belirtmektedir. Kiraların yüksek olmasından dolayı bazı Suriyeliler birkaç aile beraber yaşamaktadır. Bazı katılımcılar ev sahiplerinin kendilerinin günlük hayatına müdahale ettiklerini de dile getirmişlerdir.

- M60: *İlk geldiğimiz zaman benim kardeşlerim buradaydı, bir süre onlarla kaldım. Sonra başka bir eve taşındık. O ev bodrum katıydı, çok kötüydü, su alıyordu. Çocuklarım her gün hasta oluyordu.*
- M73: *Buraya ilk geldiğimizde ev tutmada sıkıntı yaşadık. Çünkü ev fiyatları yüksekti. Bazı ev sahipleri Suriyelilere ev vermiyor.*
- M18: *Evde üç aile kalıyoruz, karı koca bir odadayız, diğer arkadaşım karı koca bir odada, çocuklar da salonda yatıyor.*

Ev içi sorunlar bir diğer sorun alanıdır. %16'lık bir kısım katılımcı tarafından dile getirilen bu sorun alanında aile içi şiddet ve çocuk bakımıyla ilgili sorunlar beraber ele alınmıştır.

- M28: *Sıkıntılıyız, evde sürekli stres ve sıkıntı. Küslük, dargınlık var, konuşmuyoruz… Tabii maddiyat çok etkiliyor. Şimdi mesela, eşim çalışmıyor, evde. Ben öğleden sonra işe gittiğimde kendisinde sıkıntı oluyor. Niye ben çalışıyorum da kendi evde oturuyor diye.*
- M39: *Ailede babanın olması çok önemlidir. Yönlendirir, nasihat verir. Şimdi babaları yokken çocuklarla çok zorlanıyoruz.*

Eğitim sorunu bir diğer önemli sorun alanıdır. Katılımcıların %14'ü bu sorunu dile getirmiştir. Okullarda öğretmenlerin çocuklarla yeterince ilgilenmemesi ve eğitime erişim sorunu bu tema altında dile getirilmiştir. Bu tema altında belge eksikliğinden dolayı çocuklarını okula gönderememek, kimlik belgesi numarasının 98'li olması ya da kimlik belgesinin farklı bir şehirde kayıtlı olmasından dolayı da eğitim alamadıklarını belirten katılımcıların yanında, dil eğitim kursları için mesafe ve yol parası ya da kocanın izin vermemesi gibi sebeplerle bazı kadınların dil eğitim kurslarından faydalanamaması ele alınmıştır.

Bir diğer sorun alanı çocukların çalıştırılmasıdır. %9'luk bir kesim çocuklarının çalışmak zorunda kaldıkları için eğitim hayatını yarıda bıraktığını beyan etmiştir

- M10: *En büyük oğlum 14 yaşında. Şimdi çalışıyor zorunlu olarak. Çocuğum ortacılık yapıyor konfeksiyonda.*

Katılımcıların %30'luk bir kısmı Türkiye'de yaşamaya uyum sağlamakta zorlanmıştır ve hatta hâlâ uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Bu durumun üzerinde hayat şartları, kültürel farklılıklar, vatan hasreti, ekonomik zorluklar ve dil gibi faktörler etkilidir.

M9: *İstanbul'un kalabalık oluşu Şam'a biraz benziyor. Burada çok açık giyinen var, biz mesela çıkıyoruz, (Fatih'te) Fevzipaşa Caddesi'ne çok açık giyinen var, bizde böyle yoktu. Bizde bir yer vardı öyle, biz çok gitmezdik oraya… Güzel ama çok pahalı, bizim köyümüzde hayat böyle pahalı değildi. Yaşamak zor burada. Çocuğum nereye gitse arkasındayım. Bir de burada içki var, korku var, bir şey yaparlarsa oğluma diye korkuyorum. Önceden bir şehirde otururduk, böyle şeyler yoktu. Burada açık giyinme var kızlarda. Burada aileyi toparlayacaksın.*

Sosyal destek kişilerin günlük hayat zorluklarıyla baş etmesine yardımcı olan önemli bir etkendir. Katılımcıların %18'lik bir kısmı hiçbir yerden sosyal *destek almadıklarını beyan etmiştir.*

- *M46: Kimseden bilgi ya da yardım alamıyoruz. İki defa hastaneye gittim. Türkçe bilmediğim için oradan kovdular. Hiç kimseden yardım ya da bilgi alamıyorum.*

Sosyal destek almamanın üzerindeki bir etken sosyal destek ve sosyal hizmet konusunda bilgi eksikliğidir. Katılımcıların %11'lik bir kısmı nereden sosyal destek ve sosyal hizmet alabilecekleri hakkında bilgi sahibi değildir.

- M58: *İhtiyaç anında bize destek olacak sosyal kurumlar yok. Böyle gerekli yerlerle, kişilerle, memurlarla irtibatımız yok. Böyle hakkımız hukukumuz var mı haberimiz yok. Bilgimiz yok.*

Tartışma

Bu çalışmaya göre Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de yaşadığı sorunlar çok geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Sorun temaları temel ihtiyaçlarını karşılama, toplum tarafından saygı ve değer görme, topluma katılım gibi çeşitli alanlarla ilgilidir. Savaş ve zorunlu göç sebebiyle ortaya çıkan maddi ve manevi kayıplar ve travmalar karşılaşılan yeni sorunlarla baş etmeyi zorlaştırmaktadır.

Farklı bir ülkeye göç etmekten kaynaklanan gelinen ülkenin dilini bilmemek diğer sorunları besleyen önemli bir ana sorundur. Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkçe bilmemektedir ya da kısıtlı düzeyde Türkçe bilmektedir. Bu durum günlük hayatı, çalışma hayatını ve resmî dairelerle iletişimi etkilemektedir. Sığınmacılar kendileriyle ilgili mevzuata da hâkim olmadıkları için çeşitli hak ve ödevlerinden haberdar olamamaktadır. Bu açıdan kayıt olma, kimlik belgesi edinme, hastane, okul gibi yerlerden kamu hizmeti alma hususlarında oldukça zorlanmaktadırlar. Bu durum Suriyelilere kamu hizmeti veren personeli de olumsuz yönde etkilemektedir. Tercüman olan kurumlarda işler görece daha kolay olsa da tercüman olmayan kurumlar açısından iş zorlaşmaktadır. Dil bilmemek Suriyeli kadınları daha izole bir hayata mahkûm etmektedir. Suriyeli kadınlar açısından Suriyeli erkeklerin korumacı tutumunun da bunun üzerine etken olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların resmî dairelerdeki işleriyle ilgili yaşadıkları en önemli sorun kimlik belgesi sorunudur. Suriyeliler Türkiye'ye ilk geldiklerinde kendilerine misafir olduklarını gösteren bir kart verilmiştir. Daha sonra Suriyeliler kamu idaresi tarafından kayıt olmaya teşvik edilmiş ve bulundukları şehirde geçerli olan ve 98'le başlayan kimlik numarası olan kimlik belgesi verilmiştir. Bu uygulama yeniden değiştirilmiş ve bu sefer kamu idaresi tarafından 99'la başlayan 11 haneli kimlik numarası olan yeni bir kimlik belgesi verilmeye başlanmıştır. Bazı katılımcılar ilgili kimlik belgesine sahip değilken, bazıları farklı şehirde kayıtlı kimlik belgesine, bazıları da 98'le başlayan kimlik numaralı kimlik belgesine sahiptir. Bu katılımcılar kimlik belgesi almakta, 98 ile başlayan kimlik numaralı kimlik belgesi yerine, 99'la başlayan kimlik numaralı kimlik belgesi almakta zorlandıklarını ya da kayıtlarını İstanbul'a almakta zorlandıklarını beyan etmiştir. Kimlik belgesi sorunu önemli bir meseledir çünkü kişileri kamu hizmeti almaktan mahrum etmektedir. Bir vakada bir kadın başka bir kadının kimlik belgesi ile doğum yapmıştır. Dolayısıyla kendi çocuğunun kimlik belgesinde başka bir kadının ismi yazmaktadır. Kimlik belgesi almayı zorlaştıran önemli sebeplerden biri müracaat için istenen belgelerin bölgeden bölgeye değişmesidir. İlaveten bazı Suriyeliler kimlik belgesi almak için müracaat ettiklerinde kendilerinden üzerlerine kayıtlı fatura ve ikametgâh istendiğini beyan etmiştir. Ancak, kimlik belgesi olmayan birinin bunları edinmesi imkânsızdır. Kimlik belgesi alırken istenen belgelerin de bölgeden bölgeye değişmesi hizmet verenler açısından uygulama farklılığı olduğunu göstermektedir. Bu durum hizmet veren ve hizmet alanlar açısından dezenformasyon olduğunu göstermektedir.

Dil sorununun etkisiyle Suriyelilerin daha çok bedensel emeğin yoğun olarak verildiği konfeksiyon, inşaat, lokantacılık, marangozluk, ayakkabıcılık, fırıncılık, elektrikçilik gibi işlere yöneldikleri görülmüştür. Katılımcılar ve çalıştırılan çocuklar yoğun olarak konfeksiyon alanında çalışmaktadır. Konfeksiyon kayıtsız elemanların yoğun olarak çalıştığı, parça başı ücretlendirme yapıldığı ve ödemelerin zaman zaman düzensiz yapıldığı, çalışma saatlerinin zaman zaman uzayabildiği bir çalışma alanıdır. Bu durum katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kadınlar arasında görülen en yaygın iş konfeksiyonculuk ve evde yapılan parça başı elişleridir. Bu çalışma tarzı da oldukça düşük gelir getirmektedir.

Katılımcılar arasında orta yaşın sonlarında iş bulamayan kesim de hurdacılık yaptıklarını ya da çöpten eşya topladıklarını beyan etmiştir. Yükseköğretim mezunu olanlar da kendi mesleklerini dil ve diploma denkliği alamamaktan dolayı yapamamaktadır. Akdeniz (2014)'de buna benzer sorunları dile getirmiştir. İstanbul'daki sığınmacıların çalışma hayatıyla ilgili yaptığı araştırmada, Suriyeli sığınmacıların aynı işi yapan Türk işçilere kıyasla daha düşük ücret alıp daha fazla süre çalıştıklarını, ücretlerinin işveren tarafından eksik veya düzensiz verildiğini ya da hiç verilmediğini, çoğunun sigortasız ve eğitimlerine göre daha vasıfsız işlerde çalıştıklarını, Türk işçilerin de işsizlik ve genel anlamda iş piyasasında ücretlerin düşmesinden dolayı Suriyelileri sorumlu tuttuklarını belirtmiştir. Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem (2017) benzer şekilde İstanbul'daki Suriyeli sığınmacılar hakkında yaptıkları çalışmada, Suriyelilerin sosyal güvenceden yoksun olarak günübirlik işlerde çalıştıklarını, zor işlerde görevlendirildiklerini, düşük ücret aldıklarını, çalışma ortamında taciz ve şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. Çetin (2016) Adana ve Mersin'de yaşayan Suriyeliler hakkında yaptığı çalışmada Suriyelilerin işsizlikle boğuştuğunu ya da meslek sahibi olsalar bile vasıfsız işlerde çalıştıklarını, uzun saatler boyu çalışıp düşük ücret aldıklarını belirtmiştir. Valtonen'e göre çalışma hayatına katılmak sosyal vatandaşlık ve topluma tam katılımdan ayrı düşünülemez. Refah devletinde göçmenlerin iş piyasasından dışlanması, bu insanların sosyal adalete dayanmayan bir vatandaşlık durumunda bulunmalarına ve toplumla bütünleşememelerine neden olur (Valtonen, 2008, s.47).

Maddi anlamda kimi zaman hazırlıklı kimi zaman hazırlıksız olarak gelen sığınmacılar açısından ekonomik sorunlar ön plandadır. Çalışmanın yapıldığı vakıftan maddi yardım ve ikinci el eşya almaya gelen bu katılımcılar genel olarak Suriye'de refah içinde yaşadıklarını, İstanbul'daki gelirlerinin ise geçinmeye yetmediğini, Suriye'deki çalışma saatlerinin daha kısa olduğunu, İstanbul'da ise alım güçlerinin düşük olduğunu, kiraların yüksek olduğunu ve faturaları zorlukla ödediklerini beyan etmişlerdir. Maddi sorunların altında Suriyelilerin daha az gelir getiren işlerde çalışması, kadınların çalışma hayatına katılamamaları ya da düşük gelirli işlerde çalışması etkendir. Orta yaşın sonlarındaki ve üstündeki kişiler, engelliler ve yaşlılar da çalışma hayatına yeterince katılamamaktadır. Kirayı verebilmek için temel ihtiyaçlardan kısmak yaygın

bir durumdur. Ekonomik sorunlar yine çocukların çalıştırılmasına bunun sonucunda eğitimden mahrum kalmalarına sebep olmaktadır.

Ekonomik sorunların diğer uzantısı barınma sorunlarıdır. Bazı katılımcılar birkaç aile beraber yaşadıklarını beyan ederken, katılımcılar yaygın olarak kötü şartlardaki evlerde yaşadıklarını buna rağmen yüksek kira ödediklerini beyan etmiştir. Yakın akrabalarla birkaç aile iç içe yaşamanın, özel alan kalmaması ve çocuk yetiştirirken zorlanmak gibi ev içi sorunlara sebep olduğunu bazı katılımcılar belirtmiştir. Esin, Ardıç, Nar, Yıldırım ve Sunal (2014) tarafından İstanbul'un bir bölgesinde yaşayan Suriyeli 55 aile ve 248 birey üzerinde yapılan bir araştırmada ziyaret edilen evlerde düşük gelir, sadece temel gereksinimleri satın alabilme, yaşanılan alanın kirli olması, gıda saklanmasında kısıtlılık, kötü koku, temiz su ve kanalizasyondan faydalanma açısından kısıtlılık, yetersiz ısıtma ve soğutma, bina giriş çıkışlarının yetersiz olması, hayat alanının dağınık ve kalabalık olmasının yanı sıra evlerin %63,7'sinde böcek ve kemiricilere, %95,6'sında ise küfe rastlanmıştır.

Toplumda Suriyelilere maaş bağlandığına yönelik yanlış bilgiler dolaşsa da bu durum gerçeğe aykırıdır. Polis Akademisi tarafından yayımlanan ve Türkiye'deki Suriyelilerle ilgili önyargıların gerçekliğini sınayan bir raporda, toplumda Suriyeliler yüzünden Türkiye'deki işsizliğin arttığı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına yönelik sosyal yardımların azaldığı, sağlık hizmetlerindeki kalitenin düştüğü, Suriyelilerin ekonomiye zarar verdiği, asayiş sorunlarına yol açtıkları gibi önyargıların bulunduğu ama bu önyargılar incelendiğinde gerçeği yansıtmadığı beyan edilmiştir (Taştan, Haklı ve Osmanoğlu, 2017).

Katılımcı Suriyelilerin yaklaşık yarısı düzenli olarak bir yerden yardım alamadıklarını beyan etmiştir. Geçerli kimlik belgesi sahibi olamamak da bu durumu etkilemektedir.

Dil bilmemekle etkileşim halinde olan bir diğer sorun psikososyal sorunlardır. Öncelikle Türk toplumu ve Suriyeliler yeterince etkileşime girmemektedir. Katılımcılar çoğunlukla Türklerle arkadaş olmak, komşuluk yapmak ve birbirine gidip gelmek gibi sosyal etkileşimlere girememektedir. Bazı katılımcılarla etkileşim halinde olanlar genelde Arapça veya Kürtçe bilen Türk vatandaşlarıdır. Ortak dil bilmeden arkadaşlık veya komşuluk etmek, birbirine gidip gelmek gibi etkileşimler nadir olarak görülmektedir. Doğan ve Gürbüz (2018) yaptıkları çalışmada be-

lediye kurslarında Türkçe öğrenen Suriyeli kadınlar Türk toplumunun yargısından dolayı dil öğrenseler de Türklerle komşuluk ilişkilerini geliştiremediklerini beyan etmiştir. O halde Türk toplumuyla Arapça ve Kürtçe üzerinden etkileşime girmek iki tarafın arasındaki etnik ve dinî yakınlıktan kaynaklanıyor olabilir.

Türk toplumundan kötü davranış ve dışlanma ile karşılaştığını belirten Suriyeliler bulunmaktadır. Kimisi de dil bilmediği için izole bir hayat sürmekte ve bu tür etkileşimlerden kaçınmaktadır. Suriyeliler genellikle aile fertleriyle ve diğer Suriyelilerle görüşmekte, yaşanılan sorunlar aile içi yardımlaşma ve diğer Suriyelilerden gelen enformasyonla halledilmeye çalışılmaktadır. Ünal (2014) da buna benzer olarak, Suriyeli sığınmacılar hakkında internette yapılan yorumları incelediği çalışmasında, Türk toplumunda Suriyelilerin ulusal güvenliği ve ülkenin düzenini tehdit ettiğini, ekonomik kaynaklardan Suriyelilerin faydalanmasından duyulan rahatsızlıktan ötürü ırkçı, ayrımcı ve düşmanlık içeren söylemlerin yaygın olduğunu belirtmiştir. Suriyeli kadınlarla ilgili Türk erkeklerine ikinci eş olma hususundaki söylemlerin de Suriyeli kadınların toplumla bütünleşmesini etkileyebilmektedir (Küçükşen, 2017). Sosyal ve kültürel farklılıklar, artan işsizlik, yerel halkla Suriyeliler arasında negatif etkileşim oluşturması karşısında Suriyeli sığınmacılar kente uyum sağlamak yerine izole hayat sürmektedir (Karasu, 2016). Karasu (2018) da özellikle Suriyelilerin nüfusunun kentin nüfusuna yakın olduğu Urfa'daki çalışmasında Türk toplumunun ağırlıklı olarak Suriyeli bir komşu istemediğini, işsizlik, çalışma ücretlerinin düşmesi, suç oranının artması, ahlaki bozulma gibi konularda Suriyeli sığınmacıların suçlandığını belirtmektedir. Yıldırımalp vd. (2017) kamplardan ayrılıp İstanbul'a yerleşen Suriyelilerin toplumsal kabul ve uyumuyla ilgili yaptıkları çalışmada Suriyelilerin çoğunlukla Suriyelilerle görüştüğünü, sosyal hayatta ayrımcılıkla karşılaştıkları için kendilerini izole ettiklerini belirtmişlerdir.

Yalnızlık, sosyal izolasyon yaygın olarak görülürken bununla beraber duygusal anlamda tükenmişlik, sorunlar karşısında çaresizlik yaygın olarak dile getirilmektedir. Kayıp ve travma yaşamak yaygın olarak görülmektedir. Savaşa maruz kalmak, yaralanmak, sağlığını, sevdiklerini, evini, mal varlığını, vatanını kaybetmek gibi travmatik kayıplara ek olarak göç sonrası aile fertlerinin ve akrabalarının birbirinden ayrılması

katılımcı Suriyelileri derinden etkilemektedir. Özen ve Cerit (2018) de Suriyeli sığınmacılarla ilgili Harvard Travma Envanteri ve Beck Depresyon Ölçeği uygulayarak yaptıkları çalışmada savaş sonrası karşılaşılan travmatik olay sayısı arttıkça Suriyeli sığınmacıların travma puanının yükseldiğini, sığınmacıların üçte ikisinin hafif, orta veya yüksek düzeyde depresif semptomlar gösterdiğini belirtmiştir.

Vatanlarına geri dönüşle ilgili belirsizlik kişileri geçicilik ve kalıcılık arasında arafta bırakmaktadır. Nasılsa döneceğiz düşüncesiyle dil öğrenilmemekte bunun yanında evimiz yıkıldı, savaş var nereye döneceğiz düşüncesi dile getirilmektedir. Kimisi farklı bir ülkeye gitmeyi düşünürken, kimisi de halen bir gün geri dönmeyi hayal etmektedir.

Ev içi şiddet, çocuk yetiştirme sorunları gibi ev içi sorunlar yaygın olmasa da dile getirilmiştir. Suç mağduru olmak, kaçırılma korkusu da yaygın olmasa da dile getirilen bir diğer sorundur. Sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerine erişim sorunu dile getirilen diğer sorundur. Sağlık hizmetlerine erişimi, kimlik belgesi sahibi olmamak ve dil bilmemek etkilemektedir.

Eğitimle ilgili dile getirilen sorunlara bakılırsa maddi imkânsızlıklar yetişkinler açısından eğitim kaynağına erişememeyi, çocuk ve gençler açısından eğitimden uzak kalmayı doğurmaktadır. Katılımcılar arasında çocukların çalıştırılması çok yaygın değilse de göz ardı edilemeyecek durumdadır. Çalıştırılan çocukların erkek çocuklar olduğu görülmüştür. Bahadır ve Uçku (2016)'nun çalıştırılan Suriyeli çocuklar hakkında yaptıkları çalışmada, erkek çocukların çalışma hayatına daha fazla katıldığı görülmüştür.

Dile getirilen yaygın sorunlardan biri de Türkiye'ye alışma, uyum sağlama konusundaki sorunlardır. Göç hazırlıklı yapılsa bile birçok uyum sürecini beraberinde getirirken hazırlıksız şekilde göç eden sığınmacılar için uyum meselesi zorlaşmaktadır. Sluzki göçü evrelere ayırdığı modelinde göçün hemen sonrasında temel ihtiyaçların giderilmesine odaklanıldığını, karşılaşılan durum ailenin baş etme gücünü aşıyorsa çeşitli psikolojik sıkıntılar ortaya çıkabildiğini belirtir. Uyum süreci kişiden kişiye ve aileden aileye farklılık gösterir. Bireylerin geri dönme umudunu taşıması gelinen topluma uyum sağlanmasını negatif yönde etkileyebilir. Bireylerin duygusal ihtiyaçları öne çıkarken reddedilme,

dışlanma gibi negatif durumlar benlik bütünlüklerini etkileyebilir (Sluzki, 1979).

Mawani'ye göre göçmenler bireysel veya sistem tarafından sosyal dışlanmaya uğrama riski altındadır. Sosyal dışlanma da iş, eğitim, barınma gibi fırsatlara erişimi kısıtlamakta, bireylerin hayatları üzerindeki kontrol duygusunu baltalamakta ve çeşitli maddi ve manevi sorunlara sebep olmaktadır (Mawani, 2014, s.31-32). Valtonen'in aktardığı Amerika, Avustralya, Kanada ve Fransa'da yapılan çalışmalara göre de, ikinci kuşak göçmenler bile hayatlarının hepsinde ya da büyük bir kısmında ev sahibi ülkede yaşasalar da ciddi oranda sosyal dışlanma problemleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Valtonen, 2008, s.139).

Katılımcıların yaklaşık beşte biri hiçbir yerden sosyal destek alamadıklarını belirtirken, azımsanmayacak bir kısmı da sosyal destek ve sosyal hizmet hakkında bilgi sahibi değildir. Sosyal hizmetin ne olduğu sorulduğunda katılımcıların hiçbiri sosyal hizmeti bilmediğini beyan etmiştir. Coşkun ve Yılmaz (2018) benzer şekilde Düzce'de sığınmacılara yönelik yaptıkları çalışmada, sığınmacıların sosyal destek ve sosyal hizmetlere ulaşamadığını belirtmektedirler. Bu durum sığınmacıların psikososyal ve ekonomik sorunlarının etkisine daha da ağırlaştırmaktadır.

Sonuç

Suriyeli sığınmacıların belirttiği sorunlar çeşitli olduğundan değerlendirme yaparken çok yönlü bakmak gerekmektedir. Öncelikle belirtilmelidir ki problemlerin çoğunu dil sorunu beslemektedir. Türkçe bilmeyen ya da kısıtlı derecede Türkçe bilen sığınmacılar kanuni hak ve ödevlerinden haberdar olamamakta, resmî işlerini halletmekte zorlanmaktadır. Bu durum geçerli kimlik belgesi edinme, kamudan hizmet alma, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden yararlanma gibi alanlarda sığınmacıları etkilemektedir. Dil bilmemeyle bağlantılı olarak Suriyeli sığınmacılar, özellikle kadınlar topluma daha az katılım sağlayıp sosyal hayattan izole olmaktadır. Çalışan Suriyeliler daha çok bedensel emek verilen, uzun saatler çalışılan ve karşılığında düşük ücret alınan işlerde çalışmaktadır. Vasıflı Suriyeliler ise kendi mesleklerine uygun işleri yapamamaktadır. İş yerinde kötü muamele görmek de dile getirilen sorunlardan biridir.

Ekonomik sorunlar, bağlantılı olarak barınma sorunlarını beraberinde getirmekte, sığınmacılar temel ihtiyaçlarından kısarak gelirlerinin çoğunu kiraya harcamaktadır. Yanlarında birikim getirememek, kısıtlı bir birikim getirmek, birikimlerini göç ederken ya da geldikten sonra tüketmiş olmak ve Suriye parasının değerinin düşmesi ekonomik sorunlarda etkendir.

Sıklıkla dile getirilen kimlik belgesi sorunu, kamudan eğitim, sağlık, sosyal yardım gibi çeşitli hizmetleri almayı doğrudan etkilemektedir. Sığınmacıların düzenli şekilde sosyal yardım alması toplumda zannedildiğinin aksine yaygın bir uygulama değildir.

Yaşanılan kayıp ve travmalar, zorlu hayat şartları ve sosyal izolasyon sığınmacılarda tükenmişlik oluşturmaktadır. Akrabalık bağlarına önem veren Suriyeliler, aile fertleri ve yakın akrabalardan uzak kalmayı önemli bir sorun olarak görmektedir. Bu durum sığınmacıların sosyal destek mekanizmalarını zayıflatmaktadır. Göç süreciyle ilgili belirsizlik, hayat şartları, kültürel farklılıklar ve vatan hasreti gelinen topluma uyumu etkilemektedir. Toplumdan gelen kötü davranışlar, önyargı ve Türkçe bilmemek Türk toplumu ile etkileşimi zayıflamakta, Suriyeliler bu konuda çekimser kalmaktadır.

Belirlenen sorun alanlarından yola çıkılarak şu **öneriler** getirilebilir:

1. Sığınmacıların Türkçe öğrenmesi için kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından yaygın eğitim kursları sağlanmalıdır. Bu kurslara katılım için sığınmacıların sıklıkla başvurduğu kurumlarda sığınmacılara yönelik bilgilendirme ve yönlendirme yapılmalıdır. Hatta Türkçe öğrenenlerin istihdamına destek olunarak sığınmacıların Türkçe öğrenmesi teşvik edilmelidir. Dil öğrenmek sığınmacıların topluma katılımını arttıracağı ve eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetlerden faydalanmalarını kolaylaştıracağı için, çeşitli psikososyal sorunlarının üstesinden gelmelerine yardımcı olacaktır.
2. Sığınmacıların iş piyasasına katılımları desteklenmeli, eğitimlerine ve kişisel niteliklerine uygun işlerde istihdam edilmeleri için çalışmalar yapılmalıdır. Bu durum tedrici olarak sığınmacıların maddi yetersizliklerini ve sosyal yardıma ihtiyaç duymalarını azaltacaktır.
3. Sığınmacılar topluma katılım, yasal hak ve sorumluluklar, Türkiye'nin toplumsal yapısı ve kendileri için gerekli olan kurumsal ve

sosyal kaynaklar hakkında bilgilendirilmelidir. Bu durum sığınmacıların toplumla karşılıklı uyum sağlamalarını destekleyebilir.

4. Sığınmacı ve mültecilerle ilgili toplumda dolaşan kötü propagandaya malzeme teşkil eden yanlış bilgiler ayıklanmalı, toplumda yaygın olarak kullanılan haberleşme kaynaklarında topluma doğru bilgilendirme yapılmalıdır. Sığınmacı ve mültecilerle ilgili çalışan kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları halkı doğru bilgilendirici dokümanlar yayınlanmalıdır. Yine ilgili kuruluşlar tarafından sığınmacıların topluma sağladıkları faydalar da vurgulanmalıdır. Bu durum toplumdan gelen dışlayıcı davranışları ve kötü muameleyi azaltabilir.
5. Kamu çalışanları sığınmacılar ve mültecilere yönelik mevzuat ve bu kişilerin hakları konusunda bilgilendirilmelidir. Bu durum sığınmacıların teori ve uygulama arasındaki farklılıklardan kaynaklanan hak kayıplarını azaltabilir. Böylece ilgili yasanın hedeflediği sosyal uyum daha hızlı ve daha etkin şekilde gerçekleştirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Problems of Syrian Refugees Faced After Migration to Turkey: Case of Istanbul

*

Güler Güneş Aslan – Fethi Güngör

Yalova University

Asylum-seeking migration is one of the important social events that shaped the 21st century. Human societies migrate to different countries due to war, internal conflicts, political conflicts and discrimination by public authority. Turkey is one of several countries that is hosting millions of Syrian refugees fleeing the war environment created by various organizations and countries. As of the end of 2018 there are Syrian refugees in almost every city in Turkey.

In this study, the problems of Syrian refugees living in Istanbul were examined. In-depth interviews were conducted with 76 Syrian asylum seekers accompanied by Turkish, Arabic and Kurdish translators. The data obtained from the interviews were analyzed and devoted to themes by using the MAXQDA 2018 qualitative data analysis program. Thus, it was ensured that Syrian refugees were able to reflect their experiences and problems by their own perspective while living in Istanbul. Based on the data collected in the field; some problem themes are presented in the findings and discussion section; such as not knowing the language of the country, encountering obstacles in official transactions, exclusion from the labor market and society, living, housing, health, education and adjustment problems, not being able to receive social services and social support. Solution suggestions for the problems are listed in the conclusion section.

The findings of the study can be summarized as follows:

In this research, -in order to overcome the problem of trust- 76 Syrian refugees were collected from the Syrian Nur Association and the Damascus Scholars Foundation. The group which consists of 52 female and 24 male refugees, are mostly in the 19-59 age range. Among these participants, only a few were able to learn Turkish.

21% of the respondents found that they faced obstacles in official transactions, 18% found it difficult to obtain identity documents, 11% said they could not bring official documents such as diplomas, official marriage certificates from Syria 68% experienced financial problems, 29% of them were excluded from society, 30% had an isolated social life, 20% had burnout, 13% experienced helplessness, 29% had suffered from being away from family members and relatives, 16% of them experienced domestic conflicts, 21% could not solve their health problems, 33% experienced housing problems, 14% did not have access to education services, 18% did not receive social support from anywhere and 11% stated that they do not know how to benefit from social services.

As the problems stated by the Syrian refugees are different, it is necessary to look at the various aspects of the evaluation. First of all, it should be noted that most of the problems are derived from the language problem. Refugees who do not speak Turkish or who have limited Turkish skills cannot be informed about their legal rights and duties and have difficulty in handling their official affairs. This affects refugees in areas such as obtaining valid identity documents, public services, social assistance and social services. In connection with the language, Syrian refugees, especially women, are isolated from the social life by providing less participation to society. The working Syrians are mostly employed in the labor force, who work long hours and receive low wages. Qualified Syrians are not able to do their jobs properly. Abuse in the workplace is one of the problems raised.

Economic problems bring along housing problems, and refugees spend most of their income on rent by reducing their basic needs. Not being able to bring along their savings or to bring a limited amount of their savings, spending their savings while on migration or after their arrival and the devaluation of Syrian money are major factors in economic problems.

Often the problem of the identity document directly affects the provision of various services such as public education, health and social assistance. It is not a common practice for refugees to receive regular social assistance, as opposed to what is believed in society.

Losses and traumas, difficult life conditions and social isolation is exhausting for refugees. Syrians who care about family ties, being away

from family members and close relatives are considered to be an important problem. This situation weakens the social support mechanisms of refugees. The uncertainty about the migration process, life conditions, cultural differences and homesickness affects the adaptation to the society. Misconduct from the community, prejudice and the problem of language have weakened their interaction with Turkish society and Syrians are abstaining in this regard.

Based on the identified problems, the following recommendations can be made:

1. Common education courses should be provided by public and non-governmental organizations for the refugees to learn Turkish. In order to ensure participation in these courses, refugees should be informed and guided in institutions refugees often apply to. In fact, the refugees should be encouraged to learn Turkish by supporting the employment of Turkish learners. Learning a language will help them to overcome various psychosocial problems, as it will increase the participation of refugees in society and make it easier for them to benefit from educational services, health care and social services.
2. Refugees should be encouraged to participate in the labor market and initiatives should be taken in order to be employ them in jobs appropriate to their training and personal qualifications. This will gradually reduce the need for refugees' financial insufficiencies and social assistance.
3. Refugees should be informed about participation to society, the legal rights and responsibilities, Turkey's social structure and the institutional and social resources needed for them. This may support the mutual adaptation of refugees with society.
4. The misinformation that constitutes material for bad propaganda circulating in the community about refugees should be extracted, and the public should be given the correct information in widely used communication channels. Correct informative documents should be issued to public by public corporations and non-profit organizations working on refugees. It should also be made sure by the organizations concerned that the benefits of refugees to

society are also emphasized. This may reduce the exclusionary behavior and maltreatment from society.

5. Public employees should be informed about the legislation and rights of refugees. This may reduce the refugees' rights losses due to differences between theory and practice. Thus, the social adaptation targeted by the relevant law can be achieved more rapidly and more effectively.

Kaynakça / References

Akdeniz, E. (2014). *Suriye savaşının gölgesinde mülteci işçiler*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Bahadır, H. ve Uçku, R. (2016). İzmir'in bir mahallesinde yaşayan 6-17 yaş arasındaki Suriyeli çocukların çalışma durumları ve çalışma durumlarını etkileyen etmenler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *30* (3), 117-124.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (19.4.2019). https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location. Adresinden 21 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

Castells, S. ve M. J. Miller. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Coşkun, E. ve Yılmaz, Ç. (2018). Sığınmacıların toplumsal uyum sorunları ve sosyal hizmetlere erişimi: Düzce uydu kent örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, *75*, 269-305.

Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*, 67-91.

Çetin, İ. (2016). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyon: Adana-Mersin örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(4), 1001-1016. DOI: 10.21547/jss.265320.

Duğan, Ö. ve Gürbüz, S. (2018). Suriyeli sığınmacıların sosyal entegrasyonuna yönelik bir araştırma. *Electronic Turkish Studies*, *13*(26), 529-546. DOI: 10.7827/TurkishStudies.14625.

Esin, M. N., Ardıç, A., Nar, Ş., Yıldırım, B. ve Sunal, N. (2014). İstanbul'un bir bölgesinde yaşayan Suriyeli göçmenlerin yaşam koşulları. *17.Ulusal halk sağlığı kongre kitabı* içinde (s. 425-426). Edirne, Türkiye. ISBN: 978-605-84926-2-2.

Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da yaşayan Suriyelï sığınmacıların kentle uyum sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*(3), 995-1014.

Karasu, M. A. (2018). Suç korkusu, göç ve Suriyeli sığınmacılar: Şanlıurfa örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, *1*(3), 332-347.

Küçükşen, K. (2017). Suriyeli sığınmacı kadınlarda sosyal dışlanma algısı üzerine nitel bir çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6*(5), 2399-2413.

Mawani, F. N. (2014). Social determinants of refugee mental health. In L. Simich, & L. Andermann (Ed.). *Refuge and Resilience Promoting Resilience and Mental Health among Resettled Refugees and Forced Migrants*. (pp. 27-50). USA: Springer Science+Business Media.

Özen, H. ve Cerit, C. (2018). Savaş nedeniyle Türkiye'ye göç ederek insani yardım kuruluşunda çalışan Suriyeli mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu ve ilişkili etmenler. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *4* (3), 70-73.

Resmi Gazete. (11.04.2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. 17 Mayıs 2019 tarihinde http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm adresinden erişildi.

Sluzki, C. E. (1979). Migration and family conflict. 21 Nisan 2019 tarihinde https://sluzki.com/publications/articles/44/migration-and-family-conflict adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2. 2. 2015). Geçici korumanın unsurları. 15 Mayıs 2019 tarihinde http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumanin-unsurlari_409-_558_1095 adresinden erişildi.

Taştan, C., Haklı, S. H. ve Osmanoğlu, E. (2017*). Suriyeli sığınmacılara dair tehdit algısı: Önyargılar ve* gerçekler. (Rapor No. 9). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Ünal, S. (2014). Türkiye'nin beklenmedik konukları: "Öteki" bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, *6*(3), 65-89.

Valtonen, K. (2008). *Social work and migration immigrant and refugee settlement and integration*. England: Ashgate Publishing Limited.

Yıldırımalp, S., İslamoğlu, E. ve İyem, C. (2017). Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *Bilgi*, *19*(2), 107–126.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güneş-Aslan, G. ve Güngör, F. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göç sonrası yaşadığı sorunlar: İstanbul örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1602-1632. DOI: 10.26466/opus.558512

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Okula Uyum Süreci ve Akademik Başarı Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar

DOI: 10.26466/opus.529169

*

Ali Özdemir* - Şifanur Battal**

* Dr. Öğrt. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye
E-Posta: aliozdmr32@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-6089-1966
** Y. L. Öğrencisi , Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye
E-Posta: sifanurbattal@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-4012-0253

Öz

Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği 21/7/2012 tarih ve 28360 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan genelge ile veli isteği doğrultusunda 60-66 aylık öğrencilerin ilköğretime kaydı yapılabilmektedir. Bu araştırmanın amacı ilkokula veli isteği ile başlayan öğrencilerin (60-66 aylık) yaşadıkları uyum sorunları ile akademik başarılarının, veli ve öğretmen görüşlerine göre tespit edilip, değerlendirilmesidir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Çalışma grubu, İstanbul ili Pendik ilçesinde sınıf öğretmeni olarak görev yapan 5 öğretmen ve bu öğretmenlerin sınıfında erken yaşta okula başlayan 5 öğrenci velisinden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, verilerin analizindede betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre ilkokula erken yaşta başlayan çocukların gelişim özelliklerine bağlı olarak hazırbulunuşluk düzeylerinin yetersiz olduğu, çeşitli uyum sorunları yaşadıkları ve buna bağlı olarak akademik başarılarının düşük olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İlköğretim birinci sınıfa devam eden öğrencilerin gelişim özellikleri açısından benzer ay aralığında olacak şekilde düzenlenmesi, okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve ilköğretimde fiziksel aktivite derslerinin arttırılması gibi uygulamalar, yaşanan sorunların çözümünde katılımcılar tarafından önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Okul sorunları, okula erken başlama, eğitim yönetimi*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Adaptation Process of Students Who Start Primary School at an Early Age and Their Problems on the Context of Academic Success

*

Abstract

Regulation on Primary Education Institutions of the Ministry of National Education With the circular published in the Official Gazette dated 21/7/2012 and numbered 28360, children between 60 and 66 months of age can be enrolled in primary school in line with the request of parents. The aim of this study is to determine and evaluate the academic achievement of the students who started with the request of parents (60-66 months) and their academic achievement according to the opinions of parents and teachers. In this study, a qualitative research method and phenomenological research design were used. The study group consisted of 5 teachers who work as primary school teachers in Pendik district of İstanbul and 5 parents who start school at an early age. Data were collected by semi-structured interview form, descriptive analysis method was used to analyze the data. According to the findings of the study, it has been concluded that due to the developmental characteristics of children starting early in primary school, the levels of readiness are inadequate, they experience various adaptation problems and their academic achievement is low. The applications of primary school first grade students in the same month range in terms of their developmental characteristics, the expansion of preschool education and the increase of physical activity courses in primary education are suggested by the participants in solving the problems.

Keywords: *School problems, early school start, education management*

Giriş

Okula başlama, çocuğun ve ailenin yaşamında örgün eğitime ilk adım olması ve çocuğun psikomotor, sosyal, zihinsel ve duygusal uyum sağlaması açısından önemli bir süreçtir. Okula başlama, çocukluk çağında ortam değiştirmesi açısından zorludur. Bu değişiklik çocuğun gelecek hayatında başarılı olması için kritik bir öneme sahiptir (Seven, 2011). Çocuğun ilkokula başlama yaşı ise gelişim alanlarında ilkokula hazırbulunuşluk için gerekli yeterliliği sağlaması açısından tartışılan bir konudur. Piaget'in bilişsel gelişim kuramında işlem öncesi dönemde (2-7 yaş), çocuklar kuralların farkında değildirler ya da kurallara neden ihtiyaç olduğunu ve onlara neden uymak gerektiğini anlayamamaktadırlar. 7 yaşından itibaren başlayan somut işlemler döneminde ise çocuk ben merkezcilikten uzaklaşıp, parça ve bütün arasında sağlıklı ilişki kurabilmektedir. Ericson'un psikososyal gelişim kuramında 3-5 yaş dönemi çocukları girişkenliğe karşı suçluluk basamağındadırlar. Gerçek olan ve olmayanın farkını tam olarak anlayamazlar ve oyun en önemli uğraşılarıdır. 6-11 yaş dönemi çocukları ise başarıya karşı aşağılık basamağındadırlar. Bu yaştaki çocuklar, bilişsel gelişim açısından yeterli düzeye erişmemiş olup; başarısızlık durumunda, aşağılanma ve kendine güvensizlik gibi olumsuz duygular hissederler. Freud'un psikoseksüel gelişim kuramında 3-6 yaş dönemi çocukları fallik dönemde olup cinsel kimlik arayışında iken; 7-11 yaş latent (gizil) dönemdir. Gelişim kuramlarına bakıldığında, gelişim dönemlerinin 60 ay ile 72 ay ve üzerindeki çocuklarda farklılaştığı görülmektedir.

Türkiye'de 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 4+4+4 eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği resmi gazete yayınlanan 21/7/2012 tarih ve 28360 sayılı genelge ile veli isteği doğrultusunda 60-66 ay arası çocukların ilkokula kaydı yapılabilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012). Bu düzenlemeden önce, 31 Aralık tarihinde 72 aylık olan çocukların ilkokula kaydı yapılmaktaydı. Yeni düzenlemenin gerekçesi olarak, "… *meslekî eğitimden arzu edilen düzeyde yararlanabilmek için, öğrencinin ilgi ve beceri alanlarının küçük yaşlardan itibaren tespit edilerek gerekli yöneltme ve yönlendirmelerin yapılması şarttır*" gösterilmektedir (20.02.2012 tarih ve 2/358 sayılı 5.1.1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile bazı kanun-

larda değişiklik yapılmasına dair kanun). Ancak ilkokula kayıt yaşının düşürülmesi ve ilkokula başlamanın veli isteğine bırakılması gelişim dönemleri açısından ele alındığında ilkokula hazır olmayan çocukların okula başlaması durumunu oluşturmuştur.

Dünya genelinde zorunlu eğitime başlama yaşı 3-7 yaş arasında değişmekte olup (Bayat, 2015); ilkokula erken yaşta kayıt yapılmasından önce, okul öncesi eğitime önem verdikleri bilinmektedir. Okuma öğretimine Avustralya, Lübnan, Uruguay ve İngiltere gibi ülkelerde 5 yaşında; Amerika Birleşik Devletleri, Portekiz, Norveç, Hollanda, İsviçre gibi ülkelerde 6 yaşında; İsveç, Danimarka gibi ülkelerde ise 7 yaşında başlamaktadır (Akyol, 2006; Güneş, 2000). Türk Tabipler Birliği (TTB)'nin yayınladığı raporda ''*okul eğitimine katılabilmek için gerekli sosyal, duygusal, bilişsel, dil ve motor becerilerin gelişimi 6 yaştan (72 ay) önce tamamlanmadığı; 5 yaş çocuğu (60-71 aylar arası) zihinsel, fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak ilkokula henüz hazır olmadığı*'' belirtilmiştir (TTB, 2012).Havighurst (1972), ilkokulda kazanılması gereken temel becerilere en üst düzeyde ulaşabilmek için ilkokula başlamada gerekli olan okuma ve yazma hazırbulunuşluğunun sağlanması gerektiğini ve bu hazırbulunuşluğun en az 6,5 yaşında kazanılabileceğini belirtmiştir(Akt; Arı, 2014). Gray (1975)'e göre zeka yaşı 6 yaşın altında olan çocukların çoğu okumayı öğrenmekte ancak zeka yaşı 6–6,5 olanların bu konuda daha iyi gelişim gösterdikleri belirlenmiştir (Akt; Çelenk, 2006). ODTÜ Eğitim Fakültesi konuyla ilgili; çocuğun hafızasını öğrenme için etkin kullanması, mantıksal düşünmesi, yorum yapması, bir işi baştan sona bitirebilme becerilerisi için 6 yıl geçmesi gerektiği, 6 yaşından önce beyindeki bilişsel yapının okul temelli akademik öğrenme için gelişmiş olmadığı yönünde görüş bildirmiştir(Kartal, 2013). Yapılan çalışmalarda gerekli olgunluğa erişilmiş olması bakımından okula başlama için en uygun yaşın 5.9 ile 6.3 yaşlar arasında olduğu belirtilmiştir (Sharp, 1998, Akt; Ülkü, 2007). Harris ve Sipay (1986)'e göre ise, takvim yaşı hızlı değişmeleri içermesi nedeniyle önemli ancak tek başına yeterli değildir(Akt; Tutal ve Oral, 2015). Okula başlama veya başlamama konusunda takvim yaşı önemli olmakla birlikte, çocukların psikomotor, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim düzeyleri ve davranış gelişimi açısından hazırbulunuşlukları da önemlidir (Aykaç vd., 2014; Calp, 2014; Denham 2006; Howes vd., 2008; Snow 2006). Okul için gerekli becerilerin yerine

getirilebilmesi için çocukların bilişsel,fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan olgunlaşması gerekmektedir. Olgunlaşma, öğrenme geçmişinden ayrı olarak, vücuttaki organların kendilerinden beklenen işlevi yapabilecek seviyeye erişebilmesi için, genetik faktörlerle meydana gelen biyolojik bir değişimdir (Senemoğlu, 2012). Olgunlaşma, çevresel faktörlere bağlı olmayıp kalıtımın etkisiyle gerçekleşir (Kahramanoğlu vd., 2014). Örneğin ince motor becerin gelişimi olgunlaşmayla alakalı bir durumdur ve genel olarak takvim yaşıyla orantılıdır. Olgunlaşma ve öğrenme sonucu kişinin bir davranışı gerçekleştirebilecek seviyede bulunması (Erden ve Akman, 2004), bir öğrenme için gereken hazırlık davranışları edinmesi, sinir sisteminin öğrenmeye hazır halde olması olarak tanımlanan hazırbulunuşluk kavramını; araştırmacılar, çocukların belirli bir büyüme düzeyine erişmelerinin, okula başlamak için mecburi bir ön şartı olduğunu ifade etmişlerdir (Çataloluk, 1995 akt; Canbulat, 2017). Hazırbulunuşluk, yaşa bağlı olarak çocuğun büyümesi, gelişmesi ve genetik faktörlerden etkilediği gibi çocuğun sosyo-kültürel çevresi ve öğrenme yaşantılarından da etkilenmektedir (Bayat, 2015). Gowani ve Merali (2007), Kagan (1995) ve UNICEF (2012)'e göre, hazırbulunuşluk, okulun çocuğa, çocuğun okula ve aile ile çevrenin de çocuğun okula başlamasına hazır olmasıdır (Akt; Boz ve Yıldırım, 2014).Yeterince hazır olmadan okula gönderilen çocuklarda çok kere başarısızlık gözlemlenmekte (Kutluca vd., 2014) ve bu durum çocuğu duygusal anlamda da yıpratmaktadır (Erkan ve Kırca, 2010).Oktay (1982)'a göre ilk yılda ciddi bir soruna rastlamasa da daha ileriki yıllarda okul ve okuma ile ilgili bazı olumsuz tutum ve tavır gösterebilir (Akt; Kutluca vd., 2014). ODTÜ Eğitim Fakültesi 40 dakikalık ders süresi boyunca dikkat süresi kısa olan 6 yaş öncesi çocuğun oturması ve dikkatini derse yoğunlaştırmasının güç olduğunu; bu çocukların dikkat, disiplin ve dinleme sorunları yaşadığını ve bu şekilde etiketlemelerin gelecekteki eğitim hayatlarında derin izler bırakacağını belirtmiştir (Kartal, 2013). Çelenk (2001), okuma yazma için gelişimsel olarak hazır bulunmayan çocukların zorlanması durumunda, okuma yazmaya karşı, hatta tüm öğretim etkinliklerine karşı olumsuz tavır geliştirebileceğini ifade etmiştir. Okula kolay uyum sağlayan, başarılı olan ve daha az problem davranış gösteren çocuklar, psikolojik ve gelişim özellikleri açısından ilkokul birinci sınıf eğitimi için gerekli hazırbulunuşlukta olanlardır (Chan, 2012; Entwisle ve Alexander,

1998 akt; Boz ve Yıldırım, 2014). Örneğin çocuğun bilişsel açıdan gerekli olgunlukta olması; yeni fikirler üretmesi ve yeni deneyimler yaşaması açısından okula daha rahat uyum sağlamasında (Yörükoğlu, 2010), dil gelişiminin geride olması sosyal uyumsuzluk, okuma zorluğu ve çeşitli sorunlar yaşamasında etkili olmaktadır (Sevinç, 2005). Çocuklarda, gelişim dönemlerindeki doğal zorluklara karşı geliştirilen tepkiyi içeren duygusal düzeydeki bozukluklar, uyum bozuklukları olarak adlandırılmaktadır (Yavuzer, 2012). Uyum bozuklukları içsel çatışmaların davranışlara yansıması sonucu çeşitli nedenlerle ortaya çıkar. Sürekli hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, kavgacılık, okuldan kaçma, çalma, yangın çıkarma, sürekli başkaldırma ve kuralları çiğneme gibi davranışlar uyum bozukluklarının belirtileridir (Yörükoğlu, 2010). Oğuzhan (1981)'a göre uyumsuz çocuklar saldırgan, suça eğilimi olan veya suç işleyen duygusal durumu bozuk çocuklar olarak tanımlamaktadır (Akt; Selimhocalıoğlu, 2009). Kaya ve arkadaşları (2006) ise kekemelik, gece işemesi ve tırnak yeme gibi sorunları ruhsal uyum bozuklukları kapsamında değerlendirmişlerdir. Genel anlamda uyum, çocuğun içinde bulunduğu çevre ile kendi özellikleri, benliği arasında dengeli bir ilişki kurması ve sürdürebilmesidir (Doğan vd., 2008). Öğrenme öğretme sisteminin önemli bir girdisi olan okul uyumu ise çocuğun ilk defa girdiği çevrenin beklentilerine yönelik olarak sergilediği sosyal, davranışsal ve akademik tepkilerine bağlı olarak çocukların okul ortamındaki başarı, ilgi ve rahatlık düzeylerini içeren geniş kapsamlı bir terimdir (Canbulat, 2017). Okula başlama ile çocukların yaşamı boyunca etkisi sürecek bir uyum dönemi başlar. Okula başlayan çocuk, yeni statüsündeki değişimlere, yeni çevreye, sosyal yaşantılara ve farklı kültürlere uyum sağlamak durumundadır (Fabian, 2000). Bu sürecin başarılı bir şekilde atlatılması için çocukların farklı gelişim alanlardaki becerileri açısından ilkokula başlama seviyesine ulaşmış olması gerekmektedir.Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okula başlamada takvim yaşı baz alınarak yapılan düzenlemeler, ilkokula hazır oluşu etkileyen; fizyolojik, zihinsel, soyal-duygusal ve çevresel (Oktay, 2010) faktörlerin göz ardı edilerek çeşitli uyum sorunlarına ve akademik anlamda başarısızlığa zemin hazırladığını düşündürmektedir.

Araştırma 2012-2013 eğitim-öğretim yılında yürürlüğe giren, veli isteğiyle erken yaşta okula başlatılan öğrencilerin yaşadıkları uyum so-

runlarının ve akademik başarılarının farklı alt boyutlarda incelenmesi açısından önemlidir. Araştırma ile erken yaşta okula başlayan ve halen ilkokul düzeyinde eğitimine devam etmekte olan öğrencilerin; okulda ve evde gelişim özelliklerinden dolayı yaşadıkları problemler, hazır bulunuşluk düzeylerinin öğrenme süreçlerine ve akademik başarılarına etkisi tespit edilip, değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, okula başlama yaşının düşürülmesinin yol açtığı uyum sorunlarına ilişkin var olan durumun belirlenerek sürecin iyileştirilmesi ve politika yapıcılara çözüm önerileri sunması açısından önemlidir. İlgili alanyazın taramalarında ilkokula erken yaşta başlama ile ilgili öğretmen görüşlerinin alındığı çalışmalara rastlanmış (Arı, 2014; Aybek ve Aslan, 2015; Aykaç vd.,2014; Bayat, 2015; Boz ve Yıldırım, 2014; Calp, 2014; Canbulat, ve Yıldızbaş, 2014; Cerit vd., 2014; Dinç vd., 2014; Doğan vd.,2014; Gündüz ve Özarslan, 2017; Koçyiğit ve Saban, 2014; Kutluca vd., 2014; Külekçi, 2013; Merter vd., 2014; Ogelman vd., 2015; Özenç ve Çekirdekçi,2013; Öztürk, 2013;Polat vd., 2014; Sağlam ve Besen, 2015; Şentürk, 2016; Uzun ve Alat, 2014; Ünal-Peker, 2013); ancak veliler ile ilgili yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda erken yaşta okula başlayan çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak sadece okul ortamında değil ev ortamında da yaşadığı sorunların tespit edilip değerlendirmesi açısından araştırmanın geleceğe ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı, ilkokula veli isteği ile başlayan öğrencilerin (60-66 ay) yaşadıkları uyum sorunları ile akademik başarılarının, veli ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi ve politika yapıcılara öneriler üretebilecek somut tespitlerde bulunabilmektir.Bu genel amaç doğrultusunda şu alt problemlere cevap aranmıştır:

1. İlkokula erken yaşta başlama uygulamasına ilişkin öğretmen ve veli görüşleri nelerdir?
2. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin gelişim özelliklerine ilişkin öğretmen ve veli görüşleri nelerdir?
3. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin okula uyum sürecine ilişkin öğretmen ve veli görüşleri nelerdir?
4. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin akademik başarılarına ilişkin öğretmen ve veli görüşleri nelerdir?

5. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin ilkokula hazır bulunuşluğuna ilişkin öğretmen ve veli görüşleri nelerdir?
6. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen sorunlarla baş etmede kullanılan yöntemlere ilişkin öğretmen ve veli görüşleri nelerdir?
7. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen mevcut sorunlara yönelik çözümler ile ilgili veli ve öğretmenlerin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde; araştırma deseninden, çalışma grubundan, veri toplama aracından, verilerin toplanmasından ve verilerin analizden bahsedilmektedir.

Araştırma Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomonoloji/olgubilim araştırma deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu desende farkında olunan ancak ayrıntılı bilgiye sahip olunmayan olgulara odaklanılır (Creswell, 2015). Bu kapsamda bu olguya yönelik bireylerin yaşantılarının anlamı, yapısı ve özü incelenir. Diğer bir deyişle insanların ilgili olguları nasıl deneyimledikleri metodolojik, özenli ve derinlemesine betimlenmeye çalışılır (Patton, 2014). Bu bağlamda araştırma öğretmenlerin ve velilerin erken yaşta ilkokula başlayan çocuklardaki akademik başarı ve uyum sorunlarına ilişkin farkında oldukları fakat derinlemesine bir anlayışa sahip olmadıkları görüşlerin tespit edilmesini sağlamıştır.

Katılımcılar

Araştırmada, katılımcılar farklı ilkokullarda görev yapan öğretmenler ve bu okullarda öğrenim gören ilkokula erken yaşta başlayan öğrenci velilerinden seçilmiştir. Katılımcıların seçiminde amaçlı örneklem yönt-

emi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem kapsamında ilgili araştırma çerçevesinde belirli bir amaca hizmet eden farklı örnekleme yöntemleri vardır. Bu kapsamda önceden belirlenmiş bazı önemli ölçütleri karşılayan ölçüt örneklem bu yöntemlerden birisidir (Patton, 2014). Katılımcılar, 2017-2018 eğitim öğretim yılında ilkokul kademesinde sınıf öğretmenliği yapması, sınıfında ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin bulunması ve ilkokula kayıt yaşının düşürülmesi değişikliğinden önceki dönemde çalışmış olması ölçütlerini sağlayan İstanbul ili Pendik ilçesindeki gönüllü öğretmenlerden ve bu öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda erken yaşta okula başlayan öğrencilerin velilerinden seçilmiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin kıdem yılı ve okuttuğu sınıf kademesi ile velilerin öğrenim durumları dikkate alınmıştır. Okuldan, velilerden ve öğretmenlerden kaynaklanan bir takım nedenlerle katılımcıların cinsiyeti dengelenememiş; 10 kadın olmak üzere toplam 5 öğretmen ve 5 veli araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların kimliklerini korumak için kendilerine ve okullara rumuzlar verilmiştir. Ö1 – Ö5 arası rumuzlar öğretmenlere, V1 - V5 arası rumuzlar ise velilere verilmiştir. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Okul	**Öğretmen**	**Öğretmenin Kıdem yılı**	**Öğretmenin Okuttuğu Sınıf Kademesi**	**Veli**	**Veli Öğrenim Durumu**	**Öğrencinin Okula Başlaması (Ay**	**Öğrencinin Devam Ettiği Sınıf Kademesi**
A İlkokulu	Ö1	16	3	V1	Üniversite	60	3
A İlkokulu	Ö2	7	4	V2	İlkokul	66	1
A İlkokulu	Ö3	21	1	V3	İlkokul	65	1
B İlkokulu	Ö4	7	1	V4	İlkokul	66	1
C İlkokulu	Ö5	17	2	V5	Lise	60	2

Verilerin Toplanması

Nitel araştırmalarda katılımcıların özellikleri ve olgunun niteliği veri toplanmasında yöntemin belirlenmesini sağlar. Ancak veri toplama sürecinde araştırmacının temel amacı, katılımcıların olguya yönelik yaşantılarını ve algılarını daha iyi yansıtarak yapılandırmaktır (Ersoy, 2016). Bu doğrultuda araştırmanın verileri 2017-2018 eğitim öğretim

yılında, İstanbul ili Pendik ilçesinde kamu okullarında görev yapan gönüllü sınıf öğretmenleri ve bu okullara devam etmekte olan öğrenci velilerinden toplanmıştır. Katılımcıların sözlü ve yazılı onayı alınarak, gönüllük ilkesi kapsamında kendilerine uygun bir zamaan diliminde görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılara araştırma ile ilgili bilgi verilmiş ve görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilecekleri ortamlarda, yaklaşık 20-30 dakika sürede yüzyüze yapılmıştır. Araştırmada kullanılan görüşme formu iki kısımdan oluşmuştur: kişisel bilgi formu ve konu odağını iyi yansıtabilmek açısından araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Görüşme formu hazırlanmadan once alanyazın taraması yapılmış; yurt içi ve yurt dışında yapılan araştırmalar, ilkokul programındaki kazanımlar, 4+4+4 eğitim sistemine ilişkin mevzuat, Milli Eğitim Şuraları ve Raporlar çalışmanın kuramsal kısmını oluşturmuştur. Bu çerçevede oluşturulan sorular, öğretmen ve velilerin ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin gelişim özellikleri, ilkokula hazır bulunuşlukları, akademik başarıları ve yaşadıklarını düşündükleri uyum sorunları ile bu sorunlarla baş etmede kullandıkları yöntemler ve paylaşımda bulunma konuları hakkında bilgi almayı amaçlamıştır. Görüşme soruları geliştirilirken konu üzerinde uzman öğretim elemanlarının görüşleri alınarak son hali verilmiştir. Görüşmeler esnasında öngörülemeyen alanlara yönelik bazı yedek sorular, soruların anlaşılamadığı durumlarda ya da yeterli yanıt alınamadığı durumlar için kullanılmıştır. Katılımcıların çoğu görüşmenin ses kayıt cihazına kayıt edilmesine izin vermiş ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Sadece bir katılımcı ses kayıt cihazı kullanılmasına izin vermemiş ve görüşme yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğine göre analiz edilen bilgiler, önceden belirlenen temalara göre düzenlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Veriler analiz edilmeden önce görüşmeye ilişkin ses kayıtları yazıya dökülmüştür. Yapılan dökümlerin

doğruluğunun kontrolü ve geçerli olması açısından ses kayıtları tekrar dinlenmiş ve kontrol edilmiştir. Betimsel analiz dört aşamada gerçekleşmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Birinci aşamada araştırma sorularında, kavramsal çerçevede ve görüşmelerde yer alan boyutlardan hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan sorular; gelişim özellikleri, okula uyum, akademik başarı ve hazırbulunuşluk kavramları düşünülerek hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular katılımcıların ilkokula erken yaşta başlayan öğrenciler hakkındaki bilgi durumları; öğrencilerin gelişim özellikleri, okula uyum, akademik başarı ve hazırbulunuşluk temaları olarak, uygulamaları ise; katılımcıların yaşadıkları sorunlarla baş etmede kullanılan yöntemler ve mevcut sorunların çözümü temaları olarak belirlenmiştir. Analizin ikinci aşamasında oluşturulan çerçeveye dayalı olarak veriler anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilerek düzenlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırma kapsamında oluşturulan temalara dayalı olarak veriler okunmuş ve araştırmacı tarafından geliştirilen veri toplama formlarına not edilmiştir. Veri toplama formları incelenerek birbirine benzer görüşler tespit edilerek düzenlenmiştir. Bir soruya birden fazla görüş belirten katılımcıların bütün görüşleri ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu kapsamda gelişim özelliklerine ilişkin ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin evde zorlandığı gelişim alanları ve öğretmenlerin farklı gelişim alanlarına ilişkin görüşleri, okula uyum ile ilgili evde ve okulda, alanyazında uyum sorunu olarak tanımlanan davranışlara ilişkin görüşleri, akademik başarı kapsamında ilkokul eğitim programı kazanımları ve değerlendirme sürecine ilişkin görüşleri, hazırbulunuşluk kapsamında ilkokul eğitim programının gerektirdiği öğrenmeyi kazanabileceği hazırlık davramışlarına ilişkin görüşleri ve uyum sorunları ile baş etmede kullanılan yöntem ve uygulamaları, ilgili temalar altında listelenmiştir. Bu aşamadan sonra görüşler, onu tanımlayan kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Bu kavramlar çalışmanın kuramsal kısmından yararlanılarak yapılmış ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Analiz sürecinin sonunda tanımlanan bulgular açıklanmış, ilişkilendirilmiş, anlamlandırılmıştır ve betimlemelerden yola çıkılarak yorumlar yapılmıştır. Bu kapsamda ilkokula erken yaşta başlayan çocukların gelişim özellikleri temasında elde edilen verilerin hazırbulunuşluk, uyum süreci ve akademik başarı temalarındaki ver-

ilerle ilişkisi; öğretmenlerin kıdem yılı, velilerin öğrenim durumu gibi değişkenlerin, elde edilen bulgular kapsamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Betimsel analiz tekniğinde görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sıkça yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmanın güvenirliğini sağlamak için bu araştırmada, elde edilen veriler farklı araştırmacılar tarafından ayrı ayrı ve bireysel olarak kodlanmış ve analiz edilmiştir. Bu analizler karşılaştırılarak ortak bir karara varılmıştır. Araştırmanın geçerliğini sağlamak için her aşamada uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmanın geçerlik ve güvenirliğini arttırmak amacıyla katılımcıların görüşlerini ortaya çıkaran alıntılara sıklıkla yer verilmiştir.

Bulgular

Bulgular, araştırmanın amacı doğrultusunda cevap aranan sorular çerçevesinde incelenmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların görüşleri ilkokula erken yaşta başlama uygulaması, ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin; gelişim özellikleri, uyum süreci, akademik başarıları, hazırbulunuşluk düzeyleri ile ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen sorunlarla baş etmede kullanılan yöntemler ve çözüm önerileri olmak üzere 7 genel tema etrafında toplanmıştır.

İlkokula Erken Yaşta Başlama Uygulamasına İlişkin Bulgular

Araştırmada çocukların ilkokula erken yaşta başlamasına ilişkin görüşlerin nasıl olduğunu saptamak amacıyla öğretmenlere ve velilere *"İlkokula erken yaşta başlamanın olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?"* sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca öğretmenlere *"Sınıfınızdaki öğrenciler ay olarak birbirinden ne kadar farklıdır? Farklı yaş grubundaki öğrencilerle bir arada çalışma öğrenme sürecini nasıl etkiledi?"* soruları yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevapların analiz edilmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. İlkokula Erken Yaşta Başlama Uygulamasına İlişkin Bulgular

Görüşler	**f**	**Katılımcılar**
İlkokula erken yaşta başlamak olumludur	1	V3
İlkokula erken yaşta başlamak olumsuzdur	9	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,V1,V2,V4,V5
Kurallara uymada zorluk, sorumluluk bilinci yok	4	Ö1,Ö2,Ö4,V1
Anneyi özlüyor	4	Ö2,Ö3,Ö5,V3
Yazmada zorluk yaşıyor	5	Ö3,Ö4,V1,V2,V3
Okumada zorluk yaşıyor	1	V3
Aklı hep oyunda	4	Ö1,Ö4,Ö5,V4
Sınıftan geri, başarısız	5	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,V5
Geri kalınca üzülüyor, ağlıyor	2	Ö1,Ö4
Okuldan sıkılıyor	4	Ö3,Ö4,Ö5,V1
Paylaşmayı sevmiyor	2	Ö3,Ö4
Arkadaşlık kurmada zorluk yaşıyor	2	V2,V5
Sınıfta çocuklar arasında seviye farkı var	4	Ö1,Ö3,Ö4,Ö5

Tablo 2'de yer alan bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların tamamına yakını *(f=9)* ilkokula erken yaşta başlamayı olumsuz bulmuşlardır. Katılımcılar tarafından en sık tekrar eden veri yazmada zorluk ve sınıftan geri kaldığı *(f=5)* yönünde olmuştur. Bu doğrultuda Ö4 "*Olumsuz yönleri birçok yerde fark ediliyor, yazmada zorlanıyorlar. Bir tane öğrencim hiç zorluk yaşamadı ama verilen ödevi yerine getirmede sorumluluklarını bilme de diğer çocuklardan çok bariz farklı olduğu belli oluyor çünkü oyun istiyordu. Bundan başka olumsuz yönleri de arkadaşlarından hep geride kalıyorlar, dönem dönem öğrencilerimiz öne geçer geri kalır ancak daha önce de 1. sınıf okuttum, erken yaşta başlayan geriden geliyor ve hiçbir zaman öne geçemediler yani oyunda bile dersi geçiyorum oyunlarda geri kaldılar. Yani birinciliği hiç tadamadılar."* ifadesini kullanarak erken yaşta başlayan çocuğun yazmada zorluk çektiği, sorumluluk alamadığı ve sınıftan hep geri kaldığı için başarısız olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Ö2 *"…Okuma yazmayı öğrenebiliyor ama erken başladığı için diğer sınıf arkadaşlarından hep daha geride oluyor olumlu bir yanı olmuyor açıkçası."*

Sınıftan geri ve başarısız olması ile ilgili kurallara uymada ve sorumluluk almada zorluk, anneyi özleme, aklının hep oyunda olması ve sıkılmasını Ö1 "*Olumlu göremedim, küçük yaşta başladığı için çocuğun aklı hep oyunda. Okuma yazmayı her türlü öğreniyor fakat derslere karşı isteksiz oluyor görev bilinci tamamen oturmamış kurallara uyumda zorluk yaşıyor. El kasları gelişmediği için yapması gerekenler de yeterli olamıyor. Böylece başarısızlığı tadıyor mutsuz oluyor*", Ö3 "*Ben daha çok olumsuz yönle-*

rini yaşadım. Benim sınıfımda da iki üç tane küçük öğrenci vardı, okula ilk başlarda hevesle geldiler ama daha sonra dersler yoğunlaştıkça çizgi çalışmaları olsun ses verme olsun çok zorlandılar, yazmak istemediler, yoruldular, sıkıldılar, ailelerini özlediler, gitmek istediler sürekli, yani sınıfa uyum sağlayamadılar", Ö5 "Bence olumlu sonuçları olmuyor, erken başlamamalı. Okul öncesine başlaması lazım okuma yazma çalışmalarına erken yaşta başlamalı. 66 aylıklar onun altındaki çocuklar anneden ayrılmada zorlanıyorlar. 6 ders saatinde okulda kalmakta zorlanıyorlar, 4 dersten sonra çocuk sormaya başlıyor: Annem ne zaman gelecek?, ne zaman anneme gideceğim? küçük başlayanların hepsinde ben bu durumu yaşadım" şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin tamamı erken yaşta okula başlamayı olumsuz değerlendirmektedir. Benzer şekilde velilerin çoğu *(f=4)* erken yaşta okula başlamanın olumsuz yönlerine dikkat çekmiştir. Bununla ilgili olarak V2 "*Olumlu değil, çocuk zorluk çekiyor; hem ödevlerinde hem okuldaki arkadaşlarıyla ona çok zor oluyor. Arkadaşlarıyla yaşıt değiller, onlar 1 yaş ondan büyük*" ifadesiyle sosyal açıdan da olumsuz olduğunu belirtmiştir. V4 ise *"olumlu yönünü bilmiyorum, olumsuz yönü ilk zamanlar çok sıkıntı çektik. Hep oyun oynamak istedi, öğretmenimiz de bundan şikayet etti. İlk dönem bayağı bir sıkıntı yaşadık…"* ifadesiyle, çocuğun aklının hep oyunda kaldığını belirtmiştir. Katılımcılardan V1 ve V5 ise çocuğu okula erken yollamayı kendi hataları olarak değerlendirmekte bunu şu şekilde ifade etmektedirler: V1 *"…çok zorlandık, el becerileri, görevleri yetişme konusunda, okula istek konularında sıkıntı yaşadık. Hiç olumlu gelmedi, pişmanım 3 ay bile çok şey fark ettirdi."* V5 *''Kendinden büyük yaşlı çocuklar olduğu için Arda pimi çekilmiş bomba gibiydi, çok hırçın bir çocuk oldu keşke böyle olmasaydı, keşke yaşında gitseydi."*

Katılımcılardan V3 ilkokula erken başlamayı olumlu olarak değerlendirmiş ancak sıkıntı yaşadığını da şu şekilde belirtmiştir: "*Erken yaşta okula başlaması iyi, olumsuz bir yönünü görmedim açıkçası. Olumlu yönü daha fazla bence. Evde şimdi tek başına olduğu için sıkılıyor, ablası okula gidiyor heves ediyor; ablasının kitabını alıyor, böyle test çözüyor, çözmeye çalışıyor, kendi kafasından oyun yapıyor falan çok hoşuna gidiyordu. Okula gidip de kendi testini çözmek şu an hoşuna gidiyor. İlk zamanlarda öğrenemiyor gibi kendine sıkıntı yaptı, biraz üzerinde durdum, bayağı bir durdum üzerimde ama öğrenmeye başladığını hissettiği anda hoşuna gitmeye başladı. Çok güzel*

gittik yani bir sıkıntı yaşamadık. Okumakta biraz sıkıntı yaşadı, yazmakta da zorlandı."

Öğretmenler, yapılan görüşmelerde öğrenciler arasında 8 aydan 24 aya kadar değişen ay farkı olduğunu ve öğrenme sürecine olumsuz etkiler yaptığını şu şekilde ifade etmişlerdir: Ö3 *"En küçük ve en büyük arasında 2 yıl var maalesef. Öğrenme süreci çok zor oluyor. Kimi önden gidiyor, yapıyor her şeyi 5 dakikada bitiriyor; kimi bir ders boyunca 2 ders boyunca yapamıyor. Sınıfta hani uçurum oluyor seviye olarak."*, Ö5 *"60 aylık da vardı 82 aylık da. Arada uçurum vardı. Çocukların olgunluk seviyesi arasında da uçurum vardı. Sosyal ve duygusal açıdan onlardan çok gerideydi ve sürekli olarak ne zaman hamuru oynayacağım?, ne zaman oyun oynayacağım?, ne zaman zil çalacak?, bahçeye ne zaman gideceğiz? Yani oyun çağı çocuğuydu o küçük yaş grubu akademik faaliyetlerden çok kolay sıkılıyor, daha çok oyun oynamak istiyor."*, Ö1 *"60 ve 72 aylık çocuklar vardı. Başarılı olan hızlı ilerlerken beklemekten sıkılıyor. Erken başlayan bu hıza yetişemiyor ve sınıf düzenini disiplini bozuyor. 60 aylıklar geride kaldığını hissedince üzülüyor"*, Ö4 *"8 ay fark vardı. Bana sıkıntı yaşattı. Çocuk okuyamadı, geriden geldi, biraz panikledi, biraz korktu. Geri kaldığı için üzüldü, ağladı, okula gelmek istemedi, karnı ağrıdı. Bunların hepsinin dersten dolayı olduğunu düşünüyorum etkilendi."*

İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Gelişim Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmada ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin farklı gelişim alanlarına ilişkin görüşlerin nasıl olduğunu saptamak amacıyla öğretmenlere *"İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin gelişim düzeyleri nasıldır? Psikomotor, bilişsel ve sosyal duygusal gelişim düzeyine göre öğrenme sürecinde yaşadığınız zorluklar var mıydı?"*; velilere *"Çocuğunuzun erken yaşta ilkokula başlamasından dolayı, öğretim süreciyle ilgili evde zorlandığınız oldu mu?"* soruları yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların analiz edilmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3'te yer alan bulgular değerlendirildiğinde öğretmenlerin tamamı psikomotor alanda ve sosyal duygusal alanda sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3. İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Gelişim Özelliklerine İlişkin Bulgular

Gelişim Alanları	**Görüşler**	**f**	**Katılımcılar**
Psikomotor Alan	El kasları gelişmemiş	8	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,V1,V3,V5
	Kaba motor becerilerinde sıkıntı yok	2	Ö2,Ö4
	Kaba motor becerilerde geri	1	Ö1
Bilişsel Alan	Okuyamıyor,anlayamıyor	2	Ö4,V5
	Okuyor, anlayamıyor	2	Ö3,V2
	Anlıyor, yapamıyor	4	Ö1,Ö2,Ö5,V3
Sosyal Duygusal Alan	Çabuk küsüyor	3	Ö1,Ö2,Ö5
	Kendini ifade edemiyor	2	Ö2,V2
	Çekingen, içe kapanık	3	Ö2,Ö4,Ö5
	Arkadaşlık kurmada sıkıntı yaşıyor	4	Ö1,Ö5,V2,V5
	Anne babaya bağlı Ağlıyor,üzülüyorTemizlik becerileri	3	Ö3,Ö4,Ö5
	düşük düzeyde	3	Ö2,Ö3,Ö4
	Sınıf düzenine uyum sağlayamıyor	1	Ö2
	Uyum problemleri yaşıyor	2	Ö1,Ö3
		7	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,V1,V5

Katılımcılar tarafından en sık tekrar eden veri el kasları gelişmemiş olmuştur. Bununla ilgili olarak Ö1 "*Yeterince gelişmemiş, kesme yapıştırmada yeterli olamıyorlar, koşma beden eğitimi oyun gibi aktivitelerde de geri kalıyorlar.*" görüşüyle kaba motor becerilerde de geri olduklarını ifade etmiştir. Buna karşıt olarak Ö2 *"Psikomotor gelişimde mesela makasla kesme çalışmalarında hep geride kalıyorlardı. Resmin ortasından kesiyorlardı, yapamıyorlardı, tutamıyorlardı; makası çocuk masası olmasına rağmen tutamıyordu. Mesela boyama yaptırdığımda hep şaşırarak ya da karalayarak yapıyordu. Büyük kas gelişiminde bir sıkıntı yoktu, onlar da iyiydi. Çünkü onlar alışmış kendi başına bir şeyler yapmaya."* şeklinde ifade etmiştir. Kaba motor becerilerinin normal düzeyde olduğunu savunan Ö4 ise "*Benim öğrencilerim de fiziksel olarak çok büyük bir fark olmadı. Yani diğer çocuklardan ayrılacak bir fark gözlemlemedim. Fiziksel olarak. kaba motor işleri bir şekilde yapıyorlar ama ince beceriler de çok zorlandılar."* şeklinde ifade etmiştir. Benzer olarak Ö5 "*Fiziksel herhangi bir farkı yoktu…. ama Tuana'ya diyordum ki yarısını yazsın, çünkü yoruluyordu. Çünkü kasları zayıf, kalem tutmakta zorlanıyordu; öğrenmesinde sorun olmamasına rağmen."*

Okul öncesi eğitimi almayan ve ilkokula erken yaşta başlayan çocukların el kaslarının gelişmediğini savunan Ö3 şu şekilde ifade etmiştir : *"Sadece el kastları çok zayıftı. Anasınıfına gitmeyenler de problem vardı ama Anasınıfına giden öğrencilerin motor becerileri gayet iyiydi."*

Veliler tarafından da en sık tekrar edilen veri *(f=3)* el kaslarının gelişmemiş olmasıdır. Bununla ilgili olarak V1 *"Yazıda el kasları da gelişmediği için yazılar ona çok uzun ve sıkıcı geliyordu. El yazısı ile başladığımız için karmaşıklık onun için arttı."* Benzer olarak V5 *"Arda'yla çok uğraşıyoruz. 3 saat falan hadi yap, hadi yapalım oğlum, diyorum. O sürekli azıcık araba oynayayım ,azıcık oyun oynayayım, biraz televizyon izleyeyim, elim yoruldu, kolum ağrıyor, diyor ödev yapmaktan vazgeçiyoruz."*

Bilişsel alanla ilgili olarak çoğu katılımcı *(f=4)* erken yaşta okula başlayan çocukların algılamasının diğer çocuklardan bir farkı olmadığını ancak psikomotor alanda ince motor gelişimi zayıf olduğu için yapamadıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:Ö1 *"Algılama üçüncü sınıf seviyesine kadar diğerleri ile aynı seviyede"*, Ö2 *"Çocuğun gelişiminde bir problem yoksa bilişsel olarak bir sorun yaşamadık gibi algılaması diğer yaş grupları ile aynıydı anlayabiliyordu ama yapamıyordu mesela yaptırmaya çalıştığım şeyi anlıyordu ama yapamadığı için zorlanıyordu."*, *Ö5 "Akademik anlamda kendinden büyük olanlardan çok daha önce öğrendi. Bir yıl sonra başlamış olsa sınıfın lider öğrencilerinden olurdu, en zeki öğrenciler arasında olurdu. Algılaması çok iyiydi. Ama kasları zayıf, kalem tutmakta zorlanıyordu."*, V3 *"İlk zamanlar ödevde sıkıntımız oldu, yapmakta zorlandı, yazmada olsun zorlandı. Hani yapamıyorumcasına bir zorluk vardı. Yapmayı öğrendikten sonra zaten kendiliğinden ödevlerini yapıyor."*

Bilişsel alanla ilgili olarak erken yaşta okula başlayan öğrencilerin okuduğunu anlamakta sıkıntı yaşadığını belirten Ö3 şu şekilde ifade etmiştir : *"Hepsi okuma yazmayı öğreniyor, hepsi demeyeyim de çoğu. Ama anlamaya yönelik çalışmalarda matematik olsun, hayat bilgisi olsun, düşündüğünü söyleme olsun, düşündüğünü yazma, cümle kurma, bunlarda zorlanıyorlar."* Benzer şekilde V2 algılamada zorlandığını şu şekilde ifade etmiştir: *"Ödevlerinde çok zorlandı aslında. Toplama çıkartma da çok zorlandı. Bazı konuları tam anlayamadı bu zorluklarda ben de yardımcı olmaya çalışıyorum. Mesela konuları anlatıyorum, ağabeyleri anlatıyor, o da çözüyor. Evde tekrar yapıyoruz."*

Erken yaşta okula başlayan çocukların bilişsel olarak hazır olmadıklarını Ö4 şu şekilde ifade etmiştir : *"…Ama Yusuf öğrencinin ailesi; yaşı küçüktür, biraz bir erken verdik olur böyle şeyler deyip bunları çok önemsemedi, üzerine düşmediler. O yüzden orada çok zorlandık. Hani ben dedim yani bunu madem erken verdiniz, vermeyin dedim ama verdiniz, bari gereğini yapın. Yani ilgilenin. Diğer veliler bir ilgileniyorsa, sizin bununla iki ilgilenmeniz lazım, diyerek uyarmıştım ama yetişemedi*." Benzer şekilde V5 "*Okumazsam yapamıyor kendi başına. Ben okuyorum, babası okuyor. Hala da devam ediyor sıkıntı. Ben soruyu okuyordum o cevap veriyordu, şıklara falan doğru yapıyor. Ama kendisi okumada zorlanıyor, hep yanlış yapıyor, anlamıyor."* görüş belirtmiştir.

Öğretmenlerin tamamı ilkokula erken yaşta başlayan çocukların uyum sorunu yaşadığını düşünmesine rağmen velilerin çoğu *(f=3)*uyum problemi yaşanmadığını düşünüyor.

Katılımcılar tarafından en çok paylaşılan *(f=4)* arkadaşlık kurmadasıkıntı yaşaması ile ilgili olarak Ö5 "*Arkadaş edinmekte zorlandı. Çünkü diğerleri çabuk adapte oldular, çabuk alıştılar. Onlar konsantre olup oyunlarını etkinliklerini yaparken, Tuana'nın aklına anne düşünce kopuyordu sınıftan. O tamamen eli alnında anneyi bekliyordu."*, V2 *"Okuldaki arkadaşlarıyla ona çok zor oluyor. Arkadaşlarıyla yaşıt değiller. Onlar 1 yaş ondan büyük."*, V5 *"Kendinden büyük yaşlı çocuklar olduğu için Arda pimi çekilmiş bomba gibiydi."*şeklinde ifade etmişlerdir.

Kendini ifade edememe*(f=2),* çekingenlik ve içe kapanıklık*(f=3)* görüşleri erken yaşta okula başlayan öğrencilerde sosyal duygusal gelişim alanında yaşanan sorunlar olduğunu Ö2 "*Evet dediğim öğrenciler çok duygusallardı. Sosyal olarak da çok içine kapanıktı. Mesela oyun oynayacağımız zaman oyun ve fiziki etkinlikler dersinde çekiniyorlardı, kalkmıyorlardı, gelmiyorlardı… büyük yaşlar küçük yaşları ezebiliyordu işte; sen yapamıyorsun, sen küçüksün, o yapmasın, grup çalışması olduğunda o girmesin, o yapamıyor, gibi sorunlar oluyor. Bu da içe kapanmasına sebep oluyordu. Onu daha çok motive etmemiz gerekirken arkadaşları böyle yapınca üzülüyorlardı."* şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde V2 *"Bence bir sene sonra başlasaydı daha çok kendimi korurdu, daha becerikli olurdu. Şu an kendini tam koruyamıyor, istediğim gibi değil. Kendini ifade edemiyor."* görüş belirtmiştir.

İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Uyum Sürecine İlişkin Bulgular

Araştırmada ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin uyum sürecine ilişkin görüşlerin nasıl olduğunu saptamak amacıyla öğretmenlere *"İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin okula uyum sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz? Öğrencilerinizin bu süreçte uyum sorunu yaşadığını düşünüyor musunuz? Ne gibi uyum sorunları yaşadıklarına örnek verebilir misiniz?"*; velilere *"Çocuğunuzun erken yaşta ilkokula başlamasından dolayı evde gözlemlediğiniz ve okul ortamına da yansıyan uyum sorunları var mı? Varsa nelerdir?"* soruları yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların analiz edilmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Uyum Sürecine İlişkin Bulgular

Görüşler	**f**	**Katılımcılar**
Tırnak yeme	1	V1
Saldırganlık	2	Ö2,V5
Alt ıslatma	4	Ö1,Ö4,Ö5,V5
Okul fobisi	3	V1,Ö2,Ö3
Çekingenlik, utangaçlık	3	Ö2,Ö4,Ö5
Anneye bağlılık	2	Ö4,Ö5
Başarısızlık korkusu	1	Ö4
Takıntı	1	Ö4
İletişim sorunları	1	Ö5
Okuldan kaçma	1	Ö2
Okul öncesi eğitimi alanlarda uyum sorunu olmadı	3	Ö2,Ö4,V4
Uyum sorunu olmadı	3	V2,V3,V4

Tablo 4'te yer alan bulgular değerlendirildiğinde uyum sürecine ilişkin rastlanan sorunlardan alt ıslatma öğretmenlerin çoğu ve bir veli tarafından ifade edilmiştir *(f=4)*. Bununla ilgili olarak Ö1 *"Tuvalet ihtiyacını tam karşılayamıyor, bazen ıslak oluyor. Tuvalete yetişemiyor altına kaçırıyor"*, Ö5 ise "*Kesinlikle uyum sorunu yaşadık; alt ıslatma problemi yaşadık. Sonra annem ne zaman gelecek?, ben annemi ne zaman göreceğim? diye sormaya başlıyordu. İlk 3 dersten sonra anneyi özlemeye başlayınca o içine kapanıklık hali, alt ıslatma falan onlar başlıyordu. Bu 2 ay boyunca devam etti."*şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcılardan V5 ise alt ıslatma sorununun okula uyum sağladıktan sonra geçtiğini şu şekilde ifade etmiştir: "*Vardı.*

Haftada 2 defa altını ıslatma olayı vardı. Altını ıslatma problemi kendi kendine geçti, okula adapte olduktan sonra."

Katılımcıların çoğu erken yaşta ilkokula başlayan öğrencilerde alt ıslatma sorunu dışında en fazla çekingenlik,utangaçlık *(f=3)* ve okul fobisi *(f=3)* sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bununla ilgili olarak Ö2 "*Kesinlikle uyum problemi yaşıyorlar, sosyalleşme de problem yaşıyorlar…okuldan kaçmaya çalışıyordu. Utangaçlık, mesela bana gelip tuvalete gidebilir miyim? diyemiyordu… biraz eziklik yaşıyordu kendi içinde bir şey yapamadığı zaman, hemen alınıyorlardı küçük oldukları için. Bir öğrencim de okul fobisi erkek öğrencim o bıraktı okulu, yani sınıfta kaldı"* şeklinde ifade etmiştir. Ö4 ise çekingenliklerini şu şekilde ifade etmiştir. "*Çok çocuksulardı, sürekli ağlıyorlardı, hemen küsüyorlardı. Dersin ortasında kendiliklerinden başka şeyler yapıyorlar, konuşuyorlar, sınıf düzenine uyum sağlayamadılar. Çok ağır geldi, zor geldi. Önlerine kağıt verdiğim zaman, yapmak istemiyorlardı. Ben işte boyamak istemiyorum, yazmak istemiyorum, ondan sonra gitmek istiyorum…"* Öğrencisinin okul fobisi yaşadığınıÖ3 *"Annesini bırakıp gitme noktasında bazen sorunlar yaşayabiliyorum… okula gelmek istemiyor, sürekli karnı ağrıyor. O öğrencim ağlayan karnı ağrıyordu sürekli. Aslında karnının ağrıdığını düşünmüyorum. Psikolojik ağrı olduğunu düşünüyorum. Çünkü bizim ilerlediğimizi gördükçe, ben onun geride kaldığını kalabalık bir sınıfta 35 kişilik bir sınıfta bazen ağladığını da fark edebiliyordum"* şeklinde belirtmiştir. Ö5 ise erken yaşta ilkokula başlaması dışında tek çocuk olmasının yaşadığı çekingenlikle bağlantılı olabileceğini *"…tek çocuk olduğundan kaynaklı belki, annesine çok düşkün olduğu için olabilir.Anneye bağımlıydı…onun uzun sürdü kesinlikle, uyum sorunu yaşadık … daha çok içe kapanma… anneyi özlemeye başlayınca o içine kapanıklık hali alt ıslatma falan onlar başlıyordu. Arkadaş edinmekte zorlandı…kapris yapabiliyordu diğerlerine göre adapte olmakta daha zorluk yaşadı. Diğer çocuklar dışlayıcı değildi o kendini soyuluyordu."*şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenlerden Ö4 başaramama korkusu ve takıntı sorununun aileden kaynaklanabileceğini şu şekilde ifade etmiştir: *"…ailede çok rahat değildi bence. Aileden gelen bir takıntısı vardı ya da babadan bir korkusu vardı. Ellerini, ayağını ya da bacağını sürekli sallıyordu, vazgeçemiyordu. Çekingendi çok. Bence biraz başaramadım, beceremedim gibisinden kaynaklanıyor. Öyle bir korkusu vardı."*

Katılımcı velilerin öğrenim düzeylerine bakıldığında ilkokul mezunu olan V2,V3,V4 çocuklarının ilkokula erken yaşta başlaması ile ilgili sorun yaşadıkları ancak bunların uyum sorunu olmadığını belirtirken; lise mezunu V5 alt ıslatma dışında saldırganlık sorunu yaşadığını şu şekilde ifade etmiştir: *"… akşamları çıkışta öğretmenimiz hep uyarıyordu; arkadaşlarıyla sürekli tartışıyor, sürekli kavga ediyor diye. Sadece kendi sınıfımızda değil, diğer sınıflardaki arkadaşlarıyla da kavga ediyordu. Zor bir dönem atlattım."* Üniversite mezunu V1 çocuğunda tırnak yeme sorununun ve okul fobisinin ilkokula erken yaşta başlamasından kaynaklandığını şu şekilde ifade etmiştir: *" Evet tırnak yeme, okul fobisi. Ancak bunlar okula gelene kadar yaşanıyor. Sınıf içinde bu tarz problemler yaşanmıyor bence. Şu an 3. sınıf evde hala tırnak yiyor, her gün bugün okul var mı diye uyanıyor."* İlkokula erken yaşta başlayıp uyum sorunu yaşamadığını belirten V4 bunun bir sene süreyle okulöncesi eğitime gitmiş olmasıyla ilişkilendirmiştir. Bununla ilgili olarak V4 *"…yok çok uyumluyuz. O konuda fazla gözü açıldı diyebilirim. Biz zaten kreşe gidiyorduk. Bir sene kreşe gitti. O yüzden alışkındı."*

Okul öncesi eğitim alan çocuklarda ilkokula erken yaşta başlasalar da uyum sorunu gözlemlemediklerini *(f=2)* Ö2 *"…ama biraz okul öncesi eğitim almış olanlar çok girişkendi. Onlar mesela sayıları biliyorlar, oyun oynamayı biliyorlardı. O öğrencim çok seviyordu çalışmayı, okumayı…"* şeklinde ifade etmiştir.

İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Akademik Başarılarına İlişkin Bulgular

Araştırmada ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin akademik başarılarına ilişkin görüşlerin nasıl olduğunu saptamak amacıyla öğretmenlere *"Öğrencilerinizin akademik başarılarını değerlendirme ölçütleriniz nelerdir? İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin akademik başarılarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Öğrencinin gelişim düzeyi ile akademik başarı arasında nasıl bir ilişki vardır?"*; velilere *"Çocuğunuzun akademik başarısını okula erken başlamış olması açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce okula bir sene sonra başlasaydı daha başarılı olur muydu?"* soruları yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların analiz edilmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Akademik Başarılarına İlişkin Bulgular

Görüşler	**f**	**Katılımcılar**
Algılamada problem olmadığı için başarılı	3	Ö2,Ö5,V3
Kas gelişiminden dolayı başarısız	3	V1,V3,V5
Kendini ifade edemediği için başarısız	1	V2
Çekingen olduğu için başarısız	1	Ö2
Anlayamadığı için başarısız	3	Ö3,Ö4,V5
Sınıftan geri kalıyor, başarısız	3	Ö1,Ö3,Ö4
Yaş büyüdükçe başarı artar	8	V1,V2,V5,Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5
Yaşla başarı arasında ilişki yoktur	2	V3,V4

Tablo 5'te elde edilen bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların çoğu *(f=8),* öğretmenlerin tamamı, akademik başarı ve yaşın doğru orantılı olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla ilgili olarak; Ö1 *"Yaş büyüdükçe başarı artıyor. Erken yaşta başlayan çocuklar ileri yaşta başlayanlardan mutlaka geri kalıyorlar."*,Ö2 "*Büyük olan daha başarılıdır. Daha ileride gidiyor her zaman. Mesela 23 Nisan'da şiir ezberlenecek, hep o büyük olanlar yapmak istiyor, küçük olanlar biraz daha çekinik kalıyor, yapamam düşüncesi oluyor."*,Ö4 *"Mesela bugün. Diyor ki silindirin yüzeyleri; silindirin üst yüzeyinin ve alt yüzeyinin yuvarlak olduğunu. Algılayamayacağını düşünüyorum. Tam yaşında olan öğrenci bile algılayamazken ,erken yaşta başlayanların algılayamayacağını düşünüyorum ve performansı da etkileyeceğini düşünüyorum"* Katılımcı velilerden üniversite mezunu olan V1 *"Evet. Sınıfında yürüme aşamasındaysa bir sene sonra başlasa koşan lider olan bir çocuk olurdu."*Lise mezunu olan V5 ise "*Keşke yaşıtlarıyla gitseydi daha iyi olurdu. Çünkü şu an hala başarılı değil, geriden geliyor."* şeklinde ifade etmişlerdir.

Velilerin çoğunluğu çocuklarının kas gelişiminden dolayı başarısız olduğunu ifade etmiştir. Ancak öğretmenlerin hiç biri başarı ölçütü olarak buna değinmemiş; bu ve benzer faktörlerin etkisiyle sınıftan geri kalmasını başarısızlık olarak değerlendirmişlerdir. Bununla ilgili olarak katılımcı velilerden V1 *"…ancak kas gelişimi ona başarısızlığı tattırdı. Sürekli hiçbir şeye yetişememek onu okuldan uzaklaştırdı.",* V3 "*Güzel. İlk zamanlarda kalem tutma da problem yaşadı. Kalem tutarken elleri acıyordu. İlk zamanlar bir de öğrenirken çok yazıyorlar ya o yüzden parmakları çok acıyor, o zaman biraz başarısızdı. 1-2 ay sonra geçti gitti."*görüş bildirmişlerdir.

Öğretmenler başarıyı farklı boyutlar açısından değerlendirmiştir. Öğretmenlerden 2 si erken yaşta ilkokula başlayan çocuğun algılaması iyi düzeyde olduğu için başarılı olarak değerlendirmiştir. Ö2 "*Eğer çocuğun bilişsel gelişimi iyi ise bu etkinliklerde bir fark olmuyor.",* Ö5 "*Benim öğrencimde olmadı aslında. Daha düşük olması beklenirdi ama olmadı. Ama vaktinde başlamış olsaydı çok daha iyi olabilecek bir çocuktu…farklı değerlendiriyorum. Sadece okuma yazma ve dört işlemle değerlendiriyor öğretmen, o çocuk başarısız gözükebilir öğretmeninin gözünde. Çünkü kasları zayıf olduğu için çok az yazabiliyor diğerlerine göre.*" şeklinde ifade etmişlerdir.

Akademik başarıyı bilişsel olarak değerlendiren katılımcılar, erken yaşta okula başlayan öğrencilerin anlayamadığı için başarısız olduklarını şu şekilde belirtmişlerdir: Ö3 "*Bence başarıları düşük…güzel okuyor ama anlamaya yönelik etkinliklerde veya yazmaya yönelik etkinliklerde çok geri kalıyor.*", V5 *"Ben okuduğumda hiçbir sıkıntı yok, hepsini doğru cevaplıyor ama kendisi okuduğunda çok geri kalıyor, anlayamıyor."*

Gelişim alanlarındaki yetersizliklerden dolayı sınıftan geri kaldığı için bu çocukların başarısız olarak değerlendirildiğini; Ö1 *"Konular ağırlaştıkça yaşının küçüklüğünden dolayı yetişemediği fark ediliyor. Dünden daha iyi ise, bir doğru fazla yapıyorsa, davranışlarında olumlu değişimler oluyorsa, bence o öğrenci başarılıdır. Ancak yaşı küçük olanlar hep geride kalıyor. Çocuk okula gelmek istemiyor. Okuma yazma herhangi bir gelişme olmadı.",*Ö3"*Verdiğim kazanımları yerine getirebiliyorsa, öğrenebiliyorsa başarılıdır. Zaman zaman sözlü olarak sınav ya da dersler ilerledikçe yazılı olarak test etmeye başladım. Verdiklerimi alabilmişlerse, yapabiliyorlarsa benim için başarılı demektir. Ancak yaşı küçük olanlar kazanımları yerine getirmekte diğerlerinden eksik kalıyor çoğu zaman.",*Ö4"*Yani her öğrenciyi kendi açısından değerlendirdiğim için, bir aşamada az yapıyorsa, kendisini aştıysa başarılıdır. Tamam erken başlayanlar sınıf gibi değil, arkadaşları gibi değil, daha gerideler fakat kendini kendisiyle değerlendiriyorum."* şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcı öğretmenlerden Ö2 algılamada problem olmadığı için başarılı ancak çekingen oldukları için başarısız olmasını sosyal duygusal gelişimle ilişkilendirmiştir.

İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Hazırbulunuşluk Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmada ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine ilişkin görüşlerin nasıl olduğunu saptamak amacıyla öğretmenlere *"İlkokula hazırbulunuşluk için kazanılması beklenen beceriler sizce neler olabilir? İlkokula erken başlayan öğrencileriniz bu becerileri kazanmış mıydı?''* ; velilere *"Çocuğunuzun erken yaşta ilkokula başlamasını neden tercih ettiniz? İlkokula erken yaşta başlamasına hazır olduğuna nasıl karar verdiniz ''* soruları yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların analiz edilmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Tablo 6'te verilmiştir.

Tablo 6. İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerin Hazırbulunuşluk Düzeyine İlişkin Bulgular

Görüşler	**f**	**Katılımcılar**
El kasları	5	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5
Sınıf disiplini	1	Ö1
Hevesli, istekli olması	5	Ö3,Ö4,V2,V3,V4
Algılama düzeyi	1	V1
Azimli, hırslı	1	V4
İlkokula başlamaya hazır değil	7	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,V2,V5
Hazırbulunuşluk başarı ile doğru orantılı	4	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4

Katılımcıların çoğunluğu *(f=7)* çocuğun ilkokula hazır olmadığını, hazır bulunuşluk düzeyinin düşük olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan V2 eşinin zoruyla ilkokula yazdırdığını "*Anasınıfına gidecekti. Babası kız çocuğudur, 1 sene önce gitsin dedi …Ben anasınıfına göndermek istedim. İlkokula hazır olduğunu düşünmedim ama eşim öyle istedi*" diyerek belirtmiştir. Öğretmenlerin tamamı ilkokula hazır bulunuşluk için el kaslarının gelişmiş olmasını belirtmiştir. Bununla ilgili olarak; Ö2*"Bir kere psikomotor becerileri kazanmış olması lazım. Kalemi tutabilmesi lazım. Yanlış tutsa bile daha öncesinde o karalama çalışmasını yapmış olması lazım. Bir de davranış olarak da hazır olması gerekiyor. Çünkü çok küçük çocuklar dediğim gibi uyum sağlayamıyor, saldırgan olabiliyor."*,Ö3 *"Bu hazırbulunuşluk da değillerdi. Kalem tutamıyorlar, makas kullanamıyorlar, boyama yapmıyorlardı. Sıkılıyorlardı. Veya çocuktan beklenen taşırmadan boyama yapmak. Zor, onları yapamıyorlar."*,Ö5 *"… makas tutma çok önemli. Makas tutmada el göz koordinasyonu çok önemli. Onu yapabiliyorsa en azından yazma da sorun*

*yaşamıyor çocuk. En önemlisi bence makas tutma ve şeklin içini doldurma. Tuana tam olarak kazanmamıştı…kesmeye başlarken, o resmin ortasından kesiyordu. O sabrı gösteremiyordu. Kesemediği yerde eliyle yırtıyordu.",*Ö4 *"…ikincisi fiziksel olarak kesinlikle gelişmiş olmalı. El kasları gelişimi, zaten olmalı."* şeklinde ifade ederlerken; Ö1 hazırbulunuşluk için kazanılması gereken diğer bir ölçütün sınıf disiplinine uyum sağlaması olduğunu şu şekilde belirtmiştir: Ö1*"…anaokulları kes yapıştır da öteye geçmeli artık. Çocuklar anaokullarında okul kurallarına, düzenine ve sınıf disiplinine alıştırılmalı"*

Velilerin çoğunluğu hazır bulunuşluğu çocuğun istekli ve hevesli olmasıyla ilişkilendirmiştir. Bu durumu V2 "… çok istekliydi çocuk, okulu seviyordu. Onun için erken verdim.", V3 "*Evde o kadar çok sıkılıyordu ki ben okula gitmek istiyorum diyordu. Çok sık dile getiriyordu bunu. Evde de sıkıldığı için o yüzden yazdırdım… ilkokula hazır olduğunu düşündüm. Çok hevesliydi, çok istiyordu. Okumayı istiyor, ablasına sorular soruyordu. Abla bu harfin adı ney? , abla şu harfinin adı ney? , şu nasıl okunuyor? falan diye, ablasına sorular soruyordu.",* V4 *"Kendisi çok istedi. Beni bu sene göndermezseniz daha da gitmem gibisinden konuştuğu için. Hani bir de yapabileceğine inandım. Çünkü çok hırslı, çok kıskanıyor, o kıskançlık biraz hırsa dönüştü. O yüzden çok azimli. Bunu bildiğim için ona karşı o yüzden tamam dedim."* şeklinde ifade etmişlerdir.Bununla ilgili olarak öğretmenlerden Ö4 ise *"Bir kere duygusal olarak kendine okula gideceğim demeli. Yani çocuk kendi demeli… istekli olmalı çocuk. Çünkü iş başa düştüğünde yapacak kişi çocuktur. Anne isteğiyle baba isteğiyle olacak şey değil!"* şeklinde belirtmiştir.

Katılımcılardan V1, algılama düzeyi iyi olduğu için ilkokula hazır olduğunu *"Anasınıfına gitmeyi kabul etmedi. Bu sebeple hazır olduğunu düşündüm. Algılamada sıkıntısı yoktu. Bu yüzden başlattık."* diyerek belirtmiştir.

Öğretmenlerin çoğu öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyi ve başarı arasında doğru orantı olduğunu ifade etmiştir. Ö1 *"El kasları yeterince gelişmediği için tahtayı geçirmekte, çalışmaları tamamlamakta sürekli geç kaldı. Başarısızlık onu artık rahatsız etmemeye başladı. Nasıl olsa küçüğüm, nasıl olsa yapamam diyerek, başarısızlığı kabullenmeye başladı.",*Ö2 *"Hep ablasına yaptırıyormuş ödevlerini. Aynı sınıfta oldukları için o bana gelip hep söylüyordu. Bana yaptırıyor diye. Yani çok başarılı olamadı onun için.",*Ö3 *"Şu an dersler ilerledikçe; Matematik, Türkçe, konular ağırlaştıkça, biraz geri kalmaya başladı. Yani sadece okuma yazma ile iş bitmiyor. Veya hevesli olmayla, istekli*

olma ile bu iş bitmiyor. Ben bunu yaşının küçüklüğüne de veriyorum. Çünkü çok küçük. Sınıfın en küçüğü." şeklinde ifade etmişlerdir.

İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerde Görülen Sorunlarla Baş Etmede Kullanılan Yöntemlere İlişkin Bulgular

Araştırmada ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilere yönelik sınıf içinde yapılan düzenlemelere ilişkin öğretmenlere *"Farklı yaş grubundaki öğrencilerle bir arada çalışma ile ilgili sınıfınızda ne gibi düzenlemeler yaptınız? Psikomotor, bilişsel ve sosyal duygusal gelişim alanlarıyla ilgili çözüm olarak yapılabilecek düzenlemeler neler olabilir? İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin okula uyum sağlaması sürecinde nasıl bir yol izlediniz? İlkokula hazır bulunuşluk becerilerinin sağlanması için neler yaptınız?"*; velilere *"Öğretim süreciyle ilgili evde yaşadığınız zorlukları nasıl aştınız? Öğretmeniniz öğretim sürecinde yaşanan zorluklar ile ilgili evde uygulamanıza yönelik size ne gibi öneriler sundu?"* soruları yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların analiz edilmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerde Görülen Sorunlarla Baş Etmede Kullanılan Yöntemlere İlişkin Bulgular

Görüşler	f	Katılımcılar
Görmezden gelme	1	V1
Konuşup rahatlatma, teşvik etmek	5	Ö2,Ö4,Ö5,V3,V5
Anasınıfına yönlendirme	3	Ö1,Ö2,Ö3
Rehberlik servisinden destek almak	2	Ö1,Ö3
Veli ile görüşme, işbirliği	5	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5
Uyum haftası	3	Ö1,Ö3,Ö4
Oyun, eğlenceli etkinlikler	4	Ö2,Ö4,Ö5,V4
Grup çalışması, akran eğitimi	3	Ö2,Ö3,Ö5
Uyarma	2	Ö1,V1
Birebir eğitim	3	Ö2,Ö3,Ö4
Tekrar etme	3	Ö1,V2,V5
Ödül	2	Ö1,V5
Kitap okumak	2	V2,V5
Zorlamamak	3	V1,V3,V4
El kaslarını geliştirici etkinlikler	4	Ö1,Ö2,Ö5,V3
Drama	2	Ö1,Ö5

Katılımcılar tarafından en sık tekrar eden veri *(f=5)* konuşup, rahatlatma, teşvik etmedir. Bununla ilgili olarak Ö4 "…*konuşmalar yaptım.*

Ağladıklarında böyle algıladılar: Okula gelmemiz gerekli. Sıkıntı yaşamadılar. Fakat derse geçtiğimizde, oradaki zorluğu görünce, yapacaksınız dedim. Ama çocuğa anlatamıyorsunuz ki, daha yaşın küçük, biraz ilerleyince bunu yapacaksın, diyemiyorum.", Ö2 "*Dersimde çekiniyorlardı, kalkmıyorlardı, gelmiyorlardı. Hep ben çağırıyordum onu ya da konuşturmaya çalışıyordum*.", V3 "*Zaman zaman sen yapacaksın, çok güzel yapıyorsun diye hani gaz vererek daha bir iştahla yaptı ödevlerini, heveslendi…evde böyle olunca kendini çekiyor. Onu konuşturmak için soruyorum sürekli. İlk başta anlatmıyor, anlatabilirsin, rahat ol dediğim zaman çözeriz bakalım bir rahatladıktan sonra varsa bir problem anlatıyor, güven veriyorum."* şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcı öğretmenlerin tamamı *(f=5)* ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen sorunların veli ile görüşme, işbirliği yaparak çözülebileceği görüşündedir. Ö2 "*…velileri arıyordum bu konularla ilgili. Ama benim gittiğim yer köydü. Veli ziyareti yaptığımız zaman velilerle iletişim kurabiliyordunuz sadece."*,Ö5 "*Annesiyle konuştuk sürekli olarak. Annesi de üniversite mezunu olan bir hanımdı, o da destek verdi ama onu alıştırmamız çok zor oldu. 2. sınıfa başladığında da aynı davranışları gösterdi ama daha kısa sürdü."*, Ö1"*…yaşının küçük uyum konusunda problem yaşamasının normal olduğunu ifade ediyorum. Veli ile işbirliği yoluyla sorunları aşıyoruz."* Ö4 "*Biraz da aile ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Sakin oluyordum. Yaşının küçük olduğunu bildiğim için hep alttan aldım sakinleştirdim, yapacaksın dedim ama aileye döndüğümde bakın bu sebepten daha küçük, daha buna ağır geliyor, aileye açıklama yapıyordum, çocuğu sakinleştiriyordum*." ifade etmişlerdir.

Katılımcı öğretmenler tarafından tekrar eden diğer veriler ise yönlendirme yapılması ile ilgilidir. Bu bağlamda rehberlik servisinden destek almak *(f=2)* ve anasınıfına yönlendirme *(f=3)*verileri ile ilgili olarakÖ1 *"…anlaşma konusunda rehberlik biriminden destek alıyorum*.", Ö3 "*Şimdi bu küçük gelen öğrencilerle baktım yapamıyorlar, devam edemeyecekler, yaşları da küçük, ana sınıfına da gitmemişlerdi, o yüzden velilerle konuşarak, rehber öğretmenlerle konuşarak bir iki tanesini anasınıfına yönlendirdim*." şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Katılımcı öğretmenler ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen sorunların çözümünde grup çalışması ve akran eğitiminden *(f=3)* yararlandıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir: Ö3 "*…diğer çocukların onlara yaklaşımları çok iyiydi, yardım ediyorlardı. Şimdi zaten uyum sürecini bir hafta iki hafta kısıtlı bir dönem. Sonrasında arkadaşları da yardım etmeye*

çalıştı.", Ö5 "*Birebir sadece onun için özel bir çalışma yapmadım. Oyun gruplarında grup çalışmaları çok yaptırıyordum. Böylelikle iletişim sorunlarını aştık. Bir süre sonra erken yaşta başlayan çocukta arkadaş edinme sorunu ortadan kalktı."*şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcı öğretmenler birebir eğitim *(f=3)* ile el kaslarını geliştirici etkinlikler *(f=4)* uyguladıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir: Ö3 "*Hani ellerinden tuttum, yanlarına oturdum. Sürekli yaptırmaya uğraştım, çalıştım ama bir yerden sonra onlar da yoruldular ve devam edemediler.*", Ö2 *"…ben ona mandalla kalem tutmayı öğrettim. Mandalın hepsini tutuyordu, tutamıyordu. Sonra alışamadı, mandalı kırdı."*, Ö4 *"…sorun biraz derse başlayınca oldu. Birebir ilgileniyordum. Bu becerileri kazanması için yanıma çağırıyordum. Okumaya geçse bile ekstra çalışmalar yapıyordum."*,Ö1 *"Bu çocuklara hamurla oynamak kesme-yapıştırma gibi etkinlikler veriyorum."*

Katılımcılardan Ö1kullandığı alternatif yöntemleri şu şekilde ifade etmiştir: "*Okuma anlama çalışmaları, soru cevap etkinlikleri, drama yolu ile bilişsel gelişim etkinlikleri. Tekrar etme ve uyarma yaparım. Ödül kullanırım ceza kullanmadım.*"

Oyun ve eğlenceli aktiviteler *(f=4)* ile ilgili olarak Ö2 "*Ben genelde böyle eğlenceli etkinlikler yapmaya çalışıyordum; okula gelmek istesinler, okulu sevsinler diye. Onun dışında çevreyi özellikle gezdiriyorum."*,Ö5 "*Sınıfa girdiğimde mutlaka egzersiz ve oyun rahatlama egzersizi kesme yapıştırma etkinliği veriyordum onlara. Aralarda sıkıldıklarını anladığın anda mutlaka bir oyun küçük bir drama ya da ben hikaye okuyup onlardan canlandırmaları istiyordum. Yani altı dersin üçünde çok yoğun akademik ders yapıyorsam, diğer üçünde onları rahatlatacak bir oyunla eğlendirecek etkinlikler yaptım. Müzikle rahatlatıcı etkinlikler yaptım."*, V4 "*İlk zaman yaşadığımız zorlukları aşmak için evde bir duvar yaptım. O duvara bütün harfleri, kelimeleri, heceleri yazdım. Öğretmencilik oyunu gibi başında günlerce, aylarca uğraştım Yani biraz da benim azimle okudu da diyebilirim."* şeklinde örnekler vermişlerdir.

Katılımcı velilerin çoğunluğu *(f=3)* öğretmenleri ile yaptıkları görüşmeler sonucu zorlamadıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir: V1 "*Yaşananlar hep normal dedi öğretmenimiz, bir şey yapmadık farklı problemlerinde etkisi ile görmezden gelmeyi tercih ettim."*, V4 "*Ekstra ödev vermedi. Bazen başka öğrencilere verdiği ödevi benim kızıma vermedi. Yapabileceğini düşünmüyorum şu anlık hani dedi. Bilerek vermiyorum, yapabileceğini düşünmüyorum, zorlanmasın dedi."*, V3 "*ekstra bir çalışma önermedi. Ne za-*

man sorsam; biz iyiyiz dedi, bir sıkıntımız yok dedi, problem yok dedi, iyiyiz algılaması dinlemesi falan iyi dedi." Katılımcı velilerden V5 ise ödül yöntemini kullandığına ilişkin *"Başarılı olduğu zaman ya da evde derslerini yaptığı zaman, ona hediye alacağız ya da şunu alacağız şeklinde motive ediyoruz."* diyerek görüş bildirmiştir. Tekrar etme yöntemine ilişkin V2 *"…bu zorluklarda ben de yardımcı olmaya çalışıyorum. Mesela konuları ben ona anlatıyorum ağabeyleri anlatıyor. O da çözüyor, öyle yapıyor. Evde tekrar yapıyoruz."*, V5 *"Sürekli okuma, tekrar etmesi gerektiğini söyledi bize biz zaten 1. sınıfta Arda için özel ders aldık. Okula gittikten sonra bir saat hep ders verdi öğretmenimiz, onun sayesinde yakaladı çocuk diğerlerini."*şeklinde ifade etmişlerdir. V1ise bazen uyarma yöntemi kullandığını *"…evde çok zorlandık. Sabır göstermeye çalıştık. Sabırsız davrandığımız, kızdığımız zamanlar oldu."* şeklinde belirtmiştir. Velilerden bazıları *(f=2)* erken yaşta ilkokula başlayan çocuğun yaşadığı sorunların çözümünde kitap okuduklarını şu şekilde ifade etmişlerdir: V5 *"…bazen yardımcı oluyorum. Okumazsam yapamıyor kendi başına. Ben okuyorum, babası okuyor."*, V2 *"Öğretmenimiz evde ödevleri yaptırın, çalıştırın. Bol bol kitap okusunlar dedi. Kitap okuyana yıldız mı ne veriyormuş öğretmen. Çok okuyoruz birlikte evde yıldızı kazanmak için."*

İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilerde Görülen Mevcut Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Araştırmada ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin yaşadıkları sorunların çözümüne ilişkin görüşlerin nasıl olduğunu saptamak amacıyla öğretmenlere ve velilere *"Sizce ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen sorunların çözümünde yapılabilecek iyileştirmeler neler olabilir?''* sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların analiz edilmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir.

Katılımcıların çoğu *(f=6)*,öğretmenlerin tamamı, ilkokula erken başlatılmaması gerektiğini şu şekilde ifade etmişlerdir: Ö1 *"…ve başlatılmamalı 72 aydan önce. 66 aylık başlayan öğrencinin beceri ve yetenekleri 6 ay gecikmeli takip etti. Birebir gözlemledim bunu. 6 ay önce yapamadığını, 6 ay sonra yapabildi ama başarısız oldu. Çünkü küçük başladı."*, Ö5 *"Bana danışanlara kesinlikle başlatmayın diyorum."*,Ö3 *"Bence çocuklarının hazırbulunuşluk seviyesine göre gönderirlerse daha iyi olur. Bu da bence 70 ayın üzerinde olma-*

lı.", Ö4 "*…ama kesinlikle 7 yaş görmeliler kesinlikle. Gelişimini tamamlamış olması lazım.*", V1 "*Kesinlikle erken başlamak kabul edilmemeli."*

Tablo 8. İlkokula Erken Yaşta Başlayan Öğrencilere Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Görüşler	**f**	**Katılımcılar**
Kesinlikle erken başlamamalı	6	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,V1
Okul öncesi eğitim almalı	5	Ö1,Ö2,Ö3,Ö5,V2
Oyun dersi	3	Ö2,V3,V4,V2
Veli bilinçlendirme çalışmaları	2	Ö3,Ö4
Müfredat ağır	2	Ö4,Ö5
Sınıf mevcutları azaltılmalı	1	V5

Katılımcılar *(f=5)* okulöncesi eğitim almanın ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin yaşadıkları sorunlara çözüm olabileceğini şu şekilde ifade etmişlerdir: Ö3 *"Yani çocuğun hazırbulunuşluk düzeyine göre anasınıfına veya ilkokula yönlendirmek lazım."*, V2 *"Mutlaka anasınıfına gitmeli. Eğer gitmiş olsaydı daha da açılacaktı. Arkadaşları ile daha iyi anlaşacaktı. Oğlanları anasınıfına göndermiştim, ilkokulda bundan daha iyiydi."*, Ö5 "*Okul öncesi eğitim almış olmalı…ısrarla ilkokula başlatan olursa bir kere mutlaka evde eline kağıt kalem verin, eliyle yırtsın gazete kağıtlarını, makas kullansın, en azından hamurla oynasın, o bilekleri güçlensin, mandal takma çıkarma, kavanoz açma kapama, el kaslarını güçlendirecek çalışmalar yapmalarını öneriyorum En azından o büyük olanlara yetişsin diye. Çünkü yorulup sıkılınca çocuk kendini kapatıyor öğrenmeye de."*

Katılımcı öğretmenler ayrıca veli bilinçlendirme çalışmalarının *(f=2)* önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bununla ilgili olarak Ö3 "*Bir kere velilerin bilinçli olması lazım. 1. sınıfa gitmesi gereken öğrencilerin belirli yaş aralıkları var. Verebilir de vermeyebilir de veya doktor raporu alarak erteletebilir. Veliler bunu çok düşünmüyorlar. Dediğim gibi anasınıfına göndermemek için 1. sınıfa gönderiyorlar ya da bir arkadaşı ya da yaşıtı okula gittiğinde geri kalmasın diye gönderiyorlar."*,Ö4 "*Bence öncelikle veliyi bilgilendirmek gerekir. Her şey velide bitiyor. Veli bilinçlendirilmeli. Çocuğu nereye götürürsen gider. Okula gitme desen gitmez, git desen gider. Bence öncelikle bu konuda veli çözülmeli. Velinin kafasında neden okula gönderiyorum sorusunun cevabı öğrenilmeli. Çocuğundan kurtulmak için mi? Yoksa çocuğunun çok iyi eğitim alması için mi? Onun sebebi öğrenilmeli bence."* şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcı veliler oyun derslerinin sayısının arttırılabileceğini şu şekilde ifade etmişlerdir: V3 "*Şimdi şöyle, bizim öğretmenimiz de yaptı bir ara ama çok fazla yapmadı. Dersin bir tanesini oyun dersi yapabilir mesela. Bu çocuklara eğlence dersi yapabilir. Çocukların daha çok oyun oynamasını sağlayabilir. Çünkü çocuklar oyun okulundan çıkıp ders okuluna girdiğinde çocuklar biraz sıkıntıya girebiliyor. Tamamen sıkıntıya girmeseller de bir yerde sıkılabiliyorlar. 6 dersten bir tanesini oyun dersi yapsalar mesela. Hamurdur, resimdir, isteyen neyi oynamak istiyorsa serbest olarak öyle bir şey yapılabilirdi.*", V4 "*Daha çok oyun oynatılabilir. Aslında böyle bir sisteme geçiriyorsa o zaman herkese zorunlu tutup, aynı yaş grubu çocukları bir sınıfa konulup, herkesin kendi düzeyinde bir sınıf yapılabilir. Ama şu an sınıflarda biri 2012 doğumluyken diğeri 2010 doğumlu. 2 yaş fark var.*" Öğretmenlerden Ö2 ise oyun derslerinin önemi ile ilgili "*Oyun aktivite dersleri konmuştu, hakkında değişiklik yapılmıştı ama sonra tekrar değiştiği için bir daha müfredat yenilendi. Şu an 1. sınıf müfredatı zaten çok ağır değil 1.sınıfta her zaman oyun dersi var, serbest etkinlik var. O da çok önemli çocuklar onları çok seviyor. Böyle etkinlikler yapınca başarma duygusu oluşuyor onlarda da ya da etkinliği yapıp astığımızda sergilediğimiz de çok hoşuna gidiyor, ben yapabiliyorum duygusu oluşuyor… çoğu öğretmen o derslerde bile ders işlemeyi tercih ediyor. Aslında o çocukların hakkı oyun oynamak ama zaman yetmiyor okuma yazmaya geç geçiyor. Becerilerinden dolayı, mesela yazacak 3 saatte yazamıyor bu yüzden bir saat daha atıyor oyun derslerine çıkartmıyor. Aslında çıkartsalar daha çok faydalı olacak.*" görüşünü belirtmiştir.

Katılımcılardan Ö4, Ö2'nin aksine müfredatın ağır olduğunu "*Bir de şöyle; bizim eğitim sistemimiz hemen boğuyor derse. Toplama veriyoruz, çıkarma veriyoruz, çarpma bölme… o yüzden çocuk zorlanıyor. Kesinlikle oyun çağı tam atlatılmalı öyle geçilmeli derslere.*"şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcı velilerden V5 ise sınıf mevcutlarının azaltılması yönünde çözüm önerisini şu şekilde belirtmiştir: "*Bence ilk başta sınıfların mevcudu az olması gerekiyor. Bizim okulumuzda 40-45 kişi. O şekilde öğretmenlerin biraz daha ilgili olması gerekiyor. Biz okulda bunu yaşıyoruz. Öğretmenler okuma bilmeyen ya da geride olan çocukları sıraların en arkasına koyup; bu zaten bilmiyor, aile de ilgisiz diye ilgilenmediğini görüyoruz. Tabii ki burada bize de ailelere de çok büyük iş düşüyor. Sürekli çocuğu okutmak gerekiyor. Bizim kendi öğretmenimizin de bizden tek istediği, sürekli okusun. Başka yapacak hiçbir şey yok diyor. Çünkü harfleri hala karıştırıyor.*"

Sonuç ve Tartışma

Araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

İlkokula erken yaşta okula başlayan öğrencilerin sınıfta geri kaldıkları ve ilerleyen dönemde de bu açığı kapatamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Şahin ve Güzel (2018) 4+4+4 eğitim sisteminin bir getirisi olarak ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin bir çok alanda başarısız oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Duran(2013), on altı haftalık oryantasyon eğitimi sonunda da ilkokula erken yaşta okula başlayan öğrencilerin çoğunun becerilerindeki yetersizliklerinin devam ettiğini bildirmiştir. Arı (2014) da okula başlama yaşının beş yaşa düşürülmesiyle farklı hazır bulunuşluğu farklı düzeyde okula başlayan öğrencilerin aralarındaki seviyenin de zamanla açıldığını tespit etmiştir. Bloom (1998)'a göre ilk öğrenme ünitesinde, tamamlanmadan bırakılan öğrenme eksiklikleri ikinci ünitede daha büyük sayıda tamamlanmamış öğrenme eksikliklerine dönüşür ve bu eksiklikler daha sonra gelen öğrenmelerde daha da artması kaçınılmazdır (akt; Arı, 2014).

Araştırma ile 8 aydan 24 aya kadar farklı yaş grubu çocukların aynı sınıfta eğitim görmelerinin öğrenme sürecine olumsuz etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Şahin ve Güzel (2018) 2012-2013 eğitim öğretim yılında ilkokula başlayan öğrencilerin yaşlarının dağılımının 60 ay ile 84 ay arasında değiştiği ve ilkokula 69 aydan önce başlayan öğrencilerin kendilerinden yaşça büyük okula başlayanlara göre Türkçe, Matematik ve Hayat Bilgisi derslerinde geri kaldıkları sonuçlarına ulaşmışlardır. Işıkoğlu, Erdoğan ve Şimşek (2014), aynı sınıfta aralarında yaş farkı olan öğrencilerin okula uyumu konusunda veli ve öğretmenler ile yaptıkları çalışma sonucunda gelişim düzeyleri arasında fark bulunan öğrencilerin aynı sınıfta eğitim almalarının okula uyum sağlamasını olumsuz yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Memişoğlu ve İsmetoğlu (2013), aynı sınıfta eğitim gören farklı yaşlardaki öğrencilerin çeşitli sorunlara neden olduğunu belirttiği, okul yöneticilerinin 4+4+4 olarak değişen eğitim sistemi konusunda deneyimlerini incelediği araştırması da araştırmanın bu sonucunu desteklemektedir. Benzer olarak Gündüz ve Özarslan (2017) çalışmasında 72-84 aylık çocukların akademik olarak, okul olgunluğuna erişememiş 60-71 aylık çocuklardan daha hazır

oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Calp (2014) ise ay olarak aralarında fark olan çocukların derse katılımının benzer olduğu, ancak okuma becerileri puanlarının yaşça büyük olan çocukların lehine olduğunu tespit etmiştir. Canbulat (2017) okula uyum ve okula hazır bulunuşluk açısından 60-65 ay arasındaki öğrencilerin 66 ay ve üstü yaştaki öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha geride olduklarını ifade etmiştir. Benzer olarak Bayat (2015) yaptığı çalışma sonucunda öğretmenlerin, okul olgunluğu seviyesi ve ilk okuma yazma öğrenimi açısından 60-66 aylık öğrenrencilerle büyük yaş grubu öğrencilerinin aynı sınıfta eğitim almalarının çeşitli güçlüklere sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öztürk (2013) farklı takvim yaşındaki öğrencilerin algılama farklılıkları nedeniyle öğretmenlerin 60-66 aylık öğrenciler ile iletişim kurmada sıkıntı yaşadıklarını ve eğitim öğretim sürecinde aksamalar olduğunu belirtmiştir.

Farklı yaş grubu öğrencilerin aynı sınıflarda bulunması ile ilgili olarak büyük yaş grubu öğrencilerin küçük yaş grubu öğrencileri ezdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmanın bu sonucunu destekleyen Kahramanoğlu ve arkadaşları (2014), küçük yaş öğrencilerin yaşça büyük sınıf arkadaşları tarafından psikolojik baskıya maruz kaldıklarını belirtilmiştir. Benzer olarak Arı (2014) farklı yaş çocuklarının gruplaştığı ve küçük yaşların dışlanıp ezildiği, oyunlara alınmadıkları, iletişim kurmada sorunlar görüldüğü ve yaşanılan anlaşmazlıklar sonucu kavgalar olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde en çok psikomotor ve sosyal duygusal alanda problemler yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu öğrencilerin el kaslarının gelişmediği, arkadaşlık kurmada ve anne babadan kopamama sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir. Benzer olarak Koçyiğit'in (2009) ve Ülkü'nün (2007), yaptıkları araştırmalarında duygusal gelişim açısından okula başlamada en sık görülen problemin annebabadan ayrılamama sonucu araştırmayı destekler niteliktedir. Alanyazında yapılan araştırma sonuçları incelendiğinde ilkokula erken yaşta başlayan çocukların, kalemi doğru tutma, makas kullanma, boyama gibi el-göz koordinasyonu gerektiren becerilerinin gelişmediği (Bağçeli vd., 2013; Şentürk,2016), parmak kaslarının yeterince gelişmediği (Boz ve Yıldırım, 2014; Kahramanoğlu vd., 2014), çabuk yoruldukları (Arı, 2014; Bayat 2015; Gündüz ve Çalışkan,2013; Özenç ve Çekirdekçi, 2013), sosyal ilişki sorunları yaşadıkları (Kerimoğlu, 2014) araştırma sonuçlarıyla

örtüşmektedir. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde bilişsel gelişim açısından bireysel farklılıklar söz konusu olmakla birlikte anlamada sıkıntı yaşadıkları ya da anlasalar bile el kasları gelişmediği için yapamadıkları yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Bayat (2015)'ın yaptığı çalışmada, 60-66 aylık okula başlayan öğrencilerin bilişsel olgunluk düzeylerinin; sosyal, motor, duyuşsal olgunluk düzeylerinden daha yeterli düzeyde olması araştırmanın bu sonucunu desteklemektedir. Bazı araştırmacılar ise 60-66 aylık öğrencilerin ifade edilen durumları (Kahramanoğlu vd., 2014)ve okuduğunu anlamada (Tutal ve Oral, 2015)sorun yaşadıklarını; algılama, anlama, hatırlama gibi zihinsel süreçlerde yetersiz (Şentürk, 2016) ve bilişsel gelişim olarak daha geride (Öztürk, 2013) olduklarını belirtmişlerdir.

İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin, çeşitli uyum sorunları yaşadıkları belirlenmiş ancak velilerden ilkokul mezunu olanlar uyum sorunu yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Can (2009) velilerin eğitim seviyelerine paralel olarak çocuklarının eğitimi ile ilgilenme sıklıklarının arttığı; Ünver ve arkadaşları (2015) ise eğitim düzeyi yüksek anne babaların, çocuklarını ilkokula daha geç başlattıklarını tespit etmişlerdir. Bu araştırmalar, çocuğu ilkokula erken yaşta başlayan ilkokul mezunu velilerin çocuklarının uyum sorunları yaşasalar da fark edemeyecekleri sonucunu düşündürmektedir. Araştırma sonucunda en fazla yaşanan uyum sorunlarının alt ıslatma, çekingenlik, çabuk küsme, utangaçlık, saldırganlık ve okul fobisi olduğu görülmüştür. Bunların dışında okuldan kaçma, tırnak yeme, başarısızlık korkusu, takıntı ve iletişim sorunları da araştırma sonucu ulaşılan bulgulardandır. Araştırmacılar da benzer olarak erken yaşta okula başlayan çocuklarda görülen uyum problemlerini;uzun süre sınıfta kalmaktan sıkılma, disiplin sorunları, ağlama, küsme, saldırganlık(Şentürk, 2016);huzursuzluk, kaygı, utangaçlık (Kerimoğlu, 2014); anneden kopamama, çekingen davranma (Yılmaz vd., 2013); okuldan uzaklaşma (Bağçeli vd., 2013) olarak sıralamışlardır.Kahramanoğlu ve arkadaşları (2014)ise erken yaşta ilkokula başlayan öğrencilerin okulda yaşayabileceği olası altına kaçırma, temizliğini yapamama gibi durumlarda, utanabilecekleri sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin akademik başarıları öğretmenler ve veliler tarafından farklı değerlendirilmektedir. Araştırmaya

katılan velilerin el kasları zayıf olduğu için öğrencinin başarısız olduğunu düşünmeleri, başarıyı sadece psikomotor gelişimle ilişkilendirdiklerini göstermektedir. Ancak öğretmenler başarıyı farklı ölçütlere göre değerlendirmektedirler. Araştırmaya katılan öğretmenlere göre farklı gelişim alanlarında yaşanan sorunlardan dolayı sınıftan geri kaldığı için başarısız oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dersleri anlayamadığı, anlasa da el kaslarının zayıf olmasından ötürü yapamadığı ve kendini ifade edemediği için başarısız oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca erken yaşta okula başlayan bazı çocukların başaramayacaklarına inandıkları ve başarısızlığı kabullendikleri de tespit edilmiştir. Benzer olarak Şentürk (2016), ilkokula erken yaşta başlayan çocukların kendini yetersiz görme, özgüven kaybı yaşadıkları; Kerimoğlu (2014), akademik becerilerde yetersizlik, olumsuz akademik benlik algısı ve akademik alanlara ilgisizlik sonucu örgün eğitim sisteminin gerektirdiği becerilerde yetersiz olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin başardıkları öğrenmeler yerine başarısızlıklarının üzerinde durulması, onların akademik benliklerinin düşük olmasına ve öz güven sorunlarına neden olur(Çelenk, 2013). Kılıççı (1992) ise okula başlama ile kendinden beklenenleri yerine getirebilmek için büyük güç harcayan çocukların sürekli başarısızlık yaşamalarının, çocuğun önceden geliştirdiği öz saygısını olumsuz etkilediğini belirtmektedir(akt; Arı, 2014).

Araştırmada öğrencilerin yaşı arttıkça olgunlaşma ve buna bağlı olarak hazırbulunuşluk düzeyi artacağından başarının da artacağı sonucu; Başar (2001) Canbulat (2017), Gündüz ve Çalışkan (2013) ve Gündüz ve Özarslan (2017)yaptıkları araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Benzer olarak Langer, Kalk ve Searls (1984) tarafından 9 yaşında okula devam eden öğrencilerin başarılarının incelendiği araştırmada, okula yaşı büyük başlayanların yaşı küçük olanlara göre daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır (akt;Tutal ve Oral, 2015).

İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin davranış ve gelişimsel olarak ilkokula başlamak için hazır olmadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bununla ilgili olarak el kaslarının gelişmemiş olması, sıkılması, ağlaması, okul kuralları ve disiplinine uyum sağlayamaması gibi çeşitli etkenlerin ilkokula hazırbulunuşluğu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar, ilkokula erken yaşta başlayan çocukların okula başlamak için gerekli hazırbulunuşluk düzeyinde olmadıkları sonucunu

desteklemektedir (Arı, 2014; Aybek ve Aslan, 2015; Başar, 2013; Boz ve Yıldırım, 2014; Cerit vd., 2014; Gündüz ve Özarslan, 2017; Işıkoğlu vd., 2014; Özenç ve Çekirdekçi, 2013; Uzun ve Alat, 2014; Yangın, 2009). Ancak araştırmaya katılan velilerin, çocukların hevesli, istekli oldukları ve evde sıkıldıkları için okula başlamaya hazır olduklarını düşünmeleri, ilkokula hazırbulunuşluğu sadece sosyal duygusal gelişimle ilişkilendirdiklerini göstermektedir.

Araştırma ile ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen sorunlarla baş etmede en çok öğrenciyi konuşup rahatlatma, el kaslarını geliştirici etkinlikler ve oyun etkinliklerinin uygulandığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmanın bu sonucunu destekleyici nitelikte Boz ve Yıldırım (2014), öğretmenlerin derslerde sıkça oyun ve şarkılara yer verdiği; Öztürk (2013) de öğretmenlerin bol miktarda görsel-işitsel materyaller kullandığı, sınıfı gruplara ayırdığı, tekerlemeler öğrettiği ve el kaslarının gelişimini destekleyici elden tutup yazdırdığı, kılavuz çizgili parmak çalışmaları yaptırdığı ve kesme, boyama, yapıştırma etkinlikleri uyguladığı sonuçlarına ulaşmışlardır. Araştırmaya katılan öğretmenler ile velilerin hedeflenen düzeyde işbirliği yapılamadığı sonucunda öğretmenlerin rehberlik servisinden yaralandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer olarak Aybek ve Aslan (2015)'ın yaptıkları çalışmadaöğretmenler erken yaşta okula başlayan öğrenci velilerinin ilgisiz ve bilgisiz olduğu; Buldu ve Er (2016) ise öğretmenlerle aileler arasında yetersiz işbirliği olduğu sonuçlarına ulaşılmışlardır. Kahramanoğlu, Tiryaki ve Canpolat (2014)ise erken yaşta okula başlayan öğrencilerden, aile ilgisi yüksek olan öğrencilerin olumlu yönde bireysel farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar sonucu aile tutumu ile çocukların hazırbulunuşluğu arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir(Belfield ve Garcia, 2014).

İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen sorunlarla baş etmede kullanılan yöntemlerden biri olan uyum haftası etkinliklerinin erken yaşta okula başlayan öğrenciler açısından yararlı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Keskinkılıç (2002), yapılan okula uyum programlarının ilkokula başlayan çocukların tanınması açısından çok önemli olduğunu belirtmiştir. Araştırma sonuçlarından farklı olarak Arı (2014) okula yeni başlayan çocuklara uygulanan okula uyum programlarının okul öncesi eğitim alan veya 66 aydan büyük çocuklar açısından çok

sıkıcı olduğunu; daha önce okul öncesi eğitim almayan veya ay olarak küçük olan öğrenciler açısından zorlayıcı ve yorucu olduğunu ifade etmiştir. Araştırmanın bulgularından biri de öğretmenlerin ilkokula erken yaşta başlayan ancak alışamayan çocukları anasınıfına yönlendirmeleridir. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerde görülen sorunlarla ilgili olarak velilerin, çocuklarına evde dersleri tekrar etmelerine yardımcı oldukları ancak genellikle çocukları zorlamadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin kıdem yılı erken yaşta ilkokula başlayan çocukların uyum sorunu yaşamalarına ilişkin görüşlerinde farklılık göstermektedir. Kıdem yılı düşük olan öğretmenler okulöncesi eğitim alan çocukların uyum sorunu yaşamadıklarını belirtirken; kıdem yılı yüksek olan öğretmenler özellikle disiplin ve sınıf kurallarına uyma sorunları yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmanın bu sonucundan farklı olarak Gündüz ve Özarslan (2017) tecrübeli öğretmenlerin daha az tecrübeye sahip öğretmenlere göre çocuklarda görülen uyum sorunlarına daha olgun olarak yaklaştıkları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonucunda çocukların ilkokula erken başlatılmaması ve okulöncesi eğitim almaları gerektiği tüm öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Okul öncesi eğitimi alan çocukların el kasları gelişiminin okul öncesi eğitim almayanlara göre daha iyi düzeyde oldukları ve uyum sürecini daha kolay atlattıkları araştırma sonucu elde edilen bulgulardandır. Birçok çalışma sonucunda da okul öncesi eğitimin, okula hazır bulunuşluğa olumlu etki ettiği belirlenmiştir (Cinkılıç, 2009; Erkan ve Kırca, 2010; Özkesemen, 2008; Teke, 2010).Okul öncesi eğitim alan öğrencilerinokula uyum, (Canbulat, 2017; Esaspehlivan, 2006; Yoleri ve Tanış, 2014),ilk okuma-yazma, okuduğunu anlama başarıları**,** dikte ve yazma becerisi (Damarlı Oçak, 2007; Obalar, 2009; Tutal ve Oral, 2015; Yılmaz ve Sığırtmaç, 2008; Bulut, 2010; Çelenk, 2008) okul öncesi eğitim almayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonuçları araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Kazu ve Eroğlu (2012) öğretim elemanlarının görüşlerini aldıkları çalışma sonucunda, yeni eğitim sisteminin olumsuzluğu olarak öğrencilerin ilkokula okul öncesi eğitim almadan başlamaları olduğunu tespit etmiştir. Dünya geneline bakıldığında öğrencilerin ilkokula erken yaşta başlatılması yerine okul öncesi eğitimin öneminin arttığı bilinmektedir. Ülkelerin gelişmişlikleri arttıkça okul

öncesi eğitimde kalite ve verimlilik çalışmaları yapılmakta ve okul öncesi eğitimden faydalanma düzeyi artmaktadır (Erkan ve Kırca, 2010).

Araştırma ile ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin yaşadıkları mevcut sorunların çözümüne ilişkin velilerin bilinçlendirilmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Benzer olarak Kartal (2013), yaptığı çalışmasında okul öncesi eğitimin arttırılması ve bu konuda ailelere bilinçlendirme çalışmalarının yapılması üzerinde durmuştur. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin yaşadıkları mevcut sorunların çözümüne ilişkin sonuçlar; oyun ve eğlence derslerinin çoğaltılması, aynı yaş grubu çocukların aynı sınıfı paylaşmaları ve sınıf mevcutlarının azaltılması şeklinde sıralanmaktadır. Sınıf mevcudu; öğrencilerin gelişimlerinin takibi (Boz ve Yıldırım, 2014); öğrencilerin de okuma yazma becerilerinin gelişmesi bakımından etkilidir (Pedder, 2006). Araştırmanın diğer bir sonucu ise öğretmenler tarafından müfredatın hafifletilmesi gerektiğidir. Bununla ilgili olarak Şentürk (2016), ders kitaplarının erken yaşta okula başlayan öğrencilere uygun hazırlanmadığı ve mevcut programı yetiştirmekte zorlanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak Bayat (2015) programın ve içeriğin bu yaş gurubu için uygun olmadığını, programın bu yaş grubuna göre hafifletilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ünal-Peker (2013), yenilenen ilkokul sınıf programını incelediği araştırmasında çocukların okula uyum sağlamasında, gereken yeterlilikleri kazanmasında ve okulun sevilmesinde birinci sınıf programınn yeterli olmadığını belirtmiştir. Aybek ve Aslan (2015) da öğretim programlarında yer alan kazanımların 5 yaş grubu çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanmadığı, bu nedenle bu öğrencilerin kazanımlara ulaşamadığını ifade etmişlerdir.

Araştırmada öğretmenler tarafından çocukların ilkokula kesinlikle erken başlatılmaması gerektiği; yaşına bağlı olarak sınıftan geri kaldıkları ve başarısız oldukları; eğitim düzeyi yüksek velilerin çocuğunu erken yaşta ilkokula başlattıkları için pişman oldukları ve zorlandıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Öneriler

İlkokula kayıt yaşı, ilkokula başlamak için yeterli hazırbulunuşluğun kazanılmış olması ve gelişim özellikleri açısından 72-84 ayolarak düzen-

lenmelidir. İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin yaşadıkları uyum sorunlarının çözümüne ilişkin olarak okulöncesi eğitim zorunlu hale getirilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı işbirliği çerçevesinde 60-66 ay çocuklarının gelişimsel özellikleri ve okul hazırbulunuşluğu ile ilgili veli bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca ilkokul sınıf öğretmenlerine ve okulöncesi öğretmenlerine ilkokula hazırbulunuşluk, uyum sorunları ve çözümlerine ilişkin eğitim verilmelidir.

60-66 aylık çocuklara yönelik ilkokula başlamadan önce okul olgunluğu testi uygulanması zorunlu hale getirilebilir. Farklı olarak ilkokula kaydı yapılan öğrencilerin sınıfları oluşturulurken okul olgunluğu testi sonuçlarına göre aralarında fazla seviye farkı olmayan öğrencilerin bir arada bulunması okulun ilk yıllarında önerilir.

Araştırmacılara yönelik olarak ilkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin gelişim özellikleri, hazırbulunuşluğu, akademik başarıları ve uyum sorunları ile çözümlerine ilişkin gözlem kayıtları, anekdot vb. çeşitli veri toplama araçları ile araştırma yürütülebilir. Araştırma katılımcılarına okul yöneticileri ve öğrenciler dahil edilebilir. Öğrencilerin cinsiyet, tek çocuk olup olmama, aile yapısı ve sosyo-ekonomik düzeyi değişkenlerine göre okula uyum süreci incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Adaptation Process of Students Who Start Primary School at an Early Age and Their Problems on the Context of Academic Success

*

Ali Özdemir – Şifanur Battal

Marmara University

Turkey in the 2012-2013 academic year has switched to 4 + 4 + 4 education system. In line with this education system, according to Primary Education Institutions of Ministry of National Education Regulation, which was published in 28360 numbered circular and 21.7.2012 dated Official Newspaper, and according to the request of parents, children being between 60-66 months can be enrolled in a primary school (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012). Prior to this regulation, children who completed 72 months as of 31 December were being enrolled in a primary school. When that the age of enrollment in primary school is lowered by this regulation and that starting the primary school is dependent on the request of the parents are taken into consideration in terms of the periods of development, it is seen that this regulation has caused the situation that children who are not ready for primary school start primary school. When the studies on this subject were examined, it was stated that the age of enrollment in school from 5.9 to 6.3 years of age gives the best results in terms of maturity and that it is appropriate the children start school at these ages(Sharp, 1998, Akt; Ülkü, 2007). In addition to taking the calendar age into consideration in the subject of the necessity that children should start or not start school, their readiness related to starting to school in the domains of behavior development with levels of physical, psychomotor, mental, social and emotional development should be taken into consideration (Aykaç et al., 2014; Calp, 2014; Denham 2006; Howes et al., 2008; Snow 2006). With the start of school, a period of adaptation, which may have an impact on children's lives even later, begins. In order to successfully overcome this process, children need to have reached the level of starting primary school in terms of

their skills in different domains of development. The arrangements made by the Ministry of National Education on the basis of the calendar age to start school ignore physiological, mental, social-emotional and environmental factors (Oktay, 2010) affecting the primary school readiness; and make think that it prepares the ground for various adaptation problems and academic failure in the way.

The study is important in terms of examined in different sub-dimensions the adaptation problems and the academic success of the students who started school at an early age with the request of their parents, which has come into force in the 2012-2013 academic year. With this research, students', who started school at an early age and are still continuing their education at primary school level, problems which they have in the school and at home because of their features of development, and their readiness levels' effect on their learning processes and their academic success were determined and evaluated. The findings obtained from the study are important in terms of improving the process by determining the current situation related to the adaptation problems caused by the decrease in school starting age and offering solutions to the policy-makers.

The aim of the study is that the adaptation problems and academic success of the students (60-66 months) who started to primary school with the request of parents are evaluated according to the views of parents and teachers and is to make concrete determinations which can produce suggestions to policy-makers.

In this study, phenomenological design, which is a qualitative research method, was used.It focuses on phenomena that are noticed but are not known in detail (Creswell, 2015). Participants were selected by using purposive sampling method. One of these methods is the criterion sampling method that meets some of the predetermined important criteria in this context (Patton, 2014). Criteria for selecting participants are that she/he worked as a classroom teacher at primary school level in the 2017-2018 academic year, she/he had students, starting to primary school at an early age, in her/his classroom and she/he worked in the academic year before the change of decreasing the age of enrollment at primary school. Participants consist of 5 volunteer teachers working in the schools in Pendik, İstanbul, and 5 volunteer students' (who started

school at an early age in the schools which the volunteer teachers work) parents.

The data were collected by a semi-structured interview form prepared by the researcher and improved by field experts. The descriptive analysis method was used to analyze the data. In order to increase the validity and reliability of the research, quotations that reveal the views of the participants are frequently included. Within the scope of the study, the participants' opinions were gathered around 7 general themes: the application of starting primary school at an early age, developmental characteristics of the students starting primary school at an early age, their adaptation process, their academic success, their readiness levels and methods used in coping with the problems seen in students starting primary school at an early age and solution suggestions. When the findings related to the application of starting primary school at an early age were examined, it was found that the most frequently repetitive data were the difficulty in writing and falling behind in the class *(f=5)*. It was concluded that the students who started primary school at an early age experienced mostly psychomotor and social-emotional problems. It was found that these students' hand-muscles did not develop, had problems with making friends and related to not being with parents.

It was determined that the most common adaptation problems in the adaptation process of the students who started primary school at an early age were bedwetting, timidity, being easily offended, shyness, aggression and school phobia. The primary school graduates among the participant parents stated that they did not experience compliance problems. In this context, Ünver et al. (2015) found that the more the level of parents' education increases, the more they make their children start primary school at a later age.

When the research findings were evaluated, most of the participants *(f=8)*, the whole of the teachers, stated that academic success and age were directly proportional to each other. Students' academic success is evaluated differently by teachers and parents. The fact that the parents who participated in the study thought that the student was unsuccessful because of the weakness of their hand-muscles shows that they associate success only with psychomotor development. However, teachers evaluate success according to different criteria.

The majority of the participants stated that the children who started primary school at an early age were not ready for primary school and their level of readiness was low. At the end of the research, it was observed that children were eager and willing to start school and were bored at home. Parents considered these situations as a readiness criterion needed to start school. When the findings related to the methods used to cope with the problems encountered in the students who started primary school at an early age were examined, the whole of the teachers stated that they met and cooperated with the parents; and the parents also stated that they were trying to make him/her relax by talking with the child. The results of the research revealed that making the student relax by talking with the student, activities developing hand-muscles and game activities were applied mostly in coping with the problems encountered in the students who started primary school at an early.

It was concluded by the research that the education of children of different age groups, from 8 months to 24 months, in the same class had a negative impact on the learning process. However, it was found that the hand-muscles development of the children who had pre-school education was better than the ones who did not have pre-school education, and the children who had pre-school education got over the adaptation process more easily than the ones who did not have pre-school education. Şahin and Güzel (2018) reached the results that the distribution of the ages of the students who started primary school in the 2012-2013 academic year ranged from 60 months to 84 months, and the students who started primary school before 69 months fell behind in Turkish, Mathematics and Social Studies courses when compared to the ones starting at a later age.

As a result of the research, it was stated by all teachers that children should not start primary school at an early age and they should take pre-school education. It was concluded that due to the developmental characteristics of the children who started primary school at an early age, their readiness levels were inadequate, that they had various adaptation problems and depending on it, their academic success was low. In this context, practices, such as that the students who attend the first year of primary education are organized in the way in which they will be in the same month range in terms of their developmental characteristics, the

expansion of pre-school education and the increase of physical activity courses in primary education, were suggested by the participants for the solutions of the problems experienced.

Kaynakça / References

Akyol, H. (2006). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Arı, A. (2014). İlkokul birinci sınıfa başlama yaşına ilişkin öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 14*(3), 1031-1047.

Aybek, B. ve Aslan, S. (2015). İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminde yaşamış oldukları sorunlara ve çözüm önerilerine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 5*(3), 327-346

Aykaç, N., Kabaran, H., Atar, E. ve Bilgin, H. (2014). İlkokul 1. Sınıf öğrencilerinin 4+4+4 uygulaması sonucunda yaşadıkları sorunların öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi:Muğla ili örneği. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 9* (2), 335-348.

Bağçeli K., P. ve Başal, H. A. (2013). Okula hazırbulunuşluğu değerlendirme testinin uyarlama çalışması. *International Journal of Social Science, 6*(1), 889-911.

Başar, E. (2001). *Genel öğretim yöntemleri*. Samsun: Kardeşler Ofset ve Matbaa

Başar, M. (2013). 60-66 ay aralığında ilkokula başlayan öğrencilerin kişisel öz bakım ve ilkokuma-yazma becerilerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8* (8), 241-252.

Bayat, S. (2015). İlkokuma yazma öğretiminde 60-66 aylık çocuklar ile ilgili yaşanan güçlüklere ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4, 172-185

Belfield, C. ve Garcia, E. (2014). Parental notions of school readiness: How have they changed and has preschool made a difference? *The Journal of Educational Research, 107*, 138–151.

Boz, T. ve Yıldırım, A. (2014). 4+ 4+ 4 eğitim sisteminde birinci sınıf öğretmenlerinin karşılaştığı zorluklar. *Başkent University Journal of Education, 1*(2), 54-65.

Buldu, M. ve Er, S. (2016). Okula hazırbulunuşluk ve okula başlama yaşı: Türk öğretmen ve ailelerin yeni eğitim politikası üzerine görüş ve deneyimleri. *Eğitim ve Bilim*, *Erken Görünüm,* 1-18.

Bulut, A.K. (2010). *Eğitimde ses temelli cümle yöntemi uygulanan öğrencilerin okuma yazmaya geçişlerinde etkili olan faktörlerin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Calp, M. (2014). Farklı yaş aralığındaki birinci sınıf öğrencilerinin okuma, yazma, kalem tutma, derse katılma ve akademik başarılarının karşılaştırılması. *Ekev Akademi Dergisi, 60,* 31-54.

Can, B. (2009). *İlköğretim programının uygulanması Sürecine velilerin katılımları ve okula ilişkin tutumları*. Yüksek Lisans Tezi, Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Canbulat, T. (2017). Kesintili zorunlu eğitimden etkilenen ilkokul birinci sinif öğrencilerinin okula uyum ve okula hazir bulunuşluk düzeylerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 25*(4), 1573-1586.

Cerit, Y., Akgün, N., Yıldız, K., ve Soysal, M. R. (2014). Yeni eğitim sisteminin (4+4+4) uygulanmasında yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri:Bolu il örneği. *EğitimBilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 59-82, doi: 10.12973/jesr.2014.4os4a

Chan, W. L. (2011). Expectations for the transition from kindergarten to primary school amongst teachers:Parents and children. *Early Child Development and Care, 182* (5), 639-664.

Cinkılıç, H. (2009). *Okul öncesi eğitimin ilköğretim 1. Sınıf öğrencilerinin okul olgunluğuna etkisinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Creswell, J. (2015). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. New York: Pearson

Çelenk, S. (2008). İlköğretim okulları birinci sınıf öğrencilerinin ilkokuma ve yazma öğretimine hazırlık düzeyleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 83-90.

Çelenk, S.ve Baycan, D.(2013) *İlkokuma yazma programı ve öğretimi* Ankara: Eğiten Kitap.

Çelenk, S. (2006). *Etkinlik temelli ilkokuma ve yazma öğretimi*. Morpa Kültür Yayınları.

Damarlı, O. S. (2007). *Ilköğretim birinci sinif öğrencilerinin dil gelişim düzeyleri ile okuma yazma başarisi arasindaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Obalar, S. (2009). *Ilköğretim birinci sinif öğrencilerinin ilk okuma yazma becerileri ile sosyal duygusal uyum ve zeka düzeyleri arasindaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Denham, S. (2006). Social-emotional competence as support for school readiness: What is it and how do we assess it? *Early Education and Development, 17*, 57–89.

Dinç, E., Uzun, C. ve Çoban, O. (2014). Eğitimde kademeler arası geçişle ilgili öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(3), 209-235.

Doğan, S., Kelleci, M., Sabancıoğulları, S. ve Aydın, D. (2008). Bir ilköğretim okulunda öğrenim gören çocuklarda ruhsal uyum sorunları. *TSK Koruyucu HekimlikBülteni, 7(*1), 47-52.

Doğan, S.B., Demir, S. ve Pınar, M.A. (2014). 4+4+4 yeni eğitim sistemi'nin yansımaları: Beşinci sınıflardaki eğitim-öğretim sürecinin branş öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 13*(1), 115-138

Duran, E. (2013). İlkokula 60. ayında başlayan öğrencilerin yazı beceri gelişimlerinin incelenmesi. *International Journal of Social Science 6* (2), 1075-1085.

Erden, M. ve Akman, Y. (2004). *Eğitim psikolojisi:Gelişim-öğrenme-öğretme.* Ankara: Arkadaş Yayınları.

Erkan, S. ve Kırca, A. (2010). Okul öncesi eğitimin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okula hazır bulunuşluklarına etkisinin incelenmesi. *Hacettepe ÜniversitesiEğitim Fakültesi Dergisi, 38,* 94-106.

Ersoy, A. F. (2016). *Fenomenoloji. Eğitimde nitel araştırma desenleri,* A. Saban ve A. Ersoy (Ed.) içinde (s. 51-109). Ankara: Anı Yayıncılık.

Esaspehlivan, M. (2006). *Okul öncesi eğitim kurumuna gitmis ve gitmemis 78 ve 68 aylık çocukların okula hazır bulunusluklarının karsılastırılması*. YayınlanmamısYüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Fabian, H. (2000). Small steps to starting school. *International Journal of Early Years Education*, *8*(2), 141-153, doi: 10.1080/096697-60050046183

Gündüz, F. ve Çalışkan, M. (2013). 60-66, 66-72, 72-84 aylık çocukların okul olgunluk ve okuma yazma becerilerini kazanma düzeylerinin incelenmesi. *International Periodical ForThe Languages, Literatureand History of Turkish orTurkic 8* (8), 379-398.

Gündüz, H. B. ve Özarslan, N. (2017). Farklı yaş kategorilerinde ilkokula başlayan öğrencilerin okul olgunluğu ve öğretmen görüşlerine göre okula uyum problemleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,17* (1), 212-230.

Güneş, F. (2000). *Okuma-yazma öğretimi ve beyin teknolojisi*. Ankara: Ocak Yayınları.

Howes, C., Burchinal, M., Pianta, R., Bryant, D., Early, D., Clifford, R. ve Barbarin, O. (2008). "Ready to learn? Children's pre-academic achievement in pre-kindergarten programs": Erratum. *Early Childhood Research Quarterly, 23(*3), 429-430

Isıkoğlu, E. N. ve Simşek, Z. C. (2014). Birinci sınıfa başlayan çocukların, velilerin ve öğretmenlerin okula uyumlarının incelenmesi. *International Journal ofNew Trends in Arts, Sports & Science Education, 3(*2), 62 -70.

Kahramanoğlu, R., Tiryaki, E. ve Canpolat, M. (2014). İlkokula yeni başlayan 60-66 ay grubu öğrencilerin okula hazır oluşları üzerine inceleme. *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi, 23* (3), 1065-1080

Kartal S (2013). Türkiye'de ilkokula başlama yaşinin beş yaşa indirilmesinin eğitim politikalari açisindan değerlendirilmesi. *Mülkiye Dergisi*, *37*(3), 201-214.

Kaya, M., Özel, Ö. Ö. ve Kaya, B. (2006) Malatya İl Merkezinde Farklı sosyoekonomik koşullardaki iki ilköğretim okulu öğrencilerinde ruhsal uyum taraması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *7(*3), 157-161.

Kazu, İ.Y. ve Eroğlu, M. (2012). Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının 12 yıllık zorunlu eğitim sistemine yönelik görüşlerinin belirlenmesi . *2. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi* bildiriler içinde (s.50-52), 27-29 Eylül 2012 Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Kerimoğlu, F. (2014). *Farklı yaştaki çocukların oluşturduğu ilkokul 1. sınıflarda yaşanan sorunların belirlenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Keskinkılıç, K. (2002). *İlkokuma yazma öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Koçyiğit, S. (2009). *İlköğretim birinci sınıf öğretmenlerinin ve ebeveynlerin görüşleri ışığında okula hazır bulunuşluk olgusu ve okul öncesi eğitime ilişkin sonuçları.*Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.

Koçyiğit, S. ve Saban, A. (2014). Birinci sınıf öğretmenlerinin ve ebeveynlerin görüşlerine göre okula hazır bulunuşluk, *Kuramsal Egitimbilim Dergisi. 7*(3), 322-341.

Kutluca, C. A. N. ve Yıldızbaş, F. (2014). Okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin 60- 72 aylık çocukların okula hazır bulunuşluklarına ilişkin görüşleri. *Abant İzzetBaysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. *14*(1), 33-50.

Külekçi, E. (2013). 4+4+4 eğitim sistemi kapsamında birleştirilmiş sınıf uygulamasına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi. *Eğitim ve ÖğretimAraştırmaları Dergisi*, *2*(2), 369-377.

Memişoğlu, S. P. ve İsmetoğlu, M. (2013). Zorunlu eğitimde 4+4+4 uygulamasına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 14-25.

Merter, F., Şekerci, H. ve Bozkurt, E. (2014). Aynı sınıfta öğrenim gören altmışaltı ve yetmiş iki aylık öğrencilerin yaşadığı sorunların öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi, *NWSA-Education Sciences*, *9*(2), 87-98. doi: 12739/NWSA.2014.9.2.1C0608

MEB, (2012). İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, *Resmi Gazete*, Sayı: 28360. 29 Mart 2018 tarihinde http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://-www.resmigazete.gov.tr./eskiler/2012/07/20120721.htm&-main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120721.html adresinden indirilmiştir.

Ogelman, H.G., Seçer, Z., Gündoğan, A. ve Bademci, D. (2015). 68-72 aylık okul öncesine ve ilkokula devam eden çocukların okula uyum ve öğretmenleriyle ilişkilerinin karşılaştırılması, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *34*(1), 1-17. doi:10.7822/omuefd-.34.1.1

Oktay, A. (2010). İlköğretime hazır oluş ve hazır oluşu etkileyen temel faktörler. A. Oktay, (Ed.), *İlköğretime hazırlık ve ilköğretim programları*, içinde (s. 21-34).Ankara: Pegem Akademi.

Özenç, M. ve Çekirdekçi, S. (2013). İlkokul 1. sınıfa kaydolan okul öncesi dönem çağındaki öğrencilerin (60-69 ay) yaşadıkları sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *13*(2), 177-192.

Özkesemen, A. (2008). *Okul öncesi eğitimi alan ve almayan 1. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yeni müfredat programına göre değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Öztürk, E. ve Uysal, K. (2013).İlkokul 1.sınıf öğrencilerinin okuma–yazma süreçlerinin takvim yaşı yönünden karşılaştırılması. *International Periodical ForThe Languages, Literatureand History of Turkish orTurkic 8* (8), 1041-1054.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Edt.). Ankara: Pegem Akademi.

Pedder, D. (2006). Are small classes better? Understanding relationships between class-size, classroom practices and pupils' learning. *Oxford Review of Education, 32* (2), 213-234

Peker, Ü. D. (2013). Sınıf öğretmenlerinin 4+4+4 uygulamasına yönelik görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *2*(4), 324-337.

Polat, O., Kurtuluş, K. E., Sohtorıkoglu, N. Ş., Ozkabak, Y. T. ve Unsal, F. O. (2014). The comparision of 54-66 months old children's readiness for primary school during preschool period and their adaptation to primary school,*International Journal on New Trends in Education and Their Implications*. *5(*1), 169 -182.

Sağlam, H.İ. ve Besen, T. (2015). Sınıf öğretmenlerinin 60-66 aylık çocukların ilkokula başlamasıyla ilgili görüşlerinin incelenmesi, *International Online Journal ofEducational Sciences, 7*(2), 167 –179, doi:10.15345/iojes.2015.02.019

Selimhocaoğlu, A. (2009). Farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki ilköğretim okullarında okuyan öğrencilerin anne-babalarının değerlendirmesine göre uyum sorunları (kırşehir il örneği). *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *4*(32), 32-42

Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim,* (21. Bsm). Ankara: Pegem Akademi.

Seven, S. (2011). Okula uyum öğretmen değerlendirmesi ölçeği'nin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 9*(1), 29-42

Sevinç, M. (2005). *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar.* İstanbul: Morpa

Snow, K. L. (2006). Measuring school readiness: Conceptual and practical considerations. *Early Education and Development, 17,* 7–41.

Şahin, A.E. and Güzel, C.I. (2018). Investigation of school readiness and academic development of elementary students firstly enrolled at school with '4+4+4 education regulation' in Turkey. *Educational Policy Analysis and Strategic Research, 13*(2), 104-127. doi: 10.29329/epasr.2018.143.6

Şentürk, C. (2016). Takvim yaşı olarak ilkokul birinci sınıf eğitimine erken başlayan çocuklarda karşılaşılan güçlüklere ilişkin öğretmen görüşleri. *Journal of European Education, 6*(3), 2146-2674.

Teke, H. (2010). *Ana sınıfı öğretim programının ilköğretim 1. kademe 1. sınıf öğrencilerinin hazırbulunuşluk düzeylerine etkisinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Tutal, Ö. Ve Oral, B. (2015). İlk okuma-yazma öğrenmede okula başlama yaşının okuma-yazma başarısına etkisi.*Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 24,* 96-121.

TTB. (2012). *Çocukların gelişim süreçleri ve okula başlama.* Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.

Uzun, E. M. ve Alat, K. (2014). İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin 4+4+4 eğitim sistemi ve bu sistem sonrasında ilkokula başlayan öğrencilerin hazırbulunuşlukları hakkındaki görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 15-44.

Ülkü, B. Ü. (2007). *Anasınıfı ve ilköğretim 1. sınıfa devam eden çocukların velileri ve öğretmenlerinin, çocukların okul olgunluğu hakkındaki*

görüşlerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Ünver, G. B., Dikbayır, A. ve Yurdakul, B. (2015). Kesintili zorunlu eğitim ilkokul birinci sınıfuygulamalarının incelenmesi. *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi 23* (4), 1647-1664.

Yangın, B. (2009). The relationship between readiness and reading and writing performances, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *36*, 316-326.

Yavuzer, H. (2012). *Çocuk psikolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yılmaz, E. ve Dikici, S. A. (2008). İlköğretim Birinci Sınıfa Devam Eden Çocukların İlk Okuma Yazmaya Geçiş Sürelerinin Okul Öncesi Eğitim Alma Durumuna Göre İncelenmesi. *Çağdaş Eğitim*. *349*, 30-36.

Yılmaz, N., Taşçı, G. ve Fidan, M. (2013). İlkokul Birinci Sınıf Öğretmenlerinin 60-66 Aylık Öğrencilerine İlişkin Görüşleri, *XII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu bildiriler* içinde (s.310-314). 23- 25 Mayıs 2013, Aydın.

Yoleri, S. ve Tanış, H.M. (2014). İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum düzeylerini etkileyen değişkenlerin incelenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(2), 130-141.

Yörükoğlu, A. (2010). *Çocuk ruh sağlığı, çocuğun kişilik gelişimi eğitimi ve ruhsal sorunları* (30.bsm). İstanbul: Özgür Yayınları.

6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2012). *Resmi Gazete*, 28261, 11 Nisan 2012.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özdemir, A. ve Battal, Ş. (2019). İlkokula erken yaşta başlayan öğrencilerin okula uyum süreci ve akademik başarı bağlamında yaşadıkları sorunlar. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1633-1683. DOI: 10.26466/opus.529169

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 01/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10/06/2019

Üniversite Öğrencilerinin Sahip Olduğu Değerler Akılcı Olmayan İnançlar ve Sosyal Görünüş Kaygısı Arasındaki Yordayıcı İlişkiler

DOI: 10.26466/opus.547765

*

Bülent Dilmaç*– Ömer Yücesoy**

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üni., Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. Meram / Konya/ Türkiye
E-Posta: bulentdilmac@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-5753-9355
** Psik. Dnş., Yusuf Özvtan Ortaokulu, İstanbul/Türkiye
E-Posta: pdromeryucesoy@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-8804-8038

Öz

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinde değerler, akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygısı değişkenleri arasındaki yordayıcı ilişkinin araştırılması Yapılan araştırmada değerler, akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygısı değişkenleri arasındaki ilişkinin sınanması amacıyla yapısal eşitlik modellemesi analizi yapılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi olarak belirlenmiştir. analizi AMOS 19 Programı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmada gerekli verilerin toplanması için, Kişisel Bilgi Formu, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerleri belirlemek için "Değerler Ölçeği", akılcı olmayan inançlarını belirlemek için "Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği" ve sosyal görünüş kaygılarını belirlemek için "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Toplanan verilerin yüzde ve frekans hesapları SPSS 18 paket programı ile oluşturulmuştur.Ölçekler, 2017-2018 eğitim öğretim döneminde İstanbul'da çeşitli üniversitelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. 544 katılımcının 217'si erkek 327'si kız katılımcıdır. Araştırmadan elde edilen analiz sonuçlarına göre, değerler ile akılcı olmayan inançlar arasında negatif yönlü doğrusal ilişki ortaya çıkmıştır. Bununla beraber değerler değişkeni ve bir diğer değişken olan sosyal görünüş kaygısı değişkeni arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.Son olarak üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ve sosyal görünüş kaygısı değişkenleri arasındaki ilişki gözlemlendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişkinin ortaya çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Değerler, Akılcı Olmayan İnançlar, Sosyal Görünüş Kaygısı*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 01/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10/06/2019

The Precurser Relations Among The Values Which The University Students Have Their Irrational Belief and Their Social Apperance Anxiety

*

Abstract

The aim of the research is to study the precurser relation among the values which the university students have , their irrational beliefs and their social apperance anxiety. İn the research, structural equation modeling analysis is carried out with the purpose of testing the precurser relation among the values, irrational beliefs and social appearance anxiety. İt is carried out with AMOS 19 program, we were used the personal information form, The Value Scale, determining yhe values witch the unniversity students have, the irrational beliefs scale determining their irrational beliefs, the social apperance anxiety scale determing their social apperance anxiety.Percentage and freqvency calculation of collecded data were olso perfermed with the SPSS 18 packed program.The scales are composed of university students from various universities in Istanbul during the 2017-2018 education period. Of the 544 participants, 217 are male and 327 are female par-ticipants. According to the findings as a result of the analyzes, it determined that there is a negative relationship between the values and irrational beliefs. İt has also determined that there is a negative relationship between the values and the social apperance anxienty. Finally, when the precursor relations of the university students irrational beliefs and the social apperance anxiety have studied, it has determined that there is a positive relationship between them.

Keywords: *Values, Irrational Beliefs , Social Appearance Anxiety*

Giriş

Günlük yaşamda görülen hızlı değişmeler ışığında gençler, değişen toplum düzeninde farklı rol beklentilerine giderek, psikolojik bir kimlik arayışında kalacak ve kendi yaşı gereği değer yargıları hızla değişim gösteren gençlerin, yaşamını sürdürdükleri toplumun değerlerinin de değişmesi karşısında zorlandıkları görülmektedir (Hökelekli, 2006). Toplumun hızlı gelişimi ve yaşamını sürdürdükleri geçiş dönemi itibariyle gençler birçok problemlerle karşılaşmaktadırlar ve bu problemlerin belli başlıları uzaklaşma, kimlik bunalımları, değerlerdeki değişimler, sosyal psikolojik birçok problemler ve endişeler olarak görülebilir (Aydım, 2003). Gençlik dönemin de kimliklerin ve kişiliğin ortaya çıkmasında, evrensel görüş ve sorunların çözümünde değerlerin çok önemli bir etkisi olmakta ve geri dönüşümlü olarak gençlik de değerlerin algılanıp toplumda yeniden şekil kazanmasında önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Aydın, 2003).

Pozitivizmin bazı etkileri ve bunlara bağlı olumsuz tavırlarından dolayı çok uzun zaman boyunca sosyal bilimlerde değerler kavramı araştırılmaya değer görülmemiş ve bu tür araştırmalar bilim ile alakalı görülmemiştir (Akyüz, 2014). Fakat değerler, insani yaşamda davranışları, tutumları ve birçok olguyu etkilemekte ve her insani durumda bir veya birden fazla değer ve yönlendiricileri bulunmaktadır (Aydın, 2003). Bu bağlamda çeşitli alanda araştırma yapan sosyologlar, sosyal psikologlar, antropologlar ve psikologlar değerlerle ilgili çalışmalar sürdürdükleri görülmektedir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000). Değer kavramı bireylerin düşünce duygu ve tutumlarıyla yakından ilgili olmakla birlikte sosyal alanlarda yapılan araştırmaların birçoğunda insan davranışlarını açıklamada başlıca bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Değer kavramı ilk kez karşımıza sosyal bilimcilere katkı olarakZnanieckiadlı kişiden kazandırılmış ve Latincede karşılığı "kıymetli olmak" yada "güçlü olmak " anlamını ifade eden "valere" kökünden gelmektedir (Bilgin, 1995). Schwartz değeri bireylerin kendileri de değerlendirmek üzere bütün bireyleri ve olguları incelemek ve eylemleri seçmek ve uygunlaştırmak için kullandıkları yapılardır (Schwartz, 1992). Güngör (2010) değerleri tanımlarken "bir şeyin arzu edilebilir yada

edilmez olduğu hakkındaki inançlar" olarak ifade etmektedir. Tüm bu tanımlamalardan sonra Ulusoy ve Dilmaç (2016, s.16)'a göre değerler üzerine yapılan tanımlamalardan yola çıkarak değer kavramını : "İnsanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü' olarak ele alıp tanımlamasını yapmıştır.

Değerler konusunda çalışma yapmanın başlıca amaçlarından biri, kişilerin sahip olduğu değer yargılarının yönelimlerini tespit etmek ve kişilerin tutum, edim vesosyaltecrübe ve görevleriyle alakalıyönelimlerini belirlemektir (Mehmedoğlu, 2006). Ayrıca değerler, bireylerin sergilediklerihâl ve edimlerinortaya çıkmasında ve manipüle etmesinde büyük birfonksiyona sahiptir (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000).

Bu bağlamda bireylerin yaşadığı problemlerin ve sorunların çözümünde değerlerin etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Davranışlarımızı inançlar ve değerler sistemimizin oluşturduğunu düşünürsek böylece davranışlarımız ve inanç sistemlerimiz değerleri etkilediği söylenebilir. Yaşadığımız problemlerin çözümünde Akılcı Duygusal Davranışçı Terapinin bu problemleri çözümünde büyük bir etkiye sahip olduğu beklenebilir.

Üniversite öğrencilerinin gelişim özellikleri göz önüne alındığında oluşturdukları kimlikler, kendi değerini bulma, anne ve babadan bağımsız olarak hareket etme, diğer insanlarla yakın ilişkiler kurma başkalarının sorunlarına çözüm üretmek ve diğer insanların duygularını kavramaya çalışmak, yetişkinlik rolünü benimsemek gibi durumlar birey için oldukça önemli bir durumdur (Yurtal,1999). Üniversite de öğrenim gören öğrencilerin bu dönemde yaşadıkları hızlı değişimlere paralel olarak kullanılan önleyici ve korucu ruh sağlığı yöntemleri de sürekli gelişim göstermekte ve son zamanlarda yapılan çalışmalar gözlemlendiğinde, bilişsel alanda yapılan psikolojik yardımın ve bilişsel davranışçı terapiye olan ilgi ve isteğin arttığı görülmektedir (Yurtal,1999).

Bilişsel davranışçı yaklaşımın içeriğine sahip olan Bilişsel terapinin temel kavramları bilişsel çarpıtmalar ve işlevsel olmayan düşüncelerdir. Aynı yaklaşımı ele alan ve Ellis ile geliştirilen Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi' de irrasyonel inançları ele alınmaktadır (Erdem ve Bilge, 2008). ADTT' ye göre psikolojik sağlığı etkileyen nedenler mantıkdışı yani akılcı olmayan inanç ve düşüncelerimizdir (Ellis,1995). Ellis, bizi etkileyen ve

psikolojik sağlığımızı olumsuz etkileyen bu akılcı olmayan inançlarımızın kendimiz hakkında geliştirdiğimiz bazı sayıltılarda görülmekte ve bu sayıltılar birçok duygusal olumsuzluklara yol açtığı söylenebilmektedir (Doğan, 1995).

Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi (ADDT), bireylerin hem akılcı hem de akılcı olmayan yani mantıkdışı düşünme şekli ile doğduklarını düşünmektedirler (Corey, 2008). Bireyler hem dürüstlük, hoşgörü, sevme gibi olumlu ilişkiler yanında hoşgörüsüzlük, adaletsizlik düşmanlık gibi olumsuz düşüncelere de yatkınlıkları bulunmaktadır. Akılcı duygusal davranışçı terapiye göre mantıkdışı (akılcı olmayan) düşünceler çocukluk döneminde kendileri için önemli bireylerden öğrenmektedirler veya kendi kendilerine de sahip olabilmektedirler ve psikolojik rahatsızlıkların temelinde bireyin akılcı olmayan düşüncelerinin olmasıdır (Corey, 2008).Bu şekilde oluşan akılcı olmayan inanç sistemi çocukluk yıllarında başlayıp hayat boyu devam eden bilişsel çarpıtmlarla desteklenir (Savaşır ve Batur, 1996).

Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin dönemi, kişilikleri ve bireysel farklılıklara göre ileri ergenlik dönemi yada genç yetişkinlik dönemi olarak ele alınabilmekte bu sebeple ileri ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinin özelliklerini ele aldığımızda Arnett (2006) ' e göre gençlik dönemi özellikleri iş ve aşk konularında kimlik belirlenmesinin yaşandığı ve bireyin kendine odaklandığı, hayatta birçok fırsatla karşılaştığı bir dönemdir. Kişinin oluşturduğu kimlik arayışı ve gencin yaşadığı değişkenlik bu dönemin geçiş dönemi olmasına katkıda bulunur (Atak ve Çok, 2010). Birey bu dönemde özellikle insanlarla kurduğu ilişkilerde ve bireyin kendisinde olan değişimlerde özellikle görünüşü ve yakın ilişkileri konusunda temel bazı durumları ortaya çıkarmaktadır (Arnett, 2006). Yakın ilişkilerin yoğun olduğu bu dönem bireyin görünüşü ile ilgili tutum ve davranışları diğer kişilerle olan iletişimini ve ilişkisini etkilemektedir (Cash, Thériault ve Annis, 2004; McKinley ve Randa, 2005).

Bireyler diğer kişiler tarafından iyi bir izlenim oluşturmayı ister ve bu iyi izlenim oluşturamayacaklarını algıladıklarında üzüntülü ve gergin hissetmeleri sosyal görünüş kaygısı olarak açıklanmaktadır (Leary ve Kowalski, 1995).Hart ve diğerleri (2008) tarafından yapılan vücut şekli de ele alınıp bireyin genel görünüşünün olumsuz gözlemlenmesine yönelik kişide oluşan kaygıyı ölçmek için Sosyal Görünüş Kaygısını geliştirmiş ve

araştırma sonucuna göre sosyal görünüş kaygısının sosyal kaygı ile oldukça yüksek şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiş ve sosyal görünüş kaygısı daha geniş bir alan olan sosyal kaygının içerisinde olduğu düşünülmektedir.

Sosyal görünüş kaygısı ise bireyin kendi vücuduna yönelik olumsuz düşünceleri şeklinde açıklanabilmektedir (Doğan, 2010). Ayrıca Doğan (2010)' a göre sosyal görünüş kaygısının özünde beden imajı bulunmaktadır. Sosyal görünüş kaygısı, farklı problemlerle beraber görülen ve gündelik yaşamda kişiyi olumsuz etkileyen ve insanın fiziksel görünümüyle ilgili hissettiği üzüntüyü ve bireyin diğer insanlar tarafından değerlendirilmek ile ilgili sezdiği kaygıyı içermektedir (Doğan, 2010).

Hart ve arkadaşları (2008)' e göre sosyal görünüş kaygısı, bireyin fiziksel görünüşünden çok bireyin ten rengi, yüz şekli, göz rengi gibi daha geniş özellikleri içeren bir kaygı olarak tanımlamaktadır. Hart, Leary ve Rejeski (1989)' ise sosyal görünüş kaygısını bireylerin fiziksel görünüşlerinin diğer kişiler tarafından incelenmesiyle yaşadıkları üzüntü ve kaygı olarak açıklamaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler, akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap bulmaya çalışılmıştır.

1. Üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler akılcı olmayan inançlarını anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler sosyal görünüş kaygılarını anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?
3. Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ve sosyal görünüş kaygıları birbirini yordamakta mıdır ?

Ülkemizde değerler, akılcı olmayan inançlarla ilgili bir çok araştırmaya rastlanmışken literatürde üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler, akılcı olmayan inançları ve sosyal görünüş kaygısı açısından ilişkilerini açıklamaya yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Yapılan bu araştırmanın bu anlamda literatüre katkı sağlayacağı ayrıca bundan sonra yapılacak çalışmalar ve uygulamalar için de önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda yapılan araştırma sonuçlarına göre ülkemizde yaygın olan üniversite öğrencilerinde tutum ve değer yargıları, sosyal gürünüş

kaygıları sonucu davranışlarını daha olumlu değerlendirmeleri Akılcı Duygusal Davranışçı yaklaşımı temel alan ve değerler eğitimini baz alan eğitim programlarının hazırlanmasına ve alanda ki psikolojik danışmanlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma evreni ve grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizinden bahsedilecektir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve neden-sonuç ile ilgili ipuçları elde etmek amacıyla yapılan araştırma modelidir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008).

Çalışma Evreni ve Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul ilinde yer alan farklı üniversitelerde ve fakültelerde olmak üzere farklı sınıf seviyelerinde eğitim görmekte olan üniversite öğrencilerinin oluşturduğu çalışma grubunun, 327' si kız, 217'si erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmaya toplam 544 üniversite öğrencisi katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Değerler Ölçeği, Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği ve Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği Kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları hakkındaki tanıtıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf düzeyleri, anne ve babanın eğitim durumu hakkındaki bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Değerler Ölçeği: Dilmaç, Arıcak ve Cesur (2014) tarafından geliştirilen değerler ölçeği, değer ifadelerinin kişinin yaşamındaki anlam ve önemine göre duygu ve düşüncelerini en iyi yansıttığını düşündüğü değer ifadelerini puanlamaya dayanmaktadır. Ölçek 39 değer ifadesi ve 9 alt boyuttan oluşmaktadır. Değerler (Social Values), ikinci faktör "Kariyer Değerleri (Career Values)", üçüncü faktör "Entellektüel Değerler (Intellectual Values)", dördüncü faktör "Maneviyat (Spritual Values)", beşinci faktör "Materyalistik Değerler (Materialistic Values)", altıncı faktör "İnsan Onuru (Honor of Humanity)", yedinci faktör "Romantik Değerler (Romantic Values), sekizinci faktör "Özgürlük (Freedom)" ve dokuzuncu değer de "Fütüvvet (Futuwwat/munificience&courage)" olarak isimlendirilmiştir. Ölçek likert tipi olup 0'dan 9'a kadar değer almaktadır. Ölçekten alınan puanın düşmesi ve sıfıra yaklaşması o değerin kişinin yaşamında çok önemli yer tutmadığını; puanın yükselmesi ve dokuza yaklaşması, o değerin kişinin hayatında çok önemli ve vazgeçilmez olduğunu göstermektedir.

Öncelikle tüm değer ifadeleri için temel bileşenler analizi bağlamında açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .926 ve Bartlett Sphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 14543.11 ($p<.001$) olarak bulunmuştur. Bileşen matrisi ve Varimax yöntemiyle gerçekleştirilen döndürme bileşen matrisi incelendiğinde tüm değerlerin toplam varyansın %65.37'sini açıklayan 13 faktör altında toplandıkları görülmüştür. Ortak varyansların "zaman" dışında (.431) tamamının .50'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte döndürülmüş bileşen matrisinde yer alan 14 değerin aynı anda birden fazla faktör altında .10'dan daha düşük bir farkla .32 ve üzeri yük değerine sahip olduğu ya da bir faktör altında tek başına kaldığı görülmüştür (Aile, Zaman ve Kişisel İç Bütünlük tek kalan değerlerdir). Bu nedenle bu 14 değer çıkartılarak aynı koşullar altında benzer nedenlerle açımlayıcı faktör analizi iki kez daha tekrarlanmıştır. Üçüncü faktör analizinde beş

değer ve dördüncü faktör analizinde ise iki değer daha çıkartılmış, geriye kalan 39 değerin sorunsuz bir şekilde toplam varyansın %64.74'ünü açıklayacak şekilde dokuz faktör altında toplandığı görülmüştür. Son faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .910 ve Bartlett Sphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 9133.26 ($p<.001$) olarak bulunmuştur. Adalet/Hakkaniyet (.466) dışındaki tüm değerlerin ortak varyansını .50 ile .80 arasında değişmekte olduğu görülmüştür.

Değerler Ölçeğinin faktörler bazında Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayıları da hesaplanmıştır. Analiz sonucunda "Toplumsal Değerler" için .90, "Kariyer Değerleri" için .80, "Entellektüel Değerler" için .78, "Maneviyat"için .81, "Materyalistik Değerler" için .78, "İnsan Onuru" için .61, "Romantik Değerler"için .66, "Özgürlük" için .65 ve "Fütüvvet" için de .63 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, Değerler Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu yönündedir (Dilmaç, Arıcak ve Cesur, 2014).

Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği: Akılcı olmayan inanç ölçeği Türküm (2003) tarafından geliştirilmiş ve geliştirilme amacı , kişinin akılcı olmayan inanç örüntülerini maddelere dönüştürülerek ele alınmasıdır.Ayrıca Türküm (2003) yurt dışında geliştirilmiş bir ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması yerine kültürel faktörleri de titizlikle ele alan bir ölçek geliştirmiştir. Akılcı olmayan inanç ölçeği ilk oluşturulduğunda 29 maddeden oluşmaktaydı fakat daha sonra kısaltma çalışmaları yapılarak 15 madde şeklinde azaltılmıştır. Akılcı olmayan inançlar ölçeği 15 maddeden oluşmakta ve cevaplama şekli :Tamamen Uygun (5), Oldukça Uygun (4), Kararsızım (3), Biraz Uygun (2) ve Hiç Uygun Değil (1) olarak beşli Likert formatı şeklindedir. Ölçekte tersinden puanlanacak madde yoktur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 15, en yüksek puan 75' dir. Ölçekten alınan yüksek puan akılcı olmayan inanç düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Akılcı olmayan inanç ölçeğinin güvenirliliği iç tutarlılık katsayısı ve test-tekrar-test güvenirlilik katsayısı hesaplanarak ele alınmıştır (Türküm, 2003). Bu şekilde Türküm tarafından hazırlanan ölçeğin madde- ölçek korelasyonları.50 ile.52 arasında olup ölçek bütünü için bulunan iç tutarlılık

katsayısı.75 olarak saptanmıştır. Ayrıca on hafta arayla testin tekrarı yöntemiyle edilen güvenirlilik katsayısı.81 ($p<.0001$) olarak bulunmuştur (Türküm, 2003).

Akılcı olmayan inanç ölçeğinin geçerliliğini denemek için, faktör analiziyle yapı geçerliliği, inanç, sınav kaygısı ve depresyon ölçeklerinden yararlanılarak üç hali hazır geçerlilik çalışması yapılmıştır. Ölçek örneklemde var olan öğrenci gruplarına yapılmış ve elde edilen sonuçlara temel bileşenler analizi ve varimax rotasyon tekniği uygulanmıştır. Varimax rotasyonunda faktör yükü .40' ın üzerinde olan maddelerin faktörlere dağılması sağlanmıştır. Faktör analizi sonucu bir maddenin kabul edilebilmesi için, o faktördeki yükünün en az .40 olması ve başka faktörde .20'nin üzerinde bir faktör yükü taşımıyor olması kıstas olarak ele alınmıştır. Faktör analizi sonucunda çok sayıda faktör ortaya çıkması hâlinde Scree testi uygulanarak faktör sayısının azaltılması önerilmesi uygun olmaktadır. Akılcı olmayan inanç ölçeği için uygulanan Scree testi sonucunda ulaşılan grafiğe göre, grafik eğrisinin eğimindeki ilk ani fark üçüncü faktörde görülmüştür. Scree test verilerine göre maddelerin üç faktörde toplanması yönünde varimax rotasyonu uygulanmış ve muameleye alınan 29 maddeden 15' inin yukarıdaki ölçütleri yansıttığı incelenmiştir. Ölçekte tüm faktörler toplam varyansın %42.9' unu ifade etmiş ve bu boyuttaki bulgular; geliştirilen Akılcı olmayan inanç ölçeği ve SKE' den alınan puanlar arasındaki korelasyonun -.03, BDE ile .16 ve bir başka inanç ölçeği olan FOTÖ ile .40 olduğunu saptamaktadır (Türküm, 2003).

Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği: Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ), bireylerin sosyal görünüş kaygılarını ölçmek amacıyla Hart ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Sosyal Görünüş Kaygıs Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Araştırmaya 340 üniversite öğrencisi (143 kız, 197) erkek) katılmıştır. Ölçüt geçerliliğini sınamak amacıyla Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği Kısa Formu (ODKÖ) kullanılmıştır. SGKÖ' nün faktör yapısını ortaya koymak üzere açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonuçları ölçeğin özgün formunda olduğu gibi tek boyutlu bir yapıda olduğunu ortaya koymuştur. SGKÖ için Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı .93, testtekrar-test güvenirlik katsayısı .85 ve test

yarılama yöntemiyle hesaplanan güvenirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe formunun madde-toplam korelasyon katsayılarının .32 ile .82 arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. SGKÖ ile ODKÖ arasında .60 ilişki olduğu saptanmıştır. Analizler, SGKÖ' nün Türk üniversite öğrencileri üzerinde yeterli düzeydegeçerlilik ve güvenilirlik değerlerine sahip olduğunu göstermiştir (Doğan, 2010).

Verilerin Analizi

Araştırmada, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerlerin, akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygıları üzerindeki doğrudan etkisini saptamak için yapısal eşitlik modellemesi analizi yapılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi bir kuramsal modeli test etmek için gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki nedensel ve karşılıklı ilişkileri açığa çıkartan istatistiksel bir yaklaşımdır (Shumacker ve Lomax, 2004). Yapısal eşitlik modellemesi analizi AMOS 19 Programı ile ortaya konmuştur.

Bulgular

Elde edilen son modelde (X^2 = X2/sd=232,847, df =58, $p < .001$) on exogenus , (toplumsal, kariyer, entelektüel, maneviyat, materyalistlik, insan onuru, romantik, özgürlük, fütüvvet) iki endogenous (sosyal görünüş kaygısı ve akılcı olmayan inanç) veri yer almaktadır. Modelde gösterilen yolların her biri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. The Bentler-Bonett normed fit index (NFI), The Tucker-Lewisco efficient fit index (TLI) ve diğer uyum indeksleri modelin oldukça iyi uyumlu olduğunu göstermiştir (Tablo 1). Modelde yer alan endogenous verileri arasındaki iki yönlü korelasyonların her biri yüksek değerlere sahiptir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, çalışmada kullanılan değerler ölçeğinin sahip olduğu korelasyon değerlerinden de etkilenmektedir.

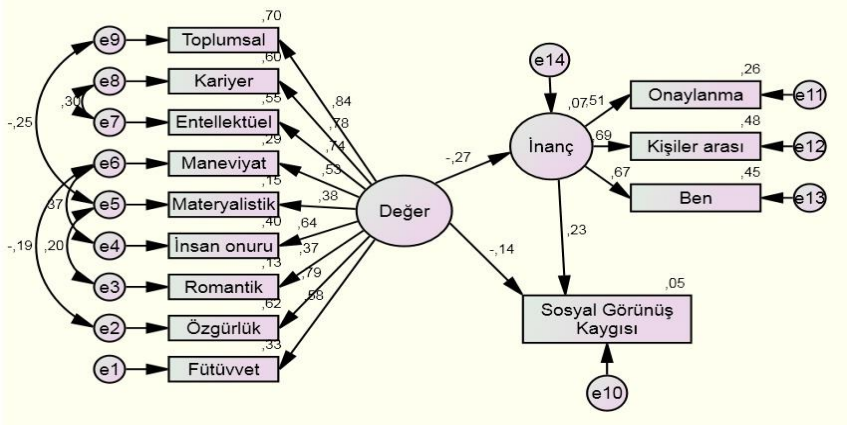

Şekil 1. Modele İlişkin Yol Analizi

Tablo 1. Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler

Ölçüm	**İyi Uyum**	**Kabul Edilebilir Uyum**	**Modelin Uyum İndeksi Değerleri**
(X2/sd)	≤ 3	≤ 4-5	4.01
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	0.07
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	0.05
NFI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.91
CFI	≥ 0.97	≥ 0.95	0.95
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.93
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.89
TLI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.90

Tablo 1'de yer alan uyum değerleri incelendiğinde, X^2/sd =4.01, RMSEA= 0.07, SRMR=0.05, NFI =0.91, CFI = 0.95, GFI =0.93, AGFI= 0.89 ve TLI = 0.90, olarak bulunmuştur. Genel olarak, modelin istenen düzeyde uyum değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Bollen, 1989; Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985). Test edilen tek faktörlü model Şekil 1'de gösterilmiştir. Modelde gösterilen tüm yollar 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Sahip Oldukları Değerler, Sosyal Görünüş Kaygısı ve Akılcı Olmayan İnançlar Arasındaki Yordayıcı İlişkiler

Yordayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Toplam Etki	Doğru-dan Etki	Dolaylı Etki	Standart Hata	Kritik Değer
Değer	Akılcı Olmayan İnanç	-.27	-.27	0	0.07	-4.40*
Değer	Sosyal Görünüş Kaygısı	-.15	-.14	-.006	0.38	-2.82*
Akılcı Olma-yan İnanç	Sosyal Görünüş Kaygısı	.23	.23	0	0.40	3.92*

X2/sd=232,847/58

*[a]Toplam etki = Doğrudan etki + Dolaylı etki, *p<0.01, **p< 0.05.*

Şekildeki model incelendiğinde,akılcı olmayan inançları etkileyen önemli bağımsız değişkenin (t=-4.40, p<0.05) değerler olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri β =-0.27 olarak bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler ile akılcı olmayan inançlar arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerlerin artmasıyla, akılcı olmayan inançlarınazalacağını ortaya koymaktadır.

Modelde sosyal görünüş kaygısını etkileyen diğer bağımsız değişkenin (t=-2.82, p<0.05) değerler olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri β =-0.15 olarak bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler ile sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerlerin artmasıyla, sosyal görünüş kaygılarının azalacağını ortaya koymaktadır.

Modelde sosyal görünüş kaygısını etkileyen önemli bağımsız değişkenin (t=3.92, p<0.05) akılcı olmayan inançlar olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri β =0.23 olarak bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançlar ile sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü

doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançlarının artmasıyla, sosyal görünüş kaygılarının artacağını ortaya koymaktadır.

Sonuç

1. Yapılan araştırma modelinde sosyal görünüş kaygısını etkileyen önemli bağımsız değişkenin değerler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygısı ile sahip oldukları değerler arasındaki yordayıcı ilişkilere gözlemlendiğinde ise negatif yönlü doğrusal bir ilişki bulgulanmıştır. Yani elde edilen bulgular ışığında, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerlerin düzeyinin artış göstermesiyle, sosyal görünüş kaygılarının azalış göstereceğibelirlenmiştir.
2. Yapılan araştırma modelinde sosyal görünüş kaygısını etkileyen önemli bağımsız değişkenin akılcı olmayan inançlar olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançlar ile sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkileri ele alındığında, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki görüldüğü tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançlarının artmasıyla, sosyal görünüş kaygılarının artacağını ortaya koymaktadır.
3. Yapılan araştırma modelinde değerlerin akılcı olmayan inançları etkileyen önemli bağımsız değişkenin değerler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler ile akılcı olmayan inançlar arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerlerin artmasıyla, akılcı olmayan inançların azalacağı anlamına gelir.

Tartışma

Bu bölümde araştırmanın çalışma grubunu oluşturan üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler, akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkilerin araştırılması sonucu elde edilen

bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Bu hususta, alandaki literatür çalışmaları incelendiğinde hem konu hem de veri toplama kaynakları açısından sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır.

Yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygısı ile sahip olduğu değerler arasındaki yordayıcı ilişki ele alındığında ise negatif yönlü doğrusal bir ilişki görüldüğü saptanmıştır. Farklı bir dille ele alacak olursak araştırmadan çıkan bulgular, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerlerde artış göstermesiyle, öğrencilerin sosyal görünüş kaygılarında azalma görüldüğüsaptanmaktadır. Değerlerin sosyal görünüş kaygısını nasıl yordadığı ile ilgili literatür incelendiğinde sosyal görünüş kaygısı kavramı üzerine yapılan çalışma ve incelemelerin oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu yüzden literatürde benzer araştırmalar incelenmiştir. Seki ve Dilmaç (2015) Araştırmalarını 13-18 yaş arası 600 lise öğrencisi ile gerçekleştirmişlerdir. Ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin değerler ile öznel iyi oluş ve sosyal görünüş kaygısı seviyelerindeki ilişkiyi araştırmışlardır. Yapılan çalışma sonucuna göre; lise öğrencilerinin sahip olduğu değer değişkeninin sosyal görünüş kaygısı ve öznel iyi oluş değişkeni faktöründe mühim bir etkiye neden olduğutespit edilmiştir. Ergenlerle yapılan çalışmada Seki ve Dilmaç (2015) çalışma verileri sonucunda negatif yönlü doğrusal bir ilişki görüldüğü tespit edilmiştir. Bu durumda ele alınan çalışma ile benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür.Bunun yanında sosyal görünüş kaygısının beden algısı, sosyal kaygıyı ele alan ve değişkenleri yordayan (Hart diğ., 2008; Levinson ve Rodebauggh, 2011) bir biçimde görülmesi nedeniyle bu araştırmaları destekleyen araştırmalara bakılmıştır. Başka araştırmalara bakıldığında Kashdan ve Roberts (2004) ele aldığı incelemede sosyal kaygı seviyesi etkili olan bireylerin olumsuz hislerinin daha fazla etki gösterdiği tespit edilmiştir. Böylece sosyal görünüş kaygısı ile negatif yönlü bir ilişkinin ortaya çıkması yapılan araştırmalar ile elde ettiğimiz bulguları destekleyici nitelikte olduğu söylenebilmektedir.

Ele alınan modelde sosyal görünüş kaygısı değişkenine etki eden önemli bağımsız değişkenin akılcı olmayan inançlar olduğu ortaya çıkmıştır. Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançlar ile sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkileri ele alındığında, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki görüldüğü tespit edilmiştir. Başka bir şekilde dile

getirildiğinde elde edilen bulgular, Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançlarının artmasıyla, sosyal görünüş kaygılarının artacağını ortaya koymaktadır. Literatür incelendiğinde üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ve sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkilere bakıldığında sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Bu nedenle sosyal görünüş kaygısı ile akılcı olmayan inançlar ile ilgili benzer araştırmalara bakılmıya çalışılmıştır . Ayrıca akılcı olmayan inançların ve sosyal görünüş kaygısının ruh sağlığını etkileyen çeşitli değişkenlerle ilişkisi görülmekte ve yapılan çalışmayla örtüşmekte olan araştırmalara bakılmaktadır. Gül (2016)' nın yaptığı araştırmada ergenlerin sosyal görünüş kaygısı ve sosyal karşılaştırmanın fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel çarpıtmalarla ilişkisini araştırmış ve elde ettiği sonuç ise ergenlerin fonksiyonel olmayan tutumları ve bilişsel çarpıtmaları arttıkça sosyal görünüş kaygısı seviyeleri de bu şekilde yükselmektedir. Gül (2016)' nın ele aldığı araştırma yaptığımız çalışma ile örtüşmektedir. Hart vd. ,(1989) Sosyal görünüş kaygısını, sosyal kaygının bir çeşidi olarak ele alan ve bireylerin fiziksel görünüşlerinin diğerleri tarafından değerlendirilmesinden duyulan kaygı olarak tanımlandırmaktadır. Davison ve Zighelboim (1987) tarafından yapılan araştırmada deney ve kontrol grubu oluşturularak deney gurubundan 8 üniversite öğrencisi ve kontrol grubunda 15 üniversite öğrencisi ile bu çalışma gerçekleşmiş olup araştırma sonucu verilerine göre akılcı olmayan inançlar ile sosyal kaygı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca Kamae ve Weisani (2014), 235 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleşen çalışmada sosyal kaygı ile akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkinin anlamlı bir şekilde sonuçlandığı tespit edilmiştir. Bu durumda yapılan araştırmada elde ettiğimiz bulgularla desteklemektedir. Bir başka araştırmada Kashdan ve Roberts (2004) sosyal kaygı, sosyal yetkinlik beklentisi, bireylerin pozitif ve negatif hisleriarasındaki ilişkiyi ele ele aldıkları araştırmada sosyal kaygıları yüksek olan bireylerin negatif duygularının daha yüksek olduğunu dile getirmektedirler. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak sosyal görünüş kaygısı ile akılcı olmayan inançlar arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiş olup elde ettiğimiz bulguları destekleyici nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Akılcı olmayan inançlar genelde gerçeklikten uzak, şartsız ve mutlak şekilde açıklanır ters duygulara yol açar, genelde de bireylerin amaçlarına ulaşmasına mani olur ve bireyin

kendini kötü hissetmesine sebep olmaktadır (Türkçapar, 2014). Bu bağlamda ise kendini kötü hisseden birey anksiyete ve depresyon gibi birçok psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir. Bu yönden Özcan ve Arkadaşları (2013) yaptıkları araştırmada genç yetişkinlik ve ergenlik dönemindeki kadınlarda depresyon, sosyal görünüş kaygısı, anksiyete ve benlik saygısı anksiyete arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmayı 12-24 yaş arasındaki 176 kadın ile yürütmüşler ve yaptıkları çalışma sonucuna göre; benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı, depresyon ve anksiyete birbirleriyle yüksek seviyede ilişkili oldukları görülmüş ve elde edilen bulguların literatürle destekleyici şekilde olduğu görülmektedir. Tüm bu veriler değerlendirildiğinde üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ile sosyal görünüş kaygıları arasındaki yordayıcı ilişkilerin ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu ve bu çalışmadan elde edilen sonuçların söz konusu değişkenlerin yordayıcılığı olarak yeni bir ışık tuttuğu düşünülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin sahip oldukları değerler ile akılcı olmayan inançlar arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerlerin artmasıyla, akılcı olmayan inançların azalacağını söylemektedir. Bunun yanında literatürde değerlerin ruh sağlığı ile ilgili birçok değişkenler ile ilişkisi ve akılcı olmayan inançların türlü değişkenlerle ilişkisi ayrı ayrı olarak araştırılmış ve benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür.İnsani değerlerin Tanrıseven ve Dilmaç (2013) ile yaptığı araştırmada Araştırmadan çıkan sonuçlara göre ortaöğretim öğrencilerinin sahip oldukları değerler öğrencilerin motivasyon ve öğrenmesinde tesirli bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır.Yapılan bir diğer araştırmada Yıldız, Dilmaç ve Deniz (2013) benlik saygısı gibi ile olumlu değişkenlerle arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Aynı şekilde akılcı olmayan inançların negatif duygulara ve dolayısıyla depresyona yol açtığı ile ilgili gerçekleştirilen birçok sayıda araştırma bulunmaktadır. Koç (1997), ele aldığı araştırmada akılcı duygusal davranışçı terapinin üniversite öğrencilerinin kendini kabul düzeyleri üzerindeki etkisini çalışmıştır ve araştırma sonucunda akılcı duygusal davranışçı terapinin yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın bireylerin kendini kabul düzeylerine olumlu anlamda etki bıraktığı bulunmuştur. Başka bir araştırmada

Küçük, Gür, Şener, Boyacıoğlu ve Çetindağ (2016), yaptıkları araştırmada depresyon ve irrasyonel inançların ilişkisini araştırmış ve araştırma sonucunda mantıkdışı inançların bilişsel kuram ve terapide belirleyici bir rol aldığı ve depresyon ile ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Gökçakan (1997), yaptığı betimsel ve deneysel araştırmada Yapılan Beck'in grupla ve bireysel terapi üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyinin azalmasında etkili olduğu belirlenmiştir. Bilişsel davranışçı terapinin ortaya çıkması ilebirlikteyalnızca yurt dışında 1500'den fazla araştırmada fonksiyonel olmayan tutumların çeşitli hayati olayları nasıl açıkladığı araştırılmış ve fonksiyonel olmayan tutumların inanca özel tutumlar olduğu belirlenmiştir (Clark, Beck ve Alford, 1999; Dobson, 2009).Tutumların biçimlenmesinde ve hayatın anlaşılıp yorumlanmasında birer yol gösterici olan değerler ise gücünü inançlardan almaktadır (Arslan, 2006). Bu bağlamda araştırmada da incelendiği gibi değerleri tanımlarken Göngör (1993)'e göre istenebilir yada arzu edilmez olduğu durumundaki inançlarımız olduğunu dile getirmiştir. Yapılan araştırmada incelenen değerlerin insani değerler olduğu belirtilirken bireylerin değer yargıları yükseldikçe akılcı olmayan inançlarının düşmesi, bireyin değer yargılarına verdiği önem arttıkça kişinin yaşamı ve anlamını daha hakiki bir şekilde kavramlaştırabilmesinden; değerlerin inançlara daha engin açıdan bakmasından kaynaklanıyor olabilir. Tüm bu bulgular dolaylı bir şekilde ele alınsa da araştırmada elde edilen model ile anlamlanmakta ve bireyin sahip olduğu değerlerin yüksek olması bireyde pozitif ruh halleri sergilemesine neden olurken, akılcı olmayan inançlarının azalmasına sebep olmaktadır.

Tüm bu incelemeler ışığında yapılan çalışmanın nüfus bakımından genç bir ülke olarak tanımlanan ülkemizde gençlerin ifade edilmesinde üniversite öğrencilerinin tutum ve davranışlarını daha iyi bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Benzer çalışmaların alandaki araştırmacılara katkı sağlayacağı ve diğer yaş aralıklarında da uygulanması konuyla alakalı daha boyutlu bilgi edinilmesine etki edeceği düşünülmektedir.

Öneriler

1. Bu araştırma üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Fakat benzer bir çalışma farklı yaş grupları veya meslekler ile yapılması da faydalı olabilir.
2. Bu araştırma değerler, akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkiler çalışılmıştır. Başka araştırmalarda benzer çalışmaların cinsiyet, sosyo ekonomik durum, aile eğitim durumu gibi değişkenler açısından araştırılmasının alana katkı sağlayacağı ön görülmektedir.
3. Ruh sağlığını etkileyen akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygısının değerleri yordadığı için özellikle üniversite gençlerinde değerler eğitimi ile ilgili etkinliklerin ve çalışmaların arttırılması oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.
4. Ülkemizde değerler,akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygısı konusunda yapılan çalışmaların gün geçtikçe yaygınlaştığı fakat bu üç değişkenin birbiri ile ilişkisini ortaya koyan çalışmaların sınırlı olduğu düşünülmektedir.Bu konuda yeni araştırmaların birçok bilime ve alanda çalışan psikolojik danışman, psikologlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Precurser Relations among The Values Which The University Students Have Their Irrational Belief and Their Social Apperance Anxiety

*

Bülent Dilmaç – Ömer Yücesoy
Necmettim Erbakan University-Ministry of National Education

The aim of the research is to study the precurser relation among the values which the university students have , their irrational beliefs and their social apperance anxiety. İn the research, structural equation modeling analysis is carried out with the purpose pf testing the precurser relation among the values, irrational beliefs and social appearance anxiety. The scales are composed of university students from various universities in Istanbul during the 2017-2018 education period. Of the 544 participants, 217 are male and 327 are female par-ticipants. In the research, structural equation modeling analysis is carried out with the purpose pf testing the precurser relation among the values, irrational beliefs and social appearance anxiety. İt is carried out with AMOS 19 program.İn this research , we were used the personal information form, The Value Scale, determining yhe values witch the unniversity students have, the irrational beliefs scale determining their irrational beliefs, the social apperance anxiety scale determing their social apperance anxiety.Percentage and freqvency calculation of collecded data were olso perfermed with the SPSS 18 packed program.

In this study, which has a quantitative research paradigm, it is aimed to determine university student's values, irrational beliefs and to determine the relationships between social apperance anxiety and to test the relationships between these variables with structural equation model. For this purpose, the research was carried out according to the relational screening model, which is a sub-type of the general screening model. General screening models are screening studies in order to reach a general judgment about the universe on a group of samples or samples taken from the universe or the universe. General screening models allow individual

or relational scans (Karasar, 2015). Relational screening models are research models aiming to determine whether or not the change between two or more variables coexists or not (Karasar, 2015).

According to the findings as a result of the study it determined that there is a negative relationship between the values and irrational beliefs. İt has also determined that there is a negative relationship between the values and the social apperance anxienty. Finally, when the precursor relations of the university students irrational beliefs and the social apperance anxiety have studied, it has determined that there is a positive relationship between them.

Discussion ve Conclusion

1. According to the findings as a result of the analyzes, it determined that there is a negative relationship between the values and irrational beliefs, in other words, whem the values which the university students have increase, their irrational beliefs will decrease.
2. Determined that there is a negative relationship between the values and the social apperance anxienty.In other words, whem the values which the university students have increase, their social apperance anxienty will decrease.
3. Finally, when the precursor relations of the university students irrational beliefs and the social apperance anxiety have studied, it has determined that there is a positive relationship between them. in other words, whem the irrational beliefs which the university students have increase, social appearonce anxiety will increase.

Suggestions

1. This research was directed by the university students.However, a similar study may be performed with different age groups or different occupations.
2. In this study, predictive relationships between the values, irrational beliefs and social appearance anxiety were studied. İt is envisaged that similar studies in terms of variable such as gender education status and socioeconomic status will contribute to this field.

3. İt is thought that it is very important to increase the activities and activities related to education of values in university youth, especially as it determines the values of irrational beliefs and social appearance that affect mental health.
4. İt is thought that the studies conducted on the values, irrational beliefs and social appearance anxiety in our country are spreading day by day but the studies that reveal the relationship of these three variables with each other are limited.New researches on this subject are thought to contribute psychological counselors and psychologists working in many sciences in the field.

Kaynakça / References

Akyüz, İ. (2014). Türkiyede gençlik din ve değerler konusunda yapılan ampirik araştırmaların yöntem ve içerik analizi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16*(30), 183-202.

Arnett, J.J. (2006) G. Stanley Hall's adolescence: Brilliance and nonsense. *Hist Psychol*, *9*,186–197.

Arslan, Z. (2006*). Öğretmenlerde dindarlık, değerler ve iş doyumu üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara.

Atak, H. Çok, F. (2010). Beliren yetişkinlik (emerging adulthood): İnsan yaşamında yeni bir dönem. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi,17*, 39-50.

Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı:Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1* (3), 121-144.

Bilgin, N.(1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları* (T. Ergene, Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık.

Davison, G. C., ve Zighelboim, V. (1987). Irrational beliefs in the articulated thoughts of college students with social anxiety. *Journal of Rational-Emotive Therapy, 5*(4), 238-254.

Dilmaç, B., Arıcak, O.T. ve Cesur, S. (2014). A validity and reliability study on the development of the values scale in Turkey. *Educational Sciences*: Theory & Practice, *14*(5), 1661-1671.

Doğan, S. (1995). Akılcı duygusal terapi: Kuramsal bir inceleme. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(6), 19-25.

Doğan, T. (2010). Sosyal görünüş kaygısı ölçeği"nin Türkçeye uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *39*, 151-159.

Dobson, K.S. (ed.) (2009). *Handbook of cognitive-behavioral therapies*. New York:Guilford Press.

Ellis, A. (1995). *Current psychotherapies.*(R. J. Corsini, D. Wedding Ed.) (5th Ed.). Illinois: F.E. Peacock Publishers, Inc.

Yılmaz-Erdem, A. ve Bilge, F. (2008). Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ölçeği:Lise öğrencileri için akılcı olmayan inançlar ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(29), 95-114.

Gökçakan, N. (1997). *Çeşitli derecelerdeki depresyonun giderilmesinde Beck'in bilişsel terapisinin etkinliğinin incelenmesi.*Yayınlanmamış Doktora Tezi, K.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi.* Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.

Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar.* (4. Bs.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gül, E., (2016). *Ergenlerde sosyal görünüş kaygısı ve sosyal karşılaştırmanın fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel çarpıtmalarla ilişkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Hart, T. A., Flora, D. B., Palyo, S. A., Fresco, D. M., Holle, C. ve Heimberg, R. G. (2008). Development and examination of the social appearance anxiety scale. *Assessment*, *15*(1), 48-59.

Hart, E. A., Leary, M.R. ve Rejeski, W. J. (1989). The measurement of social physique anxiety. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 11*, 94-104.

Hökelekli, H. (2006). *Gençlik ve din, gençlik, din ve değerler psikolojisi*. (H. Hökelekli, Ed.). İstanbul: Dem.

Kashdan, T. B. ve Roberts, J. E. (2004). Social anxiety's ġmpact on affect, curiosity, and social self-efficacy during a high self-focus social threat situation. *Cognitive Therapy and Research, 28*(1), 119-141.

Kamae, A. ve Weisani, M.(2014). The relationship between social anxiety irrational beliefs and emotional intelligence with homesickness in dormitory students of Tehran University. *Indian Journal of Fundamental and applied Science, 4* (1), 285-292.

Koç, M. (1997*). Rasyonel emotif terapinin düşük benlik kabulünü yükseltmedeki etkinliğinin araştırılması.* Yayımlanmmaış Doktora Tezi K.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Kulaksızoğlu, A.,ve Dilmaç, B. (2000). İnsani değerler eğitimi programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 12,* 199208.

Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimi ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi, 15* (45), 59-76.

Leary, M.R. ve Kowalski, R.M. (1995). The self-presentation model of social phobia. (Heimberg, R.G., M.R. Liebowitz, D.A. Hope ve F.R. Schneier Ed.), *Social Phobia: Diagnosis, Assessment and Treatment* (s.94-112). New York: Guilford Press.

McKinley, N. M. ve Randa, L. A. (2005). Adult attachment and body satisfaction:An exploration of general and specific relationship differences*. Body Image, 2*(3), 209-218.

Mehmetoğlu, U.(2006). *Gençlik, değerler ve din, küreselleşme, ahlak ve değerler.* (Ed.Mehmetoğlu & Mehmetoğlu). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Özcan, H., Subaşı, B., Budak, B., Çelik, M., Gürel, Ş., Yıldız, M. (2013). Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki kadınlarda benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı, depresyon ve anksiyete ilişkisi. *Journal of Mood Disorders, 3* (3), 107-113.

Savaşır, I. ve Batur, S. (1996). Bilişsel davranışçı terapiler:Depresyonun bilişsel davranışçı tedavisi, (I. Savaşır, G. Boyacıoğlu, ve E. Kabakçı Ed.),(2. Bsm.), Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:7,

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the contend structure of values: Theoritical advences and emprical tests in 20 countries. in Zanna (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology (25*, 1-65). New York: Academie Pres.

Seki, T., ve Dilmaç, B. (2015). Ergenlerin sahip oldukları değerler ile öznel iyi oluş ve sosyal görünüş kaygı düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler, *Bir Model Önerisi. Eğitim Ve Bilim*, *40* (179), 57-67.

Tanrıseven, I. ve Dilmaç, B. (2013). Orta öğretim öğrencilerinin insani değerleri, motivasyonel inançları ve öz-düzenleme stratejileri arasındaki yordayıcı ilişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13*(1), 21-36.

Türkçapar, M. H. (2014). *Bilişsel terapi.* Ankara: Hyb Yayıncılık.

Türküm, A. S. (2003). Akılcı olmayan inançlar ölçeğinin geliştirilmesi ve kısaltılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Servisi, 2*(9), 41-47.

Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler eğitimi*, (4. Bs.) Ankara:Pegem Akademi.

Yıldız, M., Dilmaç, B., ve Deniz, M. E. (2013). Öğretmen adaylarının sahip oldukları değerler ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online, 12*(3), 740-748.

Yurtal, F. D. (1999). *Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi.*Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dilmaç. B. ve Yücesoy, Ö. (2019). Üniversite öğrencilerinin sahip olduğu değerler akılcı olmayan inançlar ve sosyal görünüş kaygısı arasındaki yordayıcı ilişkiler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1684-1708. DOI: 10.26466/opus.547765

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 09/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10/06/2019

İç Göçün Nedenleri ve Değerlendirilmesi: Bitlis İli Örneği[1]

DOI: 10.26466/opus.562603

*

Vedat Ylmaz*

* Dr.Öğretim Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Van / Türkiye
E-Posta: vedatyilmaz1977@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-4624-9824

Öz

Dünyayı meşgul eden en önemli konulardan biri de göç konusudur. Göç bütün ülkelerin ortak sorunu olmasından dolayı evrensel bir sorundur. İnsanların coğrafik ifade ile yer değiştirmesi durumu olarak tanımlanan göç konusu yüzyıllardan beri süre gelen bir olgudur. İnsanlar; sosyal, kültürel, ekonomik, yönetimsel, çevresel gibi faktörlerden kaynaklı olarak göç etmek zorunda kalmıştır. Yapılan göçlerin az da olsa bir kısmı gönüllü olmakla birlikte genelde büyük çoğunluğu zorunlu haller sonrası gerçekleşmektedir. Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra iç göç artış göstermiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan insanların ülkenin batısına doğru göç ettiği izlenmiştir. Çalışmada; yerel halkın doğup büyüdüğü toprakları terk etmesine neden olan etkenlerin ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Bitlis ili örneklem olarak alınmıştır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılarak, Bitlis il mülki sınırları içerisinde belirli bir süre yaşayıp sonradan göç etmiş olan 280 katılımcı ile anket yapılmıştır. Anket çalışması sonrası elde edilen verilerin analiz edilmesi amacıyla SPSS 22 paket programı kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Yerel Halk, Kent, Bitlis*

[1] *Bu çalışma 27-28 Nisan 2018 tarihinde HEGEM Şiddetle Mücadele Vakfı tarafından Samsun ilinde düzenlenen Şiddet ve Sosyal Travmalar Uluslararası Sempozyumunda sunulan "İç Göçün Sebepleri ve Değerlendirilmesi: Bitlis Örneği" başlıklı çalışmanın güncellenmiş halidir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 09/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10/06/2019

Causes of Internal Migration and Evaluation: Province of Bitlis Example

*

Abstract

One of the most important issues that occupy the world is migration. Immigration is a universal problem because it is a common issue for all countries. Immigration, which is expressed as the state of geographical displacement of people, has been a phenomenon that has been going on since centuries. People have faced to migrate because of social, cultural, economic, administrative and environmental factors. Although a small part of the migrations are voluntary, the majority of them usually occur after mandatory cases. Internal migration has increased in Turkey after the year 1950. Especially people living in Eastern and Southeastern Anatolia regions have been observed to migrate towards the west of the country. In this study, it is aimed to reveal and evaluate the elements that cause the local people to leave the lands where they were born and raised. In this context, the province of Bitlis in the Eastern Anatolia Region was taken as a sample. In the study, a questionnaire was conducted with 280 participants who lived in Bitlis province in a certain period of time then migrated. SPSS package program was used for the analysis of the data obtained after the questionnaire study.

Keywords: *Migration, local people, urban, Bitlis*

Giriş

İnsanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkan göç kavramı; insanların geçim sorunu, temel ihtiyaçlarını karşılayamama, deprem, sel gibi doğal afetler, toplumların birbirleri arasında çıkan çatışmalar benzerindeki neden ve nedenlerden dolayı bulunduğu yerden başka bir yere taşınması sürecidir. Zamanla göçün nedenleri çeşitlilik göstererek, belirli kentlerin sosyal, kültürel, eğitimsel, ekonomik gibi alanlarda daha çok gelişmesi ile birlikte az gelişmiş ya da gelişmemiş olan yerleşim alanlarından gelişmiş yerleşim alanlarına doğru insanlar göç etmeye başlamıştır. Böylelikle insanların göç ettiği kentler daha da büyüyüp gelişmiş, diğer yerlerde ise aksine daha da küçülmüş ve gelişiminin önü de kesilmiştir.

Nüfus olgusu kentlerin gelişiminde önemli bir güçtür. Önemli olan bu güçten doğru ve zamanlı olarak faydalanılmasını bilmektir. Kentlerde nüfusun artmasının başlaması ile birlikte gelecekte daha da çok artacağı hesaba katılarak gerekli olan alt yapı hazırlıkları yapılırsa kente ki artan nüfus kentin birçok alanda gelişiminde önemli rol üstlenir. Aksi durumda ise kentte yeni sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olur.

Dünyadaki tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de hem göç eden hem de göçle gelen insanlar olduğu gibi ülkenin kendi sınırları içinden de, bir yaşam alanından başka bir yaşam alanına göç yapılmaktadır. Ülke sınırları içerisinde yapılan göçe iç göç, ülke sınırları dışına yapılan göçe ise dış göç adı verilmektedir. Bu şekilde insanlar zaman zaman yerleşim alanlarını belirli nedenlerle zorunlu olarak değiştirmektedir.

Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra göç dalgası hız kazanmıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden batıda yer alan bölgelere göç akışı artmıştır. Çalışmada; son yıllarda adından nadir olarak bahsedilen iç göç hakkında bilgilendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, insanların doğup büyüdüğü yerleşim alanlarından başka yerleşim alanlarına göç etmelerine neden olan unsurları ortaya çıkarmak amacıyla Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan ve köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Bitlis ili örneklem olarak alınmıştır. Bitlis ili sınırları içerisinde belirli bir zaman dilimi yaşayıp göç eden 280 katılımcıya 20 Ocak 2017 ile 15 Mart 2017 tarihleri arasında anket çalışması yapılmış olup, anketlerden elde edilen veriler, SPSS (Statistical Package for Social Science 22.0) istatistik paket programı kullanılarak, analizler yapılmış ve yorumlamalarda bulunulmuştur.

Ayrıca çalışmada, göç kavramı ve Türkiye'de iç göçün nedenlerine yönelik bilgilendirmeler yapılarak çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Göçe İlişkin Kavramlara Bakış

Göç olgusu durağan olmayan dinamik bir yapıda, toplumların yapısına göre farklılık gösterebilen ve farklı içeriğe sahip olması ile birlikte çeşitli bağlamlarda ele alınan bir kavram olması, göçün tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır (Akşit, 1998, s.67; Gündüz ve Yetim, 1997, s.110; İçduygu ve Ünalan, 1998, s.38; Sarıteke vd, 2018, s.388). Literatüre bakıldığında, göçe ilişkin farklı tanımlar yapılmış olsa da genelde hemen hemen tamamında ele alınan ortak düşünce, zaman ve mekan boyutu olduğu söylenebilir. Fakat göçün sebepleri ve sonuçları itibariyle toplumsal yapıdaki köklü değişimlere sebep olan en önemli toplumsal bir olay olması onu belirli bir süreç dahilinde salt demografik bir nüfus eylemi (Faist, 2003, s.41; Özer, 2004, s.11; Eren ve Aydın, 2016, s.33-34) ya da coğrafik bir mekan değişikliği (Gündüz ve Yetim, 1997, s.110; İçduygu ve Ünalan, 1998,s.38; Karpat, 2010, s.71; Keleş, 1998, s.58; Tekeli, 2008,s.18) olarak görmek tam bir tanım olmayacaktır. Çeşitli tanımlamaların yapıldığı göç kavramının kapsamlı bir tanımı için gerekli olan üç modellemeden söz edilebilir. Birinci model, göç akışlarının yer bağlamından yola çıkarak uluslararası ve iç göç ayrımının yapılmasıdır. Uluslararası göç çalışmaları, insanların farklı ülkelerdeki hareketlerini, iç göç ise ulusal sınırlar içerisinde insanların yer değiştirmesini ela alır. İkinci önemli konu göç modellemesidir, bu modeldeki önemli bir ayrım mikro ve makro yaklaşımlar arasındadır. Mikro yaklaşım, kişilerin davranışlarına odaklanırken, makro yaklaşım siyasi ve mekansal sınırlara (ülkeler, bölgeler, belediyeler) odaklanmaktadır. Üçüncü ve son model ise göçün belirleyicilerini tanımlamak veya göçün sonuçlarını keşfetmek için yönlendirilebilecek olan çalışmanın maksadına atıfta bulunulmasıdır (Etzo, 2008, s.2).

Belirtilen modeller dikkate alınarak göçün iyi bir şekilde anlaşılması için sosyal ve ekonomik yapının iyi bilinmesi gereklidir. Çünkü göç olgusu sosyal ve ekonomik yapıdan bağımsız bir şekilde hareket etmez ve ekonomideki yapısal değişimleri en iyi şekilde yansıtan göstergeler

arasında yer alır (Üner, 1974, s.9) Göç süreci, zaman, neden ve sonuç etkenleri bakımından, durağan bir olgudan çok dinamik bir süreç olduğundan tanımlanması, çözüm bulunması, ölçülmesi, açıklanması ve yorumlanması konuları hem kuramsal hem de görgül anlamda karmaşık hale gelmektedir. Göç olgusunun bu karmaşıklığı içerisinde bir yandan uzun bir sürecin farklı ancak birbirleri ile ilişkili birimlerinin toplamı olarak ela alınarak, diğer yandan da farklı bilimsel disiplinlerin çok özgül konuları olarak değişik boyutları ile incelendiğini söyleyebiliriz (İçduygu ve Ünalan, 1998, s.38).

Göç olayı; toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarında değişiklik yapan en önemli faktörlerden birisidir. Başka bir ifadeyle, göç olayı toplumsal yapıyı etkilemekle beraber onu değiştirici özelliğe sahiptir. Türkiye'de yarım yüzyıldan fazladır, önemli yapısal sorunların başında gelen olgudur. Demografik yapıda meydana gelen bu mekânsal dağılım, hem göç veren hem de göç alan yerleşim alanlarında kendini göstermiştir. Yaşanan bu sürecin farklı nedenleri olmasıyla birlikte, belli bir yerde başlayan ve biten bir sürecin çok daha ötesinde olmuştur. Günümüzde de bu sürece neden olan ve besleyen birçok unsur, toplumsal hareketliliğin öncelikli nedenini oluşturmaktadır. Türkiye'de özellikle sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle göçler olduğu gibi güvenlik korkusu nedenleriyle de göçler yapılmaktadır. Önceleri kırdan kente göçler daha yaygınken, günümüzde çoğunlukla kentten kente göçlerin gerçekleştiği dikkat çekmektedir (Bulut ve Eraldemir, 2015, s.14-15). Türkiye tarihinin her döneminde görülen göç olgusu farklı çeşitleri ile gündemi meşgul etmiştir (Kocak ve Terzi, 2012).

Türkiye'de insanların göç etmelerindeki en önemli faktörün ekonomik faktör olduğu rahatlıkla söylenebilir. Özellikle ekonomik anlamda daha zayıf yerleşim alanlarında yaşayan insanların ekonomik anlamda daha iyi durumda olan ya da daha iyi durumda olduğunu düşündükleri büyük yerleşim alanlarında iş bulmak ve yaşamlarını daha iyi hale getirmek düşüncesi ile göç hareketlerini gerçekleştirmektedirler. Yapılan göç sonrasında kimi insanlar amacına ulaşabilmekte kimileri ise amaçlarına ulaşamayıp başka yerlere ya da göç ettiği yerleşim alanına geri dönebilmektedir.

Türkiye'de İç Göçün Tarihi ve Sebepleri

Türkiye'de, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk dönemlerde tam anlamıyla bir köylü toplumu görünümü vardı. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre, toplam nüfus arasında köylü nüfusun oranı %75,8'dir. Diğer bir ifade ile kentlerin (şehirlerin) oranı %24,2'dir. Belirtilen oranlar 1950'li yıllara kadar çok az değişim göstererek devam etmiştir. Bu tarihler sonrasında ise nüfus artış hızında ve kent-köy yerleşim dengelerinde önemli düzeyde değişimler oluşmaya başlamıştır (Keleş, 1997, s.167). Yıllara göre bu değişim sürecini rahatlıkla gözlemleyebiliriz. 1950 yılında Türkiye'de bulunan il sayısı 63, kentlerdeki nüfus oranı %18,1'dir. 1960 yılında il sayısı 67'e, kentlerdeki nüfus oranı ise %26,3'e yükselmiştir. 1970 yılında kentte yaşayan nüfusun oranı %35,8'e, 1980 yılında ise %45,4'e çıkmıştır. 1990 yılına gelindiğinde, il sayısı 73 ve kente yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı da %56,3'e yükselmiştir. 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı dönemindeyse il sayısı 81'e, kentteki nüfusun oranıysa %65'e yükselmiştir (Başel, 2007, s.517).

Genel anlamda 1950'li yıllardan sonra yaşanan kapitalistleşme süreci ile birlikte sanayileşme ve artan makineleşme kırsal alandaki toprak ile nüfus arasındaki dengeyi bozması, toprak mülkiyetinde kutuplaşma benzerindeki nedenler üretim dışında kalan iş gücünün yeni geçim kaynağı sağlamak için büyük kentlere göç etmeye başlamıştır. Toplumsal, sosyo-ekonomik ve siyasal nedenlerin sebep olduğu iç göç, gelişmemiş yerleşim alanlarından gelişmiş yerleşim alanlarına doğru gerçekleşmektedir. 1980'li yıllara gelindiğinde göçe sebep olan unsurlar arasına terör olayları da girmiştir. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden ülkenin daha batısında yer alan bölgelere yapılan göç artış göstermiştir. Yapılan bu göç neticesinde de göç edilen bölgelerdeki kent merkezlerinde, sosyo-kültürel ve ekonomik bakımdan önemli değişiklikler meydana gelmiştir (İnan, 2004, s.24).

Göçlerin temel nedeni olarak ülkedeki sosyal ve ekonomik olanakların çeşitli şekillerde farklılık göstermesi, başka bir ifade ile iller ve bölgelerarasında gelişme farklılığının olmasıdır. Bölgeler arası görülen bu dengesizlik hem iç göçlerin nedeni hem de sonucu olarak kısır bir döngüye yol açmıştır. Üretilen toplumsal refahın dengesiz bir şekilde dağıtılması göçe sebep olmakla birlikte dengesizliği de belirginleştirmektedir

(Başel, 2007, s.520). Türkiye'de görülen bu dengesizlik; doğudan batıya doğru iç göçün artmasına ve doğudaki kentler ile batıdaki kentler arasındaki gelişmişlik düzeyinin de oldukça birbirinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Başka bir ifadeyle nüfusun ve sermayenin bölgelere göre dengesiz dağılımı, refahın paylaşımı bakımından da bölgeler arasında eşitsizlikleri oluşturmaktadır (Keleş, 1997, s.185). Bu durum da bölgelerarası göçü hızlandırmıştır. Türkiye'deki bölgelerarası iç göç hareketliliği özellikle; Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nden ülkenin batısında bulunan bölgelere doğru gerçekleşmektedir (Akan ve Arslan, 2008, s.20). Çünkü belirtilen bölgelerdeki yaşam koşulları batıdaki bölgelere göre daha gelişmemiştir. Özellikle batıda ekonomik, sosyal, kültürel gibi bir çok alanda gelişmiş ve insanların olanaklarının üst seviyede olduğu Marmara Bölgesine daha fazla göç edilmektedir.

Alan Araştırması Yapılan Bitlis İlinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Bitlis ili Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilimiz olup; güneyinde Siirt ili, batısında Muş, kuzeyinde Ağrı ve doğusunda Van ili yer almaktadır. Bitlis ili tarihi açıdan kaleleri ve Türk İslam eserleri ile önemli olan bir ilimizdir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler bulunmaktadır. Bitlis ilinin tarihine bakıldığında; Tarihçiler M.Ö. 5000 ile 7000 yıllarına kadar dayandırmaktadır. Gerçek anlamda Bitlis ilinin tarihi Neolotik Çağ (Yenitaş ya da Cilalı Taş Devri) dönemine kadar uzanmaktadır. Hititler, Asurlular, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı uygarlıklarına ilişkin kalıntılar bulunmaktadır. Tarih boyunca kültür ve sanat eserlerinin yoğun olarak görüldüğü Bitlis ili, kültürel ve doğal güzellikler bakımından epey zengin bir kenttir. Nemrut Dağı ve Krater Gölleri ile Van Gölünün yarısı Bitlis ili sınırları içerisinde yer almaktadır (Serdar, 2010, s.4 ; www.bitliskulturturizm.gov.tr, 2019). Günümüzde Türkiye'nin Doğu Toroslarını oluşturan ve Hakkari ilindeki Cilo Dağlarına kadar uzanan bu dağlar, geniş bir kavisle yükselmekte, geniş ve sıradağlar oluşturduğu için aşılmasını çok zorlaştırmıştır. Bitlis ili; bir set görevi oluşturan bu dağların kısmen daraltılmış olduğu bir vadinin bulunduğu yerde kurulmuştur. Bu sebepten dolayı seyyah ve araştırmacılar Bitlis ili için "Vadideki Yeşil Şehir" adını

kullanmışlardır. Bu özellikleri ile Bitlis ili, Van Gölü havzasını Güney Doğu Anadolu bölgesine bağlamaktadır. Özellikle Anadolu'nun batısından gelerek Harput, Bingöl, Solhan, Muş ve Bitlis ili üzerinden İran'a giden yol güzergahı ile Musul, İskenderun, Adana, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır ve Bitlis ili üzerinden kuzeye giden yol güzergahı ilin stratejik anlamdaki önemini artırmıştır. Bitlis ili; merkez ilçe hariç olmak üzere Adilcevaz, Ahlat, Güroymak, Hizan, Mutki ve Tatvan olmak üzere altı ilçe ile birlikte 14 bucak, 334 köy ve 295 mezraya sahip olan bir kenttir (Serdar, 2007, s.13).

Bitlis ilinin 2018 yılı itibariyle nüfusu 349.396'dır. Nüfus açısından en kalabalık iller arasında 55. sırada bulunmaktadır. Yüzölçümü 8.855 km^2 ve nüfus yoğunluğu açısından km^2'ye 39 kişi düşmektedir (www.nufusu.com, 2019). İlin ekonomisine bakıldığında; tarım, hayvancılık ve ormancılığa dayandığı görülmektedir. Nüfusun %80'i tarımla uğraşmakta olup, hayvancılıkla daha çok göçebe aşiretlerin uğraştığı, genelde koyun, keçi ve sığır beslenildiği, arıcılığın geliştiği, ormancılık ise en çok Hizan, Mutki ve Tatvan ilçelerinde görülmektedir (www.cografya.gen.tr, 2019). Ayrıca Adilcevaz ilçesi cevizi ile tanınmaktadır. Cevizlerin özelliği ince kabuklu, içi beyaz, kabuktan ayrılması kolay ve büyük olmasıdır. 1989 yılından beri Adilcevaz'da ceviz festivali düzenlenmektedir.

Bitlis ili altı ilçeye sahip olup, merkez ve ilçelere ait nüfus ile ilçelerin merkeze uzaklığına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Bitlis İl ve İlçelerine İlişkin 2018 Yılı İstatistiki Bilgiler (www.nufusu.com, 2019; http://www.illerarasimesafe.com/, 2019).

İlçe Adı	**Nüfusu**	**Toplam Nüfus %'si**	**Merkezden Uzaklığı KM**
Merkez	71.501	20,46	-
Adilcevaz	30.376	9,18	86
Ahlat	40.806	11,68	62
Güroymak	47.742	13,66	32
Hizan	34.186	9,78	52,0
Mutki	32.090	9,18	21
Tatvan	92.695	26,53	24

Bitlis il ve ilçelerine ilişkin istatistiki bilgilerin yer aldığı tablo 1 incelendiğinde; Bitlis ilinin 2018 yılında en fazla nüfusa sahip olan ilçesinin Tatvan İlçesi (92,695 kişi) olduğu ve en az nüfusa sahip olan ilçesinin

ise Adilcevaz (30.376) olduğu, Bitlis şehir merkezi ile ilçeler arasındaki karayolu ile ulaşım mesafesine bakıldığında; Bitlis şehir merkezi ile Adilcevaz ilçesi arası 86 km, Ahlat ilçesi arası 62 km, Güroymak ilçesi 32 km, Hizan ilçesi 52 km, Mutki ilçesi 21 km ve Tatvan ilçesi ise 24 km olduğu görülmektedir. Bu verilere göre, Bitlis il merkezinden en uzak ilçesinin Adilcevaz olduğunu aynı zamanda il merkezinin en uzak mesafede olan Adilcevaz ilçesinin diğer ilçelere göre nüfusunun da en az olması dikkat çekmektedir. Genel olarak tablo yorumlandığında; Tatvan ilçesinin, ilin merkez nüfusundan daha fazla bir nüfusa sahip olduğu, gelişmişlik bakımından da Tatvan ilçesinin il merkezinden daha gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Tatvan ilçesinin gelişmesindeki en önemli etkenin Van Gölüne kıyısı olması ve Van ili ulaşım güzergahının kısa mesafede olduğu[2] bir yerleşim alanında kurulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Ancak aynı Van Gölüne kıyısı bulunan Adilcevaz ve Ahlat ilçeleri için bu durumdan bahsetmek güçtür. Çünkü Van iline gidilmesi için gölün diğer çevresinden dolaşılması gerekir bu da hem zaman kaybı hem de mesafenin uzun olmasından dolayı tercih edilen bir güzergah olmamasından kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

Bitlis İli ve Göç

Bitlis ili belirtildiği gibi ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan ve sürekli olarak göç veren bir istatistiki yapıya sahip olan bir ilimizdir. Bitlis ilinde göçlerin geneli batı bölgelerine olmakla birlikte bölge içi göçlerde görülmektedir. Bitlis ilinden çoğunlukla göç edilen iller aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

2017 ve 2018 yıllarında Bitlis ilinden 200 kişi ve üzeri göç edilen illeri gösterir tablo 2 incelendiğinde; başta İstanbul olmak üzere, Ankara, Adana, Antalya, Aydın, Bursa, İzmir, Kocaeli, Manisa, Mersin ve Tekirdağ illerine göç edilmesinin yanında doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan, Gaziantep, Malatya, Muş, Batman, Siirt ve Van illerine Bitlis ilinden göç edildiği görülmektedir. Bitlis ili genel anlamda her dönem göç veren bir il konumunda olmuştur.

[2] Van iline Bitlis ilinden Van gölünün iki tarafındanda ulaşım sağlanmaktadır. Birisi Ahlat-Adilcevaz-Erciş güzergahı, mesafesi uzun olan diğeri ise Tatvan- Gevaş-Edremit-Van güzergahıdır.

Tablo 2. 2017 - 2018 Yıllarında Bitlis İlinden Göç Edilen İllerin Dağılımı (TUİK, 2019).

Bitlis İlinden Göç Edilen İl	2017 Yılı Sayı	2018 Yılı Sayı
ADANA	433	381
ANKARA	1.420	1.138
ANTALYA	457	335
AYDIN	335	368
BATMAN	443	392
BURSA	903	786
GAZİANTEP	261	213
İSTANBUL	4.569	4.060
İZMİR	857	728
KOCAELİ	410	461
MALATYA	208	235
MANİSA	522	455
MERSİN	925	775
MUŞ	549	644
SİİRT	404	385
TEKİRDAĞ	203	200
VAN	845	734

Tablodaki bilgiler ışığında; Bitlis ilinde en fazla göçün 2017 (4.569 kişi) ve 2018 yılında (4.060 kişi) İstanbul iline yapıldığı görülmektedir. Ardından Ankara (1420 kişi), Mersin (925 kişi), Bursa (903 kişi) ve İzmir (857 kişi) illeri sırası ile gelmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırmanın temel amacı; yerel halkın doğup büyüdüğü toprakları terk etmesine neden olan etkenlerin ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesidir. Bu bağlamda, Doğu Anadolu Bölgesinde yeralan Bitlis ili örneklem olarak alınmıştır. Çalışmada; literatür taraması, yazınsal ve görsel kaynakların kullanılmasının yanında veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden faydalanılmıştır. İlgili anket, Bitlis il mülki sınırları içerisinde belirli bir süre yaşayıp sonradan göç etmiş olan 280 katılımcıyla yapılmıştır. Anket çalışması sonrası elde edilen verilerin analiz edilmesi için SPSS 22 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Araştırmaya yönelik varsayımlar şunlardır:

- Veri toplama aracı olarak kullanılan anket sorularının her birindeki değerler arasındaki farklılığın katılımcılar tarafından ayırt edilebileceği varsayılmıştır.
- Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anketin konuya yönelik bütün detayları kapsadığı varsayılmıştır.
- Anket çalışmasında katılımcıların ankette yer alan sorulara verdiği cevapların gerçek durumu yansıttığı varsayılmıştır.
- Araştırmada katılımcılara uygulanan anketlerin katılımcılar tarafından samimi ve doğru olarak yanıtlandığı, ayrıca verilen cevapların geçerli ve güvenilir olduğu, verilerin analizinde kullanılan istatiksel yöntemlerin amacına uygun olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmanın bir alan araştırması olması nedeniyle ulaşım, zaman ve maliyet unsuru gözönüne alınarak Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan; 14 il (Malatya, Erzincan, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Erzurum, Muş, Bitlis, Kars Ağrı, Ardahan, Iğdır, Hakkari, Van) arasından Bitlis ili ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu kısmında elde edilen bulguların analiz edilmesi sonrası elde edilen sonuçlar yorumlanarak konuyla ilgili öneriler verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde; araştırmaya katılanların 151'i (%53,9) erkek katılımcı, 129'u (%46,1) ise kadın katılımcıdan oluşmuştur. Erkek katılımcı sayısı kadın katılımcı sayısından 22 (%7,8) katılımcı fazla olduğu görülmektedir.

Katılımcıların doğum yerlerine bakıldığında; 107 katılımcı (%38,2) il merkezinde doğmuş iken, 95 katılımcı (%33,9) ilçe merkezinde, 17 katılımcı (%6,1) kasabada (belde belediyesi), 60 katılımcı (%21,4) köyde ve 1 katılımcı (%0,4) ise yurt dışında doğduğu görülmektedir.

Katılımcıların yaş grup dağılımlarını incelediğimizde; araştırmaya katılanların 53'ü (%18,9) 18 ile 25 yaş arasında yer alırken, 93'ü (%33,2) 26 ile 30 yaş arasında, 34'ü (%12,1) 31 ile 35 yaş arasında, 26'sı (%9,3) 36 ile 40 yaş arasında, 34'ü (%12,1) 41 ile 45 yaş arasında ve 40'ı (%14,3) 46 ve üzeri yaş arasındadır. Katılımcıların çoğunluğu olan 93'ü (%33,2) 26 ile 30 yaş arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler

Değişkenler		F	%
Cinsiyet	Erkek	151	53,9
	Kadın	129	46,1
Doğum Yeri	İl merkezi	107	38,2
	İlçe	95	33,9
	Kasaba	17	6,1
	Köy	60	21,4
	Yurt dışı	1	0,4
Yaş	18-25	53	18,9
	26-30	93	33,2
	31-35	34	12,1
	36-40	26	9,3
	41-45	34	12,1
	46 ve yukarısı	40	14,3
Medeni Durum	Evli	178	63,6
	Bekar	102	36,4
Meslek	Memur	74	26,4
	İşçi	104	37,1
	Esnaf	40	14,3
	Çiftçi	17	6,1
	Diğer	45	16,1
Öğrenim Durumu	Okuryazar değil	36	12,9
	Okuryazar	73	26,1
	İlköğretim	72	25,7
	Lise	33	11,8
	Yüksekokul 2 yıllık	23	8,2
	Yüksekokul 4 yıllık	38	13,6
	Yüksek lisans	5	1,8
	Doktora	-	-

Katılımcıların medeni durumlarına baktığımızda; 178 katılımcı (%63,6) evli iken 102 katılımcı (%36,4) bekardır. Katılımcıların çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların meslek grupları incelendiğinde; katılımcıların 74'ü (%26,4) memur iken, 104'ü (%37,1) işçi, 40'ı (%14,3) esnaf, 17'si (%6,1) çiftçi ve 45'i (%16,1) diğer meslek gruplarını oluşturmaktadır. Meslek gruplarında en fazla işçi olan katılımcı sayısının (104) olduğu görülmektedir. Katılımcıların öğrenim durumlarına baktığımızda; 36 (%12,9) katılımcı okuryazar değil iken, 73'ü (%26,1) okuryazar, 72'ü (%25,7) ilköğretim, 33'ü (%11,8) lise, 23'ü (%8,2) yüksekokul 2 yıllık (Ön lisans), 38'i (%13,6) yüksekokul 4 yıllık (Lisans) ve 5'i (%4,7) yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların çoğunluğu (181 katılımcı) İlköğretim ve aşağısında öğrenim durumuna sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Bitlis İlinden Ne Kadar Zamandan Beri Göç Ettiklerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
Süre	1 Yıl ve Aşağı	53	18,9
	1-5 Yıl	40	14,3
	6-10 Yıl	55	19,6
	11-15 Yıl	35	12.5
	16-20 Yıl	84	30,0
	20 Yıl ve Yukarısı	13	4,6
	Toplam	280	100

Tablo 4'de katılımcıların Bitlis ilinden ne kadar zamandan beri göç ettiklerine ilişkin süreleri incelendiğinde; 1 yıl ve aşağısında göç eden katılımcı sayısı 53 (%18,9) iken, 40'ı (%14,3) 1 ile 5 yıl arasında, 55'i (%19,6) 6 ile 10 yıl arasında, 35'i (%12,5) 11 ile 15 yıl arasında, 84'ü (%30,0) 16 ile 20 yıl arasında ve 13'ü (%4,6) 21 yıl ve üzerinde bir süredir illerinden göç ettiği bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların Bitlis ilinden ne kadar zamandan beri göç ettiklerine ilişkin sürelere baktığımızda, 16-20 yıl arasında göç etmiş olan (84 Katılımcı) katılımcı sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ayrıca tabloda toplam katılımcıların hemen hemen yarısı 10 yıl sürenin hem üzerinde hem de aşağısındaki sürelerde göç etmiş oldukları göze çarpan veriler arasındadır.

Tablo 5. Katılımcıların Göç Ettiği İkamet Yerlerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İkamet Ettiğiniz Yer	Büyükşehir Belediyesi Olan İl	211	75,4
	İl Belediyesi Olan İl	54	19,3
	İlçe Belediyesi Olan	15	5,4
	Toplam	280	100,0

Tablo 5 incelendiğinde; katılımcıların 211'i (%75,4) büyükşehir belediyesi olan bir ile göç etmiş iken, 54 (%19,3) katılımcı il belediyesi olan ve 15 (%5,4) katılımcının ise ilçe belediyesi olan yerleşim alanına göç ettiği bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların göç ettiği ikamet yerlerine baktığımızda büyük çoğunluğunun (211) büyükşehir belediyesi olan bir ile göç ettiği görülmektedir.

Büyükşehirlerde; sosyal, ekonomik, kültürel, eğitim, sağlık gibi birçok olanakların olması, özellikle iş bulma noktasında daha faz olanağı olmasından dolayı büyükşehirlere göç her zaman için cazip bir tercih

olmuştur. Büyükşehirlerde de göçle nüfusun artması sonucu farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dengesiz olarak oluşan göç hareketleri büyükşehirlerin sorunlarını daha da artırmıştır. Bu noktada büyükşehir belediye yöneticilerine önemli görevler düşmektedir. Gerekli olan alt yapı ve benzeri hizmetleri yerine getirirken gelecekte nüfusun daha da artacağını hesaba katarak gerekli olan hizmetleri yerine getirmelidir. Duruma göç eden kişi veya kişiler açısından bakıldığında ise illaki büyükşehir birçok yönü ile cazip yerleşim alanlarıdır.

Tablo 6. Katılımcıların Göç Alma Kararlarında Etkileri Olan Kesimlere İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		**F**	**%**
Kim veya kimler sizin göç kararı almanızda etkili olmuştur?	Kimseden Etkilenmedim	42	15,0
	Arkadaşımdan	60	21,4
	Akrabalarımdan	141	50,4
	Hemşerilerimden	26	9,3
	Diğer	11	3,9
	Toplam	280	100

Tablo 6 incelendiğinde; katılımcıların 42'si (%15,0) göç kararı alırken kimseden etkilenmediğini belirtirken, 60'ı (%21,4) katılımcı Arkadaşından, 141 (%50,4) katılımcı akrabalarından, 26 (%9,3) hemşerilerinden ve 11 (%3,9) katılımcı diğer kesimlerden etkilendiği bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların göç kararı alırken etkili olan kesimlere baktığımızda, büyük çoğunluğunun (141) akrabalarından etkilenerek göç kararı aldıkları görülmektedir.

Tablo 71. Katılımcıları Göç Etmeye Neden Olan Etkenlere İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		**F**	**%**
Sizi göç etmeye sevk eden en önemli etken nedir?	Aşiret Baskısı	6	2,1
	Kan Davası	4	1,4
	Terör Korkusu	73	26,1
	Eğitim	17	6,1
	Sağlık	24	8,6
	Siyasi Baskılar	6	2,1
	İşsizlik	136	48,8
	Sosyal Olanakların Yetersizliği	6	2,1
	Tayin	4	2,1
	Diğer	2	0,7
	Toplam	280	100

Tablo 7 incelendiğinde; katılımcıların 6'sı (%2,1) göç kararını almalarına neden olan en önemli etkenin aşiret baskısı olduğunu belirtir iken, 4'ü (1,4) kan davasının, 73'ü (26,1) terör korkusunun, 17'si (%6,1) eğitim, 24'ü (%8,6) sağlık, 6'sı (%2,1) siyasi baskılardan, 136'sı (48,8) işsizliğin, 6'sı (%2,1) sosyal olanakların yetersizliğinin, 4'ü (%2,1) tayin olması ve 2'si (%0,7) diğer nedenlerin olduğu bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların göç kararı almalarındaki en önemli etkenin işsizlik olduğu (136 katılımcı) görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Göç Ettiği İli ile Bağlantılarının Devam Edip Etmediklerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		**F**	**%**
Göçle ayrıldığınız iliniz	Evet	241	86,1
ile bağlantılarınız halen	Hayır	39	13,9
devam ediyor mu?	Toplam	280	100,0

Tablo 8 incelendiğinde; katılımcıların 241'inin (%86,1) göç ettiği illeri ile bağlantılarının devam ettiği, 39'unun (%13,9) ise bağlantılarının devam etmediği bilgileri yer almaktadır. Büyük çoğunluktaki katılımcıların göç ettiği illeri ile bağlantılarının devam ettiği görülmektedir. Bunun en büyük nedeni ise akrabalarının halen göç ettiği ilde yaşıyor olmasıdır.

Tablo 9. Katılımcıların Göç Ettiği Bitlis İlindeki Yerel Yöneticilerin Göçün Önlenmesine Dair Yeterli Düzeyde Çalışmalarının Olup Olmadığı Görüşlerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		**F**	**%**
Size göre yerel yöneticiler	Evet	48	17,1
ilinizdeki göçün önlenmesine	Hayır	159	56,8
dair yeterli düzeyde	Fikrim Yok	73	26,1
çalışmalar yapmakta mıdır?	Toplam	280	100,0

Tablo 9 incelendiğinde; katılımcıların 48'inin (17,1) göç ettiği Bitlis ilindeki yerel yöneticilerin göçün önlenmesine dair yeterli düzeyde çalışmalarının olduğunu belirtirken, 159'unun (56,8) yeterli düzeyde çalışmalarının olmadığına ve 73'ünün (26,1) ise konu ile ilgili fikirlerinin olmadığı bilgileri yer almaktadır. Büyük çoğunluktaki katılımcıların göç ettiği Bitlis ilindeki yerel yöneticilerin göçün önlenmesine dair yeterli düzeyde çalışmaların yapılmadığı (159 katılımcı) görüşünde olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Katılımcıların Göç Etmeden Önceki Aylık Gelirlerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç etmeden önceki toplam aylık geliriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?	1.000 TL ve Aşağısı	143	51,1
	1001 TL-2000 TL	90	32,1
	2001 TL-3000 TL	36	12,9
	3001 TL-5000 TL	5	1,8
	5001 TL-7000 TL	6	2,1
	7001 TL-10.000 TL	-	-
	10.001 TL-15.000 TL	-	-
	15.000 TL ve Üzerinde	-	-
	Toplam	280	100

Tablo 10 incelendiğinde; katılımcıların 143'ünün (51,1) illerinden göç etmeden önceki aylık gelirinin 1.000 TL ve aşağısında olduğunu belirtirken, 90'ı (%32,1) 1.001-2000 TL arasında, 36'sı (%12,9) 2.001-3000 TL arasında, 5'i (%1,8) 3.001-5000 TL arasında, 6'sı (%2,1) 5.001-7.000 TL ve 7.000 TL'nin üzerinde aylık geliri olan katılımcının olmadığı bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun (143 katılımcı) göç etmeden önceki aylık gelirlerinin 1.000 TL ve aşağısında olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Katılımcıların Göç Ettiği Yerleşim Alanındaki Aylık Gelirlerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç ettikten sonra yani şu anki yaşadığınız yerleşim alanındaki toplam Aylık geliriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?	1.000 TL ve Aşağısı	4	1,4
	1001 TL-2000 TL	39	13,9
	2001 TL-3000 TL	103	36,8
	3001 TL-5000 TL	85	30,4
	5001 TL-7000 TL	38	13,6
	7001 TL-10.000 TL	6	2,1
	10.001 TL-15.000 TL	2	0,7
	15.001 TL ve Üzerinde	3	1,1
	Toplam	280	100

Tablo 11 incelendiğinde; katılımcıların 4'ü (1,4) illerinden göç ettikten sonraki aylık gelirinin 1.000 TL ve aşağısında olduğunu belirtirken, 39'u (%13,9) 1.001-2000 TL arasında, 103'ü (%36,8) 2.001-3000 TL arasında, 85'i (%30,4) 3.001-5000 TL arasında, 38'i (%13,6) 5.001-7.000 TL arasında, 6'sı (%2,1) 7.001-10.000 TL arasında, 2'si (%0,7) 10.001-15.000 TL arasında ve 3'ünün (%1,1) ise 15.001 TL ve üzerinde aylık geliri olduğu bilgileri yer

almaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun (103 katılımcı) göç ettikten sonraki aylık gelirlerinin 2.001-3.000 TL arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 10 ile 11 karşılaştırıldığında; katılımcıların illerinden göç etmeden önceki geliri ile göç ettikten sonrası geliri arasında önemli düzeyde artış olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 12. Katılımcıların Göç Ettikten Sonra Yaşamlarında Herhangi Bir Değişiklik Olup Olmadığına İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		**F**	**%**
İlinizden göç ettikten	Evet-Olumlu	177	63,2
sonrasizce yaşamınızda	Evet-Olumsuz	67	23,9
herhangi bir	Hayır	36	12,9
değişiklik oldu mu?	Toplam	280	100,0

Tablo 12 incelendiğinde; katılımcıların 177'sinin (63,2) göç ettikten sonra yaşamlarında olumlu yönde değişiklik olduğunu belirtirken, 67'si (23,9) olumsuz yönde değişiklik olduğunu ve 36'sı (12,9) ise yaşamlarında herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Büyük çoğunluktaki katılımcı, illerinden göç ettikten sonra yaşamlarında olumlu yönde değişiklik olduğu görüşündedir.

Tablo 13. Katılımcıların Göç Ettikten Sonraki Yaşamlarındaki En Önemli Değişikliğe İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		**F**	**%**
	Ekonomik olanaklarımız arttı	131	46,8
İlinizden göç ettikten	Can güvenliğimizden endişeli değiliz	66	23,6
sonra yaşamınızdaki	Sosyal olanaklarımız arttı	42	15,0
en önemli değişikliği	Sağlık olanaklarımız arttı	25	8,9
belirtebilir misiniz?	Eğitim olanaklarımız arttı	16	5,7
	Toplam	280	100

Tablo 13 incelendiğinde; katılımcıların 131'inin (46,8) göç ettikten sonra yaşamlarındaki en önemli değişikliğin ekonomik olanaklarının arttığı yönünde olduğunu belirtirken; 66'sı (23,6) can güvenliğinden endişeli olmadığını, 42'si (15,0) sosyal olanaklarının arttığını, 25'i (8,9) sağlık olanaklarının arttığını ve 16'sı (5,7) ise eğitim olanaklarının arttığını belirtmektedir. Tabloda büyük çoğunluğun göç ettikten sonra ekonomik olanaklarının arttığı görüşünde olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Katılımcıların Göç Ettikten Sonra Kültürel Uyum Sorunu Yaşayıp Yaşamadıklarına İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç ettikten sonra kültürel uyum sorunu yaşadınız mı?	Evet	161	57,5
	Kısmen	76	27,1
	Hayır	43	15,4
	Toplam	280	100,0

Tablo 14 incelendiğinde; katılımcıların 161'inin (%57,5) göç ettikten sonra göç ettikleri yerleşim alanında kültürel anlamda uyum sorunu yaşadığını belirtirken, 76'sı (%27,1) kısmen ve 43'ü (%15,4) ise göç ettiği yerleşim alanında kültürel anlamda uyum sorunu yaşamadığını belirtmiştir. Tabloda büyük çoğunluktaki katılımcıların göç ettiği yerleşim alanında kültürel anlamda sorun yaşadığı görülmektedir.

Ülkenin doğusu ve batısı arasında kültürel anlamda farklılıkların olması doğudan batıya göç etmiş olan kişi veya kişilerin kültürel uyum sorunu yaşamaları doğaldır. Zamanla yaşadıkları kültürel sorun yerini uyuma bırakması muhtemeldir.

Tablo 15. Katılımcıların Göç Ettikten Sonra Başka Bir İle Daha Göç Edip Etmediklerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç ettikten sonra başka bir ilegöç ettiniz mi?	Evet	51	18,2
	Hayır	229	81,8
	Toplam	280	100,0

Tablo 15 incelendiğinde; katılımcıların 51'i (%18,2) illerinden göç ettikten sonra başka bir ile göç ettiğini belirtirken, 229'u (%81,8) illerinden göç ettikten sonra başka bir ile göç etmediğini belirtmiştir. Tabloda büyük çoğunluğun illerinde göç ettikten sonra başka bir ile göç etmediği görülmektedir.

Tablo 16 incelendiğinde; katılımcıların 186'sı (%66,4) göç etmiş oldukları illerindeki en büyük sorunun işsizlik olduğunu belirtirken, 10'u (%3,6) göç, 38'i (%13,6) terör olayları, 14'ü (%5,0) eğitim, 4'ü (%1,4) çarpık kentleşme, 26'sı (%9,3) sağlık ve 2'si (%0,7) ise diğer nedenlerin illerindeki en büyük sorun olduğunu belirtmiştir.

Tablo16. Katılımcıların Göç Etmiş Oldukları İllerindeki En Büyük Soruna İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
	İşsizlik	186	66,4
	Göç	10	3,6
	Terör Olayları	38	13,6
Sizce ilinizin	Eğitim	14	5,0
en büyük	Çarpık Kentleşme	4	1,4
sorunu nedir?	Sağlık	26	9,3
	Diğer	2	0,7
	Toplam	280	100

Tabloda katılımcıların büyük çoğunluğun illerindeki en büyük sorunun işsizlik (186 katılımcı) olduğu görülmektedir. İşsizlik, insanları memleketlerinden göç etmeye zorlayan en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar iş bulma ümidi ile memleketlerinden başka memleketlere göç etmektedir.

Tablo 17. Katılımcıların Göç Kararlarının Doğru Olup Olmadığına İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizden göç etme kararınızın	Evet	248	88,6
doğru olduğunu düşünüyor musunuz?	Hayır	32	11,4
	Toplam	280	100,0

Tablo 17 incelendiğinde; katılımcıların 248'i (%88,6) illerinden göç etme kararının doğru olduğunu belirtirken, 32'si (%11,4) ise illerinden göç etme kararlarının doğru olmadığını belirtmiştir. Tabloda büyük çoğunluktaki katılımcı illerinden göç etme kararlarının doğru olduğu görüşündedir.

Tablo 18. Katılımcıları Göç Etme Kararlarını Aldıran Neden veya Nedenlerin Kalkması Durumunda Tekrar İllerine Dönüp Dönmeyeceklerine İlişkin İstatistiki Bilgiler

Değişkenler		F	%
İlinizde sizi göç etmeye zorlayan neden veya	Evet	212	75,7
nedenler ortadan kalkmış olsaydı yenidenilinize	Hayır	68	24,3
dönüş yapar mıydınız?	Toplam	280	100,0

Tablo 18 incelendiğinde; katılımcıların 221'i (%78,9) illerinden göç etme neden veya nedenlerin ortadan kalkmış olması durumunda yeniden memleketlerine döneceklerini belirtirken, 68'i (%24,3) ise memleketlerine dönmeyeceklerini belirtmiştir. Tabloda büyük çoğunluktaki katılımcı

illerinden göç etmeye neden olan etkenlerin kalkması durumunda memleketlerine dönecekleri görüşünde oldukları görülmektedir.

Ülkedeki bölgeler arası hatta iller arası gelişmişlik düzeylerinin imkan ve olanakların farklılık göstermesi gelişmemiş, iş imkanı olmayan, doğup büyüdüğü hayatının belki en iyi günlerini yaşadığı yerleşim alanlarından istemese de göç etmek zorunda kaldığı ama hep bir ümitle yeniden memleketine döneceği hayatının geri kalanını memleketinde yaşayacağı hayali vardır.

Tablo 19. Katılımcıların Öğrenim Durumu ile Cinsiyetlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Ki- Kare Testi Analiz Sonuçları (n=280)

Değişkenler			**Cinsiyetiniz?**		
			Erkek	**Kadın**	**Toplam**
Öğrenim durumununuz?	Okur yazar değil	F	18	18	38
		%	11,9	14,0	12,9
	Okur Yazar	F	37	36	73
		%	24,5	27,9	26,1
	İlköğretim	F	29	43	72
		%	19,2	33,3	25,7
	Lise	F	26	7	33
		%	17,2	5,4	11,8
	Yüksekokul 2 yıllık	F	16	7	23
		%	10,6	5,4	8,2
	Yüksekokul 4 yıllık	F	22	16	38
		%	14,6	12,4	13,6
	Yüksek lisans	F	3	2	5
		%	2,0	1,6	1,8
	Doktora	F	0	0	0
		%	0,0	0,0	0,0
Toplam		F	151	129	280
		%	100,0	100,0	100,0

X^2=14,611 p=0,000* *P<0,01

Tablo 19'da yer alan katılımcıların öğrenim durumu ile cinsiyetlerinin karşılaştırılmasına ilişkin ki kare testi analiz sonucuna göre aralarında bir anlamlılık vardır. Cinsiyeti erkek olan katılımcıların öğrenim durumu, cinsiyeti kadın olanlara göre daha üst düzeydedir. Cinsiyeti kadın olan katılımcıların büyük çoğunluğunun (97 katılımcı %75,2) ilköğretim ve altındaki öğrenim durumuna sahip olduğu görülmektedir. Bu durum cinsiyete göre kadın katılımcıların öğrenim düzeyinin ne kadar düşük seviyede olduğunun göstergesidir.

Tablo 20. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Memleketlerinden Kendilerini Göç Etmeye Neden Olan Etkenlerin Ortadan Kalkması Durumunda Memleketlerine Dönüş Yapıp Yapmayacakları Durumlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Testi Analiz Sonuçları (n=280)

Değişkenler			**Cinsiyetiniz?**		
			Erkek	**Kadın**	**Toplam**
İlinizden Sizi Göç Etmeye Zorlayan Neden ve Nedenler OrtadanKalkmış Olsaydı Yeniden İlinize Dönüş Yapar mıydınız?	Evet	F	128	84	212
		%	84,8	65,1	75,7
	Hayır	F	23	45	68
		%	15,2	34,9	24,3
Toplam		F	151	129	280
		%	100,0	100,0	100,0

X^2=14,611 p=0,000**P<0,01

Tablo 20'de yer alan katılımcıların Cinsiyetleri ile memleketlerinden kendilerini göç etmeye neden olan etkenlerin ortadan kalkması durumunda memleketlerine dönüş yapıp yapmayacakları durumlarının karşılaştırılmasına ilişkin ki kare testi analiz sonucuna göre aralarında bir anlamlılık vardır. Cinsiyeti erkek olan katılımcıların 128'i (%84,8), kadın katılımcıların ise 84'ü (%65,1) illerinden kendilerini göç etmeye neden olan etkenlerin ortadan kalkması durumunda memleketlerine döneceğini belirtirken, Cinsiyeti erkek olan katılımcıların 23'ü (%15,2), kadın katılımcıların ise 45'i (%34,9) illerinden kendilerini göç etmeye neden olan etkenlerin ortadan kalkması durumunda memleketlerine geri dönmeyeceklerini belirtmiştir.

İllerinden kendilerini göç etmeye neden olan etkenlerin ortadan kalkması durumunda memleketlerine dönmeyeceğini belirten 68 katılımcının büyük çoğunluğunu (45 katılımcı) kadın katılımcılardan olduğu tabloda öne çıkan bilgiler arasındadır. Bu tabloya göre kadınların erkeklere göre daha çok göç ettiği yerleşim alanında kalma isteklerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Göç kararı insanların geleceğini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebileceği bir süreçtir. Bu bakımdan, göç edilecek yer belirlenirken çok yönlü düşünülüp rasyonel alınan kararlara göre hareket edilmelidir. Aksi

durumda göç edilen yerden sonucu daha vahim olan durum veya durumlarla karşılaşılabilinir. Böylesi bir durumda da insanlar göç ettikleri yerden başka yerleşim alanlarına yeniden göç edebiliyor. Bu da insanların belirli kayıplarına neden olmaktadır. Bu anlamda göç kararı alınırken iyi düşünülüp analizler yapıldıktan sonra gerçekleştirme aşamasına geçilmelidir.

Alan araştırması yapılan Bitlis ilinde insanların göç etme sebeplerinin başında işsizlik ardından terör olayları, sağlık ve eğitim olanaklarının yetersizliği gelmektedir. İnsanlar memleketlerinden zorunlu olarak istemleri dışında sosyo-ekomik yapıları farklı olan başka bir memlekete taşınmaktadır. Zorunlu olan bu göç hareketleri, kimileri için her şey istediği ve beklediği gibi sonuçlanırken, kimileri içinse olumsuz yönde sonuçlanabilmektedir. Yaşanan bu olumsuz sonuçlar, göç edenler arasında sosyal, kültürel ve psikolojik travmalara neden olmaktadır.

Günümüzdeki Bitlis ilinde olduğu gibi göçe etki eden etkenler arasındaki en önemli faktör ekonomik faktördür. Şehirlerde görülen işsizlik nedeni ile insanlar genç yaşta doğup büyüdükleri memleketinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Göç edilen yerle birlikte göç edilen yerlerde de nüfusun artışına paralel olarak farklı sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Büyükşehirlere ya da gelişim aşamasında olan şehirlere göçün önlenmesi için gelişimi geriye doğru giden veya durmuş olan şehirlere yeni işletmeleri teşvik edici adımlar atılmalı ve Organize Sanayi Bölgelerinin yaygınlaştırılması ile birlikte mevcut olan Organize Sanayi Bölgelerinin de geliştirilmesine yönelik destekleyici faaliyetlerde bulunulması önem arz etmektedir. Özelde ise çalışmamızda yer alan Bitlis ili ve ilçelerine yönelik teşviklerin artırılması, Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması, Van Gölü çevresinde bulunan Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçelerine turizmi teşvik edici yatırımların artırılması ve yeni tesislerin kurulması sonucu göç olgusunun azalacağı, hatta daha önce göç eden insanların yeniden kendi memleketlerine döneceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Causes of Internal Migration and Evaluation: Province of Bitlis Example

*

Vedat Yılmaz

Yuzuncuyıl University

Migration is a universal problem because it is a common problem of all countries. The subject of migration, which is defined as the situation of people being replaced by geographic expressions, is a phenomenon that has been going on for centuries. People have to migrate due to factors such as social, cultural, economic, administrative and environmental. Although some of the migrations are voluntary, the majority of the migrations are generally made after the compulsory cases. The concept of migration is the process of livelihood of people, failure to meet their basic needs, natural disasters such as earthquakes and floods, and the relocation of societies from one place to another due to reasons and reasons similar to the conflicts between each other. In time, the reasons for migration varied, with the development of certain cities in areas such as social, cultural, educational and economic, as well as people from underdeveloped or underdeveloped settlements to developed settlements. Thus, the cities where people emigrated grew further and developed, and other places get even smaller and the development is hindered. Population is an important force in the development of cities. It is important to know that this power must be used correctly and in time. If the necessary infrastructure preparations are made by taking into account that the population will increase in the future with the increase of the population, the increasing population in the city plays an important role in the development of the city in many areas. Otherwise, new problems in the city will be inevitable.

As in all countries in the world, there are both immigrants and emigrants in Turkey, as well as from within the country's own boundaries, migrating from one living space to another. The migration within the borders of the country is called as internal migration and the migration to the

country beyond the borders of the country is called as migration. In this way, people faced to change the residential areas from time to time for certain reasons.

Migration is one of the most important factors that change the social, economic and cultural structures of societies. In other words, the phenomenon of immigration influences the social structure, but it has the characteristics of changing it. This phenomenon is one of the key structural problems in Turkey since more than half a century. This spatial distribution in the demographic structure has manifested itself in both the emigrant and the immigrated residential areas. There are different reasons for this process and it has been far beyond a process that started and ended in a certain place. Today, many factors that cause and nurture this process constitute the primary cause of social mobility. Migrations in Turkey are made especially for social, economic and cultural reasons as well as fear of security.

After the 1950, wave of migration in Turkey has gained speed. The flow of migration from the East and Southeast Anatolia Region to the western regions has increased. In the study, it has been tried to inform about the mentioned internal migration which is rarely mentioned in recent years. In this context, Bitlis province, which has a long history, was taken as a sample in order to reveal the elements that cause people to migrate to settlements other than settlements where they were born and grown. A total of 280 participants who have lived in a certain period of time within the borders of the province of Bitlis were surveyed between January 20, 2017 and March 15, 2017. The data obtained from the questionnaires were analyzed and interpreted using the SPSS (Statistical Package for Social Science 22.0) statistical package program. In the study, information about the causes of migration and migration concept have given and solutions have been made.

The reason of emigration of people in Bitlis province, which is being investigated in the field, is the lack of terror events, health and education opportunities after unemployment. Involuntarily people move from their homeland compulsorily to another country with different socio-economic structures. These migratory movements, which are compulsory, may result in negative consequences for others while everything is as desired and

expected for some. These negative results cause social, cultural and psychological trauma among the migrants.

As in today's Bitlis province, the most important factor affecting migration is the economic factor. Due to the unemployment in the cities, people are forced to leave their hometown where they are born and grew up at a young age. In parallel with the increase in the population in the places where the migrants are migrated, different problems arise. In order to prevent migration to metropolitan or developing cities, steps should be taken to encourage new enterprises to move backwards or to those cities that have progressed, and it is important to support the development of Organized Industrial Zones with the promotion of Organized Industrial Zones. In private sector, increasing the incentives for Bitlis province and its districts in our study, establishment of Organized Industrial Zones, increasing tourism investment incentives to Adilcevaz, Ahlat and Tatvan districts around Van Lake and the establishment of new facilities will decrease the phenomenon of migration and even re-migrate the people who migrated earlier is thought to return to the country.

Kaynakça / References

Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008). *Göç ekonomisi:Türkiye üzerine bir uygulama*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Akşit, B. (1998). *İç göçlerin nesnel ve öznel toplumsal tarihi üzerine gözlemler köy tarafından bir bakış: Türkiye'de iç göç,* içinde (22-37). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Başel, H. (2007). Türkiye'de nüfus hareketlerinin ve iç göçün nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 53*, 515-542.

Bulut, Y. ve Eraldemir, Z. (2015).Göç olgusunun farklı boyutlarıyla Hatay İli İskenderun ve Dörtyol ilçeleri ölçeğinde incelenmesi, (Y. Bulut Ed.) *Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü,* içinde (13-38). Kocaeli:Umuttepe Yayınları.

Eren, V. ve Aydın A. (2016). Türkiye'deki kentleşme sürecinde yeni bir durum: Suriyeli kentliler. *Çukurova Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 31-38.

Etzo, I. (2008). *Internal migration a review of the literature.* MPRA Munich Personel RePEc Archive, 28.06.2017 tarihinde, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/8783 adresinden erişildi.

Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar*, (A.Zana Gündoğan ve C.Acar, çev.). Ankara:Bağlam Yayınları.

Gündüz, M. ve Yetim, N. (1997). Terör ve göç, *II.Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı* içinde (109-116), Ankara,20-22 Kasım 1996.

İçduygu, A. ve Ünalan, T. (1998). Türkiye'de iç göç sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri, *Türkiye'de İç Göç*, içinde (38-55). İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Karpat, K. H. (2013). *Osmanlıdan günümüze etnik yapılanma ve göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Keleş, İ. (1997). Türkiye'de göç eğilimleri ve şehirleşme süreci. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1*(2), 167- 187.

Keleş, R. (1998). *Kentleşme politikası*. Ankara:İmge Kitabevi.

Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3*(3),163-184.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme kentlileşme ve kentsel değişme*. Bursa:Ekin Kitabevi.

Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de iç göç sorunsalı yeniden tanımlama aşamasına geldi, *Türkiye'de İç Göç* içinde (7-21). İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Serdar, T. M. (2017). *Bitlis.* Bitlis: Bitlis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, No: 15.

Serdar, T. M. (2010). *Rüyalar şehri Bitlis*. İstanbul:Hamle Yayınları.

Sarıteke İ., Kahraman Ö. F. ve Aydın. A. (2018). Türkiye'deki Suriyeli nüfusun hukuki statüsü ile ilgili bir analiz. *Turkish Studies*, *13(*7), 383-396.

Öner, S. ve Kaçmazoğlu H. B. (1996). Göç Olgusu ve Doğu Anadolu, *II. Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç* içinde (371-379). No: 2046, Ankara, 20-22 Kasım 1996.

http://www.bitliskulturturizm.gov.tr/TR,56204/tarihce.html, adresinden 10/03/2019 tarihinde erişilmiştir.

http://www.cografya.gen.tr/tr/bitlis/, adresinden 10/03/2019 tarihinde erişilmiştir.

http://www.cografya.gen.tr/tr/bitlis/ekonomi.html, adresinden 10/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
https://www.nufusu.com/il/bitlis-nufusu, adresinden 10/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
https://www.nufusu.com/turkiyenin-en-kalabalik-sehirleri, adresinden 11/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.illerarasimesafe.com/adilcevaz-bitlis_bitlis/yolharitasi, adresinden 11/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.illerarasimesafe.com/bitlis_ahlat-bitlis/yolharitasi, adresinden 11/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.illerarasimesafe.com/guroymak-bitlis_bitlis/yolharitasi , adresinden 08/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.illerarasimesafe.com/bitlis-hizan_bitlis, adresinden 08/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.illerarasimesafe.com/mutki-bitlis_mutki-bitlis/yolharitasi, adresinden 11/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.illerarasimesafe.com/bitlis_tatvan-bitlis/yolharitasi, adresinden 11/03/2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.tuik.gov.tr, adresinden 10/03/2019 tarihinde erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yılmaz, V. (2019). İç göçün nedenleri ve değerlendirilmesi: Bitlis ili örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1709-1735. DOI: 10.26466/opus.562603

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 26/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Duygusal Emek ile İşe Yabancılaşma İlişkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Rolü[1]

DOI: 10.26466/opus.544850

*

Hüseyin Aslan* - İbrahim Sani Mert**

* Dr.Öğr.Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi/ Osmaniye / Türkiye
E-Posta: huseyinaslan111@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-0547-1317
** Prof. Dr., Antalya Bilim Üniversitesi/ Antalya/ Türkiye
E-Posta: ibrahim.mert@antalya.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2850-1865

Öz

Turizm işletmelerinde ürün ve hizmetlerin üretildiği anda tüketilmesi özelliği çalışanlar ile müşteriler arasında etkileşim yaşanmasına neden olmaktadır. Bu etkileşimde çalışanların müşterilere davranışları aracılığıyla olumlu veya olumsuz duygularını yansıtmaları müşterilerin çalışan veya işletme hakkında belirli bir izlenim elde etmesine neden olmakta ve bu durum ise işletmelerin hizmet kalitesini etkilemektedir. Hizmet sektöründe duyguların müşteri etkileşiminde belirleyici bir etken olması sonucu işletmeler; hizmet kalitesinin arttırılması için çalışanlarından fiziksel ve zihinsel çabalarının yanı sıra üretim sürecinde duygusal emeklerini sunmalarını beklemektedirler. Bu çalışmanın amacı, müşteri memnuniyetinin rekabette kilit rol oynadığı sektörlerin başında gelen otelcilik sektöründe yer alan şehir otelleri çalışanlarının katılımı ile duygusal emek ile işe yabancılaşma ilişkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici etkisinin bulunup bulunmadığı araştırmaktır. Bu maksatla, Gaziantep, Adana ve Osmaniye illerinde şehir otellerinde çalışan 549 katılımcıdan anket aracılığıyla veri toplanmıştır. Verilerin analizinde, keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmış, değişkenler arası korelasyonlar tespit edilmiş ve yapısal eşitlik modeli ile modelin uyum iyiliği testleri ve regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, duygusal emeğin psikolojik sermayeyi negatif yönde anlamlı olarak etkilediği ve işe yabancılaşmayı ise pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiş, psikolojik sermayenin ise işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca düzenleyici analiz neticesinde çalışanların sahip oldukları psikolojik sermayenin duygusal emek ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkide düzenleyici bir rol üstlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Duygusal emek, işe yabancılaşma, psikolojik sermaye*

[1] *Bu çalışma Hasan Kalyoncu Üniversitesinde SBE'de 2018 yılında yapılmış olan doktora tezinden türetilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 26/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

The Moderating Role of Psychological Capital in The Relationship Between Emotional Labor and Work Alienation

*

Abstract

The fact that the products and services are consumed at the moment when they are produced in tourism enterprises causes interaction between employees and customers. In this interaction, reflecting positive or negative feelings of the employees through their behaviors towards the customers causes customers to get a certain impression about the employee or the business and this affects the service quality of the enterprises. As a result of emotions in service sector as a determinant factor in customer interaction; In addition to their physical and mental efforts, they expect their employees to present their emotional efforts in the production process in order to increase the quality of service. The purpose of this study is to investigate whether there is a moderating effect of psychological capital in the relationship between emotional labor and work alienation with the participation of city hotels employees in the hotel sector, which is one of the sectors where customer satisfaction plays a key role in the competition. For this purpose, data were collected from 549 participants working in city hotels in Gaziantep, Adana and Osmaniye. In the analysis of the data, exploratory and confirmatory factor analyzes were made, correlations between variables were determined, and the model's goodness of fit model and regression analysis were performed with structural equation model. As a result of the analyzes, it has been determined that emotional labor has a significant negative effect on psychological capital and has a positive effect on work alienation. Additionally, psychological capital has been found to have a significant negative effect on work alienation. In addition, as a result of the moderating analysis, it was found that the psychological capital had a moderating role in the relationship between emotional labor and work alienation.

Keywords: *Emotional labor, work alienation, psychological capital*

Giriş

Küreselleşmenin etkisiyle günümüz bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler yoğun rekabet ortamının yaşanmasına neden olmuştur. Bilgi ve iletişim sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler yoğun rekabet ortamında hizmet sektörü işletmelerini yenilikçi stratejiler geliştirmeye yönlendirmiştir (Türk ve Kara, 2018). Rekabet avantajı sağlamak amacıyla hizmet sektöründeki bazı iş kollarında (sağlık, bankacılık, eğitim) olduğu gibi turizm sektöründe de yenilikçi gelişmeler işletmelere birtakım kolaylıklar sağlamıştır (Kızanlıklı, 2014).

Teknolojik gelişimler turizm işletmelerine birtakım kolaylıklar sağlasa da müşteri memnuniyeti noktasında yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla, müşteri memnuniyeti noktasında rakiplerine karşı rekabet avantajı elde etmek isteyen turizm işletmelerinin hizmet kalitesini yükseltmesi gerekmektedir. İşletmelerin bu durumu sağlayabilmesi için sahip oldukları insan kaynağını etkin bir şekilde yönetebilmeleri gerekmektedir. İnsan kaynağının etkinliğinin arttırılabilmesi için ise işletmeler, çalışanların psikolojik durumlarını iyileştirmeye çalışmalı, mevcut potansiyellerinin ortaya çıkartılması için gerekli fırsatları tanımalılar ve sahip oldukları özellik ve yetenekleri geliştirmeye çalışmalılardır (Beğenirbaş ve Turgut, 2016: 58). Bu nedenle, duygusal emek, işe yabancılaşma ve psikolojik sermaye kavramları çalışma yaşamında öne çıkmaktadır.

Duyguların müşteri etkileşiminde belirleyici bir etken olması fiziksel ve zihinsel çabanın yanı sıra üretim sürecinde yeni bir kaynak oluşturmuştur. Çalışanların müşteri ile olan etkileşiminde sergilemiş oldukları davranışların belirli bir duyguyla ifade edilmiş olması çalışma yaşamında duygunun önemini arttırmıştır (Tokmak, 2014). Çalışanlar yüz yüze kurdukları iletişimde müşterilere davranışları aracılığıyla belirli duygular yansıtmaktadırlar. Bu duyguların olumlu veya olumsuz olması doğrudan müşterinin çalışan veya işletme üzerinde belirli bir izlenim elde etmesini sağlamaktadır. Müşterilerde olumsuz bir izlenim bırakmak istemeyen işletmeler çalışanların davranışlarını kontrol altına almaya ve işletmenin önceden belirlemiş oldukları kurallara göre davranış sergilemelerini istemektedir. Çalışanlar ise kendilerinden istenen davranışları sergilemek için belirli bir çaba harcamak durumdadırlar. Duyguların belirli bir

çabayla sergilenmesi durumu ise "duygusal emek" kavramını doğurmuştur (Hochschild,1983; Ashforth ve Humphrey, 1993).

Bir duygu yönetim süreci olan duygusal emek, çalışanların duygularını önceden belirlenmiş kurallara göre denetleyerek müşteriye sunması olarak tanımlanmıştır (Hochschild, 1983: 7). Duygusal emeği, duyguların ticarileşip bir ücret için satılması olarak yorumlayan Hochschild (1983) duygusal emeği, hizmetin bir sahne, müşterinin seyirci ve çalışanın ise belirli roller üstlendiği bir oyun olarak görmüştür. Oysa iş yaşamının bir sahne olmadığı çok aşikardır ve duyguların şekillendirilerek belirli bir çerçeveye oturtulması ciddi sorunlar yaratmaktadır. Öyle ki duyguları, davranışları ve ifadeleri değiştirilen çalışan, duygularının işletme tarafından satın alınmaya çalışıldığını düşünmektedir. Bu durum ise, çalışanın herhangi bir özgürlük hissetmemesi, kendisini yalnız ve güçsüz hissetmesi sonucu işe yabancılaşmasına neden olmaktadır (Tokmak, 2014; Kaya ve Serçeoğlu, 2013). Ayrıca işletmeler açısından çalışanların gerçekte hissetmediği duyguları örgütsel gösterim kuralları doğrultusunda sergilemeleri her ne kadar örgütsel performansı arttırıcı bir unsur olarak görülse de bu durum çalışanlar açısından, işe yabancılaşma ile birlikte iş tatminsizliği, tükenmişlik, işten ayrılma niyeti ile stres ve psikolojik rahatsızlıklar gibi birçok olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır (Grandey, 2000, Tokmak, 2014, Beğenirbaş, 2015). Gerek çalışanlar açısından bu olumsuz sonuçların ortadan kaldırılması gerekse de örgütsel performans açısından çalışanların hissetmiş oldukları duyguları örgütsel gösterim kuralları ile uyumlu hale getirerek sergilemeleri ise çalışanların psikolojik sermayelerinin artırılmasıyla mümkün olmaktadır. Bu noktadan hareketle duygusal emeğin bireylerin psikolojik durumları üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, çalışanların psikolojik sermayelerin yüksek olması, duygusal emekten kaynaklanan duygusal emek kullanımının neden olacağı olumsuzluklara karşı olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Teori ve Hipotezler

Duygusal Emek ve İşe yabancılaşma Arasındaki İlişki

Duyguların ticarileştirilerek çalışma yaşamının bir parçası konumuna geldiğini belirten Hochschild (1979, 1983), tüm kuramcılar içinde özellikle Karl Marx ve Erving Goffman analizlerinden etkilenmiştir. Hochschild'in duygu kuramının temelinde Marx'ın, emeğin emekçileri yabancılaştıran bir meta olarak kullanımı üzerine geliştirdiği analiz ile Goffman'ın yüz yüze etkileşime getirdiği sosyolojik bakış yatmaktadır (Gassmann, 2010, s.10). Hochschild (1983), bu iki kuramcının çalışmalarını ve kendi araştırmasını kullanarak emeğin ne olduğu ve kim tarafından ortaya çıkarıldığı fikrine odaklanmaktadır.

Hochschild, duygusal emek teorisini geliştirirken duygu yönetimi perspektifinden faydalanmış ve duygusal emek kavramının "bir ücret karşılığında sarf edildiğini ve dolayısıyla değişim değerine sahip olduğunu" belirtmiş ve kavramı "dışarıdan gözlemlenebilecek yüz ve beden hareketlerini oluşturmak için duyguların yönetilmesi" manasında kullanmıştır (Hochschild, 1983, s.7). Goffman (1959)'un Toplumsal etkileşimlere ilişkin dramaturjik perspektifi benimseyen Hochschild çalışana aktör, müşteriye izleyici, iş yerine etkileşimin gerçekleştiği sahne dediği bir düzen kurmuştur. Hochschild'e göre duygusal emekçiler arasında görülen kişiler arası etkileşim, emek ilişkileri analizinde önemli bir yer teşkil etmektedir (Hochschild, 1983, s.33).

Hochschild (1983)'in, duygusal emek kuramını geliştirirken, duyguların temelinde yararlandığı bir diğer isim ise Karl Marx olmuştur. Hochschild (1983), Marx'ın emeğin emekçileri yabancılaştıran bir meta olarak kullanımı üzerine geliştirdiği analizden yararlanmıştır. Hochshild (1983)'in 19. yüzyıldaki çocuk işçilerin fiziksel sömürü koşullarıyla 20. yüzyılın hostes çalışanlarının duygusal sömürü koşulları arasında yaptığı karşılaştırmayı bu doğrultuda okumak mümkündür (Kaya ve Serçeoğlu, 2013). Duvar kağıdı fabrikasındaki işçi tarafından yapılan iş, zihin ve beden koordinasyonu şeklinde gerçekleşiyor ve süreç sadece fiziksel emek olarak adlandırılmaktaydı. Tıpkı duvar kağıdı fabrikasında çalışan işçi gibi hosteste, yiyecek-içecek servisi yapmak için kullandığı arabayı iterken fiziksel emek harcamakta, acil iniş ve tahliye hazırlığında ise

zihinsel olarak çaba sarf etmektedir. Hochshild (1983), 19.yüzyıl şartlarında çalışma yaşamında duvar fabrikasında çalışan işçinin çalışırken sadece zihinsel ve fiziksel olarak çaba harcadığını, duygularını pek fazla çalışma yaşamına katamadığını, 20.yüzyılda ise hosteslerin çalışma yaşamında, çalışırken zihinsel ve fiziksel çabanın yanı sıra günümüz çalışma yaşamının önemli bir parçası olan duyguları da çalışma yaşamında kullandıklarını belirtmektedir (Brook, 2009).

Hochschild (1983)'in belirttiği üzere, hizmet sahnesinde çalışanın artık belirli duyguları sergilemek için kendi duygularından uzaklaşarak işinde iyi olmak için işletmenin ondan talep ettiği biçimde yüzeysel ya da derinlemesine davranışlar sergilemek durumundadır.

Yüzeysel davranışta çalışanlar rol yapma tekniğini kullanarak gerçekte hissetmiş oldukları duygulardan kopmadan gösterim kuralları çerçevesinde ifadelerini değiştirerek duygularını düzenlemektedirler (Asforth ve Humprey, 1993). Yüzeysel davranış, duyguların değiştirmeksizin, ifadelerinin değiştirilmesini kapsadığından, çalışanlar bir sahne sanatçısı gibi hissetmediği bir duyguyu sadece farklılaştırarak müşteriyi tatmin etmeye çabalamaktadırlar. Dolayısıyla, çalışanlar yüzeysel davranışta kendi duygularıyla değil gösterim kuralları doğrultusunda hareket etmektedirler. Çalışanın kendi duyguları çerçevesinde değil de sürekli olarak gösterim kuralları doğrultusunda hareket etmesi zorunluluğu ise duygusal çelişkiye yol açmaktadır. Çalışanın kendi duygu, düşünce ve değerleriyle işinin gerekleri arasında yaşadığı duygusal çelişki işini anlamlandıramamasına yol açmaktadır. Bu durum ise duygusal çelişkinin çalışanlarda iş tatmininin azalmasına (Ghalandari ve Jogh, 2012), tükenmişliğe (Martinez vd., 2007), işten ayrılma niyetine (Beğenirbaş ve Çalışkan, 2014) ve stres ve psikolojik rahatsızlıklara (Çelik ve Yıldız, 2016) yol açtığı gözlemlenmiştir.

Derinlemesine davranış ise bir duygu ya da hissin seviye ya da niteliğini değiştirmeye çalışma eylemidir. Derinlemesine davranış yöntemiyle duygular aktif bir biçimde uyarılır, baskılanır ya da şekillendirilir (Hochschild, 1983). Derinlemesine davranış, çalışanların içsel duygularına odaklanılarak gösterim kuralları doğrultusunda örgütün sergilenmesini istediği duyguları gerçekten yaşamayı veya hissetmeyi denemesini gerektirmektedir. Çalışan hissetmiş olduğu duyguları gösterim kuralları ile uyumlu hale getirmek için kendisinde var olan veya tecrübe yoluyla

edindiği duyguları sergilemesi gerekmektedir. Derinlemesine davranışta çalışan kendi duygularını kendisinden istenen uygun davranışlarla bütünleştirerek sergilediği zaman duygusal olarak çok fazla çaba harcamamaktadır. Ancak kendisinden istenen davranışlarla hissetmiş olduğu duygular örtüşmediği zaman çalışan uygun olan bu duyguyu sergileyebilmek adına daha fazla duygusal çaba harcamaktadır. Dolayısıyla, derinlemesine davranışta gösterim kuralları doğrultusunda istenen uygun davranışın sergilenebilmesi için yüzeysel davranışa göre daha fazla duygusal çaba harcanmaktadır (Ashforth ve Humphrey, 1993). Ayrıca çalışanlar uygun olan davranışları sergileyebilmek adına duygusal kaynak yaratmak için duyguların inşasında daha fazla stres yaşamaktadırlar. Yaşanan stres ise çalışanlarda psikolojik rahatsızlıklara neden olmakla birlikte, tükenmişliğe ve kendine yabancılaşmaya yol açmaktadır (Prentice, 2013).

Samimi davranış ise yüzeysel davranış ve derinlemesine davranıştan farklı olarak herhangi bir şekilde rol yapmayı gerektirmeyen doğal duygularla örtüşen bir davranış türüdür (Chu ve Murrmann, 2006). Hissedilen duyguların örgütün istemiş olduğu duygu gösterim kurallarıyla örtüştüğü samimi davranışta, hissettiklerini gizlemeye ihtiyaç duymayan çalışan kendi duygularıyla davranış sergilemektedir. Dolayısıyla, Dahling ve Perez (2010)'in de belirttiği üzere, samimi davranış örgütün amaçları doğrultusunda çalışanlardan istenen davranışlardır. İş yaşamında bireylerin karşılaşmış oldukları farklı durumlarda kendilerinden istenen çeşitli duygularla, gerçekte hissettikleri duygular örtüştüğü zaman bireylerin rol yapmaya ihtiyacı kalmamaktadır. Örgütün istediği davranış kurallarıyla, çalışanın hissettiği duygular aynı doğrultuda olduğu zaman, çalışan yüzeysel ve derin davranış sergilemeyerek duygusal emeğin olumsuz sonuçlarından daha az etkilenecek ve işe yabancılaşma yaşamayacaktır (Beğenirbaş, 2015).

Dolayısıyla, duyguların işe yönelik algıları etkilemesinden dolayı, yüzeysel ve derinlemesine davranışta, gerek çalışanın kendi duygu, düşünce ve değerleriyle işinin gerekleri arasında yaşadığı duygusal çelişkinin işini anlamlandıramamasına yol açmasından gerekse de duygusal emeğin çalışanlarda yaratmış olduğu olumsuz etkilerden yola çıkarak çalışanların gerek yüzeysel davranış gerekse de derinlemesine davranış sergileyerek duygularını sahteleştirmeleri çalışanların işlerine karşı olan

algılarının değişmesine ve böylece işe yabancılaşmalarına neden olmaktadır (Beğenirbaş, 2015).

Duygusal emek ve onun alt boyutları ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında ise Beğenirbaş (2015), yapmış olduğu çalışmada yüzeysel davranışın işe yabancılaşmayı pozitif yönde anlamalı olarak etkilediği ve samimi davranış sergilemenin ise işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamalı olarak etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Yine benzer şekilde Çelik ve Atik (2016), tarafından yapılan çalışmada da yüzeysel davranış sergilemenin işe yabancılaşmayı pozitif yönde anlamalı olarak etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Duygusal emek ve işe yabancılaşma arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik çalışmalara bakıldığında ise Kaya ve Serçeoğlu (2013) tarafından yapılan araştırmada duygusal emeğin (duygusal çelişki, duygusal çaba) işe yabancılaşmayı pozitif ve anlamalı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Tokmak (2014)'ün duygusal emek ve işe yabancılaşma arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada da duygusal emeğin işe yabancılaşmayı pozitif ve anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir.

Teorik açıklamalar ve araştırmalardan elde edilen bulgulara dayanılarak duygusal emek ve işe yabancılaşma arasındaki ilişkiye yönelik aşağıdaki hipotez ortaya konulmuştur.

- H1.Duygusal emek, İşe yabancılaşmayı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir
- H_{1a}: Yüzeysel davranış, işe yabancılaşmayı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{1b}: Derinden davranış, işe yabancılaşmayı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{1c}: Samimi davranış, işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.

Duygusal Emek ve Psikolojik Sermaye Arasındaki İlişki

Tamer (2015) ve Hur vd. (2016)'ya göre, psikolojik sermaye çalışanların yüzeysel davranış sergilemektense derinlemesine davranış sergileme ile çalışanların olumlu duyguları sergilemeye teşvik edecek güce sahiptir.

Hur vd. (2016)'ya göre, psikolojik sermaye ile çalışanlar gerekli çaba ve kaynakları iş gereksinimlerini yerine getirmek için gerekli motivasyona ve psikolojik kapasiteye sahip olacaktır. Olumlu pozitif kaynaklar ve bilişsel esneklik çalışanların bilişlerini ve duygusal durumlarını rahatlıkla değiştirebilir. Bu olumlu etki sayesinde ise çalışanlar, yüzeysel davranış sergilemektense derinlemesine davranış sergileyebilirler. Ayrıca, olumlu esnek düşünme ve proaktif psikolojik kapasiteler, çalışanların iş normlarını ve değerlerini içselleştirerek yüzeysel davranış sergilemektense kendi hissetmiş oldukları duygular aracılığıyla müşterilerle etkileşime girebilirler.

Psikolojik sermayenin bileşenleri açısından duygusal emek ile olan ilişkisine bakıldığında ise psikolojik sermaye genel anlamda iki neden dolayı çalışanların yüzeysel davranış sergilemektense derinlemesine davranış sergileme kapasitelerini geliştirebilir (Hur vd., 2016). Birincisi, yüksek düzeyde umuda ve öz yeterliliğe sahip bireyler amaca giden yolda karşılaştıkları engelleri aşmak için gerekli yeteneğe, kararlılığa ve motivasyona sahiptirler (Snyder, 2000). Umut, olumlu duyguları körükleyen ve insanlarda refah duygusunu körüklemekte büyük rol oynamaktadır. Snyder vd. (1991), umut ile kaygı arasında negatif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Bu açıdan, umut düzeyi yüksek olan bireyler fiziksel ve zihinsel açıdan birçok sorunla başa çıkabilecek güce sahiptirler (Norman vd., 2005). Bireyin belirli yetenekleri üretmek için kişinin bilişsel kaynakları harekete geçirmesi ve eylemleri organize etmesi için gerekli olan inanç (Bandura,1997) yani öz yeterlilik sayesinde yüksek düzeyde öz yeterliliğe sahip bireyler, zorluklar karşısında azimli ve sabırlı davranarak, güçlüklerle başa çıkabilmek için gerekli olan inanca ve güce sahiptirler (Luthans vd., 2007a). Dolayısıyla, yüksek düzeyde umut ve öz yeterliliğe sahip olan çalışanlarda bulunan gerekli motivasyon ve güçten dolayı çalışanlar, yüzeysel davranış sergilemektense kendi duygularını içselleştirerek derinlemesine davranış sergileyecek ve böylece duygusal emeğin olumsuz çıktılarından etkilenmeyeceklerdir (Tamer, 2015; Hur vd., 2016). İkincisi ise iyimserlik ve dayanıklılık sayesinde çalışanların çevreye karşı olan olumlu bakış açılarıdır. İyimserlik, bireyin geçmişte, şu anda veya gelecekte yaşamış olduğu veya yaşaması olası olumlu ve olumsuz olayların nedenini anlamaya yönelik bir durumdur (Luthans vd., 2007a,s.87). İyimserliğe sahip olan bireyler, ümit edilen hedeflerin

gerçekleştirilmesi için olumlu olayları kişisel, göreli olarak değişmez ve genel nedenlere, olumsuz olayları ise dışsal, değişken ve durumsal faktörlere bağladıkları için zorluklar karşısında olumsuz olarak etkilenmekten kaçınırlar (Seligman,1998, 2002, 2007). Bireyin herhangi önemli bir zorluk veya belirli risk ile karşılaşması durumunda içinde bulunduğu duruma göstereceği pozitif uyum durumunda yani dayanıklılık (Masten ve Reed, 2002) sayesinde ise bireyler, terslik, çatışma, belirsizlik, başarısızlık ve hatta pozitif değişim ve ilerleme gibi olumlu durumlar karşısında kendilerini toparlayabilme kapasitesine sahiptirler (Luthans, 2002 ve Luthans vd., 2007a). Dolayısıyla, yüksek düzeyde iyimserlik ve dayanıklılığa sahip bireyler mesleklerine ve çevreye karşı olumlu bir bakış açısına sahiptirler ve iş ile ilgili karşılaştıkları güçlükleri sadece zorlayıcı bir unsur olarak algıladıkları için, yüzeysel davranış sergilemektense kendi duygularını içselleştirerek derinlemesine davranış sergileyecek ve böylece duygusal emeğin olumsuz çıktılarından etkilenmeyeceklerdir (Hur vd., 2016).

Psikolojik sermayenin çalışanlarda yaratmış olduğu olumlu etki, psikolojik sermayenin bileşenlerinin (umut, öz yeterlilik, iyimserlik ve dayanıklılık) birlikte çalışmasının yaratmış olduğu sinerji etkisidir. Psikolojik sermaye bileşenlerinin birlikte çalışması etkisi, bileşenlerin ayrı ayrı çalışması etkisinden büyük bulunmuştur (Luthans vd., 2007b). Dolayısıyla, çalışanların psikolojik sermayelerinin geliştirilerek duygusal emeğin olumsuz çıktılarının azaltılabilmesi için çalışanlarda psikolojik sermayenin bir bütün olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Duygusal emek ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik araştırmalara bakıldığında ise Beğenirbaş (2015)'ın, yaptığı araştırmada, psikolojik sermayenin, dayanıklılık bileşeni hariç diğer tüm bileşenlerinin (umut, öz yeterlilik, iyimserlik) ve genel anlamda psikolojik sermayenin, yüzeysel davranışı negatif yönde anlamlı olarak etkilediği ve psikolojik sermayenin tüm bileşenleri (umut, öz yeterlilik, iyimserlik ve dayanıklılık) ve genel anlamda psikolojik sermayenin samimi davranışı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Duygusal emek ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik Tamer (2015) tarafından işletme çalışanları ve yöneticilerine yönelik yapılan çalışmada ise, psikolojik sermayenin umut bileşenin derinlemesine davranışı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği, psikolojik

sermayenin dayanıklılık ve öz yeterlilik bileşenlerinin ise yüzeysel davranışı negatif yönde anlamlı olarak etkilediği, ayrıca öz yeterlilik bileşeninin ise samimi davranışı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Hur vd. (2016), tarafından Güney Kore'de uçuş görevlileri ile yapılan çalışmada ise psikolojik sermayenin tüm bileşenleri (umut, öz yeterlilik, iyimserlik ve dayanıklılık) ile derinlemesine davranış arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Teorik açıklamalar ve araştırmalardan elde edilen bulgulara dayanılarak duygusal emek ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkiye yönelik aşağıdaki hipotez ortaya konulmuştur.

- H2.Duygusal emek, psikolojik sermayeyi negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2a}: Yüzeysel davranış, iyimserliği negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2b}: Yüzeysel davranış, umut'u negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2c}: Yüzeysel davranış, öz yeterliliği negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2d}: Yüzeysel davranış, dayanıklılığı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2e}: Derinden davranış, iyimserliği negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2f}: Derinden davranış, umut'u negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2g}: Derinden davranış, öz yeterliliği negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2h}: Derinden davranış, dayanıklılığı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- $H_{2ı}$: Samimi davranış, iyimserliği pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2i}: Samimi davranış, umut'u pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{2j}: Samimi davranış, öz yeterliliği pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.

- H_{2k}: Samimi davranış, dayanıklılığı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.

Psikolojik Sermaye ve İşe Yabancılaşma Arasındaki İlişki

İşe yabancılaşmaya neden olabilecek olumsuz durumların ortadan kaldırılması ve çalışanların olumuz özelliklerinin olumlu hale getirilmesi ve mevcut olumlu özelliklerinin de geliştirilerek çalışma yaşamında çalışanların işe yabancılaşmasının önüne geçebilme çalışanların psikolojik sermayelerinin yükseltilmesine bağlıdır. Beğenirbaş (2015)'e göre, psikolojik sermayeleri yani sorumluluk alma konusunda öz yeterlilikleri yüksek, güçlüklerle başa çıkma konusunda dayanıklılık göstererek amaçları başarıyla elde etmede umutlu ve iyimser çalışanların iş ortamlarına gerçekte hissetmiş oldukları duygularını yansıtarak işe yabancılaşma sorunundan da uzaklaşabileceklerdir. Tokmak (2014)'e göre ise, işletmelerde çalışanların güçlü yönlerinin ve psikolojik kapasitelerinin durağan olmadığı ve geliştirilebilir olmasından hareketle çalışanların performanslarının artırılması için psikolojik sermaye bileşenlerinin (öz yeterlilik, umut, iyimserlik ve dayanıklılık) geliştirilmesinin çalışanların işlerinde daha fazla çaba harcamalarına ve işlerine bağlanmasına olanak sağlayacağı bu durumun ise işe yabancılaşmayı azaltacağı değerlendirilmektedir.

Psikolojik sermaye ve iş yabancılaşma arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında ise Tokmak (2014)'ın, yapmış olduğu çalışmada, çalışanların sahip oldukları psikolojik sermayelerinin duygusal emek ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkide düzenleyici bir rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Beğenirbaş (2015)'ın, psikolojik sermayenin, duygu gösterimleri ve işe yabancılaşma etkileri üzerine sağlık sektöründe yaptığı araştırmada işe psikolojik sermayenin psikolojik dayanıklılık alt boyutu hariç diğer tüm alt boyutları ve genel anlamda psikolojik sermayenin işe yabancılaşmayı negatif ve anlamlı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Teorik açıklamalar ve araştırmalardan elde edilen bulgulara dayanılarak duygusal emek ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkiye yönelik aşağıdaki hipotez ortaya konulmuştur.

- H3.Psikolojik sermaye, İşe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{3a}: İyimserlik, işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{3b}: Umut, işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{3c}: Öz yeterlilik, işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.
- H_{3d}: Dayanıklılık, işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.

Çalışanların gerçekte hissetmediği duyguları örgütsel gösterim kuralları doğrultusunda sergilemeleri her ne kadar örgütsel performansı arttırsa da çalışanlar açısından, işe yabancılaşmaya sebep olmaktadır. Gerek çalışanlar açısından bu olumsuz sonucun ortadan kaldırılması gerekse de örgütsel performans açısından çalışanların hissetmiş oldukları duyguları örgütsel gösterim kuralları ile uyumlu hale getirerek sergilemeleri ise çalışanların psikolojik sermayelerinin artırılmasıyla mümkün olacaktır. Bu doğrultuda çalışmanın ana amacına yönelik olarak aşağıdaki hipotez ortaya konulmuştur.

- H4.Duygusal emek ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin düzenleyici etkisi vardır.

Yöntem

Yapılan araştırma kapsamında, ana değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacı ile Şekil 1'de gösterilen bir model oluşturulmuştur. Araştırmada ayrıca alt boyutlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacı ile Şekil 2'de gösterilen bir model oluşturulmuştur.

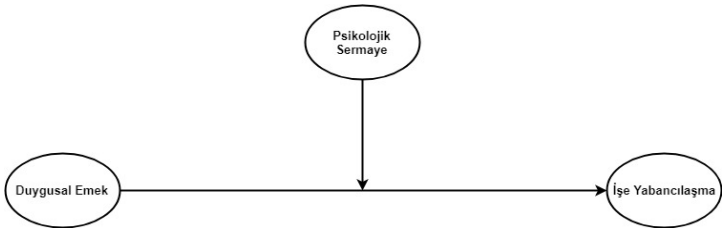

Şekil 1: Araştırma Modeli 1

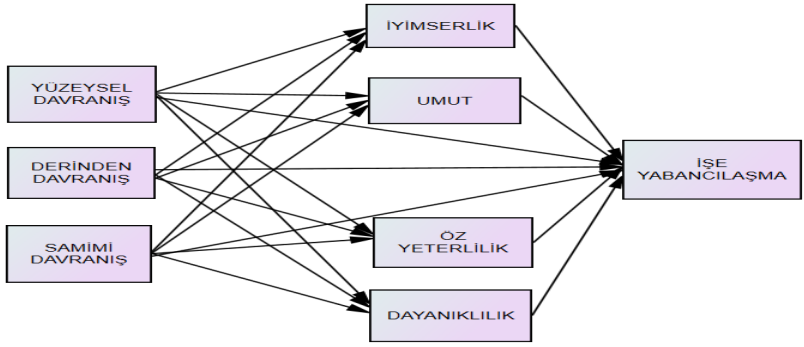

Şekil 2: Araştırma Modeli 2

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Gaziantep, Adana ve Osmaniye illerindeki 4 ve 5 yıldızlı otellerde çalışan yaklaşık 3200 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise evreni temsil edecek nitelikte, farklı otellerden rastlantısal olarak seçilen katılımcılar oluşturmaktadır. Araştırmada, otel çalışanlarından anket aracılığı ile toplanan veriler kullanılmıştır. 650 adet anket katılımcılara uygulanmış, 50 adet anket cevaplandırılmamış, 51 anket ise eksik cevaplandırılmıştır. Analizi yapılan gözlem sayısı 549'dur. Katılımcıların 117'si kadın 432 ise erkeklerden oluşturmaktadır. Katılımcıların 207'si 18-30 yaş aralığında, 222'si 31-40 yaş aralığında, 120'si ise 41 ve üzeri yaşa sahiptir. Katılımcıların 72'si orta ve alt düzey yönetici pozisyonunda, 477'si ise işçilerden oluşmaktadır. Katılımcıların 211'i ön büro, 38'i satış-pazarlama, 280'ı yiyecek-içecek, 8'i halkla ilişkiler ve 22'side insan kaynakları departmanında çalışmaktadır.

Araştırmanın Ölçekleri

Duygusal Emek Ölçeği Katılımcıların duygusal emek algılarının ölçülmesinde Diefendorff vd. (2005) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Basım ve Beğenirbaş (2012) tarafından yapılan ölçek kullanılmıştır. Ölçek; yüzeysel davranış sergileme (6 ifade), derinlemesine davranış sergileme (4 ifade) ve samimi davranışlar (3 ifade) olmak üzere üç ayrı boyuttan ve

toplam 13 ifadeden oluşmaktadır. Diefendorff vd. (2005) araştırmasında ölçeğin güvenirlik katsayısını yüzeysel davranış boyutu için α = 0,92, derinlemesine davranış boyutu için α = 0,85 ve samimi davranış boyutu için ise α = 0,83 olarak bildirmiştir. Basım ve Beğenirbaş (2012) ise, araştırmasında ölçeğin güvenirlik katsayısını birinci örneklemde; yüzeysel davranış boyutu için α = 0,83, derinlemesine davranış boyutu için α = 0,87 ve samimi davranış boyutu için α = 0,80 ve ikinci örneklemde ise yüzeysel davranış boyutu için α = 0,84, derinlemesine davranış boyutu için α = 0,86 ve samimi davranış boyutu için α = 0,86 olarak bildirmiştir.

Ölçeğe yönelik yapılan KFA sonucunda ölçeğin üç faktörlü yapısına uyum sağladığı ve 13 maddelik ölçeğin faktör yüklerinin 0,80 ile 0,93 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Yüzeysel davranış boyutunun faktör yüklerinin 0,81 ile 84 arasında, derinlemesine davranış davranış boyutunun faktör yüklerinin 0,80 ile 0,85 arasında ve samimi davranış boyutunun faktör yüklerinin 0,88 ile 0,93 arasında olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin KMO analiz sonucu 0,748 ve Barlett testi anlamlı (p=.000) olarak tespit edilmiştir. Bu analizlerin ardından AMOS paket programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda verilerin ölçeğin üç faktörlü yapısına uyum sağladığı ve yüzeysel davranış boyutunun faktör yükleri 0,79 ile 0,84; derinlemesine davranış boyutunun faktör yüklerinin 0,63 ile 0,96 ve samimi davranış sergileme boyutunun faktör yüklerinin ise 0,83 ile 0,97 aralığında değer aldığı görülmüştür. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı; yüzeysel davranış için α =0.81, derinlemesine davranış için α =0.88 ve samimi davranış boyutu için α =0.74, entelektüel uyarım için α =0.80 ve ilham verici motivasyon için ise α =0.91 olarak bulunmuştur.

Psikolojik Sermaye Ölçeği: Katılımcıların psikolojik sermaye düzeylerinin ölçülmesinde Luthans vd. (2007c) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Çetin ve Basım (2012) tarafından yapılan ölçek (PCQ-24) kullanılmıştır. Ölçek; iyimserlik (6 ifade), psikolojik dayanıklılık (6 ifade), umut (6 ifade) ve öz yeterlilik (6 ifade) olmak üzere dört ayrı boyuttan ve toplam 24 ifadeden oluşmaktadır. Luthans vd.(2007c), araştırmasında ölçeğin güvenirlik katsayısını; umut boyutu için α = 0,88, psikolojik da-

yanıklılık boyutu için α = 0,89, öz yeterlilik boyutu için α = 0,89 ve iyimserlik boyutu için α = 0,89 olarak bildirmiştir. Çetin ve Basım (2012) ise araştırmasında ölçeğin güvenirlik katsayısını; umut boyutu için α = 0,81, psikolojik dayanıklılık boyutu için α = 0,68, öz yeterlilik boyutu için α = 0,85 ve iyimserlik boyutu için α = 0,67 olarak bildirmiştir.

Ölçeğe yönelik yapılan KFA sonucunda ölçeğin üç faktörlü yapısına uyum sağladığı ve 20 maddelik ölçeğin faktör yüklerinin 0,78 ile 0,93 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Keşfedici faktör analizi neticesinde faktör yükü düşük çıkan ve iki faktöre birden yüklenen iyimserlik faktörüne ait S14 ve S24; umut faktörüne ait S15 ve dayanıklılık faktörüne ait S21 numaralı maddeler çıkarılmıştır. Bu maddeler çıkarıldıktan sonra ölçeğin 20 maddelik ölçek yapısı için hesaplanan KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi sonunda KMO değeri 0,847 olarak tespit edilmiş olup faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. İyimserlik boyutunun faktör yüklerinin 0, 901 ile 0,94 arasında, umut boyutunun faktör yüklerinin 0,88 ile 0,92 arasında, öz yeterlilik boyutunun faktör yüklerinin 0,91 ile 0,93 arasında ve dayanıklılık boyutunun faktör yüklerinin 0,78 ile 0,82 arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu analizlerin ardından AMOS paket programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda verilerin ölçeğin dört faktörlü yapısına uyum sağladığı ve iyimserlik boyutunun faktör yüklerinin 0,86 ile 0,96 aralığında; öz yeterlilik boyutunun faktör yüklerinin 0,94 ile 0,95 aralığında; dayanıklılık boyutunun faktör yüklerinin 0,87 ile 0,92 aralığında ve umut boyutunun faktör yüklerinin ise 0,88 ile 0,95 aralığında değerler aldığı bulgusu elde edilmiştir. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı; iyimserlik boyutu için α =0.95, umut boyutu için α =0.96 , öz yeterlilik boyutu için α =0.97 ve dayanıklılık boyutu için ise α =0.95 olarak bulunmuştur.

İşe Yabancılaşma Ölçeği: İşe yabancılaşmanın ölçülmesinde Hirschfeld ve Field (2000), tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Özbek (2011), tarafından yapılan ölçek kullanılmıştır. Ölçek 10 ifadeden oluşmaktadır. Hirschfeld ve Field (2000) araştırmasında ölçeğin güvenirlik katsayısını 0,80 olarak bildirmiştir. Özbek (2011) ise araştırmasında ölçeğin güvenirlik katsayısını 0,71 olarak bildirmiştir.

Ölçeğe yönelik yapılan KFA sonucunda faktör yükü düşük çıkan S38 numaralı madde analizden çıkarılmıştır. Bu madde analizden çıkartıldıktan sonra ölçeğin 9 maddelik yapısı için hesaplanan KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi sonunda KMO değeri 0.935 olarak tespit edilmiş olup faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. Faktör yüklerinin ise .766 ile .873 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu analizlerin ardından AMOS paket programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda verilerin ölçeğin tek faktörlü yapısına uyum sağladığı ve faktör yüklerinin 0,71 ile 0,87 arasında olduğu tespit edilmiştir. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.94 olarak bulunmuştur.

Tablo 1: Ölçeklerin Uyum İyiliği Değerleri

Değişken	**X^2**	**df**	**CMIN/ DF**	**GFI**	**AGFI**	**CFI**	**TLI**	**RMS EA**
Duygusal Emek	181.554	50	3.631	.956	.92	.978	.965	0.069
Psikolojik Sermaye	497.403	135	3.684	.917	.871	.98	.971	0.07
İşe yabancılaşma	41.025	14	2.93	.984	.948	.994	.984	0.059

DFA sonucu ölçeklerin uyum iyiliği değerlerini sağladığı görülmektedir. DFA sonucu ölçeklerin kabul edilebilir uyum iyiliği değerlerini sağladığı görülmektedir. Ki kare/ sd bütün değişkenler için 5'in altında değer almıştır. RMSEA da bütün değişkenler için 0,08'in altında değer almıştır. CFI, GFI, AGFI ve TLI da iyi uyum değerlerini sağlamıştır.

Bulgular

Değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerine ilişkin bilgiler Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü gibi basıklık ve çarpıklık değerleri -2 ile +2 arasında dağılmaktadır. Bu sonuç bize verilerin normal dağıldığı bulgusunu vermektedir.

Tablo 2. Değişkenler Tanımlayıcı İstatistik Bilgileri

	Min	Max	Toplam	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Yüzeysel Davranış	1.00	5.00	1585.50	2.8880	1.18175	.061	-1.294
Derinlemesine Davranış	1.00	5.00	2052.50	3.7386	1.00420	-.979	.257
Samimi Davranış	1.00	5.33	1703.67	3.1032	1.03853	.148	-.717
Duygusal Emek	1.00	5.00	1756.46	3.1994	.61614	-.178	.797
İyimserlik	1.00	6.00	1496.00	2.7250	1.79134	.462	-1.401
Umut	1.00	6.00	2282.40	4.1574	1.83927	-.523	-1.268
Öz yeterlilik	1.00	6.00	2271.83	4.1381	1.83267	-.521	-1.259
Dayanıklılık	1.20	6.00	2625.60	4.7825	1.46855	-.911	-.656
Psikolojik Sermaye	1.65	5.90	2207.75	4.0214	1.12710	-.374	-.915
İşe Yabancılaşma	1.00	5.00	1751.78	3.1909	1.26794	-.286	-1.505

Değişkenlere ait verilen ortalama cevaplarına bakıldığında çalışanların umut, öz yeterlilik, dayanıklılık, psikolojik sermaye düzeylerinin yüksek; derinlemesine davranış, işe yabancılaşma, samimi davranış ve duygusal emek düzeylerinin orta; yüzeysel davranış ve iyimserlik düzeylerinin ise düşük olduğu görülmüştür.

Araştırmada daha sonra değişkenler arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 3. Korelasyon Tablosu

	Yüzeysel Davranış	Derinlemesine Davranış	Samimi Davranış	İyimserlik	Umut	Öz yeterlilik	Dayanıklılık	İşe Yabancılaşma
Yüzeysel Davranış	(.919)							
Derinlemesine Davranış	.061	(.885)						
Samimi Davranış	-,352**	.005	(.913)					
İyimserlik	-,220**	-.026	,131**	(.957)				
Umut	-.079	-.076	,288**	,197**	(.969)			
Öz yeterlilik	-,110**	-,131**	,140**	,198**	.057	(.978)		
Dayanıklılık	-,130**	-,243**	,341**	-,170**	,510**	,481**	(.954)	
İşe Yabancılaşma	,279**	,225**	-,338**	-,367**	-,289**	-,312**	-,322**	(.949)

** 0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Korelasyon analizi neticesinde yüzeysel davranış ile işe yabancılaşma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki, yüzeysel davranış ile samimi davranış, iyimserlik, öz yeterlilik ve dayanıklılık arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu, derinlemesine davranış ile işe yabancılaşma arasında pozitif yönde anlamlı ve öz yeterlilik ve dayanıklılık ile negatif yönde bir ilişki olduğu, samimi davranış ile işe yabanclışma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki ve samimi davranış ile iyimserlik, umut, dayanıklılık ve öz yeterlilik ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, iyimserlik ile umut ve öz yeterlilik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ve iyimserlik ile dayanıklılık ve işe yabancılaşma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, umut ile dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı ve işe yabancılaşma ile ise negatif yönde anlamlı yönde bir ilişki olduğu, öz yeterlilik ile dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı ve işe yabancılaşma ile negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve dayanıklılık ile işe yabancılaşma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Araştırmanın bundan sonraki aşamasında ise yapısal eşitlik modeli kurulmuştur. Yapısal eşitlik modeli Şekil 3' te, uyum iyiliği değerleri Tablo 4'te ve regresyon ağırlıkları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4. Yapısal Model Uyum İyiliği Değerleri

	X^2	**df**	**CMIN/ DF**	**GFI**	**AGFI**	**CFI**	**TLI**	**RMSEA**
Yapısal Model	1965.309	768	2.559	.851	.825	.958	.953	0.053

Tablo 4'te görüleceği üzere yapısal eşitlik modeli Kabul edilebilir uyum iyiliği değerlerini sağlamaktadır ve model iyi uyum göstermektedir (Yıldız ve Çetindaş 2018). CMIN/DF nin 5'in altında olması, rmsea nın 0,08 in altında olması CFI ve TLI nın 0,95'in üzerinde olması bize bu bulguyu vermektedir.

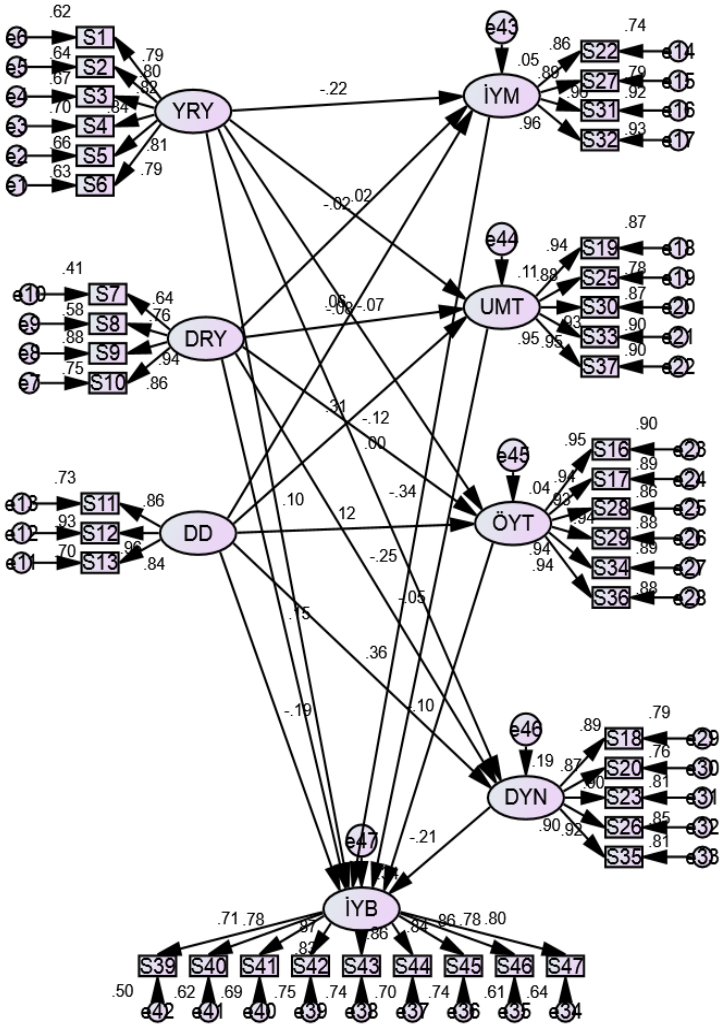

Şekil 3. Yapısal Eşitlik Modeli 1

Tablo 5. Yapısal Eşitlik Modeli 1 Regresyon Ağırlıkları

Test Edilen Yol			Tahmin	Std.Hata	Kritik Oran	Anlamlılık
İyimserlik	<---	Yüzeysel Davranış	-0.33	0.074	-4.493	***
Umut	<---	Yüzeysel Davranış	0.05	0.078	0.646	0.519
Öz Yeterlilik	<---	Yüzeysel Davranış	-0.111	0.078	-1.416	0.157
Dayanıklılık	<---	Yüzeysel Davranış	0.013	0.056	0.227	0.82
İyimserlik	<---	Derinleme-sine Davranış	-0.037	0.069	-0.534	0.593
Umut	<---	Derinleme-sine Davranış	-0.142	0.074	-1.922	0.055
Öz Yeterlilik	<---	Derinleme-sine Davranış	-0.209	0.075	-2.775	0.006
Dayanıklılık	<---	Derinleme-sine Davranış	-0.326	0.055	-5.97	***
İyimserlik	<---	Samimi Davranış	0.085	0.077	1.104	0.27
Umut	<---	Samimi Davranış	0.579	0.085	6.785	***
Öz Yeterlilik	<---	Samimi Davranış	0.218	0.085	2.575	0.01
Dayanıklılık	<---	Samimi Davranış	0.498	0.063	7.924	***
İşe Yabancılaşma	<---	Yüzeysel Davranış	0.101	0.047	2.161	0.031
İşe Yabancılaşma	<---	Derinleme-sine Davranış	0.173	0.046	3.775	***
İşe Yabancılaşma	<---	Samimi Davranış	-0.223	0.054	-4.133	***
İşe Yabancılaşma	<---	İyimserlik	-0.25	0.036	-7.02	***
İşe Yabancılaşma	<---	Umut	-0.035	0.033	-1.043	0.297
İşe Yabancılaşma	<---	Öz Yeterlilik	-0.064	0.033	-1.967	0.049
İşe Yabancılaşma	<---	Dayanıklılık	-0.181	0.057	-3.177	0.001

Tablo 5'te görüldüğü gibi yapısal eşitlik modelinin analizi neticesinde yüzeysel davranış sergilemenin iyimserliği negatif yönde anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Bu bulgu yüzeysel davranış sergileme düzeyi arttığında iyimserliğin azaldığını göstermektedir. Katsayı tahmin değeri -

0,33 olarak elde edilmiştir. Bu bulgu yüzeysel davranışın 1 br. artması sonucu iyimserliğin 0,33 br azaldığını göstermektedir. Derinlemesine davranış sergilemenin öz yeterliliği ve dayanıklılığı negatif yönde anlamlı olarak etkilediği bulunmuştur. Bu bulgu derinlemesine davranış düzeyinin artması neticesinde öz yeterlilik ve dayanıklılık seviyelerinin azalmakta olduğunu göstermektedir. Derinlemesine davranış 1 br artış gösterdiğinde öz yeterlilik 0,209 br ve dayanıklılık 0,326 br. azalmaktadır. Samimi davranış sergilemenin umut, öz yeterlilik ve dayanıklılığı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Bu bulgu samimi davranış sergilemenin 1 br artması durumunda 0,085 br, öz yeterliliğin 0,085 br ve dayanıklılığın 0,063 br artış göstereceğini vermektedir. Yüzeysel davranış ve derinlemesine davranış sergilemenin işe yabancılaşmayı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Yani yüzeysel ve derinlemesine davranış sergileme düzeyi artış gösterdiğinde işe yabancılaşmada da artış meydana gelmektedir. Yüzeysel davranış 1 br arttığında işe yabancılaşma 0,047 br artmakta ve derinlemesine davranış 1 br arttığında işe yabacılaşma 0,046 br artmaktadır. Samimi davranış sergileme, iyimserlik, öz yeterlilik ve dayanıklılığın işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilediği bulguları elde edilmiştir. Bu bulgu samimi davranış sergileme seviyesinin artması, iyimserlik düzeyinin artması öz yeterlilik ve dayanıklılığın artması durumunda işe yabancılaşmanın azalacağını göstermektedir. Bu sonuçlara göre H1a, H1b, H1c, H2a, H2g, H2h, H2i, H2j, H2k, H3a, H4c, H3d hipotezleri kabul edilmiştir.

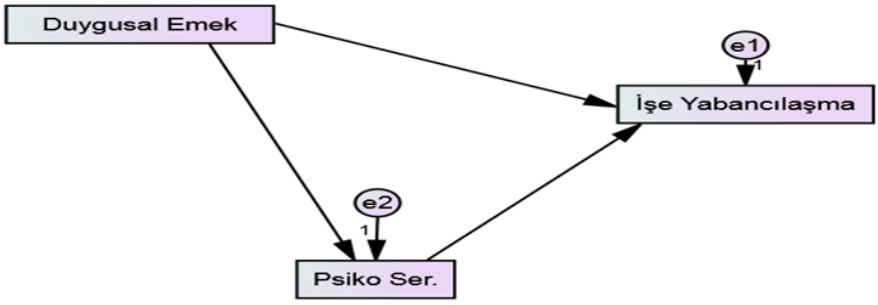

Şekil 4.Yapısal Eşitlik Modeli 2

Ana değişkenler ile ilgili hipotezleri test etmek amacıyla amos programında analiz yapılmış, analiz şekli Şekil 4'te ve regresyon ağırlıkları Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6. Yapısal Eşitlik Modeli 2 Regresyon Ağırlıkları

Test Edilen Yol			Tahmin	Std.Hata	Kritik Oran	Anlamlılık
Psikolojik Sermaye	<<--	Duygusal emek	-0.036	0.052	-0.685	0.044
İşe Yabancılaşma	<---	Duygusal emek	0.223	0.089	2.516	0.012
İşe Yabancılaşma	<---	Psikolojik Sermaye	-0.989	0.072	-13.743	***

Tablo 6'da görüldüğü gibi duygusal emek psikolojik sermayeyi negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir. Bu bulgu duygusal emek düzeyinin artması neticesinde psikolojik sermaye düzeyinde azalış meydana geleceğini göstermektedir. Duygusal emek 1 br arttığında psikolojik sermaye 0,036 br azalmaktadır. Duygusal emek işe yabancılaşmayı ise pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir. Bu bulgu duygusal emek gösterme düzeyindeki artışın işe yabancılaşmayı da artırdığını göstermektedir. Duygusal emek 1 br arttığında işe yabancılaşma 0,223 br artmaktadır. Çalışanlar ne kadar çok duygusal emek gösterirlerse o kadar çok işe yabancılaşmaktadır. Psikolojik sermaye ise işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilemektedir. Bu bulgu psikolojik sermayedeki artışın işe yabancılaşmayı azalttığı anlamlına gelmektedir. Psikolojik sermaye 1 br artış gösterdiğinde işe yabancılaşma 0,989 br azalmaktadır. Katsayı tahmin değeri 1'e çok yakındır. Bu bulgu işe yabancılaşma üzerinde psikolojik sermayenin önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre H1, H2 ve H3 hipotezleri kabul edilmiştir.

Düzenleyici etki yapısal modeli Şekil 5'te, modifikasyonlar sonucu elde edilen modelin uyum iyiliği değerleri Tablo 7'de ve modelin regresyon ağırlıkları Tablo 8'de verilmiştir.

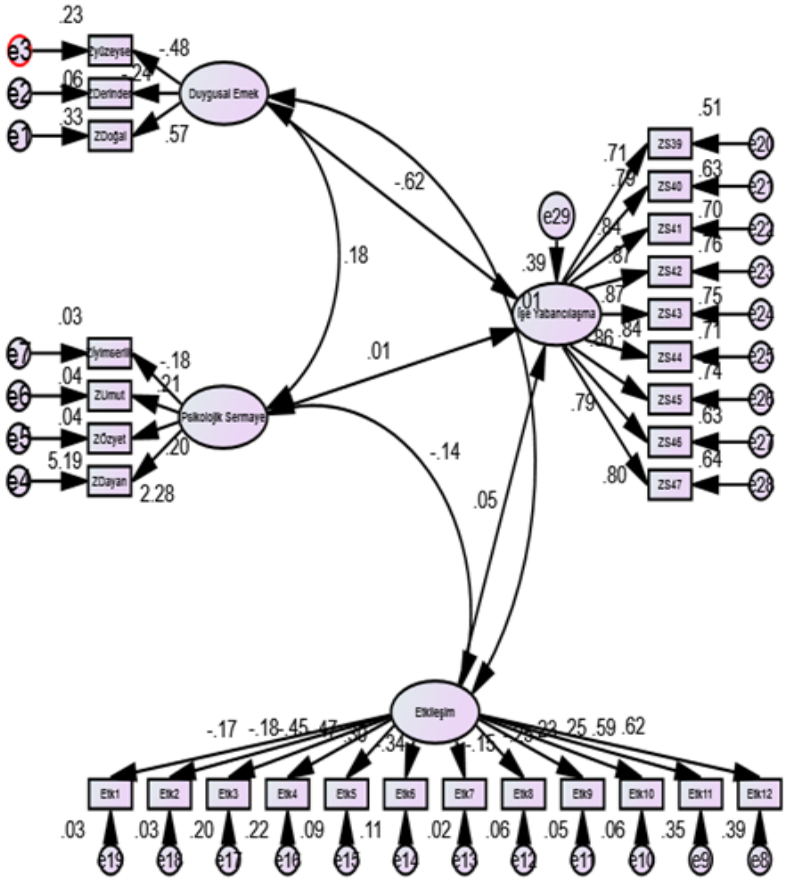

Şekil 5. *Düzenleyici Etki Yapısal Model 1*

Tablo 7. Düzenleyici Etki Model 1 Uyum İyiliği Değerleri

	X^2	df	CMIN/ DF	GFI	AGFI	CFI	TLI	RMSEA
Düzen-leyici Model	1267.409	308	4.115	0.864	0.821	0.901	0.878	0.075

Model Kabul edilebilir uyum iyiliği değerlerini sağlamaktadır. Bu bulguyu CMIN/DF nin 5'in altında bulunması, RMSEA nın 0,08 in altında elde edilmesi ve CFI nın 0,90 ın üzerinde değer alması göstermektedir.

Tablo 8. Düzenleyici Etki Regresyon Ağırlıkları 1

Test Edilen Yol			Tahmin	Std.Hata	Kritik Oran	Anlamlılık
İşe Yabancılaşma	←-	Duygusal Emek	-0.579	0.106	-5.473	***
İşe Yabancılaşma	←-	Psikolojik Sermaye	-0.002	0.001	-2.698	0.007
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim	-2.995	2.007	0.845	0.398

Tablo 8'de görüldüğü gibi duygusal emek ve psikolojik sermaye işe yabancılaşmayı anlamlı olarak etkilemekte fakat etkileşim değişkeni işe yabancılaşmayı anlamlı olarak etkilememektedir. Bu nedenle duygusal emeğin işe yabancılaşma üzerindeki etkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici rolü bulunmamaktadır. Çünkü duygusal emek ile psikolojik sermayenin çarpımından oluşan etkileşim değişkeni işe yabancılaşmayı anlamlı olarak etkilememiştir. Bu bulgudan sonar duygusal emeğin alt boyutları bağımsız değişken olarak alınarak düzenleyici etki analizi yapılmıştır. Amos programında kurulan model Şekil 6'da ve model tahmin sonuçları ise Tablo 9'da verilmiştir.

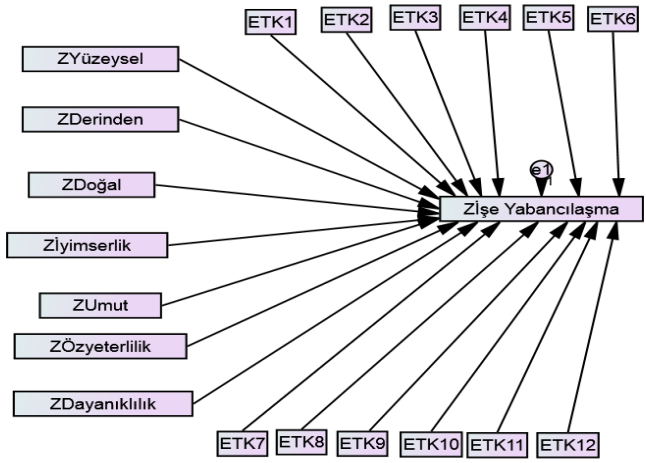

Şekil 6. Düzenleyici Etki Model 2

Tablo 9. Düzenleyici Etki Model 2 Regresyon Ağırlıkları

Test Edilen Yol			Tahmin	Std.Hata	Kritik Oran	P
İşe Yabancılaşma	←-	Yüzeysel Davranış	0.466	0.129	3.628	***
İşe Yabancılaşma	←-	Derinlemesine Davranış	0.175	0.041	4.305	***
İşe Yabancılaşma	←-	Samimi Davranış	-0.116	0.043	-2.686	0.007
İşe Yabancılaşma	←-	İyimserlik	-0.353	0.044	-8.044	***
İşe Yabancılaşma	←-	Umut	-0.038	0.047	-0.809	0.419
İşe Yabancılaşma	←-	Öz yeterlilik	-0.094	0.048	-1.95	0.051
İşe Yabancılaşma	←-	Dayanıklılık	-0.238	0.063	-3.802	***
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 7	-0.082	0.058	-1.42	0.156
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim8	0.052	0.065	0.792	0.428
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 9	0.031	0.057	0.556	0.578
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 10	0.009	0.059	0.153	0.878
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 11	0.009	0.057	0.154	0.878
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 12	-0.032	0.065	-0.492	0.623
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 1	0.052	0.045	1.139	0.255
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 2	-0.09	0.029	-3.081	0.002
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 3	0.021	0.049	0.433	0.665
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 4	0.132	0.059	2.254	0.024
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 5	0.064	0.05	1.265	0.206
İşe Yabancılaşma	←-	Etkileşim 6	-0.012	0.052	-0.23	0.818

Tablo 9'da görüleceği gibi, yüzeysel davranış işe yabancılaşmayı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemekte, dayanıklılık işe yabancılaşmayı negatif yönde anlamlı olarak etkilemekte ve yüzeysel davranış ile dayanıklılık değişkenlerinin çarpım değerlerinden oluşan etkileşim 4 değişkeni de işe yabancılaşmayı anlamlı olarak etkilemektedir. Bu sonuç bize yüzeysel davranış sergilemenin işe yabancılaşma üzerindeki etkisinde dayanıklılığın düzenleyici etkisi olduğunu göstermektedir.

Alt modellerle ilgili yapılan bu analizden sonra ana değişkenler üzerinden de hiyerarşik regresyon analizi yapılmış; kurulan model Şekil 7'de, modelin uyum iyiliği değerleri Tablo 10'da ve tahmin sonuçları ise Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 10.Düzenleyici Etki Model 3 Uyum İyiliği Değerleri

	X^2	**df**	**CMIN/ DF**	**GFI**	**AGFI**	**CFI**	**TLI**	**RMSEA**
Düzenleyici Model 3	4.53	3	1.51	0.996	0.987	0.991	0.982	0.03

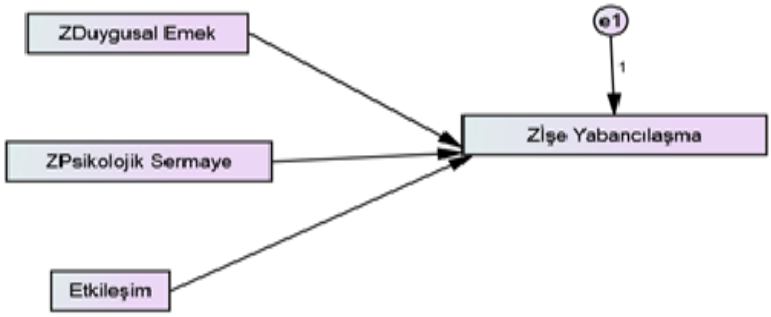

Şekil 7. Düzenleyici Etki Model 3

Tablo 11. Düzenleyici Etki 3 Regresyon Ağırlıkları

Test Edilen Yol			Tahmin	Std. Hata	Kritik Oran	P
İşe Yabancılaşma	<---	Duygusal Emek	0.174	0.07	2.481	0.013
İşe Yabancılaşma	<---	Psikolojik Sermaye	-0.793	0.057	-13.896	***
İşe Yabancılaşma	<---	Etkileşim	0.235	0.125	1.888	0.049

Tablo 11'de görüldüğü gibi duygusal emek işe yabancılaşmayı anlamlı olarak etkilemekte, psikolojik sermaye işe yabancılaşmayı anlamlı olarak etkilemekte, duygusal emek ile psikolojik sermayenin değerlerinin çarpımından elde edilen etkileşim değişkeni de işe yabancılaşmayı anlamlı olarak etkilemektedir. Bu sonuç bize duygusal emeğin işe yabancılaşma üzerindeki etkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici etkisi olduğunu göstermektedir ve H4 hipotezi kabul edilmiştir.

Psikolojik sermayenin farklı düzeyleri (yüksek veya düşük olması) için, duygusal emek ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkinin nasıl bir değişim gösterdiğini görmek için Şekil 7'de verilen, duygusal emek işe yabancılaşma ilişkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici etkisini incelemek yerinde olacaktır. Buna göre psikolojik sermayenin düşük ve yüksek seviyelerinde sıfırdan farklı değerler elde edilmiştir. Psikolojik sermayenin seviyelerine göre duygusal emek ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkinin aynı yönde devam etmesine karşılık, psikolojik sermayenin yüksek seviyede olması durumunda bu ilişkinin zayıfladığını ifade etmek mümkündür.

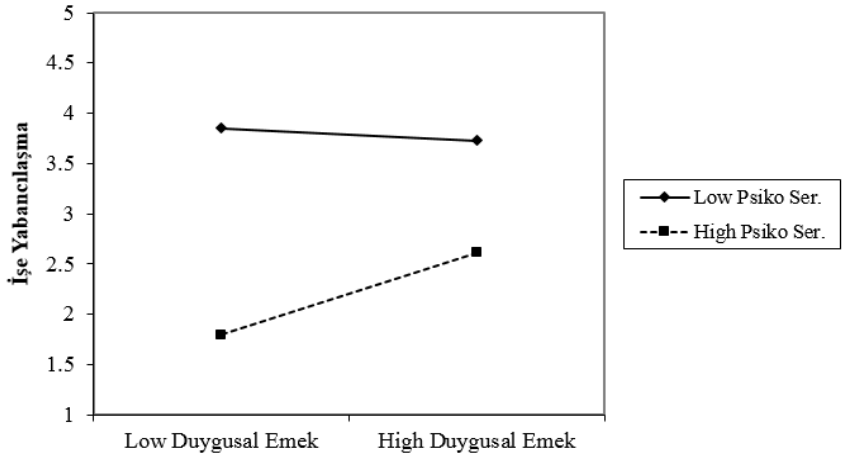

Şekil 8. *Duygusal Emek İşe Yabancılaşma İlişkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Etkisi*

Şekil 8'de görüleceği gibi psikolojik sermaye artış gösterirken duygusal emek de artış göstermektedir. Yüksek psikolojik sermaye durumunda yüksek işe yabancılaşma gerçekleşmektedir. Düşük psikolojik sermaye durumunda da işe yabancılaşmada düşüş olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı, yoğun rekabet ortamında önemi her geçen gün artan duygusal emeğin çalışanların işe yabancılaşmasını etkileyen bir değişken olup olmadığını belirlemek ve çalışanların sahip oldukları psikolojik sermaye düzeylerinin duygusal emek ile işe yabancılaşma ilişkisinde düzenleyici bir etkisinin bulunup bulunmadığını araştırmaktır.

Araştırmada, duygusal emek ve bileşenleri ile işe yabancılaşma değişkenleri arasındaki ilişki kapsamında, yüzeysel davranış ve derinlemesine davranış sergilemenin işe yabancılaşmayı olumlu yönde anlamlı olarak etkilediği, samimi davranışın ise işe yabancılaşmayı olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuç, Beğenirbaş (2015) ve Çelik ve Atik (2016) tarafından yapılan çalışmalarının sonuçları ile uyumludur. Araştırmada genel olarak duygusal emeğin işe yabancılaşmayı olumlu yönde anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuç, Kaya ve

Serçeoğlu (2013) ve Tokmak (2014) tarafından yapılan çalışmalarının sonuçları ile uyumludur. Duyguların çalışma yaşamında kullanılmasıyla birlikte, Hochschild (1983) duygusal emeği, hizmetin sahne, çalışanların aktör, müşterilerin de izleyici olarak nitelendirildiği bir oyun olarak ifade etmiştir. Çalışan artık işinde iyi olmak için işletmenin ondan talep ettiği biçimde yüzeysel ya da derinlemesine davranışlar sergilemek durumundadır (Hochschild,1983; Ashforth ve Humphrey, 1993, Grandey, 2000). Dolayısıyla, çalışan artık kendi duygularıyla değil, işletmenin gösterim kuralları çerçevesinde kendisinden istenen duygularla hareket etmek zorundadır. Çalışanın kendi duyguları çerçevesinde değil de sürekli olarak gösterim kuralları doğrultusunda hareket etmesi zorunluluğu duygusal çelişkiye yol açmaktadır. Çalışanın kendi duygu, düşünce ve değerleriyle işinin gerekleri arasında yaşadığı duygusal çelişki ise işini anlamlandıramamasına yol açmakta ve çalışan kendisine ve işine karşı yabancılaşma yaşamaktadır.

Duygusal emek bileşenleri ve psikolojik sermaye bileşenleri arasındaki ilişkiden elde edilen bulgulara göre; yüzeysel davranışın, iyimserliği olumsuz yönde etkilediği; derinlemesine davranışın, öz yeterliliği ve dayanıklılığı olumsuz yönde etkilediği; samimi davranış sergilemenin ise umut, öz yeterlilik ve dayanıklılığı olumlu yönde anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, Beğenirbaş (2015) ve Tamer (2015)'in yapmış olduğu çalışmalar ile uyumludur. Yüksek düzeyde umut, öz yeterlilik, iyimserlik ve dayanıklılığa sahip çalışanlar, amaca giden yolda karşılaştıkları engelleri aşmak için gerekli yeteneğe, kararlılığa, motivasyona ve zorluklarla baş edebilecek dayanıklılığa sahip bireylerdir (Snyder,2000 ve Luthans vd., 2007a). Dolayısıyla, Tamer (2015) ve Hur vd. (2016)'nın da belirttiği üzere umut, öz yeterlilik, iyimserlik ve dayanıklılık düzeyi yüksek olan çalışanlar, fiziksel ve zihinsel açıdan birçok sorunla başa çıkabilecek güce sahip oluklarından ve herhangi bir güçlük karşısında bilişsel kaynakları harekete geçirmek için eylemleri organize edebilme becerisine sahip olmalarının çalışanlara kazandırmış olduğu motivasyon ve güçten dolayı, çalışanların hissetmedikleri duyguları yüzeysel davranış yoluyla sergilemektense, umut, öz yeterlilik, iyimserlik ve dayanıklılık sayesinde elde etmiş oldukları kazanımlar yoluyla derinlemesine davranış sergileyerek, duygusal emeğin olumsuz çıktılarından etkilenmeyecekleri değerlendirilmesi yapılabilir.

Çalışmanın ana amacına yönelik yapılan analizler sonucunda ise psikolojik sermayenin duygusal emek ile işe yabancılaşma arasındaki ilişkide düzenleyici bir rol üstlendiği bulgusu elde edilmiştir. Bu sonuç, Tokmak (2014)'ın yapmış olduğu çalışma ile uyumludur. Bu sonuca yönelik, çalışanların hissetmiş oldukları duygular ile değil de gösterim kuralları çerçevesinde hissetmedikleri duyguları sergileyerek yaşamış oldukları duygusal uyumsuzluğun sonucu işe yabancılaşmalarını önlemek için çalışanların psikolojik sermayelerinin geliştirilmesi duygusal emekten kaynaklanan işe yabancılaşma sorununu azaltacağı değerlendirilmesi yapılabilir.

Psikolojik sermayenin gerek bileşenlerinin (umut, öz yeterlilik, iyimserlik ve dayanıklılık) her biri tek başına, gerekse de bu bileşenlerin toplamı olan psikolojik sermayenin kendisinin insan kaynaklarının geliştirilmesi ve performansın artması ile birlikte işletmelere rekabet avantajı sağladığı görülmektedir (Luthans vd., 2010). Dolayısıyla işletmelerin gerek duygusal emekten kaynaklanan işe yabancılaşma sorunun önüne geçilmesi gerekse de müşteri tatminin arttırılması konusunda çalışanların psikolojik sermayelerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapması olumlu sonuçlar alınmasına neden olacağı değerlendirilmesi yapılabilir.

Araştırma sonuçları çerçevesinde uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik bazı öneriler ise şu şekildedir;

- Mevcut çalışanların psikolojik sermayelerinin geliştirilmesi, örgütsel, ekonomik ve sosyo-psikolojik motivasyon araçlarıyla güdülenmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çalışanlara önem verildiğinin hissettirilmesi ve ayrıca duygusal emeğin olumsuz sonuçlarından daha az etkilenebilmek adına sektör terübesine sahip personelin istihdam edilmesi ile işe yabancılaşma sorununun önüne geçilebilir.
- Araştırmada psikolojik sermayeye sahip çalışanların samimi davranışlar sergiledikleri ve işe yabancılaşma düzeylerinin düşük olduğu bulgusu elde edilmiştir. Mevcut çalışanların psikolojik sermaye düzeylerinin arttırılmasına yönelik psikolojik sermaye müdehale eğitimleri düzenlenebilir. Psikolojik sermaye müdehale eğitimi ile çalışanların sahip olduğu psikolojik kaynakların arttırıl-

masıyla yüzeysel davranış ve derinlemesine davranış sergilemelerinin önüne geçilerek, çalışanların samimi davranışlar sergilenmesi sağlanabilir ve bu sayede işe yabancılaşmalarının önüne geçilebilir.

- Duygusal emek, işe yabancılaşma ve psikolojik sermayenin birlikte ele alınarak hizmet sektörünün emek yoğun özellik taşıyan değişik meslek gruplarında (bankacılık, sigortacılık, uçuş görevlileri, sağlık çalışanları vb.) çalışan katılımcı gruplarıyla yapılacak benzer çalışmalar ile daha genelleyici sonuçlar alınmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma temel olarak, otel işletmelerindeki çalışanların sahip oldukları psikolojik sermaye düzeylerinin duygusal emek ile işe yabancılaşma ilişkisinde düzenleyici etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar ve öneriler doğrultusunda bu çalışmanın, otelcilik sektöründeki insan kaynağının öneminin daha iyi anlaşılabilmesi ve etkin bir şekilde yönetilebilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın en önemli kısıtı, araştırmanın sadece otel işletmelerinde yapılmış olmasıdır. Bundan sonra benzeri çalışmaların farklı sektörlerde ve farklı özelliklere sahip çalışanlar üzerinde yapılmasının araştırma sonuçlarının teyidi açısından önem taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

The Moderating Role of Psychological Capital in The Relationship Between Emotional Labor an Work Alienation

*

Hüseyin Aslan – İbrahim Sani Mert
Osmaniye Korkut Ata University, Antalya Science University

The emotional labour, which is an emotion management process, has been defined as employees' presenting their emotions to the customer by controlling them according to the predetermined rules (Hochschild, 1983). Hochschild (1983), interpreting emotional labour as the commercialization of emotions for a fee, has considered the emotional labour as a play in which the service plays the role of stage, the customer is spectator and the employee plays a certain roles. However, it is very clear that occupational life is not a stage, and shaping emotions in a certain frame creates serious problems. Therefore, the employee, whose emotions, actions and expressions have been changed, thinks that his/her emotions are trying to be bought by the business. This situation causes the employee to alienate to the work because s/he does not feel any freedom but feel himself/herself as alone and weak (Tokmak, 2014; Kaya and Serceoglu, 2013). In addition, although businesses consider employees' displaying the feelings that they do not indeed feel in accordance with the organizational representation rules as an element increasing the organisational performance, this leads to many negative consequences for the employees such as work alienation, job dissatisfaction, burnout, intention to leave of employment, stress and psychological disorders (Grandey, 2000, Tokmak, 2014, Begenirbas, 2015). Both removing these negative consequences for employees and employees' displaying the feelings that they feel in terms of organisational performance by according them with the organizational representation rules could be possible with the increase in the psychological capital of the employees. When considering the effect of emotional labour on the psychological states of individuals from this point of view, it is thought that

employees' having high levels of psychological capital could provide positive contributions against the problems to be created by the affective disharmony originating from the emotional labour.

The goal of this study is to determine whether the emotional labour, of which importance is increasing in the fierce competition environment day by day, is a variable affecting the work alienation of the employees and to investigate whether the psychological capital levels of the employees has a moderator effect on the relationship between the emotional labour and the work alienation.

It was found out that while displaying surface and deep acting affected the work alienation positively and significantly, genuine acting affected the work alienation negatively according to the findings obtained from the study. These results are in parallel to the ones achieved by Begenirbas (2015) and Celik and Atik (2016). It was detected that the emotional labour affected the work alienation positively and significantly. This result is in parallel with the ones achieved by Kaya and Serceoglu (2013) and Tokmak (2014). Hochschild (1983) stated the emotional labour as a play in which the service was characterised as the stage, employees as actors and customers as spectators with the use of emotions in working life.

The employee must now display surface or deep acting as requested by the business to be good at his/her work (Hochschild, 1983; Ashforth and Humphrey, 1993, Grandey, 2000). Accordingly, the employee must act with the emotions requested within the framework of the representation rules of the business instead of his/her own feelings. The necessity of the employee to act in line with the rules of representation rather than his/her own feelings leads to emotional dissonance. The emotional dissonance that the employee lives between his/her own feelings, thoughts and values and the requirements of his/her work leads him/her to not be able to make sense of his/her work, and thus the employee is alienated with himself/herself and his/her work.

According to the findings obtained from the relationship between the components of emotional labour and psychological capital, it was determined that surface acting affected the optimism negatively; deep acting affected the self- efficacy and resilience negatively; displaying genuine acting affected the hope, self- efficacy and resilience positively and signif-

icantly. These results show parallelism with the ones obtained by Begenirbas (2015) and Tamer (2015). Employees with high levels of hope, self-efficacy, optimism and resilience have required ability, determination, and motivation to overcome the obstacles that they encounter in the road to success and have resiliency to cope with the difficulties (Snyder, 2000 and Luthans et al., 2007a). Therefore, it can be evaluated that as indicated by Tamer (2015) and Hur et al. since the employees with high levels of hope, self-efficacy, optimism and resilience have the power to be able to cope with many problems physically and mentally and have the ability of organising the actions to activate the cognitive sources before any difficulty, the employees would not be affected by the negative outputs of the emotional labour by displaying deep acting through the achievements that they obtained thanks to the hope, self-efficacy, optimism and resilience instead of displaying the feelings that they do not feel through surface acting.

As a result of the analyses conducted for the main purpose of this study, it was achieved that the psychological capital had a moderator role on the relationship between the emotional labour and the work alienation. The result is in parallel with the one obtained by Tokmak (2014). It can be evaluated that developing the psychological capital of the employees would reduce the problem of the work alienation originating from the emotional labour, and thus the alienation of the employees would be prevented as a result of the affective disharmony that they live by displaying the feelings that they do not feel in line with the representation rules instead of the feelings that they feel.

It is also seen that both each of the components (hope, self-efficacy, optimism and resiliency) of psychological capital and the psychological capital itself, which is the total of above-mentioned components, provide a competitive advantage to the business with developing human resources and increasing performance (Luthans et al., 2010). Accordingly, it is suggested that businesses' conducting studies both to prevent the problem of work alienation originating from the emotional labour and to increase the psychological capital of the employee in terms of enhancing the customer satisfaction will lead to take positive conclusions.

Kaynakça / References

Ashforth, B. E., ve Humphrey, R. H. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of management review*, *18*(1), 88-115.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Macmillan.

Beğenirbaş, M. (2015). Psikolojik sermayenin çalışanların duygu gösterimleri ve işe yabancılaşmalarına etkileri: Sağlık sektöründe bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20*(3), 249-263.

Beğenirbaş, M., ve Çalışkan, A. (2014). Duygusal emeğin iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisinde kişilerarası çarpıklığın aracılık rolü. *Business and Economics Research Journal*, *5*(2), 109-127.

Beğenirbaş, M., ve Turgut, E. (2016). Psikolojik sermayenin çalışanların yenilikçi davranışlarına ve performanslarına etkileri: Savunma sektöründe bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *31*(1), 57-93.

Brook, P. (2009). The alienated heart: hochschild's 'emotional labour' thesis and the anticapitalist politics of alienation. *Capital & Class*, *33*(2), 7-31.

Chu, K. H. L., ve Murrmann, S. K. (2006). Development and validation of the hospitality emotional labor scale. *Tourism Management*, *27*(6), 1181-1191.

Çelik, M., ve Atik, S.(2016). Duygusal emek gösteriminin çalışanlar açısından sonuçları: Seyahat acentalarına yönelik bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(36), 507-521.

Çelik, M., ve Yıldız, B. (2016). Duygusal emek düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde stresin aracı rolü. *Journal of International Social Research*, *9*(45),734-745.

Dahling, J. J., ve Perez, L. A. (2010). Older worker, different actor? Linking age and emotional labor strategies. *Personality and Individual Differences*, *48*(5), 574–578.

Gassmann, J. N. N. (2010). *Patrolling the homefront: The emotional labor of Army wives volunteering in family readiness groups.* Unpublished doctoral dissertation, University of Kansas, Kansas.

Ghalandari, K. ve M. G. G. Jogh (2012), The effect of emotional labor strategies (surface acting and deep acting) on job satisfaction and job burnout in ıranian organizations: the role of emotional ıntelligence. *Interdisciplinary Journal of Research in Business, 1*(12), 24-31.

Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Garden City, NY: Double Day.

Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American Journal of Sociology*, *85*(3), 551-575.

Hochschild, A. R.(1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkeley, CA: University of California Press.

Hur, W. M., Rhee, S. Y., ve Ahn, K. H. (2016). Positive psychological capital and emotional labor in Korea: the job demands-resources approach. *The International Journal of Human Resource Management*, *27*(5), 477-500.

Kaya, U. ve Serçeoğlu, N. (2013). Duygu işçilerinde işe yabancılaşma: Hizmet sektöründe bir araştırma, *Çalışma ve Toplum*, *36*(1), 311-346

Kızanlıklı, M. (2014). *Otel işletmelerinde duygusal emek öncüllerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma.*Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi,SBE , Ankara.

Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behaviour. *Journal of Organizational Behavior*, **23**(6), 695-706.

Luthans, F., Avey, J. B., Avolio, B. J. ve Peterson, S. J. (2010). The Development and Resulting Performance Impact of Positive Psychological Capital. *Human Resource Development Quarterly*. *21*(1), 41-67.

Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., ve Norman, S. M. (2007c). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, *60*(3), 541-572.

Luthans, F., Youssef, C. M., and Avolio, B. J. (2007a). *Psychological capital: developing the competitive edge*. New York: Oxford University Press.

Martinez-Inigo, D., Totterdell, P., Alcover, C.M., ve Holman, D. (2007). Emotional labour and emotional exhaustion: Interpersonal and intrapersonal mechanisms,*Work & Stress,21*(1), 30-47.

Masten, A. S. ve Reed, M-G. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder, ve S. Lopez (Ed.) *Handbook of Positive Psychology* (74-88). New York: Oxford University Press.

Norman S., Luthans, B. ve Luthans, K. (2005). The proposed contagion effect of hopeful leaders on the resiliency of employees and organizations. *Journal of Leadership and Organizational Studies*. *12*(2), 55-64.

Prentice, C., ve King, B. (2011). The influence of emotional intelligence on the service performance of casino frontline employees. *Tourism and Hospitality Research*, *11*(1), 49-66.

Seligman, M. (1998). *Learned optimism*. New York, NY: Pocket Books.

Snyder, C. R. (2000). *Handbook of hope: Theory, measures, and applications*. San Diego: Academic press.

Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T.,...,Harney, P. (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of personality and social psychology*, *60*(4), 570.

Tamer, İ. (2015). The effect of positive psychological capital on emotional labor. *International Journal of Research in Business and Social Science*, *4*(2), 20-34.

Tokmak, İ. (2014). Duygusal emek ile işe yabancılaşma ilişkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *6*(3),134-156.

Türk, M., ve Kara, E. (2018). Genç lider yöneticilerin inovasyon anlayışı: Turizm sektörü üzerine bir alan araştırması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(1), 108-124.

Yıldız, B., ve Çetindaş, A. (2018). Stratejik kaynak kullanımının firma performansı üzerindeki etkisinde tedarik zinciri çevikliğinin aracı rolü. *BMIJ, 6*(4), 878-897.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aslan, H. ve Mert, S.İ. (2019). Duygusal emek ile işe yabancılaşma ilişkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1736-1772. DOI: 10.264-66/opus.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 22/01/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*:11/06/2019

Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Algılarına Göre Okul Öncesi Öğretmenliğine İlişkin Görüşleri[1]

DOI: 10.26466/opus.516102

*

Sema Öngören*

* Dr. Öğr. Üyesi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Nevşehir/ Türkiye
E-Posta: ongorensema@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6034-1400

Öz

Öğretmenlik mesleği tercihlerinde toplumsal cinsiyet algısının önemli bir etken olduğu günümüzde özellikle okul öncesi öğretmenliği gibi kadınlar için daha uygun görülen bir alanda eğitim alan kadın ve erkek öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyete duyarlı olarak yetişmeleri ve mesleklerine karşı olumlu bir algıya sahip olmaları nitelikli bir öğretmen olmanın ilk adımı olarak düşünülebilir. Bu araştırma, öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenliğine ilişkin görüşlerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi ABD lisans programında öğrenim gören 105 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda okul öncesi öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenlik mesleği ile ilgili bazı cinsiyetçi kalıp yargılara sahip olmakla birlikte, genel olarak bu meslek ile ilgili olumlu bir yaklaşıma sahip oldukları belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, öğretmen adaylarının mesleklerine karşı pozitif cinsiyet algısı oluşturabilmeleri için gerekli çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Öğretmen adayı, Toplumsal cinsiyet, Okul öncesi öğretmenliği*

[1] *Bu çalışma, IV. International Academic Research Congress'de (INES, 30 Ekim- 03 Kasım 2018- Alanya-Türkiye) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 22/01/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*:11/06/2019

Teacher Candidates' Views on Preschool Teaching According to Social Gender Perceptions

*

Abstract

It is the first step of being a qualified teacher when it comes to gender-perception in teaching professions, and it is especially important for women such as preschool teachers to be trained in a field that is more suitable for women. This research has been conducted to examine the opinions of teacher candidates on preschool teaching profession according to gender perceptions. The research was done by the case study pattern, one of the qualitative research methods. The study group consisted of 105 teacher candidates studying at Pre-School Education Department in Nevsehir Hacı Bektas Veli University. The data of the study was collected by semi-structured interview from developed by the researcher, and the obtained data were analyzed by content analysis method. As a result, it was determined that pre-school teacher candidates have some gendered stereotypes about the preschool teaching profession; however, they generally have a positive approach related to this profession. In light of the results obtained in the study, it is suggested that the necessary studies should be carried out to enable the pre-school teachers to create a positive gender perception.

Keywords: *Teacher candidate, Gender, Pre-school teaching*

Giriş

Cinsiyet, erkek ve dişi olmanın biyolojik yönünü anlatmak için kullanılır (Bee ve Boyd, 2009). Cinsiyet rolleri, kadınların ve erkeklerin nasıl düşünmesi, hareket etmesi ve hissetmesi gerektiğine dair beklenti kümeleridir (Santrock, 2012). Başka bir deyişle bir kültürde kadın yada erkek olmaya uygun görülen davranış, tutum, hak, görev ve yükümlülükler kümesidir (Bee ve Boyd, 2009). Toplumsal cinsiyet ise cinsiyetin toplumsal ve psikolojik yönlerine işaret eder. Kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmamızı beklediği ile ilgili bir kavram olan toplumsal cinsiyet (Altınova ve Duyan, 2013) aynı zamanda kişinin kendisini kadın yada erkek olarak tanımlamasıdır (Woolfolk-Hoy, 2015).

Bireyler doğdukları andan itibaren kız yada erkek olarak davranmaya yönelik olarak sosyalleştirilirler (Trawick-Smith, 2014) ve kendi kültürlerinde cinsiyetlerine uygun görülen davranışlarla tutarlı bir toplumsal cinsiyet duygusu ile büyürler (Bee ve Boyd, 2009). Doğuştan gelen bu biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilir. Bireylerin cinsiyetlerine göre nasıl davranması gerektiği, neyin erkeksi ve neyin kadınsı olduğu ile ilgili toplumsal beklentiler geliştirilmiştir (Bee ve Boyd, 2009; Woolfolk-Hoy, 2015). Böylece kadınlar ve erkeklerin hangi davranış ve faaliyetleri yapabileceklerine, hangi haklara ve güce kimin ne derece sahip olduğuna veya sahip olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentilere uygun davranması beklenir (Dökmen, 2009). Bu beklentiler, toplumdan topluma ve aynı toplum içinde bir toplumsal kesimden diğerine kısmen değişir (Altınova ve Duyan, 2013).

Bütün toplumlarda erkek ve kadın rollerine uygun görülen bir dizi davranış, tutum, hak, görev ve yükümlülükler söz konusudur (Bee ve Boyd, 2009). Kadınların daha duyarlı, ilgili ve bakım verici vb. olarak algılanmaları; ev kadını, öğretmen, hemşire vb. olmalarının beklenmesi, erkeklerin bağımsız, atılgan, kuvvetli vb. algılanmaları; asker, mühendis, tüccar vb. olmalarının beklenmesi toplumsal cinsiyet farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Dökmen, 2009). Bu nedenle toplumsal cinsiyet ayrımları hem kadınların hem de erkeklerin yaşamını şekillendirir ve sonuçta bu çeşitlilik sadece farklılıktan daha fazla anlam taşır (Altınova ve Duyan, 2013; Dökmen, 2009).

Toplumsal tabakalaşma bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı beklentiler Türkiye'de kadını erkeklere göre daha dezavantajlı bir konuma sokmakta, kadınlar kendilerine biçilen cinsiyet rolleri nedeniyle ekonomik ve sosyal hayattta önemli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Üniversite mezunu kadınlar arasında bile çalışma, kariyer edinme, kendi ayakları üzerinde durma anlayışı yerine uygun bir eş bulup evinin kadını olma düşüncesi önemli bir yer tutmakta, kadınlar çalışma hayatındaki zorlu rekabet yerine ev hayatının rahatlığını tercih etmektedirler (Zencirkıran, 2016). Bunun yanında günlük yaşamda bir dereceye kadar değişmiş olsa da meslek tercihlerinde, boş zaman aktivitelerinde, medyadaki karakterlerde kalıplaşmış cinsiyet rollerinin pek çok örneği sergilenmeye devam etmektedir. Örneğin günümüz TV programları geçmişe oranla daha çok kariyer odaklı kadın içerse de kadın karakterler genç, çekici, şefkatli, duygusal ve mağdur olmaya devam etmektedir. Buna karşın erkek karakterler genellikle baskın ve güçlüdür (Berk, 2013).

Cinsiyetler arası farklılaştırma\ayırım, erkekler ve kadınların özellikleri hakkında paylaşılan kalıp yargılardır. Bu kalıp yargılar erkekler yüksek statülü rollerle, kadınlar ise aile içi ve düşük statülü rollerle karakterize edildiklerinde erkeği güçlendirmeye ve onun iktidarını sürdürmeye yardım eder (Ayan, 2014). Bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerindeki algı ve beklentilerini yönlendiren en önemli etkenlerden olan cinsiyet kalıp yargıları da belli beklentilere neden olmakta ve bireylerin performansları bu beklentilere göre değerlendirilmektedir (Özyurt, 2014). Dolayısıyla bir toplumda kadın ve erkeklerin toplumsal hayata katılım biçimi, oranı, temsili, görünürlüğü ve mesleki tercihleri önemli oranda o toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet algısından etkilenmektedir (Öngen ve Aytaç, 2013).

Bireyin yaşamını biçimlendiren en önemli olgulardan birisi meslek tercihidir (Bozdoğan, Aydın ve Yıldırım, 2007). Bireyler meslekleri yolu ile bir noktada kendilerini gerçekleştirmektedirler. Kişinin mesleğinin, yetenek ve ilgilerine uygun olması onun kişilik gelişimini ve toplumsal uyumunun sağlıklı olması olarak da değerlendirilebilir (Üstün, Erkan ve Akman, 2004). Öğretme-öğrenme çabasının bir uğraş alanı olarak çok eski bir geçmişe sahip olan; biyolojik, psikolojik ve sosyokültürel bir varlık olan bireyleri yetiştirme ve kültürel mirası gelecek nesillere aktarmada önemli görev ve sorumlulukları bulunan öğretmenlik mesleği tercihleride

bu bağlamda hem bireysel hemde toplumsal açıdan önem arz etmektedir (Coştu, 2011). Eğitim-öğretim faaliyetlerinin istenilen amaca ulaşabilmesinde ve öğrencilerin istenilen davranışları kazanmalarında en önemli unsurlardan biri öğretmendir. Öğretmen, öğrenmeye rehberlik eden, öğrencide anlamlı öğrenmeyi sağlayan kişidir (Aktürk, 2012). Nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ve bireylerin sosyalleşmesinde etkin bir rol alan öğretmen adaylarının tercih ettikleri mesleklerine karşı olumlu bir tutum sergilemesi ve mesleklerini severek yapmaları önem arz etmektedir (Kızıltaş, Halmatov ve Sarıçam, 2012).

Alan yazında öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarına (Aktürk, 2012; Aslan ve Akyol, 2006; Ayık ve Ataş, 2014; Balat, Bilgin ve Ünsal, 2017; Durmuşçelebi, Yıldız ve Saygı, 2017;) ve öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerine (Aksu, 2016; Çetin, 2012; Çermik, Doğan ve Şahin, 2010; Ekinci, 2017; Özbek, Kahyaoğlu ve Özgen 2007;) ilişkin çeşitli çalışmalar mevcuttur. Yapılan araştırmalarda (Johnston ve diğerleri 1999; Mulholland ve Hansen, 2003; Saban, 2003; Smedley, 2007; Terzi ve Tezci, Güz 2007; Ekici, 2014; Gökçe ve Sezer, 2012; Durmuşçelebi, Yıldız ve Saygı, 2017) öğretmenlik mesleği tercihlerinde cinsiyetin önemli bir faktör olduğu, öğretmenlik mesleğinin daha çok kadın adaylar tarafından tercih edildiği ortaya konulmuştur. Öğretmenlik mesleği tercihlerinde toplumsal cinsiyet algısının önemli bir etken olduğu günümüzde özellikle okul öncesi öğretmenliği gibi kadınlar için daha uygun bulunan bir alanda eğitim alan kadın ve erkek öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyete duyarlı olarak yetişmeleri ve mesleklerine karşı olumlu bir algıya sahip olmaları nitelikli bir öğretmen olmanın ilk adımı olarak düşünülebilir. Bu araştırmada, öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın alt amaçları öğretmen adaylarının; okul öncesi öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri, okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kadınlar ve erkekler açısından avantajları ve dezavantajları, okul öncesi eğitimde öğretmenin cinsiyetinin mesleki yeterliliğe etkisi, toplumsal cinsiyet açısından toplumun okul öncesi öğretmenliğine bakış açısı ve toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kendilerine uygunluğuna ilişkin görüşlerini incelemek olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine uygun olarak yürütülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim gören 105 öğretmen adayı oluşturulmuştur. Öğretmen adaylarına ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmen adaylarına ilişkin kişisel bilgiler

Değişken	**Düzey**	**f**	**%**
Cinsiyet	Kadın	90	85.7
	Erkek	15	14.3
Yaş	18-20	80	80
	21-25	17	17
	26-30	2	2
	31- +	1	1
Mezun olunan lise türü	Anadolu Lisesi	52	51
	Meslek Lisesi	25	24.5
	İmam Hatip Lisesi	14	13.7
	Düz Lise/Temel Lise	5	4.9
	Anadolu Öğretmen Lisesi	3	2.9
	Açık öğretim	2	2
	Fen Lisesi	1	0.9

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmen adaylarının çoğunun cinsiyetinin kadın (%85.7) olduğu, %80'inin 18 ile 20 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Mezun oldukları okul türlerine bakıldığında birinci sırada Anadolu Lisesi (%51) yer alırken, son sırada Fen Lisesi (%0.9) yer almıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından uzman görüşleri doğrultusunda geliştirilen ve yedi açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda kişisel

bilgilerin yanında, öğretmen adaylarının; okul öncesi öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri, okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kadınlar ve erkekler açısından avantajları ve dezavantajları, okul öncesi eğitimde öğretmenin cinsiyetinin mesleki yeterliliğe etkisi, toplumsal cinsiyet açısından toplumun okul öncesi öğretmenliğine bakış açısı ve toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kendilerine uygunluğuna ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik sorular yer almıştır. Görüşme formu hazırlanırken literatür taraması yapılarak ilgili araştırmalarda yer alan görüşme soruları incelenmiş ve görüşme formu oluşturulmuştur (Yalçın, Yalçın ve Macun, 2017; Esen, 2013; Kızıltaş, Halmatov ve Sarıçam, 2012). Görüşme formunda yer alan soruların anlaşılabilir ve esnek olmasına dikkat edilmiş ve uzman görüşlerine başvurularak gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşme formundan elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen benzer kodlar temalar altında toplanmış ve veriler sayısal hale getirilerek sunulmuştur. Öğretmen adaylarından bazıları soruların tamamına yanıt vermemiş ve değerlendirme işlemleri sadece o soruya verilen cevaplar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde gerçekleştirilen kodlamanın güvenirliğini sağlamak için görüşme formlar iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır ve elde edilen temalar yorumlanırken doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenlik mesleğine yönelik görüşlerine ilişkin bulgular frekans değerleri ile birlikte tablolar halinde sunulmuştur.

Öğretmen Adaylarının Okul Öncesi Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etme Nedenleri

Öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerine ilişkin bulgular içsel ve dışsal nedenler olarak iki kategoriye ayrılmış ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri

Nedenler	**f**	**Öğretmen Adaylarının Görüşleri**
İçsel	**89**	
Çocukları sevmek	25	*Çocukları sevdiğim için bu bölümü seçtim*
Çocuklarla iyi anlaşmak	19	*Çocuklar ile ilgilenmeyi sevdiğimden seçtim*
Bu mesleği sevmek	19	*En sevdiğim meslekti*
Kendine uygun meslek olduğunu düşünmek	18	*Yapabileceğime inandığım için seçtim Kendime uygun bir bölüm olduğunu düşündüğüm için tercih ettim*
Çocukların gelişimine katkı sağlamayı istemek	4	*Çocuklara çok düşkünüm,hayatım boyu onlarla olmak onlara bir şeyler katmak benim hayalimdi bu hayalime okul öncesi öğretmenliği bölümünü seçerek adım attım*
Bilinçli bir anne ve eş olmak	3	*İleride aileme de faydalı ve bilinçli bir anne, eş olacağımı düşündüm*
Cinsiyetine uygun olduğunu düşünmek	1	*Bir bayan için uygun bir meslek olduğunu düşündüm*
Dışsal	**33**	
İş imkanları ve kolay çalışma şartları	15	*Çalışma şartlarının kolay olması nedeniyle seçtim*
Bu bölüm için yeterli puanın olması	11	*Puanım yeterli gelince seçtim*
Lisede okunan bölüm	3	*Lisede çocuk gelişimi ve eğitimi bölümünü bitirdim ve çok sevdim universitede de devam ettirmek istedim*
Ailenin isteği	3	*Ailemin isteği üzerine seçtim*
Eğlenceli bir bölüm olması	1	*Eğlenceli bir bölüm olduğu için tercih ettim*

Tablo 2'de öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri incelendiğinde, öğretmen adaylarının çoğunun (f=89) bu mesleği içsel nedenlerle tercih ettiği belirlenmiştir. Bu nedenler içinde ilk sırada çocukları sevmek (f=25) yer alırken bunu sırasıyla çocuklarla iyi anlaşmak (f=19), bu mesleği sevmek (f=19), kendine uygun meslek olduğunu düşünmek (f=18), çocukların gelişimine katkı sağlamayı istemek (f=4) ile bilinçli bir anne ve eş olmak (f=3) yer almıştır. Kadın öğretmen adaylarından biri ise cinsiyetine uygun olduğunu düşündüğü için bu mesleği tercih ettiğini belirtmiştir. Öğretmen adaylarının bu mesleği tercih etmelerinde etkili olan dışsal (f=33) nedenler incelendiğinde ise,

öğretmen adaylarının en çok iş imkanları ve kolay çalışma şartları (f=15) ile bu bölüm için yeterli puanının olması (f=11) nedeniyle tercih ettiği belirlenmiştir. Bunun yanında lisede okunan bölüm (f=3), ailenin isteği (f=3) ve eğlenceli bir bölüm olması (f=1) okul öncesi öğretmenlik mesleğinini tercih etmelerindeki diğer nedenler olarak yer almıştır.

Okul Öncesi Öğretmenlik Mesleğinin Kadınlar Açısından Avantajları ve Dezavantajları

Öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kadınlar açısından avantajları ve dezavantajlarına yönelik görüşlerine ilişkin bulgular kişisel ve mesleki olarak iki alt kategoriye ayrılmış ve Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kadınlar açısından kişisel\mesleki avantajları ve dezavantajları

Avantajlar	**f**	**Öğretmen Adaylarının Görüşleri**
Kişisel	**83**	
Bilinçli bir anne olma	57	*Kişisel olarak daha bilinçli bir ebeveyn olabilirim*
Çocuklar hakkında daha fazla bilgi ve deneyim sahibi olma	14	*İleriki dönemlerde çocuk yetiştirme konusunda daha fazla bilgi sahibi olabileceğime inanıyorum*
Mutluluk ve doyum elde etme	12	*Hep çocuklarla birlikte rengarenk bir dünya da kalacaksın Çocukların sınırsız mutluluğundan yararlanmak*
Mesleki	**31**	
Rahat çalışma şartlarına sahip olma	21	*Mesleki açıdan da çalışma saatleri özel sektördeki birçok mesleğe göre daha uygun*
Toplumsal cinsiyete uygun bir meslek yapma	9	*Kişisel olarak bir bayan için en uygun mesleklerden, yarım gün çalışır eşiyle de çocuklarıyla da vakit geçirebilir. 2 3 yaş çocuğunu kendiyle okula götürebilir*
Daha fazla iş olanağına sahip olma	1	*Meslek açısından atması iyi ve eğlenceli bir meslek Ataması kolay, önü açık meslek*
Dezavantajlar	**f**	
Kişisel	**33**	
Özel hayata olumsuz yansımaların olması	15	*Kişisel olarak kendi çocuğumuza pek fazla zaman ayıramayacağız*
Aşırı yorgunluk	14	*Biraz sabır isteyen yorucu bir meslek olduğunu düşünüyorum*
Mesleki	**13**	
Yıpratıcı olması	7	*Çocuklarla uğraşmak bence zor, bir zaman sonra çok yıpratıcı olabilir*
Teneffüs saatinin olmaması	3	*Diğer öğretmenliklere göre teneffüs saati yok*
Aşırı gürültü	3	*Aşırı gürültüden rahatsız olunabilir*

Tablo 3'te öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kadınlar açısından avantajlarına yönelik görüşleri incelendiğinde kişisel avantajlarının (f=83) mesleki avantajlarına (f=31) göre daha fazla olduğunu belirttikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının yarısından fazlasının bu mesleği yapan kadınların bilinçli bir anne olmalarını (f=57) kişisel avantaj olarak değerlendirmişler, bununla birlikte çocuklar hakkında daha fazla bilgi ve deneyim sahibi olma (f=14), mutluluk ve doyum elde etme (f=12) diğer avantajlar olarak belirtilmiştir. Kadınlar için en önemli mesleki avantaj ise rahat çalışma şartlarına sahip olma (f=21) olmuştur. Öğretmen adaylarının 9'u toplumsal cinsiyete uygun bir meslek yapmayı ve sadece bir öğretmen adayı da daha fazla iş olanağına sahip olmayı mesleki avantaj olarak belirtmiştir.

Okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kadınlar için dezavantajları incelendiğinde ise iş hayatının özel hayata olumsuz yansımalarının olması (f=15) ve aşırı yorgunluk (f=14) kişisel dezavantaj olarak gördükleri belirlenmiştir. Mesleki dezavantajlar ise sırasıyla mesleğin yıpratıcı olması (f=7), teneffüs saatinin olmaması (f=3) ve aşırı gürültü (f=3) olarak belirlenmiştir.

Okul Öncesi Öğretmenlik Mesleğinin Erkekler Açısından Avantajları ve Dezavantajları

Öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenlik mesleğinin erkekler açısından avantajları ve dezavantajlarına yönelik görüşlerine ilişkin bulgular kişisel ve mesleki olarak iki alt kategoriye ayrılmış ve Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4'te öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenlik mesleğinin erkekler açısından avantajlarına yönelik görüşleri incelendiğinde, kişisel avantajlarının (f=58) mesleki avantajlarına (f=13) göre daha fazla olduğunu belirttikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının iyi bir baba olma (f=37), çocukları iyi tanıma (f=14), kendini tanıma ve doğru şekilde ifade etme olanağı bulmayı (f=7) kişisel avantajlar olarak gördükleri belirlenmiştir. Erkekler için en önemli mesleki avantaj ise uygun çalışma şartlarına sahip olmak (f=10) olmuştur. Bununla birlikte öğretmen adaylarının 3'ü erkeklerin iyi bir yönetici olabileceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4. Okul öncesi öğretmenlik mesleğinin erkekler açısından kişisel\mesleki avantajları ve dezavantajları

Avantajlar	**f**	**Öğretmen Adaylarının Görüşleri**
Kişisel	**58**	
İyi bir baba olma	37	*İleri de daha tecrübeli bir baba olabilir*
Çocukları iyi tanımak	14	*Çocuğunun gelişimini bilinçli bir şekilde daha yakından takip edebilir*
Kendini tanıma ve doğru şekilde ifade etme olanağı bulma	7	*Erkeklerin kadınlara göre daha az sevgilerini gösterebildiğini düşünüyorum kendilerini bu konuda daha iyi açıklayabilirler*
Mesleki	**13**	
Uygun çalışma şartlarına sahip olma	10	*Bence bir erkek içinde çok rahat bir meslek yarim gün çalışacak olursa bir gün içinde başka farklı bir meslekle de uğraşabilir*
İyi bir yönetici olma	3	*Merkeziyetçi olurlar ve yönetimleri iyidir*
Dezavantajlar	**f**	
Kişisel	**29**	
Çocuklarla ilgilenmekte zorlanma	11	*Çocuklarla ilgilenmekte zorlanabilir*
Sabırlı olmakta zorlanma	7	*Çocuklara sabır göstermekte zorlanabilir*
Kendi çocuğuna daha az vakit ayırma	5	*Çok fazla çocukla ilgilendiği için kendi çocuğunu ihmal edebilir*
Meslekten sıkılma	3	*Belirli bir süre sonra sıkılmaya başlar*
Aşırı yorgunluk	3	*Çok fazla yorulmaları ve ailesine yansıtması*
Mesleki	**27**	
Toplumsal cinsiyet açısından olumsuz bakış açısı	16	*Toplum açısından garipsenebilir. Çünkü toplum tarafından daha çok kadınların yapacağı bir iş olarak algılanıyor*
Kadın velilerle yaşanabilecek problemler	6	*Veliler özellikle anneler öğretmen erkek olduğunda okulla fazla irtibatta olamıyor. Bu durumda aile ile iş birliği tam anlamıyla gerçekleşmemiş oluyor. Bazı ailelerin erkek öğretmene güvensizliği olabilir*
El becerisi gerektiren işlerde zorlanma	4	*El işi olarak elleri yatkın değilse zor*
Toplumsal cinsiyet açısından çocukların önyargılı olması	1	*Erkek öğretmenlere karşı bir önyargı vardır. Bu yüzden çocukların erkek öğretmene alışması ve yaklaşması zor olabilir. Öğretmenle iletişime geçmeyebilir*

Okul öncesi öğretmenlik mesleğinin erkekler için dezavantajları incelendiğinde ise çocuklarla ilgilenmekte zorlanma (f=11), sabırlı olmakta zorlanma (f=7), kendi çocuğuna daha az vakit ayırma (f=5), meslekten sıkılma (f=3) ve aşırı yorgunluğu (f=3) en önemli kişisel dezavantaj olarak gördükleri belirlenmiştir. Mesleki dezavantajlar ise sırasıyla toplumsal cinsiyet açısından olumsuz bakış açısı (f=16), kadın velilerle yaşanabilecek problemler (f=6), el becerisi gerektiren işlerde zorlanma (f=4) ve

toplumsal cinsiyet açısından çocukların önyargılı olması (f=1) olarak gördükleri belirlenmiştir.

Okul Öncesi Eğitimde Öğretmenin Cinsiyetinin Mesleki Yeterliliğe Etkisi

Öğretmen adaylarının okul öncesi eğitimde öğretmenin cinsiyetin mesleki yeterliliği etkisine yönelik görüşlerine ilişkin bulgular Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyetinin mesleki yeterliliğe etkisi

Mesleki Yeterlilik	f	Öğretmen Adaylarının Görüşleri
Kadın ve erkek öğretmenler	49	*Kendini eğitmiş kadın ve erkeğin verimli olacağını düşünüyorum Öğretmenin verdiği eğitime bağlıdır erkek veya kadın olması fark etmez Topluma faydalı bireyler yetişecek kişinin cinsiyeti çokta önemli değildir*
Kadın öğretmenler	36	*Çocuklar daha çok annelerine bağlı oldukları için mesleğinde iyi bir kadın daha verimli olabilir*
Erkek öğretmenler	4	*Erkek öğretmen daha verimlidir. Çünkü erkek okul öncesi öğretmeni işine daha sadık ve işinin en iyisini yapıyor diye düşünüyorum*

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmen adaylarının 49'u hem kadın hemde erkek öğretmenlerin okul öncesi öğretmenlik mesleğinde yeterli olabileceğini düşünürken, 36'sı bu meslekte kadınların daha yeterli olacağını ve 4'ü de erkelerin daha yeterli olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Toplumsal Cinsiyet Açısından Toplumun Okul Öncesi Öğretmenliğine Bakış Açısı

Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet açısından toplumun okul öncesi öğretmenliğine bakış açısına yönelik görüşlerine ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde öğretmen adaylarının 83'ü toplumun okul öncesi öğretmenlik mesleğine bakış açısının olumsuz olduğunu düşünürken, sadece 10'u toplumun olumlu bakış açısına sahip olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 6. Toplumun okul öncesi öğretmenliğine bakış açısı

Bakış Açısı	f	Öğretmen Adaylarının Görüşleri
Olumsuz	**83**	
Çocuk bakıcısı	39	*Okul öncesi okuduğumu söylediğimde çocuğa mı bakacaksın, bakıcı mı olacaksın gibi söylemler olması okul öncesine bakış açısının çocuğa eğitim veren yerden çok bakılan yer gibi düşündürüyor*
Kolay meslek	25	*Çok fazla değer verilen bir meslek olduğunu düşünmüyorum. Toplum genellikle basit bir meslek olduğunu düşünüyor*
Gereksiz meslek	14	*Zaman kaybı olduğunu düşünüyorlar*
Kadınlara göre bir meslek	5	*Sadece bayan öğretmenler çalışabilir sanılıyor*
Olumlu	**10**	
Gerekli ve önemli meslek	10	*Güzel ve iyi bir meslek olarak görüyorlar*

Olumsuz bakış açısının nedenlerini ise bu mesleğin daha çok çocuk bakıcısı (f=39) olarak görülmesi, kolay (f=25) ve gereksiz bir meslek (f=14) olduğunun düşünülmesi ve kadınlara uygun bir meslek (f=5) olarak algılanması olarak belirtmişlerdir.

Toplumsal Cinsiyet Algılarına Göre Okul Öncesi Öğretmenlik Mesleğinin Öğretmen Adaylarına Uygunluğu

Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kendilerine uygunluğuna yönelik görüşlerine ilişkin bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7'de öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kendilerine uygunluğuna yönelik görüşleri incelendiğinde, öğretmen adaylarının 89'u okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kendilerine uygun olduğunu düşündükleri, bunun yanında 8'inin kendisine uygun bir meslek olmadığını düşündükleri belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının kendilerine uygun olduğunu düşünme nedenleri arasında, çocukları sevme (f=39), çocuklarla anlaşma (f=19), iyi bir öğretmen olacağına inanma (f=16), kişiliğine (f=14) ve cinsiyetine (f=1) uygun bir meslek olduğunu düşünme yer almıştır.

Tablo 7. Toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenlik mesleğinin öğretmen adaylarına uygunluğu

Görüşler	**f**	**Öğretmen Adaylarının Görüşleri**
Uygun	**89**	
Çocukları seviyorum	39	*Evet düşünüyorum. Çocuklarla ilgiyle ve şefkatle yakınlaşacağıma inandığım için bu mesleği seçtim*
Çocuklarla anlaşabiliyorum	19	*Çocuklarla vakit geçirmekten kolay kolay sıkılmam*
İyi bir öğretmen olacağıma inanıyorum	16	*Uygun olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu alanla ilgili araştırmayı yenilikleri severek takip ediyorum, çocuklar için bir şeyler yapmayı seviyorum*
Kişiliğime uygun bir meslek olduğunu düşünüyorum	14	*Evet, kişilik özelliklerime uygun olduğunu düşünüyorum*
Cinsiyetime uygun bir meslek olduğunu düşünüyorum	1	*Evet bir kadın için ideal bir meslek*
Uygun değil	**8**	
İstediğim bölüm değil	3	*Bana uygun olduğunu düşünmüyorum çok tercih ettiğim bir bölüm değildi*
Çok fazla sorumluluk var	2	*Çocukları severim ama aşırı ilgilenmek hele ki tüm gelişim alanlarını takip etmek, planlar ve etkinlik programları hazırlamak bana zor geliyor*
Çocuklarla iletişim kuramıyorum	1	*Uygun değil, çünkü her çocukla iletişime geçemiyorum*
Sabırlı değilim	1	*Sabırlı değilim*
Çocuklarla uzun süre zaman geçiremiyorum	1	*Uzun bir süre sonra çocuklarla vakit geçirmek zor geliyor*

Kendilerine uygun bir meslek olmadığını düşünen öğretmen adayları ise uygun olmama nedenlerini, istediğim bölüm değil (f=3), çok fazla sorumluluk var (f=2), çocuklarla iletişim kuramıyorum (f=1), sabırlı değilim (f=1) ve çocuklarla uzun süre zaman geçiremiyorum (f=1) olarak belirtmişlerdir.

Tartışma

Öğretmen Adaylarının Okul Öncesi Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etme Nedenleri

Araştırma sonuçları incelendiğinde, öğretmen adaylarının okul öncesi öğretmenliği bölümünü tercih etmelerinde içsel ve dışşsal nedenler etkili olmakla birlikte içsel nedenlerin tercihte öne çıktığı belirlenmiştir. Öğretmen adayları daha çok çocukları sevme ve onlarla iyi anlaşma, bu mesleği

sevme, kendine ve cinsiyetine uygun olduğunu düşünme gibi içsel nedenlerle bu mesleği tercih ederken, iş imkanları ve kolay çalışma şartları ile bu bölüm için yeterli puanlarının olması da bu mesleği tercih etmelerindeki en önemli dışsal nedenler olmuştur. Okul öncesi öğretmenliği gibi küçük yaş grubu ile çalışacak olan öğretmen adaylarının çocukları sevmek ve onlarla iyi anlaşmak gibi nedenlerle bu mesleği tercih etmeleri oldukça önemli olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte öğretmen adaylarının iş garantisi olduğunu düşündükleri bir bölüm seçmeleri de beklenen bir sonuç olarak görülebilir. Aksu (2016) da benzer şekilde, eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin bölümleri hakkındaki görüşleri belirlemek amacıyla yaptığı araştırma sonucunda eğitim fakültesine gelen bireylerin bölüm seçmelerinde bireysel etmenlerin, çevresel etmenlere (aile, öğretmen ve arkadaş çevresi, bölümün iş olanakları vb.) oranla daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Aslan ve Akyol (2006), okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih nedenleri arasında ailelerinde öğretmen olan bireylerin bulunması, ailenin şartlandırması, iş garantisi ve öğretmen olma isteği gibi tercih nedenleri belirten öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin olumlu tutum sergilediklerini belirlemişlerdir. Aktürk (2012), öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri ile öğrenmeye ilişkin tutumlarını incelediği araştırma sonucunda, genel olarak öğretmenlik mesleğini içsel nedenlerin etkisi ile tercih eden öğretmen adaylarının öğrenmeye daha açık, öğrenmeye ilişkin beklentilerinin daha yüksek düzeyde ve öğrenmeye ilişkin kaygılarının ise daha düşük düzeyde olduğunu belirlemiştir. Buldur ve Bursal (2015) da, öğretmen adaylarının meslek tercih nedenlerinin özgeci, içsel ve dışsal faktörler şeklinde sıralandığını ve öğretmen adaylarının gelecek beklentilerinin genellikle olumlu olduğunu belirlemişlerdir. Bu araştırma sonuçları öğretmen adaylarının mesleki tercih nedenlerini belirlemeye yönelik yapılan diğer araştırma sonucuyla tutarlılık göstermektedir.

Okul Öncesi Öğretmenlik Mesleğinin Kadınlar-Erkekler Açısından Avantajları ve Dezavantajları

Öğretmen adaylarına göre, okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kadınlar açısından en önemli kişisel avantajı bilinçli bir anne olmakken, mesleki

avantajı da rahat çalışma şartlarına sahip olmak olarak belirtilmiştir. Öğretmen adaylarının kendi çocuklarını sahip oldukları bilgilerle doğru bir şekilde yetiştirebileceklerini ve yarım gün çalışma, yaz tatili gibi rahat çalışma şartları nedeniyle bir kadın olarak rahat edebileceklerini düşündükleri belirlenmiştir. Aşırı yorgunluk ve duygusallık gibi durumlar ve bunların özel hayatlarına yansımasının yanında mesleğin yıpratıcı olmasının da kadın öğretmenler için dezavantaj olarak görüldüğü belirlenmiştir. Öğretmen adaylarına göre, okul öncesi öğretmenlik mesleğinin erkekler açısından en önemli kişisel avantajı iyi bir baba olmakken, mesleki avantajı da uygun çalışma şartlarına sahip olmak olmuştur. Bu mesleğin erkekler için en önemli kişisel dezavantajının çocuklarla ilgilenmekte zorlukken, en önemli mesleki dezavantajının da toplumsal cinsiyet açısından olumsuz bakış açısına maruz kalmak olarak gördükleri belirlenmiştir. Öğretmenliğin kadınlar tarafından daha çok tercih edilmesi ve bu nedenle "kadın mesleği" olarak görülmesi, meslek seçimi ile ilgili ön yargılar ve küçük çocuklarla çalışmayı seçme konusunda yaşanan olumsuzluklarla ilgili sonuçlar çeşitli araştırmalarla da (Johnston, McKeown ve McEwen, 1999; Saban, 2003; Smedley, 2007) ortaya konmuştur. Bununla birlikte öğretmen adayları erkek okul öncesi öğretmenlerinin kadın velilerle problem yaşayabileceğini ve çocukların toplumsal cinsiyet açısından erkek öğretmene yaklaşmakta zorlanabileceğini düşündükleri belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bu düşünceleri, okul öncesi eğitimde daha çok annelerin etkin olması, veli katılım etkinlikleri yada veli toplantılarına daha çok kadın velilerin katılmasından kaynaklanmış olabilir. Gürşimşek, Kefi ve Girgin (2007), yaptıkları araştırma sonucunda babaların geleneksel rollerinden çıkarak eğitime katılımlarının desteklenmesinin çocuğun gelişim gereksinimlerinin karşılanması açısından önemli olduğunu ortaya koymuşlardır.

Okul Öncesi Eğitimde Öğretmenin Cinsiyetinin Mesleki Yeterliliğe Etkisi

Okul öncesi eğitimde öğretmenin cinsiyetinin mesleki yeterliliğe etkisine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde, öğretmen adaylarının çoğunun cinsiyetin mesleği yeterliliğe etkisinin olmadığını düşündükleri, bununla birlikte kadınların okul öncesi öğretmenlik mesleğinde daha yeterli olduklarını düşünenlerin oranın da oldukça yüksek

olduğu belirlenmiştir. Bu mesleğin, annelik içgüdüsü ile bağdaştırılması ve kadınların şefkat, merhamet, sabır gibi kişilik özelliklerine daha fazla sahip olduklarını düşünmeleri okul öncesi öğretmenliğinin kadın mesleği olarak algılanmasına neden olmuş olabilir. Yalçın, Yalçın ve Macun (2017) da, okul öncesi öğretmenliği açısından öğretmenin, mesleki bilgi ve becerisinin cinsiyetinden daha önemli olduğu, etkinlik seçiminde cinsiyetin bir etkisi olmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır. Aynı araştırmada, okul öncesi öğretmenliği açısından öğretmenin cinsiyetinin çocukla iletişim kurmada önemli ve etkili olduğu, bayanların çocuklara daha samimi ve içten yaklaşabildikleri sonuçlarına ulaşmışlardır. Bu sonuçlar araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir.

Toplumsal Cinsiyet Açısından Toplumun Okul Öncesi Öğretmenliğine Bakış Açısı

Toplumsal cinsiyet açısından toplumun okul öncesi öğretmenliğine bakış açısına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde, öğretmen adaylarının çoğunun toplumsal cinsiyet açısından toplumun okul öncesi öğretmenlik mesleğine bakış açısının olumsuz olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Olumsuz bakış açısının bu mesleğin daha çok çocuk bakıcılığı olarak görülmesi, kolay ve gereksiz bir meslek olduğunun düşünülmesi ve kadınlara uygun bir meslek olarak algılanması gibi nedenlerden kaynaklandığı belirtilmiştir. Ünsal ve Bağçeci (2016) de, öğretmenlerin mesleki imajlarını inceledikleri araştırma sonucunda, katılımcıların öğretmenlik mesleğinin statüsünü ve saygınlığını düşük olarak değerlendirdiklerini belirlemişlerdir.

Toplumsal Cinsiyet Algılarına Göre Okul Öncesi Öğretmenlik Mesleğinin Öğretmen Adaylarına Uygunluğu

Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kendilerine uygunluğuna yönelik görüşleri değerlendirildiğinde de, öğretmen adaylarının çoğunluğunun okul öncesi öğretmenlik mesleğinin kendilerine uygun olduğunu düşündükleri, bunun yanında küçük bir bölümünün ise kendilerine uygun bir meslek

olmadığını düşündükleri belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının kendilerine uygun bir meslek olduğunu düşünme nedenleri arasında da en çok çocukları sevmek, çocuklarla anlaşmak ve iyi bir öğretmen olacağına inanmak yer almıştır. Durmuşçelebi, Yıldız ve Saygı (2017) yaptıkları araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini sevmeleri ve kendilerini bu mesleğe uygun görmeleri ile öğretmen adaylarının cinsiyetleri arasında farklılık olduğunu, kadın öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine kendilerini daha yakın buldukları ve erkek adaylara oranla mesleği daha çok sevdiklerini belirlemişlerdir. Öngen ve Aytaç (2013)'da yaptıkları araştırmada, üniversite öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farklı tutum içinde olduklarını, kızların erkeklere nazaran daha eşitlikçi tutum ve rollere sahipken, erkeklerin daha geleneksel cinsiyet rollerine sahip olduklarını belirlemişlerdir.

Sonuç

Sonuç olarak okul öncesi öğretmen adaylarının meslekleri ile ilgili bazı cinsiyetçi kalıp yargılara sahip olmakla birlikte, genel olarak mesleğe ve toplumsal cinsiyet rollerine karşı olumlu bir yaklaşım sergiledikleri söylenebilir. Okul öncesi öğretmenliği gibi alanlarda daha çok kadınların olması ve kadınların bu iş için uygun kişiler olduklarının düşünülmesi gibi kalıplaşmış cinsiyet rollerine karşı toplumsal duyarlılığın artırılması, bunun için de alanda çalışan erkek öğretmen sayısının daha da artırılarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Öğretmen yetiştirme programlarına yönelik yanlış algıların *(kolay meslek, kadın mesleği* gibi) daha tutarlı algılara dönüştürülerek, tüm öğrencilerin pozitif cinsiyet kimlikleri geliştirmelerinin desteklenmesi önemli görülmektedir. Okul öncesi dönem çocuklarının yaşamında önemli bir yeri olan öğretmenlerin çocuklara karşı olan tutum ve davranışları, onlar için rol model olmaları, çocukların mesleklere ve bu meslekleri yapan kişilere olan bakış açısını etkileyecektir. Bu nedenle öğretmen adaylarına toplumsal cinsiyet eşitliğine dönük duyarlılık ve farkındalık kazandırmak için öğretmen yetiştiren programlara toplumsal cinsiyet derslerinin konulması, erkek öğretmen adayları için yeni stratejiler üretilerek mesleki algılarının olumsuzdan olumluya dönüştürülmesi sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Teacher Candidates' Views on Preschool Teaching According to Social Gender Perceptions

*

Sema Öngören

Hacı Bektas Veli University

Gender is used to describe the biological aspect of being male and female. Gender roles are sets of expectations about how women and men should think, act and feel. Social gender points out to social and psychological aspects of gender. Social gender, which is a concept about how the society see us as woman or man, how society perceives us, what it thinks about us and what it expects us in our behaviors, is at the same time identifying yourself as a woman or a man. In all societies, there are a number of behaviors, attitudes, rights, duties and obligations that are deemed appropriate for male and female roles. Women are perceived as more sensitive, relevant, caring and so on, and expected to be a housewife, teacher, nurse etc. while men are perceived as independent, dashing, strong and so on and they are expected to be soldier, engineer, trader etc. that all these are because of gender differences. Therefore, the manner, rate, representation, visibility and occupational preferences of women and men in social life are affected by the gender perception that is valid in a society. One of the most important phenomena that shape the life of the individual is job preference. It is important that teacher candidates who take an active role in the training of qualified manpower and socialization of individuals have a positive attitude towards their preferred professions, and that they do their jobs with pleasure. It is the first step of being a qualified teacher when it comes to gender-perception in teaching professions, and it is especially important for women such as preschool teachers to be trained in a field that is more suitable for women. This research has been conducted to examine the opinions of teacher candidates on preschool teaching profession according to gender perceptions. In this context, the sub-objectives of the research are determined as the reasons for choosing preschool teaching

profession, the advantages and disadvantages of preschool teaching profession for women and men, the effect of gender of teacher on preschool teaching professional competence, the perspective of the society on preschool teaching in terms of gender and the perception of preschool teaching profession in terms of gender.

Method

The research has been conducted in accordance with the case study pattern of qualitative research methods. The study group of the study consisted of 105 preschool teacher candidates from Preschool Education Department of Education Faculty at Nevsehir Haci Bektas Veli University. Semi-structured interview form consisting of seven open-ended questions have been used in order to collect the research data. Content analysis method has been used to analyze the data obtained from the interview form.

Findings and Result

When the results of the research are evaluated, it is seen that the teacher candidates prefer preschool teaching department because of internal and external reasons. While teacher candidates have preferred this profession for internal reasons such as loving children and having a good deal with them and thinking that they are suitable for themselves and their gender, job opportunities and easy work conditions have been the most important external reasons for them to choose this profession. According to teacher candidates, the most important personal advantage of the preschool teaching profession in terms of women and men is stated as being a conscious parent, while the professional advantage is stated as having comfortable work conditions. It has been determined that teacher candidates perceive the most important personal disadvantage of this profession for male as the difficulty in dealing with children and the most important occupational disadvantage as a negative point of view in terms of gender. When the opinions of teacher candidates about the effect of gender of teachers on preschool teaching are evaluated, it is determined that most of the teacher candidates thin that gender do not have any effect on professional

competence; after all, it is determined that the rate of people who think that women are more adequate in the preschool teaching profession is also quite high. As a result of the research, it is determined that while most of the teacher candidates think preschool teaching is a suitable profession for themselves, a few of them think it is not the right profession for them. As a result, preschool teacher candidates have some gendered stereotypes about their professions, but they generally have a positive attitude towards this profession and gender roles. The social sensitivity towards stereotypical gender roles, such as the fact that there should be more women in the fields such as preschool teaching, and women are suitable people for this job, should be increased, gender equality should be ensured by increasing the number of male teachers working in the field. It is considered important to support the development of positive gender identities for all students by converting false perceptions of teacher training programs (such as easy occupation, women's profession) into more consistent perceptions. The attitudes and behaviors of the teachers who have an important place in the life of preschool children, their being role models for them will affect the perspective of the children towards teachers and professions. For this reason, it is possible to give social gender courses in teacher training programs in order to make teacher candidates gain sensitiveness and awareness, and also new strategies can be developed for male teacher candidates to convert their negative professional perceptions into positive.

Kaynakça / References

Altınova, H.H. ve Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *24* (2), 9-22.

Aksu, H.H. (2016). Eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin bölümleri hakkındaki görüşleri: Giresun Üniversitesi örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *24* (1), 299-316.

Aktürk, A.O. (2012). Öğretmen adaylarının öğrenmeye ilişkin tutumlarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerine ve akademik başarılarına göre incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *13* (3), 283-297.

Aslan ve Akyol (2006). Okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ve mesleki benlik saygılarının incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *15* (2), 51-60.

Ayan, S. (2014). Cinsiyetçilik: Çelişik duygulu cinsiyetçilik. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, *36*, 147-156.

Ayık, A. ve Ataş, Ö. (2014). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile öğretme motivasyonları arasındaki ilişki. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 25-43.

Balat U., G., Bilgin, H. ve Ünsal, F.Ö. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin öğretmenlik tutumları ve sınıf yönetimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 114-126.

Buldur, S. ve Bursal, M. (2015). Fen bilgisi öğretmen adaylarının meslek tercih nedenlerinin etki düzeyleri ve mesleki geleceklerine yönelik beklentileri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, *9* (1), 81-107.

Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (O. Gündüz Çev.). İstanbul: Kaknüs.

Berk, L.E. (2013). *Bebekler ve çocuklar doğum öncesinden orta çocukluğa*. (7. Bsm). (N. Işıkoğlu Erdoğan Çev. Ed.). Ankara: Nobel.

Bozdoğan, A.E., Aydın, D. ve Yıldırım, K. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8* (2), 83-97.

Çetin, B. (2012). İlköğretim öğretmen adaylarının profillerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, *11*(3), 596-610.

Çermik, H., Doğan, B., ve Şahin, A. (2010). Sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih sebepleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *28*, 201-212.

Coştu, B. (2011). Bir meslek olarak öğretmenlik. (A. R. Akdeniz ve M. Küçük Edt.). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel.

Dökmen, Z.Y. (2009). *Toplumsal cinsiyet.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Durmuşçelebi, M., Yıldız, N. ve Saygı, E. (2017). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7 (12), 8-32.

Ekici, F. Y. (2014). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi:İstanbul Sabahattin Zaim üniversitesi örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(35), 658-665.

Ekinci, N. (2017). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ve alan seçiminde etkili olan motivasyonel etkenler. *İlköğretim Online*, *16*(2), 394-405.

Esen, Y. (2013). Hizmet öncesi öğretmen eğitiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığını geliştirme amaçlı bir çalışma. *Eğitim ve Bilim*, 38 (169), 280-295.

Gürşimşek, I. , Kefi, S. ve Girgin, G. (2007). Okulöncesi eğitime babaların katılım düzeyi ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *33*, 181-191.

Gökçe, F. ve Sezer, G. O. (2012). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları:Uludağ üniversitesi örneği. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 1-23.

Johnston, J., McKeown, E., ve McEwen, A. (1999). Choosing primary teaching as a career: The perspectives of males and females in training. *Journal of Education for Teaching*, *25*(1), 55-64. doi: 10.1080/02607479919673

Kızıltaş, E., Halmatov, M. ve Sarıçam, H. (2012). Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *12* (23), 173 – 189.

Mulholland, J. ve Hansen, P. (2003) Men who become primary school teachers: An early portrait. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, *31* (3), 213-224. doi: 10.1080/0955236032000149355

Öngen, B. ve Aytaç, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, *48*, 1-18

Özbek, R., Kahyaoğlu, M. ve Özgen, N. (2007). Öğretmen adaylarinin öğretmenlik mesleğine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *IX* (2), 221- 232.

Özyurt, B.E. (2014). Cinsiyet. (Y. Kuzgun ve D. Deryakulu Ed.). *Eğitimde Bireysel Farklılıklar,* Ankara: Nobel.

Saban, A. (2003). A Turkish profile of prospective elementary school teachers and their views of teaching. *Teaching and Teacher Education*, *19*, 829-846.

Santrock, J.W. (2012). *Yaşam boyu gelişim*. (G. Yüksel Çev. Ed.). Ankara: Nobel.

Smedley, S. (2007). Learning to be a primary school teacher: reading one man's story. *Gender and Education*, *19*(3), 369-385.

Terzi, A. ve Tezci, E. (2007). Necatibey Eğitim Fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* (52), 593-614.

Trawick-Smith, J. (2014). *Erken çocukluk döneminde gelişim:Çok Kültürlü Bir Bakış Açısı*. (B. Akman Çev. Ed.). Ankara: Nobel.

Ünsal, S., ve Bağçeci, B. (2016). Öğretmenlerin mesleki imajlarina ilişkin görüşleri ve mesleki imaja etki eden faktörler. *Journal of Human Sciences*, *13*(3), 3905-3926. doi:10.14687/jhs.v13i3.3908

Üstün, E., Erkan, S. ve Akman, B. (2004). Türkiye'de okulöncesi öğretmenliği öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5* (10), 129-136.

Woolfolk-Hoy, A. (2010). *Eğitim psikolojisi.* (D. Özen Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yalçın, F., Yalçın, M. ve Macun, B. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimde öğretmen cinsiyeti ile ilgili görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *12* (24), 693-710.

Zencirkıran, M. (2016). *Sosyoloji*. Bursa: Dora.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Öngören, S. (2019). Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet algılarına göre okul öncesi öğretmenliğine ilişkin görüşleri.*OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1733-1796. DOI: 10.26466/opus.516102.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 14/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

İş Sağlığı ve Güvenliği Ön Lisans Programında Verilen Eğitim ve Öğretimin İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı Üzerine Etkisi

DOI: 10.26466/opus.565166

*

Turan Şahmaran* - Hatice Kar** - İbrahim Arısal***

* Öğr. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Kırıkhan Meslek Yüksekokulu, Hatay/Türkiye
E-Posta: tsahmaran@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-3708-6162
** Öğr. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Kırıkhan Meslek Yüksekokulu, Hatay/Türkiye
E-Posta: haticekar@mku.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-4526-8794
***Dr. Öğr. Üyesi., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Kırıkhan Meslek Yüksekokulu, Hatay/Türkiye
E-Posta: iarisal@mku.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-9194-5784

Öz

Bu araştırma, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İş Sağlığı ve Güvenliği Önlisans Programında, öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliğine bakış açılarının eğitim ve öğretim süreci sonucunda nasıl değiştiğini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nde İş Sağlığı ve Güvenliği Önlisans Programında okuyan 2. sınıf öğrencileri ile bu programa yeni başlayan 1. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 61 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplamak amacıyla "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Güvenlik Algıları" ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek beşli likert tipindedir. Araştırmadan elde edilen veriler "SPSS for Windows 22,0" programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada iki bağımsız grup arasında farkın önemini test etmek için Mann-Whitney U Testi seçilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, 2. sınıf öğrencileri ile 1. sınıf öğrencileri arasında iş sağlığı ve güvenliği algısına ilişkin anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 2. sınıfta bulunan öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algısının 1. sınıflara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yüksekliğin nedeninin birinci sınıfta aldıkları dersler ve eğitim olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *İş Sağlığı ve Güvenliği, Meslek Yüksekokulu, Tutum ve Farkındalık*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 14/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Effect of Education and Training Given in the Occupational Health and Safety Associate Degree Program on the Perception of Relation Between Occupational Health and Safety

*

Abstract

This study was carried out in Hatay Mustafa Kemal University Vocational Health and Safety Associate Degree Program in order to evaluate how the viewpoints perspective on occupational health and safety changed as a result of the education and training process. The universe of the research is composed of second class students studying in the mentioned program and at the same time the first class students who are new to this program. The sample of the study consisted of 61 students. In order to collect the data of the study, "Social Security Perceptions of University Students Scale" was used. The scale used in the research is five-point Likert type. The data obtained from the study were analyzed by using "SPSS for Windows 22.0 program. Mann-Whitney U Test was chosen to test the significance of the difference between two independent groups. According to the results of the study, it was determined that there was a significant difference in occupational health and safety perception between 2nd year students and 1st grade students. Moreover, it was concluded that the occupational health and safety perception of the students in the second year is higher than the 1st grade students. In this study, it can be said that the reason for this height is the lessons and education they took in the first grade.

Keywords: *Occupational Health and Safety, Vocational High School, Attitude and Awareness*

Giriş

21. yüzyıldaki işler, hizmet ve bilgi sektörlerindeki genişleme, küçük işletme sayısındaki artış, geleneksel olmayan iş programları, güvencesiz işçiler, işçi hareketliliği ve yaşlı çalışanlarla karakterize edilmiştir (Neira, 2010, Stellman, 2012). Bu özellikler, yeni işle ilgili bozukluklar, bulaşıcı olmayan hastalıklar ve iş sağlığı hizmetlerinin mevcudiyetindeki eşitsizlik de dahil olmak üzere, çalışanların sağlığı ile ilgili yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır (WHO, 1995, 2013). Bu yeni ve ortaya çıkan sorunların üstesinden gelmek ulusal düzeyde bir eğitim ve önleme kültürünü gerektirir.

Üniversitelerin lisans ve önlisans programlarının birçoğunda iş sağlığı ve güvenliği dersleri seçmeli veya zorunlu olarak verilmektedir. Bu dersler öğrencilerde iş sağlığı ve güvenliği farkındalığı yaratması açısından oldukça önemlidir. Eğitim yoluyla yapılan bu farkındalık öğrencilerin iş hayatındaki önleme kültürünü ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Önleme kültürünün oluşması eğitimle paralel olarak sağlanmaktadır. İş kazası ve meslek hastalığının en önemli nedenlerinden birisini eğitimsizlik oluşturmaktadır. Yapılan iş konusunda gerekli bilgi ve donanıma sahip olmayan kişiler iş yerinde güvensiz davranışlara neden olabilmektedirler. Güvensiz davranışların neticesinde iş kazaları kaçınılmaz olmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 2002 yılında hazırladığı Güvenlik Kültürü Raporuna göre meslek hastalıklarının tümü ve iş kazalarının % 98'i önlenebilir kazalardır (Yılmaz, 2014).

İş kazaları genellikle, eğitim eksikliği, denetimlerin usulüne uygun gerçekleşmemesi, makine ve teçhizatın periyodik bakımlarının zamanında yapılmaması, çalışanların işe karşı yargısı, bununla birlikte dikkatsizlik ve ilgisizliğin ortaya çıkması gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır (Sawacha ve ark., 1999). Bu sorunların ortadan kaldırılması ve gerekli önlemlerin alınması (bu önlemlerin başında eğitim ve denetim gelmektedir) ile iş kazası ve meslek hastalıklarının önemli oranda azalacağını gerek İLO'nun yapmış olduğu çalışmalar gerekse bu alanda yapılan akademik veriler göstermektedir. Kişiler yoğun çalışma temposu ile birlikte sağlık ve güvenlik tehlikelerini de beraberinde getirmektedir (Erkan, 2001). Bu tehlikeler çalışanın sağlığını direkt etkileyebilecek iş kazaları ve meslek

hastalıklarını içermektedir (Parlar, 2008, Kalkış ve Demir, 2012, Güvercinci, 2005). İş kazaları ve meslek hastalıklarının görülme sıklığı, bilim ve sanayideki gelişmeleri takiben belirgin bir şekilde azalmıştır. Bu gelişmelere kişisel koruyucu donanımların kullanımı, mühendislik kontrolleri, iş teftişleri ve yönetmelik uygulamaları ve iş sağlığı ve güvenliği konusundaki eğitimler örnek verilebilir (Hale ve Hovden, 1998). ILO ayrıca, iş sağlığı ve güvenliği yönetiminin işletme içinde önleme kültürünü destekleyen kilit bir unsur olduğunu belirtmiştir (ILO, 2009).

İş hayatındaki malzeme, ürün ve hizmetlerin sağlıklı bir şekilde üretilip sürdürülebilmesi için devlet ve işveren tarafından çalışan nüfusunun sağlığı, güvenliği ve refahı göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, yaşam süresinin uzaması ile birlikte uzun çalışma hayatında çalışanlar risklere daha uzun süre maruz kalmaktadır. Bunu önlemek için çalışma hayatı boyunca sürdürülebilir eğitim yaklaşımlarının iş hayatına uyarlanması giderek önem kazanmaktadır (Boileau, 2016).

Bir mesleği veya ticareti öğrenmek karmaşık bir süreçtir. Güvenli ve sağlıklı iş uygulamalarının kullanılmasını sağlamak için bilgi edinme ve paylaşmanın sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bu sürdürülebilirlik için ilkokuldan üniversite eğitimine kadar geçen sürede bireylerin İSG konusundaki farkındalıklarının olması gerekmektedir. Eğitim, çalışanların davranışında istenen yönde değişiklik oluşturma süreci olup iş kazası ve meslek hastalıklarının önüne geçmede en önemli etkenlerden bir tanesidir (Savcı ve ark., 2018).

Ülkemizde İSG eğitimi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yetkilendirilen eğitim kurumları, üniversiteler ve iş yerindeki çalışanlara verilen eğitim üzerinden devam etmektedir. Üniversitelerin İSG alanındaki sorunları akademik düzeyde ele alıp sorunların çözümünde bilimsel bir rol oynaması üniversite düzeyindeki eğitimin gerekliliğini göstermektedir. Günümüzde almış olduğu İSG eğitimini iş sahasında kullanabilecek nitelikli elemanlara ihtiyaç vardır. Bu da meslek yüksekokullarına gereksinimi arttırmaktadır. Çalışmalar göstermiştir ki İSG konusunda verilen eğitim ile birlikte bireyler oluşabilecek kazaları daha iyi tahmin edebilmektedir (Asepatori, 2011). Verilen etkili bir eğitim sonucunda kaza, yaralanma, yasal sorumluluk ve işçilerin tazminat talebi sayısı azaltılabilir (Othman, 2012).

Meslek yüksekokullarının kuruluş amacı; meslek alanında endüstrinin istediği bilgi ve beceriye sahip, çalıştığı iş yerlerinde insanlarla kolay diyalog kurabilen, temel seviyede yabancı dil bilen, bilgisayar kullanabilen, doğrudan ve dolaylı olarak sosyal ve kültürel olaylara katkı sağlayabilen ara insan gücünün yetiştirilmesidir (Görmüş ve Bektaş, 2002). Meslek yüksekokullarında, mesleki eğitim öğrencileri, okulda gördükleri dersleri çalışacakları alanlarda uygulamalı olarak da gördüklerinden dolayı iş güvenliği konusunda bilgi ve beceri yönünden yeterlilik sahibi olmaları gereklidir (Akalp ve Karadeniz, 2013).

Yapılan araştırmalar işgücü gereksiniminin dörtte üçünün önlisans düzeyinde eğitimle yetiştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Özgüler ve Koca, 2013). Ayrıca Ceylan (2012) çalışmasında İSG eğitiminin gerekliliğini ortaya koymuş ve meslek yüksekokullarında bu eğitimin önemini dile getirmiştir. Bu çalışmada amaç, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İSG Önlisans Programında okuyan 2. sınıf öğrencileri ile bölüme yeni gelmiş ve henüz İSG konusunda bölümden ders almamış 1. sınıf öğrencilerinin İSG'ye bakış açılarının eğitim ve öğretim süreci sonucunda nasıl değiştiğini değerlendirmektir. Bu çalışma öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda İSG alanında verilen eğitimin etkinliğinin incelenmesi ve gözden geçirilmesine olanak sağlamıştır. Çalışmaya başlamadan önce 26.09.2018 tarih ve 04 sayılı karar ile Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan çalışmanın etik kurulu alınmıştır.

Yöntem

Bu bölümde; araştırma modeli, araştırmanın evreni ve örneklemi, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve veri analizi sunulmuştur.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada 1. ve 2. sınıf İSG programı öğrencilerinin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Mevcut durum göz önüne alınarak araştırmada nicel araştırma modellerinden tarama modeli kullanılmıştır. Burns ve Grove (1993) nicel araştırmayı, yaşadığımız

dünya hakkında bilgi elde etmek amacıyla sayısal verilerin formal, objektif ve sistematik bir süreci olarak ifade etmiştir. Tarama araştırması bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği araştırma türüdür (Büyüköztürk, 2010).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmaya 1. ve 2. sınıfta bulunan tüm öğrenciler dahil edilmiştir. Araştırmayı 2. sınıfta 24, 1. sınıfta ise 37 öğrenci olmak üzere toplam 61 öğrenci örneklemi oluşturmaktadır. Örneklem içerisinde yer alan katılımcıların % 44,3'ü kız öğrenci, % 55,7'si erkek öğrenciden oluşmaktadır, Katılım sağlayan öğrencilerden %23,0 meslek lisesi, % 18,0 sağlık meslek lisesi, % 21,3 düz lise ve % 37,7 diğer lise (Anadolu lisesi vb,) mezunudur, İş sağlığı ve güvenliği önlisans programını tercih ederken bölüm hakkında bilgisi olanların % 42,6 bilgisi olmayanların % 57,4 olduğu görülmüştür, İSG programına başlamadan önce çalışma hayatında veya herhangi bir eğitim esnasında İSG eğitimi alan öğrenciler %27,9, eğitim almayan öğrenciler % 72,1 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca 1. ve 2. sınıfların % 98,4'ü yaş ortalaması 18-24 yaş aralığında olup % 1,6'sı 25-31 yaş aralığındadır.

Veri Toplama Aracı

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nde İSG programına kayıtlı 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin verilen eğitim ile iş sağlığı ve güvenliği konularına bakış açılarının nasıl değiştiğinin belirlenmesi için veri toplamak amacıyla Eraslan'ın (2015) "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Güvenlik Algıları" isimli çalışmasındaki ölçek kullanılmıştır. Araştırmanın verileri geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yaptığı ölçek (Topgül ve Alan, 2017) aracılığıyla elde edilmiştir. İlgili ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçek beşli likert tipindedir. Ölçek maddelerine ilişkin puanlar "Kesinlikle Katılmıyorum" (1)'den "Kesinlikle Katılıyorum" (5)'e kadar farklılık göstermektedir. Uygulaması, kodlaması ve ölçmesinin kolay olması, farklı sayıda seçenek kullanımına izin vermesi, seçeneklerin etiketlenmesinde araştırmacılara serbestlik tanıması ve katılımcılar için kolay anlaşılır ol-

ması (Tavakoli, 2012, Spector, 1992), tutum ve görüş araştırmalarında Likert-tipi soruların sıklıkla kullanılmasını sağlamıştır. Likert tipi sorular ordinal veri olarak kabul edildiğinden bu sorulardan elde edilen verilerin istatistiksel analizinde parametrik olmayan istatistiksel testlerin kullanılması gerekmektedir (Turan ve ark., 2015).

Verilerin Toplanması

Her bir katılımcıya çalışmanın amacı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Uygulanan ölçekler, araştırmacılar tarafından katılımcılara verilmiş olup doldurulmuş ölçekler, aynı gün içinde araştırmacılar tarafından tekrar alınmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırma kapsamında Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,691 ve Barlett testi sonucunun anlamlı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla araştırma verilerinin faktör analizi için uygun olduğu ortaya koyulmuştur. Açımlayıcı faktör analizinde, ölçeğin tek boyutlu orijinal formu elde edilmiştir. Bu tek boyutun, ölçme aracındaki toplam varyansın % 26,69'unu açıkladığı görülmüştür. Verilerin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach alfa (α) güvenirlik analizi yapılmıştır. Tüm maddeler için elde edilen α değeri o ölçeğin toplam güvenirliğini gösterir ve genel kabul bu değerin 0,7 ve büyük olmasıdır (Kılıç, 2016). Ayrıca Alpar (2016) güvenilirlik katsayısının 0,8-1,0 arasında olması durumunda, ölçeğin güvenirliğinin yüksek olduğunu söylemektedir. Araştırmanın veri setiyle Cronbach alfa katsayısı 0,720 olarak hesaplanmıştır. Cronbach alfa güvenilirlik analizi her bir ölçek sorusu için saptanan tek bir α değeri olabileceği gibi, ölçekteki tüm maddelere ait ortalama bir α değeri de olabilir. Çalışmada istatiksel analizler için örneklemin kısıtlılığı ve yapılan normallik testi sonuçlarından verilerin normal dağılmadığı anlaşıldığından parametrik olmayan testler uygulanmıştır. İki bağımsız grup arasında farkın önemini test etmek için Mann-Whitney U Testi seçilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22,0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir;

- H0 = İş sağlığı ve güvenliği önlisans programı 2. sınıf öğrencileri ile 1. sınıf öğrencileri arasında iş sağlığı ve güvenliği algısına ilişkin anlamlı bir fark yoktur.
- H1= İş sağlığı ve güvenliği önlisans programı 2.sınıf öğrencileri ile 1.sınıf öğrencileri arasında iş sağlığı ve güvenliği algısına ilişkin anlamlı bir fark vardır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda iki ayrı sınıfta yer alan öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği önlisans programı 2. sınıf öğrencileri ile 1.sınıf öğrencilerinin iş sağlığı ve güvenliği algısına ait analiz sonuçları ve bunların yorumlanması bulunmaktadır. Araştırma ile elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular aşağıda tablolar halinde sunulmaktadır. Tablo 1'de demografik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	**1. Sınıf n (%)**	**2. Sınıf n (%)**
Erkek	21 (56,7)	13 (54,2)
Kadın	16 (43,3)	11 (45,8)
Lise Mezuniyet		
Düz Lise	6 (16,2)	7 (29,2)
Meslek Lisesi	7 (18,9)	7 (29,2)
Sağlık Meslek Lisesi	6 (16,2)	5 (20,8)
Diğer Lise (Anadolu, vb.)	18 (48,7)	5 (20,8)
İSG bölümü hakkında bilgi	**Evet**	**Hayır**
	26 (42,6)	35 (57,4)
İSG eğitimi daha önce aldınız mı	**Evet**	**Hayır**
	17 (27,9)	44 (72,1)

Verilen cevaplar SPSS'de incelendiğinde her iki test sonucunda da dağılımın normal olmaması ($p<0,05$) nedeniyle verilerin analizinde parametrik olmayan testler kullanıldı.

Tablo 2. İş Sağlığı ve Güvenliği Algısına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Grup	**n**	**Sıralar ort.**	**Sıralar top.**	**Mann-Whitney U**	**z**	**p**
1. Sınıf	37	23,84	882	124,5	-3,919	0,006
2. Sınıf	24	42,04	1009			

Çalışmanın hipotezlerinin test edilip, desteklenip desteklenmediğinin belirlenmesi amacıyla Tablo 2'deki Mann-Whitney U testine ilişkin bulgulara bakılmıştır. Buna göre iş sağlığı ve güvenliği öğrencilerinin dahil oldukları sınıflar arasında iş sağlığı ve güvenliği algısına ilişkin anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır (U=124,50, p=0,006; p<0,05). Tablo 2'de bu farklılığın boyutlarına bakıldığında ise sıra ortalamaları dikkate alındığında 2. sınıf öğrencilerinin iş sağlığı ve güvenliği algısı 1. sınıf öğrencilerden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın hipotezini oluşturan iş sağlığı ve güvenliği önlisans programı 2. sınıf öğrencileri ile 1.sınıf öğrencileri arasında iş sağlığı ve güvenliği algısına ilişkin anlamlı bir fark vardır, ifadesi desteklenmiştir. Bu durumda H1 hipotezi reddedilirken, H0 hipotezi kabul edilir. Tablo 3'de ölçek soruları verilmiştir.

Tablo 3. Kullanılan ölçek maddelerinin tanımlayıcı istatistikleri

İfadeler		*Ortalama*	*Std. Sapma*
1.	İSG ile ilgili yasal mevzuatları biliyorum.	3,11	0,915
2.	Türkiye'de İSG uygulamalarının yeterli olduğunu düşünüyorum.	2,31	1,133
3.	İSG kurallarından bazılarının iş verimini azalttığını düşünüyorum.	2,43	1,310
4.	Türkiye'de İSG ihlallerine dönük yaptırımların neler olduğunu biliyorum.	3,23	0,673
5.	İşimden olmamak (atılmamak) için, bazen İSG kurallarına uymayabilirim.	2,32	1,396
6.	İşyerindeki çalışma şartlarının iyileşmesinde İSG eğitimlerinin etkisinin fazla olduğunu düşünüyorum	3,75	1,260
7.	İSG konusunda aldığım eğitimi çalışma hayatımda uygulayacağımı düşünüyorum	3,95	1,309
8.	İSG için sadece ön lisans değil lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde de eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	3,61	1,255
9.	İSG'nin sağlanması temel insan haklarından biridir.	4,02	1,204
10.	İSG'nin ortaöğretim ve lise müfredatında yer alması gerektiğini düşünüyorum.	3,28	1,293
11.	İSG eğitimlerinin ve yasal mevzuatın iş kazalarını ve meslek hastalığını azalttığını düşünüyorum	4,26	1,139
12.	Her iş yeri, aldığı işçiye işe başlatmadan önce işçi sağlığı ve güvenliği eğitimini vermesi gerektiğini düşünüyorum.	4,21	1,226
13.	Türkiye'de İSG kültürünün oluştuğunu düşünüyorum.	2,75	1,114

14.	Başka bir programı kazanmış olsaydım bile İSG dersinin kazandığım programda zorunlu olmasını isterdim.	3,36	1,141
15.	İSG bölümünde okutulan müfredatın İSG farkındalığı konusunda yeterli olduğunu düşünüyorum.	3,37	0,974
16.	İSG kanunun ertelenmesini doğru bulmuyorum.	3,73	1,339
17.	Sadece teorik dersler değil iş hayatına uygun pratik derslerinde programda yer alması gerektiğini düşünüyorum.	4,20	0,928
18.	331 sayılı yasanın İSG'nin uygulanması açısından yeterli olduğunu düşünüyorum.	3,21	0,933
19.	Türkiye'de çalışanların maruz kaldıkları riskler ve bunlarla baş etme yollarında etkin eğitim aldıklarınıdüşünmüyorum.	3,49	1,059
20.	İSG'nin yalnız çalışma ortamında değil, hayatın her aşamasında olması gerektiğini düşünüyorum.	3,11	0,915

Tablo 3'te verilen ifadelerinden birincisi, "İSG ile ilgili yasal mevzuatları biliyorum" sorusudur. Bu soruya Şekil 1a'da, 1. sınıf öğrencilerinde fikrim yok cevabı baskınken şekil 1b'de 2. sınıf öğrencilerinin katılıyorum cevabı baskındır. 2. sınıf öğrencilerinin yasal mevzuat derslerini görmesi bu sonuçta etkili olduğunu göstermektedir ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 2,73 iken 2. sınıflarda 3,71 olarak çıkmıştır.

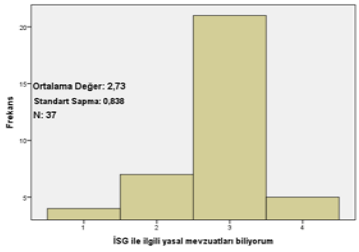

Şekil 1a. Birinci sınıf cevap dağılımı

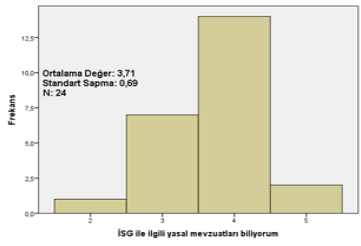

Şekil 1b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan ikincisi, "Türkiye'de İSG uygulamalarının yeterli olduğunu düşünüyorum" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf öğrencilerinde katılmıyorum ve tamamen katılıyorum cevapları baskınken 2. sınıf öğrencilerinde katılmıyorum cevabı baskındır. İSG uygulamaları konusunda istatistiki anlamlılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,43 iken 2. sınıflarda 3,25 olarak çıkmıştır. Şekil 2a ve 2b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

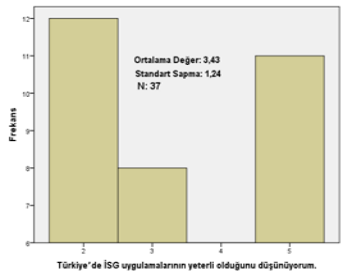

Şekil 2a. Birinci sınıf cevap dağılımı

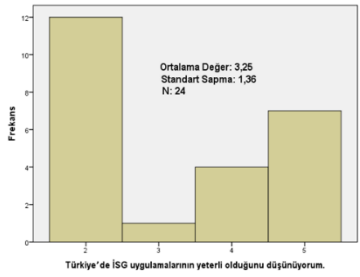

Şekil 2b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan üçüncüsü, "İSG kurallarından bazılarının iş verimini azalttığını düşünüyorum" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf öğrencilerinde katılmıyorum ve fikrim yok cevapları baskınken 2. sınıf öğrencilerinin tamamen katılıyorum ve kısmen de olsa katılmıyorum cevapları baskındır. Üçüncü soru için istatistiki olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,22 iken 2. sınıflarda 4,04 olarak çıkmıştır. Şekil 3a ve 3b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

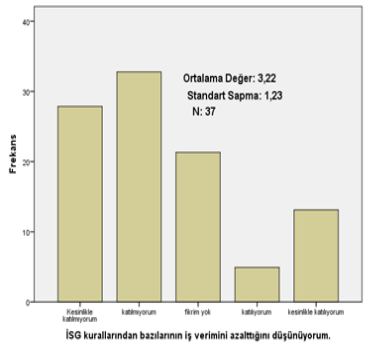

Şekil 3a. Birinci sınıf cevap dağılımı

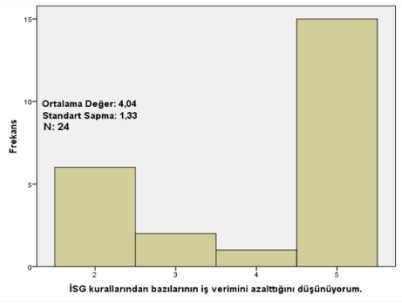

Şekil 3b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan dördüncüsü, "Türkiye'de İSG ihlallerine dönük yaptırımların neler olduğunu biliyorum" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf öğrencilerinde fikrim yok cevabı baskınken 2. sınıf öğrencilerinin fikrim yok ve katılıyorum cevapları baskındır. Yaptırımların neler olduğu konusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,05 iken 2. sınıflarda 3,50 olarak çıkmıştır. Şekil 4a ve 4b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

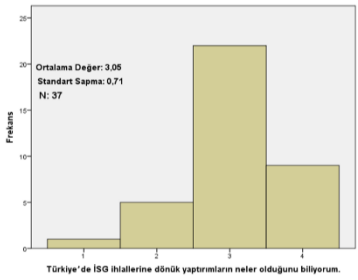

Şekil 4a. Birinci sınıf cevap dağılımı

Şekil 4b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan beşincisi, "işimden olmamak (atılmamak) için, bazen İSG kurallarına uymayabilirim" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf öğrencilerinde tamamen katılmıyorum, katılmıyorum cevapları baskınken diğer cevaplarında sayısı azımsanmayacak kadar fazla olduğu görülmektedir. 2. sınıf öğrencilerinde tamamen katılmıyorum, katılmıyorum cevapları baskınken, 1. sınıf öğrencilerine göre diğer cevapların daha az olduğu görülmektedir. İSG kurallarına işimden olmamak için uymayabilirim sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (p>0,05). Ortalama değer 1. sınıflarda 2,59 iken 2. sınıflarda 1,92 olarak çıkmıştır. Şekil 5a ve 5b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

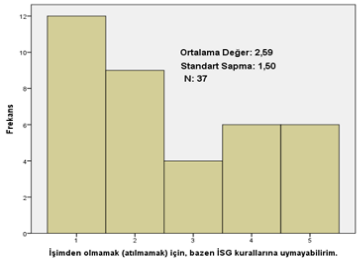

Şekil 5a. Birinci sınıf cevap dağılımı

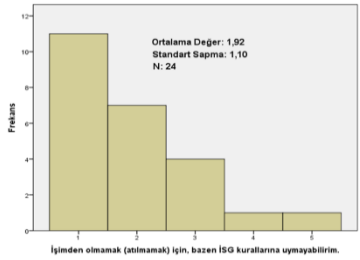

Şekil 5b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan altıncısı, "işyerindeki çalışma şartlarının iyileşmesinde İSG eğitimlerinin etkisinin fazla olduğunu düşünüyorum" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf öğrencilerinde katılıyorum cevabı baskınken 2. sınıf öğrencilerinde tamamen katılıyorum cevabı baskındır. İSG eğitimlerinin etkisi sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (p>0,05). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,54 iken 2. sınıflarda 4,08 olarak çıkmıştır. Şekil 6a ve 6b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

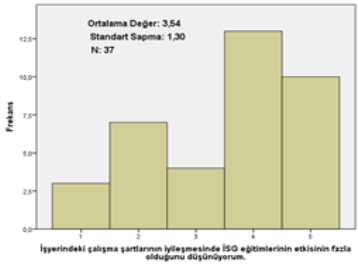

Şekil 6a. Birinci sınıf cevap dağılımı

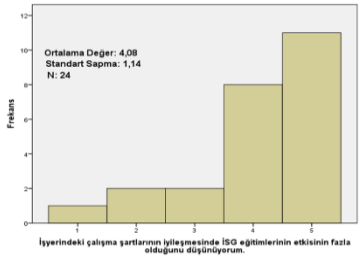

Şekil 6b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan yedincisi, "İSG konusunda aldığım eğitimi çalışma hayatımda uygulayacağımı düşünüyorum" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf öğrencilerinin büyük bir kısmı tamamen katılıyorum dese de tamamen katılmıyorum cevabı da oldukça fazladır. 2. sınıf öğrencilerinde ise tamamen katılıyorum cevabı baskın olup tamamen katılmıyorum ve katılmıyorum cevabı bulunmamaktadır. Alınan eğitimin çalışma hayatına uygulanacağı sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,59 iken 2. sınıflarda 4,50 olarak çıkmıştır. Şekil 7a ve 7b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

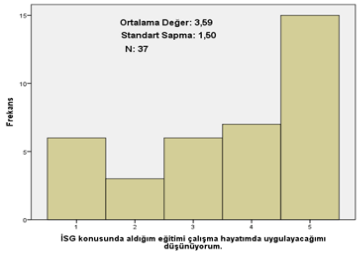

Şekil 7a. Birinci sınıf cevap dağılımı

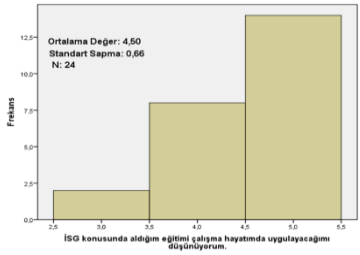

Şekil 7b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan sekizincisi, "İSG için sadece ön lisans değil lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde de eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf ve 2. sınıf öğrencilerinin büyük bir kısmı tamamen katılıyorum ve katılıyorum cevabı vermişken 1. sınıflardan katılmıyorum ve fikrim yok cevaplarının da fazla olduğu görüldü. Diğer eğitim düzeylerinde İSG eğitimlerinin verilmesi gerektiği sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Ortalama

değer 1. sınıflarda 3,51 iken 2. sınıflarda 3,75 olarak çıkmıştır. Şekil 8a ve 8b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

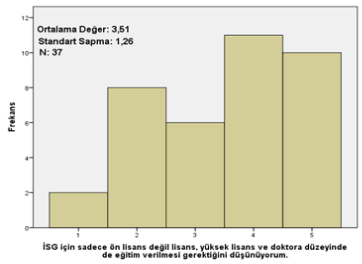

Şekil 8a. Birinci sınıf cevap dağılımı

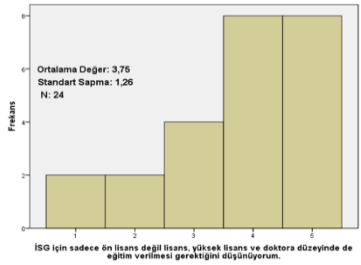

Şekil 8b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan dokuzuncusu, "İSG'nin sağlanması temel insan haklarından biridir" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf ve 2. sınıf öğrencilerinin büyük bir kısmı tamamen katılıyorum ve katılıyorum cevabı verdiği görüldü. Hem 1. hem de 2. sınıfların iş sağlığı ve güvenliği kurallarının temel insan haklarından biri olduğu konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. İSG'nin temel insan haklarından biridir sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,65 iken 2. sınıflarda 4,58 olarak çıkmıştır. Şekil 9a ve 9b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

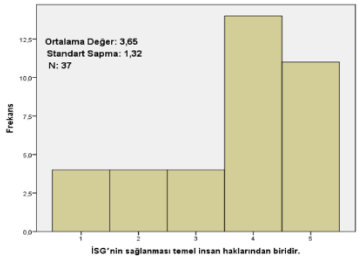

Şekil 9a. Birinci sınıf cevap dağılımı

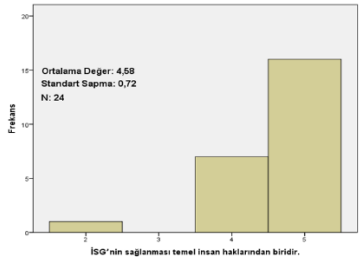

Şekil 9b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan onuncusu, "İSG'nin ortaöğretim ve lise müfredatında yer alması gerektiğini düşünüyorum" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf öğrencilerinin büyük bir kısmı katılmıyorum cevabı verdiği görüldü. 2. sınıf öğrencilerinde tamamen katılıyorum, katılıyorum ve katılmıyorum cevaplarının fazla olduğu görülmüştür. İSG'nin ortaöğretim ve lise müfredatında

yer alması sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edildi (p>0,05). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,19 iken 2. sınıflarda 3,42 olarak çıkmıştır. Şekil 10a ve 10b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

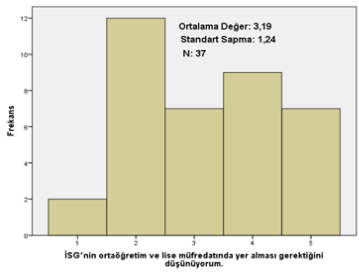

Şekil 10a. Birinci sınıf cevap dağılımı

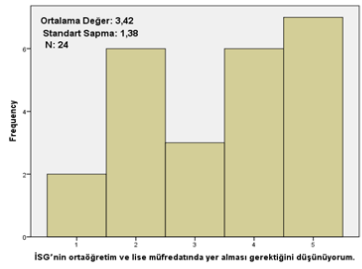

Şekil 10b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan onbirincisi, "İSG eğitimlerinin ve yasal mevzuatın iş kazalarını ve meslek hastalığını azalttığını düşünüyorum" sorusudur. Bu soruda 1. sınıf öğrencilerinin ve 2. sınıf öğrencilerinin tamamen katılıyorum cevabının baskın olduğu görülmüştür. Yasal mevzuat ve iş kazaları ve meslek hastalıklarının oranı sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edildi (p<0,05). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,95 iken 2. sınıflarda 4,75 olarak çıkmıştır. Şekil 11a ve 11b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

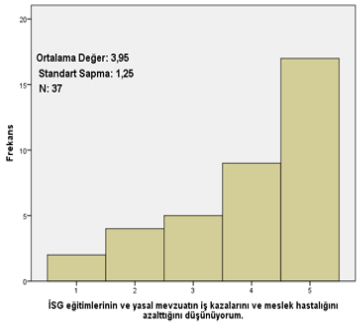

Şekil 11a. Birinci sınıf cevap dağılımı

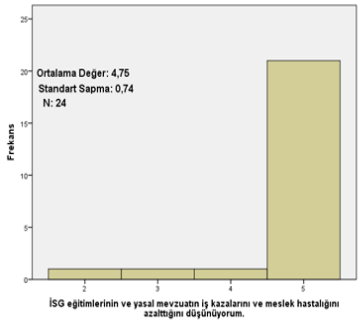

Şekil 11b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan onikincisi, "her iş yeri aldığı işçiye işe başlatmadan önce işçi sağlığı ve güvenliği eğitimini vermesi gerektiğini düşünüyorum" sorusu-

dur. Bu soruda 2. sınıf öğrencilerinin tamamen katılıyorum cevabının baskın olduğu, 1. sınıflarda ise birçoğu tamamen katılıyorum ve katılıyorum cevabı verse de diğer cevaplarında verdiği görülmüştür. İşçiye İSG eğitimi verilmesi sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edildi ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,81 iken 2. sınıflarda 4,83 olarak çıkmıştır. Şekil 12a ve 12b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

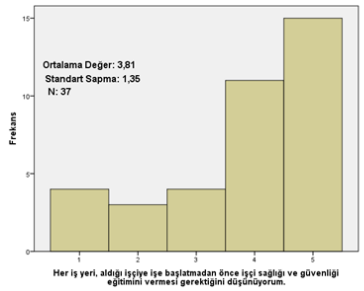

Şekil 12a. Birinci sınıf cevap dağılımı

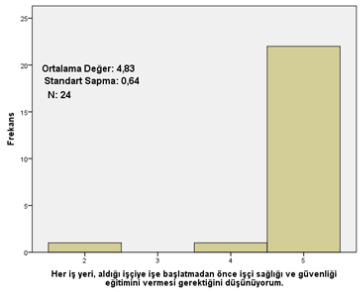

Şekil 12b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan onüçüncüsü, "Türkiye'de İSG kültürünün oluştuğunu düşünüyorum" sorusudur. Bu soruda hem 1. sınıf hem de 2. sınıf öğrencilerinin düşüncelerinin değişkenlik gösterdiği görülmektedir. İSG kültürünün oluşması sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 2,92 iken 2. sınıflarda 2,50 olarak çıkmıştır. Şekil 13a ve 13b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

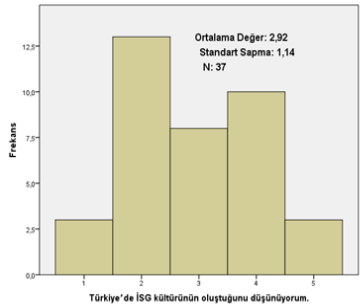

Şekil 13a. Birinci sınıf cevap dağılımı

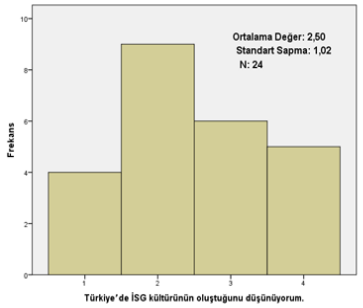

Şekil 13b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan ondördüncüsü, "başka bir programı kazanmış olsaydım bile İSG dersinin kazandığım programda zorunlu olmasını isterdim" sorusudur. İSG dersinin zorunlu olması sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,14 iken 2. sınıflarda 3,71 olarak çıkmıştır. Şekil 14a ve 14b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

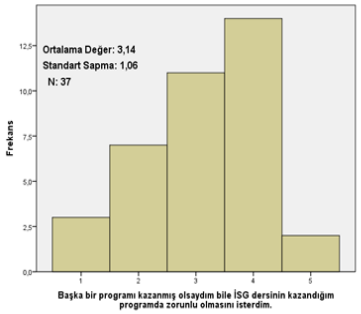

Şekil 14a. Birinci sınıf cevap dağılımı

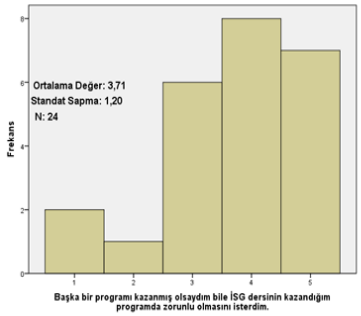

Şekil 14b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan onbeşincisi, "İSG bölümünde okutulan müfredatın İSG farkındalığı konusunda yeterli olduğunu düşünüyorum" sorusudur. 1. sınıflarda fikrim yok cevabı baskınken 2. sınıflarda katılıyorum cevabı baskındır. İSG programında okutulan müfredat ve İSG farkındalığı sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edildi ($p>0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,32 iken 2. sınıflarda 3,42 olarak çıkmıştır. Şekil 15a ve 15b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

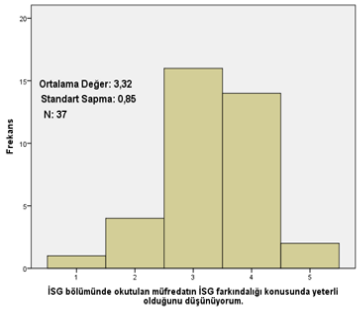

Şekil 15a. Birinci sınıf cevap dağılımı

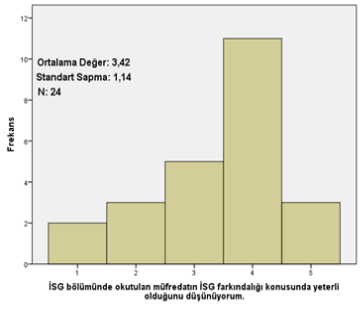

Şekil 15b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan onaltıncısı, "İSG kanununun ertelenmesini doğru bulmuyorum" sorusudur. 1. sınıflarda baskın olan bir cevap bulunmazken 2. sınıflarda tamamen katılıyorum cevabı baskındır. Kanunun ertelenmesi sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,49 iken 2. sınıflarda 4,08 olarak çıkmıştır. Şekil 16a ve 16b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

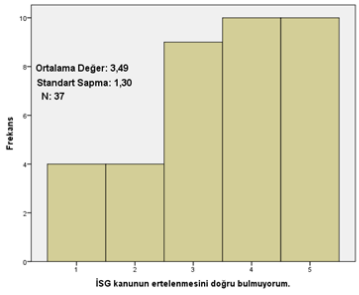

Şekil 16a. Birinci sınıf cevap dağılımı

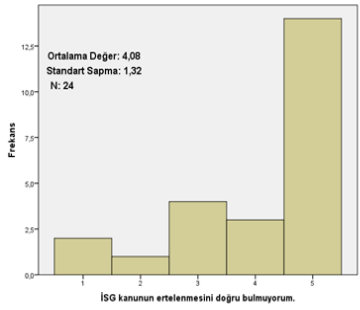

Şekil 16b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan onyedincisi, "sadece teorik dersler değil iş hayatına uygun pratik derslerinde programda yer alması gerektiğini düşünüyorum" sorusudur. 2. sınıfların ve 1. sınıfların çoğunluğu programda pratik derslerin olması gerektiğini şekil 17a ve 17b'de verilen cevaplarla göstermişlerdir. Pratik derslerin programda olması sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edildi ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 4,03 iken 2. sınıflarda 4,46 olarak çıkmıştır.

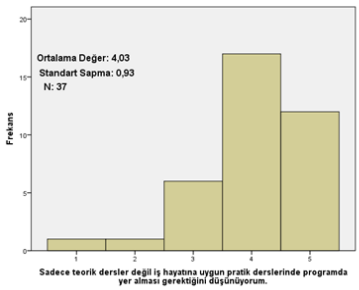

Şekil 17a. Birinci sınıf cevap dağılımı

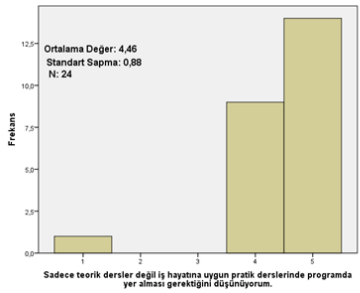

Şekil 17b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan onsekizincisi, "6331 sayılı yasanın İSG'nin uygulanması açısından yeterli olduğunu düşünüyorum" sorusudur. 1. sınıflarda fikrim yok cevabı baskınken 2. sınıflarda katılıyorum cevabı ön plandadır. İSG'nin uygulanması sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edildi (p>0,05). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,16 iken 2. sınıflarda 3,29 olarak çıkmıştır. Şekil 18a ve 18b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

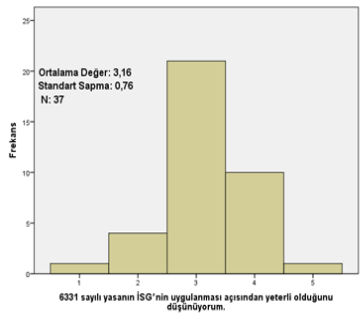

Şekil 18a. Birinci sınıf cevap dağılımı

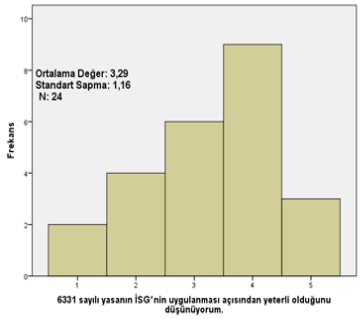

Şekil 18b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan ondokuzuncusu, "Türkiye'de çalışanların maruz kaldıkları riskler ve bunlarla baş etme yollarında etkin eğitim aldıklarını düşünmüyorum" sorusudur. Hem 1. sınıflarda hem de 2. sınıflarda katılıyorum cevabının baskın olduğu görülmüştür. Riskler ve baş etme yollarında aldıkları eğitim sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edildi (p>0,05). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,32 iken 2. sınıflarda 3,75 olarak çıkmıştır. Şekil 19a ve 19b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

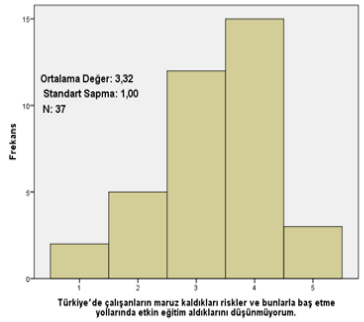

Şekil 19a. Birinci sınıf cevap dağılımı

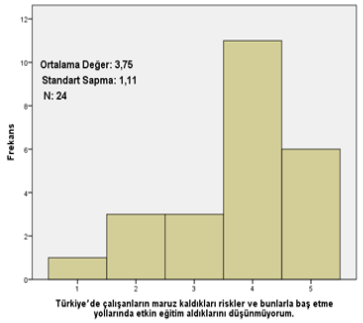

Şekil 19b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Sorulardan yirmincisi, "İSG'nin yalnız çalışma ortamında değil, hayatın her aşamasında olması gerektiğini düşünüyorum" sorusudur. Hem 1. sınıflarda hem de 2. sınıflarda tamamen katılıyorum cevabının baskın olduğu görülmektedir. İSG'nin hayatının her aşamasında olması gerekir sorusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edildi ($p<0,05$). Ortalama değer 1. sınıflarda 3,78 iken 2. sınıflarda 4,58 olarak çıkmıştır. Şekil 20a ve 20b'de görsel sonuçlar gösterilmiştir.

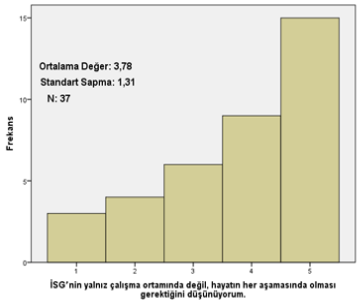

Şekil 20a. Birinci sınıf cevap dağılımı

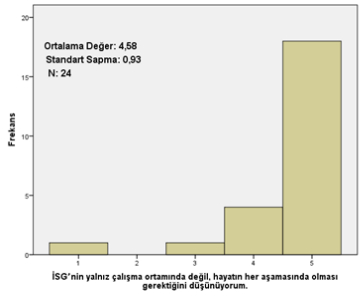

Şekil 20b. İkinci sınıf cevap dağılımı

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çalışmada, İSG programında okuyan 2 sınıf öğrencileri ile programdan henüz ders almayan 1. sınıf öğrencilerinin iş sağlığı ve güvenliğine bakış açılarının eğitim ve öğretim süreci sonucunda nasıl değiştiği incelenmiştir. İSG konusunda oluşturulan strateji, koruma ve önleme kültürünün teşvik edilmesi gerektiğine ve sadece iş yeri ve iş gücü ile sınırlı kalmayarak toplumun tüm kesimlerine hitap etmesinin gerekliliğine inanılmaktadır. Belirlenen stratejinin, sağlık ve risk önleme değerinde bir kültür oluşturmak için öncü olabileceği düşünülebilir. Bu nedenle, her seviyedeki eğitim programlarında, üniversitelerin önlisans ve lisans programları da dahil olmak üzere risk önleme kültürünün geliştirilmesi gerekmektedir.

Verilen eğitim sayesinde bireyler bilgi, davranış ve becerilerini geliştirebilir. Üniversite eğitiminden önceki eğitim kademelerinde İSG eğitimi verilmediğinden dolayı üniversitede alınan İSG eğitimi iş hayatına atılacak olan bireyler için oldukça önem arz etmektedir. Araştırma sorularından birkaçı incelenecek olursa, "İSG konusunda aldığım eğitimi çalışma hayatımda uygulayacağımı düşünüyorum" ve "İSG eğitimlerinin ve yasal

mevzuatın iş kazalarını ve meslek hastalığını azalttığını düşünüyorum" sorusuna 2. sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun "Tamamen Katılıyorum" cevabı vermesi bu programların üniversitelerde gerekliliğini ve iş hayatına atılacak öğrencilerin İSG konusundaki farkındalıkları için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Topgül ve Alan (2017) yapmış oldukları anket çalışmasında katılımcılara "Çalışma alanlarında iş güvenliğinin sağlanması temel insan haklarından biridir" ifadesini yöneltmiştir ve bu ifade de İSG dersini almayan katılımcıların ortalaması 4,50, bu oran bu çalışmada 3,65, dersi alan katılımcıların ortalaması 4,52, bu oran bizde 4,58 olarak belirlenmiştir. Bu sonuç öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliğini çalışma hayatında bir hak olarak gördüğünü göstermektedir.

Çelikkalp ve ark. (2017) yapmış oldukları çalışmada hemşirelik öğrencilerine İSG eğitimi öncesi ve sonrasında olmak üzere ön test ve son test uygulamıştır. Katılımcıların İSG kavramını bilme oranı eğitim öncesi % 21 iken eğitim sonrası % 82,3 çıkmış ve eğitim sonrasında öğrencilerin iş sağlığı kavramını bilme durumlarının arttığı bulunmuştur ($p<0,001$). Ayrıca eğitim öncesi ve eğitim sonrası İSG bilgi puan ortalamaları sırası ile 3,17 ve 12,67 olarak belirtilmiştir.

Bu çalışmada İSG kavramı ile ilgili ifade "İSG ile ilgili yasal mevzuatları biliyorum sorusu" idi ve bu soruya dersi almayan katılımcılar açısından ortalama değer 2,73 iken dersi alanlar için ortalama değer 3.71 olarak bulunmuştur. Çelikkalp ve ark. (2017) yapmış olduğu çalışma bu çalışmayı destekler nitelikte olup İSG kavramları ve yasal mevzuatlar konusunda verilen eğitimler öğrencilerde farkındalık yaratmıştır denilebilir.

Özgüler ve Koca'nın (2013) yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin % 84'ü işyerinde İSG eğitimlerinin verilmesi gerektiğini düşünüyorum cevabını vermiştir. Bu çalışmada katılımcılara "İşyerindeki çalışma şartlarının iyileşmesinde İSG eğitimlerinin etkisinin fazla olduğunu düşünüyorum" ifadesi yöneltilmiş ve dersi almayan katılımcılar açısından ortalama değer 3,54 iken, dersi alanlar için bu değer 4,08'dir. Bu sonuç İSG kültürünün öğrenciye üniversitede verilmesi halinde bu kültürün iş hayatında da devam edeceğini göstermektedir. Ayrıca bu çalışmada "İSG konusunda aldığım eğitimi çalışma hayatımda uygulayacağımı düşünüyorum" ifadesinde çıkan ortalama değer sonucu (3,95) farkındalığın eğitim üzerindeki etkisini desteklemektedir.

Aksoy ve ark. (2013) bazı önlisans programlarında okuyan öğrencilere İSG konusunda meslek yüksekokulundan beklentileri ve aldıkları eğitim ile sahip oldukları İSG bilinçlerinin belirlenmesi amacı ile anket çalışması yapmıştır. Bu çalışmaya göre "İş sağlığı güvenliğine dikkat etmenin iş verimliliği ve kaliteyi arttırdığını düşünüyor musunuz?" sorusuna katılımcıların cevabı X=2,47 ile "orta" düzeydedir. Bu çalışmada "İSG kurallarından bazılarının iş verimini azalttığını düşünüyorum" ifadesine katılımcılar açısından ortalama değer 2,43 olarak bulunmuştur. İSG kurallarının iş verimi üzerine etkisi konusunda katılımcıların bilinç düzeyinin yeteri kadar yüksek olmadığı çalışmada ortaya çıkmıştır. İSG konusunda bilinç düzeyinin arttırılması için gerek öğrencilere gerekse program içerisindeki eğitimcilere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Hejduk ve Tomczyk (2015) genç çalışanlarda yaptıkları çalışmada geliştirilen eğitim modeli ile çalışanların alışkanlıklarının değiştiği ve bunu iş yerlerinde uyguladıklarını vurgulamıştır. Yapılan çalışmada "İSG konusunda aldığım eğitimi çalışma hayatımda uygulayacağımı düşünüyorum" ifadesi ile "İSG programında okutulan müfredatın İSG farkındalığı konusunda yeterli olduğunu düşünüyorum" ifadesi sonucu çıkan ortalama değer sırasıyla 3,95 ve 3,37'dir. Çıkan sonuçlar Hejduk ve Tomczyk'ın (2015) yapmış olduğu çalışmayı destekler nitelikte olup uygun bir eğitim modeli geliştirilerek öğrencilerin bu modeli iş hayatında da kullanabilecekleri düşünülebilir.

Reşitoğlu ve ark. (2018) Mersin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ikinci sınıfında verilen İSG eğitiminin, öğrencilerin İSG konusundaki bilgi ve farkındalıklarına etkisini incelemiştir. Yapılan çalışmada "İş sağlığı ve güvenliğine dikkat edilmesi iş verimliliğini ve kalitesini artırır", ($p<0,005$) ifadesi ile istatistiksel olarak anlamlı kabul edilirken, "İSG kurallarından bazılarının iş verimini azalttığını düşünüyorum" ifadesinde ($p>0,005$) 1. ve 2. sınıflar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna göre öğrencilere iş verimi ile İSG kurallarının doğru orantılı olduğu eğitimlerle daha sık şekilde anlatılmalıdır. Ayrıca İSG kurallarının iş hayatındaki önemini pekiştirecek teknik gezilerin yapılması öğrencilerin konuya bakış açılarını olumlu yönde kuvvetlendirecektir. Buna ek olarak, Reşitoğlu ve ark. (2018) "Tüm çalışanlar iş hayatına başlamadan önce iş güvenliği eğitimi almalıdır" ($p<0,001$) ifadesinde olduğu gibi bu çalışmada da "Her iş yeri

aldığı işçiye işe başlatmadan önce işçi sağlığı ve güvenliği eğitimini vermesi gerektiğini düşünüyorum" ($p<0,005$) ifadesinde de istatistiki bir anlamlılık söz konusudur. Bu da dersi alan öğrencilerin işe başlamadan önce verilen eğitimlerin işçiler üzerindeki öneminin farkında olduklarını göstermektedir. Yılmaz (2009) çalışmasında belirttiğine göre, Avrupa Birliği eğitim faaliyetlerine ayrılan zaman ve paranın artışı ile 2002-2006 İSG stratejisinde önemli bir başarı göstermiş ve iş kazalarında % 17 oranında düşüş sağlamıştır, sonraki beş yıllık İSG stratejisinde iş kazalarındaki düşüş oranı % 25 olarak hedeflenmiştir.

Yapılan tüm bu çalışmalar sonucunda eğitimin İSG farkındalığı konusunda ne kadar önemli olduğunu ve sadece okul hayatında değil iş hayatında da düzenli olarak eğitimlerin tekrar edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yine bir başka soruda "İSG kanununun ertelenmesini doğru bulmuyorum" sorusuna 2. sınıfların neredeyse tamamı kesinlikle katılıyorum diyerek sorgulayıcı ve eleştirel tavırlarını ortaya koydukları görülmektedir. Bu tavrın gelişmesinde yıl içerisinde İSG programında görmüş oldukları konular ve bu konuların iş hayatındaki yeri önemli bir rol oynamaktadır. Eğitimler uygun tiplerde ve yeterli miktarda verilmelidir ki birey iş hayatına başladığında günlük tehlike ve risklerle yüzleştiğinde analitik düşünme yeteneğine sahip olsun ve güvenlik bilincine ulaşsın. İSG konusunda alınan eğitimin bir kültüre dönüşmesi sadece iş yerindeki kazaları, maliyeti ve iş yerindeki güvensizliği azaltmakla kalmaz, aynı zamanda işyeri içinde tercih edilme konusunda iyi bir imaj oluşturur. Yetiştirilen bu öğrencilerin İSG eğitimi açısından da yeterli donanıma sahip olarak iş hayatına hazırlanması gerekmektedir. Özellikle 6331 sayılı kanununun hayatımıza girmesiyle birlikte ülkemizdeki meslek yüksekokullarında iş sağlığı ve güvenliği programı sayısında hızlı artış gözlendi. Bu artış İSG alanında kalifiye elemanlara ne kadar ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Özellikle İSG programda okuyan öğrencilerin almış oldukları eğitimleri pratiğe yansıtmaları oldukça önem arz etmektedir. Bunun içinde İSG programında okuyan öğrencilerin bu konuda daha hassas olmaları gerekmektedir. Çünkü bu programdan mezun olan öğrenciler almış oldukları eğitimi direkt olarak çalışma hayatlarına entegre edeceklerdir. Bundan dolayıdır ki yapılan bu ölçek sonucunda uhdemizde verilen eğitimin program kapsamında okuyan öğrenciler üzerinde farkındalık yaratması

ve bu farkındalığın iki yıl içerisinde İSG kültürüne dönüşmesi amaç edinilen ve istenilen bir durum olmaktadır. Ayrıca yapılan bu çalışma ile İSG programında okuyan öğrencilerin almış oldukları eğitimi ne oranda benimsedikleri belirlenip, öğrencilerin eksik olduğu alanlarda iyileştirme yapılması düşünülmektedir. İSG programında bulunan öğrencilerden 2. sınıf öğrencileri ile ders almayan 1. sınıf öğrencileri arasında istatistiki anlamda fark olduğu bu çalışmada gösterilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları ışığında, İSG eğitiminin üniversitelerden önce en azından liselerde farkındalık oluşturması açısından ders olarak eklenmesi sağlanabilir. Böylece öğrenci üniversiteye geldiğinde konu hakkında bilgi sahibi olduğundan dolayı iş kazalarına veya meslek hastalıklarına farklı bir bakış açısı sunabilir.

Yapılan bu çalışma daha fazla örneklem sayısı ile diğer üniversitelerde bulunan İSG programlarında tekrar edilerek her bir üniversitede alınan sonuçlar ile karşılaştırılabilir. Hatta ileri istatistiksel analiz yöntemleri ile yapılan çalışmaların sonuçları genişletilebilir. Böylece bu programlarda verilen eğitimin kalitesi ve öğrenciler üzerindeki etkisi araştırılabilir. Bu araştırma ile birlikte görülen eksiklikler giderilerek tüm üniversitelerde ortak bir müfredat oluşturulabilir. Ayrıca İSG konusunda üniversite sanayi iş birliği yapılarak bu programda okuyan öğrencilerin ek olarak 6 ay veya 1 yıl boyunca, almış oldukları akademik eğitimi pratiğe nasıl dönüştürdükleri incelenerek, eksiklikleri işin mutfağında gidermek adına etkin bir eğitim modelinin geliştirilmesi sağlanabilir.

Özellikle İSG önlisans programlarında görev alan akademisyenlerin öğrencilerinin sempozyum, kongre gibi bilimsel toplantılara katılımlarını teşvik ederek öğrencilerin farkındalıklarının arttırılmasını, Türkiye ve Dünya'da İSG konusundaki gelişmeleri takip etmesini ve gelişen Dünya'ya ayak uydurmasını sağlamalıdır. Bu çalışmada görülmüştür ki verilen eğitim ile birlikte öğrencilerin İSG'ye bakış açılarında değişiklik olabilmektedir. Ancak bu değişikliğin kalıcı olabilmesi için güvenlik kültürünün ailede başlayarak bireye aşılanması gerekmektedir. Ayrıca bu programlarda yapılacak iyileştirmeler beraberinde öğrencilerin uzmanlık konularına daha hakim ve özgüveni yüksek bireyler olarak iş hayatına atılmalarını sağlayacaktır. Böylece iş kazaları ve meslek hastalıklarının azalması sağlanabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Effect of Education and Training Given in the Occupational Health and Safety Associate Degree Program on the Perception of Relation Between Occupational Health and Safety

*

Turan Şahmaran - Hatice Kar - İbrahim Arısal

Mustafa Kemal University

In most undergraduate and associate degree programmes of universities, occupational health and safety courses are given electively or compulsory. These courses are crucial for students to create awareness about occupational health and safety. This awareness taken by favor of education helps students to uncover the culture of prevention in business life. Formation of prevention culture is taken in paralell with education. One of the main reasons of occupational accidents and occupational diseases is lack of education. People who do not have required knowledge and equipment about the job may cause insecure and dangerous behaviours at work.Occupational accidents are inevitable as a result of unsafe behaviours. Occupational accidents usually arise from problems such as lack of training, improper monitoring of inspections, timely maintenance of machinery and equipment, employee judgment, and inattention and carelessness (Sawacha, Shamil and Daniel, 1999).

Some studies have shown that work accidents and occupational diseases will decrease considerably by eliminating these troubles and taking necessary precautions (Training and supervision are main masurement of them). People with intensive working tempo bring health and safety hazards together (Erkan, 2001). These hazards comprise of work accidents and occupational diseases that may directly influence the health of the employee (Parlar, 2008, Kalkıs ve Demir, 2012, Guvercinci, 2005). In this study, it has been aimed to evaluate how viewpoins of second grade students studuying at Occupational Health and Safety (OHS) and first grade

students who have just come to the university and haven't taken OHS courses can change with education . And also, It has been aimed to evaluate the effectiveness of OSH training given at university level in line with the answers given by the students. Before starting research, the ethics comittee of the study has been taken from Hatay Mustafa Kemal Social Sciences and Humanities Scientific Research and Publication Ethics Board with the decision dated 26.09.2018 and numbered 04.

Method

In this study, it has been attempted to state the opinions of 1st and 2nd grade students of OHS programme in respect of occupational health and safety. Totally 61 students, 24 second grade students and 37 first grade students comprise the sample.The proportion of participant students were as so: 44,3 percent of the participants in the sample were female and 55,7 percent were male. 23,0 % vocational high school, 18,0 % health vocational high school, 21,3 % percent general high school and 37,7 % percent other high schools (Anatolian high schoolls etc.). It has been espied that while selecting OHS associate degree programmes, the rate who have knowledge about department is 42,6 % and the rate of lack of knowledge about department is 57,4 %.

Students who have taken OHS trainin in previous business life or during any education has been detected as 27,9 % and students who donot receive any OHS education has been identified as 72,1 %. Besides, the average age of 98,4 percent of 1st and 2nd graders is 18-24 and 1,6 percent of it is 25-31. A scale has been applied to first and second grade students of OHS Programme in Hatay Mustafa Kemal University to observe how viewpoints of students can change with the occupational health and safety training. The data of this study have been obtained by Eraslan (2015) validity and reliability studies of University Students' Social Security Perceptions (Topgül and Alan, 2017). The scale of this research is five point likert type scale. The scores for the items of the scale differ from "Strongly Disagree" (1) to "Strongly Agree (5). Thanks to easy to use, coding, measurement, allowing the use of different numbers of options, giving freedom to the researchers in the labeling the options and being easy for the

participants (Tavakoli, 2012, Spector, 1992) enable frequent usage of Likert-type questions in attitude and opinion researches. Because Likert-type questions are accepted as ordinal data, nonparametric statistical tests have to be utilized in statistical analysis of data obtained in these questions (Turan, Simsek and Aslan, 2015). The questionnaire of the scale have been arranged to enlighten whether the education of second grade students taken in first grade about OHS is effective or not. In this study, KMO values have bee 0,691 and Barlett test results have been found to be significant. Therefore, the research data have been proven to be available for factor analysis., one-dimensional original form of the scale has been acquired in exploratory factor analysis. It has been noticed that this one- dimension can elucidate 26,69 % of total variance. The Cronbach Alpha Coefficient of this study has been calculated as 0,720. The date obtained in this researh have been analyzed by utilizing SPSS (SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22,0. Hypotheses of this study are as below:

- H0: There is no significant difference between first and second grade students in OHS Associate Degree Programme about occupational health and safety perception.
- H1: There is a significant difference between first and second grade students in OHS Associate Degree Programme about occupational health and safety perception.

The findings of the Mann-Whitney U test have been examined to determine whether the hypotheses of the study were tested and supported.With this result, it si understood that there is a significant diffference in occupational health and safety perception among the classes of the occupational health and safety students. ($U=124,50$, $p=0,006$; $p<0,05$).

Result

In this study, it has been shown that there is a statically significant difference between 2nd grade students at OHS Programme and 1st grade students who haven't taken OHS courses yet. In the light of this study results, it can be ensured that OHS training can be added as a course at least in high schools before universities to create awareness. Hence, when the students reach at universities, they can present different point of views to

work accidents and occupational diseases because they have necessary information about the subject. This study can be compared with the results obtained in each university by repeating in the OSH programs in other universities with more number of samples. Even, it can also be contrasted to other studies that be done with different statistical analysis methods. Thus, the quality of education in this programmes and its effects on students can be ascertained. A common curriculum can be developed in all universities by eliminating shortcomings seen by the aid of current study.

Kaynakça / References

Akalp, G. ve Karadeniz, N. Y. (2013). İşletmelerde güvenlik kültürünün oluşumunda yönetimin rolü ve önemi. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 3*(2), 96-109.

Aksoy, S., Çevik, B. ve Çakıcıer, N. (2013). Gümüşova Meslek Yüksekokulu'nda iş güvenliği bilincinin belirlenmesi. *D.Ü. Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1* (1) *69-70.*

Alpar, R. (2016). *Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlik.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Asepatori, M. A. A. (2011). *Safety awareness at workplace a case study at celcom axiata berhad*. Masters thesis. University Utara, Malaysia.

Boileau, P. E. (2016). Sustainability and prevention in occupational health and safety. *Industrial Health*, *54*, 293–295.

Burns, N. ve Grove, S. K. (1993). *The practice of nursing research: Conduct, critique and utilization (Second Edition)*. Elsevier Science Health Science, 28.05.2019, tarihinde https://www.researchgate.net/publication/292391179_Bilimsel_arastirma_sureci_ve_yontem adresinden erişilmiştir.

Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Ceylan, H. (2012). Türkiye'deki iş sağlığı ve güvenliği eğitimi sorunlar ve çözüm önerileri. *Electronic Journal of Vocational Colleges, 2(*2), 94-104.

Çelikkalp, Ü, Saraçoğlu, G. V. ve Tokuç, B. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin iş sağlığı ve güvenliği hakkında bilgi düzeylerinin arttırılması. *Namık Kemal Medical Journal, 5* (1), 36-43.

Erkan, N. (2001). *Ergonomi*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayını.

Görmüş, A. Ş. ve Bektaş, Ç. (2002). Sektör temsilcilerinin meslek yüksekokulu öğrencilerini algılamalarına yönelik bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, *4* (2), 19-30.

Güvercinci, M. (2005). İş sağlığı ve güvenliği konusunda yeni dönem. *İşveren Dergisi*, *43* (9), 28-30.

Hale, A. R. ve Hovden, J. (1998). Management and culture: the third age of safety. *Occupational injury: Risk, prevention and intervention,* (129-166), United Kingdom:Taylor and Francis.

Hejduk, I. ve Tomczyk, P. (2015). Young workers occupational safety knowledge creation and habits. *Procedia Manufacturing*, *3,* 395-401. doi: 10.1016/j.promfg.2015.07.184

International Labour Organization (ILO) (2009). Information on decent work and a health and safety culture, 01.04.2019 tarihinde http://www.ilocarib.org.tt/portal/index.php? adresinden erişilmiştir.

Kalkış, İ. ve Demir, S. (2012). İşverenin iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verme yükümlülüğü üzerine bir inceleme. *Çalışma İlişkileri Dergisi, 3* (1), 23-47.

Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı. *Journal of Mood Disorders, 6* (1), 47-48.

Neira, M. (2010). Healthy workplaces: A model for action. 03.05.2019 tarihi, https://www.who.int/occupational_health/publications/launch_hwp_22april.pdf?ua=1 adresinden erişilmiştir.

Othman, M. B. (2012). *Middle-management support and safety training program towards employees safety behavior.* Masters thesis. University Utara, Malaysia.

Özgüler, A. T. ve Koca, T. (2013). Meslek yüksekokullarında iş sağlığı ve güvenliği eğitiminin gerekliliği. *Electronic Journal of Vocational Colleges, 3* (4), 15-20.

Parlar, S. (2008). Sağlık çalışanlarında göz ardı edilen bir durum: Sağlıklı çalışma ortamı. *TAF Prev Med Bull, 7* (6), 547-554.

Reşitoğlu, B., Bağdatoğlu, T., Bahar, L., Ertürk, E., Apaydın, S. ve Pekoğlu, E. (2018). İş sağlığı ve güvenliği eğitiminin sağlık hizmetleri öğrencilerinin bilgi ve farkındalıklarına etkisi. *IBAD*, *3* (2), 459-473.

Sawacha, E., Shamil, N. ve Daniel, F. (1999). Factors affecting safety performance on construction sites. *International Journal of Project Management, 17* (5), 309-315.

Savcı, C., Şerbetçi, G. ve Kılıç, Ü. (2018). Sağlık disiplini öğrencilerinin iş sağlığı ve güvenliği konusunda eğitim alma ve iş kazasına maruz kalma durumu. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 5* (1), 36-47.

Spector, P. E. (1992). *Summated rating scale construction: An introduction.* Newbury Park, CA: Sage.

Stellman, J. M. (2012*). Encyclopedia of occupational health and safety.* Switzerland: International Labour Office.

Tavakoli, H. (2012). *A dictionary of research methodology and statistics in applied linguistics*. Tahran: Rahnama.

Topgül, S. ve Alan, Ç. (2017). Öğrencilerin iş güvenliği ve iş güvenliği eğitimi algısının değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22* (2), 587-598.

Turan, İ, Şimşek, Ü. ve Aslan, H. (2015). Eğitim araştırmalarında likert ölçeği ve likert-tipi soruların kullanımı ve analizi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2* (30), 186-203.

World Health Organization (WHO) (1995). Global strategy on occupational health for all: The way to health at work. In: *Recommendation of the second meeting of the WHO Collaborating Centres in Occupational Health*. 05.05.2019 tarihinde, https://apps.who.int/iris-/handle/10665/36845 adresinden erişilmiştir.

World Health Organization (WHO) (2013). The WHO global plan of action on workers' health:2008-2017, In *Baseline For Implementation*. 01.05.2019 tarihinde, http://www.who.int/occupational health/who workers health web.pdf. adresinden erişilmiştir.

Yılmaz, F. (2009). İş sağlığı ve güvenliğinde okul eğitiminin önemi: modern örnekler ışığında iş sağlığı ve güvenliği lisans eğitiminin ülkemizde uygulanabilirliği. *İş Hukuku ve İktisat, 11*, 107-139.

Yılmaz, F. (2014). Soma ekseninde Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği üzerine bir değerlendirme. *Egiad Yarın*, *42*, 40-48.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şahmaran, T., Kar, H. ve Arısal, İ. (2019). İş sağlığı ve güvenliği ön lisans programında verilen eğitim ve öğretimin iş sağlığı ve güvenliği algısı üzerine etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 11(18*), 1797-1827. DOI: 10.26466/opus.565166

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 08/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Determination of Factors Affecting Capital Adequacy Using the Elastic Net Regression Method

DOI: 10.26466/opus.561915

*

Ömer Faruk Rençber* - Haşim Bağcı**

* Asst. Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Gaziantep / Türkiye
E-Posta: omerren27@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-8020-2750
** Asst. Prof. Dr., Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Merkez / Aksaray/ Türkiye
E-Posta: hasimbagci1907@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-5828-2050

Abstract

The capital adequacy ratio is applied to banks as a legal obligation. Although the minimum rate of capital required to be held according to the legal arrangement is 8%, much higher rates are always applied in the Turkish banking sector. The factors affecting this ratio, which ex-ceeds the minimum amount, and the reasons for this apart from the legal requirement have been discussed in studies. The aim of this study was to determine the financial indicators that explain and affect the capital adequacy levels of banks, which are the leading financial institutions. Therefore, in this research, capital adequacy ratios were taken as the dependent variables, while balance sheet structure, asset quality, liquidity, profitability, income-expenditure structure and sector shares were taken as the independent variables. The method of calculating the ratios is similar way with each other and so, high correlation between them creates a methodological constraint. But, in the study, Elastic Net Regression analysis, which is a combined application of the ridge and lasso regression methods used in cases of the multicollinearity problem, was used. As a result of the study, it was revealed that in all of the models created for four capital adequacy ratios, equity-related ratios explained capital adequacy the most and that profitability ratios affected capital adequacy the most.

Keywords: *Turkish Banking Market, Capital Adequacy, Basel Criteria, Elastic Net Regression Method.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 08/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Sermaye Yeterliliğini Etkileyen Değişkenlerin Elastik Net Regresyon Yöntemi İle Belirlenmesi

*

Öz

Sermaye yeterliliği bankacılık sektöründe bir zorunluluk olarak uygulanmaktadır. Bankaların minimum elinde bulundurması gereken sermaye düzeyi %8 olması yasal bir zorunluluktur. Fakat Türk bankacılık sisteminde bu oranın daha yüksek olması istenmektedir. Literatürde genellikle, bu oranın zorunluluk hali ile birlikte değişkenleri etkileyen diğer oranlar da incelenmiştir. Bu çalışmada finansal kurumların başında gelen bankaların sermaye yeterlilik düzeylerini açıklayan ve etkileyen finansal göstergelerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada sermaye yeterlilik oranları bağımlı; bilanço yapısı, aktif kalitesi, likidite, karlılık, gelir-gider yapısı ve sektör payları bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Değişkenlerin birbiri ile benzer şekilde hesaplanması ve dolayısıyla aralarında yüksek korelasyon olması yöntemsel açıdan bir kısıt oluşturmaktadır. Ancak çalışmada, çoklu doğrusal bağlantı problemi halinde kullanılan ridge ve lasso regresyon yöntemlerinin karma uygulaması olan Elastik Net Regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; dört sermaye yeterlilik oranına göre oluşturulan modellerin tamamında sermaye yeterliliğini en çok öz kaynak ile ilgili oranların açıkladığı ve en çok kârlılık oranlarının sermaye yeterliliğini etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Bankacılık Piyasası, Sermaye Yeterliliği, Basel Kriterleri, Elastik Net Regresyon Yöntemi*

Introduction

Banking is one of the most important sectors for global economies and is also one of the major sources of economic income. For this reason, changes and innovations in the banking sector are constantly monitored both on a national level and in the world. In order to provide confidence to the public, banks have to continually perform risk audits. Since manipulative and misleading information can cause loss of public confidence, banks are obliged to perform detailed audits when both obtaining credit and providing credit. If banks do not have effective risk auditing mechanisms, problems such as inadequate credit standards, weak portfolio management and delays in loan repayments can appear.

The risks faced by banks are separated into groups. These risks are credit risk, national risk, transfer risk, liquidity risk, market risk and operational risk. Credit risk results from customers acting contrary to banking rules and not fulfilling their responsibilities on time. In order to minimize credit risk, bank staff must allow the use of credit by observing the principles of security, mobility, loan distribution and suitability of collateral. National risk is the possibility that obligations encountered in international operations cannot be fulfilled on time. Transfer risk is the possibility that a customer using credit cannot carry out his obligations or obtain the required foreign currency when paying his external debts. Liquidity risk is the risk arising from the possibility of banks experiencing cash flow problems. Market risk is the risk that appears due to banks being affected by a number of factors in the market. These factors consist of interest rate risk, equity position risk, exchange rate risk, commodity risk and specific risk. Operational risk is the risk originating from banks' own endogenous variables. Included within this risk are personnel risk, organizational risk, technological risk, legal risks and extraordinary situations originating from outside the bank such as flooding, robbery, etc. (Yazıcı, 2011, p.88-92).

Banks are intermediary institutions that transfer the funds they have collected from the public to the individuals or institutions that require them. Therefore, it is important for society that banks should be trustworthy. For individuals and institutions in society to trust banks, the banks must be audited on an international scale. Only in this case do citizens

entrust their money and other valuable possessions to banks. For banks to be trustworthy, however, the most important condition is that they should have an accurate and consistent risk management system (Pritchard, 2005, p.9).

To be able to be manage risk on an international scale, the Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) was established in 1974 in the city of Basel in Switzerland by the Bank for International Settlements (BIS). The aim of this committee is to enable banks to exchange ideas on a national and international scale and to determine minimum capital adequacy, which is very important for banks. Although the Basel Committee's decisions are advisory in nature, banks that do not comply with these regulations are removed from the international banking system and their national risks are negatively affected. The Basel Committee has set the Basel I, Basel II and Basel III criteria up to the present day, and is still working on the Basel IV criteria, which, therefore, have not yet been implemented. The important subject in all of these criteria is that of what percentage minimum capital adequacy should be, since compliance with minimum capital adequacy is one of the key factors in having an effective risk management system. The aim of the Basel Committee is for all banks to be adequately audited and for no banks to avoid audit (Arslan, 2007, p.50-51).

The aim of this study is to examine the factors that explain and affect the level of capital adequacy, which is of great importance in the banking sector. Therefore, following the theoretical information, a literature review is included in the study. Next, elastic net regression analysis is applied using ratios considered to be related to capital adequacy. In the final section of the study, the conclusions reached based on the obtained findings are included.

Capital Adequacy

For banks to be able to achieve an effective risk management system, they need to have a solid financial structure. The main indicator of a solid financial structure is capital adequacy. Capital adequacy is a ratio that will protect account holders against risks that can be encountered by financial institutions such as crises and bankruptcies and has the characteristic of a

safeguard against risks. The minimum capital adequacy ratio is set as 8% in all the Basel Criteria. Although this ratio appears as 10.5% in the Basel III criteria, a 2.5% share of this is the capital buffer. Therefore, the minimum capital adequacy ratio that should be kept for banks is 8% (Kaya, 2007, p.5; Penikas, 2015, p.16).

Assessment of capital adequacy is carried out in two stages. The first stage involves determining a bank's total present value and the real or economic value of its debts. The second stage is the identification and measurement of all interrelated risks. These consist of the main banking risks such as credit, liquidity, national, interest rate, leverage factor, monetary and potential risks (resulting from liabilities), and are also classified as a bank's portfolio risk (Gardener, 1988, p.5). As can be seen, banks' ability to offset expected and unexpected losses depends to a large extent on their having adequate capital.

Table 1. Dependent and independent variables used in the study

Dependent Variables	**Independent Variables**					
Capital adequacy	***Balance sheet structure***	***Asset quality***	***Liquidity***	***Profitability***	***Income-expenditure structure***	***Sector shares***
Capital Adequacy ratio (CAR)	Obtained loans / total assets (OC/TA)	Total loans and receivables/ total assets (TLR/TA)	Liquid assets/ total assets (LA/TA)	Mean return on assets (MRA)	Interest income/ total assets (II/TA)	Total assets (TA)
Shareholders' equity/ total assets (SE/TA)	Total deposits / total assets (TD/TA)	Total loans and receivables/ total deposits (TLR/TD)	Liquid assets/ short-term liabilities (LA/STL)	Continuing operations pre-tax profit / total assets (COPTP/TA)	Interest expenses / total assets (IE/TA)	Total loans and receivables (TLR)
(Shareholders' equity – fixed assets) / total assets (SE-FA/TA)		Non-performing loans(net)/ total loans and receivables (NPL/TLR)		Net profit (loss) for the period / paid-up capital (NPP/PC)		Total deposits (TD)
Shareholders' equity / (Deposit + non-deposit sources) (SE/D+ND)						

In this study, in the regression analysis used to test the determinants of capital adequacy, the variables have been separated into two parts as dependent and independent variables. These variables are presented in Table 1 below.

In Table 1, the dependent and independent variables are shown and are separated into groups. Capital adequacy, which constitutes the main aim of the study, consists of 4 variables, and in determining which variables these are, the Banks Association of Turkey was referred to. The independent variables were determined in a similar way and are separated into 6 groups. Balance sheet structure consists of 2 variables, while asset quality is made up of 3 variables, liquidity consists of 2 variables, profitability of 4 variables, income-expenditure structure of 3 variables, and sector shares of 3 variables. The main aim of the study was based on determining the variables, which are the independent variables, that affect capital adequacy and 4 independent variables were used for determining this aim.

Literature Review

While studies conducted to determine capital adequacy in the Turkish banking sector are found in the literature, this study is different from the studies in the literature in terms not only of the method used, but also of the sample level and period, and of the variables used.

Afşar and Karaçayır (2018) tested the determinants of the capital adequacy ratio in the Turkish banking sector using panel data analysis of monthly data for the period from April 2002 to January 2017. It was seen that the capital adequacy ratio was not determined only by the Basel criteria. The results of the analysis revealed that lending rate, and deposit and asset size negatively affected the capital adequacy ratio, whereas return on assets positively affected it.

Ak Bingül (2018) examined the interaction between risk and capital adequacy in the banking system. The study was carried out on a theoretical basis and policy recommendations regarding the risk-capital adequacy relationship were made in line with the conceptual framework. Recommendations were made with regard to increasing capital size via merger and

performing effective risk management in order to increase competition in banking.

Çatıkkaş, Yatbaz and Duramaz (2018) investigated the effects of capital adequacy on the Turkish banking sector. The research was carried out as a comparative study of participation banks and traditional banks. To make the comparison, changes were examined with ratio analysis. Capital adequacy ratio showed a decreasing tendency in both participation banks and traditional banks. The main reason for this was suggested to be the increase in interest and share incomes with loans and receivables items. When considered with respect to the two bank groups, the capital adequacy ratio showed less of a decrease in participation banks because share income increased more. Moreover, it was seen that despite the credit increase, equity profit did not increase and that the decrease in capital adequacy did not affect profitability.

In their study, Hazar et all. (2018) analyzed the risks determining capital adequacy ratio in the banking sector. In the study, the data of 22 banks collecting deposits between 2004 and 2015 were utilized. While determining the risks affecting capital adequacy ratio, the path analysis technique was used. The results of the analysis revealed that in order to minimize the effects of the risks they encountered, banks increased their equity.

Reis and Kötüoğlu (2016) examined capital adequacy behavior in the Turkish banking sector, and investigated changes in the capital adequacy ratio and the factors affecting this ratio. As a result of the regression analysis used, it was revealed that profitability, liquidity and non-performing loans ratio positively affected capital adequacy, whereas size of assets did not affect capital adequacy.

Karahanoğlu (2015) estimated capital adequacy ratios. To carry out this estimation, 14 development and investment banks in Turkey were used in the sample and the analysis was performed with monthly data from the period between January 2011 and September 2014. The Markov chain method was used to carry out the analysis. As a result of the Markov chain analysis, it was predicted that the capital adequacy ratios of the development and investment banks would decrease.

Li et al. (2015) attempted to measure the optimal capital adequacy ratio. In answer to the international financial developments following the global financial tsunami in 2008, it was stressed in the 2010 Basel III criteria that

banks needed to increase their minimum capital and that a 10.5% rate by the year 2019 was targeted. The study discusses two important questions: (1) Is the 8% capital adequacy ratio set in the Basel II criteria too low to direct banks heading towards the efficiency limits? (2) Is the 10.5% capital adequacy ratio set in the Basel III criteria so strict that it could affect banks' efficiency? To find the answers to these questions, the data of 93 Taiwanese banks during the 2007-2009 time period were subjected to analysis. The empirical results revealed that 93.5% of the banks had capital adequacy ratios above the 8% requirement in the Basel II criteria. About 88% of the banks had a standard ratio of capital adequacy of over 10.5%. Moreover, about 73% of the banks needed to raise ratios set in the Basel criteria in order to obtain optimal CAR ratios. Therefore, the higher CAR ratios required by the Basel III criteria enabled the Taiwanese banking industry to reach the efficiency limits.

El-Ansary & Hafez (2015) attempted to establish the determinants of the capital adequacy ratios of Egyptian banks. The study includes data for 36 banks covering the years 2004-2013. While the dependent variable for the study was the CAR, the independent variables were return on assets, profitability, liquidity, loan loss provision as a measure of credit risk, net interest margin growth, size, loans/assets ratio, and deposits/assets ratio. Moreover, determinants of CAR before and after the 2007-2008 international financial crises were examined. It was determined that for the whole 2003-2013 period, liquidity, size and quality of management were the most significant variables. The results for the period before 2008 show that asset quality, size and profitability were the most significant variables. The results for the period after 2009 show that asset quality, size, liquidity, management quality and credit risk were the most significant variables that explained the variance in Egyptian banks' CAR.

Fatima (2014) examined capital adequacy, which is an indicator of financial stability for banks. The capital adequacy ratio (CAR) is one of the safeguards that protect banks' financial stability when absorbing a reasonable loss. The requirements for capital adequacy are the criteria that have existed for a long time and are specified by the Basel Committee. The study highlights various components of regulatory capital and defines the basics of Basel's norms with regard to the minimum capital requirements for banks. Moreover, the study analyzed the trend in CAR values for the

top 10 commercial banks in India. The study concluded that while the Central Bank of India was calculated in the lowest position, the ICICI Bank maintained the highest CAR ratio.

Dreca (2013) estimated the determinants of capital adequacy ratio in selected Bosnian banks. The research consists of a data set covering 10 banks over a six-year period. The factors affecting CAR were capital structure, size of the bank, profitability indicators, participation of deposits and loans in total asset, and leverage. It is stated that in terms of profitability, lower CAR is more preferable, and that therefore, banks should decide which variables to use in order to reach the targeted CAR level according to this variable.

In their research, Bialas & Solek (2010) examined the emergence and evolution of the capital adequacy ratio. The standard capital adequacy ratio (CAR) determines the ratio of a bank's core capital to its assets and off-balance liabilities weighted according to risk. The core capital of a bank is expected to absorb potential losses that might occur due to the risk involved in banking activities. It has been determined that the value of this coefficient cannot be lower than 8%. The subject of the research is the fact that the way of calculating this ratio has changed over the years. In the study, the situation of the Polish and Ukrainian banking sector was also analyzed with regard to the coefficient in question.

Methodology

Regression analysis is a technique that is useful for understanding the cause and effect relationship between dependent variables and independent variables. When a regression model is being created, the model becomes more complex as the number of data and the variables increase, and major optimization problems are encountered (Zou & Hastie, 2005, p.303). Moreover, in cases where assumptions such as constant variance, multicollinearity and normality are not met, classical regression analysis falls short (Ogutu et al., 2012). Therefore, it is necessary for high coefficients in the model to be corrected, that is, to be penalized.

Corrections in ridge regression analysis are made with squared values, while in lasso regression, they are made with absolute values. ENET con-

sists of mixed modelling of the ridge and lasso biased estimation regression methods (Zou & Hastie, 2003). Basically, simple linear regression analysis is represented as follows:

1. $\boldsymbol{y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \varepsilon}$

Representation of the same equation as a matrix is as follows:

2. $$\begin{bmatrix} \boldsymbol{y_1} \\ \cdots \\ \boldsymbol{y_n} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \boldsymbol{1} & \cdots & \boldsymbol{x_1} \\ \cdots & \cdots & \cdots \\ \boldsymbol{1} & \cdots & \boldsymbol{x_n} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \boldsymbol{\beta_1} \\ \cdot\cdot \\ \cdot\cdot \\ \boldsymbol{\beta_n} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \boldsymbol{\varepsilon_1} \\ \cdots \\ \boldsymbol{\varepsilon_n} \end{bmatrix}$$

The β coefficient in this is obtained with equation 3:

3. $\boldsymbol{\beta = (X'X)^{-1}X'Y}$

Classical regression analysis is performed with the above equation. However, in cases where the independent variables have a high degree of correlation with each other, invalid results may be obtained. Therefore, in the ridge regression method, errors are expected to be minimized by adding a square biased parameter to equation 3. Accordingly, the considered equation is formed like this:

4. $\boldsymbol{\widehat{\beta}(ridge) = \arg min \|y - x\beta\|^2 + \lambda\|\beta\|^2}$

As can be seen in the above equation, in ridge regression, squared correction is made in addition to classical regression. Here, the $\lambda \geq 0$ penalty is expressed as the correction or complexity coefficient. At the same time, largeness of this value means that the correction will also be large. The equation for lasso regression analysis, which is another type of biased regression analysis, is as follows:

5. $\boldsymbol{\widehat{\beta}(lasso) = \arg min \|y - x\beta\|^2 + \lambda\|\beta\|}$

In the above equation, unlike in ridge regression analysis, correction in lasso regression is made according to absolute value. Accordingly, the essential is for the margin of error obtained with the least squares method to be kept to a minimum. In elastic net regression analysis, mixed modelling of these two techniques is applied. Therefore, the equation for the method at this stage is as follows (Zhang et al., 2017):

6. $\widehat{\boldsymbol{\beta}}(\boldsymbol{elastiknet}) = \arg\boldsymbol{min}\|\boldsymbol{y} - \boldsymbol{x\beta}\|^2 + \boldsymbol{\lambda_1}\|\boldsymbol{\beta}\|^2 + \boldsymbol{\lambda_2}\|\boldsymbol{\beta}\|$

As can be seen in equation 6, in elastic net regression analysis, calculation is made with a mixed structure of the ridge and lasso biased estimators. Therefore, in ENET, estimation is made based on the λ_1 and λ_2 parameters. In the equation, in cases where $\lambda = 0$ is taken, ridge is used as the regression, whereas when $\lambda = 1$ is taken, lasso is used. Although this parameter for ENET is found by means of testing in the literature, it is generally considered as 0.5, which is the mean value (Cho et al., 2009).

Findings

The aim of this study is to examine the factors that determine and affect banks' capital adequacy ratios. The original aspect of the study is, from a financial viewpoint, the creation of four different models, and from a methodological viewpoint, the fact that for the first time in the literature, elastic regression analysis has been applied to this subject. For this purpose, the 27 banks included in the following table with capital located and actively operating in Turkey form the scope of the study.

Table 2. Banks included in scope of study

No	**Public Capital Deposit Banks**	No	**Foreign Capital Banks**
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	13	Alternatifbank A.Ş.
2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	14	Arap Türk Bankası A.Ş.
3	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	15	Burgan Bank A.Ş.
	Private Capital Deposit Banks	16	Citibank A.Ş.
4	Adabank A.Ş.	17	Denizbank A.Ş.
5	Akbank T.A.Ş.	18	Deutsche Bank A.Ş.
6	Anadolubank A.Ş.	19	HSBC Bank A.Ş.
7	Fibabanka A.Ş.	20	ICBC Turkey Bank A.Ş.
8	Şekerbank T.A.Ş.	21	ING Bank A.Ş.
9	Turkish Bank A.Ş.	22	MUFG Bank Turkey A.Ş.
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	23	Odea Bank A.Ş.
11	Türkiye İş Bankası A.Ş.	24	QNB Finansbank A.Ş.
12	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	25	Rabobank A.Ş.
		26	Turkland Bank A.Ş.
		27	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.

As seen in Table 2, 3 public, 9 private and 15 foreign capital banks have been taken into consideration. Furthermore, the study encompasses the period between 2008-2017. The data for the study were accessed from the Banks Association of Turkey.

The descriptive statistical values of the variables determined in the study in Table 1 are shown in Table 3 below.

Table 3. Descriptive statistics of variables

TA		**TLR**		**II/TA**		**IE/TA**		**MRA**	
Max	100.0	Max	100.0	Max	23.2	Max	17.9	Max	10.1
Min	0.0	Min	0.0	Min	1.2	Min	0.0	Min	0.0
Mean	9.0	Mean	8.9	Mean	8.8	Mean	4.3	Mean	1.6
SD	22.5	SD	22.5	SD	2.9	SD	2.3	SD	1.4
COPTP/TA		**NPP/PC**		**LA/TA**		**LA/STL**		**TLR/TA**	
Max	15.1	Max	792.6	Max	95.0	Max	43.449.7	Max	84.7
Min	0.0	Min	0.0	Min	8.6	Min	14.0	Min	0.0
Mean	1.9	Mean	51.7	Mean	35.6	Mean	418.1	Mean	54.3
SD	1.7	SD	87.8	SD	19.6	SD	2.964.2	SD	20.4
TLR/TD		**NPL/TLR**		**TD/TA**		**OC/TA**		**CAR**	
Max	646,933.9	Max	92.8	Max	84.5	Max	76.5	Max	595.4
Min	0.0	Min	0.0	Min	0.0	Min	0.0	Min	12.2
Mean	2,842.4	Mean	2.5	Mean	55.6	Mean	13.1	Mean	29.3
SD	38,301.4	SD	10.1	SD	20.2	SD	12.6	SD	50.1
SE/TA		**SE-FA/TA**		**SE/D+ND**					
Max	95.7	Max	91.4	Max	44.100.9				
Min	4.2	Min	1.4	Min	4.7				
Mean	18.1	Mean	14.6	Mean	277.3				
SD	19.2	SD	18.5	SD	2.630.7				
SD: Standart Deviation									

As can be seen in Table 3, the data for the variables contain extreme values and appear far from normal distribution. Moreover, according to the correlation analysis between the variables, a strong correlation is found among variables such as TLR, TA, II/TA, IE/TA, MRA, COPTP/TA and TLR/TA in particular. This also reveals the multicollinearity problem which is one of the assumptions of classical regression analysis. Therefore, in this study, instead of classical regression analysis, elastic net regression analysis, which is obtained by dealing with ridge and lasso logistic regression analysis together, was applied.

Elastic net regression analysis is a method used as an alternative to classical regression analysis in cases of multicollinearity. In this study, capital adequacy ratios are taken as dependent variables, while the other ratios included in Table 1 are taken as independent variables. Accordingly, four separate regression models have been created, and the obtained results are shown in Table 4 below.

As seen in Table 4, the banks' capital adequacy status has been examined with four dependent variables and a separate regression model has been created for each. If a general assessment is made, it is seen that the MRA, COPTP/TA, LA/TA, II/TA and NPL/TLR ratios were the most effective in all capital adequacy ratios, since all these ratios increase the capital adequacy ratio and are positive indicators for the banking sector. While the MRA, COPTP/TA and II/TA ratios generally affect capital positively in all sectors, NPL/TLR is a positive indicator that is effective only in the banking sector. One of the banking sector's most important financial tools and services is credit, and it is predicted that as the amount of credit increases, when returns are taken into account, a capital increase in banking will be enabled. On the other hand, it is seen that the IE/TA, TLR/TA, OC/TA and TD/TA ratios had the least effect on capital adequacy. IE/TA is an expense item; however, the TLR/TA, OC/TA and TD/TA ratios are ratios that belong to the banking sector. The fact that these 3 ratios had little effect on capital stems from the fact that net non-performing loans, which is the NPL/TLR ratio, are used as an indicator of capital adequacy, and that the other 3 ratios only give information about the amount of deposits and credit.

Table 4. Elastic net regression analysis results

	Dependent Variables							
	CAR		**SE/TA**		**SE-FA/TA**		**SE/D+ND**	
Constant	2.9E+01	OOI	2.3E+07	OOI	2,0E+01	OOI	2,8E+08	OOI
OC/TA	-5.4E-3	11	-4.2E+0	11	-4,1E-0	11	-2,1E-29	11
II/TA	7.8E-37	4	1.0E+0	3	9,1E-02	3	7,0E-29	3
IE/TA	-8.0E-3	14	-3.9E+0	14	-4,5E-0	14	-1,9E-28	14
LA/STL	8.9E-39	6	2.8E+02	6	3,1E-04	6	3,8E-31	6
LA/TA	1.7E-36	3	7.8E+04	5	8,0E-02	4	3,4E-29	5
NPP/PC	-7.4E-3	8	-4.4E+0	8	-3,7E-0	8	-1,6E-30	8
MRA	1.0E-35	1	6.3E+05	1	6,1E-01	1	3,6E-28	1
COPTP/TA	5.5E-36	2	4.6E+05	2	4,4E-01	2	2,9E-28	2
NPL/TLR	2.5E-37	5	8.1E+04	4	7,7E-02	5	3,5E-29	4
TLR/TA	-1.5E-3	13	-7.3E+0	12	-7,3E-0	12	-3,4E-29	12
TLR/TD	1.7E-40	7	1.0E+01	7	1,2E-05	7	-3,7E-35	7
TLR	-1.1E-3	10	-7.5E+0	9	-7,3E-0	9	-4,4E-30	10
TD/TA	-1.4E-3	12	-7.8E+0	13	-7,9E-0	13	-3,5E-29	13
TA	-1.0E-3	9	-7.7E+0	10	-7,4E-0	10	-4,4E-30	9
R^2 Levels	% 53.91		% 73.28		% 90.29		% 19.27	

OOI: Order of Importance

At the same time, while the MRA, COPTP/TA, LA/TA, II/TA, NPL/TLR, LA/STL and TLR/TD ratios had a positive effect on capital adequacy, the NPP/PC, TA, TLR, OC/TA, TD/TA, TLR/TA and IE/TA ratios had a negative effect. Capital adequacy ratio is generally affected by equity and risk-weighted asset items.

Examining the significance levels of the regression models, it was found that, with regard to capital adequacy, CAR explained 53.91%, SE/TA explained 73.28%, SE-FA/TA explained 90.29% and SE/D+TD explained %19.27. The reason why equity ratios were the variables that most explained capital adequacy is because banks with high liquidity do not need to borrow and are more in need of equity.

Conclusion

The capital adequacy ratio is applied to banks as a legal obligation. Although the minimum rate of capital required to be held according to the legal arrangement is 8%, much higher rates are always applied in the Turkish banking sector. The factors affecting this ratio, which exceeds the minimum amount, and the reasons for this apart from the legal requirement have been discussed in studies.

The aim of this study was to determine the factors affecting capital adequacy in 27 banks with capital located and actively operating in Turkey. Accordingly, capital adequacy was examined with the CAR, SE/TA, SE-FA/TA and SE/D+MD ratios. The ratios considered to affect these ratios, namely OC/TA, II/TA, IE/TA, LA/STL, LA/TA, NPP/PC, MRA, COPTP/TA, NPL/TLR, TLR/TA, TLR/TD, TLR, TD/TA and TA, were discussed as the independent variables of the study. Furthermore, elastic net regression analysis, which is used in cases of multicollinearity, was applied in the study.

According to the results obtained, it was seen that the banks' capital adequacy was best explained by the SE-FA/TA and SE/TA ratios. Moreover, it was determined that the MRA, COPTP/TA, II/TA and NPL/TLR ratios had strong positive effects on capital adequacy. According to the explanation levels obtained with the four regression models, it was seen that capital adequacy was best explained by equity-related ratios. Regarding banks that operate in the Turkish banking sector, it can be stated that clear

increases in equities offset all risk increases. Therefore, it is considered that in the Turkish banking sector, not individual risks or sources of risks, but equities can be the key determinant of capital adequacy.

The study contributes to the literature due to the fact that more than one dependent and independent variable were used as explanatory variables for the Turkish banking sector and that this emerged as significant. Moreover, the fact that the study was made on the basis of all banks is important in terms of making an evaluation of the banking sector in general. In further studies, the factors affecting capital adequacy of groups of banks in the sector can be compared. The research period can be extended to encompass crisis periods as well. Moreover, capital adequacy behaviors of Turkey can be compared with those of other developing countries.

Kaynakça / References

Afşar, A. and Karaçayır, E. (2018). Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterlilik oranının belirleyicileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18* (2) 149-159.

Ak, B. B. (2018). Bankacılık sisteminde risk ve sermaye yeterliliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*, 456-477.

Arslan, İ. (2007). Basel kriterleri ve Türk bankacılık sektörüne etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*, 49-66.

Bialas, M. and Solek, A. (2010). Evolution of capital adequacy ratio. *Economics & Sociology*, *3* (2), 48-57.

Cho, S., Kim, H., Oh, S., Kim, K. and Park, T. (2009). Elastic-net regularization approaches for genome-wide association studies of rheumatoid arthritis. In *BMC proceedings*, 3 (7),25.

Çatıkkaş, Ö., Yatbaz, A. and Duramaz, S. (2018). Basel sermaye yeterliği oranındaki değişimin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin incelenmesi: Katılım bankaları ve geleneksel bankaların karşılaştırmalı oran analizi. *Journal of Business Research Turk*, *10* (1), 839-855.

Dreca, N. (2013). Determinants of capital adequacy ratio in selected Bosnian Banks. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *EYİ 2013 Özel Sayısı*, 149-162.

El-Ansary, O. and Hafez, H. M. (2015). Determinants of capital adequacy ratio: an empirical study on Egyptian Banks. *Corporate Ownership & Control*, *13* (1), 806-816.

Fatima, N. (2014). Capital adequacy: A financial soundness indicator for banks. *Global Journal of Finance and Management*, *6* (8), 771-776.

Gardener, E. P. M. (1988). *The capital adequacy problem in modern banking*. Institute of European Finance, University College of North Wales.

Hazar, A., Babuşçu, Ş., Tekindal, M. A. and Köksal, M. O. (2018). Bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği rasyosunu belirleyen risklerin analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, *20*,135-150.

Karahanoğlu, İ. (2015). Türkiye'deki kalkınma bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarının Markov zincirleri yöntemi ile tahmin edilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *8* (41), 1236-1246.

Kaya, M. (2007). *Bankalar açısından Basel sermaye yeterliliği uzlaşısı ve Kobi'ler üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Li, Y., Chen, Y.-K., Chien, F.-S., Lee, W.-C. and Hsu, Y.-C. (2016). Study of optimal capital adequacy ratios. *Journal of Productivity Analysis*, *45* (3), 261-274.

Ogutu, J. O., Schulz-Streeck, T. and Piepho, H. P. (2012). Genomic selection using regularized linear regression models: Ridge regression, lasso, elastic net and their extensions. *BMC proceedings 6* (2), 10.

Penikas, H. (2015). *History of banking regulation as developed by the Basel committee on banking supervision in 1974 – 2014 (brief overview)*. Banco De Espana, Estabilidad Financiera, No: 28.

Pritchard, C. L. (2005). *Risk management concept and guidance*, (3rd Ed.).Arlington: ESI International

Reis, G. and Kötüoğlu, R. (2016). Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği davranışı. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *14* (3), 101-110.

Türkiye Bankalar Birliği (2016). Yıllık Istatistik Raporu, 15.12.2018 tarihinde https://www.tbb.org.tr/tr adresinden erişilmiştir.

Yazıcı, M. (2011). *Bankacılığa giriş*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Zhang, Z., Lai, Z., Xu, Y., Shao, L., Wu, J., and Xie, G. S. (2017). Discriminative elastic-net regularized linear regression. *IEEE Transactions on Image Processing*, *26* (3), 1466-1481.

Zou, H. and Hastie, T. (2003). *Regression shrinkage and selection via the elastic net, with applications to microarrays*. Technical report, Department of Statistic, Stanford University.

Zou, H. and Hastie, T. (2005). Regularization and variable selection via the elastic net. *Journal of The Royal Statistical Society*: *Series B (Statistical Methodology)*, *67* (2), 301-320.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Rençber, Ö.F. & Bağcı, H. (2019). Determination of factors affecting capital adequacy using the elastic net regression method. *OPUS–International Journal of Society Researches, 11*(18), 1828-1844. DOI: 10.26466/opus.561915

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 28/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 12/06/2019

The Perception of Public Relation Profession in The Society: Example of Elazığ City

DOI: 10.26466/opus.545791

*

Nural İmik Tanyıldızı* - Mehmet Ataykaya**

* Assoc. Prof. Dr., Department of Public Relations, Firat University,Elazığ
E-Mail: nimik@firat.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-9177-759X
** Graduate student, Firat University,Elazığ
E-Mail: mehmetataykaya21@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2726-5378

Abstract

A profession plays a vital role in the functioning of society. Profession connects people and produces a social hierarchy. A person's self is constructed from social and role identities. The concept of public relations has shown many changes and developments since its first emergence. In every period, public relations have come up to date with different definitions. Turkish people in this region don't generally know what is the public relations. Even today, this problem persists. This study focuses on how people in society perceive the concept of public relations in Elazığ. Elazig is a city in eastern Turkey. The aim of the study is to reveal the perception of the term in public relations in society and its recognition. Survey method was used within the scope of the aim and survey questions were prepared. The survey consisting of 15 questions related to the public relations profession was applied to 400 people in the Elazig, which is more than 18 years old, determined by the random method. As a result of the analysis, the findings of the public relations profession in the community in Elazığ have different findings.

Keywords: *Public Relations, Perception, Profession, Society.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 28/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 12/06/2019

Halkla İlişkiler Mesleğinin Toplumdaki Algısı: Elazığ İli Örneği

*

Öz

Meslek toplumun işleyişinde hayati bir rol oynamaktadır. Meslek insanları birbirine bağlamakta ve sosyal bir hiyerarşi oluşturmaktadır. İnsanı sosyal ve rol kimlikleri şekillendirmektedir. Halkla ilişkiler kavramı ilk ortaya çıktığı dönemlerden bugüne birçok değişim ve gelişim göstermiştir. Her dönemde halkla ilişkiler mesleği farklı tanımlamalarla ifade edilmiştir. Bu mesleğin toplumdaki algısı da farklı şekillerde olabilmektedir. Bugün bile bu sorun hâlâ devam etmektedir. Bu çalışmada Elazığ'da yaşayan bireylerin halkla ilişkiler mesleğini nasıl algıladığı üzerinde durulmaktadır. Elazığ Türkiye'nin doğusundaki bir ildir. Çalışmanın amacı ise 'halkla ilişkiler' teriminin toplumdaki algısının ve bilinirliğini ne olduğunu ortaya çıkarmaktır. Amaç kapsamında Survey yöntemi kullanılmış ve anket soruları hazırlanmıştır. Halkla ilişkiler mesleği ile ilgili 15 sorudan oluşan anket, Elazığ ilinde tesadüfi örnekleme ile seçilmiş 18 yaşını aşmış olan 400 kişiye uygulanmıştır. Analiz sonucunda Elazığ ilinde halkla ilişkiler mesleğinin toplumdaki algısı üzerine farklı bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Halkla İlişkiler, Algı, Meslek, Toplum*

Introduction

Professions have important roles in terms of division of labor, social stability, integration, socialization, economy and culture. Profession connects people and produces a social hierarchy (İlhan, 2008, p.314-315). The concept of profession also appears as a phenomenon that has social value that enables the individual to be respected and related with others (Yılmaz & Tanrıverdi, 2017, p.622; Kuzgun, 2000). A person's self is constructed from social and role identities (Oyserman et al., 2012; Mirzashvili& Hickerson, 2014). Belonging to a group can influence the selection of behavior and influences the construction, not only of identities, but the self. Therefore, group membership in organizations and the role of organizational and work identities are important (Mirzashvili & Hickerson, 2014).

Perception is the differentiation of the stimuli or events that are present in the environment and the process of interpreting these stimuli (Mutlu, 1994, p.3). It is possible to say that a profession is interpreted by individuals who form a society by the concept of perception of the profession. When the public relations profession is examined, it is seen that there are discussions about whether public relations is a profession. In addition to those who think that public relations is not yet a profession; there are those who think that public relations is in the process of professionalization (Öksüz, 2015, p.251).

The concept of public relations has shown many changes and developments since its first emergence. In every period, public relations have come up to date with different definitions. However, public relations in general, people's mind is not fully established on a clear basis. Even today, this problem persists. This study focuses on how people in society perceive the concept of public relations. The aim of the study is to reveal the perception of the term ın public relations in in society and its recognition. Survey method was used within the scope of the aim and survey questions were prepared. The sample was applied within the sample of Elazığ province.

Literature Review

The profession is seen as an occupational term that describes a domain of

expertise. This term has developed over hundreds of years to refer to a rigorous occupational system in our society. Although many public relations scholars acknowledge the importance of professionalism in public relations (Cameron et al., 1996; Grunig & Hunt, 1984; Abdullah &Threadgold, 2008). Public relations are still seen as a "common occupation" for a number of reasons (Abdullah &Threadgold, 2008).

Individual perception of the profession; expresses the feelings of the individual against the profession, attitude towards the profession, behavior and world view (Eke, 1987, p.378-379). The perception of a profession with the society can be expressed as the feelings of the individuals who make up the society, attitude behavior and world views. Professional perception is very important because it is a reference to the perception of individuals by society as well as perceptions of individuals towards their own professions (Macit, 2007, p.37). A number of factors, such as the functionality of a profession's dignity in the society, affect the perception of that profession by society (Yılmaz & Tanrıverdi, 2017, p.625).

Bernays (1992, 1993) has been the most vocal proponent for licensing of practitioners in public relations as a way to enhance credibility in the practice and to elevate the practice for a profession (Cameron et al. , 1996*).* It is possible to say that there are some problems with the perception of the public relations profession as a society. Public relations are a communication discipline implementing strategic communication processes with target audiences about constituting, preserving and strengthening of image and reputation of the corporations represented. However, it can be considered an irony that public relations profession, which undertakes significant tasks and responsibilities related to the image and reputation of companies and organizations, cannot preserve the image and reputation of their profession accurately (Yıldırım & Akbulut, 2017). There are several reasons why public relations are seen as "common occupation". These are as follows: First, there is no clear area of expertise in public relations or communication management (Cornelissen, 2004; Abdullah &Threadgold, 2008). Johnson and L'Etang emphasised said that the importance of an exclusive jurisdiction in establishing unique professional standards. Second, there is no universal standard of accreditation and licensing by PR professional bodies throughout the world. Third, public relations are not seen as a 'terminal' occupation (full-time occupation), one

of the key criteria of professionalism (Abbott, 1988; Abdullah &Threadgold, 2008). Fourth, there is a need to develop a rigorous body of PR knowledge, which requires the establishment of exclusive training schools (Johnson, 1972; Abdullah &Threadgold, 2008).

The many studies about public relations are reached in literature, but studies on how the public relations profession is perceived by individuals living in the community are limited. Yıldırım and Akbulut investigated the Attitudes and Perceptions on Public Relations Profession of The Relatives of Students in Turkey. White and Park (2010) asserted that public relations are portrayed in a negative way throughout the years by providing images that can be a part of the public's perceptions.

The article of Yıldırım and Akbulut (2017) has been reached regarding the perception of public relations profession. Name of the article is''A Research On Attitudes and Perceptions On Public Relations Profession of The Relatives of Students Who Study Public Relations and Publicity Programs". The opinions of the article families changed during the students studying period in the related departments; and yet, they have not completely perceived the extent of the profession yet. Some articles related to the perception, training and development of the profession by professionals and academicians (Cameron et al., 1996; L'Etang, 2002; Abdullah & Threadgold, 2008; Wright, 2011; Mirzashvili & Hickerson, 2014). The public relations community in the east of Turkey aims to determine how perceived and awareness of the profession. The reason for the selection of the sample as a province of eastern Turkey more than Turkey in the West this profession encountered, the East is still not considered to be known widely. It is important because it is a first in the field of study.

Methodology

The aim of this study was that the people living in the provinces of eastern Turkey's perception of the public relations profession and know how to identify. The basic hypothesis of the research and awareness of the public relations profession's perception that it is not adequate in Turkey's eastern provinces. In addition, the public relations profession is mixed with different fields, the necessity of education in the public relations profession

and the gender gap in professional workers are the side hypotheses of the study.

For this reason, a survey consisting of 15 questions related to the public relations profession was applied to 400 people in the Elazig, which is more than 18 years old, determined by the random method. The questions relate to how the public relations profession is generally perceived. The questionnaire was limited to questions that the participants could answer in a short time.

The questionnaire forms were applied by the researchers. The answers were given to the questionnaires. The data obtained by this technique were analyzed with the help of SPSS 20 program and interpreted by taking the frequency and percentage distributions. The Croanbach Alpha number of the study was 0,856.

Findings

In this study, 51.5% of the participants in the survey were male and 48.5% were female. Since there were 206 male and 194 female participants, the questionnaire was balanced in terms of gender. If the age range of the participants were examined, 10.6% of the respondents were 18-24 years old, 15.1% were 24-30 years old, 23.2% were 36-42 years, 22.1% were 42-48 years old. While 10.3% is older than 48 years.

Table 1. Data on How The Participants Were First Heard About The Public Relations Profession

	Frequency	**Percent**
From the television	185	46,25
Institutions from	55	13,75
From friends	58	14,5
Activities from	31	7,75
From social media	18	4,5
School	50	12,5
Other	3	0,75
Total	**400**	**100**

The participants were selected as high school graduates, university graduates, primary school graduates and graduate students. The percentage of participants in the survey is 30.1, 38.5, 26.8%, 4.6, respectively.

When the participants were asked about where they first heard the concept of public relations, it was found that nearly 50% of the participants heard the television for the first time. The other participants stated that they heard from friends, institutions, schools, public relations activities and social media, respectively. The other 3 people gave the answer to the newspaper and radio. According to these data, it is possible to say that the public relations profession of television has a great effect in Eastern Anatolia.

Table 2. Data Regarding Participation of Public Relations as an Occupation

	Frequency	**Percent**
Yes	268	67
No	96	24
No idea	36	9
Total	**400**	**100**

When the participants were asked whether public relations are a profession, approximately 70% of the answers are considered as a yes. While 24% of the participants did not see public relations as a profession, 9% stated that they did not have any ideas about this issue. 70% of the respondents view public relations as a profession. Those who do not see as a profession constitute 1/4 of the respondents. It is possible to say that this ratio is high in terms of not accepting a profession.

Table 3. Data on the Public Relations Profession by Participants

	Frequency	**Percent**
Yes known	142	35,5
No unknown	237	59,25
No idea	21	5,25
Total	**400**	**100**

When the participants were asked if the public relations were known enough as a profession, almost 60% of the participants answered as Unknown. According to these data, it is possible to say that the public relations profession is largely unknown to the public.

Table 4. Data on the First Arrival of the Participants in Public Relations

	Frequency	Percent
Human resources	27	6,75
Promotion	37	9,25
Contact	99	24,75
Advertisement	22	5,5
Empathy	17	4,25
Consultant	41	10,25
To be the voice of the people	28	7
The relationship between the institution and the public	31	7,75
Other	12	3
No idea	86	21,5
Total	**400**	**100**

When the participants were asked about the first thing that comes to their minds when they talked about the profession of public relations, about 25% of the respondents answered as "communication". Then, the consultant, publicity, the relationship between the people and the public, human resources, the voice of the people, empathy, etc. are given. The most remarkable point here is that 21% of the participants have no idea about this issue. According to the results of this analysis, public relations are less known to the public.

Table 5. Data Regarding How Attendees Detect Public Relations Profession

	Frequency	Percent
Very good	52	13
Good	141	35.25
Central	173	43,25
Bad	24	6
Very bad	10	2,5
Total	400	100

In order to measure how the public relations profession is perceived by the public, the majority of the participants answered the question. The proportion of those who say good is higher than those who say bad. According to this, the perceptions of the individuals in the society against the public relations profession have a moderate value.

Table 6. Data on the Expression of Facts in the Public Relations Profession by Participants

	Frequency	Percent
Yes	178	44,5
No	118	29,5
No idea	104	26
Total	**400**	**100**

When the public relations profession is always asked whether the facts are expressed or not; 44.5% of the respondents answered yes. The ratio of those who answered "No" and" non-idea" was close to one.

Table 7. Data on the Reliability of Public Relations Professionals by Participants

	Frequency	Percent
Yes	225	56,25
No	97	24,25
No idea	78	19,5
Total	**400**	**100**

When the participants were asked if the public relations profession gave confidence, 56% of the participants stated that public relations was a profession that gave confidence. 44% of the remaining participants stated that the public relations profession was not reliable or that they had no ideas about it. Considering the data in Table 6, it is possible to say that public relations profession is found reliable by the society.

Table 8. Data on the Necessity of Education to Make Public Relations Profession According to Participants

	Frequency	Percent
Yes	282	70,5
No	65	16,25
No idea	53	13,25
Total	**400**	**100**

When participants were asked about the necessity of education in the public relations profession, 70% of the participants answered as "yes". According to these data, training is necessary to be a public relations profession

Table 9. According to the participants in the Public Relations Profession by Persons in the Personal Properties Needed for Education

	Frequency	Percent
Yes	266	66,5
No	76	19
No idea	58	14,5
Total	**400**	**100**

When the participants were asked about the necessity of personal characteristics in the public relations profession, 66% of the respondents agreed that personal development was necessary, 19% disagreed, and 14% stated that they were unstable.

Table 10. Data on whether the Public Relations Profession of the Participants is Only for Women

	Frequency	Percent
Yes	67	16,75
No	299	74,75
No idea	34	8,5
Total	**400**	**100**

When the public relations profession for the participants is investigated as a profession for women only; Approximately 17% of the participants stated that the public relations profession was a profession for women and about 75% of the participants did not. According to these data, the public relations profession is a profession that can be done in men.

Table 11. Data of the Public Relations Profession According to Participants According to the Ethics and Ethics Acts

	Frequency	Percent
Yes	186	46,5
No	98	24,5
No idea	116	29
Total	**400**	**100**

In order to find out whether the public relations profession is acting in accordance with ethical and moral rules, 46.5% of the participants stated that public relations is an ethical profession. 24.5% of the participants did

not participate and 29% said that they did not have any idea about this issue. According to these data, the employees in the public relations profession follow the ethical rules of the profession.

Table 12. Data on the Necessity of the Public Relations Profession According to Participants

	Frequency	Percent
Yes	271	67,75
No	54	13,5
No idea	75	18,75
Total	**400**	**100**

In order to determine whether the profession of public relations is a necessary profession, approximately 70% of the participants answered yes . About 14% of the remaining respondents answered% no ", while about 19% said it was not an idea. According to these data, the majority of the participants expressed the necessity of the public relations profession.

Conclusion

The results of this study are given below:

- This study showed that the public relations profession is not well known. Furthermore, public relations are mixed with different professions.
- Participants said that public relations are seen as a profession, but the perception in society is not a good profession.
- Those who work in this profession must have graduated from the Public Relations Department. It has been found that the public relations profession is not only a profession for women.
- The most of the participants have heard about this profession on television for the first time. In general, they are said that the profession is necessary, although the level of awareness about the public relations profession and the perception of the profession by the public are low.

Kaynakça / References

Abbott, A. (1988). *The system of professions: an essay on the division of expert labor.* Chicago: the university of chicago press.

Abdullaha, Z. and Threadgoldb, T. (2008). Towards the professionalisation of public relations in Malaysia:Perception management and strategy development. *Public Relations Review* ,34 , 285–287.

Bernays, E. L. (1992). Securing the future of public relations. *pr update*, *2*(1), 8-9.

Bernays, E. L. (1993). The future of public relations: is licensing the answer?, *Journal Of Corporate Public Relations*, *3*, 8 - 10.

Cameron, G., Sallot, L., and Weaver-Lariscy, R. (1996). Developing standards of professional performance in public relations. *Public Relations Review*, *22*(1),42–62.

Cornelissen, J. P. (2004). *Corporate communication: Theory and practic,* London: Sage Publication.

Eke, B. (1987). Bir sosyal sınıf belirleyicisi olarak meslek faktörü. *istanbul üniversitesi iktisat fakültesi mecmuası*, *43*, Prof. Dr. S. F. Ülgener'e armağan, 377-401.

Grunig, J. E., and Hunt, T. (1984). *Managing public relations*. forthworth, United States: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.

Johnson, T. J. (1972). *Professions and power*. London: The Macmillan Press Ltd.

Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

L'etang, J. (2002). Public relations education in britain: a review at the outset of the millennium and thoughts for a different research agenda. *Journal of Communication Management, 7*(1), *43–53.*

Macit, M. (2007). Büyüyünce ne olmak istersin?:Bir kimlik belirleme sorusu olarak iş/meslek üzerine sosyolojik bir yaklaşım. *Ekev Akademi Dergisi*, *30*, 35-50.

Mutlu, E. (1994). *Iletişim sözlüğü*. Ankara:Ark Yayınları.

Oyserman, D., Elmore, K., and Smith, G. (2012). Self, self-concept, and identity. In M. R. Leary, and J. P. Tangney (eds.) (2nd ed.)., *Handbook Of Self And Identity* (69–104). New York, Ny: The Guilford Press.

Öksüz, B. (2015). Halkla ilişkilerde meslekleşme sorunu. *Iletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi* , *40*, 249-265.

Hocke-Mirzashvili, T. M., and Hickerson, C. (2014). US public relations educators' identification and perception of the discipline. *Public Relations Review*, *40*(1), 100-106.

White, C. and Park, J.(2010). Public perceptions of public relations. *Public Relations Review*, *36*(**4**), 319-324.

Wright, D. K. (2011). History and development of public relations education in north America. *Journal of Communication Management*, *15*(3), 236–255.

Yildirim, G. and Akbulut, D. (2017). Halkla ilişkiler ve tanıtım programlarında öğrenim gören öğrencilerin yakınlarının halkla ilişkiler mesleği konusunda tutum ve algıları üzerine bir araştırma. *Akdeniz Iletişim Dergisi*, *28*, 199-223.

Yilmaz, A. andTanriverdi, H. (2017). Aşçıların meslek uyumu ve meslek algısı düzeyleri üzerine bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(2), 621-639.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tanyıldızı-İmik, N. & Ataykaya, M. (2019). The perception of public relation profession in the society: Example of Elazığ city. *OPUS–International Journal of Society Researches, 11(18*), 1845-1857. DOI: 10.26466/opus.545791

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 26/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Yeterliğin Algılanan Sosyal Destek Açısından İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.544883

*

Fuad Bakioğlu*

* Dr, Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Karaman / Türkiye
E-Posta: fuadpdr@gmail.com **ORCID:**0000-0002-9905-6199

Öz

Sosyal yeterlik, bireyin sosyal ilişki başlatmak va sürdürmesi konusunda becerilerine ola inancıdır. Sosyal yeterliği etkileyen değişkenlerin ortaya konması bu kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinde sosyal yeterliğin algılanan sosyal destek açısından incelenmesidir. Araştırma grubunu 206 (%58.2.1) kadın, 148 (%41.8) erkek olmak üzere toplam 354 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada ''Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentileri Ölçeği'' ve ''Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'' kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi için Bağımsız örneklem t-testi, Pearson korelasyon analizi ve çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularında, üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre sosyal yeterlik ve özel insana yönelik sosyal destek algılarının anlamlı düzeyde farklılaştığı, aile ve arkadaşa yönelik sosyal destek algısının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur. Araştırmada sosyal yeterlik ile algılanan sosyal destek arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, regresyon modelinde sosyal destek algısının sosyal yeterliğin toplam varyansının yaklaşık %32'sini açıkladığı bulgulanmıştır. Sonuç olarak üniversite öğrencilerinin sosyal destek algısı arttıkça sosyal yeterlik düzeyi de artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal yeterlik, Sosyal sonuç beklentileri, Sosyal destek, Üniversite öğrencileri*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 26/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

An Investigation of Perceived Social Support and Social Efficacy in University Students

*

Abstract

Social self-efficacy is the belief in an individual's ability to initiate and maintain a social relationship. Determining the variables affecting social self-efficacy will provide a better understanding of this concept. The aim of this research is to examine the relations between perceived social support and social efficacy of the university students. The research group consisted of 354 university students 206 (58,2%) women and 148 (41,8%) men. In the study, ''Social Efficacy and Social Outcome Expectations Scale'' and ''Multi-Dimensional Perceived Social Support Scale'' were used. Independent sample t-test, Pearson correlation analysis and multiple regression analysis were used to analyze the data. According to the findings of the study, it was found that social efficacy and private human social support perceptions of the university students differed significantly according to gender, and the perception of family and friend social support did not differ significantly. In the study, a significant positive relationship was found between social efficacy and perceived social support. In addition, it was found that the perception of social support in the regression model accounted for about 32% of the total variance of social efficacy. As a result, as the social support perception of university students' increases, the level of social efficacy increases.

Keywords: *Social efficacy, Social outcome expectation, Social support, University students.*

Giriş

Sosyal yeterlik kavramı Albert Bandura (1977, 1997) tarafından Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramında ele alınan öz yeterlik teorisine dayanmaktadır. Öz yeterlik, gelecekte bir performans sergileyecek olan bireyin başarılı olacağına ilişkin inancını ifade etmektedir (Bandura, 1994). Öz yeterliğin belirlenmesinde kişisel deneyim, dolaylı deneyim, sözel ikna ve fizyolojik ve psikolojik durum etkili olmaktadır (Bandura, 1997). Ayrıca bireyin sosyal yeterlik algısının belirlenmesinde sosyal destek kaynakları da etkili olabilmektedir.

Sosyal yeterlik, bireyin sosyal ilişki başlatma ve sürdürmek konusunda becerilerine güvenmesi ve kendisini yeterli görmesidir (Bakioğlu ve Türküm, 2017; Wright, Wright ve Jenkins-Guarnieri, 2013). Sosyal yeterlik bireyin içinde yer aldığı toplumun ve kültürün öğrenilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. İçinde yer aldığı toplumsal yapıda kabul gören iletişim ve etkileşim yollarını öğrenen birey bunu yaşantısına uygulamaktadır. Sonuç olarak sosyal yeterliği gelişmiş bireyin toplumun diğer üyeleri ile etkileşim kurabilecek yeterliğe sahip olması beklenmektedir.

Sosyal yeterlik pek çok kişisel özellikle ilişkili bir alan olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, Sosyal yeterlik, yalnızlık (Bakioğlu ve Türküm, 2017; Hermann ve Betz, 2006) ve depresyon (Ahmad, Yasien ve Ahmad, 2014) ile negatif yönde, yaşam doyumu (Bakioğlu ve Türküm, 2017; Wright ve Perrone, 2010), öz saygı (Hermann ve Betz, 2006) ve problem çözme becerileri (Erözkan, 2013) ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Ancak sosyal yeterlik kavramının anlaşılması adına daha fazla sayıda araştırma yapılması ve kavram hakkında açıklamaların yapılması gerekli görülmektedir.

Sosyal yeterliğin sağlanmasında aile, okul, arkadaş çevresi ve kişinin etkileşim halinde olduğu diğer kaynaklar önemli rol oynamaktadır. Bireyin sosyalleşmesi ilk olarak ailede gerçekleşmektedir (Hetherington ve Parke, 1986). Aile içinde yer aldığı kültürün temel özelliklerini birey dünyaya geldiği andan itibaren ona kazandırmaya çalışmaktadır. Bu yolla ilk sosyalleşme deneyimini birey ailede yaşamaktadır (Topçugil, 2002). Daha sonra birey arkadaş çevresinde sosyalleşme yaşamaktadır. Arkadaş ortamı bireyin aileden ayrı ve bir fert olarak bağımsız ilişki kurduğu ilk çev-

redir (Çimen, 2000; Kulaksızoğlu, 2001). Bu yönüyle birey arkadaş ortamına kendi önceki sosyalleşme becerilerini de uygulayarak sosyal ilişki başlatma ve sürdürme deneyimleri edinmektedir.

Sosyal ilişki başlatabilen bireyler bazı temel özelliklerini de kullanmaktadırlar. Bu özellikler; sabırlı olma, kişilerin hak ve özgürlüklerine saygı duyma, kendi ve diğerlerinin özel alanlarını koruma şeklinde ifade edilebilir. Birey tüm bu özelliklerini kullanarak sosyal ilişkilerini sürdürmekte ve sosyal ağlarını geliştirebilmektedir. Elbette bireyin özellikle sosyal yeterliğinin oluşabilmesi için pek çok destek kaynağına ihtiyacı olduğu da yadsınamaz. Tüm bu bilgiler sosyal yeterliğin sosyal destek ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sosyal destek, bireyin ihtiyaç duyduğunda çevresinden aldığı bilgi, araçsal, duygusal ve sosyal yardımı ifade etmektedir (Cohen, 2004). Sosyal desteğin en önemli ve doğal kaynağı aile ve aile üyeleri olarak görülmektedir (Robertson, 1998). Ayrıca bireyin arkadaşları ve yaşamındaki özel insan diğer sosyal destek kaynaklarını oluşturmaktadır. İlk çocukluk döneminden başlayarak yetişkinliğe doğru aile doğal sosyal destek kaynağı iken arkadaş ve özel insan ise bireyin seçimleri ile gerçekleşen sosyal destek kaynaklarını oluşturmaktadır. Bireyin sosyal destek kaynaklarının olması yaşantısındaki pek çok zorluğun üstesinden gelmesine olanak sağlamaktadır. Nitekim yapılan araştırmalarda sosyal destek ile yalnızlık (Yıldırım, 2000; Yılmaz, Yılmaz ve Karaca, 2008) utangaçlık ve sır saklama (Deniz ve Bakioğlu, 2017) arasında negatif yönde, sosyal bağlılık (Duru, 2008), akademik başarı (Yıldırım ve Ergene, 2003), mesleki olgunluk (Bozgeyikli, Doğan ve Işıklar, 2010), benlik saygısı ve iyi oluş (Saygın, 2008), psikolojik dayanıklılık (Terzi, 2016) ve yaşam doyumu (Çattık ve Aksoy, 2018) ile pozitif yönde bir ilişki olduğuna işaret etmektedir.

Üniversite dönemi yaş itibarıyla genç yetişkinlik dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde bir iş ve bir eş/partner seçme temel yaşam görevleri olarak görülmektedir (Levinson, 1986). Genç yetişkin olan birey iş bulmak için öncelikle belirli bir alanda uzmanlaşmaya gidebileceği bir eğitim almaktadır (Aktu, 2016). Günümüzde özellikle insanlarla sağlıklı ilişki kurabilen ve bunu sürdürebilen bireylerin daha kolay iş buldukları düşünülmektedir. Diğer yandan bireyin bir eş/partner bulabilmesinin yolu sosyal ilişki kurma becerilerini kullanabilmesi ve sosyal yeterliğe sahip olmasın-

dan geçmektedir. Bireyin sosyal yeterliğini etkileyen önemli kaynaklardan birisi sosyal destekleridir. Yapılan araştırmalarda sosyal desteğin sosyal yeterliği etkilediği ortaya konmuştur (Adams vd., 2019; Wang vd., 2018). Aileden, arkadaştan ve özel insandan alınan sosyal destek bireyin sosyal ağlarını geliştirmesine ve sosyal ilişki başlatma ve sürdürmesine katkı sağlayarak sosyal yeterliğinin artmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle üniversite döneminde sosyal destek kaynaklarının aktive edilmesi ve bireyin sosyal yeterliğinin artmasına olanak sağlamaktadır (Karademas, 2006). Nitekim sosyal olmak üniversite dönemine denk gelen genç yetişkinlik döneminin önemli gelişim görevleri arasında yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında üniversite öğrencilerinin sosyal yeterliği ile sosyal destek algısı arasındaki ilişkilerin ortaya konması önemli görülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve sosyal yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu çerçevede bu araştırmada, ilk olarak üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre algılanan sosyal destek ve sosyal yeterliklerinin farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmektedir. Daha sonra algılanan sosyal destek ve sosyal yeterlik arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olup olmadığı ve algılanan sosyal desteğin sosyal yeterliği yordayıp yordamadığına bakılmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, algılanan sosyal desteğin sosyal yeterliği ne ölçüde yordadığını ve değişkenler arasındaki ilişkilerin incelendiği tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni sosyal yeterlik, bağımsız değişken ise algılanan sosyal destektir.

Araştırma Grubu

Bu araştırma, 2018-2019 öğretim yılının güz döneminde Türkiye'nin Orta Karadeniz Bölgesinde yer alan bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 354 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubunda 206 kadın (%58.2) ve 148 erkek (%41.8) şeklinde cinsiyetlerini işaretleyen katı-

lımcı yer almaktadır. Araştırma grubunda yer alan üniversite öğrencilerinin yaş ortalaması 20.54 (ss=1.99) ve yaşları 17 - 30 arasında değişmektedir.

Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırma verilerinin elde edilebilmesi için kullanılan ölçme araçlarına ait bilgiler yer almaktadır.

Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentileri Ölçeği: Sosyal Yeterlik ve Sonuç Beklentileri Ölçeği (SYSBÖ) Wright, Wright ve Jenkins-Guarnieri (2013) tarafından bireylerin sosyal yeterlik düzeylerinin belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Bakioğlu ve Türküm (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekte Beşli Likert tipi derecelendirme (1= Hiç katılmıyorum, 5= Tamamen katılıyorum) kullanılmıştır. Ölçekte 19 madde yer almakta ve ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçek sosyal yeterlik ve sosyal sonuç beklentisi şeklinde iki alt boyuttan oluşmaktadır. Sosyal yeterlik alt boyutunda 13 madde, sosyal sonuç beklentileri alt boyutunda 6 madde yer almaktadır. Ölçekten toplam puan alınmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 19 ile 95 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması sosyal yeterlik ve sonuç beklentileri düzeyinin yüksek olmasına işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmasında yapının doğrulandığı ve iyi uyum indekslerinin elde edildiği görülmektedir (χ^2/sd = 1.17, RMSEA = .07, GFI = .89, AGFI = .86, CFI = .98, NFI = .96, NNFI = .97, IFI = .98 ve SRMR = .05). Ölçeğin güvenirlik analizinde Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ölçek toplamı için .91, sosyal yeterlik alt boyutu için .92 sosyal sonuç beklentileri alt boyutu için .81 ve test tekrar-test güvenirlik katsayısı ölçek toplamı için .90 bulunmuştur. Bu araştırma için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ölçek toplamı için .93, sosyal yeterlik alt boyutu için .93 ve sosyal sonuç beklentileri alt boyutu için .80 bulunmuştur.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) bireylerin aile, arkadaş ve özel insandan algıladığı sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla Zimmet, Powel ve Farley (1988) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması gözden geçirme çalışması Eker, Arkar ve Yaldız (2001) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekte Yedili Likert tipi derecelendirme (1= Kesinlikle hayır, 7= Kesinlikle evet) kullanılmıştır. Ölçekte 12 madde yer almakta ve ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, aile, özel insan ve arkadaş sosyal destek algısı olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Her bir boyutta dört madde yer almaktadır. Ölçeğin her bir boyutunda alınabilecek puanlar 4 ile 28 arasında değişmektedir. Ölçeğin her bir boyutu için alınan puan yükseldikçe algılanan sosyal destek (aile, özel insan, arkadaş) düzeyinin de yükseldiği anlamına gelmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmasında yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin üç faktörden oluştuğu ve toplam varyansın %75.3'ünün açıklandığı görülmüştür. Ölçeğin güvenirlik analizinde Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ölçek toplamı için .89, aile sosyal destek algısı alt boyutu için .85, özel insan sosyal destek algısı alt boyutu için .92 ve arkadaş sosyal destek algısı alt boyutu için .88 bulunmuştur. Bu araştırma için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ölçek toplamı için .88, aile sosyal destek algısı alt boyutu için .85, özel insan sosyal destek algısı alt boyutu için .86 ve arkadaş sosyal destek algısı alt boyutu için .92 bulunmuştur.

Verilerin Analizi ve İşlem

Bu araştırmada betimsel analizler (frekans, ortalama, standart sapma), güvenirlik analizleri (çarpıklık, basıklık, korelasyon) ve karşılaştırma analizleri (bağımsız örneklem t-test, çoklu regresyon) için IBM SPSS Statistic 22 programı kullanılmıştır.

Bu araştırmanın betimsel analizleri yapılırken istatistiksel tekniklerin seçimi için normal dağılım varsayımları kontrol edilmiştir. Araştırmanın betimsel analizlerinde kullanılacak istatistiksel yöntem seçiminde çarpık-

lık, basıklık ve Kolmogrov Smirnov değerleri incelenerek karar verilmiştir. Araştırmada sosyal yeterlik için çarpıklık katsayısı -.27, basıklık katsayısı .40, aile sosyal destek algısı için çarpıklık katsayısı -1.03, basıklık katsayısı .14, özel insan sosyal destek algısı için çarpıklık katsayısı -.37, basıklık katsayısı -1.13 ve özel insan sosyal destek algısı için çarpıklık katsayısı -.81, basıklık katsayısı -.13 olarak hesaplanmıştır. Kolmogrov Smirnov değeri incelenmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna varılmıştır. Üniversite öğrencilerinin sosyal yeterlik ve sosyal destek algısı düzeylerinin cinsiyet göre farklılaşıp farklılaşmadığına bağımsız örneklem t-testi sonuçları ile değerlendirilmiştir. Üniversite öğrencilerinin sosyal yeterlik ve sosyal destek algısı arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ve çoklu regresyon analizi yöntemleri ile incelenmiştir. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından sınıf ortamında toplanmıştır. Veriler araştırmaya katılmaya gönüllü olan katılımcılardan elde edilmiştir. Veri setinin yanıtlanması ortalama 30 dakikalık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Bulgular

Bu başlık altında araştırmadan elde edilen bulgulara verilmiştir. İlk olarak üniversite öğrencilerinin sosyal yeterliklerinin cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Cinsiyete göre sosyal yeterlik arasındaki fark

Cinsiyet	**N**	$\overline{X}$	**ss**	**sd**	**t**	**p**
Kadın	206	74,03	9,61	352	-5,95	,00
Erkek	148	80,67	11,29			

Tablo 1 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre erkeklerin sosyal yeterlik puanlarının kızlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir [$t_{(352)}$ = -5.95; p>.05]. Üniversite öğrencilerinin sosyal destek algılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre aile sosyal destek [$t_{(352)}$ = -.73; p>.05] ve arkadaş sosyal destek [$t_{(352)}$ = -1.16;

p>.05] puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Ancak cinsiyete göre erkeklerin özel insan sosyal destek puanlarının kızlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir [$t_{(352)}$ = -2.72; p>.05].

Tablo 2. Cinsiyete göre algılanan sosyal destek arasındaki fark

Değişken	**Cinsiyet**	**N**	$\overline{X}$	**ss**	**Sd**	**t**	**p**
Aile	Kadın	206	22.94	5.49	352	-.73	.47
	Erkek	148	23.34	4.76			
Özel İnsan	Kadın	206	17.84	8.11	352	-2.72	.03
	Erkek	148	19.74	7.65			
Arkadaş	Kadın	206	21.99	5.32	352	-1.16	.25
	Erkek	148	22.64	4.94			

Üniversite öğrencilerinin sosyal yeterlik ve sosyal destek algıları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olup olmadığı Pearson korelasyon analizi ve çoklu regresyon analizi yöntemleri ile incelenmiştir.

Korelasyon Analizi Sonuçları

Bu başlık altında sosyal yeterlik ile sosyal destek algısı arasındaki ilişkileri içeren Pearson korelasyon analizi bulgularına yer verilmiştir. Araştırmanın değişkenlerine ait Pearson korelasyon, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Değişkenler arasındaki Pearson korelasyonları

Değişken	**Sosyal Yeterlik**	**Aile**	**Özel İnsan**	**Arkadaş**	$\overline{X}$	**ss**
Sosyal Yeterlik	-				76.81	10.84
Aile Sosyal Destek	.46**	-			23.11	5.20
Özel İnsan Sosyal Destek	.41**	.34**	-		18.63	7.96
Arkadaş Sosyal Destek	.46**	.64**	.29**	-	22.27	5.17

Tablo 3 incelendiğinde yordanan değişken (sosyal yeterlik) ile yordayıcı değişken (aile, özel insan ve arkadaş sosyal destek algısı) puanları arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde korelasyon değerleri elde edilmiştir. Araştırmanın değişkenleri incelendiğinde sosyal yeterlik ile algılanan sosyal destek arasında orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca, bu araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal yeterlik ve sonuç beklentileri ölçeğinden aldıkları ortalama puan 76.81'dir. Katılımcıların aile, özel insan ve arkadaş sosyal destek puan ortalamaları sırasıyla 23.11, 18.63 ve 22.27 olarak bulunmuştur.

Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde algılanan sosyal desteğin sosyal yeterliği yordama düzeyini içeren çoklu regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Regresyon analizine ilişkin sonuçlar Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4. Sosyal yeterliğin yordanmasına ilişkin Çoklu Regresyon Analizi sonuçları

Yordayıcı Değişken	**B**	**Standart Hata**	β	**t**	p	**İkili r**	**Kısmi r**
Sabit	48.401	2.390	-	20.250	.00	-	
Aile	.434	.122	.208	3.556	.00	.46	.19
Özel İnsan	.354	.064	.260	5.510	.00	.41	.28
Arkadaş	.528	.121	.252	4.374	.00	.46	.23
$R= .563, R^2= .317, F= 54.083, Sd= 3;350, p= .000$							
Sosyal Yeterlik= 48.401 + .528 Arkadaş + .434 Aile + .354 Özel İnsan							

Tablo 4 incelendiğinde sosyal yeterlik yordanan değişkeni ile algılanan sosyal destek (aile, özel insan, arkadaş) yordayıcı değişkenine ait regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{(3;350)}$= 54.083; p<.01). Modelde sosyal destek algısı (aile, özel insan, arkadaş) yordayıcı değişkeni yordanan değişken olan sosyal yeterlik algısı toplam varyansının yaklaşık %32'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerin sosyal yeterlik üzerindeki göreli önem sırası, özel insan, arkadaş ve aile sosyal destek algısı şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise sosyal destek algısı değişkenlerinin (aile, özel insan, arkadaş) sosyal yeterlik üzerinde anlamlı yordayıcıları olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular tartışılmaktadır. Bu araştırmanın amacı, algılanan sosyal destek ile sosyal yeterlik arasındaki ilişkiyi incelemek ve algılanan sosyal desteğin sosyal yeterliği yordama düzeyini belirlemektir.

Araştırmada ilk olarak sosyal yeterliğin cinsiyete göre erkeklerin puanlarının kadınların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Araştırmanın bu bulgusu alanyazında yapılan araştırma bulguları ile benzerdir (Karahan, Sardoğan, Özkamalı ve Menteş, 2016). Anadolu kültüründe erkeklerin kültürel olarak evin dışındaki ilişkileri yürüten kişi olması sosyal olarak yeterliği edindiğini düşünmesine ortam sağlamaktadır. Nitekim kadınlara daha çok ev içi sorumlulukların yüklendiği geleneksel toplumlarda erkek sosyal olarak özerk yapıda olmaktadır. Bu bulgu da bu bilgileri doğrular niteliktedir.

Araştırma bulgularına göre, algılanan aile ve arkadaş sosyal desteğinin cinsiyete göre farklılaşmadığı ancak özel insandan algılanan sosyal desteğin erkeklerin lehine farklılaştığı bulunmuştur. Alan yazın incelendiğinde ergenlik dönemindeki kızların aileden, arkadaştan ve öğretmenlerden aldıkları sosyal desteğin yüksek olduğu görülmektedir (Kaşık, 2009). Ancak üniversite döneminde bireyler karşı cinse yönelmekte ve ilk doyum verici ilişkilerini kurmaktadırlar. Özellikle erkeklerin ilk çocukluk yaşantısından itibaren sosyalleşme konusunda aileler tarafından desteklendiği ancak genç yetişkinlik döneminde ailenin yerini özel insan almaktadır. Dolayısıyla bu dönemde sosyal destek kaynaklarının özel insana yöneldiği görülmektedir. Bu araştırmada elde edilen bulgular bu bilgileri doğrular niteliktedir.

Araştırmanın değişkenleri olan algılanan sosyal destek ile sosyal yeterlik arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Regresyon analizinde algılanan sosyal desteğin sosyal yeterlik toplam varyansının yaklaşık %32'sini açıkladığı görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde bu araştırmanın bulgularına benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir (Adams vd., 2019; Karademas, 2006; Traş ve Arslan, 2013; Wang vd., 2018). Sosyal destek (aile, arkadaş ve özel insan) bireyin sosyal ilişki kurmasına ve var olan sosyal ilişkilerini sürdürmesine ve koruma-

sına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla başkaları ile sosyal ilişki kuran bireyin sosyal destek kaynaklarının onu teşvik etmesi, cesaretlendirmesi olumlu sosyal ilişkiler kurmasını sağlamaktadır (Karademas, 2006). Nitekim çevresi tarafından teşvik edilmeyen bireyler yeni deneyimlere kapalı olmakta ve girişimde bulunmaktan kaçınmaktadırlar. Tüm bu bilgiler dikkate alındığında bireyin sosyal destek kaynaklarının olması sosyal yeterliğinin beslenmesine olanak sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Psikolojik danışma alanında alan uzmanları ve araştırmacılar, üniversite öğrencilerinde sosyal yeterliklerini arttırmaya yönelik çalışma yaptıklarında mutlaka sosyal destek kaynaklarını işe koşmalıdırlar. Nitekim sosyal destek kaynakları işlevsel olan bireylerin sosyal yeterliklerinin yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca kadınların ve erkeklerin sosyal yeterlik ve sosyal destek algılarının farklılaşmasına ilişkin kaynakların belirlenmesi, cinsiyetler arasındaki farklılaşmanın ortadan kaldırılmasına ve eşitlik temelli sosyalleşmenin gerçekleşmesine olanak saylayacağı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yapılacak olan araştırmalarda kültürel öğelerin/özelliklerin sosyal yeterliğe etkisi incelenebilir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular üniversite öğrencilerinin anket formlarına verdikleri yanıtlara dayanmaktadır. Sosyal yeterlik ve sosyal destek kavramları kültürel unsurları da içermektedir. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda kültüre özgü kaynakların ortaya çıkarılabilmesi için karma desen araştırma yöntemi kullanılabilir. Farklı kültürel gruplardan elde edilen verilerin karşılaştırıldığı karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

An Investigation of Perceived Social Support and Social Efficacy in University Students

*

Fuad Bakioğlu

Karamanoglu Mehmetbey University

Social efficacy is a concept that is researched in the field psychology. Social efficacy is based on self-efficacy theory which is handed in social cognitive learning theory. Social efficacy is that an individual trusts his / her skills in initiating and maintaining a social relationship. Social self-efficacy is closely related to many variables. For example; social self-efficacy is negatively corelated with loneliness and depression, positively correlated with problem solving and life satisfaction. Being social is a basic life task especially for university students. Determining the variables that support the social self-efficacy of university students will facilitate the fulfillment of these life tasks. One of these variables is perceived social support.

Social support refers to information, instrumental, emotional and social assistance that an individual receives from his / her environment when needed. The sources of social support (family, friends and private people) allow the individual to be encouraged to initiate and maintain social relations. Social self-efficacy of individuals who use social support resources is high. It is important to draw attention to these social support resources in such an important place and to reveal their relationship with social self-efficacy. Determining the variables affecting social self-efficacy will provide a better understanding of this con-cept. The aim of this research is to examine the relations between perceived social support and social efficacy of the university students.

The sample of 354 volunteered university students from a university in the northwest part of Turkey was recruited between October and November 2018. The mean age of the participants was 20.54 years (Standard Deviation = 1.99) with a range from 17 to 30 years. Of these, 58.2% (N = 206) were female and 41.8% (N = 148) were male. The data of this study was

collected using ''Social Competency and Social Outcome Expectations Scale'' and ''Multi-Dimensional Perceived Social Support Scale''. In this study, the normal distribution assumptions were checked. As a result of the analyzes, it was concluded that the data showed normal distribution. Thus, it was decided to use parametric analysis methods. Independent sample t-test, Pearson correlation analysis and multiple regression analysis were used to analyze the data. The statistical analysis of the data was performed using 22.0 SPSS package program.

This study was conducted to investigate the relationship between perceived social support and social efficacy. This study also examined the differences in the level of perceived social support and social efficacy of university students according to gender.

According to the findings of the study, it was found that social efficacy and private human social support perceptions of the university students differed significantly according to gender, and the perception of family and friend social support did not differ significantly. When we look at the relations between predicted and predictive variables, there is positive correlations between social efficacy and perceived social support. In addition, it was found that the perception of social support in the regression model accounted for about 32% of the total variance of social efficacy. As a result, as the social support perception of university students' increases, the level of social efficacy increases. It is possible to say that individuals supported by family, friends and private people will rely on their skills in initiating and maintaining social relationships. Individuals are separated from their families for the first time and live independently. The individual's ability to cope with their own difficulties will allow them to be independent. Individuals in this period to initiate and maintain positive social relations with others will allow them to have a wider network as socially. In this stage, when the individuals take these steps, the introduction of social support resources will contribute to the increase of individuals' perceptions of social self-efficacy. While family social support is important in the early years of the university period, private human social support is becoming more important towards the end of university years. This may be due to the fact that individuals in young adulthood have the first satisfactory relationship with the opposite sex and preparation for marriage.

The findings of this study are based on the responses of university students to the questionnaire forms. The concepts of social competence and social support include cultural elements. After that, a mixed pattern research method can be used in order to reveal culture-specific resources. Comparative studies can be done comparing the data obtained from different cultural groups. It is recommended that social support resources should be included in psychoeducation programs prepared to increase social self-efficacy in the field of psychological counseling. Furthermore, these studies can be carried out by field experts within the scope of preventive guidance activities.

Kaynakça / References

Adams, S. W., Bowler, R. M., Russell, K., Brackbill, R. M., Li, J., ve Cone, J. E. (2019). PTSD and comorbid depression: Social support and self-efficacy in World Trade Center tower survivors 14-15 years after 9/11. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 11*(2), 156-164. doi:10.1037/tra0000404.

Ahmad, Z. R., Yasien, S., ve Ahmad, R. (2014). Relationship between perceived social self-efficacy and depression in adolescents. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, *8*(3), 65-74.

Aktu, Y. (2016). Levinson'un kuramında ilk yetişkinlik döneminin yaşam yapısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *8*(2), 162-177. doi:10.18863/pgy.12690

Bakioğlu, F., ve Türküm, A. S. (2017). Psychometric properties of adaptation of the social efficacy and outcome expectations scale to Turkish. *European Journal of Educational Research, 6*(2), 213-223. doi:10.12973/eu-jer.6.2.213

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review, 84* (2), 191-215.

Bandura, A. (1994). Self-efficacy. V.S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior (*Vol. 4), içinde (s. 71-81). New York: Academic Press.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control.* New York: W. H. Freemen Company.

Bozgeyikli, H., Doğan, H. ve Işıklar A. (2010). Üstün yetenekli öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri İle algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki İlişkinin incelenmesi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 28*(1), 133-149.

Cohen, S. (2004). Social relationships and health. *American Psychologist, 59*(8), 676-684.

Çattık, M., ve Aksoy, V. (2018). Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, *43*(195), 65-77. doi:10.15390/EB.2018.7246

Çimen, S. (2000). *Ankara'da üniversite anaokullarına devam eden beş altı yaş çocuklarının psiko-sosyal gelişimlerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Deniz, M., ve Bakioglu, F. (2017). Ergenlerde sır saklamanın duygusal özerklik, ahlaki olgunluk, yalnızlık, utangaçlık ve sosyal destek açısından incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(3), 1118-1133. doi:10.14686/buefad.338144

Duru, E. (2008). Yalnızlığı yordamada sosyal destek ve sosyal bağlılığın rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, *23*(61), 15-24.

Eker, D., Arkar, H., ve Yaldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikoloji Dergisi, 12*, 17-25.

Erözkan, A. (2013). The effect of communication skills and interpersonal problem solving skills on social self-efficacy. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *13*(2), 739-745.

Hermann, K. S., ve Betz, N. E. (2006). Path models of the relationships of instrumentality and expressiveness, social self-efficacy, and self-esteem to depressive symptoms in college students. *Journal of Social and Clinical Psychology, 25*, 1086-1106.

Hetherington, E. M., ve Parke, R. D. (1986). *Child psychology a contemporary viewpoint*.(3rd Ed.), Mcgraw-Hill Book Company.

Karademas, E. C. (2006). Self-efficacy, social support and well-being: The mediating role of optimism. *Personality and İndividual Differences*, *40*(6), 1281-1290. doi:10.1016/j.paid.2005.10.019

Karahan, T. F., Sardoğan, M. E., Özkamalı, E., ve Menteş, Ö. (2016). Lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşüncelerin, yaşanılan sosyal birim ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *3*(26), 35-45.

Kaşık, D. Z. (2009). *Ergenlerde karar verme stilleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin sosyal yetkinlik beklentisi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Yayınları.

Levinson, D. J. (1986) A conception of adult development. *American Psychologist, 41*, 3-13.

Saygın, Y. (2008). *Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi.

Terzi, Ş. (2016). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *3*(29), 1-11.

Topçugil, N. (2002). *Ankara defterdarlığı gündüz bakımevine devam eden 3-6 yaş grubundaki çocukların aile işlevselliğinin değerlendirilmesi ve aile işlevlerinin çocukların psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimleri üzerindeki etkisinin araştırılması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Traş, Z., ve Arslan, E. (2013). Ergenlerde sosyal yetkinliğin, algılanan sosyal destek açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, *12*(4), 1133-1140.

Wang, L., Tao, H., Bowers, B. J., Brown, R., ve Zhang, Y. (2018). Influence of social support and self-Efficacy on resilience of early career registered nurses. *Western Journal of Nursing Research*, *40*(5), 648-664. doi:10.1177/0193945916685712

Wright, S. L., ve Perrone, K. M. (2010). An examination of the role of attachment and efficacy in life satisfaction. *Counseling Psychologist, 38*, 796-823. doi:10.1177/0011000009359204

Wright, S. L., Wright D. A., ve Jenkins-Guarnieri (2013). Development of the Social Efficacy and Social Outcome Expectations Scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 46*(3), 218-231. doi:10.1177/0748175613484042

Yıldırım, İ. (2000). Akademik başarını yordayıcısı olarak yalnızlık sınav kaygısı ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *18*(18), 167-176.

Yıldırım, İ., ve Ergene, T. (2003). Lise son sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yordayıcısı olarak sınav kaygısı, boyun eğici davranışlar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *25*(25), 224-234.

Yılmaz, E., Yılmaz, E., ve Karaca, F. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Genel Tıp Dergisi*, *18*(2), 71-79.

Zimmet, G. D., Powel, S. S., ve Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, *52*, 30-41.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bakioğlu, F. (2019). Üniversite öğrencilerinde sosyal yeterliğin algılanan sosyal destek açısından incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1858-1875. DOI: 10.26466/opus.544883

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 20/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/06/2019

Kars İlinin Destinasyon İmajı ve Doğu Ekspres'i Deneyimi

DOI: 10.26466/opus.567950

*

Seda Derinalp Çanakçı* - Tuncay Çanakçı** - Erol Geçgin***

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Turizm Fakültesi, Sarıkamış/Kars/Türkiye
E-Posta: sedaderinalp@yahoo.com **ORCID:** 0000-0001-6530-8813
** Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Turizm Fakültesi, Sarıkamış/Kars/Türkiye
E-Posta: tuncaycanakci@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-8438-1098
***Öğr. Gör., Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Meslek Yüksekokulu, Sarıkamış/Kars/Türkiye
E-Posta: erolgecgin@hotmail.com **ORCID:** 0000-0001-8375-9343

Öz

Bu araştırma, Kars ilini ziyaret eden ve Doğu Ekspres'i *ile ayrılan yerli turistler aracılığı ile Kars ilinin destinasyon imajını ve turistlerin Doğu Ekspres'i deneyimleri ile ilgili düşüncelerini ortaya koymak amacıyla tasarlanmıştır. Araştırmada örneklem seçimi olarak olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. Anketin uygulanma sürecinde yerli turistler ile yüz yüze temas edilmiştir. Uygulama sonucu toplam 388 adet kullanılabilir anket elde edilmiştir. Araştırmaya katılan yerli turistler destinasyon imajını; turistik işletmelerin imajı, bilgilendirme ofisleri, Doğu Ekspres'i, yerel halk imajı, şehir imajı ve ulaşım olanakları olmak üzere altı faktörde algılamışlardır. Kars'ı ziyaret eden yerli turistlerin destinasyon imajı algılarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan t-testi ve varyans analizleri sonucuna göre cinsiyet, yaş grubu ve eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılıklara rastlanılmıştır.Yerli turistlerin en çok katıldıkları turistik aktivitelerin başında ise, Doğu Ekspres'i deneyimi, Ani Antik Kent ziyareti ve Çıldır gölü gelmektedir. Önem derecesine göre Halk Oyunları son sırada yer almaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Destinasyon imajı, Doğu Ekspres'i, Kars.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 20/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/06/2019

Destination Image of Kars Province and Orient Express Experience

*

Abstract

This research has been designed to reveal the image of the province of Kars and the opinions of the tourists about the expriences of the Orient Express via local tourists visiting Kars and departing with Orient Express. In the research, it was preferred to use sampling method which is not based on probability as sampling choice. During the implementation of the survey, local tourists were contacted face to face. A total of 388 available surveys were obtained. Local tourists who participated in the research were able to identify the destination image in six factors; touristic enterprises, information offices, Orient Express, local public image, city image and transportation facilities. According to the results of t-test and analysis of variance, significant differences were found according to the variables of gender, age group and educational status in order to determine whether the destination image of the local tourists visiting Kars differ according to their demographic characteristics.The most popular local tourist activities are Orient Express experience, the Ani Ancient City visit and Cildir lake. According to their importance, Folk Dance is the last place.

Keywords: *Destination image, Orient Express, Kars.*

Giriş

Ülkelerin gelişmesi ve kalkınmasında önemli bir yere sahip olan turizm endüstrisi, doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği birçok endüstri ile birlikte ekonomik canlılığın en önemli göstergelerinden birisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, gerek turizm yatırımcılarının gerek ise turistlerin turizme olan ilgi ve beklentileri son yıllarda önemli bir oranda artış göstermektedir.

Turistlerin farklı istek ve beklentileri ile şekillenen turizm endüstrisinin, her destinasyonun pazarlanmasında değişen tüketici isteklerine yönelik hizmet üretimi sağlamak ve turistlerin ilgisini çekecek çekiciliklere yer vermesi gerekmektedir. Alt yapısı güçlü, turistik yatırımları yeterli, olumlu bir imaj taşıyan, rakiplerinden farklı ürünlere ve alternatiflere sahip destinasyonlar pazardan daha büyük pay elde etmektedirler. Böylece destinasyonların pazarlanmasında ve turistlerin destinasyona yönelik algılarında imaj önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok farklı değişken tarafından etkilenebilen destinasyon imajı bölge kaynaklarının etkin olarak yönetilerek ve korunarak turistlerin beklentileri doğrultusunda sürdürülebilir şekilde sunulması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Kars'ı ziyaret eden ve Doğu Ekspres'i ile ayrılan yerli turistler aracılığı ile Kars'ın destinasyon imajını ve turistlerin Doğu Ekspres'i deneyimleri ile ilgili düşüncelerini ortaya koymaktır. Çalışmada kısaca destinasyon imajı literatürüne yer verilmiştir. Ardından araştırmanın amacı ve yöntemi, veri toplama aracı, evren ve örneklem, verilerin analizi ve bulgularına yer verilerek sonuç ve öneriler ile sonlandırılmıştır.

Destinasyon İmajı

Destinasyon kavramının tanımı geçmişten günümüze gelinerek birçok defa yapılmıştır. Destinasyon, bir ada, ülke ve kasaba gibi coğrafik alanlar olarak tanımlanırken, bir başka tanıma göre insanların belli bir etkinlikte bulunmak için seyahat ettikleri ve konakladıkları yer olarak tanımlanmaktadır (Davidson ve Maitland, 1997; Hall, 2000). Bir başka tanıma göre destinasyon, turistlerin ihtiyaçlarını karşıladıkları etkinlik noktası, turizm

hareketlerinde gidilecek yer, son varış noktası, kişinin gitmek istediği seçilmiş veya belirlenmiş yerdir (Cooper, Fletcher, Gilbert, Shepherd ve Wanhill, 1998).

İmaj, geniş kapsamlı ve karmaşık bir kavramdır. Bu nedenle imaj kavramının çok sayıda tanımı yer almaktadır (Yaraşlı, 2007, s.4). İmajın, bir yer veya ürün hakkında kişi ya da grupların bilgi, izlenim, önyargı ve görüşleri olarak tanımlanması mümkündür (Tolungüç, 1992, s.11). Başka bir tanıma göre imaj, bilgilenme sürecinin sonunda ulaşılan imge olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca imaj, kişiye yardım eden, duyu organlarımız ile hissettiğimiz bir şey ile ilgili zihnimizde oluşan duygular ve bilgiler olarak da tanımlanabilir (Öter ve Özdoğan, 2005, s.129; Umur, 2016, s.273).

Turizm açısından ele alındığında imaj, sunulan mal ve hizmetler bütününün insanlar tarafından algılanması sonucunda ortaya çıkan bir kavram olarak görülmektedir (Kıycı, 2010, s.24). Turizmde kullanılan imaj kavramı "destinasyon imajı" olarak ifade edilmektedir (Tosun ve Temizkan, 2004, s.350).

Destinasyon imajı, destinasyonun sahip olduğu niteliklere yönelik insanların bireysel algılarının daha bütüncül bir yapı oluşturmasıyla ortaya çıkmaktadır (Choi, Chan ve Wu, 1999,s.361). Dolayısıyla destinasyon imajı, kişilerin bir destinasyon hakkında sahip oldukları fikirlerin, inançların ve izlenimlerin toplamı olarak ifade edilebilmektedir (Hunt, 1975; Baloğulu ve McCleary, 1999, s.870).

Bireyin zihninde oluşan bazı izlenimler üzerine kurulan imaj oluşumu, destinasyon imajı olarak bakıldığında bu izlenimler; tanıtım kaynakları (seyahat broşürleri, afişler), başkalarının düşünceleri (aile, arkadaş, seyahat acenteleri), medya (gazete, dergi, televizyon, kitap, filmler) gibi pek çok kaynaktan gelmektedir. Bu izlenimler, destinasyonun ziyaret edilmesiyle birlikte, edinilen bilgi ve deneyim nedeniyle imaj etkilenmekte ve değişime uğramaktadır (Echtner ve Ritchie 2003, s.38). Sözü geçen etkenler göz önüne alındığında Kars ili son yıllarda medyada yer alan haberler ve Kars'a yolculuk eden turistlerin ulaşım aracı olarak Doğu Ekspres'ini tercih etmesi ve bu seyahate dair yapılan paylaşımların artması sonucu henüz Kars'ı ziyaret etmeyen turistlerin ilgisini çekmektedir.

Diğer ulaşım sistemleri ile kıyaslandığında demiryolu ulaşımını turizm açısından çekici kılan bazı özellikleri bulunmaktadır. Fazla sayıda

yolcu taşıyabilmesi, rahat olması, tren içinde dolaşma imkanının bulunması, yataklı odalarda geceleme imkanın bulunması ve tren içinde yemeiçme hizmetinin veriliyor olması turistlerin demiryolu ulaşım sistemini tercih nedenlerindendir (Doğaner, 1998). Son varış noktası Kars ili olan Doğu Ekspres treninin turistler açısından tercih nedenleri arasında yukarıda sıralanan nedenler dışında, tren geçiş güzergahının eşsiz manzaraya sahip olması ve 24-26 saat arası seyahat süresi boyunca yolcular arasında kurulan sosyal iletişimin yolculuğu eğlenceli hale getirmesi sayılabilmektedir.

Araştırma Yöntemi

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırma, Kars'ı ziyaret eden ve Doğu Ekspres'i ile ayrılan yerli turistler aracılığı ile Kars'ın destinasyon imajını ve turistlerin Doğu Ekspres'i deneyimleri ile ilgili düşüncelerini ortaya koymak amacıyla tasarlanmıştır. Yerli turistlerin, kültür amaçlı ziyaret ettikleri Kars ili, eşsiz doğal güzelliklerinin yanı sıra, tarihi yapıları, farklı mutfak kültürü ve Doğu Ekspres'i ulaşım imkanının bulunması Kars turizmine yönelik önemli bir çekim niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın iki temel araştırma sorusu bulunmaktadır. Bunlar: (1) Turistlerin Kars'ın destinasyon imajına yönelik algıları nelerdir? (2) Doğu Ekspres'i ile seyahat etmek Kars ziyaretinde turistlerin beklentilerini karşılamakta mıdır? Temel araştırma sorularının yanı sıra, destinasyon imajının demografik özelliklere göre farklılıkları ve en çok katıldıkları turistik aktivitelerin neler olduğu da çalışmada yanıtları aranan sorular arasındadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler, alan yazından yararlanılarak geliştirilen bir anket ile toplanmıştır. Ankette yer alan sorular, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yerli turistlerin demografik özelliklerine ilişkin sorular yer alırken, ikinci bölümde literatürden (Choi vd., 1999; Hui ve Wan, 2003; Beerli ve Martim, 2004; Kim ve Eves, 2012; Kim, Eves ve Scarles, 2013; Kodaş, 2013; Benli ve Yenipınar, 2018) faydalanılarak araştırmacılar tarafından

geliştirilmiş destinasyon imajı ölçeği yer almaktadır. Turistlerin ankette yer alan sorulara ilişkin katılım düzeyleri "kesinlikle katılmıyorum" (1), "katılmıyorum" (2), "ne katılıyorum/ ne katılmıyorum" (3), "katılıyorum" (4), "kesinlikle katılıyorum" (5) seçeneklerinden birini seçerek belirtmeleri istenmiştir. Ankette yer alan soruların anlaşılırlığı açısından 12-21 Aralık 2017 tarihleri arasında Kars'ı ziyaret eden 58 yerli turist üzerinde ön test yapılmıştır. Ön test sonucu Cronbach's Alpha değeri 0,857 olarak ortaya çıkmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Kars'ı ziyaret edip Doğu Ekspres'i ile ayrılan yerli turistler oluşturmaktadır. Anketin uygulanması 24 Ocak ve 12 Şubat 2018 tarihlerinde araştırmacılar tarafından Doğu Ekspres Treni ile seyahat esnasında gerçekleşmiştir. Anketin uygulanma sürecinde yerli turistler ile yüz yüze temas kurulmuştur. Uygulama sonucu toplam 388 adet kullanılabilir anket elde edilmiştir.

Araştırmada örneklem seçimi olarak olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. Kolayda örnekleme tekniği ankete cevap veren herkesin örnekleme dahil edilebilmesi esasına dayanmaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012, s.139-140). Bu tekniğin tercih edilmesindeki amaç zaman tasarrufunu sağlayarak, ekonomik bir şekilde veri elde edilmesidir (Nakip, 2006, s.204).

Verilerin Analizi

Veri analiz sürecinde, verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla ölçeğe normal dağılım testi ve sapan analizi uygulanmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğunun incelenmesi için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) testlerinden yararlanılmıştır. Ölçeğin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ±3 aralığında yer aldığı tespit edilmiş ve normallik açısından uygun dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Ankette yer alan destinasyon imajı ölçeği için kayıp veri analizi yapılmış ve ölçekte en fazla %0,6 kayıp veri ortaya çıkmıştır. Kayıp verilerde

çok önemli ölçüde rastgelelik olması sebebiyle, ölçekteki kayıp veriler, ilgili maddenin ortalaması kullanılarak tamamlanmıştır (Kalaycı, 2010, s.21-27). Araştırmada destinasyon imajı ölçeğinin tamamı güvenirlik analizine alınmış ve Cronbach's Alpha katsayısı 0,818 olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Bulgular

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmaktadır. Kars'ı ziyaret edip Doğu Ekspres'i ile ayrılan yerli turistlerin %51,8'inin kadın %48,2'sinin erkek olduğu belirlenmiştir..

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişken	**F**	**%**	**Değişken**	**F**	**%**
Cinsiyet			**Kullanılan Ulaşım Aracı**		
			Otobüs	23	5,9
Kadın	201	51,8	Tren	206	53,1
Erkek	187	48,2	Uçak	155	39,9
Toplam	***388***	***100,0***	Otomobil	4	1,0
			Toplam	***388***	***100,0***
Kalış Süresi			**Kars'ı Ziyaret Sayısı**		
Günü birlik	12	3,1	İlk kez	283	72,9
1-2 gece	178	45,9	2-3 arası	42	10,8
3-4 gece	136	35,1	4-5 arası	6	1,5
5 gece ve üzeri	62	16,0	6 ve üzeri	57	14,7
Toplam	***388***	***100,0***	***Toplam***	***388***	***100,0***
Eğitim Durumu			**Toplam Harcama**		
Ortaokul	3	0,8	0-500 TL	141	36,3
Lise	55	14,2	501-1500 TL	142	36,6
Önlisans	26	6,7	1501-2500 TL	78	20,1
Lisans	236	60,8	2501-3500 TL	8	2,1
Lisansüstü	68	17,5	3501 TL ve üzeri	19	4,9
Toplam	***388***	***100,0***	***Toplam***	***388***	***100,0***
Yaş Grubu					
25 yaş ve altı	205	52,8			
26-30 yaş arası	48	12,4			
31-35 yaş arası	38	9,8			
36-40 yaş arası	16	4,1			
41-45 yaş arası	13	3,4			
46 yaş ve üzeri	68	17,5			
Toplam	***388***	***100,0***			

Araştırmaya katılanların yaş grupları incelendiğinde en büyük oranın %52,8 ile "25 yaş ve altı" grubundaki yerli turistlere ait olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %60,8'i ise lisans mezunu turistlerden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan yerli turistlerin %53,1'i ulaşım aracı olarak Doğu Ekspres Tren'ini kullanmış, %72,9'u Kars'ı ilk kez ziyaret etmiş ve %45,9'u 1-2 gece konaklamışlardır. Yerli turistlerin yaptıkları harcamalar dikkate alındığında %36,6 oranında 501-1500 TL harcama yapıldığı görülürken %36,3 benzer oranında 0-500 TL harcama yapıldığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 2 katılımcıların geldikleri illere göre dağılımını göstermektedir. Buna göre Kars'ı ziyaret eden yerli ziyaretçiler büyük oranda İstanbul (%31,2) ve Ankara (%20,4)'dan gelmektedirler.

Tablo 2. Katılımcıların Geldikleri İllere Göre Dağılımı

İller	**N**	**%**
İstanbul	121	31,2
Ankara	79	20,4
Erzurum	31	8
İzmir	23	5,9
Adana	15	3,9
Manisa	15	4,6
Bursa	14	3,6
Erzincan	14	3,6
Mersin	12	3,1
Eskişehir	9	2,3
İzmit	9	2,3
Kayseri	9	2,3
Diğer İller	37	9,7

Tablo 3 katılımcıların önem derecesine göre katıldıkları turistik aktiviteleri göstermektedir. Buna göre Kars ziyaretinde bulunan yerli turistlerin en çok önemsedikleri turistik aktivitelerin başında Doğu Ekspres'i deneyimi, daha sonra ise Ani Antik Kenti ziyareti, Çıldır Gölü ve Baltık mimarisi ziyaretleri gelmektedir. Önem derecesine göre Halk Oyunları son sırada yer almaktadır. Çalışmada veri setinin açıklayıcı faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Meyer- Olkin örneklem yeterliliği ölçütü ile belirlenmiştir. Kalaycı (2010, s.322) analizlerin doğru sonuçlar verebilmesi için KMO oranının 0,50'nin üzerinde olması gerektiğini savunmaktadır. Oran

ne kadar yüksek olursa veri seti faktör analizi yapmak için o kadar iyidir denilebilir.

Tablo 3. Katılımcıların Önem Derecesine Göre Katıldıkları Turistik Aktiviteler

	1		**2**		**3**		**4**		**5**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
Ani Antik Kenti	83	21,4	101	24,1	87	22,4	38	9,8	23	5,9
Baltık Mimarisi	11	2,8	32	8,2	67	17,3	85	24,9	54	13,9
Çıldır Gölü	48	12,4	87	21,3	117	30,3	43	11,1	24	6,2
Halk Oyunu	-	-	-	-	3	0,8	16	4,1	26	6,7
Kayak	31	8,0	55	17,3	22	5,7	32	8,2	42	11,1
Müze Ziyareti	4	1,0	9	2,3	10	2,6	26	6,7	21	5,4
Şehitlik Ziyareti	39	10,1	31	8,0	30	7,7	24	6,2	21	5,4
Doğu Ekspres'i Deneyimi	171	44,1	51	13,1	29	7,5	23	5,9	34	8,8
Gastronomi	1	0,3	9	2,3	35	9,0	66	17,0	71	18,3

Diğer taraftan yapılan açıklayıcı faktör analizlerinde faktörleştirme tekniği olarak temel bileşenler analizi *(principal components analysis)* kullanılmıştır. Analizlerin daha iyi yorumlanabilmesi için faktör varyanslarının maksimum olmasını sağlayacak şekilde döndürme yapan dik döndürme yöntemlerinden maksimum değişkenlik *(varimax)* tercih edilmiştir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s. 203). Son olarak, faktör analizinde öz değeri bir ve birin üzerinde olan faktörler kararlı sayıldığından öz değeri birden büyük olan ve faktör yükü 0,40'ın üzerinde olan maddeler dikkate alınmıştır (Çokluk vd., 2012,s.192).

Tablo 4 destinasyon imajı ölçeğinin faktör analizi sonuçlarını göstermektedir. Faktör analizi sonuçları Kars'ı ziyaret eden yerli turistlerin destinasyon imajı algılarının altı başlıkta incelendiğini göstermekte, aynı zamanda çalışmanın birinci ve ikinci araştırma soruları da yanıtlanmış olmaktadır. Maddelerin dağıldığı faktör boyutları incelendiğinde, yerli turistlerin Kars destinasyonu imajına yönelik algılarının; "Turistik işletmelerin imajı", "Bilgilendirme ofisleri", "Doğu Ekspres'i", "Yerel halk imajı", "Şehir imajı" ve "Ulaşım olanakları" ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Faktör boyutlarına göre çıkan ortalamalar göz önüne alındığında "Bilgilendirme ofisleri" ve " Ulaşım olanakları" hariç diğer tüm faktör ortalamalarının yüksek olduğu, buna göre Kars'ı ziyaret eden yerli turistlerin Kars destinasyonuna yönelik algılarının olumlu olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 4. Destinasyon İmajı Faktör Analizi Sonuçları

Destinasyon İmajı	Faktör Yükü	Öz Değer	Var-yans	Orta-lama	Güve-nirlik
Turistik İşletmelerin İmajı (5 madde)		**2,642**	**11,489**	**3,144**	**,768**
Her bütçeye uygun oteller yer almaktadır	,837				
Konaklama tesislerinin sayısı ve kalitesi yeterlidir	,726				
Çeşitli sanatsal ve kültürel etkinlikler yapılmaktadır	,626				
Turistlerin akşamları eğlenmesi için yeterince işletme vardır	,577				
Yiyecek içecek işletmeleri yeterlidir	,471				
Bilgilendirme Ofisleri (3 madde)		**2,561**	**11,135**	**2,522**	**,780**
Turistlerin bilgi edineceği ofisler yeterli sayıdadır	,833				
Turist bilgi ofislerine ulaşım kolaydır	,822				
Turistlerin yönlendirilmesi ve bilgilendirmesi yeterlidir	,726				
Doğu Ekspres (4 madde)		**2,361**	**10,263**	**3,941**	**,748**
Doğu Ekspres'i bir seyahatten beklentilerime cevap vermiştir	,772				
Doğu Ekspres'ini bir sonraki seyahatimde tekrar kullanmak isterim	,732				
Doğu Ekspres'inin hizmet kalitesi yeterlidir	,687				
Doğu Ekspres'i temizlik ve hijyen açısından yeterlidir	,656				
Yerel Halk İmajı (4 madde)		**2,314**	**10,062**	**3,941**	**,750**
Yerel halk yardım severdir	,787				
Esnaf, turistlere karşı ilgili ve güler yüzlü-dür	,716				
Yerel halk misafirperverdir	,693				
Görevliler gelen turiste ilgileri yeterlidir	,411				
Şehir İmajı (4 madde)		**2,051**	**8,918**	**3,546**	**,704**
Şehir temizdir	,701				
Şehir güvenlidir	,661				
Şehirde alışveriş olanakları yeterli düzeydedir	,545				
Şehirde ulaşım rahat ve kolaydır	,507				
Ulaşım Olanakları (3 madde)		**1,897**	**8,897**	**2,672**	**,664**
Ulaşım ekonomiktir	,789				
Ulaşım imkanları yeterlidir	,755				
Şehirlerden turistik yerlere ulaşım yeterlidir	,519				

Varimax Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi – Açıklanan Toplam Varyans: %60,114 – KMO Örneklem Yeterliliği: ,809 – Bartlett Küresellik Testi: x2:3,06663 s.d.:253 p<0,001 – Genel Ortalama: 3,260 – Ölçeğin Tamamı için Alfa: ,893 – Yanıt kategorileri: (1) Kesinlikle Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Ne Katılıyorum/Ne Katılmıyorun (4) Katılıyorum (5) Kesinlikle Katılıyorum

Diğer taraftan, Doğu Ekspres'i ile seyahat etmek Kars ziyaretinde yerli turistlerin beklentilerini karşıladığı çıkan ortalama sonucu ile görülmektedir. Kars'ı ziyaret eden yerli turistlerin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği bağımsız çift örneklem t- testi ile araştırılmıştır. Yapılan t-testi sonuçları Tablo 5'te sunulmaktadır. Destinasyon imajı değişkenine göre; "yerel halk imajı" ve " şehir imajı" tercihlerine verilen puanlar arasında anlamlı farklılıklara rastlanılmıştır.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre Destinasyon İmajının T-testi Sonuçları

Destinasyon İmajı	Cinsiyet	n	Ort.	t-Değeri	Anlam Düzeyi
Yerel Halk İmajı	**Kadın**	201	3,7600	2,804	,005
	Erkek	187	3,5134		
Şehir İmajı	**Kadın**	201	3,3445	2,185	,029
	Erkek	187	3,1618		

Tablo 6 yaş değişkenine gore anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin sonuçlarını göstermektedir. Tek yönlü varyans analizi sonucuna göre yerli turistlerin "turistik işletmeler", "bilgilendirme ofisi", "Doğu Ekspres'i", "yerel halk imajı" ve "şehir imajı" tercihlerinde yaş değişkenine göre verilen puanların arasında anlamlı farklılıklara rastlanılmıştır.

Tablo 6. Yaş Grupları Değişkenine Göre Destinasyon İmajına Uygulanan ANOVA Analizi

Destinasyon İmajı	Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sapma	F Değeri
Turistik İşletmeler	25 yaş ve altı	205	3,2839	,79285	8,320
	26-30 yaş arası	48	2,8917	,82303	
	31-40 yaş arası	54	2,7407	,66801	
	41 yaş ve üzeri	81	3,2123	,90793	
Bilgilendirme Ofisleri	25 yaş ve altı	205	2,9415	1,04883	3,024
	26-30 yaş arası	48	2,6944	,84449	
	31-40 yaş arası	54	2,5123	,87287	
	41 yaş ve üzeri	81	2,8025	,99412	
Doğu Ekspres	25 yaş ve altı	205	3,7695	,83188	9,367
	26-30 yaş arası	48	3,6510	,70284	
	31-40 yaş arası	54	3,3796	,81949	
	41 yaş ve üzeri	81	3,2623	,74257	
Yerel Halk İmajı	25 yaş ve altı	205	3,7585	,87250	4,184
	26-30 yaş arası	48	3,6667	,91578	
	31-40 yaş arası	54	3,3148	,94443	
	41 yaş ve üzeri	81	3,5463	,73857	
Şehir İmajı	25 yaş ve altı	205	3,3695	,86339	3,028
	26-30 yaş arası	48	3,1458	,91214	
	31-40 yaş arası	54	3,0463	,76491	
	41 yaş ve üzeri	81	3,1759	,67482	

Tablo 7. Eğitim Durumu Değişkenine Göre Destinasyon İmajına Uygulanan ANOVA Analizi

Destinasyon İmajı	Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sapma	F Değeri
Turistik İşletmeler	Ortaokul ve Lise	58	3,3759	,95593	6,008
	Önlisans	47	3,0511	,90551	
	Lisans	215	3,2084	,69263	
	Lisans üstü	68	2,8118	,95816	
Bilgilendirme Ofisleri	Ortaokul ve Lise	58	3,3793	1,13675	9,113
	Önlisans	47	2,5035	,93476	
	Lisans	215	2,8062	,96736	
	Lisans üstü	68	2,6176	,83311	
Yerel Halk İmajı	Ortaokul ve Lise	58	3,7672	,84145	4,065
	Önlisans	47	3,2500	1,11438	
	Lisans	215	3,7047	,82491	
	Lisans üstü	68	3,6029	,79906	
Şehir İmajı	Ortaokul ve Lise	58	3,4828	,92937	7,132
	Önlisans	47	3,0053	,96753	
	Lisans	215	3,3465	,75793	
	Lisans üstü	68	2,9522	,72824	

Tablo 7 eğitim durumu değişkenine göre destinasyon imajının anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin sonuçlarını göstermektedir. Tek yönlü varyans analizi sonucuna göre yerli turistlerin "turistik işletmeler", "bilgilendirme ofisi", "yerel halk imajı" ve "şehir imajı" tercihlerinde eğitim durumu değişkenine göre verilen puanların arasında anlamlı farklılıklara rastlanılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Ülkelerin gelişmesi ve kalkınmasında önemli bir yere sahip olan turizm endüstrisi, doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği birçok endüstri ile birlikte ekonomik canlılığın en önemli göstergelerinden birisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, gerek ülkelerin gerek ise turistlerin turizme olan ilgi ve beklentileri son yıllarda önemli bir oranda artış göstermektedir.

Turistlerin farklı istek ve beklentileri ile şekillenen turizm endüstrisinin, her destinasyonun pazarlanmasında değişen tüketici isteklerine yönelik hizmet üretimi sağlamak ve turistlerin ilgisini çekecek çekiciliklere yer vermesi gerekmektedir. Böylece destinasyonların pazarlanmasında ve turistlerin destinasyona yönelik algılarında imaj önemli bir faktör olarak

ortaya çıkmaktadır. Birçok farklı değişken tarafından etkilenebilen destinasyon imajının turistlerin beklentileri doğrultusunda sürdürülebilir şekilde sunulması gerekmektedir. Bu nedenle bölge kaynaklarının etkin olarak yönetilmesi, değerlendirilmesi ve korunması gerekmektedir.

Sözü edilen bilgiler ışığında destinasyon imajını olumlu ya da olumsuz etkileyen faktörlerin belirlenebilmesi, destinasyon imajının turistik talep üzerindeki etkilerinin anlaşılması amacıyla turistik bir destinasyon olan Kars ilini ziyaret eden ve Doğu Ekspres'i ile ayrılan yerli turistler üzerinde bir anket çalışması yapılmıştır. Kars'ı ziyaret eden yerli turistlerin destinasyon imajı hakkındaki düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Kars'ı Doğu Ekspres'i ile ziyaret eden yerli turistlerin destinasyon imajına yönelik algıları incelendiğinde, Doğu Ekspres ile seyahat etmek ve yerel halk imajı faktörleri daha baskın konumdadır. Ceylan, Ceylan ve Yaman (2018)'ın çalışma sonucuna göre Doğu Ekspres ile seyahat etmek turistler için daha önce hiç deneyimlemedikleri bir seyahat tipini denemek, trende gün doğumunu izlemek, sosyal medyada paylaşımda bulunmak ve popüler kültürün etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma sonucu da gösteriyor ki Kars ziyaretinde bulunan yerli turistlerin en çok önemsedikleri turistik aktivitelerin başında Doğu Ekspres'i deneyimi gelmektedir. Diğer taraftan yerel halk ile etkileşim içinde olmak turistlerin birçoğu için, yerel halkın günlük yaşam biçimine şahit olmak kadar yerel halkın gelenekleri, el sanatları, yemek kültürü hakkında bilgi edinme şansı verir (Frochot, 2003; Cohen ve Avieli, 2004; Kim vd., 2009). Beerli ve Martin (2004, s.659)'e göre algılanan imajı etkileyen destinasyon özellikleri arasında sosyal çevre açısından yerel halkın samimiyeti ve misafirliği önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Kars'ı ziyaret eden yerli turistlerin destinasyon imajı algılarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan t-testi ve varyans analizleri sonucuna göre cinsiyet, yaş grubu ve eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılıklara rastlanılmıştır.

Destinasyon imajı ile "cinsiyete" yönelik yapılan t-testi analizi sonucu kadın ve erkek arasında "yerel halk" ve "şehir imajı" tercihlerinde anlamlı farklılıklara rastlanılmıştır. Söz konusu her iki ifadeye erkek katılımcıların kadın katılımcılarına oranla daha az katıldıkları gözlemlenmiştir. Destinasyon imajı ile "yaş grupları" değişkenine göre yapılan varyans analizi

sonucu "25 yaş ve altı" yaş grubu katılımcıların "turistik işletmeler", "bilgilendirme ofisleri", "Doğu Ekspres", "yerel halk imajı" ve "şehir imajı" faktörlerine daha fazla katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Destinasyon imajı ile "eğitim durumu" değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucu "ortaokul ve lise" mezunu katılıcıların "turistik işletmeler", "bilgilendirme ofisleri", "yerel halk imajı" ve "şehir imajı" faktörlerine daha fazla katılım atfettikleri gözlemlenmiştir. Kıycı (2010; s.92)'nın turizmde destinasyon imajının ölçülmesi amacı ile Amasra'da yaptığı çalışma sonucu da gösteriyor ki destinasyon imajının belirlenmesinde cinsiyet, yaş grupları ve eğitim durumları arasında anlamlı farklılıklardan söz edilebilmektedir. Yaraşlı (2007)'ya göre ise destinasyon imajı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılıklardan söz edilebilirken, yaş ve eğitim durumu değişkeni arasında anlamlı farklılıklardan söz edilmemektedir.

Destinasyon imajının ölçülmesi ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğu birbiri ile benzerlik gösterirken (Echtner ve Ritchie, 1993; Choi vd., 1999; Hui ve Wan, 2003; Beerli ve Martin, 2004; Chi ve Qu, 2008; Stepchenkove ve Morrison, 2008), bu çalışma ankete eklenen Doğu Ekspres'i seyahatine yönelik bir çok madde dolayısıyla farklılaşmaktadır.

Doğu Ekspres ile Kars'ı ziyaret eden yerli turistlerin büyük çoğunluğunun İstanbul (%31,2) ve Ankara (%20,4)'dan geldikleri ortaya çıkmıştır. Yerli turistlerin daha çok uçak (%53,1) ve tren (%39,9) ulaşım aracının kullanılarak gelindiği araştırma sonucuna göre, Kars ile Ankara ve İstanbul arası ulaşım ağının daha aktif olduğu, böylelikle yolcuların daha çok bu illerden geldikleri sonucu çıkarılabilir. Diğer illerden katılımın düşük olarak gözlemlenmesi ile tatil destinasyonu olarak Kars'ın ulaşım imkanlarının yetersiz olması, şehrin çekicilik olarak ülkenin tamamına hitap etmesini engellediği sonucu çıkarılabilir. Kars'ın turistik bir destinasyon olarak ülkenin tamamına hitap edebilmesi için ulaşım ağının güçlendirilmesi gerekliliği önerilmektedir.

Diğer taraftan Kars'ı ilk kez ziyaret edenlerin sayısının oldukça yüksek (%72,9) olduğu gözlemlenmiştir. Son dönemde yazılı ve görsel basında sıklıkla yer alan Doğu Ekspres deneyimi, yolcuların bir noktadan diğerine gitmek için kullanmaktan ziyade tren yolculuğunu deneyimlemek için tercih ettiği bir yolculuk türü olması bakımından Kars'ı bir turistik destinasyon olma konusunda önemli bir konuma getirmiştir. Kars'ı ilk kez ziyaret edenlerin sayısının oldukça yüksek (%72,9) gözlemlendiği araştırma

sonucuna göre gerek yazılı/görsel basında gerek ise sosyal medyada yer alan Doğu Ekspres ile yolculuk etmek Kars'ı ilk kez ziyaret eden yerli turistlerin sayısını arttırdığı sonucu çıkarılabilir. Buradan hareketle Kars'ı ziyaret eden turistlerin şehri tekrar ziyaret etmeleri veya ilk kez ziyaret edecek turistlerin ilgisini çekmek amacıyla sahip olduğu turistik aktivitelerinin (Ani Antik Kenti, Baltık Mimarisi, Çıldır Gölü, kayak, şehitlik ziyareti vs.) ön planda tutularak Kars ili çekici kılınabilir.

Araştırma sonucunda, turistlerin destinasyon imajı algılarına yönelik en çok önem verdikleri hususlar, Doğu Ekspres'i deneyimi ve yerel halk imajı gelmektedir. Kars'a yönelik imaj algısının olumlu yönde güçlenmesini isteyen kamu otoritelerinin yapacakları iyileştirmeler algılanan destinasyon imajının güçlenmesi açısından şehre katkı sağlayacağı düşünülebilir. Ayrıca, araştırmada bilgilendirme ofisleri konusunda katılımcıların çok memnun olmadıkları görülmektedir. Bu açıdan trenin son durağı olan Kars tren garında il turizm bilgilendirme ofisi kurulup turistlere fayda sağlanması önerilmektedir.

Bu araştırma ocak ve şubat ayları arasında Kars'ı ziyaret eden ve Doğu Ekspres'i ile ayrılan yerli turistler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Analizde ortaya konulan bulgular yerli turistler ile sınırlıdır, yabancı turistler kapsam dışı tutulmaktadır. Yabancı turistlerin Kars destinasyon imajına yönelik algılarının ortaya konup karşılaştırılabilmesi amacıyla, gelecekte yabancı turistlere yönelik de çalışmalar yapılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Destination Image of Kars Province and Orient Express Experience

*

Seda Derinalp Çanakçı - Tuncay Çanakçı - Erol Geçgin

Kafkas University

Destination image, the destination of the people towards qualifications that are emerging with the creation of a more integrated structure with individual perception (Choi et al., 1999, p.361). Therefore, the image of the destination can be expressed as the sum of the ideas, beliefs and impressions that people have about a destination (Hunt, 1975: Baloğlu and McCleary, 1999, p.870).

The image formation founded on some impressions that occur in the mind of the individual, this impression when viewed as the image of the destination; promotional resources (travel brochures, posters), the ideas of others (family, friends, travel agencies), media (newspapers, magazines, television, books, movies) as comes from many sources. These impressions are influenced and changed by the knowledge and experience gained during the visit of the destination (Echtner and Ritchie 2003, p.38).

Given mentioned factors Kars province in recent years in the news in the media and Kars trip that tourists means of transport to choose the Orient Express and the result of an increase in shares from this trip that does not attract the attention of tourists visiting Kars.

Except for the reasons listed above, Orient Express train, which is the last destination of Kars, has a unique view of the railway transit route and social communication between the passengers during 24-26 hours makes the journey enjoyable.

Method

This research was designed to reveal the destination image of Kars and the opinions of tourists about the Orient Express experiences through the

domestic tourists visiting Kars and departing with the Orient Express. The data were collected with a questionnaire developed from the literature. The implementation of the survey by researchers at the date January 24 and February 12, 2018 took place during travel by Orient Express Train. During the implementation of the survey, face-to-face contact with local tourists was established. As a result of the application, a total of 388 available questionnaires were obtained. In the research, it was preferred to use sampling method which is not based on probability as sampling choice.

Findings

It was determined that of the local tourists who visited Kars and departed with the Orient Express %51,8 were female and 48.2% were male. When the age groups of the participants were examined, it was found that the highest rate was 52.8% for the tourist 25 years old and under local tourists. 60.8% of the participants are bachelor's degree tourists. 53.1% of the local tourists used the Orient Train as a means of transportation, 72.9% visited Kars for the first time and 45.9% stayed for 1-2 nights. When the expenditures of domestic tourists are taken into consideration, while it is seen that 36.6% is spent 501-1500 TL, 36.3% is similar to 0-500 TL. Local visitors visiting Kars mostly come from Istanbul (31.2%) and Ankara (20.4%).

One of the most important touristic activities of the local tourists visiting Kars is the experience of the Orient Express, followed by the visit to Ani Antique City, Çıldır Lake and Baltic architecture. According to their importance, Folk Dance is the last place.

According to the results of t-test and analysis of variance, significant differences were found according to the variables of gender, age group and educational status in order to determine whether the destination image of the local tourists visiting Kars differ according to their demographic characteristics.

Discussion and Conclusion

When the perceptions of the local tourists visiting Kars with the Orient Express are examined, the factors of traveling with Orient Express and the

image of local people are more dominant. According to the results of Ceylan et al. (2018), traveling with Orient Express is a type of travel for tourists that they have never experienced before, watching sunrise on the train, sharing on social media and influencing popular culture. As a result of this study, it is shown that the experience of Orient Express is one of the most important touristic activities of local tourists visiting Kars. On the other hand, interacting with the local community gives many tourists the chance to learn about the local people's traditions, crafts, food culture as well as witnessing the daily life of the local people (Frochot, 2003; Cohen and Avieli, 2004; Kim et al., 2009).). According to Beerli and Martin (2004, p.659), among the destination properties affecting the perceived image, the sincerity and hospitality of the local people is an important factor in terms of social environment.

As a result of the research, the most important issues that tourists attach to the perception of destination image are the experience of the Orient Express and the image of the local people. It can be thought that the improvements to be made by the public authorities who want to strengthen the perception of image in Kars positively will contribute to the city in terms of strengthening the perceived destination image. In addition, it was seen that the participants were not very satisfied with the information offices. In this respect, it is recommended to establish a provincial tourism information office at Kars train station, which is the last stop of the train, and to provide benefits for tourists.

This research was conducted on local tourists visiting Kars between january and february and separated by the Orient Express. The findings revealed in the analysis are limited to domestic tourists and foreign tourists are excluded. In order to reveal and compare the perceptions of foreign tourists about the destination image of Kars, it may be suggested to conduct studies for foreign tourists in the future.

Kaynakça / References

Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Baloğlu, Ş. ve McCleary, K. W., 1999. A model of destination image formation. *Annals of Tourism Research*. *26* (4), 868-897.

Beerli, A. ve Martin, J. D. (2004). Tourists' characteristics and the perceived image of tourist destinations: A quantitative analysis :A case study of Lanzarote, Spain. *Tourism Mana-gement, 25,* 623–636.

Benli, S., ve Yenipınar, U. (2018). Yerel yiyecek deneyiminin destinasyon imajı ve destinasyon sadakat, üzerine etkisi: Mersin'i ziyaret eden yerli turistler üzerinde bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *6*(82), 658-685.

Ceylan, V., Ceylan, F., ve Yaman, M. (2018). 70 Yıl Sonra Gelen Değişim: Doğu Ekspresi Yolculuğunun Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. *1.Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Konferansı* ,01-03 Kasım 2018, Sapanca, Türkiye.

Chi, C. G. Q., ve Qu, H. (2008). Examining the structural relationships of destination image, tourist satisfaction and destination loyalty: An integrated approach. *Tourism Management*, *29* (4), 624-636.

Choi, W. M., Chan, A. ve Wu, J. (1999). A qualitative and quantitative assessment of Hong Kong's image as a tourist destination. *Tourism Management*, *20*, 361-365.

Cohen, E., ve Avieli, N. (2004). Food in toursim:Attraction and impediment. *Annals of Tourism Research, 31*(4), 755-778.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları.* Ankara: Pegem Akademi.

Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., Shepherd, R. ve Wanhill, S. (1998). *Tourism:Principles and practices*, (2nd ed.). England: Addison- Wesley, Longman.

Davidson, R. ve Maitland, R. (1997). *Tourism destinations*. London: Hodder & Stoughton.

Doğaner, S. (1998). Türkiye ulaşım sistemleri turizm ve çevre ilişkileri. *Coğrafya Dergisi*, 6, 1-25.

Echtner, C. M., ve Ritchie, J. B. (2003). The meaning and measurement of destination image. *Journal of Tourism Studies. 14* (1), 37-48.

Frochot, I. (2003). An analysis of regional positioning and its associated food images in French tourism regional brochures. *Journal of Travel and Tourism Marketing, 14*(3-4), 77-96.

Hall, C. M. (2000). *Tourism planning*: *Policies*, *processes*, *relationships*. UK: Prentice Hall.

Leiper, N., 1995. *Tourism management*. Melbourne: RMIT Press.

Hui, T. K. ve Wan, T. W. D. (2003). Singapore's image as a tourist destination. *International Journal of Tourism Research*, *5* (4), 305-313.

Hunt, J. D., 1975. Image as a factor in tourism development. *Journal of Travel Research. 13* (3), 1-7.

Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kıycı, Ş. (2010). *Bir imaj çeşidi olarak destinasyon imajı ve turizmde destinasyon imajının ölçülmesi:Amasra örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Zonguldak.

Kim, Y. G., Eves, A., ve Scarles, C. (2009). Building a model of local food consumption on trips and holidays: A grounded theory approach. *International Journal of Hospitality Management*, *28*, 423-431.

Kim, Y. G. ve Eves, A. (2012). Construction and validation of a scale to measure tourist motivation to consume local food. *Tourism Management*, *33*, 1458-1467.

Kim, Y. G., Eves, A. ve Scarles, C. (2013). Empirical verification of a conceptual model of local food consumption at a tourist destination. *International Journal of Hospitality Management*, *33*, 484–489.

Kodaş, D. (2013). *Yerli ziyaretçilerin yerel yiyecek tüketim güdülerinin belirlenmesi: Beypazarı örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Nakip, M. (2006). *Pazarlama araştırmaları teknikler ve (Spss destekli) uygulamalar.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Öter, Z., ve Özdoğan, O. N. (2005). Kültür amaçlı seyahat eden turistlerde destinasyon imajı: Selçuk- Efes örneği. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, *16*(2), 127-138.

Seitz, E., çev., Ertekin, A. 1990. İmaj reklamının turizm pazarlamasındaki önemi. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 25-26.

Stepchenkova, S. ve Morrison, A. M. (2008). Russia's destination image among American plea-sure travelers: Revisiting Echtner and Ritchie. *Tourism Management*, *29* (3), 548-560.

Tolungüç, A. (1992). Tanıtım ve ,imaj. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, *3*(22-23), 4.

Tosun, C. ve Temizkan, R. (2004). *Türkiye'nin Dış Tanıtım ve Ülke İmajında Turist Rehberlerinin Rolü*. I. Balıkesir Ulusal Turizm Kongreleri Bildirileri, 15-16 Nisan, Balıkesir.

Umur, M. (2016). Destinasyon imajı ve destinasyon kişiliğinin, ziyaretçi memnuniyeti ve geleceğe yönelik ziyaretçi davranışları üzerine etkisi: Kapadokya Örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*, 271-294.

Yaraşlı, G. Y. (2007). *Destinasyon imajı ve Trabzon yöresine dönük bir çalışma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çanakçı-Derinalp, S., Çanakçı, T. ve Geçgin, E. (2019). Kars ilinin destinasyon imajı ve Doğu Ekspres'i deneyimi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1876-1896. DOI: 10.26466/opus.-567950

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

On İkinci Sınıf Öğrencilerinin Yükseköğretim Programı Seçimlerini Etkileyen Faktörler ve Öğretmenlik Programlarını Tercih Etme Durumları[1]

DOI: 10.26466/opus.567578

*

Hasan Güner Berkant* - Sevim Bahadır**

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kahramanmaraş/Türkiye
E-Posta: hgberkant@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-0725-6036
** Çukurova Elektrik Anadolu Lisesi, Onikişubat/Kahramanmaraş/ Türkiye
E-Posta: sevimbaha@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-3242-7397

Öz

Bu çalışmanın genel amacı on ikinci sınıf öğrencilerinin, yükseköğretim programı seçimlerini etkileyen faktörleri ve öğretmenlik programlarını tercih etme durumlarını belirlemektir. Araştırmanın örneklemini Kahramanmaraş ili merkez ilçelerindeki devlet okullarının on ikinci sınıfında öğrenim gören 100 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler yoluyla elde edilen verilerin çözümlenmesi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgulara göre; araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin çoğunun kişisel özelliklerinin, ilgi ve yeteneklerinin yükseköğretim programı seçimlerinde etkili olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yükseköğretim programlarının mezunlarına sağlayabileceği iş imkânı ve maddi kazancın, üniversitelerin yurt dışı eğitim, burs, yurt gibi olanaklarının, yükseköğretim programlarının toplum üzerindeki imajı ve saygınlığının, yükseköğretim programının ve bağlı olduğu üniversitenin akademik kadrosunun öğrencilerin yükseköğretim programı seçiminde etkili olabileceği yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Ancak öğrencilerin çoğunun yükseköğretim programı seçimlerinde aile ve arkadaşlarının etkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Öğrencilerden çoğunun öğretmenlik mesleğini hem zor hem de çok fazla emek isteyen bir meslek olarak görmesi ve aynı konuyu tekrar anlatmayı zor bulmaları gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak, seçimlerinde öğretmenlik programlarına yer vermeyecekleri yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yükseköğretim programı, Öğretmen yetiştirme programları, Program tercihi, Lise öğrencileri.*

[1] *Bu çalışma, Sevim Bahadır'ın Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü'nde tamamladığı (2019) yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, ICES_UEBK 2019'da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Factors Affecting Twelfth Grade Students' Higher Education Choices and Their Preferences for Teacher Education Programs

*

Abstract

The main objective of this study is to determine the factors that affect the students' choice of higher education program and their situations of preferring teacher education programs. The sample of the study consisted of 100 students studying in the twelfth grade of the public schools in the central districts of Kahramanmaraş. In the research, interview method, that is one of the qualitative research methods, was used. Content analysis method was utilized to analyze the data obtained through interviews. According to the findings of the data analysis it was concluded that the most of the high school students' personal characteristics, interests and abilities could be effective in their selection of higher education program. In addition, it was found that the opportunities of employment and financial gain that the university provides for its students, universities' opportunities of scholarship, dormitory and overseas education, the image and reputation of higher education programs on the society and the academic staff of the university could be effective on the choice of higher education program. However, it was concluded that most students' families and friends wouldn't be effective in their choice of higher education program. It was found that most of the students would not include teacher education programs in their choices due to various reasons such as seeing the teaching profession as a difficult and very demanding profession and finding it difficult to teach the same subject again.

Keywords: *Higher education program, Teacher education programs, Program choise, High school students*

Giriş

Ortaöğretim dönemi bireylerin 15-18 yaş aralığını kapsayan, onlara bir meslek edindirebilmek için bir üst öğrenim kurumu olan yükseköğretime hazırlamayı hedefleyen eğitim dönemidir (Çurğatay, 2010). Türkiye'de ortaöğretim düzeyinde öğrenciler, milli eğitimin genel hedefleri ve temel ilkelerine uygun bir şekilde, ortak bir genel kültürle beraber, ilgi alanları ve kabiliyetleri doğrultusunda yükseköğretim kurumlarına hazırlanmakta olup, bu sayede hem mesleki hem de yaşamsal becerileri kazanmaya hazır hale getirilmeye çalışılmaktadır (Özgüven, 2001). Bu bağlamda, ortaöğretimin işlevlerinden biri öğrencileri yükseköğretime hazırlamaktır (Yeşilyaprak, 2000). Yükseköğretime geçişte öğrencilerin, ortaöğretimde kazandırılması amaçlanan temel bilgi ve zihinsel becerileri ne derece kazanmış oldukları, öğrencilerin öğrenme güçlerini ne derece geliştirdikleri ölçüt olarak kullanılmaktadır (Özgüven, 2001). Ancak günümüzde bireylerin meslek seçimlerinin ilgi, yetenek ve becerilerine göre olmaktan ziyade çoğunlukla yükseköğretime giriş sınavlarından aldıkları puana göre gerçekleştiği görülmektedir. Bu nedenle öğrenciler hem kişisel istekleri hem de ebeveynlerinin kendilerinden beklentileri konusunda çatışmaya düşebilmektedirler. Yine de öğrencilerin bir konuda en iyisini ortaya koyabileceklerini düşündükleri etkinliklere ve bireysel olarak kendilerini en üst düzeyde doyuma götürebileceğine inandıkları alanlara ve mesleklere doğru bir yönelim göstermeleri beklenmektedir (Şirin, Öztürk, Bezci, Çakar ve Çoban, 2004).

İnsanların belli bir yaş aralığından sonraki yaşamlarında onların başarılı olmalarını ve mutlu bir birey olarak gelişmelerini, böylelikle kendilerini gerçekleştirmelerini etkileyecek en önemli olaylardan biri meslek seçimidir (Kepçeoğlu, 1996). Meslek, bireyin kişisel bütünlüğünün en temel kaynağı olup, bireyin etrafından saygı görmesine, başka insanlarla ilişkiler oluşturabilmesine, sosyal yaşamda kendisine bir yer elde etmesine ve işe yarama duygusunu yaşayabilmesine imkân veren bir duygudur. Mesleki etkinliklerle birlikte bireyler potansiyellerini kullanarak bazı ürünler ortaya koyarlar (Kuzgun, 2009). Bu ürünlerin kaliteli olmasında meslek seçimi önemli bir aşama olup, bu seçimlerinin sağlıklı olmasında mesleki rehberlik çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır.

Mesleki rehberlik, Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde (MEB, 2018) şöyle tanımlanmaktadır: *"Kişinin öncelikle kendisini ve meslek dallarını tanıması; yetenekleri, ilgileri, bireysel ihtiyaçları, değerler sistemi ve kişisel nitelikleri doğrultusunda bir mesleği seçmeye yönelmesi; o mesleğe hazırlanması, mesleğe başlaması ve sürdürmesi, yaşam boyu öğrenme ekseninde kendini geliştirmesi için bireye ve ailesine sunulan hizmetlerdir."* Ergenlik dönemindeki bir bireyin, toplumsal açıdan sorumluluklarını öğrenebilmesi ve davranışlarıyla ilgili olarak rehberlik edecek değerleri kazanması konularına yönelik yardıma ihtiyacı bulunmaktadır (Yavuzer, 2001). Ortaöğretim kurumlarında mesleki rehberlik çalışmaları ilköğretimdeki rehberlik çalışmalarından daha farklıdır. Gencin, ergenlik dönemini kapsadığı varsayılan 15-18 yaşları ortaöğretim dönemine denk düşmektedir. Dolayısıyla genç, hem içinde bulunduğu gelişim özelliklerinin getirdiği farklılaşmalarla baş edecek, hem geleceğini şekillendirecek olan meslek seçimi için doğru bir karar vermeye çalışacak, hem de geleceğini etkileyecek olan üniversite sınavına hazırlanacaktır. Ortaöğretim kurumlarının tüm bu durumları dikkate alması ve ihtiyaçların karşılanması için öğrencilerin gelişim özelliklerini de dikkate alarak mesleki rehberlik çalışmalarını gerçekleştirmesi gerekmektedir (Coşkun, 2006). Bununla birlikte, lisede eğitim-öğretim sürecini tamamladıktan sonra iş hayatına başlama konumunda olan bireylerin ilgilerine ve becerilerine uygun olan çalışma alanlarına yönlendirilmesi ve yerleştirilmesi işlemlerinde de profesyonel bir yardıma ihtiyaçları bulunmaktadır (Yüksel ve Şahin, 2008).

Kişinin meslek seçiminde bulunmak üzere odaklandığı her gelişim döneminde birbirinden farklı kararlar vermesinde çeşitli faktörler önemli rol oynamaktadır. Bu faktörlerden bazıları; cinsiyet özellikleri ve fiziksel özellikler, bireyin kendi istekleri ve hayalleri, mesleğin toplum içindeki yeri, mesleğin kazanç miktarı ve o mesleğe toplumun göstermiş olduğu talep, öğrencilerin akademik başarısı, öğretmenlerin düşünceleri, ailelerin çocuklarından beklentileri ve kendileriyle ilgili fikirleri, öğrencilerin çalışma alışkanlıkları ve okul başarı durumu, benlik kavramı, ilgi alanları, özel yetenekleri ve zeka düzeyi, arkadaşların etkileri ve fikirleri, ailelerin sosyo-ekonomik durumu, ülkenin ekonomik tablosu, teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, meslek alanlarıyla ilgili bilgi seviyesi ve mesleki olgunluk düzeyi şeklinde sıralanabilir (Deniz, 2001). Bireylerin bir meslek

edinebilmesi için gerekli ön koşullardan biri olan yükseköğretim programı seçim aşamasında etkili olan faktörler araştırmalara konu olmaya devam etmektedir. Paa ve McWhirter'in (2000) lise öğrencilerinin mevcut kariyer beklentileri üzerinde algılanan etkileri konulu çalışmalarında, ergenlerin kariyer beklentilerinin kişisel, geçmiş ve çevresel faktörlerden etkilendiği sonucuna varılmıştır. Gushue, Clarke, Pantzer ve Scanlan (2006), daha yüksek düzeydeki kariyer karar verme öz-yeterliğinin hem daha farklılaşmış bir mesleki kimlikle, hem de kariyer edinme yükümlülükleriyle daha fazla meşgul olmakla ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Borchert (2002) tarafından lise öğrencilerinin kariyer seçimini etkileyen faktörler üzerine bir araştırmada, kariyer planlaması verimli bir şekilde yapıldığında öğrencilerin rastlantısal bir durumdan ziyade bilinçli yapılmış bir kariyer planını takip edebildikleri vurgulanmıştır. Kılınç (2007) üniversite seçiminde öğrenci yönelimlerini etkileyen faktörleri incelediği çalışmasında, öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümü meslek sahibi olmak için seçenlerin oranının %61,9, yetenek ve ilgi alanlarına uygun olduğu için seçenlerin oranının %51,6, puanı tuttuğu için seçenlerin oranının %40,5, iş bulma olanağından dolayı seçenlerin oranının %34,2, bölümün güncelliği nedeniyle seçenlerin oranının %28,6, toplumda saygın bir yeri olduğu için seçenlerin oranının %22,2 ve ekonomik kazancının iyi olacağını düşündüğü için seçenlerin oranının %21,1 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Vurucu (2010), meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörleri araştırdığı çalışmasında, meslek seçiminde ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının etkili olduğunu kabul eden öğrencilerin %41, ailelerin beklentisi ve öğrencilere yönelik düşüncelerin etkili olduğunu kabul eden öğrencilerin %59, meslek seçiminde arkadaşların ve çevrenin etkili olduğunu kabul eden öğrencilerin ise %47 oranında olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çiftçi, Bülbül, Bayar-Muluk, Çamur-Duyan ve Yılmaz (2011) çalışmalarında kendi isteği ile tercih yapan öğrencilerin oranının %70,32 olduğunu belirlemişlerdir. Korkut Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş ve Yılmaz (2012) tarafından yapılan araştırmada, üniversite bölümü seçmenin ilk dört nedeninin "alana duyulan ilgi, alınan puanın bu bölüme yetmesi, alanın kişilik özelliklerine uygunluğu ve iş bulma olanağının yüksekliği" olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Nagel (1999) tarafından kaleme alınan ve eski bir Çin kitabı olan Tao Te Ching'in seksen bir bölümden oluşan "Öğrenimin Taosu" adlı eserde öğretmenlerle ilgili şu ifadeler dikkate değerdir: "Bilge öğretmenler, yoğun çalışmalarını devam ettirebilmek amacıyla kendilerine karşı güven hissedilmesini beklerler. Onlara itibar veya servet verilmesini beklemezler. Onlar içten gelen motivasyonun en iyi örnekleridirler. Çünkü, bir şey yapılması gerektiği zaman, o şey özel bir ödül olmadan yapılır. Öğretmek, çok iyi öğretmenler için zihinlerinde kendiliğinden oluşan bir hediyedir. İyi bir gün demek, öğrenmenin meydana gelmesi demektir; iyi öğretmenler ertesi günü heyecan içinde beklerler ve ortaya koyulan gayretin yapılan çalışmaya değer olduğunu hissederler." Bu ifadeden de anlaşılabileceği üzere, öğretmenlik mesleği bir alanda uzmanlığı yani profesyonelliği gerekli kılmanın ötesinde, bu mesleği icra edecek olan kişilerin duyguları ve düşünceleri ile de yakından ilişkilidir (Özbek, Kahyaoğlu ve Özgen, 2007). Öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği becerilere sahip olan öğretmenlerin yetiştirilmesi gayreti, belirli özelliklere sahip insan yetiştirme sisteminin ana belirleyicisi konumundadır (Azar, 2011). Günümüz toplumunda öğretmenlik mesleği, toplumsal saygınlığı görece düşük olan meslek alanları arasında bulunmakla beraber, insanların çoğu tarafından basit ve hemen herkesin yapabileceği bir iş olarak nitelendirilmeye başlandığından dolayı, "hiçbir şey olamazsan öğretmen ol" sözü toplum tarafından yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir (Özsoy, Özsoy, Özkara ve Memiş, 2010). Öğrencilerin devamlı bir istek içerisinde bulunmalarından dolayı öğretmenlik yapabilecek niteliklere sahip adayları bulmak da zorlaşmaktadır (Eraslan, 2004). Öğretmenlik mesleğinin tercih edilme durumlarıyla ilgili araştırmalar incelendiğinde; Demir ve Arı (2013) tarafından yapılan çalışmada öğretmenler için en rahatsız edici sorunların başında "gelirin düşük olması", "toplumdaki saygınlığın düşmesi" ile "sık değişen programlar ve mevzuatlar" olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yılmaz ve Doğan (2015) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim matematik öğretmenliği adaylarının matematik öğretmenliğini seçmelerinde etkili olan en önemli faktörün "kişiliğe uygun olması", en az etkili olan faktörün ise "geleneksel öğretmenlerin yerini alma isteği" olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Özbek (2007)

araştırmasında öğretmenlik mesleğini tercihte ekonomik ve sosyal faktörlere kıyasla kişisel tercih ile ilgili faktörlerin daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yukarıdaki araştırmalardan farklı olarak bu çalışmada, lise son sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programı seçimini etkileyen faktörler ve öğretmenlik programlarını tercih etme durumları bir arada ele alınmaktadır. Öğrencilerin yükseköğretim programı seçimlerinde hem öğretmenlik programlarını hem de diğer programları belirlerken kişisel yetenek ve ilgileri başta olmak üzere kendileri için önemli gördükleri ölçütleri belirlemelerinin, Türkiye'de yükseköğretimin kalitesinin artmasına ve doğru tercihlerin başarılı meslek elemanlarına dönüşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın problem cümlesi "On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programı seçimlerini etkileyen faktörler ve öğretmenlik programlarını tercih etme durumları nelerdir?" şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, on ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programı seçimlerini etkileyen faktörlerin ve öğretmenlik programlarını tercih etme durumlarının incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmıştır:

On ikinci sınıf öğrencilerinin;

1. Kişisel özelliklerinin, yetenek ve ilgi alanlarının yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
2. Ailelerindenden kaynaklanan faktörlerin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
3. Arkadaşlarından kaynaklanan faktörlerin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
4. Yükseköğretim programlarının mezunlarına sağlayabileceği iş imkânlarının ve maddi kazancın yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
5. Üniversitelerin burs, yurt, sosyal aktivite, yurt dışı eğitim (Erasmus vb.) gibi olanaklarının yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?

6. Yükseköğretim programlarının toplum üzerindeki imajının, statü ya da saygınlığının yükseköğretim programı seçimine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
7. Yükseköğretim programının ve bağlı olduğu üniversitenin akademik kadrosunun yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
8. Üniversitenin bulunduğu şehrin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
9. Özel üniversitelerin programlarının tercih edilme durumlarının yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
10. Öğretmenlik programlarının tercih edilme durumlarının yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik görüşleri nelerdir?
11. Farklı lise türlerinde (Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mesleki ve teknik lise, Fen lisesi) öğrenim görmeleri yükseköğretim program tercihleri arasındaki farklılığa neden olmakta mıdır?
12. Yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemine yönelik olumlu, olumsuz düşünceleri ve önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programı seçimlerini etkileyen faktörleri ve öğretmenlik programlarını tercih etme durumlarını incelemeyi amaçlayan bu araştırma olgubilim deseninde nitel bir çalışmadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, durumlar, kavramlar, algılar ve yönelimler gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2015). Araştırmada ele alınan olgu, öğrencilerin meslek seçimlerini etkileyen faktörler ve öğretmenlik mesleğini tercih etme durumlarıdır. Araştırmada bu doğrultuda nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme yöntemi nitel araştırmalarda bilgi toplamak için en çok kullanılan yön-

temlerden birisidir. Bir konuda düşüncesi alınacak kişi ya da kişilerle bireysel ya da grup halinde yürütülen, yüz yüze yapılan ve sözel sorulara sözel yanıtların verildiği veri toplama yöntemidir (Merriam, 2013).

Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırmanın örneklemini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş ilinin Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerinde bulunan ve dört farklı lise türünün on ikinci sınıfında öğrenim gören 100 öğrenci oluşturmaktadır. Olgubilim deseninde hazırlanan bu araştırmada, örneklemin seçimi amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Buradaki amaç, örneklemde yer alan ve çalışılan problemle ilgili bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2015). Örneklemi oluşturan öğrencilerin okul türlerine göre dağılımında; Anadolu Liseleri'nden %40, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri'nden %30, Anadolu İmam Hatip Liseleri'nden %20 ve Fen Liseleri'nden %10 oranında öğrenci örnekleme dahil edilerek örneklemin maksimum çeşitliliğe dayalı olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Veri Toplama Aracı

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programı seçimlerini etkileyen faktörleri ve öğretmenlik programlarını tercih etme durumlarını incelemeyi amaçlayan bu araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel çalışmalar yapan çoğu araştırmacılar veri toplamak amacıyla çeşitli tekniklere başvurmaktadır (Glesne, 2013). Bu çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlandıktan sonra üç öğrenciyle pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma sonrasında bir eğitim uzmanı, iki rehber öğretmen ve bir branş öğretmeniyle görüşme formunun kapsam, yapı ve dil geçerliği değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme neticesinde son şekli belirlenen görüşme formunda, öğrencilerin yükseköğretim programı seçimlerini etkileyen faktörleri ve öğretmenlik programlarını tercih etme durumlarını belirlemeye yönelik açık uçlu 12 soru yer almaktadır.

Verilerin Toplanması, Çözümlenmesi ve Güvenirliği

Maksimum çeşitlilik örneklemesine dayalı olarak okullar belirlendikten sonra, her okulun genel programına ve on ikinci sınıf öğrencilerinin ders programına uygun olarak öğrencilerden gerekli randevular alınmış, 2018 yılı Mart ve Haziran ayları içerisinde veriler toplanmıştır. Görüşmeler, araştırmacılardan biri tarafından çalışmaya katılan her öğrenciyle bireysel ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Veriler, görüşmeleri etkilemeyecek şekilde okullarda uygun görülen ortamlarda toplanmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilere, görüşme sırasında ses kaydı ve araştırmacının not alması şeklinde iki yöntemin kullanıldığı açıklanarak, öğrencilerin taleplerine göre ses kaydı veya not alma yoluyla çalışma sürdürülmüştür. Görüşmeler her bir öğrenciyle ortalama 15-20 dakika aralığında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler tamamlandıktan sonra ses kaydı yoluyla yapılan görüşmeler eksiksiz olarak metin haline dönüştürülmüş ve araştırmadan elde edilen tüm verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi sonucunda kodlara ve temalara ulaşılmıştır. Araştırmanın her sorusu için belirlenen temalar ve ulaşılan kodlar tablolar haline dönüştürülmüştür. Ayrıca bulguların daha açık ve anlaşılır olması amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Kodlayıcılar arasındaki benzerlik oranı verilerin güvenirliğinin bir göstergesi olduğundan (Baltacı, 2017), görüşme formu ile elde edilen verilerin güvenirlik analizi için Miles ve Huberman'ın (1994) güvenirlik analizi formülünden yararlanılmıştır: Araştırmacı ve görüşü alınan uzman, görüşme verileri üzerinde 402 kod ile görüş birliği sağlarken, 24 kodda ise görüş ayrılığı yaşamışlardır. Elde edilen kod sayıları formülde yerine konulduğunda kodlayıcı güvenirliği .94 olarak hesaplandığından, verilerin güvenilir olduğuna karar verilmiştir.

Bulgular

On ikinci sınıf öğrencilerinin kişisel özellikleri, yetenek ve ilgi alanlarının yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgulara Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. On ikinci sınıf öğrencilerinin kişisel özellikleri, yetenek ve ilgi alanlarının yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgular

Tema	Kodlar	Frekans	Programlar
Bireysel özellikler etkili	Adaletli olma	11	Hukuk
	Dil öğrenme	9	İngilizce Öğrt.
	Sportif beceriler	8	Beden Eğt.Öğr.
	Gözlem becerisi	7	Makine Müh.
	Fiziksel yapı	6	Polis MYO
	Liderlik	5	Milli Savunma
	Canlılara ilgi	5	Tıp Fakültesi
	Tamir yapma	5	Elk.Elkt. Müh.
	Yardım etme	4	Tıp Fakültesi
	Dini duygular	4	İlahiyat Fak.
	Maket yapma	3	Diş Hekimliği
	Mutfak becerileri	2	Turizm Otel.
	Baristalık	2	Turizm Otel.
	Bilgisayar becerisi	2	Bilgisayar Müh.
	İnşaat ilgisi	2	İnşaat Müh.
	Çizim Yapma	2	Mimarlık
	İletişim becerisi	2	Hemşirelik
	Dinlemeyi sevme	2	PDR
	Yalnız kalma	1	Yazılım Müh.
	İkna Edebilme	1	Beslenme Diyet.
	İletişim becerisi	1	Psikoloji
	Kararlılık	1	Genetik Müh.
	Çocukları sevme	1	Sınıf Öğrt.
	Müzik dinleme	1	Müzik Öğrt.
	Ticari özgeçmiş	1	Pazarlama
	Girişimcilik	1	Uz. Hav. Müh.
	Sabırlı olma	1	Sınıf Öğrt.
	Resim yapma	1	Resim Öğrt.
	Şiir yazma	1	Türkçe Öğrt.
	Araba parçaları	1	Otomotiv Öğrt.
	Sert Mizaç	1	Adalet MYO
Bireysel özellikler etkisiz	Yeteneksizlik	1	İktisat
	İş kaygısı	1	
	Maddi rahatlık	1	Program
	Puan kaygısı	1	Belirtilmedi
	Özgüven eksikliği	1	

Tablo 1' de görüldüğü gibi bireysel özelliklerin etkisi temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin tamamına yakını (95/100) kişisel özelliklerinin, yeteneklerinin ve ilgi alanlarının yükseköğretim programı seçimlerini etkileyeceğini düşünmektedir. Böyle düşünenler

arasında en çok (11/100) adalet duygularının daha baskın olması nedeniyle "Hukuk" programını tercih edecek olanlar yer almaktadır. Ayrıca, yabancı dil öğrenmeye olan ilgi nedeniyle ''İngilizce Öğretmenliği'' programını (9/100), sportif becerileri nedeniyle "Beden Eğitimi Öğretmenliği" programını tercih edecek öğrenciler de bulunmaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Haksızlık karşısında dayanamıyorum ve adil olanı hemen uygulamak istiyorum."* (Hukuk)
- *"İngilizce öğrenmekten çok hoşlanıyorum, aynı zamanda farklı bir kültürü de öğretiyor. Bu nedenle İngilizce öğretmeni olmak istiyorum."* (İngilizce öğretmenliği)

Bireysel özelliklerin etkisiz olduğu temasında ise on ikinci sınıf öğrencilerden bir kısmı (5/100) kişisel özelliklerinin, yetenek ve ilgi alanlarının yükseköğretim programı seçimlerini etkilemeyeceğini düşünmektedir. Böyle düşünen öğrencilerin gerekçeleri arasında; kendini hiçbir alanda yetenekli bulmama, geleceğe yönelik iş bulabilme kaygısının çok yüksek olması, şu an sahip oldukları maddi olanaklarının iyi düzeyde olması gibi faktörler yer almaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Kendimi hiçbir alanda yetenekli görmüyorum. Bu nedenle iktisat programını tercih etmeyi düşünüyorum."*
- *"Önemli olan iş bulabileceğin bir alanda eğitim almak, yeteneklerin iş bulmaya hiçbir katkısı yok."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin ailelerinden kaynaklanan faktörlerin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgulara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi ailelerin etkisiz olması temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerin çoğu (67/100) yükseköğretim programı seçimlerinde ailelerinin etkili olmayacağını düşünmektedir. Öğrencilerin böyle düşünme nedenlerinden bazıları ise; geleceğini ilgilendiren bir kararı kişinin kendisinin vermesi gerektiği (23/100), verecekleri kararlara ailelerinin saygı duyacağı (15/100), ailelerinin her durumda kendilerine yalnızca destek olacağı (12/100) şeklindedir. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Benim hayatım ve ben yönlendirmeliyim, erişkin bir bireyim artık on sekiz yaşındayım."*

- *"Herkes kendi hayatını yaşayacak, aile üyelerim beni kararımı etkileyemezler."*

Tablo 2. On ikinci sınıf öğrencilerinin ailelerinden kaynaklanan faktörlerin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgular

Tema	Kodlar	Frekans
Aileler etkisiz	Kişisel yaşam	23
	Karara saygı duyma	15
	Ailenin desteği	12
	Eğitim alma arzusu	5
	Ailede güven	5
	Öncelikli ilgi alanları	3
	Kararlarda özgürlük	2
	Kişisel sınıra saygı	2
Aileler etkili	Ailenin doğruları	11
	Ebeveyn istekleri	7
	Tıp eğitimi	4
	Maddi imkanlar	2
	Öğretmen olma	2
	Prestij sağlama	2
	Seçenek sunma	1
	Hemşire olma	1
	Şehir seçme	1
	Cinsiyet faktörü	1
	Yurtdışı eğitim	1

Ailelerin etkileri temasında öğrencilerinden bazıları (33/100) yükseköğretim programı seçimlerinde ailelerinin etkili olacağını düşünmektedir. Öğrencilerin böyle düşünme nedenleri arasında ise; her konuda en doğru kararı yalnızca ailelerinin verebileceği (11/100) inancı, ailenin kültürel yapısında babanın isteklerinin daha ön planda olması (7/100) yer almaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Babamın istekleri önemli, benim için gelecekte iyi olanı o daha iyi bilir."*
- *"Zaten şu an okuduğum bölüme de babamın zoruyla geldim, yine onlar ne isterse onu seçeceğim."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin arkadaşlarından kaynaklanan faktörlerin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgulara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. On ikinci sınıf öğrencilerinin arkadaşlarından kaynaklanan faktörlerin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgular

Tema	Kodlar	Frekans
Arkadaşlar etkisiz	Kararlı olma	27
	Kişisel yaşam	13
	İlgi alanı	6
	Arkadaşlık ilişkileri	6
	Umursamazlık	5
	Ailenin önceliği	4
	Özgürlük	4
	Saygı duyma	4
	Güven duymama	2
	Hedefe odaklanma	2
	Arkadaş vizyonu	2
	Tecrübesizlik	1
	Kapasite yetersizliği	1
	İş önceliği	1
Arkadaşlar etkili	Aynı şehir	8
	Motivasyon	5
	Mantıklı bulma	2
	Zeki olma	2
	Kız arkadaş	2
	Kararsızlık	1
	Arkadaşlık bağları	1
	Aynı program	1

Tablo 3'te görüldüğü gibi arkadaşları etkisiz bulma temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin çoğu (78/100) yükseköğretim programı seçimlerinde arkadaşlarının etkili olmayacağı görüşündedir. Öğrencilerin böyle düşünme nedenleri arasında; kendilerini kararlı bulmaları (27/100), bu seçiminin yalnızca kişisel yaşamlarını ilgilendirdiği düşüncesi (13/100), ilgi duyulan ve yetenekli olduğuna inanılan alanda eğitim alma isteği (6/100) ve seçimlerini etkileyebilecek samimi arkadaşlık bağlarının olmaması (6/100) gibi etkenler yer almaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir.

- *"Kendi kararlarımı ben verebilecek kadar büyüdüm, arkadaşım dahi olsa beni etkileyemez."*
- *"Herkes kendi hayatını yaşar, karalarımda sonuçları da beni ilgilendirir."*

Arkadaşların etkisine yönelik olarak öğrencilerden bazıları (22/100) ise yükseköğretim programı seçimlerinde arkadaşlarının etkili olacağını

düşünmektedir. Öğrencilerin böyle düşünme nedenleri arasında; arkadaşlarıyla aynı şehirdeki üniversitede okumak (8/100), arkadaşlarının olumlu motivasyon sağlamalarında katkısının olacağı (5/100) gibi etkenler yer almaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Sevdiğim arkadaşlarımla aynı üniversiteyi kazanırsam eğer farklı bölümlerde okusak da ev tutup bir arada kalmak istiyoruz, bence çok eğlenceli bir üniversite hayatımız olur."*
- *"Arkadaşlarım beni motive ediyor, onlarla vakit geçirmeyi çok seviyorum."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarının mezunlarına sağlayabileceği iş imkanlarının ve maddi kazancın yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgulara Tablo 4'de yer verilmiştir. Tablo 4'te görüldüğü gibi iş ve kazancın etkileri temasında on ikinci sınıf öğrencilerinin çoğu (70/100) yükseköğretim programlarının mezunlarına sağlayacağı iş imkânı ve maddi kazancın yükseköğretim programı seçimlerinde etkili olacağını düşünmektedir. Öğrencilerin kendilerine iş ve maddi kazanç sağlayacağını düşündükleri yükseköğretim programlarından en fazla öne çıkanlar ve tercih edilme nedenleri şunlardır: Adalet alanında ihtiyacın fazla olmasından dolayı Hukuk Fakültesi (9/100), maddi kazancının fazla olması nedeniyle Tıp Fakülteleri (8/100), teknolojinin gelişmesiyle birlikte makinelerin artması ve iş alanının çok olmasıyla Makine Mühendisliği (6/100), devlet kurumları dışında da çalışma alanlarının bulunmasıyla İngilizce öğretmenliği (6/100) ve Beden Eğitimi Öğretmenliği, Milli Savunma Üniversitesi'nde (3/100) okunacak her programın devlet işi garantili olması oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Neden önü kapalı bir programa gideyim ki, akrabam Edebiyat Öğretmenliği'ni bitirdi ve KPSS'den doksan üzerinde bir puan aldı ancak atanamadı ve şu an çobanlık yapıyor."*
- *"Mezun olunca kolay iş bulmak ve çok para kazanmak için Tıp istiyorum."*

İş ve kazancın etkisizliği temasında ise öğrencilerden bazıları (30/100) bir yükseköğretim programının mezunlarına sağlayabileceği iş imkânı ve maddi kazancının yükseköğretim programı seçimlerinde etkili olmayacağını düşünmektedir.

Tablo 4. On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarının mezunlarına sağlayabileceği iş imkanlarının ve maddi kazancın yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgular

Tema	Programlar	Frekans
İş ve kazanç etkili	Hukuk	9
	Tıp	8
	İngilizce Öğretmenliği	6
	Makine Mühendisliği	6
	Beden Eğitimi Öğretmenliği	4
	Milli Savunma Üniversitesi	3
	Elektrik-Elektronik Müh.	3
	İlahiyat Fakültesi	3
	Polis Meslek Yüksekokulu	2
	Diş Hekimliği	2
	Turizm ve Otelcilik	2
	Yazılım Mühendisliği	2
	Bilgisayar Mühendisliği	2
	İnşaat Mühendisliği	2
	Mimarlık	2
	Hemşirelik	2
	PDR	1
	Sınıf Öğretmenliği	1
	Beslenme ve Diyetetik	1
	Psikoloji	1
	Genetik Mühendisliği	1
	Müzik Öğretmenliği	1
	Pazarlama	1
	Uzay ve Havacılık Müh.	1
	Resim Öğretmenliği	1
	Türkçe Öğretmenliği	1
	Otomotiv Öğretmenliği	1
	Adalet MYO.	1
İş ve kazanç etkisiz	Severek yapma	9
	Manevi doyum	5
	Mutlu olma	4
	İtibar kazanma	2
	Bilişsel doyum	2
	Yeteneklerle uyumlu	2
	Kendini geliştirme	2
	Ahlaklı olma	2
	Faydalı olma	1
	Vatana hizmet	1

Öğrencilerin böyle düşünme nedenleri arasında; bir mesleği severek, isteyerek yapmanın paradan daha önemli görülmesi (9/100), hangi iş ya

da ne kadar kazancın değil, manevi doyumun sağlanmasının değerli bulunması (5/100), mutlu bir insan olarak yaşamanın maddi güçten ve iş bulmaktan daha değerli algılanması (4/100) gibi faktörler yer almaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Parayı hiç düşünmüyorum, isterse ayda on bin lira versinler, önemli olan severek bir işi yapmam."*
- *"Severek yapabileceğim bir iş olsun, ömrümün sonuna kadar yaparım."*
- *"Ölümlü bir dünyada yaşıyoruz ve ölümlü insanlarız. Bu nedenle manevi doyum daha önemli benim için."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin, üniversitelerin burs, yurt, sosyal aktivite, yurt dışı eğitim (Erasmus vb.) gibi olanaklarının yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgulara Tablo 5'de yer verilmiştir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi üniversite olanakları temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin çoğu (81/90) yükseköğretim programı seçimlerinde üniversitelerin burs, yurt, sosyal aktivite, yurt dışı eğitim vb. olanaklarının etkili olacağını düşünmektedir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi, öğrencilerin seçimlerini etkileyecek üniversite olanaklardan bazılarını ise; yurt dışında dil öğrenme isteği, farklı kültürleri daha yakından tanıma, nitelikli bir eğitim özgeçmişine sahip olma, iş imkanı, Arapça öğrenme, vizyon kazanma gibi faktörlere bağlı olarak Erasmus (28/100), maddi koşulların yetersizliği, daha konforlu bir üniversite hayatı geçirebilme, öğrencinin paraya ihtiyacının her zaman olacağı kanaati ve kaynaklar alıp kendini geliştirebilme gerekçeleriyle burs (18/100), daha rahat yaşamak, kendini güvende hissetmek ve üniversiteye kolay ulaşımı sağlamak gibi etkenler nedeniyle yurt (12/100), toplumda sosyalleşebilmek, farklı yerleri gezerek kendini geliştirmek, kültür seviyesini yükseltebilmek gibi faktörlere bağlı olarak gezi programları (11/100) oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Yurtdışına gitmek istiyorum. Hem birçok yabancı insan tanırım, hem de yabancı dilimi ilerletir ilerde orada çalışmayı bile düşünebilirim."*
- *"Babamın işi yok köyde oturuyoruz, hayvanlarımız var, bunlar da benim ihtiyaçlarımı karşılamaya yetmez. Bu nedenle burs alabilmek benim için oldukça önemli olacak."*

Tablo 5. On ikinci sınıf öğrencilerinin üniversitelerin burs, yurt, sosyal aktivite, yurt dışı eğitim (Erasmus vb.) gibi olanaklarının yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgular

Tema	Olanaklar	Kodlar	Frekans
Olanaklar önemli	Erasmus	Dil öğrenme	9
	Burs	Maddi imkanlar	8
	Erasmus	Kültürleri öğrenme	4
	Burs	Rahat yaşam	4
	Burs	Öğrenci hayatı	4
	Gezi	Sosyalleşme	4
	Erasmus	Nitelikli eğitim	3
	Erasmus	İş imkânı	3
	Yurt	Rahat yaşam	3
	Yurt	Güvende olma	3
	Yurt	Ulaşım kolaylığı	3
	Gezi	Kendini geliştirme	3
	Sportif etkinlik	Sporu sevme	3
	Erasmus	Arapça öğrenme	2
	Erasmus	Vizyon sağlama	2
	Yurt	Maddi şartlar	2
	Gezi	Yaşam kalitesi	2
	Gezi	Kültürlenme	2
	Bilimsel çalışma	Grup toplantıları	2
	Sosyal kulüp	Eğlenmeyi sevme	2
	Sosyal kulüp	Rol oynama	2
	Erasmus	Tecrübe kazanma	1
	Erasmus	İletişim kurma	1
	Erasmus	Nitelikli özgeçmiş	1
	Erasmus	Makale okuma	1
	Erasmus	Güncel bilgiler	1
	Burs	Kendini geliştirme	1
	Burs	Sosyalleşme	1
	Yurt	Tecrübe kazanma	1
	Bilimsel çalışma	AR-GE çalışması	1
	Sportif etkinlik	Futbol oynama	1
	Sosyal kulüp	Yardımlaşma	1
Olanaklar önemsiz		Hedeflenen program	6
		Kaliteli eğitim	4
		İmkanlarla yetinme	4
		İş imkânı	3
		Şehir önyargısı	1
		İlgi duymama	1

Olanakların önemsizliği temasında öğrencilerden bazıları (19/100) yükseköğretim programı seçimlerinde üniversitelerin burs, yurt, sosyal

aktivite, yurt dışı eğitim gibi olanaklarının etkili olmayacağını düşünmektedir. Öğrencilerin böyle düşünme nedenlerinden bazılarını ise; hedeflenen bölümü kazanıp okumanın daha çok önemsenmesi (6/100), önceliğin üniversitenin eğitiminin nitelikli ve kaliteli olmasına verilmesi (4/100) gibi etkenler oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Üniversitede ne olduğu önemli değil, önemli olan kazanmayı hedeflediğim programda eğitim almak."*
- *"Üniversitenin verdiği eğitimin kalitesi olanaklarından daha önemli bence."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarının toplum üzerindeki imajı, statü ya da saygınlığının yükseköğretim program seçimlerine etkisine yönelik bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6'da görüldüğü gibi statünün etkileri temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin yarısından fazlası (65/100) yükseköğretim programlarının toplum üzerindeki imajı, statü ya da saygınlığının yükseköğretim programı seçimlerinde etkili olacağını düşünmektedir. Böyle düşünen öğrencilerin toplumsal kazanımlarından en fazlasını özgüveni olan bir birey olmak (10/100), toplumda saygın bir insan haline gelmek (9/100), mutlu bir birey olmak (5/100), bulunduğu konumla gurur duymak (4/100), değerli bir insan olduğunu hissetmek (4/100) oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Annemin bir ortama girdiğinde benim oğlum okudu mühendis oldu ya da doktor oldu demesi var. Annemin ezilmesini istemem. Mesela biz şimdi motor bölümünde okuyoruz. Ancak toplum, çevre bizim motor bölümünü, sanayi eşrafını hor görüyorlar, tepeden bakıyorlar."*
- *"Akrabalarımdan biri doktor ve bir ortama geldiğinde büyükler bile kalkıp ona selam veriyor. Makam olunca insana insan muamelesi yapılıyor."*

Statünün önemsizliği temasında öğrencilerden bazıları ise (35/100) yükseköğretim programlarının toplum üzerindeki imajı, statü ya da saygınlığının yükseköğretim programı seçimlerinde etkili olmayacağını düşünmektedir.

Tablo 6. On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarının toplum üzerindeki imajı, statü ya da saygınlığının yükseköğretim program seçimlerine etkisine yönelik bulgular

Tema	Kodlar	Frekans
Statü önemli	Özgüven duyma	10
	Saygınlık kazanma	9
	Mutlu olma	5
	Gurur duyma	4
	Değerli olma	4
	Ego artışı	3
	Üstün olma	3
	Tanınma	3
	Aile saygınlığı	3
	Emir verme	2
	Kariyer yapma	2
	Makam edinme	2
	Kültürlenme	2
	Kimlik kazanma	2
	Ağırbaşlı olma	2
	Otorite olma	2
	Öğretmen olma	1
	Geniş vizyon	1
	Maddi güç	1
	Din adamı olma	1
	Milli duygular	1
	Verimli çalışma	1
	Hayranlık uyandırma	1
Statü önemsiz	Kişisel istekler	7
	Severek yapma	5
	Fayda sağlama	5
	İnsani değerler	3
	Mutlu olma	2
	Hayale ulaşma	2
	Ruhsal doyum	2
	Karakterli olma	2
	Hedefe ulaşma	2
	Zamana bırakma	1
	Öğretmenlik mesleği	1
	Yön verme	1
	Milli duygular	1
	Umursamaz olma	1

Öğrencilerin böyle düşünme nedenlerinden bazılarını ise; bir programın statü, saygınlık gibi faktörlere bağlı olarak tercih etmenin doğru

bulunmaması, kişinin isteklerini gerçekleştirmesinin daha doğru bir seçim olacağı (7/100), istenilen programın ve mesleğin sevildiği için tercih edilmesi gerektiği (5/100), topluma fayda sağlayacak, çalışmalar yapmanın daha önemli olması (5/100) oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Başkasının övgüsüne layık olmak için üniversite okumam. Bin kere daha gelsem bu dünyaya mutlu olmak için okurum."*
- *"Dünyada insan olabilmek ve insan olarak hayatını sürdürebilmek, hiçbir makamın karşılayamayacağı bir duygudur."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programının ve bağlı olduğu üniversitenin akademik kadrosunun yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7'de görüldüğü gibi aranan nitelikler temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin çoğu (77/100) bir yükseköğretim programının ve bağlı olduğu üniversitenin akademik kadrosunun seçimlerinde etkili olacağını düşünmektedir. Böyle düşünen öğrencilerin akademik kadroda en fazla aradıkları niteliklerden bazıları; öğretim üyelerinin alanında bilgili, donanımlı olması (10/100) belirli bir tecrübeye sahip olması (7/100) bilgileri öğrencinin seviyesine uygun anlatabilmesi (6/100), cana yakın bir karaktere sahip olması (6/100), kadronun çoğunluğunu profesörlerin oluşturması (5/100), bilimsel çalışmalarla başarısını kanıtlamış olmasıdır (5/100). Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Hocaların bilgi birikimi beni etkiler. Eski ve güçlü kadrosu olan üniversiteleri tercih ederim. Yeni, zayıf, doçent sıkıntısı olan yerleri tercih etmem."*
- *"Ben üniversite tercihi yapacağım zaman üniversitenin web sayfasından akademisyen kadrosuna bakıp ona göre tercih yapacağım. Eğer kadroda yaşlı hocalar varsa benim için idealdir. Çünkü daha tecrübeli olur."*

Niteliklerin önemsizliği temasında öğrencilerden bazıları (23/100) yükseköğretim programının ve bağlı olduğu üniversitenin akademik kadrosunun yükseköğretim programı seçimlerinde etkili olmayacağını düşünmektedir.

Tablo 7. On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programının ve bağlı olduğu üniversitenin akademik kadrosunun yükseköğretim program seçimlerine etkisine yönelik bulgular

Tema	Kodlar	Frekans
Akademik kadro önemli	Bilgili	10
	Tecrübeli	7
	Öğretici	6
	Cana yakın	6
	Profesör	5
	Başarılı	5
	Zorlamayan	4
	İleri görüşlü	3
	Yönlendirici	3
	İlgili	3
	Tanınmış	3
	Vicdanlı	3
	Yaşlı	2
	Önyargısız	2
	Adaletli	2
	Kişilikli	2
	Nitelikli	2
	Alanında uzman	2
	Uyumlu	2
	Örnek insan	1
	Mantıklı	1
	Diksiyonu düzgün	1
	Eğlenceli	1
	İyi niyetli	1
Akademik kadro önemsiz	Eğitimin içeriği	6
	Üniversitenin tanınmışlığı	4
	Hedefini kazanma	3
	Beklentisiz olma	3
	Üniversite benzerliği	2
	Bakış açısı	1
	Üniversite sayısı	1
	İlgi duymama	1
	İleri görüşlü olma	1
	Çalışma prensibi	1

Öğrencilerin böyle düşünme nedenlerinden en fazlasını üniversitelerde verilen eğitimin içeriğini yeterli bulmaları (6/100) Türkiye'de başarısıyla tanınan, bilinen bir üniversitede eğitim almanın öncelikli bulunması (4/100), hedeflerinde olan programı kazanmayı ve okumayı yeterli bulmaları (3/100), üniversite eğitiminden hiçbir beklentiye sahip

olmamaları (3/100) oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin görüşlerinden bir kısmı aşağıdaki gibidir:

- *"Benim için gideceğim üniversitenin hocalarının özelliklerinin bir anlamı yok. Önemli olan üniversitenin bilinen, kaliteli kurumlardan biri olması."*
- *"Okuyacağım üniversitedeki akademisyenlerin özellikleri tercihlerimde etkili olmaz. Çünkü ben hayat felsefeme göre; her insanın verim alınacak bir yönü olduğuna inananlardanım."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin üniversitenin bulunduğu şehrin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine ilişkin bulgular Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8'de görüldüğü gibi şehrin etkileri temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin çoğu (85/100) yükseköğretim programı seçimlerinde üniversitenin bulunduğu şehrin etkili olacağını düşünmektedir. Bu temada öne çıkanlar ise; üniversite okumak istedikleri şehrin; daha rahat yaşamak ve bir çok imkana ulaşmak kazanımıyla büyükşehir olmasına (9/100), maddi olarak rahat bir üniversite hayatı geçirme kazanımıyla öğrenciye uygun, ucuz bir şehir olmasına (8/100), çevre edinme ve sosyalleşmeyi sağlama düşüncesiyle sosyal aktivite açısından zengin bir yer olmasına (8/100), konforlu bir öğrencilik hayatı geçirebilmek için yaşam standartları gelişmiş bir şehir olmasına (7/100), tanıdık insanların olmasının iyi geleceği düşüncesiyle akrabaların olduğu bir şehire (6/100) yer verecekleri şeklindedir. Bu öğrencilerin görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

- *"Üniversite okuyacağım yerin insanları ileri görüşlü olmalı. Ben Antalya'dan buraya geldim. Orada turistlerle bile çok rahat iletişim kurarken burada normal insanlarla iletişim kuramadım, beni dışladılar."*
- *"Üniversiteden mezun olduktan sonra çevreye İstanbul Üniversitesi'nde ya da Gazi'de okudum demek var, bir de Kahramanmaraş'ta okudum demek var. Bence büyükşehirde okuduğunu söylemek beni gururlandırır."*

Şehrin etkisiz olduğu temasında öğrencilerden bazıları (15/100) yükseköğretim programı seçimlerinde üniversitenin bulunduğu şehrin etkili olmayacağını belirtmişlerdir.

Tablo 8. On ikinci sınıf öğrencilerinin üniversitenin bulunduğu şehrin yükseköğretim programı seçimlerine etkisine yönelik bulgular

Tema	Kodlar	Frekans	Kazanımlar
	Büyükşehir	9	Yaşam kolaylığı
	Ekonomik şartlar	8	Maddi rahatlık
	Sosyal aktivite	8	Sosyalleşme
	Yaşam standartları	7	Konfor
	Tanıdık olma	6	Tanıdık sağlama
	Deniz bulunma	6	Bakış açısı
	İnsan kalitesi	4	Güvenilir ortam
	Kolay ulaşım	4	Zaman tasarrufu
	Güvenli olma	3	Rahat yaşam
	Gezi mekanları	3	Renkli yaşam
	Nüfus azlığı	2	Sakin hayat
	Eğitim seviyesi	2	Kişisel gelişim
Şehir önemli	İleri görüşlülük	2	Özgürlük
	Özgür yaşam	2	Huzur
	Sakin yapı	2	Stressiz hayat
	Kültür seviyesi	2	Tecrübe
	Tanıdık olmayan	2	Hayatı öğrenme
	Yaşanılan şehir	2	Aile yaşamı
	Muhafazakâr	1	Kişilik gelişimi
	İnternet altyapısı	1	Rahat iletişim
	Eğlenceli	1	Hayata bakış
	Turistik	1	Sosyal yaşam
	Siyasi görüş	1	Uyumlu yaşam
	Ilıman iklim	1	Motivasyon
	Yurt imkânı	1	Maddi katkı
	Eğitim alma	4	
	Kaliteli üniversite	2	
	Hedefe ulaşma	2	
	Programın türü	2	
Şehir önemsiz	Farklı şehir	1	
	Maddi durum	1	
	Uyumlu kişilik	1	
	Umursamaz olma	1	
	Sınav puanı	1	

Öğrencilerin böyle düşünme nedenlerinden bazılarını ise; üniversite

eğitim almanın önemli görülmesi (4/100), üniversitenin akademik alandaki başarılarıyla kalitesini ispatlamış olması (2/100) oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden bir kısmının görüşleri aşağıdaki gibidir.

- *"Maddi durumumuz iyi olmadığından dolayı, okuyacağım üniversite benim için en uygun koşulları sağladıktan sonra hangi şehir olursa gitmeyi düşünüyorum. Zaten annem ve babam bu konuda karar verecekler."*
- *"Çok uysal, uyumlu bir insanım. Bulunduğum koşullara hemen ayak uydurabiliyorum. Bu nedenle neresi olsa orada yaşarım."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin özel üniversitelerin programlarına yükseköğretim programı seçimlerinde yer verme durumlarına yönelik bulgulara Tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9'da görüldüğü gibi özel üniversiteleri tercih etmeme temasına göre, araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin çoğu (79/100) özel üniversitelerin programlarına yükseköğretim programı seçimlerinde yer vermeyi düşünmemektedir. Öğrencilerin tercih etmeme nedenleri arasında, ailelerinin maddi imkanlarının, ekonomik koşullarının yetersiz olması (54/100), belirli sayıda dersten kalındığında bursun kesileceği (4/100), özelde okumanın "kendim başardım" duygusu oluşturamayacağı (4/100) düşünceleri yer almaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Biz maddi olarak çok iyi şartlara sahip değiliz. Ailemin durumu zaten yok, onları bir de özel üniversite yazarak zorlamak istemem."*
- *"Özel üniversiteleri kazanan öğrencilerin çoğuna insanlar ön yargıyla bakıyor. Bu, zengin, bilgisiz, kafası çalışmıyor da ancak baba parasıyla üniversite okumaya çalışıyor diye."*

Tercih nedenleri temasında öğrencilerden bazıları (21/100) ise yükseköğretim programı seçimlerinde özel üniversitelerin programlarına yer vereceklerini belirtmişlerdir. Bu öğrencilerden bazıları (6/100) burs kazanabildikleri durumda özel üniversiteleri tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

Bir öğrenci Aydın üniversitesi Hukuk Fakültesi, iki öğrenci Yeditepe üniversitesi Tıp Fakültesi, başka bir öğrenci Hasan Kalyoncu üniversitesi İngilizce Öğretmenliği, üniversiteye henüz karar vermemiş öğrencilerden biri Tıp Fakültesi, diğeri ise Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik programına seçimlerinde yer vereceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 9. On ikinci sınıf öğrencilerinin özel üniversitelerin programlarına yükseköğretim programı seçimlerinde yer verme durumlarına yönelik bulgular

Tema	Kodlar	Frekans	Üniversite-Program
Tercih etmeme	Maddi imkanlar	54	-
	Burs kesilmesi	4	-
	Başarı duygusu	4	-
	Devlet imkanları	4	-
	Polis olma	2	-
	Paralı eğitim	2	-
	Samimiyetsizlik	2	-
	Devlet kalitesi	2	-
	Para tuzağı	1	-
	Mantıksız bulma	1	-
	Reklam amaçlı	1	-
	Önyargılı olma	1	-
	Arkadaş bulamama	1	-
Tercih nedenleri	Burs kazanma	6	Aydın-Hukuk Yeditepe-Tıp Belirsiz-Tıp H. Kalyoncu-İngilizce Öğr. Belirsiz-PDR Yeditepe-Tıp
	Puan sıralama	4	Avrasya-İngiliz Dil. Edb. Belirsiz-Havacılık Yön. Bahçeşehir-Yazılım Müh. Bahçeşehir-Tıp
	Kaliteli eğitim	3	Sabancı-Tıp Bahçeşehir-Ul. İlişkiler
	Büyükşehir	2	H.Kalyoncu-Hukuk Aydın-Genetik Mühendisliği
	Tıp eğitimi	2	Aydın-Tıp Belirsiz-Tıp Fakültesi
	Yüksek puan	1	Koç-Tıp
	Tanıdık sağlama	1	Aydın-Psikoloji
	Lüks şartlar	1	Sabancı-Resim Öğrt.
	İş imkânı	1	Bilkent-Mimarlık

Sınavdan yeterli puanı almalarına (4/100) bağlı olarak, bir öğrenci Avrasya üniversitesi İngiliz Dili Edebiyatı, bir öğrenci Bahçeşehir Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni tercih edeceğini belirtmiştir. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Üniversite sınavında alacağım puan bu okullardan birini burslu kazanmaya yeterse kesinlikle tercih etmeyi düşünüyorum."*
- *"Burslu kazanırsam eğer tercih edeceğim, diğer türlü çok fazla masraflı gelir aileme. Hem okulun parasını ödeyecek hem de benim harçlığımı verecek kadar imkanlarımız müsait değil."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programları seçimleri sırasında öğretmenlik programlarını tercih etme durumlarına ilişkin bulgular Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programları seçimleri sırasında öğretmenlik programlarını tercih etme durumlarına ilişkin bulgular

Tema	Kodlar	Frekans
Öğretmenliği tercih etmeme nedenleri	Öğrencilerle uğraşma	10
	Anlatma becerisi	9
	Sabırsız olma	6
	Mesleki zorluk	5
	İlgi alanı	4
	Kişilik özellikleri	3
	Atanma zorluğu	3
	Çocukları sevmeme	2
	Saygınlık	2
	Mesleki özellikler	2
	Arkadaş davranışları	2
	Kol dövmesi	1
	Aile baskısı	1
	Baba mesleği	1
	Maaş miktarı	1
	Kendini geliştirme	1
	Dinleme becerisi	1
Öğretmenliği tercih etme nedenleri	Öğretmeyi sevme	12
	Çocukları sevme	7
	İnsan yetiştirme	3
	Hedefe ulaşamama	3
	Sporu sevdirme	3
	İş imkânları	3
	Mesleki koşullar	2
	Öğrenciyle iletişim	2
	Dinlemeyi sevme	2
	Eğitim sistemi	2
	Yardım etme	2
	Vicdanlı olma	1
	Çocukluk hayali	1
	Hiçbir şey olamama	1
	Düzenli kazanç	1
	Sabırlı olma	1

Tablo 10'da görüldüğü gibi öğretmenliği tercih etmeme nedenleri temasında on ikinci sınıf öğrencilerinin yarısından fazlası (54/100) yükseköğretim programı seçimlerinde öğretmenlik mesleğini tercih etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlik mesleğinin tercih edilmeme nedenleri arasında; öğrencilerle uğraşmanın çok zor bir eylem olarak algılanması (10/100), ders anlatma becerilerinin zayıf olduğunu ve aynı konuları her sınıfta tekrar anlatmanın da çok zor olduğunu düşünmeleri (9/100), öğretmenliğin sabır ve hoşgörü isteyen bir meslek olması (6/100) yer almaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir.

- *"Öğrencilerle uğraşmayı sevmiyorum, kendi sınıfıma bakıyorum da içimden öğretmenlerimize Allah yardım etsin diyorum. Çünkü yaklaşık otuz kişinin her birinden, her kafadan ayrı bir ses çıkıyor."*
- *"Anlatma becerilerim çok zayıf. Eğer öğretmen olursanız aynı konuları her yıl benzer sınıflarda anlatmak gerekiyor."*

Öğretmenliği tercih etme bakımından öğrencilerin yarısına yakını (46/100) ise öğretmenlik programlarına yükseköğretim programı seçimlerinde yer vereceklerini belirtmişlerdir. Bu öğrencilerin, tercih nedenleri arasında; öğretmekten mutlu olma (12/100), çocukları sevme ve onlarla vakit geçirmekten hoşlanma (7/100) yer almaktadır. Bu öğrencilerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *"Ülkemizde eğitim iyi verilmiyor, eğer iyi verilseydi her gün haberlerde şiddet, taciz olayları olmazdı. Ben öğretmen olup iyi gidişata katkı sağlamak istiyorum."*
- *"Bizi anlayan öğretmen çok az, bu durumdan rahatsızım, bir öğrenciyi yerin dibine sokmak değil, karşıma alıp dertleşmek isterim."*

Farklı lise türlerinde (Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mesleki ve Teknik Lise, Fen Lisesi) öğrenim görmekte olan on ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim program tercihleri arasındaki farklılıklara ilişkin bulgular Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinden Anadolu liselerindeki öğrencilerin çoğu yükseköğretim programı seçimlerinde ilk tercih olarak İngilizce öğretmenliğine (9/40); Mesleki ve Teknik liselerde öğrencilerin çoğu Beden eğitimi öğretmenliğine (8/30); İmam Hatip liselerindeki öğrencilerin çoğu İlahiyat Fakültesi'ne (4/20), Fen liselerindeki öğrencilerin çoğu ise (4/10) Tıp fakültesine yer vereceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 11. Farklı lise türlerinde öğrenim görmekte olan on ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim program tercihleri arasındaki farklılıklara ilişkin bulgular

Okul Türü	Program Tercihi	Frekans
Anadolu Lisesi	İngilizce öğretmenliği	9
	Tıp Fakültesi	5
	Elektrik-Elektronik Mühendisliği	5
	Hukuk Fakültesi	4
	Makine Mühendisliği	3
	Diş Hekimliği	3
	Mimarlık	2
	Polis Meslek Yüksekokulu	2
	Milli Savunma Üniversitesi	2
	Beslenme ve Diyetetik	1
	Sınıf Öğretmenliği	1
	Hemşirelik	1
	Yazılım Mühendisliği	1
	Psikoloji	1
Mesleki ve Teknik Lise	Beden Eğitimi Öğretmenliği	8
	Turizm ve Otelcilik	4
	Hukuk Fakültesi	4
	Polis Meslek Yüksekokulu	3
	Makine Mühendisliği	2
	İnşaat Mühendisliği	2
	Otomotiv Öğretmenliği	1
	Adalet Meslek Yüksekokulu	1
	Pazarlama	1
	Sınıf Öğretmenliği	1
	Müzik Öğretmenliği	1
	Milli Savunma Üniversitesi	1
	Tercih Belirtmeyen	1
İmam-Hatip Lisesi	İlahiyat Fakültesi	4
	Hukuk Fakültesi	3
	Milli Savunma Üniversitesi	2
	Diş Hekimliği	1
	Polis Meslek Yüksekokulu	1
	Psikolojik Danışma ve Rehberlik	1
	İktisat	1
	Hemşirelik	1
	Özel Eğitim Öğretmenliği	1
	Resim Öğretmenliği	1
	Türkçe Öğretmenliği	1
	Tercih Belirtmeyen	3
Fen Lisesi	Tıp Fakültesi	4
	Bilgisayar Mühendisliği	2
	Makine Mühendisliği	2
	Uzay ve Havacılık Mühendisliği	1
	Genetik Mühendisliği	1

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemiyle ilgili olumlu düşüncelerine ilişkin bulgular Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemiyle ilgili olumlu düşüncelerine ilişkin bulgular

Tema	Kodlar	Frekans
Olumlu düşünceler	Temel Yeterlik Testi zamanı	24
	Yeni sistem	15
	Soru sayısı	12
	Sınav aralıkları	10
	Sınav süresi	9
	Kolaylık öngörüsü	8
	180 barajı	7
	Sınav ücreti	3
	Puanın geçerlik süresi	3
	Puan türleri	2
	Katsayı eşitliği	2
	Yaş sınırı	2
	Genel kültür sağlama	1
	Devlete vefa borcu	1
	Örnek soruların yayınlanması	1

Tablo 12'de görüldüğü gibi olumlu düşünceler temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemiyle ilgili olumlu düşüncelerinden en fazla öne çıkanlar; Mart ayındaki sınavın Hazirana alınması (24/100), yeni bir sınav sisteminin olumlu olabileceği (15/100), soru sayılarının Sosyal ve Fen alanında azaltılması (12/100) şeklindedir. Bu öğrencilerden birinin görüşü aşağıdaki gibidir:

- *"Sınavın bu yıl Haziran ayına alınması çok iyi oldu. Çalışacak epeyce bir zaman sağladı. Mart ayından sonra herkes çalışmayı bırakırdı, şimdi herkesin bir ümidi var."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemiyle ilgili olumsuz düşüncelerine ilişkin bulgular Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13. On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemiyle ilgili olumsuz düşüncelerine ilişkin bulgular

Tema	Kodlar	Frekans
Olumsuz düşünceler	Değişikliklerin sıklığı	20
	Sistemin olumsuzluğu	18
	Soru sayıları	12
	Oturum aralıkları	10
	Yeni uygulama	7
	Matematik sorusu	6
	Temel Yeterlik Testi zamanı	5
	Konu fazlalığı	5
	Sınav süresi	4
	Çalışma süresi	3
	Sınav alternatifleri	3
	Uygulamada plansızlık	2
	Sistemin eşitsizliği	2
	Sınav yeri	1
	Yabancı dil soruları	1
	Ek puan	1

Tablo 13'te görüldüğü gibi öğrenci seçme sistemiyle ilgili olumsuz düşünceler arasında sınav sisteminin sık değiştirilmesi (20/100), sınav sisteminin yanlışlığı (18/100), sosyal ve fen soru sayılarının azaltılmış olması (12/100) yer almaktadır. Bu öğrencilerden birinin görüşü şöyledir:

- *"Sürekli sınav sistemini bize sormadan değiştiriyorlar, özellikle de bu yıl iki üç kere değiştirdiler. Dönem içinde değişmesi tam da biz ders çalışmaya başlamışken moralimizi bozuyor."*

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemiyle ilgili önerilerine ilişkin bulgular Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14'te görüldüğü gibi sistemle ilgili öneriler temasında araştırmaya katılan on ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemiyle ilgili önerileri arasında, sınav sisteminin öğrencilerin kişisel yeterliklerini ölçecek şekilde yapılması (20/100) ve ilk sınavdaki (TYT) soru sayılarının) artırılması gerektiği (14/100) yer almaktadır.

Tablo 14. On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemiyle ilgili önerilerine ilişkin bulgular

Tema	Kodlar	Frekans
Sistemle ilgili öneriler	Yetenek ölçütü	20
	Soru sayıları	14
	Temel Yeterlik Testi süresi	8
	Eski sisteme dönüş	7
	Oturum zamanları	6
	Konuların azaltılması	6
	Planlı değişim	4
	Meslek liseleri	3
	Paragraf uzunluğu	2
	Yabancı dil	2
	Giriş koşulları	2
	Ek puan	2
	Otoriteye bırakma	1
	Ortalama alınması	1
	Açık uçlu soru	1
	Mülakat sistemi	1
	Puan hesaplamaları	1
	Sınav sistemi önerisi yok	19

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmanın bulgularına dayalı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programı seçimlerinde;

- Kişisel özelliklerinin, yetenek ve ilgilerinin etkili olabileceği,
- Ailelerinin etkisinin az olduğu,
- Arkadaşlarının etkili olma ihtimalinin düşük olduğu,
- Yükseköğretim programlarının mezunlarına sağlayacağı iş ve maddi kazancın etkili olabileceği,
- Üniversitelerin burs, yurt, sosyal aktivite, yurt dışı eğitim vb. olanaklarının etkili olabileceği,
- Yükseköğretim programlarının toplum üzerindeki imajı, statü ya da saygınlığının etkili olabileceği,
- Yükseköğretim programının ve bağlı olduğu üniversitenin akademik kadrosunun etkili olabileceği,
- Üniversitenin bulunduğu şehrin etkili olabileceği,

- Özel üniversitelerin programlarına yer verme ihtimallerinin düşük olduğu,
- Öğretmenlik programlarına yer verme ihtimallerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Anadolu lisesi öğrencilerinin yükseköğretim program seçimlerinde ilk sırada İngilizce Öğretmenliği'ni; Mesleki ve Teknik lise öğrencilerinin Beden Eğitimi Öğretmenliği'ni, İmam Hatip lisesi öğrencilerinin İlahiyat Fakültesi'ni, Fen lisesi öğrencilerinin ise Tıp Fakültesi'ni tercih etme düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
- Öğrencilerin yükseköğretim programlarına öğrenci seçme sistemine yönelik olumlu düşüncelerinin sınavın Haziran ayına alınmasına, olumsuz görüşlerinin sistemin sık değişmesine, önerilerinin ise sınavın yeteneklere göre yapılmasına yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre on ikinci sınıf öğrencilerinin tamamına yakınının yükseköğretim programı seçimlerinde kişisel özelliklerinin, yetenek ve ilgilerinin etkili olacağını düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Aytekin (2005) meslek seçimini etkileyen faktörlerle ilgili çalışmasında, en belirleyici faktörün ilgi ve yeteneklere uygunluk olduğunu; Berdan (2008) öğrencilerin yetenekleriyle ilgili alanlarda eğitim almalarının ne kadar önemli olduğunun anlaşıldığını ve bununla beraber mesleki rehberlik kavramının ortaya çıktığını, ancak öğretmen ve öğrencilerin yeteneklerinin hala ortak bir paydada buluşamadıklarını; Kaya (1988) meslek seçiminde ilgi ve yeteneklere uygunluğun %68.8 oranında etkili olduğunu; Borchert (2002) ise kişiliğin kariyer seçimini etkileyen üç faktörden biri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmada öğrencilerin çoğunun yükseköğretim programı seçimlerinde ailelerinin etkisinin olmayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca paralel olarak Bekleviş (2007), ailelerin öğrencilerinin kararına saygı duyduklarını ve onları kararlarında desteklediklerini; Vurucu (2010) meslek lisesi öğrencilerinin yalnızca %27'sinin meslek seçimlerinde ailelerinin etkili olacağını; Dinç (2008) ise aile çevresinin öğrenciler üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada ayrıca, öğrencilerin çoğunun yükseköğretim programı seçimlerinde arkadaşlarından etkilenmeyeceklerini düşündükleri belirlenmiştir. Çiftçi ve

diğerleri (2011) öğrencilerin yalnızca %2.2'sinin yükseköğretim programı seçimlerinde arkadaşlarından etkilendiklerini; Bozgedik (2017) öğrencilerin %64'ünün arkadaşlarının görüşlerinin etkili olmayacağı düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunun, yükseköğretim programı seçimlerinde mezunlara sağlanan iş ve maddi kazancın etkili olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Benzer biçimde Yıldız (2001), meslek seçiminde iş bulabilme imkanının yüksek olmasının, o mesleğin öğrenciler tarafından tercih edilme oranını artırdığını; Yelken (2008) ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin bölüm tercihini etkileyen sebepler arasında mesleğin yüksek gelir sağlayıcı olmasının önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymuştur. Çalışmada öğrencilerin çoğunun yükseköğretim programı seçimlerinde, üniversitelerin burs, yurt, sosyal aktivite, yurt dışı eğitim vb. olanaklarının etkili olacağını düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu olanakların en başında Erasmus programı, burs imkanı, yurt yer alırken, bunları geziler, sosyal kulüpler ve sportif etkinlikler takip etmektedir. Saraçoğlu Aydın (2005) öğrencilerin, üniversitelerin başarılı öğrencilere sahip olmak için verdikleri başarı burslarının üniversiteler arasındaki rekabeti artırdığı görüşünde oldukları; Özcan (2015) öğrencilerin üniversitenin sunduğu sosyal olanakları dikkate aldıkları sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmanın diğer bir sonucuna göre, öğrencilerin yarısından fazlasının yükseköğretim programı seçimlerinde programların toplum üzerindeki imajı, statü ya da saygınlığının etkili olacağını düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ercan (2011), Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin mevcut ve aday öğrencilerinin algılarına göre oluşan tercih ölçütleri üzerinde üniversitenin toplumdaki ünü, öğretiminin kalitesi, motivasyonu, iş imkanı, öğretim elemanlarının kalitesi gibi faktörlerin etkili olduğunu; Yılmaz (2012) öğrencilerin üniversite tercihini etkileyen faktörler arasında dördüncü sırada üniversitenin prestijinin ve proje başarılarının olduğunu; Soutar ve Turner (2002) ise, üniversite tercihini etkileyen faktörler arasında üniversitenin saygınlığı ve imajı olduğunu belirlemiştir. Çalışmada ayrıca öğrencilerin çoğunun, yükseköğretim programının ve bağlı olduğu üniversitenin akademik kadrosunun program seçimlerinde etkili olacağı görüşünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Saydan'a (2008) göre, öğrencilerin akademik kadrolardan beklentilerinin boyutları, "ders

içi akademik performans, öğretim elemanlarının öğrencilerle iletişimi, öğrencilerin sınıf seviyesi yükseldikçe artan empati beklentisi ve yine sınıf düzeyine göre farklılık gösteren kişisel bakım"dır. Burgaz ve Ergin Ekinci (2007) ise öğrencilerin "akademik hizmetler ve ilişkiler, akademik danışmanlık ve rehberlik" boyutlarındaki hizmetleri çok önemsedikleri sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunun, üniversitenin bulunduğu şehrin yükseköğretim programı seçimlerinde etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer biçimde Akar (2012), akademik saygınlıktan sonra üniversitenin yer aldığı konumun öğrenciler tarafından en çok dikkate alınan faktör olduğunu; Mangan ve diğerleri (2010), öğrencilerin üniversite tercihlerinde üniversitenin bulunduğu coğrafi konumun etkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Araştırmanın diğer bir sonucuna göre öğrencilerin çoğunun, özel üniversitelerin programlarına yükseköğretim programı seçimlerinde yer vermeyi düşünmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ündey Kalpaklıoğlu ve Türemez (2010) öğrencilerin %29.7'sinin vakıf üniversitelerinde eğitimin iyi düzeyde verilmediğini düşündüklerini; Çatı, İştar ve Özcan (2016) öğrencilerin çoğunun %78.7 devlet üniversitelerini tercih edecekleri sonucunu ortaya koymuşlardır.

Öğretmenlik mesleğini tercih etme bakımından, öğrencilerin yarısından fazlasının yükseköğretim programı seçimlerinde öğretmenlik mesleğini düşünmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ceviz (2018) öğretmenlerin toplumda yaptıkları işten çok, mesai saatlerini ve tatilleri konuştuklarını; Ulutaş (2017) öğretmenlik mesleğinin statüsüyle ilgili olarak %87'nin öğretmenlik mesleğinin statüsünü düşük bulduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada ayrıca, Mesleki ve Teknik lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin yükseköğretim programı tercihlerinde kendi alanlarının dışında kalan farklı bölümleri tercih etme eğiliminde olmaları dikkat çekicidir. Baltacı ve diğerleri (2012) turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm programını bilinçsiz olarak seçtiklerini; Yörük, Dikici ve Uysal (2002) meslek liselerinin son yıllarda kan kaybettiğini araştırma sonuçlarında belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, öğrencilerin eğitimlerine ilişkin tercihlerde yeterince bilinçli olmadıkları algısına neden olmaktadır.

Çalışmadan elde edilen veriler ışığında uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik aşağıdaki öneriler ileri sürülebilir:

- Çalışmada kişisel özelliklerin, yetenek ve ilgilerin yükseköğretim programı seçiminde etkili olabileceği belirlendiğinden, öğrencilerin yetenek alanlarını keşfetmelerini ve kendilerini gerçekleştirmelerini sağlayacak eğitim programlarının yaygınlaşması sağlanabilir.
- Çalışmada öğrencilerin öğretmenlik programlarına yer verme ihtimallerinin düşük olduğu belirlendiğinden ve Türkiye'deki öğretmen açığı dikkate alındığında, öğretmenlik mesleğinin daha iyi tanıtılması ve bilinçli olarak tercih edilebilmesi için gerekli rehberlik hizmetleri sunulmalıdır.
- Çalışmada yükseköğretim programlarının toplum üzerindeki imajı, statü ya da saygınlığının programların tercih edilmesinde etkili olabileceği belirlendiğinden, statü ve saygınlık kaybı yaşayan mesleklerin ve programların ilgili kurumlar tarafından değerlendirilerek iyileştirilmesi sağlanabilir.
- Çalışmada yükseköğretim programlarının mezunlarına sağlayacağı iş ve maddi kazancın etkili olabileceği belirlendiğinden dolayı, mesleki rehberlik hizmetlerinde öğrencilere yönelik bu konudaki bilgilendirme çalışmalarının daha nitelikli olması sağlanmalıdır.
- On ikinci sınıf öğrencilerinin görüşleri ile sınırlandırılan bu araştırma, lise kademesindeki tüm sınıfları kapsayacak şekilde yapılabilir.
- Bu araştırma yalnızca devlet okullarında yapılmıştır. Benzer bir çalışma özel okullar dahil edilerek gerçekleştirilebilir.
- Çalışmanın örneklemi sadece öğrencilerden oluştuğundan, aynı konuda öğrencilerin velilerinin, öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin görüşlerinin alınacağı çalışmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Factors Affecting Twelfth Grade Students' Higher Education Choices and Their Preferences for Teacher Education Programs

*

Hasan Güner Berkant - Sevim Bahadır

Sutcu Imam University, Cukurova Electricity High School

The general aim of this study is to determine the factors that affect the choice of twelfth grade students' higher education programs and their situations of preferring teacher education programs. In response to this general objective, the following questions were sought:

On the students' preferences of higher education program, what are their views towards the effect of; their personal characteristics, talents and interests; families-related factors; friends-related factors; job opportunities and financial benefits of higher education programs to be provided to graduates; opportunities of universities such as scholarships, dormitories, social activities, overseas education (Erasmus etc.); the image, status or prestige of higher education programs on society; the academic staff of the higher education program and the university it belongs to; the city where the university is located; the preference of private universities' programs; the preference of teacher education programs; type of high school they study? What are the positive and negative thoughts and suggestions of the twelfth grade students towards the student selection system in higher education programs?

Method

The sample of the study consisted of 100 students studying in the twelfth grade of the public schools in the central districts of Kahramanmaraş province in the 2017-2018 academic year. In the research, interview as a qualitative method was used to collect data. The study is based on phenomenological design and the sample was selected accordance with the

maximum diversity sampling method. Personal information form and semi-structured interview form were used as data collection tool. The semi-structured interview form was tested on three students in pilot study. After the pilot study, the final version of the form has been evaluated in terms of its content, construct, and language validity by an education expert, two counsellors, and a branch teacher. Instead of group works, interviews were carried out individually in order to collect data from students attending to different high school types in accordance with the problem of the study. In addition, individual interviews were preferred to ask each student more question and to conduct a more in-depth examination. The data of the study were collected via voice recorder or taking notes according to the students' permessions. After the interviews were completed, the data from the voice recorder were converted into text and analyzed with the other data by using the content analysis method. Codes and themes were obtained as the results of the analysis. In order to determine the reliability of the data, a second encoder was used and consistency between coders was calculated as .94 according to Miles and Huberman's formula.

Findings and Results

According to the findings of the data analysis, it was concluded that most of the twelfth grade students' personal characteristics, interests and abilities could be effective in the preference of higher education programs. In addition, it has been concluded that the employment opportunities and financial benefits that the higher education programs can provide to their graduates, the opportunities of universities such as abroad education, scholarship, dormitory, the image of higher education programs on society, status and prestige can be effective. It was found that the academic staff of the higher education program and the university that it belongs could be effective in the preference of higher education program. Also it was found that the most desired characteristics of the staff is being knowledgeable, experienced, instructive, and friendly. It was found that the city where the university is located is too important for the students in higher education program preference and that the most desired features of the city are related with being metropolitan, cheap and a rich place in

terms of social activity. However, most of the students thought that, their families and friends had no effect on their preference of higher education programs. It was concluded that many students would not prefer private universities for higher education because of their financial situation. It was found that many students considered teaching profession as a difficult and very demanding profession and found it difficult to teach the same subject again. It was found that students attending to vocational and technical high schools would prefer programs such as Physical Education Teacher, Tourism and Hotel Management, Faculty of Law, Police Vocational School before preferring their own fields as a higher education program. It was concluded that, about the higher education test system, twelfth grade students evaluated positively the date of the basic proficiency test - the first stage of the new test system- but they evaluated negatively the changes in the exam system to be done frequently. It is concluded that the most prominent findings among the students' suggestions about the student selection system for the higher education programs are related with that an examination system should be formed according to the students' abilities.

Kaynakça / References

Akar, C. (2012). Üniversite seçimini etkileyen faktörler: İktisadi ve İdari Bilimler öğrencileri üzerine bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 7*(1), 97-120.

Aytekin, A. (2005). *Meslek seçimini etkileyen sosyo- ekonomik ve kültürel faktörler.* Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Azar, A. (2011). Türkiye'deki öğretmen eğitimi üzerine bir söylem: Nitelik mi, nicelik mi? *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1*(1), 36-38.

Baltacı, F., Üngüren, E., Avsallı, H., ve Demirel, O. N. (2012). Turizm eğitimi alan öğrencilerin eğitim memnuniyetlerinin ve geleceğe yönelik bakış açıların belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 4*(1), 17-25.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED), 3*(1), 1-15.

Bekleviş, F. (2007). *Öğrencilerin mesleki ilgi alanları ve ailenin meslek seçimine etkisi:Bolu ili özel dersanelerde üniversiteye hazırlık kursu gören öğrenciler üzerinde bir araştırma.* Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Berdan, İ. E. (2008). *Ortaöğretim kurumlarındaki öğretmen ve öğrencilerin yeteneklerinin alan ve meslek seçimine etkileri.* Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Borchert, M. (2002). *Career choice factors of high school students*. Masters Thesis, Unpublished. Stout, Menomonie, University of Wisconsin, Wisconsin.

Bozgedik, A. (2017). *Eğitimde yeni bir model olan temel lise öğrencilerinin üniversite ve meslek seçimini etkileyen faktörler.* Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Burgaz, B., ve Ergin Ekinci (2007). Hacettepe üniversitesi öğrencilerinin bazı akademik hizmetlere ilişkin beklenti ve memnuniyet düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 33, 120-134.

Ceviz, H. (2018). *Toplumdaki öğretmenlik mesleğine ilişkin algı ile öğretmenin mesleki motivasyonu arasındaki ilişki.* Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Çatı, K., İştar, E., ve Özcan, H. (2016). Üniversite tercihlerine etki eden faktörlerin incelenmesi: Türkiye genelinde bir alan araştırması. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 6*(2), 163-177.

Çiftçi, G. E., Bülbül, S.F., Bayar-Muluk, N., Çamur-Duyan, G., ve Yılmaz, A. (2011). Sağlık Bilimleri Fakültesi'ni tercih eden öğrencilerin üniversite ve meslek tercihlerinde etkili olan faktörler:Kırıkkale Üniversitesi örneği. *The Journal of Kartal Training and Research Hospital, 22*(3), 151-160.

Coşkun, K. (2006). *Genel liselerde mesleki rehberlik hizmetlerinin değerlendirilmesi:Kayseri ili örneği.* Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Çurğatay, V. (2010). *Üniversite sınavına girecek öğrencilerin meslek seçimini etkileyen sosyo-kültürel faktörler:Malatya'daki lise son sınıf öğrencileri uygulaması.* Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Demir, M. K., ve Arı, E. (2013). Öğretmen sorunları-Çanakkale ili örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32*(1), 107-126.

Deniz, S. (2001). Bireyin meslek seçimini etkileyen kaynaklar: Yeni teknolojilerden internet. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 1-9.

Dinç, E. (2008). Meslek seçiminde etkili faktörlerin incelenmesi: Meslek yüksek okulu muhasebe programı öğrencileri üzerine bir araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16*(2), 90-106.

Eraslan, L. (2004). Öğretmenlik mesleğine girişte Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) yönteminin değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences, 1*(1), 2-31.

Ercan, H. (2011). *Üniversite seçiminde öğrenci algıları ve Türk üniversitelerinin konumlandırılması.* Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş.* (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Gushue, G. V., Clarke, C. P., Pantzer, K. M., ve Scanlan, K. R. L. (2006). Self efficacy, perceptions of barriers, vocational identity, and the career exploration behavior of Latin/a high school students. *The Career Development Quartely*, 54, 307-317.

Kaya, Z. (1988). *Lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçimindeki sosyo-ekonomik faktörler.* Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kepçeoğlu, M. (1996). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: Özdemir Ofset.

Kılınç, A. (2007). *Üniversite seçiminde öğrenci yönelimlerini etkileyen faktörler.* Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Korkut Owen, F., Kepir, D. D., Özdemir, S., Ulaş, Ö., ve Yılmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(3), 135-151.

Kuzgun, Y. (2009). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Özgüven, İ. E. (2001). *Çağdaş eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik.* Ankara: Sistem Ofset.

Mangan, J., Hughes, A., Davies, P., ve Slack, K. (2010). Fairaccess, achievement and geography: Explaining the association between social class and students' choice of university. *Studies in Higher Education, 35*(3), 335-350.

MEB (2018). Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği. http://www.resmigazete.gov.tr adresinden 17.07.2018 tarihinde erişilmiştir.

Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber.* (S. Turan çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Miles, M, B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook.* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Nagel, G. K. (1999). *Öğrenmenin taosu.* (B. Kuryel çev.). İstanbul: Beyaz Yayınları.

Özbek, R. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etmelerinde kişisel, ekonomik ve sosyal faktörlerin etkililik derecesine ilişkin algıları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(1), 145-159.

Özbek, R., Kahyaoğlu, M., ve Özgen, N. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi, *Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 222-232.

Özcan, H. (2015). *Öğrencilerin üniversite tercihine etki eden faktörler üzerine bir araştırma.* Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Özgüven, İ. E. (2001). *Çağdaş eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik.* Ankara: Sistem Ofset.

Özsoy, G., Özsoy, S., Özkara, Y., ve Memiş, A. D. (2010). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etmelerinde etkili olan faktörler. *Elementary Education Online, 9*(3), 910-921.

Paa, H. K., ve McWhirter, E. H. (2009). High school students current career expectations. *The Career Devolopment Qartely,* 49, 29-44.

Saraçoğlu-Aydın, A. (2005). *Öğrencilerin üniversite seçiminde halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetlerinin etkisi: Gazi Üniversitesi örneği.* Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Saydan, R. (2008). Üniversite öğrencilerinin öğretim elemanlarından kalite beklentileri: Yüzüncü Yıl üniversitesi İİBF örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(10), 63-79.

Soutar, G., ve Turner, J. (2002). Students' preferences for university: A conjoint analysis. *The International Journal of Educational Management, 16*(1), 40-45.

Şirin, A., Öztürk, R., Bezci, G., Çakar, G., ve Çoban, A. (2004). Hemşirelik öğrencilerinin meslek seçimi ve mesleği uygulamaya yönelik görüşler. *III. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi*, 29-30 Nisan, Edirne, (69-75).

Ulutaş, P. (2017). *Öğretmenlerin bakış açısından öğretmenlik mesleğinin statüsü.* Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Ündey Kalpaklioğlu, N., ve Türemez, Y. (2010). Üniversite adaylarının vakıf üniversitesi tercihlerinde halkla ilişkiler çalışmalarının etkisi. *ABMYO Dergisi, 17*, 47-58.

Vurucu, F. (2010). *Meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörler.* Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuzer, H. (2001). *Doğum öncesinden ergenlik sonuna:Çocuk psikolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yelken, K. (2008). *Ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin üniversite tercihlerini ve meslek seçimini etkileyen faktörler:Sakarya il merkezi örneği.* Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yeşilyaprak, B. (2000). *Eğitimde rehberlik hizmetleri.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara:Seçkin Yayıncılık,

Yıldız, S. (2001). *Kişilik ve meslek seçimi arasındaki ilişki ve bir uygulama.* Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Yılmaz, N., ve Doğan, N. (2015). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının meslek tercihlerini etkileyen faktörler: Hacettepe üniversitesi örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15*(1), 405-421.

Yılmaz, Ö. (2012). *Öğrencilerin üniversite tercihlerini etkileyen kriterlerin belirlenmesinde analitik hiyerarşi proses uygulaması ve Süleyman Demirel üniversitesi örneği.* Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Yörük, S., Dikici, A., ve Uysal, A. (2002). Bilgi toplumu ve Türkiye'de mesleki eğitim, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(2), 299-312.

Yüksel Şahin, F. (2008). Ortaöğretimdeki öğrenci görüşlerine göre Psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5*(2), 1303-5134.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Berkant, H. G. ve Bahadır, S. (2019). On ikinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim programı seçimlerini etkileyen faktörler ve öğretmenlik programlarını tercih etme durumları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 1897-1940. DOI: 10.26466/opus.567578

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Nisan *April* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 26/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/06/2019

Toplumun Sığınmacı Bireylerle İlgili Sosyal Mesafe ve Kaygı Durumlarının Belirlenmesi[1]

DOI: 10.26466/opus.545074

*

Gülay Taşdemir Yiğitoğlu* - Bilgin Kıray Vural**

* Dr Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bil. Fak. Hemşirelik Böl., Kınıklı/ Denizli/Türkiye
E-Posta: gyigitoglu@pau.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-8075-7155
** Dr Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO., Kınıklı/ Denizli/ Türkiye
E-Posta: bvural@pau.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2136-8192

Öz

Bu çalışma toplumun sığınmacı bireylerle ilgili sosyal mesafe ve kaygı durumlarını incelemek amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini Denizli'de yaşayan 18 yaş ve üzeri bireyler oluşturmuştur. Örnekleme yöntemlerinden gelişigüzel örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada sosyodemografik değişkenleri ölçen veri toplama formu, Gruplararası Kaygı Ölçeği (GKÖ) ve Sosyal Mesafe Ölçeği (SMÖ) kullanılmıştır. Verilerin analizinde; verilerinin sayı ve yüzde dağılımları, Student t testi, Varyans Analizi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 1709 kişi oluşturmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (%83.5) kendisini Türk olarak, geriye kalanların da (%16.5) Çerkez, Çeçen, Kürt, Boşnak, Muhacir, Laz, Arap olarak ifade ettiği belirlenmiştir. GKÖ incelendiğinde, kadınların erkeklere, kendisini Türk olarak ifade edenlerin diğer etnik kökenden olanlara oranla daha kaygılı oldukları belirlenmiş olup, istatistiksel olarak farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). SMÖ incelendiğinde ise; kadınların, ilköğretim ve orta öğretim mezunlarının ve kendisini Türk olarak ifade edenlerin sığınmacılara daha mesafeli oldukları belirlenmiştir ($p<0.05$). Ayrıca bireylerin GKÖ ve SMÖ puan ortalamaları arasında orta düzeyde, doğru yönde ve pozitif bir ilişkinin olduğu istatistiksel olarak belirlenmiştir ($r=.60$, $p< .01$). Araştırmaya katılan bireylerin, sığınmacılara yönelik duygu ve düşüncelerinin olumsuz, önyargılı ve ayrımcı eğilim içinde olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Gruplararası kaygı, sığınmacı, sosyal mesafe*

[1] *Bu çalışma, 11-14 Mayıs 2017 Denizli'de IV. International Eurasian Educational Research Congress'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Nisan *April* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 26/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/06/2019

Determination of Social Distance and Anxiety Situations of the Society about Asylum Seekers

*

Abstract

This study uses a descriptive and cross-sectional study design to determination of social distance and anxiety situations of the society about asylum seekers. The research population consisted of individuals older than 18 living in Denizli. A random sampling method was used. To collect data, the following tools were used: a questionnaire to collect socio-demographic information, the Intergroups Anxiety Scale (IAS) and the Social Distance Scale (SDS). Statistical analysis was conducted to examine the distributions and proportions of attitudes in the sample, as well as student t testing, analysis of variance. The number of people who involved in this survey was 1709. A large majority of the participants (83.5%) described themselves as Turkish; the remaining 16.5% described themselves as Circassian, Chechen, Kurdish, Bosnian, Laz or Arab. The IAS total mean score was found to be 18.60±6.62 while the SDS total mean score was 19.96±7.82. When IAS is examined, it is determined that women are more anxious than males who express themselves as Turks compared to other ethnic origin, and the statistical difference is significant. When SDS was examined, it was determided that women, primary school and secondary school graduates and people describing themselves as Turkish have to be distant to asylum-seekers ($p<0.05$). In addition, it was determined statistically that there is a medium level and positive correlation between individuals' IAS and SDS point averages ($r=.60$, $p<.01$). That is, the emotion and thought of individuals participating in the survey towards asylum-seekers were found to be have negative, prejudiced and discriminatory tendency.

Keywords: *Intergroup anxiety, asylum-seeker, social distance.*

Giriş

Mülteci kavramı 1951 Cenevre Sözleşmesine göre; vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkede bulunan ve ırkı, dini, tabiiyeti nedeniyle veya belirli bir sosyal grubun ya da siyasi görüşün bir parçası olduğu için kötü muamele göreceği hakkında ciddi korkuları olan, bu nedenle de kendi ülkesine dönemeyen ya da dönmek istemeyen kişidir. Sığınmacı ise, sığındığı ülkeden mülteci olarak koruma talep eden ve başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılmaktadır. Aynı zamanda henüz başvuru yapmamış veya başvurusu hakkında cevap bekleyen kişiler de sığınmacı olarak tanımlanmaktadır. Bir anlamda sığınmacılık bir süreç iken mültecilik ise bir statüdür, yani sonuçtur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2016; Urk, 2010). Bu tanımlamalara göre ülkeye mecburi nedenlerle göç eden herkese sığınmacı kavramı uygun görülmüş ve bu çalışmada sığınmacı terimi kullanılmıştır.

Uluslararası göç, ekonomi, sosyal yapı ve sosyo-politik durumları etkileyerek insanlık tarihini değiştiren en önemli etkenlerdendir. En kalabalık uluslararası göçü Suriye'deki savaştan kaçan halk oluşturmuştur. 4 milyon Suriyeli başta Türkiye olmak üzere, Lübnan, Ürdün ve Irak'a sığınmış ve iltica talebinde bulunmuştur (Chronicle, 2015). Coğrafi konumu ve vize uygulamaları sebebiyle sığınmacılar için çekici bir konumda bulunan Türkiye yaklaşık 3.3 milyon Suriyeli'ye kamp içi ve kamp dışı olmak üzere ev sahipliği yapmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de Afganistan (157000), Irak (152000), İran (33000), Somali (4000) ve diğer tabiiyetler (10000) olmak üzere toplam 3.7 milyon sığınmacı bulunmaktadır (UNHCR, 2017). Sığınmacı akını, özellikle sınır illerinin demografik yapısını etkilemiş ve bu illerin nüfusunu yaklaşık iki katına çıkarmıştır. Bu sürecin ilk başında Türkiye krizin oldukça hızlı bir şekilde çözüleceği ve sığınmacıların ülkelerine dönüş yapacağı beklentisi içindeydi. Fakat Suriye'deki iç savaş devam etmiş ve başka ülkelere sığınan Suriyelilerin geri dönüş ihtimalleri ise oldukça azalmıştır (Karakaş, 2014).

Sığınmacıların uzun süreden beri Türkiye'de bulunmaları toplumda farklı bakış açılarının oluşmasına sebep olmuştur. Toplumda sığınmacılara yönelik; misafirperverlik, acıma ve çok kültürlülüğün iyi olduğuna yönelik olumlu; toplumun yapısının bozulduğu, işsizlik, kira fiyatlarının artması gibi ekonomik koşulların kısıtlılığına sebep

olduklarına, sağlık ve eğitim alanında sorunlar oluşturduklarına yönelik olumsuz bakış açıları da bulunmaktadır (Kesgin, 2014). Bireyler genellikle sığınmacılarla ilgili bu olumlu ya da olumsuz bakış açılarını tecrübelerinden, okuduklarından, izlediklerinden ya da duyduklarından yola çıkarak oluşturmaktadırlar (Güngör, 2014; Mercan Uzun ve Bütün, 2016).

Göç alan toplumların sığınmacılara yönelik davranışları incelendiğinde; toplumların sığınmacılara büyük oranda kültürel mesafe koydukları, demografik açıdan kaygı duydukları, özellikle iş kaybetme ve gelir kaybı kaygısı yaşadıkları, ev fiyatlarının yükselmesine bağlı olarak ekonomik kaygı duydukları belirlenmiştir. Toplumlarda genelde, sığınmacıların sosyal hizmetlere yük getirdiği ve kamu hizmetlerinde (eğitim, sağlık gibi) aksamalara neden olduğu düşüncesi hakimdir. Bunların dışında sıklıkla hastalıkların ve suçun nedeni olarak görülmekte ve dolayısıyla sığınmacılara karşı güvensizlik duyulmaktadırlar. Bu bakış açısı sığınmacıların toplumsal uyumunu güçleştirmektedir (Erdoğan, 2014; Karaca ve Doğan, 2014; Oytun ve Gündoğar, 2015; Yıldız, 2013; Zencir ve Davas, 2014). Bu da toplumun sığınmacılara yönelik sosyal mesafe oluşturmasına ve onlarla etkileşimde bulunurken sosyal kaygı oluşabilmesine neden olabilmektedir.

Sosyal mesafe, belirli bir sosyal sınıfa ait olan herhangi bir ferdin, diğer sınıflarla ve o sınıflara mensup bulunan gruplar ve fertlerle olan hiyerarşik ilişkilerini, bir nüfus içindeki sınıfların birbirleri ile olan ilişkilerini ve belirli nüfusların aralarındaki sosyal farklılık ilişkilerini gösteren bir kavramdır (Bogardus, 1925). Sosyal mesafe sosyal psikolojide; ırk, din, milliyet gibi farklı sosyal gruplardan üyelerin birbirlerini kabul veya reddetme derecesidir. Sosyolojik olarak sosyal mesafe, sosyal grupların mahremiyet sınırlarını hangi mesafede çizmeyi istekli olduklarını gösteren, toplumsal değişkenlere ya da ağlara dayalı benzerlik ya da yakınlık ve uzaklıktır (Marshall, 1999; Magee ve Smith, 2013). Gruplararası kaygı ise, olumsuz duygulanım durumu olarak diğer grupla yaşanacak bir etkileşimde reddedilme, utanç verici duruma düşürülme hissi, huzursuzluk gibi hoş olmayan deneyimleri yaşama olasılığından kaynaklanan duygu olarak tanımlanmaktadır (Stephan ve Stephan, 1985).

Sığınmacılara yönelik sosyal mesafe koymak ve iletişim kurarken onlara karşı kaygılı olmak sığınmacıların yalnızlaşmasına ve önyargıların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Toplumun bu kişileri kendinden

uzak tutması ve önyargılı davranması, sığınmacılarda problemli davranışlara ve sağlık sorunlarına neden olacaktır. Ayrıca bu durum sığınmacılarda anksiyete bozuklukları, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, öfke patlamaları, şiddet eğilimleri gibi psikososyal ve psikiyatrik sorunların ortaya çıkmasını hızlandırabilecektir. Ülkemizde sayısı gitgide artan sığınmacılara yönelik bütüncül sağlık hizmetlerin planlanması ve uygulanması için, bir arada yaşayan toplum bireylerinin ve onların birbirleriyle ilgili duygu ve düşüncelerinin tanınması ve bilinmesinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmayla bireylerin gruplararası kaygı durumu ve sosyal mesafeleri ölçülerek sığınmacı bireylerle ilgili somut veriler elde edilecektir. Uzun süre Türkiye'de kalacağı düşünülen bu bireylere yönelik araştırmaya katılanların ne düşündüğü ve bu bireylerle birlikte daha sağlıklı ve mutlu yaşanılabilir olması için, daha olumlu tutumların beslenmesi konusunda neler yapılması gerektiği hakkında bilgi verecek bir çalışma olacağı öngörülmektedir. Ek olarak toplumun sığınmacı bireylerle ilgili duygu ve düşüncelerinin nasıl olduğuna yönelik geniş örnekleme sahip çalışmaların çok sık rastlanılamadığı ve bu açıdan da önemli bir çalışma olduğu tahmin edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı toplumun sığınmacı bireylerle ilgili sosyal mesafe ve kaygı durumlarını belirlemektir. Amaç kapsamında araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

- H1: Çalışmaya alınan bireylerin genel kaygı ve sosyal mesafe puan ortalamaları düşüktür.
- H2: Çalışmaya alınan bireylerin sosyodemografik özelliklerinin gruplararası kaygı düzeyine ve sosyal mesafeye etkisi vardır.
- H3: Çalışmaya alınan bireylerin gruplararası kaygı düzeyi arttıkça sosyal mesafeleri artar.

Yöntem

Bu çalışma toplumun sığınmacı bireylerle ilgili sosyal mesafe ve kaygı durumlarını belirlemek amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın verileri Haziran 2016-Eylül 2016 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırma merkezi Denizli'dir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Denizli'de yaşayan 18 yaş ve üzeri bireyler oluşturmuştur. Çalışmada gelişigüzel örneklem yöntemi kullanılmış ve veriler anketörler tarafından toplanmıştır. Anket formu uygulanmadan önce bireylere araştırmanın amacı ve formların içeriği hakkında açıklamalarda bulunup, katılımları için onam formunu okumaları ve onaylamaları istenmiştir.

Çalışmaya alınanların okuma yazma biliyor olması, 18 yaş ve üzeri olması, çalışmaya katılmayı kabul etmesi, zeka geriliğinin olmaması, iletişimi önemli düzeyde etkileyecek oranda görme, işitme ve bilişsel yeti kaybının olmaması araştırmanın dahil olma ve dışlama kriterlerini oluşturmuştur.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma kapsamına alınanların sözel onamları alınmıştır. Pamukkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 17.06.2016 tarihinde 60116787/38135 sayılı karar ile yazılı izin alınmıştır.

Veri Toplam Araçları

Veri Toplama Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan bu formda çalışmaya alınan bireylerin yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu ile ilgili sosyodemografik bilgiyi ortaya çıkaran sorular bulunmaktadır.

Gruplararası Kaygı Ölçeği (GKÖ): Katılımcıların sosyal etkileşimlerinde diğer grupla olan temasları sırasında kendilerini nasıl hissettiklerini ve kaygılarını değerlendirmeleri için yedi maddeden oluşan sıfat çiftleri kullanılmıştır. GKÖ'yü oluşturan sıfat seçiminde literatürde daha önce kaygı durumunu değerlendirmek üzere kullanılmış sıfatlardan ve ifadelerden yararlanılmıştır (Stephan ve Stephan, 1996). Sıfatlar seçilirken katılımcıların iki grubun birbiri ile sosyal ilişkilerini düşündükleri anda hissedebileceği duyguları tanımlamaya yönelik sıfatlar (örneğin; değersiz,

tehdit altında gibi) yerleştirilmiştir. GKÖ'de semantik farklılaştırma yöntemi gereği ifadelerin karşıt formları arasına birbirlerinden eşit uzaklıkta duran 1'den 5'e kadar numaralandırma verilmiş ve katılımcılardan diğer grupla sosyal ilişkiyi yaşarken hissettikleri duyguları en iyi tanımlayan yakın rakamın üzerine çarpı işareti koymaları istenmiştir. Bu işleme göre katılımcılar duygu durumlarını 5'li likert tipi derecelendirme üzerinde değerlendirmiştir. Bu ölçekte değerlendirme olumsuzdan olumluya doğru olduğu için analizlerde verilen ortalamalarda düşük değer olumsuz değerlendirmeyi, yüksek değer ise olumlu değerlendirmeyi yansıtmaktadır. Ölçekten elde edilen en yüksek puan 35'dir. Ölçeğin Güler (2013) tarafından yapılan Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .94'tür. Yapılan bu araştırmada GKÖ Cronbach Alfa .76 olarak saptanmıştır.

Sosyal Mesafe Ölçeği: Sosyal grupların, birbirlerini algılanan yakınlık derecesi (komşuluk, arkadaşlık, evlilik) ile değerlendirme ve onaylamasına işaret eden sosyal mesafe tanımlaması Bogardus (1925) tarafından öne sürülmüştür. Ölçek maddeleri, Güler (2013) tarafından Bogardus'un (1925) sosyal mesafeye ilişkin tanımlamaları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ölçek, farklı din, etnik köken ve ırktan gelen insanların diğer gruptan olan kişi ya da kişilerle komşuluk etme, arkadaş olma ya da evlenme gibi konularda ne derece kabul gördüğünü ölçmeyi amaçlamaktadır.

Gruplararası sosyal mesafeyi ölçmek amacıyla toplam sekiz maddeden oluşan ölçekte katılımcılardan her bir maddede öne sürülen fikir cümlesini 5'li likert tipi derecelendirme üzerinden "Kesinlikle katılmıyorum", "Kısmen katılmıyorum", "Kararsızım", "Kısmen katılıyorum" ve "Tamamen katılıyorum" seçeneklerinden kendisini en iyi temsil eden bir seçeneği çarpı işareti ile işaretlemesi istenmektedir. Bu ölçekte değerlendirme olumsuzdan olumluya doğru olduğu için analizlerde verilen ortalamalarda düşük değer olumsuz değerlendirmeyi, yüksek değer ise olumlu değerlendirmeyi yansıtmaktadır. Ölçekten yüksek puan almak diğer kökenden olanlarla yakın mesafede bulunmaya işaret etmektedir. Ölçekten elde edilen en yüksek puan 40'tır. Ölçeğin Güler (2013) tarafından yapılan araştırmada güvenirlik katsayısı Cronbach Alfa .90'dır. Yapılan bu araştırmada SMÖ Cronbach Alfa .87 olarak saptanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 15.0 paket programı kullanılmış ve sayı, yüzde dağılımları, Student t testi ve Varyans analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Bireylere İlişkin Sosyodemografik Özellikler

Table 1. Bireylere ilişkin sosyodemografik özellikler

Sosyodemografik özellikler	**n(%)**
Yaş	
19 yaş ve ↓	182 (10.6)
20-39	1066 (62.4)
40-59	403 (23.6)
60 ve ↑	58 (3.4)
Cinsiyet	
Kadın	830 (48.6)
Erkek	879 (51.4)
Eğitim	
Okur-yazar	44 (2.6)
İlköğretim	400 (23.4)
Ortaöğretim	589 (34.5)
Üniversite	676 (39.5)
Gelir durumu	
İyi	327 (19.1)
Orta	1145 (67.0)
Kötü	237 (13.9)
Çalışma durumu	
Evet	1000(58.5)
Hayır	709(41.5)
Etnik Köken (n=1664)	
Türk	1427 (85.8)
Diğer (Çerkez, Çeçen, Kürt, Boşnak, Muhacır, Laz, Arap)	237 (14.2)
En uzun yaşadığı yer	
Kentsel	1303 (76.2)
Kırsal	406 (23.8)
Toplam	**1709 (100.0)**

Bu araştırmada 1709 kişi yer almış ve bunların yaş aralığı 18-88 olarak saptanmıştır. Katılımcıların % 48.6'sı kadın, %51.4'ü erkektir. Yaş ortalamaları 33.23±11.80 olup, yarısından fazlası (%62.4) 30-39 yaş arasındadır.

Araştırmaya katılanların %34.5'i lise ve dengi okul, %36.3'ü üniversite-yüksekokul mezunlarıdır ve %67.0'si gelir durumunu orta gelir olarak ifade etmiştir. Gelir getiren işte çalışanların oranı %58.5 olup, %45.6'sı aylık kazancının 1400-4999 TL arasında ve %35.1'i de 1399 TL ve altında olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların etnik köken olarak büyük çoğunluğunun (%83.5) kendisini Türk, geriye kalanların da (%16.5) Çerkez, Çeçen, Kürt, Boşnak, Muhacir, Laz, Arap olarak tanımladığı görülmektedir (Tablo 1).

Bireylerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Gruplararası Kaygı ve Sosyal Mesafe Ölçeği Madde Puan Ortalamaları

Araştırmaya katılan bireylerin GKÖ madde toplam puan ortalaması 18.60 ± 6.62 olup, madde puan ortalaması da 2.65 ± .94'tür. GKÖ puan ortalamaları yükseldikçe bireylerin gruplararası kaygısının düşük olduğu, puan ortalaması azaldıkça kaygılarının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Yapılan bu çalışmada bireylerin kaygı puanları orta düzeydedir.

Çalışmada cinsiyetin gruplararası kaygıya etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu (t= -3.074, p= .002) saptanmıştır (Tablo 2). Erkeklere göre, kadınların daha kaygılı olduğu görülmektedir. Kadınlar sığınmacılarla iletişimde daha uzak, eşit olmayan, kuşkulu, tehdit altında ve gergin olduklarını/olacaklarını ifade ederken, erkekler daha pozitif ifadelerde bulunmuştur.

Çalışmaya alınanların etnik kökenin gruplararası kaygıya etkisinin anlamlı (t=-5.602, p= .001) olduğu belirlenmiştir (Tablo 2). Yapılan ileri analizde kendisini Türk olarak ifade edenlerin diğer etnik kökenlerden olanlara oranla sığınmacılara negatif (uzak, eşit olmayan, değersiz, kuşkulu, kaygılı, tehdit altında, gergin), diğer etnik kökende olduklarını belirtenlerin pozitif ifadelerde bulundukları (eşit, samimi, değerli, güvenilir, kaygısız, güven verici, rahat) belirlenmiştir.

Bu çalışmada yaşın (p= .157), eğitimin (p= .574), gelirin (p= .555), çalışma durumunun (p= .486) ve en uzun yaşanılan yerin (p= .834) gruplararası kaygıya etkisinin olmadığı saptanmıştır.

Tablo 2. Bireylerin sosyodemografik özelliklere göre GKÖ madde puan ortalamalarının dağılımı (n=1709)

Sosyodemografik özellikler	GKÖ	p
Yaş		
19 yaş ve ↓	2.79 ± .88	F = 1.741
20-39	2.65 ± .96	p= .157
40-59	2.60 ± .87	
60 ve ↑	2.67 ± 1.16	
Cinsiyet		
Kadın	2.58 ± .93	t= -3.074
Erkek	2.72 ± .92	**p= .002**
Eğitim		
Okur-yazar	2.74±1.02	
İlköğretim	2.60 ± .93	F= .664
Ortaöğretim	2.68 ± .95	p= .574
Üniversite	2.65 ± .93	
Gelir durumu		
İyi	2.68 ± .92	F = .589
Orta	2.66 ± .93	p= .555
Kötü	2.59 ± 1.04	
Çalışma durumu		
Evet	2.66± .94	t= -.697
Hayır	2.69 ± .91	p= .486
Etnik köken		
Türk	2.60 ± .93	t= -5.602
Diğer(Çerkez,Çeçen, Kürt, Boşnak, Muhacır, Laz, Arap)	2.97 ± .90	**p= .001**
En uzun yaşadığı yer		
Kentsel	2.66 ± .94	t= .210
Kırsal	2.64 ± .94	p= .834

Araştırmaya katılan bireylerin SMÖ madde toplam puan ortalaması 19.96 ± 7.82 olup, madde puan ortalaması da 2.49 ±. 97 olarak belirlenmiştir. Bireylerin SMÖ puan ortalamaları arttıkça sığınmacılara yönelik sosyal mesafelerinin az olduğu, puan ortalamaları azaldıkça sığınmacılara yönelik sosyal mesafelerinin çok olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada bireylerin SMÖ puan ortalamaları düşüktür.

Yapılan çalışmada cinsiyetin, sosyal mesafeye etkisinin olduğu (t=-2.492, p= .013) istatistiksel olarak belirlenmiştir (Tablo 3). "Sığınmacı olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım", "Alışverişimi sığınmacı olanların mağazalarından yaparım", "Sığınmacı olanlarla kapı komşusu olmayı

isterim", "Sığınmacı olanlarla aynı mahallede yaşamayı isterim", "Eşimin/nişanlımın/sevgilimin/çocuğumun sığınmacı biriyle arkadaşlığını kabul ederim", "Sığınmacılardan kız (gelin) alırım", "Sığınmacılardan erkek (damat) alırım", "Sığınmacı biriyle evlenirim" şeklindeki ifadelere erkeklerin kadınlara oranla sosyal mesafelerinin daha az olduğu saptanmıştır.

Çalışmaya alınanların eğitim düzeyinin sosyal mesafe puanına etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur (F= 2.982, p= .030) (Tablo 3). Yapılan Post Hoc testte (Tamhane) ortaöğretim mezunları ve üniversite mezunlarındaki fark düşündürücüdür (p=.037). Verilen yanıtların yüzde değerleri incelenmiş olup, aşağıda eğitim düzeyine göre bireylerin SMÖ'ye verdikleri yanıtlara yönelik en yüksek oranlar (olumlu-olumsuz) verilmiştir. Sosyal bir etkinliğe katılmak isteyenler okuryazar olan grupta (%47.8), istemeyenler ise orta öğretim grubunda (%49.0) fazladır. Alışverişini sığınmacı olanların mağazalarından yapabileceğini ifade edenler içerisinde en yüksek oran (%40) ile üniversite mezunları, yapmayacağını belirtenlerde en yüksek oran (%50) okuryazar olanlardır. Komşu olmayı isteyenler (%29.5) okuryazar olanlar, istemeyenler ise (%51.3) ilköğretim mezunlarıdır. Aynı mahallede yaşamayı isteyenler (%29.5) okuryazar olanlar, istemeyenler (%47.3) orta öğretimi bitirenlerdir. Yakınlarının sığınmacılarla arkadaşlığını onaylayanlar (%28.1) en fazla üniversite mezunları, onaylamayanlar ise (%53.8) orta öğretim mezunlarıdır. Sığınmacılardan gelin almak isteyenler (%34.1) okuryazar olanlar, istemeyenler (%62.1) orta öğretimi bitirenlerdir. Sığınmacılardan damat isteyenler en yüksek oranda okuryazar olanlar (%20.5), istemeyenler ise (%66.1) orta öğretimi bitirenlerdir. Sığınmacılarla evlenirim ifadesini en yüksek oranda onaylayanlar okuryazar olanlardır (%22.7), evlenmek istemeyenler ise en yüksek oranda orta öğretim mezunlarıdır (%66.1).

Yapılan bu araştırmada etnik kökenin sosyal mesafede etkisinin önemli olduğu saptanmıştır (t=-5.167, p= .001). Etnik kökenini Türk olarak ifade edenlerin sosyal mesafe puanlarının, diğer etnik kökenlere oranla oldukça düşük (olumsuz) olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Bireylerin sosyodemografik özelliklere göre SMÖ madde puan ortalamalarının dağılımı (n=1709)

Sosyodemografik özellikler	SMÖ	p
Yaş		
19 yaş ve ↓	2.56 ± .97	F= 2.406
20-39	2.47 ± .98	p= .066
40-59	2.54 ± .92	
60 ve ↑	2.21 ± 1.07	
Cinsiyet		
Kadın	2.43 ± .92	t=-2.492
Erkek	2.55 ± 1.02	**p= .013**
Eğitim		
Okur-yazar	2.58 ± .93	
İlköğretim	2.45 ± .91	F= 2.982
Ortaöğretim	2.42 ± 1.00	**p= .030**
Üniversite	2.57 ±. 98	
Gelir durumu		
İyi	2.46 ± .95	F= 2.697
Orta	2.53 ± .95	p= .068
Kötü	2.37 ± 1.11	
Çalışma durumu		
Evet	2.48 ± .97	t= -.551
Hayır	2.51 ± .98	p= .582
Etnik köken		
Türk	2.44 ± .96	t=-5.167
Diğer(Çerkez,Çeçen, Kürt,Boşnak, Muhacır, Laz, Arap)	2.80 ± 1.00	**p= .001**
En uzun yaşadığı yer		
Kentsel	2.50 ± .98	t= .232
Kırsal	2.49 ± .97	p= .817

Çalışmada, "Sığınmacı olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım", Alışverişimi sığınmacı olanların mağazalarından yaparım", "Sığınmacı olanlarla kapı komşusu olmayı isterim", "Sığınmacı olanlarla aynı mahallede yaşamayı isterim", "Eşimin/nişanlımın/sevgilimin/çocuğumun sığınmacı biriyle arkadaşlığını kabul ederim", "Sığınmacılardan kız (gelin) alırım", "Sığınmacılardan erkek (damat) alırım", "Sığınmacı biriyle evlenirim" şeklindeki ifadeler incelendiğinde Türk olduğunu ifade edenlere göre farklı etnik kökenlerden gelenlerin daha olumlu düşüncelere sahip olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada yaşın (p= .066), gelirin (p= .068) ve çalışma durumunun (p= .582), en uzun yaşanılan yerin (p= .817) SMÖ'ye etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Çalışmaya katılan bireylerin GKÖ ve SMÖ puan ortalamaları arasında orta düzeyde, doğru yönde ve pozitif bir ilişkinin olduğu istatistiksel olarak saptanmıştır (r=.60, p<.05).

Bu bulgular doğrultusunda bireylerin GKÖ ve SMÖ puan ortalamalarının düşük olduğu; sosyodemografik özelliklerinin gruplararası kaygı düzeyine ve sosyal mesafeye etkisinin olduğu; gruplararası kaygı düzeyi arttıkça sosyal mesafelerinin arttığı saptanmış ve H1, H2, H3 hipotezleri desteklenmiştir.

Tartışma

Çalışmaya katılan bireylerin GKÖ madde toplam puan ortalamaları 18.60±6.62'dir. GKÖ puan ortalamaları yükseldikçe bireylerin gruplararası kaygısının düşük olduğu, puan ortalaması azaldıkça kaygılarının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Yapılan bu çalışmada bireylerin kaygı puanlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bu da bireylerin sığınmacı kişilerle etkileşimde bulundukları durumda kaygılı olabileceklerini göstermektedir. Erdoğan'ın (2014) yaptığı çalışmada da toplumun sığınmacılarla etkileşimde bulunurken kaygılı oldukları belirlenmiştir. Yine Deniz'in (2015) yapmış olduğu bir çalışmada sığınmacıların göç ettikleri yerlerde konut yetersizliğine neden olmaları, bunun ortaya çıkardığı kiralık ev bulma sorunları ve kira fiyatlarında meydana gelen artışlar nedeniyle, özellikle kirada olan halkın sığınmacılara yönelik endişelerinin ve önyargılarının artmasına yol açtığı ve onlarla etkileşimde bulunmak istemedikleri ifade edilmektedir.

Olumlu ya da olumsuz olsun duygular, ilişkileri şekillendirmekte oldukça etkilidir. Bireylerin ve grupların ilişkilerinin iyi olabilmesi için olumlu duygulara sahip olması gerekir (Turner ve Cameron, 2016). İnsanlar farklı gruplarla etkileşimde bulunduklarında bir dizi endişeye sahip olabilirler. Gruplararası kaygı, olumsuz duygulanım durumu olarak diğer grupla yaşanacak bir etkileşimde reddedilme, utanç verici duruma düşürülme hissi, huzursuzluk gibi hoş olmayan deneyimleri yaşama olasılığından kaynaklanan duygu olarak tanımlanmaktadır (Stephan ve Stephan,

1985). Gruplararası kaygı kaçınma davranışına eşlik ederken ayrıca gruplararası etkileşimin doğasını, sıklığını ve düşmanca duyguların oluşumuna da etki edebilir (Plant ve Devine, 2008; Techakesari vd., 2015). Gruplararası kaygı yaşayan bireylerin gruplara yönelik önyargıya sahip oldukları belirtilmektedir. Ayrıca gruplarla yaşanan deneyimlerin, kalıplaşmış yargıların gruplararası kaygıya etki eden özellikler olduğu ifade edilmektedir (Stephan ve Stephan, 1985; Stephan, 2014). Dolayısıyla yapılan bu çalışmada bireylerin gruplararası kaygısının olduğu, bunun da çalışma kapsamına alınan bireylerin sığınmacı bireylere yönelik sahip olduğu olumsuz duygu ve önyargılar nedeniyle oluştuğunu düşündürmektedir.

Allport (1954) gruplararası etkileşimin temelinde farklı gruplarla birlikte yüzyüze etkileşimin gruplararası kaygıyı ve düşmanlığı azalttığını belirtir. Allport önyargının azaltılması için, gruplararası düşmanlığın, grupların birbirine yabancı ve uzak olmasından kaynaklandığı, uygun şartlar sağlandığında grup üyeleri arasındaki düşmanlığın azalacağı ve daha olumlu tutumların geliştirilebileceğini ifade etmektedir. Etkileşimin önyargıyı azalttığına yönelik literatür bilgisi birkaç çalışmada bulunmaktadır (Hewstone, 2015; O'Conner, 2017; Swart, Hewstone, Christ ve Voci, 2010). Bir çalışmada yerli Avusturyalıların mültecilere karşı etkileşimi ile önyargı arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Etkileşimin kalitesi yüksek, olumlu ve iyi geliştirilirse gruplararası kaygı ve önyargının düştüğü saptanmıştır (Katrine, Turoy-Smith ve Anne, 2013). Diğer araştırma bulguları ve yapılan bu çalışmaya paralel olarak toplumun kendi grubu dışında farklı gruplarla etkileşimde bulunması bireylerde kaygıya neden olmaktadır. Gruplar hakkındaki bilinmezlik kişilerde önyargıya, kuşkuculuğa ve tehdit altında olmaya sebep olmaktadır. Yapılması gereken toplumun sığınmacılara yönelik mümkün olduğunca olumlu etkileşimde bulunmaya ve toplum olarak empati kurmaya çalışılması; toplumun sığınmacılar hakkındaki önyargılarının neler olduğunun fark ettirilmesi gerekmektedir. Bunun için toplumun bu konu ile ilgili bilgilendirilmesi, düzenli eğitim programlarının oluşturulması ve uygulamaya geçirilmesi önemli olacaktır.

Bu çalışmada kadınların erkeklere oranla sığınmacı bireylerle ilişkilerinde daha kaygılı oldukları saptanmıştır. Bunun nedeni ataerkil bir toplumda yaşıyor olmak, kadınların farklı bireylere karşı daha önyargılı, negatif ve kaygılı olmalarına neden olabilmektedir. Ayrıca ayrımcılığın

meşru ve mantıklı hale gelmesinde etkili olan bir takım kavramlar bulunmaktadır. Bunlar kurbanın değersizleştirilmesi ve ötekileştirilmesi, ahlaki dışlama ve sistemin meşrulaştırılması, adil dünya inancı kuramıdır. Adil dünya inancı her şeyin bir sebebi ve karşılığının olduğuna yönelik inanıştır. Diğer bir ifadeyle adil dünya inancı yüksek olan kişiler, kişinin başına gelenleri hak ettiğine inanmaya yatkındırlar (Furnham, 2003; Göregenli, 2016). Yaşadığı kötü olay örneğin, sığınmacıların ülkelerinin işgalinin büyük olasılıkla vatanlarını korumadıkları içindir ve bu nedenle buradadırlar inancıdır. Kadınların, engelli bireylerin ve yaşlıların adil dünya inancının daha düşük olduğu belirtilmektedir. Çünkü bu grup adaletsizliği, ayrımcılığı daha fazla yaşamaktadır. Özellikle Türk toplumunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve ayrımcılığı kadının yaşamasına rağmen, ayrımcılığı gösteren bir bulgu olan gruplararası kaygının kadınlarda yüksek olması ataerkil bir toplumun etkisinin hala sürdüğünü düşündürtmektedir. Bununla birlikte çoğunluğun düşünce yapısının da yani "grup etkisi"nin de toplumda baskın olduğu belirtilmektedir (Zimbardo, 2007). Ayrıca ayrımcılık yaşayan bireylerinde ayrımcı yaklaşımlar içinde olduğu vurgulanmaktadır (Çelik ve Şahin, 2012). Ek olarak da kadınlar daha çok hane içinde bulunmakta erkeklerse daha çok kamusal alandadırlar ve sığınmacılarla çok daha fazla temas etme olasılıkları vardır. Etkileşimde bulunma ve tanımaya çalışmak gruplararası kaygıyı azaltmaktadır. Kadınlarda gruplararası kaygının yüksek olması sığınmacılarla etkileşimlerinin az olabilmesinden kaynaklandığını düşündürmektedir.

Bu çalışmada kendisini Türk olarak ifade edenlerin gruplar arası kaygılarının daha yüksek olduğu saptanmış ve bizim çalışmamızı destekler nitelikte birkaç çalışmada çoğunluk grubun azınlık gruba yönelik gruplararası kaygılarının yüksek olduğu belirlenmiştir (Çelik ve Şahin, 2012; Finchilescu, 2010). Yapılan bu çalışmaya benzer bir çalışmada beyaz ve siyah olmak üzere İki farklı ırktaki öğrencilerin diğer ırktaki kişilere yönelik tutumlarına bakılmıştır. Beyaz Afrikalıların diğer ırktaki gruplarla etkileşimde iken kaygılarının yüksek olduğu ve beyaz öğrencilerin daha önyargılı olduğu belirlenmiştir (Finchilescu, 2010).

Bogardus'a (1925) göre sosyal mesafe, sosyal grupların birbirlerini algılanan yakınlık derecesine (komşuluk, arkadaşlık, evlilik gibi) göre sosyal değerlendirmesi ve onaylaması olarak ifade etmektedir. Bu yakınlık farklı dini, etnik ve ırktan gelen insanların diğer gruptan olan kişi ya da

kişilerle komşuluk etmesi, arkadaş olması ya da evlenmesi gibi konularda ne derece kabul gördüğüne dayanmaktadır. Sosyal mesafenin az olması, bireyler ya da gruplar arasındaki yan yana yaşama isteği, birbirini sosyalleşme adına görme isteği, evlilik yapma, arkadaşlık kurma gibi bazı etkileşim alanlarında yakınlaşmaya işaret etmektedir. Sosyal mesafenin fazla olması etkileşim olasılığının düşük olduğunu, ev, okul ve iş hayatında bireylerin aralarına görüşme mesafesi koyduğunu göstermektedir. Bastian ve vd. (2012), sosyal mesafenin de önyargıların bir şekli olduğunu; ilişkiden kaçınma ya da değerlendirmeye ilişkin tutumların aynı yerden kök saldığını öne sürmektedir. Yine onlara göre azınlık bir grup için, çoğunluğa hissedilen sosyal mesafenin tepkileri ölçmede önemli bir etmen olduğunu belirtmektedirler.

Bu çalışmadaki bireylerin SMÖ madde toplam puan ortalamaları 19.96±7.82'dir. Bireylerin SMÖ puan ortalamaları arttıkça sığınmacılara yönelik sosyal mesafelerinin az olduğunu, puan ortalamaları azaldıkça sığınmacılara yönelik sosyal mesafelerinin çok olduğunu göstermektedir. İncelendiğinde bu çalışmada bireylerin puan ortalamaları düşük olarak değerlendirilmektedir. Çalışmadaki bu verinin yapılan birkaç çalışma ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bir çalışmada katılımcıların önemli bir kesimi kendilerine komşu olan Suriyeli sığınmacı istemediklerini, Suriyeli sığınmacıların kentte çok sayıda sorun oluşturduğunu düşündüklerini ve onlara hiçbir şekilde kiralık ev vermek istemediklerini belirtmişlerdir (Deniz, 2015). Oğuz'un yaptığı çalışmada da katılımcıların sığınmacılarla arkadaşlık ilişkilerinin olmadığı, onlara sosyal mesafe koydukları, genelde sığınmacılara karşı olumsuz düşünce ve duygu içinde oldukları saptanmıştır (Oğuz, 2015). Mercan Uzun ve Bütün'ün (2016) çalışmasında öğretmenlerin sığınmacı çocukları dil problemi nedeni ile istemedikleri belirlenmiştir. Göç alan toplumların mülteci ve sığınmacılara yönelik davranışları incelendiğinde, toplumların bu kişilere büyük oranda kültürel mesafe koydukları saptanmıştır (Aslan, 2015; Karaca ve Doğan, 2014; Oytun ve Gündoğar, 2015; Taşdemir, 2018; Zencir ve Davas, 2014).

Çalışmada sığınmacılara yönelik kadınların erkeklere oranla sosyal mesafelerinin daha fazla olduğu bulgulanmıştır. Benzer bir araştırmada da kişilerin cinsiyetinin sosyal mesafeye etkisinin olduğu belirtilmektedir (Yvonni and Longhi, 2012) Aksine Güler'in (2013) yaptığı bir çalışmada

sosyal mesafe için cinsiyetin etkisinin Türk ve Kürt kökenli gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Polonyalıların diğer azınlıklara yönelik sosyal mesafelerinin ölçüldüğü bir çalışmada da cinsiyetin etkisinin olmadığı saptanmıştır (Nowicka ve Krzyzowski, 2016). Bizim çalışmamızda kadınların erkeklere göre sosyal mesafelerinin daha fazla olması sığınmacılarla etkileşimlerinin, sosyal temaslarının az olmasından ve gruplararası kaygılarının yüksek olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Eğitim arttıkça sosyal mesafenin azaldığı yapılan çalışmalarda saptanmıştır (Markaki ve Longhi, 2012; Nowicka ve Krzyzowski, 2016). Yapılan bu çalışmada ise fark saptanmasına rağmen bu artış doğrusal değildir.

Bu çalışmada etnik kökenin SMÖ'ye etkisinin olduğu ve kendisini diğer azınlıkta bildirenlerin sığınmacılara yönelik sosyal mesafelerinin az olduğu saptanmıştır. Polonyalıların dini, etnik ve cinsiyet açısından azınlıktaki bireylere yönelik sosyal mesafelerine bakılan bir çalışmada, azınlıktaki bireylere yönelik Polonyalıların sosyal mesafelerinin yüksek olduğu bildirilmiştir (Nowicka ve Krzyzowski, 2016). Yine Türkiye'de yapılan bir çalışmada (Aslan, 2015) kendini Kürt olarak tanımlayanların Türk olarak ifade edenlere göre sığınmacılara yönelik sosyal mesafelerinin düşük olduğu saptanmış ve yapılan bu çalışmayla uyumlu bir sonuç alındığı belirlenmiştir.

Çalışma kapsamına alınan bireylerin yaşı, eğitimi, gelir ve çalışma durumu, en uzun yaşanılan yerin GKÖ'ye; yine katılımcıların yaşı, gelir ve çalışma durumu, en uzun yaşanılan yerin SMÖ'ye etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Gruplar arasında yüksek düzey kaygının bulunması hem sosyal mesafeyi hem de olumlu etkilerini sınırlamaktadır (Aberson, 2015; Stephan ve Stephan, 1985). Gruplararası kaygının azalmasıyla arkadaşlık mekanizmasının daha etkili olacağı ve önyargıların azalacağı, sosyal mesafenin nasıl bir etkide bulunacağının kaygı ile belirlendiği, kaygı yaşayacaklarını düşünen azınlık grubu üyelerinin sosyal mesafeyi arttırdığı, kaygı duyulmayan bir gruplararası ilişkide ise olumlu duyguların arttığı öne sürülmektedir (Aberson, 2015; Binder vd., 2009; Turner, Hewstone, Voci, Paolini ve Christ, 2008; Vonofakou, Hewstone ve Voci, 2007). Çalışmaya katılan bireylerin GKÖ ve SMÖ puan ortalamaları arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle sığınmacılara yönelik

duyulan kaygı arttıkça bireylerin sosyal mesafeleri de artmaktadır. Güler'in (2013) gruplararası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisini incelediği araştırma ile bu çalışmada elde edilen bulgular paralellik göstermektedir. Ayrıca literatürdeki birkaç çalışma da sosyal temasın gruplar arasındaki kaygıyı ve sosyal mesafeyi azalttığını da göstermektedir (Barlow, Louis ve Terry, 2009, 2010; Küçükkömürler ve Sakallı Uğurlu, 2017; Pettigrew, 1998; Turner, Hewstone, Voci, Paolini ve Christ, 2008).

Bu bulgular doğrultusunda bireylerin GKÖ ve SMÖ puan ortalamalarının düşük olduğu; sosyodemografik özelliklerinin gruplararası kaygı düzeyine ve sosyal mesafeye etkisinin olduğu; gruplararası kaygı düzeyi arttıkça sosyal mesafelerinin arttığı saptanmış ve H1, H2, H3 hipotezleri desteklenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada toplumun sığınmacı bireylerle ilgili duygu ve düşüncelerini ortaya koymak için bireylerin gruplararası kaygı ve sosyal mesafeleri incelenmiştir. Çalışmaya alınanların GKÖ ve SMÖ puan ortalamalarının düşük olduğu saptanmıştır. Yine katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin gruplararası kaygı düzeyine ve sosyal mesafeye etkisi olduğu belirlenmiştir. Bireylerin gruplararası kaygı düzeyi arttıkça sosyal mesafelerinin arttığı ve aralarında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bu bulgular ışığında çalışmaya alınan bireylerin sığınmacılara yönelik duygu ve düşüncelerinin olumsuz, önyargılı ve ayrımcı eğilim içinde olduğu düşünülmektedir.

Her temas önyargıyı azaltmayabilir, bazı durumlarda temas, tehdit unsurunu da içeriyorsa önyargıları doğurabilir. Bu nedenle sığınmacılarla olan temasın sağlıklı bir ortamda olabilmesi önemlidir. Sığınmacılar özellikle Suriyeli sığınmacılar artık Türkiye'nin gerçeği ise bunun olumsuz etkilerini azaltacak olumlu etkiler üzerinde durulması gerekmektedir. Sığınmacılar konusu toplumsal uyum sorunu olarak ele alınmalı; çalışma hayatı, eğitim, barınma, sağlık ve belediye hizmetleri gibi toplumun alıştırılmasına yönelik bir politika geliştirilmelidir.

Sığınmacılara yönelik toplumun kafasındaki olumsuz duygu ve düşüncelerin ortadan kalkması için topluma empatinin öneminden bahsetmeye yönelik eğitimlerin ve çalışmaların yapılmasının oldukça önemli

olacağı düşünülmektedir. Bunun için anasınıfı ile başlayıp ilkokul, ortaöğretim, üniversite eğitimi ile devam edecek şekilde gençlere kendini tanıma, empati, farkındalık, iletişim becerileri ve kendisi dışındaki insanların hiçbir ülkeye, dine, etnik kökene, cinsel yönelimine, cinsiyetine ve sağlık durumuna bağlı kalmaksızın yalnızca birey oldukları için önemli olduklarına yönelik bir eğitimin yaşama geçirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Yapılan çalışma sadece bir şehirdeki çalışma kapsamına alınan bireylerin sığınmacılara yönelik duygu ve düşüncelerini göstermektedir, dolayısıyla toplumdaki tüm bireylerin tutumlarını göstermeyebilir. Ayrıca bu çalışmaya alınan bireylerin daha önce sığınmacılarla herhangi bir etkileşimde olup olmadıklarına ve sığınmacılar hakkındaki kalıp yargılarına dair herhangi bir bilgi alınmamıştır. Yapılacak olan çalışmalar için bu özelliklerinde üzerinde durulması oldukça önemli olacaktır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar bu makale ile ilgili olarak herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

EXTENDED ABSTRACT

Determination of Social Distance and Anxiety Situations of the Society about Asylum Seekers

Gülay Taşdemir Yiğitoğlu – Bilgin Kıray Vural

*

Pamukkale University

Introduction

According to the 1951 Geneva Convention definition of the term 'refugee' which is used by international law today, a "Refugee is a person who owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality or being part of a particular social group or political opinion, is outside the country of citizenship and is unable or, owing to such fear" unwilling to return to their country of citizenship. 'Asylum-seeker' is a term used for a person who, in general, has left their country of origin and formally applied for asylum in another country but whose application has not yet been decided. This term is also used for people who have not yet applied or people waiting for the result of an application. In a sense asylum is a process, while refugeedom is a status, that is to say it is the result (GİGM, 2016; Urk, 2010). According to these definitions, the term asylum-seeker has been approved for people who are forced to emigrate to another country and the concept of 'asylum' was adopted for this study.

The war and violence that have been going on in the Middle East since 2003 also affect neighboring countries. This situation has caused major social displacement (City Limits, 2015). War is a global health problem (Singer & Hodge, 2010). Wars cause long term effects of death, injury, illness that affect the whole lives of survivors (UNPF, 2014). Additionally, wars lead to migrations of masses of people to other countries. To date, approximately 65.3 million people have been displaced because of wars in the World. Approximately 21.3 million of these asylum-seekers are under 18 and 10 million people are stateless; they are deprived of their most basic rights to food, drink, accommodation, health and education. Almost

258,000 asylum-seekers and refugees (121,000 Iraqis and 98 thousand Afghans) have migrated to other countries (UNHCR, 2017).

When examining the attitudes of immigrant-receiving societies towards asylum-seekers, it is commonly seen that societies maintain a large cultural distance from asylum-seekers. This may be because of demographical anxiety, fear of the loss of revenue or anxiety relating to economic hardship due to rising home prices. The idea that asylum-seekers represent a burden on social services and cause distruption in public services is also widespread. Asylum-seekers are also often seen as the cause of disease and crime and consequently people feel distrust towards them. This perspective creates difficulties for asylum-seekers in social integration (Erdoğan, 2014; Karaca & Doğan, 2014; Oytun & Gündoğar, 2015; Yıldız, 2013; Zencir & Davas, 2014). This can create social distance vis-a-vis asylum-seekers and cause social anxiety while interacting with them.

Social distance is a concept that shows the hierarchical relationships of any individual belonging to a particular social class with other classes, groups and individuals, the relationships between classes within a population, and social differences in relationships among specific populations (Bogardus, 1925). Social distance in social psychology is the degree of acceptance or rejection of the members of different social groups taking factors such as race, religion, and nationality into account (Marshall, 1999).

Intergroup anxiety is described as a negative mood arising from the possibility of having unpleasant experiences such as being rejected in interaction with another group, entering into an embarrassing situation and restlessness (Stephan & Stephan, 1985).

In this study, concrete data will be obtained about the feelings and thoughts of members of Turkish society about asylum-seekers by measuring anxiety status and social distance. This study will provide information on society's opinion about individuals who are considered to be long-term residents in Turkey and on the more positive attitudes that need to be fostered in order to live more healthily and happily with these individuals. It is thought that asylum-seekers will be a part of the life of Turkish people in the long term, so this study will contribute to the field of future practise, particularly as there is a limited number of studies of Turkish society attitudes to asylum-seekers.

The aim of this study is to determine the feelings and thoughts of society towards asylum-seekers.

This study used a descriptive and cross-sectional study design in order to examine the feelings and thoughts of society towards asylum-seekers. The research data were collected between June and September 2016 in Denizli, Turkey.

The research population consisted of individuals older than 18 living in Denizli. Random sampling (convenience accidental sampling) was used as the sampling method. Data were obtained by means of face-to-face interviews with individuals who agreed to participate in the survey. The data were collected by pollsters; due to the sensitive subject matter of the research it was based on volunteerism.

The instruments used in the study were as follows: a questionnaire form measuring demographic information, the Intergroup Axiety Scale (IAS), and the Social Distance Scale (SDS).

The analysis of the data was performed using the SPSS 15.0 (Statistical Package for Social Sciences) software package and involved examining number and percentage distribution of data, student's t-test, variance analysis, and internal consistency for Cronbach's Alpha reliability coefficient.

In this study, the anxiety and social distances between the groups of the individuals were examined in order to reveal the feelings and thoughts of the society regarding the asylum-seekers. It was determined that the average IAS and SDS scores were lower for the participants of the study. It was also determined that the socio-demographic characteristics of the participants have influenced the level of the anxiety and social distance between the groups. As the individuals' level of anxiety between the groups have increased, it was found that their social distances have increased and there has been a positive relationship between them. Under the light of these findings, it can be said that the feelings and thoughts of the individuals, who have participated in this study, to the asylum-seeker are in a negative, prejudiced and discriminating tendency.

If the asylum-seekers, especially Syrian asylum-seekers, have become reality of Turkey, it is now required to take the positive impacts, which will downgrade the negative effects, into consideration. Those who want to return to their country should be encouraged and sent to their countries.

If they do not wish to go, then the country should implement a policy that envisages asylum-seekers. The issue of asylum-seekers should be considered as a matter of social cohesion and the policy should be developed by organizing the areas such as working life, education, housing, health, municipal services, and community adaptation.

In addition, the media's influence on society, the education system, attitudes towards different groups that make up the society in the general functioning of the working life, and in general, on the processes of following the majority, behaving in the same direction with the majority and obeying in a society plays a positive or negative role in diminishing the prejudice and the discrimination. For this reason, handling the intergroup relations in a way that is more friendly, equalitarian, and non-promoting the stereotypes, will make the media have an important role in reducing the discrimination.

Organizing trainings to tell the society about the significance of the social empathy in order to get rid of the negative emotions and thoughts within the minds of the community and especially media's being an agent for these trainings. To be the vehicle of media especially for these trainings can be of extreme importance.

Every contact may not reduce the prejudice, and in some cases contacts may result in creating prejudices if the contacts involve threats. For this reason, it might be very important to develop policies to ensure that the contact with asylum-seekers is in a healthy environment.

Negative emotions and thoughts of the society towards asylum seekers should be eliminated. For this, it is thought that it will be very important to make trainings and studies about the importance of empathy to the society.

This study shows the feelings and thoughts of individuals in only the study group and therefore it cannot show the attitudes of all individuals in society. Also, we did not have information regarding whether participants in this study had had interactions with asylum-seekers before or not or whether they had stereotype about asylum-seekers. Future studies will need to focus on these features.

Kaynakça / References

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Garden City, NY: Doubleday.

Aberson, C. L. (2015). Positive intergroup contact, negative intergroup contact, and threat as predictors of cognitive and affective dimensions of prejudice. *Group Processes & Intergroup Relations*, *18*(6), 743-760.

Aslan, C. (2015). Zorunlu ev sahipliği sürecinden komşuluk sürecine: Yerel halkın Suriyeli sığınmacılara karşın yaşantı, algı, tutum ve beklentilerinin tespiti:Adana Örneği. *4. Türkiye Nüfusbilim Kongresi* Bildiri Kitapçığı içinde (207-231), 5-6 Kasım 2015, Ankara.

Barlow, F. K., Louis, W. R. ve Hewstone, M. (2009). Rejected! Cognitions of rejection and intergroup anxiety as mediators of the ımpact of cross-group friendships on prejudice. *British Journal of Social Psychology*, *48*(3), 389-405.

Barlow, F. K., Louis, W. R. ve Terry, D. J. (2010). Minority report: Social identity, cognitions of rejection and intergroup anxiety predicting prejudice from one racially marginalized group towards another. *European Journal of Social Psychology, 40*(5), 805-818.

Bastian, B., Lusher, D. ve Ata, A. (2012). Contact, evaluation and social distance: Differentiating majority and minority effects. *International Journal of Intercultural Relations, 36*, 100-107.

Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A., … Leyens, J. P. (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? A longitudinal test of the contact hypothesis among majority and minority groups in three European countries. *Journal of Personality and Social Psychology, 96* (4), 843-856.

Bogardus, E. S. (1925). Measuring social distance. *Journal of Applied Sociology*, 9, 299-308.

Chronicle, F. (1 Nisan 2015). Hardship inside Assad's Land. Retrieved from https://chronicle.fanack.com/syria/history-past-to-present/hardship-inside-assads-land/ on (30 Nisan 2016).

City limits. (2015). *Urbanisation and vulnerability in Sudan Khartoum case study*. HPG Commissioned Report group.

Çelik, A. ve Şahin E. (2012). Ötekilerin hiyerarşisinde kültürel ve sınıfsal karşılaşmalar: Kürt toplumunda Çingene algısı ve sosyal dışlanma, *Toplum ve Kuram*, 6-7, 307-325.

Deniz, C. (2015). Zorunlu göçün mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı: Kilis örneği, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10*(2), 101-122.

Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması,* Ankara: Hacettepe University Immigration and Political Research Center.

Finchilescu, G. (2010). Intergroup anxiety in interracial interaction: The role of prejudice and metastereotypes. *Journal of Social Issues, 66*(2), 334-351.

Furnham, A. (2003). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences, 34*(5), 795-817.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM). (2016). *Türkiye ve göç*. Retrieved from http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler-.p on (25 Mayıs 2016).

Göregenli, M. (30 Temmuz 2016). *Ayrımcılığın meşrulaştırılması*. Retrieved from http://secbir.org/images/haber/2011/01/06-melek-goregenli-2.pdf on (29 Haziran 2017).

Güler, M. (2013). *Gruplararası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisi: Türk ve Kürt kökenli gruplar üzerine bir çalışma*. Phd diss., Ankara University Social Science Institude Department of Pyschology,Social Pyschology, Ankara.

Güngör, M. (2014). Okul öncesi dönem çocuklarının televizyon izleme alışkanlıkları ve anne baba tutumları, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(28), 199-216.

Hewstone, M. (2015). Missing dimension of intergroup contact. *Journal of Social Issues*, *71*(2), 417-438.

Karaca, S. ve Doğan, U. (2014). *Suriyeli göçmenlerin sorunları çalıştayı sonuç raporu* [The final report of syrian ımmigrants problems workshop]. Mersin: Mersin University Regional Monitoring and Application Research Center.

Karakaş, B. (2014). *Sığınmacılar kamp istemiyor*. [Asylum-seekers do not want Camp]. Retrieved from. http://www.milli-yet.com.tr/siginmacilarkampistemiyor/gundem/detay/1862821-/default.htm on (5 Nisan 2017).

Katrine, M., Turoy-Smith, R. K. ve Anne, P. (2013). The willingness of a society to act on behalf of Indigenous Australians and refugees: The role of contact, intergroup anxiety, prejudice, and support for legislative change. *Journal of Applied Social Psychology, 43*, 179–195.

Kesgin, H. (2014). *The bitter truth behind Syrian War: Desperate widows*. Retrieved from http://www.aa.com.tr/en/news/285989--the-bitter-truth-behind-syrian-war-desperate-widows on (2 Mayıs 2016).

Küçükkömürler, S. ve Sakallı Uğurlu, N. (2017). Gruplar arası ilişkileri düzenlemede sosyal temas kuramları: Gruplar arası, yayılmacı ve hayali temas. *Nesne Psikoloji Dergisi, 5*(9), 1-31.

Magee, J. C. ve Smith, P. K. (2013). The social distance theory of power. *Personality and Social Psychology Review, 17*(2), 158-186.

Markaki, Y. ve Longhi, S. (2012). *What determines attitudes to immigration in European countries? An analysis at the regional level.* London: Norface Migration Discussion Paper No. 32.

Marshall, G. (1999). *Sociology Dictionary. (*O. Akınhay ve D. Kömürcü Eds.), Ankara: Science and Art Publications.

Mercan-Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri [Teachers' views on ıssues faced Syrian pre-school asylum-seekers children]. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, 1*(1), 72-83.

Nowicka, M. ve Krzyżowski, L. (2016). The social distance of poles to other minorities: A study of four cities in Germany and Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *6*(23), 1-20.

O'Connor, A. (2017). *The Nature of Prejudice*. London: Macat Library.

Oğuz, H. Ş. (2015). Kültürlerarası karşılaşmaların uzak ihtimali: Sığınmacılık deneyiminde Gaziantep örneği [Remote possibility of ıntercultural encounters: Example of Gaziantep ın experience of asylum-seeker]. *Tesam Akademi Dergisi, 2* (2), 127-165.

Oytun, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri raporu* [The report of effects of Syrian asylum-seekers to Turkey]. Ankara: ORSAM- TESEV Report No: 195.

Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review Psychology*, 49, 65-85.

Plant, E. A. ve Devine, P. G. (2008). Interracial interactions: Approach and avoidance. In (A. J. Elliot Ed.), *Handbook of approach and avoidance motivation* (p. 571-584). NewYork: Psychology Press.

Singer, M. ve Hodge, G. D. (2010). *The war machine and global health: A critical medical anthropological examination of the human costs of armed conflict and the international violence industry*. United States of America: AltaMira Press.

Stephan, W. G. (2014). Intergroup anxiety: Theory, research, and practice. *Personality and Social Psychology Review*, *18*(3), 239-255.

Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (1985). Intergroup anxiety. *Journal of Social Issues*, 41, 157-175.

Stephan, W. G. ve Stephan, W. C. (1996). *Intergroup relations*. Boulder, CO: Westview Press.

Swart, H., Hewstone, M., Christ, O. ve Voci, A. (2010). The impact of cross-group friendships in South Africa: Affective mediators and multigroup comparisons. *Journal of Social Issues*, 66, 309-333.

Taşdemir, N. (2018). Ulusal kimliğin sınırlarını tanımlama biçimleri ve Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlar. *Türk Psikoloji Yazıları*, *21*(Özel Sayı), 3-18.

Techakesari, P., Barlow, F. K., Hornsey, M. J., Sung, B., Thai, M. ve Chak, J. L. Y. (2015). An investigation of positive and negative contact as predictors of intergroup attitudes in the United States, Hong Kong, and Thailand. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 46*(3), 454-468.

Turner, R. N. ve Cameron, L. (2016). Confidence in contact: A new perspective on promoting cross-group friendship among children and adolescents. *Social Issues and Policy Review, 10* (1), 212-246.

Turner, R. N., Hewstone, M., Voci, A., Paolini, S. ve Christ, O. (2008). Reducing prejudice via direct and extended cross-group friendship. In (W. Stroebe, and M. Hewstone Eds.), *European Review Of Social Psychology* (p. 212-255). Hove, E. Sussex: Psychology Press.

United Nations Population Fund (UNPF). (2014) *Migration: A world on the move.* Accessed on 30.11.2017 Retrieved from http://www.unfpa.org/pds/migration.html

UNHCR The UN Refugee Agency. (2017). *Note on legal considerations for cooperation between the european union and Turkey on the return of asylum-seekers and migrants*. Accessed on 30.11.2017 Retrieved from http://www.unhcr.org/protection/operations/56f3af909/note-legal considerations-cooperation-european-union-turkey-return-asylum.html?query

Urk, M. (2010). *Göç olgusu bağlamında mülteciler, sığınmacılar ve insan hakları* [Migration in the context refugees, asylum-seekers and human rights]. Postgraduate Thesis, Maltepe University Social Science Institution, İstanbul.

Vonofakou, C., Hewstone, M. ve Voci, A. (2007). Contact with out-group friends as a predictor of meta-attitudinal strength and accessibility of attitudes toward gay men. *Journal of Personality and Social Psychology*, *92*(5), 804-820.

Yıldız, Ö. (2013). Türkiye kamplarında Suriyeli sığınmacılar: Sorunlar, beklentiler, Türkiye ve gelecek algısı." [Syrian asylum-seekers in camps in Turkey: Problems, expectations, Turkey and future concerns]. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 11, 41-167.

Yvonni, M. ve Longhi, S. (2012). What determines attitudes to immigration in European countries? An analysis at the regional level. NORFACE Migration Discussion Paper No 2012-32. Retrieved from http://www.norface-migration.org/publ_uploads/NDP_32_12.pdf.

Zencir, M. ve Davas, A. (2014). *Suriyeli sığınmacılar ve sağlık hizmetleri raporu*. [Syrian asylum-seekers and health service report]. Ankara: Türk Tabipleri Birliği.

Zimbardo, P. (2007). *Şeytan etkisi, kötülüğün psikolojisi.* İstanbul: Say Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yiğitoğlu-Taşdemir, G. ve Vural-Kıray, B.(2019). Toplumun sığınmacı bireylerle ilgili sosyal mesafe ve kaygı durumlarının belirlenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 1941-1696. DOI: 10.26466/opus. 545074

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 16/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Turizm Eğitimi Alan Önlisans Öğrencilerinin Sektöre Yönelik Meslek Algıları: Pamukkale Üniversitesi Örneği[1]

DOI: 10.26466/opus.554480

*

Ahmet Çetin* - Seher Ceylan** - Nuray Selma Özdipçiner***

* Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sosyal Bilimler MYO, Denizli/ Türkiye
E-Posta: cetina@pau.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-0753-8175
** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sosyal Bilimler MYO, Denizli / Türkiye
E-Posta: ceylans@pau.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-0968-1052
*** Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Denizli / Türkiye
E-Posta: nselma@pau.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6968-5691

Öz.

Turizm, günümüzün en önemli meslek alanlarından biri olmasına rağmen, turizm eğitimi alan öğrencilerin bu mesleğe yönelik algıları farklılık göstermektedir. Turizm faaliyetleri, ülkelere kazandırdığı gelir ve istihdama sağladığı katkı açısından değerlendirildiğinde, en yüksek derecede geliri elde etmek ve müşteri memnuniyetini sağlamak açısından kalifiye eleman yetiştirmek ve bu eğitimli işgücünü turizm sektörüne kazandırmak şarttır. Literatür incelendiğinde, turizm eğitimi alan öğrencilerin turizme yönelik meslek algısı konusunda birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Öğrenim hayatı sonunda, turizm sektöründe çalışmayı hedefleyen üniversite öğrencilerinin, mesleklerinin onlara sunduğu çalışma koşullarını, kendilerini geliştirme imkânlarını, kariyer olanaklarını nasıl algıladıkları ve sektörü nasıl gördükleri ve bu mesleğin bir parçası olmak açısından önemlidir. Bu çalışmada turizm eğitimi alan önlisans öğrencilerinin demografik verilerine göre, turizm sektörüne yönelik algılarında farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Pamukkale Üniversitesi Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda turizm eğitimi alan önlisans öğrencilerine yönelik bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin demografik özellikleri ile mesleğe yönelik algıları arasında farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Turizm, Meslek Algısı, Önlisans Öğrencileri*

[1] *Bu çalışma, 2. International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies (ISAS Winter 2019) de sözlü bildiri olarak sunulmuş, sonrasında genişletilerek makale haline getirilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 16/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

The Occupational Perceptions of The Associate Degree Tourism Students to The Sector: Pamukkale University Case

*

Abstract

Although tourism is one of the most important occupational areas of today, the perceptions of the students who gets the tourism education differ on this profession. When the tourism activities are evaluated in terms of its contribution to income and employment, it is essential to bring this educated, trained and qualified personnel labor force to the tourism sector. When the literature is examined, there are many studies on the profession perception of the students to the tourism sector. At the end of the education, it is important the perception of the students who aim to work in the tourism sector, that the conditions offered by this profession, the opportunities to develop themselves and how they perceive their career opportunities in tourism. In this study, it has been investigated that the perception differences of tourism associate degree program students towards tourism sector according to their demographic variables. For this purpose, a questionnaire was conducted for the associate degree students who were studying tourism at Pamukkale University Denizli Vocational School of Social Sciences. As a result of the study, differences between the demographic characteristics of the students and their perceptions about the profession were determined

Keywords: *Tourism, Profession Perception, Associate Degree Students*

Giriş

Turizm, günümüzde bütün ülkeler için son derece önemli bir sektördür. Yüksek ölçüde gelir sağlayan ve istihdama katkıda bulunan turizm faaliyetleri için her ülke fiziksel ve teknolojik yatırımlarda bulunmaktadır. Bu sektörden azami ölçüde kazanç elde etmek için kaliteli hizmet sunmak ve konuk memnuniyetini sağlamak gerekmektedir. Bu sebeple, sadece fiziksel anlamdaki turistik yatırımların değil, insan faktörüne yapılan yatırımların da aynı oranda geliştirilmesi gerekmektedir. Zira emek yoğun bir sektör olan turizmin en önemli bileşenlerinden biri de hizmeti üretip sunan eğitimli ve kalifiye işgücüdür. Kaliteli hizmet sunmanın ilk adımı vasıflı ve eğitimli işgücünü sektöre kazandırmaktır. Bu işgücünün yetiştirilmesi de etkili bir turizm eğitimi ile mümkündür. Ülkemizde gerek ortaöğretim gerekse yükseköğretim seviyelerinde turizm eğitimi verilmekte ve bu eğitimi alan bireylerin de turizm sektöründe hizmet vermesi beklenmektedir. Zira iyi yetişmiş ve eğitimli işgücü, turizmde hizmet kalitesinin devamlılığında çok önemli rol oynamaktadır. Sektörde özellikle kalifiye ara eleman ihtiyacının var olduğu bilinmekle birlikte, turizmde çalışanların birçoğunun söz konusu eğitime sahip olmadığı da görülmektedir. Ne yazık ki yapılan araştırmalar, turizm eğitimi alan öğrencilerin önemli bir kısmının sektörde çalışmak istemediklerini veya turizmin dışındaki başka alanlarda meslek edindiklerini göstermektedir. Bireylerin meslek seçimleri, gerek ekonomik fayda sağlamak gerekse toplumda meslekleri aracılığıyla bir statü elde etmek anlamında önemli bir seçimdir. Turizm eğitimi alan öğrencilerin, turizmi bir meslek olarak nasıl gördükleri, turizmin çalışma koşulları konusundaki algıları ve sektöre bakış açılarının değerlendirilmesi de bu bağlamda önemlidir.

Turizm eğitimi alan öğrencilerin mesleğe bakış açıları konusuna ilişkin literatür incelendiğinde, araştırmaların genel olarak, öğrencilerin turizm eğitimi almayı seçerken bölüm ve meslekle ilgili tercih sebepleri (Köşker ve Unur 2017, Grobelna, 2017, Baltacı vd. 2012, Çimen 2008), eğitimlerinden memnun olup olmadıkları (Baltacı vd. 2012, Üngüren ve Ehtiyar 2009), mesleğe ve turizm mesleğindeki geleceklerine yönelik bakış açıları (Baltacı vd. 2012, Üzümcü vd. 2015), turizm sektörüne yönelik genel olarak tutumları (Üngüren ve Ehtiyar 2009, Wijesundara 2015, Orhan 2015, Olcay ve Çelik 2010), meslekten beklentileri (Orhan 2015, Zubaidah vd.,

2016, Lu ve Adler, 2009, Cömert 2014, Duman vd. 2006) ve demografik faktörlere göre öğrencilerin mesleğe bakış açılarının değişip değişmediği (Baltacı vd. 2012, Olcay ve Çelik 2010, Avcı 2011, Cömert 2014, Duman vd. 2006, Sarıışık 2007, Çimen 2008, Zengin ve Kırmızı 2017, Köşker Ve Unur 2017) konuları üzerinde durulduğu görülmektedir.

Turizm sektörünün çok hızlı bir şekilde büyümesi, bu sektörde ihtiyaç duyulan işgücünün miktarı ve kalitesi ile ilgili sorunları gündeme getirmektedir. Birçok hizmetin doğrudan çalışanlar tarafından verildiği turizm endüstrisinde, rekabete dayalı avantaj öncelikle turizm deneyiminin ayrılmaz bir parçası olarak algılanan insanlar (çalışanlar) aracılığıyla sağlanır (Grobelna, 2017). Araştırma bulguları, öğrencilerin, turizm sektöründe çalışmak için onları motive eden iki temel unsurun, sosyal statü ve ücret olduğunu göstermektedir (Zubaidah vd. 2016, Lu ve Adler 2009). Özellikle sosyal statünün öğrencilerin kariyer beklentilerine yönelik algılarını etkilediği ve algılanan kariyer beklentilerinin de öğrencilerin sektöre olan bağlılıkları için önemli bir belirleyici olduğu görülmüştür (Wan vd., 2014). Ayrıca, genel olarak mesleğe olumlu bakan öğrencilerin elde edilen statü, ücret paketi ve kariyer gelişimi için mevcut fırsatları göz önüne aldıkları; olumsuz bakan öğrencilerin ise ağır çalışma koşulları ve iş ortamı nedeniyle olumsuz algılara sahip olduğu kaydedilmiştir (Wijesundara, 2015). Söz konusu algılar açısından turizm eğitiminin etkinliği de göz önüne alınabilir. Örneğin, turizm eğitiminin önemli bir aşaması olan lisans, önlisans ve yüksekokul eğitimine yönelik 2017 yılı kontenjan ve başvuru durumlarının incelendiği bir çalışmada, önlisans ve yüksekokul programlarındaki kontenjanların yaklaşık % 25 oranında boş kaldığı tespit edilmiştir (Yayla vd. 2017). Turizm eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlayan araştırmalarda; turizm sektörünün işgücü ihtiyacını, turizm eğitimi almamış kişileri istihdam ederek karşıladığı; turizm eğitimi alanların genellikle sektörü terk ettikleri ve başka sektörlerde çalışmak istedikleri tespit edilmiştir (Üngüren ve Ehtiyar, 2009). Söz konusu araştırmalarda, öğrencilerin bölümleri ve mezuniyet sonrasında sektördeki iş imkanları ile ilgili bakış açılarında zamanla olumsuz yönde değişimler saptanmış, öğrencilerin çoğunluğunun seçtiği bölümden pişman oldukları ve sektöre karşı olumsuz tutum ve görüşlerinin olduğu ifade edilmiştir. Turizm eğitimi almış mezunların sektördeki çalışma koşullarının zor olması, gelişim fırsatlarının sınırlı kalması, motivasyon yetersizliği

ve iş tatminsizliği gibi sebeplerle sektörü terk ettikleri saptanmıştır (Üngüren ve Ehtiyar, 2009). Ayrıca iş deneyimine sahip olan öğrencilerin, deneyim sahibi olmayan öğrencilere oranla terfi ile ilgili daha olumsuz bir bakış açısına sahip oldukları da görülmektedir (Bahçelerli ve Sucuoğlu, 2015).

Turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin, turizmin doğasını ve çalışma koşullarını ağır, ücret ve ek gelirleri ise düşük buldukları tespit edilmiştir (Duman vd., 2006). Bu olumsuz görüşün sebepleri olarak, yükseköğretim kurumlarında sunulan turizm eğitiminin öğrencilerin beklentilerini karşılamadığı, turizm işletmeciliği öğrencilerinin beklentilerinin sektörle uyuşmadığı, çalışma koşullarının öğrencileri olumsuz tutum içerisine sürüklediği ve bu yüzden öğrencilerin tatmin düzeylerinin oldukça düşük olduğu ifade edilmiştir (Üngüren ve Ehtiyar, 2009). Bunların yanında, yapılan diğer araştırmalarda ise, turizm eğitimi alan öğrencilerin çok büyük bir kısmının ilerde kendi işini kurmak istedikleri tespit edilmiştir (Solmaz vd., 2014). Öğrencilerin eğitimlerini, kendi işyerlerini kurmak için kullanma eğiliminde oldukları ve kendi işyerlerine sahip olmayı kariyerlerinin bir parçası olarak gördükleri söylenebilir (Çarıkçı ve Morçin, 2014). Öğrencilerin turizm sektöründe çalışma ile ilgili beklentileri açısından bakıldığında gençlerin statü olarak yönetici pozisyonunda çalışmayı istedikleri ve çalışacakları işyerini seçerken önce kariyer ve maaş olanaklarına dikkat ettikleri tespit edilmiştir (Cömert 2014, Üzümcü vd. 2015). Ayrıca sorunsuz bir ortamda çalışmayı ve yaptıkları işten tatmin olmayı istemektedirler (Sarıışık, 2007). Araştırmalar, öğrencilerin staj yapmalarının ve öğrencilikleri devam ederken iş deneyimi elde etmelerinin, turizm sektöründeki kariyer planları ile ilgili olumsuz algılarını azalttığını da göstermektedir (Kim ve Park, 2013)

Meslek seçimi insan hayatında oldukça önemli bir karardır. Meslek seçimi öncesinde, seçilecek meslekle ilgili iş gerekleri, çalışma şartları, avantajlar, dezavantajlar ve kişilik özellikleri ile ilgili araştırmalar yapılmalıdır. Turizm sektöründe istihdam edilecek bireylerin dışadönük, yumuşak başlı, sorumlu ve duygusal olarak dengeli olmalarına özen gösterilmesi gerekmektedir (Aslan vd., 2012). Genel olarak araştırmalar, öğrencilerin turizm bölümünü bilinçsiz bir şekilde tercih ettiklerini, sadece bir üniversite okuma düşüncesiyle geldiklerini, günün şartlarında geçerli bir meslek

olarak gördüklerinden dolayı seçtiklerini, üst sınıflardaki öğrencilerin gelecek kaygısının arttığını ve eğitimden duydukları memnuniyetin azaldığını göstermektedir (Baltacı vd., 2012). Yapılan çalışmalar, öğrencilerin meslek seçimlerinde genel olarak ilginç ve rekabetçi çalışma ortamı, kariyer ve gelişim fırsatları ve iyi çalışma koşullarına değer verdiklerini ancak turizm endüstrisinde kendileri açısından önemli gördükleri tüm bu motive edici faktörlerin eksik olduğuna inandıklarını göstermektedir (Grobelna, 2017).

Meslek seçimi açısından bakıldığında, turizm meslek lisesinden mezun olan öğrencilerin bu mesleği daha çok sevdikleri ve benimsedikleri, genel lise mezunlarının ise tam tersi davranış gösterdikleri görülmektedir (Olcay ve Çelik, 2010). Okuduğu bölümü isteyerek seçenlerin istemeyerek seçenlere kıyasla turizm sektöründe çalışma eğilimlerine yönelik tutumları, anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur (Köşker ve Unur, 2017). Mesleki turizm deneyimi elde etmiş öğrencilerin büyük bölümünün mesleğin geleceğine ilişkin olumlu tutum içinde oldukları, turizm sektöründe çalışmayı eğlenceli ve zevkli buldukları ifade edilebilir. Ayrıca meslek lisesinden gelen öğrencilerin sektöre yönelik bir farkındalığa sahip oldukları ve iyi bir ücret ile hızlı yükselme imkânlarına yönelik algıların da bu farkındalıkla oluştuğu düşünülmektedir (Üzümcü vd., 2015). Seyahat acentacılığı, konaklama işletmeciliği ve turist rehberliği bölümlerinde okuyan öğrencilerin eğitim memnuniyetleri ise turizm işletmeciliği bölümü öğrencilerine oranla daha yüksek bulunmuştur (Baltacı vd. 2012). Öğrenciler sektörde çalışmanın kolay olduğuna katılmamakla birlikte, işlerinde çabuk yükselebileceklerine inanmaktadırlar (Sarıışık, 2007). Öğrencilerin mezuniyet sonrası farklı sektörlere yönelmesinin önlenmesi için sektörde istihdam edilmelerinin sağlanması, çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve Turizm Personeli Meslek Yasası'nın çıkartılmasının gerektiği ifade edilmektedir (Orhan, 2015).

Demografik özellikler açısından bakıldığında ise, cinsiyet, yaş, mezun oldukları lise türü, öğrenim görülen sınıf, staj durumu ve eğitim alınan bölüm turizm öğrencilerinin bu değişkenlere göre, meslek algılarının ve meslekten beklentilerinin farklı olduğu görülmektedir (Sarıışık, 2007, Olcay ve Çelik 2010, Avcı, 2011). Öğrencilerin turizm sektöründeki departmanlara yönelik olarak da orta düzeyde olumlu bir tutuma sahip oldukları ve öğrencilerin tutumlarının bir takım demografik özelliklerine göre

farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Tekin ve Deniz, 2015). Cinsiyet açısından, turizm sektöründe bazı işlerin kadın işi bazı işlerin erkek işi olarak düşünüldüğü algısı görülmektedir. (Cömert 2014). Kız öğrencilerin insanlarla sürekli iletişim kurabilecekleri bir alan olduğu için sektörü tercih ettikleri, erkek öğrencilerin ise gelecekte bu sektörde kendi işini kurabilme beklentisi içinde oldukları (Sarıışık, 2007), kadınların erkeklere oranla turizm sektöründe çalışma eğilimlerine yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu (Köşker ve Unur, 2017) tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin, erkeklerin en fazla çalışmak isteyecekleri bölümün servis, kadınların en fazla çalışmak isteyecekleri bölümün ise kat hizmetleri olacağını düşündükleri (Cömert 2014), erkek öğrencilerin eğitimden duydukları memnuniyetin, kız öğrencilere göre daha düşük düzeyde olduğu ve erkek öğrencilerin gelecek kaygısının kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur (Baltacı vd. 2012).

Araştırmalarda, öğrencilerin genel olarak turizm eğitimini gönüllü olarak seçtikleri ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla sektörle ilgili daha olumlu düşünceleri olduğu görülmekte, buradan hareketle, kız öğrencilerin turizm mesleğini daha ilginç, çalışmaya değer ve keyifli buldukları ifade edilmektedir (Bahçelerli ve Sucuoğlu, 2015).

Turizm sektöründeki iş ve kariyer olanaklarının değerlendirilmesi açısından, lisans ve lise öğrencileri, önlisans öğrencilerine göre daha olumlu tavır göstermektedir. Öğrencilerin eğitim seviyeleri ve cinsiyetlerine göre sektörün çalışma koşullarını algılamaları ve sektörde çalışma isteklerine ilişkin düşüncelerinde farklılıklar bulunmuş ve öğrencilerin sektörde çalışma isteklerini etkileyen en önemli unsurlar kişi-endüstri uyumu, terfi imkânları ve sektörde çalışmanın sağlayacağı sosyal statü olarak ortaya konulmuştur. (Duman vd., 2006).

Turizm sektörünün öğrenciler tarafından algılanan olumsuz özellikleri, öğrencilerin mezun olduktan sonra bu sektörde kariyer arayışına olan ilgisini azaltmaktadır. Oysa mezunların turizm sektöründe istihdamı, özellikle sektörün geleceği ve yüzleştiği nitelikli çalışan eksikliği sorunu bakımından oldukça önemlidir (Zubaidah vd., 2016). Sektörün, imajını iyileştirmesi ve öğrencilerin mezun olduktan sonra turizm endüstrisine girmelerini teşvik etmek için özel beklentilerini karşılayan kariyer fırsatlarının geliştirmesi gerekmektedir (Grobelna, 2017)

Yöntem

Bu çalışma ile Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri ile Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri ön lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin turizm mesleğine yönelik algı farklılıklarını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda ön lisans öğrenimi gören öğrencilere turizm mesleği ile ilgili bir anket uygulaması yapılmıştır.

Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu, Karaman (2008) tarafından öğretmenlerin mesleki algılarını ölçmek için geliştirilen, Yılmaz, Şen ve Demirkaya (2014) tarafından, hemşirelerin ve ebelerin mesleki algılarını ölçmek için uyarladıkları ve Yılmaz ve Tanrıverdi tarafından aşçılar için uyarlanan (2017) anket sorularından seçilerek turizm öğrencileri için uyarlanmıştır. Ölçek 46 ifadeden oluşturulmuş ve her ifade 5'li Likert ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma 2017-2018 öğretim yılı bahar döneminde Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri ile Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri bölümleri normal ve ikinci öğretim öğrencilerinden derse devam eden 1. ve 2. Sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Elde edilen 420 anketten geçerli olan 382 tanesi değerlendirmeye alınmıştır.

Turizm mesleğine yönelik algıyı ölçmekte kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış, geçerlilik çalışması için Karaman (2008), Yılmaz, Şen ve Demirkaya (2014) ve Yılmaz ve Tanrıverdi (2017) kullandıkları ölçeklerden uyarlanan ifadelerin yüzey geçerliliğine bakılmış ve literatür ile kavramsal uygunluk ölçek maddelerinin geçerliliği için yeterli kabul edilmiştir. Ölçekler için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,916 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda bu sonuç Hair vd. (1995, s.118) tarafından önerilen 0,70 değerini aştığı için ölçekler güvenilir kabul edilmiştir.

Bulgular

Çalışmanın bulgular kısmında öncelikle öğrencilerin demografik özellikleri eğitim durumu, sınıfları, normal veya ikinci öğretim öğrencisi olma

durumları incelenmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilere Turizm Bölümü'nü isteyerek seçip seçmediği soruları sorulmuştur. Bu sorulara verilen yanıtlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Örneklemin Demografik Özellikleri ve Öğrenim Durumları

Cinsiyet	**Frekans**	**(%)**	**Öğretim**	**Frekans**	**(%)**
Kadın	165	43,2	Normal Öğretim	195	51,0
Erkek	217	56,8	İkinci Öğretim	187	49,0
Toplam	**382**	**100,0**	**Toplam**	**382**	**100,0**
Öğrenim Durumu	**Frekans**	**(%)**	**Sınıf**	**Frekans**	**(%)**
Normal Lise	114	29,8	1	177	46,3
Turizm Lisesi	109	28,5	2	205	53,7
Meslek Lisesi	159	41,6	Toplam	382	100,0
Toplam	**382**	**100,0**	**İsteyerek/İstemeyerek**	**Frekans**	**(%)**
Yaş	**Frekans**	**(%)**	Evet	262	68,6
17-19	58	15,2	Hayır	119	31,2
20-22	270	70,7	**Toplam**	**381**	**99,8**
23-25	41	10,7	**Bölüm**	**Frekans**	**(%)**
26-28	8	2,1	Turizm Otel	204	53,4
29 ve üstü	5	1,3	Turizm Seyahat	178	46,6
Toplam	**382**	**100,0**	**Toplam**	**382**	**100**

Pamukkale Üniversitesi Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrencilerin demografik verilerine bakıldığında, katılımcıların çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Katılımcılar içindeki erkek öğrencilerin oranı %56,8 kadın öğrencilerin oranı da %43,2'dir. Katılımcıların normal ve ikinci öğretim olarak katılımları %51'e %49 şeklinde eşit denebilecek düzeydedir. Öğrenim durumlarında öğrencilerin hangi tür bir liseden mezun oldukları sorulmuştur. Katılımcıların %29,8'i normal lise, 28,5'i turizm lisesi ve 41,6'sı meslek lisesi çıkışlıdır. Örneklemin kaçıncı sınıfta olduklarına bakıldığında ise %46,3 birinci sınıf, %53,7'inin ikinci sınıf olduğu görülmektedir.

Yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde %70,7'sinin 20-22 yaş aralığında olduğu, %15,2'sinin 17-19, %10,7'sinin 23-25, %2,1'nin 26-28 ve 1,3'ünün 29 ve üstü olduğu anlaşılmıştır. Önemli sorulardan biri okudukları bölüme isteyerek mi geldikleri sorusudur. Bu soruya evet diyenler %68,6 ve hayır diyenler %31,2'lik bir orana sahiptir bir kişi bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda iki tu-

rizm bölümü bulunmaktadır. Katılımcıların %53,4'ü Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri bölümünde, %46,6'sı ise Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri bölümünde öğrenci olarak devam etmektedir.

Turizm Öğrencilerinin Turizm Mesleğine Yönelik Algı Farklılıkları

Katılımcıların ölçek ifadelerine ilişkin katılım durumlarını belirten ortalamalar ve standart sapmaları tablo 2'de verilmiştir. Değerlendirmeye alınan 382 adet anket formunda öğrencilerin en yüksek katılım düzeyi 4,1597 ortalama ile "Turizmde farklı milletlerden insanlarla tanışmak mutlu edici bir tecrübedir" ifadesinedir. Öğrencilerin farklı kültürlerden ve milletlerden insanlarla tanışmalarının onları mutlu ettiği ve turizm mesleğine olumlu algıya katkı sağladığı görülmektedir.

Öğrencilerin en düşük düzeyde katılım gösterdiği (2,7670) "Kendini geliştirme imkânları azdır" ifadesi de turizmde çalışanların kendilerini geliştirme imkânlarının fazla olarak görüldüğü ve turizm algısını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Ancak öğrencilerin çalışma alanı olarak turizmi seçmelerine ilişkin "Turizmden başka bir alanda çalışmayı düşünemem" ve "Başka bir meslek seçme imkânım olsa, yine turizmi seçerdim" ifadelerine katılım oranlarının düşük olması öğrencilerin turizm alanında çalışmaya sıcak bakmadıkları ve başka sektörlerde ortaya çıkabilecek fırsatlarda sektör değiştirmeyi düşünecekleri anlamı çıkarılabilir.

Tablo 2: Turizm Mesleğine Yönelik Algı Farklılıkları (n=382)

	N	**ort**	**ss**
1.Turizm endüstrisinde çalışmak ilgi çekicidir	382	3,7225	1,00470
2.Turizm endüstrisinde çalışacak olmaktan mutluyum	382	3,4346	1,07448
3.Turizm itibarlı bir meslektir	382	3,5602	1,08692
4.Daha fazla eğitim fırsatları sunan bir meslektir	382	3,5471	1,06809
5.Çalışma arkadaşlarıyla iyi anlaşama ortamı sağlamaktadır	382	3,7382	1,01669
6.Her yerde iş bulma imkânı sunmaktadır	382	3,4215	1,13538
7.Yurt dışına çıkma fırsatı sunmaktadır	382	3,8141	1,07684
8.Turizm endüstrisinde terfi olanakları memnun edicidir	382	3,6990	0,90837
9.Turizm, eğlenceli bir meslektir.	382	3,8508	1,07280
10.Topluma fayda sağlayabileceğim bir meslektir	382	3,6492	1,03862
11.Bu meslek, yeteneklerimi ve kabiliyetlerimi kullanabilme imkânı sağlar	382	3,8089	1,01827
12.Bu meslek bağımsız olmamı sağlar	382	3,4607	1,03851
13.Yüksek nitelikli iş yapma donanımı mevcuttur	382	3,4974	0,97676
14.Sorumluluk veren bir meslektir.	382	3,8901	0,96035

15.Turizm endüstrisinde kurumsallaşmamış bir yapı vardır	382	3,4031	1,03978
16.Turizm endüstrisinde kariyer yapmak diğer sektörlere kıyasla daha kolaydır	382	3,2513	1,15228
17.Turizmde çalışmayla iyi para kazanılır.	382	3,7094	1,06575
18.Turizmde farklı milletlerden insanlarla tanışmak mutlu edici bir tecrübedir.	382	4,1597	0,91250
19.Turizmde cinsiyet ayrımcılığı yoktur	382	3,9267	1,13862
20.Çalışanlara sunulan yemekhane, yatakhane, banyo imkânları iyi durumdadır	382	3,1728	1,11374
21.Turizm işletmeleri içerisinde daha çok otokratik yöneticiler çalışmaktadır	382	3,3639	0,95903
22.Turizm işletmelerinde hakkaniyetli terfi anlayışı düşüktür	382	3,3586	1,06220
23.Kendini geliştirme imkânları azdır	382	2,7670	1,22770
24.Eğitimsiz insanlar önemli pozisyonlarda görev alabilmektedir	382	3,6440	3,64400
25.Turizm işletmelerinin toplum nezdinde kötü imajı vardır	382	2,7958	1,13646
26.Turizm endüstrisi kırılgan bir yapı göstermektedir	382	3,5079	0,88362
27.Turizmde işgören hakları yeterli seviyede gelişememiştir	382	3,4188	1,13288
28.Turizm endüstrisinde sosyal güvence eksiktir	382	3,1571	1,15080
29.Turizm endüstrisinde teori ve pratik farklılık göstermektedir	382	3,5785	0,98964
30.Turizm ile ilgili yasal zeminde boşluklar mevcuttur	382	3,4424	1,01979
31.Turizm işletmelerinde işten keyfi çıkarmalar olabilmektedir	382	3,5209	1,14481
32.Çalışma koşulları aile yaşamını olumsuz etkilemektedir	382	3,4293	1,21840
33.Turizm işletmelerinde iş yükü oldukça fazladır	382	3,7225	1,10426
34.Turizmde çalışmak gelecek garantisini sağlamaz	382	3,3639	1,22573
35.Turizmde düzensiz ve uzun çalışma saatleri vardır	382	3,7670	1,15727
36.Turizmde iş güvenliği riski çok yüksektir	382	3,2094	1,13087
37.Turizm çalışanları eğitilmiş iş gücüne yönelik önyargılı davranmaktadır	382	3,2251	1,06315
38.Çalışanların eğitim seviyesi genelde düşüktür	382	3,3508	1,17609
39.İnsanlar tatildeyken onlara hizmet etmek güzel değildir	382	3,0366	1,19874
40.Turizmin mevsimsel olması kariyerim açısından sakınca yaratmaktadır	382	3,4555	1,12563
41.Turizm işletmeciliği eğitimi almam kariyer gelişimimde doğru bir karardır	382	3,4921	1,05427
42.Entelektüel bir fırsat yaratan kariyer imkânı sağlamaktadır	382	3,4529	1,02802
43.Turizm endüstrisinde kariyer yapma imkânları azdır	382	3,1545	1,17931
44.Turizmi bir kariyer yolu olarak seçmemden dolayı çok mutluyum	382	3,2723	1,10081
45.Turizmden başka bir alanda çalışmayı düşünemem	382	2,9058	1,26596
46.Başka bir meslek seçme imkânım olsa, yine turizmi seçerdim.	382	2,9188	1,32261

Turizm öğrencilerinin turizm mesleğine yönelik algılamalarındaki farklılıkları belirlemek amacıyla bağımsız t-testi ve Anova testleri uygulanmıştır. Öğrencilerini cinsiyetlerine göre fark olup olmadığını anlamak için yapılan t-testi sonucunda ifadelerden sadece birinde anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Tablo 3'de belirtilen sonuçlara göre "Turizm endüstrisi

kırılgan bir yapı göstermektedir" ifadesine erkek öğrencilerin katılım oranı kadın öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 3: Cinsiyete göre mesleki algı durumu

İfade	Cinsiyet	N	Ort.	Std.Sapma	t	Sig (2 tailed)
Turizm endüstrisi kırılgan bir yapı göstermektedir	Kadın	165	3,387	0,84527	-2,327	0,020
	Erkek	217	3,599	0,90298		

Turizm öğrencilerinin öğretim durumlarına göre, örgün öğretim ve ikinci öğretim öğrencilerinin mesleki algılamalarında "Turizmde işgören hakları yeterli seviyede gelişememiştir" ifadesinde anlamlı bir farklılık olduğu Tablo 4'de görülmektedir. Örgün öğretim okuyan öğrencilerin işgören haklarının yeterince gelişmediği fikrine ikinci öğretim öğrencilere göre daha fazla katılmaktadırlar. Ancak her iki grup ortalamalarının üçün üzerinde olması öğrencilerin ağırlıklı olarak bu fikre katıldığını göstermektedir.

Tablo 4: Örgün öğretim ve ikinci öğretim öğrencilerinin mesleki algı durumu

İfade	Öğretim	N	Ort.	Std.Sapma	t	Sig (2 tailed)
Turizmde işgören hakları yeterli seviyede gelişememiştir	Normal	195	3,579	1,13863	2,857	0,005
	İkinci	187	3,251	1,10519		

Turizm öğrencilerinin bulundukları sınıfa göre mesleki algılamalarında ortaya çıkan farklılıklar Tablo 5'de verilmiştir. Bu tabloya göre "Turizmde farklı milletlerden insanlarla tanışmak mutlu edici bir tecrübedir" ifadesine her iki sınıf öğrencilerinin katılım oranları yüksek olmakla beraber birinci sınıf öğrencilerinin katılım oranları diğerine göre daha yüksek olmuştur. "Turizm çalışanları eğitilmiş iş gücüne yönelik önyargılı davranmaktadır", "Çalışanların eğitim seviyesi genelde düşüktür" ve İnsanlar tatildeyken onlara hizmet etmek güzel değildir" ifadelerine katılım durumları ikinci sınıfların birinci sınıflara göre ve genel ortalamaya göre daha yüksektir. Bunun sebebi olarak ikinci sınıfların stajlarını genellikle birinci sınıf bittikten sonra yapmaları ve sektöre ilişki deneyim edinmiş olmaları olarak gösterilebilir.

Tablo 5: Okudukları sınıfa göre öğrencilerin mesleki algı durumu

İfade	Sınıf	N	Ort.	Std.Sapma	t	Sig (2 tailed)
Turizmde farklı milletlerden insanlarla tanışmak mutlu edici bir tecrübedir.	1	177	4,271	0,82910	2,231	0,026
	2	205	4,063	0,97059		
Turizm çalışanları eğitilmiş iş gücüne yönelik önyargılı davranmaktadır	1	177	3,107	1,03067	-2,020	0,044
	2	205	3,326	1,08262		
Çalışanların eğitim seviyesi genelde düşüktür	1	177	3,203	1,20293	-2,289	0,023
	2	205	3,478	1,14007		
İnsanlar tatildeyken onlara hizmet etmek güzel değildir	1	177	2,898	1,25266	-2,105	0,036
	2	205	3,156	1,13976		

Bu çalışmadaki önemli bölümlerden biri de turizm bölümlerinde eğitim almakta olan öğrencilerin bu bölümlere "kendi istekleriyle mi?" geldikleri sorusu ve kendi isteğiyle gelenler ile çeşitli sebeplerle istemeden gelenler arasındaki algı farklılıklarıdır. Bunu belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde turizm bölümlerine isteyerek gelen öğrencilerin turizme yönelik olumlu ifadelerde istemeyerek gelenlere göre belirgin bir şekilde farklılaştıkları ve daha yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 6: Okudukları bölümü isteyerek tercih eden ve istemeden gelen öğrencilerin mesleki algı durumu

İfade	İstek durumu	N	Ort.	Std. Sapma	t	Sig (2 tailed)
Turizm endüstrisinde çalışmak ilgi çekicidir	İsteyerek	262	3,935	0,95	6,463	0,000
	İstemeden	119	3,252	0,94		
Turizm endüstrisinde çalışacak olmaktan mutluyum	İsteyerek	262	3,667	1,06	7,090	0,000
	İstemeden	119	2,916	0,90		
Turizm itibarlı bir meslektir	İsteyerek	262	3,725	1,05	4,460	0,000
	İstemeden	119	3,201	1,07		
Daha fazla eğitim fırsatları sunan bir meslektir	İsteyerek	262	3,717	1,01	4,584	0,000
	İstemeden	119	3,193	1,09		
Çalışma arkadaşlarıyla iyi anlaşama ortamı sağlamaktadır	İsteyerek	262	3,896	0,90	4,253	0,000
	İstemeden	119	3,386	1,15		
Her yerde iş bulma imkânı sunmaktadır	İsteyerek	262	3,522	1,09	2,512	0,012
	İstemeden	119	3,210	1,19		
Yurt dışına çıkma fırsatı sunmaktadır	İsteyerek	262	3,946	1,00	3,501	0,001
	İstemeden	119	3,512	1,17		
Turizm endüstrisinde terfi olanakları memnun edicidir	İsteyerek	262	3,774	0,85	2,321	0,021
	İstemeden	119	3,529	0,99		
Turizm, eğlenceli bir meslektir.	İsteyerek	262	3,961	1,02	2,983	0,003

	İstemeden	119	3,596	1,14		
Bu meslek, yeteneklerimi ve kabiliyetlerimi kullanabilme imkânı sağlar	İsteyerek	262	3,904	0,97	2,723	0,007
	İstemeden	119	3,588	1,08		
Bu meslek bağımsız olmamı sağlar	İsteyerek	262	3,545	0,99	2,425	0,016
	İstemeden	119	3,268	1,11		
Yüksek nitelikli iş yapma donanımı mevcuttur	İsteyerek	262	3,599	0,96	3,091	0,002
	İstemeden	119	3,268	0,96		
Sorumluluk veren bir meslektir.	İsteyerek	262	3,973	0,90	2,472	0,014
	İstemeden	119	3,697	1,05		
Turizmde farklı milletlerden insanlarla tanışmak mutlu edici bir tecrübedir.	İsteyerek	262	4,251	0,86	3,029	0,003
	İstemeden	119	3,949	0,99		
Turizmde düzensiz ve uzun çalışma saatleri vardır	İsteyerek	262	3,877	1,08	2,648	0,009
	İstemeden	119	3,521	1,27		
Turizm çalışanları eğitilmiş iş gücüne yönelik önyargılı davranmaktadır	İsteyerek	262	3,293	1,02	2,013	0,045
	İstemeden	119	3,058	1,12		
Turizm işletmeciliği eğitimi almam kariyer gelişimimde doğru bir karardır	İsteyerek	262	3,603	1,03	3,115	0,002
	İstemeden	119	3,243	1,06		
Entelektüel bir fırsat yaratan kariyer imkânı sağlamaktadır	İsteyerek	262	3,553	0,98	2,753	0,006
	İstemeden	119	3,243	1,08		
Turizmi bir kariyer yolu olarak seçmemden dolayı çok mutluyum	İsteyerek	262	3,484	1,07	5,799	0,000
	İstemeden	119	2,806	1,02		
Turizmden başka bir alanda çalışmayı düşünemem	İsteyerek	262	3,087	1,26	4,142	0,000
	İstemeden	119	2,521	1,18		
Başka bir meslek seçme imkânım olsa, yine turizmi seçerdim.	İsteyerek	262	3,137	1,31	4,817	0,000
	İstemeden	119	2,453	1,20		

"Turizmde düzensiz ve uzun çalışma saatleri vardır" ve "Turizm çalışanları eğitilmiş iş gücüne yönelik önyargılı davranmaktadır" şeklindeki turizm çalışma hayatıyla ilişkili olumsuz yargıya sahip ifadelerinde de isteyerek gelenlerin istemeden gelenlere göre ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak isteyerek gelenlerin sektöre ilişkin çalışma koşullarını daha iyi bildikleri ancak buna rağmen genel turizm sektörüne ilişkin olumlu bir algıya sahip oldukları ve bu alanda çalışma konusunda daha istekli ve kararlı oldukları söylenebilir.

Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda mevcut iki turizm bölümü arasında mesleki algı konusunda anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo 7'de verilmiştir. Analiz sonuçların da Otel Lokanta İkram Hizmetleri bölümü ile Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri bölümleri arasında yedi ifadede farklılık olduğu görülmüştür.

Tablo 7: Bölümlere göre öğrencilerin mesleki algı durumu

İfade	Bölüm	N	Ort.	Std.Sapm	t	Sig(2 tailed)
Turizm endüstrisinde çalışmak ilgi çekicidir	OLİH	204	3,553	1,11507	-3,637	0,000
	STEH	178	3,915	0,82248		
Daha fazla eğitim fırsatları sunan bir meslektir	OLİH	204	3,696	1,01019	2,947	0,003
	STEH	178	3,376	1,10923		
Her yerde iş bulma imkânı sunmaktadır	OLİH	204	3,676	1,12001	4,835	0,000
	STEH	178	3,129	1,08411		
Turizm endüstrisinde terfi olanakları memnun edicidir	OLİH	204	3,848	0,87744	3,484	0,001
	STEH	178	3,528	0,91553		
Sorumluluk veren bir meslektir.	OLİH	204	3,995	0,97505	2,302	0,022
	STEH	178	3,769	0,93142		
Turizm endüstrisi kırılgan bir yapı göstermektedir	OLİH	204	3,593	0,87446	2,028	0,043
	STEH	178	3,410	0,88637		
Çalışanların eğitim seviyesi genelde düşüktür	OLİH	204	3,470	1,20513	2,141	0,033
	STEH	178	3,213	1,12969		

Tablo 7 incelendiğinde seyahat bölümü öğrencilerinin sektörü daha ilgi çekici bulduğu, görülmektedir. Bunun sebebi seyahat sektörünün daha dinamik bir yapıda olması ve daha esnek çalışma şartlarına sahip olması nedeniyle olabilir. Sektörün sunduğu eğitim fırsatlarını otel bölümü öğrencilerinin daha fazla bulduğu ancak sektörde çalışanların eğitim seviyelerinin de daha düşük olduğunu düşündükleri görülmektedir. İş fırsatlarının daha fazla olduğu ve terfi imkânlarının memnun edici düzeyde olduğu yönündeki ifadelere otel öğrencilerinin daha yüksek düzeyde katılımı sektör içinde konaklama işletmelerini ve yiyecek içecek işletmelerinin daha ağırlıklı olması ve iş ilanlarının daha yoğun olarak çeşitli mecralarda yer alması sebebiyle olduğu düşünülmektedir. "Turizm endüstrisi kırılgan bir yapı göstermektedir" ifadesine her iki grubunda yüksek katılım göstermesi sektörün özellikle son yıllarda yaşamış olduğu krizlere bağlanabilir.

Tablo 8: Mezun oldukları liseye göre öğrencilerin mesleki algı durumu

	Gruplar	ort	ss		KT	KO	F	p
2.Turizm endüstrisinde çalışacak olmaktan mutluyum	Normal	3,394	0,974	G.Ara	8,287	4.144	3,639	0,027
	Turizm	3,660	1,123	G.İçi	431,577	1,139		
	Meslek	3,308	1,090	Toplam	439,864			
	Toplam	3,434	1,074					
	Normal	3,377	0,999	G.Ara	18,202	9,101	7,293	0,001
	Turizm	3,752	1,163	G.İçi	472,942	1,248		

6.Her yerde iş bulma imkânı sunmaktadır	Meslek	3,226	1,163	Toplam	491,144			
	Toplam	3,421	1,135					
21.Turizm işletmelerinde daha çok otokratik yöneticiler çalışmaktadır	Normal	3,201	0,932	G.Ara	8,646	4,323		
	Turizm	3,587	0,964	G.İçi	341,775	0,902	4,794	0,009
	Meslek	3,327	0,951	Toplam	350421			
	Toplam	3,363	0,959					
24.Eğitimsiz insanlar önemli pozisyonlarda görev alabilmektedir	Normal	3,780	1,188	G.Ara	12,815	6,408		
	Turizm	3,816	1,225	G.İçi	578,766	1,527	4,196	0,016
	Meslek	3,427	1,275	Toplam	591,581			
	Toplam	3,644	1,246					
27.Turizmde işgören hakları yeterli seviyede gelişememiştir	Normal	3,403	1,094	G.Ara	7,960	3,980		
	Turizm	3,633	1,111	G.İçi	481,024	1,269	3,136	0,045
	Meslek	3,283	1,159	Toplam	488,984			
	Toplam	3,418	1,132					
41.Turizm işletmeciliği eğitimi almam kariyer gelişimimde doğru bir karardır	Normal	3,350	0,977	G.Ara	8,146	4,073		
	Turizm	3,715	1,106	G.İçi	415,331	1,096	3,717	0,025
	Meslek	3,440	1,052	Toplam	423,476			
	Toplam	3,492	1,054					
44.Turizmden başka bir alanda çalışmayı düşünemem	Normal	3,043	1,084	G.Ara	15,781	7,891		
	Turizm	3,568	1,100	G.İçi	445,905	1,177	6,707	0,001
	Meslek	3,232	1,074	Toplam	461,686			
	Toplam	3,272	1,100					
45.Başka bir meslek seçme imkânım olsa, yine turizmi seçerdim.	Normal	2,684	1,177	G.Ara	14,795	7,398		
	Turizm	3,192	1,343	G.İçi	595,812	1,572	4,706	0,010
	Meslek	2,867	1,243	Toplam	610,607			
	Toplam	2,905	1,265					

N=Normal Lise:114, Meslek Lisesi:159, Turizm Lisesi:109
Sd= G.Arası: 2, G. İçi: 379, Toplam: 381

Turizm öğrencilerinin mezun oldukları lisenin onların turizm mesleğine ilişkin algılarında bir fark oluşturup oluşturmadığının belirlenmesine yönelik olarak Anova analizi uygulanmıştır. Anova analizinde homojen dağılan ifadeler için Tukey testi, homojen dağılmayan ifadeler için Tamhane's T2 testi sonuçlarına bakılmış ve homojen dağılmayan ifadelerde anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Homojen dağılan ifadelerden anlamlı fark bulunan ifadelerin analiz sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Öğrencilerin mezun oldukları liseye göre göre turizm mesleğine algılarındaki farklılıkları incelemek için Tablo 8'e bakıldığında sekiz ifadeye katılım durumlarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Turizm lisesi çıkışlı öğrencilerin hem olumlu hem de olumsuz ifadelerde diğer liselerden mezun öğrencilere göre daha yüksek ortalamalarla farklılaştıkla-

rının görüldüğü ifadeler içerik olarak turizm mesleğinin yapısı ve bu meslekle ilgili öğrencilerinin beklentilerinin sonuçlarına ilişkin ifadelerdir. Turizm lisesi çıkışlı öğrencilerin turizm mesleğini genel olarak diğerlerine göre yakından tanımaları onların beklentilerinin diğerlerine göre daha nesnel ve gerçekçi bir düzeyde oluşmasını sağlamış olmalıdır. Ayrıca muhtemeldir ki lise sürecinde turizmle ilgili karşılaştıkları olumlu ve olumsuz pek çok duruma rağmen bu mesleğe devam etmeyi isteyerek bu bölümleri tercih etmişlerdir. Bu sebeple "turizm endüstrisinde çalışacak olmaktan mutluyum, her yerde iş bulma imkânı sunmaktadır, turizm işletmeciliği eğitimi almam kariyer gelişimimde doğru bir karardır, turizmden başka bir alanda çalışmayı düşünemem ve başka bir meslek seçme imkânım olsa, yine turizmi seçerdim" ifadeleri ortalamaları diğerlerinden yüksek gerçekleşmiştir. Olumsuz olarak ankette yer alan "turizm işletmeleri içerisinde daha çok otokratik yöneticiler çalışmaktadır, eğitimsiz insanlar önemli pozisyonlarda görev alabilmektedir ve turizmde işgören hakları yeterli seviyede gelişememiştir" ifadelerine katılım ortalamaları turizm lisesi öğrencilerinin yönetici davranışları ve iş koşullarına yönelik algılarının sektörde staj döneminde karşılaştıkları olumsuzluklarla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Araştırma sonucunda, turizm öğrencilerinin turizm mesleğine yönelik algı farklılıkları incelenmiş ve öğrencilerin en yüksek düzeyde katılım gösterdiği ifadenin "farklı kültürlerden ve milletlerden insanlarla tanışmalarının onları mutlu ettiği ve turizm mesleğine olumlu algıya katkı sağladığı"; en düşük düzeyde katılım gösterdiği "kendini geliştirme imkânları azdır" ifadesi ters çevrilerek kodlanmış ve dolayısıyla turizm sektöründe kendi gelişim imkanlarını olumlu gördükleri anlaşılmaktadır. Ancak öğrencilerin çalışma alanı olarak turizmi seçmelerine ilişkin "Turizmden başka bir alanda çalışmayı düşünemem" ve "Başka bir meslek seçme imkânım olsa, yine turizmi seçerdim" ifadelerine katılım oranlarının düşük olması öğrencilerin turizm alanında çalışmaya sıcak bakmadıkları ve başka sektörlerde ortaya çıkabilecek fırsatlarda sektör değiştirmeyi düşünecekleri anlamına gelebilir.

Cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık bulunan ifadenin ortaya koyduğu sonuç öğrencilerin sektöre yönelik algılarının istikrarsız ve kırılgan bir yapıda olduğu yönündedir. Genel olarak son yıllarda turizm sektöründe inişli çıkışlı dönemlerin yaşanması ve bunların medya kanallarında olumsuz şekilde yer almasının öğrencilerin bu yönde bir algı geliştirmesine sebep olduğu ifade edilebilir.

Turizm öğrencilerinin öğretim durumlarına göre, örgün öğretim ve ikinci öğretim öğrencilerinin mesleki algılamalarında "Turizmde işgören hakları yeterli seviyede gelişememiştir" ifadesinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Örgün öğretim okuyan öğrenciler, işgören haklarının yeterince gelişmediği fikrine ikinci öğretim öğrencilerine göre daha fazla katılmaktadırlar. Ancak her iki grup ortalamalarının üçün üzerinde olması öğrencilerin ağırlıklı olarak bu fikre katıldığını da göstermektedir.

Okudukları sınıf açısından öğrencilerin meslek algısı incelendiğinde, birinci sınıfta okuyan öğrencilerin mesleğe ilişkin algılarının ikinci sınıfta okuyan öğrencilere göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'ndaki öğrencilerin birinci sınıf sonunda stajlarını yapmaları ve staj süresince işyerleri, iş koşulları ve sosyal çevre konusunda bilgi edinmelerinin onların mesleğe bakışlarında belirli ölçüde olumsuz etki ettiği söylenebilir.

Öğrencilerin mezun oldukları liseye göre turizm mesleğine ilişkin algıları incelendiğinde, turizm lisesi çıkışlı öğrencilerin hem olumlu hem de olumsuz ifadelerde diğer liselerden mezun öğrencilere göre daha yüksek ortalamalarla farklılaştıkları görülmektedir. Bu ifadeler, içerik olarak turizm mesleğinin yapısı ve bu meslekle ilgili öğrencilerinin beklentilerinin sonuçlarına ilişkin ifadelerdir. Turizm lisesi çıkışlı öğrencilerin turizm mesleğini genel olarak diğerlerine göre yakından tanımaları, onların beklentilerinin diğerlerine göre daha nesnel ve gerçekçi bir düzeyde oluşmasını sağlamış olmalıdır. Ayrıca muhtemeldir ki lise sürecinde turizmle ilgili karşılaştıkları olumlu ve olumsuz pek çok duruma rağmen bu mesleğe devam etmeyi isteyerek bu bölümleri tercih etmişlerdir. Bu sebeple "turizm endüstrisinde çalışacak olmaktan mutluyum, her yerde iş bulma imkânı sunmaktadır, turizm işletmeciliği eğitimi almam kariyer gelişimimde doğru bir karardır, turizmden başka bir alanda çalışmayı düşünemem ve başka bir meslek seçme imkânım olsa, yine turizmi seçerdim" ifadeleri ortalamaları diğerlerinden yüksek gerçekleşmiştir. Olumsuz olarak

ankette yer alan "turizm işletmeleri içerisinde daha çok otokratik yöneticiler çalışmaktadır, eğitimsiz insanlar önemli pozisyonlarda görev alabilmektedir ve turizmde işgören hakları yeterli seviyede gelişememiştir" ifadelerine katılım ortalamaları turizm lisesi öğrencilerinin yönetici davranışları ve iş koşullarına yönelik algılarının sektörde staj döneminde karşılaştıkları olumsuzluklarla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Bölümlere göre öğrencilerin meslek algısı incelendiğinde, seyahat ve turizm bölümü öğrencilerinin mesleği daha ilgi çekici bulmalarının, seyahat işletmelerinin dinamik yapısından kaynaklı olduğu söylenebilir. Turizm ve otelcilik bölümü öğrencilerinin iş fırsatları, eğitim imkanları, terfi olanakları ve işe ait sorumlulukla ilgili ifadelere daha yüksek katılım göstermesi, sektörde konaklama işletmelerinin daha ağırlıklı olması ve daha kurumsal bir yapıya sahip olmaları sebebiyle olduğu ifade edilebilir. Ancak turizm ve otelcilik öğrencileri, çalışanların eğitim seviyesinin genelde düşük olduğu ifadesine daha çok katılmaktadır.

Turizm bölümlerine isteyerek gelen öğrencilerin turizme yönelik olumlu ifadelerde istemeyerek gelenlere göre belirgin bir şekilde farklılaştıkları ve daha yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. "Turizmde düzensiz ve uzun çalışma saatleri vardır" ve "Turizm çalışanları eğitilmiş iş gücüne yönelik önyargılı davranmaktadır" şeklindeki turizm çalışma hayatıyla ilişkili olumsuz yargıya sahip ifadelerinde de, isteyerek gelenlerin istemeden gelenlere göre ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak da isteyerek gelenlerin sektöre ilişkin çalışma koşullarını daha iyi bildikleri ancak buna rağmen turizm sektörüne ilişkin olumlu bir algıya sahip oldukları söylenebilir.

Bu çalışma ile ortaya konulan sonuçlar çerçevesinde öğrencilerin turizm sektörü algılarının çeşitli değişkenlere göre farklılaştığı, ancak genel olarak sektörün yapısını, çalışma koşularını, işletmelerdeki çalışan profillerini ve yönetici davranışlarını bilen ya da bilmeyen tüm öğrencilerin sektöre karşı algılarının olumsuz olduğu görülmektedir. Bu olumsuz genel algıya rağmen öğrencilerin bir kısmı turizm sektöründe çalışma ve kariyer hedeflerini bu alanda oluşturmaları bu sektörün sunduğu fırsatlarında öğrenciler tarafından cazip olarak görüldüğünü göstermektedir. Turizmde kalitenin ve turizm işletmelerinde verimliliğin çalışan kalitesi ve verimliliği ile yakından ilişkili olduğu bu yüzden eğitimli işgücünü bu sektörde tumanın önemli olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu

genç insanların sektörden soğutulmaması hem üniversitelerin hem de sektörde yer alan işletmelerin sorumluluğundadır. Bu yüzden bu çalışmada olumsuz olarak algılandığı görülen konuların incelenerek gerçekten algılandığı gibi olumsuz mu olduğu yoksa çeşitli ön yargı ve duyumlardan mı kaynaklı olduğu tespit edilmeli ve daha yolun başında bunlar düzeltilmeye çalışılmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

The Occupational Perceptions of The Associate Degree Tourism Students to The Sector: Pamukkale University Case

*

Ahmet Çetin - Seher Ceylan - Nuray Selma Özdipçiner

Pamukkale University

Tourism is an extremely important sector for all countries today. In order to achieve maximum profit from this sector, it is necessary to provide quality and to ensure guest satisfaction. The first step of providing quality in service is reintegrate qualified and educated workforce into the sector. The training of this workforce is also possible with effective tourism education. In our country, tourism education is offered at both secondary and higher education levels and it is expected that the individuals receiving this training will also work in the tourism sector. At the end of the education period of the students who aim the working in tourism, how they perceive their career opportunities and how they see the sector are important to be part of this profession. Unfortunately, the research shows that a significant portion of the students receiving tourism education do not want to work in the sector or have acquired a profession in other areas than tourism. In this context, it is important to consider how tourism student's perceptions of tourism on working conditions and their point of view to the sector.

With this research, it is aimed to reveal the perception differences of Tourism, Hospitality and Travel Tourism and Entertainment Services students who are studying at the associate degree level. Fort his purpose, a questionnaire was applied for the pre-graduate students who received tourism education in Pamukkale University Denizli Social Sciences Vocational School in the spring term of 2017-2018 academic year. The questionnaire, which was used as a data collection tool, was adapted by Karaman (2008) to measure the professional perception of teachers, and adapted by Yılmaz, Şen and Demirkaya (2014) to measure the professional perception

of nurses and midwives and adapted for the cooks by Yılmaz and Tanrıverdi (2017). The scale consisted of 46 expressions and each expression was evaluated by using 5-point Likert scale. The Cronbach Alpha coefficient of the scale was found to be 0.916. In this respect, the scales were accepted as reliable (Hair et al. 1995, p.118). Of the 420 questionnaires obtained from the study, 382 were valid. As a result of the research, differences between the demographic characteristics of the tourism students and their perceptions about the profession were determined. The result of the expression which has a meaningful difference according to the gender variable is that students' perceptions about the sector are in an unstable and fragile structure. When the perceptions of the students are examined in terms of the class they study, it is seen that first-year students' perceptions about the profession are more positive than the second grade students. When the differences of perception according to the high school graduates are examined, it is seen that the students who are from high school of tourism have higher averages in both positive and negative expressions than the students who graduated from other high schools. When the students' perception of profession according to departments is examined, it is revealed that the students of the travel and tourism department find the profession more interesting. It can be stated that the students of the Tourism and Hospitality Department are more likely to participate in the job opportunities, training opportunities, promotion opportunities and expressions related to the job, because the accommodation companies in the sector are more weighted and have a more institutional structure. As a result of the study, it was determined that students supported their development opportunities in the tourism sector positively, but they did not favor working in the field of tourism and supported expressions which meant that they would consider changing the sector in opportunities that might arise in other sectors.

In this study, it is observed that students' perceptions of tourism differ according to various variables, but in general the perceptions of all students are negative for the sector who know or don't know, about the working conditions of tourism, the employee profiles, manager behaviors and the structure of the sector. Despite this negative general perception, it is seen that some of the students aim to work in the tourism sector and create

their careers in this field. This situation shows that the opportunities offered by the sector are considered attractive by the students despite some negative perceptions. Considering the fact that the quality of tourism is closely related to the quality of the employees, so the fact that, educated workforce is important in tourism, hence both the universities and the companies have responsibilities to not disincline these young people from the sector. Therefore, it should be determined by examining the issues that are perceived as negative in this study, whether it is really perceived as negative or due to various prejudices and sensations and they should be corrected on the bottom rung.

Kaynakça / References

Aslan, Z., Ünüvar, Ş. ve Başoda, A. (2012). Turizm eğitimi alan öğrencilerin kişilik özelliklerinin belirlenmesi ve turizm sektörüne uyumu açısından değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 23* (2), 203-219.

Avcı, N. (2011). Turizm eğitimi alan lisans öğrencilerinin iş değerleri: Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 22* (1), 7-18.

Bahçelerli, N. M., ve Sucuoğlu, E., (2015). Undergraduate tourism students' opinions regarding the work conditions in the tourism industry. *Procedia Economics and Finance, 26*, 1130-1135.

Baltacı, F., Üngüren, E., Avsallı, H. ve Demirel, O. N. (2012). Turizm eğitimi alan öğrencilerin eğitim memnuniyetlerinin ve geleceğe yönelik bakış açıların belirlemesine yönelik bir araştırma, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 17-25.

Cömert, M. (2014). Turizm eğitimi alan öğrencilerin sektörde çalışmak istedikleri alanlar ve sektördeki istihdamda cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili düşünceleri. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi,* 1, 50-6.

Çarıkçı, İ. H. ve Morçin, S. E., (2014). Önlisans turizm öğrencilerinin kariyer değerleri: Sarıkamış örneği, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi (EJOIR), 2* (Özel Sayı), 67-81.

Çimen, H. (2008). Turizm lisans öğrencilerinin mesleki yönelimleri: Akçakoca turizm işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulu örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 19* (2), 194-202.

Duman, T., Tepeci, M. ve Unur, K. (2006). Mersin'de yükseköğretim ve orta öğretim düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin sektörün çalışma koşullarını algılamaları ve sektörde çalışma isteklerinin karşılaştırmalı analizi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 17*(1), 51-69.

Grobelna, A. (2017). The perception of job-related motivators when choosing a career in the tourism and hospitality industry-A comparative study between Polish and Spanish students. *International Journal of Management and Economics, 53*(2), 84-106.

Hair, J.F., Anderson, R.E., Tahtam, R.L. ve Black, W.C. (1995). *Multivariate data analysis with readings*. New Jersey: Prentice Hall Inc.

Karaman, N. (2008). *Öğretmenlerin mesleklerini algılama biçimleri ve gelecekten beklentileri nelerdir*? Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Kim, H. B. ve Park, E. J. (2013). The Role Of Social Experience İn Undergraduates' Career Perceptions Through İnternship. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education* 12, 70-78.

Köşker, H. ve Unur, K. (2017). Turizm lisans öğrencilerinin turizm sektöründe çalışma eğilimleri üzerine bir araştırma, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14*(2), 128-141.

Lu, T. and Adler, H. (2009). Career goals and expectations of hospitality and tourism students in China, *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 9, 63-80.

Olcay, A. ve Çelik, Z. (2010). Turizm ve otel işletmeciliği programında öğrenim gören öğrencilerin otelcilik mesleğine ilişkin algıları, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 279-301.

Orhan, A (2015). *Türkiye'de lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörü ile ilgili algılarının çalışma niyetleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Sarıışık, M. (2007). Turizm sektöründe meslek sahibi olmaya yönelten etkenler: Meslek yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir çalışma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 18* (2), 143-160.

Solmaz, S. A., Aksoy, Ö. Şengül, S. ve Sarıışık, M. (2014). Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik özelliklerinin belirlenmesi: Turizm lisans ve ön lisans öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16* (26), 41-55.

Tekin, Ö. A. ve Deniz, İ. (2015). Turizm öğrencilerinin yiyecek ve içecek departmanına yönelik tutumları: Üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(55), 178-197.

Üngüren, E. ve Ehtiyar, R. (2009). Türk Ve Alman öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması ve umutsuzluk düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde bir araştırma. *Journal of Yasar University, 4*(14), 2093-2127.

Üzümcü, T. P., Alyakut, Ö. Ve Günsel, A. (2015). Turizm eğitimi alan öğrencilerin, mesleğin geleceğine ilişkin bakış açıları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18*(33), 179-199.

Wan, Y. K. P., Wong, I. A. ve Kong, W. H., (2014). Student career prospect and industry commitment: The roles of industry attitude, perceived social status, and salary expectations. *Tourism Management*, 40, 1-14.

Wijesundara, W.G.S.R. (2015). An evaluation of graduates:Perception on employment in tourism and hospitality industry. *Tourism, Leisure and Global Change, 2*, 172-182.

Yayla, Ö., Silik, C. E. ve Dülger, A. S., (2017). Turizm lisans ve önlisans eğitiminde 2017 yılı sayısal değerlendirmeler. *Journal of Tourism and Şastronomy Studies, 5*(4), 47-58.

Yılmaz, A. ve Tanrıverdi, H. (2017). Aşçıların meslek uyumu ve meslek algısı düzeyleri üzerine bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7* (2), 621- 639

Yılmaz, T. F., Şen, T. H. ve Demirkaya, F. (2014). Hemşirelerin ve ebelerin mesleklerini algılama biçimleri ve gelecekten beklentileri. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 1*(3), 130-139.

Zengin, B. ve Kırmızı, A. (2017). Turizm eğitimi alan öğrencilerin uygulama eğitiminde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerileri: Gazi Üniversitesi örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(48), 564-582.

Zubaidah, M. A. T., Norhafizah, B., Norhidayah, M. W., Anderson, A. N., Najua, M. A., Norfadzliana, G, ve Siti, A. A. T., (2016). Graduates:Perception on the factors affecting commitment to pursue career in the hospitality industry. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 224, 416-420.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çetin, A., Ceylan, S. ve Özdipçiner, N. S. (2019). Turizm eğitimi alan önlisans öğrencilerinin sektöre yönelik meslek algıları: Pamukkale Üniversitesi örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 11(18*), 1970-1995. DOI: 10.26466/opus.554480

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN: 2528-9535
Yıl *Year*: 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 23/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Attitudes Towards Press in Today's Turkey: How Death Thoughts and Political Tendencies Effect Support for Free Press and Free Speech

DOI: 10.26466/opus.557391

*

Gül Esra Atalay*- Bahar Muratoğlu Pehlivan**

*Dr. Öğr. Üy.., Üsküdar Üniversitesi Istanbul, Turkey

E-Mail: gulesra.atalay@uskudar.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-3377-2694

**Dr. Öğr. Üy., Antalya Akev Üniversitesi, Antalya, Turkey

E-Mail: baharmuratoglu@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-8977-822X

Abstract

Having inspired by "The Mortality Muzzle: The effect of death thoughts on attitudes toward national security and a watchdog press" article by Cuillier et al. (2010), the current study aims to examine the effect of mortality salience and political tendencies on attitudes of university students in Turkey towards free press and free speech. Original study's aim was to understand how Terror Management Theory's predictions effect people's attitudes towards a watchdog press. This study, aims to conduct a similar research in Turkey, understand how the stated factors work in Turkish culture, and see how results differ. Study was conducted in with a total of 110 university students (%61 female, %37 male, %2 unstated) taking various undergraduate and MA courses from communication faculty of a foundation university in Istanbul Turkey. Besides Terror Management Theory, results are discussed according to Turkey's specific conditions at the time data was collected, and participants' political tendencies. In addition, possible reasons for the differences in results are specified.

Keywords: *Terror Management Theory, press freedom, watchdog press, mortality salience.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN: 2528-9535
Yıl *Year*: 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 23/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Günümüz Türkiye'sinde Basına Karşı Tutumlar: Ölümle İlgili Düşünceler ve Siyasi Eğilimler, Basın ve İfade Özgürlüğüne Desteği Nasıl Etkiliyor?

*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Cuillier ve diğerleri (2010) tarafından kaleme alınan "The Mortality Muzzle: The effect of death thoughts on attitudes toward national security and a watchdog press" isimli araştırmayı Türkiye'de tekrarlayarak, ölümlülüğün belirginliğinin ve bireylerin siyasi eğilimlerinin, Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin basın özgürlüğüne ve ifade özgürlüğüne karşı tutumlarını nasıl etkilediğini incelemektir. Orijinal çalışmanın kuramsal dayanağını Dehşet Yönetimi Teorisi oluşturmuştur ve çalışma, söz konusu teorinin öngörülerinin, kamuoyunun bekçi köpeği rolünü üstlenen basına karşı olan tutumları nasıl etkilediğini anlamaya çalışmıştır. Bu çalışma ise, Türkiye'de benzer bir araştırma yapmak, aynı faktörlerin Türkiye kültüründe nasıl işlediğini anlamak ve sonuçların nasıl farklılaştığını görmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, İstanbul'da bir vakıf üniversitesinin iletişim fakültesinde, çeşitli dersleri almakta olan 110 üniversite öğrencisi (%61 kadın, %37 erkek, %2 belirtilmemiş) ile gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, Dehşet Yönetimi Kuramının yanı sıra, Türkiye'nin bu çalışmanın verileri toplandığı dönemde var olan özel koşulları ve katılımcıların siyasi eğilimleri ile birlikte tartışılmış ve farklılaşan sonuçların olası sebepleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dehşet Yönetimi Teorisi, basın özgürlüğü, basının bekçi köpeği rolü, ölümlülüğün belirginliği*

Introduction

Based on the studies of Ernest Becker, Terror Management Theory remarks the specific status of humans among other animals. That is, humans are aware of the fact that all creatures are eventually going to die, death is inevitable, and in the end, all of their efforts are in vein. According to the theory, a good number of human behaviors can be explained as a struggle to avoid anxiety and not to panic against this awareness (Goldenberg, et al., 2001, p.427-428).

According to Becker (1976, p.63-64), humankind is constantly trying to find a way to transcend death, but rather spiritually than physically. Culture, by providing ideologies for people to identify themselves with, becomes a mean to reach immortality. Inspired by Otto Rank's writings, Becker states that, individuals tend to think that their ideologies or beliefs are the absolute truth. Therefore, if someone challenges or objects those beliefs, this reminds the individual that he or she is mortal and going to die. That is the cause of the rage people feel towards their opponents.

What is more, according to Becker (1975, p.15) the terror caused by the awareness of death is universal. In addition, humans are not only aware of death, but they are also aware of the fact that it can happen anytime, and anywhere; unexpectedly, and untimely. This knowledge furthermore increases the anxiety (Pyszczynski et al., 2003, p.15-16).

Thus, if individuals identify themselves with a given ideology or cultural worldview, this means they are identifying themselves with something that exceeds the boundaries of the human life. In other words, if people dedicate their lives to a belief or an ideology, then even after their personal death, their ideas would still be alive; and this knowledge gives people the relief that their life was not in vein, it had a meaning, and they were a part of something immortal. Thus, according to Terror Management Theory, if a given structure such as a worldview or self-esteem helps to protect an individual from the terror or the anxiety caused by the awareness of death, people's need for these structures will increase when they are reminded of their mortality (Goldenberg et al., 2001, p.428).

Greenberg et al (1990, p.308-309) stated that worldviews in a given culture "provide the universe with order, meaning, value, and the possibility

of either literal or symbolic immortality". On the other hand, belief systems needs to be validated. If individuals come across a different kind of worldview, anxiety-buffering function of their own belief is threatened. Thus, the hypothesis of the study is, people will respond more positively to others who share their cultural worldview, and more negatively to the others who do not, when reminded of death (mortality salient).

Testing this hypothesis, researchers chose a sample group of Christian university students. Experimental group was first asked to answer questions about their own death, control group on the other hand was asked to answer questions on a neutral subject. Afterwards, both groups were asked to evaluate two "Who Am I?" questionnaires; one appeared to be filled by a Jew, and the other by a Christian. As expected, results showed that, when mortality salient (reminded of death), Christians responded to Jews more negatively, and to Christians more positively (Greenberg et al., 1990, p.310-313).

Another study (Rosenblatt et al., 1989, p.682) focused on norm violation. When a given individual does not share the cultural values of the others, there is a possibility that moral principles of the society are not the absolute truth. Thus, instead of questioning their own morals, and lose their guard against death anxiety, people chose to believe that deviants are evil, and norm violators should be punished. Participants of the study were municipal court judges, and they were asked to set bond for an alleged prostitute. Experimental group, who were reminded of death, set higher bonds than the control group.

Schimel et al. (1999, p.905-908) studied the effect of mortality salience on stereotypical thinking. The participants were American university students, and similar to other studies, experimental group was reminded of death, and control group was not. Afterwards, both groups were given a questionnaire on characteristic traits, and asked to evaluate how much percentages Germans have each trait. As expected, mortality salient group engaged more into stereotypical thinking.

Another study conducted by Goldenberg et al. (2001, p.427-432) suggests that, according to terror management theory, humans prefer to distinguish themselves from other animals, as animal characteristics remind them their mortality. To test their hypothesis, authors of the study re-

minded experimental group of their deaths and left the control group neutral. Afterwards, both groups read an essay on either similarities or distinctions between humans and other animals. Results showed that, mortality salient group preferred the essay suggesting that humans are unique more than the essay suggesting that humans are similar to other animals. Other studies found that self-esteem functions as a buffer from anxiety caused by awareness of death (Greenberg et al., 1992a); when mortality salient, individuals' commitment to their partners decreases if they first discuss their differences in worldviews (Strachman and Schimel, 2006); and mortality salience increases obsessive-compulsive behavior (Strachan et al., 2007).

On the other hand, Greenberg et al. (1992b), found evidence that mortality salience does not always cause negative reactions. If a person has a liberal worldview, that is, if he or she is more tolerant to dissimilar others and more open-minded, when mortality salient his or her attitude does not become more negative toward a dissimilar other (liberals even become more tolerant when they are reminded of death), as opposed to a conservative person. Another study conducted in the same research showed that, individuals who were subjected a manipulation to prime tolerance, does not show negative reactions to people who are different form them, when mortality salient. Similarly, Pyszczynski et al. (2006) found that, when mortality salient, USA citizens who are conservative are more supportive of extreme military attacks on the Middle East, whereas liberals are not.

As Terror Management Theory suggests that cultural worldview helps individuals battle with anxiety caused by death awareness, testing the theory in different cultures, and see its universality is crucial. That is why, the studies conducted by Kökdemir and Yeniçeri (2010) is very important as they tested the theory in a predominantly Muslim country, Turkey. The first study (p.166-169) measured the effect of mortality salience on university identity. Participants were university students, studying either at a private or at a state university. They were given two types of essays; one was favoring private universities, and the other was favoring state universities. Afterwards the participants were asked to evaluate the essays they were asked to read. When mortality salient, private university students

evaluated the essay favoring private universities more positively. Similarly, state university students, when reminded of death, also evaluated the essay favoring state universities more positively. Researchers conducted another study (Kökdemir and Yeniçeri, 2010, p.170-171), which focused on religious and national identities. Participants were told that Turkish Ministry of Foreign Affairs were going to fund 11 countries to strengthen the relationships, and then they were asked to give each country a percentage of funding. When mortality salient, participants gave Turkmenistan higher percentage, and Greece and England lower percentage. This case is especially remarkable for Turkmenistan as both Turkey and Turkmenistan share the same ethnic origin.

Terror Management Theory and Attitudes Towards Press

Cuillier et al. (2010) studied how mortality salience affects people's attitudes towards a watchdog press. Researchers suggest that (p.185-186) during times of war and terrorist attacks, support for a watchdog press or press freedom decreases, and this can be explained by Terror Management Theory. Researchers first measured how much participants value national security by using Schwartz's social value survey. Then they reminded the control group of their death and left the experimental group neutral. Afterwards, participants answered questions on press freedom, freedom of expression, and watchdog press. Results showed that, those who value national security more, showed less support for watchdog press. What's more, their support was even lower when mortality salient. On the other hand, mortality salient condition had no statistically significant effect for those who value national security less. Overall participants also had lower support for watchdog press when mortality salient (p.190-194).

Mortality Salience and Turkey's Circumstances

Circumstances in a country may affect its inhabitants' way of thinking and so their behaviors. For discussing terror management theory within current research, it is crucial to consider Turkey's situation at that time and special incidents must be taken into account.

In line with studies following 11 September 2001 attacks in the United States, research that was done by Shalev et al. (2006) showed as well, that during a wave of terror, people exposed to the incidents directly or indirectly are affected psychologically and shown symptoms of post-traumatic stress disorder and widespread anxiety. Bleich et al. (2006) pointed out that intense and continuous terror results in erosion of resiliency.

Before presenting the findings, it is necessary to explain the atmosphere in Turkey prior to conduct of this research as respondents of the study might be under the influence of their circumstances. Many different incidents recently happened in Turkey might influence responders' answers but mainly it is possible to collect the reasons under four titles: Coup Attempt, terrorist attacks, Syria war and refugees, escalating deadly crimes could be taken into account. It is necessary to evaluate these incidents and possible influence of them on Turkish people.

Coup Attempt

In July 2016, Turkey witnessed a shocking coup attempt organized by a section of the army serving Fethullah Gülen, the leader of Hizmet Movement, living in Pennsylvania, United States. On 15th of July 2016 by night, explosions and shootings took place in Istanbul and Ankara. With the call of President Recep Tayyip Erdoğan, civilians went out to the streets to protest coup plotters. Turkish Parliament building was attacked and many of the protesters were crushed by military tanks or shot by soldiers. The coup attempt failed, yet, 250 people died, and 2193 people were injured (A.A, 2016).

After the coup attempt, for months, both mainstream and alternative media organizations repeatedly showed the footage of those violent moments where people were being murdered. After the coup attempt, on 20 July 2018, Turkey declared a state of emergency. Nationwide state of emergency that lasted 2 years was ended by the government on 18th of July 2018. It is important to note that this research has been done under the state of emergency and there is a high possibility that respondents were influenced from the atmosphere created by this situation. According to Human Rights Joint Platform (İnsan Hakları Ortak Platformu) State of Emergency: Updated Situation Report, 228.137 people were detained, and

134.144 people were dismissed from their positions under the state of emergency. 31 times state of emergency decrees (KHK) were issued in two years and every time a new decree issued, new implementations were announced, and people were affected. State of emergency decrees included precautions that would be taken against persons and institutions and rearrangement of regulations. As a result of these decrees, investigation and prosecution procedures changed. Detention durations prolonged. 17.089 social media users were accused legally for supporting and praising terrorist organization. 174 media organizations were closed, namely 50 newspapers, 33 TV channels 20 magazines 7 news agencies, 39 radio stations and 30 publication/distribution companies (İnsan Hakları Ortak Platformu, 2018).

Current research questioned Turkish people's attitudes towards a watchdog press and whether their support for watchdog press and press freedom decreases when they are reminded of their death. However, people were in a way inured to the situation. Under these circumstances, it might be possible that whether liberal or conservative, people felt indifferent about freedom of the press.

Terrorism

Terrorism is one of the major problems of Turkey and there are twelve different terrorist organization structures (Yelaldı, 2014). Turkey has geostrategic importance because of its location, serving as a bridge between Europe and Asia. Neighboring both Middle East and Europe, Turkey has beneficial geographical location. On the other hand, this important geostrategic position also leads to problems of terrorism activities. Turkey has borders to war areas of 21th century, Iraq and Syria, and terrorist organizations such as PKK (The Kurdish Workers Party) and ISIL (Islamic State of Iraq and Levant) are very active in the region. Turkish Armed Forces have been in conflict with PKK and ISIL terrorist organizations. News about martyrs is on the first pages of the newspapers and first issue of TV news almost every day. Not only soldiers and security forces, but also civilians get harmed very often. According to Global Terrorism Index, Turkey was among 10 countries most impacted by terrorism in 2016. Taking the 9th place Turkey is referred and added that Turkey was on the top ten

countries for the first time, due to the increased activity of PKK and ISIL (Institute for Economic & Peace, 2017, p.16-21). According to Global Peace Index 2018 produced by the Institute for Economics and Peace, Turkey is the 149th peaceful country among 163 countries global list and the 36th and the last country among European countries (Institute for Economic & Peace, 2018).

Starting from year 2016 up to the period that the survey of the current study implemented, various shocking terrorist attacks took place in Turkey. On January 12, 2016, In Sultanahmet, central historic district of Istanbul, a suicide bomber blew himself up and killed 10 tourists. On February 17 2016, 28 soldiers killed and more than 60 were injured during the bombing of a military convoy of buses in Ankara. Again, in Ankara on 13th of March 2016, a car exploded in a public square and more than 30 people were killed. On 19th March 2016, 4 people have died in a suicide bomber attack in Istanbul. On 7 th of June 2016, a car bomb in Istanbul tourist district killed 11 people and many others were injured. On 28 June 2016, suicide attackers killed 45 people and injured dozens at Atatürk International Airport in Istanbul. On December 10th, 2016, Outside of Beşiktaş Football Stadium were bombed, 38 people were killed, and 136 others were injured. Finally, on 19th of December 2016, a gunman assassinated Russian Ambassador to Turkey during an art exhibit in Ankara (Montague, Kenneth & Timothy, 2016). At the beginning of 2017 a gunman of ISIL shot and killed 39 civilians and injured 71 people celebrating New Year in Reina nightclub. On the 5th of January 2017 a car bomb was prevented from exploding in Izmir Courthouse, 2 people were killed, and 5 people injured (140 Journos, 2017).

Syrian War and Refugees

Syrian Civil war has started in 2011 and Turkey has been pursuing an open-door policy for the refugees. By the time 2 August 2018, there are 3.542.250 registered Syrian refugees in Turkey according to Turkish government and United Nations Refugee Agency (The Refugees Operational Portal, 2018). Being a border neighbour with war area in Syria, Turkish people have been witnessing brutal incidents. News such as refugees

drowning in sinking boats or daily numbers of death people in Syrian civil war has become routine.

On 20 January 2018, Turkey, together with Free Syrian Army, has made a cross-border intervention to Syria in Afrin. The operation namely "Olive Branch" was targeting YPG, the armed branch of PYD, the Syrian affiliate of the PKK. Between 20 January 2018-8 April 2018, 52 Turkish soldiers were dead, 232 Turkish soldiers were injured (Stratejik Ortak, 2018). The operation was the first news on the agenda of the media in Turkey. Supporting or criticizing the operation, all the media organizations were continuously reporting about the operation and inevitably, about the martyrs. Considering this, it is possible to say that the survey of the current research was done during war atmosphere.

Escalating Deadly Crimes

Deadly crimes are escalating in Turkey and with the increase of related news on the media; people might be remembering their deadliness often. According to the Umut Foundation's Armed Violence Report, armed violence in Turkey escalated by 28 percent in 2017 compared with previous year and 61 percent since 2015. In year 2017, 2187 people were murdered, 3529 people were injured in gun involved incidents. Istanbul, where the survey of the current research was implemented, saw most crimes committed with individual arms, with 351 incidents (Umut Vakfı, 2018).

2017 Report prepared by Kadın Cinayetlerini Durduracağız (We Will Stop Femicide) Platform showed that femicide increased %25 in year 2017 in Turkey and reached to 409 (Daily Sabah, 2018). Taking into consideration the fact that news and every other media content about deadly crimes are very tempting for the audience, it is profitable for the media to use them exaggeratedly and recurrently. As Cultivation Theory of Gerbner points out, violence on TV is very influential over people and violence shown on TV is ten times more than real life. For Gerbner, as media shows violence continuously, it creates an exaggerative violence perception among the audience and cultivates exaggerated amount of feelings of insecurity and restlessness. People watching TV would have negative ideas about the world they live in. Gerbner describes this situation as "Mean world syndrome" (Gerbner et al., 1986, p.28).

In Turkey coup attempt, terrorist attacks, Syrian civil war, refugees, and escalating deadly crimes are on the agenda of the media very intensely in the last 3 years. Thus, people are continuously watching, hearing or reading about a mean world and it is a high possibility that ideas about death are not very much excluded from their minds. It is necessary to evaluate the findings in the light of this information.

Present Study

Besides the specific conditions described above that are surrounding Turkey's citizens, there is also an extremely polarized political climate in today's Turkey; with president Erdoğan's supporters on one side, and opponents on the other. This polarization is consistent with Terror Management Theory's indications and makes it even more necessary to test the theory and its relation to press in country's current situation.

Taking the inspiration from the "The Mortality Muzzle: The Effect of Death Thoughts on Attitudes Toward National Security and a Watchdog Press" article of Cuillier et all. (2010), the current study aimed to examine the effect of mortality salience and political tendencies on attitudes of Turkish university students towards free press and free speech. Thus, it was tried to be understood how death thoughts and extremely polarized political climate of Turkey reflect themselves upon public's attitudes towards press. Therefore, following four hypotheses were tested:

- H1: Control group will show higher support to free press and free speech than experimental group (mortality salient condition).
- H2: Those who value national security higher will show bigger difference of support to free press and free speech between control group and experimental group; whereas those who value national security lower, will show little or no difference.
- H3: Those who define themselves as liberals will show more support for free speech and free press when mortality salient.
- H4: Participants who define themselves as liberals will be more supportive of free press and free speech than participants who define themselves as conservatives.

Method

Materials

Materials from the original study (Cuillier et al., 2010) were subjected to a double translation to become sure of the quality of translation to Turkish. Materials consisted of a Schwartz's 56 items social value survey, mortality salience manipulation, filler task and questions on free speech and free press. Schwartz's 56 items social value survey's purpose was to measure how much participants value national security. Participants asked to rate the listed values according to how important each one to them in a scale of 0 to 10. 0 being "not important" and 10 being "of supreme importance". National Security item was listed as follows: "National security – protection of my nation from enemies"

Afterwards, there was either mortality salience (MS) manipulation or control condition. Experimental group (MS condition) had to answer these questions: "Please briefly describe the emotions that the thought of your own death arouse in you", and "jot down, as specifically as you can, what you think will happen to you physically when you die and once you are physically dead". These questions, as also Cuillier et al. (2010, pp. 192) cites from Burke et. al. (2010, pp. 23), are the most common questions to remind people of death in terror management experiments. Control group on the other hand, had to answer the same questions, but this time "death" was replaced by "dental pain", as in the original study; since dental pain is still a disturbing experience but not reminding of death (Cuillier et al., 2010, p.192).

Next material was a filler task PANAS-X survey, consisting of 60 item and measuring mood. It was found that mortality salience shows its effect when there is a delay (Pyszczynski et al., 1999). Therefore, Terror Management Theory research usually uses approximately 5 minutes of filler tasks.

Afterwards, the participants answered questions on free speech and free press. A couple of free speech questions was not directly about press, but was still included in the study; not only because free speech is the corner stone of press freedom, but also in current state of extremely polarized Turkey, tolerance against expression of different ideas becomes much more important for attitudes towards free press. Thus, free speech and free press questions titled "Government and Press Questions" (borrowed

from the materials of study conducted by Cuillier et al., 2010) were listed as follows:

- "Newspapers should be allowed to criticize public officials."
- "Newspapers should be allowed to publish freely without government approval of a story."
- "People should be prohibited from expressing unpopular opinions." (Reverse coded)
- "The press should have access to the annual salaries of public employees. 5. It is OK to make some government records secret to minimize threats from terrorism." (Reverse coded)
- "Musicians should be allowed to sing songs with lyrics that others might find offensive."
- "Newspapers should be allowed to freely criticize the Turkish military for its strategy and performance."
- "The spending decisions of high-level public officials should be made available to the press."
- "Property tax records, including the value of a person's home and how much was paid in property taxes, should be available to the press."
- "The press has too much freedom to publish whatever it wants." (Reverse coded).

Participants answered these questions using 7- point Likert scale with 1 point being "strongly disagree" and 7- point being "strongly agree". Finally, participants answered questions on demographics and about their political and religious views. Political and religious view questions were again 7- point Likert scale with 1 point being "very liberal" and 7- points being very conservative.

Participants and Procedure

Study was conducted in Fall 2017, with a total of 144 university students taking various undergraduate and MA courses from communication faculty of a foundation university in Istanbul Turkey. Participants in groups ranging from 16 to 47 filled the survey during their regular class time as one single package. Instructor told them it was part of a research project

on a theory of social psychology but did not give any specific details. Students were informed that participation was voluntary, answers would be anonymous. The average time required to complete the questionnaires was 40 minutes. 9 of the participants rejected to fill the survey, 19 of them did not fill the key parts, and 6 of them were eliminated due to careless responding. That left a total number of 110 participants (%61 female, %37 male, %2 unstated) for analysis. 91 of them were undergraduate students and 16 of them were graduate students. 3 of them were not stated.

Results

Support for Press Freedom

The first objective was to examine whether participants' support press freedom or not. The Cronbach's alpha was 0.716, which is satisfactory. The score of whole participants, regardless of MS condition was 4.56 (SD=1,08); which shows that participants somewhat supported press freedom, though not very strongly. In order to investigate whether or not men and women differ in terms of support for press freedom, an independent samples t-test was conducted. When different sexes compared, men have higher scores (M=4,90, SD1.17) than women (M=4,35, SD=1.06) and the difference was statistically significant ($p<0.05$). Possible reasons for this situation will be discussed below. Participants showed the lowest support for the question: "It is OK to make some government records secret to minimize threats from terrorism." (M=2,62 SD=1,94). This question was reverse coded; thus, participants highly supported the idea of keeping some records secret if there was a threat of terrorism. The highest support was to the question: "Newspapers should be allowed to criticize public officials." (M=5,53, SD=1,74); showing a support for watchdog press.

Testing of H1, on the other hand, did not show a statistically significant result ($p>0.05$). In order to examine whether participants who were reminded of their death show lower support for free press and free speech compared to control group, an independent samples t-test was conducted. The hypothesis was not supported; participants who were reminded of

their death did not show lower support to free press and free speech, compared to control group. Possible reasons for this result in current Turkey will be discussed later.

Attitudes Toward National Security

The second objective was to examine the participants' attitudes toward national security and difference between experimental group and control group about supporting free press and free speech. The mean of national security was 9,27 out of 10 (SD=1,61), which is extremely high. This means almost every participant valued national security high; thus, H2 was not tested.

Influence of Mortality Salience on Liberal Participants' Attitudes Toward Free Press

Third objective of the study was to examine whether liberal participants would show more support for free speech and free press when mortality salient. If we only look participants who define themselves as liberals, mortality salient group's mean score was somewhat higher (M=5,10, SD=1,19) than control group (M=4,80, SD=1,03). However, this result was not statistically significant ($p>0.05$). There also was not statistically significant result among conservative participants.

Comparison of Liberals and Conservatives

The fourth objective of the study was to examine the difference of support to free press and free speech between liberals and conservatives. One way ANOVA showed that, participants who define themselves as liberals show more support (M=4,97, SD=1,31) than participants who are moderate (M=4,20, SD= 0,80) and conservative (M= 3,86, SD= 0,72); and the difference was statistically significant ($p<0,05$). However, there was no statistically significant difference between moderate and conservative participants ($P>0.05$). Similar results were found for religious views. Not religious participants' mean score was 5,26 (SD=1,04); it was higher than both moderate (M=4,50, SD=1,25) and religious (M=4,16, SD=0,80) participants'.

The difference was again statistically significant ($p<0,05$). There was no significant difference between moderate and religious participants. Results indicate that, politically conservative group shows the lowest support for press freedom, whereas not religious group shows the highest support.

Discussion

Based on Terror Management Theory, the aim of this study was to contribute to the understanding of people's attitudes towards free press when they are reminded of their death. The process of conducting the study was a finding on its own, as some participants behaved reactively against research questions; 9 of them rejecting to fill the survey. Based on the instructor's observations, answering a survey with a headline "Government and Press Questions", and facing questions on government and press relations was somehow created tension not only for those who rejected to fill the survey, but also for some of the participants who went on with the questions. This situation should be considered together with state of emergency at the time, extremely polarized political climate of the country, and constant reminders of mortality; which made people feel anxiety and fear. As polarization made them hold on to their political views more, government supporters might have become more reactive to questions on a watchdog press.

On the other hand, the results of this study demonstrate that mortality salience condition have not created a statistically significant difference between experimental group and control group about their attitudes toward free press. So hypothesis disproved. This situation might be discussed regarding various reasons. First of all, the circumstances of Turkey during the conduct of this research, which was already described above, could be a possible reason. Survey of the research was done in extraordinary conditions, under the atmosphere created by the State of Emergency, which was announced after the coup attempt. It is fair to tell that anxiety; fear and discomfort levels of residents of Turkey were continuously high with regularly announced state of emergency decrees. Together with this, ongoing terrorist attacks and Turkish Military's struggle with terrorist

groups, influence of civil war in Syria and escalating deadly crimes in Turkey have possibilities to remind people their mortality. Thus, it would be not wrong to comment that under this circumstances lack of difference between experimental group and control group is understandable. In other words, it is possible to assume that; participants were already (and constantly) in a mortality salient condition. Previous literature on sociotropic threat might be explanatory here. Sociotropic threat is described by Davis and Silver (2004, p.34) as "a generalized anxiety and a sense of threat to society, the country as a whole or the region where one lives" and as shown in their research, people's support for civil liberties are decreasing when they sense socio-tropic and personal threat. Thus, independent from mortality salience variable, extraordinary conditions in Turkey might have a threatening influence on people.

Another possible reason for this indifference could be about the educational backgrounds of the respondents. All 110 participants were communication faculty students and as usual, great amount of the courses they take include discussions on the importance of the free press. This means, there might be a matter of social desirability bias which is described as the situation where participants give answers in a socially desired way, rather than the actual fact (Paulhus, 1991, p.17). So they might have felt obliged to give supportive answers to questions most related to press freedom. This might also explain why the first question "Newspapers should be allowed to criticize public officials." has the highest support.

Another finding of the study regarding press freedom is that there is a gender gap within the participants. Women tend to support press freedom less. Previous research showed that women are more likely to feel anxiety to personal and social risks compared to men (Djerf-Pierre and Wängnerud, 2016). As at the time the study was conducted, the risk factors were high due to terrorist attacks, Syrian War, escalating deadly crimes, coup attempt, and state of emergency; we can assume that anxiety level was also increasing. That might have caused women to hold back, be more protective, and less supportive of free press. In addition, socialization of gender roles might be explanatory for this result. According to Güldü and Ersoy-Kart (2009, p. 100) different attitudes towards politics, and inequality between men and women's political participation might be caused by socialization of gender roles, as men and women learn what is appropriate

and inappropriate for them; and politics is mostly seen as a masculine area. Besides, women are expected to do daily routine household work and that untimeliness further detracts them from politics. That might be another reason for women supporting press freedom less, as they have learned not to involve in politics very much.

The study showed that participants highly supported the idea of keeping some records secret if there was a threat of terrorism. This has been already a very hot topic in current Turkey since well-known journalists Can Dündar and Erdem Gül from Turkish daily Cumhuriyet have been struggling with a lawsuit. Journalists Dündar and Gül were arrested and then detained in year 2015 as a result of a criminal complaint filed against them, accusing journalists for "disclosing documents concerning the security of the State" (Global Freedom of Expression). The trial was opened after journalists published a news story about Turkey's National Intelligence Organization's (MIT- Millî İstihbarat Teşkilâtı) delivering arms to rebels in Syria in January 2014 in Adana. The lawsuit is still continuing and in April 2018 the court issued arrest warrant and a red notice for exiled journalist Can Dündar (Hurriyet Daily News, April 2018). Erdem Gül was acquitted by the court in July 2018. The lawsuit has been in the agenda of the press and so Turkey since 2015. In extremely polarized Turkey the lawsuit of Dündar and Gül has been an issue of polarization as well. After the state linked the lawsuit to terrorist organization of Fethullah Gülen (despite journalists themselves strongly deny) supporting the journalists Dündar and Gül has become a question of betrayal to the state. Choices of participants could be evaluated better in the light of this background information. During state of emergency period, where anyone questioning government practices would be quickly branded as traitor or terrorist, supporting journalists' freely publishing any record might be seen as extra marginal and dangerous.

Hypothesis 2 was predicting that participants who value national security higher would show bigger difference of support to free press and free speech between control group and experimental group. However, this hypothesis could not be tested as almost every participant valued national security high. The mean for all participants was 9,27 out of 10. This extreme result might have caused by terrorist attacks, Syrian war, and cross border military operations related to terrorist organizations. This

finding indicates that Turkish people feel highly threatened by enemies and have an urge to protect the country. This might be considered as a factor affecting their support to free press and free speech. It might also be another factor for participants' support for keeping government records secret against a threat of terrorism.

Hypothesis 3 suggested that, those who define themselves as liberals will show more support for free speech and free press when mortality salient. As discussed above, Terror Management Theory's findings indicates that liberals would be more tolerant to dissimilar others when mortality salient, because their values include being more open-minded and tolerant (Greenberg et al., 1992b). Results show that, liberals were actually more supportive of free press and free speech when reminded of death, but this was a slight difference and was not statistically significant. Although the findings were in line with the theory's indications, the hypothesis cannot be accepted.

The last hypothesis predicted that liberals would show more support to free press and free speech than conservatives. This hypothesis was accepted, as there was a statistically significant difference between participants who define themselves as liberals and those who define themselves as moderates and conservatives. This was a rather expected result, considering liberal worldview is commonly associated with tolerance, and by nature should be supportive of free press and free speech. Similar findings were found for religious orientations. Participants who define themselves as not religious were more supportive of free press and free speech than those who are moderate and very religious. This result exceeds the boundaries of this study's discussion and should be analyzed further as another study.

This study was conducted in a rather extraordinary condition, and results should be evaluated considering this specific climate of the country. This situation might be considered as the present study's limitation, and the authors' suggestion for future research is to conduct the same study in Turkey when the country's climate will be relatively normal. Comparing present study's results with this future research might provide more insight on death thoughts, political tendencies, and their relations to public's attitudes towards free press and free speech in Turkish culture.

Kaynakça / Reference

Anadolu Ajansı. (2016). *15 Temmuz 2016: Dakika dakika FETÖ'nün darbe girişimi.* Istanbul: Anadolu Ajansı Yayınları, Available at: https://www.aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/pdf%2Fkitap-_yeni.pdf Accessed on 24 September 2018.

Becker, E. (1975). *The denial of death*. New York: The Free Press.

Becker, E. (1976). *Escape from evil*. New York: The Free Press.

Burke, B. L., Martens, A. and Faucher, E. H. (2010). Two decades of terror management theory: A metaanalysis of mortality salience research. *Personality & Psychology Review, 14* (2), 1-41.

Cuillier, D., Duell, B. and Joireman, J. (2010). The mortality muzzle: The effect of death thoughts on attitudes toward national security and a watchdog press. *Journalism, 11* (2), 185-202.

Daily Sabah. (2018). Violence against women rises sharply in Turkey, 409 women killed in 2017. Available at: https://www.dailysabah.com/turkey/2018/01/02/violence-against-women-rises-sharply-inturkey-409-women-killed-in-2017 Accessed on 23 August 2018.

Davis, D. W. and Silver, B. D. (2004). Civil liberties vs. security: Public opinion in the context of the terrorist attacks on America. *American Journal of Political Science*, *48* (1), 28-46.

Djerf-Pierre, M. & Wängnerud, L. (2016). Gender and sociotropic anxiety: Explaining gender differences in anxiety to social risks and threats. *International Journal of Public Opinion Resarch*, *28* (2), 217-240.

Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M. and Signorielli, N. (1986). Living with television: The dynamics of the cultivation process. In (J. Bryant and D. Zillman eds). *Perspectives on Media Effects*, (p. 17-40), Hilldale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates,

Global Freedom of Expression: Columbia University. (2016). The Case of Can Dündar and Erdem Gül. Available at: https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/case-journalists-can-dundar-erdemgul/ Accessed on 13 September 2018.

Goldenberg, J. L., Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Bluck, B. and Cornwell, R. (2001). I am not an animal: Mortality salience, disgust, and the denial of human creatureliness. *Journal of Experimental Psychology*, *130* (3), 427-435.

Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Rosenblatt, A., Veeder, M., Kirkland, S. & Lyon, D. (1990). Evidence for terror management theory: II. The effects of mortality salience on reactions to those who threaten or bolster the cultural worldview. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (2): 308-318.

Greenberg, J., Simon, L., Pyszczynski, T., Solomon, S. and Chatel, D. (1992). Terror management and tolerance: Does mortality salience always intensify negative reactions to others who threaten one's worldview? *Journal of Personality and Social Psychology*, *63,* 212–220.

Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., Rosenblatt, A., Burling, J., Lyon, D.,….. ,Pinel, E. (1992). Why do people need self-esteem? Converging evidence that self-esteem serves an anxietybuffering function. *Journal of Personality and Social Psychology*, *63* (6), 913-922.

Güldü, Ö. and Ersoy-Kart, M. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *64* (3), 97-116.

Hurriyet Daily News. (April 2nd, 2018). *Turkish court issues arrest warrant, red notice for journalist Can Dündar*. Available at: http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-court-issues-arrest-warrant-red-notice-forjournalist-can-dundar-129654 Accessed on 13 September 2018.

Institute for Economic and Peace. (2017). *Global terrorism index 2017, Measuring and understanding the impact of terrorism*. Available at: http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-TerrorismIndex-2017.pdf Accessed on 2 Ağustos 2018.

Institute for Economics & Peace. (2018). *Global peace index: Measuring peace in a complex world*, Sydney, June 2018. Available at: http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/06/Global-Peace-Index2018-2.pdf Accessed on 3 September 2018.

İnsan Hakları Ortak Platformu. (2018). *21 temmuz 2016-20 mart 2018 olağanüstü hal uygulamaları:Güncellenmiş durum raporu 17 april 2018*. Available at: http://www.ihd.org.tr/21-temmuz-2016-20- mart-2018-ohal-uygulamalari-raporu/ Accessed on 20 August 2018.

140 Journos. (2017). *Terror attacks in Turkey Between 2011 and 2017*. Available at: https://140journos.com/terror-attacks-in-turkey-between-2011-and-2017-4b5981c974ca Accessed on 24 August 2018.

Kökdemir, D. and Yeniçeri, Z. (2010). Terror management in a predominantly Muslim country: The effects of mortality salience on university identity and on preference for the development of international relations. *European Psychologist*, *15* (3), 165-174.

Montague, Z., Kenneth, R. R. and Timothy, R. W. (2016, December 31). Recent terrorist attacks in Turkey. *The New York Times*, Available at: https://www.nytimes.com/interactive/2016/12/31/world/europe/turkey- recent-attacks.html Accessed on 23 August 2018.

Paulhus, D. L. (1991). Measurement and control of response bias. In (J. P. Robinson, P. R. Shaver and L. S. Wrightsman, eds). *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes,* (p. 17-59). San Diego: Academic Press.

Pyszczynski, T., Greenberg, J. and Solomon, S. (1999). A dual-process model of defense against conscious and unconscious death-related thoughts: An extension of Terror Management Theory. *Psychological Review*, *106* (4), 835-845.

Pyszczynski, T., Abdollahi, A., Solomon, S., Greenberg, J., Cohen, F. and Weise, D. (2006). Mortality salience, martyrdom, and military might: The great satan versus the axis of evil. *Personality & Social Psychology Bulletin*, *32* (4), 525–37.

Pyszczynski, T., Solomon, S. and Greenberg, J. (2003). I*n the wake of 9/11: The psychology of terror*. Washington DC: American Psychological Association.

Rosenblatt, A., Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T. and Lyon, D. (1989). Evidence for terror management theory I: The effects of mortality salience on reactions to those who violate or uphold cultural values. J*ournal of Personality and Social Psychology*, *57* (4), 681-690.

Schimel, J., Simon, L., Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Waxmonsky, J. and Arndt, J. (1999). Stereotypes and terror management evidence that mortality salience enhances stereotypic thinking and preferences. *Journal of Personality and Social Psychology*, *77* (5), 905-926.

Strachman, A. and Schimel, J. (2006). Terror management and close relationships: Evidence that mortality salience reduces commitment among partners with different worldviews. J*ournal of Social and Personal Relationships*, *23* (6), 965-978.

Strachan, E., Schimel, J., Arndt, J., Williams, T., Solomon, S., Pyszczynski, T. and Greenberg, J. (2007). Terror mismanagement: Evidence that mortality salience exacerbates phobic and compulsive behaviors. *Personality and Social psychology Bulletin*, *33*, 1137-1151.

Operational Portal Refugee Situations. (2018). *Syria regional refugee response*. Available at: https://data2.unhcr.org/en/situations/syria Accessed on 9 August 2018.

Umut Vakfı. (2018). *Türkiye silahlı şiddet (cinayet) haritası 2017: Bireysel silahlı olaylarda %61 artış gözlemlendi*. Available at: http://www.umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahli-siddet-haritasi-20172/ Accessed on 20 August 2018.

Stratejik Ortak. (2018). *Zeytindalı harekatı güncel Afrin son durum haritası*. Available at: https://www.stratejikortak.com/2018/07/zeytin-dali-harekati-harita.html Accessed on 24 August 2018.

Yelaldı, E. (2014). *Türkiye'de terör, terörizm ve terör örgütler*i. Available at: http://akademikperspektif.com/2014/05/18/turkiyede-teror-terorizm-ve-teror-orgutleri/ Accessed on 24 August 2018.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Atalay, G.E. and Muratoğlu Pehlivan, B. (2019). Attitudes towards press in today's Turkey: How death thoughts and political tendencies effect support for free press and free speech. *OPUS–International Journal of Society Researches, 11(18*), 1996-2018. DOI: 10.26466/opus.557391

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 07/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 24/06/2019

Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.561150

*

Eda Ermağan Çağlar* - Yasemin Sanal** - Gülden Elçim Üner Altuntaş***

* Dr., University of Northampton, Faculty of Health and Society, Department of Psychology, Northampton/England
E-Posta: eda.e.caglar@northampton.ac.uk **ORCID:** 0000-0002-9690-2898
** Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü Manisa/Türkiye
E-Posta: yaseminsanal@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-3147-6269
***Dr., İstanbul Adliyesi 9. Aile Mahkemesi İstanbul/Türkiye
E-Posta: gitane04@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-1438-9486

Öz.

Siber agresyon, elektronik araçların kullanımı vasıtasıyla, herhangi bir yaş grubundaki birey veya bireylere yönelik kasıtlı olarak zarar verme amacıyla gerçekleştirilen saldırgan, aşağılayıcı veya küçük düşürücü davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır. Konuya müdahil kişiler açısından psikolojik sonuçlarının yanı sıra hukuki yaptırımların gerekliliğini de beraberinde getiren siber agresyon, internet ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ile de artış göstermektedir. Ancak siber zorbalıktan farklılık gösteren, daha geniş ve daha kapsamlı olarak değerlendirilen siber agresyon konusunda Türkçe bir ölçek bulunmamaktadır. Bu doğrultuda, mevcut çalışmada Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo, Nunez ve Dobarro (2016) tarafından geliştirilen "Ergenler için Siber Agresyon Ölçeğinin" (Cyber-Agression Questionnaire for Adolescents) Türkçe uyarlaması gerçekleştirilmiş ve ölçeğin geçerlik/güvenirlik incelemesi yapılmıştır. Çalışma değerlendirmeye alınan 200 uygulama üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar 12-18 yaş arasında 102 kız, 98 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk etabında ölçeğin dilsel eşdeğerliği ele alınmış; analizler neticesinde dilsel eşdeğerliğe sahip olduğu görüldükten sonra geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizlerinde ölçeğin Bartlet's için olasılık değeri ($p<0.05$) ve KMO değeri için 0.855 olarak belirlenmiş ve veri seti faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizinde kalan 14 adet ölçek maddesine ilişkin faktör ağırlık değerleri (0.55; 0.97) olarak saptanmıştır. Ölçek maddelerine ait iç tutarlılık katsayıları ise .79 ile .94 arasında bulunmuştur. Bu sonuçlara göre ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Siber agresyon, Ergenlik dönemi, Akran zorbalığı, Geçerlik, Güvenilirlik*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 07/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 24/06/2019

Cyber-Agression Questionnaire for Adolescents (CYBA): Validity and Reliability Study

*

Abstract

Cyber-aggression is defined as intentional harm carried out through electronic means to an individual or a group of individuals of any age, who perceive(s) such acts as offensive, derogatory, harmful or unwanted. Cyber aggression, which brings along the psychological implications as well as the necessity of law enforcements for the people getting involved in, shows an increase with the global increase in social media and internet usage. However, there is not any Turkish scale developed to measure Cyber Aggression, which is differenciated from cyberbullying and is considered to be a broader and more complex phenomenon. In this respect, the Turkish adaptation of Cyber Aggression Scale for Adolescents; which is originally developed by Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo, Nunez ve Dobarro (2016); was performed and its validity / reliability was examined. The study was carried out with 200 participants taken into consideration. The participants were 102 female and 98 male students aged between 12–18 years old. In the first stage of the study, linguistic equivalence of the scale was examined; validity and reliability analyzes were performed after the analysis was found to have linguistic equivalence. In the exploratory factor analysis, Bartlet's probablity value (p <.05) and the KMO value of 0.855 were determined and the data set was found to be suitable for factor analysis. In confirmatory factor analysis, factor weight values related to 14 scale items were determined as (0.55; 0.97). The internal consistency coefficients of the scale items were between .79 and .94. According to these results, it can be said that the scale is a valid and reliable measurement tool.

Keywords: *Cyber agression, Adolescent, Bullying, Reliability, Validity*

Giriş

Son yıllarda, internetin ve internet kullanımını mümkün kılan bilgisayar, tablet ve akıllı telefon gibi cihazların, sosyal medya uygulamaları ile birlikte hayatımıza hızlı girişi doğrultusunda, özellikle gençlerin sosyalleşme anlayışı yeni baştan şekillenmiştir. Konuya müdahil kişiler için olumsuz psikolojik ve hukuki sonuçlar ortaya çıkarabilen siber agresyon da internet ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ile artmakta olan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber agresyon, elektronik araçların kullanımı vasıtasıyla, herhangi bir yaş grubundaki birey veya bireylere yönelik kasıtlı olarak zarar verme amacıyla gerçekleştirilen saldırgan, aşağılayıcı veya küçük düşürücü davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Grigg, 2010).

Kasti gerçekleştirilen zarar davranışları olarak tanımlanan siber agresif davranışlar, reel dünyada karşılığı olmayan birinin itibarını ve ilişkilerini zedelemek gibi kötü niyetlerle yapılan davranışları da kapsamaktadır (Wright, Aoyama, Kamble, Soudi, Li, Lei ve Shu, 2015). Wright ve arkadaşları (2015) sosyal hesapların hacklenmesi örneğini verirken Grigg'e (2010) göre siber agresif davranışlar, bir kişiye ait çevrimiçi hesaplarını hacklemekten, kişiyi küçültücü, aşağılayıcı mesajlar göndermek, kişiye çirkin ve incitici lakaplar takmak ve kişi hakkında dedikodular yaymak gibi geniş çaplı davranışları kapsamaktadır.

Siber agresyon literatürde sıklıkla karşımıza çıkan siber zorbalığın çok daha geniş bir biçimidir (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett, 2008; Pornari ve Wood, 2010; König, Gollwitzer ve Steffgen, 2010).

Olguyu *elektronik agresyon* olarak adlandıran Pyzalski (2012)'ye göre; bunu siber zorbalıktan farklı kılan en önemli özelliklerinden biri hedef kitlesidir. Siber zorbalıkta akran grupları öncelikli hedef kitle iken siber agresyon/elektronik agresyon davranışları akran grupların yanı sıra ünlü ve tanınmış kişi ve grupları, zayıf bireyleri, okul çalışan ve öğretmenlerini ya da rastgele kurbanları hedef alır ve bu bağlamda daha geniş bir çevrede kendini gösterir (Pyzalski, 2012).

Nocentini ve arkadaşları (2010) siber zorbalığın 1) zarar verme niyetinin bulunması, 2) zarar davranışlarının tekrarlanması, 3) taraflar arasında güç dengesizliği bulunması ve 4) zorbanın kimliğinin anonim olması/ davranışın kamusal olması özellikleri ile karakterize olduğunu belirtirler.

Buna karşın siber agresyon olgusu tekrar ve güç dengesizliği kriterlerini içermez. Siber agresyonun en temel özelliği yüzyüze iletişimde karşılığı olmayan davranışların görülmesidir (Wright, 2014).

Agresyonun hem uygulayıcıları hem de mağdurları açısından yürütülmüş çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. İnternet ve teknoloji kullanımının gençler arasında yaygınlığı da göz önünde bulundurulduğunda; literatürde karşılaşılan siber agresyon ve siber zorbalık oranlarının bu gruplar içinde oldukça yaygın olması (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett, 2008; Steffgen, Pfetsch, König ve Bredemus, 2009; Rivers & Noret, 2010) şaşırtıcı olmamaktadır. Dahil olan tüm taraflar açısından olumsuz sonuçlara yol açıyor olması (Ortega, Elipe, Mora-Merchan, Calmaestra ve Vega, 2009) konu ile ilgili çalışmalara eğilimi arttırmıştır. Türkiye'de de özellikle siber agresyonun bir parçası olan siber zorbalık ile ilgili farklı bakış açıları ve büyük ölçekli değerlendirmeleri içeren çalışmalar yapılmaktadır (Çalıcı ve Ildırım, 2016; Dilmaç, 2009). Ancak siber agresyon ve siber zorbalığın yaygınlığını ölçen yerli ve yabancı literatür incelendiğinde, çalışılan örneklem ve kullanılan ölçeklere bağlı olarak elde edilen verilerin çok geniş bir aralıkta yer aldığı görülmektedir. (Pornari & Wood, 2010; Kowalski ve Limber, 2007). Bu doğrultuda literatürde gözlemlenen sonuçların büyük farklılıklar içerdiği söylenebilir.

Wright (2014), metodolojinin siber agresyon ve siber zorbalık ölçümlerinde çok önemli ve etkili olduğunu, özellikle "sıklık" sonuçlarını direk olarak etkilediğini belirtir. Ona göre bunun en önemli sebebi standardize edilmiş bir ölçeğin literatürde henüz tanımlanmamış olmasıdır. Bu nedenle kimi çalışmalar bir davranışın üzerine odaklanırken kimi çalışmalar yüzyüze agresyon davranışlarını siber ortama kopyalayarak hazırladıkları ölçekler ile siber agresyondan ziyade siber zorbalığı ölçmektedirler (Wright, 2014). Dolayısıyla bu kompleks problemin anlaşılması, erken müdahale ve ihtiyaç halinde uygun tedavi yöntemlerinin geliştirilmesinde kullanılmak üzere ölçme-değerlendirme araçlarına büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Siber zorbalık davranışının ölçülmesi amacıyla Türkçe'ye uyarlanmış ve Türkçe olarak hazırlanmış çeşitli ölçekler bulunmaktadır (Ayas ve Horzum, 2010; Topçu ve Erdur-Baker, 2010; Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu, 2012; Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak, 2013; Küçük, İnanıcı ve Ziyalar, 2017) ancak siber zorbalıktan farklılık gösteren, daha geniş ve daha kapsamlı olarak

değerlendirilen (Cocoran, McGuckin ve Prentice, 2015) siber agresyon konusunda Türkçe bir ölçek bulunmamaktadır.

Mevcut çalışmanın amacı Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo, Nunez ve Dobarro (2016) tarafından geliştirilen Ergenler için Siber Agresyon Ölçeği'ni (Cyber-Agression Questionnaire for Adolescents) Türkçe'ye uyarlamak ve ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini incelemektir.

Ülkemizde siber zorbalığa ilişkin ölçekler bulunmasına rağmen, literatürde siber zorbalığın diğer bir boyutu olan siber agresyonu ölçen bir ölçme aracına ulaşılamamıştır. Bu bağlamda, söz konusu çalışmanın ergenlik dönemindeki bireylerin siber agresyon düzeylerinin belirlenmesine; konuya ilişkin önleme ve müdahale çalışmalarına destek olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Ölçeğin Tanıtımı

Ergenler için Siber Agresyon Ölçeği (Cyber-Agression Questionnaire for Adolescents), siber agresyon davranışlarının gözlenme sıklığının belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo, Nunez ve Dobarro (2016) tarafından geliştirilen ölçme aracının temel amacı, cep telefonu veya internet aracılığı ile sanal ortamda gerçekleştirilen agresyon içerikli davranışların öz değerlendirme yoluyla ergenler tarafından değerlendirilmesini sağlamaktır.

Ölçek, siber agresyonun alt boyutları olan taklit etme, görsel/cinsel agresyon, görsel/alaycı agresyon, sözel/yazılı agresyon, sözel/dilsel agresyon, çevrimiçi dışlama boyutları doğrultusunda ele alınmış olup, ölçek maddeleri taklit etme, görsel/cinsel siber agresyon, sözel siber agresyon ve dışlama alt boyutları kapsamında oluşturulmuştur (Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo, Nunez, ve Dobarro, 2016).

İşlem

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmasının başlatılabilmesi için öncelikle ölçeği geliştiren Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo ve Nunez ve Dobarro

ile iletişime geçilmiş; çalışma için gerekli izinler alınmıştır. Ölçek dilbilimci bir öğretim üyesi tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçe çeviri başka bir dilbilimci öğretim üyesi tarafından tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir ve daha sonra bu çeviriler bir araya getirilerek karşılaştırılmıştır. Çevirilerde farklılık gösteren anlatımlar çeviri yapan uzmanlar ile görüşülerek araştırmacılar tarafından ortak bir cümle haline getirilmiştir. Daha sonra ölçeğin elde edilen Türkçe formu konuda uzman bir akademisyen ve bir dilbilimci tarafından yeniden İngilizce'ye çevrilmiştir. Ölçeğin özgün formu ile yeniden İngilizce'ye çevrilmiş hali araştırmacılar tarafından karşılaştırılmış; her madde Türkçe'ye uygunluk açısından değerlendirilmiş ve gerekli değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca, veri toplama süreci için çalışmanın hazırlık aşamasında çalışmanın ayrıntıları Yıldız Teknik Üniversitesi Etik Kurulu'na sunulmuş olup çalışmanın başlatılabilmesi için etik kurul onayı (Etik Kurul No: 2017/07) alınmıştır.

Verilerin Analizinde Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Araştırmada toplanan anket cevapları SPSS for Windows 22.00 ve AMOS 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan Siber Agresyon Ölçeği'ne SPSS'te açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulandıktan sonra, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) de AMOS programında yapılmış ve ölçeğin güvenilirliği iç tutarlılık (Cronbach's Alpha) yöntemiyle hesaplanmıştır.

Araştırma Örneklemi

Çalışma için orjinal ölçekte ele alınan hedef yaş grubu olan 12-18 yaş grubu hedef kitle olarak belirlenmiş olup araştırma grubunu oluşturan katılımcıların cinsiyet ve yaş dağılımları Tablo 1'de belirtilmektedir.

Ocak 2018-Mayıs 2018 ayları arasında uygulamaları yapılan anket çalışması için katılımcıların güven içinde cevap vermelerini sağlayabilmek adına online veri toplama yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca, yapılan uygulamada sadece cinsiyet ve yaş bilgileri toplanarak ölçek maddelerinin hedef yaş grubu için geçerlik ve güvenirliliğine bakılması amaçlanmıştır. Uygulanan anket çalışması için İstanbul, Ankara ve Adana illerinden 230 öğrenciye ulaşılmıştır. Ancak yapılan inceleme sonucunda 30 adet anketin

doldurulma oranı çok düşük olduğundan değerlendirme dışı tutulmuştur. Böylelikle katılımcı sayısı 200 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerinin yüzdesel dağılım tablosu

		n	%
Cinsiyet	E	102	51,0%
	K	98	49,0%
Yaş grupları	12-13	63	31,5%
	14-15	40	20,0%
	16-18	97	48,5%

Tablo 1'deki verilere baktığımızda araştırmaya katılan öğrencilerin %51,0'i erkek iken %49,0'unun kız öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Bu noktada, dengeli bir cinsiyet dağılımı sağlandığı söylenebilir. Katılımcıların yaş gruplarına ilişkin dağılıma baktığımızda ise %48,5 oranı ile 16-18 yaş grubundaki katılımcıların ilk sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu yaş grubunu, %31,5 oranı ile 12-13 yaş grubu ve %20 oranı ile 14-15 yaş grubu takip etmektedir.

Bulgular

Ölçeğin Geçerliliği

1. Dil Geçerliliği

Ölçeğin dilsel eşdeğerliliğini sağlamak amacıyla geri çeviri yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde ölçek bir çevirmen tarafından hedef dile çevrilir ve sonrasında başka bir çevirmen ölçeği kaynak dile geri çevirir. Son olarak, ölçeğin hedef dile ve kaynak dile çevrilmiş formları karşılaştırılır (Looman ve Farrag, 2009). Bu çalışmada ölçeğin Türkçe çevirisi dil bilimci bir öğretim üyesi tarafından yapılmıştır. Dil bilim alanında uzman başka bir öğretim üyesi de Türkçe çeviriyi tekrar kaynak dile çevirmiştir. Yapılan çeviri çalışmalarından sonra araştırmacılar ve dil uzmanları birlikte çalışarak ölçek formuna son şeklini vermiştir.

Ölçek maddelerinin dilsel eşdeğerliliğini test etmek amacıyla ölçeğin İngilizce ve Türkçe formları 15 gün ara ile üniversitelerin Yabancı Diller

Yüksek Okulu'nda görev yapan 25 İngilizce okutmana uygulanmıştır. Elde edilen verilerin korelasyon analizi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeğin İngilizce ve Türkçe formlarına ilişkin korelasyon analizi

Alt Ölçekler	**r**	**p**
Taklit Etme	.76	.001
Görsel-Cinsel Siber Agresyon	.79	.001
Sözel Siber Agresyon	.62	.001
Dışlama	.64	.001
Toplam	.79	.001

Tablo 2'de, Siber Agresyon Ölçeği'nin İngilizce ve Türkçe formlarının farklı zamanlarda aynı gruba uygulanması sonucunda elde edilen Pearson Korelasyon analizi görülmektedir. Sözel Siber Agresyon ($r = .62$; $p<.001$) ve Dışlama ($r = .64$; $p<.001$) alt ölçeklerinde orta düzeyde; Taklit Etme ($r = .76$; $p<.001$) ve Görsel-Cinsel Siber Agresyon ($r = .79$; $p< .001$) ise yüksek düzeyde olumlu yönde korelasyon vardır. Ölçek toplam puanları arasında da [$r =.79$; $p<.001$] yüksek düzeyde olumlu yönde korelasyon olduğu görülmektedir.

2. Yapı Geçerliliği

Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için faktör analizi yapılmıştır. Bu yöntemle, ölçeğin ölçmeyi hedeflediği yapıyı ölçüp ölçmediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları: Uzman görüşleri ve ön denemelerden sonra ölçek hedef gruba uygulanmıştır. Bu uygulama sonuçlarına göre faktör analizi yapılmış ve analiz sonucuna göre yapı geçerliliği sağlanmış maddeler son ölçekte yer almıştır. Faktör analizinde özellikle faktör yükleri değerlerinin yüksek olmasına özen gösterilmiştir.

Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği'nde faktör analizi için yapılan ön testlerde Bartlet's için olasılık değeri ($p<0.05$) ve KMO değeri 0.855 olduğundan (Tablo 3) veri seti faktör analizine "mükemmel" düzeyde uygundur.

Tablo 3. Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği faktör analizi özet tablosu

Alt Boyutlar	Ölçek Maddeleri	Faktör Yükleri	AO
Görsel/ Cinsel/ Fiziksel Siber Agresyon	**19.** Sosyal medya aracılığıyla birileri hakkında asılsız haberler yaydım.	,841	%36,0
	15. Birini küçük düşürücü bir eyleme zorladım, bu anı kaydettim ve daha sonra onunla dalga geçmek amacıyla internet ortamında başkalarıyla paylaştım.	,830	
	9. Bir kişinin kendisi tarafından çekilmiş olan cinsel içerikli, müstehcen veya provokatif fotoğraflarını/videolarını o kişinin izni olmaksızın cep telefonu ya da internet yoluyla paylaştım.	,823	
	14. Kişisel konuşmalarını veya fotoğraflarını paylaşmakla tehdit ederek birini istemediği şeyler yapmaya zorladım.	,801	
	10. Birine fiziksel olarak zarar verdim, onu kaydettim ve sonra videoyu internette paylaştım.	,796	
	18. Başkasının şifresini ele geçirdim ve onu zor duruma sokmak için sanki o kişiden gönderilmiş gibi onun tanıdıklarına rahatsız edici mesajlar gönderdim.	,758	
	6. Biriyle dalga geçmek ya da onu küçük düşürmek amacıyla o kişinin izni olmaksızın uygunsuz fotoğraf veya videolarını internette paylaştım.	,646	
Dışlayıcı Siber Agresyon	**13.** Bir online forum sitesinde, sosyal ağ veya oyun sitesinde birisi hakkında asılsız şikâyette bulunarak o kişinin atılmasına sebep oldum.	,752	%19,4
	12. Twitter, facebook ve benzeri paylaşım sitelerde sahte bir profil (fotoğraf, kişisel bilgi,.) oluşturarak kişileri taciz/rahatsız ettim.	,668	
	16. Sosyal ağlarda birini görmezden gelmek amacıyla diğer kişilerle plan yaptım.	,649	
	8. Sosyal ağlarda saldırgan veya hakaret içerikli yorumlarda bulunarak birisi ile dalga geçtim.	,594	
Görsel/ Sözel Siber Agresyon	**11.** Cep telefonu mesajı (sms) veya anlık ileti uygulamaları (örn. WhatsApp) aracılığıyla birilerine hakaret ettim.	,800	%17,3
	3.Kişileri incitmek veya aşağılamak amacıyla fotoğraflarının üzerinde oynayarak internet ortamında paylaştım.	,699	
	17. Birini tehdit etmek veya korkutmak amacıyla onu gizli numaradan aradım.	,587	
	7.Birini huzursuz etmek ya da onunla dalga geçmek amacıyla telefonla aramalar yaptım.	,583	
Toplam			%72,8

AO: Açıklayıcılık oranı **KMO:**0.855 **Bartlett's test:** P<0.05
Extraction Method: Principal Component Analysis, Rotation Method: Quartimax with Kaiser Normalization.

Ölçekte yer alan *"Kişilerin onayı olmadan cinsel veya müstehcen içerikleri olan (örneğin sahilde, soyunma odasında) video kayıtları veya fotoğraflarını çektim ve onları mobil telefon veya internet yoluyla paylaştım"* maddesi tüm katılımcılar tarafından "1" olarak işaretlendiğinden analiz dışı bırakılmıştır.

Ölçekte yer alan diğer 18 madde ile analiz uygulanmış ve *"İnternette başkasıymış gibi davranıp o kişinin adıyla yorumlar, paylaşımlar yaptım"*, *"İnternet ortamında, sosyal medyada, sohbet veya mesajlaşma platformlarında iletişime geçmek isteyen biriyle herhangi bir olumsuz yaklaşımı olmamasına rağmen iletişime girmeyi reddettim veya onu iletişim listemden çıkardım"*, *"Herhangi bir cep telefonu numarasını aradım ve karşı taraf telefonu açtığında ona rahatsızlık vermek amacıyla kasten cevap vermedim"* maddeleri faktör yükleri düşük olduğundan analizden elenmiştir.

Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile ölçeğin faktör yapısının anlamlı olup olmadığı AMOS 22.0 paket programı ile araştırılmıştır. Araştırma için kullanılan ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizi değerlendirmesinde ve genel test edilen modellerin uygun olup olmadığına, serbestlik derecesi ile düzeltilmiş Ki-Kare (x^2) değeri (serbestlik derecesi), diğer uyum iyiliği indeksleri ve standartlaştırılmış artık (residual) kovaryans matrisinde yer alan değerlerin incelenmesi sonucunda karar verilmiştir (Bayram, 2013). Ölçek maddelerine ilişkin hata ve uyum iyiliği indeksleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Doğrulayıcı faktör analizinde kullanılan uyum iyiliği indeksleri ve uyum Değerleri(Meydan, 2011)

İndeksler	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ2	$0 \leq \chi 2/df \leq 2$	$2 < \chi 2/df \leq 5$
χ2 / df	$0 \leq \chi 2/df \leq 2$	$2 < \chi 2/df \leq 3$
GFI	≥ 0,90	0,8-0,89
CFI	≥ 0,97	≥ 0,95
SRMR	≤0,05	0,06 ≤ SRMR ≤0 ,08
RMSEA	≤ 0,05	0,06 ≤ RMSEA ≤0 ,08

Analiz neticesinde 15 maddeli Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği'nden *"Cep telefonu mesajı (sms) veya anlık ileti uygulamaları (örn. WhatsApp) aracılığıyla birilerine hakaret ettim."* ölçek maddesi faktör yükü düşük olduğundan elenmiştir. Kalan 14 adet ölçek maddesiyle yapılan DFA'da madde faktör ağırlık değerleri (0.55; 0.97) aralığında yer almaktadır.

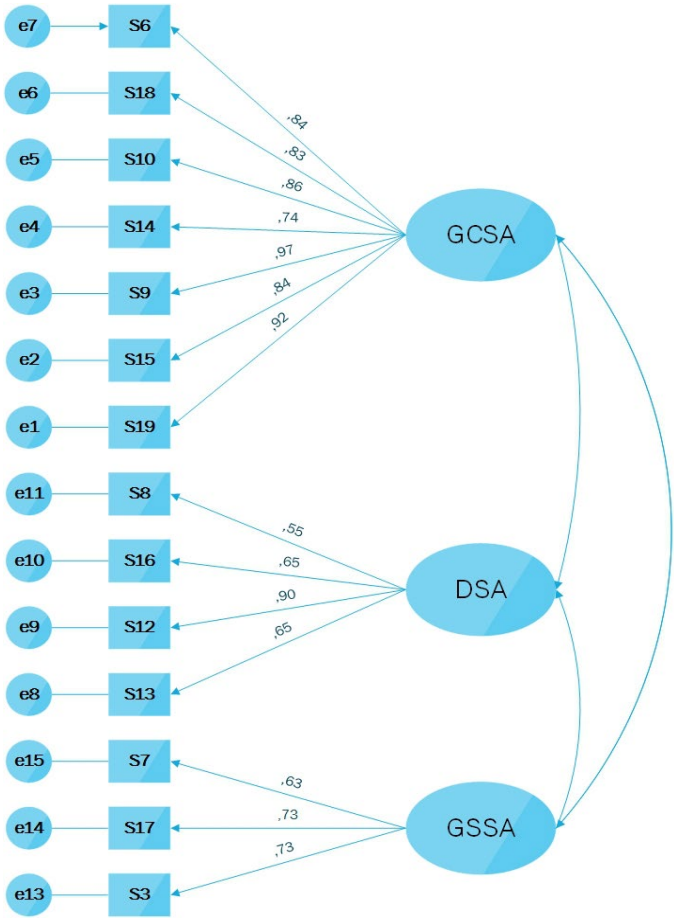

Şekil 1 Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonucu

Doğrulayıcı faktör analizinde model test değerleri (p>.05) olmak üzere; x^2 *(110.913)*, x^2/df *(2.218)* bulunduğundan doğrulayıcı faktör analizinin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca uyum indeks değerleri *GFI (.929), CFI (.977), SRMR (.0420), RMSEA (.078) "kabul edilebilir uyum"* sınırları dahilinde yer aldığı tespit edilmiştir (Byrne, 2011).

Analizler neticesinde kalan 14 madde ise 3 boyut olarak bir araya gelmiştir. Ölçek boyutlarında 7 maddelik ilk boyut "görsel/cinsel/fiziksel siber agresyon" maddeleri içerdiğinden bu isim verilmiştir. Bu boyutun

açıklayıcılık oranı %36,0 olarak saptanmıştır. İkinci boyutta ise 4 madde yer almaktadır. Bu maddeler de içerik olarak sosyal medya ve internet ortamından dışlayıcı tacizleri içerdiğinden "dışlayıcı siber agresyon" olarak isimlendirilmiştir. Bu boyutun ise açıklayıcılık %19,4'tür. Son boyutta ise 4 madde görsel-dilsel alaycı taciz maddeleri ile ilgili olduğundan "görsel/sözel siber agresyon" olarak adlandırılmıştır. Bu boyutta açıklayıcılık oranı ise %17.3 olarak belirlenmiştir.

Ölçeğin Güvenilirlik ve İç Tutarlılık Ölçütü Değerleri

Bir araştırmada kullanılan ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği araştırma sonuçları açısından önemlidir. Bir ölçek kullanılmadan önce güvenirlik ve geçerlik açısından sınanmalıdır. Bir ölçeğin güvenilirliği o ölçeğin farklı zamanlarda aynı örnekleme uygulandığı durumda aynı sonuçları verme derecesini göstermektedir. Bu anlamda güvenilirlik, bir değişkeni ölçmek için sorulan soruların ne derecede bilinçli olarak cevaplandığının bir göstergesidir (Özdoğan ve Tüzün, 2007). Bu araştırmada, güvenilirlik analizi yapılırken Cronbach's Alpha modeli kullanılmıştır.

Tablo 5. Cronbach's Alpha değerleri için bir sınıflama

Cronbach's Alpha	**Yorumu**
0.80 -1.00 arası	Yüksek güvenilirlik
0.60-0.80 arası	Oldukça güvenilir
0.40-0.60 arası	Güvenilir düşük
0.40'tan aşağısı	Güvenilir değil

Tablo 6'da araştırmada kullanılan Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği ve alt boyutlarına ait güvenirlik değerleri yer almaktadır.

Tablo 6'daki verilere göre açımlayıcı faktör analizinde 15 madde ile analizi tamamlanan ölçek için bulunan toplam güvenilirlik değeri (.923) iken 14 madde ile analizi gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizinde ise güvenilirlik değeri (.931) olarak belirlendiği görülmektedir. Bu bağlamda, Siber Agresyon Ölçeği'nin her iki analizde de "yüksek güvenirlik" seviyesinde bir güvenilirlik değeri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Araştırmada kullanılan ölçek ve alt boyutlarının güvenilirlik değerleri tablosu

	AFA		DFA	
Ölçek	**Madde Sayısı**	**Cronbach's Alpha**	**Madde Sayısı**	**Cronbach's Alpha**
Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği (Toplam)	**15**	**.923**	**14**	**.931**
Görsel/cinsel/fiziksel siber agresyon (GCFSA)	7	,947	7	,947
Dışlayıcı siber agresyon (DSA)	4	,809	4	,809
Görsel/sözel siber agresyon (GSSA)	3	,765	3	,795

Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinde aynı madde sayısıyla analiz edilen iki boyut "Görsel/Cinsel/Fiziksel Siber Agresyon (GCFSA)" ve "Dışlayıcı Siber Agresyon (DSA)" boyutlarıdır. 7 maddeli "Görsel/Cinsel/Fiziksel Siber Agresyon (GCFSA)" boyutundan güvenirlik (.947) bulunurken 4 maddeli "Dışlayıcı Siber Agresyon (DSA)" boyutunda ise güvenilirlik (.809) bulunmuştur. Her iki boyut için de güvenilirlik "yüksek güvenilirlik" düzeyindedir. Açımlayıcı faktör analizinde 4 madde olan "Görsel/Sözel Siber Agresyon (GSSA)" boyutu güvenilirliği (.765) bulunurken, doğrulayıcı faktör analizinde 3 maddeli olarak analiz edilen bu boyut için güvenilirlik (.795) bulunmuştur. Her iki analiz için de güvenilirlik "oldukça güvenilir" düzeyindedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo, Nunez ve Dobarro (2016) tarafından, cep telefonu veya internet aracılığı ile sanal ortamda gerçekleştirilen siber agresyon davranışlarının öz değerlendirme yoluyla ergenler tarafından değerlendirilmesini ve gözlenme sıklığının belirlenmesi amacıyla geliştirilmiş olan Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği'nin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirliğini incelemek amaçlanmıştır.

Ölçeğin dil geçerliliği için Türkçe ve İngilizce formları iki hafta arayla aynı gruba uygulanmış ve yapılan analizler neticesinde dil geçerliliğinin sağlandığı görülmüştür.

Açımlayıcı faktör analizi sürecinde ölçekte yer alan *"Kişilerin onayı olmadan cinsel veya müstehcen içerikleri olan (örneğin sahilde, soyunma odasında) video kayıtları veya fotoğraflarını çektim ve onları mobil telefon veya internet yoluyla paylaştım"* maddesinin tüm katılımcılar tarafından "1" olarak işaretlendiği belirlenmiş ve bu nedenle söz konusu ölçek maddesi analiz dışı bırakılmıştır. 18 ölçek maddesine açımlayıcı faktör analizi uygulanmış ve *"İnternette başkasıymış gibi davranıp o kişinin adıyla yorumlar, paylaşımlar yaptım"*, *"İnternet ortamında, sosyal medyada, sohbet veya mesajlaşma platformlarında iletişime geçmek isteyen biriyle herhangi bir olumsuz yaklaşımı olmamasına rağmen iletişime girmeyi reddettim veya onu iletişim listemden çıkardım"*, *"Herhangi bir cep telefonu numarasını aradım ve karşı taraf telefonu açtığında ona rahatsızlık vermek amacıyla kasten cevap vermedim"* maddeleri faktör yükleri düşük olduğu için analizden elenmiştir (Yiğit, Bütüner ve Dertlioğlu, 2008; Yıldız, Altıntaş, Elmas ve Aşçı, 2019). Geriye kalan 15 maddeye ait analiz sonuçları ise, Bartlet's için olasılık değeri ($p<0.05$) ve KMO değeri için 0.855 olarak belirlenmiş ve veri seti faktör analizine "mükemmel" düzeyde uygun olduğu saptanmıştır. Doğrulayacı faktör analizi neticesinde de *"Cep telefonu mesajı (sms) veya anlık ileti uygulamaları (örn. WhatsApp) aracılığıyla birilerine hakaret ettim."* ölçek maddesi faktör yükü düşük olduğundan elenmiş ve geriye kalan 14 adet ölçek maddesiyle yapılan DFA'da madde faktör ağırlık değerlerinin (0.55; 0.97) aralığında yer aldığı belirlenmiştir.

Ölçek ve alt boyutlarının güvenilirlik değerlendirmeleri neticesinde ise, bu çalışmanın sonuçları, ölçeğin Türkçe formunun Türkiye'deki 12-18 yaş grubunda olan ergenlik dönemindeki bireylerin siber agresyon davranışlarını ortaya koymak amacıyla yapılacak araştırmalarda kullanılabileceğini göstermektedir.

Ancak mevcut çalışmanın sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırma kapsamında değerlendirilen anket sayısı çalışmanın en belirgin sınırlılığıdır. Ölçek uygulama sürecinde hedef yaş gruplarından birçok kişiye ulaşılmıştır. Ancak, ölçek uygulaması öncesinde çocuklardan (gençlerden) ve ailelerinden onay formu alınmasına karşılık çalışmada ele alınan ölçek maddeleri sebebiyle katılımcılardan bazıları cevaplamaya devam etmek

istememiştir. Bunun yanı sıra online olarak anket çalışmasına katılan bireylerin bir kısmı da IP takibinden korktuklarını belirterek çalışmayı yarıda bırakmaya karar vermiştir. Söz konusu durum çalışmanın en önemli sınırlılığı olarak öne çıkarken çalışmayı tamamlamak istemeyen katılımcıların göstermiş olduğu tepkilerin de sonraki çalışmalar kapsamında dikkate alınması gerektiğini düşündürtmektedir. Bu bağlamda, ölçeğin farklı gruplar üzerinde yapılacak geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının gerekli görülmesinin yanı sıra ölçeğin kullanılacağı yeni çalışmaların yapılması ölçme gücüne katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

David Alvarez-Garcia, Alejandra Barreiro-Collazo, Jose Carlos Nunez ve Alejandra Dobarro'ya, geliştirdikleri Ergenler İçin Siber Agresyon Ölçeği'ni (Cyber-Agression Questionnaire for Adolescents) Türkçe'ye uyarlamamıza izin verdikleri için teşekkür ederiz.

EXTENDED ABSTRACT

Cyber-Agression Questionnaire for Adolescents (CYBA): Validity and Reliability Study

*

Eda Ermağan Çağlar - Yasemin Sanal – Gülden Elçim Üner Altuntaş
University of Northhampton, Manisa Celal Bayar University, Courthouse of İstanbul

In recent years, understanding of socialization has been reshaped from the beginning in relation to the rapid entry of internet, and the use of internet into our lives with social media applications through technological devices such as computers, laptops, tablets and smartphones. After all of these emerging developments, especially, lives of young people have been affected most. Cyber aggresion is one of these crucial changes that have been observed amongst young people.

Cyber aggression, which brings along the psychological implications as well as the necessity of law enforcements for the people getting involved in, shows an increase with the global increase in social media and internet usage. It is a wider form of cyber bullying, and is defined as intentional harm carried out through electronic means to an individual or a group of individuals of any age, who perceive(s) such acts as offensive, derogatory, harmful or unwanted.

According to the literature search, many different actions were found in the scope of cyber aggression. Cyber-aggressive behaviors, which are defined as deliberate harm behaviours include malicious behaviours such as damaging the reputation and relationships of someone who has no equivalent in the real world. In addition to this, they seem to cover range of behaviours such as hacking a person's online accounts, sending humiliating and/or degrading messages about a person, tagging someone offensive or ugly nicknames, and spreading rumours about someone. It is also mentioned in the literature that the most basic feature of cyber aggression is the presence of unrequited behaviours in face to face communication.

The literature also includes various studies in concern with both practitioner and victim of the cyber aggression. The studies emphasize dramatic negative results for both sides. Besides this, the scientific reviews show that there is a great need for assessment and evaluation tools for realising and understanding this complex problem, to form early-intervention approaches, and to develop appropriate treatment methods if necessary. However, although there are assesment and evaluation tools developed for cyber bullying, there is not any Turkish scale developed to measure and assess cyber aggression, which is differenciated from cyberbullying, and is considered to be a broader and more complex phenomenon. In the light of this respect, the Turkish adaptation of Cyber Aggression Scale for Adolescents; which is originally developed by Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo, Nunez ve Dobarro (2016); was performed, and its validity / reliability was examined in this study.

The Cyber Aggression Scale for Adolescents, which is a self-assessment tool, aims to enable adolescents to evaluate their aggressive behaviours performed in virtual environment by means of mobile phone or internet. The scale is also based on the sub-dimensions of cyber aggression, and gives result regarding imitation, visual / sexual aggression, visual / cynical aggression, verbal aggression, and online exclusion.

The present study was carried out with 200 participants taken into consideration. The participants were 102 female and 98 male students aged between 12–18 years old. In the first stage of the study, linguistic equivalence of the scale was examined; validity and reliability analyzes were performed after the analysis was found to have linguistic equivalence. In the exploratory factor analysis, Bartlet's probablity value ($p < .05$) and the KMO value of 0.855 were determined, and the data set was found to be suitable for factor analysis. In confirmatory factor analysis, factor weight values related to 14 scale items were determined as (0.55; 0.97). The internal consistency coefficients of the scale items were between .79 and .94. According to these results, it can be said that the scale is valid and reliable to measure.

In addition to these, as a result of the analysis, the remaining 14 items came together in 3 dimensions. The first dimension of 7 items in the scale dimensions is named "visual / sexual / physical cyber aggression", because of including the items regarding these approaches. The explanatory

ratio of first dimension was 36.0%. In the second dimension, there are 4 items. These items are called "exclusivist cyber aggression", as they contain items concerning exclusionary harassment in visual environment. The explanatory value of second dimension was found as 19.4%. In the last dimension, 4 items were named as "visual / verbal cyber aggression" as they are related to visual and verbal cynical harassment. The explanatory rate in third dimension was 17.3%.

In conclusion, the findings of this study, based on the results of the evaluation on both the scale and the reliability of the sub-dimentions show that the Turkish form of the related measurement tool can be used in scientific researches to determine the cyber aggression behaviour of the adolescent individuals who are in the 12-18 year-old age group.

Kaynakça / References

Alvarez-Garcia, D., Barreiro-Collazo, A., Nunez, J.C. ve Dobarro, A. (2016). Validity and reliability of the cyber-aggression questionnaire for Adolescents (CYBA). *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context, 8*(2), 69-77.

Arıcak, O.T., Kınay H. ve Tanrıkulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi. 17*,101-114.

Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2010). Sanal zorba\kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi, 19*,1-17.

Bayram, N. (2013). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş amos uygulamaları*. Bursa: Ezgi Yayınevi.

Bollen, K.A. (1989). *Structural equations with latent variables*. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Byrne, M.B. (2011). Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming.

Corcoran, L., Guckin, C.M. ve Prentice, G. (2015). Cyberbullying or cyber aggression?: A review of existing definitions of cyber-based peer-to-peer aggression. *Societies*, *5*, 245-255.

Çalıcı, C. ve Ildırım, E. (2016). Bir siber agresyon örneği olarak çevrimiçi zorbalık. *Türkiye Klinikleri. Journal of Forensic Medicine-Special Topics*, *2*(3), 63-70.

Dilmaç, B. (2009). Psychological needs as a predictor of cyber bullying: A preliminary report on college students. *Educational Sciences: Theory and Practice, 9*(3), 1307-1325.

Grigg, D. (2010). Cyber-aggression: Definition and concept of cyberbullying. *Australian Journal of Guidance and Counselling, 20*(2), 143-156. doi: 10.1375/ajgc.20.2.143

Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kowalski, R.M. ve Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *The journal of adolescent health: official publication of the society for Adolescant Medicine, 41*(6), 22-30. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.017

König, A., Gollwitzer, M. ve G. Steffgen. (2010). Cyberbullying as an act of revenge? *Australian Journal of Guidance and Counselling*, *20*(2), 210–24. doi:10.1375/ajgc.20.2.210.

Küçük, S., İnanıcı, M. A. ve Ziyalar, N. (2017). Siber Zorbalık Ölçeği Türkçe uyarlaması. *The Bulletin of Legal Medicine, 22*(3), 172-176.

Looman, W.S. ve Farrag, S. (2009). Psychometric properties and cross-cultural equivalence of the Arabic Social Capital Scale: Instrument development study. *Int J Nurs Stud., 46*(1), 44-53.

Meydan, C.H. (2011). *Yapısal eşitlik modellenmesi Amos uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., ve Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance & Counseling, 20*(2), 129-142. doi: 10.1375/ajgc.20.2.129

Ortega-Ruiz, R., Elipe, P., Mora-Merchan, J., Calmaestra, J. ve Vega, E. (2009). The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying: A study of Spanish adolescents. *Zeitschrift für Psychologie, 217,* 197-204. doi:10.1027/0044-3409.217.4.197.

Özdoğan, F.B. ve Tüzün, İ.K. (2007). Öğrencilerin üniversitelerine duydukları güven üzerine bir araştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 15*(2), 639-650.

Pornari C. D. ve Wood J. (2010). Peer and cyber aggression in secondary school students: the role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior*; *36*, 81–94. doi: 10.1002/ab.20336

Pyzalski J. (2012). From cyberbullying to electronic aggression: Typology of the phenomenon. *Emotional and Behavioural Difficulties; 17*, 305–317. doi: 10.1080/13632752.2012.704319.

Rivers, I., & Noret, N. (2010). I h8 u: Findings from a five-year study of text and email bullying. *British Educational Research Journal, 36*(4), 643-671.

Smith, K.P., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell S. ve Tippett N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*(4), 376-385. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01846.

Steffgen, G., Pfetsch, J., König, A., ve Bredemus, L. (2009). Cyber bullying among school aged children in Luxembourg. 'European Conference on Developmental Psychology: Post-Conference Workshop: Cyberbullying: Definition and Measurement', Vilnius, Lithuania.

Tanrıkulu, T., Kınay, H. ve Arıcak, O.T. (2013). Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 3*(1), 38-47

Topçu, Ç. ve Erdur-Baker Ö. (2010). The revised cyber bullying inventory (CBI): Validity and reliability. *Procedia-Social and Behavioral Sciences; 5,* 660-664. doi:10.1016/j.sbspro.2010.07.161

Wright, M.F. (2014). Predictors of anonymous cyber aggression: The role of adolescents' beliefs about anonymity, aggression, and the permanency of digital content. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 17*(7), 431-438.

Wright, M.F., Aoyama, I., Kamble, S.V., Li, Z., Soudi, S., Lei, L. ve Shu, C. (2015). Peer attachment and cyber aggression involvement among Chinese, Indian, and Japanese Adolescents. *Societies*, *5*, 339-353.

Yıldız, A., Altıntaş, A., Elmas, S. ve Aşçı, F.H. (2019). Sporda Güdülenme Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Spor Hekimliği Dergisi, 54*(1), 033-044. doi:10.5152/tjsm.2019.114.

Yiğit, N., Bütüner, S.Ö., ve Dertlioğlu, K. (2008). Öğretim amaçlı Örütbağ Sitesi Değerlendirme Ölçeği geliştirme. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 2*(2), 38-51.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ermağan-Çağlar, E., Sanal, Y. ve Üner-Altuntaş, G. E. (2019). Ergenler için siber agresyon ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 11(18*), 2019-2039. DOI: 10.26466/opus.561150

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 13/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 22/06/2019

Müsabaka Öncesi Elit Yıldız Greko-Romen Güreşçilerin Öz Güven Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi[1]

DOI: 10.26466/opus.563554

*

İlimdar Yalçın[*] - Cihan Ayhan[**] - Abdullah Düğenci[***]

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Bingöl / Türkiye
E-Posta: ilimdaryalcin@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-8431-6835
** Arş. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Sakarya / Türkiye
E-Posta: cihanayhan@subu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-7633-1389
*** Arş. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Sakarya / Türkiye
E-Posta: adugenci@subu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-3608-4715

Öz

Bu çalışmanın amacı, elit yıldız greko-romen güreşçilerin müsabaka öncesi öz güven düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Araştırma grubunu, Yıldızlar Greko-Romen Güreş Türkiye Şampiyonası'na katılan toplam 288 güreşçiden 146 elit greko-romen güreşçi (Yaş: 16.07±0.80; Boy: 169.61±9.56; Vücut ağırlığı: 69.47±17.86; Beden kütle indeksi: 23.82±4.25 ve Sportif deneyimleri: 4.73±1.67) oluşturmaktadır. Araştırmada demografik değişkenlerin yanı sıra, Akın (2007) tarafından geliştirilen "Öz Güven Ölçeği'' kullanılmıştır. Ölçek, iki alt boyutan (iç ve dış öz güven) oluşmaktadır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Verilen normallik sınaması Kolmogorov-Smirnov testi ile analiz edilmiştir. Normal dağılım gösteren verilerin analizinde ikiden fazla grubun karşılaştırmasında One-Way ANOVA kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, yaş grupları, beden kütle indeksi grupları, kaybedilen ağırlık yüzde sınıflandırması, yıl içinde kilo düşme sayıları ve başarı düzeyi sınıflandırmaları ile içsel ve dışsal öz güven düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>,05). Sonuç olarak, elit yıldız greko-romen güreşçilerin içsel (Ortalama= 3,77) ve dışsal öz güven (Ortalama= 3,76) düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, sporcuların müsabaka öncesi ağırlık kaybı gerçekleştirmelerine rağmen öz güven düzeylerinde herhangi bir farklılık olmadığı göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ağırlık Kaybı, Greko-Romen Güreş, Yıldız Sporcular, Öz Güven*

[1] *Bu çalışma 28 Haziran – 1 Temmuz 2018 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen ERPA Uluslararası Eğitim Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 13/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 22/06/2019

Investigation of Self-Confidence Levels of Elite Cadet Greco-Roman Wrestlers before the Competition According to Various Variables

*

Abstract

The aim of the present study was to investigations of self-confidence levels of elite cadet Greco-Roman wrestlers before the competition according to various variables. The present study's population was consisted of 288 wrestlers and samples was consisted 146 elite Greco-Roman wrestlers (age: 16.07 ± 0.80, height: 169.61 ± 9.56, body weight: 69.47 ± 17.86, body mass index: 23.82 ± 4.25 and sports experience: 4.73 ± 1.67). In addition to the demographic variables, "Self-confidence scale" developed by Akın (2007) was used in the research. The scale consisted of a summary score (general self-confidence) and two subscale (internal and external self-confidence). The normality test of the obtained data was analyzed by the Kolmogorov-Smirnov test. In the analysis of the obtained data, one-way ANOVA was used for comparisons of more than two groups. According to the research results, it was determined that there was no statistically significant difference in terms of the age groups, classification of body mass index, percentage of weight loss classification, number of weight loss during the year and classification of success level in the internal and external self-confidence levels of cadet wrestlers. As a result, the elite cadet Greco-Roman wrestlers were found to have high levels of internal (Mean= 3,77) and external self-confidence (Mean= 3,76). This result has shown that there is no difference in self-confidence levels although the wrestlers lose weight pre-competition.

Keywords: *Weight Loss, Greko-Romen Wrestling, Cadet Athletes, Self-Confidence*

Giriş

Kendine güvenmek, kendine değer vermeyi gerekli kılar. Birey, kendini fiziksel ve psikolojik kusurlarına, başarısızlıklarına ve olumsuzluklarına rağmen sevmelidir (Mutluer, 2006). Bireyin kendisinden hoşnut olması ancak bireyin kendisini tanımasıyla mümkün olabilir. Kendini tanıyıp kendi ilkeleri doğrultusunda kendisini geliştirebilen kişi, kendi karakterini inşa edebilecektir. Birey kendi karakterini geliştiremediği ve ortaya koyamadığı zaman ne kendisiyle ne de çevresiyle sağlıklı ilişkiler kuramaz (Cüceloglu, 2003). Bireyin, hem kendisi ile hem de çevresindekilerle olumlu ilişkiler kurmasını sağlayan en önemli faktörden birisi de öz güvendir.

Öz güven, psikolojik yönden basit bir özellik olarak görülse de değişkendir ve başka birçok özellikle bağlantıları vardır. Ayrıca öz güven doğuştan kazanılan bir özellik değildir, çocukluktan itibaren kademe kademe gelişen merkezi bir özelliktir. Yaşam boyunca karşılaşılan düş kırıklıkları ve ruhsal zedelenmeler sistematik olarak insanın öz güvenini olumsuz yönde etkiler. Yaşam boyu ne kadar çok düş kırıklığı yaşarsa, kişinin öz güveni de o derece azalır, korkularıysa çoğalır. Dolayısıyla öz güven kavramı iyimserlik ve karamsarlıkla sıkı bir ilişki içerisindedir (Merey, 2010). Öz güven sahibi olan kişilerin kilit unsuru, yüksek öz saygılarının olmasıdır. Kendilerini pozitif öz saygı içinde tutarlar. Bu durum, kendilerini nasıl seveceğini bildikleri ve hangi konularda iyi olduklarının farkında oldukları anlamına gelmektedir. Bu farkındalıklar, daha fazla zorlukla başa çıkabilme kabiliyetlerini ve esnekliklerini artırır (Burton ve Platts, 2017).

Öz güvene sahip olan birey kendini iyi hissettiği dünyası içinde daha üretken, yaratıcı ve verimlidir. Benliğini daha iyi tanıdığından neye gücünün yetip yetmeyeceğinin, neleri yapıp yapamayacağının bilinci ile hedeflerini ona göre belirlediklerinden, mücadelelerini sürdürmede başarılıdır. Sorunlardan kaçmaz, bunlarla yüzleşerek sorunların olduğundan daha büyük görünmesine izin vermez. Görev ve sınırlarının ne olduğunun bilinci ile yaptığı işlerde bir suçlu aramak yerine kendisini sorumlu tutar. Bağımsız birey olarak karar verme ve tercih etme hakkı kendisine aittir (Göknar, 2007). Ayrıca hayat mücadelesinde insanın herhangi bir zorlukla mücadele edebilme gücünü sağlamasında öz güven son derece önemli bir

konumda olup, insana mücadele azmi sağlayarak başarılı olma arzusuna yatkınlık sağlar. Dahası çevremizdeki unsurlara bağlı olarak artabilir veya azalabilir. Önemli olan bu süreci dengeli bir şekilde muhafaza etmek ve sürdürebilmektir (Çetinkaya, 2015).

Öz güven, çeşitli spor dallarında büyük öneme sahiptir. Bu spor dallarından bireysel bir spor branşı olan güreş sporcularında öz güven düzeyi daha çok öneme sahiptir. Güreşçilerin öz güven düzeylerini sporcuların yıl içerisinde kaybettikleri kilo kaybı seviyesi, müsabakalarda kazandıkları başarılar ve çevresel faktörler gibi değişkenlerin etkilediği düşünülmektedir.

Güreşçilerim müsabaka öncesi ağırlık kaybı gerçekleştirmelerinin en temel nedenlerinden biri de bir alt sıklette yarışmanın onlara pozitif katkı sağlayacağı ve bir alt sıklette madalya şansının daha yüksek olduğu psikolojisine sahip olmalarıdır. Ancak literatürde ağırlık kaybı ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle dehidrasyonun sporcuların fizyolojik maksimallerinde düşüşe sebep verdiği yönündedir (Maughan ve Shirreffs, 2008; Kukidome vd., 2008; Hayes ve Morse, 2010, Işık ve Cicioğlu, 2016).Yine müsabaka öncesi ağırlık kaybı gerçekleştiren sporcuların hidrasyon durumlarında değişiklik gerçekleştiği gibi besin ve sıvı kısıtlamasına bağlı olarak; uyku bozukluğu, öğrenme, hafıza, anksiyete, depresyon, beden ısısı düzensizliği ve kas fonksiyon bozuklukları gibi belirtilerin görülebileceği bildirilmiştir (Işık vd., 2013). Bu bilgiler kapsamında bu araştırmanın amacı, elit yıldız greko-romen güreşçilerin müsabaka öncesi öz güven düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemektir.

Yöntem

Bu bölümde, araştırma grubu, veri toplama aracının özellikleri, verilerin çözümlenmesi ve bulguların elde edilmesinde kullanılan istatistiksel çözümleme teknikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, Yıldızlar Greko-Romen Güreş Türkiye Şampiyonası'na katılan toplam 288 güreşçiden 146 elit yıldız greko-romen güreşçi (Yaş: 16.07±0.80; Boy: 169.61±9.56; Vücut ağırlığı ortalamaları: 69.47±17.86;

Beden kütle indeksi ortalamaları: 23.82±4.25 ve Sportif deneyimleri: 4.73±1.67) oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Öz güven ölçeği Türkçe olarak Akın (2007) tarafından geliştirilmiştir. Öz güven ölçeği iç öz güven (17 madde) ve dış öz güven (16 madde) olmak üzere 2 alt boyut ve 33 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert (1=Hiçbir zaman …… 5=Her zaman) tipindedir. Ölçek için genel Cronbach's alpha .83 olarak belirlenmiştir. Alt boyutlar incelendiğinde, iç öz güven için Cronbach's alpha .83 ve dış öz güven için .85 olarak tespit edilmiştir. Mevcut araştırma için öz güven ölçeği toplam Cronbach's alpha değeri 0.89, iç öz güven için 0.87 ve dış öz güven için ise 0.76 olarak tespit edilmiştir.

Beden Kütle İndeksi Hesaplaması

BKİ = Ağırlık (kg)/boy uzunluğu $(m)^2$ formülü ile hesaplanmıştır. BKİ değerlendirmeleri Dünya Sağlık Örgütü verilerine dayalı yapılmıştır. Bu bağlamda;

18, 5 kg/m.'nin altında olanlar: Zayıf

18.5 – 24, 9 kg/m. arasında olanlar: Normal

25 – 29, 9 kg/m. arasında olanlar: Şişman

30 – 39, 9 kg/m. arasında olanlar: Obez olarak gruplandırılmıştır (Who, 2004).

Kaybedilen Ağırlık Yüzdesi Hesaplaması

Sporcular'a demografik değişken olarak, "Gerçek vücut ağırlığınız nedir?" ve "Müsabaka sıkletiniz nedir?" sorulmuştur. Sporcuların vermiş oldukları cevaplara göre kaybedilen ağırlık yüzdeleri $\%\Delta = [$ (Müsabaka sıkleti – Gerçek vücut ağırlığı)/ Gerçek vücut ağırlığı]×100 formülü ile hesaplanmış ve kaybedilen ağırlık yüzdesi olarak kaydedilmiştir (Yagmur vd., 2019). Dahası, Casa ve diğerleri (2000), egzersiz sonucu oluşan dehidrasyonu %1'lik dehidrasyon uygun dehidrasyon, % >1-3'lik dehidrasyonu hafif dehidrasyon, % >3-5'lik dehidrasyonu yüksek dehidrasyon ve %>5

ve üzeri dehidrasyonu aşırı dehidrasyon olarak sınıflandırdığı tespit edilmiştir. Çalışmamızda da kaybedilen ağırlık yüzdesi sınıflandırmaları yukarıdaki kriterler göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler için SPSS paket programından faydalanılmış ve değişkenlerin frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları hesaplanmıştır. Verilerin normallik sınaması Kolmogorov-Smirnov testi ile analiz edilmiştir (Tablo 1). Normal dağılım gösteren verilerin analizinde ikiden fazla grubun karşılaştırmalarında One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Araştırmada hata payı p<0,5 olarak alınmıştır.

Tablo 1. Verilerin Normallik Sınaması Testi

	Kolmogorov-Smirnov		
	Statistic	**sd**	**p**
İç Öz Güven	,073	146	,057
Dış Öz Güven	,046	146	,200

Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan sporcuların yaş grupları, beden kütle indeksi grupları, kaybedilen ağırlık yüzde sınıflandırması, yıl içinde kilo düşme sayıları ve başarı düzeyi sınıflandırılmaları ile içsel ve dışsal öz güven düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olup olmadığını ilişkin analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Öz Güven Alt Boyutları ANOVA Sonuçları

Değişken	**Yaş**	**n**	$\overline{X}$	**Ss**	**F**	**p**
İç Öz Güven	15	42	3,69	,72	1,191	,307
	16	52	3,74	,62		
	17	52	3,89	,66		
	Toplam	**146**	**3,78**	**,67**		
Dış Öz Güven	15	42	3,69	,70	1,081	,342
	16	52	3,71	,79		
	17	52	3,88	,66		
	Toplam	**146**	**3,77**	**,72**		

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan sporcuların yaş değişkeni ile öz güven alt boyutları (iç öz güven, dış öz güven) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir (p>,05).

Tablo 3. Beden Kütle İndeksi Değişkenine Göre Öz Güven Alt Boyutları ANOVA Sonuçları

Değişken	Beden Kütle İndeksi	n	$\overline{X}$	Ss	F	p
İç Öz Güven	Zayıf	13	3,51	,84		
	Normal	83	3,78	,65		
	Şişman	35	3,78	,65	1,036	,378
	Obez	15	3,95	,62		
	Toplam	**146**	**3,78**	**,67**		
Dış Öz Güven	Zayıf	13	3,37	,83		
	Normal	83	3,80	,73		
	Şişman	35	3,75	,67	1,753	,159
	Obez	15	3,94	,60		
	Toplam	**146**	**3,77**	**,72**		

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan sporcuların beden kütle indeksi değişkeni ile öz güven alt boyutları (iç öz güven, dış öz güven) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (p>,05).

Tablo 4. Kaybedilen Ağırlık Değişkenine Göre Öz Güven Alt Boyutları ANOVA Sonuçları

Değişken	Kaybedilen Ağırlık Yüzdesi	n	$\overline{X}$	Ss	F	p
İç Öz Güven	Uygun (≤1 %)	76	3,79	,66		
	Hafif (>1-3 %)	27	3,68	,72		
	Yüksek (>3-5 %)	13	4,00	,50	,763	,517
	Aşırı (>5 %)	30	3,73	,70		
	Toplam	**146**	**3,78**	**,67**		
Dış Öz Güven	Uygun (≤1 %)	76	3,74	,67		
	Hafif (>1-3 %)	27	3,67	,71		
	Yüksek (>3-5 %)	13	4,25	,96	2,244	,086
	Aşırı (>5 %)	30	3,70	,68		
	Toplam	**146**	**3,77**	**,72**		

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan sporcuların kaybedilen ağırlık değişkeni ile öz güven alt boyutları (iç öz güven, dış öz güven) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (p>,05).

Tablo 5. Yıl İçerisinde Kilo Düşme Sayısı Değişkenine Göre Öz Güven Alt Boyutları ANOVA Sonuçları

Değişken	**Yıl İçerisinde Kilo Düşme Sayısı**	**n**	**$\overline{X}$**	**Ss**	**F**	**p**
İç Öz Güven	Hiç düşmeyen	52	3,84	,60	,474	,623
	En fazla 2 defa	59	3,72	,71		
	3 defa ve daha fazla	35	3,78	,69		
	Toplam	**146**	**3,78**	**,67**		
Dış Öz Güven	Hiç düşmeyen	52	3,79	,61	,053	,948
	En fazla 2 defa	59	3,76	,84		
	3 defa ve daha fazla	35	3,74	,66		
	Toplam	**146**	**3,77**	**,72**		

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan sporcuların yıl içerisinde kaybettikleri kilo düşme sayısı ile öz güven alt boyutları (iç öz güven, dış öz güven) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir (p>,05).

Tablo 6. Başarı Düzeyi Değişkenine Göre Öz Güven Alt Boyutları ANOVA Sonuçları

Değişken	**Başarı Düzeyi**	**n**	**$\overline{X}$**	**Ss**	**F**	**p**
İç Öz Güven	Yok	49	3,86	,63	,733	,482
	Ulusal	75	3,72	,70		
	Uluslararası	22	3,78	,61		
	Toplam	**146**	**3,78**	**,67**		
Dış Öz Güven	Yok	49	3,84	,83	1,271	,284
	Ulusal	75	3,68	,69		
	Uluslararası	22	3,91	,53		
	Toplam	**146**	**3,77**	**,72**		

Tablo 6 incelendiğinde, araştırmaya katılan sporcuların sahip oldukları başarı düzeyi ile öz güven alt boyutları (iç öz güven, dış öz güven) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (p>,05).

Tartışma ve Sonuç

Araştırmaya katılan sporcuların yaş grupları, beden kütle indeksi grupları, kaybedilen ağırlık yüzde sınıflandırması, yıl içinde kilo düşme sayıları ve başarı düzeyi sınıflandırılmaları ile içsel ve dışsal öz güven düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır (p>,05).

Farklı çalışmalar incelendiğinde; Demirli (2017), elit güreşçilerin müsabaka öncesi ve sonrası durumluluk kaygı düzeylerinin karşılaştırmasına yönelik yaptığı çalışmasında, sporcuların müsabaka öncesi ve müsabaka sonrası durumluk kaygı puan ortalamaları ile yaş değişkeni arasında istatistiksel anlamlı farklılık olmadığını tespit etmiştir. Bu farkın olmayışı sporcuların öz güvenlerinin yeterli oluşuna bağlanmaktadır. Mevcut çalışmada da farkın olmayışı müsabakaya katılan sporcuların öz güvenlerinin yüksek oluşundan ve sporcuların yaşlarının birbirine yakın olmasından kaynaklandığı düşülmektedir.

Bobby ve Semper (1997) yaşları 13 ile 15 arasında olan Meksika kökenli 254 ergen kızla özgüven ile beden imgesi, egzersiz ve beden ağırlığı arasında bir ilişkiyi incelemeye yönelik yaptıkları çalışmada, özgüven düzeyi, beden imgesi ve egzersiz arasında olumlu bir ilişki olduğu, beden ağırlığı ile özgüven arasında olumsuz bir ilişki olduğunu rapor etmişlerdir. Bu sonuca göre, beden kütle indeksinin yüksek olması ergen kızların öz güven düzeylerinin etkileyebileceğini düşündürmektedir. Mevcut çalışmada istatistiksel farkın olmayışının sporcuların beden kütle indeks değerleri arasındaki farkın yüksek olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Kuson (2014) tarafından yapılan bir başka çalışmada, güreş, boks, taekwondo branşındaki elit düzeydeki sporcuların başarı motivasyonları incelenmiş, güreş sporcularının motivasyon düzeylerinin boks ve taewondo branşındaki sporculara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, araştırmamızda elde edilen yüksek öz güven düzeylerini destekler niteliktedir.

Araştırma bulgularına göre sporcuların yıl içinde katıldıkları müsabakalarda kilo düşme sayısı azaldıkça öz güven düzeylerinin arttığı görülmektedir. İlgili literatürde bazı çalışmalarda kilo düşmenin hem aerobik hem de anaerobik performansı azalttığı rapor edilmiştir (Fogelhom,1994;

Fogeholm vd., 1993). Dahası, Franchini vd. (2012), hızlı ağırlık kaybı gerçekleştiren sporcuların, kısa süreli hafıza kaybı, zindelik, konsantrasyon ve benlik saygısının azalmasının yanı sıra öfke, yorgunluk, depresyon ve izolasyon (geri çekilme) gibi durumların artacağını rapor etmiştir. Kilo düşmeyen sporcuların fiziksel ve psikolojik açıdan bu tarz stresörlerle karşılaşmamasından dolayı öz güven düzeylerinin yüksek olabileceği, ağırlık kaybı gerçekleştiren sporcuların ise bu duruma adaptasyon sağladığından kaynaklandığı düşünülebilir.

Sporcuların başarı durumlarına göre öz güven düzeylerinde farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bazı çalışmalar, özgüveni yüksek olan sporcuların yeteneklerini daha iyi sergileyerek ve potansiyellerini daha kolay ortaya koyarak daha iyi müsabaka başarısı elde ettiklerini rapor etmiştir (Ekinci, 2013; Yıldırım, 2013). Ulusal ya da uluslararası herhangi bir başarıya sahip olmayan bireylerin iç öz güvenlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç, ulusal bir başarıya sahip olmayan güreşçilerin uluslararası arenada yarışamayacağından elit seviyede rakiplerle karşılaşmadığından kaynaklanabilir. Öte yandan, uluslararası başarısı olan katılımcıların dış özgüven düzeylerinin ulusal başarısı olan ve olmayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumun kazanılan madalya ve ödüllerin dış öz güveni artırmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; elit yıldız greko-romen güreşçilerin içsel ve dışsal öz güven düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, sporcuların müsabaka öncesi ağırlık kaybı gerçekleştirmelerine rağmen öz güven düzeylerinde herhangi bir kayıp olmadığını göstermektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Self-Confidence Levels of Elite Cadet Greco-Roman Wrestlers before the Competition According to Various Variables

*

İlimdar Yalçın - Cihan Ayhan - Abdullah Düğenci
Bingöl University, Sakarya Applied Science Universtiy

Self-confidence requires self-esteem. An individual should love himself despite his physical and psychological defects, failures and negativities (Mutluer, 2006). Self-satisfaction is possible only with self-knowledge. A person who knows himself and can improve in accordance with his own principles will be able to raise his own character. When the individual cannot raise his own character and reveal it, he won't be able to establish healthy relationships neither with himself nor with his environment (Cüceloglu, 2003). Self-confidence is one of the most important factors that makes the individual form positive relationships with himself and environment, be a better person and have positive feelings.

Self-confidence has a significant role in many sport branches. For the wrestlers, who do an individual kind of sport, self confidence level is of vital importance. It is thought that variables such as the level of weight loss in a year, achievements gained in competitions and environmental factors affect the level of self-confidence of wrestlers. The athletes who have weight loss has a psychology that competing in lower weight will have a positive contribution to them and the chance of receiving a medal in lower weight is higher. However the studies made in literature about weight loss show that dehydration generally causes a decrease in the physical maximals of the athletes (Maughan and Shirreffs, 2008; Kukidome et al., 2008; Hayes and Morse, 2010, Işık and Cicioğlu, 2016). Once more, there is a change in the hydration state of the athletes who have weight loss, depending on the nutrition and liquid restriction,it is reported that some indications such as sleep disorder, learning, memory, anxiety, depression, hypothermia and muscle dysfunction disorder can be seen (Işık et al., 2013).

Within the concept of this information, the purpose of this study is to examine the pre-competition self confidence level of the young elite Greco-Roman wrestlers in terms of different variables.

The present study's population was consisted of 288 wrestlers and samples was consisted 146 elite greco-roman wrestlers (age: 16.07 ± 0.80, height: 169.61 ± 9.56, body weight averages: 69.47 ± 17.86, body mass index averages: 23.82 ± 4.25 and sports experience: 4.73 ± 1.67). In addition to the demographic variables, "Self-confidence scale" developed by Akın (2007) was used in the research. The scale consisted of a summary score (general self-confidence) and two subscale (internal and external self-confidence). The normality test of the obtained data was analyzed by the Kolmogorov-Smirnov test. In the analysis of the obtained data, one-way ANOVA was used for comparisons of more than two variables.

It has been concluded that statistically there is not a significant difference between the age groups, body mass index groups, the classification of lost weight percentage, the number of weight loss within the year and the intrinsic and extrinsic self confidence levels with the success level classifications of the athletes who have taken part in this study (p>,05).

When different studies are examined, Demirli (2017) determined in his study made to compare the anxiety level of the elite wrestlers before and after the competition that statistically there is not a significant difference between the anxiety point average of the athletes before/after the competitions and age variables. This absence of difference is attributed to the athletes' adequate self-confidence. It is also considered that the absence of difference in the current study is derived from the high level of self-confidence of the athletes taken part in the competition and the ages of the athletes are close to each other. In their study carried out with 254 adolescent Mexico origin girls aged between 13-15 to analyze the relation between self-confidence and body image, exercise, body weight, Bobby and Semper (1997) reported that there is a positive relation between self confidence level and body image, exercise but a negative relation between self-confidence and body weight. According to this result,it can be thought that high body mass index can affect the self confidence level of the adolescent girls. In the current study, it is thought that the absence of statistic difference is derived from the fact that the difference between the athletes' body mass index and values are not so high.

In another study carried out by Kuşan (2017) success motivations of the elite athletes in wrestling, boxing, taekwondo were examined and it was determined that motivation levels of the wrestlers were higher than the athletes in boxing and taekwondo. This result is such as to support the high level of self confidence levels gained in our study. According to the research findings, it is seen that as the weight loss number of the athletes participated in the competition during the year decreases self confidence levels increase. Some studies in the relevant literature have reported that weight loss decreases both aerobics and anaerobics performance (Fogelhom, 1994; Fogeholm et al., 1993).

It was determined that there was not a difference in the self confidence level according to the success states of the athletes. Some studies reported that athletes with high self-confidence get better competition success by exhibiting their talents better and revealing their potential more easily (Ekinci, 2013; Yıldırım, 2013). It was seen that the individuals who do not have any national or international achievement have a higher internal self-confidence. This may result from the fact that a wrestler who does not have a national achievement can not compete in the international arena with elite opponents. On the other hand it was detected that participants with an international achievements have a higher external self-confidence when compared with the ones with some and no national achievement. It is thought that this situation may result from the fact that medals and prizes received increase internal self-confidence.

In conclusion, it has been determined that young elite greco-roman wrestlers have high level of intrinsic and extrinsic self-confidence. This result shows that although the athletes have weight loss before the competition, there is no loss in their self confidence level.

Kaynakça / References

Akın, A. (2007). Öz-Güven ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 167-176.

Bobby, G. ve Semper, T. (1997). Body image perception in female mexican american adolescents. *Journal of School Health*, 67, 112-115.

Burton K.ve Platts B. (2017). *Confidence for dummies.* (A. Özkan Çev.). Ankara: Nobel Yaşam Yayıncılık.

Casa, D. J., Armstrong, L. E., Hillman, S. K., Montain, S. J., Reiff, R. V., Rich, B. S. ,…, Stone, J. A. (2000). National Athletic Trainers' Association position statement: fluid replacement for athletes. *Journal of Athletic Training, 35*(2), 212-224.

Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramlar.* (12. Bsm), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çetinkaya, T. (2015). *Takım sporlarında sporcu kimliği ve sürekli sportif kendine güven ilişkisi.* Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Demirli, A. (2017). *Elit güreşçilerin müsabaka öncesi ve sonrası durum kaygı düzeylerinin karşılaştırılması.* Yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın.

Ekinci, H. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının solo sahne performansına ilişkin özgüven algılarının bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2*(2), 52-64.

Fogelholm, G. M., Koskinen, R., Laakso, J., Rankinen, T. ve Ruokonen, I. (1993). Gradual and rapid weight loss: Effects on nutrition and performance in male athletes. *Med Sci Sports Exerc,* 25, 371–377.

Fogelholm, M. (1994). Effects of bodyweight reduction on sports performance. *Sports Med,* 18, 249–26.

Franchini E., Brito, C. J. ve Artioli, G. G. (2012). Weight loss in combat sports: physiological, psychological and performance effects. *Journal of the İnternational Society of Sports Nutrition, 9*(1), 52-64.

Göknar, Ö. (2015). *Özgüven kazanmak.* (5. Bsm), Ankara:Arkadaş Yayınevi.

Hayes, L. D. ve Morse, C. I. (2010). The effects of progressive dehydration on strength and power: is there a dose response?, *European Journal of Applied Physiology, 108* (4), 701-707.

Isik, O. ve Cicioglu, H. I. (2016). Dehydration, skeletal muscle damage and inflammation before the competitions among the elite wrestlers. *Journal of Physical Therapy Science, 28*(1), 162-168.

Işık, Ö., Gökdemir, K., Bastık, C., Yıldırım, İ., ve Dogan, İ. (2013). A study on elite wrestlers: Weight loss and depression. *Nigde University Journal of Physical Education and Sport Sciences, 7*(3), 216-223.

Kukidome, T., Shirai, K., Kubo, J., Matsushima, Y., Yanagisawa, O., Homma, T. ve Aizawa, K. (2008). MRI evaluation of body composition changes in wrestlers undergoing rapid weight loss. *British Journal of Sports Medicine, 42*(10), 814-818.

Kusan, O. (2014). *Güreş, boks, taekwondo branşındaki elit düzeydeki sporcuların başarı motivasyonların çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi.* Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Maughan, R. J. ve Shirreffs, S. M. *(2008).* Development of individual hydration strategies for athletes. *International Journal of Sport Nutrition and Exercise Metabolism, 18*(5), 457-472.

Merey, B. (2010). *Yetişkinlerde özgüven duygusu ile anksiyete düzeyi arasındaki ilişkinin karşılaştırılması ve kültürlerarası bir yaklaşım.* Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Mutluer, S. (2006). *Öz güven oluşmasında manevi değerlerin rolü.* Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Who, E. C. (2004). Appropriate body-mass index for Asian populations and its implications for policy and intervention strategies. *Lancet (London, England)*, *363*(9403), 157-163.

Yagmur, R., Isik, O., Kilic, Y. ve Dogan, I. (2019). Weight loss methods and effects on the elite cadet Greco-Roman wrestlers. *Journal of Teaching, Research, and Media in Kinesiology*, 5, 33–40.

Yıldırım, F. (2013). *Sportif sürekli kendine güven alt ölçeğinin uyarlanması ve ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerde sportif sürekli kendine güvenin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yalçın, İ., Ayhan, C. ve Düğenci, A. (2019). Müsabaka öncesi elit yıldız greko-romen güreşçilerin öz güven düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2040-2054. DOI: 10.26466/opus.563554.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 14/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 24/06/2019

Tüketicilerin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarının Kuşaklar Bakımından İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.565155

*

Pınar Yürük Kayapınar* - Özgür Kayapınar** - Senem Ergan***

*Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Uyg. Bil. Yüksekokulu, Edirne / Türkiye
E-Posta: pinaryuruk@trakya.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-7460-6465
** Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Uyg. Bil. Yüksekokulu, Edirne / Türkiye
E-Posta: ozgurkayapinar@trakya.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2003-5863
*** Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üni., Gökçeada Uyg. Bil. Y.O, Çanakkale / Türkiye.
E-Posta: senemergan@comu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2155-2643

Öz

Bilinçli tüketicilerin ve çevreye olan duyarlılıklarının artması, pazarlama literatüründe de yeni yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yaklaşımlardan biri de çevre hassasiyetini konu alan yeşil ürün kavramıdır. Yeşil ürün çevreye, doğal kaynaklara zarar vermeyen, sağlığı olumsuz yönde etkilemeyen ve geri dönüşümü destekleyen ürünlerdir. Tüketicilerin farklı demografik özelliklere sahip olması, onların istek ve ihtiyaçlarının farklılaşmasına neden olmakta, bu nedenle yeşil ürünlere yönelik düşünceleri de değişikliğe uğramaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, yeşil ürün satın alma davranışları üzerine odaklanılmaktadır. Demografik özelliklerin farklılaştığı X, Y ve Z kuşağı tüketicilerin yeşil ürün satın almaya yönelik davranışları incelenmektedir. Bu amaç doğrultusunda X, Y ve Z kuşağı tüketicilerden yüz yüze anket yöntemi ile toplam 435 anket toplanmıştır. Elde edilen verilere SPSS 25.0 istatistik programı ile birlikte frekans analizi, t testi ve ANOVA testleri uygulanmıştır. Çıkan sonuçlara göre; kadınların erkeklere göre, evli olan katılımcıların bekar katılımcılara göre yeşil ürün satın almada daha duyarlı oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, kuşaklara göre bakıldığında ise, X kuşağı katılımcıları, Y ve Z kuşaklarına göre yeşil ürün konusunda daha hassas davranmakta ve yeşil ürün satın alma konusunda daha istekli olmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: *X-Y ve Z Kuşağı, Yeşil Ürün, Yeşil Tüketim, Yeşil Ürün Satın Alma.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 14/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 24/06/2019

Investigation of Green Product Purchasing Behaviors of Consumers from the Generation

*

Abstract

Increasing conscious consumers and environmental sensitivity has led to the emergence of new approaches in marketing literature. One of these approaches is the concept of green product which is about environmental sensitivity. With this concept, green product is that do not harm the natural resources, affect the health in the negative direction and support the recycling gain importance. The fact that consumers have different demographic characteristics causes differentiation of their wishes and needs, for this reason, the thoughts on green products are also changing. For this reason, this study focuses on green product purchasing behaviors. The behavior of X, Y and Z generation consumers who have different demographics to buy green products is examined. For this purpose, a total of 435 questionnaires were collected by face-to-face survey method from X, Y and Z generation consumers. Frequency analysis, t test and ANOVA tests were applied to the obtained data with SPSS 25.0 statistical program. According to the results; it is found that women are more sensitive than men and that married participants are more likely to buy green products than single participants. In addition, when viewed from generation to generation, X generation participants are more sensitive to green products than Y and Z generations and are more willing to buy green products.

Keywords: *Generation, X, Y and Z Generation, Green Product, Green Consumption, Green Product Purchase.*

Giriş

İşletme sayılarının ve ürettikleri ürünlerin artışı, tüketicilerin işletmeleri daha ayrıntılı bir şekilde analiz etmelerine neden olmaktadır. İşletmelerin gerçekleştirdikleri faaliyetler tüketiciler tarafından izlenmekte ve tüketiciler bu faaliyetlere göre işletmeleri konumlandırmaktadır. Bu nedenle işletmelerin yaptıkları ya da yapacakları yanlış bir davranış tüketicilerin tutumlarının hemen değişmesini sağlamaktadır.

Günümüzde tüketicilerin en çok önem verdikleri konulardan biri işletmelerin çevresel duyarlılığıdır. Çevreye duyarlı olmayan, insan veya hayvan sağlığını tehlikeye atan, kirliliğe karşı koymayan kısacası yeşil dostu faaliyetler gerçekleştirmeyen işletmeler tüketiciler tarafından hemen terkedilebilmektedir. Bu durum işletmelerin pazarlama faaliyetlerinde doğrudan etkili olmaktadır. Pazarlamanın da doğrudan karşı karşıya kaldığı bu problem ile birlikte işletmeler çevreye duyarlı bir tüketici kimliği oluşturmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Bir işletme ne kadar çok yeşil dostuysa tüketici kimlikleri de çevreye duyarlı bir şekilde gelişebilmektedir. Bu nedenle yeşil ürün, yeşil pazarlama ya da yeşil ürün satın alma davranışları konusunda yapılan çalışmalar önemlilik arz etmektedir.

Bu çalışmanın da amacı, kuşaklara göre yeşil ürün satın alma davranışlarının farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda X, Y ve Z kuşakları seçilmiştir. 1927 ile 1945 yılları arasında doğanlar gelenekselci kuşak, 1946-1964 yılları arasında doğanlar bebek patlaması (Baby Boomer) (Castellano, 2014), 1965 ile 1979 yılları arasında doğanlar X kuşağı (Alwin, 2002), 1980-1999 Y kuşağı (Lower, 2008, s.80) ve 2000'den sonra doğanlar ise Z kuşağı (Altuntuğ, 2012: 206) olarak adlandırılmaktadır.

Literatür Taraması

Yeşil Pazarlama, Yeşil Ürün ve Yeşil Ürün Satın Alma Davranışları

Kirliliğe ve enerji korunmasına yönelik olarak başlatılan 1960 ekoloji hareketi, çevresel sorunlarından rekabet avantajına kadar birçok konuya değinmektedir. 'Yeşil' konusunun ele alınması ve akademik araştırma-

ların başlaması da bu zamana denk gelmektedir. 25-30 yıl önceki bu çabalar ileride yapılması planlanan araştırmalar için uygun zemin hazırlamıştır. 1980'lerde çevresel endişeler altında bu konu akademik olarak yeniden tanımlanmış, 1990'larda ise çevresel kaygılarda büyük bir artış yaşanmış ve günümüze kadar artarak devam etmiştir (Straughan vd., 1999, s.558).

Son yıllarda pazarlama teorisinde ve pazarlamanın pratik dünyasında, 'çevre dostu' ya da 'yeşil ürün' kavramları, önemli bir trend haline gelmiştir. Yeşile doğru gidiş; insanlar, kar ve gezegen üçlüsüne önemli bir katkıda bulunmakta, işletme kültüründe ve tüketicilerin çevresel inançları ve tutumları doğrultusunda stratejik kararlarda önemli değişiklikler yapılmasını gerektirmektedir. Tüketicilerin çoğu satın alma davranışlarında değişikliğe giderek, çevresel sorunları göz önünde bulundurmakta ve genellikle ekolojik olarak uyumlu ürünleri (biyolojik olarak doğada kendiliğinden kaybolan) satın almak istemektedirler (Samarasinghe vd., 2013, s.173) ve bu satın alma anlık bir kazançtan çok geleceğe yönelik sonuçlar doğurmaktadır (Kaufmann vd., 2012, s.51). Bu nedenle pazarlamada hem teoride hem de pratikte önemle üzerinde durulması gereken konuyu oluşturmaktadır.

Yeşil pazarlama, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak ve işletmenin hedeflerine ulaşmayı sağlamak amacıyla çevreye duyarlı ürünlerin tasarlanmasından itibaren ürünün kullanım sonrasına kadar uzanan süreçleri kapsayan planlı pazarlama faaliyetleridir (Çetinkaya vd., 2017, s.290).

Bir başka tanıma göre ise yeşil pazarlama, insan ihtiyaç ve isteklerini karşılamayı amaçlayan her türlü değişimin üretilmesi ve kolaylaştırılması için doğal çevreye en az zarar vermek üzere tasarlanan faaliyetlerin oluşturulmasıdır. İşletmelerin yeşil pazarlama faaliyetlerini gerçekleştirmesi ve önem vermesinin beş temel nedeni söz konusudur (Polonsky, 1995):

- Hükümet organları işletmeleri daha yeşil ürün konusunda daha sorumlu olmak için zorlamaktadır.
- İşletmeler, yeşil pazarlamayı amaçlarına ulaşmak için kullanılabilecek bir fırsat olarak algılamaktadır.
- İşletmeler daha çok sosyal sorumlu olmanın ahlaki bir yükümlülük olduğuna inanmaktadır.

- Rakiplerin çevresel faaliyetleri, onları yeşil pazarlama faaliyetlerinde bulunmaları için zorlamaktadır.
- İşletmelerin atık ürünleri, üretim süreçlerini ve ürünlerini yeniden üretmek konusunda zorlamaktadır.

Yeşil pazarlamanın gelişimi, üç farklı aşamada incelenmektedir. Birincisi, zararlı ürünlere olan bağımlılığı azaltmaya çalışan ekolojik pazarlama; çevresel zararı azaltmaya çalışan çevresel pazarlama; sürdürebilir bir ekonomik düzen yaratmak için üretim ve tüketim maliyetlerini karşılamaya çalışan sürdürülebilir pazarlamadır (Gedik vd., 2014, s.2).

İşletmeler yeşil pazarlama faaliyetlerini gerçekleştirdikleri yeşil ürünlerini pazarda konumlandırabilmek için iki aşamadan geçmektedirler. Birincisi, işletmeler önce pazarı çevreci satın alma davranışlarına göre bölümlere ayırmalı, ikincisi ise, 'daha yeşil' olan tüketici bölümlerini hedef pazar olarak seçmelidirler (Bohlen vd., 1993; Schlegelmilch vd., 1996, s.35). Bu konumlandırma faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için yeşil ürün ve hizmetlerin hedef pazar olarak seçimi yapılırken işletmeler bazı faktörleri göz önünde bulundurmak zorundadırlar (Straughan vd., 1999, s.562):

- Pazar bölümünün büyüklüğü,
- Pazar bölümünün erişilebilirliği,
- Bölümü tanıma kolaylığı
- Stratejik/Operasyonel etkinlik ve
- Bölümün istikrarı.

Yeşil ürün satın almanın temel amaçları, sosyal ve toplumsal faaliyetlere dahil olmak, gerçek yeşil davranış ile çevreyi korumak ve sosyal, yasal, politik ve çevre dostu çalışmalara katılımı sağlamaktır (Ajzen vd., 1980). Bir ürünün yeşil ürün olarak ifade edilebilmesi için aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekmektedir. Yeşil ürün (Moisander, 2007):

- İnsan ve hayvan sağlığı için tehlike içermemektedir.
- Üretim, kullanım sırasında çevreye zarar vermemektedir.
- Üretim ve kullanım sırasında enerji ve diğer kaynakları orantısız bir şekilde kullanmamaktadır.
- Gereksiz atıklara neden olmamaktadır.
- Hayvanlara ya da diğer canlılara zarar vermemektedir.
- Zararlı maddeler kullanılmamaktadır.

Yeşil Pazarlama, Yeşil Ürün ve Yeşil Ürün Satın Alma Davranışları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Geçmiş yıllarda yeşil pazarlama, yeşil ürün veya yeşil ürün satın alma davranışları üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların bir kısmında benzer bir kısmında ise farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmaların bazıları ve elde edilen sonuçları şu şekildedir:

Straughen vd., (1999, s.558)'ın Amerika'da üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmasında, özellikle demografik özelliklerin üniversite öğrencilerinin yeşil ürün hakkındaki duyarlılıklarını etkilediği bulunmuştur.

Schaper (2002)'in Avustralya'da yaptığı araştırmada ise, 154 ilaç perakendecisinin yeşil ürün hakkında olumlu düşünmelerine rağmen bu davranışlarını, satın alma kararlarına yansıtamadıkları incelenmiştir.

Michaud v.d., 2011 yılında yaptığı çalışmada, tüketicilerin çevresel sorunları gün geçtikçe daha çok fark ettikleri, özellikle organik ürünlere daha fazla para ödemeye razı oldukları ve çevreyi kirleten mal ya da hizmetleri satın almak istemedikleri, satın alma aşamasında çevresel farkındalıklarını uygulayabildikleri ortaya çıkmıştır.

Braimah vd., (2011)'nin tüketicilerin yeşil pazarlama farkındalıklarını ölçmeye çalıştıkları ve 200 katılımcı üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında ise, Ganalı tüketicilerin yeşil pazarlama bilinçlerinin çok düşük seviyede oldukları, çevresel sorunların satın alma kararlarında etkisi olmadığı ve genellikle bu ürünleri satın almada fiyat konusunun en önemli endişelerinin olduğu bu durumun da tüketicilerin satın alma kararlarını etkiledikleri incelenmiştir.

Samarasinghe v.d., (2013, s.172), 238 tüketici üzerinde yaptıkları çalışmalarında, çevre bilincinin yeşil satın alma davranışları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Yıldırım vd., 2015 yılında Sakarya Üniversitesi'nde 432 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada ise, öğrencilerin çevre duyarlılığı ve gelirlerinin yeşil ürün satın alma davranışlarında etkili olduğu, gelir düzeyi arttıkça yeşil ürün satın alma isteklerinin de arttığı ortaya çıkmıştır.

Benzer bir çalışma olan Alkaya v.d, (2016, s.121) Ordu Üniversitesi öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada da, çevresel duyarlılığın yeşil ürün satın almaya etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir başka çalışma ise, Üstündağlı vd., 2015 yılında yaptıkları çalışmasıdır. Bu çalışma 539 lisans öğrencisi üzerinde yapılmış ve yeşil farkındalığın genç tüketicilerinin yeşil satın alma davranışlarını göstermeyebileceği ve fiyat faktörünün yeşil satın alma kararını vermede önemli bir değişken olduğu tespit edilmiştir.

Gazi Üniversitesi'nde 225 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada ise, öğrencilerin ebeveynlerinin meslekleri ile yeşil satın alma davranışları arasında önemli bir ilişki olduğu, öğrencilerin çevresel konulara duyarlı olmalarına rağmen bu davranışlarını satın alma davranışlarına gösteremedikleri incelenmiştir (Tunç Hussein vd., 2010, s.50).

Metodoloji

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Araştırmanın amacı, farklı davranışlar sergileyen X, Y ve Z kuşağı tüketicilerinin yeşil ürün satın alma davranışları (YSA) arasında fark olup olmadığını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, araştırmaya katılan tüketicilerin cinsiyetleri, medeni durumları, eğitim durumları ve gelirleri ile ve en önemlisi tüketicilerin içinde bulundukları kuşak ile yeşil ürün satın alma davranışları arasındaki farklılık veya benzerlikler belirlenecektir. Bu amaçlara göre oluşturulan hipotezler ise şu şekildedir:

- H_1: Yeşil ürün satın alma, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.
- H_2: Yeşil ürün satın alma, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.
- H_3: Yeşil ürün satın alma, katılımcıların eğitim durumlarına göre farklılık göstermektedir.
- H_4: Yeşil ürün satın alma, katılımcıların aylık gelir durumlarına göre farklılık göstermektedir.
- H_5: Yeşil ürün satın alma, katılımcıların içerisinde yer aldığı kuşaklara göre farklılık göstermektedir.

Verilerin Toplanması ve Ölçeği

Araştırmanın ölçeğinde yer alan değişkenler farklı kişiler tarafından farklı makalelerde kullanılan, orijinali İngilizce olan ölçeklerdir. Yeşil ürün satın alma ölçeğinde yer alan ifadeler, bilimsel yöntemler temel alınarak geliştirilmiş, geçerlilik ve güvenilirlikleri yapılan araştırmalar ile ölçülmüş ve kullanılabilir olduğu tespit edilmiş olup Türkçeye çevrilerek örnekleme göre uyarlanmış ifadelerdir. Yeşil ürün satın alma davranışı ölçeği, Keleş (2007) tarafından farklı çalışmaları bir araya getirerek yapılan çalışmadan faydalanılarak oluşturulmuştur.

Yeşil ürün satın alma davranışı ölçeğindeki ifadeler, 1'den 5'e kadar 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde Likert Ölçeği'ne göre hazırlanmıştır. Örneklemi belirlerken, kolayda örneklem yönteminden faydalanılmıştır. Araştırma, Tekirdağ ilinde uygulanmış, eksik verilerin bulunduğu anketler çıkarılarak, kullanılabilir 435 anket analizlerde kullanılmıştır.

Verilerin Analizi ve Sonuçlar

Anket uygulamasından elde edilen veriler, SPSS 25.0 istatistik paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda ilk olarak araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla frekans analizi, daha sonra oluşturulan hipotezlere doğrultusunda, T-testi ve ANOVA analizleri yapılarak farklılıklar incelenecektir.

Tablo 1 incelendiğinde, ankete cevap veren katılımcıların, cinsiyetlerine göre %54,3 ile kadın katılımcıların, medeni durumlarına göre %58,6'sının bekar ve eğitim durumlarına göre %41,5'inin lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların doğum yıllarına göre %21,8'inin 1965-1979 yılları arasında doğduğu ve X kuşağı içerisinde yer aldığı, %56,4'ünün 1980-1999 yılları arasında doğduğu ve Y kuşağı içerisinde yer aldığı ve %21,8'inin 2000 ve sonrasında doğduğu ve Z kuşağı içerisinde yer aldığı gözlenmektedir. Yine Tablo 1'e göre katılımcıların %51'inin yani büyük bir çoğunluğunun gelir durumunun 3000 TL ve altında olduğu saptanmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	236	54,3
	Erkek	199	45,7
Medeni Durum	Bekar	255	58,6
	Evli	180	41,4
Eğitim Durumu	İlköğretim	49	11,3
	Lise	180	41,5
	Ön Lisans	73	16,8
	Lisans	88	20,2
	Yüksek Lisans	25	5,7
	Doktora	20	4,6
Doğum Yılı	1965-1979 (X kuşağı)	95	21,8
	1980-1999 (Y kuşağı)	245	56,4
	2000 ve sonrası (Z kuşağı)	95	21,8
Aylık Gelir	3000 TL ve Altı	222	51,0
	3001-5000 TL	107	24,6
	5001-7000 TL	68	15,6
	7001-9000 TL	20	4,6
	9001-11000 TL	7	1,6
	11001 TL ve Üstü	11	2,5

Ölçekte elde edilen verilerin skorları aritmetik ortalama kullanılarak hesaplanmıştır. Elde edilen skorların demografik özellikler ile yeşil ürün satın alma ilişkilerinin ve bir farklılık yaratıp yaratmadığının değerlendirilmesi için verilerin normal dağılımı da göz önüne alınarak T-testi ve ANOVA testi uygulanmıştır.

Tablo 2: Yeşil Ürün Satın Alma ile Cinsiyet ve Medeni Durumları Arasındaki İlişkinin T-Testi Sonuçları

			N	Ortalama	Std. Sapma	t	Anlamlılık Seviyesi
YSA	**Cinsiyet**	**Kadın**	236	3,707	0,622	2,713	0,007
		Erkek	199	3,544	0,627		
	Medeni Durum	**Evli**	180	3,779	0,517	4,147	0,000
		Bekar	255	3,530	0,679		

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyet ve medeni durumlarına göre T-Testi sonuçlarının anlamlılığının YSA açısından 0,05'ten küçük

olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla H_1 ve H_2 hipotezleri YSA için kabul edilmektedir.

Cinsiyetlerine göre kadın katılımcıların (3,707) ortalamalarının, erkek katılımcıların ortalamalarına (3,544) göre azda olsa fazla olduğu ve yeşil ürün satın alma konusunda farklılık gösterdiği gözlenmektedir.

Medeni durumlarına göre evli katılımcıların ortalamalarının (3,779) bekar katılımcıların ortalamalarına (3,530) göre daha yüksek olduğu dolayısıyla yeşil ürün satın alma konusunda evli olanların daha fazla eğilimi olduğu gözlenmektedir.

Tablo 3: Yeşil Ürün Satın Alma ile Katılımcıların Eğitim Durumları, Aylık Gelirleri ve Kuşakları Arasındaki İlişkinin ANOVA Testi Sonuçları

			Kareler Toplamı	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**P Değeri**
YSA	**Eğitim Durumları**	Gruplar Arası	2,972	5	0,594	1,513	0,184
		Gruplar İçi	168,551	429	0,393		
		Toplam	**171,523**	**434**			
	Aylık Gelir	Gruplar Arası	1,545	5	0,309	0,780	0,565
		Gruplar İçi	169,978	429	0,396		
		Toplam	**171,523**	**434**			
	X,Y,Z Kuşakları	Gruplar Arası	7,268	2	3,634	9,558	**0,000**
		Gruplar İçi	164,255	432	0,380		
		Toplam	**171,523**	**434**			

Tablo 3'e göre katılımcıların eğitim durumları ve aylık gelirlerine göre ANOVA testinin anlamlılıkların 0,05'ten büyük olmasından dolayı H_3 ve H_4 reddedilmektedir. Dolayısıyla yeşil ürün satın almanın katılımcıların eğitim durumları ve aylık gelirlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Yeşil ürün satın alma konusunda bireylerin kuşakları arasındaki farklılığın gösterildiği Tablo 3'te anlamlılığın 0,05'ten küçük olduğu gözlenmiş ve H_5 kabul edilmiştir, yani yeşil ürün satın alma konusunda katılımcıların kuşakları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bu farklılığın hangi kuşaklar arasında olduğunun tespit edilmesi için verilere TukeyHSD Post-Hoc testi uygulanmış, testin sonucuna göre; X kuşağı katılımcıların ortalamalarının (3,869), Y kuşağı (3,590) ve Z kuşağının (3,505) ortalamalarına göre daha büyük olduğu gözlenmiştir. Başka bir

ifade ile X kuşağı katılımcılar, yeşil ürün satın alma konusunda Y ve Z kuşağı katılımcılara göre daha eğilimlidirler denilebilmektedir.

Sonuç

İçinde bulunduğumuz günümüz şartları ile birlikte tüketicilerin çevreye duyarlılıklarının artması, işletmelerin faaliyetlerini bu doğrultuda geliştirmelerini sağlamıştır. Bu nedenle canlıların sağlıklarını tehlikeye sokacak, çevreyi kirletecek, kaynakların hızlı bir şekilde tükenmesine sebep olabilecek herhangi bir davranış hemen karşı tutumun gelişmesine neden olmakta, işletmeler de bu durumdan kaçınarak yeşil dostu faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

Tüketicilerin yeşil dostu olmaları içinde bulundukları duruma, demografik özelliklerine, ekonomik durumlarına göre değişmektedir. Bu nedenle bu çalışmada da farklı kuşaklarda yer alan dolayısıyla farklı davranışlarda bulunan tüketicilerin yeşil ürüne ve yeşil ürün satın almaya bakış açılarının nasıl olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar genel olarak beklenilen sonuçlardır. Bu sonuçlara göre, cinsiyetlerine bakıldığında kadın katılımcıların (3,707) ortalamalarının, erkek katılımcıların ortalamalarına (3,544) göre fazla olduğu ve yeşil ürün satın alma konusunda farklılık gösterdiği gözlenmektedir. Medeni durumlarına göre evli katılımcıların ortalamalarının (3,779) bekar katılımcıların ortalamalarına (3,530) göre daha yüksek olduğu dolayısıyla yeşil ürün satın alma konusunda evli olanların daha fazla eğilimi olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla H_1 ve H_2 hipotezleri kabul edilmektedir. Katılımcıların eğitim durumları ve aylık gelirlerine göre ANOVA testinin anlamlılıkların 0,05'ten büyük olmasından dolayı H_3 ve H_4 reddedilmektedir. Dolayısıyla yeşil ürün satın almanın katılımcıların eğitim durumları ve aylık gelirlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. X, Y ve Z kuşaklarının yeşil ürün satın alma davranışlarının farklılık gösterip göstermediği konusunda yapılan analizlerde ise, kuşaklar arasındaki farklılığın anlamlılığının 0,05'ten küçük olduğu gözlenmiş ve H_5 kabul edilmiştir, yani yeşil ürün satın alma konusunda katılımcıların kuşakları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Başka bir ifade ile X kuşağı katılımcılar, yeşil ürün satın alma konusunda Y ve Z kuşağı katılımcılara göre daha eğilimlidirler.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Green Product Purchasing Behaviors of Consumers from the Generation *

Pınar Yürük-Kayapınar - Özgür Kayapınar - Senem Ergan

Trakya University, Çanakkale 18 Mart University

The increase in the number of companies and the products, which they produce, has changed the preferences of consumers.Increasing conscious consumers and environmental sensitivity has led to the emergence of new approaches in marketing literature. One of these approaches is the concept of green product which is about environmental sensitivity. With this concept, green product is that do not harm the natural resources, affect the health in the negative direction and support the recycling gain importance. In order to show their environmental awareness to consumers and to do something beneficial to their health, companies have been in search of producing these products. The wrong behaviors, that the companies do or will do, will change the attitudes of the consumers immediately.The fact that consumers have different demographic characteristics causes differentiation of their wishes and needs, for this reason, the thoughts on green products are also changing. Therefore, studies on green product, green marketing or green product buying behaviors are important. For this reason, this study focuses on green product purchasing behaviors.

Demographic factors are one of the factors that have a significant effect on the consumers' purchasing objectives.. The behavior of X, Y and Z generation consumers who have different demographics to buy green products is examined. For this purpose, a total of 435 questionnaires were collected by face-to-face survey method from X, Y and Z generation consumers. The survey was conducted in Tekirdağ. Frequency analysis, t test and ANOVA tests were applied to the obtained data with SPSS 25.0 statistical program. T-test and ANOVA test were applied by taking into consideration the normal distribution of the data in order to evaluate whether the

scores obtained made a difference between the demographic characteristics and the purchase of green products.

First, the participants' green product purchase behaviors according to gender and marital status were examined. According to the t-test, gender and marital status of the participants were found to be an important variable in green product buying behaviors. Because, according to gender, the average of female participants (3,707), the average of male participants (3,544) was found to be slightly higher than the average. It is observed that female participants differ in purchasing green products compared to male participants. Female participants are more willing to buy green products. According to the results of t-test according to marital status, married participants give more importance to buying green products than single participants. According to their marital status, the average of married participants (3,779) was higher than the average of single participants (3,530). Thus, H1 and H2 hypotheses are accepted.

Secondly, the participants' educational status, monthly income and their buying behaviors according to their generations were examined. In the results of the ANOVA test, according to the educational level and monthly income of the participants, it was determined that the purchase of green products did not show a significant difference according to the educational status and monthly income of the participants. H3 and H4 are rejected. However, when the green product purchase behaviors of the participants are examined, it is observed that there is a significant difference between X, Y, and Z generations. TukeyHSD Post-Hoc test was applied to the data in order to determine the differences between these generations. According to the results of this test, The average of generation X (3,869), generation Y (3,590) and generation Z (3,505) were higher than the average. That is, the H5 hypothesis was accepted. In other words, it can be said that generation X participants are more inclined to buy green crops than generation Y and Z participants.

Today, consumers prefer to buy and use products of enterprises that do not harm human and animal health, do not use natural resources disproportionately, do not cause unnecessary waste, do not use harmful substances, give importance to recycling and aim for social responsibility. Therefore, the concepts of ürün green product, green consumer, green marketing tedir are becoming more and more important. This importance

varies from consumer to consumer and as can be seen from the results of this study, one of the most important factors affecting this change is demographic factors. Companies need to pay attention to the results of these studies in order to examine consumers' green product buying behaviors. It is thought that the study will be both a theoretical and practical guide and an important resource. In the future, a study with different participants and different scales at a different location may lead to different results. Therefore, the results of this study include the place where the research was conducted and the participants.

Kaynakça / References

Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1980). *understanding attitudes and predicting social behavior,* NJ:Prentice-Hall, Englewood Cliffs.

Alkaya, A., Çoban, S., Tehci, A. ve Ersoy, Y. (2016). Çevrsel duyarlılığın yeşil ürün satın alma davranışına etkisi: Ordu Üniversitesi örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 47, 121-134.

Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4*(1), 203-212.

Alwin, D. F. (2002). Generations X, Y and Z: Are they changing America, *American Sociological Association, Contexts*, *42*(1), 42- 51.

Bohlen, G. M., Schlegelmilch, B.B. ve Diamantopoulos, A. (1993). Measuring ecological concern: A multi-construct perspective. *Journal of Marketing Management, 9*(4), 415-430.

Braimah, M. ve Tweneboah-Koduah, E. Y. (2011). An exploratory study of the impact of green brand awareness on consumer purchase decisions in Ghana. *Journal of Marketing Development and Competitiveness, 5*(7), 11-18.

Castellano, G. W. (2014). *Practices for engaging the 21st century workforce: Challenges of ta- lent management in a changing workplace,* New Jersey: Pearson Education.

Çetinkaya, C. ve Özceylan E. (2017). A survey on university students' attitudes on green products: A case study in Gaziantep University. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 16*(1), 289-302.

Gedik, T., Kurutkan, M. N. ve Çil, M. (2014). Yeşil pazarlama algısı ve yeşil satın alma davranışı: Düzce Üniversitesi örneği. *Ormancılık dergisi, 10*(1), 1-13.

Kaufmann, H. R., Panni, M. F. A. K. ve Orphanidou, Y. (2012). Factors affecting consumers' green purchasing behaviour: An integrated conceptual framework. *Amfiteatru Economic, 14*(31), 50-69.

Keleş, C. (2007). *Yeşil pazarlama tüketicilerin yeşil ürünleri tüketme davranışları ve yeşil ürünlerin tüketiminde kültürün etkisi ile ilgili bir uygulama,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Lower, J. (2008). Brace yourself here comes generation Y. *Critical Care Nurse, 28*(5), 80-85.

Michaud, C. ve Llerena D. (2011). Green consumer behaviour: An experimental analysis of Willingness to pay for remanufactured products. *Business Strategy and The Enviornment, 20*, 408-420.

Moisander, J. (2007). Motivational complexity of green consumerism. *International Journal of Consumer Studies, 31*, 404-409.

Polonsky, M. J. (1995). A stakeholder theory approcah to designing environmental marketing strategy. *Journal of Business & Industrial Marketing, 10*(3), 29-46.

Samarasinghe, G. D. ve Samarasinghe, D. S. R. (2013). Green decisions: consumers' environmental beliefs and green pruchasing behaviour in Sri Lankan context. *Int. J. Innovation and Sustainable Development, 7*(2), 172-184.

Schaper, M. (2002). Predictors of green purchasing in Western Australian pharmacies. *International Small Business Journal, 20* (3), 235–251.

Schlegelmilch, B. B., Bohlen, G. M. ve Diamantopoulos, A. (1996). The link between green purchasing decisions and measures of environmental consciousness. *European Jorunal of Marketing, 30*(5), 25-55.

Straughan, R. D. ve Roberts, J. A. (1999). Environmental segmentation alternatives: A look at green consumer behaviour in the new millennium. *Journal of Consumer Marketing*, *16*(6), 558-575.

Tunç-Hussein, A. ve Cankül, D. (2010). Üniversite öğrencilerinin yeşil pazarlama faaliyetleri kapsamında çevreye ilişkin davranışlarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 50-67.

Üstündağlı, E. ve Güzeloğlu, E. (2015). Gençlerin yeşil tüketim profili: Farkındalik, tutum ve davranış pratiklerine yönelik analiz. *Global Media Journal TR Edition*, *5*(10), 341-362.

Yıldırım, E. ve Türkmen, M. (2015). Çevre duyarlılığı ve gelirin yeşil ürün satın alma duyarlılığı üzerindeki etkisi. *20. Ulusal Pazarlama Kongresi*, bildiriler içinde (387-397), 10-13 Nisan, Eskişehir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yürük-Karapınar, P., Kayapınar, Ç. ve Ergan, S. (2018). Tüketicilerin yeşil ürün satın alma davranışlarının kuşaklar bakımından incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 11(18*), 2055-2070. DOI: 10.26466/opus.565155

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 17/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/06/2019

The Effects of Emotional Exhaustion and Depersonalization on Personal Accomplishment in Pharmaceutical Industry

DOI: 10.26466/opus.566917

*

M. Çağrı Pehlivanoğlu*– Mustafa Emre Civelek**

*Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi,İşletme Fakültesi, Sütlüce / İstanbul / Türkiye
E-Mail: cpehlivanoglu@yahoo.com **ORCID:** 0000-0002-7519-3068
** Dr. Öğr, Üyesi., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sütlüce / İstanbul / Türkiye
E-Mail: ecivelek@ticaret.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2847-5126

Abstract

The purpose of this study is to investigate whether the personal accomplishment of the sales department employees working in pharmaceutical industry is affected by emotional exhaustion and depersonalization or not. Based on the internal dynamics of burnout syndrome, the mechanism that builds personal accomplishment feeling of employees is the research question of this study. In the extant literature, the relationship among the internal dimensions of burnout has not attained a consensus. This research provides an important contribution to the existing literature by explaining the statistically significant relationships among personal accomplishment, emotional exhaustion and depersonalization. This research is a quantitative study. Research data were gathered from the sales employees working at pharmaceutical companies, by means of a questionnaire. All of the items are collected on a Likert-type 5-level measurement tool. Test of hypotheses was performed by means of partial least square structural equation modeling (PLS-SEM) method. The findings designate a negative and significant relationship between emotional exhaustion and personal accomplishment, and between depersonalization and personal accomplishment. In conclusion, this study recommends some practical managerial implications to increase the personal accomplishment feeling of employees.

Keywords: *Burnout Syndrome, Personal Accomplishment, Emotional Exhaustion, Depersonalization, Pharmaceutical Industry*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 17/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/06/2019

İlaç Sektöründe Tükenmişlik Sendromu ve Satış Performansı Arasındaki İlişki

*

Öz

Bu çalışmanın amacı, ilaç endüstrisinde satış departmanı çalışanlarının kişisel başarı hissiyatlarının duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşmadan etkilenip etkilenmediğini araştırmaktır. Tükenmişlik sendromunun iç dinamikleri çerçevesinde, kişisel başarı hissini oluşturan mekanizma araştırma sorusunu oluşturmaktadır. Mevcut literatürde tükenmişliğin iç boyutları arasındaki ilişkiye dair bir uzlaşmaya varılmamıştır. Bu araştırma, kişisel başarı, duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasındaki istatistiksel olarak anlamlı ilişkileri açıklayarak mevcut literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Bu araştırma nicel bir çalışmadır. Araştırmada kullanılan veriler ilaç sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin satış departmanı çalışanlarından elde edilmiştir. Ölçüm aracı olarak kullanılan anketlerde bulunan maddelerin tamamı beş dereceli Likert tipi ölçek ile katılımcılardan toplanarak istatistiksel analize ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Hipotez testleri kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi (PLS-SEM) yöntemi ile gerçekleştirlmiştir. Bulgular, duygusal tükenme ile kişisel başarı arasında, duyarsızlaşma ile kişisel başarı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bu araştırma çalışanların kişisel başarı hissini arttırmak için bazı pratik yönetimsel öneriler ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Tükenmişlik Sendromu, Kişisel Başarı Hissi, Duygusal Tükenmişlik, Duyarsızlaşma, İlaç Sektörü*

Introduction

Burnout is one of the popular research topics among academic researchers. Perhaps the most important reason why the concept is a matter of interest of many researchers is the fact that it reflects a reality that people face in their work experiences (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001, p.398). In most studies on burnout, researchers have studied professional health care workers. In the present study, the research sample is obtained from sales people who are working in the pharmaceutical industry. It has been observed that the sales function has one of the most interactive roles with other people in companies, which is the reason for the selection of sales people. Additionally, sales force needs to be more customer-oriented than any other employee in companies. According to Saxe & Weitz (1982), sales people must spend time on collecting information about customer needs and demonstrate how their products satisfy these needs (p.348).

Companies are affected by rapid changes occurring in social, political, and economic life. The most crucial represantatives of companies on the field, namely sales force, often encounter high levels of stress. This stress arises both in the internal sphere and external sphere of the company. Internal stresses mainly include concerns such as daily – monthly – yearly target achievement pressures, emotional distress, role ambiguity, departmantal conflicts, budget management and sales KPIs. External stress mainly results from factors that are outside the environment, costumers, safety and legal authorities. Excessive stress not only imposes a negative impact on salesforce, but also exposes them to the potential risk of burnout. John, Francis, & Innocent (2012) argue that salespeople have pivotal roles in organizations and overall success is dependent on the salesforce, therefore, their motivation is very important in companies (p.620). A salesman facing burnout syndrome must be detected at very early stages so that any possible decline concerning the quality of service and relationships with the customers could be prevented in due time.

The purpose of this study is to investigate whether the personal accomplishment of the employees in sales departments working in pharmaceutical industry is affected by emotional exhaustion and depersonalization or not. Based on the internal dynamics of burnout, the mecha-

nism that builds personal accomplishment feeling of employees is the research question of this study. In the extant literature, the relationship among the internal dimensions of burnout has not attained a consensus. Therefore, this research may contribute to the existing literature in this context.

Conceptual Background

Burnout Syndrome

Freudenberger (1974), who brought up the concept for the first time in academic literature, expressed "burnout" as the state of exhaustion in the internal resources of the individual because of failure, wear, energy and power reduction or unsatisfactory wishes (p. 159). Maslach (1976) stated that strategies to cope emotional stress had important effects on people's professional identity and work behavior (Maslach, Schaufeli and Leiter, 2001, pp.399-400).

According to Jackson, Schwab and Randall (1986), burnout is the emotional exhaustion caused by excessive psychological and emotional demands on individuals (p.630). Budak and Sürgevil (2005) define burnout as the depletion of energy in spiritual and physical terms of individuals (p.95). Emotionally, feeling of burnout can occur against life or work (Bakan & Tombak, 2014, p.682). This feeling, along with the stress in business life, affects individuals' all aspects lives adversely in (Akkoç & Tunç, 2015, p. 4). Burnout is more prominent, particularly in occupations where human relationships are intense (Doğan and Nazlıoğlu, 2010, p. 100; Kaya and Arıöz, 2014, p.90). Burnout is a syndrome that can cause harmful effects to the person's life if it is not diagnosed and treated at early stages (Güllüce and İşcan, 2010, pp.7-8).

Individual and organizational factors play a role in the occurrence of burnout in individuals. Burnout symptoms are examined physically, psychologically and behaviorally (Ardıç and Polatcı, 2008, pp.71-73). It also relates to individual factors such as age, education, marital status, number of children, personality traits, work commitment, expectation level, individual performance, work stress, motivation, personal relationships, communication; and organizational factors such as working

hours, managers, social support, organization, working environment, conditions of work (Yeniçeri, Demirel and Seçkin, 2009, p.88; Kayabaşı, 2008, p.193).

Burnout is a situation that creates negative results not only for individuals but also for organizations (Sağlam Arı and Çine Bal, 2008, p.132). According to Schaufeli, Leiter and Maslach (2009), workers with burnout lose their capacity to provide impacts for the organizations (p. 205). Therefore, burnout may weaken the contribution of the individual to the organization; thus, impair the job satisfaction of the employee (Emhan, Mengenci, Taşdöven and Garayev, 2014, p.81). Employee burnout is one of the important problems faced by human resources units in organizations (Helvacı and Turhan, 2013, p.59). Affecting the workers diretly, burnout also deteriorates the quality of care or service, relationships between the individual and the customers, the coworkers, the family and the social life. Additionally, burnout appears to be a factor related to absenteeism from work, abandoning duties, job turnover and low morale (Maslach & Jackson, 1981). Mohd Yunus, Bin Mahajar, & Yahya (2009) note that the nursing burnout results in poor patient care in healthcare sector (p. 56). Similarly, it might bring about a poor costumer management for sales people.

The Maslach Burnout Inventory (Maslach Burnout Inventory) is one of the most frequently scales opted for to measure the hypotheses about whether individuals experience the burnout syndrome or not. In the scale, the concept of burnout is addressed in three dimensions: "emotional exhaustion", "personal accomplishment", and "depersonalization". There is also a fourth optional factor which is mentioned as "involvement" (Maslach ve Jackson, 1981, pp.100-103).

Some researchers argue that these dimensions occur within an order. At the beginning, job stress causes emotional exhaustion. Afterwards, the individual faces depersonalization and then moves to diminished personal accomplishment stage (Totawar & Nambudiri, 2012, pp.66-67). Later, Maslach & Leiter (2008) published a more universal concept of burnout. The dimensions were redefined as follows: "Emotional exhaustion" was replaced by "exhaustion"; "depersonalization" by "cynicism"; lack of personal accomplishment was modified as "inefficacy" at both social and non-social work (p.498).

Emotional Exhaustion

For Maslach & Leiter (2008), "exhaustion" component represents "the basic individual strain dimension of burnout. It refers to feelings of being overextended and depleted of one's emotional and physical resources" (p.498). Emotional exhaustion is the burden of people due to excessive workload, individual disagreement and adverse working conditions (Deran and Beller, 2015, p.72). Under such circumstances, the person feels worn out, depleted and eventually may become insensitive. (Barutçu and Serinkan, 2008, p.546). An increased feeling of emotional exhaustion is the key aspect of the burnout syndrome. In this case, individuals psychologically feel that they are no longer able to commit themselves to work (Maslach & Jackson, 1981, p.99). Individuals with high levels of emotional exhaustion have little energy or motivation left to concentrate on the job (Eker & Anbar, 2008, p.112).

Personal Accomplishment

It is defined as the negative self-evaluation of the individuals' work, in other words, feeling insufficient and unsuccessful about the work performance (Maslach and Jackson, 1981, p.99). The individual feels that he cannot make any progress in his skills and work (Şıklar & Tunalı, 2012, p. 77). An employee with reduced personal accomplishment perceives that he or she cannot perform either at job as he or she once could (Halbesleben & Buckley, 2004, p.860)

For Maslach & Leiter (2008), this component represents "the self-evaluation dimension of burnout and refers to feelings of incompetence and a lack of achievement and productivity in work" (p.498). In addition, self-perception insufficiency, feelings of failure in the interpersonal relationships in the workplace and guilt lower the motivation of the employee, preventing success (Kayabaşı, 2008, p. 195). In this case, individuals tend to evaluate themselves negatively, feel unhappy and dissatisfied with their accomplishments at job (Maslach & Jackson, 1981, p.99).

Depersonalization

According to American Psychiatric Association (1994), depersonalization disorder is "characterized by a persistent or recurrent feeling of being detached from one's mental processes or body that is accompanied by intact reality testing" (p.477). In medical approach, depersonalization is a common clinical syndrome associated with "disembodiment, strangeness of the surrounding world and emotional numbing" (Graux, Lemoine, El Hage, & Camus, 2012, p. 43). For Maslach & Leiter (2008), this component represents "the interpersonal context dimension of burnout and refers to a negative, callous or excessively detached response to various aspects of the job" (p.498).

Depersonalization may initially arise in several ways. It might be related to some external psychological stressor, and it might also be a consequence of a change in mental state such as low mood, anxiety or drug use (Medford, Sierra, Baker, & David, 2005, p.98). Sugiura et. al. (2009) mention that depersonalization disorder has a high possibility of being misdiagnosed. Therefore, developing new scales which can estimate depersonalization accurately is important (p.315). In line with theory, Totawar & Nambudiri (2012) state that depersonalization negatively influences job satisfaction and organizational commitment. However, it needs to be empirically validated with researches (p.70).

Research Model And Hypotheses Development

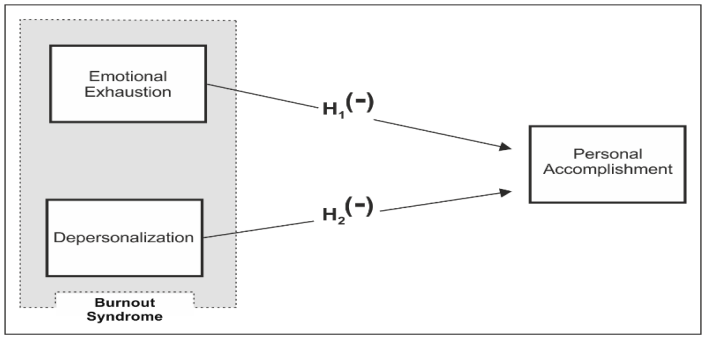

Figure 1. Conceptual Research Model

The conceptual research model is shown in Figure 1. Conceptual research model comprises two hypotheses which were put forward to clarify the effects of the emotional exhaustion and the depersonalization on the personal accomplishment.

The Relationship between Emotional Exhaustion and Personal Accomplishment

Emotional Exhaustion refers to feelings of emotional and physical exhaustion (Maslach & Leiter, 2008, p.498). Personal Accomplishment is defined as the negative self-evaluation of the individuals' work (Maslach and Jackson, 1981, p.99). It can be expected that there is correlation between emotional exhaustion and lack of personal accomplishment. Therefore, it means that personal accomplishment is negatively affected by emotional exhaustion. Thus, the hypothesis is suggested as follows:
H1: Emotional Exhaustion has a negative effect on Personal Accomplishment.

The Relationship between Depersonalization and Personal Accomplishment

Depersonalization dimension represents the individual's negative or detached response to various aspects of the job (Maslach & Leiter, 2008, p.498). Moreover, a person feeling lack of personal accomplishment perceives that he cannot make any progress in his skills and work (Şıklar & Tunalı, 2012, p.77). It can be expected that there is correlation between depersonalization and lack of personal accomplishment. Therefore, it means that personal accomplishment is negatively affected by depersonalization. Thus, the hypothesis is suggested as follows:
H2: Depersonalization has a negative effect on Personal Accomplishment.

Research Methodology

In this research, test of hypotheses was performed by means of partial least square structural equation modeling (PLS-SEM) method. This re-

search is a quantitative study. Research data were gathered by means of a questionnaire. In the questionnaire, five-point Likert scale was used. Firstly, confirmatory factor analysis (CFA) was performed to determine the validity of the scales. To specify the reliability of the scales, composite reliability and Cronbach α values were figured. Subsequently, PLS-SEM method was used to check the hypotheses suggested in the initial research model. PLS-SEM is a second-generation variance-based multivariate analysis method. In this method, measurement and structural models are to be analyzed together (Civelek, 2018). As a nonparametric statistical method, PLS-SEM is the most preferred method for the researches which have a small sample size. The sample size of this study is 110. Therefore, in this study PLS-SEM was preferred. This research was conducted by means of SPSS and SmartPLS statistics software.

Measures and Sampling

Scale adopted from Maslach and Jackson (1981) was used to measure the burnout syndrome (pp.102-103). The questionnaire comprises three scales which are emotional exhaustion, personal accomplishment and depersonalization. All of the items are collected on a Likert-type 5-level measurement tool. More than 200 questionnaires were distributed, with 110 valid gathered from 32 pharmaceutical companies in Turkey. 24 companies employ more than 250 people while 8 companies employ less than 250 people. The sample consists of sales persons. 82 of the respondents are male and 28 are female. 76 percent of the sample has more than 5 years of work experience. 54 percent of the sample has at least one child. 73 of the sample have at least a graduate degree.

Construct Validity and Reliability

10 items were involved in the confirmatory factor analysis after purification process. CFA was conducted to examine the validity of the scales, (Anderson & Gerbing, 1988). In Table 1, confirmatory factor analysis outcomes in SmartPLS are shown. The outer loadings of each item are larger than or close to the threshold level (0.7) and are significant. Convergent validity of the scales was specified according to the CFA results.

Table 1. Confirmatory Factor Analysis Results

Variables	Items	Standardized Factor Loads
Emotional Exhaustion	Ee001	0.856
	Ee003	0.682
	Ee006	0.829
	Ee009	0.843
Prsonal Accomplishment	Pa012	0.753
	Pa014	0.811
	Pa015	0.966
Depersonalization	Dp018	0.753
	Dp019	0.776
	Dp021	0.719

p<0.05 for all items

Subsequently, average variance extracted values were ensued. Results were found larger than the threshold level of 0.5 (Byrne, 2010). The results additionally confirm the convergent validity of the scales. In order to determine the discriminant validity of the scales, the square roots of AVE values of each variable were also examined. In Table 2, the values in the diagonals refer to the square root of AVE values. Composite reliability and Cronbach α values are also indicated in Table 2. These values were found beyond the threshold level (i.e. 0.7) (Fornell & Larcker, 1981). AVE values, correlations, composite reliabilities and Cronbach α values of each constructs are indicated in Table 2.

Table 2. Construct Descriptives, Correlation and Reliability

Variables	1	2	3
1. Depersonalization	(0.750)		
2. Emotional Exhaustion	0.344*	(0.806)	
3. Personal Accomplishment	-0.699*	-0.350*	(0.849)
Composite reliability	0.793	0.880	0.884
Average variance ext.	0.562	0.649	0.720
Cronbach α	0.790	0.882	0.882
Mean	1.79	2.08	4.08
Standard Deviation	0.98	1.04	1.04

$p < 0.0$

Note: Diagonals show the square root of AVEs.

Test of Hypothesis

As mentioned above, for the test of the hypotheses, PLS-SEM method was used. PLS-SEM is a nonparametric statistical method and the significance of the estimates is calculated by means of bootstrap procedure (Civelek, 2018). Table 3 indicates the test results.

Table 3. Hypotheses Test Results

Relationships	Standardized Coefficients
Emotional Exhaustion → Personal Accomplishment	-0.123*
Depersonalization → Personal Accomplishment	-0.657*

$*p < 0.05$

As shown in Table 3, H1 and H2 are supported and in Figure 2, path model in PLS-SEM is shown. These results designate a negative and significant relationship between Emotional Exhaustion and Personal Accomplishment, between Depersonalization and Personal Accomplishment.

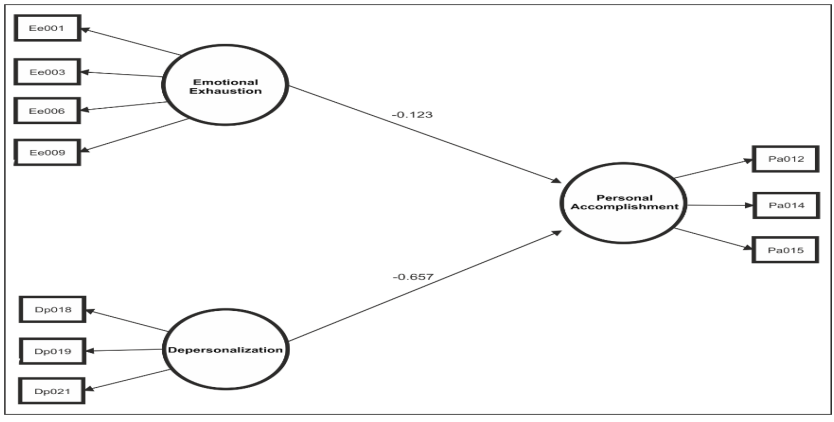

Figure 2. Results of PLS-SEM Analysis

In PLS-SEM, an important indicator for the path models is the coefficient determination (R2). R2 value is used for the determination of the model's predictive power. This value represents the combined effects of exogenous latent variables on a certain endogenous latent variable (Hair,

Hult, Ringle, & Sarstedt, 2017). R2 values more than 0.20 are considered to be high. For this study, the value in Table 4 is regarded as high.

Table 4. R2 Value of the Dependent Variable

Variable	R^2
Personal Accomplishment	0.503

The other indicator in PLS-SEM is effect size f2. It is used to understand the impact of a latent variable on another. The latent variable that we try to understand its effect size is omitted from the model. Then, measure the change in R2. The values of 0.02, 0.15 and 0.35 represent respectively following effects as small, medium and large effects (Cohen, 1988).

Table 5. Effect Size(f2) Values

Relations		f^2
Emotional Exhaustion	→ Personal Accomplishment	0.027
Depersonalization	→ Personal Accomplishment	0.766

Another indicator in PLS-SEM is Stone-Geisser's Q2 value (Geisser, 1974). This value is calculated for each construct in the model. It also refers to the predictive relevance of a dependent variable. Blindfolding procedure is used to produce this value. Q2 values larger than 0 indicate enough predictive value. Regarding below zero, it can be said that there is no predictive relevance. Table 6 presents the Q2 value of dependent variable.

Table 6. Q2 Value of the Dependent Variable in PLS-SEM

Variable	Q^2
Personal Accomplishment	0.264

Conclusion

This research provides an important contribution to the existing literature by explaining the statistically significant relationships among personal accomplishment, emotional exhaustion and depersonalization. The findings designate a negative and significant relationship between emotional exhaustion and personal accomplishment, and between deperson-

alization and personal accomplishment. The practical managerial implications of this research can be suggested as follows: First, modifications in work environment may prevent the feelings of emotional exhaustion and depersonalization of individuals. Especially for the sales force, trainings, motivation activities, incentive programs, job design and social events may exert positive influence. Second, increased level of personal accomplishment feelings of individuals may create happy and satisfied employees for the company, which might have a positive effect on the overall presence of the company. Finally, there is a need to measure and evaluate the burnout level of employees and develop programs accordingly to reduce the risk of declining personal accomplishment level of individuals so that the costs of burnout to organizations can be minimized.

As for the limitations, sample size may be noted as the most important limitation of this research. With regard to Turkish pharmaceutical industry, it is considered as a constraint. Therefore, for the future researches, it can be recommended that this research can be conducted in larger samples and comparative studies between the countries might also be implemented.

Kaynakça / References

Akkoç, İ. and Tunç, H. (2015). Örgüt çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin araştırılması: Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğü örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18*(34), 1-21.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Washington, DC.: Fourth Edition.

Anderson, J. and Gerbing, D. (1988). Structural equation modelling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103 (3), 411-423.

Ardıç, K., and Polatcı, S. (2008). Tükenmişlik sendromu akademisyenler üzerinde bir uygulama:GOÜ örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(2), 69-96.

Bakan, H., ve Tombak, N. (2014). İdari personelin tükenmişlik düzeylerinin sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7*(35), 681-695.

Barutçu, E., and Serinkan, C. (2008). Günümüzün önemli sorunlarından biri olarak tükenmişlik sendromu ve Denizli'de yapılan bir araştırma. *Ege Akademik Bakış, 8*(2), 541-561.

Budak, G., and Sürgevil, O. (2005). Tükenmişlik ve tükenmişliği etkileyen örgütsel faktörlerin analizine ilişkin akademik personel üzerinde bir uygulama. *D.E.Ü.İİ.B.F. Dergisi, 20*(2), 95-108.

Civelek, M. (2018). Comparison of covariance-based and partial least square structural equation modeling methods under non-normal distribution and small sample size limitations. *Eurasian Econometrics, Statistics & Empirical Economics Journal*, 10, 39-50.

Civelek, M. (2018). *Essentials of structural equation modeling*. Lincoln: University of Nebraska Lincoln-Zea Books.

Civelek, M. (2018). *Yapısal eşitlik modellemesi metodolojisi*. İstanbul: Beta.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.

Deran, A., and Beller, B. (2015). Muhasebe meslek mensuplarında tükenmişlik sendromu üzerine Giresun il merkezinde yapılan bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 45, 69-93.

Doğan, Z., and Nazlıoğlu, E. H. (2010). Muhasebe meslek mensuplarında tükenmişlik sendromu üzerine bir araştırma. *"İŞ, GÜÇ" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 12*(3), 97-116.

Eker, M., and Anbar, A. (2008). Work related factors that affect burnout among accounting and finance academicians. *"İş,Güç" The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 10*(4), 110-137.

Emhan, A., Mengenci, C., Taşdöven, H., and Garayev, V. (2014). Yapısal eşitlik modeli kullanılarak iş memnuniyeti, yönetici desteği ve tükenmişlik kavramları arasındaki ilişkilerin analizi: Bankacılık sektöründe bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14*(27), 2148 – 3043.

Fornell, C. and Larcker, D. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, *18*(1), 39-50.

Freudenberger, H. J. (1974). Staff burnout. *Journal of Social Issues*, 30, 159-165.

Graux, J., Lemoine, M., El Hage, W., and Camus, V. (2012). From depersonalization to hallucination. *Psychopathology*, 45, 42–52.

Güllüce, A. Ç., and İşcan, Ö. F. (2010). Mesleki tükenmişlik ve duygusal zeka arasındaki ilişki. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, *5*(2), 7-29.

Hair, J., Hult, G., Ringle, C., and Sarstedt, M. (2017). *A primer on partial least squares structural equation modeling PLS-SEM*. Los Angeles: SAGE.

Halbesleben, J. R., and Buckley, M. R. (2004). Burnout in organizational life. *Journal of Management, 30*(6), 859–879.

Helvacı, I., and Turhan, M. (2013). Tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi: Silifke'de görev yapan sağlık çalışanları üzerinde bir araştırma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 1*(4), 58-68.

Jackson, S. E., Schwab, R. L., and Randall, S. S. (1986). Toward an understanding of the burnout phenomen. *Journal of Applied Psychology, 71*(4), 630-640.

John, A. G., Francis, A. I., and Innocent, I. (2012). Improving sales performance through sales force motivation strategies: A study of pharmaceutical firms in Nigeria. *Int.J.Buss.Mgt.Eco.Res., 3*(5), 620-626.

Kaya, D. Ş., and Arıöz , A. (2014). Ebe ve hemşire öğrencilerinde tükenmişlik düzeyi ve etkileyen faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 89-99.

Kayabaşı, Y. (2008). Bazı değişkenler açısından öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 191-211.

Maslach, C., and Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupatıonal Behaviour*, 2, 99-113.

Maslach, C., and Leiter, M. P. (2008). Early predictors of job burnout and engagement,. *Journal of Applied Psychology, 93*(3), 498 –512.

Maslach, C., Schaufeli, W. B., and Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annu. Rev. Psychol*., 52, 397–422.

Medford, N., Sierra, M., Baker, D., and David, A. S. (2005). Understanding and treating depersonalisation disorder. *Advances in Psychiatric Treatment*, 11, 92–100.

Mohd Yunus, J. B., Bin Mahajar, A., and Yahya, A. Z. (2009). The empirical study of burnout among nurses of public hospitals in the Nothern Part of Malaysia. *The Journal of International Management Studies, 4*(3), 56-64.

Sağlam-Arı, G. and Çına-Bal, E. (2008). Tükenmişlik kavramı: Birey ve örgütler açısından önemi. *Yönetim ve Ekonomi, 15*(1), 131-148.

Saxe, R., and Weitz, B. A. (1982). The SOCO scale: A measure of the customer orientation of salespeople. *Journal of Marketing Research*, XIX, 343-351.

Sugiura, M., Hirosawa, M., Tanaka, S., Nishi, Y., Yamada, Y., and Mizuno, M. (2009). Reliability and validity of a Japanese version of the Cambridge depersonalization scale as a screening instrument for depersonalization disorder. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 63, 314–321.

Şıklar, E., and Tunalı, D. (2012). Çalışanların tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi: Eskişehir örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 75-84.

Totawar, A. K., and Nambudiri , R. (2012). An overview of depersonalization in the organizational context. *Indore Management Journal, 4*(2), 64-72.

Yeniçeri, Ö., Demirel, Y., and Seçkin, Z. (2009). Örgütsel adalet ile duygusal tükenmişlik arasındaki ilişki: İmalat sanayi çalışanları üzerine bir araştırma. *KMU İİBF Dergisi, 11*(16), 83-99.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Pehlivanoğlu, M. Ç. & Civelek, M. E. (2019). The effects of emotional exhaustion and depersonalization on personal accomplishment in pharmaceutical industry. *OPUS–International Journal of Society Researches, 11(18*), 2071-2086. DOI: 10.26466/opus.566917

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 29/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/06/2019

Sigorta Ürünlerinin Dijital Pazarlamaya Etkisi Üzerine Bir Araştırma[1]

DOI: 10.26466/opus.558980

*

Hakan Özcan * - Gökhan Demiral**

* Dr.Öğr.Üyesi, Istanbul Okan Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Tuzla/İstanbul
E-Posta: hakan.ozcan@okan.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-4000-9830
** Y.L Öğrencisi, Istanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Mecidiyeköy/İstanbul
E-Posta: gokhandemiral74@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-8982-5425

Öz

Gelişen ve değişen teknoloji hayatımızın her alanında etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde ilaç sektörü de global değişmelere paralel olarak gelişim göstermiştir. Sosyal iletişim ağlarının kullanımının artması ile pazarlama ve satış teknikleri açısından yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Ülkemizde tıbbi ürünlerin dijital ortamlarda satılması ve reklamı yapılması yasaktır. Ancak takviye ilaçları ve bitkisel tıbbi ürünler pazarlayan işletmeler dijital pazarlama ile satış yapmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada dijital pazarlamanın ilaç sektöründe etkin bir şekilde kullanılması için neler yapılması gerektiği araştırılmıştır. Pazarlama sürecinde sigortanın etkisi ve sigorta ürünlerinin kullanımı analiz edilmiştir. Dijital pazarlamanın etkin kullanılması için bir dizi teşviklere ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Kullanıcıların puan, giyim çeki, prim ve tatil ile ödüllendirilmesi beklentiler arasındadır. Online ürün satışı yapan firmalar müşterilerine satınalma miktarına göre verilecekleri puanlama ile; sigorta hizmeti alternatifini sunabileceklerdir. Kullanıcılara sağlık, hukuk, konut, işyeri ve araçları konusunda sigorta asistans ve bilgi hattı hizmetleri sunulabilecektir. Dijital platform üzerinden satın alınan ürünler için sigorta yapılması da sürece olumlu katkı sağlayacaktır. Sipariş edilen ürünün hasarlı teslim alınması riski, bu tip pazarlamanın gelişimindeki en önemli bir engellerden biridir.

Anahtar Kelimeler: *Sigorta, İlaç Sektörü, Dijital Pazarlama*

[1] *Çalışma Dr.Öğr.Üyesi Hakan ÖZCAN, danışmanlığında Gökhan DEMİRAL tarafından İstanbul Okan Üniversitesi, Sos.Bil.Enstitüsünde "İlaç Sektörünün Dijital Pazarlamaya Geçişte Mevcut Alışkanlıklarının Yeni Sisteme Adaptasyonu Üzerine Araştırma" başlığı ile tamamlanmış tezin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 29/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/06/2019

A Study on The Effect of Use of Insurance Products on Digital Marketing

*

Abstract

Developing and changing technology has been used effectively in every aspect of our life. The pharmaceutical sector in our country has also developed in parallel with global changes. With the increasing use of social networks, new opportunities have emerged in terms of marketing and sales techniques. In our country, it is forbidden to sell and sell medical products in digital media. However, companies that market reinforcement medicines and herbal medicinal products aim to sell with digital marketing. In this study, it has been researched what should be done in order to use digital marketing effectively in pharmaceutical industry. The impact of insurance on the marketing process and the use of insurance products were analyzed. A number of incentives have been identified for the effective use of digital marketing. It is expected that users will be rewarded with points, clothing checks, premiums and holidays. The companies that sell online products will be given to customers according to the amount of purchase by scoring; provide insurance service alternative. We will be able to provide insurance assistance and information line services to users on health, law, housing, workplace and vehicles. Insurance for products purchased through the digital platform will also contribute positively to the process. The risk of receiving a product in a damaged manner is one of the most important obstacles in the development of this type of marketing.

Keywords: *Insurance, Pharmaceutical Industry, Digital Marketing*

Giriş

Teknolojinin gelişmesi ve dünya nüfusunun artmasına paralel olarak toplumun ihtiyaç ve beklentileri de değişmiştir (Ercan ve Top, 2016, s.1-7). Gelişen ve değişen teknoloji hayatımızın her alanına girmiş ve etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır**.** Bunun sonucunda da dijital platformlar ön plana çıkmıştır.Ülkemizde ilaç sektörü de global değişimlere paralel olarak değişim göstermiştir. Sosyal iletişim ağlarının kullanımının artması ile pazarlama ve satış teknikleri açısından yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Mobil cihazlar ile müşteriler satın almak istedikleri hizmet ya da malın kaynağına hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir. Üreticiler de mesajlarını direkt tüketicilere ileterek satınalma davranışlarında etki yaratabilmektedirler (Kaya, 2009).

Ülkemizde "Beşeri Tıbbı Ürünlerin Tanıtım Faaliyetleri" yönetmelikle düzenlenmiştir (Resmi Gazete, 2015, s.29405). Yönetmelikte "Ürünlerin halka açık tüm mecralarda, internet gibi iletişim ile medya ortamında film, haber program, dizi film ve benzeri yollarla direkt ve endirekt olarak topluma tanıtımı yasaklanmıştır. Pazara ilk kez sunulan ürünlerin dergi/gazete ilanları ve bitkisel tıbbı ürünlerin satışı bu kapsam dışında bırakılmıştır. Bu sınırlar içerisinde bitkisel tıbbı ürünler pazarlayan işletmeler; dijital ortamlarda gerçeğe yakın faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu ortamları hedef kitleleriyle uzun dönemli değişim ilişkileri yaratmaya, sürdürmeye ve geliştirmeye yönelik bir araç olarak kullanmayı hedeflemektedir.

Nüfus sayısının artması, beklenen yaşam süresinin uzaması, nüfusun sosyo- demografik özelliklerinin değişmesi, yaşam koşullarının farklılaşması ve ekosistemin bozulması; karşılaşılan sağlık sorunlarının çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu aşamada ilaç sektörünün hayat standartlarının yükseltilmesinde ve sağlıklı bir ömür sürdürülmesinde önemli bir yeri vardır. Bu çalışmada dijital pazarlamanın ilaç sektöründe etkin bir şekilde kullanılması için neler yapılması gerektiği araştırılmıştır. Pazarlama sürecinde sigortanın etkisi ve sigorta ürünlerinin kullanımı analiz edilmiştir.

Dijital pazarlamanın etkin kullanılması için bir dizi teşviklere ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Kullanıcıların puan, giyim çeki, prim ve tatil ile

ödüllendirilmesi beklentiler arasındadır. Online ürün satışı yapan firmalar müşterilerine satınalma miktarına gore verilecekleri puanlama ile; sigorta ürün/hizmet hediye imkanı sağlanabileceklerdir. Kullanıcılara sağlık, sosyal, hukuk, konut, işyeri ve araçları konusunda sigorta asistans ve bilgi hattı hizmetleri sunulabilecektir. Ayrıca dijital platform üzerinden satın alınan ürünler için sigorta yapılması da sürece olumlu katkı sağlayacaktır. Ürünün hasarlı teslim alınması riski, uygulamanın önündeki önemli bir engeldir.

Pazarlama

Pazarlama, müşteri ilişkilerinin işletme amaçlarına ulaşılmasını sağlayacak biçimde yönetilmesidir. Müşteri memnuniyetini sağlayarak mevcut müşterileri elinde tutmak ve işletme için daha değerli müşteriler haline getirmeyi, İhtiyaç ve isteklerini karşılayacak değeri vaat ederek yeni müşteriler kazanmayı amaçlar (Şanlıöz vd, 2013, s.250-260).

Pazarlamanın tarihsel gelişimi incelendiğinde, işletmelerin ürün odaklılıktan tüketici odaklılığa doğru geçen bir süreç olduğu görülmektedir (Yeyeli, 2006, s.197-228). Pazarlama mantığının geçmişten günümüze dönüşümüne baktığımızda tarih boyunca değişerek geliştiğini, tüketici merkezli olduğunu görmekteyiz (Yengin ve Tezcan, 2018, s.113-123).

1900-1930 yılları arası ne üretirsem satarım fikrinin hâkim olduğu bir dönemdir. **1**930-1950 yılları arası her arz kendi talebini yaratır felsefesi ile şekillenmiştir. Bu dönemde satış odaklı çalışılmış, ürünü satma becerisi ön plana çıkmıştır. 1950-1990 yılları arası kaliteli bir ürün zaten alıcı bulur fikri ön planda olmuştur (Şanlıöz, 2013, s.250-260). 1990-2000 yılları arası tüketici odaklı post modern pazarlama anlayışı gelişmiş, tüketici neyi üretmemizi istiyorsa, bizden ne talep ediyorsa onu üretiriz düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Müşteri yakından takip edilmeye başlanmış, sürekli iletişim halinde kalınmış, memnuniyet ve sadakat düzeyleri yükseltilmeye çalışılmıştır (Yeyeli, 2006, s.197-228; Şanlıöz, 2013, s.250-260). 2000'li yıllar ise klasik Pazarlama değerleri yerini gelişen elektronik sistemleri ve internet teknolojilerine bırakmaya başlamış, işletmelerin pazarlama süreçleri de bu duruma adapte edilmiştir. Grant'in balık neredeyse orada avlan dediği alışılmış pazarlama yaklaşımının tersine mobil pazarlama, balık çiftliği kurmak yaklaşımını kabul etmiştir. Mobil ve

internet teknolojisinde kaydedilen gelişmeler zaman ile yer kısıtlarına bağlı kalınmadan hedef kitleye çabuk erişim yollarını sağlamıştır (Alabay, 2010, s.213-235; Şanlıöz, 2013, s.250-260; Yeygel, 2006, s.197-228; Yengin, Tezcan, 2018, s.113-123)

Mobil Pazarlama

Mobil Pazarlama Derneği'nin tarifine göre; örgütlerin hedef kitleleri ile mobil araçlar üzerinden iletişime geçmek amacıyla gerçekleştirdikleri çeşitli etkileşimli uygulama yöntemlerine mobil pazarlama denir. Mobil pazarlama; tüketicide satınalma isteği yaratarak, mobil alan üzerinden veya mobil ürünler kullanılarak yapılan marka faaliyetleri olarak da tarif edilmektedir (Karaca ve Gülmez, 2010, s.69-81; Yengin ve Tezcan, 2018, s.113-123). Klasik pazarlama anlayışı mobil pazarlama ile bütünleşmiş, tüketici ile interaktif iletişim kurma aracı olarak kullanılmıştır (Karaca ve Gülmez, 2010, s.69-81, Şanlıöz, 2013, s.250-260). Mobil pazarlama şirketleri düzenledikleri kampanyaların daha etkili olmalarını, ürün ya da hizmetlere ilişkin yeni bir takım bilgilerin verilmesini, müşterilerin farkına varmasını, hatırlamalarını, marka imajını değiştirmeyi, markayı yeniden ve daha fazla miktarda satın almasını amaçlamaktadır (Karaca ve Gülmez, 2010; s.69-81). Mobil pazarlamanın temeli sayılan ilk faaliyetler bilgisayar dışı ortamda gerçekleştirilmiştir (Kaya, 2009). Ekonomik, bilimsel, sosyal, politik düşünüş ve yaşayış şekillerine katkı sağlayan bilgi toplumu sosyal yapının ağ toplumu haline dönüşmesi ve bilgi teknolojisinin kullanılması ile mobil pazarlama ortaya çıkmıştır (Yengin ve Tezcan, 2018, s.113-123).

Birçok ülkede dijital telefon aboneliğinin artışı internet kullanımından daha hızlı olmuştur. Mobil pazarlama mobil iletişim teknikleri yoluyla bir müşteriden diğerine reklam mesajları iletmeyi amaçlamaktadır. Yapılan çalışmalar kişisel mesajların müşteriler tarafından daha güvenilir bulunduğunu göstermiş, tanıdıkları bir kişiden mesaj alan müşterilerin mobil pazarlama kampanyalarına daha sıklıkla katıldıklarını belirlemişlerdir. Türkiye de mobil pazarlama faaliyetleri 10'un üzerinde sektörde yoğunlukla kullanılmaktadır (Karaca ve Gülmez, 2010, s.69-81).

Türkiye nüfusu 2018 yılsonu itibarı ile 82 milyona yaklaşmıştır. TÜİK istatistiklerine gore ülkemizde internet kullanan bireylerin sayısı 2016 yılı itibarıyla %76,3 olmuştur. Her on hanenin sekizi internet erişim imkânına

sahiptir. Hanelerin %96,9'unda cep telefonu bulunmakta, %65,2'si mobil internete erişim sağlamaktadı Bu kişilerin %34,1'i internet üzerinden alışveriş yapmaktadırlar. İnternet üzerinden yapılan alışverişlerde % 60'ı giyim ve spor malzemesi, %29,7'si seyahat bileti, araç kiralama vb. %25,8'i ev eşyası (Oyuncak, mobilya, beyaz eşya vb.), %21'i elektronik araçlar (kamera, cep telefonu, TV, radyo, DVD oynatıcı vb.), %19,8'i gıda maddeleri ile günlük gereksinimler (tütün, kozmetik, çiçek ve içecekler) satın almışlardır. Son 3 ay içerisinde İnternet kullanan bireylerden İnterneti hemen her gün veya haftada en az bir defa kullanan bireylerin oluşturduğu düzenli İnternet kullanıcı oranı 2016 yılında %94.9 olmuştur.

Dijital Pazarlama

Dijital pazarlama genel anlamıyla hedef pazarlara yönelik olarak internet ortamında ürünlerin geliştirilmesi, fiyatlandırılması, tutundurulması ve dağıtılmasına ilişkin stratejik bir süreçtir. Dijital araçların yoğun olarak kullanıldığı uygulamaları ifade etmektedir. Pazarlama yönetiminin temelinde bilgi, bilgiye hızlı erişim ve etkin bir bilgi yönetimi yatmaktadır (Kaya, 2009). Bilgisayar kullanımının yaygınlaşması verilerin dijital ortamda hızlı ve etkin yönetilmesini arttırmıştır. Dijital pazarlama sayesinde pazarlamanın bütün yönlerinde "müşteri ve firma" ilişkileri hızla kurulabilmekte ve yönetilebilmektedir (Kaya, 2009).

Geleneksel ve dijital pazarlamanın faklı yönleri; bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, internetin yaygınlaşması, iş hayatının küreselleşmesi, yükselen müşteri değeri ile müşteri ilişkileri sebebiyle veri tabanı oluşturma ihtiyacının artması ve kar amacı olmayan kuruluşlarda pazarlamanın öneminin artmasıdır (Toksöz, 2010). Ekonomik faaliyetler teknolojik ilerlemelerle birlikte giderek çeşitlenmektedir (Coşkun, 2015).

İşletmeler farklı amaçlarla dolaylı ve doğrudan ihracat, lisans verme, ortak yatırım ve doğrudan yatırım yapabilmek için Uluslarasılaşma yoluna gitmektedirler. Uluslararasılaşmanın en temel yolu ihracattır. İhracat yapabilmek için işletmelerin kullandığı pazarlama yöntemlerinin başını dijital (internetten) pazarlama oluşturmaktadır (Metin, 2016, s.4697-4709). İlaç Sanayinde Dijital Pazarlama yöntemleri kullanıldığında; ilaç mümessillerinin takibi, ürün ve sunum performanslarının geri bildirimi, hekimlerin az zamanda doğru bilgiye ulaşması, dijital dönüşüm ile iş

akışında zaman azaltma, anket ve formlar ile sistemin ve ürünlerin, stratejilerin sürekli gelişmesi sağlanır (Korkmaz, 2017, s.266-277).

1. Dijital Pazarlama Adımları

Dijital pazarlama dört basamaktan oluşmaktadır:

1. Müşteri dikkatini satışın yapıldığı ortama çekebilmek amacıyla yapılan etkinliklerdir. Arama motoru reklamları, arama motoru optimizasyonu, e-mail pazarlama, viral pazarlama, sosyal medya pazarlama, gelir ortaklığı, reklam ortaklığı, içerik üretme/paylaşma, çevrimiçi tanıtımlar bu başlık altında sayılabilir (Köse, Yengin, 2018, s.77-111).
2. Müşterinin istenilen ortama girdikten sonra satıcının hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak aktiviteler bu basamağı oluşturmaktadır. Dijitalleşme ve dijital teknolojiler, sosyal, kültürel, toplumsal ve ekonomik birden fazla alanı etkileme eğilimindedir. Geleneksel muadillere göre daha verimli, güçlü ve esnek olmaktadırlar. İşletmelerin daha çok insana erişebilmesi, ilgi ve gereksinimlerini karşılayacak hedef mesajları gönderebilmesi, topluluklarla gerçek zamanda iletişim kurabilmesi, toplu geri bildirim alabilmesi, kontrolün işletmelerde olması ve küçük bir bütçenin yeterli olması önemli faktörlerdendir (Köse ve Yengin, 2018, s.77-111).
3. Uygulamaların yapılışlarını değerlendirilmesi ve rakiplerle karşılaştırılması açısından önemli bir adımdır. Geleneksel yöntemlere kıyasla performansı daha doğru ölçülebilmektedir. Kişiye özel ölçümler yapılabilmekte, müşteriler ve tercihleri hakkında çevrimiçi daha fazla bilgi elde edilebilmektedir (Altındal, 2013).
4. Hazır müşterileri memnun etmek ve sürekli hale getirme çalışmalarını kapsar. İyi müşteri hizmetleri sunma, E-mail pazarlama, sadakat programları dinamik fiyatlandırma stratejileri uygulama, kişiselleştirme, bu kavramın basamakları altında sayılabilir (Altındal, 2013).

İlaç Sanayinde Tanıtım ve Pazarlama

Pazarlama bir ürün veya hizmetin ilk oluştuğu andan son kullanıcıya kadar geçen sürede her basamakta değişik araçların kullanıldığı bir yönetim bilimidir. Pazarlamanın nihai amacı ilgili ürün veya hizmetin en yüksek pazar payını alarak marka bilinirliliğini en yüksek seviyeye taşıyıp, ticari olarak şirketlere verim sağlamaktır. İlaç şirketlerinde zorlu pazar koşullarında mücadele edebilmek için hedef pazarlara odaklanılması, yeni pazarların bulunması, genişletilmesi, ürün yararlarının iyi anlatılması ve pazarlama harcamalarının en uygun şartlarda yapılması gerekmektedir (Civaner, 2006; İlaç Sektörü Raporu, 2016).

Dünya Sağlık Örgünün tanımına göre ilaç endüstrisinde tutundurma ilaçların reçetelenme, temin edilme, satın alınma ve/veya kullanımı arttırmak olan tüm bilgilendirici ve ikna etmeye yönelik etkinliklerdir. Türkiye İlaç Sektöründe;

Kişisel Satış ve Ürün Numunesi: Satış sunumları, doktorlar ile öğle ve akşam yemekli sunumları, ücretsiz numuneler,

Hediyeler: Sempozyumlar, paneller bilimsel yayınların basılı dağıtımı şirket gazeteleri dergi reklamları, eğlence programları, bilgisayar bağlantısı ve internet, marka ismini hatırlatıcı kalem, takvim, not defteri,

Halkla İlişkiler: Karar verici kişiler ile devlet kurumlarına halkla ilişkiler Telekonferanslar, tıbbi konulu ses, videokaset, cd,

Reklam ve doğrudan posta: Doğrudan postalama, toplumsal amaçlı yatırımlar,

***Yeni iletişim yolları*:** İnternet ve sosyal medya tutundurma araçları olarak kullanılmaktadır (Civaner, 2006).

Teknolojinin başlangıç noktası sayılan Endüstri Çağı insanın hayata bakış açısını değiştirmiştir. Teknoloji hayatın her alanına etki etmiş, halkla ilişkiler, reklam ve pazarlama alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Standart kavramı tükettiği ve ürettiği ürünlere/nesnelere yansımış, yaşamını kolaylaştırmıştır. Bireyler için teknoloji nefes alıp verme gibi hayati önem taşımaya başlamıştır (Köse ve Yengin, 2018, s.77-111). Dijital devrim ise gerçek yaşamdaki eylemlerin dijital ortama taşınmasıyla başlamıştır. Dijital pazarlamanın temel dayanağı insandır. Pazarlama stratejileri üzerinde etkisini hissettiren internet, pazarlama iletişimi

stratejisini de biçimlendirmektedir.Türkiye ilaç sektöründeki yönetmelik/ düzenlemelerden dolayı firmalar sosyal medyada sadece kurumsal bilinirliklerini destekleyecek çalışmalar yapabilmektedirler. Ödemesi sağlık bakanlığı tarafından gerçekleştirilmeyen ve ruhsatı Sağlık Bakanlığı tarafından olmayan ürünler için reklam kampanyaları düzenlenebilmektedir. Sosyal medya, kullanıcı sayılarının artması ile dijital pazarlamanın önemi önemini artmıştır (Tayız, 2014).

Türkiye İlaç Ve Tıbbi Cihaz Kurumunun (TİTCK) hukuk bölümü ilaç reklamlarının kesin olarak yasak olduğunu bildirmiştir. Buna göre 6112 sayılı kanunun anılan hükümle, reçeteye tabii olmayan ilaçlar ve tedavilerin reklamlarının dürüstlük ilkesi çerçevesinde, gerçeği yansıtan ve doğrulanması mümkün unsurlardan oluşarak hazırlananlara reklamlara imkân yolu açmış olsa da bu alanda özel Kanun niteliği taşıyan 1262 sayılı kanuna (İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar) göre ilaçların reklamı mümkün olamamaktadır. Ancak reçetesiz ürünlerin reklamının kesinlikle yasak olduğunu belirtir bağlayıcı hüküm yoktur (Resmi Gazete, 19279, s.901-910). Bu açık durumdan ötürü ülkemizde Takviye Edici Gıda statüsünde olan vitamin ve vitamin kombinasyonları, bebek mamaları ile dermokozmotik ve CE belgeli suni gözyaşı ürünleri internet ortamında tanıtımı ve satışı yapılmaktadır ayrıca birçok vitamin ve bebek mamasının Televizyon reklamları yayınlanmaktadır.

Teknolojinin başlangıç noktası sayılan Endüstri Çağı insanın hayata bakış açısını değiştirmiştir. Teknoloji hayatın her alanına etki etmiş, halkla ilişkiler, reklam ve pazarlama alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Standart kavramı tükettiği ve ürettiği ürünlere/nesnelere yansımış, yaşamını kolaylaştırmıştır. Bireyler için teknoloji nefes alıp verme gibi hayati önem taşımaya başlamıştır (Köse ve Yengin, 2018, s.77-111). Dijital pazarlamanın temel dayanağı insandır. Pazarlama stratejileri üzerinde etkisini hissettiren internet, pazarlama iletişimi stratejisini de biçimlendirmektedir.Türkiye ilaç sektöründeki yönetmelik/ düzenlemelerden dolayı firmalar sosyal medyada sadece kurumsal bilinirliklerini destekleyecek çalışmalar yapabilmektedirler. Ödemesi sağlık bakanlığı tarafından gerçekleştirilmeyen ve ruhsatı Sağlık Bakanlığı tarafından olmayan ürünler için reklam kampanyaları düzenlenebilmektedir sosyal medya, kullanıcı sayılarının artması ile dijital pazarlamanın önemi önemini artmıştır (Tayız, 2014).

Dijital Pazarlamada Verilebilecek Sigorta Hizmetleri

Dijital pazarlamada verilecek sigorta hizmetleri 3 şekilde olabilmektedir. Bunları satınalınan ürün için yapılan nakliyat sigortası, kullanıcıya yönelik ferdi kaza sigortası ve asistans hizmetleri sınıflandırabiliriz. Sigorta teknik olarak; hayatımızdaki risklerin gelecekte bizlerin can, mal ve sorumluluklarında oluşturcağı zarar ve hasarlar için önceden prim ödeme kaydı ile oluşan bir güvence sistemidir (Özcan, 2018). Sistemin özünde zaraları ortak karşılama mantığı bulunmaktadır. Dolayısı ile yukarıda bahsi geçen sigorta uygulamaları için sigorta havuzuna prim girişi şarttır. Prim ödeme yükümlüğü dijital platformlarda satış yapan ilaç satıcılarına ait olacaktır. Prim olmadan sigorta sisteminden bahsedilemez.

Nakliyat sigortası satınalınan ürün için yapılabilecek bir police türüdür. Ürünün siparişinden müşteriye teslimine kadar geçen sürede başına gelebilecek hasar ve kayıp teminatını içerir. Bu hizmetin hediye olarak müşterilere verilmesinin satış artışında önemli bir etkisi olabilecektir.

Ferdi kaza sigortası ise sistemi kullanan kişilere yönelik bir can sigortası türüdür. Vefat, tedavi ve maluliyet teminatları vardır. Bu hizmet bir meblağ sigortası türüdür; yani riskmin gerçekleşmesi durumunda poliçe şartlarına göre ödeme yapılacaktır. Bu hizmetteki en önemli detay ise teminatın miktarıdır. Bu miktar ne kadar ise riskin gerçekleşince o kadar ödeme yapılır. Örneğin vefat teminatı poliçede 5.000 TL ise ölüm durumunda bu bedel ödenecektir. Aynı şekilde teminat 500.000 TL ise ölüm durumunda 500.000 TL ödenecektir. Maluliyet durumunda ise police genel şartlarında vücudun organları için farklı sakatlık oranları vardır.

Asistans hizmetlerini ise kişiye, konuta/işyerine destek ve hizmet hatları olarak çeşitlendirebiliriz. Kişiye yönelik olanlar ise ücretsiz ambulans, acil doktor, check-up ve ilk tıbbi müdahale hizmetleridir. Konuttaki asistans hizmetleri ise acil durumlarda ücretsiz su tesisat, elektrik tesisat, cam ve çilingir desteğidir. Bu hizmetler sigortalılara 365 gün 24 saat verilmektedir. Gece ilerleyen bir saatte konutunun anahtarını kaybetmiş bir kişi için çilingir hizmeti çok önemli bir yardım uygulamasıdır. Aynı şekilde araçlar için çekme, çekilme, kurtarma, akü bitmesi, lastik değiştirme, benzin bitmesi, kaza sonrası ulaşım masrafları, konaklama vb hizmetleri içermektedir. Bahsi geçen tüm bu hizmetlerin sınırsız değildir

ve yapılan sözleşmeye gore limitleri vardır. Bazı hizmetlerde ise bir limit yoktur ve bunlar telefon ile yapılan danışma talepleri teminatları olup; hukuki danışma, tıbbi danışma, bilgi alma hatları, rezervasyon sistemleri, araç kiralamada aracılık, adrese yönlendirme ve anlaşmalı kurumlarda indirim hizmetlerini kapsamaktadır.

Araştırma

Literatür

Günümüzde sigorta şirketleri için ürün ve hizmetlerin pazarlanmasında müşterilerle gittikçe daha fazla dijital iletişim kurmak önem kazanmaktadır. Bu çağ sigorta sektöründe dijital çağ olarak bahsedilmektedir. Yapılan araştırmalar sigorta sektörü için dijital dönemin başladığına dikkat çekmektedir. Çalışmanın amacı hayat dışı sigorta şirketlerinin dijital sigorta uygulamalarını araştırmaktır. Çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren 38 hayat dışı sigorta şirketinin internet siteleri incelenerek dijital sigorta uygulamasında hangi seviyede oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bazı sigorta şirketleri gelişmiş dijital sigorta uygulamaları sunarken, bazı şirketlerde dijital uygulamalar bulunmamaktadır (Yuldakul ve Dalkılıç, 2016).

İstanbul'da faaliyet gösteren ve JCI (Joint Commission International) akreditasyonu almış olan hastanelerin uluslararası kapsamda sağlık turistlerine ulaşmak amacıyla yürüttükleri dijital iletişim çalışmalarının ortaya konulması amacı bir çalışma yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre hastanelerin dijital iletişim kanallarında farklı dallarda verdikleri hizmetler, başarıları, hekimlerinin katıldıkları bilimsel toplantılar, ek hizmetler, sunulan ulaşım destekleri gibi konularda bilgi aktarımı yaptıkları, fotoğraf ve video paylaştıkları belirlenmiştir. Ancak hastanelerin dijital iletişimin etkileşim kurma olanağından yeterince faydalanamadığı saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, dijital iletişim kanalları sağlık turizminde bir bilgi aktarım aracı olarak kullanılmaktadır (Öksüz ve Altıntaş, 2017).

Gelecekte büyüme trendi gösteren Türk Sigorta Sektörünü incelemek, sektörün büyümesinin önündeki fırsat ve engelleri tespit etmek amacı ile bir araştırma hazırlanmıştır. Bu amaçla araştırmacı, sigorta sektörünün

neden ortaya çıktığı, nasıl geliştiği ve poliçe sahibine sunduğu ayrıcalıkları işleyecektir. Türk Sigorta Pazarını, dünyadaki ve Avrupa'daki sigorta pazarları ile kıyaslanmıştır. Günümüzde birçok sektörde trend haline gelmiş dijital dönüşüm trendlerinin sigorta sektöründe yapılan ve yapılacak uygulamaları işlenmiştir Bulut teknolojisi, akıllı mobil cihazlar, nesnelerin interneti, insansız hava araçları ve yapay zeka gibi gelişmelerin sektöre sağlayacağı faydaları incelenmiştir. Tüm gelişmeleri Türk Sigortacılığı ve acenteler tarafından değerlendirerek, dijital dönüşümün Türk Sigortacılığında uygulanma biçimlerini gözlemlenmiştir (Özyalçın, 2017).

Araştırmanın Evreni

Araştırmanı evreni İstanbul ilinde ilaç sektöründe çalışan doktor, hemşire lerden oluşmaktadır. Örneklemi ise, katılımcılar arasından basit tesadüfi örnekleme ile seçilen kişilerden oluşmaktadır.

Araştırma Metodolojisi

Literatür taramaları sonrası oluşturulan "İlaç Sektörünün Dijital Pazarlamaya Geçişte Mevcut Alışkanlıklarının Yeni Sisteme Adaptas yonu Üzerine Bir Araştırma" isimli anket formu Google Drive aracılığı ile anket çalışmasına katılmak isteyen kişiler ile paylaşılmıştır.

Çalışmaya başlanmadan önce 5 kişi ile ön çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışma ile soruların anlaşılma düzeyleri değerlendirilmiştir. Ön çalışma sonrası soruların anlaşılır olduğu, revizyon gerektirmediği belirlenmiş anket çalışmasına başlanmıştır.

Araştırmada verilerin toplanması için deneklere kapalı uçlu ve açık uçlu sorular sorulmuştur. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar kendi içlerinde sınıflandırılmıştır. Araştırmaya 102 kişi katılmış olup; elde edilen verilerin analiz edilmesinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Normallik analizi olarak Kolmogorov Smirnov testi kullanılmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm 4 soruluk sosyo demografik özelliklere yönelik yaş, cinsiyet, eğitim durumu, iş/meslek bilgilerini içeren sorulardan oluşturulmuş, ikinci bölüm dijital İletişim/ dijital

Pazarlama ile ilgili gün içinde toplam internet kullanım süresi, gün içinde iş için kullanılan internet süresi, internetten alışveriş yapmayı güvenli bulma durumu, kongre/bilgi şöleni ve eğitimlerin internet üzerinden canlı yayınlanması, (tek şık seçerek cevap verecekleri soru grubunu) İnternetten pazarlama faaliyetlerinde ürün hakkında bilgi vermek için sosyal medyanın kullanılması (faydalı olur, faydası olmaz, olumlu ya da olumsuz katkı sağlamaz seçeneklerinin sunulduğu 3'lü likert), internetten satın alınan ürünler (birden fazla şık seçebilecekleri soru grubu) toplam 7 sorudan oluşturulmuştur. Üçüncü bölüm ilaç sanayinde dijital pazarlama hakkında fikirlerinin sorulduğu; ilaç sanayinde pazarlama faaliyetlerinde herkesin ulaşabileceği reklam, video ve görseller kullanılabilir, sosyal medyada tanımlanmış hedef kitlenin ulaşabileceği sınırlı içerik paylaşımı, ürün lansmanı firmanın internet sitesi / sosyal medya aracılığıyla çevrimiçi yapılabilmeli (faydalı olur, faydası olmaz, olumlu ya da olumsuz katkı sağlamaz seçeneklerinin sunulduğu 3'lü likert) , ilaç pazarlamasında dijital yöntemlerin kullanılmasının olumlu yanları, ilaç pazarlamasında dijital yöntemlerin kullanılmasının olumsuz yanları, dijital pazarlamayı arttırmak için neler yapılabilir (açık uçlu) soruların sorulduğu ve verilen cevapların kendi içinde gruplandırıldığı toplam 18 sorudan oluşmuştur. Araştırma öncesi 5 kişi ile ön çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışma ile soruların anlaşılma düzeyleri değerlendirilmiştir. Ön çalışma sonrası soruların anlaşılır olduğu, revizyon gerektirmediği belirlenmiş anket çalışmasına başlanmıştır.

Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek durumu ***bağımsız değişken***, gün içinde toplam kullanılan internet süresi, gün içinde iş için kullanılan internet süresi, internetten alışveriş yapmayı güvenli bulma durumu, internetten satın alınan ürünler, pazarlama faaliyetlerinde sosyal medya kullanımı, herkesin ulaşabileceği reklam/ video/ görsel kullanımı, sosyal medyada tanımlanmış hedef kitlenin ulaşabileceği sınırlı içerik paylaşımı, online ürün lansmanı, kongre/sempozyumların internetten canlı yayınlanma durumu, pazarlama faaliyetlerinin dijital yapılması için gerekli düzenlemeler, ilaç pazarlamasında dijital yöntemlerinin kullanılmasının olumlu yanları, ilaç pazarlamasında dijital yöntemlerinin kullanılmasının olumsuz yanları, dijital pazarlamayı arttırmak için neler yapılabilir ***bağımlı değişken*** olarak alınmıştır

Bu araştırma dijital pazarlamanın ilaç sanayinde kullanılabilmesi için ihtiyaç duyulan düzenlemelerin saptanması ve pazarlamanın hangi aşamalarında kullanabileceğimizi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda dijital pazarlamanın olumlu, olumsuz yanları, mevcut durumun tespiti ve geleceğe yönelik planlama tespitleri bulunmaktadır.

Araştırmanın Bulguları ve Analizi

Çalışmaya katılan kişilere "pazarlama faaliyetlerinin dijital yapılabilmesi için nasıl düzenleme yapılmalı" şeklinde fikirleri sorulduğunda 29 kişi görüş bildirmemiş, 5 kişi (%4,7) pazarlamada insan faktörünün kaldırılamayacağı yönünde görüş bildirmiş, 68 kişi toplam 107 farklı cevap/öneride bulunmuştur. Sağlık profesyonelleri için şifreli dijital programlar (mail, sms, ipad) geliştirilmesini öneren 26 kişi, (%24,3), Reklam serbestisi getirilmesini öneren 20 kişi, (%18,8), hasta/sağlık profesyoneli dışındaki tüketiciyi bilinçlendirme/ bilgilendirme ve korunmasını önren 16 (%15), yasal düzenlenme yapılmasını öneren 12 kişi (%11,2), çevrimiçi sunumlar oluşturulmasını öneren 6 kişi (%5,6) firmaların kendi dijital veri güvenliğini koruma programlarını oluşturmaları öneren 6 kişi (%5,6), sosyal medyanın iletişim gücünden yararlanılmasını öneren 5 kişi (%4,7) dijital pazarlama faaliyetlerinin bağımsız kuruluşlarca denetlenebilmesini öneren 4 kişi (%3,7) ,pazarlaması yapılan ürünün orijinalliğini gösteren uygulamaların kullanılmasını öneren 3 kişi (% 2,8), yetkisi olmayan kişilerin pazarlama yapmamasını öneren 1 kişi (% 0,9), dijital pazarlamada kısıtlayıcı unsurların kullanılmaması öneren 1 kişi (% 0,9), sağlık profesyonellerinin dijital pazarlama hakkında görüş ve önerilerinin araştırılmasını öneren 1 kişi (% 09), tüm pazarlama faaliyetleri herkesin erişimine açık hale gelmesini öneren 1 kişi (% 0,9) olmuştur.

Çalışmaya katılan kişilere "İlaç pazarlamasında dijital yöntemlerin kullanılmasının olumlu yanları sorulduğunda 12 kişi görüş bildirmemiş, 90 kişi toplam 129 farklı cevap vermiştir. Hedef kitleye hızlı erişim sağlanacağını belirten 52 kişi (%40,4), zaman ve finans kontrolünün etkin yapılacağını belirten 18 kişi (%13,9), daha az maliyetle daha çok kişiye ulaşım sağlanacağını belirten 14 kişi (%10,8), bilinçli hastaların tedaviye erişimini artıracağını belirten 12 kişi (%9,4), marka bilinilirliğinin artışını

sağlayacağını belirten 9 kişi (%6,9), çağı yakalaması 8 kişi (%6,3) bilgilerin hedef kitleye göre kişiselleştirilmesinin sağlanabilmesi 7 kişi (%5,4) , bilgiye kesintisiz erişim sağlanabilmesi 7 kişi (%5,4) ve satışı artırması 2 kişi (%1,5) yanıtlarını vermiştir.

Çalışmaya katılan kişilere "dijital pazarlamayı arttırmak için neler yapılabileceği sorulduğunda 35 kişi görüş belirtmemiş, 67 kişi 110 farklı görüş belirtmiştir. Sağlık profesyonellerinin erişebileceği resmi internet siteleri ve uygulamalar kurulmasını öneren 15 kişi (%13,7), Halk eğitim ve bilgilendirme toplantıları öneren 13 kişi (%11,9) dijital sektör dilinin oluşturulmasını öneren 12 kişi (%10,9), reklam yapılmasını öneren 12 kişi (%10,9), sağlık profesyonellerine eğitimler verilmesini öneren 10 kişi (%9,2), yasal düzenleme yapılmasını 9 kişi (%8,2), şirketler tarafından sosyal medyanın etkin kullanımını öneren 8 kişi (%7,3), yazılı pazarlama içeriğinin oluşturulmasını öneren 7 kişi (%5,5), kongre ve sunumların canlı yayınlanmasını öneren 4 kişi (%3,7), internet erişim engellerinin çözülmesi ve ucuzlatılması 4 kişi (%3,7), firmaların sponsorluk katkılarını arttırılmasını öneren 3 kişi (%2,8), ürünlere dijital barkod verilmesini öneren 2 kişi (%1,9), sigortalama yapılmasını öneren 57 kişi (% 51,9), hedef kitlenin erişim zamanının belirlenmesini öneren 2 kişi (%1,9), internet sitesi güvenlik tedbirlerinin oluşturulmasını öneren 2 kişi (%1,9, dijital pazarlama için bütçe 2 kişi (%1,9), ulaşımı zor yayınların dijital ortamda yayınlanmasını öneren 1 kişi (%0,9), firmaların rekabet ortamı oluşturmadan tanıtım yapmalarına izin verilmesini öneren 1kişi (%0,9) ve dijital sektör için ayrı çalışan istihdam edilmesini öneren 1 kişi (%0,9) olmuştur.

Dijital pazarlamayı arttırabilmek için neler yapılabileceği sorusuna verilen cevaplarda; katılımcıların yaklaşık yarısı sigorta hizmetinin faydalı olabileceğini belirtmiştir.

Sonuç / Öneriler

Araştırmaya 51 kadın (%50), 51 erkek (%50) katılmıştır. En küçüğü 24 yaşında, en büyüğü 58 yaşında, yaş dağılımı 30-35 yaş aralığında toplanmış yaş ortalaması 38,6 yaştır. Eğitimde 55 kişi (%53,8) lisans mezunu, 26 kişi (%25,5) tanıtım temsilcisi/uzmanı, 82 kişi (%86,4) İlaç sanayinde çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğu gün içinde toplamda 6 saat ve üzerinde internet kullanmakta,iş için internet kullanma süresi 1 saatten az 24 kişi (%23,5) ve 2-4 saat arasında iş için internet kullanımı 24 kişi (%23,5) yoğunluk göstermektedir. 77 kişi (%75,5) internetten alış veriş yapmayı güvenli bulmakta, 5 kişisi (%4,9) internetten hiç alış veriş yapmadığını belirtmekte, 68 kişi (%36,4) giyim/kozmetik ürün alışverişi internetten en fazla satın alınan ürünler arasında olduğu belirtilmektedir.

84 kişi (%82,4) kongre ve sempozyumların internetten canlı yayınlanması faydalı olacağını düşünmekte, 85 kişi (%83,3) İlaç pazarlama faaliyetlerinde sosyal medya kullanımının faydalı olacağını düşünmekte, 74 kişi (%72,6) ürün lansmanın online yapılabilmesi gerektiğini, 69 kişi (%67,7) Pazarlama faaliyetlerinde görsel, video ve reklamların sınırlı hedef kitle ile paylaşılmasının uygun olacağını belirtmiştir

Bireylerin cinsiyetleri ile faktörlerin karşılaştırılmasında; Gün İçinde İş İçin Kullanılan İnternet Süresi, İnternetten Alış Veriş Yapmayı Güvenli Bulma, Pazarlama Faaliyetlerinde Sosyal Medya Kullanımı, Herkesin Ulaşabileceği Reklam/ Video/ Görsel Kullanımı, Sosyal Medyada Tanımlanmış Hedef Kitlenin Ulaşabileceği Sınırlı İçerik Paylaşımı ve Dijital Pazarlamayı Arttırmak İçin Neler Yapılabilir faktörleri istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,5$)

Bireylerin yaş durumları ile faktörlerin karşılaştırılması İnternetten Alış Veriş Yapmayı Güvenli Bulma, Pazarlama Faaliyetlerinde Sosyal Medya Kullanımı, Herkesin Ulaşabileceği Reklam/ Video/ Görsel Kullanımı, Sosyal Medyada Tanımlanmış Hedef Kitlenin Ulaşabileceği Sınırlı İçerik Paylaşımı ve Dijital Pazarlamayı Arttırmak İçin Neler Yapılabilir faktörleri istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,5$)

Bireylerin eğitim durumları ile faktörlerin karşılaştırılmasında; Gün İçinde Kullanılan Toplam İnternet Süresi, Gün İçinde İş İçin Kullanılan İnternet Süresi, İnternetten Alış Veriş Yapmayı Güvenli Bulma, İnternetten Satın Alınan Ürünler Pazarlama, Faaliyetlerinde Sosyal Medya Kullanımı, Sosyal Medyada Tanımlanmış Hedef Kitlenin Ulaşabileceği Sınırlı İçerik Paylaşımı, Kongre ve Sempozyumun İnternetten Canlı Yayınlanma Durumu, Pazarlama Faaliyetlerinin Dijital Yapılması İçin Gerekli Düzenlemeler, İlaç Pazarlamasında Dijital Yöntemlerinin Kullanılmasının Olumlu Yanları ve Dijital Pazarlamayı Arttırmak İçin Neler Yapılabilir faktörleri istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p<0,5$)

Bireylerin meslek durumları ile faktörlerin karşılaştırılmasında; İnternetten Alış Veriş Yapmayı Güvenli Bulma, İnternetten Satın Alınan Ürünler Pazarlama, Faaliyetlerinde Sosyal Medya Kullanımı, Online Ürün Lansmanı, Kongre ve Sempozyumun İnternetten Canlı Yayınlanma Durumu, Pazarlama Faaliyetlerinin Dijital Yapılması İçin Gerekli Düzenlemeler, İlaç Pazarlamasında Dijital Yöntemlerinin Kullanılmasının Olumlu Yanları ve İlaç Pazarlamasında Dijital Yöntemlerin Kullanılmasının Olumsuz yanları faktörleri istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,5$).

Elde ettiğimiz sonuçlar doğrultusunda; pazarlama faaliyetlerinde insan faktörü kilit noktada yer almakta, yüz yüze iletişimin dijital tekniklerle desteklenmesi gerektiği, uygun yasal ve dijital düzenlemeler yapılarak ilaç pazarlama faaliyetlerinde reklam yapılmasının önünün açılmasının sağlanması, müşteri tecrübelerini tüm yönleriyle ele alınması gerekmektedir. Dijital platformlarda güvenlik sorunları ile karşılaşmamak için uygun yazılımın programlanması, şifrelenmesi ve yetkilendirilecek kişilerin erişiminin sağlanmalıdır. Dijital teknikleri kullanma konusunda tanıtım temsilcisi/uzmanına kota verilmesi ve kotasına uygun sıklıkla kullanan temsilcinin puan, giyim çeki, prim ve tatil ile ödüllendirilmesi, online ürün satışı yapan firmaların ödül puan veya online satış artırıcı uygulamalar yapması, eczacı ve temsilciye verilecek puan karşılığı sigorta şirketlerinden ürün/hizmet kişilere hediye edilebilir. Hediye edilecek ürünler; Araç ile ilgili; Araç bilgi hattı, çekme, kurtarma, araca çilingir gönderme hizmeti, profesyonel sürücü hizmeti, lastik değiştirme hizmeti, benzin bitmesi, tıbbı nakil, konaklama, lehdarın seyahatinin tamamlanması, Konut/İş yeri ile ilgili; su ile elektrik tesisatı işleri, cam ve çilingir işleri, Sosyal yardım hizmetleri; bil gilendirme hattı, sosyal aktivite ile ilgili bilet alımı /rezervasyon /ulaştırma, otel ile araç rezervasyonları Sağlık Hizmetleri; Estetik ile güzellik bakım hizmeti ve diş checkup hizmeti, ergen checup hizmeti, online alışveriş yapan tüketicilere alacakları puana göre hediye verilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

A Study on The Effect of Use of Insurance Products on Digital Marketing

*

Hakan Özcan – Gökhan Demiral

Okan University

Marketing is the management of customer relations in such a way as to achieve business objectives. It aims to gain new customers by promising customer satisfaction, to retain existing customers and to make them more valuable customers for the enterprise, by promising value to meet their needs and demands. Mobile marketing; various interactive application methods that mobile businesses perform to communicate with their target audience via mobile tools are called mobile marketing. Mobile marketing; it is also defined as brand activities by using the mobile area or by creating mobile products. Digital marketing is a strategic process for the development, pricing, distribution and distribution of products on the internet in general. It refers to applications where digital tools are used extensively.

Marketing management is based on information, rapid access to information and effective information management. Developing and changing technology has been used effectively in every aspect of our life. The pharmaceutical sector in our country has also developed in parallel with global changes. With the increasing use of social networks, new opportunities have emerged in terms of marketing and sales techniques. In our country, it is forbidden to sell and sell medical products in digital media. However, companies that market reinforcement medicines and herbal medicinal products aim to sell with digital marketing. In this study, it has been researched what should be done in order to use digital marketing effectively in pharmaceutical industry. The impact of insurance on the marketing process and the use of insurance products were analyzed. Field research was conducted among the pharmaceutical and health sector employees. The questionnaire titled e a research on the adaptation of the existing habits of the pharmaceutical sector to digital marketing, which was created after the literature reviews, was shared with the people who wanted to participate in the survey via google drive. The research consists of three parts.

The first part consisted of questions about age, gender, educational status, job / profession information about socio-demographic characteristics. The second part digital communication / digital marketing to provide information about the product during the day, total internet usage time, the internet time used for business during the day, safe online shopping status, congress / information feast and live broadcasting of trainings over the internet, internet marketing activities the use of social media is composed of 7 questions about products purchased from the internet. The third part is asked about their ideas about digital marketing in pharmaceutical industry; advertising, video and images can be used in marketing activities in the pharmaceutical industry, limited content sharing accessible to the target audience defined in the social media, product launch can be made online through the company's website / social media, in addition, 18 questions were asked about what can be done to increase digital marketing (open-ended) questions and grouped in the answers given.

Pre-study was performed with 5 people before the study. The level of understanding of the questions was evaluated with the study. In the study; age, gender, educational status, occupational status were taken as independent variables. The positive aspects of using digital methods in pharmaceutical marketing are the negative aspects of using digital methods in pharmaceutical marketing, what can be done to increase digital marketing as a dependent variable. The answers to open-ended questions were classified within themselves. 102 people participated in the study; SPSS 22.0 package program was used to analyze the data obtained. This research was carried out to determine the necessary arrangements for the use of digital marketing in the pharmaceutical industry and to determine the stages of marketing. As a result of the research, there are positive and negative aspects of digital marketing, determination of current situation and planning for future. In the answers given to the question of what can be done to increase digital marketing; approximately half of the respondents stated that the insurance service could be useful. A number of incentives have been identified for the effective use of digital marketing. It is expected that users will be rewarded with points, clothing checks, premiums and holidays.

The companies that sell online products will be given to customers according to the amount of purchase by scoring; provide insurance service

alternative. We will be able to provide insurance assistance and information line services to users on health, law, housing, workplace and vehicles. Insurance for products purchased through the digital platform will also contribute positively to the process. The risk of receiving a product in a damaged manner is one of the most important obstacles in the development of this type of marketing.

Kaynakça / References

Altındal, M., (2013). Dijital pazarlamada marka yönetimi ve sosyal medyanın etkileri, *XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*,içinde (AB 13, II.Cilt), 23-25 Ocak 2015, Antalya.

Alabay, M.N. (2010). Geleneksel pazarlamadan yeni pazarlama yaklaşımlarına geçiş süreci, *Süleyman Demiral Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *15* (2), 213-235.

Civaner, M. (2006). *İlaç şirketlerinin pazarlama yöntemleri ve hekimlere etkileri*: *Medikal Etik*. İstanbul:Yüce Yayım.

Ekiyor, A. ve Tengilimoğlu, D. (2014). Sağlıkta reklam serbest olmalı mı? Tüketici görüşleri, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16*(2), 45-71.

Ercan, T., ve Top, M. (2016). İlaç tanıtım pazarlama faaliyetlerinin önemi, *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(1), 1-7.

Karaca, Ş., Gülmez, M. (2010). Mobil pazarlama: Kavramsal bir değerlendirme, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, *1* (1), 69-81.

Korkmaz, S., Mansur, F. ve Uslu, D., (2017). Dijital ilaç pazarlama uygulamaları geleneksel uygulamaları yıkıyor mu? Hekimlere yönelik bir araştırma, *Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3, 266-27.

Köse, N. ve Yengin, D. (2018). Dijital pazarlamadan fijital pazarlamaya geçişe örnek olarak arttırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının pazarlama üzerindeki katkılarının incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi - İAÜD, 10* (1), 77-111.

Kurt, M. (2016). İşletmecilik tarihi: Özel sayıya giriş, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 45*, Özel Sayı, 2-8.

Metin, İ. (2016). Dijital pazarlama araçlarının KOBİ'lerin ihracatına etkisi. *Journal of Human Sciences*, *13*(3), 4697-4709

Şanlıöz, H.K., Dilek, E. ve Koçak, N., (2013). Değişen dünya, dönüşen pazarlama: Türkiye turizm sektöründen öncü bir mobil uygulama örneği, *Anatolia- Turizm Araştırmaları Dergisi, 24* (2),250-260.

Şenses. O., (2016). Etkinlilik, Power Point Sunusu, Karadeniz Teknik Üniversitesi

Öksüz, B. ve Altıntaş, V. (2017). Sağlık turizminde dijital iletişim kanallarının kullanımı, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(1), 59-75.

Özcan, H. (2018). *Sigorta acenteleri*, İstanbul:Kriter Yayınları,

Özyalçın, Z. (2017). *Türk sigorta sektörünün gelecek perspektifi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Yengin, D. ve Tezcan, E.T. (2018). Halkla ilişkilerin dijitalleşmesi bağlamında konum tabanlı pazarlama. *Istanbul Aydın Üniversitesi Dergisi,, 10* (1), 113-123.

Yurdakul, M. ve Dalkılıç, N. (2016). Sigorta sektöründe dijital çağ. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 49-67.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özcan, H. ve Demiral, G. (2019). Sigorta ürünlerinin dijital pazarlamaya etkisi üzerine bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2087-2107. DOI: 10.26466/opus.558980.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 28/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/06/2019

Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Öğretmen Adaylarının Tarih Kavramıyla İlgili Algıları: Metaforik Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.570927

*

Ahmet Güzel*

*Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak., Meram/Konya/Türkiye
E-Posta: aguzel@erbakan.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4569-0386

Öz

Bu çalışmada Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi öğretmen adaylarının "tarih" kavramını nasıl algıladıklarını metafor analizi yoluyla tespit etmek amaçlanmaktadır. Çalışma alanı olarak Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi öğretmen adayları seçilmiştir. Çalışma grubu 37 kadın, 16 erkek olmak üzere toplam 53 öğretmen adayından oluşmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve olgubilim deseninden istifade edilmiştir. Araştırma verileri açık uçlu soru formundan oluşan anket vasıtasıyla toplanmış, elde edilen veriler içerik analiz tekniğiyle analize tâbi tutulmuştur. Formda öğretmen adaylarına "Tarih….. gibidir çünkü; ….." ifadesini tamamlamaları istenmiş; bunu yaparken benzetmenin tek bir metaforla yapılmasına ve hangi gerekçeyle bu metaforun kullanıldığının belirtilmesine dikkat çekilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır: 37 kadın, 16 erkek olmak üzere toplam 53 öğretmen adayı 36 metafor, 12 kategori geliştirmişlerdir. En çok geliştirilen metafor "Su" dur ve frekans değeri 6'dır. En çok geliştirilen kategori ise "Geleceği Aydınlatan Tarih" kategorisidir ki, frekans değeri 12'dir. Adaylardan 28'i sadece bir metafor geliştirmiştir. En az geliştirilen kategori ise birer frekans değerine sahip "Mücadelelerle Dolu Tarih" ile "Dünyayı Aydınlatan Tarih" kategorileridir. Elde edilen sonuçlar, 2018 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesinde Pedagojik Formasyon Eğitimi alan öğretmen adaylarıyla yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlarla paralellik arz etmektedir. Ancak söz konusu araştırmadaki tarih algısında "geçmiş" çağrışımı, bizim araştırmamızda da "gelecek" çağrışımı öne çıkmıştır. Netice olarak 53 adayın 36 metafor ve 12 kategori geliştirmesi, tarih kavramının tanımına, anlamına yönelik zengin bir bakış açısının olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tarih, Metafor, Eğitim, Kavram, Tarih Eğitimi*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 28/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/06/2019

Perceptions of History Teacher Candidates of Faculty of Education related to the Concept of History: A Metaphor Study

*

Abstract

In this study, it is aimed to determine how the History Teacher Candidates of Faculty of Education perceive the concept of "history" by the means of Metaphor Analysis. History Teacher candidates from Ahmet Kelesoglu Faculty of Education, Necmettin Erbakan University, were selected as the population of study. The study group consisted of 53 teacher candidates in which there were 37 female teacher candidates and 16 male teacher candidates. In the study, qualitative research approach was used and phenomenology pattern was utilized.The data of study were collected through a questionnaire consisting of an open-ended question form and the data obtained were analysed with the content analysis technique. The teacher candidates were asked to complete the following expression in the form "The history is like a ……., because …….". In doing this it was attended that analogy must be drawn with only one metaphor and for which reason the use of this metaphor is indicated. The findings obtained in this study are as follows: 53 teacher candidates consisting of 37 female and 16 males developed 36 metaphors and 12 categories. The most developed metaphor is "Water" and its frequency value is 6. The most developed category is the category of "History that illuminates the future, and its frequency value is 12. Only 28 of the candidates developed metaphor. The least developed category is "the History full of Challenges" and "the History Illuminating the World" with only one frequency value each. The results obtained in this study show parallelism with the results obtained from the research conducted with the teacher candidates who received Pedagogical Formation Education at Abant Izzet Baysal University in 2018. However, it becomes prominent the "past" connotation in the history perception of said study, but the "future" connotation in our study. As a result, the development of 53 metaphors and 12 categories by 53 candidates reveals that there is a rich perspective towards the definition and meaning of the concept of history.

Keywords: *History, Metaphor, Education, Concept, History Education*

Giriş

Geçmişten günümüze kavramla ilgili farklı şekillerde tanımlar yapılmıştır. Kavramı, hangi şeylerin bir gruba dâhil edileceğini veya hangi şeylerin bir gruptan çıkarılacağını ortaya koyan kriterler şeklinde tanımlamak mümkündür (Özyürek, 1984). Esasen kavram bir sınıflandırma biçimidir. Bu sınıflandırmada birbiriyle uyumlu kavramlar, fikirler, insanlar, olaylar ve objelerin gruplandırılması söz konusudur (Duman, 2008, s. 34). Plânlı şekilde eğitim öğretimden söz edilen yerlerde öğrencilerin eğitim öğretimleri boyunca kazanmaları gereken bir hayli kavram vardır. Hayatın akışı içerisinde çok defa kavramlar kendiliğinden kazanılmaktadır. Ancak bu kavramların her hâlükârda doğru ve tam olarak kullanıldığını söylemek her zaman mümkün görünmemektedir (Kılıç, 2008).

Kavramların temel iletişim elemanları olduklarında şüphe yoktur. Herhangi bir bilimsel organizasyonun teşekkülünü, herhangi bir bilimsel topluluğun varlığını ortaya koyan esas amil, topluluğu oluşturan üyelerin aralarında kullandıkları kavramlardır (Çelebi, 1993). Hayatın her aşamasında sıkça karşılaştığımız kavram kargaşası sorunu, bilimsel alanda da karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bazı bilim dallarında kullanılan bir takım kavramlar, bizzat konunun uzmanları tarafından farklı şekilde tanımlanmakta; hatta bu farklılık, o bilim dalının adıyla ilgili de olabilmektedir. Tarih biliminin tanımı konusunda da bu durumla karşılaşılmaktadır.

Bloch'a (2013, s.64) göre, tarihi uzun uzun ve keskin bir şekilde tanımlamanın, hiçbir faydası yoktur. Aksine bu kabil bir tutum sonucunda sınırların daha da katı çizilmesi ciddi anlamda tehlikeye sebep olmaktadır. Zaten tarih ilmini tam manada kapsamlı bir şekilde tarif etmek de, zor bir iştir (Togan, 1985, s.7). Etimolojik tahliline girildiğinde de tarih kelimesiyle ilgili farklı bilgilerle karşılaşılmaktadır. Tarih kelimesinin Ön Asya kökenli olduğu, hemen bütün Doğu âleminde (Türkçe, Arapça ve Farsça) kullanılan ortak bir özellik arz ettiği söylenmektedir (Baykara, 2007, s.7). Kelimenin kökeni Sâmî dillerinde, Habeşçede ve İbrânîcede kullanılan "yareah/yerah" kelimesine dayanmaktadır. Bu kelime ay, zaman, ay'ı görmek anlamlarına gelmektedir ve Arap diline

"erreha / verraha" şeklinde geçmiştir. "Târîh / te'rîh" kelimesi, bu kelimeden türemiştir. Anlamı ise "vakti aya göre tayin etmek, herhangi bir olayın gerçekleştiği yıl, ay, hafta ve günü, bunların rakamla yazılışını, bir şeyin ne zaman oluştuğunu… belirlemek gibi geniş manalarda kullanılmıştır (Fayda, 2011). Yunancadan Lâtinceye geçen historia kelimesinin de Araplara astur / asatir şeklinde intikal ettiği söylenmektedir (Togan, 1985, s.2). Tarih kelimesinin Batı dillerindeki tüm karşılıkları istorein kelimesinden gelmektedir. Kelimenin İyon lehçesindeki karşılığı "bildirme", "haber alma yoluyla bilgi edinme" demektir (Özlem, 1998, s.19). Yunancada "araştırma" anlamına gelen istoria sözcüğüne (Togan, 1985, s.2), Heredot farklı bir bakış açısı getirmiştir. O, tarihi doğada meydana gelen bazı olaylara münhasır kılmamış, insanların ve insan topluluklarının başından geçen olayları kaydederek elde edinilen bilgi anlamında kullanmıştır. Kitabına verdiği "şahit olunan ve haber alınan şeylerin anlatılması" anlamına gelen "istorias apodeisis" adı Heredot'un, tarihe bakış açısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Thukidides, Heredot'un görüşünü bir adım daha ileri götürmüştür. O, tarihi sadece bir aktarma ve kaydetme işi olarak değil, geçmiş toplumların başından geçenleri değerlendirme ve yorumlama etkinliği olarak kabul etmiştir (Özlem, 1998, s.19). Aristoteles ise bilimleri sınıflandırırken, "Tarih"e şiirin altında yer vermiştir (Aristoteles, 1995, s.98).

Tarih sözcüğünün terim anlamında da farklılıkların, hatta tezatlıkların olduğu görülmektedir. Tarih, geçmişteki olaylar ya da olaylarla alâkalı belgelerin verileridir (Durant ve Durant, 1983, s.15) tanımı, Bloch'un tanımıyla çelişmektedir. Ona göre "Tarih geçmişin bilimidir" ifadesi yanlış bir ifadedir. Çünkü önce geçmişin geçmiş olarak bilimin konusu olabileceği fikri saçmadır ve tarih zaman içinde insanlarla ilgili bir bilimdir (Bloch, 2013, s.65-68-69). Benzer bir yaklaşımı Yosanne Vella'da da görüyoruz. O, tarih ve geçmiş sözlerinin aynı anlamda kullanılmasını tenkit eder, aralarında önemli bir fark olduğunu vurgular. Geçmişin hâlihazırda olmuş her şeyi kapsadığını, tarihin kaydettiğini, araştırdığını, incelediğini belirtir. Yani geçmiş ne olduğunun gerçeğidir; tarih ise entelektüel tartışmadır, sadece geçmişin yorumudur (Yosanne, 2001). geçmiş dönemleri, geçmişteki olayları ve devletleri haber vermekten ibarettir; ancak görünüşte bu olayların haber verilmesinden ibaret olan tarih ilminin iç yüzü, bütün bu olayların sebepleri ve temelleriyle birlikte çok ince şekilde araştırılıp

değerlendirilmesine dayanmaktadır. Çünkü tarih ilmi, olayların nedenselliğini ve sebeplerini derinlemesine incelemektedir (İbn Haldûn, 2004, s.I / 27-28). Bir anlamda tarihin tür bakımından bilim dediğimiz şeyler yani, sayelerinde sorular sorduğumuz ve bu soruları yanıtlamaya çalıştığımız düşünce biçimlerinin arasına girmesi (Colingwood, 1996, s.39), "nedensellik ve sebepleri derinlemesine incelemesi" özelliğiyle ilgilidir.

Diğer yandan yaşanan her hadisenin öznesinin insan olduğu söylenmiştir (Uzun, 2006). Zira insanın kendisini bilmesi ancak tarihle mümkün olmaktadır (Dilthey, 1999, s.26). Bir başka bakış açısına göre, tarih dinamik bir özelliğe sahiptir. Hadiselerin seyrinden, hatta madde ve eşyanın mazi ve hâlinden bahseden her yazı ve her hikâye tarihtir (Togan, 1985, s.2). Kültürün zaman içindeki siyasî, sosyal akışını ve sürekliliğini sağlayan tarih, bir milletin bütün kültür varlıklarının aksiyon hâline gelmiş şeklidir. Dolayısıyla toplumun zaman içindeki gelişme yönünü belirlemesi, ferdin kendi toplumuyla diyalog kurmasını ve bütünleşmesini sağlaması, toplum şuurunu canlı tutması sebebiyle bir kültür hazinesidir (Turan, 2002, s.189). Bu tespitler tarihin, toplumsal yaşamın tüm gerçekliğinin açıklaması (Brudel, 1985, s.82) tanımıyla da paralellik arz etmektedir.

E.H. Carr'ın tarih tanımında metaforik bir yaklaşım görülmektedir. Ona göre tarih, doğruluğu kanıtlanmış olgular kümesidir. Belgeler, yazıtlar vb. içinde olgular hazır bulunurlar. Bu yönüyle adeta balıkçının tablasında bulunan balıklara benzerler. Tarihçiye düşen o olguları almak, evine götürmek, pişirmek ve arzusuna göre servis etmektir (Carr, 2002, s.12). Fayda'ya göre tarih, toplumların başından geçen hadiseleri yer ve zaman göstererek anlatan, olayların sebep ve sonuçlarını, birbirleriyle ilişki düzeylerini inceleyen bir bilim dalıdır, aynı zamanda bu sahada yazılan eserlerin ortak adıdır (Fayda, 2011). TDK'nın tanımı ise şu şekildedir: Toplumları, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri, daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantıları, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin kurduğu medeniyeti inceleyen bilimdir.

Tarihin tanımıyla ilgili bu farklılıklar bir yana, tarihin "ilim olduğu" (İbn Haldûn, 2004, s.I/27-28) veya "bilim olduğu" (Colingwood, 1996, s.39) şeklinde de muhtelif görüşler vardır. Tüm bu saikler sebebiyle "Tarih"

kavramının "tarih öğretmen adayları" arasında nasıl algılandığı, hangi metaforla ilişki kurdukları önem arz etmektedir.

Eski Yunanca kökenli olan ve ilk olarak belagat (retorik) sanatında bir ifade figürünün belirlenmesinde kullanılan μεταυορά / Metafor (Nesterova, 2011, s.23), "meta" ve "pherein" kelimelerinin birleştirilmesi sonucunda oluşturulmuş bir kavramdır. Bunlardan "meta" kelimesi "öte", "pherein" kelimesi de "bir şeyi bir yerden başka bir yere götürmek, taşımak, yüklenmek" demektir (Akyüz, 2016; Koca, 2012; Öztürk, 2007; Töremen - Döş, 2009). Eski Türkçede mecaz, Arapçada istiare olarak kullanılan kelime, günümüz Türkçesinde eğretileme, benzetme kelimeleriyle ifade edilmektedir (Aydın, 2006). TDK ise, kelimenin anlamını; "bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz, bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma" şeklinde vermektedir.

İki şey arasında benzerlik ilişkisi kurmak anlamına gelen metafor, bilinmeyen bir şeyi, bilinen bir şeyin özelliklerine benzeterek anlatmaktır. Temelde bu iki şey arasında herhangi bir ilişki olmadığı hâlde, zihin, düş gücünün yardımıyla bu iki şey arasındaki ilgiyi kavrayabilmektedir (Ulusal, 2018). Ancak burada genellikle "gibi", "benzer" kelimeleri kullanılmadan, anlatımı güzel bir şekilde yapmak ve üslup güzelliği ve kolaylığı sağlamak söz konusudur (Aydın, 2006). Bu şekilde "iki farklı kavram; arasındaki benzerlik, ilgi, sebebiyet gibi ilişkilerin tespit edilmesiyle nominatif anlamda özdeş kılınmaktadır" (Nesterova, 2011, s.24).

Metafor kullanımının içinde sembolik (simgesel) anlatım da söz konusudur. Dolayısıyla metafor, varlık - insan döngüsü içinde bilgiyi arayan insanın varlıkları anlama ve soyut olanı anlamlandırmada dil ile kurduğu ilişkinin kavramsallaşmış hâlde sembolce dışa yansıması; bir şeyi başka bir şey ile benzeterek, kıyaslatarak anlatmaya yarayan mecazî anlatım şekli (Akyüz, 2016) olarak düşünülmektedir.

Geleneksel metafor çalışmaları, edebiyat ve dilbilim alanlarındaki kullanımları ile sınırlı kalmış (Saban, Koçbeker ve Saban, 2014), çoğunlukla günlük hayatta kullanıldığı şekliyle sadece dili süslemeye yönelik bir sanat olduğu kanaati yaygınlık kazanmıştır. Oysa metafor insan hayatı açısından daha kapsamlı bir öneme sahiptir (Saban, 2004).

Bir sözcüğe iki yöntem kullanılarak mecaz anlam yüklenmektedir. Birinci yöntem benzetme, eğretileme, kişileştirme, kinaye, tariz, abartma da

denilen "benzetme ilgisine dayalı mecazlar" şeklinde oluşturulur ki, bu, benzetmelerden istifade ederek oluşturulan anlam aktarmalarıdır. İkinci yöntem ise Mecaz-ı Mürsel (ad aktarması, metonimi) denilen, benzetme olmaksızın oluşturulan mecazlardır. Bu yöntemde benzetme ilgisi olmamakta, sözcük bir takım farklı ilgilerle gerçek anlamından uzaklaşıp başka bir sözcüğün yerini almaktadır (Nesterova, 2011, s.26).

Metaforun, tasvirî bir analoji olduğu söylenmiş ve nasıl yapıldığı somut bir şekilde şöyle açıklanmıştır: "Bu analojiyi çok iyi bilmediğimiz A olgusunu aydınlatmak amacıyla, A olgusu ile hâlihazırda çok iyi anladığımızı düşündüğümüz B olgusu arasında belli 'ilişki örüntüleri' tespit ederek oluştururuz. 'Hâlihazırda bilinme' özelliği burada önemlidir, çünkü metafor asimetriktir. Nitekim bu analojide, B olgusuna ait (ve çok iyi bilindiği varsayılan) bazı özellikler (hepsi değil) A olgusunun çok iyi anlaşılmayan bazı özelliklerini açıklamak için kullanılır" (Saban, Koçbeker ve Saban, 2014). Bir metafor ilişkisinin söz konusu olduğu yerde, metaforun konusu, metaforun kaynağı ve metafor kaynağından metafor konusuna atfedilen özellikler olmak üzere üç temel unsur bulunmaktadır. Mesela öğretmen bahçıvan gibidir, cümlesinin öznesi olan öğretmen metaforun konusu iken, öğretmen bahçıvana benzer cümlesinin tümleci olan bahçıvan metaforun kaynağı olmaktadır. Metaforun kaynağından konusuna atfedilmesi de şöyle örneklendirilebilir: Nasıl ki bahçıvan yetiştirdiği fidanlarla ayrı ayrı ilgilenirse, öğretmen de öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almalıdır. Görüldüğü gibi bir metafor ilişkisinde, metaforun kaynağı, metaforun konusunu farklı bir bakış açısıyla anlamada ve açıklamada bir filtre işlevi üstlenmektedir (Forceville, 2002'den akt: Saban, 2004).

Metaforlar veri toplama yöntemi olarak, bilimin alanına George Lakoff ve Mark Johnson'un 1980 yılında yayınladıkları Metaphors We Live By/Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil adlı eser sayesinde girmiştir (Arslan, 2008).

Metafora başvurmanın bir takım nedenleri vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Yeni öğrenme faaliyetinde öğrenmeyi kolaylaştırmak ve akılda kalıcılığını (Öztürk, 2007), bir kavramın başka bir kavram vasıtasıyla daha iyi algılanmasını, tasavvur edilmesini ve anlaşılmasını sağlamak (Koca, 2012) metaforlarla gerçekleşmektedir. Aynı şekilde metaforlar, hayatî

öneme sahip düşünce, anlam, açıklama ve ilişkilendirmelerde soyutlukların somutlaştırılmasına yardım ederler (Lakoff - Jonson, 2005, s.177), bireyin zihninin belli bir kavrayış biçiminden başka bir kavrayış biçimine doğru yönelmesini sağlayarak, o bireyin belli bir olguyu başka bir olgu olarak görmesine olanak tanırlar (Saban, 2009), bireye dünyayı kavrayış sistemini simgeleyen bir düşünme veya görme biçimi kazandırarak (Saban, Koçbeker ve Saban, 2014) bireyi yaratıcı düşünmeye, hayal etmeye, kendi yaşantısı içinde anlamlandırmaya yönlendirirler (Aydın, 2010).

Olayların oluşumu ve işleyişiyle ilgili düşüncelerin yapılanmasına, yönlendirilmesine ve kontrol edilmesine imkân sağlayan metaforlar (Saban, 2004), sembol olmaları hasebiyle, daha hızlı ve daha net biçimde duygusal yoğunluğun oluşmasına yardım ederler (Robbins, 1995, s.286'dan akt: Akyüz, 2016) ve gündelik tecrübelerimizle dinleri ve kültürleri karakterize eden tutarlı sistemler arasındaki eleştirel bağın oluşumuna katkı sağlarlar (Lakoff - Jonson, 2005, s.66).

Bir olgu, olay veya durumla ilgili bakış açımızı ve bu bakış açımızın gerekçelerini açığa çıkarmaya (Saban, Koçbeker ve Saban, 2014), söylemek istediğimiz şeyleri daha az sözcükle ve daha vurgulu bir şekilde ifade etmeye (Aydın, 2010) imkân tanıyan metaforlar, gelişigüzel değil tecrübelerle, deneyimlerle oluştukları için, günlük hayatta dış dünyayı anlatmak, görselleştirmek ve anlamlandırmak (Lakofff ve Johnson, 2005, s.67) konusunda hata payını azaltırlar. Ayrıca birbirine benzemeyen iki olgu arasında kurduğu ilişki sayesinde belli bir zihinsel şemayı, başka bir zihinsel şema üzerine yansıtma imkânı da sağlarlar (Saban, 2009).

Metaforlarla ilgili genel bir değerlendirme şu şekilde yapılmıştır: "Metaforlar işin iç yüzünü görmemizi sağlar. Ama aynı zamanda bunu çarpıtır. Metaforların güçlü yönleri vardır. Ama aynı zamanda zayıf yönleri de vardır. Görmenin yollarını açarken, görmemenin yollarını da önümüze sererler (Töremen ve Döş, 2009).

Görüldüğü gibi, metafor sıradan bir eylem değil, ciddi anlamda zekâ, bilgi, birikim, kapasite gerektiren bir faaliyettir. Nitekim Aristoteles, metafor konusunda mahir olmayı; başkasından ödünç alınamayan büyük bir kabiliyetin göstergesi olarak ifade etmektedir (Aristoteles, 2005, s.35).

Ulusal ve uluslararası eğitim literatüründe metaforu konu edinen çalışmalar oldukça yaygındır (Saban, 2009). Birçok alanda metafor analizleri, alanla ilgili kavrama ilişkin algılarla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Tarih kavramıyla ilgili metafor analizi 2018 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih bölümünde Formasyon eğitimi alan 33'ü erkek, 44'ü kız toplam 77 öğretmen adayıyla gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen 51 metafor ve 12 kategori altında toplanan bulgular, araştırmacılar tarafından yorumlanıp sonuçlandırılmıştır (Memişoğlu ve Taşkın, 2018).

Buna göre Formasyon öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlarda birinci sırayı 9 frekans değeriyle "insan" metaforu almıştır. İlk sıradaki kategori ise 18 frekans değerine sahip "Geçmişin Bilgisi Olarak Tarih" kategorisidir. Formasyon alan öğretmen adaylarıyla yapılan araştırmaya göre en az metafor oluşturulan kategoriler "zorunluluk olarak tarih, bilgilendiren ve geçmişten ders almayı sağlayan tarih ile öznel tarih" olarak görülmektedir (Memişoğlu- Taşkın, 2018) Söz konusu araştırmada dikkati çeken temel husus tarih kavramında, "geçmiş" algısının öne çıkmasıdır.

Bu araştırmada ise Tarih Eğitiminde eğitim gören öğretmen adaylarının "Tarih" kavramıyla ilgili algıları incelenmiştir. Tarih öğretmeni adaylarının "Tarih" kavramıyla ilgili geliştirdikleri metaforların, kategorize edilerek analiz edilmesi, tarih konusunda tanım, işlev, metot gibi öteden beri sürdürülen tartışmalara açıklık getirebilecektir. Aynı şekilde bu çalışmadan, Pedagojik Formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarıyla, Tarih eğitiminde eğitim gören öğretmen adaylarının tarihe bakış açıları doğrultusunda, söz konusu programların ders müfredatı, ders işleme yöntemleri, ders saatleri vb. hususlarla ilgili fikir vermesi de umulmaktadır.

1. Amaç

Bu çalışmada Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi öğretmen adaylarının "tarih" kavramını nasıl algıladıklarını metafor analizi yoluyla tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda özellikle "Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi öğretmen adayları "tarih" kavramını nasıl algılamaktadırlar?" sorusunun cevabı aranmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanı Modeli

Araştırmada Nitel Araştırma Yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmayı, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım, 1999). Betimsel tarama modelinde nitel bir araştırma olarak düşünülen bu araştırmanın veri toplama ve yorumlama süreci, olgubilim (fenomenoloji/ phénoménologie) araştırması olarak desenlenmiştir

Olgubilim deseninde fenomenler; olaylar, durumlar, tecrübeler veya kavramlar olabilir (Altındağ, 2005, s.7). Bir anlatı araştırmasında bir veya birkaç ferdin tecrübeleriyle ilgili hikâyeler raporlanırken, olgubilimciler bir fenomeni deneyimleyen tüm katılımcıların ortak özelliklerinin tanımlanmasına odaklanır. Çünkü fenomenolojide esas amaç bir fenomenle bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemektir. (Özet, 2014, s.4). Bu özellikleri sebebiyle araştırmada olgubilim deseninden yararlanılmış, Tarih öğretmeni adaylarının "Tarih" kavramına yükledikleri anlamların tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma 2018-2019 eğitim öğretim yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih eğitimi 1, 2, 3 ve 4. sınıflarda okuyan öğretmen adaylarıyla sürdürülmüştür. 53 kadın, 43 erkek olmak üzere toplam 96 kişiden oluşan öğretmen adaylarından -gönüllülük esası doğrultusunda- istekli olanlarla çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, toplam 58 kişiden oluşmaktadır; ancak yapılan değerlendirmelerde adayların 5'inin verdiği cevaplar değerlendirmeye alınacak özellikleri taşımadığından, tasnif dışı bırakılmıştır. Araştırmaya katılan 37 kadın, 16 erkek olmak üzere toplam 53 öğretmen adayının sınıf ve cinsiyetlere göre dağılımı şu şekildedir: 1. sınıf öğretmen adayları 8 kadın, 4 erkek toplam 12, 2. sınıf öğretmen adayları 11 kadın 4

erkek toplam 15, 3. sınıf öğretmen adayları 12 kadın, 3 erkek toplam 15, 4. sınıf öğretmen adayları ise 6 kadın, 5 erkek toplam 11 kişi.

Tablo1. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi 1, 2, 3 ve 4. Sınıflarda Okuyan Öğretmen Adayları

Sınıf	Kadın	Erkek	Toplam
1	8	4	12
2	11	4	15
3	12	3	15
4	6	5	11
Toplam	**37**	**16**	**53**

2.3. Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış formun geçerlilik ve güvenirliğiyle ilgili iki uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Ayrıca anket, ankete katılmayan iki öğretmen adayına uygulanmış, uygulama süresi belirlenmiş, anlaşılırlık düzeyi tespit edilmiştir. Araştırma verileri açık uçlu soru formundan oluşan anket vasıtasıyla toplanmış, formda öğretmen adaylarına "Tarih….. gibidir çünkü; ….." ifadesini tamamlamaları istenmiş; bunu yaparken benzetmenin tek bir metaforla yapılmasına ve hangi gerekçeyle bu metaforun kullanıldığının belirtilmesine dikkat çekilmiştir. Uygulama öncesinde öğretmen adaylarına bizzat araştırmacı tarafından açıklamalar yapılmış, 20 dakikalık bir süre verilmiş, uygulama sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Olgubilim araştırmalarında veri analizinde amaç, yaşantıların ve anlamların ortaya çıkarılmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için, verinin kavramsallaştırılmasına ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılmasına ihtiyaç vardır (Göçer, 2013). İçerik analizi; a. işaretlerin sınıflanması ve b. bu işaretlerin hangi yargıları içerdiğini ortaya koymak için, c. açıkça formüle edilmiş kurallar ışığında, d. araştırmacının ortaya koyduğu yargıların bilimsel rapor olarak değerlendirilmesini sağlar (Janis, 1949, s.425'ten akt., Koçak ve Arun, 2006). Sanders' e göre ise fenomenolojik analiz, tanımlama, belirleme, ilişkilerin tanımlanması ve

esasların (özlerin) kavramsallaştırılması olmak üzere dört aşamada gerçekleşmektedir (Sanders, 1882'den akt., Göçer, 2013).

Bu doğrultuda araştırmanın Tanımlama aşamasında katılımcıların kâğıtları numaralandırılmış, kodlanan metaforlar belirlenip tasnife tâbi tutulmuştur. Yapılan tasnifte esasen toplamda 58 katılımcı olmasına rağmen, bunlardan 5 katılımcının verdiği cevaplarda birden fazla metafor kullanılması gibi sebeplerle elenmiş; 53 katılımcının cevapları değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Belirlenen metaforların birbirleriyle ilişkilerini tespit etmek amacıyla, metaforlar arasındaki benzerlikler veya ortak yönler gruplandırılmıştır. Kategorilerin tespiti konusunda katılımcının "Tarih" kavramına yönelik seçtiği metaforun ortak yönleri incelenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda kategoriler oluşturulmuştur. Her kategori veriler ışığında bir başlık altında ele alınıp analiz edilmiştir. Bir bakış açısı oluşturmak amacıyla katılımcıların sınıfları ve cinsiyetleri de tüm araştırma boyunca verilmiştir. Veri değerlendirmesinin bir bütün hâlinde görülmesi amacıyla frekans ve yüzdelik değerler tablolaştırılmıştır.

2.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenirliği

Bir bilimsel araştırmanın inandırıcılığı, geçerlik ve güvenirlikle gerçekleşmektedir. Geçerlik, nitel araştırmalarda ölçüm aracının ölçümü doğru yapması, veri toplama aşamasından, veri analizine kadar geçen süreçte sonuçların tutarlı olması ve sonuçların genellenebilmesiyle gerçekleşmektedir. Güvenirliği sağlamak için de, ölçümlerin birden çok araştırmacı için aynı olguyu ölçmesi, çalışmaların en ince ayrıntılarına kadar ve verilerin ilk aşamada olduğu gibi, yorumsuz olarak verilmesiyle mümkün olmaktadır (Üzümcü, 2016). Bu araştırmada geçerlik ve güvenirliği sağlamak için takip edilen yöntemler şu şekilde sıralanabilir: Araştırmanın; araştırma süreci, yöntemi, çalışma grubunun, yarı yapılandırılmış soru formunun oluşturulması, verilerin değerlendirilmesi gibi tüm aşamalarında uzman görüşlerine başvurulmuştur. Yapılan çalışmaların tüm ayrıntıları kayıt altına alınmıştır. Araştırmanın bulguları açıklanırken verilerin, olduğu gibi, yorumsuz şekilde aktarılmasına özen gösterilmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

Araştırmaya katılan Tarih eğitimi öğretmen adaylarının "tarih" kavramına ilişkin kullandıkları metaforlar ve kategoriler, sınıflara göre tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır. 53 öğretmen adayı toplam 36 metafor, 12 kategori geliştirmiştir. Kategoriler oluşturulurken, geliştirilen metafora gerekçe olarak yapılan açıklamaların benzerlikleri, ortak noktaları, ana teması tespit edilmiş ve bu tespitler konunun uzmanı olan iki kişiyle değerlendirilmiştir. Örneğin G10 kodlu aday "ışık" metaforuyla tarihin "geleceği aydınlatan bir ışık" olduğunu ifade etmiştir. Bu ve benzer açıklamalar neticesinde oluşturulan kategori de, "Geleceği Aydınlatan Tarih" kategorisi şeklinde oluşturulmuştur. Aynı şekilde "Sürekliliği Olan Tarih" kategorisi şu şekilde tespit edilmiştir. G14, G18 ve G19 kodlu adaylar "zincir" metaforunu geliştirmişler; G14 kodlu aday "nasıl ilk halka ile son halka arasında bir bağ varsa, tarihin de başından sonuna kadar bir bağ vardır" demiştir. G18 ve G19 kodlu adaylar da benzer bir yaklaşımla "tarihi olayların birbirini tamamladığı" noktasında ortak bakış açısına sahiptirler.

Sınıflara göre Metafor/Kategori tabloları şu şekildedir:

Tablo 2. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitim (I. Sınıf) Öğretmen Adayları Metafor/Kategori Tablosu

Bölüm	Cinsiyet	Sınıf	Metafor	f	%	Kategori	f	%
Tar Eğ.	Kadın	1	AY	1	8.3	Geleceği Aydınlatan Tarih	2	16.6
″	″	″	OKYANUS	1	8.3	Sırlarla gizemlerle dolu Tarih	3	25
″	″	″	HAYAT	1	8.3	Yaşama – Yaşatma Kaynağı Tarih	3	25
″	″	″	IŞIK	1	8.3	Geleceği Aydınlatan Tarih	-	-
″	″	″	SU	2	16.6	Sürekliliği Olan bitmeyen Tarih	3	25
″	″	″	KUŞ	1	8.3	Yaşama – Yaşatma Kaynağı Tarih	-	-
″	″	″	ARZU	1	8.3	Yaşama – Yaşatma Kaynağı Tarih	-	-
″	″	″	SU	-	-	Sürekliliği Olan bitmeyen Tarih	-	-
″	Erkek	″	KADIN	1	8.3	Sırlarla Gizemlerle dolu Tarih	-	-
″	″	″	CANLI	1	8.3	Sürekliliği Olan bitmeyen Tarih	-	-
″	″	″	HAFIZA	1	8.3	Yol Yön Gösteren Tarih	1	8.3
″	″	″	DENİZ	1	8.3	Sırlarla Gizemlerle Dolu Tarih	-	-

8 kadın, 4 erkek toplam 12 adet I. sınıf öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlardan sadece "Su" iki kişi tarafından geliştirilmiştir. Ancak Kategori açısından bakıldığında 3 kategoride üçer öğrencinin, bir kategoride iki öğrencinin ortak bakış açıları dikkati çekmektedir. Bu kategorilerin farklı metaforlarla açıklanması da diğer önemli bir husustur.

Tablo 3. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitim (II. Sınıf) Öğretmen Adayları Metafor/Kategori Tablosu

Bölüm	Cinsiyet	Sınıf	Metafor	f	%	Kategori	f	%
Tar.Eğ	Kadın	2	KİTAP	1	6.6	Yaşama – Yaşatma Kaynağı Tarih	2	13.3
″	″	″	AYNA	2	13.3	Geleceği Aydınlatan Tarih	3	20
″	″	″	UMUT	1	6.6	Yaşama – Yaşatma Kaynağı Tarih	-	-
″	″	″	KISSA	1	6.6	Yol Yön Gösteren Tarih	2	13.3
″	″	″	PENCERE	1	6.6	Geleceği Aydınlatan Tarih	-	-
″	″	″	MEM-LEKET	1	6.6	Vazgeçemediğimiz/ Kopamadığımız Tarih	2	13.3
″	″	″	AYNA	-	-	Geçmişi Yansıtan Tarih	1	6.6
″	″	″	PUSULA	1	6.6	Yol Yön Gösteren Tarih	-	-
″	″	″	DERS	1	6.6	Geleceği Aydınlatan Tarih	-	-
″	″	″	ZİNCİR	3	20	Sürekliliği Olan Bitmeyen Tarih	4	27
″	″	″	ZİNCİR	-	-	Sürekliliği Olan Bitmeyen Tarih	-	-
″	Erkek	″	BUZDAĞI	1	6.6	Sırlarla Gizemlerle Dolu Tarih	1	6.6
″	″	″	FUTBOLCU	1	6.6	Sürekliliği Olan Bitmeyen Tarih	-	-
″	″	″	ŞUUR	1	6.6	Vazgeçemediğimiz/ Kopamadığımız Tarih	-	-
″	″	″	ZİNCİR	-	-	Sürekliliği Olan Bitmeyen Tarih	-	-

11 kadın 4 erkek toplam 15 adet II. sınıf öğretmen adaylarında geliştirilen metaforlardan "Zincir"in frekans değeri 3, "Ayna" nın 2, diğer metaforların 1'dir. "Sürekliliği Olan Tarih" kategorisi 4, "Geleceği Aydınlatan Tarih" kategorisi ise 3 frekans değeriyle yoğunlaşılan kategorilerdir. Kategorilerle Metaforlar arasındaki ilgiye bakıldığında, genel anlamda tercihlerin tutarlı olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitim (III. Sınıf) Öğretmen Adayları Metafor/Kategori Tablosu

Bölüm	Cinsiyet	Sınıf	Metafor	f	%	Kategori	f	%
Tar.E	Kadın	3	DOST	1	6.6	Yol Yön Gösteren Tarih	3	20
″	″	″	FESLEĞEN	1	6.6	Vazgeçemediğimiz/ Kopamadığımız Tarih	4	26.6
″	″	″	AĞAÇ	2	13.3	Vazgeçemediğimiz/Kopamadığımız Tarih	-	-
″	″	″	GEÇMİŞ	1	6.6	Yol Yön Gösteren Tarih	-	-
″	″	″	HAFIZA	1	6.6	Geleceği Aydınlatan Tarih	1	6.6
″	″	″	ARKADAŞ	1	6.6	Vazgeçemediğimiz/ Kopamadığımız Tarih	-	-
″	″	″	FİLM	1	6.2	Mücadelelerle Dolu Tarih	1	6.6
″	″	″	AKARSU	1	6.6	Vazgeçemediğimiz/ Kopamadığımız Tarih	-	-
″	″	″	SU	2	13.3	Yaşama –Yaşatma Kaynağı Tarih	2	13.3
″	″	″	DOĞA	1	6.6	Sürekliliği Olan Tarih	3	20
″	″	″	KADER	1	6.6	Sürekliliği Olan Tarih	-	-
″	″	″	TEKNOLOJİ	1	6.6	Sırlarla Gizemlerle Dolu Tarih	1	6.6
″	Erkek	″	SU	-	-	Sürekliliği Olan Tarih	-	-
″	″	″	BİYOGRAFİ	1	6.6	Dünyayı Aydınlatan Tarih	1	6.6
″	″	″	AĞAÇ	-	-	Yaşama – Yaşatma Sağlayan Tarih	-	-

12 kadın 3 erkek toplam 15 kişilik III. sınıf öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlardan "Ağaç" ve "Su" 2'şer frekans değerine sahiptir. Diğer 12 metafor birbirlerinden farklıdır. Öğretmen adaylarının en çok tercih ettikleri kategori ise "Vazgeçemediğimiz/Kopamadığımız Tarih" (4) kategorisidir. Bunu 3'er frekans değerleriyle "Yol - Yön Gösteren Tarih" ile "Sürekliliği Olan Tarih" kategorileri izlemektedir.

Tablo 5.Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitim (IV. Sınıf) Öğretmen Adayları Metafor/Kategori Tablosu

Bölüm	Cinsiyet	Sınıf	Metafor	f	%	Kategori	f	%
Tar.E	Kadın	4	AYNA	2	18.18	Geçmişi Yansıtan Tarih	1	9.09
″	″	″	PUSULA	1	9.09	Yol – Yön Gösteren Tarih	1	9.09
″	″	″	ANNE	1	9.09	Geleceği Aydınlatan Tarih	6	54.5
″	″	″	SU	2	18.18	Yaşama – Yaşatma Kaynağı tarih	2	18.1
″	″	″	GÜNEŞ	1	9.09	Geleceği Aydınlatan Tarih	-	-
″	″	″	HAFIZA	2	18.18	Geleceği Aydınlatan Tarih	-	-
″	Erkek	″	SU	-	-	Sürekliliği Olan Tekerrür Eden Tarih	1	9.09
″	″	″	AY	1	9.09	Geleceği Aydınlatan Tarih	-	-
″	″	″	AYNA	-	-	Geleceği Aydınlatan Tarih	-	-
″	″	″	HAFIZA	-	-	Yaşama – Yaşatma Kaynağı tarih	-	-
″	″	″	IŞIK	1	9.09	Geleceği Aydınlatan Tarih	-	-

6 kadın, 5 erkek toplam 11 kişilik IV. sınıf öğretmen adaylarının gerek geliştirdikleri metaforlar, gerek K(k)ategoriler ve gerekse metaforlarla kategoriler arasındaki ilişkiler daha tutarlı görünmektedir. Ayrıca "Geleceği Aydınlatan Tarih" kategorisinin frekans değerinin 6 olması - yüzde 55'e tekabül etmesi- da önemli bir ayrıntı olarak görülmektedir. Zira genellikle "geçmiş" kavramıyla ilintilendirilen "tarih" kavramının, "geleceği aydınlatmasına" yönelik vurgu, üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Tablo 6. Verilerden Elde Edilen Metaforların Öğretmen Adaylarının Sınıf / Cinsiyet ve Frekans Değerleri Tablosu

S. N.	Metafor Adı	Sınıf / Cinsiyet	f	%
1	SU	(I. Sınıf 2K) +(III Sınıf 1 K + 1 E) + IV. Sınıf 1 K+ 1 E)=4K+2 E	6	11.3
2	AYNA	(II. Sınıf 2 K) + (IV. Sınıf 1 K + 1 E)= 3K + 1E	4	7.5
3	HAFIZA	(I.Sınıf 1 E) + (III. Sınıf 1 K) + (IV. Sınıf 1 K+1E)=2K+2 E	4	7.5
4	ZİNCİR	(II. Sınıf 2 K + 1 E)=2 K + 1 E	3	5.6
5	PUSULA	(II.Sınıf 1 K) + (IV. Sınıf 1 K)= 2 K	2	3.7
6	AĞAÇ	(III.Sınıf 1 K + 1 E)= 2K + 1 E	2	3.7
7	AY	(I. Sınıf 1 K) + (IV. Sınıf 1 E)= 1K + 1 E	2	3.7
8	IŞIK	(I.Sınıf 2 K)+ (IV. Sınıf 1 K)= 2 K+ 1 E	2	3.7
9	HAYAT	(I.Sınıf 1 K)	1	1.9
10	OKYANUS	(I.Sınıf 1K)	1	1.8
11	KUŞ	(I.Sınıf 1 K)	1	1.8
12	ARZU	(I.Sınıf 1 K)	1	1.8
13	KADIN	(I.Sınıf 1 E)	1	1.8
14	CANLI	(I.Sınıf 1 E)	1	1.8
15	DENİZ	(I. Sınıf 1E)	1	1.8
16	UMUT	(II. Sınıf 1 K)	1	1.8
17	KISSA	(II. Sınıf 1 K)	1	1.8
18	PENCERE	(II.Sınıf 1 K)	1	1.8
19	MEMLEKET	(II. Sınıf 1 K)	1	1.8
20	DERS	(II. Sınıf 1 K)	1	1.8
21	BUZDAĞI	(II. Sınıf 1 K)	1	1.8
22	FUTBOLCU	(II. Sınıf 1 E)	1	1.8
23	ŞUUR	(II. Sınıf 1 E)	1	1.8
24	DOST	(III. Sınıf 1 K)	1	1.8
25	FESLEĞEN	(III.Sınıf 1 K)	1	1.8
26	GEÇMİŞ	(III. Sınıf 1 K)	1	1.8
27	ARKADAŞ	(III. Sınıf 1 K)	1	1.8
28	FİLM	(III. Sınıf 1 K)	1	1.8
29	DOĞA	(III. Sınıf 1 K)	1	1.8
30	KADER	(III. Sınıf 1 K)	1	1.8
31	BİYOGRAFİ	(III. Sınıf 1K)	1	1.8
32	TEKNOLOJİ	(III. Sınıf 1 K)	1	1.8
33	AKARSU	(III. Sınıf 1 K)	1	1.8
34	ANNE	(IV. Sınıf 1 K)	1	1.8
35	GÜNEŞ	(IV. Sınıf 1 K)	1	1.8
36	KİTAP	(II. Sınıf 1 K)	1	1.8

Tabloda da görüldüğü gibi, 53 öğretmen adayı toplam 36 metafor geliştirmiş, bunlardan 28 tanesini sadece bir öğretmen adayı tercih etmiştir. Diğer 7 metafor ve frekans değerleri ise şunlardır: Su (6), Ayna (4), Hafıza (4), Zincir (3), Ağaç (2), Ay (2), Pusula (2), Işık (2). 53 katılımcının geliştirdiği 36 farklı metaforun öğretmen adaylarının, tarih kavramı hakkındaki geniş bakış açılarını ortaya koyduğu, araştırmanın da objektifliğini gösterdiği söylenebilir.

Tablo 7. Verilerden Elde Edilen Kategorilerin Öğretmen Adaylarının Sınıf/Cinsiyet ve Frekans Değerleri Tablosu

K.No	Kategori	Sınıf / Cinsiyet	f	%
1	Geleceği Aydınlatan Tarih	(I. Sınıf 2K) +(II sınıf 3K)+ (III. Sınıf 1K) + (IV. Sınıf 5K+2 E) =10 K+2 E	**12**	**22.6**
2	Sürekliliği Olan Tarih	(I. Sınıf 2E + 1K) + (II. Sınıf 2 K + 2 E) + (III. Sınıf 2K + 1 E) + (IV. Sınıf 1E)= 5K +6 E	**11**	**20.7**
3	Yaşama – Yaşatma Kaynağı Tarih	(I. Sınıf 3 K) + (II. Sınıf 2 K) + (III. Sınıf 1 K + 1 E) + (IV. sınıf 1 K + 1 E)= 7 K + 2 E	**9**	**16.9**
4	Yol - Yön Gösteren Tarih	(I.Sınıf 1E)+ (II. Sınıf 2 K)+ (III. Sınıf 2 K + 1 E) + (IV. Sınıf 1 K)= 5 K + 2 E	**7**	**13.2**
5	Vazgeçemediğimiz/ Kopamadığımız Tarih	(II. Sınıf 1 K + 1 E) + (III. Sınıf 4 K)= 5 K + 1 E	**6**	**11.3**
6	Sırlarla – Gizemlerle Dolu Tarih	(I. Sınıf 1 K + 2 E) + (II. Sınıf 1 E)+ III. Sınıf (1 K) = 2 K + 3 E	**5**	**9.4**
7	Geçmişi Yansıtan Tarih	(II. Sınıf 1 K) +(IV. Sınıf 1 K)=2 K	**2**	**3.7**
8	Mücadelelerle Dolu Tarih	(III. Sınıf 1 K)	**1**	**1.8**
9	Dünyayı Aydınlatan Tarih	(III. Sınıf 1 E)	**1**	**1.8**

Tabloda da görüldüğü gibi verilerin analizi sonucu oluşturulan kategori sayısı 9'dur. Bu kategorilerden "Mücadelelerle Dolu Tarih" ve "Dünyayı Aydınlatan Tarih" kategorilerini sadece birer katılımcı geliştirmiştir. Katılımcıların en çok tercih ettiği kategoriler ise "Geleceği Aydınlatan Tarih" (12), "Sürekliliği Olan Tarih" (11), "Yaşama - Yaşatma Kaynağı Tarih" (9) kategorileri olmuştur. Onları "Yol - Yön Gösteren Tarih" (7), "Vazgeçemediğimiz / Kopamadığımız Tarih" (6), "Sırlarla - Gizemlerle Dolu Tarih" (5) kategorileri izlemiştir. Ancak Öğretmen adaylarından sadece iki kişinin "Geçmişi Yansıtan Tarih" kategorisini tercih etmesi dikkat çeken bir ayrıntı olarak görülmektedir. Tarih kavramı ilk etapta "geçmiş" çağrışımı yaptığı hâlde, katılımcıların, Tarihi gelecekle ilgili bir kavram olarak değerlendirmeleri, bu tercihin rastgele olmadığını göstermektedir.

Kategorilerin ayrıntılı analizini şu şekilde yapmak mümkündür:

3.1. Geleceği Aydınlatan Tarih

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Geleceği Aydınlatan Tarih	Ay (2), Hafıza (3), Ayna (2), Pencere (1), Işık (1), Ders (1), Anne (1), Güneş (1)	8	12

Öğretmen adaylarından tarihi "Geleceği Aydınlatan" bir bilim olarak değerlendirenlerden 10'u kadın 2'si erkektir. Geliştirilen metafor sayısı 8, frekans değeri 12'dir. I. sınıf adaylardan 2, II. sınıf adaylardan 3, III. sınıf adaylardan 1, IV. sınıf adaylardan da 6 kişi tarihin geleceği aydınlatan bir bilim olduğu görüşündedirler. Adayların kullandıkları metaforlarda çoğunlukla "ay", "güneş", "ışık", "ayna", pencere" gibi "yansıma" özelliği olan metaforlar seçilmiştir. G13 kodlu aday "geçmişin geleceği aydınlattığını"; G56 kodlu aday da "karanlığı aydınlattığını" "ay" metaforuyla değerlendirmişlerdir. "Güneş"i metafor olarak kullanan G52 kodlu aday "geçmişin ve geleceğin aydınlanması" vurgusunu yapmıştır. G10 kodlu aday "ışık" metaforuyla tarihin "geleceği aydınlatan bir ışık" olduğunu ifade etmiştir. G57 kodlu aday "bir milletin geçmişine ışık tutması" nı, G28 kodlu aday da aynı şekilde "aynada baktığın yüz şu ana kadar yaşadığın geçmişindir" görüşlerini "ayna" metaforuyla ortaya koymuşlardır. G25 kodlu aday "geçmişten geleceğe açılması" sebebiyle, tarihi "pencere" metaforuyla açıklamıştır. Tarihi "hafıza" metaforuyla açıklayan G44, G50 ve G53 kodlu adaylar "toplumun kimliğini bilmesinin hafızayla mümkün olduğu" bu yönüyle de tarihin hafızaya benzediği hususlarında ortak kanaat sahibidirler. G20 kodlu aday, tarihi "ders" metaforuyla açıklamış ve "Ders alınmadığı sürece geçmişteki hataların tekrar edeceğini" belirtmiştir. G49 kodlu adayın tarih için farklı ve ilginç bir metafor seçtiği dikkati çekmektedir. Aday tarihi "anne" metaforuyla açıklarken "tarihe değer vermek anneye değer vermekten farksızdır" ifadelerine yer vermiştir. "Geleceği Aydınlatan Tarih" kategorisinde baskın olan hususun; geçmişin gelecekle bağlantılı olduğunu savunan "Çizgisel Tarih" anlayışı olduğunu söyleyebiliriz. Burada dikkati çeken önemli bir husus öğretmen adaylarının içinde "tarihin geleceği aydınlatması" üzerinde duran adaylardan yaklaşık %55'inin son sınıf öğretmen adayları olmasıdır. Esasen tarih biliminde daha çok geçmiş vurgusu öne

çıkarken adayların çoğunluğunun "geleceği aydınlatan" bir tarih anlayışına sahip olması, tarih bilincine sahip olduklarını göstermektedir.

3.2. Sürekliliği Olan Tarih

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Sürekliliği Olan Tarih	Su(4), Zincir(3), Canlı(1), Futbolcu(1), Doğa (1), Kader(1)	6	11

Öğretmen adaylarından "Tarih" i, "Sürekliliği Olan Tarih" şeklinde değerlendirenler 5 kadın, 6 erkek toplam 11 kişidir. Kullanılan metafor sayısı 6, frekans değeri 11'dir. I. sınıf adaylardan 3, II. sınıf adaylardan 4, III. sınıf adaylardan 3, IV. sınıf adaylardan 1 kişi kullandıkları metaforlarla "Sürekliği Olan Tarih" anlayışına sahiptirler. G6, G9, G35, G55 kodlu adayların "Tarihin sürekliliği" bağlamında geliştirdikleri metafor "Su" dur. Adaylardan 3'ü "suyun akışıyla" tarihin akışını ilişkilendirmiştir. Ancak G35 kodlu aday "Su" metaforunu "iki ucu birbirine bağlı hortumun içindeki" su teşbihiyle yapmış; bir anlamda tarihin sürekliliğine, tekerrür ettiğine işaret etmiştir. G14, G18 ve G19 kodlu adaylar "zincir" metaforunu geliştirmişlerdir. Nitekim G14 kodlu aday "nasıl ilk halka ile son halka arasında bir bağ varsa, tarihin de başından sonuna kadar bir bağ vardır" demiştir. G18 ve G19 kodlu adaylar da benzer bir şekilde "tarihi olayların birbirini tamamladığı" noktasında ortak bakış açısına sahiptirler. G38 kodlu aday "tarih" için "kader" metaforunu geliştirmiş ve "tarihî olayların kaçınılmazlığına" atıf yapmıştır. Tarihi "canlı" metaforuyla açıklayan G3 kodlu aday "Tarihin yaşamaya devam eden bir canlı olduğunu" belirtmiştir. G39 kodlu aday, tarihi "doğa"ya benzetmiş; "Ormanın bir ucunda olan yangının diğer ucundaki karıncaları etkilediğini" ifade etmiştir. G16 kodlu aday ise "tarihin sürekliliğini futbolcu örneğiyle açıklamış; bir futbolcunun transferiyle tarihî olaylar arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Tarihin sürekliliğini geliştirdikleri çeşitli metaforlarla açıklayan adayların; "Döngüsel Tarih" olarak adlandırılan "tarihin tekerrür ettiği, tarihteki olayların zaman zaman tekrar edebileceği", anlayışı doğrultusunda metafor geliştirdiklerini söylemek mümkündür.

Geliştirilen metaforlar da genel anlamda, kategoriyle uyum arz etmektedir.

3.3. Yaşama - Yaşatma Kaynağı Tarih

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Yaşama – Yaşatma Kaynağı Tarih	Su (2), Hafıza (1), Ağaç (1), Hayat (1), Arzu (1), Umut (1), Kitap (1), Kuş (1)	8	9

"Yaşama – Yaşatma Kaynağı Tarih" kategorisinde 7 kadın, 2 erkek toplam 9 aday mevcuttur. Geliştirilen metafor sayısı 8, frekans değeri 9'dur. I. sınıf adaylardan 3, II. sınıf adaylardan 2, III. sınıf adaylardan 2, IV. sınıf adaylardan 2'si tarihi, "Yaşama - Yaşatma Kaynağı Tarih" olarak nitelendirmişlerdir. "Sürekliliği Olan Tarih" kategorisinde 4 kez kullanılan "Su" metaforunun burada da 2 kez kullanıldığı görülmektedir. G40 kodlu aday "İnsanın hayatını devam ettirmesi için nasıl suya muhtaçsa, devletlerin de hayatlarını devam ettirmesi için tarihe ihtiyacı olduğunu" belirtmiştir. Aynı şekilde G40 kodlu aday da "tarih olmadan yaşamın bir anlamı yoktur" görüşünü "su" metaforuyla ilişkilendirmiştir. G58 kodlu aday "hafıza" metaforuyla "milletleri yaşatan, hafızaların yüklemiş olduğu tarihtir" görüşündedir. G33 kodlu adayın "Ağaç" metaforuyla, "ağacın faydaları" arasında bir ilişki kurduğu görülmektedir. "Geçmişin ışığında var olabilmek" G11 kodlu aday tarafından "hayat" metaforuyla açıklanmıştır. Tarihi "haz vermesi" hasebiyle G7 kodlu aday "arzu" metaforuyla ilişkilendirmiştir. "Tarihin itici bir güç olması, zorluk anında sarılınan bir bilim olması" dolayısıyla, G27 kodlu aday "Umut" metaforuyla açıklamıştır. G29 kodlu aday, "Kitap" metaforuyla "insanın yaşam kaynağı" arasında bağlantı kurmaya çalışmıştır. G8 kodlu adayın geliştirdiği "kuş" metaforu, edebî bir açıklamayla örneklendirilmiştir. Aday "tarih de, tıpkı kuşlar gibi tarifsiz yaşama ve yaşatma arzularının, sevinçlerinin kaynağıyla doludur" demiştir. Adayların geliştirdikleri metaforlarda tarih, yaşama - yaşatma kaynağı olarak değerlendirilmiş; olmazsa olmaz bir bilim olarak nitelendirilmiş, tarihin önemi vurgulanmıştır.

3.4. Yol - Yön Gösteren Tarih:

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Yol - Yön Gösteren Tarih	Pusula(2), Geçmiş(1), Dost(1), Hafıza(1), Kıssa(1)	5	6

Tarihin ibret alınması gereken olaylarla dolu olduğunun, "ibret alınsaydı tekerrür eder miydi?" anlayışının, bu araştırmada da yansımaları görülmektedir. "Yol - Yön Gösteren Tarih" kategorisinde 5 kadın, 1 erkek aday olmak üzere toplam 6 aday mevcuttur. Geliştirilen metafor sayısı 5, frekans değeri 7'dir. I. sınıf adaylardan 1, II. sınıf adaylardan 2, III. sınıf adaylardan 3, IV. sınıf adaylardan 1'i Tarihin "Yol - Yön Gösteren" özelliğine dikkati çekmişlerdir. G22 kodlu aday "pusula" metaforuyla, "tarihin hayatımıza yön verdiğini" vurgulamış, aynı metaforla G48 kodlu aday da "geçmişimizi anlamak, geleceğimize yön vermek için" tarihin pusula görevi üstlendiğini vurgulamış; bir anlamda "tarihsici" bir yaklaşım sergilemiştir. G45 kodlu aday "geçmiş" metaforuyla, "tarihin önceki olayların anlaşılması ve fikir yürütülmesi" vasıtası olduğu şeklinde görüş bildirmiştir. "Dost" metaforuyla tarihe "kişiyi doğruya ulaştırmak için gerçekleri söyleyen" bir görev de yüklenmiştir. G2 kodlu aday geliştirdiği "hafıza" metaforuyla "geçmiş olaylardan ibret alıp, kararlar vermek için" tarihe ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. G26 kodlu aday da tarihte yaşanan olaylardan "ders çıkarmamız, örnek almamız için" tarihi, "kıssa" metaforuyla açıklamıştır. Bu kategoride belirtilen Pusula, Dost, Kıssa metaforları ve kategorileri arasındaki ilişkilerin tutarlı olduğu görülmektedir. Ancak diğer metaforlar için aynı şeyi söylemek güçtür.

3.5. Vazgeçemediğimiz - Kopamadığımız Tarih

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Vazgeçemediğimiz – Kopamadığımız Tarih	Akarsu (1), Arkadaş (1), Ağaç (1), Fesleğen (1), Şuur(1), Memleket (1)	6	6

"Vazgeçemediğimiz - Kopamadığımız Tarih" kategorisine 6 metafor geliştiren 6 adayın 5'i kadın, 1'i erkektir. Metaforların frekans değeri de

6'dır. II. sınıf adaylardan 2, III. sınıf adaylardan 4 kişi, Tarihi "Vazgeçemediğimiz - Kopamadığımız" bir bilim olarak nitelendirmiştir. G41 kodlu aday tarih için: "Her ne kadar akıp gitse de, her daim beslendiği bir kaynak vardır" demiş ve tutarlı bir şekilde "akarsu" metaforunu geliştirmiştir. G43 kodlu aday, tarih için "arkadaş" metaforunu geliştirmiş ve şu ifadelerle gerekçelendirmiştir: "Hem mecbur olduğum, hem uzaklaştıkça özlediğim, ne kadar uzaklaşsam da ona ait, ona bağlı olduğum vefalı, saf bir arkadaştır". "Ağaç" metaforunu tercih eden G30 kodlu aday metaforunu "devletlerin sarsılmasını, yıkılmasını engelleyen ağacın kökleriyle" ilintilendirmiş ve tarihin "vazgeçilmeyen – kopamadığımız" bir bilim olduğunu savunmuştur. G31 kodlu kadın aday edebî/duygusal bir yaklaşımla "fesleğen" metaforunu geliştirmiş ve metaforunu "kendisine dokunulunca güzel, eşsiz kokular yayması" teşbihi üzerine temellendirmiştir. G15 kodlu aday "şuur" metaforuyla, "tarihin sadece mazi değil, bir gen haritası olduğunu" vurgulamıştır. Tarihi, geliştirdiği "memleket" metaforuyla değerlendiren G24 kodlu aday, "insanın her nereye giderse gitsin, memleketinden kopamamasını, tarihten, geçmişten kopamaması"yla mukayese etmiştir. "Vazgeçemediğimiz - Kopamadığımız Tarih" kategorisinde adayların geliştirdikleri metaforların tutarlı olduğu söylenebilir. Metaforla, kategori arasında da mantıklı bir ilişki görünmektedir.

3.6. Sırlarla - Gizemlerle Dolu Tarih

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Sırlarla - Gizemlerle Dolu Tarih	Teknoloji (1), Deniz (1), Kadın (1), Okyanus (1), Buzdağı (1)	5	5

Tarihin öne çıkan yönlerinden biri de içinde barındırdığı gizemlerdir. Adaylardan I. Sınıf ve III. sınıflardan 2 kadın, I. Sınıflardan 2, II. Sınıflardan1 toplam 3 erkek tarihin bu yönüne dikkati çekmiş, 5 farklı metafor kullanarak "Sırlarla Gizemlerle Dolu Tarih" kategorisini benimsemişlerdir. G37 kodlu aday "oldukça karmaşık, anlaşılması zor ama anlaşılınca da kendisinden faydalanılan", "teknoloji" metaforunu geliştirmiş, tarihin karmaşıklığını öne çıkarmıştır. G1 kodlu aday gayet

kısa ifadelerle tarih için geliştirdiği "deniz" metaforunu, "çünkü içi bilinmez" ifadeleriyle gerekçelendirmiştir. G5 kodlu erkek aday da, benzer sadelikte tarihi, "kadın" metaforuyla ve "çünkü sırlarla doludur" ifadeleriyle açıklamıştır. G12 kodlu aday, G1 kodlu adayın paralelinde görüşlere sahiptir. O da tarih için "okyanus" metaforunu kullanmış ve "derinliklerinde sırlar vardır" demiştir. G17 kodlu aday ise "buzdağı" metaforunu kullanmış ve "sadece görünen yüzüne bakmanın yanıltıcı olacağını" ifade etmiştir. Görüldüğü gibi "Sırlarla - Gizemlerle Dolu Tarih" kategorisinde yer alan adayların geliştirdikleri metaforlar ile kategorileri arasında uyumlu bir ilişki vardır. Adayların gerekçeleri de tutarlı yaklaşımlar olarak değerlendirilebilecek düzeydedir.

3.7. Geçmişi Yansıtan Tarih

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Geçmişi Yansıtan Tarih	Ayna (2)	1	2

Adaylardan II ve IV. sınıflardan iki kadın, tarihin "geçmişi yansıtması" yönüne vurgu yapmıştır. Geliştirdikleri ortak metafor "ayna"dır. Aynı şekilde adayların gerekçeleri de ortaktır. Nitekim G23 ve G47 kodlu adaylar geliştirdikleri "ayna" metaforuyla, tarihin "geçmişimizi, özümüzü yansıtan" bir bilim olduğunu belirtmişlerdir. Genellikle tarih denilince geçmişte yaşanılan olayların anlatıldığı bir bilim dalı akla geldiği hâlde, "geçmişi yansıtan tarih" kategorisinde sadece iki adayın yer alması dikkat çekmektedir. Özellikle ilk kategoride yer alan "geleceği yansıtan tarih" kategorisiyle kıyaslandığında bu metaforların rastgele olmadığı, gayet bilinçli olduğu söylenebilir ki, bu durumun öğrencilerin aldığı eğitimle, takip ettikleri müfredatla yakından ilişkili olduğu akla gelmektedir.

3.8. Mücadelelerle Dolu Tarih

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Mücadelelerle Dolu Tarih	Film (1)	1	1

Tarih bilimi, içinde sayısız mücadeleleri barındırmaktadır. Ancak araştırmada bu kategoriyi, sadece III. sınıflardan 1kadın aday tercih etmiştir. G42 kodlu aday, tarihi "filim" metaforuyla açıklamış ve tarihin "C'int Eastwood Filmleri gibi mücadele içinde geçtiğini" belirtmiştir. Kullanılan metafor ve gerekçenin uygun olduğunu söylemek mümkündür. Bu kategoride sadece bir tek adayın yer alması da düşündürücüdür.

3.9. Dünyayı Aydınlatan Tarih

Kategori	Metaforlar	Metafor Sayısı	Frekans
Dünyayı Aydınlatan Tarih	Biyografi(1)	1	1

G34 kodlu III. sınıf erkek aday, tarihi "biyografi" metaforuyla açıklamaktadır. Kategoriyle metafor arasındaki ilişki aday tarafından şu şekilde kurulmuştur: "Biyografi kişilerin, tarih ise dünyanın hayatını ele alır". Burada aday "tarihin sadece dar bir alandaki olaylarla ilgilenmediğine, insan hayatını, daha doğrusu dünyayı ilgilendiren hemen her konunun tarihin ilgi alanına girdiğine" dikkat çekmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılan Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitiminde eğitim gören 53 öğretmen adayı, toplam 36 metafor geliştirmiştir. Verilerin analizi sonucu oluşturulan kategori sayısı ise 9'dur. 36 metafordan 28 tanesini sadece birer öğretmen adayı geliştirmiştir. Diğer 7 metafor ve frekans değerleri şunlardır: Su (6), Ayna (4), Hafıza (4), Zincir (3), Ağaç (2), Ay (2), Pusula (2), Işık (2).

Bu sayı ve oranlar 2018 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih Bölümünde Pedagojik Formasyon eğitimi alan 33 erkek, 44 kız toplam 77 öğretmen adayı ile ilgili aynı konuda yapılan çalışma verileriyle (Memişoğlu ve Taşkın: 2018) karşılaştırıldığı zaman, değerlerin birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Nitekim söz konusu araştırmayla, bu araştırmanın ortak metafor sayısı 11, ortak kategori sayısı ise 6'dır. Bu oranlar da, birbirine yakındır. Formasyon öğrencilerinin metaforlarında

birinci olan "insan" metaforunun frekans değeri 9 (Memişoğlu- Taşkın: 2018) iken, bu araştırmada birinci sıradaki metafor "Su"dur ve frekans değeri 6'dır. Formasyon öğrencilerinin 1. sıradaki kategorisi 18 frekans değerine sahip "Geçmişin Bilgisi Olarak Tarih" kategorisidir (Memişoğlu ve Taşkın: 2018). Ancak bizim yaptığımız araştırmada bu kategori 7. sırada yer almaktadır ve frekans değeri 2'dir. Aynı şekilde bu araştırmada -diğerinin aksine- "Geleceği Aydınlatan Tarih" kategorisi 12'lik frekanslık değeriyle birinci sırada bulunmaktadır. Bu durum araştırmanın en çarpıcı sonucunu oluşturmaktadır. Tarih Eğitimi öğretmen adaylarından son iki sıradaki kategori birer frekans değeriyle "Mücadelelerle Dolu Tarih" ve "Dünyayı Aydınlatan Tarih" kategorileridir. Formasyon alan öğretmen adaylarıyla yapılan araştırmaya göre en az metafor oluşturulan kategoriler "zorunluluk olarak tarih, bilgilendiren ve geçmişten ders almayı sağlayan tarih ile öznel tarih" olarak görülmektedir (Memişoğlu ve Taşkın, 2018). Elde edilen sonuçlar, 2018 yılında Formasyon alan öğretmen adaylarıyla aynı konuda yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlarla paralellik arz etmektedir. Ancak o araştırmada tarih algısında "geçmiş" çağrışımı, bizim araştırmamızda da "gelecek" çağrışımı öne çıkmıştır. Bu farklı sonuçların oluşmasında ders programı, ders müfredatı, ders metodolojisi vb. değişkenlerin etkisi olabilir. Benzer araştırmalar konuyla ilgili daha net fikirler verebilecektir. Ayrıca araştırmada 53 adayın 36 metafor ve 12 kategori geliştirmesi, adayların tarih kavramının tanımına, anlamına yönelik, zengin bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Bulguların uzun olması; kısa, özlü bir sonuç çıkarmayı kısıtlasa da, geliştirilen metaforların gerekçeleri şeklinde oluşturulan kategorileri özetleyecek mahiyette tarih kavramıyla ilgili şu tespit yapılabilir: Tarih, mücadelelerle, sırlarla, gizemlerle dolu geçmişten beslenen, sürekli tekrar eden, bir rehber gibi insana yön yol göstererek, dünyasını, geleceğini aydınlatan, taşıdığı yaşama ve yaşatma kaynağı olma vasfı sebebiyle kendisine sıkı bağlarla bağlı olduğumuz, kopamadığımız bir kavramdır.

Araştırmanın sonucunda şu önerilerin göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır. Bu araştırmalar; gerek Formasyon grubu, gerekse Tarih Eğitiminde eğitim gören öğretmen adayları arasında çoğaltılarak mukayeseler yapılmalıdır. Mukayeseler sonucu elde edilen veriler tahlil edilerek yeni tespitler yapılmalı, gerek ders programlarının, gerek ders

içeriklerinin oluşturulmasında bu tespitler göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim bu araştırmada "Geleceği Aydınlatan Tarih" kategorisinin birinci sırada yer almasına karşın, Formasyon öğrencileriyle yapılan araştırmada "geçmişi aydınlatan tarih" kategorisinin ilk sıradaki kategoriyi oluşturması, üzerinde durulması, düşünülmesi gereken bir husustur. Yapılacak yeni araştırmalar -ki, bu Yüksek Lisans, Doktora öğrencileri ve öğretim üyeleri arasında yapılacak araştırmaları da kapsamalı- çelişkili gibi görünen bu durumun sebebini daha sağlıklı şekilde açıklama imkânı verebilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Perceptions of History Teacher Candidates of Faculty of Education related to the Concept of History: A Metaphor Study

*

Ahmet Güzel

Necmettin Erbakan University

In this study, it is aimed to determine how the History Teacher Candidates of Faculty of Education perceive the concept of "history" by the means of Metaphor Analysis, to analyse metaphors developed by History Teacher Candidates related to the concept of "history" by categorizing them and to clarify the centuries-old discussions such as description, function, method about history etc. Similarly, it is expected from this study the opinions teacher candidates, studying in the History education, related to subject matters such as curriculum, studying methods, course hours for the said programs in the direction of their perspectives to the history together with the teacher candidates having Pedagogical Formation education.

The History Teacher Candidates from Ahmet Kelesoglu Faculty of Education, Necmettin Erbakan University, were selected as the population of study. The study group consisted of 53 teacher candidates in which there were 37 female teacher candidates and 16 male teacher candidates. In the study, qualitative research approach was used and phenomenology pattern was utilized. The data collection and interpretation process of this study, that is considered as a qualitative research in descriptive survey model, is patterned as phenomenology study. The data of study were collected through a questionnaire consisting of an open-ended question form and the data obtained were subjected to analysis with the content analysis technique. It is referred to the opinions of the two experts regarding the validity and reliability of the semi-structured form used as a data collection tool. The questionnaire was also applied to two candidate teachers who did not participate in the questionnaire, the period of the application

was determined, and the comprehensibility level was determined. The teacher candidates were asked to complete the following expression in the form "The history is like a ……., because …….". In doing this it was attended that analogy must be drawn with only one metaphor and for which reason the use of this metaphor is indicated. Before the application, candidate teachers were come up with the explanations by the researcher, a 20-minute period was given and the application was carried out properly.

53 History Teacher Candidates from Ahmet Kelesoglu Faculty of Education, Necmettin Erbakan University developed 36 metaphors in total. The number of categories formed as a result of data analysis is 9. Of the 36 metaphors, 28 were developed by only one teacher candidate. The other 7 metaphors and frequencies are as follows: Water (6), Mirror (4), Memory (4), Chain (3), Tree (2), Moon (2), Compass (2), Light (2). When comparing these numbers and rates with the data of 77 candidate teachers, consisting of 33 males and 44 females, who took Pedagogical Formation in the Department of History, Abant İzzet Baysal University in 2018 (Memişoğlu and Taşkın: 2018), it is seen that the values are very close to each other. Thus, the number of common metaphors of this study with the said study is 11 and their number of common categories is 6. These rates are also close to each other. While the frequency value of the "human" metaphor which ranked first in the metaphors of the Formation Training Students is 9 (Memişoğlu- Taşkın: 2018), the metaphor in the first rank in this study is "Water" and the frequency value is 6. The first category of formation students is the category of "History as Knowledge of the Past" having the frequency value of 18 (Memişoğlu and Taşkın: 2018). However, in the study performed by us, this category ranks seventh and the frequency value is 2. Similarly, unlike the other one, in this study, the category of "History Illuminating the Future" ranked first with a frequency of 12. This situation forms the most dramatic result of the study. The last two categories of history teacher candidates are "the History full of Challenges" and "the History Illuminating the World" with only one frequency value each. According to the study conducted with the candidate teachers who took formation training, the categories in which the least metapare considered as "the history as necessity, the history informing and providing to take a

lesson from the past and subjective history" (Memişoğlu and Taşkın, 2018).

The results obtained in this study show parallelism with the results obtained from the study conducted with the teacher candidates who received Pedagogical Formation Education at Abant Izzet Baysal University in 2018. However, it becomes prominent the "past" connotation in the history perception of said study, but the "future" connotation" in our study. n forming these different results, there might be the effect of of some variables such as syllabus, curriculum, course methodology, etc. Similar studies will provide more clear insights related to the subject. In addition, the development of 36 metaphors and 12 categories by 53 candidates in the study reveals that candidates have a rich perspective in terms of the definition and meaning of the concept of history.

Although long findings restrict drawing a conclusion which is brief but to the point, the following observation can be made about the concept of history, which may summarize the categories formed as the reasons of the metaphors developed: history is a concept full with challenges, secrets, mysteries, constantly continuing, illuminating the future and a concept which we are closely depended on and cannot break off because of its characteristic of being a source of life and sustenance.

As a result of the study, it would be useful to consider the following suggestions. These studies should be increased, and comparisons should be made either between the Formation group or between the candidate teachers studying in History Education. The data obtained as a result of comparisons should be analyzed and new observations should be made and these considerations should be taken into consideration either in the formation of syllabus or course contents. Indeed, it is subject which must be taken into consideration. The new studies to be conducted, which should include those be performed between Master, PhD students and faculty members, may provide a better explanation about the reason of this this situation which seems to be comprehensive - contradictory.

Kaynakça / References

Akyüz, Y. (2016). Siyasetnamelerde devlet başkanı devlet-halk/teba ilişkisinde metaforik kullanımlar. *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 3*(5), 85-99.

Altındağ, M. (2005). *Eğitimde araştırma yöntemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aristoteles. (1995). *Poetika*. (İ. Tunalı Çev.), İstanbul: Remzi.

Arslan, F. (2008). Metaforik tercihler bakımından Akif'i okuyabilmek. *I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu*, s.s. 259-264, Burdur.

Aydın, F. (2010), Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *10* (3), 1313-1322.

Aydın, İ. H. (2006). Bir felsefî metafor: yolda olmak. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *6* (4), 9-22.

Baykara, T. (2007). *Tarih araştırma ve yazma metodu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.

Bloch, M. (2013). *Tarih savunusu ve tarihçilik mesleği*. (A. Berktay Çev.), İstanbul: İletişim.

Braudel, F. (1985). *Tarih ve toplumsal bilimler*. (D. Erksan Çev.), İstanbul: Annales Okulu.

Carr, E. H. (2002). *Tarih nedir*. (M. G. Gürtürk Çev.), İstanbul: İletişim.

Collingwood, R. G. (1996). *Tarih tasarımı*. (K. Dünçer Çev.), Ankara: Gündoğan.

Çalışkan, N. (2013). Kavramsal anahtar modeli ile metafor ve deyim öğretimi. *Bilig*. (64), 95-122.

Çelebi, N. (1993). Kavram tanımlamaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *36*(1-2), 15-23.

Dilthey, W. (1999). *Hermeneutik ve tin bilimleri*. (D. Özlem Çev.), İstanbul: Paradigma.

Duman, B. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Durant, A. ve Durant, W. (1983). *Tarih üzerine*. (H. Zamantılı Çev.), İstanbul: Hülbe.

Fayda, M. (2011). Tarih. *Diyanet İslâm ansiklopedisi*. *15*, s.s. 30-36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Göçer, A. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının dil kültür ilişkisi üzerine görüşleri: fenomenolojik bir araştırma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(2), 25-38.

İbn Haldûn. (2004*). Mukaddime*. (H. Kendir Çev.), Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı.

Kılıç, F. (2008). Kavramların öğretiminde kavram analizi yönteminin akademik başarıya ve bilişsel esnekliğe etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18* (2), 223-238.

Koca, S. (2012). Kutadgu Bilig'de "hükümdar, vezir ve sûfî"nin tanıtılmasında ve bu tiplerin temsil ettikleri fikirlerin açıklanmasında metaforların rolü. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (10), 63-79.

Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim Dergisi*, *4*(3), 21-28.

Lakoff, G. ve Jonson, M. (2005). *Metaforlar - hayat, anlam ve dil*. (G. Y. Demir Çev.), İstanbul: Paradigma.

Memişoğlu, H. ve Taşkın, A. (2018). Pedagojik formasyon alan öğretmen adaylarının "tarih" kavramına ilişkin algıları: metafor analizi. *Researcher: SocialScienceStudies*, *6*(1), 259-273.

Meriç, Ü. (1979). *Cevdet Paşanın cemiyet ve devlet görüşü*. İstanbul: Ötüken.

Nesterova, S. (2011). *Mevlânâ'nın "Mesnevî" isimli eserinde metaforik anlatımın metafizik boyutu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özet, İ. (2014). *Kent araştırmaları ve nitel yöntem*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özlem, D. (1998). *Tarih felsefesi*. İzmir: Dokuz Eylül.

Öztürk, Ç. (2007). Sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının coğrafya kavramına yönelik metafor durumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 55-69.

Özyürek, M. (1984). Kavram öğrenme ve öğretme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16*(2), 347-366.

Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının "öğretmen" kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 131-155.

Saban, A. (2004). Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(2), 281-326.

Saban, A., Koçbeker, B. N., ve Saban, A. (2014). Maratonda yarışmak ya da gizemli bir yere yolculuk yapmak: sınıf öğretmeni adaylarının tecrübe ettikleri ve ideallerindeki öğrenme algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 14*(3), 995-1030.

TDK.(2019).*Metafor*.http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com-_bts&a-ama=kelime&guid=TDK.GTS.5cd601dd9fc0e8.79526704 Erişim tarihi: 11.005.02019.

Togan, A. Z. V. (1985). *Tarihte usul*. İstanbul: Enderun.

Töremen, F. ve Döş, İ. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin müfettişlik kavramına ilişkin metaforik algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9*(4), 607-629.

Turan, R. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi kültür alanındaki gelişmeler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Ulusal, D. (2018). Modern İran sinemasında ayna metaforunun kullanımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(58), 783-789.

Uzun, H. (2006). Tarih bilimi ve tarihte nedensellik. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *7*(19), 1-13.

Üzümcü, Ö. (2016). Nitel araştırma yöntemine sahip tezlerin bazı değişkenler arasında incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi Asos Journal*, *4*(32), 327-340.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi, 23*(112), 7-17.

Yosanne, V. (2001). Yaratıcı tarih öğretimi. (B. Ata Çev.), Milli *Eğitim Dergisi*, (150), 3-5.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güzel, A. (2019). Eğitim fakültesi tarih eğitimi öğretmen adaylarının tarih kavramıyla ilgili algıları: Metaforik bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2108-2139. DOI: 10.26466/opus.570927

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 13/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/06/2019

Branş Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Görüşleri

DOI: 10.26466/opus.563913

*

Murat İnce* - Serap Karataş** - Asuman Çiftçi***

*Dr, Öğr. Üyesi Zonguldak Bülent Ecevit Üni., Ereğli Eği. Fak., Kdz. Ereğli / Zonguldak / Türkiye
E-Posta: muratince20@hotmail.com **ORCID:** 0000-0003-0557-0419
** Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eği. Fak., Kdz. Ereğli / Zonguldak / Türkiye
E-Posta: serap_28_06@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-2475-9594
***Yüksek Lis. Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eği. Fak., Kdz. Ereğli / Zonguldak / Türkiye
E-Posta: aasuman_24@hotmail.com **ORCID:** 0000-0001-7406-921X

Öz

Hizmet içi eğitim günümüzde çağı yakalayabilmek ve mesleki gelişimi artırabilmek için gerekli görülmektedir. Çalışanların görevini etkili ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi, eğitim, bilgi ve becerilerinin güncellemesi hizmet içi eğitim sayesinde olmaktadır. Bu araştırma, ortaokullarda görevli branş öğretmenlerine yönelik olarak düzenlenen hizmet içi eğitim faaliyetlerinin etkililiğini ve öğretmenlerin bu faaliyetlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden olgubilim kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. 12 branş öğretmeni ile görüşme yapılarak veriler elde edilmiştir. Branş öğretmenleri Zonguldak, Batman, Düzce ve Hakkari'den seçilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, öğretmenlerin hizmet içi eğitim etkinliklerinin gerekli olduğunu, yalnız hizmet eğitimin verildiği zaman, veren kişiler ve verilirken kullanılan yöntem ve teknikler konusunda olumsuz tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı en az bir hizmet içi eğitim seminerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler, yapılan hizmet içi eğitimlerden üst düzeyde bir yarar sağlanabilmesi için yeniliklere gidilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Araştırmada yer alan bulgular ışığında, hizmet içi eğitimlerin öğretmenlerin ihtiyacına ve eğitimin verileceği zamana dikkat edilerek yapılandırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Hizmet içi eğitim, branş öğretmenleri, öğretmen görüşleri, görüşme, olgubilim*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 13/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/06/2019

Opinions of Branch Teachers on Their In-Service Training Needs

*

Abstract

In-service training is seen as necessary in order to catch the age and to increase professional development. In-service training enables employees to perform their duties effectively and efficiently, and to update their training, knowledge and skills. This study aims to determine the effectiveness of the in-service training organized for branch teachers in secondary schools and their opinions on these trainings. In this study, qualitative research method and phenomenology research were used. Semi-structured interview technique was used as data collection tool in the study. The data were obtained by interviewing 12 branch teachers. Branch teachers were selected from Zonguldak, Batman, Düzce and Hakkari. According to the findings of the study, it was determined that teachers' in-service training activities were necessary, only when the service was given training, the people who gave it and the methods and techniques used when giving the training. All of the teachers who participated in the study stated that they attended at least one in-service training seminar. In the study, teachers also stated that innovations should be carried out to ensure a high level of benefit from in-service training. In accordance with the findings of the study, it is recommended that in-service trainings should be structured taking into consideration the needs of teachers and the time of the training.

Keywords: *In-service training, branch teachers, teacher opinions, interview, phenomenology*

Giriş

21. yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmeler insanları yeniliklere uyum konusunda zorunlu kılmakta, sosyal etkileşimi artırmaktadır. Sosyal alandaki ilerleme insanlar için iletişim becerisine duyulan ihtiyacı, üst düzey düşünmeyi, küresel rekabeti ve işbirliğini artırmıştır. Yaşadığımız dönemde bireylerin taşıması gereken özellikler değişmektedir. Dünyadaki ekonomi, siyaset, eğitim alanındaki gelişime ayak uydurabilmek ve bu rekabete katılabilmek kadar kendi kültürel değerlerimizi korumak da önemli kabul edilmektedir. Küresel yenilikler bireylerin kişisel ve mesleki becerilerini artırmasını gerektirmektedir. Gelişen çağ insanların eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcı davranma gibi becerilerini geliştirmesini gerektirmektedir. Bireye bu nitelikleri kazandırmak için eğitim alanının temelinde yer alan öğretmenlere büyük rol düşmektedir. Öğretmenler öğretme-öğrenme sürecinde model olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiş olacaktır. Eğitim politikaları öğretmenlerden beklenen sorumlulukları açıkça ortaya koymaktadır (MEB, 2017).

Eğitimle ülkelerin gelişmişlik seviyesi arasında büyük bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmişliğin eğitime ayrılan olanaklarla ve eğitimin niteliğiyle ilişkisi olduğu vurgulanmaktadır. Eğitimde gerçekleştirilecek her değişim öğretmenlerin elinde yeniden şekillenmektedir. Bu yüzden yüksek nitelikli öğretmenlere sahip olmak eğitim alanında yapılacak değişiklikler için çok önemlidir. Bu nitelikler de çağın ihtiyaçlarına ve eğitim felsefelerine göre değişebilmektedir. Değişim nedeniyle, öğretmenlerin sahip olması gereken bilgi, beceri, tutum ve değerlerin, güncel ihtiyaçlar doğrultusunda yenilenmesi gerekmektedir. Çağın eğitim gerekleri, eğitim ve öğretmene yüklenen yeni anlamlar, öğrencilerin farklılaşan ihtiyaçları, eğitim konusunda yeni yaklaşımlar gibi değişiklikler öğretmenin sürekli gelişmesini gerektirmektedir. Nitelikli öğretmen ve nitelikli öğretim amacıyla Milli Eğitim Bakanlığınca mesleki gelişim faaliyetleri düzenlenmektedir. Bu faaliyetler ihtiyaç analizleri sonucunda hizmet içi eğitim olarak verilmektedir (MEB, 2017).

Hizmet içi eğitim, basit motor becerilerin kazanımından, sosyal gelişim sağlanması ve yönetim becerilerinin geliştirilmesi gibi birçok alanı kapsamaktadır. Bu nedenle, yönetim, eğitim verimlilik gibi birçok alanda araştırmalara konu olmuştur (Altınışık, 2006).

Personelin görevini etkili ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi, eğitim, bilgi ve becerilerinin güncellemesi hizmet içi eğitim sayesinde olmaktadır. Belli bir mesleğin getirdiği koşulları ve yeterlilikleri, gördüğün öğrenim ile karşılamakta zorluk çeken personelin hizmet içinde yetiştirilmesi gereği her geçen gün daha kuvvetle hissedilmektedir (Aydın, 2014).

Memuriyetten önce kişilerin görevlerini yerine getirebilmesi eğitimle olmaktadır. Hizmet öncesi eğitim ne kadar önemliyse, hizmet içi eğitim de o kadar çok önemlidir. Hizmet içi eğitim çalışanın görevlerini anlayarak ve bilerek yapmasını sağlar. Gerekli bilgi ve becerinin kazandırılması, işine karşı olumlu tutumlar geliştirmesini sağlamak gibi nitelikleri vardır. Hizmet içi eğitim sayesinde, personel moralle çalışarak verimini artırır (Atlıoğlu ve Elgin, 1993).

Aydın'a (2014) göre, hizmet içi eğitimin amaçları kurumlardaki personelin niteliğini ve kişisel gelişimini artırmaktır. Böylelikle çalışanların motivasyonu artırılmış olup, kurumsal performansları yükselecektir. Hizmet içi eğitim ile kurumların amacı, prosedürü, stratejileri netleşir. Hizmet içi eğitim sayesinde bireyler mesleki anlamda gelişirken, kurumsal performans da yükselmektedir. Çalışanların ihtiyacı, değerlendirmelerde çıkan yetersizlikleri, kişisel gelişim istekleri, teknolojik gelişmeler gibi durumlar hizmet içi eğitimi gerekli kılmıştır.

İyi bir öğretmen olabilmek için hizmet içi eğitimle kendini mesleki ve kişisel açıdan geliştiren, geliştirmeyle ilgili fırsatları araştıran ve değerlendiren öğretmen yetiştirmek amaçlanmıştır. Teknolojinin eğitim öğretime etkisi kabul edilmekte bu teknolojik potansiyel hizmet içi eğitim için bir güç olarak görülmektedir. Bu nedenle eğitimle öğretmenlerin teknoloji okur-yazarı olmaları yolunda çaba harcanmalıdır. Aksi halde hizmet içi eğitim olmadan boşa zaman ve emek harcanmış olup, becerilerini kullanamayan öğretmen kitlesi oluşacaktır (Seferoğlu, 2004). Erdem ve Şimşek'e (2013) göre, eğitimin amaçlarının öğrencilerde gerçekleştirilebilmesi öğretmenlerin kendilerini yenilemelerine bağlıdır.

Gültekin, Çubukçu ve Dal'a (2010) göre öğretmenlerin temelindeki eğitim ne kadar nitelikli olursa olsun mesleki ve kişisel başarı için hizmet içi eğitime katılımları süreklilik göstermelidir. Bu nedenle hizmet içi eğitim hizmet öncesinde ve mesleki süreçte başarı için bir gereklilik olarak

kabul edilmelidir. Bu eğitim sayesinde yeni bilgiler edinilir ve değişik becerilerle öğretmen kendini geliştirme imkanı bulur.

Öztürk ve Sancak'a (2007) göre, insan gücü bir ülkenin en önemli zenginliklerindedir. Önemli olan bu insan gücünün sayısı değil vasıf düzeyidir. Birey işe başlamadan önce ve işe başladıktan sonra iş başında eğitimin önemli olduğunu kabul eden toplumlar gelişmiş ülke düzeyini yakalayabilecektir. Bu bağlamda, kişilere verilecek hizmet içi eğitim, hem verimliliği hem de motivasyonu artıracak ve kişilerin iş ortamında rahatı, güveni yakalamasına imkan sağlayacaktır.

Öztürk Akar'a (2007) göre, hizmet içi eğitimlerde, kısa süreli etkinlikler, görevlendirilen eğitmenler, kullanılan yöntem ve teknikler, çalışmanın içeriği sıklıkla eleştirilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı; ülkemiz genelinde branş öğretmenlerinin hizmet içi eğitimle ilgili görüşlerini ve hizmet içi eğitim ihtiyaçlarını ortaya koymaktır. Başka bir ifadeyle bu çalışmada, branş öğretmenlerine verilecek hizmet içi eğitimlerinin nasıl daha etkili olacağı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Hizmet içi eğitimin kurumsal ve bireysel faydaları nelerdir?
2. Hizmet içi eğitimlerle ilgili olumlu, olumsuz görüşleriniz nelerdir? Uygulamaya katkısı nedir?
3. Hizmet içi eğitimin etkin ve yararlı olması için önerileriniz nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada, ortaokullarda görevli branş öğretmenlerine yönelik olarak düzenlenen hizmet içi eğitim faaliyetlerinin etkililiğinin ve öğretmenlerin bu faaliyetlere ilişkin görüşleri belirlendiği için nitel araştırma yöntemi ve nitel araştırma desenlerinden olgubilim kullanılmıştır. Bireylerin farkında olup, derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığı olgular ile ilgili algıları, deneyimleri ortaya çıkarmaya çalışan olgubilim araştırma deseninin veri kaynakları, olguyu yaşayan ve bunu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır ve temel veri toplama tekniği görüşmelerdir

(Yıldırım ve Şimşek, 2008). Creswell (1998)'e göre, olgu bilim deseni, bireye ait özel bir olgu veya olayın tanımlanmasıdır. Bu çalışmadaki özel olgu veya olay da ortaokullarda görev yapan branş öğretmenlerin katıldıkları hizmetiçi eğitimlerdir.

Katılımcılar

Bu araştırmada; kapsamlı bilgiye ulaşılacak durumların ayrıntılı bir biçimde ortaya konmasında etkili olduğu için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem kapsamında, ölçüt örneklemeden yararlanılmıştır. Bu çalışmanın katılımcıları; eğitim fakültesi mezunu, hizmet içi eğitim seminerlerine katılmış 5 ayrı branştan toplamda 12 öğretmen oluşturmaktadır. Bu çalışmada amaçlı örnekleme kullanılmıştır; çünkü olayların ortaya çıkarılmasında ve açıklanmasında yararlı olacağı düşünülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Amaçlı örneklem yöntemi kapsamında ölçüt örneklemeden yararlanılmıştır. Ölçüt örneklem, önceden karar verilen bir çok örneklemi karşılayan durumların çalışmasıdır(Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

Cinsiyet	Kadın	8
	Erkek	4
Kıdem	1-5 yıl	9
	6- 10 yıl	2
	20 ve üzeri	1
Eğitim Düzeyi	Eğitim Fakültesi-Lisans	12
Hizmet İçi Eğitim Sayısı	1 – 2 kez	1
	3 – 5 kez	5
	5'ten fazla	6
	Hiç katılmadım	0
İllerden Katılan Öğretmen sayısı	Zonguldak	8
	Düzce	1
	Adıyaman	1
	Hakkari	1
	Batman	1
Branş	Türkçe	3
	Fen Bilimleri	3
	Sosyal Bilgiler	2
	İngilizce	2
	Matematik	2

Bu doğrultuda belirlenen ölçütler öğretmenlerin;

1. Hizmet içi eğitim seminerine katılmış olması
2. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir kurumda görev alması
3. Branş öğretmeni olması
4. Gönüllü olması biçiminde belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerimizin kıdemi, aldıkları hizmet içi eğitim sayısı, branşı, cinsiyeti ve görev yaptıkları şehirler belirlenmiştir. Öğretmenlerin aldıkları hizmet içi eğitim sayısının en az bir olması, görüşlerini aktarılabilmesi açısından önemli olmaktadır. Bu ölçüte göre araştırmada eğitim fakültesi mezunu olan toplam 12 branş öğretmeni ile görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin özellikleri ile ilgili bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Görüşme Formunun ve Sorularının Geliştirilmesi

Bu çalışmada, Türkiye'de branş öğretmenlerinin hizmet içi eğitime ilişkin görüşleri ve önerileri ayrıntılı olarak incelenmek istendiği için nitel araştırma yaklaşımının görüşme tekniklerinden yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Yapılandırılmış görüşme, görüşme tekniğinin esnekliğinin sağladığı anlam çıkarma olanağının sınırlı olduğu tekniktir (Karasar, 2017). Bu yöntem sayesinde veriler daha hızlı analiz edilerek, araştırmanın kapsamı ile karşılaştırılmasını sağlar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012).

Yarı-yapılandırılmış görüşme, araştırmacının soruları önceden belirleyip, görüşme esnasında kişinin yanıtlarına göre geliştirebildiği bir tekniktir (Türnüklü, 2000).

Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmaya en önemli katkısı, eksik veya yanlış cevaplarda görüşmeci katılımcıyı derinlemesine sorularla araştırmanın amacına uygun yönlendirebilmektedir (Çepni, 2010).

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin seçilme nedeni; hizmet içi eğitimlerin kurumsal ve mesleki açıdan katkılarını öğrenmek, branş öğretmenlerinin aldıkları eğitimde

olumlu-olumsuz görüşlerini belirlemek ve verilecek olan eğitimlerin yararlı olabilmesi için önerilerine ulaşmak amacıyla ek sorulara ve ek açıklamalara gereksinim duyulmasıdır.

Görüşme formu geliştirilirken uzman görüşleri alınarak, görüşme sorularının araştırmanın amacına uygun olmasına çalışılmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken, hizmet içi eğitimle ilgili görüşlerin, düşüncelerin ve etkililiğinin ortaya çıkarılabileceği sorular yazılmaya çalışılmıştır. Sorular makalenin yazarları ile birlikte gözden geçirilmiş ve literatür taraması yapılarak uygunluğu tartışılmıştır. Hazırlanan görüşme sorularını sınamak amacıyla bir kişi ile pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşme yapılan öğretmen, branş öğretmenliği mezunu altı yıldır MEB'e bağlı bir ortaokulda görev yapmakta olan öğretmendir. Pilot görüşme yapılan öğretmen ile görüşme tamamlandıktan sonra öğretmenin yanıtları dinlenilerek dökümü yapılmıştır. Yapılan analizler makalenin yazarları tarafından gözden geçirilip, soruların makalenin amacına uygun olduğuna karar verilmiştir. Böylece, araştırmada kullanılacak görüşme sorularının içerik geçerliliği saptanarak, sorular yeterli görülmüştür.

Görüşme formunda yer alan sorular aşağıda sırasıyla belirtilmiştir:

1. Hizmet içi eğitim programlarının mesleki gelişim ve kurumsal nitelik açısından önemi nedir? Açıklayınız.
2. Hangi alanlarda hizmet içi eğitim almak istersiniz? (öğretim, ölçme değerlendirme, rehberlik, yönetim (toplam kalite), proje hazırlama, bilgi teknolojileri, dersler, birleştirilmiş sınıflar, çeşitli ders alanları, vb.) Neden?
    a. Hizmet içi eğitimler ne sıklıkla olmalıdır?
    b. Hangi tarihlerde olmalıdır?
    c. Süresi ne kadar olmalıdır?
3. En son katıldığınız hizmet içi eğitim programı nedir? Seminerle ilgili;
    a. Olumlu görüşleriniz nelerdir?
    b. Olumsuz görüşleriniz nelerdir?
    c. Uygulamaya katkısı nedir?
4. Hizmet içi eğitimlerini veren uzmanların nitelikleri neler olmalıdır?
    a. Etkili bir program olabilmesi için hangi yöntem ve teknikleri kullanmalıdır?
5. Hizmet içi eğitim faaliyetlerinin daha etkin ve yararlı kılınması ile ilgili önerileriniz nelerdir?

Verilerin Toplanma Süreci

Araştırma verileri yarı-yapılandırılmış görüşmeyle toplanmıştır. Çepni'ye (2010: 145) göre," Bu metotta, araştırmacı mülakata başlamadan önce soruları hazırlar, fakat bireyler ve koşullara bakarak bazı esneklikler sağlayabilir. Önceden hazırlamış olduğu soruları yeniden düzenleyebilir veya sorular hakkında geniş tartışmalara izin verebilir. Kısaca, yarı-yapılandırılmış mülakatta soruların sırasını değiştirebilme ve soruları daha ayrıntılı olarak açıklayabilme olanakları vardır ". Görüşme soruları, amacına uygun olarak tür ve sayıda hazırlanarak, anlaşılır olmalıdır (Karasar, 2017). Görüşme sırasında, içerik ve sıralamaya dikkat etmekle birlikte, görüşme tekniğinin esnekliğinden ötürü soruların anlaşılmaması, alınan cevaplarda ayrıntıya inme ihtiyacının doğması gibi nedenlerle sapmalar olabilir (Karasar, 2017). Görüşme tekniği, bireylerin düşüncelerini ve bu düşüncelerin nedenlerini öğrenmek açısından en kullanışlı yoldur.

Araştırma verileri 16 – 30 Kasım 2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşmeler 7 ile 10 dakika arasında sürmüştür. Görüşmelerin Zonguldak ilinde yapılanları öğretmenleri çalıştıkları okullarda gerçekleştirilmiştir. Batman, Düzce, Hakkari, Adıyaman ilindeki branş öğretmenleri ile yapılan görüşmeler ise telefon üzerinden gerçekleştirilmiştir. Görüşme başlamadan önce öğretmenlere görüşme soruları okunarak ya da gösterilerek düşünmeleri için zaman tanınmıştır. Daha sonra görüşme onayı alınarak görüşme başlatılmıştır. Sorular her bir öğretmene aynı sıra ile sorulmuştur. Cevaplama sırasında, soruların açık olması nedeniyle görüşmeye katılan öğretmenler kapsam dışına çıkmamıştır. Görüşme sırasında anlaşılmayan cevaplar olduğunda, görüşülen öğretmenlerden açıklaması istenmiştir.

Verilerin Dökümü ve Analizi

Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar, betimsel analiz tekniği ile analiz edilip, her bir soruya verilen yanıtların dökümü yapılmıştır. Veriler sayısallaştırılıp, araştırma bulguları yorumlanmıştır.

Betimsel analiz yaklaşımında veriler önceden belirlenen temalara göre yorumlanır. Araştırmaya katılan kişilerin görüşlerini net olarak yansıtabilmek için sık sık alıntılara yer verilir. Betimsel analizde amaç elde edilen

verilerin yorumlanmış ve analiz edilmiş halini okuyucuya sunabilmektir. Elde edilen betimlemeler ile neden sonuç ilişkileri kurulur ileriye dönük tahminlerde bulunularak temalar daha anlamlı hale getirilmiş olur (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Betimsel analiz için, araştırmanın sonucunda görüşmede yer alan boyutlardan yola çıkılarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeveye bağlı kalınarak, verilerin hangi tema altında yer alacağına karar verilip sunulmuştur. Uzman tarafından temalar kontrol edilerek geçerliliği sağlanmıştır. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi aşamasında, belirlenen çerçeveye göre veriler düzenlenmiştir. Verilerin tanımlanması için, veriler anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmiştir. Bu arada önemsiz görülen veriler dışarıda bırakılmıştır. Düzenlenen veriler tanımlanırken, anlaşılır ve okunabilir olmasına dikkat edilmiştir. Bulgular yorumlanırken ise, bulgular ilişkilendirilmiş, neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklanmış ve karşılaştırmalar yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmanın Güvenilirliği- İnandırıcılığı

Nitel araştırmalarda ses kayıtlarının alınması, katılımcının görüşlerine ekleme yapılmadan olduğu gibi yazıya aktırılması güvenirliği artırmaktadır. Verilerin eksiksiz ve yanlışsız kayıt edilmesinde birden fazla araştırmacının, veri kaynağını kullanması sonuçların güvenirliliğini artıracaktır (Büyüköztürk, 2012). Nitel araştırmalarda içtenlik, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının uzmanlığı gibi ifadeler önemlidir(Krefting, 1991).

Başkale'e (2016) göre, sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. Nitel çalışma yapan araştırmacıların örneklemlerinin kabul edilebilir büyüklükte olduğunu ve inandırıcılığını kanıtlamaları araştırmanın kalitesini de artıracaktır.

Bulgular

Bu bölümde görüşme yapılan öğretmenlerin verdikleri bilgilerden elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırmanın bulgularını oluşturan sorular altı başlık olarak şu şekilde sıralanabilir:

1. Hizmet içi eğitim programlarının mesleki gelişim ve kurumsal nitelik açısından önemi
2. Alınmak istenen hizmet içi eğitim alanları ve sebepleri
3. Hizmet içi eğitimlerin yapılma sıklıkları, yapılması gereken tarihler ve süresi
4. Görüşülen öğretmenlerin en son katıldıkları hizmet içi eğitim programı ve bu programla ilgili olumlu-olumsuz görüşleri, bu programın uygulamaya katkısı
5. Hizmet içi eğitimlerini veren uzmanların nitelikleri ve etkili bir program olabilmesi için kullanılması gereken yöntem ve teknikler
6. Hizmet içi eğitim faaliyetlerinin daha etkin ve yaralı kılınması ile ilgili öneriler

Verilen cevapların analizi yapılmıştır. Sorular cevaplarına göre, ana temalarının frekansının yüksek olmasına bağlı olarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

Hizmet Içi Eğitim Programlarının Mesleki Gelişim Ve Kurumsal Nitelik Açısından Önemi

Öğretmenlerin mesleki gelişim ve kurumsal nitelik açısından hizmet içi eğitime bakışı farklılık gösterse de, görüşleri bazı ortak noktalar da buluşmaktadır. Bu ortak noktalardan biri hizmet içi eğitimin teknolojik gelişimi ve yeniliklere uyumu kolaylaştırıcı olmasıdır. Gelişen çağa uyum sağlamak ve teknolojik gelişmelerde yeterli olabilmek için hizmet içi eğitimlerin önemli olduğu belirtilmiştir. Bu eğitimlerle öğretmenler eğitimdeki yeni yaklaşımları da öğrenerek, akademik ve mesleki gelişimlerini sağlamış olacaklardır. Bunu fen bilimleri öğretmenlerinden 2. katılımcı "Genel olarak sürekli yenilenen müfredat, sürekli değişen teknolojik süreçler dolayısıyla bu değişime ayak uydurmak açısında bu eğitimin alınması gerekmektedir." şeklinde belirtmiştir. Bunun dışında, öğretmenler alanlarında alacakları hizmet içi eğitimle; özgüven ve motivasyonlarının artacaklarını belirtmişlerdir. Bu da eğitim kalitesini artıracağı için, vasıflı öğretmen olmayı sağlayarak kurum başarısını da olumlu etkileyecektir. Bunu matematik öğretmenlerinden 2. Katılımcı "Mesleki olarak kendini geliştiren bir öğretmen kurumuna da faydalı

olacağı için, kurumsal olarak da nitelikli bir eğitim ortaya çıkar." şeklinde dile getirmiştir.

Alınmak Istenen Hizmet Içi Eğitim Alanları Ve Sebepleri

Öğretmenler hizmet içi eğitim alanlarından bilgi teknolojileri, rehberlik, ders içi etkinlikler ve kendi alanlarında eğitim almak istedikleri konusunda ortak olarak birleşmişlerdir. Bunu fen bilimleri öğretmenlerinden 1. katılımcı "Bilgi teknolojileri alanında almak istiyorum. Çünkü bu konuda kendimi çok yetersiz hissediyorum. Çünkü teknoloji çok kızlı ilerliyor ve öğrencilere uyum sağlayamıyoruz." şeklinde belirtmiştir. Özellikle alanlarında eğitim almak istemelerinin sebebi olarak, kendilerini alanlarında yetersiz hissetmeyi göstermişlerdir. Ders içi etkinliklerin çeşitlendirilmesinin öğrenci aktifliğini sağlayacağı, materyal hazırlama konusunda yardımcı olacağı, öğrenmenin daha da somutlaştırılacağı bakımından istendiği görülmüştür. Öğrencilerin farklı bölgesel alan, farklı psikolojik özellikleri ve farklı yeteneklerinden ötürü onlarla iletişim kurabilmek adına rehberlik alanında hizmet içi eğitim istendiği görülmektedir. Bunu ingilizce öğretmenlerinden 1. katılımcı şöyle belirtmiştir: "Ülkemizin çeşitli yerlerinde herkes aynı eğitim koşullarına sahip değil. Her öğrencimiz farklı psikolojik özelliklerle ve yeteneklerle geliyorlar." Bunların dışında özellikle ölçme ve değerlendirme alanında çok az hizmet içi eğitim verildiği belirtilmiştir. Bunu İngilizce öğretmenlerinden 2. katılımcı "Ölçme değerlendirme alanında almak isterim. İngilizce öğretmenliği alanında bir görüşme yapmıştım. Ölçme değerlendirmede çok az kişi hizmet içi eğitim almış onu fark etmiştim." şeklinde dile getirmiştir. Sınıflarda bulunan kaynaştırma öğrencileri ile diyalog kurulup, onlara yeterli olabilmek için kaynaştırma eğitimi konusunda hizmet içi eğitimin verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunu Türkçe öğretmenlerinden 1. katılımcı "Çünkü kaynaştırma öğrencilerinin olduğu sınıfta hem diğer öğrencilere hem kaynaştırma öğrencilerine aynı anda nasıl yetebileceğim konusunda zaman zaman sıkıntı yaşıyorum." şeklinde belirtmiştir.

Hizmet İçi Eğitimlerin Yapılma Sıklıkları, Yapılması Gereken Tarihler ve Süresi

Bütün öğretmenlerin hizmet içi eğitim süresinin değişiklik gösterebileceğini söylediği görülmüştür. Görüşü alınan öğretmenlerin hepsi eğitim süresini alınan konuya bağlamıştır. Bunu Türkçe öğretmenlerinden 1. katılımcı "O konuya göre, ne kapsamda olduğuna göre değişir ama iki hafta yeterlidir herhalde" şeklinde belirtmiştir. Bununla birlikte hizmet içi eğitimlerin hafta içi olmaması gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Çünkü hafta içi verilen eğitimlere öğretmenlerin yorgun katılmasının alınan eğitimin verimini düşüreceği belirtilmiştir. Bunu sosyal bilgiler öğretmenlerinden 1. katılımcı "İşgünleri ile çakışmamalı bir kere. O zamanlarda sıkıntılı oluyor. Hafta sonları ya da uzun yaz tatillerinin belirli bir bölümünde olabilir." şeklinde belirtmiştir. Tüm öğretmenler derslerin hafta sonu ya da sene başında ve sene sonunda yapılan seminer döneminde olması gerektiği konusunda hem fikirdirler. Bazı öğretmenlerin eğitimin yılda bir olabileceği gibi bazıları da yılda üç-dört kez olabileceğini belirttiği görülmüştür. Çoğunluğu eğitimlerin konusu belirlenirken ihtiyaç duyulan alanların göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamıştır. Süresi konusunda ise, konuya bağlı olarak sürenin değişkenlik gösterebileceğini söylemişlerdir. Yalnız günde üç saati geçen eğitimlerin de verimli olmayacağı vurgulanmıştır. Bu konuda matematik öğretmenlerinden 1. katılımcı "Her dönem 1 veya 2 defa olursa iyi olur. Okulun açıldığı dönemlerde ve okulun kapanmasına yakın olan dönemlerde olabilir. 2 veya 3 haftalık bir süreç uygun olur." şeklinde belirtmiştir.

Görüşülen Öğretmenlerin En Son Katıldıkları Hizmet İçi Eğitim Programı ve Bu Programla Ilgili Olumlu-Olumsuz Görüşleri, Bu Programın Uygulamaya Katkısı

En son katıldıkları hizmet içi eğitim konularının özel öğrenme güçlüğü ve Fatih projesi konusunda çoğunluk gösterdiği görülmüştür. Bunların dışında antibiyotiğe karşı dirençlilik, bölgesel özellikleri anlatan seminerlere de katılım olmuştur. Görselliğin ve videoların olduğu eğitimlerde dikkatin çok fazla arttığı öğretmenler tarafından vurgulanmıştır. Hatta böyle seminerlerin çok olumlu geçtiği, çünkü akılda kalıcılığının

daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Öğretmenlerin mesleki yeterliliklerine katkıda bulunduğu ve sınıf içinde kullanabilecekleri eğitimlerin daha olumlu geçtiği vurgulanmıştır. Farklı özelliklere sahip okullardan katılımcıların bulunması, öğretmenler arasında etkileşimi artırmış, karşılıklı bilgi alışverişinin olmasına imkan sağladığı belirtilmiştir. Verilen eğitimlerin öğrencilere aktarılabilir yapıda olması, eğitimlerin olumlu geçtiği konusunda öğretmenleri hem fikir yapmıştır. Öğretmenlerin olumsuz görüş konusunda en çok birleştikleri nokta düz anlatımın olduğu, görsellerle ya da videolarla zenginleştirilmediği hizmet içi eğitim seminerleridir. Bu konuda fen öğretmenlerinden 3. katılımcı "Hizmet içi eğitim seminerleri genel olarak düz anlatım şeklinde oluyor ve uzun oluyor. Yani uzun olduğu zaman dikkat algısı kayboluyor." Demiştir. Bunun dışında özellikle öğretmenlerin pasif olma konusunda yakındıkları dikkat çekmiştir. Bunu ingilizce öğretmenlerinden 1. katılımcı "Dinleyiciler çok pasifti. Orda öğrendiklerimizi uygulayamadık." şeklinde belirtmiştir. Bir diğer olumsuz görüş ise anlatılan konunun uzun olması ve zamanın kısıtlı olmasıdır. Bunu matematik öğretmenlerinden 1. katılımcı "Eksik gördüğüm bir defa çok uzundu. Uzun olunca da sıkıldık. İkincisi de ses tonu.. Anlatan kişinin ses tonu beni çok etkiliyor."şeklinde dile getirmiştir. Eğitimi veren kişi iletişim becerisi konusunda öğretmenler tarafından çok fazla olumsuz eleştirilmiştir. Hafta içi verilen eğitim seminerleri de öğretmenlerin diğer bir olumsuz görüşü olmuştur. Uygulamaya katkısı bakımından hizmet içi eğitimlerde verilen konuların okul içine öğretmenler tarafından uygulanmaya çalışıldığı görülmüştür. Ancak bunun dışında eğitimlerin şu anki bulundukları okul bakımından bir faydası olmayıp, bilgilerin ileride kullanabileceğini düşünen öğretmenlerin de çoğunlukta olduğu dikkat çekmiştir. Hem fikir olarak öğretmenlerin bilinçlendiği vurgulanmıştır.

Hizmet İçi Eğitimlerini Veren Uzmanların Nitelikleri Ve Etkili Bir Program Olabilmesi Için Kullanılması Gereken Yöntem Ve Teknikler

Hizmet içi eğitimi veren kişilerin alanında uzman, konuya hâkim olması gerektiği tüm öğretmenler tarafından özellikle vurgulanmıştır. Bunu Türkçe öğretmenlerinden 2. katılımcı "Yani alanına kesinlikle çok fazla hakim olması lazım. Hitabet yeteneğinin güçlü olması gerektiğini

düşünüyorum." şeklinde belirtmiştir. Bunun dışında iletişim becerisi yüksek kişilerin eğitim vermesi gerektiği söylenmiştir. Konuşma dilinin özellikle açık, net, anlaşılır olması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin hizmet içi eğitimi veren kişinin akademik düzeyine baktığı da dikkat çekmiştir. Bunu Türkçe öğretmenlerinden 3. katılımcı "Uzmanların nitelikleri öncelikle alanlarında kesinlikle yüksek lisans yapmış olmalı. Çünkü karşınızda gelen insanın sizden daha bilgili olduğunu bildiğinizde, daha farklı şeyler öğrettiğini gördüğünüzde daha bilgili yaklaşıyorsunuz o kişiye karşı. Dersi dinleme isteğinizde fazlasıyla artıyor. " şeklinde belirtmiştir. Teknolojiyi takip eden, kendini sürekli geliştiren, anlatacağı konunun içinde yoğurulmuş kişilerin olması gerektiği söylenmiştir. Farklı bir görüş olarak eğitimlerin gözetmenler tarafından denetlenmesi gerektiği söylenmiştir. Etkili bir program olabilmesi için öğretmenler kesinlikle uygulamaya dönük eğitimleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Karşılıklı soru cevapların yoğun olduğu, dikkat çekici öğelerin yer aldığı, bireylerin aktif olarak seminere katılabileceği hizmet içi eğitimlerin yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerinin Daha Etkin Ve Yaralı Kılınması Ile İlgili Öneriler

Uygulamaya dönük, öğretmenlerin boş olduğu zamanlarda verilen, akademik seviyesi yüksek ve iletişimi kuvvetli kişiler tarafından verilen eğitimlerin daha yararlı olacağını belirttikleri görülmüştür. Ödüllendirmelerin olmasının öğretmenleri motive edeceği belirtilmiştir. Bunu matematik öğretmenlerinden 1. katılımcı "Hizmet içi eğitimin çalışanlara bir ödüllendirmesi olursa daha etkin ve daha yararlı olacağını düşünüyorum. Ödüllendirilmeyen bir çalışma herkes için öğrenci için de bizim için de bir şey ifade etmiyor bazen." şeklinde belirtmiştir. En çok vurgulanan nokta ise kesinlikle ihtiyaca göre hizmet içi eğitimlerin açılması gerektiğidir. Anlatılan konuların havada kalmaması, kullanılabilir olması gerektiği öğretmenler tarafından özellikle vurgulanmıştır. Son olarak da katılımcı sayısının ve süresinin verilen eğitimin kalitesini etkilediği, bu yüzden sayı ve süreye dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada öğretmenlerin, hizmet içi eğitimin akademik ve mesleki yöndeki gelişimlerini olumlu etkileyeceğini belirttikleri görülmüştür. Aynı zamanda bu çalışmada öğretmenlerin özgüven ve motivasyonlarının artacağı yönündeki söylemlerini, Altınışık (2006), çalışmasında hizmet içi eğitimin, katılanların kişisel kalitesini ve iş doyumunu artıracağını belirterek desteklemiştir.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitimle ilgili, teknolojik gelişimi ve yeniliklere uyumu kolaylaştırıcı olması bakımından ortak bir paydada buluştukları görülmüştür. Teknolojik gelişmeler karşısında öğretmenlerin kendilerini fazla yeterli görmediklerini, bu nedenle bireysel boyutta gelişmeleri gerektiğini söyledikleri (Korkmaz, 2009; Ulus, 2009) belirtilmiştir. Bu da çağa ayak uydurabilmek ve yeterli donanıma sahip olabilmek için hizmet içi eğitimi zorunlu hale (Arıbaş, Kartal ve Çağlar, 2012; Ayvacı, Bakırcı ve Yıldız, 2014) getirmiştir.

Öğretmenler en fazla eğitimde yenilikler ve rehberlik faaliyetleri alanında hizmet içi eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Ulus'a (2009) göre, öğretmenlerin değişen ve gelişen teknolojik gelişmeleri takip etmek istedikleri görülmüştür. Bu da öğretmenlerin kendilerini yenilemekle ilgili görüşlerini destekler niteliktedir.

Hizmet içi eğitimi veren kişilerin alanında uzman, akademik anlamda donanımlı bireyler olması gerektiği görülmektedir. Nitekim Kubat'ın (2017) çalışmasında, öğretmenlerin eğitimleri üniversitelerde almak istediği görülmektedir. Aynı zamanda Boydak ve Dikici (2001) tarafından yapılan çalışmada kurs veren kişinin olumlu tutumları ve kurs verdiği grubu tanımasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Seminer konularının farklı yöntem ve teknikler kullanılarak anlatılması, eğitimi daha etkili hale getireceği söylenmiştir. Boydak ve Dikici (2001) tarafından yapılan çalışmada kurs veren kişinin olumlu tutumları ve kurs verdiği grubu tanımasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Yalnız yine aynı çalışmada, kurs veren kişilerin alanında uzman olması gerekliliğinin olmaması bu çalışmayla çelişmektedir. Aynı zamanda, farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasının da bireysel farklılık açısından önemli olduğu (Boydak ve Dikici, 2001; Şenel Çoruhlu, Er Nas ve Çepni, 2008; Arıbaş ve Göktaş, 2014; Kubat, 2017) belirtilmiştir.

Öğretmenler kendi alanlarında hizmet içi eğitim aldıkları zaman, derslere kendilerinden daha emin şekilde girecekleri için, motivasyonlarının artacağını belirtmişlerdir (Kubat, 2017; Arıbaş, Kartal ve Çağlar, 2012).

Hizmet içi eğitimlerin yapılış zamanı ve eğitime katılacak kişilerin sayısının önemli olduğu belirtilmiştir. Program etkililiği için bunun önemli olduğu (Arıbaş, Kartal ve Çağlar; 2012) vurgulanmaktadır.

Bu çalışmada öğretmenler hizmet içi eğitimin ölçme ve değerlendirme alanında verilebileceğini söylediği görülmüştür. Bu da Şenel Çoruhlu, Er Nas ve Çepni (2008)'nin yaptıkları çalışmada öğretmenlerin öğrencilerini süreç boyunca değerlendirebilmek ve alternatif ölçme-değerlendirme tekniklerini öğrenme açısından önemli olduğunu belirttikleri için, bu çalışmayla örtüşmektedir.

Öğretmenler verilecek hizmet içi eğitiminin zamanının çok fazla önemli olduğunu belirtmiştir. Verilecek eğitimlerin seminer zamanı veya hafta sonu gibi öğretmenlerin boş oldukları zamanlarda verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ulus (2009), çalışmasında konuya göre verilecek eğitimin süresinin ayarlanması gerektiğini bulmuştur. Aynı zamanda Ulus (2009) çalışmasında öğretmenlerin okula geldikleri zaman diliminde hizmet içi eğitime katılmak istedikleri görülmektedir. Bu çalışmayla çelişen bir bulgudur.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerin oldukça gerekli olduğunu söyledikleri görülmüştür. Kubat (2017) ve Ayvacı, Bakırcı, Yıldız (2014) çalışmalarında, hizmet içi eğitimlerin verimsiz geçtiğini, sadece süre doldurmak için yapıldığını bulmuştur.

Sonuç olarak, hizmet içi eğitimlerin teknolojik gelişmeleri takip edebilmek için verilmesi gerektiğinin söylenmesi literatürdeki araştırmalarla desteklenmektedir. Aynı zamanda mesleki ve kişisel gelişimlerine katkı sağladığı, kurumsal çalışmaları kuvvetlendirdiğini vurguladılar. Ayrıca, hizmet içi eğitimleri verecek kişinin uzmanlığı, alan bilgisi, verilen eğitimin konusu, verildiği zaman gibi konuların önemli olduğu görülmüştür. Hizmet içi eğitimlerin uygulamalı olmasının, verimi artıracağı hem literatür araştırmaları hem de bizim yaptığımız çalışma tarafından desteklenmiştir. Öğretmenlerin hazırbulunuşluğu çok fazla önem arz ettiği için, öğretmenlere verilecek hizmet içi eğitimin zamanı, süresi gibi faktörler önemlidir.

Öneriler

- Bu araştırma bir görüşme araştırması olup öğretmen görüşleriyle sınırlıdır. Araştırma da öğretmen sayısı ve sorulan sorular çeşitlendirilerek yeni araştırmalar yapılabilir. Bunun dışında örneklem daha geniş tutularak, farklı araştırma bulguları elde edilerek karşılaştırmalar yapılabilir.
- Hizmet içi eğitimler konusunda öğretmenleri teşvik edici çalışmalar yapılabilir.
- Teknoloji ve eğitim konusunda gelişmiş toplumların hizmet içi eğitim faaliyetleri incelenerek karşılaştırmalar yapılabilir.
- Kurum çalışanlarının eksiklikleri tespit edilerek, çalışanların özgüvenini yerine getirmek amacıyla hizmet içi eğitimler verilebilir.
- Hizmet içi eğitimin önemi konusunda öğretmenlerin bilgilendirilmesi sağlanabilir.
- Hizmet içi eğitimlerin uygulamalı olmasına ve bu eğitimi verecek kişilerin mesleki anlamda nitelikli olmasına dikkat edilmelidir.
- Günümüzde ilerleyen teknolojik gelişmeler öğretmenlerin yetersizliklerini ortaya çıkardığı için, hem kendi alanlarında hem de teknoloji alanında hizmet içi eğitim verilmesine dikkat edilmelidir.
- Hizmet içi eğitimler öğretmenlerin ihtiyacına ve eğitimin verileceği zamana dikkat edilerek yapılandırılmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Opinions of Branch Teachers on their In-Service Training Needs

*

Murat İnce - Serap Karataş - Asuman Çiftçi

Zonguldak Bülent Ecevit University

Technological developments in the 21st century necessitate people to adapt to innovations and increase social interaction. Progress in the social sphere has increased the need for communication skills for people, high-level thinking, global competition and cooperation. Because of the change, the knowledge, skills, attitudes and values that teachers should have should be renewed in line with current needs. Changes such as the educational requirements of the age, the new meanings imposed on the education and the teacher, the differentiating needs of the students, and the new approaches on education require continuous development of the teacher. Professional development activities are organized by the Ministry of National Education (MoNE) for qualified teachers and qualified teaching. These activities are provided as in-service training as a result of needs analysis (MoNE, 2017). In-service training is seen as necessary in order to catch the age and to increase professional develop-ment. In-service training enables employees to perform their duties effectively and efficiently, and to update their training, knowledge and skills.

Purpose of the Study

This study aims to determine the effectiveness of the in-service training organized for branch teachers in secondary schools and their opinions on these trainings.

Method

In this study, qualitative research method and phenomenology research were used. According to Creswell (1998), phenomenology research is definition of a fact or an event exclusive to an individual. The special case or event in this study is the in-service trainings attended by branch teachers working in secondary schools. In this study, purposeful sampling method was used as it is an effective method for revealing the circumstances in detail to reach extensive information and crit rion sampling was practiced in this context.The data were obtained by interviewing 12 branch teachers. Branch teachers were selected from Zonguldak, Batman, Düzce and Hakkari. Semi-structured interview technique was used as data collection tool in the study. According to Bogdan and Biklen (1998), interview is a dual conversation that is had with two or more people to get information in accordance with a certain purpose. The biggest convenience the technique of semi-structured interview provides a researcher is that interview is made depending on pre-prepared interview protocol which provides more systematic and comparable information (Yıldırım & Şimşek, 2008).

Results

According to the findings of the study, it was determined that teachers' in-service training activities were necessary, only when the service was given training, the people who gave it and the methods and techniques used when giving the training. All of the teachers who participated in the study stated that they attended at least one in-service training seminar. In the study, teachers also stated that innovations should be carried out to ensure a high level of benefit from in-service training.

Conclusion and Discussion

In this study, it was demonstrated that teachers stated that in-service training would positively affect their academic and professional development. At the same time, Altınışık (2006) supported the discourse that te-

achers' self-confidence and motivation would increase in this study, indicating that in-service training would increase the personal quality and job satisfaction of the participants.

It was also seen that teachers had a common ground in terms of in-service training in terms of facilitating technological development and adaptation to innovations. In similar studies, it was stated that in the face of technological developments, teachers mentioned that they did not consider themselves sufficient and therefore they should develop in an individual dimension (Korkmaz, 2009; Ulus, 2009).

Teachers stated that they would like to receive in-service training in the field of innovation and guidance activities in education. According to Ulus (2009), it was seen that teachers wanted to follow changing and developing technological developments. This supports teachers' opinions about renewing themselves.

The teachers stated that the time of in-service training is very important. It was stated that the trainings to be given should be given when teachers are free, such as seminar time or weekend. Ulus (2009) found that the duration of the training should be adjusted according to the subject.

In this study, it was seen that teachers said that in-service training can be given in the field of measurement and evaluation. This is in line with the present study by Şenel Çoruhlu, Er Nas and Çepni (2008), as they indicated that teachers were important in terms of evaluating their students throughout the process and learning alternative assessment and evaluation techniques.

Recommendations

In accordance with the findings of the study, it is recommended that in-service trainings should be structured taking into consideration the needs of teachers and the time of the training. It is also suggested that comparisons can be made by examining in-service training activities of advanced societies in technology and education.

Kaynakça / References

Altınışık, S. (2006). Hizmet içi eğitimin işlevlerine ilişkin görüş ve tutumlar. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,13*, 142-153. 22.12.2018 tarihinde http://dergipark.gov.tr/ataunikkefd/issue/2774/37171 adresinden erişilmiştir.

Arıbaş, S. ve Göktaş, Ö. (2014). Ortaokul matematik dersi öğretmenlerinin alternatif ölçme değerlendirmeye yönelik hizmet içi eğitim ihtiyaçlarına ilişkin görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 69-83. 22.12.2018 tarihinde http://cu.dergipark.gov.tr/download/article-file/15075 adresinden erişilmiştir.

Arıbaş, S., Kartal, Ş. ve Çağlar, İ. (2012). İngilizce öğretmenlerinin hizmet içi eğitim faaliyetlerine ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi, 195,* 241-254. 22.12.2018 tarihinde http://dergipark.gov.tr/milli-egitim/issue/36172/406698 adresinden erişilmiştir.

Atlıoğlu, Y. ve Elgin, E. (1993). Hizmet içi eğitim. *Gazi Üniversitesi Endüstri Sanayi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1* (1), 35-38. 22.12.2018 tarihinde http://sdu.dergipark.gov.tr/download/article-file/69825 adresinden erişilmiştir.

Aydın, İ. (2014). *Hizmet içi eğitim el kitabı (2. Baskı).* Ankara: Pegem Akademi.

Ayvacı, H. Ş., Bakırcı, H. ve Yıldız, M. (2014). Fen bilimleri öğretmenlerinin hizmet içi eğitim uygulamalarına ilişkin görüşleri ve beklentileri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3* (2), 357-383. 23.12.2018 tarihinde http://dergi.amasya.edu.tr/article/view-/1031000141 adresinden erişilmiştir.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9* (1), 23-28. 22.12.2018 tarihinde http://www.deuhyoedergi.org/index.php/DEUHYOED/article/view/207/221 adresinden erişilmiştir.

Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (1998). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods* (3rd ed.). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

Boydak-Özan, M. ve Dikici, A. (2001). Hizmet içi eğitim programlarının değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2* (11), 225-240. 22.12.2018 tarihinde http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/-dergi/arsiv/cilt11/sayi2/225-240.pdf adresinden erişilmiştir.

Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö.E., Demirel, F., Karadeniz, Ş. ve Kılıç-Çakmak, E. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri. (Geliştirilmiş 12. Baskı).* Ankara: Pegem Akademi.

Ceylan, V. K. ve Gündoğdu, K. (2017). Öğretmenlerin e-içerik geliştirme becerileri: Bir hizmet içi eğitim deneyimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi, 8* (15), 48-74. 22.12.2018 tarihinde http://dergipark.gov.tr-/eibd/issue/31879/350397 adresinden erişilmiştir.

Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş,*(Geliştirilmiş V. Baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Erdem, A.R. ve Şimşek, S. (2013). Öğretmenlere ve okul yöneticilerine verilen hizmet içi eğitimlerin irdelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(4). 22.12.2018 tarihinde http://www.pegem.net/-dosyalar/dokuman/139022-2014013111555-6.pdf adresinden erişilmiştir.

Gültekin, M. Çubukçu, Z. ve Dal, S. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin eğitim öğretimle ilgili hizmet içi eğitim gereksinimleri. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 131-152.

Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler,* (2. Yazım, 32. Bsm). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Krefting, (1991). Rigor in qualitative research: The assessment of trustworthiness. *American Journal of Occupational Therapy, 45* (3), 214-222. 22.12.2018 tarihinde https://ajot.aota.org/article.aspx?-articleid=1876643. adresinden erişilmiştir.

Korkmaz, İ. (2009). *Ortaöğretim okulları yönetici ve öğretmenlerinin hizmet içi eğitime ve personelin geliştirilmesine ilişkin görüşleri*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu. 22.0-12.2018 tarihinde https://tez.yok.-gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=CwVIqqBuz1VkysVpu-eogAZ1TXb8-4CblFb7IfO8sH83viJQ4JuqyXp3A6T7N52IR adresinden erişilmiştir.

Kubat, U. (2017). Fen bilimleri öğretim programına yönelik öğretmenlere verilen hizmet içi eğitimin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2* (4). 22.12.2018 tarihinde http://dergipark.gov.tr/muefd/-issue/32158/331479 adresinden erişilmiştir.

MEB., (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. 23.12.2018 tarihinde http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf adresinden erişilmiştir.

Öztürk-Akar, E. (2007). Biyoloji öğretmenlerinin hizmet içi eğitim ihtiyaçları ve gözlemlenen bölgesel farklılıklar. *Eğitim ve Bilim, 32* (143). 22.12.2018 tarihinde https://tez.yok.gov.tr/Ulusal-TezMerkezi/TezGoster?key=wBmNpkQC9Nhi90NLW7E7-QpJQQ0da70S1sKF1RjKIR-q4di0w_6BsjgvfhO4cqVe adresinden erişilmiştir.

Öztürk, M. ve Sancak, S. (2007). Hizmet içi eğitim uygulamalarının çalışma hayatına etkileri. *Journal of Yasar University*, *2*(7), 761-794.

Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen yeterlikleri ve mesleki gelişim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 58, 40-45.

Şenel-Çoruhlu, T., Er Nas, S. ve Çepni, S. (2008). Fen ve teknoloji öğretmenleri için alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine yönelik bir hizmet içi eğitim programından yansımalar: Trabzon örneği. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 2* (2), 1-22.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 24* (24), 543-559. 23.12.2018 tarihinde http://pegemakademi.dergipark.gov.tr/kuey/issue/10372/126941 adresinden erişilmiştir.

Ulus, O. (2009, Kasım). *Hizmet içi eğitim faaliyetlerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri* (Güncelleştirilmiş geliştirilmiş 6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ince, M., Karataş, S. ve Çiftçi, A. (2019). Branş öğretmenlerinin hizmet içi eğitim ihtiyaçlarına ilişkin görüşleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2140-2164. DOI: 10.26466/opus. 563913

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 24/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 24/06/2019

Örgütsel Stres, Örgütsel Bağlılık ve Öğrenilmiş Güçlülük İlişkisi Üzerine Bir Araştırma[1]

DOI: 10.26466/opus.557530

*

Hande Bilgili* - Erol Tekin**

* Yüsek Lisans Mezunu,Kastamonu Üniversitesi S.B.E, Sinop / Türkiye
E-Posta: bilgilihande@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-9638-2063
** Dr. Öğr. Üyesi Kastamonu Üniversitesi, İktisadi Bilimler Fakültesi, Kastamonu / Türkiye
E-Posta: etekin@kastamonu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-1166-7671

Öz

Bireyler örgütlerde yaşanan eşitsizlik, rol belirsizliği, zaman baskısı, iş yükünün fazla olması gibi nedenlerden dolayı strese maruz kalabilmektedirler. Örgütlerde yaşanan stres; yöneticiler, çalışanlar ve örgütün çıkarları açısından oldukça önem taşımaktadır. Çünkü makul seviyede stres olumlu etkiler ortaya çıkarmasına rağmen örgütsel stres motivasyon, performans, iş tatmini, iletişim ve örgütsel bağlılık gibi örgütsel konularda çoğu kez olumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı; örgütsel stres, örgütsel bağlılık ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amaç çerçevesinde kamu üniversitelerinde çalışan 226 öğretim elemanı üzerinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler SPSS 23.0 programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilere faktör, korelasyon ve regresyon analizleri uygulanarak hipotezler test edilmiştir. Analizler sonucunda; örgütsel stresin örgütsel bağlılığı azalttığı görülmüştür. Ayrıca öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel stresi önleme noktasında etkisinin olduğu bulunmuştur. Son olarak öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel bağlılığı arttırıcı bir etkiye sahip olduğu da tespit edilmiştir. Çalışma örgütsel bağlılık, örgütsel stres ve öğrenilmiş güçlülük kavramlarını birlikte ele alması açısından yazına katkıda bulumayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Örgütsel stres, Öğrenilmiş güçlülük, Örgütsel bağlılık*

[1] *Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Erol TEKİN danışmanlığında Hande BİLGİLİ tarafından hazırlanan ve Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce kabul edilen aynı adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 24/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 24/06/2019

An Investigation of The Relationships between Organizational Stress, Organizational Commitment and Learned Resourcefulness

*

Abstract

Individuals undergo stress for reasons such as inequality in organizations, role ambiguity, time pressure, workload density etc. Stress encountered in organizations is of capital importance for managers, employees and organization's benefits. However, although reasonable stress creates positive effects, organizational stress often leads to negativity in organizational issues such as motivation, performance, job satisfaction, communication and organizational commitment. In this context, the aim of this study is to investigate the relationship between organizational stress, organizational commitment and learned resourcefulness. Within the scope of this aim, a questionnaire was applied to 291 research assistants and lecturers working at public universities. The collected data were analyzed with SPSS 23.0 program. The obtained data were analyzed by factor, correlation and regression analysis. Results of analysis, organizational stress has been shown to reduce organizational commitment. In addition, it has been determined that the learned resourcefulness has an effect on prevention of organizational stress. Finally, it has also been found that learned resourcefulness has an effect that increases organizational commitment. The study aims to contribute to the literature in terms of combining the concepts of organizational commitment, organizational stress and learned resourcefulness.

Keywords: *Organizational stress, Organizational commitment, Learned resourcefulness*

Giriş

Modern hayatın getirisi aşırı stres sadece özel hayatta değil çalışma hayatında da etkisini arttırmaktadır. Uzun vadede ve makul düzeyde stres yapılan işler için motivaston kaynağı olarak görülebilmektedir (Orloff, 2005; Yılmaz ve Ekici, 2010). Fakat örgütler için stres, genellikle tehlike unsuru sayılmakta ve örgüt mekanizmasını olumsuz yönde etkilemektedir (Köknel, 1989; Gökdeniz, 2005). Bunun için stresin yaratacağı olumsuz durumların etkilerinin görülmesi ve ortadan kaldırılması için örgütsel bazı konulara eğilmek önem arz etmektedir. Bu noktada örgütsel bağlılık, örgütün hedeflerine ulaşma yolundaki önemli olgulardan bir tanesidir. Çünkü örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanlar kendini işine vermekte, örgütün çıkarları ve hedefleri için çalışmaktadırlar. Bunun karşılığında da örgütlere çalışanların iç dünyasını, yaşam kalitesi ve sağlığını koruma görevi düşmektedir. Aslında bu konuda sadece örgütlere görev düşmemektedir. Bir yandan da çalışanın kendisini strese karşı koruması gerekmektedir. Bu durumda öğrenilmiş güçlülük kavramı stresle başa etmede karşımıza çıkmaktadır.

Üniversiteler ekonomi, finans, politika, çevresel sorunlar, sosyal yaşam, kültürel ve teknolojik gelişmeler, bireyler arası ilişkiler, psikoloji gibi birçok konuda tüm dünyayı etkileyebilecek çalışmaları gerçekleştiren global kurumlardır (Ağıralioğlu, 2012). Bu nedenle üniversitelerde makul seviyede stres harici ortaya çıkan yoğun stresin yaratacağı olumsuz durumların düşük seviyede olması beklenmektedir. Makul seviyede olmayan stres; motivasyon sarsıcı, sürekli tetikte olmaya zorlayan, enerji azaltan ve hastalıklara sebep olan bir güce sahip olabilmektedir. Özellikle yüksek düzeyde eğitim veren, bilimsel araştırmalar yapan üniversitelerde önemli bir basamak olan öğretim elemanlarının çeşitli nedenlere bağlı olarak stres düzeylerinin yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Korkut, vd., 1994; Bakioğu ve Yaman, 2004; Üzüm vd., 2014; Göksel ve Tomruk, 2016). Kadro sorunu, yetersiz yabancı dil, ekonomik sorunlar, çalışma ortamındaki fiziki yetersizlikler gibi konular başlıca yaşadıkları zorluklar arasındadır (Anıl vd., 2015; Yılmaz ve Şahin, 2016). Bunların yanı sıra araştırma görevlisi ve öğretim görevlisi kadrosunda bulunan akademik personelin iş tanımlarının net olmadığı görülmektedir (Tekin ve Birincioğlu, 2017a).

Bu durum söz konusu akademik personelin sorumluluklarını daha da arttırmaktadır. Bu sorumluluğu yerine getirmek için ise ilgili öğretim elemanlarının verimli olması ve yaptıkları işin kalitesinin artması gerekmektedir (Tekin ve Birincioğlu, 2017b). Fakat özellikle iş tanımlarındaki bilinmezlik gibi söz konusu akademik personel üzerinde baskı yaratacak unsurlar da stresi ortaya çıkarabilmektedir. Kısacası araştırma görevlilerinin ve öğretim görevlilerinin çalışma koşullarındaki tüm bu zorluklar; bilime katkı sağlayamamalarına, becerilerinin körelmesine ya da becerilerini kullanamamalarına neden olabilmektedir (Yılmaz ve Şahin, 2016).

Bu kapsamda bilgi toplumunun hedeflerine ilerlemesi için örgütsel bağlılık düzeyleri yüksek araştırma görevlilerine ve öğretim görevlilerine ihtiyaç vardır. Özellikle örgütsel bağlılığı olumsuz etkileyen stresin, öğrenilmiş güçlülük becerisiyle en aza indirgenmesinin araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri açısından oldukça önemli olduğu bir gerçekliktir. Bu nedenle örgütsel stresin getirdiği sorunlar ve bunlarla başa çıkabilme noktasındaki eksiklikler örgüt için önemli bir durumdur. Bu bağlamda söz konusu akademik personelin hem stres nedenlerinin ortaya konulması hem de stresle başa çıkma noktasında nasıl davranması gerektiğinin araştırılması; stresin çalışanların örgütsel davranış biçimlerini nasıl etkileyeceğini ortaya koymak, çalışma ortamlarında stresin etkilerinin azaltmak açısından önemli bir husus olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda; çalışmada örgütsel stres, öğrenilmiş güçlülük ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki üniversite camiasının önemli paydaşlarından araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri açısından ele alınacaktır.

Çalışmanın amacına uygun olarak giriş bölümünü takip eden ilk bölümde kavramsal çerçeveye değinilecektir. Ardından literatüre yer verilerek hipotezler oluşturulacak ve araştırma modeli çizilecektir. Sonrasında araştırmanınamacı, önemi, veri toplama yöntemi, analiz yöntemini içeren araştırma metodolojisi sunulacaktır. Son olarak araştırma bulguları, sonuçlar, tartışma ve öneriler ile çalışma sonlandırılacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Stres; korku, üzüntü, gerilim, kaygı, endişe, kuşku, heyecan gibi duyguların bir aradaki ifadesi olarak açıklamakta ve günümüz iş yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir (Paşa ve Kaymaz, 2013). Stres,

genel anlamda; kişinin içinde bulunduğu ortamın ve çalışma hayatındaki şartların etkisiyle bedeninde biyolojik salgılar üreterek, bahsedilen şartlara uyum sağlaması fiziksel ve düşünsel olarak harekete geçmesi hali olarak açıklanır. Birey, güçlüklerle başa çıkmada kendisini yetersiz olarak algılıyorsa ve gerçekleşmesini istediği durumla içinde bulunduğu durum arasında büyük bir fark varsa bu durumda stres meydana gelmektedir. Yani stres; kişinin potansiyeliyle çevresinin ondan yapmasını ümit ettiklerinin örtüşmemesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Aynı durum örgüt içinde de görülmektedir. Çalışanın kapasitesi ile örgütün değerleri arasındaki ilişkide negatif yönde fark arttığında stres ortaya çıkmaktadır (Efeoğlu ve Özden, 2007).

Mal veya hizmet üreterek toplumun ihtiyaçlarını karşılayan örgütler, hedefleri doğrultusunda nitelikteki iş gücünü bünyesinde çalıştırmak istemektedirler. Çalışanları, örgütün tüm kaynaklarını birleştiren ve işleyen kişiler olmalıdır. Çünkü örgüt, çalışanların emeği karşılığında bir gelir vererek onların temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu yüzden çalışma ortamındaki stres faktörleri, çalışanın fizyolojik ve psikolojik olarak etkileyeceği için örgütün konusu olmaktadır (Gümüştekin ve Gültekin, 2009). Bu kapsamda insanların psikolojik ve bedensel yapılarında baskı oluşturarak; duygularını, düşüncelerini, davranışlarını, verimliliklerini ve ilişkilerini etkileyen bir uyum süreci olarak açıklanan stres, günümüz çalışma hayatının önemli bir parçasıdır. Stresin hızı ve sürekliliği çalışanlar üzerinde iyi veya kötü sonuçlar doğurduğu mutlaka göz önüne alınıp değerlendirilmelidir (Aydın, 2012). Bu nedenle çalışanların örgüt içinde yaşadığı stres ve bu stresin örgüt içerisindeki tüm çalışanları hatta örgütteki işleyişi etkilenmesi, uzmanların araştırmalarını örgütsel stres üzerine yoğunlaştırmasına neden olmuştur (Işıkhan, 2004).

İş yaşamında bir sorun olan stresin ana faktörü günümüzde çoğunlukla yoğun rekabet ortamı, sosyal ve ekonomik yapıdaki değişim ve teknolojik gelişmeler olarak düşünülebilir. Hayatın her anında insanın stresle karşı karşıya olması, bireyin hem iş yaşantısını hem de günlük yaşantısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüzden yaşantımızın bir parçası halini almış olan stresin yönetilmesi önemli hale gelmiştir (Onay ve Kılcı, 2011). Stresin kaynağı genellikle çevresel, bireysel ve örgütsel nedenlerdir. Stres; bireysel farklılıklardan, iş deneyiminden, sosyal çevre koşullarından ortaya çıkmakta ve farklı psikolojik ya da fiziksel sonuçlar

ortaya çıkarmaktadır (Gümüştekin ve Öztemiz, 2005). Hangi kaynağa dayalı ortaya çıkarsa çıksın stres, çalışanlar üzerindeki baskının şiddetli şekilde artmasına ve buna bağlı olarak çalışanın işten soğuyarak uzaklaşmasına ve örgüt yönünden de verimliliğin giderek düşmesine neden olabilir (Gümüştekin ve Gültekin, 2009). Bu noktada tüm örgütlerin amacının kâr etmek, ayakta kalmak, devamlılıklarını sağlayarak hedeflerini gerçekleştirmek olduğu düşünüldüğünde; örgütler işlerini sahiplenen, güvenilir çalışanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Çalışanların bu amaçlara karşı güdülenmesi örgüte bağlılıklarından geçmektedir.

Örgütsel bağlılık, örgüt ve çalışanların amaçlarının aynı yolda ilerlemesine neden olmaktadır. Bu nedenle örgütte bütünlüğün sağlanması son derece önemlidir. Aksi takdirde sadece örgüt değil örgütte çalışan da kazanamayacaktır (Güney, 2011). Günümüzde örgütler verimliliği arttırmak ve maliyeti azaltmak için insan faktörünü öncelikli kullanmalıdır. İnsan faktörünün öncelikli olmasının sebebi amaçlara ulaşmada; bilgili, vasıflı, kolay kavrayabilen çalışanlara sahip olmaktır. Bu nitelikteki çalışanların örgütsel bağlılıklarını sağlamak için çalışanların özel hayatlarındaki ve çalışma hayatlarındaki ihtiyaçlarına gereken önem verilmesi gerekmektedir. Bunlara önem verildiğinde çalışan; örgüt için çalışacak, verimlilik artacak ve maliyet azalabilecektir (Karataş ve Güleş, 2010).

Tüm bunların yanında dünya küreselleşirken, küreselleşmenin etkisi örgütlere de yansımaktadır. Küreselleştirmenin getirdiği değişim hareketiyle teknoloji son hızla ilerlemekte ve işletmeler arası rekabet de artmaktadır. Teknolojinin değişimine ayak uyduran işletmeler kazanmakta, ayak uyduramayanlar ise kaybetmektedir. Artık örgütler rekabet baskısıyla, teknoloji harici örgüt içi faaliyetlerini geliştirmeye başlamışlardır. Yani kendilerine yönelmişler ve stratejileriler geliştirmişlerdir (Öğüt vd., 2004). Aslında örgütsel bağlılık sağlama da bu stratejilerden bir tanesi olarak ifade edilebilir.

Yazın incelendiğinde örgüte bağlılık gösteren çalışanların, verimli oldukları ve güçlü sorumluluk duygularının olduğu görülebilir. Örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanlar işi bırakma ve işe devamsızlık gibi örgütü zarara uğratacak davranışlardan kaçınarak örgüte daha sadık bireyler haline gelmektedirler. Bu sadakat sayesinde örgütün maliyetlerinin düşmesi, örgüte büyük ölçüde avantaj sağlamakta ve hem örgüt hem de çalışan kazanabilmektedir (Yazıcıoğlu ve Topaloğlu, 2009).

Yapılan araştırmalarda çoğu araştırmacı örgütsel bağlılığın önemine değinmiştir (Porter vd., 1974; Allen ve Meyer, 1991; Doğan ve Kılıç, 2007; Janssen, 2004; Koç, 2009). Bu nedenle örgütsel bağlılığın örgüt ile ilgili diğer kavramları üzerindeki etkileri araştırılarak, farklı değişkenlerle ilişkisini inceleyen birçok çalışma yürütülmüştür. Örgütsel bağlılığın; çalışma davranışına, işten ayrılmaya, iş doyumuna, performansa, kurumsal kimliğe, dürüstlük ve fedakârlık gibi örgüt vatandaşlığı davranış kavramlarına etkisi bu araştırmaların önem kazanmasına neden olmuştur (Tiryaki, 2005). Bu nedenlerden dolayı örgütsel bağlılık kavramı, mal veya hizmet üretmek kadar önemli görülmektedir (Çöl, 2004). Çünkü örgütlerin en önemli unsuru olan insan faktörüne verilen özen, çalışanın örgütte daha fazla kalmasını ve verimliliğin arttırmasını sağlayacaktır (Topaloğlu vd., 2008). Bu yüzden de stresin azaltılması ve çalışanların örgütlerin daha çok sahiplenmesinin sağlanması önem arz etmektedir. Bu kapsamda karşımıza öğrenilmiş güçlülük denen ve örgütsel stresi minimize etme noktasında oldukça önemli olan bir kavram çıkmaktadır. Çünkü öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek bireylerin stres ile başarılı bir şekilde başa çıkabilmeleri daha muhtemel ve mümkündür.

Öğrenilmiş güçlülük; bireyin davranışlarını denetleyen, iç dünyasını şekillendiren bilişsel beceridir. İç dünyayı oluşturan, iç dünyayı davranışlara dökmemizi sağlayan duygular; acı, keder, arzu, sevinç, kuvvet gibi hislerdir. Bu hislerin bireyde yarattığı etkileri kontrol altına alma görevini öğrenilmiş güçlülük becerisi sağlamaktadır. Bireyler öğrenilmiş güçlülük becerisini yaşam boyu geliştirerek stresle baş etmede kullanmaktadır (Rosenbaum ve Jaffe, 1983). Ayrıca iç dünya hislerinin etkisini ve istenmeyen durumların en aza indirgenmesini öğrenilmiş güçlülükle sağlanabilmektedir (Özkan ve Yıldız, 2015).

Öğrenilmiş güçlülük; strese karşı gösterilen başa çıkma, inanç, beceri ve öz kontrol davranışlarının toplamı olarak tanımlanmaktadır (Rosenbaum, 1990). İçsel duyguların etkisiyle istenilen davranış sergilemek için sadece inanmak yeterli olmamaktadır. İstenilen davranışı sergilemek için beceri de gerekmektedir. Bu becerilerin tümü bireyin öğrenilmiş güçlülük davranış repertuvarlarını oluşturur. Davranış repertuvarı sadece bir kişinin içsel dünyasıyla oluşan hislerle şartlanmayla oluşmamakla birlikte öğrenme ve eğitim yoluyla da kazanılabilir (Rosenbaum ve Jaffe, 1993).

Öğrenilmiş güçlülük seviyesi bireyden bireye değişmektedir. Bunun sebebi bireylerin farklı hayat tecrübelerine sahip oluşudur. Stres kaynakları karşısında; öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek olan bireyler, öğrenilmiş güçlülük düzeyleri düşük olan bireylere göre daha güçlüdür. Öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek olan bireyler stresle mücadele de daha savaşçı ruhludur (Rosenbaum, 1980). Bu bireyler stresle baş etmede, kararlı ve dirençli davranarak hedeflere ulaşmada mücadele etmektedirler. Öğrenilmiş güçlülük düzeyi düşük bireyler ise stresle baş etmede beceriksiz olduklarını kabul ederek mücadeleden kaçınmaktadırlar (Yürür ve Keser, 2010).

Bunlarla birlikte örgütlerde, örgütsel bağlılığı etkileyen faktörler göz önüne alındığında öğrenilmiş güçlülük becerisinin önemi ortaya çıkmaktadır. Örgütsel bağlılık, kişisel ve örgütsel faktör etkilerinden oluşmaktadır. Örgütsel bağlılık seviyesi; ödüller, kariyerde ilerleme olanağı, iş tatmini gibi etmenler ve öğrenilmiş güçlülük etkileşimiyle belirlenmektedir (Yıldız, 2014). Yani örgütsel bağlılığı sağlayacak kaynakların gerçekleşmemesi durumunda çalışanda oluşan stres ve memnuniyetsizlik öğrenilmiş güçlülük becerisi ile şekillendirilebilir. Öğrenilmiş güçlülük becerisi ile şekillenmiş örgütsel stres ve bununla birlikte örgütsel bağlılık; verimli, sağlıklı ve mutlu çalışanların örgüte kazandırılmasını sağlayabilir (Çınar vd., 2016).

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde örgütsel stres ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara yazında rastlamak mümkündür. Fakat özellikle stresin etkilerinin en aza indirilmesi hususunda öğrenilmiş güçlülük kavramını ele alan çok fazla çalışmaya rastlamak mümkün değildir. Bu bağlamda çalışmada örgütsel stres, örgütsel bağlılık ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkinin incelenmesi özellikle örgütsel yazında oldukça önemli olan örgütsel bağlılığın arttırılması için yapılacakların daha iyi anlaşılmasına ışık tutabilecektir.

Literatür Taraması ve Hipotezler

Yerli ve yabancı yazında; örgütsel stres ile örgütsel bağlılık ilişkisi sıklıkla araştırıldığı görülmekte iken son zamanlarda dikkat çeken bir konu olan öğrenilmiş güçlülük ile örgütsel stres ve örgütsel bağlılık ilişkisinin daha az çalışmada incelendiği söylenebilir. Örgütsel bağlılık ile örgütsel stres

arsındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara bakıldığında; Bateman ve Strasser (1984), Amerika'da bir güney şehrinin 4 hastanesinde bulunan 129 hemşire üzerinde örgütsel bağlılığın öncüllerini belirlemek için yaptıkları araştırmada; örgütsel bağlılık ile iş gerilimi arasında negatif ilişki tespit etmişlerdir.

Yılmaz ve Ekici (2003), Sivas'ta Karayolları 16. Bölge Müdürlüğünde ve bölgeye bağlı şube ve şantiyelerde görev yapan 156 çalışan üzerinde mesleki stresin bireysel ve örgütsel sonuçlarını belirlemek için yaptığı araştırmalarında; aşırı olmayan stresin çalışan motivasyonunu arttırdığı ve örgütsel bağlılık ögelerinden olan verimliliği arttırdığını tespit etmişlerdir.

Gül vd. (2008), Tokat Devlet Hastanesi'nde görevli 87 sağlık personeli üzerinde iş tatmini, stres ve örgütsel bağlılık ile işten ayrılma niyeti ve performans arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları araştırmada; iş stresi ile örgütsel bağlılık arasında önemli davranışsal ilişkiler olduğunu belirtmişlerdir.

Viljoen ve Rothmann (2009), Güney Afrika'da bir üniversitede 353 akademik personel üzerinde örgütsel stres, hastalık ve örgütsel bağlılık ilişkisini incelemek için yaptıkları araştırmada, örgütsel bağlılık ile örgütsel stres arasında negatif ilişki tespit etmişlerdir.

Şahin (2014), İstanbul'da bulunan 269 turizm acentesinde çalışanlar üzerinde seyahat işletmelerinde örgütsel stres ile çalışanın örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin tespiti için yaptığı araştırmada; örgütsel stres algılamaları ile örgütsel bağlılıkları arasında anlamlı bir ilişki bulamamış.

Bhatti vd. (2016), Pakistan'da 3 farklı bankada 30 banka çalışanı üzerinde iş stresinin bankacılık sektöründe örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini belirlemek için yaptıkları araştırmada; stresin çalışanın organizasyona olan bağlılığını azaltan önemli bir neden olduğunu belirtmişlerdir.

Bu kapsamda yazın çerçevesinde ve çalışmanın amacına uygun olarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

- H_1: Örgütsel stres örgütsel bağlılığı ve alt boyutlarını (H_{1a}: duygusal bağlılığı; H_{1b}: devam bağlılığını; H_{1c}: normatif bağlılığı) etkilemektedir.

Yazın incelendiğinde öğrenilmiş güçlülük ile örgütsel stres ve örgütsel bağlılık ilişkisini ele alan az sayıda çalışmaya ratlanmasına rağmen son yıllarda yapılan çalışmalrın var olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara bakıldığında; Rosenbaum ve Cohen (1999), İsrail'de 94 çalışan evli kadın üzerinde aile–çalışma çatışmasının üzüntü düzeylerine etkisi belirlemek için yaptıkları araştırmada; kadınların birden fazla rolle başa çıkmaya yönelik öz-kontrol becerilerine sahip olup olmadıklarını ölçerek, öğrenilmiş güçlülük seviyesi düşük olan kadınların eşlerinden destek almaları durumda daha az stres yaşadıklarını tespit etmişlerdir.

Akgün ve Ciarrochi (2003), Avustralya Wollongong Üniversitesi birinci sınıf 141 lisans öğrencisi üzerinde, akademik stres ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerini belirlemek için yaptıkları araştırmada; stresin, öğrenilmiş güçlülük düzeyi düşük olan öğrencilerin notlarını olumsuz yönde etkilediğini, ancak öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek düzeyde olan öğrenciler üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadığını tespit etmişlerdir.

Kennett ve Keefer (2006), Trent, Peterborough ve Ontario Üniversiteleri'nde 224 öğrenci üzerinde öğrenilmiş güçlülük ile zekâ seviyesi ve akademik başarı ilişkisini incelemek için yaptıkları araştırınarmada, öğrenilmiş güçlülük düzeyi düşük olanların stres ve akademik başarısızlık yaşadığını tespit etmişlerdir.

Yıldırım vd. (2012), Aksaray Üniversitesi'ndeki akademisyenler üzerinde öğrenilmiş güçlülüğün alt boyutları ile iş stresi alt boyutları arasında ilişki anlamak amacıyla yaptıkları çalışmada; öğrenilmiş güçlülüğün 2 alt boyutu (erteleme, istenmeyen düşüncelerin denetimi) ile iş stresinin 2 alt boyutu (baskı ve aşırı yüklenme) arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Çakır (2014), İstanbul'da kamu hastanelerinde çalışan 383 sağlık personeli üzerinde, öğrenilmiş güçlülük ve stresle başa çıkabilme arasındaki ilişkiyi belirlenmek için yaptığı araştırmada; öğrenilmiş güçlülük düzeyleri yüksek olan sağlık personelinin stresle başa çıkabilme becerisinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Öğrenilmiş güçlülük ile stresle başa çıkma yetisinin arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu belirlemiş ve öğrenilmiş güçlülük ile stresle başa çıkma kavramsal boyutunun bileşeni konumundaki iyimser yaklaşım ile arasındaki ilişkiyi anlamsız bulmuştur.

Çınar vd. (2016), İstanbul'da 350 sağlık personeli üzerinde öğrenilmiş güçlülük ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için yaptıkları araştırmada; örgütsel bağlılık düzeylerinin duygusal anlamda öğrenilmiş güçlülük ile ilişkili olduğu ve bu ilişkinin yüksek olduğu tespit etmişlerdir.

Çetin (2018), Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren dört ve beş yıldızlı otellerde çalışanlar üzerinde öğrenilmiş güçlülük ile iş stresi ilişkisi algılanan sosyal desteğin rolünü belirlemek için yaptığı çalışmada; öğrenilmiş güçlülük ve örgütsel stres arında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Yazın incelendiğinde öğrenilmiş güçlülüğün hem örgütsel stresi olumsuz yönde etkileyerek azaltabileceği hem de örgütsel bağlılığı arttıracağı düşüncesinden yola çıkılarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

- H_2: Öğrenilmiş güçlülük örgütsel bağlılığı ve alt boyutlarını (H_{2a}: duygusal bağlılığı; H_{2b}: devam bağlılığını; H_{2c}: normatif bağlılığı) etkilemektedir.
- H_3: Öğrenilmiş güçlülük örgütsel stresi etkilemektedir.

Yazın taraması sonucunda özellikle yüksek öğretim camiası içerisinde akademik yükselmenin ilk adımları olan araştırma görevliliği ve öğretim görevliliği kadrosunda bulunan akademik personelin örgütsel stres, bağlılık ve öğrenilmiş güçlülük düzeyleri ortaya konularak öğrenilmiş güçlülük, örgütsel stres ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi ele almayı amaçlayan çalışmanın kavramsal modeli Şekil 1'de görülebilmektedir.

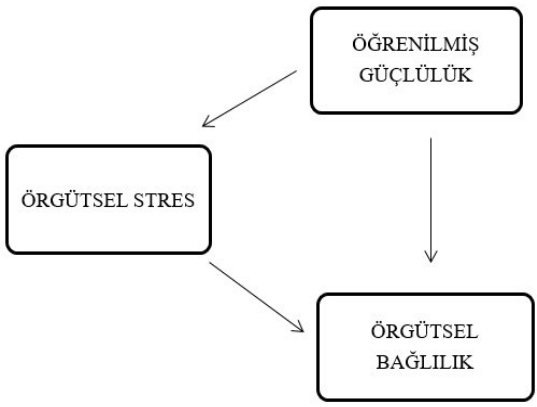

Şekil 1. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Araştırma Metodolojisi

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Karadeniz Bölgesi'nde yer alan kamu üniversitelerinde görev yapan araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri oluşturmaktadır. Bu noktada anketlerin uygulanabilmesi için izin alınması gereken üniversitelerden izin alınmış, gönüllü katılımcılar içinde sadece anket linki yollanmıştır. Kullanılan anket linki kaynakçada yer almaktadır. Veri toplama işleminin ardından eksiksiz cevaplanan 226 anket elde edilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın örneklemini; 163'ü araştırma görevlisi, 63'ü öğretim görevlisi olmak üzere toplam 226 öğretim elemanı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve Analiz Yöntemi

Hazırlanan anket formu dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların; unvan, cinsiyet, öğrenim aşaması, yaş, deneyim gibi özelliklerini belirlemeye yönelik demografik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde örgütsel stres düzeylerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Üçüncü bölümde katılımcıların örgütsel bağlılık düzeylerini ölçen sorular bulunmaktadır. Son bölümde ise öğrenilmiş güçlülüğe ilişkin sorulara yer verilmiştir.

Çalışanların iş stresi düzeylerinin belirlenmesi için Dr. Suzanne Haynes tarafından Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi'nde çalışan kadınlar ile erkekler üzerinde uygulanarak geliştirilen ve Aktaş (1996) tarafından uyarlanan 10 soruluk iş stresi ölçeği kullanılmıştır. Örgütsel bağlılık düzeylerinin belirlenmesi için Allen ve Meyer (1990) tarafından geliştirilen ve akademisyenlere yönelik uyarlaması Tekin ve Birincioğlu (2017a) tarafından yapılan anket kullanılmıştır. Çalışanların öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin belirlenmesi için Rosenbaum (1980) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlaması Siva (1991) ve Dağ (1991) tarafından yapılan 36 soruluk öğrenilmiş güçlülük ölçeği kullanılmıştır. Tüm anketler 5'li Likert tipinde hazırlanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 23.0 programı ile analiz edilmiştir. Veriler analiz edilirken tanımlayıcı istatistikler,

faktör analizleri ile birlikte korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmaya katılan 226 kişinin demografik özellikleriyle ilgili bulgular Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Tanımlayıcı Bulgular

Değişkenler		
Cinsiyet	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Erkek	110	48,7
Kadın	116	51,3
Yaş	**Frekans**	**Yüzde (%)**
22 – 26	33	14,6
27 – 31	87	38,5
32 – 36	74	32,7
37 – 41	21	9,3
42 ve üstü	11	4,9
Öğrenim	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Lisans	8	0,5
Yüksek Lisans Ders	13	5,8
Yüksek Lisans Tez	26	11,5
Doktora Ders	38	16,8
Doktora Tez	107	47,3
Doktora Mezun	34	15,0
Unvan	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Araştırma Görevlisi	163	72,1
Öğretim Görevlisi	63	27,9
Medeni Durum	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Evli	123	54,4
Bekar	103	45,6
Toplam	**226**	**100**

Araştırmaya katılanların 116'sı (% 51,3) kadın, 110'u (% 48,7) erkektir. 22-26 yaş arasında 33 (% 14,6), 27-31 yaş arasında 87 (% 38,5), 32-36 yaş arasında 74 (% 32,7), 37-41 yaş arasında 21 (% 9,3) ve son olarak 42 yaş ve üzeri 11 (% 4,9) kişi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada öğrenim durumuna göz atıldığında yüzde oranları % 3,5 - % 47,3 arasında değiştiği,

çoğunluğu doktora tez 107 (% 47,3) olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya katılanların 123 (% 54,4)'ü evli, 103 (% 45,6)'sının bekar olduğu görülmektedir. Son olarak çalışmaya katılan araştırma görevlisi sayısı 163 (% 72,1) ve öğretim görevlisi sayısı ise 63 (% 27,9) olarak ifade edilebilir.

Faktör analizine başlamadan önce örneklemin yeterliliğini test etmek için gözlenen ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir değer olan KMO test ölçütü incelenmiştir. KMO değerinin 0,50'nin üzerinde olması örneklemin yeterli olduğu kanaati için yeterlidir. Ayrıca KMO oranı ne kadar yüksekse veri seti faktör analizi için o kadar iyidir (Kalaycı, 2010).

Örgütsel stres ölçeği için çıkan KMO örneklem yeterliliği değeri 0,894 ile çok iyi şeklinde değerlendirilmektedir. Örgütsel bağlılık ölçeği için çıkan KMO örneklem yeterliliği değeri 0,874 ile iyi olarak değerlendirilmektedir. Öğrenilmiş güçlülük ölçeği için çıkan KMO örneklem yeterliliği değeri ise 0,905 ile mükemmel olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca tüm ölçekler için; Barlett's küresellik testi sonucuna göre değişkenler arasında anlamlı korelasyon ilişkisi olduğu (p=0,000) görülmüştür. Bu bulgular ışığında faktör analizlerine geçilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin faktör analiz sonuçları Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te özetlenmektedir. Bu kapsamda örgütsel stres ölçeğine ilişkin faktör analiz bulguları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Örgütsel Stres Ölçeğine Ilişkin Faktör Analizi Bulguları

Örgütsel Stres Ölçeği (α=0,930); Toplam Açıklanan Varyans: (%61,786); KMO: (0,865)	
Soru 1	,850
Soru 2	,803
Soru 3	,804
Soru 4	,774
Soru 5	,746
Soru 6	,842
Soru 7	,816
Soru 8	,800
Soru 9	,628
Soru 10	,774

Tablo 2'de örgütsel stres ölçeği tek faktör altında toplanmış olup; ölçekte yer alan sorular toplam varyansın % 61,786'sını açıklamaktadır. Ölçeğin geneline ait güvenilirlik analizleri sonucu ortaya çıkan α değeri 0,930'dur. Bu bulgular çerçevesinde ölçeğin güvenilir olduğu ifade edilebilir. Örgütsel bağlılık ölçeğine ilişkin faktör analiz bulguları Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık Ölçeğine Ilişkin Faktör Analizi Bulguları

Örgütsel Bağlılık Ölçeği (α=0,881);Toplam Açıklanan Varyans: (%58,906); KMO: (0,865)	
Duygusal Bağlılık: (α=0,890); Açıklanan Varyans: (% 22,930)	**Faktör Yükü**
Soru 1	,714
Soru 2	,772
Soru 3	,836
Soru 4	,823
Soru 5	,636
Soru 6	,736
Devam Bağlılığı: (α=0,874); Açıklanan Varyans: (% 20,868)	**Faktör Yükü**
Soru 7	,645
Soru 8	,752
Soru 9	,795
Soru 10	,713
Soru 11	,696
Soru 12	,780
Normatif Bağlılık: (α=0,747); Açıklanan Varyans: (% 15,107)	**Faktör Yükü**
Soru 14	,613
Soru 15	,641
Soru 16	,711
Soru 17	,689
Soru 18	,584
Soru 19	,709

Tablo 3'te görüldüğü üzere örgütsel bağlılık ölçeğine ilişkin sorular 3 boyut altında toplanmıştır. Bu boyutlar duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık olarak ifade edilmektedir. Orijinal ölçekte yer alan ve devam bağlılığı altında görünen 13. soru faktör analizi sonucunda

ölçekten çıkarılmıştır. Son haliyle ölçek devam bağlılığı 6, duygusal bağlılık 6 ve normatif bağlılık 6 soru olmak üzere toplam 18 sorudan oluşmaktadır. Normatif bağlılığına ilişkin faktör yüklerinin 0,584 ile 0,711 arasında; devam bağlılık boyutuna ilişkin faktör yükelrinin 0,645 ile 0,795 arasında ve duygusal bağlılık boyutuna ilişkin faktör yüklerinin 0,636 ile 0,836 arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca bu faktörler toplam varyanasın % 58,906'sını açıklamaktadır. Bununla birlikte güvenilirlik analizleri sonucu ortaya çıkan α değerlerinin duygusal bağlılıkta 0,890; devam bağlılığında 0,874 ve normatif bağlılıkta 0,747 olduğu bulunmuştur. Ölçeğin geneline ait değerin ise 0,881 olduğu ifade edilebilir. Bu sonuçlar ölçeğin ve alt boyutlarının güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Öğrenilmiş güçlülük ölçeğine ilişkin faktör analiz bulguları Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeğine İlişkin Faktör Analiz Bulguları

Öğrenilmiş Güçlülük (α=0,935); Toplam Açıklanan Varyans: (% 80,203); KMO=(0,905)	
Dürtü Denetimi: (α=0,845); Açıklanan Varyans: (% 9,700)	**Faktör Yükü**
Soru 1	,714
Soru 2	,820
Soru 3	,709
Yeterlilik: (α=0,873); Açıklanan Varyans: (% 8,844)	**Faktör Yükü**
Soru 4	,818
Soru 5	,763
Soru 6	,666
Denetleyici Arama: (α=0,795); Açıklanan Varyans: (% 8,824)	**Faktör Yükü**
Soru 7	,698
Soru 8	,806
Soru 9	,845
Yatıştırma: (α=0,755); Açıklanan Varyans: (% 8,478)	**Faktör Yükü**
Soru 10	,611
Soru 11	,764
Soru 12	,515
İyiye Yorma: (α=0,871); Açıklanan Varyans: (% 7,738)	**Faktör Yükü**
Soru 13	,682
Soru 14	,490
Soru 15	,587
Soru 16	,724

Ruh Hali Denetimi: (α=0,896); Açıklanan Varyans: (% 7,373)	**Faktör Yükü**
Soru 17	,729
Soru 18	,884
Soru 19	,864
Planlı Davranma: (α=0,828); Açıklanan Varyans: (% 7,321)	**Faktör Yükü**
Soru 20	,533
Soru 21	,822
Soru 22	,789
Erteleme: (α=0,837); Açıklanan Varyans: (% 6,269)	**Faktör Yükü**
Soru 23	,686
Soru 24	,761
Soru 25	,606
Ağrı Denetimi: (α=0,823); Açıklanan Varyans: (% 6,006)	**Faktör Yükü**
Soru 26	,829
Soru 27	,677
Yardım Arama: (α=0,748); Açıklanan Varyans: (% 5,705)	**Faktör Yükü**
Soru 28	,878
Soru 29	,836
İstenmeyen Düş. Denetimi: (α=0,532); Açıklanan Varyans: (% 3,945)	**Faktör Yükü**
Soru 30	,816
Soru 31	,520

Tablo 4'e göre, çalışmada oluşan alt boyutlar Dağ (1991) tarafından gerçekleştirilen çalışmadan farklılaşmıştır. Bu çalışma kapsamında 11 alt boyut bulunmuştur. Ortaya çıkan boyutlar Kartal ve Gemlik (2018) çalışmasıyla benzerdir. Bu boyutlar dürtü denetimi, yeterlilik, denetleyici arama, yatıştırma, iyiye yorma, ruh hali denetimi, planlı davranma, erteleme, ağrı denetimi, istenmeyen düşünce denetimi, yardım arama olup bu çalışmada alt faktörler kullanılmamış ve yazın dikkate alınarak ölçeğin tümü değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Biricik, 2018; Akdeniz, 2018; Çetin, 2018). Ölçeğin geneline ait güvenilirlik analizleri sonucu ortaya çıkan α değeri 0,935 ile güvenilirdir. Güçlülük ölçeğindeki ilgili maddelerden çalışamadaki 28, 29, 8, 30, 31, 7, 9, 12 ve 23. sorular ters puanlanmıştır ve 32, 33, 34, 35 ve 36. sorular öğrenilmiş güçlülük ölçeğinden çıkartılmıştır. Değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri ve normallik dağılımına ilişkin bulgular tablosu Tablo 5'te özetlenmektedir

Tablo 5. Değişkenlerin Tanımlayıcı Bulguları

Değişkenler	N	Min.	Mak.	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
Örgütsel Stres	226	1,00	5,00	3,07	0,934	0,028	-0,569
Duygusal Bağlılık	226	1,00	5,00	3,13	0,900	-0,226	-0,389
Devamlı Bağlılık	226	1,00	5,00	3,16	0,767	-0,205	0,509
Normatif Bağlılık	226	1,00	5,00	2,76	0,917	-0,068	-0,303
Örgütsel Bağlılık	226	1,00	4,89	3,02	0,661	-0,112	0,493
Öğrenilmiş Güçlülük	226	1,00	5,00	2,99	0,698	0,036	0,49

Çalışmada kullanılan değişkenlerden örgütsel stres boyutu 3,07 ortlamaya sahiptir. Örgütsel bağlılığın; duygusal bağlılık boyutunun 3,13; devam bağlılığı boyutunun 3,16; normatif bağlılık boyutunun ise 2,76 ortalamaya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Örgütsel bağlılığın genelinin ortalamaası ise 3,02 olarak tespit edilmiştir. Öğrenilmiş güçlüğün oratalaması da 2,99 olarak belirlenmiştir.

Özellikle sosyal bilimlerde normallik varsayımı çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılarak incelenebilir. George ve Mallery'e (2010) göre çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin - 2 ile + 2 aralığında yer alması verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Tabachnick ve Fidell (2012) ise, bu değerleri -1,5 ile +1,5 aralığında olduğu durumlarda veri setinin normal dağıldığını kabul etmektedirler. Araştırmada ele alınan değişkenlerin bu varsayımları sağladığı görülmektedir. Bu durumda verilerin normal dağılıma uygun olduğu söylenebilir.

Bu bulguların ardından; değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı araştırmak için kolerasyon analizine, hipotezlerin testini gerçekleştirmek için regresyon analizlerine geçilmiştir. Anket formunda kullanılan değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkilerini görmek amacıyla pearson korelasyon katsayılarından yararlanılmış ve bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Korelasyon Analiz Bulguları

Değişkenler	ÖS	DuyB	DevB	NorB	ÖB	ÖG
ÖS	1.000					
DuyB	-,358**	1.000		,		
DevB	-,264**	,287**	1.000			
NorB	-,255**	,613**	,274**	1.000		
ÖB	-,379**	,822**	,672**	,819**	1.000	
ÖG	-,198**	,463**	,401**	,425**	,557**	1,000

Not: *p<0,05 ve **p<0,01; **ÖS:** Örgütsel Stres, **DUYB**: Duygusal Bağlılık, **DEVB**: Devam Bağlılığı, **NORB**: Normatif Bağlılık, **ÖB**: Örgütsel Bağlılık, **ÖG**: Öğrenilmiş Güçlülük

Tablo 6'daki sonuçlara göz atıldığında katılımcıların örgütsel stres ile örgütsel bağlılık arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki vardır (r=-,379; p=,000). Benzer şekilde örgütsel stres ile öğrenilmiş güçlülük arasında da negatif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir (r=-,198; p= ,000). Son olarak örgütsel bağlılık ile öğrenilmiş güçlülük arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (r=,557; p= ,000). Korelasyon analizleri sonrasında araştırma hipotezlerinin testine ilişkin regresyon analizlerine geçilmiştir. Bu kapsamda örgütsel stresin örgütsel bağlılık ve alt boyutları üzerindeki etkisini ortaya koyan analiz bulguları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Örgütsel Stres ve Örgütsel Bağlılık İlişkisine Yönelik Regresyon Analizleri

Model Özeti					**Katsayılar**			
Bağımlı Değişken: Duygusal Bağlılık								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**p**	**B**	**T**	**B**	**p**
Bağımsız Değişken	,128	,124	32,839	,000				
	Sabit				4,190	21,712		,000
	Örgütsel Stres				-,345	-5,731	-,358	,000
Model Özeti					**Katsayılar**			
Bağımlı Değişken: Devam Bağlılığı								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**p**	**B**	**T**	**B**	**p**
Bağımsız Değişken	,070	,066	16,833	,000				
	Sabit				3,830	22,544		,000
	Örgütsel Stres				-,217	-4,103	-,264	,000
Model Özeti					**Katsayılar**			
Bağımlı Değişken: Normatif Bağlılık								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**p**	**B**	**T**	**B**	**p**
Bağımsız Değişken	,065	,061	15,553	,000				
	Sabit				3,530	17,338		,000
	Örgütsel Stres				-,250	-3,944	-,255	,000
Model Özeti					**Katsayılar**			
Bağımlı Değişken: Örgütsel Bağlılık								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**p**	**B**	**T**	**B**	**p**
Bağımsız Değişken	,143	,140	37,495	,000				
	Sabit				3,849	27,418		,000
	Örgütsel Stres				-,268	-6,123	-,379	,000

Kurulmuş olan regresyon modellerine göre örgütsel stresin duygusal, devam ve normatif bağlılık üzerinde anlamlı ve negatif yönde bir etkiye

sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca örgütsel stresin örgütsel bağlılığı genel olarak olumsuz etkilediği bulunmuştur. Öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel bağlılık ve alt boyutları üzerindeki etkisini ortaya koyan analiz bulguları Tablo 8'de görülebilmektedir

Tablo 8. Öğrenilmiş Güçlülük ve Örgütsel Bağlılık İlişkisine Yönelik Regresyon Analizleri

Model Özeti					**Katsayılar**			
Bağımlı Değişken: Duygusal Bağlılık								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**p**	**B**	**T**	**B**	**P**
Bağımsız Değişken	,214	,210	60,967	,000				
	Sabit				1,343	5,712		,000
	Öğrenilmiş Güçlülük				,596	7,808	,463	,000
Model Özeti					**Katsayılar**			
Bağımlı Değişken: Devam Bağlılığı								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**p**	**B**	**T**	**B**	**P**
Bağımsız Değişken	,161	,157	42,953	,000				
	Sabit				1,841	8,888		,000
	Öğrenilmiş Güçlülük				,441	6,554	,401	,000
Model Özeti					**Katsayılar**			
Bağımlı Değişken: Normatif Bağlılık								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**p**	**B**	**T**	**B**	**P**
Bağımsız Değişken	,180	,177	49,246	,000				
	Sabit				1,089	4,451		,000
	Öğrenilmiş Güçlülük				,558	7,018	,425	,000
Model Özeti					**Katsayılar**			
Bağımlı Değişken: Örgütsel Bağlılık								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**p**	**B**	**T**	**B**	**P**
Bağımsız Değişken	,310	,307	100,620	,000				
	Sabit				1,446	8,944		,000
	Öğrenilmiş Güçlülük				,527	10,031	,557	,000

Tablo 8'e göre öğrenilmiş güçlülük duygusal, devam ve normatif bağlılık üzerinde anlamlı ve pozitif yönde bir etkiye sahiptir. Ayrıca öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel bağlılığı genel olarak olumlu etkilediği de tespit edilmiştir. Öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel stres üzerindeki etkisi ise Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Öğrenilmiş Güçlülük ve Örgütsel Stres İlişkisine Yönelik Regresyon Analizleri

Model Özeti					Katsayılar			
Bağımlı Değişken: Örgütsel Stres								
	R^2	Düz. R^2	F	p	B	T	β	p
Bağımsız Değişkenler	,039	,035	9,122	,003				
	Sabit				3,864	14,324		,000
	Öğrenilmiş Güçlülük				-,265	-3,020	-,198	,003

Yapılmış olan regresyon analizinde öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel strese etkisi analiz edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel stresi negatif etkilediğine kanıt sağlamaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneri

Örgütsel stres, örgütsel bağlılık, öğrenilmiş güçlülük ilişkisini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, öğrenilmiş güçlülük becerisini geliştirilerek çalışanlar üzerindeki stresin azalacağı ve bununla birlikte örgütsel bağlılığın artacağı düşünülmektedir. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda; her ülkede stres faktörleri ve stresin yoğun yaşandığı meslekler farklı olmasına rağmen yüksek öğrenilmiş güçlülük düzeyine sahip olanların stresle kolay başa çıkabildikleri tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında yapılan korelasyon analiz sonucuna bakıldığında; örgütsel stres ile örgütsel bağlılık, örgütsel bağlılığın alt boyutları (duygusal, normatif ve devam bağlılığı) ve öğrenilmiş güçlülük arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel bağlılık, örgütsel bağlılığın alt boyutları ve öğrenilmiş güçlülük arasında ise; pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan regresyon analizleri sonucunda; örgütsel stresin örgütsel bağlılık ve bağlılığın alt boyutları olan duygusal bağlılık, devam bağlılığı ile normatif bağlılık boyutlarına negatif yönde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örgütsel stresin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi ile ilgili olarak literatüre bakıldığında bulduğumuz sonuçlarla örtüşen bazı araştırmaların olduğu görülmektedir. Bateman ve Straasser (1984), örgütsel bağlılık ile iş stresi arasında negatif ilişki; Jamal ve Baba (2000), iş stresinin örgütsel bağlılıkla anlamlı ve negatif ilişkisi; Meyer vd. (2002),

duygusal bağlılık ile stres arasında negatif ilişki; Güçlü (2006), örgütsel stes ile duygusal ve normatif bağlılık arasında negatif yönlü ilişki; Viljoen veRothmann (2009). Örgütsel bağlılık ile iş stresi arasında negatif ilişki; Bhatti vd. (2016), örgütsel bağlılık ile iş stresi arasında negatif ve anlamlı ilişki tespit etmişlerdir. Araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri açısından araştırmanın sonucuna bakıldığında, katılımcıların örgütsel stres düzeyleri arttıkça; örgütsel bağlılıklarının, duygusal, devam ve normatif bağlılıklarının azaldığı görülmüştür.

Yapılan diğer regresyon analizleri sonucunda; öğrenilmiş güçlülüğün duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık boyutları üzerinde pozitif yönde anlamlı etkisi olduğu bulunmuştur. Yapılan literatür taramasında örgütsel bağlılık ve öğrenilmiş güçlülük ilişkisini araştıran sadece bir tane çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada; Çınar vd. (2016) örgütsel bağlılık düzeylerinin duygusal anlamda öğrenilmiş güçlülük ile ilişkili olduğunu ve bu ilişkinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu anlamda elde edilen sonuç literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir. Araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri açısından elde edilen sonuca bakıldığında, katılımcıların öğrenilmiş güçlülükleri arttığında örgütsel bağlılık ve örgütsel bağlılık alt boyutlarının arttığı görülmüştür.

Son olarak öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel strese etksisidne yönelik yapılan regresyon analizleri sonucunda; öğrenilmiş güçlülüğün örgütsel strese negatif yönde anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Kennet ve Keefer (2006); Akgün ve Ciarrochi (2003) ve Çetin (2018), öğrenilmiş güçlülük ve örgütsel stres araında negatif yönde anlamlı ilişki olduğunu ifade eden digger araştırmacılardır. Araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri açısından araştırmanın sonucuna bakıldığında, katılımcıların öğrenilmiş güçlülükleri arttığında örgütsel streslerinin azaldığı görülmüştür.

Araştırma görevlileri ve öğretim görevlilerinin; iş yüklerinin (ders saati, araştırma bilimsel araştırmaya zaman ayırma, makale yazma gibi) fazla olması, unvan elde etmede yaşadıkları sıkıntılar, araştırmalar için araç/gereç teminindeki sıkıntıları, ücret yetersizliği, gece öğretim derslerinin verilmesi, yoğunluktan aile, arkadaş ve sosyal yaşama vakit ayıramaması gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaları gibi strese neden olan faktörlerinin belirlenip, yetkilikler tarafından düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Korkut vd., 1999; Bakioğu ve Yaman, 2004; Alkan vd., 2014).

Akademik unvan kazanma yollarının açılması, iş kaybetme korkusunun azaltılması, iş yükünü azaltıp daha fazla araştırma yapma imkânı sağlanması, ücretlerin iyileştirilmesi gibi düzenlemeler yapıldığı taktirde stres düzeylerini azalabileceği düşünülmektedir. Diğer bir yandan olayları ve davranışlarını kontrol edebilmeleri için öğrenilmiş güçlülük becerilerinin geliştirilmesi stres kaynaklarıyla başa çıkabilmede kolaylık sağlayacaktır. Böylece kendi kontrol becerilerini kullanarak performanslarında stres verici olayların olumsuz etkilerini asgari düzeye indirmiş olacaklardır. Bu konuda çalışanların eğitim alması veya uzmandan destek alması sağlanabilir. Ortaya çıkan araştırma sonuçlarına göre araştırma görevlileri ve öğretim görevlilerinin, örgütsel stresin olumsuz etkilerinden korunmak, psikolojik sorunların engellenmesi ve örgütsel bağlılığın sağlanması için öğrenilmiş güçlülük becerisi kullanmanın etkili bir yöntem olacağı düşünülebilir.

Bu çalışma araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri üzerinde örgütsel stres, örgütsel bağlılık ve öğrenilmiş güçlülük kavramları ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca öğrenilmiş güçlülük üzerine yapılan çalışmaların azlığı stres ve bağlılık başta olmak üzere diğer örgütsel davranış konuları gibi teorik alt yapıya oturtulmasını güçleştirdiğinden bu durum hem bir kısıt hem de çalışmanın yazına bir katkısı olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda farklı iş kollarına veya mesleklere (özellikle de yoğun stres altında olan meslek/iş kollarına) yönelik çalışılabilir. Ek olarak, kâr amacı güden örgütlerde çalışanların öğrenilmiş güçlülük düzeylerini nasıl arttırdıklarına, stresle nasıl baş ettiklerine ve diğer işletmelerle öğrenilmiş güçlülük sayesinde rekabet üstünlüğünün nasıl sağlanabileceğine dair çözüm önerili yaklaşımlar geliştirilerek daha farklı çalışmalar yürütülebilir.

EXTENDED ABSTRACT

An Investigation of The Relationships between Organizational Stress, Organizational Commitment and Learned Resourcefulness

*

Hande Bilgili – Erol Tekin

Kastamonu University

The aim of this study is to examine the relationship between organizational stress, learned resourcefulness and organizational commitment in terms of research assistants and academicians, who are among the important stakeholders of the university community. Considering the literature review, it is seen both in domestic and foreign literature that the relationship between organizational stress and organizational commitment has been researched (e.g., Bateman and Strasser,1984; Yılmaz and Ekici, 2003; Gül et al., 2008; Viljoen and Rothmann, 2009; Şahin, 2014; Bhatti et al., 2016). Similarly, it is seen that there are some studies, which have been encountered in recent years, focusing on the relationship between learned resourcefulness and organizational stress (e.g., Rosenbaum and Cohen, 1999; Akgün and Ciarrochi, 2003; Kennett and Keefer, 2006; Yıldırım et al., 2012; Çetin, 2018). However, it can be said that the relationship between learned resourcefulness and organizational commitment, which has recently been attention-grabbing as a topic, were studied in fewer studies. (e.g., Çınar et al., 2016).

In the context of literature, it can be seen that organizational stress affects organizational commitment negatively. On the other hand, the following hypotheses have been developed based on the idea that learned resourcefulness can both reduce organizational stress by affecting it negatively and increase organizational commitment.

- H_1: Organizational stress affects organizational commitment and its sub-dimensions (H_{1a}: affective commitment; H_{1b}: continuance commitment; H_{1c}: normative commitment).

- *H_2:* Learned resourcefulness affects organizational commitment and its sub-dimensions (*H_{2a}:* affective commitment; *H_{2b}:* continuance commitment; *H_{2c}:* normative commitment).
- *H_3:* Learned resourcefulness affects organizational stress.

The population of the research consists of research assistants and academicians working in public universities of the Black Sea Region. A total of 226 questionnaires filled completely were obtained after data collection. In this context, the sampling of the study is comprised of 226 teaching members in total, including 163 research assistants and 63 academicians. To determine the work stress levels of employees, the 10-item scale of work stress scale, which was developed by Suzanne Haynes by applying it on the women and men working in National Health Statistics Center and adapted by Aktaş (1996). To determine the levels of organizational commitment, the questionnaire developed by Allen and Meyer (1990) and adapted for academicians by Tekin and Birincioğlu (2017a) was used. To determine the employees' levels of learned resourcefulness, the 36-item learned resourcefulness scale, which was developed by Rosenbaum (1980) and adapted to Turkish by Siva (1991) and Dağ (1991), was used. All questionnaires were prepared in 5-point Likert type. The obtained data were analyzed via SPSS 23.0. Correlation and regression analyses were used together with factor analyses for the analysis of the data. The results of the factor analyses regarding the scales used in the research are summarized in Table 1, Table 2 and Table 3.

Tablo 1. Factor Analysis of Organizational Stress Scale

Organizational Stress Scale (α=0,930); Total Variance: (%61,786); KMO: (0,865)	
Question 1	,850
Question 2	,803
Question 3	,804
Question 4	,774
Question 5	,746
Question 6	,842
Question 7	,816
Question 8	,800
Question 9	,628
Question 10	,774

In Table 1, the organizational stress scale was summoned under one factor, explaining 61.786% of the total variance. The α value which appears as a result of the reliability analyses of the overall scale is 0.930. According to these findings, it can be stated that the scale is reliable.

Tablo 2. Factor Analysis of Organizational Commitment Scale

***Organizational Commitment Scale* (α=0,881);Total Variance: (%58,906); KMO: (0,865)**	
Affective Commitment: (α=0,890); Variance: (% 22,930)	**Factor Loading**
Question 1	,714
Question 2	,772
Question 3	,836
Question 4	,823
Question 5	,636
Question 6	,736
Continuance Commitment: (α=0,874); Variance: (% 20,868)	**Factor Loading**
Question 7	,645
Question 8	,752
Question 9	,795
Question 10	,713
Question 11	,696
Question 12	,780
Normative Commitment: (α=0,747); Variance: (% 15,107)	**Factor Loading**
Question 14	,613
Question 15	,641
Question 16	,711
Question 17	,689
Question 18	,584
Question 19	,709

As it is seen in Table 2, the questions about the organizational commitment scale were gathered under 3 dimensions. These dimensions are expressed as affective commitment, continuance commitment and normative commitment. The 13th question in the original scale, which appears under continuance commitment, was removed from the scale as a result of the factor analysis. In the final version, the scale consists of 18 questions in total including 6 questions about continuance commitment, 6 questions about affective commitment and 6 questions about normative commitment. It is seen that the factor loads related to normative commitment varied between 0.584 and 0.711; the factor loads related to the dimension of continuance commitment ranged between 0.645 and 0.795 and the factor loads related to the dimension of affective commitment changed between 0.636 and 0.836. In addition, the organizational commitment scale, which

consists of 3 dimensions, explains 58.906% of the total variance. Besides, it was found that α values which were obtained as a result of reliability analyses were 0.890 in the dimension of affective commitment, 0.874 in the dimension of continuance commitment and 0.747 in the dimension of normative commitment. It can be stated that the overall value of the scale is 0.881. These results are important in terms of showing high reliability of the scale and its sub-dimensions.

Tablo 3. Factor Analysis of Learned Resourcefulness Scale

Learned Resourcefulness Scale (α=0,935); Total Varience: (% 80,203); KMO=(0,905)	
Impulse Control: (α=0,845); Variance: (% 9,700)	**Factor Loading**
Question 1	,714
Question 2	,820
Question 3	,709
Competence: (α=0,873); Variance: (% 8,844)	**Factor Loading**
Question 4	,818
Question 5	,763
Question 6	,666
Supervisory Research: (α=0,795); Variance: (% 8,824)	**Factor Loading**
Question 7	,698
Question 8	,806
Question 9	,845
Appeasement: (α=0,755); Variance: (% 8,478)	**Factor Loading**
Question 10	,611
Question 11	,764
Question 12	,515
Favorable Interpretation: (α=0,871); Variance: (% 7,738)	**Factor Loading**
Question 13	,682
Question 14	,490
Question 15	,587
Question 16	,724
Mood Control: (α=0,896); Variance: (% 7,373)	**Factor Loading**
Question 17	,729
Question18	,884
Question 19	,864
Planned Behavior: (α=0,828); Variance: (% 7,321)	**Factor Loading**
Question 20	,533
Question 21	,822
Question 22	,789
Procrastination: (α=0,837); Variance: (% 6,269)	**Factor Loading**
Question 23	,686
Question 24	,761
Question 25	,606
Pain Control: (α=0,823); Variance: (% 6,006)	**Factor Loading**
Question 26	,829
Question 27	,677

Seeking Help: (α=0,748); Variance: (% 5,705)	**Factor Loading**
Question 28	,878
Question 29	,836
Unwanted Thought Control: (α=0,532); Variance: (% 3,945)	**Factor Loading**
Question 30	,816
Question 31	,520

According to Table 3, the sub-dimensions formed in the study differed from the study performed by Dağ (1991). In this study, 11 sub-dimensions were found. The resulting dimensions are similar to those in the study of Kartal and Gemlik (2018). These dimensions are impulse control, competence, supervisory search, appeasement, favorable interpretation, mood control, planned behavior, procrastination, pain control, unwanted thought control, seeking help, and no sub-factors were used in this study; the whole scale was evaluated considering the literature (Biricik, 2018; Akdeniz, 2018; Çetin, 2018). The α value which appears as a result of the reliability analyses of the overall scale is 0.930. From the related items in the resourcefulness scale, questions 28, 29, 8, 30, 31, 7, 9, 12 and 23 in the study were scored reversely and questions 32, 33, 34, 35 and 36 were removed from the learned resourcefulness scale.

The normality distribution was reviewed before the analysis of the variables. Especially in social sciences, the assumption of normality can be examined by looking at the skewness and kurtosis coefficients. According to George and Mallery (2010), skewness and kurtosis values in the range of - 2 to + 2 indicate that the data are normally distributed. In this case, it can be said that the data comply with the normal distribution. Pearson's correlation coefficients were used to see the relationships between the variables used in the study and the findings are presented in Table 4.

Tablo 4. Correlation Analysis

	OS	**AC**	**CC**	**NC**	**OC**	**LR**
OS	1.000					
AC	-,358**	1.000		,		
CC	-,264**	,287**	1.000			
NC	-,255**	,613**	,274**	1.000		
OC	-,379**	,822**	,672**	,819**	1.000	
LR	-,198**	,463**	,401**	,425**	,557**	1,000

Table 6 presents the analysis findings that reveal the effect of organizational stress on organizational commitment and its sub-dimensions.

Tablo 6. Relationship between Organizational Stress and Organizational Commitment Regression Analysis

Modal Summary					**Coefficients**			
Dependent Variable: Affective Commitment								
	R^2	**Düz. R^2**	**F**	**P**	**B**	**T**	**B**	**P**
	,128	,124	32,839	,000				
Independent Variable	Constant				4,190	21,712		,000
	Organizational Stress				-,345	-5,731	-,358	,000
Modal Summary					**Coefficients**			
Dependent Variable: Continuance Commitment								
	R^2	**Adj. R^2**	**F**	**P**	**B**	**T**	**B**	**P**
	,070	,066	16,833	,000				
Independent Variable	Constant				3,830	22,544		,000
	Organizational Stress				-,217	-4,103	-,264	,000
Modal Summary					**Coefficients**			
Dependent Variable: Normative Commitment								
	R^2	**Adj. R^2**	**F**	**P**	**B**	**T**	**B**	**P**
	,065	,061	15,553	,000				
Independent Variable	Constant				3,530	17,338		,000
	Organizational Stress				-,250	-3,944	-,255	,000
Modal Summary					**Coefficients**			
Dependent Variable: Organizational Commitment								
	R^2	**Adj. R^2**	**F**	**P**	**B**	**T**	**B**	**P**
	,143	,140	37,495	,000				
Independent Variable	Constant				3,849	27,418		,000
	Organizational Stress				-,268	-6,123	-,379	,000

According to the established regression models, organizational stress was observed to have a significant and negative effect on affective, continuance and normative commitments. Besides, organizational stress was found to negatively affect organizational commitment in general. The analysis findings revealing the effect of learned resourcefulness on organizational commitment and its sub-dimensions can be seen in Table 7.

According to Table 7, learned resourcefulness has a significant and positive effect on affective, continuance and normative commitments. Moreover, it was discovered that learned resourcefulness had a positive effect on organizational commitment in general.

Tablo 7. Relationship between Learned Resourcefulness and Organizational Commitment Regression Analysis

Modal Summary					Coefficients			
Dependent Variable: Affective Commitment								
	R^2	Adj. R^2	F	P	B	T	B	P
	,214	,210	60,967	,000				
Independent Variable	Constant				1,343	5,712		,000
	Learned Resourcefulness				,596	7,808	,463	,000
Modal Summary					Coefficients			
Dependent Variable: Continuance Commitment								
	R^2	Adj. R^2	F	P	B	T	B	P
	,161	,157	42,953	,000				
Independent Variable	Constant				1,841	8,888		,000
	Learned Resourcefulness				,441	6,554	,401	,000
Modal Summary					Coefficients			
Dependent Variable: Normative Commitment								
	R^2	Adj. R^2	F	P	B	T	B	p
	,180	,177	49,246	,000				
Independent Variable	Constant				1,089	4,451		,000
	Learned Resourcefulness				,558	7,018	,425	,000
Modal Summary					Coefficients			
Dependent Variable: Organizational Commitment								
	R^2	Adj. R^2	F	P	B	T	B	p
	,310	,307	100,620	,000				
Independent Variable	Constant				1,446	8,944		,000
	Learned Resourcefulness				,527	10,031	,557	,000

The effect of learned resourcefulness on organizational stress is given in Table 8. In the regression analysis, the effect of learned resourcefulness on organizational stress was analyzed. The findings provide evidence for the negative effect of learned resourcefulness on organizational stress.

Tablo 8. Relationship between Learned Resourcefulness and Organizational Stress Regression Analysis

Modal Summary					Coefficients			
Dependent Variable: Organizational Stress								
	R^2	Adj. R^2	F	P	B	T	B	p
	,039	,035	9,122	,003				
Independent Variable	Constant				3,864	14,324		,000
	Learned Resourcefulness				-,265	-3,020	-,198	,003

It is necessary for the authorized people to determine the factors which causes stress on research assistants and academicians because they encounter problems such as excessive work load (course hours, research, allocating time for scientific research, writing articles etc.), problems with obtaining a title, problems with the supply of equipment for researches, not being able to allocate time for family, friends and social life due to being busy etc., and to do adjustments (Korkut et al., 1999; Bakioğu and Yaman, 2004; Alkan et al., 2014). According to the results of our study, it can be considered that using the learned resourcefulness skill will be an effective method to prevent the negative effects of organizational stress, prevent psychological problems and provide organizational commitment for research assistants and academicians. This study is limited to the concepts of organizational stress, organizational commitment and learned resourcefulness on research assistants and academicians. In addition, since the scarcity of the studies on learned resourcefulness makes it difficult to place other organizational behavior topics, especially stress and commitment on a theoretical infrastructure, this can be expressed both as a limitation and contribution of the study to the literature.

Anket Linki: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScuWaV-DQqY0J93G_njPOYLwgcmF1-FR59z0vJkjNqjSaqBy8Q/closedform

Kaynakça / References

Ağıralioğlu, N. (2012). Türkiye'de üniversitelerin kalitesini belirlemek için bir yaklaşım. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2*(3), 147-165.

Akgün, S. ve Ciarrochi, J. (2003). Learned resourcefulness moderates the relationship between academic stress and academic performance. *Educational Psychology*, *23*(3), 287-294.

Aktaş, A. M. (2001). Bir kamu kuruluşunun üst düzey yöneticilerinin iş stresi ve kişilik özellikleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *56*(4), 25-42.

Alkan, R. M., Suiçmez, M., Aydınkal, M. ve Şahin, M. (2014). Meslek yüksekokullarındaki mevcut durum: Sorunlar ve bazı çözüm önerileri. *Journal of Higher Education and Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 4*(3), 133-140.

Allen N. J. ve Meyer, J. P. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*.*1*(1), 61-89.

Allen, N. J. ve Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to organizations. *Journal of Occupational Psychology*, *63*, 1-18.

Aydın, İ. (2012). *Örgütsel stres kaynakları ve yönetimi: Yozgat Emniyet Müdürlüğü bünyesinde bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.

Bakioğlu, A., ve Yaman, E. (2004). Araştırma görevlilerinin kariyer gelişimleri: Engeller ve çözümler. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *20*, 1-20

Bateman, T. S. ve S. Strasser (1984), A longitudinal of the antecedents of organizational commitment. *Academy of Management Journal*, *27*(1), 95–112.

Bhatti, M. H., Bhatti, M. H., Akram, M. U., Hashim, M. ve Akram, Z. (2016). Relationship between Job Stress and organizational commitment: An empirical study of banking sector. *E3 Journal of Business Management and Economics*, *7*(1), 29-37.

Çakır, A. (2014). *Kamu sağlık sektöründe öğrenilmiş güçlülük ile stresle başa çıkma arasındaki ilişki.* Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

Çetin, B. (2018). *Otel işletmelerinde öğrenilmiş güçlülük ve iş stresi ilişkisinde algılanan sosyal desteğin düzenleyicilik rolü: Kapadokya örneği*. Doktora Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Çınar, F., Şengül, H. ve Koyucu, R. G. (2016). Hastane çalışanlarının öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi. *Journal of International Social Research*, *9*(44). 1039-1046.

Çöl, G. (2004). Örgütsel bağlılık kavramı ve benzer kavramlarla ilişkisi. *İşgüç Endüstyri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, *6*(2), 20.03.2019 Tarihinde https://www.isguc.org/?p=article&id=233&cilt=6&sayi=2&yil=2004 adresinden Erişilmiştir.

Dağ, İ. (1991). Rosenbaum'un öğrenilmiş güçlülük ölçeği'nin üniversite öğrencileri için güvenirliği ve geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *2*, 269-274.

Doğan, S., ve Kılıç, A. G. S. (2007). Örgütsel bağlılığın sağlanmasında personel güçlendirmenin yeri ve önemi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29, 37-61.

Efeoğlu, İ, E. ve Özgen, H. (2007). İş-aile yaşam çatişmasinin iş stresi, iş doyumu ve örgütsel bağlilik üzerindeki etkileri: İlaç sektöründe bir araştirma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *16*(2), 237-254.

George, D. ve Mallery, P. (2010). *SPSS for windows step by step:A simple study guide and reference*. Boston. Allyn & Bacon.

Gökdeniz, İ. (2005). Üretim sektöründeki işletmelerin örgüt içi stres kaynaklari ve mobilyacilik sektöründe bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 173-189.

Göksel, A. ve Tomruk, Z. (2016). Akademisyenlerde stres kaynakları ile stresle başa çıkmada ve stres durumunda gösterilen davranışların ilişkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 315-343.

Güçlü, H. (2006). *Turizm sektöründe durumsal faktörlerin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Gül, H., Oktay, E., Gökçe, H. (2008).İş tatmini, stres, örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti ve performans arasındaki ilişkiler: sağlık sektöründe bir uygulama, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi,* 15, 72-82

Gümüştekin, G. E. ve Gültekin, F. (2009). Stres kaynaklarının kariyer yönetimine etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(2), 147-158.

Gümüştekin, G. E., ve Öztemiz, A. B. (2005). Örgütlerde stresin verimlilik ve performansla etkileşimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(1), 271-288.

Güney, S. (2011). *Örgütsel davranış*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Işıkhan, V. (2004). *Çalışma hayatında stres ve başa çıkma yolları.* Ankara: Sandal Yayınları.

Jamal, M., ve Baba, V. V. (2000). Job stress and burnout among canadian managers and nurses: An empirical examination. *Can J Public Health, 91*(6), 454-58.

Janssen, O. (2004). The barrier effect of conflict with superiors in the relationship between employee empowerment and organizational commitment, *Work & Stress*, *18*(1), 56-65.

Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara:Asil Yayın Dağıtım.

Karataş, S., ve Güleş, H. (2010). İlköğretim okulu öğretmenlerinin iş tatmini ile örgütsel bağlılığı arasındaki ilişki. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 74-89.

Kennett, D. J. ve Keefer, K. (2006). Impact of learned resourcefulness and theories of intelligence on academic achievement of university students: An integrated approach. *Educational Pschology*, *26*(3), 441 457.

Koç, H. (2009).Örgütsel bağlılık ve sadakat ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(28), 200-211.

Korkut, H. ve Yalçınkaya, M. (1999). Araştırma görevlilerinin sorunları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 17*(17), 19-36.

Korkut, H., Mustan, T., ve Yalçınkaya, M. (1999). Araştırma Görevlilerinin Sorunları. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi, 5*(1), 19-36.

Köknel, Ö. (1989). *Çağımızın hastalığı stres.* İstanbul.Milliyet Yayınları.

Meyer, J. P., Stanley, D. J., Herscovitch, L. ve Topolnytsky, L. (2002). Affective, continuance, and normative commitment to the organization: A meta-analysis of antecedents, correlates, and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, *61*(1), 20-52.

Öğüt, A., Akgemci, T., ve Demirsel, M. T. (2004). Stratejik insan kaynakları yönetimi bağlamında örgütlerde işgören motivasyonu süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*, 277-290.

Onay, M. ve Kılcı, S. (2011). İş stresi ve tükenmişlik duygusunun işten ayrılma niyeti üzerine etkileri: Garsonlar ve aşçıbaşılar. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3*(2), 363-372.

Orloff, J. (2005). *Pozitif enerji*. İstanbul. Dharma Yayınları.

Özkan, M. S. ve Yıldız, Z. (2015). Öğrenilmiş güçlülük: Kavramsal bir inceleme. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, *25*(1), 25-40.

Paşa, M., ve Kaymaz, K. (2013). *Stres yönetimi.*Bursa: Aktüel Yayıncılar.

Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., ve Boulian, P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction and turnover among psychiatric technicians. *Journal of Applied Psychology*, *59*(5), 603-609.

Rosenbaum, M. (1980). A schedule for assessing self-control behaviors: Preliminary findings. *Behavior Therapy*, *11*(1), 109-121.

Rosenbaum, M. (1980). Individual differences in self-control behaviors and tolerance of painful stimulation. *Journal of Abnormal Psychology*, *89*(4), 581-590.

Rosenbaum, M. (1990). The role of learned resourcefulness in self control health behavior.In (M. Rosenbaum Ed), *Learned Resourcefulness: On Coping Skills, Self-Control and Adaptive Behavior*, (s.3-30). New York: Springer.

Rosenbaum, M., ve Cohen, E. (1999). Equalitarian marriages, spousal support, resourcefulness, and psychological distress among Israeli working women. *Journal of Vocational Behavior*, *54*(1), 102-113.

Rosenbaum, M., ve Jaffe, Y. (1983). Learned helplessness: The role of individual differences in learned resourcefulness. *British Journal of Social Psychology, 22*(3), 215-225.

Şahin, B. (2014). Seyahat acentası çalışanlarında örgütsel stresin örgütsel bağlılıkla ilişkisi üzerine bir araştırma: İstanbul örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 17*(32), 193-210.

Siva, A. N. (1991). *Coping with stress, learned powerfulness, and depression among infertile people.* Doctoral Dissertation, Hacettepe University, Ankara.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.

Tekin, E. ve Birincioğlu, N. (2017a). araştirma görevlilerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin kadro türü ve demografik özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of Economic & Administrative Studies*, 19, 171-196.

Tekin, E. ve Birincioğlu, N. (2017b). Bilgi çağının odak noktası üniversitelerde mantar yönetimi, *International Journal of Academic Value Studies*, *3*(14), 22-29.

Tiryaki, T. (2005).*Örgüt kültürünün örgütsel bağlılık üzerine etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Kütahya.

Topaloğlu, M., Koç, H. ve Yavuz, E. (2008). Öğretmenlerin örgütsel bağlılığının bazı temel faktörler açısından analizi. *Kamu-İş Dergisi, 9*(4), 201-218.

Üzüm, H., Yalçın, H. B., Özen, G., ve Yüktaşır, B. (2014). Akademik yaşam ve örgütsel stresin kaynakları. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *19*(1-4), 23-35.

Viljoen, J. P., ve Rothmann, S. (2009). Occupational stress, ill health and organisational commitment of employees at a university of technology. *Sa Journal of Industrial Psychology, 35*(1), 67-77.

Yazıcıoğlu, İ. ve Topaloğlu, I. G. (2009). Örgütsel adalet ve bağlılık ilişkisi: konaklama işletmelerinde bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 3-16.

Yıldırım, M. H., Gülpınar, Ş. ve Uğuz, Ş. (2012). İş yaşamında öğrenilmiş güçlülük ile iş stresi arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *4*(2), 133-144.

Yıldız, D. (2014). *Örgütlerde öğrenilmiş güçlülük kavramı ve insan kaynakları departmanı çalışanlarının öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin incelenmesi*. Master's Thesis, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Yılmaz, A., ve Ekici, S. (2003). Örgütsel yaşamda stresin kamu çalışanlarının performansına etkileri üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(2), 1-20.

Yılmaz, K., ve Şahin, T. (2017). Eğitim fakültelerindeki araştırma görevlilerinin mesleki deneyimlerinin incelenmesi: araştırma görevlisi olmanın anlamına ilişkin fenomenolojik bir çalışma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 44, 143-168.

Yürür, S., ve Keser, A. (2010). Öğrenilmiş güçlülük: Öğretmenler üzerinde bir uygulama. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *1*(1), 59-70.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bilgili, H. ve Tekin, E. (2019). Örgütsel stres, örgütsel bağlılık ve öğrenilmiş güçlülük ilişkisi üzerine bir araştırma. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 2165-2200. DOI: 10.26466/opus.557530

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 24/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/06/2019

Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç İşsizliğin Bir Nedeni mi?

DOI: 10.26466/opus.569989

*

Ali Kemal Nurdoğan* - Menekşe Şahin**

* Dr., Süleyman Demirel Üni., İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Böl. Isparta/Türkiye
E-Posta: alikemalnurdogan@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-9411-4313
** Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üni., İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Böl. Çorum/Türkiye
E-Posta: meneksesahin@hitit.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-9312-770X

Öz

Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık bölgelerinde yaşanan dini ve etnik ayrımcılık temelli çatışma ortamlarından uzaklaşmak için yaşadıkları bölgeleri terk eden kişi sayısı her geçen gün artmaktadır. Türkiye coğrafi konumu ile uluslararası göç güzergâhları açısından önemli bir bölgede bulunmaktadır. Özellikle son on yıl içerisinde yaşanan uluslararası göç hareketleri sebebiyle Türkiye'de bulunan yabancı kişi sayısı her gün artmaktadır. Özellikle Suriye'de yaşanan iç savaş ortamından kaçan Suriyelilerin varlığı ile Türkiye topraklarında en fazla uluslararası koruma sağlayan ülke konumuna gelmiştir. Artan uluslararası göç hareketliliği, Türkiye'yi sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda etkilemektedir. Bu etkilerden biride işgücü piyasaları üzerindedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de dışgöç ile artan yabancı sayısının işsizlik üzerindeki etkisinin değerlendirilmesidir. Çalışmada, 1995–2019 dönemlerinde Türkiye'de yaşayan yabancı kişi sayısı ile işsizlik arasındaki ilişki zaman serisi analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. TÜİK ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerinden oluşturulan zaman serilerinin analizi sonucunda; seriler arasında uzun dönemli nedensellik ilişki tespit edilmiş olup, Türkiye'de bulunan yabancı sayısının işsizliğin bir nedeni olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İşsizlik, Göç, Uluslararası göç, Göç ve işsizlik ilişkisi*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 24/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/06/2019

Tendency of International Migration in Turkey is a reason for unemployment?

*

Abstract

The number of people who leave the areas they live in is increasing day by day in order to move away from conflict based on religious and ethnic discrimination in the regions of political and economic instability. Turkey is located in an important region in terms of international migration routes and geographical location. Especially, due to international migration movements that occured in the last decade,the number of foreign people in Turkey are increasing every day. Especially fleeing the civil war in Syria with the presence of Syrian territory of Turkey became the country with the most international protection. Increased migration mobility, Turkey in social, economic and cultural influences in the area. One of these impacts of Syrian is on the Turkish labor market. The aim of the study is to evaluate the effects of migration on unemployment in Turkey by the increasing number of foreigners. The study, in the 1995-2019 period, the number of foreigners who were examined using time series analysis of the relationship between unemployment and living in Turkey. As a result of the analysis of the time series formed from the data of TUİK and General Directorate of Migration Management, series long-term causal relationship has been identified between the number of foreigners in Turkey it was found to be a cause of unemployment

Keywords *Unemployment, migration, international migration, migration and unemployment relationship*

Giriş

Ekonomik ve sosyal boyutu tüm ülkelerin önemli bir sorun alanı olarak kabul ettikleri işsizlik ile ilgili yapılan çalışmalarda, yoğunlukla işsizlik ile enflasyon ve büyüme gibi makroekonomik göstergeler arasında olan ilişki ve nedenselliğinin incelendiği görülmektedir. İşsizlik üzerine yapılan çalışmaların bir kısmında ise göç ve işsizlik konusunun ele alındığı ancak büyük kısmında iç göç ve işsizlik ilişkisi üzerine olduğu söylenebilir.

Göç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi açıklayan birtakım çalışmalar göçün işsizliği artırdığı bir kısmında ise göç ile işsizlik arasında bir ilişki olmadığı sonuçlarına varılmış olsa dahi göç alan bölge halkları açısından genel kanı göçün işsizliği artırdığı yönündedir. Özellikle işgücü göçü ve işsizlik sorunu arasında ilişkiyi inceleyen çalışmaların sonucu da bu doğrultudadır.

Uluslararası göç güzergâhları açsından önemli bir bölgede bulunması sebebiyle dünya genelinde artan göç hareketliliğinden olumsuz olarak etkilenmekte olan Türkiye'de yasal ve yasadışı olarak bulunan yabancı sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Bu durumun yani artan yabancı sayısının, Türkiye'de iktisadi büyümeye rağmen hala önemli bir sorun olarak varlığını sürdüren işsizliğin bir sebebi olarak görülüp görülemeyeceğinin değerlendirilmesi çalışmanın ana fikri olmuştur.

Çalışmada öncelikli olarak göç ve işsizlik kavramları ile birlikte Türkiye'nin işsizlik ve uluslararası göç görünümü kavramsal olarak analiz edilmiş, uluslararası göçün işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisi TÜİK ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden alınan veriler çerçevesinde test edilmiştir. Çalışma analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre uluslararası göç Türkiye'de işsizliğin artmasının bir nedeni olarak tespit edilmiştir.

Göç Kavramı

Kişiler ve toplumlar tarih boyunca inanç farklılıkları, savaşlar, doğal afetler, siyasal ve ekonomik sebepler ile yaşadıkları yerleri terk ederek göç etmek zorunda kalmışlardır. Son yıllarda, iç savaşlar, çatışmalar, siyasi olaylar, afetler, ekonomik koşullar ve işsizlik gibi birçok neden ulusal ve uluslararası kitlesel göç hareketlerini tetiklemektedir (Özgüler, 2018, s.80; Özkarslı, 2015, s.176). Diğer yandan ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki

gelişmeler göç hareketinin hızlı ve kitlesel insan hareketi olarak gerçekleşmesine ve uluslararası bir boyut kazanmasına olanak tanımaktadır (Nurdoğan, Dur vd. 2017, s.218).

Göç, yaşama hakkını elde tutabilme veya en temel ihtiyaçlarını karşılayabilme, daha iyi yaşam koşullarına sahip olma nedeniyle yapılan bir yer değiştirme hareketidir. Sosyal, ekonomik, demografik, siyasi ve güvenlik sorunları gibi nedenlerle insanların yaşadıkları bölgelerden ayrılarak yeni yaşam alanlarına hareket etmeleri (Günay, Atılgan vd. 2017, s.39; Cengiz, 2015, s.106) olarak tanımlanan göç, aynı zamanda evrensel bir olay ifade etmektedir (Koçak ve Terzi, 2012, s.164). Sosyal, ekonomik, demografik ve siyasi boyutlarıyla toplumsal yapıyı etkileyen bir nüfus hareketi olan göç (Özer, 2004, s.11); bireysel veya kitlesel olarak, yaşanan yerin kalıcı ya da geçici süreyle değiştirilmesi olarak tanımlanabilir (Şahin, 2001, s.59).

Siyasal, toplumsal ve ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan göç aynı zamanda bu değişimlerin bir nedeni de olabilmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s.250). Bu bağlamda göç, menşe ve hedef ülkede ekonomik, sosyal, politik ve demografik etkileri olan bir süreç olarak kabul edilmektedir (Şemşit, 2018, s.272). Bu süreçte, ekonomik yapılar, demografik yapılar, sosyal ilişkiler, kültürel değerler ve işgücü piyasası doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir (Güder, 2016, s.131).

Göç Türleri

Bireysel ya da kitlesel şekilde yaşanan göç, kişilerin veya grupların kendi isteğiyle yaşanabildiği gibi kendi iradeleri dışındaki yaşanan gelişmelerin sonucu zorunlu olarak da ortaya çıkabilmektedir (Ekici, Tuncel, 2015, s.14; Akıncı, Nergiz vd. 2015, s.62).

Göç hareketi; nedenleri açısından zorunlu göç ya da gönüllü göç, hedefe ülkeye ulaşmakta kullanılan yöntemler açısından yasal göç (düzenli göç) ya da yasa dışı göç (düzensiz göç), yaşanılan ülke sınırları içerisinde ya da sınır dışında gerçekleşmesine göre iç göç ya da dış göç olarak karakterize edilmektedir (Nurdoğan ve Doğan, 2019, s.128).

Dini, siyasi ve etnik baskılar, afetler, terörizm ve savaş gibi sebeplerle kişinin yaşadığı yeri isteği dışında terk ederek hayatta kalabilme mücade-

lesi zorunlu göç olarak tanımlanırken; yaşam standartlarını ve refah seviyesini yükseltmek, yüksek ücretlerde ve iyi şartlarda çalışmak gibi ekonomik sebeplerle yaşadıkları yerleri kendi isteği ile terk etmesi gönüllü göç olarak kabul edilmektedir.

Resmi izinler ve yollar kullanılarak gerçekleştirilen göçler yasal göç (düzenli göç) olarak kabul edilirken; kaynak, transit ve hedef ülkelerin yasalarına uygun olmayan göç hareketleri ise yasa dışı göç (düzensiz göç) olarak tanımlanmaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012, s.20).

Göç hareketi aynı ülke sınırları içerisinde gerçekleşmiş ise iç göç (ulusal göç); ülke sınırları dışına taşarak ulus ötesi olarak gerçekleşmiş ise dış göç (uluslararası göç) olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, 2012, s.294; Günay, Atılgan vd. 2017, s.42; Lewis, 1982, s.15). Uluslararası göç istikametinde hedef ülkeye hareket esnasında yerleşme niyeti olmaksızın geçiş ülkesinde oluşan göç ise transit göç olarak tanımlamaktadır (Doğan, 2006, s.179).

Bulundukları ülkedeki savaş ve çatışma ortamından uzaklaşmak için ülkelerini terk ederek başka bir devlete sığınan ve uluslararası antlaşmalarla korunan kişiler, mülteci (refugee) olarak kabul edilmektedirler. Mülteci olabilmek için gerekli statüsel şartları taşıyan, ancak kendisine resmi otorite tarafından henüz mültecilik statüsü tanınmayan kişi sığınmacı (asylum seeker) olarak tanımlanmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009, s.49; Arınç, 2018, s.1468). Ayrıldığı ülkesinde yaşanan baskı ve şiddet olayları sebebi ile acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak yabancı ülke sınırlarına gelen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan kişiler geçici koruma (temporary protection) statüsünde tanımlanmaktadır (Semercioğlu, 2018, s.58). Ekonomik nedenlerle göç edenler ise göçmen olarak ifade edilmektedir. Mülteci, göçmen ve sığınmacılar arasındaki kavramsal farklılıklar statü farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu statüsel fark, mültecinin ülkesini güvenlik sorunu nedeniyle zorunlu olarak terk etmesi sonucunda kendi ülke korumasından mahrum kalması, daha iyi bir gelecek kurabilmek için ülkesinden ayrılan göçmenin kendi ülke korumasından faydalanabiliyor olmasıdır. Mülteci göç edilen ülkede elde edilmiş bir statüyü ifade ederken, sığınmacı hukuki açıdan soruşturma aşaması devam eden kişiyi tanımlamaktadır (Başak, 2011, s.21).

Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç Görünümü

Uluslararası göç yollarında kritik bir konumda, yani Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesişim noktasında bulunan Türkiye, göçmenler için bir hedef ülke olmanın yanı sıra Yunanistan, Sırbistan ve Macaristan'a girebilmek izledikleri önemli bir geçiş ülkesi konumundadır (Yasım, 2019, s. 3). Bu kritik konumu nedeniyle Türkiye, göç eğilimlerinden son derece olumsuz etkilenmekte ve ülkede var olan yabancı sayısı sürekli artmaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012, s.17; Tuncer, Tozkoparan vd. 2017, s.125).

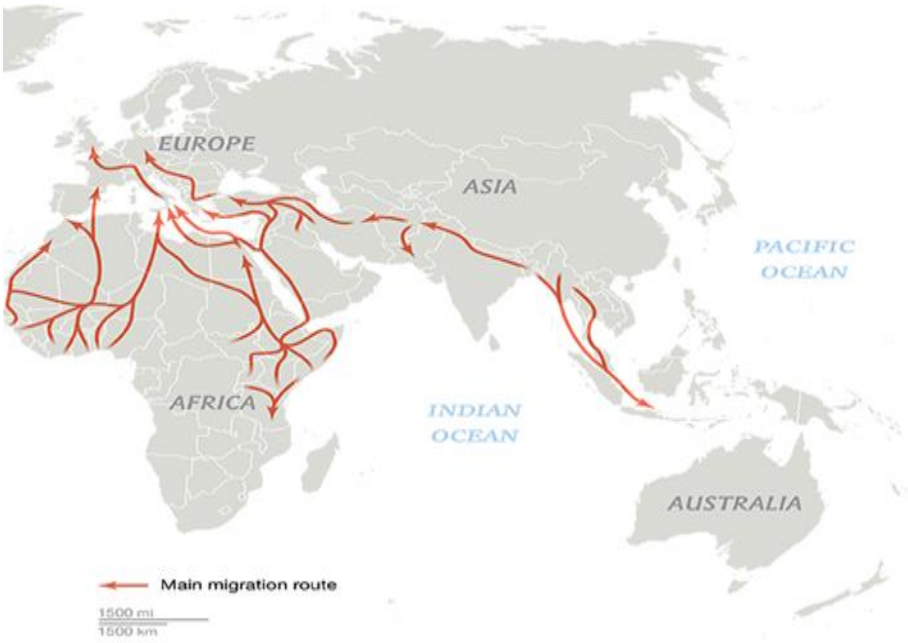

Şekil.1: Uluslararası Göç Güzergâhı(Mobilitats Africanes, 2015)

Türkiye, her dönemde dışardan göç alan ülke konumunda olmasına karşın hiç bir dönemde özellikle son beş yıldaki kadar yoğun bir göç dalgasına maruz kalmamıştır (Toksöz, Erdoğdu ve Kaşka, 212, s.17). Son yıllarda özellikle komşu ülkelerde artan siyasi belirsizlikler ve çatışmalar,

komşu ülkelere oranla ekonomik koşulların daha iyi olması ve coğrafi konumu gibi nedenler Türkiye'yi hem hedef ülke hem de transit geçiş ülkesi haline getirmiştir (Deniz, 2014:185; İçduygu, Erder vd. 2014, s.222).
530 9750303

Tablo 1'den görüleceği üzere Türkiye'de uluslararası koruma ve geçici koruma arayan kişi sayısı önemli bir artış göstermektedir. Aynı şekilde Türkiye sınırlarını transit geçişler için kullanan düzensiz göçmen sayısı da artış içerisindedir. Ayrıca ikamet izni ile yasal olarak Türkiye'de bulunan yabancı kişi sayısında da ciddi şekilde bir artış olmuştur.

Tablo 1. Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç Görünümü (1995-2018) (Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

	Düzensiz Göç	**Uluslararası Koruma**	**Geçici Koruma**	**İkamet İzni**	**Toplam**
2018	268.003	114.537	3.623.192	856.470	4.862.202
2017	175.752	112.415	3.426.786	593.151	4.308.104
2016	174.466	66.167	2.834.441	461.217	3.536.291
2015	146.485	64.232	2.503.549	422.895	3.137.161
2014	58.647	34.112	1.159.286	379.804	1.631.849
2013	39.890	30.311	224.655	313.692	608.548
2012	47.510	29.678	14.237	321.548	412.973
2011	44.415	17.925		234.268	296.608
2010	32.667	8.932		182.301	223.900
2009	34.349	6.792		163.326	204.467
2008	65.737	12.002		174.926	252.665
2007	64.290	5.882		225.208	295.380
2006	51.983	3.550		200.058	255.591
2005	57.428	2.935		178.964	239.327
2004	61.228	3.908		155.500	220.636
2003	56.219	3.966		152.203	212.388
2002	82.825	3.794		157.670	244.289
2001	92.365	5.200		161.254	258.819
2000	94.514	5.700		168.100	268.314
1999	47.529	6.600			54.129
1998	29.426	6.800			36.226
1997	28.439	5.100			33.539
1996	18.804	3.177			21.981
1995	11.362	2.024		84.727	98.113

Uluslararası göç hareketliliğinin merkezinde hedef ve transit ülke konumunda olan Türkiye, 1950'li yıllarda "işçi göçü" ile göç veren ülke konumundan çıkarak, 2015'li yıllarda dünyanın en büyük mülteci nüfusuna sahip ülke durumuna dönüşmüştür (Aygül, 2018, s.69).
Çatışma, şiddet ve zulüm sebebiyle zorla yerinden edilen kişilerin sayısı küresel çapta rekor düzeylere ulaşırken; Türkiye dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmayı sürdürmüştür. Türkiye, sınır ülkesi Suriye'de özellikle 2011 yılından itibaren savaş ve ekonomik kriz sonrası yaşanan Suriyeli göç hareketinden en fazla etkilenen ülke durumundadır. Ülkelerini terk etmek durumunda kalan 5.5 milyon Suriyeli'nin 3.2 milyonunun Türkiyeye yerleştiği, bu oranla Suriyeli mültecilerin nüfusun yaklaşık % 4'ünü oluşturduğu bilinmektedir (Ertan, K.A, Ertan, B.; 2016: 15). Suriyeli mültecilerin çoğunluğu oluşturduğu Türkiye'de, 172.000 Afgan, 142.000 Iraklı, 39.000 İranlı, 5.700 Somalili ve 11.700 diğer ülkelerden olmak üzere toplamda 4 milyonun üzerinde mülteci bulunmaktadır Yasım, Y.,K. 2019).

Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik Görünümü

Türkiye'de işgücü piyasasının genel özellikleri; hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan yoğun işgücü arzı, düşük istihdam ve işgücüne katılma oranları, yüksek işsizlik oranları, tarım sektörünün payının yüksek olması, istihdamın yaygın olarak küçük ölçekli işletmelerde olması, kayıt dışılığın yaygın olması ile karakterize edilebilir (Apaydın, 2018, s.166; Tensel veTaşçı, 2010, s. 503; Şahin, 2007, s.554).

Türkiye'de yapısal hale gelmiş işsizliğin nedenleri olarak ise; sanayileşmede arzu edilen seviyeye gelinememesi, tarım toplumu olma niteliğinin az da olsa ağırlığını sürdürmesi, hızla artan genç nüfusun istihdamını sağlayacak yatırımların gerçekleştirilememesi, iç ve dış göçler öne çıkmaktadır (Çondur ve Bölükbaş, 2014, s.78; Günaydın ve Çetin, 2015, s.22; Gediz ve Yalçınkaya, 2000, s.180; Apaydın, 2018, s.162; Güney, 2009, s.150).

Tablo 2. Türkiye'de İstihdam, İşsizlik ve İşgücünün Yıllara Göre Durumu(TÜİK, 2019)

Yıllar	15 ve daha yukarı yaş-taki nüfus	İşgücü (Bin Kişi)	İstihdam edilenler (Bin Kişi)	İşsiz (Bin Kişi)	İşgücüne dâhil olma-yan nüfus	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2005	48.356	21.691	19.633	2.058	26.665	44,9	9,5	40,6
2006	49.275	21.913	19.933	1.980	27.362	44,5	9,0	40,5
2007	50.177	22.253	20.209	2.044	27.925	44,3	9,2	40,3
2008	50.982	22.899	20.604	2.295	28.083	44,9	10,0	40,4
2009	51.833	23.710	20.615	3.095	28.124	45,7	13,1	39,8
2010	52.904	24.594	21.858	2.737	28.310	46,5	11,1	41,3
2011	53.985	25.594	23.266	2.328	28.391	47,4	9,1	43,1
2012	54.961	26.141	23.937	2.204	28.820	47,6	8,4	43,6
2013	55.982	27.046	24.601	2.445	28.936	48,3	9,0	43,9
2014	56.986	28.786	25.933	2.853	28.200	50,5	9,9	45,5
2015	57.854	29.678	26.621	3.057	28.176	51,3	10,3	46,0
2016	58.720	30.535	27.205	3.330	28.185	52,0	10,9	46,3
2017	59.894	31.643	28.189	3.454	28.251	52,8	10,9	47,1
2018	60.654	32.274	28.738	3.537	28.380	53,2	11,0	47,4

Türkiye işgücü piyasasının yapısal sorunları, yıllar itibarıyla iyileşmeler göstermekle birlikte önemli ölçüde varlığını korumaktadır. TÜİK İşgücü İstatistiklerinden uyarlanan Tablo 2'ye göre işgücüne katılım oranı 2018 yılında % 53,2 olarak gerçekleşmiştir. İşgücü aynı dönemde 32 milyon kişiye ulaşırken işsiz sayısı 4 milyon 730 bin kişi olmuştur. İşsizlik oranı % 14,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. İşsiz kişi sayısında son on beş yılda iki kat artış yaşanmıştır. Türkiye'de işsizliğin genel görünümü değerlendirildiğinde ise, işsizliğin 15-24 yaş arası gençlerde, kadınlarda, vasıfsız ve düşük eğitimli bireylerde daha fazla olduğu görülmektedir

OECD ülkelerinde göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumuna ilişkin verilerden derlenerek oluşturulan, Türkiye'de ulusal ve göçmenlere ilişkin işgücü istatistikleri Tablo 3'de verilmiştir. Tablo 3'de görüldüğü üzere göçmenlerin işgücü göstergeleri ile ulusal işgücü göstergeleri arasında görece olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. 2017 yılı için, Türkiye doğumlu kişiler ve göçmen bireyler arasındaki işsizlik oranı % 11'e % 11.9', istihdam oranı % 51,7'ye % 46,2 işgücüne katılım oranı ise % 58,1'e % 52,4'tür. Bu göstergelere göre göç ile Türkiye'ye gelmiş yabancıların neredeyse yerli işgücü kadar istihdamda oldukları söylenebilir.

Tablo 3. Doğum Yerlerine Göre İşgücü İstatistikleri (2008-2017)(OECD, 2019)

	İstihdam Oranı (%)		**İşsizlik Oranı (%)**		**İşgücüne Katılma Oranı (%)**	
	Yabancı Ülke Doğumlu	Doğma Büyüme Türkiye	Yabancı Ülke Doğumlu	Doğma Büyüme Türkiye	Yabancı Ülke Doğumlu	Doğma Büyüme Türkiye
2008	48,8	44,8	8,8	9,9	53,5	49,7
2009	47,2	44,1	15,1	12,8	55,7	50,6
2010	49,5	46,2	12,8	10,8	56,8	51,8
2011	49,7	48,4	11,1	8,9	55,9	53,1
2012	46,1	48,9	11,4	8,3	52	53,4
2013	46,6	49,6	11,1	8,9	52,4	54,4
2014	46,3	49,6	12,7	10	53	55,1
2015	44,4	50,3	12,8	10,4	50,9	56,1
2016	43,9	50,8	12,6	11	50,2	57,1
2017	46,2	51,7	11,9	11	52,4	58,1

21. yüzyılda gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yüksek ve kalıcı işsizlik sorunları bağlamında, göçün işsizliği artırması yönündeki endişeler kamuoyunda göç politikalarının sıklıkla tartışılmasına neden olmaktadır. Son yıllarda yoğun bir göç dalgasına maruz kalmış Türkiye'de de bu tartışmaların yoğun bir şekilde yapıldığı görülmektedir.

Geleneksel göç teorilerine göre; göçmen işgücü, tam istihdamla rekabet edecek niteliklere sahip olduğunda ev sahibi ülke için verimlilik ve eknomik büyüme açısından fırsat olabilmektedir. Ancak işgücünün, güvencesiz istihdam ve düşük ücret düzeylerinde istihdamının gerçekleşmesi durumunda göç, işsizliğin artmasına ve işgücü piyasasında ücretlerin düşmesine neden olabilmektedir (Müller 2003, s. 410). Türkiye'deki Mültecilerin düşük eğitim düzeyi ve vasıfsız işgücünden oluşan nitelikleri (İOM, 2017, s.5-6) nedeniyle güvencesiz ve kayıt dışı sektörlerde ucuz işgücü olarak istihdama katıldıkları (Toksöz, Erdoğdu ve Taşka 2012, s.84-92; Özkarslı, 2015, s.183-186; Çetin, 2016, s.1005-1006; Kaygısız, 2017, s.3) görülmektedir. Bu durum göçmen işgücünün işgücü piyasasında yerli işgücü ile ikame etkisi yaratabilmektedir. Nitekim son dönemlerde yaşanan göç dalgasının Türkiye işgücü piyasasında; işsizliğin artması, ücretlerin düşmesi ve kayıt dışı istihdamın artması gibi olumsuz etkilerinden yoğunlukla bahsedilmektedir.

Yazın Araştırması

Türkiye'nin son yıllarda uluslararası göçün merkezi haline gelmesi ile birlikte göç konusunda ulusal literatürdeki akademik çalışmalarında arttığı görülmektedir. Çalışmanın yazın araştırmasında özellikle, işsizlik ve göç arasındaki ilişkinin test edildiği çalışmalar incelenmiştir.

Günay, Atılgan ve Serin (2017), göç olgusunu farklı yöntemlerle ele alarak olumlu ve olumsuz yanlarını inceledikleri çalışmalarında; göç alan ülkelerde nüfus artışının ve çarpık kentleşme oluşturduğunu ve göç edenlerin kayıt dışı istihdam edilmeleri sebebiyle işsizlik oranını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Özpınar, Çilingir ve Taşözdüşündere (2016), Suriyeli sığınmacıların istihdama olan etkilerini değerlendirdikleri çalışmalarında; geçici koruma statüsünde bulunan yabancı sayısının fazla olduğu Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinde toplam işgücünün % 5,3 artışına rağmen işsiz sayısının % 30 arttığı ifade edilmektedir.

Bahçekapılı ve Çetin (2015), Suriye'de yaşanan iç savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen kişilerin yoğun olarak bulundukları Güneydoğu Anadolu bölgesi üzerindeki işsizlik, fiyatlar, iç göç ve bölgesel dış ticaret üzerindeki etkileri inceledikleri çalışmalarında, Suriyelilerin işsizlik oranında artışa sebep olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ceritoğlu, Yunculer, Torun ve Tumen (2015), geçici koruma statüsünde Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Türkiye'de işgücü piyasası üzerindeki etkilerini tahmin etmek için yaptıkları çalışmalarında; Suriyelilerin istihdamı ile Türkiye'de işsizlik oranının arttığı ve Suriyeli mülteci istihdamının yerli istihdam üzerindeki negatif etkinin ise dezavantajlı gruplar olan kadınlar, gençler ve eğitimsiz kişileri daha fazla etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Tunç (2015), göç olgusunu toplumsal davranış açısından incelediği çalışmasında, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'nin sosyal yapısına etkilerini, fırsat ve tehdit olarak incelemiştir. Yapılan SWOT analizlerinin neticesinde Suriyeli istihdamına bağlı olarak işsizlik oranındaki artışın ileriki yıllarda işgücü piyasasını olumsuz etkileme gücü olduğuna dikkat çekmiştir.

Türkcan (2017), Türkiye'ye yönelik uluslararası göçün bölgesel ekonomilere etkilerini çapraz çizelge analizleri ile incelediği çalışmasında Düzey 2 bölgesinde yaşayan nüfus ile işsizlik oranı, enflasyon oranı ve konut fiyatları arasında anlamlı ilişkiler tespit etmiştir.

Badinger ve Url (2002) ise 1991 yılı için Avusturya bölgesine dair yaptıkları analizde göçün, işsizlik oranının önemli bir belirleyicisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Issah, Khan, ve Sasaki (2003), Harris-Todaro kırsal- kentsel göç modelinin genişletilmiş bir modelini geliştirmek için yaptıkları çalışmada işsizlik oranı ile göç arasında pozitif yönlü ilişki bulmuşlardır.

Harris ve Todaro (1970), göçün, işsizlik düzeyini arttırarak yerel halkın gelir düzeyini azaltıcı etki yaptığını ifade etmiştir.

Boubtane, Coulibaly ve Rault (2011), yirmi iki OECD ülkesi için 1980-2005 dönemindeki yıllık verileri kullanarak göç, işsizlik ve ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesi arasındaki nedensellik ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, yalnızca Portekiz'de işsizliğin göç etmeyi olumsuz yönde etkilediğini, herhangi bir ülkede göçün işsizliğe neden olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Feridun (2004), Granger nedensellik testi kullanarak 1980-2004 yılları arasında İsveç'te göçün işsizliğe neden olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bonin (2005), 1975-1997 yılları arasında Almanya'ya yönelen uluslararası göçün ücret ve istihdam üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında göçmen işçi sayısındaki artışın ücretleri azalttığı ancak işsizlik düzeyini artırmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Jean ve Jimenez (2007), OECD üyesi on sekiz ülkenin 1984-2003 yılları arasındaki verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada göçün geçici olarak işsizliği artıracağını açıklamışlardır. Heid ve Larch (2011), yirmi dört OECD ülkesine ait 1997-2007 yıllarına aite verilerle yaptıkları çalışmalarında göçün işsizlik üzerinde olumsuz etkileri olduğunu açıklamışlardır.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, 1995-2019 yılları arasında Türkiye'de bulunan yabancı sayısının işsiz sayısına etkisini incelemektir. Çalışmada bağımlı değişken olarak kullanılan işsiz sayısı (is) TÜİK, bağımsız değişken olan ya-

bancı sayısı (yb) ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerinden elde edilmiştir. Türkiye'de bulunan yabancı sayısı, ülkede bulunan düzensiz göç, uluslararası koruma, geçici koruma ve ikamet izni sahibi kişi sayılarının toplamı ile oluşturulmuştur. Analizlerde Eviews 10.0 ekonometrik paket program kullanılmıştır.

Analize başlamadan önce logaritmaları alınmış değişkenlerin serilerde durağanlık araştırılması için Genişletilmiş-Dickey Fuller (ADF) testi yapılarak serilerin durağanlık dereceleri tespit edilmiştir. Engle Granger Eş-bütünleşme testi ile seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunması sebebiyle Granger nedensellik testi yapılarak analize konu olan seriler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

Bulgular

Durağan olmayan serilerle yapılan ekonometrik tahminler sahte regresyon sorununa neden olabildiğinden çalışmada, ilk olarak yabancı sayısı ve işsiz sayısı serilerinin durağan olup olmadığını kontrol etmek için Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller 1979, 1981) birim kök testleri ile yapılmıştır.

Tablo 4. Birim Kök Test Sonuçları

	DÜZEY DEĞERDE			**BİRİNCİ FARK DEĞERDE**		
Seriler	**ADF Değeri**	**Olasılık Değeri**	**Kritik Değer 5% Level**	**ADF Değeri**	**Olasılık Değeri**	**Kritik Değer 5% Level**
ıs	-0,783002	0,8059	-2,991878	-3,584105	0,0160	-3,020686
yb	-0,124275	0,9358	-2,991878	-5,570527	0,0001	-2,998064

ADF test istatistiğine göre is ve yb serileri düzeyde durağan değilken, birinci farkları alındığında ADF test istatistiği değerinin %5 anlamlılık seviyesinde serilerin durağanlaştığı görülmektedir. Serilerin birinci fark değerleri için birim kök olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilmiştir. Çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin durağanlık düzeyi I(1)'dir.

Yabancı sayısı ve işsiz sayısı zaman serileri arasında eş bütünleşme olup olmadığı Engle Granger Eş-bütünleşme Testi ile araştırılmıştır.

Tablo 5. Engle Granger Eş-bütünleşme Testi Sonuçları

		t-Statistic	Prob.
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği		-3.580382	0.0162
Test Kritik Değeri	%1 level	-3.808546	
	%5 level	-3.020686	
	%10 level	-2.650413	

Yapılan test sonucunda elde edilen t- istatistik değeri -3.580382, %5 anlamlılık düzeyi ile 25 gözlem ve iki değişken için bulunan Engle-Granger tablo değeri -3.020686'ten küçük olduğu için eş bütünleşme hata terimleri serisi durağandır. Bu sonuca göre iki serinin eş bütünleşik seriler olduğu uzun dönemde beraber hareket ettikleri söylenebilir.

İşsiz sayısı ile yabancı sayısı arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla Granger nedensellik testi uygulanmıştır.

Tablo 6. Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-19.22235	NA	0.041638	2.496747	2.594773	2.506491
1	13.27365	53.52283	0.001468	-0.855723	-0.561648	-0.826492
2	20.49029	10.18820	0.001034	-1.234152	-0.744027	-1.185433
3	21.61265	1.320423	0.001553	-0.895606	-0.209430	-0.827399
4	26.32644	4.436502	0.001636	-0.979581	-0.097355	-0.891886
5	37.36823	7.794204	0.000920	-1.808027	-0.729750	-1.700844
6	46.04032	4.080985	0.000857	-2.357684	-1.083358	-2.231014
7	108.6687	14.73608	2.46e-06*	-9.255138	-7.784762	-9.108980
8	798.2465	0.000000	NA	-89.91136*	-88.24493*	-8974571*

Tablo 6 incelendiğinde modelde en uygun gecikme uzunluğu tüm bilgi kriterlerine göre 8 olarak belirlenmiştir.

Tablo 7. Granger Nedensellik Test Sonuçları

	Chi-sq	df	Prob.
is	20.48699	2	0.0000
yb	2.621703	2	0.2696

Yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, % 5 anlamlılık düzeyinde yb değişkeninden is değişkenine doğru bir nedensellik olduğu

görülmektedir. Bununla birlikte is değişkeninden yb değişkenine doğru bir nedensellik bulunmamaktadır. Bu bulguya göre Türkiye'de bulunan yabancı sayının işsiz sayısını etkilediği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle Türkiye'de bulunan yabancı sayısı arttığında işsiz sayısında da artış olmaktadır.

Sonuç

Yapılan bu çalışmada 1995 ile 2019 yılları arasında göç ve işsizlik ilgili kurumsal veriler doğrultusunda uluslararası göç ile işsizlik arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Analiz olarak öncelikle birim kök testleri ile değişkenlerin durağanlığı tespit edilmiştir. Durağan olan serilerle öncelikle Eşbütünleşme analizi yapılmış ve yabancı sayısı ile işsiz sayısının uzun dönemde dengede olduğu diğer bir anlatımla birlikte hareket ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Türkiye'de bulunan yabancı sayısından işsizliğe doğru bir nedensellik ilişkisi saptanmış olup, yabancı sayısındaki artışın doğrudan ya da dolaylı olarak işsizliği artırdığı söylenebilir.

Araştırmanın bulguları, son dönemlerde yaşanan göç dalgasının Türkiye işgücü piyasasında; işsizliğin artması, ücretlerin düşmesi ve kayıt dışı istihdamın artması gibi olumsuz etkilerinin bahsedildiği teoriksel literatürü ekonometrik analiz ile doğrular niteliktedir. Yabancı sayısındaki artış ile işsizlik arasındaki bu nedensellik, Türkiye işgücü piyasasındaki işsizlik yapısından ve/veya göçmen işgücünün niteliksel yapılarından kaynaklanabilir.

Kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu Türkiye işgücü piyasasında, düzensiz göçmen işgücünün yerli işgücü yerine ikamesi daha kolay olmaktadır. Bu durum iktisadi olarak ekonomik büyümeyi destekleyici bir etki olarak değerlendirilse de ucuz ya da enformel istihdama dayalı eşitsiz büyümenin sürdürülebilir olması mümkün görünmemektedir (Eder ve Özkul, 2016, s.4).

EXTENDED ABSTRACT

Tendency of International Migration in Turkey is a reason for unemployment?

*

Ali Kemal Nurdoğan - Menekşe Şahin

Süleyman Demirel University, Hitit University

The number of people leaving their homeland in order to escape from ethno-religious conflicts experienced in regions with political and economic instabilities has been increasing. Due to its geographical location, Turkey is located at a key region with regards to international migratory routes. Number of foreigners in Turkey has been increasing due to the international migration movements. Particularly with the Syrians who have escaped from the civil war experienced in Syria, Turkey has become the country offering the highest international protection on its lands. The ever-increasing migration movements have social, economic and cultural effects on Turkey. The main purpose of this research is to analyze whether the increased number of foreigners due to international migratory movements can be assumed to be one of the reasons for unemployment, which is an important problem that prevails despite the economic growth of Turkey. The relationship between the number of foreigners living in Turkey between 1995-2019 and the unemployment was examined by using time-series analysis. In the analysis result of the time series formed of data obtained from Turkish Statistical Institute and Directorate General of Migration Management it has been revealed that there was a long-term causality relationship between the series and the number of foreigners in Turkey was a reason for unemployment.

Being located at the junction point of Asian, African and European continents, Turkey has a critical position with regards to international migratory routes, and it serves as a transition country as well as a target country for the migrants. Due to this critical position, Turkey is negatively influenced by the migratory movements and the number of foreigners in the country is on the rise (İçduygu and Aksel, 2012, p.17; Tuncer, Tozkoparan et. al 2017, p.125). Turkey being a target and transit country at the core of

migratory movements was no more a transition country in terms of "labor migration" in 1950s and it has turned into a country hosting the largest migrant population in 2020s. Turkey had always been a migration-receiving country whereas it had never received a migration wave as dense as it has been experienced for the last five years. Turkey has become both a target and a transit country due to the ever-increasing political uncertainties and conflicts in neighbor countries, owing to the geographical position of Turkey and the fact that it has better economic conditions than the neighbor countries (Deniz, 2014, p.185; İçduygu, Erder et. al 2014, p.222). According to the figures of the year 2018; there are totally 4,862,202 migrants in Turkey consisting of 114,537 people under international protection, 3,623,192 people under temporary protection, 856,470 people with residential permit and 268,003 transit travelers. The ever-increasing amount of international migration movements have social, economic and cultural impacts on Turkey. One of the most important impact is observed in labor force market. With regards to the high and permanent unemployment experienced both in developed and developing countries in the 21st century, migration issue has become a source of concern and migration policies have become a matter of debate as people fear that migration might further increase the rate of unemployment. These debates are common in Turkey as it has been exposed to an intense wave of migration in recent years.

According to traditional migration theories; when the migrant labor force possesses the qualities that can compete with full employment, it might be an opportunity for the receiving country in terms of efficiency and economic growth. On the other hand; if such labor force emerges as precarious employment at low wages, migration can lead to an increase in unemployment and a decrease of the wages in the labor market (Müller 2003, p. 410). The migrants in Turkey mainly have a low level of education and are unqualified (IOM, 2017, p.5-6); thus, they mainly participate in precarious and informal employment as low-cost labor force (Toksöz, Erdoğdu and Taşka 2012, s.84-92; Özkarslı, 2015, p.183-186; Çetin, 2016, p.1005-1006; Kaygısız, 2017, p.3). Therefore, migrant labor force can be used as a substitute for domestic labor force. The recent wave of migration is claimed to have had negative impacts such as increase in unemployment, decrease in wages and increase in informal employment.

In this study, the effect of foreigners resided in Turkey between years 1955-2019 on unemployment was examined. Data regarding the number of unemployed people (used as the dependent variable in the research) was received from Turkish Statistical Institute and figures about the number of foreigners were received from the Directorate General of Migration Management. The number of foreigners in Turkey consisted of the total number of people who were staying in Turkey within the framework of irregular migration, international protection, temporary protection and residential permit.

First of all, unit roots tests were performed for analysis in order to determine the stability of variables. Co-integration was performed with stable series and it was concluded that the number of foreigners and the number of unemployed were in equilibrium in the long-term. According to the results of the study, international migration was one of the reasons boosting unemployment in Turkey. There was a causality relationship between the number foreigners in Turkey and unemployment and it could be stated that the increase in the number of foreigners increased unemployment either directly or indirectly. Research findings confirmed, by way of econometric analysis, the theoretical literature which reported that the recent wave of migration had some negative impacts on Turkey's labor force market such as increase in unemployment, decrease in wages and increase in informal employment. This causality relationship between the increase in the number of foreigners and unemployment could be arising from the structure of unemployment in Turkish labor market and/or from the qualities of the migrant labor force. In Turkish labor force market where informal employment is common, domestic labor force can be more easily substituted by irregular migrant labor force. Although this may be considered to be supporting economic growth, unequal growth based on cheap or informal employment does not seem to be sustainable.

Kaynakça / References

Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E.(2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, *1*(3), 58-83.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(20), 292-303.

Apaydın, F. (2018). Türkiye'de işsizliğin karakteristiklerinin karşılaştırmalı analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 159-200.

Arınç, K. (2018). Doğu sınırlarından Türkiye'ye yaya mülteci akını ve ortaya çıkan sorunlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(3), 1467-1485.

Aygül, H. H. (2018). Mülteci emeğinin Türkiye işgücü piyasalarındaki görünümü ve etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 9*(20), 68-82.

Badinger, H. and Thomas, U. (2002). Determinants of regional unemployment: Some evidence from Austria. *Reg Studies*, 36, 977-988.

Bahçekapılı, C. ve Çetin, B. (2015). The ımpacts of forced migration on regional economies: The case of Syrian refugees in Turkey. *International Business Research*, *8*(9). 1-15.

Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar ve yasa dışı göçmenler*. Ankara, İç İşleri Bakanlığı Genel Yayınları, No:686.

Bonin, H. (2005). Wage and employment effects of ımmigration to Germany: Evindence from a Skill Group Approach. *IZA Discussion Paper*, Paper no:1875.

Boubtane, E., Coulibaly, D. and Rault, C. (2011). Immigration, unemployment and growth in the host country: Bootstrap panel granger causality analysis on OECD countries. 2 Nisan 2019 tarihinde http://ftp.iza.org/dp5853.pdf adresinden erişilmiştir.

Cengiz, D. (2015). Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği. *Turkish Studies*, 10(2), 101-122.

Ceritoğlu, E., Yunculer, B.G., Torun, H. ve Tumen, S. (2015). The ımpact of Syrian refugees on natives'labor market outcomes in Turkey: Evidence from a quasi-experimental design. *IZA Discussion Paper*, Paper No: 9348.

Çetin, İ. (2016). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyon: Adana-Mersin örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15* (4), 1001-1016.

Çondur, F. ve Bölükbaş, M. (2014). Türkiye'de işgücü piyasası ve genç işsizlik büyüme ilişkisi üzerine bir inceleme. *Amme İdaresi Dergisi, 47*(2), 77-93.

Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 175-204.

Doğan, V. (2006). *Türk vatandaşlık hukuku*. Ankara:Savaş Yayınevi.

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum*, *5*(9), 9-22.

Ertan, K., A., ve Ertan, B. (2016). Türkiyenin göç politikası. *Yeditepe Üniversitesi İİBF Dergis*i, 1(2), 7-39.

Gediz, B. ve Yalçınkaya, H. (2000). Türkiye'de istihdam-işsizlik ve çözüm önerileri: Esneklik yaklaşımı, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF-Yönetim ve Ekonomi Dergisi*,6, 161-183.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2009). *Göç terimleri sözlüğü:Göç istatistikleri*, 01 Şubat 2019 tarihinde http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378 adresinden erişilmiştir.

Güder, M. (2016). Türkiye'deki dış göç olgusuna sosyoekonomik bir yaklaşım ve Avrupa Birliği İle geri kabul anlaşması'nın olası etkileri. *Sosyo-Ekonomi*, *24*(30), 129-138.

Günay, E., Atılgan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, *7*(2),37-60.

Günaydın, D. ve Çetin, M. (2015), Genç işsizliğin temel makroekonomik belirleyicileri: Ampirik bir analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 17-34.

Güney, A. (2009). İşsizlik nedenleri,sonuçları ve mücadele yöntemleri, *Kamu-İş*, *10*(4), 135-159.

Harris, J. R. ve Todaro M.P. (1970). Migration, unemployment and development: A two sectoral analysis. *The American Economic Review*, *60*(1), 126-142.

Heid, B. veLarch, M. (2011). Migration, Trade And Unemployment. *Economics Discussion Papers*, No:2011-45,

Issah, I., Khan, T.Y. and Sasaki, K. (2003). Do migrants react to ınfrastructure difference between urban and rural areas? - Development and application of an extended Harris-Todaro model. *Review of Urban and Regional Development Studies*, *17*(1), 66-88.

İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. Baydar, O. & Köymen, O. (Edt), *75 yılda köylerden şehirlere* içinde (ss.249-260), İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.

İçduygu, A. ve Aksel, D.B. (2012). *Türkiye'de düzensiz göç*, Ankara:Uluslararası Göç Örgütü Türkiye. 13 Mart 2019 tarihinde http://madde14.org/images/1/15/IOMTurkiyeDuzensizGoc.pdf adresinden erişilmiştir.

İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö.F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi. İstanbul. 13 Mart 2019 tarihinde https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararas%C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023_-.pdf adresinden erişilmiştir.

İŞKUR, (2019). *Yıllık istatistik bültenleri,* 01.04.2019 tarihinde https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/ adresinden erişilmiştir.

Jean, S. And Jimenez, M. (2007). The unemployment ımpact of ımmigration in OECD countries. *OECD Economics Department Working Paper*, 563, 1-31.

Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri*. 02 Nisan 2019 tarihinde http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/2017/Du308nyadan%20-%20Suriyeli%20Mu308ltecilerin%20Tu308rkiye%20I307s327gu308cu308%20Piyasasina%20Etkileri%20.pdf adresinden erişilmiştir.

Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri, *KAÜ-İİBF Dergisi*, *3*(3), 163-184.

Lewis, G. J. (1982). *Human migration a geographical perspective.* New York:St. Martin's Press.

Mobilitats Africanes, (2015). *Uluslararası göç güzergâhı,* 23 Nisan 2019 tarihinde https://cultiusculturals.wordpress.com/2018/05/30/mobilitats-africanes/ adresinden erişilmiştir.

Müller, T. (2003). Migration, unemployment and discrimination, *European Economic Review, 47*(3), 409-427.

Nurdoğan, A. K., Dur, A. İ. ve Öztürk,M. (2017). Türkiye'nin mülteci sorunu ve Suriye krizinin mülteci sorununa etkileri. *İş ve Hayat*, *2* (4), 217-238.

Nurdoğan, A. K. ve Doğan, Z. (2019). Türkiye'ye yönelen uluslararası göç hareketliliği bağlamında Çorum il görünümü. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, *4*(1), 125-143.

OECD, (2019). International Migration Database. 18 Mart 2019 tarihinde https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG# adresinden erişilmiştir.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Özgüler, V. C. (2018). Kitlesel göçlerin emek piyasalarına Etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 74, 77-102.

Özkarslı, F., (2015). Mardin'de enformel istihdamda çalışan Suriyeli Göçmenler, *Birey ve Toplum, 5*(9), 175-191.

Özpınar, E., Çilingir, Y.S. ve Taşözdüşündere, A. (2016). *Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve sosyal uyum*. İstanbul:Tepav Yayını.

Semercioğlu, H. (2018). Türkiye örneği bağlamında günümüzde yaşanan göçün ekonomi politiği. In *Contemporary Issues İn International Relations, Politics & Law*, First Edt.,29, 53-68, Yer: Ijopec Publication.

Şahin, C. (2001). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisi ilişkin kuramsal bir inceleme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21* (2), 57-67.

Şemşit, S. (2018). Avrupa Birliği politikaları bağlamında uluslararası göç olgusu ve Türleri: Kavramsal bakış. *Yönetim ve Ekonomi*, *25*(1), 269-289.

Tensel, A., ve Taşçı, H. M. (2010). Hazard analysis of unemployment duration by gender in a developing country: The case of Turkey. *LABOUR* , 24, 501-530

Toksöz, G., Erdoğdu, S., Kaşka, S., (2012). Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları. Proje Raporları. 18 Mart 2019 tarihinde http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/25305/ adrsinden erişilmiştir.

TÜİK, (2019). *İşgücü istatistikleri*.

Tuncer, İ. Tozkoparan, İ.B. ve Tuncer, T. (2017). Göç sorunun çözümü için kamu kurumlarının yapması gerekenler. *11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde 124-132, 28-30 Eylül 2017, Elazığ.

Tunç, A. (2015). *Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme*, İstanbul: TESAM Akademi.

Türkcan, B. (2017). Suriye krizi sonrası göçün Türkiye'de bölge ekonomilerine etkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 769-795.

Yasım, Y., K. (2019). Refugees in the Turkish Labor Market, Lrgal and Economic analysis. *Migration policy studies* in the book. *(Edts: Darıcı, B.and Bingöl, U). Peter Lang GmbH.*

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Nurdoğan, A.K. ve Şahin, M. (2019). Türkiye'ye yönelen uluslararası göç işsizliğin bir nedeni mi? *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11(18*), 2201-2223. DOI: 10.26466/opus.569989

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 28/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/06/2019

Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersi Sportmenlik Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.570922

*

Meryem Altun* - Burcu Güvendi**

* Dr. Öğr. Üyesi Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi BESYO, Bor/Niğde/Türkiye
E-Posta: mrymltn@hotmail.com **ORCID:** 0000-0003-1224-7927
** Arş.Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Avcılar/İstanbul/Türkiye
E-Posta: burcuguvendi@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6170-9107

Öz

Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelemektir.Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 215'i kız, 236'sı erkek olmak üzere toplamda 451 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ile Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Araştırmada istatistiksel program olarak SPSS-20 paket programı kullanılmıştır.Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış ve elde edilen p değerleri incelendiğinde ise verilerin nonparametrik dağılıma uygun olduğu görülmüştür.Verilerin analizinde frekans, yüzdelik gibi betimleyici istatistikler ile Mann Whitney U ve Kruskall Wallis analizi kullanılmıştır.Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin pozitif davranışları sergileme ve negatif davranışlardan kaçınma davranışlarını çok sık sergiledikleri görülmüştür. Genel ortalamaya bakıldığında ise öğrencilerin sportmenlik davranışlarını çok sık sergiledikleri saptanmıştır.Cinsiyete göre kız öğrencilerin sportmenlik toplam puanlarının, erkek öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.Spor yapan öğrencilerin beden eğitiminde pozitif davranışları sergileme puanları, spor yapmayan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir. 5. sınıf öğrencilerin pozitif davranışları sergileme ve sportmenlik toplam puanları 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Temaslı spor yapan öğrencilerin pozitif davranışları sergileme puanlarının, temassız spor yapanların ve spor yapmayan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ortaokul öğrencileri, Beden Eğitimi ve Spor, Sportmenlik, Fair play.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 28/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/06/2019

Investigation of Sportsman Behavior of Secondary School Students in Physical Education and Sports Lesson According to Some Variables

*

Abstract

The aim of this study is to investigate the sportsmanship behaviors of secondary school students in physical education and sports lessons in terms of some variables. The survey research method was employed in this study. The study group consists of 451 secondary school students, 215 of whom are girls and 236 of whom are boys. The data for this study was collected through "The Personal Data Form"and "Physical Education Course Sport Scale" and it was analyzed with SPSS 20.0 statistical program. First some tests were run to see whether the data was normally distributed or not. When it was found that the distribution was non normal; nonparametric tests were run.Descriptive statistics such as frequency, percentage analysis and Mann Whitney U and Kruskall Wallis tests were used to analyze the data. According to the findings of the study, It was observed that students exhibited positive behaviors and avoidance behaviors very frequently. Based on the general mean, the participants exhibit sportsmanship behaviors very often. In addition, the total score of female students was found to be significantly higher than the scores of male students.The exhibiting positive behaviors in physical education scores of students who do sport were found to be significantly higher than those of students who do not do sports.It was also found that the 5th grade students'exhibiting positive behaviorsand total sportsmanship scores were significantly higher than 6th, 7th and 8th grade students' scores.It was determined that the exhibiting positive behaviors scores of the students who do contact sports were significantly higher than those who do non-contact sports and do not do any sports.

Keywords: *Secondary school students, Physical education and sports, Sportsmanship, Fair play.*

Giriş

Beden eğitimi ve spor dersi kendini ifade etme ve yaratıcılık olanakları sağlamaktadır. Serbest zamanların kullanımına katkıda bulunmakta ve estetik beğeniye olanak sağlamaktadır. Beden eğitimi ve spor duyguların kontrol edilmesine katkıda bulunmaktadır. Spor ortamındaki etkileşim duyguların boşalımı ve kontrolü için uygun olanaklar sağlamaktadır. Beden eğitimi ve spor dersi, kişilik gelişimine katkıda bulunmaktadır. Güçlü bağlar, takım ruhu, grup etkileşimi, beden eğitimi ve spor alanlarında görülen özelliklerdir. Takım arkadaşlarına ve rakibe uyum, toplumsal uyumun sağlanmasında etkili olmaktadır (Bucher, 1979). Ahlak, kişinin doğuştan getirdiği ya da deneyimler sonucu kazandığı tutum ve davranışlar toplamı, hak-haksızlık, doğru-yanlış, iyi-kötü gibi konularda bilinçli bir şekilde muhakeme yapma, yapılacaklar ile ilgili kişisel kararı verip bu yönde eylemde bulunmayı kapsayan bilişsel bir yapıdır (Çitemel, 2010). Sporda ahlak anlayışı, iyi ve kötü davranışlar olarak değerlendirilirse; iyi davranışlar fırsat eşitliğini koruma, rakibi düşman olarak görmeme, haksız avantajlardan yararlanmama, işbirliğine ve takım arkadaşlığına yönelik davranabilme, empati kurabilme gibi davranışlarla açıklanabilir (Balçıkanlı, 2017).

Sporda centilmenlik ülkemizde daha yaygın olarak sportmenlik kavramı olarak kullanılmaktadır (Tel, Yaman ve Altun, 2017). Sportmenlik kavramı hem sorumlu ve düşünceli bir sporcu olarak rekabetin ve dürüstlüğün ifadesi şeklinde yorumlanmakta hem de yüce gönüllülük, saygı, kibarlık, cana yakınlık, şefkat, cömertlik gibi sözcüklerle açıklanmaktadır (Stornes ve Ommundsen, 2004). Başka bir ifade ile sportmenlik, spor katılımına yönelik olumsuz bir yaklaşımın eksikliği ve spora duyulan sorumlulukla birlikte sporda sosyal normlara, rakibe ve kurallara saygı ve bağlılık şeklinde ifade edilebilir (Balçıkanlı, 2010).

Birçok araştırma ilkokuldan ortaokula geçen öğrencilerde dürüst olmayan davranış sergileme eğiliminin yüksek olduğunu ve bu davranışların önlenmesinde okulların önemli olduğunu belirtmektedir (Seider, Novick ve Gomez, 2013). Fair Play anlayışı, bireyin doğuştan sahip olduğu donanımlarından değildir.Amaca uygun bir eğitim süreci sonucu kazanılabilmektedir (Yıldıran, 2004).

Beden eğitimi ve spor öğretmenleri, öğrencilerle derslerde benzer kıyafetler içinde olmaları, birlikte oyun oynama ve spor yapma olanağına sahip olmaları, antrenman ve müsabakalar nedeniyle okul dışında da birlikte olabilmeleri, seyahat etmeleri, birlikte yemek yemeleri, ortak heyecanlar sonrası üzüntü ve sevinci paylaşabilmeleri nedeniyle öğrenciye daha yakın olabilmekte ve birçok öğrenci için rol model olabilmektedir. Bu nedenle de değerler eğitimi konusunda isterse en etkin olabilecek öğretmenlerdir (Kunter ve Kunter, 2012). Özellikle ortaokul öğrencilerinin içinde bulunduğu gelişim dönemi olan ergenlik döneminin gelişimsel özelliklerinden kaynaklı bireyde yarattığı duygusal durumlar, çoğu zaman öğrencilerin hırsına yenik düşmesine neden olabilmektedir. Başkaları tarafından beğenilme, kabul edilme, üstünlük ve başarı ergenlik döneminde görülebilecek özelliklerdendir. Bu özellikler davranışa dönüşerek yeteneklerin sergilenebileceği yerlerden birisi de okullarda verilen beden eğitimi dersleridir. Beden eğitimi derslerinde öğrenciler başarmak adına sportif ahlaki kuralların dışına çıkabilmektedir. Aksine beden eğitimi dersleri öğrencilerin ahlaki değerleri öğrenmesi ve kural bilincinin oluşturulması gereken önemli bir eğitim ortamıdır.

Yıldıran (2004)'a göre okul beden eğitimi dersleri ve okullar arası karşılaşmalar, Fair Play'e uygun davranışların kazandırılmasında uygun bir ortam olarak kullanılmalıdır. Fair Play çalışmalarının, sporcuları mutlak başarı baskısı altında tutan grupların etkisinde kalmadan, etik donanımlara sahip bir genç kuşağın yetiştirilebilmesi ve geleceğin sporcu, antrenör, spor adamı, hakem, yazar ve seyircisinin bu kitle içinden çıkacak olmasından dolayı Fair Play aksiyonlarının yönü ilk ve orta öğretim çağı çocuk ve gençlerine çevrilmelidir.

Her davranışı ile öğrencisine örnek olması gereken diğer branş öğretmenlerin yanında okul dışında müsabakalarda da birlikte olma şanşı bulan beden eğitimi öğretmenlerinin sergiledikleri tutum ve davranış ile verdikleri eğitim öğrencilerin sportif ahlaki değerlere benimsemeleri hususunda önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın amacı ortaokul öğrencilerinde beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesidir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da günümüzde mevcut olan bir durumu olduğu biçimde betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Büyüköztürk, 2012).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 215'i kız, 236'sı erkek olmak üzere toplamda 451 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 253'ü spor yaparken 198'i spor yapmamaktadır.

Tablo 1.Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

		F	**%**
Cinsiyet	Kadın	215	47,7
	Erkek	236	52,3
Sınıf	5. sınıf	131	29,0
	6. sınıf	64	14,2
	7. sınıf	153	33,9
	8. sınıf	103	22,8
Spor Yapıyor musunuz?	Hayır	198	43,9
	Evet	253	56,1
Branş	Spor Yapmıyorum	198	43,9
	Temassız Spor Yapıyorum	64	14,2
	Temaslı Spor Yapıyorum	189	41,9

Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ile Koç (2013) tarafından geliştirilen "Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipi ölçektir. Orijinal ölçek 11 madde Pozitif Davranışları Sergileme" (PDS) faktörü (madde 1, 2, 4, 7, 9, 11, 12, 14, 16, 19 ve 21) ve ters puanlanan 11 madde "Negatif Davranışlardan Kaçınma" (NDK) faktörü (madde 3, 5, 6, 8, 10, 13, 15, 17, 18, 20 ve 22) olmak üzere toplam 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin dereceleme biçimi "(5) Her Zaman, (4) Çok Sık, (3) Ara Sıra, (2) Nadiren ve (1) Hiçbir Zaman" şeklinde sıralanmıştır

(Koç ve Güllü, 2017). NDK Faktörüne ait puanlar ters puanlandı. Ölçeğin toplamından elde edilen puan "Toplam Sportmenlik (TS)" olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada istatistiksel program olarak SPSS-20 paket programı kullanılmıştır.Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış ve elde edilen p değerleri incelendiğinde ise verilerin nonparametrik dağılıma uygun olduğu görülmüştür ($p<0.05$).Verilerin analizinde frekans, yüzdelik gibi betimleyici istatistikler ile Mann Whitney U ve Kruskall Wallis analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmanın analiz sonuçları aşağıdaki gibidir;

Tablo 2. Katılımcılara ait Ölçek Ortalama Puanları

	N	Ort.	Std. Sp.
Pozitif Davranışları Sergileme	451	3,67	,828
Negatif Davranışlardan Kaçınma	451	4,00	,838
Sportmenlik Toplam	451	3,84	,677

Tablo 2' de yer alan ölçek ortalama puanlarına göre öğrencilerin pozitif davranışları çok sık sergiledikleri ve ters puanlanan negatif davranışlardan kaçınma davranışını nadiren sergiledikleri görülmüştür. Genel ortalamaya bakıldığında ise öğrencilerin sportmenlik davranışlarına çok sık sergiledikleri saptanmıştır. (Hiçbir zaman: 1,00 - 1,80; Nadiren: 1,81 - 2,60; Ara Sıra: 2,61 - 3,40; Çok Sık: 3,41 - 4,20; Her zaman: 4,21 - 5,0)

Tablo 3. Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Analiz Sonuçları

	Cinsiyet	n	Sıra Değer Ort.	Z	U	p
Pozitif Davranışları Sergileme	Kız	215	236,76	-1,674	23057,00	,094
	Erkek	236	216,20			
Negatif Davranışlardan Kaçınma	Kız	215	264,87	-6,052	17012,500	,000
	Erkek	236	190,59			
Sportmenlik Toplam	Kız	215	255,96	-4,660	18929,00	,000
	Erkek	236	198,71			

Tablo 3'de cinsiyete göre Beden eğitimi dersi sportmenlik davranışı ölçeğinin pozitif davranışları sergileme alt boyutunda anlamlı farklılık görülmezken ($p>0.05$); negatif davranışlardan kaçınma alt boyutunda ve sportmenlik toplam puanlarında anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0.05$). Analiz sonuçlarına göre; kızların negatif davranışlardan kaçınma puanları (264,7), erkeklerin puanlarından (190,59) anlamlı düzeyde yüksektir. Diğer bir sonuca göre kız öğrencilerin sportmenlik toplam puanlarının (255,96), erkek öğrencilerin puanlarından (198,71) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4'de öğrencilerin spor yapma durumuna göre Beden eğitimi dersi sportmenlik davranışı ölçeğinin negatif davranışlardan kaçınma alt boyutunda ve sportmenlik toplam puanlarında anlamlı farklılık görülmezken ($p>0.05$), pozitif davranışları sergileme alt boyutunda anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0.05$). Analiz sonuçlarına göre; spor yapan öğrencilerin beden eğitiminde pozitif davranışları sergileme puanları (239,22), spor yapmayan öğrencilerin puanlarından (209,11) anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 4. Spor Yapma Durumuna Göre Mann Whitney-U Analiz Sonuçları

	Spor yapıyor musun?	n	Sıra Değer Ort.	Z	U	p
Pozitif Davranışları Sergileme	Hayır	198	209,11	-2,436	21703,000	,015
	Evet	253	239,22			
Negatif Davranışlardan Kaçınma	Hayır	198	234,14	-1,175	23434,500	,240
	Evet	253	219,63			
Sportmenlik Toplam	Hayır	198	221,14	-,701	24084,500	,483
	Evet	253	229,80			

Tablo 5. Sınıf Değişkenine Göre Kruskal Wallis Analiz Sonuçları

	SINIF	n	Sıra Değer Ort	X^2	p	U-Testi
Pozitif Davranışları Sergileme	5. sınıf	131	258,88	13,002	,005	5>6 5>7 5>8
	6. sınıf	64	196,64			
	7. sınıf	153	217,94			
	8. sınıf	103	214,40			
Negatif Davranışlardan Kaçınma	5. sınıf	131	247,79	6,854	,077	
	6. sınıf	64	230,52			
	7. sınıf	153	219,81			
	8. sınıf	103	204,68			
Sportmenlik Toplam	5. sınıf	131	258,39	11,695	,009	5>6 5>7 5>8
	6. sınıf	64	211,42			
	7. sınıf	153	216,62			
	8. sınıf	103	207,81			

Tablo 5'de öğrencilerin sınıf değişkenine göre beden eğitimi dersi sportmenlik davranış ölçeğinin negatif davranışlardan kaçınma alt boyutunda anlamlı farklılık görülmezken (p>0.05), pozitif davranışları sergileme ve sportmenlik toplam puanlarında anlamlı farklılık görülmüştür (p<0.05). Analiz sonuçlarına göre 5. sınıf öğrencilerin pozitif davranışları sergileme ve sportmenlik toplam puanları 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 6. Spor Branşına Göre Kruskal Wallis Analiz Sonuçları

	BRANŞ	n	Sıra Değer Ort	X^2	p	U-Testi
Pozitif Davranışları Sergileme	Spor yapmıyorum	198	209,11	9,652	,008	Temaslı>spor yapmayanlar Temaslı>Temassız
	Temassız spor yapıyorum	64	212,09			
	Temaslı spor yapıyorum	189	248,40			
Negatif Davranışlardan Kaçınma	Spor yapmıyorum	198	234,14	1,624	,444	_____
	Temassız spor yapıyorum	64	226,56			
	Temaslı spor yapıyorum	189	217,28			
Sportmenlik Toplam	Spor yapmıyorum	198	221,14	1,038	,595	_____
	Temassız spor yapıyorum	64	219,39			
	Temaslı spor yapıyorum	189	233,33			

Tablo 6'ya göre öğrencilerin branş değişkenine göre beden eğitimi dersi sportmenlik davranış ölçeğinin negatif davranışlardan kaçınma ve sportmenlik alt boyutunda anlamlı farklılık görülmezken (p>0.05), pozitif davranışları sergileme alt boyutunda anlamlı farklılık görülmüştür

($p<0.05$). Analiz sonuçlarına göre temaslı spor yapan öğrencilerin pozitif davranışları sergileme puanlarının (248,40), temassız spor yapanların (212,09) ve spor yapmayan öğrencilerin puanlarından (209,11) anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışları bazı değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin pozitif davranışları ve negatif davranışlardan kaçınma davranışını çok sık sergiledikleri görülmüştür. Genel ortalamaya bakıldığında ise öğrencilerin sportmenlik davranışlarına çok sık sergiledikleri saptanmıştır. O halde çalışmaya katılan öğrencilerin kazanma ya da kaybetme durumu kabullendikleri ve pozitif tutum sergiledikleri söylenebilir.

Cinsiyete göre beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışı ölçeğinin pozitif davranışları sergileme alt boyutunda anlamlı farklılık görülmezken ($p>0.05$); negatif davranışlardan kaçınma alt boyutunda ve sportmenlik toplam puanlarında anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0.05$). Analiz sonuçlarına göre; kızların negatif davranışlardan kaçınma puanları (264,7), erkeklerin puanlarından (190,59) anlamlı düzeyde yüksektir. Diğer bir sonuca göre kız öğrencilerin sportmenlik toplam puanlarının (255,96), erkek öğrencilerin puanlarından (198,71) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Kızların toplumsal olarak da hem ailede yetiştirilme tarzları hem de toplumda yüklenen değerlerin etkisi ile daha sakin tutum sergiledikleri söylenebilir. Güvendi, Türkoy-Işım, Özdemir ve Altıncı (2019) tarafından yapılan çalışmada kız öğrencilerin sportmenlik davranışlarını erkek öğrencilerden daha fazla sergiledikleri görülmüştür. Koç ve Güllü (2016)'nün çalışmalarında kızların erkeklere oranla daha sportmen olduğu anlaşılmıştır. Kız öğrencilerde negatif sportmenlik davranışlardan kaçınma düzeyi erkeklere oranla daha iyiyken, pozitif davranışları sergilemede kızlarla erkeklerde çok yakın değerler elde edilmiştir. Araştırma da elde edilen bulgular, alanyazın bulguları ile paralellik göstermektedir. Çalayır vd. (2017), Koç ve Yeniçeri (2017), Esentürk vd. (2015) ile Tsai ve Fung (2005) çalışmalarında bayanların erkeklere göre sportmenlik seviyelerini anlamlı olarak yüksek bulmuştur. Türkmen ve

Varol (2015)'un çalışmalarında öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek sportmenlik davranış düzeyine sahip oldukları ve yine kız öğrencilerin sportmen olmayan davranışlardan kaçındıkları görülmüştür.Silberman ve Snary (1993) yaptığı çalışmalarında, kızların erkeklerden hem beyin korteksi hem de bilişsel sosyal işlev bakımından iki yıl daha erken olgunlaşmasına bağlı olarak ailenin ahlaki aşaması, sosyal sınıf ve etnik köken açısından sonuçların kızlar lehine olduğunu iddia etmişlerdir.

Öğrencilerin spor yapma durumuna göre beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışı ölçeğinin negatif davranışlardan kaçınma alt boyutunda ve sportmenlik toplam puanlarında anlamlı farklılık görülmezken ($p>0.05$), pozitif davranışları sergileme alt boyutunda anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0.05$). Analiz sonuçlarına göre; spor yapan öğrencilerin beden eğitiminde pozitif davranışları sergileme puanları (239,22), spor yapmayan öğrencilerin puanlarından (209,11) anlamlı düzeyde yüksektir. Çalışmaya katılan spor yapan öğrencilerin, sporun bünyesinde barındırdığı ve sporcuya kazandırdığı sportif erdem ve ahlaki değerleri benimsediği ve bu tutumu okul beden eğitimi dersinde de sergilediği söylenebilir.Ortaokul öğrencileriüzerinde yapılan başka bir çalışmada ise sporyapan öğrencilerin yaptıkları spor branşına göreahlak yargı düzeyleri anlamlı farklılık göstermemiştir(Akandere vd., 2009). Saygılı vd., (2015)'nın çalışmalarında spor yapan öğrencilerin hem olumlu kişilik özellikleri olarak hem de akademik başarı açısından spor yapmayan öğrencilere göre daha olumlu davranışlara sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Öğrencilerin sınıf değişkenine göre beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranış ölçeğinin negatif davranışlardan kaçınma alt boyutunda anlamlı farklılık görülmezken ($p>0.05$), pozitif davranışları sergileme ve sportmenlik toplam puanlarında anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0.05$). Analiz sonuçlarına göre 5. sınıf öğrencilerin pozitif davranışları sergileme ve sportmenlik toplam puanları 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Milli eğitimin müfredatına göre 4. sınıfa kadar beden eğitimi dersleri oyun ve fiziki etkinler dersi olarak işlenmektedir. Bu dersler daha çok oyun amaçlı yapılmaktadır. Ancak ikinci bölümde programda değişen ders içerikleri ile beden eğitimi dersi daha teknik ve müsabaların olduğu ders haline almakta ancak 5.

sınıftaki öğrencilerin yeni karşılaştıkları programdaki etkinliklere alışmalarının zaman aldığı bu yüzden pozitif davranışları sergilemelerininde daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Koç ve Yeniçeri (2017)'nin çalışmalarında sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Koç ve Yeniçeri'nin çalışmasında 10. sınıfların pozitif davranışları sergileme, negatif davranışlardan kaçınma ve sportmenlik toplam puanları 9. ve 11. Sınıflardan yüksek olduğu görülmüştür. Türkmen ve Varol (2015)'un çalışmalarında öğrencilerin sınıf düzeylerine bakıldığında, sınıf düzeyi ilerledikçe sportmenlik davranışında düşme görüldüğü ancak belirleyici bir anlamlı farklılık olmadığı, gözlemlenmiştir.

Gürpınar (2014) tarafından yapılan çalışmada voleybol oynayan öğrencilerin ahlaki karar alma tutum puanları diğer sporları yapan öğrencilerden yüksek olduğu görülürken futbol oynayan öğrencilerin ahlaki karar alma tutum puanları diğer tüm sporları yapan öğrencilerden düşüktür. Bu sonuçlar spor türlerini başka bir bakış açısıyla değerlendirmeye neden olmuştur. Voleybol temassız ve futbol da temaslı bir spor olduğundan spor branşları arasındaki bu ilginç fark, spor branşlarını temaslı ve temassız olarak ayırma fikrini ortaya çıkarmıştır. Gürpınar (2014) çalışmasında oyundaki temas oranının artmasının mücadelenin artmasına yol açacağını ve böylelikle galip gelmenin zorlaşacağını ve galibiyet adına haksız avantajlar ve hileler şartlar zorlaştığı için daha da artabileceğini ifade etmiştir. Bu bakımdan çalışmamızda araştırmaya katılan ve çeşitli branşlarda bireysel ve takım sporu yapan öğrencilerin branşları fiziksel temas içeren ve içermeyen olarak gruplandırılmıştır. Çalışmamızda branş değişkenine göre beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranış ölçeğinin negatif davranışlardan kaçınma ve sportmenlik alt boyutunda anlamlı farklılık görülmezken ($p>0.05$), pozitif davranışları sergileme alt boyutunda anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0.05$). Analiz sonuçlarına göre temaslı spor yapan öğrencilerin pozitif davranışları sergileme puanlarının (248,40), temassız spor yapanların (212,09) ve spor yapmayan öğrencilerin puanlarından (209,11) anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Koç ve Yeniçeri (2017)'nin çalışmalarında spor türüne göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Koç ve Yeniçeri'nin çalışmasına göre fiziksel temas içermeyen sporların pozitif davranışları sergileme, negative davranışlardan kaçınma ve sportmenlik toplam puanlarının topla oynanan takım sporlarına göre yüksek olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Lee, Whitehead ve Ntoumanis' ın (2007) çalışmalarında takım sporu ile uğraşan sporcuların sportmenlik davranışı gösterme eğiliminin, bireysel sporlarla uğraşan sporculardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Sonuç olarak öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersinde sportif ahlak ve değerlere uygun sportmence davranışlar sergiledikleri söylenebilir. kız öğrencilere göre sportmenlik puanlarının düşük olduğu görülen erkek öğrencilerin daha hırslı ve kazanma odaklı oldukları ve bu yüzden kaybetmeye tahammüllerinin olmadığı düşünülebilir. Bu durumu en aza indirmek amacı ile beden eğitimi derslerinin ilk yarısında far play' e uygun videolar izletilebilir, örnekler verilebilir ve öğrencinin derste sergilemiş olduğu her pozitif davranış ödüllendirilebilir. Pozitif davranış sergileme puanları düşük olan spor yapmayan öğrenciler okul takımlarında ya da kulüplerde spor yapmaya teşvik edilmesi sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Sportsman Behavior of Secondary School Students in Physical Education and Sports Lesson According to Some Variables

*

Meryem Altun - Burcu Güvendi

Ömer Halisdemir University, İstanbul University

Physical education and sports class provide opportunities for self-expression and creativity. It contributes to the use of free time and enables aesthetic appreciation. Physical education and sports contribute to controlling emotions. The interaction in the sports environment provides proper opportunities for the release and control of emotions. Physical education and sports classes contribute to personality development. Strong ties, team spirit, group interaction are the characteristics seen in physical education and sports. Alignment with teammates and opponents is efficient in ensuring social harmony (Bucher, 1979). Morality is the sum of attitudes and behaviors that a person brings from birth or gains as a result of experiences. It is a cognitive structure that involves making a conscious judgment on issues such as equity-inequity, right-wrong, good-bad, and making personal decisions about what to do and taking actions in this direction (Çitemel, 2010). In sports, if the moral sentiment is considered good and bad behaviors, good behaviors can be explained by behaviors such as maintaining equality of opportunity, not seeing an opponent as an enemy, not taking advantage of unfair advantages, behaving towards cooperation and teammate, empathy (Balçıkanlı, 2017).

The survey model was used in the research. Survey models are a research approach that aims to describe a situation that is present in the past or today (Büyüköztürk, 2012). The study group consisted of 451 secondary school students, 215 of whom were girls and 236 of whom were boys. Of these students, 253 do play sports, while 198 do not. As a data collection tool, the "Physical Education Course Sportspersonship Scale" developed by Koç (2013) was used with the personal data form. The scale is a five-

point Likert type scale. The original scale consists of a total of 22 items, with the 11 items of"Exhibiting Positive Behaviors" (PDS) factor (item 1, 2, 4, 7, 9, 11, 12, 14, 16, 19 and 21) and the 11 items which scoring inversely of "Avoidance of Negative Behaviors" (NDK) factor (item 3, 5, 6, 8, 10, 13, 15, 17, 18, 20 and 22). The grading format of the scale is sorted as "(5) Always, (4) Very often, (3) occasionally, (2) rarely, and (1) Never" (Koç and Güllü, 2017). The scores for the NDK Factor were graded in reverse. The score from the sum of the scale was evaluated as "Total Sportspersonship (TS)." In the research, the SPSS-20 package program was applied as a statistical program. To determine whether the data shows normal distribution, the Kolmogorov-Smirnov Test was implemented, and when the p values obtained were examined, and the data was found to be suitable for nonparametric distribution ($p<0.05$). In the analysis of the data, descriptive statistics such as frequency, percentile, and Mann Whitney U and Kruskal Wallis analysis were used.

According to gender, there were no significant differences in the sub-dimension of Physical Education and Sports Course Sportspersonship Behavior scale in exhibiting positive behaviors ($p>0.05$), while there were significant differences in the avoidance of negative behaviors sub-dimension and total scores of sportspersonship. According to the results of the analysis, girls' negative behavior avoidance scores are significantly higher than boys' scores. According to another result, it was determined that the total sportspersonship scores of female students were significantly higher than the scores of male students. According to the status of playing the sport of the students, there were no significant differences in the sub-dimension of the physical education and Physical Education and Sports Course Sportspersonship Behavior Scale's avoidance of negative behaviors and total scores of sportspersonship, while there were significant differences in the sub-dimension of exhibiting positive behaviors. According to the results of the analysis, exhibiting positive behaviors in physical education scores of the students who play sports are significantly higher than the scores of the students who do not play sports. In the scores of the students, no significant differences were observed in the sub-dimension of the Physical Education and Sports Course Sportspersonship Behavior Scale's avoidance of negative behaviors according to the class variable. On

the other hand, significant differences were observed in the scores of exhibiting positive behaviors and total sportspersonship. According to the results of the analysis, the total scores of fifth graders exhibiting positive behaviors and sportspersonship were significantly higher than the scores of sixth, seventh, and eighth graders. In our study, there were no significant differences observed in Physical Education and Sports Course Sportspersonship Behavior Scale's sub-dimensions of the avoidance of negative behaviors and total sportspersonship, according to the branch variable. In the scales' sub-dimension of exhibiting positive behaviors, significant differences were observed. According to the results of the analysis, it was determined that the exhibiting positive behavior scores of the students who play sports interactive were significantly higher than the scores of the students who play sports non-interactive and the students who do not play sports. As a conclusion, it can be stated that the students exhibit sportsperson-like behaviors in physical education and sports course following sporting ethics and values. Male students, who are perceived to have low sportspersonship scores compared to female students, may be considered to be more ambitious and winning-oriented, and therefore do not tolerate losing. To minimize this situation, videos suitable for fair play can be watched in the first half of physical education classes, examples can be given, and every positive behavior exhibited by the student in the course can be rewarded. Students with low exhibiting positive behavior scores and who do not play sports can be encouraged to play sports on school teams or clubs.

Kaynakça / References

Akandere, M., Baştuğ, G., ve Güler, E. D. (2009). Orta öğretim kurumlarında spora katılımın çocuğun ahlaki gelişimine etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3*(1), 59-67.

Balçıkanlı, G. S. (2010). Çok boyutlu sportmenlik yönelimi ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 15*(1), 1-10

Balçıkanlı, G. S. (2017). Yarışma sporlarının ahlaksal amacı.*Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 8*(1), 47-52.

Bucher, C. A. (1987). *Foundations of physical education and sport*. Mosby Collage Publishing, Usa.

Büyüköztürk, Ş. (2012).*Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Çalayır, Ö., Yıldız, N., Yaldız, Ö. vee Çoknaz, H. (2017). Hokey müsabakalarına katılan sporcuların beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının incelenmesi.*İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7*(2), 27-37.

Çitemel, N. (2010). *Lisansüstü öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Esentürk, O. K., İlhan, E. L, ve Çelik, O. B. (2015). Examination of high school students' sportsmanlike conducts ın physical education lessons according to some variability science. *Movement and Health, 15*(2), 627-634.

Güvendi, B., Türksoy-Işım, A., Özdemir, H., ve Altıncı, E. E. (2019). Investigation of secondary school students' attitudes toward violence with physical education lessons' sportspersonship behaviours. *J Eurasia Sports Sci Med*, *1*(1), 1-9

Koç, Y. (2013). Sportspersonship behavior scale in physical education course: Validity reliability study. *Erzincan University Journal of Education Faculty*, *15*(1), 96-114.

Koç, Y., ve Güllü, M. (2016). Lise öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *SPORMETRE, 15*(1), 19-30.

Koç, Y., ve Yeniçeri, S. (2017). An investigation of the relationship between sportsmanship behavior of students in physical education course and their respect level. *Journal of Education and Training Studies, 5*(8), 114-122.

Kuter, F. Ö., ve Kuter, M. (2012). Beden eğitimi ve spor yoluyla değerler eğitimi.*Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, 3*(6), 75-94.

Lee, M. J., Whitehead, J., ve Ntoumanis, N. (2007). Development of the attitudes to moral decision-making in youth sport questionnaire (AMDYSQ). *Psychology of Sport and Exercise, 8*(3), 369-392.

Saygılı, G., Atay, E., Eraslan, M., ve Hekim, M. (2015). Düzenli olarak spor yapan ve yapmayan öğrencilerin kişilik özellikleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi.*Kastamonu Eğitim Dergisi, 23*(1), 161-170.

Silberman, M. A., ve Snarey, J. (1993): Gender differences in moral development during early adolescence: The Contribution of sex-related variations in maturation. *Current Psychology, 12*(2), 163-171.

Stornes, T., ve Ommundsen, Y. (2004). Achievement goals, motivational climate and sportspersonship: A study of yound handball players. *Scandinavian Journal of Education, 48*(2), 205-221.

Seider, S., Novick, S., ve Gomez, J. (2013). The effects of privileging moral or performance character development in urban adolescents. *The Journal of Early Adolescence, 33*, 786-821.

Tel, M., Yaman, Ç. ve Altun, M. (2017). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin sportmenlik davranışları hakkındaki görüşleri. *International Journal of Cultural and Social Studies (Intjcss), 3*(SI), 16-26.

Tsai, E., ve Fung, L. (2005). Sportspersonship in youth basketball and volleyball players.*The Online Journal of Sport Psychology, 7*(2).

Türkmen, M , ve Varol, S . (2015). Beden eğitimi ve spor dersinin ortaokul öğrencileri üzerinde sportmenlik davranışı oluşturma etkisinin belirlenmesi: Bartın il örneği. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 42-64.

Yıldıran, İ. (2004). Fair Play: Kapsamı,Türkiye'deki görünümü ve geliştirme perspektifleri.*Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9*(4), 3-16.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Altun, M. ve Güvendi, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2224-2240. DOI: 10.26466/opus.570922

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 28/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 30/06/2019

Üniversite Gençliğinin Değerleri: 20 Yıl Sonra Ne Değişti?

DOI: 10.26466/opus.571209

Abdullah Topçuoğlu* - Gamze Aksan**

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü/ Konya/ Türkiye
E-Posta: atopcuoglu@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-0983-1014
** Dr. Öğretim Üyesi Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü/ Konya/ Türkiye
E-Posta: gaksan@selcuk.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-5051-4630

Öz

Bu çalışma temel olarak üniversite gençliğinin değerlerini konu etmektedir. Özellikle 2000'li yıllar sonrasında toplumun her alanında yaşanan gelişmelerle birlikte toplumsal değişimin hızı artarken gençliğin bu durumdan etkilenen başlıca kategorilerden birisi olduğu açıktır. Öyle ki, "gençliğin nereye gitmekte olduğu" hem gündelik ilişkilerde hem de toplumsal düzeyde, toplumun başat kurumlarının;siyasetin, eğitimin, dinin ve ailenin özellikle dert edindiği önemli bir tartışma alanıdır.Bu noktada yorum ya da eleştiriye temel izlenimleri ve çıkarımları destekleyecek bilimsel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmanın esin kaynağı ise1999 yılında gerçekleştirilen "Üniversite Gençliğinin Değerleri" (Topçuoğlu, 1999) isimli araştırmadır. Geçen 20 yılın ardından, bugün üniversite gençliğinin değer konusundaki tutum düzeyleri ve bunun farklı değişkenlerle ilişkisini anlamaya çalışan bu çalışmada kıyasa tabi tutulan ana unsurlar, değişim konusunda çıkarım yapılabilmesi adına, ismi geçen çalışmada kullanılan ölçme araçları çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmada devlet ve vakıf üniversitesinde öğrenim gören 927 katılımcıdan elde edilen veriler doğrultusunda bazı sonuçlara ulaşılmıştır.Analizler sonucu ayrımlaşan faktör grupları ve diğer değişkenler değerlendirilerek, esin çalışmasındaki bulgularla kıyaslanmıştır. 20 yıldaki değişimi görebilmeye yardımcı en çarpıcı bulgulardan birisi ise her iki araştırmada da kullanılan Schwartz'ın(1992) değer yönelimleri ölçeği üzerinden bu çalışmada ayrışan faktör gruplarından bireycive maddeci değerler ile manevi değerler arasındaki olumlu yöndeki korelasyon ilişkisidir. Bu durumda gençlik bir taraftan dünyevi sayılabilecek değerleri, imajı ve hırslı olmayı önemserken diğer taraftan manevi ve dini değer eğilimlidir. Oysa 20 yıl önce bu durum tam tersi olarak, olumsuz yönlü korelasyon ilişkisi ile anlamlılık kazanmıştı. Diğer bulguları ile birlikte üniversite gençliğinin değerleri anlamlandırılmaya çalışılırken bu çalışma, tekrar çalışmaların özellikle sosyolojik değişim ve dönüşümü görebilmeye yardımcı önemli yönlerinin olduğunu hatırlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal değerler, Üniversite gençliğinin değerleri, Değişen gençliğin sosyolojisi.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 28/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 30/06/2019

The Values of University Youth: What Has Changed After Years?

*

Abstract

This study is basically about the values of university youth. Along with the rapid sociological changes, it is obvious that the youth is one of the fore-coming social layers which has been affected by the developments being lived with in all components of the society especially following the years of the 2000's. Therefore, the question "What direction do the affairs of the youth evolve?" is a big concern both among the individual sand the society groups; especially this question is an important issue that keep busy some leading social actors of the society such as politicians, educational institutions, religious organization sand the family members. At this point, there is an obvious need for critical thinking and scientific studies which will support basic perceptions and observations. This research study is inspired by the study named "The Values of University Youth" which was implemented by Topçuoğlu in 1999. After 20 years, in this study, which aims to understand today's university youth's attitude level towards values in relation with different variables, the assessment instruments were taken from the cited research study so as to ensure reliable comparison and reach correct conclusion. The data, which is derivedfrom 927 participants who are studying at public corprivate universities, is used to make deduction. The 7 factor groups that have been reached at the end of the analysis and the other variables were evaluated and compared to the findings that was gathered in former study. One of the most striking findings which helped to see the change safter 20 years is that byusing Schwart's Human Value Questionnaire(1992) the positive correlative relation between distinctive individüalist group sandspiritual groups is identified. In an other word, theyouthgiveimportancetothematerialvalueslikeimageorbeingambitious on one side while they have a religious tendency on the other side. However, this was just opposite 20 years ago with a negative and opposite correlative relation. Along with other findings, this research study reminds that replicated studies can be particularly effective in highlight in gthesociological changes and transformation while it was trying to understand the values of university youth.

Keywords: *SocialValues, The Values of UniversityYouth, The Sociology of Changing Youth*

Giriş

Değerler toplumsal ilişkileri belirleyen ve onları yeniden inşa ederek sosyokültürel dünyamızı anlamlandırmaya yarayan önemli sosyolojik olgulardan birisidir. Genel olarak sosyal bilimlerin, özelde ise sosyolojinin pozitivizmin etkisiyle değerler konusu ile ilgili tartışmalara yaklaşımı; kavramın anlam, algı ve tutum gibi objektif olarak açıklanamayacağı düşünülen yönlerine atfen, nesnel bilimsel süreçlere tabi tutulamayacağı bakış açısıyla şekillenmekteydi. Diğer bir tartışma alanı ise toplumsal olguları araştırmada metodolojik bir tavır olarak "araştırmacı ve değer" ilişkisi üzerineydi. Klasik düşünürlerin yaptığı çeşitli tartışmalarla; özellikle 60'lı yıllar ve sonraki süreçte, bilimsel bilgiye ve onun kaynaklarına dair görüşlerin farklılaşması ve çeşitlilik kazanmasıyla değer konusu sosyolojide önemli bir akademik ilgi alanı haline gelmiştir. Günümüzde değerler konusunda yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Son elli yıllık süreçte, değerler alanında çalışmaların bu denli artış göstermesi şüphesiz toplumsal değişim ile yakından ilgilidir. Teknolojik gelişmelerle refah seviyesinin artması, aynı zamanda modernleşme süreci ile gündelik hayatımızın ve ilişkilerimizin yeniden şekil kazanması, değer konusunu önemli bir tartışma alanı haline getirmiştir. Öyle ki, ilgili literatür değerlendirdiğinde; özellikle gençlik kategorisinin değer algısı üzerine farklı akademik alanlarda yapılmış birçok çalışma göze çarpmaktadır. Diğer yandan, toplumsal ilişkilerin ideal ya da beklenilen şekliyle kurulabilmesinde önemli görülen, ancak giderek yozlaştığı düşünülen bazı değerleri eğitim yolu ile yeni nesillere aktarabilme gibi sosyal bir işlevi de önemseyerek, değerler eğitimi konusunda önemli bir literatürün bulunduğu görülmektedir.[1]Değer konusunda Türkiye ölçekli yapılmış çalışmalar bile başlı başına araştırma konusu olabilecek nitelik ve niceliktedir. Türkiye'de yapılan çalışmaların 2000li yıllar sonrasından günümüze gösterdiği artış ivmesi, değerlerin gençlikteki karşılığına ilişkin kaygı ve beklenti düzeylerini çıkarsayabileceğimiz bulgulara sahiptir. Fakat değişimin parametrelerini görebilmek adına, bilimsel çalışmalar üzerine analitik kıyaslamalar yapılması; bunu gerçekleştirirken de tarihselliğin

[1] Örneğin yaygın kullanılan akademik arama motorunda "değerler" kelimesini içeren başlığa sahip tüm zamanlarda yayımlanmış yayınların sayısı ortalama 2300 civarıdır, bu çalışmaların neredeyse 2000'i 2000-2019 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

gözetilmesi özellikle değer konusunun analiz çerçevesini genişletebilmek adına önemlidir. Sosyolojik açıdan değerlerin değişmesi şüphesiz kaçınılmazdır. Bu değişimin hızı, niteliği, etkileşim alanları ve gerçekleşme biçimi gibi bir takım özelliklerin analitik bir çerçevede ele alınması, gerçekte sosyolojik sonuçlar üzerine konuşabilmeyi mümkün hale getirir. Bu çalışmada 2000'li yılların hemen öncesinde yapılmış bir çalışmanın ölçme araçları, benzer araştırma kurgusu gözetilerek tekrarlanmıştır. Farklı zaman dilimlerinde elde edilen araştırma bulgularının analitik olarak karşılaştırılmasının yanı sıra yorum zeminini güçlendirebilmek adına, özellikle gençlik kategorisinde gözlemlediğimiz değişimin merkezi boyutları olarak; kurulan sosyal ilişkinin aktörleri, bu ilişkinin sıklığı ve sosyal medyanın kullanım düzeyleri ile değerler arasındaki ilişki çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada değişen eğitim sistemi ile beraber neredeyse fenomene dönüşen "üniversite sınavına hazırlanma süreci" de "*gençliğin değerleri bu durumdan nasıl etkilenir?*" sorusu ile göz önünde tutulmuştur. Bu bağlamda, sınava hazırlanma sürecinde; değerlerin yeniden inşa edildiği ve toplumsalın süzgecinden geçerek içselleştirildiği temel etkileşim yapıları olarak aile, akraba, arkadaşlarla ilişkileri ve sosyalleşme düzeyleri, önemsedikleri değerler çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Değer Kavramı ve Sosyolojik Değeri[2]

Gündelik ilişkilerimizde algılama tarzımıza etki eden, tutum ve davranışlarımıza yön veren, bu çerçevede sosyal etkileşimin normatif yapısını inşa ederek bir takım kurallarla organize edilmesini sağlayan değerler; sosyolojinin önemli konularından birisidir. Ancak burada "değer"e atfedilen önem sosyolojik düşünme geleneğinin her döneminde aynı olmamış, değerler konusu pozitivist bakış açısının etkisi ile sosyolojik araştırma alanının dışında tutulmak istenmişti. Metodolojik yaklaşımlar bir yana, aslında sosyolojinin bir bilim olarak kurgulanış bağlamı, değer dönüşümü ile çok yandan ilgiliydi. Ayrıca sosyolojinin merkezinde olan

[2] *Bu başlık altında, çalışmanın merkezi tartışma alanını ve özünü unutturmayacak kadar sosyoloji ve değer ilişkisini ele almak istedik. Konu ile ilgili kapsamlı bir tartışma, bu çalışmanın asıl ilgisi dışında olduğu için sosyoloji ve değer konusunda öne çıkan düşünürlerin fikirlerine kısaca yer verildi.*

toplumsal düzen ve toplumsal eyleme ilişkin tartışmalarda "toplumsal değerler" merkezi rol oynamaktaydı. Burada kurucu isimler hatırlandığında; öncelikle Comte'un düşüncesinde değerlere biçilen rol "toplumsal düzenin sağlanması veona rehberlik edilmesi"ndeahlaki düzlemde ele alınmıştır. Düzenin devamlılığı, içerisinde bağlanmanın, aktarımın geliştiği, insanlığa duyulan sevginin temellerinin atıldığı aile gibi temel kurumlar ise bunun taşıyıcısıdır. Durkheim ise neredeyse sosyolojinin kendisini, modernleşme ile birlikte değişen toplumsal yapının sorunlarına çare arayan dolayısıyla da değer dönüşümünü ve bunun sorunlarını konu eden bir bilim dalı olarak kurgulamıştır. Ahlaki değerler ise, dönemin atmosferi doğrultusunda Durkheim'in teorik kurgusunda merkezi önem taşır.Toplumsala olan vurguyla; örneğin dayanışma değerinin topluluk için faydalı yönlerine değinmektedir. Bir bilim olarak sosyolojinin doğuş bağlamı ve coğrafyası düşünüldüğünde, aydınlanma ile beraber 19. Yüzyıla kadar gelinen süreçte, toplumsal sorunların sebebi olarak görülen ahlaki çatışmalar dolayısıyla konu ettikleri ahlaki değerler, dönemin düşünürleri için önemli bir referans olmuş gözükmektedir. Bu dönemde ahlaki değerler, düzeni sağlaması ya da toplumu kurtuluşa erdirmesi için geri çağırılmıştır (Bkz. Splates, 1983; Özensel, 2003; Pickering, 2009; Birekul ve Alkın, 2015, Aksan, 2016; Ersoy, 2018).

Değerler ve sosyoloji ilişkisinde adı önemle anılması gereken düşünür ise MaxWeber'dir. Metodolojik yaklaşım konusunda her ne kadar araştırmacılara "değerlerden bağımsız" bir sosyolojinin icrasını önerse de, değer toplumsal olgulara bakış açısını şekillendiren önemli bir kaynaktır. Konuyla ilgili bilinen en önemli örnek, Weber'in (1999) dinsel eğilimlerin ekonomik davranışa etkisini konu ettiği çalışması çerçevesinde; dini değerler ve iktisadi değerler ilişkisidir. Diğer yandan,toplumsal eylemi anlama ve açıklama çabasında, aktörün eyleme atfettiği anlamın toplumsal bağlamla çakıştığı her nokta aslında sosyolojinin değer ile ilişkisini de açık etmektedir. Onun düşüncesinde toplumsal eylem, aktörün hem kendisinin öznel bir anlam katarak; aynı zamanda diğerlerinin davranışlarını da dikkate alarak yönelttiğimiz eylemdir (Weber, 2012). Böylelikle değer hem davranışı belirleyen hem de davranışı karşılıklı ilişkiler çerçevesinde şekillendiren bir olgu olmaktadır.

Farklı bir tartışma ise en önemli klasiklerden Karl Marx tarafından yapılmıştır. Çoğu sosyolog, toplumsal araştırmaların değerlerden ayrışa-

rak yapılabilirliğine dikkati çekerken Marx; diyalektik çözümleme içerisinde toplumsal değerlerin olgulardan ayrılamayacağını, kaldı ki böyle bir talebin de arzu edilir bir şey olmaması gerektiğin düşünmektedir. Değerleri toplumsal dünyanın araştırılması dışında tutmak olanaksızdır, bunu istemek de yersizdir. Çünkü değeri saf dışı bırakmak demek, insanların karşılaştıkları sorunlarında onlara cevap veremeyen, yardım etmeyen, *tutkusuz*, insanca olmayan bir sosyoloji üretecektir(Ritzer, 2011, s.46.).Burada toplumsal olguların değerlerden bağımsız olmadığı vurgusu, sosyolojinin doğası gereği değerleri kendisinden ayıramayacağının ifadesidir.

Simmel (2014) ise toplum bilimsel araştırmada araştırıcının kendi değerleri konusunda takınacağı tutum tartışmalarının ötesinde, toplumsal ilişkilerde değerin yerine odaklanarak, bunun sosyolojik temeli için önemli bir altyapı sunmuştur. Simmel (2014, s.23, 24); değerler ve gerçeklik arasında doğrudan ilişki kurarak, onları *kavramlarımızın kendileri aracılığı ile dünya imajları haline geldiği karşılıklı bağımsız kategoriler* olarak değerlendirmektedir. Nesnelerin, düşüncelerin ve olayların değeri asla onların doğal varoluşlarından ve içeriklerinden çıkartılamaz. Bunların değere göre dizilişleri, doğal düzenlenişlerinden büyük ölçüde ayrılır. Ancak yanlış bir yorumdan; değere ilişkin kavramların doğal süreçten tamamen ayrı oluştuğu fikrinden kaçınılmalıdır. Mekanik bir nedensel sistem olarak, doğa için değer kavramlarının anlamı yok iken değerleri bilincimizin bir parçası haline getiren psişik tecrübeler gerçekte doğal dünyaya aittir. Dolayısıyla değerler dünya görüşünün kapsayıcı bir formu ve kategorisi olarak varlığa anlam katan, onları belirli kategoriler şeklinde anlamamızı sağlayan olgulardır. Diğer taraftan Parsons'un sosyolojik yaklaşımında değer meşru ve bağlayıcı olarak kabul edilen *seçilmiş eylemlerimizin sonuçları ile anlam ölçütleri olarak sosyal düzenin ona bağlı olduğu* bir çerçeve çizmektedir. Bu açıdan bireysel ve sosyal sistemlerin başarısı ile sosyalizasyon süreci yoluyla içselleştirilen değerlerbir biriyle bağlantılıdır (Abercrombie, Hill ve Turner, 1984, s.227).

Thomas ve Znanieckinin(1918) "Avrupa ve Amerika'da Polonyalı Köylü" isimli çalışması, değerlerin sosyolojik araştırma konusu olabilmesinin önünü açan neredeyse en önemli çalışmadır. O yıllarda "tutum", naturalistik yaklaşımın etkisi ile öncelikle içgüdü doğumla gelen biyolojik bir özellik olarak ele alınmaktaydı. Thomas ve Znaniecki'inin

buradaki çabası takdire değerdir. Araştırmacılar öncelikle tutum kavramını biyolojiden ayırarak onun sosyolojik yönlerini açığa çıkarmaya çalışmışlardır. Ancak bunun pozitif bir teori olarak inşa edilmesi, sosyal yapı kavramı üzerinden ele alınması ile mümkündü. Bu noktada ise-Durkheim'ın kollektif bilinç yaklaşımı etkili olmuştu. Böylelikle değerler, sosyal yapı ve kültürün her ikisinin de kendisini içerdiği anlamlı unsurlar olarak kullanıma sunuldu (Wiley, 1986, s.29,30). Thomas ve Znaniecki; bir değeri, "bazı sosyal grupların üyelerinde bulunan ampirik bir içeriğe sahip herhangi bir referans noktası ve eylemin amacına ilişkin bir anlam" şeklinde tanımlamaktaydı. Dolayısıyla, bir gıda maddesi, bir enstrüman, bir madeni para, bir şiir parçası, bir üniversite, bir efsane, bilimsel bir teori" bir toplumsal değer olabilirdi (akt. Karslı, 2016, s.1605).

Peki "değer" dediğimiz şey tam olarak neyi ifade etmektedir? Kavramın sözlük anlamına bakıldığında Türk Dil kurumunun tanımlaması şu şekildedir: "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet". İkinci düzey karşılığı ise; bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha" şeklindedir. Burada varlıklara anlam verebilmemizi sağlayan soyut ölçüt olma ve aynı zamanda öneme atfen ölçülebilen bir karşılığa sahip olma anlamlarının belirginleştiği görülmektedir. Sosyolojik tanımlarda ise değerlerin; açık veya örtük biçimde, bireyin kendine özgü ya da grubun bir karakteristiği olarak; arzu edilir, seçilmiş eylemin biçimi, anlamı ve sonuçları ile anlam kazanan (Kluckhohn, 1951, s.395, Abercrombie, Hill ve Turner, 1984, s.227,) toplumsal bir veri tipi şeklinde; güçlü, yarı kalıcı, birleştirici ve bazen belirsiz eğilimleri yansıttığı ifade edilmektedir. Ancak değerler,sosyal eylemi somutlaştıran önemli bir motivasyon olarak sadece "arzu edilen şeyleri" yansıtmamakta, aynı zamanda bireysel bedeli olan ve anlık çıkarlara rağmen sürüp giden sosyal bir bağlama atıfta bulunmaktadır(vonScheve, 176, s.2015). Bireylerin toplumsal ve siyasal uzlaşısını şekillendirerek ortaklaşa paylaşılan bir alan sunan değerler konusunda belirli bir tutarlılık ve homojenlik de gerekli kabul edilmektedir. Özellikle toplumsal düzenin korunabilmesi ve sürdürülebilmesinde, uzlaşma kuramcılarının "bu ortaklaşa paylaşılan alanı inşa eden ortak değerlerin önemi"ne vurgu yaptığı görülür (Marshall, 1999, s.134). Bu çerçevede değerler; içinde bulunduğumuz grup için de güçlü biçimde hissedilen ve

duygusal sorumluluk hissi uyandıran yargı ölçütleri olarak amaçlarımız ve eylemlerimizde varlık gösteren, davranışlarımızın genelleşmiş ilkelerini anlatır (Theodorson-Theodorson 1969, s.455). Değerleri tanımlayan bu yönler aynı zamanda kavramın sosyolojik değerini de gösterir. Böylelikle toplumsal ilişkilerde merkezi öneme sahip olan değer konusu, sosyolojik anlama ve açıklama pratiğinin en önemi anahtar kavramlarından birisidir.

Değer Çalışmaları: Öncü ve Güncel Eğilimler

Değerlerin toplumsal ilişkilerdeki anlamı, yeri, önemi ve işlevine dair teorik tartışmaları içeren, aynı zamanda "araştırmacının değer yargıları" konusunda fikir sunan ana eksen çalışmalardan günümüze, özellikle toplumsal değerler konusunda alan bulgusu içeren birçok çalışma bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde, süreç içerisinde farklı değer grupları çerçevesinde değişik toplumsal kategoriler ve değişkenlerle analiz edilerek, öncü çalışmalardan bu yana gelişen geniş değerler literatüründe sıkça adı geçen temel çalışmalar; Kluckhohn (1951), Allport, Vernon ve Lizdey(1960), Rokeach (1968, 1973), Inglehart (1976; 1977; 1982; 1997), Schwartz ve Bilsky (1987; 1990), Schwartz (1992)'ın çalışmalarıdır.

1918 yılında Znaniecki ve Thomas'ın sosyal bilimlere kazandırdığı değerler konusunun tespitine yönelik ilk test, Spranger (1928) tarafından gerçekleştirilmiştir. Spranger(1928) şahsiyet yapılarını analiz ederek, insanların buna göre altı değer kategorisinden birisine girebileceği belirtmiştir. Onu izleyerek bu çalışmayı daha geniş çerçevede ele alan (Ersoy, 2018, s.362) Allport, Vernon ve Lizdey(1960) altı temel kategoride *siyasi, sosyal, ekonomik, dini, estetik ve bilimsel* olarak değerleri sınıflamışlardır. Bahsedilen boyutlar, bireylerin değersel varlık alanını ifade etmektedir. Araştırmacıların bu boyutları ölçeğe dönüştürdükleri çalışmaları, değerlerin ölçülmesi konusunda önemli bir başvuru kaynağıdır. Rokeach (1973) ise tutum ve değer ayrımında, amaç ve araç olma bakımından sınıflama ile değerlerin bireysel ve sosyal boyutlarını vurgulamıştır. 80'li yıllar sonrasında yapılan araştırmalar ise değer kategorizasyonunu daha sistemli ve analitik biçimde genişleterek uluslararası düzeyde gerçekleştirilmiş çalışmalardır (Topçuoğlu1999, s.18). Inglehart

(1982, 1997) ve Schwartz'ın(ve Bilsky 1990, 1992, 2001) çalışmaları buna örnek verilebilir.

Inglehart (1997) 43 farklı ülkenin verisi üzerinden gerçekleştirdiği çalışmasında kültürün bağlayıcı yönünden hareketle, değerlerin ekonomik ve teknolojik gelişmelerle etkileşimine, dolayısıyla modern ve postmodern farklılaşmaya dikkati çekmektedir. Schwartz(1992) ise kültürlerarası farklılıklar çerçevesinde oluşturulan 10 farklı değer kategorisini test ettikleri çalışmasında, daha geniş bir bağlam içerisinde temel değerleri ölçmeye çalışmıştır. Burada *bireylerin değer önceliklerinin sosyal deneyimlerinden nasıl etkilendiği; ortak sosyal konumlar sebebiyle oluşan (ör. yaş, cinsiyet, meslek gibi) ortak deneyimlerin ve (travma, ebeveynlerle ilişkiler, göç gibi) benzersiz deneyimlerin değer önceliklerini nasıl etkilediği ve siyaset, ideolojinin ve dinin değer öncelikleri ile ilişkisi gibi geniş çerçevede etkileşim yapıları* değerlendirilmiştir. Schwartz, sonrasında farklı bir araştırmacı grubuyla gerçekleştirdiği çalışmasında (Schwartz vd., 2011) ise İtalya, Güney Afrika ve Uganda gibi bazı bölgelerde ortaya çıkan ölçme sıkıntıları sebebiyle Schwartz Değerler Ölçeğinde bir takım değişikliklerle (örneğin ölçme derecelerini 7 den 6 dereceye düşürülmesi, bazı değer ifadelerinin açıklayıcı belirtilmesi gibi) güçlendirilmiş bir değerler ölçeği oluşturmuşlardır. Ancak aynı çalışmaya göre; değerlerin ölçülmesinde Schwartz Değerler Ölçeğinin halen güçlü açıklama kapasitesine sahip olduğu belirtilmiştir.

Değer konusu öncelikle klasik sosyolojinin tartışma konularında gündeme gelmiş, değerlerin ölçülmesi, değer ifadelerinin ve bunu çerçeveleyen değer gruplarının belirlenmesi ise 1950'li yıllardan sonra çoğunlukla psikolog ve sosyal psikologların katkısıyla gerçekleşmiş görünmektedir. Türkiye'de ise; Hilmi Ziya Ülken'in (1965, 1966) değer konusu ile ilgili gerçekleştirdiği teorik tartışmaların yanı sıra; 1972 yılında Kağıtçıbaşı'nın İzmir Lise Gençliği üzerine yaptığı araştırması, Erol Güngör'ün 1993 tarihli ahlaki değerleri ölçen saha araştırmasını içeren *Değerler Psikolojisi* isimli çalışması, Gökçe'nin(1994) *Türk Gençliğinin Sosyal ve Ahlaki Değerleri* isimli çalışması, Abdullah Topçuoğlu'nun 1999 yılında Konya ve Ankara'da gerçekleştirdiği *Üniversite Gençliğinin Değerleri* isimli çalışmayla birlikte Ergüder, Esmer ve Kalaycıoğlu'nun 1991'de TÜSİAD'ın desteklediği *Türk Toplumunun Değerleri* isimli çalışması değer konusu ile ilgili yapılmış öncü çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Ampirik ilk

çalışmaların yapıldığı 70'li yıllardan günümüze, değerler alanında oldukça zengin bir literatür oluşmuştur. Psikoloji, sosyoloji, antropoloji alanlarının yansıra eğitim bilimleri ve ilahiyat alanındaki çalışmalar[3] özellikle değerler eğitimi tartışmaları ile ivme kazanarak ilgili literatürü geliştirmiştir. Bu çalışmanın asıl ilgi odağı olarak gençlik, üniversite gençliği ve değerler ilişkisi konusunda yapılan bazı güncel çalışmalara ve bulgularına kısaca aşağıda değinilmiştir.

Araştırma Deseni ve Yöntem

Değerler konusunun ölçülmesinde gençlik önemli bir kategoridir. Bunun temel sebebi ise genel olarak teknolojik ve küresel gelişmelerle ifade bulan geç modernliğin[4] sebep olduğu hızlı değişim ve dönüşümün, ergenlik ve yetişkinlik arasında geçişte, kimlik karmaşasının ve bunalımının yaşandığı duygusal olarak yoğun ve çalkantılı bir dönem olan gençlik dönemini daha kırılgan hale getirmesidir. Üniversite gençliği ise genellikle 18 ve 24 yaş aralığında; aldıkları eğitim ile siyasal, sosyal, kültürel, teknik birçok alanda toplumun geleceğinin inşasını sağlayacak olmasına umut bağlanmış akademik bilgi ve donanıma sahip kitledir. Gençlik kategorisinde konu ile ilgili yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır. Örneğin Helve tarafından 2015 yılında yayınlanmış bir çalışmada Finlandiya'da,vatandaşlık tipleri ve değerler arasında ilişki kurularak gençliğin değerlerini konu edinmiştir. Sosyolojik bir araştırmada değerin etkileşim alanlarını görebilmek adına önemli veriler sunan bu çalışmada, 1989 yılından 2011'e bazı dönemlerde yapılmış çalışmalar 4 faza ayrılarak incelenmiştir. Kısaca *bireyciler, fütüristler, gelenekçiler, çevreciler, kinikler, neoliberaller, küreselleşmeciler, ulusalcılar* gibi birçok farklı kategori oluşturularak bu kategorilerin sosyal sermaye, kimlik, vatandaşlık, gençlik politikaları gibi farklı alanlarla ilişkileri analiz edilmiştir. Buradaki temel bulgu, Finli gençlikte ekonomik durgunluğa rağmen post materya-

[3]Konu ile ilgili literatür incelemesi için bkz. İsmail Akyüz, Türkiye'de Gençlik, Din ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem Ve İçerik Analizi. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVII(30), 1-20.

[4]Giddens'ın, küresel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle modern dünyada artan riskleri ifade etmek ve yeni toplumsal durumu postmodern olarak adlandırmaya tercih ettiği kavram ve teorik arka planı için bkz. Giddens, A. (1998). Modernliğin sonuçları. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

list değerlerin azalma eğilimi göstermesi olmuştur. Farklı bir güncel çalışmada ise gençlik, sosyal değişim, çeşitlilik ve kimlik konuları değerler çerçevesinde ele alınmıştır (Thomson ve Holland, 2004). Görüşme, odak grup ve alan araştırması verilerinden hareketle "gençliğin değerleri" sistemleştirilmeye çalışılmış, *cinsel değerler, yaşam değerleri, çevresel değerler, kişisel ilgi değerleri, güven ve bireylerarası değerler* gibi farklı alt boyutlar; *yaş, etnisite, cinsiyet, yer* gibi farklı bağımsız değişkenlerle değerlendirilmiştir. Çalışmada genç bireylerin *olgunluk, otonomluk ve sosyalleşme* gibi içeriklere sahip *bireyselleştirilmiş yetişkinlik modeli* ve *başkalarına karşı bakım yükümlülükleri* gibi konuları içeren *sosyalleştirilmiş yetişkinlik modeli* arasında gerilim yaşadığı bulgulanmıştır.

Ülkemizde 2009 yılında yayınlanan Coşkun ve Yıldırım'ın üniversite gençliğinin değerlerini, bazı değişkenler açısından inceledikleri araştırmada adalet-saygı ve yardımseverlik' 'maddi dürüstlük' ve 'doğru sözlülük' gibi ölçek alt boyutları değerlendirilmiştir. Çalışmaya göre kadın üniversite öğrencilerinin değer puanları erkeklere göre daha yüksek düzeyde bulunmuş, fakülteler arası farklılaşmalar olduğu tespit edilmiştir. Öngen ve Aytaç'ın çalışması ise (2013) üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisine odaklanmaktadır. Çalışmada Allport, Vernon ve Lindzeyn'in (1960) belirlemiş olduğu altı değer boyutuna Güngör'ün (1998) ahlaki değer boyutunu da ekleyerek geliştirdikleri ölçek kullanılmıştır. *Evlilik cinsiyet rolü* ve *eşitlikçi cinsiyet rolü* ile yaşam değerleri arasında anlamlı ve olumlu yönde korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir. Kıran'ın 2016'da yayınladığı araştırmasında ise; üniversite öğrencileri arasında davranışlara yön verme bakımından en fazla önemin *özaşkınlık* değerlerine verildiği, sonrasında da *muhafazacı* değerlerin önemsendiği tespit edilmiştir. Gençler arasında en az önem verilen değer tipinin ise *yeniliğe açıklık* değer tipi olduğu saptanmıştır (Kıran, 2016).

Üniversite gençliği ve değerler çerçevesinde yapılan başka bir çalışma ise üniversite öğrencilerinin *öz-anlayışları* ile değer tercihlerini incelenmesi konuludur. Dilmaç ve diğerleri (2009), Schwartz'ın değerler ölçeğini kullanarak bazı sonuçlara ulaşmıştır. *Hazcılık* alt boyutunda kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu fark erkek öğrencilerin lehinedir. Çalışmada *öz denetim, yardımseverlik, uyum, güvenlik* alt boyutları ortalamaları da kız öğrencilerin lehine bir

durum göstermiştir. Farklı bir çalışma ise dindarlık ile değerler ilişkisini konu etmiştir. Mehmedoğlu'nun (2006) gerçekleştirdiği araştırmanın bulguları, ilâhiyat fakültesi öğrencilerinin, *iyilikseverlik, güvenlik ve uyma değerlerine yüksek; hazcılık ve uyarılım* değerlerine ise daha düşük önem verdiğini göstermiştir. Dindarlık ise *gelenek, iyilikseverlik, uyma, başarı, evrenselcilik* ve *güvenlik* değerleriyle anlamlı pozitif; *hazcılık* değeriyle ise anlamlı negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Dindarlık ve değerler ilişkisinde Özcan ve Erol'un (2017) çalışmasının bulgularına göre öğrencilerin değer yönelimleri genel olarak *toplum merkezli değerler* yönünde olurken, *birey merkezli değerlere* ise daha az önem atfedildiği görülmektedir. "Dinin etkisini hissetme" ve değerler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise *muhafazakârlık* değerleriyle pozitif, *yeniliğe açıklık* değerleriyle ise negatif yönde anlamlı ilişkilerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Değerler ve üniversite gençliği konulu ulaşılabilen en güncel çalışma ise Ulu'nun (2018) *psikolojik iyi oluş* ile değerler arasında ilişkiye odaklandığı araştırmasıdır. Farklı üniversite örneklemi ile gerçekleştirilen araştırmanın bulgularına göre; değer yönelimlerinde *özyönelim, uyarılma, hazcılık, güvenlik, uyma, iyilikseverlik ve evrenselcilik*te kadınların; *güç*te ise erkeklerin ortalama puanlarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu; *psikolojik iyi oluş* toplam puanı ile *özyönelim, uyarılma, hazcılık, başarı, güvenlik, uyma, geleneksellik, iyilikseverlik* ve *evrenselcilik* arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde; uluslararası literatürde gençlik ve değer ilişkisindeki güncel çalışmalar genellikle sosyal değişme, sosyal sermaye, vatandaşlık, demokratik tutumlar ve kimlik ile değerler ilişkisi kurarken ülkemizde, toplumsal cinsiyet konusu ve dindarlık gibi psikolojik tutumlarla ilişkilendirilen çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Bilindiği üzere 20 yılda birçok farklı toplumsal alanda değişmeler yaşanmıştır. Bu durumun gençliğin değerlerine yansıması şüphesiz teorik ve sahaya dayalı sosyolojik yorumlarla da desteklenebilir. Bu çalışma ise aslında Topçuoğlu'nun 1999'da yayımladığı; üniversite gençliğinin değerlerini kurumların önemi ile karşılaştıran araştırması ile neredeyse benzer ölçme araçları kullanılarak 2018 yılında gerçekleştirilen araştırma bulgularını kıyaslamayı amaçlamaktadır. Ayrıca çalışmada üniversite sınavına hazırlanma süreci önemli bir parametre olarak düşünülmüş, bazı sorularla "bu sürecin değerlerin içselleştirilmesine etkisi olabilir mi"

sorunsalı üzerinden veriler anlaşılmaya çalışılmıştır. Önceki çalışma ile değer alt boyutları, genel olarak büyük ölçüde örtüşse de her iki çalışma için farklı ayrışmalar üzerinden yorum yapılmasına karar verilmiş, kıyaslanacak temel bulgu ise ikinci seviye faktör alt boyutlarının korelasyon ilişkileri olmuştur. Bunların yanı sıra cinsiyet, bölüm, anne eğitim ve baba eğitim düzeyinin değer yönelimleri ile ilişkileri değerlendirilerek genel bulgular üzerinden kıyaslamalar yapılmıştır.

Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın evreni Konya'dır. Önceki çalışmada görüşülen kişiler Selçuk Üniversitesi ile ODTÜ'den seçilmişti (Topçuoğlu, 1999). Bu çalışmada ise 20 yıl sonrasında Selçuk Üniversitesinin daha yoğun ve heterojen bir gençlik profiline sahip olduğu gözlem verisi göz ününde tutularak farklı bir şehirdeki üniversite ile kıyaslama yapılmamıştır. Ancak çalışmanın merkezi "değerler" olduğu için "devlet- vakıf üniversitesi öğrencileri arasında değer yönelimlerinde belirgin bir farklılaşma var mıdır?" sorusu önemsenmiş, örneklem biri devlet biri özel olmak üzere 2 farklı üniversiteden seçilmiştir. Saha araştırması 2017-2018 akademik takvimin bahar yarıyılında gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler seçilirken cinsiyet ve sınıf kotaları göz önünde bulundurularak kotaların kendi içlerinde hemen hemen eşit sayılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Vakıf üniversitesi ile tam örtüşme olmadığı için fakülte üzerinden kotalı bir seçim yapılamamıştır. Devlet üniversitesinde mühendislik, hukuk, mimarlık, iletişim, iktisadi ve idari bilimler gibi alanlardan seçilmiş, vakıf üniversitesinden ise bazı durumlarda fakülte bazında olamasa da, bölümlerin örtüşmesi önemsenmiştir. Bu doğrultuda örneklem 927 kişi olarak belirlenmiş, 653 Selçuk, 274 Karatay Üniversitesi öğrencisinin verdiği cevaplardan elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada demografik sorular ve üniversite hazırlanma sürecinde ders çalışma süreleri ve sosyal ilişki düzeylerini ölçmeye yarayan sorular, 6 ve 10 dereceli dini inanç düzeyi ve dindarlık ölçekleri kullanılmıştır. Kullanılan ölçekler ise Topçuoğlu'nun (1999) araştırmasında kullandığı;

kurumların değeri ölçeği ile Rokeach (1973) ile başlayan ve Schwartz tarafından sürdürülen sistemli araştırmalar dizisinden "*Değerlerin İçerikleri ve Yapısındaki Evrensellikler"* isimli çalışmasında geçen değer ifadeleridir. Değerler listesinde her bir değerin ne derece önemli olduğunu, dolayısıyla da benimsendiğini anlamak için "önemli" ve "önemsiz" ikili kutupta, tek boyutlu 7'li anlam ayrıştırımı ölçeği kullanılmıştır(Bkz. Osgood, Suci ve Tannenbaum, 1957). Kurumların değeri ise beşli Likert tipi ölçek kullanılarak ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 1. Schwartz Değerler Ölçeği ve Kurumların Değeri Ölçeğine Ait Güvenilirlik Analizi

Ölçek	Cronbach's Alpha	Madde sayısı
DYÖ(1992)	0,945	57
KDÖ(1999)	0,944	46

Değerler Yönelimleri Ölçeği (DYÖ) 57 değer ifadesini içermektedir. Daha önceden farklı çalışmalarda sıkça kullanılan ölçeğin (Topçuoğlu, 1999; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; Çalışkan ve Karademir, 2014) bu çalışmada da analize uygun olup olmadığının tespiti için Güvenilirlik Analizi yapılmıştır. Cronbach Alfa Katsayısına bağlı olarak bu çalışmada kullanılan değerler ölçeğinin güvenilirlik katsayısı α:0,945 olarak yüksek derecede güvenilirdir. Kullanılan diğer bir ölçek ise Kurumların Değeri Ölçeği'dir (KDÖ) (Topçuoğlu, 1999). Analize göre bu ölçek de yüksek derecede güvenilirdir. 46 kurum ifadesinden oluşan ölçeğin güvenilirlik katsayısı α: 0,944'tür.

Demografik Veriler

Araştırmaya katılan toplam 927 kişinin demografik verileri Tablo 2'de gösterilmektedir. Buna göre araştırmanın örneklem seçiminde önemsediği kriter olarak eşite yakın sayılarda cinsiyet ve sınıf dağılımı görülmektedir. Katılımcılar en çok hukuk fakültesi öğrencisidir. Bu sayının yüksek olması, devlet ve vakıf üniversitesinde bu bölümün örtüşmesi ile ilgilidir. Geri kalanlar oransal dağılımda sırasıyla;İİBF- İşletme ve Yönetim, Mühendislik, Mimarlık ve Güzel Sanatlar, İletişim, Tıp ve Diş Hekimliği, Edebiyat ve Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültelerindendir. Mezun

olunan okul çok büyük oranda Anadolu Liseleridir. Anadolu liselerinin geçtiğimiz birkaç yıl içinde çok daha yaygın hale gelmesi, bu oranı açıklamaktadır. Katılımcıların çok büyük bir kısmı, hayatlarının en uzun kısmını şehir ve büyük şehirlerde geçirmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın üniversite gençliği, genel olarak kent karakterlidir.

Tablo 2. Demografik değişkenler

		Frekans	**Yüzde**
Üniversite	Devlet	653	70,4
	Vakıf	274	29,6
Cinsiyet	Kadın	488	52,6
	Erkek	439	47,4
Sınıf	Birinci sınıf	250	27,0
	İkinci sınıf	202	21,8
	Üçüncü sınıf	242	26,1
	Dördüncü sınıf	233	25,1
Fakülte	İİBF-İşletme ve Yönetim	154	16,6
	Hukuk	203	21.9
	Mimarlık- Güzel Sanatlar	134	14,5
	Mühendislik	152	16,4
	İletişim	120	12,9
	Edebiyat- Sos. ve Beş. Bil.	95	10,2
	Tıp ve Diş Hekimliği	69	7,4
Mezun Olunan Lise	Fen lisesi	54	5.8
	Anadolu Lisesi	471	50,8
	Normal lise	181	19,5
	Meslek Lisesi	101	10,9
	İmam Hatip Lisesi	120	12,9
En uzun süre yaşanılan yerleşim yeri	Köy	60	6,5
	Kasaba	30	3,2
	İlçe	154	16,6
	Şehir	323	34,8
	Büyükşehir	360	38,8
Anne eğitim düzeyi	Okuryazar değil	41	4,4
	Okuryazar	32	3,5
	İlkokul	317	34,2
	Ortaokul	162	17,5
	Lise	238	25,7
	Üniversite	129	13,9
Baba eğitim düzeyi	Okuryazar değil	4	0,4
	Okuryazar	11	1,2
	İlkokul	164	17,7
	Ortaokul	165	17,8
	Lise	284	30,6
	Üniversite	264	28,5
Günlük ortalama internet kullanımı		2-5 saat	454 kişi (%49)

Anneler en çok ilkokul mezunu iken babalarda lise ve üniversite mezunu olma oranı çok daha yüksektir. Önceki çalışma ile kıyaslandığında; ebeveynlerde okuryazarlığın arttığı, fakat anne eğitim düzeyinde yine de ilkokul mezunu olan annelerin oranının yüksek olduğu görülmektedir. Önceki çalışmada üniversite mezunu annelerin oranı çok daha fazladır(Topçuoğlu, 1999). Öncesinde üniversite eğitimi, çoğunlukla eğitim seviyesi yüksek kişiler için daha değerli ve erişilebilir iken 20 yıllık süre zarfında üniversite eğitimini önemli görme eğilimi, eğitimli eğitimsiz her anne baba için (biraz da kurtuluş yolu görülerek) artış göstermiş görünmektedir. Babalar ise en çok lise mezunudur. 20 yıl sonrasında babaların da eğitim düzeyi artmıştır. İnternet kullanımları ise çoğunlukla 2-5 saattir. Bu durum 1-5 saat aralığında %78lere ulaşmaktadır.

Tablo 3. Demografik değişkenlerde ortalama değerler

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Std Sapma
Devlet Üniversitesi					
Yaş	653	18.00	30.00	21,1792	1,78527
Kardeş sayısı	653	0.00	12.00	3,0597	1,71544
Aylık hane gelir	653	100 TL	20000 TL	3572,5881	2239, 4657
Aylık kişisel gelir	622	100 TL	3500TL	767,4502	410,62199
Dindarlık düzeyi	653	1	10	5,55	2,05728
Vakıf Üniversitesi					
Yaş	274	18.00	30.00	21,7007	1,98295
Kardeş sayısı	274	0.00	12.00	2,6533	1,71832
Aylık hane gelir	268	1000 TL	50000 Tl	6351,7537	6209,01666
Aylık kişisel gelir	229	100TL	4000TL	905,2183	654,72010
Dindarlık düzeyi	274	1	10	5.86	1,99634

Tablo 3 değerlendirildiğinde, devlet üniversitesinde okuyanlar genellikle; ortalama 21 yaşlarında, üç kardeşi olan, hane geliri aylık 3500 Tl civarında kişilerdir. Vakıf üniversitesinde okuyanlar ise devletle karşılaştırıldığında, yaş ortalaması daha büyük, kardeş sayısı daha az, gelir bakımından ise daha fazla toplam aylık gelir ortalamasına sahiptir. Her iki üniversite öğrencilerinin dindarlık ortalamaları birbirine yakın düzeydedir. Her iki üniversitenin aylık hane gelirinin maksimum düzeyi birbirinden oldukça farklıdır.

Bulgular

Faktör analizinin kullanılma amacı, bilimsel bir amaç olarak, değişkenlerde karşılıklı ilişkileri doğru bir biçimde özetlemek ve kavramlaştırmaktır. Bunu da faktör analizi, asıl değişkenlerdeki maksimum bilgi miktarını birkaç faktörün içine sıkıştırarak başarır(Topçuoğlu, 1999, s.28). Karşılaştırmaya tabi tutulan ilk çalışma(Topçuoğlu, 1999) verileri incelendiğinde; değer yönelimleri ölçeği faktör yapıları; *dindarlık ve gelenekçilik, sosyal güç ve itibar, özgecilik ve çevrecilik, uyum, maceracılık, maddi yaşam ve zevk, bilgelik ve araştırıcılık* şeklinde ayrışmıştı. Bu çalışmada ilk çalışmanın ayrımlaşan faktör alt boyutları kullanılmamış, tekrar faktör analizi yapılarak, 20 yıl sonra ortaya çıkan yapılaşma farklılıkları değerlendirilmiştir. Kurumların değeri ölçeğinde de aynı yol izlenmiştir. Her iki ölçek, eski ayrışmalarla benzerlikler taşıyan yeni faktör grupları ile analiz edilerek bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Ölçek Yapı Geçerliliği

Faktör analizi yapılırken genel kural 300'den fazla örneklem üzerine gerçekleşmesinin yeterli olacağı yönündedir[5]. Dolayısıyla 927 katılımcı ile gerçekleştirilen bu çalışma faktör analizi için çok iyi bir örneklem sayısına sahiptir. Değer Yönelimleri Ölçeğinde; Scwartz'ın (1992) çalışmasında öngördüğü 10 faktör ayrımı ve Topçuoğlu'nun (1999) çalışmasında öngördüğü 8 faktör ayrımı bu çalışmada öncelikle gözlenmemiş, ilk olarak ölçeğin 12 farklı faktöre ayrımlaştığı görülmüştür. Daha sonrasında bu ayrım Varimax rotasyona tabi tutulmuş, birbirine çok yakın yer ve düzeylerde, düşük faktör yüklemeleri ile ayrışan ifadeler çıkarılmıştır. Bu çalışmada toplamda öz değeri 1.000'den daha büyük olan 7 faktör bulunmuştur(Tablo 4). Bu ifadelerle yapılan analize göre Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 920, df 496 ve Sig. .000 olarak bulunmuştur. 7 faktör toplam varyasyonun %56,651'ini açıklamaktadır. Önceki çalışmada her iki ölçeğe uygulanan ikinci düzey faktör analiziyle oluşturulmuş alt boyutlar ile bu çalışmada faktör analiziyle 3 boyuta yordanan alt boyutlar,

[5] Ayrıntılı bilgi ve referans kaynakları için bkz. Altunsu Sönmez& Aksan, "Üniversite Öğrencilerinin Tolerans Düzeylerinin Farklı Değişkenlerle ilişkisi", S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 41, s. 302-316, 2019.

ifadeler bakımından örtüştüğü için çalışma için kıyaslanabilir bulunmuştur. Bu sebeple bu araştırmanın faktör grupları 2. Seviye faktör analizine tabi tutulmamıştır.

Tablo 4. Değer yönelimleri ölçeği alt boyutları ve faktör yüklemeleri

	1	2	3	4	5	6	7
7.Barış İçinde Bir Dünya	,691						
24.Güzelliklerle Dolu Bir Dünya	,650						
19.Eşitlik	,630						
23.Gerçek Dostluk	,574						
18.Ebeveyn ve Yaşlılara Saygı	,548						
6.Hoşgörülü Olmak	,531						
34.Kendini Kontrol		,772					
33.Kendine Saygı		,758					
32.Kendi Yönünü Belirleyebilmek		,699					
36.Kontrol Gücü		,577					
35.Kibarlık		,476					
15.Dindarlık			,720				
31.Kabullenme(insanın kaderine razı olması)			,705				
29.İtaatkarlık			,697				
37.Manevi Yaşam			,547				
21.Gelenek ve Göreneklere Saygı			,537				
30.İyiliklerin Ödenmesi			,474				
8.Başarılı Olmak				,764			
9.Bilgelik				,711			
10.Başarma hissi				,676			
3.Akıllı Olmak				,634			
49.Sosyal Adalet					,736		
50.Sosyal Düzen (toplumun istikrarlı olması)					,694		
45.Sağlıklı Olmak					,607		
48.Sorumluluk Sahibi Olmak					,551		
46.Sevecen Olmak						,758	
47.Ilımlı Olmak						,739	
39.Neşeli Olmak						,650	
13.Değişik Bir Yaşam							,741
25.Heyecan Verici Bir Yaşam							,655
14.Dış Görünümü Koruyabilmek(İmaj)							,644
26.Hırslı olmak							,463

Değer yönelimleri ölçeğinin faktör maddeleri ve yük değerleri Tablo 4'te gösterilmektedir. Buna göre; "barış içinde bir dünya, güzelliklerle dolu bir dünya, eşitlik, gerçek dostluk, ebeveyn ve yaşlılara saygı, hoş-

görülü olmak" değer ifadelerinin ayrıştığı ilk faktör grubu "*özgeci yönelim*" olarak adlandırılmıştır. Diğer alt boyutlar; ikinci faktör alt boyutu "*bireycilik yönelimi*", üçüncü alt boyut "*dindarlık ve manevi yönelim*", dördüncü alt boyut "*akılcı yönelim*", beşinci alt boyut "*toplumsal yönelim*", altıncı alt boyut "*iyilik hali*", son olarak yedinci alt boyut ise "*uyarıcılık yönelimi*" olarak adlandırılmıştır. Önceki çalışmada(Topçuoğlu,1999, s.57); *özgecilik ve çevrecilik* faktör alt boyutunun benzer ifadelerle ayrıştığı görülmüştür. Bazı ifadeler ise çok daha farklı faktör gruplarında yer almıştır. Örneğin önceki çalışmada(Topçuoğlu, 1999), *hırslı olmak* ifadesi; *sosyal itibar, sosyal güç, otorite ve etkili olmak* gibi sosyal yönü daha fazla ağır basan değer ifadeleriyle ayrışırken bu çalışmada yaşamı ya da yaşam tarzını niteleyen değer alt boyutu içerisinde yer almıştır. İlginç bir değişiklik de *kibarlık* değer ifadesi ile ilgilidir. Önceki çalışmada *hayatın anlamı, sadık olmak, güzelliklerle dolu bir dünya* gibi ifadelerin yer aldığı uyum alt boyutunda ayrışan kibarlık değeri yeni araştırmada; *öz kontrol, kontrol gücü, öz saygı ve yön belirleme* ifadeleri ile gruplaşmıştır. Dolayısıyla kibarlığın yaşamın doğal bir yönü ile ilişkilendirilebilir tarafı dönüşerek daha bireyci bir karakter kazanmıştır.

Çalışmada kullanılan diğer ölçek, Kurumların Değeri Ölçeği'dir (Topçuoğlu, 1999). 46 kurum ifadesinden oluşan ölçeğin faktör analizinde, çok yakın yerlerde ve 0,4'ün altında değerle ayrışan ifadeler(kahramanlık, hükümet, şirketler, işyerleri, fabrika, sgk, tarım) çıkarılmıştır. Sonrasında faktör analizi sonucunda ifadeler 7 alt boyuta ayrışmıştır. Bu ifadelerin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 940, df 1035 ve Sig. .000 olarak bulunmuştur. 7 alt boyut ise örneklemin 59,608'ini açıklamaktadır. Elde edilen faktör grupları, önceki çalışma ile çok büyük benzerlikler taşıdığı için ayrışan faktör gruplarına aynı isimler verilmiştir. Buna göre "vatanseverlik ve milliyetçilik" olarak adlandırılan ilk faktör yapısında; *şehitlik vatan, millet, ordu, bayrak, milliyetçilik, ülke, polis, devlet, asker* ifadeleri yer almıştır. "Para ve ekonomi" boyutu; *banka, borsa, bürokrasi, belediye, basın /medya ve para* ifadeleriyle; "demokrasi ve hukuk devleti" boyutu; *hukuk, kanun, mahkeme, eğitim, kitap, anayasa* ifadeleriyle; "din ve gelenek" boyutu; *din, ahlak, akraba ve aile* ifadeleriyle; "eğitim ve öğretim" alt boyutu; *okul, üniversite ve öğretmen* ifadeleriyle faktör grubu oluşturmuştur. Son olarak, önceki çalışmada "Anti Modern-Din ve Gelenek" alt boyutunda ayrışan "sinema" ve "tiyatro" ifadeleri bu çalışmada

ayrı bir gruplaşma gösterdiği için; 7. alt boyut olarak bu ifadelere "sanat" adı verilmiştir. 20 yıl sonra bu farklı gruplaşmadan yola çıkarak üniversite gençliğinin sinema ve tiyatroya atfettiği anlamın daha aslına uygun olduğunu söyleyebiliriz. Şüphesiz bu durum ülkemizde sinema sektörünün gelişmesi, sinemanın daha yaygın ve erişilebilir hale gelmesi ile yakından ilişkilidir. Günümüzde sanatsal faaliyetlerin ve boş zaman etkinliği alternatiflerinin arttığını düşündüğümüzde, entelektüel anlam atfedilerek örneğin "tiyatroya gitme"nin gençler arasında amaçlı bir tercih haline dönüştüğü söylenebilir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında kurumların değeri ölçeğinin bulgularını değer yönelimleri ölçeği ile ilişkilendireceğiz.

Bu çalışmada kullanılan değer yönelimleri faktör alt boyutlarının ortalama puanlarını devlet ve vakıf üniversitesi olarak karşılaştırdığımızda; ortalama değerlerin büyük oranda benzeştiği görülmüştür. Bazı değer altboyutlarının ortalaması Devlet Üniversitelilerde az farkla daha yüksektir. Bunlar *bireyci yönelim, akılcı yönelim, toplumsal yönelim ve uyarıcılık yönelimi* alt boyutlarıdır. Diğer taraftan Vakıf Üniversiteliler ise i*yilik hali* ve *özgeci yönelim*de daha yüksek ortalama puana sahiptir. Buradaki bulgu genel yargıları tersine çevirmektedir. Seküler, maddi ya da görünürlükçü ifade edebileceğimiz *uyarıcılık bireycilik, akılcılık* gibi değer yönelimleri, Vakıf Üniversitesi öğrencilerinin daha yüksek gelire sahip olduğu verisi ile birlikte düşünüldüğünde, açıkçası bahsedilen alt boyutların bu kategoride daha yüksek ortalama puanlarına sahip olacağını bekliyorduk. Fark çok az olsa da (örn. ortalama puanlar arası bireycilik yönelimindeki fark 0,0361; akılcı yönelimdeki fark 0,0964, uyarıcılık yönelimindeki fark 0,1567) bu bulgunun değerlendirilmesi gerekir. Açıkçası bu durumu Konya'daki vakıf üniversitesi öğrencilerinin çoğunlukla Konyalı olması ile bağlantılı buluyoruz. Konya'nın görece muhafazakâr yapısı değer yönelimlerine bu yönde yansımış olabilir. Çalışmanın örnekleminin seçildiği Devlet Üniversitesini önceki yıllarda genellikle iç Anadolu şehirlerinden öğrenciler tercih ederken, şimdi bu durumun dönüşerek çeşitlilik kazandığı bilgisini de hatırlamalıyız.

Her iki üniversitenin değer yönelimleri ölçeği ortalama puanları çok yakın düzeyde olduğu için, değer yönelimleri alt boyutları ile yapılacak analizlerde veriyi bölmeden, örneklemin tamamı üzerinden yorum yapmayı uygun bulduk. Alt boyutların korelasyon ilişkilerine bakıldı-

ğında, 7 faktörün her biri arasında anlamlı korelasyon ilişkileri tespit edildi. Burada ***bireyci yönelim*** için en güçlü korelasyon özgecilik yönelimi(,565**) ve toplumsal yönelim(,554**) faktörleri ile gerçekleşmiştir. ***Manevi yönelim***; akılcı yönelim (,412**) ve iyilik hali(,418**) ile; ***akılcı yönelim***; bireyci yönelim(,453**) ve özgeci yönelimle(,454**); ***toplumsal yönelim***; özgeci yönelimle(,606**) anlamı düzeyde güçlü korelasyon ilişkisine sahiptir. Diğer taraftan ***iyilik hali***; özgeci yönelim(,532**) ve toplumsal yönelim(,536**) ile; ***uyarıcılık yönelimi*** manevi yönelim(,398**) ile en güçlü korelasyona sahiptir. Ölçek alt boyutlarını cinsiyetle ilişkilendirdiğimizde ise; bireyci yönelim(ort.6,49, sd. ,7342, t=6,026, p=,000), akılcı yönelim(ort. 6,23, sd. ,8445, t=2,980, p=,003), toplumsal yönelim (ort.6,51, sd.,6954, t=6,852, p=,000), iyilik hali (ort. 6,21, sd. ,9899, t=4,383, p=,000) ve özgeci yönelim (ort. 6,52, sd. ,6495 t=8,300, p=,000) kadın katılımcıların lehine anlamlı farklılaşma göstermiştir. Dolayısıyla bu değer kategorilerine kadın üniversite öğrencileri daha fazla yönelmiştir. Uyarıcılık yönelimi ve manevi yönelim ise anlamı bir fark göstermemiştir. Ancak manevi yönelimde kadınların(ort. 5,189, sd. 1,194) uyarıcılık yöneliminde ise erkeklerin(ort. 5,208, sd. 1,216) ortalama puanı daha yüksektir. Fakülte bazında bakıldığında ise anlamlılık ilişkisinde edebiyat ve sosyal ve beşeri bilimler fakültesi öğrencileri(daha çok sosyoloji ve sosyal hizmet bölümü öğrencileri) en yüksek ortalama ile bireyci değerlere yönelmiştir(f=5,292, p=,000). Akılcı (f=4,790, p=,000), uyarıcı(f=7,431, p=,000)ve özgeci(f=2,848, p=,009)değerlere, anlamlı ilişkide, en yüksek ortalama puanla iletişim fakültesi öğrencilerinin yöneldiği görülmektedir. Anne eğitim düzeyi ile üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri arasında anlamlı bir farklılaşma gözlemlenmemiştir. Baba eğitim durumu ise, üniversite öğrencilerinin uyarıcılık değer yöneliminde(f=2,929, p=,008) etkili olmuştur. Bu veriye göre uyarıcılık değer yönelimi daha yüksek düzeyde olanlar; babası okuma yazma düzeyinde eğitime sahip üniversite öğrencileridir.

"Üniversiteyi Kazanmak için Ne Kadar Çalıştık, Kimlerle Görüştük.."

Ülkemizde neredeyse fenomene dönüşen üniversite sınavına hazırlanma süreci ailelerin de işin içinde olduğu; çocukları ders çalışırken onların başında nöbet tuttuğu, dershaneye "düzenli gidiliyor mu" diye neredey-

se ajana dönüştüğü, "çocuğum etkilenmesin" diye misafir kabul etmediği, (gidişin gelişi olur diye) misafirliğe daha az gittiği, tatilleri ertelediği, evde bilgisayar, telefon, teknolojiye kota koyduğu, yemeyip yedirdiği, giymeyip giydirdiği, karşılığında da umudun mümkünse "iyi bir üniversitede iyi bir bölüm kazanma" idealine bağlandığı bir süreçtir. Açıkçası bu ifadeleri dayandırabileceğimiz analitik veriler içeren bir çalışmaya henüz rastlamamış olsak da, sürecin hem öğrenciler hem de ebeveynler için oldukça zorlu olduğunu destekleyebilecek güçlü gözlem verilerimiz var. Sosyolojik olarak toplumun her kesiminin eşit ilgi gösterdiğini veya imkan sunduğunu söyleyebilmek mümkün değil ise de bu, daha çok orta sınıfın maddi manevi üzerinde durduğu bir durummuş gibi görünüyor. Bizim bu çalışmada, bahsettiğimiz konu ile ilgimiz, "peki bu durum değer yönelimlerini nasıl etkiliyor?" sorusu çerçevesindeydi. Üniversite öğrencilerine, (hatırlayacaklarını varsayarak) ancak geçmişe dönük birkaç soru sorma yoluyla bu konuya veri sağlamaya çalıştık. Bu çerçevede, üniversite öğrencilerinin sınava hazırlanma sürecinde ortalama ders çalışma saatleri ile değer yönelimleri alt boyutları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; düşük de olsa pozitif yönlü anlamlı korelasyon tespit ettik. Buna göre günlük ders çalışma saatleri arttıkça bireysel değerlere yönelme düzeyi de artmış(,081*) fakat aynı ilişkide; sosyal adalet, sosyal düzen, sorumluluk ve sağlıklı olmak ifadelerinin gruplaştığı toplumsal değerler yönelimi ile (0,065*) zayıf düzeyde de olsa olumlu yönde korelasyon bulunmuştur. Herhangi bir bireyin ya da gencin, üniversite sınavına hazırlık aşamasında da olsa, genel ve toplumsala dönük olumlamayı işaret eden değerleri sınava çalışma saatleri artsa dahi önemli görmesi muhtemeldir. Ancak bu uzayan saatler, bireyci değerlere yönelimi arttırıyor ise; değer aktarımında merkezi konumdaki sosyal ilişkilerden kopuşun ya da uzak kalışın bu süreçle bağlantısını da göz önünde bulundurmalıyız.

Sınava hazırlanırken günlük ortalama çalışma saati verisini güçlendirebilmek amacıyla, aynı değişkeni sosyal ilişki düzeyleri ile değerlendirdiğimizde; bu süreçte %70 ten fazlası günde 1 saat-4 saat arası zaman dilimini aile üyeleri ile paylaşımda bulunarak geçirdiğini ifade ederken örneklemin %52'sinden fazlası yakın akrabaları ile ayda en az bir olmak üzere, çoğunlukla(%22) haftada bir iki gün görüşmüştür. Diğer akrabalarla durum biraz daha farklıdır; üniversite sınavına hazırlanırken öğ-

rencilerin %43,8'i diğer akrabalarla neredeyse hiç görüşmemiştir. %19,7'si ise birkaç ayda bir görüştüğünü ifade etmiştir. Arkadaşlarla ise görüşme sıklığı daha yoğun düzeydedir; en az haftada bir görüşenler örneklemin %80'den fazlasıdır. Oranlar içinde çoğunluk(%29) günde ortalama 3-4 saat arkadaşına vakit ayırabilmiştir. Bu oranları bölüm bazında değerlendirdiğimizde, örneğin hukuk ve tıp fakültesi gibi yüksek puanlarla kazanılan bölümlere yerleşen öğrencilerin sosyal ilişki düzeyleri çok da düşük düzeyde görünmemektedir.

Sınava hazırlanma süreci ve değerler arasındaki ilişki konusunda güçlü açıklama yapabilmek için şüphesiz daha çok veriye ihtiyacımız var. Bu çerçevede, en çok dikkati çeken yüksek oran olarak diğer akrabalarla görüşme (ya da nadir görüşme ve neredeyse hiç görüşmeme) düzeyleri ile değer yönelimleri arasındaki ilişkiye bakmak amacı ile yapılan ANOVA Testi sonuçları ise çarpıcı bir sonuç ortaya koydu. Buna göre kadın katılımcıların özgeci, iyilik hali ve toplumsal değer yönelimi alt boyutları anlamlı bir farklılaşma gösterirken, özellikle diğer akrabaları ile hergün en az 1-2 saat görüşenlerin kadınlar olduğu ortaya çıktı. Erkeklerde ise aynı değişken ile manevi yönelim arasında anlamlı bir fark vardı; erkeklerde de yine diğer akrabaları ile günde 1-2 saat görüşenler manevi değer yönelimi daha yüksek olanlardı. Bu sonuç bizlere aslında şunu gösteriyor; akrabalarla görüşme, onlarla kurulan ilişkiler ve sosyal alışveriş; uyarıcı, bireyci ya da akılcı değer yönelimleri yerine, toplumsal, özgeci, manevi ve iyilik hali türünde değerleri pekiştirici rol oynamaktadır. Diğer taraftan akrabalarla görüşme erkeklerde manevi değerler üzerinden, kadınlarda ise daha sosyal ilişkileri ya da kurumları ifade eden daha toplulukçu değerler üzerinden algılanıyor görünmektedir.

Aynı süreçte sosyal etkinliklere katılma düzeyine baktığımızda ise örneklemin %16,6'sı neredeyse hiç katılmadığını belirtirken %28'i nadiren katılmıştır. Ara sıra katılanlar %36 oranındadır. Bunlar arasında kadın katılımcılar daha yüksek oranda neredeyse hiç görüşmeyenler ya da ayda yılda bir görüşenler olmuştur. Üniversite gençliği, sınava hazırlanırken özellikle arkadaş bazında sosyal ilişkilerden çok da izole olmamışlarsa da akrabalarla görüşme kapasitelerinin kısıtlı olduğu ifade edilmelidir. Diğer taraftan hazırlık sürecinde sosyal medya kullanım sıklıkları da %60,8 düzeyinde günde en az bir saatten az olmak kaydıyla

bunların içerisinde 1-3 saat kullananlar ise örneklemin %38,6'sıdır. Neredeyse hiç kullanmamayı başarabilenler %18,4 düzeyindedir.

Önceki ve Şimdiki Çalışma Kıyasında Daha Net Bir Bulguya Doğru: 20 Yıl Sonra Neredeyiz..

Son olarak bu çalışmada gerçekleştirilen alan araştırması verilerinin20 yıl önceki çalışma ile en kıyaslanabilir değişkenleri üzerinde duracağız. Önceki çalışmada Schwartz'ın değer yönelimleri ifadelerinden oluşan 57 maddelik ölçek, işlemeyen maddelerin çıkarılması sonrasında faktör analizi doğrultusunda 8 alt boyuta ayrışmış, daha sonra 2. seviye faktör analizi yapılarak 3 boyut bulunmuştu(Topçuoğlu, 1999, s.59). Bu faktörler ise, *maddi yaşam ve zevk, dindarlık ve gelenekçilik ile uyum* faktörlerinin birleşmesi ile oluşturulan "maddecilik yönelimi"; *sosyal güç ve itibar* ile *maceracılık* faktörlerinin gruplaşmasıyla oluşan "bireycilik yönelimi" ve son olarak da *bilgelik, özgecilik ve çevrecilik ile araştırıcılık* boyutlarının gruplaştığı "evrensellik yönelimi" faktörüdür. Aynı şekilde kurumların değerleri için de 2. seviye faktör analizi yapılmış, öncesinde 6 farklı alt boyuta ayrışan kurum ifadeleri, bu işlem sonrasında 3 alt gruba ayrışarak maddecilik(*para ve ekonomi, demokrasi ve hukuk devleti*), üretkenlik (*üretim ve çalışma, eğitim ve öğretim*) ile maneviyatçılık (*anti modern, din ve gelenek, vatanseverlik ve milliyetçilik*) olarak yeniden adlandırılmıştı.

Tablo 5. Değer yönelimleri ile kamusal yönelimler arasındaki korelasyonlar(1999)

	Maddecilik	**Maneviyatçılık**	**Üretkenlik**
Maddecilik yönelimi	,24***	-,21***	,23***
Bireycilik yönelimi	,35***	,080	,26***
Evrensellik yönelimi	,17	,01	,16

Tablo 5'e göre maddecilik yönelimi ile tüm kurum değerleri alt boyutları ile anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 20 yıl önceki verilere göre bu anlamlılık ilişkisinde *maneviyatçılık* negatif yönlüdür. *Bireycilik* değer yönelimi ile *maddecilik* ve *üretkenlik* kurum değeri arasında ise yine anlam ilişkide pozitif yönlü korelasyon bulunmuştur.Bu faktörlerin kısmi korelasyon ilişkisinde ise *bireycilik* değer yönelimi bütün kurumsal yönelimlerle ilişkide gözükürken *evrensellik* yönelimi hiçbir alt boyutla anlamlı ilişkide

çıkmamıştır(bkz. Topçuoğlu, 1999, s. 92-93). Aynı analizde *maddecilik* değer yönelimi ise yine kurum değerlerini tüm boyutlarıyla anlamlı ilişki göstermiş ancak *maneviyatçılık* ile bu ilişki tekrar olumsuz yönlü bulunmuştur. Burada olumlular doğrusal bir ilişki kurarken *maddecilik* yönelimi ve *maneviyatçılık* arasında biri artarken diğeri azalan, dolayısıyla da doğrusal olmayan bir anlamlılık ilişkisi vardır.

Tablo 6'da ise bu çalışmada elde edilen değer yönelimleri ölçek alt boyutları ve kurumların değeri ölçeği alt boyutlarının her ikisinin de faktör analizi ile 3'yordanması ile elde edilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi değer yönelimleri ölçek ifadeleri önceki çalışmadan farklı bir faktör ayrışımı gösterdiği için, bu çalışmada değer yönelimleri 3'e yordandığında, bir tane farklı faktör yapılaşması ortaya çıkmıştır. Buna göre eski çalışmada ,(dindarlık ve gelenekçilik, uyum, maddi yaşam ve zevk faktör grupları ile oluşan bkz. Topçuoğlu, 1999; 59) *maddecilik* yönelimi, bu çalışmada *maddecilik ve bireysellik*adı verilen alt boyutta ayrışmış, (itaatkârlık, kabullenme, dindarlık, iyiliklerin ödenmesi, gelenek ve göreneklere saygı ve manevi yaşam ifadeleri ile ayrışan) yeni gruplaşmaya *manevi yönelim* ismi verilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin KMO değeri 902 ile 3 faktör örneklemin %43,33'ünü açıklamaktadır. Kurumların değeri ölçeği, önceki çalışma ile neredeyse birebir örtüşen ayrışma ile *maddecilik, maneviyatçılık*, ve *üretkenlik* alt boyutları ile Kaiser-Meyer-Olkin KMO değeri ,927; açıkladığı varyans değeri ise, %46,8'dir.

Tablo 6.Değer yönelimleri ile kamusal yönelimler arasındaki korelasyonlar(2018)

	Maddecilik	**Maneviyatçılık**	**Üretkenlik**
Manevi yönelim	,284**	,336**	,131**
Bireycilik ve maddecilik yönelimi	,303**	,165**	,278**
Evrensellik yönelimi	,238**	,313**	,287**

Tablo 6'da görüldüğü üzere bütün faktör boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler mevcuttur. Burada kurumların değeri ile değer yönelimleri arasındaki ilişkiler özellikle manevi yönelim ve üretkenlik arasında çok düşük olsa da anlamı pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur buna göre manevi yönelim arttıkça üretkenliğe ilişkin kurumlara verilen değer de artmaktadır. Bireycilik yönelimi de üretkenliği düşük korelasyon gücü ile de olsa artırıyor görünmektedir. Ancak buradaki en çarpıcı

bulgu; geçmiş çalışma ile kıyaslandığında bireycilik ve maddecilik yönelimi ile maneviyatçılık arasındaki gücü az da olsa, pozitif yönlü korelasyon ilişkisidir(,165**). Aynı olumlu anlamlı ilişki manevi değer yönelimi ile maddecilik kurum değeri alt boyutu arasında da bulunmaktadır(,284**). Ayrıca bu çalışmanın kendi değer yönelimi 3 faktörlü yapısı korelasyon ilişkilerine bakıldığında benzer ilişkiyi kuvvetle doğrulayan bir bulgu olarak, bireyci yönelim ve manevi yönelim arasında da 493** değeri ile daha güçlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla üniversite gençliği; 20 yıl önce maddi ve manevi değerler arasında karşıt yönlü bir algılamaya sahipken, maneviyatçılık arttığında maddi değerlere yönelim azalıyorken(veya tam tersi iken) günümüzde ise madde ve mananın, dolayısıyla; akıllı olma, başarılı olma, kendi yönünü belirleyebilme gelenek ve göreneklere saygı, dindarlık, hırs, güzelliklerle dolu bir dünya ve imaj değerleri birbirini olumlar görünmektedir.

Sonuç Yerine Değişimi Nasıl Anlamlandırmalıyız?

Bu çalışma ile değerlerin yıllar içerisindeki dönüşümü konusundaki gözlemlerimizi kısmen de olsa bazı analitik bulgular çerçevesinde anlamaya çalıştık. Şüphesiz burada manevi yaşama ilişkin değerlerin maddi değerlerle benzer biçimde algılanmaya başladığı görülmektedir. Araştırmacıların milenyum kuşağından farklı olduğunu ifade ettiği, bizim de örneklemimizin içine dahil olduğu, 1995-2012 arası doğumluların aslında çok başka bir dünyaya doğduklarını düşünen Stillman (2017), bu nesli tanıyabilmemiz konusunda genç kuşağın değişimini konu ettiği çalışmasında araştırmalara dayalı farklı bilgilere yer vermektedir. Bu çerçevede; üniversite gençliğinin de içinde olduğu bu kuşak, bir kere fiziksel yönü olan her şeyin dijital bir karşılığı olduğu bir dünyada doğan ilk kuşaktır. Sanal dünya aslında onların gerçekliğinin bir parçasıdır. Bu nesil aynı zamanda kişiselleştirme yeteneğine sahip insanlar olarak, davranış ve isteklerini karşısındakilerinin anlamasını bekleyen bir nesil; oldukça gerçekçiler, krizler ve terör olayları tecrübe ettiler, bu onların idealizmini etkiledi ve onları faydacı yaptı. Ciddi biçimde kaçırma korkusu yaşıyorlar; evet tüm yeni akımları ve rekabetleri yakından takip edecekler ama bu onları kaygılı ve endişeli bir ruh haline büründürüyor. Aynı anda birçok şey yapmak istiyor, bir şeyleri kaçırmaktan korkuyorlar. Onlar

videolarla büyüdüler o yüzden biraz başına buruk ve "kendin yap"çılar. Ve her şeyin ötesinde hırslılar, ebeveynleri onlara katılımdan çok kazananlar ve kaybedenler üzerine düşünmeyi öğretti; ilerlemek için yoğun baskı hissettirildi ve sabırsız davranıldı. Değişim hızlı, ayak uydurmak zor, o yüzden hırslı ve rekabetçi olmalılar. Burada bahsedilen özellikleri ifade eden bulgular her ne kadar farklı bir coğrafyaya ait olsa da, bizdeki/ülkemizdeki gençlik için de benzer durumları gözlemleyebiliyoruz. Nitekim değer ifadeleri ortalama puanlarını değerlendirdiğimizde, kabullenme ve itaatkarlık, dindarlık, gelenek ve göreneklere saygı gibi değerlerle birlikte hırslı olmak, başarılı olmak, kendine saygı, kontrol gücü, refah içinde bir dünya, olaylar ve insanlar üzerinde etkili olmak "değer" kazanmış görünmektedir. Eski ile kıyaslandığında; manevi değerler de maddi değerler de artma eğilimindedir. Bu durumda, gençliğin dindarlık, hırslı olmak, etkili olmak, itaatkârlık, kontrol gücü gibi değerlere atfettikleri anlamı nitel olarak çözümlemek önemlidir. Dolayısıyla bu değişimi anlayabilmek ve yorumları analitik bulgularla geliştirerek destekleyebilmek için çok daha fazla veriye ihtiyacımız var. Son söz olarak bu çalışmanın elde ettiği bulgular çerçevesinde; öncelikle bu çalışmanın yazarlarına, sonrasında da değerler ve gençlik konusunu araştıranlara/araştırmak isteyenlere bazı önerilerimiz var. Bu çalışmanın ilk önerisi, çok somut bulguladığımız bireysellik, maddecilik gibi değer ve kurum değeri yönelimleri ile olumlu anlamlı ilişki bulduğumuz ve dinsel değer ifadelerini içererek ayrışan manevi değerler ilişkisini daha derinlemesine anlayabilmek için dindarlığın alt boyutları ile karşılaştıracak çalışmalar yapılması yönünde. Diğer önerimiz ise aileleri anlamak; ailenin eski değerini yitirdiğine dair söylemler genelleşirken bu çalışmada en yüksek ortalama puan alan değer ifadesi "ailenin güvenliği"(ort. 6,786) oldu. Gençler için aile çok önemli ve önemli ölçüde ebeveynlerin davranış ve tutumları, çocukluktan itibaren onların değer dünyaları üzerinde etkili. Peki, ailelerin değer yönelimleri nasıl ayrışıyor? Gençlerle benzeşiyor mu? Kuşakla ilişkilendirilebilir tarafları ne? Gençlerdeki bu değişim, aynı zamanda ebeveynlerin yetiştirme tarzındaki değişimle örtüşüyor mu? Gençlik ve değerler konusu, bu soruları cevaplayacak analitik bulgularla şüphesiz farklı çerçeveleri gün yüzüne çıkaracak.

EXTENDED ABSTRACT

The Values Of University Youth: What Has Changed After Years?

*

Abdullah Topçuoğlu - Gamze Aksan

Selçuk University

This study is basically about the values of university youth. Along with the rapid sociological changes, it is obvious that the youth is one of the fore-coming social layers which has been affected by the developments being lived with in all components of the society especially following the years of the 2000's. Therefore, the question "What direction do the affairs of the youth evolve?" is a big concern both among the individual sand the society groups; especially this question is an important issue that keep busy some leading social actors of the society such as politicians, educational institutions, religious organization sand the family members. At this point, there is an obvious need for critical thinking and scientific studies which will support basic perceptions and observations. This research study is inspired by the study named "The Values of University Youth" which was implemented by Topçuoğlu in 1999. After 20 years, in this study, which aims to understand today's university youth's attitude level towards values in relation with different variables, the assessment instruments were taken from the cited research study so as to ensure reliable comparison and reach correct conclusion. The data, which is derived from 927 participants who are studying at public and private universities, is used to make deduction. The 7 factor groups that have been reached at the end of the analysis and the other variables were evaluated and compared to the findings that was gathered in former study. One of the most striking findings which helped to see the changes after 20 years is that by using Schwart's Human Value Questionnaire(1992) the positive correlative relation between distinctive individualist group sand spiritual groups is identified.

According to the correlation analysis, there are significant positive relationships between all factor dimensions. Although the relations between the value of institutions and value orientations are very low, especially between spiritual orientation and productivity, a meaningful positive relationship has been found. As the spiritual orientation increases, the value given to institutions related to productivity also increases. Individualism orientation also seems to increase productivity, albeit with low correlation power. However, the most striking finding here; it is a positive correlation relationship between individualism and materialism orientation and spirituality, when compared to the previous study. The same positive meaningful relationship exists between the spiritual value orientation and the sub-dimension of the substance value of the institution of materialism. In addition, when the correlation relationships of the 3-factor structure of this study were examined; As a finding that strongly confirms the similar relationship, a stronger meaningful relationship was found between individualistic orientation and spiritual orientation with the value of 493**. The university youth opened; 20 years ago, while there was an opposite perception of material and spiritual diversity, when spiritualism increased, orientation towards material values was not diminishing (or vice versa); being successful, being able to determine their own direction and approval, a world full of piety, ambition, beauties and image differences seem to appear.

It is seen that the values related to spiritual life are perceived in a similar way to the material values. Stillman (2017), who believes that the researchers are different from the millennium generation, and that we are included in our sample and that the births between 1995 and 2012 were actually born to a very different world, gives different information based on the researches about the change of the younger generation to recognize this generation. In this context; This generation, including university youth, is the first generation to be born in a world where everything with a physical aspect is a digital counterpart. The virtual world is actually a part of their reality. This generation is also a generation of people who are capable of personalization, waiting for others to understand their behavior and desires; they have experienced quite realistic crises and terrorist incidents, which affected their idealism and made them utilitarian. They have a serious fear of kidnapping; yes they will follow all the

new trends and rivalries closely, but this makes them a worried and anxious spirit. They want to do many things at the same time, they are afraid of missing something. They grew up with videos, so they're bitter and do it yourself. And above all, ambitious, their parents taught them to think about winners and losers rather than participation; intense pressure and impatience to move forward. Change is fast, hard to keep up with, so they must be ambitious and competitive. Although the findings that refer to these characteristics belong to a different geography, we can observe similar situations for the youth in our country. As a matter of fact, when we evaluate the mean scores of expressions of value, being ambitious with values such as acceptance and obedience, piety, traditions and customs, being successful, self-esteem, control power, a world in prosperity, events and people seem to have gained "value". Compared with the old; moral values and material values tend to increase. In this case, it is important to analyze qualitatively the meaning attributed to values such as religiosity, ambitiousness, influence, obedience and control. Therefore, we need much more data to understand this change and to support interpretations with analytical findings. As a final word, within the framework of the findings of this study; firstly, we have some suggestions for the authors of this study, and then for those who want to explore values and youth. The first suggestion of this study is that we find positive and meaningful relationships with individuality and material value orientations, which we find very concrete, and to compare the sub-dimensions of religiosity with a deeper understanding of the relationship between religious values and religious values. Our other suggestion is to understand families; While the rhetoric about the loss of the old value of the family became general, the value of the highest average score was the safety of the family. For teens, the family is very important and significantly influences parents' behavior and attitudes, their value worlds from childhood. So how do families' value orientations differ? Does he resemble young people? What are the attributes associated with the belt? Does this change in youth coincide with the change in the way parents are raised? The issue of youth and values will undoubtedly reveal different frameworks with analytical findings to answer these questions.

Kaynakça / References

Abercrombie, N., Hill, S. ve Turner, B. S. (1984). *Dictionary of sociology*. Harmondsworth, UK: Penguin.

Aksan, G. (2016), Max Weber ve değerler sosyolojisi: Bir metodolojik ikilemin düşündürdükleri, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 427-446.

Akyüz, İ. (2014). Türkiye'de gençlik, din ve değerler konusunda yapılan ampirik araştırmaların yöntem ve içerik analizi, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17*(30), 1-20.

Allport, C. W., Vernon, P. E. ve Lindzey, G. (1960). *A study of values*. Boston: HoughtonMifflin.

Birekul, M. ve Alkın, R. C. (2015). Sosyolojinin doğuşunda değerler problemi, kurucu sosyologlardan değerler üzerine felsefi bir tartışma. (H. H. Bircan ve B. Dilmaç. ed.) *Değerler Bilançosu*, içinde (77-97). Konya: Çizgi Kitabevi.

Coşkun, Y., ve Yıldırım, A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 1* (6), 311-328.

Çalışkan, H. ve Karademir, Ç. (2014). Değer Yönelimleri Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. *Journal of ValuesEducation, 12* (28), 47-68

Dilmaç, B., Deniz, M. ve Deniz, M. E. (2009). Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile değer tercihlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi, 7*(18), 9-24.

Ergüder, Ü., Esmer, Y. ve Kalaycıoğlu, E. (1991). *Türk toplumunun değerleri*. İstanbul: TÜSİAD.

Ersoy, E. (2018). Sosyolojide değerler ve değer araştırmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International SocialResearch, 11*(56), 356-366.

Giddens, A. (1998). *Modernliğin sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gökçe, O. (1994). Türk gençliğinin sosyal ve ahlaki değerleri. *Ata Dergisi*, Konya: S.Ü. Yayınları.

Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.

Helve, H. (2015). Re-thinking youth and citizenship:Value groups and citizen types of young Finns. *Italian Journal of Sociology of Education*, *7*(1), 32-66.

Inglehart, R. F. (1976). Changing values and attitude stoward military service among the American public. In (N. Goldman, ve D. Segal ed.) *The Social Psychology of Military Service* (p. 255-280), Beverly Hils: Sage.

Inglehart, R. F. (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton UniversityPress.

Inglehart, R. F. (1982). Changing values in Japan and the West. *Comparative Political Studies, 14* (4), 445-480.

Inglehart, R. F. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Pres.

James, L. S.(1983). The sociology of values. *Ann. Rev. Sociol*, 9, 27-49

Kağıtçıbaşı, Ç. (1972). *Gençlerin tutumları; kültürlerarası bir karşılaştırma.* Ankara: ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları

Karslı, B. (2016). Robert M. Pirsig'in romanlarında işlevsel değer eleştirisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,20*(4), 1601-1621.

Kıran, Ö. (2016). Üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri:OMÜ örneği. *Journal of International SocialResearch, 9*(43), 1266-1266. https://doi.org/10.17719/jisr.20164317695

Kluckhohn, C. (1951). Values and value-orientations in the theory of action: An exploration in definition and classification. In (T. Parsons ve E. Shils Eds.), *Toward a general theory of action* (p. 388-433). Cambridge, MA:HarvardUniversityPress.

Kusdil, M. E., ve Kagitçibasi, Ç. (2000). Türk ögretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15, 59 – 80.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay-D. Kömürcü çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

Mehmedoğlu, A. U. (2006). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, 133-167.

Osgood, C.E., Suci, G.J. ve Tannenbaum, P.H. (1957). Exploration in Semantic Space. *Journal of Social Issues*, 27, 5-64.

Öngen, B. ve Serpil, A. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48, 1-18.

Özcan, Z. ve Erol, H. (2017). Üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi:Karabük örneği. *Journal of History Culture and Art Research, 6*(4),913-947. doi:http://dx.doi.org/10.7596/-taksad.v6i4.1091

Özensel, Ertan (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer, *Değerler Eğitimi Dergisi. 1*(3), 217-239.

Pickering, M. (2009). *Aguste Comte: An intellectual biography* volume II. USA: Cambridge UniversityPress.

Ritzer, G. (2011). *Sociological theory* (8th Ed.). Boston: McGraw-Hill.

Rokeach, M. (1968). *Beliefs, attitudes, andvalues: A theory of organization and change*. San Francisco: Jossey-Bass.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: TheFreePress.

Rokeach, M. (1979). Some unresolved issues in theories of beliefs, attitudes and values. In (H. E. Howe, Jr., ve M. M. Page Eds.), *Nebraska Symposium on Motivation* (Vol. 27). Lincoln: University of Nebraska Press.

Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In(M.P. Zanna, Ed.); *Advances in experimental social psychology*, (vol 25, p. 1-65), San Diego: AcademicPress.

Schwartz, S. H. ve Bilsky, W. (1990). Toward a theory of theuniversalcontent and structure of values: Extensions and cross cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology, 58* (5),878-891.

Schwartz, S., ve Bilsky, W. (1987). Towards a universal psychological structure of human values. *Journal of Personalityand Social Psychology, 53* (3), 550-562.

Simmel, G. (2014). *Paranın felsefesi*, (Y. Alogan ve Ö. D. Aydın çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Stillman, D. Ve Stillman, J. (2017). *İşte Z kuşağı*. (D. P. Kayıhan ve F. Erduran Çev.), İKÜ Yayınevi: İstanbul.

Theodorson, G.T. ve Achilles, G. (1969). *A modern dictionary of sociology*. New York: A BarnesandNoble

Thomas, W. I., ve F. Znaniecki. (1984) *The Polish peasant in Europe and America.* Urbana: University of Illinois Press.

Thomson, R. Ve Holland, J. (2004) *Youth values and transitions to adulthood: An empirical investigation*. London:London South Bank University.

Topçuoğlu, A. (1999). *Üniversite gençliğinin değerleri.* Ankara: Vadi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1965). *Bilgi ve değer*. Ankara: Kürsü Yayınları.

Ülken, H. Z. (1965). *Değerler, kültür ve sanat. Değerler, kültür ve san'at*; İstanbul: Kâğıt ve Basım İşleri Mat.

VonScheve, C. (2015). Societal origins of values and evaluative feelings. In (T. Brosch, ve D. Sander, eds) *The Handbook of Value: Perspectives from Economics, Neuroscience, Philosophy, Psychology and Sociology*, (175–195) .New York: Oxford University Press,

Weber, M. (1999). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*. (Z. Gürata çev). Ankara: Ayraç Yay.

Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum*. (L. Boyacı çev.). İstanbul: Yarın Yay.

Wiley, N.(1986). Early American sociology and the Polish peasant author(s). *Sociological Theory, 4*(1) 20-40.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Topçuoğlu, A. ve Aksan G. (2019). Üniversite gençliğinin değerleri: 20 yıl sonra ne değişti?. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2241-2274. DOI: 10.26466/opus.571209

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 24/12/2018
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 13/04/2019

Norveç'te Refah Devletinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

DOI: 10.26466/opus.501680

*

Mahmut Küçükoğlu* – Hüseyin Ercan**

* Dr.Öğr.Üyesi.,Yalova Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Yalova/Türkiye/ Türkiye

E-Posta: mahmut.kucukoglu@yalova.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-8286-6929

** Doktorant,Harran Üniversitesi, Maliye ABD, Şanlıurfa/Türkiye

E-Posta: huseyin.ercan@inonu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-2641-3674

Öz

Norveç, genel olarak sosyal devlet anlayışının ve demokrat refah devletinin iyi bir temsilcisi olarak bilinmektedir. Norveç toplumu diğer gelişmiş dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve yoksulluk düzeyinin düşük olduğu, üst seviyede sosyal güvenin ve kaliteli yaşam standartlarının oluşturulduğu görülmektedir. Norveç refah devletinin üç tane karakteristik özelliğe sahiptir; birincisi, kapsamlı bir sosyal politika ikincisi, kurumsallaşmış sosyal haklar, üçüncüsü dayanışmacı ve evrensel sosyal yasalardır. Norveç refah devleti modeli ülkede yaşayan tüm vatandaşlara gelir güvenliği ve refah hizmetleri sağlamaktan sorumludur. Evrensel ve cömert bir sosyal güvenlik sistemi bireysel hakları ve yükümlülükleri esas alır. Eğitim, sağlık, yaşlı ve engelli bakım hizmetleri kamu tarafından ağırlıklı olarak karşılanır. Norveç refah devletinin temel özelliği işgücü piyasası ile refah sisteminin birleştirilmesidir. Refah devletinin yönetimi ve finansmanı merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında paylaştırılmıştır. Bu çalışmada, Refah devleti kavramının tanımı ve tarihsel gelişiminden hareketle Norveç örneği ele alınarak, Norveç refah devletinin temel özellikleri ve diğer gelişmiş bazı dünya ülkeleri ile sosyal politikalar ile kamu gelir ve giderleri açısından karşılaştırmalar yapılarak refah devleti olmanın temel unsurları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Norveç, Refah Devleti, Refah Devleti Finansmanı*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 24/12/2018
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 13/04/2019

Show Up and Development of The Welfare State in Norway

*

Abstract

Norway is generally known as a good representative of the social state and the democratic welfare state. When compared with other developed countries in the world, it is seen that the level of injustice and poverty in the income distribution is low, and that high level of social trust and quality of living standards are established. The Norwegian welfare state has three characteristic features, first, a comprehensive social policy, second, institutionalized social rights, the third is solidarity and universal social laws. The Norwegian welfare state model is responsible for providing income security and welfare services to all citizens living in the country. Education, health, elderly and disabled care services are covered by the public. A universal and generous social security system is based on individual rights and obligations. The main feature of the Norwegian welfare state is the unification of the labor market and the welfare system. The management and financing of the welfare state is shared between the central government and the local government. In this study, based on the definition and historical development of the concept of welfare state, the example of Norway will be discussed and the basic features of the Norwegian welfare state and some other developed countries, social policies and public revenues and expenditures will be compared and the basic elements of the welfare state will be discussed.

Keywords : *Norway, Welfare State, Welfare State Financing*

Giriş

Norveç çoğu zaman sosyal demokrat refah devleti rejiminin cömert ve evrensel bir örneği olarak tanımlanır. Diğer OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında Norveç, kaliteli iyi bir yaşam, yüksek düzeyde sosyal güven, düşük yoksulluk düzeyi ve düşük gelir dağılımı adaletsizliğine sahip bir ülkedir. Norveç refah devleti tarafından sunulan hizmetler; yüksek istihdam, barışçıl endüstriyel ilişkiler, yüksek ekonomik büyüme gibi politikalarla desteklenmektedir.

Norveç'in refah devleti olma yolunda yaptığı reformlar 1845'de ilk yoksulluk yasasının kabul edilmesine kadar gidebilmektedir. Halkın refah devletine yaklaşımı evrensellik, vergi verme, eşitlik ve herkesin sağlık ve sosyal haklara sahip olmasıdır. Her bireyin bir işte çalışma hakkına sahip olmasının yanı sıra her bireyin vergi ödeyerek de ekonomik büyümeye katkı sağlamak gibi sorumlulukları da bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında verimlilik ilkesi ve sosyal yatırım stratejileri, hasta ve engelliler için sosyal sigorta programları başlatılmasına rağmen sosyal yardım alanında Yoksulluk Yasası geçerliliğini hala korumaktadır.

Norveç yüz yıl önce Avrupa'nın en fakir ülkeleri arsında iken bugün dünyanın en zenginleri arasındadır. Ekonomik ilerleme ve refah açısından başarılı bir performans ortaya koymuştur. Norveç'in refah devleti olmasındaki ön koşulu, yapısal bir sistem için partileri cesaretlendiren yerel kodda yazılan kanun düzeni, mülkiyet hakları, teşvikler, gelenekler olarak ifade etmek mümkündür.

1. Refah Devleti Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Refah devleti 18 yy. da sanayi devrimi ile ortaya çıkmıştır. Kapitalizmle ortaya çıkan, insanların düşük ücret karşılığında çok kötü çalışma koşulları altında çalıştırıldıkları bir dönem yaşanmıştır. İşçi sınıfının ortaya çıkması ile birlikte emeğinden başka geçim kaynağı olmayan kişilerin bir tehlike ile karşılaştığında emeğini kullanamaz hale gelmesi durumunda hem kendisinin hem de geçindirmiş olduğu diğer kişilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri sıkıntılar yaratmıştır. Bu endüstriyel ilişkiler sınırlı ücretle çalışan emeğin kötü koşullara maruz kalmasıyla bu

durumdan rahatsız olan kişilerin öncülüğünde bu kötü gidişata çözüm bulmak için çaba göstermesi ve karşılığında devletlerinde yasalar çıkartarak müdahalede bulunduğu görülmüştür. (Özdemir, 2007, s.1).

Modern anlamda refah devletinin ortaya çıkışı dört döneme ayrılabilir. Birinci dönem olarak 1880'den önceki dönem, devletin paternalist bir yaklaşım göstermiştir. Bu dönemde, sorunların çözümünde aileler, gönüllü kuruluşlar, dini kuruluşlar, hayırseverlik duygularıyla hareket eden kurumlar, bireysel sorumluluk aidiyetine sahip işverenler ve devletin gelir destekleri önemli rol oynamıştır. 1880-1945 yılları ikinci dönem sosyal sigorta dönemidir. Çalışanların zorunlu ödeme yaptıkları sosyal sigorta kurumlarının şemsiyesi altındadır. Üçüncü dönem 1945-1975 yani refahın çağıdır. Bu dönem sosyal sigorta güvencesi yanında refah devletinin fonksiyon ve kurumlarının genişlemesi, gelirin sürekli olmasının sağlanması ve yaşam standartlarının yükseltilmesinin olduğu bir dönemdir. Son dönem ise 1975 sonrasıdır. Refah devleti anlayışının krize girdiği ve refah anlayışının yeniden yapılanmaya başladığı dönemdir. (Özdemir, 2007, s.177-178).

Literatürde refah devleti için birçok tanım kullanılmaktadır. Günümüzde kullanılan refah devleti tanımı, sosyal refahın maksimizasyonu amacıyla ekonomiye aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını meşru kılan bir devlet anlayışıdır. Refah devleti, ekonomideki piyasa başarısızlıklarının ve yetersizliklerinin ortadan kaldırılması amacıyla müdahaleci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı ve girişimci bir devlet anlayışına denir. (Yıldırım, 2014, s.1).

Briggs'e göre, refah devleti, üç alanda aktif durumdadır: Birincisi, bireylere ve ailelere, minimum düzeyde gelir garantisi sağlamaktadır. İkincisi, vatandaşlara, belirli sosyal risklerin (hastalık, yaşlılık, işsizlik vb.) üstesinden gelmelerinde yardımcı olmaktadır. Üçüncüsü ise, sosyal refah hizmetleri vasıtasıyla tüm vatandaşlara en iyi yaşam standartlarını sağlamaktır. (Briggs, 1961, s.16).

Refah devleti kavramı ülkelerde anlayış bakımından farklı anlamlarda kullanılmaktadır. İsveç'te ve diğer İskandinav ülkelerinde refah devletinin en çarpıcı özelliği; vatandaşların hepsine çalışma hakkının devlet tarafından garanti edilmesidir. Almanya'da sosyal refah devletinin özelliği ise sosyal güvenlik hakkının devlet tarafından sağlanmasıdır. Devlet ayrıca gelir dağılımını sağlamada da aktif rol üstlenmiştir. ABD ve

İngiltere'de ise sosyal refah devleti anlayışı diğer ülkelere göre farklıdır. Bu ülkelerde devlet vatandaşa ancak zor durumda ise geçici nitelikte yardım eder. ABD'de yalnızca devlet kaynaklı emeklilik sistemi varken; İngiltere'de, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim gibi önemli harcama kalemlerinin yanında sığınma evleri gibi küçük faydaları da içine alan bir sistem söz konusudur (Erdal, 2012, s.22).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uygulanma imkânı bulan refah devleti, kişilere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, onlara sosyal güvenlik olanakları sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm vatandaşlarına eğitim, sağlık, konut gibi sosyal alanda hizmetlere bir standart getiren devlettir(Akkaya, 2001, s.26).

Benzer özellik gösteren refah devleti bir grup altında toplamak bir sınıflandırmaya tabi tutmak için birçok çalışma yapılmıştır. Bunun sebebi de uygulamada farklı şekillerde refah devleti ortaya çıkmasıdır. Refah anlayışı, neredeyse her bir ülkede farklı yapıdadır. Ulus devletlerin ekonomik, kültürel ve tarihsel geleneklere göre farklı yapıda refah devletleri ortaya çıkmıştır. Yapılan sınıflandırma çalışmalarında gelişmiş ülkeler, refah anlayışı açısından belirli nitelik ve kriterlere göre sınıflandırma yapılmış farklı refah devleti kategorilerine ayrılmıştır. Ayrıca hiçbir ülke tam anlamıyla bir kategoriye uygun düşmemektedir. Çünkü ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısı zamanla bir tür içerisinde yer almamaktadır. Refah devleti sınıflandırmasına ilişkin çok sayıda değişik kriter dikkate alınmaya başlanmıştır. Yazarlar tarafından en çok kabul edilen sınıflandırma Esping- Andersen tarafından yapılan çalışmadır. Bu tasnife göre, üç tür refah rejimi sınıflandırması yapmıştır. Liberal refah modeli (ABD, Avustralya, İngiltere), Kıta Avrupası Refah Modeli (Fransa, Belçika, Almanya) ve İskandinav Refah Modeli (İsveç, Danimarka) şeklindedir (Özdemir, 2007, s.155-156).

2. Norveç Refah Devletinin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

1814'de Danimarka Norveç kolonisini kaybetmiş, İsveç'le özerk bir birlik oluşturulmuştur. Norveç o dönemde yaygın çiftçi mal sahipliği olan aristokrasinin olmadığı küçük bir ekonomiye sahip olarak, iktidardaki gruplar, devlet bürokratları, küçük fakat artan burjuvazi, birkaç zengin çiftçi

şeklinde politik olarak bölünmüştür.Bürokratlar çiftçileri sadık müşteri olarak görmelerine karşın mal sahibi ve kiracılara oy hakkı tanıyan bir anayasa istemişler ve 1814 Anayasası bir politik sistem yaratmıştır. 19. yüzyılda ana endüstriler ormancılık, madencilik, balıkçılık ve gemi yapımıdır. 1880'lerde ise Norveç dünyanın en büyük üçüncü ticaret filosu olmuştur (Fagerberg ve Cappelen, 1990, s.61-62).

Sosyal Refahla ilgili meseleler 1880'ler boyunca problem olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum yoksullara yapılan yardımların memnuniyetsizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Norveç'de kamu yardımlarının ilk yasal şekli 1845' de daha sonra bu kanun 1863 yılında ve 1900 yılında değiştirilmiştir. 1964 yılına kadar bu yasa kullanılmıştır. Daha sonra Sosyal Bakım Yasası geçirilerek kendi kendine yetebilme ve yasa ile karı koca ile ebeveyn çocuk arasında karşılıklı destek ilkesini amaçlanmıştır. Bu temel destek sisteminin çökmesi durumunda kamu desteğine başvurulmaktadır. 1863 yasa değişikliğine kadar öksüz olan ve akıl hastası olan kişilere yardım yapılırken diğer gruplar için kendi kendine yetebilme ilkesi benimsenmiş aile ve akraba desteği kabul edilmiştir. Muhtaç olanların çoğunu aile desteği olmayan kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. 1885 yılında Liberal hükümet sosyal sorunları tüm yönleriyle araştırması için bir komite görevlendirmiş, Norveç'de sosyal sorunların büyük ölçüde fabrika işçileriyle alakalı olduğunun farkına varılmıştır. 1892 yılında Fabrika Denetim Yasası kabul edilerek kazalarını önlemek ve işyerlerinin hijyenliğini artırmak amaçlanmıştır. 1894 yılında Kaza Sigorta Yasası ve 1909 yılında Hastalık Sigortası Yasası kabul edilerek işçilerin kaza ve hastalık durumunda gelir kaybını telafi etmek amaçlanmıştır(Bjørnson, 2001, s.199-200).

Norveç'in refah devletialanında yapılan yeniliklerden ilki 1845'de çıkarılan yoksulluk yasasıyla başlamaktadır. Kuzey Avrupa Refah Devleti Modeli kurumsal geri dönüşümlü refah modeli söz konusudur. Halkın refah devletine bakışı, evrensellik, vergi verme, eşitlik ve herkesin sağlık ve sosyal haklara sahip olmasıdır. Norveç ve diğer İskandinav ülkeleri genellikle "işçi toplumu" veya İskandinav modeli iş rejimi olarak bilinmektedir. Bu modelin en önemli özelliği herkese iş ve tam ücret politikasıdır. 1954 Norveç Anayasasıhükümeteen önemli görev olarak yeni istihdam alanları yaratmayı vermiştir. "Herkese iş" anlayışının benimsendiği Norveç refah devleti; sosyal adalet, sosyal güvenlik, birlik ve yardımlaşma

ve katılımı ilke edinmiştir. Sağlam iş ahlakı ve tam istihdamın sağlanması refahınartmasına, eşitsizliğin, yoksulluğun ve bağımlılığın azaltılmasını, bireylerin özgüvenin yükselmesine ve topluma güvenli katılımı kolaylaştırmaktadır. Her vatandaşın çalışma hakkının yanı sıra vergivererek ekonomik büyümeye destek olmak gibi sorumluluğu da vardır. II. Dünya savaşı sonrası yıllarda çalışma gücüne sahip her erkeğin kendi bağımsızlığını alması gerekliydi ve kadınlar eşleri tarafından desteklenmekteydi. Günümüzde ise her çalışma gücüne sahip kişilerin bağımsız ve özerk olması hedeflenmektedir. " Herkese iş" sağlanması genel amacı oluşturmaktadır. Ülkenin refah politikasının temel amacı, kişisel özgürlük ve özerklik, fırsat eşitliği, sosyal adalet, sosyal eşitlik, bireylerin mutluluğu ve kimlik oluşumu, sosyal birlik ve dayanışma gibi kavramlar oluşturmaktadır (Gülaldı, 2009, s.4-5).

Gelişmiş kapitalist ülkelerde II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan refah devleti modelleri içerisinde Kuzey Avrupa modeli, ücretlerin pazarlık sonucunda belirlendiği, kadın işgücü katılım oranının yüksek olduğu, vergi tabanının geniş olduğu, kamu hizmetleri alanının geniş olması, kamu istihdam oranının yüksek olması, eğitim sevisinin yüksek olması bu devletleri diğer refah devleti modellerinden farklılık arz etmektedir. Refah devleti ile piyasa ekonomisini birleştiren bu model anlayışı kalkınma, gelişmişlik, hayat standardı, demokrasi, toplumsal eşitlik, cinsiyet eşitliği gibi iktisadi politik göstergeleri açısından dünya ülkeleri arasında ön sıralarda performans göstermişlerdir. OECD verilerine göre Gini katsayısı gelir dağılımı sıralamasında ilk dört ülkenin dördünün de Kuzey Avrupa ülkesi olması tesadüf değildir. Kuzey Avrupa ülkelerinin bir başka ayırt edici özelliği de güçlü devlet anlayışının yanı sıra, bir tarafta güçlü bir kamu maliyesinin varlığı ve diğer tarafta ise güçlü/bağımsız bireyin refah devleti modelinin temel amacını oluşturmasıdır; devletin refah işlevi bireyin güçlendirmesi ön plandadır. Bireylerin kendi kapasitelerini yükseltmesini ve toplumsal eşitliği sağlamaya yönelik yükselmelerine imkan sunan mekanizmalar oluşturmaktadır (Karahanoğulları, 2013, s.234).

Savaş sonrası dönemde Norveç'in en önemli amaçlarından birisi, herkes için iş sağlamaktır. Sosyal sigorta, kentsel refah ve aile politikaları Norveç refah devletinin en önemli özelliklerini oluşturur (Bjørnson, 2001, s.199-200).

Norveç'in kalkınmasında rol alan iki önemli tarihsel dönüm noktası olmuştur. Bunlardan birincisi Büyük Buhran'ın yarattığı ve ikincisi ise II.Dünya Savaşını yaratmış olduğu tahribatı ortadan kaldırmak için oluşturulan toplumsal mutabakattır. Her iki dönüm noktasında Norveç ulusal kalkınma amacıyla işçi ve işveren sendikalarının üzerinde anlaştıkları bir sosyoekonomik programları uygulamışlardır.

Savaş sonrası Norveç ekonomi politikaları 1930'lu yıllardaki uluslararası resesyon boyunca Keynes tarafından ileri sürülen teoriler rehber alınmıştır. Bundan işsizliği azaltmak için, ekonominin talep yanlı kamu politikaları uygulanması kastedilir. II. Dünya Savaşından sonraki ilk on yıl boyunca verimlilik ilkeleri ve sosyal yatırım stratejileri hasta ve özürlüler için sosyal güvenlik programlarını temel aldılar (Dahl vd. 2001, s.301).

Nazi işgalinin kurtuluşu sonrası 1945 yılında "Ulusal Kurtuluş Programı" tüm siyasi partilerin desteğiyle geniş bir siyasal birlik içerisinde hazırlanmış ve uygulamaya geçilmiştir. Norveç II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalist sistem içerisinde kalarak geliştirdiği eşitlikçi, sosyal devlet modelinin temelleri istikrarlı ve güçlü ekonomik büyüme, dış ticaret dengesinin sağlanması, tam istihdam fiyat istikrarı ve gelir dağılımında eşitlik hedefleri çerçevesinde atılabilmiştir (Fagerberg vd. 1990: 64). Savaş sonrası Norveç'in sosyal politika ve programlarına baktığımızda ilk olarak kamu belgelerinden yararlandığımızda; ilki devlet politikalarında hastaları ve özürlüleri hedef almakta, ikinci olarak, devlet tarafından aktif işgücü piyasasına yönelik politikaları yaygınlaştırmak, üçüncüsü sosyal hizmetler ve sosyal yardım programları üzerine yerel seviyede organize etmek ve finanse etmek (Dahl vd. 2001, s.301).

Ekonomik büyüme ve tam istihdam 1945-1965 yılları arasında İşçi Partisi hükümetlerinin temel amaçları arasındadır. Bu her iki amaç da temel sosyal reformların yerine getirilmesinde ön koşul olarak görülmektedir. 1945-1980 arası sosyal politika reformları şu şekilde sayılabilir; 1940'larda ve 1950'li yılların başlarında hükümetlerin gündeminde ilk sırada ekonomik büyüme daha sonra bunun dağıtımı yer almaktaydı. 1946 yılında Evrensel Çocuk Yardım Planı, 1949 yılında Tarım işçileri İşsizlik Sigortası Sistemine dahil edildi, 1953 tim çalışanlara zorunlu hastalık sigortası uygulaması kabul edildi, 1956 yılında tüm yerleşiklere hastalık sigortası uygulandı, 1957 yılında yaşlı emekli maaş sisteminde gelir

testi usulu kaldırıldı, 1957 yılında yetimlere maaş uygulaması başlatıldı, 1958 evrensel iş kazası sigorta sistemi, 1961 yılında malulluk aylığı sistemi başlatıldı, 1964 yılında Dul ve bekar annelere aylık, 1966 yılında Ulusal Sigorta Sitemine yaşlılar, yetimler, dul ve bekar annelerde dahil edildi, 1970 yılında ilk çocuklar içinde yardım başlatıldı, 1971 yılında hastalık ve sağlık sigortaları ile iş kaza sigortası ve işsizlik sigortası Ulusal Sigorta Sistemi kapsamına alınmıştır, 1978 yılında hastalık durumunda %100 ücret ödenmesi, 1973 yılında resmi emeklilik yaşı 70'den 67'ye düşürülmüştür. Sakatlık ödeme kriterleri genişletildi. 1978 yılında hastalık ödeneği başlatıldı. Çoğu yazar 1945-1980 yılları arasında Norveç refah devletinin genişlemesini geniş siyasal çevrelerce kabul görmesidir (Sørvoll, 2015, s.4).

Tablo 1. Nordik Ülkelerde Çeşitli Sigortaların Başlangıç Tarihleri

Sistem	**Danimarka**	**Finlandiya**	**Norveç**	**İsveç**
Endüstriyel	1898	1895	1894	1901
Kaza Sigortası	1916	1917	1901	1916
			1921	
Ulusal	1933	1963	1909	1955
Hastalık			1953	
Sigortası				
Ulusal Emekli	1891	1937	1936	1913
Maaş	1922			
Uygulaması	1933			
İşsizlik	-	-	1938	-
Sigortası				
Çocuk Yardımı	1952	1948	1946	1948

Kaynak: Alestalo, Hort, ve Kuhnle,13.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde refah devleti uygulamalarının Nordik ülkeler arasında birçok alanda Norveç'in öncü olduğu görülmektedir.

3. Norveç Refah Devletinin Temel Özellikleri

Norveç refah devleti modeli ülkede yaşayan tüm vatandaşlara gelir güvenliği ve refah hizmetleri sağlamaktan sorumludur. Evrensel ve cömert bir sosyal güvenlik sistemi bireysel hakları ve yükümlülükleri esas alır. Eğitim, sağlık, yaşlı ve engelli bakım hizmetleri kamu tarafından

ağırlıklı olarak karşılanır. Aktif işgücü piyasa politikaları (iş yaklaşımlı politikalar) işgücünün yüksek oranda katılımını amaçlar. Hiç geliri olmayan ya da düşük gelire sahip bireylere yardım amaçlı yüksek kamu harcamaları yapılması, devletle iyi organize olmuş diğer sosyal gruplar arasında ulusal seviyedeki işbirliği, özellikle istihdam, sosyal dağıtım, yaşam ve çalışma şartları ile ilgili kararlarda işverenle çalışan arasındaki çok boyutlu uzlaşmanın olması esastır. Bu sistemin esas özelliği, işgücü piyasası ile refah sistemi arasındaki etkileşimdir ve bunlar tamamlayıcı sistemlerdir (Schafft, 2009, s.1-2).

Norveç refah devletinin temel özelliği işgücü piyasası ile refah sisteminin birleştirilmesidir. Refah devletinin yönetimi ve finansmanı merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında paylaştırılmıştır. Merkezi yönetim genel işgücü piyasası ile ilgili politikalar ve istihdama duyarlı grupları belirlemede yetkilidir. Ayrıca sosyal sigorta ve çeşitli aile yardımlarından da sorumludur. Norveç refah politikalarında iş yaklaşımcı modeli benimsenmiştir. Norveç son yıllarda diğer İskandinav ülkelerinde olduğu gibi makro ekonomik performansı ve yüksek istihdamı sosyal adalet ile birleştirmiştir. (Schafft, 2009, s. 1).

Norveç çoğu zaman cömert ve evrensel sosyal demokrat refah devleti rejiminin bir örneği olarak tasvir edilir. Diğer OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında yüksek kaliteli yaşam, yüksek sosyal güven, düşük yoksulluk oranı ve düşük ekonomik eşitsizlik Norveç toplumunun temel özellikleridir. Kapsamlı bir Norveç refah hizmetleri; yüksek istihdam, barışçıl endüstriyel ilişkiler ve ekonomik büyümenin artırılması için uygulanacak politikalara zemin hazırlamaktadır (Sørvoll, 2015, s.1).

Norveç refah devletinin üç tane karakteristik özelliğe sahiptir; birincisi, kapsamlı bir sosyal politika ikincisi, kurumsallaşmış sosyal haklar, üçüncüsü dayanışmacı ve evrensel sosyal yasalardır. Norveç refah devletinde refahla ilgili kamu harcamalarının yüksek olması, işgücüne katılımım yüksek olması özellikle kadınlarda, düşük işsizlik oranın olması, yüksek ekonomik büyümenin olması bunların hepsinin birleşiminden oluşmaktadır. (Stamsø, 2009, s.200).

Nordik modelin temel özelliği, aktif sosyal ve ekonomik politikaların kombinasyonundan oluşmaktadır. Ücretsiz eğitim, çalışma çağındaki nüfusa iş imkanı sağlanması, kapsamlı bir sosyal koruma sistemi oluştu-

rulması halinde bireylere yaşam fırsatlarının eşitlenmesini destekler. Nordik refah modeli, rekabet ve verimliliğe yönelten ekonomik ve endüstriyel politikaların birleşiminden oluşmaktadır (Sørvoll, 2015, s.1).

Güçlü işgücü hareketlerini karşılamak için siyasi çözümler uygulanarak haklar verilmiş, güvenlik garanti altına alınmış ve oy kullanma tüm yetişkinlere tanınmıştır. İç çekişmeden sakınmak için işçi ve işveren arasında işbirliği vardır. Kollektif hareket etmek için insanları cesaretlendirecek kuruluşlar ortaya çıkmış özellikle yüzyılın ikinci yarısında çok az sayıda grev olmuştur. Norveç birikmiş çabaların gücüyle çalışmaya başlamış ve yavaş bir şekilde fakat emin adımlarla modern üretim metodları el emeği yerine geçmiştir. Eğitimde yatırımlar yapılmış veyaygın eğitim artmıştır. Okullar, kolejler ve üniversiteler çoğalmış,beşeri sermaye artmıştır.Fiziksel sermayeyi hızlandırmak için yatırımlara yönelinerek makinalar edinilmiş, elektrik üretilmiş bu sayede işgücünün birim başına üretiminde artış meydana gelmiştir.

Norveç teknik ilerlemeyi yakalamak için ithalata başvurmuş var olan bilgiden faydalanmıştır.

Norveç kalkınmasının temelini verimlilik oluşturur. Bazı ülkeler büyüme ve verimlilikte patlama yaşarken Norveç istikrarlı bir şekilde büyümüştür.

Kapsamlı Norveç refah hizmetleri ile yüksek istihdam, barışçıl endüstriyel ilişkiler ve ekonomik büyümeyi teşvik etmeye dönük politikalar desteklenmektedir. Norveç modelinin temel özelliği aktif sosyal ve ekonomik politikaların birleşiminden oluşmaktadır. Rekabet ve verimlilik esaslı ekonomik ve endüstriyel politikaların bileşimidir (Sørvoll, 2015, s.1).

4. Norveç'in Genel Özellikleri

İskandinavya Yarımadasının kuzeyini ve batısını oluşturan, Batı Avrupa'nın en kuzey bölgesinde yer alan bir bağımsız krallıktır. Yüzölçümü 323.878 km^{2}'dir. Norveç, bir zamanlar Avrupa'nın en fakir ülkelerinden biriyken, etrafını çeviren sulardan elde ettiği petrol ve doğal gaz sayesinde, dünyanın en zengin ülkelerinden biri haline gelmiştir (Özey, 2009, s.168). Norveç 2014 yılı verilerine göre 5.1 milyonluk bir nüfusa sahiptir (OECD, Erişim Tarihi: 07.11.2017).

Norveç yüzölçümü açısından büyük, nüfus açısından küçük bir ülkedir. Norveç'de kamu idaresi, üç bölümden oluşmaktadır, bunlar merkezi yönetim, il yönetimi ve belediyelerdir. Yerel yönetimler 18 il yönetimi ve 428 belediyeden oluşmaktadır. Yerel idarelerin gelirleri vergiler ve merkezi idarenin aktarmış olduğu yardımlardan oluşmaktadır. Diğer Nordik ülkeler gibi Norveç'de de refah hizmetlerinin önemli bir kısmı yerel idareler tarafından sağlanmaktadır. Yerel idareler kamu tüketiminin neredeyse yarısını ve GSYH'nın neredeyse %20'sini oluşturmaktadır. İşgücünün %20'sini istihdam etmektedir (Borge, 2016, s.3). Norveç merkez hükümetinin görevleri; ulusal sigorta hizmetleri, üniversite eğitimi, hastaneler, işgücü piyasa, mülteci ve göçmenler, tarımsal konular, çevresel sorunlar, polis, mahkemeler, ordu, dış politika konuları (Local Government in Norway, 2014, s. 10).

Norveç, son yıllarda hızlı bir değişim geçirmektedir. Nüfus yapısı, yaşam koşulları ve yerleşim düzeni değişmiştir. 1970 sonrası petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunması ve balıkçılık sektörünün yarattığı katma değerle birleşince ekonomisi hızla gelişme göstermiştir. Norveç'in yaşam standartları açısından diğer Avrupa Birliği ülkelerinden yüksek olması Norveç'in Avrupa Birliği'ne üye olarak katılmasına ihtiyaç duymamıştır (Çiçek ve Çiçek, 2012, s. 202).

Norveç serbest piyasa ekonomisi ve devlet müdahalesinden birleşiminden doğan karma bir ekonomidir. Devlet, petrol sektörü, elektrik üretimi gibi kilit alanları kontrol eder (Tatari, 2006, s.3).

Norveç refah devleti sistemini üç ana ilke üzerine kurmuştur. Birinci ilke, Norveç'de yaşayan her vatandaş sosyal refah programlarına erişim hakkına sahiptir. İkinci ilke, her vatandaşın geliri ile doğru orantılı olarak hizmetten yararlanmalıdır. Son ilke ise, tüm sosyal hizmetler özel kişi ve kurumlar yerine kamu tarafından sunulmalıdır (Fouberg ve Hogan, 2004, s.63).

Toplam harcamaların içerisinde en fazla pay sosyal koruma hizmetlerine verilmiştir. 2000 yılında toplam harcamaların %37'sini sosyal koruma hizmetleri oluştur iken 2013 yılında %40 yükselmiştir. Sosyal koruma hizmetleri içerisinde ise en fazla harcama; hastalık ve engellilik hali, emeklilik, aile ve çocuklara yönelik hizmetlerden oluşmaktadır (Dikmen, 196).

Norveç Refah sistemi olarak Ulusal sigorta uygulaması, sosyal hizmet uygulaması, hastane, rehabilitasyon enstitüleri, sağlık enstitüleri, çalışma politikaları, üniversite seviyesine kadar ücretsiz eğitim, evde bakım hizmetleri, profesyonel yardımlar şeklindedir (Albayrak ve Birinci, 2017, s.74).

Son on yıldır Norveç refah politikalarında iş yaklaşımcı anlayışı benimsemektedir. Çalışma yaşındaki kişilere yapılan sosyal yardım ve sosyal güvenlik ödemelerinde pasif destek ödemeleri alan kişileri işgücü piyasasıyla bağlantı kurmaktadır. Hassas gruplardaki yoksulluğu azaltmak için de hükümetin amacı bu grupları işgücü piyasası dahil etmektir.

Tablo 2. Norveç'e Ait Çeşitli Sosyo-Ekonomik Göstergeler

YILLAR	**1970**	**1980**	**1990**	**2000**	**2010**	**2016**
Nüfus (milyon)	3.879	4.086	4.241	4.491	4.889	5.232
Doğurganlık Oranı	2,5	1,7	1,9	1,9	1,9	1,7 (2015)
GSYH(Milyar Doları)	12.814	64.439	119.792	171.316	429.131	371.076
Kişi Başına GSYH(ABD Doları)	3.368	9.870	18.444	36.950	58.025	58.792
Ekonomik Büyüme	1,9	4,5	1,9	3,2	0,6	1,0
İşsizlik Oranı	0,8	1,6	5,3	3,5	3,5	4,7
Enflasyon Oranı	10,6	10,9	4,1	3,1	2,4	3,5

Kaynak: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=NO , https://data.oecd.org. (Erişim Tarihi: 11.01.2018).

Tablo 3. Norveç'in GSYH'ın Sektörel Dağılımı

YILLAR	**1970**	**1980**	**1990**	**2000**	**2010**	**2016**
Tarım	5,8	4,0	3,3	2,0	1,7	2,4
Sanayi	30,78	38,21	33,22	41,37	39,00	31,96
Hizmetler	63,37	57,72	63,41	56,55	59,23	65,62

Kaynak:*https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS?locations=NO (Erişim Tarihi: 11.01.2018).*

Tablo 4. Norveç ve OECD Ülkelerinin Ortalaması Kamu Harcamalarının Fonksiyonlarına Göre Dağılımı (2015)

KAMU HARCAMA ÇEŞİTLERİ	NORVEÇ	OECD
Genel Kamu Hizmetleri	9,6	13,2
Savunma Hizmetleri	3,1	5,1
Kamu Düzeni Ve Güvenliği Hizmetleri	2,2	4,3
Ekonomik Konularla Ilgili Hizmetler	10,5	9,3
Çevre Koruma Hizmetleri	1,8	1,3
Konut Ve Topluma Yönelik Hizmetler	1,5	1,4
Sağlık Hizmetleri	17,2	18,7
Eğlence Kültür Ve Dini Hizmetler	3,0	1,5
Eğitim Hizmetleri	11,2	12,6
Sosyal Koruma Hizmetleri	39,8	32,6

Kaynak: *OECD National Accounts Statistics (database) http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/4217001e.pdf?expires=1515494763&id=id&accname=guest&checksum=5F80809E68F9329F14-A6B6B51853F364 (Erişim Tarihi: 09.01.2018).*

Kamu harcamalarının fonksiyonlarına göre dağılımında en yüksek payı sosyal koruma harcamaları almaktadır. Refah devletinin amaçlarından biriside yaşlanma, işsizlik ve hastalık gibi riskleri dağıtmaktır. Sosyal harcamalar içerisinde en yüksek artış sosyal koruma harcamalarında olmuştur.

Tablo 5. Norveç ve OECD Ortalaması Sosyal Koruma Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (2015)

Harcama Çeşitleri	Norveç	OECD
Hastalık ve sakatlık	34,5	14,7
Yaşlılık	36,0	53,5
Hayatta Kalanlar	1,0	7,5
Aile ve Çocuk	18,2	9,0
İşsizlik	2,6	7,0
Konut	0,6	2,6
Sosyal Dışlanma	4,5	4,1
Sosyal Koruma	2,4	1,6

Kaynak: *OECD National Accounts Statistics (database) http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/4217001e.pdf?expires=1515494763&id=id&accname=guest&checksum=5F80809E68F9329F14A6-B6B51853F364 (Erişim Tarihi: 09.01.2018).*

Tablo 6. Norveç ve Bazı Ülkelerde Sosyal Harcamaların GSYH'ya Oranı

Yıllar	1990	2000	2010	2016
Almanya	21,4	25,4	25,9	25,3
Norveç	21,6	20,4	21,9	25,1
İtalya	20,7	22,6	27,6	28,9
ABD	13,2	14,3	19,3	19,3
Türkiye	5,5	7,7	12,8	13,5 (2014)
OECD	16,92	17,98	21,06	21,03

Kaynak: *http://www.oecd.org/social/expenditure.htm (Erişim Tarihi:03.01.2018)*

Grafik 1. Norveç ve OECD Ortalaması Sosyal Harcamalar

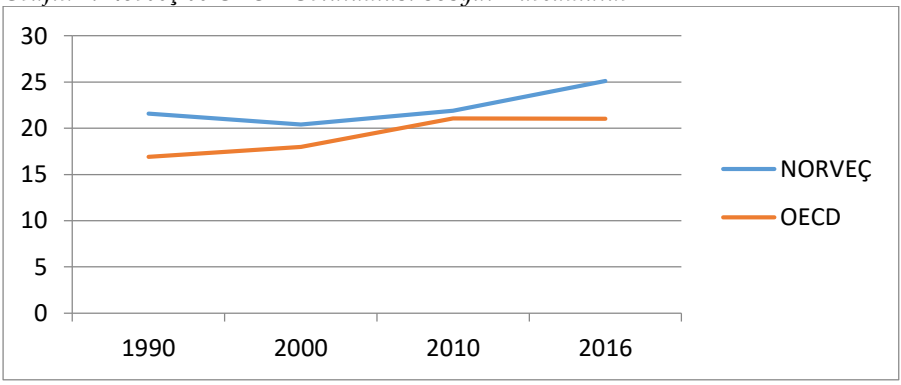

Kaynak: *Tarafımızca hazırlanmıştır.*

Kamu sosyal harcamaların GSYH'ya oranına baktığımızda yıllar itibariyle %20'lerde iken, 2016 yılında %25'e yükselmiştir. OECD ülkelerinin çoğunda sosyal harcamaların GSYH'ya oranı %21'lerdedir Norveç OECD ortalamasının üzerindedir. Sosyal harcamaların içeriğine baktığımızda en yüksek oran yaşlılara ödenen emekli maaş ödemeleri oluşturmaktadır. İkinci sırada yer alan sağlıkla ilgili transfer harcamaları oluşturmaktadır. Kamu sosyal harcamalarının %60'ını kamu emekli maaş ödemeleri ile sağlık bakım harcamaları oluşturmaktadır. Sosyal harcamaların GSYH'ya oranı en yüksek olan ülke %31,5 ile Fransa birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise 30,8 ile Finlandiya yer almaktadır. GSYİH'nın %8'ini yaşlı emekli maaş ödemeleri ile hayatta kalanlara ödenen maaş ödemeleri oluşturmaktadır. İkinci sırada yer alan sağlıkla ilgili sosyal harcamaların oranında da artış olmuştur. Bu artış nedenleri yaşlı nüfusun artması,

sağlık bakım maliyetlerinin yükselmesi gösterilebilir. Diğer sosyal harcama kalemleri daha düşük düzeydedir. Aile ile ilgili yardım ödemeleri ve iş göremezlik ödemeler GSYH'nın %6,71'ini oluşturmaktadır. İşgücü piyasasına yönelik politikalar için yapılan ödemeler GSYH'nın %0,84'dür. Konut ve diğer sosyal harcamalar ise GSYH'nın %0,79'unu oluşturmaktadır.

Grafik 2. Norveç'de Kamu Sosyal Harcamalarının Amaçlarına Göre GSYH'ya Göre % (2013)

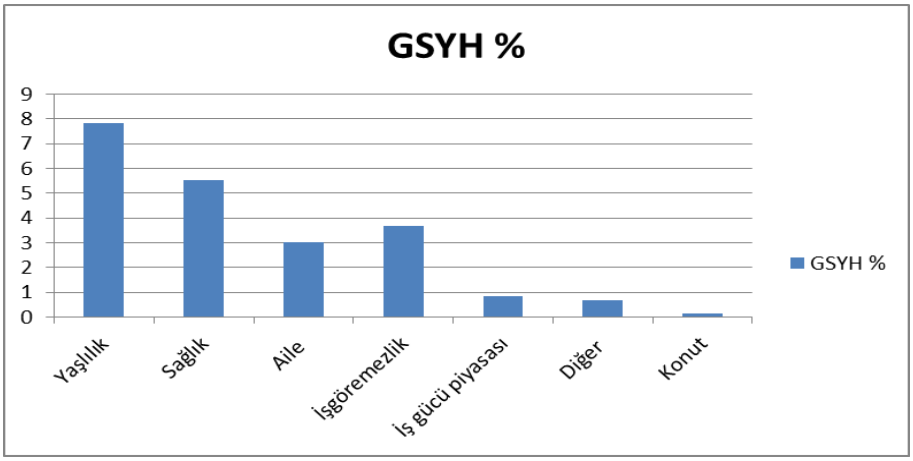

Tablo 7. Norveç'de Sosyal Harcamaların Yıllara Göre Gelişim Seyri (% GSYH)

Yıllar	**1990**	**2000**	**2005**	**2010**	**2013**
Yaşlılık Emekli Maaş Ödemeleri	6,97	6,41	6,20	6,84	7,59
Sağlıkla İlgili ödemeler	3,87	4,33	5,14	5,59	5,54
Aile İle İlgili Ödemeler	2,68	2,99	2,79	3,07	3,02
İşsizlikle İlgili ödemeler	1,04	0,44	0,52	0,48	0,34
Hayatta Kalanlara Yapılan ödemeler	0,43	0,29	0,29	0,28	0,25
İş Görmezlikle İlgili ödemeler	4,62	4,56	4,30	4,17	3,69
Aktif İşgücü Piyasalarına Yönelik Ödemeler	0,87	0,59	0,72	0,62	0,50
Konut Yardım Ve Kira Sübvansiyonları	0,15	0,16	0,14	0,14	0,12
Diğer ödemeler	0,88	0,60	0,57	0,68	0,67

Kaynak: http://www.oecd.org/social/expenditure.htm (Erişim Tarihi:03.01.2018)

Grafik 3. Norveç'de Sosyal Harcamaların Amaçlarına Göre Dağımı (2016 Yılı)

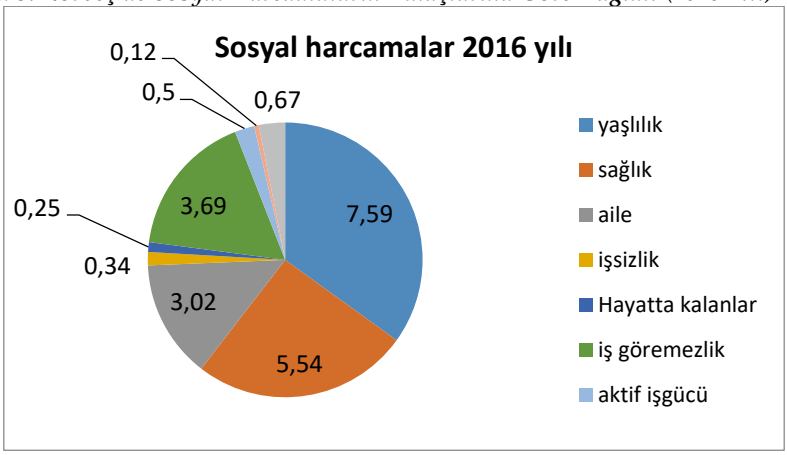

Kaynak: *Tarafımızca hazırlanmıştır.*

OECD'nin sosyal harcamalar tanımında nakdi ödemeler ve doğrudan ayni mal ve hizmetlerin sağlanması, sosyal amaçlı vergi muafiyet ve istisnalarını içermektedir. Bunlar, yaşlılık maaş ödemeleri, erken dönem emekli maşları, yaşlılara evde bakım hizmetleri, çocuk ve aile yardımları, çocuk bakım destekleri, gelir destekleri, işsizlik tazminatı, hayatta kalanlara yapılan emekli maaş ödemeleri, cenaze ödemeleri, iş göremezlik ödeneği, bakım hizmetleri, sakatlık yardımları, mesleki yaralanmalar, işçi hastalık ödemeleri, iş kazası ödemeleri, istihdam hizmetleri, eğitimi, istihdam teşvikleri, engellilerin istihdama yöneltilmesi, iş yeri açma teşvikleri, konut yardımları, kira sübvansiyonları, diğer teşvikler şeklindedir. Yapılan ödemeler düşük gelirli hanehalkına, yaşlılara, sakatlara, hastalara, işsiz ve gençlere yapılmaktadır. Gini katsayısı, Norveç 2015 yılında 0,27'dir birinci sırada Slovenya 0,25'dir.

Tablo 8 de görüldüğü üzere OECD'nin yayınlamış olduğu Daha İyi Yaşam Endeksini oluşturan 11 göstergeden Norveç 38 ülke içerisinde 7 göstergede ilk 10 içerisinde yer almaktadır. Hatta Konut, İş, Çevre, Yaşam memnuniyeti, Güven göstergelerinde ilk üçde yer almaktadır. Norveç'in tüm göstergeler açısından değerlendirildiğinde refah devleti açısından ileri seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Norveç'in Daha İyi Yaşam Endeksi Göstergeleri

	Konut	Gelir	İş	Toplum	Eğitim	Çevre
Norveç (38 Ülke) sırası	2	16	3	7	14	2
Maksimum Puan	8,7	10,0	9,5	10,0	8,7	10,0
Norveç'in Puanı	8,6	4,3	8,7	8,1	7,1	9,4
Minimum Puan	2,5	0,3	0,2	0,0	0,6	2,5
	Sivil Katılım	**Sağlık**	**Yaşam Mem-nuniyeti**	**Güven**	**İş-Yaşam Dengesi**	
Norveç (38 Ülke) sırası	14	9	1	1	6	
Maksimum Puan	8,6	9,6	10,0	9,9	9,3	
Norveç'in Puanı	5,6	8,8	10,0	9,9	8,5	
Minimum Puan	1,3	3,1	0,0	0,1	0,0	

Kaynak:*http://www.oecdbetterlifeindex.org/#/11111111111(ErişimTarihi:22.01.2018).*

Norveç 2017 yılı Legatum Prosperty İndeksine göre 149 ülke arasında birinci sırada yer almaktadır. Bu endeks 9 tane bileşenden oluşmaktadır, Norveç bu bileşenlerde puan sıralaması üst sıralardadır, doğal çevre bileşeninde 1. Sıradadır. 2016 yılında yapılan ankete göre yaşam standartlarından memnun musunuz sorusuna dünya ortalaması %60 evet derken, Norveç'de yaşayanlar %93'ü evet demiştir (Legatum Prosperity Index 2016 Norway). Bu da Norveç'de yaşayanların yaşam kalitesinin yüksek olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca dünya ortalamasının çok üstünde bir memnuniyet durumu vardır.

Tablo 9. Norveç'in 2017 Legatum Prosperty İndeksine Göre 149 Ülke İçerisindeki Sıralaması

BİLEŞEN	SIRALAMA
Ekonomik Kalite	8
İş Çevresi	8
Hükümet-Yönetim	2
Eğitim	4
Sağlık	7
Güven-Güvenlik	3
Kişisel Özgürlük	8
Sosyal Sermaye	5
Doğal çevre	1

Kaynak: *http://www.prosperity.com/globe/Norway, (Erişim Tarihi:23.01.2018)*

5. Norveç Refah Devleti Uygulaması Açısından Sunulan Hizmetler

Hem refah kavramının içeriği hem de uygulamadaki tarihsel değişimi Norveç Refah Devleti modelini ilgi çekici bir konu yapmaktadır. Norveç refah devleti modelinin tarihsel değişimlere karşın kendine has çekirdek özellikleri vardır özellikle refah devletinin sosyal politikası kapsamlıdır, evrensel sosyal yasaları ve kurumsallaşmış sosyal hakları içerir (Jacobsen ve Mekki, 2012, s. 127).

Yerel yönetimler kreş, ilköğretim, koruyucu ve önleyici sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, sosyal destek, sığınmacı ve mülteciler için bütünleştirme çalışmalarını yerine getirmektedir. İl yönetimi orta öğretim okulları ve diş sağlığı hizmetlerinden sorumlu birimlerdir. Merkezi yönetim ise güvenlik, iş yerleri ve hastanelerden sorumludur. Belediye Sağlık Hizmetleri Kanunu zorunlu sağlık hizmetlerinden tüm vatandaşların yararlanabileceğini belirtir. Merkezi yönetim yaşlı ve engelli bireylerin mümkün olduğunca evlerinde hizmet almalarını desteklediği için yerel idarelerin evde bakım hizmetlerini vermesini desteklemektedir (Gülaldı, 2009, s. 5).

Norveç refah devleti sistemi yaşlılar, engelliler ve çocuklara öncelik vermesi ile tanımlanmaktadır. Tarihsel olarak bu hizmetler yerel idarelerinöncülüğünde yoksul ve muhtaç kişiler için yerine getirilmiştir. Norveç'de yaşlı bakım hizmetleri İsveç ve Danimarka'dan sonra gelişmeye başlamıştır. Şu anda çocuklarla ilgili hizmetlerde bu iki ülkeyi takip etmektedir. 1880–1920 yılları arasındaki yoksullar eviyerini yaşlı bakım evine bırakmıştır. 1960'lardan sonra ise huzurevleri yaygınlaşmıştır (Gülaldı, 2009, s. 5).

Norveç'de temel sosyal sigorta programı, Ulusal Sigorta Programı, Aile Ödenek Programı ve Küçük çocuklu Ailelere Yönelik Nakdi Yardım Programından oluşur (The Norwegian Social Insurance Scheme, 2015).

Grafik 4. Belediyelerin Sunmuş Oldukları Hizmetlerin Harcama Oranları (2014)

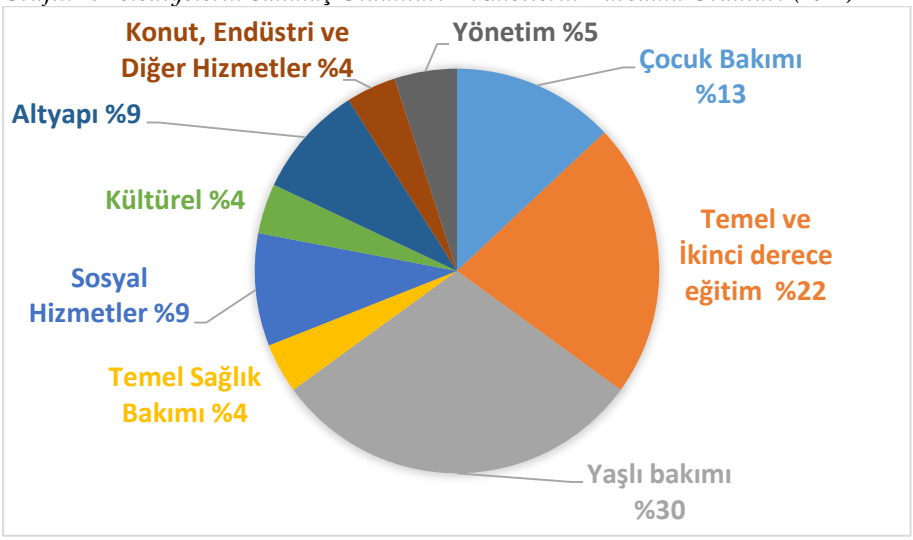

Kaynak: *Lars-Erik Borge, 2016:3*

Grafikte görüldüğü gibi, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi refah hizmetleri harcamaların büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Belediyelerin sunmuş olduğu refah hizmetleri, çocuk bakımı, temel ve ikincil eğitim hizmetleri, yaşlı bakım hizmetleri ve sosyal hizmetler (özellikle, sosyal yardım, madde bağımlılık tedavisi, işgücü eğitimi, çocuk bakımı). Bu hizmetler bütçenin dörtte üçünü oluşturmaktadır.

Belediyelerin sorumlu oldukları alanlar;

İlkokul ve ikinci derece okul hizmetleri, çocuk yuvaları ve kreş hizmetleri, birinci basamak sağlık hizmetleri, yaşlı ve engelli bakım hizmetleri, yerel planlama, tarımsal konular, çevre sorunları, yolların yapımı, limanlar, su kaynağı ve temizliği, kanalizasyon hizmetleri (Local Government in Norway, 2014, s. 11).

Belediyeler tarafından sunulan refah yardımları ve hizmetleri yerel vergiler ile merkezi hükümet tarafından aktarılan bağışlarla finanse edilir (Schafft, 2009, s. 1).

Grafik 5. İl Yönetiminin Sunmuş Oldukları Hizmetler, Harcamaların %'si 2014 Yılı

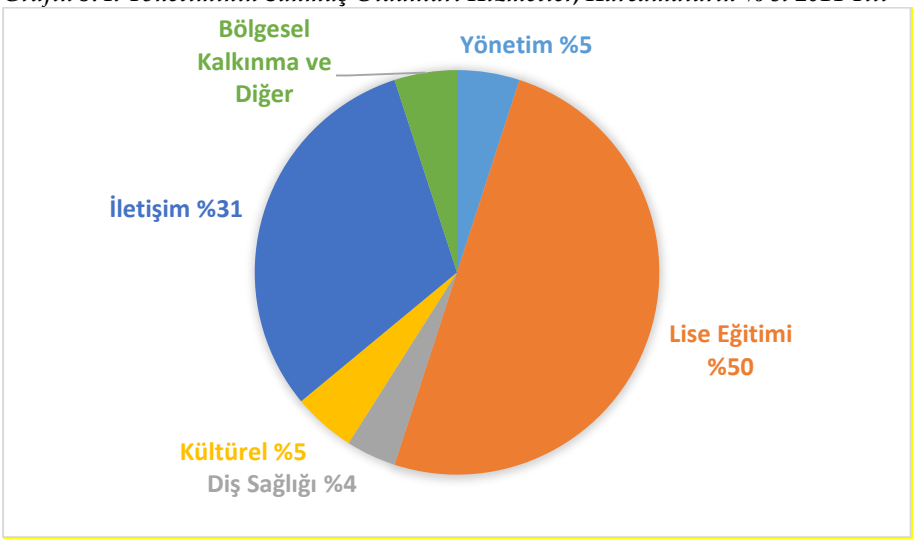

Kaynak: *Lars, 2016,s.3*

İl yönetiminin en önemli görevi, üst düzey eğitim hizmetlerini sağlamaktır. Toplam bütçelerinin yarısını oluşturmaktadır. Diğer önemli harcama kalemi ise ulaşım hizmetleri (yol ve kamu ulaşım hizmetleri) bütçenin dörtte birini oluşturmaktadır. Diğer hizmetler ise diş sağlığı hizmetleri, kültürel hizmetler, bölgesel kalkınmadır.

İl yönetiminin sorumlulukları; üst düzey okul hizmetleri, bölgesel kalkınma, yol bakım hizmetleri, toplu taşıma, bölgesel planlama, kültürel hizmetler, kültürel miras, çevresel meseleler (Local Government in Norway, 2014, s. 10).

5.1.Yaşlılara yönelik hizmetler

Norveç'in diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi nüfusu yaşlanmaktadır. Norveç'de ülkeye net göç girişi olmakta ve doğum oranı yüksek olduğundan nüfusun yaşlanması sorununu nispeten hafifletmektedir (National Report on Ageing, 2016). Norveç'de 67 yaş ve üzerindeki nüfus 2017 yılında 766 002 kişidir ve toplam nüfusa oranı % 14,6'dır. (https://www.-

ssb.no/en/befolkning/statistikker/folkemengde/aar-per-1-januar, Erişim tarihi: 16.11.2017).

Norveç'de tüm yaşlı insanlar emeklilik maaşı alırlar. Bu emeklilik maaşı son gelire göre değişir. Norveç'de çoğu yaşlı insan kendi evinde yaşar. Bazıları belediyelerden yardım alır, çoğu kişi kendi kendine ya da aile fertlerince yardım sağlanır. Yaşlı insanlar kendilerine bakamayacak duruma geldiklerinde bir bakım evine götürülür fakat bakım evine gidenler çoğunlukla 90 yaş üstü kişilerdir. (http://www.samfunnskunnskap.no/?page_id=521&lang=en, Erişim tarihi: 16.11.2017).

Tablo 10. Norveç'de Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (65 Yaş ve Üzeri Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı)

Yıllar	**1970**	**1980**	**1990**	**2000**	**2010**	**2014**
Norveç	12,89	14,76	16,32	15,16	14,97	16,02
Avrupa Birliği (28 Ülke)	11,46	13,16	13,68	15,57	17,52	18,37 (2013)

Kaynak: *OECD Data, Elderly Population, https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm, (Erişim Tarihi: 23.01.2018).*

Norveç'de Belediye yaşlı bakım hizmetleri Sosyal Demokrat ya da İskandinav refah devleti modeli denilen versiyonun önemli bir parçası olarak düşünülür. (Jacobsen ve Mekki, 2012, s. 127).

Norveç'te yaşlı nüfusun yaklaşık beşte ikisi evde bakım ve destek hizmetleri bakım sigortası kapsamındadır. İskandinav ülkelerinde nüfusun tamamı sosyal güvenlik sistemi kapsamındadır, bu nüfus grubunun yarısına yakını, sosyal bakım odaklı toplum temelli sosyal hizmetlerden yararlanmaktadır. Yaygın bir şekilde bulunan gündüzlü bakım merkezleri aracılığı ile yaşlıların durumu yakından takip edilmekte olup, acil durumlara karşı yaşlıların güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirler alınmaktadır (Albayrak ve Birinci, 2017, s. 80).

"Belediye Sağlık Hizmetleri Yasası" yerel idareleri halk sağlığı ve refahını arttırmak, iyi bir sosyal ve çevresel şartları oluşturmak, hastalık ve kazalara karşı önleyici önlemleri almakla sorumlu tutmaktadır (Gülaldı, 2009, s. 5).

5.2. Sağlık Hizmetleri

Norveç'de yaşayan tüm vatandaşların zorunlu sosyal güvenlik kapsamında olup ülkenin sağlık sisteminin birçok alanında kamu sağlık sistemi ağırlıklıdır ve sağlık hizmetleri ağırlıklı olarakdevlet tarafından karşılanmaktadır. Devlet sağlıkla ilgili hizmetlerin kalitesinden tüm sistemin kapasitesinin belirlenmesinden ve sağlık politikalarından sorumludur. Tüm ülkenin sağlık politikalarının belirlenmesinden sorumludur. Yerel demokrasiye uygun olarak sağlık hizmetleri yerel yönetimlerce sunulmaktadır.

Norveç'de sağlık hizmetleri çoğunlukla sosyal güvenlik kapsamındadır. Merkez ve yerel yönetimlerin vergileri ile sağlık hizmetlerinin finansmanı karşılanmaktadır. Sosyal sigorta primleri vergilere göre daha düşük kalmaktadır (Sargutan vd., 2064).

Refah devleti ile ilgili çalışmalarda, bir ülkenin diğer tüm ülkeleri hiç dikkate almadan kendi refah devletini oluşturması ve buna bağlı olarak sağlık politikası uygulaması mümkün değildir. Aynı coğrafyayı paylaşan ülkeler, diğer ülkedeki refah devleti uygulamalarından etkilenmektedir (Günaydın, 2011, s. 46).

Tablo 11: Norveç'de Sağlık Harcamalarının GSYH'ya Oranı %

Yıllar	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Sağlık H./gsyh	7,7	8,0	9,0	9,2	8,8	8,3	7,9	8,1	8,0
Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Sağlık H./gsyh	9,1	8,9	8,8	8,8	8,9	9,3	10,0	10,5	

Kaynak: *OECD, Health spendinghttps://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm, (Erişim Tarihi:16.11.2017)*

5.3. İstihdama Yönelik Hizmetler ve İşsizlik Hizmetleri

Merkez hükümet genel işgücü piyasasına yönelik politikalardan ve istihdama karşı zayıf grupları işgücü piyasasına dahil etme açısından

sorumludur. Hükümet ayrıca sosyal sigorta ve aile yardımlarının bazılarından sorumludur. Belediyeler temel sağlık hizmetleri çocukların günlük bakımı temel ve daha düşük ikincil düzeydeki okullardan, yaşlı ve engelli bakımı, sosyal hizmetler ve sosyal yardım ödemelerinden sorumludur (Schafft, 2009, s. 2).

Ülkeler arasında pek çok sosyo-ekonomik göstergeye göre karşılaştırma imkânı veren Avrupa Nüfus Çalışmaları Kurumunun hazırladığı Karşılaştırmalı Aile Politikaları Veri Tabanı (Comparative Family Policy Database-CFPD) verilerine göre 2008 itibarıyla Lüksemburg ve İsviçre'den sonra işgücüne katılım oranı en yüksek olan ülke Norveç'tir. İstihdam edilen nüfusun %30'u kamu kesiminde ve yüksek eğitimli işgücü çoğunlukla kamu kesiminde çalışmaktadır (Karahanoğulları, 2013, s.236-237).

Norveç'te aktif ve pasif istihdama yönelik politikalara göre çalışan bireylerin işsizlik sigortasına katkıda bulunmaları gerek yoktur. İşsizliğe yönelik ödemelerin vergi gelirlerinden karşılanması uygulanmakta olan işsizlik politikalarına esnekliğini arttırmaktadır. Norveç'te, pasif istihdam politikası niteliğindeki işsizlik sigortasının yanı sıra birey ve şirket bazlı olmak üzere uygulanan aktif istihdam politikaları da bulunmaktadır. Norveç işsizlikle ilgili olarak daha çok işgücünün eğitime önem vermektedir (Albayrak ve Birinci, 2017, s.75).

Norveç kadın işgücünün artmasına yönelik unsurlardan biri de yerel idarelerin çocuklara yönelik kreşlerin olması, sağlık ve sosyal hizmetler alanlarında yaptığı imkanlar istihdamı arttırmıştır (Karahanoğulları, 2013, s.236-237).

Norveç ekonomisinin diğer bir özelliği de, yarı zamanlı istihdam oranının yüksek olmasıdır. Norveç'in ortalama kişi başına haftalık çalışma saati diğer gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük kalmaktadır. Bunun sebebi de yarı zamanlı çalışan kadın ve genç nüfusun işgücüne katılım oranının yüksek olmasındandır. Kişi başına milli gelirin bu kadar yüksek olduğu bir ülkede, ortalama çalışma süresinin nispi olarak düşük olması kişilerin toplumsal zenginlikten yeterince pay alarak zamanlarının daha büyük bir kısmını çalışma dışı faaliyetlere yönelme isteğinin ve fırsatının olduğunun bir göstergesi olarak da yani bir toplumsal refahın da göstergesi olarak değerlendirilebilir (Karahanoğulları, 2013, s.236-237).

Tablo 12. Norveç'de İstihdam Oranı

Yıllar	2000	2005	2010	2015
Kadın	73,65	71,75	73,25	72,95
Erkek	81,30	77,85	77,25	76,53
Toplam	77,50	74,83	75,30	74,80

Kaynak:Employment rateTotal, % of working age population, 2000 – 2015, https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm, (Erişim Tarihi: 16.01.2018).

Norveç diğer ülkelerle karşılaştırıldığında istihdam oranı her iki cinsiyet için de yüksektir ve işsizlik oranı düşüktür.

5.4. Aile Kadın ve Çocuklara Yönelik Hizmetler

Norveç diğer sanayileşmiş ülkelere göre nispeten istihdamda kadınların oranı yüksektir ve doğum oranı da nispeten yüksektir. Bireylerin çocuk sahibi olmalarında kamu politikaları etkilidir.

5.5. Eğitime Yönelik Hizmetler

Norveç'te kadınlar genellikle bir yerlerde çalışmış olduklarından ev hanımı olan kadın sayısı çok azdır. Tam zamanlı çalışma yanı sıra esnek zamanlı çalışmanın da olması Norveç'teki her kadının bir işinin olması veya aktif olarak iş aramaktadırlar. Bu sebeple çocuk kreşlerinin en çok olduğu ülkelerin başında Norveç gelir. İlkokul çağının ilk dört yılında okul sonrası çocuklara ücretli bakım ve etüt sağlanır. Varolan bu sistem ile anne ve baba aktif olarak çalışabilir (Alan, 2015, s.15). Yuvaların çoğunluğu kamuya aittir. Kamu yuva parasının bir kısmını karşılar, çocuk henüz yuvaya başlamamışsa bu para doğrudan aileye ödenir. Norveç'te okul, ders kitapları, ilkokul çantası, kırtasiye, kütüphaneler, sağlık hizmetlerinin hepsi devlet tarafından karşılanır. Bunların dışındaki ihtiyaçlar için diğer çocuklarla aynı oranda karşılayamayan çocukların ailelerine devlet ayrıca maddi destek de bulunur. Örneğin her çocuğun yaşına uygun bir bisikleti olmalıdır (Alan, 2015: 15).

Tablo 13. Sosyal Harcamaların GSYH'ya Oranı %

Yıllar	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016
Sosyal Harcamaların GSYH'ya Oranı	16,1	17,2	21,6	22,5	20,4	20,7	21,9	21,8	22,4	23,9	25,1

Kaynak: OECD, Social spending
https://data.oecd.org/socialexp/social-spending.htm (Erişim Tarihi:16.11.2017).

6. Refah Hizmetlerinin Finansmanı

Gelişmiş ülkelerde refah devleti hizmetlerine olan talep artışı yurtiçi sosyal harcamaların oranını OECD ülkelerinde ortalama olarak 1960'da %7 iken 2007'de %19'lara yükseltmiştir. Avrupa Birliğinde bu harcamalar %26'lara ulaşmıştır(Morel ve Palme, 2012, s. 1)

Refah hizmetleri ve sosyal yardım ödemeleri belediyelerce karşılanır ve özellikle yerel vergiler ve belediyelere aktarılan fonlarla finanse edilir (Schafft, 2009, s. 2). Sosyal sigorta ödemelerinin finansmanı işveren katkıları kendi hesabına çalışanların katkıları, çalışanların katkıları ve devlet katkısından oluşur. Devlet katkılarına parlamento karar verir. Çalışanların katkısı brüt ücretin %8,2'dir. İşveren katkısı %0-14,1 arasında değişmektedir. Ulusal sigorta programının 2014 yılında toplam harcama tutarı Norveç bütçesinin %35,3'ünü, GSYH'nin %12,4'ünü oluşturmaktadır. Ulusal sigorta programının %26,1'ini devlet finanse eder. Aile yardımları, küçük çocuklu ailelere nakdi yardım ödemeleri devlet bütçesinden karşılanmaktadır (The Norwegian SocialInsurance Scheme, 2015, s. 5-6).

Tablo 14. Norveç Vergi Gelirlerinin GSYH'ya Oranı %

Yıllar	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Vergi G./GSYH	20,38	25,11	25,65	21,30	23,46	26,78	28,19	26,85	22,44

Kaynak: *World Bank Data Tax Revenue Statistic, https://data.worldbank.org/indicator/GC.TAX.TOTL.GD.ZS?locations=NO (Erişim Tarihi:16.11.2017*

Grafik 6. Norveç ve OECD Ülkelerinin Ortalaması Vergi Gelirlerinin GSYH'ya Oranı

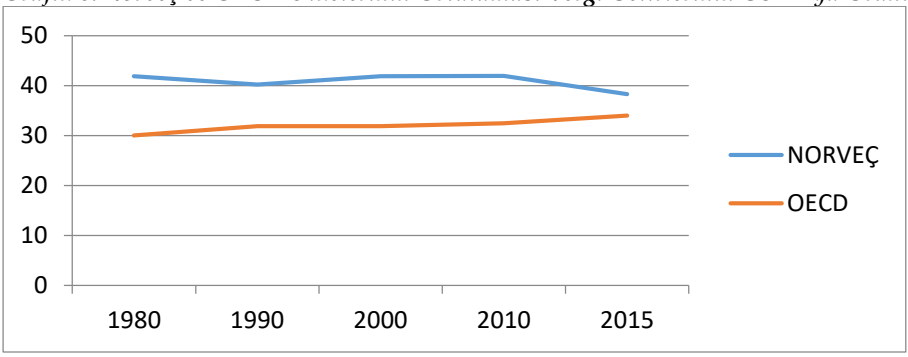

Kaynak: *Tarafımızca hazırlanmıştır.*

Tablo 15. Norveç'in Kamu Gelirlerinin GSYH'ya Oranı %

Yıllar	1995	2000	2005	2010	2015
Kamu Gelirleri/GSYH	54,03	57,14	56,88	55,94	54,77

Kaynak: *OECD, General Government Revenue, https://data.oecd.org/gga/general-government-revenue.htm#indicator-chart . (Erişim Tarihi:16.11.2017).*

Tablo 16. Norveç Kamu Borç Stoku GSYH'ya Oranı %

Yıllar	1995	2000	2005	2010	2015
Borç/stoku/GSYH	37,3	32,2	46,9	48,4	38,6

Kaynak: *OECD General government debt, https://data.oecd.org/gga/general-government-debt.htm. (Erişim Tarihi:16.11.2017).*

Sonuç

Norveç'de 1945-1965 dönemde ekonomik büyüme ve tam istihdam o dönemin hükümetlerinin ana amaçlarındandır. 1940'larda ve 1950'lerin başlarında hükümetlerin gündemlerinde ilk başta ekonomik büyüme daha sonra bölüşüm yer almaktaydı. 1966'da Parlamento çeşitli kamu emekli ödemelerini ulusal sigorta programı kapsamına almıştır. 1970'lerde yaşanan petrol krizi ve dünya ekonomisinin gerilemesi refah hizmetlerinde ve ödemeleriyle ilgili devlet harcamalarında başlangıçta bir düşüş olmamıştır. Norveç refah devleti anlayışında dikkate değer değişmeler olmasına karşın refah devletinin çekirdek alanlarını oluşturan sağlık, eğitim ve emekli maaş ödemeleri gibi harcamalar 1980'den sonra artmaya devam etmektedir. Norveç'in 2016 yılı kişi başına gayri safi yurt

içi hasılası 62.152 dolardır bu birçok Avrupa ülkesinden ve diğer OECD ülkelerine göre yüksek bir rakamdır.

Norveç küçük nüfuslu fakat yüzölçümü bakımından büyük bir ülkedir. 1960'ların sonlarına doğru petrol ve gaz kaynaklarının bulunmasıyla buradan elde edilen geliri etkili bir şekilde kullanarak refah devletinin gerektirdiği hizmetlere kaynak sağlamıştır. Günümüz açısından birçok refah göstergesinde en yüksek sıralarda yer almaktadır. Bu başarısını sağlamada yönetim kalitesi büyük rol oynamaktadır. Bir partinin parlamentoda temsiliyle yönetilmektedir ve birçok konuda partiler arası uzlaşmanın yüksek olduğu görülmektedir.

Kamu sektörünün ağırlıklı olmasına rağmen bu özel sektör açısında bir engel değil özel sektörün bir tamamlayıcısıdır. Hükümet kamu kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak vatandaşına birçok alanda refah hizmeti sunmaktadır. Bunda tabikide doğal kaynakların rolü yadsınamaz. Birçok alanda çalışan işveren arasında uzlaşmanın olması, devletin işgücü piyasana aktif olarak destek vermesi, Norveç'in istihdama katılım oranını yükseltmekte ve işsizlik oranını çok düşük düzeylere indirmektedir.

Devletin amacı insanlara pasif ödeme şeklinde yardım etmek şeklinde değilde çalışma gücü olan kişileri istihdama yönelterek onlara aktif destek sağlamaktadır. Kamu refah hizmetlerini sunmada yerel yönetimlere birçok alanda yetkiler vermiş ve bu hizmetleri sağlaması için de kaynak aktarmıştır. Norveç kadınların istihdama yönelmesini kolaylaştıracak birçok desteğinide sağlamaktadır. Çocuk bakım evleri, esnek çalışma şartları, ücretsiz izin gibi kolaylaştırıcı politikalar uygulamaktadır.

Refah devletinin göstergelerinden birisi olan kamu sosyal harcamalarının GSYH'ya oranı açısından Norveç OECD ortalamasının üzerindedir ve yıllar itibariyle bu oran yükselmiştir. 2016 yılında bu oran %25,1 olarak gerçekleşmiştir. Norveç nüfus olarak diğer ülkelerde olduğu gibi nüfusu yaşlanmaktadır bunu önlemeye yönelik çeşitli politikalar uygulamaktadır bunlar kadınların doğum yapmasını desteklemeye yönelik politikalar ve net göç politikaları uygulamaktadır. Nüfusun yaşlanması emekli maaş ödemelerini artırmaktadır refah devletinin sunmuş olduğu hizmetlerde biriside emekli maaş ödemeleridir. Yıllar itibariyle bütçe üzerinde yükü artmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Show Up and Development of The Welfare State in Norway

*

Mahmut Küçükoğlu – Hüseyin Ercan

Yalova University – Harran University

Norway is generally known as a good representative of the social state and the democratic welfare state. When compared with other developed countries in the world, it is seen that the level of injustice and poverty in the income distribution is low, and that high level of social trust and quality of living standards are established. The Norwegian welfare state has three characteristic features, first, a comprehensive social policy, second, institutionalized social rights, the third is solidarity and universal social laws. The Norwegian welfare state model is responsible for providing income security and welfare services to all citizens living in the country. Education, health, elderly and disabled care services are covered by the public. A universal and generous social security system is based on individual rights and obligations. The main feature of the Norwegian welfare state is the unification of the labor market and the welfare system. The management and financing of the welfare state is shared between the central government and the local government. In this study, based on the definition and historical development of the concept of welfare state, the example of Norway will be discussed and the basic features of the Norwegian welfare state and some other developed countries, social policies and public revenues and expenditures will be compared and the basic elements of the welfare state will be discussed.

In Norway, economic growth and full employment in 1945-1965 were the main objectives of the governments of that period. In the 1940s and early 1950s, governments' agendas were initially followed by economic growth and then the distribution took place. Despite significant changes in the Norwegian welfare state concept, expenditures such as health, ed-

ucation and pension payments, which constitute the core areas of the welfare state, continue to increase after 1980. Norway's GDP per capita in 2016 is $ 62.152, a high figure compared to many other European countries and other OECD countries. Norway has a small population but is a large country in terms of area. Nowadays, it is at the highest rank in terms of many welfare indicators. Management quality plays a major role in achieving this success.

It is governed by the representation of a party in parliament and it is seen that there is a high level of agreement among parties on many issues. Although the public sector is predominant, this is not a barrier to the private sector, but a complement to the private sector. The government uses its public resources in the best way and offers its citizens welfare services in many areas. Naturally, the role of natural resources in this can not be denied. Compromise between workers and employers in many areas, active support of the state in the labor market, It increases Norway's participation in employment and thus the unemployment rate is very low. The aim of the state is not to help people in the form of passive payment, but to provide them with active support by directing people with working power to employment. State gave authorities in many areas to provide public welfare services and provided resources to provide these services. Norway provides a lot of support to facilitate women's orientation towards employment.

It implements facilitative policies such as child care homes, flexible working conditions and free leave. Public social spending, which is one of the indicators of welfare state In terms of GDP ratio, Norway is above the OECD average, and this ratio has increased by years. In 2016, this rate was 25.1%. The population of Norway is aging as in other countries, implements various policies to prevent this, policies to support women to give birth and implements clear migration policies. Aging of the population increases pension payments. One of the services provided by the welfare state is the pension payments. Over the years the burden on the budget is increasing. The welfare services and social assistance payments are covered by the municipalities and are financed mainly by local taxes and funds transferred to municipalities.

Compared to other industrialized countries, Norway is relatively high in female employment. Another feature of the Norwegian economy is the

high rate of part-time employment. Social protection expenditures have the highest share in the distribution of public expenditures according to their functions.One of the aims of the welfare state is to distribute risks such as aging, unemployment and illness.When we look at the ratio of public social expenditures to GDP, it increased to 25% in 2016 while it was 20% in years. When we look at the content of social expenditures, the highest rate is paid pension payments to the elderly. Health-related transfer expenditures are the second. Public pension payments and health care expenditures constitute 60% of public social expenditures.

Kaynakça / References

Akkaya, Y. (2001). *Refah devletinden asgari geçim devletine.* Erişim Tarihi: 10.01.2018. Erişim Adresi: http://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/toplumsaglik-eczaci/Tem_Ara01/5.Pdf

Albayrak**,** T., E. ve Birinci, M. (2017). Sosyal devlet modelleri: Sosyal demokrat model, İsveç-Norveç örneği. *Journal Of Social Work,1*(1), 64-100.

Bjørnson O., (2010). The social democrats and the Norwegian welfare state: Some Perspectives. *Scandinavian journal of history*, 197-223. Http://Www.Tandfonline.Com/Doi/Abs/10.1080/03468750175030 3855 Erişim Tarihi: 15.01.2018.

Brigss, A.(1961). *The welfare state in historical perspective*. Erişim Tarihi: 10.01.2018. Erişim Adresi: Https://Www.Researchgate.Net/Publication/231854431_The_Welfare_State_In_Historical_Perspective.

Çiçek, H. G. ve Çiçek, S.(2012). Norveç yerel vergi sistemi. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 8(16), 201-222.

Dahl, E. Vd. (2001). Norway: Relevance of the social development model for post-war welfare policy. *International Journal Of Social Welfare*, 10, 300-308.

Dikmen, S. (2015). Norveç'te kamu harcamalarının ekonomik analizi: 2000-2013, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2),189-214.

Erdal, S. (2012). *Küreselleşme sürecinde refah devleti açısından Isveç modelinin değerlendirilmesi***.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Fagerberg, J., Cappelen A., Mjoset, L. ve Skarstein, R., (1990). The decline of social-democratic state capitalism in Norway. *New Left Review*, 181, 60-94.

Greve, B. (2012). The routledge handbook of the welfare state, Routledge,

Gülaldi, D. (2009). *Uluslararası dostluk konseyi / cif, council of international fellowship, cif norveç mesleki ve kültürel değişim programı 2009 raporu* (18 Nisan 2009 – 19 Mayıs 2009), Erişim Adresi: http://www.cifturkey.org/raporlar/GU_Isvec_2009.pdf

Günaydin, D. (2011). *Küreselleşmenin refah devleti sağlık politikalarına etkileri: Türkiye örneği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Jacobsen, Frode F. ve Mekki, T. E. (2012). Health and the changing welfare state in Norway: A focus on municipal health care for elderly sick. *Ageing International* , 37(2), 125-142.

Karahanoğullari, Y. (2013). Norveç ekonomisine ve kamu maliyesine genel bir bakış. *Maliye Dergisi*, 164, 233-258.

Lars, E. B., (2016). Welfare services in Norwegian local governmnents: has decentralızation come to an end?. http://www.Svt.Ntnu.No/-Iso/Lars.Borge/Paper%20leb%20copenhagen%202015%20final%20version.Pdf , (Erişim Tarihi: 11.01.2018)

Local Government In Norway (2014). Norwegian ministry of local government and modernisation public institutions may order additional copies from: Norwegian government administration services,(2014), Erişim Adresi: Http://Www.Mddsz.Gov.Si/Fileadmin/Mddsz.Gov.Si/Pageuploads/Dokumenti__Pdf/Enake_Moznosti/Nfmstudijski2lokalnoupravljanje.Pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2018).

Morel, N. ve Palme J. (2013). *Financing the welfare state and the politics of taxation. Norveç, population and population changes*, Erişim Adresi: https://www.Ssb.No/En/Befolkning/Statistikker/Folkemengde/-Aar-Per-1-Januar, Erişim Tarihi: 16.11.2017.

OECD Better Life Index, Erişim Adresi: Http://Www.Oecdbetterlifeindex.Org/#/11111111111 Erişim Tarihi: 19.01.2018.

OECD DATA Elderly Population, Erişim Adresi: https://Data.Oecd.Org-/Pop/Elderly-Population.Htm, Erişim Tarihi: 10.01.2018.

OECD DATATAX Revenue, Erişim Adresi: Https://Data.Oecd.Org-/Tax/Tax-Revenue.Htm, Erişim Tarihi: 18.01.2018.

OECD Economic Surveys: Norway (2016). https://doi.org-/10.1787/19990383

OECD General Government Debt, Https://Data.Oecd.Org/Gga/General-Government-Debt.Htm. (Erişim Tarihi:16.11.2017).

OECD, Employment Rate Total, % Of Working Age Population, Https://Data.Oecd.Org/Emp/Employment-Rate.Htm, Erişim Tarihi:16.11.2017.

OECD, General Government Revenue, Https://Data.Oecd.Org/Gga/General-Government-Revenue.Htm#Indicator-Chart . Erişim Tarihi:16.11.2017.

OECD, Social Spending, Https://Data.Oecd.Org/Socialexp/Social-Spending.Htm Erişim Tarihi:16.11.2017.

Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti.* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.

Özey, R. (2009). *Avrupa coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi.

Royal Norwegian Ministry Of Labour And Social Affairs November 2016 Unece National Report On Ageing, (2016) – Norway.

Samfunnskunnskap.No, The Topics,Health, The Elderly And Health Care: "The Elderly And Health Care". Erişim Tarihi: 16.11.2017 http://www.samfunnskunnskap.no/?page_id=521&lang=en

Sargutan, A. E. (2005). Sağlık sektörü ve sağlık sistemlerinin yapısı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi***,** 8 (3), 400-428.

Schafft, A. (2009). Developing well-targeted tools for the active inclusion of vulnerable people, Norway. The National Qualification Programm, Work Research Institute, Erişim Adresi: File:///C:/Users/Erc2/Downloads/Host%20country%20report_No%2009%-20(1).Pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2018.

Schafft, A. (2009). The national qualification programme work research institute 29-30 October peer review developing well-targeted tools for the active inclusion of vulnerable people, Norway.

Sørvoll, J. (2015). *The Norwegian welfare state 2005-2015: Public attitudes, political debates and future challenges.* https://Blogs.Kent.Ac.Uk/-Welfsoc/Files/2015/05/S%C3%B8rvoll-2015-Norface-Nwelfare-State.Docx.Pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2018).

Stamsø, M.A. (2009). Housing and the welfare state in Norway. *Scandinavian Political Studies*, 32(2), 195-220. Doi: 10.1111/J.1467-9477.2008.00223.X.

Sven E., Hort O., Alestalo M., ve Kuhnle S.,(2009). The nordic model: Conditions, origins, outcomes, lessons. Http://Edoc.Vifapol.De/Opus/Volltexte/2013/4255/Pdf/41.Pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2018.

Tatari, B. (2006). *Norveç'in ticari ve ekonomik yapısı ve Türkiye Norveç ticari ve ekonomik ilişkileri.*İzmir. Http://Www.Izto.Org.Tr/Portals/0/Iztogenel/Dokumanlar/Norvec_Rapor_4-17-2012.Pdf. Erişim Tarihi: 22.02.2016

The legatum prosperıty index (2017), Erişim Adresi: Http://Prosperitysite.S3accelerate.Amazonaws.Com/3014/7861/2902/Norway.Pdf **,** Erişim Tarihi:16.11.2017.

The Norwegian Social Insurance Scheme, Norwegian Ministry Of Labour And Social Affair (2015),. Https://Www.Regjeringen.No/Globalassets/Departementene/Asd/Dokumenter/2015/A-0008-E_The-Norwegian-Social-İnsurance-Scheme_Web.Pdf Erişim: 15 Kasım 2017.

Worldbank data tax revenue statistic, Erişim Adresi: Https://Data.Worldbank.Org/Indicator/Gc.Tax.Totl.Gd.Zs?Locations=No Erişimtarihi:16.11.2017.

Yıldırım, T. **(**2014). *Refah devleti anlayışı: Tr33 bölgesinde eğitim, sağlık ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin incelenmesi***.** Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Küçükoğlu, M. ve. Ercan, H. (2019). Norveç'te refah devletinin ortaya çıkışı ve gelişimi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2275-2308. DOI: 10.26466/opus.501680

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 16/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Turizm Şûraları Protokol Konuşmalarının Kalkınma Planları Kapsamında Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.554732

*

Gencay Saatcı*

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi / Çanakkale / Türkiye

E-Posta: gencaysaatci@comu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-7842-989X

Öz

Yapılan bu çalışmanın amacı ilki 1998, ikincisi 2002 ve üçüncüsü de 2017 yıllarında düzenlenmiş olan Turizm Şûralarındaki protokol konuşmalarının, 1963-2018 yılları arasında yayımlanan Türkiye'nin on adet beş yıllık kalkınma planları kapsamında incelenmesidir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizi aşamasında turizm şûraları protokol konuşmaları metin haline getirilip incelenmiş ve inceleme sonucunda değinilen konular kategorize edilerek kalkınma planları altında toplanarak kodlanmıştır. Toplam 10 adet tema belirlenmiş ve bu temalara ilişkin 76 adet alt kategori oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı hakkında en çok konuşulan kalkınma planı olmuştur. "Alternatif Turizm" teması 3 şûrada da gündeme gelmiştir. Bu temayı sırasıyla; dış turizm gelirleri, marka oluşturma, tanıtım faaliyetleri, alt yapı ile doğal ve kültürel değerler temaları izlemektedir. Araştırma sonucunda ise; kalkınma planlarında ele alınmayıp protokol konuşmalarında üzerinde durulan; hijyen, insan sağlığı, güven ortamı, insan hakları ve kültürlerarası yakınlaşma temaları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kalkınma planı, Turizm şûrası, Protokol konuşmaları, İçerik analizi*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 16/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

An Evaluation of The Protocol Speeches Given at The Tourism Councils in The Scope of Development Plans

*

Abstract

The aim of study is to evaluate the protocol speeches given at the Tourism councils, which was held in 1998, 2002 and 2017, within the scope of Turkey's ten 5-Year development plans issued between 1963 and 2018. In the analysis of the data, protocol speeches were transcribed and analyzed, then, the themes emerged at the end of the analyses were categorized and coded accordingly. A total of 10 themes were identified and 76 sub-categories were created. When the findings are evaluated in general; the 7th 5-Year Development Plan has emerged as the plan which was mentioned about the most. The theme "Alternative Tourism" has come up at the 3rd council as well. The study found that the themes of hygiene, human health, trust environment, human rights and intercultural rapprochement have emerged as the issues that were not addressed in the development plans, yet mentioned about in the protocol speeches.

Keywords: *Development plan, Tourism council, Protocol speeches, Content analysis*

Giriş

Ülkemizde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), tarafından hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları, Türkiye'nin mevcut ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda, uzun dönemde gerçekleştireceği büyümeyi ortaya koyan temel politika dokümanlarıdır. 1963 yılından itibaren 2018 yılını da kapsayacak biçimde on tane kalkınma planı hazırlanmıştır ve ulaşılmak istenen hedefler ile ulaşılmak istenen yapı ele alınmıştır (Tüzünkan, 2015; Akça, Şahan ve Tural, 2017). Söz konusu beş yıllık kalkınma planlarında turizm olgusuna bakıldığında; başlangıçta, kalkınma planlarında turizm bir ekonomik aktivite olarak görülmüştür. Kısa vadede turizm hareketlerini ve ekonomik faydalarını arttırmak, turizm endüstrisinin hızla gelişmesini sağlamak için ilgili tedbirlerin alınması amaçlanmıştır. İlk dönemde büyük oranda kitle turizmi odaklı yapılan seyahatler hedeflenirken; daha sonraki turizm planlarında talebin coğrafi dağılımını sağlamak, mevsimselliği azaltmak için, katma değeri daha yüksek olan alternatif turizm çeşitleri ekseninde turistik ürünün çeşitlendirilmesi ve her mevsimde turizm olanaklarından yeterince yararlanabilmek üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte yerel halkın da yatırımlara katılabildiği daha küçük turizm işletmeleri özendirilmiştir (Dinçer ve Çetin, 2015; Keleş ve Akbaş, 2016). Turizmin ekonomik kalkınmadaki önemi her hükümet tarafından takdir edilmiş ve bu bakış açısı Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı beş yıllık kalkınma planlarına da farklı düzeylerde yansımıştır (Ünlüönen, Tayfun ve Kılıçlar, 2007).

Türk turizm tarihinde önemli bir yer tutan Turizm Şuraları ise turizm sektöründeki sorunların kapsamlı şekilde ele alınması, turizmin sorunlarına uzun vadeli bir anlayışla yaklaşılması, turizmi geliştirici, ileriye dönük, kalıcı politikalar oluşturulması ve kararlı adımlar atılması konusunda sektörün taraflarını bir araya getiren en önemli platformlardan biri olma özelliği taşımaktadır.

Alanyazın

Kalkınma kavramı, ilk olarak batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmış ve daha sonrasında diğer ülkeleri de içine alan önemli bir konu haline

gelmiştir. Kalkınma konusunda, zamanla insan odaklı bir anlayış benimsenmiş ve kalkınma; bir bütün olarak hem ekonomik hem toplumsal açıdan çok yönlü bir anlama bürünmüştür (Yemen, 2015, s.1002). Kalkınma planları ekonomi politikasının hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için görev, yetki ve araçları belirlemek için yapılan kamu için emredici, özel sektör için ise teşvik edici unsurlar içeren, mecliste kabul edilen kanunlar niteliğindedir. Beş yıllık kalkınma planları süreleri gereği orta vadeli planlar arasında sayılan dönemsel planlama türlerindendir (Dinçer ve Çetin, 2015).

Kalkınma planlarının Türkiye'ye yansıması, 1960'lı yılları bulmuştur. Türkiye'deki ekonomik ve toplumsal gelişmeyi arttırmak adına bölgesel eşitsizlikleri azaltmak, toplumsal ve ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla, planlı kalkınma anlayışıyla beş yıllık kalkınma planları oluşturulmuştur (Yemen, 2015). Türkiye'de turizmin gelişimi ve turizm politikalarının evrimini dönemsel olarak ele alan çalışmalara bakıldığında genellikle Planlı Dönem Öncesi ve Planlı Dönem şeklinde iki ana sınıflandırmanın yapıldığı görülmektedir. Planlı Dönem Öncesinde alt dönemler; 1923-1930 1931-1939, 1940-1949 ve 1950-1960 olarak belirlenmekte, 1960 yılından sonraki dönem ise Planlı Dönem olarak kabul edilmektedir (Olalı ve Timur, 1988; Barutçugil, 1986; Çeken, 2003; Kozak vd, 2009; Uçar vd, 2010; Soyak, 2013).

Türkiye'de turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri 1940'lardan sonra fark edilmiş, 1963 yılından 1980'li yıllara kadar, zamanla gelişme eğilimi göstermiştir. Planlı dönem öncesi (1923-1963) Türkiye'de turizm oldukça yavaş bir ilerleme göstermiştir ve bu dönemle ilgili geniş verilere ulaşmak pek mümkün değildir. Türkiye'nin planlı dönem öncesinde karayolları, limanlar ve konaklama tesisleri yetersiz, turizmle ilgili çalışmalar son derece kısıtlıdır. 1929 dünya ekonomik buhranı, 1939'da başlayan ve altı yıl süren ikinci dünya savaşı turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan imar faaliyetleri, altyapı ve üst yapı yatırımları ile tarihi eserlerin restorasyonu ileriki yıllarda ortaya çıkacak olan turizm sektörüne katkı sağlamıştır. Bu dönemdeki önemli gelişmelerden birini 1953 yılında yürürlüğe giren Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu oluşturmaktadır. Diğeri ise; 1957 yılında Turizm Bakanlığı'nın kurulmasıdır. Turizm esas gelişimini planlı dönemde (1936-2018) sağlamıştır. 1960 yılına kadar turizm sektörüne gereken önemi

göstermemiş olan devlet, bu yıldan sonra düzenlenen ve uygulamaya başlanan gelişme politikası niteliğindeki beş yıllık kalkınma planlarında, turizmin geliştirilmesi için gerekli önlemlere yer vermiştir. Ancak 1961 Anayasası, planlı kalkınmayı hazırlayan gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Diğer bir deyişle; destinasyon olarak Türkiye 1977-1987 yılları arasında başlangıç, 1987-1997 yılları arasında büyüme, 1998'ten itibaren ise olgunluk dönemine giriş sinyalleri vermeye başladığı gözlemlenmektedir (Usta, 2014; Akça, 2016; Büyükşalvarcı vd., 2016). 1963-2018 yılları arasında uygulanan beş yıllık kalkınma planlarında turizm ile ilgili incelenen başlıklar genel olarak şu şekilde özetlenebilmektedir (www.sbb.gov.tr, Erişim: 02.03.2019):

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Uluslararası reklam firmaları aracılığıyla Türkiye'nin tanıtımının yapılması. Bazı ülkelerde "Turist Eğilimleri Araştırması"nın yapılması. İç turizmin teşvik edilmesi. Turizm ile ilgili tüm işleri yürütecek bir teşkilat kurulması. Turizm gelişimini planlayacak "Turizmi Geliştirme Kurulu"nun kurulması. Turistlerin gümrük ve döviz işlemlerinin kolaylaştıracak önlemler alınması. Turizm danışma bürolarının açılması. Turizm Bankası'nın iyileştirilmesi ve uygun turistik tesislere kredi verilmesi. Turizmin gelişimini olumsuz etkileyen yasa ve hükümlerin değiştirilmesi. Festivaller ve olimpiyat düzenlenmesi için araştırma yapılması. Turizm personelinin eğitilmesi. Yeni yapılacak otellerin bir süreliğine bina vergisinden muaf tutulması. Kamu kesimine ait dinlenme kamplarından turistlerin faydalanması. Halk eğitim programları kapsamında turistik eserlerin tanıtılması. Bağımsız yiyecek-içecek ve hediyelik eşya satan işletmelerin desteklenmesi. Turistik olarak gelişime açık doğal güzelliklerin kullanılmasının teşvik edilmesi.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Dış turizm gelirlerinin ve ortalama turist harcamalarının artırılması. İç turizmin geliştirilmesi. Turizm yatırımlarının turistik potansiyeli olan bölgelerde yoğunlaştırılması. Kitle turizminin teşvik edilmesi. Fiyat politikasının uluslararası rekabet şartlarına göre düzenlenmesi. Turizmin

ekonomik, sosyal ve kültürel işlevlerinden yararlanılması. Teşkilatlanmanın, tanıtmanın ve kredi politikalarının yeniden düzenlenmesi. Alt yapı ve örnek tesislerin kamu; diğer yatırımların özel sektörce yapılması.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Yatırımların ve tanıtma faaliyetlerinin kitle turizmine entegre edilmesi. Özel sektör yatırımlarının ve özel sektör işletmeciliğinin teşvik edilmesi. Alt ve üst yapı yatırımlarında İmar ve İskân Bakanlığı ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın iş birliğinin sağlanması. Kıyıların toplum yararına kullanılması için mevzuat oluşturulması. Turizm yatırımları için genel bankaların da özendirici tedbirler alması. Sosyal turizmin gelişmesine önem verilmesi. İç turizmin teşvik edilmesi. Uygulamalı turizm eğitimine ağırlık verilmesi. Personelin yıl boyu istihdamının sağlanması.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Kitle turizmine uygun sektör işleyişinin sağlanması. Yatırım ve işletmecilikte kamu sektörünün etkinliğinin artırılması. Konaklama kapasitesinin artırılması. Yabancı yatırımcıların işletmecilik yapmasının özendirilmesi. Yabancı uyruklu personel çalıştırılmasının kolaylaştırılması. Kamuya ait turistik tesislerin tek merkezden yönetilmesi. Kamuya ait turistik tesislerin dış turizme açılması. Kamuya ait turistik tesislerde iç turizme yönelik olarak kâr amacı güdülmemesi. Mevsim içi uçak filosunun artırılması amacıyla charter seferlerin düzenlenmesi. Personelin tatil gereksinimini karşılamak için gerekli önlemler alınması. Kıyıların kamu yararına kullanılmasının sağlanması. İkinci konut yapımının önlenmesi. Her turiste ülkede kalacağı gün için döviz bozdurma zorunluluğu getirilmesi. Ana güzergâhlar üzerinde servis çekirdeklerinin oluşturulması. Turizmin zamanda yoğunlaşmasının önlenmesi. Giriş kapılarında geçiş işlemlerinin kolaylaştırılması. Turizm eğitim politikasının ülke gereksinimini karşılayacak şekilde düzenlenmesi. Turizm istatistiklerinin geliştirilmesi.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Balkan Ülkeleri ve Üçüncü Dünya Ülkeleri ile de ilişkilerin geliştirilmesi. Bireysel turizm ihmal edilmeden kitle turizminin özendirilmesi. Çalışanların tatil yapmalarının teşvik edilmesi. İstatistiki veri toplanmasında modern imkânlardan faydalanılması. İç turizm ile ilgili verilerin elde edilmesi. Turizm potansiyelinin ekolojik dengenin korunması kapsamında değerlendirilmesi. Doğal çevre ile kültürel çevrenin korunması ve geliştirilmesi. Turizm kaynakları envanteri çalışmalarında kurumlar arası iş birliği sağlanması. Turizm Bankasının yatırım yapmak yerine fonları kredi olarak kullandırması.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Hizmet verenlerin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi. Alt ve üst yapının geliştirilmesi. Doğal ve kültürel çevrenin korunarak turizme açılması. Charter taşımacılığın geliştirilmesi. Alternatif turizm türleri için teşvik politikalarının geliştirilmesi. Tesislerin doluluklarının artırılması. Turizm mevsimini uzatıcı faaliyetlerin teşvik edilmesi. Aile işletmeciliğinin teşvik edilmesi. Toplumun tatil yapmasının sağlanması.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yerel halkın ve turistlerin sektörden beklentilerinin karşılanması. Doğal ve kültürel değerlerin sürekliliklerinin sağlanması. Var olan üst yapının daha aktif kullanılması. Doğal sermayenin korunması. Yeni alternatif turizm çeşitlerinin geliştirilmesi. Yerel yönetimlerin ve yerel halkın turizm ile ilgili kararlara katılması. Fiziki planların amaca yönelik olarak uygulanması. Küçük ölçekli işletmelerin geliştirilmesi. Yerli tur operatörlerinin yaygınlaştırılması. Tanıtma ve pazarlama faaliyetleri için özel sektörün katılımının sağlanması. Alt ve üst yapının entegre olması için düzenlemeler yapılması. Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) projesinin uygulanması. Kamu tarafından yapılan alt yapı finansmanına kullanıcılarında dâhil edilmesi. Turizm Sektörü Ana Planı (TUSAP)'nın uygulamaya geçirilmesi. Sertifikasyon sistemine geçilmesi.

İkinci konutların pazarlanmasına yönelik organizasyonların geliştirilmesi.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Turizmin kendi kaynağını yaratabilen bir sektör olmasının sağlanması. Yeni alanlarda turizmin geliştirilmesi. Yatırımların doğal, tarihi ve sosyal çevreyi korumasının sağlanması. Pazarlamaya, hava ulaştırmasına ve toplam kaliteye öncelik verilmesi. Yerel yönetimlerin ve yerel halkın turizm ile ilgili kararlara katılması. Kamu tarafından yapılan alt yapı finansmanına kullanıcılarında dâhil edilmesi. Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesi kapsamındaki projelerde hazine garantisine gerek duyulmayacak bir model oluşturulması. Küçük ölçekli işletmelerin geliştirilerek KOBİ olarak değerlendirilmeleri. Turizm eğitimi ve kalitesinde belgelendirme sisteminin oluşturulması. Turizme yönelik arazilerin kullanımının denetlenmesi için yasal düzenleme yapılması. Turizm Sektörü Ana Planı (TUSAP)'nın uygulamaya geçirilmesi. Dış pazarlarda Avrupa Birliği dışındaki ülkelere de yönlenmesi. Alternatif turizm faaliyetlerinin sürdürülmesi. Milli park alanlarında sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Yeni yörelerde turizmin geliştirilmesi. Yatırımların doğal, tarihi ve sosyal çevreyi korumasının sağlanması. Turistik ürünün niteliğinin yükseltilmesinin sağlanması. Alternatif turizm faaliyetlerinin sürdürülmesi. Sağlık turizminin desteklenmesi. Turizm teşviklerinde pazarlamanın, hava ulaştırmasının ve toplam kalitenin iyileştirilmesi. Yerel yönetimlerin ve yerel halkın turizm ile ilgili kararlara katılması. Kamu tarafından yapılan alt yapı finansmanına kullanıcılarında dâhil edilmesi. Turizm Sektörü Ana Planı'nın hazırlanması. Turizm eğitimi ve kalitesinde belgelendirme sisteminin oluşturulması.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Turizmde marka haline gelinmesinin sağlanması. Üst gelir grubuna hitap edecek şekilde turistik ürün çeşitlendirilmesi. Kalitenin artırılması ve sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde bölgesel kalkınmada öncü bir sektör haline gelinmesi. Sağlık turizmi başta olmak üzere alternatif turizm türlerinin desteklenmesi. "Varış Noktası Yönetimi" kapsamında yeni projelerin hayata geçirilmesi. Dış tanıtım faaliyetlerinin etkinleştirilmesi. Yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel halkın turizm ile ilgili kararlara katılması. İşgücü kalitesinin artırılması. Yüksek standartlarda hizmet sunulması. Sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesi. Turizmin sosyokültürel ve çevresel olumsuzluklarının azaltılması.

Genel olarak incelenen beş yıllık kalkınma planlarında turizm sektörüne yönelik belirlenen politikalardan hareketle; turizmin hızla gelişmesi için reklâm ve tanıtmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Turizmde mevsimsel ve zamansal yoğunluğun önlenebilmesi için turizmin çeşitlendirilmesine yönelik faaliyetler teşvik edilmektedir. İlk kalkınma planından itibaren her kalkınma planında turizm personeli eğitimine işaret edilmesi dikkate değer başka bir politikadır. Kalkınma planlarının ortak ana hedefi olan dış turizmin geliştirilmesine paralel olarak, kamu çalışanlarına ile turizm personeline tatil imkânları sunulması ve yerel halkın da turizmin katma değerinden faydalanmasına yönelik olan kararlar iç turizmin de canlandırılması gerektiğini ifade etmektedir. İç ve dış turizmi canlandırmanın yanında niteliksel ve niceliksel olarak turist sayısı, geceleme süresi ve ortalama harcama miktarını gibi kalemleri artırmak turizm gelirlerini yükseltmek adına yapılan girişimleri göstermektedir. Aynı zamanda tarihi eserlerin restore edilerek korunması, turistik özelliğe sahip orman alanları, milli parklar ve kıyıların kamu yararına kullanımı da ideal uygulamalar olarak ortaya çıkmaktadır (Akça, 2016).

Türkiye'nin uluslararası rekabet ortamında imaj ve marka değerini yükseltmek için gerekli stratejilerin belirlenmesi amacıyla düzenlenen Turizm Şûralarının, ilki 20-22 Ekim 1998, ikincisi 12-14 Nisan 2002 ve üçüncüsü de 1-3 Kasım 2017 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Düzenlenen turizm şûralarından (turizmsurasi.kulturturizm.gov.tr,

Erişim: 02.03.2019); 1. Turizm Şûrası, Türk turizminin yapısının yurtta ve dünyada değişen ve gelişen olaylar ışığında daha ileriye götürülmesi için gerekli önlemleri saptamak ve turizm politikası ile ilgili görüşleri belirlemek amacıyla toplanmıştır. 2. Turizm Şûrası ise turizm sektörüne ivme kazandırmak ve yeni bir atılım dönemi başlatmak amacıyla toplanmıştır. Turizm sektöründe 2000'li yılların ilk yıllarında izlenmesi gereken politikalar ve atılması gereken adımlar konusunda gerçekçi ve uygulanabilir konuların belirlenmesi, tartışılması ve karara bağlanması bakımından önemli kararlar alınmış; "Geleceğimiz Türkiye" sloganıyla turizmde yeni bir atılım dönemi başlatılması amaçlanmıştır. 3. Turizm Şûrası da turizm sektörünün mevcut durumunun değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik ulusal bir turizm politikasının oluşturulabilmesi amacıyla düzenlenmiştir. 2002 yılından itibaren yaşanan küresel, bölgesel ve yerel gelişmeler; turizm sektöründe yeni açılımları, yeni vizyonları, kalıcı ve sürdürülebilir politikaların belirlenmesini, yeni bir gelecek anlayışını önemli bir hale getirmiştir. Çevreye duyarlı, dünya gerçekleri ile uyumlu, turizm sektörünün taleplerini cevaplandırabilecek sürdürülebilir turizm politikalarının tartışılması ile turizm sektöründeki yeni eğilimleri de yakalayarak geleceğe yönelik izlenecek politikaların değerlendirilebilmesi amacı taşımaktadır. Türkiye'nin, sahip olduğu turizm potansiyelini daha da geliştirerek etkin ve doğru şekilde kullanması gerekliliği doğrultusunda, "Yeni Turizm Politikaları"nın üretilmesi amacıyla düzenlenmiştir.

Yöntem

Araştırma Verileri

Yapılan bu araştırma ile turizm şûralarında gerçekleştirilen protokol konuşmalarının kalkınma planları kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İncelenen protokol konuşmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı (kulturturizm.gov.tr, Erişim: 02.03.2019) ile Tanıtma Genel Müdürlüğü'nün (www.tanitma.gov.tr, Erişim: 02.03.2019) resmi internet sitelerinden elde edilmiştir. 1. Turizm Şûrası ve 2. Turizm Şûrası'nın protokol konuşmalarına ait sadece videolar bulunmaktadır. 1. Turizm Şûrası protokol konuşmalarına ait 57'09"'lik bir video, 2. Turizm Şûrası

protokol konuşmalarına ait ise; 1 03'02" ve 59'16" olmak üzere iki adet video mevcuttur. Araştırma kapsamına dâhil edilen 3 adet turizm şûrasının, toplam 12 adet protokol konuşması bulunmaktadır. 1.Turizm Şûrası (20-22 Ekim 1998) Protokol Konuşmaları; Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Mesut Yılmaz ve Turizm Bakanı İbrahim Gürdal'a aittir. 2. Turizm Şûrası (12-14 Nisan 2002) Protokol Konuşmalarında ise; Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Başbakan Bülent Ecevit, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, Turizm Bakanı Mustafa Taşar (TRT Arşiv Dairesi Başkanlığında ilgili video çekimi ham görüntü olarak saklandığı ve düzeltme yapılmadığı için ilk 11 dakikalık bölümde ses yoktur) ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) Genel Sekreteri bulunmaktadır. 3.Turizm Şûrası (01-03 Kasım 2017) Protokol Konuşmaları kapsamında da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Kültür ve Turizm Bakanı Prof. Dr. Numan Kurtulmuş'un açılış ve kapanış konuşmaları yer almaktadır.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada kullanılan içerik analizi; sözel, yazılı, fotoğraflar, videolar ve ses kayıtlarını da içeren malzemelerin içerdiği anlamların yeniden yapılandırılması ya da anlamlandırılması sürecinde, malzemelerin içerdiği tüm anlamların kontrollü bir biçimde yansıtılmasıdır. Bu yaklaşımda, toplantı kayıtları, mektuplar, konuşmalar, gazete ve dergi makaleleri gibi veri kaynakları taranarak, bunlardan seçilen birimlerin niceliksel sayımı ve incelenmesi söz konusudur (Yüksel ve Yüksel, 2004: 153). Bu yöntem ile toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşılmaktadır. İçerik analizinin amacı, genelde çok sayıdaki metin içeriklerinin ortak yönlerini ortaya koymaktır (Früh, 2001; Berg ve Lune, 2015). Bununla birlikte kamusal alana yönelik üretilen ve kurgulanan metinleri çözümlemeyi de amaçlamaktadır (Gökçe, 2006). Bu çerçevede içerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu temel amaçlar çerçevesinde içerik analizinin yapılışında izlenen birtakım aşamalar vardır. Bu aşamalar; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların

ve temaların düzenlenmesi ile bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Yapılan bu çalışmada da öncelikle veriler toplanmış, videolardaki konuşmalar metin haline getirilmiştir. Metin haline getirilen verilerin öncelikle araştırmacı, ardından da alanında uzman iki öğretim üyesi yardımıyla incelenmesi ve kontrolü yapılmıştır. Kontrolü yapılan verilerden 1.Turizm Şûrası protokol konuşmaları için X1...X3, 2. Turizm Şûrası protokol konuşmaları için Y1...Y6 ve 3. Turizm Şûrası protokol konuşmaları için Z1...Z3 şeklinde kısaltmalar kullanılmıştır. Metin haline getirilen veriler; NVivo 12 Pro programı aracılığıyla kategorilere ayrılmıştır. Verilerin kategorilere ayrılmasında 1963-2018 yılları arasında uygulanan on adet beş yıllık kalkınma planlarında turizm ile ilgili incelenen başlıklar esas alınarak kodlar oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar da temalara ayrılmıştır. Veriler detaylı bir şekilde irdelenerek, çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliğini artırmak amacıyla, protokol konuşmalarında yer alan ifadelere doğrudan yer verilerek yorumlanmıştır.

Bulgular

Yapılan analiz sonucunda, turizm şûralarında bulunan protokol konuşmalarında kalkınma planları kapsamında ele alınan konulardan toplam 10 kod ve 76 tema oluşturulmuştur. Aşağıdaki Tablo 1'de protokol konuşmalarında ele alınan kalkınma planları konularının sayısal olarak dağılımları yer almaktadır.

Tablo 1'de yer alan veriler doğrultusunda, referans sayılarına göre; protokol konuşmalarında en fazla değinilen kalkınma planı; 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (r=37)'dır. Bu planı sırasıyla; 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı (r=34), 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (r=27) ve 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (r=24) takip etmektedir. Protokol konuşmalarında en az değinilen konu başlıklarına sahip kalkınma planı ise; 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (r=7)'dır.

Tablo 1. Protokol Konuşmalarında Ele Alınan Konuların Dağılımı

KALKINMA PLANLARI	X1	X2	X3	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Z1	Z2	Z3	∑
1. Beş Yıllık	2	3	2	3	1	2	2	1	-	1	1	2	**20**
2. Beş Yıllık	2	5	1	2	1	3	2	1	-	1	1	2	**21**
3. Beş Yıllık	3	3	-	1	-	1	3	1	-	-	1	1	**14**
4. Beş Yıllık	2	1	4	-	-	-	1	-	1	-	-	1	**10**
5. Beş Yıllık	-	-	3	2	-	1	-	-	1	-	-	-	**7**
6. Beş Yıllık	3	5	2	1	2	2	1	1	2	1	1	3	**24**
7. Beş Yıllık	3	5	3	5	1	5	3	3	2	2	2	3	**37**
8. Beş Yıllık	1	2	2	4	2	4	1	2	1	3	2	3	**27**
9. Beş Yıllık	1	2	2	4	1	3	-	2	-	1	2	3	**21**
10.Beş Yıllık	1	4	2	4	2	6	-	3	1	2	5	4	**34**

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip konu "Uluslararası reklam firmaları aracılığıyla Türkiye'nin tanıtımının yapılması" (r=7) olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin tanıtımına öncelikli önem verildiği ve bu hususta uluslararası işletmelerden destek alınması gerektiği protokol konuşmalarında sıklıkla yer almaktadır. Genel olarak; tanıtma ve pazarlamada yeni stratejiler ve hızlı iletişim ağlarını kullanılmasının üzerinde durulmaktadır. Teknolojik gelişmelere karşın, kişilerarası iletişimin en etkin tanıtım aracı olduğunun unutulmaması gerektiğinin ve turistlerin ülkelerine döndüklerinde beğenilerini dile getirmelerinin sağlanabilmesinin üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte doğru ve etkili tanıtımın turist sayısının artışında önemli bir etken olduğu da vurgulanmaktadır. Aynı zamanda "Turizmin gelişimini olumsuz etkileyen yasa ve hükümlerin değiştirilmesi." (r=4) başlığı da üzerinde yoğunlukla durulmuş bir diğer husus olarak tespit edilmiştir. Örneğin aşağıdaki Z3 ifadesinde söz konusu durumdan şu şekilde bahsedilmektedir.

Z3= *"…Bakanlığın teşkilat yasası ve teşkilat yasasını ilgilendiren bazı düzenlemeler de başta olmak üzere çok fazla yasal düzenlemeyi yeniden gözden geçirmek durumundayız. Özellikle yeni bir turizm yasasına ihtiyaç olduğu da açıktır, bununla ilgili de çalışmalarımızı önümüzdeki dönemde inşallah sonuçlandıracağız."*

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı ekseninde protokol konuşmalarında sıklıkla dile getirilen "Turizm personelinin eğitilmesi." (r=3) başlığı

altında personel eğitimine önem vermenin özellikle dünya ölçeğinde rekabet şansının artırılmasında büyük rol oynayacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte yetişmiş nitelikli insan gücü ve kaliteli hizmet sektörü yanında hoşgörü ve konukseverlik gibi ulusal değerlerin de turizm alanında ülkeye avantaj sağlayan diğer öğeler olduğu ifade edilmektedir. Ülkeye rekabet avantajı sağlayabilecek diğer bir husus da "Bazı ülkelerde 'Turist Eğilimleri Araştırması'nın yapılması." (r=1) konusu dâhilinde aşağıdaki X2 ifadesinde yer aldığı şekilde ortaya çıkmaktadır.

X2= *"…Dış pazarlarda değişen tüketici tercihlerini de göz önünde tutarak yeni turizm alanları ortaya çıkarmaya çalışıyoruz."*

Bununla birlikte yeni turizm alanlarının ortaya çıkarılmasından bahsedilirken cazibe merkezleri üzerinde de durulmuştur. Özellikle İstanbul'un bir cazibe merkezi olduğu ve bu cazibe merkezi içerisinde yeni birtakım etkinlikler meydana getirmeye devam etmenin önemi vurgulanmıştır.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip konu "Dış turizm gelirlerinin ve ortalama turist harcamalarının artırılması." (r=8) olarak ortaya çıkmaktadır. Turizm gelirlerinin artırılması amacıyla, yatırımın ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve buna uygun stratejilerin belirlenmesinin de büyük önem taşıdığı üzerinde durulmuştur. Aşağıdaki Y3 ifadesi de ortalama turist harcamalarının artırılması yönündeki görüşü destekler niteliktedir.

Y3= *"...Turizm gelirlerimiz 1980'li yıllardan itibaren turist sayısına paralel olarak artmaya başlamış, fakat turizm potansiyelimizle orantılı bir gelir patlaması yaşanmamıştır. En son 2001 yılında toplam 11 milyon 596 bin turist sayısına karşı elde edilen yaklaşık 8 milyar dolarlık gelir düzeyi önemlidir ama yeterli değildir. Bu rakamlar aynı zamanda turist başına ortalama harcama miktarının düşüklüğüne de işaret etmekte ve nitelikli turist profilinin yetersizliğini ortaya koymaktadır."*

Genel olarak turizmin yarattığı istihdam ve yan sektörler bakımından sağladığı imkânlar da düşünüldüğünde, ülke ekonomileri için vazgeçilmez ve ihmal edilemez bir sektör olduğu ifade edilmiştir. Turizmin doğrudan gelen etkilerinin yanı sıra yan sanayileri üzerindeki dolaylı rolü ve istihdam etkileriyle de ülke ekonomilerine katkıda bulunduğu ve doğrudan gelir etkileriyle birlikte yan sanayiler üzerindeki dolaylı etkileri de dikkate alındığında turizmin, ekonomik gelişme sürecindeki rolünün

çok yönlü ve kıymetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle tanıtım ve pazarlama konularında istenilen düzeye gelinememiş olması da dünya turizm gelirleri pastasından hak edilen payın alınmasını engelleyen temel faktörlerden biri olduğu vurgulanmıştır.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip konu "Yatırımların ve tanıtma faaliyetlerinin kitle turizmine entegre edilmesi." (r=6) olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda özellikle dünyada Türk turizmini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden birisinin imaj sorunu olduğu ve turizmin gelişmesinin, tıpkı sanayileşme gibi aslında milli bir mesele olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda da sadece hükümetlerin değil aslında ülkede yaşayan herkesin görevi olduğu üzerinde durularak bilhassa yurtdışına giden veya yurtdışında sürekli yaşayan vatandaşlardan bu konuda gönüllü bir turizm elçisi gibi davranmalarının beklendiği ifade edilmiştir. Öte yandan yine referans sayılarına göre fazla tekrar sıklığına sahip olan konu "Özel sektör yatırımlarının ve özel sektör işletmeciliğinin teşvik edilmesi." (r=3) kapsamında aşağıda yer alan X1 ifadesi ile karşılaşılmıştır.

X1= *"...Nihayet sektör özel sektörün işidir, devletin burada yapacağı şey yönlendirmedir. Yani devlet sektörü üstüne almamalıdır. O zaman sektörün gelişmesi mümkün olmaz. Sanıyorum ki Türkiye'de bugün Türk müteşebbisi Türk girişimcisi bu sektörü götürecek kadar gücü ve deneyimi ortaya koymuştur."*

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı ekseninde protokol konuşmalarında ortaya konan diğer bir husus da; hem fiziki altyapının hem de beşerî altyapının geliştirilmeye devam edilmesidir. Altyapının daha düzgün hale getirilmesi ve altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi için gereken bütün tedbirlerin alındığı vurgulanarak turizm yatırımcılarının önündeki engellerin de kaldırılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip olan konular "Yabancı yatırımcıların işletmecilik yapmasının özendirilmesi." (r=3) ve "Turizmin zamanda yoğunlaşmasının önlenmesi." (r=3) olarak belirlenmiştir. Ülkeye yabancı yatırımcının çekilebilmesi için bazı teşviklerin olması gerektiği ifade edilmiş ve mümkün olduğu kadar, yabancı yatırımcıların Türkiye'ye çekilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca sürekli ve yoğun turist akışı sebebiyle turistik beldelerdeki, aşırı kalabalık ve altyapı yetersizliği

ile turizm gelişiminin kültürel ve sosyal etkilerinin de denetlenme ihtiyacının ortaya çıktığı belirtilmiştir. Turizm hareketliliğinin, alışıldığı gibi sadece yaz aylarıyla sınırlı olmaktan çıkartılıp, yılın her dönemine yaymanın gerekliliği ve turizmin zamanda yoğunlaşmasının önlenmesinin üzerinde durulduğu X2 ve X3 ifadelerinde de olduğu gibi vurgulanmıştır.

X2= *"...Ve nihayet turizm hareketliliğini, bizde alışıldığı gibi sadece yaz aylarıyla sınırlı olmaktan çıkartıp, yılın her dönemine yaymanın gayreti içindeyiz."*

X3= *"...Kitle turizminin yanı sıra bireysel turizmin öne çıkmaya başladığı 90'lı yıllarda turizmin çeşitlendirilmesi bütün Türkiye'ye ve bütün bir yıla yayılması çalışmaları başlatılmıştır."*

Ayrıca Dünya Turizm Örgütünün 2020 yılına yönelik yaptığı projeksiyonlarda büyüme eğilimleri çerçevesinde söz konusu hedefleri yakalayabilmek için gerekli nitelikli yatak kapasitesine ulaşılması gerektiği de ifade edilmiştir.

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip konu "Doğal çevre ile kültürel çevrenin korunması ve geliştirilmesi." (r=3) olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kültürel mirasın ve çevrenin koruma kullanma dengesinin gözetilerek altyapı yatırımlarının devlet, üstyapı yatırımlarının ise özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi en belirgin politika olarak ifade edilmiştir. Ülkenin tarihi zenginliklerinin ve doğal güzelliklerinin turizm açısından sürekli bir değer ifade edebilmesi için her türlü tahribattan uzak tutulması gerektiği hususu da açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle de turistik tesis ve altyapı yatırımlarında tarihi varlıkların da doğanın korunmasının da dikkate alınmasının zorunluluk olduğu Y1 ifadesinde de belirtilmiştir.

Y1= *"...Sıklıkla yapılan imar afları, imar yetkisinin çevresel değerler göz ardı edilerek, sınırsız biçimde kullanılması, ülke turizmi yönünden önem taşıyan doğal güzelliklerin bulunduğu alanların yerleşime açılması, doğal ve kültürel mirasımız üzerinde büyük bir baskı ve tehdit oluşturmaktadır."*

Türkiye'nin kaynaklarının, eşsizliği ve etkili ulusal turizmi destekleme politikası hem yurt içi hem yurt dışı turizm için ülkeyi çok cazip kıldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte birçok gösterge, Türk turizminin çok başarılı bir şekilde ilerlediğini ve gelecekte de durumun farklı olmayacağını işaret ettiği ifade edilmiştir.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında protokol konuşmalarında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip konu "Alternatif turizm türleri için teşvik politikalarının geliştirilmesi." (r=8) olarak ortaya çıkmaktadır. Alternatif turizm seçenekleriyle sağlanan çeşitliliğin, sektörün de gelişmesine hız kazandırdığı Y5 ifadesinde de olduğu gibi şu şekilde belirtilmektedir:

Y5= *"...Yeni ürünler istemektedir turistler. Dolayısı ile bizde bu yeni ürünleri onlara sunmak durumundayız. Ülkemizin en dışa açık ve büyümeye devam eden sektöründe bu ihtiyacı ve gelişimi göz ardı etmemiz elbette mümkün değildir."*

Turizmi sadece kumsal, deniz, güneş üçgenine sıkıştıran yaklaşımlar yerine alternatif turizm alanlarını ve imkânlarını da öne çıkaran çok yönlü ve kapsamlı bir anlayış geliştirmenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde değişik alanlarda turizm faaliyetleri yapmak mümkün olduğu ancak bu çeşitliliğinin sağladığı zengin potansiyelin yeterince değerlendirilemediği ifade edilmektedir.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip olan konular sırasıyla; "Yeni alternatif turizm çeşitlerinin geliştirilmesi." (r=8) ile "Tanıtma ve pazarlama faaliyetleri için özel sektörün katılımının sağlanması." (r=7) olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin belirleyeceği uzun vadeli turizm politikası çerçevesinde topyekûn bir tanıtım ve pazarlama atağına kalkması gerektiği üzerinde durulmuştur. Tanıtma ve pazarlamada devletin her türlü desteğinin ve yardımının olacağı ama zaman zaman tanıtmada devletin çok kaynaksız kaldığı da ifade edilmiştir. Özellikle tanıtım ve pazarlama konuları, dünya turizm gelirlerinden hak edilen payın alınmasını engelleyen temel faktörlerden biri olarak belirtilmektedir. Örneğin Y4 ifadesi de tanıtım konusundaki eksikliğin varlığı yönündeki görüşü destekler niteliktedir.

Y4= *"...İkincisi tanıtım olayıdır. Tanıtıma, devlet olarak ve özel sektör olarak daha fazla önem ve kaynak ayırmak zorundayız. Maalesef biz bugün İstanbul gibi dünyanın en kıymetli markalarından birisini dahi yeterince pazarlayamıyoruz."*

Bununla birlikte tanıtım sorunu ile ilgili kongre turizmi ekseninde çözüm önerisi de geliştirilmiştir. Kongre turizmi ile birlikte hem Türkiye'nin bilimsel kapasitesinin dünyaya gösterilebileceği hem de kongrelere gelen entelektüel kişilerin Türkiye'nin tanıtımı bakımından önemli bir rol üstleneceği ifade edilmiştir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip olan konu diğer önceki kalkınma planlarında da olduğu gibi "Alternatif turizm faaliyetlerinin sürdürülmesi." (r=8) olarak ortaya çıkmıştır. Farklı olarak "Dış pazarlarda Avrupa Birliği dışındaki ülkelere de yönlenmesi." (r=4), "Turizmin kendi kaynağını yaratabilen bir sektör olmasının sağlanması." (r=3) ile "Yeni alanlarda turizmin geliştirilmesi." (r=3) başlıkları da referans sayılarına göre fazla tekrar sıklığına sahip olan konular arasında yer almaktadır. Turizmi sadece ülkenin bilinen, yurtdışında da tanınan belli bölgelerinde yapılan bir faaliyet olmaktan kurtarıp, yurt geneline de yayılma çabalarının yanında, dış pazarlarda Avrupa Birliği dışındaki ülkelere de yönlenme durumu aşağıdaki Z2 ifadesinde de belirtilmektedir.

Z2= *"...Türkiye şimdiye kadar gelen ülkelerden turistleri almaya, arttırarak misafir etmeye devam etme stratejisini sürdürürken, diğer taraftan da özellikle Uzak Doğu Asya ülkelerine açılımı süratle devam ettirecektir.*

Bu kapsamda mevcut pazarları geliştirmenin yanında, Çin başta olmak üzere Hindistan, Malezya, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Güney Amerika ülkeleri gibi yeni alanlara ağırlık verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında turizmin geliştiği, bölge olarak daha çok Batı sahilleriyle Güney sahillerinde eksiklerinin tamamlaması gerektiği ardından ülkenin diğer köşelerinde yine öncelikleri mutlaka, yüksek öncelikli projelere vermek olduğu ve bu merkezlerin geliştirilmesi gerektiği üzerinde de durulmuştur.

IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında protokol konuşmalarında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip konu "Alternatif turizm faaliyetlerinin sürdürülmesi." (r=8) olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte "Yeni yörelerde turizmin geliştirilmesi." (r=3), "Yatırımların doğal, tarihi ve sosyal çevreyi korumasının sağlanması." (r=3) ve "Yerel yönetimlerin ve yerel halkın turizm ile ilgili kararlara katılması." (r=3) başlıkları da referans sayılarına göre yüksek tekrar sıklığına sahip olan konular arasında yer almaktadır. Özellikle devletin ve özel sektörün birlikte yürüteceği çalışmalarla altyapı eksikliklerinin giderilmesi, ülkeyi turizm alanında daha ön sıralara taşıyacak bir adım oluşturacağı ifade edilmiştir. Aynı zamanda üniversitelerin, sivil toplum örgütlerinin, turizm sektör temsilcilerinin ve turizmin önemini bilen herkesin aslında hep beraber olduğu ve sürekli desteklendiği vurgulanmıştır. Bu

desteğin toplum geneline yayılması ve sağlaması hedeflenerek, her vatandaşı bu seferberliğe dâhil etmek ve toplum genelinde bir turizm duyarlılığı yerleşmesinin amaçlandığı Y1 ifadesinde de olduğu gibi belirtilmiştir.

Y1= *"...Şûra'da ortaklaşa alınacak kararlar ortaya çıkacak, öngörüler, turizm sektörünün geleceği için bir yol haritası niteliğini taşımaktadır. Bunların başarıyla gerçekleştirmesi konusunda devletin yanı sıra sektörün tüm taraflarına görev düştüğüne inanıyorum. Şûra'nın, sektörün tüm taraflarını bir araya getirerek, turizm sektöründe büyük atılımlar gerçekleştirilebilmesi yolunda yeni bir başlangıç oluşturmasını umut ediyorum."*

Ayrıca bütün kamu kurum ve kuruluşlarının özel sektörle yerel halkla ve sivil toplum kuruluşlarıyla yan yana olup ortak hareket etmeleri ve tek bir hedef etrafında hareket etmeleri gerekliliği de ifade edilmiştir.

X. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında protokol konuşmalarında referans sayılarına göre en fazla tekrar sıklığına sahip konu "Turizmde marka haline gelinmesinin sağlanması." (r=7) olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hedefe ulaşabilmenin birinci koşulunu, dünyadaki gelişmeleri yakından izleyen etkili tanıtma stratejilerinin yaşama geçirilebilmesi oluşturmakta olduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu anlamda bir gelecek planlaması yapma durumunda olunduğunu ve bunun için geleceğin turist profilinin taleplerini ve geleceğin turizm anlayışını bugünden doğru tespit etmek ve gereken yapılanmaları da gerçekleştirmek zorunda olunduğu belirtilmiştir. Örneğin aşağıdaki Z3 ifadesinde benzer söylemler mevcuttur.

Y5= *"Her sektörün yapması gereken marka oluşturma imaj oluşturma ve tanıtma işlerini dışımızdaki her sektöre model olacak bir yapılanma ve çalışmayla gerçekleştiriyoruz..."*

Ayrıca sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesi konusunda da özellikle turizm bilincinin çevre bilinciyle birleştirmiş, yeni kuşakların turizmin bugün dünyada taşıdığı önemin bilincinde olan yeni kuşakların yetiştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Türkiye'nin turizm alanında uzun vadeli düşünerek hareket etmesi ve sahip olduğu değerleri yok etmeden kalkınma çabalarını sürdürmesinin önem taşıdığı belirtilmiştir. Özellikle Turizm Şûra'larını fırsat bilerek, doğal kültürel ve tarihsel zenginliklerin korunarak sonraki nesillere aktarılabilmesinin ülkenin geleceği yönünden de büyük önem taşıdığını ifade edilmiştir. Bununla

birlikte turizm alanında yetişmiş nitelikli işgücünün de konuya gösterdikleri duyarlığın artması ve akılcı politikaların izlenmesiyle Türk turizminin çok daha iyi yerlere mutlaka ulaşacağı vurgulanmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Yapılan bu çalışmayla bugüne kadar düzenlenmiş olan Turizm Şûralarındaki protokol konuşmaları, 1963-2018 yılları arasında yayımlanan Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planları kapsamında incelenmiştir. Türkiye'de turizm ilk kez 1960'lı yıllarda bir sektör olarak hükümetin kalkınma programına girmiş, turizmin bir politika ekseninde geliştirilmesi esas alınmıştır. Turizmin kamu yönetimi içinde Bakanlık olarak örgütlenmesi ise 1963 yılında gerçekleştirilmiştir. 1982 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, turizmin gelişmesinde belirleyici rol oynamıştır. Bu yasanın sağladığı imkân ile turizm alan ve merkezlerinin belirlenmesi, bu alan ve merkezlerde bulunan kamu arazilerinin yatırımcıya tahsisi, 1982 sonrasındaki hızlı yatırım genişlemesinin en önemli etkenlerinden biri olmuştur. Kitle turizminin yanı sıra bireysel turizmin öne çıkmaya başladığı 90'lı yıllarda turizmin çeşitlendirilmesi ile bütün Türkiye'ye ve bütün bir yıla yayılması çalışmaları başlatılmıştır.

İncelenen protokol konuşmalarında genel olarak yapısı itibariyle; turizm sektörünün sorunlarının tartışılacağı ve ilgili tüm kesimlerin katılımıyla bu sorunlara uygun çözümlerin üretileceği bir platform olan söz konusu şûraların toplanması turizm sektörü açısından son derece olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmektedir. Turizminin küresel ölçekte değişen koşullara uyum sağlayabilmesi ve daha ileriye gidebilmesi için alınması gereken tedbirlerin bu platformlarda tartışılması, olgunlaştırılması ortaya konulması da gerçekleşmektedir. Bununla birlikte turizm politikalarına ilişkin esaslar da söz konusu şûralarda dile getirilmesi ve ülkenin yeni turizm stratejileri belirlemesi bakımından önem arz etmektedir.

Ülke ekonomisi yönünden büyük önem taşıyan turizm Türkiye'nin geleceği olarak ifade edilmektedir. Bu yönde hazırlanan ve uygulamaya konulan politikaların amacına ulaşması, ekonominin canlanması için olumlu bir ortam yaratacaktır. Ülkenin turizm alanında daha iyi bir

düzeye gelmesi temel hedef olarak gösterilmektedir ve bu temel hedefe ulaşabilmenin koşulunu, dünyadaki gelişmeleri yakından izleyen etkili tanıtma stratejilerinin yaşama geçirilebilmesi oluşturmaktadır. Turizmin geliştirilmesi ve daha ileriye götürülmesi Türkiye'nin en öncelikli sorunlarından birisi olduğu işaret edilmekte ve toplanan şûraların da aslında bu sorunu gidermeye yönelik olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında şûralara katılan; ülkede turizm alanında bilgi sahibi, deneyim sahibi katılımcı olması ve turizmin daha güzelleştirilmesi, daha ileriye götürülmesi için her alanda alınabilecek tedbirleri daha iyi ortaya koyabilmeleri de Türkiye'deki turizm anlamında önemli gelişmelerinden biri olarak ifade edilmektedir.

Turizm sektörü, ulusları kaynaştıran, kültürlerarası iletişim ile insanların birbirini tanımasına ve etkileşimde bulunmasına olanak sağlayan ve ülkelerarası ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunan ve bu yönüyle evrensel barışa hizmet eden çok önemli bir araçtır. Bu anlamda turizmin modern insanın vazgeçilmez bir ihtiyacı haline geldiği ve iyi bir tatil için insanların imkânları ölçüsünde her türlü mesafeyi, meşakkati ve maliyeti göze alabildikleri belirtilmektedir. Ancak bu kapsamda seyahat edenlerin ortak beklentileri ve bazı ön koşulları bulunmaktadır. Tatilde kendisini her bakımdan güvende hissetmek hijyen kurallarına uygun bir ortam bulabilmek, ulaşım ve iletişim sorunu yaşamamak gibi hususlar, turistlerin tercihlerini etkileyen en önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında Türk turizmini olumsuz yönde etkileyen faktörlerden birisinin de imaj sorunu olduğu ifade edilmektedir. Olumsuz imaj oluşturan unsurlar olarak da insan hakları ihlalleri iddiaları, terör sorunu ve insan sağlığı ve güvenliğini olumsuz etkileyebilecek durumlar gösterilmektedir. Bunun yanında insan sağlığı ve güvenliğinin tehlikede olmadığı, insana saygılı, çevreye duyarlı, evrensel değerleri benimsemiş bireylerden oluşan toplumlarla karşılaşmak, turistin değişmez beklentisi durumuna gelmektedir. Bu nedenle, turistin beklentisine ve mutluluğuna yanıt verecek uygulamalara öncelik tanıyan, onların olaylara, çevreye ve evrensel değerlere duyarlılığını dikkate alan politikaların saptanması, turizmin geliştirilmesi yolunda temel bir zorunluluk olarak ifade edilmektedir.

Son olarak ülkenin yanlış tanınmasına yol açacak uygulamalardan özenle kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır. Protokol konuşmalarında Türkiye'nin yapacağı en etkin tanıtımın, turizmi geliştirmek olduğu

yoğunlukla ifade edilmektedir. Bu bağlamda daha iyi, daha etkin bir şekilde hedefe ulaşabilmek için kongre turizmine özel önem verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Kongre turizmiyle Türkiye'ye gelecek olan insanların eğitim düzeylerinin ve etki alanlarının yüksek olmasıyla tanıtımda olumlu sonuçlar elde edileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte kongre merkezleri üzerinde de hassasiyetle durulmaktadır. Türkiye'de birçok yerin cazibe merkez olduğu ve bu cazibe merkezleri içerisinde yeni birtakım etkinlikler meydana getirilmesi gerektiği ve eksik olan tesislerin de yapılması gerektiği belirtilmektedir. Kongre turizminin yanında dünya turizm konseptinin dört yönlü bir anlayışa doğru yöneldiği ortaya konmaktadır. Artık tek başına deniz turizmi, tek başına doğa turizmi, tek başına kültürel turizm ve tek başına otantik kültür unsurlarının yeterli olmadığı ve bütün bunları birleştiren bir turizm anlayışının dünyada ön plana çıktığı vurgulanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

An Evaluation of The Protocol Speeches Given at The Tourism Councils in The Scope of Development Plans

*

Gencay Saatcı

Çanakkale Onsekiz Mart University

The State Planning Organization (DPT), Five Year Development Plan prepared by Turkey's current economic, social and cultural fields, the main policy documents outlining the growth will be realized in the long term. Since 1963, ten development plans have been prepared to cover the year 2018, and the desired objectives and the desired structure have been discussed (Tüzünkan, 2015; Akça, Şahan and Tural, 2017). Considering the tourism phenomenon in these five-year development plans; Initially, tourism was seen as an economic activity in development plans. In the short term, it is aimed to increase the tourism movements and economic benefits, and to take necessary measures to ensure the rapid development of the tourism industry. In the first period, a large proportion of the mass tourism oriented travels are targeted; in order to provide the geographical distribution of demand in the subsequent tourism plans, to decrease the seasonality, to diversify the touristic product on the axis of alternative tourism varieties with higher added value and to benefit from the tourism opportunities in every season. However, smaller tourism establishments where local people can participate in investments were encouraged (Dinçer & Çetin, 2015; Keleş & Akbaş, 2016). The importance of tourism in economic development has been appreciated by every government and this perspective has also been reflected on the five-year development plans prepared by the State Planning Organization (Ünlüönen, Tayfun and Kılıçlar, 2007).

Based on the policies determined for the tourism sector in the five-year development plans examined in general; the need for advertising and promotion for the rapid development of tourism is emphasized. In order to prevent seasonal and temporal intensity in tourism, activities aiming to diversify tourism are encouraged. It is noteworthy that, in the first development plan, tourism personnel training is indicated in each development plan. Parallel to the development of external tourism, which is the common goal of development plans, it is stated that domestic tourism should be provided to public employees and tourism personnel and the decisions of local people to benefit from the added value of tourism should be stimulated by domestic tourism. In addition to stimulating domestic and foreign tourism, qualitatively and quantitatively, increasing the number of tourists such as the number of tourists, overnight stay and average spending amount shows the initiatives made to increase tourism revenues. At the same time, restoration and preservation of historical monuments, forest areas with touristic features, national parks and use of the coasts in public interest also appear as ideal practices (Akça, 2016).

The Tourism Council, which has an important place in the history of Turkish tourism, is one of the most important platforms that brings together the parties of the sector in terms of comprehensively addressing the problems in the tourism sector, approaching the problems of tourism with a long-term understanding, developing tourism, creating prospective, lasting policies and taking decisive steps feature.

Methodology

Content analysis used in this study; verbal, written, photographs, video and audio recordings, including the meaning of the materials contained in the process of restructuring or meaning, all the meanings of materials are reflected in a controlled way. In this approach, data sources such as meeting records, letters, speeches, newspaper and magazine articles are searched, and quantitative counting and examination of the selected units is in question (Yüksel and Yüksel, 2004: 153). The concepts and relationships that can explain the data collected by this method are reached. The aim of content analysis is to reveal common aspects of a large number of text contents (Früh, 2001; Berg and Lune, 2015). However, it aims to

analyze produced and constructed texts for public space (Gökçe, 2006). In this context, data are tried to be defined through content analysis and facts are tried to be revealed. Within the framework of these basic objectives, there are some stages followed in the content analysis. These stages; coding of the data, finding the themes, editing of codes and themes, identifying and interpreting the findings (Yıldırım and Şimşek, 2016).

In this study, the data were collected first and the speeches in the videos were made into text. The data, which was transformed into text, was firstly examined by the researcher and then by the help of two faculty members. From the control data, the abbreviations Z1 ... Z3 are used for the protocol conversations of the X1, X3, 2. Tourism Council protocol conversations for the Y1 ... Y6 and 3. Tourism Council protocol conversations. Textual data; NVivo 12 Pro is divided into categories through the program. Codes were categorized in ten five-year development plans implemented between the years 1963-2018, based on the titles examined in relation to tourism. Created codes are also divided into themes. In order to increase the validity and reliability of the study, the data were directly interpreted and interpreted.

Results

As a result of the analysis, a total of 10 codes and 76 themes were created from the topics discussed in the scope of development plans in the protocol speeches in the tourism cities. According to reference numbers; the most discussed development plan in protocol speeches; The 7th Five-Year Development Plan (r = 37) is 7.. This plan is respectively; The 10th Five-Year Development Plan (r = 34) is followed by the 8th Five-Year Development Plan (r = 27) and the 6th Five-Year Development Plan (r = 24). Development plan which has the least mentioned topics in the protocol speeches is; 5. Five-Year Development Plan (r = 7).

Conclusion and Evaluation

In terms of the overall structure of the protocol speeches examined; The collection of these cities, which is a platform where the problems of the tourism sector will be discussed and the appropriate solutions for these

problems will be produced with the participation of all concerned groups, is considered as a very positive development for the tourism sector. It is also realized that the measures to be taken in order to adapt to the changing conditions of tourism on a global scale and to move forward in these platforms are discussed and matured. In addition, the principles regarding tourism policies are important in terms of voicing these policies and determining new tourism strategies of the country.

Which is of great importance to the tourism economy of the country is called Turkey's future. The policies prepared and implemented in this direction will create a positive environment for the revival of the economy. The goal of achieving a better level of tourism in the country is shown as the main objective and the aim of achieving this goal is to implement effective promotion strategies that closely follow developments in the world. and further continuation of the tourism development and demonstration in Turkey as one of the priority issues and the collection of Suraya also pointed to the fact that the solution to this problem. You can also join cities; information in the field of tourism in the country, more participatory and tourism flourish, flourish more in all areas of better measures can be taken to show that better measures can be taken to show tourism in Turkey.

Kaynakça / References

Akça, Y. (2016). *Türkiye'nin kalkınma planlarında turizm politikası.* International Conference on Eurasian Economies, 29-31 Ağustos, Kaposvar.

Akça, Y., Şahan, G. ve Tural, A. (2017). Türkiye'nin kalkınma planlarında eğitim politikalarının değerlendirilmesi. *International Journal of Cultural and Social Studies, 3*(Special Isuue), 394-403.

Barutçugil, İ. S. (1986). *Turizm ekonomisi ve turizmin Türk ekonomisindeki yeri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* (Ed. Hasan Aydın). Konya: Eğitim Yayınları.

Büyükşalvarcı, A., Şapcılar, M. C. ve Bayrakcı, S. (2016). Kalkınma planları kapsamında turizm endüstrisinin değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 11, 186-201.

Çeken, H. (2003). *Küreselleşme, yabancı sermaye ve Türkiye turizmi*. İstanbul: Değişim Yayıncılık.

Dinçer, M. Z. ve Cetin, G. (2015). Kalkınma planlarında turizm. İç. D. Küçükaltan, H. Çeken & Ş. O. Mercan (Ed.) *Değişik perspektifleriyle turizm politikası ve planlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Früh, W. (2001). *Inhaltsanalyse. theorie und Praxis*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.

Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

http://turizmsurasi.kulturturizm.gov.tr/TR-169845/sura-hakkinda.html, Erişim: 02.03.2019.

http://turizmsurasi.kulturturizm.gov.tr/TR-196964/protokol-konusmalari.html, Erişim: 02.03.2019.

http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/, Erişim Tarihi: 26.03.2019.

http://www.tanitma.gov.tr/TR-191456/turizm-tarihinde-bir-kesit.html, Erişim: 02.03.2019.

Karslı, H. (1997). *Türkiye'de planlı dönemde turizm yatırımları ve uygulanan politikalar.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Keleş, Y. ve Akbaş, Y. Z. (2016). *Yozgat ilinin termal turizm potansiyelinin 2023 turizm vizyonu kapsamında incelenmesi*. I. Uluslararası Bozok Sempozyumu, 5-7 Mayıs, Yozgat.

Kozak, N., Akoğlan Kozak, M. ve Kozak, M. (2009). *Genel turizm: ilkeler-kavramlar.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Olalı, H. ve Timur, A. (1988). *Turizm ekonomisi*. İzmir: Ofis Matbaası.

Soyak, M. (2013). Uluslararası turizmde son eğilimler ve Türkiye'de turizm politikalarının evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 1-18.

Tüzünkan, D. (2015). Türkiye'de uygulanan beş yıllık kalkınma planlarının istihdam politikaları açısından değerlendirilmesi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(2), 90-117.

Uçar, M., Çeken, H. ve Ökten, Ş. (2010). *Kırsal turizm ve kırsal kalkınma (fethiye örneği).* Ankara: Detay Yayıncılık.

Usta, Ö. (2014). *Turizm: genel ve yapısal yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Ünlüönen, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2007). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yemen, A. (2015). Kalkınma planlarında büyükşehirlerin mevcut durum analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8* (37), 999-1023.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, A. ve Yüksel F. (2004). *Turizmde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Saatcı, G. (2019). Turizm şûraları protokol konuşmalarının kalkınma planları kapsamında değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 2309-2336. DOI: 10.26466/opus.554732

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:04/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 06/05/2019

Milliyetçiliğin İnşası ve Sinema: *Fetih 1453* Filmi Örneği[1]

DOI: 10.26466/opus.535594

*

Mustafa Aslan*

* Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Aydın / Türkiye
E-Posta: maslan@adu.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-5322-767X

Öz

Toplumsal koşulların bir çıktısı olarak değerlendirilen milliyetçilik, toplumdan ayrı ve bağımsız bir olgu değildir. Milli anlatılar, yeni kuşağa övünülmesi gereken bir millete mensup olduğunu anlatır ve bireyi milliyetçi ideolojinin çizdiği sınırların içinde tutar. Kitle iletişim araçları; radyo, televizyon, gazete, sinema ve son dönemde sosyal medya, toplum adına ve toplum için gündem belirleme ve algı oluşturma görevini en etkili şekilde gerçekleştirmektedirler. Bu araçlar diğer ideolojileri olduğu gibi milliyetçi ideolojiyi de yeniden üretmeleri bakımından önemlidirler. Toplumsal yaşamdaki milliyetçi söylemi yeniden üreten araçlardan biri de sinemadır. İnşa etmeye çalıştığı gerçekliği geniş kitlelere ulaştırma gücü dolayısıyla sinema ideolojik bir araçtır aynı zamanda. Sinemasal anlatıda kullanılan neredeyse sonsuz sayıdaki gösterge ve estetik anlayış, filmin anlamını doğrudan etkilemektedir. Türk sinemasında milliyetçi temayı işleyen filmlerde kullanılan göstergelerin ve estetik anlayışın tespit edilmesi bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda dünya ve Türk tarihi açısından önemli bir yeri olan İstanbul'un fethinin işlendiği Fetih 1453 filmi analiz edilecek ve milliyetçi söylemin nasıl inşa edildiğine bakılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sinema, Milliyetçilik, Sinemasal Estetik, Estetik*

[1] *Bu makale yazarın 2015 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptığı Sinemada Milliyetçilik Ve Estetik: Türk Sinemasındaki Milliyetçi Filmlerin Analizi doktora tezinden üretilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:04/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 06/05/2019

The Construction of Nationalism and Cinema: The Case of the *Conquest 1453*

*

Abstract

Nationalism has been evaluated as an outcome of social conditions and positioned as a phenomena that is separate and independent from society. One of the tools that reproduce nationalist discourse in social life is cinema. National narratives,it tells that it belongs to a nation that has to be proud of the new generation and keeps the individual within the boundaries drawn by the nationalist ideology. Mass media; radio, television, newspaper, cinema and social media, the most effective way of setting the agenda and creating perception for the society and society. These tools are important for the reproduction of nationalist ideology as well as other ideologies. The movies which come out at the same time in the four corners of the world can transmit the realities which they try to build to large masses, and the stories themselves can be an ideological vehicle by using universal indicator systems. Almost infinite number of indicators used in the cinematic narrative and aesthetic understanding affects directly the meaning of the movie. The deduction of the indicators used in Turkish Cinema movies functioning nationalistic themes and esthetics understanding constitute the primary objective of the study. In this context, Fatah 1453 film will be analyzed and how the nationalist discourse is constructed.

Keywords: *Cinema, Nationalism, Cinema Aesthetics, Aesthetics*

Giriş

Matbaanın icadıyla beraber yazının yaygınlaşması, milliyetçi düşüncenin geniş kitlelere ulaşmasını ve milliyetçi ideolojinin kitleselleşmesini beraberinde getirmiştir. Sosyolojik bir kavram olan milliyetçilik, toplumsal koşulların bir çıktısı olarak değerlendirilmeli, toplumdan ayrı ve bağımsız bir yapı olarak görülmemelidir. Milliyetçiliği toplumsal hayattan soyutlayarak sadece bir düşünce biçimi olarak ele almak millet ve milliyetçiliğin anlamını daraltmaktadır. Hâlbuki bu kavramların siyaset dışında hayatımızı etkileme gücü yadsınamayacak kadar fazladır. Söz konusu bu söylem hayatın her alanında kendisine bir karşılık bulur.

Bireyin dünyasında, bir topluluğa aidiyeti sağlamak için, milliyetçi ideolojinin güçlü bir geçmişe ihtiyacı vardır. İhtiyaç duyulan bu geçmiş milleti birbirine ve geleceğe kuvvetle bağlar. Milli anlatılar, övünülmesi gereken bir toplumun üyesi olduğunu geçmişine ihanet etmemesi gerektiğini yeni kuşağa anlatarak bireyi milliyetçi ideolojinin çizdiği sınırların içinde tutar. Smith (1986, pp. 66) mitler, efsaneler ve kahramanlık destanlarının uzun vadede zayıflayan dayanışma duygusunu güçlendirdiğini söyleyerek bu anlatıların milliyetçi ideolojiler için vazgeçilmezliğinin altını çizmektedir.

Kitle iletişim araçları; radyo, televizyon, gazete, sinema ve son dönemde sosyal medya, toplum adına ve toplum için gündem belirleme ve algı oluşturma görevini en etkili şekilde gerçekleştirmektedirler. Günümüzde artık filmlerin mitolojiler ürettiği rahatlıkla görülmektedir (Erdoğan ve Solmaz, 2005, s.37). Kültürel ürünlerin yaratıcısı ve aktarıcısı olan filmler bir yandan çağdaş mitler yaratırken diğer yandan gerçekliği yeniden kurarak egemen değerleri de yeniden üretmektedir (Gültekin, 2006, s.35). Sinema bu yanıyla, 'popüler milliyetçi ideolojinin yeniden-üretim sürecinde en az devlet kadar etkilidir' (Güney, 2006, s.224).

Türk sinemasında son yıllarda milliyetçi filmlerde sayısal olarak artış gözlenmektedir. Bu çalışmada sinemada milliyetçi söylemin nasıl inşa edildiği ve sinemasal estetik ögelerin nasıl kullanıldığına bakılacaktır. Bu amaçla hem dünya hem de Türk tarihi için oldukça önemli bir tarihsel olayı ele alan *Fetih 1453* filmi, göstergebilimsel yöntemle incelenecektir. Gündelik hayatta bireyin karşılaştığı olayları nasıl anlamlandırdığını

çözmeye çalışan göstergebilim (Barthes, 1979), görüntülerle hikaye anlatma sanatı olan sinemanın kodlarını çözmek için en uygun yöntemlerden birisidir.

Millet ve Milliyetçilik

İngilizce karşılığı 'nation' olan 'millet' sözcüğünün, Latince doğmak anlamına gelen 'nasci' kökünden türediğini ifade eden Heywood (2006, pp. 152), ulusun (nation) kültürel, siyasal ve psikolojik faktörlerin bir toplamı tarafından şekillendirilen kompleks bir olgu olduğundan bahseder. Arapça bir sözcük olan 'millet' kavramı, zaman içinde çeşitli dönüşümlere uğrayarak bugünkü yaygın bilinen anlamına kavuşmuştur. Millet; din, mezhep ya da aynı din veya aynı mezhebe mensup insanlar topluluğunu tanımlamaktadır (Ataman 1977, s.67).

Literatürde 'millet ve milliyetçilik' kavramları üzerine öncü araştırmalarıyla dikkat çeken Kedourie (1971, s.5), milletin konuşma dilinde, bir aileden büyük, kabile ve kavimden küçük bir topluluğu; doğuştan benzerlik gösteren bir insan kümesini ifade ettiğini yazmaktadır. Millet kavramına farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Anderson (1993, s.21) milleti, 'hayal edilmiş cemaatler'[2] olarak tanımlar. Ona göre, yüz yüze temasın geçerli olduğu ilkel köyler dışında bütün cemaatler 'hayal edilmiş'tir.

Millet; ister *hayal edilmiş*, ister kurgulanmış, isterse kendiliğinden meydana gelmiş bir olgu olarak tanımlansın; milliyetçi ideoloji tarafından ulus-devletin temel yapı taşı olarak varlığına sürekli ihtiyaç duyulmaktadır. Bireyin bir millete mensup olma hissinin nasıl geliştiği, ya da kendisini neden bir millete ait hissetmek zorunda olduğu ancak milliyetçilik düşüncesi ile açıklanabilir.

Milliyetçilik, modern toplumlardaki bireyler üzerinde güçlü etkileri olan, son iki yüz yıldır sosyalizm, komünizm, marksizm, demokrasi ve küreselleşme gibi birçok düşünce sistemlerini (az ya da çok) etkileyen, hatta bu düşünce sistemlerine kimi zaman baskın gelen (Baradat, 2012, s.62) bir olgu olarak ele alınmaktadır. Sosyal ve siyasal alanda etkisi bu

[2] *'Ulus, Hayal Edilmiş Bir Siyasal Topluluktur. Hayal Edilmiştir, Çünkü En Küçük Ulusun Üyeleri Bile Diğer Üyeleri Tanımayacak, Onlarla Tanışmayacak, Çoğu Hakkında Hiçbir Şey Işitmeyecektir Ama Yine De Her Birinin Zihninde Toplamlarının Hayali Yaşamaya Devam Eder' (Anderson, 1993, s.20).*

denli güçlü olan milliyetçilik, tek bir perspektifle açıklanamayacak kadar çok derin bir retoriği içinde barındırmaktadır (Calhoun, 2007, s.11).

Yeryüzünde yüzlerce ulusun olmasının, insanlığın uluslara bölünmesinin; bireyin kendine benzer bir kültürü, geçmişi ve yaşam biçimini paylaşan insanlarla bir araya gelmesinin, doğal yakınlaşma eğiliminden başka bir şeyi ifade etmediğini söyleyen Heywood (2006, pp. 154), milliyetçiliğe kültürel bir olgu olarak bakılması gerektiğini vurgulamaktadır. Türk tarihçisi Kaplan (1977, s.11), milliyetçiliğin kültür aracılığıyla aktarılan 'benlik şuuru'ndan başka bir şey olmadığını söylerken, aslında kavramın kültürel yönüne işaret etmektedir[3].

Türk milliyetçiliğinin doğuşu ve tarihsel gelişimi üzerine yazılmış pek çok kaynağın da işaret ettiği gibi (Candan, 2006, Kafesoğlu, 2010, Köseoğlu, 2003, Roux, 2007) 'Türk milliyetçiliği' Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde etkili olan düşünce akımlarından yalnızca birisidir ve üstelik kronolojik olarak en son ortaya çıkmıştır. Türklük düşüncesinin yeniden gündeme gelmesi ve aydınlar arasında Türkçülük siyasetinin bir çare olarak kabul edilmesinde özellikle Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın fikirleri etkili olmuştur.

Milliyetçi ideoloji, dil, din ve tarih argümanlarını kullanarak Türk kültürünün diğer kültürlerden üstün olduğu düşünesini yaymakta ve toplumsal birliği sağlamaya çalışmaktadır. Medeniyetin kaynağının Türklüğe özgülenmesi ve en eski kültür sahiplerinin Türkler olduğu inancı ve medeniyetin aslında Türklüğün ruhunda zaten var olduğu ön kabulünü de beraberinde getirmektedir.

Sinemada Estetiği Oluşturan Öğeler

Sinema toplumsal bir olgu olarak, deneyimleri zenginleştirmenin ve paylaşmanın önemli bir yoludur. İnsanlara yalnız eğlence değil, düşünce

[3] *'Kültürel Milliyetçilik, Ulusun Soyut Bir Siyasal Topluluktan Ziyade Ayrı Bir Medeniyet Olarak Yeniden Yaratılmasına Birincil Vurgu Yapan Bir Milliyetçilik Türüdür. Kültürel Milliyetçiler, Devleti, Genellikle, Yabancı Değilse Bile Çevresel Bir Varlık Olarak Görürler. Siyasal Milliyetçilik 'Rasyonel' Ve Genellikle Ilkeli Iken, Kültürel Milliyetçilik Kendi 'Ruhu' Ile Harekete Geçirilen Eşsiz, Tarihsel Ve Organik Bir Bütün Olarak Gördüğü Ulusa Romantik Bir Inanç Beslemesi Anlamında 'Mistik'tir. Karakter Olarak Sıklıkla Modern Karşıtı Olmakla Birlikte Kültürel Milliyetçilik Aynı Zamanda Halkın Kendisini 'Yeniden Yaratmasını' Mümkün Kılarak Bir Modernleşme Aracı Da Olabilir' (Heywood, 2006, Pp. 155).*

de sağlayan bu büyülü perdenin, toplumsal değişmelere yön verme gücü oldukça yüksektir. Film içeriklerinin değişmesi, toplumun geniş bir kesiminin değer yargıları, inançları, bakış açılarının da değiştiğini göstermektedir (Güçhan, 1992, s.70-71).

Modern bir hikâye anlatma aracı olan sinema, bu anlamıyla bir düş makinesidir. Düşler yolculuğunda özellikle tiyatro, edebiyat, resim, fotoğraf, müzik, mimari vs. gibi alan ve türlerden beslenen sinema; doğrudan insanın duygularına seslenmesinin yanında, özel bir gösterim ortamında (tıpkı bir düş görür gibi) seyircisiyle buluşması, onu, insan için vazgeçilmez ve üstün kılmaktadır (Yalsızuçanlar, 2010, s.367).

Sinema bir eğlence aracından çok bir hikaye anlatma aracıdır. Filmde anlatılmak istenenin ne olduğu ve öykünün hangi yöntemlerle anlatıldığının belirlenmesi film çözümlemelerinde önemlidir. Sinema anlatısının temelleri görüntü, ışık, ses ve kurgu üzerine kurulmuştur ve filmin öyküsü tüm bunların bileşiminden meydana gelmektedir (Erdoğan ve Solmaz, 2005, s.33). Özön (1985, s.12) sinema anlatısının öğelerini görüntünün öğeleri olarak adlandırmektadır. Çerçeveleme, görüntü düzenlemesi, görüş noktası, kamera açısı, çekim ölçeği, oyuncunun oyunu, çevre-dekor, donatım-giysi-makyaj, aydınlatma, içerik-izlek-konu-oyunluk dramatik yapı, devinim, ses, renkler ve film yönetmeninin yetkinliğini sinemanın temel öğeleri arasında saymaktadır. Bu araştırmada Nijat Özön'ün ortaya koyduğu bu temel kavramlar (kamera, aydınlatma, ses ve kurgu) dikkate alınmış filmler bu kavramlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Kamera

Sinemanın temel malzemesi olan görüntünün anlatıma etkisi; görüntü teknolojisindeki optik, mekanik, kimyasal ve elektronik gelişmelerin toplamı ve birbirleriyle etkileşimiyle mümkündür. Sinemada gösterilen şeyden çok onun gösterilme biçimi daha da önemlidir. Eisenstein (1984, s.17) sinemayı 'tüm sanatların en uluslararası olanı' diye tanımlarken, bunun sebebini de anlatım tekniklerinde gelinen yaratıcı uygulamalar olduğunu söylemektedir.

Yönetmen kameranın sağladığı olanaklarla, bir insanı olduğundan büyük ya da küçük, güzel ya da çirkin gösterebilir. Oyuncunun nereden,

hangi açıyla ve hangi objektifle çekildiğine bağlı olarak izleyici, oyuncunun güçlü ya da güçsüz olduğuna kanaat getirecektir (Büker, 1991, s.49). Bir şeyi olduğundan farklı gösterebilme, objektif seçimi ve kameranın konumu ile doğrudan ilişkilidir. Balazs'a (1968, s.307) göre, sinemanın sanat olarak kabul edilmesi kameranın yerinin değiştirilebilir olmasıyla mümkün olmuştur. Ona göre, "eğer kamera sabit kalsaydı, sinema mekanik bir kopyacılıktan" öteye geçemeyecek, sıradan bir kayıt aracı olarak tarihteki yerini alacaktı.

Barbaro (1968, s.350), *Özgür Ve Özerk Bir Yaratma* adlı makalesinde; kamera, ışık, ses, kurgu vb. mekanik olanaklara muhtaç olan sinemanın sanat olarak değerlendirilemeyeceği yönündeki tartışmalara değinir. Film yapımı için gerekli olan bu aygıtların, salt bir makine olarak ele alınmasının eksik bir bakış olduğunu dile getiren Barbaro, kameranın başka herhangi bir makine ile karşılaştırılamayacağını ısrarla vurgular[4]. Tüm filmsel hareketler; görüntü geçişleri, kamera hareketleri, kamera açısı, objektifin özelliği ve kameranın yapabileceği daha birçok şey, anlatıya hizmet etmek için kullanılması gerektiğinin altı çizilir.

Aydınlatma

Görme olayının gerçekleşmesi için vazgeçilmez olan ışık, yaşamın temel öğelerindendir. İnsan için ışık, nesneleri algılamak ve anlamlandırmak için gereklidir. Tüm kültürlerde bilgeliğin ve iyiliğin sembolü olan ışık; Türk kültüründe karanlığın, bilgisizliğin ve cehaletin karşıtı olarak kodlanmıştır. Ne kadar gizli olursa olsun ışık, gerçeği aydınlatmada insan aklını temsil etmektedir.

İnsanoğlunun ışık ve gölge ile olan ilişkisi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. İnsanın dış dünyayı algılamasında ışığın ne kadar önemli olduğunu Platon *Devlet* adlı kitabında örnekleyerek açıklamaktadır. Pla-

[4] Sıradan Bir Makinadan Beklenen Verilen Koordinatlara Uymasıdır. Örneğin Bir Fotokopi Makinası, Istenildiği Kadar Kopya Yapmakla Yükümlüdür Ve Her Bir Kopyası Bir Diğeriyle Aynıdır. Makine Bu Süreçte Hiçbir Yardıma Ve Desteğe Muhtaç Olmadan Bu İşlemi Yapabilmektedir. Fakat Kameranın Çalışma Prensibi Çok Farklıdır. Onun Görüntü Kaydedebilmesi İçin Insanın Bilgisine, Aklına Ve En Önemlisi Bakış Açısına Ihtiyacı Vardır. Böyle Olduğu Içindir Ki, Aynı Kamerayla Farklı Yönetmenlerin Çektikleri Kareler Birbirinden Çok Farklıdır (Barbaro, 1968, s.350).

ton, karanlık bir mağaradan içeri sızan ışığın etkisiyle mağara duvarlarında oluşan gölgeleri ve bu ışık ve gölgelerin mağaranın içindeki insanları nasıl etkilediğini anlatmaktadır.

> *Yukarı dünyayı görmek isterlerse, buna alışması gerekir. Rahatça görebildiği ilk şeyler gölgeler olacak. Sonra, insanların ve nesnelerin sudaki yansıları, sonra da kendileri. Daha sonra da, gözlerini yukarı kaldırıp, güneşten önce yıldızları, ayı, gökyüzünü seyredecek. En sonunda da, güneşi; ama artık sularda, ya da başka şeylerdeki yansılarıyla değil, olduğu yerde, olduğu gibi... İşte ancak o zaman anlayabilir ki, mevsimleri, yılları yapan güneştir. Bütün görünen dünyayı güneş düzenler. Mağarada onun ve arkadaşlarının gördükleri her şeyin asıl kaynağı güneştir (Platon, 2008, s.33).*

Sadece insanın fiziksel dünyasını değil, ruhsal ve bilişsel dünyasını da aydınlatan, ufkunu açan ışığın etkilerini Platon hikâyesinde uzun uzun anlatmaktadır. Platon'un bu hikâyesi, Platon'dan yaklaşık 2000 yıl sonra gerçekleşen aydınlatma tekniğinin kuramsal zeminini oluşturduğu söylenebilir.

Ses

Günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelen ses, yaşamın büyük bir kısmını işgal etmektedir. Ses yaşamla o kadar iç içe geçmiştir ki, çoğu zaman varlığı bile fark edilemez. Sözen (2003, s.32), *Sinemada Ses ve Kullanımı* kitabında insanın sesleri algılayabilmesinde sesin yapısal ve teknik unsurlarının yanında (sesin frekans düzeyi, sesin tonu vs.) psikolojik ve sosyal faktörlerin de önemli rolü olduğundan bahseder. Örneğin, keyifli ya da keyifsiz olmak, yorgun ya da dinlenmiş olmak, yaşlı ve genç olmak gibi bir dizi faktör kişinin sesi algılamasını doğrudan etkilemektedir. Issız bir adada tek başına yaşayan insan, doğadaki diğer canlı ve cansız nesnelerle ses ile iletişim kurmaktadır. Bu anlamda ses, yaşamsal öneme sahiptir ve sinemayı gerçeğe daha çok yaklaştırmaktadır. Anlatısını hayattan kesitler sunarak kuran sinema için de ses vazgeçilmez bir öğe olarak kabul edilmektedir (Özön, 1972, s.109).

Sinema sadece görüntülerden ibaret bir sanat değildir. Görüntü gibi ses de filmin temel öğesidir (Can ve Esen, 2008, s.160). Görsel-işitsel bir sanat olan sinemada ses, hem görüntüdeki anlamları güçlendiren dramatik bir öğe, hem de başlı başına bir anlatım aracı olarak var olmaktadır. Kendine özgü bir duygu durumu yaratma gücüne sahip olan ses; özellikle görüntüyle bütünleştiğinde izleyicinin algısını yönlendiren güçlü bir silaha dönüşmektedir (Bordwell ve Thompson, 2008, s.265).

Sinemada sesin kullanımı, film gösterimlerine müziğin eşlik etmesiyle başlamıştır. Bu anlamda ilk film müziği; 28 Aralık 1895 günü sinema tarihinin ilk gösterimi sırasında solo piyanonun gösterime eşlik etmesiyle başladığı bilinmektedir. Sinemanın ilk yıllarında film gösterimlerine eşlik eden piyano ve kemanın yerini, kısa bir zaman sonra orkestralar almıştır (Thompson ve Bordwell, 2003, s.193)[5]. Bu dönemde filmler sessiz olsa da, gösterimler müzik eşliğinde yapılmakta; ses, sinemanın icadıyla eş zamanlı olarak filmlerdeki yerini almaktadır.

Sessiz sinemanın tarihsel gelişimini tamamlayarak yerini sesli filmlere bırakmasıyla, sinema tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Ses, sinemanın hem yapım tekniklerini hem de sanatsal anlayışını tersyüz etmiştir. Örneğin, sesli filmlerle birlikte yeniden seslendirme (dublaj) sektörü doğmuştur. Filmlerin uluslararası çapta dolaşıma girebilmesi için, gösterimin yapılacağı ülkenin diline göre filmin yeniden seslendirme gerekliliği, sinemanın önemli bir kolunu teşkil etmektedir (Sözen, 2003, s.158-159).

Kurgu

Kurgu dışında sinemanın öğeleri arasında sayılan her şey, diğer sanat dallarından ödünç alınmış ya da sinemaya uyarlanmıştır. Öykü, oyunculuk, ses ve müzik uygarlık tarihi kadar eski sanatlardandır. Dmytryk'e (2007, s.102) göre, sinemanın yedinci sanat olduğunun en büyük göstergesi 'kurgu'dur. Kurgu sinemayı, tiyatronun ve onun geleneğinden kurtarmıştır. Tiyatro, zaman ve mekân birlikteliğini zorunlu kılarken, sinema her ikisine de bağımlı olmayarak, farklı zaman ve mekânda çekilen

[5] Sinema Tarihinin Ilk Gösteriminden Çok Kısa Bir Zaman Sonra, Lumière Kardeşler 20 Şubat 1896 Tarihinde Londra'nın Çeşitli Tiyatrolarında Filmlerini Orkestra Eşliğinde Göstermeye Başlamışlardır (Erdoğan Ve Solmaz, 2005, s.75).

görüntülerin kurgulanması sayesinde kendine özgü bir anlatım dili olduğunu ispat etmiştir.

Arnheim (2002, s.87-88), kurgunun 'sinema sanatına giden asil bir yol' olduğunu; insan emeğine ve zihni beceriye dayanan bir eylem olmasından ötürü eksikliklerinin olduğunu, bu eksiklerin kurguyu değerli kıldığını ve sinemayı sanat dalı haline getirdiğini söylemektedir. "Bir kişi tarafından kontrol edilen kayıt sürecinin sonunda ortaya çıkan, yüzeysel addedilen tek bir görüntü, unutulmamalıdır ki, doğanın taklidinden başka bir şey değildir. Ne var ki iş montaja geldiğinde, bu sürece insan eli değer; zaman kırılır, zaman-mekân düzeninde birbirinden koparılan şeyler tekrar bir araya getirilir. Bu çok daha gerçek bir yaratıcılığa ve biçimlendirici işlevselliğe işaret eder" (Arnheim, 2002, s.87-88).

Sinema tarihinde ilk kurgu uygulamalarını Amerikalı yönetmen Grifith'in yaptığı bilinse de kurguyu özel bir sanat biçimi olarak geliştirenler Eisenstein, Pudovkin, Vertov, Kuleşov ve diğer Rus sinemacılardır. Dmytryk (2007, s.102), sessiz filmin son yıllarında Sovyet sinema sanatçılarının kurgu tekniğini üst düzey bir sanat haline getirdiklerini söylemektedir.

Sinemada kurgu, birbirinden bağımsız iki çekimin yan yana getirilerek yeni bir anlamın oluşmasını sağlar. Sovyetler Birliği döneminin sinemacıları Eisenstein, Kuleşov ve Pudovkin, kurgunun insan algısı üzerindeki etkilerini araştıran isimler olmuşlardır. Sovyet sinemacılara göre kurgu yaratıcı güçtür.

Kurgu, filmin anlamını oluştururken izleyicinin de anlamı çözümleme noktasında filme dâhil olmasını istemektedir. Eisenstein *Potemkin Zırhlısı* filminde uyuyan, uyanan, doğrulan aslan heykellerinin birbiri ardına kurgulanmaları, kükreyen ve başkaldıran bir aslanı çağrıştırmaktadır (Özön, 1984, s.LVIII). İzleyiciyi yaratma sürecine dâhil ettiğinden dolayı kurgunun sinemasal anlatımdaki yeri önemlidir (Eisenstein, 1984, s.43). Bu yönüyle kurgunun anlatımı doğrudan etkileyen bir yanı olduğu gibi, seyircinin de anlatıma kurgu yoluyla katıldığı bir yapı söz konusudur.

Yöntem ve Amaç

Bu araştırmanın temel amacı; Türk sinemasında milliyetçiliğin inşasında sinemanın estetik unsurlarının nasıl kullanıldığını, bu unsurların anlatımı

güçlendirmedeki rollerinin neler olduğunu tespit etmektir. Milliyetçi ideoloji tarihte yaşanılan olayları gelecek kuşaklara anlatarak milliyetçi düşüncenin devamını hedefler. Türk tarihi için çok önemli olan İstanbul'un fethini konu alan *Fetih 1453* filmi, milliyetçi söylemin en yoğun kullanıldığı filmlerdendir. Bu çalışmada *Fetih 1453* filminin milliyetçi söylemi nasıl inşa ettiği ve bunu yaparken sinemanın estetik öğelerini nasıl kullandığına bakılacaktır. Film göstergebilimsel yöntemin ortaya koyduğu metodoloji ile analiz edilmeye ve çalışılacaktır.

İletişimin göstergeler aracılığıyla kurulduğu düşüncesinden hareketle pek çok düşünür ve bilim insanının göstergelerin anlamları üzerine yürüttükleri çalışmalar, göstergebilimin temellerinin çok eskilere dayandığını ortaya koymaktadır. Rifat, (2009, s.27). *Göstergebilimin Abc'si* isimli kitabında, gösterge kavramı üstüne Eski Çağ'dan günümüze birçok felsefeci, bilim insanı ve özellikle hekimin düşünce ürettiğini, başta dilsel göstergeler olmak üzere çeşitli alanlardaki göstergeleri, belirtileri incelediklerini söylemektedir.

Çağdaş göstergebilimin kuruluş temelleri; 20.yy'ın başında Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce (1839-1914) ve İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure (1857-1913)'ün neredeyse eşzamanlı olarak, birbirlerinden habersiz şekilde yaptıkları çalışmalarla atılmıştır. Felsefe, mantık ve matematik bilimi üzerine çalışmalar yapan Amerikalı Charles Sanders Peirce hem dilsel hem de dil dışı göstergelerle ilgili bir kuram tasarlamış ve buna 'semiotic' adını vermiştir. S. Peirce'e göre 'göstergelerin biçimsel öğretisi' olan göstergebilim, mantık'ın bir başka adıdır. Peirce'e göre bir gösterge, başka bir nesnenin yerine koyulabilme özelliğine ve kapasitesine sahip olan bir şeydir (Sebeok, 2000, s.270).

Modern dilbilimin tartışmasız kurucusu olarak kabul edilen İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün göstergebilim üzerine düşünceleri, 1913'te ölümünden sonra öğrencilerinin ders notlarından toparlanmış ve bu notlar *Genel Dil Bilim Dersleri* (Cours de Linguistique Genérale) adıyla kitap olarak yayımlanmıştır (Saussure, 1976). Saussure, göstergebilimi (semiology), 'göstergelerin toplum yaşamı içindeki durumunu' inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlamıştır (Atabek, 2007, s.67). 'Dil'in düşünceleri ifade eden bir göstergeler sistemi olduğunu vurgulayan Saussure, göstergebilimi tanımlarken üç temel kavramdan da söz eder. Bunlar; 'gösterge', 'gösteren' ve 'gösterilen' kavramlarıdır. 'Gösterge' görüntü ve

nesneyi, 'gösteren'; göstergenin fiziki boyutunu, 'gösterilen' ise göstergenin kavramsal boyutunu açıklar (Parsa ve Parsa, 2002, s.8).

Peirce'ün göstergelerin mantıksal işlevini vurgulamasına karşın, Saussure göstergelerin toplumsal işlevi üzerinde durmuştur. Kendisi de mantıkçı olan Peirce mantıksal kökenli bir göstergebilimin temelini atarken, toplumsal olan ile ruhsal olanı aynı kuram içinde birleştirmeye çalışan Saussure daha çok dilbilim üzerine yoğunlaşmış, dil dışı göstergeler üzerine çalışmalar yapılması gerektiğini söylemiştir (Rifat, 2009, s.33).

Barthes'ın göstergebilim kuramına getirdiği düzanlam ve yananlam kavramları, metnin farklı boyutlardan okunmasını sağlar. Barthes'a göre (1979), düzanlam göstergenin neyi temsil ettiğini ortaya koyarken, yananlam göstergenin nasıl temsil edildiği ile ilgilenmektedir. Düzanlam, kameranın doğrultulduğu nesnenin film üzerinde mekanik bir şekilde yeniden üretimidir. Yananlam ise bu sürecin insani boyutudur: çerçeveleme, objektif, odak uzunluğu, ışık, kamera açısı, film kalitesi vb. seçimidir. Düzanlam neyin görüntülendiği, yananlam ise nasıl görüntülendiğidir (Fiske, 1996, s.117).

Sinema, göstergelerin en yoğun kullanıldığı sanat dallarından birisi ve belki de en önemlisidir. Sinemada yapay bir mekân içinde kullanılan nesneler, dekor, olayın geçtiği zaman ve mekânı belirten değişik göstergeler, ışık, aksesuar ve mobilyayı belirten göstergeler söz konusudur. Sahnede nesnelerin düzenlenmesi, oyuncuların sahne üzerindeki konumları, ışık ve rengin kullanımı, anlamın meydana getirilmesinde çok büyük öneme sahiptirler (Akdoğan, 2001, s.234). Sinema anlatısının temelleri; görüntü, ışık, ses ve kurgu üzerine kurulmuştur (Erdoğan, Solmaz, 2005, s.33).

Metz, sinemanın en küçük birimi olan çekimi sözcüğe değil, tümceye benzetmektedir. Örneğin, bir tabanca görüntüsü, bir sinema tümcesinin öznesi ya da nesnesi değil, bizzat tümcenin kendisidir. "İşte tabanca!" ifadesindeki gibi bir iddiadır. Çekim, tümce gibi kesin ve açık anlatımlıdır. Sözcükler, sözlüklerde hazır bulunabilir, ancak tümcelerin ve çekimlerin aranabileceği sözlükler yoktur (Andrew, 2010, s.328).

Fetih 1453 (Yönetmen: Fatih Aksoy / 2012)

İstanbul'un fetih hikayesini beyaz perdeye taşıyan *Fetih 1453*, Türk Sinemasında bir takım yenilikleri barındırmaktadır. Görüntü kayıt teknolojilerinden bilgisayar destekli video kurgu teknolojisine, kostümlerden makyajın etkili ve etkin kullanımına ve gerçek mekanlardan çekim platolarına kadar bir çok açıdan yeniliklerle dolu bir filmdir. Sadece Osmanlı içinde değil, tüm dünya Türkleri ve Müslümanları için de oldukça önemli olan bir olayı beyaz perdeye taşıyan yönetmen, milliyetçi söylemi inşa ederken sinemanın estetik öğelerinden yararlanmıştır.

Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan İstanbul'un alınması, iki kıta üzerinde yayılmakta olan Osmanlı Devleti'nin kök salabilmesi ve daha da güçlenmesi için gerekliydi. Sultan II. Mehmet, boğazlara tamamıyla egemen olmadıkça devleti "Cihan Devleti" yapamayacağının farkındaydı. Hz. Muhammed (sav)'in "İstanbul muhakkak feth olunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan ve onun askeri ne güzel askerdir" (hadis.. kaynak) sözünü çok iyi bilen Sultan Mehmet'in İstanbul'u almak için güçlü motivasyonları vardı.

Öykü

Babası II. Murat'ın ölüm haberini Saruhan Sancağı'ndayken alan Sultan Mehmet, tahta oturduğunda hiç vakit kaybetmeden Osmanlı Devleti'ni bir Cihan Devleti yapmak için çalışmalara başlar. Hz. Muhammed'in sözünden ilham alan Sultan Mehmet'in en büyük amacı İstanbul'u fethetmektir.

Bu sırada Doğu Roma İmparatoru Konstantin, genç yaşından dolayı toy ve basiretsiz olduğunu düşündüğü Sultan Mehmet'e karşı elinde tutsak olan Şehzade Orhan'ı kullanarak ağır tahsisatlar talebinde bulunur. İmparatorun asıl amacı, genç padişahı halkı önünde itibarsızlaştırmaktır. Sultan Mehmet önce İmparator Konstantin'e bir elçi göndererek, Orhan için ödediği tahsisatı artık yollamayacağını bildirir; ardından Anadolu Hisarı'nın karşısında Boğazkesen (Rumeli) Hisarı'nın yapımına başlar. Bir ayı aşkın bir süredir devam eden kuşatmada surları aşamayan Sultan Mehmet, güçlü surları aşabilecek büyüklükte toplar döktürerek ve gemileri karadan yürüterek İstanbul'u fetheder.

Filmdeki Milliyetçi Söylemler

Filmde geniş okumalara imkân veren semboller/gösterenler (kuş, tespih, yüzük, harita, sancak vb.) birebir işaret ettikleri anlamlardan bazen daha çoğuna karşılık gelmektedir. Film boyunca sık sık karşımıza çıkan başta Hazreti Muhammet'in hadisi, Fetih Suresi, Eyyüp el-Ensari'nin Mezarı ve yüzük gibi semboller, Osmanlı Devleti'ni ve dolayısıyla tebaayı köklü bir tarihsel arka plana bağlamaktadır.

Filmde kuş simgesini kullanan yönetmen, kuşu haber alma, bir haberi bir yerden başka bir yere taşımak için kullanmıştır. Ebu Eyyüp hadisi bitirir bitirmez Medine semalarında uçmaya başlayan kuş, adeta bir haberci gibi çöller aşıp bu kutlu haberi Osmanlı topraklarına kadar ulaştırmaktadır. Böylece Arabistan yarım adasından başlayan hikâye Anadolu'ya 50 yıl sonrasına taşınmıştır.[6] Kamerasıyla kuşu takip eden yönetmen, zamansal ve mekânsal değişikliği seyircisine anlatmakta zorlanmamıştır.

Sarayında oğlu Mehmet'in doğum haberini bekleyen Sultan II. Murat, Fetih suresini okumaktadır. Yönetmen filmin hikâyesinin doğrudan İstanbul'un fethi ile ilgili olmasından dolayı, sahnede okunması için Fetih suresinden ayetleri tercih etmiştir.

İmparatorun sarayı ve odasındaki hemen hemen her şeyin (oturulan koltuğun, su içilen bardağın, giyilen elbiseleri) normal boyutlardan daha büyük olması, imparatorun kudretinin büyüklüğünün göstergesidir.

Filmde babadan oğula hatıra olarak kalan tek somut simge tespihtir. Babasının vefatının ardından Sultan Mehmet'i devletin geleneklerine bağlayan; ölmüş olan babasına cihan devleti kurma sözü verdiğinde de Sultan Mehmet'e sözünü hatırlatan tek simge yine tespihtir. Aylar süren kuşatmaya rağmen surları aşamayan Sultan Mehmet, umudunu yitirdiği anlarda kuşağında sakladığı tespihi çıkartıp öperek rahatlar, kendini motive eder ve güç kazanır.

İktidarın en büyük göstergelerinden birisi de yüzüktür. Özellikle nesilden nesile aktarılan yüzükler köklü bir geleneği temsil etmektedirler. Yönetmenin Sultan Mehmet'in parmağındaki yüzüğe yaptığı yakın plan çekimler, bu düşünceyi pekiştirmektedir. Kuşatmanın uzamasından

[6] *Medine Yıllarında Başlayan Hikaye (657), Edirne'ye 29 Mart 1432'ye Taşınmıştır.*

kaynaklı ruhsal olarak sıkıntılı günler yaşayan Sultan Mehmet, rüyasında Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'i görür. Osman Bey rüyasında "*Bu yüzüğü en çok hak eden sensin. Peygamberin müjdelediği o güzel kumandan sensin Mehmet. Gazan mübarek olsun*" diyerek elindeki yüzüğü çıkartıp Sultan Mehmet'e uzatır. Sultan Mehmet tam yüzüğü alacakken yüzük kızgın ateşlerin ortasına düşer. Sahne sultan Mehmet'in kan ter içinde bağırarak uyanmasıyla son bulur.

Ortak değerlere sahip insanların bir arada olduğunun en önemli göstergesi bayraktır. Savaşlarda ise orduları birbirinden ayıran en temel gösterge sancaktır. Sancak tüm orduyu temsil etmesi bakımından önemlidir. Savaşta sancağın kaleye/hisara dikilmesi, fethin gerçekleştirildiği anlamına gelir.[7] Bu sebeple sancağı taşıyan askerler düşman kuvvetlerin öncelikli hedefi arasında yer almaktadır. Böylesine önemli ve tehlikeli bir görevi de özel eğitilmiş askerler yapar. Filmde sancağı taşıyan Hüseyin'in vurulması anını özel efektlerle gösteren yönetmen, filmin müziği ve görüntünün hızı ile oynayarak seyircinin zaman algısını değiştirmektedir. Arkadaşının vurulmasından sonra sancağı yere düşürmeden alan Ulubatlı Hasan'da sancağı burçlara dikerken ok yağmuruna tutulur. Yönetmenin dramatik etkiyi artırmak için müziğini değiştirmesi ve görüntü hızını değiştirmesindeki amaç, sancağı dikmek uğruna canını defa eden Ulubatlı Hasan'ı kahramanlaştırmaktır.

Sultan Mehmet'in savaşa hazırlık sahnesi hem estetik hem de milliyetçi kodları içinde barındırması açısından oldukça önemlidir. Yakın çekimlerle zırhını giyerken görülen sultanın bu sekansı, ordunun savaşa hazırlık aşamasının tek tek gösterilmesinden daha etkilidir. Gerçekte Sultan'ın bu hazırlığı, başka diğer hazırlıkların tamamlandığı anlamına da gelmektedir. Sultanın yüzü kameraya dönük değildir. Sahnenin çekiminde kullanılan yakın planlar, yavaşlatılmış görüntüler ve müzik kullanımı, karakteri yücelten en önemli unsurlar arasında sayılabilir.

Filmde karakterlerin vücutlarına yapılan yakın çekimlerle erkek bedeni fetişleştirilmektedir. Başta Sultan Mehmet, Ulubatlı Hasan, Giustiniani ve lağımcılar olmak üzere birçok askerin vücutlarına yapılan yakın çekimlerde bunu görmek mümkündür. Özellikle Sultan Mehmet ile

[7] Ulubatlı Hasan Ile Era'nın Vedalaşmalarında Ulubatlı Hasan'ın; 'Yarın Sancağımızı Dikeceğiz, Göreceksin Bak Başaracağız' Demesi Sancağın Dikilmesinin Zafer Anlamına Geldiğini Bir Kere Daha Hatırlatmaktadır.

Ulubatlı Hasan'ın kılıç talimi yaptıkları sahnede, karakterlerin üzerlerinin prodüksiyon tarafından ıslatılması, bedenin estetize edilmesine iyi bir örnektir.

Aylar süren kuşatmadan bir netice alamayan Sultan Mehmet, gemileri karadan yürütüp Haliç'e indirme kararı alır. Akla ve mantığa ters olsa da milletin geleceği için yapılması gereken ne varsa yapılmalı, milletin menfaati için tüm zorluklar aşılmalıdır. Zaten Sultan Mehmet böylesine kritik kararlar alabildiği için İstanbul'u fethetmiş, adının önüne Fatih eklenmiştir.

Sultan Mehmet, güncel siyaseti çok iyi okuyabilen bir padişahtır. Tahta çıktığı ilk günlerde İmparatorun barış siyasetiyle kendisini köşeye sıkıştırmak istediğini anlayan Sultan Mehmet, düşmanını kendi silahı ile vurmuş, barış siyasetini etkin kullanarak düşmanının bir adım önüne geçmiştir. Rumeli Hisarı yapımından rahatsız olan Avrupalı devletlerin karşısında dimdik durarak kararlılığıyla büyük kazanımlar elde etmiştir. "Papa haçlı ordusu mu toplayacakmış? Elinden geleni ardına koymasın. Varna'da, Kosova'da nasıl tepelediysek yine hadlerini bildiririz. Ben, benden önceli sultanlara benzemem. Ben Sultan Mehmet Han'ım. Mülküm olan Rumeli'de hisar yapmak istersem yaparım. Topraklarımda olan her şey benim kudretim altındadır" diyerek farklı bir padişah olduğunun altını çizmektedir.

Günler süren kuşatmadan bir sonuç alamayan Sultan Mehmet, çaresizlik içinde kıvranmakta ve bir çıkış yolu arar. Filmin dönüm noktası Akşemsettin ile Sultan Mehmet görüştüğü sahnedir. Akşemsettin'in filme dâhil edilmesiyle birlikte hikâye yeniden Hz. Muhammed (s.a.v)'e ve peygamberin arkadaşlarından Ebu Eyyüp El-Ensari'ye bağlanır.

Akşemsettin, öğrencisi Sultan Mehmet'e rüyasını anlatır:

> *Buraya gelmeden evvel üç gün istihareye yattım Mehmet. Bu kuşatma hayra vesile mi değil mi diye. Hamt olsun son gece muradım hâsıl oldu. Ebu Eyyüb El-Ensar'i hazretleri rüyama teşrif ettiler. Bana mezarının yerini bildirdi. Git dedi. Mehmet'e göster. Neden surlara çok yakın yattığımı anlat.*

Aksemsettin'in tarifi doğrultusuna yapılan kazıda Ebu Eyyüp El-Ensari'nin mezarı bulunur[8]. Milliyetçi ideoloji kendi kökünü tarihin derinliklerinde arayarak, geleceğini sağlam temeller üstüne inşa etmek istemektedir.

Sultan Mehmet aylar süren kuşatma sonuç vermeyince, son taarruzdan önce askerlerine bir konuşma yapar. Sultan'ın bu konuşması milliyetçi ideolojinin tüm kodlarını içinde barındırmaktadır. Konuşmasında geçmişteki başarıları örnek gösteren Sultan Fatih, askerlerinden inançla yeni bir başarıya hep birlikte imza atmalarını ister.

> *Askerlerim. Geçmişimiz zaferlerle dolu. Nice zorlu kaleleri, şehirleri aldık. Sarp dağları aştık. Düşmanların bizi yok etmek için göğsümüze uzattığı kılıçlarını kırdık. Kibirle sallanan bayraklarını alaşağı ettik. Gaza uğruna can verip mihnete katlandık. Bu gün burada bize düşen ceddimize layık olduğumuz askerler olduğumuzu göstermektir. Unutmayın! Büyük fetihler inançla yapılır. Cesaretimizle bu surları aşacağımızı biliyorum. Sabah olduğunda hiçbir kulun uyanmadığı kutlu bir güne açacağız gözlerimizi. Düşmanı dize getirmeden şehadet şerbetini içmeyeceğiz. Allah-ü Ekber*

29 Mayıs günü Sultan Mehmet, arkasında saf tutan milyonlarca askere sabah namazını kıldırır. Tüm askerlerin Sultanın arkasında saf tutarak birlikte namaz kılmaları, çok güçlü bir göstergedir. Omuz omuza saf tutan milyonlarca asker artık 'hal' diliyle İstanbul'u istediklerini ve Allah'tan yardım beklediklerini anlatmaktadırlar. Sahnedeki büyüleyici kalabalık, rükû ve secdeye giderken onlarca askerin eş zamanlı hareketleri ve bu eş zamanlı hareketler sonucu duyulan sesler (secdeye giden askerlerin dizlerinin toprağa değmesi vs.), ordunun kararlılığını ve inanmışlığının işaretidir.

Müzik eşliğinde bayrağın rüzgârda dalgalanması Fetih'in gerçekleştiği anlamına gelir. Sultan Mehmet surlardan içeriye girdiğinde halkın 'sul-

[8] Eyyüp El- Ensari Hazretleri, Hz. Muhammed'in Müjdelediği Askerlerden Olabilmek Için İstanbul Sınırlarına Kadar Gelmiş, O Zaman Yapılan Kuşatmada Şehit Olmuş Bir Sahabedir.

tanımız çok yaşa' nidalarıyla karşılanır. Ortodoks Hristiyanların saklandığı Ayasofya'ya giden Sultan Mehmet, Ayasofya'nın kapısından adeta kurtarıcı melek olarak girmiştir. Sultan kalabalığa yaklaşarak; "korkmayın. Bundan böyle canımız bir, malımız bir, kaderimiz birdir. İnancınızı dilediğiniz gibi yaşamakta serbestsiniz" der. Fatih'in konuşmasından sonra Ayasofya'ya sığınan endişeli yüzler gülmeye başlar. Sultan Mehmet, bir kız çocuğunu kucağına alarak onu sever. Kamera Ayasofya'nın kubbesine doğru yükselir ve perde kararır.

Temel Anlamın Gösterenleri ve Filmin Estetiği

Kamera

Filmin genelinde daha çok nesnel kamera kullanan yönetmen bazı sahnelerde, verilen mesajı güçlendirmek amacıyla kamerasını öznel olarak da kullanmıştır. Filmin ilk sekansında (Medine sekansı) şehirden kısa bir görüntünün ardından, Hz. Muhammed'in evinin içine kesme ile geçilir. Yönetmen bu sahnede kamerasını öznel kamera olarak kullanmış, kamera Hz. Muhammed'in gözü konumuna geçmiştir. Karşısında oturanları onayladığında kameranın aşağı yukarı yaptığı hafif hareket (bir davranışı onaylarken başın sallanması hareketi), Hz. Muhammed'in başını sallamasıyla özdeşleştirilmektedir. Bu sahnede kameranın öznel kamera olarak kullanımı, peygamberin varlığını seyirciye göstermeden anlatmanın en güzel örneğidir.

Ulubatlı Hasan elindeki sancağı kaleye dikmek için tepeye çıktığında da kamera öznel kullanılmıştır. Vücudu oklarla dolu olan ve artık dayanacak gücü kalmayan Ulubatlı Hasan'ın kalenin üstünden tüm savaş meydanına baktığı çekim öznel kamera ile çekilmiştir. Hasan'ın gözü konumunda olan kamera bulanık ve etrafı kan kırmızısı görmektedir.

Filmde kamera hareketlerinden kaydırma hareketini çok sık kullanan yönetmen, bu sayede sahneye dinamizm katmayı ve seyirciyi sahnenin içine çekmeyi amaçlamıştır. Sultan II. Murat'ın Kur'an okuduğu sahnede kamera sağa doğru (sultanı görene kadar) kayar. Sahnenin sonunda ise, kamera hiç kesme yapmadan ileriye doğru kaydırma yaparak sultan II. Murat'a iyice yaklaşır.

Özellikle toplu namaz sahnesinde omuz omuza saf durmuş askerleri gösterirken kamerasını soldan sağa ve sağdan sola doğru kaydırarak kullanan yönetmen, hem saflar arasındaki mesafeyi hem de derinliği açığa çıkartmaktadır.

Filmdeki en etkili kaydırma hareketlerinden birisi de, savaş meydanında iki ordunun ilk kez karşı karşıya geldikleri sahnede, kameranın kaydırma hareketini kullanarak askerleri taramasıdır. Savaşın başlama emri de Sultan Mehmet tarafından bu sahnenin devamında verilmektedir. Kamera, boy planda askerlerinin yanında görülen Sultan Mehmet'e ileriye doğru aniden yaklaşır. Alt açı çekimde askerlerin arasından hızlıca Sultanın omuz planına kadar yaklaşan kamera, omuz planda durduğunda Sultan başıyla günlerce sürecek savaşın başlama işaretini verir.

Sultan Mehmet tahta ilk oturduğunda kamera Sultan'ı alt açıdan çekerek, görkem ve ihtişamı yansıtır. Sahne düzenlemesinde sadece Sultan yüksekte otururken, vezirler ayakta ve iki yana dizilmişlerdir. Sultanın vezirlerine bakışı üst açıdandır. Vezirler dâhil herkes padişaha ise alt açıdan bakar. Okçuların fırlattıkları oklar bir yağmur gibi gökyüzünden yağarken kameranın konumu alt açıdır. Kameranın alt açıdan binlerce okun gökyüzünden aşağıya doğru süzüldüğünü göstermesi, görüntünün estetik değerini artırmaktadır.

İstanbul'un kuşatması uzadıkça devletin ileri gelenleri arasında hararetli tartışmalar yaşanır. Sultanın çadırında yapılan bir toplantıda Halil Paşa ile Zağanos Paşa'nın tartışmasında yönetmen tartışmanın şiddetini seyirciye anlatmak için kamerayı hareketli kullanmayı tercih etmiştir. Zağanos Paşa'nın heyecanlı konuşmasına uygun olarak kameranın ön görülemeyen hareketleri seyirciyi de sahnenin heyecanı içine çekmektedir. Bu sahnede karakterlerin diyaloglarındaki sert ve keskin ifadeler kamera hareketlerine de yansımaktadır.

Kameranın durduğu yer sahnenin anlamını etkilemektedir. Buna en güzel örnek; Osmanlı Sultanı Mehmet'e ihanet ettiği anlaşıldığı için Karamanoğlu İbrahim Bey'in yere diz çökerek af dilediği sahne görülebilir. Sultan Mehmet ayakta, Karamanoğlu İbrahim Bey ise yerde diz çökmüştür. Çerçevenin önünde duran kılıç, sahnenin tüm anlamını değiştirmektedir. Seyircide, çerçevenin önünde duran kılıcın Sultan Mehmet tarafından kullanılacağı algısı oluşur.

Haliç boğazına halatların gerdirilmesi sahnesinin ilk planı, hem kamera hem de görsel estetik olarak haz veren çekimler arasında sayılabilir. Yuvarlak bir çemberin etrafında on iki askerin halatı gerdirdikleri sahnede, askerlerin aksi yöne doğru dairesel hareket yapan kamera bu kullanımı filmin en etkili görüntülerindendir. Bu sahnede askerlerin hareketiyle kameranın hareketinin farklı yönlere yapılması estetik hazzı artırmaktadır.

Sinema filmlerinde en çok dikkat edilmesi gereken kural aks çizgisi kuralıdır. Özellikle savaş sahnelerinde yönetmenlerin çok kolay aks çizgisini atladıkları görülmektedir. Zaman zaman yönetmenler sahnenin anlamını güçlendirmek için aks çizgisini "bile isteye" atlayabilirler. Sultan Mehmet ve Ulubatlı Hasan arasında geçen diyalogda aks hatası yapan yönetmenin, aks çizgisini farkında olmadan atladığı anlaşılmaktadır. Kuşatmanın on ikici gününde Sultan Mehmet ve Ulubatlı Hasan'ın konuşmasında bir önceki planda çerçevenin solunda olan Ulubatlı Hasan, sahne sonundaki son çerçevede sağda durmaktadır. Bu hata ile hem Sultan Mehmet'in hem de Ulubatlı Hasan'ın bakış yönleri değişmiştir.

Aydınlatma

Dönemin şartları göz önünde bulundurularak yapılan sahne aydınlatmalarında Kelvin derecesinin mum ışığı, gaz lambası ve ateşe göre ayarlandığı görülmektedir. Tüm gece sahnelerinde mum, gaz lambası ve ateşin görünür olmasının sebebi, sahnenin inandırıcılığıyla ilgilidir. Sahnede dekor olarak kullanılan mum, gaz lambası ve ateşten zaman zaman, sahne aydınlatması yapılırken de yararlanıldığı görülmektedir. Özellikle askerlerin açık havada üşümemek için yaktıkları ateşler, sahne aydınlatması için de kullanılmaktadır.

İstanbul'un uzun süren kuşatmasını ve sonrasında da fethini ele alan film, her ne kadar dış mekânda geçse de sahnelerin iç mekân ve dış mekân dağılımlarında bir dengenin olduğu söylenebilir. Filmin aydınlatması, dış mekân ve iç mekân aydınlatma prensipleri göz önüne alınarak yapılmıştır.

Filmin genelinde gündüz ve gece çekimleri arasındaki dağılıma bakıldığında ise, gündüz çekimleri sayıca daha fazladır. Elektriğin henüz icat edilmediği bir dönem filminde gece ve dışarıda yapılacak bir çekimin

güçlüğünü dikkate alan yönetmen gün ışığından faydalanmak için çekimleri de ağırlıklı olarak gündüz yaparak gün ışığından faydalanmıştır.

Sultan Mehmet'in askerleri, Haçlı ordusuna katılmak üzere İstanbul'a gelen İmparatorun birliklerine Mora'da bir gece baskın düzenlerler. Gecenin karanlığında çekilen bu sahnenin aydınlatmasında *silüet aydınlatma tekniği kullanılmıştır.* Detayların kaybolduğu bu aydınlatma türünde ışık kameranın önünden gelmekte, sahnedeki nesne ya da karakterler sadece temel hatlarıyla görülmektedir. Savaş sahnesinin silüet olarak aydınlatılması, bireysel kahramanlıkların değil, topluluğun ön plana çıktığı bir anlamı doğurmaktadır.

Renkler ve renklere yüklenen anlamlar da sahnenin anlamını dolaylı da olsa etkilemektedir. Osmanlı ordusunun sancak rengi kırmızıyken Haçlı ordusunun sancak rengi sarıdır. Güç, ihtiras ve kanın rengi olan kırmızı, şehitlerin kanlarıyla boyanan sancağın gönlere er ya da geç dikileceğine işarettir. Zayıflığın ve hastalığın rengi olarak bilinen sarı renk ise, yenilginin habercisidir.

Kuşatmanın on ikinci günü yapılan çatışmanın gece yapılması, ateş toplarının daha görünür olmasını beraberinde getirmekte ve filmin estetik yönünü güçlendirmektedir.

Bir odanın ortasında tahtadan yapılmış yemek masasında oturan Era ve Urban ustanın üzerlerine düşen ışık, *Rembrant aydınlatmasına* örnek olarak gösterilebilir. Sahne aydınlatması ağırlıklı olarak loştur. Urban usta ve Era'nın üzerlerine düşen yumuşak ışık, onları fondan ayırmaktadır. Era'nın tekli yakın plan çekiminde arkasındaki pencereden yansıyan ışığın Era'nın saçlarına düşmesi, doğal bir fon ışığı işlevi görmektedir. Sahnenin kahverengi olan ağırlıklı rengine karşılık Era'nın tutku ve aşkın simgesi olan kırmızı renkli elbisesi, sahnede onu daha ön plana çıkartmaktadır.

İmparatorun Karamanoğlu Mehmet Bey'e gönderdiği elçileri takip eden Ulubatlı Hasan ve arkadaşlarının ormanda geçiş yolunda elçilere yaptıkları baskın sahnenin renk ayarlarıyla kurgu aşamasında oynanmıştır. Sahnede orijinal rengin yerini daha çok metalik maviye kaçan bir renk almıştır. Ağaçların arasından süzülen ışık huzmeleri ise görüntünün estetik değerini artırmaktadır.

Ses

Sinemada görüntülerle anlatılması teknik olarak zor olan bir takım şeyler ses ile anlatılmaktadır. Sinemada ses denildiğinde; konuşmalar, ses efektleri ve müzik akla gelir. Filmde karakterlerin kendi aralarında konuşmalarının yanı sıra, bir kaç yerde hikâyeyi anlatan üst sesin kullanılması filme belgesel havası katmaktadır. Film anlatısına zaman zaman bir üst sesin eşlik etmesi, karakterlerin mitolojik kahramana dönüşmelerinin önünü açmaktadır.

Filminde savaş sahnelerinin sıklığı nedeniyle ses köprüsü tekniğini kullanan yönetmen böylelikle sahneleri birbiri ardına bağlamaktadır. Filmde ses köprüsünün belirgin olarak kullanıldığı sahnelerden birisi; savaşın başlamasından önce duyulan davul sesleridir. Osmanlı ordusu, Anadolu Hisarı'nın önüne dayanarak İstanbul'u kuşatmıştır. Artık savaşın başlaması için Sultan Mehmet'in emri beklenir. Sahne iki ordu askerlerinin hazırda bekleyen bir dizi çekimiyle son bulurken görüntü yavaşça kararır. Görüntünün kararmaya başlamasıyla duyulan davul sesleri, askerleri ve seyirciyi savaşa hazırlamaktadır.

Sultan Mehmet ile Ulubatlı Hasan arasındaki kılıç sahnesi, doğal sesin kullanımı için güzel bir örnektir. Kılıçların birbirlerine vurmasından çıkan ses ile karakterlerin nefesleri ve istem dışı çıkardıkları sesler sertliği, şiddeti ve ölümü çağrıştırmaktadır. Bu sahnedeki şiddeti ve ölümü çağrıştıran kılıç sesine karşılık, kuşların cıvıltıları ve küçük süs havuzundan gelen su sesi dikkati çeker. Filmin sadece ses kanalı dinlendiğinde sahnenin bir savaş sahnesinden bir kesit olmadığını, dostane bir kılıç müsabakası olduğunu anlatan iki sesten birisi kuşların cıvıltısı diğeri ise su sesidir.

Sultan Mehmet, askerlerine kıldırdığı namazda on binlerce askerin eş zamanlı hareketlerinden çıkan sesler ve Sultan'ın 'Allah'u Ekber' sesi, düşman karargahında kurmaylarıyla toplantı yapan İmparatorun odasından duyulmakta ve düşmanın yüreğini titretmektedir.

Filmde müzik daha çok dramatik etkiyi artırmak için kullanılmıştır. Sahnedeki aksiyonu seyirciye yansıtmak isteyen yönetmen, kamerası yanında müziği de etkin bir şekilde kullanmıştır. Rumeli Hisarı'nın yapımı sahnesinde görüntüde kısa kesmelerle aksiyonu oluşturan yönetmen, müziği de kullanarak aksiyon etkisini artırmıştır.

Müzik, seyircinin sahnede verilmek istenen mesajı algılamasını doğrudan etkilemektedir. Sahnede kullanılan diyaloglar, efektler ve müzik sayesinde yenilgi ya da başarı hissi ses ile seyirciye anlatılmaktadır. Filmde Ulubatlı Hasan'ın vurulduğu ve sancağı burçlara diktiği sahne, buna örnek olarak gösterilebilir. Ulubatlı Hasan'ın vurulmasından sonra savaş meydanından gelen tüm sesler geri planda kalır. Ulubatlı Hasan'a atılan okların havada ilerlerken duyulan rüzgar efekti ve okların vücuda saplandığında çıkan sesler seyirciler tarafından duyulmaktadır.

Sesin sinemada anlatıma doğrudan etki eden yapısı, sessizliği de büyük bir güce dönüştürmektedir. Haçlı ordusunun sancağını indirdikten sonra göğsünden de vurulan Hasan elindeki kırmızı sancağı kaleye dikmek için mücadele eder. Göğsünden yediği okla birlikte duyulmaya başlanan ağıt müziği, seyirciye Ulubatlı Hasan'ın bayrağı dikemeden şehit olacağını düşündürmektedir. Ulubatlı Hasan'ın gücünü toplayarak sancağı kaleye sabitlemesiyle birlikte aynı müziğe vurmalı çalgılar eklenir ve ağıt olarak başlayan müzik artık zaferi müjdelemektedir. Rüzgârın sancağı dalgalandırmasıyla birlikte müziğin ritmi artarak devam eder. Sultan Mehmet, İstanbul şehrinde coşkuyla karşılandığında da yine aynı müzik devam etmektedir.

Kurgu

Filmde bir plandan diğer plana, bir sahneden diğer sahneye geçmek en sık için tercih edilen geçiş türü *kesme*'dir. Özellikle savaş sahnelerinde, sahnenin aksiyonunu seyirciye aktarmak için kesme ile geçiş çok tercih edilmektedir. Kesmeden sonra filmde en çok kullanılan geçiş türü kararma açılmadır. Kararma açılma, sahneleri birbirine bağlarken aynı zamanda aradaki zamansal atlamaları da tolere etmesi bakımından önemlidir. Buna en güzel örnek; şehzade Mehmet'in doğum haberi geldikten sonra Padişah II. Murat'ın yakın plan yüz çekiminden sonra kararma açılma ile yönetmenin Saruhan Sancağına, şehzade Mehmet'in babasının vefat haberini aldığı zamana geçiş yapması gösterilebilir.

Filmde yönetmenin özel bazı nesneleri geçiş nesnesi olarak da kullandığı görülmektedir. Filmin başında hikâyeyi Medine'den Edirne'ye taşıyan Şahin'in gözünden yaptığı bu geçiş, filmin estetik değerini artırmaktadır. Yedinci yüzyılda Hz. Muhammed'in evinden başlayan

hikâye 15. yüzyılda Edirne'ye kadar birkaç dakika içinde (üç dakika) taşınmıştır. Hikâyenin devamlılığını anlatıcı ses ile sağlayan yönetmen, görsel olarak hikâyeyi de taşıdığı varsayılan kuşu (şahin) zamansal ve mekânsal geçişler için kullanmıştır.

Osmanlı askerlerinin ilk saldırısında surda bir delik açılmıştır. Guistiniani süratle bu deliği kapatmak için çalışır. Kamerasını surdaki deliğin hemen ardına koyan yönetmenin çerçevesi, delik kapandıkça daralmaktadır. Guistiniani'nin askerleri son taşı da deliğe koyduğunda perde tamamen kapanır.

160 dakikalık filmin neredeyse yarısı bilgisayar ortamında üretilmiş, hemen hemen her planı bilgisayar işleminden geçmiştir. Savaş meydanında askerlerin sayılarının çoğaltılmasından, haliç sularındaki gemilerin sayılarına, kuşatma sahnesindeki topların surları delmesinden, surlardan savrulan taş parçalarına, Medine, İstanbul ve Edirne şehirlerinin kuş bakışı çekimlerinden, kuş'un (şahin) şehirlerarasında uçarken geçtiği yollara kadar çeşitli kısıtlıklar nedeniyle elde edilemeyecek görüntülerin tamamı bilgisayar ortamında yapılmıştır.

Filmde bunların dışında bilgisayar ortamında hazırlanan sahneler de vardır. İmparatorun odasında yanan ateşler, bir gece yarısı Çandarlı Halil Paşa'nın evinin penceresinden görünen yağmur ve gök gürültüsü de bilgisayar ortamında hazırlanan diğer sahnelerdir. Fethin en büyük simgelerinden biri olan Şahi Topu'nun ateşlendikten sonra kameranın süratle ilerleyen topu takip ederek surlara çarptığı anı ve sur duvarının dağılması bilgisayar ortamında üç boyutlu olarak çizilmiştir.

Fetih hazırlıkları başladığında Gelibolu'da bulunan yüzlerce gemi de bilgisayar ortamında çoğaltılmıştır. Savaşın son sahnesinde on binlerce atlı birliğin dörtnala koşması, milyonlarda askerlerin hisara doğru yaptıkları hücumun üst açı çekimi bilgisayar teknolojisinin ürünüdür. Bu sahnede kamera kesme yapmadan yavaşça alçalıp soldan sağa doğru çevrindiğinde hisar duvarlarının aşıldığı görülmektedir. Kalenin duvarının patlaması, bir sağdan bir soldan onlarca ateş topun havada uçuşması ve toplarının düştükleri yerden alevlerin yükselmesi gibi birebir çekimi neredeyse imkânsız olan tüm sahneler bilgisayar ortamında yapılmıştır.

Filmde kullanılan görsel efektler, dünya sineması ile yarışır şekilde kullanılmıştır. Orman sahnesinde Ulubatlı Hasan'ın fırlattığı mızrağın, bir

askerin ensesinden girip boğazından çıkması, filmde efekt kullanımının başarılı bir örneği olarak gösterilebilir. Mora savaşında, askerlerin kolları ve bacaklarına aldıkları kılıç yaraları, vücut kesiklerinden dışarıya fışkıran kanlar, bir askerin kolunun kopması ve bir diğerinin yüzüne inen tokmakla suratının dağılmasını çoğu zaman yavaşlatılmış çekimlerle gösterilir. Bu sahnelerdeki makyaj ve özel efekt kullanımı oldukça başarılıdır.

Yönetmen kurguda görüntülerin okuma hızını düşürerek karakterlerinin üstün meziyetlerine vurgu yapmıştır. Saruhan Sancağı sahnesindeki yavaşlatılmış görüntüler, Ulubatlı Hasan ile Sultan Mehmet'in kılıç talimini görsel bir şölene dönüştürmektedir. Bu sahnede kullanılan yavaşlatılmış çekimler, kılıç kullanmayı ve dövüş sanatını estetize etmektedir. Aynı şekilde Sultan Mehmet'in yine at üstünde giderken okla bir domuzu vurmasının özellikle yavaşlatılması, Sultan'ın askeri yetenekleri hakkında seyirciye bilgi vermektedir.

Filmdeki yavaşlatılmış görüntüler sadece karakterleri olumlamak için kullanılmaz. Dörtnala koşan Osmanlı askerlerinin atılan oklarla vurulmaları ve atların üzerlerinden düşmeleri yavaşlatılarak gösterilir. Buradaki yavaşlatılmış görüntüler ordunun verdiği kayıpları anlatmaktadır. Seyircinin sahnede yaşanan duygusal duruma odaklanması istenildiğinde de görüntü hızı düşürülmektedir. Ulubatlı Hasan'ın vurulmasının ardından görüntü hızının yavaşlatılması da buna örnek olarak gösterilebilir.

Göstergebilimsel Çözümleme

Dizisel Çözümleme

Fetih 1453 filminde Sultan Mehmet ile İmparator Konstantin arasındaki karşıtlık, hikâyenin omurgasını oluşturmaktadır. Bunun dışında Ulubatlı Hasan ve Giovanni Giustiniani, Zağanos Paşa ile Çandarlı Halil Paşa arasında kurulan karşıtlıklar hikâyenin devamını sağlamasının yanı sıra filmin ideolojisinin yavaş yavaş açığa çıkartılmasında da etkilidir.

Film en önemli iki karakterden biri Sultan Mehmet, diğeri yüzyıllık bir geçmişe sahip Doğu Roma İmparatoru Konstantin'dir. İki karakter arasında kurulan ilişkide iyi-kötü, biz-öteki karşıtlığı çok net bir şekilde görülmektedir. Kurulan karşıtlık ilişkisinde; filmde iyinin temsilcisi olan

Sultan Mehmet her koşulda hakkı savunurken; anlatıda haksızlığı kendisine hak gören İmparator Konstantin ise kötü olanı temsil etmektedir.

Sultan Mehmet'in sarayı ile İmparatorun sarayı arasındaki karşıtlık da, iki karakter arasında kurulan karşıtlığı beslemektedir. Osmanlı padişahının vezirleriyle konuştuğu oda sadeliğiyle dikkat çekerken; İmparator'un odası ihtişamıyla göz alıcıdır. Odanın girişinde sağda ve solda duran iki kadın heykeli, duvarlardaki resimler ve süslemeler İmparatorun sanat ile olan ilişkisinin gösterenleridir. Hem padişah Sultan Mehmet hem de İmparatorun sarayları oldukça büyüktür. İmparatora haber getiren elçinin yere çömelmesinin ardından görülen koridorun derinliği sarayın büyüklüğü hakkında bilgi vermektedir. Yönetmen benzer bir çekimi Osmanlı sarayında da kullanmıştır.

Sultan Mehmet ile İmparator arasındaki karşıtlığın görsel olarak en belirgin olduğu sahne, savaştan önce Sultan Mehmet ile İmparatorun birbirleriyle konuştukları sahnedir. Her iki kumandanın arkasında bulunan on binlerce asker, gücün ve iktidarın simgesidir. Bu durum diyaloglarla da desteklenir:

> ***İmparator:*** *Sizi sarayımda ağırlamak isterdim sultan hazretleri. Ancak oldukça kalabalık gelmişsiniz.*
> ***Sultan Mehmet:*** *Misafirperverliğiniz için sağ olun imparator hazretleri. O sarayda ben sizi ağırlamak için buraya geldim.*
> ***İmparator:*** *Surlarımızın ve imanımızın tarihte hiçbir güç tarafından aşılamadığı hatırlatmak isterim sultan hazretleri.*
> ***Sultan Mehmet****: Bizden sonra artık hiç kimseye bunu hatırlatmak zorunda kalmayacaksınız.*
> ***İmparator:*** *Şehrimizin surları bunları defalarca duydu. En son babanızda. Ama hepsi gibi o da yarım bırakıp gitmek zorunda kaldı.*
> ***Sultan Mehmet:*** *Biz yarım kalanı tam etmeye geldik. Şehri teslim ederseniz halkınız aileleri ve mallarıyla birlikte her türlü rahatsızlıktan uzak olacak huzur içinde geçimini temin edecektir.*
> ***İmparator:*** *Bu durumda çok kan dökülecek. Sizin kanınız.*
> ***Sultan Mehmet:*** *Biz Kur'an'ın hükmüne uyduk.*

Kuşatmanın on ikinci gününde de bir sonuç elde edemeyen Sultan Mehmet, şehit olan askerlerini toplu mezarlarda defnederken, İmparator ordusuna eğlence tertip eder. Osmanlı askerleri derin bir sessizlik içinde

kayıplarına ağlarken, Haçlı ordusunun askerleri müzikler eşliğinde eğlenmektedirler. İyi ve kötü arasında kurulan karşıtlık müzik kullanımında da kendisini göstermektedir. Osmanlı ordusunun gösterildiği sahnelerde 'ney'in tınısı kullanılırken; Haçlı askerlerinin dans edip eğlendiği sahnelerde ise ud, keman, çello ve def'ten oluşan enstrümanlarla hareketli müzikler kullanılmıştır. Bu sahnelerin birinde ölüm ve acı varken, diğer tarafta hayat ve eğlence vardır. Kuşatma devam ederken yapılan ziyafet ve danslarla İmparatorun zevk düşkünü olduğu gösterilirken; Sultan Mehmet acıdan kıvranmakta, rüyalarında bile rahat edemez. Eğlence sahnesinde kısa bir konuşma yapmak için ayağa kalkan İmparatorun arkasında görülen Meryem Ana figürü, Haçlı ordusunun dayandığı teolojik arka planın göstergesi olarak okunmaktadır.

Filmdeki karşıtlıklardan birisi de dinler arasında kurulmuştur. Sultan Mehmet'in Rumeli'ye sur yapmasından sonra Avrupa'da Papa'nın öncülüğünde büyük bir haçlı ordusunun kurulması filmdeki karşıtlıklardan birisidir. İmparatorun, Sultan Mehmet'e yazdığı mektupta "Karşınızda bir haçlı ordusu bulacaksınız" demektedir. Hikâyenin temelini İslam peygamberi Hz. Muhammed'e ve onun hadisine[9] dayandıran yönetmenin film içinde sürekli olarak hadise atıf yapması, dini temele dayanan bu karşıtlığın altını çizmek anlamına gelmektedir.

Hristiyan ve İslam inançları arasındaki karşıtlığın haricinde filmde, Katolik Hristiyanlar ile Ortodoks Hristiyanlar arasında da bir karşıtlık söz konusudur. Papa'nın Haçlı Ordusu kurmak için Avrupa'daki Ortodoks kilisesinin Katolik kilisesine bağlanması ön şartı, Ortodokslar ve Katolikler arasında bir karşıtlığın filizlenmesini beraberinde getirmiştir. Grandük Notaras, büyük bir cesaret göstererek Papa'dan medet uman İmparatora; "Şehrimizde bir Latin külahı görmektense, Türk sarığı görmeyi tercih ederim." diyerek Papa ile yapılacak anlaşmanın sadece bir anlaşma olmayacağını, bu sayede Ortodoks kilisenin de Papa'nın emrine gireceğini hatırlatmıştır. İmparator, saltanatının geleceğini garanti altına almak için Ortodoks Papaz Genadius ve yandaşlarına baskı yapmaktan dahi kaçınmamaktadır.

[9] *'İstanbul Muhakkak Feth Olunacaktır. Onu Fetheden Komutan Ne Güzel Komutan Ve Onun Askeri Ne Güzel Askerdir'.*

İmparatorun on kişiden oluşan danışma konseyi içinde farklı düşünen Grandük Notaras, Padişah Mehmet'in gücünün küçümsenmemesi gerektiğini söyler. Olaylara gerçekçi yaklaşımıyla dikkat çeken Notaras; farklı fikirleri savunması açısından Çandarlı Halil Paşa ile benzerlik göstermektedir. Notaras ile Çandarlı Halil Paşa arasındaki en büyük ayrım ise; filmin sonunda Notaras'ın haklı çıkmasıdır.

Sultan Mehmet ile İmparator arasındaki bazı benzerliklerden de söz edilebilir. Güçlü olmaları, etrafındaki insanları ikna edebilmeleri ve askeri konulardaki yetenekleri bunlar arasında sayılabilir. Her iki komutanın da savaş öncesi danışmanlarıyla yaptıkları toplantılar ve harita üzerinden yapılan planlamalar birbirlerine benzemektedir.

Filmdeki bir diğer karşıtlık; Giustiniani ile Ulubatlı Hasan arasında kurulmaktadır. Yönetmen, savaş sahnelerinde bireysel olarak üstün yetenekleri olan bu iki karakteri ard arda kurgulayarak karşılaştırmaktadır. Giustiniani ne kadar korkusuz ve cesursa Ulubatlı da bir o kadar cesur ve korkusuzdur. Boyları, saç kesimleri, sakal tıraşları, giyimleri ve vücut yapılarıyla birbirlerine çok benzeyen bu iki karakter, kılıç kullanma ve askeri yetenekler konusunda da birbirlerine benzer.

Giustiniani ve Hasan'ın aynı kıza (Era) âşık olmaları başlı başına bir karşıtlık sebebidir. Milliyetçi ideolojinin olumladığı ideal erkek; kadınlar tarafından sevilen ve neslin devamını sağlayabilecek erkektir. Bu anlamda evlenme teklifi Era tarafından reddedilen (üstelik birkaç kez reddedilmiştir. Bu daha sonra Era'nın babasıyla yaptığı konuşmadan anlaşılmaktadır) Giustiniani daha filmin başında kaybetmiştir. Giustiniani yıllardır yalvarmasına rağmen Era'yı ikna edemezken; Ulubatlı Hasan çok kısa bir tanışıklığın ardından Era'nın gönlünün kahramanı olmuştur.

Dizimsel Çözümleme ve Yananlam

Ulubatlı Hasan ile Era'nın tanıştıkları Pazar yeri sahnesi, bir çocuğun elma tezgâhından bir elma alarak kaçması ile başlar. Sahnenin devamında Era ve Ulubatlı Hasan'ın çocuğa yardımı anlatılmaktadır. Sahnede, çocuğun onlarca meyve arasından Âdem'in yasaklı meyvesi olan elmayı çalması yan anlamsal olarak analiz edilmelidir. Filmde, Hz. Muhammed'in hadisi, Ebu Eyyüp El- Ensari'nin mezarı ve Fetih Suresi'nin okunması gibi dinsel referanslara yapılan çok köklü göndermeler göz önüne alındığında,

çalınan elma insanlığın ilk günahına yapılan bir göndermedir. Çocuk elmayı izinsiz alarak yasaklı bir şey yapmış, kendisine ait olmayanı almıştır. Âdem de yasaklanan elmayı izinsiz alarak günah işlemiştir.

Sarayında oğlu Mehmet'in doğum haberini bekleyen Sultan II. Murat, Fetih suresini okumaktadır. İstanbul'un fethini konu alan filmde yönetmen Kuran'daki sureler arasından Fetih suresini tercih etmiştir. Daha filmin başında Fetih suresinin okunması, İstanbul'un fethini haber vermektedir.

Sultan Mehmet'in Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'i rüyasında görmesi ve ondan güzel sözler duyması, Sultan Mehmet'in gücünü artırmaktadır. Rüyasında Osman Gazi'nin kendisine yüzük verdiği bir anda yüzüğün kızgın ateşlere düşmesi iktidarın tam olarak sağlanamadığı anlamına gelmektedir. Sultan Mehmet İstanbul'u almadan gerçek bir Sultan olamayacaktır.

İstanbul'un fethi için yapılan hazırlıklardan rahatsız olan başta İmparator olmak üzere diğer Avrupalı ülkeler Sultan Mehmet'i fetih düşüncesinden caydırmak istemektedirler. Çandarlı Halil Paşa, Papa'nın usta bir okçu birliği ile büyük haçlı ordusuna destek vereceğini söyler. Çandarlı'nın bu sözleri sırasında ok talimi yapan Sultan Mehmet, hedefi on ikiden vurması, Papa'nın üstün meziyetli olarak övülen okçularından korkmadığının göstergesidir.

Doğu Roma İmparatoru, Karamanoğlu İbrahim Bey ve Şehzade Orhan'ın Osmanlı'nın önünü kesmek için birleştiklerini kır gezisinde öğrenen Sultan Mehmet, aniden okuyla çalıların arasındaki bir domuzu avlar. Sultan'ın böyle bir haberin ardından domuz avlaması, kendisine ihanet edenleri neye benzettiğini açık etmektedir.

Vatanperverliği ve cengâverliği örnek olarak gösterilen Ulubatlı Hasan'ın şehit olmasıyla Era'nın hamile olduğu bilgisini peş peşe veren yönetmen, milliyetçi ideoloji için kayıp gibi görünen bir durumu kazanıma dönüştürmektedir. Devleti ve milleti için canını hiçe sayan bir Ulubatlı giderken, ardından bin Ulubatlı gelmektedir. Milliyetçi ideolojinin devamının sağlanması için gelecek yeni nesillere ihtiyaç vardır.

Sonuç

İstanbul'un Sultan Mehmet tarafından feth edilmesini anlatan filmde milliyetçi ideolojiyi yansıtan birçok göstergeye başvurulmuştur. Filmde geniş okumalara imkân veren simgelerin/gösterenlerin işaret ettikleri anlamlardan bazen daha fazlasına karşılık geldiği görülmektedir. Filmde sık kullanılan simgeler arasında; sancak, bayrak, muska, yüzük, kılıç, gökyüzü, mektup vb. sayılabilir. Bireyin bir gruba üye olduğunu sürekli olarak hatırlatan bu simgeler birlikte yaşama istek ve iradesinin en güçlü göstergeleri olmanın yanı sıra, topyekûn milleti köklü bir tarihsel arka plana bağlamaları bakımından da önem arz etmektedirler.

Filmde dini göstergeler çok sık kullanılmıştır. Yönetmenin milleti meydana getiren unsurlardan 'din birliğine' özellikle vurgu yaptığı görülmektedir. Din konusunda kullanılan göstergeler arasında; Kur'an, cami, seccade, dua, namaz, tespih gibi İslam dinini işaret eden simgeler bulunmaktadır. Filmin hikâyesini dini referanslarla güçlendiren yönetmen peygamberin hadisini hikâyesi için çıkış kaynağı olarak kullanmış ve filme Mekke şehrinin görüntüleri ile başlamıştır. Ayrıca iki ordunun karşı karşıya gelmesinden hemen önce Sultan Mehmet'in orduya namaz kıldırması, ordunun peygamberin ordusu olarak nitelendirilmesine bir gönderme olarak okunmaktadır.

Sinemada anlamı güçlendirmek için kullanılan en önemli araçlardan birisi de yakın çekimdir. Filmde yönetmenin hikayenin dramatik etkisini artırmak ve seyirciyi bir düşünceye yönlendirmek için yakın çekime sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Sinemada iç mekân aydınlatması ile dış mekân aydınlatması, gündüz aydınlatması ile gece aydınlatması hem teknik hem psikolojik hem de estetik açıdan farklılıklar içermektedir. Filmde kullanılan aydınlatmaya bakıldığında dış mekân, iç mekân, gündüz ve gece aydınlatma prensipleri göz önüne alınarak yapılmıştır. Filmde ağırlıklı olarak temel aydınlatma kaynağı olarak gün ışığından faydalanıldığı, çekimlerinde gün ışığını kontrol etmek ve yer yer desteklemek amacıyla da yapay aydınlatma kaynaklarının kullanıldığı görülmektedir. Gece çekimlerinde ise gölgelendirme ve ay ışığı etkisini elde etmek için aydınlatma kaynaklarına ek olarak renklendirici filtrelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Filmde gerilimi, heyecanı ve duygusal ortamı sağlamak için kurgunun sağladığı imkânlardan da maxsimum

oranda faydalanılmıştır. Bir çekimden diğer çekime geçerken çoğunlukla herhangi bir geçiş efektinin kullanılmaması (kesme ile geçiş) filmin gerçekliğini artıran en önemli unsurdur. Özellikle savaş sahnelerinde, heyecan ve aksiyonu seyirciye aktarmak için kesme geçişlerin süreleri artırılmıştır.

Fetih 1453, milliyetçi söylemi inşa ederken sinemanın estetik öğelerini yerinde ve seyirciyi rahatsız etmeden kullanan örnek bir film olarak değerlendirilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Construction of Nationalism and Cinema: The Case of the *Conquest 1453*

*

Mustafa Aslan

Aydın Adnan Menderes University

The invention of the printing press paved the way for nationalist thought to reach wide masses. In this way, the nationalist ideology started to influence the masses. Nationalism is a sociological concept. Nationalism has been evaluated as an outcome of social conditions and positioned as a phenomena that is separate and independent from society. One of the tools that reproduce nationalist discourse in social life is cinema. By isolating nationalist ideology from social life, it would be wrong to regard it as just a thought. In fact, nationalism affects life outside politics. In short, nationalist discourse exists in every aspect of life. National narratives,it tells that it belongs to a nation that has to be proud of the new generation and keeps the individual within the boundaries drawn by the nationalist ideology. Mass media; radio, television, newspaper, cinema and social media, the most effective way of setting the agenda and creating perception for the society and society. These tools are important for the reproduction of nationalist ideology as well as other ideologies. The movies which come out at the same time in the four corners of the world can transmit the realities which they try to build to large masses, and the stories themselves can be an ideological vehicle by using universal indicator systems.

In Turkish cinema, nationalist films have increased in number in recent years. Almost infinite number of indicators used in the cinematic narrative and aesthetic understanding affects directly the meaning of the movie. The deduction of the indicators used in Turkish Cinema movies functioning nationalistic themes and esthetics understanding constitute the primary objective of the study. In this context, Fatah 1453 film will be analyzed and how the nationalist discourse is constructed. Describing a period in Turkish history, Fetih 1453 film will be examined through semiotic method. Semiotics is a method that helps us better understand the events

we encounter in life. Semiotics reveals the meaning behind the image. It is a very convenient method to understand cinema. Because the movies tell the story of the images. The film tells the conquest of Istanbul by Sultan Mehmet. There are many symbols in the film about nationalist ideology. And the meaning of these symbols is changing according to the scenes used. Some of the symbols commonly used in the film are; starboard, flag, amulet, ring, sword, sky, letter etc. These symbols remind the audience that they are members of a group.

The most important element that constitutes the nation is the unity of religion. Religious indicators are used frequently in the film. The director wanted to create a sense of unity in the audience. A special emphasis has been placed on religious unity in the film. Religious symbols; Qur'an, mosque, prayer rug, prayer, prayer, rosary, etc. It is seen. The film already begins with the appearance of the city of Mekke. At the beginning of the film, the director referred to the prophet. It is also an important sign that Sultan Mehmet worshiped the soldiers together.

In cinema, close-ups are used to strengthen the meaning. Used to increase the dramatic effect of the story and close-up to impress the audience. Lighting is also important in cinema. outdoor lighting, daylight lighting and night illumination are both technically and psychologically different. Looking at the lighting used in the film, outdoor, indoor, day and night lighting principles were taken into consideration. In the film, daylight is mainly used as the main lighting source. Some devices are used for the moonlight effect at night shots music and other techniques were used to create tension, excitement and emotional environment. Particularly in the battle scenes, special planning was made to transfer the excitement and action to the audience.

Colors affect the meaning of the scene as well as other elements. The flag of the Ottoman army is red and the flag color of the Crusader army is yellow. Red color represents power, passion and blood. Also red color represents martyrs. Yellow is the color of weakness and disease.

Most of the film was made with computer support. For example, visual efects, colors and decor are made with computer support. Tens of thousands of soldiers were seen in some scenes in the film. The visual effects in the film are beautifully prepared. These efects are among the best examples of world cinema. In the film, the soldiers' arms and legs break,

squirting blood, the scattering of her face and the slowed image is a visual feast.

Consequently, Fetih 1453 film reconstructs the nationalist ideology. In doing so, the film uses the aesthetic elements of cinema in place and does not disturb the audience. In this respect, the film can be shown as an example.

Kaynakça / References

Akdoğan, B. (2001). Sanat, sanatçı, sanat eseri ve ahlak. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 42 (1), 213-245.

Anderson, B. (1993). *Hayali cemaatler milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması.* (İ. Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Andrew, J. D. (2010). *Büyük sinema kuramları*. (Z. Atam, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.

Arnheim, R. (2002). *Sanat olarak sinema*. (R. Ünal, Çev.). İstanbul: Öteki Yayınevi.

Atabek, Ş. G. (2007). Göstergebilimsel çözümleme iletişim çalışmalarında göstergebilimsel yöntem. G. Ş. Atabek ve Ü. Atabek (Ed.), Medya Metinlerini Çözümlemek. İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemi (367-376). Ankara: Siyasal Kitapevi.

Ataman, S. (1977). *Milliyetçilik ve Türkiye*. İstanbul: Kervan Yayınları.

Balazs, Bela (1968). Film kuramı (A. Göktürk, Çev.). *Türk Dili Sinema Özel Sayısı*, *1*(196), 303-308.

Baradat P. L. (2012). *Siyasal ideolojiler kökenleri ve etkileri*. (A. Aydın, Çev.). Ankara: Siyasal Kitapevi Yayınları.

Barbaro, U. (1968). Özgür ve özerk bir yaratma (T. Saraç, Çev.) *Türk Dili Sinema Özel Sayısı,* 1 (196), 349-351.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri.* (B. Vardar ve M. Rifat, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bordwell, D. ve Thompson, K. (2008*). Film art an introduction*. New York: McGraw-Hill Companies.

Budak, A. (2006). *Türk resminde yeni dışavurumculuk.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.

Büker, S. (1991). *Sinemada anlam yaratma*. Ankara: İmge Kitapevi.

Calhoun, Craig (2007). *Milliyetçilik*. (B. Sütçüoğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Can, A. ve Esen, H.(2008). Kısa filmde ritm. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *19*, 153-165.

Candan, E. (2006). *Türkler'in kültür kökenleri*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.

Dmytryk, E. ve Edward, J. P. (2007). *Sinemada yönetmenlik, oyunculuk, kurgu.* (İ. Şener, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.

Eisenstein, S. M. (1984). *Film duyumu*. (N. Özön, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.

Erdoğan, İ. ve Solmaz, B. P. (2005). *Sinema ve müzik materyal satış ve bilinç yönetimi için bilişsel ve duyusalın oluşturulması*. Ankara: Erk Yayınları.

Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş* (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Güçhan, G. (1992). *Toplumsal değişme ve Türk sineması*. Ankara: İmge Kitapevi.

Gültekin, Z. (2006) Irak'dan önce: Kurtlar vadisi dizisi. *İletişim Kuramları Dergisi*, 22, 9-36.

Güney, A. (2006). Resmi milliyetçilikten popüler milliyetçiliğe geçiş: 1960 sonrası Türk sineması üzerine siyasal bir deneme. *Doğu Batı*, 1(39), 209-226.

Heywood, A. (2006). Milletler ve milliyetçilik. B. Kalkan (Ed.), Siyaset (151-180). Ankara: Liberte Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (2010). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Kaplan, M. (1977). *Türk milletinin kültürel değerleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kedourie, E. (1971). *Avrupa'da milliyetçilik.* (M. H. Timurtaş, Çev.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.

Köseoğlu, N. (2003). Türk milliyetçiliği ideolojisinin doğuşu ve özellikleri. T. Bora ve M. Gültekin (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* (208-225). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özön, N. (1972). *100 soruda sinema sanatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Özön, N. (1984). Önsöz. N. Özön (Ed.). *Film duyumu* (VII-CLXC). İstanbul: Payel Yayınevi.

Özön, N. (1985). *Sinema uygulayımı-sanatı-tarihi*. İstanbul: Hil Yayınları.

Parsa, S. ve Parsa, F. A. (2002). *Göstergebilim çözümlemeleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Platon (2008). *Devlet* (S. Eyüpoğlu ve M. A. Camgöz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rifat, M. (2009). *Göstergebilim ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Roux, J. P. (2007). *Türklerin tarihi pasifik'ten akdeniz'e 200 yıl*. (A. Kazancıgil ve L. A. Özcan) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Saussure, F. (1976). *Genel dilmilim dersleri I.* (B. Vardar, Çev.). Kaliteli Basımevi: Ankara.

Sebeok, A., Thomas (2000). Göstergebilime giriş. (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 2. Temel Metinler* (270-273). İstanbul: Om Yayınevi.

Smith, D. A. (1986). *The ethnic origins of nations*. Oxford: Blackwell.

Sözen, M. (2003). *Sinemada ses kullanımı*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Thompson, K. ve Bordwell, D. (2003). *Film history an introduction*. United States: McGraw-Hill Companies.

Yalsızuçanlar. S. (2010). Türk sinemasında yerli bir damar: Yücel Çakmaklı. A. Şen (Ed.), *Türk Sinemasında Yerli Arayışlar* (367-376). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aslan, M. (2019). Milliyetçiliğin inşası ve sinema: *Fetih 1453* filmi örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2337-2372. DOI: 10.26466/opus.535594

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 15/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/06/2019

Yumuşak Güç Kavramı Bağlamında Çin'in Sahraaltı Afrika'ya Yönelik Kamu Diplomasisi Faaliyetleri[1]

DOI: 10.26466/opus.565691

*

Elif Yıldırım*

* Arş. Gör. Yalova Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler, Yalova/Türkiye
E-Posta: elif.sak@yalova.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-9224-025X

Öz

Çalışmada yumuşak güç kavramı çerçevesinde Çin'in Afrika'ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri ele alınmaktadır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramlarına ilişkin açıklamalara yer verilmektedir. Yumuşak güç Nye'ın görüşleri doğrultusunda açıklanmakta, kamu diplomasisi ise Cull'ın yapmış olduğu sınıflandırma çerçevesinde "yeni kamu diplomasisi" kapsamında ele alınmaktadır. Çin'in yumuşak güç unsurlarına ilişkin açıklamalar yapıldıktan sonra özellikle ekonominin Çin için yumuşak güç unsuru olma özelliği üzerinde durulmakta ve temelinde ekonominin yer aldığı kamu diplomasisi faaliyetleri inceleme konusu yapılmaktadır. Yapılan değerlendirmede, Çin için ekonominin Sahraaltı Afrika'da bir yumuşak güç kaynağı olduğu görülmektedir. Nitekim Çin'in kendine özgü bir modele sahip olması ve ekonomisinde meydana gelen yükseliş Sahraaltı Afrika ülkeleri için cezbedici bir unsur olmaktadır. Ekonominin bir yumuşak güç aracı olarak kullanılmasında ise hem devlet hem de devlet dışı aktörler çeşitli kamu diplomasisi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu çerçevede özellikle bölge ile kurulan ekonomik ilişkiler, bölgeye yapılan yatırımlar ve dış yardımlar Çin'in Sahraaltı Afrika'daki önemli kamu diplomasisi faaliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yumuşak Güç, Nye, Ekonomi, Kamu Diplomasisi, Çin*

1 Bu makale yazarın "Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi: Sahraaltı Afrika Ekseninde Türkiye ve Çin Faaliyetlerinin Karşılaştırılması" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 15/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/06/2019

China's Public Diplomacy Activities for Sub-Saharan Africa in the Context of Soft Power Concept

*

Abstract

In this study China's public diplomacy activities towards Africa are discussed within the framework of the concept of soft power. In this context, firstly, the concepts of soft power and public diplomacy are explained. Soft power is expounded according to Nye's views, public diplomacy is considered as new public diplomacy within the scope of Cull's classification. After making explanations about China's soft power elements, it is especially emphasized that the economy is a soft power component for China and the public diplomacy activities on the basis of economy are examined. The assessment shows that the economy for China is a source of soft power in Sub-Saharan Africa. In fact, China's unique model and the increase in the economy have been attractive element for Sub-Saharan African countries. In the use of the economy as a means of soft power, both state and non-state actors are engaged in various public diplomacy activities. Concordantly, economic relations with the region, investments in the region and foreign aid are considered as important public diplomacy activities in Sub-Saharan Africa.

Keywords: *Soft Power, Nye, Economy, Public Diplomacy, China.*

Giriş

Kamu diplomasisi yeni olmamakla birlikte özellikle son dönemlerde daha fazla ön plana çıkmış ve yumuşak gücün kullanımı için zemin oluşturmuştur. Kültür,iç politika, dış politika ve ekonomi gibi yumuşak güç unsurları kullanılarak diğer ülke halklarının sevgisini kazanmaya yönelik gerçekleştirilen faaliyetler kamu diplomasisinin en önemli unsurları haline gelmiştir. Günümüzde birçok devlet kamu diplomasisi faaliyetinde bulunmaktadır. Ülkelerin bölgelere yönelik uygulamaları farklılık göstermekle birlikte, genellikle karşı tarafı dinleyerek anlamak, onları bilgilendirmek ve etkilemek, yanlış anlaşılmaların ve kabullerin ortadan kaldırılmasını sağlamak, uzun vadede yabancı ülke vatandaşları ile münasebet inşa etmek ortak amaçlar arasında yer almaktadır. Bu çalışmada ise günümüzde yükselen ekonomisiyle ön plana çıkan Çin'in Sahraaltı Afrika'daki kamu diplomasisi faaliyetleri inceleme konusu yapılmıştır. Bölgeye yönelik çeşitli faaliyetler yürütülmesine rağmen çalışma kapsamında yalnızca ekonomik niteliğe sahip olanlara yer verilmiştir.

Çalışma dört başlık altında kurgulanmıştır. Sırasıyla birinci ve ikinci başlıklar altında çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramları açıklanmıştır. Kavramlara ilişkin açıklamalar yapıldıktan sonra üçüncü başlık altında Çin'in yumuşak güç unsurlarına ve kamu diplomasisine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Son bölümde ise Çin'in Sahraaltı Afrika'da yumuşak güç kaynağı olarak ekonomiyi kullandığı gerçekleştirdiği kamu diplomasisi faaliyetlerine yer verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Yumuşak Güç Kavramı

Yumuşak güç kavramını ilk defa Joseph S. Nye, 1990 yılında yayımlanan *"Bound To Lead"* adlı kitabında kullanmış, daha sonra yazar, *"The Paradox of American Power"* adlı eserinde tekrar bu kavrama değinmiştir (Nye,2002). Nye tarafından 1990'larda ileri sürülen bu kavram, istediğine zor kullanmak veya para vermek yerine cezbetme yoluyla ulaşma yeteneğini belirtmektedir (Nye,2005, s.5). Başka bir ifadeyle bir devletin arzu ettiği sonuçlara ulaşması zorlayıcı diplomasi yöntemlerinin yanı sıra hedef

devletlerin onun sistemini kabul etmesi, onun değerlerine hayranlık duyması
ve onu takip etmek istemesi durumunda da mümkün olabilmektedir (Nye, 2002, s.9). Nitekim, yumuşak güç vasıtasıyla ortak değerler etrafında toplanmak ve diğer devletlerle işbirliği alanı oluşturmak, açık bir tehdit olmadan karşı tarafa amaçlarını kabul ettirme ve onları etkileme imkanı vermektedir (Nye,2005, s.16).

İkna ve insanları sözle etkileme önemli olmasına rağmen yumuşak güç yalnızca bu unsurlardan oluşmamaktadır. Bununla beraber bünyesinde cezbetme becerisini de bulundurması gerekmektedir. *"Bu çerçevede yumuşak güç davranışsal açıdan cezbedici gücü, tarafları etkileyebilmeyi ve yönlendirmeyi; kaynaklar açısından ise cazibeyi oluşturan değerleri ifade etmektedir"* (Nye,2005, s.15). Nye'a göre bir ülkenin yumuşak gücünü oluşturan kaynakları *"kültür (başkalarına çekici geldiği yerlerde), siyasi değerler (yurt içi ve yurt dışında onlara göre yaşadığında), ve dış politika (meşru ve ahlaki olarak otoriter görüldüğünde)"* (Nye,2005, s.11) olmak üzere sınıflandırmak mümkündür. Kültür sosyal davranışların meydana geldiği ve çeşitli grupların bilgi ve değerlerini birbirine aktardığı bir zemindir (Nye,2013). Bir toplum için anlamı olan değer ve deneyimlerin toplamı o ülkenin kültürünü oluşturmaktadır ve kültürün birçok görünüm şekli vardır. Genel olarak elit kesime hitap eden edebiyat, sanat ve eğitim gibi yüksek kültür ve daha geniş kesime hitap eden popüler kültür olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Nye,2005, s.11). Bununla birlikte insan kültürlerinin bazı yönleri evrensel nitelik taşırken diğerleri çeşitli sosyal sınıflara ve küçük gruplara özeldir (Nye,2013). Ancak Nye'a göre bir ülkenin kültürü evrensel değerleri içermesi ve politikaları da paylaştığı değerlere ve menfaatlere hizmet etmesi durumunda istenilen sonuçları ulaşma olasılığını arttırmaktadır (Nye,2005, s.11). Evrensel değerleri içinde barındırmanın dışında, kültürün yumuşak güce olumlu yönde katkı sağlayabilmesi için ayrıca sosyal birliktelik, yüksek yaşam standardı, yeterli olanakların ve özgürlüklerin sağlanması, hoşgörülü bir toplum yapısının bulunması gibi unsurların da varlığı gerekmektedir.

Siyasi değerler kültür ile birlikte yumuşak gücün iç kaynakları arasında yer almaktadır. Nye, bir hükümetin yurt içinde, uluslararası kuruluşlarda ve dış politikada savunduğu değerlerin başkalarının seçimlerini

etkileme kabiliyetine sahip olduğunu belirtmektedir (Nye,2005, s.23). Dolayısıyla hükümet politikaları bir ülkenin yumuşak gücünü güçlendirebilir ya da ona zarar verebilir. Özellikle diğerlerinin fikirlerine göre ikiyüzlü, kibirli ve duyarsız olan ya da ulusal çıkarlar konusunda dar perspektifli bir yaklaşım üzerine inşa edilen politikaların yumuşak güce zarar verici etkisi bulunmaktadır (Nye,2005, s.14). Bununla birlikte bazen politikaların ve değerlerin dürüstçe uygulanması da yumuşak güce katkıda bulunmak için yeterli olmamaktadır. Nitekim uygulanan politikalar ve değerler bazıları için çekici olmasına rağmen diğerlerini aynı şekilde etkilememektedir (Nye,2005, s.60). Bu çerçevede siyasi değerlerin ve hükümet politikalarının daha çok birbirine benzer rejime ve siyasi değerlere sahip ülkeler arasında yumuşak güce olumlu katkıda bulunacağı söylenebilmektedir.

Kültür ve siyasi değerlerin yanı sıra bir ülkenin yumuşak gücü üzerinde önemli etkiye sahip olan diğer unsuru dış politika oluşturmaktadır (Nye, 2005, s.22). Bu çerçevede dar ve uzağı göremeyen perspektife sahip politikaların aksine, geniş kapsamlı ve öngörülü tanımlamalara dayalı politikaları diğerlerinin gözünde çekici kılmak yumuşak güç için önem taşımaktadır. Tarafların ortak değerleri söz konusu olduğunda herkes için önemli değerleri ifade eden ve insan hakları, demokrasi gibi ortak değerleri genel olarak destekleyen politikaların çekici olma ihtimali daha fazla olmaktadır (Nye,2005, s.65-66). Ancak yumuşak güç için yalnızca ortak değerlere vurgu yapan politikalar yeterli olmayıp aynı zamanda o ülkenin hem uluslararası kurallar oluşturabilecek güçte olması hem de bu kurallara ve kurumlara uyması gerekmektedir (Nye,2013).

Nye'a göre kültür, siyasi değerler ve dış politika yumuşak güç oluşturan temel unsurlar olmakla birlikte yumuşak güç kaynaklarını çeşitlendirebilmek mümkündür. Nitekim ekonomi gibi sert güç kaynağı olarak bilinen unsurlar da bazen yumuşak güç kaynağı olabilmektedir (Nye,2013). Bir ülkenin kendi değerlerinden ve politikalarından feragat etmeden başarılı bir ekonomik modele sahip olması diğerlerini cezbedecek ve onu örnek almalarını sağlayacak unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca güçlü ekonomiye sahip devletler ekonomilerini yaptırım ve ödeme gücü kaynağı olarak kullanmalarının yanı sıra istediklerine ulaşma doğrultusunda onun cezbedici gücünden de faydalanabilmektedir.

Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi kavramının en erken kullanımına London Times gazetesinde 1856 yılında rastlanmaktadır. Kavram ABD Başkanı Franklin Pierce tarafından nezaketin eş anlamlısı olarak ve aynı zamanda empati kurmak anlamında kullanılmıştır. (Sancar,2012, s.82). Kamu diplomasisi kavramının açık bir tanımlaması ise ilk defa 1965 yılında Tufts Üniversite'nde Fletcher Diplomasi Okulu'nun dekanı aynı zamanda emekli diplomat olan Edmund Gullion tarafından kamu diplomasisine ilişkin Edward Murrow Merkezi'nin açılışında yapılmıştır. Açılışta yer alan bir broşürde kamu diplomasisinin özeti şu şekilde yer almıştır (Cull,2008, s.19)

"Kamu diplomasisi dış politikanın inşası ve uygulanması sürecinde kamu tutumları ile ilgilidir. Geleneksel diplomasinin dışında uluslararası ilişkilerin tüm boyutlarını, hükümetlerin diğer ülkelerde kamuoyu tesis etmelerini, özel grupların etkileşimini, bir devletin ve devletlerin birbirlerine ilişkin ilgi alanlarını, Dışişleri raporlarını ve bu raporların politikaya etkisini, işi iletişim olanlar, diplomatlar ve dış temsilciler arasındaki haberleşmeyi ve kültürler arası iletişim sürecini içermektedir" (Cull,2008, s.19).

Bu bağlamda devletler tarafından yürütülen kamu diplomasisi uygulamalarının başlıca amacını *"hedef ülke vatandaşlarını etkilemek ve bunu yaparak iç ve dış politikada değişiklik yapmaları için kendi hükümetlerine baskı kurmalarını sağlamak"* oluşturmaktadır (Szondi, 2008, s.7).

Kamu diplomasisi yeni olmamakla birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen bazı gelişmeler yeni kamu diplomasisinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu konuda özellikle 1945 sonrasında iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler önemli rol oynamıştır. Kamuoyu da diğer ülkelerde meydana gelen olaylarla ilgili diğer devletlerle aynı, hatta onlardan daha hızlı bilgi elde etme imkanına sahip olmuştur. Medya faaliyetleri yaygın hale gelmiş ve büyük toplumlarda mevcut olan bilgiler, uluslararası ilişkilerde kamuoyunun fikrini önemli bir faktör haline getirmiştir (Melissen,2005, s.3). Diğer taraftan Doğu- Batı arasındaki rekabet ve uluslararası toplumun yaygınlaşması fikirlerin yarışını devletler arasında daha da yoğunlaştırmış ve ona küresel bir boyut kazandırmıştır. Yeni ortaya çıkan uluslar kamu diplomasisinin hem hedefi hem de uygulayıcısı haline gelmiştir. Soğuk Savaş'ın etkisi hükümetleri olduğu kadar

ülkelerin vatandaşlarını da etkilemiştir. Bu dönemde algılamaların da gerçekler kadar önemli olduğu daha belirgin hale gelmiştir (Melissen, 2005, s.3). Algı yönetimini gerçekleştirebilmek amacıyla devletler geleneksel kamu diplomasisi faaliyetlerinde kullanılan araçlar dışında çeşitli vasıtalar aracılığıyla çalışmalarını sürdürmeye başlamıştır.

Cull (2009, s. 14) "Eski ve Yeni Kamu Diplomasisi" olarak zaman içerisinde meydana gelen değişimleri şu şekilde göstermiştir:

Tablo 1. Cull, Eski ve Yeni Kamu Diplomasisi

Baskın Özellikler	**Eski KD**	**Yeni KD**
1)Uluslararası Aktörün kimliği	Devlet	Devlet ve devlet-dışı
2)Teknolojik çevre	Kısa dalgalı radyo Basılı gazeteler Sabit hatlı telefonlar	Uydu, İnternet, Gerçek-zamanlı haberler Cep telefonları
3)Medya Çevresi	İç haber ve uluslararası haber arasında net bir çizgi olması	İç haber ve uluslararası haber alanının belirsizleşmesi
4)Yaklaşımın Kaynağı	Hükümet savunuculuğu ve propaganda teorisi	Kolektif markalaşma ve ağ kuramı
5)Terminoloji	" Uluslararası imaj" "Prestij"	"Yumuşak güç" " Ulus markalaşması"
6)Rolün yapısı	Yukarıdan aşağıya, aktörden yabancı insanlara doğru	Yatay, aktör tarafından kolaylaştırılır
7)Rolün doğası	Hedeflenen mesajın İletimi	İlişki inşa etme
8)Toplam amaç	Uluslararası zeminin Yönetimi	Uluslararası zeminin Yönetimi

(Kaynak: Cull,2009 s.14)

Nielsen'e göre kamu diplomasisi aktiviteleri genel olarak *reaktif (haber yönetimi), proaktif (stratejik iletişim)* ve *münasebet inşa etme* olarak üç boyuta bölünebilmekte ve siyasi/askeri, ekonomik, toplumsal/ kültürel veya bunların herhangi bir kombinasyonuna yöneltilebilmektedir. Boyutların her biri farklı zaman ölçeğine göre işlemektedir. Kamu diplomasisinin *reaktif* uygulamaları merkezine haber yönetimini almaktadır. Bu yaklaşımın ar-

dındaki temel fikir, dünyada hükümetin durumuna ilişkin insanların algısını etkileyecek bir olay meydana geldiğinde hükümetin resmi pozisyonuna ilişkin halka açıklama yapmanın ve halkı aydınlatmanın gerekli olduğu düşüncesidir Farklı hedef kitlelere seslenmesi dolayısıyla haber yönetimi hem yerli hem de milletler arası medyanın etkin bir şekilde kullanımı gerektirmektedir (Nielsen, 2011, s.16-17). Proaktif yaklaşım orta vadeli stratejidir ve hükümetin dışarıya göndermek istediği herhangi bir mesaja ilişkin olumlu algı yaratmak amacıyla yürütülmektedir. Bu yaklaşım meydana gelen olaylara yalnızca cevap vermek yerine, organizasyonlar ve reklam kampanyaları vasıtasıyla gündem oluşturma üzerine odaklanmaktadır. Ayrıca politik, ekonomik ve kültürel alanlardaki ilişkileri geliştirmek de amaçlanabilmektedir. Organizasyonlar, olimpiyatlara ya da küresel ısınma üzerine bir zirveye ev sahipliği yapmak olabileceği gibi, bir ülkenin geliştirmek istediği imaja yönelik düzenleyeceği başka türlü faaliyetleri de içerebilmektedir. Kamu diplomasisinin bu boyutunun ilk boyutundan farkı, aktörlerin dışarıya verecekleri mesajları daha fazla planlama ve düşünme imkanına sahip olmaları ve mesajları ve imajlarıyla etkileyecekleri insanları ve organizasyonları daha kolay bir şekilde hedef alabilmeleridir (Nielsen, 2011, s.17). Kamu diplomasisinin üçüncü ve en uzun vadeli boyutu münasebet inşa etme ise güven kazanmaya ve tarafsız ve güvenli çevre yaratmaya dayanmaktadır (Leonard, 2002, s.11). Programları yıllara yayılmakta ve bu programlar aracılığıyla hedef olarak seçilen ülkenin insanlarına derin bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmaktadır (Nielsen,2011, s.18). Burs, ülke değişimi, eğitim, seminer, konferans, gerçek ve sanal iletişim ağları, medya kanalları söz konusu amaca ve hedefe yönelik uzun vadede gerçekleştirilen faaliyetler arasında yer almaktadır. Bu yaklaşımın önemli özelliği hükümet organizasyonlarının ikinci planda kalması ve daha çok politikacılar, iş adamları, kültürel girişimciler veya akademisyenler arasında kurulan bağlarda kolaylaştırıcı rol oynamasıdır (Leonard, 2002, s.18).

Çin'in Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Unsurları

Çin'in yumuşak güç konsepti çok eskiye, Zhou Hanedanlığı (M.Ö. 1122-M.Ö. 256) dönemine dayanmaktadır. O dönemde yaşayan Konfüçyüs yaşamı boyunca Çin'in yönetici elit kesimine yumuşak gücü anlatmış ve bu güç vasıtasıyla yöneticilerin şiddet önlemlerine başvurmadan amaçlarına ulaşabileceğine inanmıştır. Ancak Mao Zedong'un özellikle Kültür Devrimi (1966) sonrasında ülkenin maddi yoksulluğunu ortadan kaldırmaya yönelik çabalarını arttırmasıyla birlikte yumuşak güç faaliyetleri sekteye uğramıştır (Pang, 2009, s.126; deLisle, 2010, s.496). 1970'lerin sonuna doğru Deng Xiaoping'in döneminde çeşitli reformlar gerçekleştirilmiş ve askeri ve ekonomik alanda meydana gelen gelişmelerle birlikte Çin, bölgesel barış için tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Çin'in gücünü kullanarak bölgesel hegemonya kurma girişiminde bulunması ve Japonya'nın Çin'in bu yükselişine cevaben Doğu Asya ülkelerini yeni bir iki kutuplu uyuşmazlığa maruz bırakma ihtimali bölge ülkelerinde tedirginlik yaratmıştır (Roy, 2011, s.156). Bunun farkında olan Deng Xiaoping, bu endişeyi ortadan kaldırmak ve ekonomik olarak yükselişini devam ettirebilmek için dış politikada "*canlılığı gizle ve bilinmezliği destekle"* anlayışını sürdürmeye devam etmiştir. Ancak insan hakları ihlalleri ve askeri olarak hızlı yükseliş Çin'in gelişmesinin tamamen barışçıl olmadığı yönünde algıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca ülkenin ekonomik durumunun iyileşmesine rağmen bu durumun halka yansımaması, zorla toprakların ele geçirilmesi ve çevresel yıkım, zengin- fakir arasındaki farkın daha da belirginleşmesi, etnik azınlıkların ayaklanması sosyal rahatsızlıkların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Söz konusu durumlar da liderlerin dikkatini Çin üzerine çevirmesine neden olmuştur (Cheng Sun, 2011, s.55; Hunter, 2011, s.8).

Pekin tarafından içeride istikrarı ve barışı korumak, dışarıda ekonomik büyümeyi sürdürmek temel amaç olarak belirlenmiştir. Doğal kaynakları, ekonomik yapıyı, askeri olanakları ve sosyal gelişmeyi içinde bulunduran *"kapsamlı ulusal güç*" için iç ve dış politikanın nasıl belirlenmesi gerektiği üzerine çıkan tartışmalar yumuşak güç tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Jong Lee, 2009, s.3). Hu Jintao'nun (2002) iktidara gelmesinden sonra barışçıl gelişme konusu üzerinde durulmuş ve iç ve dış politikada

yol gösterici olarak daha çok *"uyumlu toplum ve uyumlu dünya"* gerekliliğinden söz edilmiştir (Cheng Sun, 2011, s.55). 2006 yılında yedincisi düzenlenen Çinli Yazarlar Konferansı'nda da Başkan Jintao yumuşak gücü yüzleşmek zorunda oldukları temel konu olarak tanımlamıştır.Nitekim birçok Çinli stratejist de yumuşak gücün faydasını, dış çevreyi Çin'in ekonomik ve askeri gücünü arttırabilmesi için olanaklı hale getirme yeteneğinde görmekte ve ülkenin yükselişinin ardındaki stratejik elementlerden birinin yumuşak güç olduğunu düşünmektedir (Lee, 2009, s.3; Kalathıl, 2011, s.3). Dolayısıyla yumuşak güç, Çin'in bir tehdit olduğu algısını ortadan kaldırarak onun gelişimini devam ettirebilmesi konusunda bir gereklilik olarak görülmektedir (Jong Lee, 2009, s.3).

Kalathıl'e göre Çin'in yumuşak güç stratejisi temelde ABD ile ikili ilişkileri zayıf olan ülkeler üzerine odaklanmaktadır. Bununla birlikte ABD'ye, Avrupa ülkelerine ve gelişmekte olan ülkelere yönelik yumuşak güç vasıtasıyla elde edilmek istenen amaçlar da farklılık göstermektedir. Afrika, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya gibi aktif olarak faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerlerde daha çok bu bölgelerde yer alan enerji kaynakları nedeniyle ve Tayvan'ın diplomatik olarak resmen tanınmasını engellemek amacıyla girişimlerde bulunulmaktadır. Batı'da gerçekleştirilen faaliyetler ise daha çok uluslararası kültür yaratma, tarihi araştırmalar ve uluslararası organizasyonlara katılma vasıtasıyla imaj düzeltme ve Çin hakkındaki yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırma amacı taşımaktadır (2011:4). Bu çerçevede başka ülkelere giden insanlar, her türlü uluslararası ticaret fuarları, ekonomik anlaşmalar ve projeler, diplomasi, iş, turizm ve spor kanalları etkili kamu diplomasisi araçları olarak görülmektedir.

Çin'in kamu diplomasisi faaliyetlerinin temelinde yer alan yumuşak güç kaynaklarını "Pekin Konsensüsü", "Barışçıl Yükseliş ve Barışçıl Gelişme" söylemi ve Çin medeniyeti oluşturmaktadır (Cho ve Jeong,2008, s.461). Bunların dışında Çin'in yumuşak gücüne katkı sağlayan unsurlar arasında yatırımlar, karşılıksız dış yardımlar, insani yardımlar; uluslararası ve bölgesel kuruluşlara katılım ile iyi komşuluk politikası uygulamaları sayılabilmektedir (Zheng, 2009, s.3).

Pekin Konsensüsü yalnızca Çin'e özgü bir modelden ilk defa bahsedildiği için önem taşımaktadır. Ramo'ya göre bu terimin en önemli özelliklerinden birini modernleşme konusunda ulusal mutabakatı, tüm politik ve makroekonomik istikrarı ve ülke içindeki reformları sağlayacak güçlü

bir devletin varlığı oluşturmaktadır (Pang, 2009, s.127). Ayrıca model, *"modernleşmeye dayanan kalkınma anlayışı, kişi başına düşen yurt içi hasıla miktarının yanı sıra sürekliliği ve seviyesi ile ölçülebilen ekonomik başarı ve ABD'nin karşısında Çin'in ve diğer ülkelerin kendi özgür iradeleriyle karar verebilmesi" olmak üzere üç teoremi içermektedir* (Kennedy, 2008, s.11). Modelin hem bu şekilde her konuyu kapsaması hem de Çin'in ülke içinde ve dışındaki imajını olumlu etkilemesi benimsenmesini kolaylaştırmıştır.

Pekin Konsensüsü ile birlikte 1978'lerde başlayan reformlar neticesinde Çin'in hızlı bir şekilde büyümesi ekonomiyi önemli bir yumuşak güç kaynağı haline getirmiştir. Çin'in hızlı gelişimi onunla benzer yönetim biçimine sahip olan*"Kamboçya, Vietnam ve Laos*" (Rawnsley, 2009, s.283) gibi ülkelerde ilgi uyandırmıştır. Çin'in kendi değerlerinden vazgeçmeyerek uluslararası alanda yükselmeye başlaması bu devletler açısından örnek oluşturmuştur. Ayrıca 1997 ve 2007 yıllarında meydana gelen ekonomik krizlerin birçok gelişmiş ülkeye göre daha az hasarla atlatması da Çin modeli ekonomik büyümeyi daha çekici hale getirmiştir (de-Lisle, 2010, s.501; Hunter, 2011, s.1).

1990'ların ikinci yarısında Doğu Asya'da Çin tehdidi büyüdükçe, Çin'in uluslararası endişeyi azaltmayı amaçlayan yumuşak güç çabaları daha da karmaşık hale gelmiştir. 2003'ün sonlarına doğru Çin'in "*Barışçıl Yükseliş"* fikri ortaya çıkmıştır. Zheng Bijian tarafından dile getirilen bu ifade, Çin'in ekonomik gelişimini devam ettirmesini ve ekonomik gelişme stratejisinin büyük ölçüde uluslararası birliğe bağlı olduğunu vurgulamıştır (Bijian, 2005). 2004 yılında Çin yönetimi "*Barışçıl Yükseliş*" yerine "*Barışçıl Gelişme*" ifadesini kullanmaya başlamıştır (Suettinger, 2004, s.1-2). Çin, yükselişinin bir tehdit oluşturmadığını daha ziyade avantaj olduğunu belirterek bölgedeki devletleri ikna etmek için çabalamıştır. Bu doğrultuda Devlet Enformasyon Ofisi tarafından 2005 yılında yayımlanan raporda *"Barışçıl Gelişme"* teorisine ilişkin açıklama yapılmıştır. Yapılan açıklamada barışçıl gelişmenin Çin'in modernizasyonu için gerekli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Çin'in kendi imkanlarına dayanarak ve barış, işbirliği ve gelişme ilkeleri çerçevesinde dünya barışına katkı sağlayarak gelişmesini sürdürdüğü vurgulanmıştır[2] (Cho ve Jeong, 2008, s.468).

[2] *Raporun tamamı için bakınız: http://www.china.org.cn/english/2005/Dec/152669.htm*

Barışçıl yükseliş ya da barışçıl gelişme teorisi çerçevesinde Çin, dış politika açısından güvenli bir ortam yaratmayı, çatışma ortamlarından uzak durarak ekonomik olarak gelişmeyi ve dünyaya açılmayı hedeflemektedir. Bu amaçla diğer ülkelerle anlaşmazlıklarını sona erdirerek uluslararası güveni kazanmayı amaçlamıştır. 17 toprak anlaşmazlığını "*önemli tavizler vererek, söz konusu toprakların genellikle %50'sinden azını alarak çözüme kavuşturmuştur*" (Gill ve Huang, 2006, s.22). Barışçıl gelişmeyi destekleyecek şekilde Çin Hükümeti dünya barışını koruma, bölgesel sorumluluğu paylaşma ve insani yardım konularında da istekli olduğunu göstermek amacıyla *"Savunma Raporu, Diplomatik Rapor ve Tibet Raporu"* gibi çeşitli konularda raporlar da yayınlamaya başlamıştır (Cheng Sun, 2011, s.59). *Bununla birlikte birlikte Çin aynı zamanda bu politika çerçevesinde küresel düzeyde ABD, Rusya ve AB ile stratejik ilişkiler geliştirmekte, Asya Pasifik'te Japonya, ASEAN ve APEC, doğuda ise Şanghay İşbirliği ile bölgesel barış kuşağı oluşturmaktadır*" (Zheng, 2009, s.5). Bu bağlamda bölgeye yönelik dış politikasının temel taşı olarak ASEAN+3 organizasyonu üyeleri için serbest ticaret bölgesi yaratmıştır. Bölge ülkeleri diplomatik ilişkilerini geliştirebilmek için de *"Doğu Asya Dostluk Anlaşması ve İşbirliği"* ne katılmıştır (Gill ve Huang, 2006, s.22). Bölge ulusları arasındaki ticareti artırmayı hedef alan "Doğu Asya Zirvesi" (EAS) ile de ilişkilerini arttırmıştır (Lum, Morrison ve Vaughn, 2008, s.4). Periferisinde yer alan ülkelerle ikili ilişkiler yerine çok taraflı olanlara katılmaya ve çeşitli forumlarda aktif olmaya başlamıştır. Bu bağlamda Doğu Asya-Latin Amerika İşbirliği (FEALAC) ve Çin-Afrika İşbirliği (FOCAC) üzerine düzenlenen forumlarda yer almıştır. Ayrıca İlk FOCAC zirvesi Çin'in Afrika ile diplomatik ilişkilerinin 50. yıldönümü anısına 2006'da Pekin'de düzenlenmiştir (Jiang, 2007). Bununla birlikte Çin'in Afrika'daki meşruluğunu arttırabilmek için 1960 yılında *kurulan "Çin-Afrika Halklarının Dostluk İşbirliği"*nin (CAPFA) beşinci konseyi Kasım 2011'de oluşturulmuştur ("China-Africa friendship",2011). Bölgesel organizasyonların yanı sıra Çin, uluslararası organizasyonlarda da yer almaktadır. Nitekim BM Güvenlik Konseyi'nin bir üyesi olarak "BM Barışı Koruma Gücü"ne Fransa'dan sonra en büyük ikinci asker grubu gönderen ülke konumundadır (Lum, Morrison ve Vaughn, 2008, s.4). Bu tür uluslararası ve bölgesel organizasyonlarda bulunma Çin'in

uluslararası alanda sorumluluk üstlendiğini göstermekte ve diğer ülkelerle işbirliği yapması ise Pekin'in yükselişinin barışçıl olduğuna ilişkin algıların güçlenmesinde etkili olmaktadır.

Çin'in önemli yumuşak güç kaynaklarından bir diğerini *Çin medeniyeti* oluşturmaktadır. Kültürel değerler Çin tarafından bir "sıçrama tahtası "olarak kullanılmakta (Gill ve Huang, 2006, s.18), bu unsurlar özellikle Batılılar ve Japonya'ya karşı aynı kaderi paylaşan Asya ülkeleri arasında Çin'i ön plana çıkarmaktadır. Nitekim Çin'in hızlı yükselişi ve özellikle Doğu Asya'da Konfüçyanizme ait değerlerin kabul edilmesi Çin medeniyetine dayanan Asya değerlerinin tekrar şekillendirilmesi ve (Cho ve Jeong, 2008, s.470) özgürlük, insan hakları ve protesto hakkı gibi Batı değerlerine karşıt olarak sunulan ve merkezi istikrarı, uyumu ve zenginliği içeren "Asya Değerleri"nin oluşturulması konusunda bölgedeki devletlerin desteğini almasında etkili olmuştur (Hunter, 2011, s.14).

Çin uzun yıllar kapalı bir toplum olarak bilinmesine rağmen çoğu zaman diğer devletlerle iletişim halinde olmuş ve onlarla işbirliği gerçekleştirebilmek ve dünya barışına katkı sağlamak için çaba göstermiştir. Geçmiş dönemlerdeki faaliyetler için kamu diplomasisi kavramı kullanılmamasına rağmen bu faaliyetlerle de uluslararası alanda kendini en doğru şekilde anlatabilmek ve yabancı kamuoyunun desteğini kazanabilmek hedeflenmiştir. Çin'in iç politikasında bazen değişiklik meydana gelmesine rağmen dış politika hedeflerinde çok fazla değişim olmamıştır. Önceki dönemlere benzer şekilde esas olarak "*gelişmekte olan ülkelerle dayanışmanın arttırılması ve emperyalizm ile kolonyalizmin karşısında durulması, ortak ilerleme için gelişmiş ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi, ülke bütünlüğünün sağlanması ve dünya barışının korunması"* amaçlanmıştır (Lejli, 2011, s.4). Ancak Çin'in kısa süre içinde ekonomisinin önemli ölçüde güçlenmesi uluslararası toplumun dikkatinin Çin üzerine yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Çin dış politika faaliyetlerine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Yükselişinin bir tehdit olmadığını açıklayabilmek, amaçlarını ve kendisini en doğru şekilde ifade edebilmek için kamu diplomasisini yoğunlaştırmıştır.

Rumi'ye göre yeni dönemde Çin kamu diplomasisinin "*dışarıda ülkenin tanıtılmasına yönelik faaliyetler ve kültürel değişimler vasıtasıyla kamuoyu fikrini yönetme, bilginin yayılmasını sağlama ve belirli konular üzerine odaklanma"* olmak üzere üç temel özelliği bulunmaktadır (Rumi, 2004, s.13-14). Kamu

diplomasisi faaliyetleri ile gerçekleştirmek istenilenleri ise dört maddede belirtmek mümkündür (Lejli, 2011, s.5):

1) Halkına daha iyi bir gelecek sunmak için çok çalışan ve siyasi sistemi ve politikaları için anlayış arayan bir ülke olarak görülmek.
2) Korkulması gerekmeyen yükselen bir ekonomik güç, istikrarlı, güvenilir ve sorumlu bir ekonomik ortak olarak görülmek.
3) Dünya barışına aktif olarak katkıda bulunmaya istekli ve muktedir, uluslararası toplumun güvenilir ve sorumluluk alabilen bir üyesi olarak görülmek.
4) Uzun bir geçmişe sahip eski bir kültür olarak kendisine saygı duyulmasını sağlamak.

Hem kamu diplomasisinin özellikleri hem de bu faaliyetler vasıtasıyla gerçekleştirilmek istenen amaçlar birlikte değerlendirildiğinde yeni dönemde Çin kamu diplomasisinin devlet merkezli stratejik yaklaşım ile örtüştüğü görülmektedir. Ancak bu durum yeni dönemde Çin'in kamu diplomasisi faaliyetlerinde devlet dışı aktörlerin yer almadığı anlamına gelmemektedir (D'Hooge, 2011, s.20). Hükümetten tamamen bağımsız olmasa da sivil toplum kuruluşları, ticari işbirlikleri ve üniversiteler gibi hükümet dışı kuruluşlar politika yapım sürecinde hükümete tavsiyede bulunarak doğrudan veya ulusal ve uluslararası medya vasıtasıyla dolaylı olarak katkıda bulunarak kamu diplomasisi faaliyetlerinin bir parçası olmaktadır (D'Hooge, 2011, s.20-22).

Çin'in Afrika'ya Yönelik Kamu Diplomasisi Faaliyetleri

Çin-Afrika ilişkilerinin başlangıcı ve dolaylı yoldan malların değişimi (M.Ö.) ikinci yüz yıla dayanmaktadır. Bu dönemde yaşayan kraliçe Kleopatra'nın Çin ipeğinden yapılmış elbiseler giydiği söylenmektedir. Ancak Tang Hanedanlığı döneminde (M.S. 618-M.S.907) malların değişimi Afrika'nın doğu kıyıları boyunca gerçekleşmiştir. 10.ve 13. yüzyıllar arasında Song Hanedanlığı döneminde malların değişimi ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak Çin'in söz konusu kıta ile olan ilişkilerinde en önemli zaman dilimi 14. yüzyıl ve sonrası olmuştur. Ming Hanedanlığı'nın önemli denizcisi Zheng He, Afrika'nın doğu kıyıları boyunca bir sefer düzenlemiş ve bugün Kenya, Somali ve Madagaskar olarak bilinen yerleri ziyaret etmiştir. Buna karşılık birkaç Afrika ülkesinden elçiler de

Çin'e ziyarette bulunmuştur. Daha sonra sömürgeci devletlerin istilası nedeniyle iki taraf arasındaki dostça ilişkiler uzun bir süre askıya alınmıştır (Minghui, 2013; Greste, 2010).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Çin-Afrika ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. 1950'lerin sonundan 1970'lere kadar Çin'in dış politikada *"Afrika'ya yönelik başlıca iki hedefi olmuştur. Bu dönemde daha çok politik hedeflerini gerçekleştirme üzerine yoğunlaşan Çin, tek yasal ülke olarak tanınma ve Afrika'da o dönemde yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin desteğinin Tayvan'dan çekilmesini sağlama amaçları doğrultusunda kıta ile ilişkilerini sürdürmüştür"* (Hughes, 2006). Afrika ülkelerinin desteğini Tayvan'dan çekmesini sağlamak ve BM kendisine destek sağlayabilmek amacıyla ekonomik gücünü yumuşak güç aracı olarak kullanmıştır (Haifang, 2010, s.53). Afrika'daki ülkeler de bağımsızlıklarını yeni kazanmaları sebebiyle Çin ile olan ilişkilerinde politik gelişmeler üzerine odaklanmış ve taraflar arasındaki ilişkide emperyalizme ve kolonyalizme karşı politik destek sağlamak amaçlanmıştır (Chun, 2012, s.11). 1955 yılında düzenlenen Bandung Konferansı'nda Afrika'da ve Asya'da yer alan ülkelerin emperyalizmin ve kolonyalizmin tarihi kalıntılarından kurtulabilmek için birbirleriyle işbirliği yapmaları gerektiğine işaret edilmiştir. Bu amaçla başlatılan girişimler Çin ile resmi ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Haifang, 2010, s.54).

1976'da Mao Zedong'un ölümünden sonra Çin'in Afrika'ya yönelik politikası Deng Xiaoping'in ekonomik reformları doğrultusunda değişmiştir. 1970'lerin sonunda Çin, bol sermayeye ve kalkınma deneyimi olan Batı'ya yüzünü çevirmiş, ancak Afrika'ya olan ilgi bu dönemde de devam etmiştir. "*Bu dönemde taraflar arasındaki ilişkilerde ideoloji unsuru zamanla azalırken ekonomik ilişkiler daha önemli rol oynamaya başlamıştır."* Çin'in *"Açık kapı politikası*[3]*"* uygulamaya başladığı dönemde bağımsızlığını kazanan Afrika ülkelerinin ekonomik bağımsızlık arayışı taraflar arasında eşitlik temelinde işbirliğinin gelişmesini sağlamıştır. Bu nedenle planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş yoksul ülkelere yapılan kalkınma yardımlarında da değişikliğe neden olmuştur (Liang, 2012, s.40). "*Çin-Afrika*

[3] *Bakınız: Shang, Jın Wei,(1995); "The Open Door Policy and China's Rapid Growth. Evidence from City Level-Data", http://www.nber.org/chapters/c8545.pdf.*

Ekonomik ve Teknik İşbirliği" çerçevesinde *"eşitlik, karşılıklı fayda, pratik sonuçlar elde etme ve ortak kalkınma anlayışı"* olmak üzere dört ilke ilan edilmiştir (Chun, 2012, s.11). Bu ilkeler ile söz konusu bölgede yer alan ülkelerin ekonomik olarak gelişebilmesi Çin'in herhangi bir şart öne sürmeden yardım etmek için istekli olduğunu bildirilmiştir (van de Looy, 2006, s.5). "1980'lerin sonu itibariyle 40'tan fazla Afrika ülkesi Çin hükümeti ile 2000'den fazla çalışanı kapsayan 2000'in üzerinde proje ve işçi sözleşmesi imzalamıştır" (Liang, 2012, s.61). 1981 yılında ilk Çinli ticari iş birlikleri Afrika'da yer almaya başlamıştır. 1980'li yıllar boyunca Çin tarafından 200'den fazla alt yapı projesi desteklenmiştir (Haroz, 2011, s.67). Soğuk Savaş yıllarında inşa edilen ve Zamibya'yı Tanzanya'ya bağlayan Tazara demiryolu Çin yardımlarının o dönemdeki en belirgin örneği olmuştur (Africa Research Institute,"Between Extremes"; Chun, 2012, s.11). Yardımların temelinde ülkelerin kendi kalkınmalarını sağlayabilecek düzeye getirilmesi fikri benimsenmiş, bu doğrultuda Çin'in Afrika Kıtası'na yaptığı yardımlar teknoloji transferi ve gerekli materyallerin sağlanması ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca bölgede gerçekleştirilecek projelerin ve programların sürdürülebilirliği açısından yardım edilecek ülkeler ve halklarıyla yakın dayanışma içinde olunması Çin yardımlarının en önemli unsuru olmuştur (Haifang, 2010, s.56-57).

1990'lı yıllarda Afrika ülkelerinde demokratikleşme ve liberal ekonomi süreci Dünya Bankası ve IMF'nin gözetimi altında hızlanmıştır. Finans yönetiminde devletin etkisi azalmış ve bölge ekonomisinin canlandırılması konusunda pazar güçlerine daha fazla özgürlük tanınmıştır. Her alanda meydana gelen özelleşme ve liberalleşme ile birlikte Çin hükümeti de Kıta'ya yönelik politikasında değişiklik yapmıştır. Soğuk Savaş sonrasında Batı'nın artan politik baskıları nedeniyle de dikkatini tekrar Afrika üzerine yoğunlaştırmıştır (Chun, 2013) Yükselişe bağlı olarak enerji kaynaklarına olan ihtiyacın artması ülke politikasının da bu doğrultuda şekillenmesinde etkili olmuştur (Ojakorotu ve Whetho, 2008, s.37). Geleneksel işbirliğinin ötesinde, bundan sonra yapılacak kalkınma yardımlarında Afrika'daki özel sektörü canlandırma hedef alınmıştır (Haifang, 2010, s.57) ve ilk defa bu dönemde kredi ve yardımlar Afrika'ya düzenli bir şekilde gönderilmiştir (Liang, 2012, s.61). 1979-1990 arasında Afrika pazarlarında daha çok hükümet destekli yerel girişimciler yer alırken, 1990 sonrası

Çin'in bölgeye yönelik artan yatırımları ile birlikte elektronik, telekomünikasyon ve ulaşım gibi çeşitli alanlarda faaliyet gösteren Çin kökenli girişimcilerin sayısında da artış meydana gelmiştir (Chun, 2009, s.11-12). Bu dönemde yurt dışına yapılan yardımlardan ve yatırımlardan endüstriyel büyümeyi desteklemek için faydalanılmıştır (Africa Research Institute, "Between Extremes").

2000'den itibaren hem hükümet politikalarının hem de yöneticilerinin kolaylaştırıcı etkisi ile birlikte Çin'e yapılan yatırımlarda hızlı bir yükseliş meydana gelmiştir. Çin, bölge ekonomisine stratejik yatırımlarda bulunmuştur. Yatırımların düşük maliyetle ve uzun vadeli olarak bölgeye gelmesini sağlamıştır (Kaplinsky ve Morris, 2008, s.7). Böylece Afrika'ya stratejik ticaret ve yatırım konusunda destek olmuş, aynı zamanda onlara ekonomik büyüme ve kalkınma için kendi politikalarını izleme konusunda şans vermiştir. Kendi ekonomisini aşamalı olarak açmış ve böylece Afrikalı hükümetlere yeni bir ilişki modeli teklif etmiştir (Marafa, 2009, s.11). Hükümet politikası çerçevesinde 2012 yılı içerisinde Afrika ülkelerine 40 milyar dolardan fazla yatırım yapmış ve gelecek üç yıl içerisinde de 20 milyar dolar yardımda bulunacağını taahhüt etmiştir (Besliu, 2013). Bölgeye yapılan yatırımların çoğu Çin hükümetinin desteğini alan işbirlikleri tarafından gerçekleştirilmekle birlikte özellikle "Dışa Açılım" politikasının ardından özel sektörün de bu konudaki faaliyetlerinde artış yaşanmıştır (Douglas, 2012). 2005 yılından beri Çin'in Afrika'daki yatırımları 30 kat artmış ve bu yatırımlar Kıta'daki 50 ülkede 2000 firma arasında gerçekleştirilmiştir (Shan, 2013).

Yatırımlar dışında Çin ayrıca başarılarını gelişmekte olan ülkelere aktarmak üzere Afrika'nın kalkınmasını sağlamak amacıyla çeşitli bölgelerde özel ekonomik alanların kurulması için karar almıştır (Brautigam ve Tang, 2011, s.71). Dünya çapında 50 ekonomik ve ticari bölge oluşturulacağı bildirilmiş ve kurulacak olan özel ekonomik alanların her beşinden üçünün Afrika'da olacağı taahhüt edilmiştir (Brautigam ve Xiaoyang, 2011, s.30). Çin Ticaret Bakanlığı küresel girişimler başlatma adı altında yedi Afrika bölgesinin yapımı için özel fon sağlamayı kabul etmiştir. Kasım 2009 tarihi itibariyle Zambiya, Mısır, Etiyopya, Nijerya, Morityus ve Cezayir'de özel ekonomik bölgelerin yapımına başlanmıştır. Etiyopya ve Morityus'taki bölgeler tamamen Çin'e ait iken diğerleri işbirliği niteli-

ğinde kurulmuştur (Brautigam ve Tang, 2011, s.73; Brautigam ve Xiaoyang, 2011, s.31). Çin'in desteğiyle Afrika'da kurulan özel ekonomik bölgeler öncelikle ülkelerin sanayi kapasitelerini desteklemeye katkıda bulunmuştur. Ekonomik gelişmeyi sağlayan itici güç olma özelliği sayesinde de Afrika'daki birçok devleti etkilemiştir. Bu tür oluşumların ekonomik kalkınmaya, teknoloji transferine ve iş imkanı yaratmaya olanak sağlayacağı inancı Çin'in Afrika devletleri üzerindeki yumuşak gücünün artmasında etkili olmuştur. (Kim, 2013, s.26). Nitekim ekonomik bölgelerin yapım aşamasında ev sahipliği yapan ülkelerin vatandaşlarına istihdam olanağı sağlanmıştır. Özellikle yüksek seviyede bilgi paylaşımına ve yerel idarecilerin eğitimine önem verilmiştir. Söz konusu faktörlerle birlikte sınırlı da olsa teknoloji transferi gerçekleştirilmesi ve Afrika'daki ülkelerin kendilerini geliştirmelerine katkıda bulunması sayesinde Çin, bölge halkaları düzeyinde olumlu etki bırakmayı başarmıştır (Brautigam ve Tang, 2011, s.91).

Ekonomik ilişkiler ve yatırımlar ile birlikte Çin'in Afrika'daki yumuşak güç unsurlarından bir diğerini dış yardımlar oluşturmaktadır. Çin Afrika'ya olan yardımlarını insani sebeplerden daha çok politik ve stratejik hedefleri doğrultusunda gerçekleştirmiş, bu nedenle iç politikada meydana gelen değişimlerin gerçekleştirilen yardımlar üzerinde doğrudan etkisi olmuştur (Kurlantzick, 2006, s.2; Brautigam, 2008, s.7). Maoist dönemde (1960-76) bölgedeki bağımsızlık hareketleri desteklenmekle birlikte Çin'in Güney Afrika'ya ilk resmi yardımı Gine'ye verilen faizsiz krediler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu gelişmenin ardından 1964 yılında Çin Başkanı Zhou Enlai Afrika'yı ziyaret etmiş ve Çin yardımlarının düzenlenmesine ve dağıtılmasına ilişkin sekiz ilkeden bahsetmiştir. *"Eşitlik ve karşılıklı fayda ilkelerinin gözetileceği, yardımların hiçbir koşul içermeyeceği ve yardım alacak ülkenin egemenliğine saygı duyulacağı, faizsiz veya düşük faizli kredilerin geri ödenmesi konusunda alıcı ülkeye mümkün olduğunca uzun vade sağlanması, ülkeleri Çin'e bağımlı hale getirmek için değil kendilerine yetecek duruma gelmelerini desteklemek için yardımda bulunulacağı, yardım alacak ülkelerin gelirlerini arttırabilmeleri ve sermaye biriktirebilmeleri için çabuk sonuç veren projelere yatırım yapılacağı, Çin'in uluslararası pazar fiyatlarında en iyi araç-gereç sunacağı*" bu ilkeler arasında yer almıştır (Brautigam, 2008, s.9).

1977-1989 yılları arasında pazar ekonomisine geçiş sürecinde birçok bakanlık, eyalet ve büyük belediyeler hükümet tarafından onaylanan yardım faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla ofisler kurmuş, 1980'lerdeki reformlarla bu ofisler hükümete ait işbirliği haline gelmiştir (Brautigam, 2008, s.10). Bu sayede yalnızca üst düzey hükümet yetkilileri arasında değil, işbirliği niteliğindeki kuruluşlar vasıtasıyla da yardım faaliyetlerinde bulunma imkanı doğmuş ve yardımların ulaşacağı alanda genişleme olmuştur. *"1982'de Afrika'ya ziyarette bulunan Başkanı Zhao Ziyang da bu duruma ilişkin olarak Çin yardımlarında işbirliğini ön çıkaran 'şekilde çeşitlilik' ilkesini eklediğini bildirmiştir"* (Brautigam, 2008, s.10). Çin'in 1960'lı yıllarda yardım politikası daha çok politik nedenlerden etkilenirken 1977 ile başlayan reform döneminde ekonomik etkenler ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte *"Afrikalı ulusları emperyalist güçleri bertaraf etme konusunda ikna etme ve onları bu konuda destekleme*" gibi stratejik amaçlar da yardım projelerinin şekillenmesinde etkili olmuştur (Liu, Zhong ve Thompson, 2011, s.3-4). 1990'lı yıllara gelindiğinde ise yardım politikasını birçok faktör birlikte etkilemiştir. Ülkede artan yabancı rezervler ve "Tiyananmen Meydanı" olayı sonucunda Tayvan'ın tekrar diplomatik olarak tanınma çabaları ve bu konuda bir ölçüde başarılı olması Çin'in yardımlarını arttırma kararı almasında etkili olmuştur (Brautigam, 2008, s.11). Bu doğrultuda bazı reformlar gerçekleştirilmiştir. Çin şirketlerine daha fazla karar alma ve özgürlük hakkı tanınmış, kendi karlarından ve zararlarından sorumlu bağımsız şirketler olarak işlemelerine izin verilmiştir (Liu, Zhong ve Thompson, 2011, s.5). Çin hükümeti devlete ait bankaları ticari ilkelere göre hareket etmeleri ve hükümet politikalarını yerine getirmeleri için Çin Kalkınma Bankası, Çin İthalat ve İhracat Bankası, Çin Tarım Bankası olarak ayırmıştır. Bu bankalar vasıtasıyla ülke içinde ve yurt dışında tarım, sanayi ve altyapı alanındaki gelişmelere katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Ayrıca söz konusu bankalar tarafından imtiyazlı kredi ve bağış projeleri olmak üzere yeni yardım araçları belirlenmiştir (Brautigam, 2008, s.11).

Ekonomik yardımlar adı altında 1995 yılına kadar bağışlar ve faizsiz krediler Çin'in Afrika'daki önemli yardım araçları olmuştur. Eximbank tarafından verilen imtiyazlı krediler resmi yardım projelerinin finansmanı için kullanılmıştır. Bu bağlamda 2005 yılı sonu itibariyle 55 proje için 800 milyon dolar yatırım yapılmış, bu rakam iki yıl sonra 87 projeye ve 1,5

trilyon dolara yükselmiştir. Ayrıca Çinli ihracatçılara dış satımın finansmanı konusunda kısa dönemli krediler sağlanırken Çin'den mal ithalatı yapacak ülkelere de bu ihracatların sorunsuz gerçekleşebilmesi amacıyla uzun dönemli krediler verilmiştir (Brautigam, 2011, s.206). Eximbak'ın yanı sıra Çin Kalkınma Bankası aracılığıyla da Afrika'da çeşitli projeler desteklenmiştir. 2007 yılında yapılan açıklamaya göre 30 projenin finansmanı için 1 trilyon dolar harcanmıştır. Aralık 2010 tarihinde ise banka yetkilileri Afrika'daki projelerin sürdürülebilmesi için 10 trilyon dolar bütçe ayrıldığı yönünde açıklama yapmıştır. Bu bütçenin 5,6 trilyon dolarının 30 Afrika ülkesinde 35 projenin yürütülmesinde kullanıldığı açıklanmıştır (Brautigam, 2011, s.206-307). Çin'in yeni lideri Xi Jinping de 2013 yılında Afrika ülkelerine gerçekleştirdiği ziyaretler sırasında bölge ülkelerine 20 trilyon dolar finansman sağlama yönünde taahhütte bulunmuştur (Sun,2013). Sağlanan çeşitli kredilerin yanı sıra 2000 yılından itibaren vadesi dolan borçların silinmesine yönelik girişimler başlatılmıştır. İptal edilen 3,76 trilyon dolar tutarındaki borcun 2,79 trilyon doları Afrika ülkeleri bazında gerçekleştirilmiştir (Brautigam, 2011, s.205). Borçların silinmesine yönelik uygulamaların başlamasının ardından 2003 yılında Addis Ababa'da düzenlenen Zirve'de Başkan Hu Jıntao tarafından Afrika ülkelerinden az gelişmiş ülkelere yapılan ihracatta vergi uygulanmayacağı sözü verilmiştir (Brautigam, 2008, s.18). Son 15 yılda, Çin ve Afrika arasındaki yıllık ticaret artışının ortalama %30 olması ile birlikte Çin, Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olmuş ve 2015 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 180 milyar dolara ulaşmıştır. 2000'den 2011'e kadar Çin'in Afrika'ya yapacağı toplam mali taahhütler 73 milyar dolara ulaştı (Strange ve ark. 2013). 21. yüzyılın başından bu yana, Çin'in Afrika ile ticari ilişkileri ve bölgeye yatırımı da katlanarak artmıştır. Doğrudan yabancı yatırım girişleri 2000 yılında 75 milyon dolardan 2014 yılında 3.2 milyar dolara yükselmiştir (MOFCOM 2015) ve 2015 yılı itibariyle Afrika ile ticaret hacmi 300 milyar dolara ulaşmıştır (Nantulya, 2017) 2011-2017 yılları arasında Afrika altyapı projelerini finanse etmek için kullanılan kredilerle birlikte toplam 130 milyar dolar borç almıştır. 2018 FOCAC Zirvesinde de 10 Çin-Afrika işbirliği projesini finanse etmek için Başkan Xi 60 milyar dolar vermiştir (African Liberty, 2018).

Ekonomik yardımların dışında Çin Afrika'da altyapı, sağlık ve eğitim gibi alanlarda yardım faaliyetlerine devam etmiştir. Özellikle binaların

onarılması ve inşasını kapsayan *"tesis projelerine"* ve teknik eğitim ve yardımı içeren *"işbirliği projelerine"* önem vermiştir. Bu çerçevede *"2005 yılında Afrika'da 26 tesis ve 36 tane de işbirliği projesine yardım edilmiştir"* (Brautigam, 2008, s.15-16). Cezayir'e *"nükleer reaktör tedarik edilmesi, Etiyopya'ya ve Cibuti'ye modern telekomünikasyon sisteminin kurulması, Sierre Leone'a ve Liberya'ya yollar ve otellerin yapılması"* gibi projeler desteklenmiştir (Kurlantzick, 2006, s.4; Alden, 2005, s.151). Altyapı yardımlarının yanı sıra Çin, Afrika'yı sağlık ekipleri ile de önemli ölçüde desteklemiştir. *"1964'te Cezayir'e ilk sağlık ekiplerinin gönderilmesiyle başlayan sağlık diplomasisi"*, bu tarihten sonra da devam etmiştir. 15.000 doktor ve sağlık personeli 47'den fazla Afrika ülkesine gönderilmiş ve yaklaşık 180 milyon hasta tedavi edilmiştir (Uchehara, 2009, s.106). 2007 yılında her birinde ortalama 25 doktor ve hemşirenin yer aldığı 48 sağlık ekibi dünya çapında 47 ülkede hizmet vermiştir (Brautigam, 2008, s.16). Ayrıca Afrika ülkelerine bedava ilaç yardımı yapılmış ve özellikle sıtma ve HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve tedavi edilmesi için aktif programlar düzenlenmiştir (Stam, 2006; Thompson, 2005). 2011 yılında düzenlenen Çin-Afrika İşbirliği Konferansı'nda da gelecek beş yıl içerisinde Çin'in gelişmekte olan ülkelere yaklaşık 3.000 sağlık uzmanı gönderme ve 100 hastane için gerekli olan ilaçları ve sağlama yönünde planlamalar yapıldığı bildirilmiştir ("Health Diplomacy",2011).

2000'li yıllardan itibaren Çin dış yardımlarında eğitime daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu amaçla Çin özellikle kentleşme, ekonomik büyüme ve yoksulluğu azaltma konusundaki deneyimlerini Afrika ülkeleri ile paylaşma üzerine odaklanmıştır. Yönetim, ekonomi, tarım, sağlık, eğitim, hukuk gibi 20 farklı alanda kısa ve uzun dönemli olmak üzere 80.000'den fazla insanın katıldığı eğitim programları düzenlemiştir (Brautigam,2008, s.16). 2005 yılında BM'nin Milenyum Kalkınma Hedefleri üzerine düzenlediği toplantıda Çin, 2006-2009 yılları arasında gelişmekte olan ülke vatandaşları arasından 30.000 kişinin eğitimini taahhüt etmiştir. Çin açısından eğitim yardımında önemli bir paya sahip olan diğer faktör ise Çin'de üniversite eğitimi görmek isteyen öğrenciler için sağlanan burslar olmuştur. Sömürgeci dönemin sonlarına doğru Çin, bağımsızlık savaşı veren Kenya, Uganda ve Malavi gibi koloni ülkelerden öğrenci ağırlamıştır. 2006 yılında "18.000'den" fazla öğrencinin Çin'de eğitim görmek için hükümet bursundan yararlandığı tahmin edilmektedir. Söz konusu yılda

düzenlenen Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nda bu burstan faydalanabilecek Afrikalı öğrenci sayısının "2000'den 4000'e" çıkarılacağı söylenmiştir (Brautigam, 2009, s.121). 2013 yılı itibariyle de Çin'de eğitim gören Afrikalı öğrenci sayısının 12.000 olduğu tahmin edilmektedir (Allison, 2013).

Çin hükümeti tarafından yürütülen projelerin yanı sıra hükümet desteği alan şirketler de sosyal sorumluluk çerçevesinde "*yollar, köprüler ve hükümet binaları"* yapım faaliyetleri gibi daha çok görünür nitelikte çalışmalarda yer almıştır (Sautman, 2007, s.86). "*Afrika'yı aydınlatma projeleri arasında en büyük paya sahip olan hidroelektrik istasyonu Sinopec tarafından kurulmuştur. CNMC (China Nonferrous Metal Mining) uzun süre Zambiya halkının sosyal ve ekonomik gelişmelerini desteklemek için okullar, yollar, klinikler inşa etmiştir. Angola'da ise CREC (China Railway Group) özellikle içme suyu ihtiyacının karşılanmasına yönelik projelerde rol oynamıştır"* (Bednarz, 2013, s.9-10). Çin hükümeti tarafından desteklenen şirketler altyapı dışında sağlık ve eğitim gibi alanlarda da bölge ülkelerine yardımda bulunmuştur. Bu bağlamda 2011 yılında yalnızca Zambiya'ya hem eğitim hem de sağlık alanında "30.000 dolarlık" yatırım yapılmıştır. Eğitim faaliyeti için gerekli olan araç-gereç sağlanmış, kadın ve çocukların eğitiminin desteklenmesi için bağışta bulunulmuştur. Ayrıca Afrika ülkeleri için gerekli olan teknisyenlerin yetiştirilebilmesi için bu kişilerin Çin'de eğitim görmelerini sağlamak amacıyla anlaşmalar imzalanmıştır. Bunun dışında gerekli sertifikaların alınabilmesi için de Huwai gibi şirketler aracılığıyla çeşitli üniversiteler ile işbirliği yapılmıştır (Bednarz, 2013, s.6-7).

Günümüzde de Çin-Afrika arasındaki tamamlayıcı ilişki iki tarafın birbirine olan ihtiyacı ile güçlenmeye devam etmektedir. *"Afrika'nın zengin kaynakları Çin'in büyümeyi devam ettirebilmesi için gerekli iken, Afrika da ihtiyacı olduğu malları söz konusu ülkeden karşılamaktadır"* (Marafa, 2009, s.19). Dolayısıyla Çin'in yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda kıta ile ilişkide bulunmaması, karşı tarafın da ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunacak şekilde ilişkiler geliştirmesi Afrika hükümetleri ve halkları tarafından olumlu karşılanmasını sağlamaktadır.

Sonuç

Çin'in yumuşak güç unsurları arasında Pekin Konsensüsü ve Çin gelişme modeli, barışçıl dış politika ve Çin medeniyeti bulunmaktadır. Ancak

1978'lerde başlayan reformlar sonucu ekonomi de Çin için önemli bir yumuşak güç kaynağı haline gelmiştir. Çin hem politik sisteminin ve politikalarının daha iyi anlaşılmasını sağlamak hem de diğer devletler için tehdit oluşturmadığını belirtmek için kamu diplomasisi faaliyetlerini arttırmıştır.

Çin yumuşak güç unsurlarını dış dünyaya aktarmak ve uluslararası toplumun endişelerini azaltmak için diğer ülkelerle benzer kamu diplomasisi uygulamalarında bulunmaktadır. Ancak özellikle Sahraaltı Afrika'da Çin'in yumuşak gücünün hissettirilmesinde kamu diplomasisi aracı olarak ekonomik ilişkiler, yatırımlar ve dış yardımlar önemli rol oynamakta ve bu faaliyetler ile Sahraaltı Afrika'nın sürdürülebilir kalkınması için çaba harcandığına ilişkin algı oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda ekonomik ilişkiler çerçevesinde bölge ile eşitlik temelinde karşılıklı faydayı ve bağımlılığı vurgulayan ticari anlayış benimsenmektedir. Ayrıca Çin, yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda değil, karşı tarafın da ihtiyacını karşılamaya yönelik ticari ilişkiler geliştirmektedir. Özel şirketlerini finanse ederek birçok devletin riskli gördüğü altyapı alanına yatırım yapmaktadır. Bununla birlikte bu konuda ev sahibi ülkedeki kamu ve özel işbirliklerini de desteklemektedir. Özel ekonomik bölgeler vasıtasıyla bölgeye teknoloji transferi yapmakta ve yerel halka iş imkanı sağlamaktadır.

Ekonominin yumuşak güç unsuru olarak kullanılmasında dış yardım faaliyetlerinden de faydalanılmaktadır. Yardımların temelinde ülkelerin kendi kalkınmalarını sağlayabilecek düzeye getirilmesi fikrini benimsenmekte, ancak politik ve stratejik hedefler doğrultusunda da yardım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda Çin, büyük meblağlarda yapılan yardımların yanı sıra kredi ve bağış gibi yeni yardım araçlarından da faydalanmaktadır. Ekonomik ve sosyal alandaki yardımlar birincil nitelikte olmasına rağmen teknik eğitim ve işbirliği projeleri, yönetim, ekonomi, sağlık, tarım, hukuk gibi alanlardaki eğitim programları da Çin'in önemli dış yardımları arasında yer almaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

China's Public Diplomacy Activities for Sub-Saharan Africa in the Context of Soft Power Concept

*

Elif Yıldırım

Yalova University

Although public diplomacy is not new, it has become more prominent especially in recent years and has provided the basis for the use of soft power. The activities carried out to gain the love of the peoples of other countries by using soft power components such as culture, domestic politics, foreign policy and economy have become the most important elements of public diplomacy. Today many states are engaged in public diplomacy. While the countries' practices towards regions differ, it is often common objectives to understand, inform and influence the other party by listening, to ensure that misunderstandings and acceptances are eliminated, and to establish relations with foreign citizens in the long term. In this study, the public diplomacy activities of China in Sub-Saharan Africa, which stands out with its rising economy, have been examined. In this context, firstly, the concepts of soft power and public diplomacy were explained. Soft power is expounded according to Nye's views, public diplomacy is considered as new public diplomacy within the scope of Cull's classification.

According to Nye, soft power refers to the ability to reach through lure instead of hard to use or money. In other words, it is possible to reach the desired results of a state, as well as the coercive diplomacy methods, if the target states accept its system, admire its values and want to follow it. As a matter of fact, gathering around common values through soft power and creating a space for cooperation with other states gives the other party the opportunity to accept and influence their goals without any obvious threat. Although persuasion and verbal influence is important, soft power does not only consist of these elements. However, it should also have the

ability to attract.Concordantly, the soft power is able to influence and manipulate the parties in the behavioral aspect; In terms of resources, expresses the values that make up the charm. According to Nye, it is possible to classify the sources of soft power as culture, political values and foreign these are key elements of soft power, but it is possible to diversify soft power sources. Factors known as hard power, such as economics, can sometimes be a source of soft power. Having a successful economic model without sacrificing a country's own values and policies emerges as the factors that attract others and enable them to model. In addition, states with strong economies can utilize their economies as a source of sanction and payment power and benefit from its attractive power in order to achieve what they want. China's soft power components include the Beijing Consensus and China's development model, peaceful foreign policy and Chinese civilization. However, as a result of the reforms that began in 1978, the economy has become an important source of soft power for China. China has increased its public diplomacy activities in order to ensure a better understanding of its political system and policies, and not to pose a threat to other states.

China has implemented similar public diplomacy with other countries in order to transfer the elements of soft power to the outside world and to reduce the concerns of the international community. However, especially in Sub-Saharan Africa, economic relations, investments and foreign aid play an important role as a public diplomacy tool in China's soft power, and it aims to create a perception that efforts are being made for the sustainable development of Sub-Saharan Africa. In this context, in the framework of economic relations, commercial understanding that emphasizes mutual benefit and dependence on the basis of equality with the region is adopted. In addition, China develops trade relations not only for its own interests, but also for the needs of its counterparts. By financing private companies, it invests in the infrastructure where many states consider it risky. It also supports public and private partnerships in the host country. It transfers technology to the region through special economic zones and provides employment opportunities for local people.

Foreign aid activities are also used in the use of the economy as a soft power element. On the basis of the aid, the idea of bringing countries to their own level is adopted, but at the same time aid activities are carried

out in line with the political and strategic objectives. In this regard, China benefits from new aid instruments such as loans and donations, as well as the aid provided in large sums. Although economic and social assistance is of primary importance, education programs in areas such as technical education and cooperation projects, management, economics, health, agriculture and law are among the important foreign aid of China.

The assessment shows that for China, the economy is a source of soft power in Sub-Saharan Africa. As a matter of fact, the existence of a unique model of China and the increase in its economy are attracting elements for Sub-Saharan African countries. In the use of the economy as a means of soft power, both state and non-state actors are engaged in various public diplomacy activities. In this context, economic relations with the region, investments in the region and foreign aid are considered as important public diplomacy activities in Sub-Saharan Africa.

Kaynakça / Reference

Ajetunmobi, W. (2018). *China pledges $60 billion to africa, says 'no strings attached.* 11.05.2019 tarihinde, https://www.africanliberty.org/2018/09/04/china-pledges-60-billion-to-africa-says-no-strings-attached adresinden erişildi.

Alden, C. (2005). China in africa. *Survival, 47*(3), 147-164.

Allison, S. (2013, 7 Haziran). Fixing China's image in africa: One student at a time. *The Guardian*, 16.12.2013 tarihinde http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-06-07-fixing-chinas-image-one-student-at-a-time/#Uq-fuJ_IYF adresinden erişildi.

Bednarz, L. (2013). *CSR in Africa*, 16.12.2013 tarihinde http://www.sinoafrica.org adresinden erişildi.

Besliu, R. (2013). *China and the US court Africa*. 02.01.2014 tarihinde , https://yaleglobal.yale.edu/content/china-and-us-court-africa adresinden erişildi.

Brautigam, D. (2008). *"China's African aid: Transatlantic challenges,"* German Marshall Fund of the United States, Washington, DC., 15.12.2013 tarihinde, http://www.gmfus.org/publications/index.cfm adresinden erişildi.

Brautigam, D. (2009). *The dragon's gift: The real story of China in Africa*. Oxford University Press.

Brautigam, D. ve Xiaoyang, T. (2011). African shenzhen: China's special economic zones in Africa. *The Journal Of Modern African Studies, 49*(1), 27-54.

Brautigam, D. ve Xiaoyang, T. (2011). China's investment in special economic zones in Africai içinde *Special economic zones: Progress, emerging challenges, and future directions*, (Ed.) Farole, Thomas, and Gokhan Akinci. Washington DC: World Bank.

Brautigam, D. (2011). Chinese development aid in Africa: What, where, why, and how much?, içinde *Rising China: Global challenges and opportunities,* (Ed.) Golley, Jane, and Ligang Song. Canberra: Australia National University Press.

Carlsson, G., Keet, D., Aning, K., Wenping, H., Mutesa, F., Kragelund, P., ... , Geda, A. (2010). *The rise of China and India in Africa: Challenges, opportunities and critical ınterventions*. Uppsala, Sweeden: Zed Books Ltd.

Sao-Cheng, S. (2011). The approaches of China's soft power strategy. *WHAMPOA–An Interdisciplinary Journal*, *61*, 53-64.

Cho, Y. N. ve Jeong, J. H. (2008). China's soft power: Discussions, resources, and prospects. *Asian Survey*, *48*(3), 453-472.

Chun, Z. (2013). The Sino-Africa relationship: Toward a new strategic partnership. *Emerging powers in Africa,* 23.12.2013 tarihinde http://www.Ise.ac.uk/DEAS/...(SR-016-Chun.pdf adresinden erişildi.

Cull, N. J. (2010). Public diplomacy: Seven lessons for its future from its past. *Place Branding And Public Diplomacy*, *6*(1), 11-17.

Cull, N. J. (2009). Public diplomacy: Lessons from the past. *CPD Perspectives On Public Diplomacy*, *2*(19), 2-62.

DeLisle, J. (2010). Soft power in a hard place: China, Taiwan, cross-strait relations and US Policy. *Orbis*, *54*(4), 493-524.

Douglas, K. (2012). *Understanding Chinese investment in Africa*, 16.12.2013 tarihinde https://www.howwemadeitinafrica.com/understanding-chinese-investment-in-africa/ adresinden erişildi.

Gill, B., ve Huang, Y. (2006). Sources and limits of Chinese 'Soft Power'. *Survival*, *48*(2), 17-36.

Haifang, L.(2010). China's development cooperation with Africa: Historical and cultural perspectives, in (F. Cheru ve C. Obi ed.) *The Rise of China&India In Africa* (p.53-63.) London:Zed Books.

Haroz, D. (2011). China in Africa: Symbiosis of exploitation. *Fletcher F. World Aff.*, *35*, 65.

Health Diplomacy (2011). *In Africa, China's soft power provides a healing touch.* 02.01.2014 tarihinde http://knowledge.wharton.upenn.edu/article/health-diplomacy-in-africa-chinas-soft-power-provides-a-healing-touch/ adresinden erişildi.

Hughes, C. R. (2006). *Chinese nationalism in the global era*. London: Routledge.

Hunter, A. (2009). Soft power: China on the global stage. *Chinese Journal Of International Politics*, *2*(3), 373-398.

Kalathil, S. (2011). China's soft power in the information age: Think again. *Institute Fot The Study Of Diplomacy*. ISD Working Papers In New Diplomacy,Mayıs, 22.12.2013 tarihinde https://isd.georgetown.edu/sites/isd/files/Kalathil_Chinas_Soft_Power.pdf adresinden erişildi.

Kaplinsky, R., Mccormic, D., Morris, M., (2010). Impacts and challenges of a growing relationship between China and Sub-Saharan Africa. in: Padayachee, V. (Ed.), *The political economy of africa.* Taylor And Francis, Routledge, 389–409.

Kennedy, S. (2010). The myth of the Beijing consensus. *Journal Of Contemporary China*, *19*(65), 461-477.

Kim, Y. (2013). Chinese-led sezs in Africa: Are they a driving force of China's soft power?. *Stellenbosch University Centre for Chinese Studies, February*, 1-31.

Kurlantzick, J. (2006). *Beijing's Safari: China's move into Africa and its implications for aid, development, and governance*. Carnegie Endowment for International Peace.

Lee, S. J. (2009). *China's soft power: Its limits and potentials*, (EAI Issue Briefing No. MASI 7), 2, 12.12.2013 tarihinde, http://www.eai.or.kr-/data/bbs/eng_report/2009103016723.pdf adresinden erişild.

Lejli, H. A. (2011). *Public diplomacy of people's republic of China.* Sarajevo School of Science and Technology, Sarajevo. 10.12.2013 tarihinde http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2011-symposium/Public-Diplomacy-of-People's-Republic-of-China-Anja-L-Hessarbani.pdf adresinden erişildi.

Leonard, M., Stead, C., ve Smewing, C. (2002). *Public diplomacy*. London: Foreign Policy Centre.

Xue, L. (2012). *China's dilemma in its soft power: How to build its national image*. Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Aalborg Universitet, Aalborg, DK.

Liu, Y., Zhong, L., ve Thompson, T. (2011). Assistance of Chinese characteristics: China's aid program in Africa and its consequences. *Proceeding Of China's Role In Global And Regional Governance.* Nanyang Technological University Available at http://www.sinoafrica.org/en/node/958 on 16.12.2013.

Looy, J. V. D. (2006). *Africa and China: A strategic partnership?.* African Studies Centre Working Paper No. 67, Leiden,The Netherlands.

Lum, T., Morrison, M. W., ve Vaughn, B. (2008). China's soft power in Southeast Asia. CRS Report For Congress RL34310. Washington, DC: Congressional Research Service, 4 January.

Marafa, L. M. (2009). Africa's business and development relationship with China. *Seeking Moral And Capital Values Of The Last Economic Frontier. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet*.

Melissen, J. (2005). Wielding soft power: The new public diplomacy. Clingendael Diplomacy Papers. Hague, Netherlands: Clingendael Netherlands Institute Of International Relations.

Kong, M.H. (2003). *Sino-African relations and China's policy towards Africa.* Bureau of International Co-operation of the Chinese Academy of Social Sciences, 13 May. 12.09.2013 tarihinde http://bic.cass.cn-/english/infoShow/Arcitle_Show_Conference_Show.asp?ID¼-32&Title¼&strNavigatio adresinden erişildi.

Ministry of Commerce (MOFCOM). (2015). *The white paper on China's foreign aid*, 1955- 2009.

Nantulya, P. (2017). *Pursuing the China dream through Africa: Five elements of China's Africa strategy.*Africa Center For Strategic Studies, *Spotlight, 6 April,* 15.5.2019 tarihinde https://africacenter.org/spotlight/china-dream-five-elements-china-africa-strategy adresinden erişildi.

Nye, J. S. (2005). *Yumuşak güç: Dünya siyasetinde başarının yolu, (*R. İ. Aydın Çev.) , Ankara: Elips Kitap Yayınları,

Nye Jr, J. S. (2013). Hard, soft, and smart power. In *The Oxford Handbook Of Modern Diplomacy* (559-574), Oxford: Oxford University Press.

Nye Jr, J. S. (2003). *The paradox of American power: Why the world's only superpower can't go it alone*. Oxford:Oxford University Press.

Ojakorotu, V., ve Whetho, A. (2008). Sino-African relations: The cold war years and after. *Asia Journal of Global Studies*, *2*(2), 35-43.

Pang, Z..(2009). China's soft power dilemma: The Beijing consensus revisited. In Mingjiang Li, (Ed.), Soft power: China's emerging strategy in international politics. Lanham, Md.: Lexington Books: 125–141.

Qingan, Z., ve Jinwei, M. (2012). *How 21st-Century China sees public diplomacy as a path to soft power. Global Asia*, *7*(3), 18-23.

Rawnsley, G. D. (2008). China talks back: Public diplomacy and soft power for the Chinese century. In *Routledge Handbook Of Public Diplomacy* (p. 302-311). Routledge.

Roth, J. O. (2007). China discovers public diplomacy, *Documento de Trabajo*, 12.12.2013 tarihinde http://www.realinstitutoelcano.org/documentos/WP2007/WP24-2007_Otero_China_Public_Diplomacy.pdf adresinden erişildi.

Roy, D. (1994). Hegemon on the horizon? China's threat to east asian security. *International Security*, *19*(1), 149-168.

Sancar, G. A. (2012). *Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler*, (1. Bsm), İstanbul: Beta Yayınları.

Sautman, B., ve Hairong, Y. (2007). Friends and interests: China's distinctive links with Africa. *African Studies Review*, *50*(3), 75-114.

Shan, H.(2013). *China's African Invesment Grows 30 Fold*, 16.12.2013 tarihinde http://china.org.cn/business/2013-07/12/content_29403154.-htm#.Uq8JKSHIWGc.gmail adresinden erişildi.

Sigsgaard, J. N. (2011). The new era of diplomacy: The effects of public diplomacy, nation branding and cultural diplomacy. LAP LAMBERT Academic Publishing.

Strange, A., Park, B., Tierney, M. J., Fuchs, A., Dreher, A., ve Ramachandran, V. (2013). *China's development finance to Africa: A media-based approach to data collection.* CGD Working Paper 323, Center for Global Development, Washington, DC.

Sun, Y. (2013). China's increasing interest in Africa: Benign but hardly altruistic. *Brookings, 5 April,* 16.12.2013 tarihinde http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/04/05-china-africa-sun adresinden erişildi.

Szondi, G. (2008). *Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and differences*. Discussion Papers in Diplomacy. Hague, Netherlands: Clingendael Netherlands Institute of International Relations.

Thompson, D. (2005). China's soft power in Africa: From the ''Beijing Consensus, to health diplomacy. *China Brief 5*(21), 1–4.

Uchehara, K. E. (2009). China-Africa relations in the 21st century: Engagement, compromise and controversy. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 6(23), 95-111.

Zheng, D. E. (2009). China's use of soft power in the developing world: Strategic intentions and implications for the United States. In (Ed.) Carola McGiffert, *Chinese Soft Power and Its Implications for the US,* (p.1-9).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yıldırım, E. (2019). Yumuşak güç kavramı bağlamında Çin'in sahraaltı afrika'ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2373-2403. DOI: 10.26466/-opus.565691

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:02/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

Türk Toplumunda Empatinin ve Empatik Becerinin Artırılmasında Empati Eğitim Programlarının Etkililiği: Meta-Analiz Çalışması

DOI: 10.26466/opus.548309

*

Ergün Hasgül* - Oğuzhan Zengin**

*Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bil. Fak., Keçiören/Ankara/Türkiye
E-Posta: ergunhasgul@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-8873-824X
**Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karabük / Türkiye
E-Posta: oguzhanzengin@karabuk.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2682-0870

Öz

Empati kavramı insan ilişkilerinde giderek artan bir biçimde üzerinde durulan bir kavram haline gelmiştir. Bununla birlikte literatürde empatik becerinin öğrenilip öğrenilemeyeceğine ilişkin birtakım tartışmalar söz konusudur. Bu tartışmalardan hareketle Türk toplumunda empatik beceri eğitimlerinin gerçekleştirildiği çalışmaların bulgularının ele alındığı bir meta analiz çalışması gerçekleştirilmiştir. Empatik beceri geliştirme odağında hazırlanan empati eğitimlerinin kullanılması, Türk toplumuna uygulanması, son 20 yıl içinde yapılması çalışmanın içerme kriterleri olarak belirlenmiştir. Bu kriterler doğrultusunda empati eğitimi gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora tezleri ile ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makalelere ulaşılması planlanmıştır. "Empati", "Empati Eğitimi", "Empatik Beceri" ve bu kelimelerin İngilizceleri ile Google Scholar, Scopus, ISI Database, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi, To-kat, Ulakbim veri tabanı taranmıştır. Bu tarama sonucunda arama kriterleri doğrultusunda 13 çalışmaya ulaşılmıştır. Verilerin analizi için etki büyüklüğü hesaplamasında Comprehensive Meta Analiz (CMA) programı aracılığıyla Hedges'in g formülü kullanılmıştır. Çalışmaya dahil edilen 13 araştırmanın ortalama etki büyüklüğü E=+5,668 olarak bulunmuştur. Çalışmamızın etki büyüklüğünün yüksek olması, empati eğitim programlarının Türk toplumunda empatiyi ve empatik beceriyi artırmada etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Empati, Empatik Beceri, Empati Eğitimi, Etki Büyüklüğü, Meta-Analiz*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:02/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/05/2019

Efficiency of Empathy Training Programs in Increasing Empathy and Empathic Skills in Turkish Society: Meta-Analysis Study

*

Abstract

The concept of empathy has become a concept that increasingly emphasized in human relations. However, there are some arguments in the literature about whether or not empathic skills can be learned. Based on these discussions, a meta-analysis study was conducted to examine the findings of the studies in which empathic skills training was carried out in the Turkish society. The use of empathy trainings prepared in the focus of empathic skill development, its application to the Turkish society and its implementation within the last 20 years have been determined as the inclusion criteria of the study. In line with these criteria, it is planned to reach the articles published in national and international refereed journals with the master's and doctoral theses carried out empathy training. Google Scholar, Scopus, ISI Database, Turkish Council of Higher Education National Thesis Center, To-kat, and Ulakbim database are scanned with "Empathy", "Empathy Training", "Empathy Skills" words. As a result of this screening, 13 studies were reached in accordance with the search criteria. For the analysis of the data, Hedges' formula g was used to calculate the effect size by means of the Comprehensive Meta Analysis (CMA) program. The mean effect size of 13 studies included in the study was found to be E = + 5,668. The high effect size of our study shows that empathy education programs are effective in increasing empathy and empathy skills in Turkish society.

Keywords: *Empathy, Empathic Skills, Empathy Training, Effect Size, Meta-Analysis*

Giriş

Empati kavramı tarihte ilk kez Theodor Lipps tarafından Almanca bir kelime olan "einfühlung" kavramıyla ele alınmıştır. Lipps "einfühlung" kavramını ilk olarak sanat eserlerinin ifade ettiği duygu ve düşüncelerin algılanışı şeklinde kullanmış, daha sonra ise diğer insanları anlamayı da bu kavrama dahil etmiştir. Edward Titchener ise 1909 yılında Almanca "einfühlung" kavramı yerine Antik Yunanca bir kelime olan "empathia" kelimesini İngilizceye kazandırmıştır. Yunanca içini "em" ve algılama "patheia" kelimelerinin birleşiminden oluşan bu kavram, Türkçe de dahil olmak üzere birçok dile de empati şeklinde girmiştir (Hasgül, 2013; Tuncay ve İl, 2009).

İlk kez Sigmund Freud tarafından terapötik ilişkinin bir aracı olarak ele alınan empati, 20. yüzyılda psikoterapi için oldukça önemli bir kavram haline gelmiştir. Freud empatiyi benmerkezci bir bakış açısından uzak bir yaklaşım olarak ele almıştır. Kendilik psikolojisinin öncüsü Heinz Kohut ve insancıl psikolojinin öncüsü Carl Rogers empati kavramını ele alan diğer kuramcılar olmuştur. Kohut, empati kavramını insani değerlerden bağımsız olarak gözlem yapma olarak değerlendirirken Rogers, psikoterapist-danışan ilişkisinde empatinin temel bir koşul olduğu belirterek empati kavramına önemli katkılarda bulunmuştur.

Barker (2003), empatiyi bir bireyin karşısındaki bireyin duygu ve düşüncelerini fark ederek anlaması ve anladığını ona ifade etmesi olarak tanımlamaktadır. Alma ve Smaling (2006) ise empatiyi iki boyutta ele almaktadır. İlk boyut, empatinin bilişsel, duyuşsal ve yoruma dayalı yönlerini ifade eden zihinsel boyuttur. İkinci boyut ise empatik anlayışın duyarlı ve etkileşimli yönlerini ifade eden sosyal boyuttur. Geldard ve Geldard (2008) empatik olmanın ancak sıcak, açık, dostane, alakalı, şefkatli, realist olmak ve güven tesis etme durumunda söz konusu olabileceğini belirtmektedir. Trevithick (2009), empatiyi, başka bir kişinin duygu, düşünce, amaç ve davranışlarını hissedebildiğimiz ve anlayabileceğimiz umuduyla kendimizi onun yerine koyma girişimi olarak açıklar. Bununla birlikte Håkansson (2003), her ne kadar empati kavramının birçok farklı tanımlaması olsa da; empati kavramının başka bir kişinin durumunu, duygularını, koşullarını anlama veya tanıma

olduğu konusunda bir mutabakat bulunduğunu belirtir. De Waal (2008) ise empatiyi üç boyutlu olarak ele almaktadır. Bu boyutlar; (1) başka birinin duygularının duyuşsal algılanışı, (2) başka birinin durumunun bilişsel olarak değerlendirilmesi ve (3) bu durumun kişiye o kişinin perspektifinden anlatılmasıdır.

Dökmen (2011) ise empati kavramını ele alırken; empatik eğilim ve empatik beceri kavramlarına başvurmaktadır. Empatik eğilim kavramı empatinin duygu yönüyle ilişkilidir ve bireylerin empati kurma gücünü belirtmektedir. Bireyler bu güce belirli düzeylerde sahip olabilir ya da olmayabilir. Empatik beceri kavramı ise; bireylerin empati kurma durumunu belirtmekte olup mesleki bir beceridir.

Literatürde empatik becerinin doğuştan mı geldiği yoksa sonradan öğrenilebilen bir beceri olduğu üzerine tartışmalar söz konusudur. Empatik becerinin yoğun bir duygusal süreci gerektirmesi nedeniyle bir eğitim programı aracılığıyla öğretilemeyeceğine ilişkin düşüncelerin aksine bazı yazarlar empatik becerinin yalnızca duyuşsal özellikler gerektirmediğini, bilişsel yönlerinin de bulunduğunu belirtmektedirler. Mayer, Salovey ve Caruso (2004) empati yapmak isteyen kişinin başka birinin ne hissettiğini hissetmek zorunda olmadığını ancak başka birinin ne hissettiğini doğru bir şekilde hayal edebilme ve bu duyguları destekleme ve destekleme yeteneğine sahip olabileceğini belirtmektedir. Araştırmacılar, genel olarak empatinin bilişsel yönlerinin başkalarının deneyimlerinin neye benzeyeceğini rasyonelleştirerek öğrenilebileceğine inanmaktadır (Trevithick, 2009).

Bu noktada empati eğitimi ile ilgili araştırmalara göz atmak önem kazanmaktadır. Bu sorulardan hareketle bu çalışma, Türkiye'de empati eğitimi programlarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen araştırmaların kapsamlı bir şekilde ele alınmasını amaçlamaktadır.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışmada Türkiye'de empati eğitimi programlarının katılımcılar üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalar meta analiz yöntemi doğrultusunda analiz edilmiştir. Meta analiz; herhangi bir konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen benzer ampirik çalışmaların önceden belirlenen birtakım kriterlere göre sınıflandırılması ve söz konusu çalışmaların nicel bulgu-

larının biraraya getirilerek birlikte analize tabi tutulmasıdır (Hunter ve Schmidt, 1990). Diğer bir deyişle, nicel verileri olan benzer amaçta yapılan çalışmaların analizlerinin belirli ölçütler dikkate alınarak, eksiksiz ve doğru bir yöntemle kullanılarak analiz edilmesi anlamına gelmektedir.

Empatik beceri geliştirme odağında hazırlanan empati eğitimlerinin kullanılması, Türk toplumuna uygulanması, son 20 yıl içinde yapılması çalışmanın içerme kriterleri olarak belirlenmiştir. Bu kriterler doğrultusunda empati eğitimi gerçekleştirilen doktora ve yüksek lisans tezleri ile uluslararası ve ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makalelere ulaşılması planlanmıştır. "Empati", "Empati Eğitimi", "Empatik Beceri" ve bu kelimelerin İngilizceleri ile Google Scholar, Scopus, ISI Database, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi, To-kat, Ulakbim veri tabanı taranmıştır. Bu tarama sonucunda arama kriterleri dikkate alınarak Türk toplumunda uygulanmış 13 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaların her biri Microsoft word ortamında araştırmacı tarafından hazırlanan ve çalışmanın numarası, yazarı/ları, yayın yılı, örneklem sayısı, grup türleri, grup örneklem sayıları, temaları, analiz yöntemleri, ortalamaları ve standart sapmalarını içeren bir tabloya aktarılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için etki büyüklüğü hesaplamasında Comprehensive Meta Analiz (CMA) programı kullanılarak Hedges'in g formülü kullanılmıştır. Verilerin heterojen dağılıp dağılmadığını belirlemek amacıyla etki büyüklüklerinin dağılım grafiğine bakılmış ve Q değeri istatistiğinden faydanılmıştır. Verilerin analizinde, empati eğitim programlarının etkililiğini incelemek amacıyla Uygulama Etkililiği (Treatment Effectiveness) Meta-Analizi yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmada, Türk toplumunda empati ve empatik becerinin artırılmasında uygulanan 13 adet empati eğitim programının etkililiği meta analiz programı kullanılarak birleştirilmiştir. Tablo 1'de, bu çalışmaların özellikleri görülmektedir.

Tablo 1. Deneysel Çalışmaların Özellikleri

Değişkenler		n	%
Yayın Türü	Makale	7	53,8
	Yüksek lisans tezi	2	15,4
	Doktora tezi	4	30,8
Oturum sayısı	10 oturumdan az	7	53,8
	10 ve fazla oturum	6	46,2
Çalışmanın yapıldığı yıl	2008 ve sonrası	9	69,2
	2008'den öncesi	4	30,8
Örneklem Büyüklüğü	40'tan daha az	5	38,5
	40 ve daha fazla	8	61,5

Tablo 1'e bakıldığında, empati eğitim programlarının etkililiğini ölçen çalışmaların yarısının (%53,8) makale, üçte birine yakınının (%30,8) doktora tezi ve %15,4'ünün ise yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Analiz Edilen Çalışmaların Etki Büyüklükleri

Çalışmalar	n	Etki Büyüklüğü Hedg-es' g	Etki Büyüklüğü Alt Sınır	Etki Büyüklüğü Üst Sınır	z	p	w
Aktaş (2014)	15	13,136	6,589	19,683	3,933	0,000	%3,97
Karaca ve ark. (2013)	40	18,977	13,080	24,873	6,308	0,000	%4,43
Ançel (2006)	190	11,351	9,724	12,977	13,679	0,000	%8,17
Hasgül (2018)	65	1,451	0,909	1,993	5,250	0,000	%8,70
Kapıkıran ve Kapıkıran (2000)	40	1,723	1,008	2,438	4,721	0,000	%8,65
Sortullu (2011)	21	0,569	-0,271	1,409	1,328	0,184	%8,60
Gemci (2012)	30	1,484	0,693	2,275	3,676	0,000	%8,62
Ünal (2003)	34	5,665	4,167	7,163	7,412	0,000	%8,25
Yüksel (2004)	20	1,137	0,226	2,047	2,447	0,014	%8,57
Özcan, Oflaz ve Bakır (2012)	257	8,079	7,102	9,057	16,203	0,000	%8,54
Özcan, Oflaz ve Çiçek (2010)	81	11,019	8,602	13,437	8,933	0,000	%7,53
Özcan, Bilgin ve Eracar (2011)	48	9,473	6,764	12,181	6,855	0,000	%7,27
Kahriman ve ark. (2016)	48	0,774	0,17	1,376	2,518	0,012	%8,69
Sentez	889	5,668	3,873	7,462	6,191	0,000	%100

Uygulama yapılmak amacıyla hazırlanan bu çalışmaların yarısının 10 oturumdan az ve diğer yarısının ise 10 oturum ve daha fazla sürdüğü saptanmıştır. Çalışmaların %69,2'sinin son on yıl içinde ve %30,8'inin 2008 yılından önce hazırlandığı belirlenmiştir. Çalışmaların %61,5'inde 40 ve daha fazla katılımcı ile çalışılırken, %38,5'ine ise 40'tan daha az katılımcı katılmıştır.

Çalışmaların etki büyüklüklerinin dağılımına bakıldığında ise neredeyse tamamına yakınının artı (+) bir değer aldığı, buna göre ise çalışmaların tamamına yakınının başarılı sonuçlar elde ettiği görülmektedir (Şekil 1). Ayrıca, dağılıma bakıldığında etki büyüklüğü ortalamasından farklı etki büyüklükleri de görülmektedir. Bu durum meta analize dahil edilen çalışmaların heterojenliğinin göstergesidir. Çalışmaların heterojenlik değerleri Tablo 3'te verilmiştir. Heterojenlik değerleri dikkate alınarak analizler rasgele etkiler modeline göre yapılmıştır.

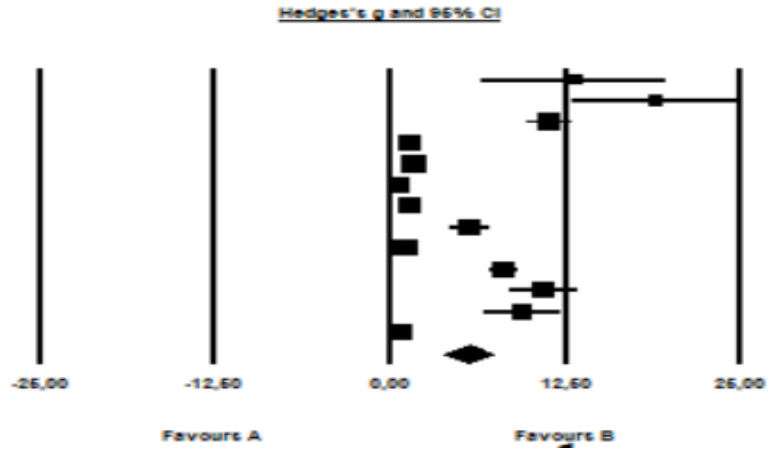

Şekil 1. Çalışmaların Etki Büyüklüklerinin Dağılımı (Hedges' g)

Heterojenliği gösteren Q değeri 453,976'dır. Kikare analizinde 12 serbestlik derecesiyle 0,05 alfa düzeyine karşılık gelen değer 97,357'dir. Heterojenlik değerinin kikare tablo değerinden büyük olması ve p değerinin 0,05'ten düşük bulunması çalışma grubunun heterojenliğinin bir göstergesidir. Heterojenliği incelemek için çalışmaların yılı, yayın türü, oturum sayıları ve örneklem büyüklükleri gibi alt gruplar oluşturularak

analiz edilmiştir. Çalışmalar gruplandığında heterojenlik değerleri düşüyor ve gruplar arasındaki etki büyüklüğü değerlerinde farklılıklar gözleniyorsa, oluşturulan gruplar anlamlı sonucuna ulaşılabilir (Hunter ve Schmidt, 1990).

Tablo 3. Çalışmaların Heterojenlik Değerlerine İlişkin Bilgiler

Ortalama Etki Büyüklüğü (E)	5,582
Serbestlik Derecesi	12
Toplam Heterojenlik Değeri Q	453,976
Ki-Kare Tablo Değeri (0,05 için)	97,357
P Değeri	0,000
Etki Büyüklüğü İçin %95 Güven Aralığı	3,819 ile 7,345

Tablo 4 incelendiğinde, 2008 yılı ve sonrasında hazırlanan çalışmaların, %95'lik güven aralığında etki büyüklüğü alt sınırı 3,771, üst sınırı 8,142, ortalama etki büyüklüğü değeri ise E=+1,115 bulunmuştur. 2008 yılından önce hazırlanan çalışmaların ise etki büyüklüğü alt sınırı 1,187, üst sınırı 8,628, ortalama etki büyüklüğü değeri ise E=+4,908 olarak hesaplanmıştır. 2008 yılı öncesi hazırlanan çalışmaların etki büyüklüğünün, 2008'den sonra hazırlanan çalışmaların oluşturduğu etki büyüklüğünden daha büyük olduğu görülmüştür. Buna göre grupların anlamlı oluşturulduğu sonucuna ulaşılabilir.

Yayın türüne göre, makalelerin etki büyüklüğünün alt sınırı 4,781, üst sınırı 11,725, ortalama etki büyüklüğü değeri ise E=+8,253 bulunmuştur. Yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanan çalışmaların etki büyüklüğünün alt sınırı 0,141, üst sınırı 1,934, ortalama etki büyüklüğü değeri ise E=+1,038 bulunmuştur. Doktora tezi kapsamında hazırlanan çalışmaların etki büyüklüğünde alt sınır 1,323, üst sınır 5,785, ortalama etki büyüklüğü değeri ise E=+3,554 bulunmuştur. Etki büyüklüklerinde oluşan bu farklar gruplandırmanın anlamlı olduğunu desteklemektedir.

Çalışmalarda uygulanan oturum sayıları incelendiğinde,10 oturumdan az süren uygulamalar kullanan çalışmaların etki büyüklüğünün alt sınırı 1,566, üst sınırı 6,448, ortalama etki büyüklüğü değeri ise E=+4,007 bulunmuştur. 10 ve daha fazla oturumu olan çalışmaların etki büyüklüğünün alt sınırı 3,756, üst sınırı 9,777, ortalama etki büyüklüğü değeri ise E=+6,776 olarak bulunmuştur. 10 oturumdan az süren çalışmaların etki büyüklüğü, 10 ve daha fazla oturum içeren çalışmaların etki

büyüklüğünden daha düşüktür. Bu durumda grupların anlamlı oluşturulduğu sonucuna ulaşılabilir.

Çalışmalar örneklem büyüklüğüne göre incelendiğinde, 40'tan daha az katılımıncının olduğu çalışmalarda %95'lik güven aralığında alt sınır 0,964, üst sınır 4,577, etki büyüklüğü ortalaması ise E=+2,770 bulunmuştur. 40 ve daha fazla katılımcısı olan çalışmalarda ise aynı güven aralığında etki büyüklüğünde alt sınır 4,502, üst sınır 9,831 iken ortalama etki büyüklüğü değeri E=+7,166 bulunmuştur. 40 ve daha fazla katılımcısı olan çalışmalardan oluşturulan grubun etki büyüklüğünün, 40'tan az katılımcısı olan çalışmalardan oluşturulan grubun etki büyüklüğünden daha yüksek olduğu görülmektedir. Etki büyüklüğünde oluşan bu önemli fark, gruplandırmanın anlamlı olduğunu destekler niteliktedir (Tablo 4).

Tablo 4. Değerlendirme Ölçütlerine Göre Etki Büyüklükleri

Değişkenler		**n**	**Hedges' g**	**Etki Büyüklüğü Alt Sınır**	**Etki Büyüklüğü Üst Sınır**	**z**	**P**
Çalışmanın Yapıldığı Yıl	2008 ve sonrası	9	1,115	3,771	8,142	5,342	0,000
	2008'den öncesi	4	4,908	1,187	8,628	2,585	0,010
Yayın Türü	Makale	7	8,253	4,781	11,725	4,659	0,000
	Yüksek lisans tezi	2	1,038	0,141	1,934	2,269	0,023
	Doktora tezi	4	3,554	1,323	5,785	3,122	0,002
Oturum Sayısı	10 oturumdan az	7	4,007	1,566	6,448	3,217	0,001
	10 ve fazla oturum	6	6,766	3,756	9,777	4,405	0,000
Örneklem Büyüklüğü	40'tan daha az	5	2,770	0,964	4,577	3,005	0,003
	40 ve üstü	8	7,166	4,502	9,831	5,271	0,000

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada meta analiz kullanılarak Türk toplumunda empati ve empatik beceri artırılmasında empati eğitim programlarının etkililiği incelenmiştir. Çalışmada kullanılan 13 deneysel çalışmanın ortalama etki büyüklüğü E=+5,668 bulunmuştur. Cohen'in etki büyüklüğü gruplandırma kriterleri doğrultusunda, etki büyüklüğü değerinin 1'den büyük olması güçlü bir etki büyüklüğünü göstermektedir (Cohen, Manion ve Morrison, 2007). Çalışmamızın etki büyüklüğünün yüksek olması, empati eğitim programlarının Türk toplumunda empatiyi ve empatik beceriyi artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Berhhout ve Malouff (2015) empati eğitimlerinin etkililiğini meta analiz yöntemiyle inceledikleri çalışmasında, yapılan empati eğitimlerinin etkili olma eğiliminde olduğu, eğitime katılanların türleri, eğitim koşulları ve değerlendirme türleri gibi grupların etkisinin önemine vurgu yapmışlardır. Butters (2010, s. 77) çalışmasında müracaatçı grupları için verilen empati eğitim programlarının meta analizini yapmıştır. Etki büyüklüğü değerini d=1,048 (sd=1,620) hesapladığı çalışmasında, etki büyüklüğünün büyük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak bu değerlerin tüm empati eğitim programlarını temsil etmediğini, verilerde heterojenlik olabileceğini belirtmiştir.

Çalışmalar oturum sayılarına göre incelendiğimde, 10 oturum ve daha fazla süren çalışmaların etki büyüklüğü, 10 oturumdan kısa süren çalışmalara göre daha büyük bulunmuştur. Berhhout ve Malouff (2015) çalışmasında eğitim süresinin etki büyüklüğü ile ilişkili olduğuna dair bir kanıt bulamamıştır. Fakat bu sonucun, eğitim süresinin önemsiz olmasından ziyade, katılımcı grubun farklılıklarıyla ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Analizlerinde, engelli çocuklardan doktorlara kadar farklı grupları içeren çalışmalara yer vermiştir. Bu grupların her birinde empati gelişimi için ihtiyaç duyulan sürenin farklı olabileceğine değinmiştir. Örneğin, Berkhof ve arkadaşları (2011) bir ile üç gün arasındaki bir eğitimin doktorlar için etkili olacağını ileri sürerken, Gresham, Sugai ve Horner (2001), 30 saatten daha fazla süren eğitimin engelli çocuklar için yetersiz olduğunu ileri sürmüştür. Çalışmamızın sonuçlarının aksine, Butters (2010, s. 116) çalışmasında, çok kısa periyotlardaki anlamlı empati kazanımlarının gerçekleştirilebileceğini, daha

yüksek sayıdaki empati eğitim sürelerinin daha etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmalar yapıldığı tarih dikkate alınarak incelendiğinde, 2008 ve bu yıldan sonra gerçekleştirilen çalışmaların etki büyüklüğü, 2008 yılı öncesinde gerçekleştirilen çalışmalara göre daha düşüktür. Bu noktadan hareketle, empati ve empatik becerinin artırılması için uygulanan empati eğitimlerinin zamanla etkililiğini yitirdiği görülmektedir. Bunun nedeninin toplum ve insanlar değişirken, empati eğitiminde kullanılan tekniklerin aynı gelişimi gösterememesi olarak görülebilir.

Çalışmalar türüne göre incelendiğinde, makale olarak hazırlanan çalışmalar en yüksek etki büyüklüğüne sahip grup iken, sonrasında doktora tezleri ve yüksek lisans çalışmaları gelmektedir. Makaleler hakemli bir değerlendirme sürecinden geçmektedir. Yapılan çalışmaların birçoğu istatistiki öneme ya da güçlü bir etkiye sahip değilse basılmamaktadır. Bu nedenlerle araştırmacılar çalışmalarını hazırlarken güçlü bir etkiyi ya da istatiksel anlamlılığa ulaşma konusunda motive bir şekilde çalışırlar. Bu durumda meta analize dahil edilen çalışmaların hiçbiri negatif yönde ya da birçoğunun etki büyüklüğü sıfıra yakın olmamaktadır. Buna "yayın yanlılığı" da denir (Stuebing, Barth, Molfese, Weiss ve Fletcher, 2009, s. 33).

Çalışmalar örneklem büyüklüğüne göre incelediğinde, 40 ve daha fazla katılımcı ile yapılan empati eğitimlerinin etki büyüklüğü, 40'tan daha az katılımcı ile yapılan çalışmalara göre daha büyüktür. Buna göre, örneklem büyüklüğünün artması etki büyüklüğünü de artırmaktadır. Edwards'a (1972) göre deneysel işlemlerde örneklem büyüklüğünün artması etkiyi ve anlamlılık testi için sağlamlılığı artırmaktadır.

Özetle, sosyal, kültürel ve teknolojik ilerlemeler toplumu hızla değiştirmekte, insanların topluma ve bu değişime uyumunu etkilemektedir. Çağın gerekliliklerini dikkate alarak empatinin ve empatik becerinin artırılmasında kullanılan tekniklerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Örneklem büyüklüklerinin fazla olması, eğitimlerin etki büyüklüğünü artırmak için önemlidir. Çalışmalar hazırlanırken negatif yönde, zayıf ya da istatistik olarak anlamsız sonuçlarda alınabileceği ve bu sonuçların da birer bulgu olduğu kabul edilmelidir. Eğitimlerde oturum sayısının fazla olmasının etki büyüklüğünü artırdığı görülmekle birlikte, doktor, öğrenci, engelli ya da çocuk gibi farklı gru-

plardaki katılımcılarla çalışmanın bu sonucu etkileyeceği düşünülmektedir. Çalışmalar hazırlanırken gruplara göre oturum sayısı belirlenmelidir. Sonuç olarak, meta analize dahil edilen çalışmaların etki büyüklüğünün yüksek olması, empati eğitim programlarının Türk toplumunda empatiyi ve empatik beceriyi artırmada etkili olduğunu göstermektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Efficiency of Empathy Training Programs in Increasing Empathy and Empathic Skills in Turkish Society: Meta-Analysis Study

*

Ergün Hasgül – Oğuzhan Zengin

Health Sciences University – Karabük University

The concept of empathy has become a concept that increasingly emphasized in human relations. However, there are some arguments in the literature about whether or not empathic skills can be learned. Based on these discussions, a meta-analysis study was conducted to examine the findings of the studies in which empathic skills training was carried out in the Turkish society. The use of empathy trainings prepared in the focus of empathic skill development, its application to the Turkish society and its implementation within the last 20 years have been determined as the inclusion criteria of the study. In line with these criteria, it is planned to reach the articles published in national and international refereed journals with the master's and doctoral theses carried out empathy training. Google Scholar, Scopus, ISI Database, Turkish Council of Higher Education National Thesis Center, To-kat, and Ulakbim database are scanned with "Empathy", "Empathy Training", "Empathy Skills" words. As a result of this screening, 13 studies were reached in accordance with the search criteria. For the analysis of the data, Hedges' formula g was used to calculate the effect size by means of the Comprehensive Meta Analysis (CMA) program. In order to determine the heterogeneity in the study, the distribution graph of the effect sizes were examined and Q value statistics were used. In the analysis of the data, Treatment Effectiveness Meta-Analysis method was used to examine the effectiveness of empathy training programs.

In this study, the effectiveness of empathy training programs in empathy and empathic skills increase in Turkish society was investigated by using meta-analysis. The mean effect size of the 13 studies included in

the study was found to be E = + 5,668. According to the criterion of effect size of Cohen, the effect size value (d) is greater than 1.00 indicates the strong effect size (Cohen, Manion ve Morrison, 2007). The high effect size of our study shows that empathy education programs are effective in increasing empathy and empathy skills in Turkish society.Berhhout and Malouff (2015) studied the effectiveness of empathy trainings in a meta-analysis method and emphasized the importance of the influence of groups such as the types of education participants, educational conditions and evaluation types in which empathy trainings tend to be effective. Butters (2010, p. 77) conducted a meta-analysis of empathy training programs for client groups. In the study of the effect size value d = 1,048 (sd = 1,620), the effect size is large. However, these values do not represent all empathy training programs, data may be heterogeneous.

When the number of studies was examined according to the number of sessions, the effect size of the studies that lasted 10 sessions and more was found to be greater than the studies that lasted less than 10 sessions. When the studies are taken into consideration by the date of study, the effect size of the studies performed in 2008 is lower than the studies done before 2008. Accordingly, it is observed that empathy trainings applied to increase empathy and empathic skills have lost their effectiveness over time. The reason for this is that the techniques used in empathy education cannot show the same development as society and people change. When the studies are examined by type, the studies that are prepared as the articles have the highest effect size, followed by doctoral dissertations and graduate studies. When the studies are analyzed according to the sample size, the effect size of the empathy trainings with 40 or more participants is greater than the studies conducted with less than 40 participants. According to this finding, the increase in the size of the sample increases the effect size.

In sum, social, cultural and technological advances are rapidly changing society, influencing people's adaptation to society and to this change. Considering the requirements of the era, the techniques used to enhance empathy and empathic skills need to be reviewed. It is important to increase the size of impact of the trainings. It should be accepted that the results can be taken in negative direction, weak or statistically meaningless when preparing the studies and these results are also a finding. Alt-

hough it is seen that the number of sessions in the trainings increases the effect size, it is thought that working with participants in different groups such as doctors, students, disabled or children will affect this result. The number of sessions should be determined according to the groups when preparing the studies. In conclusion, the high effect size of the studies included in the meta-analysis shows that empathy education programs are effective in increasing empathy and empathy skills in Turkish society.

Kaynakça / References

Aktaş, S. (2014). *Ebelere verilen empati eğitiminin doğumda anne memnuniyetine etkisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Alma, H. A. ve Smaling, A. (2006). The meaning of empathy and imagination in health care and health studies. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being,1*(4), 195-211.

Ançel, G. (2006). Developing empathy in nurses: An inservice training program. *Archives of Psychiatric Nursing, 20*(6), 249-257.

Barker, R. L. (1999). *The social work dictionary* (4th ed.). Washington DC: NASW Press.

Berkhof, M., van Rijssen, H. J., Schellart, A. J. M., Anema, J. R. ve van der Beek, A. J. (2011). Effective training strategies for teaching communication skills to physicians: An over view of systematic reviews. *Patient Education and Counseling*, *84*, 152–162. http://dx.doi.org/10.1016-/j.pec.2010.06.010

Butters, R. P. (2010). *A meta-analysis of empathy training programs for client populations.* Doctor of Philosophy. The University of Utah, USA.

Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th Ed.). Routledge, Canada.

De Waal, F. B. M. (2008) Putting the altruism back into altruism: The evolutionof empathy. *Annual Review of Psychology,59*, 279-300.

Dökmen, Ü. (2011). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Edwards, A. L. (1972). Experimental designs in psychological research (Fourth Edition). New York: Holt, Rinehart & Winston, Inc.

Geldard, K. ve Geldard, D. (2008). *Personal counseling skills: An integrative approach*. Springfield: Charles Thomas Publisher Ltd.

Gemci, H. (2012). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerine uygulanan etkili iletişim ve empatik beceri eğitiminin öğrencilerin iletişim ve empatik becerilerine etkisinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Gresham, F. M., Sugai, G. ve Horner, R. H. (2001). Interpreting outcomes of social skills training for students with high-incidence disabilities. *Exceptional Children,67*, 331–344.

Håkansson, J. (2003) *Exploring the phenomenon of empathy* (Unpublished Doctoral Dissertation). Stockholm University, Stockholm.

Hasgül, E. (2013). *Sosyal hizmet uygulamalarında empatinin önemi ve yardım ilişkisine etkisi.*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Hasgül, E. (2018). *Empati eğitim programının huzurevi çalışanlarının empati becerileri ve yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumları üzerine etkisi: KastamonuTosya Örneği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Hunter, J. E. ve Schmidt, F. L. (1990). *Methods of meta analysis correcting error and bias in research finding*. Thousand Oaks, California: The Publishers of Professional Social Science, Sage Publications, Inc.

Kahrıman, I., Nural, N., Arslan, U., Topbaş, M., Can, G. ve Kasım, S. (2016). The effect of empathy training on the empathic skills of nurses. *Iran Red Crescent Med J, 18*(6), 1-10.

Kapıkıran, N. A. ve Kapıkıran, Ş. (2000). İletişim becerisi eğitiminin anaokulu öğretmenliği öğrencilerinin empatik eğilim ve empatik becerileri üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(8), 69-77.

Karaca, A., Açıkgöz, F. ve Akkuş, D. (2013). Eğitim ile empatik beceri ve empatik eğilim geliştirilebilir mi?: Bir sağlık yüksekokulu örneği. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4*, 118-122.

Mayer J. D., Salovey P. ve Caruso D. R. (2004). Emotional intelligence: Theories, findings, and implications. *Psychological Inquiry*, *15*, 197–215.

Özcan, C. T., Oflaz, F. ve Bakır, B. (2012). The effect of a structured empathy course on the students of a medical and a nursing school. *International nursing review, 59*(4), 532-538.

Özcan, C. T., Oflaz, F. ve Sütçü Çiçek, H. (2010). Empathy: the effects of undergraduate nursing education in Turkey. *International Nursing Review, 57*(4), 493-499.

Özcan, N. K., Bilgin, H. ve Eracar, N. (2011). The use of expressive methods for developing empathic skills. *Issues in mental health nursing, 32*(2), 131-136.

Sortullu, C. (2011). *Empati eğitim programının 12 yaş grubu erkek basketbolcularda empati becerileri ve takım birlikteliği üzerine etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Stuebing, K. K., Barth, A. E., Molfese, P. J., Weiss, B. ve Fletcher, J. M. (2009). IQ is not strongly related to response to reading instruetion: A meta-analytic interpretation. *Council for Exceptional Children, 76*(1), 31-51.

Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal çalışma sözlüğü.* Ankara: Selvi Yayınları.

Trevithick, P. (2009). *Social work skills: A practice handbook.* Berkshire: Open University Press.

Tuncay, T. ve İl, S. (2009). Sosyal hizmet uygulamasında empatiyi yeniden düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet,20*(2), 39-56.

Ünal, F. (2003). *Empatik iletişim eğitiminin okul öncesi çocuğu olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Van Berkhout, E. T. ve Malouff, J. M. (2015, July 20). The Efficacy of Empathy Training: A Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *Journal of Counseling Psychology*. Advance online publication. http://dx.doi.org/10.1037/cou0000093

Yüksel, A. (2004). Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(2), 341-354.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Hasgül, E. ve Zengin, O. (2019). Türk toplumunda empatinin ve empatik becerinin artırılmasında empati eğitim programlarının etkililiği: Meta-analiz çalışması**.** *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2404-2421. DOI: 10.26466/opus.548309

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:12/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/04/2019

Çevikliği Destekleyen Örgütsel Kültür Özellikleri

DOI: 10.26466/opus.525842

*

Eyyüb Ensari Cicerali*

Dr. Öğr.Üyesi Nişantaşı Üniversitesi, İdari, İktisadi Sosyal Bilimler Fakültesi, Maslak / İstanbul / Türkiye

E-Posta: eyyub.cicerali@nisantasi.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-5943-9972

Öz

İş hayatında değişen iş yapış şekilleri ile birlikte her geçen gün yeni yönetim yaklaşımları da önemini artırmaktadır. Değişen iş yapış şekilleri iş hayatının gün geçtikçe daha rekabetçi bir hale gelmesinin önünü açmaktadır. Çeviklik de özellikle dijital iş yaşamı ve dijitalleşen iş yapış biçimleri özelinde son zamanların en önemli iş konularından biridir. Yazılım, bilgi işlem literatüründe daha çok anılsa da çeviklik bir karakter özelliği olarak ele alınabilir. Çeviklik atik olma, çabukluk ve değişimlere hızla ayak uydurabilme özelliği olarak görülebilir. Bunlara ek olarak başarısızlıklardan ders alıp tekrar ayağa kalkabilmek de çevikliğin bir unsurudur. Rekabet hem kazanmayı hem de kaybetmeyi beraberinde getirir. İyi ve güçlü bir rekabete girişmek için çevik olmak başarı ve başarısızlıklara hazır olmak anlamına gelir. Örgüt kültürü çevikliğin ortaya çıkmasına izin verecek özellikleri ne kadar taşıyorsa bu özelliğin ortaya çıkması da o kadar kolay olacaktır. Bu makalede örgüt kültürü seviyesinde çevik iş kültürlerinin ne tür özellikleri olması gerektiğine yönelik yapılan gözden geçirme çalışmaları ele alınmış ve bu çalışmalar ışığında çevik iş kültürlerin özellikleri belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Çeviklik, Örgüt kültürü, Çevik iş kültürleri*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:12/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 17/04/2019

Cultural Characteristics That Support Agility At Organizations

*

Abstract

The term of culture has Latin origin "cultura" that means cultivation. It is generally used to define civilization. New and contemporary management approaches are gaining importance in organizations. Those developments and changing approaches lead businesses and make them more competitive. They can also be seen as products and results that increase competition in business. Digitalization, agility and agile organizations are very popular terms in today's workplace. Although those terms are mostly studied at software and IT literature, agility can also be seen as a characteristic of an organizational culture. Organizational culture is composed of organizational characteristics. Agility can be seen as being able to understand, act and move quickly in business. In addition to that definition, agility is standing up quickly after a failure. Competition brings success and it sometimes brings failure. Organizations should be ready for a competition by strengthening their agile characteristics.They should also adapt agility as a characteristic of their culture. In this article, literature on agile organizational culture is reviewed and generally accepted cultural traits of agile organizations are specified.

Keywords: *Agility, Organizational culture, Agile organizational culture*

Giriş

21. yüzyılla birlikte teknolojideki gelişimlerin hayatın her alanını daha güçlü bir şekilde etkilediği görünür bir gerçekliktir. Ortaya atılan bir teorinin pratiğe dönmesi ve hayatımızı etkilemesi çok kısa sürelerde olmaktadır. Örgüt kültürleri bir takım sembolik düşüncelerden, ortak bir dilden, örgütsel ortamda öğrenilen sosyal normlardan, değerlerden, tutum ve davranışlardan oluşmakta ve yapılan işlerle ilgili durumlarda bireylerin kararlarını ve iş yapış tarzlarını etkilemektedir. Schein (2010) örgüt kültürünü oluşturan unsurları (a) iş gruplarında artarak oluşan kurallar, (b) örgüt üyelerini kapsayan ve onlar tarafından aktarılan iş iklimi unsurları ve (c) örgütün çalışanları ve müşterilerine karşı oluşturduğu politikaların temelinde yatan bakış açıları olarak tanımlamıştır. Diğer yandan yeni iş yapış tarzlarına uyum sağlamak bir gerekliliktir. Bazı örgütlere yeni iş yapış tarzları hemen adapte edilmekte ancak bir çoğu adaptasyon konusunda hemen harekete geçememektedir. Bir örgüt için iş yaşamını etkileyen alanlarda ortaya çıkan değişimlere uyum sağlamak ayakta kalabilmenin olmazsa olmaz şartıdır. Örgütlerin nasıl bir yapısı olduğu ve nasıl olması gerektiği sorusu uzun yıllar araştırmacıların üzerinde durduğu bir konudur. Ortaya atılan modeller çeşitli olsa da gelinen noktada uzun süreli durağan modellerden bahsetmek imkânsız hale gelmiş değişen iş koşullarına hemen uyum sağlayabilen farklı yapıların önemi ortaya çıkmıştır. Alışageldiğimiz hiyerarşik, yatay, dikey, fonksiyonel ya da matris organizasyonların örgüt yapısını tam olarak tanımlayamadığı bir örgüt dünyasında yapının kendisinden çok niteliğine bakmak ve ortaya genel olarak koyduğu ana davranış tarzına odaklanmak daha uygun görülebilir. Bu konuda ortaya çıkan son yaklaşımlardan bir tanesi çevik örgüt yapısı ya da çevik iş kültürüdür. 2000'li yıllarla birlikte çevik sistemler ve yapılar görünür şekilde iş hayatında öne çıkmaya başlamıştır (Dyba ve Dingsoyr, 2008). Son dönemde ise örgütsel çeviklik gün geçtikçe önemini artıran bir konu haline gelmiştir (Harraf vd., 2015).

Örgütsel Çeviklik

Örgütsel çeviklik bir örgütün çevresel değişimleri sezmesi, algılaması ve onlara etkin şekilde cevap verebilmesidir (Ashrafi vd., 20015). Çeviklik

hepimizin anladığı şekliyle hızlı olmayı gerektirir. Türk dil kurumunun sözlüğünde çevik atik, kolaylık ve çabuklukla davranan anlamında ifade edilmiştir (TDK'da çevik sözcüğünün anlamı aratıldı). Örgütsel çeviklik ise iki ilişkili kavramla bağlantılıdır. Bu kavramlar tepkisel bir kavram olarak örgütsel adaptasyon ve proaktif bir yaklaşım olarak örgütsel esnekliktir (Sherehiy vd., 2007).

Çevikliğe izin veren örgüt kültürü özellikleri

Bireylerin hayatta sahip oldukları genel geçer özellikleri nasıl kişilik olarak adlandırılıyorsa örgütsel yapıların özellikleri de kültür yoluyla kendini gösterir ve tüm bu özeliklerin oluşturduğu yapıya örgütsel kültür denir. Örgütsel çeviklik bir organizasyonun çevresel değişimleri koklaması ve onlara etkin cevap verebilmesidir (Felipe ve ark., 2016). Her ne kadar kaynağı daha çok dijital ürünler, yazılım ve teknolojik içerik olarak düşünülse de çeviklik gerçekte bir karakter özelliğidir. Örgütlerin dijitalleşen dünyaya verdikleri bütünsel tepkileri çeviklik özelliği kapsamında değerlendirilir. Çevikliği ortaya çıkaran örgütsel özellikler de bu özellikleri barındıran bir kültürün o örgütte halihazırda var olmasını gerektirir. Bir başka deyişli başarılı çevik uygulamalar geliştirme potansiyeli bazı örgütsel kültürler için diğerlerine oranla daha mümkündür.

Çevikliğin bir iş kültürü özelliği olabilmesi için o kültürün halihazırda bazı özellikleri kendiliğinden gösteriyor olabilmesi gerekir. Kısacası çevik olabilmek için bir takım karakteristik altyapının oluşturulması gerekmektedir. Strode ve arkadaşları çevikliğin bir metod olarak örgütlerde var olabilmesi için yaptıkları kaynak taraması sonucunda genelde ortaya çıkan örgüt kültürü etkenlerini birleştirmişlerdir (Strode vd., 2009). Bu etkenleri (1) öğrenmeye ve geribildirime önem vermek, (2) örgütteki iletişimin işbirliğine açık bir rekabet içeren ve güven verici şekilde olması, (3) ekip çalışmasına önem verilmesi, (4) örgütün esnek, katılımcı ve sosyal etkileşimi destekliyor olması, (5) proje yöneticilerinin aynı zamanda bir fasilitatör olması, (6) iş ortamının bireyleri güçlendiriyor olması, (7) işbirlikçi liderlerin olması ve (8) örgütün yüz yüze ve resmi olmayan iletişime açık olabilmesi olarak sıralamışlardır. Beck (2005) ise bir örgütün gerçek değerlerinin gizlilik, izole olma, karmaşıklık, karşılıklı saygıya önem vermeme gibi özelliklerden oluşması durumunda çevik uygulamalar için hiç

de uygun olmayan özellikleri barındırıyor olacağından çevik bir hale gelemeyeceğini belirtmiştir.

Rizvi (2013) çevik pratiklerin örgüt içerisinde nasıl geliştirildiğine yönelik sistematik bir gözden geçirme çalışması yapmıştır. Bu çalışmada özellikle çevik uygulamalar geliştirilirken örgütlerde en önemli unsurların iletişim, iş birliği, koordinasyon ve kültürel farklılıklara saygı olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada örgüt içi iletişim ve iş birliğini artırmaya yönelik bir altyapının önceden kurulmuş olmasının önemine de dikkat çekilmiştir. Bazı kültürel özellikler de çeviklik üzerine yazılan ve bu konuda bazı kurallar oluşturmayı hedefleyen Çevik Manifesto gibi belgelerde bulunabilir (http://agilemanifesto.org/principles.html). Bu belgelerde de işbirliği halinde çalışmanın, yüz yüze iletişim, kendini yöneten takımlar ve iş geliştiricilere gerekli çevresel koşulları sunabilmenin önemi çevik örneklerin geliştirilebilmesi için hayati önemde kabul edilmektedir. Devamlı ve ısrarlı ürün geliştiren, bununla tecrübesini artıran yapılar öncelikli olarak görülmektedir.

Çevikliği artıran örgüt kültürünün önemli özelliklerinden biri de hata yapmamaya gayret ederken hata yapmaktan korkmamaktır. Devamlılığın ve sürekliliğin altında böyle bir özgüven yatmaktadır. Geleneksel yöntemler ya da alışılmış yönetim tarzları genelde kontrolcüdür. Kontrolcü kültürlerde hata pek sevilmez. Üzerine gidilir, hata yapanlara yaptırımlar uygulanabilir. Belirsizlikler de bu tür kültürler de aynen böyledir, minimum belirsizlik olması istenir. İnsiyatif alabilmek zordur (Zammuto vd., 2000). Bu durumda olası olumsuzlukların önlenebilmesi için en başta örgüt liderlerine adaptif olabilme konusunda ciddi görevler düşmektedir (Chow and Cao, 2008). Eğer aşağıya inen bir yürüyen merdivende yukarı çıkmak isterseniz ki rekabet ve piyasa bu türden bir görüntü verir, yukarıya hızlı şekilde hareket edilmelidir. İnsiyatif alabilme, iletişimi artırma, risk alma, işleri delege etme gibi çevikliğin temelini oluşturan davranışların örgüt içinde ödüllendirilebilmesi liderlerin ukdesindedir.

Liderlerin bu kararları alabilmesi kültürel olarak çevik iş yapış tarzlarını kolaylaştıracaktır. Risk alabilmek potansiyel tehlikelere ya da belirsizliklere karşı karar alma becerisidir. Karar alma becerisi de bir takım farklı alışkanlıkların geliştirilmesini ve bazı özelliklerin öne çıkarılmasını gerektirir. Bu özelliklerin başında yeniliklere açıklık, öğrenmeye açıklık ve piyasayı takip edebilme özellikleri gelir. Bunlar olmadan karar almak riski

en büyük olduğu haliyle kabul etmektir. Belki de işini şansa bırakmaktır. Diğer yandan karar alacak olanların piyasayı takip edebilmesinin bir gerekliliği de gerekli kaynaklara ulaşabilmektir. Bu kaynaklar sadece yazılı kaynaklar olmayıp bir takım sosyal kaynaklar ve sosyal ağlardır. Sadece lokal olarak değil global anlamda da gerekli sosyal kaynaklara erişimin sınırlı olduğu durumlarda alınacak kararlar eksik kaynaklarla verilmiş olur. Çeviklik doğru kaynakları kullanarak hızlı karar almayı örgütün de hızlı bir şekilde bu kararlara uyum sağlamasını gerektirmektedir. Karar alan kişinin yaşı ya da tecrübesinden ziyade söylediği şeylerin ne kadar doğru olduğu bunları hangi kaynak ve delillerle desteklediği önemlidir.

Başlanması gereken nokta; çevikliğin örgütler için bir lüks değil bir gereklilik olduğunun farkına varabilmekte yatmaktadır. Farkında olmak beraberinde bir aksiyona geçme arzusunu getirir. Devamında geçmişte yapılan ciddi hataların ne olduğunun üzerinden geçilebilir. Sadece hatalara değil başarılara da odaklanılabilir ve tüm bu örneklerde alternatif stratejilerin ne olabileceği tartışılabilir. Hataların üzerine gitmek ve onlardan ders almak, sadece başarılardan beslenmekten daha olumlu bir baş etme ve yönetme stratejisidir. Yalnızca başarılara odaklanmak daha büyük başarıların gerekliliğine inanmaktır ki bir önceki yaklaşıma göre daha olumsuz bir yönetim stratejisi haline gelebilir. Daha stresli ve yorucu bir iş ortamını beraberinde getirebilir. Bireyleri etik olmayan iş yapış yöntemlerine sevk edebilir.

Burada önemli olan bir diğer husus da yeni ve popüler olan terimlerin içini gerçekten doldurabilmektir. Bu anlamda örgüt kültürünün sadece yeniliklere açık olması yetmez. Daha kritik olan öğrenmeye açıklık odağıdır. Örgütü oluşturan bireylerin daha önemlisi liderlerin öğrenmeye açıklık özelliği örgüt kültürünün de yeni yaklaşımları daha çabuk öğrenmesini sağlayacaktır.

Sonuç

Dijital uygulamaların artması ve teknolojideki değişimler örgütleri çevik yaklaşımlar konusunda daha uygun ortamlara dönüştürmüştür. Örgüt kültürü ile çeviklik arasında ilişki bir çok çalışmada ortaya konmuştur (Strode vd., 2009). Tüm bu gelişmeler yeni bir örgütsel yaklaşım gerektir-

mekle birlikte bu tercih her örgüt tarafından kabul görmemektedir. Çağımız iş dünyasının olmazsa olmazı çevik yaklaşımların örgütün bir parçası olabilmesi için örgüt kültürünün uygun altyapıya sahip olması gerekmektedir. Öğrenme çevikliğini destekleyen kültürler hata yapmaktan korkmayan, risk almasını bilen bireylerin oluşturduğu kültürlerdir. Bu kültürlerde bireylerin karar verirken risk almaktan korkmamalarını getiren unsur gerekli kaynaklara erişim imkânlarıdır. Kültür özelliklerini örgütteki bireylerin özellikle de liderlerin özellikleri şekillendirir. Bu bağlamda liderlerin sadece yeniliğe değil öğrenmeye açık olmaları öğrenme çevikliğini destekleyen bir kültürün önemli bir bileşenini oluşturur.

EXTENDED ABSTRACT

Cultural Characteristics That Support Agility At Organizations

*

Eyyüb Ensari Cicerali

Nişantaşı University

The term of culture has Latin origin "cultura" that means cultivation and civilization. In general, culture refers to the composition of symbolic thoughts, a common language and socially learned norms, values, attitudes, behaviors, and beliefs that influence individual and group behavior within a social unit. It is generally used to define civilization of human-beings from sociological perspective. Firstly it was only used for describing the similarities and differences of distinct societies. Culture is crucially important in business settings and in organizational behavioral perspective. Up until the last few decades, culture in business has been a neglected issue. Today, research, and experience has been recommending the importance of cultural fit in terms of organizational performance results. Defining the culture of an organization is not simple. Different researchers defined it in different ways. A prominent researcher of organizational culture Schein (2010) defines the components of organizational culture as follows:

- The norms growing in working groups
- The climate in the organization conveyed by members of the organization
- The main values of the organization such as product quality or price advantage
- The viewpoint that guides an organization's policy towards employees and customers

Sorensen (2002) studied the ways of corporate cultures names as harmony cultures affect performance in corporations. He tested the hypothesis that strong corporate cultures improve company performance. His analysis of companies revealed that companies with strong corporate cultures have high and stable performance than companies with weak corporate cultures. The observable content includes the behavior, rules, myths,

stories, rituals, and language. The unobservable part of culture consists of non-written norms, perceptions, values, beliefs, and assumptions of the organization. Culture affects the processes and the ways of doing different tasks within the organizations.

In the contemporary era, new management approaches are gaining importance at organizations and becoming part of organizal cultures. Those developments and changing approaches lead businesses and make them more competitive. They can also be seen as products and results that increase competition in business. Digitalization, agility and agile organizations are very popular terms in today's workplace. Although those terms are mostly studied at software and IT literature, agility can is seen as a characteristic of an organizational culture.

Agility can be seen as to understand, act and move quickly in business. In addition to that definition, agility is standing up quickly after a failure. Competition brings success and it sometimes brings failure. Organizations should be ready for a competition by strengthening their agile characteristics.They should also adapt agility as a characteristic of their culture.

Rizvi (2013) studied and made a review on how agile practices develop in organizational cultures. This review shows that the most important issues in development of agile practices in an organization are communication, cooperation, coordination, and respect for cultural differences. In this study, it is also stated that a predevelopment of communication and coperation infrastructure at organizations is crucial when developing agile practices. Some cultural elements can also be found in documents such as Agile Manifesto which aims to form some rules on the subject (http://agilemanifesto.org/principles.html). Those types of documents also Show that cooperation among teams, face-to-face communication, self managed teams, and environmental factors that offer eligible work environment for business developers are important factors of agile work cultures. In agile cultures, developing business solutions in a resilient and continuous way and increasing experince by those practices are also seen as important characteristics of organization. Pople should not get highly anxious by the fear of making mistakes.

Traditional management practices can be seen as favoring controlling behavior. Mistakes are not welcome in controlling cultures. Ambiguity or uncertainty can also be taken as weak behaviors or weak cultures in those

cultures. It is hard to take initiative for idea sor goals (Zammuto et al., 2000). In modern work cultures, management should take the duty for preparing the organization for ambiguous and uncertain business environment in a way that is adaptive and respectful for mistakes. Organizations should decide quickly on many business related issues and quick decision making is risky. Leaders should handle the responsibility for taking initiative, increasing and developing communication within their organization for agile practices.

Being aware of the need for agile culture is the starting point fo many leaders. It is a must and not a luxury for organizations. Getting and extracting positive experiences from mistakes, increasing the ways and content of feedback in departments, being able to have positive perpective for failures of the past foster agile behaviors in an organization. By repeating those behaviors organizations start to have habitual agile behaviors in the market.

Kaynakça / References

Ashrafi, N., Xu, P., Sathasivam, M., Kuilboer, J.P., Koelher, W., Heimann, D., Waage, F., (2005). A framework for implementing business agility through knowledge management systems: In Proceedings of the Seventh IEEE International Conference on E-Commerce Technology Workshops, CEC 2005 Workshops, Munich, Germany, IEEE: New York, NY, USA, 116–121.

Beck, K. ve Andres C., (2005). *Extreme programming explained: embrace change.* 2 ed., Boston: AddisonWesley.

Chow, T. ve L. Cao, A., (2008). Survey of critical sucess factors in agile software projects. *The Journal of Systems and Software*, 81, 961-971.

Dybå, T. ve Dingsøyr, T., (2008). Empirical studies of agile software development: a systematic review. *Information and Software Technology*, 50, 833–859.

Felipe, C., Roldan, J. L ve Leal-Rodrigez, L., (2016). An explanatory and predictive model for organizational agility. *Journal of Business Research*, 69, 4624–4631.

Harraf, A., Wanasika, I., Tate, K. ve Talbott, K., (2015). Organizational agility. *Journal of Applied Business Research*, 31, 675–686.

Rizvi, B., (2013). *A systematic review of distributed agile software engineering*. Alberta: Athabasca University.

Schein, E.H., (2010). *Organizational Culture and Leadership*. 4th Edt.. Jossey-Bass, San Francisco, CA.

Sherehiy, B., Karwowski, W., Layer, J.K., (2007). A review of enterprise agility: Concepts, frameworks, and attributes. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 37, 445–460.

Sorensen, J. (2002). The strength of corporate culture and the reliability of firm performance. *Administrative Science Quarterly*, 47(1), 70-91.

Strode, E. D., Sid, L. H. ve Tretiakov, A. (2009). The impact of organizational culture on agile method use, 42nd Hawaii International Conference on System Sciences.

"TDK'da çevik sözcüğünün anlamı aratıldı", (2018). Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gtsve arama=gtsve guid=TDK.GTS.5c0d80d74efff6.09136703, 03.12.2018.

Zammuto, R.F., Gifford, B., Goodman, E.A., (2000). *Managerial ideologies, organization culture and the outcomes of innovation: A competing values perspective. In Handbook of Organizational Culture and Climate;* Askhanasy, N.H., Wilderom, C.P.M., Peterson, M.F., Eds.; Sage Publications: Thousand Oaks, CA, USA, 2000.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cicerali, E. E. (2019). Çevikliği destekleyen örgütsel kültür özellikleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2422-2432. DOI: 10.26466/opus.525842

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:25/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 20/04/2019

Türk Modernleşmesinin Kadın-Asker Sembolü Sabiha Gökçen Üzerine Bir Değerlendirme

DOI: 10.26466/opus.532089

*

Aysun Yaralı Akkaya*

* Dr.Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Van/Türkiye
E-Posta: aysunyaraliakkaya@yyu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-6829-4282

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türk Modernleşmesinde kadına verilen sembolik temsiliyeti Cumhuriyet Türkiye'sinin, önemli bir ismi olan Sabiha Gökçen üzerinden değerlendirmektir. Sabiha Gökçen, Mustafa Kemal'in manevi kızı olarak Cumhuriyetin kuruluşundan sonra onun yanında bulunmuş ve onun gözetiminde yetişmiş bir Türk kızıdır. Mustafa Kemal'in yönlendirmesi ile eğitimlerini tamamlamış ve Türk havacılığının yeni gelişme gösterdiği bir dönemde pilot olmayı seçmiştir. Sabiha Gökçen, daha önce hiçbir kadının tercih etmediği bir meslek olan havacılığı ve eril bir alan olan askerliği seçmiş olması ile Türk modernleşmesinin ilerici yönünü gösteren etkili bir figürdür. Çalışma bu ön kabulle, modernleşme projelerinde kadınlara verilen rolün erkek inşacılar tarafından belirlendiğini tartışırken, Sabiha Gökçen'in kamusal alanda görünürlüğü ve bir kadın olarak üstlendiği kurucu misyonunu ele almaktadır. Kadınların modernleşme sürecinde yaşadıkları ile uluslaşan toplumların bu dönemdeki konumları arasında paralellikler söz konusudur. Bu nedenle Türk modernleşmesi Batı dışı bir modernlik deneyimi olarak kendine özgü bir özelliğe de sahiptir. Sabiha Gökçen elde ettiği başarıları ile Türk Modernleşmesinin sadece sembolik bir kahramanı olarak kalmamış, bunun dışında modernleşme projesinin ilerlemeci yönünün göstereni olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Türk modernleşmesi, Kadın, Sabiha Gökçen, Batıcılık*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:25/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 20/04/2019

An Assessment on Sabiha Gökçen as the Female Military Symbol of Turkish Modernisation

*

Abstract

The aim of the present study is to assess the symbolic representation attributed in Turkish Modernisation to women on the basis of Sabiha Gökçen as a prominent figure in the Turkey of the Republic. Sabiha Gökçen was a woman of Turkey who had stayed with Mustafa Kemal as his foster daughter after the establishment of the Republic and been trained under his supervision. She completed her training under the guidance of Mustafa Kemal and chose to become a pilot in a period marked by the recent development of Turkish aviation. Sabiha Gökçen is an influential figure pointing out to the progressive aspect of Turkish modernisation by reason of her choice of aviation, which had not been preferred by any woman before, and of military as a masculine field for her profession. Based on this postulate, the study discusses the determinism of the role attributed to women in modernisation project by male constructors and addresses the public visibility of Sabiha Gökçen and the founding mission assumed by her as a woman. There are parallelisms between the experiences of women during the process of modernisation and the positions held by nations in the same period. Therefore, Turkish modernisation also bears a distinct character as a non-Western experience of modernity. Sabiha Gökçen, in this context, did not only remain as a symbolic heroine of Turkish modernisation, but also acted as an indicator for the progressive aspect of the modernisation project by reason of her achievements.

Keywords: *Turkish modernisation, Woman, Sabiha Gökçen, Westernism.*

Giriş

Modernite, toplumunher alanında hızlı bir değişme süreci ortaya koyduğu gibi kadının da kamusal alanda daha çok görünür kılınmasını sağlamıştır. Batı kökenli bir süreç olarak modernite, on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları bütün dünyayı etkileyen, toplumsal yaşam başlangıçta olmak üzere pek çok alanda örgütlenme biçimlerine işaret eder (Giddens, 1994, s.11). Özellikle zaman ve mekan bağlamında epistemolojik bir değişimi gerektiren modernite Batı dışı toplumlarda modernleşme projesi olarak gerçekleşmiştir. Modernleşme olgusunu sosyolojik olarak incelediğimizde Batılı literatürde, sıklıkla cemaatten, cemiyete geçiş şeklinde ele alınırken, Türkçe literatürde geleneksel yapılardan, modern toplumlara dönüşme olarak da ifade edilir. Modernleşme böylece geleneksel olandan moderne dönüşümü yani toplumsal, siyasal, ekonomik, dinsel ve bilimsel olarak her alanda değişimi ifade etmektedir (Çiçek vd., 2015, s. 272).[1] Modernitenin kendisi bazı kavramları da beraberinde getirmiş bunların tanımlanması gereği doğmuştur. Bunların başında, modernizm ve modernleşme gelir. İlk önce modernizmden başlarsak, modernitenin anlatıldığı kapsamlı ve karmaşık söylemi ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Modernizm belli değer yargılarını ifade edecek şekilde, içinde bilimcilik ve pozitivizmi, teknosantrizmi, akılcılık ve evrenselcilik gibi öğeleri barındıran bir kavramdır (Şaylan, 2002, s.102). Modernleşme ise modernitenin günlük hayata, sanat, tüketim toplumu ürünleri, yeni teknolojiler, yeni ulaşım ve iletişim tarzlarının girmesi, yeni bir endüstriyel sömürgeci dünya kurulması şeklindeki müdahalesinde bu dinamikleri belirlemek için kullanılır. Modernleşme ile toplumda bilim ve teknoloji aracılığıyla değişim, sosyal mobilitenin artması ve uzman rollere geçiş ve böylece sosyal farklılaşma yaşanacaktır (Best-Kellner, 1998, s.15). Abel Jeanniere modernizme geçişi dört olgunun belirlediğini ifade eder. Bunlar; bilimsel, siyasal, kültürel ve teknik olgulardır (Jeanniere, 2000, s.96). Modernleşme; öz olarak sosyalizm, liberalizm, kapitalizm gibi ideolojiler üreten, bireyselleşme, biçimleme, sanayileşme, sekülerleşme,

[1] *Batı literatüründe oldukça geniş bir çalışma alanı sunmakta olan modernite ve modernite eleştirileri, öncelikle sosyoloji kuramcılarının tartıştığı konular arasındadır. Ferdinand Tönnies'in gemienschaft-gesselschaft kavramları, Emile Durkheim'da mekanik ve organik toplum kavramları buna örnek olarak verilebilir (Çiçek vd., 2015, ss.272).*

endüstrileşme, kültürel farklılaşma, ticarileşme, ekonomik ilişkilerin metalaşması, şeyleşme, kapitalizmin yükselişi, kentleşme, bürokratikleşme, rasyonelleşme, sosyal işbölümünün büyümesi, bilimsel düşünce tarzlarının yükselişi, iletişim tarzlarının dönüşümü ve nihayet demokratikleşme süreçlerini anlatan bir terimdir (Best-Kellner, 1998, s.15).

Bu anlamda çalışmanın ana eksenini oluşturan tartışma, Türk modernleşmesi projesi, temelde Batı merkezli moderniteyi gerçekleştiebilme hedefine dayanır.. Modernleşmeci görüş, çevre medeniyetlerin tarih sahnesinden yok olmamaları ve varlıklarını devam ettirebilmeleri için yegâne koşulun modernleşme sürecine adapte olmaları ve modernleşmek için Batı medeniyetini örnek almaları gerektiği anlayışına dayanmaktadır (Çiçek vd., 2015, s. 272). Bu bağlamda Türk modernleşme projesini, anlamaya ve açıklamaya yönelik çalışmalarda, üzerinde durulan temel iki eğilim söz konusudur. Bunlardan birincisi, Türk modernleşmesinin moderniteyi yeterince anlayamadığı ve aynı zamanda geriden takip ettiği tezidir. Bu nedenle daha çok batıcı söylemlere odaklanmış pozitivist, aydınlanmacı bir pozisyon oluşturulmuştur. Diğer bir yaklaşım ise Türk modernleşmesinin batı dışı modernleşme süreçlerine doğrudan bir rol model olduğu ve önemli bir özgünlük ve kendiliğindenlik içeren bir konuma sahip olduğu şeklindeki yaklaşımdır. Temel olarak iki kutba ve bu bağlamda da Türkiye tarihinin iki ayrı siyasal yaklaşımına tekabül eden bu bakış açısına karşılık, her iki yaklaşımın da tartışmasına katkı sağlayan daha gri tonlar diyebileceğimiz bakış açıları da mevcuttur. Ancak çalışmanın amacı, süreklilik arz eden bu bakış açılarına bitmeyen yeni tartışmalar eklemek değildir. Temel olan sorunsal, bu süreç içerisinde kadına verilen rol ve modernleşme projesinin Türk kadını üzerinde nasıl bir etki yarattığını açıklamaktır. Türkiye'de kadının modernleşme ile birlikte birçok açıdan daha göz önünde olan ve daha çok kamusal görünürlük mücadelesi veren bir kesim olduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte de bu görünürlük yasallık ile birleşerek meşruiyet kazanmıştır. Öncelikle kazanılan haklar ve sonrasında yeni devletin doğrudan cinsiyet temelli politikaları, kadının özgürleşmesi olarak tanımlanırken, kadınlar aynı zamanda ideolojinin taşıyıcısı ve rehberleri haline dönüşmüştür. Özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlar Cumhuriyetin ilerici, batılı ve modernleşmeci konumunu öne çıkaran bir rol üstlenerek Cumhuriyetin modern yüzü olmuş ve savunucusu haline gelmiştir. Böylelikle kadınlar yeni

Cumhuriyetin ilericiliğinin birer sembolü olarak belirginleşmiş ve hemen hemen her alanda kadının kamusal görünürlüğünü desteklemek amaçlı olarak sembol isimler oluşturulmaya çalışılmıştır. Sabiha Gökçen, işte bu sembol isimler arasında Cumhuriyete bağlılığı ile kendini ispatlamış aynı zamanda Cumhuriyetin ilerlemeci yönünü göstermek açısından oldukça radikal bir alanda kendini ispatlamış bir kadın olarak öne çıkmıştır. Çalışmanın üzerinde durduğu nokta ise Sabiha Gökçen'in doğrudan Cumhuriyetin ilerlemeci ve batıcı yüzünün önemli bir simgesi olmasının yanı sıra o zamana kadar yapılmayan bir işe girişmiş ve modernleşmiş bir ülkenin gelebileceği en hızlı noktanın simgesi haline dönüşmesidir. Bununla birlikte, Türk modernleşmesinin kendine özgünlüğünün bir vurgusu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Onun dünyanın ilk kadın savaş pilotu olması, modernitenin beşiği olan Batı toplumlarında ve Batı dışı modernleşme projelerinde görülmeyen bir başarıdır.

Kendine Özgünlük ve Batıcılık Arasında Türk Modernleşmesi

Modernleşme ve batıcılık, siyasal kültürümüzün belirgin kurucu öğeleridir. Bu nedenle, Türk modernleşme serüveninden bahsetmek aynı şekilde Türkiye'de siyasi kültürün temel özelliklerini de tespit etmek demektir. Özellikle Batıcılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden başlayıp Cumhuriyet Türkiyesi'ne yeni boyutlar kazanarak uzanan, Batı Avrupa'nın hem fikirsel hem de toplumsal yapısına ulaşılması gerektiğini savunan bir yaklaşımdır (Mardin, 1991, s. 65). Bir proje olarak modernleşme Batı dışı toplumlar ve coğrafi olarak daha doğuda olan toplumlar için batılılaşma olarak algılanırken, Doğu için kendinden farklı özelliklere sahip Batı'nın hedeflenmesi, bir kimlik değişimidir. Bu nedenle modernleşme, Batılılaşma ile eş anlamlı olarak kabul edilmiştir (Tekeli, 2002, s. 23). Burada yine yukarıdan yaptığımız kavramsal ayrımın üzerinden gidilebilir. Batılı olup olmama durumuna göre modernitenin anlamı farklılık göstermiştir. Bu açıdan batılı olanlar moderniteyi hem bir proje hem de kurumsal alt yapısıyla gerçekleştirirken batılı olmayan toplumlarda ise modernizasyon hayata geçmiştir. Modernite bireyi ve sınıfları kendi kimliklerinde eğitirken modernizasyon ise bu eğitimimin altyapısını oluşturmuş ve bu bağlamda Batı dışı toplumlarda farklı seyretmiştir. Batılı olmayan toplumlarda tarihsel evrim açısından bakıldığında batı ile aynı süreci

yaşanmadığından, yaşanılan modern pratikler, çağdaş değildir. Batılılaşma ise işte bu gecikmeyi telafi edici bir araç olarak değerlendirilmiştir (Çiğdem, 2002, s. 69). Türk modernleşmesinin batılı olmayan ama batı ile temas halinde seyrettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Batı dışında modernlik geliştiren toplumlarda ortak deneyimler ve tarihsellikler söz konusudur. Aynı zamanda bu toplumları gruplandırdığımızda şunu görmekteyiz ki bu toplumlarda ya istekli ya da istenç dışı bir modernizasyon gerçekleşmiştir (Göle, 1998, s. 68). Ancak, bu durum modernitenin batı dışındaki toplumlarca hedef alınmasını ve böylece onlar tarafından yeniden üretilmesini de sağlamıştır. Çünkü Nilüfer Göle'nin de belirttiği gibi "modernite tüketim düzeyinde, yaşam tarzında veya kültürel eserlerde hep ulaşılacak, öykünülen bir şeydir; yaşamakta olan, tüketilen, keşfedilen değildir" (1998, s. 65). Aynı zamanda bu durumun başka bir sonucu da modernliğin batının tekelinden çıkması ve alternatif modernlik anlayışlarının türemesidir (Göle, 1998, s. 66). Batı dışındaki ülkelerde modernite algılayışı değerlendirilirken de aslında buradaki konumlandırmanın, yani modernite ilişkisinin yine de batı temelinde olduğunu unutmamak gerekir. Dolayısıyla, elimizde batı modernliği modeli vardır ve bunun üzerinden modernlik yeniden üretilmektedir (Göle, 1998, s.67). Türk modernleşme serüveni de batı dışı modernlik şeklinde ortaya çıkan, ancak yeniden üretilen ve yukarıda ifade edilen alanlarda özgünlükler taşıyan bir yapıya sahiptir.

Türk modernleşme süreci ele alınırken, farklı dönemler halinde incelemek adetten olmuştur. Şerif Mardin, Hasan Bülent Kahraman gibi isimler, Batıcılık ya da Batılılaşmayı temel alarak modernleşmeyi evreler halinde ele almakta ve tartışmaktadırlar. Mardin, Batıcılığı Batı'yı her alanda örnek almak istemek olarak tanımlarken, ilk evrenin Osmanlı İmparatorluğu'nu düzeltme çabaları olarak anılan döneme denk geldiğini belirtmektedir (Mardin, 1991, s.11-12). Bu dönemde Osmanlı'nın düştüğü durum askeri alan başta olmak üzere pek çok alanda düzenlenmeler ile aşılmaya çalışılmıştır. Mardin, kronolojik olarak Batılılaşma süreçlerini ele alırken Atatürk dönemi ve sonrası süreci özellikle öne çıkarmıştır (Mardin, 1991, s. 19-20). Daha çok nasıl Batılılaşamadığımızın, nerede problemlerin ortaya çıktığını tartıştığı metninde Mardin, Batılılaşmayı taklit etme olarak tanımlarken yine de kendine özgü bir hale dönüştüğünü ifade eder. Bir diğer tasnif ise Hasan Bülent Kahraman'ın batılılaşmacı moderniteyi

çeşitli dönemlerde ele alarak tartıştığı ayrımdır. Buna göre, Türk modernleşmesini başlıca üç evrede incelemektedir. İlk dönem teknik bilgi aktarımına dayalı bir modernleşme, ikinci dönem kurumsallaşmış bir modernleşme ve son dönemde de melezleşmiş bir modernleşmeden bahseder (Kahraman, 2002, s. 127). Kahraman'a göre ilk evre olarak kabul edilecek olan Osmanlı batılılaşması, doğrudan bir zihniyet sürecidir. Bu evre için asıl olan bilgi alımıdır. Dolayısıyla nötr bir anlam taşır ve doğrudan teknoloji ile sınırlı bir batılılaşma sürecidir. Batı her anlamda örnek alınırken, teknik altyapı ve askeri alandaki gelişmeler ile Osmanlı'nın ilerlemesi hedeflenir. Batılı ülkelere eğitim amaçlı olarak uzmanların gönderildiği ve elçiliklerin kurulması da bu dönemdedir (Kahraman, 2002, s. 126-128). Düşünsel olarak bu dönemde batılı dünyayı anlama çabası hâkimdir. Osmanlı bürokrasisi ve entelijensiyasının zihinsel olarak ulaşmak istediği işte bu Batı aydınlanması olmuştur. Bu fikri etkilenme "kameralizm[2]" olarak da tanımlanabilir. Aslında Batıdaki otoritelerin, halkın mülkiyetini koruma ve böylece bir milli devlet yaratma düşüncesi Osmanlıyı da etkilemiştir (Mardin, 1991, s. 14).

İkinci evre ise Erken Cumhuriyet olarak tanımlanan ve Cumhuriyetin ilanı ile yeni bir ulus-devlet yaratma arasında geçen süreci ifade etmek için adlandırılan dönemdir. Bu dönemde, Osmanlıdan kalan emperyal anlayışın ancak sınırlı bir şekilde dönüştüğünü görmekteyiz. Cumhuriyet projesinin hayata geçirilmesi ile birlikte geçmişten özellikle kültürel anlamda radikal bir kopma söz konusu olmuş, öte yandan paradoksal biçimde geçmişten kalan pek çok sorun da devam etmiş ve giderek büyümüştür. Cumhuriyet projesi temelde, oldukça elitist bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Mutman, 2004, ss. 201). Aslında Cumhuriyet entelijansiyası bu anlamda Osmanlı'dan farklı değildir. Kuşkusuz ki; Cumhuriyet'in *batılılaşma* mantığı Aydınlanma projesi etrafında şekillenmiştir (Yavuz, 1998, s. 101). Cumhuriyetin ilk dönemlerinde batıcılık kurumsallaşmış, Kemalizmin hedefi olarak muasırlaşma yolundaki Türk toplumunun amacı Batı'nın sahip olduğu evrensel, soyut değerlere ulaşmak olarak belirlenmiştir. Bu çaba sadece siyasal alanda değil toplumsal alanda da kendini göstermiştir. Bu dönem Türk modernleşmesi Kemalist çağdaşlaşma

[2]Kameralizm, Batı'da fizyokratlar olarak bilinen bir kamu idaresi kuramcılarının uzantısıdır. Aydın despotizmi olarak da ifade edilen siyasal görüşün siyasal teorisine verilen addır (Mardin, 2002, ss. 83).

istencini bir modernite projesi olarak tanımlar ve bu projenin Osmanlıyla ilişkisini bir süreklilik ya da kırılma şeklinde değil de süreklilikle kırılmanın eşzamanlı olarak yaşandığı bir değişim/dönüşüm projesi olarak ele alır (Keyman, 2001, s. 16). Ancak Türk modernleşmesini, Osmanlı Türk modernleşmesi ve Kemalist Türk modernleşmesi olarak tasnif etmek daha yararlı olacaktır. Çünkü modernleşme Batı kaynaklı bir kavrama olarak süreklilik arz etmiş ve her ne kadar Türk modernleşme süreci Cumhuriyet ile birlikte bir kesintiye uğrasa da devamlılık sağlanmış, aynı modernite anlayışının radikal uygulamaları ve Kemalist reformlarla kurumsallaşması söz konusu olmuştur.

Modernleşme sürecinin üçüncü evresinde, modernleşme ile birlikte batılılaşma birbirini tamamlayıcı unsurlar halini almış ve kendine somutlaştırıcı unsurlar bulmuştur. İşte bu dönem için bir melezleşme olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır (Kahraman, 2002, s. 135). Bu dönemi daha çok 1923 sonrası zaman olarak değerlendirdiğimizde, dikkati çeken konu homojen bir dönem olmadığıdır. 1950'den sonra önemli kopmalarla karşılaşılmıştır. Bütün bu ara dönemlerden her biri tek başına değil genelde birbiri ile etkileşim halindedir. 1950 tarihi önemli dönüm noktası olarak ele alınmasında, bu dönemde o zamana kadar birlikte hareket eden siyasal iktidar ve kültürel iktidarın kopmasıdır. Yani o döneme kadar resmi ideoloji tarafından belirlenen bir batılılaşma çabası ve onun toplumsallaştırıcı etkisiyle Türk modernleşmesi biçimlendirilmiştir. Bu biçimlendirme ifade ettiğimiz gibi bir zihniyet yaratma çabasıyla, eğitim kurumları aracılığıyla oluşan bir ideoloji aktarımıdır. Böylece elitle dayanışma sağlanarak modernleşme kültürel projesini kurmuştur. İşte bu durum 1950 sonrasında siyasal iktidarın kaymasıyla halk kültürü ve siyasal kültür arasında kopukluk yaşanmasına neden olmuştur. Artık çevredeki kültür siyasal iktidarın dayanağı olmuş, kurucu ideoloji terkedilmiştir. Onun baskıcı homojenleştirici öğelerinden de vazgeçilmiştir. 1950'lerden sonra görülen gündelik hayatın çok daha farklılaştığı bir kültür anlayışıdır ve kendini bu şekilde üretmiştir. Bu dönemde kurucu ideolojinin kültürel anlamdaki Batılılaşma anlayışından vazgeçilse dahi Batıyla ekonomik ve sanayileşmeci anlamda bir bütünleşme hedefi devam etmiştir. BM ve NATO üyelikleri bu hedefin sonuçlarıdır. Bu açıdan bakıldığında siyasal kültürümüz içinde temel olabilecek sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür: Birincisi, 1950 sonrası Batılılaşma "Türk muhafazakâr modernleşmesini"

meydana getirmiştir[3]. İkincisi bundan sonra artık modernleşme ve batıcılık içselleştirilmiştir. Üçüncü olarak da bu içselleştirmeden dolayı da tam anlamıyla bir "melezleşme" durumu oluşmuştur (Kahraman, 2002, s. 135-136).

Türk modernleşmesi sonuç olarak, süreklilik ile birlikte kopuşu içeren, yeni bir devleti kuruluşunu içinde barındıran sosyal, siyasal ve kültürel alanda toptancı bir değişimi içermektedir. Cumhuriyetin oluşumu ile Kemalist projenin uygulamaları çok önemli bir kırılma döneminin göstergeleridir. Bu uygulamalar nedeni ile Cumhuriyet sonrasında ise önceki dönemden kopuş göstermiştir.. Osmanlının son döneminden başlayarak gelişen batılılaşma çabaları, çöküşü durdurabilmek için girişilen düzenleme faaliyetleri, batıyı teknik olarak yakalayabilecek bir düzeye gelebilmek ve tekniği alırken, kültürümüzü yok etmemeyi hedeflemiştir. Bu anlamda muhafazakâr modernleşme, Cumhuriyet dönemiyle birlikte radikalleşmiş, Cumhuriyet dönemi ile birlikte batılılaşma politikasında egemen olan unsur kültürel anlamda bir batılılaşma politikasının gerçekleştirilmesi olmuştur. Batılılaşma yeni kurulan ulus-devlet için ileri hedef olarak temel alınmış, böylece devlet eliyle tepeden aşağıya alınan radikal kararlar uygulamaya geçirilmiştir.

Türkiye'de Kadının Modernleşme Deneyimleri: İttifaklar, İtilaflar

Türk modernleşmesinin temelde cinsiyet üzerinden şekillenen politikalar ile birlikte, toplumsal alanda etkili olduğu ve karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Modernleşme ile birlikte toplumsal alanda yaşanan değişimi en iyi gösteren örnekler ise dönemin edebi, sanatsal ve kültürel pratikleridir. Dönemin roman, dergi ve gazeteleri üzerinden kadın ve erkeğin konumu, modernleşme sürecindeki durumları okunabilir. Özellikle "üst sınıf erkeklerinin aşırı batılılaşması" üzerinde çokça vurgu yapılır. Recaizade Ekrem'in, Bihruz Bey tiplemesi aşırı batılılaşmanın en iyi göstergelerinden biridir. Bihruz Bey'de tiplemesinde, sosyal bir gerilim göze çarpmaktadır (Mardin, 2002, s. 42). Bunda halk arasındaki bölünmenin gittikçe belirginleşmesi etkilidir. Müslüman ve Avrupalı kesim arasında, mahalle

[3] Muhafazakâr modernlik kavramı ve Türk modernleşmesine etkisi için Nazım İrem'in "Muhafazakâr modernlik, "Diğer Batı" ve Türkiye'de Bergsonculuk" makalesine bakılabilir.

yaşantılarında bile değişebilen bir ayrım söz konusudur. Bu ayrım, aynı zamanda yöneten yönetilenler arasında da yaşanmaktadır. Aşırı batılılaşma ile lüks yaşantıya düşen üst sınıf, halk tarafından eleştirilir. Üst sınıf için modernlikten kastedilen tüketime yönelik ve bunu artırıcı şeylerdir denilebilir. İşte batılı gözükmek uğruna aşırı tüketim gerçekleştiren bu kesim, sıradan halkın düşmanlığını da kazanmıştır. Temel olarak bakılacak olursa zenginlik ve gösterişli yaşam Türk kültürü içerisinde hoş karşılanmamaktadır. Tüketimin öne çıkarılması, halk için modernleşmenin masraf çoğaltıcı biçimde tanımlanmasına neden olmuştur. Örneğin Adalet Ağaoğlu'nun (1998) "Ölmeye Yatmak" kitabında da ifade edildiği gibi çocukların okula gönderilmesi ile yeni yaşantının etkileri hissedilmeye başlanmıştır. Yani eski "yeniden üleşime" dayalı anlayış kalkmıştır. Ganimetin her savaş sonrasında dağıtıldığı ve şehirlere göçen halkın kendine yeniden bir hayat belirlediği sistem yoktur artık. Bu dönemde bürokratik etkinliğin de artışıyla hem şehirde hem de taşrada zenginliğin etkisiyle iki farklı yaşantı ortaya çıkmıştır. Halk bu ayrımın farkındadır ve küçümsendiğini bilir (Ağaoğlu, 1998). Özellikle Osmanlı dönemi modernleşmesinde devlet ve birey arasında sağlam yapılar oluşturulmadığı için toplumun devletle ilişkileri üzerinden bir sosyalleşme gerçekleşir. Ancak diğer taraftan devlet dışında da ayrı bir sosyalleşme alanı doğmuştur. Bu durumda Osmanlı'da, dinsel örgütlenmeye bağlı ve daha çok devletin etkin olduğu cemaatçi bir yapı oluşmuştur. Yine dönemin romanlarında, kadınların durumu da hiciv edilmiştir. Aşırı batılılaşmanın kadınların yaşantısındaki etkisi eleştirilmiştir. Kadınlar modernleşmenin en iyi gösterenidir. Modernleşmenin kadınların özgürlük alanını genişletmesi, diğer taraftan ise kadınların sınırlarını aşabilme ihtimali, her zaman en çok sorgulanan unsur olmuştur. Kadının özgürleşme hareketleri ahlaki bir çöküntü olarak değerlendirilmiştir. Bundan da sorumlu tutulan batılılaşmadır. Ağaoğlu'nun kadın kahramanı olan Aysel'de kendi içinde hep bu çelişki arasında kalmıştır. Çocukluğunda resmi ideolojinin etkinliğiyle kasabasında batıcı bir eğitim alan kahraman, şehirde de kendine model olarak Atatürkçü düşünceyi almış ve bu doğrultuda bir yaşantı çizmiştir. Ancak tam anlamıyla özgürleşememiştir (Ağaoğlu, 1998). Modernleşmenin vaat ettikleri, Aysel'in yaşamında kendi kurallarıyla hayatını yeniden kısıtlamıştır. Dolayısıyla, batılı tipte modernleşen kadınlar hem Osmanlı da hem de Cumhuriyet döneminde kendi iffet ve namusları açısından

sorgulanmıştır. Bu düşünceden dolayı gerek Osmanlı'da gerekse Cumhuriyet dönemindeki reform çalışmalarında yaşanan en ufak bir tehdit anında, kadın haklarıyla ilgili düzenlemeler durdurulmuştur.

Modernite, iki temel vurgu üzerinden toplumda hızlı bir değişim yaratmıştır. Bunlardan ilki modern birey bir diğeri ise seküler toplum olgusudur. Her iki ana parametre de kadınların geleneksel toplumdan çıkışı ve modern bir toplumda kendine yer edinmesi adına önemlidir. Birey bilinci ile kadınlar kendi özgürlüklerine temel haklar bağlamında sahip olurken, modern devletin eşit vatandaşları haline dönüşmüşlerdir. Bu nedenle modernleşme sürecinde edinilen haklar ve bu hakların kadınlara neler getirdiğini analiz etmek önemlidir. Osmanlı'nın son dönemlerinde, kadınların pozisyonlarını belirleyen en önemli gelişmeler, üst sınıf, devlet ya da saray yöneticisi ailenin kadınlarının kurdukları ittifaklarda kendini göstermiştir. On dokuzuncu yüzyıl ortalarında kurulan kadın haklarını savunan dernekler ve dergiler bu ittifakın örnekleridir: Türk Kadınlar Birliği, Terakki Gazetesi, Hanımlara Mahsus Gazete gibi. Dönemin önemli isimleri ise, Şair Nigar, Fatma Aliye, Halide Edip, Nezihe Muhiddin ve Emine Semiye'dir (Sancar, 2014, s. 93). Aslında modernizmin kadınların toplumsal konumuna ya da yaşam alanlarına doğrudan müdahale gibi bir amacı yoktur ancak modernizmin getirdiği yeni yaşam biçimi ve düşünsel etkiler dünyayı algılama başta olmak üzere kadınların yaşamlarını dönüştürmüştür (Kaypak, 2014, s. 64). Dolayısıyla Osmanlı'nın son dönemi ile birlikte kurulan bu dernekler ve onların kurucusu olan önemli isimlerin, Milli Mücadeleye destek verdiklerini, sonrasında da yeni ulus-devletin şekillenmesinde rol oynamak istediklerinigörmekteyiz. Ancak Türk modernleşmesi sürecinde erkekler modernleşmenin getirdiği fırsatlardan yararlanmasına karşılık, kadınlar engellenmiştir. Bu durumu erkekler de pek çok defalar kabul etmişler, reformların hayata geçirilmesi için onlarla birlikte hareket eden kadınlara ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır (Sancar, 2014, s. 93). Aynı zamanda reddedilen Osmanlı mirası içerisinde kadının konumu ikincilken yeni devletin milliyetçi söylemi, Türk geleneklerinin kadın ve erkeğin toplumsal alanda eşitleyen geçmişine de sıkı sıkıya bağlı kalma amacını taşımakta idi. İşte yeni kurulan devletin eşit haklar ile donatmayı vaat ettiği kadınlardan beklentisi, onlara sunulan seçkin konumlarına karşılık rejime sadakat ile bağlı kalmalarıdır (Tekeli, 2011, s.29). Ancak sadece Türkiye örneği değil diğer Müslüman ülkelerde

kadınların haklarını elde etme mücadelesi devletin aldığı konuma göre farklılaşabilmektedir. Türkiye'de kadın hareketinin yokluğunda politik olarak öncülük etmek için yapılan reformlar hem sınırlı hem de potansiyele sahiptir. Bu reformların varlığı, hakların kazanılması ile özgürlük arasında kalmış olup, kadınların yapısal sorunlarına ise hiç değinmemiştir. Bu durumda Türkiyeli kadınların *kurtulmuş ama özgürleşmemiş* olduğunu söylemek mümkündür (Kandiyoti, 1997, s.72). Özellikle Erken Cumhuriyet döneminde kadınların erkeklerle eşit fırsat talepleri karşılanmamış, bu talepler kurucu eril tahakkümün baskısı ile şekillenmiş ve hatta yasaklanmıştır.[4] Bunun yerine yapılmaya çalışılan, Türk kadın kimliğinin eşit vatandaşlık statüsünden çok Türk milli ve modern kimliğini dünyaya gösteren bir kültür göstergesi ve kültür farklarının sınırlarını temsil eden sembolü olması şeklindendir (Sancar, 2014, s. 112). Mustafa Kemal'de CHF kongresindeki söylevinde dile getirdiği gibi kadınlardan beklenti, milletin evlatlarını yetiştirmeleri ve ailenin devamlılığını sağlamalardır. İş yaşamında ise kadının varlığı ancak erkeklerin çizdiği sınırlar içerisinde mümkün olacaktır. Yani kamusal alanda kadınlar her meslekte değil sadece onlara uygun bulunan alanlarda görünebileceklerdir. Dolayısıyla modernleşme ile birlikte şekillendirilen eril ve dişil mekânlar, yeni kurumlar yaratmıştır. Örneğin; Ordu, siyasi partiler, parlamento gibi kurumlar tek cinsiyetlidir (Sancar, 2014, s. 155-157). Böylece, Türk modernleşme projesi içerisinde ataerkil toplumsal yapının getirdikleri adeta korunmaya çalışılarak, kadınların özerklikleri kontrollü gerçekleştirilmiştir. Kadınların kontrolünün en önemli gerekçesi, kadının cinsel iffeti ile aile ya da sülale şerefi arasında kurulan bağlantıdır. Kadınların yapacağı yanlışlıklar, bütünü ile bu topluluklara utanç ya da şerefsizlik getirebilir. Bu nedenle kadınlar kamusal alana geçmeleri ile evdeki kontrolün ortadan kalkması sonucunda yeni denetim mekanizmaları gerekecektir (Kandiyoti, 1997,s.74). Aslında, modernlik sadece kadınlar ya da erkekler arasında değil aynı zamanda cinselliğe dayalı düzenleme rejimlerinde de denetim alanları yaratmıştır. Modernlik ile birlikte homoseksüellik dışlanırken, heteroseksüellik kayıt içinde düzenlenmeye çalışılmıştır. Böylece

[4] 1923 yılında Nezihe Muhittin başkanlığında kurulan Kadınlar Halk Fırkası, sonrasında Türk Kadınlar Birliği şeklinde 1925'de kurulmuş ve kadın hakları mücadelesine devam etmiştir. Örgüt, 1935 yılında kadınlara siyasal hakların verilmesinden sonra, hedeflerini gerçekleştiği gerekçesiyle kendi kendini feshetmiştir (Durakbaşa, 1998, ss. 39).

modernlik cinselliği denetlemekte buna bağlı olarak beden rejimleri yaratmaktadır (Sancar, 2014, s. 25). Erkekler ve kadınların her biri için ayrı ayrı zevkler, arzular, estetik gibi duyguları güçlendiren ya da bunlara bağlı kalan mekânlar ve meslekler belirlemiştir. Öncelikle eril mekânlar olarak beliren bu yerlere kadınların girmesi sınırlandırılır ve bunun gerekçesi biyolojik cinsiyete dayandırılarak açıklanır. Bunların içerisinde askerlik ve ordu eril mekânlardır, çünkü buralar otorite, çatışma ve rekabetin desteklendiği alanlar olarak şekillendirilmiştir (Sancar, 2014, s. 25). Aslında modernleşme öncesinde de eril mekanlar belirlenmiştir. Askerlik hatta asker kişiler için kadınlar uzak durulması gerekilenler ler arasındadır. Örneğin Yeniçerilerde evlenme yasağı, onların savaşma yeteneğini kısıtlayabileceği düşüncesinden dolayı getirilmiştir. Sonuç olarak Türk modernleşme projesinin getirdiği düzenleyici ve radikal reformlar –ki bunlar daha çok laik politikalardır- kadın haklarını güçlendirmiş ve ilerleterek bir dönüşüm yaratmıştır (Kandiyoti, 1997,s.82). Sabiha Gökçen, Türk modernleşmesinin kadın üzerindeki bu ilerlemeci boyutunu gösteren önemli bir örnektir. Ancak çalışmada, bu ilerlemenin sembolik olduğu ve sınırlı kaldığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Sabiha Gökçen: Türk Modernleşmesinin Kadın-Asker Sembolü

Türk modernleşmesi yarattığı dönüşüm kendine uygun yeni mekânlar ile birlikte yeni bir birey tipini de şekillendirmiştir. Makbul vatandaş ya da sadık bireyler, Cumhuriyetin bekçileri olarak sürekli olarak denetlenmekte ve disipline edilmektedirler. Cumhuriyet dönemi ile birlikte "kent ve kadın" değişimin yani batıcı anlamda ilerlemenin en çok gözlemlendiği alanlardır. Kent ve kadın bu anlamda yeni kurulan ulus-devletin sembolleridir. Modern kentler yeni Cumhuriyet'in tanıtımını yaparken, kadınlar yeni devletin yüzleri olarak resmedilmektedirler (Kaypak, 2016, s. 34). Ayrıca modern toplumların kendisi doğrudan hiyerarşik ayırımlar yaratan ve bu alanda daha hızlı bir süreç yaşayan toplumlar oldukları için cinsiyet üzerinde de eşitsizliklerin daha belirgin bir hale bürünmesine neden olmuşlardır. Bu eşitsizlikler bir taraftan biyolojik farklılıkların bir sonucu gibi gösterilirken, modern toplumun kendisinin dayandığı toplumsal iş bölümü ile de uyumlu olduğu görüşünü güçlendirmiştir. Dolayısıyla modern toplumun kadına ve erkeğe biçtiği rol, bundan sonraki süreçte

toplumun ilerlemesi için de gereklidir. Örneğin, kadınlar için çocuk yetiştirmek, sahip oldukları duygusal ve sabırlı mizaçları ile örtüştürülmüş iken, askerlik bir erkeğin yapabileceği kuvvet isteyen bir meslek olarak resmedilmiştir (Sancar, 2014, s. 23). Cinsiyetin biyolojik temelli olarak kabul edildiği ulus-devlet modellerinde, modern toplumun çekirdek ailesi desteklenmiştir. Modern toplumun sürekliliğini sağlayan temel belirleyen yapıların güçlü bir şekilde varlığını sürdürebilmesidir. Bu nedenle aile toplumsal yapının en küçük birimi olarak, modern toplumu inşa eder. Çekirdek ailenin desteklenmesi ulus-devlet için aynı zamanda eril ve dişil kimliklerin sabitlenmesine olanak sağladığı gibi kadın ve erkeğin toplumdaki amacını da belirler (Giddens, 2008, s.246-247). Aile içerisinde erkekler para kazanmak ve ev dışı işlerin yapılmasından sorumlu tutulurken kadınlar ise ev içi işleri, çocuk bakımı gibi sorumlulukları yerine getirir. İşte yeni kurulan ulus-devletler, bu durumda özel alanda sorumluluğu olan kadınları kamusal alanda görünür olmalarının yolunu ancak onun kendine özgü meslekler edinmesi ile mümkün görmektedir. Bu nedenle kadınlar cinsiyet özelliklerine uygun mesleklere yönlendirilmiştir. Burada Jayawardena'ın da üzerinde durduğu gibi, ulus-devlet kuruluşlarında kadınların konumunun sınırlandırılması ile karşılaşıldığı söylenebilir. Jayawardena'a göre kadınların ulusal bağımsızlık hareketlerinde güçlendirici bir rolü vardır. Bu nedenle kadınlar, ulusal bağımsızlık mücadeleleri süreçlerinde milliyetçilikle işbirliği yapmaktadırlar. Dolayısıyla, kadın hareketlerinin talepleri ile milliyetçilik örtüşürken, bu birliktelik uzun vadede sürdürülememektedir. Kadınlar yeni kurulan ulusu temsil ederken, devletin kurulup galip gelmesinden sonra, kamusal alanda eşit vatandaşlık konumuna gelememektedirler (Sancar, 2014, s. 61). Bu nedenle sembolik olarak bu işbirliği ulus-devlet kuruluşundan sonra gerçekleşmiş gibi gösterilir. Çalışmada ele alınan Sabiha Gökçen ismi de bu sembolik kamusal görünürlüğün örneklerinden biridir. Aslında kadınlar ile eril iktidarların ilişkileri dönemsel olarak farklılık gösterebilmektedir. Buna göre, Milli mücadelede verdikleri desteğe rağmen yeni ulus-devletin oluşumu ile sessizliğe yönlendirilen kadınlar içinde gözden düşenler vardır. Halide Edip, Latife Hanım, Nezihe Muhittin gibi isimler Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte hiçbir kurumda yer almamıştır. Kamusal alanda var olsalar bile görünürlükleri azdır. Diğer bir kadın tipi ise Cumhuriyet ile uyumlu kadınlardır. Afet İnan bu isimlerden en öne çıkanıdır. Milli mücadele

dönemi kadınları yönetimin dışında tutulurken, onların yerini bu yeni uysal kadınlar almışve bu kadınlara modern eğitimler verilerek birer rol model olmaları sağlanmıştır. Afet İnan dışında bu yeni uyumlu kadınlara Atatürk'ün bizzat evlat edindiği kız çocukları da eklenebilir (Sancar, 2014, s. 168-175). Serpil Sancar yazısında Sabiha Gökçen üzerinde durmamıştır ancak o da Atatürk'ün evlat edindiklerinden ve sürekli onun himayesinde olan bir kadındır.

Sabiha Gökçen modern Türkiye Cumhuriyetinin ilk kadın pilotu ve ilk defa bir askeri harekâta katılması ile de ilk kadın savaş pilotudur. Dünyada da bu unvanı almış bir isimdir. Sabiha Gökçen, aslında yeni kurulan ulus-devletin modernleşme sürecini göstermesi açısından da bir rol model olmuş pek çok alanda ilkleri yaşatmıştır. Bununla birlikte onun deneyimleri Türk modernleşme projesinin geldiği noktayı göstermesi açısından da etkilidir. Özellikle askerlik ve ordu içerisinde Tanzimat ile başlatılan Batılılaşma serüveninin en ilerici hamlesidir. Sabiha Gökçen bir kadın asker olarak ordu gibi modernleşmenin etkisinin ilk hissedildiği alanda önemli bir başarı elde etmiştir. Bunun için aslında Osmanlıda bir hayal olan hedefi gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle modernleştirici elitler için çizilmiş bu ilerlemeci yaklaşımın sembolüdür (Altınay, 2015, s. 275).[5]

Sabiha Gökçen'in hayatından kısaca bahsedecek olursak. Atatürk'ün küçük yaşta evlat edindiği ve yaşamının her noktasında destek verdiği manevi kızlarından biridir. Bursa'da doğmuş ve Mustafa Kemal ile Bursa gezisinde tanışmış,ona okumak isteğinden bahsetmiştir. Mustafa Kemal kendi çabası ile onunla tanışan bu kızın cesaretini takdir etmiş ve onun iyi bir tahsil alması için ailesinin izni ile onu evlat edinmiştir. Sabiha Gökçen "Atatürk ile Bir Ömür"[6] isimli kitapta, bu teklifin onu çok heyecanlandırdığını anlatmıştır. Sabiha Gökçen, Atatürk tarafından evlat edinildikten

[5] 1913'de yayınlanan Kalem dergisinde yayınlanan bir karikatür "Geleceğin Türkiye"si olarak resmedilmiştir. Resimde çarşaflı bir kadın İstanbul'un üzerinde uçak kullanırken çizilmiştir. 50 yıl sonraki Türkiye diye aktarılan karikatürün yer aldığı dergi bir mizah dergisidir ama Yeşim Arat'a göre bu öngörü Cumhuriyetin ilk yıllarında Sabiha Gökçen tarafından yerine getirilmiştir. Sabiha Gökçen askeri kıyafetleri ile geleceğin Batılılaşmış, ilerici, laik, özgürlükçü Türk toplumunun bir göstergesi olmuştur (Arat, 1998, ss. 84,85).

[6] Sabiha Gökçen'in 1981 kaleme alınan ve anılarından oluşan "Atatürk İle Bir Ömür" kitabında ömrüm olarak anlattığı dönem 1924'den sonraki yaşamıdır. Kitapta Atatürk'ün ölümüne kadar geçirdiği yılları anlatır. Ondan sonrasından hiç söz etmez. Onun için yaşamanın en kıymetli dönemi bu yıllardır.

sonra onun desteği ile Arnavutköy Kız Lisesi-Üsküdar Kız Liselerinde ve bir dönem de yurt dışında okur. Ancak Sabiha Gökçen'in geçirdiği rahatsızlıklardan dolayı eğitiminde hep aksamalar olmuştur. Bu dönemde hastalıklarının yanı sıra onu üzen Mustafa Kemal'den de uzak kalmaktır. Sabiha Gökçen anılarında, aile özlemini, memleket özlemini ifade ederek vurgular. Sonrasında Çankaya'da kaldığı yıllarda özel dersler ile eğitimini Atatürk'ün yönlendirmeleri ve desteği ile tamamlamıştır (Verel, 2000, s. 31-32). Sabiha Gökçen için yaşamında en çok istediği şey Atatürk'ün ona duyduğu güveni boşa çıkarmamaktır. Bu anlamda Atatürk, Sabiha Gökçen ile birlikte bütün Türk kızlarına duyduğu güveni ve yeni ulusun geleceğine yönelik hedefleri belirlemiştir: "Türk kadını tarlada, savaşta erkeğini aratmaz, ata binmede bile farksızdır, hatta silah kullanmada onları çok kere geride bırakır" (Verel, 2000, s. 36-57). Sabiha Gökçen'in havacı olması ve eril bir alana girmesinde Mustafa Kemal belirleyici olmuştur. Mustafa Kemal'in böylece hem yeni kurulan Cumhuriyetin ilerici ve reformist alandaki etkisini göstermek hem de yeni kurulan kurumlardan biri olan havacılığa kendi evlatlarından birinin dahil olmasını sağlayarak sahiplenmek istemektedir. Atatürk'ün manevi kızı olan Sabiha Gökçen, 1930'larda bizzat Cumhuriyet'in kurucu lideri Atatürk'ün, bir Türk kızının dünyadaki ilk kadın pilot olmasının ne kadar gurur verici bir olay olacağını söyleyerek istemesi ile pilotluk eğitimi almıştı (Altınay, 2013, s. 265). Türk havacılığının gelişmesi ve Türk Tayyare Cemiyet'inin oluşturulması Atatürk için güçlü bir devlet olmada atılması gereken adımlardan biridir. 1925'de kurulan Türk Tayyare Cemiyeti'nin ve sivil havacılığın gelişmesi ona göre aynı zamanda ulusun gelişmesiydi. Hatta bu kuruma pek çok finans kaynağı ayrılır. Böylece Atatürk, halkının sahip çıktığı bir devlet ve devlet kurumu yaratma gayretindedir. Mustafa Kemal'in ifadelerinde sıklıkla modernleşmenin teknik ve bilimde ilerlemek ile eş tutulduğu vurgulanmıştır. Örneğin, Türk kuşunun açılış töreninde Sabiha Gökçen'e "Havacı olmak ister misin" diye sorduğunda "Türk kadının da uçabileceğini herkese göstermek ister misin?" der. Mustafa Kemal'in böyle bir şeyi teşvik etmekteki gayesi, onun havacılık konusunda eğitmen olabilecek bir düzeye gelmesi ve yeni havacı gençler yetiştirmesidir. Mustafa Kemal'e göre böylece "istikbalin göklerde olduğuna inanan bir kuşak" da yetiştirilmiş olunacaktır (Verel, 2000, s. 98). Sabiha Gökçen, aldığı eğitimlerden sonra Eskişehir Askeri Tayyare okulunda asker kadın pilot

olarak göreve başlar. Eğitim sürecinde Sabiha Gökçen, birçok erkeğin içerisinde tek kadın olduğunu ancak bu durumun ona farklı davranılmasına sebep olmadığını ifade eder. Sabiha Gökçen aynı zamanda Atatürk'ün kızı olmasının da ona ayrıcalık yaratmadığını dile getirir. Dersim harekâtı ile ilgili yaşadığı anı bu konudaki ayrıcalığa itirazı ile ilgilidir.

"1937 ilkbaharında görev yaptığım Eskişehir Birinci Tayyare alayında bir hareketlilik olduğunu gördüm. Nedenini sordum ancak kimse cevap vermedi. Sonra Dersim harekâtından haberdar oldum. Alaydaki diğer erkek arkadaşlar görevli iken dâhil edilmediğimi öğrendim. Alay komutanına bunun nedenini sordum. Komutan, bu önemli bir harekât ve sen bir kızsın, üstelik Atatürk'ün kızısın. Oraya gidip gitmemene biz karar veremeyiz" dedi (Verel, 2000, s.116).

Sabiha Gökçen devamında, Ankara'ya gelir ve durumu Atatürk'e anlatır. Bu harekâtta görev almak istediğini ifade eder. Atatürk ise Fevzi Çakmak'a sormak gerektiğini, bunun bir askeri harekât olduğunu ve o izin verirse gidebileceğini söyler. Atatürk ayrıca, "Unutma sen bir kızsın, alacağın görev çok zorlu ve çok zor durumlarla karşı karşıya kalabilirsin. Eğer böyle bir durumla karşılaşırsan karşındakilere teslim olmak durumunda ne yapacaksın?" diye sorar. Sabiha Gökçen, beklenen cevabı verir, "ben kendimi onlara canlı olarak teslim etmem" der. Mustafa Kemal, Sabiha Gökçen'in bu tepkisine karşılık kendi kullandığı silahı ona verir ve "bu tabancayı sana haysiyetine ve şerefine dokunacak bir durumda kaldığında kullanman için veriyorum" diye ekler. Böylece harekâta katılması onaylanır. Harekât sırasında Sabiha Gökçen beline Atatürk'ün ona verdiği silah ile katılır (Verel, 2000, s. 116). Mustafa Kemal, Sabiha Gökçen'in anılarında sıklıkla ulusal tarihimizin inşasında kadınların da erkekler kadar öne çıkaracak çabalar harcadığını ifade etmiş ve her zaman kadınlar ile birlikte yan yana savaştıklarını vurgulamıştır. Böylelikle söylemsel olarak kadın asker, bir yandan bir eşitlik perspektifi ile sunulurken, öte yandan zaman zaman kadının cephedeki varlığı, erkek egemen söylemin "namus" kavramı içerisinde sunulmakta ve farkında olmadan bu kavramın kendisini yeniden üretmesine olanak sağlanmaktadır. Sabiha Gökçen'in harekâta katılması eril bir alanda kadın olarak cinsiyet farkı gözetilmeden var olmasını sağlamıştır. Ancak diğer bir taraftan erkek ve kadın mekânlarının sınırları çizilmiştir. Erkekler askerlik mesleği ve zorunlu askerlik

uygulamaları ile adeta yeni kurulan devlet ile bağlarını güçlendirirken, kadınların alanları sınırlar ile çizilmiştir. Sabiha Gökçen'e namusunu korumak için verilen silah örneğinde de görüldüğü gibi cinsiyet farkları ordu içerisindeki görevin yerine getirilmesi esnasında da öne çıkarılmıştır (Altınay, 2013, s. 290-291). Sabiha Gökçen, Dersim harekâtına katılması ile birlikte "dünyanın ilk kadın savaş pilotu" olarak anılmaya başlanır ve Cumhuriyet'in gurur duyduğu bir isim haline gelir. O kadar ki Atatürk, Gökçen'den katılacağı toplantılara askeri üniforması ile gelmesini istemekte, üniformalı fotoğrafları dönemin gazetelerini süslemektedir (Altınay, 2013, s. 276). Altınay'ın belirttiği gibi Sabiha Gökçen, Türk ulus-devletleşme süreci içerisindeki asker-ulus inşasında ilk asker kız olarak önemli ve ilktir. Gökçen, kadınların da pilotluk gibi oldukça zor bir mesleği layıkıyla yerine getirebileceğini ve bu açıdan Türk kadının başarılı olabileceğini tüm dünyaya göstermiştir (Altınay, 2013, s. 284)[7]. Gökçen, toplumunun modernleşme sürecinde eriştiği aşamayı temsil etmektedir. Yeni rejim, onun şahsında kendi modernizasyon sürecinin başarısını görmektedir Çünkü kadınları her meslekte görmek önemli bir ilerlemecilik göstergesidir. Atatürk için de bu durum kıymetlidir. Milli mücadelede kadın ve erkekler birlikte savaşarak bu vatanı kurmuşlardır. Ama henüz kadınların askerlik mesleğine girmesi ile ilgili bir yasal düzenleme yoktur. Sabiha Gökçen askerlik konusundaki düşüncelerini bir Cumhuriyet bayramı kutlamasında Atatürk'e açıklar. Atatürk konuyu dönemin Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile konuşmasını söyler. Bunun üzerine Sabiha Gökçen, Çakmak'a gider ve kendisinin asker olarak yasal bir düzenleme ile bu mesleği yapamadığını ifade eder. Gökçen, kadınların da resmen asker olmalarını sağlayacak bir izin ve yasa düzenlemesi talebinde bulunur. Fevzi Çakmak ise "Bunu benden istemeyin. Çünkü ben kızlarımızın kadınlarımızın asker olmalarına asla razı değilim. Bir milletin var olması, o milletin kadınlarının yaşaması ile mümkün olur ancak" diye cevap verir (Verel, 2000, s. 227). Sabiha Gökçen bu sözlerin üzerine meseleyi

[7]Aslında Türk kadınlarının askerlikle ilişkisi daha öncesine dayanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında kadınların Osmanlı ordusuna katılmaları için özel bir tabur kurulmuştur (Toprak, 2015, ss. 7-9). Ancak Sabiha Gökçen, cephenin gerisindeki yardımcı hizmetlerle sınırlı kalmayan, aktif olarak savaşan bir kadın olarak geçmiş deneyimlerin ötesinde bir anlam taşımaktadır.

burada kapatır ve bütün heyecanının yıkıldığını söyler, o günden sonra bu konuyu hiç açmamıştır. Bu dönemden sonra da kadınların orduya alınması ile ilgili bir düzenleme olmaz. Anılarında kendi durumunu yasasız bir hal olarak tanımlar. Ona göre Atatürk'ün hatırı için bu mesleği sürdürebilmektedir. Bulunduğu durumdan çok rahatsızlık duyduğunu da ifade eder. 1940 yılında ordudan ayrılan Sabiha Gökçen, sonrasında Türk kuşunda çalışmaya devam eder (Verel, 2000, s. 312). Sabiha Gökçen, bu talebi ile ilk defa kurucu erkekler ile itilafa düşmüştür. Kadınlar adına yapmış olduğu talep ret edilmiştir (Altınay, 2015, s. 278). Ancak Cumhuriyet rejiminin ordu içerisine kadın asker almak gibi bir planı zaten yoktur. Aslına bakılırsa Sabiha Gökçen'in ordu içerisindeki durumunun sürekli olması beklenmez, zira yalnızca erkeklerin silah altına alınabileceğine dair kanunlar yürürlüktedir (Altınay, 2013, s. 277). Hatta daha önceleri, 1927 yılında kadınlar seçme ve seçilme hakkı istediklerinde -ki bu talep yerel seçimler için 1930'da, genel seçimler için 1934'te tanınmıştı- buna karşı çıkan dönemin tek partisinin genel sekreteri Recep Peker, bu hakkı elde edebilmek için askerlik yapılması gerektiğini hatırlatacaktı (Toprak, 2015, s. 467). Muhtemelen, bu durumun imkansız ve uygunsuz olduğunu düşünmekteydi. Rejimin yapmak istediği toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerle mücadele etmek ve kadınları her alanda özgür ve bağımsız bireyler yapmak değil, kadının elde ettiği yeni roller üzerinden, toplumun geleneksellikten ne kadar çıktığını tüm dünyaya 'göstermek'tir. Bu tespit, o dönemde toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında hiç aşama kaydedilmemiş olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, 1930'ların Türkiye'sinde kadının toplumsal hayattaki rolüne ilişkin kimi iyileşmeler yaşanmış, öğretmenlik başta olmak üzere kimi profesyonel mesleklere, aslında toplumsal cinsiyet temelli önyargıların da etkisi ile kadınlar teşvik edilmiştir. Ancak sınırlar çizilidir. Dolayısıyla kadınlar toplumsal alanda sembolleştirilerek ve birer gösterge olarak konumlandırılmakta, bireysel tercihleri ve gelişmeleri sınırlandırılmaktadır. Kadınlar kamusal alanda edindikleri haklar ile daha görünür kılınırken, pek çok alanda ailenin devamlılığı gibi geleneksel rollerinin sürdürürken denetlenmeye devam edilmişlerdir (Durakbaşa, 1998, s. 31).

Sabiha Gökçen, ilericiliği temsil eden kadın semboller içerisinde tek bir örnektir ve öyle kalması beklenir. Onun asker kadın olarak Cumhuriyetin modernliğini temsil ettiğini, askeri alanda kadın subayların alımının

1955'e kadar gerçekleşmediğini ve kanun değişikliğinin ancak 1963 yılında olduğunu görmekteyiz. Tekrar ve bir daha değişmeksizin kadınların subay yetiştiren askeri okullara kabulü ise ancak 1990'larda gerçekleşmiştir (Altınay, 2013, s. 279). Sabiha Gökçen gönülden bağlı olduğu askeri havacılığı, meslek olarak yapamamıştır ancak dünyada askeri bir harekâta katılan ilk kadın savaş pilotudur. Sabiha Gökçen, Dersim harekâtı sonrasında Kore Savaşına da katılmak istemiştir. Ancak bu isteği, BM'nin kadınların cephe gerisinde tutulması kararı nedeni ile reddedilmiştir.

Sabiha Gökçen başarıları ile sadece kişisel gayreti ve çabasını değil aynı zamanda Türk kadının başarısını da temsil etmektedir. Atatürk bu başarıları modernleşmiş ulusun az zamanda nasıl çok işler başarabildiğinin göstergesi olarak dosta düşmana ispatlamaya çabalar. Atatürk, Sabiha Gökçen'i asker olarak üniforması ve silahı ile yeni devletin geldiği noktayı gösterdiği ve diğer kadınlardan farklı olarak geleceği simgelediğini düşünerek sıklıkla toplantılara çağırır ve onun yanında bulunmasını ister. Sabiha Gökçen zaman zaman gösteri uçuşları ile de ulus devletin gücünün simgesi olur. Bunlardan biri de Hatay meselesinin gündemde olduğu bir dönemde Fransızlar ile yapılan toplantılardır. Atatürk'ün Sabiha Gökçen'in de hazır bulunmasını istemesi bir güç nişanı olarak Türk gencinin vatanı için neler yapabileceğini gösterir. Genç Türk kadın savaş pilotu büyük bir adanmışlık ile milli mücadele döneminde olduğu gibi vatan savunmasında olduğunu bu şekilde gösterir.[8]

Yine Balkan Paktı'nın imzalanması sürecinde de Sabiha Gökçen'den uçakla bir Balkan turu yapması istenir. Sabiha Gökçen'in uçağı ile bu geziyi yapması ilerlemiş ulusun bir timsali gibidir. Bu uçuş öncesi Atatürk, Sabiha Gökçen'e "Erkek pilotların bile kolay kabul edemeyeceği bir teklif bu. Hayır dersen bir şey kaybetmeyiz neticede sen bir genç kızsın" der. Ancak Sabiha Gökçen, hayran olduğu ve her şeyini borçlu olduğu

[8]Sabiha Gökçen'in Atatürk'ün yanında üniforması ile bulunduğunu, dönemin basınında yapılan haberlerde de yer almıştır. Örneğin, 6 Temmuz 1937 Ulus gazetesinde bir "Kahraman Tayyarecimiz" haberi ile Sabiha Gökçen'in fotoğrafı bulunmaktadır.http://www.gecmisgazete.com/haber/kahraman-teyyarecimiz-11574?tamBoyut Sabiha Gökçen'e başarılarından dolayı verilen madalya töreni haber yapılmıştır. "Tayyareci Sabiha Gökçene merasimle madalya verildi"29 Mays 1937, Cumhuriyet Gazetesi. http://www.gecmisgazete.com/haber/tayyareci-sabiha-gokcene-merasimle-madalya verildi?page=6,

Atatürk'ün bu teklifini geri çevirmez. Bütün Balkan ülkelerini gezer ve gittiği yerlerde sevinçle karşılanır, haberleri yapılır. Sabiha Gökçen, barışın elçisi olduğunu Atatürk'ün yurtta barış dünyada barış ifadesi ile dile getirir (Verel, 2000, s. 269). Altınay'a göre Sabiha Gökçen'in Balkan ülkelerini ziyaretinde temelde barış mesajı verilmesine karşılık, aslında barışın savaşmaktan geçtiğinin de iması vardır. Bu ülke ziyaretlerinde askeri üniforma giymesi onun barış bile olsa savaş kaçınılmazdır vurgusunu gösterir. Militarizm arttıkça toplumsal ilerlemenin devamı sağlanacaktır (2013, s. 289). Gerçekten de büyük savaşlardan çıkmış bir ulus için barışın devamlılığının askeri alan başta olmak üzere her alanda ilerleme ile mümkün olduğu inancı hâkimdir. Bu nedenle barış için savaşılabileceğini bu gezi ile Sabiha Gökçen göstermiştir.

Sabiha Gökçen yaşamı boyunca Atatürk ile geçirdiği dönemi gerçek anlamda ömrü olarak tanımlamıştır. Örneğin, Atatürk'ün ölümü sonrası hayatına, anılarında çok yer vermez, hatta bir tür suskunluk dönemidir onun için bu dönem. Bu nedenle onun gözünde Atatürk hayranlık duyulacak bir önder ve Türk kadının geldiği konum ve başarıların da yegâne sebebidir. Türk kadını, Mustafa Kemal'in desteği ve isteği sayesinde özgürleşmiştir (Altınay, 2013, s. 279). Dolayısıyla kadınlar ulus-devlet oluşumlarında, özgürleştirici bir (erkek) lideri özgürlüklerini mümkün kılan, onun koşullarını ve nedenlerini oluşturan unsur olarak tanımlamaktadırlar.

Sonuç

Kadınların toplumsal hayatta görünürlük kazanmaları genç Cumhuriyet ve Cumhuriyet elitleri için kurdukları rejimin önceki dönemden farkını göstermektedir. Cumhuriyetin ilerlemeci, modern ve gelişmişliğinin ispatı, rejimin meşruiyetinin sağlanması açısından önemlidir. Kadının toplumsal hayatta artan görünürlüğü bu nedenle gurur duyulacak bir şeydir.[9] Cumhuriyet rejimi yeni modern birey olan Cumhuriyet kadınını

[9] 1908'den başlayan ve Cumhuriyetten sonra iyice artan kadının bu kamusal görünürlüğünün dönemin gazete ve dergilerinden derlenmiş çok sayıda örneği için bkz. Zafer Toprak, Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935).

düzenlenen kamusal gösterilerde sıklıkla göstermektedir.[10] 1930'ların ortalarına gelindiğinde kadınlar modernleşmenin öznesi olurken, Sabiha Gökçen örneğinde görüldüğü üzere, kadının toplumdaki yerinin ne kadarilerlediğini gösteren bir nesne haline de getirilmişti. Kadınlar, okullar, hastaneler, kamusal alanların yanı sıra, aynı şekilde balolar, resmi törenler ve toplantılarda erkekler ile birlikte yer almakta idiler. Bütün bunlardan farklı olarak, askeri üniformalı bir kadının boy göstermesi ise eski ve yeni rejim arasındaki farkı iyice belirginleştirmiştir. Özellikle, Osmanlı geleneğine baktığımızda askerlik, herkesin dâhil olabileceği bir alan değildir. Toplumda ötekiler, eksik, az veya kusurlu olanlar bu alandan dışlanmaktaydı.[11]

Modernleşme süreçlerinde kadınlar, ilericilik dışında, ulus-devletlerin oluşumunda milli birliği şekillendiren bir yapı taşıdır. Kadınlar milliyetçiliğin oluşmasında birer aracıdır (Davis, 2003, s. 21). Bu nedenle Sabiha Gökçen'in kamusal görünürlüğü de milli şuurun yaratılması için etkili olmuştur. Bir kadın asker, vatan savunmasını her şeyden öte hatta bir kadın olarak sahip olduğu sorumluluklardan da fazla savunarak üzerine düşeni yerine getirmiştir. Diğer taraftan ise Cumhuriyet sonrası kamusal görünürlük sınırlıdır, semboliktir. Kadından beklenen daha önce Fevzi Çakmak'ın orduya kadınların alınmaması gerektiği söylemlerinde de öne çıktığı gibi, milletin evlatlarının yetiştirilmesi, ailenin korunması ve verilen modern kadınlık görevlerini yerine getirirken kamusal görünürlüklerini de devam ettirmeleridir. Sabiha Gökçen de bu anlamda havacılığa yönlendirilmiş ve başarılı bir asker profili çizmiş dahi olsa bundan sonraki süreçte kadınların hakları bağlamında ciddi bir ilerleme yaratamamıştır. Kendi hayat çizgisine de baktığımızda, Atatürk'ün ona verdiği güveni

[10] Kadınları ile ilgili gösterilere örnek olarak, Leyla Kırkpınar'ın "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın" başlıklı yazısına bakılabilir. Bölümde verilen resimlerde çeşitli arşivlerden alınmış fotoğraflara yer verilmiştir. Bu fotoğraflarda 19 Mayıs kutlamalarına katılan kadın öğrenciler resmedilmiştir. Bu konuda benzer resimler için bkz Ayşe Durakbaşa'nın "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler" makalesine de bakılabilir

[11] Bu ayrıcalık ile ilgili durum askere alınmada değildir. Kuşkusuz burada bir ayrım söz konusu değildir. Hatta uzun süre savaşlar askerliği sıradan halk için büyük bir külfete dönüştürmüştür. Burada üzerinde durulan askerlik mesleğidir. Osmanlı düzeni içerisinde askerlik, sadece hâkim olan millete değil, aynı zamanda hâkim olan cinse, yani erkeğe ait, "maskülen" bir alandır. Aynı konumun Cumhuriyet ile birlikte farklılaşabileceği gösterilmek istenmiştir. Ancak hala askerliğin bir erkek alanı olduğunu gösteren bir örnek için bkz. http://www.hurriyetdailynews.com/being-a-gay-man-in-the-turkish-military.aspx-?pageID=238&nID=70814&NewsCatID=339

boşa çıkarmayarak başarılar elde etmesine karşılık, Atatürk sonrası yaşamında sessizliğe bürünmüştür. Gökçen, Kemalist modernleşme projesine öylesine inanmış bir Türk kızıdır ki, Cumhuriyet'in ona sunduğu fırsatlara ihanet etmemiş ve bu fırsatları sonuna kadar kullanmaya çalışırken kendi kimliğinden de vazgeçerek örnek olmuştur (Ağduk, 2013, s. 322). Tekeli'nin tasvir ettiği hali ile "kurtulmuş kadınlar" arasında olduğu söylenebilir. Ona göre, Cumhuriyet'in sadık anneleri olarak kadınlar, Kemalizm'i feminizme tercih etmiş, bu anlamda İslami düzen yerine laik düzenin devamlılığının önemine odaklanmışlardır. Cumhuriyete ve Atatürk'e duydukları bağlılık, verdiği haklar için minnettarlığa dönüşürken, ataerkil ilişkilerin eleştirisini yapmamışlardır (Tekeli, 2011, s.29-30). Oysa, Türkiye Cumhuriyeti'nin batılılaşma çabası, Türk kadınına yönelik toplumsal alanda eşitsizliği ortadan kaldırmayı öngören politikalar bir yana kadına belirli haklar tanırken, özellikle kadınlar arasında da bir eşitsizlik yaratmıştır. Bu tabakalaşmanın gerçekleştiği alanlardan ilki modernleşen, şehirli, okuyan ve Türk inkılabına sahip çıkan kadınları ile çevrede olan ve bu süreçleri uzaktan takip eden, bu sürece dâhil olmayan kadınları arasındadır. Modernleşme projesinin etkisini ilk bahsi geçen kadınlar daha çok hissederken, kırsalda, feodal ilişkilerin dâhilindeki kadınlar bu değişimi yakalayamamışlardır.[12] Cumhuriyetin modernleşmeci kadınları için ise asıl sorun, merkezin dışındaki bu kadınlar yeterince eğitilmemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak kurtarılmış kadınların böyle bir sorunu yoktur (Tekeli, 2011, s.30).

Sonuçta, bugünden bakıldığında Sabiha Gökçen'nin önemli bir sembol ve simge olduğu kabul edilebilir. Sabiha Gökçen bir kadın pilot olarak önüne çıkan engellere rağmen, toplumun dayattığı kuralların dışında bir profil çizmiş başarılı bir örnektir (Balcı ve Karadeniz, 2018, s.6). Bu başarı ulus devletleşme ile birlikte gerçekleşen modernleşme projesinin başarısıdır. Dünyanın pek çok modernleşme projesinde olduğu gibi ulus-devletleşme ile birlikte kadınların daha çok gösteren olarak öne çıkarılması

[12] Modernleşmenin Türkiye'de merkezde kentli kadının yaşamında getirmiş olduğu değişime karşılık, kırsaldaki yaşamın içerisinde kadınlara müdahale etmediğini, hatta buralarda iktidar ilişkilerinin oluşturduğu feodal bağları güçlendirdiği düşüncesi ile ilgili çalışmalar için bkz: Ertürk, Yakın (2011). "Doğu Anadolu'da Modernleşme ve Kırsal Kadın", Selda Tuncer (2018). "Women and Public Space in Turkey" Gender, Modernity and the Urban Experience", Onur-İnce Hilal vd. (2009). "Customary Killings In Turkey And Turkish Modernization". Kandiyoti Deniz (2011). Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlenmesine Yönelik Notlar.

tesadüf değildir (Altınay, 2013, s. 289). Sabiha Gökçen'in başarısı aynı zamanda Türk modernleşme projesinin kendiliğinden, başkalığından kaynaklanan bir özgünlüğünün olduğunu gösterir. Neticede modernleşme projesinin yönü Batılılaşma ise Sabiha Gökçen sembolik de olsa Türk modernleşmesinin başkalığının göstergesi olmuştur. Savaş dışında, barış dönemlerinde bir kadının aktif olarak öne çıkması ise kadın hareketini hızlandırıcı bir yöne dönüştürülememiş, sadece sembolik bir anlam taşımakla kalmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

An Assessment on Sabiha Gökçen as the Female Military Symbol of Turkish Modernisation

*

Aysun Yaralı Akkaya

Van Yüzüncü Yıl University

Modernizing projects realize major transformations by intervening in social life. Within the traditional structures, transformation to being a society from congregation requires to break all of the connections with old ones which are dominated by primary relations and formed through mechanical solidarity and hand work production. Thus, new structures, networks and relationships are created while eliminating the traditional one. Turkish modernization has started with the last era of Tanzimat Reform with the aim of breaking the connections with the old, progressing and becoming Westernized. With Turkish modernization, new structures created in not only social structure but also cultural, social and political fields. These include the nation-state, modern citizenship, transformative reforms, a strong bureaucratic structure, a system compatible with secular society and modern law. While all citizens have equal rights in this westernization-based transformation, there was not differentiation from gender before the law. Republican reforms have realized the most rapid transformation in women's lives. In fact, starting from the period after the proclamation of the Tanzimat, women appear to be visible in the public sphere and form partnerships in order to become popular. This process is the most directed by the educated women members of upper-class palace families who are in touch with the West. These pioneering women also supported the new nation-state process. In the early years of the republic, the modernizing elites ensured women come into prominence and deemed they are the means of demonstrating the success of the reforms. The main issue to be emphasized here is that although women abided by the reforms and are loyal citizens, they are faced with constant limitations. When women were liberated or rescued, they were able to remain in a limited space that the new state offered them. Women's demands for

equality, and their desire to be visible are carried out by measures that do not put the position of the nation-state established by men at risk. In this period, while the struggle for women's rights in the West started the debate on feminism, this struggle for Turkish women was carried out under the control of the nation-state and by the founding elites. Therefore, the demands of women including rights and equality strengthened by adhering to the basic principles and reforms of the Republic. The nation-state has created malleable citizens with its policies that control, inspect and discipline the bodies not only on women but on the whole society.

From this point of view, all nation-state projects have created a new nation that is fed by both the modernization and the nationalism ideology. Meanwhile, women either become effective actors of nation projects or heroic symbols of the nation-state. Women tend to be in contact with the founding elites of nation states to take advantage of the opportunities offered by the modernization process. Sabiha Gökçen, included in this study, is a symbolized name. Sabiha Gökçen, like other pioneering women of the era, symbolizes the stage of the Turkish women and what modernized state brought. With the proclamation of the Republic, women show up in urban life, social life and in working life along with men and had right to elect and be elected before many other countries. However, the expectation from these projects carried out by the government is that women fulfill their domestic roles while maintaining their presence in the public sphere. The areas where they are already employed are professions suitable for female gender. In this process, Sabiha Gökçen is the sign to how state of Turkey and the young Republic become integrated with West. She preferred aviation, not yet known, with her education abide by basic principles of republic. On the other hand, she was the first woman to attend a military operation. The essence of soldiery is a masculine place from the traditional periods. Because of their physical characteristics, men have the most influence in this area. On the other hand, women should be excluded from such areas with their elegant, delicate and sensitive natures. Sabiha Gökçen is one of the women who have received the same training with men and who have the right to work in the same way. Sabiha Gökçen has always expressed that she sticks to both the Atatürk and the nation-state and has accepted herself as the liberating leader who freed women. Turkish woman's effort, desire and success are symbolized in her life. Sabiha

Gökçen's successes are also frequently highlighted and it shows the hope and determination for the generations of the Republic. Therefore, she became a symbolic name of the progress of the Republic. What makes her symbolic is the fact that she encountered limitations of being a woman. It is often reminded for the extent to which the Turkish girl's chastity, honor, or dignity of the Turkish girl has an inclusive meaning. Her demands in masculine field meet control of masculine identities or obstacle. What is desired from her is that contenting with what she gets and being grateful for the opportunities brought by the achievements of the Republic. In other words, the women of the Republic should sacrifice when necessary and be able to give up from herself for the continuity of the Republic. Women's maternity and raising young generations who can carry nation-state to to the should be the biggest tasks of women. Sabiha Gökçen is depicted as the best stage for women in the new nation-state table. Thus, she maintains the goal of "Westernism" of Turkish modernization and even points to a further stage than it. For this reason, while Turkish modernization was trying to achieve the goal set on the basis of Westernism, the reforms that freed women were tried to be put forward with symbolic names.

Kaynakça / References

Ağaoğlu, A. (1998). *Ölmeye yatmak*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.

Ağduk, M. (2013). Cumhuriyet'in asil kızlarından '90'ların türk kızlarına 1990'larda bir "Türk kızı": Tansu Çiller, A.G. Altınay (Der.), *Vatan Millet Kadınlar,* s.297-323. İstanbul: İletişim Yayınları

Altınay, A. G. (2013). Ordu-millet- kadınlar: Dünyanın ilk kadın savaş pilotu sabiha gökçen A. G. Altınay (Der.), *Vatan Millet Kadınlar,* s. 261-295. İstanbul: İletişim Yayınları

Arat, Y. (1998). Türkiye'de modernleşme projesi ve kadınlar. *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, s.82-99. S.Bozdoğan ve R. Kasaba (Edt.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Arman, A. (2014, 23 August). Being a gay man in the turkish military.*Hurriyet*. Accessed on 7 June 2015 from http://www.hurriyetdailynews.com/being-a-gay-man-in-the-turkish-military.aspx?pageID=238&nID=70814&NewsCatID=339,

Balcı, M. ve Karadeniz, Y. (2018). Cumhuriyet modernleşmesinin genç kadın pilotu: Sabiha Gökçen. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, *2* (1), 1-7.

Best, S. ve Kellner, D. (1998). *Postmodern teori "eleştirel soruşturmalar"*, (M. Küçük, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çiçek, A. C., Aydın, S. ve Yağcı, B. (2015). Modernleşme sürecinde kadın: Osmanlı dönemi üzerine bir inceleme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (9), 269-284.

Çiğdem, A. (2002). Türk batılılaşması'nı açıklayıcı bir kavram: Türk başkalığı batılılaşma, modernite ve modernizasyon, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt. 3, s. 62-81. İstanbul: İletişim Yayınları.

Durakbaşa, A. (1998). Cumhuriyet döneminde modern kadın ve erkek kimliklerinin oluşumu: Kemalist kadın kimliği ve münevver erkekler. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde, s.29-50. A. B. Hacımirzaoğlu (Edt.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Ertürk, Y. (2011). Doğu Anadolu'da modernleşme ve kırsal kadın, *1980'ler Türkiyesi'nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s.177-187. Ş.Tekeli (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları.* (E. Kurşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Göle, N. (1991). *Modern mahrem medeniyet ve örtünme.* İstanbul:Metis Yayınları.

İnce, H. O. Yaralı, A. ve Özsel, D.(2009). Customary killings in Turkey and Turkish modernization. *Middle Eastern Studies*, *45* (4), 537-551.

İrem, N. (1999). Muhafazakar modernlik, diğer batı ve Türkiye'de Bergsonculuk. *Toplum ve Bilim*, 82, 141-178.

Jeanniere, A. (2000). Modernite nedir? *Modernite Versus Postmodernite*, M. Küçük(Der.), s. 95-107, Ankara: Vadi Yayınları.

Kahraman, H. B. (2002). Bir zihniyet, kurum ve kimlik kurucusu olarak batılılaşma. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt. 3, s. 125-146. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kandiyoti, D. (1997). Kurtulmuş ama özgürleşmiş mi? Türkiye örneği üzerine bazı düşünceler. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler.* İstanbul:Metis Yayınları.

Kandiyoti, D. (2011). Ataerkil örüntüler: Türk toplumunda erkek egemenliğinin çözümlenmesine yönelik notlar, *1980'ler Türkiyesi'inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar,* s. 327-341. Ş.Tekeli (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaypak, Ş. (2014). Cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinde değişen kadın kimliği, *Uluslararası Medeniyet ve Kadın Kongresi* (13-16 Ekim 2014). Halide Edip Adıvar'ın Ölümünün 50. Yıldönümü Anısına, A. G. Saygın ve M. Saygın (Yayına Haz.), ss. 33-66. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Keyman, F. (2001). Şerif mardin toplumsal kuram ve Türk modernitesini anlamak. *Doğu- Batı*, 16, s. 9-29, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de toplumsal değişim sürecinde kadın, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s.13-29, A. B. Hacımirzaoğlu (Edt.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2002). *Türk modernleşmesi makaleler. 4.* M. Türköne -T. Önder (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mutman, M. (2004). Şarkiyatçılık/Oryantalizm. *Modernleşme ve Batıcılık-Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,* 3, s. 189- 217. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şaylan, G. (2002). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Yayınları.

Tekeli, İ. (2002). Türkiye'de siyasal düşüncenin gelişimi konusunda bir üstü anlatı. *Modernleşme ve Batıcılık- Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,* 3, s. 19- 42. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekeli, Ş. (2011). 1980'ler Türkiyesi'nde kadınlar, *1980'ler Türkiyesi'nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 15-46. Ş.Tekeli (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Toprak, Z. (2015). *Türkiye'de kadın özgürlüğü ve feminizm (1908-1935).* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tuncer, S. (2018). *Women and Public Space in Turkey Gender, Modernity and the Urban Experience*, London. New York:I.B.Tauris.

Varel, O. (2000). *Sabiha Gökçen Atatürk'le bir ömür*. İstanbul:Altın Kitabevi.

Yavuz, H.(1998). Batılılaşma değil, oryantalistleşme. *Doğu-Batı*, 2, s.115-117. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Yuval-Davis, N. (2003). *Cinsiyet ve millet*. (Çev. A. Bektaş). İstanbul: İletişim Yayınları.

http://www.gecmisgazete.com/haber/kahraman-teyyarecimiz-11574?tamBoyut

http://www.gecmisgazete.com/haber/tayyareci-sabiha-gokcene-merasimle-madalya verildi?page=6

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akkaya, A.A.(2019). Türk modernleşmesinin kadın-asker sembolü Sabiha Gökçen üzerine bir değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2433-2462. DOI: 10.26466/opus. 532089

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:20/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 22/04/2019

Türkiye'de Modernleşme, Bürokratik Vesayet ve 'Derin Devlet'[1]

DOI: 10.26466/opus.556357

*

Aysel Özdemir Çolak*

* Dr, Bülent Ecevit Üniversitesi Devrek Meslek Yüksek Okulu, Devrek/Zonguldak/ Türkiye
E-Posta: aozdemircolak@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-2254-9013

Öz

Sivil ve askeri bürokratiklar, Tanzimat döneminden itibaren Osmanlı'da devlet yönetiminde etkin olmuşlardır. Osmanlı modernleşme sürecinde bürokratlar, önce kurumsal ve idari yenileşme (Tanzimat bürokratları), daha sonra siyasi ve anayasal reform (Genç Osmanlılar) ve siyasi ve toplumsal reform (Jön/Genç Türkler) fikirleri ve uygulamaları ile etkili oldular. İttihat ve Terakki Cemiyeti altında örgütlenen son grup pozitivist ve Jakoben bir anlayış ile batılı siyasal ve toplumsal yapıların benimsenmesini vurguldılar. Bu reformist anlayışa sahip askeri bürokratik seçkinler Cumhuriyet döneminde de etkinliğini sürdürmüşler, CHP ile Tek Parti döneminde görüşleri iktidar olmuştur. 1950 yılında çok partili hayata geçildikten ve DP iktidara geldikten sonra, devlet idaresini çevreden gelen seçilmiş sivillerle paylaşmak istememişlerdir. Yavaş iktidarı zayıflayan atanmış bürokratlar durumdan rahatsız olmuşlar ve 27 Mayıs 1960 Darbesi yaşanmıştır. Ülkenin demokratik yollarla seçilen hükümeti askeri bir darbe ile devrilmiş, siyaseti 27 Mayıs darbesi ile darbe ve müdahaleler zincirinin ilk halkasını tecrübe etmiştir. 27 Mayıs darbesi ile başlayan süreçte atanmışlar, yaptıkları darbe anayasaları ile vesayet sistemini kurumsallaştırmışlar, devlet içerisinde otonom alan yaratmışlar, siyasetçilere devlet alanını kontrol etme ve ülkeyi yönetme fırsatı vermemişlerdir. MGK başta olmak üzere pek çok vesayet yapıları oluşturulup demokratik siyaset üzerinde kontrol sağlanmıştır. Bu çalışma, tüm bu yapıların özellikle 'derin devlet' tartışmaları etrafında zaman zaman genel şamil devlet refleksi ve devletin temsil ettiği genel yarar gibi kavramlar etrafında meşrulaştırıldığını tartışmaktadır. Aslında yaşanan şey; küçük bir bürokratik oligarşik seçkinler grubu bu vesayet kurumları yoluyla seçilmiş iktidarlara ülkenin kaderini belirleme imkânı vermemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Modernleşme, Askeri-sivil -bürokratlar, Bürokratik vesayet, Derin devlet*

[1] *Bu makale, Nisan 2017 tarihinde savunulan "Devletin İşgal Edilmiş Hali: 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997'ye Giden Süreç" başlıklı doktora tezinin II. Bölümünden üretilmiştir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:20/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 22/04/2019

Modernization, Bureaucratic Tutelage and 'Deep State' in Turkey

*

Abstract

The civil-military bureaucrats were active in the administration of the Ottoman state since the beginning of the Tanzimat era. They had a full control over the administration except Abdülhamit II's rule. During Ottoman modernization, the Tanzimat bureaucrats put forward the idea of institutional and administrative reforms; the Young Ottomans believed in the necessity of political and constitutional reforms; and the last wave of bureaucratic reformers, the Young Turks, gave importance and put into practice a set of political and social reforms. This last reformist bureaucrats, under the Committee of Union and Prograss, had a belief that the only way to be modern and civilized was to adopt western political and social values and institutions with a positivist and Jakoben understanding and put into practice by means of the state mechanism from above. The military-bureaucratic elite having such an perspective maintained the Unionist conception in the Republican period, as they were in power during the Single Party (CHP) Period. After 1950, the multi-party era, the ruling bureaucratic elites did not share power with the elected civilians. And then the clash between the cilians and bureaucrats came to the fore and the result was the 1960 coup overtrowing the country's democratically elected government, and this coup has encouraged the latter. In the process starting with the May 27 coup, the bureaucrats institutionalized the tutelage system with the 1961 constitutions, created autonomous areas within the state structure from the elected gorvernment like the MGK, and prevented the civilians to rule the country by establishing the full control over the state structure. This study argues that all tutelary institutions and structures were being justified in terms of the discussions on the Turkish 'deep state' by claiming to promote the common interest of the people. What happened indeed was the rule of the a small oligarchic group of the bureaucrats, which prevented the civilians to determine the fate of the country.

Keywords: *Modernization, Military-civil bureaucrats, Bureaucratic tutelage, Deep state*

Giriş

Osmanlı-Türk siyasal modernleşmesi 18. yüzyılın sonlarında başlamış ve iki yüzyılı aşkın süredir devam etmektedir. Kendine has özellikleri olan bu modernleşme biçimi, klasik Osmanlı devlet kurumlarının ve mekanizmalarının Batıda yeşerip gelişen kurumlar ve mekanizmalar ile yer değiştirme sürecini işaret eder. Yeni reformist bürokratlar bu süreçte öne çıktı ve zamanla nerdeyse tüm siyasi kontrolü ellerine aldılar.

Bu süreçte üç farklı modern bürokrat grubu öne çıkmıştır. Birincisi ilk reformist bürokratlar olarak kurumsal ve idari yenileşme savunan Tanzimat bürokratlarıdır. İkincisi ise 19. yüzyılında ortaları ile beliren ve batıda gelişen siyasal ve anayasal reformların gerekliliğine inana Genç Osmanlılar idi. Üçüncüsü ise Osmanlı son dönemine damga vuran ve gelişmek için siyasal ve toplumsal reform uygulanmasına yani toplumunun değiştirilmesi gerektiğine inan Jön/Genç Türkler idi. İttihat ve Terakki Cemiyeti altında örgütlenen son grup bürokratik seçkinler pozitivist ve Jakoben bir anlayış ile batılı siyasal ve toplumsal değer ve yapıların benimsenip devlet eliyle uygulanınca ancak muasır ve medeni bir ülke olabileceğimizi dile getirdiler ve uygulamaya dökmeye çalıştılar.

Bu yeni nesil askeri-sivil bürokratiklar reformist bir anlayışa sahipdiler ve Cumhuriyet döneminde de etkinliğini sürdürmüşler. İktidarlarını sürdürmede tüm muhalif grupların sindirildiği Tek Parti döneminde görüşleri iktidarda olduğu ve CHP ile iç içe oldukları için bir sorun yaşamamışlardır. Bu grup CHP ile Tek Parti rejimini oluşturmuş ve 1923-1950 arasında potansiyel muhalif hareketler sert tedbirlerle bastırılmıştır. Uygulanan reformlar ile yeni bir sembolik evrene dayanan yeni bir toplumsal ve siyasal yapı meydana getirildi.

Demokrat Parti (DP) 1950 yılında yapılan ilk serbest seçimle birlikte iktidara geldi ve böylece devlet idaresi temsil ettiği çevreden gelen unsurlara açılmış oldu. Hakim bürokratik grup ise ilk defa seçilmiş sivillerle paylaşmak zorunda kaldı ve buna direndiler. Sonuç ise on yıl sürecek seçilmiş siyasiler ile atanmış hegemonic bürokratların mücadelesine sahne oldu. Kısaca DP'nin 1950'yılında iktidara gelmesinden sonra yavaş, yavaş iktidarı zayıflayan atanmış bürokratlar durumdan rahatsız olmuşlardı. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile nihayetinde ülkenin demokratik yollarla seçilen hükümetini devirdiler. Türkiye'de

siyaset 27 Mayıs darbesi ile darbe ve müdahaleler zinciri ile yüz yüze kaldı.

27 Mayıs darbesi ile başlayan süreçte atanmışlar, yaptıkları darbe anayasaları ile vesayet sistemini kurumsallaştırmışlar, devlet içerisinde bürokratlara sivil iradeden otonom alan yaratmışlar, demokratik yollarla seçilen ve milli iradenin temsilcisi durumundaki siyasetçilere devlet alanını kontrol etme ve ülkeyi yönetme fırsatı vermemişlerdir. MGK başta olmak üzere pek çok vesayet yapıları oluşturulup demokratik siyaset üzerinde kontrol sağlanmıştır. Bu çalışma, tüm bu yapıların özellikle 'derin devlet' tartışmaları etrafında zaman zaman genel şamil devlet refleksi ve devletin temsil ettiği genel yarar gibi kavramlar etrafında meşrulaştırıldığını tartışmaktadır. Bu vesayet arayışları NATO üyeliği ile farklı bir aşamaya da geçmiştir. Genel olarak yaşanan şey; küçük bir bürokratik oligarşik seçkinler grubu bu vesayet kurumları yoluyla seçilmiş iktidarlara ülkenin kaderini belirleme imkânı vermemişlerdir.

Osmanlı Modernleşmesi ve Bürokrasi

Osmanlı İmparatorluğunda devletin yapısını ve idari süreçleri etkileyen modernleşme hareketleri 18. yüzyılın sonlarına doğru başlar. Yukarda da değinildiği gibi Osmanlı modernleşmesi yönetici seçkinlerin yürüttüğü bir proje olarak başlamıştır. Dolayısıyla, Osmanlı modernleşmesi Batıdakinin aksine halkın talepleri ile yani 'aşağıdan yukarı' değil Osmanlı yönetici seçkinlerinin talepleri ile "yukarıdan aşağı" modernleşmedir (Göle, 2010, s.111). Modernleşme siyasi bir proje olarak uygulanmıştı.

Tüm bu süreçleri yürüten ve daha sonra Cumhuriyet'in kurucu yönetici seçkinlerinin tarihsel kökenini anlayabilmek için Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerini iyi analiz etmek gerekmektedir. Osmanlı yönetici elitlerinin üzerinde derin bir balkan etkisi vardır (Lewis, 1961, s.4-5). Bu etkinin kaynağı Osmanlı yönetici elitlerinin yetiştiği 'Devşirme Sistemi'nin kendisidir. Bu sistemde Balkanlardaki Hristiyan tebaanın sağlıklı ve gürbüz erkek çocukları alınır ve yeteneklerine göre devlet idaresi için yetiştirilirdi. Geçmişte bu sistemde devşirilip yetişmiş pek çok sadrazam, vezir, kaptan-ı derya ve paşa gibi sarayda en üst

devlet görevlerinde bulunan üst düzey bürokrat ve devlet adamlarını sayabiliriz. Genel olarak, klasik dönemde, Osmanlı devlet ve siyasi sistemi güçlü bir merkezi bürokratik yapı ile tarıma dayalı ve 'millet sistemi' diye adlandırılan dini farklılık üzerine oturtulmuş toplumsal yapıya dayanmaktadır. Bu yapıda siyasi güç merkezde Padişahta toplanmış ve kullarda (bürokratlarda) onun iktidarı işlerinin yürütmedeki ana yardımcılarıdır.

Batıda yaşanan hızlı siyasi ve sosyo-ekonomik değişim ve dönüşümler Osmanlı İmparatorluğunu etkilemeye başlamış ve bunların etkisiyle Klasik sistem sorgulanır bir hal almıştır. Avrupa devletleri sömürgelerinden elde ettikleri zenginliğin de etkisiyle sanayi devrimini gerçekleştirmiş zenginliğine zenginlik katmıştır. İnsanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olan sanayi devriminin olumlu yansımaları askeri alanda da ilerlemelerine katkı sağlamıştır. Dolayısıyla bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş meydanlarında üstünlük sağlamalarına neden olmuştur. Osmanlı, 16. yüzyıldan itibaren aleyhine gelişen ve sonuçlanan pek çok gelişmeye rağmen 18. yüzyıla kadar iyi işleyen bir idare mekanizması sayesinde ayakta kalabilmiştir. Fakat Osmanlı sistemini dönüştüren süreç ise, Nizam-ı Cedid'in kurulması ile başlayan, 1808'de imzalanan Sened-i İttifak ve 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile derinleşen süreçtir.

Osmanlı'da askeri, ekonomik, siyasal ve toplumsal alanlarda ortaya çıkan bozulma ve savaşlardaki başarısızlıklar dolayısıyla ilk reform çabaları askeriye alanında başlamıştır. Bunun nedeni hem Osmanlı altın çağının hem de Batı'daki modern devlet mekanizmasında güçlü merkezi otoritenin belkemiği olarak güçlü ordu yapısı olarak değerlendirilmişti. Bu amaçla idarede ilk reform çabası olarak III. Selim (1789-1807), ilk modern düzenli ordu olarak *Nizam-ı Cedid*'i kurdu. Bu orduyu beslemek için Batıdaki askeri okullara benzer modern okullar kurulmuştur. Ordu ile yeni semboller (üniforma), yeni anlayış (Batı biliminin okullar yoluyla etkisi) ve yeni teknoloji (ateşli silahlar) Osmanlıya girmiş oldu. Sonrasında bu reform hareketleri diğer alanlara da sirayet ederek, devleti tekrar eski ihtişamlı günlerine döndürme gayesi güdülmüştür. Diğer bir reformcu padişah olan II. Mahmud (1808-1839) reformları tüm bürokratik yapıyı genişletecek şekilde uygulamaya başladı. Onun döneminde Batılı devletlerin ana omurgasını oluşturan merkezileşmiş bür-

okratik birimlerin hepsi kuruldu. Bunu yaparken diğer alternatif güç odakları haline gelmiş olan Ayanlar ve Yeniçeri bertaraf edildi. Siyasi otorite Padişah ve onun bürokratlarının elinde merkezde toplandı. Artık devlet yönetiminde, III. Selim ve II. Mahmut'un eğitim alanında yaptıkları reformlarla kurdukları yeni modern okullarda eğitim almış, Batıyı bilen ve reformist bir zihniyete sahip yeni modern bürokratlar vardı.

Bu grup Mustafa Reşid Paşa önderliğinde Tanzimat Fermanını ilan etmiştir. Bu süreçte modern hukuk anlayışı getirilerek herkes hukukun önünde eşit kabul edildi; halk artık tebaadan vatandaşlığa terfi etmiş oldu; ve Padişahın otoritesi sınırlandırılmış oldu (İnalcık, 1964). Tanzimat Dönemi (1839-1876) diye adlandırılan yoğun reform sürecinde özellikle hukuki alanda reformlar yapıldı ve siyasi reform fikri gelişmeye başladı. Bu dönemle ilgili en önemli konu idarenin merkezi Saray'dan Bab-ı Ali'ye kaymıştı (Findley, 2011, s.30-31). Diğer bir deyişle, yönetimde artık söz sahibi olanalar yukarda zikrettiğimiz reformist bürokratlardı. Bu dönem zarfında, herhangi bir toplumsal aktörün olmadığı bir ortamda (gayrimüslim ayrılıkçılar hariç), padişahlardan çok askersivil bürokraside görev alan yeni bürokratlar reform politikalarını belirliyorlardı. Bu, çok daha sonraları, 20. yüzyılın sonunda 'bürokratik vesayet' diye adlandıracağımız durumun da başlangıcını oluşturmuştur.

Sultan II. Mahmut 1939'da öldüğünde, Osmanlı kendi valisi olan Mısır valisi Mehmet Ali Paşa ile savaşta idi. Mehmet Ali Paşa sadece Mısır'ı değil Suriye ve Girit'i de hâkimiyeti altına almış ve Osmanlı'yı Anadolu'da yenilgiye uğratmıştı ve Osmanlı Donanması da Ali Paşa saflarına katılmıştı. Bu duruma ancak Avrupalı devletlerin müdahalesi ile son verilmiş Ali Paşa sadece Mısırla yetinmek durumunda kalmıştı. 1840-41'de yaşanan Mısır Krizinin ardından hem Osmanlı hem de Mısır daha fazla Avrupa devletlerine bağımlı hale geldiler.

Avrupa'dan yayılan Fransız İhtilali'nin eşitlik, özgürlük ve özellikle de milliyetçilik fikirlerinden etkilenen Osmanlı tebaası ekonomik ve askeri alanda giderek güç kaybetmesinin de etkisiyle giderek ayrılıkçı hareketlere başladı. İlk önce 1815'te Sırplar Özerklik kazandı, ardından 1830'da Yunanistan bağımsız devlet oldu. Ve diğer balkan halkları arasında da ayrılıkçı hareketler yayıldı. Balkanlardaki kaynama ve dini gruplar arasındaki mezhepsel gerilimler tarihte Kırım Savaşı olarak

bilinen 1853-1856 arasında Balkanlar ve Kırımda devam eden savaş, Osmanlı Rus savaşı'na neden oldu. Bu savaşta, Fransa ve Birleşik Krallık Islahat Fermanı sözü karşılığında Osmanlı yanında yer aldılar. 1856'da Osmanlı Avrupalılara verdiği sözü tutarak Islahat fermanını ilan etti. Bu fermana göre bütün cemaatler eşit statüye getiriliyordu. Savaşın sonunda Avrupa devletleri ile Paris antlaşması imzalanıyor ve Osmanlı devleti Avrupalı devletlerle eşit sayılıyordu. Yine Balkanlarda devam eden ayrılıkçı hareketlere rağmen Avrupalılara verilen tavizler karşılığında Balkanlarda toprak kaybı bir müddet ertelenmiş oluyordu (Findley, 2011, s.42-43).

Osmanlı'da Avrupa'nın aksine sosyo-ekonomik temelli sınıflar olmadığı için Tanzimat Fermanı ile sağlanan hukuki ve ekonomik olanaklar tamamen askeri ve sivil bürokratlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Daha önceden makama verilen ve sadece görev süresince kullanılabilen ve görev bitiminde hazineye aktarılan mallar ve eşyalar Tanzimat Fermanı ile kendilerinin olmaya ve veraset yoluyla varislerine geçmeye başladı. Böylelikle, toplum içinde daha önceden elde ettikleri itibarlarına ekonomik gücü de eklemiş oldular (Küçükömer, 2007).

Diğer yandan, Askeriyeden başlayan reform hareketleri başta askeri bürokrasi olmak üzere bürokrasinin gücünün giderek artmasına ve bunun karşısında Sultanın mutlak gücünün sınırlanmasına yol açmıştı. Modernleşme askeriyeden başladığı için doğal olarak Osmanlı modernleşmesinin taşıyıcısı askeri bürokrasi olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak, askeri bürokrasi bu durumu toplum içinde itibar ve güç aracı haline getirdiler.

Bürokratik Vesayetin Oluşumu

18. yüzyıldan itibaren askeri alandaki reform hareketleri hep süregelmiştir. Fakat Batı tipi ilk modern ordu kurma girişimi Sultan III. Selim'in kurduğu Nizam-ı Cedid ile başlamıştır. Fakat III. Selim'in tahttan indirilmesi ile son bulmuştur. Daha sonra Sultan II. Mahmut 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kaldırıp yerine modern ordu kurarak askeri alandaki modernleşme meselesi temelden çözülmeye çalışılmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile beraber devletin askeri personel ihtiyacını karşılamak için yeni bir ordu kurma ihtiyacı doğdu. Ve yeni ku-

rulan modern orduya subay yetiştirmek için modern askeri okullar kuruldu. Diğer yandan modern bürokratik yapılanma için hızlı bir şekilde her düzeyden memur ihtiyacını karşılamak için eğitime ve modern eğitim kurumlarının açılmasına büyük önem verildi. Yeni seçkin yetiştirme çabaları Tanzimat dönemi boyunca sürdü (Ortaylı, 1995; Findley, 2011). Tanzimat döneminin devleti merkezileştirme ve kurulan modern bürokrasiye hızlı bir şekilde seçkin yetiştirme çabalarının bir sonucu olarak, Abdülhamit döneminde devlet memuru sayısı Tanzimat öncesi ile karşılaştırıldığında iki katı büyüklüğe ulaşmıştır (Findley, 2011, s.49).

Bürokraside devam eden büyüme kesimler arasında reformlardan yarar görme bakımından farklılık gösterdiği ve bu durumun da kesimler arasında rekabete yol açtığı dönemi çalışan pek çok bilim insanı tarafından ifade edilmektedir (bkz. İnalcık, 1964; Karpat, 1996; Ortaylı, 1995; Çavdar, 2004; Küçükömer, 2007; Findley, 2011). Yeni bürokratik seçkin yetiştirme çabalarından en fazla faydalanan kesim subaylar ve memurlar olmuştu. Bu sınıflar arasında bile batılılaşma derecelerine göre ayrışma yaşanıyordu. Askeriye de alaylı-mektepli ayrışması yaşanıyordu (Ortaylı, 1995, s.109-150). Osmanlı modernleşmesi ile birlikte açılan modern okullarda yetişen yeni seçkinler daha çok Paris ve Londra gibi Avrupa şehirlerinde eğitim gören öncülleri olan elitlerin eşitlik özgürlük anayasal monarşi gibi fikirlerinden etkileniyorlardı. Genellikle onların bu fikirlerini benimsiyorlar ve bu fikirlerin ateşli savunucuları oluyorlardı.

Yeni kuşak Osmanlı seçkinlerinin tamamı Batının kavramlarını ve kurumlarını devlete adapte ederek yukardan aşağıya modernleşme çabası gütmüşlerdir. Bunlardan, yani Osmanlı modernleşmesinin 19. yüzyıl ortalarında öncüllerinden, olan 'Genç Osmanlılar' Avrupa'ya eğitim görmeye giden özellikle üst düzey bürokratların çocuklarından oluşuyordu. Bu gençler, orada Fransız İhtilalinin fikirlerinden etkilenip ülkeye döndüklerinde Batıdan edindikleri fikirleri hayata geçirmek için mücadeleye girişiyorlardı. Amaçları Batı Avrupa ve Rusya karşısında giderek zayıflayan devleti güçlendirmekti. Genç Osmanlılar ve daha sonra yüzyıl sonunda ortaya çıkan Jön Türkler, Batıdan özellikle de Paris

ve Londra'da öğrendikleri anayasa, Parlamento, ideoloji, milliyetçilik gibi kavramları seslendirerek fikri bir mücadeleye giriyorlardı.[2]

Genç Osmanlılar, 1860'lı yıllarda önce kurdukları gazete ve dergiler vasıtasıyla vatan, hürriyet gibi batılı fikirleri yaymaya ve savunmaya başladılar. Şinasi, Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi önde gelen düşünce ve eylem adamları ile önceleri sadece fikir düzeyinde kalan bu hareket yavaş yavaş örgütlü eyleme dönüşmüştür. Bu hareket, ilk olarak *Tasvir-i Efkâr* gazetesi çevresinde ortaya çıkmıştır. Başta şair Şinasi Efendi olmak üzere Namık Kemal, Ali Süavi, Ziya Bey, Agâh Efendi, Reşat Bey, Mehmet Bey ve diğerleri. 1865 yılında İstanbul'da kurulan örgüt kısa bir süre sonra mensuplarının yurtdışına kaçması nedeni ile 1867'den itibaren faaliyetlerine yurtdışında devam etmek durumunda kaldı (Mardin, 2015).

Genç Osmanlılar aralarındaki fikir ayrılıklarına rağmen genel olarak anayasal monarşi ve özgürlük savunucusu idiler. 1860'larda doğup asker sivil aydın kesim içinde geniş bir etki alanına sahip olan bu hareket geniş halk kitleleri arasında karşılık bulamasalarda, Meşrutiyete giden süreçte 'Parlamento', 'halka karşı sorumlu yönetim', 'vatan', 'ulus', 'siyasal özgürlük' gibi kavramların gündeme gelmesi ve tartışılmasına sebep olarak çok önemli bir işlev görmüşlerdir (Çavdar, 1991, s.14-15). Onlara göre, Batı'dan sadece otokratik bir sisteme dönüşen bürokratik yapıların alınması yeterli değildi; Batı sadece bundan ibaret değildi. Bunlara ek olarak, belki daha önemli, anayasaya ve meclise dayalı bir siyasal rejimin de kurulması gerekiyordu. Bu amaçlarını 1876'da I. Meşrutiyetin ilanı ve Kanun-i Esasi'nin oluşmasında başrolü oynayarak gerçekleştirdiler.

Genç Osmanlı hareketi Sultan Abdülaziz'in şaibeli ölümü üzerine anayasa konusunda anlaşarak Sultan Abdülhamit'i tahta çıkardı. William Hale, Sultan Abdülaziz'in ölümü ve Abdülhamit'in tahta çıkışı ile sonuçlanan olaylar zincirini başta Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa olmak üzere, Yeni Osmanlı hareketi mensupları tarafından yapılan bir darbe olarak nitelemektedir (Hale, 1996, s.34-35). Bu, bir nevi bürokratik darbe idi.

Darbeciler, II. Abdülhamit'ten anayasa sözü alarak onu 1 Eylül 1876'da tahta çıkardılar. Sultan sözünü tutarak 23 Aralık'ta Osmanlı'nın

[2] *Genç Osmanlılar'ın genel anlamda siyasi fikirleri üzerine bkz. (Mardin, 2015).*

ilk anayasasını ilan etti ve böylelikle tarihte I. Meşrutiyet olarak anılan dönemi başlatmış oldu. İlan edilen anayasaya uygun olarak seçimler yapılarak, 19 Mart 1877'de Meclis-i Mebusan törenle açılarak çalışmalarına başladı. Anayasanın ilanı ve akabinde açılan ilk Parlamento ile beraber Mutlak monarşiden anayasal monarşiye geçilmiş oldu. Fakat Osmanlı Rus savaşı patlak verince içte tartışmalar artmaya başladı. Parlamentonun açılmasından 2 ay sonra Osmanlı Rus Savaşı başladı. Rus orduları, tarihte Osman Paşa'nın Plevne savunması olarak bilinen, başarılı bir savunmayla durduruldu. Fakat daha sonra Ocak 1878 Osmanlı kuvvetlerinin bozguna uğraması neticesinde iki ay gibi kısa bir süre içinde Çar orduları Çatalca'ya, başkentin 50km yakınına kadar gelmişti. Osmanlı yıkılmaktan dış yardım sayesinde, İngiltere, Almanya ve Avusturya'nın ortak müdahalesi ile kurtulmuştu (Hale, 1996, s.35-36).

Bütün bu olumsuz gelişmeler sürerken, II. Abdülhamit anayasanın kendine verdiyi, 6. Maddeden kaynaklanan meclisi feshetme hakkını kullanarak, Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ı süresiz tatil ediyordu. Dış güçlerin müdahalesi sonucu Ruslar durdurulmuş, Berlin Kongresi toplanarak taraflar arasında bir anlaşma sağlanmıştı. Fakat hala ilk anayasa yürürlükte olmasına rağmen fiili olarak rafa kalmış oluyordu. Osmanlı Meclis'i 30 yıl bir daha açılamamıştı. Sultana muhalif olan anayasa savunucuları çeşitli şekillerde etkisiz hale getirilmişlerdi.

II. Abdülhamit, 1978'den sonra önceki reformcuların yaptığı gibi modernleşme çabalarına hız vererek devam ettirmiştir. Onun döneminde özellikle eğitim alanındaki modernleşme dikkat çekicidir. Modern eğitim tabana yayılmış ve toplumun orta ile alt kesimlerinden ailelerin çocukları okuma fırsatı bulmuş ve bürokraside görevler almışlardır. II. Abdülhamit, aslında yeni nesli muhafazakâr yetiştirmek istemesine rağmen okullarda okutulan ağırlıklı pozitivizm etkisindeki batılı bilim dalları çoğunluğu taşradan gelen gençleri bir anlamda büyülemiştir. Aslında yaygınlaşan Batı tarzı eğitim verilen okullarda eğitim ve öğretim ile yeni kuşak bürokratlar reformist ve laik zihniyete sahip olarak devşirilmişlerdir. Bu yeni kuşak gençlere Genç Türkler denilmeye başlanmıştır.

Parlamentonun kapatılmasından sonraki ilk on yılda Çavdar, Ali Süavi ve Kleantin Skalyeri'nin darbe girişimleri[3] dışında ciddi bir muhalefet hareketinin görülmediğini iddia ediyor. Fakat eylem alanındaki eksikliğe rağmen muhalif fikirler Abdülhamit'in yönetimine karşın yeni kuşak okumuşlar arasında büyüyüp gelişmeye devam etmiştir. Başlangıçta sadece fikir aşamasında kalan bu özgürlükçü muhalif çalışmalar, 1889'dan sonra yavaş yavaş eyleme dönüşmeye başlamıştır (Çavdar, 1991, s.15).

Bu hareketi yürütenlere Genç Türkler denmiştir. Genç Türkler, Genç Osmanlılardan sonra ikinci modern muhalif hareket olarak belirdiler. Diğer bir deyişle, Abdülhamit'in 30 yıllık siyasal iktidarı tekeline aldığı dönemde, anayasayı yürürlüğe koyma ve sultana muhalefet etme misyonu Genç Türkler'e kalmıştı (Hale, 1996, s.36). Bu gençler bürokrat-sivil idareciler. Çavdara göre; Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa ve diğerlerinin, yazılarıyla Harbiye ve Mülkiye gibi yüksekokullarda okuyan gençleri etkilediğini özellikle harbiye öğrencilerini ve böylelikle, Abdülhamit'e karşı oluşan Genç Türk hareketinin çekirdeğini oluşturan fikir hareketini oluşturmaktadır (Çavdar, 2004, s.60). Genç Türkler hareketinin eyleme dönüşümünün ilk aşaması kurdukları gizli örgütlerdir. Bilinen ilk gizli örgütleri Askeri Tıbbiyede İbrahim Temo liderliğinde, İshak Sükûti, Abdullah Cevdet ve Mehmet Raşit tarafından 1889'da kurulmuştur (Çavdar, 2004, s.60-61). Bu gizli örgüt kısa zamanda büyüyerek devrin diğer yüksekokullarıyla iletişime geçti. Harbiye, Mülkiye, Bahriye, Baytariye, Topçu, Mühendishane gibi diğer okullarda da benzer gizli örgütlenmeye gitti. Başlangıçta okullarda kurulup büyüyen bu gizli örgüte giderek görevde olan bürokratlarda katılmaya başladı.[4]

Sultan Abdülhamit bu gizli örgütü 1892 öğreniyor ve bilinen sorumlular görevden alınıyor ve örgütün yöneticileri tutuklanıyor. fakat birkaç ay sonra Sultan tutukluları affediyor. Örgüt gizli yapılanması yüksekokullardan idadi ve Medreselere kadar genişletiyor. 1894'te Ermeni Bağımsızlık ve Özgürlük hareketine bağlı militanların Osmanlı Bankasını basması neticesinde yayılan Ermeni direniş hareketi Genç Türkler'in gizli örgütünün propagandasının ana temalarından biri olan

[3] II. Abdülhamit'i tahtan indirip yerine ağabeyi V. Murat'ı getirmek üzere yapılan darbe girişimleri.

[4] Hatta 1876 darbesinde aktif görev alan Hüseyin Avni ve Süleyman Paşaların kendi etraflarında bu gizli örgütün hücrelerini kurdukları ifade ediliyor (Çavdar, 2004, s.61).

milliyetçiliğin örgüt üyeleri arasında yükselmesine sebep oluyordu. O zamana kadar duyulmamış olan İTC ismi Ermeni kalkışmasına karşı yayınlanan ve halkı bu olayı protesto etmeye çağıran bildirinin altında imza olarak ilk kez ortaya çıkıyordu (Çavdar, 2004, s.62).

Yukarda da değinildiği gibi, ikinci muhalif hareket olan Genç Türk hareketi ise Genç Osmanlılardan etkilenmiş genel olarak onların fikirlerini benimsemiş meşrutiyet dönemi, yani Sultan Abdülhamit'in yönetimine muhalif ağırlıklı olarak genç bürokrat aydınların hareketidir ve öncülleriyle karşılaştırıldığında daha geniş bir etki alanına sahip bir harekettir. Bu hareket, İttihat ve Terakki adını verdikleri gizli bir örgüt kurarak zamanla çok geniş halk kitlelerine fikirlerini ulaştırmış ve Sultan Abdülhamit dönemi boyunca sultana muhalif bir siyasi hareket halini alarak her krizde biraz daha güçlenerek sultanı tahttan indirmeye varacak bir güce ulaşmıştır.

Genç Türk hareketinin mensupları kendinden önceki aydınlar gibi anayasal monarşiyi benimsiyorlardı. Kemal Karpat'a göre, bu hareket mensupları kendilerini sultan Abdülhamit istibdadının düşmanları ve hürriyet savunucuları olarak görüyorlardı. Ve Osmanlı devletini materyalist pozitivizm temelinde hızlı bir modernleşme sağlayarak devam ettirebileceklerine inanıyorlardı (Karpat, 2009, s.77).

Daha önce bahsedildiği gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti gizli bir örgüt olarak Genç Türkler tarafından Abdülhamit'in 'despotik' yönetimi ile mücadele etmek ve anayasaya yeniden işlerlik kazandırmak üzere 1889'da İstanbul'da kuruldu. Askeri tıbbiye öğrencisi İbrahim Temo liderliğinde, İshak Suküti, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit gizli örgütün ilk üyeleri oldu. Askeri okul öğrencileri ve mezunları arasında doğan örgüt, Abdülhamit'i tahtan indirip yerine kardeşlerinden birini getirerek anayasayı restore etmek istiyorlardı.

Örgüt, Mason örgütleri yapısında şekillenmişti. Örgüt üyeleri aralarında küçük hücreler oluşturuyorlardı. Her hücrenin ve her üyenin ayrı bir numarası vardı. Örgüt ilk önce askeri tıbbiye öğrencileri tarafından kurulmuştu. Fakat kısa zaman zarfında büyüyerek, Harbiye, Bahriye, Baytariye, Mühendishane ve Topçu okulları gibi diğer bütün askeri okullara yayıldı. Örgüt büyüyüp geliştikçe zamanın üst düzey bürokratları da örgüte dâhil oldular (Çavdar, 1993, s.14-16). Gittikçe 'devlet

içinde devlet' halini aldılar. Bir anlamda yavaş yavaş devletin tüm kılcal damarlarına nüfuz ederek devleti 'işgal' ettiler.

1892'ye gelindiğinde, Abdülhamit örgütten haberdar oldu. örgütün ileri gelenlerini tutuklattı ve okul komutanlarını ve bazı sorumlu üst düzey bürokratları görevden aldı. Fakat üç ay geçmeden tutuklananları affetti ve okullarına dönmelerine izin verdi. 1894 yılına gelindiğinde ise Ermeni Kalkışması[5] sırasında bir gurup Ermeni Bağımsızlık Örgütü üyesi Osmanlı Bankasını bastı. Bu olay üzerine İTC ilk bildirisini yayınladı. Bu bildiride, bir yandan Ermenilerin bu kalkışmasının kınarken, diğer yandan Osmanlının diğer tebaaları gibi Türklerinde despotik yönetimden kurtulmak istediklerini ifade ediyorlar ve halkı hem Ermenileri kınamaya hem de Şeyhülislam'ın konağına ve Yıldız Sarayı'na saldırmaya davet ediyorlardı (Çavdar, 1993, s.16-17).

1896'ya gelindiğinde İTC mensuplarının darbe planları açığa çıkınca, darbe planlayıcılarının hepsi tutuklandı. Bazıları yurtdışına kaçtı ve böylelikle içerideki faaliyetleri etkisizleştirilmiş oldu (Hale, 1996, s.38). lider kadronun yurtdışına kaçmasıyla birlikte iç ve dış Jön Türkler bir araya gelmiş oluyorlardı. İTC'nin kaderini değiştiren gelişme ise, 1899'da Sultan Abdülhamit'in üvey kardeşi ve enişteşi olan Damat Celaleddin Paşa ve oğulları Sebahattin ve Lütfullah birlikte Muhaliflere katılmak üzere Paris'e kaçmaları oldu. Ahmet Rıza ile pek çok fikir ayrılığına rağmen Prens Sebahattin hareketin ve örgütün yeniden güçlenmesinde önemli rol oynadı (Findley, 2011, s.162). Bu iki kişi hareket içerisinde iki ayrı akımı temsil ediyordu; bir tarafta pozitivist, devletçi, Jakoben devrimci ve milliyetçi görüş, diğer tarafta ise adem-i merkeziyetçi, liberal sentezci, monarşi yanlısı görüş yer alıyordu.

Prens Sabahaddin henüz 21 yaşında olmasına rağmen Jön Türkler arasında hem genç olmasından hem de âdem-i merkeziyetçilik ve Müslüman ve Türk tebaanın dışındaki diğer etnik ve dini guruplarla işbirliği yolları aranması gereğine inanması sebebiyle yıldızı parladı. Prens Sabahaddin 40'lı yaşlardaki Ahmet Rıza'ya rakip oluyordu.

Prens Sabahaddin'in girişimleri sonucu 1902'da Paris'te bütün muhalif gurupların temsilcilerinin katıldığı bir kongre gerçekleşti. Kongrede

[5] *Osmanlı topraklarında bağımsız bir Ermeni devleti kurma amacıyla bazı Ermeni örgütleri tarafından başlatılan isyan hareketi.*

Sultan'ın baskıcı yönetimine karşı eylem planı belirlenmeye çalışıldı ama ortak nokta belirleyemediler. Kongrede; Prens Sabahaddin'in İmparatorluğun ayakta kalabilmesi için Müslüman olmayan muhalif guruplarla işbirliği yapılabilecek âdem-i merkeziyete dayalı bir idari yapı ve hür teşebbüs temelinde liberal bir görüşü ile Ahmet Rıza'nın savunduğu, merkezi yönetim ve Türk milliyetçiliğine dönüşen bir yaklaşım iki hakim görüş oldu (Findley, 2011, s.162-63).

1876'da olduğu gibi anayasa taraftarları amaçlarına ulaşmak istiyorlardı. Amaçlarına ulaşmak için de mutlaka ordu ile iletişim kurmaları gerekiyordu. Çünkü içerdeki anayasacı muhalif hareket sürgündekinden bağımsız yürüyordu. Sürgündekiler içerdekilerle, ordu içinden muvazzaf subaylarla temasa geçmek istiyorlardı. 1905 yılı yazında, siyasi sürgünler ve orduda muvazzaf subaylar Şam'da devrimci *Vatan ve Hürriyet Cemiyeti* (VHC)'ni kurdular. Mustafa Kemal 1906'nın baharında aynı örgütün bir şubesini Selanik'te Üçüncü Ordu subayları arasında kurdu (Hale, 1996, s.39).

Mustafa Kemal, Selanik'ten Şam'a dönünce arkasından Selanik şubesinin bazı mensupları farklı bir devrimci örgüt olan *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* (OHC)'ne katıldılar.[6] Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurucusu olan Mehmet Talat Makedonya'da subaylar arasında kısa sürede yayılan örgütün lideri konumundaydı. Talat, 1908-1918 yılları arasında Jön Türk üçlüsü olarak ün salan üç liderden biri idi. Diğer iki lider ise Selanik'teki Üçüncü Orduda görev yapan Binbaşı Ahmet Cemal ile Yüzbaşı Enver'di. 1908 darbesini gerçekleştiren İTC'nin yurt içi örgütlenmesi Selanik'te başlamış ve oradan tüm Rumeli'ye yayılmıştı.

1908 Darbesi ve İnisiyatifin Tekrar Bürokratlara Geçmesi

Yukarıda da bahsedildiği üzere darbeye giden süreçte dönüm noktalarından biri OHC'nin kurulmasıdır. OHC, Eylül 1906'da Selanik'te gizli bir örgüt olarak kurulduktan sonra tıpkı İTC gibi Mason örgüt yapılanmasını kendine örnek alarak hücre tipi yapılanmaya gitti. Mehmet Talat Bey, Bursalı Tahir Bey, Naki Bey, Mithat Şükrü Bey,

[6] Bu örgüt, İTC üyesi olan ve Selanik'te posta memuru olarak görev yapan Mehmet Talat Bey tarafından Selanik'te kurulmuştu (Hale, 1996, s.39-40).

Rahmi Bey, Kazım Nabi Bey, Ömer Naci Bey, İsmail Canbolat Bey, Hakkı Baha Bey ve Edip Servet Bey tarafından kurulmuştur.

Paris'teki İTC örgütü ile OHC örgütünün iletişime geçmesinden sonra iki örgüt 1907'de birleşti Paris'tekilerin isteği üzerine OHC'nin ismi değiştirilerek İttihat ve Terakki Cemiyeti adını aldı. O tarihten itibaren örgüt üyeleri Anadolu'da örgütü yaymaya özel önem verdiler. Özellikle Dr. Nazım'ın gizlice Selanik'e gelmesi örgütlenmeye ivme kazandırdı. Selanik'teki İTC örgütü ordu içinde yaygınlaştırmak için büyük gayret sarf ettiler. Örgütün kurucu üyelerinden bazıları Anadolu'ya tayin olunca Anadolu'daki örgütlenme hız kazanmış oldu.[7] Ordu içerisinde İTC mensupları zamanla kontrolü sağladılar (Kansu, 2015, s.99).

Selanik örgütlenmesi güçlendirildikten sonra, Üçüncü Ordu'nun sorumluluk alanında olan Kosova Vilayetinde de örgütlenmeye girişildi. Özellikle de Manastırda örgütlenmeye ağırlık verildi, bu konuda Enver Bey'in (Enver Paşa) çabaları önemlidir. Enver Beyin girişimleri sonucu Kazım Bey (Karabekir) ve Resneli Niyazi Bey gibi sonradan önemli görevler yapacak olan kişiler örgüte kazandırılmıştır. Kosova Vilayetindeki başarılı örgütlenmeden sonra benzeri bir başarılı örgütlenme Başkent İstanbul'da, İstanbul'a tayin olan Kazım Beyin girişimleriyle meydana getirilmiştir (Çavdar, 2004, s.106).

Örgüt gelişip güçlenince üyeler arasında disiplin sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle de Manastır örgütü çevresindeki genç subaylar arasında disiplinsiz davranışlar gözlenmeye başlayınca Selanik'teki merkez ciddi önlemler almaya başladı. Bağımsız eylemlerin önüne geçmek için Merkezi hükümete yönelik silahlı eylemler kararı aldılar. Disiplin ve güven sorununu aşmak için se örgüt içinde, planlanan silahlı eylemlerde görev alacak yeni bir gizli örgüt olan 'Fedailer' örgütünü kurdular. Bu gizli örgütün mensupları Selanik merkezi tarafından seçiliyor ve kimlikleri gizli tutuluyordu. Bu örgüt vasıtasıyla bazı Padişah yanlısı bürokratlara suikast girişimlerinde bulundular. Selanik merkez kumandanı Nazım Paşanın öldürülme girişimi Fedailerin silahlı eylemlerinden biridir (Çavdar, 1993, s.28-29).

---

[7] Burada özellikle Mustafa Kemal'in İTC'ye katılıp katılmadığı ile ilgili tartışmaya kısaca değinmek gerekir. Bazıları (Feroz Ahmad, Erik Zürcher, William Hale vb.) Mustafa Kemal'in İTC katılmasından bahsetmezken, Tevfik Çavdar (2004: 106) ise, Ömer Naci ve Hakkı Baha Beylerin aracılığı ile Mustafa Kemal'in Şamdan gizlice gelip örgüte üye olduğundan bahsetmektedir.

Diğer yandan Sultan Abdülhamit saltanatının son yıllarında İstanbul'u Genç Türklerin gizli eylemlerinden belli ölçüde uzak tutmayı başardı. Fakat başkentte eğitimlerinin büyük ekseriyetinin İTC fikirleri doğrultusunda olmasından dolayı memnuniyetsizlik giderek artıyordu. Sultanı hicveden yazı ve karikatürler elden ele dolaşıyordu. Muhalif seçkinlere karşı kullandığı sürgün yöntemi ise Genç Türk hareketinin taşrada güçlenmesine neden olarak Sultana bumerang gibi geri dönüyordu (Findley, 2011, s.163).

1908 devrimine giden süreci hızlandıran diğer bir etken ise uluslararası gelişen olayladır. 1904-1905'yılları arasında meydana gelen Rus-Japon savaşını Japonlar kazanınca, Osmanlı muhalif seçkinleri hem anayasal monarşi hem de modernlik modeli olarak Japonlara yönünü çevirdiler. Diğer yandan, Rusların yenilmesi Rusya'da 1905 Devriminin nedeni oldu. Ayrıca 1906'da İran'da devrim oldu. Başka pek çok ülkelerde arda devrimler yaşandı. Dünyada görülen bu devrim dalgası Genç Türker'in devrim için harekete geçmesini hızlandırmış oldu (Findley, 2011, s.163-164).

Devrime giden süreci hızlandıran diğer bir gelişme ise, Osmanlı'nın Rumeli bölgesinde özellikle gayrı-Müslim tebaa arasında yayılan milliyetçilik ve sonucunda ortaya çıkan ayrılıkçı faaliyetler. Bölgede, ayrılıkçı etnik grupların çetecilik faaliyetleri meydana gelmekteydi. Bölgede bu çetelerle mücadele etmek görevi ise daha çok Manastır bölgesindeki İTC mensubu Askerlere düşmekteydi. Bu sürekli çetelerle çatışma durumu İTC mensuplarına zamanla çete gibi hareket etme kabiliyeti kazandırdı. Sadece Rumeli'de değil imparatorluğun diğer bölgelerinde de vergilerden dolayı yerel eşraf isyanlar çıkarıyor siyasal huzursuzluklar yaşanıyordu. Sıradan halkın başkaldırma cesareti, İTC'nin liderlerini de silahlı eylemlerle sonuç alacakları konusunda beklentilerini artırdı ve harekete geçtiler.

Makedonya'daki İTC ileri gelenleri, 1908 Haziran'ında Sultan'ın kendi gizli örgütlenmelerinden haberdar olduğunu ve kendilerine karşı bir önleyici müdahalede bulunulacağını öğrendiler. Bunun üzerine Sultan'ın ajanlarını bir bir deşifre edip infaz etmeye başladılar. Diğer yandan, Büyük Britanya Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikolay Tallin'de gizlice bir araya gelerek Osmanlı'nın topraklarını aralarında nasıl

paylaşacakları konusunda bir toplantı yaptıkları haberi duyulmuştu. Bu haber bardağı taşıran son damla olmuştu.

Mayıs 1908'den sonra Üçüncü Ordunun Manastır yöresindeki kıtalarında ve çevre köyler ve kasabalarda huzursuzluk giderek artıyordu bölge adeta içten içe kaynıyordu (Kansu, 2015, s.118-119). Makedonya Genel Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa, bölgedeki Genç Türkler, Ermeniler ve Makedon çetelerinin anlaşarak Manastır veya Selanik'te bir ihtilal komitesi oluşturdukları ve yakında eyleme başlayacaklarını Saraya bir telgrafla bildirdi. Yine buna benzer bir istihbaratta Atina elçisi Rıfat Bey'den 22 Haziranda gelir. Abdülhamit, Üçüncü Ordu içindeki gelişen olayları soruşturmak üzere iki subayı İstanbul'a çağırır; subayların ise dönmemesi üzerine Sarayı tehdide başlarlar (bkz. Kansu, 2015, s.110-114). Tarihler 3 Temmuz 1908'i gösterdiğinde, Kolağası Niyazi Bey adamlarıyla birlikte Makedonya'da dağa çıkarak Sultan'a isyan etti. Diğer bir olay ise, 'Firzovik' Olayıdır.[8] Takip eden günlerde Eyüp Sabri Bey ve Enver Beyler de Niyazi Bey gibi çete oluşturarak dağa çıktılar (Hale, 1996, s.41).

Abdülhamit Makedonya'daki olayları bastırmaya çalışsa da başarılı olamadı. Tarih 23 Temmuz'u gösterdiğinde, Manastır örgütü Merkezi beklemeden tek başına Saraya telgraf çekerek Meşrutiyeti ilan etti. Eğer Padişah bunu yürürlüğe koymazsa Üçüncü Ordu'nun İstanbul'a yürüyeceğini bildiriyorlardı. Manastır'ı diğer örgüt şubeleri ve merkez takip etti. Rumeli'den gelen telgraflar üzerine Sultan gereğinin yapılması için olayı *Meclis- Vükela* (Bakanlar Kurulu)'na havale etti. Fakat bakanlar meşrutiyeti ilan etme konusunda Padişah'tan çekiniyorlardı. Sonra Padişah, Bakanlar Kurulu'na saraydan bir görevli göndererek, halkın Meşrutiyet istediğini ve bunun gereğinin yapılmasını istedi. Bunun üzerine Meclis-i Mebusan'ın derhal açılmasına karar verildi ve böylece resmen 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet dönemi başladı.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile neticelenen Üçüncü Ordu içindeki İTC mensuplarının kalkışmasının tek neticesi bu değildi. 10 Ekim 1908 Rumeli'de bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan Prensliğinin bu talebini ka-

[8] Firzovik Olayı şöyle gelişir; Rumeli demir yollarında çalışan Avusturyalı işçiler eşleriyle birlikte Firzovik'te birkaç gün sürecek bir piknik planlarlar. Bunun haberini alan Arnavutlar yaklaşık otuz bin kişi ile orada toplanarak protesto eylemi başlatırlar. Niyazi Bey'in dağa çıkarak çete savaşı başlatmasında bu olayında payı vardır (Çavdar, 2004, s. 109-110).

bul edilmek durumunda kalındı, aynı tarihte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek Vilayetini işgal ettiğini açıkladı. Yunanistan Girit'i ilhak ettiğini açıkladıysa da kabul edilmedi. Rumeli'deki İTC'nin Üçüncü Ordu içinde başlattığı bu kalkışma, Osmanlının Balkanlarda 147.902 km kare toprak ve 6.270.000 nüfus kaybetmesiyle sonuçlandı (Öztuna ve Gökdemir, 1987, s.30).

Meşrutiyetin ilandan hemen sonra beklenilenin aksine İTC doğrudan yönetime katılmak yerine yeni idarenin koruyuculuğunu yapmayı tercih ettiler. Bu durum Türk demokrasi tarihine İTC mirası olarak iki miras bıraktı, biri *vesayet* anlayışı diğeri ise tek parti yönetimidir. İki aşamalı seçimler yapılarak Meclis açıldı. Meşrutiyet yönetimi demek Saray, Bab-ı Ali ve Meclisten oluşan üç merkezli bir idare şekli idi (Çavdar, 2004, s.196-197). ITC, aslında darbe sürecinin devamı olarak seçimleri de örgütlü yapısı sayesinde kontrol etmiş ve bir sandalye hariç Meclisteki bütün sandalyeleri kazanmıştı. Tecrübeli bürokratlar idarede idi ama perde gerisinde yönetim ITC üyelerinin genç bürokratlarının hâkimiyeti altındaydı.

Devrimin hemen sonrasında durumu fırsat bilen batılı güçler ve Rumeli'deki gayrı-Müslim tebaa Osmanlıdan balkanlardaki toprakların büyük bölümünü koparmışlardı. Ordu içinde İTC'den farklı düşünen subaylar, bu büyük toprak kaybından İTC'yi sorumlu tutuyorlardı. Bu durum, takvim farkından dolayı, tarihte 31 Mart Vakası olarak anılan, 13 Nisan 1909'da meydana gelen, karşı devrimin ortaya çıkmasına neden oldu (Hale, 1996, s.44-45).

Özellikle üst rütbeli alaylılar İTC'nin Ordudaki uygulamalarından rahatsız oluyorlardı. Mektepli ve İTC'li olan subaylar Orduda hızla yükselirken, İTC'li olmayan ve onların görüşünü benimsemeyen daha çok alaylı subaylar daha az önemli görevlere veriliyordu. İTC mensubu subaylar daha çok alt rütbelerdeydiler kendinden alt rütbedekilerin emir ve kararlarını uygulamak üst rütbeli İTC'li olmayan subayları rencide ediyordu. Son olarak, kendilerinden olan Mahmut Muhtar Paşa'yı Edirne'de bulunan Birinci Ordunun başına kumandan olarak atamaları karşı devrimin fitilini ateşledi. Bunun üzerine Birinci Ordudaki İTC'li olmayan subay ve askerler İTC uygulamalarına karşı tepki göstererek trenlere binerek İstanbul'a geldiler. Sultanı Tahttan indirmek için fırsat kollayan

başta İTC ileri gelenleri olmak üzere içerden ve dışardan bazı odaklar bu durumu fırsat bilerek harekete geçtiler.

Sultan II Abdülhamit'i tahtan indirmek isteyen ittifakın en başında Birleşik Krallık vardı. Diğer irili ufaklı pek çok devlette Sultanın devrilmesini çıkarlarına uygun görüyordu. Sultan II Abdülhamit Osmanlı İmparatorluğu için bir sembol haline gelmişti. Uyguladığı politikalarla imparatorluğun dağılmasını geciktirmişti. Osmanlı toprağından pay almak isteyen herkes Sultanı devrilmesinde hayır görüyor ve güçleri ölçüsünde bunun için çaba sarf ediyordu. Diğer yandan Dünya Siyonistleri Filistin'de devlet kurmalarının önündeki engeli aşmak istiyor, Ermeni ve Rumlar ve tabi ki İTC mensupları. Öztuna ve Gökdemir (1987, s.30) birinci Orduda meydana gelen bu ayaklanmanın tamamen İTC'nin bir tertibi olduğunu ileri sürmektedir.

Bu olaydan Sultan sorumlu tutularak tahtan indirilerek yerine kardeşi V. Mehmet Reşat Padişah ilan edildi. Çok sert uygulamalara gidildi ve örfi idare ilan edildi. Hatta Yıldız sarayında Sultan'ın ve ailesinin hatta cariyelerin eşyaları yağma edildi. Bu olay bahane edilerek Orduda yeni bir temizlik daha yapıldı; İTC ileri gelenleri daha yüksek makamlara gelmeye başladılar (Zürcher, 2000, s.150). Fakat bütün güç kendilerinde olmasına rağmen, İTC, varlığını hala gizli bir yeraltı örgütü olarak sürdürüyor, toplantı ve kongrelerini gizli olarak gerçekleştiriyordu. Bu süreçte en önemli mesele askerin gittikçe siyasette artan rolü ve halen gizli bir örgüt olan ITC'nin Osmanlı Meclisi üzerinde tam hâkimiyet kurmuş olmasıdır (Zürcher, 2000, s.150). ITC, hâkimiyetini perçinledikçe daha fazla görünür oldu ve 1912'de yasal bir siyasi parti oldu.

Ordu içinde İTC'ye muhalif olan ve kendilerine Halaskar Zabitan diyen subaylar vardı. Bunların lideri konumundaki kişi ise Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Birinci Ferik (Orgeneral) Nazım Paşa idi. Birinci Balkan Savaşı'nın kaybedilmesinde önemli bir payı olan Ordu içindeki ikiliği sona erdirmek için İTC ile işbirliğine gitti. İTC liderleri bu durumu kendi leyhlerine çevirmeyi başardılar. 23 Ocak 1913 günü Enver Bey yanındaki bir gurup Fedai ile beraber olduğu halde Bab-ı Ali'yi bastı. Baskın sırasında içeride kabine toplantı halindeydi. Olayı duyup toplantıdan dışarı fırlayan Nazım Paşa vuruldu. Sadrazam Kamil Paşa Enver ve Talat Beyler tarafından istifaya mecbur bırakıldı (Öztuna ve

Gökdemir, 1987, s.31-32). Böylece İttihatçılar, bu darbe ile de devlet ve toplum üzerinde tam hâkimiyet sağlamışlardır.

Bab-ı Ali Baskını ile idareyi tamamen ele geçiren İTC ve onların meşhur üçlüsü Talat, Enver ve Cemal, I. Balkan Savaşı'nın galibi müttefiklerin aralarında toprak paylaşımı yüzünden çıkardıkları II. Balkan Savaşı'nı Edirne'yi geri almak için fırsata çevirmeyi başardılar. Talat ve Enver Beyler Hükümeti savaş kararı almaya zorladılar. 22 Temmuz 1913'te Türk birlikleri Enver Bey Komutasında Edirne'ye girdi ve Enver Bey Edirne'nin 2. Fatihi Enver olarak halk arasında kahraman olarak görülmeye başladı. 1 Ocak 1914'te Yarbaylıktan Tuğgeneralliğe terfi ederek Paşa unvanını alıp Harbiye Nazırlığına terfi etti. Cemal Bey Bahriye Nazırı, Talat Bey Dâhiliye Nazırlığına terfi ederek Paşa unvanlarını almışlardı (Hale, 1996, s.49-50).

28 Temmuz 1914'te Dünya Savaşı İtilaf devletleri ile İttifak devletleri arasında patlak verdi. Osman Devleti başlangıçta resmi olarak herhangi bir ittifak içinde yer almasa da, İTC'nin liderleri Alman yanlısı idi. Birleşik Krallık Osmanlıların sipariş ettiği savaş gemilerini vermeyip el koyunca, İTC'nin liderleri Almanlar anlaştı ve Goben ve Breslav adlı gemiler Yavuz ve Midilli adını alarak Osmanlı donanmasına devredildi. Almanların komuta ettiği bu gemiler Rus limanlarını topa tutunca Ruslar Osmanlıya savaş ilan etti.

İttihatçı Enver, Talat ve Cemal Paşalar Almanya'nın savaşı kazanacağına inanıp, kazanan tarafta yer alarak kaybettikleri toprakları almayı umuyorlardı. Darbeler yaparak Osmanlı Devlet idaresinde nerdeyse tek söz sahibi güç haline gelip, orta düzey rütbelerden hızla en üst rütbelere yükselip devleti idare eden özellikle bu üç İTC lideri, yeterince tecrübe sahibi değillerdi. Osmanlı Orduları savaş boyunca değişik cephelerde mücadele ettiler. Batıda, Çanakkale ve Galiçya'da, Doğuda, Sarıkamış'ta, Güneyde, Sina, Kanal, Kut-ül Amare ve Irak Cephelerinde savaştılar. Bazı cephelerde kaybetseler de, Çanakkale, Kut-ül Amare ve Galiçya cephelerinde büyük zaferler kazandı. Almanlar 1 Ekim 1918'de yenilgiyi kabul edince Osmanlı'da yenilmiş sayıldı. 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı yenilgiyi kabul ederek bedelini ödemeye başladı. İTC'nin özelikle de başta Enver olmak üzere Talat ve Cemal Paşaların büyük ümitle girdiği I. Dünya Savaşı İmparatorluğun sonunu getirmişti. Mondros'tan hemen sonra İTC'nin lider kadrosu istifa

edip yurtdışına kaçtılar. Lider kadronun ülkeyi terk etmesine rağmen, devletin bütün kurumları, ordu, meclis, bürokrasi vb., İttihatçılarla doluydu. İttihatçılar Milli Mücadele yılları ve bağımsızlıktan sonrada perde gerisinde başat rolü üstlendiler.

İTC Fedayı gizli örgütünü 1911 *Teşkilat-ı Mahsusa* (Gizli Örgüt) 5 Ağustos 1914'te Harbiye Nezaretine bağlı resmi bir örgüte dönüştürülmüştür. İttihatçılar 1913 yılından itibaren hiçbir muhalif sese yer vermediler ve sesi çıkanları da hızla bastırdılar. Tam bir otoriter yapı oluşturdular. Teşkilat-ı Mahsusa da bu dönemde çok kritik ve belirleyici bir rol oynamıştır. Yürütülen gayri resmi işlerin bir anlamda resmi eli olmuştur. 8 Ekim 1918'de İttihat ve Terakki hükümetinin iktidardan ayrılması ile birlikte Teşkilât-ı Mahsusa da resmen tasfiye edilmiştir. Milli Mücadelenin başlangıcında Anadolu'nun genelinde ortaya çıkan direniş örgütlerinin kurucu ve önderleri yine bu örgütün mensupları olmuştur. İşgallere topyekûn bir direniş ve var olma mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı'nda, büyük ölçüde İttihatçıların mevcut örgütlü yapısı önemli rol oynamıştır.

Tek Parti Dönemi: Bir Bürokratik İktidar

Kurtuluş Savaş'ında toplumun her kesiminden gruplar vardı; lakin sınırları ve kapasitesi ile siyasi otoriteyi belirleyen eski bürokratlardı. Yerel unsurlar zamanla ya tasfiye edildi ya da mevcut yapı içerisinde eritildi. Sonuçta Milli Mücadele Mustafa Kemal liderliğinde zaferle sonuçlandı. Zaferden sonra Ordu'nun büyük bölümünü oluşturan köylüler köylerine, hareketin mahalli unsurları eşraf ise kasabasına döndü. Toplum bir köylü ve tarım toplumu olduğundan siyasi iktidara ortak olmak isteyen şehirli ve örgütlü toplumsal güç merkezleri yoktu. Dolayısıyla meydan eski bürokrat siyasetçilere ile kökeni bürokrat olan bir grup aydına kaldı.

Yeni kurulan ve öznesi Türk milleti olarak tanımlanan ulus-devlet, Türkiye Cumhuriyeti her yönüyle inşa edilmeye başlanacaktı. Artık ulus inşa süreci yani Türk milletini, modern Türk insanını yaratma süreci başlamıştı. Mustafa Kemal, Osmanlı devlet hayatında tek gayenin padişahın şahsi çıkarlarını korumak olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle halkın devlet işleri ve siyasetten uzaklaştığını ve devletin bu yüzden çöktüğünü düşünmektedir. Bundan dolayıdır ki, egemenlik halka ait

olmalı ve halkın çıkarları gözetilmelidir. Fakat yeni kurulan devlet vatandaşlarının peşinden koşmayacak, tam tersi akılcılık temeline oturacak ve vatandaşına olgun düşünceler katacaktır (Heper, 2010, s.95-96). Kısaca Cumhuriyet'in modernleşme projesi devlete toplumu şekillendirip halkı çağdaş medeniyet seviyesine çıkartma misyonu biçiyordu.

Mustafa Kemal ve dönemin yönetici seçkinlerine göre halk kendi uzun vadeli çıkarlarının peşinde koşmak ve çağdaş medeniyetler seviyesine çıkma yetisine sahip değildir. Halkın bu konuda elitler tarafından bilinçlendirmesine ihtiyaç duyduğu düşünülüyordu. Bu düşünce ile varılan sonuç şu idi: yönetici ve diğer seçkinlerin halkı bilinçlendirmek ve onları geliştirmek görevi vardır. Tüm iktidarı tekelinde toplamış tek siyasi parti ve otorite olarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin de temel görevi halkı medenileştirmek idi (Heper, 2010, s.96-100).[9] Jakoben bir anlayış olan bu yukarıdan aşağıya halka rağmen halk için yaklaşımıyla, CHP ve diğer elitler halkı medenileştirme projesine girişirler.

1922'de Saltanat kaldırıldı, 1923'de Cumhuriyet'in ilan edildi, 1924'de Hilafet kaldırıldı. Böylece, Osmanlı'nın külleri üzerine yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus-devlet olarak kurulduğu zaman beklenen egemenliğin tamamen halka devredilmesi idi. Rejim değişikliği ve yeni rejimin netleştirilip tanımlandığı 1924 Anayasası egemenliği halka veriyordu, fakat uygulamada beklenen olmadı. Onun yerine halk adına karar verecek, egemenliği kullanacak bürokratik seçkinlere verildi. Böylelikle bürokrat kökenli siyasilerin oluşturduğu otoriter tek parti sistemi altında bürokratik iktidar – ki daha sonraki çok partili hayat geçiş ile oluşacak bürokratik vesayetin temelini oluşturdu – kurumsallaştı.

Bu rejim, 14 Mayıs1950'de serbest bir seçim sonucunda iktidar el değiştirene kadar, ülkede hüküm sürdü. Aslında 1908 ve 1909 darbeleri ile büyük ölçüde bürokratların eline geçen iktidar 1950 yılına kadar bir şekilde devam etti. Cumhuriyetle birlikte bürokratların grup içi klik mücadelesinde bir grubu daha fazla öne çıkarak diğerini sindirdi. Bu süreçte siyaset, ayrıcalıklı bir sınıf olan asker-sivil seçkin ittifakına, yani bürokrat seçkinlere özgü ve devletin sınırları dışına taşmayan kapalı bir faaliyet alanı olarak kaldı.[10]

---

[9] TBMM'de bulunan Mustafa Kemal Paşa liderliği Birinci Grup, diğer adı ile Müdafaa-i Hukuk Grubu 1923 yılında Halk Fırkası'na dönüştürüldü (Tunçay, 2015, s.26).

[10] Bu konudaki daha detaylı değerlendirmeler için bkz. (Söğütlü, 2010, s.50-51).

Kurtuluş Savaşını idare eden Birinci Meclis toplumun hemen hemen bütün kesimlerinin temsil edildiği bir yapıya sahipti. Bu nedenle geniş katılımlı çoğulcu özelliğe sahipti (Tunçay, 2015). Birinci meclis, 1921 yılında, Mustafa Kemal ve taraftarları Birinci Grup ve onlara muhalif olan diğer milletvekilleri İkinci Grup olmak üzere ikili bir yapıya dönüştü. 1923 yılında yapılan seçimde ise Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kurduğu Birinci Gurup ezici bir çoğunlukla meclise gelmiş, onların muhalifi olan İkinci Grup üyeleri ise az sayıda savaş kahramanları, hariç tamamen tasfiye edilmişlerdi. Aynı süreçte Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından, Birinci Grup parti şekline dönüştürülerek *Halk Fırkası* kuruldu. Muhalefeti Meclisten büyük ölçüde atan Haziran-Temmuz 1923 seçimlerinden sonra bazı muhalifler Meclis'e girmeyi başardılar. Bunlar; Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir ve Refet Bele gibi Kurtuluş Savaşının lider kadrosunda olan şahsiyetlerdi.[11]

Halk Fırkası hem otoriter siyasi eğilim hem de radikal reform hamleleri ile liberal-muhafazakâr kanattan ciddi eleştiriler almaya başladı. 17 Kasım 1924'e gelindiğinde, Meclis çatısı altında bulunan muhalifler bir siyasi parti kurdular. *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* (TCF) Rauf Orbay liderliğinde Otuz İki Millet Vekili tarafından liberal eğilimli bir siyasi parti olarak kuruldu. TCF'nin kurulmasının en önemli nedeni ise CHP'nin baskıcı tutumu ve uygulamaları idi (Zürcher, 1992, s.52-60). TCF liberal ve demokratik bir program açıkladı. Dolaylı değil doğrudan seçimler yapılmasını ve ekonominin merkezden yönetilmesine karşı çıktı. TCF ve CHP'yi ayrıştıran en önemli unsur medeniyet projesi idi. TCF, CHP'nin aksine değişimin modernleşmenin yukarıdan dayatılarak değil, toplumun kendi dinamikleri içinde zaman içinde kendiliğinden olacağına inanıyordu.

TCF'nin kuruluşunun üzerinden bir yıl bile geçmemişti ki, 1925 başlarında Doğuda Şeyh Said ayaklanması patlak verdi. TCF dini muhalefeti kışkırtmakla suçlandı. Ayaklanma sonrası çıkarılan *Takrir-i Sükûn Kanunu* ile beraber ülkenin tek muhalif partisi TCF kapatıldı (Tunçay, 2015, s.38-43). Kanun ile sadece TCF kapatılmadı, ayrıca nerdeyse tüm muhalefet susturuldu. Basın üzerinde tamamen hâkimiyet sağlandı

[11] *Birinci Grubun İkinci Grup ile ilişkisi ve Haziran 1923 seçimlerinde İkinci Grup üyelerinin nerdeyse tamamın tasfiye edilmesi ile ilgili bkz. (Tunçay, 2015, s.20-28).*

ve tüm muhalif unsurlar susturularak ülkede tam bir sessizlik ortamı sağlandı (Söğütlü, 2010, s.50-51). TCF'nın kapatılmasından sonra 1926 İzmir Suikastı olayı ile İstiklal Mahkemeleri yeniden harekete geçmiş ve diğer kalan muhalif kişiler ya idam, ya hapis ya da sürgün yoluyla susturulmuş ve muhalif yayın organları da kapatılmıştır. Böylece resmi olarak ta 1945 yılına kadar sürecek olan tek parti idaresi başlamış oldu.

1925 ile 1945 arası siyasi ve toplumsal anlamda hiçbir muhalif grubun ortaya çıkışına izin verilmemiştir. Bu süre zarfındaki tek alternatif 1930 yılında kurulmasına izin verilen ve siyasi hayatı çok kısa süren Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) oldu. Ne var ki, 1930 yılına geldiğimizde uygulanan radikal reformlar ve 1929 ekonomik krizinin yarattığı olumsuz tablo ile yükselen bir toplumsal hoşnutsuzluk ortaya çıkmaya başladı (Emecen, 2006, s.73-74). Cumhuriyet'in yöneticileri bunun zamanla toplumsal bir muhalefete dönüşebileceği tehlikesi olduğunu sezdiler. Ortaya çıkan bu durumu kontrol altında tutabilmek için bir muhalefet partisinin kurulmasına karar verildi. Bu, kontrollü bir muhalefet partisi olacaktı. Sonuçta, Tunçay (2000, s.44)'ın ifadesiyle, "yapay bir muhalefet" olarak kuruldu.

SCF, Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı Fethi Bey tarafından bizzat onun yönlendirmesi ile 12 Ağustos 1930 tarihinde kuruldu. Kız kardeşi de dâhil kurucu üyelerin çoğunu Mustafa Kemal yönlendirmiştir (Çavdar, 1995, s.2054). SCF programı Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)'den farklı olarak liberal ekonomik ve siyasi politikalara vurgu yapıyor ve mevcut CHF hükümetinin uygulamalarını eleştiriyordu. Kurulduğu andan itibaren bunalan halktan yoğun ilgi gördü. İlk yerel seçimlerde 40'ın üzerinde belediye başkanlığı kazanarak başarılı oldu (Emecen, 2006, s.183-84). Bu durum Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve CHF'nin diğer ileri gelenlerini endişelendirdi. Gelen baskılar üzerine 16 Kasım 1930 tarihinde Parti kendisini fes etti. 1945 yılına kadar da başka bir muhalefet hareketi ortaya çıkarılmadı.

Ardından 29 Aralık 1930 tarihinde yaşanan Menemen Olayı ile birlikte Mustafa Kemal ve arkadaşları izledikleri genel politikaları gözden geçirdiler. Vardıkları sonuç; Cumhuriyet reformlarının halk tarafından benimsenmemiş olduğudur. Aslında Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, yukarıda da bahsedildiği üzere, cahil halk başta CHP olmak üzere, seçkinler eliyle medenileştirme politikası uygulandı.

Bu tepeden inmeci, dayatmacı yaklaşımla, Kemalist modernleşme süreci başlatıldı. Ama bunun tam gerçekleşmediği fark edildi ve yeni bir yol çizilmeye başlandı. Bu yeni projeye göre, Parti dışında toplumda etkili herhangi bir örgüt bırakılmayacak, Parti-Devlet kaynaşması sağlanacak ve bu bir ideoloji ile yapılacaktı.

Genel olarak amacı yeni Türkiye Cumhuriyetine yeni ulus, yeni toplum ve yeni insan yaratmak olan bu proje özellikle 30'larda uygulamaya başlandı. Bu projede, amaçlanan medeni insan ve medeni toplumdan kastedilen medeniyet, batı medeniyeti idi. O zaman batı kültüründe ve batılı yaşam tarzında insan ve toplum yaratılmalı idi. Ülkede bu proje karşısında yerel olanı ve milli olan değerleri savunacak bir muhalefet olmamalı idi. CHP'nin baskıcı politikaları ile sindirilen muhalefetin yokluğunda, uygulamaya sokuldu (Çolak, 2010, s.71-72).

Yeni uygulamaya koyulan proje ile 1931 yılında CHF'nin 3. Kongresinde devletin ideolojisi *Kemalizm* olarak ilan edildi. Ayrıca, devletin kontrolü dışındaki Türk Ocağı, kadın dernekleri, Mason dernekleri gibi bu tarz sivil ve yarı bağımsız kurumlar, her ne kadar da Kemalist reformların savunucusu olsa da, göreceli olarak yerel kültüre ait değerler taşıdığı için kapatıldı. Yerine, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Halk Evleri ve Halk Odaları, daha sonra açılan Köy Enstitüsü gibi CHF'nin de kültür kolu gibi çalışacak yeni kültür kurumları açıldı. Böylelikle, kültürün meşru kullanımı tamamen devletin kontrolüne alınmış oldu (Çolak, 2010, s.72-73). Kemalist, Batı medeniyeti ve batı kültür kodlarına sahip Türk insanı Türk toplumu yaratma projesi, yaşamın her alanını kuşatacak bir biçimde, yine tepeden inmeci, dayatmacı bir ideoloji kullanılarak yürütüldü. Bu proje toplumun her katmanını kuşatmayı öngörüyordu.

Kemalistlere göre medeniyet kesin hatlarla ikiye ayrılıyordu. Birinci kategoride doğu medeniyeti ki, İslam medeniyeti buna dâhildi ve bu kategori kötüyü, ilkeli, barbarlığı temsil ediyordu. Batı medeniyeti ise modern olan, ileri olan üstün olan evrensel olanı temsil ediyordu. İyiye güzele ait olan her şey batı medeniyetinin bünyesindeydi. O zaman yapılması gereken, doğu medeniyetine ait olan ne varsa, İslam dâhil, terk etmek bağları koparmak ve geride bırakmak ve iyi olan üstün olan modern olan batı medeniyetine tamamen yönelmekti. Bu nedenledir ki laiklik anlayışı Kemalist modernleşmenin merkezine yerleştirildi. Artık

idarede kanun ve kurallar yapılırken İslam dini değil bilim referans alınacaktı. Bu inançla Kemalistler, batı medeniyetinin bütün unsurlarını kurdukları kurumlar vasıtasıyla Kemalist kültür Projeleriyle Jakoben bir anlayışla halka dayattılar (Göle, 2000, s.127).

Atatürk'ün vefatından sonra, Milli Şef döneminde daha da sertleşerek bu jakoben uygulamalar devam etti. 1930'lardan sonra giderek, hiçbir muhalif siyasi partinin ve hemen hemen muhalif tüm unsurların bastırılması ortamında, CHP giderek tek başına devlet oldu. Toplum tam bir ikili yapıya büründü. Bir yanda, batılı yaşam tarzını benimsemiş, ona uygun yaşam standartlarına sahip seçkinler, diğer yanda yoksulluk sefalet içinde geçim kaygısıyla mücadele eden geniş halk yığınları. Seçkinlerin oluşturduğu grupta, devlet eliyle oluşturulmuş ekonomik seçkinler, sivil ve askeri bürokratlar bulunuyordu. İkinci grupta olanlar ise, işçi, köylü, küçük esnaftan oluşan 'çarıklı' halk.

Çok Partili Hayat Geçiş ve Bürokratik Vesayet

Türkiye'de hüküm süren 25 yıllık otoriter tek parti idaresi II. Dünya Savaşı bittiğinde iyiden iyiye yıpranmış, halkta CHP yönetimine karşı içten içe öfke son safhaya gelmişti. Halk içinde homurdanmalar açıktan CHP ve Milli Şef'e yöneliyordu. Bu şikâyetler sadece halk içinden gelmiyor Meclis çatısı altında bizzat CHP içinden de ifade ediliyordu. Artık CHP'nin politikalarını denetleyecek bir yapıya ihtiyaç duyulduğu içeriden ve dışarıdan ifade ediliyordu. Diğer yandan savaş sonrası dış gelişmelerde buna zemin hazırlıyordu. Sovyetler Birliği ile giderek tırmanan gerginlik, Türkiye'yi güvenlik sorunu ile karşı karşıya bırakıyordu. Bu tehlikeye karşı Batılı devletlerle özellikle, ABD ile yakınlaşma ihtiyacı doğuyordu. ABD liderliğinde kurulan Birleşmiş Milletler örgütüne girmek istiyordu. Hem iç hem de dış sebeplerle CHP liderliği çok partili sisteme geçmek zorunda kaldı (Çufalı, 2004).

İlk kurulan siyasi parti *Milli Kalkınma Partisi*, meclis dışından, Nuri Demirağ liderliğinde İstanbul'da, 18 Temmuz 1945'te kuruldu. İlk kurulan parti olmasına rağmen, ülkede de bu kadar muhalefet ihtiyacı varken halkta çok karşılık bulamadı. Fakat CHP içinde yer alan, Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, parti içinde

demokrasi istemi ile 7 Haziran 1945'te 'Dörtlü Önerge'[12] sunarlar. Önerge 12 Haziran'da görüşülüp reddedilir ve bu dört vekilin CHP'den kopuş süreci başlar. Menderes ve Köprülü ve Koraltan muhalif görüşlerini basın yoluyla sürdürünce, önce Köprülü ve Menderes daha sonra Koraltan CHP'den ihraç edilir. Bunun üzerine, Bayar partiden istifa eder ve DP'nin kuruluş süreci başlar ve nihayet 7 Ocak 1946'da bu dört muhalif ismin liderliğinde DP kurulur. Celal Bayar patinin genel başkanıdır (Çufalı, 2004).

DP'nin kurulması ile beraber şiddet baskı hat safhalara çıktı. DP'nin teşkilatlanmasından ve halkta karşılık bulmasından rahatsızlık duyan idare DP'ye örgütlenmesine fırsat vermemek için her türlü baskıyı uyguluyordu. Bu şartlar altında örgütlenmeye çalışan DP liderliği ise, geçmişte çok partili sisteme geçişlerde yaşanan benzeri uygulamalardan ve partilerin nasıl koşullarda kapatıldığından ders çıkararak, baskıya karşılık vermeyerek yumuşak bir strateji uyguluyordu. DP'nin kısa sürede halkta büyük karşılık görmesi, CHP liderliğini DP'nin örgütlenmesini tamamlamasına fırsat vermeden baskın bir seçimle alt etme yönünde erken seçim kararı almasına neden oldu. Fakat 1946 seçimleri, 'açık oy gizli tasnif' yöntemi ve CHP'nin her türlü zülüm ve baskısı altında hileli bir seçim olmuş ve buna rağmen Halkın DP'ye olan teveccühünü göstermiştir (Çavdar, 2004, s.453-466).

Türk demokrasi tarihine hileli seçim olarak geçen 1946 seçimlerden sonra, CHP liderliği içeriden ve dışarıdan yükselen tepkiler karşında açık oy gizli sayım komedisinden vazgeçip, daha demokratik bir seçim kanunu çıkararak ve 1950 seçimlerinin daha demokratik koşullarda yapılmasının önünü açmıştır (Çufalı, 2004). 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde DP büyük bir zafer elde ederken, 27 yıldır tek başına iktidarda olan CHP ise tam bir hezimet yaşamıştır. Bu sonuçla DP iktidara gelmiş gerçek manada çok partili sisteme geçilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ilk defa millet kendi kaderini tayin etme hakkını gerçek manada kullanıyordu. Artık vesayet dönemi geride kalmıştı.

---

[12] Bu dört milletvekili üç maddeden oluşan bir önerge meclise sunarlar. Bu üç maddede demokratikleşme sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını istemektedirler.

22 Mayısta, DP'nin lideri Celal Bayar Cumhur Başkanlığına, DP kurucularından, Refik Koraltan Meclis Başkanlığına seçildi ve akabinde hükümeti kuma görevi Adnan Menderes'e verildi. 27 yıldır ülkeyi vesayet anlayışıyla yöneten, devletle iç içe geçmiş adeta devlet olmuş, tarihi bir şahsiyet liderliğindeki tek parti idaresi halkın oylarıyla idareden uzaklaştırılmıştı. Hep idare edilen konumunda olan halk ilk defa oylarıyla iktidar olmuştu. Diğer yandan, halkı cahil, medenileştirilmesi gereken, kendini idare edecek kapasitede görmeyen, yıllarca halkı vesayetle yönetmiş olan askeri ve sivil bürokratik seçkinler ve onlarla eş anlamlı olan CHP'li seçkinler bu durumdan mutlu olmamıştı. Halkın içinden, eşraftan, taşradan gelen ve daha çok halkı temsil eden yeni seçilmiş siyasi elitlerle, eski siyasi ve bürokratik elitlerin mücadelesi şimdi başlıyordu (Burçak, 1979, s.220-230).

DP iktidarının ilk yıllarından itibaren, halka vaat ettiği liberalleşmeyi icraatlarıyla sağlamaya başladı. Halk DP iktidarında baskıdan kurtulmuş, günlük yaşayışında ve ekonomik hayatında bir rahatlama sağlanmıştır. Özellikle 1954'e kadar olan 4 yıllık icraatlar genel itibariyle halka verilen liberalleşme ve ekonomik kalkınma sözünün tutulmasına yönelik icraatlar la geçmiştir. Yıllarca Türkçe okunan ezan Arapça okunmaya başlanmış, dini eğitim ve ibadetle ilgili özgürleşme sağlanmıştır. Genel af çıkarılmış, askerlik süresi kısaltılmış, yurtdışına seyahat serbestisi getirilmiş basın ve fikir özgürlüğü getirilmişti. Bu liberal anlayış laiklik konusunda kendisini göstermiştir. Yani, DP'nin laiklik anlayışı, CHP ile karşılaştırıldığında, laikliğin liberal yorumudur (Karpat, 1996, s.325-335).

Özellikle 1955'ten sonra iki parti taraftarları arasında partizanlık giderek artmış ve toplum neredeyse DP'liler ve CHP'liler olarak iki kampa bölünmüştür. Daha çok köylü, esnaf, zanaatkâr DP'yi desteklerken, asker-sivil seçkinler CHP'yi destekliyorlardı.1960 Darbesine giden süreçte, Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler arasında yaşanan gerginliğin ülkeye yansıması, 6-7 Eylül Olaylarının[13] yaşanmasına sebep oldu. Diğer yandan, 1950-54 arası dönemde ülke kaderini tayin etmede ve iktidarın

[13] *6-7 Eylül 1955 yılında İstanbul merkezli meydana gelen ve Kıbrıs'ta Rumların Türklere uyguladığı şiddet olaylarına tepki olarak, Rumlara karşı organize edilen şiddet olaylarıdır.*

hizmet ve icraatlarının hedefi olmada baş aktör olan millet yeni türeyen ekonomik seçkinlere rolünü kaptırmaya başlamıştır.

Diğer yandan, ekonomik kalkınma çabalarında bir değişiklik olmazken, özellikle, 6-7 Eylül Olaylarından sonra basına getirilen kısıtlamalar ve yasaklarla, siyasi alandaki liberalleşme yavaş, yavaş tersine dönmeye başlamış, DP CHP'ye benzemeye başlamıştır. Yine aynı şekilde, çoğu Cumhuriyet döneminde yetişmiş olan bürokratik seçkinler DP iktidarı ile devlet yönetimine gelen seçilmiş, yeni sivil elitlerden rahatsızlık duyuyor, taşradan gelmiş bu insanları seçkinci bir yaklaşımla ülkeyi yönetmek için yetersiz görüyordu.[14]

Sonuç olarak ne halkın iradesine nede, onların temsilcileri olan seçilmişlere devlet idaresi bırakılamaz. Dolayısıyla, Tek parti dönemindeki vesayet sistemi çok partili hayatta bir yol bulunarak mutlaka tesis edilmelidir. Asker sivil bürokratik seçkinlerin bulduğu yöntem askeri darbeler yoluyla vesayetçi kurumlar kurarak ülke yönetimini seçilmişlere bırakmamaktır.

Diğer yandan DP'nin asker-sivil bürokratik seçkinlere olan güvensizliği ve iktidarları döneminde bürokratik seçkinlerin toplumda ki en üstün sınıf olma statülerini yeni türeyen ekonomik seçkinlere kaptırması bürokratik seçkinlerin bir başka hoşnutsuzluk kaynağı idi. Özellikle askeri seçkinler, kendilerinin geri plana atıldığını düşünüyorlardı ve bürokratlar içinde en kötü ekonomik şartlara sahip olan onlardı. Bu durum subaylar arasında DP'ye karşı duyulan antipatiyi iyice artırıyordu. Bu duruma üniversite gençliği tarafından başlatılan eylemler ve sokak gösterileri dolayısıyla hükümetin sıkıyönetim ilan etmesi gibi diğer başka faktörler de eklenince, 27 Mayıs 1960'ta Ordu yönetime el koydu (Hale, 1996, s.90-91). Böylelikle Cumhuriyetin ilk Askeri darbesi yapılmış oldu ve bu durum Türk demokrasisinde bir gelenek halini aldı.

Tanzimat'tan itibaren artarak devam eden ülke yönetimindeki gücünü 1913 Bab-ı Ali Baskını ile zirveye taşıyan ve 1950 DP İktidarına kadar tek söz sahibi olma konumunu korumuş olan Asker-sivil bürokratik seçkinler, seçilmişlerin söz sahibi olmasına daha fazla tahammül edemeyip, 27 Mayıs 1960 Darbesi ile iktidarlarını restore etmişlerdir. 27

[14] *Devlet alanındaki hegemonyalarını da kullanan atanmışlar seçilmişlerin mücadeleyi sürdürmüşlerdir. Detaylar için bkz. (Heper, 2010*, S.*141-151).*

Mayıs ile başlayan süreçte, yeni bir iktidar anlayışı uygulamaya sokulmuştur. Bu anlayışa göre, Darbe yapılıp, dolaylı olarak iktidarda olacakları vesayet kurumları tesis edilinceye kadar kısa bir süre doğrudan iktidar, vesayet kurumları tesis edilince seçilmişlere iktidarı devrederek görünüşte demokratik bir yönetim şekline geçiliyor. Darbeden sonra ülkeyi yöneten *Milli Birlik Komitesi* (MBK), 1961 Anayasa'sını hazırlatıyor. Bu Anayasada seçilmiş hükümete vesayet edecek *Milli Güvenlik Kurulu* (MGK) kuruluyor (Akıncı, 2013, s.108). Ayrıca yine seçilmişlere ve hükümete Cumhurbaşkanlığı güçlendirilmiştir. Ordunun otonomisi anayasal zeminde kurumsallaştırılarak sağlama alınmıştır. Yine yasama da çift meclisli bir yapıya haline dönüştürülerek daha 'kontrol edilebilir' hale getirilmiştir. Aslında bir anlamda, bürokratik vesayet, 1961 Anayasası ile kurumsallaştırılarak güvence alınmış ve siyasi ve idari gücü sağlamlaştırılmıştır. Sonrasında hemen seçimler yapılmış ve demokrasiye geçilmiş ama artık işleyen yapı, Söyler (2015)'in yerinde ifadesiyle, "vesayetçi demokrasi" olmuştur.

Türkiye'de Devletin İkili Yapısı ve 'Derin Devlet' Tartışmaları

Türkiye'de devlet içerisinde bir gizli yapılanma olduğunu Bülent Ecevit dile getiren ilk devlet adamı olmuştur. 26 Eylül 1974 tarihinde Giresun'da yaptığı bir konuşmada şu ifadeyi kullandı: "12 Mart sonrası dönemde adı sanı ortaya çıkan ve tedbirlerin ve hatta soruşturmaların hukukiliğine ve insaniliğine gölge düşüren Kontrgerilla adlı örgütün, bu resmi görüntülü fakat gayri resmi örgütün niteliği ve amacı üzerindeki örtü kaldırılamamıştır" (Radikal, 31.01.2007). Ondan sonra da, böyle bir yapılanma olduğu hakkında, 1990'lı ve 2000'li yıllarda birçok kez diğer devlet adamları tarafından da 'derin devlet', 'paralel devlet' gibi adlandırmalar ile bahsedilmiştir.

Türkiye'de 'derin devlet' kavramına yüklenen anlama bakacak olursak, III. Selim dönemine kadar gidilebilir. Osmanlı'da modern bürokrasinin ihdası ile birlikte bürokratlar ile devlet ricalinin çatışması başlamıştır. Bu biraz da, birinci bölümde tartışıldığı gibi, modern bürokrasinin yapısı ve işleyişi ile ilgilidir. Modern bürokrasinin devlet alanını ve aynı zamanda toplumun tüm kılcal damarlarına nüfuz ederek

toplumu kontrol eder. İttihat ve Terakki'yi kuran kadro olan Jön Türkler'in ortaya çıktığı ortama kadar 'derin devlet'in tarihi götürülmektedir (Tayyar, 2013, s.17). Kendinden önceki sultanlar gibi suikast girişimine maruz kalan III. Selim, devleti koruma amaçlı bir özel örgüt kurmayı tasarlamış ve bu amaçla Nizam-ı Devlet adlı bir örgüt kurmuştur. Bazı araştırmacılara göre devletin bekası için iyi niyetlerle kurulan bu örgüt zamanla evirilerek bu günkü 'derin devlet'e dönüşmüştür (Tayyar, 2013, s.17-18). Genel manada Osmanlının son iki yüz yılı büyük olaylar ve çalkantılarla geçmiştir. Dolayısıyla, Türk devlet geleneği bünyesinde gizli yapılanmalara yer vermiştir.

Türkiye'de derin devlet yapılarının gelişimi genellikle üç tarihsel süreçle açıklanmaya çalışılır (Ünver, 2009). Bunlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri, Osmanlı Türk devlet geleneğinden gelen elitlerin devlet içindeki faaliyetleri ve Türkiye'de 1952 yılında NATO ile ilintili olarak kurulan Gladyo tipi özel askeri birliklerin faaliyetleridir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kökleri Jön Türkler'e dayanır. Genç Osmanlılar'ın ihtilalciliğinden ilham alan Jön Türkler İttihat ve Terakki Cemiyetini kurmuşlardır. 1905 yılında kurulan örgüt kısa zamanda güçlenmiş ve 1908 yılında Padişah II. Abdülhamit'i darbe yoluyla tahtan indirip kukla bir yönetim getirmiştir. Bab-ı Ali Baskını olarak bilinen 1913 kanlı darbesiyle ise yönetimi tamamen ele geçirmiştir (Çavdar, 2004). İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk tarihinin en iyi bilinen ve gizli ilişkiler ağına sahip olduğu düşünülen örgütüdür. 1905'te resmi kuruluşunun çok öncelerinde başlayan gizli faaliyetleri ve sonraki iktidar yıllarında pek çok karanlık olaylar yaşanmıştır.

1913 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti *Teşkilat-ı Mahsusa* gizli örgütünü kurmuştur (Söyler, 2013). Bu gizli örgütün Osmanlı'nın yıkılışına kadar, Kurtuluş Savaşı yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkin olduğu bilinmektedir (Parlar,1996). Yine bu örgütün bakiyesi üzerine Cumhuriyet Türkiye'sinin derin devletinin inşa edildiği kabul edilmektedir.

Diğer bir tarihi süreç ise, devlet elitlerinin faaliyetleridir. Askeri-bürokratik elitler, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat'la başlayan döneminden itibaren devlet yönetiminde etkin olmuşlardır. Özellikle İmparatorluğun son kırk yılında tamamen idareyi ele almışlardır (Zürcher, 2008). Askeri-bürokratik elitler, İttihatçı anlayışını Cumhuriyet

döneminde de sürdürmüşler, tek parti döneminde görüşleri iktidarda olduğu ve CHP ile iç içe oldukları için bir sorun yaşanmamıştır. Çok partili hayata geçildikten ve DP iktidara geldikten sonra, devlet idaresini çevreden (Anadolu'dan) gelen seçilmiş sivil elitlerle paylaşmak istememişlerdir (Heper, 2010). Dolayısıyla bürokratlar seçilmişler ile iktidar mücadelesine girişmişler ve devlet mekanizması üzerindeki hâkimiyetlerini de avantaja çevirerek bürokratik vesayeti kurumsallaştırmışlardır. Meydana gelen hadise, Söyler (2013, s.312)'in de veciz bir şekilde belirttiği gibi; "demokratik olmayan gayri-resmi kurumlar bir önceki otoriter rejimin elitlerini güvence altına almak için devletin oluşturduğu kodlara yükseltilirler." Ortaya çıkan durum ise "vesayetçi demokrasi"dir (Söyler, 2015).

DP'nin 1950'yılında iktidara gelmesinden sonra yavaş, yavaş iktidarı zayıflayan atanmışlar durumdan rahatsız olmuşlar DP yönetimine cephe almışlardır. Giderek gerginleşen ortam sonunda 27 Mayıs 1960 Darbesi yaşanmış, ülkenin demokratik yollarla seçilen hükümeti askeri bir darbe ile devrilmiş ve Başbakan Menderes ve iki bakanı idam edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti siyaseti 27 Mayıs darbesi ile darbe ve müdahaleler zincirinin ilk halkasını tecrübe etmiştir. Bu olay, arkadan gelecek darbe ve darbecilere kötü örnek olmuş ve cesaret vermiştir.

27 Mayıs darbesi ile başlayan süreç ve 1961 ve 1982 Anayasaları ile atanmışlar, vesayet sistemini kurmuş ve kurumsallaştırmışlardır. Demokratik yollarla seçilerek gelmiş iktidarlara ülkeyi yönetme fırsatı vermemişlerdir. 1961 Anayasası ile sürekli emekli bürokratları getireceklerini düşündükleri (1989 Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesine kadar getirmişlerdir) Cumhurbaşkanlığı meclis ve hükümeti kontrol eden ve denetleyen konuma getirilmiş; ülke idaresi ile ilgili temel konuların karara bağlandığı üyelerinin çoğunun atanmışlardan oluştuğu *Milli Güvenlik Kurulu* (MGK) oluşturulmuş; yasama üzerinde vesayeti sürdürecek Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Bunların hepsi işleyiş anlamında seçilmişlerin denetimi mantığına dayanmakta ve anti-demokratik özerk kurumlar olarak belirmektedirler. Kurulan vesayet sistemi, başta MGK olmak üzere bu vesayet kurumlarıyla seçilmiş iktidarlara ülkenin kaderini belirleme imkânı vermemiştir.

Sonuncu tarihi süreç ise, 1952 yılında başlamakta ve halen varlığını sürdürmekte olduğuna inanılan süreçtir. NATO bünyesinde Türkiye ve

diğer üye ülkelerde de kurulan özel askeri birlikler anti-komünist faaliyetler yürütmeye başladılar (Ganser, 2005). Tayyar'a göre (2013), Türkiye ve diğer NATO üyesi ülkelerde kurulan bu anti-komünist ve anti-gerilla özel birliklerin beyni NATO karargâhı, nüvesi ise ABD gizli haber alma örgütü CIA ve İngiliz gizli haber alma örgütü MI 6'dir.

Eski bir CIA ajanı olan Daniele Ganser (2005), Türkiye'de CIA eliyle kurulan gizli örgütün tarihinin 1948'e kadar gittiğini iddia etmektedir. Ganser, II. Dünya Savaşı'dan sonra 1948 yılında CIA emriyle Türkiye'ye geldiğini ve gölge bir ordu kurma çalışmalarına katıldığını ve o dönemde Alparslan Türkeş'le tanıştığını ve Türkiye'de anti-komünist faaliyetlerde aşırı sağcılardan yararlanıldığını iddia etmektedir (Ganser, 2005).

NATO bünyesinde pek çok üye ülkede, Varşova Paktı'na ve komünizmin yayılması tehdidine karşı savunma amaçlı kurulan özel birlikler kamuoyu tarafından, 'Gladyo' olarak adlandırılmışlardır. Sebebi ise İtalya'daki gizli örgütünün adının Gladyo olması ve ilk kamuoyu tarafından öğrenilen gizli örgüt olması dolayısıyla, bu örgütlere Gladyo denilmiştir. Bu örgütler, zamanla Türkiye ve diğer ülkelerde amacının dışına taşarak pek çok faili meçhul olaylara karışarak kendi ülkelerinde siyasi istikrarsızlıklara yol açmışlardır (Ganser, 2005).

6-7 Eylül 1955 yılında İstanbul merkezli meydana gelen ve 6-7 Eylül Olayları olarak anılan, Rumlara karşı organize edilen şiddet olayları Türk Kontra-gerillasının ilk faaliyeti olarak kabul edilir (Güllapoğlu, 1991). Atatürk'ün Selanikteki evine bomba konması dedikodusunun İstanbul'da yayılması ve devamında halkın sokağa dökülerek Rumlara ait işyeri ve evlerin yağmalanmasında kışkırtıcılık görevi üstlenen provakatörlerin, Özel Harekat Dairesi (ÖHD) mensupları olduğu iddia edile gelmiştir (Bkz. Tayyar, Arcayürek, Turhan ve diğerleri).

Emekli bir Özel Harekât subayı olan İsmail Tansu (2001), Kıbrıslı Türkler tarafından, Rum saldırılarına karşı adadaki Türk varlığını korumak için kurulan *Türk Mukavemet Teşkilatı* (TMT)'nın ÖHD tarafından kurulduğunu söylemektedir. Tansu, TMT tarafından adada yürütülen tüm faaliyetlerin ÖHD tarafından koordine edildiğini ifade etmektedir. Tansu, TMT'nin ve Kıbrıs Türklerinin liderleri olan, Rauf Denktaş, Dr. Fazıl Küçük ve Dr. Burhan Nalbantoğlu'nun ÖHD mensubu olduğunu ileri sürmektedir.

1960 27 Mayıs Darbesi'ne de daha çok askeri-bürokratik elitlerin parmağının olduğu ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içinde genç subaylardan oluşan bir cuntanın darbenin faili olduğu genel bir kanıdır. Bu darbede ÖHD mensuplarının kullanıldığına dair bir kanıt yoktur. 27 Mayıs yerel bir darbe midir? Dış desteği var mıdır? Varsa bu NATO merkezli midir? Yoksa İngiltere merkezli bir darbe midir? Bu soruların cevapları henüz tam olarak netlik kazanmış değildir.

Kanlı Pazar olarak Türkiye siyasi tarihine geçen olay,16 Şubat 1969 tarihinde İstanbul Taksim meydanında ABD'nin 6. Filo'sunu protesto etmek için sol tandanslı76 gençlik örgütünün toplandığı sırada meydana gelen olaylardır (Hürriyet, 17.02.1969). 6. Filo'yu protesto eden sol görüşlü örgüt mensuplarına karşı, sağ görüşlü örgütler tarafından yapılan saldırı sonrasında çıkan şiddet olaylarında 2 sol görüşlü genç ölmüş ve 100 yaralanma olmuştu (Cumhuriyet, 17.02.1969). Olaylar sırasında toplum polisinin yaşanan şiddete seyirci kaldığı ertesi gün yayınlanan bazı gazetelerde resimlenmişti (Hürriyet 17.02.1969). Bu Kanlı Pazar olarak anılan olayda da Kontragerilla'nın rolü olduğu iddia edilmektedir.

12 Mart Muhtırasına giden süreçte pek çok sokak olayları cereyan etmekte idi. Kanlı Pazar olayı gibi pek çok şiddet olayı yaşanmıştı. O yıllarda, sol görüşlü gençlerle sağcı gençler arasında çatışmalar yaşanıyordu. Komünist Sovyet Blok'u ile Batı Blok'u arasında Soğuk Savaşın bütün şiddeti ile devam ettiği o yıllarda, Türkiye'de Sol görüşlü gençlik Komünizmi desteklerken, onun karşısında yer alan sağ görüşlü gençlik ise anti-Komünist cepheyi oluşturuyordu.

Sokak şiddeti tüm hızıyla devam ederken, 12 Mart Muhtırası seçilmiş hükümete verilerek hükümet düşürüldü. Bu olaya giden süreçte yaşanan şiddet olaylarında, Kontragerilla kışkırtıcı rol alarak veya zaman zaman doğrudan faili meçhul şiddet olaylarını organize ederek ülkedeki şiddeti tırmandırarak muhtıraya gerekçe oluşturdukları görülmektedir. Kontragerilla mensubu subaylar zaman zaman bazı sağ görüşlü öğrenci liderleri ile doğrudan iletişime geçerek onlara şiddet olayları ile ilgili talimatlar vermektedir.

1971 yılında 12 Mart sonrası Ziverbey Köşkünde işkence gördüğünü söyleyen Talat Turhan Kontragerilla adını kendisini sorgulayan subaylardan duyduğunu iddia etmektedir (Turhan, 2005).

1952'de Seferberlik Tetkik Kurulu adıyla kurulan Türk Gladyosu ya da Kontra Gerillası, daha sonraları 1960 yılında ÖHD ismini almıştır (Arcayürek, 2007). NATO üyesi ülkelerde kurulan 'Gladyo' örgütleri, başta İtalya olmak üzere, diğer ülkelerde tasfiye edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası 1990'larda ÖHD'ne dönüştürülen yapı Soğuk Savaş sonrası da varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

ÖHD' bünyesinde kurulan 'Kontragerilla' olarak adlandırılan özel birliklerin finansmanı yıllarca ABD tarafından sağlanmıştır(Sabah, 11.04.2008). 1970'lerde ABD finansmanı kesmiştir. 1974 yılında Başbakan Bülent Ecevit'e dönemin Genel Kurmay başkanı bütçe çalışmaları sırasında özel birliklerin bütçesi için bilgi vermek durumunda kalınca Başbakan Ecevit ilk kez durumdan haberdar olmuştur (Sabah, 11.04.2008).

ÖHD bünyesinde yetiştirilen kontra gerilla Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve Jandarma İstihbarat Teşkilatı (JİTEM)'nın kısmen personel kaynağını oluşturmuştur (Özkan, 1996, s.216; Kılıç, 2008; Kılıç, 2010). Devletin milli haber alma teşkilatları ile iç içe geçmiş olan ÖHD'nin ABD bağlantısı hakkında eski Milli Savunma Bakanlarından Hasan Esat Işık şunları söylemiştir: "1. Fikri ABD vermiş. 2. Finanse edilmiş. 3. Bu örgüte sızmalar olmuş. Bu sızmalar Pentagon'dan başlar, CIA sızmasına kadar sürer. Bir yabancı ülkenin Türkiye'deki hareketlenmeleri izlemesi anlaşılabilir bir şeydir, ama o ülkedeki hareketleri yöneltmeye ve yönlendirmeye çalışması anlamak mümkün değildir" (Parlar, 1998, s.374).

Bu üç kaynaktan beslenen ve iççice geçmiş derin yapıların, ülkede yaşanmış bütün askeri darbe ve muhtıralar öncesi faili meçhul cinayet ve toplumsal olaylar organize ettikleri gözlemlenmiştir. Toplumun hassasiyetleri üzerinden gidilerek kargaşa çıkarmaya çalışmışlar ve ülkeyi demokratik seçkinlerin yönetemeyeceği hale getirerek böylelikle darbelere zemin hazırlamışlardır.

Bu bağlamda, Maraş, Çorum ve Sivas Olayları mezhepsel hassasiyetleri kaşıyarak Alevi-Sünni çatışması çıkarak darbeye zemin hazırlama çabalarının en önemli örnekleridir. 12 Eylül 1980 darbesine giden süreçte yaşanan Maraş ve Çorum Katliam gibi toplumsal şiddet olaylarının en önemli iki örneğidir. 28 Şubat 1997 Darbesine giden sü-

reçte cereyan eden 1993 Sivas ve Başbağlar katliamları da darbeye zemin hazırlamak için planlanan olaylardır.

2000'li yıllarda kısmen Avrupa Birliği (AB) ile uyum süreci kapsamında gerçekleştirilen demokratikleşme süreçleri ile birlikte devlet içerisindeki otonom bürokratik alan giderek daralmaya başlamıştır. Bu bağlamda, seçilmiş, sivil elitler yavaş yavaş bürokratik vesayet unsurlarını tasfiye etmeye başlamışlardır. Özellikle askere ait otonom alanlar ve askerin sivil alanlara yönelik kontrol çabaları törpülenmeye başlanmıştır. Bu olumlu gelişmeye rağmen, bu derin yapıların hala varlığını sürdürdüğü ve etkin olduğu görülmektedir (Söyler, 2013, s.311). Bunun başlıca nedeni de devlet içerisindeki derin illegal yapıların yıllar içinde oluşturmuş olduğu, özellikle çıkar grupları ile kurduğu kurumsal ilişkiler ağıdır. Bu ağ ki, son yıllarda sivil alana yönelik yaşanan müdahalelerin (2007 e-muhtıra, 2008 Adalet ve Kalkınma Partisi(AK Parti) kapatma davası, 2012 MİT Krizi, 2013 Gezi Olayları, 17-25 Aralık Darbe girişimi, 2014 MİT tırları krizi, 15 Temmuz Askeri Darbe Girişimi) sebepleridir.

Sonuç

Sivil-askeri bürokratik seçkinler, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat'la başlayan döneminden itibaren devlet yönetiminde etkin olmuşlardır. Özellikle imparatorluğun son kırk yılında tamamen idareyi ele almışlardır. Tepeden inme 'halka ragmen halk için' anlayışlarıyla modernleşme projesi yürütmüşlerdir. Bu anlayışlarını Cumhuriyet döneminde de sürdürmüşler, tek parti döneminde görüşleri iktidarda olduğu ve CHP ile iç içe oldukları için bir sorun yaşanmamıştır. Çok partili hayata geçildikten ve DP iktidara geldikten sonra, devlet idaresini çevreden (Anadolu'dan) gelen seçilmiş sivil siyasal seçkinlerle paylaşmak istememişlerdir.

27 Mayıs darbesi ile başlayan süreçte atanmışlar, yaptıkları darbe anayasalarla ile vesayet sistemini kurmuşlar, demokratik yollarla halk tarafından seçilip milli iradenin temsilcisi durumundaki siyasetçilere ülkeyi yönetme fırsatı vermemişlerdir. MGK başta olmak üzere pek çok anti-demokratik özerk kurumlar kurarak vesayet sistemi oluşturmuşlar ve başta MGK olmak üzere bu vesayet kurumlarıyla seçilmiş iktidarlara

ülkenin kaderini belirleme imkânı vermemişler bu kurumları kendi vesayetçi iktidarlarının bir aracı olarak inşa etmişlerdir. Tüm bu süreçlerde siyasiler horlanmış ve küçümsenmiştir, kendi yönetiminleri ve uygulamalarını devlet adına, yani genel yarara uygun yaptıklarını vurgulayarak meşrulaştırmaya çalışmışlar. Derin devlet ve devlet yararı gibi kavramlar ile yönetimlerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Aslında yaptıkları yetki gaspıdır; vatandaşların iradesi üzerinde hegeonya kurmuşlardır. NATO süreci ile farklı bir mecraya evrilen vesayet unsurları, yetki gaspının ve vesayet araşının milli bir temeli dayanmadığı çok açıktır.

EXTENDED ABSTRACT

Modernization, Bureaucratic Tutelage and 'Deep State' in Turkey

*

Aysel Özdemir Çolak

Bülent Ecevit University

The Ottoman-Turkish political modernization has continued for more than two centuries. From everything else, it points to the process of displacement of the classical Ottoman state institutions and mechanisms with the modern institutions and mechanisms of the West. At the heart of this modernization there has been the question of 'how to save the state' or how to devleop. First of all, it should be mentioned that Ottoman modernization came to the fore as a project of the Ottoman rulers, which was not a natural development from below, when they faced the challenges the rising Western powers. The need to reform the Ottoman state and administration did not develop as a result of the pressures from social and economic changes or simultaneously with them. The main goal of the Ottoman reformers was to strenth the cenral administration that was weakened by the challenges outside and inside.

For this reason, the first efforts were the establishment of modern bureaucratic institutions or western type of strong centralized admnisitration. With the reforms of Selim III and Mahmud II, the strong central bureaucratic structure and a class of the bureaucrats having a reformist mind were formed. Unlike the previous Ottoman bureaucrats, new generation of the Ottoman bureaucrts gradually began to achive a political power in the conext of the non-existence of any social actors. By the 1839 Tanzimat reform edict, political initiative passed from the Palace to the Bab-i Ali, the center of the government run by the bureaucrats. It meant that a group of bureaucrats called the Tanzimat bureaucrats began to control the administration to a great extent. Their power had been consolidated many times from 1839 to 1918, by means of the 1876 coup, the 1908 revolution and the 1909 coup; the exception was

the period from 1878 to 1908 during the rule of Abdülhamit II (1876-1909). After 1908, the Young Turk bureaucrats realized that the control was not entirely theirs; and the the first military intervention of the 20th century occurred under the control of the Committee of Union and Progress (CUP) in 1909. With this coup, the CUP, which came to the administration of the country behind the scenes, completely captured the administration with a second and bloody coup known as 1913 Babıâli raid. Its bureaucratic leaders began to implement mainly social restructuring policies by using the state mechanisms, because they saw the traditional social structure as an obstacle to modernization. By monopolizing the idea of reforms excluding different programs, the state elites maintaned the program of social transformation, which provided the basis the main sweeping socio-cultural reforms of Kemalism of the 1920s and 1930s.

Since the foundation of the Republic in 1923, the military-civilian bureaucrats were represented in the Republican People's Party (RPP), been in power alone until 1950 under the Single Party system. In the context of silencing all oppositions, the Kemalist ruling elites put into use a cultural programme by which the Ottoman past and all traditional cultural forms were replaced with a western, civilized one. What was done was basically the creation of a new symbolical and cultural universe that paved the way for the emergence of a new genration of civil and military rulers/bureaucrats. During this period, the Kemalist reforms became successful only in transforming the people who lived in the cities and towsn, constituting around twenty percentage of the total population.

When the Democratic Party (DP) came to power in 1950 with Turkey's first free and fair elections, the elected political elites replaced the ruling bureaucratic elites with the support of the mass whose majority lived in rural areas under the influence of traditional values. During the 1950s we saw the struggle between the new political elites and the bureaucratic and civil westernized elite who still monopolized the state and public spheres. The DP leadership represented the interests of the the notables, farmers and tradesmen in the provinces and the people of the rural areas, who were coming to the center. The fact that people had a say in the administration was an opposite to the oligarchic

bureaucratic civilian clique's understanding which was 'despite the people for the people'; they did not want to share power with the rest.

At the end this hegeomic clique overtrown the democartically elected gornment in 1960 and began to institutionalize their tutelage over the state and society with the 1961 Constitution. In the process starting with the May 27 coup, the bureaucrats institutionalized the tutelage system, created autonomous areas within the state structure free from the elected gorvernment like the MGK, and prevented the civilians to rule the country by establishing the full control over the state structure. Periodically and repeatedly the 1971, 1980, 1997, 2007 and 15 July 2016 interventions, following the 1960 intervention, have attempted to reestablish ve revatilize these tutelary institutions and power over the civilians. This study argues that all tutelary institutions and structures were being justified in terms of the discussions on the Turkish 'deep state' by claiming to promote the common interest of the people. What happened indeed was the rule of the a small oligarchic group of the bureaucrats, which prevented the civilians to determine the fate of the country.

Kaynakça / References

Ahmad, F. (1986). *İttihat ve Terakki*, çev. Nuran Yavuz, İstanbul: Kaynak Yayınları 2. Baskı.

Akıncı, A. (2013). Türkiye'de askeri vesayetin tesisi ve demokratikleşmeye olan etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 93-123.

Arcayürek, C. (1989). *Darbeler ve gizli servisler.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Arcayürek, C. (1978). *Hürriyet*, 28 Aralık.

Burçak, R. S. (1979). *Türkiye'de demokrasiye geçiş: 1945-1950.*Ankara: Olgaç Matbaası.

Cumhuriyet, (1969). 17 Şubat.

Çavdar, T. (1993). *İttihat ve Terakki.* İstanbul: İletişim.

Çavdar, T. (1995). "Serbest fırka", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 8, ss. 2052-2059. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin demokrasi tarihi (1839-1950).* Ankara: İmge Yayınevi.

Çolak, Y. (2010). *Türkiye'de devletin kimlik krizi ve çeşitlilik*. Ankara: Kadim Yayınları.

Çufalı, M. (2004). Türkiye'de demokrasiye geçiş dönemi, 1945-1950. Ankara: Babil Yayınevi.

Emecen, C. (2006). 99 günlük muhalefet: Serbest cumhuriyet fırkası. İstanbul: İletişim.

Findley, C. V. (2011). "Tanzimat", *Türkiye tarihi (1839-2010), Modern Dünyada Türkiye*, Reşat Kasaba (der.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Ganser, D. (2005). NATO's secret armies. London: Frank Cass.

Göle, N. (2010). *İç içe geçişler: İslam ve Avrupa*, Ali Berktay (çev.), 2. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.

Göle, N. (2000). *Melez desenler.* İstanbul: Metis Yayınları.

Güllapoğlu, F. (1991). Tanksız topsuz harekat: Psikolojik harekat?. İstanbul: Tekin Yayınevi

Hale, W. (1996). *1789'dan günümüze Türkiye'de ordu ve siyaset,* A. Fethi (çev.). İstanbul: Hil Yayınları.

Heper, M. (2010). *Türkiye'de devlet geleneği.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 3. Baskı.

Hürriyet (1969). 17 Şubat.

İnalcık, H. (1964). Sened-i ittifak ve Gülhane hatt-ı hümayunu. *Belleten*, 28(112), 604-636.

Kansu, A. (2015). *1908 devrimi.* İstanbul: İletişim.

Karpat, K. (1996). *Türk demokrasi tarihi, sosyal, ekonomik, kültürel temeller.* İstanbul: Afa Yayınları.

Karpat, K. (2009). *Osmanlıdan günümüze kimlik ve ideoloji.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, K. (2012). *Kısa Türkiye tarihi 1800-2012.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, K. (2012). *Türk siyasi tarihi siyasal sistemin evrimi,* Ceren Elitez (çev.), İstanbul: Timaş Yayınları.

Kılıç, E. (2008). *Özel Harp Dairesi: Türkiye'nin gizli tarihi-1.* İstanbul: Turkuvaz.

Kılıç, E. (2010). *JİTEM: Türkiye'nin faili meçhul tarihi.* İstanbul: Timaş.

Koçal, A. V. (2013). II. meşrutiyet'ten cumhuriyet'e Türkiye'de otoriter yönetim geleneğinin sosyo-ekonomik kökleri: İttihatçılığın sosyo-ekonomik temelleri üstüne bir çözümleme denemesi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 244.

Küçükömer, İ. (1964). *Batılılaşma ve düzenin yabancılaşması.* Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Lewis, B. (1961). The emergence of modern Turkey. London: Oxford Up.

Mardin, Ş. (1993). Jön Türklerin siyasi fikirleri (1895-1905). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ortaylı, İ. (1995). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı.* İstanbul: Hill Yayınları.

Ortaylı, İ. (2015). *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Örmeci, O. (2010). Jön Türkler ve ittihat ve terakki. *Tarih Okulu Dergisi*, VIII, 95-109.

Öztuna, Y. ve Gökdemir, A. (1987). *Türkiye'de askeri müdahaleler*. İstanbul: Tercüman Yayınları

Parlar, S. (1996). *Osmanlıdan günümüze gizli devlet*. İstanbul: Bibliotek Yayınları.

Radikal, (2007). 31 Ocak.

Sabah, (2008). 11 Nisan.

Söğütlü, İ. (2010). Cumhuriyet Türkiyesi'nde modernleşme ve bürokratik vesayet. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 49–68.

Söyler, M. (2013). Informal institutions, forms of state and democracy: The Turkish deep state. *Democratization*, 20(2), 310-334.

Söyler, M. (2015). *The Turkish deep state: State consolidation, civil-military relations and democracy.* London: Routledge.

Tansu, İ. (2001). *Aslında hiç kimse uyumuyordu.* Ankara: Minpa Yayınları.

Tayyar, Ş. (2013). *Beşinci darbe.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Tunçay, M. (2015). *Türkiye cumhuriyeti'nde tek parti yönetiminin kurulması, 1923-1931.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Turhan, T. (2006). *Derin devlet.* İstanbul: İleri Yayınları.

Ünver, H. A. (2009). Turkey's "Deep-State" and the Ergenekon Conundrum. *The Middle East Institute*, Policy Brief, No. 23, April 2009.

Zürcher, E. J. (1992). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*. Gül Çağalı Güven (çev.), İstanbul: Bağlam Yayınları.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, E. J. (2003). The Young Turks–children of the borderlands? *International Journal of Turkish Studies*, 9(1-2), 275-286.

Zürcher, E. J. (2008). Genç Türkler: Hudut boylarının çocukları. *Muhafazakâr Düşünce*, 16-17, 233-34.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özdemir-Çolak, A. (2019). Türkiye'de modernleşme, bürokratik vesayet ve "derin devlet" tartışmaları *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2463-2505. DOI: 10.26466/-opus.556357

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:12/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 05/05/2019

Etik Liderliğin Çalışanlar ve Örgütler Açısından Sonuçları: Kavramsal Bir İnceleme

DOI: 10.26466/opus.553130

*

Belgin Bahar *

* Arş. Gör. Dr., Galatasaray Üniversitesi, İİBF, İşletme bölümü / İstanbul / Türkiye
E-Posta: belginkaygan@gmail.com **ORCID:**0000-0003-3347-3085

Öz

Günümüzde yaşanan etik skandallar nedeniyle işletmelerde etik konusu ve buna bağlı olarak etik liderlik kavramı daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte yazında etik liderlik kavramı ve özellikleri tam olarak tanımlanmamıştır. Ayrıca, söz konusu kavramın yapısı üzerine yazında bazı karışıklıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı etik liderlik kavramının yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve etik liderliğin örgüt ve çalışanlar açısından sonuçlarını analiz etmektir. Bu doğrultuda öncelikle ulusal ve uluslararası yazın taranmış ve etik liderlik kavramı açıklanarak kavram karışıklıkları giderilmeye çalışılmıştır. Daha sonra etik liderliğin etki ettiği diğer kavramlarla olan ilişkileri ele alınmıştır. Çalışmanın sonunda etik liderliğin sonuçlarının sentezlendiği kuramsal bir model önerisi yapılmıştır. Bu modele göre etik liderlik davranışları, çalışanların iş tatminini, iyi oluşunu, örgütsel adalet algısını, örgütsel vatandaşlık davranışlarını ve örgütsel bağlılığını doğrudan, olumlu yönde etkilemektedir. Çalışma sonunda araştırma kısıtlarına ve gelecek çalışmalara önerilere yer verilmiştir. Bu araştırma etik liderliğin hem örgüt hem de çalışanlar için önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Etik liderlik, İş tatmini, İyi oluş, Örgütsel adalet, Örgütsel bağlılık*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:12/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 05/05/2019

The Consequences of Ethical Leadership in Terms of Employees and Organizations: A Conceptual Examination

*

Abstract

Today, due to the ethical scandals, the ethical issue and the ethical leadership concept in businesses have started to gain more importance for enterprises. However, the concept and characteristics of ethical leadership are not fully defined in the literature. In addition, there was some confusion in the literature on the structure of the concept in question. The aim of this study is to provide a better understanding of the structure of the ethical leadership concept and to analyze the results of ethical leadership for the organization and employees. In this contexte, national and international literature was first reviewed and by explaining the concept of ethical leadership the confusions of concept is tried to be resolved. Then, the relations of ethical leadership with other concepts are discussed. Therefore, a theoretical model was proposed to synthesize the results of ethical leadership. According to this model, ethical leadership affects employees' job satisfaction, well-being, organizational justice perception, organizational citizenship behavior and organizational commitment directly and positively. At the end of the study, research constraints and suggestions for future studies are included. This research reveals the importance of ethical leadership for both the organization and the employees.

Keywords: *Ethical leadership, Job satisfaction, Well-being, Organizational justice, Organizational commitment*

Giriş

Etik liderlik kavramı yaşanan etik skandallar nedeniyle işletmelerde büyük önem kazanmıştır (Brown vd., 2005). Günümüzde liderlerin, tüketiciler, çalışanlar, tedarikçiler, hükümetler, yerel topluluklar gibi tüm paydaşlarını içeren topluma karşı ahlaki yükümlülüklerinde daha duyarlı olmaları gerektiğine dair artan bir farkındalık oluşmuştur (Mendonca, 2001). Brown, Treviño ve Harrison (2005), liderlerin çalışanlar için etik konusunda rehberlik etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda liderler çalışanlar için ahlaki bir örnek oluşturmalı ve örgüt faaliyetlerini toplumun değerlerine uygun şekilde gerçekleştirmelidir.

Son yıllarda yeni liderlik teorileri çerçevesinde önemi artan ve yöneticilerin örgütleri için en değerli girdi kaynağı olan insanı ele alırken, onu daha verimli bir şekilde çalışmaya yönlendireceği önemli liderlik biçimlerinden birisi etik liderliktir (Akdoğan ve Demirtaş, 2014). Genel olarak, etik liderlik, başkalarının haklarına ve onuruna saygılı bir şekilde liderlik etmeyi ifade etmektedir (Ciulla, 2004). Etik liderlik, liderlerin aldıkları kararlarda, uyguladıkları eylemlerde güçlerini nasıl kullandıklarıyla ilgili bir liderlik biçimidir. Bu liderlik şeklinin en önemli güç ve etki kaynağı ahlaki ve etik otoriteye dayanmaktadır (Akdoğan ve Demirtaş, 2014).

Pek çok araştırmacı kavramın önemini vurgulamış ve yazında teorik ya da ampirik çalışma sayısının azlığına dikkat çekmişlerdir (örneğin, Brown vd., 2005; Shin vd., 2015). Özellikle de Türkçe yazında etik liderlik konusuna sınırlı sayıda araştırmada yer verilmektedir (Akdoğan ve Demirtaş, 2014). Bu makalede etik liderliği tanımlayıcı bakış açısıyla incelenmesi ve şu sorulara yanıt bulmak amaçlanmaktadır: Etik liderlik kavramı tam olarak ne ifade etmektedir? Etik liderliği diğer liderlik türlerinden ayıran unsurlar nelerdir? Etik liderliğin ne gibi bireysel ve örgütsel sonuçları vardır? Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla öncelikle etik liderlik konusundaki yazın taramasına yer verilecek, ardından etik liderliğin örgüt açısından sunduğu olumlu sonuçlar tartışılacaktır. Bu araştırma ile etik konusundaki yazına katkı sağlanmış ve gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalara öneriler sunulmuştur.

Etik Liderlik Nedir?

Örgütsel açıdan etik davranış en sık olarak liderlik ve kültür çerçevesinde incelenmiştir (Mihelič vd., 2010). Brown vd. (2005) etik liderliği, "kişisel eylemler ve kişilerarası ilişkiler yoluyla normatif olarak uygun davranışların gösterilmesi ve bu davranışların takipçilere iki yönlü iletişim, güçlendirme ve karar alma yoluyla tanıtılması" şeklinde tanımlamışlardır. Araştırmacılar (örneğin Brown vd., 2005; Mendonca, 2001), etik liderliğin özellikleri arasında dürüstlük, doğruluk, güvenilirlik, adalet, başkalarına saygı ve özgecilik gibi unsurların bulunduğunu belirtmişlerdir. Etik liderler, yaşamlarında etik kurallara uygun hareket eden, adil ve ahlaki olarak uygun karar vericiler olarak nitelendirilmişlerdir (Brown ve Treviño, 2006).

Dion (2009) etik liderliğin yapısı hakkında literatürde mevcut temel karışıklıkları incelemiş ve bunları üç grupta toplamıştır. Birincisi, kültürel ve sosyal açıdan değerlendirildiğinde etnosentrik karışıklıktır. İkincisi, lider tarafından benimsenen değerlerin uygulanıp uygulanmamasından kaynaklanan aksiyolojik karışıklıktır. Üçüncüsü ise "etik" olarak liderliğin felsefi temeliyle ilgili felsefi karışıklık şeklinde tanımlanabilir.

Etnosentrik karışıklık, otokratik liderliğin her zaman etik olmadığını ve dönüşümcü liderliğin ise en etik liderlik tarzı olduğunu savunur. Oysa otokratik liderliğin kesin suretle etik olmadığı sonucu teorik ve ampirik olarak iddia edilemez. Din, kültür gibi faktörler dikkate alındığında otokratik liderlik bazı ülkelerde yaşayanların beklentilerini karşılayabilir. Örneğin birçok Asya ülkesinde değerli olan liderlik stillerine bakıldığında, otokratik liderliğin toplumsal beklentileri karşılayan bir yönetim türü olduğu görülmektedir (Dion, 2009). Blunt ve Jones'un (1997) batı liderlik teorilerini Doğu Asya ve Afrika ülkeleri üzerinde inceledikleri çalışmaları sonucunda, Batıya dayalı kavramların Afrika ve Doğu Asya'da yaygın olarak uygulanamayacağını belirtmişlerdir. Bunun ana nedenleri, otorite, grup sadakati ve kişiler arası uyum ile ilgili değerlerdeki önemli farklılıklar ile ilgilidir.

Öte yandan bazı yazarlar liderliğin ahlaki yönünün temelde dönüşümcü ve karizmatik liderlik ile bir bütün olarak ele almaktadır (Brown vd., 2005). Toor ve Ofori (2009), etik liderliğin dönüşümcü liderliğin tüm

bileşenleri ile anlamlı ve pozitif olarak ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, bazı yazarlar dönüşümcü ve karizmatik liderlerin de etik dışı davranışlar sergileyebileceğini belirtmektedir. Örneğin, Howell ve Avolio (1992), etik ve etik dışı karizmatik liderler olarak kavramı ikiye ayırmıştır.

Bu noktada etik liderliğin benzer liderlik türlerinden farklarını tartışmak gerekmektedir. Mayer vd. (2009) etik liderliği dönüşümcü liderlik, otantik liderlik gibi kavramın ilişkili olduğu liderlik türlerinden ayıran özellikleri şu şekilde özetlemiştir: Dönüşümcü liderlik gibi liderlik türlerinde etik odaklılık liderliğin yalnızca bir boyutu temsil etmektedir. Buna karşın etik liderliğin tek bir odağı vardır, o da liderin etik yönüdür. Ayrıca etik liderlik özellikle sosyal öğrenme teorisinden yararlanmaktadır. Bu kurama göre, bireyler çalışma ortamında rol modellerin davranışlarını taklit etmeye çalışacak ve modelleme yoluyla öğrenecektir (Bandura, 1986). Bu rol modelleri, çalışma grubundaki lider ve diğer çalışanları içerir. Etik liderlik çerçevesinde sosyal öğrenme kuramı, liderin etik davranışlarının takipçilerinin davranışlarını etik ve olumlu bir yönde etkilediğini vurgulamaktadır. Mayer vd.'nin (2009) yaptıkları araştırma, çalışan davranışlarının hem liderlerinin davranışlarını taklit ettiği bir modelleme sürecinden hem de liderlerin çalışan davranışlarını ödüllendirme ve cezalandırma yetkisi bulunması nedeniyle etkilendiğini ortaya koymuştur. Bu araştırma bulguları, sosyal öğrenme teorisi öngörülerini desteklemektedir. Ayrıca bu çalışmalara dayanarak, liderlerin etik davranışları ile çalışan davranışlarını olumlu yönde etkileyerek, örgütlerde etik kültürünün oluşması için önemli bir faktör olduklarını söyleyebiliriz.

Bir diğer etik liderlik ile ilgili yanılgı aksiyolojik karışıklıktır. Genellikle ahlaki değerlere sahip liderliğin tanım gereği etik olduğuna inanılır ancak sadece değerlere değil, aynı zamanda bunların örgütsel yaşamda uygulanıp uygulanılmadığına bakılması gereklidir (Dion, 2009). Burada en önemli zorluk, tüm örgütler için ortak etik liderlikle ilgili değerleri belirlemektir çünkü bu değerler, toplumsal kültürlere bağlı olarak da büyük ölçüde değişebilir. Bu doğrultuda Resick, Hanges, Dickson ve Mitchelson (2006) etik liderlik uygulamalarını inceledikleri 59 ülkeyi kapsayan kültürlerarası bir çalışma yürütmüşlerdir. Yazarlar yaptıkları yazın taraması sonucunda etik liderliği karakterize eden altı temel özellik belirlemişler-

dir. Bunlar: karakter ve doğruluk, etik farkındalık, topluluk / insan odaklılık, motive edicilik, teşvik edicilik ve güçlendiricilik ve etik hesap verebilirliği yönetme şeklinde sıralanabilir. Bunlar arasından 4 boyut (karakter / doğruluk, fedakârlık, motive edicilik ve teşvik edicilik) etik liderliğin etkinliği için daha öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, her boyutun onaylanmasının kültüre göre önemli ölçüde değiştiği görülmüştür.

Sonuç olarak, etik liderliğin inşası, çeşitli süreçleri birbirine bağlayan bir sistemdir ve bu nedenle, önemli olan bu liderliği teorik olarak etik kılan şeyin ne olduğunu bilmek değil, etik kuralların liderlik uygulamalarına nasıl somut bir şekilde yerleştirildiğini bilmektir (Dion, 2009).

Etik Liderlik ve İlişkili Olduğu Bazı Kavramlar

Etik Liderlik ve İş Tatmini İlişkisi

Artan sayıda araştırma, örgütsel liderliğin çok çeşitli çalışan sonuçları ile bağlantılı olduğunu göstermektedir (Kelloway ve Barling, 2010). Etik liderlik davranışlarının yazında sıkça ilişkilendirildiği kavramlardan biri çalışanın iş tatminidir. İş tatmini, pek çok olumlu örgütsel sonucu sağladığı için en önemli çalışma tutumlarından biri olarak değerlendirilebilir (Saari ve Judge, 2004).

Locke (1976) iş tatminini, iş veya iş deneyimlerini değerlendirilmesi sonucu algılanan memnuniyet veya olumlu duygusal durum olarak tanımlamıştır. Kavramın etkilerini ise dört grup altında toplamıştır. Bunlar: yaşamdan elde edilen doyuma etki, fiziksel sağlığa etki, psikolojik sağlığa etki ve çalışan verimliliğine etki olarak sıralanabilir. Buna karşıt olarak, iş tatminsizliği de pek çok olumsuz sonuca yol açabilmektedir.

Ruiz-Palomino ve Ruiz-Amaya (2011) liderlerin, kurum kültürü ve iklimi üzerinde önemli bir rol oynamasından dolayı, iş tatmini ve etik liderlik arasında önemli bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Ruiz-Palomino ve Ruiz-Amaya (2011), yürüttükleri ampirik çalışmalarında etik liderliğin doğrudan pozitif şekilde çalışanın iş tatminini etkilediğini ortaya koymuşlardır. Brown vd. (2005) etik liderliğin çalışan memnuniyetini güçlü bir şekilde etkilediğini göstermiştir.

Benzer şekilde, Kim ve Brymer (2011) otel yöneticileri üzerinde yaptıkları çalışmada, üst düzey yöneticilerin etik liderlik davranışlarının, astlarının iş tatmini ve duygusal örgütsel bağlılıkları ile olumlu yönde ilişkili olduğu kanıtlamışlardır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında aşağıdaki önermede bulunulmuştur:

- Önerme 1: Etik liderlik davranışları çalışan memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir.

Etik Liderlik ve İyi Oluş Arasındaki İlişki.

İş yerinde çalışanın iyi oluşu ve sağlığının geliştirilmesi konuları son zamanlarda yazında büyük önem kazanmıştır. Viot ve Benraiss-Noailles (2018), iyi oluşu bir insanın yaşamını algılama ve değerlendirme biçiminden kaynaklanan pozitif bir psikolojik durum olarak tanımlamaktadır.

Liderin davranışları çalışanların psikolojik ve fiziksel iyi oluşları üzerinde etki edebilmektedir. Bu kapsamda, Kelloway ve Barling (2010) liderlerin altında çalışanların sağlığını etkilediğini öne sürmüştür. Örgütlerdeki liderlik davranışları ile çalışanların psikolojik iyi oluşu arasında bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Farklı liderlik stillerinin çalışanın iyi oluşu üzerindeki etkileri pek çok araştırma ile de kanıtlanmıştır. Örneğin Robertson ve Barling (2014) literatürü incelemiş ve çalışanların fiziksel ve psikolojik iyi oluşlarının istismarcı, serbest bırakıcı ve dönüşümcü liderlik türleri ile ilişkisini analiz etmişlerdir. Yazarlar bu çalışma ile liderliğin çalışanların refahı üzerindeki önemli etkisini anlamamıza yardımcı olmuşlardır.

Liderlik ve iyi oluş arasındaki ilişkinin analiz edildiği bir başka çalışma McMurray vd. (2010) tarafından kâr amacı gütmeyen bir kuruluşta yürütülmüştür. Yazarlar bu çalışmalarında, dönüşümcü liderliğin örgütsel iklim, psikolojik sermaye, çalışan iyi oluşu ve çalışan bağlılığı arasındaki pozitif ilişkileri kanıtlamışlardır. ,

Bununla birlikte etik liderlik ile çalışanların iyi oluşu arasındaki ilişki çok az sayıda araştırmaya konu olmuştur. Bu konudaki ilk çalışmalardan biri Chughtai vd. (2015) tarafından yapılmıştır. Yazarlar iki değişken arasında olumlu ilişkiyi göstermiş ve lidere güvenin etik liderlik ve çalışanın iyi oluş hali arasında aracılık rolü oynadığını ortaya koymuşlardır. Bu kuramsal çerçeveye dayanarak şu önerme yapılabilir:

- Önerme 2: Etik liderlik davranışları çalışanın iyi oluş hali üzerinde pozitif ve anlamlı düzeyde etkilidir.

Etik liderlik ve örgütsel adalet ilişkisi

Etik bir liderin temel davranış karakteristikleri arasında adil olmak vardır. Bu nedenle, etik liderlik bir örgütte adaletin sağlanması ile yakından ilgilidir. Örgütsel adalet, iş yerine yönelik çalışanların adalet algısı şeklinde tanımlanabilir ve yaygın olarak üç boyutta incelenmektedir (Greenberg, 1990). Tarihsel olarak en eski geçmişe sahip olan örgütsel adalet boyutu dağıtım adaletidir. Dağıtım adaleti, çalışanların kazanımlarının ya da ödüllerinin performansa göre adil bir şekilde değerlendirerek dağıtılması konusundaki algılardan oluşmaktadır. Adams'ın (1963, 1965) eşitlik teorisi dağıtım adaletinin temelini oluşturmaktadır. Eşitlik teorisinde bir çalışan kendinle eş değer pozisyonda gördüğü başka bir çalışanla kendini karşılaştırır ve kazançlarıyla harcadığı performans gibi katkılarının oranının diğer çalışanla eşit olmasını bekler. Bu karşılaştırma sonucuna göre çalışanın örgütsel adalet algısı oluşur.

Bir diğer örgütsel adalet boyutu Thibault ve Walker'ın (1975) geliştirdiği süreç adaletidir. Süreç adaleti, çalışanların örgüt tarafından uygulanan süreçlerin adil olduğuna yönelik algılamalarını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle süreç adaleti, dağıtım kararlarının alınma süreçlerinin çalışanlar tarafından adil olarak algılanmasına odaklanmaktadır.

Örgütsel adaletin son boyutu olan etkileşimsel adaleti Greenberg (1990), süreç adaletinin kişilerarası yönü olarak nitelemiştir. Süreç adaletine ilişkin algılamalar karar alıcıların çalışanlara yönelik tavırları ve açıklamalarındaki samimiyet gibi faktörlere de bağlı olarak oluşmaktadır. Bu durum etkileşimsel adalet olarak açıklanabilir. Bu anlamda, etkileşimsel adalet genellikle ilk iki adalet boyutundan sonra ortaya çıkar.

Etkileşimsel adalet kişilerarası adalet ve bilgi adaleti olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır (Bies ve Moag, 1986; Colquitt vd. 2001). Kişilerarası adalet, insanlara nezaket, itibar ve saygınlıkla muamele edilme derecesini yansıtırken, bilgi adaleti, süreçler ve sonuçları hakkında açıklamalara dayanmaktadır (Colquitt vd. 2001).

Etik liderlerin, dağıtım adaleti ile eşitliği sağlaması, süreç adaleti ile kararları alırken sürece etkilenen tarafları dahil etmesi ve etkileşimsel adaleti kullanarak süreçler hakkında saygı çerçevesinde bilgi vermesi beklenir.

Bu kapsamda pek çok araştırmacı etik liderlik ile örgütsel adalet arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Örneğin Brown vd. (2005), etik liderliğin, etkileşimsel adalet, dürüstlük ve ideal etki boyutu ile olumlu yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, etik liderlik, liderdeki duygusal güven ile pozitif, kötü niyetli denetim ile de olumsuz yönde ilişkilidir.

Uğurlu ve Üstüner (2011) öğretmenler üzerinde yaptıkları ampirik çalışmada, etik liderliğin örgütsel adaleti olumlu etkilediğini ve örgütsel adaletin de etik liderlik ve örgütsel bağlılık davranışı arasında kısmı aracı rolünü ortaya koymuşlardır. Başka bir çalışma liderin etik davranışlarının örgütte önce etik iklim ardından da süreç adaleti iklimini yarattığını göstermiştir (Shin vd., 2015). Bu doğrultuda aşağıdaki önerme geliştirilebilir:

- Önerme 3: Liderin etik davranışları çalışanın örgütsel adalet algısını pozitif yönde etkilemektedir.

Etik liderlik ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi

Etik liderliğin çalışan davranışları üzerindeki etkisini incelerken ele alınması gereken bir diğer kavram örgütsel vatandaşlık davranışıdır. Yazında örgütsel vatandaşlık davranışına ilişkin en yaygın tanım Organ'a (1988, 1990) aittir. Organ'a göre örgütsel vatandaşlık davranışı, biçimsel ödül sisteminde doğrudan, tam olarak bulunmayan ve dikkate alınmayan, fakat bir bütün olarak örgütün işlevlerini verimli bir biçimde yerine getirmesine yardımcı olan, gönüllülüğe dayalı davranışlardır. Organ (1997), örgütsel vatandaşlık davranışını beş boyutta ele almıştır. Bunlar: yardımlaşma, nezaket, vicdanlılık, centilmenlik ve sivil erdem olarak sıralanabilir.

Etik liderlik ve örgütsel vatandaşlık ilişkisinin incelendiği çalışmalar genellikle sosyal değişim teorisine dayanmaktadır (Kacmar vd., 2011). Sosyal değişim teorisi (Blau, 1964), sosyal değişimin sorumluluk duyguları içerdiğini ve taraflar birbirlerine yarar sağladığında, geleceğe yönelik olumlu geri dönüş beklentisinin oluştuğunu öne sürmektedir. Bu çerçevede etik liderlik davranışlarının, çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışı gösterimi yoluyla yanıt verebileceği borçluluk duygularını ortaya çıkarabileceği öne sürülmektedir (Kacmar vd., 2011).

Mayer vd. (2009) etik liderlik ve örgütsel vatandaşlık ilişkisini ampirik olarak göstermişlerdir. Benzer şekilde, Avey vd. (2011) de liderin etik davranışlarının çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışlarını olumlu etkilediğini ortaya koymuşlardır. Bu bilgilerden yola çıkarak etik liderliğin örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisine dair aşağıdaki önerme ortaya çıkmaktadır.

- Önerme 4: Liderin etik davranışları ile çalışanın örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır.

Etik liderlik ve örgütsel bağlılık ilişkisi

Yazında etik liderliğin en çok ilişkilendirildiği bir diğer kavram örgütsel bağlılıktır. Meyer ve Allen (1991) örgütsel bağlılığın üç boyutu olduğunu belirtmiştir. Duygusal bağlılık çalışanın örgüte hissettiği olumlu hisleri nedeniyle kendi isteği sonucu örgütte kalma davranışı şeklinde tanımlanabilir. Devam bağlılığı maliyet kazanç hesabına dayanmaktadır. Çalışanın örgütten ayrılması sonucu katlanacağı maliyetlerin kalması durumundaki kazançlarından daha fazla olması nedeniyle örgütte kalmaya devam etmesini ifade etmektedir. Normatif bağlılık ise çalışanın hissettiği görev ve yükümlülük duygusu ile örgütte kalma davranışını ifade etmektedir.

Etik liderlikle ilgili yapılan çalışmalar daha çok örgütsel bağlılığın duygusal boyutuna yöneliktir. Bu doğrultuda Neubert ve arkadaşları (2009), örgütsel bağlılığın duygusal boyutunun etik liderlikle pozitif şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde Ruiz-Palomino ve Ruiz-Amaya (2011) etik liderliğin, çalışanların duygusal bağlılığı ile doğrudan ve olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Demirtaş ve Akdoğan'ın (2015) yaptıkları çalışma, yöneticilerin etik liderlik davranışı sayesinde, çalışanlarının işten ayrılma niyetlerini, etik iklim algılarını ve duygusal bağlılıklarını etkileyebileceğini göstermiştir.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, liderin etik davranışları çalışanın örgütte kalma isteğini arttırmaktadır. Bu nedenle şu önerme öne sürülmüştür:

- Önerme 5: Liderin etik davranışları ile çalışanın örgütsel bağlılığı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır.

Bu çalışmaya yön veren teorik ve görgül çalışmaların bulguları ışığında Şekil 1'de kuramsal bir model önerisi sunulmaktadır.

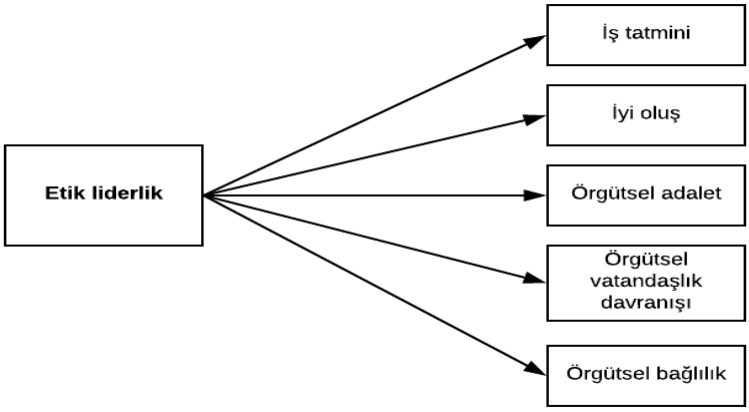

Şekil 1. *Etik liderliğin sonuçlarına ilişkin kuramsal model önerisi*

Modele göre, liderlerini etik olarak algılayan çalışanların işlerinden memnun olma olasılıkları daha yüksektir. Ayrıca etik liderlik davranışlarının artması çalışanın iyi oluş halini, örgütsel adalet algısını, örgütsel vatandaşlık davranışlarını ve örgüte yönelik bağlılığını doğrudan ve olumlu yönde etkilemektedir. Bu model liderin davranışlarının etik ve adil olarak algılanmasının örgüt açısından önemini de göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada etik liderlik kavramı derinlemesine incelenmiş ve bağlı olduğu değişkenlerle ilişkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın literatür taraması sonucunda ortaya koyduğu bulgular, etik liderliğin, liderin ahlaki değerlerinin başkalarını ilgilendiren kararlarda uygulanmasıyla ilgili bir konu olduğunu göstermektedir. Ayrıca etik liderlerin çalışanlarına adil, tarafsız ve dürüst davranması beklenmektedir.

Yazındaki kavram karmaşasını önlemek için etik liderlik ve ilişkili olduğu diğer liderlik türleriyle farkları ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda dönüşümcü liderlik gibi olumlu liderlik türleri, etik liderlik davranışla-

rıyla daha yakından ilgili olmakla beraber, etik odaklılık bu liderlik türlerinin yalnızca bir boyutunu vurgulamaktadır. Etik liderlik ise, liderin çalışanları için etik rol model görevi gördüğü ve etik davranışların önemini çalışanlara uygulayarak gösterdiği bir liderlik şeklidir.

Öte yandan, bazı liderlik türlerini etik liderlikle aynı olarak nitelemek gibi, herhangi bir liderlik türünü etik dışı olarak sınıflandırmak da yanlış olacaktır. Nitekim yazın taraması bulguları, liderlik olgusunun meşruiyetini kültürden aldığını ortaya koymaktadır.

Etik liderlik ile ilgili yapılan araştırmalar kavramın bireysel ve örgütsel sonuçlar üzerinde etkileri olduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda çalışmamızda kapsamlı bir model önerisinde bulunulmuştur. Modele göre etik liderliğin örgütler açısından olumlu sonuçlar doğurduğunu söyleyebiliriz. Liderlerin etik davranışları kurumda çalışanların adalet algısını olumlu yönde etkilemektedir. Etik liderlik aynı zamanda çalışanın iyi oluşunun ve örgütsel vatandaşlık davranışının önemli bir belirleyicisidir. Liderin etik davranışları çalışanın iş tatminini arttıran bir unsurdur ve dolayısıyla çalışanın örgüte olan bağlılığını olumlu yönde etkilemektedir. Bu bilgilere dayanarak kurumlara mevcut liderlerini etik davranışlar konusunda eğitmelerini ya da etik liderlik davranışları sergileyen liderler ile çalışmalarını önerebiliriz. Böylelikle rol model olan liderler, çalışanlarını da olumlu yönde davranmaya motive edecek ve kurumlarında etik kültürün oluşmasına katkı sağlayacaklardır.

Etik liderlik konusunda Türkçe yayın azlığı göz önünde bulundurulduğunda bu makale ile önemli bir boşluğun doldurulduğu düşünülmektedir. Öncelikle çalışma konuya ilişkin geniş bir tarama yaparak etik liderlik literatürüne katkı sağlamıştır. Aynı zamanda etik liderliğin yapısının, sonuçlarının ve öneminin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Bununla birlikte çalışmanın bazı kısıtları da bulunmaktadır. Öncelikle bu araştırmada etik liderliğin beş önemli sonucu üstünde durulmuş ve öncülleri ile aracı etkenler incelenmemiştir. Bundan sonraki çalışmalarda sonuçlar geliştirilip, öncüller de modele katılarak konu daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınabilir. Örneğin lidere yönelik güven, kurum itibarı gibi değişkenler modele dahil edilebilir. Öte yandan araştırma modeli kuramsal öneriler üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda gelecek araştırmalarda önerilen bağlantılar arasındaki ilişkilerin doğrulanması için araştırma modelinin ampirik olarak test edilmesi yararlı olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

The Consequences of Ethical Leadership in Terms of Employees and Organizations: A Conceptual Examination

*

Belgin Bahar

Galatasaray University

Today, due to the ethical scandals, the ethical issue and the ethical leadership concept in businesses have started to gain more importance for enterprises. Leaders should be an essential source of ethical guidance for employees (Brown et al., 2005).

Ethical leadership is a form of leadership about how managers use their power in decisions and actions they take. The power and influence of this form of leadership is based on moral and ethical authority (Akdoğan ve Demirtaş, 2014). Researchers (Brown et al., 2005, Mendonca, 2001) have mentioned that ethical leadership includes attributes such as honesty, integrity, trustworthiness, fairness, respect for others, and alturism.

Many researchers emphasized the importance of the ethical leadership. However, the concept and its characteristics are not fully defined in the literature. In addition, there was some confusion in the literature on the structure of the concept in question.

The aim of this study is to provide a better understanding of the structure of the ethical leadership concept and to analyze its results for the organization and employees. In this contexte, national and international literature was first reviewed and by explaining the concept of ethical leadership the confusions of concept is tried to be resolved. Then, the relations of ethical leadership with other concepts are discussed. Therefore, a theoretical model was proposed to synthesize the results of ethical leadership.

Brown et al. (2005) define ethical leadership as "the demonstration of normatively appropriate conduct through personal actions and interpersonal relationships, and the promotion of such conduct to followers through two-way communication, reinforcement, and decision-making."

Dion (2009) examined the basic confusion in the literature about the structure of ethical leadership and gathered them into three groups. The first is ethnocentric confusion. Accordingly, it is wrong to argue that autocratic leadership is not always ethical and that transformational leadership is the most ethical leadership style. The types of leadership take their legitimacy from the culture they belong to. Second, it is the axiological confusion about whether the leader applies moral values within the institution. Thirdly, it can be defined as philosophical confusion about the philosophical basis of ethical leadership.

Ethical leadership has several organizational and individual consequences. One of the concepts in which ethical leadership behaviors are frequently associated is employee satisfaction. Ruiz-Palomino and Ruiz-Amaya (2011), in their empirical studies, have demonstrated that ethical leadership directly positively affects the employee's job satisfaction. Brown et al. (2005) showed that ethical leadership has a strong impact on employee satisfaction.

On the other hand, the behavior of the leader can affect the psychological and physical well-being of employees. However, the relationship between ethical leadership and employee well-being has been the subject of very few studies. One of the first studies on this subject is conducted by Chughtai et al. (2015). The authors showed a positive relationship between the two variables and showed that trust in the leader plays an intermediary role between ethical leadership and employee well-being.

Being fair is one of the basic behavioral characteristics of an ethical leader. Therefore, ethical leadership is closely related to the provision of justice in an organization. Many researchers have demonstrated the relationship between ethical leadership and organizational justice.

Another concept that needs to be addressed when examining the impact of ethical leadership on employee behavior is organizational citizenship behavior. Studies investigating the relationship between ethical leadership and organizational citizenship are generally based on social change theory (Kacmar et al., 2011). In this context, it is suggested that ethical

leadership behaviors can reveal the feelings of indebtedness that employees can respond through the demonstration of organizational citizenship behavior (Kacmar et al., 2011).

Finally, another concept in which ethical leadership is most associated in the litterature is organizational commitment. Studies on ethical leadership are more directed towards the affective dimension of organizational commitment. Studies show that the ethical behavior of the leader increases the employee's desire to stay in the organization.

In the light of the findings of the theoretical and empirical studies leading to this study, a theoretical model is proposed. According to this model, ethical leadership affects employees' job satisfaction, well-being, organizational justice perception, organizational citizenship behavior and organizational commitment directly and positively.

This research reveals the importance of ethical leadership for both the organization and the employees. Based on this study, we can recommand organizations to train their current leaders in ethical behavior or to work with leaders who demonstrate ethical leadership behavior. Thus, the role model leaders will motivate their employees to behave in a positive way and contribute to the formation of an ethical culture in their institutions.

Considering the lack of Turkish literature on ethical leadership, it is thought that an important gap is filled with this article. First, the study contributed to the ethical leadership literature by conducting a broad study on the subject. At the same time, it contributed to understand the structure, results and importance of ethical leadership. However, there are some limitations of the study. First of all, in this research the results of ethical leadership were examined and the antecedents of the concept and intermediary factors were not included. In the following studies, variables such as trust in leader or corporate reputation can be included in the model. In addition, empirical testing of the research model would be useful to verify the relationships between proposed links in future research.

Kaynakça

Adams, J. S. (1963). Towards an understanding of inequity. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, *67*(5), 422-436.

Adams, J. S. (1965). Inequity in social Exchange. *In Advances in experimental social psychology* (Vol. 2) In (pp. 267-299). Academic Press.

Akdoğan, A., ve Demirtaş, Ö. (2014). Etik liderlik davranışlarının etik iklim üzerindeki etkisi: örgütsel politik algılamaların aracı rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *16*(1), 107-124.

Avey, J. B., Palanski, M. E. and Walumbwa, F. O. (2011). When leadership goes unnoticed: The moderating role of follower self-esteem on the relationship between ethical leadership and follower behavior. *Journal of business ethics*, *98*(4), 573-582.

Bandura, A. and Walters, R. H. (1986). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-hall.

Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life*. New York, NY: Wiley.

Blunt, P. and Jones, M. L. (1997). Exploring the limits of Western leadership theory in East Asia and Africa. *Personnel Review*, *26*(1/2), 6-23.

Brown, M. E. and Treviño, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The leadership quarterly*, *17*(6), 595-616.

Brown, M. E., Treviño, L. K. and Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational behavior and human decision processes*, *97*(2), 117-134.

Ciulla, B. J. (2004). Ethics and leadership effectiveness. In J. Antonakis, A. T. Cianciolo and R. J. Sternberg (eds), *The nature of leadership*, London: Sage 302-327.

Chughtai, A., Byrne, M. and Flood, B. (2015). Linking ethical leadership to employee well-being: The role of trust in supervisor. *Journal of Business Ethics*, *128*(3), 653-663.

Demirtaş, Ö. and Akdoğan, A. (2015). The effect of ethical leadership behavior on ethical climate, turnover intention, and affective commitment. *Journal of Business Ethics*, *130*(1), 59-67.

Dion, M. (2009). Les confusions entourant le «leadership éthique» dans les organisations. Éthique publique. *Revue internationale d'éthique sociétale et gouvernementale*, *11*(2), 111-128.

Greenberg, J. (1990). Organizational justice: Yesterday, today, tomorrow, *Journal of Management*, *16*, 399-432.

Howell, J. M. and Avolio, B. J. (1992). The ethics of charismatic leadership: submission or liberation?. *Academy of Management Perspectives*, *6*(2), 43-54.

Kacmar, K. M., Bachrach, D. G., Harris, K. J. and Zivnuska, S. (2011). Fostering good citizenship through ethical leadership: Exploring the moderating role of gender and organizational politics. *Journal of Applied Psychology*, *96*(3), 633.

Kelloway, E. K. and Barling, J. (2010). Leadership development as an intervention in occupational health psychology. *Work & Stress*, *24*, 260–279.

Kim, W. G. and Brymer, R. A. (2011). The effects of ethical leadership on manager job satisfaction, commitment, behavioral outcomes, and firm performance. *International Journal of Hospitality Management*, *30*(4), 1020-1026.

Locke, E. A. (1976). *The nature and causes of job satisfaction: in Handbook of industrial and organizational psychology*. Chicago: Rand McNally

Mayer, D. M., Kuenzi, M., Greenbaum, R., Bardes, M. and Salvador, R. B. (2009). How low does ethical leadership flow? Test of a trickle-down model. *Organizational behavior and human decision processes*, *108*(1), 1-13.

Mayer, D. M., Aquino, K., Greenbaum, R. L. and Kuenzi, M. (2012). Who displays ethical leadership, and why does it matter? An examination of antecedents and consequences of ethical leadership. *Academy of Management Journal*, *55*(1), 151-171.

Mcmurray, A. J., Pirola-Merlo, A., Sarros, J. C. and Islam, M. M. (2010). Leadership, climate, psychological capital, commitment, and well-being in a non-profit organization. *Leadership & Organization Development Journal*, *31*(5), 436-457.

Mendonca, M. (2001). Preparing for ethical leadership in organizations. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, *18*(4), 266-276.

Meyer, J. P. and Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human resource management review*, *1*(1), 61-89.

Mihelic, K. K., Lipicnik, B., and Tekavcic, M. (2010). Ethical leadership. *International Journal of Management ve Information Systems*, 14(5), 31-41.

Neubert, M. J., Carlson, D. S., Kacmar, K. M., Roberts, J. A. and Chonko, L. B. (2009). The virtuous influence of ethical leadership behavior: Evidence from the field. *Journal of Business Ethics*, *90*(2), 157-170.

Organ, D. W. (1988). *Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome*. Lexington Books:DC Heath and Com.

Organ, D. W. (1990). The motivational basis of organizational citizenship behavior. *Research in organizational behavior*, *12*(1), 43-72.

Organ, D. W. (1997). Organizational citizenship behavior: It's construct clean-up time. *Human performance*, *10*(2), 85-97.

Resick, C. J., Hanges, P. J., Dickson, M. W. and MITCHELSON, J. K. (2006). A cross-cultural examination of the endorsement of ethical leadership. *Journal of Business Ethics*, *63*(4), 345-359.

Robertson, J. and Barling, J. (2014). Lead well, be well: Leadership behaviors influence employee wellbeing. *Wellbeing: A Complete Reference Guide*, 1-17.

Ruiz-Palomino, P., Ruiz-Amaya, C. and KNÖRR, H. (2011). Employee organizational citizenship behaviour: The direct and indirect impact of ethical leadership. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, *28*(3), 244-258.

Saari, L. M. and Judge, T. A. (2004). Employee attitudes and job satisfaction. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration*, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management, *43*(4), 395-407.

Shin, Y., Sung, S. Y., Choi, J. N. and Kim, M. S. (2015). Top management ethical leadership and firm performance: Mediating role of ethical and procedural justice climate. *Journal of Business Ethics*, *129*(1), 43-57.

Thibault, J. and Walker, L. (1975). *Procedural justice: a social psychological analysis*. Hillsdale, NJ: Lawrence Elbaum Associates.

Toor, S.-U.-R. and Ofori, G. (2009). Ethical leadership: Examining the relationships with full range leadership model, employee outcomes, and organizational culture. *Journal of Business Ethics*, *90*(4), 533–547.

Uğurlu, C. T. ve Üstüner, M. (2011). Öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerine yöneticilerinin etik liderlik ve örgütsel adalet davranışlarının etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *41*, 434-448.

Viot, C. ve Benrass-Noailles, L. (2018). The Link Between Benevolence and Well-Being in the Context of Human-Resource Marketing. *Journal of Business Ethics*, March, 1-14.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bahar, B. (2019). Etik liderliğin çalışanlar ve örgütler açısından sonuçları: Kavramsal bir inceleme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları-Dergisi, 11(18*), 2506-2524. DOI: 10.26466/opus.553130

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 20/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 07/05/2019

Esping-Andersen'in Refah Devleti Sınıflandırması ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye'nin Konumu

DOI: 10.26466/opus.542395

*

Buğra Yıldırım* - Fatih Şahin**

*Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üni., Sağlık Bil. Fak., Sosyal Hizmet Böl., Manisa/ Türkiye
E-Posta: bugra.yildirim@cbu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2840-3624
** Prof.Dr., Manisa Celal Bayar Üni., Sağlık Bil. Fak., Sosyal Hizmet Böl., Manisa/ Türkiye
E-Posta: fatih.sahin@cbu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4171-0722

Öz

Sosyal çevre içindeki bireylerin sosyal sorunlarına yönelik politikalar, toplumun değişimi, gelişmesi için kolektif bir biçimde yapılan düzenlemeler makro sosyal hizmet uygulamalarıdır. Makro sosyal hizmet uygulamaları, her ülkenin kendine özgü sosyopolitik ve kültürel dinamikleri içerisinde farklı şekillerde yoğrulmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının makro uygulama gerçekleştirebilmesi için sosyal politika bilgisinin mutlaka olması gerekir. Bu bağlamda Türkiye'nin hangi refah refiminde yer aldığını bilmeden, benzediğimiz ülkeleri ve ortak özellikleri anlamadan yola çıkmamız pek doğru bir tercih olmayacaktır. Dahası, insan ihtiyaçları arttıkça, çeşitlendikçe refah devletiyle kucaklaşma isteği de artacaktır. Refah devleti tabiri bir yandan güçlü, zengin ülkeleri simgelerken bir yandan da vatandaşlarına sosyal hakları, sosyal politikaları üst düzeyde sunan devletleri ifade etmektedir. Bugün bilim çevrelerince en çok kabul gören, eleştirilen ve referans alınan başvuru kaynağı Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırmasıdır. Esping-Andersen'in refah rejimi, piyasayı, aile pratiklerini ve sosyal tabakalaşmayı göz önünde bulundurarak refah devletlerini sınıflandırmaktadır. Çalışma bu yönüyle Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırmasını ana hatları ile özetleme amacı taşımaktır. Diğer taraftan Türkiye'nin refah devletleri arasındaki pozisyonunu makro sosyal hizmet uygulamaları açısından açıklama isteği de bu çalışmanın başlıca kaygısıdır. Sosyal hizmet mesleği, sosyal refah alanı içerisinde gelişmiş bir meslek ve disiplindir. Bu anlamda sosyal hizmetler, vatandaşın sosyal işlevsellikle ilgili sorun ve ihtiyaçlarına yönelen genellikle kamusal nitelikli hizmetler olup sosyal refah politikaları ile makro düzeyde ele alınabilir. İlerleyen yıllarda sosyal hizmet alanında refah devleti ve sosyal politika konuları ile ilgili kapsamlı çalışmaların yapılacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Makro sosyal hizmet uygulamaları, Sosyal hizmet uzmanları, Refah devleti, Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 20/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 07/05/2019

Esping-Andersen's Welfare State Classification and Turkey's Position of Based on Macro Social Work Practices

*

Abstract

Policies regarding the social problems of individuals in the social environment, collective regulations for the change and development of society are macro social work practices. Macro social work practices are interpreted in different forms within each country's specific sociopolitical and cultural dynamics. In order for social workers to implement macro practices, they must have social policy knowledge. In this context, it would not be the right choice to take action without knowing which welfare regime Turkey falls within and without understanding the similar countries and the common characteristics. Moreover, as human needs increase and diversify, the desire to embrace the welfare state will also increase. The term welfare state, on the one hand, stands for strong and wealthy countries, and on the other hand, refers to states that offer social rights and social policies to its citizens at a high level. Nowadays, the most accepted, criticized and referenced source by the scientific circles is Esping-Andersen's welfare state classification. Esping-Andersen classified the social stratification in terms of the common characteristics of welfare states by taking market and family practices as a basis. In this respect, the study aims to summarize Esping-Andersen's welfare state classification in general terms. On the other hand, the desire to explain Turkey's position among the welfare states in terms of macro social work practices is the main concern of this study. The social work profession is an advanced profession and discipline within the social welfare field. In this sense, social services are generally public services oriented towards the problems and needs of the citizens regarding social functionality and can be discussed at the macro level with social welfare policies. In the following years, it is thought that comprehensive studies will be carried out on the welfare state and social policy in the social work field. In this study, it is aimed to scale university students' leisure time activities.

Keywords: *Macro social work practices, Social workers, Welfare state, Esping-Andersen's welfare state classification.*

Giriş

Sosyal çevre içindeki bireylerin sosyal sorunlarına yönelik politikalar, toplumun değişimi, gelişmesi için kolektif bir biçimde yapılan düzenlemeler makro sosyal hizmet uygulamalarıdır. Makro uygulama daha geniş bir bakış açısı sunmak için sosyal politika kurumları ile birlikte çalışmayı kapsar. Sosyal politika yapıcılarla birlikte çalışmanın koşulu da, kurum ve program yönetimi, politika üretme, toplum örgütlenmesiyle ilgili bilgi ve becerileri içerir (Austin, Coombs ve Barr, 2005; Keçeci, 2017). İşsizlik, yoksulluk, adaletsizlik ve eşitsizlik gibi sosyal sorunlara karşı gerçekleştirilebilecek tüm sosyal hizmet müdahale ve uygulamaları, birey odaklı psikososyal süreçlerden ve klinik uygulamalardan sosyal planlama, sosyal kalkınma ve sosyal politikaya kadar uzanmaktadır (Demirbilek, 2009, s.92). Diğer bir ifadeyle makro düzeyde sosyal değişmeyi sağlamak için sosyal politikalara etkinizin, politika süreçlerine de katılımınızın olması gerekmektedir.

Makro sosyal hizmet uygulamaları, her ülkenin kendine özgü sosyopolitik ve kültürel dinamikleri içerisinde farklı şekillerde yoğrulmaktadır. Ekonomik krizler, modernleşme, kentleşme, sanayileşme, dünya savaşları vb. tecrübelerin topluma yaşattığı olumsuz etkilerin yok edilmeye çalışılması, makro sosyal hizmet müdahalesinin kuram ve uygulaması adına kayda değer değişkenler olmuştur (Keçeci, 2017). Eğer sosyal hizmet uzmanı iseniz, hizmet verdiğiniz toplumun sorunlarından ve dinamiğinden uzaklaşmamanız gerekir. Toplumsal dinamiklerden koparsanız nitelikli bir hizmet sunumu gerçekleştiremezsiniz. Sosyal hizmet uzmanlarının makro uygulama gerçekleştirebilmesi için sosyal politika bilgisinin mutlaka olması gerekir. Bu bağlamda Türkiye'nin hangi refah rejiminde yer aldığını bilmeden, benzediğimiz ülkeleri ve ortak özellikleri anlamadan yola çıkmamız pek doğru bir tercih olmayacaktır.

Sosyal politika, sosyal sorunları inceleyen ve sorun alanlarına makro bakış açısıyla çözümler öneren bir kavrayışa sahiptir. Refahı ve esenliğini sağlamak amacıyla toplum içinde insanlara hizmet geliştirip sunar ve insanların ihtiyaçlarını karşılar (Alcock ve May, 2014). Sosyal politika, bir toplumu meydana getiren çeşitli sosyal sınıfların durumlarını, hareketlerini, birbiriyle ilişkilerini, çatışma ve mücadelelerini ele alarak devleti korumaya ve toplumu huzura, istikrara ve refaha kavuşturmaya yönelik

tedbirleri, usul ve esasları inceleyen bir disiplindir. Devletin başlıca sosyal politika araçları kamu hizmetleri, sosyal sigortalar, sosyal teşvik, sosyal tanzim, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri kapsar. Dar anlamda sosyal politika anlayışı ile ilgili olan sosyal politika araçları; muhtaç, yoksul ve güçsüz konumda olan bireyleri sosyal devlet üzerinden koruma alışkanlığı sergilerken üretim mekanizmalarındaki fertlerin, çalışanların statüsünü iyileştirme ve tüm topluma güvenli gelecek sağlama amaçlarına sahiptir.

Sosyal politika araçlarının geniş anlamı ise en kapsayıcı açıklamasıyla toplumsal refahı yükseltmek için devletin ulaşmak istediği genel amaçları işaret etmektedir. Mali büyümeden fiyatlardaki dalgalanmanın önlenmesine, bilânço ve üretim dengesinden nitelikli kaynak teminine kadar akla gelebilecek her alanı ve bütün uygulamaları içerir. Bireysel ve toplu iş hukuku, çalışma yasaları, işçi sağlığı ve iş güvenliği, ücretler, gelir dağılımı, ücretli istihdam ilişkilerinin dışında kalan kadın, çocuk, aile gibi kimi grupların refahı ve eğitim, sağlık, barınma gibi alanlara dönük bir genişlemeyi kapsar. Geniş anlamda sosyal politika düşüncesi bütün bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya odaklandığı gibi devletin varlığını korumayı ve sürekliliğini sağlamayı da aklından çıkarmaz. Vatandaşlar, gruplar, sivil toplum, devletler ve devlet dışındaki aktörler ile arasındaki ilişkileri tanımlar. Böylece sosyal politika kalemleri de yavaş yavaş çeşitlilik arz eder. Artık sıra refah devletine geçişe gelmiştir.

Mishra (1999), refah devletine yönelik en önemli gelişmelerin özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal politika ve sosyal refahla ilgili temel düşünce ve varsayımların tekrar gözden geçirilmesi ile ortaya çıktığını açıklar. Böylece derin yıkımlar ve felaketler geçirdikçe insanlık yeniden gelişmeye, hatta ayağa kalkmaya çalışacaktır. İnsan ihtiyaçları arttıkça, çeşitlendikçe refah devletiyle kucaklaşma isteği de artacaktır. Refah devleti tabiri bir yandan güçlü, zengin ülkeleri simgelerken bir yandan da vatandaşlarına sosyal hakları, sosyal politikaları üst düzey sunan devletleri ifade etmektedir. Ancak refah devletlerinin vatandaşlarına yönelik uygulamaya koyduğu sosyal hakların ve politikaların sunum şekli ile mantığı, bu devletleri ortak özellikleri açısından sınıflandırma zorunluluğunu doğurmuştur.

Esping-Andersen (1990)'in refah devleti sınıflandırması bugün bilim çevrelerince en çok kabul gören, eleştirilen ve referans alınan başvuru

kaynağıdır. Sosyal haklar, sosyal politikalar, lobicilik, savunuculuk, politika yapıcılık, toplum örgütlenmesi, makro uygulama vb. kavramları mesleki terminolojide sıkça kullanan sosyal hizmet uzmanlarının refah devleti teması üzerine kurulan bu temel sınıflandırmaya hâkim olmaları gerekmektedir. Devlet ve piyasa gibi refah sağlayan ana kurumların bakış açılarının makro düzey uygulama yapan sosyal hizmet uzmanları tarafından özümsenmesi önemlidir. Çalışma bu yönüyle Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırmasını ana hatları ile özetleme amacı taşımaktır. Diğer taraftan Türkiye'nin refah devletleri arasındaki pozisyonunu makro sosyal hizmet uygulamaları açısından açıklama isteği de bu çalışmanın başlıca kaygısıdır.

Esping-Andersen'in Refah Devletleri Sınıflandırması

Esping-Andersen refah rejimlerini üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutarak refah devletlerini birbirinden ayırmaktadır. Sınıflandırmaya göre devletler, Liberal veya Piyasa Merkezli Refah Rejimine, Muhafazakâr veya Kıta Avrupası Refah Rejimine (Korporatist), Sosyal Demokrat veya İskandinav Refah Rejimi'ne tabidir.

Esping-Andersen'in üçlü refah rejimi sınıflandırmasındaki ayrım modele giren devletlerin ortak özelliklerinde yatmaktadır. Birbiri ile ortak noktalara ve benzer sosyal politika felsefesine sahip ülkeler aynı refah rejiminin içinde yer almaktadır. Andersen'in sınıflandırmasını daha özel yönleri ile açıklayan Özdemir (2004)'e göre sosyal demokratik refah refimi, Kuzey Avrupa ülkelerinde yaygın olup eğitim, sağlık ve çalışma gibi temel insan haklarını piyasa ilişkilerinden ayrı tutmaya çalışmaktadır. Bu ülkelerde vatandaşların hak talepleri evrensel bir sisteme tabidir. Kıta Avrupası'nda ise refah devleti muhafazakâr özellikler gösteren, korporatist bir sistemdir. Piyasadan meta-dışılaştırılamayan[1] sosyal haklara rağmen, sosyal piyasa ekonomisi tarzı ile piyasanın sınırlı bir eleştirisini

[1] İngilizcesi dekomodifikasyon olan kavramın karşıtı komodifikasyondur. "Meta-dışılaştırma"; bireylerin piyasadan bağımsız olarak hareket edebilme ve sosyal açıdan kabul edilebilir bir yaşam standardını gerçekleştirebilme kabiliyeti olarak tanımlabilir. Sosyal hakların en fazla kurumsallaştığı ve piyasa dışından sağlandığı politika çercevesidir. "Meta-dışılaştırma" için önemli husulardan biri; hizmetlerin, yaşam ve geçim idamesinin piyasaya katılımdan bağımsızlaşması ve sosyal yararın piyasa vasıtasıyla erişilebilirlik derecesinin önem kazanmasıdır. Sosyal haklar bu politik bakış açısıyla meta olmaktan çıkar ve devlet ya da hükümetler tarafından sağlanır.

içermektedir. Varlık araştırması ve sigorta sistemine dayanarak evrensel bir sistemi tercih etmez. Sosyal eşitsizlikler üretmeye eğilimlidir ancak piyasanın risklerinden korunmayı da beraberinde getirir. Azda olsa piyasa risklerinden sistematik korunma sağlaması bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Anglo Amerikan demokrasilerin liberal modeli ise, piyasadan kaynaklanabilecek olumsuz sonuçlara bariyer olmayı hedefler, örgütlü refah oluşumlarının özel bir anlayışıdır ve basit tanımlamasıyla klasik yoksulluk yasalarının uzantısıdır (Özdemir, 2004).

Esping-Andersen (1990)'e göre, refah rejimleri arasındaki en temel farklılıklar, sosyopolitik bu üç geleneğin örüntüsüdür. Kalıntı (residual) bir refah devleti anlayışını benimseyenler liberal görüş sahipleridir. Yani devlet, bireysel tercihleri ve çalışma arzusu olanları sınırlandırarak piyasaların özgür ruhuna müdahale etmemelidir. Parasal destekleme anlayışını (subsidiarity) muhafazakâr görüştekiler; evrensel (universal) ve yeniden dağıtıcı (redistributive) bir refah devleti anlayışını ise sosyal demokrat görüştekiler ön planda tutmaktadır (Ebbinghaus ve Manow, 2004; Özdemir, 2004; Titmuss, 1974).

Liberal refah devleti, piyasadan elde edilen kazançlara ve kişisel kendine yardım mekanizmalarına müdahalede bulunmamak adına tüm bireylere göreceli bir biçimde düşük olasılıklı faydalar sağlamakta, dolayısıyla meta-dışılaştırmanın etkisini düşük düzeyde tutmaktadır. Muhafazakâr refah devletlerinde ise meta-dışılaştırma orta düzeydedir. Bu devletler, genellikle katkıya ve istihdama dayalı geniş sosyal transfer ödemelerini değişik sosyal ya da mesleki gruplara sağlamaktadır. Son olarak İskandinav refah devletlerinin doğuşu da sosyal demokratik işçi hareketlerinin bütün vatandaşlara evrensel sosyal yararlar ve geniş tabanlı kamu hizmetleri sağlamasıyla şekillenmiştir (Aydın ve Çakmak, 2017; Toprak, 2015; Özdemir, 2004; Esping-Andersen, 1996; Esping-Andersen, 1990).

Makalede Esping-Andersen'in üçlü sınıflandırmasının temel özellikleri tartışılacak, daha sonra bu sınıflandırma girişimine yönelik çeşitli eleştiri ve katkılara yer verilerek Türkiye'nin de dâhil olduğu Güney Avrupa Refah Devleti Modeli ele alınacaktır.

Liberal Refah Rejimi

Bu refah rejimini Anglo-Sankson ya da Anglo-Amerikan model olarak adlandırmak mümkündür. Temel prensip, piyasa mantığına göre hareket etmektir. Genelde bağlı olduğu gelir araştırmasını göz önünde bulundurur ve hizmetlerden yararlananları damgalayıcı özellik sergiler. Devlet vatandaşa asgari düzeyde yarar sağlar. Özdemir (2004)'e göre liberal refah rejimindeki devletlerin eğilimi, daha az harcama kalemlerinin daha az planlanması yönünde olup, Avusturalya, ABD ve Kanada bu modelin önde gelen örnekleridir. Bir dereceye kadar Yeni Zelanda ve İngiltere de liberal refah rejiminde yer alır.

Bu devletlerde piyasa aktörleri esas itibarıyla vatandaşlardır. Vatandaşlar kendi refahlarını piyasada aramaları yönünde koşullanır ve piyasa üzerinden sosyal hakları iyileştirme konusunda yoğun bir isteksizlik söz konusudur. En son çare başvuru mercii devlettir ve gelir transferi yine devlet tarafından ciddi anlamda en kötü çıktılar neticesinde vatandaşa sunulur. Dolayısıyla sosyal sigorta yararları mütevazı ölçekli iken temel sosyal yardım programları vatandaşlar tarafından gelir araştırmasına başvurulmadan işlerlik kazanmamaktadır. Bu ülkeler muhafazakâr ülkelerde olduğu gibi ne tamamen sosyal sorunları giderme/önleme/tanzim etme amacına sahiptir ne de İskandinav ülkelerinde olduğu gibi istihdam sağlamayı ön planda tutmaktadır. Piyasayla birlikte dini ve gönüllü organizasyonların etkin bir role sahip olduğu ve varlıklı gruplara özel şartlar sunulmasına izin veren sosyal programları içeren bu modelde her yol tüketildikten sonra hâlâ sosyal sorunlarla baş edemeyenlerin başvuracağı son kale devlettir (Aslan 2017; Aydın ve Çakmak, 2017; Zengin ve Altındağ, 2013; Gökbunar, Özdemir ve Uğur, 2008; Esping-Andersen, 2002; Myles ve Quadagno, 2002; Esping-Andersen, 1994).

Liberal ülkelerde, kamu sektörü istihdamı daha düşüktür. OECD ortalamasının üzerinde ise özel sektör istihdamının bulunduğu görülmektedir. Vergiler düşük düzeyli olup, kadınların iş gücüne katılım oranları görece daha yüksektir (Toprak, 2015; Özdemir, 2004). Sınırlı refah devleti özellikleri gösterdikleri için herhangi bir finansal kriz ya da finansman yokluğu ile karşılaşmamaktadırlar. İyiden iyiye sendikaların güç kaybı yaşadığı bu ülkelerde, gelir dağılımında adaletsizlik ve maaşlar

arasında orta ya da yüksek ölçekli uçurumlar gözlenmektedir. Temel sıkıntıları ise artan yoksulluk ve sosyal eşitsizliktir. Bu modelde sosyal refah programları yalnızca asgari gelir garantisi sağlamaktadır ve sınırlı bir düzeyde müdahalede bulunmaktadır. Bu nedenle liberal model zaman zaman "gece bekçisi devlet" olarak nitelendirilmektedir (Özdemir, 2004; Myles ve Quadagno, 2002; Marangoz, 2001, s. 103-104).

Liberal refah rejimi, piyasa çözümlerine yönelmekte, özel refah önlemlerini norm olarak teşvik etmekte, piyasa başarısızlıklarında kamunun sorumluluğunu sınırlandırmaktadır. Çalışma yaşamı dışında kalan insanlara yönelik sosyal refah hizmetleri, ancak muhtaç olup olmadıklarının araştırılması sonucunda söz konusu olabilmekte, böylelikle bu bireylere yarar sunmayı amaçlayan kalıntı bir anlayış benimsenmektedir (Esping-Andersen, 2002; Mishra, 1999).

Muhafazakâr veya Kıta Avrupası Refah Rejimi

Avusturya, Almanya, Fransa, İtalya'nın bir bölümü (özellikle güneyi hariç) ve Belçika bu refah rejimine örnek sistemlere sahiptir. Almanya genellikle bu türle ilgili değerlendirmelerde önde gelir. Kıta Avrupası Refah Rejimi'ne; Sosyal Sigortalar Modeli, Bismark Ülkeleri Modeli, Korporatist Refah Rejimi de denir (Özdemir, 2004; Sözer, 1997). Geçmişten miras kalan hiyerarşik sosyal düzeni korumakla yakinen ilgilidir, sosyal düzene oranla piyasanın verimliliğini daha az önemser ve anti-liberaldir (Spicker, 2000). Marjinal ölçekli özel refah düzenlemelerinin[2] rolü söz konusudur ve hakların sosyal boyutu geniştir (Vesali ve Omidi, 2014; Özdemir, 2004; Spicker, 2000).

Diğer yandan bu refah devletindeki ülkeler korporatistir[3] çünkü köklerine bakıldığında ayrıcalıklar ve haklar statü ve sınıf bazında ayrışır, hatta gelirin yeniden dağılımı da marjinal ölçekte seyreder. Bu devletler

---

[2] Özel refah düzenlemeleri, sosyal devletin görevlerinin önemli bir bölümünün piyasa koşullarına veya düzenlemelerine terk edilmesidir. Özel hizmet üreten kesimin sosyal duyarlılığının geliştirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının sosyal konulara özendirilmesi yine özel refah düzenlemeleri arasında yer alır.

[3] Kilise veya dini kurumların bakış açıları etkilidir ve muhafazakâr bir duruş genellikle bulunur. Örneğin korporatist oluşumlara herkes kabul edilmez. Korparatist algı, statü üyeliğine göre sınıflanır. Üretim sınıfları veya meslekler üzerinden tanımlanan dışa kapalı bir sosyal grup oluşumudur. Sermayeyi destekler. Özel mülkiyet ve bireysel girişimleri toplum düzeni saymakla birlikte katı devlet kontrolünün de bulunduğu anti-liberal ekonomik görüştür. Ayrıca orta çağdan beri var olan bir iş rejimidir.

devlet yardımı prensibi üzerine bir yandan vurgu yaparken öte taraftan öncelik olarak piyasayı ikinci plana atan ve sosyal refah merkezi olarak aileyi esas alan Hristiyan Demokratik (Katoliklerdeki gibi) doktrinlerden güçlü bir şekilde etkilenmiştir (Aydın ve Çakmak, 2017; Gökbunar vd., 2008; Özdemir, 2004). Sosyal harcamalar ise liberal devletlerindekinden önemli oranda yüksektir. Gelir transferleri erkek aile reislerinin gelir gereksinimlerini karşılamalıdır. Kadının istihdamı ile kadınlara iş sağlamayı kolaylaştıran sosyal hizmetler mütevazıdır. Gerçekçi olmak gerekirse kadınların hem iş gücüne katılım oranları hem de toplam istihdam düzeyleri düşüktür (Aydın ve Çakmak, 2017; Gökbunar vd., 2008; Myles ve Quadagno, 2002; Esping-Andersen, 1990).

Bu modeli benimseyen ülkeler istihdamı yüksek tutmak yerine; sosyal güvenlik hakkını yani sosyal sorunları, sosyal güvenlik yoluyla giderme yöntemini benimsemişlerdir. Ancak gelir ve çalışma düzeyi ile sosyal güvenlik hakkının ilgili olduğunu unutmamak gerekir (Kuisma, 2007; Ferrera, Hemerijck ve Rhodes, 2000). Devlet bir takım nedenlerle iş veya gelir kaybına uğrayanlara çözüm yolu olarak yeni istihdam olanakları sunmak yerine bu bireylere yönelik korumacı, telafi ve tazmin edici politikalar üretir. Böylece devlet, iş-gücü piyasasından çıkışları güvence altına almayı tercih etmektedir. Oysa bireyleri iş-gücü piyasasında kalmaya ya da oraya girmeye teşvik edici uygulamalar çoğunlukla askıdadır. Ancak burada istihdamla ilgili önemli bir noktanın altını dikkatlice çizmek gerekir. Her ne kadar Kıta Avrupası geleneğini taşıyan ülkeler ile ilgili böyle bir intiba oluşsa da bu ülkelerde son 15 yıldır çalışmaya ve işgücü piyasasına katılımı zorlamak için, sosyal güvenlik sisteminde ciddi liberal reformlar yapıldığını da vurgulamak zorundayız.

Finansal refah olanakları, vergilerden ziyade sosyal sigorta ilkesine dayanmakta ve bu refah rejimlerinde sol partiler sağ partilere oranla görece daha zayıf kalmaktadır. Çünkü sağ partiler kiliseye ya da dini kurumlara yakınlıkları ile bilinirken, onların bu yakınlığı aile ve cinsiyete karşı muhafazakâr tutumlarını belirlemenin yanında sosyal politikaya olan bakış açılarını da etkiler. Dolayısıyla bu modelin herkesçe bilinen özelliği geleneksel aileye verdiği önemdir (Aydın ve Çakmak, 2017; Esping-Andersen, 2002). Muhafazakârlara göre sosyal yaşamdaki en önemli ve temel kurum ailedir. Bu yönüyle en güçlü benzerliği Güney Avrupa ülkeleriyle yaşayan bu modelin aile konusundaki en zayıf halkası Belçika ve Fransa'dır. Gelir

getiren erkeğe yüksek değer yüklenir, Eş ve annelerin ise piyasanın iş koşullarına katılımı destek görmemektedir[4]. Aile ile birlikte istihdamla ilişkili sosyal sigorta da insanı korur çünkü istihdamın garantisine güçlü bir vurgu yapılır. Ancak bu ülkelerdeki sosyal sigorta, düzensiz iş kariyeri olan işçilere ve kadınlara yeterince sosyal güvenlik sağlamadığı için eleştirilmektedir (Esping-Andersen, 2002; Ferrera vd., 2000; Esping-Andersen, 1994).

Kıta Avrupası refah rejiminde bulunan ülkelerde, refah devletine bakış açılarının çok da olumlu olmadığı düşünülebilir. Bunun ana sebebi refah devletinin toplumu bir arada tutan ve nesiller arası kültürel aktarım sağlayan aileyi günden güne erittiği düşüncesidir. Onlara göre aile yapısında parçalanma ile refah devletinin büyümesi arasında doğru orantı vardır (Özdemir, 2004).

Sosyal Demokrat veya İskandinav Refah Rejimi

İskandinav refah rejiminin önde gelen temsilcisi İsveç olup diğer ülkeler Finlandiya, Hollanda, Norveç ve Danimarka'dır. Öne çıkan ilkeleri ise sınıflar arasında eşitlik, sosyal dayanışma ve evrenselliktir. Vatandaşa sunulan faydalar, yüksek vergi düzeyi getiren ve refahın temel aktörü durumunda olan devlet tarafından sağlanmaktadır. Özellikle orta sınıf ile çalışanlar için kayda değer yararlar söz konusudur (Koçak, Kavi ve Es, 2017; Pringle, 1998). Gereksinimlerin yüksek düzeyde karşılanması ile oluşacak eşitliği hedefleyen bir refah devleti anlayışı, minimum gereksinimlerin karşılanmasına dayalı bir eşitliği önler. İskandinav refah rejimi, sosyal eşitlikle ekonomik etkinliği en iyi şekilde birleştiren modeldir (Esping-Andersen, 2002).

Sosyal hakların devlet tarafından yoğun olarak sağlandığı, marjinal seviyede ise özel refah düzenlemelerinin, değerlendirmelerinin tutulduğu bir devlet modeli temsil edilir. Kıta Avrupası Rejimi'nin aksine, herkese yüksek düzeyde gelir güvencesi sağlama ve gelirin yeniden dağıtımı üzerinde önemle durulur. İskandinav Refah Rejimi'ne giren ülkelerde

[4] Kıta Avrupası Refah Rejimi'nin bu özelliğine istinaden çalışmanın devamında açıklayacağımız Güney Avrupa Refah Rejimi ile de çok az benzer özellik sergilediğini söyleyebiliriz.

toplam istihdam düzeyi yüksektir çünkü istihdam konusu devletin öncelikli sosyal politikasıdır. Yani refah devletinin sosyal politika uygulama odağı iş-gücü piyasasıdır. İskandinav ülkelerde kamu istihdamı OECD ülkelerinin ortalamalarına oranla iki kat fazladır ancak özel sektör ise istihdam konusunda OECD ortalamalarının biraz altında yer alır. Kadınların iş gücüne katılım oranları yüksektir. Bu nedenle model; istihdam sağlayıcı refah devleti modeli olarak da adlandırılmaktadır (Gökbunar vd., 2008; Myles ve Quadagno, 2002; Stephens, 1996, s.34).

Düşük vasıflı işçiler bile güçlü sendikalar sayesinde görece yüksek ücretler alabilir dolayısıyla sendikal güç daha adil bir şekilde gelir dağılımının gerçekleşmesine katkıda bulunur (Aydın ve Çakmak, 2017; Koçak vd., 2017; Marangoz, 2001). Modelde yer alan ülkeler aileyi güçlendirirken bireyin daha fazla bağımsız olmasını amaçlar. Vatandaşların refah gereksinimlerini mümkün olduğunca piyasadan bağımsız kılmaya yani meta-dışılaştırmaya çalışırlar. Yaşlılık ve diğer refah önlemi gerektiren durumlarda da cömert bir sosyal refah devleti anlayışı ile hareket ederler (Koçak vd., 2017; Özdemir, 2004; Marangoz, 2001). Bu modelin üç karakteristiği; evrensel gelir garantisi, sosyal sigorta ve özellikle çocuk, engelli ve yaşlılara yönelik son derece gelişmiş hizmetlerdir. Bu ülkeler yaşlı ve çocuk yoksulluğunu en aza indirmiş sayılı OECD ülkeleri klasmanında yer alırlar (Özdemir, 2004; Esping- Andersen, 2002; Marangoz, 2001; Esping-Andersen, 1996).

Avrupa'daki diğer ülkelerden farklı olarak bu refah rejiminin başka bir özelliği ise genç ve gençlik merkezli sosyal politika uygulamalarına daha çok emek sarf etmesidir (Esping-Andersen, 1996). Vatandaşlar kendi refah devletlerine yüksek seviyede destek verdiği için bu ülkelerdeki yaklaşımlar daha çok sorun çözme odaklıdır. Yine de son dönemlerde libarizmin etkisiyle İskandinav refah rejimine dahil olan ülkelerin sorun çözme odaklı bakış açılarında duraklamalar olduğu söylenebilir.

Refah Devleti Sınıflandırmasına Yönelik Eleştiriler ve Katkılar

Esping-Andersen'in üçlü sınıflandırmasına yönelik önemli katkılar olduğu gibi model, farklı yönlerden eleştirilere de açıktır. Eleştirilerin başında sınıflandırmanın farklı rejim türleri arasındaki karmaşıklığı önemsemediği ve refah devleti algısını aşırı basit bir kavrayışa indirgediği

gelmektedir. Modelde, üçlü sınıflandırmanın yeterli olmadığı açıktır. Daha gerçekçi bir sınıflandırma için daha fazla sayıda rejim türüne gereksinim olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin Güney Avrupa Refah Devletleri sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir. Model için ülke sınıflandırmalarının doğru biçimde yapılamadığına yönelik fikir ayrılıkları da mevcuttur. Kaldı ki liberal ülkeler arasına İngiltere'nin katılması ve ABD ile İngiltere'nin aynı kategoriye konulması Esping-Andersen'in ciddi biçimde eleştirilmesine neden olmuştur.

İngiltere liberal ülkelerden farklı olarak, vatandaşlarını piyasa şartlarına karşı daha çok korumaktadır. İlaveten, İngiltere İskandinav Modele yakın sayılabilecek bir Ulusal Sağlık Sistemi'ne sahiptir. İngiliz vatandaşlarından her kesim ulusal sağlık sisteminden yararlanmaktadır (Özdemir, 2004). Aynı zamanda kendi sınırları içinde İngiliz Sağlık Sistemi evrensel niteliklidir. Ayrıca Esping Andersen'in sınıflandırması, refah devletlerinin toplumsal cinsiyetle alakalı yönüne pek vurgu yapmadığı ve kadınlara yönelik herhangi bir ayrıştırmayı dikkate almadığı için feministler tarafından eleştirilmiştir (Özalp, 2016; Leibfried ve Obinger, 2003; Marangoz, 2001; Leibfried, 2000). Piyasa göstergelerine sadece belirli gruplar açısından yaklaşmaktadır.

Esping-Andersen'in çalışmaları karşılaştırma temeline dayandığı ve devleti basit bir sosyal güvenlik aygıtı olarak görmekten ziyade, refahın ekonomi politikaları üzerine yansıyan etkilerine odaklandığı için önemlidir. 1990'ların karşılaştırmalı refah devleti çalışmaları, Esping-Andersen'in üçlü sınıflandırmasına yeni ek sistemler öneren çabalar halinde ortaya çıkmıştır (Pringle, 1998; Leibfried, 1993). Bu çabalardan önde gelenleri Leibfried (1993), Castles ve Mitchell (1993) ile Ferrera (1996)'nınkiler olarak belirlenebilir; çünkü hepsinin ortak görüşü refah devletleri sınıflandırmasının üçlü tasnif ile yeterli olamayacağı yönündedir.

Leibfried (1993), Esping Andersen'in sınıflandırması dışında dördüncü bir refah rejiminden bahsederken Castles ve Mitchell ile Ferrera "Güney Avrupa Refah Devletleri'nin" Kıta Avrupası Refah Rejimi başlığı altında ele alınmaması gerektiğini belirtmiştir (Özalp, 2016; Güç, 2015; Ebbinghaus ve Manow, 2004; Ferrera, 1996; Castles ve Mitchell, 1993). Esping-Andersen'e katkı olarak görülebilecek diğer sınıflandırmalar; Doğu Avrupa Refah Rejimleri, Asya Refah Rejimleri ve Radikal Refah Rejimleri

olup Japonya, Avustralya, Asya ve Yeni Zelanda'nın bir kısmını kapsamaktadır. Çalışma konusu itibarıyla bu safhada Güney Avrupa Refah Rejimi'nin özellikleri ele alınacak ve Türkiye'nin modele girişi detaylandırılacaktır.

Güney Avrupa Refah Rejimi ve Türkiye

Esping-Andersen'in refah rejimi, piyasayı, aile pratiklerini ve sosyal tabakalaşmayı göz önünde bulundurarak refah devletlerini sınıflandırmaktadır. Yani devlet, piyasa ve aile oluşumlarının bileşkesidir. Güney Avrupa Refah Rejimi, Ferrera (1996) tarafından tasarlanmıştır ve Esping-Andersen'in modeline önemli bir katkı olarak düşünülmektedir. Başlangıçta Türkiye Güney Avrupa Refah Rejimi'nde yer almaz, modele sonradan dâhil edilmiştir. Ferrera'nın modelinde ortaya koyduğu özellikler ile Türkiye arasında benzer yönler bulunur. Sharkh ve Gough (2010) bu benzerliklere dikkat çekerek Türkiye'nin Güney Avrupa Refah Rejimi içinde yer alması gerektiğine vurgu yapar.

Sharkh ve Gough (2010)'a göre Türkiye'nin de dahil olduğu bu model, çok parçalı yapıya sahip eşitsiz bir korporatist güvenlik sistemi, bu sistemin dışında kalan geniş bir kendi hesabına çalışanlar ve enformel sektör çalışanlarının varlığına sahiptir. Bu ülkelerde aile dayanışması nüfus artış hızını düşürmektedir. Bunun nedeni; devletin sunduğu çocuk bakım hizmetlerinin, cömert çocuk izinlerinin ve genç çiftlerin yararlanabildiği diğer sosyal destek mekanizmalarının önemli olmaması, genç neslin uzun süre aile yanında yaşamayı ve ev kurmayı geciktirmeyi seçmesidir. Sharkh ve Gough (2010)'un değerlendirmeleri, Buğra ve Keyder (2003)'in araştırması ile benzerlik gösterir. Buğra ve Keyder (2003) Güney Avrupa Refah Rejimi'nin göstergeleri ile Türkiye'nin yeni yoksulluk olgusunu inceleyerek bu refah rejimi içerisinde Türkiye'nin görünümünü berraklaştırmıştır.

Güney Avrupa Refah Rejimi'nde Yunanistan, İspanya, Portekiz, Türkiye, İtalya ve İrlanda Cumhuriyeti yer alır. Tam Oluşmamış Model, bu modelin diğer ismidir. Güney Avrupa Refah Rejimi'nin başlıca özellikleri arasında bireylere sunulan sosyal olanakların ve hizmet eden kurumsal yapıların çok yetersiz olması gelir. Ancak bu modelin uygulandığı ülkelerin yasa ve anayasalarına bakıldığında, modern refah devletinin bütün

kurumsal gelişmelerinin vaat edildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu ülkeler politik vaatler devleti tanımlaması ile ün salan gerçek anlamda da bir refah devleti olmaktan çok uzakta duran devletlerdir (Güç, 2015, s.30; Özdemir, 2004, s.114; Koray, 2003, s.72).

Güney Avrupa Refah Rejimi yüksek ve düşük emekli maaşlarının bir arada olması gibi son derece parçalı ve çarpık gelir koruma sistemlerine sahiptir. Dahası ulusal sağlık sistemleri ve hizmet sunumu gelişmemiş devlet kuruluşları vasıtasıyla tedarik edilir (Aydın ve Çakmak, 2017; Gökbunar vd., 2008; Özdemir, 2004). Bireylerin yoksullukla mücadelesi ise kurumlara, dini oluşumlara ve Katolik Kilisesi'nin sosyal desteğine, çoğunlukla da geleneksel aileye dayanmaktadır (Özdemir, 2004; Buğra ve Keyder, 2003).

Güney Avrupa Refah Rejimi'nin bir kısmında seçim sandığına endeksli parti politikalarını, çok fazla politik vaadi ve düşük bir devlet kapasitesini bir arada bulmak mümkündür. Her an mali krizlerin tetiklenebileceğine dair beklentiler vardır. Ekonomileri dışardan müdahalelere açıktır. Sıklıkla ekonomik krizleri tecrübe ederler[5]. Kamunun partizan uygulamalara ve söylemlere son derece açık olması bu refah rejiminde yine görülen özellikler arasındadır. Partizan eylem ve söylemler sonucunda özellikle sosyal yardım uygulamalarında reformların, girişimlerin ve yeniliklerin zayıflığı göze çarpar (Aydın ve Çakmak, 2017; Güç, 2015; Özdemir, 2004; Çağlar ve Keyder, 2003; Pierson, 1998.)

Güney Avrupa Refah Rejimi'nde meslek gruplarının bazıları için cömertliğin pik yaptığı noktaya ulaşmış sosyal transfer sistemleri, bazı meslek gruplarına yönelikte tahmin edilemeyecek ölçüde büyük koruma boşlukları söz konusu olmuştur. Sosyal güvenlik yani sosyal koruma, sosyal fayda ve sosyal fırsatlar açısından içerde olanlar ile dışarda kalanlar arasında keskin bir ayrım bulunur. Eşitsizlik üzerine kurulan, sunulan, dağıtılan kamu hizmetleri çoğu zaman nitelik yönünden yetersiz bulunmaktadır. Diğer taraftan ekonomide kayıt dışı algısı geniştir ve bu algı eşitlik ile ciddi nitelik sorunları doğurmaktadır. Enformel istihdam ile beraber

[5] Nitekim son yıllarda küresel ekonomik kriz yaşayan ülkeler arasında Güney Avrupa Refah Rejimi'ne tabi olan İspanya ve Yunanistan'ın bulunması şaşırtıcı değildir. İtalya'nın bütçe politikalarının Avrupa Birliği ile sürekli uyuşmaması, Avrupa Birliği'nin ilgili birimlerinde İtalyan ekonomisi üzerine sık tartışmaların yaşanması ve Türkiye'nin ekonomik yapısındaki dalgalanmalar da Güney Avrupa Refah Rejimi'ne dair önemli göstergeler olabilir.

gerek işçi çalıştırma da gerek üretim ve pazar alışverişlerinde kayıtdışı işlemlerin büyüklüğü söz konusudur (Sharkh ve Gough, 2010; Gökbunar vd., 2008; Çağlar ve Keyder, 2003; Ferrera vd., 2000).

Güney Avrupa Refah Rejimi'nin kayda değer bir kısmında demografik yapı gittikçe kötüleşmektedir. Özelikle dünyada İspanya ve İtalya en hızlı yaşlanan ülkelerin başını çekmektedir. Hızla yaşlanmaya rağmen küçük işletmelerin sağladığı istihdam yapısı içerisinde kendi hesabına veya ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların çok önemli olduğu bir emek piyasası da bulunur. Yine emek piyasası bağlamında, dış ülkelere işçi göçünün ve yabancı ülkelerde çalışan işçilerin kazançlarının bir kısmını ülkede kalan aile fertlerine gönderebilmesi büyük önem taşır (Özdemir, 2004; Çağlar ve Keyder, 2003; Ferrera vd., 2000).

Güney Avrupa Refah Rejimi'nde sosyal güvenlik sistemi korporatist özellikler gösterir ve evrensel sağlık sigortası uygulaması da yerleşmemiştir[6]. Devletin sosyal güvenlik alanında formel kanallar vasıtasıyla oynadığı rolün sınırlı kalması, buna karşılık devletin tikelci, içinde patronaj ilişkilerinin önemli rol oynadığı mekanizmalarla bireyin geçim olanaklarını önemli ölçüde etkilemesi söz konusudur (Aydın ve Çakmak, 2017; Güç, 2015; Çağlar ve Keyder, 2003).

Nihayetinde sosyal politika uygulamalarına dair söylenebilecek son söz istihdamla bağlantısı olmayan sosyal yardım kalemlerinin yok denecek kadar az olması, yani direkt yoksulluk ve yoksulluktan kaynaklanan sosyal dışlanmayı önlemeye yönelik çalışmaların bulunmaması dikkat çekicidir (Çağlar ve Keyder, 2003). Bilhassa yoksulluktan kaynaklanan sosyal dışlanma önlenemez iken kamunun sunduğu belirli hizmetlerin dağıtım ve planlama aşamalarında riyakârlık, yolsuzluk ve tikelcilik yoğun olarak görülebilmektedir. Çıkar alışverişini politik arena ve desteğe yansıtan partilerin varlığı da hissedilmektedir.

[6] Türkiye için vergi ile finanse edilme prensibine dayalı olmak yerine kesinti ile oluşturulan, kamu ve özel hizmetlerin karışımını içeren bu ortaklığın bir çıktısı olarak tam gün yasası, aile hekimliği uygulaması, kampüs ve şehir hastanelerinin kurulmaya başlanması ve Genel Sağlık Sigortası'na geçilmesi ile Sağlıkta Dönüşüm Programı somut bir örnektir. Özellikle Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın uzun yıllar adım adım devam edebileceği de düşünülmektedir. Öte yandan sağlıkla ilgili uygulamaların günümüz itibari ile Türkiye'de daha çabuk kabul gördüğü, daha çok önemsendiği ve takip edildiği de söylenebilir.

Türkiye'nin Refah Devleti ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Üzerine Çıkarımlar

Sosyal hizmet mesleği, sosyal refah alanı içerisinde gelişmiş bir meslek ve disiplindir. Mesleğin en önemli özelliklerinden biri, kaynaklar ile müracaatçı sistemlerini bağlantılandırmaktır. Var olan kaynaklar ise genellikle kamusal nitelik taşımaktadır (Şahin, 2000, s.6). Sosyal hizmet mesleği için her bir vatandaş, güçsüz ya da dışlanmış bir grup adına makro boyutta potansiyel yapıcı bir güçlendirme aracıdır (Adams, 2002, s.29). Bu anlamda sosyal hizmetler, vatandaşın sosyal işlevsellikle ilgili sorun ve ihtiyaçlarına yönelen genellikle kamusal nitelikli hizmetler olup sosyal refah politikaları ile makro düzeyde ele alınabilir.

Abramovitz (1998), mesleğin birey ve toplum arasındaki konumunun sıklıkla uygulayıcıları, insanları ve programları sorunların çözümü için dengede tutma ile refah politikalarına meydan okuma arasında bıraktığını açıklar. Örneğin sosyal hizmet; bir yandan müracaatçıları adına savunuculuk yaparken bir yandan onların çıkarları için lobicilik faaliyetleri yürütebilir. Benzer bir örnek, sosyal hizmetin toplum örgütlenmesi ile ilgilenirken politika yapıcılığı göz ardı etmemesi, işlevsiz kurum politikalarına takılı kalmaması ile ilgili de verilebilir (Zengin ve Çalış, 2017). Lorenz (2005), insana ve topluma yardım etme hedefinde olan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki yardım sürecinde toplumsal kaynakları kullanarak refah politikalarına etki etmeye çalıştığını ve kamusal yaşamın sosyal boyutundan haliyle sosyal sorunlardan sorumlu olduklarını açıklar.

Türkiye'nin refah rejimi ve sosyal hizmet örgütlenmesi sosyal sorunların önlenmesinde koruyucu-önleyici politikalar gütmemekte daha çok tedavi ve rehabilite edici bir özellik sergilemektedir. Sosyal sorunlar ortaya çıktıktan sonra sosyal hizmet müdahaleleri devreye girmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım sorunları kronik hale getirerek, sorunların çözümünü güçleştirmektedir. Son dönemde Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) vb. projeler vasıtası ile sosyal hizmet alanında koruyucu-önleyici uygulamalar önemsenmeye başlamıştır. Ancak uygulamaların detayına bakıldığında, mantığı itibarıyla Güney Avrupa refah rejiminin izleri görülmektedir.

ASDEP uygulaması sosyal hizmet açısından risk altında bulunun ailelerin taramasını içerir. Bu amaçla *"sosyal çalışma görevlileri"* bulunduğu illerde, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine bağlı ilçe bazlı Sosyal Hizmet Merkezleri bünyesinde alan taramasına çıkar. Sosyal Hizmet Merkezi'ne bağlı olarak hareket edip alan taramasına çıkan profesyoneller sosyal çalışma görevlileri adı altında toplanırsa uygulama ehline verilmemiş olur. Alan taramasını kanunla sosyal çalışma görevlisi tanımına uydurulan profesyoneller yapmaktadır ve bu profesyonellerin kayda değer ölçüde az bir kısmı sosyal hizmet uzmanıdır. Oysa alan taramasının yoğunlukla sosyal hizmet uzmanlarının eliyle makro müdahale odağı göz önünde bulundurularak yapılması doğru bir seçim olacaktır.

Benzer durum sosyal yardımların dağıtımında ve sosyal inceleme raporlarının (SİR) düzenlenmesinde görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanı yerine sosyal çalışma görevlileri burada da tercih edilmektedir. Kanunlarımız hak temelli olsa da kamunun yaklaşımı hayırseverlik ilkesi üzerinden yürüdüğü için SİR'lerin düzenlenmesi konusu sadece sosyal hizmet mesleğinin eğitimini alanlara teslim edilmemektedir. SİR'lerin sosyal hizmet müdahale sürecinde sosyal hizmet uzmanları tarafından mesleki yetkinlikleri çerçevesinde oluşturulan formlar olduğu, mesleki uygulamaları resmiyete döktüğü sıklıkla göz ardı edilmektedir (Çifci ve Ocaklı, 2015). Hayırsever eğilimin hüküm sürmesi beraberinde sosyal hizmet işlevini herkes yerine getirebilir algısını doğurmaktadır.

Özellikle sosyal yardım programlarının istihdamla bağlantısının bulunmaması kamunun hayırsever bakışını daha da güçlendirmektedir. Türkiye'de sosyal yardımlar işsizliği engellemez (Tekindal, 2018; Buz ve Aygüler, 2017). Smith (2000), işsizliğin daha fazla işsizliği beslediğini, uzun süreli işsizlerin iş-gücü piyasasına yeniden kavuşma yeteneklerini yitirdiklerini vurgular. Yüksek işsizliğin kısır döngüsü sosyal güvenlik bütçesinde de artışlara neden olmaktadır. Dolayısıyla hayırseverlik algısı üzerinden mesleklerin itibarsızlaştırılması, birbirlerinin yerine ikame edilmesi tipik patronaj ilişkilerini sosyal hizmet alanında gözler önüne sererken ne yoksulluğa ne de işsizliğe yönelik kalıcı çözümler sunulmaktadır. Sosyal hizmet sunumu bu yönüyle Güney Avrupa refah rejimi özelliğini taşımaktadır.

Türkiye'deki sosyal hizmet sunumunda söz konusu patronaj ilişkilerini destekleyen başka göstergeler de mevcuttur. Türkiye'de Aile, Çalışma

ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bulunmasına rağmen bakanlığın üst yönetim kademelerinde sosyal hizmet uzmanlarından yeterince istifade edilmemesi önemli bir eksikliktir. Paralel biçimde bakanlığın uzman ya da uzman yardımcısı kadrosunda sosyal hizmet uzmanlarının görece az olması; iktisat, işletme, hukuk, kamu yönetimi vb. lisans mezunlarının bu kadrolarda daha çok değerlendirilmesi sosyal hizmet uzmanlarını kendi hareket alanlarında, ait oldukları ortamlarda ötekileştirmektedir.

Refah devletinde sosyal refah kavramı ile en çok özdeşleştirilen profesyoneller sosyal hizmet uzmanlarıdır (Şahin, 2000, s.13). Sosyal hizmet uzmanlarının kendi bakanlıklarının temel direği olmalarına rağmen yeterince değer görmemesi patronaj ilişkilerine başka bir kanıttır. Dahası sosyal hizmet sunumunun merkezi yapısının yerelle bütünleşememesi ve sunumun taşra yapılanmasının idaresinin de genellikle sosyal hizmet mesleğinin ilke ve felsefesine uzak alanlardan yöneticiler ile sürdürülmesi neden Güney Avrupa refah rejimine sıkı sıkıya bağlı olduğumuzu gösterir niteliktedir. Bu durum nedeniyle kamu kurumlarının partizan dayatmalara ve yönlendirmelere açık olduğu kamuoyu tarafından hissedilmektedir. Kamu kurumlarının partizan dayatmalara ve yönlendirmelere açık olması aslında makro sosyal hizmet uygulamalarının sunumuna ve vatandaşın etkili hizmet almasına ket vurmaktadır.

Türkiye'de sunum itibarıyla sosyal yardımların damgalamaya açık, evrensel olmaktan çok uzak ve yetersiz, daha çok hibe ve ayni şekle odaklandığını ve sosyal haklar çerçevesinde düzenlenmediğini görmekteyiz (Dedeoğlu, 2009). Nedeni ise sosyal yardım kriterlerinin yoksulluk temelinde ele alınmasıdır (Smith, 2000). Türkiye'de sosyal yardımlar ile ilgili yapılan bir analizde, sosyal yardımların hangi gruplara ve hangi amaçla verildiği sorusu ön plana çıkmaktadır (Tekindal, 2018). Sosyal yardımlar bireylerin toplum içindeki statüsünü belirler ve hizmet alanların sosyal yardımlar vasıtası ile yaşam kalitesini yükseltmek temel hedeftir.

Bu kapsamda her anlamda fırsat eşitliğinin sağlanması ön planda olmalıdır. Sosyal yardım adı altında yardım alan aktörlerin rol ve statülerinde bu yardımlarla birlikte nasıl bir değişim yaşandığı niteliksel olarak incelenmelidir. Türkiye'de verilen sosyal yardımlar bireyin muhtaçlık döngüsünün devamını sağlamakta ve yoksulluğu kronikleştirmektedir (Tekindal, 2018; Buz ve Aygüler, 2017). Yoksul kişinin yaşamını bir bütün olarak kavrayan ve onu kendi ayakları üstünde durabilen bir birey haline

getirmeyi amaçlayan bir yaklaşım henüz söz konusu değildir. Ülkenin mevcut sosyal yardım yaklaşımı bireyi yoksullukla ilişkili diğer sosyal sorunlara karşı savunmasız bırakmaktadır.

Şiddet vakalarının bir yönünün yoksullukla ilişkili olduğu, yoksulluğun baskı ve şiddet davranışını ortaya çıkardığı bilinir (Güler, Tel ve Tuncay, 2005; Kardam ve Yüksel, 2004; Özdek, 2002). Birey kendi ayakları üzerinde duramadığı vakit yoksullukla mücadele edebilmek adına maruz kaldığı şiddeti tolare edebilmektedir (Altay, 2007; Güler vd., 2005; Kardam ve Yüksel, 2004). Kadınlar bu çaresizliği erkeklere oranla daha yoğun tecrübe eder ve kadınlar erkeklere göre daha yoksuldur (Buz ve Aygüler, 2017; Şener, 2012; Şener, 2009). Devletin rolü ise düzenleyici, korumacı bir yaklaşım olarak ifade edilebilir. Kadınların sosyal hakları ise bizce geliştirilmeye açıktır. Bu noktada sosyal adaletin ve demokrasi kültürünün makro sosyal hizmet uygulamaları ile geliştirilememesi doğaldır. Bilhassa sosyal adalet üst okumasını aile ve kadın kavramları üzerinden tartışmakta yarar vardır.

Türkiye'de aileye verilen değer son derece üst düzeydedir. Adında aileye vurgu yapan bir bakanlık teşkilatı bulunmaktadır. Böylelikle aile kavramının bakanlık düzeyinde açıktan belirtilmesi kapalı aile politikalarından açık aile politikalarına geçmemizi kolaylaştırmıştır. Güney Avrupa refah rejiminin aile pratiklerini önemsediğini düşündüğümüzde Türkiye'de yaşanan bu değişim şaşırtıcı olmayacaktır. Aynı zamanda bu yönümüzle muhafazakâr refah devletlerini de andırmaktayız.

Türkiye'de aile kavramı o kadar önemsenmektedir ki kadının anne olmasını kolaylaştıran düzenlemeler bir çırpıda teşvik odaklı hale gelmiştir. Yarım gün mesai, süt izinleri, aile ve çocuk yardımları her ne kadar kadının anne rolünü desteklese de aynı zamanda kadını iş-gücü piyasasından uzaklaştırabilecek riskli uygulamalardır. Soyseçkin (2015) hükümetlerin son yıllarda kadınların istihdamının arttırılmasını önemli bir politik hedef olarak gündeme getirdiğini belirtmektedir. Ancak hükümetler, kadınların istihdama katılımının önündeki en büyük engellerden olan bakım sorumluluğunu çözmek yerine, esneklik adı altında yarı-zamanlı çalışmayı norm haline getirme çabası içindedir. Yani kadınların hem çalışması hem de hane içindeki tüm bakımı üstlenmeleri beklenmektedir. Böylelikle kadın istihdamında yalnızca sayısal bir artışın yakalanması hedeflenirken,

işlerin niteliği ve getirileri ikinci plana atılmaktadır. Ayrıca, cinsiyetçi işbölümü de pekiştirilmiş olmaktadır (Soyseçkin, 2015). Tam da bu noktada sosyal adaletin kadınlardan yana işlemediğini anlamak zor değildir.

İskandinav ülkelerinde ve Avrupa'nın önemli bir kısmında benzer yardımlar bulunurken bu yardımlar; gayri resmi bakım anlayışının yaygınlaştırılması, ekonomik destek, yıpranma payları, her mahalleye bir okul öncesi eğitim kurumu gibi uygulamalarla birlikte sunularak kadının bakım sorumluluğunu azaltır ve kadını iş-gücü piyasası içinde konumlandırır (Pfau-Effinger, 2005; Misra ve Akins, 1998; Hernes, 1988). Kaldı ki açık aile politikasına geçişle birlikte Türkiye'de önceden genel müdürlük seviyesinde temsil edilip doğrudan başbakanlığa bağlı olan kadınlar (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü) artık Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın içinde konumlandırılarak bakanlık çatısı altında temsil edilmektedir.

Türkiye'de bakım konusunun mağdurları sadece kadınlar değildir. Türkiye'de temel olarak liberal ekonomi kuralları benimsenir iken yaşlılar, engelliler ve kronik hastalar gibi kimi hassas grupların bakımı devlet teşviki ile ilerlemektedir. Devlet teşviki bakıma odaklı olduğundan hizmet alanların üretim mekanizmalarına katılmasına yönelik bir sosyal politika ya da program henüz ülkemizde bulunmamaktadır.

Sosyal güvenlik sistemi, genel sağlık sigortasının bulunması, sağlık hizmetlerinin dönüşmesi Anglo-Sankson modeldeki ulusal güvenlik politikalarına benzemektedir. Türk sosyal güvenlik ve sosyal hizmet sistemlerinin ise sosyal adaleti ne ölçüde temsil ettiğini gösteren bilimsel çalışmalar henüz finansman sorunları, yasal prosedürler ve kurumlarla çalışma izinleri konusunda çıkan engeller gibi nedenlerle yapılamamaktadır. Diğer taraftan çocuk ve yaşlı yoksulluğuna, genç işsizliğine, çocuklara, gençlere ve yaşlılara yönelik sosyal politikalar ülkemizde mevcut olmakla birlikte bu politikaların niteliği tartışma konusudur. Çocuk, genç ve yaşlılara yönelik verilen sosyal hizmetlerin niteliğini değerlendiren çalışmalar (Tuncay ve Yıldırım, 2015; Danış, 2009; Erbay, 2008; İkizoğlu, Önal Dölek ve Gökçearslan Çifçi, 2007; Dönümcü, 2006; Kurt, 2006; Danış, 2005; Karataş, 1996) yok denecek kadar azdır.

Türkiye'de ilginç olan başlıca konu yasal düzenlemelerde sosyal hizmetlerin işlevi belirtilirken hizmet sunumunun parçalı bir yapı göstere-

sidir. Sosyal hizmetler; Sivil Toplum Örgütleri, Yerel Yönetimler, Özel Teşebbüsler, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın eliyle yürütülmektedir. Farklı kaynaklardan hizmet sunumu sosyal hizmet uzmanlarının makro uygulama standartlarına sahip olmasını engellemektedir.

Kaldı ki bazı dönemlerde kamu hiyerarşisinde çok başlılık da görülmektedir. Mesela sosyal hizmet merkezleri ilk açıldığında il müdürü sosyal hizmet merkezi müdürü mü olacak? Sosyal hizmet merkezi müdürü il müdürü olmayacak ise merkez müdürü kim olacak? Kime bağlı olacak ya da özerk mi olacak? İl müdürlüğü mü sosyal hizmet merkezini denetleyecek? Yoksa sosyal hizmet merkezleri Ankara tarafından mı denetlenecek? gibi durumlar alanda fazlasıyla tartışmaya açıktı. Sosyal hizmet alanında her yeni dönüşüm aslında beraberinde krizi getiriyordu.

Öte yandan özellikle Anayasa'da sosyal haklar açıkça koruma altına alınmıştır. Bununla birlikte Türkiye'de sosyal hakların karşılığı olan hizmetler uygulamaya istenilen ölçütlerde aktarılamamıştır (Dedeoğlu, 2009). Kurumsal yapı ve vatandaşa devlet eliyle sunulan hizmetlerin yetersiz olduğu düşünüldüğünde Türkiye'nin sosyal hizmet politikalarının vaatler odağında seyrettiği söylenebilir. Gerçekte sosyal refah ve sosyal hizmet politikası sosyal sorunları çözmeye yönelen bir politikadır (Abramovitz, 1998). Sosyal hizmetin makro bakış açısı ile ifade edilen tüm bu koşullar esasta sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştireceği mesleki müdahaleleri çevreleyen temel koşullar olup müdahalenin niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Sonuç Yerine

Sosyal hizmet eğitimi ve mesleği; insan yığınlarının sorunları, toplumsal koşullar ve sosyal politikalarla yakından ilişkilidir. Ancak sosyal politika alanında kendimizi yeteri kadar yenileyemediğimiz ve tıkandığımız bazı noktalar mevcuttur. Demokrasi ve sosyal adalet çerçevesinde kaynakların iyileştirilmesi ya da artırılması, piyasa koşullarının sürekli düzenlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının sosyal politika kulvarına katılımı, işbirliği önemlidir. Makro düzeyde çalışma çevre, topluluk ve toplumda değişme ve gelişme yaratmayı hedeflediği için sosyal politikalardan ayrı düşünülmemelidir.

Toplumla sosyal hizmetin politik savunuculuğu ve sosyal politika ile olan ilişkisi; demokratik toplum düzenini oluşturmak, kapsayıcı, destekleyici, ırkçı ya da cinsiyetçi olmayan politikalar ve kurumlar yaratmak olarak sıralanabilir. Bu noktada refah devletinde sosyal adaleti gerçekleştirebilecek örgütlenme çabaları da sosyal hizmet uzmanlarının önderliğinde başarıya ulaşabilir. O zaman refah devletinde sosyal hizmet uzmanlarının rol ve sorumluluklarının gözden geçirilmesi iyi bir başlangıç olabilir. Refah devletinde sosyal hizmet uzmanına yönelik kapsamlı bir algı oluşturmak adına başka pek çok çalışma konusu da gündeme gelmelidir.

"Refah devletinde makro düzeyde sosyal hizmet uzmanı nasıl çalışmalıdır?", "Güney Avrupa refah rejimine göre sosyal hizmet uzmanları hangi temel göstergeleri göz önünde bulunduran politika süreçlerine katılmalıdır?", "Güney Avrupa Refah Rejimi'nde yer alan ülkelerdeki sosyal hizmet uzmanlarının alan deneyimleri ve çalışma koşulları nelerdir?", "Sosyal hizmet uygulamaları Güney Avrupa Modeline kıyasla Liberal-Muhafazakâr-İskandinav modellerde neden daha işlevseldir?", "Refah Rejimleri ile sosyal hizmet mesleğinin uygulanabilirliği, toplumsal kabulü ve itibarı açısından ne tür ilişkiler mevcuttur?" gibi soruların yanıtlarını sosyal hizmet camiasının araması gerekmektedir.

Bu çalışmanın Esping-Andersen'in refah devletleri sınıflandırmasına yönelik bir hatırlatma mantığı ile hareket etmesi, sosyal hizmet profesyonelleri ve akademisyenlerinde farkındalık yaratabilir. Bu nedenle ilerleyen yıllarda sosyal hizmet alanında refah devleti ve sosyal politika konuları ile ilgili kapsamlı çalışmaların yapılacağı düşünülmektedir. Neyse ki Türkiye'de az sayıda da olsa sosyal hizmetin makro boyutuna kafa yoran, sosyal politika tarafında duran sosyal hizmet profesyonelleri ve akademisyenlerinin var olması umut vericidir.

EXTENDED ABSTRACT

Esping-Andersen's Welfare State Classification and Turkey's Position of Based on Macro Social Work Practices

*

Buğra Yıldırım - Fatih Şahin

Manisa Celal Bayar University

Policies regarding the social problems of individuals in the social environment, collective regulations for the change and development of society are macro social work practices. Macro social work practices are interpreted in different forms within each country's specific sociopolitical and cultural dynamics. In order for social workers to implement macro practices, they must have social policy knowledge. In this context, it would not be the right choice to take action without knowing which welfare regime Turkey falls within and without understanding the similar countries and the common characteristics. Moreover, as human needs increase and diversify, the desire to embrace the welfare state will also increase. The term welfare state, on the one hand, stands for strong and wealthy countries, and on the other hand, refers to states that offer social rights and social policies to its citizens at a high level. Nowadays, the most accepted, criticized and referenced source by the scientific circles is Esping-Andersen's welfare state classification. Esping-Andersen classified the social stratification in terms of the common characteristics of welfare states by taking market and family practices as a basis. In this respect, the study aims to summarize Esping-Andersen's welfare state classification in general terms. On the other hand, the desire to explain Turkey's position among the welfare states in terms of macro social work practices is the main concern of this study.

The distinction in the classification of Esping-Andersen's tripartite welfare regime lies in the common characteristics of the states. States with common characteristics and similar social policy approach are included in the same welfare regime. There are important contributions of the triple

classification of Esping-Andersen while the model is also open to criticism. One of criticisms is that the classification misses the complexity between the different regime types and it reduces the perception of welfare state to an extremely simple understanding. In the model, it is clear that triple classification is not sufficient. It is emphasized that more types of regimes are needed for a more realistic classification. Nevertheless, the work of Esping-Andersen is important because it is based on comparison and focuses on the effects of welfare on the economic policies of the state, rather than as a simple social security apparatus.

On the other side, the social work profession is an advanced profession and discipline within the social welfare field. One of the most important features of the profession is to link resources with the client systems. The existing resources are generally public. For the social work profession, each citizen is a potential constructive empowerment tool in the macro level on behalf of a weak or marginalized group. In this sense, social services are generally public services oriented towards the problems and needs of the citizens regarding social functionality and can be discussed at the macro level with social welfare policies. For example, social work can, on the one hand, conduct lobbying activities for their clients' interests while advocating on behalf of them. A similar example can be given as, social work does not ignore policy-making when dealing with community organization, and not to be stuck in dysfunctional corporate policies.

Turkey's welfare regime and social work organization are not intended protective-preventive policies for the prevention of social problems. It shows more treatment and rehabilitating features. After the emergence of social problems, social work interventions are involved. Therefore, this approach makes the problems chronic and makes the solution of the problems difficult. Social work education and profession is closely related to the problems of human masses, social conditions and social policies. However, there are some points in the social policy area that we cannot sufficiently renew our self and come to a deadlock. In the framework of democracy and social justice, resources need to be improved or increased, and market conditions need to be regulated continuously. For this reason, it is important for social workers to participate in social policy.

Working at macro level; it should not be considered separate from social policies as it aims to create change and development in the environment, community and society. Political advocacy of social work with society and its relationship with social policy can be listed as; creating a democratic society, creating an inclusive, supportive, non-racist or non-sexist policies and institutions. At this point, the organization efforts that can realize social justice in the welfare state can also be successful under the leadership of social workers. Then it may be a good start to review the roles and responsibilities of social workers in the welfare state. In the following years, it is thought that comprehensive studies will be carried out on the welfare state and social policy in the social work field. In this study, it is aimed to scale university students' leisure time activities.

Kaynakça / References

Abramovitz, M. (1998). Social work and social reform: An arena of struggle. *Social Work*, *43*(6), 512-526.

Adams, R. (2002). *Social policy for social work* (First published). New York: Palgrave Macmillan.

Alcock, P. ve May, M. (2014). *Social policy in Britain* (Fourth Edition). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Altay, A. (2007). Bir kamu mali olarak sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, *7*(1), 337-362.

Aslan, H. (2017). Sosyal refah devleti modelleri üzerine bir inceleme: Türkiye analizi. İçinde: T. E. Gençer ve İ. Cılga (Eds.). *Sosyal Hizmeti Yeniden Düşünmek: Sosyal Çalışma Üzerine Eleştirel Tartışmalar* (1. baskı, ss. 255-241). Ankara: Nika Yayınevi.

Austin, M. J., Coombs, M. ve Barr, B. (2005). Community-centered clinical practice: Is the integration of micro and macro social work practice possible?. *Journal of Community Practice*, *13*(4), 9-30.

Aydın, M. K. ve Çakmak, E. E. (2017). Sosyal devletin temelleri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, *34*(1), 11-19.

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi*. (BM Kalkınma Programı Proje Raporu), 30 Ekim 2018 tarihinde http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/povreddoc/UNDP-TR-new_poverty.pdf web adresinden erişildi.

Buz, S. ve Aygüler, E. (2017). Amartya Sen'in kapasite-yapabilirlik yaklaşımı bağlamında Türkiye'de yoksulluk durumu. *Javstudies: International Journal of Academic Value Studies*, 3(15), 177-189.

Castles, F. G. ve Mitchell, D. (1993). Wolds of welfare and families of nations. İçinde: Francis G. Castles (Ed.). *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies* (First ed., ss. 93-128). Aldershot: Dartmounth.

Cifci, E. G. ve Ocaklı, B. Ö. (2015). Sosyal hizmet uzmanları neden sosyal inceleme raporlarını yazarlar?. *Sosyal Hizmet*, *Ocak-Haziran / Temmuz-Aralık*, 37-40.

Danış, M. Z. (2005). *Yaşama derinden bir kucak*. Ankara: Türk Geriatri Vakfı Yayınları.

Danış, M. Z. (2009). Türkiye'de yaşlı nüfusun yalnızlık ve yoksulluk durumları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *20*(1), 67-83.

Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye'de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. *Çalışma ve Toplum*, *2*(21), 41-54.

Demirbilek, S. (2009). *Sosyal politika bağlamında sosyal hizmet*. (Birinci basım), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Yayınları.

Dönümcü, Ş. (2006). Yaşlı ve sosyal hizmetler. *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, *52* (Özel Ek A), A42-A46.

Ebbinghaus, B. ve Manow, P. (2004). Introduction: studying varieties of welfare capitalism. İçinde: B. Ebbinghaus ve P. Manow (Eds.). *Comparing Welfare Capitalism* (First ed., ss. 1-22). London: Routledge.

Erbay, E. (2008). *Çocuk işçi olmak: Çocuk işçiliğine retrospektif bir bakış*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.

Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Esping-Andersen, G. (1994). *After the golden age: The future of the welfare state in the new global order*. 27 Ekim 2018 tarihinde https://www.econstor.eu/bitstream/10419/148839/1/863129331.pdf web adresinden erişildi.

Esping-Andersen, G. (1996). After the golden age? Welfare state dilemmas in a global economy. İçinde: G. Esping-Andersen (Ed.). *Welfare State in Transition: National Adaptations in Global Economics* (First published, ss. 1-31). London: Sage Publications.

Esping-Andersen, G. (2002). Towards the good society, once again? İçinde: G. Esping-Andersen (Ed.). *Why We Need A New Welfare State?* (First published, 1-25). New York: Oxford University Press.

Ferrera, M. (1996). The Southern model of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, *6*(1), 17-37.

Ferrera, M., Hemerijck, A. ve Rhodes, M. (2000). Recasting European welfare states for the 21st century. *European Review*, *8*(3), 427-446.

Güç, Y. (2015). *Refah devletinin gelişimi ve Türkiye'de refah devleti algısı: İstanbul ilinde bir alan araştırması*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Gökbunar, R., Özdemir, H. ve Uğur, A. (2008). Küreselleşme kıskacındaki refah devletinde sosyal refah harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *9*(2), 158-173.

Güler, N., Tel, H. ve Tuncay, F. Ö. (2005). Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. *CÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, *27*(2), 51-56.

Hernes, H. M. (1988). The welfare state citizenship of Scandinavian women. İçinde: K. B. Jones ve A. G. Jonasdottir (Eds.). *The Political İnterests of Gender: Developing Theory And Research With A Feminist Face* (First ed., ss. 187-213). London: SAGE.

İkizoğlu, M., Önal Dölek, B. ve Gökçearslan Çifçi, E. (2007). Çalışan çocukların sorunları ve geleceğe ilişkin beklentileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *18*(2), 21-36.

Kardam, F. ve Yüksel, İ. (2004). Kadınların yoksulluğu yaşama biçimleri: Yapabilirlik ve yapabilirlikten yoksunluk. *Nüfusbilim Dergisi*, *26*(1), 45-72.

Karataş, K. (1996). *Genç işsizliği: ekonomik toplumsal ve ruhsal sonuçları*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.

Keçeci, G. (2017). Makro sosyal hizmet uygulamasında kullanılan modeller, teknikler ve sosyal hizmet uzmanlarının rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *28*(1), 187-202.

Koçak, O., Kavi, E. ve Es, M. (2017). Bilgi toplumu perspektifinde refah devleti: Finlandiya Modeli. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(13), 48-75.

Koray, M. (2003). Avrupa refah devleti: Anlamı, boyutları ve geleceği. *Görüş Dergisi*, *57*(1), 70-101.

Kuisma, M. (2007). Social democratic internationalism and the welfare state after the 'golden age'. *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*, *42*(1), 9-26.

Kurt, Ş. (2006). İşsizliğin psiko-sosyal sonuçları ve Türkiye üzerine muhtemel etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, *51*, 357-379.

Leibfried, S. (1993). Towards a European welfare state. İçinde: C. Jones (Ed.). *New Perspectives on the Welfare State in Europe*, (First ed., ss. 120-144). London: Routledge Press.

Leibfried, S. (2000). National welfare states, European integration and globalization: A perspective for the next century. *Social Policy & Administration*, *34*(1), 44-63.

Leibfried, S. ve Obinger, H. (2003). The state of the welfare state: German social policy between macroeconomic retrenchment and microeconomic recalibration. *West European Politics*, *26*(4), 199-218.

Lorenz, W. (2005). Social work and a new social order-challenging neoliberalism's erosion of solidarity. *Social Work & Society*, *3*(1), 93-101.

Manning, N. (2003). Welfare, ideology and social teory. İçinde: J. Baldock, N. Manning ve S. Vickerstaff (Eds.). *Social Policy* (2nd ed., ss. 52-78). Oxford: Oxford University Press.

Marangoz, Ş. (2001). *Refah devleti: Gelişimi, oluşumu, modelleri ve güncel değişimler*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Mishra, R. (1999). *Globalization and the welfare state*. UK: Edward Elgar Publishing.

Misra, J. ve Akins, F. (1998). The welfare state and women: Structure, agency, and diversity. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, *5*(3), 259-285.

Myles, J. ve Quadagno, J. (2002). Political theories of the welfare state. *Social Service Review*, *76*(1), 34-57.

Özalp, L. F. A. (2016). *İktisatta refah ve refah devletinin iktisadi analizi*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Özdek, Y. (2002). *Küresel yoksulluk ve küresel şiddet kıskacında insan hakları*. Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, 1-44. Ankara: TODAİE, Yayın No.311. 25 Kasım 2018 tarihinde http://sendika62.org/arsiv/yozdek1-2009-04-12.pdf web adresinden erişildi.

Özdemir, S. (2004). *Küreselleşme sürecinde refah devleti.* Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Pfau-Effinger, B. (2005). Welfare state policies and the development of care arrangements. *European Societies*, *7*(2), 321-347.

Pierson, C. (1998). Contemporary challenges to welfare state development. *Political Studies*, *46*(4), 777-794.

Pringle, K. (1998). Europe and social welfare. İçinde: K. Pringle (Ed.). *Children and Social Welfare in Europe* (First ed., pp.1-19). Buckingham: Open University Press.

Sharkh, M. A. ve Gough, I. (2010). Global welfare regimes: A cluster analysis. *Global Social Policy*, *10*(1), 27-58.

Smith, D. (2000). Welfare and work. İçinde: D. Smith (Ed.). *Welfare, Work and Poverty: Lessons from Recent Reforms in the USA and the UK* (First published, 23-32). London: The Cromwell Press.

Soyseçkin, İ. (2015). Türkiye'de kadın istihdamı ve sosyal refah uygulamaları. *Mülkiye Dergisi*, *39*(3), 245-270.

Sözer, A. N. (1997). *Sosyal devlet uygulamaları*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayını.

Spicker, P. (2000). *The welfare state: A general theory* (First published). London: SAGE.

Stephens, J. D. (1996). The Scandinavian welfare states: Achivements, crisis and prospects. İçinde: G. Esping-Andersen (Ed.). *Welfare State in Transition: National Adaptations in Global Economics* (First published, ss. 32-65). London: Sage Publications.

Şahin, F. (2000). *Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal refah politikası süreçlerine katılımı*. Ankara: Aydınlar Matbaası.

Şener, Ü. (2012). Kadın yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, *36*(4), 51-67.

Şener, Ü. (2009). *Kadın yoksulluğu*. (TEPAV Değ. Notu), 25 Kasım 2018 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.-Kadin_Yoksullugu.pdf web adresinden erişildi.

Tekindal, M. (2018). Türkiye'de sosyal yardımların yapısal işlevsel yaklaşıma göre analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *29*(2), 335-362.

Titmuss, R. M. (1974). *Social policy: An introduction.* New York: Pantheon Books.

Toprak, D. (2015). Uygulamada ortaya çıkan farklı refah devleti modelleri üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *21*(1), 151-175.

Tuncay, T. ve Yıldırım, B. (2015). Factors affecting the psychological distress among unemployed and re-employed individuals. *Career Development International*, *20*(5), 482-502.

Vesali, S. ve Omidi, R. (2014). Social policy: Themes and approaches. *The Journal of Planning & Budgeting*, 19(1), 179-206.

Zengin, O. ve Çalış, N. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları ve çalışma koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *28*(1), 47-68.

Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2013). Refah yaklaşımından çalıştırmacı yaklaşıma doğru. İçinde: Ş. Hacıyev (Ed.). *The World Economic Development Paradigm: Market and Beyond* (First ed., pp.252-263). Baku: Azerbaijan State Economic University Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yıldırım, B. ve Şahin F. (2019). Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye'nin konumu. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2525-2554. DOI: 10.26466/opus. 542395

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:11/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/04/2019

Demokrat Parti Dönemi Kars'ta Sağlık Hizmetlerinde Yaşanan Gelişmeler

DOI: 10.26466/opus.525480

*

İlyas Topçu*

*Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari BİIimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü / Kars / Türkiye

E-Posta: ilyastopcu@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-9460-1127

Öz

Birinci Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı sürecinin yaşandığı Anadolu coğrafyasında, diğer alanlarda olduğu gibi, sağlık alanında da çok ciddi sıkıntılar bulunmaktaydı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde üzerinde durulması gereken en önemli konuların başında da sağlık sektörü gelmekteydi. Cumhuriyetin ilanından sonra atılan adımlarla belirli bir noktaya kadar sorunlar giderilmeye çalışıldıysa da, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında halen daha salgın hastalıklar, çocuk ölümleri, hastane ve sağlık personeli sıkıntısı ülkenin önemli gündem başlıklarından bir tanesiydi. 7 Ocak 1946'da kurulan ve 1950-1960 yılları arasında ülke yönetiminde tek başına söz sahibi olan Demokrat Parti, on yıllık iktidar dönemi süresince sağlık alanında önemli adımlar attı. Bu dönemde Sağlık Bakanlığı'na ayrılan bütçe artışına paralel olarak, bir taraftan yeni hastaneler ve sağlık merkezleri açılırken, diğer taraftan da sağlık personeli açığının kapatılması için çalışıldı. DP döneminde doğu illerine yapılan sağlık yatırımlarındaki artışın etkisi Kars'ta da hissedildi. Bu çalışma ile on yıllık DP iktidarı süresince Kars'ta sağlık alanında yaşanan gelişmeler aktarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrat Parti, Sağlık, Kars, Hastane, Sağlık Personeli.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:11/02/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 08/04/2019

Developments in Health Care Services in The Democratic Party Era

*

Abstract

As in other areas, there were serious problems in the field of health in the Anatolia where the First World War and then the War of Independence were occurred. Health sector was one of the most important issues to be dwelled on in the newly founded Republic of Turkey. Although the problems were tried to be solved by the steps taken after the declaration of the Republic; outbreaks of epidemics, child mortality, the lack of hospital and medical staff were the most important agenda topics of the country during the Second World War and later. The Democratic Party, which was established on 7 January 1946 and had had a voice in the country's administration between 1950-1960, had took important steps in the field of health during its ten years of rule. In parallel with the increase in the budget allocated to the Ministry of Health in this period, both efforts were made to narrow the gap of medical staff, and new hospitals and health centers were opened. The effect of the increase in health expenditures in the DP period to eastern provinces had been also felt in Kars. In this study, the developments in the field of health in Kars during the ten-year DP administration will be tried to be conveyed.

Keywords: *Democratic Party, Health, Kars, Hospital, Medical Stuff*

Giriş

İnsan, yaşadığı ortam ile sürekli etkileşim içinde bulunduğundan dolayı, ortamı oluşturan tüm unsurlar, sağlık üzerinde belirleyici bir role sahiptir. Doğal ortama, savaşların yıpratıcı etkileri de eklenince şartlar daha da zor bir hale gelir. Devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri için, insan ve toplumun sağlıklı olması ve bu durumun sürdürülebilmesi gereklidir. Aksi taktirde, devletlerin istikbali tehlikeye girecektir. Bu yüzden devletler tarih boyunca, halk sağlığı konusuna önem vermiş ve bu noktada birçok tedbirler alarak, düzenlemeler yapmışlardır. Birinci Dünya Savaşı ve ardından 1919-1922 Millî Mücadele yılları sürecinden geçen Türkiye, her alanda çok büyük yıkımlara maruz kalmış, müthiş bir yoksulluk ve sefalete sürüklenmiştir. Bu nedenle, TBMM hükümetinin ilk icraatları arasında bir sağlık bakanlığının kurulması gelmektedir (Gümüşçü, 2003, s.127).

1923'e kadar zamanın koşulları içeresinde yürütülen Bakanlık çalışmaları; ülkenin sağlık koşullarını düzeltmek, kişi ve toplum sağlığına zarar veren unsurlarla savaşmak, gelecek nesillerin sağlıklı olarak yetiştirilmesini sağlamak amacıyla hızla ilerlemeye yönelmiş ve yeni bir statü ile hizmet alanı, merkez ve taşra örgütü genişletilmiştir. Nüfusun çoğunluğunu teşkil eden ilçe merkezlerindeki halkın, sağlık hizmetlerinden yararlandırılması için 1924'de 150 ve 1936'da 20 ilçe merkezinde Muayene ve Tedavi Evleri açılmıştır. Daha sonra sağlık merkezlerine ve sağlık ocaklarına dönüştürülmüştür (80 Yılda Tedavi Hizmetleri, 2004). 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda 950 yataklı 3 devlet hastanesi, 635 yataklı 6 belediye hastanesi, 4.520 yataklı 45 özel idare hastanesi, 2.402 yataklı 32 özel yabancı ve azınlık hastanesi olmak üzere toplam 6.437 hasta yatağı ve 86 hastane bulunuyordu (80 Yılda Tedavi Hizmetleri, 2004). Ayrıca toplamda 554 hekim, 69 eczacı, 4 hemşire, 560 sağlık memuru ve 136 ebe mevcuttu (https://www.saglik.gov.tr, 2019).

Cumhuriyetin onuncu yılında ülkedeki doktor sayısı 1.211'e, sağlık memuru 1.306'ya, hemşire 257'ye, ebe sayısı da 402'ye yükseldi. 1929-1933 yılları arasında yatılı tıp öğrenci yurdundan toplam 137, küçük sıhhat memuru okullarından toplam 139 ve Şişli Çocuk Hastanesi'ndeki yatılı ebe öğrenci yurdundan 77 kişi mezun oldu. Söz konusu dönemde ülkedeki eczacı sayısı 121'dir. Bir doktora 12.710, hemşireye 59.891, sıhhat

memuruna 11.786, ebeye 38.289 kişi düşmektedir. Bakanlığa bağlı hastane ve dispanser sayısı 339 olup, buralardaki toplam yatak sayısı 9.187'dir. Harcamaları genel bütçeye ait 9 doğumevi olup bunların toplam yatak sayısı 205'tir. Bunlar; Ankara, Konya, Malatya, Kars, Erzurum, Van ve Balıkesir'de bulunmaktadırlar. 1940'da ülke genelinde 2.387 olan hekim sayısı, 1950'de 6.845'e, 340 eczacı 980'e, 1.493 sağlık teknisyeni 4.018'e, 405 hemşire 737'e, 616 ebe sayısı da 1.285'e yükseldi (Ak, 2002).

İkinci Dünya Savaşından sonra bütün dünya ülkelerinde değişen sosyal yaşantı ve ekonomik güçlükler birçok sağlık sorunlarını da beraberinde getirdi. Diğer ülkeler gibi Türkiye'de de sağlık hizmetlerinin rasyonel ve planlı bir şekilde uygulanması için çalışmalar yapıldı. Kasım 1946 'da Yüksek Sağlık Şurası'nın onayından geçen Birinci On Yıllık Milli Sağlık Planı bunların ilkidir[1]. Bu planda Türkiye 7 ana bölgeye ayrıldı ve her bölgede 500 yataklı birer hastane açılması kararlaştırıldı. Var olan hastanelerin ise daha iyi hizmet verecek şekilde düzenlenmesi, her bölgede 300 yataklı çocuk hastaneleri, çocuk bakımevleri, 200 yataklı doğumevleri açılması, yaşlı ve düşkünler için yurtlar oluşturulması, çocuk ölümlerinin asgariye indirilmesi, engelli vatandaşlara güç kazandıracak kurumların açılması, tropikal hastalıklar için enstitüler kurulması, sağlık personeli yetiştirecek okullar açılması, Merkez Hıfzıssıhha Kurumu'nun geliştirilmesi ve ilaç sanayinde dışa bağımlılığın önlenmesi, sıtmalı bölgelerdeki bataklıkların havadan ilaçlanması ve ayrıca özel bir kanunla hastalık sigortası için "Sağlık Sandıkları" kurulması planlandı. Ancak geçen süre zarfında plan, gereği gibi uygulanamadı. Sağlık merkezlerinin bir bölümü yapılmışsa da, bunlar etkili hizmet vermekten uzaktı ve uygulama ilçelerden öteye yaygınlaştırılamadı (Ak, 2002).

Demokrat Parti Dönemi Türkiye'de Sağlık Politikaları

14 Mayıs 1950 seçimleriyle beraber 27 yıllık CHP iktidarının ardından

[1] *"Milli Sağlık Planı'nda köy ve köylülerimizi sağlık teşkilatına kavuşturmak ilkesi çerçevesinde, her 40 köy için 10 yataklı bir sağlık merkezi kurularak tedavi edici hekimlikle koruyucu sağlık hizmetlerinin birlikte verilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu merkezlere iki hekim, bir sağlık memuru, bir ebe ve bir ziyaretçi hemşire ile onar köylük gruplarda çalışacak köy ebesi ve köy sağlık memurları atanmasına çalışıldı. 1945 yılında 8 olan Sağlık Merkezi sayısı 1950 yılında 22'ye, 1955'de 181'e, 1960 yılında 283'e ulaşmıştır" (80 Yılda Tedavi Hizmetleri, 2004: 6, Sağlık Bakanlığı, Stratejik Plan 2010-2014).*

Demokrat Parti iktidara geldi. 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti iktidarında Türkiye'de uygulanan iktisat politikasında, iç ve dış ticarete iç serbest piyasa koşullarının hakim kılınması, özel girişimciliğin her platformda desteklenmesi ve geliştirilmesi, devletin özellikle sanayi alanındaki kamu yatırımlarının sınırlandırılması, tarımda makineleşme ve karayolu ulaşımına öncelik ve önem verilmesi, kamu yatırımlarının alt yapı alanına yöneltilmesi ve yabancı yatırımların özendirilmesi ön plana çıkmaktadır (Tokatlıoğlu ve Öztürk, 2008).

Sağlık konusu ise Demokrat Parti'nin 1949 yılındaki kongresinde kabul edilen tüzük ve programın 87. maddesi ile ele alınmaktadır. Bu maddeye göre: "*Nüfusumuzun ve istihsal kudretimizin çoğalması davasında büyük bir amil olan umumi sağlık işlerimiz, artan bir hızla ve planla yürütülmek ihtiyacındadır. Bunun için, bütçeden yeter tahsisat ayrılmasını, sıtma başta olmak üzere millî bünyeyi kemiren bütün hastalıklarla esaslı surette mücadele imkân ve vasıtalarının sağlanmasını ve bu maksatla, ilgili bakanlıklar ile de işbirliği yapılmasını, partimiz, memleketin en büyük ihtiyaçlarından sayar* (DP Tüzük ve Programı, 1949)" denilmektedir.

Bu doğrultuda, 1950'de 1.487.208.563 lira olan devlet bütçesinin %4.07'si yani 60.615.522 lirası Sağlık Bakanlığı'na ayrıldı. 1955'te 2.940.727.278 liralık devlet bütçesinden 152.463.881 lira, 1960'ta da 7.266.965.000 lira olan devlet bütçesinden 382.762.029 lira Sağlık Bakanlığı'na ayrıldı. Sağlık Bakanlığı bütçesinin devlet bütçesine oranı 1955'te %5.18 ve 1960'ta %5.27 olarak gerçekleşti (Ak, 2002).

Demokrat Parti yönetimi Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerdeki hastanelere yığılmayı önlemek ve halkın ihtiyacı olan sağlık hizmetini daha yakınından sunabilmek adına tüm kentlerde ve büyük ilçelerde hastane açma politikası izledi. Diğer taraftan, daha liberal politikalar izleyerek sağlık alanında da özel sektörün gelişimini teşvik etmeye çalıştı (Kasapoğlu, 2016).

1923 yılında Türkiye'de sadece 86 hastane ve 554 doktor bulunuyordu. O dönemdeki adıyla "memleket hastanelerinin" sayısı az ve imkanları da kısıtlıydı. Cumhuriyet döneminde yapılan yatırımlar ile beraber 1950-1960 yılları arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na (SSYB) bağlı yataklı tedavi kurumlarının durumu şöyledir: 1950'de 118 olan toplam kurum sayısı 1960'ta 442'ye ve toplam yatak sayısı 14.581'den 32.398'e, devlet hastanesi 41'den 94'e ve yatakların sayısı 7.571'den 14.946'ya,

sağlık merkezi 22'den 283'e ve yatak sayıları 220'den 3.527'ye; doğumevi sayısı 16'dan 20'ye ve yatak sayıları 710'dan 2.095'e yükseldi (DİGM, 1953, DİGM, 1960-62). Göğüs hastalıkları hastanesi sayısı 18'den 31'e ve yatak sayıları 2.107'den 6.205'e, ruh ve sinir hastalıkları yatak sayıları 2.800'den 3.460'a, kemik hastalıkları hastanesi 1'den 4'e ve yatak sayıları 150'den 925'e, 1 cüzzam hastanesinde yatak sayısı 200'den 2.502'ye çıkartıldı. Trahom hastanesi 16'dan 6'ya ve yatak sayıları 225'ten 150'ye ve kuduz hastanesi 3'ten 1'e ve yatak sayısı 225'ten 50'ye düştü Ak, 2002). 1950 yılında yüz bin kişiye 9 yatak düşerken, 1960 yılına gelindiğinde bu oran 16,6'ya çıktı (SB Stratejik Plan 2010-2014).

Demokrat Parti Dönemine Kadar Kars'ta Sağlık Hizmetleri

1888 yılında Kars'ta 6 sivil, 27 askeri doktor ve 3 veteriner, 1889 yılında ise 4'ü şehir merkezinde olmak üzere toplam 10 doktor vardı. Aynı dönemde biri kadın iki diş doktoru, ayrıca 17 sağlık memuru, 8 ebe ve 9 çiçek aşıcısı vardı. 1912 yılına gelindiğinde vilayetteki askeri doktorlar hariç sivil doktorların sayısı vilayet merkezinde 5, sancaklarda 12 olmak üzere toplam 17 kişiye ulaşmıştır. Yine iki diş doktoru, 48 sağlık memuru ve ebe görev yapmaktadır. Hastanelerin sayısı 8'i köylerde olmak üzere 10'a ulaşmıştı. 8 sağlık ocağı vardır ve buralarda 115.345 hasta muayene olmuştur. Kars'ta iki, Ardahan, Kağızman, Sarıkamış ve Oltu'da birer eczane vardır (Badem, 2010).

Cumhuriyetin devraldığı miras içerisinde Doğu Anadolu'da yaşanan sağlık sorunları ayrı bir yer tutmaktaydı. Bu durum bölgedeki iller hakkında düzenlenen raporlarla da dile getirilmekteydi. Bununla birlikte beslenme bozukluğu ve koruyucu hizmetlerin yokluğuna dayalı sağlık sorunları o dönemde yurdun büyük bölümünde yoğun biçimde yaşanmaktaydı. Bazen tek bir ilacın ithali problem oluyor ve siyasi tartışmaları doğurabiliyordu[2].

Kars'ta Cumhuriyetin ilanından sonra sağlık alanında ihtiyaçların giderilebilmesi için çalışmalar yapılmaya başlandı. Tuzluca ve Iğdır ilçelerinin de Kars'a bağlanmasıyla toplamda on ilçeli olan Kars'ta hükümet

[2] "DP iktidarının ilk yıllarında Eylül 1951'de verem tedavisinde kullanılan "Streptomycine" adlı ilacın piyasada bulunmaması üzerine dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı radyoda oldukça uzun ve detaylı bir konuşma yapmak zorunda kalmıştır" (Aşgın, 2000, s.166).

doktoru sayısı 3'e yükseldi. Genel denkliğe bağlı 10'u kadın, 10'u da çocuk hastalıklarıyla ilgili 20 yataklı doğum ve çocuk bakımevi 1929 yılının sonlarında açıldı (BCA, 030.10.65.433.3.1).

796 sayılı kanun hükümleri gereğince Kars'ta 250 yataklı hastane bulunması gerekirken, 1932 yılında 50 yataklı olan memleket hastanesi 1933 ve 34 yılında 25 yatağa indirildi. 1935 bütçe görüşmelerinde 25 yatağın Kars'ın ihtiyaçlarını karşılayamadığını, hastaların hastane kapılarında beklediğini gören il genel kurulu üyelerince yatak sayısı, 40'ı parasız 10'u paralı olmak üzere 50 yatağa çıkarıldıysa da hastane kadrosu daimi üyelerinin verdiği kararla yeniden 25 indirildi[3]. 1935 yılında yeni atanan beş doktorla ilçelerin doktor ihtiyacı karşılanmaya çalışıldı. Aynı yıl Arpaçay ve Çıldır'da birer dispanser açılarak çalışmalara başlandı.

1940 yılına gelindiğinde Kars'ta iki hastane hizmet vermekteydi. Birisi 60 yatak kapasiteli Memleket Hastanesi, diğeri de 20 yatak kapasiteli Doğum Evi'dir. Hastane, Dahiliye (25 yataklı), Hariciye (25 yataklı), ve Zührevi Hastalıklar (10 yataklı) olmak üzere 3 servisle hizmet vermekteydi (Ural, 2006).

Cumhuriyet döneminde yapılan yatırımlara ek olarak, 1946-1960 döneminin başlarında doğu illerinde yapılan kamu harcamaları genel ortalamanın üzerinde gerçekleşti. Buna göre, 1946-1950 döneminde Sağlık Bakanlığı'nca Kars'a yapılan kamu harcamaları 1.026.378.34 TL iken, bu rakam 1951-1955 döneminde 3.167.629.20 TL'ye, 1956-1960 döneminde de 9.148.339.24 TL'ye yükseldi. 1946'da başlayan artış, 1956-1960 arası dönemde üç katına yükseldi. 1946-1950 döneminde Kars'ta kişi başına düşen sağlık harcaması 2.69 TL iken, 1951-1955 döneminde[4] bu rakam 7.72 TL'ye ve en çok harcamanın yapıldığı 1956-60 yılında ise 18.75 TL'ye yükseldi (Aşgın, 2000, s.167-170).

---

[3]Ülkede zührevi hastalıkların günden güne artması sebebiyle frengi ve belsoğukluğuna tutulan hastaların, hastalıklarını halka bulaştırmaması için, 15 Temmuz 1935 tarihinden itibaren beş yatak açıldı (BCA, 030.10.65.433.3.1.).

[4] Kars Valisi Niyazi Akı'nın 15 Nisan 1952 tarihindeki açıklamalarına göre söz konusu yıl için Sağlık Bakanlığı'ndan Kars hastanesine ayrılan yardım miktarı 48.300 liradır. Ayrıca bu demecinde Vali, aynı yıl içerisinde Kars'ta 50 yataklı bir verem hastanesinin açılacağını ve buraya yeni doktorlar tayin edileceğini belirtmiştir (Ekinci Gazetesi, 15 Nisan 1952).

1946-1960 Yılları Arası Kars'ta Sağlık Hizmetleri

Hastaneler ve Sağlık Merkezleri

1940 yılına gelindiğinde Kars'ta iki hastanenin hizmet verdiğini, birisinin 60 yatak kapasiteli Memleket Hastanesi, diğerinin de 20 yatak kapasiteli Doğum Evi olduğu önceden belirtilmişti. Kars'ın tek sivil hastanesi olan memleket hastanesine 1949 yılının sonlarına doğru ilave yapıldı. Ordu Caddesi'nin Yusufpaşa Mahallesi semtinde olan bu hastanenin batı yanına ve kayabaşı kısmına yüz bin liradan fazla paraya üç katlı yeni bina ilave edildi. Döşemesi kısmen beton ve kısmen ahşap olan bu yeni bina 50 yataklı olacak şekilde tasarlandı. Röntgen ve bakteriyoloji servislerinin de yapılması düşünüldü. Bu yeni binanın su, kalorifer ve elektrik tesisatı için lazım olan 90.000 liranın 1950 yılı bütçesine konularak Özel İdareden temin edilmesi düşünülüyordu. Eldeki imkanlara göre o dönem için iyi çalışan memleket hastanesinde tabip kadrosu tamamsa da eczacı ve başhemşire ile birde hemşire ihtiyacı vardı. Bakanlıktan gelen emirde 60 yataklı olan eski binada en az 10 yataklı tüberküloz servisi açılması istenmekteydi. Yeni binada fenni bir şekilde röntgen yeri hazırlanırken, 40.000 liralık bir cihazın temini düşünülüyordu. Son kararlara göre bu hastanede 1949 yılı itibariyle ikinci sınıf yer için günde 5, üçüncü sınıf yer içinse günde 3 lira ücret alınmaktaydı. 1949 yılının başından Eylül ayına kadar ancak 5.000 lira para alınabilmişken, buna karşılık hastanenin yıllık masrafı 82.000 liraydı. Yeni binanın ikmal ve açılışı ile 110 yataklı ve röntgenli olacak hastane ile Kars halkının birçok sıkıntısı giderilirken, röntgen için Erzurum'a gitmeye gerek kalmıyordu (Kars Gazetesi, 24 Eylül 1949).

Yıllardan beri 60 yataklık kapasitesiyle Kars halkının sağlık sorunlarına çare bulmaya çalışan Memleket Hastanesi gittikçe artan müracaatlar karşısında[5] büyük bir yatak sıkıntısına maruz kaldığı için, yeni servisler ilavesiyle yatak adedinin tezyidi bir zaruret halini aldı. 1953 yılından itibaren dört tedavi servisi ilavesiyle yatak sayısı 120'ye çıkartıldı (Ekinci Gazetesi, 14 Ocak 1954). Ayrıca 1 Mayıs 1953 tarihinde Memleket Hastanesinin bitişiğinde yapılan yeni bir pavyonda bir verem hastanesi

[5] Kars memleket hastanesinde 1950 yılında 1378 kişi, 1951 yılında 1973 kişi ve 1952 yılının ilk 11 ayında 2281 kişi yatarak tedavi edildi (Birlik Gazetesi, 13 Aralık 1952).

tesis edildi. Müstakil bir hastane olarak faaliyete geçen bu sağlık müessesesi faydalı çalışmalarıyla kısa zamanda halkın sevgi ve itimadını kazandı. İntizamı, temizliği ve yeni tesisleriyle 1954 yılında şehrin en modern hastanesi konumundaydı (Kars Gazetesi, 29 Eylül 1954). Kars Memleket Hastanesi, Mart 1954'ten itibaren Devlet Hastanesi haline getirildi. Bu münasebetle hastanenin sağlık personeli kadrosu takviye edildi. Bu bağlamda hastaneye bir göz hekimi kadrosu da verildi ve göz hastalıkları mütehassısı Dr. Cemaleddin Arıman Kars'a gelerek görevine başladı (Kars Gazetesi, 12 Nisan 1954).

1955 yılı içerisinde 14.000 lira Devlet Hastanesinin bazı tamir işleri için vilayet emrine gönderildi (Ekinci Gazetesi, 18 Mayıs 1955). 1956 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından Kars'ta bir hastane inşası hususunda vaatte bulunulduğu ve teşebbüse geçileceğine dair açıklama valilik tarafından Mayıs ayında yapıldı. Sağlık Bakanlığından gelen Yüksek Mimar Edip Erbil, vali, belediye başkanı, sağlık müdürü, bayındırlık müdürü, hastane başhekimi ve belediye mühendisi ile birlikte hastanenin yapılacağı sahanın şehir imar durumu da nazara alınarak tetkikler yaptı. O dönem ortaokulun bulunduğu yer civarı ile stadyum yanındaki beden terbiyesine ait boş arsa yeri üzerinde duruldu. Bu yerlerin arsa ve imar vaziyeti tespit edildi. Hastane, doğumevini de içine alacak ve Kars'ın bütün sağlık ihtiyacını karşılayacak şekilde düşünülmekteydi (Kars Gazetesi, 13 Ağustos 1956).

Kars Devlet Hastanesi'nin zaruri ihtiyacı olan kalorifer şebekesinin yaptırılması hususunda Kars Valisi Hilmi Dağcıoğlu'nun üç ay boyunca Bayındırlık Bakanlığı ile yaptığı temaslar neticesinde 600.000 liralık kalorifer tesis projesi hazırlandı. Erzurum'dan gelen mütehassıs tarafından keşifleri yapılarak projesi hazırlanan tesisatın ihalesi için Nafia Vekâletine durum 25.04.1959 tarih ve 1205 sayılı yazı ile bildirildi. Bu sayede, her sene 80 ila 100 sobanın yanmasıyla ısınan hastanenin çok büyük bir sıkıntısının giderilmesi noktasında önemli bir adım atıldı (Demokrat Kars Gazetesi, 9 Mayıs 1959).

Nüfusu 400.000'i bulan Kars'ın Doğum ve Çocuk Bakımevinde 1950 yılında, 2 mütehassıs doktor, 1 ebe, 6 hastabakıcı ve 6 kadın hademe vardır. 10 nisaiye, 10 doğum ve 10 da çocuk için olmak üzere buranın yatak sayısı toplamda 30'a ulaşmıştı. Baştabip Dr. Cavit Başar çocuk hastalıkları mütehassısıdır. 1949 yılı zarfında yalnız doğum kısmında 455

hasta yatarken, bunlardan 62'sine müdahale edilip, 239'u normal doğum yaparken, 2'si de ne yazık ki öldü. 1950 yılının ilk beş ayı içerisinde de 251 hasta yatarken, bunlardan 97'si müdahale ve ameliyat gördü, 111'i normal doğum yaptı, kurtarılamayacak halde gelen 2 kişi de vefat etti (Kars Gazetesi, 1 Temmuz 1950). Kars doğum ve çocuk bakımevinde 1952 yılında 1.139 hasta muayene edildi, 819 hasta ise kliniğe yatırıldı. Bunların arasından 3 kişi vefat etti (Ekinci Gazetesi, 17 Şubat 1953).[6]

DP döneminde ayrıca büyük sıkıntılar içerisinde çalışmalarına devam eden hastanelerin millete faydalı olabilmesi için Sağlık Bakanlığı tarafından geniş çaplı ıslahatlara girişildi (Birlik Gazetesi, 21 Kasım 1952). Bu doğrultuda 27.09.1952 tarihi itibariyle Iğdır Hastanesi sağlık merkezine dönüştürüldü (Birlik Gazetesi, 13 Aralık 1952). Özel idarenin dar bütçesiyle bin bir müşkülat içerisinde faaliyetlerini idameye gayret ettirilen Iğdır Hastanesi daha verimli bir işleyişe kavuşturulmak gayesiyle bakanlık teşkilatı içerisine alındı (Birlik Gazetesi, 21 Kasım 1952). Ertesi yıl Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'nin köylüyü doktora kavuşturma kararının bir neticesi olarak Kars'ta ilk defa Iğdır'ın Başköy nahiyesine bir hükümet doktoru tayin edildi (Ekinci Gazetesi, 28 Şubat 1953).

Demokrat Parti iktidarının umumi sağlık bahsinde her kazanın bir sağlık merkezine kavuşturulması icraatının bir adımı olarak 1953'te Ardahan'da hazırlıkları tamamlanmış olan sağlık merkezinin açılışı Kars'tan gelen Vali Niyazi Akı'nın başkanlık ettiği kalabalık huzurunda törenle yapıldı (Kars Gazetesi, 23 Mayıs 1953). Tuzluca da bu mezkur plana dahil edildi ve 1954 yılında diğer kazalarda olduğu gibi burada da bir sağlık merkezi açılması kararlaştırıldı. Bunun için gerekli hazırlıkların ikmali hususu Kars Valiliği'ne tebliğ edildi (Ekinci Gazetesi, 14 Ocak 1954). 8 Temmuz 1954 tarihinde hazırlıkların tamamlanmasıyla sağlık merkezinin temeli kurban kesilerek atıldı (Ekinci Gazetesi, 8 Temmuz 1954). 1 Haziran 1956 tarihinde de 10 yataklı Arpaçay sağlık binası hizmete açıldı (Kars Gazetesi, 4 Haziran 1956).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının kurmakta olduğu tesislerin yansıra, Kızılay Genel Merkezi de 1952 yılında, yurdun muhtelif bölgelerinde ve bu bağlamda Posof, Çıldır ve Iğdır ilçelerinde yirmişer yataklı

[6] 1955 yılında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, ihtiyacı karşılamak ve daha faydalı olmak fikri ile Kars Doğum ve Çocuk Bakımevine 10 yatak ilavesini kabul etti ve bu hususstaki muvafakat ilgililere bildirildi (Ekinci Gazetesi, 8 Nisan 1955).

birer sağlık merkezi kurma kararını verdi. Genel merkez idare kurulunun yaptığı toplantıda bu iş için 4.000.000 lira tahsis edildi ve inşaata hemen başlanarak yılsonuna kadar muhakkak tamamlanması için de karar alındı. Genel merkez tarafından ayrıca tesisler ikmal edildikten sonra bu tesislerin sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı emrine verilmesi kararı da alındı (Kars Gazetesi, 4 Mart 1952).

Bir taraftan kaza ve nahiyelere sıhhat merkezleri açılması için çalışmalar yapılırken diğer taraftan da henüz yeterli derecede hastane ve sağlık merkezi olmayan yerlerde sağlık taraması yapılması için genel merkezden Kızılay sağlık ekibi gönderildi. 10 Temmuz 1958 tarihinde Kars'a gelen Kızılay ekibi 11 Temmuz'da Posof'a gitti. Bu sağlık ekibi kadrosunda: Dr. Mehmet Kengerli, Baş. Tbb. İbrahim Badal, Cildiyeci Dr. Nurhan Aydınalp, intaniye(enfeksiyon hastalıkları) Dr. Haydar Kulel, Fizik Tedavi Teknisyeni Necati Turasan, hemşireler Nimet Kaya, Yıldız Kaldar, Şahver Balabanoğlu ve Zahide Sarıoğlu bulunmaktaydı (Demokrat Kars Gazetesi, 11 Temmuz 1958).

Tablo 1. 1946-1960 Yılları Arasında Kars'ta Ayakta ve Yatarak Tedavi Görenler[7]

Yıllar	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Yatakta Tedavi Gören	Ayakta Tedavi Gören	Toplam
1946	2	80	1 551	9 850	11 401
1947	2	80	1 600	9 126	10 726
1948	2	80	2 007	12 542	14 549
1949	2	90	1 931	6 887	8 818
1950	3	115	2 224	6 949	9 173
1951	3	115	2 207	10 342	13 549
1952	5	170	3 803	15 027	18 830
1953	6	195	5 904	21 525	27 429
1954	4	230	6 519	23 379	29 898
1955	5	260	7 315	30 134	37 449
1956	8	290	7 114	25 035	34 149
1957	8	290	8 187	31 117	39 304
1958	8	305	9 353	36 377	45 730
1959	9	315	7 606	24 575	32 181
1960	12	350	9.170	32.176	41.346

Kaynak: DİGM 1951-1959 ve 1960 İstatistik yıllıkları.

[7] Rakamlar devlet hastaneleri ve özel idareye ait hastanelerin istatistiklerinin toplamıdır. Özel idareye ait hastaneler 1947'den sonra Bakanlığa ait hastaneler arasına alınmıştır (DİGM, 1950).

Posof, Çıldır ve Ardahan kazalarını dolaşan Kızılay ekibi 2 Ağustos tarihinde Selim'de çalışmalarına devam etti (Demokrat Kars Gazetesi, 2 Ağustos 1958). 11 Temmuz'dan itibaren Kars'ta faaliyet gösteren gezici hastane 400 vatandaşı muayene etti. Vasıtanın gitmesine imkan olmayan yerlere atla veya yaya olarak gidildi. Muayenelerde vatandaşlara 700 penisilin, 3 kilo sülfamid, iki kiloya yakın barsak parazitleri ilacı, 1020 enjeksiyon, 1500 pansuman, 100 idrar muayenesi yapıldı. Gezici hastanenin doktorları tarafından sağlık konuları üzerinde çeşitli konferanslar verildi. Selim kazasında yapılan muayeneler sonucunda birçok vatandaşta verem olduğu tespit edildi (Ekinci Gazetesi, 2 Ağustos 1958).

Tablo 1'de 1946 ile 1960 yılları arasından Kars'ta mevcut hastaneler ve bu hastanelerde tedavi gören hastaların sayıları verilmektedir. DP iktidarında sağlık alanına yapılan yatırımın neticelerini tabloda görebilmekteyiz. İlçelerde yapılan hastane ve sağlık merkezleriyle beraber 1950 yılında 3 olan hastane sayısının 1960 yılında 12'ye yükseldiği anlaşılmaktadır.

Sağlık Personeli ve Eczaneler

Demokrat Parti döneminde Kars'ın sağlık personeli bakımından en iyi dönemi 1952 ile 1955 yılları arasıdır. 1951 yılında Kars'ta 40 doktor görev yapmaktaydı. Bunlardan 19'u asker 21'i de sivildir. Asker olarak görev yapanlardan 5'i uzman 14'ü pratisyendir. Sivil doktorlardan da 5'i uzman 16'sı da pratisyendir (DİGM, 1951). DP iktidarının sonlarına doğru, 1959 yılında, Kars'ta 23'ü uzman, 37'si pratisyen olmak üzere 60 doktor görev yapmaktadır (DİGM, 1959). Yıllara göre görev yapan doktor sayılarına bakıldığında, düzenli bir artıştan bahsedilemez. Doktor sayıları 1955 yılına kadar sürekli artarken, 1956 yılında ciddi düşüş yaşanmıştır. Sonraki yıllarda kısmi artış yaşansa da, 1960 yılında görev yapan doktor sayısı 48'e kadar düştü. Tablo 2'de de görüleceği üzere, 1950 ile 1960 yılları arasında dişçi ve hemşire sayıları, 1954 yılı hariç, belirli ortalamalarda seyretmişken, eczacı sayısı DP'nin ilk dört yıllık iktidar döneminin ardından düşüşe geçmiştir. Sağlık memuru sayılarında ise DP iktidarının son üç yıllık döneminde ciddi düşüş yaşanmıştır. Sağlık personelleri arasında düzenli olarak artan sadece ebe sayılarıdır. 10 yıllık dönemde göze çarpan

önemli hususlardan birisi de 1954 yılının hemen hemen bütün sağlık personeli branşlarında Kars'ın en iyi durumda olduğu yıl oluşudur.

Tablo 2. DP Dönemi Kars'ta Görev Yapan Sağlık Personeli Sayıları

Yıllar	Hastane Sayısı[8]	Doktor	Dişçi	Hemşire	Sağlık Memuru	Ebe	Eczacı
1951	3	40	5	2	78	6	7
1952	5	61	6	5	63	1	10
1953	6	62	6	3	50	14	10
1954	4	96	12	13	50	13	14
1955	5	93	8	5	64	17	8
1956	8	61	7	5	78	17	6
1957	8	64	4	6	60	22	6
1958	8	69	3	9	35	15	7
1959	9	60	9	7	55	34	8
1960	12	48	6	8	55	30	8

Kaynak: DİGM 1950-1951, 1952 ve 1960-62 İstatistik yıllıkları.

Salgın Hastalıklar ve Bunlarla Mücadele

1888 yılında 4.474 daimi ve 5.000 kadar da geçici olmak üzere toplam 9.474 nüfusu barındıran Kars şehrinde hastalıklardan ölenlerin sayısı 183 kişidir. En çok ölüm solunum yolları hastalıklarından (51 kişi) olmuştur. Ölenlerin 65'i bir yaşın altındaki bebekler, 49'u 1-5 yaş arası, 12'si 5-10 yaş arası çocuklar ve 17'si de 10-25 yaş arası çocuklarla gençlerdi. Yıl içerisinde Kars şehir doktoruna toplam 867 hasta başvurmuştu. Bunların 259'u akciğer, 151'i mide ve bağırsak, 13'ü frengi, 38'i göz hastalıklarından şikâyetçiydi. 207 yatak kapasiteli Kars askeri hastanesinin 1886-88 yıllarında yapılan yeni binaları 1888'den itibaren Kars çayının kuzeyindeki Çakmak tepelerinde yer alıyordu. Binalar merkezi sıcak hava üfleme sistemi ile ısıtılıyordu. Yıl içinde hastaneye 25 subay, 1.211 asker ve zaptiye, 233 sivil olmak üzere toplam 1.469 hasta başvurmuş 59 hasta ölmüştür. En fazla bulaşıcı hastalıklar görülmüştür. O dönem vilayette askeri hastaneden başka hastane yoktur. 1888 yılında ölen 1.200 kişiden

[8] *Verem Hastaneleri, Doğum ve Çocuk Bakım Evleri ve Sağlık Merkezleri dahil, Askeri Hastaneler hariçtir (DİGM, 1959 İstatistik Yıllığı).*

525'i bir yaşın altındaki bebeklerdi. Kağızman sancağında 1.107 sıtma vakası görülmüştür. Oltu sancağında 67 frengi hastası doktora başvurmuştur. 1887 yılında bütün vilayette 4.764 çocuğa ve 1888 yılında 5.876 çocuğa çiçek aşısı yapılmıştır ve aşı başına 20 kopek (0,2 ruble) alınmıştır (Badem, 2010).

1935 yılında Kars Sağlık ve Sosyal Yardım Direktörlüğü tarafından hazırlanan rapora göre, Kars'ta bulaşıcı hastalıklardan Frengi hastalığı çok olup, taranmadığı halde 1935 Haziran ayı sonunda deftere kayıtlı 2.082 hasta vardır. Cüzzam hastalığına yakalananların sayısı 1935 yılına kadar 61'dir fakat gün geçtikçe artmaktadır. Karahumma ise Kars suyunu içen halkta eksik olmamaktadır. 1934 yılında Kars'ta 67 hastalık vakası görüldü. Bu hastalıkların dışında 1934 yılı içerisinde 22 Sarısahaya, 6 Lekeli Humma, 69 Kızıl, 3 Kızamık, 5 Çiçek (Rusya'dan gelen halkta), 16 Difteri, 7 Boğmaca, 11 Kabakulak, 2 Tetanos hastalığı görüldü (BCA, 030.10.65.433.3.2.).

Salgın hastalıklar arasındaki en önemli sorunlardan olan verem hastalığıyla mücadele noktasında atılan en somut adım 1949 yılında çıkartılan Verem Savaşı Hakkında Kanun'dur. 5368 sayılı verem savaşı hakkında kanunun kabul edilmesiyle, verem savaşı dispanserleri, sağlık ocakları ve hastanelerde bu hastalıkla mücadeleye kararlı bir şekilde başlandı. Tüberküloza bağlı ölümler, 1940'lı yıllarda yılda yüz binde 150 ile 250 oranıyla bütün ölüm nedenleri arasında birinci sırada yer alıyordu. Bu yüksek ölüm oranları, 1950'li yıllardan itibaren etkili ilaçların kullanılmaya başlanmasına paralel olarak, gönüllü kuruluşlarla birlikte ülke çapında uygulanan ve iyi takip edilen kontrol programı sayesinde hızla azaldı. İkinci Dünya Savaşına girmemesine rağmen, 1940'lı yıllarda ülkedeki sağlık sorunlarının artarak büyüdüğü gözlenmektedir. Bu dönemde sıtma, epidemik tifüs ve çicek büyük salgınlara sebep oldu. 1945 yılında sıtma ile savaş için "Olağanüstü Sıtma Savaş Kanunu" çıkarıldı (Özuğurlu, 2008).

DP iktidarı yıllarında bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele en önemli sağlık politikaları arasında yer alırken; kolera, tifüs, boğmaca, difteri ve çiçek aşısı üretilerek uygulanmaya başlandı; 1957 yılında *Frengi Tedavi Yönetmeliği* yayımlandı ve Cüzzam Savaş ve Araştırma Derneği (Ankara) açılarak çalışmalara başladı. Ana-çocuk sağlığına da el atılırken; 1954 yılında ana çocuk sağlığı merkezleri yapılandırılmaya başlandı,

Atatürk Orman Çiftliği pastörize süt fabrikasının kurulmasıyla, okullarda beslenme projesi uygulandı ve devlet tarafından süt tozu dağıtılmaya başlandı ki bu çalışmada DSÖ ve UNICEF'in desteği de alınmıştır (Nesipoğlu, 2018).

16 Ekim 1950 tarihinde Ankara'da yapılan 11. Milli Tıp Kongresinde devrin Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Türkiye genelinde 40.000 kişinin veremden öldüğünü açıkladı. Celal Bayar 1 Kasım 1950'de TBMM'nin açılış toplantısında sıtma, trahom, frengi ve verem gibi hastalıkların milli bünyede büyük tahribat yarattığını belirtirken, Sağlık Bakanlığı bu hastalığın aşısının tatbikini bütün memlekete yaygınlaştırma ve veremlilere ait yatak sayısını 2.000'den 5.000'e çıkarma kararını aldı (Aşgın, 2000, s.166-167).

1951 nüfus istatistiğinde yer alan bilgilere göre, 1945 yılında Türkiye genelinde 25 hastalık gurubunda toplam 21.827 kişi tedavi edildi, 1.521 kişi ise öldü. 1950 yılında ise hem hastalığa yakalanma hem de ölüm oranlarında artış olduğunu görülmektedir. 280.795 kişi tedavi edilirken, 2.675 kişi de hayatını kaybetti (DİGM, 1951). Karahummadan 1945 yılında 251 kişi hayatını kaybederken, kızamıktan 334 kişi, lekeli hummadan 139 kişi ve çocuk yaz ishalinden[9] 444 kişi hayatını kaybetti. 1950 yılında ise çocuk yaz ishalinden ölenlerin sayısı 1.717'ye yükseldi, (DİGM, 1951). 1959 yılında 1.258'e düştü (DİGM, 1959).

1959 yılı istatistiğinde ülke genelinde ölümlerin sebeplere göre ayrılışını incelediğimiz zaman, kızamıktan ölenlerin sayısında 9 yıllık süreçte artış olduğunu görmekteyiz. 1950 yılında kızamık hastalığından 334 kişi hayatını kaybetmişken, 1959 yılında bu rakam 461'e yükseldi. 1950'de veremden ölenlerin sayısı 1.806 iken yıldan yıla ölüm oranında düşüş yaşandı ve 1959'da 1.126'ya düştü. Ölü doğan çocuklarda ise çok ciddi bir artış söz konusudur. 1950'de ölü doğan çocuk sayısı 1.176'dır. 1959 yılında ise 4.967'ye yükseldiği görülmektedir. Gripten ölenlerin sayısı 25'ten 218'e yükseldi (DİGM, 1959). İl ve ilçe merkezlerinde tüberküloza bağlı ölüm hızı 1946 yılında yüz binde 150 iken, 1960 yılında yüz binde 52'ye indi. Bebek ölüm hızında da önemli düşüşler oldu. Bebek ölüm hızı 1950 yılında binde 233 iken, 1960 yılında binde 176'ya düşürüldü. 1947 yılında Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı bünyesinde Biyolojik

[9] *Çocuk yaz ishali 1946 yılında ihbarı mecburi hastalıklar arasına alındı (DİGM, 1951).*

Kontrol Laboratuvarı kuruldu ve bir aşı istasyonu hizmete açıldı. Bu yıldan itibaren deri içi yolu ile uygulanan BCG aşısı üretimine geçildi. Boğmaca aşısı ise, Türkiye'de ilk olarak 1948 yılında üretilmeye başlandı (SB. Stratejik Plan 2010-2014).

1949 yılı haziran ayında Kars'ta açılan Frengi Savaş Kurulu Tuzluca ve Ardahan'da birer şube açtı. Kars'ta bu hususta ilk olarak faaliyete geçen Frengi Savaş Doktoru Abdullah Çiftçi'dir. Frengi savaş kurulunun programına göre baharın gelmesiyle beraber, köy köy, şahıs şahıs muayene edilmek suretiyle frengi hastalığına müptela vatandaşların bu ıstıraptan kurtarılması amaçlandı (Kars Gazetesi, 17 Aralık 1949).

Vilayet Sağlık Müdürlüğü'nün 1950 yılında bütün il çevresinde yaptırdığı tarama neticesinde 110 cüzzamlı hasta tespit edildi. Halk arasında serbestçe dolaşmakta ve yaşamakta olan bu hastaların tecrit ve tedavileri için Elazığ ve Bakırköy hastanesinden boş yatak temini istendi. Ayrıca bu hastaların nakli için lüzumlu ödeneğin verilmesi Sağlık Bakanlığı'ndan rica edildi (Kars Gazetesi, 13 Eylül 1950).

Kars Verem Savaş Derneği 1952 yılı sonunda aldığı bir kararla şehrin bütün ilkokullarındaki öğrencileri sıra ile röntgenden geçirerek, ciğerleri zayıf olan çocukları tespit etme yönünde karar aldı. Fevzi Paşa İlkokulundan başlanarak diğer okullarda da tarama yapılması kararlaştırıldı (Birlik Gazetesi, 13 Aralık 1952). 7 Ocak 1953 tarihinde verem haftası münasebetiyle açıklamalar yapan Dr. Muhtar Erengüç, Kars'la ilgili önemli verileri ortaya koymaktadır. Erengüç: "Hollanda'da vaktiyle yüz bin kişiden 300'ü veremden ölürken bu sayı yirmi dörde düşmüştür. Amerika'da yüz bin kişide 233 olan ölüm oranı 31'e düşmüştür. Fransa'da 500'den 75'e, Almanya'da 240'dan 72'ye düşmüştür. Türkiye'de ise sadece Kars'ta hastaneye müracaat eden poliklinik hastaları arasında tespit edilen ise, 1942'de 10, 1946'da 51, 1947'de 88, 1950'de 301, 1951'de ise 646 olarak kayıtlara geçmiştir. Görülüyor ki maalesef ciddi bir artış vardır. Bu rakamlar veremden vefat değil, hastalık belirtisi olanlardır. Ve şüphesiz bu oranın yüksek olması ölüm oranının da yüksek olması manasına gelecektir" dedi (Ekinci Gazetesi, 7 Ocak 1953). Konuşmasının devamında Erengüç:

"Maddi imkânsızlıklar nedeniyle veremle mücadele faaliyetleri yürütülememektedir. Röntgen makinesi olmadığı için memleket hastanesinin cihazından istifade ile işe başlayıp, Fevzi Paşa İlkokulu

öğrencilerinin hepsini röntgenden geçirdik. Şimdiye kadar röntgenden geçirdiğimiz 310 talebeden 39'unun ciğerlerinde zafiyet tespit ettik. Yani bunlarda vereme karşı bir istidat vardır. Kendilerine gıda bakımından iyi bakmalarını ve kilo almaları gerektiğini bildirdik. Bu arada kendilerine bakamayacak fakir çocuklar varsa okul tarafından derneğimize bildirilmesi halinde derneğin kendilerine yardım yapacağını bildirdik. Sağlık Bakanlığı nezdinde verem hastanesi kurulması için teşebbüse geçtik. Fakat henüz cevap gelmedi. Üzerimize aldığımız bu mühim memleket sağlığı davasını sizlerin maddi ve manevi yardımlarına dayanarak başaracağımıza güveniyoruz. Hepiniz sevgi ve muhabbetle selamlarım" (Kars Gazetesi, 11 Ocak 1953) diyerek konuşmasını sonlandırdı.

Aynı tarihlerde Kars'ta Verem Hastanesi pansiyon binası olarak kullanılan binanın müstakil bir verem hastanesi olması için Sağlık Bakanlığı nezdinde teşebbüse geçildi (Ekinci Gazetesi, 8 Ocak 1953). Vilayet Sağlık Müdürü Hakkı Onal, Kars'ta bir Verem Dispanseri açılması için gerekli hazırlıklara başlandığını, Verem Hastanesinin de esaslı surette hizmet görebilmesini temin edecek noksanların ikmali hususunda çalışıldığını açıkladı. Sıhhat Vekaletinden gönderilen bir yazıda müsait bir bina kiralandığı taktirde her türlü masrafı vekalet bütçesinden karşılanmak üzere derhal bir Verem Dispanseri açılacağı bildirilmiş olduğu için, Kars Sıhhat Müdürlüğü evvela belediye nezdinde teşebbüse geçerek, dispanser için elverişli bir bina temini imkanlarını araştırdı. Bu dispanserde teşkilat kadrosuna göre bir verem mütehassısı, bir röntgen makinası ile röntgen mütehassısı, bir hemşire ve sair hizmet personeli hizmet göreceklerdir. Diğer taraftan memleket hastanesinin yanında evvelce inşa edilmiş olup, 16 hastanın yatmakta olduğu Verem Hastanesinin de esaslı suretle çalışması imkânları üzerinde duruldu (Ekinci Gazetesi, 23 Mart 1953).

Iğdır'da yaygın hastalıklarla mücadele için 1946 yılında 0,4 km, 1947 yılında 4,6 km ve 1948 yılında da 18,7 km bataklık kurutuldu (DİGM, 1950). Bölgede görev yapan sağlık personelinin de titiz çalışmaları sayesinde önemli mesafeler kat edildi. Daha önceki senelerde özellikle sıtma mücadele başkanı doktorlarından Agah Ülkü zamanında Iğdır, sıtmalı ve sivri sinekli bölge olmaktan çıkartıldı. Fakat bu doktorun Samsun'a tayinini alarak gitmesinin ardından yeri tam olarak doldurulamadı. Öyle ki Iğdır yeniden afet bölgesi halini almaya namzet duruma geldi.

Yeni gelen genç doktorun emrindeki arabaları şehir merkezinde tutması, DDT'leri Kars'ta depo etmesi, mazot tahsisini kanun böyle diyor diyerek belediyeye yüklemeye çalışması ve buna benzer uygulamaları yüzünden halk durumu doğrudan bakanlığa bildirmek zorunda kaldı (Kars Gazetesi, 28 Temmuz 1954). Yine aynı sene Iğdır'da çiçek hastalığı görüldüğüne dair orada görev yapan üç doktor tarafından verilen rapor üzerine derhal Iğdır'a hareket eden vilayet sağlık müdürü vekili ve devlet hastanesi baştabibiyle dahiliye mütehassısı, hastalığın mevcut olduğu bildirilen köye giderek hastayı muayene etti ve bunun çiçek hastalığı olmayıp, Pannküs denilen bir nevi cilt hastalığı olduğunu açıkladı (Kars Gazetesi, 12 Ekim 1954).

Sonuç

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda 950 yataklı 3 devlet hastanesi 635 yataklı 6 belediye hastanesi, 4.520 yataklı 45 özel idare hastanesi, 2.402 yataklı 32 özel yabancı ve azınlık hastanesi olmak üzere toplam 6.437 hasta yatağı 86 hastane bulunuyordu. Ayrıca toplamda 554 hekim, 69 eczacı, 4 hemşire, 560 sağlık memuru ve 136 ebe mevcuttu.

14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından Türkiye'de yönetim el değiştirdi ve 27 Mayıs 1960 darbesine kadar devam edecek olan Demokrat Parti iktidarı yılları başladı. DP'li yöneticilerin ilk uygulamalarından birisi, Ankara ve İstanbul dışındaki kentlerde de halka ihtiyacı olan hizmeti daha yakınından sunabilmek için tüm kentlerde ve büyük ilçelerde hastane açma politikası izledi ve çok önemli yatırımlar yapıldı. 1950'de 118 olan toplam hastane sayısı 1960'ta 442'ye ve toplam yatak sayısı 14.581'den 32.398'e, devlet hastanesi 41'den 94'e ve yatakların sayısı 7.571'den 14.946'ya yükseldi. Bunların haricinde sağlık merkezi, doğumevi, göğüs hastalıkları, ruh ve sinir hastalıkları, kemik hastalıkları, trahom hastanesi ve kuduz hastanelerinde de personel ve yatak sayılarında önemli artışlar yaşandı.

Ülke genelinde sağlık alanında yaşanan yatırım ve gelişmelerin olumlu etkileri Kars'a da yansıdı. 1946-1950 döneminde Sağlık Bakanlığı eliyle Kars'a yapılan kamu harcamaları 1.026.378.34 TL iken, bu rakam 1951-1955 döneminde 3.167.629.20 TL'ye, 1956-1960 döneminde de 9.148.339.24 TL'ye yükseldi. 1946'dan itibaren yaşanan artış, 1956-1960 arası dönemde

üç katına yükseldi. 1946-1950 döneminde Kars'ta kişi başına düşen sağlık harcaması 2.69 TL iken, 1951-1955 döneminde bu rakam 7.72 TL'ye ve en çok harcamanın yapıldığı 1956-60 yılında ise 18.75 TL'ye yükseldi. Bu yatırımlar doğrultusunda 1950 yılında Kars vilayet sınırları içerisinde 3 olan hastane sayısı 12'ye, yatak sayısı da 115'ten 350'ye yükseldi. Diğer taraftan sağlık personeli sayısında da ciddi artışlar yaşandığı görülmektedir. Sağlık personeli sayısı da 1951 yılında toplamda 138 iken, 1960 yılında 155'e yükseldi. Ayrıca, salgın hastalıklarla mücadele noktasında şehir merkezinde ve köylerde sağlık taramaları yapılarak, hastalık tespit edilenler tedavi altına alınmaya çalışıldı.

EXTENDED ABSTRACT

Developments In Health Care Services In The Democratic Party Era

*

İlyas Topçu

Kafkas University

As a result of the Treaties of Ayestefanos and Berlin signed after the Ottoman-Russian War of 1877-1878; Kars, Ardahan and Batumi were given to the Russians as war reparations. About forty years after this date, this region remained under Russian rule. At the end of World War I, when the Bolshevik revolution was in Russia, the Russians signed the Brest-Litowsk Treaty and came out of the war. Although Kars was included in the Ottoman territory with this treaty, it did not last long. On October 30, 1918, the Armistice of Mudros, signed to end the war, forced Ottoman troops to withdraw from the region. Ultimately, this land was taken back by Kazim Karabekir in 1920.

Due to sufferings at the battles, the massacres of the Armenian gangs and the difficulties of the geography; a great number of people have lost their lives and there have been too many migrations. Thus, on April 23, 1920, the newly founded Republic of Turkey was faced with serious economic difficulties. The long years of wars and the destruction of these wars had devastated the country. In particular, as mentioned above; Kars, long-suffering, the gateway of Turkey to the Caucasus, was at the bottom of the pile in every respect.

After the proclamation of the Republic, there were many problems which needed to be solved. The most serious of these issues was undoubtedly related to health. Because states' being able to maintain their existence was closely related to the health of people and society. In this direction, the government of the early Republic had started work and took important steps. But before binding up the wounds, the world was dragged into a great war again. But before the wounds had been wounded, the world was dragged into a great war again. Although Turkey had

remained outside the World War II, it had faced the problems of the war closely.

With the end of the Great War in 1945, major changes in the world and Turkey began to experience. The end of war with the victory of the democratic block also caused the acceleration of democracy in Turkey. Turkey's need to take support of the Western block against Soviet demands over Turkish lands had also played an important role in the transition to democracy. In this direction, very serious changes and transformations began to take place in domestic politics.

On 7 January 1946, four deputies (Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü and Refik Koraltan) who left the CHP formed the Democratic Party. After the election that held on May 14, 1950, the party came to power and had won three elections (1950-1954-1957 elections) until the Military Coup of May 27, 1960. During this period, significant developments took place in all areas. Health was the leading of these developments. When the significant improvements in the health field had took place in the whole of Turkey, the effects of these policies and investments had been experienced in Kars. As mentioned above, since 1877, the border city of Kars, which had faced with great battles, massacres and migrations, had been experienced great problems in the field of health as in other areas. This hospital, which was the only civilian hospital until 1950 and located in the center of Kars, had tried to serve with only two services under difficult conditions. Even the people of the region had to go to Erzurum to take X-rays.

Although there were some developments with investments made and the steps taken in the early Republican period, the health problem had an important place among the problems to be dealt with when the Democratic Party came to power. Under the leadership of Adnan Menderes, important developments took place in the field of health. The money allocated to health investments from the state budget has increased steadily over a ten-year period. As a result of these investments, the number of hospitals in Kars rose from two (when the DP came to power in 1950) to twelve after ten years of investments. In addition, the number of beds rose from 80 to 350. Since the problem could not be solved by opening hospitals, hospitals had to provide the needs of the city in terms of health staffs. In parallel with the increase in the number of hospitals, there have been

serious increases in the number of doctors, nurses, healthcare workers and pharmacists. But these increases were not continuous and regular. Parallel to the fluctuations in the country's economy, there were ups and downs. However, while in 1950, 9,173 people received treatment in 3 hospitals; in 1960, 41,346 people had been treated in 12 hospitals. This was a considerable number for ten years.

On the other hand, the epidemics which are the problems of the societies were also an important problem to be solved in Kars. In 1935, as stated in the report prepared by the Ministry of Health and Social Welfare, syphilis was very common in Kars. Moreover, tuberculosis, leprosy, camp fever, typhus, red fever, measles, smallpox, diphtheria, whooping-cough and mumps diseases were also prevalent. In addition to the struggles carried out until 1950, fights against all these diseases had been started in the city center and districts. In one sense, while screening in schools, the factors causing diseases had been tried to be eliminated in the meantime. The Red Crescent health teams had also been sent for health screening in places where there were not enough hospital and health center. Places, where were not possible to go by a vehicle, had been visited by riding horse or walking. Medical conferences were also given by the doctors of the mobile hospital on public health issues.

Consequently, when the Democrat Party period ended with the Military Coup of May 27, 1960; and the steps taken and the investments made during its ten-year rule had been great importance for the city. Although the health problems of Kars have not been solved in full, an important substructure has been prepared in the field of health

Kaynakça / References

Sağlık Bakanlığı. (2004). 80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003), Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ak, B. (2002). *Türkiye cumhuriyetinde sağlık işleri, Türkler*, 17. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Aşgın, S. (2000). *Cumhuriyet döneminde doğu anadolu'ya yapılan kamu harcamaları (1946-1960).* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Badem, C. (2010). *Çarlık Rusyası yönetiminde Kars vilayeti.* İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık.
BCA, 030.10.65.433.3.1.
BCA, 030.10.65.433.3.2.
Demokrat parti tüzük ve programı (1949). (İkinci Büyük Kongrede Kabul Edilmiştir), Ankara.
DİGM, 1950 İstatistik Yıllığı, No: 328, Cilt 18, Ankara.
DİGM, 1951 İstatistik Yıllığı, No: 332, Cilt 19, Ankara.
DİGM, 1952 İstatistik Yıllığı, No: 342, Cilt 20, Ankara.
DİGM, 1953 İstatistik Yıllığı, No: 360, Cilt 21, Ankara.
DİGM, 1959 İstatistik Yıllığı, No: 380.
DİGM, 1960-1962 İstatistik Yıllığı, No: 460.
Gümüşçü O. (2003). Osmanlı'dan cumhuriyet'e geçiş ve cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye halk sağlığı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19(55), 125-146.
Kasapoğlu A. (2016). Türkiye'de sağlık hizmetlerinin dönüşümü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 131-174.
Nesipoğlu, G. (2018). Olgusal bir yapı olarak sağlık politikaları: 1920-1960 yılları arası cumhuriyet döneminin tarihsel izleği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 21(1), 165-177.
Özuğurlu, S. B. (2008). 1949: Siyasal rota - halkçılık ve bağımsızlık yerine hür teşebbüsçülük ve Amerikancılık, *Açıklamalı Yönetim Zamandizini 1940-1949, Ankara Üniversitesi, SBF*, Ankara.
Sağlık bakanlığı, stratejik plan 2010-2014, No:778. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayını.
Tokatlıoğlu, İ., ve Öztürk, F. (2008). 1950-1980 Yılları arasında Türkiye'de uygulanan para ve maliye politikalarının etkinliği, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 19(66), 155-174.
Ural, S. (2006). *Atatürk döneminde kars'ın sosyal, kültürel ve ekonomik durumu*, *Kars Beyaz Uykusuz Uzakta,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Birlik Gazetesi. (1952, 21 Kasım).
Birlik Gazetesi. (1952, 13 Aralık).
Demokrat Kars Gazetesi. (1958, 11 Temmuz).
Demokrat Kars Gazetesi. (1958, 2 Ağustos).
Demokrat Kars Gazetesi. (1959, 9 Mayıs).
Ekinci Gazetesi. (1953, 7 Ocak).

Ekinci Gazetesi. (1953, 8 Ocak).
Ekinci Gazetesi. (1953, 17 Şubat).
Ekinci Gazetesi. (1953, 28 Şubat).
Ekinci Gazetesi. (1953, 23 Mart).
Ekinci Gazetesi. (1954, 14 Ocak).
Ekinci Gazetesi. (1954, 8 Temmuz).
Ekinci Gazetesi. (1955, 8 Nisan).
Ekinci Gazetesi. (1955, 18 Mayıs).
Ekinci Gazetesi. (1958, 2 Ağustos).
Kars Gazetesi. (1949, 24 Eylül).
Kars Gazetesi. (1949, 17 Aralık).
Kars Gazetesi. (1950, 1 Temmuz).
Kars Gazetesi. (1950, 13 Eylül).
Kars Gazetesi. (1952, 4 Mart).
Kars Gazetesi. (1953, 11 Ocak).
Kars Gazetesi. (1953, 23 Mayıs).
Kars Gazetesi. (1954, 12 Nisan).
Kars Gazetesi. (1954, 28 Temmuz).
Kars Gazetesi. (1954, 29 Eylül).
Kars Gazetesi. (1954, 12 Ekim).
Kars Gazetesi. (1956, 4 Haziran).
Kars Gazetesi. (1956, 13 Ağustos).
25.01.2019 tarihinde https://www.saglik.gov.tr/TR,11492/tarihce.html adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Topçu, İ. (2019). Demokrat parti dönemi Kars'ta sağlık hizmetlerinde yaşanan gelişmeler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 2555-2578. DOI: 10.26466/opus.525480

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:29/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme[1]

DOI: 10.26466/opus.546737

*

Celal İnce*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü/ Bitlis/ Türkiye
E-Posta: celalince548@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-6081-4100

Öz

Uluslararası göç hem nedenleri açısından hem de sosyolojik ve politik sonuçları açısından dünya gündemini belirlemeye devam etmektedir. Bölgeler arasındaki ekonomik farklılıklar, yoksulluk, iç savaş, siyasal dönüşümler, ekolojik dengenin bozulması ve daha birçok faktör 21. yüzyılda birçok insanın göç etmesine neden olmuş ve gelecekte de bu olgunun dinamik kalacağı görünmektedir. Diğer taraftan uluslararası göçler hem göç veren hem de göç alan ülkeleri derinden etkilemektedir. Bununla birlikte göç ekonomi, politika, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok alanı dönüştürmektedir. Dahası özellikle zorunlu göç sürecinde en çok yerinden edinmiş kişilerin kendisi etkilenmektedir. Bu bağlamda uluslararası göç birçok açıdan farklı disiplinler tarafından incelenmesi gereken temel bir olgu olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle yakın dönemde iç çatışmalar sonucu Suriye'den diğer ülkelere gerçekleşen kitlesel göçlerin nedenleri, göç süreci ve meydana getirdiği sosyolojik sonuçları bütün boyutlarıyla araştırılmayı teşvik etmektedir. Bu çalışmada Suriye göçünün göç süreci göç kuramları açısından analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Uluslararası Göç, Göç Teorileri, Göçmenler, Suriye.*

[1] *Bu çalışmanın önemli bir kısmı "Göçmenliğin Mekânsal Sosyolojisi: Şanlıurfa Örneği" başlıklı doktora tezinden alıntıdır ve Suriyeli göçmenlerle ilgili yapılan değerlendirmeler, bu çalışmanın saha araştırması sürecinde yapılan mülakat ve gözlemlere dayanmaktadır.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:29/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

An Evaluation On Migration Theories and Syrian Migration

*

Abstract

International migration continues to set the world agenda in terms of both its causes and the outcomes of its sociological and political aspects. Economic differences between the regions, poverty, civil war, political transformations, deterioration of ecological balance and many other factors caused the migration of many people in the 21st century and this phenomenon seems to remain dynamic in the future. On the other hand, international immigration deeply affects both immigrant and emigrant countries. In addition, migration has many effects on the economics, politics, social and cultural areas. Moreover, the most effect occurred on displaced persons during the forced migration process. In this context, international migration comes to the forefront as a basic fact that need to research by the different disciplines. In particular, the reasons for the mass migrations from Syria to other countries as a result of the internal conflicts in recent times encourage the comprehensive investigation of the migration process and the sociological consequences. In this study, migration process of Syrian migration is tried to be analyzed in terms of the migration theories.

Keywords: *Migration, International Migration, Migration Theories, Migrants, Syria.*

Giriş

Uzun tarihsel bir geçmişi olan göç olgusu; 19. yüzyıldan itibaren sistematik olarak incelenmeye başlanmış ve şimdiye kadar bu olguyu açıklamak üzere birçok kuram geliştirilmiştir. Geliştirilen kuramlar aynı olguyu açıklamasına rağmen birbirinden oldukça farklı hipotez, kavram ve önermelere sahiptir. Başka bir ifade ile tutarlı, tek bir uluslararası göç kuramından söz etmek mümkün değildir. Göç kuramlarının sahip olduğu parçalı yapının varlığı esasında çağdaş göç süreçlerinin tek bir kuram ya da disiplinle açıklanamayacağını göstermektedir. Dahası göç süreçlerinin karmaşık yapısı karma bir analiz biçimini gerekli kılmaktadır (Abadan-Unat, 2002, s.4; Massey vd., 1993, s.432-3). Çünkü "günümüz toplumlarında ortaya çıkan her bir toplumsal olay ve olgu içinde çok parçalı ve kırıklı yapılar barındırmaktadır. Bir yandan 'büyük', kitlesel nitelikli olgu ve olaylarla karşılaşırken diğer yandan bu olay ve olgularının kendi içinde parçalandığını, kristalize olduğunu görmekteyiz. Çağımızda ortaya çıkan göçler ve genel olarak göç olgusu da bundan muaf değildir" (Çağlayan, 2006, s. 67). Ayrıca her dönemin sahip olduğu ekonomik, siyasi ve kültürel koşulları ve konjonktürel durum göç biçimi ve yönü üzerinde belirleyici olduğu gibi göç kuramları ve açıklamaları üzerinde de etkili olmaktadır.

Elma ve Şahin'e (2015, s.431) göre "nedenleri ve açığa çıkardığı sonuçları bakımından göç; ekonomik, kültürel, sosyal, politik ve güvenlik etmenleri bakımından çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır." Bu bağlamda göçler arasında birtakım ortak özellikler bulunsa da toplumsal zeminde meydana gelen değişim ve dönüşüm her göçün kendine özgü özellikler barındırmasına yol açmaktadır. Bu toplumsal dönüşümler, yeni göç kuramlarının geliştirilmesinde temel rol oynamaktadır. Ayrıca Yalçın'a (2004) göre, her disiplin göç olgusunu ilgi alanına giren boyutuyla incelenmekte, ilgi alanına girmeyen kısımları üzerinde yoğunlaşmamaktadır. Örneğin; iktisat bilimi göçün ekonomik sebep, sonuç ve etkilerini araştırırken siyaset bilimi ise göçün politik yönlerini ve dış politika üzerinde oluşturduğu etkileri analiz etmektedir. Buna benzer; sosyoloji bilimi de sosyal ilişkiler boyutunu, sosyal ağların göç üzerindeki rolünü, göçün ekonomik, sosyal ve kültürel boyunu ele alarak göç olgusunu daha kapsamlı bir biçimde ele almaya çalışmaktadır. Ayrıca beşeri coğrafya göçü

bir mekânsal değişiklik olarak tanımlarken, nüfus bilimi göçü nüfus hareketi, iktisat bilimi göçü işgücü hareketi olarak tanımlamaktadır (Somuncu, 2006, s.1-2).

Uluslararası göç konusunu genel olarak liberalizm, realizm, nominalist; Marksist bakış açısı, determinist, kapitali yükseltme yaklaşımı, hümanist yaklaşım, mikro, mezo, makro değerlendirmeler açısından ele almak mümkündür. Liberalizm açısından konuya bakıldığında, liberalizmin uluslararası göç, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler veya vatansızlar üzerine doğrudan geliştirdiği bir yaklaşım bulunmamaktadır. Ancak olaylar geliştikçe geliştirdiği mekanizmalar vardır (Çelebi, 2011). Nominalist yaklaşım ise sığınmacıları ve diğer göçmenleri; devletlerin kısıtlayıcı göç politikası, iç piyasa ve ırkçılık gibi faktörlere dayanarak bir analiz yapar (Çelebi, 2011; Black, 1991). Marksist bakış açısı, göç olgusunu kapitalist sistemin yapısal bir sonucu olduğuna vurgu yapar (Çam, 2014, s.201; Bal vd., 2012, s.194). Bu bakış açısına göre uluslararası göç çözümlemesi, kapitalizmin dünya ölçeğinde yeniden yapılanması ile birlikte emek ve sermaye arasındaki ilişkinin açıklanması ile mümkün olabilecektir. Sınıflaşma, dünya ölçeğinde bölüşüm ve yeniden yapılanma bu sürece dâhil edilmediğinde çözümleme eksik kalacaktır. Bu bağlamda küresel krizler ve yoksullaşma süreci nüfus hareketliliği tetikleyen unsur olmaktadır (Erbaş, 2002).

Uluslararası göç mikro, mezo ve makro düzeyde de analiz edilebilmektedir. Mikro analize göre, insanlar göç ederken akrabalarının yanına ya da bilindik bir yere göç eder. Mezo analize göre, göç edenler bulunduğu ülkenin koşulları ile göç edecek ülkenin koşullarını karşılaştırır ve ona göre kararını verir. Makro analize göre ise, göç olayı nüfusun fazla olduğu istihdamın az olduğu durumlarda gerçekleşir. Deterministyaklaşımlar, göçmenlerin özelliklerine odaklanırken kapitali yükseltme yaklaşımı ücreti merkeze alarak bir analiz yapar. Hümanist yaklaşım ise göç etme konusunda bireyin verdiği kararı analiz eder (Parnwell, 2006; Faist, 2000).

Birçok toplumsal araştırma ve analizde olduğu gibi göç ve göçmen olgusu da analiz edilirken temel amaçlardan biri bu konuda geliştirilecek politikalara katkı sunmak ve bu alanda meydana gelen sorunların minimize edilme çabasıdır. Bu bağlamda göç kuramları açısından Suriye göçü analiz edilirken iki aşama üzerinde durulabilir. Bu aşamalardan biri Suriye göçünün sebepleri, failleri, diğeri ise göç süreci ve göçün sosyolojik

sonuçlarının incelenmesidir. Erbaş'a (2018) göre göç bir sebep değil bir sonuçtur ve bu sonucun sebepleri, aktörleri ve yapısal süreç incelenmeden göç sorunu hakkında gerçekçi çözümler üretmek oldukça zordur. Bu bağlamda gerçekçi politikaların geliştirilmesi açısından göçün dinamiklerini analiz etmek en az göçün sonuçları analiz etmek kadar önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda göç edenlerin sığınmacı duruma gelmesinde belirleyici koşullara odaklanan realist yaklaşım Suriye göçü için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Devletlerin çıkar ve güç tercihini ön planda tutan bu pragmatist bakış açısı Suriye'de çatışmaların bir türlü bitmemesinin esas omurgasını oluşturmaktadır. Küresel aktörlerin Suriye üzerindeki realist yaklaşımı sadece çatışma ve çatışmaya bağlı göçün devamını sağlamamakta aynı zamanda göçmenlerin gelişini engelleme çabası da Suriyeli göçmenleri bir sömürü alanına dönüştürmesine neden olmaktadır (Babahanoğu ve Bilici, 2018). Bu açıdan Suriye'deki çatışmaların beslendiği kaynaklardan birini iç dinamikler oluştursa da esas olarak realist perspektife göre hareket eden küresel aktörler süreç üzerinde belirleyici olmaktadır. Başka bir ifade ile özellikle kitlesel zorunlu göçmenlerin kaynağını çatışma, çatışmanın esas kaynağını ise insan merkezli yerine çıkar merkezli küresel aktörlerin uluslararası politikaları oluşturmaktadır. Diğer göç kuramları ve bu kuramların Suriye göçünü açıklama potansiyeli aşağıdaki alt başlıklarda değerlendirilmektedir.

Ernst Georg Ravenstein Kuramı

Göç olgusunu açıklamaya çalışan ilk kuramlardan biri Georg Ravenstein'nin 1885 ve 1889 tarihlerindeki "The Laws of Migration" adlı çalışmalarıdır. Ravenstein'in göçle ilgili temel düşünceleri bu çalışmalarda belirttiği gibi şu temel varsayımlara dayanmaktadır:

1. Göçmenlerin önemli bir kısmı kısa mesafelere göç eder. Bu göç sarsıcı bir etki oluşturarak, yerel halkı da yerinden etmekte, daha büyük ve kitlesel göçlere yol açmaktadır. Bu göç akımları genellikle sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşmektedir. Bu bağlamda sanayi ve ticaret merkezlerinin gelişmişlik düzeyi etrafındaki nüfus yoğunluğu üzerinde belirleyici olmaktadır.

2. Sanayi ve ticaretin gelişmesine paralel olarak kentler, çeperdeki ve yakın mesafedeki insanlar için bir cazibe merkezi haline gelmektedir. Yakın çevreden kente göç eden insanların yerini oraya yakın başka insanlar tarafından doldurulmaktadır. Bu bağlamda yakın mesafe ile başlayan göç bir domino taşı görevini görerek göçün bütün dünyaya yayılmasına neden olmaktadır.
3. Göçün yayılma ve emme süreci benzer özelliklere sahiptir. Sanayi ve ticaretin geliştiği kentlerden faydalanmak üzere insanlar bu merkezlere doğru yayılırken sanayinin gelişmesine paralel olarak meydana gelen işgücü ihtiyacı çevreden göçmen emilerek giderilir. Başka bir ifade ile göçmen alan merkez ile göçmenler arasında bir arz talep dengesi söz konusudur.
4. Bir göçün başlaması diğer bir göç akımının gerçekleşmesini tetikleyerek zincirleme göçü meydana getirir.
5. Bir başka göç türü de kısa mesafe yerine sanayi ve ticaret merkezlerinin bulunduğu uzun mesafelere doğrudan yapılan göçlerdir.
6. Kırda yaşayan insanlar kentte yaşayan insanlara göre daha çok göç etme eğilimi taşırlar. Ayrıca kırdan kıra yapılan göçler birbirini tetikleyerek başka göçlere yol açarken kırdan kente yapılan göçlerde bu olgu daha azdır.
7. İç göçlerde ve kısa mesafeli göçlerde kadınlar erkeklere göre daha fazla göç eğilimi taşırken uzun mesafeli göçlerde durum tam tersidir (Ravenstein, 1885, s.198-9; Ravenstein, 1889).

Ravenstein'in göçle ilgili ortaya koymuş olduğu ilk beş kanunu esas olarak iki temel modele dayanmaktadır. Bunlardan birincisi; göç kısa mesafeli yerlere, gelişmiş sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yapılır, basamaklı bir biçimde zincirlemeli olarak gerçekleşir. İkinci göç modeli doğrudan uzun mesafeli, gelişmiş sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yapılır (Çağlayan, 2006, s.70). Sonuç olarak Ravenstein, uluslararası göçün nedenleri arasında coğrafik ve siyasi nedenleri saysa da esas olarak ekonomik koşulları merkeze almıştır. Ona göre, bireyin göç etmesinin temel nedeni bireyin ekonomik durumunu iyileştirme çabasından gelmektedir. Sanayi ve ticaret geliştikçe bu göç devam edecektir (Yalçın, 2004, s.26). Ravenstein'in göçle ilgili açıklamaları ekonomik nedenlere odaklansa da Suriye göçünün açıklanmasına da önemli bir katkı sunmaktadır.

Ravenstein'in vurguladığı mesafe bütün göçmenler için önemli olmasa da dünyadaki zorunlu göçmenler için hayati önem taşımaktadır. Ülkelerindeki çatışma ve baskılardan dolayı Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali'den göç etmek zorunda kalanların büyük çoğunluğu komşu ülkelere göç etti. Afganistan'dan göç etmek zorunda kalanlar komşu ülkeler Pakistan ve İran'a; Güney Sudan'dan göç edenler Kenya, Sudan, Etiyopya ve Uganda'ya; Myanmar'dan göç edenler Bangladeş'e; Somali'den göç edenlerin çoğu da Kenya'ya sığınmış durumda. Suriye'deki çatışmalardan dolayı göç etmek zorunda kalanlar da tıpkı sözü edilen ülkelerde olduğu gibi çoğunluğu Türkiye olmak üzere komşu ülkelere göç etti. Bu bağlamda özellikle zorunlu kitlesel göç süreçlerinde hedef ülkenin belirlenmesinde hedef ülkelerin göç politikaları ve kültürel yapıları ile birlikte fiziksel mesafe önemli bir bileşen olarak yer almaktadır. Çünkü Suriye göçünde olduğu gibi iç çatışmalara bağlı dünya üzerindeki kitlesel zorunlu göçmenlerin çoğu uzun mesafeye göç edecek ekonomik ve sosyal sermayeye sahip değiller. Göçmenlerin gitmek istediği refah düzeyi yüksek Batı Avrupa ülkelerinin göçü bir güvenlik problemi haline getirerek Suriyeli göçmenleri engelleme çabası, hatta pazarlık konusu haline getirmesi ve fiziksel mesafenin fazla olması Suriyeli göçmenlerin yakın bölgelere göç etmesinde belirleyici etken olmuştur. Göç ile ilgili belirtilmesi gereken diğer bir husus Ravenstein'ın da belirttiği üzere göçmenlerin sanayi ve ticaret merkezlerine yönelmesidir. Suriye göçünün ilk sürecinde fiziksel mesafe Türkiye'deki Suriyeli göçmenler için önemli bir unsur olsa da zamanın uzamasıyla birlikte yaşamlarının devam edilmesindeki diğer unsurlar önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda Suriye sınırına yoğunlaşan Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin sonraki hedefleri İstanbul, Bursa, İzmir ve Konya gibi büyük kentler olmuş ve sınır bölgelerden bu kentlere doğru göç devam etmektedir. Örneğin göçün ilk sürecinde bu kentlerde neredeyse hiç Suriyeli göçmen bulunmazken Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre; 02.05.2019 tarihi itibari ile İstanbul'da 546.384, Bursa'da 169.621, İzmir'de 142.513 ve Konya'da 106.345 Suriyeli göçmen ikamet etmektedir.[2]

[2] http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, *Erişim tarihi: 07.05.2019.*

İtme Çekme Kuramı

İnsanlık tarihi boyunca göç olgusu hep var olmuş ve günümüzde de devam etmektedir. Günümüz göçlerin birçok farklı dinamiği bulunmakla birlikte daha çok birbiriyle de ilişkili olan iki değişkenin bu süreçte belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Bunlardan birisi bölgelerarası refah düzeyi farklılığı, yoksulluk ve diğer ekonomik bileşenler diğeri ise çatışmalı durumun birçok bölgeyi etkisi altına alınmasıdır. Bu durumu Lee, itme-çekme teorisiyle açıklamıştır. Lee, *A Theory of Migration* adlı makalesinde göçün meydana gelmesinde etkili olan faktörleri itme ve çekme başlığı adı altında sınıflandırmıştır. Bu çerçevede ona göre kararın verilmesinde ve göç sürecinde etkili olan faktörler dört başlık altında sınıflanabilir:

1. Menşe ülke ile ilgili faktörler
2. Hedef ülke ile ilgili faktörler
3. Araya giren engeller
4. Bireysel faktörler (Lee, 1966, s.50)

Lee'ye göre bir nüfus hareketinin meydana gelebilmesi için menşe ülke ve hedef ülkeyle ilgili aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi sayısız itici ve çekici faktör bulunmaktadır. İtici ve çekici faktörler hem menşe ülkede hem de hedef ülkede bir aradadır.

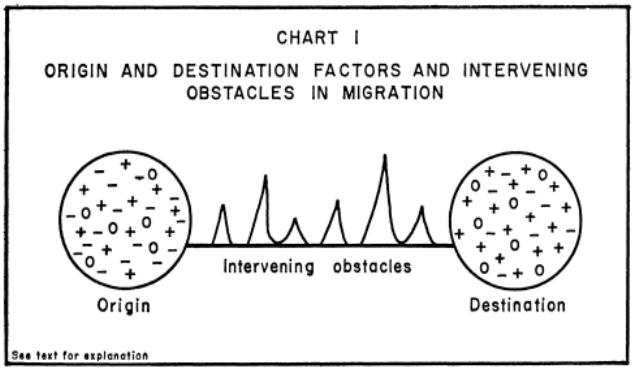

Şekil 1: Köken ve Varış Faktörleri ile Göç Etmede Araya Giren Engeller (Lee, 1966, s. 50)

Şekildeki (+) işaretler çekici, (-) işaretler itici ve (o) işareti ise nötr faktörler anlamına gelmektedir. Ancak hangi unsurların göç eden bireyler

için itici faktör olduğu ve hangi unsurların çekici faktör olduğu net değildir. Başka bir ifade ile itici ve çekici faktörler kişiden kişiye göre değişebilmektedir. Bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi ve aidiyeti gibi özellikler bu konuda belirleyici olmaktadır. Ayrıca göç sürecinin sosyal bağlamı da bu konuda etkili olmaktadır. Eğitim çağındaki çocukları olan bir aile için gidilecek yer eğitim açısından aileye itici ve çekici faktörler oluştururken çocukları olmayan biri için eğitim ile ilgili faktörler nötr özelliktedir. Bu çerçevede itici ve çekici faktörler farklı konumda bulunanlar için iyi tespit edilmesi gerekir (Çağlayan, 2006, s.73). İtme çekme kuramı, insanların ülkelerinden ayrılmasına yol açan faktörler ile yeni bir ülkeye gitmelerini etkili kılan faktörleri analiz etmektedir (IOM, 2009, s.30).

İtme çekme kuramına benzer bir biçimde göç olgusunu açıklayan başka bir kuram kesişen fırsatlar kuramıdır. Bu kurama göre, göç süreci üzerinde belirleyici olan temel faktörler; göç mesafesi, hedef ülkedeki imkânlar ve bu imkânların düzeyidir. Bu unsurların kesişimi göçün yoğunluğu üzerinde etkili olmaktadır. Bu kuram açısından göç mesafesi oldukça önemli bir unsurdur. Çünkü özellikle uluslararası göç hareketlerinde kaynak ve hedef ülke arasındaki mesafe uzadıkça göçmenin aşması gereken sınırlar ve engeller çoğalmaktadır. Dolayısıyla her sınırda ayrı mekanizma ve hukuki süreçler işlendiğinde göçmenin hedef ülkeye ulaşma ihtimali azalmaktadır. Bununla birlikte göçmenin göç ettiği yerdeki fırsatların çokluğu, iş imkânlarının bolluğu gibi unsurlar göç hacminin genişlemesine neden olmaktadır. Kesişen fırsatlar kuramına göre potansiyel göçmen kâr ve zararı hesapladıktan sonra göç etme(me)ye karar vermektedir (Kapu, 2012, s.15).

İtme çekme kuramı ve kesişen fırsatlar kuramı uluslararası göç analizinde genel bir bakış açısı sunmakla birlikte bu kuramlar açısından hangi unsurlardan dolayı Suriye göçünün gerçekleştiği ve göç edilecek bölgenin seçilmesinde hangi unsurların daha belirleyici olduğu konusunda bir analiz yapmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Menşe ülke olarak Suriye göçünün çatışmaya bağlı meydana geldiği konusunda genel bir kanı bulunsa ve başat neden bu olsa da bütün Suriyelilerin bu nedenden dolayı göç ettiğini söylemek mümkün değildir (İnce, 2018). Dahası hem dönemsel olarak hem de mekânsal olarak Suriye göçü birçok farklılığı barındırmaktadır. Suriye göçünün başladığı ilk dönemlerde, göç eden kişilerle ya-

pılan günlük konuşmalarda çatışmanın olmadığı bölgelerden bile ekonomik sermayesi yüksek, Suriye'ye aidiyet düzeyleri düşük bireylerin de Türkiye'ye göç ettiği görülmüştür. Benzer bir biçimde daha sonraki dönemlerde de çatışmanın olmadığı bölgelerden askerlik çağındaki kişilerin göç ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla çatışmalarla birlikte, aidiyet düzeyinin düşük olması, alt yapının tahrip olması, işsizlik, yoksulluk ve askere alınma gibi bir dizi itici faktörün Suriye göçünün artışında belirleyici olduğu bilinmektedir.

Sonuç olarak AFAD'ın hazırlamış olduğu rapora (2014) göre, Suriye göçünün en önemli itici faktörü güvenlik ya da siyasi nedenler ve göç etmenin en önemli çekici faktörleri arasında güvenli bir bölgeye ulaşma hedefi olsa da Şahin'nin (2015) yapmış olduğu çalışmada belirttiği gibi iş imkânı, Suriyeli göçmenlere yönelik takip edilen politika ve ulaşım kolaylığı gibi unsurlar da Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye göç edilmesinde önemli çekici faktörler arasında yer almaktadır. Özellikle sınır bölgesi açısından bakıldığında göçmenler ile yerel toplum arasındaki dil birliği ve benzerliği (Arapça, Kürtçe, Türkçe) (Çağlayan, 2015), sınırın iki yakası arasındaki tarihsel sosyal ilişkilerin varlığı çekici faktörlerin ve fırsatların diğer unsurlarını oluşturmaktadır (Kaya, 2017). Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye yoğunlaşmasında özellikle açık kapı politikasının belirleyici olduğu gibi Türkiye'ye göç eden her bir Suriyeli göçmenin Türkiye'de kalmasında ya da bir Batı Avrupa ülkesine göç etmesinde bireysel faktörler bağlamında sahip olunan sermaye biçimleri de rol oynamaktadır (İnce, 2018). Başka bir ifade ile çekici faktörler hedef bölgenin özelliklerini içermekle birlikte bireyin sahip olduğu ekonomik ve sosyal sermaye ile kültürel yetkinlikle de ilgilidir.

Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı

Uluslararası göç hareketlerini açıklamak üzere geliştirilen kuramlar ilk başlarda temel olarak ekonomiyle ilintili bir biçimde kurgulanmıştır. Bu bağlamda söz konusu bu kuramın dayandığı temel varsayım, iç göç ve uluslararası göç emek konusundaki arz ve talep dengesinde meydana gelen coğrafik farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu göç kuramına göre, emek fazlasına sahip olan ülkeler ücret açısından düşük bir piyasaya sahipken

sermayenin fazla olduğu ülkelerde sermayeye kıyasla ücretler yüksek olmaktadır. Bu bağlamda kişiler emek ücretinin az olduğu ülkeden emek ücretinin fazla olduğu ülkeye göç etmektedir. Bu nüfus hareketinin bir sonucu olarak emek fazlalığı olan ülkelerde emek piyasası daralırken emek piyasası açısından yoksun olan ülkelerde emek zenginleşmektedir. Dolayısıyla ülkeler arasındaki nüfus hareketleri aracılığıyla ücretlerde ve emek piyasasında ülkeler arasında bir denge oluşmaya başlamaktadır (Robinson, 2005, s.5; Abadan-Unat, 2002, s.6; Massey, 1999, s.35).

Bu kurama göre, uluslararası göçün esas nedeni, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam koşulları arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. İşçi olarak çalışan insanlar, ücretin az olduğu ülkeden ücretin yüksek olduğu ülkeye göç ederler. Ülkeler arasındaki ücret farklılığı ne kadar fazla ise insan hareketliliği de buna paralel olarak yoğun yaşanır. Bu nüfus hareketliliği sonucunda sermaye zengini olan ülkelerde ters orantılı olarak emek arzı artarken ücretler gittikçe düşer, sermaye açısından yoksun olan ülkelerde durum tam tersi gelişir. Benzer bir biçimde ülkelerarasında sermaye akışı da gerçekleşir. Sermaye yoksunu ülkelerde sermaye yatırımının getirisi fazla olduğundan sermaye açısından zengin olan ülkelerden sermaye açısından yoksun ülkelere doğru sermaye akışı gerçekleşir. Bu sermaye akışı sadece fiziki sermaye ile sınırlı değildir, beşeri sermayeyi de kapsar. Bu kurama göre, nitelikli işçi sayısının az olduğu ülkelerde nitelikli emeğin karşılığı yüksek olur. Bu kapsamda nitelikli işçi sayısının fazla olduğu ülkelerden nitelikli işçi sayısının kıt olduğu ülkelere akış gerçekleşir (Massey vd., 1993, s. 433). Abadan-Unat, Massey ve Massey vd. bu kuramın temel varsayımlarını şu şekilde özetlemektedir:

1. Ülkeler arasındaki işgücü ücret farklılığı uluslararası göçün temel nedenini oluşturmaktadır.
2. Bu bağlamda ücret farklılığının olmadığı yerde, nüfus hareketliliği de olmayacaktır.
3. Ülkeler arasında nitelikli işgücünün getirisi ile niteliksiz işgücünün getirisi arasında farklar olabilir. Başka bir ifade ile sermaye açısından kıt olan ülkelerde sermayenin oraya akması ile nitelikli işgücünün getirisi diğer ülkelerden yüksek olabilir. Böylece nitelikli ve niteliksiz işgücü hareketliliğinin yönü arasında fark vardır.
4. Uluslararası göç üzerinden belirleyici olan temel dinamik işgücü piyasalarıdır.

5. Hükümetler insan hareketliliğini kontrol altına almak istiyorlarsa ülkelerarasındaki işgücü piyasası üzerinde belirleyici ve yönlendirici olması gerekir (Abadan-Unat, 2002, s.6-7; Massey, 1999, s.35; Massey vd., 1993, s.434).

Bu kuram, uluslararası nüfus hareketlerini esas olarak ekonomi temelli açıkladığından daha çok çatışma nedenli Suriye göçünü açıklama potansiyeli çok fazla taşımadığı düşünülmektedir. Ancak çatışma, iş ve istihdam birbirinden bağımsız olgular değiller. İç çatışmaların olduğu bölgelerde istikrarlı ve yüksek ücretli bir iş imkânına sahip olmak oldukça zordur. Dahası savaş ve çatışma işsizlik ve yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda çatışma nedeniyle göç eden birçok Suriyeli göçmenle birlikte işsizlik ve düşük ücretten dolayı Suriye'den göç eden birçok göçmen de bulunmaktadır. Nitekim Özkarslı'nın yapmış olduğu çalışmada, can güvenliği tehdit altında olduğundan dolayı göç eden Suriyeli göçmenin yanında ekonomik nedenlerden dolayı göç eden Suriyeli göçmen sayısının da fazla olduğu görülmektedir. Çatışmadan dolayı özellikle Türkiye'nin Suriye'ye sınır illerine göç eden Suriyeli göçmenlerin de neredeyse yarısı işsiz durumdadır (Özkarslı, 2014). Zamanla bu işsizlik oranı azalsa da çalışan göçmenlerin önemli bir kısmı ikincil sektörlerde iş bulabilmektedir. Sınır bölgesinde ikamet eden göçmenlerle ilgili yapılan bir araştırmada, göçmenlerin öncelikli sorunları arasında işsizlik ve yüksek kira olduğu görülmektedir (Kaynak, vd., 2016). Türkiye'nin Suriye sınırına yerleşen bu göçmenler zamanın uzaması ile birlikte daha rahat ve yüksek ücretli iş bulabileceği Türkiye'nin batı illerine ve Batı Avrupa ülkelerine göç etmeye çalışmaktadır. Başka bir ifade ile Suriye göçünün ilk aşamasında güvenlik önemli bir sorun iken daha donra hem Suriye'nin çatışma olmayan bölgelerinde hem de Suriye'den göç edenler için istihdam önemli bir sorun haline gelmeye başlamış bulunmaktadır. Küresel ve bölgesel iş birliğine dayalı bir çözüm hayata geçirilmediği taktirde yakın gelecekte de bu sorunların devam edeceği tahmin edilmektedir.

Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı

Bu kuram, özellikle gelişmiş ülkelerde entegrasyon ve göç politikasının şekillenmesi üzerinde etkili olmuştur. Bu kuram; neokilasik ekonominin makro kuramından farklı olarak, özellikle zengin ülkeler perspektifinden

beşeri sermaye çerçevesinde bireyin rasyonel tercihini merkeze alarak uluslararası göç olgusunu açıklamaya çalışır. "Beşeri Sermaye Modeli" olarak uluslararası göçü; kar, zarar ve riskleri iyi hesaplanmış, bireysel aktörler tarafından karar verilmiş bir beşeri sermaye yatırım aracı olarak değerlendirir. Neoklasik ekonominin mikro kuramına göre; rasyonel aktörler olarak bireyler, beşeri sermayesini geliştirebileceği ve bu konuda yatırım yapabileceği ülkeleri tercih ederler. Fakat buna karar vermeden önce beşeri sermayesinin kendi ülkesindeki değeri ile gideceği ülkenin değeri arasındaki farkı çok iyi hesaplar (Robinson, 2005, s.6). Bu bağlamda bireyler rasyonel tercihte bulunarak göç etme sonucunda kâr ve maliyeti kıyaslayarak daha yüksek kâr elde edebileceği durumda göç etmeye karar verir. Başka bir ifade ile göç süreci bireyin daha yüksek kâr elde etme planıyla başlamış olur. Böylece bireyler daha maksimum kâr elde edeceği coğrafik bölgelere göç etmeye karar verirler ve bunun için hazırlığını yapar. Bu hazırlık; yolculuk giderleri, dil öğrenme ve uyumu kolaylaştıracak süreçlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte birey yasadışı yollarla göç etmeye karar vermişse hapis cezası, sınır dışı edilme ve ölüm tehlikesi gibi riskleri de hesaba katmaktadır (Abadan-Unat, 2002, s.7). Bu kuramın uluslararası göçle ilgili temel varsayımlarını Massey ve Massey vd., şu şekilde özetlemektedir:

1. Bu kurama göre uluslararası insan hareketliliği neoklasik ekonominin makro kuramın savunduğu tam istihdam yerine ülkelerarasındaki hem istihdam hem de kazanç arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.
2. Göç eden kişinin eğitim düzeyi, tecrübesi ve farklı dillere hâkimiyeti gibi özelliklere bağlı beşeri sermayesi göç ettiği ülkede iş bulma olanağı üzerinde etkili olmaktadır.
3. Uluslararası göçün artışında göçün maliyetini düşüren getirisini artıran bireysel nitelikler, sosyal koşullar ve teknoloji belirleyici olmaktadır.
4. Uluslararası nüfus hareketleri; kar-zarar temelinde gerçekleşen bireysel geçlerin toplamından oluşmaktadır.
5. Ülkeler arasında kazanç ve istihdam oranları arasında bir fark yoksa göç hareketi meydana gelmez.

6. Ülkeler arasındaki getiri farkı göçün boyutu üzerinde belirleyici olur. Getiri farkının büyümesine paralel olarak göçmen miktarında artış olur.
7. Göç kararı esas olarak işgücü piyasası arasındaki dengesizliklere göre şekillenir. Diğer pazarlar göç kararı üzerinde doğrudan belirleyici olmaz.
8. Göç alan ülkelerde göçmen alımına yönelik çekici koşullar varsa göçün kontrolü için göçün maliyeti yükseltilebilir.
9. Hükümetler, göç alan ülkelerde istihdam ve kazanç oranlarını sınırlandırarak, göç veren ülkelerde de bu şartları iyileştirerek insan hareketliliğini kontrol eder (Massey, 1999, s.35-36; Massey vd., 1993, s.435-436).

Bu kuram da bir önceki kuram gibi Suriye göçünü tam açıklamasa da anlaşılmasında bir parça katkı sunmaktadır. Suriyeli göçmenler homojen bir grup değil; eğitim, etnisite, mezhep, din, cinsiyet gibi birçok farklılığı barındırmaktadır (Çağlayan, 2015). Eğitim düzeyi düşük bireylerle birlikte yüksek beşeri sermayeye sahip bireyler de Suriye'den ilk etapta komşu ülkelere göç ettiler. Ancak beşeri sermaye açısından zengin bu kişiler göç ettiği komşu ülkelerde ya kendi vasfına uygun iş bulamadılar ya da çok ucuz çalışmak zorunda kaldılar. İlk süreçte Suriye'nin komşu ülkelerine sığınan bu kişilerin önemli bir kısmı kendi vasfına uygun daha kolay iş bulabileceği Batı ülkelerine göç ettiler ve göç etmeye devam etmektedir. Bu bağlamda Suriyeli göçmenin sahip olduğu beşeri sermayesi, tecrübesi ve farklı dillere hâkimiyeti, istihdam ve kazancı belirli bir üçüncü ülkeye göç etmesinde etkili olmaktadır. Nitekim Erdoğan'ın (2015) yapmış olduğu çalışmada, eğitimli ve vasıflı Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de kendi vasıflarına uygun iş imkânının yaygın olmadığı ve bu yüzden Batı Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada gibi ülkelere gitmek istediklerini belirttikleri görülmektedir.

"Yeni Ekonomi" Kuramları

Yeni ekonomi kuramı, neo-klasik ekonomi kuramının bir eleştirisi üzerine geliştirilmiş bir model olarak düşünülebilir. Çünkü neo-klasik ekonomik kuram, referans birimi olarak bireyi merkeze almaktaydı. Oysa Stark ve Bloom'a (1985, s.174) göre; göç kararı sadece bireyler tarafından değil göç

eden ve etmeyen olmak üzere birbiriyle ilgili insanlar tarafından kolektif bir biçimde alınmaktadır. Ayıca göçmenin geride kalan yakın akrabalarıyla gönderdiği dövizler başta olmak üzere birçok kanal üzerinden ilişkisi devam etmektedir. Başka bir ifade ile göç sadece bireyi ilgilendiren ve bireyin tek başına aldığı bir karar değil hane halkının davranış ve beklentileri de karar alma sürecinde etkili olmaktadır.

Bu kuram neo-klasik ekonomik kuramcıların öne sürdüğü gibi göçü, sadece kârın maksimize edilmesi amacı taşıyan bir olgu olarak değerlendirmemektedir. Bireyin ayrıldığı ülkenin koşulları da bu süreçte belirleyici olmaktadır. Bu çerçevede düşünüldüğünde gelişmiş ülkelerin önemli bir kısmında hane gelirlerine yönelik riskler sistemleşmiş bazı mekânizmalarla azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda az gelişmiş toplumlarda ailenin gelir kaynaklarını etkili bir biçimde kullanmak açısından ailenin ortak kararı bireyin tercihlerinden daha önemlidir. Özellikle ekonomik bunalımlar döneminde aile fertleri önemli stratejiler geliştirir. Ailenin bazı fertleri yerel işlerde çalışırken, bir kısmı ülkenin farklı bir coğrafyasında çalışır. Ailenin bir kısmı ise başka ülkelerde çalışarak ekonomik bunalım dönemlerinde ailenin diğer fertlerine yardım eder. Böylece gelirin miktarında bir artış olmasa bile gelirin kaynağında bir çeşitliliğe gidilmiş olması yerel piyasaların riskli dönemlerinde aileye önemli bir teminat sağlamaktadır (Abadan-Unat, 2002, s.8; Stark ve Bloom, 1985, s.174-5) . Massey ve arkadaşları, bu kuramın temel varsayımlarını şu şekilde sıralamaktadır:

1. Göç araştırmalarının analiz merkezini salt birey yerine kolektif birimler, aileler, hane halkı ve diğer üretim, tüketim birimleri oluşturur.
2. Uluslararası insan hareketliliği, sadece ülkeler arasındaki ücret farklılığından kaynaklanmıyor. Örneğin bu farkın olmadığı durumlarda bile aileler yerel piyasanın risklerini minimize etmek için kaynak çeşitliliğine gidebilir ve bu kapsamda ailelerin bazı fertleri farklı yerlere gönderilebilir.
3. Yerel istihdam ve üretim ile uluslararası göç arasında doğru bir ilişki yoktur. Hatta yerel piyasaya dâhil olma ile göç arasında bir paralellik olabilir. Hane halkı yerel, piyasadan elde ettiği gelirleri

daha büyük bir yatırım aracına dönüştürmek için yurt dışına göçmen vererek kaynak çeşitliliğine gidebilir. Daha çok yatırım için böylece sermaye ve risk kısıtlamasını ortadan kaldırabilir.

4. Uluslararası göçün durulması için ülkeler arsındaki ücret farklılığın eşitlenmesi yeterli bir ölçü değildir. Diğer piyasaların varlık ya da dengesizlik durumu da göçü etkiler.
5. Farklı konumlarda bulunan hane halklarının eşit kazanç beklentisi ile göç etme olasılığı arasında düzenli bir ilişki yoktur.
6. Hükümetlerin işgücü piyasasının kontrolü göçün kontrol edilmesi için yeterli bir unsur değildir. Hükümetler; işsizlik sigortası gibi sigorta piyasalarla, sermaye ve vadeli piyasalarla göçü etkileyebilir ve şekillendirebilir. Özellikle işsizlik sigortasının varlığı, göçmenler için çekici bir unsur oluşturur.
7. Hükümetlerin hane halklarının gelir dağılımını belirleyen politikaları hane halkının yoksulluk düzeyi üzerinde etkili olur. Hane halkı gelir durumu da göç etme arzusu üzerinde belirleyici olur.
8. Hükümetlerin hane halkı gelir dağılımını etkileyen politikaları ve ekonomik yenilikler, hane halkının göç etme isteği üzerinde farklı etkiler oluşturur. Örneğin ekonomik teşviklerden göreli yoksul hane halkı yararlanmıyorsa göç oranında artış olabilir, eğer zengin hane halkı yararlanmıyorsa göç oranında azalma olabilir (Massey vd., 1993, s.439-40).

Neoklasik ekonomi kuramı gibi yeni ekonomi kuramı da Suriye göçünün anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. İşsizlik daha önce de ifade edildiği gibi yıllardır çatışmaların hâkim olduğu hem Suriye'de hem de komşu ülkelere sığınan Suriye göçmenler için önemli bir sorun olarak yer almaktadır. İş bulanlar da istikrarlı bir iş bulmakta zorlanmaktadır. Bu sorunu çözmek için bütün aile fertleri göç etmek yerine bazı ailelerin daha kolay iş bulabileceği fertleri göç etmektedir. Bu kişilerin geride kalan aile fertlerine göndermiş olduğu yardımlarla aileler geçimlerini sürdürmeye devam etmektedir. Bu durum üçüncü ülkeye göç etmek isteyen Suriye'ye komşu ülkelerdeki Suriyeli aileler için de geçerlidir. Komşu ülkelerdeki Suriyeli göçmenler hem benzer bir kültür ve dile sahip olduğu için hem de Batı ülkeleri her özellikteki Suriyeli göçmeni almak istemediğinden do-

layı beşeri sermayesi yüksek aile fertleri bir Batı Avrupa ülkesine göç etmekte ve gönderdiği yardımlarla geride kalan aile fertleri hayatını devam ettirmektedir.

İkiye Bölünmüş (segmented) Emek Piyasası Kuramı

Abadan-Unat'a göre, neoklasik ve yeni göç ekonomisi kuramlarının geliştirmiş olduğu varsayım ve önermeler uluslararası göç açısından birbirinden farklılaşsa da her ikisi de mikro bir perspektif sağlamaktadır. İki kuram arasındaki temel fark ise göç kararının kim tarafından verildiği, gelirin nasıl hesaplandığı, göç kararının toplumsal değerlendirmesi gibi konulara yoğunlaşmaktadır. Ancak ikiye bölünmüş emek piyasası modeli farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu kuram esas olarak uluslararası göç hareketini modern sanayi toplumları açısından değerlendirmekte ve göçün sanayi toplumunun işgücü piyasasının talebinden kaynaklandığını iddia etmektedir (Abadan-Unat, 2002, s.10-1).

Bu kuramın öncülerinden olan Piore'ye (1979) göre uluslararası göç, göçmenlerin anavatanındaki faktörlere bağlı olarak gelişmemekte tam tersi hedef ülkenin emek ihtiyacına bir cevap olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kurama göre göç, ikili işgücü piyasası hipotezine dayanılarak açıklanmaktadır. Hiyerarşik olarak belirlenen birinci işgücü piyasasında genellikle yerel halk ikinci işgücü piyasasında ise göçmenler çalışmaktadır. Bunu besleyen bazı faktörler vardır. Bu faktörlerden biri; ücret yapısı ve yapısal enflasyondur. Mesleki statü ve ücret arasında bir ilişki vardır ve toplumda böyle bir algı oluşur. Dolayısıyla yerel halkın büyük çoğunluğu hem toplumsal statü olarak hem de ücret olarak birincil sektörde çalışmak ister. İşverenler, ikincil sektörü daha cazip kılmak için ücretleri yükselttiğinde mesleki statü ve ücret ilişkisine bağlı olarak birincil sektördeki ücretleri dolaylı olarak yükseltmesi gerekir. İşverenler çözümü, ikincil sektördeki mesleklerde yerel halka göre daha çok rıza gösteren ve düşük ücreti kabul eden göçmenleri istihdam etmekle bulur. İkili iş piyasasının ikincil sektörünün göçmenlere devredilmesini besleyen başka bir faktör, motive edici bir göç olarak mesleki hiyerarşidir. İnsanlar, sadece ücret almak için değil mesleki statü olarak yükselmek için de çalışır. Ancak ikincil sektörde çalışanlar için bu pek mümkün görünmüyor. Çünkü toplumsal statü olarak en alt meslekten üst mesleklere doğru hareketlilik oldukça

azdır. Motivasyonsuzluğa neden olan bu durum yerel halkın bu mesleklere yönelmesi engellemektedir. Göçmenler ise temel ihtiyaçlarını karşılamak için bu mesleklerde çalışmayı kabul eder. Hatta göçmenler aldığı ücreti kendi ülkelerindekiyle karşılaştırdığında, ücretler onlar için yüksek gelebilir. İkili işgücü piyasasını besleyen diğer bir faktör piyasanın sahip olduğu düalizmdir. Sermaye, üretimin sabit faktörlerinden iken işgücü değişken bir faktördür. Birincil iş piyasasında çalışan bireylerin oldukça iyi bir beşeri sermayeye sahip olması gerekir ve sermaye sahipleri beşeri sermayelerini geliştirmek için sürekli yatırım yapar. Dolayısıyla bu sektördeki kişilerin işten çıkması aynı zamanda sermaye kaybı anlamına gelir. İkincil sektörde çalışan genellikle vasıfsız kişilerdir. Vasıfsız kişileri memnun etmek daha kolaydır. Hatta başkasıyla değiştirilebilir. Çünkü yedekte bekleyen bir işçi ordusu mevcuttur. Ancak birincil sektördeki kişiler için durum böyle değildir. Bu bağlamda yerel kişiler, işin daha istikrarlı, sağlam ve maaşların yüksek olduğu birincil sektöre yönelir. İkincil sektörde meydana gelen boşluk ise göçmenlerle giderilmeye çalışılır (Piore, 1979, s.26-36).

Massey vd., göre, emek arzının demografisi de ikincil piyasanın göçmenlere devredilmesini gerekli kılmaktadır. Modern mesleklerdeki hiyerarşinin en altında bulunan işlerdeki motivasyon eksikliği, düşük ücret, yapısal enflasyon, istikrarsızlık, terfi etme seçeneklerinin azlığı gibi nedenlere bağlı olarak bu tür işlerin iki talibi bulunmaktaydı. Bunlar kadınlar ve gençlerdi. Ancak, kadınların gelirin yanında işlerini bir sosyal statü kariyerine dönüştürerek farklı sektörlerdeki işgücüne daha fazla katılması, boşanmaların artması, örgün eğitimin yaygınlaşması ve doğum oranlarının azalması gibi nedenlere bağlı olarak ikincil sektördeki giriş seviyesindeki işlerin kaynağı değişmiştir. Böylece endüstrileşmiş toplumlarda toplumsal koşullarda meydana gelen dönüşüme bağlı olarak giriş seviyesindeki işlerin kaynağı kadın ve gençlerden göçmenlere doğru kaymıştır. Bu bağlamda ikili iş gücü kuramı, mikro ekonomik kuramcıların savunduğu ilkeleri ne tamamen reddetmekte ne de kabul etmektedir. Çünkü mikro ekonomik kuramcıların savunduğu gibi bireyler rasyonel bir tercihte bulunarak endüstrileşmiş toplumlarda olumsuz özellikler atfedilen ikincil sektördeki işlerde çalışabilirler. Böylece bireyler, istihdam olanağı bulmakta, kazançlarını artırabilmekte ve anavatanlarındaki ailelerinin gelirlerine katkı sunabilmektedir (Massey vd., 1993, s.443-444).

Abadan-Unat, bu kuramın göçle ilgili temel varsayımlarını şöyle özetlemektedir:

1. Uluslararası nüfus hareketleri, endüstrileşmiş toplumların işgücü talebine göre şekillenir. İşgücü talebi ya doğrudan işverenler tarafından ya da onlar adına hükümetler tarafından belirlenir.
2. Ülkelerarasındaki işgücü ücret farklılığı göç için tek başına yeterli bir koşul değildir. Çünkü göçmen talebi ekonominin yapısal gereksinimlerine göre değil istihdam uygulamalarına göre belirlenir.
3. Bir ülkede esas olarak işgücü ücretlerinin yükselmesi üzerinde belirleyici olan toplumsal ve kurumsal mekanizmalardır. Dolayısıyla bir ülkede yabancı göçmenlerin azalması ücretlerin artması üzerinde çok belirleyici olmamaktadır.
4. Ancak toplumsal ve kurumsal mekanizmalar düşük düzeyli ücretlerin azalması üzerinde çok belirleyici olmamaktadır. Çünkü göçmen işçilerin artması düşük düzeyli ücretlerin daha da düşmesine yol açabilir.
5. Uluslararası göç hareketlerini kontrol etmek için dünya ekonomisinin yapısında bir değişiklik yapmak gerekir. Çünkü göçmenler sanayi sonrası toplumların ekonomilerinin esas unsurunu oluşturmaktadır. Yoksa yerel düzeydeki hükümetlerin ücret ve istihdam ile ilgili almış olduğu kararlar göçü etkilemeyecektir (Abadan-Unat, 2002, s.14).

Bu kuram, uluslararası nüfus hareketini esas olarak ikili iş piyasasına dayandırmaktadır. Ancak endüstrileşmiş ülkelerin ağır sanayiyi ülke dışına ihraç etmesi, gelişen teknoloji ile birlikte insan emeğine olan ihtiyacın azalması ve daha önce gerçekleşen göçlerle doyuma ulaşması gibi faktörler bu kuramın özellikle çatışma nedenli göçü açıklama potansiyelini kısıtladığı düşünülmektedir. AncakSuriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu, başta Türkiye olmak üzere göç ettiği ülkelerde ikincil sektörlerde kayıt dışı çalışması ve en ucuz emeği oluşturması (Şahankaya Adar, 2018; Lordoğlu ve Aslan, 2015) bu kuramın Suriye göçünü kısmen açıkladığını göstermektedir. Dahası bir taraftan Suriyeli göçmenlerin gelişini engellemeye çalışan Batı ülkelerinin diğer taraftan ikincil sektör ihtiyacını karşılayan

ve kayıt dışı çalışan binlerce göçmeni göz ardı etmesi bir paradoksu oluşturarak iş gücünün göçmen politikası üzerinde ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir.

Dünya Sistemleri Kuramı

Wallerstein'a göre, tarihsel süreçte birçok dünya sistemine rastlanmaktadır. Günümüzde dünya üzerinde etkili olan sistem ise modern dünya sistemi ya da kapitalist dünya ekonomisidir. Bu sistem diğer bütün yapılar üzerinde belirleyici olmakta ve dünyaya yön vermektedir Bu bakış açsına göre dünya, esas olarak merkez ve çevre ülkelerden oluşmaktadır. Merkezdeki ülkeler; kapitalist ilişkilerin egemen olduğu, ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerdir. Çevredeki ülkeler ise merkezdeki ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Merkez-çevre ülkeler açısından birinin varlığı diğerinin varlığı ile mümkündür (Wallerstein, 2011; 2005). Merkez-çevre kuramına göre çevre ülkeler, merkezdeki ülkelerin sürekli kapitalist gelişimi için gereklidir. Bu bağlamda merkez ülkeler; hammadde, ucuz işgücü ve pazar açısından çevre ülkelere ihtiyaç duyar. Çevre ülkelerden ithal edilen hammadde çevre ülkelerden ithal edilen ucuz işgücü işlenerek kapitalizme geri dönüşüm olarak sağlanır (Çağlayan, 2006, s.80).

Bu bakış açısına göre uluslararası göç 16. yüzyıldan bu yana gelişen dünya pazarının bir sonucudur. Kapitalist toplumların diğer toplumlara müdahalesi neticesinde birçok kişi göç etmeye başlar.. Bu süreç sömürgecilikten bağımsız ele almak mümkün değildir. Çünkü daha önce sömürgeci rejimler kolonyal devletlerin lehine sömürge devletlerinin yoksul bölgelerine girdiği gibi neo-kolonyal hükümetler ve çok uluslu şirketler dünya kapitalistlerin iktidarını devam ettirmek adına aynı misyonu yerine getirmektedir. Bu bağlamda bu yaklaşıma göre nüfus hareketleri, kapitalistleşmenin meydana getirdiği bir durumdur. Kapitalist ekonomi merkezden çevreye genişledikçe kapitalist ekonomiye dâhil olmayan toplumlar da bu sürece dâhil olmaktadır. Bunun sonucunda çevre bölgelerde bulunan hammadde, toprak ve emek dünya pazarına eklemlendikçe göç akımları oluşmakta ve bu göçlerin önemli bir kısmı dış ülkelere yönelmektedir (Massey vd., 1993, s.445; Abadan-Unat, 2002).

Bu kuram uluslararası göç hareketlerini analiz ederken esas olarak ekonomi ve siyasal güç dağılımının eşitsiz biçimine vurgu yapmaktadır. Bu

bağlamda göç, gelişmiş ekonomik toplumlardaki sermaye sahipleri için bir ucuz işgücü anlamına gelmektedir. Aynı zamanda ülkelerarasındaki ekonomik eşitsizliği derinleştiren bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Hatta bu kurama göre göç; sömürgeciliğin bir kalıntısı, bölgesel eşitsizliğin bir sonucu, merkez ülkelerin kapitalizm aracılığıyla sahtekârlıkla oluşturulmuş (vurgu yazara ait) tahakküm ilişkisinin bir yöntemidir. Böylece göç, çevredeki ülkelerin merkezdeki ülkelere bağımlı kalması ve merkezdeki ülkelerin dünya ticaretini kontrol etmesi açısından oldukça önemlidir (Castles ve Miller, 2008, s.35).

Bu kuram uluslararası nüfus hareketlerinin esas olarak neden meydana geldiğine odaklanmaktadır. Bu bağlamda "Arap Baharı" süreciyle Suriye'de başlayan iç çatışmalar, iç dinamikler neticesinde gelişse de küresel sistemden bağımsız ele alınamaz. Böyle bir sürecin finansal krizin akabinde başlaması ve silah satışlarının küresel kapitalizm açısından memnuniyet verici seviyelere ulaşması şaşırtıcı değildir. Ayrıca Suriye'de başlayan çatışmalar tarihsel bir birikimin neticesidir ve Birinci Dünya Savaşından kalan sorunlardan bağımsız ele alınamaz. Diğer taraftan bir kısım küresel aktörlerin sürecin başında bir kısım aktörlerin ise daha sonra Suriye krizine müdahil olması Suriye halkının faydası düşündüğünden değil çıkarları doğrultusunda hareket edildiği düşünülmektedir. Dahası Ortadoğu'da ülkelerin sahip olduğu yer altı zenginlikleri bu ülkelerde başlayan çatışmaların ne kadar süreceği üzerinde de belirleyici olmaktadır. Bir çalışma için (İnce, 2018) Suriyeli bir göçmenle yapılan bir görüşmede göçmenin söylediği "Suriye'de kısa zamanda çatışma bitmez. Orada Amerika var, Rusya var. Amerika petrole sahip olmak istiyor, Rusya gaz yataklarına sahip olmak istiyor" şeklindeki sözleri tam da ekonomi ve siyasal güç dağılımının Suriye'deki çatışmaların devamı üzerinde nasıl belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda göçün nedenlerine odaklanan bu kuram, Suriye göçünün nedenlerinin anlaşılmasında önemli bir katkı sunmaktadır.

Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemi kuramı; ekonomik ve politik temelli olup iki ya da daha fazla ülke arasındaki ilişki ve göç hareketleri arasındaki bağlantısına odaklanır. Bu teoriye göre ülkelerarasındaki nüfus hareketleri ülkelerarasında daha

önce var olan ikili ilişkilerin bir devamdır. Bu bağlamda iki ülke arasındaki sömürgeciliğe dayanan tarihsel ilişkiler, siyasal ve ekonomik ilişkiler, kültürel bağlar nüfus alış verişi üzerinde etkili olmaktadır. Göç veren ve alan iki ülke arasındaki mesafe ise bu süreçte çok belirleyici olmamaktadır. Başka bir ifade iki ülke arasındaki göç alışverişi mesafeye göre değil iki ülke arasındaki tarihsel ve güncel ilişkilere göre şekillenmektedir. Meksika ile ABD ve Fransa ile Batı Afrika arasındaki göçmen alış verişi bu çerçevede iyi örnekler oluşturmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s.36; Çağlayan, 2006, s.82).

Bu kurama göre göç, makro ve mikro yapıların etkileşiminin bir sonucudur. Makro ve mikro yapılar; göç endüstrisini ortaya çıkaran iş bulma örgütleri, acenteler, kaçakçılar gibi bir dizi aracı mekanizma üzerinden ilişki sağlamaktadır. Makro yapılar; dünya piyasasını belirleyen ekonomi-politiği, ülkelerarası ilişkiler, göç hareketlerini kontrol etme çabaları gibi büyük kuramsal yapılardan oluşmaktadır. Mikro yapılar ise bireyin; göç sürecine dair bilgisi, sahip olduğu ağlar, iş bulma stratejisi, gittiği ülkede uyum becerisi gibi kültürel ve sosyal faktörleri içeren bireysel düzeydeki küçük ölçekli ilişkilerden oluşmaktadır. Daha çok enformel ilişkilere dayalı gelişen mikro yapılar çerçevesinde bireyin göç edecek ülke hakkındaki bilgisi ve kültürel sermayesi göçün başlaması ve devam etmesi üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Bu anlamda bireyin sahip olduğu sosyal sermaye unsurlarından biri olan sosyal ağlar, bireyin iş bulma sürecinde ve zor durumlarda karşılıklı yardımlaşmayı teminat altına almaktadır (Castles ve Miller, 2008, s.37). Massey ve Arkadaşları bu kuramın temel varsayımlarını şu şekilde özetlemektedir:

1. Uluslararası göç hareketleri üzerinde asıl belirleyici faktör, göç veren ve göç alan ülkeler arasındaki ekonomik, tarihsel ve siyasal ilişkilerdir. Bu bağlamda göç edilen yer açısından mesafenin göç üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
2. Göçmen alan ve veren merkez ve çevre ülkeleri çok kutuplu bir sistemin oluşmasına katkı sunmaktadır.
3. Özellikle göç veren uluslar göç sisteminin birden fazlası üyesi olabilir.
4. Siyasi ve ekonomik koşular değiştiğinde göç sistemleri koşullarla uyumlu bir biçimde evrilir. Bir ulus politik, ekonomik ve sosyal

değişimlere bağlı olarak göç sistemine dahil olabilir veya ayrılabilir (Massey vd., 1993, s.454).

Göç sistemleri kuramı, Suriyeli göçmenlerin ülke-kent tercihinde ve göç sürecinin açıklanmasında önemli bir açıklama potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir. Suriyeli göçmenlerin dünyada en fazla Türkiye'ye sığınması ve Türkiye'de de daha çok sınır bölgelerine yoğunlaşması Türkiye'nin göç politikasının ve fiziksel yakınlığın yanında birçok sosyolojik ve siyasal faktör belirleyici olmuştur. Siyasi, sosyal ve kültürel konular olmak üzere Suriye ve Türkiye arasında birçok konuda birlik ve benzerlik bulunmaktadır. Şu an var olan iki farklı devlet tarihte tek elden, Osmanlı devleti tarafından yönetilmiştir. Suriye'deki Arap, Kürt ve Türk etnisiteye mensup gruplar Türkiye'de de bulunmaktadır. Sınırın iki tarafında kültürler arasında birçok konuda benzerlik ve insanlar arasında akrabalık bağları bulunmaktadır. Bu bağlar çizilen siyasi sınırlara rağmen sınırın iki yakasındaki halklar tarafından sürekli canlı tutularak devam ettirilmiştir. Dolayısıyla birçok konudaki birlik ve benzerlik Suriye göçünün Türkiye'ye yönelmesinde etkili olmuştur. Özellikle sınır bölgesi açısından konu incelendiğinde ortak bir birliğin olması ve yerel toplum ile göçmen toplum arasında yoğun bir iletişimin yaşanması Çağlayan'a göre dünyada ender rastlanan uluslararası bir göç örneğini oluşturmuştur (Çağlayan, 2015, s.200-202). Suriyeli göçmenlerin sınır bölgesi hakkında bilgi sahibi olması, sosyal ve kültürel sermayesi ile sahip olduğu sosyal ağlar özellikle ilk süreç için Türkiye'nin sınır bölgelerine yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Diğer taraftan sınır bölgelerinde iş bulma olanağının düşük olması Suriyeli göçmenleri diğer bölgelere yöneltmesine neden olmaktadır (İnce, 2018).

İlişkiler Ağı (network) Kuramı

İlişkiler ağı göçmenlerin geldikleri ülke, yeni yerleştikleri ülke, eski göçmen, yeni göçmen ve yerleşik halk arasında ortak köken, hemşerilik, soydaşlık ve dostluk gibi kişilerarası bağlantılara referansta bulunan bir kavramdır. Bu ağların ve bağların varlığı uluslararası göçün devamının sağlanmasında belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü bu ağlar, göçmenlerin göç etme sürecinden iş bulma sürecine kadar önemli birçok işleve sahiptir (Abadan-Unat, 2002, s.18).

Sosyal ağlar uluslararası göçün devamı açısından önemli bir kaynak sunar. Çünkü sonradan göç edenler ilk göç edenlere göre daha az riskle karşı karşıyadır ve göç sürecindeki toplam maliyeti daha düşüktür. Bu bağlamda göçmen ağının varlığı göç etmek üzere olanları karar vermede cesaretlendirmekte ve göç sürecindeki işlerini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda göç edilen ülkede ilişki ağları sayesinde işler daha hızlı yürümektedir. İlişki ağları sadece ekonomik maliyetleri düşürmemekte sosyal maliyetleri de düşürmektedir. İlk göç edenler gelmiş oldukları yabancı toplumda yalnızlık duygusu yaşarken sonradan gelenler sahip olduğu sosyal ilişki ağları sayesinde bu durumdan daha az etkilenmektedir (Çağlayan, 2006, s.86).

Crisp'e göre göçmenlerin sahip olduğu sosyal ağların birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi sosyal ağlar; göç etmeye karar veren bireyin gitmeyi hedeflediği ülkeye nasıl gidileceğini ve ulaşım ile ilgili detayları, giriş koşullarını, hedeflediği ülkede ve transit ülkelerde sınır dışı edilme politika bilgisini sağlar. Sosyal ağların diğer bir fonksiyonu, göçmenlerin göç sürecinde maliyetlerin en aza indirilmesi ile ilgili göçmenlere finansman kaynağı sunar. Sosyal ağların diğer bir yönü, özellikle düzensiz bir biçimde dünyanın bir bölgesinden başka bir bölgesine geçmek isteyen kişilere örgütsel alt yapıyı sağlar. Başka bir ifade ile düzensiz göçün alt zemininin hazırlanmasına önemli bir katkı sunar. Sosyal ağların göçmenlere başka bir katkısı, göçmenlerin hedeflediği ülkeye vardıktan sonra yeni düzene alışma ve temel ihtiyaçlarının giderilmesi ile ilgilidir (Crisp, 1999, s.6-7). Bu kuramın temel varsayımları şu şekilde özetlenebilir:

1. Göçmen ve potansiyel göçmenlerin sahip olduğu sosyal ağlar, uluslararası göç hareketlerini artırmakta, potansiyel göçmenleri göç etmeye cesaretlendirmektedir.
2. Göçmenlerin sahip olduğu sosyal ağlar riskleri azaltmakta, ekonomik ve sosyal maliyetleri düşürmektedir. Bu bağlamda uluslararası göçlerde önemli olan göç eden ve göç edilen ülke arasındaki neo-klasik kuramcıların savundu gibi ücret farklılığı değil ilişki ağlarıdır.
3. Sosyal ağlar göç öncesinde, göç aşamasında ve göç ettikten sonra göçmenin dikkat etmesi gerektiği alt yapıyı hazırlar. Özellikle düzensiz göçmenlere bu konuda önemli bilgi sunar.

4. Sosyal ağlar, göçmenlerin anavatanlarındaki kimliklerini muhafaza etmesine ve yalnızlık düzeyinin düşmesine yardımcı olurken yerel halk ile göçmenler arasındaki bütünleşmeyi zorlaştırmaktadır.
5. Göçmen ağ ilişkileri oluştuktan sonra yeniden üretilir. Bu bağlamda hükümetlerin göçmenlerin sosyal ağlarını kontrol altına alma çabası zorlaşmaktadır.
6. Göçmenler arasındaki sosyal ağlar toplumsal koşularla bağlantılı olarak süreç içinde evrilir ve yeni şekiller alır. Böylece ilişki ağları zamanla kurumsallaşarak bağımsız bir olgu haline gelebilir.
7. Sosyal ağlar, göçmenlerin hedef ülke ve mekân seçimi üzerinde belirleyici olmaktadır. Benzer özelliklere sahip göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Göç sistemi kuramı gibi ağ kuramı da Suriye göçünün yönünün belirlenmesinde açıklayıcı olduğu düşünülmektedir. Suriye göçü bir anda olup biten bir olay değil 2011 yılında başlayıp günümüzde azalsa da Suriye'de meydana gelen gelişmelere paralel, bireysel dönüşümlere bağlı devam eden bir sürece karşılık gelmektedir. Başka bir ifade ile Suriye ve diğer ülkeler arasındaki göç trafiği devam etmektedir ve uzun süre de devam edeceği görünmektedir. Çatışmaların başladığı dönemlerde kendi hayatlarını kurtarmak amacıyla bulunduğu konuma en yakın ülkeye göç eden Suriyeliler sonradan göç edecek kişiler için bir kılavuz ve bilgi kaynağı olmuştur. Başka bir ifade ile Suriye'den Türkiye'ye göç edip Türkiye'nin farklı illerine yönelen öncü grup sonradan gelişen göçmen ilişki ağının da temelini oluşturmuştur (Çağlayan, 2015, s.203). İlk göç edenlerin göç ettikleri ülkelerdeki durumlarını paylaşması, bulundukları ülkenin Suriyeli göçmene bakışı, sunduğu hizmet ve göç güzergâhı sonradan göç edenlerin ülke tercihi üzerinde belirleyici olmuştur. Aynı ülkede bulunan Suriyeli göçmenler bile bulundukları kentlerin durumlarını birbiriyle paylaşarak göçmenlerin belli kentlere yönelmesinde etkili olmaktadır. İş bulmaktan yalnızlığının hafifletilmesine kadar birçok konuda sosyal ağlar Suriyeli göçmene bir danışmanlık hizmeti sağlamaktadır. Çünkü göç ağları, "göç edenlere sadece hazır göç güzergâhları değil, kurdukları göçmen semt ve bölgelerinde istihdam olanakları, mali ve kültürel birikim de sağlayarak, yerleşme ve göçmen topluluğu içerisinde sosyalleşme olanağı da sunmaktadır" (Özgür Baklacıoğlu, 2010, s.17). Ayrıca "göçmenlerin

kurdukları iş yerleri, dernekler, kahvehaneler, restoranlar, avukat büroları, doktor muayenehaneleri, dükkânlar vb. yerler yeni gelenlerin iktisadi ve özellikle de kültürel ihtiyaçlarını beslemektedir" (Özgür Baklacıoğlu, 2010, s. 18). Özllikle Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı bölgelerde bu tür ilişki biçimlerine sıkça rastlamak mümkündür.

Kurumsal Kuram

Uluslararası göçmenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Ancak uluslararası göçmen alan merkez ülkeler ise gün geçtikçe göçmenlerin gelişini engelleyici bir çaba içine girmektedir. Bu bağlamda ekonomik sermaye açısından güçlü olan devletlerin göçmenlere yönelik talebi bir taraftan azalırken dünyada meydana gelen güncel gelişmelere bağlı olarak potansiyel göçmenlerin sayısı hızla artmaktadır. Bu durumda bazı firmalar uluslararası göç sürecinde büyük rant sağlayarak göç endüstrisine katkı sunmaktadır. Ortaya çıkan bu dengesizlik durumunda göçmenlerin talebini karşılamak için özel kuruluşlar ve gönüllü organizasyonlar da faaliyet göstermektedir. Bu yardım kuruluşları, gelişmiş ülkelerde göç endüstrisinin mağdurları olan, yasa dışı, belgesiz çalışan göçmenlerin koşullarını rehabilite etmek için büyük bir çaba sarf etmektedirler. Bu organizatörler hem göç etme aşamasında hem de göçmenler hedef ülkeye vardıktan sonra göçmenlere birçok konuda yardımcı olmaktadır. Yasal olmayan yollardan göçmenlerin hedef ülkeye ulaşmasını sağlar, iş bulma konusunda aktif rol alır, göçmenlere kalacak yer ayarlayarak destek olur. Sonuç olarak sermaye sahipleri göçmenleri engelleyecek politikalar geliştirirken gönüllü kuruluşlar da göçmen dolaşımı için çaba sarf eder (Massey vd., 1993, s.450-451). Suriye'de güvenliğin hâkim olmaması ve bir kısım Suriyeli göçmenin gitmek istediği Batı Avrupa ülkelerinin Suriyelilerin gelişini engellemeye çalışması göçmenlerin hedef ülkeye ulaşmak için tehlikeli yollara başvurmasına neden olmaktadır. Dahası bu süreçten rant sağlayarak göç sürecini endüstriye dönüştüren kişiler ve gruplar olmaktadır. Hem Suriye'de yol kesenler, göç etmek isteyenlere kendi belirlediği ücreti aldıktan sonra onların geçişine izin vermekte hem de Suriye dışında göçmenleri hedefledikleri ülkelere yasadışı yollarla ulaştıracağını vaat eden organizatörler olmaktadır. Bu kişiler zaten savaş mağduru olan Suriyeli

göçmenleri bir kez daha mağdur etmektedir. Diğer taraftan Suriyeli göçmenler göç ettikleri ülkelerde başta işsizlik ve kötü çalışma koşulları olmak üzere birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sömürü düzenini ortadan kaldırmak ya da hiç olmazsa hafifletmek için de bazı sivil toplum örgütleri ve organizatörler göç sürecinde Suriyeli göçmenlere yardımcı olmuş ve olmaya devam etmektedir.

Kümülatif Nedensellik

Ulusal ve uluslararası göçlere uygulanabilen bu kuram, merkez-çevre ve neo-Marksist gelişim teorisine yakın bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bağlamda kümülatif nedensellik kuramı, nüfus hareketlerini ele alırken tarihsel-yapısalcı bir kaynaktan beslenmektedir. Bu yaklaşıma göre göç, sanayileşmiş zengin ülkelere ve kent merkezlerindeki kapitalist sermaye sahiplerine ucuz emek ve diğer kaynakları sağlayarak bölgesel ve ulusal gelişmeye engel olmaktadır. Böylece göç en değerli kaynakları sermaye sahiplerine sunarak asimetrik bir biçimde çevrenin merkeze olan bağımlılığını artırmakta yerel ekonominin gelişmesini baltalamaktadır (De Haas, 2010, s.234).

Massey vd. kümülatif göç biçiminden etkilenen en yaygın bazı sosyoekonomik faktörleri ele almıştır. Bu faktörlerden biri gelirin dağılımdır. Bu faktör merkezli olarak göç, sadece gelirin artışı amaçlandığında ya da risklerin farklılaşması durumunda meydana gelmemektedir. Hane halkının gelir dağılımı da göç üzerinde belirleyici olmaktadır. Birkaç haneden birkaç kişi göç ettiğinde göç eden hanelerin geliri yükselmektedir. Bu durumda haneler arasında gelir eşitsizliği ve göreceli yoksulluk artmaktadır. Bu durum, diğer hanelerden de kişilerin göç etmesini motive etmektedir. Diğer bir faktör toprak dağılımıdır. Göç edenler genellikle yatırımlarını toprak alarak değerlendirmektedir. Ancak ücretli çalışmayı toprağı işlemeye tercih ederek toprağı nadasa bırakmaktadır. Böylece toprağın olduğu bölgelerde tarımsal işgücüne olan talep azalarak diğer insanların göç etmesine neden olmaktadır. Toprağı işleseler bile bu kişiler genellikle modern araçları kullanacağından dolayı işgücüne olan talep yine azalacak ve göçü etkileyecektir. Göç kültürünün oluşması da göçün artışını etkilemektedir. Göç eden kişi sayısı artıkça ve göç yaygınlaştıkça davranış ka-

lıpları da değişmektedir. Bu bağlamda daha iyi bir yaşam ve göç arasındaki ilişki algısı güçlendikçe daha fazla insan göç etmektedir. Göçü artıran diğer bir sosyo-ekonomik faktör beşeri sermayedir. Gelişmiş ülkeler beşeri sermayeye sahip bireyleri kendi ülkelerine çekmeye çalışmaktadır. Bu durumda beşeri sermaye açısından güçlü bireyler göç ettiği ülkede üretime büyük katkı sunarken gelindiği ülke bu açıdan daha da yoksullaşmaktadır. Göçü besleyen diğer bir faktör de bazı mesleklerin göçmen mesleği olarak toplum tarafından damgalanmasıdır. Bu damgalama, göçmenleri bu mesleklere kanalize edilmesine yardımcı olurken yerel halkın bu mesleklerden kaçınmasını beraberinde getirmektedir (Massey vd., 1993, s.451-453).

Kümülatif nedensellik kuramı da daha önce değinilen birçok kuram gibi göçün daha çok ekonomik bileşenine odaklanmaktadır. Ancak yine de göç kültürünün oluşması ve beşeri sermayenin analizi Suriye göç sürecine katkı sunmaktadır. Çatışmalarla birlikte Suriye'den diğer ülkelere göçün başlaması geride kalan kişilerin de göç etmesini teşvik etmiştir. Komşu ülkelere göç eden beşeri sermayesi yüksek Suriyeli göçmenlerin üçüncü ülkelere göç etmesi de bu kuramın Suriye göç sürecini açıklamasına katkı sunduğu görülmektedir.

Sonuç

Uluslararası göçün zamanla değişik formlar alması göçü açıklayan kuramların da değişmesine neden olmaktadır. Dahası uluslararası göç zamanla homojen bir yapıdan heterojen bir yapıya dönüşmektedir. İş gücü göçmenlerine sığınmacılar ve düzensiz göçler gibi göç türleri dâhil olarak uluslararası göç küreselleşmeyle eklemlenerek kaotik bir hal almaktadır. Şirin Öner'e (2012, s.13) göre uluslararası göç; dinamik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olması farklı bağlamlarda, farklı formlarda gelişmesine neden olmaktadır. Uluslararası göç, içinde bulunduğu konjonktüre bağlı olarak farklı şekillerde gelişmekte ve konjonktürün değişmesi ile birlikte göç süreci de etkilenerek dönüşmektedir. Bu bağlamda Suriye gücünün nedenleri, süreci ve sonuçları göç kuramları açısından değerlendirildiğinde her bir göç kuramının açıklama biçiminin Suriye göçünü açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Suriye göçünün çok boyutlu olması,

zorunlu göçmenlerin yanında ekonomik sebeplerden göç edenlerin olması, farklı dönemlerde gerçekleşen göçlerin farklı özellikler barındırması ve göçmenlerin birçok bakımdan birbirinden farklılaşması kuramların bu göç olgusunu açıklamasını zorlaştırmaktadır.

Erbaş'a göre ise (1999, s.31-32) uluslararası göçü genel geçer önermelerle çözümlemek mümkün değildir. Çünkü farklı ülkelerden aynı ülkeye göç eden farklı gruplar farklı ilişki biçimlerini geliştirebildiği gibi aynı ülkeden göç eden gruplar da farklı ilişki biçimlerini geliştirebilmektedir. Bu farklı ilişki biçimlerinin çözümlenmesi göç eden ve edilen toplum ve topluluk arasında özgün koşulların etkileşiminin analizi ile mümkün olabilmektedir. Suriyeli göçmenler de göç ettikleri ülkelerde farklı etkiler oluşturmaktadır. Suriyeli göçmenlerin daha az göç ettiği Avrupa ülkelerinde daha fazla gündem oluşturmakta ve özellikle kültürel farklılıklar bu konuyla ilgili tartışmaları tahrik etmektedir. Bu bağlamda yakın gelecekte Suriyeli göçmenlerin göç ettiği ülkelerin göç politikaları Suriyeli göçmenlerin gelecekte ne tür bir sosyal ilişki geliştirebileceği üzerinde etkili olacaktır.

Sirkeci'ye göre nüfus hareketliliğinin gerçekleşebilmesi için göç etmek isteyen bireyin göç etme imkânına sahip olması gerekir. Bu imkânlar; göç etme bilgisi, sosyal ağlar ve finansal sermayeden oluşmaktadır. Öncelikle göç edecek kişinin nasıl göç edeceği ve göç etme sürecinde hangi yöntemi kullanacağı bilgisine sahip olması gerekir. Bu süreçte daha önce göç deneyimine sahip olan dostlar, akrabalar ve tanıdıklar önemli bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kaynak sadece göç sürecinde değil göç ettikten sonra da göç eden kişi veya kişilerin alışma sürecine de yardımcı olmaktadır. Diğer bir göç etme imkânı maddi kaynaklara karşılık gelmektedir. Kısacası Sirkeci'ye göre bu kaynağa sahip olup da göç etmek isteyen göç edebilir, aksi taktirde göç etmesi çok zordur. Çatışmaların meydana geldiği bölgelerde de bu kaynaklar açısından güçlü olan bireyler ilk önce göç etmektedir (Sirkeci ve Bardakçı, 2016, s.538). Bu bakış açısı Suriye göçünün açıklanmasına önemli bir katkı sunmaktadır. Çünkü Suriye'de çatışmalar başladığı ilk süreçte ekonomik, sosyal ve beşeri sermayesi yüksek kişilerin daha önce göç ettiği bilinmektedir (İnce, 2018). Üçüncü bir ülkeye, özellikle Avrupa ülkelerine göç eden Suriyeli göçmenlerin de bu kaynaklar açısından zengin olan kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde göç türlerinin çoğalması, çatallaşması ve her göç olgusunun biricik olması nedeniyle tek bir kuramla nüfus hareketlerini analiz etmek mümkün olmadığı gibi nüfus hareketleri arasında ortak özellikler de bulunmaktadır. Bu ortak özellikler Erbaş'ın (2018) ifadesi ile "emperyalizm", "kapitalizmin işleyişi" ve "sömürü" gibi uluslararası ekonomi-politiğinin göç süreçleri ve yönleri üzerinde belirleyici olmasıdır. Başka bir ifade ile uluslararası göç bu unsurlardan bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda Suriye göçüne neden olan çatışmaları Suriye tarihinden ve küresel aktörlerin Suriye ile ilgili emellerinden bağımsız analiz etmek de mümkün değildir.

Abadan-Unat'a (2002, s.2003-2004) göre göç sürecinde meydana gelen konjonktür değişikliğine bağlı olarak göç üzerinde yapılan çalışmaların ilgi alanları da değişmiş ve kullandıkları yöntemler farklılaşmıştır. İkinci dünya savaşından sonra yeniden bir yapılanma içerisine giren göç alan ülkeler ikili anlaşmalar çerçevesinde diğer ülkelerden işgücü göçü talebinde bulunmuştur. Dolaysıyla bu dönemde ekonomik unsur ön plana çıkmış ve bu konu üzerinde araştırma yapanlar maliyet-kazanç kuramı ile göç olgusunu açıklamaya çalışmıştır. 1970'lerde ise göçmenlerin daimi yerleşimciler haline gelmeye başlaması ile ilgi alanları asimilasyon, uyum ve bütünleşme gibi konulara kaymıştır. 1980'lerde de ilgi odağı etnik adalar, kolektif örgütlenmeler ve göçmenlerin ilişki biçimleri olmuştur. Daha sonra Komünist rejimlerin yıkılması, Avrupa'daki paradigma değişikliği, ulus ötesi örgütlerin artışı, bazı ulus-devletlerin parçalanması ve Sovyet Birliğinin dağılması uluslararası göç alanına yeni boyutlar kazandırdı. Bununla birlikte ulaşım ve iletişim alanında meydana gelen baş döndürücü gelişmeler, etnik ve dinsel ilişki ağları, piyasanın yayılması, ideolojik örgütlenmeler uluslararası göç alanında yapılan araştırmalarda kullanılan kavram ve kuramların çeşitlenmesine yol açtı. Suriye göçünde olduğu gibi Ortadoğu ve diğer coğrafyalardaki çatışmalar zorunlu göçün artışına yol açmaya devam etmektedir. Sonuç olarak göç sonucunda meydana gelen birçok problemi çözüme kavuşturmanın en önemli bileşenlerden birinin çatışmanın ve göçün diğer nedenlerini ortadan kaldırılması ile mümkün olabileceği görülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

An Evaluation On Migration Theories and Syrian Migration

*

Celal İnce

Bitlis Eren University

International migration continues to set the world agenda in terms of both its causes and the outcomes of its sociological and political aspects. Economic differences between regions, poverty, civil wars, political transformations, deterioration of ecological balance and many other factors caused migration of many people in the 21st century and it seems that this phenomenon will remain dynamic in the future. On the other hand, international immigration deeply affects both immigrant-sending and immigrant-receiving countries. In addition, migration has many effects on economy, politics, social and cultural areas. Moreover, the most affected ones are displaced persons during the forced migration process. In this context, international migration comes to the forefront as a basic fact that needs to be researched in different disciplines. In particular, the reasons for the mass migrations from Syria to other countries as a result of the internal conflicts in recent years, encourage comprehensive investigation of the migration process and the sociological consequences. In this study, the aim is to analyze Syrian migration process in terms of the migration theories.

It is generally possible to deal with the issue of international migration in terms of liberalism, realism, nominalist, Marxist approach, determinist, capital raising approach, humanist approach and micro, meso, macro evaluations. When the issue is viewed from the aspect of liberalism, it is seen that liberalism has not directly developed an approach for international migration, refugees, displaced persons or stateless persons. But there are mechanisms that it has developed throughout he course of events (Çelebi, 2011). Nominalist approach, on the other hand, makes an

analysis of asylum seekers and other immigrants, based on factors such as restrictive migration policies of states, domestic market and racism (Çelebi, 2011; Black, 1991). Marxist view emphasizes that the migration phenomenon is a structural consequence of the capitalist system (Çam, 2014, p.20-1; Bal et al., 2012, p.194). According to this view, international migration analysis can only be possible by explaining the relationship between labor and capital with the reconstruction of capitalism on a global scale (Erbaş, 2002).

International migration can be analysed on micro, meso and macro scales. According to the the micro analysis, people migrate to places where their relatives live or places that are familiar to them. Meso analysis claims that immigrants compare the conditions of the country in which they live in and of the country to which they will migrate and decide accordingly. Macro analysis, on the other hand, asserts that migration occurs in cases where population is high and employment is low. While determinist approaches focus on the qualities of immigrants, capital raising approach makes an analysis focusing on wages. Humanist approach analyses the decision an individual makes on expatriating (Parnwell, 2006; Faist, 2000).

Two phases might be emphasised while analysing Syria migration in terms of migration theories. One of the phases is reasons and actors of the Syrian migration and the other one is migration process and the analysis of the sociological consequences of the migration. In this context, the realist approach, which focuses on the determinant conditions in cases where immigrants become refugees, offers an important perspective for the Syrian migration. This pragmatic view that prioritizes interests and power preference of states causes the migration to continue and become an area of exploitation by providing a basis for conflicts in Syria to become chronic (Babahanoğlu and Bilici, 2018). According to Ravenstein (1885, 1889), one of the basic principles of migration is that it occurs within short range. As in many forced migration cases, majority of Syrian immigrants migrated to neighboring countries. Physical distance, poverty of immigrants, the possessed cultural capital and the migration policies of target countries have been effective in this process. According to the theory of push and pull factors (Lee, 1966), when Syrian migration is considered, there are many push factors, and there are many pull factors regarding the

target country. The primary push factors are safety and public life destroyed by safety concerns (unemployment, poverty etc.). The primary pull factors regarding Turkey are safety, physical proximity, migration policy, business opportunity and cultural resemblance. As factors such as conflict, poverty, unemployment support each other, economy theories(macro and micro theories of neoclassic economy, new economy theories, segmented labor market, world-systems theory) have a potential to explain the Syrian migration as well. Historical and cultural unity and resemblances between Turkey and Syria are among the factors that have caused Syrians to mostly migrate to Turkey (Çağlayan, 2015). In this context, migration systems theory also explains the Syrian migration to some extent. The network theory also contributes to the explanation of country and city preferences of Syrians who migrate to another country.

In conclusion, different forms that international migration takes in time, causes theories explaining the migration phenomenon to change. In this context, when the reasons, process and consequences of Syrian migration are considered in terms of migration theories, it is obvious that each form of explanation falls short of explaining the Syrian migration in its entirety. That the Syrian migration is multidimensional, that there are people migrating on economic grounds along with forced immigrants, that different migrations at different times have different traits and that immigrants differ from each other in many respects make it difficult for the theories to explain this migration phenomenon. Due to increases in migration types, their complicated structures and uniqueness of each migration phenomenon at the present time, it is not possible to analyse population movements with only one theory and there are also common traits between population movements. These common traits show that international political economics such as "imperialism", "operation of capitalism" and "exploitation" are determinant regarding migration phases and directions according to Erbaş (2018).

Kaynakça / References

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

AFAD. (2014). Suriye'den Türkiye'ye nüfus hareketleri: Kardeş topraklarındaki misafirlik. Ankara: AFAD, www.afad.gov.tr

Babahanoğlu, V. ve Bilici, Z. (2018). Realizm versus idealizm: göç, bölgesel barış ve istikrar düşmanı mı? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(61), 734-740.

Bal, H., Aygül, H. H., Oğuz, Z. N., ve Uysal, M. T. (2012). Göçle gelenlerin toplumsal sorunları: Isparta örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 191-210.

Black, R. (1991). Refugees and displaced persons: Geographical perspectives and research directions. *Progress in Human Geography, 15*(3), 281-298.

Castles, S. M. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (Çev: B. U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Crisp, J. (1999). *Policy challenges of the new diasporas: Migrant networks and their impact on asylum flows and regimes*. Geneva: UNHCR.

Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17, 67-91.

Çağlayan, S. (2015). Suriye savaşı ve Suriyeli göçmenler: Teorik ve kavramsal anlama çabası. *Sosyoloji Divanı*, (6), 193-208.

Çam, F. (2014). *Avrupa Birliği göç politikaları: Makedonya, Bulgaristan, Türkiye*. Ankara: Alter Yayınları.

Çelebi, Ö. (2011). Kuramların sessizliği: Liberalizm, realizm ve iltica rejiminin kuruluşu. Ö. Çelebi, S. Özçürümez ve Ş. Türkay (Der.), *İltica, uluslararası göç ve vatansızlık: Kuram, gözlem ve politika* içinde (s. 9-26). Ankara: UNHCR

De Haas, H. (2010). Migration and development: A theoretical perspective. *International migration* review, 44(1), 227-264.

Elma, F. ve Şahin A. (2015). Suriye'den Türkiye'ye göç ve açığa çıkan temel sorun alanları. *Turkish migration conference 2015 selected proceedings* içinde (s.430-439). London: Transnational Press London.

Erbaş, H. (1999). Metodoloji tartışmaları ışığında göç ve etnisite. *Sosyolojisi Dergisi*, 2, 17-39.

Erbaş, H. (2002). Küresel kriz ve marjinalleşme sürecinde göç ve göçmenler. *Doğu-Batı,* 18, 173-193.

Erbaş, H. (2018). Suçlular/nedenler, mağdurlar ve biz: Göç ve göçmenliğe tarihsel ve bütüncül bir bakış. *29th International Congress on Creative Drama in Education*, 25-28 October 2018 Ankara/TURKEY

Erdoğan, M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.

İnce, C. (2018). *Uluslararası göç bağlamında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması.* İksad Publishing House. Erişim: https://docs.wixstatic.com/ugd/614b1f_2a6698ecca984bd6a0a89d-84607a0d4a.pdf

Kapu, H. (2012). *TRA2'de göç olgusu: sebep ve sonuçlar bağlamında analitik bir araştırma*. Kars: T.C. Serhat Kalkınma Ajansı.

Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler iç içe geçişler ve karşılaşmalar.* İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Kaynak, S., Arslan, İ., Alancıoğlu, E., ve Koçakoğlu, M. A. (2016). Göçün sosyo-ekonomik sonuçları: Suriyeli göçmenler üzerine bir uygulama. A. Diken ve A. Buluş (Eds.). *2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: "Göç, Yoksulluk ve İstihdam", 23-25 Eylül 2016, Konya, Türkiye, Bildiriler* içinde (s. 11-18). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu.

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography, 3*(1), 47-57.

Lordoğlu, K ve Aslan, M. (2015). Araştırma-saha notları: Beş Sınır kenti ve işgücü piyasalarında değişim: 2011-2014 [Labour markets in the five border provinces]. *Göç Dergisi*, 2(2), 249-267.

Massey, D. S. (1999). Why does immigration occur?: A theoretical synthesis. Hirschman, P. Kasinitz and J. DeWind (Eds.), *The handbook of international migration: The American experience* içinde (s. 34-52). New York: Russell Sage Foundation.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, *19*(3), 431-466.

Özgür Baklacıoğlu, N. (2010*). Dış politika ve göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde Arnavutlar (1920-1990).* İstanbul: Derin Yayınları.

Özkarslı, F. (2014). *Suriye'den Türkiye'ye göç ve Suriyelilerin enformel istihdamı (Mardin örneği).* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.

Parnwell, M. (2006). *Population movements and the third world*. USA: Routledge Introductions to Development.

Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labor and industrial societies.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, *48*(2), 167-235.

Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of The Royal Statistical Society*, *52*(2), 241-305.

Robinson, R. (2005). *Beyond the state-bounded ımmigrant ıncorporation regime. Transnational migrant communities: Their potential contribution to canada's leadership role and ınfluence in a globalized world*. Ottawa: The North-South Institute.

Sirkeci, İ., ve Bardakçı, S. (2016). Suriye'den gelenler misafir değil bir göç kültürünün öncüleri. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(7), 531-544.

Somuncu, B. (2006). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde uluslararası göç politikası.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Stark, O., ve Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review, 75*(2), 173-178.

Şahankaya Adar, A. (2018). Türkiye'de yeni prekarya Suriyeli işgücü mü?. *Calisma ve Toplum*, *56*(1), 13-36.

Şahin, A. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Kahramanmaraş çadır kent'te yaşam koşulları ve adaptasyon sorunları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Şirin Öner, N. A. (2012). Göç çalışmalarında temel kavramlar. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A Şirin Öner (Der.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* içinde (s. 13-27). İstanbul: İletişim Yayınları.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Cenevre, İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.

Wallerstein, I. (2005). *Dünya sistemleri analizi, bir giriş* (Çev: E. Abadoğlu ve N. Ersoy). İstanbul: Aram Yayıncılık.

Wallerstein, I. (2011). *Dünya sistemleri analizi* (Çev: E. Abadoğlu). İstanbul: BGST Yayınları.

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum AraştırmalarıDergisi,11(18*), 2579-2615. DOI: 10.26466/opus.546737

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Thematic Classification of Turkish And Albanian Common Words[1]

DOI: 10.26466/opus.555807

*

Mehmet Gedizli*

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sakarya / Türkiye

E-Mail: mgedizli@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-2562-9492

Abstract

The number of common words in Turkish and Albanian is quite large. We cannot deny the significance of this attempt to scrutinize the commonality in language in terms of the Turkish Albanian relations in general as well as in terms of scientific, cultural, educational and social interaction. In light of the existing texts and records the history of the Turkish – Albanian relation can lead us to the 14th century. This sociological relation that continues for seven hundred years reflects in the existence of common words as basic element of the language. Based on the Turkish language, this article will make a thematic classification of words found in the Albanian dictionaries, which are common to Turkish in structure and meaning. Thematic classification is a topic that interests many fields of science. One of the main tasks of the scientific studies is to classify data in order to produce scientific results and sound interpretation. Data production and classification is especially significant in social studies. There is noticeably limited number of studies regarding the interaction between the Turkish and Albanian language.

Keywords: *Turkish – Albanian, Common words, thematic classification, language relations.*

[1] *This article has been reproduced from the oral proceeding presented during IBU-ICSSH2017 (International Balkan University, II. International Congress on Humanities and Social Sciences, held on 12-14 May 2017 in Skopje, Macedonia)*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 19/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 15/05/2019

Türkçe ve Arnavutçada Ortak Kullanılan Kelimelerin Tematik Tasnifi

*

Öz

Türkçe ve Arnavutçada ortak kullanılan kelimelerin sayısı oldukça fazladır. Türk-Arnavut ilişkileri bakımından dildeki bu müşterekliği irdelemenin bilim, kültür, eğitim ve sosyal ilişkiler açısından önemli bir girişim olacağı yadsınamaz. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda dünyadaki ayrıştırıcı yaklaşımların aksine 21. yüzyılda uzlaştırıcı, birleştirici ve yakınlaştırıcı ögelere dikkat çekmek gerekmektedir. Türk-Arnavut ilişkilerinin tarihini metinler ve kayıtlar ışığında 14. yüzyıla götürmek mümkündür. Yedi yüz yıla yaklaşan bu sosyolojik ilişkinin dillerdeki yansımalarından birisi de dilin temel unsuru olan kelime ortaklıklarıdır. Bu makalede Türkçe esas alınarak, Arnavutça sözlüklerde bulunan ve Türkçeyle yapı ve anlam bakımından ortak olan kelimeler tematik bir tasnife tabi tutulacaktır. Tematik sınıflandırmalar, pek çok bilim alanının ilgisini çeken bir konudur. Verinin bilimsel sonuçlar ve sağlıklı yorumlar ortaya koyabilmesi açısından sınıflandırılması bilimsel çalışmaların temel görevlerinden biridir. Özellikle sosyal bilimlerde veri oluşturma ve sınıflandırma önemlidir. Türkçe-Arnavutça dil ilişkileri hakkında yapılan çalışmaların literatürde sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu araştırmayla hem dil ilişkileri hem de dile yansıyan bu leksik ilişki diğer disiplinlerin ilgisine de sunulmuş olacaktır. Şimdiye kadar Türkçe-Arnavutça dil ilişkilerinin Türkçeden Arnavutçaya kelime geçişleri üzerinde durulmuş fakat bu geçişler hakkında yorumdan öteye geçmeyen irdelemeler yapılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkçe-Arnavutça, Ortak kelimeler, Tematik tasnif, Dil ilişkileri*

Introduction

Words are the visible side of inter-linguistic relations. Words are elements that could be recognized by almost everyone and could be interpreted to a certain extent. Many of the ideas about the meaning of the words on the subject of structure and affiliation are far from linguistic approaches. Words that are used by everyone but the notions of which linguists are trying to produce are one of the problematic elements of both languages and inter-linguistic relations. The origin of the problem lies in the opinion that the transfer of words in some cases is welcomes while in other cases is considered to be damaging in terms of the language to which the words are transferred. Yet, words, which are the basic units of every language and have similar functions in every language, in terms of the speakers have a practical, in terms of experts a problematic or gainful and in terms of individuals, groups and communities, which have high level of affiliation doubt, they have vital significance.

One of the apparent and visible sides of inter-linguistic relations is the field of relations and interaction. Factors such as historical process, proximity to a place, elements of inter-communal interaction (trade, politics, art and literature) have an important role in determining the origins of inter-linguistic relations.

Relations between Turkish and Albanian languages are based on a historical fact. Being informed about the historical facts should suffice in order to pay attention to the relation between two different languages such as Albanian and Turkish, which existed under the roof of one state. It would be useful to interpret the five hundred yearlong political, social, religious, administrative, cultural and scientific interaction process and the preservation of the inter-linguistic relations, despite the one hundred yearlong discontinuity and the latest political, trade, humane, educational and cultural closeness, which will contribute the language interaction, in light of scientific evaluations.

Relations between Turkish and Albanian languages are pursued closely by researchers from both sides and the resulting studies become widespread as language relation examples and they also contribute to

having an increased number of studies of Turkish and Albanian languages. The scope and goal of this study should be pondered in this context.

This study has been executed based on Albanian, Albanian – Turkish and Turkish – Albanian dictionaries and the data (common words) that has been discovered in the process. The ongoing process of compiling the book about common words in Albanian and Turkish has discovered thousands of common words in these two languages. In order to determine the scope of such a large number of quantitative data we decided to perform a thematic classification of the words.

About Turkish and Albanian

In accordance with the world classification of linguistic families Turkish and Albanian languages belong to two different groups. Turkish belongs to the Altaic branch of the Ural – Altaic language family. As an agglutinative language, Turkish is the fifth mostly spoken language in the world covering a vast space and 250 million speakers. Turkish is a language that emerged in the Asian steppes and spread to Anatolia, Europe, North Africa, Middle East and Siberia and came to these days by interacting with many languages, going through many different existence adventures, improving by expanding, remaining unchanged in the process of improving and preserving itself by dividing into dialects. Pursuant to its historical characteristic it continues to exist both in places where it was already present as well as different parts of the world where it appears for the first time such as: South and inner Africa and South America[2]. Turkish, which draws attention with the vastness of the space where it is spoken as well as the rich writing systems it uses, being deprived of the support of the systematic practices until the beginning of the twentieth century, continued its existence through vocal / oral cultural forms only through its people and artists. The interaction between the languages used in this vast space with Turkish is remarkable.

[2] www.yee.org.tr

Albanian is a language of the Indo – European family. Nowadays it is accepted to be the successor of the Illyrian, which is classified as dead language. Due to this reason it is considered not to have any close relatives among other Indo – European languages. Having unique characteristics, Albanian is the native language of Albanian nation, which occupies a wide space in the Balkans. Albanian has the status of an official language in Albania and Kosovo. The number of people speaking the Albanian language in Macedonia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Greece, Serbia and Turkey should not be underestimated. Standard Albanian, known today, has two distinct dialects: Gheg, dialect spoken in northern regions and Tosk, dialect spoken in southern regions. Furthermore, these two dialects are also divided into sub-dialects. Written Albanian uses the Latin alphabet. The Albanian alphabet consists of 36 letters 7 of which are vowels and 29 are consonants: a, b, c, ç, d, dh, e, ë, f, g, gj, h, i, j, k, l, ll, m, n, nj, o, p, q, r, rr, s, sh, t, th, u, v, x, xh, y, z, zh. Nine of the above-mentioned letters (dh, gj, ll, nj, rr, sh, th, xh, zh) are written by combining two letters but are pronounced as one phoneme. Moreover, eight letters (c, dh, gj, nj, q, rr, th, x) do not have counterparts in the Turkish phonetic system. These Albanian phonemes can be learned only by listening and studying. As Albanian is pronounced as written, reading it after learning the phonetic system is not hard.[3]

Turkish and Albanian common words

Taking into consideration the lack of a concrete data regarding the number of common words in Turkish and Albanian we took advantage of the data gathered from the dictionaries stated in the reference parts which are currently in a publication stage. It was determined that around four thousand words were found n the aforementioned dictionaries. (Gedizli; 2018).

When during the inter-linguistic interaction words are added to the language, they undergo certain changes according to the sounds (phones) of that language. Some phones are added to the existing ones, some are removed and some change. It is quite natural to observe these phonetic

[3] http://akyaka.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_02/23111037_ARNAVUTYA_EYYTYM_PROGRAMI.pdf

changes in words as the smallest structural unit. On the other hand, in some cases commonly used words that have the same structure may preserve the structure but display changes in meaning.

Some common words in Turkish and Albanian could have the same meaning or they could remain within the same conceptual field. Certain Turkish words which are presumed to have been transferred to Albanian have preserved the morphological properties of Turkish. For example, words that have a Turkish affix are used in the same way in Albanian. On the other hand, word that has expanded by taking an affix in Turkish may form a new and common meaning by adding the same affix to the root or the stem of the word. As in the following words given as an example: "biletçi"-"biletshitës" (ticket seller); "boykotçu"-"bojkotues" (boycotter); "çapraz"-"çaprashik" (cross / diagonal).

Some of the common words used both in Turkish and Albanian languages do not originate from either of the two languages but they have the same structure and meaning. These words can be explained based on the historical relations. For example, we would like to emphasize the existence of Arabic and Farsi words. Albanian language never had any direct connection to these two languages. It is obvious that Arabic and Farsi words, which were widely used in the Ottoman period, transferred to Albanian during this period and they have since been present in both languages.

General classification of Turkish and Albanian words

Many criteria can be used in the classification of words. They can be classified according to their structure, meaning, functional and syntactic properties. Classifications according to the meaning bring about disputable topics. Linguists have not reached a mutual agreement about the propounded views on the boundaries and structure of the meaning. This matter becomes even more complicated by the general linguistic approach which pushes the limits and the fact that almost all languages have their own cultural identity. Ultimately every language finds opportunity to exist in its own private space.

This study makes a thematic classification of common words in Turkish and Albanian language and interprets them according to the results

obtained by this classification. The main issue of the thematic classification is rooted in the fact that generally speaking theme and subject are close. The difference between theme and subject requires special attention.

1. Thematic classification of common words in Turkish and Albanian

Common words in Turkish and Albanian can be subjected to a thematic classification based on fifteen titles. Of course, the number of titles could differ. Because the amplitude of words could both reduce the thematic classification to the lowest number as well as increase it even more. Due to the fact it is the first study on this topic and due to the lack of universal scale the classification is completed in line with the means offered by the established data. Thereby the established themes are generated by generalizing. The path of re-framing the words gathered under the thematic title has not been taken. Due to the fact that it would have expanded the study we worked on creating a generic thematic classification.

Table 1. Words related with the theme of means

Turkish	Albanian
adaptör	Adaptor
ajanda	axhendë
albüm	album
amblem	emblemë
araba	araba
atlet	atlet, fanellë
bakraç	bakraç
bandaj	bandazh
baston	bastun
battaniye	batanije
bavul	baule, valixhe
ceket	xhaketë
cezve	xhezve
cibinlik	xhiblik
cüppe	xhybe
çadır	çadër, shatorr
çakşır	çakçirë
çanak	çanak
çanta	çantë
çapa	çapë
dosya	dosje

düdük	duduk
erzak	zahire
eyer	samar
falaka	fallaka

Table 2. Words related with the theme of faith

Turkish	Albanian
abdal	abdall, dervish
abdest	abdes
ahiret	ahret
amin	amin
babai	babai
bektaşi	bektashi
cami	xhami
cennet	xhenet
dergah	teqe
derviş	dervish
dua	dua
duacı	duaxhi
ecel	exhel
ezan	ezan
fetva	fetfa
günah	gjynah
günahkar	gjynahqar
hac	haxh
huri	hyri
iftar	iftar
iftarlık	iftarllëk

Table 3. Words related with the theme of title and occupation

Turkish	Albanian
hacı	haxhi
hacılık	haxhillëk
hadis	hadis
hafız	hafëz
kabadayı	kabadai
kabadayılık	kabadaillëk
kadayıfçı	kadaifçi
kadı	kadi
kadılık	kadillëk
kahveci	kafexhi
kalaycı	kallajxhi
kamyoncu	kamionist
köfteci	qoftexhi

kömürcü	qymurxhi
leblebici	leblebishitës
müezzin	myezin
müftü	myfti
parlamenter	parlamentar
paşa	pasha
paşalık	pashallëk
seyirci	sehirxhi
seyisbaşı	seisbash

Table 4. Words related with the theme of trade and economy

Turkish	Albanian
banka	bankë
banker	bankier
banknot	bankënotë
esnaf	esnaf
gümrük	gjymryk
gümrükçü	gjymrykçi
işveren	patron
patron	patron
patronaj	patronazh
pazar	pazar
pazarlık	pazarllëk
sermaye	sermajë
siftah	sefte
tüccar	tyxhar
verecek	borxh
verecekli	borxhli
veresiye	veresie
vergi	vergji
vezne	vezme
veznedar	kasier

Table 5. Words related with the theme of food

Turkish	Albanian
kebap	qebap
kestane	gështenjë
keşkek	qeshqek
konserve	konzervë
köfte	qofte
kurabiye	gurabije
külbastı	gjylbasti
leblebi	leblebi
limon	limon

limonata	limonadë
macun	maxhun
mandalina	mandarinë
marul	marule
muhallebi	muhalebi
musakka	musaka
tarçın	dalçin
tarhana	tarhana
vişne	vishnjë
vitamin	vitaminë

Table 6. Words related with the theme of housing

Turkish	Albanian
baraka	barakë
cumba	xhumbë
çadır	çadër, shatorr
çardak	çardak
çerge	cerge
hangar	hangar
hapishane	hapsanë
kamp	kamp
kervansaray	han
konak	konak
köşk	qoshk

Table 7. Words related with the theme of music

Turkish	Albanian
darbuka	darabuk
davul	daulle
keman	qemane
musiki	muzikë
müzik	muzikë
müzikal	muzikal
müzisyen	muzikant
piyanist	pianist
piyano	piano
ritim	ritëm
ritmik	ritmik
saksafon	saksofon
saz	saze
sazcı	sazexhi
solfej	solfezh
solist	solist
solo	solo

tambur	tambur
tamburi	tamburaxhi
taverna	tavernë

Table 8. Words related with the theme of nature

Turkish	Albanian
ekolog	ekolojist
ekoloji	ekoloji
ekvator	ekuator
fırtına	furtune
tayfun	tajfun
tropik	tropik
tropikal	tropikal
tufan	tufan
uzay	kozmos

Table 9. Words related with the theme of health

Turkish	Albanian
ödem	edemë
pankreas	pankreas
parazit	parazit
penisilin	penicilinë
perhiz	pehriz
pratisyen	praticien
reçete	recetë
şırınga	shiringë
tansiyon	tension
terapi	terapi
tetanos	tetanos
tifo	tifo
tümör	tumor
ülser	ulcer
verem	verem
veremli	veremli
virüs	virus

Table 10. Words related with the theme of science and technology

Turkish	Albanian
otomat	automat
otomatik	automatik
otomobil	automobil
radyo	radio
radyoaktif	radioaktiv
radyum	radium

teknik	teknikë
teknoloji	teknologji
telefon	telefon
teleks	teleks
teleskop	teleskop
televizyon	televizion
telgraf	telegraf
telgrafçı	telegrafist
vektör	vektor

Table 11. Words related with the theme of housing measure, quantity and time

Turkish	Albanian
ikindi	iqindi
kantar	kandar
kilo	kilo
kilogram	kilogram
kilometre	kilometër
kilovat	kilovat
kulaç	kulaç
milyar	miliard
milyarder	miliarder
milyon	milion
okka	okë
öşür	yshyr
periyod	period
periyodik	periodik
sabah	sabah
sabahleyin	sabajle
terazi	terezi
ton	ton
tonaj	tonazh
trilyon	trilion
vakit	vakt
vaktiyle	vaktile

Table 12. Words related with the theme of behavior and manner

Turkish	Albanian
babacan	babaxhan
babacanlık	babaxhanllëk
sabır	sabër
sabırlı	sabërli
sümsük	budalla
sünepe	meskin
şamata	shamatë

şamatacı	shamataxhi
şükür	shyqyr
şüphe	shybe
tembel	dembel
tembellik	dembellëk
üşenç	dembellëk
vesvese	vesvese
vesveseli	vesveseli
yalan	jallan
yaltak	lajkatar
yaltaklık	lajkatim
yavaş	javash
yavaşlık	javashllëk

Table 13. Words related with the theme of communuty

Turkish	Albanian
cemaat	Xhemat
cemiyet	Xhemiet
komşu	Komshi
mahalle	Mëhallë
mahalleli	Mëhallës
millet	Milet
namertlik	Maskarallëk
namus	Namus
namuslu	Namusqar
öksüz	Jetim
prestij	Prestigj
statü	Statut

Table 14. Words related with the theme of entertainment

Turkish	Albanian
komedi	komedi
komedyen	komedian
komik	komik
maskara	maskara
maskaralık	maskarallëk
palyaço	palaço
palyaçoluk	palaçollëk
piknik	piknik
sirk	cirk
soytarı	palaço
soytarılık	palaçollëk
şaplak	shuplake

şebek	shebek
taverna	tavernë
tavla	tavllë
tombala	tombolë
zevk	qejf
zevzek	zevzek

Table 15. Words related with the theme of politics, administration and military

Turkish	Albanian
muhtar	myftar
padişah	sulltan, padishah
padişahlık	sulltanat
parlamenter	parlamentar
parlamento	parlament
parti	parti
partizan	partizan
saltanat	sulltanat
sancak	sanxhak
sancakbeyi	sanxhakbej
senato	senat
senatör	senator
sendika	sindikatë
sendikacı	sindikalist
silah	silah
sipahi	spahi
sipahilik	spahillëk
siyaset	politikë
siyonist	sionist
strateji	strategji
stratejik	stratejik
süngü	syngji
süngü	singi
topçu	topçi
vakıf	vakëf
vakıfname	vakëfname

Conclusion

This study containing plenty of data will undoubtedly offer the possibility of drawing many conclusions. On the basis of the scope, goal and method of this study it is possible to draw the following direct conclusions. The quality of the common words in Turkish and Albanian and their quantity

(around four thousand) is remarkable. The existence of quite a few common words in almost all fields of life will give opportunity to many different scientific studies. Especially if the matter is reviewed by those researching Turkish and Albanian language it could offer opportunities for new findings and results with regard to both languages and linguistics.

These commonalities determined in the word level with regard to language relations could also be assessed in terms of social linguistic and cultural relations. Commonalities determined between two languages, which belong to different language families, could contribute to new approaches and interpretations of the past and future relations between Turkish and Albanian people.

One of the most contemporary conclusions of this study could be contemplated on the level of language learning and language teaching. Both languages could take advantage of these common words in the process of learning and teaching. Especially in the process of learning the quality and quantity of these words could actively be used in language teaching sources.

In conclusion the thematic classification of common words in Turkish and Albanian languages is closely associated with semantics as subfield of linguistics. The thematic classification of words is not viewed as popular topic of study. In this respect this study could also be assessed as novelty.

Kaynakça / References

Gedizli, M. (2018). *Dilinizdeki kelimelerimiz.* İstanbul: Akademik Kitaplar Yay

Karaağaç, G. (2008). *Türkçe verintiler sözlüğü.* Ankara: Tdk Yay.

Korça, M. (2009). *Arnavutça-Türkçe ve Türkçe-Arnavutça Sözlük,* Üsküp/Shukup: Logos A Yay.

Ndreca, M. (2007). *Fjalor, botimet.* Tiran:Toena Yay.

Neziri, S. (2007), *Türkçe- Arnavutça sözlük.* Tiran: Edfa Yay.

Thomai, J. (2006). Fjalor, Tiran

Voci, H. (2003). *Arnavutça-Türkçe Sözlük.* Tiran: Infbotues Yay.

Ymeri, Haki-Osmani, Z. (2008), Reçnik-Fjalor (Makedonca-Arnavutça Sözlük), Üsküp/Shukup:Menora Yay.
Ymeri, Haki- B. (2012), Fjalor-Reçnik (Arnavutça-Makedonca Sözlük), Üsküp/Shukup:Logos A Yay.
www.yee.org.tr (15.05.2018)
http://akyaka.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_02/23111037_arnavutya_eyytym_programi.pdf (15.05.2018)

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gedizli, M. (2019). Thematic classification of Turkish and Albanian common words. *OPUS–International Journal of Society Researches, 11*(18), 2616-2631. DOI: 10.26466/opus.555807

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:11/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/06/2019

Aliya İzzetbegoviç'in Medeniyet Tasavvuru

DOI: 10.26466/opus.538054

*

Mehmet Özcan*

* Öğr. Gör.Dr. Mehmet Özcan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Sosyal Bilimler MYO. Polatlı/Ankara

E-Posta: mehmet.ozcan@hbv.edu.tr **ORCID:**0000-0001-7350-7855

Öz

Medeniyet kavramı son dönemlerde temel tartışma alanlarından birisi olarak karşımıza çıkar. Genellikle değişim süreçlerinden geçen toplumlarda bu tartışma konusunun önplana çıktığı görülmektedir. Toplumsal değişme sürecinde kültürlerarası etkileşimin boyutları da bu tartışmalar kapsamındadır. İnsanlık durumunun kültürel ve teknik boyutları çerçevesinde İzzetbegoviç çalışmalarında temelde medeniyet sorunsalı bağlamında çalışmalar ortaya koymuştur. İnsanın tarihsel serüveni kendini medeniyet kavramı bağlamında iade eder. Bu kendini ifade biçimi tinsel bir tasarım içinde ortya konulur.Burada insanın temel arayış ve gelecek tasavvurları da kendine yer bulur.Medeniyet tartışmaları felsefi ve epistemolojik düzeyde bu bağlamda en geniş anlamda bir varlık tasavvurudur. Varlık tasavvuru mikro düzlemden makro düzleme butün değişkenlere ilişkin bir bütüncül kavrayışın ortaya konularak insan ve toplum hayatının temel sorunlarının anlamlanlandırılmasıdır. Bu yönüyle insan bu temel kavrayışlar neticesinde hayata katılarak kendine bir varlık konumu edinir. Mediniyetin bu bütüncül yönü bir tarihsel ontoloji olarak kavranmasına da imkan verir. İzzetbegoviç İslam ve modernite ilişkisininin ötesinde medeniyet tartışmalarını ele alarak, İslam ve batı medeniyetlerinin insanlık için anlamını ortaya koymaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Medeniyet, Kültür, Teknik, Aliya İzzetbegoviç*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*:11/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 19/06/2019

Aliya Izzetbegovic's Conception of Civilization

*

Abstract

The concept of civilization has recently emerged as one of the main areas of discussion. Generally, it is seen that this discussion topic comes to the fore in the societies that have undergone change processes. The extent of intercultural interaction in the process of social change is also covered by these discussions. Within the framework of the cultural and technical aspects of the human condition, Izetbegoviç, in his work, basically revealed works in the context of the problematic of civilization. The person's historical adventure is returned in the context of the concept of civilization. This form of self-expression is presented in a spiritual design. Here, the basic search and future imaginations of human beings find their place. The concept of being is the understanding of the basic problems of human and social life by introducing a holistic understanding of all variables from micro plane to macro level. In this respect, human beings gain an asset position by joining to life as a result of these basic concepts. This holistic aspect of the media also allows it to be understood as a historical ontology. Izzetbegoviç has discussed the civilization debates beyond the relation of Islam and modernity and tried to reveal the meaning of Islam and western civilizations for humanity.

Keywords: *Civilization, Culture , Technical, Aliya İzzetbegoviç*

Giriş

Medeniyet kavramı makro düzeyde insanlık durumu hakkında bir düşünümü gerçekleştirmek açısında temel bir değerlendirme alanı görülebilir. İnsanın tarihsel serüveninin bütünsel formu olarak; insan yaşamının bütün boyutlarını içeren bir kavramdır. Düşünce sistemleri, yaşam biçimleri, sosyo-ekonomik yapılar bireysel ve toplumsal düzeydeki faaliyetler bu alana dahil olarak görmek mümkündür. Burada medeniyetin ya da uygarlık kavramının içeriğine farklı değerlendirmeler yapmak mümkündür. Uygarlaşma sürecinin yemek yeme alışkanlıklarındaki değişime ya da savaşlarda demirden yapılmış alet ve teçhizatın kullanılmasına kadar farklılık gösteren değerlendirme boyutlarının olduğu söylenebilir. Bu çerçevede uygarlık kavramı felsefi ve sosyolojik olarak farklı tartışmalara da kaynaklık etmiştir. Yine kültürel değişme süreçlerinde kültürel kimliklerin neliği ve geleceği konusundaki politik yönelimleri belirleyen temel bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma İzzetbegoviç'in medeniyet kavramı çerçevesinde ortaya koyduğu düşünceler üzerine bir değerlendirmedir.

Medeniyetin Anlamı

İzzetbegoviç'in (2011) çalışmalarında öne çıkan temel temalardan birisi de uygarlık kavramındır. Çalışmalarında uygarlık kavramını tarihsel ve metafizik zeminde, belirli bir insan anlayışından hareketle ele alır. İzzetbegoviç (2011) uygarlığı alet ve kült olmak üzere iki sembole dayalı olarak değerlendirir. İnsanın tarihsel serüveniyle birlikte bu iki olgu birbiriyle karşılıklı etkileşime girmiştir. İnsanın hayatını sürdürmesi ve dünya durumu da söz konusu bu iki boyuta bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu boyutlar temelde biyolojik ve zoolojik alanda ortaya çıkar. Taşı avlanmak için atmak veya taşı önüne koyarak bir ruhun sembolü olarak hayatının içine katmak insanın yeryüzündeki serüveninin boyutlarını ve anlamını açığa vurucu mahiyettedir. Bilindiği kadarıyla bu durum, insan hariç yeryüzündeki diğer varlıklarda görülmeyen bir özelliktir. Nitekim İzzetbegoviç'in de (2011, s.84) belirttiği üzere "ilk defa kumların üzerine resim çizmesi sırf insana mahsus olarak devam edegelmiştir."

İnsan biyolojik ve manevî bakımdan tarihsel olarak alet ve kült kavramlarında karşılık bulur. Başka bir deyişle alet ve kült, insanın bahsi geçen iki boyutuna karşılık gelir. Birisi insanın yeryüzü tarihiyle, öteki ise İzzetbegoviç'in ifadesiyle "semadaki prolog" ile ilgilidir. Birisi tarih, öteki köken ve metafizik ile bağlantılıdır. Bu iki unsurun tarihsel düzlemdeki karşılığı uygarlık ve kültür kavramında ifadesini bulur. Kült kültüre, alet ise uygarlığa karşılık gelir (İzzetbegoviç, 2011, s.84). İdea ve maddeyi sembolize eden bu durum, insanın tarihsel serüvenini kültür ve uygarlık açısından ortaya koymaktadır. İnsanın tarihsel serüveninde gerek kendisi olması, gerekse kendine yabancılaşması bu kavramsallaştırma ile açıklanabilir.

İzzetbegoviç'e (2011) göre kültür, insanın yeryüzüne gelmeden önceki metafizik kökeninin dünya tarihi ve insanlık durumundaki ifadesidir. Bu başlangıç "semadaki prolog"tur. Bundan dolayı insan sürekli biçimde kökeniyle, yani başlangıcıyla ilişki içerisinde olacaktır yahut olmalıdır. Din, sanat, ahlak ve felsefe doğal olarak bu başlangıçla bağlantılı olacak ve ilgilenecektir. "Seküler bir toplumun bağrından çıkan bir sanat eserindeki metafizik ilgi bu köken çağrısıyla ilgilidir" diyen İzzetbegoviç'e (2011, s.84) göre kültür, insanın metafizik köklerini ya kabul eder ya da reddeder. İnsan ise onu ya şüphe ile karşılar ya da hatırlar. Kültür insanın dramına ve kökenine aittir. Burada dram insanın metafizik kökenden kopuşu, uzaklaşması ve yeryüzüne gönderilmesine karşılık olarak ortaya çıkan bir dilin anlam evrenidir. Bu uzaklaşma ve kopuş insanın tarihsel serüveninde belirsizlik, kaygı ve endişenin nihai kaynağı olmasından dolayı, "tüm kültür bu belirsizliğin damgasını taşır ve bunun açığa kavuşturulmasına yönelir" (İzzetbegoviç, 2011, s.84). Son tahlilde kültür, insanın metafizik yönünün karşılığı olarak tarihsel alanda ortaya çıkar.

Kültüre karşılık uygarlık kavramı maddî hayatın zoolojik bir uzantısı olarak insan ile tabiat arasındaki ilişkide tezahür eder. Bu anlamda uygarlık tarihi kısaca aletlerin tarihi olarak değerlendirilebilir (Özdemir, 2014, s.30). Bu anlamda sadece maddî ve teknik hayatın somut veçhelerinden ibaret olan uygarlık, ihtiyaçların teknik düzlemde karşılanmasıyla ilişkilidir. İzzetbegoviç'in (2011, s.85) ifadesiyle: "Burada İncil, Hamlet, Karamazov problemleriyle uğraşan insan yoktur". Bu düzlemde insan, sürünün isimsiz bir üyesidir.

Medeniyet ve Kültür

İzzetbegoviç (2011) kültür ve uygarlık kavramlarını dikotomik bir tarzda ele alır. Uygarlık tinsel değil teknik ilerlemenin güzergâhıdır. Burada Darwinci metodolojide tekâmül, biyolojik manada yani uygarlık düzleminde kendisine karşılık bulur. Biyolojik kuvvetin gelişmesi, mekanik ve bilinçdışı sürece karşılık gelir (İzzetbegoviç, 2011a, s.85). Kültür ve uygarlık arasındaki karşılaştırmada, kültürün muhatabı insanken uygarlığın muhatabı toplumdur. Kültürün hedefi terbiye ile bireyin kendine hâkim olmasıyken uygarlığın amacı bilime dayalı üretilen teknoloji sayesinde tabiat üzerinde egemenlik kurmaktır. İnsan, felsefe, sanat, şiir ve inanç kültüre aittir. Devlet, bilim ve teknik uygarlığın araçlarıdır. Bu bağlamda İzzetbegoviç (2011, s.88) Grek ruhu ve Roma zihnini kültür ve uygarlık arasındaki temel ayrıma örnek olarak gösterir. Romalılar medenileşmiş barbarlar oldukları izlenimine rağmen insanın tinsel kökenine ait yapılar ortaya koyamamışlardır. Roma kültür üretememiş, yüksek bir uygarlık örneği kabul edilebilir. Mayaların kültürü ise uygarlık ve kültür ikileminde kültüre ait bir dünyanın resmini ortaya koyar. Bu yönüyle eski Cermen ve eski Slavların hayatı Romalılardan kültür bakımından yüksektir. Yine tarihsel olarak tıpkı Kızılderilileri ve istilacı güçleri kültür ve uygarlık açısından karşılaştırırken istilacılar karşısında Kızılderilileri kültürel dünya içinde değerlendirir. Bu karşılaştırmada İzzetbegoviç'in (2011a, s.88) en belirgin ifadesi: "Uygarlık eğitir, kültür aydınlatır. Biri öğrenmeyi, diğeri meditasyonu düşünmeyi ister" şeklindedir.

İzzetbegoviç'te (2011) insanın tinsel kökenini esas alan ontolojik yaklaşım uygarlık sorunsalında da ön plana çıkar. Burada onun, insanın ontolojik yönünü ihmal eden tarihsel sistemler ile insanın tinsel ve içsel boyutlarını esas alan eğilimler çerçevesinde bir yaklaşım ortaya koyarak uygarlık eleştirisi yaptığı söylenebilir. İzzetbegoviç, dünyayı fethe yönelen dışsal iktidar arayışlarını bir anlamda dünyevî olarak görür. İnsanın içsel yönünü ruhun esaretine yol açan çıkmazlardan arındıran eğilimleri de "irfan ve maneviyat" ekseninde değerlendirir. İzzetbegoviç (2011, s.91) insan ve hakikat problemine duyarlı olmayan dışsal bütün yaklaşımları insanın esaret zinciri olarak mahkûm eder. Burada uygarlık insanın ontolojik kökenin çağrılarını unutarak dünya tarihini biçimlendirir. Bu yönüyle uygarlık insana karşı bir girişim olarak değerlendirilir.

İzzetbegoviç (2011) uygarlık kavramını, dışsal bir anlamda ihtiyaçlar ve araçlar arasındaki düzenlemeye karşılık olarak kullanmaktadır. Fakat o, kültürü sadece yerel bir düzlemde ele almaz. Ona göre kültürel alan insanın evrensel ontolojik dünyasıdır. Metafizik köken bu kültür serüveninde açığa çıkar. Dram ve kültürün nefes alanı bu ortak düzlemdir. Bu düzlemden uzaklaştıkça toplum ve uygarlık neşet eder. Şiirin olmadığı yerde teknik ve ütopya başgösterir (Çoşkun, 2016, s.466).

Uygarlık her konuda dışsal ve dünyevî araçsal mekanizmaların üzerine yoğunlaşır. Her durumda bu kendini bütün açıklığıyla ortaya koyar. Eğitim sadece endüstriyel ve pazar için eleman üretiminin hazırlanması anlamına gelir. İyi bir fizikçi ya da matematikçi endüstri için yararlı olabilir, fakat insanlık ve tin konusunda pekâlâ fazlasıyla kifayetsiz kalır. Bugün Fen Bilimleri bu sürecin karşılığı olarak bilimler pratiğindeki yerini almıştır (Heidegger, 2007, s.24). Tarih, sanat, edebiyat ve ahlak gibi alanlara olan ilgi de her geçen gün azalmaktadır. Bu alanlarda bilim, uygarlık düzleminde iktidar ve toplum ilişkilerinde yönetim araçları olarak istihdam edilmiştir. Eğitim bütünüyle araçsallaşmıştır. Bu nedenle eğitim, üretim ve kar cenderesinde insanî varoluşsal perspektifini yitirmiştir. Bu anlamda dünyanın uygarlık sürecine dâhil olması da tinin zayıflamasına ve geri çekilmesine yol açmıştır (Guenon, 2004, s.58). Maddileşme ve şeyleşme olgusu bu uygarlaşma alanı içindedir. Şeyleşme olgusu, dünyada ilişkilerin ve bütün bir varoluşun teknik ve pratik bir düzeyde ele alınıp sürdürülmesidir

Medeniyetin Geleceği

Modern toplumlarlarda artan okullaşmanın bütün kuşatıcılığına rağmen eğitimin temel amacı teknolojik yaşamın sürdürülmesidir. Bilindiği üzere insan yaşamının önemli bir kısmı eğitim sürecinde geçer. Bu yönüyle bilgi ve özgürlük arasındaki bağ endüstri toplumunun beklentileri ve kuşatması neticesinde kopmuştur. Bugün bilgi daha çok uzmanların ve teknisyenlerin dilindeki "veri" kelimesine dönmüştür. Modern bilim teknik faaliyetler alanı haline gelmiştir. Bu çerçevede okul sistemi homojenleştirici yönüyle ütopyacı ve toplumcu anlayışların amaçlarına uygun bir model olarak hazır beklemektedir. İzzetbegoviç'in (2011, s.95) okulu, uygarlığın bir parçası olarak gören değerlendirmesi de, aslında okulun bu boyutunu

ifşa edici mahiyettedir. Ancak zorla talim olmadığı, eleştirel düşünce tarzını geliştirdiği ve insanın manevi hürriyetine yer verdiği ölçüde eğitimin kültüre yaşamsal desteği olacaktır. Hazır ahlakî ve siyasî çözümleri takdim eden veya bunları zorla dayatan okul ortamı, kültür açısından şiddet ve barbarlık alanıdır. Böyle bir okul anlayışının özgür şahşiyetler değil, sadece robotlar yetiştirdiği söylenebilir. Buradan hareketle İzzetbegoviç'in (2011) okulu "belki uygarlığa katkısı olur, fakat kültürü geriye götürür" biçimindeki değerlendirmelerle eleştiri odağına aldığı görülmektedir. Modern eğitim kurumlarına ve bu eğitim mekanizmalarının işlevselliğine getirilen eleştirilere baktığımızda şunu görmekteyiz: Okulun bütünüyle "devletin ideolojik aygıtı" olarak değerlendirmesi ve "okulsuz toplum" önerisinde ön plana çıkan tartışmalar (Althusser, 2016; İllich, 2016) İzzetbegoviç'in düşüncelerini destekler mahiyettedir.

İzzetbegoviç'e (2011) göre uygarlık bir anlamda eğitimi gasp etmiştir. Başka bir deyişle uygarlık, okulun ve eğitimin gaspıyla neticelenmiştir. Esasen modern toplumlardaki eğitim pratiklerinin temel amacının da buna yönelik olduğu söylenebilir. Uygarlık, eğitim ve benzeri araçlara dayanarak homojen bir "kitle kültürü" üretme peşindedir. İzzetbegoviç (2011, s.95) bu ifadede geçen kültür teriminin uygarlık anlamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Yani "kitle kültürü" kavramlaştırması sosyolojik anlamda kullanılmıştır. Kültür, bireyselleşmeyi hedef alır, fakat kitle kültürü homojenliği (aynileşmeyi) öngörür. Kitle kültürü ile milli kültürün karıştırılmaması gerektiğini ifade eden İzzetbegoviç (2011, s.95) milli kültürün orijinal, faal ve vasıtasız olduğu değerledirmesini yapar. Bu yorumlarında Frankfurt Okulunun sosyolojik yaklaşımlarındaki, "hürriyet homojenliğe karşı koymak demektir"' değerlendirmesini paylaşan İzzetbegoviç (2011, s.95), modern toplumdaki kitleselleştirme mekanizmalarını uygarlığın temel bir çıkmazı olarak eleştirir. Frankfurt Okulu mensupları başta radyo, televizyon ve sinema olmak üzere kitle kültürünü üreten araçların "gündelik hayatın kolonizasyonu" işlevini gerçekleştiren ideolojik aygıtlar olduğunu ileri sürmektedirler. Onlara göre bireyin sonu ve kitleleşme olarak tezahür eden bu süreç, modern uygarlığın ulaştığı son aşamadır (Adorno & Horkhimmer, 2004, s.25).

İzzetbegoviç (2011) uygarlık kavramını insan-mekân ilişkileri bağlamında da anlamaya çalışır. Birer yaşam alanı olarak köy ve şehirleri (özellikle modern kentleri) kültür ve uygarlık kavramaları altında yorumlar.

Köyün tabiat ile olan bağı, formel olmayan insan ilişkileri ve folklorik hayatı insanı özgürleştiren bir ortamdır. Kent insanı, bunun karşısında formel olanın, tabiat dışı mekansallığın ve kolonize olmuş toplumsal pratiğin parçası olarak sadece kitlenin içinde erimektedir. İzzetbegoviç'in (2011) bu iki mekân arasındaki karşıtlığı radikalleştirerek ele aldığını görmekteyiz. Kentleşmeyle birlikte gelişen uygarlık insanı dinden ve sanattan uzaklaştırarak ruhsal sefaletin kıyısına getirmiştir[1]. Bu sürecin sonucunda uygarlık kendisi için en uygun mekân olarak kenti üretmiştir (Çelik, 2013). Teknik ilerleme insana karşı gelişen bir dünyanın yüzüdür. Son yüzyıllarda gelişen teknolojiye rağmen insanı özgürleştirmeyen bir uygarlık, insan için sadece araçları hesaplayan teknik aklı yüceltmiştir (Habermas, 2004, s.25). Bu durum "dünyanın büyüsünün bozulması" olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2011; Berger, 2001). Bu uygarlık düzleminde insan, teknik ilerlemeyle paralel bir biçimde bir suç makinenesine dönüşmeye başlamıştır. Bu anlamda kentler suç ile birlikte insanın düşüşünü gösteren mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık uygarlık insanı denen yeni bir insan modelinden bahsedilmekte, bununla da ekonomi endeksli bir hayatın tutsağı olan varlıklar kast edilmektedir. Çünkü uygarlık ekonomik süreçleri herşeyin önüne yerleştirmiştir. Üretim ve tüketim bu sahnenin kutsalları olarak insan hayatında yerini almıştır. Hatta Cox (2005) "Piyasa Tanrısı" kavramını kullanmakta bir sakınca görmemiştir. Zira çalışma ve kazanma insan yaşamının temel varoluş felsefesine dönüşmüştür. Uygarlık sahnesinde bundan kaçan her kent insanını bekleyen alan, suç alanıdır. Uygarlık için ilerleme; insan için "düşüş"tür. İzzetbegoviç (2011, s.115) bu durumun "insana karşı ilerleme" olduğunu ifade ederek eleştirmektedir. Bu perspektifte uygarlık süreci 'düşüş olarak' 'cennetten kovulmanın' devam eden güzergahıdır.

İzzetbegoviç (2011) uygarlık ve kültür ayrımı çerçevesinde insanlığın içine girdiği bu durumu yeni bir süreç olarak tanımlıyor. Ona göre insan kendi metafizik kökleriyle kültür alanı çerçevesinde bağ kurar. Uygarlık

[1]*Aydınlanma ve modernlik konusundaki yapılan temel eleştirilere baktımızda pastoral hayatın sönümlenişi ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal ilişkilerin formelleşmesine kaynaklık etmiştir. Romantik düşünüşün bunu daha çok insanlığın krizi olarak gördükleri ve bu yöndeki gelişmelere dönük değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir. Bu konuda temel değerlendirme doğaya yabancılaşan insan kendine de yabancılaştır (Berlin, 2010). Edebiyat çalışmalarında da bu temanın trajik bir biçimde ele alındığı temel çalışma Goethe'nin Faust adlı eseridir. Bu çalışmanın da öne çıkardığı tinsel tartışmanın sahnesinde taşra hayatının kayboluşu ve endüstri toplumunun doğuşunun insanlık için maliyeti üzerinedir (Goethe, 2016).*

alanının bu anlamda belirgin bir etkisi yoktur. Sosyal ve istatistiki göstergelere bakıldığında modern toplumdaki insanların yaşadığı sorunları daha net bir biçimde görmek mümkündür. Sanayileşmiş ve gelişmiş toplumlarda intihar oranlarındaki yükseklik ve ruhi hastalıklardaki artış, adeta gelişmişlik düzeyiyle bağlantılı bir görüntü arz etmektedir. Yine gelir ve eğitim düzeyi, istihdam ve hayat standarları oldukça yüksek olan İsveç'te ortaya çıkan intihar ve alkolizmin oranındaki artış, bu anlamda dikkat çekicidir. Örnekler daha da artırılabilir. Hatta günümüzde "dinselliğin yeniden artışı" ya da "yeniden dine dönüş"ün tartışıldığı akademik çevrelerde uygarlık temelli kent hayatının insanı psikolojik olarak boğması, anlam yoksunluğu, aşırı bencil tutumların gelişmesi, aile kurumunun sarsıntı geçirmesi, ruhsal şikâyetlerdeki artış, suç çeşitleri ve suçluluk oranının çoğalması, alkol ve uyuşturucu bağımlığının yükselmesi gibi nedenler sıklıkla tadad edilmektedir (Yapıcı, 2007). İzzetbegoviç'e göre (2011, s.112) yaşanan bu uygarlık çıkmazı özünde kültür yoksulluğuna ve yoksunluğuna işaret etmektedir.

İzzetbegoviç (2011) uygarlık ve insan ilişkisinde ortaya çıkan durumun eleştirisini köklü bir biçimde yapar. Ona göre uygarlık ile metafizik kökenin birbirinden sürekli uzaklaşması, insanı korkunç bir felaketin eşiğine getirmiştir. Esasen İzzetbegoviç (2011) tarafından dile getirilen birinci "dramatik düşüş"ten sonra ortaya çıkan ikinci temel düşüş tam da burada gerçekleşmekedir. Dramatik düşüş dinî düşüncede insanın kutsal alandan yeryüzüne inmesidir. Buna yeryüzünde artan risk ve sosyal krizler de eklendiğinde düşüşün derinleşerek devam ettiği söylenebilir. Buradan hareketle İzzetbegoviç (2011, s.114) uygarlığın materyalist içeriğinin insana sunduğu konfor ve araçların hayatı kolaylaştırıcılığına rağmen sosyal ve istatistiki olaylardaki olumsuz gelişmelerin arttığını belirtir. Konfor ve ona dayalı olarak gelişen tüketim toplumu, insanın metafizik kökenle olan bağını zayıflatarak bireysel çöküşlerin kapısını aralamıştır. Değerler krizini oluşturan bu durum, ontolojik kırılmalara yol açmış, insanları hayatın manasından uzaklaştırmış, hatta varoluşun anlamsızlığını bir heyula dönüştürmüştür (Yapıcı 2009).

Modern toplum ve uygarlığın insan için ortaya koyduğu vizyon, dünyevileşme perspektifi içerisinde bir karşılık bulmaktadır. Dünyevileşme, insanın sadece bu dünya varoluşuna yönelmesi, tek gerçek hayatın bu-

rada cereyan ettiği düşüncesinden beslenmektedir. Bu durum insanın metafizik arkaplandan soyutlanarak fiziki bir dünya tasavvuruna yönelmesi anlamına gelmektedir. İzzetbegoviç'e (2011) göre insanın yeryüzünde köklerinden uzaklaştırılarak ele alınması ve buna göre insan ve toplum modeli geliştirilmesi felsefi olarak da eleştirilmiştir. Aslında Batı düşüncesinin ortaya çıkışında da bir yönüyle bu eleştiriler etkili olmuştur. Batı felsefesi ve sanat dünyasının önemli isimlerinin uygarlığın en gelişmiş bölgelerinden çıkmış olması da manidardır. İzzetbegoviç (2011, s.117) kötümser felsefenin daha çok uygarlığın kalkınmış ve müreffeh bölgelerinden çıkıyor olmasını da bir kriz alameti olarak görür. Bilim adamları olayların dış görünüşünden hareket ettikleri için genellikle iyimserdir. Ancak filozoflar ve sanatçılar tedirginliklerini hatta endişelerini her fırsatta dile getirirler. İzzetbegoviç (2011) yaşanan çağın köklü bir kötümserlik düşüncesi ortaya koyduğunu hatırlatarak insanlığın hümanizme doğru değil daha ziyade kuşku, karanlık ve ıssızlığa kapı aralayan insaniyetsizleşmeye ve yabancılaşmaya doğru kaydığı düşüncesindedir. Bu da onun uygarlık kavramına yönelttiği temel eleştiriler arasındadır.

İzzetbegoviç (2011, s.119) uygarlık konusundaki değerlendirmelerini; "eğer ilim, insanın mutluğu meselesini çözemiyorsa, o zaman insanın kökeni hakkındaki dinî vizyon hakikat, ilmî olan ise yalandır" diyerek sürdürür. Uygarlığın geldiği aşamayı nihilizm ile ilişkilendirerek durumun vehametini ortaya koymaya çalışır. Heidegger'e (2001, s.29) göre nihilizm, insanın köklü bir biçimde değerler bunalımı yaşamasıdır. Bu nedenle nihilizm ile din arasında bir zıtlık yoktur. Nihilizm sadece uygarlığın etik ve felsefi çöküşüne dönük bir alerjidir. Bu anlamda değerlere dönüş ve uygarlığın reddine dönük bir girişimdir. İzzetbegoviç'e (2011, s.119) göre bu durum biyoloji kökenli insan anlayışının iflasını göstermektedir. Çünkü nihilizm modern toplum ve insanın bir krizidir. Bu kriz insanı sadece zoolojik ve evrimci olarak kabul eden bir anlayışın ürünüdür. Batı düşüncesinde bu eleştiri insanın metafizik anlamını reddeden bir serüven ve "varlığın unutuluşu" olarak değerlendirilmiştir (Heidegger, 2011, s.21). Varlığın unutuluşu insanın sonlu ve biyolojik-ilerlemeci bir tarih perspektifine dayalı ele alınmasından kaynaklanır. Çünkü insanın metafizik kökeni görmezden gelinmektedir. Yine Nietzsche'nin (2011) "Tanrı öldü" parolası modern uygarlığın kalbindeki tinsel çöküşe bir atıf olarak görü-

lebilir. Nietzsche'nin (2011) uygarlık ve insan ilişkilerinde tespit ettiği yabancılık bir yönüyle nihilizim ile dinin ortak kaygısını yansıtmaktadır. Çünkü dinin istediği insan bu "dünya"ya ait değildir. Uygarlık bunu unutarak "dünya"yı insana ebedî vatan olarak dayatmaktadır. Bu durum dünyanın insan üzerinde egemenlik kurmasına ve tek değer olarak kabulüne yol açmıştır. Aslına bakılacak olursa insanın uygarlık düzleminde yaşadığı felsefi kriz de bu zeminden neşet etmektedir. Modern toplumlarda ortaya çıkan çok çeşitli protestolar, temelde bu krizin politik ve kültürel izdüşümleri olarak görülebilir. "Asi gençlik", "cinsel devrim", "68 olayları", "egzistansiyalizm akımı" gibi toplumsal sapma olarak değerlendirilen yönelimler bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu tip toplumsal hareketlerin uygarlık düzleminde ortaya tinsel çöküşe karşı amorf arayışlar olarak görmek mümkündür. Hatta II. Dünya Savaşı ve patlak veren siyasal totalitarizm politikaları da uygarlığın merkezinde, kolektif bilinçdışının metafizik köklerinden neşet eden reaksiyonlar şeklinde düşünülebilir. Modern uygarlığın sivil söylemlerine rağmen bütünüyle şiddet dekoruyla yoğrulmuş olması ve şiddetin gündemden hiç düşmeyen hali tinin sefaletinin bir intikamı olarak değerlendirilebilir.

İzzetbegoviç'in (2011) uygarlığa ilişkin eleştirilerinin dayandığı felsefî tasavvur insanın anlamı meselesinde yoğunlaşır. Çünkü bu felsefî tasavvur insanı, beşerî-dünyevî bir oluş içerisinde kavrayarak, sadece maddî ihtiyaçların maksimum tatmini çerçevesinde ele alır. Öyle ki insan sadece biyolojik bir varlık seviyesinde konunlandırılır. Uygarlığın bütün gelişme eğrisi de buna dayanır. Bütün araçlar bu zeminde bir anlam kazanır. İnsanın tinsel özü ise bu biyolojik kavrayışın içerisinde ya erimiş ya da büsbütün reddedilmiştir. İzzetbegoviç'in (2011) tinsel öz, düşüş öncesi "semadaki prolog"dur. Uygarlık "semadaki proloğu" ne kadar unutursa düşüş o nispette fazlalaşır. Bu da, insan için trajedinin derinleşmesi demektir. Modern dünyada yaşanan bireysel ve toplumsal sorunların kaynağı da burada temayüz etmektedir. Özetle uygarlık insanı, "tek boyutlu insan" olarak tanımlamaktadır. Tek boyutlu insan, insanın tinsel bütün özelliklerinden arındırılarak sadece biyolojik-teknik bir varlık olarak ele alınmasına ve dönüşmesine karşılık gelir. Zira tek boyutlu insan makineleşen ve özgürlüğünü yitirmiş bir beşeriyetin adıdır (Marcuse, 1968, s.23).

Uygarlık eleştirisinin tamamen bir ret anlamına gelmediğini vurgulayan İzetbegoviç (2011) temel amacının uygarlık efsanesini yıkmak olduğunu söyler. Dahası uygarlık eleştirisinin dünyanın ve hayatın tekrar insanileşmesi yolunda kültürün canlanması için bir temel olarak anlaşılması gerektiğini belirtir.

İzetbegoviç'in (2011) uygarlık ve kültür ayrımında Gökalp'in (2013) medeniyet ve hars ayrımına benzer bir kavramsal çözümleme mevcuttur. Gerçi her iki düşünürün bu kavramlara yükledikleri anlamlar birebir aynı değildir. Gökalp (2013) hem medeniyeti hem de kültürü olumlu anlamda ve birbirini beslemesi gereken unsurlar olarak ele alır. İzzetbegoviç (2011) ise uygarlığı yani medeniyeti Mehmet Akif'e yakın bir biçimde (İmamoğlu, 2010) teknolojiye bağımlı Batılı yaşam biçimi anlamında kullanır. Günümüzde sıklıkla ve olumlu anlamda kullanılan medeniyet kavramı İzzetbegoviç'in düşünsel dünyasında kültüre denk gelmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

İnsanlık durumunun derin bir buhranın muhatabı olduğunu söylemek abartı olmaz. Günümüzde kaos ve kriz en çok telaffuz edilen kavramlardır. Dünyada artan derecede şiddet bütün boyutlarıyla bu krizi açıkça ortaya koymaktadır. Yaşanılan durumu sadece toplumsal hayatın bir yönüyle açıklanabilir olmaktan çıkarmıştır. Durum sadece ekonomik, hukuk ya da başka bir değişkenin devreye sokulmasıyla kavranabilir olmanın ötesindedir. Modernleşme boyutuyla ''ne kadar gelenek ya da gelenek mi modernlik mi '' sorusunun da ötesine geçmiştir. Türk modernnleşmesi tartışmaları çerçevesinde ki temalarda bu yönüyle günümüzde aşılmıştır. Sanayileşme sorunsalı da modern uygarlığın bir boyutu olarak artık toplumların yaşadığı süreci taşımaya yeterli değildir. Gelirin artması bu kaos ve krizi örtemez. Günümüzde küresel düzeyde bir insanlık buhranından bahsedilebilir. Medeniyet kavramı İzzetbegoviç'in kavrayışı çerçvevesinde bir bütünsel kavrayışı zorunlu kılmaktadır. Bu boyutuyla bir meta kavram olarak medeniyet ancak bu bütünselliği açısından insanlığın yaşadığı krize ilişkin bir tahayyüle kaynaklık edebilir. Küresel düzlemde farklı medeniyet tasavvurlarına rağmen günümüzün networkleşmiş dünyası farklı kavrayışlara kaynaklık edebilir. Günümüz dünyasının bir hız çagı olarak tanımlandığı da bir gerçektir. Bu hız bir anlamda kayboluşun

da yoludur. İnsan bu koyboluş tufanında adeta kalıcı ve ebedi bir bilinç olarak medeniyet çerçevesi ortaya koyabilir mi? İnsan ve değer bu düzlemde elbette bir prima philosophia konusu olmaya devam edecektir. Varlığın sonluluğunun da ötesinde bir akış olarak hakikat bu sarmal da ne anlama gelmektedir? Medeniyet tefekkürleri sonluluğun ve geçiciliğin şiddetinde insanlık tasavvurları için ne anlama gelmektedir. İzzetbegoviç bu tartışmalar bağlamında medeniyet anlayışını temel ontolojik bir boyutta ele alarak insanın geleceği için bütünlüklü bir perspektif ortaya koymaya çalışır.

EXTENDED ABSTRACT

Aliya Izzetbegovic's Conception of Civilization

*

Mehmet Özcan

Ankara Hacı Bayram Veli University

The concept of civilization can be seen as a fundamental area of evaluation in terms of realizing a thought about the human condition at the macro level. As a holistic form of human history; It is a concept that includes all dimensions of human life. Thought systems, lifestyles, socio-economic structures, individual and social level activities can be seen as included in this field. Here, it is possible to make different evaluations on the concept of civilization. It can be said that the civilization process has different dimensions ranging from changes in eating habits to the use of tools and equipment made of iron in wars. In this context, the concept has been a source of philosophical and sociological discussions. It is also considered as a basic concept that identifies the basic political orientations about the nature and future of cultural identities in the process of cultural change. This study is an evaluation on the ideas of Izzetbegoviç in the context of civilization.

One of the fundamental analyzes of Izzetbegovic (2011) is related to the concept of civilization. He considers this concept on the historical and metaphysical basis and within the framework of human understanding. Izzetbegovic (2011) evaluates civilization based on two symbols, instrument and cult. Together with the historical adventure of man, these two realities have interacted with each other. The survival of human life was also related to these two dimensions. These dimensions occur mainly in the biological and zoological areas. Putting the stone in front of the stone for the hunt or putting it in front of the stone as a symbol of a soul is revealing the dimensions and meaning of man's adventure on earth. As far as is known, this is a feature that is not seen in other entities on earth except humans. Indeed, as stated by Izzetbegoviç (2011, p.84), for the first time, drawing on the sands has continued to be exclusively for man.

Human biological and spiritual terms in terms of tools and cult in the past find a response. In other words, the instrument and the cult correspond to the two dimensions of the human being. One is related to the history of the earth and the other is related to the "prologue in heaven", in the words of Izzetbegovich. Someone is connected with history, other origins and metaphysics. The equivalent of these two elements in the historical plane finds expression in the concept of civilization and culture. The cult corresponds to culture and the instrument corresponds to civilization (Izzetbegovic, 2011, p.84). This situation, symbolizing ide and matter, reveals the historical adventure of man in terms of culture and civilization. In the historical adventure of man, both himself and his alienation can be explained by this conceptualization.

In Izzetbegoviç (2011), the ontological approach, which is based on the spiritual origin of man, comes into prominence in the question of civilization. It can be said that he made a critique of civilization by introducing an approach based on historical systems that ignore the ontological aspect of man and the spiritual and inner dimensions of man. Izzetbegovic, in a sense, sees worldly search for external power seeking to conquer the world. He evaluates the tendencies that purify the inner aspect of man from the dilemmas leading to the captivity of the soul in the lore and spirituality axis. Izzetbegoviç (2011, p.91) condemns all external approaches which are not sensitive to human and truth problem as human chain of bondage. Here civilization shapes the history of the world by forgetting the calls of the ontological origin of man. In this respect, civilization is regarded as an attempt against humanity.

Izzetbegoviç (2011a) uses the concept of civilization in response to the arrangement between needs and tools in an external sense. But it doesn't just deal with culture on a local level. For him, the cultural domain is the universal ontological world of man. Metaphysical origin is revealed in this culture adventure. The breathing space of drama and culture is this common plane. As they move away from this plane, society and civilization emerge. Where there is no poem, technical and utopia are seen (Çoşkun, 2016, p.466).

It is no exaggeration to say that human condition is the subject of a deep depression. Today, chaos and crisis are the most pronounced concepts. The increasing degree of violence in the world clearly reveals this

crisis. It has removed the situation from being explained only in one aspect of social life. The situation is beyond being comprehensible only by the introduction of economic, legal or another variable

Kaynakça / References

Adorno, T. W. ve Horkhimmer, M. (2004). *Aydınlanmanın diyalektiği* (Çev. O. Özügül). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Alhusser, L. (2016). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, (Çev. A. Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.

Berger,P.L. (Ed.) *Le reenchantement du monde*, In (s.5-36). Paris: Bayard.

Berger, P. L. (2001). *La desecularisation du monde: Un Point de Vue Global*. In: P. L.

Berlin, İ. (2010). *Romantikliğin kökleri,* (Çev. M. Tuncay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cox, H. (2005). Piyasa tanrısı (Çev. A. Köse). *Marife*, *5* (1), 197-204.

Çelik, C. (2013). *Geleneksel şehir dindarlığından modern kent dindarlığına*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları

Çoşkun, M.Y. (2016). Aliya izzetbegoviç'in "kültür ve medeniyet"i. *Hece Dergisi,* Aliya İzzetbegoviç Özel Sayısı 229, 464-468.

Goethe, J. W. V. (2016). *Faust* (Çev. İ. Cankorel). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Gökalp, Z. (2013) *Hars ve medeniyet*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Guenon, R. (2004). *Niceliğin egemenliği ve çağın alametleri* (Çev. M. Kanık), İstanbul: İnsan Yayınları.

Habermas, J. (2001). *İletişimsel eylem kuramı* (Çev. M. Tüzel), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Heidegger, M. (2001). *Nietzsche'nin tanrı öldü sözü ve dünya resimleri çağı* (Çev. L. Özşar). Bursa: Asa Kitabevi.

Heidegger, M. (2011). *Varlık ve zaman* (Çev. K. H. Öktem) İstanbul: Agora Kitaplığı.

İllich, İ. (2016). *Okulsuz toplum* (Çev. M. Özay), İstanbul: Şule Yayınları.

İmamoğlu, A V. (2010). Mehmet Akif'te medeniyet kavramı. *İslami Araştırmalar*, *21* (3), 165- 171.

İzzetbegoviç, A. (2011). *Doğu batı Arasında İslam,* (Çev. S. Şaban), İstanbul: Yarın Yayınları.

Marcuse, H. (1969). *Tek boyutlu insan* (Çev. S. Çagan). İstanbul: May Yayıncılık.

Nietzsche, F. (2011). *Böyle buyurdu zerdüst,* (Çev. M. Batmankaya). Ankara: Say Yayınları

Özdemir, M. (2014). *Aliya izzetbegoviç'in düşüncesinde üçüncü yol ve felsefi temelleri. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Weber, M. (2011). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (Çev. M. Köktürk). İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.

Yapıcı A. (2009). Küreselleşme ve değerler krizi. *Dem Dergi, 3*, 14-18.

Yapıcı, A. (2007). Geleneksellik ile modernlik arasına sıkışan din anlayışları ve dindarlık. *DEM Dergi*, 1, 24-29.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özcan, M.(2019). Aliya İzzetbegoviç'in medeniyet tasavvuru. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2632-2648. DOI: 10.26466/opus.538054

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Youth Employment in The Sports Sector

DOI: 10.26466/opus.535301
*

Hasan Erdem Mumcu*- Ömür Fatih Karakullukçu** - Mustafa Karakuş***
* Dr. Hitit University, Faculty of Sports Sciences, Çorum / Turkey
E-Mail: erdemumcu@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-4325-5575
** Dr. Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, İdari ve Mali İşler Daire Başkanı / Ankara/ Turkey
E-Mail: omurkarakullukcu@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-3343-5740
*** Lec. Iskenderun Technical University, Department of Accounting and Taxation, Iskenderun,
E-Mail: karakusmustafa@outlook.com **ORCID:** 0000-0001-7207-6686

Abstract

Sports, today, have become economically remarkable because they affect many sectors (such as education, press, textiles, tourism, games of chance and infrastructure) directly or indirectly. The interaction of sports with such a number of areas makes it difficult to evaluate its economic effects. Sport is one of the key industries that are rapidly growing all over the world and is likely to create new jobs. In recent years, the increasing economic and commercial tendency of sports has created a real change in Europe. While the EU is trying to reduce unemployment, the sports sector also supports infrastructure investments, new technologies, training and exchange programs, and creation of new business lines. One of the main issues that the EU discusses is the employment in sports. As described in the White Paper by the commission, sports have become a significant source of employment. Considering that sports employ especially the young, its effect on youth employment rates is an issue of concern. In this study, we examined the youth employment shares of Europe and Turkey in the sports sector. The data sources of the study are Eurostat, the EU commission reports, the ILO and TUIK (Turkish Statistical Institute), and the data were obtained through document analysis method. The data were interpreted with the research results done by various study groups. As a result, the studies show that the sports sector has an employment rate of around 2% of GDP in the EU member states. In Turkey, the share of the sports sector in general employment is 0.5%. In addition, nearly 40% of the individuals employed in the sports sector belong to youthful population.

Keywords: *Sports economy, Sports, Employment in sports, Sports sector*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 04/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

Spor Sektöründe Gençlerin İstihdamı

*

Öz

Spor, günümüzde pek çok sektörü (eğitim, basın, tekstil, turizm, şans oyunları ve altyapı vb. gibi) doğrudan ya da dolaylı sebeplerle etkilediği için ekonomik olarak dikkate değer hale gelmiştir. Sporun bu kadar geniş alanla etkileşim içerisinde oluşu ekonomik etkilerini değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Spor, tüm dünyada hızla büyüyen ve yeni işler yaratması muhtemel olan kilit sektörlerden biridir. Son yıllarda, Avrupa'da sporun artan ekonomik ve ticari eğilimi, gerçek bir değişim yaratmıştır. AB işsizliği azaltmaya çalışırken, spor sektörü de altyapı yatırımları, yeni teknolojiler, eğitim ve değişim programları, yeni iş kollarının yaratılması gibi konularla olumlu olarak desteklemektedir. AB'nin özellikle spor sektöründe bahsettiği ana konulardan biri sporda istihdamdır. Komisyon tarafından White Paper (Beyaz Kitap) da tanımlandığı gibi, spor önemli bir istihdam kaynağı haline gelmiştir. Sporun özellikle gençler tarafından yapılan bir meslek olduğu düşünüldüğünde, ülkelerdeki genç istihdam oranları üzerindeki etkisi merak konusudur. Bu çalışmada, Avrupa'da gençlerin istihdam rakamları ile Türkiye de genç istihdamı rakamlarının spor sektöründe ne kadar paya sahibi olduğu araştırılmıştır. Araştırmanın verileri doküman analizi yöntemi ile, AB istatistik kurumu (Eurostat), AB komisyon raporları, İLO ve TUİK den elde edilmiştir. Elde edilen veriler çeşitli çalışma gurupları tarafından yapılan araştırma sonuçları ile yorumlanmıştır. Sonuç olarak spor sektörü AB'ye üye ülkelerde yaklaşık olarak GSYİH'nın % 2'si oranında bir istihdama sahip olduğu görülmüştür. Türkiye'de ise spor sektörünün genel istihdamda aldığı pay % 0,5 oranındadır. Bunun yanında spor sektöründe istihdam edilen bireylerin % 40'a yakını genç nüfusa mensuptur.

Anahtar Kelimeler: *Spor ekonomisi, Spor, Sporda istihdam, Spor sektörü*

Introduction

Employment is a country's continuous working of the present labor force in economic activities. The degree of usage, working and operation shows employment (Kamacı, 2016). Employment is a vital concept for both labor market and, in general, for economy. Employment has two main objectives: economic objective and social objective. The economic objective is to organize and increase production. In order to achieve economic goals, it is necessary to succeed in social goals. In this regard, the social objectives of employment are to find jobs for all who want to work, to increase productivity, to ensure labor peace, to harmonize labor supply and demand (Murat, 2007).

Youth employment is extremely important for permanent economic and social structure and for social welfare. In this sense, states primarily plan regulations to enable young people to participate in labor market, take steps to establish a relationship between education and employment and often develop active employment policies to ensure youth employment (Kılıç and Bülbül, 2012). There is no linear relationship between the youth unemployment and the level of economic development. The fact that unemployment affects the youthful population the most in Continental European countries makes it clear that there is no such relationship between youth unemployment and the level of development of a country. However, there is a difference in the reason for youth unemployment. While the reason for youth unemployment in developed countries is chiefly related to demographic distribution and development, the main reasons in developing countries are insufficient educational level and the lack of adequate job opportunities (Kılıç and Özay, 2009; Taşğın, Bozgeyikli and Boğazliyan, 2017). Çetinkaya (2008), made theoretical explanations for youth unemployment in her study. She determined the reasons for youth employment in line with two different structures: cyclical and structural. Çetinkaya stated that the structural structure needs education and re-education programs while the cyclical structure requires direct job creation programs and subsidies.

There are 75 million young unemployed people in the world as in 2012 and average global youth employment rate is 12.7%. When evaluated together with regional differences, results become more striking.

Youth unemployment rates vary greatly across regions. There is a wide range of youth employment rates, ranging from %9 in South Asia to 29% in the Middle East. (ILO, 2012). Youth employment rates are 15.6% in developed countries and in the EU, 14.7% in Latin America and Caribbean, 14.2% in Southeast Asia, 11.8% in sub-Saharan Africa, 10.4% in Western Asia, and 9.8% in South Asia (Kahraman, 2011).

Young people make up 16.3% of Turkey's population. The unemployment rate of young people was 18.5% in 2015 and 19.6% in 2016 (TUIK, 2016). In addition, the higher education graduates have a very high rate among unemployed young people and in 2017, the rate of unemployed higher education graduates increased to 32.5% (DISK, 2017).

Countries are constantly producing programs and projects to employ their populations in the most efficient and effective way. Using young population appropriately is an important challenge for developed countries. The EU specifically stresses sport's contribution to regional development and White Paper remarks that the industry is growing but it has not fulfilled its potential sufficiently. It is also stated that regional policy will contribute to macroeconomic system including providing employment. (European Commission, 2007). Sports are in the service industry. This means that the expected growth in the sports sector will lead to creation of additional employment. The share of sports in total employment is higher than its share in added-value. Sports sector is thus able to contribute to meeting Europe 2020 goals. Major sporting events and the rising number of tournaments have a big potential for the development of tourism and many other sectors in Europe. The sports sector has an interwoven influence on many areas. The sports economy is generally considered together with leisure, production and service sectors (European Commission, 2012). Sports sector is directly related to sectors such as education, media, textiles, tourism, wellness, health and leisure etc. and indirectly related to automotive, yachting, building trade, electronics, landscape sectors and therefore provides employment on a large scale. Moreover, sport is used as a tool of social intervention to achieve various social goals (Dudfield, 2014). It is difficult to assess the economic effects of the sector because it is interwoven with too many areas (European Commission, 2007). The 2008 financial crisis has also affected the sports economy. In addition, the global economic problems such as Euro debt

crisis in 2011 have restrained the development in the sports sector as they have affected general employment (European Commission, 2012). To minimize these effects, the EU funds resource for projects and actions supporting sustainable sports structures. A report that the EU published in 2011 shows that it aims to use sport as a tool for local and regional employability, employment creation and labor market integration (European Commission, 2011). The EU countries make plans considering the business volume of the sports sector. Within this scope, in the 2014-2020 period, the project costs in the Erasmus Plus Sports section have reached to approximately 265 million euros. This fund provides project supports in the areas of good management in sports and dual career of athletes (European Commission, 2016). As can be understood from the budget the EU countries transferred to the funds, it wants to use all the instruments it has to invigorate the sports economy and benefit fully from sport.

In the world, Major Sporting Events and particularly Olympic Games are expected to increase labor market participation. Nevertheless, these are mainly temporary and part-time jobs and related mostly to the service sector. (Malfas et al, 2004). For example, the ability of the 2012 London Olympics to create additional employment in the UK enabled Sport England to have nearly two million employees across the country. Employment in sports may be because of sports' support of part-time jobs. In the sports sector, it is easier for an individual who has a training certificate of any branch to find a part time job than in other sectors. Sport is marketed as an element of consumption culture and it has entered living space of each individual; thus, it has paved the way for the individualization of sports education. As the concept of mass sport is fading away and personal training or private exercise are taking its place with the isolation that urban life causes. The formation of welfare societies, healthy life and life-long activeness ideas have enabled health and wellness sectors to become an inseparable whole. The proof of this is the demand for fitness and wellness centers. For instance, there are 7.400.00 fitness and wellness center members in the UK, 7.100.000 members in Germany, 4.000.000 members in France, and 420.000 members in Turkey. In the sports sector data, this situation is even more obvious. According to European Health and Fitness Market Report (EHFMR) 2015, the sports

sector in Turkey is the fastest growing sector among 48 countries. 2.3% of the Turkish citizens has a gymnasium membership. The annual volume of the global wellness and fitness sector is around 85 billion euros and amounts to 90 billion euros with sports food and equipment. Europe, the largest market in the sector, reached 25 billion in 2014 with an increase of 5.5 billion euros (EHFMR, 2015). According to the 2017 report, market growth has reached 60 million members with a 3.2% increase in total number of fitness and wellness clubs and %4 increase in average membership. In terms of income, the European healthcare and sports market increased by 1.9% to 26.6 million euros. In addition to 28 EU member states, it includes Norway, Russia, Switzerland, Turkey and Ukraine (EHFMR, 2018). The number of memberships can help us estimate the size and quantity of service rendered in the public and private sectors. Besides, the sports sector has been expanding and has a great potential to create labor with different sectors. In 2017, the total amount of rewards for all esports events increased to 112 million dollars by exceeding 100 million dollars for the first time. Turkey, ranking in the first 20 countries in the digital game market, has 4 million esports fan. At the end of 2018, esports income is estimated to reach 906 million dollars rising by 38.2%. Furthermore, with brands investing 694 million dollars in esports industry, it is expected that investments will reach 1.4 billion dollars by 2021 and account for 84% of total esports income (Marketing Türkiye, 2018).

The developing sports industry represents a very large economy regarding its employment and resources. In addition, considering athletes as workers as a result of Bosman Case in the EU provided the international employment in sports by making way for gaining international rights. Considering that sports employ especially the young, its effect on youth employment rates is an issue of concern.

Material and Method

The research is designed as a qualitative study. The information was collected by scanning the document literature in the field. In qualitative research, data acquired from different sources such as observation, interview and document are analyzed and interpreted (Büyüköztürk et al., 2010). The reason for the selection of the EU countries examined in the

study was the lack of the data of some countries by years. These countries excluded from the scope of research. The data sources of the study are Eurostat, the EU commission reports, the ILO and TUIK (Turkish Statistical Institute), and the data were obtained through document analysis method. The data were interpreted with the research results done by various study groups and with the scientific studies.

Findings

Table 1. Unemployment Rates of People Aged 15-29 (%)

COUNTRIES	2011	2016
Belgium	37.3	36.2
Czech Republic	33.9	39.3
Denmark	21.0	23.1
Germany	36.3	35.8
Greece	30.6	25.0
Spain	30.1	26.7
France	36.5	28.5
Italy	29.6	25.4
The Netherlands	30.2	29.5
Austria	39.4	38.1
Poland	34.7	40.3
Portugal	35.3	32.5
Finland	28.7	28.7
Sweden	31.4	32.2
The UK	38.1	42.6
Norway	33.7	32.3
Switzerland	33.0	31.4
Turkey	34.3	30.6

(Eurostat, 2017b)

Table 1 shows the unemployment rates of the people aged 15-29 of the countries. The data indicate that the figures show an increase in 11 countries and decrease in 6 countries between 2011 and 2016. According to the data, there is a decline in the youth unemployment rates of 10 European countries including Turkey. The rates of the UK, Sweden, Poland, The Netherlands, Denmark and Czech Republic shows an increase. Only Finland has no change.

Table 2. Share of people aged 15-29 in total employment in the EU and in Turkey (%)

COUNTRIES	2011	2016
Belgium	51.2	49.2
Czech Republic	46.0	50.4
Denmark	28.5	30.6
Germany	46.0	44.7
Greece	53.7	47.2
Spain	50.7	44.7
France	51.2	43.0
Italy	52.2	49.8
The Netherlands	36.1	35.8
Austria	47.9	47.0
Poland	49.9	54.1
Portugal	49.1	45.3
Finland	38.8	40.4
Sweden	39.3	39.3
The UK	53.5	54.9
Norway	40.3	39.3
Switzerland	41.0	38.9
Turkey	67.0	58.4

(Eurostat,2017c)

When examined the share of young people aged 15-29 in total employment between 2011 and 2016, there is a decline in youth employment rates in 14 European countries including Turkey. In Finland, Poland, Denmark and Czech Republic, there is an increase. Only Sweden shows no change. Especially in Turkey Greece and France, there is a sharp decrease in youth employment rates. This demonstrates that these countries had difficulty in employing youngsters in the five-year period.

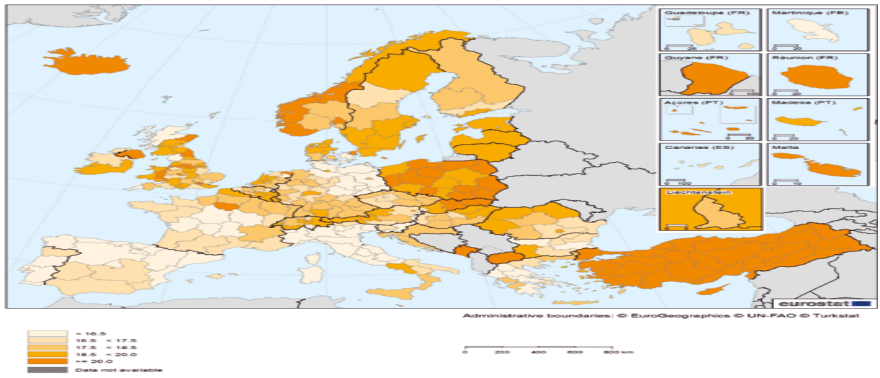

Table 3. The rate of young population aged 15-29 in the EU countries and in Turkey (%)(Eurostat, 2014)

Table 3 shows that Turkey and Eastern European countries have a younger population compared to Western European countries. We see that the growing ageing population of the countries is directly proportional to the decline in economic production power.

Table 4. Growth rates of sports sectors in the EU and Turkey (%)

COUNTRIES	2011	2014
Belgium	0.5	0.4
Czech Republic	0.5	0.5
Denmark	1	1
Germany	0.4	0.6
Greece	0.3	0.4
Spain	0.7	1.1
France	1.1	0.7
Italy	0.5	0.5
The Netherlands	0.8	0.8
Austria	0.6	0.6
Poland	0.3	0.4
Portugal	0.5	0.5
Finland	1.3	1.3
Sweden	1.2	1.5
The UK	1.3	1.3
Norway	0.8	0.9
Switzerland	0.8	0.9
Turkey	0.2	0.3

(Eurostat, 2016b)

The average growth rate of the sports sector in the EU countries is 0.7% The sports sector in Turkey has the lowest share compared to the EU countries. The share of Poland, Greece, Germany, Portugal and Czech Republic follows that of Turkey. In The UK, Finland, Portugal, Austria, the Netherlands, Italy, Denmark and Czech Republic, there is no increase in the share of the sport sector between 2011 and 2016. Turkey, Switzerland, Norway, Poland and Greece also show a little rise. In Belgium and France, there was a recession in the sports sector.

The employment data of the sports sector between 2011 and 2016 indicates that the rate of sports sectors in general employment shows an increase in general. The share of the sports sector in general employment of the European countries is 1.8% on average. There is a fall in half in France only.

Table 5. Share of the Sports Sector in General Employment in EU countries and Turkey (%)

COUNTRIES	2011	2016
Belgium	0.91	0.95
Czech Republic	0.63	0.87
Denmark	2.63	2.78
Germany	0.67	0.97
Greece	0.64	0.97
Spain	1.68	2.86
France	2	1.02
Italy	1.11	1.29
The Netherlands	1.47	1.97
Austria	0.79	1.06
Poland	0.41	0.75
Portugal	0.92	1.9
Finland	2.07	2.85
Sweden	2.58	3.03
The UK	2.57	2.72
Norway	2.03	2.83
Switzerland	0.84	1.34
Turkey	0.38	0.55

(Eurostat, 2017a)

The countries with the highest increase are Portugal, Poland, Switzerland and Spain, respectively. The growth rates remained low in other European countries including Turkey.

Discussion and Conclusion

According to Table 1, The general average of employment figures of people aged 15-29 increased from 30.7% to 31.7% in the five-year period. Despite its young population, Turkey is below the EU average.

Table 2 shows that the average rates of employment people aged 15-29 in 18 countries decreased from 49.9% to 49.2% in the period of five years. Turkey is again above the EU average on employment of the youth in total employment with the rate of 58%.

According to Table 4, the average rate of 18 countries indicates that sports sectors grew by 0.7% in the five-year. According to growth data of the sports sector, Turkey is below the EU average by 0.3%.

In Table 5, the average of 18 countries according to the share of sports sectors in general employment raised from 1.3% to 1.8% in the five-year period. The share of the Turkish sports sector in general employment is far below the EU average. Especially in Sweden (3,03), Spain (2,86), Finland (2,85), Norway (2,83) and Denmark (2,78), the employment rates of the sports sectors are very high.

In Turkey, the employment rate of sports sector grew by 8.8% between 2011 and 2016, while in that years, the data demonstrates that the general employment expanded by 2.5%. On the average of Europe, while sports sectors employment grew by 2.6%, general employment data show a growth of 0.7% (Eurostat, 2016b).

It is seen that the countries that grew after the 2008 and 2011 financial crises used the sports industry as a driving force. As can be understood from this point, the sports industry has become the driving power for the economy both in Turkey and in Europe. Sport is a significant sector and its share in national economies is very high.

It is obvious that youth employment in sports has a vital role in the EU countries. 38% of sports workers in the EU are in the 15-29 age range (Eurostat, 2018). In Spain and Italy, the percentage of young people employed in sports is approximately 2.5 times higher than the percentage of young people employed in total employment. Denmark's employment rate of young population in sports was 58% and it was the highest among the member states. Following Denmark, it is above 45% in the Netherlands, Finland, the UK and Luxembourg (Eurostat, 2016a). Countries are constantly producing programs and projects to employ their populations in the most efficient and effective way. Using young population appropriately is an important challenge for developed countries. The EU specifically states sports' contribution to regional development and White Paper remarks that the industry is growing but it could not fulfil its potential sufficiently. It states that regional policy will contribute to macroeconomic system including providing employment. (European Commission, 2007). The EU countries make plans considering the business volume of the sports sector. Within this scope, in the 2014-2020 period, the project costs distributed in the Erasmus Plus Sports section have reached to approximately 265 million euros. This fund provides project supports in the areas of good management in sports and dual career of

athletes (European Commission, 2016). As can be understood from the budget the EU countries transferred to the funds, it wants to use all the instruments it has to invigorate the sports economy and benefit fully from sport.

Sports industry has made a rapid progress especially in the USA and Europe because of prominent sports clubs and sports equipment. For example, it provided 46.677 million euros worth employment for 1.146.234 people in Germany, 5.828 million euros worth employment for 141.896 people, 3.043 million euros worth employment for 71.416 people (European Commission, 2012). In the UK, it is estimated that primary (the main activities of sports organizations) and secondary (side fields related to service and production sectors) activities of sports support more than 400.000 equivalent full-time jobs. In 2010, sports and related activities made up 1.9% of the total economic activities and created 25.8 billion euros economy.

Particularly, young women will contribute the economy with their participation to employment. As stated in the B-Fit sports organization's report in Turkey, it created opportunities for 250 young women to be employers and for 1,500 young women to become trainers in 10 years (KUSIF, 2017). Specifically, participation of disadvantaged young people to employment through sports is vital. In Canada, a development program for Aboriginal youth has been conducted on the employment creation of sports. These findings inform about the effects of sports and recreation activities on short-term and long-term employment (Gartner-Manzon and, Giles, 2016). It is seen that sports have significant effects on disadvantaged groups about employment. Another study demonstrates that as qualifications of disabled people advance, their capability to get a job increases (Wright and Cunningham, 2017). Finely-modelled policies can also support young people's initiatives in the sports sector, as they do in many other sectors (Coenjaerts et al., 2009). Especially the young in underdeveloped countries tend to sports with the impact of the football industry on the world. For instance, a study conducted in Gana indicates that the football industry set up a financial system focusing on the transfer of young players to foreign leagues (Esson, 2015). Although this example seems to build a negative system for young people, when we consider the lack of available resources and regional conflicts, this gives

them an opportunity to start a new life and also become financially independent through sports.

Consequently, the studies show that the sports sector has an employment rate of around 2% of GDP in EU member states. In Turkey, the share of the sports sector in general employment is 0.5%. Nearly 40% of the individuals employed in the sports sector is composed of youthful population. According to this figure, we can say that sports sector provides new job opportunities for many young people. When examined sports economy and employment in sports data, sports sectors grew more than the growth rates of the countries. The current young employment sources of the sports industry are thought to be able to solve some of the problems of young employment in the future.

Kaynakça / References

European Commission. (2007). *White paper on sport.* Brussels. Access: 27.01.2017 http://www.euoffice.eurolympic.org/files/guide_to_eu_sport_policy_final_versionwithlinks.pdf.

European Commission. (2011). *Annual work programmes on grants and contracts for the "preparatory action in the field of sport",* For The "Special Annual Event– Special Olympics (Athens)" And For The Pilot Project Knowledge Partnerships in C 2680 of 20 April. Access: 20.10.2017 http://ec.europa.eu/dgs/education-_culture/more_info/awp/docs/c_2011_2680.pdf

European Commission. (2012). *The economic growth in sports final report*. Access: 09.12.2017 http://ec.europa.eu/assets/eac/sport/-library/studies/study-contribution-spors-economic-growth-final-rpt.pdf

European Commission. (2016). *Investigation of the contribution of sport to structural development with structural funds*. Access: 16.07.2018 http://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/studije-in-vrednotenja/studija-o-vplivih-sportne-infra-na-razvoj.pdf

Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Coenjaerts, C., Ernst, C., Fortuny, M., Rei, D. and Pilgrim, I. M. (2009). Youth employment. promoting propoor growth: Employment, OECD Report 119-131.

Cerrahoglu, N. (2016). Spor ekonomisi bilim dalının gelişim analizi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi, 14*(27), 309.

Çetinkaya, E. (2010). Genç işsizliğin teorik açıklamaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, *58*(1), 45-57.

DİSK. (2017). *DİSK-AR işsizlik ve istihdam raporu*, Eylül 2017, Access: 03.08.2018 http://disk.org.tr/2017/09/istihdam-seferberligi-yok-cirak-stajyer-ve-kursiyer-patlamasivar/

Dudfield, O. (Ed.) (2014). *Strengthening sport for development and peace national policies and strategies,* 23, London: Commonwealth Secretariat. Access: 25.02.2018 http://www.sportsthinktank.com/-uploads/strengthening-sport-for-development-and-peace-national-policies-and-strategies-january-2014.pdf

EHFMR. (2015). *Europan health and fintness market report*. Access: 16.04.2018 https://www.virke.no/globalassets/bransje/gamle-bransje-dokumenter/euopean-health--fitness-market-report-2015--kortversjon-norge.pdf/

EHFMR. (2018). *Europan health and fintness market report*. Access: 15.07.2018 https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/-Docu-ments/consumerbusiness/European%20Health%20and-%20-Fitness%20Report-_2018_extract.pdf

Eurostat. (2014). *Statical book*:*Employment rates of people aged 15-29*. Luxembourg: Publications Office of the European Union Access: 20.03.2018 http://ec.europa.eu/eurostat/documents/-3217494/6776245/KS-05-14-031-EN-N.pdf/18bee6f0-c181-457d-ba82-d77b314456b9

Eurostat. (2016a). *Employment in sport.* Luxembourg: Publications Office of the European Union. Access: 20.03.2018 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Emp-loyment_in_sport

Eurostat. (2016b). *Employment in sport and average annula growth rate*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Access: 20.03.2018 http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.-php/File:Tab01_Employment_in_sport_and_average_annual_growth_rate.png

Eurostat. (2017a). *Employment rates in the eu and sports sector in Turkey*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Access: 02.04.2018 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/-show.do?dataset=sprt_emp_age&lang=en

Eurostat. (2017b). *15-29 age youth employment rates in Turkey and in the EU countries.* Luxembourg: Publications Office of the European Union Access: 04.04.2018 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/-nui/submitViewTableAction.do

Eurostat. (2017c). *The share of people aged 15-29 in total employment in Turkey and in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union Access: 05.04.2018 http://appsso.eurostat.ec-.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do

Eurostat. (2018). *Sport statistic 2018 edition.* Luxembourg: Publications Office of the European Union Access: 14.06.2018 http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/8716412/-KS-07-17-123-EN-N.pdf/908e0e7f-a416-48a9-8fb7-d874f4950f57

Esson, J. (2015). You have to try your luck: male Ghanaian youth and the uncertainty of football migration. *Environment and Planning A, 47*(6), 1383-1397

Gartner-Manzon, S. and Giles, A.R. (2016). A case study of the lasting impacts of employment in a development through sport, recreation and the arts programme for Aboriginal youth. *Sport in Society*, *19*(2), 159-173.

Kahraman, B. (2011). *Youth employment and unemployment in developing countries: Macro challenges with micro perspectives.* Graduate Doctoral Dissertations, 39-40.

Kamacı, A. (2016). Doğu Karadeniz'de işgücü ve istihdam. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 1*(1), 14-32.

Kılıç, C. ve Özay, M. (2009). *Çalışma ekonomisi teorisi* (s.41), Ankara: Gazi Kitapevi.

Kılıç, C. ve Bülbül, O.G. (2012). Genç işsizliğine ilişkin teorik çerçeve ve dünyada genç istihdamının durumu. Access: 20.03.2018 http://www.iskur.gov.tr/Portals/0/dokumanlar/Kurumsal%20-Bilgi/faaliyetler/yay%C4%B1nlar/istihdamda%203i%20dergis-i/2012/%C4%B0stihdamda%203i%20Say%C4%B1%207.pdf

KUSIF. (2017). *B-Fit kadınların spor ve yaşam merkezi sosyal etki raporu 2005-2015*, Access: 22.10.2018 http://sosyaletkianalizi.com/-turkiyeden/b-fit-kadinlarin-spor-ve-yasam-merkezi-sosyal-etki-raporu-2005-2015/

Malfas, M., Theodoraki, E. and Houlihan, B. (2004). Impacts of olympic games as megaevents. *Municipal Engineer, 157*(ME3), 209- 220.

Marketing Türkiye. (2018). *E-Spor bilet geliri 32 milyon dolar arttı*. Access: 22.10.2018 http://www.marketingturkiye.com.tr/-haberler/e-spor-bilet-geliri-32-milyon-dolar-artti-2

Murat, S. (2007). *Dünden bugüne İstanbul'un işgücü ve istihdam yapısı.* İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No:73.

ILO. (2012). Global employment outlook, Semtember Report, s. 1. Access: 19.02.2019 https://www.ilo.org/global/research/globalreports/-global-employment-trends/2012/WCMS_188810/lang-en/index-.htm

Sport England. (2013). *Economic value of sport in England*. Access: 03.01.2018 https://www.sportengland.org/media/3174/economic-value-of-sport-summary.pdf

Taşğın, Ö., Bozgeyikli, H. & Boğazlıyan, E.E. (2017). Üniversiteli gençlerin işsizlik kaygıları ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki. Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 6(16), 551-567.

TUIK. (2016). *Türkiye'de genç istihdamı.* access: 03.05.2018 to http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24648

Wright, T. and Cunningham, G. (2017). Disability status, stereotype content, and employment opportunities in sport and fitness organizations. Access: 06.11.2017 to https://doi.org/10.1108/SBM-10-2016-0061

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Mumcu, H. E., Karakullukçu, Ö. F. ve Karakuş, M. (2019). Youth employment ın the sports sector. *OPUS–International Journal of Society Researches , 11(18*), 2649-2665. DOI: 10.26466/opus.535301

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 09/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

The Socio-Political Analysis of The July 15 Coup Declaration

DOI: 10.26466/opus.537785

*

İsmail Dursunoğlu*

* Dr.Öğr.Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İİBF, Merkez, Bayburt, Türkiye
E-Mail: idursunoglu@bayburt.edu.tr **ORCID:**0000-0002-9831-1119

Abstract

Turkey, which is a democratic state of law based on separation of powers, has been subjected to different military interventions directly or indirectly throughout the history of democracy and this has deeply affected the political process. The last of these military interventions took place on 15 July 2016. This coup attempt is different in many respects from other military interventions. However, it reminds me of the 27 May 1960 coup with some aspects. Coup declaration were written and shared with the public during the military intervention process. Coup declarations are texts prepared carefully because they are the first messages given to the society. This messages, given to the society, encloses statements about yesterday, today and tomorrow. The coup declarations, which has become a tradition as in every military intervention, and which contains the reason, purpose and messages of the coup, has been read from TRT screens. The method of this study is to make a socio-political reading on the coup declaration. In this study, it is aimed to evaluate the efforts of the coupists to get public support or to convince society from a sociological and political point of view. Thus, the July 15 coup attempt is evaluated from a different perspective

Keywords: *July 15, Coup, Guardianship, Declaration, Democracy*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 09/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 25/05/2019

15 Temmuz Darbe Bildirisinin Sosyo-Politik Analizi

*

Öz

Kuvvetler ayrılığına dayalı demokratik bir hukuk devleti olan Türkiye, demokrasi tarihi boyunca doğrudan veya dolaylı olarak farklı askeri müdahalelere maruz kalmış ve bu durum siyasal süreci derinden etkilemiştir. Askeri müdahalelerin sonuncusu ise 15 Temmuz 2016 yılında yaşanmıştır. Bu darbe girişimi, diğer askeri müdahalelerden bir çok açıdan farklı olmakla beraber bazı yönleriyle 27 Mayıs 1960 darbesini hatırlatmaktadır. Askeri müdahale sürecinde darbe bildirileri kaleme alınmış ve kamuoyu ile paylaşılmıştır. Darbe bildirileri topluma verilen ilk mesajlar olması sebebiyle özenle hazırlanan ve düne, bugüne ve yarına dair topluma açıklamalarda bulunan metinlerdir. Her askeri müdahalede olduğu gibi bu darbe girişiminde de gelenek haline gelen ve darbenin gerekçesi, amacı ve mesajlarını içeren darbe bildirisi, TRT ekranlarından okunmuştur. Bu çalışmada yöntem olarak darbe bildirisi üzerinden sosyo-politik bir okuma yapılmaktadır. Çalışmada, bildiri metni üzerinden hareketle, darbecilerin kamuoyu desteğini almak veya toplumu ikna etmeye yönelik çabalarını sosyolojik ve siyasal açıdan değerlendirmek amaçlanmaktadır. Böylelikle, 15 Temmuz darbe girişimi farklı açıdan değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *15 Temmuz, Darbe, Vesayet, Bildiri, Demokrasi*

Introduction

Politics is the process of regulating and managing state affairs. Meeting social requests and expectations and solving conflicts peacefully are among the most important objectives of politics. It is a requirement in democracies to base decisions and policies on people, and accept people's preferences as a reference point, because public support is needed to come to power and to stay in power. From this aspect, it is against the spirit of democracy for the elected representatives, the parliament where they work and the government to abandon this approach. Besides, in democracies it is not thinkable that such institutions as the media, business world, the judiciary, nongovernmental organizations, and especially the armed forces, whose responsibilities and authorities are clearly specified, to define and establish a tutelage mechanism on democracy. With the condition of adherence to democratic values, making an influence on the government and affecting the decision to be made can be examined in the framework of political participation. However, is should not be disregarded that the fine line between making the decision and making an influence on the decision causes the concept of tutelage.

There have been military tutelage attempts at different times and in different forms in the Turkish political history. The tradition of tutelage in the Turkish Republic started with the coup d'etat on May 27, 1960, and exercised with the activities on March 12, 1971; September 12, 1980; February 28, 1997; April 27, 2007 and lastly July 15, 2016. On some of those dates, the army directly took over the control of the country, while it aimed at dominating the political power on the others. The army became successful in almost all of the attempts except for the e-memorandum in 2007 and the coup attempt on July 15. Although what was aimed at did not materialize, we need to state that both the e-memorandum and July 15 corroded democratic values. Besides, it has been observed that the attempt had significant impacts at all levels of the state, from the political power to the people from political, legal and socio-psychological aspects. In this particular study, an analysis of July 15 will be made over the coup statement. The text of the statement will be assessed from political and sociological aspects. The study consists of two parts. The coup attempt will be

analyzed chronologically in the first part, and the text of the statement in the second.

Chronological Order Of The Coup Attempt Of July 15

July 15, 2016 is a significant point in the Turkish political history. On this date, a group of soldiers connected with the Fethullahist Terrorist Organization (FETO), nested in the TAF attempted to take over the political power. The initiative did not take place in the chain of command, and more importantly, it was not declared by whom it was conducted. It was countered by the political power and the people on streets, and ultimately made unsuccessful. Due to the communication technology, the coup attempt was followed live by the people and all the processes were recorded. Chronologically, the Anadolu News Agency included what took place that day in its study titled "FETO Coup Attempt Minute-by-Minute." The attempt, which began at 10.00 p.m., was overthrown with all its aspects at 10.02 p.m. on July 16. The attempt was factually concluded with the end of the operation made against the FETO members in Akıncı 4th Main Jet Base Command at this hour. The following developments were observed in the process (AA, 2016, s.6-25):

As a beginning, some shots were heard in the Turkish General Staff at 10.00 p.m. and a helicopter commenced fire on people who were out. At approximately the same time, the Bosporus and Fatih Sultan Mehmet Bridges in Istanbul were closed to traffic by a group of coup plotter soldiers. Similarly, the headquarters of the Turkish General Staff and the building of the Turkish Radio and Television Association (TRT) were seized. In the face of those developments, a coordination center under the chairmanship of the Undersecretary of the Prime Ministry was formed at Çankaya Palace to evaluate the extraordinary situation. Prime Minister Binali Yıldırım went live first on NTV at 11.05 p.m. and then on A Haber, and stated that it was a coup attempt. He further continued: "This attempt will not be allowed. Those who are responsible will heavily pay its price. An attempt of a group of soldiers is in question." The Police Special Operation Department in Gölbaşı, Ankara was hit by the plotters at 11.24 p.m. The information about Chief of General Staff Hulusi Akar's being taken hostage reached at 11.30 p.m. At midnight the following commentary was

made by security sources: "The military attempt is tried to be made by a group of officers in the Army, who are members of the Fethullahist Terrorist Organization/Parallel State Structuring (FETO/PDY)." President Recep Tayyip Erdoğan left Marmaris for Istanbul at 00.01 a.m. An attack was made against the building of the National Intelligence Service (MIT) at 00.09 a.m., and the coup statement was read on TRT at 00.13 a.m. after its building was stormed. At the same minutes, the Presidential sources declared the statement pirate and TURKSAT and TRT went off the air. After those developments, President Erdoğan went live on CNN Turk TV, reacted against the military attempt and invited people on to the streets. The President stated: "*This structure, even if they are a group of minority in the Military Forces or in other institutions of ours, they will get the required response for their attempt of insurrection against the national will, whatever the law, our laws and the Constitution require*." Upon the request of the Directorate of Religious Affairs, sela's for union of the people were called in 81 provinces at 00.30 a.m. At that time, the Public Prosecutor's Office in Küçükçekmece, Istanbul initiated an investigation against those who participated in the coup. At 00.57 a.m. an attack took place against the TRT and the TURKSAT which had gone off the air. At 01.00 a.m. the headquarters of the Ankara Police Department was bombed by the plotters, and at the same time Ministry of National Defense made the following statement: "*This is a coup attempt of a junta within the TAF.*" At 01.30 Çankaya Palace was fired at, and this attack was rebuffed. The coordination center which had been formed in this building decided that the National Assembly would remain open in the process. Immediately afterwards, the general assembly hall of the Turkish Grand National Assembly was opened with the participation of some parliament members. At 02.30 a.m. it was announced that the Police Special Operation Department in Gölbaşı was hit. After that time, it was on the media that a helicopter of the plotters was downed, that the plotters who were trying to seize the TRT were neutralized, and those who were trying to enter the Presidential Palace were arrested. At 02.42 the National Assembly was hit with a bomb by the plotters. Approximately 7 minutes later a second bomb was thrown at the assembly. At 00.55 a.m. Prime Minister Binali Yıldırım went live on NTV for the second time and stated that: "*Those who pepper out institutions with bullets and bombs from the jets in the air are like members and extensions of this terrorist organization. This kind of*

behavior is in no way acceptable for our officers or soldiers serving under the glorious flag of the armed forces." At that moment, the TRT building was taken back from the plotters and went on to its normal broadcast stream, and the Prime Minister declared that all the planes and helicopters hovering over Ankara would be shot with missiles. At 03.20 a.m. President Erdoğan's plane landed at Ataturk Airport. At 04.00 Public Prosecutor's Office of Ankara made decision about the arrest of the members of the Peace at Home Council. Between this time and 06.30 a.m. the following developments took place: Prime Minister Yıldırım declared on his Twitter account that a general who was involved in the coup was killed, and 130 soldiers, colonels among them, were arrested. It was informed that the control over the Police Special Operations unit in Gölbaşı was provided, and 42 people were killed during the attack. The helicopter which had bombed TURKSAT was downed. The soldiers who had kept the Bosporus Bridge under their control surrendered at 06.30. 13 minutes later two bombs were thrown by the plotters in the vicinity of the Presidential Palace. At 06.52 a.m. First Army Commander General Ümit Dündar was assigned as Acting Chief of General Staff. At 07.10 a.m. the Ministry of Interior made public that 366 FETO members were arrested. It was informed that Chief of Staff Hulusi Akar, who had been taken hostage, arrived at Çankaya Palace at 08.32 a.m. At 08.36 the General Commandership of Gendarmerie was reclaimed from the plotters by Police Special Operations officers, and the FETO member soldiers were neutralized. At 12.57 p.m. on July 16 Prime Minister Binali Yıldırım, along with the Minister of Interior and the Chief of General Staff appeared before the cameras and stated that: "*The coup attempt has been quashed. We have so far had a total of 161 martyrs and 1,440 injured citizens. 2,839 soldiers at different ranks who participated in this mean attempt have been arrested. There are high rank soldiers among them*." Ultimately, 251 people were martyred and 2,193 people were veteranized during the coup attempt. Thousands of people were fired from their jobs and thousand others were arrested.

Thinking over the Coup Attempt of 15 July!

The July 15 coup attempt was quashed with the strong resistance of the Turkish people. This coup attempt has some different characteristics than

the previous coups. Aiming of tanks at people and using F-16 fighter jets and helicopters were the first instances in the coup tradition. Another characteristic was that the identifications of those who conducted the coup attempt were not publicized, and they attempted the coup with a body called "Peace at Home Council" whose members were unknown. Even today, a command chain in the traditional sense has not been unearthed. The most important reason for it is that civilians took charge of the coup. Thirdly, the country's legitimate democratic institutions, administrative and security units, and people were directly targeted. In the attacks, two institutions, the Grand National Assembly and the Presidential Palace, which house elected representatives of the country, were hit (Alkan, 2016, p.253-255). That the coup was commanded by a civil organization can also be added to those characteristics. The July 15 coup attempt was failed due primarily to the resistance of the Turkish people, the decisive and courageous stance of President Erdoğan, and the consensus over the parties. The Turkish media passed the test successfully during the coup. The Public learned the 1960 coup and 1971 memorandum from the newspaper and radio. In addition to these, television was added in the 1980 coup. After 36 years, the social movements changed and the public encountered the first information in twitter about the coup of July 15, 2016. This situation reveals the importance of social media in today's mass communication (Sungur, 2017, p.598). Chiness saying "In order to defeat the invaders, communication must be interrupted." was confirmed once again on the day of the coup. The army, leading the other coup processes from TRT, was desperate in the face of the different media sources. The army's occupation of the TRT has shown that it has not understood the change and transformation in the media in recent years. In fact, it was revealed that the coup plotters, who think and plan all kinds of details to take over the power, did not evaluate the media and communication sources sufficiently. This fact is one of the most important factors in the failure of the coup (Devran and Özcan, 2016, p.72). Social media's similar role have been observed in 2009 events in Iran (Castells, 2015), beginning of the Tunisian Arab Spring, Egypt at Mubarak's overthrow (Lim, 2012), the Gezi Park Movement in Turkey (Bayhan, 2014).

According to Goodpaster and Huntington (1977), in a democratic system, a relationship in which the army threatens the politics and establishes

a control over the political system is closely related to how armed forces are positioned. If the army is entitled an authority to protect the political system, its interference with the politics is the manifestation of its existential objective. This type of state where the military has an autonomous situation in the political system, closely observes political and social developments, has a kind of responsibility of supervision, and intervenes in the system when it deems necessary, is defined as "praetorian state" (Huntington, 1973, p.192-193). As specified above, when we look into the initiatives of military interventions into politics, it is a fact that the TAF accepted article 35 of TAF Internal Service Code as reference. The justification "protection of the republic/regime by the TAF" in almost every coup statement refers to this fact.

The process leading to the coup was in particular after the referendum on 12 September 2010. In this process, it has been noted that the images of the private lives of some important political figures are served. There have been administrative changes in political parties. Illegal interceptions and Oslo talks between the MIT and PKK administrators were served to the public. In addition to this, Blue Marmara raid and MIT Undersecretary Hakan Fidan's statement was important events of the process. In addition, the activities of the shutdown of the Gezi park and the private teaching institutions and once for the operations of the 17-25 December carried the step-by-step process to July 15. This coup attempt was the last link of aiming to remove to Erdogan from the power (Genç, 2017, p.23; Demir and Çağlar, 2017, p.9-10). However, the target of the July 15 coup attempt is not only the government but also the regime itself (Akıncı, 2018, p.112). In this respect, it should be considered as an invasion attempt.

According to Alkan (2016, p.260-266), the coup attempt of July 15 has four parameters, which are tradition of recruitment, state-civil society relations, messianic paradigm and institutionalization skills. First of all, the tradition of recruitment, which exists also in the Turkish state tradition, was handled again with a conservative approach by the FETO. The bureaucratic and military structures were formed with the recruitment system connected to the central authority, especially after Fatih's term. When the system, which empowers the political center in its center-periphery approach, deteriorated after mid-18th century, the new personnel of the

system, which depended on non-Muslim elements, were selected from local elements. The founding cadre of the Turkish Republic consisted of those military elites who had come from this reform process and had influence over the civil bureaucracy. This military and civil bureaucracy assumed an important role in the modernization of Turkey. The Enderun in the traditional recruitment was replaced with boarding schools and foreign education in the modern recruitment system. Success of the FETO in this matter revealed its intention to set up a new system with the people "recruited" in the social background, and then the coup attempt. As the second parameter, the breaking experienced in the state-civil society relations should be analyzed. The imposition generated by centralization and the formal ideology appears as an element that threatens the field of civil society. As a part of civil society, religious groups had the concern of not being able to sustain their existence, which led them to seek existence in the political and bureaucratic realm with a secret agenda which they followed underground. The secret infiltration of the FETO into the civil service, the military and the judiciary can be evaluated from this aspect. Thirdly, the messianic paradigm constitutes the belief dimension of true adherence to the leader of the FETO. That he drew attention to it in some of his speeches and he was introduced as the awaited savior in some organizational meetings have strengthened this belief. Lastly, the infiltration into state institutions and being camouflaged in those institutions, briefly the skill of institutionalization, have taken the FETO to the level where it is able to attempt the coup.

Why did the Coup Fail?

Why did the July 15 coup attempt fail? There are a number of answers to this question, which are;

- The coup was exposed and brought forward than the scheduled time (03.00 a.m.),
- The Turkish nation went out and resisted the coup,
- The political power (primarily President Erdoğan), political institutions (the Grand National Assembly, the Presidential Palace and Çankaya Palace) and administrative institutions resisted the coup.
- Media plurivocality and its stance against the coup,

- The TAF did not support the coup as an institution, and the force commanders remained outside the coup,
- The coup remained local and did not spread over the country,
- The people learned from the start that the coup was being made by junta supporters connected to the FETO,
- The existing anger against the FETO in public spilled over to streets,
- There were no political and social grounds for a coup,
- The plotter soldiers were tied to a civil command chain, which was against the tradition,
- The leaders of the organization lacked the experience and characteristics to make a coup.

When considering the responses of the people against the coup in Turkey, it could be said that the July 15 coup attempt of a unique sociological aspects. The presence of a charismatic leader, reconciling the state with the people since the republic, negative image in social memory against cadres who want to perform the coup, the nation does not want to lose the gains was evaluable in this context (Karaaslan, 2016, p.32).

Although it is known that the plotters of the July 15 coup acted with different aims from a number of aspects, it can be said that they took the May 27 coup as an example. Because a bottom-level junta movement outside a chain of command was successful on May 27, the plotters of July 15 coup took it as a reference. However, this time the junta movement could not be adopted by the whole TAF. The most important reason for it was that those who attempted the coup on July 15 did not have any thoughts about the regime, constitutional principles and future of the state, etc. Although the coup declaration included such statements, they were not taken seriously because the world perspectives of those who had written the declaration was known. Besides, there are some differences between July 15 and May 27, such as the social developments and chaos that existed before May 27 were not observed before July 15, the media was plurivocal, Turkey now had a higher level of democracy, both the government and the opposition were against the coup, and more importantly, the people made a coup against the coup. Nevertheless, the similarity between July 15 and May 27 (Peace at Home Council vs. lower-level junta) causes us to

think that if the coup had succeeded there might have been similar developments. From this perspective, the Turkish nation protected their representatives who they elected and factually said "Enough, the word is people's!" It is necessary to comment the President's statement "Now we owe our nation our lives" which he made at many places after the coup in this framework.

How the coup attempt of July 15 was reflected upon the public and how it was perceived by the people are very important. The field study titled "Guarding Democracy: Coup Attempt of July 15 in Public Perception" and done by SETA revealed some important data. The study was done in 9 cities of Turkey between July 18 and August 10. Three quarters of the participants of the study stated that they had gone out at the night of July 15 to react against the coup. The motivation which led people out was that the President urged people to go out, that the declaration was read on TRT and sela's were called from mosques. Participants who did not go out that night explained their behavior with fear and confusion. Almost all the participants pointed without doubt the FETO as the plotters of the coup. Majority of the participants believed that there was foreign aid involved in the coup, and it would not have been possible to make such an attempt without it. The survey revealed that this junta movement and the TAF were considered separate, and the TAF was not held responsible. Only few participants stated that they would have a negative view about the TAF in the face of the situation, but the general observation was that a group of FETOists and TAF members were considered the same. It attracted attention that when the participants were talking about the TAF, they used such terms as "pupil of the eye of the society" and "home of the prophet." In response to the question "What would have happened if the coup had been successful?" some participants said "*We would have been like Syria*." In that matter, a participant from Van used these words: "*The situation would have been worse than Syria, if the coup had succeeded. But because I think it cannot be successful, I cannot even imagine. Syria had a place to go to, but we do not*." Many participants stated that nobody would help Turkey and we would have a civil war, which is another example of how the society perceived the coup (Miş et al., 2016, p.51-96).

A Reading On The Coup Declaration

The declaration, which was forced to be read by a group of pro-junta soldiers who attempted the July 15 coup, was a breaking point for the coup process. This step, which was considered as traditional and consisting of the information about why and how the coup had been made with reasons and future plans, was once more shared with people on TRT, the official channel of the state. However, since other TV channels are active in today's communication world, it is required that the plurivocal media be consolidated in the same direction. The following statement which was read at the beginning of the declaration points out this fact: "*Broadcasting of this text in the channels of the Turkish Republic is a request and an order of the Turkish Armed Forces.*" When doing the analysis of the coup declaration, what the objectives of the plotters were, what message they wanted to communicate to the people with the declaration, and how they viewed/wanted to show the coup legitimate will be examined.

The declaration started using an inclusive language with the address "*Valuable citizens of the Turkish Republic*" and continued with the following sentences: "*The systematic violations of the constitution and laws have been a significant threat against the basic characteristics and the existence of vital institutions. All the institutions of the state, including the Turkish Armed Forces have been started to be designed according to ideological causes, and therefore they have been put into such a situation where they cannot function.*" When we examine those explanations in detail, we see that it expresses that the long-lasting systematic illegal policies and applications left the basic organs of the state nonfunctional, and all of those have been made for ideological purposes, and threatened the republic and the founding values. It is not a coincidence that the declaration started in such a way. Because, those statements inform, at the same time, about the reason why the army implemented this coup. The declaration also gives the message that all the mechanisms which may restrict and supervise the political power have been ineffective, and the TAF was no exception, and therefore it has had to make the coup. The declaration continues with the following words which refer to Ataturk's address to the youth: "*The fundamental rights and freedoms were tarnished by the President and the government officials who are in error, misguided or even in betrayal, the secular and democratic legal system which depends*

on separation of powers has been factually removed." At this point it was emphasized that the elected President was a traitor, which was a very hard accusation. In none of the previous coup declarations was such a statement used about the politicians of the time. This statement is also important in terms of reflecting the plotters' view about the President. Besides, this statement hints that the related politicians would be charged with "treason" after the coup. The emphasis on misguidance and treason reminds of the Address to Youth, and the following call for the youth that "*even in such circumstances it is your duty to save the Turkish Independence and Republic.*" From this point of view, the TAF is fulfilling its duties. Besides, as stated and clearly explained above, the emphasis on factually annihilating the fundamental characteristics of democracy and the Republic urged the TAF once more to save (!) the democracy. The statement in the declaration that "*Our state has lost its deserved credibility in the international arena and it was turned into a country which is ruled with autocracy based on fear and where universal basic human rights are ignored.*" can be perceived as a message of the plotters directed towards within and also the outer world. That Turkey has lost prestige in the world, the reasons of which are annihilation of fundamental human rights and also the existence of an autocratic regime based on fear is another cause of the coup. Although it can be deducted from this statement that the fundamental rights and freedoms would be guaranteed and the problems of those whose rights have been violated would be solved, how a power with guns in its hands and directing their barrels to democracy would do it is discussable. However, it should especially be indicated that what is intended with the statement "deprived of fundamental rights and freedoms" is in fact the people who had been expelled, arrested or jailed for their ties to the FETO. In other words, the plotters who are bound to the FETO mask the policies applied against them with the statement of fundamental rights and freedoms.

The following messages in the declaration have the characteristic of being messages directly to the people: "*Terrorism, which the political will has abstained from struggle because of its wrong decisions, has escalated and caused the lives of many innocent citizens and officers who were in charge of fighting terrorists*." and "*Corruption and theft in the bureaucracy have increased to serious levels, and the legal system which is supposed to fight against this has been*

neutralized." The first statement aims at terrorism and the second at gaining social support over corruption. Although what was intended with the expression of the political power's wrong decisions is vague, the expression of abstaining from struggle shows that it can be about the "solution process." While the political power is accused in the face of the escalation of terrorism, the issue that should especially be specified here is the emphasis on "innocent citizens." This expression reminds of the people who were killed in bombed terrorist attacks in big cities. By this way, it is emphasized that the coup, which was made against the political power deemed as having the biggest responsibility for the terrorism, had also a social cause. The second statement directly reminds of the "December 17-25 Process." The expression that the corruption has become a serious problem and law has been helpless against it gives an impression that the coup attempt was planned as the second phase of the December 17-25 which was not succeeded legally (!). In addition to that, the emphasis on terrorism brings to mind that the previous terrorist acts could have been made to legitimize the coup in people's eyes. When the position of the FETO, which had been a parallel power in the state, is taken into consideration, the probability that this assumption is correct gains strength.

Later in the declaration a direct reference to Ataturk took place. A coup which has the objective of protecting the Republic is expected to make a reference to the founder of the Republic. This had been observed in all of the coup declarations. What attracts attention with the statement in the July 15 coup declaration "*Under these conditions, the Turkish Armed Forces which is the protector of our republic which our nation founded with extraordinary sacrifices under the leadership of Ataturk and has brought it until today, following the principle of 'peace at home and peace in the world'…"* is that the TAF positioned and charged itself with protection of the Republic. Besides, attention to the difficult conditions under which the Republic was founded by the Turkish people under the leadership of Ataturk and how it has been brought until today was drawn, and it was mentioned that protecting the Republic is a conscientious responsibility towards the history and the nation. With the expression "peace at home, peace in the world," a reference was made to Ataturk for the second time and the name of the administrative organ which made the coup was mentioned.

As responses to why the coup was made, the following statements were listed as: "*the Turkish Armed Forces which is the protector of our republic, following the principle of 'peace at home and peace in the world' seized the control of the country*

1- *to continue the indivisible unity of the country, provide the continuity of the nation and the state,*
2- *to eliminate the challenges that the earnings of our republic has been exposed to,*
3- *to destroy the factual obstacles before the rule of law,*
4- *to prevent corruption which has become a national security threat,*
5- *to allow effective struggle against terrorism and all types of terror,*
6- *to validate basic universal human rights for all of our citizens without considering any discrimination of denomination or ethnicity,*
7- *to reestablish the constitutional order which is based on the principles of secularism, democracy, social and law state,*
8- *to reclaim the respectability which our state and nation have lost,*
9- *to establish stronger relations and cooperation to provide international peace, stability and tranquility."*

When those statements are examined, it attracts attention that they are multifaceted and handle different issues, and give messages to different social sections. First of all, corruption and terrorist events, which were previously mentioned, were placed again in a separate article. Similarly, the state's and the nation's reclaiming of their respectability in the world was once more mentioned as a cause of the coup. The expressions "*provide the continuity of the nation and the state" and "to eliminate the challenges that the earnings of our republic has been exposed to"* are those directed at protection of the regime. Therefore, the plotters claimed that they had attempted the coup to protect the republic and its gains, and to sustain it forever. It is also possible to examine article 7, which is mentioned among the causes of the coup, in this context. Although fundamental rights and freedoms were listed among the causes of the coup, the emphasis on its validity for all citizens "*regardless of their denominations or ethnicities"* is quite important. With this expression, it was intended to show as if there were violations in Turkey regarding those two concepts. It will not be wrong what was intended with the word "denomination" was Alawi citizens, and with

the word "ethnicity" the Kurdish citizens. As had already been experienced many times, those two frameworks, which constitute two social fault lines, were expected to support the coup after being sent messages. In addition, disguising the legal processes that the members of the organization were going through in their civil lives over those two sections of the society and claiming that the human rights violations had an ethnic and denominational base by including them into the process were aimed. Lastly, with the emphasis on international peace and stability, a message to the outer world, primarily the United States, is given. It was stated that the current government was away from providing and approving of those two concepts in international relations. The declaration gave the message that the problems which was generated by the axial dislocation in the foreign policy, primarily in the Syrian problem, would be eliminated with the coup, and the Turkish foreign policy would be revised. It is necessary to reconsider the expression "peace at home peace in the world" from this perspective.

The statements in the declaration "*The state will be ruled by the established Peace at Home Council*." and "*The political power which has lost its legitimacy has been removed from the government*." explain that the coup plotters assumed the ruling of the country by neutralizing the political power. Again, the statement "*The Peace at Home Council has taken all the measures to fulfill the responsibilities that originate from the UN, NATO and all other international organizations*." has the characteristic of an address to the international community. It can be said that they expected the world to show their appreciation and support, or at least to remain silent. The following statement in the declaration draws attention to the fact that the representatives of the political power, who they have already claimed as being traitors, would be tried: "*It will be provided that the persons and institutions that are in treason to the country will be brought before the courts which are authorized to decide with rightness and justice in the name of the people as soon as possible*." Lastly, it was mentioned that the army declared a curfew throughout the country, people are prohibited from going out until further notice, and every citizen is required to obey those warnings. Those explanations have similarities with statements in previous coup declarations. The declaration made some additional explanations in its ending lines. For example,

with the statement "Additional measures have been taken at airports, border gates and ports regarding leaving the country." It was observed that the law enforcement would take precautions in this matter, escape of people who were defined as criminals would be prevented and the control over the country would be taken over by having the control on important coordinates. Among the last statements were "No behavior disturbing the peace will be allowed, no citizen will be harmed and the state order will be provided in the shortest period of time." Those explanations refer to the new state order which was going to be established with the new public order. It was indicated that all the initiatives to be made to impede this public order would be resisted against. It is necessary to look into the people and institutions that resisted the coup from this point of view. The statement about not desiring citizens to get hurt indicated the warning between the lines not to go out. From another perspective, those statements were written with the thought of softening the reaction against the coup. Besides, it should be indicated that with the statement "reestablishing the state order in the constitutional order in the shortest period of time" the message that the army would leave the democracy to political actors again some time later was given. From this aspect, it can be claimed that the coup attempt was an initiative more against political actors in the person of President Erdoğan other than the political realm. Lastly the statements that "*The Peace at Home Council will have a constitution prepared in the earliest time, which embraces all sections of the society in the unitary state structure and without making any discrimination in terms of language, religion or ethnic origin."* and then *"The Peace at Home Council will take all the precautions in the name of our nation until the constitutional order based on contemporary, democratic, social and secular principles is established."* were used. When those statements are examined, it can be said that there was the promise of making a constitution as the previous plotters made, but this time some messages were given in terms of its contents. It is seen that the Peace at Home Council, which considered itself as the founding power in the discussions of a new constitution especially since the adoption of the Turkish Constitution of 1982, would take the advantage and promised to make the expected constitution. Messages were sent to the sections of the society which had a concern about division of the state with the statement that the unitary state structure would be protected, and to the sections that had the

desire of constitutional representation with the statement "without making any discrimination in language, religion or ethnicity." By this, support for the coup from every section of the society is expected. It was stated that the Peace at Home Council would be at work until the establishment of the democratic, social and secular constitutional state, which made it difficult to make an estimation about how long they would stay in power.

In almost nowhere in the text, the coup declaration touched the concept of reactionism which was highlighted in the e-memorandum given against the political power. Besides, there were several references to Ataturk with the expressions "under the circumstances", "under the leadership of Ataturk" and "peace at home, peace in the world." From this aspect, the declaration was tried to be written in a Kemalist jargon. However, since the coup had nothing to do with the regime and the principles of Ataturk, this method remained far from being credible. When the coup statement is examined as a whole, it is seen that a declaration including very complicated and different issues was tried to be combined. This point is another example of the fact that it was written in a flippant manner. As in the May 27, 1960 coup, adherence to the UN and NATO was expressed in the July 15 declaration. This aspect was explained in the May 27 declaration as such: "We believe in NATO and CENTO, and we are adhered to them. Our thought is peace at home and peace in the world." The declaration, which contained similar expressions, involves the messages that the coup had been made under guarantee, which is to say, all the international measures had been taken. Besides, it can also be said that by using the name Peace at Home, the plotters and codes of the 1960 coup was wanted to be reminded (Çağlar et al. 2017).

Conclusion

Democracy is the rule of people for the people and by the people. Mankind reached democracy after several governmental systems. The most important characteristic of democracy is that it bases its legality on people and does not accept an understanding "in spite of the people." Organizations or institutions are also entitled to get involved in politics in democracies, like individuals. However, this involvement, whose objective is to make influence on the political power, should not change into dominating

the political power. It is unacceptable in democracies for the structures and institutions, which are already defined and positioned, to define and design democracy or to make an equalization on democracy. In some quarters, positioning of democracy in a new area is accepted as tutelage. At the top of the elements of tutelage comes the army which has the armed power. The Turkish political history has experienced a number of attempts of tutelage. In that sense, this process is a history of coups at the same time. In the army-politics relations, several military interventions, starting with the raid into Bab-ı Ali in 1913, were observed in 1960, 1971, 1980, 1997, 2007 and 2016. It was observed that the army directly took over the political power in some of those interventions, and the army sent memorandums in the others. As in the process of February 28, sometimes an equalization was made to democracy. The last phase of this process was the coup attempt of July 15. One of the most important documents of military coups is the coup declaration. Those declarations, which offer important clues regarding the past, the current time and the future, also answers the question why the coup was made. It has a traditional character that the declarations, which have been prepared as coups' identification of legality, are read and declared on TRT screens. By whom, how and why the coups have been made are explained in those declarations. Besides, they involve some information about matters such as public order, establishment of the public order and messages to the international arena. Similarly, the declaration written by the Peace at Home Council had some information about the process in the coup attempt of July 15. The highlights of those matters, which have been analyzed in detail above, are as follows:

Codes of the Coup Declaration

- Outpouring of FETO's secret agenda
- Kemalist Jargon and ideological setting: Kemalism cover
- Legality facing outside with international messages
- Legality facing inside with the messages about social dynamics
- The emphasis of Peace at Home –reminding of plotters and processes of May 27
- Abstaining from the concept of "Nation" with the concern that it might remind of the national will.

The first one of the above statements refers to the fact that the FETO members who made the coup placed their secret agendas between the

lines. However, this fact is disguised with a Kemalist cover. It will not be a mistake that, with the messages for the West, it was expected of other countries to view the coup as legitimate or at least to remain silent. Similarly, the expressions, such as corruption, denomination and ethnic identity, bear the expectation of support from within. References have been made to the methods and processes of May 27 with the code of "Peace at Home." This situation offers hints for the process to come. Lastly, in the declaration such concepts as "citizen" were used instead of "nation." It might have been thought that the concept is associated with the national will, and it would contradict with the coup. The coup declaration was written with an understanding which includes different messages, does not make its real intention clear, and makes attributions to current political developments other than offering concrete reasons. This situation points out that they failed in the coup statement which was prepared before the coup, just as the plotters failed in the field.

Kaynakça / References

AA, (2016). *FETO's coup attempt minute-by-minute*, Istanbul: Mega Press, 06/10/2018 tarihinde https://www.aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/pdf%2Fkitap_yeni.pdf adresinden erişilmiştir.

Alkan, H. (2016). Understanding july 15: Parameters and consequences, *BİLİG, 79*, 253-272.

Akıncı, A. (2018). A general overview on 15 july: From military tutelage to FETO tutelage, *Kahramanmaraş Sütçü İmam University Social Sciences Journal, 15*, 105-122.

Bayhan, V. (2014). New social movements and Gezi Park resistance, *Birey ve Toplum*, *4*(7), 23-57.

Castells, M. (2015). *Rebellion and hope networks social movements in the age of the internet,* İstanbul: Koç University Publication.

Çağlar, İ. Memmi, A. M. and Altun, F. (2017), *Media on july 15: Coup and course of resistance*, Ankara: SETA.

Demir, S. T. and Çağlar, İ. (2017). *Communication strategy of FETÖ and 15 july coup attempt*, Ankara:SETA

Devran, Y. and Özcan, Ö. F. (2016). July 15 coup attempt: The usage of traditional and new communication technologies, *AJIT-e: Online Academic Journal of Informatıon Technology, 7*(25), 71-91.

Genç, F. N. (2017). Military interventions and crisis management in Turkey, *Turkish Studies, 12*(16), 219-240.

Goodpaster, A. J. and Huntington, S. P. (1977). *Civil-military relations.* Washington D.C: University of Nebraska Press

Huntington, S. P. (1973). *Political order in changing societies*. New Haven: Yale University Press.

Karaaslan Faruk (2016). July 15th coup attempt and the Turkey context of conservatism:Rethinking conservatism in Turkey, *The Journal of Conservative Toughts, 13*(49), 21-35.

Lim, M. (2012). Clicks, cabs, and coffee houses: Social Media and oppositional movements in Egypt, 2004–2011. *Journal of Communication*, 231-248.

Miş, N., Gülener, S., Coşkun, İ., Duran, H. and Ayvaz, E. M. (2016). *Democracy watches: July 15 coup attempt in social perception*, Ankara: SETA.

Sungur, A. S. (2017). Role of socıal media in quashing the coup attempt dated july 15, *ASOS Journal, 5*(47), 597-612.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dursunoğlu, İ. (2019). The socio-political analysis of the july 15 coup declaration. *OPUS–Uluslararası Toplum AraştırmalarıDergisi, 11(18*), 2666-2686. DOI: 10.26466/opus.537785

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 02/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 23/06/2019

Geçmişten Günümüze İngiltere Sağlık Politikaları: Ulusal Sağlık Sistemi Odaklı Güncel Bir Perspektif[1]

DOI: 10.26466/opus.548218

*

Erdal Eke* - Merve Kişi**

*Dr. Öğr,Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, Isparta/Türkiye
E-Posta: erdaleke@sdu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-9529-5889
**Arş. Gör.,Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, Isparta/Türkiye
E-Posta: merveuysal@sdu.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-9226-8490

Öz

İngiltere, geçmişten günümüze siyasi ve ekonomik göstergeler açısından olduğu kadar sağlık politikaları ve uygulamaları açısından da dünyada önemli bir yere sahiptir. Beveridge ve Ulusal Sağlık Sistemi kavramlarıyla sembolize edilen İngiltere sağlık politikaları, diğer ülkelerde olduğu gibi kronolojik olarak bir değişim yaşamıştır. Özellikle Brexit süreciyle birlikte İngiltere önemli bir aşamaya gelmiş, bu aşamanın olumlu ve olmumsuz yönleri olduğuna dair literatürde çeşitli görüşler mevcuttur. Çalışmanın amacı, Ulusal Sağlık Sistemi öncesi ve sonrası İngiltere sağlık politikalarının betimlemesini yapmaktır. Kavramsal bir yapıda kurgulanan çalışmanın kapsamında, kurulduğu günden günümüze Ulusal Sağlık Sistemi'nin yapısal özellikleri ve geçirdiği yasal ve yönetimsel değişiklikler yer almaktadır. Çalışma sonucunda 1948'den günümüze siyasal iktidarların programları ve küresel ekonomik gelişmelere bağlı olarak İngiltere'de sağlık politikalarının değişim gösterdiği; Ulusal Sağlık Sistemi kapsamında bireylerin sağlık hizmetleri maliyetlerinin ağırlıklı olarak vergilerden karşılandığı; ve bu durumun hükümet nezdinde sürekli bir tartışma alanı olduğu ve son yıllarda Ulusal Sağlık Sisteminin yapısal ve işlevsel sorunlar yaşadığı başta olmak üzere çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sağlık Politikaları,Sağlık Sistemi,Ulusal Sağlık Sistemi, İngiltere Sağlık Sistemi.*

[1] *Bu makale 11-13 Ekim 2018 tarihinde düzenlenen 2. Uluslararası 12. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi'nde sunulan "İngiltere Sağlık Politikaları Özelinde Güncel Bir Perspektif" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 02/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 00/00/2019

England Health Policies from Past to Present: A Current Perspective Focused on the National Health System

*

Abstract

England has an important place in the world in terms of health politics and practices as much as it is in terms of past political and economic indicators. Beveridge and the England health policy, symbolized by the National Health System, are chronologically changing, just like in other countries. Especially with the Brexit process, England has come to an important stage and there are various opinions in the literature that this stage has positive and negative aspects.The aim of the study is to describe the England health policies before and after the National Health System. Within the framework of the conceptual work, from the begining till today National Health System's structural characteristics and legal and managerial changes are introduced. As a result of the study, from 1948 to the present day, health policies in the England were found to change, depending on the political power and global economic developments. Within the National Health System, various findings have been reached, including that the costs of health services for individuals are mainly covered by taxation, which is a constant debate in government, and in recent years the National Health System has experienced structural and functional problems.

Keywords *Health Politics, Health System,National Health System,England Health System.*

Giriş

Politika, bir nüfusta belirli bir durumun, olayın ortaya çıkmasını sağlama veya sınırlama şeklinde ilgili bir makam tarafından verilen bir karardır. Sağlık politikası ise sağlığa erişim ile ilgili olarak her türlü etkiyi ve kararları kapsamaktadır. Bu kapsamda sağlık hizmeti sunumu ve sağlayıcıları çerçevesi açısından sağlık politikası, doğrudan veya dolaylı olarak sosyal ve fiziksel ortamları, davranışları, sosyoekonomik durumu ve tıbbi bakım hizmetlerine erişilebilirliği ve ulaşımı etkileyebilecek mevzuat şeklinde tanımlanabilecektir. Bu politikaların oluşumu hem devlet hem de özel sektör kanalıyla olmaktadır (ACHE, s.16-17).

Dünya üzerinde sağlık politikaları her ülkeye özgü olsa da mevcut durumda ülkeler, erken ölümler, zengin-yoksul arasındaki farklılıklar, obezite gibi hala pek çok sağlık sorunu ile mücadele etmektedir. Gelir düzeyi oldukça yüksek olan Batı ülkelerinde de eşitsizlikler artmakta, düşük ve orta gelirli ülkelerde ise yoksulların gelir düzeyi oldukça düşük kalmaktadır (Mooney, Çev. Terzi, 2014, s.23-25).

İngiltere Sağlık Sistemi, vergi temelli olan Beveridge tipi bir sağlık sistemidir. Sir William Beveridge'in, 2. dünya savaşından sonra yeniden sosyal yapılanmayı planlamasıyla, Beveridge, Londra'nın doğu ucundaki yoksullar arasında bir sosyal hizmet görevini üstlenmişti. Hazırlanan raporda eğitim, istihdam, barınma ve sosyal güvenliği teşvik eden savaş sonrası hükümet ana planının bir parçası olarak kapsamlı sağlık hizmeti gündeme gelmiştir (Light, 2003, s.26). Bu amaçla Birleşik Krallık Ulusal Sağlık Hizmeti (NHS) ulusal bir sistem olma amacı ile 1948 yılında kurulmuştur. NHS, İngiltere, İskoçya ve Galler'e benzer şekilde hizmet verirken, Kuzey İrlanda'nın sağlık sistemi yarı otonom olarak çalışmıştır (Cylus et al, 2015, s.14). NHS'nin kurulumundan bu yana İngiltere Sağlık Sistemi çeşitli hükümetlerin politikaları sebebiyle belirli değişimler geçirmiş, bu değişimlerin olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur.

1970'lerin sonunda Birleşik Krallık'ta Başkan Thatcher'ın neoliberalizmin İngiltere sağlık sistemine girmesiyle birlikte neoliberalizmin doğasında olan vergilerin düşmesi sağlık sisteminde sadece olumlu etkiler yaratmamıştır (Mooney, Çev. Terzi, 2014, s.23-25).

Genel olarak değerlendirildiğinde İngiltere dünyada sayılı güçlerden olsa da yukarıda belirtildiği gibi pek çok sorunla mücadele etmektedir.

Neoliberal politikalarla birlikte İngiltere özelleştirmeyi sistemine dahil etmiş, bu da bazı sonuçlara yol açmıştır. Son olarak İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma süreci sağlık sistemi üzerinde bazı etkilere sebep olmuştur.

Ulusal Sağlık Sistemi (NHS) Öncesi İngiltere Sağlık Sistemi ve Politikaları

İngiltere, küresel sağlık politikalarının şekillenmesi ve sağlık sistemindeki reform uygulamaları açısından rol model konumundaki ülkelerden birisi olarak gösterilmektedir. Ancak bu konumuna ulaşmasında Ulusal Sağlık Sistemi (National Health Services) olarak bilinen sistemin önemi kabul edilebilir bir gerçektir. Ulusal Sağlık Sistemi'ni doğru betimleyebilmek ve anlayabilmek için bu sisteme geçilmeden önce İngiltere sağlık politika ve uygulamalarının işleyişinden bahsetmek faydalı olacaktır.

NHS öncesi dönemde hem sağlık hizmetlerine ulaşım hem de kalite yönünden pek çok sorunun olması, hastanelerin ücretli olması, ücretsiz sağlık hizmetinin tanınmış olmasına rağmen çok az kişinin faydalanması, ülke içerisinde sağlık sisteminde hizmet sunumu açısından bazı gönüllüleri teşvik etmiştir. NHS öncesi dönemde 19. yüzyılda hayırseverler ve sosyal reformcular, gelir durumu olmayanlara ücretsiz tıbbi hizmet sağlamayı denemişlerdir. 1844 yılında hâlâ Kraliyet Serbest Hastanesi (Royal Free Hospital) olarak hizmet vermeye devam eden bir dispanser kurulmuş, bu kuruluş otuz bin hastaya ücretsiz hizmet sunmuştur. Büyük şehirlerdeki Belediye Hastaneleri (Municipal Hospitals) gibi hastaneler yerel idareler olarak hizmet vermiştir (Sargutan, 2010, s.526).

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen çeşitli olumsuzluklar da söz konusu olmuştur. Örneğin hekime sadece maddi durumu iyi olanlar gidebilmiş, maddiyatı yeterli olmayanlar ise ölüme ya da hastalığa mahkûm edilmiştir. Diğer taraftan ise akıl sağlığı yerinde olmayanlar ise dışlanarak ya da zincirlenerek sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılmıştır (Aksakoğlu ve Giray, 2006, s.1).

1911 yılında David Lloyd George, çalışanların ücretinden az miktarda kesilmesi karşılığında ücretsiz sağlık hizmeti alma hakkına sahip olmasını sağlayan *Ulusal Sigorta Yasası*'nı çıkarmıştır. Ancak bu yasa yalnızca istihdam edilen kişilere sağlık hizmeti hakkı vermiştir (Chang vd., 2011).

Buna rağmen bu durum sağlık politikalarının gelişimi açısından önemli bir adım olarak da değerlendirilebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, yaşlı ve fiziksel olarak engeli olan insanlar için yalnızca devlet tarafından finanse edilen sosyal bakım, Yoksullar Yasası (1929 Yerel Yönetimler Yasası'nın ardından Kamu Yardımı olarak adlandırılmıştır) aracılığıyla gerçekleşmiştir. Ortaçağdan beri, yaşlı ve engelli kişilere inanç örgütleri ya da diğer gönüllü kuruluşlar tarafından yönetilen bakım evi desteği sağlanmıştır. Özellikle 19. yüzyılda, hayır kurumları toplumda bakım görevini üstlenmiş, Yoksullar Kanunu ile yerel yetkililerle yoksullara yönelik desteği en üst düzeye çıkarmak için işbirliği yapmışlardır (Thander, 2009, s.2-4).

Ulusal Sağlık Sistemi ve İngiltere Sağlık Politikalarının Değişimi

Ulusal Sağlık Sistemi, İngiltere sağlık sistemi ve politikaları açısından kritik bir reform uygulamasıdır. Ülke içerisindeki sağlık sisteminin işleyişini temelden etkileyen ve değiştiren bir kapsama sahip olan bu sistem, dünyadaki diğer ülkelere de örnek teşkil eden bir politika sürecini beraberinde getirmiştir.

1980 Öncesi Dönemde Ulusal Sağlık Sisteminin Genel Özellikleri ve Sağlık Politikaları

1948 yılında kurulan Ulusal Sağlık Sistemi (NHS), Birleşik Krallık kamu sağlık sektöründen sorumlu olan bir kurumdur. Ulusal Sağlık Sistemi'nden önce, İngiltere'deki sağlık hizmetleri genellikle yalnızca zenginler tarafından kullanılabilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise ihtiyaç anında ücretsiz hizmetler sağlayan, merkezi vergilerden finanse edilen ve herkesi kapsayan bir kamu sağlık sistemi başlatmak için çalışmalar başlamıştır (Chang vd., 2011). Bu noktadan sonra Birleşik Krallık Sağlık Sistemi vergiyle finanse edilen bir sağlık sistemi olarak karşımıza çıkmıştır. "Beveridge tipi sağlık sistemleri" olarak bilinen vergiye dayalı sağlık sistemi aslında ismini 2. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'de sağlık, eğitim gibi hizmetlerin kamusallaştırılmasını, devletin bu

rolü alması gerektiğini savunan sosyal politikacı William Henry Beveridge'den almaktadır (Dinç, 2009, s.5).

Beveridge'in 'kamusal' modelinde, finansman esas olarak vergilendirmeye dayanmakta ve merkezi olarak organize edilmiş bir Ulusal Sağlık Sistemi (National Health Service) ile hizmetlerin çoğu halk sağlığı hizmeti sunucuları (hastaneler, toplum doktorları, vb.) tarafından sağlanmaktadır (Lameire vd., 1999, s.5).

Devlet tarafından işletilen kurumlarda evrensel kapsam ile karakterize edilen Ulusal Sağlık Sistemi (NHS) ve zorunlu sigorta İngiltere'de 1948'den beri, Danimarka'da ise 1973'ten beri birinci sistem olarak kullanılmaktadır (Hitiris, 1997,s.2). Bu modelde kapsam konusu *vatandaşlar*dır, herkes gelir, iş, aile gibi durumlara bakılmaksızın kapsam içindedir, finansmanı ise genel vergilerden sağlanmaktadır. Bu modele göre sağlık hizmeti sunumu kamu tarafından sunulmaktadır. Bu sistem içinde çalışan sağlık personeli maaşlı memur statüsündedir (Yıldırım ve Yıldırım, 2011, s.314).

Model üç basamaktan oluşan ve etkili sevk zincirini amaçlayan bir sağlık sistemini içermektedir. Buna göre hizmet sunumu noktasında aile hekimi, kamu hastanesi ve sağlık ocağı etkin olmakla birlikte aile hekimleri gerektiğinde hastanelere sevk etmektedir. Sağlık ocakları ise koruyucu sağlık hizmeti sunumu görevini üstlenmektedir. Bireyler istedikleri aile hekimine giderek rahatsızlık durumunda önce buraya başvurmak durumundadır. Hasta direk hastaneye başvuramamakta ve mutlaka aile hekimi (general practitioner) sevki gerekmektedir. Aile hekimleri kapı doktoru, genel pratisyen gibi isimler almakta, kendi evlerinin bir odasında ya da sağlık ocağı içinde kiraladıkları bir odada hizmetlerini sunmaktadır (Aksakoğlu ve Giray, 2006, s.3).

NHS, İngiltere'de "normal olarak ikamet eden" herkese koruyucu hekimlik, birinci basamak ve hastane hizmetleri sunmaktadır. Kamu tarafından finanse edilen sağlık hizmetlerinin sorumluluğu parlamentoya karşı da sorumlu olan Sağlık Bakanına aittir. Sağlık Bakanlığı, NHS, halk sağlığı, yetişkinlere yönelik sosyal bakım ve diğer ilgili alanlar üzerine politika belirlemekten sorumlu merkezi hükümet organıdır. Bakanlığın ana rolü, hükümetin İngiltere'deki nüfusun sağlığının iyileştirilmesine destek olmak ve genel sağlık politikası ile stratejisini belirlemek aynı zamanda mevzuat ve yönetmelikler çıkarmaktır (Boyle, 2011, s. xxii).

NHS'nin üç temel ilkesi vardır. Bunlar: herkesi kapsaması, ücretsiz olması ve vergilerden finanse edilmesidir. Bu üç temel ilke doğrultusunda sistem işlemiştir. NHS, aşağıda sayılan hedeflerle faaliyet göstermiştir (Vall-Spinosa,1991, s.1566):

1. Ödeme kabiliyetine bakılmaksızın herkese sağlık hizmeti sunulması,
2. Hastanelerin kamulaştırılması,
3. Hastane doktorlarını maaşlı çalışanlar haline getirilmesi ancak aynı zamanda NHS hastanelerinde ve özel bürolarda özel olarak pratik yapmalarının sağlanması,
4. Genel pratisyenlerin bağımsız yükleniciler olmasına izin verilmesi,
5. Vatandaşların istedikleri takdirde özel sigorta almalarına izin verilmesi,
6. Doktorun klinik kararını etkilememesi için sağlık bakımını hastaların gelirine bağlamaktan kaçınılması.

1950-1960 yıllarında NHS'de sağlık hizmetlerinin neredeyse tamamı kamu tarafından finanse edildiğinde bile kamu hizmetlerinde düzenli sorunlar devam etmiş, 1950'li yıllarda genel pratisyen hekiminin durumu kötüleşmiş, kamu hizmeti altında sunulan bu karmaşanın birden çözülmesi daha da zor hale gelmiştir (Greener, 2015, s.688). Kamulaştırmanın ağırlıkta olduğu bir sağlık endüstrisi yaratan 1950'lilerin çeşitli hükümetleri, hizmetlerin nasıl verimli bir şekilde yönetilebileceğine eleştirel bakmaya başlamış, hastaneleri "komuta ve kontrol" yönetim tarzıyla yönetmeye çalışmıştır. Bu yönetim tarzı savaş döneminin etkisiyle, merkezi talimatlar merkezi hükümetten yerel hastane kurullarına ve bir dizi otoriteye yansımaktadır (Greengross et al., 1999, s. 7-8).

1960'lı yıllarda ise yeni binalarda ve teknolojide gelişmeler baş göstermiştir. Sağlık planlaması sermaye planları üzerinde yoğunlaşmış, "İngiltere ve Galler için Hastane Planı" ile on dört yeni Bölge Hastanesi kurulmuştur. Bu İlçe Genel Hastanesi kavramının altında, yerel nüfusa kapsamlı, iyi organize edilmiş bir şekilde hizmet vermenin amacı vardır, ancak sadece uzman bakıma ihtiyaç duyan insanların, kalp hastalıkları gibi uzmanlık alanlarının bulunduğu Bölgesel Hastanelere gitmeleri gerekmiştir (Greengross et al., 1999, s.7-8).

1970'lerde sağlık yönetiminde "kurumsal" yaklaşımlar bakış açısı hâkim olmuş, nüfus esaslı bir finans sistemi devam etmiştir. Ancak yönetim ve personel arasındaki ilişkiler, güçlü olan sendikalar tarafından daha da kötüleşmiştir (Greengross et al., 1999, et al 7-8). 1974 yılına gelindiğinde, üç temel bakım alanının ayrıştırılmasından kaynaklanan sorunlar üzerine endişeler artmıştır, bu nedenle yerel yönetimlerin her üç bakım alanını da desteklemesine izin veren ciddi bir yeniden düzenleme girişimi olmuştur.

1980 Sonrası Dönemde Sağlık Sisteminin Genel Özellikleri ve Sağlık Politikaları

Margaret Thatcher'ın Muhafazakâr Hükümetinin 1979 yılında göreve gelmesiyle birlikte NHS, piyasa güçleri tarafından tehdit edilmiştir. Thatcher başa geçtiğinde Washington Konsensüsü çerçevesinde neoliberal pazarı yaymak için ABD başkanı Ronald Reagan ile ilişki kurmuştur. Görev süresinin bitimine yakın ise sağlık hizmetlerine odaklanmış, ABD'li ekonomist Alan Enthoven'ı getirerek (1985), onun yaklaşımı olan "iç pazar" anlayışını sağlık hizmetinde rekabeti arttırmanın gerekliliğini öne sürmüştür. Aslında başlarda NHS'nin merkezi yapısına müdahale etme amacı taşımadan piyasa güçleri sisteme alınmak istense de bazıları Thatcher'ın asıl hedefinin özelleştirmek olduğunu öne sürmüştür (Mooney, Çev. Terzi, 2014, s.110-111).

Birleşik Krallık başbakanı olan Margaret Thatcher (1925-2013), 1971-1989 yılları arasında ABD Başkanı Ronald Reagan ile olan resmi olmayan deniz aşırı ittifakı, bugün etkili olan uluslararası bir neoliberal politika gündeminin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1970'lerde İngiltere sosyal demokrasisi üzerine yaptığı eleştiri ve finansal düzensizleşme, ticaret liberalizasyonu ve kamu mallarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi gibi temel neoliberal stratejilerin benimsenmesi "Thatcherism" olarak etiketlemesine neden olmuştur. Thatcher'ın politikaları, sosyo-ekonomik ve sağlık eşitsizliklerine bağlanmış, bu konuların göz ardı edildiği öne sürülmüştür (Scott-Samuel, 2014, s.54).

Thatcher döneminde, yönetim sistemi yeniden yapılandırılmış ve 1990 yılında hastane bakımını yöneten, bağımsız tröstler kuran Ulusal Sağlık Sistemi ve Toplum Bakımı Yasası yürürlüğe girmiştir (Chang et al., 2011).

Hastaneler Sağlık Bakanlığı'ndan doğrudan sorumlu NHS tröstleri olarak örgütlenmiştir. Vakıf tröstleri yarı idari, kendi kendini yöneten kamu tröstleri olarak kurulmuştur (Boyle, 2008, s.1).

Toplum Bakımı Yasası'ndan önce NHS sistemi tek merkezli yapısal bürokrasi ile yönetilmiştir, ancak iç pazarın oluşmasıyla hizmet sağlayıcılardan hizmet satın almak için aile hekimleri ve sağlık otoritelerine bütçe verilmeye başlanmıştır. İç piyasadaki sağlık kurumları ise tröstlere dönüşmüştür (Sargutan, 2010,s.159). Özellikle hastanelerin kuruluş vakfı olan tröstlere dönüştürülmesi, özerkleşmeyi arttırmış, artık Sağlık Bakanlığı'na değil, yeni bir sağlık piyasası düzenleme birimine karşı sorumlu olacaklardır. Bu kuruluş vakıfları, ticari faaliyetler içeren yollarla veya özel şirketlerle ticari girişim ortaklıkları kurarak maddi olarak kazanç sağlayabilmiş, özel finans piyasasından kredi temin elde edebilmiştir. Sonuçta NHS'ye bağlı vakıfların birer işletme statüsüne dönüşmesi doğaldır (Hermann, 2010, s.151).

Birleşik Krallıktaki sağlık hizmetlerinin organizasyonu 1990'dan beri önemli değişiklikler geçirmiştir. NHS'nin başlıca reformları 1991 başlarında başlatılmış, odak noktası iç pazar olmuştur. 1996 yılına kadar reformlar tamamen uygulansa da 1997 yılındaki hükümet değişikliği de dâhil olmak üzere devam eden değişiklikler sebebiyle reformların tam etkisi görülmemiştir. Teorik olarak hizmet sunucuları arasında sağlayıcı pazarlarının daha fazla verim sağlaması beklense de pratikte bunlar daha yüksek işlem maliyetlerinden dolayı istenilen seviyede olmamıştır. Bu NHS reformunun birincil amacı, tüketicinin yaşadığı sağlık hizmetlerinin kalitesini iyileştirmek olsa da yeni sistemde doğrudan kontrol düşük seviyede olmuştur. Sağlık Bakanlığı ulusal standartları yaymaya devam etmiş, kilit akademik kurumlar, uluslararası bir eğilimle etkili ve uygun sağlık hizmeti uygulama kılavuzlarının geliştirilmesinde artan bir rol oynamıştır (Jakubowski and Busse, 1998, s.124-125).

Sağlık hizmetlerinin gittikçe parçalanması, fiyatlandırma sistemine geçilmesi, taşeronlaşma ve kamu-özel sektör ortaklıklarına giden yolu açmasına neden olmuştur. Önce temizlik, yemekhane, çamaşır gibi ikincil hizmetlerden başlayan taşeronlaşma muhasebe, bilgi teknolojileri gibi komplike işlere de yansımıştır. Britanya hükümeti, kalça ameliyatı gibi acil müdahale gerektirmeyen bazı standart cerrahi işlemler için yeni tedavi merkezleri açmıştır. Üstün uzmanlaşma ve acil vakalarla hizmet

kesintilerinin olmamasından verimliliğin artacağını, bazı cerrahi işlemlerin hastaların kişisel tercihi olması sebebiyle bekleme sürelerinin de kısalacağını öngörmüşlerdir. Bu kapsamda ilk tedavi merkezleri NHS tarafından işletilmiş, 2002'de hükümet özel şirketleri "bağımsız sektör"ü yani kâr amacı güden şirketleri sisteme davet etmiştir. Bu görüşe göre özel sektör kapasite yaratacak, hizmetlerini de "rekabet gücü sunan birim maliyetlerle sunabilecek, kısacası NHS'den daha uygun maliyet sağlayabilecektir. 2007 Temmuz itibari ile 24 bağımsız sektör tedavi merkezi hizmet sunmuştur (Player and Leys, 2008; Akt. Hermann, 2010, s.155).

Ulusal Sağlık Sisteminde Son Dönem Gelişmeler

Muhafazakârlar ve Liberal Demokratlar koalisyonu 2010'da iktidara gelmesiyle Yeni İngiliz Sistemi devreye girmiştir. Her ne kadar başlarda tepeden inme kararlar alınmayacağı öne sürülse de, NHS koalisyonla yeniden bir yapılanmaya daha gitmiştir. Aşağıdaki şekilde gösterilen yeni İngiliz Sağlık Sistemi, hizmetin neredeyse her düzeyini etkileyen ve yukarıdan aşağıya inen radikal ve önemli revizyonunu yansıtmaktadır (Peckham, 2014, s.156)

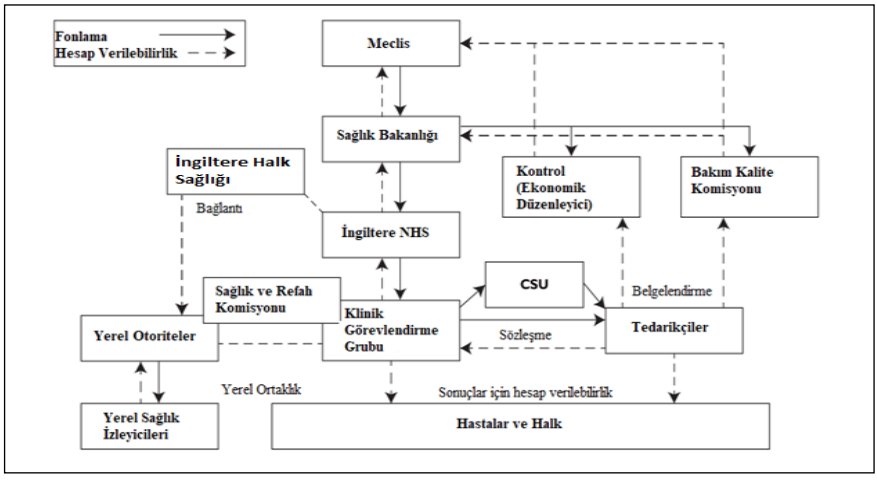

Şekil 1: Nisan 2013 Sonrası Süreçte İngiltere'de Ulusal Sağlık Sistemi(NHS)(Peckham,2014)

Nisan 2013 öncesinde, birincil bakım birimleri (PCT) NHS bütçesinin % 85'inden sorumludur. Belli bir coğrafi nüfus içinde birincil ve ikinci basamak sağlık hizmetlerinin çoğunu vermekle görevlidirler, halk sağlığı hizmetlerini yürütmektedirler. Nisan ayından (2013) itibaren ise, tüm sağlık sektörlerinde hiç bir kuruluşun ve halk sağlığının bütçelerinin olmadığı görülmektedir. Coğrafi nüfus ilkesi korunmakla birlikte, klinik görevlendirme grupları (CCGs) genel sağlık hizmetleri veya bazı uzman hizmetleri için sözleşme yapmamakta ve halk sağlığı hizmetleri görevini üstlenmemektedir. Burada sorumluluk İngiltere Halk Sağlığı Kurumu ve yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir. 2010 yılında tanıtılan ve 2012/13 yılında yürürlüğe giren İngiliz NHS'sindeki değişiklikler üç ana hedefe sahiptir (Peckham, 2014, s.157):

- Klinisyenler tarafından yönlendirilen, sürekli örgütsel reformu destekleyen, kendi kendine devam eden bir teşvik seti oluşturmak;
- Daha fazla özerkliğe izin vermek, ancak seçici bir temelde, merkezi olarak belirlenen ölçütlere göre performansın merkezi değerlendirmesine bağlı olmak;
- Yerel provizyon için çoğulcu bir model oluşturmaktır.
    - Kısacası Cameron'un (2010) başa geçmesiyle birlikte NHS yeniden örgütlenmeye çalışılmıştır. David Cameron, 2010'da "NHS'yi değil, harcamalardaki açığı kapatmaya" söz vermiştir. Ancak koalisyon politikaları, sağlık üzerinde de aşağıda betimlenen şekilde bir etki yaratmıştır (Vizard and Obolenskaya, 2015, s.1):
    - Koalisyon sağlık harcamalarını diğer harcama alanlarına göre koruyacağını belirtirken, reel sağlık harcamalarındaki büyüme önceki hükümet standartlarına göre düşük kalmıştır. Yıllık ortalama büyüme oranları, artan ihtiyaç ve talebe yanıt olarak, NHS bakımını sürdürmek ve genişletmek için gerekli görülen oranların oldukça gerisinde kalmıştır.
    - Tahminlere göre hizmetlere yönelik artan baskılar verimliliğin artması ve finansman artışları ile dengelenmedikçe 2020/21 yılına kadar 30 milyar sterlin kadar NHS'de büyük bir finansman açığı olacaktır.
    - Âdemi merkeziyet, rekabet ve sonuçlar üzerinde duran başlıca sağlık reformları gerçekleştirilmiştir. Bunlar, İngiltere'de sağlık hizmetlerinin, yönetiminin politika alanını değiştirmiştir.

İngiltere'de sağlık hizmetlerine dair politik sorumluluk ve hesap verebilirlik genel çerçevede değişmiştir.

- Mid-Staffordshire NHS Vakfı Tröst Halk Soruşturması'nı takiben, minimum bakım standartları, muayene ve kalite düzenlemeleri bakımından revize edilmiştir ve güçlenmiştir. Göstergeler, sağlık hizmeti erişimi ve kalitesinde artan baskıyı ortaya koymaktadır. Bunlar, aile hekimlerine hasta erişimi, kaza ve acil servisler ve kanser bakımıyla ilgili başlıklarda değerlendirilmiştir.
- NHS ile halkın memnuniyeti 2010'da ulaşılan zirve oranından oldukça düşük kalmıştır. İngiltere'nin OECD "uluslararası lig tabloları" sıralaması, kadınların yaşam beklentileri ve bebek ölümleri gibi bazı sağlık sonuçları alt sıralarda kalmış, 2007 ekonomik krizinden sonra intihar ve zihinsel sağlık sorunları yaygınlaşmıştır.
- Sağlık eşitsizlikleri artmış, İngiltere'nin en fakir ve en zengin bölgelerinde yaşayan erkekler arasındaki ortalama yaşam beklentisi arasındaki fark dokuz yıla ve kadınlar için altı yıla çıkmıştır.

Koalisyon Anlaşmasında Muhafazakârlar ve Liberal Demokratlar, parlamentonun her yılında kamu harcamalarını artırma sözü vermişlerdir. Hükümet Programı, kullanım noktasında ücretsiz olan ve ödeme kabiliyeti olmayan kişilerin ihtiyacına dayalı bir NHS'yi korumayı taahhüt etmiştir. Sağlık reformlarının etkisinin genel değerlendirmesi açısından orta vadede, örgütsel âdemi merkeziyetçilik, artan rekabet, sonuç vurgulaması, yeni denetim rejimleri, sağlık eşitsizliklerini gidermek için verilen görevler ve halk sağlığı için yeni düzenlemelerle sağlık hizmetlerine erişim konusunda farklı faktörlerin etkisini belirlemek için bir kanıt temeline ihtiyaç duyulacaktır. Ayrıca sağlık çıktılarını iyileştirmeye ve farklı sosyal gruplar arasındaki sağlık eşitsizliklerine değinilmesine odaklanılmaktadır (Vizard and Obolenskaya, 2015, s.2-7).

1999'daki politik devrimden bu yana, Birleşik Krallıktaki dört ülkenin (Birleşik Krallık) sağlık sistemleri arasında giderek artan bir politika farklılığı vardır. Bir takım göstergelerde performans artsa da 2010'dan bu yana bekleme süreleri uzamıştır. Diz veya kalça protezleri gibi bazı işlemler için bekleme sıralarında çarpıcı artışlar olmuştur, örneğin, 2012/13 yılında, Galler'deki hastalar kalça veya diz protezi için ortalama 170 gün, İngiltere ve İskoçya'da yaklaşık 70 gün beklemişlerdir. Diğer Birleşik Krallık Ülkelerine göre (Galler, İskoçya, İrlanda), İngiltere'de hemşire

personel düzeyleri diğer üç ülkeden daha düşük olmuştur. Ayrıca 2006'dan bu yana İngiltere'de örgütsel kargaşa daha da artmıştır. Bunun sebebi ise İngiltere'deki temelli rekabet ve bireysel hasta seçiminin politika vurgusudur. Çeşitli tedarikçiler arasındaki rekabet 2012 Sağlık ve Sosyal Bakım Yasası daha da teşvik edilmiştir (Bevan vd., 2014, s.1-5-6).

Avrupa Birliği ve NHS

Son yıllardaki İngiliz sağlık politikalarındaki değişimler, Theresa May hükümeti ile bir başka boyuta ulaşmıştır. Çünkü Başbakan May, 2017 yılı itibariyle 23 Haziran 2016'da yapılan referandumdan yüzde 52 oy sonucu ortaya çıkan Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılma sürecini (Brexit) başlatmış bulunmaktadır. Kamuoyunda hemen her kesim tarafından tartışılan Brexit'in NHS için daha kötü sonuçları beraberinde getirebileceği görüşü sıklıkla dillendirilmektedir.

İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılması sağlık hizmetleri finansmanı, sağlık işgücü, İngiliz vatandaşlarının Avrupa ülkelerindeki sağlık hizmetlerine erişimi konularında ciddi değişiklikler doğuracaktır. NHS vergilerle finanse edildiğinden ekonomideki değişimlerden doğrudan etkilenmektedir. AB'den ayrılış, ülke için genel olarak kamu hizmetlerinin finansmanı için daha az kaynak anlamına gelmektedir. Hâlihazırda İngiltere'de pek çok AB vatandaşı sağlık çalışanı bulunmaktadır ve bu kişiler şimdiden ülkelerine dönmeye başlamışlardır. Bunun dışında, AB vatandaşlarının AB ülkelerinde sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanma hakkından İngiltere vatandaşları mahrum kalacaktır.

Ulusal Denetim Ofisi'nin (NAO, 2018, s.7) raporuna göre NHS toplam geliri olan 80.552 milyon £ 'a karşı 791 milyon £' lık bir açık vermektedir (2018 verisi). Her sağlık sisteminde olduğu gibi İngiltere'de de finansal sürdürebilirlik, kişilerin sağlık hizmetlerinden en iyi şekilde faydalanması, kaynak verimliliği gibi konularda endişeler vardır. Ancak durum farklı bir boyuta gelmiştir. OECD'nin "Brexit'in Ekonomik Sonuçları: Vergi Kararı" adlı raporunda Avrupa Birliği üyeliğinin, Birleşik Krallığı'n ekonomik refahına katkıda bulunduğu, en iyimser senaryolarda bile Brexit sürecinin hem İngiltere'nin hem de diğer Avrupa ülkelerinin ekonomisinde negatif anlamda bir şok etkisi yaratacağı öne sürülmüştür (Oecd Economic Policy Paper, 2016).

EHIC (AVRUPA Sağlık Sigortası Kartı) kısa süreli ziyaretçiler için devlet tarafından sağlanan sağlık hizmetlerine erişimini, S1 programı ise emekliler gibi yurtdışında yaşayan bireylerin sağlık ve bakım hizmetlerine erişimini sağlamaktadır. 2017 verisine göre İngiltere'de 27 milyon kişi EHIC sahibidir ve AB'de yaşayan 190.000 İngiltere emeklisi S1 planına kayıtlıdır (http://data.parliament.uk). AB ve İngiltere hükümeti arasında devam eden müzakerelerin nihai sonucuna bağlı olarak Brexit sonrası, Avrupa ülkelerince verilen sağlık hizmetlerine erişimi sağlayan EHIC (Avrupa Sağlık Sigortası Kartı) hakkını kaybedebilir. Bu durumda Avrupa Birliği ülkelerinde tedavi amaçlı bulunan Birleşik Krallık vatandaşlarının ülkelerine dönmesi gerekebilir, bu da yılda £ 500m kadar ek maliyetle NHS üzerinde baskı yaratacaktır. Birleşik Krallık ve AB vatandaşları için karşılıklı sağlık bakımı düzenlemelerinin devamı için müzakerelerde ön planda tutulması gerekmektedir (British Medical Association, 2018, s.2).

Fahy vd.'ne göre (2018, s.13) Brexit sürecinin İngiltere sağlık sistemi üzerinde etkisi olacağı 3 tür senaryo öne sürülmektedir; "yumuşak Brexit", "zor Brexit", "başarısız Brexit". Yumuşak Brexit'e göre yasal olarak, Birleşik Krallık'ta AB'nin Adalet Divanı'na (ECJ) erişim olmadan da, AB yasalarının çoğunun uygulanmaya devam edeceğini içerir. Böylece yerel yasalar mevcut olan AB yasalarına uyarlanacaktır. Ancak bunun uygulamada bazı sorunlar doğuracağı öne sürülmektedir. Zor Brexit'de, AB ile Kanada arasındaki yakın zamanda imzalanan serbest ticaret anlaşmasına (FTA) benzeyen çok çeşitli AB-İngiltere serbest ticaret anlaşmasını içerir. Başarısız Brexit senaryosuna göre ise, Birleşik Krallık aniden ek tarifelerle karşı karşıya kalacak AB ile ve şu anda AB ile serbest ticaret anlaşmaları altında ticaret yapılan diğer ülkelerle olan her türlü mal kotalarına tabi olacaktır.

Brexit'in sağlık üzerindeki etkileri, DSÖ Sağlık Sistemi Çerçevesinde tanımlandığı gibi bir sağlık sisteminin her bir "yapı bloğuna" dokunacaktır. (Fahy et al, 2018, s.10). Bu çerçevede sağlık işgücü AB vatandaşlarını da kapsaması nedeniyle çarpıcı şekilde etkilenecektir. Brexit, sağlık çalışanlarına İngiltere'yi yasal hakları ve ailelerinin hakları açısından AB'nin diğer bölgelerinden daha az cazip hale getirebilir. Bir diğer etki finansman üzerinde olacaktır. Çünkü karşılıklı sağlık düzenlemeleri sona erdiğinde hastalar yurtdışındayken teminat kaybedecektir. Brexit'in NHS

sermaye finansmanı üzerinde de etkileri vardır. Ek olarak, AB yasalarının ilaç ruhsatlarının hemen her yönünü yönetmektedir. Ne kadar az görünse de, aynı derecede önemli olan, tıbbi cihazlar ve radyoizotoplar dahil olmak üzere diğer tıbbi ürünler üzerinde de etkili olacaktır (Fahy et al, 2018, s. 3-7).

Sonuç ve Değerlendirme

Birleşik Krallık ülkelerinden olan İngiltere, vergilerle finanse edilen ücretsiz sağlık hizmeti sunumuyla tüm nüfusu kapsamayı hedefleyen politikalarla hareket etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Beveridge raporu ile ücretsiz, herkesi kapsayan ve vergilerle finanse edilen sağlık sistemi tartışılmaya başlanmıştır. Merkezi yönetim tarafından halk sağlığı hizmeti sunucuları ortaya çıkmış, böylece tüm nüfus kapsama alanına alınmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda 1948 yılında kurulan NHS (Ulusal Sağlık Sistemi), kamu sağlığından sorumlu kurum olarak hizmet sunumu sorumluluğunu üstlenmiştir. 19. yüzyılda hayırseverler aracılığıyla sunulan sağlık bakım hizmetleri, merkezi vergilerin finansman olarak kullanılmasıyla birlikte NHS ile devam etmiştir. NHS, kapsama alanı tüm vatandaş olan, devlet eliyle yürütülen ve sevk zincirinin sağlıklı şekilde yürütülmesi amaçlanan bir sağlık sitemi olarak ortaya çıkmıştır. Sistemin esası herkesi kapsaması, vergilerle finanse edilmesi ve ücretsiz olması olmak üzere üç temel ilkeye dayandırılmıştır.

NHS, siyasal iktidarların kendisine has politikalarıyla zaman içerisinde değişim yaşamıştır. 1950-1960'lı yıllarda tamamen kamu tarafından verilen sağlık hizmeti kapsamıyla yerel hastaneler yapılanması söz konusu olmuş ve uzmanlık gerektiren sağlık hizmet talepleri için ise vatandaşlar merkezi hastanelere (bölge hastaneleri) gitmek durumunda kalmıştır. 1979'da Margaret Thatcher'ın Muhafazakâr Hükümetinin yılında göreve gelmesiyle birlikte ise neoliberalizm odaklı politikalar tartışılmaya başlanmış ve her ne kadar merkezi yapıya müdahale olmasa da özelleştirme uygulamaları gündeme gelmiştir. Thatcher (1993, s.676) özelleştirmeyi sadece ekonomik performansın yükselmesi için bir araç olarak görmemiştir. Kitabında özelleştirme için "sosyalizmin aşındırıcı ve

yozlaşan etkilerini tersine çevirmenin temel araçlarından biridir" demiştir.

Daha sonra ise Muhafazakârlar ve Liberal Demokratlar koalisyonu 2010'da iktidara gelmesiyle NHS yeni bir değişim daha yaşamış, yapısal değişimden sağlık harcamaları, memnuniyet oranı da yukarıda bahsedildiği gibi olumsuz etkilenmiştir.

Son olarak Lizbon Anlaşmasının 50. maddesi dayanağıyla Avrupa Birliği'nden ayrılma sürecini (Brexit) başlatan İngiltere Başbakanı Theresa May, sağlık sisteminde de bir yeni bir değişime daha neden olmuştur. Bazı görüşlere göre Brexit'in sağlık sistemi üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı öngörülmekte olup bu bağlamda, araştırma, tedavi gibi alanlarda finansman ve destek kaybına neden olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

England Health Policies from Past to Present: A Current Perspective Focused on the National Health System

*

Erdal Eke – Merve Kişi

Süleyman Demirel University

The England Health System is a tax-based Beveridge-type health system. England, under the leadership of Sir William Beveridge, returned to social restructuring after World War II. After Beveridge's report, the UK Health System evolved into a national health system (NHS, National Health System). The NHS has emerged as a public health system for all, providing free health care and funded from central taxes. The financing known as Beveridge-type health systems finans is a tax-based health system and consists of 3 steps. In the system aiming at an effective referral chain, family physicians play the role of door doctors, and the person has to register with the family physician of their choice and apply here first. The family physician makes referrals to the 2nd and 3rd level hospitals where necessary. Family physicians and public hospitals are particularly important in terms of service delivery. All residents of the UK are covered by the National Health System. The Minister of Health, who is responsible for publicly funded health services, is also responsible to the parlemont. The Ministry of Healthis the central governmental body responsible for policy-making on public health, NHS, adult social care and other related areas. The NHS has three basic principles. These include: covering everyone, being free and being tax-financed. Since the establishment of the NHS, the England Health System has undergone some changes with the various policies of various governments. The most striking of these changes was the actions of Margaret Thatcher, who transformed her name into a movement. With the advent of neoliberalism with President Thatcher in the late 1970s, privatizations took place in the England health system, which is a purely national system. Accordingly, with the establishment of the

Conservative Government of Margaret Thatcher in 1979, he proposed the necessity of increasing the competition in health care with the ”internal market” approach. While the adoption of neoliberal strategies is basically called "Thatcherism", some changes have taken place in the NHS and the management system has been restructured. In 1990, the National Health System and Community Care Act, which governs hospital care and establishes independent trusts, came into force. Hospitals are organized as NHS trusts. Foundation trusts were established as semi-administrative, self-governing public trusts. Particularly with the transformation of hospitals into trusts, the increase in autonomy was no longer the responsibility of the Ministry of Health but of a new health market regulatory unit. The fragmentation of health services, the introduction of a pricing system, led to subcontracting and public-private partnerships. Subcontracting first started from secondary services such as cleaning, cafeteria and laundry, and then reflected on complicated tasks such as accounting and information technologies. When the Conservative and Liberal Democrats coalition came to power in 2010, the New British System came into play and a new restructuring was initiated. Although the exact desired goals could not be achieved, with the arrival of the Theresa May government, the England Health System has reached another dimension. As of 2017, Prime Minister May launched the process of leaving the European Union (EU) (Brexit), which was the result of a 52 percent vote in the referendum held on 23 June 2016. It is often expressed that Brexit, which is discussed by almost all the public opinion, can lead to worse results for the NHS.

Brexit's health impacts will touch each ”building block inin of a health system. In this context, the health workforce will be strikingly affected as it includes EU citizens. Another impact will be on financing. Because when the mutual health regulations expire, patients will lose collateral while abroad. In this article, the changes in the UK Health System are discussed gradually and the opinions in the literature are tried to be included. The aim of the study is to describe UK health policies before and after the National Health System. According to the findings of the study, it is understood that the UK Health System has undergone functional changes as a result of various policies by various governments.

Kaynakça / References

Aksakoğlu, G. ve Giray, H. (2006). Birleşik Krallık'ta ulusal sağlık hizmetinin öyküsü, *Toplum ve Hekim TTB Yayını, 21*, 335-343.

Ateş, M. (2011). *Sağlık sistemleri*, İstanbul:Gerekli Kitap Yayınları .

Bevan, G., Karanikolos, M., Exley, J., Nolte, E., Connolly, S., ve Mays, N. (2014). *The four health systems of the United Kingdom: How do they compare?* Summary Report. The Health Foundation.

Boyle, S. (2008). The health system in England. *EUROHEALTH-LONDON, 14*(1), 1-114.

Boyle, S. (2011). United Kingdom (England). health systems review. *Copenhagen: WHO Regional Office for Europe*. Health Syst Transit, 13(1), 1-486.

British Medical Association (2018). *Brecit briefing reciprocal healthcare between the UK and the EU*, https://www.bma.org.uk/collective-voice/influence/europe/brexit/bma-brexit-briefings/reciprocal-healthcare 20.04.2019 tarihinde adresinden erişildi.

Chang, J., Peysakhovich, F., Wang, W., ve Zhu, J. (2011). The UK health care system. *The United Kingdom*. 30.01.2019 tarihinde http://assets.ce.columbia.edu/pdf/actu/actu-uk.pdf adresinden erişildi.

Cylus, J., Richardson, E., Findley, L., Longley, M., O'Neill, C., ve Steel, D. (2015). United Kingdom: Health system review. *Health systems in transition*, *17*(5), 1-126.

D., Gönül (2009). Birleşik Krallık Sağlık Sistemi,19.11.2017 tarihinde *http://halksagligiokulu.org/anasayfa/components/com_booklibrary/ebooks/nhs_kitap_0210.pdf,* adresinden erişildi.

Fahy, N., Hervey, T., Greer, S., Jarman, H., Stuckler, D., Galsworthy, M., ve McKee, M. (2019). How will Brexit affect health services in the UK? An updated evaluation. *The Lancet*, *393*(10174), 1-10.

Greener, I. (2015). Wolves and big yellow taxis: How would be know if the nhs is at death's door?: Comment on who killed the english national health service*?*. *International Journal Of Health Policy And Management, 4(*10), 687-689.

Greengross, P., Grant, K. ve Collini, E. (1999). The UK national health service, *DFID Health Systems Resource Centre*, 02.04.2019 tarihinde http://www.heart-resources.org/wp-content/uploads/2012/10/The-history-and-development-of-the-UK-NHS.pdf adresinden erişildi.

Hermann, C. (2010). *Kapitalizmde sağlık, sağlıksızlık semptomları,* L. Panitch ve C. Leys (Eds.) , U. Haskan **(**Çev.), (2. Bsm), London:Merlin Press.

Hitiris, T.(1997) Health care expenditure and integration in the countries of the European Union, *Applied Economics*, *29*(1), 1-6. 19.11.2017 tarihinde http://www.who.int/topics/health_systems/en/ adresinden erişildi.

Jakubowski, E. ve Busse, R. (1998). Health Care Systems in the EU [: A Comparative Study**,** European Parliament, 02.04.2019 tarihinde http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/saco/pdf/101_en.pdf adresinden erişildi.

Lameire, N., Joffe, P. and Wiedemann, M., (1999). Healthcare systems—an international review: An overview, *Nephrology Dialysis Transplantation*, *14*(6), 3-9.

Light, D. W. (2003). Universal health care: Lessons from the British experience, *American Journal of Public Health*, *93*(1), 25-30.

Mooney, G. (2012). *Ulusların sağlığı yeni bir ekonomi politiğe doğru*,.C. Terzi (Çev.), (1. Bsm), İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.

National Audit Offıce (2018). Sustainability and transformation in the NHS, 30.01.2019 tarihinde https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2018/01/Sustainability-and-transformation-in-the-NHS.pdf, adresinden erişildi.

OECD (2016), Economic Policy Paper (NO:16), The Economic Consequences Of Brexit: A Taxing Decision, 30.01.2019 tarihinde,https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jm0lsvdkf6k-en.pdf?expires=1532865541&id=id&accname=guest&checksum=A66280D07F6BBBBA24DECF0069A3207F adresinden erişildi.

Peckham, S. (2014), Accountability in the UK healthcare system: An overview, *Healthcare Policy, 10,* 154-162.

Sargutan, E. (2010). 84 Ülke ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Sağlık Sistemleri**,** http://www.sargutan.com/page17.html

Scott-Samuel, A., Bambra, C., Collins, C., Hunter, D. J., McCartney, G., ve Smith, K. (2014). The impact of Thatcherism on health and well-being in Britain. *International Journal of Health Services*, *44*(1), 53-71.

Thane, P. (2009). Memorandum submitted to the House of Commons' Health Committee Inquiry: Social Care. 18.07.2018 tarihinde, http://www.historyandpolicy.org/docs/thane_social_care.pdf adresinden erişildi.

Thatcher, M. (1993). *The downing street years,* London: Harper Collins E-Book.

The American College Of Healthcare Executives (Ache), *Introduction to Health Policy,* 17.07.2018 tarihinde*, https://www.ache.org/pubs/-Shi_Chapter1_2.pdf* adresinden erişildi.

Vall-Spinosa, A., (1991). Lessons from London: the British are Reforming their national health service, *American Journal of Public Health, 81*(12), 1566-1570.

Vizard, P. and Obolenskaya P. (2015). The coalition's record on health: Policy, spending and outcomes 2010-2015, *Social Policy in a Cold Climate Working Paper*, *16*, 1-160.

Yıldırım, H. H. ve Yıldırım T. (2011). *Avrupa Birliği sağlık politikaları ve Türkiye***,** *(*2. Bsm), Ankara: İmaj Yayınevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Eke, E. ve Kişi M. (2019). Geçmişten günümüze İngiltere sağlık politikaları: Ulusal sağlık sistemi odaklı güncel bir perspektif. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 2687-2707. DOI: 10.26466/opus.548218

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*:07/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 23/06/2019

Türkiye'de İlk Modern Yerel Yönetim Denemesi Olan Altıncı Daire-İ Belediye İle Sixième Arrondissement Karşılaştırması

DOI: 10.26466/opus.561163

*

Abdullah Aydın*

* Dr. Öğr. Üyesi Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Antakya/Hatay

E-Posta: aaydin@mku.edu.tr **ORCID:**0000-0002-1785-4999

Öz

Sanayi devrimi sonrası süreçle değişen sosyal kültürel yapı devletlerin yeni kurumlar oluşturmasını mecbur kılmıştır. Köyden kente gerçekleşen hızlı göç neticesinde köy-kent arasındaki nüfus dengesi çok ciddi oranda bozulmuş ve kentler yaşanılmayacak hale gelmeye başlamıştır. Kentleri yaşanılmaz kılan en büyük etkenlerin başında kentsel hizmetlerin kimler tarafından yapılacağı noktasındaki hizmet kargaşası yatmaktaydı. Bu soruna uzun dönem geçici çözümler bulmaya çalışan Batı bunun geçici çözümlerle hizmet üretmenin yetersiz olduğuna karar verip yerel yönetim kurma yolunu tercih etmiştir. Süreç olarak benzer olmasa da tarihsel olarak yerel yönetimlerin gelişimi Türkiye'de benzer bir süreç izlemiştir. Diğer bir anlatımla Batı'daki gelişimler özellikle de Fransa'daki yasal düzenlemeler takip edilerek bir Osmanlı yerel yönetim modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun en büyük göstergelerinden biri de altıncı daire-i belediyedir. İstanbul'un Beyoğlu ve Galata semtleri en gelişmiş bölgelerini kapsayan alanda kurulan Altıncı Bölge'nin adı, Tanzimat döneminde etkili olan Osmanlı bürokratlarının bir süre yaşadıkları Paris'in en seçkin ve modern kesiminin yaşadığı, Sixieme Arrondissment'ten (Altıncı Bölge) esinlenmiştir. Bu çalışmada Fransız yerel yönetim düzenlemelerinin Osmanlı yansımaları üzerinde durularak, Beyoğlu ve Galata bölgelerinde kurulan altıncı daire-i belediye ile Paris'teki Sixieme Arrondissment arasındaki benzerlikler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Yerel Yönetim Modernleşmesi, Fransız Yerel Yönetimleri, Altıncı Daire-İ Belediye, Sixieme Arrondissment*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*:07/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 23/06/2019

Comparison of The Sixième Arrondisse and Sixth Region in Turkey Which is First Modern Experience of Local Government in Turkey

*

Abstract

As a result of the post-industrial revolution period, the changing social cultural structure obliged states to create new institutions. As a result of the rapid migration from the village to the city, the population balance between the village and the city has deteriorated considerably and the cities have started to become uninhabitable. One of the biggest factors that made the cities uninhabitable was the chaos of service at the point of who would do the urban services. The West, who has tried to find long-term workarounds to this problem, decided that it was insufficient to produce services with workarounds and decided to establish a local government. The process is similar but not as a historical development of local governments has followed a similar process in Turkey. In other words, the developments in the West and in particular the legal regulations in France have been followed to form an Ottoman local government model. One of the biggest indicators of this is the Sixth Region (altıncı daire-i belediye). The name of the Sixth Region, established in the most developed regions of Istanbul, is inspired by Sixieme Arrondissment (Sixth Region), where the most distinguished and modern sections of Paris, where Ottoman bureaucrats lived for a while, lived during the Tanzimat period. In this study, it will be tried to reveal the similarities between the Altıncı Daire established in Beyoğlu and Galata regions and the Sixieme Arrondissment in Paris by focusing on the Ottoman reflections of French local government regulations.

Keywords: *Turkish Local Government Modernization, French Local Governments, Sixth Region, Sixieme Arrondissment*

Giriş

Yerel yönetimlere olan ihtiyacın kentlerin kalabalıklaşması neticesinde ortaya çıkması, Batı dünyası için bir mecburiyeti ifade etmektedir. Köyden kente gerçekleşen hızlı göç neticesinde köy-kent arasındaki nüfus dengesi çok ciddi oranda bozulmuş ve kentler yaşanılmayacak hale gelmeye başlamıştır. Kentleri yaşanılmaz kılan en büyük etkenlerin başında kentsel hizmetlerin kimler tarafından yapılacağı noktasındaki hizmet kargaşası yatmaktaydı. Bu soruna uzun dönem geçici çözümler bulmaya çalışan Batı bunun geçici çözümlerle hizmet üretmenin yetersiz olduğuna karar verip yerel yönetim kurma yolunu tercih etmiştir. Bunu sadece süreçle alakalı bir tercih olmadığı aynı zamanda Burjuva- Aristokrat çekişmesinin burjuva lehine gelişme olduğu da aşikârdır. Zira Aristokrasi burjuvanın yerel hizmetler ile ilgili taleplerinin görmezden gelinmesi gerektiğini veya geçiştirilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Burjuvazi ise kentsel hizmetlerin bireylere ve işletmelere en azından minimum seviyede de olsa devlet tarafından sağlanması gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Son tahlilde Burjuvazi kazanmış ve yerel yönetimler modern manada kurumsallaşmaya başlamıştır.

Süreç olarak benzer olmasa da tarihsel olarak yerel yönetimlerin gelişimi Türkiye'de neredeyse paralel bir süreç izlemiştir. Daha açık bir ifadeyle Batı'daki gelişimler özellikle de Fransa'daki düzenlemeler takip edilerek bir Osmanlı yerel yönetim modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun en büyük göstergelerinden biri de altıncı daire-i belediyedir. Beyoğlu ve Galata bölgelerini kapsayan alanda kurulan Altıncı Bölge'nin adı, Tanzimat döneminde etkili olan tanınmış Osmanlı bürokratlarının eğitim maksatlı gönderildikleri ve bir süre yaşadığı Paris'in en seçkin ve modem kesiminin yaşadığı, Sixieme Arrondissment' ten (Altıncı Bölge) esinlenmiştir (Eryılmaz 2005, s.393).

Bu çalışmada Fransız yerel yönetim düzenlemelerinin Osmanlı yansımaları üzerinde durularak, Beyoğlu ve Galata bölgelerinde kurulan altıncı daire-i belediye ile Paris'teki Sixieme Arrondissment arasındaki benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken Türk ve Fransız yerel yönetimlerinde bahsedilmiştir. Ancak bu anlatım ayrıntılı ve kronolojik bir anlatım ile biçiminde olmamıştır. Zira bahsi geçen konu literatürde

çokça değinilen ana konuların başında gelmektedir. Bunun yerine çalışmanın ana perspektifini oluşturan altıncı daire-i belediye ile Paris'teki Sixieme Arrondissment ile alakalı önemli bir takım kırılma noktalarından bahsedilip neden Fransa'daki bir bölgenin, ne şekilde Türkiye yerel yönetim geleneğine örnek oluşturduğu üzerinde durulmuştur.

Türk Yerel Yönetim Modernleşmesi

Türk yerel yönetim modernleşmesi sürecini demokratik çerçevede ele alındığında Tanzimat'la başlatıp 1963 yılındaki ilk tam manasıyla demokratik yerel seçimlere kadar getirmek gerekmektedir. Zira yerel yönetimlerin modern manada bir ihtiyaç olarak belirdiği andan itibaren temel hareket noktalarından biri de demokratikleşmedir. Nitekim her ne kadar ilk denemelerde demokratik seçimlere pek rastlanmasa da sivilleşme yönündeki adımlar bile olumlu karışlanmıştır (Belli, 2019, s.89-90). Her ne kadar inişli çıkışlı bir trend izlese de demokratik yerel yönetime doğru geçiş süreci her adımda yeni bir boyuta geçmiştir.

Türk devlet geleneği incelendiğinde adem-i merkeziyetçi bazı unsurları Türkiye merkezli ilk Türk devletinden itibaren bünyesinde barındırdığı aşikardır (Taş ve Çiçek, 2017, s.307). Nitekim Anadolu Selçuklu Devletinde vilayetlerin örgütlenmesine bakıldığında yerinden yönetimin esasına göre teşkilatlandırılmış olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu vilayetlerin bir kısmı tamamen özerk olarak yönetilmektedirler. Ancak bu özerklik devletin zayıflama döneminde parçalanmayı hızlandıran ana etkenlerin başında gelmiştir. Bu çerçevede özerklik tanınan bölgeler daha sonra Anadolu beyliklerini şekillendiren bir unsur olarak görünmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Osmanlı döneminde yerel yönetim anlayışından uzak durulma[1] ve merkezin tahakkümün sağlanmaya çalışılması bir mecburiyet olarak algılanmıştır (Çiçek, 2014, s.54-55). Dolayısıyla bir takım bilim insanları Osmanlı Devleti'nde yerel yönetimlerin resmi statü kazanmasının ancak merkeziyetçilik sisteminin yerleşmesi ve yaygınlaşması gereği ve özellikle azınlıkların siyasal hayata katılması ve etnik

[1] *Günümüz manası ile tam bir ve çok güçlü bir merkeziyetçilik dönemin şartları çerçevesinde mümkün değildir. Zira günümüzde merkez yerele anlık bir şekilde ulaşabilmektedir. Bu bağlamda günümüzde demokrasinin olmazsa olmazı olan yerel yönetimlerin özerkliği daha önemli hale gelmektedir. Teknolojik gelişmeler arttıkça merkezi otoritenin güç kullanma alanı, hızı ve kabiliyeti artmaktadır.*

haklar alanında özgürlük kazanmaları bağlamında dış devletlerin yaptığı baskılar neticesinde ortaya çıktığını belirtmektedirler (Keleş, 2012, s.157). Modern manada Türk yerel yönetimlerin ortaya çıkma sürecine kadar Osmanlı Devleti'nde yerel yönetimler tarafından yürütülen hizmetlerin ihtiyaçlar doğrultusunda klasik kurumlar[2] tarafından yürütülmesi söz konusudur (Tekeli, 1985, s.883; Keleş, 2010, s.19; Tan ve Belli, 2013, s.279-281). Hatta yerel hizmetlerin yerine getirilmesi açısından vakıf kurumları[3] ve kadı makamının işlevselliğini ve etkinliğini arttırma yönünde çalışmalar yapılmıştır (Pamuk, 1993, s.61). Bu çerçevede vakıfların üzerindeki merkezi denetim arttırılmış ancak bir türlü neticeler alınamamıştır (Ortaylı, 1985, s.185; Bayram, 2017, s.232). Diğer bir anlatımla yerel halkın yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde sorumluluğu olan kişi ve kurumlarla ilgili bir tasarrufu bulunmamaktaydı. Yerel hizmetleri gerçekleştirecek kişiler merkez tarafından belirlenmekte yerel nitelikli olma ihtimali olan vakıflar ise merkez tarafında ciddi denetimlere tabi tutulmaktaydı (Şengül, 2012, s.25; Ökmen ve Yılmaz, 2009, s.98). Bu merkezileşmenin bir göstergesi de 1836 yılında kurulan Evkaf Nazırlığı'dır[4].

Osmanlı Devleti'nde ilk modern belediye yönetiminin kurulması Kırım Savaşı'ndaki müttefiklerin etkisiyle söz konusu olmuştur. Zira o dönemde İstanbul genelinde yüz binden fazla yabancı uyruklu kişi yaşamakta olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Avrupalı Devletler, bu kişilerin modern, bakımlı, temiz bir kentte yaşamalarını talep etmekteydiler (Türe, 2000, s.38; Koçak ve Ekşi, 2010, s.296). Bu bağlamda Tanzimat'ın akabinde ve Batı ile olan münasebetlerin artması neticesinde, Fransız komün idaresinden esinlenerek 1855'te İstanbul'da ilk belediye yönetimi denemesi yapılmıştır (Ünal, 2011, s.243-244).

[2] Bunlar muhtesip, vali, kadı, vakıf ve loncalar şeklinde sıralanabilir (Ünal, 2011, s.243).

[3] Vakıf geleneğinin zirve yaptığı devlet Osmanlı'dır. Nitekim vakıf medeniyeti bir manada sloganlaşmış bir tabire dönüşmüştür. Ancak ilk örnekleri Bizans Devleti'ndeki yardım topluluklar/fonlarında da görülmektedir.

[4] Vakıflardan sorumlu bakanlıktır. Bakanlığın kurulması ile kadılık makamının sadece yargıda görevi kalmıştır (islamansiklopedisi, 2019).

Altıncı Daire-i Belediye ve Temel Özellikleri

Kırım Savaşı ve sonrasında yaşanan süreç, Osmanlı Devleti'nin Batıyla olan münasebetlerini olumlu manada pekiştiren bir olay olarak değerlendirilmektedir. Zira süreçle beraber yaşanan gelişmeler birçok açıdan Osmanlı Devleti'ne etki etmiştir. Bu çerçevede İstanbul 1820'lerde gerek ticari münasebetlerdeki artış, gerekse Kırım Savaşı sebebiyle Galata'nın bir ara liman görevi taşıması Avrupalıların Galata ve Beyoğlu'nda iş alanlarında yer almalarına ve gün geçtikçe yerleşmelerine olanak ve ortam sağlamıştır. Daha önceleri Batılı diplomatik misyonların mesken tuttukları Beyoğlu ve civarı bu sürece müteakip Avrupalı tüccar, serbest meslek sahipleri ve Avrupai yaşam tarzını benimsemiş Levanten[5] ve Müslüman/gayrımüslim Osmanlı tebaasının uğrak yeri haline gelmiştir. Nitekim Galata ve çevresindeki servet birikimi bir tür Osmanlı burjuvazisinin oluşmasının da önünü açan bir durum ortaya çıkartmıştır (Toprak, 1993, s.220-221).

Bu çerçevede bölge için bir takım talepler gelişmiş ve belli hizmetlerin alınması yönünde istekler saraya kadar gitmiştir. Yanı sıra Batı dünyasının da baskısı ile modern tarzda yerel yönetim anlayışının ilk uygulamasına 1857 yılında Beyoğlu'nda başlanmıştır (Bozkurt, 2007, s.3-5; Seyitdanlıoğlu, 1995, s.91-102; Ergin, 1934, s.109,110). Aslında 1857 yılında çıkartılan nizamname İstanbul sur içini 14 bölgeye ayırmayı öngören bir kapsama sahiptir. Ancak bir pilot uygulama olması bağlamında sadece Beyoğlu ve Galata'da kurulacak olan Altıncı Daire'den[6] bahsetmekteydi.

Altıncı Daire kurulunca başına Mehmet Kamil Bey getirilmiştir (Kazgan, 2014, s.283). Kendisi Başhariciye teşrifatçısı olması hasebiyle yabancılarla ve diplomatik misyonlarla yakın ilişki içerisinde olan bir karakterdir (mimdap, 2019; Özdemir, 2011, s.89-90). Aynı zamanda farklı devlet işlerini de üstlenmesi belediye hizmetlerine gösterilen ehemmiyeti ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

---

[5] Levanten, özellikle Tanzimat sonrası süreçte İstanbul, İzmir ve Selanik gibi önemli ve büyük Osmanlı liman kentlerinde yoğunlaşan ve ticaretle hemhal olan, genel itibariyle Fransız, İtalyan ve İngiliz kökenli Hristiyanlara verilen genel addır (tdk, 2019)

[6] Altıncı Daire sınırları Kasımpaşa deresinin sol kısmına düşen taraftan, Tatevle, Feriköy, dâhil olacak şekilde Küçük Çiftlik deresiyle, Dolmabahçe iskelesine ve sahil yoluyla Azab kapısından, Galata, Tophane, Salı Pazarı, Kabataş ve Dolmabahçe'ye kadar olan mahalleri kapsayacak şekilde belirlenmiştir (Bozkurt, 2007, s.4)

Mehmet Kamil Bey sokakların temizliği, düzeni, lağım ve suyollarının tamir bakım ve inşası gibi bir takım hizmetlerin yerine getirilmesi kararı uygulamaya koymuştur. Akabinde Beyoğlu ve Galata'nın kadastro haritalarının oluşturulması için girişimde bulunmuştur. Taksim ve Tepebaşı'ndaki belli alanlara günümüzdeki park hüviyetini taşıyan umumi bahçeler inşa edilmiştir. Bir hastane kurmak için girişimlerde bulunmuş ve caddelerin gazyağı kullanarak ışıtan fenerlerle aydınlatılması sağlanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak Cadde-i Kebir'de yani İstiklal Caddesinde gece aydınlatması uygulanmıştır (Beyoğlu, 2019).

Bu ve benzeri birçok iş yapılsa da belediye hizmetleri asla istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Zira kaynak kıtlığı ülkenin içinde bulunduğu durum ve savaş ortamlarının çokça yaşanması yerel hizmetlerin kurumsallaşmasının önüne geçmiştir. Cumhuriyet dönemine bakılacak olursa Beyoğlu Belediyesi'nin 20 Nisan 1924'te kurulduğu görülmektedir. Beyoğlu, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Şişli, Beşiktaş ve Kemerburgaz'ı da içine alan bir durumdayken, 1930'da Beşiktaş ayrılmıştır. Akabinde 1936 yılında ise Kemerburgaz Eyüp'e bağlanmıştır. 1954 yılında ise Şişli ilçesinin ayrı bir ilçe olarak kurulmasıyla bugünkü haline yakın bir hal almıştır. 1984 yılına değin İstanbul Belediyesi'ne bağlı bir şube olarak yönetilen Beyoğlu, 1984 yılında çıkartılan Büyükşehir ve İlçe Belediyelerini kapsayan kanun ile günümüz mevcut haline tam olarak dönüşmüştür. Belediye Binası ise Şişhane Meydanı'nda, Yolcuzade İskender, Meşrutiyet ve İlk Belediye Caddelerinin kesişme noktasında bulunmaktadır. Bina Edouard Blacque Bey'in[7] ilk reisliği döneminde (1879-1883) inşa edilmiştir (Aktepe, 1982, s.270) Mimarı İstanbul'a ve özellikle Beyoğlu bölgesine birçok farklı eserler de kazandırdığı bilinen İtalyan Mimar Barborini'dir (tas-istanbul, 2019). Bu bina, ilk belediye binası olmasının yanında konumu ve estetiği

[7] Edouard Blaeque veya daha çok bilinen adıyla Blak Bey 1824 yılında doğmuştur. Babası olan Alexandre Blaeque Bey yani Aleksandr Blak 1826'da İzmir'e yerleşmiştir. Daha sonra Aleksandr Blak Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesinin Fransızca nüshasını çıkartmakla görevlendirilmiştir. Babası Aleksandr Blak beyin vefatından sonra Blak Bey okuması için devlet tarafından Paris'e gönderilmiştir. Dönüşünde Babıali Tercüme Odası'na çalışmaya başlamıştır. Akabinde Blak Bey, 1867 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ne Osmanlı Devleti'nin ilk ABD büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir. 5 sene bu görevi yürüten Blak Bey İstanbul'a geri dönerek Matbuat Dairesi Müdürlüğü görevini üstlenmiştir. 1876 yılında Şura-yı Devlet üyesi olmuştur. Bir dönem ilk belediye tecrübesi olan Altıncı Daire'nin başkanlığını ve Adalar kaymakamlığını yürüttü. 1892 yılında vefat etmiştir (Aktepe, 1982, s. 270-277).

nedeniyle bulunduğu muhite de adını vermiştir Yapıldığı tarihten itibaren belli dönemlerde kaymakamlık olarak kullanılmış olsa da halen Beyoğlu Belediyesi'nin merkez binası olma hüviyetini devam ettirmektedir (Beyoğlu, 2019).

Fransız Yerel Yönetim Sistemine Genel Bakış

Fransa, tarihsel olarak güçlü bir merkezileşme ve bazı prestijli üst düzey memurlar tarafından temsil edilen voluntarist (gönüllü) bir devlet yönetimi ile tanımlanmıştır. Bu bağlamda, yerel olarak, politikacıların kendi kamu politikalarını üretme veya uygulama konusunda gerçek bir gücü yoktur. 1980'li yıllarda, önemli kurumsal reformlar ve ideolojik değişiklikler bu istatistikçi modeli sorguladı ve merkezi yönetim ile yerel makamlar arasında yeni bir güç dengesi kurulmuş oldu. Bununla birlikte, merkezi yönetim Fransız siyasal yönetim sisteminde her zaman önemli bir aktördür (Reigner, 1999, s.1). Yerel politikacılar ve merkezi yönetim arasındaki mevcut ilişkiler saha hizmetlerinin yerine getirilmesi bağlamında, bölgeye göre çeşitlilik arz etmektedir. Dolayısıyla Fransa'daki yerel yönetim sistemi tam bir istikrar kazanmamasına rağmen, bir ortak yönetim modeli ortaya çalışması açısından pozitif yönlü gelişmeler yaşamaktadır (Ladrech, 1994, s.71). Bu gelişmeleri hızlandıran bir diğer etken de Avrupa Birliğinin yerel yönetimler açısından ortaya koymuş olduğu ilkelerdir. Ancak bu ilklerle ilgili merkezi yönetimin esas olduğu bir takım ülkelerin ve tabii ki Fransa'nın temel çekincesi merkezi yönetimin baypass edilerek yerel yönetimlerin muhatap alınması yönünde düğümlenmektedir (Karayiğit, 2016, s.11).

Genel olarak bakıldığında yerel yönetimler, Fransız siyasal ve yönetsel hayatında ciddi ve önemli bir tarihsel geçmişi bulunmaktadır. 1789 Fransız İhtilalinden yaklaşık yüzyıl kadar sonra yerel yönetim sistemi bugünkü hüviyetini kazanmıştır. Fransız İhtilalinin akabinde yerel yönetim düzeni ile alakalı yapılan değişikliklerden en önemlilerinden bir tanesi Eski Rejim'in (Ancien Régim) küçük yerleşim yerlerinin (parois) belediyeye dönüştürülmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. 14 Aralık 1789 tarihinde çıkartılan yasayla yerel topluluklara belli bir ölçek kıstasına bakılmaksızın belediye olma imkânı verilmiştir (Şengül, 2012, s.33).

Vurgulandığı gibi, Fransa'nın devrimci Anayasası'nın 12 Aralık 1789'da kabul ettiği, ikili görev modelini ortaya koymakta ve ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. İkili görev modelinde klasik manada iki başlı yönetim bulunmakta ilk ayağını meclis ikinci ayağını ise başkan oluşturmaktadır. Meclis seçimlerle iş başına gelmekte ancak 1831 düzenlemesi ile belediye başkanı kral tarafından atanmaktadır. Yani yapı olarak bireyselleştirilmiş ve monokratik bir belediye başkanını (maire) ortaya koyan yerel yönetim sistemi vardır (Wollmann, 2008, s.286).

Fransa'da yerel yönetim sistemi anayasal bir statüye ancak Dördüncü Cumhuriyet Anayasası'yla kavuşabilmiştir. 1946 yılında yürürlüğe giren Anayasa'da, yerel yönetimlerden etraflıca bahsedilmiştir. Bu çerçevede yerel yönetimlerin ne şekilde yönetileceği ortaya konmuştur. Konulan ilkler bağlamında yerel yönetimlerin seçimle iş başına gelen meclisler aracılığı ile yönetileceği ve benzeri bazı ilkelere yer verilmiş ancak ortaya konan bu düzenlemeler Anayasa'nın yürürlükte bulunduğu dönem zarfında uygulamaya sokulamamıştır (Canatan, 2001, s.7).

Akabinde ortaya çıkan ve Beşinci Cumhuriyeti kuran 4 Ekim 1958 tarihli Anayasada da yerel yönetimler ayrıntılı bir şekilde yer bulmuştur. Anayasanın 72. Maddesinde *"Cumhuriyeti oluşturan yerel topluluklar belediyeler, iller ve denizaşırı ülkeler"* ifadesi kullanılarak yerel yönetime verilen önem vurgulanmış ve ana kurucu unsurlardan biri olduğu üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede yerel toplulukların mevcudiyeti Anayasal güvence kazanmıştır. Bu sayede herhangi bir yöntemle ortadan kaldırılmasının önüne geçilmiştir. Aynı maddenin devamında, yeni bir yerel yönetimlerin ancak yasa ile kurulabileceği hususu da açıklığa kavuşturulmuştur (Kayıkçı, 2003, s.27).

Günümüzde Fransa'da 'région (bölge)', 'département (il) ve 'commune (belediye)' üç tür yerel yönetim vardır[8] (Gözler, 2019, s.2). 2018 yılı itibariyle Fransa'da 36,357 belediye, 101 il ve 18 bölge yerel yönetimi bulunması durumu söz konusudur (les Collectivités Locales en Chiffres 2018).

[8] Bazı kaynaklarda dört olarak geçmektedir. Dördüncü yerel yönetim birimi olarak ise kamu işbirliği kuruluşları sayılmaktadır (bknz. Yerel Yönetim Sistemleri Türkiye ve Fransa, İspanya, İtalya, Polonya, Çek Cumhuriyeti). Ancak kaynakların kahir ekseriyeti üç olarak ifade ettiği için çalışmada bu tasnif tercih edilmiştir.

Fransa'da belediye sayısının bu denli fazla olmasında herhangi bir sınırlama olmaksızın tüm yerleşim yerlerine belediye statüsü verilmesinin etkisi vardır (Erbay,1999, s.59).

Fransa'nın 101 ili toplamda 343 ilçeye ayrılmıştır. İşte bu ilçe ifadesi "Arrondissement" olarak anılmaktadır. Arrondissement kelimesi incelendiğinde ilçe manasına geldiği gibi düzenleme manasına da gelmektedir. Bu anlamıyla belli sınırların arasında bulunan ve bölgedeki alanları resmi bir şekilde düzenlemek için yapılmış bölümleme olarak da anlaşılabilir.

Sixième Arrondissement

Paris, uluslararası alanda başta kültür, turizm, ekonomi, siyaset ve ticaret bağlamında çok önemli bir merkezdir. Bir merkez olarak Paris, çok zengin bir geçmişe sahiptir. Nitekim incelendiğinde Paris tarihi, M.Ö. 259 yılına kadar uzandığı görülmektedir. İlk yerleşim Seine kıyılarına Keltli bir kabile olan Parisiiler ile olmuştur. M.Ö. 52'de balıkçı köyü Romalılar tarafından fethedilmiştir ve Lutetia adında bir Gallo-Roma kasabası kurulmuştur. Şehir, dördüncü yüzyılda adını Paris olarak değiştirilmiş ve günümüzdeki adını almaştır. Bu dönemde, şehir Attila Hun ordusu saldırılarına maruz kalmıştır. Efsaneye göre, Paris sakinleri Saint Geneviève'nin (kentin koruyucu azizi) göstermiş olduğu müdahaleyle saldırılara karşı koyabilmiştir. 508'de Frankların ilk kralı Clovis I Paris'i imparatorluğunun başkenti yapmıştır. On birinci yüzyılda Paris, gümüş ticareti ile ve hacılar ve tüccarlar için stratejik bir yol olduğu için giderek daha ön plana çıkmış ve Avrupa'nın en önemli kentlerinden birine dönüşmüştür. (introducingparis, 2019; Hussey, 2007, s.13)

Şehir her zaman bugün olduğu kadar turistik ve cazibesi yüksek bir yer olmamıştır. 1850'lerde, kent bugünkü haline dönüşmesi adına çalışmalar başlatılmış ve sorunlara köklü çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Şehrin bu dönüşümden geçmesinin ana nedenlerinden biri, mevcut ortaçağ havasının sokakları kirli, karanlık ve sağlıksız bir yer haline getirmesiydi (Copeland, 2019, s.1). O dönemki halinden çok fazla değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelen Paris 75 numaralı ildir. Alan olarak 105 kilometre kare ile en küçük il olmasına rağmen kilometreye düşen insan sayısı bakımında 21234 ile en yoğun ildir (thelocal, 2019). Paris nüfusu

1999 nüfus sayımında 2125246, 2006 sayımında ise 2181371 kişi olarak tespit edilmiştir. Sixième Arrondissement ise Paris ili içerisinde nüfus bakımından 45332 nüfus ile 15inci sıradadır ve sadece 2 kilometre karelik bir alanı kapsamaktadır (map-france, 2019).

5. ve 7. ilçeler arasında, Paris'in Sixième Arrondissement, Seine Nehri'nin sol yakasında yer almaktadır (Julien, 1995, s.402-403; frenchmoments, 2019) bu bağlamda bölge sol yaka ismi ile de bilinmektedir. Latin Mahallesi'nin yanında bulunan Paris'in Sixième Arrondissement'i üç ana bölgeye ayrılmıştır: Saint-Germain- Prés, Lüksemburg ve Rue de Rennes'in güneybatı kesimi (europeupclose, 2019). Kentin en hareketli bölgelerinden biri olan 6. bölge. 20. yüzyılda birçok sanatçı ve yazara ev sahipliği yapmıştır. Nitekim Académie Française gibi bazı ünlü kurumlara ev sahipliği yapmaktadır. Sixième Arrondissement kültürel bir merkezdir ve Parisli yaşamın özünü temsil etmektedir. Bugün, sosyal sermayenin önemli bir bölümünü yani Paris'i benzersiz kılan şeylerin birçoğu bu bölge ve civarında bulunmaktadır (parisattitude, 2019).

Genel itibariyle bakıldığında Sixième Arrondissement ve özellikle Saint-Germain-des-Prés bölgesi, görkemli mimariyi, heybetli/sanat eseri ve eski evleri, yemyeşil terasları ve pitoresk (göz alıcı) Lüksemburg bahçesini birleştiren Paris'in zarafeti ve rafine edilmişliğin kalbini temsil etmektedir (wikivoyage, 2019). Bu çerçevede turistik olarak Eyfel Kulesini içinde barındıran le septième arrondissement yani yedinci bölgeden bir nebzede az popüler olsa da hala Paris'in en çok ziyaret edilen yerlerinde biri olma özelliğini taşımaktadır.

Altıncı Daire-i Belediye-Sixième Arrondissement Karşılaştırması

Altıncı Daire-i Belediye modern belediyecilik anlayışının ilk başladığı yer olarak ön plana çıkmasının yanında o bölgenin Levantenlerin çoğunlukta olduğu bir bölge olması açısından önem arz etmektedir. Bu durum ele alındığında sadece Levantenlerin değil aynı zamanda yurtdışı tecrübesi olan veya yüzünü batıya çevirmiş Osmanlı tebaasının da bölgeye rağbet göstermesi de bölgeyi diğerlerine nazaran bir adım öne çıkartmaktadır. Aynı şekilde Sixième Arrondissement de Paris'in en önemli kültür ve sa-

nat merkezi olarak göze çarpmaktadır. Bunun yanında Seine (Sen) nehrinin kıyısında olması durumu da Altıncı Daire-i Belediye ile olan benzer bir ortak noktalarından biridir.

Günümüzde İstanbul'un bir megapol olmasına rağmen başkent olma özelliğini kurulduğun andan itibaren belki sadece son 90 küsur yıldır sürdürememesi durumu iki bölge arasındaki temel farklılıklardan biri olarak göze çarpmaktadır. Zira Paris halen Fransa'nın başkenti ve diğer birçok açından da merkezi olma konumunu devam ettirmektedir. Ancak iki bölgenin de etraflarındaki bölgelerle beraber ülkenin en önemli cazibe merkezi olmaları durumu hala devam etmektedir. İlk aşamada İstanbul'un ticaret merkezi olarak dikkat çeken Altıncı Daire-i Belediye bölgesi günümüzde Sixième Arrondissement daha çok benzeyerek daha çok kültürel ve sosyal yönleri ile ön plana çıkmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Fransa özellikle de Paris dünyadaki aydınlanma hareketlerine ilham kaynağı olduğu için birçok ülkenin aydınının bu kentten bir şekilde geçtiği ve hatta oradan belli izler taşıdığını görmek mümkündür. Nitekim Fransız olmayan hem sağ hem sol düşüncenin öncülerinin birçok fikrinin öncülerinin Paris'te özellikle de çalışmanın konusunu oluşturan Sixième Arrondissement'de bulundukları görülmektedir.

Bu bulunmaları fikri alt yapılarını şekillendirmeleri bağlamında Fransız entellekütüel ortamının sunduğu avantajların yanında Paris'in de katkısı büyüktür (Birnbaum, 1971, s.204). Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türk modernleşmesi süreci de aynı temellere sahiptir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e gelinen zaman zarfındaki Türk kamu yönetiminin yeniden yapılanmasının ana faktörü imparatorluğun mevcut olan geleneksel yapısını dönüştürecek Batılı fikir ve düşüncelerden esinlenen modernleşme süreci simgelemektedir. O dönem itibariyle batının fikri manada merkezi konumundaki Fransa bu konuda örnek olması gayet normal bir süreçtir. Osmanlı Devleti modernleşme sürecinin başlaması ile ilk defa bu dönemde içine kapanık bir siyasal sistem olma niteliğini bir kenara bırakarak yüzünü batıya dönmüştür. Bu çerçevede özellikle Batıda açılan büyükelçilikler ve eğitim için gönderilen öğrencilerin de etkisiyle dışa açık, Batılı

ülkelerle etkileşim halinde olan, yönetsel ve toplumsal değerlerini Batı eksenli bir şekilde yeniden düzenleye çalışan bir durumda kamu yönetimini daha iyi ve başarılı hale getirmeyi hedeflemiştir. Fakat söz konusu modernleşme, batılı kurumların Osmanlı toplumunun geleneksel yapısı göz ardı edilerek jakobenci bir mantık ile uygulanması nedeniyle, içerik ve mantık açısından sonuç verememiştir (Demirel, 2011, s.107).

Çalışmanın ana eksenini oluşturan karşılaştırma da ise göründüğü üzere iki bölgenin de birbirine birçok noktası ile çok benzediğini söylemek mümkündür. Ancak iki bölgenin tarihsel süreç içerisindeki yaşmış oldukları değişimler bağlamında değerlendirildiğinde Galata bölgesi daha kaotik ve karmaşık bir halde iken Paris'teki karşılığının bundan uzak daha rafine ve sakin bir yer olduğu söylenebilir. Bunu söylerken Paris'in dünyanın en çok turist çeken şehirlerinden biri olduğu göz ardı edilmemiştir. Söz konusu kanıyı güçlendiren en önemli veri ise Paris'in ve etrafının nüfusunun 5 milyon civarı iken İstanbul ve civarının yanı metropoliten alanın neredeyse 20 milyon olması gösterilebilir.

Sonuç olarak Türk yerel yönetim modernleşmesine örnek olması hasebiyle Sixième Arrondissement'in ismi ve cismi ile örnek alınması tabiri caizse absürt bir durum oluşturmaktadır. Bu durum başarılı örnekler olsa dahi Türk kamu yönetiminin modernleşmesinin içinde bulunduğu durumun anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Comparison of The Sixième Arrondisse and Sixth Region in Turkey Which is First Modern Experience of Local Government in Turkey *

Abdullah Aydın
Mustafa Kemal University

The need for local governments to emerge as a result of the crowding of cities is a necessity for the Western world. As a result of the rapid migration from the village to the city, the population balance between the village and the city has deteriorated considerably and the cities have started to become uninhabitable. One of the biggest factors that made the cities uninhabitable was the chaos of service at the point of who would do the urban services. The West, who has tried to find long-term workarounds to this problem, decided that it was insufficient to produce services with workarounds and decided to establish a local government. It is clear that this is not only a process related to the process but also the bourgeois favor of the bourgeois-Aristocratic struggle. The Aristocracy argued that the bourgeoisie's demands on local services had to be ignored or should be overcome. The bourgeoisie emphasized the need to provide urban services to individuals and businesses, at least to a minimum, by the state. In the final analysis, the bourgeoisie won and the local governments started to become institutionalized in the modern sense.

The process is similar but not as the historical development of local governments in Turkey has followed almost parallel processes. More precisely, developments in the West, especially in France, have been followed by an Ottoman local government model. One of the biggest indicators of this is the Altıncı Daire. The name of the Altıncı Daire (Sixth Region), which was established in the area covering Beyoğlu and Galata regions, was inspired by Sixieme Arrondissment (Sixth District), where the most prominent and modern sections of Paris where prominent Ottoman bureaucrats were sent for educational purposes and lived for some time during the Tanzimat period (Eryılmaz 2005, s.393).

In this study, it is tried to reveal the similarities between Sixieme Arrondissment in Paris and the Altıncı Daire established in Beyoğlu and Galata regions by focusing on the Ottoman reflections of French local government regulations. In doing so, it will be mentioned in Turkish and French local governments, but this narration will not be in the form of a detailed and chronological narrative. Because the subject matter mentioned in the literature is one of the main issues. Instead of working constitutes the main perspective Altıncı Daire associated with Sixieme Arrondissment in Paris reasons mentioned and in a number of important breaking point in a region in France, in what way Turkey has emphasized that an example to local government tradition.

The Altıncı Daire is the first place in which the concept of modern municipalism is first started and it is important because it is a region in which the region has the majority of Levantines. Considering this situation, not only the Levantines but also the Ottoman subjects, who have experience abroad or who turned their faces to the west, make the region one step further than the others. Similarly, the Sixième Arrondissement stands out as the most important cultural and artistic center of Paris. Besides, the fact that it is on the banks of the Seine (Sen) river is one of the similar points with the Altıncı Daire.

Although Istanbul is a megapolis, the fact that the capital cannot be maintained for only the last 90 years since it was established is one of the main differences between the two regions. Paris is still the capital of France and is still the center of many other aspects. However, it is still the case that the two regions are the most important attractions of the country with the surrounding regions. In the first phase, the Altıncı Daire of Istanbul, which stands out as the commercial center of Istanbul, is now more similar to the Sixième Arrondissement and is more prominent with its cultural and social aspects.

Since France is a source of inspiration for enlightenment movements in the world, especially in Paris, it is possible to see that the intellectuals of many countries have passed through this city and even have certain traces. Indeed, the pioneers of many ideas of the pioneers of both non-French and right-wing thinkers were found in Paris, particularly in the Sixième Arrondissement, the subject of the study.

In addition to the advantages offered by the French intellectual environment in the context of shaping the idea infrastructures of these finds, Paris has also contributed a great deal (Birnbaum, 1971: 204). In this context, the Turkish modernization process has the same foundations. The main factor in the restructuring of the Turkish public administration from the time of the Republic of Tanzimat to the Republic symbolizes the modernization process inspired by Western ideas and ideas that will transform the existing traditional structure of the Empire. At that time, France, which was the center of the West in the sense of the idea, is a very normal process. When the Ottoman State began its modernization process, it turned to the west for the first time, leaving aside an inherent political system in this period. In this context, it aimed to make public administration better and more successful in a situation that is open to the West with the effect of the embassies and students sent for education, and interacting with the Western countries and re-organizing their managerial and social values in a Western axis. However, this modernization did not give any results in terms of content and logic due to the fact that Western institutions were implemented with logic by ignoring the traditional structure of Ottoman society (Demirel, 2011: 107).

The comparison of the main axis of the study, as it is seen, is very similar to the two regions. However, when the two regions are considered to be more chaotic and complex in the context of the changes they have experienced in the historical process, it can be said that the equivalent in Paris is a more refined and quiet place. In saying this, Paris was one of the most touristy cities in the world. The most important data reinforcing this argument is that the population of Paris and its surroundings are around 5 million, while the metropolitan area, as well as Istanbul and its surroundings, is almost 20 million.

As a result, the example of the modernization of the Turkish local government, the name of the Sixième Arrondissement and the object is taken as an example of the absurd situation. This is important in terms of understanding the situation in which the modernization of Turkish public administration even if there are successful examples.

Kaynakça / References

Aktepe, M. (1982). Dünkü Fransızlar Blak Bey ve oğlu M. Alexandre Blaeque ve Edouard Blaeque. *Tarih Dergisi*, 33, 255-270.

Belli, A. (2017). Türk yerel yönetim sisteminin yerellik ilkesi açısından değerlendirilmesi. *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (Prof. Dr. Tahsin Aktaş Armağanı) *12*(3), 75-92.

Bayram, P. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde kentleşme: Yönetsel reformlar ile Osmanlı aydınlarının kent üzerine izlenimlerine dayalı karşılaştırmalı bir inceleme. *Laü Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(2), 227-244.

Bozkurt, N. (2007). İbrahim Hakkı (Paşa)' nın 1877 tarihli dersa'âdet belediye kanunu'na dair lâyihası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 21-40.

Birnbaum, N. (1971). *Toward a critical sociology*. New York:Oxford University Press.

Canatan, B. (2001). Fransa'da yerinden yönetimin anayasal kaynakları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 10*(1), 7-25.

Copeland T., Paris (2019) , France The City of Light, http://depts.washington.edu/open2100/Resources/1_OpenSpaceSystems/Open_Space_Systems/paris.pdf, (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

Çiçek, Y.(2014). Geçmişten günümüze Türkiye'de yerel yönetimler. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 53-64.

Daemen H. ve Schaap L. (2000). Development in Local Democracies, Citizen and city. Ed. Daemen H. ve Schaap L., Developments in fifteen local democracies in Europe içinde (s.129-144), Delft, Eburon.

Demirel, D. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kamu yönetiminde yeniden yapılanma (1839 - 1923). *Türk İdare Dergisi*, 473, 97-111.

Erbay, Y.(1999). Fransa'da idari sistem ve yerel yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, *8*(2), 58-74.

Ergin, O. N. (1934). *Beledi bilgiler*. İstanbul: İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat T.A.Ş. yayınları.

Eryılmaz, B. (2002). Belediyelerde demokrasi geleneği ve değişim ihtiyacı. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, *11*(3), 6-21.

Gözler K. (2019). Türk belediye sistemi üzerinde Fransız etkisi: 3 Nisan 1930 tarihli belediye kanunu Fransa'dan mı iktibas edilmiştir?. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 28* (1-2), 1-24.

http://beyoglu.bel.tr/belediye-tarihcesi-3.html, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/evkaf-i-humayun-nezareti, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

http://www.mimdap.org/?p=2372, (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

http://www.tas-istanbul.com/pera/pera-sefaretleri/, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c9e81864200e7.84558158, (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

https://www.introducingparis.com/history, Erişim Tarihi: (17.01.2019).

https://www.thelocal.fr/20160830/everything-you-need-to-know-about-frances-dpartements, (Erişim Tarihi: 18.01.2019).

http://www.map-france.com/Paris%206e%20Arrondissement-75006/, (Erişim Tarihi: 19.01.2019).

https://fr.wikivoyage.org/wiki/6e_arrondissement_de_Paris, (Erişim Tarihi: 12.01.2019).

https://vivreparis.fr/6e-arrondissement-de-paris-pourquoi-on-laime/, (Erişim Tarihi: 12.01.2019).

https://europeupclose.com/article/paris-6th-arrondissement/, (Erişim Tarihi: 01.01.2019).

https://infos.parisattitude.com/en/6th-arrondissement/, (Erişim Tarihi: 02.01.2019).

https://frenchmoments.eu/sixth-arrondissement-of-paris/, (Erişim Tarihi: 02.01.2019).

Hussey, A. (2007). *Praise for Paris: The secret history*. Usa:Bloomsbury

Julien P. (1995). French towns, *Higher Urban Functions and Strategic Employment, 32* (2), 401-423.

Keleş, R. (2012). *Yerinden yönetim ve siyaset.* İstanbul:Cem Yayınevi,

Koçak, S. Y. ve Ekşi, A. (2010). Katılımcılık ve demokrasi perspektifinden Türkiye'de yerel yönetimler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 295-307.

Ladrech, R. (1994). Europeanization of domestic politics and institutions: The case of France. *Journal of Common Market Studies, 32*(1), 69-88.

Minister de 1'Interieur (2018). *Les Collectivites Locales en Chiffres* . Paris: Direction Generale des Collectivites Locales.

Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimat'tan cumhuriyet'e yerel yönetim geleneği (1840-1878).* İstanbul:Hil Yayınevi.

Ökmen, M. ve Yılmaz, A. (2009). Klasik dönemden tanzimat'a Osmanlı kenti ve yerel yönetimler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 91-112.

Özdemir, M. (2011). Türkiye'de turizmin Başlaması: Osmanlı'da sanayileşme çabaları: Sergi-i Umum-i Osmanî (1863 İstanbul uluslararası sergisi). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *22*(1), 87-90.

Karayiğit, M. T. (2016). The EU and Local governments. *Strategic Public Management Journal (SPMJ),* 2(4), 1-20.

Kayıkçı, S. (2003). 1982 reform yasası sonrası Fransa'da yerel yönetimler ve yerel özerklik şartı. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 12*(3), 22-47.

Kazgan, H. (2014). *Osmanlı finansında Galata bankerleri*. İstanbul:Tarihçi Kitabevi Yayınları.

Keleş, R. (2010). Avrupa'ya uyum sağlama sürecinde Türkiye'de yerel yönetimler. (N.Falay, A.Kesik, M. Çak, M. Karakaş, Ed.). *Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Geleceği* içinde (s. 11-26). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Pamuk, Ş. (1993). *Osmanlı-Türkiye iktisadi tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Seyitdanlıoğlu, M. (1995). Bir belge yerel yönetim metinleri (I). *Çağdaş Yerel Yönetimler*, *4*(6), 85-102.

Reigner, H. (1999). The transformations of local government in France: Towards a co-administration model between local authorities and state field services, *ECPR Joint sessions of workshops, Workshop 1: Politicians, Bureaucrats and Institutional Reform*, Mannheim 26-31 March 1999.

Şengül, R. (2012). Fransa'da yerinden yönetim politikalarının belediye yönetimine etkileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(20), 31-44.

Tan, M. ve Belli, A. (2013). Yerel kalkınma, yerel demokrasi ve katılım: Kahramanmaraş ölçeği. (M., Ökmen, U. Çağatay, ve B.A. Görmez, Ed.). *Küreselleşme-Yerelleşme Dikotomisinde Yerel ve Bölgesel Kalkınma-Kamu Yönetimi Perspektifi* içinde (s.251-283). Ankara: Orion Kitabevi.

Taş, E. ve Çiçek, Y. (2017). Türkiye'de kent konseylerinin bilinirliği/tanınırlığı: GAP bölgesi örneği. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*, 16,305-332.

Tekeli, İ. (1985). Tanzimat'tan cumhuriyet'e kentsel dönüşüm. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 3, 878-890.

TESEV. (2009). *Yerel yönetim sistemleri Türkiye ve Fransa, İspanya, İtalya, Polonya, Çek Cumhuriyeti*. İstanbul: TESEV Yayınları,

Toprak, Z. (1993). Altıncı Daire-i Belediye. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1, 220-223.

Ünal, F. (2011). Tanzimat'tan cumhuriyete Türkiye'de yerel yönetimlerin yasal ve yapısal dönüşümü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 241- 248.

Wollmann, H. (2008). Reforming local leadership and local democracy: The Cases of England, Sweden, Germany and France in Comparative Perspective. *Local Government Studies, 34*, 2, 279 – 298.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aydın, A. (2019). Türkiye'de ilk modern yerel yönetim denemesi olan altıncı daire-i belediye ile sixième arrondissement karşılaştırması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2708-2727. DOI: 10.26466/opus.561163

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 02/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/06/2019

Öğretmenlerin Hesap Verebilirlik Çevreleri: Teorik Bir Çözümleme

DOI: 10.26466/opus.559784

*

Coşkun Erdağ*

* Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Aksaray / Türkiye
E-Posta: coskunerdag79@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6173-6340

Öz

Bu araştırmada, örgütsel yaşam içerisinde hesap verebilirlik baskılarının çalışanların hesap verebilirlik inançlarını nasıl şekillendirdiğine yönelik ulusal ve uluslararası alanyazın temelli teorik bir çerçeve oluşturulması ve Türkiye'de öğretmenlerin hesap verebilirliğine ilişkin doğurgalarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Literatür incelemesi sonucu, çalışanların hesap verebilirlik inançlarını şekillendiren etkilerden biri olarak hesap verebilirlik ortamlarını (i) hesap verebilirlik baskılarının kaynağı, (ii) baskıların amacı veya odağı, (iii) hissedilen yoğunluğu ve (iv) yüklenilen sorumluluğun ehemmiyeti olmak üzere birbirleriyle etkileşimli dört temel boyuttan oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışanlar üzerinde bürokratik, sosyal ve mesleki çevrelerin hangi amaçla, hangi koularda, ne kadar yoğun baskı uyguladıklarının yanı sıra, baskı konularının çalışanlar için ne kadar önemli olduğu da çalışanların hesap verebilirlik inançlarının düzeyini belirlemektedir. Buradan hareketle, Türkiye'de öğretmenlerin hesap verebilirliklerini yükseltmek amacıyla formal ve informal mekanizmaların oluşturulması ve işlerlik kazandırılması önerilmektedir. Bu kapsamda, formal olarak öğretmen ve yöneticilerin yeterlilikleri, seçimi, mesleki gelişimleri, mesleki etik ve davranışlara ilişkin kendilerinden neler beklendiğini açık ve net olarak yazılı bir şekilde ortaya koyan ölçülebilir, ulaşılabilir ve birbirleriyle uyumlu davranış ve performans standartlarının belirlenerek uygulamaya konulması gerekmektedir. Ayrıca, yönetim bilgi sistemleri başta olmak üzere farklı paydaşlardan ve kaynaklardan öğretmen ve öğrencilerin performanslarına ilişkin veri toplanılmalı, verilere dayalı olarak öğretmen performans değerlendirmesi yapılmalı, iyi işler ödüllendirilip desteklenirken, olumsuz davranışların düzeltilmesi sağlanmalıdır. Öte yandan, informal olarak üst yönetim birimleri doğru davranışları cesaretlendiren ve yanlış olanlardan caydırıcı bir kontrol söylemi ve kültürü geliştirmeli, kontrole olan ihtiyacı ön plana çıkarmalı, kontrolün gerekli ve vazgeçilmez bir süreç olduğu anlayışını hem sözleriyle hem de eylemleriyle herkese göstermelidir.

Anahtar Kelimeler: *Öğretmen hesap verebilirliği, Hesap verebilirlik ortamı, Öğretmen inançları, Bireysel hesap verebilirlik.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 02/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/06/2019

Teachers Accountability Environments: Implications for Turkish Schools

*

Abstract

In this study, it is aimed to create a theoretical framework based on national and international literature on how the accountability pressures shape employee feelings of accountability and to discuss its implications for teacher accountability in Turkey. As a result of the literature review, one of the factors that shape the accountability beliefs of employees involves four interacting dimensions: (i) Acountability source, (ii) accountability purpose or focus, (iii) the intensity felt of the accountability pressures, and (iv) the importance of the accountability issue perceived by the employees. The review summarizes that in addition to whether bureaucratic, market and professional environment exert some pressure or not on the employees and the focus of the pressures, if any, the importance of accountability issues for the employees determines the level of employee accountability beliefs. From here, it is suggested that formal and informal mechanisms should be established and kept functioning in order to increase the felt accountability of teachers in Turkey. To this end, as a formal way, there should set up measurable, achievable and consistent behavior and performance standards on their qualifications, selection, professional development, professional ethics and proper behavior which clearly reveal what is expected of teachers and managers at work. In addition, data on teacher and student performance should be collected from different stakeholders and sources, especially by Management Information Systems, and teacher performance evaluation should be performed based on data, and the correction of negative behaviors should be ensured while rewarding and supporting good work. Informally, besides, senior management units should develop a control discourse and culture that encourages the right behaviors and discourages the wrong ones, bring the need for control to the fore, show the understanding that control is a necessary and indispensable process, both in words and actions.

Keywords: *Accountability felt, Teacher accountability, Accountability environment, Teacher beliefs, Turkey*

Giriş

İster en basit haliyle ikili ilişkilerde olsun, isterse belirli bir örgütsel çatı altında olsun, sosyal hayatta birçok farklı skandalın gerçekleştiğini, yasalara aykırı, ikili anlaşmalara ters birçok olumsuz davranışın sergilendiğini neredeyse her gün duyuyor ve görüyoruz. Bazen medyanın ünlüleri, sporcular, siyasetçiler bazen de şirket çalışanlarının veya kamu görevlilerinin hiç hesap vermeyecekmiş gibi sergiledikleri çeşitli davranışlara tanık oluyoruz (Hall, Bowen, Ferris, Royle ve Fitzgibbons, 2007). Bu durum, verimli, etkili ve adaletli bir şekilde öğretim hizmeti sunmayı amaçlayan ve aynı zamanda sosyal ve açık bir sistem olan eğitim sistemleri ve işleyişleri için de geçerlidir. Öğretmenlerin yanlızca okul müdürleri, orta ve üst düzey yöneticilerle değil, veliler, öğrenciler, meslektaşları gibi diğer okul paydaşlarıyla olan sosyal etkileşimlerinde de etik ve yasa dışı olaylar yaşanmaktadır. Tüm bu olumsuzluklar yalnızca kamuoyunda değil, hem akademik çevrede hem de medyada öğretmenlerin hesap verebilirliği konusunda endişe yaratmış, medyanın ve akademinin dikkatlerini öğretmenlerin hesap verme tutumlarına çekmiştir.

Alanyazındaki çalışmalar, hesap verebilirlik olgusunun sosyal yaşamın düzeninin sağlanması ve sürdürülmesinde en temel öğelerden biri olarak ele alındığını göstermektedir (Hall, Frink, Ferris, Hochwarter, Kacmar, ve Bowen, 2003; Tetlock, 1985; 1992). Sosyal yaşam boyutuyla ele alındığında, hesap verebilirlik, bireylerin kendi yaşantılarındaki eylem özgürlüğüne diğerlerinin ortaya koyduğu haklı tepkilerle bir sınır getirmektedir (Mitchell, Hopper, Daniels, George-Falvy, ve Ferris, 1998). Örgütsel yaşam boyutuyla bakıldığında, Monks ve Minow (1991) günümüz modern dünyasında büyük ölçekli en başarılı örgütlerin başarısını hesap verebilirlik uygulamalarına dayandırmaktadır. Hesap verebilirlik, örgüte ait eylemlerin koordinasyonunu, örgütteki süreçlerin ve sonuçların kontrolünü sağlamakta, örgütün verimli ve etkili bir şekilde işlemesine imkan sağlamaktadır (Enzele ve Anderson, 1993; Frink ve Klimoski, 1998; Yarnold, Muesur, ve Lyons, 1988). Kontrol ve düzen işlevine ek olarak, Plato hesap verebilirliğin aynı zamanda ilişkilerde adaletin de temeli olduğunu savunmaktadır (Hall et.al, 2007). Örgütlerde hayat bulan formal veya informal hesap verebilirlik mekanizmaları da, bazı olumsuz sonuçları rapor

edilse de, istenmeyen davranışları engellemede başarılı olmuştur (Mitchell et al., 1998). Bu açılardan bakıldığında, sosyal ve örgütsel yaşamda düzen ve adaletin sağlanmasına önemli katkı sunan hesap verebilirlik olgusunun bireylerde geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bunun nasıl gerçekleştirileceğine yönelik yapılan çalışmalarda, çalışanların içinde bulundukları hesap verebilirlik ortamlarının çalışanların hesap verme inançlarını şekillendirdiği bildirilmektedir (Ferris, Mitchell, Canavan, Frink, ve Hopper, 1995; Frink ve Klimoski, 1998; Hall, Blass, Ferris, ve Massengale, 2004; Hall et.al, 2007). Bu bağlamda, özellikle örgütsel yaşamda çalışanları çevreleyen hesap verebilirlik ortamlarının niteliği ve niceliğinin, aynı zamanda bireylerin hesap verme tutum ve inançlarını nasıl şekillendirdiğinin ortaya konulması önemlidir. Örgütsel yaşama hesap verebilirlik çerçevesinden bakılması çalışanların davranışlarını görme, onları anlama ve davranışı işlevsel olana doğru yönlendirmeye imkan sağlayacaktır. Bu anlamda, iş görenlerde hesap verebilirlik inançlarını çalışma ortamlarının nasıl şekillendirdiği bilgisi iş yaşamında sürekli olarak karşımıza çıkan yönetişim ve etik tartışmalarında planlamacılara ve araştırmacılara ışık tutma potansiyeline sahiptir. Bu bilgi çalışanlara ise üzerlerindeki farklı hesap verebilirlik baskılarını tanımaları, bu baskılara kendilerini hazırlamaları ve onları yönetebilme becerisi kazandıracaktır (Hall et al., 2007). Türkiye'de daha çok kamu yönetimi, sağlık, güvenlik ve eğitim yönetimi özelinde geliştirilen hesap verebilirlik tartışmalarında çalışanların hesap verebilirlik inançlarına ilişkin çalışmalara çok az rastlanmaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok örgütsel yaşamda kim, kime, hangi konuda, nasıl hesap vermeli soruları üzerine yoğunlaşmakta, farklı bireysel ve kurumsal faktörlere göre görüşlerdeki farklılaşmalar ile mevcut uygulamalar ortaya konulmaktadır (Bülbül, 2011; Çiçekli, 2016; Erdağ, 2017; Erdağ ve Karadağ, 2017; 2018; Erkoşar, 2013; Kantos, 2010; Küçükaycan, 2018; Özen, 2011; Özcan, 2011; Salduz, 2013; Türkoğlu, 2015; Yıldırım ve Yenipınar, 2019). Buradan hareketle, bu çalışmada örgütsel yaşam içerisinde hangi özelliklerin çalışanların hesap verebilirlik inançlarını nasıl şekillendirdiğine yönelik ulusal ve uluslararası alanyazın temelli teorik bir çerçeve oluşturulması amaçlamaktadır. Bu kapsamda, (i) çalışanları hesap verebilir kılan bir çalışma ortamının temel özellikleri nelerdir?, (ii) bu özelliklere sahip bir çalışma ortamı nasıl yapılandırılmalıdır sorularına cevap aranmaktadır. Bu kapsamda, ulusal ve uluslararası veritabanlarında

(ISI Web of Science, ERIC, PsycINFO, TR Dizin, YÖK Tez vb.) "hesap verebilirlik", "accountability", "teacher accountability" ve "öğretmen hesap verebilirliği" gibi anahtar kelimelerle kaynak taraması yapılmış, elde edilen veriler analiz edilerek bütüncül bir değerlendirme yapılmıştır.

Hesap Verebilirlik Kavramı

Literatür incelendiğinde, terim anlamı olarak hesap verebilirliğin batı dillerinde hesap yapmak, betimlemek, açıklamak, savunmak, doğrulamak ve sorumluluk gibi farklı anlamlarda kullanıldığı, kavramın farklı bağlamlarda farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. Örgütsel açıdan yaklaşıldığında hesap verebilirlik yetkinin uygun kullanımını sağlayan roller ve kurallar, belirsizlikler ve beklentiler ile başa çıkabilmek için formal veya informal mekanizmaların oluşturulması olarak ele alınmaktadır (Bovens, 2007; Dubnick, 2002; Jordan, 2011, Koppell, 2011; Kuchapski, 2001; Leithwood ve Earl, 2000; Møller, 2009; Schillemans ve Bovens, 2011; Wagner, 1989). Başka bir ifadeyle, hesap verebilirlikten örgütlerin çeşitli paydaşların beklentileri doğrultusunda belirlenen politika ve uygulamaların izlenilmesi, yürütülmesi ve uygulamaya konulması konusundaki örgütsel mekanizmalar kastedilmektedir. Aynı zamanda hesap verebilirlik, örgütsel yaşamda bir kontrol sistemi, ya da örgütsel standartlara uyumu sağlayan ödül veya ceza sistemi olarak anlaşılmaktadır (Frink ve Ferris, 1998). Kamu hizmetlerinin üretimi ve sunumu dikkate alındığında, hizmet üretenle hizmeti kullananlar arasında güçlü bir güven ortamının oluşturulması, bürokrasinin daha demokratikleşmesi, verimli ve etkili bir işleyişin teminini amaçlayan hesap verebilirlik vurgusu (Balcı, 2003), ürettiği sonuçlar ve durum göz önüne alındığında da bir değerler sistemi, aynı zamanda bu sonuçları üreten sosyal bir mekanizma olarak anlaşılmaktadır. Hesap verebilirlik, Amerika'da kamusal yaşamı düzenleyen bireysel ve örgütsel bir erdem, Avrupa'da ise demokrasinin temeli olan sosyal bir mekanizma olarak ele alınmaktadır (Aucoin ve Jarvis 2005; Bovens, 2007; 2010; Day ve Klein, 1987; Lerner ve Tetlock, 1999; McCandless, 2001; Mulgan, 2003; Philp, 2009; Romzek ve Dubnick, 1998; Scott, 2000).

Hesap verebilirlik kavramı aynı zamanda sosyal sistemleri bir arada tutan bir tutkal olarak kavramlaştırılmaktadır. Bireylerin aldığı karar ve sergiledikleri eylemlerin haklılığının sorgulanmadığı bir ortamda sosyal

düzenin oluşturulması ve onun sağlıklı bir şekilde işletilmesi de imkan dahilinde değildir (Tetlock, 1992). Frink ve Klimoski (2004) ise, hesap verebilirliği tanımlama amaçlı yaklaşımların (i) ikili ilişkiler ve (ii) değerlendirme ve dönüt olmak üzere iki temel tema etrafında yoğunlaştığını belirtmektedir. Hesap verebilirlik ilişkisinin taraflarından biri olan üst (principal, audience, hesap soran) bir kişi veya birçok kişi olabilir. Bunlar, belirli bir sebepten dolayı astı gözleyen, izleyen ve değerlendiren taraftır. İkili ilişkinin diğer tarafı olan ast ise (agent, hesap veren) kararları ve eylemleri değerlendirilen taraftır (Adelberg ve Batson, 1978; Cummings ve Anton, 1990). Bunlara ek olarak, Schlenker ve Weigold (1989) bireyin kendisinin hem hesap soran hem de hesap veren olarak da kurgulandığı, kendi eylemlerini kendi standartlarına göre değerlendirdiği kendi kendine hesap vermenin de bir hesap verebilirlik ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda, bireysel hesap verebilirlik, bireyin yükümlülüklerine olan içsel bağlığı olarak ele alınan sorumluluk kavramı ile çok yakın bir anlama sahip olmakla beraber, sorumluluk kavramının bir adım ötesine geçerek, standartları yakalama ve ilgili birimlere raporlama yönündeki bağlılık olarak ele alınmaktadır (Rosenblatt, 2017). Hesap verebilirlik en temel anlamıyla, bireylerin kendi kararlarını ve eylemlerini savunabilir kılmaktır (Hall et al., 2009). Değerlendirme ve dönüte odaklanan diğer yaklaşımda ise, astın davranışları gözlenir ve izlenir, belirlenen bazı davranışlara ilişkin asttan bir açıklama istenir, eyleminin haklılığını göstermesi beklenir ve ortamda buna yönelik beklenti oluşturulur. Bu süreçte astın davranışını etkileyecek asıl unsur ödül ve cezaların kullanımıdır (Mitchell, 1993).

Bireysel Hesap Verebilirlik

Birey düzeyinde hesap verebilirliğini açıklamaya çalışan temel iki ana yaklaşımdan ilki hesap verebilirliği dışsal koşulların ürettiği bir etki olarak kavramlaştırırken, ikincisi içsel bir dünya, ruh hali veya bir zihniyet olarak ele almaktadır (Frink ve Klimoski, 1998; Hall, Frink ve Buckley, 2017). Kavrama dış çevre ve koşullar açısından bakıldığında, hesap verebilirlik bireyin maruz kaldığı etkilerin davranışını nasıl şekillendirdiği üzerine eğilmektedir (Cummings ve Anton, 1990; Fandt ve Ferris, 1990;

Mero ve Motowidlo, 1995). Bireyin eylemlerinin meşru bir dış güç tarafından incelenmesi, buna bağlı olarak ödüllendirilmesi ve yaptırım uygulanması sürecini içermektedir (Frink ve Ferris, 1998; Hall ve Ferris, 2011). Hesap verebilirlik aynı zamanda bireylerin inançları, duyguları ve eylemlerine ilişkin diğerlerine haklılığını göstermesi yönündeki dolaylı veya direk beklentiler olarak da kavramlaştırıldığı görülmektedir (Lerner ve Tetlock, 1999; Scott & Lyman, 1968; Semin & Manstead, 1983; Tetlock, 1992). Bu anlamda, hesap verebilirlik, meşru güç odaklarının bireylere yüklediği beklentilerdir.

Olgusal açıdan yaklaşıldığında ise, hesap verebilirlik bireyin kendi hesap verebilirliğine ilişkin algısıdır. Bireyin kararları ve eylemlerinin bir dış güç odağı tarafından değerlendirileceği, bu değerlendirmeye bağlı olarak ödüllendirileceği veya cezalandırılacağı yönündeki zihniyet olarak kavramlaştırılmaktadır (Hall ve Ferris, 2011). Lerner ve Tetlock (1999) hesap verebilirlik kavramının ne olduğuna yönelik tartışmalarda bazı temel öğelerin hesap verebilirlik kavramının olmazsa olmazları olduğuna vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki muhtemel bir değerlendirmedir. Çalışanın davranışları illaki değerlendirilmek zorunda değildir, değerlendirilme ihtimali dahi yeterlidir. İkincisi, çalışan ast kendinden hesap isteneceğini, bir açıklama bekleneceğine inanmalıdır (Frink, Hall, Perryman, Ranft, Hochwarter, Ferris, ve Royle (2008). Üçüncüsü, değerlendirme sonucuna göre çalışan ast kesinlikle ya ödüllendirilmeli, ya da bir yaptırıma maruz bırakılmalıdır (De Dreu ve Van Knippenberg, 2005). Son olarak, davranışı gözetleyen güçlü bir dış gözün varlığı da şarttır. Hesap verebilirlik kavramını sorumluluk kavramından ayıran en temel özellik de işte bu gözetleyicinin varlığıdır (Frink ve Klimoski, 1998; Schlenker, Britt, Pennington, Murphy, ve Doherty, 1994).

Bireysel Hesap Verebilirliğin Belirleyicisi Olarak Hesap Verebilirlik Ortamı

Hall et al. (2007) tarafından kavramlaştırılan ve sonra Frink et al. (2008) tarafından geliştirilen hesap verebilirlik ortamı (accountability environment), bireyin hesaba çekileceği algılamasını, yorumlamasını ve hesap verebilirlik tecrübesini direk olarak etkileyen yakın iş çevresinin özellikleri

olarak kavramlaştırılmaktadır (Hall et al., 2007). Yapılan çeşitli çalışmalarda da hesap verebilirlik ortamının çalışanın hesap verme algısını şekillendirdiği ortaya konmuştur (Ferris et al., 1995; Frink ve Klimoski, 1998; Hall et al., 2004). Çalışanların yakın iş çevresini ve özelliklerini anlamaya yönelik çalışmalar hesap verebilirlik ortamlarının (i) hesap verebilirliğin kaynağı, (ii) hesap verebilirliğin odağı ve amacı, (iii) hesap verebilirliğin önemi, (iv) hesap verebilirliğin yoğunluğu olmak üzere dört temel boyuta sahip olduğunu belirtmektedir (Hall et al., 2007; Frink et al., 2008).

Hesap Verebilirlik Baskılarının Kaynağı (Accountability Source)

Hesap verebilirlik kaynağı, çalışma ortamında bireyde oluşan hesaba çekileceği inancının kaynağı olarak kavramlaştırılmaktadır. Frink ve Klimoski (1998), Carnevale (1985) ve Tetlock (1999) çalışma ortamının birçok hesap sorma ve hesap verme ağlarıyla dolu olduğunu, bireylerin örgüt içi ve dışında yer alan birçok farklı güç odağından hesap verebilirlik baskısı gördüğünü ileri sürmektedir. Denetçiler, müdürler, iş arkadaşları, takım arkadaşları, müşteriler ve diğer paydaşlar çalışanlar üzerinde baskı üreten birimler arasında yer almaktadır. Hatta bireylerin kendileri dahi kendi eylemleri üzerinde açıklama ve eylemlerini savunma gerekliliği yönünde bir baskı üretmektedir (Schlenker ve Weigold, 1989).

Bir memurun müşteriye kural dışı davranarak yardımcı olma düşüncesi, kendisini hem ödüllendirme hem de cezalandırma yetkisine sahip olan müdürü tarafından kurum politikalarına uygun davranmadığı gerekçesiyle kendisini cezalandırma ihtimalini düşünerek müşteriye yardımcı olma düşüncesinden vaz geçmektedir (Hall et al., 2007). Bazı durumlarda da bireyin kendisi eylemlerinin haklılığı konusunda kendi üzerinde baskı üretebilmektedir. Hatta kendi değer, inanç ve düşüncelerinden kaynaklanan bu baskılar diğer baskılardan da farklılık gösterebilir. Diğer bir deyişle, farklı kaynaklardan gelen baskılar arasında bir uyumsuzluk ve çatışma hali ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, bazı astların dış talep, beklenti, kural, ödül veya cezaların ürettiği hesap verebilirlik baskısına rağmen kendi benimsediği değerlerin, inançların, ahlak anlayışının gerektirdiği davranışları sergilemesinin en temel nedeni olarak gösterilebilir (Hall et al., 2007). Başka bir çalışmada da Hendricks ve Brickman (1974), performanslarını açıklama veya savunma konusunda bireylerin

çalışma arkadaşlarından daha çok üstlerine karşı çaba harcadıklarını belirlemiştir.

Çalışan ast üzerinde yaratılan hesap verebilirlik baskısının işlevselliği astın eylemlerine ilişkin hesap verme olayına yüklediği öznel anlama bağlıdır. Bürokratik yaptırımları işe koşan hesap verebilirlik baskıları, eğer ast hesap vermeyi çalışma ortamını düzenleyen kuralların korunması ve sürdürülmesini sağlayan bir mekanizma olarak gördüğünde işlevseldir. Aynı şekilde, ast hesap vermeyi şahsi kimliğiyle veya sosyal imajıyla ilgili bir süreç olarak görürse, asta geri bildirim sağlayan, kişiliği oluşturan veya destekleyen dış hesap verebilirlik baskıları daha etkilidir. Dış baskıların sadece algılamayla ilgili olduğu düşünen bir çalışan üzerinde belirli statü sahiplerinin bizzat kendileri veya sağladıkları geri bildirimler kimlik oluşturma veya güçlendirmede daha fazla etki sağlamaktadırlar (Frink et al., 2008).

Hesap Verebilirlik Baskılarının Odağı (Accountability Focus)

Hesap verebilirlik odağı, çalışma ortamında bireylerin karar verme süreçleri veya alınan kararların sonuçlarına ilişkin, ya da ortaya koydukları eylemleri için ne derece sorumlu tutulduklarıyla ilgilidir. Royle, Hochwarter ve Hall (2008) hesap verebilirlik baskılarının odağını temel olarak (i) sonuç, (ii) süreç ve (iii) çalışanlar olmak üzere üç başlıkta toplamaktadır. Süreç hesap verebilirliğinde ast karar alma sürecinde kullanılan standartlara, ya da kullanılan süreçlere ilişkin sorumlu tutulmaktadır. Sonuç hesap verebilirliğinde ise, neyin nasıl kullanıldığına bakılmaksızın, astların ne kadar kaliteli karar aldıkları, ortaya koydukları ürünlerin çokluğu konusunda sorumlu tutulmaktadır (Hall et al., 2007; Hall, Zinko, Perryman ve Ferris, 2009; Lerner ve Tetlock, 1999; Siegel-Jacobs ve Yates, 1996). Öte taraftan, çalışan odaklı hesap verebilirlikte, bireyler iş yerinde sergilediği davranışlardan veya ürettiği sonuçlardan diğerlerine karşı sorumlu tutulmaktadır (Menon ve Akhilesh, 1994). Yapılan araştırmalarda hesap verebilirlik baskılarının odağı hem bireyden bağımsız nesnel bir ortam olarak, hem de bireyin öznel algılaması ve yorumu olarak ele alınmaktadır (Tetlock, 1985; 1992).

Yapılan çalışmalar süreç odaklı hesap verebilirliğin daha çok olumlu sonuçlar ürettiği, sonuç odaklı hesap verebilirliğin de daha negatif sonuçlar ürettiği ileri sürmektedir (Lerner ve Tetlock, 1999; Siegel-Jacobs ve Yates, 1996). Maliyetlerin düşürülmesi, verimlilik, etkililik ya da alt-limit değerler gibi sonuçlar üzerine aşırı odaklanma çalışanlar üzerinde haddinden fazla üretilen hesap verebilirlik baskılarının olumsuz sonuçlar üretmesine neden olmaktadır. Bu baskı kaynakların israfına neden olduğu ve çalışanların dürüstlüğünü tehdit ettiği gibi (Adelberg ve Batson, 1978), karar alırken hissedilen stresin artmasına (Janis ve Mann, 1977), alınan kararların da niteliğinin düşmesine (Siegel-Jacobs ve Yates, 1996), örgütsel yaşam için bir felaket olan ahlak dışı ve yasa dışı davranışların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hall et.al (2007) sonuçlar üzerine aşırı odaklılığın ortaya koyduğu bu olumsuz davranışlara gerçek olaylarla örneklemektedir. Buna göre, Amerika'da otomobil firmalarının artan emek ve sağlık sigortası maliyetleri düşürme politikası, üretilen malların kalitesinden ödün vermeye, çevreyi koruyan yasalara duyarsız kalmaya ve hatta etik dışı davranışlar göstermeye götürmüştür. Hewlett-Packard'da yönetim kurulunun görüşmelerinin dışarıya sızdırılması konusunda üst düzey yöneticilerin sonradan istifalarına neden olan yasadışı ve etik olmayan tedbir uygulamaları da sonuç başka bir örnektir. Buradan hareketle, sonuçlar üzerine yapılan aşırı vurgu çalışma ortamında 'sonuç için her yolun mubah olduğu' bir anlayışın gelişmesine, ve böyle bir ortamın da hiçbir şeyi umursamayan alternatif uygulamaların ve etik dışı davranışlara çanak tutacağı iddia edilmektedir (Hall et al., 2007).

Frink et al. (2008) alanyazın temelinde yaptıkları inceleme sonucunda süreç odaklılığın daha çok tercih edilmesi gerektiğine vurgu yapmakta, birçok farklı araştırmacı da (Libby, Salterio, ve Webb, 2004; Scholten, van Knippenberg, Nijstad, ve De Dreu, 2007) çok iyi bir şekilde planlanmış süreçlerin zaten arzu edilen sonuçları doğal bir şekilde üreteceğini ileri sürmektedir. Öte taraftan, yapılan farklı çalışmalar, sonuç odaklılığın veya süreç odaklılığın işlevsel olduğu farklı ortamların ve koşulların varlığına da işaret etmektedir. Davis, Mero ve Goodman (2007) iki aşamadan oluşan karmaşık bir karar alma sürecinin ilk aşamasında sonuç hesap verebilirliğinin katılımcıların performansına olumlu katkı yaptığı, süreç hesap verebilirliğinin ise olumlu katkıyı ikinci aşamada gerçekleştirdiğini tespit etmiştir. Benzer şekilde, Langhe, van Osselaer ve Wierenga (2011)

doğrusal kararların alınması gerektiği durumlarda süreç hesap verebilirliğin, daha karmaşık karar durumlarında ise sonuç hesap verebilirliğinin daha nitelikli kararlar ürettiğini ortaya koymuşlardır.

Süreç ve sonuç hesap verebilirliğinden farklı olarak, çalışan odaklı hesap verebilirlikte odak iş ve görevlerden uzaklaştırılarak insan unsuruna dikkat çekilmektedir. Bu anlamda, çalışanların diğer çalışanların mesleki gelişimlerini sağlaması, astlarına rehberlik yaparak problem çözmelerine yardımcı olması, çalışanların güvenliklerini ve iyi oluşlarına katkı sağlayan kararları tercih etmesi ve bu yönde davranış üretmesi, insanların iyiliğini eşyanın iyiliğinden daha üstün tutmak ve çalışanların kariyer gelişimlerini ve geleceklerini güven altına almak temel sorumlulukları arasında yer almaktadır (Ivanchevic ve Matteson, 1980; 1988).

Hesap Verebilirlik Baskılarının Yoğunluğu (Accountability Intensity)

Hesap verebilirliğin yoğunluğu ise, belirli bir örgüt içerisinde çalışanlar üzerinde farklı kaynaklardan farklı konularda gelen baskıların düzeyi olarak kavramlaştırılmaktadır. Başka bir deyişle, hesap verebilirlik yoğunluğu çalışanın hissettiği toplam baskı şiddeti olarak ele alınmaktadır (Hall et al., 2007). Hesap verebilirliğin yoğunluğu çalışanın ne kadar hesap verme çabası içinde olduğu ile doğru orantılıdır. Frink ve Klimoski'nin (1998) belirttiği üzere, iş yerinde bireyler birçok hesap verebilirlik ilişki ağları içerisinde görev yapmaktadır. Çalışanlar her bir hesap verebilirlik talebi için gerekli olan rolü oynamaya, aldığı kararların ve gerçekleştirdiği eylemlerin haklılığını üstlerine göstermesi beklenmektedir. Diğer taraftan, güç odaklarının sayısı veya talepleri artıkça çalışanların iş yükleri de artmaktadır.

Yapılan araştırmalar hesap verebilirlik baskılarının çalışanlarda stres ürettiğini ortaya koymaktadır. Çalışanlar üzerinde oluşturulan hesap verebilirlik baskıları çalışanlar arasında iş stresinin artmasına (Hall et al., 2006; Laird, Perryman, Hochwarter, Ferris ve Zinko, 2009), duygusal tükenişe (Hall et al., 2006), ve iş ortamında depresif moda (Lanivich, Brees, Hochwarter ve Ferris, 2010) neden olduğu ortaya konmuştur. Hall et.al (2007) farklı kaynaklardan gelen farklı taleplerin çalışan için yeni bir problem teşkil ettiğini, baskı kaynakları ve beklentilerin çeşitliliği arttıkça çalı-

şanlarda stresin de artacağını, sorumluluklarını sürekli olarak dengelemek zorunda olduklarını belirtmektedir. Bazen çalışan üzerinde farklı güç odaklarından gelen hesap verebilirlik baskıları bağımsız olarak çalışan üzerinde yoğunlaşırken, bazen de bu baskılar birbirleriyle çelişir veya çatışır halde yoğunlaşmaktadır. Örneğin, çalışan müşterisine en kaliteli ürünü veya hizmeti üretmekten sorumlu iken, üst yönetimden gelen maliyetleri kısma emri birey üzerinde diğeriyle çelişen yeni bir sorumluluk yükleyebilir. Bu durum çalışanlar üzerinde stres üreten bir durumdur ve çalışanlar farklı kaynaklara sahip hesap verebilirlik baskılarının ürettiği yoğunluğu kendine göre önceliklendirme, ortaya çıkan stresi ise azaltmanın yollarını aramak zorunda kalmaktadır.

Çalışma ortamlarında her çalışan farklı düzeyde hesap verebilirlik baskılarına maruz kalmaktadır. Baskılar ise her zaman olumsuz sonuçlar üretmemektedir. Ganster ve Schaubroeck (1991) hissedilen yüksek düzey stresin genellikle olumsuz sonuçlar ürettiğini, buna karşın orta ve düşük düzey stresin ise çalışanlarda işe karşı bir merak ve itici bir güç ürettiğini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle, hesap verebilirlik baskıları yüksek düzeyde stres ürettiğinde işte zorlanma gibi olumsuz sonuçlar ürettiği gibi, orta ve düşük düzey stresin de örgüt için faydalı olan iş doyumu gibi olumlu sonuçlar da üretmektedir (Laird et al., 2009). Birçok farklı kaynaktan veya farklı ürün veya hizmet için çalışanlar üzerinde üretilen baskıların ortaya çıkardığı stresin azaltılması veya olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması büyük önem arz etmektedir. Ganster (1989) ile Ganster ve Schaubroeck (1991) yaptıkları çalışmalarda çalışanlara özgürce düşünebilme ve davranabilme, aynı zamanda hesap verebilirlik taleplerini daha dingin bir şekilde algılama ve anlama fırsatı verildiğinde çalışanların hesap verebilirlik talep ve isteklerini bir tehdit olarak algılamaktan vazgeçeceğini, dolayısıyla hissedilen stresin de azalacağını göstermişlerdir. Bu anlayıştan hareketle, çalışanlara sorumluluklarına ilişkin standartların belirlenmesi ve performans değerlendirmesinin nasıl yapılacağı konusunda gerekli yetkilere, bununla beraber sorumluluklarını yerine getirme sürecinde gerekli görülen kaynaklara ve becerilere sahip olmaları hesap verebilirlik baskılarına ilişkin algıyı hafifletecek ve yumuşatacaktır (Hall et al., 2007).

Sorumlulukların Ehemmiyeti: (Accountability saliance)

Asta yönelik hesap verebilirlik taleplerinin önemi iş yerinde sorumlu tutulan görev veya sonuçların büyüklüğü, önemi, ciddiyeti kadardır (Hall et al., 2007). Çevrelerinden onlarca uyaran alan bireyler ve örgütler, sadece kendilerince en önemli kabul edilen uyaranlara dikkat etmekte, dolayısıyla sadece bunlar tutum ve davranışı şekillendirmektedir (Du Toit, 2003). Kararlarının veya eylemlerinin ait oldukları grup veya örgütün başarısı için büyük önem taşıdığına inanırlarsa, bireylerin daha yüksek derecede bilişsel çaba gösterecekleri ve daha dikkatli davranacakları tahmin edilmektedir (Smith, Terry, ve Hogg, 2007). Hall et al. (2007) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: Bir hastanede görev yapan doktor ve hemşireler evrak memurlarına kıyasla daha çok hesap vermeye hazırdır. Çünkü yaptıkları hastanın direk sağlığıyla ilgilidir ve herhangi bir hata hastanın ölümüne kadar giden önemli sonuçlar üretmeye muktedirdir.

Hesap verebilirlik baskısı altında yapılan işin veya ortaya çıkacak sonucun önemi alanyazındaki çeşitli çalışmalarda da ortaya konmuştur. Staw ve Boettger (1990) yöneticinin hesap verebilirlik baskısı altındayken yanlış davranışın veya sürecin düzeltilmesi amaçlı alternatif olarak planlanan eylemler önemsendiği ve benimsendiği takdirde olumlu sonuç ürettiğini tespit etmiştir. Benzer şekilde, Kramer, Pommerenke ve Newton (1993) deneysel çalışmalarında bireyler arası hesap verebilirliğin ve sosyal kimliğe yapılan güçlü vurgunun bireylerin adalet, doyum ve iş birliği duygularını da artırdığını tespit etmiştir. Roberts, Stout ve Halpern (1994) göreve ilişkin teknik zorluk, karmaşıklık ve yıkıcı sonuçların yanı sıra duruma verilen önem ve hesap verebilirlik bilinci gibi bilişsel faktörlerin de karar vermeyi şekillendirdiğini belirtmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Eğitim sisteminin en temel unsurlarından olan okulların açık ve sosyal bir sistem olduğu göz önüne alındığında, dış unsurlardan ve insan faktöründen etkilenmemesi imkansızdır. Sağladıkları kıt kaynaklarla eğitim öğretim süreçlerini en etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirmeye çalışan okulların ve öğretmenlerin aldıkları kararlar, uygulamaları ve ürettikleri sonuçlar okul içi ve dışı çeşitli güçler tarafından gözlenmekte, izlenmekte

ve değerlendirilmektedir. Ancak bu şekilde, doğru geri bildirimlerle işleyişi ve sonuçları düzeltme ve geliştirme imkanı bulunabilmektedir.

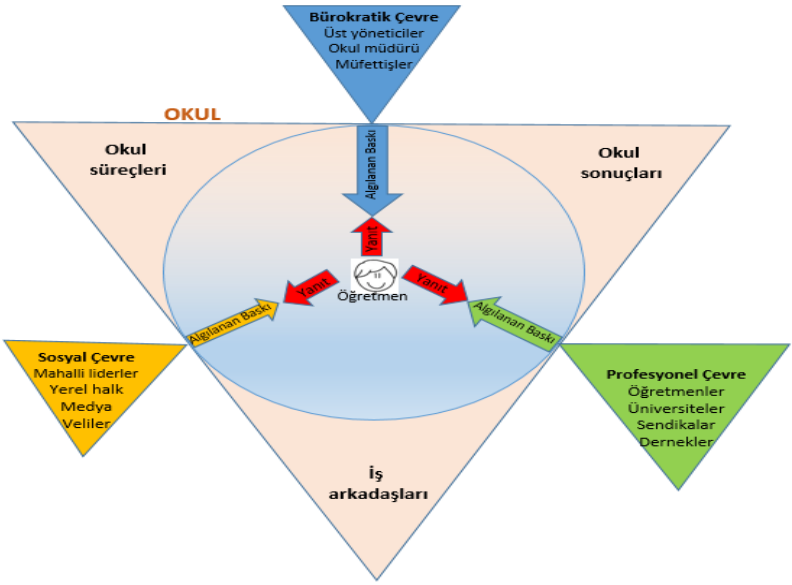

Şekil 1. Öğretmenlerin Hesap Verebilirlik Çevreleri (Beklentiler, Odak, Önem ve Yoğunluk)

Yapılan tarama ve inceleme sonucu ortaya konulan ve Şekil 1'de özetlenen dört boyutlu teorik hesap verebilirlik ortamları modeli öğretim süreçleri ve sonuçlarının kontrolü açısından önemli bir kılavuz olma özelliğine sahiptir. Örgütsel davranış ve sosyal psikoloji disiplinleri üzerinden çalışanların hesap verebilirliği üzerinde yapılan çalışmalar okullardaki hesap verebilirlik ortamları ve bireylerin hesap verebilirliği üzerine önemli bir bakış açısı kazandırma, Türkiye'deki tartışmaları ve araştırmaları yeni bir boyuta taşıma potansiyeli barındırmaktadır. Konu sosyal etkileşimi yüksek olan okullarda görev yapan öğretmenler bağlamında ele alındığında, öğretmenlerin içsel hesap verebilirlik inançlarının güçlendirilmesi sadece görev motivasyonlarının ve kapasitelerinin artmasına değil, aynı zamanda onların iyi oluşlarının artırılmasında da büyük bir potansiyel etkiye sahiptir.

Unutmayalım ki, eğitim sistemi ve okullar iyi bir vatandaş, iyi bir insan ve iyi bir meslek sahibi bireyler yetiştirmeyi temel amaç edinmiş ve bunun

için işleyen kurumlardır. Dolayısıyla, tüm kaynak ve unsurların bu amaçların gerçekleştirilmesi için işe koşulması, yönetici ve öğretmenlerin okulların bu amaçları başarmasına yöneltilmesi bir zorunluluktur. Bu ise yapılanların okulların amaçlarına hizmet edip etmediğini, işlerin planlandığı gibi yürüyüp yürümediğini sürekli ve doğru bir şekilde kontrol etmeyi gerekli kılmaktadır. Sadece bürokratik mekanizmalarla değil, hem piyasa hem de profesyonel mekanizmalarla öğretmen davranışları belirli bir düzeyde kontrol altında tutulmalıdır. Bu kapsamda, Türkiye'de öncelikle eğitim süreçlerini ve sonuçlarını düzenleyecek uygun ve işlevsel bürokratik kontrol mekanizmaları gözden geçirilmeli, yeniden işlevsel hale getirilmelidir. Çünkü okulların ve öğretmenlerin görev içerikleri bellidir, ve görevlerini yerine getirirken bağımsız davranmalarına imkan sağlanmıştır. Öğretmenler, ve bir bütün olarak okullar, eğitim amaçlarına ulaşmak için sınıfta veya okulda yapılması gerekeni kendileri kurgulayıp uygulama yetkisine sahiptirler. İstenilen amaçlara ulaşmak için daha işin başında iş girdilerine, süreçlerine ve sonuçlarına ilişkin standartların belirlenmesi öğretmenler ve okul müdürleri üzerinde hesap verebilirlik baskısının oluşturulmasında büyük önem taşımaktadır. Bunu için öncelikle, (i) öğretmen ve yöneticilerin yeterlilikleri, seçimi, mesleki gelişimleri, mesleki etik ve davranışlara ilişkin kendilerinden neler beklendiğini açık ve net olarak yazılı bir şekilde ortaya koyan kuralların veya ilkelerin geliştirilmesi ve uygulamaya konulmasının yanı sıra, bunlara göre izlenilmesi ve değerlendirilmesi önemlidir. Öğretmenlerin, okul müdürlerinin ve üst yönetim birimlerinin üzerinde uzlaştığı ve başarılması için çaba gösterilmesi gereken performans standartlarının belirlenmesi gerekmektedir. Performans standartları ise, eğitim öğretim işinin gereklerine bağlı olarak finansal, personel, mevzuat, sosyal etkinlikler ve/veya özellikle öğretime ilişkin faaliyetleri kapsayabilir. Burada dikkat edilecek husus, standartların ölçülebilir, ulaşılabilir ve birbirleriyle uyumlu olmalarının sağlanmasıdır. Öğretmenler veya okullar üzerinde sadece birbirleriyle çelişen veya çatışan beklentilerden değil, aşırı iş yükü oluşturan standartlardan da vazgeçilmelidir. İkincisi, (ii) formal geri bildirim mekanizmalarına da işlerlik kazandırılmalıdır. Okul ve sistem düzeyinde yönetim bilgi sistemleri ile eğitim ve öğretime ilişkin kilit öneme sahip olan veriler zamanında gözlenmeli, ölçülmeli ve raporlanmalıdır. Okul müdürleri, üst yöneticiler veya müfettişler yazılı ve sözlü raporların yanı sıra sahaya inmeli, sınıfta

veya okulun farklı bölümlerinde neler olup bittiğini birinci elden deneyimlemeli, elde ettiği subjektif ve objektif performans verilerini zamanında, dikkatli bir şekilde ve sürekli olarak değerlendirmeli, aksayan yönleri tespit ederek bunların üzerine gitmelidir. Veriler sadece öğretmenlerden, okul içi kalite geliştirme ekiplerinden veya bireysel gözlemlerden değil, süreçlere dahil olan veya son kullanıcı olan öğrenci ve velilerden de sağlanmalıdır. Hatta, diğer okul müdürlerinin veya bağımsız dış denetim kurumlarının denetimleri talep edilmeli, onların standartları ve bakış açılarına göre öğretime ilişkin girdiler, süreçler ve öğretim sonuçlarına ilişkin dış geribildirim sağlanmalıdır. Üçüncü olarak, (iii) okul ve sistem düzeyinde gerçekleştirilen performans değerlendirme sürecinin sonucuna göre doğru işlerin desteklenmesine devam edilmeli, yanlış süreçlerin ise düzeltilmesi sağlanmalıdır. Bunun için, yeni stratejiler, yeni süreçler veyeni yöntemler işe koşulabileceği gibi, gerektiğinde ceza ve yaptırımlar da uygulanabilir. Bu anlamda bürokratik kontrol mekanizmaları kullanılarak öğretmenler ve okul yöneticileri üzerinde etkin hesap verebilirlik baskıları üretilmesi olanaklıdır.

Eğitimde nelerin başarılacağı net bir şekilde ortaya konmasına rağmen bunlara nasıl ulaşılacağı net değildir. Çünkü eğitim ve öğretimin en iyi yolu yoktur, ve öğretmenler yeterli kapasite ve motivasyona sahip olduklarında her zaman daha iyi bir yol üreteceklerdir. Öğretim süreçleri bilgi temelli olduğundan uzmanlık da istemektedir. Bu anlamda öğretim işinin standartlaştırılması ve yakından kontrolü her zaman imkan dahilinde değildir. Ayrıca, öğretmenler öğretim faaliyetlerinde alınacak kararlara daha çok katılmak, takım ruhu içerisinde hareket etmek, daha zorlayıcı görevleri üstlenmek ve problem çözme eğilimindedir. Bu nedenlerle öğretmenlerin işlerinde güçlendirilmeleri daha çok tercih edilen bir politika haline dönüşmüştür. Bu ise bürokratik kontrol yerine daha çok profesyonel ve kültürel bir kontrolü gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, formal kontrol mekanizmaları yanı sıra, informal kontrol mekanizmalarına da işlerlik kazandırılması bir zorunluluktur. Bunun için öncelikle, (i) üst yönetim birimleri doğru davranışları cesaretlendiren ve yanlış olanlardan caydırıcı bir kontrol söylemi ve kültürü geliştirmeli, kontrole olan ihtiyacı ön plana çıkarmalı, kontrolün gerekli ve vazgeçilmez bir süreç olduğu anlayışını hem sözleriyle hem de eylemleriyle herkese göstermelidir. Bu anlayış

özellikle okullarda geliştirilmeli ve pekiştirilmelidir. İnformal geri bildirimlere kıymet gösterilmeli, okul geliştirme süreçlerinde informal bilgilerin üretilmesi ve değerlendirilmesi teşvik edilmelidir. Bu anlamda, okul yöneticileri için her bir öğretmen bir kalite bekçisi olarak işlev görmeli, eğitim ve öğretim süreçlerinde gördüğü aksaklıkları yönetime bildirmesi yönünde teşvik edilmeli, çözüm görüşlerine de kıymet gösterilmelidir. Bu, öğretmenlerin eylemlerinin sorumluluğunu almaya teşvik edecektir. Öğretmenlerin okulun vizyonunu, değerlerini, beklentilerini ve amaçlarını paylaşmasını ve buna uygun bir davranış sergilemesini sağlayacaktır. Başka bir deyişle, etkili bir kontrol kültürü okulları veya öğretmenleri aynı rüyayı görmeye, ortak amaç ve değerlere sahip olmaya, ve birbirlerine güven duymaya sevkedecektir. Tüm bunlar içinse, etkili bir liderliğe, güçlü bir okul kültürüne, mesleki etik ilkelere ve uyumlu bir takım çalışmasına gerek duyulmaktadır.

Öte taraftan, çalışanların yaptıkları işin ehemmiyetine ilişkin algıları onların hesap verebilirliklerini belirliyorsa, fiyatlandırma mekanizmaları bu anlamda öğretmenlerin hesap verebilirliklerini artırma potansiyeline sahiptir. Öğretmenlerin sundukları hizmet ne kadar kıymetli ise, o nispette ona verilen ek ücret veya terfi imkanı onların hesap vermeye yönelik inanç düzeylerini de yükseltecektir. Unutulmamalı ki, kontrol anlayışından taviz vermek okulların misyonlarına hizmet eden eğitim öğretim süreçlerinde yozlaşmaya, istenmeyen veli, öğrenci, öğretmen ve yönetici davranışlarının filizlenmesine imkan sağlayacak, bu da okulları hedeflerinden uzaklaştıracak, etkisizliğe ve verimsizliğe itecektir. Bu ise toplumsal bir felaketin habercisidir.

Araştırmacılar açısından bakıldığında, öğretmenlerin hesap verebilirlik çevresi Türkiye'de keşfedilmeyi ve anlaşılmayı bekleyen bakir bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, farklı kanallardan gelen ve öğretmenleri hedefleyen hesap verebilirlik baskılarının Türkiye'de hangi konulara yöneldiği, hissedilen baskıların ne düzeyde olduğu, öğretmenlerin hesap verebilirlik deneyimlerinin neler olduğu, hissedilen bürokrasi, piyasa ve profesyonel performans baskılarının kurgulandığı gibi öğretmenlerin tutum, düşünce ve performanslarına etki edip etmediğine ilişkin nitel ve nicel emprik kanıtların üretilmesi gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Teachers' Accountability Environments: Implications for Turkish Schools

*

Coşkun Erdağ

Aksaray University

Accountability is considered as one of the main elements in the establishment and maintenance of order in organizational life as in the social life by controlling not only the coordination of actions but also ensuring the control of the negative-jams and results in the organization, thereby increasing productivity, effectiveness and also ensuring justice (Enzele and Anderson, 1993; Frink and Klimoski, 1998; Hall et al. 2003; Hall, Ferris, Bowen & Fitzgibbons, 2007; Monks & Minow, 1991; Tetlock, 1985; 1992; Yarnold et al., 1988). This also applies to ensuring that teachers who work in schools with a social and open system avoid ethical and illegal behaviour and act in accordance with the expectations. In this respect, strengthening the accountability beliefs of teachers in school life and finding ways to achieve efficiency, effectiveness and justice are of great importance. The literature states that accountability environments in which employees are at work reinforce their own accountability beliefs (Ferris et al., 1995; Frink and Klimoski, 1998; Hall et al.,2004; Hall et al., 2007), there is however hardly any work in Turkey on this issue, the discussions available is rather focused on who should be accountable to whom for what, and how in an organizational life, and determination of the institutional and individual factors that impact account-giving, and the accountability practices at public organizations and schools (Bülbül, 2011; Çiçekli, 2016; Erdağ, 2017; Erdağ and Karadağ, 2017; Erkoşar, 2013; Kantos, 2010; Küçükaycan, 2018; Özen, 2011; Özcan, 2011; Salduz, 2013; Türkoğlu, 2015; Yıldırım and Yenipınar, 2019). From this point of view, this study aims to create a theoretical framework based on national and international literature on how school life shapes the accountability beliefs of employees. Therefore, the research questions are: (i) what are the basic characteristics of a working environment that make employees accountable; (ii) how should a working

school environment with these characteristics be structured? To this end, literature review was performed in national and international databases (ISIS web of science, Eric, PsycINFO, TR Index, YÖK thesis) through key words search for "accountability", "hesap verebilirlik [accountability in Turkish]", the content obtained was analyzed and holistically evaluated.

Accountability and Personal Acountability

The literature reveals that accountability, which is used in different meanings such as accountancy, description, explanation, advocacy, justification and responsibility in western languages, is also conceptualized as a glue that keeps social systems together. Tetlock (1992) argues that for a healthy social system, however, individuals should be possible to question the rightness of their decisions and actions, and Frink and Klimoski (2004) assert that it is a process of account-giving built on two basic elements giving, (i) bilateral relations and (ii) evaluation and feedback. The principal, the legitimate authority and the powerful side at the accountability relationship, monitors and evaluates the decisions and actions of the agent (subordinate) for a specific reason (Adelberg and Batson, 1978; Cummings and Anton, 1990). In some accountability relationships, the individual himself is both the account-holder and account-giver (Schlenker and Weigold, 1989).

One of the two main approaches to explaining individual accountability is to conceptualize it as an effect produced by external circumstances, and the second is to consider it as an inner world, mood or mindset (Frink and Klimoski, 1998; Hall, Frink and Buckley, 2017). In terms of external environment and conditions, accountability is more focused on how the environmental forces influence and shape individual feelings of account-giving (Cummings and Anton, 1990; Fandt and Ferris, 1990; Mero and Motowidlo, 1995). This involves the study of the individual's actions by a legitimate external force and the process of reward or sanction (Frink and Ferris, 1998; Hall and Ferris, 2011). From phenomenological perspective, accountability is the individual's own perception of his account-giving. It is conceptualized as the mindset in which decisions and actions of the individual are believed to be evaluated, rewarded or punished by an external power depending on this value-assessment (Hall and Ferris, 2011). For

personal accountability, it is required to have an external eye that monitor individual deeds and decisions (Frink and Klimoski, 1998; Schlenker et al., 1994), an assessment of individual or even its possibility (Lerner and Tetlock, 1999), the individual belief that s/he will be asked for a self-account (Frink et al., 2008), a knowledge that s/he will either be rewarded or will be subject to a sanction (De Dreu & Van Knippenberg, 2005).

Accountability Environment As An Antecedent of Personal Accountability

Accountability environment, first conceptualized by Hall et al. (2007) and then enriched by Frink et al. (2008), are defined as environmental characteristics that directly affect the individual perception, interpretation and experience of accountability (Hall, Bowen, Ferris, Royle and Fitzgibbonds, 2007) and built on four pillars: (i) the source, (ii) the focus and purpose, (iii) the intensity of accountability pressures, and (iv) accountability salience (Frink et al. 2008; Hall et al. 2007).

***Sources of accountability pressures*:** The accountability source is conceptualized as the source of the belief that an individual will be taken into account in the working environment. Frink and Klimoski (1998), Carnevale (1985) and Tetlock (1999) assert that the working environment is full of accountability relations, and that individuals have access to a variety of different loci of power within and outside the organization. Auditors, managers, co-workers, teammates, customers and other stakeholders are among the units that produce pressure on employees. Even the individual himself produces a pressure on his self for the need to defend their actions and statements on their own actions (Schlenker and Weigold, 1989). These pressures, which sometimes originate from their own values, beliefs and thoughts, may differ from pressures of others.

***Focus of accountability pressures*:** Roy, Hochwarter and Hall (2008) asserts that accountability pressures mainly focus on the (i) results, (ii) processes and (iii) employees. In process accountability, the agent is accountable for the standarts in decision-making process or work processes. In

outcome accountability, the agent is responsible for how much quality decisions are made and for the abundance of products, regardless of what is used in the processes by the subordinates (Hall et al., 2009; Hall et al., 2007; Lerner and Tetlock, 1999; Siegel-Jacobs and Yates, 1996). On the other hand, in employee-oriented accountability, individuals are held accountable to others for their behaviours in the workplace, or for their results (Menon and Akhilesh, 1994). Many studies reveal that outcome accountability has negative impacts (Lerner and Tetlock, 1999; Siegel-Jacobs and Yates, 1996), and it is claimed that an understanding in the working environment that every way to achieve results is legitimate will rise, and that such an environment is supposed to be a nest for alternative practices and unethical behaviour that do not care about anything (Hall et al., 2007). A review by Frink et al. (2008) advises the preference of process accountability and many other studies support this advice (Libby et al., 2004; Scholten et al., 2007), and argue that well-planned processes will already produce desirable results in a natural way. In employee accountability, it is expected that employees will help other employees to solve organizational problems by guiding their subordinates, prefer to make decisions that contribute to their safety and well-being, and that they will behave in this direction, that people are better off than the good ones and that employees are expected to secure their career development (Ivanchevic and Matteson, 1980; 1988).

***Intensity of accountability pressures*:** The intensity of accountability is considered as the total pressure felt by the employee of accountability from different sources and with different focuses (Hall et al., 2007). It is expected that the role-making is required for each accountability relation, and that the agent should justify their decisions and deeds (Frink and Klimoski, 1998). As the number of principals and their demands increase, the workload of the agent also increases. Hall et al. (2007) indicate that different demands from different sources pose a new problem for the agent and that stress will increase as the variety of accountability pressure sources and expectations increase, and that they have the right to balance their responsibilities continuously. Sometimes accountability pressures from different sources conflict with each other. On the other hand, pressures do not always produce negative results. Ganster and Schaubroeck

(1991) revealed that high-level agent stress often produces negative results, whereas moderate and low-level stress produces a curiosity and impulsive force for agents.

***Accountability salience*:** The importance of the accountability demands for the agent is as much as the magnitude, importance and seriousness of the tasks or their results that the agent is held responsible at the workplace (Hall et al., 2007). Individuals who receive tens of stimuli from their environment pay attention only to stimuli which are considered to be the most important, and therefore only these are shaping gent's attitudes and behaviour (Du Toit, 2003). If employees believe that their decisions or actions are of great importance to the success of the group or organization to which they belong, it is estimated that individuals will make a higher cognitive effort and act more carefully (Smith et al., 2007). For example, Staw and Boettger (1990) found in their studies that positive organization outcomes emerge when the manager under the pressure of accountability gives a high value an alternative action planned to correct the wrong behavior or the process.

Conclusion

The literature review results in a four-dimensional theoretical model of teacher accountability environment, as guided by Hall et al. (2007) and Frink et al. (2008), and are summarized in Figure 1.

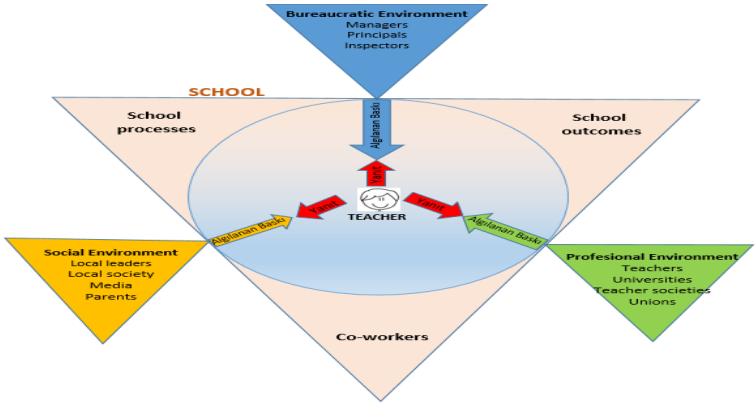

Figure1: Teacher Accountability Environment: Expectations, Focus, Salience, and Intensity

It bears a great potential to guide the teacher accountability practices in school settings to increase efficiency, effectiveness and justice in teaching processes and outcomes.

Establishment and operation of formal control systems: In order to ensure the desired quality increase in the Turkish education system, professional standards should be first determined in a clear way, which benchmark the competencies, selection processes, professional development, professional ethics and behaviours of teachers and managers directly or indirectly related to the task of teaching. In addition, teacher performance standards which are measurable, accessible, compatible with each other, and do not have excessive workload for the agent, should be set that include finance, human resources, legislations, social activities and particular educational activities. Moreover, teacher candidates and teachers in charge should be monitored and evaluated according to the specified professional and performance standards. Through management information systems, both at school and system level, subjective and objective data that are key to education and training should be produced from all educational stakeholders based on observations and measurements, and then carefully and continuously evaluated. Based on the performance evalutions, good teacher practices should be rewarded and shared among the colleques, and for unsufficient performances teachers and principals shoud be both financially and technically assisted for their improvement in motivation and capacity.

Although goals in education are clearly set, it is not clear how to reach them. Since teaching is more knowledge-based, a better way of teaching is always possible when teachers have sufficient capacity and motivation. In this sense, standardization and close control of teaching is not always possible. In addition, teachers tend to more participate in decision-making related to teaching activities, act in a team spirit, take on more challenging tasks and solve problems. For these reasons, the empowerment of teachers in their jobs has become a more preferred policy. This requires more professional and cultural control rather than bureaucratic one. Therefore, in addition to formal control mechanisms, it is a necessity to provide func-

tionality to informal control mechanisms. For this purpose, (i) upper management units should develop a discourse and culture of control that encourages correct behaviour and deterrence from wrong ones, bring control to the fore, show everyone that control is a necessary and indispensable process by both words and actions. Informal feedback should be appreciated in schools, and informal information should be encouraged to be produced and evaluated in school development processes. In this sense, each teacher should act as a quality guard for school administrators, be encouraged to inform management about the deficiencies they see in their education and training processes, and be valued for their views of solution. In this sense, effective control culture make teachers envision the same dream, have common goals and values, and trust each other. For all of this, effective leadership, strong school culture, professional ethical principles and consistent teamwork are required.

As for the researchers, the teachers' accountability environment is emerging as a new topic to be discovered and understood in Turkey. In this sense, qualitative and quantitative empirical evidence should be produced on which accountability pressures focus on what, on the level of the pressures felt, the experiences of the accountability of teachers, and whether the accountability pressures of bureaucracy, market and the profession influence or not teachers' attitudes, opinions and performances at work.

Kaynakça / References

Adelberg, S., ve Batson, C. D. (1978). Accountability and helping: When needs exceed resources. *Journal of Personality and Social Psychology, 36*(4), 343–350.

Aucoin, P. ve Jarvis, M. D. (2005). *Modernizing government: A framework for reform*. Ottawa: Canada School of Public Service.

Balcı, A. (2003). Kamu yönetiminde hesap verebilirlik anlayışı, A. Balcı, A. Nohutçu, N.K. Öztürk ve B. Coşkun (Ed.), *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bovens, M. (2007). Analysing and assessing accountability: A conceptual framework. *European Law Journal, 13*(4), 447–468.

Bovens, M. (2010). Two concepts of accountability: Accountability as a virtue and as a mechanism. *West European Politics, 33*(5), 946-967.

Bülbül, M. (2011). *Türk milli eğitim sisteminde hesap verebilirlik*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Carnevale, P. (1985). Accountability of group representatives and intergroup relations. In E. J. Lawler (Ed.), *Advances in group processes* (2, p. 227–248). Greenwich, CT: JAI Press.

Çiçekli, A. (2016). *Kamu yönetiminde hesap verebilirlik ve BİMER'in hesap verebilir yönetime etkisi: Van sağlık hizmetleri örneği*. Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Cummings, L. L., ve Anton, R. J. (1990). The logical and appreciative dimensions of accountability. In S. Srivastava, D. Cooperrider, & Associates (Eds.), *Appreciative management and leadership* (p. 257–286). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Davis, W. D., Mero, N., ve Goodman, J. A. (2007). The interactive effects of goal orientation and accountability on task performance. *Human Performance, 20*, 1–21.

Day, P. ve Klein, R. (1987). *Accountabilities: Five public services*. London: Tavistock.

De Dreu, C. K., ve van Knippenberg, D. (2005). The possessive self as a barrier to conflict resolution: Effects of mere ownership, process accountability, and self-concept clarity on competitive cognitions and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 89*, 345–357.

Du Toit, A. (2003). Knowledge: A sense making process shared through narrative. *Journal of Knowledge Management, 7*, 27–37.

Dubnick, M. (2002). Seeking salvation for accountability. *Annual Meeting of the American Political Science Association*, Boston, 01.01.2019 tarihinde http://mjdubnick.dubnick.net/papers/2002/salv2002.pdf adresinden erişildi.

Enzele, M. E., ve Anderson, S. C. (1993). Surveillant intentions and intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology, 64*(2), 257–266.

Erdağ, C. (2017). Accountability at schools: A study of path analysis. *Educational Sciences: Theory and Practice, 17* (4), 1405-1432.

Erdağ, C. ve Karadağ, E. (2017). Öğretmenler ve okul müdürleri perspektifinden okul hesap verebilirliği politikaları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7* (13), 459-496.

Erdağ, C. ve Karadağ, E. (2018). Exploration of Possible Individual and Institutional Effects on School Accountability Pressures and Teacher Responses. *Educational Administration: Theory and Practice, 24* (1), 93-142.

Erkoşar, N. (2013). *Belediyelerde iyi yönetişim açısından hesap verebilirlik: Küçükçekmece Belediyesi*, Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Fandt, P. M. ve Ferris, G. R. (1990). The management of information and impressions: When employees behave opportunistically. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 45*, 140–158.

Ferris, G. R., Mitchell, T. R., Canavan, P. J., Frink, D. D. ve Hopper, H. (1995). Accountability in human resource systems. In G. R. Ferris S. D. Rosen ve D. T. Barnum (Eds.), *Handbook Of Human Resource Management* (pp. 175−196). Oxford, UK: Blackwell Publishers.

Frink, D. D. ve Ferris, G. R. (1998). Accountability, impression management, and goal setting in the performance evaluation process. *Human Relations, 51,* 1259–1283.

Frink, D. D. ve Klimoski, R. J. (1998). Toward a theory of accountability in organizations and human resource management. In G. R. Ferris (Ed.), *Research İn Personnel And Human Resources Management*, Vol.16. (p. 1−51). Stamford, CT: JAI Press.

Frink, D. D. ve Klimoski, R. J. (2004), Advancing accountability theory and practice: Introduction to the human resource management review special addition, *Human Resource Management Review, 14,* 1-17.

Frink, D. D., Hall, A. T., Perryman, A. A., Ranft, A. L., Hochwarter, W. A., Ferris, G. R. ve Royle, M. T. (2008). A meso-level theory of accountability in organizations. In J. J. Martocchio (Ed.), *Research İn Personnel And Human Resources Management* (27, p. 177–245). Bingley, UK: Emerald Group Publishing Ltd.

Ganster, D. C. (1989). Worker control and well being: A review of research in the workplace. In S. L. Sauter ve C. L. Cooper (Eds.*), Job Control And Worker Health* (pp. 3−23). London: John Wiley & Sons.

Ganster, D. C., ve Schaubroeck, J. (1991). Work stress and employee health. *Journal of Management, 17*(2), 235−271.

Hall, A. T., ve Ferris, G. R. (2011). Accountability and extra-role behavior. *Employee Responsibilities and Rights Journal, 23,* 131–144. doi:10.1007/s10672-010-9148-9.

Hall, A. T., Blass, F. R., Ferris, G. R., ve Massengale, R. (2004). Leader reputation and accountability: Implications for dysfunctional leader behavior. *Leadership Quarterly, 15*(4), 515–536.

Hall, A. T., Ferris, G. R., Bowen, M. G., ve Fitzgibbons, D. E. (2007). Accountability as a perceptual lens for framing management education. *Business Horizons, 50,* 405–413.

Hall, A. T., Royle, M. T., Brymer, R. A., Perrewé, P. L., Ferris, G. R., ve Hochwarter, W. A. (2006). "Relationships between felt accountability as a stressor and strain reactions: The neutralizing role of autonomy across two studies." *Journal of Occupational Health Psychology, 11,* 87-99.

Hall, A. T., Zinko, R., Perryman, A. A., ve Ferris, G. R. (2009). Organizational Citizenship Behavior and Reputation: Mediators in the Relationships Between Accountability and Job Performance and Satisfaction. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, *15*(4), 381-392. https://doi.org/10.1177/1548051809331504

Hall, A.T., Frink, D.D., Ferris, G.R., ve Hochwarter, W.A., Kacmar, C.J., & Bowen, M.G. (2003). Accountability in human resources management. In C.A. Schriesheim & L. Neider (Eds.), *New directions in human resource management*: 29-63 (A volume in the Research in Management series). Greenwich, CT: Information Age Publishing.

Hall, A. T., Frink, Dwight, D., ve Buckley, M. R. (2017). An accountability account: A review and synthesis of the theoretical and emprical research on felt accountability. *Journal of Organizational Behaviour, 38,* 204-224.

Hendricks, M., ve Brickman, P. (1974). Effects of status and knowledgeability of audience on self-presentation. *Sociometry, 37,* 440–449.

Ivancevich, J., ve Matteson, M. (1980). *stress and work: a managerial perspective*. Glenview, IL: Scott, Foresman.

Ivancevich, J. ve Matteson, M. (1988). *Stress diagnostic survey (SDS) conmments and psychometric properties of a multidimensional self report inventory.* Houston: FD Associates.

Janis, I. L., ve Mann, L. (1977). *Decision making*. New York: Free Press

Jordan, S. R. (2011). Accountability in two non-western contexts. In Melvin J. Dubnick ve H. George Frederickson (Eds.), *Accountable Governance: Problems And Promises* (p. 241–254), Armonk, NY: M.E. Sharpe.

Kantos, Z. (2010). *İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinin görüşlerine göre kamu ve özel ilköğretim okulları için bir hesap verebilirlik modeli*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Koppell, J. G. S. (2011). Accountability for Global Governance Organizations. In Melvin J. Dubnick ve H. George Frederickson (Eds.), *Accountable governance: Problems and promises* (p. 55-77), Armonk, NY: M.E. Sharpe.

Kramer, R. M., Pommerenke, P., ve Newton, E. (1993). The social context of negotiation: Effects of social identity and interpersonal accountability on negotiator decision making. *Journal of Conflict Resolution, 37*(4), 633-654. http://dx.doi.org/10.1177/00220027930-37004003

Kuchapski, R. P. (2001). *Reconceptualizing accountability for education.* Doctoral dissertation, Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. NQ63889).

Küçükaycan, D.(2018). *Hesap verme sorumluluğu çerçevesinde belediyelerde performans raporlamanın performans denetim kriterleri açısından değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Laird, M. D., Perryman, A. A., Hochwarter, W. A., Ferris, G. R., ve Zinko, R. (2009). The moderating effects of personal reputation on accountability-strain relationships. *Journal of Occupational Health Psychology, 14*, 70–83.

Langhe, B. D., van Osselaer, S. M. J., ve Wierenga, B. (2011). The effects of process and outcome accountability on judgment process and performance. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 115*, 238–252.

Lanivich, S., Brees, J. R., Hochwarter, W. A., ve Ferris, G. R. (2010). P-E fit as a moderator of the accountability-employee reactions relationships. Convergent results across two samples. *Journal of Vocational Behavior, 77*, 425–436.

Leithwood, K. ve Earl, L. (2000). Educational accountability effects: An international perspective. *Peabody Journal of Education, 75*(4), 1-18.

Lerner, J. S., ve Tetlock, P. E. (1999). Accounting for the effects of accountability. *Psychological Bulletin, 125*(2), 255–275.

Libby, T., Salterio, S. E., ve Webb, A. (2004). The balanced scorecard: The effects of assurance and process accountability on managerial judgment. *The Accounting Review, 79,* 1075–1094.

McCandless, H. E. (2001). *A citizen's guide to public accountability: Changing the relationship between citizens and authorities*. Victoria, BC: Trafford.

Menon, N., ve Akhilesh, K. (1994). Functional dependent stress among managers: A new perspective. *Journal of Managerial Psychology, 9*, 13–23.

Mero, N.P. ve Motowildo, S.J. (1995). Effects of rater accountability on the accuracy and the favorability of performance ratings. *Journal of Applied Psychology, 80,* 517-524.

Mitchell, T. R. (1993). Leadership, values, and accountability. In M. M. Chemers, & R. Ayman (Eds.), *Leadership theory and research: Perspectives and directions* (p. 109–136). San Diego, CA: Academic Press.

Mitchell, T. R., Hopper, H., Daniels, D., George-Falvy, J., ve Ferris, G. R. (1998). Power, accountability, and inappropriate actions. *Applied Psychology, 47*(4), 497–517.

Møller, J. (2009). School leadership in an age of accountability: Tensions between managerial and professional accountability. *Journal of Educational Change, 10,* 37–46.

Monks, R. A., ve Minow, N. (1991). *Power and accountability*. New York: HarperCollins Publishers.

Mulgan, R. (2003). *Holding power to account: Accountability in modern democracies*. Basingstoke: Palgrave.

Özcan, E. (2011). *Türk kamu yönetiminde ve güvenlik hizmetlerinde hesap verebilirlik*. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Özen, F. (2011). *İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinin görüşlerine göre okul geliştirme aracı olarak hesap verebilirlik*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Philp, M. (2009). Delimiting democratic accountability. *Political Studies, 57*(1), 28–53.

Roberts, K., Stout, S., ve Halpern, J. (1994). Decision Dynamics in Two High Reliability Military Organizations. *Management Science, 40*, 614-424. http://dx.doi.org/10.1287/mnsc.40.5.614

Romzek, B., ve Dubnick, M. (1998). Accountability. In: J. M. Shafritz (Ed.), *The İnternational Encyclopedia Of Public Policy And Administration* (1, pp. 6–11). Boulder, CO: Westview Press.

Rosenblatt, Z. (2017). Personal accountability in education: measure development and validation, *Journal of Educational Administration, 55*(1): 18-32, doi: 10.1108/JEA-10-2015-0093

Royle, T., Hochwarter, W. A., ve Hall, A. T. (2008). The mediating effect of informal accountability for others. *International Journal of Management and Marketing Research, 1*, 1–22.

Salduz, E. (2013). *Öğretmenlerin hesap verebilirliklerini öğrencilerin akademik başarısı açısından değerlendirmeleri*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Schillemans, T. ve Bovens, M. (2011). The challenges of multiple accountability: Does redundancy lead to overload?. In M. J. Dubnick and H. G. Frederickson (Eds.), *Accountable Governance: Problems And Promises* (p. 3-21), Armonk, NY: M.E. Sharpe.

Schlenker, B. R., ve Weigold, M. F. (1989). Self-identification and accountability. In R. A. Giacalone ve P. Rosenfeld (Eds.), *Impression Management İn The Organization* (p. 21−43). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Schlenker, B. R., Britt, T. W., Pennington, J., Murphy, R., ve Doherty, K. (1994). The triangle model of responsibility. *Psychological Review, 101*, 632–652.

Scholten, L., van Knippenberg, D., Nijstad, B. A., ve De Dreu, C. K. (2007). Motivated information processing and group decision-making: Effects of process accountability on information processing and decision quality. *Journal of Experimental Social Psychology, 43*, 539–552.

Scott, C. (2000). Accountability in the regulatory state. *Journal of Law and Society, 27*(1), 38–60.

Scott, M., ve Lyman, M. (1968). Accounts. *American Sociological Review, 33*, 46–62.

Semin, G. R., ve Manstead, A. S. R. (1983). *The accountability of conduct. A social psychological analysis*. New York: Academic Press.

Siegel-Jacobs, K., ve Yates, J. F. (1996). Effects of procedural and outcome accountability on judgment quality. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 65*, 1–17.

Smith, J., Terry, D., ve Hogg, M. (2007). Social identity and the attitude-behavior relationship: Effects of anonymity and accountability. *European Journal of Social Psychology, 37*, 239–257.

Staw, B., ve Boettger, R. (1990). Task revision: A neglected form of work performance. *Academy of Management Journal, 33*, 534–559.

Tetlock, P. (1992). The impact of accountability on judgment and choice. Toward a social contingency model. In M. Zanna (Ed.), *Advances İn Experimental Social Psychology* (p. 331–377). New York, NY: Academic Press.

Tetlock, P. E. (1985). Accountability: The neglected social context of judgment and choice. In L. L. Cummings, & B. M. Staw (Eds.), *Research İn Organizational Behavior* (7, p. 297–332). Greenwich, CT: JAI Press.

Tetlock, P. E. (1999). Accountability theory: Mixing properties of human agents with properties of social systems. In: L. L. Thompson, J. M. Levine & D. M. Messick (Eds), *Shared Cognition İn Organizations: The Management Of Knowledge* (p.117–138). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Wagner, R. B. (1989). *Accountability in education: A philosophical inquiry*. New York: Routledge.

Yarnold, P. R., Mueser, K. T., ve Lyons, J. S. (1988). Type A behavior, accountability, and work rate in small groups. *Journal of Research in Personality, 22*(3), 353–360.

Yıldırım, K. ve Yenipınar, Ş. (2019). Okul yöneticilerine göre öğretimsel hesap verebilirlik olgusunun nitel analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 27*(1), 151-162.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdağ, C. (2019). Öğretmenlerin hesap verebilirlik çevreleri: Teorik bir çözümleme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2728-2759. DOI: 10.26466/opus.559784

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 23/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Elitist Reformlar, İran'da Devrime Yetmedi

DOI: 10.26466/opus.557254

*

Girayalp Karakuş*

* Dr. Öğr. Üyesi Amasya Üniversitesi/Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bölümü/Amasya/Türkiye
E-Posta: girayalp71@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-6240-5490

Öz

Bu çalışmada birinci ve ikincil kaynaklar kullanılırken tarihsel kronolojiye uygun hareket etmeye çalıştık. Çalışmadaki asıl maksadımız elitist reformları yapan Rıza Pehlevi'ye karşı dalga dalga gelen tepkilerin tarihsel kökenlerini ve İran'daki tarihsel blokun zamanla nasıl dağıldığını ortaya koymaktır. Çalışmada geleneksel olarak İran'ın Pehlevi dönemindeki reformları devletin yeniden inşası olarak değerlendirilmiştir. Çalışmamızda genel olarak, İranlı elitlerin tepeden inme politikalarına ve bu sınıfın, İran'ı modern ve siyasi açıdan bağımsız bir ülkeye dönüştürmek konusundaki uğraşlarına ilişkin meselelere yoğunlaşılmıştır. Temel olarak, Tahran rejiminin yüksek politikalarına geleneksel toplum ve alt sınıflardan gelen gruplar reformlara karşı koymaya çalışmıştır. Bu çerçevede, bu gruplar ile eyaletlerdeki çarşılar, loncalar dâhil diğer grupların tarihsel ve sosyolojik değerlendirmeleri pek de incelenmemiştir. Rıza Şah'ın bu grupları dönüştürmek için yaptığı reformlar ne pasif şekilde kabul edilmiş ne de körü körüne muhalefetle karşılaşmıştır. Bilakis İran'daki yeni düzen İran toplumundaki farklı kesimlerde ve sınıflarda çok boyutlu tepkilere yol açmıştır. Özellikle 1920'lerin başlarındaki görece istikrar halk tarafından memnuniyetle karşılanırken, 1927-1929'da Rıza Şah tarafından dayatılan otoriter modernleşme politikası özellikle toplumun alt kesiminde tepkilere yol açmıştır. Rıza Şah yeni kurduğu düzeni sağlamlaştırdıktan sonra 1927 yılında bir sekülerleşme ve merkezileşme programı başlatmış ve bu reformları yaparken orduya sırtını dayamıştır. Ancak bu reformlar topluma zorla dayatılmak istendiğinde büyük tepkilere yol açmıştır. Zorunlu askerliğin dayatılması, kılık kıyafet kanunu, eğitimde sekülerleşme, yargının yeniden düzenlenmesi, göçebelerin zorunlu iskânı gibi politikalar toplumdaki bazı çıkar gruplarının tepkisine yol açmıştır. Rıza Şah'ın bu reformları gözde kurmayları Ali Ekber Daver, Faruk Mirza ve özellikle de Abdülhüseyin Teymurtaş'ın hüküm sürdüğü dönemde gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İran, Modernizasyon, Rıza, Şah, Pehlevi*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 23/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Elitist Reforms Not Revolutioned in Iran

*

Abstract

In this study, we tried to act according to historical chronology while using primary and secondary sources. The main purpose of the study is to reveal the historical origins of the wave responses to Rıza Pehlevi who made elitist reforms and how the historical block in Iran was distributed over time. Traditionally the reforms of the Pahlavi period in Iran were evaluated as the re-construction of the state. In our paper, in general, the focus is on the top down policies of the elites and this class' efforts of turning Iran into a modern and politically independent state. Basically, traditional society members and groups from lower classes tried to oppose the high policies of Tehran regime. Within this frame, the evaluation about these groups and other groups including bazaars in provinces and gilds were not made much. The reforms of Shah Reza for changing these groups neither passively accepted nor faced a radical opposition. Instead, the new order in Iran led to multidimensional reactions in the Iranian society. Especially while the gradual stability at the beginning of 1920s was being welcomed by the public, the authoritarian modernist policy forcibly imposed by Shah Reza during the period of 1927-1929 led to reactions especially among the lower classes of the society. Shah Reza, following the consolidation of his new order, he launched a huge secularization and centralization program and while making these reforms he based his power on the Army. Yet these reforms faced a great reaction while being forcibly applied. Policies like impose of compulsory military service, dress code, secularization of education, revision of the judiciary, compulsory settlement of nomads led to the reaction of some interest groups. These reforms of Shah Reza were realized during his favorite staff namely Ali Akbar Daver, Faruk Mirza and especially Abdulhussein Teymurtash.

Keywords: *Iranian, Modernization, Reza, Shah, Pahlavi*

Giriş

İran'da 1920'lerin ilk yarısı elit kesim içinde güç mücadelelerine sahne olmuş ve bu dönemde siyasi hareketlenmelerde çok az toplumsal içerik ortaya çıkmıştır. Fakat 1927'den itibaren kurulan askeri-monarşik yapı siyasi ve toplumsal reformların yapılmasına olanak vermiştir. Bu reformların arkasında Teymurtaş, Daver ve Firuz üçlüsü vardı. Sonuçta devlet 1927-1929 arasında gücünün zirvesine ulaşmıştır. Reform konusunda Rıza Şah ve beraberindeki ekip İran anayasalcılığındaki taleplere hayat vermeye ve reformları tek tek yerine getirmeye başlamıştır. Rıza Şah döneminde devlet Kaçarlar dönemindeki pasifliği üzerinden atmıştır. Ancak devletin reformları yaparken uyguladığı müstebit davranışlar toplum nezdinde tepkilere yol açmıştır. Rıza Şah'ın askeri kökenli olması ve reformları zorla benimsetmeye çalışması toplumdaki demokratik yapının sekteye uğramasına sebep olmuştur. Toplumda uygulanmak istenen Batıcı ve modernist yapı asker zoruyla kurumsal değil, fakat emrivaki olarak empoze edilmiştir. Örneğin anayasacı aydınların dayattığı zorunlu askerlik ilk olarak fakirlere dayatılmış fakat durumları iyi olanlar belli bir bedel karşılığında bu yükten muaf tutulmuştur. Kıyafet kanununda ise şehirli kesim bu uygulamayı desteklerken, kırsal kesimdeki alt sınıf kendi kültürlerinin aşağılandığını hissettikleri için bu uygulamaya büyük tepki göstermiştir. Ayrıca Batıdan ithal edilen modern mahkemeler kendi yargılamalarını kendi yapan mollalar ve kabile mensupları tarafından hoş karşılanmamıştır. Diğer yandan toprağın ve emlağın kayıt altına alınmasını öngören yasayla toprak ağaları kendi mallarını garanti altına almıştır. Bu durumda topluma dayatılan reformlar sadece belli bir kesimin işine yaramıştır. Afyon gibi değerli tarım ürünleri devletin tekeline alınmış ve bu işle uğraşan çiftçilerin zarar görmesine sebep olmuştur. (Atabaki, 2010, s.95)

Bu değişimlerin dayatılmasına muhalefet fazla direniş göstereememiş, direniş gösterenler de ordu ve polisin sert güç kullanmasıyla etkisiz hale getirilmiştir. Yeni rejime 1927'lerin sonunda İran'ın güney bölgesinde yer alan İsfahan ve Tebriz'de büyük tepkiler ortaya çıkmıştır. Özellikle 1927 yılında İran'ın kırsal kesimlerinde ayaklanmalar patlak vermiştir.

Toplumsal Dönüşüm

Bilinen bir gerçektir ki; ülkelerin ilerlemelerinde en önemli unsurlardan biri de karizmatik bir lidere sahip olmaktır. Rusya'da Lenin, Türkiye'de Atatürk ve İran'da Rıza Şah Pehlevi bu kategoriye giren liderlerdir. Fakat İran özelinde görünen odur ki, karizma tek başına yeterli değildir.

İran'da Rıza Şah Pehlevi'nin orduda güven kazanması ve Atatürk gibi asker kökenli olması ilk dönemlerde ona büyük avantajlar kazandırmıştır. Rıza Şah'ın ortaya çıktığı dönemde tarihi bir kaos yaşayan İran, Rıza Şah'ın önderliğinde görece de olsa biraz olsun istikrarı yakalamıştır. İran'da 1906 Meşrutiyet Devrimi'nden sonra sık sık meclis kapanmış veya meclis baskı altına alınmış olmasına rağmen aydınlar ve mollalar dışarıdan gelebilecek bir tehdide karşı işbirliği yapmışlardır. (İpekeşen, 2013, s.10)

Rıza Şah'ın 1921 darbesi ve 1927'den sonra uygulamaya konulmaya çalışılan reformlara karşı en büyük tepki mollalardan gelmiş ve çeşitli protestolarla bu uygulamalara karşı gelmeye çalışmışlardır. Mollaların isyanının arkasında yatan sebepler farklıdır ama en önemlisi kendilerinin toplumdaki etkilerinin azalacağına dair endişedir. Sekülerleşme çabalarıyla Şiilik inancının İran toplumunda etkisinin azalacağına dair inanışları molla kesimini yani ulemayı tedirgin etmiştir (Celal, 2006, s.172).

İran modernleşmesinin ideologlarının başında Mülküm Han vardır. Mülküm Han Ahundzade'nin tersine İslam'da reformun mümkün olduğunu belirtmiş, Batı'nın idari ve adli sisteminin İran'da uygulanması gerektiğini savunmuştur. (İpekeşen, 2013, s.13) Rıza Şah da reformlarını gerçekleştirirken Mülküm Han, İran milliyetçisi Ahmet Kesrevi ve Mahmud Avşar gibi aydınların görüşlerinden faydalanmıştır.

Rıza Şah genel olarak büyük bir "reformcu" ve "devrimci" olarak görülmektedir. Aslında, yeni devlet kurumları oluşturulurken hedefi, politikada, ekonomide ve ideolojide olmak üzere bütün alanlarda kendi hakimiyetini kurmaktı. Kendisinden arda kalan ise güçlü bir şekilde örgütlenmiş merkezi bir devlet idi. Aristokratik bir merkezi devlet kuran Rıza Şah, modernleşme çabalarında tek tip bir toplum oluşturmayı amaçlamıştır.

Rıza Şah seçim yasasını değiştirmemesine rağmen parlamentoya girecek kişileri kendisi belirlerdi. İran parlamentosunun yüzde 84'ünü büyük toprak sahipleri, yerel seçkinler ve saraya yakın kişiler oluşturuyordu.

Parlementoya girecek kişiler saraya yakın değilse polis veya istihbarat o kişinin isminin karşısına "muhalif", "vatan haini" veya "aptal" diye notlar koyardı. (İran Cumhurbaşkanlığı Bürosu, 1999, s.37-44) Şahı doğrudan eleştirenlerin sonu iyi olmuyordu. Örneğin, Yahudi vekil Samuel Haim "vatan hainliğinden" idam edilmişti. Önde gelen sosyalist Sait ve Karnı Bistüm (Yirminci Yüzyıl) dergisinin yayın yönetmeni Mirzazade Eşki vurulmuştu.

İran toplumunun dönüşümünde otoriteryanizmin doruk noktalarında olmasının diğer yansıması zorunlu askerlikti. Bu değişiklikle birlikte İran'daki erkekler çevrelerinden çekip alınarak onları ilk kez Farsça konuşmak, diğer etnik gruplarla ilişki kurmak, şaha, bayrağa ve devlete bağlılıklarını her gün sunmak zorunda oldukları için ulusal çapta bir organizasyona dahil ediliyordu. Aslında zorunlu askerliğin bir diğer amacı köylü kitlelerini modernize etmekti.

Rıza Şah modernizasyon projesinde toplumu dönüştürmek için takvim değişikliğine gitti. Metrik sistem getirildi; ağırlık ve ölçümde tek birimli bir sistem oluşturuldu ve bütün ülkeye standart saat birimi soktu. Müslümanların kullandığı ay takviminin yerine 21 Mart'ı başlangıç kabul eden eski Pers Yeni Yılı'na uygun güneş takvimine geçildi. Hicri takvimde geçen isimlerinin yerine Zerdüşt isimler getirildi.

Rıza Şah Kılık Kıyafet Kanunu çıkardı. Aşiret giysilerinin yerine Batılı tarzda giyimi kabul ettirmeye çalıştı. Pehlevi şapkası artık ulusal birliğin sembolü haline getirildi. Daha sonra keçe fötr şapka kullanılmaya başlandı. Ayrıca erkekler tıraşlı olmaya teşvik ediliyor, sakal bırakmakta ısrarcı olanlara baskı yapılıyordu. İran'da eskiden sakalsız erkeklere kötü gözle bakılırken şimdi ideal erkek tipi olarak gösteriliyordu. Kıyafet Kanununun yürürlüğe girdiği ilk günlerde kadınların peçesiz sinemalara gitmesine, lokantalarda yemek yemelerine, sokakta erkeklerle konuşmalarına hatta erkeklerle aynı faytona binmelerine izin verilmeye başlanmıştı. 1930'larda Tahran'da en az dört bin kadın peçesiz dolaşabiliyordu. (Filmer, 1936, s.368) Bu peçesiz kadınların çoğunluğu yüksek tabakadan Batı eğitimi almış orta sınıf kadınlardı.

Eğitimin tek elde toplanması da Rıza Şah reformlarının hedeflerinden biriydi. 1923 yılında devletin, özel şahısların, dini okulların, misyonerlerin idaresinde 91.000 okul vardı. Devlet okullarının sayısı 12.000 idi. Bütün

bu okullardan misyoner okulları da dahil devletleştirilmişti. Devletin eğitim sistemi Fransız modeline göre yeniden dizayn edildi. Ayrıca bütün okullarda Farsça zorunlu hale getirildi. Daha önceleri öğretilen dillerin hepsi yasaklandı.

Yükseköğretimde de reformlar yapıldı. 1925'te edebiyat, siyasal bilgiler, tıp, ziraat, hukuk ve öğretmen okulu varken daha sonra bunlara altı fakülte daha eklenerek Tahran Üniversitesi'ne bağlandı. 1940'ların ortalarına gelindiğinde Tahran Üniversitesi'nde 3.330'u aşkın öğrenci vardı. Tahran Üniversitesi'ndeki eğitim modeli Napolyon modeline göreydi. Sadece eğitim birliği sağlamakla değil aynı zamanda kamu görevlisi yetiştirmeye yönelik de eğitim veriliyordu.

Devlet aynı zamanda din üzerinde de kendi nüfuzunu kullanmaya başlamıştı. Kum, Meşhed, İsfahan ve Necef'teki medreseler özerkliğini korurken, Tahran Üniversitesi'ndeki İlahiyat Fakültesi yakınındaki Sipahsalar Camii bir cuma imamının gözetimindeydi. Böylece ilk kez devlet din adamı olacak kişileri kendisi incelemiştir. Ayrıca ulemanın da Batı tarzı giyinmesi şart hale getirilmiştir. Bu arada devlet din dersini zorunlu yaptığı gibi dersin müfredatı devlet tarafından belirleniyordu. Şah'ın amacı dini tamamen toplumdan pasifize edilmesinden çok din istismarcılığının önüne geçmekti. Şah 11 çocuğunun ismini de Şii ismi koyacak kadar da Şii Müslümandı. Rıza Şah medereselere para yardımı yapma, ulemaya saygı gösterme ve hatta Necef ve Kerbela'ya gitme geleneklerini devam ettiriyordu. 1921'de ülkeden kaçmış seksen din adamını ülkeye geri kabul etmişti.

Rıza Şah topluma ulusal bilinci aşılamak için kültür örgütleri kurmuştu. Fransız Akademisini örnek alarak Kültür Akademisi ile yeni bir ulus inşa etmeye çalışıyordu. Burada hem eski İran yüceltiliyor hem de Fars dili yabancı sözcüklerden arındırmaya çalışılıyordu. Arapça sözcüklerin yerine Farsça isimler kullanılmaya başlanmıştır.

Rıza Şah'ın yaptığı en önemli isim değişikliği 1934 yılında ülkenin adını Persia yerine İran yapmasıydı. Hükümetin gerekçesi ise Persia adının Kaçar gericiliğini çağrıştırması, oysa İran adının eski Aryenlerin görkemini akla getirdiğiydi. Hitler bir söylevinde Ari ırkın İranlılarla bağı olduğunu söylemişti. Avrupa'da eğitim görmüş bazı İranlılar, ırk bakımından İran'ın Ortadoğulu halkların etnik kökeninden farklı olarak Kuzey Avrupalı İskandinav halklara daha yakın olduğunu belirtiyordu. Doğal

olarak İran milliyetçiliği Batı ırkçılığından doğrudan etkilenmiştir. Bu doğrultuda bazı İranlılar Hitler yanlısı, anti-semitik düşüncelere kendi dergilerinde yer vermiştir. *(İran-i Bastan)* (Britanya Elçiliği, 1934, s.34)

Coğrafya komisyonu bütün Arapça, Türkçe ve Ermenice kelimelerin çıkarılmasını doğru bulmuyordu. (Beyat, 1991, s.4-12) Arabistan Huzistan; Sultanabad Arak; Bampur'un adı İranşehr olmuştu. Pek çok yere de şahı çağrıştıran ad konulmuştu. Enzeli'nin adı Pehlevi, Urmiye'nin adı Şahpur olmuştu. Ayrıca Kültür Akademisi idari terimleri Farsçalaştırdı. Misal olarak, vilayetlerin adı istan; vali ise istandar oldu. Askerlik rütbelerinin adları değişti.

Kültürel Varlıkları Koruma Derneği tarafından devlet müzesi, devlet kütüphanesi ve pek çok anıtmezar inşa edildi. Rıza Şah yargı sistemini genişleterek önemli bir adım attı. Avrupa'da eğitim görmüş avukatlar Daver ve Firuz Fermanferma'ya yeni Adalet Bakanlığı'nı kurma görevi verildi. Aşiret ve dini mahkemelerin yerini modern mahkemeler aldı. Napolyon'un ve İsviçre'nin hukuk kuralları getirildi.

Rejimin başarısız olduğu tek bir alan vardı: Sağlık. Petrol şirketlerinin kurduğu Abadan dışında diğer yerlerde modern tıptan ve kanalizasyon, su tesisatı gibi temizlik hizmetlerinden ve sağlık hizmetlerinden pek az iz vardı. Çocuk ölümleri çok fazlaydı. Modern tıbba göre yetişmiş sağlık elemanları da vardı. Böyle bir hekimin oğlu babasının hatıralarını şöyle dile getirmektedir (Atabaki, 2010, s.97):

"1930'a kadar eski usul tıp uygulanmıştı. Sınava girme zamanı geldiğinde Tebriz'e yollandı. Orada İsviçre'de tıp okumuş olan Dr. Tevfik'le birlikte çalıştı. O dönemde İran'da hiç tıp kitabı bulunmadığından, Avrupa'da yayımlanmış tıp kitaplarının İstanbul Türkçesiyle yapılmış çevirilerinden yararlanmaktaydı. Hem teori çalışıyor hem de pratik yapıyordu. Doktordan stetoskop kullanmasını, tansiyon ölçmesini ve kadınları muayene etmesini öğrenmişti. Daha sonra lisans sınavına girerek geçti. Onun tıp alanındaki çalışmalarında çok önemli bir gelişmeydi bu."

Tahran şehrinde de gözle görülür değişiklikler vardı. Şehrin nüfusu 210.000'den 540.000'e çıkmıştı. Rıza Şah mahalle, şehir kapıları, tiyatrolar, dönemeçli sokaklar inşa ederek Tahran'ı modern bir şehir haline getirmişti.

İsfahan ve Şiraz'da Toplumsal Muhalefet

Yeni düzene ilk tepkiler İsfahan ve Şiraz şehirlerinden gelmişti. İçişleri ve Savaş bakanlıklarının zorunlu askerliği dayatma girişimleri isyanı ateşleyen olaydı. Söz konusu isyan 1927 Ekim'inde başlayıp Aralık sonuna kadar sürmüş ayrıca isyana çarşı ve loncalar destek vermişti.

1920'lerin başlarında ülkede görece istikrarın yakalanması çarşı, lonca ve ulemanın takdirini kazanmıştı. Zira ordunun ticari yolların güvenliğini sağlaması tüccar kesiminin işine geliyordu. 1927'ye gelindiğinde geleneksel orta sınıf yeni rejim hakkında şüphelenmeye başlamıştı. Bu grup iktisadi sistemin devletleşmesinden ve merkezileşme eğilimlerinden rahatsız oldu. Aynı grup artan vergi oranlarından ve Trans-İran Demiryolu projesinin getirdiği mali yükün bu sınıfa kesilmesinden dolayı öfkeliydi. Ayrıca İç İşleri Bakanlığı'nın Meclis seçimlerine müdahale etmesi bu sınıfın isyan etmesine sebep oldu. (Kull-i Arshiv, 1378, s.5) Loncalar ise lonca vergisinin ilga edilmesi dolayısıyla lonca ihtiyarlarının vergi oranını belirleme gücünün ortadan kaldırılmasından dolayı kızgındı. Hükümetin bu hamlesi locaların, zanaatkârlar, çıraklar ve işçileri üzerindeki ağırlığına sekte vurmak istemesiydi.

Ulema kesimi ise tüccarlar gibi ilk başta Rıza Şah'ın başa geçmesini sevinçle karşılamış ve onu İslam'ın kurtarıcısı olarak görmüştü. 1927 sonrası yargı sisteminin sekülerleştirilmesi sonucunda ulema kendi yetkilerinin azaldığını düşünerek isyan bayrağını açmıştı. Ayrıca Kılık Kıyafet Kanunu ile Batı tarzı giyimin ulemaya da dayatılması bu kesimin rejime karşı tavrını değiştiren sebeplerden biri oldu. (Chehabi, 1993, s.209) Rıza Şah'ın en önemli adamı olan Teymurtaş'ın yükselişi ulema kesimini endişeye sürüklemişti. Çünkü Teymurtaş sıkı bir modernizasyon taraftarı bir kimseydi.

1923-1925 yılları arasında meclisten zorunlu askerliğin çıkmasına ulema kesiminden çok fazla bir tepki gelmemişti. Zira söz konusu yasa ulema kesimini muaf bırakıyordu. Yine de askerlikteki sekülerleşme eğiliminden ulema oldukça rahatsız olmuştu. 1927'ye gelindiğinde askerlikten muaf olma imtiyazı ulemadan alınmaya başlanmıştı.

Rejimle ulema arasındaki özellikle nüfus sayımı ve Pehlevi Şapkası konularındaki çatışma 1927'nin ilkbaharında güney kentlerinde çeşitli pro-

testolara sebebiyet verdi. Direnişin en yoğun olduğu yerler İsfahan ve Şiraz'dı. İsfahan ve Şiraz'daki çarşılar üç ay kapalı oldu ve genel grev yapıldı.

İsfahanlı müçtehid Ayetullah Hacı Aga Nurullah İsfahani best[1] (Mo'in, 2005, s.528) yapmak için Kum şehrine girmeyi kabul etmiş ve zorunlu askerlik yasasına karşı mücadeleyi başlatmıştır. İsfahani'de kıdemli bir alim olan Ayetullah Mirza Hüseyin Fişaraki dahil başka meslektaşlarıyla birlikte İsfahani'ye destek vermişti. Güneydeki zorunlu askerliğe tepkinin liderliğini ulema sınıfı yapıyordu. Ancak Şah reformlarına ulema tarafından gösterilen tepki sadece zorunlu askerlikten değil, reformlarla birlikte kendi güçlerinin zayıflamasından da dolayıydı. Şah ve meclis zorunlu askerliğin kendi şahsi kararları olmadığını bu kararın meclis kararı olduğunu belirtiyordu. (İsma'ili, 1375, s.15-16) Ne yazık ki bu savunma protestocuların taşkınlıklarını önleyememişti.

24 Ekim'de Şah ulemayla görüştü ve İslâm'a olan bağlılığını teyit eden bir konuşma yaptı. Ayrıca protestoculara karşı daha hoşgörülü olacağına dair söz verdi.

Bir süre sonra protesto gösterilerinin gücü kendiliğinden kırılmaya başladı. Şah işçi, kamu görevlisi vb. grupların maaşlarında iyileştirmeye gitmiş ve zaten kepenklerini indiren esnafın zararı büyüdükçe onların da direnci kendiliğinden kırılmıştı. Teymurtaş'ın Kum'a ikinci ziyareti çözümün temelini atmıştı. Teymurtaş'ın ziyaretinden sonra Tahran'a gelen iki âlim zorunlu askerliğin tekrar gözden geçirileceğine dair söz aldılar. Bunun üzerine ulema da protestolarını kısmi bir başarı elde ederek sonlandırdı.

Kent Dışında Muhalefet

Kent dışındaki yarı-göçebe/göçebe topluluklar Şah'ın reformlarını yakından takip etmekteydi. Şah rejimi kentteki ayaklanmalarla meşgulken bir de kırda kabile ayaklanmaları Azerbaycan'da baş gösterdi. Genel olarak Kürtler de Kılık Kıyafet Kanunu ve zorunlu askerlikten dolayı muzdaripti

[1] Be-sin-te harflerinden mürekkep olan "best" kapatmak, tahkim etmek, zabt-u rabt altına almak gibi anlamlarının yanı sıra insanların korku ya da suçluluk anlarında ele geçirilmemek için sığındığı kutsal mekanlar ile alimlerin ve önde gelen tüccarların malikaneleri gibi yerler, yani sığınak anlamına gelmektedir ve burada da o anlamda kullanılmıştır.

ve Azerbaycan'daki ayaklanmalara destek veriyorlardı. Molla Halil adındaki bir kişi halkı reformlara karşı silahlı ayaklanmaya çağırıyordu ve bu çağrı Urumiye, Tebriz ve Saluç-Baluk'ta yankı buldu. Haziran ayında çatışmalar şiddetlenirken, daha sonra silah bakımından zayıflayan Kürt kabileleri silahlarını bırakıp Irak'a iltica etmeye çalıştılar.

Fakat aşiret ayaklanmalarının en yoğun olduğu yer güneydeydi yani Fars eyaletlerindeydi (Bayat, 1365, s.24). Ayrıca ayaklanmaya Kaşkay Türkleri de destek vermiş ve bu destek Çehar Lengler ve bunların yanında Heft Lenglerin bir bölümü de isyana katılmıştı. (Cronin, 2006, s.124)

Her bir kabilenin farklı talepleri olmasına rağmen belli konularda müşterek düşünceleri paylaşıyorlardı. Örneğin, güney bölgelerdeki hükümetin kabileleri silahsızlandırma girişimi, Kılık Kıyafet Kanunu, artan vergiler, nüfus kayıtlarının dayatılması, yolsuzlukların artması, afyon ve tütün gibi mallara hükümetin tekel koyması bu kabilelerin ortak biçimde itiraz ettikleri meselelerdi.

Kabilelerin gücünü ve otoritesini sarsmak Pehlevi iktidarının en büyük gayelerinden biriydi ve bu konuda da nispeten başarılı olmuştu. İran milliyetçileri silah kullanma yetkisinin sadece devlete ait olmasını isterken, aşiretlerin silahı bırakıp eşit birer yurttaş gibi davranması gerektiğini savunuyordu. Her ne kadar zaman zaman bu aşiretler devlete başkaldırsa da genel olarak devletin otoritesini benimsemişti. Kaşkaylardan İsmail Han Savlet-üd Devle, Kaşahlardan İbrahim Han, Kayinat ve Sistan emiri İbrahim Şevket'ül Mülk gibi reisler böyleydi.

Ayaklanmaların Bastırılması ve Nihayeti

1927-1929 arasındaki ayaklanmalar Pehlevi iktidarında ciddi etkilere sebep olmuştu. Şah ayaklanmalara karşı pragmatist bir biçimde yaklaşsa da aslında olaylara karşı oldukça endişeliydi. Öte yandan komşusu Afganistan'da da benzer olaylar yaşanmıştı. İran'da ise yaşanan olaylardan dolayı rejimin tehlikede olduğu düşünülmekteydi. Şah, olayların Güney Azerbaycan'da büyümesinden çekinirken, olayların sorumlusunun İngilizler olduğunu düşünüyordu.

Rıza İngilizlerin geçmiş dönemlerde Savletler, Kaşkaylar ve Bahtiyari hanları ile sıkı ilişkileri vardı ve bu ilişkiler Şah'ı şüphelendiriyordu. Şahın

bu inancı güneydeki petrol yataklarında çıkan grevlerden dolayı iyice pekişmişti.

Şah İngilizlerin emperyalist emellerinin farkında olurken, kendi hakimiyetini ayakta tutmak için kendi yakınındaki adamlarından bile şüphelenir olmuştu. Şahın tahta çıktığından beri en yakın adamlarından Firuz Fermanferma, Teymurtaş ve Daver tutuklanarak idam edilmişti. Firuz Fermanferma Kaçar prensiydi ve Şahın kendisi ayaklanmaların Kaçar hanedanlığını geri getirme hareketi olduğunu düşündüğü için Firuz ve diğerlerini gözden çıkarmıştı. 1927-1929 ayaklanmaları ayrıca pek çok kabile reisinin de sürgün ve tutuklanmasına yol açmıştı. Bu yıllardan sonra rejim kabilelerin zorunlu iskanını ve silahsızlandırma girişimini hızlandırmıştı. 1932'de Savletü'd Devle ve oğlu Nasır Han tutuklanmış ve Savletü'd Devle hapiste öldürülmüştü. Silahsızlandırılan, ağır vergilere maruz kalan ve iskân baskısı yaşayan kabileler büyük bir moral bozukluğuna düşmüştü.

Yeni düzene karşı çıkan kırsal ve köylü ayaklanmaları milliyetçi elitist reformların önünü almayı başaramamış fakat onu endişe duymaya sürüklemişti. Kırsal ayaklanma hiçbir zaman örgütlü bir hareket halini alamamıştı. Çünkü özellikle Kaşkaylar ve Kamşahlar gibi gruplar arasında çekişme vardı. Meşrutiyet Devrimi'nde hanları tahttan indirip çıkartabilecek kadar güçlü olan Bahtiyariler Şahın reformlarına karşı bir şey yapamamıştı. Çünkü kabile ayaklanmalarında gerekli liderlik bulunmazken, kendi düşüncelerini savunabilecek aydın ve entelektüel muhalefeti de kendi yanlarına çekememişlerdi. Kendi düşüncelerini paylaşan ulema kesimi de onların amaçlarına ulaşmasında etkili olamamıştı. Ulema kesimi sadece kendilerini ilgilendiren konularda tavizler koparırken kabileleri ilgilendiren konularla pek de ilgilenmemişti Bu ittifak, bir bakıma "zorunlu birliktelikler ittifakı"ydı… Taraflar, sadece kendilerini ilgilendiren konularda taviz koparmaya çalışmışlardı.

Sonuç

Rıza Şah döneminde İran'da büyük bir kültürel değişim yaşanırken bu süreç sancılı geçmiştir. Rejimin özellikle pozitivist, modernist ve laik Batı'yı örnek alan reformları toplumun geleneksel kanadında tepkiye yol açmıştır. Özellikle ulema ve kırsal kesimin düşmanlığını kazanan iktidar, 1927-

1929 arasında büyük ayaklanmalar ve çalkantılar yaşadı. Rejimin özellikle pozitivist, modernist ve laik Batı'yı örnek alan reformları toplumun geleneksel kanadında tepkiye yol açmıştı. Rıza Şah *"Genç İran Partisi"* ve *"Teceddüt (Yenilenme) Partisi*" gibi iktidar yanlısı partilerle milliyetçi ve Pan-İranist politikalar izledi. Bu konuda da realist davranamadı. *"İranşehr"*, *"Ayende"* ve *"Frengistan"* gibi dergiler Farsçanın gelişmesinde ve milli kimliğin içselleştirilmesine çalıştı. Yarıdan çoğu Fars kökenli olmayan bir toplumda uçuk ve soyut çabalardı bunlar.

Rıza Şah'ın reformlarında ulemanın tepkisini çeken bir başka sebep de geleneksel güç dengelerinin kendi aleyhlerine dönmesi oldu. Yargının sekülerleşmesiyle kendi şeriat mahkemelerini kaybeden ulemanın Kılık Kıyafet Kanunu'ndan ziyade en çok bu uygulamaya tepki göstermesi düşünülmesi gereken bir konudur. Çünkü önemli bir menfaat çarkı gidiyordu elden. Geleneksel kıyafetlerin yasaklanması da aşiretlerin önem atfettiği şeyler değildi. Onları ilgilendiren konu aşiretler halinde serbestçe yaşamaya alışmış aşiret bireylerinin zorunlu askerliğe alınarak disipline edilmesiydi. Rejim askerlik sayesinde orada bireye vatan, millet ve bayrak sevgisini zorla öğretmek istiyordu. Daha önce bu tarz kavramları duymamış birey, artık yeni bir hüviyet kazanacaktı Şah'a göre. Rejimin yerleşik düzeni zorunlu kılmaya yönelik çabalarına göçebelerin tepki göstermesinin sebebi de aşiretlerin zorunlu askerliğe gösterdiği tepkiye benzemektedir. Rejim bu uygulamayı tatbik etmek için İslami argümanlar kullanmış ve "İslam'ın şehirliliği özendirdiğine" vurgu yapmıştır.

Aslında meseleye alt yapı üst yapı diyalektiğinde baktığımızda meselenin özünün sosyo-ekonomik sebeplerde yattığı ortaya çıkmaktadır. Ulemanın ve göçebelerin reformlara karşı çıkmasında kendi rahatlarının bozulması her şeyi açıklayabilmekte ve sorunun çözümünün bu perspektifte aranması gerekmektedir.

Sonuçta, Şah tarafından beslenen elit zümrelerin büyük bir çoğunluğu, kendi çıkarlarını göçtükleri Batı ülkelerinde devam ettirmeyi seçmiş, kurumlar da yeni yöneticilerine teslim edilerek eski hallerine avdet etmişlerdir.

EXTENDED ABSTRACT

Elitist Reforms Not Revolutioned In Iran

*

Girayalp Karakuş

Amasya Üniversitesi

The modernization of Iran is a result of the identity crisis that the world has fallen in the 20th century. The people of the period, who were poor by occupations, assimilation activities and economic imperialism, tried to find a prescription for liberation. With the 20th century, only the actors who applied imperialism in the country had changed. Russia in the 19th century and the US and Western actors in the 20th century. The Pahlavi dynasty, which emerged in this struggle, was sometimes on the US side in an effort to save the country, and sometimes took part in the Soviet Union and pursued a policy of balance. Pro-German political monitoring during Rıza Pehlevi led to the invasion of the country from the north and west. In this period, Rıza Pehlevi, who pursued a Western policy, tried to rule the country in a manner similar to the reforms of Mustafa Kemal Atatürk. The bazaar, guild and ulema sections of the elites in Iran have reacted. As Ataturk in Turkey in Iran has tried to stop these classes revolution. But Iranian Pahlavi was not as strong as Ataturk in his reforms. While Ataturk had the opportunity to apply his revolutions on the back to the historical block (ie the army-enlightened-bourgeoisie), every Western reaction of Reza Pahlavi was the reaction of the above classes. The relative stability provided in Iran especially in the 1920s was welcomed in the country,The authoritarian modernization program imposed between 1927-1929 was met with anger by the lower classes. These classes were against the reception of the West's culture when it was thought that the Ottoman scholars in the last period of the Ottoman Empire should be taken as science and science. . The policies such as the imposition of compulsory military service, the law of dress code, secularization in education, the reorganization of the judiciary, and the forced resettlement of nomads have led to the reaction of some interest groups in society. Rıza Pehlevi has succeeded in

achieving some relative issues with its limited staff. For example, it has been able to prevent the ulema sector from being completely dominated by society. In addition to his personal charisma, he managed to become the sole ruler of the country. Teymurtaş, Daver and Firuz trio were behind these reforms. As a result, the state reached its peak in 1927-1929. In the period of Reza Shah, the country was able to take over 100 years of inertia. However, in the course of reforms in the country, Jacobinism has attracted reactions. The fact that the Shah was of military origin and that the imposition of reforms without democratic means had interrupted the democratic institutions in the country. When the laws in the country were applied separately to the rich, the separate implementation of the poor caused reactions. For example, while compulsory military service was first imposed on the poor, the rich were exempted from military service on the condition that they paid a certain price. On the other hand, with the law envisaging the registration of land and property, the landlords have guaranteed their property. In this case, the reforms imposed on society only benefited a certain segment. Valuable agricultural products such as opium have been taken under the monopoly of the state and caused damage to the farmers. But the resistance to these practices has remained weak.The respondents were subjected to police violence. The new regime has emerged at the end of the 1927s in Isfahan and Tabriz in the southern region of Iran. In 1927, riots erupted in rural parts of Iran. One of the ideologists of the Iranian modernization is My Mother. According to that; The judicial and administrative institutions of the West had to be taken. Islam could also be reformed. Rıza Pehlevi benefited from the views of Mülküm Khan, Ahmet Kesrevi and Mahmud Avsar in carrying out their reforms. Rıza Pehlevi was a good Persian nationalist by the mother despite being Iranian. Because of his view of life, he always referred to ancient Persian civilization. Reza Shah, who established an aristocratic central state, aimed to create a uniform society in his modernization efforts. Rıza Şah gave great importance to education to be able to apply the practices. While the education system was based on the French model, it was also obligatory to use Farsi. It has nationalized missionaries and foreign schools. Reforms were also made in higher education. Literature, political knowledge, medicine, agriculture,while there was a school of law and teachers, six more faculties were added to the University of Tehran. By the

mid-1940s, Tehran University had over 3,330 students. The training model at the University of Tehran was based on the Napoleon model. Reza Shah brought in a similar manner to that of Turkey dress code. The Pahlavi hat has now become a symbol of national unity. Then felt felt hat was used. In addition, men were encouraged to be shaved, and those who insisted on beard were pressured. In Iran, the old man without beard was now seen as the ideal male type while being looked at badly. In the early days when the Law of Attorney came into force, women were allowed to go to undefined cinemas, eat at restaurants, talk with men on the street, or even get on the same carriage with men. These practices were particularly driven by the ulama. Frequent riots were often removed. British relations with some Iranian tribes have been good since the past. It was suspicious of the Shah that riots took place, especially where there was southern oil. As the Shah was aware of the imperialist ambitions of the British, he had even suspected his own men to keep his domination afloat. Firuz Fermanferma, Teymurtaş and Daver, one of his closest men, had been arrested and executed since the Shah was crowned. The peasant and workers' uprisings that opposed the new order could not prevent the elitist reforms, but they urged it. The rural uprising was never an organized movement. Because there were conflicts between groups such as especially Kashkaylar and Kamshah. The Bahtiyari, who was strong enough to dethrone the khans in the Meşrutiyet Revolution, could not do anything against the Shah's reforms. Because there was no organized mass of people. Because of the vicious struggle among the powerful tribes in the country, the opposing tribes did not stop the elitist reforms of Reza Pehlevi but caused them to slow down.

Kaynakça / References

Beyat, K. (1991)The cultural academy and changes of place names in Iran. *Nashreh-e Danesh, 2*(4), 4-12.

Houchang, E. C., (1993),"Staging the Emperor's new clothes: Dress codes and nation-building under Reza Shah. *Iran Studies, 3*(4), 209.

İpekeşen, S. S., (2013). Batı dışı modernleşme Afganistan ve İran örneği, *Akademik Bakış Dergisi, 4*(3), 1-15.

Mo'in, M., (2005), Best, *Ferheng*, *1*(2), 528.

Celal, M. (2006) *Türk modernleşmesi ve İran:1890-1936*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AİİTE, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Arshiv, İdarah-i Kull-i, (1959) *Asnad ve Muzih-i Daftar-i Ra'is-i Jumhur*, Tahran, Pıranşehr.

Atabaki, T. (2010), Devlet ve maduniyet Türkiye ve İran'da modernleşme, *Toplum ve Devlet,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bayat, K. (1946), *Shurish-i Asha'ir-i Fars,* Tahran: Aryan Yayınevi

Cronin, S. (2006), *Tribal politics in Iran: Rural conflict and the new state 1921-1941,* Routledge: Curzon.

Filmer, H. (1936) *The pageant of Persia,* Londra.

Haghdar, A. (2017) *İran Türklerinin kimlik rönesansı,* Ankara: Son Çağ Yayınları.

İran Cumhurbaşkanlığı Bürosu. (1999), *Birinci Pehlevi döneminde ulusal danışma meclisi seçimleriyle ilgili belgeler*, Arşiv no:37-44, İran Cumhurbaşkanlığı Bürosu, Tahran.

İsma'ili, A. R. (1375). *Ganjinah-i asnad*, Tehran: Ariya Datis

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karakuş, G. (2019). Elitist reformlar, İran'da devrime yetmedi. *OPUS–Uluslararası Toplum AraştırmalarıDergisi, 11(18*), 2760-2775. DOI: 10.26466/opus.557254

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 05/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

19. Yüzyılda Osmanlı Topraklarında Eğitimci Bir Misyoner: Wilson Amos Farnsworth'un Kapadokya Faaliyetleri[1]

DOI: 10.26466/opus.560699

*

Ercan Kaçmaz*- Büşra Figenkaplan**

*Dr. Öğretim Üyesi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üninersitesi, Eğitim Fakültesi / Nevşehir /Türkiye
E-Posta: ercankacmaz@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-8304-6482
** Uzman Araş., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst. Nevşehir/Türkiye
E-Posta: bsrafgnkpln.34@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-9418-2404

Öz

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin değişime açık olduğu bir dönemdir. Zikredilen dönemlerde hükümet, devlet idaresinin yanında, sivil ve askeri okulları, ticaret odaları gibi sivil organizasyonları, tarikatları ve nihayet hâlâ dini eğitimin en iyi temsilcileri olan medreseleri kontrolü altına alıp; kendi zihniyeti ve ideolojisi doğrultusunda şekillendirmek sureti ile gücünü büyük bir oranda arttırmak istiyordu. Fakat hükümetin gerçekleştirmek istediği bu reformlar; savaş, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik dalgalanmalar nedeniyle büyük ölçüde altyapıdan yoksundu ve durum genel olarak stabil değildi. 19. ve 20. yüzyılda, Osmanlı devlet yapısı içerisinde hemen her gün yeni kanunlar çıkıyor, birine alışmadan öteki devreye sokuluyordu. Bir yıldan fazla görevde kalan eğitim bakanı neredeyse yok gibiydi. Bu durum bile, dönemin ne kadar çalkantılı, dalgalı ve istikrarsız olduğunu göstermesi açışından oldukça çarpıcıdır. Sistem değişince kurumların değişmesi de kaçınılmazdı. Batı'da modernleşme, radikal sistem değişiklikleri olmadan gerçekleştiği için eski sistemin kurumları kolaylıkla ıslah edilebilmiştir. Osmanlı'nın ise modernleşmesi geleneğe karşı başlamıştır. Bu durum Osmanlı topraklarını misyoner eğitimcilerin faaliyetlerini kolayca gerçekleştirebilecekleri bir alan haline getirmiştir. Bunlardan birisi de Wilson Amos Farnsworth olmuştur. Farnsworth, Osmanlı Devleti'nin bu durumunu fırsata çevirerek, Amerikan Board Teşkilatı aracılığı ile dünyanın bir ucundan diğer ucu olan Kapadokya bölgesine misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirmek adına gelmiştir. Bu çalışma, 19. yüzyıl döneminde eğitim anlamında oluşan boşlukların yabancı misyonerler tarafından nasıl doldurulmaya çalışıldığına dair bir tablo çizecektir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, 19. Yüzyıl, Eğitim, Modernleşme, Misyoner.*

[1]*Bu makale 30 Ocak - 02 Şubat 2019 tarihleri arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen 2.Uluslararası Sosyal Bilimleri Kongresi'nde (USBIK 2019) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 27/04/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 00/00/2019

An Educator on a Mission in Ottoman Lands in the 19th Century: Wilson Amos Farnsworth's Cappadocia Activities

*

Abstract

19th century and 20th century is a period when the Ottoman state was open to change. In the mentioned periods, the government wanted to increase the power of the state by the state administration as well as the civil organizations such as civilian and military schools, chambers of commerce, sects, and finally by taking control of madrasahs, which are the best representatives of religious education, and by shaping them in line with their own mentality and ideology. However, these reforms, which the government wanted to carry out, lacked much infrastructure due to war, political instability and economic fluctuations, and the situation was not stable. In the 19th and 20th centuries, almost every day, new laws emerged within the Ottoman state structure, and one was engaged in the other without getting used to. The minister of education, who spent more than a year in office, seemed almost absent. Even this situation is quite striking to show how volatile, fluctuating and unstable the period is. When the system changed, it was inevitable for the institutions to change. In the West, because the modernization took place without radical system changes, the institutions of the old system could easily be reformed. Ottoman modernization began against tradition. This situation has made the Ottoman lands an area where missionary educators can easily carry out their activities. One of them was Wilson Amos Farnsworth. Farnsworth turned this chance into an opportunity by the American Board to carry out its activities from one end of the world to the other end of the Cappadocia region. This study will focus on of how the gaps in the educational sense of the period are tried to be filled by foreign missionaries.

Keywords: *Ottoman, 19th Century, Education, Modernization, Missionary*

Giriş

İlk olarak misyonerlik faaliyetlerini anlatmadan *batılılaşma ve modernleşme'* nin ne anlama geldiğinin ortaya konması bu çalışmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu hususta modernleşme bir nevi çağdaşlaşma; aklın, ilmin, sezginin rehberliğinde, tabiat ve cemiyet kanunlarını keşfederek; mal, hizmet, fikir üretmek ve böylece maddi refah gücünü ve manevi gücü yakalamaktır. Osmanlı Devleti çağına göre kendi ilmi ve teknolojisi ile coğrafyasına, kültürüne, moral dünyasına hâkimdir ve diğer medeniyetlerle olan temasını sürdürmüştür (Kodaman, 2005, s.150).

19. yüzyılda bütün modernleşen ve modernleşmekte olan ülkelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'ndeki siyasal gelişmelerle eğitim alanındaki gelişmeler iç içe geçmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Siyasal hayatta meydana gelen gelişmeler eğitimin içerisine yansımakta gecikmemiştir. Akabinde eğitim kurumları sadece sosyalleşme, bilgi ve beceri kazandırma yerleri değil, aynı zamanda ve etkin bir biçimde resmi ideolojilerin aktarıldıkları kurumlardır. Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi bir bakıma eğitim ile iç içe geçmiş bir süreç olarak yaşanmıştır (Alkan, 2008, s.9-10).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin kendi içerisinde değişim ve dönüşüme girmesiyle beraber sistemin belli halkalarında zayıflamalar meydana gelmiştir. Özellikle eğitim alanındaki yaşanan sarsıntılar misyonerlerin dikkatinden kaçmamıştır. Bunu fırsat bilerek eğitim üzerinden Osmanlı toplumunda ve devlet yapısı içerisinde nüfuz edinmeye çalışmışlardır. Osmanlı Devleti'nin bu durumunu fark eden Amerikan Board Teşkilatı bu boşluğu doldurmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu çalışma, devlet yapısında değişimlerin yaşanmasıyla ve ortaya çıkan modernleşme süreciyle beraber misyonerlik faaliyetlerinin Kapadokya ayağının getirdiği değişimler ve etkileri üzerinde duracaktır.

19. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Modernleşme ve Eğitime Kısa Bir Bakış

Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca Doğu medeniyetinin en büyük temsilcisi konumunda idi. Osmanlı, Tanzimat Fermanı ile beraber belir-

gin bir biçimde Batı medeniyeti dairesine yakınlaşmaya başlamıştır. 17. yüzyıla kadar ilim ve teknolojide ileri seviyede olan devlet, güç kaybı içerisine girmiş; Osmanlı'nın devlet yapısı içerisinde Batı kültür ve medeniyeti bilhassa 19. yüzyılda kendini hayatın her alanında hissettirmiştir. 19. yüzyıl, Osmanlı'da yenileşme hareketinin en yoğun olduğu dönemdir (Karabulut, 2016, s.50).

Batılılaşma modernleşme sürecini tanımlayan bir kavramdır. Bilhassa bu süreç İstanbul da ön plana çıkmıştır (Artıkoğlu, 2007, s. 48). Osmanlıları batılılaşmaya teşvik eden esas ise Avrupa'nın 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti üzerinde devamlı bir şekilde artmaya başlayan siyasi, askeri ve iktisadi baskısıdır. Bu duruma binaen baskıları hafifletmek adına Avrupa devletlerinin yeniliklerini takip etmek ve fikir alanındaki müesseselerini benimsemekten başka çare yoktu. Ancak bu Osmanlı için kolay bir durum değildi. Sebebi ise 'şarkı' temsil eden Osmanlı ile 'garbı' temsil eden Avrupa arasında moral olarak uçurumun olmasıdır. Uçuruma neden olan unsur, medeniyet anlayışından ileri gelmektedir. Osmanlı Devleti için garp medeniyeti, Hıristiyanların bir eseri konumundadır; yalnızca Hıristiyan devletlerinin veya cemiyetlerinin bünyesine uygundur. Müslüman bir cemiyetin bu medeniyete intisabı kolay değildir. Bu anlayışa rağmen 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren, batılılaşma fikri Osmanlı'ya sızmıştır. Beraberinde ise Osmanlı'da batılılaşma hareketinin başladığı görülmektedir (Karal, 2011, s.328-329).

Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin, bir medeniyetin temsilcisi olarak kendi medeniyeti dışındaki başka bir medeniyetin doğduğu Avrupa'ya olan bakış açısını süreç içerisinde değiştirmiş olması *kültür değişimi* mahiyetinde ele alınabilir (Karagöz, 1995, s.176). Bu doğrultuda bakıldığı zaman Osmanlı Devleti'ndeki modernleşme sürecinin Batı'daki modernleşme süreci ile paralellik göstermediği görülmektedir. Nedeni ise Batı'da modernleşme sürecinde, toplum ile devletin zaman zaman birbirinden bağımsız bir şekilde hareket etmiş olmalarıdır. Batı toplumlarındaki yenileşme hareketi toplumun bilinçlenmesi ile oluşan bir süreçtir. Batı'nın yaşadığı bu durum ilk olarak *aydınlanma* daha sonrasında da *modernleşme* olarak adlandırılır. Osmanlı'daki durum Batı'dakinden farklılık göstermektedir. Osmanlı ile Batı'nın toplum yapısı birbirinden farklıdır. Osmanlı Devleti'ndeki modernleşmeyi anlayabilmek için ilk olarak toplum yapısını anlamak gerekmektedir. Halk, Osmanlı

Devleti'nde, Müslim veya gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın, yönetici sınıf ve reaya olarak ikiye ayrılmaktadır. Osmanlı'nın en belirgin yanı bürokratik bir devlet olmasıdır. Bu durum, merkez olarak kabul edilen yönetici sınıf ile çevre olarak adlandırılan halk arasında bir kopukluk yaratmaktadır (Fidan, Şahin ve Çelik, 2011, s.114-115).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde görülmekte olan yenileşme yani modernleşme çabasının köklerinde, anlaşıldığı üzere merkezileşme dürtüsü yatmaktadır. Osmanlı'nın modernleşmesi, üç koşula bağlı olarak gelişmiştir. İlk husus zikrettiğimiz gibi merkezileşme dürtüsüdür. Bu durum siyasi yapıyı yeniden şekillendirmiştir. Siyasi zümre ile sosyal gruplar arasında var olan ikilemi derinleştirmiştir. Ayrıca devlet-toplum ilişkisi birbirinden ayrılmıştır. İkinci koşul, Avrupalı güçlerin gitgide artan siyasi nüfuzudur. Bu da devleti, Osmanlı siyasi kültürüne ve geleneksel toplum yapısına yabancı olan yeni kurum ve uygulamaları benimsetmek zorunda bırakmıştır. Oluşturulan yeni kurumlar, kültürel olarak olumsuz etki yaratmıştır. Her iki koşulun bir nevi sonucu olan üçüncü koşul ise modernleşmenin ideolojik boyutunu oluşturmaktadır. Devletin ileri gelenleri bu üç koşulu yönlendirme gücünü ellerinde tutuyorlardı (Karpat, 2014, s.79-80).

Osmanlı Devleti'nin klasik sistemi, bakıldığı zaman bazı keskin dönemeçlerine rağmen, Tanzimat'ı hazırlamış olan II. Mahmud dönemindeki 'devrimci dönüşüm'e kadar etkisini sürdürmüştür (Emecen, 2016, s. 389). Bu bağlamda modernleşme yolundaki ilk adım, III. Selim zamanında atılmıştır. Bu da III. Selim'in kendisine sadık bir ordu kurma çabasından ileri gelmektedir (Karpat, 2014, s.80).

18. yüzyılda III. Selim ile başlayıp 19. yüzyılda II. Mahmud'la yaygınlaşarak devam eden reformlar, hem halkın hem de medreselerin etki ve yetkilerini kısıtlamıştır (Sarıkaya, 1997, s.75-76). Tanzimat'a kadar Avrupa'dan özellikle askeri teşkilat ve teknik alınmıştır. Fakat Tanzimat'tan itibaren hukukta ve devlet nizamı teşkilatında Batı görüşü benimsenmiştir (Cebeci, 2009, s.53-54). Tanzimat öncesinde Osmanlı'da İslam Hukuku hâkimdi. Tanzimat'la beraber Avrupa'dan alınan kanunlar da uygulanmaya başlamıştır (Figenkaplan, 2018, s.25). Bu gelişmelere rağmen medreseler; hâkim, hukukçu, imam, müftü, tabip, matematikçi ayrıca kısmen de olsa yüksek dereceli devlet memuru ve bürokrat

yetiştirmede hâlâ önemli bir kurum olarak önemini 19. yüzyılın ilk yarısına kadar sürdürmüştür (Sarıkaya, 1997, s.76).

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki eğitim anlayışına bakmadan önce Osmanlı'da aile içi çocuk eğitimi konusuna değinmek yerinde olacaktır. Osmanlı'da eğitim ilk olarak anne tarafından çocuğa ilk yaşlarında verilmekteydi. Belli bir öneme sahip olan ailelerde durum daha farklıydı; öncelikli olarak sütnine daha sonrada *kâhya* kadın bu eğitimi veren kişiler arasında yer almaktadır. Fakat her ne olursa olsun iki durum göz önüne alındığında ilk eğitimi veren kişi yine anne olmuştur (Figenkaplan, 2018, s. 17). 19. yüzyıl seyyahlarından biri olan Julia Pardoe, Osmanlı'da eğitim konusunda annenin önemini şu şekilde tanımlamaktadır: "Türklerin temel vasıflarının en güzellerinden bir tanesi de kendi varlık sebepleri olan kişiye gösterdikleri ihtimam ve hürmettir. Anne yol gösteren bilgedir. Ona danışılır, ona dert yanılır, onun söyledikleri büyük bir saygıyla dinlenir, işler onun kararına bırakılır, son saatine kadar el üstünde tutulur, vefatından sonra da büyük bir sevgi ve hasretle anılır." Pardoe, annenin temel eğitimin verilmesindeki önemine dikkat çekmektedir (Pardoe, 1837, s. 378).

18. yüzyılın sonlarına gelinceye kadar dönemin en yaygın eğitim kurumları ise "sıbyan mektepleri" ile "medreseler" idi (Akyüz, 2011, s. 12). Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar mektep ve medreseden oluşan öğretim kurumları, "şeyhülislamlık" makamına bağlıydı (Duran, 2017, s. 64). Şeyhülislamlık yenileşme dönemine kadar eğitim ve öğretim alanında en yüksek makam konumundadır. Fakat şeyhülislamlık bir tür eğitim bakanlığı niteliğini taşımamaktadır. Şeyhülislam, ulemanın başıdır. Ayrıca ülkenin her köşesine dağılmış olan çeşitli yapıdaki medreselerin kendi vakıflarına göre ve çoğunlukla sülaleye, aileye veya mahalli özelliklere göre elden ele geçmekte olan tedris kürsülerinde görev alan taşra müderrisleri üzerinde de fazlaca yönetsel bir yetkisi bulunmamaktadır. Taşra müderrisleri daha çok yerel ulema başkanı sayılmakta olan müftülerin denetimindedir (Soydan ve Tüncel, 2013, s.113).

Osmanlı Devleti'nin eğitim alanındaki modernleşmesine baktığımız zaman, 1700'lerin sonundan başlayarak devletin sona ermesine kadar devam ettiği görülmektedir. Osmanlı'da, batılılaşma ve yenilik hareketleri çoğunlukla askeri, siyasi, idari ve az da olsa sosyal sahada yapılmıştır. Bu, padişah ve sadrazamın doğrudan etkisinin olduğu ku-

rumlarda başlamış ve devam etmiştir (Karataş, 2003, s.232). 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile yeni bir dönem başlamıştır. Fermanın ilan edilmesi modernleşme yolunda oldukça önemli bir adım olmuştur. Düzenin devamlılığını sağlamak adına kapsamlı bir yeniden yapılanma süreci başlamıştır (Bozaslan ve Çokoğulları, 2015, s.313).

19. ve 20. yüzyıl dönemlerinde hükümet devlet idaresinin yanında, sivil ve askeri okulları, ticaret odaları gibi sivil organizasyonları, tarikatlar ve nihayet hâlâ dini eğitimin en iyi temsilcileri olan medreseleri kontrolü altına alıp, kendi zihniyeti ve ideolojisi doğrultusunda şekillendirmek sureti ile gücünü büyük bir oranda arttırmak istiyordu. Fakat hükümetin gerçekleştirmek istediği bu reformlar, savaş, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik dalgalanmalar nedeniyle büyük ölçüde altyapıdan yoksundu ve durum stabil değildi. 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı devlet yapısı içerisinde hemen her gün yeni kanunlar çıkıyor, birine alışılmadan öteki devreye sokuluyordu. Bir yıldan fazla görevde kalan eğitim bakanı neredeyse yok gibiydi. Bu durum, dönemin ne kadar çalkantılı, dalgalı ve istikrarsız olduğunu göstermesi açışından oldukça çarpıcıdır (Sarıkaya, 1997, s.75).

Sistem değişince kurumların değişmesi de kaçınılmazdı. Batı'da modernleşme, radikal sistem değişiklikleri olmadan gerçekleştiği için eski sistemin kurumları kolaylıkla ıslah edilebilmiştir. Osmanlı'nın modernleşmesi ise geleneğe karşı başlamıştır (Sarıkaya, 1997, s.200). Bu durum, Osmanlı topraklarını misyoner eğitimcilerin faaliyetlerini kolayca gerçekleştirebilecekleri bir alan haline getirmiştir. Bu misyonerlerden birisi de Wilson Amos Farnsworth olmuştur. Farnsworth, Osmanlı Devleti'nin bu durumunu fırsata çevirmek isteyen Amerikan Board Teşkilatı aracılığı ile dünyanın bir ucundan bir diğer ucu olan Kapadokya bölgesine misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirmek adına gelmiştir.

Amerikan Board ve Türkiye'de Erkek Misyoner Eğitimciler

Amerikalı Protestan misyonerlerin Osmanlı topraklarına ilk ayak basmaları, teşkilatın kurulduğu tarihten çok uzun bir zaman geçmeden olmuştur. Bu misyoner teşkilat Amerika'nın Massachusetts eyaletinde Williams Kolej'i öğrencileri tarafından 1810 yılında organize edilmiş

ancak yasal olarak 1812 yılında faaliyetlerine başlamıştır (Missionary Research Library Archives, 1878-1958, 03.03.2019). Protestanlığın yayılması için kısaca ABCFM olarak anılan American Board of Commissioners for Foreign Missions[2] adı altında bir örgütlenme ile kurulmuştur. Bu teşkilatın amacı bütün Amerika üzerinde ve dünyada Protestanlığı yaygınlaştırmak olmuştur (Richter, 1910, s.73).

Bu teşkilata bağlı olan misyonerler dini bilgilerin yanı sıra bulundukları yerlerin *sosyolojik ve kültürel durumunu araştıran, tarihini ve siyasi yapısını bilen veya inceleyip öğrenebilecek kapasitede olan kişilerdir.* Kısaca, bir misyonere nerede görev verilmişse oraya gider toplumun genel özellikleri hakkında bilgi toplar ve ardından bağlı olduğu teşkilata ve devletine bilgi verir (Döşkaya, 2018, s.84-119).

Bu örgütlenmenin, Evanjelik (dini) yaklaşımının yanı sıra üzerinde önemle durduğu iki temel unsur daha dikkat çekmektedir; bunlardan birincisi eğitim, ikincisi ise sağlık olmuştur. Hıristiyan olmayan toplumlara ulaşarak onları kendi din anlayışları doğrultusunda yönlendirmek üzere harekete geçen misyonerler, dini yapıyı değiştirmek için eğitim alanını ön plana çıkarmışlardır. Ayrıca Osmanlı Türkiye'sinde hâlâ etkisini görebildiğimiz kolejler kurmuşlar ve eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır.[3]

Amerikan Board Teşkilatı, zamanının en kapsamlı ve en yaygın ağa sahip örgütlenmesidir. Teşkilatın amaçları doğrultusunda Osmanlı topraklarına ilk gelen iki erkek Amerikalı misyoner Levy Parsons ve Plinky Fisk olmuştur. Bu topraklarda bazı keşif çalışmalarında bulunmak için 1818 yılında atamaları yapılmış ve 1820 yılında ise İzmir'e ayak basarak görevlerine başlamışlardır (Anderson, 1872, s.10-11). Bu misyonerlerin ardından William Goodell ve Isaac Bird adlı misyonerler 1823 yılında eşleri ile birlikte görevlerine başlamışlardır. Bu misyonerler çok geçmeden yaklaşık 4 yıl gibi kısa bir zaman içerisinde yani 1827 yılında ülkede 13 tane okul açmışlar ve bu okullarda 100'ü kız öğrenci olmak üzere yaklaşık 600 öğrenciye eğitim vermişlerdir (Strong, 1910, s.83).

---

[2] Bu çalışmada Amerikan Board olarak kullanılacaktır.

[3]Osmanlı Türkiyesinde kurulan belli başlı kolejler şunlardır: Robert Kolej (Robert College), İstanbul Amerikan Kız Koleji (American College for Girls daha sonra Constantinople Woman's College), Merkezi Türkiye Koleji (Central Turkey College), Fırat Koleji (Euphrates College), Anadolu Koleji (Anatolia College), Merkezi Türkiye Kız Koleji (Central Turkey College for Girls), Tarsus Amerikan Koleji (Tarsus American College).

Yine yaklaşık 4 yıl sonra 1831 yılında William Goodell uzun soluklu faaliyetlerini gerçekleştirmek için aktif çalışmalarına başlamıştır. Goodell'i izleyen Harrison Gray Otis Dwight ve William Gottlieb Schauffler adlı erkek misyonerler eğitim faaliyetlerini çok hızlı bir şekilde ilerletmişlerdir (Richter, 1910, s. 107). Misyonerlik çalışmaları için görevlendirilen kişiler arasında H.G.O. Dwight ve Eli Smith adlı iki misyoner ülkenin birçok bölgesini karış karış gezmişler ve bulundukları yerleri anlatan mektuplar yazmışlardır. Yukarıda adı geçen önemli misyonerlere ek olarak Cyrus Hamlin, George Washburn ve Frank Caleb Gates gibi kişileri de sayabiliriz. Amerikan Board Teşkilatı'nın 1900'lü yıllarda ulaştığı okul sayısı 500'e yaklaşacak; açtıkları okullarda ise yaklaşık yirmi altı bin öğrenci eğitim alacak hale gelecektir (Greene, 1916, s. 108). Bu çalışma daha çok ve genel olarak Wilson Amos Farnsworth'un Kapadokya bölgesindeki 1854 ile 1904 yılları arasında gerçekleştirdiği misyoner faaliyetlerini kapsayacaktır.

Amerikan Board Teşkilatı tarafından verilen ilkokul eğitimi daha çok karma eğitim olarak yürütülmüş ama lise eğitimine gelindiğinde genelde kızlar ve erkekler ayrı eğitim alır hale gelmişlerdir. Ancak ilgi çeken bir konu şudur ki yapılan eğitim faaliyetlerinde kızların eğitimi her zaman önem arz etmiş; hatta bazı yerlerde erkeklerden daha fazla ön plana çıkartılmıştır. Kızların eğitimi, Farnsworth için de büyük önem taşıdığından, kendisi de kız eğitimine yeterli titizliği göstererek ilk olarak kız lisesinin açılmasını arzu etmiştir. Okulların birçoğunun yatılı olması bu misyonerlerin işini kolaylaştırmış ve öğrencileri etkileme konusunda daha başarılı olmuşlardır.

Wilson Amos Farnsworth'un Kapadokya'daki Eğitim Faaliyetleri

Wilson Amos Farnsworth ve Jasper Newton Ball doğrudan Amerikan Board'un görevlendirmesiyle, Kapadokya bölgesini kapsayan bir misyoner istasyonu kurmak üzere gönderilmişlerdir. Her iki misyoner de eşleri ile beraber bu bölgede bulunmuşlardır (Farnsworth, 2018, s.36). Wilson Amos, eşi Carolin Farnsworth'la Amerikan Board misyonerlerinin Osmanlı ülkesindeki faaliyetlerine katkıda bulunmak için dördüncü kuşak olarak 1853 yılında Osmanlı topraklarına ayak basmıştır. Bu çift 1854 yılında Kayseri bölgesine gelmiştir. Kayseri'nin üzerinde du-

rulması gereken bir yerleşim yeri olduğunu vurgulayan Amerikan Board'un 1854 yılında kurmuş olduğu Kayseri İstasyonu'ndaki ilk misyonerler olarak çalışmaya başlamışlardır. Dördü Amerikalı misyoner, üçü de yerli yardımcı olacak şekilde, toplam yedi kişi bölgedeki misyonerlik çalışmalarına başlamışlardır. Fakat ön plana çıkan kişi ise Wilson Amos Farnsworth olmuştur (Demir, 2008, s.17-18).

Misyonerler bölgeye geldiklerinde doğrudan faaliyetlerine başlamamışlardır. İlk olarak halkı tanıyabilmek ve onların güvenini kazanmak adına önemli bir unsur olan dil eğitimi almışlardır. Bu kapsamda Wilson Amos ve eşi 10 ay kadar Merzifon'a dil eğitimi almak için gitmişlerdir (Farnsworth, 2018, s.57). Türkçe öğrenerek ve Türk gelenek göreneklerine de hâkim olmuşlardır. Wilson Amos Farnsworth misyonerlik faaliyetlerini daha rahat gerçekleştirebilmesi adına bir zemin oluşturmuştur. İki önemli politika izlenmiştir; bunun ilkinde sağlık ikincisinde ise eğitim yer almaktadır. Bilhassa bu politikalar azınlıklıklara yönelik uygulanmıştır.

Misyonerlerin ilk olarak Osmanlı Devleti'ndeki eğitim faaliyetleri, dini alandaki çalışmalara destek olmak maksadı ile başlamıştır (Demir, 2012, s.1407). Wilson Amos, Kayseri'nin nüfusu ile ilgi gözlemlerde bulunarak 75 bin civarında kişi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca nüfusun 25 bin kadarını ise Hıristiyanların oluşturduğunu kaydetmiştir. Wilson Amos yazmış olduğu notlarında var olan gayrimüslim tebaaya ilişkin ''olağanüstü bir enerji ve müteşebbislik yeteneğine ve de eğitime çok büyük ilgi duyduklarının'' notunu da düşmüştür (Farnsworth, 2018, s.43).

Wilson, Kayseri'ye vardıktan sonra ilk önemli iş olarak bir cemaat oluşturma girişimlerinde bulunmuş; böylece 2 Temmuz 1854 yılında, dört erkek ve dört kadından oluşan bir cemaat kurulmuştur. Kurulan cemaatin ilk üyelerinden birisi Kayseri tarihinde önemli yer edinen 18 yaşındaki Kerope Yakubyan'dır. Kerope Yakubyan 12 yıl sonra Protestan kilisesinin ve cemaatinin en etkin dini önderi olmuştur. Bunların ardından Amos, yörede hiç dış istasyon olmamasından dolayı keşif gezilerinde bulunmuştur. Yozgat'ta ciddi bir öğrenme arzusu fark eden Amos, uygun ve güvenilir birinin bulunmamasından dolayı 1854 yılında bu yörede istasyon açamamıştır (Farnsworth, 2018, s.57-58).

Wilson Amos'un 1863 yılındaki notlarından anlaşıldığı üzere Yozgat'ta bir kız okulu kurduğu anlaşılmaktadır. Yozgat'taki eğitim faaliyetlerine dair Wilson Amos; *Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da birkaç ay Yozgat'ta kaldık. Şu an en iyi elemanımız olan Kayserili Dr. Nahan Tutkalcıyan(?), eskiden birkaç yıl Yozgat'ta öğretmenlik yapmıştı, şimdi onun görevini Bay Derderyan üstlendi… Bu yıl, geçmişte hiç olmadığı kadar, hatta sonraki bazı yıllardan bile daha fazla eğitime hizmet ettik. Yaklaşık 30 kişi olan Yozgat'taki okulun öğrenci sayısı, Bay Derderyan yönetiminde 100 kişiye ulaştı…* sözleri ile bilgi vermektedir (Farnsworth, 2018, s.71).

Wilson Amos'un 1862 yılında genel olarak eğitim çalışmaları hakkında verdiği bilgiler ise şu şekildedir; *Okullarımızın bütünündeki öğrenci sayısı geçen yıl 123'tü, bu yıl 251 kişiye çıktı ve Protestan olduğu bildirilenlerin sayısı da 380'den 479'a yükseldi. Kitap satışı hâsılatının 4. 800 kuruşa çıktığını rapor edebilmiş olmak da bize güç verdi. Bu döneme ait istatistik tablo da, 12 vaiz ve yardımcı elaman ile dört öğretmenden ibaret bir yerli ekip oluştuğunu gösteriyor. Yine bu dönemde halk vaizlere ve öğretmenlere ayda yaklaşık 1.000 kuruş maaş desteği verdi.* (Farnsworth, 2018, s.71).

Kayseri İstasyonu'ndaki eğitim hususunda öne çıkan üç okul vardır: Talas'taki Amerikan kız ve erkek kolejleri ile Kayseri'deki açılan anaokuludur (Demir, 2012, s. 1407). Kayseri İstasyonu'ndaki eğitim için yapılan girişimler vardır. Wilson Amos bu anlamda Kayseri İstasyonu'nda bir okul açmak için çabalarda bulunmuştur. Fakat bu kolay olmamıştır. Yaşanan sıkıntı ve zorluklara rağmen öncelikli olarak Kayseri yöresinde 1873 yılında bir kız okulu açılmıştır (Farnsworth, 2018, s.98).

Okulun kuruluşuyla ilgili olarak Amos; *Eskisinden daha iyi bir mekân temin edemeseydik, Talas'ta bahis konusu bu kaliteli kız lisesini açamazdık. Fakat bu yıl çok güzel bir okul binası ve şapel inşa ettik, bunun hem okul mensupları hem cemaat üzerinde mükemmel tesiri oldu…* ifadelerine kayıtlarında yer vermiştir (Farnsworth, 2018, s. 99). Talas'taki kız okulunun açılmasında Miss Sarah Closson ve Miss Ardele Griswor'un çabaları etkili olmuştur. Okul ilk zamanlarda insanların tepkilerine neden olmuş; fakat bu tepkilere rağmen öğrencilerden para alınmamak suretiyle birkaç kız öğrencinin bu okula gelmesi için ikna edilmelerinden sonra akabinde eğitime başlanmıştır. Yatılı olarak açılan okula ilk yıl yatılı kısmına iki kız öğrenci kayıt yaptırmıştır. Kayseri İstasyonu'ndaki birçok okulda olduğu gibi Amerikan Board misyoner yönetimindeki bu

okullardaki Ermeni ve Rum öğrenciler için ortak dil olarak Türkçe kullanılmıştır (Demir, 2012, s.1408-1409).

Talas Amerikan Kız Koleji'nde okutulan derslere bakılacak olursa; Aritmetik, Coğrafya, Ermenice Gramer ve Tercüme, Rumca Gramer, Alfabe, Osmanlıca Gramer olup bunların yanı sıra Psikoloji Eğitimi, Vokal ve enstrümantal müzik derslerinin müfredatta yer aldığı Amerikan Board belgelerinde görülmektedir. 1894 yılından itibaren de düzenli bir şekilde İngilizce dersleri verilmeye başlanmıştır. Bu sayede İngilizce yeni başlayanlar için zorunlu hale getirilmiştir (Demir, 2012, s.1409).

Talas Amerikan Kız Koleji'nde okuyan kızlar ders zamanlarının dışında, kadınlar için düzenlenen dua toplantılarına katılmaktadır. Düzenli bir şekilde İncil eğitimi almakta ve ev ziyaretlerinde bulunarak buralardaki kadınlara İncil öğretmektedirler. Bu sayede bölgedeki insanlara nüfuz ederek onların güvenleri kazanılmaktadır. Böylelikle Amerikan Board birliğinin hedefleri ve misyonerlik çalışmaları yerine getirilmiştir (Demir, 2012, s.1409).

1881 yılında hem Talas Kız Yatılı Okulu için büyük bir bina hem de misyoner ailelerden birinin oturması için bir ev inşa etmek maksadıyla aşağı Talas'ta bir arsa satın alınmıştır. Arsanın ruhsat alımında birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Bu girişimler devam ederken eğitim faaliyetlerine ara verilmemiştir. 1889 yılında Wilson Amos, Talaslı Rumların kızlarını okula verdiğini ve eğitime olan ilginin arttığını belirtmektedir. Ayrıca 1889 yılının sonbaharında Amerikan Board Teşkilatı, Talas'ta ilk anaokulunu açmıştır. Anaokulunun kuruluşuna dair bilgileri veren Wilson Amos; *Bu yılın sonbaharında, Talas'ta ilk anaokulumuz açıldı. Bayan Bartlett tarafından İzmir'deki anaokulu bölümünde çok iyi bir eğitim almış olan Kayserili Bekâr Bayan Gulhar(?) Kılıçyan öğretmen oldu. Bu okul özel bir girişim olarak açıldı ve Board'dan herhangi bir para desteği talep edilmedi.* ifadelerini kullanmıştır (Farnsworth, 2018, s.17-176).

Geçen zaman içerisinde Talas Kız Okulu ilk mezunlarını 1883 yılının Eylül ayında vermiştir. 1883 Mart ayında ise okul dört yıllık düzenli bir eğitim programı uygulamayı benimsemiştir. Mezun sayısıyla ilgili ve işleyen süreçle alakalı olarak Wilson Amos; *Bu yılın eylülünde de ilk mezununu verdi. Altı kişi mezun oldu. Hepsi Protestan cemaatine mensuptu. Mezun olduktan sonra ''hepsi de kadınlar arasında öğretmenlik yapmak ve dini faaliyet göstermek üzere kendilerine uygun önemli görevler buldu.'' Yıl içinde*

bu kurumun 10'u gündüzlü olmak üzere 58 öğrencisi vardı. Bunların sekizi cemaate intisap etti. Böylece cemaate mensup öğrencilerin sayısı 27 oldu. Bunların yaşı ortalama 16 civarındaydı. bilgilerini vermektedir (Farnsworth, 2018, s.151).

1893 yılında Talas Kız Yatılı Okulu 6. dönem mezunlarını vermiştir. Okul altısı Ermeni, dördü Rum olmak üzere on yedi kişiyi daha mezun etmiştir. Gün geçtikçe okulun mezun sayısı artmaktadır (Farnsworth, 2018, s. 198). Wilson Amos'un kayıtları bunu desteklemektedir. Belirttiği üzere 1899 yılına gelindiğinde okulun toplam mezun sayısı 83'e ulaşmıştır (Farnsworth, 2018, s.234).

Kız kolejinin ardından Talas'ta erkek koleji kurulmuştur. Yapılan girişimler sonucunda Amerikan Erkek Koleji 1883 yılının güzünde açılmıştır. Okula öğretmen olarak Kayseri Pastörü Kerope Yakubuyan'ın oğlu ve Antep Koleji mezunu olan Haygazun Yakubuyan atanmıştır (Farnsworth, 2018, s. 150). Talas Amerikan Erkek Koleji ilk ve orta derecede eğitim ve öğretimin yapıldığı bir okuldur (Demir, 2012, s.1411). Talas Amerikan Erkek Koleji'nin orta dereceli kısmında verilen eğitim yedi yıldır. Yedi yıllık sürede öğrencilere verilmekte olan dersler; İngilizce, Ermenice, Rumca, Türkçe, Fransızca, Aritmetik, Temel Muhasebe, Cebir, Geometri, Fizik, Botanik, Zooloji, Coğrafya, Tarih, Trigonometri, Yüksek Cebir ve Güzel Konuşma Sanatıdır. Bu seçmeli ders uygulaması ise liseden sonra yüksekokul düzeyinde eğitimlerini sürdürmek isteyen öğrenciler için uygulanmaktadır (Demir, 2012, s.1412).

Talas Amerikan Erkek Koleji'nden mezun olan öğrenciler, eğitimlerine devam etmek istemeleri veya yeterli donanıma sahip olmaları durumunda bir üst eğitim kurumu olan yüksekokullarda eğitimlerine devam etmişlerdir. Talas Amerikan Kız ve Erkek Koleji'nden mezun olan öğrenciler, liseyi bitirdikten sonra geldikleri yörelerde ya da Amerikan Board tarafından atandıkları okullarda öğretmenlik yapabilmekteydi. Başka bir seçenek olarak da mezun öğrenciler ticaretle uğraşarak hayatlarını idame ettirebiliyorlardı. Buna istinaden öğrencilerin ticaretle uğraşmayı tercih edebilecekleri düşüncesiyle lise eğitimleri boyunca bu yönde de eğitimler verilmiştir (Demir, 2012, s.1414). 1903 yılına gelindiğinde ise Wilson Amos eğitim seviyesinin yükseltilmiş olmasından dolayı erkek okulun-

dan o yıl kimsenin mezun olamadığını kaydetmiştir (Farnsworth, 2018, s.256).

Wilson Amos, çektiği zorluklara rağmen Kayseri İstasyon'unda belirlenen hedeflerin birçoğunu gerçekleştirmiştir. Sayısız keşif gezilerinde bulunmuştur. Ancak yaşının ilerlemesi sonrası dolayısıyla keşif gezilerine çıkamaz olmuştur. Elli yılını Kayseri'de geçirmiş olan Wilson Amos Farnsworth, eşi ile beraber 14 Eylül 1903 tarihinde yurt edinmiş olduğu yöreden ayrılmıştır (Farnsworth, 2018, s. 262). Kayseri'ye dair tutmuş olduğu notlara 1870 yılında arkadaşlarının ısrarı ile başlamıştır. Akabinde bu notlarına 1904 yılında son vermiştir. Kapadokya'daki faaliyetler hakkında herkesin ilgisini çekecek pek çok malzeme bulunacağına inandığını satırlarında yer vermiştir (Farnsworth, 2018, s.263-264).

Sonuç

Eğitim, toplumların geleceğini teminat altına alma noktasında önemli bir unsurdur. Toplumlar gelişimini ve ilerleyişini bu önemli olgu sayesinde sağlamaktadır. Osmanlı'nın 19. ve 20. yüzyılda kendini keşfetmeye çalışması bu hususta bir boşluk meydana getirmiştir. Amerikan Board Teşkilatı, Osmanlı'nın kendini arayış dönemini fırsata çevirmiş ve bu boşluktan istifade etmiştir. Eğitimin önemini kavramış olan Amerikan Board bu etkeni kullanarak misyonerlik faaliyetleri için önemli bir araç olarak kullanmıştır.

Amerikan Board, Batı Türkiye Misyonu kapsamında Kayseri'de bir üs kurmuştur. Kayseri İstasyonu'nda dini faaliyet amacıyla başlamış olan misyonerlik çalışmaları yerini eğitim alanındaki girişimlere bırakmıştır. Birliğin görünürdeki amacını dini faaliyetler oluşturmaktadır; ancak gizli tutulan amaç ise ekonomik, siyasi, askeri ve kültüreldir. Wilson Amos Farnsworth da bu kapsamda ilk olarak cemaat kurma, matbaa, okul ve hastane açma girişimlerinde bulunmuştur. Misyonerlik faaliyetlerini bu eksenler etrafında yürütmüştür. "Neden Kayseri bölgesi?" denilecek olursa burada gayrimüslim tebaanın nüfusu dikkate alınmış, gayrimüslim tebaanın çoğunlukta olması misyonerlik faaliyetleri için en uygun alanı oluşturmuştur.

Bu bağlamda Wilson Amos, yaşadığı yöreye daha önce bilmedikleri yenilikleri tanıtmada da öncüllük etmiştir. Halkın dilini öğrenerek, on-

ların kültürlerine hâkim olmak suretiyle yörenin insanlarıyla bir bağ kurmuştur. Bu sayede Wilson Amos, Amerikan kültür ve yaşam tarzını halka tanıtmıştır. Wilson Amos aynı zamanda bu yaşam tarzını bölge insanına zorlayarak değil sevdirerek yaymıştır. Misyonerliğin dini misyonunun yanında iki önemli hedefi vardır. İlkini sağlık, ikincisini ise eğitim oluşturmaktadır. Belirlenen bu hedefler ise azınlıklara yönelik kullanılmıştır. Onların eğitilmesine önem verilmiştir.

Kayseri İstasyonu, Amerikan Board'un en etkili olduğu yer olmuştur. Wilson Amos bu konuda çokça emek ve çaba sarf etmiştir. Kurulmasında öncü olduğu Talas Kız ve Erkek Kolejleri sayesinde yeni elemanlar yetiştirilmiştir. Buradan mezun olan öğrencileri Ankara, Nevşehir ve Niğde gibi bölgelere göndererek, misyonlarının yayılmasında araç olarak kullanmışlardır. Eğitim alan öğrenciler boş zamanlarında toplumla yakınlaşarak, Batı Türkiye Misyonu'nun yayılması için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Wilson Amos eğitimin önemini iyi kavramış olacak ki okul kurmanın yanı sıra kitap çıkarmak için de çaba sarf etmiştir. Daha çok kitle edinebilmek adına eğitimle alakalı olarak her detay tek tek değerlendirilmiştir.

Wilson Amos Farnsworth, elli yıl boyunca hayatını misyonerlik gayelerini gerçekleştirmek için Kayseri yöresinde geçirmiştir. Süreç içerisinde yaşanan birtakım sıkıntı ve zorluklara rağmen hedeflerinden sapmamıştır. Amerikan Board'un kendisini gönderirken belirlediği amaçları gerçekleştirmede aşırı gayrette bulunmuş; bu hususta ne denli başarılı olmuştur düşündürücüdür. Halkın Müslüman olması ve belli bir örf ve âdetle yetişmiş olmaları Wilson Amos için güç bir durum olmuştur. Çünkü bu tarz insanları etkilemek ve inançlarını bir anda değiştirmek kolay değildi. Elli yıllık süre zarfında elbette faaliyetlerini gerçekleştirirken tepki çekmiştir; fakat bu yıldırıcı bir sebep olmamıştır.

Misyonerlik faaliyetleri bir nevi Osmanlı Devleti'nin hükmettiği topraklarda nüfuz alanı oluşturmayı hedeflemektedir. Yapılan eğitimsel ve kültürel girişimler, bu amacın gerçekleştirilebilmesi noktasında kültürel bir ticarettir. Wilson Amos bu kapsamda, Kayseri yöresi başta olmak üzere yeni dış istasyonlar da kurabilmek için keşif gezilerinde bulunmuştur. Üs kurmak için girişimler sürekli bir şekilde devam etmiştir. Yozgat dâhil olmak üzere birçok ilde üs kurmuşlardır. Fakat faaliyet ve

etkilerinin bir süre sonra kendi içlerinde oluşan boşluk ve istikrarsızlıklardan dolayı zayıfladığı görülmektedir.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti'nin içinde bulunmuş olduğu modernleşme çabaları misyonerler için bir umut teşkil etmiştir. Osmanlı topraklarını faaliyetlerini gerçekleştirmek adına kullanma yoluna gitmişlerdir. Anlaşılmaktadır ki dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda nabzının tutulmasında misyonerler bir şekilde etkili olmuşlardır.

"Misyonerlik bir araç mıdır; yoksa bir amaç mıdır?" sorusu akıllara gelmektedir. Bu da ayrıca bir tartışma konusudur. Bu çalışmamızda, Osmanlı'nın 19.yüzyılda eğitim anlamında oluşan boşluklarının yabancı misyonerler tarafından nasıl doldurulduğu irdelenmeye çalışılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

An Educator on a Mission in Ottoman Lands in the 19th Century: Wilson Amos Farnsworth's Cappadocia Activities

*

Ercan Kaçmaz – Büşra Figenkaplan

Hacı Bektaş Veli University

19th century and 20th century were periods when the Ottoman state was open to change. In the men-tioned periods, the government wanted to increase the power of the state by the state administration as well as the civil organizations such as civilian and military schools, chambers of commerce, sects, and finally by taking control of madrasahs, which are the best representatives of religious education, and by shaping them in line with their own mentality and ideology. However, these reforms, which the government wanted to carry out, lacked much infrastructure due to war, political instability and economic fluctuations, and the situation was not stable.

In the 19th and 20th centuries, almost every day, new laws emerged within the Ottoman state structure, and one was engaged in the other without getting used to. The minister of education, who spent more than a year in office, seemed almost absent. Even this situation is quite striking to show how volatile, fluctuating and unstable the period is. When the system changed, it was inevitable for the institutions to change. In the West, because the modernization took place without radical system changes, the institutions of the old system could easily be reformed. Ottoman modernization began against tradition. This situation has made the Ottoman lands an area where missionary educators can easily carry out their activities. One of them was Wilson Amos Farnsworth. Farnsworth turned this chance into an opportunity by the American Board to carry out its activities from one end of the world to the other end of the Cappadocia region. This study will focus on of how the gaps in the educational sense of the period are tried to be filled by foreign missionaries.

In the 19th century, when the Ottoman State entered into a change and transformation within itself, weaknesses occurred in certain circles

of the system. Especially the shocks experienced in the field of education were totally within the vision of the missionaries. By means of this opportunity, they tried to gain influence in the Ottoman society and in the state structure. Noticing this situation of the Ottoman Empire, the American Board Organization attempted to fill this gap. This study ephasizes the changes and effects of the missionary activities of the Cappadocia region with the changes in the state structure and the process of modernization.

When we look at the modernization of the Ottoman Empire in the field of education, it is seen that it continued until the end of the state starting from the end of the 1700s. In the Ottoman Empire, the westernization and modernization movements were mostly in military, political administrative areas and a few were in social ones. This change started and continued in the institutions where the sultan and the grand vizier had a direct effect (Karataş, 2003, p.232).

When the system changed, it was inevitable to change the institutions. Since modernization in the West took place without radical system changes, the institutions of the old system could easily be reformed. Ottoman modernization began against the tradition (Sarıkaya, 1997, s.200). This situation made the Ottoman lands an area where missionary educators could easily carry out their activities. One of these missionaries was Wilson Amos Farnsworth. Farnsworth came to the Cappadocia region to carry out the missionary activities from one end of the world to the other end, through the American Board Organization, which sought to turn this state of the Ottoman Empire into an opportunity.

Wilson Amos Farnsworth and Jasper Newton Ball were sent directly by the American Board to appoint a missionary station covering the Cappadocia region. Both missionaries stayed in this region together with their spouses (Farnsworth, 2018, p.36).

It is understood from the notes of Wilson Amos that he founded a school for girls in Yozgat in 1863. Wilson Amos informs on educational activities in Yozgat thus; *We stayed in Yozgat for a few months this year as it was last year. Now our best employee, Kayserili Dr. Nahan Tutkalcıyan (?) had formerly taught in Yozgat for a number of years, and now Mr Derderyan has taken on his duties...This year, we have served even more years of education than ever, even some of the later years. The number of students in the school in*

Yozgat, which is about 30, has reached 100 people under the direction of Mr. Derderyan (Farnsworth, 2018, p.71).

In spite of the difficulties, Wilson Amos reached many of the targets set at Kayseri Station. He was involved in countless exploration trips. However, after the advance of his age, he could not go on exploration trips. Wilson Amos Farnsworth, who spent fifty years in Kayseri, left his second home on 14 September 1903 with his wife (Farnsworth, 2018, p. 262). In this context, Wilson Amos pioneered in introducing innovations that they did not know before. By learning the language of the people, he established a connection with the people of the region by knowing their cultures. In this way, Wilson Amos introduced the American culture and lifestyle to the people. Wilson Amos also spread this lifestyle devotedly, not forcing the people of the region. The missionary had two important goals besides the religious mission. The first one was health and the second one was education. These golas were used for minorities. Their education was given importance.

As a result it should be noted that the modernization efforts of the Ottoman Empire were a hope for the missionaries. They used the Ottoman lands in order to carry out their activities. It is understood that in terms of the socio-economic and socio-cultural sense of the period, the missionaries were somehow effective. Is missionary a means; or is it a goal? is the main question that comes to minds. This question has also been a matter of discussion. Thus, this study has examined how the gaps in Ottoman education in the 19th century were filled by foreign missionaries.

Kaynakça / References

Akyüz, Y. (2011). Osmanlı döneminden cumhuriyete geçilirken eğitim-öğretim alanında yaşanan dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, *1* (2), 9-22.

Alkan, M. Ö. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme ve eğitim. T*ürkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *6* (12), 9-84.

Anderson, R, (1872). *History of the missions of the American board of commissioners for foreign missions to the oriental churches*. Vol. I. Boston: Congregational Publishing Society.

Bozaslan, B. M. ve Çokoğulları, E. (2015). Osmanlı'dan cumhuriyet'e modern eğitimin inşası: Devletin kurtarılmasından devletin kurulmasına. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7* (3), 309-329.

Brigette C. K. (2011). Finding Aid for American Board of Commissioners for Foreign Missions Records, Section 12, Missionary Research Library Archives, 1878-1958. Accessed on the 3rd of March 2019 from https://library.columbia.edu/content/dam/libraryweb/locations/burke/fa/mrl/ ldpd_4492650.pdf

Cebeci, D. (2009). *Tanzimat ve Türk ailesi*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

Demir, C. (2008). *Kayseri, Nevşehir, Niğde üçgeninde Amerikan board'un eğitim faaliyetleri*, YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi,. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri.

Demir, C. (2012). Amerikan Board belgelerine göre Talas Amerikan kız ve erkek kolejleri. *Turkish Studies*, *7* (4), 1405-1420.

Döşkaya, F. Ç. (2018). Amerikan Board ve Misyoner Corinna Shattuck'ın Urfa faaliyetleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, İlkbahar, *5*(14), 84-119.

Duran, A. (2017). Meşrutiyet dönemi eğitimdeki yenileşme hareketleri ve cumhuriyet dönemine bıraktığı miras. *Capadocia Journal Of History And Social Sciences*, *8*, 62-77.

Emecen, M. F. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş tarihi:(1300-1600)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Farnsworth, W. A. (2018). *Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin bilinmeyen tarihi:1853-1903*. Mehmet Şahin (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fidan, S., Şahin, K. ve Çelik, F. (2011). Osmanlı modernleşmesinin temel olgularından biri: Bürokrasi, Osmanlının modernleşmesinde bürokrasinin etkinliği ve önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*, 113-128.

Figenkaplan, B. (2018). *Osmanlı Eyübü'nde kadın ve mülkiyet:1700-1725.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir.

Greene, J. K. (1916). *Leavening the levant*. Boston, New York, Chicago: The Pilgrim Press.

Karabulut, M. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda değişim süreci, sosyal ve kültürel durum. *Mecmua Uluslar Arası Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(2), 49-65.

Karagöz, M. (1995). Osmanlı Devletinde ıslahat hareketleri ve batı medeniyetine giriş gayretleri:1700-1839. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 6*, 173-194.

Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı devri:1861-1876*, *Cilt VII*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Karataş, S. (2003). Osmanlı eğitim sisteminde batılılaşma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5* (1), 231-241.

Karpat, H. K. (2014). *Osmanlı modernleşmesi toplum, kuramsal değişim ve nüfus*, (C. Elitez çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Kodaman, B. (2005). Osmanlı'dan cumhuriyet'e çağdaşlaşma sorunları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,18*, 149-158.

Pardoe, J. (1837). *The city of the sultan and domestic manners of the Turks in 1836*. London: Henry Colburn Publisher Company.

Richter, J. (1910). *A History of Protestant Missions in The Near East*. Edinburgh: Oliphant, Anderson & Ferrier.

Sarıkaya, Y. (1997). *Medreseler ve modernleşme*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Soydan, T. ve Tüncel, M. (2013). Osmanlı'da ilk yenileşme döneminde eğitimin kurumsal ve yönetsel yapısının oluşumu ve gelişimi. *Milli Eğitim Dergisi, 42*, 110-126.

Strong, W. E. (1910). *The story of the American Board*. Boston: The Pilgrim Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kaçmaz, E. ve Figenkaplan, B. (2019). 19. Yüzyılda Osmanlı topraklarında eğitimci bir misyoner: Wilson Amos Farnsworth'un Kapadokya faaliyetleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 2776-2796. DOI: 10.26466/opus.560699

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*:30/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 23/06/2019

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi[1]

DOI: 10.26466/opus.572254

*

Eyyup Serkan Öncel*

* Öğr. Gör. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu / Osmaniye / Türkiye
E-Posta: esoncel@osmaniye.edu.tr **ORCID:**0000-0002-5337-5020

Öz

Bu çalışmanın amacı 2010 yılında uygulamaya konulan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programının eleştirel düşünme açısından incelemek ve değerlendirmektir. Günümüzde bilgi çeşitliliği ve miktarının çokluğu düşünmeyi ve özellikle de eleştirel düşünme becerilerini ön plana çıkarmıştır. Bu çalışmada ilk olarak eleştirel düşünmenin farklı tanımları yapılarak önemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi (4-8 sınıflar) öğretim programında yer alan giriş, programın vizyonu, programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar, programın temel yaklaşımı, programın özellikleri ve geliştirilmesinde temel alınan ilkeler, programın yapısı, öğrenme-öğretme süreçleri ve öğretmenin rolü, vb. bölümlere eleştirel düşünmenin ne kadar yansıdığı incelenmiş ve tespit edilmiştir. Tespitler ve incelemeler yapılırken yurt içinde ve yurt dışında yer alan tezler, makaleler, kitaplar ve konu ile ilgili yapılmış çalışmalardan yararlanılmıştır. Eleştirel düşünmenin Türkiye'deki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programına yansımasını incelemek için doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Sonuçta, eleştirel düşünme becerilerinin DKAB programın her safhasına yayıldığı, programda önemli bir yer teşkil ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Din Eğitimi, Eleştirel düşünme, Eğitim program, Din kültürü ve ahlak bilgisi*

[1] *Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yürütülmekte olan Din Eğitiminde Eleşti rel Düşünme isimli doktora tezinden üretilmiştir*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*:30/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 23/06/2019

An Investigation of the Curriculum of Religious Culture and Morality in terms of Critical Thinking Skills

*

Abstract

The aim of this study is to analyse and evaluate the curriculum of religious culture and ethics which was put into practice in 2010 in primary schools in terms of critical thinking. Nowadays, the diversity of information and the amount of information has emphasized thinking and especially critical thinking skills. First, critical thinking has been emphasized by making different definitions in this study. Afterwards, the introduction, the vision of the program, the principles and explanations related to the implementation of the program, the basic approach of the program, the principles that are basic for the development of the program, structure of the program, learning-teaching processes and the role of the teacher were analysed in terms of critical thinking. As a result, it has been seen that critical thinking skills are spread to every stage of the program and it is an important place in the program. Theses, articles, books and studies related to the subject in Turkey and abroad were used in making the determinations and examinations. Document analysis method was used to examine the reflection of critical teaching skills on primary education religious culture and morality currıculum in Turkey. As a result, it has been determined that critical thinking skills spread to every stage of the program and constitute an important place in the program.

Keywords: *Religious Education, Critical thinking, Curriculum, Religious culture and morality*

Giriş

21. yüzyıl insanı, hızla değişen ve gelişen dünya üzerine ayak uydurabilmesi için farklı donanım ve becerilere sahip olma durumundadır. Günümüz dünyasında birey ve toplumların yaşadıkları problemlerin çoğunun çözümü, sahip oldukları ve uyguladıkları düşünme becerileriyle ilgilidir. Bu düşünme becerileri gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Düşünme, kişiyi iç veya dış faktörler açısından rahatsız eden, kişinin fiziksel ve psikolojik balansını bozan faktörlerin kaybolması için yapılan bilinçli zihinsel davranışların bütünüdür (Kazancı, 1989, s.2). Doğası gereği insan, günlük yaşam gereksinimlerini sürdürmek, yaşadığı çevreyi düzenlemek, amaçlarına ulaşabilmek, isabetli kararlar verip seçimler yapabilmek için daima düşünmek zorundadır.

Çağımızda bireylerin kendi düşünme süreçlerinin bilincinde, eleştirel düşünen, sorgulayan, analiz ve sentez yeteneğine sahip, yaratıcı ve bilimsel düşünebilen, problemler karşısında değişik bakış açıları geliştirebilen niteliklere sahip olmaları toplumsal yaşantıda aranan bir durum haline gelmiştir. Bireylerin düşünme şekillerinin keşfedilmesi ve düşünmenin öğretilebilmesi fenomeninin yaygınlık hale gelmesiyle bir düşünme türü olan "eleştirel düşünme" gündeme gelmiştir. Eleştirel kelimesi yargıda bulunma, değerlendirme, ayırt etme manalarını içeren Yunanca "kritikos" kelimesinden ortaya çıkmış, Latince'ye ise "critius" şeklinde geçiş yapmış ve bu şekilde başka dillere de geçmiştir. Eleştirel düşünme genel anlamda olayları ya da şeyleri iyi veya kötü yönleriyle değerlendirme anlamına gelmektedir (Kaya 1997, s.8). Eleştirel düşünme safhasında insanlar artık düşündükleri şeylerin iyi ya da kötü yönlerini değerlendirip bir yargıya varırlar.

Günümüzde eğitim, psikoloji ve felsefe gibi bilim alanları eleştirel düşünmeyi araştırma konusu yapmaktadır. Felsefi yaklaşım iyi düşünme ile ilgili normlar, insan düşüncesi ve objektif, gerçekçi bir dünya düşüncesine göre ihtiyaç olan zihinsel yetenekler üzerinde yoğunlaşırken, psikolojik yaklaşımlar düşünce ve düşünmeye odaklanan deneysel çalışmalar, kompleks düşüncelerin öğrenilmesindeki kişisel farklılıklar ve eleştirel düşünmeyi ilgilendiren problem çözme konsepti, eğitim ise düşünme becerilerinin nasıl öğretilebileceğiyle ilgilenmektedir (Kurnaz, 2013, s.10). Bu yüzden, adı geçen bu bilim dalları eleştirel düşünmeyle

ilgili kendi tanımlarını yaptıklarından, literatürde eleştirel düşünmeyle ilgili farklı tanımlar ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlardan bazıları aşağıda verilmektedir:

Chance (1986, s.236) eleştirel düşünmeyi; "olguları analiz etme, düşünce üretme ve onu örgütleme, görüşleri savunma, karşılaştırmalar yapma, çıkarımlarda bulunma, tartışmaları değerlendirme ve problem çözme yeteneği" olarak açıklamaktadır. Walters'a (1984, s.236) göre eleştirel düşünme okuma, yazma ve tartışmada meydana gelen kararsızlıkları tespit etme, beyanat, inceleme ve cevap verme aşamalarında öğrencilere kolaylık sağlayan problem çözücü bir süreçtir. Mckee (1988, s.444) eleştirel düşünme hakkında, sorgulamanın ve uslamlamanın dirik bir süreci, bilginin pasif malumatına rağmen işlek bir şekilde bilgiyi incelemek ve anlamları, eylemleri, fiilleri ve inanışları soruşturmak ve "yapılabilmiş olan ile henüz yapılabilecek olanı" düşünmektir şeklinde bilgi vermektedir. Cüceloğlu (1995, s.255-256) eleştirel düşünmeyi kendi düşünme sürecimizin farkında olarak, aynı zamanda da başkalarının düşünme süreçlerini de göz önünde bulundurarak, öğrendiklerimizi uygulayıp etrafımızdaki olayları anlayabilmemizi sağlayan aktif ve bilinçli bir zihinsel süreçtir şeklinde açıklamaktadır.

Eleştirel düşünme hakkında yukarıda verilen çeşitli yaklaşım ve tanımlar değerlendirildiğinde ortak noktalar elde edilebilir. İlk olarak eleştirel düşünme; strateji, bilgi, tutum ve becerileri kapsayan bütüncül ve karmaşık bir düşünme sürecidir. Genel olarak, eleştirel düşünme gerçeği tarafsız olarak algılama sürecidir. Fakat gerçek bizim için göründüğünden daha farklı olabilir. Eleştirel düşünme bunu niçin tüm olumlu ve olumsuz, bize görünen ve görünmeyen yönleriyle gerçeği araştırıp ortaya koyma şeklidir. Eleştirel düşünmedeki akıl yürütme süreci bilgiye dayalıdır. Ancak burada kritik bir bilgilenme süreci mevcuttur. Bu basamakta bilgi kaynaklarının sorgulanıp, önyargıların ve sayıltıların tespit edilmesi gerekir. Nasıl ve niçin düşündüğünün farkında olan eleştirel düşünür hem kendi düşünme süreçlerinin hem de diğerlerin düşünme süreçlerinin farkındadır (Doğanay ve Ünal, 2006, s.222).

Paul, Binker, Jensen ve Krelau (1990, s.56-102) eleştirel düşünme stratejilerini "duyuşsal stratejiler", "bilişsel stratejiler-makro yetenekler" ve "bilişsel stratejiler-mikro beceriler" şeklinde üç ana grupta toplamışlardır. Bu stratejiler birbirinden bağımsızdır. "Duyuşsal stratejiler"

bağımsız düşünme, ben merkezli ya da toplum merkezli iç görüler geliştirme, tarafsız düşünmeyi harekete geçirme, duygu ve düşünce arasındaki ilişkiyi anlama, zihinsel alçak gönüllüğü ve yargıyı geciktirmeyi geliştirme, zihinsel cesareti geliştirme, zihinsel iyi niyeti ve dürüstlüğü geliştirme, zihinsel azmi geliştirme, düşünme becerisine güven duymayı geliştirme becerilerini içermektedir.

"Bilişsel stratejiler" (makro yetenekler) genellemeleri arılaştırma ve aşırı basitleştirmekten kaçınma, benzer durumların karşılaştırma, bireyin bakış açısını geliştirme, sorunları, sonuçları ya da inançları açıklığa kavuşturma, Kelimeleri ya da söz öbeklerini açık hale getirme ve analiz etme, değerlendirme için ölçüt geliştirme, bilgi kaynaklarının güvenirliğini değerlendirme, derinlemesine sorgulama, savları, yorumları, inançları ya da kuramları analiz etme ya da değerlendirme, çözümler üretme ya da değerlendirme, eylemleri ya da politikaları analiz etme ya da değerlendirme, eleştirel okuma, eleştirel dinleme, disiplinler arası ilişki kurma, Sokratik tartışmayı uygulama, bakış açılarını, yorumları veya kuramları karşılaştırma, bakış açılarını, yorumları veya kurmaları değerlendirme becerilerini kapsamaktadır.

"Bilişsel stratejiler" (mikro beceriler) ise gerçek uygulama ile idealleri karşılaştırma ve birbirinden ayırt etme, düşünme hakkında kusursuz olarak düşünme, belirgin benzerlik ve farklılıklara dikkat etme, sayıltıları inceleme ve değerlendirme, ilgili olmayan gerçeklerden ilgili olanları ayırt etme, akılcı çıkarımlar, tahminler ve yorumlar yapma, kanıtları ve iddia edilen gerçekleri değerlendirme, çelişkilerin farkına varma, çıkarımları ve sonuçları keşfetme becerilerinden oluşmaktadır.

Eleştirel düşünme, insanların başarılı olabilmek için sahip olması gereken çok önemli özelliklerden biridir. Son yıllarda üzerinde tartışılan konu, günlük yaşantısını sürdüren insanların ne düşündüklerinden ziyade ne şekilde düşündükleri ve ne şekilde öğrendikleridir. İnsanların çağımızda olayları araştırmaları, problem çözebilmeleri, yaratıcı düşünebilmeleri, eleştirel bir şekilde düşünebilmeleri ve bunları uygulayabilmeleri oldukça önem taşımaktadır. Böylesine üst düzey bir düşünme becerisinin genelde eğitim programına özelde ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programına yansıtılması önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı eleştirel düşünmenin Türkiye'deki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'na (2010) yansımasını incelemektir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8 sınıflar) Öğretim Programında; Programın Vizyonu, Programın Uygulanmasına İlişkin İlke ve Açıklamalar, Programın Temel Yaklaşımı, Öğretim Programı'nın Özellikleri ve Geliştirilmesinde Temel Alınan İlkeler, Programın Yapısı, Öğrenme-Öğretme Süreçleri ve Öğretmenin Rolü gibi bölümler ele alınıp eleştirel düşünmenin ilgili programa yansıması incelenmiştir. Bu çalışmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Eğitim ile ilgili bir araştırmada ders kitapları, öğretim programı, öğrenci ve öğretmen el kitapları, ders ve ünite planları veri kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 188).

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programının eleştirel düşünme açısından incelenmesi

Türkiye'de ilkokul ve ortaokullarda uygulamada olan İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 20.12.2010 tarih ve 2748 sayılı teklif yazısı üzerine Talim Terbiye Kurulunun 30.12.2010 tarih ve 328 sayılı kararı ile 2011-2012 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere kabul edilmiştir.

Bu bölümde 2010 ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı eleştirel düşünme açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Giriş, programın vizyonu, Programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar, programın temel yaklaşımı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nın özellikleri ve geliştirilmesinde temel alınan ilkeler, programın yapısı, öğrenme-öğretme süreçleri ve öğretmenin rolü, vb. bölümlere eleştirel düşünmenin ne kadar yansıdığı incelenmiş, tespit edilmiştir.

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi (4-8 Sınıflar) öğretim programı, giriş bölümü

Programın giriş bölümünde eleştirel düşünmeyle ilgili bazı bilişsel becerilerin vurgulandığı görülmektedir. Programda yer alan "anlama, sıralama, sınıflandırma, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme,

analiz-sentez yapma ve değerlendirme, bilgiyi araştırma, yorumlama ve zihinde yapılandırma, kendini ifade etme, iletişim kurma, arkadaşlarıyla işbirliği yapma ve tartışma "(MEB, 2010, s.2) gibi üst düzey zihinsel becerilerin öğrenciler tarafından kazanılması hedeflenmektedir. Özden (1998, s.89) bir konunun öğrenilmesi öğrencilerin o konuyla ilgili tanımlama, sınıflama, uygulama, sentez ve değerlendirme yapabilmelerini amaçlamaktaysa anlam taşıyor olduğunu belirtmektedir. Bunların düşünsel etkinlikler olduğunu ve bu şekilde bir öğretim sürecinde öğrencinin düşünmeyi öğrenmeksizin sadece ezberleme yoluyla analiz, sentez ve değerlendirme şeklinde düşüncel becerileri ortaya koyamayacağını vurgulamaktadır.

Giriş bölümünde üzerinde durulan konulardan birisi de İslam'da sormanın, öğrenmenin önemli bir yere sahip olmasıdır. Hz. Muhammed hayatta iken arkadaşları bilmediklerini soruyor ve önerilerde bulunuyorlardı. Hz. Muhammed'in vefatından sonra da bu sistem devam etmiştir. İlk Müslümanlar karşılaştıkları problemleri bulundukları şartlar dâhilinde ele almış ve onları eleştirel bir şekilde incelemiştir. Sonraki dönmelerde ise, karşılaşılan problemlerde o çağın gerektirdiği çözüm önerileri için çalışılmamış, daha önceki hazır çözüm yöntemleri benimsenmiştir. Fakat bu yöntemler o dönem için artık çağın gerisinde kalmıştır (MEB, 2010, s.3).

Din eğitimi bireyleri belirli bir kalıba sokmayı hedefliyorsa, eleştirel düşünmenin üzerinde çok durmaz, öğretilen konuların sorgulanmasına fırsat vermez. Bu tür bir din eğitim süreci din adına doğru ya da yanlış değerleri bireylere empoze eder, onları anlamlandırmadan kabullenmelerini ister. Kalıplayıcı din eğitimi, kendisine aktarılan dini bilgileri pasif bir şekilde ret etmeden, sorgulamadan alır. Olgu ve gerçekleri tanıma, aklı yürütme, zihinsel analizler yapma, sentez ve genellemelere ulaşma, değerlendirme gibi zihinsel işlemlerde bulunamaz. Bu durum öğrencinin taklit yeteneğini geliştirir. Bu süreçte öğretmen, din hakkında doğru bilgilere sahip olan mutlak otorite olarak kabul edilmektedir. Öğretmen tüm bilgileri aktardığı için öğrencinin soru sormasına, eleştirmesine, problem çözmesine gerek yoktur (Aydın, 2008, s.5). Oysaki gün geçtikçe dünya ve insanın değişmesiyle geçmişteki problemlere yenileri eklenmekte ve değişime ayak uydurmak gittikçe zorlaşmaktadır. Bireylere hazır bilgiler sunmak artık bu çağda bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Burada

yapılması gereken önemli husus öğrencinin bilincinin gelişmesini sağlayacak şartları oluşturmak ve öğrenciye hayatın problemlerini çözecek yolları bulmasında rehber olmaktır. Bu da öğrencileri düşünmeye, sorgulamaya, eleştirmeye ve problem çözmeye teşvik etmekle mümkün hale gelir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programının giriş bölümünde eleştirel düşünmenin yapılarından olan "akıl" kavramına vurgu yapılmaktadır (MEB, 2010, s.3). Programa göre din öğretimi sadece bilgi verme amacında olmamalı aynı zamanda öğrencilerin bilgi etme yollarını ve aklını kullanma yeteneğini de geliştirmelidir. Yine programda üzerinde durulan diğer bir husus ise sunulan alternatiflerin incelenebilmesi hususunda öğrencilerin bakış açılarının gelişmesine gereksinim olduğudur (MEB, 2010, s. 3). Öğrenciler; bilginin kim için, hangi amaçla, nasıl bir dünyada kullanılması gerekeceğini sorgulayacak şekilde eğitilmelidir. Bilhassa din öğretiminin esaslarından biri de öğrencilerin inanç ve hayat hakkındaki tercihlerinde özgür olabilmeleridir. Din öğretimi bu amaçlar dâhilinde öğrencilerin kendi akıl yürütme güçlerini kullanmaları suretiyle varlıklar içinde bulunan konumlarını tespit etmesine yardımcı olur. Eleştirel düşünme akıl ilkelerini temel alındığı ve akıl yürütmenin etkin bir şekilde kullanıldığı bir düşünmedir.

Giriş bölümünde eleştirel düşünmeyi ilgilendiren şu bilgilerden bahsedilmektedir: "Kendilerine sunulan alternatifleri inceleyebilmeleri için öğrencilerin bakış açılarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Öğrenciler körü körüne uygulayıcı olmamalıdır. Onlar, bilginin hangi amaçla, kim için, nasıl bir dünyada kullanılabileceğini sorgulayacak biçimde yetiştirilmelidir. Öğrencilerin, özellikle inanç ve hayat konusundaki tercihlerini özgür olarak yapabilmeleri din öğretiminin esas amacıdır; bilinçli dindarlık da budur" (MEB, 2010, s.3). Burada özellikle eleştirel düşünme açısından önem arz edecek din öğretiminin üç kazanımından bahsedilmektedir. Bu kazanımlar; sorgulama becerisi, gelişmiş bir bakış açısı ve özgürlüktür.

Eleştirel düşünenler sorgulamadıkları takdirde hiçbir anlam ifade etmezler. Soru sorma, derinlemesine inceleme ve görüşlerin altında yatan nedenlere kadar inme eleştirel düşünme faaliyetinin en can alıcı noktasıdır (Paul, Binker, Jensen ve Krelau, 1990, s.56-102). Eleştirel düşünen-

ler sorgulanmaktan rahatsız olmaz, kırılmaz, korkmaz ve şaşırmazlar. Onlar, iyi soruları bir düşünce deseni oluşturmak için bir fırsat olarak karşılarlar.

İlgili sorunlar hakkında eleştirel düşünmek için farklı görüş açılarının güçlü ve zayıf yönlerini dikkate almalıyız. Başkalarını anlayabilmek için onların yerine kendimizi koymalıyız. Bu özellik, diğerlerinin görüş ve düşüncelerini doğru bir şekilde yeniden yapılandırabilme ve kendi dışımızda olan öncülleri, sayıltıları ve fikirleri yargılayabilme yeteneğiyle bağlantılıdır. Dünya, birçok bakış açısı ve düşünme yoluna sahip toplum ve halktan oluşmaktadır. Akılcı kişiler olarak yetişmek için, farklı halkların ve toplumların çerçeve ve fikirleri içine girmeli, o yönlü düşünebilmeliyiz. (Paul et all., 1990, s.56-102). Eğer, sadece tek bakış açısından düşünürsek, dünyayı gerçekten anlamak mümkün değildir. Bunun dışında, eleştirel düşünürler, kendi davranışlarının diğerlerini etkilediğinin farkındadır ve bundan dolayı kendi davranışlarını diğer kişilerin bakış açılarıyla göz önünde bulundururlar. Olaylara değişik bakış açılarından bakabilme ve değerlendirebilme becerisi entelektüel özgürlükle mümkün olmaktadır.

Eleştirel düşünme bakımından programın giriş bölümünde üzerinde durulan diğer bir husus ise din öğretiminde insana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültürel mirasa saygılı olunması hususunda yapılan vurgulamalardır. (MEB, 2010, s.3-5). İnsana saygıyı önemseyen bir eğitim anlayışı, onun varlığını, birey olarak değerli oluşunu kabul edip yaptıklarını tanıma ve onlara anlam verme çabası içindedir. Düşünceye saygı ise kendi doğrularımızın yansıra başkalarının da doğruları olabileceğini vurgulamaktadır. İnsanların düşüncelerini önemseyip onlara saygılı olma ve onları anlama çabaları eleştirel düşünme becerileri arasında da yer almaktadır.

Programda vurgulan bu beş temel kavramın üzerinde durduğu husus, din öğretimin artık tamamen ezberletici ve nakilci bir yaklaşım şeklinde yapılmasının mümkün olmadığıdır. Bu bağlamda, öğrencilerin kendileri için sunulan hazır kalıplarla yaşamlarını sürdüremeyeceği programda belirtilmiştir. "Bilinç geliştirme" ve "problem çözme" şeklindeki temel beceriler programda din öğretimiyle ilgili yaklaşımda göz önüne alınmaktadır ve bunlar üst düzey zihinsel beceriler arasında yer alıp eleştirel düşünme için de önem teşkil etmektedir. Din öğretimiyle benimsenmiş

olan bu yaklaşım, "öğrencinin bilincinin gelişmesini sağlayacak şartları oluşturmak ve öğrenciye, hayatın problemlerini çözebilmesinde yardımcı olacak yolları göstermek" şeklinde ifade edilmektedir (MEB, 2010, s.5). Öğrencilerin karşılaştıkları problemleri içinde bulunduğu çağın gereksinimlerine göre bilinçli bir şekilde çözebilmeleri de din eğitiminin öğrenciye kazandırması gereken becerilerinden biridir.

Programın Vizyonu

İlköğretim DKAB Programının vizyonunda; öğretmenlerin öğrencilere doğrudan bilgi aktarmaktan ziyade onlara yol göstereceği etkinlikler vasıtasıyla belirli nitelikleri taşıyan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yetişmesine katkıda bulunması üzerinde durulmaktadır. Bunlar; kendini etkili bir şekilde ifade etmek, iletişim kurmak, sorun çözmek, araştırmak ve öğrenmekten zevk almak, sormak, sorgulamak, eleştirmek, dini doğru anlamak ve yorumlamak, kendi dininden ve başka dinlerden olanlara anlayışlı davranmak ve diğer dinleri tanımak şeklinde programda ifade edilmektedir (MEB, 2010, s.8).

"Kendini etkili bir şekilde ifade etmek" ve "iletişim kurmak" eleştirel düşünmenin duyuşsal becerileri arasında bulunmaktadır (MEB, 2010, s. 8). Eleştirel düşünceye sahip bireyler düşüncelerini etkili bir iletişimle, anlaşılır bir şekilde paylaşıp kendilerini etkili bir şekilde ifade ederler (Özden, 2003, s. 161). Eleştirel düşünen öğrenciler düşündüklerini açık ve tutarlı bir şekilde ifade ederler. Kendilerine söylenenleri eleştiri süzgecinden geçirerek etkili tahliller, analizler yaparlar.

Eleştirel düşünme becerilerinden biri de "sorun çözmektir" (MEB, 2010, s. 8). Yıldırım (1997, s.43) düşünmenin her düzeyde ve konuda bir problem ya da sorun çözme etkinliği olduğuna dikkat çekmiş ve düşünme sürecinin iki temel boyuttan oluştuğunu belirtmiştir. Bu boyutlar sorunu açıklayarak veya da gidererek çözüm bulma veya oluşturma ve ilgili çözümdeki doğruluk payını araştırmaktır. Programın vizyonu arasında yer alan "araştırmak ve öğrenmekten zevk almak" eleştirel düşünmenin duyuşsal becerilerinden biridir (MEB, 2010, s.8). Program, din eğitiminde araştıran, güvenilir bilgiyi elde etmede azimli ve öğrenmekten zevk alan öğrencilerin yetişmesini hedeflemektedir. Kendisine söylenene ya da

okuduğuna hiçbir araştırma yapmadan körü körüne inanan öğrenci portföyünü benimsememektedir.

Programın bir başka vizyonu olarak sormak, sorgulamak ve eleştirmek gösterilmektedir (MEB, 2010, s.8). Sorma, sorgulama ve eleştirme becerileri eleştirel düşünmeyle ilgili becerilerdir. Gürkaynak, Üstel ve Gülgöz'e (2003, s.26) göre öğrencilerin içinde bulundukları okul, çevre ve toplumla ilgili sorgulama ve tartışmalara yönlenmeleri eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesi açısından önemlidir. Öğrenciler hayatları boyunca karşılaştıkları durumda olaylara merakla yaklaşır, sorular sorurlar. Olayların nedenini anlamaya çalışır, bunların altında yatan gerçeklerin neler olabileceğini sorgulayıp olaylara farklı bakış açılarından bakabilmeyi öğrenir.

Programın vizyonuna ait bir başka özellik de dini doğru anlamak ve yorumlamak şeklinde ifade edilmektedir (MEB, 2010, s.8). Kur'an'da dinle ilgili ezberlenmiş kalıp bilgilere sahip olup şartlanmaktan ziyade derin kavrayışa sahip olmanın önerildiği görülmektedir (Tevbe 9/122). Kur'an'da ki ayetler de "insanın üzerinde düşünmesi, anlamlandırması gereken bir kelam" şeklinde ifade edilmiştir (Aydın, 2011, s.87-88). Bu sebeple, dini doğru anlamak ve yorumlamak için düşünme sürecini özellikle de eleştirel düşünme becerisini iyi kullanmak gerekmektedir.

Kendi dininden ve başka dinlerden olanlara anlayışlı davranmak ve diğer dinleri tanımak programın vizyonunda yer alıp eleştirel düşünmeyi ilgilendiren unsurlardandır (MEB, 2010, s.8). Öğrencilerin toplumda bulunan farklı yaşayış ve anlayışların sosyal olgular olduklarını bilmeleri ve başka bireylerin yaşayış ve inançlarına hoşgörülü bir şekilde yaklaşmaları programdaki amaçlardan birini teşkil etmektedir. Farklılıklar karşısında anlayış ve hoş görüye sahip olmak eleştirel düşünmenin duyuşsal becerilerinden de biridir. Öğrenciler dünyanın birçok bakış açısı ve düşünme yoluna sahip toplum ve halktan oluştuğunu bilmeli, farklı halkların ve toplumların fikirlerine ve düşüncelerine saygı duymalı, bunların da doğru olabileceği ihtimalini göz ardı etmemelidir (Tosun, 2003, s.260).

1.4. Programın Temel Yaklaşımı

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının temel yaklaşımı iki şekilde ele alınmıştır. Bunlardan birincisi eğitimsel yaklaşım, diğeri ise dinbilimsel yaklaşımdır.

İlköğretim DKAB dersi programı eğitimsel açıdan yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınarak hazırlanmıştır (MEB, 2010, s.9). Programa göre yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme aşamasında ön bilgilerin harekete geçirilmesi, etkili iletişim kurulması, anlam kurulması, uygulama ve değerlendirme önemli kavramlardır. Yapılandırmacı yaklaşım öğrenci katılımına önem veren, öğrenci merkezli bir yaklaşımdır. Derslerde öğrenci katılımının sağlanması, öğrencilerin kendi ifade yeteneğini kazanması, öğrencilerin yapıp-etmelerine rehberlik edilmesi, öğrencilerin bilgileri kendilerinin oluşturması hususunsa fırsat tanınması öğrencileri ezberden kurtaracak, edinmiş olduğu bilgileri nerde ve nasıl kullanabileceğini öğretecek, eleştirel düşünebilmelerine olanak tanıyacak, kendi kararlarını kendilerinin verebileceği ders ortamları oluşturmak demektir (Kızılabdullah, 2008, s.64).

İlköğretim DKAB dersi programında kavramsal bir yaklaşımın takip edildiği, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ile alakalı kavram ve ilişkilerin ve problem çözme, iletişim kurma, akıl yürütme, vb. becerilerin geliştirilmesine vurgu yapılmaktadır (MEB, 2010, s.9). Programa göre, kavramsal yaklaşım din ve ahlak hakkındaki bilgilerin kavramsal temellerini oluşturmak için daha fazla yoğunlaşmayı ve bu şekilde kavramsal ve işlemsel bilgiler arasında ilişkiler kurmayı gerek kılmaktadır. Bu şekildeki bir kavramsal yaklaşım vasıtasıyla öğrencilere ait somut sezgi ve deneyimlerden dini ve ahlaki anlamlar oluşturabilmelerine ve soyut düşünmelerine yardımda bulunmak amaçlanmaktadır.

Öğretimde kavramsal yaklaşım eleştirel düşünme için de önemli bir unsurdur. Düşüncenin altında yatan sorularla alakalı gerçeklerin ve belirli kavramların bilinmesiyle eleştirel düşünme etkili bir şekilde öğrenilebilir. Eleştirel düşünme eğitiminin daha etkili olabilmesi için konuyla alakalı kavramların tam olarak öğretilmesi önem arz etmektedir (Patric, 1986). Din eğitiminde de kavramlar açık bir şekilde açıklanmalı, günümüz Türkçesinde verilmelidir. Aksi takdirde öğrenciler kavramları ezberleme

yoluna gidip anlamlı bir öğrenme yolunu seçmeyebilirler. Öğrenilen kavramlar, gündelik yaşantıyla ilişkilendirilmeli, yaşamla ilgili problemlere çözüm yolları aramada öğrencilere yardımcı olmalıdır.

İlköğretim DKAB Öğretim Programı'nda ikinci yaklaşımın din bilimsel yaklaşım olduğu görülmektedir (MEB, 2010, s.10). Programda belirtilen din bilimsel yaklaşımın öğrencilere kazandırması beklenen özellikler incelendiğinde, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilecek bazı hususlar tespit edilmektedir: İslam düşüncesinde farklı anlayış ve yorum biçimleriyle ilgili bilgiler verilmek suretiyle saygı ve hoşgörüyü temel alıp farklılıkların zenginlik şeklinde görülmesi. Öğrencilerin inançlarını ve kültür dünyalarını genişletmek, onları diğer dinler ve farklı görüşlere sahip olanlar hakkında daha hoşgörülü ve anlayışlı hale getirmek için diğer dinler hakkında genel bilgi verilmesi. Dinin doğru anlaşılması ve yorumlanması hususuna katkıda bulunmak. Öğrencilerin kendilerine güven duygularının geliştirilmesi ve öğrencilerin araştırmaya sevk edilmesi.

Doğruyu arama eleştirel düşünme eleştirel düşünme becerilerinden önemli bir unsurdur. Soru sorma, farklı düşünceler hakkında değerlendirme yapma, düşüncesiyle çelişen konular olduğunda bile nesnel davranabilme becerisini kapsayan bu unsur İslam'ın insanlara kazandırma gayesinde olduğu önemli ahlaki değerlerden biridir (Kökdemir, 2003). Kur'ana göre gerçeği bulma yöntemlerinden biri de insanları ön yargılarımızdan uzak bir şekilde nesnel olarak dinlemek ve anlamaktır. Bu şekilde farklı görüşler eleştirel bir şekilde düşünülerek sorgulanacak ve en doğru olan tercih edilecektir.

Programın din bilimsel yaklaşımları arasında bahsedilen önemli hususlardan biri de öğrencinin güven duygusunun geliştirilmesidir (MEB, 2010, s.11). Kendine güven eleştirel düşünme becerilerinden de biridir. Kendine güven becerisi bireyin kendi akıl yürütme süreçlerine duyduğu güveni belirtmektedir (Kökdemir, 2003). Bir konuyu araştırırken konuyla ilgili detaylı bilgi, dikkatli bir gözlem, değişik bakış açıları, nesnellik ve entelektüel özgürlüğe ek olarak özgüven de gerekmektedir.

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi (4-8 sınıflar) öğretim programının özellikleri ve geliştirilmesinde temel alınan ilkeler

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının geliştirilmesinde temel alan ilkelerden eleştirel düşünmeyle ilgili olan hususlar incelenmiştir: "Gerekli ve yeterli bilgi" yaklaşımı; öğrencilerin bilgileri ezberlemekten ziyade üretmeye dayalı bir yaklaşımı benimsemesi; öğrencinin düşünmeye soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirilmesi; öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyim kazanıp çevreyle iletişim içinde olmaları; öğrencilerin problem çözme üzerinde yoğunlaşması ve öğrenme sürecinde etkinliklere katılmasının sağlanması; insana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültüre saygının esas alınması (MEB, 2010, s.11-12) eleştirel düşünmeyle ilgili hususları içermektedir.

"Gerekli ve yeterli bilgi yaklaşımı" programın ilkelerinden olup eleştirel düşünme içinde önemli bir husus sayılmaktadır (MEB, 2010, s.11). "Gerekli ve yeterli bilgi" bilginin doğru ve güvenilir olması ve aynı zamanda gereksiz fazla bilgilerden de kaçınılmasıdır. Eleştirel düşünme, bir sorun hakkında ilgili ve ilgili olmayan gerçekleri ayırt etme duyarlılığını gerektirir. Eleştirel düşünenler ilgili gerçeklere odaklanır ve ilgisiz gerçeklerin kendi sonuçlarını etkilemesine izin vermezler. Ayrıca, bir gerçeğin konuyla bağlantılı olarak ilgili ya da ilgisiz olacağını bilirler.

Öğrencilerin bilgileri ezberlemekten ziyade üretmeye dayalı bir yaklaşımı benimsemesi programın ilkelerinden eleştirel düşünmeyle ilgili diğer bir husustur (MEB, 2010, s.11). Günümüz eğitim anlayışında artık bilgileri depolamaya ve olduğu gibi ezberlemeye değil bilgiyi üretmeye, yorumlamaya, kullanabilmeye, denetleyebilmeye ve yönetmeye odaklanmış insan profiline ihtiyaç duyulmaktadır (İşpiroğlu, 2002). Din öğretiminde de artık ezberci ve nakilci bir yaklaşım ve kendilerine sunulan hazır kalıplar günümüzde öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamayabilir. Öğrencilerin çağımıza ve yeni şeylere uyum sağlamasında ihtiyaç duyacakları esneklik ve becerileri kazanmasında eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri beklenmektedir.

İlköğretim DKAB Programının eleştirel düşünmeyle ilgili olan bir diğer ilkesi ise "öğrencinin düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirilmesi" hususudur (MEB, 2010, s.11). DKAB öğretmenlerinin en önemli görevlerinden birisi konular hakkında öğrencilerin

düşünmesine, incelemesine ve araştırma yapmasına olanak sağlayan etkinlikler düzenleyerek öğrencilerin bilgi elde etme şekillerinin, akıl ve duygularını kullanma yeteneklerinin gelişimine katkıda bulunmaktır (Selçuk, 1998). Merak eden, soru soran öğrenci aynı zamanda düşmekte ve sorgulamaktadır.

"Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyim kazanıp çevreyle iletişim içinde olmaları" ise programda belirtilen ve eleştirel düşünmeyle bağlantısı olan ilkelerden bir başkasıdır (MEB, 2010, s.12). Eğitimi ezbercilikten kurtarmak için öğrenilen bilgilerin insan yaşamı içerisinde bir yeri, bir bağlantısı olması gerekir. DKAB derslerinde öğrenilen konuları ve dini bilgileri günlük hayatında uygulayan, bunları içselleştiren, sosyal bir kişi olmasının gereği çevresiyle iletişim kurup bilgi alışverişinde bulunan öğrencilerin yetiştirilmesine yardımcı olmak DKAB öğretmenlerinin sorumlulukları arasında yer alabilir.

Programın geliştirilmesinde temel alınan ve eleştirel düşünmeyle bağlantılı olan "öğrencilerin problem çözme üzerinde yoğunlaşması ve öğrenme sürecinde etkinliklere katılmasının sağlanması" ilkesi de önem teşkil etmektedir (MEB, 2010, s.12). Toplumda bireylerin eleştirel düşünme ve karar verme becerilerini yüzü yüze geldikleri sosyal problemlerin çözüm sürecinde kullanabilmeleri önemli bir durumdur (Norris, 1985). Bu yüzden, öğrenciler DKAB derslerinde aktif şekilde dini bilgileri ve kavramları öğrenirken problem çözmeye, çözümlerini ve düşüncelerini paylaşmaya, açıklamaya ve savunmaya teşvik edilmelidir.

"İnsana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültüre saygının esas alınması" ise programın geliştirilmesinde temel alınan ve eleştirel düşünmeyle bağlantılı olan en son ilkelerdir (MEB, 2010, s.12)." İnsana saygı "fikrinin temel alındığı bir eğitim anlayışında, insanın ne olduğu üzerinde düşünülür; onun yaptıklarını tanıma, anlam verme, düşüncelerine ve iç âlemine nüfus etme amaçlanır. Programdaki diğer bir ilke olan "düşünceye saygı;" benim doğrum tek doğrudur, bunun dışındakiler ise yanlıştır fikrinden vazgeçmeyi, önyargılarımızdan kurtulup başka fikirleri de dinleyebilmeyi, fikirler üzerinde düşünebilmeyi ve sorgulayabilmeyi içerir.

"Hürriyete saygı" ise programın geliştirilmesinde temel alınan önemli bir ilkedir. İnsanlar, kendileri için iyi olan şeyleri kendi doğru bildikleri

yolda arama hürriyetine sahip olmalıdır. İnsanların bağımsız karar verebilmelerine ve kendi tercihlerinin sahibi olabilmelerine olanak tanınmalıdır. Çeşitliliğin ve fikir zenginliğinin olduğu ortamlarda muhakeme gücü ve seçme kabiliyeti gelişmektedir. Bir başka geliştirilmesi gereken ilke ise "ahlaki olana ve kültürel mirasa saygı" kavramıdır. Çocukların ve gençlerin ahlak eğitiminde dinle temellendirilen bir ahlak anlayışı benimsenebilir. Ahlaklı insan yetiştirmede inanç boyutunun üzerinde durulması gerekebilir. Programın geliştirilmesinde ahlaka saygının yanı sıra "kültürel mirasa saygı" ilkesinden de bahsedilmektedir. Kültürel mirasa saygı, tarihi birikime bakabilmeyi, geçmişin günümüz bakımından yerini, değerini ve görevini tahlil ve tespit edebilmeyi gerektirir. Kültürel mirasa saygı, körü körüne ne geleneği sığınmayı ne de gelenekten kaçmayı gerektirir (Selçuk, 2000). Din eğitiminde önemli olan, öğrencilerin öğrendikleri tüm bu ilke ve bilgileri hayatın problemlerini çözmede kullanabilmeleridir.

Öğretim programını yapısı

Programın giriş bölümünde eleştirel düşünmeyle ilgili bazı bilişsel becerilerin vurgulandığı görülmektedir. Programda yer alan "anlama, sıralama, sınıflandırma, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme, bilgiyi araştırma, yorumlama ve zihinde yapılandırma, kendini ifade etme, iletişim kurma, arkadaşlarıyla işbirliği yapma ve tartışma "(MEB, 2010, s.2) gibi üst düzey zihinsel becerilerin öğrenciler tarafından kazanılması hedeflenmektedir.

Genel amaçlar

İlköğretim DKAB Öğretim Programının genel amaçlar bölümünde yer alan "Dinî kavramları doğru anlayıp kullanma." "Doğru dinî bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt etme." "Aklın, dinî sorumluluğun temel şartı olduğunu, dinin aklın kullanılmasını istediğini kavrama." "Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varma." "Başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşabilme." "Toplum içindeki hurafelere dayalı sağlıksız dinî oluşumları ayırt etme." "Doğru dinî bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına

sağlıklı bir şekilde yaklaşma." "Diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüyle yaklaşma" gibi maddelerin eleştirel düşünmeyle ilgisi bulunmaktadır (MEB, 2010, s.12-13).

Programım amaçları bölümünde yer alan, "kavramların doğru anlaşılması" özelde ise "dini kavramların doğru anlaşılması" eleştirel düşünme becerilerinden biridir (MEB, 2010, s.12). Kavranmalar, insan düşüncesine ait temel taşlarından biridir (Tosun ve Doğan, 2005, s. 1). "Kavramlar, sözcüklere, sembollere ve kendi aralarındaki ilişkilere yüklenmiş anlamlardır" (Klausmeier, 1958, s.75). Dolayısıyla etrafımızdaki olgular kavramlaştırıldığı zaman onlar hakkında düşünülebilir. DKAB dersindeki muhteva ele alındığımda, dini kavramların öğretim konuları içinde önemli bir yere sahip olduğu görülebilir.

Programın amaçlarından biri olan, "Doğru dinî bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt etme" de eleştirel düşünme becerileriyle ilişkilidir (MEB, 2010, s.12). Doğruluk, ilgililik, kesinlik ve güvenilirlik eleştirel düşünme becerileri arasında yer almaktadır (Paul ve Elder, 2002, s.71-74). Din adına birçok batıl ve hurafe bilgilerin bulunduğu çağımızda, din eğitimin esas amacı, karşılaşılan bilgileri eleştiri süzgecinden geçirip doğru ve ilgili bilgileri elde etmede öğrenciye yardımcı olmaktır. Bu bağlamda, dini doğru anlayıp bilgimizi çoğaltmak ve mantık çerçevesinde düşünüp olaylara değişik bakış açılarından yaklaşmak önem teşkil eder.

"Aklın, dinî sorumluluğun temel şartı olduğunu, dinin aklın kullanılmasını istediğini kavrama" programın amaçlarından bir diğeridir (MEB, 2010, s.12). "Aklın kullanılması" eleştirel düşünmede de üzerinde durulan bir olgudur, çünkü eleştirel düşünme bir akıl yürütme sürecidir (Doğanay ve Ünal, 2006). Dinin muhatap kıldığı ve iman mesuliyeti yüklediği kişiler akıl sahibi insanlardır. Aklı kullanmak ve düşünerek karar vermek önem teşkil eder. İnsanlar düşünerek iyiyi kötüden ve doğruyu yanlıştan ayıt edebilirler. Akıl sahibi insan düşünür, sorgular, araştırır ve karar verir.

Programın amaçlarından olan, "Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varma" eleştirel düşünme ile ilgisi olan diğer bir maddedir (MEB, 2010, s.13). DKAB derslerinde öğrencilerin, İslam dinin anlaşılabilmesi hususunda çeşitli anlayış ve yorumların oluştuğunu bilmesi ve buradan da dininin anlaşılabilmesi hususunda dinsel yapıda tek tip bir anlayışın mevcut olmadığını kavraya-

bilmesi amaçlanmaktadır (Doğru, 2018, s.145). Toplumdaki bu farklı anlayış ve yorumların sosyal bir olgu olduğu, bir konu hakkındaki farklı bakış açılarının olabileceği öğrenciler tarafından doğal karşılanmalıdır.

Programda bahsedilen bir başka amaç ise "Başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşabilme" şeklinde ifade edilmiştir (MEB, 2010, s.13). "Hoşgörüyle yaklaşma" kavramı eleştirel düşünmeyle ilgilidir. Eleştirel düşünme, demokrasi ve hoş görünün oluşumunda ve devamlılığında önemli rol oynar (Halpern, 2003, s.4). Eleştiren, sorgulayan, farklı bakış açılarına saygı duyan toplumlarda demokrasi ve hoşgörü gelişebilir. Bireylerin kendi dini anlayışlarının başkalarına dayatılıp kabul ettirilmesinden ziyade, toplumda farklı inanç, anlayış ve yorumların da olabileceği hakikatinin DKAB derslerinde öğretilmesi amaçlanmaktadır. Bu şekilde, toplumda ötekileştirme, hoşgörüsüzlük, yok sayma gibi kavramların önüne de geçilebilir.

"Toplum içindeki hurafelere dayalı sağlıksız dinî oluşumları ayırt etme" maddesi de programın amaçlarından olup eleştirel düşünmeyle ilgilidir (MEB, 2010, s.13). Bu maddenin eleştirel düşünmeyle ilgisi yukarıda "Doğru dinî bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt etme" maddesinde ele alınmıştır. Daha önceden verilmiş bilgiler dışında be madde için eleştirel düşünme becerilerinden olan "Bilgi kaynaklarının güvenirliğini değerlendirme" ve "İlgili olmayan gerçeklerden ilgili olanları ayırt etme" hususları irdelenebilir. Eleştirel düşünenler, sonuçları düzenlerken, güvenilir bilgi kaynağı kullanımının ne kadar önemli olduğunu bilirler. Eleştirel düşünenler, sorunla ilgili alınması gereken birden fazla mantıklı durum olduğunda kabul gören noktaları not ederek değişik bilgi kaynaklarını karşılaştırır ve kaynakların çeliştiği noktalarda daha çok bilgi toplar (Paul vd., 1990, s.56-102). Eleştirel düşünme, bir sorun hakkında ilgili ve ilgili olmayan gerçekleri ayırt etme duyarlılığını gerektirir.

"Doğru dinî bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına sağlıklı bir şekilde yaklaşma" maddesi programın amaçlarından olup aynı zamanda eleştirel düşünmeyle de ilişkilidir (MEB, 2010, s.13). Bu maddeyle ilgili, programın amaçlarından olan "Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varma" maddesini açıklarken yukarıda gerekli bilgi verilmiştir. Yine burada eleştirel

düşünme becerilerinden olan "bilgi kaynaklarının güvenirliğini değerlendirme" ve "belirgin benzerlik ve farklılıklara dikkat etme" maddeleri ön plana çıkmaktadır. "Bilgi kaynaklarının güvenirliğini değerlendirme" becerisi yukarıda açıklanmıştır. "Belirgin benzerlik ve farklılıklara dikkat etme" becerisi için şunlar söylenebilir: Eleştirel düşünmeyenler, sıklıkla belirgin benzerlik ve farklılıkları göz ardı ederler. Yüzeysel olarak benzer olan şeyler genellikle önemli ölçüde farklıdır. Yüzeysel olarak farklı olan şeyler ise genellikle temelde aynıdır (Paul vd., 1990, s.56-102). Bu bağlamda, bilgileri doğru ve güvenilir kaynaklardan alabilmeleri ve nesiller arası süregelmiş anlayışlardaki belirgin benzerlik ve farklılıklara dikkat edebilmeleri hususunda DKAB derslerinde öğrencilere rehber olmak gerekmektedir.

Programın amaçları kısmında eleştirel düşünme becerileri ile ilgili son maddemiz ise "Diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüyle yaklaşma" şeklindedir (MEB, 2010, s.13). Eleştirel düşünürler, yalnızca kendi fikirlerinin tek doğru olduğunu savunup, bunları başkalarına dayatmazlar. Kendi inancı ve görüşü dışındaki her şeyi sapkın kabul etmezler. Aksine, diğer farklı dine mensup insanların dinleri hakkında temel özellikleri öğrenerek onların günlük hayatta kullandıkları kelime, uygulama ve ibadet çeşitliği hakkında bilgi sahibi olarak onlara saygı ve hoşgörü ile yaklaşır.

Öğrenme alanları

İlköğretim DKAB dersi, "İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür" den meydana gelen altı öğrenme alanı kapsamında yapılandırılmıştır. İlköğretim DKAB Programı Öğretim Programı öğrenme alanları belirlenme sürecinde göz önünde bulundurulan özelliklerden, "Öğrencinin ilgisini çekmesi, öğrencilerde merak ve araştırma isteği oluşturması" ve "Öğrenmede derinliği ve genişliği teşvik etmesi" maddeleri eleştirel düşünme becerileri ile ilgili görünmektedir (MEB, 2010, s.13). "Meraklılık" bireyin bilgi edinme ve yeni şeyler öğrenme eğilimini gösterir (Facione ve Facione, 2010). Yeni bilgiler elde edip bunları öğrenmeye istekli olma durumudur.

Bunlara ek olarak, eleştirel düşünme becerilerini oluşturan normlardan "derinlik" ve "genişlik" kavramlarından da öğrenme alanlarında bahsedilmektedir. Düşüncenin yeteri kadar "derin" olması için, konunun yüzeyinin altının irdelenmesi, konuya temel olan karmaşık yönlerin tanımlanması ve sorunun temeli olan konuların yeterli düzeyde ele alınması gerekir (Nosich, 2001). Cevabınızın sorunun karmaşık yönleri ile ilgili nasıl bir açıklamayı içerdiği, konunun sadece yüzeysel mi yoksa derinlemesine bir düşünce şeklinde mi ele alınışı önem arz etmektedir. Eleştirel düşünmeyle ilgili diğer bir husus ise "genişlik" kavramıdır. Bir düşüncenin yeteri kadar "geniş" olması için, değişik bakış açılarıyla ve problemlerle ilgilenmek, bunları tanımlamak ve mantık yürütme sürecinde bunları göz önünde bulundurmak gerekir (Nosich, 2001). Bir konuyu farklı bakış açılarından düşünmek eleştirel düşünmede önemli bir hususdur. Bizim doğrularımızın yanında başkalarının da doğrularının olabileceğini göz ardı etmediğimiz sürece hoşgörü, anlayış, değişik fikirlere saygı ve empati kavramlarının yaşatıldığı daha sağlıklı toplumlardan bahsedilebilir.

İlköğretim DKAB Programında her bir öğrenme alanını içeren kazanımlar ve ilgili kazanımlar ile ulaşılacak hedefler ifade edilmiştir. Programa göre "inanç" öğrenme alanı ile ilgili hedefler incelendiğinde bazı maddelerin eleştirel düşünme ile ilgili olduğu tespit edilmektedir. Öğrencinin "akıl sahibi, özgür ve inanan bir varlık olduğunun bilincine varabilmesi;" "inandığına bilerek inanması;" "yaşamını anlamlandırması, Allah tarafından gönderilen Peygamberlerin ve getirdikleri vahyin amaçlarını irdeleyebilmesi" ve "diğer inanç sahiplerine saygılı olması" eleştirel düşünmeyle ilgili hususlardır (MEB, 2010, s.14-15). Eleştirel düşünebilmek için akıl sahibi olmak ve düşünebilmek ilk şarttır. Halpern (2003, s.5) eleştirel düşünmeyi olayların ve olguların incelenip akıl süzgecinde geçirilmesi süreci olarak açıklamaktadır. Bireylerin ne yapacağına ve nelere inanacağına karar vermede akıl önemli rol oynamaktadır. Aklıyla hareket eden bireyler özgür ve bilinçli bir şekilde düşünebilmeli ve inanabilmelidir. Eleştirel düşünme özgür ve bilinçli bir şekilde düşünmeyi gerektirir.

İnanç alanını ile ilgili diğer bir hedef de "Allah tarafından gönderilen Peygamberlerin ve getirdikleri vahyin amaçlarını irdeleyebilme" madde-

sidir (MEB, 2010, s.14). Buradaki "irdeleyebilme" bir konunun incelenmesi ve eleştirilmesi gereken bütün yönlerini birer birer inceleme ve araştırma eylemi olup eleştirel düşünmeyle ilgisi bulunmaktadır. Eleştirel düşünmenin özünde de inceleme ve araştırma mevcuttur (Kurfiss, 1988). Eleştirel düşünmenin ilgili olduğu hedeflerden biri de "diğer inanç sahiplerine saygılı olma" maddesidir (MEB, 2010, s.15). Bireylere saygılı olma ve farklı düşüncelere karşı hoşgörü ile bakma eleştirel düşünme becerileri arasında yer alır. Birlikte, işbirliği içinde çalışabilmek için bizim doğrularımızın yanında başkalarının da doğruları olabileceğine inanmak gerekir.

İlköğretim DKAB Programında "ibadet" öğrenme alanında "insanların, din vicdan ve ibadet hürriyetine saygı duyar" maddesindeki kazanım eleştirel düşünmeyle ilgilidir (MEB, 2010, s.15). Çalışmamızdaki diğer bölümlerde de bahsedildiği üzere, başkalarının görüşlerini dinleme, onlara saygı duyma, değişik görüşleri anlamaya çalışma eleştirel düşüme becerileri arasında yer alır. Birlikte yaşamın gerektirdiği en büyük ilke başkasının inancına saygı duyup ona inandığını yaşama hakkı vermektir (Osmanoğlu, 2012, s.58).

"Hz. Muhammed" öğrenme alanı hedefleri kapsamında bulunan "Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarından ilkeler çıkarma bilinci kazanabilmek ve öz eleştiri bilinci kazanabilmek" eleştirel düşünme becerileriyle ilgili maddelerdir (MEB, 2010, s.16). "Çıkarımda bulunma" eleştirel düşünme becerileri arasında yer alır. Mantıklı sonuçlar elde etmek için gerekli olan bilişenlerin tanımlanması, hipotez ve tahminlerin şekillenmesi, konuyla alakalı bilgilerin göz önünde bulundurulması ve ilgili verilerden hareketle sonuca ulaşılması "çıkarımda bulunma" sürecini açıklamaktadır (Facione, 1998, s.5). Eleştirel düşünme, gözlem ve bilgiye dayalı güvenilir sonuçlara ulaşma yeteneğini içerir.

Programdaki "Kur'an ve Yorumu" öğrenme alanında "Kur'an'ın ihtiyaç duyulduğu zaman yorumlanması, bu yorum çerçevesinde hayatın problemlerine çözüm üretilmesi gerekmektedir" şeklinde bilgi verilmektedir (MEB, 2010, s.16). Buradaki "yorumlama" ve "hayatın problemlerine çözüm üretme "eleştirel düşünmeyle ilgili becerilerdir. "Yorumlama" bir "durum, deneyim, veri, olay, yargı, inanç, kural ya da ölçütün" önem ya da anlamının ifade edilme hususudur (Facione, 2000). Bir olay ya da duruma anlam vermek için sunulan bilgilerin değerlendirip

bir karara varılması gerekir. "Kur'an ve Yorumu" öğrenme alanında eleştirel düşünme ile ilgili diğer bir beceri ise "çözüm üretmek" ya da "hayatın problemlerine çözüm üretmek" şeklinde yer almaktadır.

"Kur'an ve Yorumu" öğrenme alanında hedeflenen kazanımlardan "Kur'an'daki kıssaların yer almasının nedenlerini kavrar ve bu kıssalardan hisse çıkarma bilincine varır", "İslam'ı öğrenmekte Kur'an'ın en önemli kaynak olduğu, onun açıklayıcı ve yol göstericiliğinin anlamını, iyiliğe yönlendirip kötülükten sakındırmasını, hayatımızdaki önemini açıklar", "Dini anlamada ve sorumlu olmada aklın önemini, Kur'an'ın akla ve doğru bilgiye verdiği önemi, bilgi edinme yollarını, her türlü taassubun ve din istismarının zararları hakkında bilgi sahibi olur" ve "Din ve din anlayışındaki yorum farklılıklarını ve ortaya çıkış sebeplerini, inanç, amel ve ahlakla ilgili yorum çeşitlerinin bir zenginlik olduğunu ve bunların nedenlerini sorgulayarak her zaman ve mekânda ihtiyaç duyulduğunda yeni yorumların kaçınılmaz olduğunu fark eder" maddelerinin eleştirel düşünme becerileri ile ilgisi bulunmaktadır (MEB, 2010, s. 16-17). Bu kazanımlar arasında yer alan "hisse çıkartma, aklını kullanma, doğru bilgiye ulaşma, yorum farklılıklarını anlama, sorgulama ve fark etme" eleştirel düşünme becerileriyle ilişkili olan hususlardır.

Facione (1990) "sonuç çıkarmanın" eleştirel düşünme becerilerinden biri olduğunu belirtmektedir. Pascarella ve Terezini (1991), eleştirel düşünmeyi eldeki bilgiler kapsamında sonuçların yorumlanması ve sonuçlar çıkarılması şeklinde açıklamaktadır. Eleştirel düşünmede amaç, bir konuda var olan verileri değerlendirip bunlardan mantıklı sonuçlar çıkarmaktır. Mantıklı sonuçlar elde etmek "akıl yürütme" vasıtasıyla gerçekleşebilir. "Aklı yürütme" de eleştirel düşünme becerileri arasında yer alır (Gündoğdu, 2009). Bilginin kaynağı akıldır ve doğru bilgiye ancak akıl ve düşünce yoluyla varılabilir (Topçu, 2005).

"Kur'an ve Yorumu" öğrenme alanında hedeflenen kazanımlardan eleştirel düşünme becerileriyle ilgili diğer bir madde ise "yorum farklılıklarını anlama" şeklindedir. Tosun'a göre, (2003, s.260) "farklıklara karşı anlayışlı ve hoşgörülü" olmak eleştirel düşünme becerilerinden biridir. Öğrenciler, DKAB derslerinde özellikle farklı olaylara değişik açılardan bakabilmeyi ve kendisi gibi düşünmeyen insanların da görüşlerinin doğru olabileceğini öğrenmelidir. Eleştirel düşünmeyle ilgili olan diğer bir madde ise "sorgulama ve fark etme" becerisidir. Şahinel (2001) eleştirel

düşünmeyi "tanımları, eylemleri ve inançları sorgulama" şeklinde tanımlar. Olaylara, bilgilere körü körüne pasif bir şekilde inanmak yerine, bunları neden, niçin ve nasıl soruları aracılığıyla sorgulamak ve araştırmak eleştirel düşünmenin bir gereğidir.

"Ahlak" öğrenme alanındaki kazanımlar incelendiğinde, "Dinimizin sakınmamızı istediği davranışlar ve kötü alışkanlıkların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler ve bunlara çözümler üretir" maddesinin eleştirel düşünme ile ilgili olduğu görülebilir (MEB, 2010, s.17). Bu maddedeki "irdelemek ve çözümler üretmek" eleştirel düşünme becerileri olarak bilinmektedir (Şahinel, 2001). "İrdeleme" becerisi, bir sorunun ele alınabilen bütün durumlarını, bir konunun bütün yönlerini araştırıp birer birer incelemek anlamına gelmektedir. Çözümler üretmek" ise "problem çözme becerisi" ile ilgilidir. Özellikle, günlük hayatta karşılaşılan problemlere çözümler üretmek, çeşitli alternatiflerden uygun olanı seçmek eleştirel düşünme için önemli bir adımdır.

"Din ve kültür" öğrenme alanında eleştirel düşünme ile ilgili kazanımlar şunlardır: "Anne ve babaların daima çocuklarının iyiliğini istediğini fark eder", "Aile içindeki sorumluluklarının bilincinde olur ve aile içi sorunlara birlikte çözüm üretir", "Türklerin Müslümanlaşma süreçlerini araştırır", "Türklerin İslam medeniyetine ve bilime olan katkılarını fark eder", "Laikliğin akla ve bilime önem vermesinin önemini anlar", "Evrensel değerlerin anlamını kavrar", "Farklı inanç sahiplerine saygı duyar" (MEB, 2010, s.18). Adı geçen kazanımlarda geçen, "farkında oma, problemlere çözüm üretmek, araştırmak ve önemini anlamak" eleştirel düşünme becerileri arasında yer almaktadır.

Öğrenme-Öğretme süreçleri ve öğretmenin rolü

İlköğretim DKAB Öğretim Programında, "öğrenme-öğretme süreçleri ve öğretmenin rolü" bölümü incelendiğinde, bazı hususların eleştirel düşünme becerileri ile ilgili olduğu görülmektedir. Mevcut bilgilerin hızla eskimesi ve yerine yeni bilgilerin gelişmesinden dolayı öğrencilere bilgi aktarma yaklaşımı önemini yitirmektedir. Öğrencinin bilgiyi güncelleştirebileceği ve aktif olabileceği bir eğitim süreci önem teşkil etmektedir. Bu eğitim sürecinde, öğrencinin düşünebileceği, sorgulayabileceği,

araştırabileceği ve bilgiyi kendine göre yapılandırıp günlük hayatta kullanabileceği sınıf ortamları oluşturulmalıdır (MEB, 2010, s. 24).

Halpern, (2003, s.17) eleştirel düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılması için onların rahat ve bağımsız bir şekilde düşünebilecekleri, sorgulayarak durum ve problemler için çözüm yolları bulabilecekleri, olaylara farklı bakış açılarından bakabilecekleri, fikirlerini rahat bir şekilde ifade edebilecekleri aktif bir şekilde düşünmelerine yardımcı olacak bir sınıf ortamına gereksinim duyulduğunu belirtmiştir. Verilen bilgilerden de anlaşıldığı gibi, eleştirel düşünme; aktif, sorgulayan, araştıran, bağımsız bir şekilde düşünmeye yönlendiren ve problemlere çözüm yolları arayan sınıf ortalarına gereksinim duyar.

İlköğretim DKAB Öğretim Programında, öğrenme ortamlarında öğrencide "merak" duygusunu uyandırılması gerektiği de belirtilmektedir (MEB, 2010, s.24). Facione'ne (1998) göre "meraklılık" eleştirel düşünme boyutları arasında yer almaktadır. "Meraklı olmak" bireyin düşünsel olarak meraklı ve istekli olma durumudur. Eleştirel düşünme öğretiminde öğretmenlere düşün görevler arasında öğrencilerin merak duyularını geliştirmek de yer almaktadır (Gök ve Erdoğan, 2011). Merak ve kuşku araştırmayı ve düşünceyi tetikler. İnsanlar merak duydukları şeyleri sorgular, araştırır ve onlar hakkında eleştirel bir şekilde düşünür. Programda belirtilen diğer bir husus ise öğrenci merkezli sınıflarda öğretmenler kendi kararlarını dayatmak yerine öğrencilere rehber olmak, öneriler sunmak, gerektiğinde açıklamalarda bulunup fikir beyan etmek ve onların gelişimlerini takip etmek durumundadır.

Öğrencilerin çeşitli öğrenme deneyimlerine sahip olabilmesi için DKAB öğretim sürecinde uygun öğrenme ortamlarının sağlanmasına ihtiyaç duyulur. Öğrencilerin olayları değerlendirmede bulunacakları bireysel ve grup çalışmaları etkin olarak öğretim sürecinde kullanılmalıdır (MEB, 2010, s.25). "Analiz etme" eleştirel düşünme becerilerinden biridir (Facione, 1990, s.4). "Analiz etme" verilen nedenler ışığında elde edilen sonucun doğruluğunun çözümlenmesi sürecidir. Bu hususta da, nedenlerin kabul edilebilirliği şarttır (Halpern, 1996). Eleştirel düşünme; analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey düşünmeyi gerektirir.

2010 İlköğretim DKAB Öğretim Programında belirtilen diğer bir husus ise öğrencilerin anlamlı öğrenme sürecinden geçebilmeleri için etkinliklerin kendilerini düşünmeye sevke etmesi gerekmektedir. Önlerindeki

yazıları, dinledikleri bilgileri, ya da şekilleri olduğu gibi aktarmak öğrencileri etkin kılmaktan ziyade onları ezberciliğe itmektedir. Oysaki anlamlı bir öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrenci, bir bilim adamı gibi, karşılaşılan problemlerle ilgili açık uçlu sorular sorarak araştırma ve sorgulama yöntemini kullanır. Böylece öğrenci din ve ahlaka yönelik bilgileri hayatın içinde kullanabilir. Bu süreçte öğretmen, bir rehber görevinde olup öğrencilerin motivasyonuna yardımcı olur, gerekli yerlerde devreye girerek öğrencinin yararı için yeni ve özgün ortam hazırlayıp sürekli araştırma gayretinde olur (MEB, 2010, s.25). Bonwell ve Eisone'a (1991) göre, aktif öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrencilerin düşünmeye teşvik eden etkinliklerle uğraşması gerekmektedir.

İşbirlikli öğrenme yöntemlerinin DKAB derslerinde kullanılması yine 2010 İlköğretim DKAB Öğretim Programında tavsiye edilen hususlardan biridir (MEB, 2010, s.25-26). İşbirlikli öğrenme esnasında öğrenciler genelde gruplar halinde işbirliği içinde çalışıp diğerlerinin bakış açılarını, alternatif görüşlerini ve fikirlerini değerlendir, araştırır, eleştirir, problem çözer, öğrendiklerini uygular ve geri bildirimler verir (Tang, 1998, s.116). Bu anlamda, birbirine karşı saygı ve hoşgörü içinde çalışıp birbirinin fikrine saygı duyan, çeşitli bakış açılarını irdeleyen, eleştiren, araştıran aktif öğrenciler eleştirel düşünme becerilerini daha kolay bir şekilde edinebilirler.

2010 İlköğretim DKAB Öğretim Programında, sınıf içindeki etkinlikler esnasında öğretmenin rolü hakkında eleştirel düşünmeyle ilgisi bulunan bazı bilgiler verilmiştir (MEB, 2010, s.26). "Öğrencilerin fikirlerini önemseyiniz" maddesi eleştirel düşünmeyle ilgilidir. Öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden öğrenci merkezli eğitim sistemi eleştirel düşünmeye dayalı bir eğitim süreci için etkili olmaktadır (Lipman, 2013, s.12). Bu süreçte öğrencelerin fikirlerinin öğretmenler tarafından önemsenmesi, öğrencilerin fikirlerini rahatça ifade etmelerini sağlayabilir ve öğrenciler aktif bir şekilde bağımsız düşünüp farklı düşüncelere de saygı duyabilir.

Öğretmenin rolü hakkında eleştirel düşünmeyle ilgisi bulunan diğer bir madde ise "Öğrencilerin işlenen konu ile ilgili ön bilgilerini açığa çıkarın ve öğrencilerin kendi düşüncelerinin farkında olmalarını sağlayınız" şeklinde yer almaktadır (MEB, 2010, s.26). Yeni bilgiler ve beceriler verilmeden önce öğrencilerin ön bilgileri açığa çıkarılmalıdır. Ancak bu şekilde yeni bilgiler eski bilgilerle ilişkilendirilir ve anlamlı

öğrenme meydana gelebilir (Güneş, 2007, s.272). Yeni öğrenilen bilgilerle daha önceden öğrenilenler arasında ilişki kurma ve buna bağlı olarak anlamlı bir öğrenme sürecinin başlaması eleştirel düşünmenin gerektirdiği bir öğrenme yöntemidir.

"Tartışmaları ve etkinlikleri, öğrencilerin bilgi ve anlayışları kendilerinin yapılandırmasına imkân verecek şekilde yönlendiriniz" DKAB öğretim Programında eleştirel düşünmeyle ilgili yer alan bir diğer maddedir (MEB, 2010, s.26). Öğrenci, kendisine sunulan bilgi ve anlayışları olduğu gibi kabul etmek yerine, tartışmalar ve etkinliklerde ön planda olup "neden" sorusunu kendisine sorarak eleştirel bir şekilde kendisine sunulan bilgiyi araştırır ve eldeki verileri zihin süzgecinden geçirip kendine göre bir anlam verir (Karagöz, 2012, s.23). Bu bağlamda öğrencinin ön planda tutulduğu, öğrencinin aktif şekilde öğrenme etkinliklerine katıldığı, öğrenci merkezli bir eğitim benimsenmektedir. Öğrenci artık pasif bir şekilde bilgiyi alan değil, bilgiye ulaşan, bilgiyi denetleyen ve onu yapılandıran konumundadır.

Programda yer alan "Bir öğrenme görevi oluştururken gerçek yaşamda karşılaşılan düzeyde karmaşık olmasına dikkat ediniz" maddesinin de eleştirel düşünmeyle ilgisi bulunmaktadır (MEB, 2010, s.26). Eleştirel düşünme becerilerine sahip bireyler, sahip oldukları eleştirel düşünme becerilerini karşılaşmış oldukları hayatın karmaşık problemlerini çözmede kullanabilirler (Norris, 1985). Öğrencilerin, hayatın içinde karşılaştıkları karmaşık problemleri etkili bir şekilde çözüp doğru ve akılcı kararlar alabilmeleri için eleştirel düşünme becerilerine sahip olmaları gerekir.

Sonuç

Sonuç olarak, 2010 yılında uygulamaya giren İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgis öğretim programında yer alan giriş, programın vizyonu, Programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar, programın temel yaklaşımı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı'nın özellikleri ve geliştirilmesinde temel alınan ilkeler, programın yapısı, öğrenme-öğretme süreçleri ve öğretmenin rolü bölümler eleştirel düşünme açısından incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu analiz ve incelemeye bağlı olarak, eleştirel düşünme becerilerinin öğretim

programının merkezinde yer aldığı görülmektedir. Eleştirel düşünmenin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programının bir parçası olması öğrencilerin bilinçlerinin gelişmesi hususunda ve yaşamda karşılaştıkları problemlere çözüm yolları bulabilmelerinde önem teşkil etmektedir. Ayrıca eleştirel düşünmenin eğitim programında öğretilmesi öğrencilerin barış, sevgi, hoşgörü geliştirmelerine imkan tanıyıp öğrencilerde farklı fikirlere, inançlara yaklaşımlarında daha esnek ve insancıl tutumlar geliştirecek, olaylara farklı açılardan bakabilmeyi teşvik edecektir. Düşünen, sorgulayan, analiz, sentez, değerlendirme gibi üst düzey zihinsel becerilerini kullanan öğrenciler karşılaştıkları bilgileri pasif bir şekilde körü körüne kabul etmeyecek, zihinlerinde eleştirel düşünme süzgecinden geçirip mantıklı çıkarımlar yapacaklardır.

DKAB derslerinin en önemli sorumluklarından biri çağımızda karşılaşılan sorunlara hazır kalıp çözümler uygulamaktan ziyade eleştirel düşünme becerilerini kullanarak yaşadığımız çağın da özelliklerini dikkate alarak çözümler üretmek, gerektiğinde görüş alışverişinde bulunup demokratik ortamlarda tartışabilmektir.

EXTENDED ABSTRACT

An Investigation of the Curriculum of Religious Culture and Morality in terms of Critical Thinking Skills

*

Eyyup Serkan Öncel

Osmaniye Korkut Ata University

In this study, it has been examined and evaluated how critical thinking skills are reflected in religious culture and ethics curriculum (2010) for primary and secondary schools. In this evaluation process, document review method has been used. While making the determinations and investigations, literature review, similar studies, academic journals and articles were used.

In the "introductory part of the program", students will be able to get some critical thinking skills such as understanding, sorting, classifying, questioning, relating, criticizing, predicingt, analyzing and synthesizing and evaluating information, researching and interpreting information and constructing in mind, expressing themselves, communicating, collaborating with friends and discussing. (MEB, 2010, p.2). The basic approach of the program is handled in two ways as educational approach and theological approach. It is stated that the curriculum is prepared by considering approaches such as multiple intelligence and student centered learning in terms od educational approach. Students will be able to learn concepts and relationships related to religious culture and ethics course and the development of some critical thinking skills such as problem solving, communication, reasoning, etc. attention will be focused on (MEB, 2010, p.9). When the features related to the theological approach for the students to be gained examined, some critical thinking skills can be seen to be developed such as seeing diffrences as wealth by basing on respect and tolerance, expanding students' beliefs and cultural worlds and giving students general knowledge about other religions to make them tolerant and understanding.

When the features of the curriculum and the principles that are based on the development of the curriculum are examined, the identified skills and attitudes related to critical thinking skills are: Necessary and adequate information approach, students' adopting a production-based approach rather than memorizing information, encouraging students to think, ask questions and exchange views and concentrating on problem solving and participating in activities in the learning process (MEB, 2010, p.11-12). When the "general objectives" section of the program is examined, some critical thinking skills are suggested to be developed for students such as understanding and using religious concepts correctly, distinguishing between true religious knowledge and superstitions and superstitions and being aware that different religious understandings and experiences in society are social phenomenons (MEB, 2010, p.12).

In the process of determining the learning areas of the program, it was seen that the items such as attracting students' interest, creating curiosity and enthusiasm for students and encouraging depth and breadth of learning related to critical thinking skills (MEB, 2010, p.13). When the learning-teaching processes and the role of the teacher for religious culture and ethics curriculum were examined, some features related to critical thinking skills were found such as updating information, thinking, questioning, searching, structuring information and being curious (MEB, 2010, p.14). In the Curriculum, some information related to critical thinking about the role of the teacher in terms of the implementation of the activities in the classroom was also determined such as paying attention to students' ideas and uncovering students' prior knowledge of the subject and making them aware of their own ideas.

Information about the characteristics of the activities is also determined in the curriculum such as directing students to research and critical thinking on any subject, performing activities in communication and cooperation and drawing principles from the subjects learned in the activities making inferences and talking about the importance of these principles in daily life (MEB, 2010, p.19).

When the measurement and evaluation section in the program is examined, it can be concluded that the usage of the measurement and evaluation methods that evaluate the teaching process in parallel with the objectives and objectives of the course rather than the traditional assessment

and evaluation methods are emphasized. It is emphasized in the curriculum that students' high level skills such as interpretation, information gathering, analysis, questioning, problem solving should be measured by using different tools and methods. In addition, the program proposes a process of learning and assessment that continues in cooperation rather than competition. Open-ended questions, observation forms, posters, interviews, self-assessment forms, peer assessment forms, student product files, projects and performance tasks mentioned in the program are related to critical thinking skills.

As a result, it was found that critical thinking skills spread and constitute an important place in the parts of the program such as introduction, the vision of the program, the principles and explanations related to the implementation of the program, the basic approach, the characteristics and principles for the development of the program, the structure of the program, learning-teaching processes and the role of the teacher, the assessment and evaluation.

Kaynakça / References

Aydın, M.Ş. (2011). *Açık toplumda din eğitim.* Ankara: Nobel Yayınları.

Aydın, H. (2008). Sokrates'in felsefesi ışığında Sokratik yönteme analitik bir yaklaşım. *Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, 8*(2), 1-6.

Bonwell, C. C., ve Eison, J. A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom. *ASHE-ERIC Higher Education Report* ,Report No:1. Washington, DC: George Washington University.

Chance, P. (1986). *Thinking in the classroom*. New York: Teachers College, Columbia University.

Cüceloğlu, D. (1995). *İyi düşün doğru karar ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Doğanay, A. ve Ünal, F. (2006). Eleştirel düşünmenin öğretimi. *İçerik türlerine dayalı öğretim,* içinde (s. 209-261) . Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.

Doğru, Ç. (2018). Mezhepsel çoğulculuk bağlamında din eğitimi ve öğretimini yeniden yapılandırmak mümkün mü? *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 12, 143-169.

Facione, N. ve Facione, P. (2010). *The california critical thinking disposition ınventory, insight assessment*. Millbrae CA: The California Academic Press.

Facione, N. (2000). Critical thinking and clinical judgment. *California Academic Press.* 30/01/2019 tarihinde http://www.calpress.com/resource.html adresinden erişilmiştir.

Facione, P. (1998). Critical thinking: What it is and what it counts? *California Academic Press*. 21/06/2015 tarihinde http://spu.edu/depts/health-sciences/grad/documents/ctbyfacione.pdf adresinden erişilmiştir.

Facione, P. (1990). Committee on pre-college philosophy, *The Delphi report*, No.: ED 315 423, American Philosophical Association.

Gündoğdu, H. (2009). Eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme öğretimine dair bazı yanılgılar. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7* (1), 57-74.

Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınları

Gürkaynak, İ., Üstel, F. ve Gülgöz, S. (2003). *Eleştirel düşünme.* Eğitim Reformu Girişimi.

Halpern, D. F. (2003). *Thoughts and knowledge: An introduction to critical thinking*. New London: Lawrence Erlbaum Associates.

İşpiroğlu, Z. (2002). *Eleştirel düşünme öğretilebilir mi?* 09.10.2017 tarihinde http://www.felsefeekibi.com adresinden erişilmiştir.

Karagöz, N. (2012). *15 yöntem ve 15 planla eleştirel düşünme uygulamaları: Din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi örneği.* Adana.

Kaya, H. (1997). *Üniversite öğrencilerinde eleştirel akıl yürütme gücü.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kazancı, O. (1989). *Eğitimde eleştirici düşünme ve öğretimi.* Ankara: Kazancı Hukuk Yayınları.

Kızılabdullah, Y. (2008). *Yapılandırmacılık yaklaşımının ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin amaçlarının gerçekleşmesine etkisi.* Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Klausmeier, H.J. (1958). *Teaching in the secondaıy school*. New York: Harper and Brothers Press

Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme.* Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kurnaz, A. (2013). *Eleştirel düşünme öğretimi etkinlikleri.* Konya: Eğitim Akademisi Yayınları.

Kurfiss, J. G. (1988). *Critical thinking theory research practice and possibilities*. Washington, D.C: Association for the Study of Higher Education.

Lipman, M. (2003). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge University.

Mckee, J. S. (1988). Impediments to implementing critical thinking. *Social Education*, *52*(11), 444-446.

MEB. (2010). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Norris, S. P. (1985). Synthesis of research on critical thinking. *Educational Leadership*, *42*(8), 40-45.

Nosich, G. M. (2001). *Learning to things through*. New Jersey: Prentice Hall

Osmanoğlu, C. (2012). Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarında hoşgörü ve birlikte yaşama kültürü. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2* (15), 55-78.

Özden, Y. (2003). *Öğreneme ve öğretme.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Özden, Y. (1998). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Yayınları.

Pascarella, E., ve Terenzini, P. (1991). *How college affects students: Findings and insights from twenty years of research*. San Francisco: Jossey-Bass.

Patrick, J. J. (1986). Critical Thinking in the Social Studie, *ERIC Digest, EBSHOST,* ERIC Document No: ED272432. 1986 21.09.2016 tarihinde http://ericir.syr.edu/ adresinden erişilmiştir.

Paul, R. ve L. Elder (2001). *Critical thinking. Tools for taking charge of your learning and your life*. Prentice Hall: Upper Saddle River, Nj.

Paul, R., Binker, A. J. A., Jensen, K., and Kreklau, H. (1990). *Critical thinking handbook: 4th-6th grades, A guide for remodelling lesson plans in language arts, social studies and science.* Shania State University: Foundation for Critical Thinking.

Selçuk, M. (2000). Din öğretiminin kuramsal temelleri. *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, 11-20.

Selçuk, M. (1998). Din öğretimi özgürleştiren bir süreç olabilir mi? *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, 1*(1), 207-224.

Sönmez, V. (2008). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Şahinel, S. (2002). *Eleştirel düşünme.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Tang, C. (1998). Effects of collaborative learning on the quality of assignments. In (B. Dart ve G. Boulton-Lewis Eds.), *Teaching and Learning in Higher Education* (p. 102–123). Melbourne, Australia: The Australian Council for Education Research Ltd.

Topçu, N. (2005). *Felsefe.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Yıldırım, A. Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tosun, C. (2003). *Din öğretiminde yeni yöntem arayışları uluslar arası sempozyum bildiri ve tartışmalar.* Ankara: MEB.

Walters, K. S. (1984). Critical thinking in liberal education. A case of overkill. *Liberal Education, 77*(3), 233-249.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Öncel, S. E. (2019). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programının eleştirel düşünme becerileri açısından incelenmesi.*OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2797-2829. DOI: 10.26466/opus.572254

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 18/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10/06/2019

Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası Eserlerine Göre Verem Hastalığının Seyri

DOI: 10.26466/opus.567455
*

Cihat Tanış*

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,, Kırşehir/ Türkiye

E-Posta: cihattanis@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-2000-731X

Öz

Tarih boyunca birçok toplumu etkileyen ve çok sayıda ölüme neden olan bulaşıcı hastalıklarla mücadele devletlerin öncelikleri arasında olmuştur. Bu bağlamda başlangıçta Osmanlı, sonrasında ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti bulaşıcı hastalıklarla daha etkili mücadele edebilmenin yollarını aramıştır. Ancak 20. yüzyılın başlarında Balkan Savaşları ile başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile sonuçlanan uzun süreli savaşlar toplumu büyük bir sefalete sürüklemiştir. Yaşanan sefalet beraberinde verem gibi bulaşıcı hastalıklara davetiye çıkarmıştır. Bu nedenle başta TBMM daha sonra Cumhuriyet hükümetleri, bir yandan ülkenin sosyo-ekonomik durumu düzeltmeye çaşılırken diğer yandan hastane, dispanser ve sanatoryum gibi birçok müsesese açarak veremle mücadele etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra ülke genelini iyi bir şekilde etüt edebilmek amacıyla Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası eserlerini hazırlatmışlardır. Bu eserler eğitim, sağlık, ekonomi, nüfus gibi yazıldıkları bölgeyle önemli bilgiler içermektedir. Bu çalışmada toplamda 15 vilayet incelenmiştir. Böylelikle Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası eserlerinden faydalanılarak dönemin toplumunu önemli ölçüde etkileyen verem hastalığının hangi vilayette ne kadar yaygınlıkta görüldüğü saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Verem, Bulaşıcı Hastalık, Dispanser.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 18/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10/06/2019

The Course of Tuberculosis Disease Acording to Turkey's Sanitary and Social Geography Works

*

Abstract

It has been among the priorities of states to combat infectious diseases that have affected many societies and caused many deaths throughout history. In this context, the Ottoman initially, then the Republic of Turkey has been looking for ways to be able to more effectively combat infectious diseases. However, the long-term battles that started with the Balkan Wars in the early 20th century and were resulted in the establishment of the Republic of Turkey have led society into great misery. The experienced misery has issued along with an invitation to infectious diseases such as tuberculosis. Therefore, the first Grand National Assembly of Turkey and then the government of the Republic tried to improve the socio-economic situation of the country on the one hand while trying to fight against tuberculosis by opening up a lot of offers such as hospitals, dispensaries and sanatoriums. These works provide information on many subjects from education to health about the region in which they are written. In this study, it has been aimed to determine how widespread tuberculosis disease, which significantly affects the population of the period, was seen in which province by being benefited from Turkey's Sanitary and Social Geography Works.

Keywords: *Tuberculosis, Contagion, Dispensary*

Giriş

Bulaşıcı hastalıkların tarihte birçok toplumu yok olma eşiğine getirmiş olması, toplumları sosyo-ekonomik ve askeri bakımdan derinden etkilemiştir (Yavuz, 2017, s.226). Ortaya çıkmalarında iklim, ekonomik koşullar ve temizlik alışkanlıkları etkili olmuştur (Kardaş, 2010, s.15). Tarih boyunca verem, sıtma, veba ve kolera gibi bulaşıcı hastalıklar en yaygın görülen illetlerin başında gelmiştir (Kumaş, 2011, s.213).

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda farklı hastalıklar nedeniyle birçok bulaşıcı hastalık ortaya çıkmıştır. Yaşanan hastalıklar sonucunda sayısız insan hayatını kaybetmiştir. Bunların en ölümcül olanı şüphesiz veba ve koleradır. Ardından verem ve sıtma gelmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'ya farklı coğrafi bölgelerden çok sayıda insanın göç etmesi ile birlikte bulaşıcı hastalıklarda artış yaşanmıştır. Osmanlı Devleti, Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen sürede bulaşıcı hastalıklara karşı çeşitli önlemler alarak mücadele etmiştir. Bunların başında temel koruyucu tedbirler ve karantina uygulamaları gelmiştir. Benzer durum Cumhuriyet'in ilk yıllarında da görülmüştür. Bu yıllarda bir yandan sağlık kurumları oluşturulmaya çalışılırken diğer yandan ülke nüfusunu hızlı bir şekilde tahrip etmekte olan verem gibi hastalıklarla mücadele edilmiştir (Doğan, 2017, s.598).

Modern tıptan önce bulaşıcı hastalıkların birçoğu hekimlerin hastalıklarla ilgili bilgilerin az olması nedeniyle veba olarak adlandırılmıştır (Kılıç, 2004, s.14). Bu nedenle veremin de dâhil olduğu birçok hastalık uzun yıllar teşhis edilemediği için tedavi yöntemi de geliştirilememiştir. Ancak Dr. Robert Koch'un 19. yüzyılda veremi bilimsel olarak teşhis etmesiyle beraber hastalığın tedavi usullerinde gelişim sağlanmıştır. Türk insanını büyük oranda verem, *Myobacterium Tuberculosis* veya *verem basili* denilen organizmanın yol açtığı ölümcül, bulaşıcı bir hastalıktır. Mikrop doğrudan akciğerleri hedef alır. Akciğerlerin delinmesi kanamalara sebep olur ve balgam kanlanır. Hastaların doktora ilk gidiş nedeni genellikle kan tükürmeleridir (Kara, 2008, s.87). Kısa sürede kişinin bünyesinde ortaya çıkmayabilir. Hastalık belirtilerinin ortaya çıkması ayları hatta bazen yılları bulabilmektedir. Bu nedenle veremin seyri, kişinin bünyesine göre değişiklik göstermektedir (Barış, 2003, s.1).

Verem, gerek Osmanlı döneminde gerekse de Cumhuriyet'in ilk yıllarında oldukça yaygındır. Bu nedenle özellikle Cumhuriyet döneminde hastalığı azaltabilmek amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Bunların en başında dispanser ve sanatoryumlar açmak gelmiştir. Ancak bu tür kurumların açılabilmesi için ülkenin içinde bulunduğu şartların etüt edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla hazırlanan *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası* adlı eserler oldukça mühim çalışmalardır. Bu eserlerde etüt ettikleri bölgelerle ilgili birçok husus ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası* eserleri ekseninde ülke genelinde veremin yaygınlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Verem ile Mücadele

Toplum sağlığını tehdit eden bulaşıcı hastalıklara karşı modern anlamda mücadele Sağlık Bakanlığı'nın kurulmasıyla beraber daha etkin bir hâl almıştır. Özellikle 1930 yılında kabul edilen *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* ile birlikte bulaşıcı hastalıklarla mücadelenin yöntemleri yeniden saptanmış ve daha hızlı hareket edebilmek amacıyla aşı ve serumların hükümet tarafından hazırlanmasına karar verilmiştir (Tekin, 2011, s.51). Ayrıca verem savaş ile ilgili ilk dernek 1918'de İstanbul'da açılan *Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti* olmuştur. Ancak Cemiyet, uzun süre faaliyet gösterememiş ve İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgali üzerine kapanmak zorunda kalmıştır. Aktif olduğu kısa sürede vereme karşı gazete, afiş ve broşür yoluyla halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır (Doğan, 2017, s.601).

Verem savaş ile ilgili ikinci dernek 1923 yılında İzmir'de Dr. Behçet Uz tarafından kurulan *İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti* olmuştur. Bu Cemiyet, Osmanlı döneminde kurulan, ancak İstanbul'un işgali nedeniyle işlevsiz kalan *Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti*'nin mirasına sahip çıkmıştır (Gürgan, 2013, s.140-141). Daha sonra başta Balıkesir olmak üzere birçok kentte verem savaş dernekleri kurulmuştur (Coşkun, 2017, s.4).

Verem savaşta önemli yeri olan dispanserlerin açılma düşüncesi *Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti*'nin bir toplantısında dile getirilmiştir. Fakat ilk dispanserler ancak 1923 yılında İstanbul'da *İl Özel İdaresi* bünyesinde hizmete girebilmiştir. Akabinde İzmir'de 1929 yılında *İzmir Verem Savaşı Derneği* tarafından dispanser binasının yapımına

başlanmıştır (Gürgan, 2013, s.140). İlk müstakil dispanser ise 1928 yılında İstanbul'un Eyüp ilçesinde açılmıştır. Bunun yanı sıra Ankara ve Bursa verem savaş dispanserleri 1930 yılında, Trabzon verem savaş dispanseri ise 1935 yılında açılmıştır (Tekin, 2011, s.59). II. Dünya Savaşı yıllarında veremin toplumda tehlikeli boyutlara çıkması neticesinde İstanbul'da bazı dispanserler açılmıştır. Buna göre, 1941'de Beykoz'da, 1943'te Üsküdar, Unkapanı ve Şehremini'nde, 1945'te Kasımpaşa ve Edirnekapı'da olmak üzere, altı dispanser daha faaliyete geçmiştir (Çakırçoban, 2010, s.110, 112).

Veremle mücadele çoğunlukla dispanserler vasıtasıyla yapılmıştır. Bunun yanı sıra sanatoryumlar ile de tedavi desteklenmiştir. Bu amaçla 1924 yılında Sağlık Bakanlığınca İstanbul Heybeliada'da 50 yataklı bir *Verem Sanatoryumu* açılmış olup yanı sıra İstanbul'daki *Emraz-ı Sâriye Hastanesi*'nde 50, İzmir'deki *Emraz-ı Sâriye Hastanesi*'nde ise 25 yatak verem hastalarına tahsis edilmiştir (Tekin, 2011, s.51). 1930 yılında Heybeliada'daki sanatoryuma 35 yataklı bir bölüm daha ilave edilerek yatak sayısı 130'a çıkarılmıştır. Haydarpaşa'daki *Bulaşıcı Hastalıklar Hastanesi*'ndeki veremlilere ayrılan yatak sayısı da 75'e çıkarılmıştır (Karabulut, 2007, s.158).

Türkiye'de veremden etkilenen vatandaşların arasında zengin fakir ayırt etmeksizin birçok kesimin olması durumun vahametini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle belli gelir seviyesindeki insanlar arasında sirayet etmesi deyim yerindeyse onu fakir hastalığı olmaktan çıkarıp toplumun geneli için bir tehdit oluşturmuştur. Bütün bu sebepler nedeniyle toplu yaşam alanlarında gerekli olan hijyen için hassasiyet gösterilmesine çalışılmıştır (Tuğluoğlu, 2008, s.16,20).

Yukarıda sayılanlara ek olarak verem gibi bulaşıcı hastalıklar ile daha etkin şekilde mücadele edebilmek amacıyla 17 Mayıs 1928'de *Umumi Hıfzıssıhha Kurumu* kurulmasına dair kanun çıkarılmış ve bu bağlamda Sivas ve Ankara'daki kimyahaneler birleştirilerek *Hıfzıssıhha Kurumu* oluşturulmuştur (Tükel, 2010, s. 10). Ayrıca Türk Milli Tıp Kongrelerinin ilk üçü, özellikle bulaşıcı hastalıklarla mücadele üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Türk Milli Tıp Kongrelerinin ilki 1-3 Eylül 1925'te yapılmış, sıtma ve verem tedavisi ve mücadelesi ana gündem maddelerini oluşturmuştur. 11-13 Eylül 1927'de yapılan II. Milli Tıp Kongresi'nde ise öncelikle

trahom ve verem tedavisi konuşulmuştur. (Özkaya, 2016, s.120-122, 126-127).

Tarihi Bir Kaynak Olarak Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası Eserleri

20. yüzyılın başlarında Balkan Savaşları ile başlayan uzun bir savaş dönemi, I. Dünya Savaşı ve son olarak İstiklal Savaşı ile sonuçlanmıştır. Yaklaşık 10 yıl süren bu savaşlar Türkiye'de, kıtlık, yoksulluk, bulaşıcı hastalıklara davet çıkarmıştır. Bu durum elbette en çok sıhhi durumu kötüleştirmiştir. Bu nedenle 1920 yılında TBMM Hükümeti hem kısa vadede sağlık sorunlarına çözüm bulmaya hem de gelecekteki sağlık politikalarını belirlemek amacıyla yukarıda da bahsedildiği gibi ilk iş olarak 20 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen üç numaralı kanun ile *Umur-ı Sıhhiye-i Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti* yani Sağlık Bakanlığı'nı kurmuştur (Doğruöz, 2011, s. 276).

Sağlık Bakanlığı'nın kurulmasıyla başına Dr. Adnan (Adıvar) Bey getirilmiştir. Onun döneminde teşkilatlanma ve mevzuat eksikliklerinin giderilmesine ağırlık verilmiştir. Bir sonraki bakan Dr. Refik (Saydam) Bey döneminde söz konusu salgın hastalıklarla mücadele edebilmek için Türkiye'nin birçok şehrinin etüt edilmesinin gerekliliğine inanılmış, bu kapsamda il sağlık teşkilatlarından, bulundukları yöreleri coğrafi, sosyolojik ve sıhhi koşullar açısından incelemeleri ve ulaştıkları sonuçları vekâlete rapor etmeleri istenmiştir. Dr. Refik (Saydam) Bey'den görevi devralan Dr. Rıza Nur döneminde de bu eserler tasnif edilerek bir dizi halinde yayınlanmıştır (Esen, 2017, s. 78).

Belirli bir plan dâhilinde ilgili vilayetlerde yapılan araştırmalar sonucunda hazırlanan eserlerde, sağlıkla ilgili bilgilerin dışında, vilayetlerin coğrafya, idari yapı, folklor, nüfus, eğitim, tarım, ekonomi, hayvancılık açısından durumları değerlendirilmiştir (Doğruöz, 2011, s. 276). Toplamda 19 eserden oluşan dizinin ilk kitabı 1922 yılında yayınlanan *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası Sinop Sancağı*, sonuncusu ise 1938 yılında yayınlanan *Tokat Vilayeti Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası* olmuştur. Kıymetli bilgilerin yer aldığı bu eserlerdeki salgın hastalıklar ile ilgili bölümler, o dönemki sıhhi koşullara ilişkin fikir edinmek açısından önemlidir (Esen, 2017, s. 78). Bu çalışma kapsamında ise 15 vilayette ile ilgili

kısımlar bulunup Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'da veremin ne oranda yaygın olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Vilayetlere Göre Verem Hastalığı

Ankara

Vilayetin birçok noktasında hastalığa yakalananlarının olduğu, özellikle bataklık olan bölgelerde sıtma ile birleşmesi nedeniyle daha fazla görüldüğü belirtilmiştir. Buna bölge insanın bilinçsizliği eklenince verem vilayette deyim yerindeyse kol gezmiştir. Eserde verem benzeri bulaşıcı hastalıklardan korunmanın en önemli yolunun hijyene dikkat etmek olduğunu söyleyen yazar Muhittin Saffet Bey, Ankara vilayetinde buna pek riayet edilmediğini belirtmiştir. Hatta ona göre, hastalıklı insanlar balgamlı mendillerini evin her köşesine atmaktadırlar. Nitekim bu tespitler mübalağalı olsa da hijyen eksikliği olduğu ortadadır. Son olarak Muhittin Saffet Bey, verem ile mücadele edebilmek amacıyla bilinçsizliğin önlemesi gerektiği ve bu kapsamda ufak risaleler basılıp ahaliye ücretsiz dağıtılması önerisinde bulunmuştur (Saffet, 1925, s. 102; Esen, 2017, s.84).

Bayezid (Ağrı)

Vilayette verem hastalığı oldukça az görülmektedir. Hastalığın bölgede az görülmesinin en önemli nedeni yaşanılan doğal ortam yani temiz hava ve su gösterilmiştir (Ethem, 1925, s.28).

Çatalca

Çatalca'da verem oldukça yaygındır. Mehmet Ali Bey'e göre bunun en önemli sebebi fakirliktir. Ayrıca bölgedeki evlerin yeterince sıhhi ve korunaklı olmaması da veremi tetiklemiştir. Ona göre; Balkan muhacirlerinin yaşadıkları evlerin üst katlarında keçi koyun beslemeleri ve evlerin pencerelerinin küçük olması nedeniyle güneş alamaması hastalığı alevlendirmiştir. Bunun yanı sıra kırsal kesimde yaşayan ahalinin önemli

bir kısmının yemeklerini yattıkları odada yapıp yemeleri ve evin tuvaletinin oldukça ilkel bir halde olup sıhhi olmaması gibi sebeplerden dolayı verem bölgede yaygın olarak görülmüştür (Mehmet Ali, 1925, s.45-46).

Çankırı

Çankırı'da verem hastalığının çok az seyrettiği belirtilmiştir (Esen,2017, s.87).

Gelibolu

Vilayet merkezinde ve Enez'de hastalıklı insan sayısı fazladır. Buna karşılık İpsala ve Keşan'da daha az rastlanmaktadır. Özellikle Gelibolu taraflarının sert ve rüzgârlı havasının vereme iyi gelmediği belirtilmiş ve son olarak fakirliğin hastalığı tetiklediği vurgulanmıştır (Fahri Cemal, 1925, s.33).

Isparta

Isparta'da verem vakası fazla değildir. Ancak bölge insanının fakirliği nedeniyle az da olsa göründüğü belirtilmiştir (Besim Zühdi, 1922, s.44).

Kastamonu

Verem hastalığının Kastamonu'da görüldüğünü belirten Dr. Kemal Bey, bu hastalıkla sıhhi olarak mücadeleden daha çok Maarif ve İktisat Vekâletleri'nin mücadele etmesi gerektiği teklifinde bulunmuştur (Kemal, 1922, s.46). Dr. Kemal Bey'in amacı muhtemelen bu yolla fakirliği azaltıp, halkı bilinçlendirerek veremi kendiliğinden azaltma düşüncesidir.

Kayseri

Kayseri'de verem hastalığının seyrinin az olduğu belirtilmiştir (Hıfzı Nuri, 1922, s. 42).

Kırklareli

Ilıman bir iklime sahip olması nedeniyle verem vilayette nadiren görülen hastalıklar arasında sayılmıştır (Ahmet Hamdi, 1925, s.43).

Kırşehir

Verem, Kırşehir'de tehlike arz edecek kadar yaygın değildir. Ayrıca cilt, kemik ve lenf veremlerine rastlandığı belirtilmiştir (İbrahim İsmail, 1925, s. 51; Esen, 2017, s. 86).

Konya

Dr. Nazmi Bey'in hazırladığı çalışmaya göre, Konya genelinde önemsenecek düzeyde veremli hasta bulunmamaktadır. Bununla birlikte Ereğli Kazasında ahalinin hıfzıssıhha kurallarına riayet etmemesinden kaynaklı veremli hasta vakası daha fazladır. Hastalığın az seyrettiğinin en önemli kanıtı Seydişehir Kazasının ovalık kesimlerinde iki sene zarfında 10, dağlık kesimlerinde ise beş olmak üzere toplam 15 verem vakasına rastlanmış olmasıdır. Yine Bozkır Kazasında üç sene zarfında üç kişi vefat etmiştir. Beyşehir'de ise benzer şekilde nadiren verem hastalığının görüldüğü Dr. Nazmi Bey tarafından belirtilmiştir (Nazmi, 1922, s. 83; Esen, 2017, s. 83).

Muğla

Muğla şehir merkezinde hastalığa az rastlandığı belirtilirken daha çok kasaba ve köylerde görüldüğü vurgulanmıştır. Ancak köylerdeki zayıf bünyeli insanların gerek doğal ortam gerekse bol güneş sayesinde hastalığa karşı mukavemet edebildikleri ve Muğla'nın coğrafyası ve iklimi itibariyle sanatoryum inşasına oldukça uygun olduğu belirtilmiştir (Esat, 1922, s. 88).

Niğde

Yaşanılan mekânların hıfzıssıhhaya aykırılıkları ve sefalet gibi nedenlerin yanı sıra, halıcılık, bezcilik gibi zanaatların kötü çalışma koşullarında yapılması veremin vilayette sık görülme nedenlerinden sayılmıştır. Ayrıca düğün gibi önemli günlerde emanet olarak giyilen elbiseler sebebiyle hastalık insanlar arasında yayılmıştır. Bu bağlamda hijyen kuralları ile bağdaşmayan örf ve adetler hastalığın yayılmasını kolaylaştırmıştır. Mevcut koşullarda yapılabilecek yegâne tedbir kullanılmış elbise ve eşyanın tekrardan satılmasına mani olmak ve veremli hastaların yaşadığı evlerdeki eşyaların temizliğine dikkat edilmesi hususunda ahaliyi uyarmak olarak görülmüştür (Mehmet Hayri, 1922, s. 178; Esen, 2017, s.81).

Sinop

Mehmet Said Bey'in tespitlerine göre, hastalık daha çok Sinop merkez, Gerze, Ayancık ve bunlara bağlı köylerde fakirlik dolayı yaygın olarak görülmüştür. Mehmet Said Bey, bu eseri hazırladığı 1922 yılına kadar vilayette verem ile mücadele hususunda herhangi ciddi girişimde bulunulmadığını, ayrıca *Men-i Müskirat Kanunu*'nun sıkı bir şekilde tatbikinin verem gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadelede önemli olduğunu belirtmiştir (Mehmet Said, 1922, s. 60).

Urfa

Şefik Bey'e göre verem, Urfa'da ekseriyetle kasabalardaki kadınlar arasında görülmüş olup köylerde nispeten daha azdır. Bölge halkının gıdasız kalmasının yanı sıra ve sıhhi olmayan meskenlerde ikamet etmesi hastalığı tetiklemiştir. Başka vilayetlerde olduğu gibi bazı örf ve adetlerinde veremin yayılmasında payı vardır (Şefik Arif, 1925, s.39).

Sonuç

Verem, binlerce yıllık bir tarihe dayanan ve çok sayıda insanın ölümüne yol açmış bulaşıcı bir hastalıktır. Hastalığa neden olan basilin bulunmasının ardından tedavi yöntemleri giderek gelişmiş olmasına rağmen 20. yüzyılın başlarında dahi Türkiye'deki ölümcül hastalıkların başında gelmiştir. Özellikle Balkan Savaşları ile başlayıp I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı ile sonlanan uzun yıllar toplumun önemli bir kesimini sefalet içerisinde bırakmıştır. Bu durum yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni vereme karşı daha aktif bir sağlık politikası uygulamaya itmiştir. Bu amaçla veremle savaş cemiyetleri, dispanserler ve sanatoryumlar açılmış ve bu vasıtayla veremle mücadele edilmiştir. Bunların yanı sıra toplumun içinde bulunduğu durumu daha net bir şekilde ortaya koyabilmek amacıyla Sıhhiye Vekaleti'nin talimatıyla *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası* adlı eserleri hazırlanmıştır. Türkiye'nin her bölgesinden 15 şehrin incelendiği bu çalışmada verem az da olsa her şehirde görülen ve en fazla ölüme yol açan bulaşıcı hastalıklardan biri olmuştur.

Veremin bu kadar yaygın olmasında yukarıda bahsedildiği üzere hayat şartlarının kötü olması, mesken durumu, çevre sağlığı ve gıda yetersizliği gibi sosyal faktörler oldukça etkili olmuştur. Vereme karşı nasıl tedbirler alınması gerektiği hususu da eserlerde belirtilmiştir. Netice itibariyle *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası* adlı çalışmalar Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin detaylı etüdünün yapıldığı ve çalışmanın konusu olan verem vakasının nasıl seyrettiğini gözler önüne sermesi açısından oldukça önemli eserlerdir.

EXTENDED ABSTRACT

The Course of Tuberculosis Disease Acording to Turkey's Sanitary and Social Geography Works.

*

Cihat Tanış

KırşehirAhi Evran University

Infectious diseases have brought many societies to the brink of extinction. Climate, economic conditions and hygiene are effective in their emergence. In the 19th century, countless people died in Anatolia due to infectious diseases. The most deadly ones were plague, cholera and tuberculosis. Migration to Anatolia after military defeats has been effective in the spread of these diseases. Therefore, various measures have been taken against infectious diseases. The main protective measures and quarantine practices are the main ones. In the early years of the Republic, many health institutions were opened to those who existed. In this way, infectious diseases such as tuberculosis have been fought. Tuberculosis, a deadly infectious disease, directly targets the lungs. Bleeding of the lungs causes bleeding. Disease symptoms may not occur in a short time. Thus, the progression of tuberculosis disease varies from person to person.

The war period, which started with the Balkan Wars in the early 20th century, finally resulted in the War of Independence. These wars lasted for about 10 years, caused the rise of famine, poverty and infectious diseases in Turkey. This situation, of course, has aggravated the health situation the most. The Turkish Grand National Assembly established the Ministry of Health in 1920 as the first task in order to improve the health situation quickly. The modern struggle against infectious diseases threatening public health has become more effective with the establishment of the Ministry of Health. The methods of combating infectious diseases were determined together with the General Public Health Law, which was adopted in 1930. In addition, it was decided that the vaccine and serums were prepared by the Government in order to be able to move faster.

The first association of tuberculosis war was the Ottoman Society of Fighting against Population in Istanbul in 1918. However, the Society was

forced to close on the occupation of Istanbul by the Allied Powers. Although it was active in a short time, it tried to raise public awareness through newspapers, posters and brochures against tuberculosis. The second association of Verem War was established in 1923 by Dr. Behcet Uz in Izmir, Izmir Tuberculosis Society. Then, in many cities, especially Balikesir, tuberculosis war associations were established. The most important aim of these associations was to enlighten the public against tuberculosis. The idea of installation dispensaries, which had an important place in the fight against tuberculosis, was mentioned at a meeting of the Ottoman Society. However, the first dispensaries were put into service in 1923 under the Special Provincial Administration in Istanbul. Subsequently, construction of the dispenser building was started in Izmir in 1929 by Izmir tuberculosis War Association. The first independent dispensary was opened in 1928 in Eyup, Istanbul. Ankara and Bursa tuberculosis dispensaries were opened in 1930 and Trabzon tuberculosis dispensary was opened in 1935. Some dispensaries were opened in Istanbul as a result of the emergence of tuberculosis to dangerous dimensions in the society during World War II. According to this, six dispensaries were established in Beykoz in 1941, in Uskudar, Unkapani and Sehremini in 1943 and in Kasımpasa and Edirnekapi in 1945. In addition to these, treatment with the sanatorium was supported. For this purpose, a tuberculosis sanatorium with 50 beds was opened in Istanbul Heybeliada by Ministry of Health in 1924. In addition, 50 beds were allocated to the patients at Emraz-ı Sariye Hospital in Istanbul and 25 beds were allocated to the patients at Emraz-ı Sariye Hospital in Izmir. In 1930, a further 35 beds were added to the sanatorium at Heybeliada and the number of beds was increased to 130. The number of beds allocated to tuberculosis in Haydarpasa Hospital was increased to 75.

Minister of Health in Adnan (Adıvar) Bey period, organization and the elimination of deficiencies were emphasized. Then, during the period of Dr. Refik (Saydam) Bey, it was believed that the necessity of studying many of Turkey's city was to be able to fight infectious diseases Prepared for this purpose "The Works of Turkey's Sanitary and Social Geography " are quite important work. These works have dealt with many issues related to the areas of study. In these works, which are prepared as a result of research in the relevant provinces within a certain plan, the state of the

provinces in terms of geographical, administrative structure, folklore, population, education, agriculture, economy, livestock, other than health-related information Evaluated. The first book of this series of 19 works was published in 1922, titled "Turkey's Sanitary and Social Geography Sinop Province", and the last one titled "Tokat Province Sanitary and Social Geography", which was published in 1938. The sections related to infectious diseases in these works, which contain important information, are important to get an idea of the sanitary conditions at that time. Within the scope of this study, 15 provinces were examined and it was found that the first years of the Republic, tuberculosis was observed in Anatolia in a widespread way.

Social factors such as poor living conditions, housing status, environmental health and food insufficiency have been very effective in the widespread of tuberculosis. In addition, personal hygiene, customs and customs are the determinants of the spread of the disease. As it is understood from the works, the lack of the necessary health infrastructure throughout the country made the treatment of the disease difficult. For this reason, the authors did not neglect to mention how to take precautions against tuberculosis. In conclusion, in his works titled " Turkey's Sanitary and Social Geography ", it was tried to find out how tuberculosis was observed in Turkey in the early years of the Republic.

Kaynakça / References

Ahmet Hamdi (1925). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası: Kırklareli vilayeti.* İstanbul: Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi.

Barış, İ. (2003). Çağlar boyu tüberküloz. *21. Yüzyılda Tüberküloz Sempozyumu ve II. Tüberküloz Laboratuvar Tanı Yöntemleri Kursu* Ders notu. Samsun.

Çakirçoban, İ. (2010). *İkinci dünya savaşı'nda Türkiye'de bulaşıcı hastalıklarla mücadele*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü , İstanbul.

Coşkun, A. (2017). *Veremle mücadelede dispanserler, sanatoryumlar ve göğüs hastalıkları hastaneleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Doğan, H. (2017). Vefayata mahsus vukuat defterlerine göre salgın hastalıklardan ölümler: Adıyaman örneği. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, *6*(18), 597-615.

Doğruöz, T. (2011). Kırklareli tarihine ışık tutacak bir eser: Türkiye'nin sıhhi, içtimai coğrafyası, Kırklareli vilayeti. *History Studies, 3*(1), s. 275-284.

Doktor Esat. (1922). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası:Muğla.* Ankara: Okud Matbaası.

Doktor Kemal. (1922). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası:Kastamonu vilayeti.* Ankara*:* Okud Matbaası.

Doktor Nazmi. (1922). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası: Muğla vilayeti.* Ankara*:* Okud Matbaası.

Esen, A. (2017). Sıhhi içtimai coğrafya kitaplarına göre iç anadolu'da görülen salgın hastalıklar:1922-1926. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 60, 73-90.

Fahri Cemal. (1925). *Türkiye'nin sıhhi ve îçtimai coğrafyası: Gelibolu vilayeti.* İstanbul: Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi.

Gürgan, M. (2013). Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir veremle mücadele cemiyeti'nin propaganda faaliyetleri. *İzmir Göğüs Hastanesi Dergisi, 27*(2), 139-144.

Hıfzı Nuri. (1922). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası: Kayseri vilayeti.* Ankara: Okud Matbaası.

İbrahim Ethem. (1925). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası: Beyazid vilayeti*,. İstanbul: Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi.

İbrahim İsmail. (1925). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası:Kırşehir vilayeti,* İstanbul: Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi.

Kara, M. (2008). *XI. ve XIV. yüzyıllarda anadolu ve civar bölgelerde hastalıklar.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Karabulut, U. (2007). Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık hizmetlerine toplu bir bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve hizmetleri (1925-1937). *ÇITAD*, *6*(15), 151-160.

Kardaş, T. (2010). *XIX. yüzyılda Kafkasya'da salgın hastalıklar ve karantina önlemleri (1800-1900),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kılıç, O. (2004). *Genel hatlarıyla dünyada ve Osmanlı devleti'nde salgın hastalıklar.* Elazığ: Fırat Üniversitesi Rektörlüğü Orta Doğu Araştırmaları Yayınları.

Kumaş, N. (2011). Bursa'da kolera salgını ve alınan karantina önlemleri: (1890-1895). *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 213-241.

Mehmet Ali. (1925). *Türkiye'nin sıhhi içtimai coğrafyası:Çatalca vilayeti*, İstanbul:Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi

Mehmet Hayri. (1922). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası:Niğde sancağı*, Ankara*:* Okud Matbaası.

Mehmet Said. (1922). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası: Sinop vilayeti*, Ankara: Okud Matbaası.

Muslihiddin Saffet. (1925). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası: Ankara vilayeti*. İstanbul: Hilal Matbaası,

Şefik Arif. (1925). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası:Urfa vilayeti*, İstanbul:Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi,

Tekin, G. (2011). *Sıhhiye ve muavenet-i içtimaiye vekaletinden sağlık bakanlığı'na (1920-2000).* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Tuğluoğlu, F. (2008). Cumhuriyetin ilk döneminde verem mücadelesi ve propaganda faaliyetleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* 13-14, 1-26.

Tükel, B.(2010). *Sağlık sorunları çerçevesinde Milli Türk Tıp kongreleri: 1938-1958.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk inkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Yavuz, E. (2017). Ahlat kazasından frengi (XIX. YY. Sonu-XX. YY. Başı), *Turkish Studies*, *12*(26), 223-236.

Zühdi, B. (1922). *Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası:Isparta sancağı.* Ankara: Okud Matbaası.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tanış, C. (2019). Türkiye'nin sıhhi ve içtimai coğrafyası çalışmalarına göre verem hastalığının seyri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2830-2846. DOI: 10.26466/opus.567455

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Blok Zincir Teknolojisi ve Tedarik Zinciri Yönetimindeki Uygulamaları

DOI: 10.26466/opus.563240

*

İsmail Bakan* - Zümrüt Hatice Şekkeli**

* Prof. Dr, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Onikişubat / Kahramanmaraş / Türkiye
E-Posta: ibakan63@hotmail.com **ORCID:** 0000-0001-8644-8778
** Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni., Türkoğlu MYO, Türkoğlu /Kahramanmaraş/Türkiye
E-Posta: zhkiper@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-5090-4372

Öz

Net bir tanımı bulunmamakla birlikte blok zincir kavramını; "süreçte yapılan her bir faaliyete ilişkin verilerin, şifreli bir biçimde, belirli aralıklarla ve kronolojik olarak kaydedildiği ve her bir bloğun bir önceki bloğun bilgilerini de içerdiği bilgi bloklarının art arda gelerek oluşturduğu zincir" olarak tanımlamak mümkündür (Mattila, 2016,s.6-7; Tian, 2016). Elektronik para birimi Bitcoin sisteminin güvenliğini sağlamak amacıyla ortaya konan blok zincir teknolojisi, son zamanlarda finansal alanların dışında çeşitli alanlarda da yer bulmaya başlamıştır (Hackius & Petersen, 2017,s.5). Bunlardan bir tanesi de yetersiz bilgiye sahip olan ve şeffaf olmayan tedarik zinciri yönetim süreçlerdir. Tedarik zincirinin neden olduğu dengesizliği çözmesi, tedarikçilerden müşterilere kadar tüm zincirde şeffaflığın, sürdürülebilir izlenebilirliğin ve güvenliğin artırılmasını sağlaması (Badzar, 2016) nedeniyle blok zinciri teknolojisinin; tedarik zinciri yönetimine de oldukça pozitif bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Hackius & Petersen, 2017). Bu çalışmanın temel amacı blok zincir teknolojisi ve bu teknolojinin tedarik zinciri yönetim alanındaki uygulamaları hakkında bilgi sunmak; bu yolla tedarik zinciri süreçlerine yönelik araştırmalara katkı sağlamaktır. Bu amaçla uluslararası literatürde bu konuda kitaplar, dergiler, tezler, internet kaynakları gibi kaynaklardan literatür incelemesi yapılarak, blok zincir teknolojilerinin tedarik zinciri yönetim uygulamalarına sunacağı faydalar teorik açıdan açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Blok Zinciri Teknolojisi, Tedarik Zinciri Yönetimi, Uygulamaları*

.

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 11/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 11/06/2019

Blockchain Technology and Its Applications in Supply Chain Managements

*

Abstract

Although there is any clear definition of the concept of block chain; it can be defined as "the as a chain of information blocks, which data for each activity in the process are stored in an encrypted format, periodically, chronologically and that each block contains the information of the previous block in succession" (Mattila, 2016,p.6; Tian, 2016) At the beginning, it is used in order to ensure the security of the electronic currency bitcoin system, the block chain technology, has been begun to use not only various financial areas but also different various areas nowadays (Hackius & Petersen, 2017,p.5). One of these areas is the supply chains management because of its insufficient knowledge and nontransparent processes. To solve the imbalance caused by the supply chain, to ensure transparency, sustainable traceability and security increase in the entire chain from suppliers to customers (Badzar, 2016); blockchain technology is used thought supply chain management. The main purpose of this study is to provide information on blockchain technology and its applications to develop management processes at the logistics area. For this purpose, to understand the benefits of blockchain technologies on the supply chain management in theoretically; literature review from sources such as international literature, books, magazines, theses, Internet resources etc. was made.

Keywords: *Blockchain Technology, Supply Chain Management, Applications*

Giriş

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler, bu değişime bağlı olarak iletişimin kolaylaşması ve yaygınlaşması, küreselleşmenin varlığı, dünyadaki siyasi ve ekonomik politikaların sürekli değişmesi, müşteri beklentilerinin sürekli olarak çeşitlenmesi gibi faktörler nedeniyle rekabet etmek gün geçtikçe zorlaşmıştır (Babacan, 2003,s.8). Bu süreçte bahsi geçen bütün bu değişim ve gelişimlere adapte olabilmek için işletmeler Tedarik Zinciri Yönetimine daha fazla ağırlık vermeye başlamışlardır

Tedarik zinciri, mal veya hizmetin, hammadde tedarikinden tüketiciye ulaşana kadar, tedarikçiler, üretim merkezleri, depolar, dağıtım merkezleri, perakendeciler vs. paydaşların koordine edilmesini sağlayan ve yapılan faaliyetlerin yürütülmesi ve denetimini kapsayan bir zincir olup (Lai ve Cheng, 2016), etkili bir şekilde yönetilmesi işletmelere maliyetlerin azaltılması ve müşteri memnuniyetinin artırılması konularında avantajlar sağlamaktadır (Ungan, 2011, s.308).

Doğru yöntemlerle ve düzgün bir şekilde yapılması şirketin büyümesi, kar oranının artması, maliyetin azalmasını sağlayan tedarik zinciri yönetimi, tüm şirketler için oldukça kritik bir öneme sahiptir. Bir tedarik zinciri yönetirken en sık karşılaşılan sorunlar; yetersiz ekipman ve ödenek nedeniyle erişilebilen bilginin yetersiz kalması yani izlenebilirliğin istenilen düzeyde olmamasıdır. Bunun sonucunda da gereken düzeltici müdahaleler yeterince yapılamamaktadır (Tian, 2016). Ayrıca hammaddelerin farklı yerlerden tedarik edilmesi, çok çeşitli üretim süreçlerinin bulunması, dağıtım kanallarında farklı ülkelerden çok çeşitli paydaşların yer alması, ürünlerin teslim sürecinde farklı coğrafyalardan geçmesi, her devletin gümrük uygulamalarının farklı olması, birçok ödeme şekillerinin bulunması, belgelerin kaybedilmesi ve kurumlara ya da süreçlere duyulan güvenin yetersiz olması nedeniyle tedarik zinciri süreçleri gittikçe daha da kompleks hale gelmiştir. Blok zincir teknolojisi, tedarik zincirindeki bu gibi birçok soruna çözüm vadetmektedir (Akben ve Çinar, 2018,s.1453).

Blok zinciri, her bir blokun, o an yapılan işlemleri ve bir önceki blokun adresini tutması sistemine dayalı olan blok zincir teknolojisi, işlemlerin değiştirilemez listesinin tutulduğu bir nevi kayıt defteridir (ledger) (Kararslan ve Akbaş, 2017). Birçok bloğun sıralanması ile oluşan bu uygulama,

geçmişten bugüne olan tüm ağ üzerinde gerçekleşmiş aktiviteleri, kronolojik bir biçimde özel bir şifreleme ve doğrulatma sistemiyle kayıt altına alabilmekte ve güvenli bir şekilde saklayabilmektedir. Bu nedenle blok zincir teknolojisi, tedarik zincirinin performansını artırmak adına, tedarik zinciri yönetimi konusunda çok etkin çözümler sunabilen ve inovatif özelliklere sahip bir teknolojidir (Tribis, El Bouchti, Bouayad, ve El Ghazi, 2018, s.1)

Bu çalışmada blok zincir teknolojisi ve bu teknolojinin tedarik zinciri yönetimi alanındaki uygulamaları hakkında bilgi sunarak tedarik zinciri yönetim süreçleri ile ilgili araştırmalara katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaçla blok zinciri ile ilgili olarak ulusal ve uluslararası literatür taranmış; bu çalışmalardan tedarik zinciri yönetimine yönelik olanlar derlenerek sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünün birinci kısmında blok zincir teknolojisinin tanımı, yapısı, işleyişi faydaları, türleri ve uygulama alanları kavramsal çerçevede açıklanmıştır. İkinci kısımda ise blok zincir teknolojisinin tedarik zinciri üzerindeki uygulamaları, tedarik zinciri yönetimine sağladığı yararlar bu konuda yapılmış çalışmalara dair bilgiler bulunmaktadır. Sonucun yer aldığı üçüncü bölümde de bulguların özeti ve özet bir değerlendirme yer almaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi

Günümüzde Internet üzerinden Facebook, Instagram, Twitter vs. sosyal medya uygulamaları, Yahoo, Hotmail, Gmail vs. e-mail programları, Whatsapp, Messenger vs. gibi haberleşme yazılımları, e-ticaret siteleri, e-lojistik, e-sağlık, e-devlet gibi farklı ihtiyaçlara yönelik uygulamalar aracılığıyla çok çeşitli alanlarda ve konularda veri transferi yapılmaktadır. Bunlar genellikle güvenlik düzeyi düşük olan transferlerdir. Daha değerli veya özel varlıkların transferi bu sistemler aracılığıyla değil dağıtık bir veri tabanı olan "Blok Zincir Teknolojisi" ile yapılmaktadır. Bu teknoloji, sunduğu imkanlar ve çeşitlendirilebilir uygulamaları ile yüksek verimlilik vadetmektedir (http://blokzincir.tubitak.gov.tr).

1. *Blok Zincirin Tanımı ve İşleyişi*

Blok zincir kavramının çok net bir tanımı bulunmamaktadır. İlk olarak bu kelime 2008 yılında Satoshi Nakamoto'nun Bitcoin kavramı ile birlikte gündeme gelmiş ve şifreleme yoluyla birbirine bağlanmış bilgi blokları olarak tanımlanmıştır (Jacobovitz, 2016, s.2)

Blok zincir teknolojisinin özü daha önce toplanarak muhafaza edilmiş güvenilir verilerin teknik bir şema haline getirilmesiyle oluşmaktadır. Bu teknik şema, sistemde bulunan çok sayıda düğümün şifrelenmesi yoluyla oluşan bloklardan meydana gelmektedir. Bu nedenle blokların zinciri olarak adlandırılmaktadır. Blok zincirinde çok sayıda bloklar yer almaktadır. Bu bloklar doğrusal ve kronolojik olarak bir zincir oluşturacak şekilde birbirlerine bağlanmaktadırlar. Bu bloklar bilgilerin geçerliliğini doğrulayan dijital parmak izlerine sahiptirler (Tian, 2016).

Her bir blok içerisinde blok sırası, blok başlık özeti, bağlı bulunulan ve bir öncesinde yer alan bloğa ait başlığın özeti, zorluk değeri, bloğun oluştuğu zamana dair zaman pulu, rastgele değeri ve transfer işlemlerine ait değerler bulunmaktadır (Şekil 1). Yapılan işlemlerin tamamı ağda bulunan bütün paydaşlar tarafından takip edilebilmektedir.

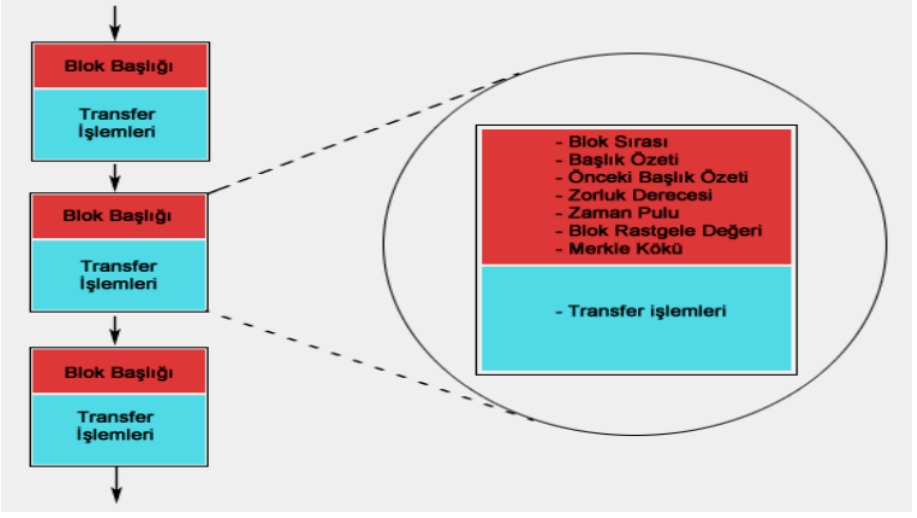

Şekil 1. Blok zincir yapısı (Kırbaş, 2018a,s.78)

İşlemlerin geçerliliği onaylandıktan sonra işlemler bir araya getirilirler ve böylece bloklar oluşturulur. İşlem gören blok bir önceki geçerliliği onaylanmış blokla ilişkilendirildikten sonra ağdaki tüm paydaşlar bu yeni bloğu yerel veri tabanlarına ekleyerek senkronize olurlar (Kırbaş, 2018a, s.79)

Blok zinciri teknolojisinde transferlerde gönderici ve alıcının adresi bilinmekle beraber kimliklerinin saptanması imkânsızdır. Çünkü bu zincir sisteminde gönderici ve alıcı haricindekiler hesapları denetleyememektedirler. Tüm hesaplar dijital güvenlik sistemleriyle korunan dijital cüzdanlarda saklanmaktadır (F. Yıldırım, 2015, s.86). Cüzdanlar genellikle sıcak ve soğuk olmak üzere iki şekildedir; soğuk cüzdan ilgili bilgilerin çalınma ve saldırı riskini azaltmak için çevrimiçi olmayan bir cüzdan adresinde tutulmasıdır. Sıcak cüzdan ise çevrimiçi olarak erişilebilen cüzdanlardır. Bu cüzdanların güvenliğinden çevrimiçi cüzdan hizmeti veren firmalar sorumludur (Kırbaş, 2018a, s.80).

Blok zinciri teknolojisi üç temel unsura dayanmaktadır (Şekil 1). Bunlar özerklik, doğrulanabilirlik ve değişmezliktir. Özerklik ile, herhangi bir otoriteye bağlı kalmadan işleyen, güven temelli bir alt yapıya sahip olan ve üyelik sistemiyle yürüyen bir ağ yapısına sahip olması kastedilmektedir. Herhangi bir üyenin gerçekleştirdiği bir muhasebe işlemi, blok zincirde bulunan ve Peer-2-Peer olarak adlandırılan çok sayıda bilgisayar arasında veri kopyası oluşturmak için kullanılan ağ program protokolü üzerinden (https://www.elektrikport.com/) paylaşılmaktadır. Bunun sonucunda da tüm ağda bulunan üyeler bu işleminin kopyasını kendi kayıtlarında saklayabilmektedirler.

Doğrulanabilirlik, tüm üyelerin özel şifrelere sahip olmalarını ve ağ üzerinde işlem yapabilmek için bu şifreleri kullanmalarını ifade etmektedir. Bu nedenle sadece şifresi olanlar ağa giriş yapabilmektedirler. Ancak üyeler isterlerse anonim kalabilmektedirler, çünkü şifreler gerçek dünyadaki kimliklerle ilişkilendirilmemiştir.

Değişmezlik unsuru ise, yazılımın uzlaşma tabanlı algoritmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan tüm işlemler birlikte yeni bir blok oluşturacak şekilde gruplandırılmaktadır. Ağda bulunan üyeler ilgili bloktaki işlemi doğrulayabilmektedirler. Eğer bir bloğun geçerliliği üzerinde uzlaşma sağlanmamışsa o blok reddedilmektedir. Aynı şekilde eğer bir blo-

ğun geçerliliği üzerinde uzlaşma sağlanmışsa o blok zincire eklenmektedir. Şifreli içerik her bir blok için özel oluşturulmuştur ve sadece kendi içeriğini değil önceki bloğun içeriğini de kapsamaktadır (Hackius ve Petersen, 2017, s.6-7).

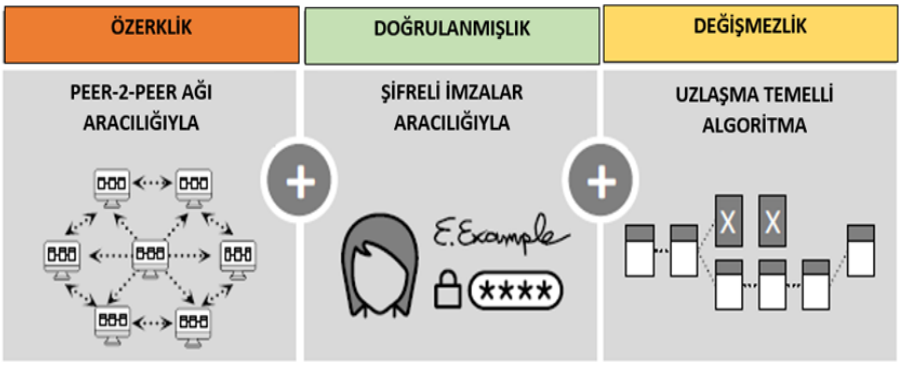

Şekil 2 Blok Zincir Unsurları (Hackius ve Petersen, 2017)

2. *Blok Zincir Türleri*

Blok zincirler erişim durumuna göre izin gerektirmeyen (İslamoğlu & Alnıaçık), izin gerektiren (Kapalı) ve özel blok zincirleri olmak üzere üç çeşittir (Tablo 1).

Tablo 1. Blok zincir türleri (Wüst & Gervais, 2017)

	İzin Gerektirmeyen (İslamoğlu & Alnıaçık, 2014) Blok Zincirleri	**İzin Gerektiren (Kapalı) Blok Zincirleri**	**Özel Blok Zincirleri**
İşlem hacmi	Düşük	Yüksek	Çok Yüksek
Bekleme süresi	Yavaş	Orta	Hızlı
Okuyucu sayısı	Yüksek	Yüksek	Yüksek
Yazar sayısı	Yüksek	Düşük	Yüksek
Güvenlik düzeyi	Düşük	Yüksek	Yüksek
Merkezi yönetim	Hayır	Evet	Evet

- ***İzin gerektirmeyen (İslamoğlu & Alnıaçık) blok zincirler,*** açık ve merkezidirler. Herhangi biri bu ağlara kolaylıkla katılabilmektedir. İşlem

hacmi daha düşük, bekleme süresi ise yavaştır. İzin gerekmediği için kullanıcı sayısı yüksek ancak güvenlik düzeyi düşüktür. Bitcoin, Ripple ve Ethereum sistemleri bu tip zincirlere örnektir. Bitcoin ve Ripple, dijital para birimleridir. Ethereum ise akıllı sözleşmeler yapılmasına imkân veren bir ödeme yöntemidir (https://sirazduvari.com/)

- ***İzin gerektiren (Kapalı) blok zincirler***, sadece davet edilen katılımcıların yer alabildiği zincirlerdir. Güvenlik ve gizliğin sağlanması için üyeler birbirlerine paralel olarak bağlı zincirlerde yer almaktadırlar. İşlem hacmi daha yüksek, bekleme süresi ise ortadır. İzin gerektiği için kullanıcı sayısı düşük ancak güvenlik düzeyi yüksektir. En yaygın bilinen kapalı blok zincirleri Hyperledger Fabric, Corda kanallarıdır (Wüst ve Gervais, 2017). IBM tarafından yönetilmekte olan Hyperledger Fabric, yüksek ölçekli blok zincir uygulamalar geliştirmeyi sağlayan temel bir projedir. İşletmeler için tasarlanmış açık kaynak kodlu bir blok zincir projesi olan Corda ise yoğun gizlilik ortamında daha çok finansal işlem yapabilen blok zincir ağları oluşturmayı sağlamaktadır (https://blockchaindanismanlik.com/).
- ***Özel blok zincirlerinde*** ise blok zincirine yazma (yeni bir işlem ekleme) yetkisi sadece özel bir gruba/organizasyona aittir. Verileri okuma hakkı ise herkese açık olabileceği gibi çeşitli şekillerde kısıtlanabilir.

3. Blok Zincirinin Faydaları

Blok zincir teknolojisinin birçok faydası bulunmaktadır. Bunlar (Durğay ve Karaarslan, 2018):

- Kayıtların değiştirilememesi verilerin çoklu düğümlerle doğrulanması ve tüm tarafların uzlaşması sayesinde güvenlik oldukça yüksektir.
- Ağda yer alan tarafların tamamının bilgiye erişimi kolay ve hızlıdır.
- Bilgiler merkezi olmayan, dağınık birden fazla defterin içinde saklandığı için kötü niyetli işlemlerin fark edilmeden yapılması mümkün değildir.
- Kullanıcı, şifreleme anahtarları aracılığıyla anonim olabilmektedir.
- İşlemler ve kontroller otomatik olarak yapıldığından insan kaynaklı hatalar azalmaktadır.

- Herhangi bir merkez veya kuruma gerek olmadığından bir işlemi gerçekleştirme veya doğrulama maliyeti azaltılabilir.
- Şeffaftır ve kullanıcılar zincir içinde gerçekleşen tüm işlemleri eş zamanlı görebilmektedir.
- Sistemde yer alan bilgiler her seferinde oy birliği ile kaydedildiğinden veri doğruluğu ve kalitesi yüksektir.

4. Blok Zincir Uygulama Alanları

Blok zincirin en popüler uygulaması Bitcoin kripto paradır. Blok zincir sayesinde Bitcoin ve ondan sonra çoğalan kripto paraların tamamı sorunsuz bir biçimde sürdürülebilmiştir. Günümüzde ise hem finansal hem de finansal olmayan dünyada geniş uygulama alanına sahiptir (Crosby, M.,2015, s.7) Bunlar:

Finansal Uygulamalar:Pek çok banka ve finansal kurumları, blok zinciri teknolojisini ilk önce uluslararası para transferi ve uluslararası ticaretin finansmanı uygulamalarında, ardından da ödeme işlemleri, para transferleri, alış/satış platformları, sigorta, takas yönetimi, yetkilendirme, doğrulama, dijital kimlik yönetimi, doküman yönetimi gibi başka finansal kullanım alanlarında değerlendirmişlerdir (Ünsal ve Kocaoğlu, 2018b, s.58).

***Akıllı Mülkiyet*:**Akıllı teknoloji yoluyla, maddi varlıklar (arabalar, evler, beyaz eşyalar, ofis gibi) ve maddi olmayan varlıklar (patentler, mülk unvanları, marka, şirket hisseleri gibi) bütünleştirilerek kayıt altına alınabilmektedirler. Bu kayıt sayesinde, ilgili varlığa sahip olma izni verilen kişi ya da kuruşlara dair bilgiler sözleşme detayları ile birlikte defterde saklanabilmektedir. İzin verilen kişi ya da kuruşlar bu bilgilere akıllı anahtarlar aracılığıyla kolayca erişebilmektedirler. Mülklerin akıllı hale getirilmesi dolandırıcılık, arabuluculuk ve şaibeli faaliyetlerin yapılması riskini azaltmakta; güven ve verimliliği artırmaktadır (https://bitcoinlerim.com/).

***Nesnelerin İnterneti*:** Nesnelerin internet tabanlı bir iletişim ağı üzerinden yazılım programları, RFID etiketleri, sensörler, tetikleyiciler, akıllı telefonlar vs. vasıtasıyla insanlarla ve birbirleriyle etkileşim kurması, bu yolla

kendini duruma göre yapılandırabilmesi, bir kimliğe ve akla sahip olabilmesi biçiminde tanımlanan Nesnelerin İnterneti, sensör temelli bilgi ile insan temelli bilginin entegre olmasıyla daha doğru ve değerli bilgi elde etmeyi amaçlamaktadır (Bakan ve Şekkeli, 2017, s.21). Bu etkileşim süreçlerinin güvenli bir ortamda ve güvenli bir biçimle gerçekleştirilebilmesi blok zincir uygulamaları sayesinde olmaktadır.

Akıllı Sözleşmeler:Çoğunlukla kullanım alanı akıllı varlıkların alımı, satımı, transferi, ödünç verilmesi vs. olan akıllı sözleşmeler, kaynak kodlardan meydana gelmektedir. Sözleşmedeki basamaklar bir bilgisayar programının denetiminden geçmekte ve sözleşmenin uygulanması da süreç tarafından otomatik olarak gerçekleşmektedir (https://startuphukuku.com/).

Blok zincirinin kullanılmaya başlaması ile zincirin doğrulama unsuru güvensiz paydaşlarla olan işlemlerin güvenli hale gelmesini sağlamıştır. Özellikle sözleşme taraflarının çok sayıda olduğu ve birbirlerine güvenlerinin tam olmadığı durumlarda bu uygulama çok uygundur (Würst ve Gervais, 2017).

Devlet İşlerinde:Genellikle devlet tarafından yapılan Oylama, Doküman Yönetimi, Dijital Kimlik, Sosyal Güvenlik Sistemi, Vergi Sistemi gibi kamusal uygulamalarda kullanılmaktadır. Son yıllarda Dubai, İsviçre, İngiltere, Estonya, Singapur, Kıbrıs gibi bazı ülkeler, kamusal alanda blok zinciri yatırımları yapmaktadırlar (Ünsal ve Kocaoğlu, 2018, s.59).

Diğer uygulamalar : Blok zincirin diğer uygulama alanları şunlardır:

- Özel anahtarla şifrelenmiş ve sadece ilgili kişilerin erişimini mümkün kılan sağlık kayıtlarının tutulması, ilaç denetiminin yapılması, sonuçların test edilmesi ve sağlık malzemelerinin yönetimi gibi işlerde;
- Müzik endüstrisinde müzik haklarının merkezi ve kapsamlı bir veri tabanında tutularak sanatçıların şahsına ait telif hakları ve gerçek zamanlı dağıtımlarının şeffaf bir biçimde yapılması;
- Enerji sektöründe güneş panellerinin kendi kendinin güç miktarını değerlendirebilmesi, tüketiciye ulaşan enerji miktarının izlenebilmesi ve enerji satışı ve alımının yapılabilmesi;

- Tarımsal uygulamalarda yetiştirme, ilaçlama ve ambalajlama süreçlerinin izlenmesinde ve onaylanmasında;
- Tedarik zincirinde ürünün lojistik serüveni boyunca menşeini, rotasını, üretici firmasını, uygulanan işlemleri, tedarik sürecinin her aşamasında ödenen ücreti, taşınırken veya depolanırken oluşan ısı, basınç vs. düzeyinin izlenebilmesi (Hackius ve Petersen, 2017; Kırbaş, 2018a; Kushch ve Prieto Castrillo, 2017, s.82; Petersen, Hackius, ve Von See, 2018; Rodrigue, 2018); https://bitcoinlerim.com/) diğer blok zincir uygulamalarıdır.

Tedarik Zinciri Yönetiminde Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi

Tedarik zinciri; hammaddenin çıkış noktasından üretime, ürün haline geldikten sonra da son müşteriye iletilmesi süreci boyunca; taşıma, depolama, stok yönetimi, elleçleme, dağıtım vs. faaliyetleri kapsayan bütünleşik bir ağdır. Tedarik zincirinin önemli bir parçası olan lojistik yönetimi süreci ise düşük maliyet ve yüksek kâr kriterlerini sağlamayı öncelikli tutarak, hammadde, ara ürün ve nihai ürünlerin akışı ve stoklanması gibi faaliyetlerin tedarik zinciri içinde stratejik bir şekilde yönetilmesidir. Bu nedenle de tedarik zinciri yönetimi sürecinin etkinliği lojistik yönetimi sürecinin etkinliği ile doğru orantılıdır; (Bakan ve Şekkeli, 2017, s.5; Bilginer, Kayabaşı, ve Sezici, 2008). Tedarik zinciri yönetimi, bu zincir içinde yer alan ilk tedarikçiden son kullanıcıya kadar tüm kişi, kurum ve kuruluşların stratejik bir biçimde koordine edilmesi yoluyla tek bir işletmeymiş gibi yönetilmesi olarak tanımlanmaktadır (Barutçu, 2007, s.134).

1. Tedarik Zinciri ve Lojistik Yönetiminde Blok Zincir Uygulamaları

Tedarik zincirleri, birden fazla aktör ve paydaşın yer aldığı birçok fiziksel akışın ve bu akışı destekleyen bilgi paylaşımlarının olduğu bir yapıdır. Bu yapı içerisinde siparişin alınmasından başlayarak doğru ürünün, doğru miktarda, doğru şartlarda, doğru konumda ve zamanda iletilmesine kadar birçok faaliyet yapılmaktadır. Blok zincir ve tedarik zincirlerinin uygulama mantığı bu açıdan büyük benzerlikler taşımaktadır (Rodrigue, 2018)

.

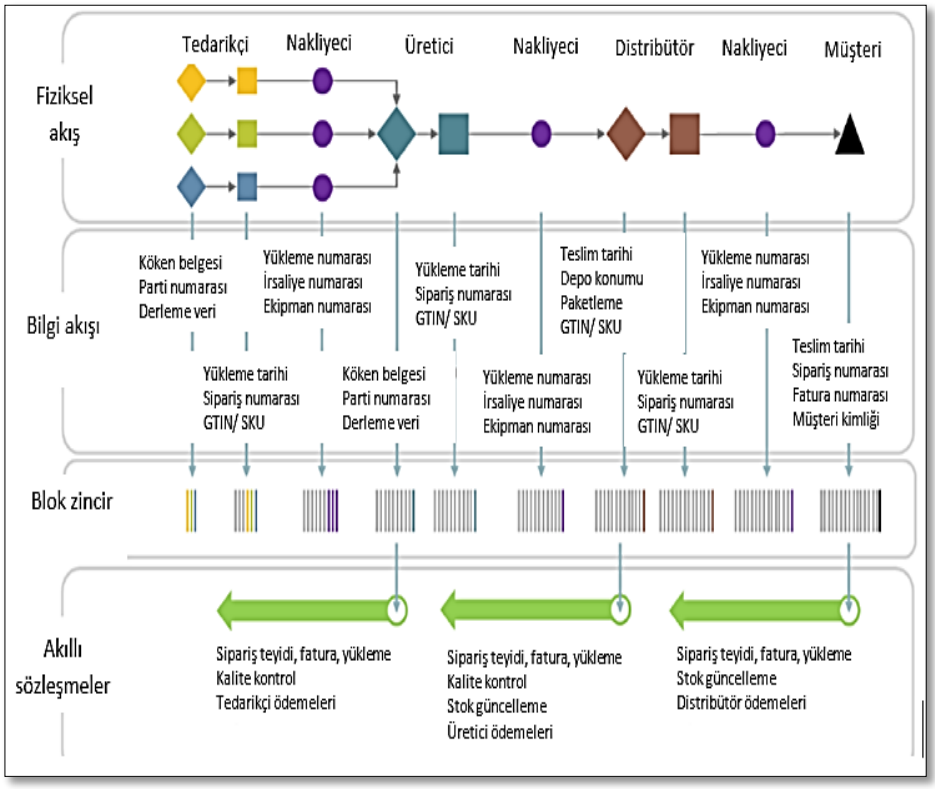

Şekil 3. Tedarik zincirinde blok zincir uygulamaları(Rodrigue, 2018, p. 22)

Şekil 3'de blok zincirin bir tedarik zinciri desteklemek için nasıl kullanılabildiği gösterilmektedir. Uygulama sürecinde fiziksel akış, bilgi akışı, blok zinciri ve akıllı sözleşmeler olmak üzere dört ana aşama bulunmaktadır:

- ***Fiziksel akışlar:*** Tedarikçilerden, üreticilere, distribütörlerden ve nihai müşterilere doğru işlemler ve hareketler dizinidir. Tesis (örneğin dağıtım merkezleri), modları ve terminallerini içermektedir.
- ***Bilgi akışları:*** Her tedarik zincirinde bilgi akışları mevcuttur. Örneğin, tedarikçiden parça siparişi veren bir üretici, bir Global Ticaret Madde Numarası (GTıN) veya Stok Tutma Birimi (Coşkun ve Tiryaki, 2011) için bir sipariş numarası oluşturur. Bu bilgiler, üretim bilgile-

riyle ilişkilidir. Sonrasında, nakliyeci daha önce belirlenmiş ekipmanda (bir kamyon, bir konteyner, vb.) taşınan yük ile ilişkili bir sipariş ve sevkiyat numarası üretmektedir.

- ***Blok zinciri:*** Geçmişten bugüne kadar yukarıda belirtilen bilgi akışları, kimi zaman çeşitli bilgi sistemleri yoluyla, kimi zaman kâğıt formunda kimi zaman da işgücü kullanılarak yapılmaktadır. Ancak blok zincir ile tedarik zinciri boyunca bilgi ve fiziksel akış bloklara kaydedilmektedir. Bu bloklar birbiri ile bağlanarak tedarik zincirinin sonuna varıncaya kadar yapılan tüm görevleri, dahil olan tüm paydaşları ve bir müşteriye özel bilgileri içeren bir zincire dönüşmektedir.
- ***Akıllı sözleşmeler*:** Akıllı sözleşmeler, bir blok zincir içinde bulunan bilgileri kullanarak üzerine mutabık olunan sözleşmelerin otomatik olarak doldurulmasıyla oluşmaktadırlar. Akıllı sözleşmede, zincirde bulunan ilgili tarafların anlaşması olmadan herhangi bir değişiklik yapılması mümkün değildir. Örneğin, gerçekleşmiş olan bir teslimata dair tüm sözleşme şartları (örneğin miktar, kalite, zamanlama vb.) karşılandıktan sonra bir ödeme otomatik olarak gerçekleşmektedir (Rodrigue, 2018, s.23)

2. *Blok Zincir Uygulamasının Tedarik Zincirine Sağladığı Yararlar*

Tedarik zinciri çok fazla sayıda ve çeşitte girdi ve çıktının olduğu, yine çok sayıda ve çeşitte paydaşın yer aldığı bir ağ olarak kompleks bir yapıdadır ve yönetilmesi oldukça güçtür. Bu nedenle de birçok sorunla karşılaşmaktadır. En sık yaşanan sorunlar; şeffaflığın olmaması, takip edilebilirliğin düşük olması, kaçakçılık, üründe ve/veya evrakta sahtecilik, yoğun evrak işleri, insan kaynaklı hataların yüksek oranda olması ve finansal işlemlerin takibidir. Bunların birçoğuna blok zinciri ile çözüm bulmak mümkündür.

- ***Şeffaflığın Sağlanması***:Karşılaşılan sorunların en önemlilerinden bir tanesi yeterince şeffaflığın olmamasıdır. Bu durum ürünün izlenebilirliğini zorlaştırmaktadır (Voronchenko, 2017). Ancak blok zincir uygulaması ile tedarik zinciri yönetiminde yapılan tüm işlemleri RFID, barkod, otomatik kimlik tarayıcılar vs. yoluyla her aşamada eş zamanlı ve şeffaf olarak izlenebilmektedir (Kırbaş, 2018a, s.81).

Örneğin, gıda sektöründe gıda kaynaklı bir salgın söz konusu ise zincirde yer alan taraflar zararlı maddelerin nereden geldiğini, parti numaralarını, fabrika ve işleme verilerini, son kullanma tarihlerini, sevkiyat detayları ve hangi mağazalara teslim edildiğini görebilmektedir (Hackius ve Petersen, 2017).

- ***Takip Edilebilirliğin Artması*:** Tedarik zincirinde yer alan hammadde, malzeme, ürünün sadece son tüketicilere değil, tedarik zincirindeki süreçte bulunan paydaşların da bir sevkiyatın veya bir ürünün geldiği noktayı ve geçtiği süreçleri takip etmeleri oldukça önemlidir. Blok zincir, ürünün çıkış noktasından varış noktasına kadar doğru ve sabit bir kayıt sağlamaktadır. Böylece sondan başa doğru ürün ve süreç takip edilebilmektedir. Örneğin, ilaçların orijinal üreticiden alınması durumlarında ürünün, üreticinin ya da sürecin güvenilirliğini test etmek mümkün olmaktadır. Aynı şekilde gıda sektöründe de zincirdeki paydaşları akış hakkında bilgilendirmek için de kullanılmaktadır. Günümüzde kısıtlı teknolojiler nedeniyle çiftlikten çatala izlenebilirlik hala teori aşamasındadır. Blok zinciri bu teoriyi gerçeğe dönüştürme açısından büyük öneme sahiptir. Bir kayıp olması durumunda, süreç son sahibine kadar geri takip edilebilmekte ve tüm sürece tüm taraflar erişilebilmektedirler.

  Ürün takip aşamasında özellikle üç uygulama dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki bir maden firması BHP Billtondur. Bu firma tüm dünyada jeolojik numunelerin kaynağını takip etmek için bir uygulama yaratmışlardır. Son zamanlara kadar, örnekler tablolar ve e-postalar aracılığıyla takip edilirken artık, orijinal örnekleme konumu ve daha fazla işleme verileri Blok zincir tarafından kayıt altına alınmıştır. Bir diğer uygulama da bir şarap işletmesi tarafından yapılmaktadır. Bu işletme tüm sürecin adım adım takip edilmesi için blok zincir uygulamasına geçmiştir. Burada temel amaç, şarapta kaçakçılığın önüne geçilmesidir. Son firma ise CBH grup adında Avustralyalı bir tahıl ihracat işletmesidir. CBH, ihraç edilen yulaf tanelerinin aslen Avustralya menşeili olduğunu kanıtlayarak Asya'da rekabetçi bir avantaj kazanmayı hedeflemektedir (Petersen ve diğ., 2018).
- ***Üründe ve/veya Evrakta Sahteciliğin, Hırsızlığın ve Kaçakçılığın Önlenmesi*:**Tedarik zincirlerinin ikinci düzeyinden öteye daha alt tedarikçileri haritalamak ve takip etmek oldukça zordur. Bu sınırlı takip

ise birçok detayın gözden kaçmasına ve güvenlik açıklarının olmasına neden olmaktadır. Bu güvenlik açıkları sonucunda kaybolma, kaçakçılık, hırsızlık, sahte ürün taşımacılığı gibi yasal olmayan durumları yaratmaktadır (Madhwal ve Panfilov, 2017, s.1052).

Yüksek değerli öğelerin taklitleri yapılabilmekte ya da süreçler esnasında kaybedilebilmekte ve çalınabilmektedir. Örneğin, bir elmas, pahalı şaraplar, ilaçlar, saatler veya çantaların gerçek veya sahte olup olmadığını her zaman belirlemek kolay değildir. Ancak blok zincirle bu eşyalara dair tüm bilgiler kayıt altına alındığından bu bilgileri teyit etmek mümkün olmaktadır (Hackius ve Petersen, 2017,s.8)

- ***Evrak İşlerinde Kolaylık*:**Nakliye sürecinde çok fazla evrak işlemi yapılmaktadır. Bu işlemler hem zaman hem de para kaybına neden olmaktadır. Yapılan ticaret ile ilgili evrak işleme maliyetinin fiziksel taşıma maliyetlerinin yüzde 15 ile 50'sini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Örneğin, birçok işletme hala kâğıt üzerine basılı konşimento kullanmaktadırlar. Bu durum, lojistik hizmet sağlayanların örgüt yapıları içinde evrakları düzenleyen bir departman ve burada çalışan personel ihtiyacı doğurmaktadır. Blok zincir ile işletmelerin basılı evrak gereksinimi ortadan kalkacağından, konşimento ya da dokümantasyon departmanlarının varlıkları da son bulacaktır (Hackius ve Petersen, 2017; Yıldız ve Baştuğ, 2018).
- ***Finansal Faaliyetlerde Kolaylık:***Ödemelerin gecikmesi, sürecin aksamasının temel nedenlerinden biridir. Blok zincir teknolojisinde var olan akıllı sözleşmeler sayesinde ödemeler daha hızlı yapılabilmekte, işlem maliyetleri daha düşük olmakta ve dolandırıcılık riski ortadan kalmaktadır (Francis, 2018; Rodrigue, 2018)
- ***İnsan Kaynaklı Hataların Azalması*** **:**İşletmeler her ne kadar sözleşme koşullarına uygun bir biçimde faturaların, gönderi ve teslim belgelerinin hatasız bir biçimde hazırlanması konusuna büyük özen gösterseler de tedarik zinciri çok fazla süreç ve işlemden oluştuğundan evrakların kaybedilmesi, yanlış düzenlenmesi, işlemsel hatalar vs. çok sık yaşanmaktadır. Ancak blok zincir uygulamaları herhangi bir manuel işlem gerektirmediğinden büyük ölçüde insan kaynaklı hatalar azalmaktadır (Tian, 2016).

Blok zincir uygulamasında bir işlem girildiğinde blok zincir sözleşme kodu çalışmaya başlamaktadır. Eğer işlem sözleşmede bulunuyor ise hemen yazılmakta ve fatura anında ödenmektedir. Eğer ilgili fatura mükerrer ise sözleşmeye bakılmakta ve doğrulanmamış ise kayda alınmamaktadır. Faturanın yanlış yazılması durumunda ise doğrulama, blok zincir ağı içinde otomatik olarak gerçekleştirilmektedir. Sonuç olarak bu uygulama ile artık şüpheli, yanlış veya kayıp faturalar söz konusu olmamaktadır (Francis, 2018).

3. Blok Zincir ile İlgili Yapılmış Önceki Çalışmalar

Finans alanındaki uygulamalarıyla tanınan blok zinciri ile ilgili yapılan çalışmalar, bu teknolojinin finans alanına ek olarak farklı birçok alanda da uygulanabilir olduğu görüldükçe artmış ve çeşitlenmiştir. Bunları özetlemek gerekirse;

- Blok zincirin ilk başlarda Bitcoin (kripto para) ile ilgili bir kavram olarak ortaya çıkması nedeniyle çalışmalar ağırlıklı olarak finans alanında yapılmıştır. Bu çalışmalarda kripto paraların yönetim biçimi irdelenerek, zayıf yönleri ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik yapılması gerekenler vurgulanmıştır (Anish, 2014; Back, vd., 2014; Barkatullah ve Hanke, 2015; Bitcoin Theft, 2013; Edwards, 2015; Eyal vd., 2016; Feld vd.,2014; Gipp vd., 2016; Greebel vd., 2014; Moser vd., 2013; Nakamato, 2008; Ølnes, 2016; Omohundro, S., 2014; Roth, 2015; Tsukerman, 2015; UK Government, 2016; Underwood, S., 2016; Wörner vd., 2016; Ziegeldorf vd., 2015).
- Blok zincirle ilgili diğer bir çalışma alanı ise bilgisayar teknolojilerine yöneliktir (Coeckelbergh ve Reijers, 2015; Di Battista vd.,2015; Kishigami vd., 2015; Luu vd., 2015; Maxwell vd., 2015; Network Security, 2013; Swan, 2015; van den Hoof vd., 2014; Zhang ve Wen, 2015; Zyskind vd., 2015).
- İzlenebilirlik özelliğinin öne çıkması ile tedarik sürecinde bozulma, çalınma ya da sahtecilik riski taşıyan gıda, ilaç, tehlikeli madde, hassas elektronik cihaz gibi ürünlerin takibine yönelik tedarik zincirindeki uygulamalara da fayda sağlayacağı görülmüş, bu konuda çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Jabbar ve Bjørn, 2018; Ruta vd., 2017; Swanson vd., 2017; Treiblmaier, H. 2018; Zu ve Kaynak, 2012; Archa vd., 2018;

Bocek vd., 2017; Imeri ve Khadraoui, 2018; Kshetri, 2017; Liu vd., 2017; Mackey ve Nayyar, 2017; Madhwal ve Panfilov, 2017; Markets ve Markets, 2016; Tian, 2016; Tse vd., 2018) .

- Bu alanların dışında kalan ve sektörel ya da faaliyete yönelik olmayan çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Bradbury, 2014; DeWaal ve Dempsey, 2015; Francisco ve Swanson, 2018; Hofmann vd., 2018; Kim ve Laskowski, 2018; Liv d., 2017; Lu ve Xu, 2017; Smetana vd., 2018)
- Türkiye'de ise eğitim, işletmecilik, bilişim, sağlık gibi çok farklı çalışmalar bulunmaktadır (Altunbaşak, 2018; Ayberkin, 2018; Durğay ve Karaarslan, 2018; Karaarslan ve Akbaş, 2017; Akben ve Çinar, 2018; Kırbaş, 2018b; Mermer; Ünsal ve Kocaoğlu, 2018a; H. Yıldırım, 2018; Yıldız ve Baştuğ, 2018).

Küreselleşmenin yarattığı ticaret anlayışı, çeşitli ve yeni çözümler ürettiği gibi çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Tüm dünya genelinde farklı lokasyonlardan daha kolay hammadde tedarik edilebilme, yeni pazarlara daha rahat erişim imkanı, teknolojik gelişmelerin varlığı gibi çözümlerin olmasının yanı sıra; özellikle küreselleşme ile tedarik zincirlerinin oldukça uzun ve karmaşık hale gelmesiyle denetiminin ve izlenebilirliğinin zorlaşmasına, kötü niyetli insanlara fırsat doğmasına, rekabetin daha da yoğunlaşmasına vs. de yol açmaktadır. Bu konunun incelenmesinin ve tartışmasının daha uzun zaman süreceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada oldukça yeni olan, uygulama çeşitleri henüz yeterince net olmayan blok zincir teknolojisinin, tedarik zinciri yönetimine faydalarının ne olabileceği sorularına yapılan literatür taraması ile cevap bulunması, bu cevaplarla diğer çalışmalara katkı sunulması ve konu ile ilgili literatürdeki bazı eksik noktaların tamamlanması amaçlanmaktadır.

Sonuç

2008 yılında sanal para birimi Bitcoin kavramı ile birlikte başlayan, bilinirliği gittikçe artan ve sektörel bazda yaygınlaşmaya başlayan blok zinciri teknolojisi; reel dünyada yer alan para, ürün veya bilgi gibi çeşitli değerlerin değiş tokuş yapıldığı; herhangi bir merkezi yapıya bağlı olmayan ve süreçte yer alan tüm paydaşlar tarafından izlenebilen bir yapıdır.

Sanal para sisteminin günümüze kadar sağlam bir biçimde gelebilmesinin ana nedeni olan blok zinciri (Blockchain) teknolojisinin en dikkat çeken avantajı çok yüksek seviyelerde güvenlik garanti etmesidir. Blok zincirde yapılan her bir hesap hareketi kaydedilmekte; aynen korunabilmesi için dijital olarak imzalanmakta ve bir ağ üzerinden dağıtılmaktadır. Sistemde yeni bir hesap hareketi olduğunda daha önceden belirlenmiş bir algoritma ile bu yeni kaydın doğruluğu teyit edilmektedir. Eğer ilgili kaydın doğruluğu onaylanıyorsa, yeni bir blok zinciri sisteme dahil olmakta; aksi halde ise, bu hesap hareketi sisteme dahil olmamaktadır. Bu nedenle de üzerinde izinsiz değişiklik yapmak mümkün olmamaktadır.

Bir diğer avantajı ise eş zamanlı izlenebilirlik sağlamasıdır. RFID (radyo frekans tanımlama sistemi) ile koordineli uygulanan bu teknoloji sayesinde ürünlerin çıkış noktasından varış noktasına kadar ki tüm adımları eş zamanlı kayıt altına alındığından eş zamanlı görüntülemek, izlemek ve takip etmek mümkün hale gelmektedir. Özellikle de gıda, ilaç, kimyasal madde, elektronik cihazlar ve değerli maden ürünlerinin izlenebilir olması hem üreticiler hem lojistikçiler hem de tüketiciler açısından büyük fayda sağlamaktadır. Bu da sistemde sahtekarlık yapılması ihtimalinin azalması sonucunu doğurmaktadır.

Blok zincirin sağladığı bir başka avantaj ise; bir merkezi otoriteye bağlı olmamasıdır. Bu durum işlemlerin daha hızlı bir şekilde yürümesine ve maliyetlerin daha düşük olmasına imkân tanımaktadır. Ancak bu avantaj beraberinde dezavantajlara da zemin hazırlamaktadır. Çünkü bir yere bağlı olmadan çalışan bu sistem, çok çeşitli yazılımcılar tarafından, değişik amaçlar için farklı şekillerde yapılandırılabilmektedir. Bu da zincirlerin standart olmaması ve zincir üyelerinin herhangi bir sorun yaşaması durumunda muhatap olmadığı için bunları kolayca çözememesi anlamına gelmektedir. Yatırımcıların blok zincir uygulamalarına daha temkinli yaklaşmalarının altında yatan temel neden budur. Ancak bu sorunun çözümü için IBM, Cisco, Fujitsu gibi büyük teknoloji firmaları ve J.P. Morgan, Accenture gibi finans kuruluşları, çeşitli blok zinciri uygulamalarını bir çatı altında toplamak için bir konsorsiyum kurmuşlardır (https://bkm.com.tr/blok-zinciri-blockchain-nedir/).

Blok zincir teknolojisine uyum sağlayabilmek için hem yüksek yatırıma ihtiyaç duyulması hem de geleneksel yapıda radikal bir biçimde de-

ğişiklik yapılması gerekeceğinden şimdilik her sektör veya işletme tarafından uygulanabilirliğinin zor olduğu görülmektedir. Sadece Accenture, Cisco, Intel, IBM, Block Stream, Bloomberg, Gem gibi çok büyük bazı kurumlar ya da kimya sanayi işletmesi BASF, Finansal teknoloji girişimi Quantoz ve Hollandalı girişim Ahrma üçlüsü; IBM, Ticari girişim Tragura, ve yatırım bankası Natixis ortaklığı gibi işbirlikleri tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca ABD, İsviçre, Estonya, Dubai, İngiltere, Singapur, Kıbrıs gibi çeşitli ülkelerde kamusal alanda blok zinciri teknolojisine yönelik yatırımlar yapılmaktadır. Blok zincir teknolojisi ile ilgili henüz yeterince aktif olmayan Türkiye dahil birçok farklı ülkede de (ağırlıklı olarak kripto paralara yönelik olsa da) bu konuda bazı çalışmalar yürütülmektedir (EkİN, 2018; Petersen et al., 2018; Ünsal & Kocaoğlu, 2018b). Ancak bu teknolojinin yaygınlaşacağı ve maliyetinin zamanla düşeceği düşüncesiyle önümüzdeki yıllarda daha çok sektörde ve uygulama alanlarında kullanılacağı öngörülmektedir.

Tedarik zinciri yönetim faaliyetlerine olan potansiyel etkileri hakkında hala yeterli bilginin olmadığı blok zinciri teknolojisinin daha iyi anlaşılabilmesi adına, sektörün en önemli sorunlarını belirlemek ve gerekirse lojistik sektörü yararına çözümler tasarlamak için çok daha çeşitli metodolojik yaklaşımlar ve ampirik çalışmaların yapılması gereklidir. Zira oldukça yeni olan bu teknolojiye gerek birçok uygulamanın henüz pilot çalışma aşamasında olması gerekse yatırım maliyetlerinin yüksek olması gerekse de eksik yönlerini bulunması nedeniyle tedbirli yaklaşılmaktadır. Bu da bu konuda yapılması planlanan çalışmalar için en büyük kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kısıtın önüne geçilebilmesi adına akademisyenler ve uygulayıcılar arasında yakın bir iş birliği sağlanması gerekmektedir. Ancak o zaman bilimsel ve sektörel açılardan karşılıklı fayda sağlanacak ve uygulamalar daha net sonuçlar verecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Blockchain Technology and Its Applications in Supply Chain Managements

*

İsmail Bakan - Zümrüt Hatice Şekkeli

Kahramanmaraş Sutcu Imam University

Even though the definition of blockchain is unclear, it can be defined as a chain of blocks that contains its own and the previous one's information; in an encrypted, periodically, chronologically format for each activity in the process (Mattila, 2016, s.6; Tian, 2016). By other words, it can be considered as a distributed digital ledger, which contains back-linked information blocks, where each block is identified by a cryptographic signature. The main benefits of this technology for all businesses and industries are immutable records, traceability and transparency along the chain (Jacobovitz, 2016, p.2). Additionally, this technology guarantees the integrity of data except for the necessity of a trustful third party (Tribis, et.al. 2018, p.1).

Blockchain technology is based on three key elements. They are autonomy, verifiability and invariable. Autonomy means having a network structure that operates with a trust-based infrastructure and is walking with the membership system without relying on any authority (www.elektrikport.com/); Verifiability means that all members have private passwords and use these passwords to be able to operate on the network. Therefore, only those who have the password can log into the network. However, if members want, they can remain anonymous. Invariance is a compromise-based algorithm of the software, and members on the network can verify per transaction in the respective block (Hackius ve Petersen, 2017, p.6-7).

The Blockchain which is mentioned in 2008 at Satoshi Nakamoto's Bitcoin white paper (Jacobovitz, 2016, p.2), is initially invented to ensure the security of the electronic currency Bitcoin System at financial areas. But nowadays it has been started to use at different various are-as

(Hackius & Petersen, 2017, p.5) as social and legal industries, smart property, supply chain networks etc. The application logic of block-chain and supply chains, in particular, is of great similarities (Rodrigue, 2018).

The supply chain is a structure of many physical flows, information flows and including multiple actors and stakeholders. In this structure, starting from the receipt of the order of the right product, the right amount, right conditions, in the right position and time to transmit many activities are done (Lai ve Cheng, 2016). the supply chain has a very important role for all industrial sector, which distributes many types of products globally, from any manufacturer to another manufacturer or any consumer. if it is managed with the right methods and properly, it provides to grow the company, increase the rate of profit, reduce costs and increase customer satisfaction (Ungan, 2011, p.308).

Unfortunately, managing supply chains are very difficult due to there are multiple actors and stakeholders, which are interacting each other, to fulfil their function (right product, quantity, condition, location, customer, cost and time) for each physical flow and information flows (Rodrique, 2018, s.22). This complexity causes many problems. The most common problems are; lack of transparency, inadequate traceability, smuggling, counterfeiting in the product and/or paperwork, heavy paperwork, a high proportion of human errors and the pursuit of inaccurate financial transactions. For all of these problems, blockchain technology offers solutions.

- All processes made in supply chain management can be monitored simultaneously and transparently through RVD, barcode, automatic identity scanners etc.,
- A correct and stable record can be provided from the output point of the product to the destination,
- Fraud or theft may be prevented in the product or in the document, as the process can be traced back to the last owner when there is any problem,
- Paperwork is easier and human-induced errors are reduced because there is no need for manual processing and printed documents,
- By virtue of faster payments, lower transaction costs and eliminated fraud risk, financial activities become easier by smart contracts.

Blockchain technology has not yet enough work and knowledge about its impacts on supply chain management activities. But considering the features, at the future, it is thought that this technology will be used more widely in tracking the movements of products, that carry the risk of deterioration, theft or counterfeiting etc. as food, pharmaceuticals, hazardous substances, sensitive electronic devices along the supply chain.

This study aims to contribute to literature about applications of blockchain technology at supply chain management processes in theoretically. For this purpose, the national and international literature such as books, magazines, theses, Internet resources etc. was scanned and compiled.

In the study, the definition, structure, functioning benefits, types and application areas of blockchain technology are described in the conceptual framework. And then the applications of blockchain technology on the supply chain, the benefits of supply chain management are information about the studies made in this regard. The final chapter also includes a summary of the findings and a summary assessment.

Kaynakça / References

Akben, İ. ve Çinar, S. (2018). Lojistik ve tedarik zinciri yönetiminde Blockchain: Vaatler, uygulamalar ve engeller. *Anadolu I. Uluslararasi Multidisipliner Çalişmalar kongresi*, 2018, Diyarbakır.

Altunbaşak, T. A. (2018). Blok zincir (Blockchain) teknolojisi ile vergilendirme. *Maliye Dergisi, 174*, 360-371.

Anish Dev, J. (2014). Bitcoin mining acceleration and performance quantification. In Proceedings (1–6), *IEEE 27th Canadian Conference on Electrical and Computer Engineering*. 4-7 May, Toronto, Canada.

Archa, B. Alangot ve Achuthan, K. (2018). Trace and track: Enhanced pharma supply chain infrastructure to prevent fraud, *Lect. Notes Inst. Comput. Sci. Soc.-Inform. Telecommun. Eng. LNICST*, *218*, 189–195.

Avunduk, H. ve Aşan, H. (2018). Blok zinciri (Blockchain) teknolojisi ve işletme uygulamaları: Genel bir değerlendirme. *Dokuz Eylul Universitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Dergisi, 33*(1), 369-384. doi:10.24988/deuiibf.2018331746

Babacan, M. (2003). Lojistik sektörünün ülkemizdeki gelişimi ve rekabet vizyonu. *Ege Akademik Bakış, 3*(1), 8-15.

Back,A. G., Maxwell, M., Corallo, M., Friedenbach,İsim. and L. Dashjr.(2014). Enabling blockchain innovations with pegged sidechains. URL: http://www. opensciencereview. com/papers/123/enablingblockchain-innovations-with-pegged-sidechains, 72.

Badzar, A. (2016). Blockchain for securing sustainable transport contracts and supply chain transparency:An explorative study of blockchain technology in logistics. Department of Service Management and Service Studies. Lund University, Department of Service Management and Service Studies, SMMM20, Masters Thesis, Helsingborg, Sweden

Bakan, İ., ve Şekkeli, Z. H. (2017*). Lojistik yönetimi*. İstanbul: BETA yayınevi, 1. basım.

Barkatullah, J. ve Hanke, T. (2015). Goldstrike 1: CoinTerra's first-generation cryptocurrency mining processor for Bitcoin. *IEEE, 35*, 68–76.

Barutçu, S. (2007). İnternet tabanlı tedarik zinciri yönetimi:Denizli tekstil işletmelerinin internet tabanlı tedarik zinciri yönetiminden yararlanma durumuna yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 133-150.

Bilginer, N., Kayabaşı, A. ve Sezici, E. (2008). Lojistik faaliyetlerin süreçsel etkinliğine etki eden faktörlerin değerlendirilmesi üzerine ampirik bir çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*, 277-295.

Bitcoin Theft. (2013). Massive Bitcoin thefts and seizures leave many users nervous and poorer. *Computer Fraud & Security, 12*, 3.

Bocek, T., Rodrigues, B.B., Strasser T., and Stiller B., (2017). Blockchains everywhere - A use-case of blockchains in the pharma supply-chain, in the Proceedings (772–777) .*IM 2017 - 2017 IFIP/IEEE International Symposium on Integrated Network and Service Management*, 8-12 May, Lisbon, Portugal.

Bowersox, D. J., Closs, D. J., ve Cooper, M. B. (2002). *Supply chain logistics management*, McGraw-Hill New York, NY.

Bradbury, D. (2014). Anonymity and privacy: A guide for the perplexed. *Network Security, 10*, 10–14.

Coeckelbergh, M., ve Reijers, W. (2015). Cryptocurrencies as narrative technologies. *ACM SIGCAS Computers and Society – Special Issue on Ethicomp, 45*(3), 172–178.

Coşkun, E., ve Tiryaki, E. N. (2011). Tartışmacı metin yapısı ve öğretimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(16), 63-73.

Crosby, M. (2015). *Google, Nachiappan, Yahoo, Pradhan Pattanayak, Yahoo, Sanjeev Verma, Samsung Research America & Vignesh Kalyanaraman, Fairchild Semiconductor*, BlockChain Technology Beyond Bitcoin. Sutardja Center for Entrepreneurship & Technology Technical Report.

Çelenk, B. V., (2017). *Akıllı sözleşmeler (Smart Contracts) nedir?*, 22 Aralık 2018 tarihinde https://startuphukuku.com/akilli-sozlesmeler-smart-contracts-nedir/ adresinden erişildi .

DeWaal, G., ve Dempsey, G. (2015). New York BitLicense regulations virtually certain to significantly impact transactions in virtual currencies. *Journal of Investment Compliance, 16*(4), 59–65.

DiBattista, G., Di Donato, V., Patrignani, M., Pizzonia, M., ve Roselli, V. (2015). Bitcoinview: Visualization of flows in the Bitcoin transaction graph. InProceedings (1–8) *IEEE Symposium on Visualization for Cyber Security*, 31 May, Chicago, IL, USA.

Dik, A. (2015). *Peer to peer (P2P) ağlar nedir ve nasıl çalışır*?, 15 Eylül 2018 tarihinde https://www.elektrikport.com/makale-detay/peer-to-peer-(p2p)-aglar-nedir-ve-nasil-calisir/15406#ad-image-0 adresinden erişildi.

Doruk, A. M. B. ve Özen, Ü. (2018). Blok zinciri ile gerçek zamanlı doğrulanabilir eğitim belgeleri. *İktisadi Yenilik Dergisi, 5*(2), 75-82.

Dönmezgel E., Corda: Açık Kaynak Özel Dağıtık Defter; 22 Mart 2018 tarihinde https://blockchaindanismanlik.com/corda-acik-kaynak-ozel-dagitik-defter/ adresinden erişildi.

Dönmezgel E., Hayatımızı Değiştirecek Blockchain Uygulamaları; 22 Mart 2018 tarihinde https://bitcoinlerim.com/blockchain-uygulamalari-kullanim-alanlari/ adresinden erişildi.

Durğay, Z. ve Karaarslan, E. (2018). Blokzinciri Teknolojisinin E-Devlet Uygulamalarında Kullanımı: Ön İnceleme. Akademik Bilişim Konferansı, *Karabük*.

Edwards, C. (2015). Finance – Bitcoin price crash finds new victims. *Engineering and Technology, 10*, 19.

Ekin, A. ve Ünay, D. (2018). Blockchain applications in healthcare.*26th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU). IEEE*, 2-5 May, İzmir, 2018.

Eyal, A. E. Gencer, E. G. Sirer, ve Van Renesse R. Bitcoin-NG: A scalable blockchain protocol In *13th {USENIX} Symposium on Networked Systems Design and Implementation ({NSDI} 16)* (pp. 45-59).

Feld, S., Schonfeld, M., ve Werner, M. (2014). Analysing the deployment of Bitcoin's P2P network under as AS-level perspective. *Procedia Computer Science, 32*, 1121–1126.

Francis, J. (2018). Closing The Hall Of Mirrors, How Blockchain Will Simplify And Transform The Suppy Chain. Copyright © 2018 Accenture Consulting.

Francisco, K. & Swanson, D. (2018)., The supply chain has no clothes: Technology adoption of Blockchain for supply chain transparency, *Logistics, 2*(1), 2.

Gipp, B., Kosti, J. ve Breitinger, C. (2016, September). Securing video integrity using decentralized trusted timestamping on the Bitcoin Blockchain. Mediterranean Conference on Information Systems (51). http://aisel.aisnet.org/mcis2016

Greebel, E. L., Moriarty, K., Callaway, C. ve Xethalis, G. (2014). Recent key Bitcoin and virtual currency regulatory and law enforcement developments.*Journal of Investment Compliance, 16*(1), 13–18.

Hackius, N., ve Petersen, M. (2017). Blockchain in logistics and supply chain: Trick or treat, In Proceedings (8-13). *Hamburg International Conference of Logistics (HICL*), *112-13 October*, Hamburg.

Hofmann, U. M. S., and Bosia, N. (2018) Why to pay attention on Blockchain-driven supply chain finance?, *Supply Chain Finance and Blockchain Technology*, Springer, 1–6.

Imeri, A. ve Khadraoui, D. (2018). The security and traceability of shared information in the process of transportation of dangerous goods,in *9th IFIP International Conference on New Technologies, Mobility and Security (NTMS),* (1–5), 2018, 02 April, Paris.

İslamoğlu, A. H., ve Alnıaçık, Ü. (2014). Sosyal *bilimlerde araştirma yöntemleri*. Içinde (511). İstanbul: Beta Yayınevi.

Jabbar, K. ve Bjørn,P. (2018).Infrastructural grind: Introducing Blockchain technology in the shipping domain, in Proceedings (297–308), *ACM Conference on Supporting Groupwork*, 2018, New York, NY, USA,

Jacobovitz, O. (2016). *Blockchain for identity management*. Technical Report, The Lynne and William Frankel Center for Computer Science Department of Computer Science, Ben-Gurion University, Beer Sheva, Israel.

Karaarslan, E., ve Akbaş, M. F. (2017). Blok zinciri tabanlı siber güvenlik sistemleri, *Uluslararasi Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi, 3*(2) 16-21.

Kırbaş, İ. (2018). Blokzinciri teknolojisi ve yakın gelecekteki uygulama alanları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9*(1), 75-82.

Kim, H. M. ve Laskowski, M. (2018). Toward an ontology-driven blockchain design for supply-chain provenance. Intelligent Systems in Accounting, *Finance and Management, 25*(1), 18-27.

Kishigami, J., Fukimura, S., Watanabe, H., Nakadaira, A. ve Akutsu, A.(2015). The blockchain-based digital content distribution system.In Proceedings (187–190) *IEEE 5th International Conference on Big Data and Cloud Computing*, 26-28 August, Dalian, China.

Kshetri, N. (2018). 1 Blockchain's roles in meeting key supply chain management objectives*, Int. J. Inf. Management*, *39*, 80–89,

Kushch, S. ve Prieto Castrillo, F. (2017). A review of the applications of the Block-chain technology in smart devices and dis-tributed renewable energy grids. *ADCAIJ: Advances in Distributed Computing and Artificial Intelligence Journal, 6*(3), 75. doi:10.14201/adcaij2017637584

Kuzuloğlu, S. (2016). *Blok zinciri (Blockchain) nedir?*, 15 Ocak 2012 tarihinde https://bkm.com.tr/blok-zinciri-blockchain-nedir/ adresinden erişildi

Lai, K.H. ve Cheng, T. E. (2016). *Just-in-time logistics*. Routledge.

Li, H., Wu, B., King, Z. B., Miled, J., Wassick, J.. ve Tazelaar, J. (2017). On the integration of event-based and transaction-based architectures

for supply chains, in Proceedings (pp. 376-382), *IEEE 37th International Conference on Distributed Computing Systems*, 5-8 June, Atlanta, GA, USA.

Liu, S. S., Zhu, Mundie, T., ve Krieger, U., (2017). Advanced block-chain architecture for e-health systems, in proceedings (1–6), 2017 IEEE 19th International Conference on e-Health Networking, Applications and Services (Healthcom), 2017, Dalian, China.

Lu, Q. ve Xu, X. (2017). Adaptable Blockchain-based systems: A case study for product traceability, *IEEE Software,34*, 6, 21–27.

Luu, L., Teutsch, J., Kulkarni, R., ve Saxena, P. (2015). Demystifying incentives in the consensus computer. *CCS '15: Proceedings of the 22nd ACM SIGSAC Conference*, October 12 - 16, Denver, Colorado, USA .

Mackey, T. K. ve Nayyar, G. (2017). A review of existing and emerging digital technologies to combat the global trade in fake medicines. *Expert Opinion on Drug Safety 16*(5), 587–602.

Madhwal, Y. ve Panfilov, P. (2017). Blockchain And Supply Chain Management: Aircrafts' Parts' Business Case. In Proceedings (1051-1056), *28th DAAAM International Symposium*, Vienna, Austria, 23 – 26 October. doi:10.2507/28th.daaam.proceedings.146

Markets ve Markets (2016), Blockchain *market by provider, application (payments, exchanges, smart contracts, documentation, digital identity, clearing and settlement), organization size, vertical, and region*: *Global forecast to 2021*, Market Report, 01.02.2019. tarihinde www.MarketsandMarkets.com adresinden erişildi.

Mattila, J. (2016). *The blockchain phenomenon- the disruptive potential of distributed consensus architectures*. ETLA Working Papers ,38, 15 Ocak 2018 tarihinde http://pub.etla.fi/ETLA-Working-Papers-38.pdf. adresinden erişildi

Maxwell, D., Speed, C. ve Campbell, D. (2015). 'Effing' the ineffable: Opening up understandings of the blockchain. In British HCI '15: Proceedings (208–209) , *British HCI Conference*, 2015, Lincoln, Lincolnshire, United Kingdom.

Mermer, G. B. (2018). Blok zincir teknolojilerine genel bir bakış prensibi, fırsatları ve zorlukları. *26th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU)*. IEEE, 2018, İzmir.

Moser, M., Bohme, R., ve Breuker, D. (2013). An inquiry into money laundering tools in the Bitcoin ecosystem. *eCrime Researchers Summit*, 1–14.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system, accessed 12 August 2017: https://bitcoin.org/en/bitcoin-paper

Network Security (2013). *In brief network security, 11*, 3.

Ølnes, S. (2016, September). Beyond bitcoin enabling smart government using blockchain technology. In *International Conference on Electronic Government and the Information Systems Perspective* (253-264). Springer, Cham.

Omohundro, S. (2014). Cryptocurrencies, smart contracts, and artificial intelligence. *AI Matters*, *1*, 19–21. ACM New York, NY, USA

Petersen, M., Hackius, N., ve Von See, B. (2018). Mapping the sea of opportunities: Blockchain in supply chain and logistics it, *Information Technology*, *60*(5-6), 263-271. doi:10.1515/itit-2017-0031

Rodrigue, J.-P. (2018). Efficiency and sustainability in multimodal supply chains, International Transport Forum Discussion Paper, No. 2018-17, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), International Transport Forum, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/12f93f71-en

Roth, N. (2015). An architectural assessment of Bitcoin: Using the systems modelling language. *Procedia Computer Science, 44*, 527–536.

Ruta, F., Scioscia, S., Ieva, G., Capurso, E., Di Sciascio, F. (2017).Supply chain object discovery with semantic-enhanced Blockchain, in Proceedings (60:1–60:2) *15th ACM Conference on Embedded Network Sensor Systems*, 2017, New York, NY, USA.

Serdar (2018). *Blockchain ve Bitcoin, Ethereum Ripple Farkı*, 15 Nisan 2018 tarihinde https://sirazduvari.com/blockchain-ve-bitcoin-ethereum-ripple-farki/ adresinden erişildi

Smetana, S., Seebold, C. ve Heinz, V. (2018). Neural network, blockchain, and modular complex system: The evolution of cyber-physical systems for material flow analysis and life cycle assessment,*Resour. Conserv. Recycl.*, *133*, 229–230.

Swan, M. (2015). Blockchain thinking: The brain as a decentralized autonomous corporation. *Technology and Society Magazine, 34*(4), 41–52.

Swanson, D., Goel, L., Francisco, K., ve Stock, J. (2017). Applying theories from other disciplines to logistics and supply chain management: a systematic literature review. *Transportation Journal, 56*(3), 299-356.

Tian, F. (2016). An agri-food supply chain traceability system for china based on RFID & Blockchain technology. *Service Systems and Service Management (ICSSSM), 13th International Conference on. IEEE*, 24-26 June, Kunming, China.

Treiblmaier, H. (2018), Optimal levels of (de)centralizationfor resilient supply chains, *The International Journal of Logistics Management, 29* (1), 435-455.

Tribis, Y., El Bouchti, A., Bouayad, H., ve El Ghazi, H. (2018). Supply chain management based on Blockchain: A systematic mapping study. *MATEC Web of Conferences*, vol. *200,* p. 20 doi:10.1051/matecconf/201820000020

Tse,D., Zhang, B. , Yang,Y., Cheng, C. ve Mu, H. (2018). Blockchain application in food supply information security, in proceedings (1357–1361*) the IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management*, 2017-December, Singapore, Singapore.

Tsukerman, M. (2015). The block is hot: A survey of the state of bitcoin regulation and suggestions for the future. *Berkeley Technology Law Journal, 30*, 1127–1169.

TUBİTAK (2017). *Blokzincir teknolojiler*, 15 Ocak 2019 tarihinde http://blokzincir.tubitak.gov.tr/blok-zincir.html adresinden erişildi.

UK Government (2016). Distributed ledger technology:Beyond block chain, Report by the UK Government Chief Scientific Advisor, GovernmentOffice for Science, London.

Underwood S., (2016). Blockchain beyond bitcoin. *Commun ACM 59, 11* , 15–17

Ungan, M. C. (2011). En iyi tedarik zinciri uygulamaları ve bir saha çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16*(2), 307 - 322.

Ünsal, E., ve Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok zinciri teknolojisi: Kullanım alanları, açık noktaları ve gelecek beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 13*, 54-64. doi:10.31590/ejosat.423676)

Van den Hooff, J., Kaashoek, M. F., ve Zeldovich, N. (2014). VerSum: Verificable computations over large public logs. In CCS '14: Proceedings (1304–1316). *ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security*, 2014, Scottsdale, Arizona, USA

Voronchenko, K. (2017). Do you need a Blockchain? Supervised by Ivo Kubjas. 22 Ocak 2019 tarihinde https://courses-.cs.ut.ee/MTAT.07.022/2017_fall/uploads/Main/kyrylo-report-f17.pdf adresinden erişildi .

Wörner, D., Von Bomhard, T., Schreier, Y. P., ve Bilgeri, D. (2016). The Bitcoin ecosystem: Disruption beyond financial services?

Wu, Z. Li, B. King, Z. B. Miled, J. Wassick, J. Tazelaar,(2017). A distributed ledger for supply chain physical distribution visibility, *Inf. Switz*., 8(4), 1-18.

Wüst, K., ve Gervais, A. (2017). Do you need a Blockchain? ACR Cryptology ePrint Archive.

Yıldırım, F. (2015). Kripto paralar, blok zinciri teknolojisi ve uluslararasi ilişkilere muhtemel etkileri. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 2* (4), 81-97.

Yıldırım, H. (2018). Açık ve uzaktan öğrenmede Blok zincir teknolojisinin kullanımı. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 4*(3), 142-153.

Yıldız, R. Ö., ve Baştuğ, S. (2018). *Blok zincir teknolojisi kapsamında elektronik konşimento*. 14.03.2019 tarinde www.researchgate.net Adresinden erişildi.

Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 İle bütünleştirilmiş dijital tedarik zinciri. *Business & Management Studies: An International Journal, 6*(4), 1215-1230.

Zhang, Y., ve Wen, J. (2015). An IoT electric business model based on the protocol of Bitcoin. In Proceedings (184–191) . *18th International Conference on Intelligence in Next Generation Networks*, 17-19 February, Paris, France.

Ziegeldorf, J. H., Grossman, F., Henze, M., Inden, N., ve Wehrle, K. (2015). CoinParty: Secure multi-party mixing of Bitcoins. In CODASPY '15: Proceedings (75–86) *5th ACM Conference on Data and Application Security and Privacy*, March 02 - 04, NY, USA.

Zu, X., ve Kaynak, H. (2012). An agency theory perspective on supply chain quality management, *International Journal of Operations & Production Management*, *32*(4), 423-446.

Zyskind, G., Nathan, O., Pentland, A. (2015). Decentralizing privacy: Using blockchain to protect personal data. IEEE CS Security Workshops, 180–184. 21-22 May, San Jose, CA, USA

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bakan, İ. ve Şekkeli, Z.H. (2019). Blok zincir teknolojisi ve tedarik zinciri yönetimindeki uygulamaları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 2847-2877. DOI: 10.26466/opus.563240

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 17/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Yeni Medya İletişim Kanalı Olarak Katılımcı Sözlük Sitelerine Yönelik Bir Değerlendirme

DOI: 10.26466/opus.567125

Engin Üngüren*

Dr. Öğr. Üyesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Alanya/ Antalya/Türkiye
E-Posta: enginunguren@gmail.com **ORCID:**0000-0002-7223-2543

Öz

Bilişim endüstrisinde bir devrim olarak ifade edilen web 2.0, kullanıcılarının, fotoğraf, video, müzik yükleyebileceği, yorum yapabileceği, deneyimlerini diğer kişilerle paylaşabileceği, bir başka deyişle sitenin içeriğini doğrudan etkileyebildiği internet siteleridir. Web 2.0'nin temel uygulamaları arasında, wiki, bloglar, sosyal paylaşım ağları, topluluk siteleri, forum siteleri yer almaktadır. Makale kapsamında ele alınan katılımcı sözlük siteleri, Web 2.0 kapsamında değerlendirilmekte ve her türlü kişi, kelime, olay, durum ve kavram hakkında, kayıtlı yazarların yorumlarını içeren ve subjektif sunumlarıyla genişletilen ağ sayfaları olarak tanımlanmaktadır. Katılımcı sözlük siteleri, Türkiye'de en çok ziyaret edilen web sayfaları arasında yer almaktadır. Doğrunun ne olduğuna ilişkin kalıpların sorgulanmasına aracılık eden ve kendiliğinden düzen esasına göre işleyen sanal bir oluşum olan katılımcı sözlük siteleri, çağdaş dünyaya özgü bir iletişim biçimini tanımlaması ve kamuoyu oluşturması bakımından önem teşkil etmektedir. Çalışmanın katılımcı sözlük sitelerini konu edinmesinin temel gerekçesi, bu tür sitelerin kamuoyu oluşturma ve bilgilendirme konusunda önemli bir mecra haline gelmesidir. Bu çerçevede makalede Web 2 olarak değerlendirilen katılımcı sözlük sitelerinin ülkemizdeki gelişimi ortaya konmuş, kullanıcı profili ve temel motivasyon faktörleri incelenmiş ve katılımcı sözlük sitelerine yönelik eleştirel söylemler ele alınarak katılımcı sözlük sitelerinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.
.

Anahtar Kelimeler: *Yeni medya, Katılımcı sözlük siteleri, web 2, internet, etkileşim*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 17/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

A Review of Collaborative Hypertext Dictionary as a New Media Communication Channel

*

Abstract

Web 2.0, which is expressed as a revolution in the information industry, is a web site where users can upload photos, videos, music, comment, share their experiences with others, or influence the content of the site. Among the basic applications of Web 2.0, wiki, blogs, social networks, community sites, forum sites are located. The collaborative hypertext dictionary sites, which are evaluated within the scope of the article are evaluated within the scope of Web 2.0 and are defined as network pages that contain comments from registered authors about all kinds of people, words, events, situations and concepts and expanded with subjective presentations. The collaborative hypertext dictionary sites are among the most visited web pages in Turkey. The collaborative hypertext dictionary sites, a virtual entity that mediates the questioning of patterns of truth and works on a self-order basis, are important in terms of defining a form of communication specific to the contemporary world and creating a public opinion. The main rationale for the study to be the subject of collaborative hypertext dictionary sites is that such sites to become an important channel for public opinion creation and information. In this paper, the development of collaborative hypertext dictionary sites in Turkey has been revealed, the user profile and basic motivation factors have been examined and critical discourses for that sites have been discussed and an overview of collaborative hypertext dictionary sites has been made.

Keywords: *New media, collaborative hypertext dictionary sites, Web 2, internet, interaction.*

Giriş

2000'li yılların başından itibaren, donanım, yazılım ve teknik olarak ağ altyapısının gelişmesi, internette yeni bir paradigmanın doğmasına neden olmuştur. Web 2.0 veya son yıllarda daha moda ismiyle, sosyal medya olarak adlandırılan yeni nesil web siteleri, kullanıcının fotoğraf, video, müzik yükleyebileceği, yorum yapabileceği, deneyimlerini diğer kişilerle paylaşabileceği, bir başka deyişle sitenin içeriğini doğrudan etkileyebileceği bir mecraya dönüşmüştür. Gelecek fikirlerini söyleyen ve yayan insanların olacağını ifade eden Godin (2004), fikirlerin bir virüs gibi yayılmasında internetin lokomotif gücüne vurgu yapmaktadır. İnternetten evvel bir fikir kısıtlı bir alanda ve tek kaynaktan yayılırken, bugün kullanıcı tabanlı içerik oluşturanlar sayesinde ağızdan ağza yayılan ve yayıldıkça yenilenen, değişen, tekrar düzenlenen fikirler, hem daha fazla sayıda insana ulaşmakta hem de daha nitelikli bilgilerin doğmasına yol açmaktadır (Akt. İşlek, 2012, s12-13).

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere internetin en önemli fonksiyonlarından biri bilgi aktarım aracı olmasıdır. Yani bilgi aktarımı internet aracılığıyla çok farklı boyutlarda kendisini göstermektedir. Arama motorları aracılığıyla sınırsız bilgiye ulaşmak mümkün olmuştur. Bunun yanı sıra, internetin iletişim üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Mekân ve zaman kavramlarını yok sayan internet, çok uzak coğrafyalarda yer alan bireylerle de karşılıklı iletişimi mümkün kılmıştır. Ülkemizde de bilgiyi farklı şekilde aktaran siteler bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlilerinden ve de ülkemizde en çok ziyaret edilen internet sayfaları arasında yer alan katılımcı sözlük siteleri oluşturmaktadır (Yıldırım ve Başer, 2016, s.174-180).

Katılımcı sözlük siteleri web 2.0 döneminin ve sosyal medyanın ilk örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Susar ve Narin, 2011, s.3). Katılımcı sözlük siteleri sözlükten esinlenilerek oluşturulmuş ve etkileşime dayanan bir web 2.0 projesidir. Katılımcı sözlük siteleri, bilgiyi farklı şekillerde aktaran bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı sözlüklerde, üyeler çeşitli kavramlar hakkında yorumlar yazmaktadır. Bu çeşit oluşumlarda her bir üye oluşuma yazarak katkıda bulunduğundan yazar olarak isimlendirilir. Katılımcı sözlüklerde üye olan yazarlar *"entry"* olarak isimlendirilen, kavram, olay, kişilerle ilgili başlık açarak yorum ve

açıklama yapabilmekte ve bu başlıklara diğer kullanıcılar da yorum yaparak çok geniş içerik yapısına sahip olabilmektedir. Bu sözlükler bir anlamda internet forumlarının vasıf değiştirmiş şekilleridir. Sözlüklerin internet forumlardan farkları, forumların belirli bir konuya özgü, kısıtlandırılmış konular içermesidir. Katılımcı sözlük sitelerinde ise, bir konu kısıtlaması söz konusu değildir. Sözlüklerde objektif bilgiler kadar, sübjektif bilgi ve görüşler de yer almaktadır. Katılımcı sözlük sitelerinde yazarlar kendi görüşlerini ortaya koymakla birlikte; ortaya koyduğu görüşlerin doğru olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu açından da bakıldığında katılımcı sözlük siteleri, internet ansiklopedilerinden farklı doğrusal bilgi içerme zorunluluğu olmamasından dolayı farklılaşmaktadır. Haliyle katılımcı sözlüklerde, bir konu hakkında çok çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler, objektif ve doğru olabildiği gibi manipüle edici de olabilmekte, ilgili konu hakkında olumsuz düşünceleri de içerebilmektedir (Yıldırım ve Başer, 2016,s.186; Akkılıç, 2018, s.19; Lüküslü, 2011,s.52).

Katılımcı sözlük sitelerinin Türkiye'deki ilk örneği Sedat Kapanoğlu tarafından, Şubat 1999 tarihinde kurulan Ekşi Sözlük'tür (Akyazı 2014, s.188). Ekşi Sözlük kurulduktan sonra Ekşi Sözlük formatını aynen klonlayarak kurulan birçok farklı katılımcı sözlük sitesi kurulmuştur. Kuruldukları tarihten itibaren her zaman popüler olan ve ülkemizde günlük olarak en fazla ziyaretçi sayısına ulaşan katılımcı sözlük siteleri, gündeme dair her şeyi halktan kişilerin yorumlamasına olanak tanıması bakımından dikkat çekmektedir. Doğrunun ne olduğuna ilişkin kalıpların sorgulanmasına aracılık eden ve kendiliğinden düzen esasına göre işleyen sanal bir oluşum olan katılımcı sözlük siteleri, çağdaş dünyaya özgü bir iletişim biçimini tanımlaması ve toplumda kamuoyu oluşturması bakımından önem teşkil etmektedir (Sine ve Özsoy, 2017, s.54). Armağan ve Deniz'in (2012) de belirttiği gibi pek çok siyasetçi, sanatçı, medya mensubu ve akademisyen, tartışmalı konularda kamuoyunun ne yönde olduğunu tespit edebilmek için katılımcı sözlük sitelerini baz alabilmektedir.

Katılımcı sözlüklerin artan popülaritesi onu akademik araştırmaların önemli bir konusu haline getirmeye başlamıştır. Sözlükler son yirmi yıl içerisinde akademik çalışmalarında ilgi odağı konular arasında yer almaktadır. Katılımcı sözlük üzerine çalışmalar genel olarak söylem ve içerikler üzerine eğilimli olmuştur (Duman ve Özdoyran, 2018, s.84). Çalışmanın

katılımcı sözlük sitelerini konu edinmesinin temel gerekçesi, bu tür sitelerin kamuoyu oluşturma ve bilgilendirme konusunda önemli bir mecra haline gelmesidir. Bu çerçevede makalede Web 2 olarak değerlendirilen katılımcı sözlük sitelerinin ülkemizdeki gelişimi ortaya konmuş, kullanıcı profili ve temel motivasyon faktörleri incelenmiş ve katılımcı sözlük sitelerine yönelik eleştirel söylemler ele alınarak katılımcı sözlük sitelerinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Web 2.0 kullanıcıların sosyal ve iş süreçlerine, deneyimlerini ve bilgilerini interaktif olarak aktararak katıldıkları, çevrimiçi uygulamaları içeren açık bir kaynak şeklinde tanımlanabilir. Daha farklı bir ifadeyle Web 2.0 uygulamaları bireysel kullanıcıların fikir, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak ve yayarak zenginleştirdiği, içeriğini kendilerinin belirlediği bir ağ oluşturmalarını destekleyen uygulamalardır (Constantinides ve Fountain, 2008, s.233). En basit haliyle Web 2.0 bir kişinin internette kolaylıkla içerik oluşturabilmesi ve var olan içeriğe katkıda bulunabilmesidir. Web 2.0 uygulamaları internet kullanımını bütünüyle değiştiren bir yapıya sahip olarak ortaya çıkmıştır (Atıcı ve Yıldırım, 2010, s.287).

Web 2.0 kavramı ilk olarak 2004 yılında bilgisayar konusunda kitaplar yayınlayan Tim O'Reilly tarafından gerçekleştirilen "Web 2.0 Konferansı" ile literatüre girmiş ve Wikipedia'nın 2001 yılında kurulmasıyla hayat bulmuştur. İnternet'in ilk yıllarında, bilginin sadece vitrinde sunulması ve bilgi gereksiniminin bu alanlardan sağlanması söz konusuyken; bugün Web 2.0 ile daha etkileşimli, paylaşım odaklı ve ortaklaşa bilgi üretimi ve kullanımı, interneti vazgeçilmez bir mecra haline getirmiştir (Kutlutürk ve Albayrak, 2013).

Web 2.0 ve Web 1.0 arasındaki temel farklılıklar ifade edilecek olursa; Web 2.0'nin ana özelliği, kendi istediğiyle katılan kullanıcıların, bilgiyi paylaşıp güncelleştirebildiği, bireyleri ve örgütleri bir topluluk içinde birbirine bağlayan ağlar kurmasını sağlayan teknolojik altyapıyı sağlamasıdır. Örgütsel bakış açısından, bu durum bilginin demokratikleşmesi anlamına gelmektedir (Jackson ve Lilleker, 2009, s.233). Web 1.0 alt yapısının uygulandığı siteler ulaşan her kullanıcıya bilgi vermektedir. Fakat bu si-

teler tek taraflıdır. Web 2.0 daha çok kullanıcıların internet üstünden birbirleriyle etkileşimini sağlar (Barsky, 2006,s.33; Sigala, 2009, s1343). Web 1.0 kullanıcının, durağan bir web sitesine ulaşmasını sağlarken, web 2.0 kullanıcının sitenin içeriğine katkı yapmasını sağlayacak araçlar barındırmaktadır. Ayrıca, kullanıcıların, ilgilendikleri web sitelerindeki içerik değişikliklerini, web sitesini ziyaret etmek zorunluluğu olmadan bile, izleyebilecekleri araçlar sunmaktadır. Web 2.0 sadece, bilinen eski Web'in yeni bir versiyonu değil, tamamen yeni bir bakış açısıdır ve bir çok şekilde web 1.0'den tamamen ayrılmaktadır (Murugesan, 2007, s.34). Web 1.0'in ana işlevi ticari örgütlerin kurumsal yapılarını, ürünlerini, fiyatları gibi bilgileri daha geniş bir kitleye ulaştırmak olmuşken, web 2.0 toplumla ilgili her şeyi kapsamaktadır (Barksy ve Purdon, 2006, s.65).

Kullanıcı tarafından oluşturulan içerik ve Web 2.0 insanların bilgiyi arama, bulma, okuma, toplama, paylaşma, geliştirme ve tüketme davranışlarını yüksek oranda değiştirmiş ve gelecekte de değiştirmeye devam edecektir. Çünkü internet, kişilerin kendi bilgi ve düşüncelerini başkalarına aktarmasına izin vermektedir ve buradaki diğer kişiler, kişinin toplumsal hayatta ulaşıp iletişime geçebileceği sayıdan çok daha fazla olma potansiyeli taşımaktadır. İnternetin bu evrimi ve kullanıcı tabanlı içeriğin artan önemi insanların internette daha aktif ve daha üretken olmalarını sağlamaktadır (İşlek, 2012, s10-11). Bu bağlamda Küçükcan (2005,s.215-216) interneti, kamusal alanı devlete ait resmi alan olarak değil, farklı birey ve grupların görüşlerini, düşüncelerini ve taleplerini serbestçe dile getirdikleri, temsil edildikleri ve kaynakları eşit oranda sahiplenme ve kullanma amacıyla baskı altında kalmadan rekabete katılmalarına imkan tanıyan bir temsil ve fırsat alanı olarak algılanması anlamında yeni bir kamusal alan, siyasal, sosyal değişimlerin ve gelişmelerin bir yansıması olarak ifade etmektedir (Özbolat, 2013, s55).

Web 2.0'nin temel uygulamaları arasında, wiki, bloglar, sosyal paylaşım ağları, topluluk siteleri, forum siteleri yer almaktadır (Constantinides ve Fountain, 2008,s.233; Beldarrain, 2006, s.140). Araştırma kapsamında değerlendirmeye alınan katılımcı sözlük sitelerinde Web 2.0 türlerinden birini oluşturmaktadır.

Katılımcı Sözlük Siteleri

Katılımcı sözlük siteleri en basit tanımıyla, sözlükten esinlenilerek oluşturulmuş ve etkileşime dayanan bir internet uygulamasıdır. Detaylı bir ifadeyle katılımcı sözlük siteleri, insanların paylaşmak amacıyla olaylar, kişiler, kavramlar üzerine tanımlamalarda ve yorumlamalarda bulunarak fikirlerini, hissettiklerini yazdıkları interaktif bir sözlüktür (Susar ve Narin, 2011,s.3; Bozkurt ve Biroğul, 2012, s.17). Katılımcı sözlük siteleri, klasik bir sözlükte yer aldığı gibi kelime ve deyimlerin anlamlarını, tanımlarını vermektedir ancak bu anlam ve tanımlar herkesçe kabul edilen genel geçer anlam ve tanımlar değildir. Bunlar, özneldir, tamamen yazarların görüşlerini yansıtmaktadır. Bu nedenle de genel geçer tanımlamaların dışında, her yazarın o kavramı nasıl algıladığına dair farklı görüşler bulunmaktadır (Armağan ve Deniz, 2012, s.77).

Katılımcı sözlük sitelerinde yazar olan herkes görüşlerini sözlük aracılığıyla siteyi takip eden herkese duyurabilme imkânına sahiptir. Haliyle Bu sözlüklerde Vikipedi benzeri yapılardan farklı olarak sadece ansiklopedik bilgi girilmemekte yazarlar aynı madde ile ilgili kendi görüşlerini açıklayarak tanımlara katkıda bulunabilmektedir. Bu yapısı nedeniyle katılımcı sözlük sitelerinin farklı değişik görüşlerin ortaya konularak görüş çeşitliliğin sağlanmasına katkıda bulunabilmektedir (Duman ve Özdoyran, 2018, s.84; Uçkan, 2012 ,s.23; Lüküslü, 2011, s.53). İçerikleri kullanıcılar tarafından oluşturulan, dolayısıyla birer sosyal paylaşım sitesi konumunda bulunan bu sözlüklerde üyeler istedikleri konulardaki düşüncelerini site kurucuları tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde yazabilmektedir. Üyelerin "yazar" olarak nitelendirildiği bu sistemde, yazarlar istedikleri konularda başlık açabilmekte, bu başlıklar altında yazılan yazılara ise *"entry"* (giriş) denilmektedir (Varol ve Tayanç, 2016, s.222).

Kavram sınırlaması olmaksızın, herhangi bir konu, durum ya da kişi ile ilgili bilgi, haber ve yorum niteliği taşıyan ifadeleri içeren katılımcı sözlük siteleri, sitenin üye yazarları tarafından açılan giriş (entry) ve girişlere yapılan yorumlara sürekli bir şekilde gelişmektedir. Katılımcı sözlük siteleri, sisteme üye olan kişilerin "yazar" statüsüyle belirli konulara ilişkin fikir ve görüşlerini beyan etmesi esasına göre işleyen, belirli bir kavram ile sınırlandırılmamış olması, yazarların özgür hareket etmesine olanak tanıması ile forumlardan, ansiklopedik bilginin ötesinde bilgi aktarımına

izin vermesi, yazarların kişisel yorum ve düşüncelerine açık olması ve görüş çeşitliliğine fırsat vermesi ile de ansiklopedik sözlüklerden farklı bir görünüm arz etmektedir (Gürel ve Yakın, 2007, s.203-205). Ancak bu sitelerde kavram, terim ve kişiler hakkında verilen bilgi ve yapılan yorumlar objektif olmayıp, kişisel değerlendirmeleri içerebilmesi, yazarların gerçek isimleri ile değil takma isimlerle (nickname) yazmaları, yorumların hakaret içermesi, hatalı ve yanlış olması bunları okuyan kişilere yanlış ve taraflı bilgiler verebilmektedir. Aynı zamanda kişiler hakkında yapılan yorumlara, yorumu yapılan kişinin cevap ya da yorum yapma imkanı olmaması, hatalı ya da yanlış bir yorumun düzeltilmesine imkan vermemektedir. Bu durum ise ilgili sitelere olan güveni zedeleyebilmektedir.

Gürel ve Yakın'a (2007) göre katılımcı sözlük sitelerinde yazarların gerçek kimliklerini ortaya koymaksızın rumuz ile yazmaları, gerçek hayatta olduklarından daha rahat ve özgür davranmalarını, toplumsal rol ve statü gibi kısıtlayıcıların etkisinden sıyrılmaları sonucunu doğurmaktadır. Yazarların farklı bir kimlik kullanarak kendilerini reel yaşamda olduğundan daha farklı ve özgür ifade edebilmelerine olanak tanıması, pasif bir tutumun aksine aktif bir tutum sergilemelerine izin vermesi ve kendiliğinden düzen esasına göre işlemesi nedeniyle katılımcı sözlük siteleri *"Sanal Döviş Kulübü"* olarak nitelenebilmektedir. Bu bağlamda bu sitelerin yazarları da, gerçek yaşamdaki rol ve statülerinden farklı bir varoluş içinde hareket etmektedirler. Sözlük yazarları rumuzları aracılığıyla reel yaşamdan daha farklı davranabilmekte ve daha özgür bir davranış tarzını benimsemektedirler. Gündelik yaşamda kim oldukları bilinmeksizin sanal kimlikleriyle tanınan ve tıpkı bir köşe yazarı gibi takip edilen pek çok sözlük yazarı bulunmaktadır (Gürel ve Yakın, 2007, s.209-210). Ayrıca kişilerin statüsü ve kimlikleri belli olmadığı için her statüdeki bireyin görüşlerini bulunduğu konuma atfedilmiş kimlikten arınarak ortaya koymaktadır. Örneğin; bir siyaset doçentinin paylaştığı düşünce ile herhangi bir kamu yönetimi ve siyaset bilimi öğrencisinin paylaştığı düşünce aynı başlık altında yer almaktadır. Yazarların statüleri bilinmediği için iki düşünceye de eşit mesafede yaklaşılabilmekte ve ikisinin de doğru olabilme ihtimali üzerine düşünülebilmektedir. Böylelikle kamuoyunda ve kitle iletişim araçlarında rahatlıkla gündeme getirilemeyen ve özgürce tartışılamayan pek çok konu dile getirilerek farklı bakış açıları uyarınca tartışılabilmektedir (Yalçın, 2015, s.81).

Günümüzde birçok kişi bir şey satın almak istediğinde, bilmediği bir kavramı öğrenmek istediğinde, bir yere gitmek istediğinde, bir kişi, yer ya da konu hakkında bilgi sahibi olmak istediğinde ilk yararlandığı kaynak kuşkusuz internet olmaktadır. İnternetin insanların bilgi ihtiyacını karşılamada edindiği konum tartışmasızdır. Günümüzde herhangi bir konu ile ilgili bilgi ihtiyacı olduğunda, çeşitli anahtar kelimelerle arama motorlarına girilmekte ve taranan bilgiler gözden geçirilerek bir kanıya varılmaktadır. İnternetten sağlanan bilgilere ne kadar güvenilebileceği tartışma konusudur. Ancak bu bilgilerin insanlarda belli bir kanaat oluşturduğu da yadsınamaz. Gerçek yaşamda olduğu gibi, sanal ortamda da dedikodu, söylenti, fısıltı gazetesi gibi informal bilgi kaynakları vardır. Bu kaynaklardan birini de katılımcı sözlük siteleri oluşturmaktadır. Bu tür sitelerin özelliği, çok geniş bir yazar grubu tarafından hazırlanması ve bilgilerin doğruluğu ya da yanlışlığı gibi bir kaygı güdülmemesidir. Sitenin bu güvensiz özelliğine rağmen, icra ettiği fonksiyon dikkate alındığında, herhangi bir olayla ilgili insanların algılamalarını göstermesi açısından da ilginçtir. Ayrıca bir kavram ya da kişi ile ilgili bilgi almak isteyenlerin başvuru kaynağı olarak da kendini göstermektedir. Bu durumda "katılımcı sözlük siteleri informal bir bilgi kaynağı olarak düşünülebilir (Erdem ve Bardak, 2010, s.106).

Katılımcı sözlük siteleri, interaktif ve özgün içeriğe imkân veren yapısıyla ve gündelik yaşama dair her şeyin tartışılabildiği ve eleştirilebildiği bir ortam olmasının da etkileriyle diğer sosyal medya sitelerinden ayrılmış ve Türkiye'nin en çok ziyaret edilen web sitelerinden biri olmuştur (https://www.alexa.com/siteinfo/eksisozluk.com-2019; Taşdemir ve Çelik, 2013,s.30). Katılımcı sözlük sitelerinde yoğunluklu olarak, gündemdeki toplumsal ve siyasal sorunlar ele alınarak tartışılmaktadır. Kamusal bir tartışma platformu niteliği taşıması nedeniyle, bu sözlüklerde yer alan girişlerin okur kitlesi üzerinde etkili olacağı açıktır (Varol ve Tayanç, 2016,s. 223). Günümüzde insanlar internet ortamında ortaya çıkan bilgilerden önemli derecede etkilenmektedirler. Bu yönüyle katılımcı sözlük sitelerinin insanlar için resmi bir değeri olmayan ancak kanaat oluşturmada önemli bir fonksiyon icra ettikleri söylenebilir (Erdem ve Bardak, 2010,s.106). Bu yönü katılımcı sözlükler kamuoyu oluşturabilme gücünü göstermektedir (Armağan ve Deniz, 2012, s.77).

Katılımcı Sözlük Türleri

Sözlük siteleri, "Genel Etkileşimli Sözlükler", "Tematik Etkileşimli Sözlükler" ve "Üniversite Sözlükleri" olarak üç başlık altında toplanmaktadır. Genel Etkileşimli Sözlükler (ekşi, inci sözlük vb.) hemen her konuda başlık açılarak yazarların subjektif görüş bildirdikleri yazılardan oluşmaktadır. Tematik Etkileşimli Sözlükler ise belli bir alana odaklanarak alandaki konular üzerine görüş bildirilen yalnızca belli bir alan odaklanmış ve konu sınırlaması bulunan içerikten oluşmaktadır. Sportif Sözlük, Siyasi Sözlük, Deniz Sözlük, Sinema Sözlük bu kategorinin bilinen örnekleri olan bu sitelerde belli konular tek bir yerde yoğunlaşmaktadır. Son kategori olan Üniversite Sözlükleri başlangıçta okuldaki dersler, hocalar, sınavlar, ders geçeme sistemi gibi konularda paylaşılan yorumlardan oluşmasına rağmen sonrasında her konunun içeriğin paylaşıldığı sözlük sitelerine dönüşmüştür. Üniversite sözlükleri, yapı bakımından genel sözlükler kategorisine girmesine karşın çoğu üyesinin o okula bağlı olması nedeniyle ayrı bir kategoride listelenmektedirler (Bozkurt ve Biroğul, 2012, s.18).

Katılımcı sözlük sitelerinin ülkemizde ilk örneği Sedat Kapanoğlu tarafından, 15 Şubat 1999 tarihinde kurulan Ekşi Sözlük'tür (Akyazı 2014, s.188). Tüm dünyadaki internet trafiğini inceleyen ve internet siteleri hakkında raporlar oluşturan bir kuruluş olan Alexa'nın 2019 Şubat Ayı raporlarına göre Ekşi Sözlük ülkemizde en çok ziyaret edilen siteler arasında 11. sırada yer almaktadır (https://www.alexa.com/siteinfo/eksisozluk.com). Ekşi Sözlük'ün popüler bir mecra haline gelmesi ve zaman zaman üye alımlarını durdurmaya başlamıştır. Ekşi Sözlük'ün yazar alımını sınırlandırmasıyla, mevcut talebi değerlendirmek isteyen internet girişimcileri, Ekşi Sözlük'e alternatif olabilecek benzer projeleri hayata geçirmiştir. Bu tür girişimler "klon sözlük" adıyla anılmıştır (Öztekin, 2015, s.930). Klon sözlüklerin ilk başarılı örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri tarafından hazırlanan ve Sedat Kapanoğlu'nun izniyle 2004'te yayın hayatına başlayan İTÜ Sözlük olmuştur (2015 yılı itibariyle adı İnstela olmuştur). İTÜ Sözlük'ü daha sonra 2005 yılında Uludağ Üniversitesi öğrencileri tarafından oluşturulan Uludağ Sözlük ve Aralık 2009'da İnci Sözlük kurulmuştur. Türkiye'de çok sayıda katılımcı sözlük siteleri bulunmaktadır ve bu sitelerin sayıları ger geçen gün de artmaktadır.

Ekşi sözlüğün kurucu Sedat Kaptanoğlu (2012) sitelerinde verilen bilginin doğru olması gibi bir zorunluluğun olmadığını, yanlış bilgi vermenin de gayet mümkün olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Kaptanoğlu (2012) doğrunun otoritesinin okur olduğu savunmakta eğer okur yazılanlara değer biçiyorsa bunun okurun takdiri olduğunu ileri sürmektedir. 16 Aralık 2009'da kurulan İnci Sözlük'ün en eski yöneticisi Gürkan Dündar, planlı bir kuruluş olmadıkları, sansürcü zihniyetten bunalan birkaç internet kullanıcısının daha rahat olabileceği bir platform arayışıyla bir anda kurulduklarını ve ansiklopedik, tarafsız ve doğru bilgi içerme kaygısı yaşamadıklarını sadece eğlence amacı taşıdıklarını ifade etmiştir. Dündar, küfrü amaç değil, araç olarak gördüklerini ve küfrün yerinde kullanıldığı zaman Türkçe'yi güzelleştirdiğine inandığı belirtmektedir. Popüler kültüre tepkili olduklarını belirten Dündar, yüzbinleri bulan kayıtlı kullanıcıları ile çeşitli eylemler organize ederek sisteme tepkileri her daim göstermeye çalıştıklarını ifade etmektedir (Bozkurt ve Biroğul, 2012, s.19-69).

Bu çerçevede inci sözlük 2011 genel seçimlerinde Eskişehir'den büfe işletmecisi Ahmet Yılmaz'ı sözlükteki yazarların maddi destekleri ile bağımsız milletvekili adayı göstermişlerdir (http://www.cnnturk.com). *"Tanımlanmadık tek bir kelime kalmayana kadar"* sloganıyla kurulan Uludağ Sözlük ülkemizde en fazla ziyaret edilen katılımcı sözlük siteleri arasında yer almaktadır. Uludağ sözlük moderatörlerinden Gökhan Gürleyendağ sözlüklerin öncelikle nicelikten çok nitelik kazanması gerektiğini belirtip bunun için daha fazla yazının değil daha kalıcı ve kaliteli bilgilerin sözlüğe aktarılmasının önemli olduğunu vurgulamakta ve yorum içeriklerinde argoya izin vermediklerini belirtmektedir. Gürleyendağ yorum içeriklerinde bariz doğru olmayan ve emin olunmayan bilgi içeren yazarların yazılarına müdahale ettiklerini ifade etmektedir. 2009 yılında *"ötekileştirilen bir mahallenin sözcüsü olup sözün değerini yükseltme"* misyonuyla kurulan bir başka katılımcı sözlük sitesi ise İHL sözlüktür. İHL sözlük sitesi yöneticilerinden Said Ercan kuruluş amaçlarının katılımcı sözlükler içinde ahlak temelli tematik sözlüklerin olmaması, kuralsızlığı kural olarak belirlemiş sözlüklere karşı belirli ahlaki temellere dayanan, argo, küfür, cinsellik ve hakaretin yer almadığı bir sözlük fikri olduğu belirtmiştir (2012 yılında internetteki faaliyetlerini durduran İHL Sözlük, sonra tekrar açılmış ve 2016 yılında İHL Sözlük'ün veri tabanı bir başka katılımcı sözlük sitesi

olan Dünya Sözlük çatısı altında sunulmaya başlanmıştır). Bilgi Sözlük'ün kurucusu Bülent Cumhur Erol, siteyi 2004 yılında faaliyete geçirdiklerini, sitede yer alan tüm içeriklerin objektiflik taşıdığını fakat argonun Bilgi Sözlük'te yine yönetimin herhangi bir yerinde ve rahatsızlık vermeksizin kullanıldığını, Türkçe'nin özünde var olan argo kullanımının, herhangi bir şekilde yasaklanıp, kısıtlanmadığını belirtmektedir (Bozkurt ve Biroğul, 2012, s.19-69).

Kullanıcı Profili ve Yazma Nedenleri

Katılımcı sözlük siteleri yazarlarına ilişkin ayrıntılı bir profil bulunmamakla birlikte, ortak ilgi alanı internet olan ve öğrenci, medya çalışanı, akademisyen ağırlıklı bir kitle oldukları tahmin edilmektedir (Gürel ve Yakın, 2007, s.214). Katılımcı sözlük yazarlarının profiline ortaya koymaya yönelik en kapsamlı çalışmalardan biri Doğu vd. (2009) yaptıkları araştırmadır. Doğu vd., (2009) ülkemizin en popüler katılımcı sözlük sitesi olan Ekşi Sözlük'te yazarlık yapan kişilerin davranışlarını ve neden yazdıklarını belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada; yazarların günlük olarak ekşi sözlükte 1 ila 8 saat arasında zaman harcadıklarını belirlemiştir. Yazarların neredeyse hiçbiri yazar olarak wikiye katkıda bulunmamıştır. Kısa bir süre wikiler için yazanlar, Ekşi Sözlük'un yazarı olduklarında istifa etmişlerdir. Eksi Sözlük yazarlarına göre sitede yazar olmak prestijlidir, çünkü yazarların girdileri arama motorlarının sonuçlarında çıkmaktadır. Yazarlar sözlükte yanlış bilgi kadar, doğru bilginin de bulunabileceğini yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca yazarların çoğu, küfür kullanmaktan rahatsız olmadıklarını belirtmiştir. Yazarlar küfrün belirli bir kişiye yönlendirilmediği sürece küfür kullanmayı uygun bulmaktadır. Bir ekşi sözlük yazarı Ekşi Sözlük'un yazarı olduktan sonra hem sözlük platformunda hem de gerçek sosyal yaşamında küfür kullanmaya başladığını belirtmiştir. Eksi Sözlük platformunda, yazarların çoğu gerçek hayatta bildirilemeyecekleri konuları paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Ekşi Sözlük, siber alandaki kullanıcı özelliklerinin gerekçelendirilmesinde önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Eksi Sözlük yazarları zaman zaman, bir mekânda toplanarak birbirleriyle tanıştıklarını ifade etmişlerdir.

Ekşi Sözlüğün kurucusu Serdar Kaptanoğlu, Ekşi'nin yazar profilini, sözlükte her tür görüşün ve dahi küfrün serbest olmasından dolayı çoğunluğunu açık görüşlü insanların oluşturduğu 18-25 yaş aralığında kişilerden meydana geldiğini ifade etmiştir. Moderatörlük yapan kişileri de aklı başında ve makul insanlar şeklinde tanımlamıştır (Kaptanoğlu, 2011, s.363). Sine ve Özsoy (2017) 222 ekşi sözlük yazarının katılımıyla gerçekleştirdiği araştırmada, %72'nin otuz yaş ve altında, %50'den fazlasının lisans mezunu olduğunu belirlemiş ve akademisyen, öğretmen, doktor, ev hanımı, avukat, mühendis-mimar, gazeteci, serbest, memur, esnaf gibi çeşitli mesleklere mensup oldukları tespit edilmiştir.

Duman ve Özdoyran (2018) Türkiye'de yer alan katılımcı sözlük siteleri yazarları ile derinlemesine görüşme yaparak gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda, yazarların tümünün lisans ve lisansüstü eğitim derecesine sahip olduğunu belirlemiştir. Katılımcı sözlük sitelerinde yazar konumunda olan kişilere göre sözlükler gündemi takip etmek, fikirlerini özgürce paylaşmak, sosyalleşmek, zaman geçirmek ve yazar olma hissini yaşamak için önemli bir alandır. Susar ve Narin (2011,s.3) katılımcı sözlük sitelerinin takipçilerini, 35 yaş altı, evden ve iş yerinden bağlanan, lisansüstü eğitimli, çocuksuz ve ağırlıklı olarak erkek kullanıcılardan oluştuğunu ifade etmektedir.

Uzunoğlu (2015) katılımcı sözlük siteleri yazar profili konusunda belirleyici tespitler yapmanın mümkün olmadığını belirtse de genel olarak katılımcı sözlük yazarlarının, yüksek eğitim sahibi, ağırlıklı olarak beyaz yakalı bireylerden oluştuğunu ortaya belirtmiştir. Uçar (2006,s.40) katılımcı sözlük kullanıcılarının büyük çoğunluğu, üniversitede İngilizce eğitim görmüş veya görmekte olan genç nesil olduğunu belirtmiştir. Katılımcı sözlük sitelerinin dünyada fazla örneği bulunmamakla birlikte genellikle gençlerin oluşturduğu bu sözlüklerin aktardığı bilgi ve fikirlerin güvenirliliği ise her zaman tartışılmaktadır.

Katılımcı sözlük sitelerinin kurucuları da incelediğinde, genç girişimciler tarafından kurulduğu görüşmektedir. Haliyle gençler tarafından kurulmuş katılımcı sözlük sitelerini, büyük çoğunlukla gençlerin katıldığı internet sitesi olarak tanımlanabilir. Nitekim bu siteye reklam verenler işletmeler ve ürünleri de incelediğinde, reklam verilen ürünlerin daha çok gençlere hitap eden, gençlerin kullanabileceği ürünler olduğu görülmektedir (Lüküslü, 2011, s.51).

Acıkoz ve Buber (2012), hepsi lisans düzeyinde eğitime sahip olan ekşisözlük'te yazarlık yapan ve düzenli olarak siteyi takip eden ziyaretçilerle yaptıkları görüşmede, insanların siteyi genellikle arama ve eğlence için kullandıklarını ortaya koymuştur. Acıkoz ve Buber (2012) yaptıkları görüşmede, katılımcıların hepsi sitedeki bilgilerin zayıf güvenilirliği konusunda hemfikir olduklarını belirtmiş olmasına rağmen neredeyse tüm görüşmeciler siteyi, ikinci bilgi olarak kullandıklarını belirlemişlerdir. Katılımcılar eksisozluk'un araştırma aşamasında iyi öznel bilgi sağladığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle kullanıcıların eksisozluk'ü daha ciddi bir araştırmaya başlamadan önce araştırmaya başlamak için iyi bir yer olduğunu düşündükleri belirlenmiştir.

Sine ve Özsoy (2017), kullanımlar ve doyumlar yaklaşımını temel alan ekşi sözlük yazarı üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada, Ekşi Sözlük yazarlarının "bilgilenme" ana motivasyonu amacıyla yeni medyaya yöneldiğini belirlemiştir. Daha sonra yeni medya kullanımına yönelten ikinci önemli faktör ise "alışkanlık" ve sonra sırasıyla da medya kullanımında etkili olan diğer önemli üçüncü ve dördüncü faktörler ise sırasıyla, "sosyal etkileşim" ve "eğlenme ve rahatlama" faktörleri olduğu ortaya koymuşlardır. Üçer (2016), üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı neden kullandığını Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı bağlamında değerlendiği araştırmada, üniversite öğrencilerinin Twitter'ı habere ulaşma ve düşüncelerini ifadesi etme amaçlı kullandıkları sonucuna ulaşmıştır.

Acıkoz ve Buber (2012), lisans düzeyinde eğitime sahip olup Ekşi Sözlük'te yazarlık yapan kişilerle yaptıkları görüşmede, bu kişilerin Ekşi Sözlük'te yazarlık yapmayı yüksek sosyal statü olarak gördüklerini ve bundan dolayı yazar olmaktan gurur duyduklarını belirlemiştir. Bu sonuçlara göre katılımcı sözlük sitelerinde yazar olmanın prestijli bir statü olarak algılandığı görülmektedir. Yazar olanın yüksek prestij algısı, katılımcı sözlük sitelerinin popülaritesinin artmasının temel sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir.

Katılımcı Sözlük Sitelerine Yönelik Eleştirel Söylemler

Katılımcı sözlük sitelerinde yazarlar, her konu hakkında yorumda bulunabilmekte, her konuda başlıklar açabilmektedir. Bu konuda en büyük

eleştirilerden birini yazarların her konuda yorumda bulunabilmesi oluşturmaktadır. Sıklıkla eleştirilen bir başka konu ise bu tür sitelerde yazılanların doğru olması gibi bir gerekliliğinin olmaması konusudur. Bu tür sitelerde yer alan spekülatif bilgilerin rahatlıkla yayınlanabilmesi, katılımcı sözlüklerini toplumu etkileyen manipülatif bilgilerin yer aldığı platformlar haline getirebilmektedir. İnternet platformlarından biri olan itiraf.com ve İstanbul.com kurucusu Ersan Özer, en popüler katılımcı sözlük sitelerinden biri olan ekşi sözlük için *"Ekşi sözlüğün belli bir kitleyi gerçekten çok kötü eğittiğini ve yönlendirdiğini düşünüyorum. Hayatta hiçbir başarısı olmayanları çoğunlukta olduğu bir yer orası"* şeklinde toplumu yanlış bilgilendirdiği ve yönlendirdiği konusunda eleştirmiştir (Özer, 2011,s.264-265). Gazneli (2005) katılımcı sözlük sitelerinden biri olan Ekşi Sözlük'te yapılan yorumları yeni linç aygıtı şeklinde tanımlayarak, girilen içerikleri eleştirmektedir. Öztekin (2015, s.926) katılımcı sözlük sitelerinde yazar olarak kabul edilen kişinin kişisel görüşü olarak son derece masum kabul edilen yorumların aslında yöneldiği kişi ya da grubu aşağılayabilmekte veya ötekileştirerek nefret suçuna hedef gösterebileceğine dikkat çekmektedir.

İçerikleri kullanıcılar tarafından oluşturulan katılımcı sözlük sitelerinde, yazarlarına görüşlerini özgürce ifade etme ve okurlarına farklı görüşlere aynı platformda ulaşabilme imkânı sağlamaktadır. Kavramlara yükledikleri anlamlar ve aktardıkları değerler nedeniyle bu sözlükler siber kültürün şekillenmesinde etkili platformlar haline gelmiştir. Ancak, katılımcı sözlükler de tıpkı internet gibi, toplumsal gruplara ilişkin nefret söyleminin sanal dünyada kolayca yayılabilmesine imkân sağlayabilmektedir. Sözlük yazarlarının takma isimler kullanarak gerçek kimliğini gizleyebilmesi, özgür ve alternatif bir kamusal tartışma platformu oluşturma potansiyeline sahip bu sözlükleri zaman zaman farklı toplumsal grupları ötekileştiren bir platforma dönüştürebilmektedir (Varol ve Tayanç, 2016, s.222).

Alp (2016) ekşi sözlük sitesinde çingenelerle ilgili oluşturulmuş içerikleri incelediği araştırmasında, çingenelere yönelik nefret söylemlerinin olduğunu belirlemiştir. Alp (2016) ekşi sözlükte çingenelere yönelik yapılmış açıklamaların %55'nin olumsuz, %21'ini olumlu, %24'ünün ise nötr sıfatlara karşılık geldiği belirtmiş; Çingenelerle ilgili en çok çok olumsuz referansların ön plana çıktığını yorumlarda yüksek oranda hakaret ve küfür içerikli ifadeler kullanıldığını ortaya koymuştur. Alp (2016) paylaşılan

yorumların dilini, sert, dışlayıcı ve ötekileştirici mahiyetinde olduğunu belirtmiş ve Ekşi Sözlük yazarlarının kullandıkları nefret söylemlerini tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün dışavurumu olarak nitelendirmiştir.

Akyazı (2014) katılımcı sözlük sitelerinde kadınlar ve erkekler hakkında yazılan 2172 açıklamaya nefret söylemi açısından değerlendirildiği araştırmada, toplam girişler içinde nefret söyleminin %16,5 oranında kaldığı, nefret söyleminin cinsiyet ayrımı gözetmediği sonucuna ulaşmıştır. Araştırmada nefret söylemi dile getirilirken cinsel içerikli sözcüklere %24 oranında yer verildiği bir başka ifadeyle yaklaşık her dört nefret söyleminden birinin cinsel içerikli sözcük içerdiği belirlenmiştir.

Varol ve Tayanç (2016) katılımcı sözlük sitelerinde kadınlara ilişkin nasıl bir tutum sergilendiği, kadınların en sık hangi niteliklerle tanımlandığı ve kadınlara karşı nefret söylemi kullanılıp kullanılmadığı tespit etmeye yönelik araştırmasında, kadınlara karşı cinsiyetçi bir söylemin hâkim olduğu, kadına yönelik pornografik betimlemeler üzerinden toplumun kolektif bilincinde kadın imgesinin cinsel nesne olarak kurulmasına katkıda bulunulduğu, dolayısıyla kadınların bir nefret söylemi içinde araçsallaştırıldığı tespit edilmiştir. Ancak kadınlara yönelik olumsuz tutum konusunda sözlükler arasında önemli farkların olduğu da belirlenmiştir. Bu tespitle birlikte, Varol ve Tayanç (2016) yaptıkları araştırmada, katılımcı sözlüklerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı çıkan yeni ve alternatif bir tartışma platformu olmaktan ziyade, mevcut cinsiyetçi yapıyı koruyan ve pekiştiren bir tutum benimsediği sonucuna varmıştır.

Gürel ve Yakın'a (2007) göre katılımcı sözlük siteleri ile Chuck Palahniuk tarafından 1996 yılında yazılan 1999 yılında beyaz perdeye uyarlanan "Dövüş Kulübü" arasında paralellik kurulmuştur. Gürel ve Yakın (2007), Dövüş Kulübü üyeleri 'Kundaklama Komitesi', 'Saldırı Komitesi', 'Tahribat Komitesi', 'Yanlış Bilgilendirme Komitesi' ve 'Örgütlü Kaos Komitesi' gibi komitelerden oluşan 'Kargaşa Projesi' ile medeniyeti tasfiye ederek dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye çalıştıkları belirtmiş ve katılımcı sözlük sitelerinin de benzer bir işlev üstlendiğini ileri sürmüştür. Bu doğrultuda postmodern bir oluşum olarak değerlendirilebilen katılımcı sözlük siteleri, tüm katılımcıların konu kısıtlaması olmaksızın fikirleri özgürce belirtebildiği bir platform olmasının yanı sıra geleneksel varoluşa karşıt niteliğiyle de dikkat çekmektedir.

Bu tür eleştirilere katılımcı sözlük sitelerini kuran yöneticiler de karşılık vererek katılımcı sözlük sitelerini savunmuşlardır. Ekşi Sözlüğün kurucusu Serdar Kaptanoğlu, ekşi sözlüğün bilginin tek otoritesinin olamayacağı konusunda bir duruş sergilediği ifade ederek, sitede yer alan her bir maddenin altında *"bu sitede yazılan hiçbir şey doğru değildir"* şeklinde bir açıklama koyduklarını insanların her okuduğuna inanmamaları gerektiğini, doğru bilgi diye bir hazır paket olmadığını savunmaktadır. Serdar Kaptanoğlu, doğru bilgiye ancak sağlıklı bir eleştirel bakışla ulaşılabileceğini ifade etmektedir. Kaptanoğlu burada sağlıklı ve doğru bilgi edinilmesindeki en büyük sorumluluğu, bilgi isteyen kişiye yüklemektedir. Serdar Kaptanoğlu ekşisözlüğe yöneltilen en büyük eleştirinin, yazarların gerçek isimleri ile yazmamaları, müstear isimlerle yazdıkları eleştirisine katılmadığını şu sözleri ile açıklamaktadır. *"Eğer o verilen bilgi ancak kimin söylediği ile değerliyse çok da mühim değildir zaten. Bilginin vereniyle değil sadece ve sadece kendisiyle değerli olduğunu idrak etme sürecindeyiz"* söylemiyle verilen bilginin üzerinde durulması gerektiğine dikkat çekmiştir (Saka, 2010). IHL Sözlük'ün kurucularından olan Said Sercan, katılımcı sözlük sitelerini eleştiren kişileri, çağın gerisinde kalmış, çağı yakalayamamış, yeni oyun alanında geri kamışlığın kabusunu yaşayan kişiler olarak karşı eleştirisini yapmıştır. Aynı zamanda katılımcı sözlük sitelerine karşı olan kişileri, tarihte matbaaya karşı olan kişilere benzetmiştir (Saka, 2010). Fakat Said Sercan her ne kadar katılımcı sözlük sitelerini çağın bir aracı olduğunu dile getirse de, bu sitelerde çoğu zaman aklına gelen her şeyin düşünce süzgecinden geçirilmeden yazıldığını, sözlüklerin çok fazla yalan bilgi içerebildiğini, provokasyon için de kullanılabildiğini de ifade etmiştir (Sönmez, 2009).

Katılımcı sözlük sitelerinde aynı konu hakkında farklı ve birbirine zıt açıklama ve yorumların olmasının (Lüküslü, 2011,s.51; Telli 2011,s.52) bilgi kirliliği olarak eleştirenleri Lafmacun'un kurucularından olan Ahmet Uslu, bir katılımcı sözlük sitesinde aynı konu hakkında farklı yorumlar yapılmasını bilgi kirliliği olarak görmediğini ifade ederek, bir sözlük okuyucusunun herhangi bir konu hakkında pek çok subjektif ve objektif yoruma aynı anda ulaşabilmesini bilgi çeşitliliği olarak saydığını ifade etmiştir (Saka, 2010). İletişim alanında çalışan İstanbul Bilgi Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Erkan Saka, Ekşi Sözlük yazarlarının ortaya koyduğu içe-

riğin her türlü eleştirilmesine rağmen Türkiye'de bilgi üretimi ve paylaşımında bir dönüm noktası şeklinde açıklayarak, farklı bilgi paylaşımlarına ve çok sesliliğe dikkat çekmektedir (Saka, 2011,s.336).

Ekşi Sözlük ve diğer katılımcı sözlük siteleri yönetimleri, nefret söyleminin önüne geçebilmek adına bir denetim mekanizması geliştirmiştir. Gelen şikâyetler doğrultusunda nefret söylemi içeren başlık ve başlığa yazılan yorumlar (entry) silinmektedir. Ekşi Sözlük'ün nefret içeriklerini şikâyet yoluyla yayından kaldırması doğru bir uygulama olarak görülmektedir. Çünkü nefret söyleminin önüne geçmek adına paylaşılan içeriklerin yayından önce denetlenmesi ifade özgürlüğü açısından savunulamayacak bir uygulamadır. Fakat bu uygulamaya karşın Ekşi Sözlük'te nefret söyleminin önüne geçilememiştir. Her gün açılan başlık ve paylaşılan enrty sayısının çok oluşu, bazı nefret içerikli paylaşımların gözden kaçmasına neden olabilmektedir. Ayrıca denetim sistemi, tamamen kullanıcıların şikâyetleri doğrultusunda işlediği için kullanıcıların nefret söylemi konusunda farkındalıkları ve duyarlılıkları da önem kazanmaktadır. Oysa gündelik hayatta, politikada, okulda, kitaplarda, televizyonda, gazetelerde, sosyal medyada sürekli nefret söylemiyle karşılaşan, nefret söylemini kanıksayan ve bu konuda duyarsızlaşan bireylerin nefret söylemine karşı eleştirel bir tavır geliştirmelerini beklemek çok da anlamlı görünmemektedir. Bu yüzden her şeyden önce yeni medya ortamında da dolaşıma sokulan nefret söyleminin ortaya çıkış nedenlerinin ve koşullarının araştırılması; yeni medya kullanıcıları da dâhil herkese nefret söylemiyle ilgili farkındalık kazandırılması gerekmektedir (Öztekin, 2015, s.935).

Ekşi Sözlük'ün nefret söylemi konusunda geliştirdiği ve uygulamaya koyduğu özel bir denetim projesi bulunmaktadır. 2010 yılında başlatılan ve 2011 yılında uygulamaya konan Ekşi Sözlük Nefret Söylemi Denetim Projesi kapsamında Sözlük'te paylaşılan ve Ekşi Sözlük Nefret Söylemi Denetleme Yönetmeliği'ne göre nefret söylemi tanımına uyan başlık ve ifadeler, *"Nefret Söylemi Denetim Grubu"* tarafından incelenerek silinebilmekte; nefret söylemi içeren paylaşımı yapan yazarların üyelikleri silinebilmektedir. 19 Haziran 2011 tarihinde başlatılan uygulama, sözlük yazarlarından büyük tepki görmüş ve bir sansür mekanizması olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan nefret söylemiyle mücadele kapsamında başlatılan projenin gerçek manada başarılı olduğunu söylemek pek mümkün

değildir. Her ne kadar proje kapsamında nefret söyleminin tanımı yapılmışsa da hangi ifadelerin nefret söylemi kapsamında değerlendirilip hangilerinin değerlendirilemeyeceğinin nesnel ölçütlerinin olmaması, mücadeleyi zorlaştırmaktadır (Öztekin, 2015, s.931)

Sine ve Özsoy (2017), Ekşi Sözlük'ü, hayata dair önemli bilgileri ve ilginç detayları kullanıcılarla yani okur kitleyle paylaşan bir site olarak tanımlamaktadır. Sine ve Özsoy (2017), Ekşi Sözlük yazarlarının yaşamın içinden sıradan bireyler olmalarının yanı sıra bilgi paylaşımında samimi ve içten bir üslup kullanmalarının, resmi kaynakların tekdüze sunumuna alternatif olarak algılanmasını ve gerçeğin monotonluktan uzak bir içerikle sunumunu kolaylaştırdığı ifade etmektedir. Yazarlara göre, içeriği kullanıcılar tarafından oluşturulan sözlükte, veriler bilgilerin doğruluğu veya tarafsızlığı veya argo/olumsuz dil kullanımıyla ilgili bir denetim uygulanmaması, okuyucunun eğlenerek öğrenmesini ve her daim güncel bilgiye ulaştırılması mümkün kılınmaktadır. Sine ve Özsoy (2017), (2017,s.54) bu açıklamalar ışığında katılımcı sözlük sitelerini, çağcıl bir referans kaynağı olarak değerlendirmektedir. Gürel ve Yakın'a (2007,s.203-204) göre, Ekşi Sözlük, doğru kavramının ne denli değişken olabileceğini ve doğruya pek çok farklı açıdan bakılabileceğini göstermektedir.

Varol ve Tayanç (2016, s.221) katılımcı sözlük sitelerini, özgür ve alternatif bir kamusal tartışma platformu oluşturma potansiyeline sahip bir platform olarak değerlendirmekte ve katılımcı sözlük sitelerinin, kavramlara yükledikleri anlamlar ve aktardıkları değerler nedeniyle siber kültürün şekillenmesinde etkili bir araç olduğunu ifade etmektedir. Doğu vd. (2009) katılımcı sözlük sitelerini, toplum içerisinde gerçek kimlikle ifade edilemeyen düşünce ve duyguların ifade edildiği bir platform olarak gördüklerini ve bu tür sitelerin kullanıcılarının fikirlerini gerçek hayattan daha iyi ve daha özgürce yansıtmalarını sağlayacaklarını savunmaktadır.

Uçkan (2012) katılımcı sözlük sitelerinin var olma amacını, internet-öncesi sözlükler ve ansiklopedilerin otoriter bilgi dağarcıkları tepki olarak kendi bilgi evrenini oluşturmak isteğinin tezahürü olarak açıklamaktadır. Uçkan'a (2012, s.24) göre katılımcı sözlükler aynı zamanda içinden çıktıkları toplumu en geniş çeşitliliği içinde yansıtan bir mikro kozmos gibi tanımlamakta ve orada derin muhalefetin de nefret söyleminin de, eleştiri-

nin de hakaretin de bilginin de mizahın da var olduğunu ifade etmektedir. Uçkan (2012) bu durumu katılımcı sözlükleri kuralsız birer "Vahşi Batı" haline getirmediğini savunmaktadır.

Katılımcı sözlük siteleri, çok yazarlı kolektif olarak üretilen sanal bir platformdur. Bu sitelerde yer alan içerikler kolektif bir şekilde üretildiğinden dolayı, ilk bakışta çok sesli, demokratik ve özgürleştirici bir platform görüntüsü izlenimi vermektedir. Fakat her ne kadar bu sitelerde ortaklaşa bir içerik üretim potansiyeli olsa da, bunun tam olarak gerçekleşmediği görülmektedir. Katılımcı sözlük siteleri kendilerince bir otokontrol mekanizması oluşturarak, sözlük formatına uymayan yazarları, üyelikten çıkarabildiği gibi sözlük formatına uymayan maddeler de sözlükten silinebilmektedir. Türkiye'de en fazla ziyaret edilen katılımcı sözlük sitelerinden biri olan ekşisözlük'ün 2006 yılı istatistiklerine göre, siteye girilen maddelerinin %40'ı gözetiminden geçememiş veya yazarlar kendi beğenmedikleri maddeleri silmişlerdir. Bu yüksek silinme oranlarını Uçar (2006, s.41) masum ve formatsal bir öz-denetim mekanizmasından daha ötesine işaret ettiğine değinmektedir.

Sonuç

Time dergisi 2006 yılında "Yılın İnsanı"nı *"Sen"* olarak belirlemiştir. Bu uygulamadaki amaç; kullanıcı tabanlı içerik sonucu oluşan iletişim ile internet kullanıcılarının birbirlerini etkilemelerinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktır. Kullanıcı tabanlı içerik insanların başka yerlerde ulaşamayacakları bilgilere ulaşmasını sağlamaktadır (İşlek, 2012, s.12). Günümüzde Web 2 olarak değerlendirilen katılımcı sözlük siteleri, hem bilgi toplanılan hem üyelerin bir birlerini takip ederek güncel olaylarla ilgili bilgilere, değerlendirmelere yer veren ve özellikle gençlerin zaman geçirdiği sosyal ağlar hâline gelmiştir. İnternet kullanıcıları arama motorlarında yaptıkları aramalarda katılımcı sözlük siteleri, içeriğinde birçok kavram ve açıklama barındırdığından dolayı ilk sıralarda çıkmaktadır. Haliyle katılımcı sözlük siteleri, herhangi bir bilgiye ulaşmak isteyen kişinin internet arama motorlarında karşısına çıkan ilk siteler arasında yer alabilmektedir. Düşünce ve görüşlerin yaklaşık 20 yıldır oluşturduğu bilgi birikim nedeniyle çoğu internet kullanıcısı katılımcı sözlükleri referans kaynağı olarak kullanmaktadır.

Katılımcı sözlükleri her şeyin tartışılabildiği ve eleştirilebildiği bir ortam olmasının yanı sıra toplumsal bazda etkili olan pek çok tabu ve değerin sorgulanmasına aracılık ederek kendine özgü bir kültür oluşturmuştur (Duman ve Özdoyran, 2018, s.87-88). Aynı zamanda atılımcı sözlük siteleri, kavram, olay kişi gibi konular hakkında doğru, eksik veya yanlış fark etmeksizin içerik barındırması, okuyucuların algılarını, tutumlarını, düşünce yapılarını şekillendirebilmektedir. Bundan dolayı katılımcı sözlük siteleri eleştiren görüşler olduğu gibi destekleyen çeşitli görüşler de mevcuttur.

Günümüzde internet, özgür bir paylaşım alanı olarak kamusal tartışmaların yapıldığı önemli bir konu haline gelmiştir. İnternetin kamusal alan kavramında oluşturduğu dönüşüm bakımından iki görüş söz konusudur. İnternetin yaygınlaşmasına ve kullanımına liberal perspektiften bakan birinci görüş, internetin sağladığı olanaklara işaret etmektedir. Liberal yaklaşım, teknolojik gelişmeleri, kültürde ve toplumda demokratikleşmenin bir aracı olarak görür. Buna göre; her düzeyden kültürel ürün, düşünce ve fikir, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar geniş bir yurttaş kitlesine ulaşabilir durumdadır. Liberal perspektiften bakan birinci görüş, demokratikleşme ile teknoloji arasında doğrudan bir ilişki kurarak, internete karşı olumlu bir tutum içerisindedir. İnterneti, bilgimizi parmaklarımızın ucundan tüm dünyaya ulaştırdığımız bir platform, zaman ve mekân mevhumunu ortadan kaldıran bir araç, bireylerin görüşlerini özgürce tartışabildikleri, gündem oluşturabildikleri, ötekilenen ve sistem dışında bırakılan grupların seslerini duyurabildikleri bir mecra olarak görmektedir. İnternete eleştirel yaklaşan görüş Frankfurt Okulu ekolünden gelmektedir. Bu görüş interneti katılım imkânlarını arttıran bir araç olarak görmekten ziyade, hegemonik iktidar ilişkilerinin yeniden üretildiği bir yer olarak görmektedir. Çıkış noktasında ise, internet erişimindeki eşitsizlikler, internetteki bilgi enflasyonu ve manipülatif niteliğe vurgu yapılmaktadır (Armağan ve Deniz, 2012, s.75). Özetle olumlu görüş internetin demokratikleştirme ve özgürleşim potansiyellerine dikkat çekerek, onu bireylere sınırsız bir hareket olanağı sağlayan bir platform olarak görürken; olumsuz bakan görüş ise internetin olumluymuş gibi gözüken özelliklerini "tuzak" olarak niteleyerek; yeni iletişim teknolojilerini özgürlükleri kısıtlayan bir alan olarak görmektedir (Susar ve Narin, 2011, s.8).

Katılımcı sözlük sitelerinin kamusal bir tartışma platformu niteliği taşıması nedeniyle, devamlı olarak tartışılmaktadır. Kimi çevrelerce ifade özgürlüğünün bir parçası ya da bir "iç dökme eylemi" olarak kabul ederek katılımcı sözlük sitelerini çok sesliliğin ve sessizliğin bir çığlığı olduğunu savunmakta; kimi çevreler de her konu ve kişi hakkında doğru olma zorunluğu barındırmayan görüşlerin aktarılmasıyla, kişi ve kurumlara yönelik hakaret ve nefret söylemlerinin paylaşıldığı bir platform olarak görmektedir.

İfade ve fikir hürriyeti insanın temel hak ve özgürleri arasındadır. Bir kişi ifade ve düşüncelerini, başka bir kişinin yaşam hakkı ve itibarını zedelemediği sürece dile getirilebilmeli, açıklayabilmelidir. Katılımcı sözlük sitelerinde konu kısıtlaması söz konusu olmaksızın, üye yazarlar görüşleri paylaşabilmektedir. Bu tür sitelerde yazarlar kendi görüşlerini ortaya koymakla birlikte, ortaya koyduğu görüşlerin doğru olma zorunluluğunun olmaması, rahatlıkla bir konu ya da kişi hakkında, okuyucuları yanlış bilgilendirebilmekte, manipüle edebilmektedir. Dijital katılımcı sözlükler her ne kadar paylaştıkça çoğalma mantığı ile çalışan web 2.0 temelinde çalışmaktadır. Haliyle bu tür sitelerde bir başlık altında yapılan doğru veya yanlış bir içerik insanları duygu, düşünce ve davranışlarını etkileme potansiyeline sahiptir. Bu çerçeve katılımcı sözlük siteleri, bir yandan düşünce ve fikir hürriyetini kısıtlamadan bir yandan da kasıtlı olarak yanlış ve doğru olmayan, nefret söylemlerini barındırmayan bir denetim mekanizmaları kurması, bu tür siteleri sağlıklı ve doğru bir bilgi kanalı haline getirecek ve böylece katılımcı sözlük siteleri toplumsal hoşgörüye ve de entelektüel derinliğe muazzam katkılar sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

A Review of Collaborative Hypertext Dictionary as a New Media Communication Channel

*

Engin Üngören

Alaaddin Keykubat University

Since the beginning of the 2000s, the development of hardware, software and technical network infrastructure has led to the emergence of a new paradigm in the internet. Web 2.0 or new generation websites, which are called social media in recent years, have turned into a medium where the user can upload photos, videos, music, make comments, share his experiences with others, in other words directly affect the content of the site. Godin (2004) emphasizes the locomotive power of the internet in the spread of ideas like a virus by saying that there will be people in the future who are saying and spreading their ideas. Before the internet, an idea spreads in a limited area and from one source, and today the ideas that are renewed, changed and re-organized as they spread through the mouth and renewed as it spreads by means of user-based content, lead to the emergence of more qualified information (İşlek, 2012, p.12-13).

As can be understood from these explanations, one of the most important functions of the internet is the data transfer tool. In other words, information transmission is manifested in many different sizes through the internet.

Transfer of information through the internet shows itself in very different dimensions. It has been able to reach unlimited information through search engines. In addition, the internet has had a significant impact on communication. By ignoring the concepts of time and space, the Internet has made mutual communication possible with individuals in far-away geographies. In our country, there are sites that transfer information in different ways. Among the most important ones, and among the most visited web pages in our country, collaborative hypertext dictionary sites are formed (Yıldırım & Başer, 2016, p.174-180).

Collaborative hypertext dictionary sites are accepted as one of the first examples of web 2.0 period and social media (Susar and Narin, 2011, p.3). The Collaborative hypertext dictionary sites are a web 2.0 project inspired by the dictionary and based on interaction. The collaborative hypertext dictionary sites appear as an entity that transfers information in different ways. In the the collaborative hypertext dictionary, members write comments about various concepts. In these types of formations, the author is called as a contributing writer by writing to each member. The authors who are members of the participant dictionaries can comment on and explain the concept, the event and the people. And other users commenting on these topics and creating a very wide content structure. In a sense, these dictionaries have changed the quality of the internet forums. The differences of the dictionaries from the internet forums are that the forums contain restricted topics specific to a specific topic. On collaborative hypertext dictionary sites, there is no restriction on a topic. The collaborative hypertext dictionary include objective information as well as subjective information and opinions. Although authors present their views on collaborative hypertext dictionary sites, their views do not have to be correct. From this point of view, collaborative hypertext dictionary sites differ from internet encyclopedias because they do not have to include linear information. As a matter of fact, there is a wide variety of information about a subject in the collaborative hypertext dictionaries. This information may be objective and accurate, as well as manipulative, and may include negative thoughts about the subject (Yıldırım & Başer, 2016, p.186; Akkılıç, 2018, p.19; Lüküslü, 2011,p.52).

The first example of collaborative hypertext dictionary sites in Turkey is sour dictionary founded by Sedat kapaloğlu in February 1999 (Akyazı 2014, p.188). After the sour dictionary was founded, many different participating dictionary sites were established by cloning the sour dictionary format exactly. The collaborative hypertext dictionary sites, which have always been popular since they were founded and which reach the maximum number of visitors in our country on a daily basis, draw attention to the fact that they allow people to interpret everything about the issue. The collaborative hypertext dictionary sites, which are a virtual formation that mediates the interrogation of patterns about the truth and which operate

on a self-organized basis, are important in terms of defining a form of communication specific to the contemporary world and creating public opinion in the society (Sine & Özsoy, 2017, p.54). As stated by Armağan and Deniz (2012), many politicians, artists, media members and academics can take the basis of collaborative hypertext dictionary sites in order to determine the direction of public opinion on controversial issues.

The increasing popularity of the collaborative hypertext dictionary has begun to make it an important subject of academic research. In the last two decades, collaborative hypertext dictionaries have been the focus of interest in academic studies. The studies on the collaborative hypertext dictionary are generally prone to discourse and content (Duman and Özdoyran, 2018, p.84). The main rationale for the study of collaborative hypertext dictionary sites is that such sites become an important channel for public opinion creation and information.

In 2006, Time magazine identified the people of the year as "YOU". The purpose of this application is to emphasize the importance of communication between user-based content and the impact of internet users on each other. User-based content allows people to access information that they cannot reach elsewhere (İşlek, 2012, p.12). Today, collaborative hypertext dictionary sites, which are considered as web 2, have become social networks where young people spend their time by following each other and keeping up to date information about the events and evaluations. The collaborative hypertext dictionary sites in the searches made by internet users in the search engines, are at the top of the list because they contain many concepts and explanations. As a result, the collaborative hypertext dictionary sites can be among the first sites that appear in the internet search engines of the person who wants to reach any information. Due to the accumulation of knowledge and opinions about 20 years, most internet users use collaborative hypertext dictionaries as reference source (Duman & Özdoyran, 2018, p.88).

In addition to being an environment where everything can be discussed and criticized, the collaborative hypertext dictionaries have created a unique culture by mediating the questioning of many taboos and values that are effective on a social basis (Duman & Özdoyran, 2018, p.87). At the same time collaborative hypertext dictionaries, it is possible to shape readers' perceptions, attitudes and thought structures about concepts, event

and peope content hosting regardless of whether it is true, incomplete or false. Therefore, there are various opinions that support the collaborative hypertext dictionaries sites as well as criticizing.

As the collaborative hypertext dictionary sites are a public discussion platform, they are constantly discussed. In some circles, the collaborative hypertext dictionaries are regarded as part of freedom of expression or as an "internal act". This section argues that such websites are a cry of polyphony and silence. Some other circles see the collaborative hypertext dictionary sites as a platform for sharing insulting and hate speech to individuals and institutions because of the transmission of opinions that do not have the right to be true about each subject and person.

Freedom of expression and of thought are among the fundamental rights and freedoms of man. A person should be able to express his / her expression and thoughts, unless it damages another person's right to life and reputation. Member authors can share opinions without subject limitation on collaborative hypertext dictionary sites. Although the authors present their own opinions on such sites, the lack of the necessity of being correct is that they can easily inform and manipulate readers about a subject or a person. The digital collaborative hypertext dictionary sites work on the basis of Web 2.0, which works with the logic of duplicating as they share dictionaries. As such, right or wrong content on such sites under a title has the potential to affect people's feelings, thoughts and behavior. This framework of the collaborative hypertext dictionary sites should establish a control mechanism that does not contain intentional misconceptions and hate speech without restricting the freedom of thought and ideas. Such an application will make such sites a healthy and accurate information channel. Thus, the collaborative hypertext dictionary sites will provide enormous contributions to social tolerance and intellectual depth.

Kaynakça / Reference

Açıköz, T. ve Büber, H. (2012). *Eksisozluk as a learning platform*, Spring 2012 Independent Study Final Report School of Information Sciences University of Pittsburgh. http://www.pitt.edu/~peterb/indepstudies/2970-AcikozBuber-122.pdf adresinden erişildi. Erişim Tarihi: 02 Nisan 2019

Akkılıç, S. (2018). *Bir ötekileştirme mecrasi olarak sosyal medya: Ekşi sözlük ve ermeniler*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akyazı, A. (2014). Yeni iletişim ortamı olarak dijital katılımcı sözlüklerde nefret söylemi, *Marmara İletişim Dergisi*, *22*, 183-193.

Alp, H. (2016). Çingenelere yönelik nefret söyleminin Ekşi Sözlük'te yeniden üretilmesi, *Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi*, *3*(2), 143-172.

Armağan, A. ve Deniz, Ş. (2012). Çocuk istismarının sosyal paylaşım platformlarında temsil biçimleri: Pozantı cezaevinde kalan çocuklar örneğinin ekşi sözlük'te sunumu, *International Journal of Social Science*, *5*(7), 69-88.

Atıcı, B. ve Yıldırım, S. (2010). Web 2.0 uygulamalarının e-öğrenmeye etkisi, *Akademik Bilişim'10*, XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri Kitabı içinde (287-292.), 10 - 12 Şubat 2010 , Muğla Üniversitesi.

Barsky, E. (2006). Introducing web 2.0: Weblogs and podcasting for health librarians, *Journal of the Canadian Health Librarians Association*, *27* (2), 33–34.

Barsky, E. ve Purdon, M. (2006). Introducing web 2.0: Social networking and social bookmarking for health librarians, *Journal of the Canadian Health Libraries Association, 27*(3), 65-67.

Beldarrain, Y. (2006). Distance education trends: ıntegrating new technologies to foster student ınteraction and collaboration, *Distance Education*, *27*(2), 139–153.

Bozkurt A. ve Biroğul S. (2012). Bilgiyi kümülatif bir biçimde oluşturup paylaşan siteler: Etkileşimli sözlükler, *Bilişim Dergisi*, *6*(140), 16-69.

Constantinides, E. ve Fountain, S.J. (2008). Web 2.0: Conceptual foundations and marketing issue. *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 9, 231-244.

Doğu, B., Zıraman, Z. ve Zıraman, D. E. (2009), *Web based authorship in the context of user generated content, an analysis of a Turkish web site: Eksi sozluk, (in The Real and The Virtual),* Daniel Riha ve Anna Maj (Eds.), Oxford: Inter-Disciplinary Press.

Duman, K. ve Özdoyran, G. (2018). Dijital Emek ve Kullanıcı İçeriğinin Metalaşması: Katılımcı Sözlük Yazarları Üzerine İnceleme, *Erciyes İletişim Dergisi*, *5*(4), 75-99.

Erdem, R. ve Bardak, N. (2010). Türkiye'deki yönetim ve organizasyon otoritelerinin 'Ekşi Sözlük' perspektifi ile incelenmesi, *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *2*(2),105-110.

Gazneli, F. (2005, Mayıs). Ekşi Sözlük'ü nereye koymalı? *Eski Edebiyat ve Düşün Dergisi*, *43*, 63-64.

Godin, S. (2004). *Fikir virüsü: Pazarlamada yeni boyutlar*.(E. Özsayar, Çev.) İstanbul: Rota Yayınları

Gürel, E. ve Yakın, M. (2007). Ekşi Sözlük: postmodern elektronik kültür, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *4*(4), 202-220.

İşlek, M. (2012). *Sosyal medyanın tüketici davranışlarına etkileri: Türkiye'deki sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Jackson, N. ve Lilleker, D. (2009). Building an architecture of participation? political parties and web 2.0 in Britain, *Journal of Information Technology & Politics*, 6, 232–250.

Kaptanoğlu, S. (2011). Röportaj, Aydemir, AT (Der.) içinde, *Katılımın E-Hali: Gençlerin Sanal Alemi*, İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.

Küçükcan, T. (2005). Dinî yayıncılıkta internet (Sanal Dinî Iletişim Açısından Yeni Alanlar Ve Yeni Stratejiler), *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, Sesli - Görüntülü Dinî Yayıncılık, Ankara.

Kutlutürk, L. ve Akbayrak, E.H. (2013). *Akademik araştırmalarda web 2.0 etkisi: ODTÜ ve Mendeley işbirliği*, ÜNAK 2013 Konferansı: Bilgi Sistemleri, Platformlar, Mimariler ve Teknolojiler, İstanbul.

Lüküslü, D. (2011). Bilişim Teknolojileriyle Örgütlenen Gençlik Hareketleri ve Yeni Bir Siyaset Arayışı, A.T. Aydemir (der.) içinde. *Katılımın e-hali: gençlerin sanal alemi,* İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.

Murugesan, S. (2007). Understanding Web 2.0, IEEE IT Pro., *Web Technologies*. July–August, 34-42.

Özbolat, A. (2013). İhlsözlük'te dindar gençliğin özneleşmesi: İmam hatipli, ahlaklı ve entelektüel, *Birey ve Toplum*, *3*(6), 51-72.

Özer, E. (2011). Röportaj, A.T. Aydemir (der.) içinde. *Katılımın e-hali: gençlerin sanal alemi*, İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.

Öztekin, H. (2015). Yeni medyada nefret söylemi: Ekşi Sözlük örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *8*(38), 925-936.

Saka, E. (2011). Blogging ve gençliğin internet üzerinden katılım süreçleri üzerine bir deneme, Aydemir, AT (der.) içinde. *Katılımın E-Hali: Gençlerin Sanal Alemi*, İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.

Saka, H. (2010). *Ne kadar bilgisayar o kadar yazar*, Yeni Şafak Gazetesi Kitap Eki, 10 Mart 2010.

Sigala, M. (2009). E-service quality and web 2.0: Expanding quality models to ınclude customer participation and ınter-customer support, *The Service Industries Journal*, *29*(10), 1341–1358.

Sine, R. ve Özsoy, S. (2017). Ekşi Sözlük kullanıcılarının yeni medya Kullanım Pratikleri, *Route Educational and Social Science Journal*, *4*(8), 53-65.

Sönmez, Z. (2009). *İnternette Sözlük Furyası*, 31 Mart 2019 tarihinde , http://www.on5yirmi5.com adresinden erişildi.

Susar, F. ve Narin, B. (2011). Sosyal paylaşımın tecimselleştirilmesi bağlamında internet reklamcılığı: Ekşi Sözlük örneği, *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, *3*, 1-14.

Taşdemir,B. ve Çelik, R. (2013). Hâkim tasarım ve Ekşi Sözlük: İnternet'in dönüşümünü anlamak, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *37*, 22-39.

Telli, A.A. (2011), *Katılımın e-hali: Gençlerin sanal alemi*, Kasım, İstanbul: Alternatif Bilişim.

Uçar, A. (2006). Ekşi Sözlük: Format sözlükçüleri gözetliyor, *Millî Folklor*, *18*(71), 39-43.

Üçer, N. (2016). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında gençlerin sosyal media kullanımına yönelik niteliksel bir araştırma, *Global Media Journal*, *6* (12), 1-26.

Uçkan, Ö. (2012). Sözlükler: Türkiye internet kültürünün vazgeçilmezi, *Bilişim Dergisi*, *140*(12), 21-27.

Uzunoğlu, S. (2015). Bir postmodern intiharın ardından Ekşi Sözlük'te kanaatlerin oluşumu ve grupların biçimlenme süreçleri, *Intermedia International Peer-Reviewed E-Journal Of Communication Sciences*, *2*(2), 424-439.

Varol, S.F. ve Tayanç, N.K. (2016). Yeni medya- eski dil: Katılımcı internet sözlüklerinde cinsiyetçi söylem, *The Journal of Academic Social Science Studies*, *46*(4), 221-232.

Yalçın, N. (2015). *Sosyal medyada simgesel şiddet: Ekşi Sözlük örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji Ve Metodoloji Anabilim Dalı, Denizli.

Yıldırım, O. ve Başer E. (2016). İnternetin girişimciliği kapsamında değişen enformasyon siteleri üzerine bir değerlendirme, *Global Media Journal* , *6*(12), 172-200.

http://www.alexa.com/topsites/countries/TR, Erişim Tarihi: 04 Nisan 2019

http://www.cnnturk.com/2011/yasam/diger/06/15/inci.sozluk.ahmet.abiye.seslendi/620108.0/, Erişim Tarihi: 02 Nisan 2019.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Üngören, E. (2019). Yeni medya iletişim kanalı olarak katılımcı sözlük sitelerine yönelik bir değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,11(18*), 2878-2907. DOI: 10.26466/opus.567125

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 10/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Ölüm Mekânından Hayata Bakış: Siirt Kent Mezarlıkları Üzerinden Sınıfı, İktidarı ve Toplumsal Cinsiyeti Anlamak

DOI: 10.26466/opus.537882

*

Muhammet Öksüz*

*Arş. Gör. Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Siirt/Turkiye
E-Posta: muhammetoksuz@siirt.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-2255-3111

Öz

Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal ile tarihsel olanı birbirine bağlar. Mekânlar incelenirken kültür ve aynı kültürün tarihinin de incelenmesi bir zorunluluk haline gelir. Mutlak olarak var olan mekânın üzerine inşa edilen kurgular ve örüntülerle mekân toplumsallaşır. İnsan bedeninin kendisinden inşa ettiklerine kadar tüm bu süreci kapsar. Nekropolitan alanlar kültürün bir parçasıdır ve mutlak mekân üzerine inşa edilen toplumsal mekânlardır. Modernleşme öncesinde nekropolitan alanlar kentlerle iç içeyken modernleşme ile beraber kentlerden soyutlanmışlardır. Ayrıca kişilerin ölüm biçimleri, nedenleri, ölüm ve ritüelleri de şekil değiştirmiştir. Hatırlatma ve unutma unsurları sürekli olarak yeniden inşa edilmiş ve parçalanmıştır. Şüphesiz ki bu parçalanma ve inşa etme süreci iktidardan bağımsız değildir. Ölümün herkese eşit bir şekilde geldiği sürekli olarak ifade edilse de aslında insanlar nasıl yaşıyorlarsa öyle de ölüyorlar. Yaşam üzerindeki sınıf, statü, soy, toplumsal cinsiyet vb. kavramlar ne ifade ediyorsa ölüme giden süreç, ölümün kendisi ve nekropolitan alanlar da benzer şeyleri ifade etmektedir. Bu çalışmada nekropolitan alanlardaki sınıf, statü, toplumsal cinsiyet, iktidar kavramları sorgulanmış, nasıl parçalandıkları ve yeniden üretildikleri çözümlenmiştir. Sınıf, iktidar ve toplumsal cinsiyet okumalarını genişletmek amacı ile mezar görevlisi ve mezar kazıcısı olmak üzere beş kişi, mezarlıklar müdürlüğünde çalışan bir kişi ve bir gazeteci ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme metinleri çözümlenerek betimsel analiz yapılmıştır. Mekânın tarihsel olması ve iktidar kurma araçları tarafından organize edilmesi bağlamında Başbakanlık Osmanlı Arşivinden ve diğer Osmanlıca kaynaklardan, Siirt ile ilgili mezarlıkları içeren belgeler çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Mekân, Ölüm, Nekropolitan, Sınıf, İktidar, Toplumsal Cinsiyet*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 10/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 21/06/2019

Look at Life from Death: Understanding Class, Power and Gender on Siirt City Necropolis

*

Abstract

The space connects the mental and the cultural, the social and the historical. While the space is being examined, the examination of culture and history becomes a necessity. The space of fiction and pattern built on the absolute space is socialized. This process that it covers the human body and all things that are produced. Negropolis areas are a part of the culture and social spaces. While before The Pre Modernization, the negropolitan areas were intertwined with the cities, isolated from the cities together with modernization. In addition, the forms of death, causes, death and associated rituals have changed shape. Reminder and forgetting elements are constantly rebuilt and fragmented. Undoubtedly, this fragmentation and construction process is not independent of power. Everyone is constantly told that death is equal. However, people die as they live. The concepts of class, status, race and gender represent a lot of things about life. The same concepts are similar for death. The concepts of class, status, gender and power in the neglected areas have been examined. These concepts are dismantled how reproduced and resolved through negropolitan areas. In order to better understand the process, four people (including the grave officer and grave digger) have been interviewed with a person working in the cemetery directorate. In addition, in-depth interviews have made with a journalist who has been broadcasting continuously in Siirt for 55 years. Interview texts have analyzed and discoursed. Ottoman documents have been examined due to the historical and power-building areas of the space.

Keywords: *Space, Death, Necropolis, Class, Power, Gender*

Giriş

Herhangi bir şehre veya kırsal alana gittiğinizde şehrin öteki sakinlerinin yer aldığı mezarlıklar dikkatinizi çeker. Karşılaşılan bu mezarlıklar kişilerin bireysel belleklerine göre farklı fakat temelde aynı kavramı hatırlatır: ölüm. Ölüm bir geçiş ritüeli olması sebebiyle toplumlar için önemli bir kavramdır. Nitekim toplumların ilk etkinlikleri hayatta kalmak bir bakıma da ölmemek ile ilgilidir (Bauman, 2012, s.15). Ölüm, toplumları yeniden inşa eder ve grupların toplumsallaşmasını sağlar. İster bireysel ister toplumsal olsun hayat belli ölçülerde ölümden kaçmaya ve ölüm-hayat dengesini oluşturmaya programlanmıştır.

Bu noktadan sonra çalışmaya da konu olan kabristanlar, ölüm mekânları olarak önem kazanmaktadır. Kabristanlar sadece oradaki sakinlerin hayatlarından değil aynı zamanda ilk bakışta göremediğimiz pek çok şeyden bahseder (La Pérouse, 2016, s.231). Kabristanlar ve mezar taşları, sadece mezardaki kişiyi değil, arkasından onun için mezarı yaptıran kişilerin sosyal durumlarını, sanatsal görüşlerini, kültürlerini, dini görüşlerini, yaşam tarzlarını, onların coğrafi koşulları ve ölümü nasıl algıladıklarını bize yansıtır (Elitez, 1996). Toplulukların hangi kültürlerle etkileşimde olduklarını ve kültürel tarihlerini de ifade eder. Kabristanlar, bazı durumlarda teselli eder ve bir bitiş noktası olarak görülür (Tuan, 2015, s.97). Kişilerin ölme biçimleri, hatıraları, yaşayış tarzları, siyasi ve ideolojik görüşleri, kültürel aidiyet ve kimlikleri (Sağır 2017, s.23) bazen kabristanların parçası haline gelmektedir. Gösterişli mezar taşları, tüketicilerin maddi güçlerini gösteren ve sınıflar arası farklılıkları da vurgulayan sembollere dönüşebilmektedir. Bu farklılıkların yanında kabristanların fiziksel mekândaki konumları bile kabristanın toplumsal ve ekonomik değeri farklılaşabilmektedir. Çünkü kabristanlar maddi güce ve sınıflar arası farklılığa göre biçimlenebilmektedir.

Ölülerin mekânı olan kabristanlar (nekropolitan) gündelik hayatın bir parçası konumundadır. Fakat zaman içerisinde ölüm ve nekropolitan mekânlarının algılanış biçimi farklılaşmıştır. Bu mekânlar gündelik hayatın bir parçasıyken modernleşme ile beraber eskiden olduğu gibi ruhun manevi yolculuğu ile özdeşleştirilmesi durumu önemini yitirmiştir. Bu durum, ölümün ve nekropolitan alanlarının somut veriler ile bilimsel araştırmaların konusu olmasına sebep olmuştur (Spellman, 2017, s.253).

Gündelik hayatın bir parçası olan nekropolitan mekânlar bu bakış açısıyla gündelik hayata entegre olamayan kent mekânlarına dönüşmüş ve yerleşim alanlarından uzaklaştırılmıştır. İnsanlık ölüm kavramından ve onun hatırlatıcısı olan kabristanlardan kurtulmanın bir yolu olarak yaşam ve ölüm mekânını kamusal alandan ayırmayı seçmiştir. Bu haliyle nekropolitan alanlar ilk halinde olduğu gibi yeniden kapatılma yerine dönüşmüş ve *"ölülerin gettosu"* olmuştur (Bauman, 2012, s.38).

Nekropolitanların tarihi genelde şehirlerin kuruluş tarihleriyle benzeşmektedir. Batı kültüründe Oldtown denilen şehir kuruluş çekirdekleri çevresinde ortaya çıkan toplu kabristanlar zaman içerisinde, nüfusun büyümesi ve şehrin gelişimi ile beraber bu mekânlar kent içi alanlara dönüşmüştür. Bu nekropolitan mekânlar parsel parsel bölünerek yüksek, tel örgülü duvarlarla kentten ayrıştırılmıştır. Ölüme bu kadar yakınken ölümü ve mekânını bu kadar uzak görme isteği modernleşmenin bir uzantısıdır. Nekropolitanların incelenmesi göçlere, yerleşim tarihinin incelenmesine ve bunun üzerinden çıkarımlar yapılmasına imkân tanımaktadır. Kabristanlarda mezar taşlarına yazılmış olan şehir/ilçe/köy adları, ölen kişilerin göç ettikleri yerler ve yaşadıkları şehirler hakkında bilgi vermektedir. Kabir taşına yerleşim yerini yazma ile sonuçlanan aidiyet hissi nekropolitanları bazı alt kategorilere ayırmaktadır. Tek bir nokropolitan mekânında aynı şehir/ilçe/köyden göç etmiş gruplar kendi içerisinde farklı farklı organize olabilmektedir.

Nekropolitan alanlarda incelendiğinde hem ekonomik hem de sosyal sınıf bağlamında bir tabakalaşma göze çarpmaktadır. Özellikle büyük şehirlerde olduğu gibi kabirlerin belli bir fiyat karşılığı satılması ve bu kabir alanlarının konumları, belli merkezlere uzaklığı veya yakınlığı gibi etkenler fiyatın değişmesinde neden olduğundan bu durum sınıfsal ayrımı da neredeyse zorunlu hale getirmektedir. Sermayenin bütün kılcal damarlara girme ve orada yuvalanıp dal budak salma girişimleri sonucunda mezarlıklar üzerinden de *"arsa"* spekülasyonları yapılabilmektedir. Yoksul kişilerin mezarlıklarının şehrin en uzağında (yoksul mahallelerin en uzağa konumlanmaları gibi) konumlanması buna örnek olarak gösterilebilir. Bu sadece iki farklı mekânda organize edilmiş kabristanlar için geçerli değil

aynı zamanda bir kabristan içerisindeki farklı alanlar için de geçerli olmaktadır. İstanbul Pierre Loti Mezarlığı[1] ile Alibeyköy Mezarlığı[2] arasında farklılıklar olduğu gibi her bir mezarlığın kendi içerisinde de farklılıklar vardır. Aynı mekânsal alanda bile eşitsizlik mekanizmaları mekânı parçalamaya devam eder (Alpman, 2016, s.172). Nekropolitan mekânında söz konusu olan bu farklılık aslında kabristana geliş sürecindeki olası farklılıklara da işaret etmektedir. Belli ölçüde aslında insanlar nasıl yaşıyorlarsa öyle de ölmektedir. Bu bir insanın doğumundan ölümüne kadar ki süreçte yaşamış olduğu eşitsizliklerin bir yansımasıdır. Nekropolitan mekânındaki eşitsizliği anlamlandırmak için ölüm ve yaşam içerisindeki eşitsiz sınıf ilişkilerine değinmek gerekmektedir. Çünkü bu sınıfsal ayrışma ve eşitsizlik nekropolitan alanlarında başlamış değildir. Ölen kişinin hangi sebeple öldüğü, nerede nasıl öldüğü, hangi araçlar öldüğü veya öldürüldüğü sorularının cevabı bu eşitsiz ilişkileri açıklamaktadır. Örneğin kişilerin ölümünden sonra sala okunurken ölen kişinin statüsüne bağlı olarak salayı okuyan kişinin sesinin güzelliği ve salanın uzunluğu arasında eşitsiz bir ilişki vardır. Üst sınıftan bir kişi öldüğü zaman akraba, soy ve klan gibi tüm ilişkiler salada açık edilirken alt sınıftan birisinin ölümünde böyle bir durum söz konusu olmamaktadır[3]. Bu sınıfsal ayrışma sala ile başlamadığı gibi onunla da bitmez, cenaze namazına gelen kişilerin sayıca fazla oluşu ile ölen kişi arasında da bir ilişki vardır. Cenaze törenleri kalabalık ise ölen kişinin zengin olduğu, toplum tarafından sevildiği ve iyi bir insan olarak bilindiği sonucuna ulaşılır. Kalabalık olmayan cenaze törenlerinde ise bu durumun aksine ölen kişi hakkında olumsuz düşünüldüğü iddia edilebilir. Bu durumu salt ekonomik sınıfla açıklanması zordur. Bu sürece sosyal ve kültürel sermaye de dâhil olmaktadır.

Ayrıca hava durumları ile cenaze merasimlerinin birleşmesi de ayrı sınıfsal ifadeleri beraberinde getirmektedir. Cenaze namazı kılınması sırasında hafif çisenti şeklinde yağmurun başlaması ölünün iyi birisi olduğu ve *"Allah'ın rahmetiyle"* yolcu edildiği şeklinde yorumlanabilir. Kişinin öl-

[1] İstanbul'un Haliç'ine bakan, yüksek fiyata mezarlıkların satıldığı, sermayenin toplulaştığı ve üst sınıfın yaşadığı bir çevre.

[2] Orta ve alt sınıfın yaşadığı ve nispeten sermayenin daha az yoğunlaştığı bir alan.

[3] Hasta taşıyan ambulansın siren sesinin yüksekliği ve uzunluğu ile taşınmakta olan kişinin varsayılan toplumsal değeri arasında doğrudan bir ilişki vardır (Bauman, 2012,s.179).

düğü ay ve gün arasında da bir hiyerarşi vardır. Cuma akşamı, Kadir Gecesi ve Ramazan ayı içerisinde ölmek ile kişinin gideceği yer (cennet) arasında ilişki kurulabilir. Bu hiyerarşi dünya ile de sınırlı kalmaz, *"öteki tarafa"* da intikal eder. Bazı durumlarda sınıf ve statüye bağlı olarak ölünün defnedilme süresi de değişmektedir. Toplumsal statü bakımından alt tabakada olan birinin ölümünde ertesi gün defin gerçekleşirken üst tabakadan biri için birden fazla gün beklenebilmektedir (Bauman, 2012, s.72).

İnsanların ölüm anında yüzlerinin aldığı ifade de hiyerarşiktir. Cesedin canlı/diri olması bilhassa istenen bir şeydir. Yüzünün nurlandığına ilişkin söylemleri pekiştirecek şeyler inşa edilir. Bazı topluluklarda (Hristiyanlarda olduğu gibi) ölüye makyaj yapılarak ceset güzelleştirilerek teşhir edilir. Kişinin yüzünün parçalandığı, elektrikle çarpılarak öldüğü vb. durumlarda ceset ziyaretçilere gösterilmez. Ölen kişinin çenesinin düşmemesi için bağlanması ve ceset soğumadan gözlerinin kapatılması cesede yapılan güzellemelerdir. Gözü açık gitti, yüzü kararmıştı gibi yorumlara sebep olacak bir cesetle karşı karşıya kalmak hem kişinin hayattayken yapıp ettikleri ile hem de öteki tarafa ilişkin yorumlara sebep olacağından istenen bir durum değildir.

Ölüm oranları ülkelere, şehirlere ve şehir içi alanlara göre değiştiği gibi şehir içerisinde etnik ilişkilere ve sınıfsal yapıya göre de değişmektedir. Kişilerin ölüm şekli ile onların dâhil oldukları sınıflar arasında da ilişki vardır. Bir toplumu en çok neyin öldürdüğü de önemli göstergeler arasındadır. Ölüme sebep olan bir etmen her sınıfa ya da gruba aynı etkiyi/tepkiyi vermemektedir[4]. Ölümün adlandırılması da bu konu açısından önemlidir: Ölen kişi için öldü, vefat etti, etkisiz hale getirildi, şehit oldu, kurban gitti (töre, cinayet, namus), imha edildi, kırıldı, can verdi, vuslata erdi gibi ifadeler kullanılır. Bu ifadelerin bu şekilde farklılaşması ölüm üzerinden iktidar kurulduğu ve bunun sürekli olarak üretildiği sonucunu doğurmaktadır[5]. Yukarıda yaşamın içerisinden ifade edilen eşitsiz ilişkilerin

[4] 1995 yılında Chicago'da ve 2003 yılında Paris'te ortaya çıkan sıcak hava dalgası insanları rastgele öldürmemiştir. Sıcak hava dalgası kurbanlarını belirli bir ırktan, toplumsal sınıftan ve etnik kategorilerden seçmiştir (Becker, 2017,s.225).

[5] Sturken (2002,s.385) 11 Eylül saldırısı sonucu ölen kişilerin medyada yer bulma biçimlerini incelediği çalışmasında polislerin hikâyesinin güvenlik görevlilerinkinden, sermaye sahibi olanların sermayesi olmayana göre daha fazla ayrıcalıklı olduğunu ve ölü hiyerarşisi yaratıldığını tespit etmiştir.

varlığı nekropolitan alanlarında da eşitsizliğin sürmesine de neden olmaktadır.

Nekropolitan alanlarında toplumsal cinsiyete ilişkin bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Cinsiyete bağlı olarak mezar türü, mezar derinliği, mezar işaretleri ve mezar yönü değişiklik gösterebilmektedir (Doğan 2006, s.28). Ancak bunun dışında örneğin kadınlar ile erkeklerin farklı kabristanlara gömülmeleri ya da aynı kabristan içinde farklı yerlere gömülmeleri gibi cinsiyete bağlı gömüt uygulamaları da görülebilmektedir. Kadın mezarları erkek mezarlarından daha derin olabilir. Müslüman mezarlarında yaygın olarak görülen bir özellik kadınların (yaklaşık 1,5m) erkeklerden (yaklaşık 1-1,3m) daha derin gömülmeleridir (Doğan 2006, s.28). Bunun nedeninin omuz ve göğüs farkının dolayısıyla cinsel özelliklerin kapatılması ve ölülerin cinsiyetsizleştirilmesi olabileceği öne sürülmektedir (Simpson 1995, s.242).

Yukarıda ifade edilenlerin tamamı mekândan bağımsız değildir. Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal olanla tarihsel olanı birbirine bağlar (Lefebvre, 2016, s.25). Mekân olmadan, zihinsel olan bellekte yer tutamaz. Zihinsel mekân her ne kadar fiziksel mekândan ayrı gibi gözükse de bunlar aslında iç içedir. Çünkü insanın ancak gördüğü, kavradığı ve içinde bulunduğu, yani bilebildiği mekân üzerinden hatırlar. Bu hatırlama yaşanılan toplumun kültüründen ve iktidar ilişkilerinden bağımsız değildir. Başka bir değişle zihinsel mekân aynı zamanda toplumsal mekânı da kapsar. Mekân sürekli olarak üretilir, parçalanır ve yeniden ele alınır. Her toplum da bir mekân üretir, bunu parçalar ve yeniden üretir. Mekân toplumsal olduğu gibi toplumlarda mekânsaldır. Mekânın kendisi toplumsallık dışında var olabilir fakat örgütlenme ve toplumsal aktarımın anlamı, dönüşüm ve deneyim mekân olmadan var olamaz (Soja, 2017, s.112). Topluluklar, üretim biçimleri benzer olsa da farklı mekânlar üretir. Bunu yaparken de üretim tarzları ve parçalayış tarzları değişebilmektedir. Dün var olan bir mekânın bugün yok oluşu/edilmiş oluşu da belli ölçüde yeniden üretimdir. Toplumsal olan mekânlar zamanın ve mekânın avuç içine alınmasına fırsat verir. Nitekim bazen birkaç farklı ideoloji ve politik hafıza siyasetine mekânlık yapan; bazen birbirinin üstüne binen, bazense çok uzak düşen birimlerden oluşan hafıza yelpazesi (Deniz, 2015, s.25) zamanın ve mekânın bir aradalığını ifade eder. Neyi ne

kadar avuç içine alacağınız, hangi zamanı ve mekânı yeniden üreteceğiniz iktidar tarafından belirlenir.

Bazı durumlarda mekânlar temsil mekânına dönüşebilir, bu dönüşüm bir tarihsellik içerisinde gerçekleştiğinden temsil mekânları aslında tarihseldir. Bu durumda sadece mekânın tarihini incelemek yetmez temsillerin de tarihi incelemek gerekmektedir. Tarihte ve toplumda edinilmiş ve üretilmiş olmayan hiçbir şey yoktur (Lefebvre, 2016, s.95). Hiçbir şey mekândan bağımsız olmadığı gibi sınıf ilişkileri de çoğunlukla mekânda gerçekleşmektedir. Mekânsal pratikler takip edilerek mekânın nasıl üretildiği ve tüketildiği okuması yapılabilir. Bu bağlamda mekânlar doğarlar, büyürler, yutarlar, gelişirler, hastalanırlar, ölürler ve mutlak mekân onların mezarı olur. Toplumsal mekân mutlak mekânın (somut olan mekân) üzerine inşa olsa da mutlak mekân asla kaybolmaz (Lefebvre, 2016, s.77). Yaşamın içerisindeki uyumsuzluğu ifade eden nekropolitan mekânlar Foucault'un ifadesiyle sapma heterotopyalardır. Mutlak mekân aynı zamanda ölümün de mekânıdır, kabristanlar, kabirler ve anıtların mekânı da mutlak mekâna aittir. Böylelikle mutlak mekân toplumsal mekâna dönüşmektedir.

Mekân bu kadar önemliyken iktidarın; kurgulayıcı, oyun oynayan, bozan ve çizen olarak orada olmaması düşünülemez. Lefebvre bu durum için: *"Devletçi siyasal iktidar her yerde hazır ve nazır olur, kimi yerlerde dağılmış kimi yerlerde yoğunlaşmıştır, az çok her yerde vardır"* (2016, s.326) der. Bunun için de mekân sürekli olarak incelenmeli ve bu iktidar ilişkileri ortaya konmalıdır. Mekân çoğunlukla iktidar ve güç ilişkileri sebebiyle hatırlatma ve unutma mekânlarına dönüşmektedir. Ölüm ve nekropolitan alanlar aynı zamanda belleklerin ürünleridir. Hatırlama ve hatırlatma mekânlarıdır. Aynı zamanda unutma ve unutturulma mekânlarına dönüşürler. Her hatırlatma bir unutmadır dolayısıyla her unutma da bir hatırlamadır. Bu sebeple devletler tarafından topluluklar ölümle terbiye edilir (Sağır, 2017, s.12). İktidarlar toplumsal mekânı yok ederek toplulukları kendi kimliğini oluşturacak bir temelden yoksun bırakır. Bunu yaparken de geleneğin ve kültürün nesilden nesillere aktarılmasının bedensel pratik ve mekânsal bileşenlerini ortadan kaldırır. Bunu yapmasının nedeni; geçmişi hatırlarken belli mekânlara yerleştirmemiz, hatıralar somut bir yere oturana kadar bütüncül ve tutarlı olmaması ve zihinsel olan somut mekânla birleşince toplumsal mekânlara dönüştüğünün (Hutton, 1993, s.78) farkına varmış

olmasıdır. Bunu yeniden üretmek için de iktidarlar geleneği icat ederek hayali cemaatler oluştururlar ve bunu mekâna işlemeye çalışırlar. Bu üretimler mekânın taşıdığı ya da sahip olduğu tarihten çok mekâna yüklenen tarihle biçimlendirilmektedir (Alpman, 2016, s.171). Bu sebeple iktidarlar bazı olay ve olguları, kişileri, grupları hatırlamak ve diğerlerini unutmak için mekânları anıtlaştırır veya müzeye çevirir. Müzeler ve bu tür gösteri mekânına dönüşen alanlar, iktidar erkleri tarafından ulusları terbiye etme araçlarına dönüşür. Müzeler, arşivler, anıtlar, mezarlıklar ve kutsal yerler bir çağın tanıkları ve sonsuzluk hayalleridir (Nora, 2006, s.23) Kabirler da ölülerin her an hatırlanması için yapılır. Ölüm gündelik hakikate karşılık geldiği için insanlar mekânda iz bırakmak ister (Alpman, 2016, s.176). Belli bakış açısıyla nekropolitan mekânlar müzedir ve ulusların manevi yönlerini terbiye eder.

Şehirlerdeki eski nekropolitler bir tarihin ifadesidir, buna rağmen olmasını beklediğimiz, tarih içerisinde kırıntılı bir şekilde sürekliliği olan ve bütün olarak takip edemediğimiz grupların kabirlerinin olmayışı birçok şey ifade eder. Ermenilerin sayıca önemli kalabalıklar oluşturmasına rağmen mezarlıkları çok azdır. Berk (2006) resmi tarih bakış açısıyla yapmış olduğu bir çalışmada Ermeni ve Müslüman mezarlık sayısını karşılaştırdıktan sonra sayıca Müslüman mezarlıkların fazla olması durumunda *"vatanın gerçek sahibini tespitte mezarlıklar önemli bir argüman olmuştur"* tespitini yapmıştır. Söz konusu toprakların kendilerine ait olduğunu kanıtlamak için ata toprağının kutsallığını (mezarlık sayısı) meşruiyet aracı olarak göstererek (Denizcan, 2018) iktidar alanı üretilmektedir. Osmanlıca derslerinin okullarda zorunlu veya seçmeli olması ile ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan görüşmelerde muhalefetin *"Osmanlıcayı ne yapacaksınız mezar taşlarını mı okuyacaksınız?"* sözüne karşılık, iktidar; *"Gerekirse sadece mezar taşlarını okutacağız çünkü mezar taşları bu ülkenin tapusudur"* demiştir.[6] Anlaşılmaktadır ki toplumların varlığı üyelerin kendi ölülerini hatırlamasına bağlıdır (Tunçel, 2016, s.22). Kabirler ölümün belleksizliğine karşı koymak için diktiğimiz işaretlerdir (Kılıçkaya, 2017, s.27). Bunu yaparken de milliyetçilik duygularıyla ötekinin de belleksizliği istenmektedir. Anderson (2017, s.23) milliyetçilikteki hiçbir sembolün kabir ve anıtlar kadar şaşırtıcı ve kayda değer olmadığını ifade etmektedir. Bu

[6] https://www.youtube.com/watch?v=cK2CZx6a59Q *(21.02.2018).*

açıdan şehitler ve şehitlikler tarihsel belleği canlı tutmak ve onu her zaman yeniden üretmek için önemlidir.[7]

Yöntem

Genellikle antropoloji de kullanılan kültür analizi; bireylerin algılarını ve davranışlarını ve bireylerin oluşturduğu toplumsal davranışları, toplumun yapısını, işleyiş tarzlarını, değerlerini ve kurallarını ortaya koyar. Kültürel öğelerin tanımı ve analizi üzerine odaklanır (Hancock vd. 2001). Bununla belli bir grubun kültürünü tanıma ve yorumlama amaçlanır. Bu analiz yöntemiyle yazılı ve sözlü dil ve onun inşa ettiği davranış kalıplar ve yargılarla birlikte deneyimlere odaklanılabilir (Hancock vd. 2001). Çalışmaya konu olan grup tamamen dışarıdan dâhil olmayla yabancı olduğum bir grup değildir. Çalıştığım grubun kültürünü ve bu kültürün birey ya da gruplar üzerindeki etkisini ayrıntılı ve derinlemesine anlamak için uzun bir süre sahada kaldım ve yoğun veri toplama sürecine girdim. Verileri çoğunlukla gözlem ve görüşme veri toplama yöntemleri ile topladım. Nitekim görüşme; kişilerin tutumlarına, görüşlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi edinmede etkili bir yöntemdir (Briggs, 1986). Nitel çalışmalarda verilerin standart hale getirilmesi araştırmacıyı sınırlanacağından (Stratus, 1987) doğrudan alıntılar yaparak betimsel yaklaşım sergiledim. Doğrudan alıntıların mecaz yönleri sorgulayarak söylenen ile gerçekte söylenmek istenen farklılıkları ortaya koymaya çalıştım.

Araştırmacı olarak yaklaşık dört yıldır araştırma sahasının içinde bulunduğu yüz otuz bin nüfusu olan Siirt şehrinde yaşamaktayım. Şehrin kendisi küçük olduğundan ve araştırmacı olarak etnografik bir kimliğe sahip olduğumdan şehirde sadece ikamet ediyor değil, şehirde yaşamaktayım. Haftanın neredeyse bir günü negropolitan alanlarını gezmekle birlikte şehrin eski ve yeni katmanlarını dolaşmaktayım. Şehrin küçük oluşu

[7] Süleyman Şah Türbesinin Suriye'den taşınmasının sonra yeniden eski mekânına götürülmesinin bağlamı da budur (1975'te Al Tabqah'da bulunan Caber Kalesinin eteklerindeki bu türbe Fırat Nehrinde yapılacak olan barajın sularının altında kalacağı için buradan taşınarak Münbiç'in yakınındaki Fırat Nehrinin kenarına taşınmıştır. 22 Şubat 2015'te Suriye'deki çatışmaların risk oluşturması gerekçesiyle Suriye Toprakları içerisinde bulunan ve Türkiye'ye ait olan bu türbe daha kuzeye taşınmıştır. Operasyonları artması ve görece riskin azalmasıyla üç yıl aradan sonra yeniden eski yerine taşınmıştır. Yani bu türbe dört kez yer değiştirmiştir).

adım adım şehri keşfetmeye imkân vermektedir. Araştırma sahasına uzun süren bir yakınlığım olduğu gibi araştırma sahası gündelik hayatımın bir parçası haline dönüşmüştür. Bu mekânsal yakınlık sahadan elde edilen verilere yeniden geri dönme ve katılımcılarla sürekli irtibat halinde olmaya olanak sağlamıştır. Verilerin elde edildiği ortam dikkate alınmakla birlikte veriler kendi içerisinde tutarlı ve anlamlıdır. Anlamlı olmadığı durumlarda o konu ayrıntılandırdım ve yeni bağlamlar ortaya çıkardım. Veriler farklı veri kaynakları kullanılarak teyit ettim. Sahadan elde edilen veriler kavramsal çerçeve ve kuramlarla uyumludur.

Bu çalışmada mezarlıklar üzerinden yaşama dair okumalar yaptım. Bu amaçla Siirt şehir merkezinde bulunan Şeyh Musa, Şeyh Süleyman, Şeyh Devğa ve Zevye olmak üzere dört kent mezarlığında saha çalışması yaptım (Harita 1). Tüm nekropolitan alanlar bunlardan ibaret değildir. Diğer alanların birçoğu çok küçük olmakla beraber belli bir aileye tahsis olduğundan çalışmanın konusuna uygun değillerdir. Çalışmaya konu olan mezarlıklar, halkın tüm kesimlerinin defnedilme durumlarına tamamen açık olması ve ücretsiz olması üzerinden diğerlerinden ayrılır.

Dört tane mezar bekçisi ve bir tane mezar kazıcısı olmak üzere beş kişiyle nitel derinlemesine mülakat yaptım. Bu kişiler bu meslekleri seçerken babalarının veya tanıdıklarının daha önce aynı işi yapmış olmaları onlarla görüşme yapmamda belirleyici olmuştur. Bu kişilerin çoğu çocukluk dönemlerinde de kabristanlarda çalışmışlardır. Katılımcı kişiler böylece sadece kendi tecrübelerini değil aynı zamanda geçmişin tecrübelerinin de aktarabilmişlerdir. En az 8 en çok 13 yıl aynı işle meşgul olmuşlardır. Görüşme süresince ses kaydı yaptım ve bunları çözümleyerek betimsel analizi yaptım. Bu ses kayıtlarının süresi 68 ve 55 dakika arasında değişmektedir. Bununla beraber Siirt Mezarlıklar Müdürlüğünden anahtar bilgi verici ile görüştüm. Buradaki kişinin 1980 – 1990 yılları arasında zorla boşaltılan köylerden birinden göç etmiş olması ve nekropolitanlar üzerinden zorla yerinden edilme süreci hakkında okumalar yaptığımdan bu kişinin özel konumu çalışmanın içeriğini zenginleştirmiştir. Elli beş yıldır Siirt'te gazetecilik yapmış ayrıca şehrin kolektif belleğinde önemli yer edineceğini düşündüğüm bir kişi de görüşmeye dâhil ettim.

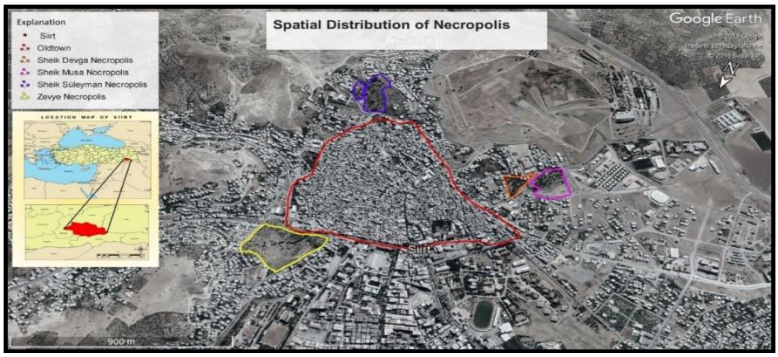

Harita 1: Araştırma sahasının lokasyon haritası

Böyle bir konunun ebetteki sınırlılıkları vardır. La Pérouse'un da ifade ettiği gibi; nekropolitan alanlar yerleşik söylemi kırmak için zengin bir kaynak olmakla birlikte çalışmaların derinleştirilmesi ve sistematize edilmesi gerekmektedir (2016, s.245). Bu mezarlıkların istatistikleri belediye tarafından elle tutulduğundan ve her bir kişiye ayrı ayrı tek bir sayfa ayrıldığından fazla zahmetli bir iştir. Görüşmeler sırasında henüz yeni ölmüş birinin kaydı yapılırken bir tartışmaya denk gelmiş olmam bu resmi kayıtların *"gerçekten çok resmi"* olduğu izlenimi vererek bu durumu dikkate almamam gerektiğini öğrendim. Belediyeciliğin kurumsallaşmaya henüz yeni başladığı, 1950'den önce mezar kayıtlarının bir kısmının Osmanlı arşivlerinde olmasına rağmen güncel olarak belediyenin kayıt tutmamış olması da bu çalışmanın önemli sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu amaçla bu sınırlılığı ortadan kaldırmak için Osmanlıca mezar taşları çözümlenmiş, mezarlıklar sistematize edilmiştir. Ayrıca demografik özellikler için kişinin ölüm yaşı dolayısıyla ölüm ve doğum tarihleri bilgilerinin kayıt altında tutan belgeler de olması gerekir. Fakat kayıt altına alınan belgelerde sadece ölüm tarihi yer almaktadır. Bu tür sınırlılıklar sebebiyle bu dört mezarlık tek tek gezilerek saha çalışmasında her bir kabirdeki ölen kişinin doğum, ölüm tarihleri, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet (feminist bilgi üretimi) ve geldiği bölge (köy, ilçe, şehir) durumları kayıt altına alınmıştır. Toplamda 6608 mezarlık kaydedilmiş ve çözümlenmiştir.[8] Kabir taşlarında yer alan kadın ve erkeğe has hitabet ve soy farklılıkları or-

[8] *Nekropolitan alanlar üzerindeki demografik okumalar ayrı bir çalışma olarak hazırlanmıştır.*

taya çıkardımç Ayrıca iki farklı kültür ve sınıfa ait cenaze törenine katılarak defin işlemine kadar süreç takip edilerek tamamlayıcı bir araştırma da yaptım.

Tarihi süreç içerisinde birçok farklı ve Müslüman olmayan etnik unsurların Siirt'te yaşadığı bilinmesine rağmen onlara ait mezarlıkların bulunamaması sebebiyle bu grupların mezarlıklarına ne olduğunu anlamak için Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığından konu ile ilgili Osmanlıca tarihi belgeler tercüme edilmiş ve yorumlanmıştır.

Nekropolitan Sınıf ve İktidar

Kral onu kılıçla öldürtüp cesedini sıradan halk mezarlığına attırdı[9]

Şehirlerin kabristanları; sokaklar, köprüler, meydanlar gibi tarihsel hafızanın tartışmalı mekânıdır ve bunlar şehir bedeninin damarlarında akan bağlamları, kültürleri, hikâyeleri, dilleri, yaşantıları, arzuları ve umutları sunar. Toplulukların dini inançları ve buna bağlı olarak mezhepsel bakış açıları, kültürün önemli şekillendirici unsurları olmaktadır. Dini inançlar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan mezhep farklılıklar toplumları sınıflandırır. Nitekim toplumların tarihi sınıf savaşlarının tarihidir (Marx ve Engels, 2003,s.69). Marx'tan önce de söylense de onunla beraber sloganlaştığı için ona mal edilen *"din kitlelerin afyonudur"* ifadesi sınıf bağlamında önemli olmakla birlikte bu ifade belli ölçüde de doğrudur. Din özellikle yoksul insanlara bulundukları pozisyonlardan şikâyet etmemeleri gerektiğini, sabrederlerse mükâfatının *"öteki tarafta"* alacaklarını öğütler. Böylece din sabit bir sınıf yaratır. Dinin esasen kendisi afyon olmayabilir, dinin içerisindeki sabit sınıfı besleyen mekanizmalar afyondur.

Dinin yaratmış olduğu alt kısımda bulunan sabit sınıftaki insanlar yoksulluğun, ölümün ve musibetlerin bir sınav olduğunu ve sabrederlerse bu durumu atlatabileceklerine inanır. Daha da önemlisi yoksulluk ve eşitsizliklerin karşılığının öteki tarafta alınacağı vaaz edildiğinden bunlarla mücadele etme araçları da böylelikle ellerinden alınmış olur. Hâlbuki ölüm

[9] *Tevrat/Yeremya 26:23.*

ve diğerleri; yoksulluk, sağlık sistemlerine ulaşamamak, yoksunluk, salgın hastalıklar, sermayenin eşitsiz dağılımı vb. durumlardan meydana gelir. Yoksulluk var olmak ile yok olmak arasıdır ve ölüme en yakın haldir. Kabristan çalışanı bir katılımcı din ve sınıf bağlamını şöyle ifade etmiştir:

> *"Bu dünyada bu adam mühendisti, diğeri öğretim görevlisiydi, bu adam şeyhti ama ne oldu beş altı yıldır mezarın altında kendiyle ne götürdü hiçbir şey. Bu gün Siirt'i bir kişiye ver Batman'ı da isteyecek, Batman'ı versen Diyarbakır'ı isteyecek ta dünyanın sonuna kadar demiyor yetiyor, yetmiyor"* (K1).

Bu sözler ölen kişilerin beyaz yakalılar ve ruhban sınıfına ait olduklarını, mühendis, öğretim görevlisi, şeyh vb. bunların beraberinde bir şey götüremeyeceklerini hatırlatmaktadır. Katılımcının verdiği kişi örnekleri *"öteki dünyaya"* bir şey götürme ihtimali olabilecek bir sınıfa işaret etmektedir ve örnekler içerisinde alt sınıfa ait kişi yoktur. Bu durumda ancak sermaye ve mülk sahipleri öldüklerinde beraberinde bir şey götürememekle itham edilebilir. Yaşarken herhangi bir mülk ya da sermaye sahibi olamayan kişiler beraberlerinde götürme ile itham edilemez. Bir şey götürememe ile itham edilen kişiler dinin sabit sınıfının dışındaki bir bağlamdır; bir şeyleri zaten olmayanlar ise dinin sabit sınıfıdır.

Modernleşme ile beraber sınıf ilişkileri artık mekânsal olarak çok daha belirginleşmeye başlamıştır. Her ne kadar bu durum nekropolitanlar üzerinden okunacaksa da mezara kadar ölümün sınıfsal ilişkiye dâhil olduğu birçok mekân ve olgu vardır. Ölen bir kişinin ölüm yeri ve şekli önemli bir göstergedir. Kişinin intihar[10] etmesi durumunda söz konusu kişinin statüsü *"öteki dünya"* sınıfının en alt kısmına dâhil olur. İntihar İslam dininde yasaklanmıştır hatta bir başka kişiyi öldürmekten daha büyük bir günah olarak görülmektedir.[11] Nitekim bazı topluluklarda intihar eden kişilerin mezarlıkları belli işaretlerle sınıfsal konuma zorla itilebilmektedir. Söz konusu nekropolitan alanlarında intihar sonucu ölmüş olan bir kişinin kabri ise neredeyse tüm kabristanın en heybetli ve gösterişli olanı durumundadır. Kişiler ve belli ölçüde gruplar aslında kendinde olmayan, eksik olan şeyleri yücelterek yetersizliğe ilişkin öngörüyü saklamak ister. Fakat aşırı

[10] *Deneysel bir intihar için bakınız: Beşir Fuat Efendi http://trend.mynet.com/osmanli-tarihindeki-ilk-ve-tek-deneysel-intihar-besir-fuad-efendiden-olumun-tarifi-1083158 (10.03.2018).*

[11] *http://www.ismailaga.com.tr/intihar-eden-kisiler-icin-dinin-hukmu-nedir-cennete-girebilecekler-mi.html (10.03.2018)*

abartı bir şeyin eksikliği ile doğru orantılı olarak açık bir şekilde gözükmektedir. Bağlamla ilgili olarak Siirt şehrinde incelenen dört büyük nekropolitan alanında mezar taşı olmayan veya olan fakat üzerinde ölen kişi ile ilgili herhangi bir bilgi içermeyen, üzeri mezarın tamamını çevreleyecek şekilde yeşil, mavi veya boyasız demir parmaklıklarla çevrili kabirler vardır. İlk gözlemlerim bu durumun ekonomik sebepli olabileceğiydi; çünkü mermer veya diğer kesme taşları yaptıracak ekonomik gücü olmayan kişiler demir parmaklık tercih edebilirdi. Fakat görüşmeler sonucunda bu ekonomik boyutun dışında başka iki boyutun var olduğu ortaya çıkmıştır.

- *"Gördüğün demirler, herhalde Osmanlı devrinden mi kalma kendini öldüren insanların üzerine konuluyor. Söylentilere göre böyle. Bazıları inanç olarak tercih ediyor. Diyorlar ki dinde öyle bir şey, mermer yok günahtır hani bizde kaybolmasın diye böyle bir şey koyuyoruz diyorlar. Sizin rektör diyor intihar edenlerin üzerine konuluyor, burada çelişkili bir şey var" (K3)*
- *"Demirli olanlar genelde fakir, mermer koyacak güçte değil mezarın da kaybolmasını istemiyor. Zengin fakir herkese ücretsiz karşılıyoruz, zenginse gider kendine mermer kaplama yapar fakirse bu taşlar kalıyor" (K2).*

Ekonomik sebebin yanında intihar edenlerin kabirlerine demir parmaklık konulduğuna ilişkin bir algı olmakla beraber bu kişilerin diğer kişilere göre daha dindar olmaları sebebiyle mezar taşı yaptırmanın bidat olduğu ve mezar taşı yapmak yerine mezarın yerinin kaybolmaması için demir parmaklık tercih ettikleri sonucuna ulaşılabilir. Demir parmaklıklarla çevrili kabir yakınlarının birçoğu ekonomik durum ve dini hassasiyetlerinden dolayı demir parmaklıklar yaptıklarını ifade etmiştir. Bununla ilgili Hz. Ali, İslam peygamberinin kendisine: "*Haydi git, kırıp dökmedik put, düzlemedik yüksek kabir bırakma!"* dediğini rivayet etmiştir.[12] Bunun üzerine Vehhabiler[13] ve bundan etkilenen bazı gruplar bunu kabir yapmamaya kadar götürmüşlerdir. Mevcut demir parmaklıklı mezarlar da Osmanlı döneminden kalma değillerdir. Herhangi bir rektör de böyle bir şey söylememiştir. Bazen sınıf gerçekte var olmayabilir fakat toplum söylemleriyle sürekli olarak bunu üretir ve dönüştürür. *"Osmanlı zamanı,*

[12] http://hikmet.net/kabir-yapimiyla-ilgili-hukumler/ (22.02.2018).
[13] Arabistan'da bu anlayışla toplu kabirler belli zaman aralıklarıyla düzleştirilmektedir.

rektör" belli ölçüde iktidar araçlarıdır ve bu söylem, her ne kadar bilinmese de meşrulaştırılmaya zemin hazırlaması açısından algısaldır.

Kabir yakınlarının tamamının demir parmaklıkları hangi amaçla yaptırdığı bilinmemekle birlikte, tamamı ekonomik nedenlerle böyle yapsa bile bu üç algının var olduğu gerçeğini değiştirmez. Söylemin hareket noktası gerçekliğin ya da mekânın kendisi değildir (Alpman, 2016, s.172). Bu üç öngörüden herhangi birisi ile nekropolitana giren bir kişi mezarlıkları sınıfsal olarak kategorize edecektir. İntihar edenlerin akıbetinin iyi olmadığını ve beraberinde nefreti, dinsel duygularla yaklaşıldığında ise demir parmaklıklı olmayan diğer mezarların daha az dindar olabileceği fikri, ekonomik açıdan baktığında ise gelir üzerinden okumalar yapılacaktır.

İntihar kategorisi fazlaca karmaşık ve ihtilaflı bir konudur. 1789 Fransız Devriminden sonra Fransa'da intihar edenlerin sıradan halk mezarlığına gömülmediği, ata bağlanıp sürüklendiği bilinmektedir. Katoliklerde intihar edenler Katolik mezarlıklara gömülmediği gibi törenlerinde rahip de bulunmazdı (Güller, 2015, s.12). İslam ve onun yorumlanmasıyla ortaya çıkan Müslümanlıklarda intihar konusunda alınan kararlar bütünlüklü değildir. Her ne kadar aynı mezarlıklarda gömülmesi konusunda bir tartışma olmasa da intihar eden kişinin cenaze namazının/töreninin yapılıp yapılmayacağı konusu ihtilaflıdır. Bunun yanında bir toplumda intiharın az olmasının dini değerlere bağlılıkla ilişkili olduğu eğer intihar oranları artmışsa sebeplerinin dinsizlikte aranması gerektiğine ilişkin sosyolojik varsayımlarda da vardır (Taşdelen, 2006). Fakat Durkheim (2002) bunu inancın kendi iç mekanizmasında arar. İnanç ve ibadetler ne kadar kuvvetliyse toplumsal bütünleşme o kadar olumludur ve intihar etme ihtimali o kadar azdır. Bir kişinin intihar etmesi toplumun kendini tehdit altında hissetmesine yol açar. Kişinin kimsenin bilemeyeceği bir saatte gerçekleşecek ölümünü erkene alması ve oradaki kendi iradesi hem Tanrı hem de toplumun inşa ettiği otorite ayrıca iktidarlara karşı bir başkaldırı ve meydan okumadır.

Siirt etnik olarak karmaşıktır (belki de karmaşık değildir, birçok etnik unsurun bir arada yaşayabiliyor olması bize karmaşık geliyordur). 1925'de başlayan Şeyh Said ayaklanmasının ve 1980 ve 1990 dönemlerindeki güvenlik ile ilgili durumların meydana gelmesi ile hem bölge ölçeğinde hem Siirt ölçeğinde zorla yerinden edilmeler meydana gelmiştir. Bu

zorla yerinden edilmeden etkilenen gruplar şehir merkezindeki nüfusu değil daha çok kırsal bölgelerde olan kişileri etkilemiştir. Şehir merkezi ise aniden meydana gelen bu nüfus hareketinin şehre olan nüfus baskısı üzerinden etkilenmiştir. Bu zorla yerinden edilme kültürlere ve yaşam biçimlerine aynı zamanda etnik gruplara çok yönlü ve farklı şekilde etki etmiştir. Kırda yerleşik bir hayat süren Kürtler bulundukları ilçe ve il merkezlerine, bölgenin büyük şehirlerine veya ülkenin batı bölgelerine aşamalı bir şekilde göç etmiştir. Birçoğu da bulundukları il merkezlerini tercih etmişlerdir. Bu durumdan etkilenen diğer grup ise Koçerlerdir[14]; bunlar zorla yerinden edilme öncesi göçebe olarak yaşadıkları için zorla yerinden edilme ile beraber mekânsal olarak yer değiştirdikleri gibi yaşam biçimlerini de değiştirmek zorunda kalmışlardır. Zorla yerinden edilme öncesi ve sonrası Siirt şehir merkezinde yaşamış, yaşamakta olan Araplar vardır. Bunu yanında ülkenin batı bölgelerinden kamu ve özel sektörlerde çalışmak için gelen Türkler vardır. Bu etnik ve ırksal gruplardan önce de Ermeniler, Ezidiler, Museviler, Keldaniler, Grogeryen vb. gruplar da bu bölge ve şehirde yaşamaktaydı (Obuz, 2017, s.43). Bu inanç ve etnisite grupları içerisinde Katolik, Protestan, Ortodoks mezheplerine mensup kişiler ağırlıktaydı. Yine daha geriye gidilirse Roma ve Bizans imparatorluğu ve kültürü bu bölgede hâkimdi. Sonradan Arap Kültürü ile etkileşimlerin olduğu bölgenin İslamlaştırıldığı bilinmektedir. Tarihi süreç içerisinde engin ve zengin kültürel bir birikimin olduğu bölgede, çeşitli etnik ve melez grupların ortaya çıktığı tahmini yapılabilir. Sonradan kırdan göç ettirilen gruplar şehrin önceki yerleşik gruplarına göre daha dezavantajlı konumdadır. Şehirdeki karar alma mekanizmalarında, bürokraside, gelir getirici işlerde Araplar yoğunluktadır. Yerleşik ve göçer Kürtler ise diğer grupların yapmadıkları veya yapmakta istekli olmadıkları işleri yapmaktadır. Bu durum bazı iş kollarının etnikleşmesine sebep olmuştur. Bu hem hâkim unsur açısından hem de diğer gruplar için söz konusudur. Sistem tarafından yokluğa itilmiş ve var olma mücadelesi veren bu alt gruplar

[14]Göçebe bir yaşam süren ve çoğunlukla hayvancılık faaliyetleriyle uğraşan topluluklara Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde Koçer denmektedir. Türkiye'nin batı bölgelerinde özellikle Akdeniz Toros Dağlarında varlıklarını sürdüren göçebe topluluklara Yörük ya da Göçer denmektedir. Koçer herhangi bir etnik unsuru ifade etmez fakat Siirt ölçeğinde sayıca kalabalık olma üzerinden Koçerler Kürt olarak kabul edilirler fakat alt, üst kültür gibi bir konu söz konusu olduğunda Kürtlüğün içine dâhil edilmezler. Bölge ölçeğinde kültürün ırsallaştırıldığı bir durum söz konusu olduğundan bunun ayrı bir kategori olarak değerlendirilmesi gerekir.

sınıflar arası geçiş yapmak istediklerinde orta ve üst sınıfın çeşme başını tutan deli dumrullar tarafından onların geçişine müsaade edilmemektedir. Kendi benlikleri ve ontolojik durumlarından vazgeçtikleri taktirde müsaade edilmektedir. Şüphesiz sınıf içi ilişkilerde olduğu gibi gruplar içi farklılıklar da vardır.

Siirt'in bu mozaik yapısı veya belli basınç ve sıcaklık altında mermerleştirilen bu etnik yapıların nekropolitan alanlardaki yansıması beklenti dâhilindedir. Şeyh Süleyman mezarlığında Araplar ve Kürtler ağırlıktadır, Zevye, Şeyh Devğa ve Şeyh Musa mezarlığında ise her etnik ve ırksal gruplara mensup kabirler bulunmaktadır. Durum böyle olmasına rağmen bu etnik grupların statü ve sınıf ilişkileri bağlamında kabristanlar içerisinde farklılıklar görülmektedir. Mezarlıkların çekirdek alanlarında yoğunluk olarak Arap mezarları bulunmaktadır. Araplar içerisinde soy, seyit, şeyhlik vb. durumlar sebebiyle bir türbe ve türbenin etrafında mekânsal bir örüntü vardır. Arapların diğer gruplara göre daha erken dönemlerde şehir sakini olmaları sebebiyle mezarlıkların çekirdek alanının bu bağlamda örgütlenmesi gayet tabidir.[15] Bununla ilgili olarak şeyh vb. kişiler arazilerini vakfedip belli kısımlarında kendilerinin ve kendi soyundan gelenlerin sadece gömülebileceği alanlar oluşturmuştur. Şer'iyye sicillerinde geçen bir belgede vakıf kurucuları kendi soyundan gelecekler için medreseye yakın bir muhitte mezarlık kurulmasını şart koşmaktadırlar (Savur, 2010). Bununla dini eğitim gören medrese talebelerinin okumuş oldukları Kur'an-ı Kerim'den ve yapmış oldukları ibadetlerden sevap kazanmak amaçlanmışsa da sınıf ve statü bağlamında bir nekropolitan alanı oluşturulmuştur.

Cemaat topluluklarında akraba ilişkileri önemli olduğundan statü göstergesi açısından soy vazgeçilmez bir şeye dönüşmektedir (Foto 1). Soy ve ırk doğası itibariyle işlevsiz olmalıdır. Çünkü bunlar kişilerin kendi tercihleriyle ve çabalarıyla gerçekleşen durumlar değildir. İslam peygamberinin Arap olması, İslam kitabının Arapça yazılması ve cennette konuşulacak dilin Arapça olacak olması sebebiyle Arap ırkı kutsanmaktadır.[16] Türbeye defnedilen kişiler Arap olduklarından yakın çevresi de aynı gruba mensup kişiler tarafından doldurulmaktadır. Bu türbelere

[15] Araplardan önceki toplulukların mezarlıklar nerededir? Sonraki kısımlarda ele alınmıştır.
[16] https://sorularlaislamiyet.com/cennet-dili-arapca-mi-olacak-yani-ahirette-arapca-mi-konusulacak-eger-oyleyse-buna-isaret- eden-ayet (22.02.2018).

mekânsal yakınlığı ve uzaklığı belirleyen şey ilk olarak akrabalık sonrasında ise soy ilişkileridir. Yine türbelerde yatan şahıslar belli dinsel geleneğin mirasçısı ve yürütücüsü olduklarından, belli ekollerden beslendiklerinden iki türbe mekânsal olarak genelde ortak bir alanı paylaşmaz. Bunun gerçekleştiği durumlarda ekoller ve beslendikleri kaynaklar da ortaklaşmaktadır. Türbe ve çevresindeki kabirler genelde aynı soyadını taşımakta farklı soyadlı olanların ise evlilik ilişkileri ile aynı soya dayandıkları görülmektedir. Aileden başlayıp akrabalara nihayet onun uzantısı sayılan etnik cemaate gelerek hiyerarşize etme, sosyo biyolojinin tanımladığı *Özgeci Duyguları* yansıtmaktadır (Barker 1981). Türbe içerisinde türbeye ve kabristanlığa adını veren kişiler, öğrencileri ve aile fertleri ile birlikte aynı mekânı paylaşmaktadır.

Bu mekân içerisinde de mevcut şeyhin kabri sanduka şeklindedir ve diğer kabirlerden yüksektir. Şeyh Süleyman Türbesi bu şekilde olduğu gibi türbenin kendisi de mekânsal olarak mezarlığın en yüksek noktasındadır. Mekânsal olarak diğer kabirlerden yüksekte olmak sınıfsal ve statü olarak bir şeyler ifade ediyor olacak ki kabirler için *"bir karıştan fazla"* yükseltilmemelidir fetvası verilmiştir.[17] Kişiler söz konusu gruba, sınıfa, statüye ait olduğunu düşünüyorsa onların bunu görsel yoldan göstermeleri gerekir. Bir şeyin yüksekte ve alçakta oluşu ilişkisel ise bu durum sınıf ve statü ifade etmektedir. Yine türbe girişleri aynı zamanda kabir girişleridir. Bu durum kabrin ilk oluştuğu yer olması bağlamında değerlendirilebilir. Türbeler ve onun çevresindeki mekânsal organizasyon; sınıf, ırk ve soy ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde türbelerin yerine; üniversite, kamuya ilişkin müdürlükler, hastane vb. kamu binalarını koyduğunuzda aynı ırk, sınıf, soy ve akraba ilişkilerinin buralarda da devam ettiği görülebilir.

[17] http://www.iskenderpasa.com/4EBBED09-E4AB-4D7D-8A39-7ADC54C56858.aspx (22.02.2018).

Foto 1: Soya ilişkin bir örnek kabir (Zevye Mazarlığı). Buradaki Abdullah Çelebi 44. Soy torun olup, 29. Soy Danişment, 36. Soy Mendi'dir. 58. Soy Kureyştir.[18]

Kişiler statülerini çoğunlukla doğuştan kazanır, bazı statüleri kazanmak çaba gerektirdiği gibi aslında metaforik olarak da kazanılır bir şey de değillerdir. Hayali akrabalıklar, bir şeyin varlığı veya yokluğu ile bir şey olmak veya olmamakla övünmek kelimenin basit hali ile paranoyak bir haldir. Sanat tarihi açısından bu tür okumalar önemli olabilir fakat kişinin kadın oluşu[19] ile erkek oluşu arasında eski mezar taşlarında farklılıklar vardır. Yeni mezarlıklarda isim dışında cinsiyeti ifade eden bir bulgu yoktur. Kişilerin (nedense erkekler) mezar taşları kavuk, fes, sarık vb. şekilde yapılması ise kişinin gündelik hayatındaki statüsüne işaret etmektedir. Fes şeklindeki mezar taşları onların çoğunlukla kamu görevlilerine, Osmanlı dönemi *"devlet adamlarına"* (erkek çünkü kadın yoktur) ait olduğunu ifade etmektedir. Sarık şeklinde yapılmış mezar taşları ise onların; seyit, ağa, şeyh vb. kişiler olduğu anlamına gelmektedir. Yine mezar taşlarına bağlanan yeşil renkli bez parçaları da kişinin seyit oluğunun göstergesi olmaktadır (Foto 2). Bununla birlikte mezarlarda bir yere mensup olma veya talebe (öğrenci) olmanın da işaretleri vardır. 1990 ve sonrasına ait kabirlerde toplumda statü ifade eden mesleki algılar değiştiği için bu tarihli kabirlerde müdür, öğretmen, yüksek mühendis, veteriner vb. mesleki tanımlar yer almaktadır. Kişinin yaşı statü olarak baharında göçüp gitmek dışında daha çok toplumsal cinsiyet bağlamında kullanılmaktadır. Bu bağlam dışında genç yaşta ölme, hayata doyamamış olma üzerinden mezar taşlarına yazılar yazılmaktadır *(Foto 3).*

[18] Hicretin ikinci yüzyılınca yazıya geçirilen ve rivayet kültüründe yer alan "Bu iş (devlet başkanlığı) Kureyş'ten devam eder" (Buhari Kitabu'l Ahkam C. 8 S. 105 Bab 2 Müslim 1820) rivayetine işaret etmektedir.
[19] *Bu durum toplumsal cinsiyet bağlamında ilerde değerlendirilmiştir.*

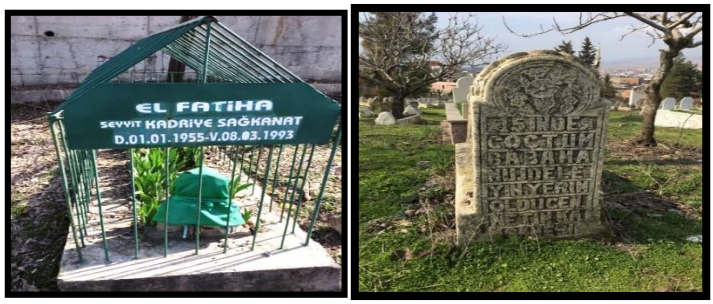

Foto 2-3: Yeşil bez ile seyitliğin ifade edilişi (solda) ve kişinin genç yaşta ölmesine ilişkin mezar taşı yazısı (sağda) (15'inde göçtüm babama müjdeleyin, yerim oldu cennetin kâşanesi (köşk)).

Ölüm şekli olarak *"şehitlik"* hem yaşama (aile fertleri açısından) hem de *"öteki taraf"* için bir statüdür. Şehit kabirleri mekânsal olarak yüksekte bulunma üzerinden bir hiyerarşi yaratmaz fakat anlamsal ve kendi özel mekânında organizasyon olarak farklılık göstermektedir. Bu farklılık onların bayraklarla bezeli olması, diğerleriyle nispeten daha bakımlı ve heybetli olmasıdır. Bu durum onların diğer mezarlıklarda da olan özel mekân olmasının yanında şehitlik üzerinden hem kamusal hem özel yönlerinin olmasıyla ilgilidir. Şeyh Musa mezarlığında diğerlerinden farklı olarak iki ülkenin de bayraklarının (Türkiye – Filistin) simgesel olarak bulunduğu *"Mavi Marmara"*[20] olaylarındaki sivil şehit vardır. Bununla birlikte korucu, polis, asker, trafik kazası, yangın, boğulma vb. durumlar üzerinden şehitlikler kendi aralarında da sınıflandırılmıştır. Nitekim bu sınıflandırmanın dinsel temelleri vardır.[21] Bir kişinin korucu[22] olarak şehit olması ile polis olarak şehit olması arasında teorik olarak bir fark yoktur fakat bazı durumlarda adlandırmalar mekânsaldır (korucu gibi). Ayrıca ölüm şeklinin mekânsal olduğu durumlar da söz konusudur (Foto 4).

[20] Sivil toplum çabalarıyla Filistin'e insani yardım götürmek için İstanbul'dan yola çıkan "Mavi Marmara" adlı geminin İsrail tarafından uluslararası sularda açılan ateşte hayatını kaybeden kişilerden biri.

[21] Şehitlerin nasıl sınıfsal ve statü olarak gruplandırıldığına ilişkin bakınız: https://sorularlaislamiyet.com/sehitlik-nedir-mertebeleri-hakkinda-bilgi-verir-misiniz-kimler-sehittir-yanan-ve-bogulan-sehitmidir (22.02.2018).

[22] Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusundaki devlete yakın köylülerin devlet tarafından silahlandırılıp ve maaşa bağlanarak PKK'ye karşı yaptırdığı mücadele sisteminde yer alan kişilere verilen sıfat.

Foto 4: Kabir taşına "mayına basarak vefat etmiştir" yazmaktadır.

Mayına basarak vefat etmek gibi bir ölüm şekli mekânın ortaya çıkardığı ve orada organize olan iktidarın mekânsal bir ölüm biçimidir.

Koçerler ve Kürtler arasında mezarlıklarda mekânsal olarak bir farklılaşma yoktur fakat mezar yazıları bakımından farklılıklar vardır. Zorla yerinden edilme ile gelen kişiler geldikleri yerlere karşı kimlik ve aidiyet duygusu geliştirdiklerinden, bu durum gönüllü göçlerde de karşımıza çıkmaktadır, mezar taşlarında geldikleri ilçe ve köy isimlerini yazmaktadırlar. Mekânsal olarak aile kabristanlığı şeklinde parçalanan mekân göç süreci ile birlikte aynı köy ve ilçe olarak tek bir mezarlıkta gruplaşmaktadır. Her idari birim grupları da kendi içerisinde ailesel olarak gruplaşmıştır. Şeyh Musa Mezarlığında bu durum çok barizdir. Buradaki kabirlerin çoğunluğunu Siirt'in Eruh ilçesi ve köylerinden göç ettirilenler oluşturmaktadır, şüphesiz zorla yerinden edilme dönemlerinde en çok köy boşalmanın Eruh'ta yaşanmış olması büyük bir etkendir. Koçerlerin göçebe olmaları ve yerleşik hayata zorla geçirilmeleri ile mekânsal aidiyetleri oluşmamış olabilir. Daha çok sözlü kültürle yoğrulmuş olmaları sebebiyle mekândan ve mekânsal simgelerden uzak durmaları yaşadıkları hayat tarzından kaynaklanmış olabilir. İstenmeden yapılan kitlesel yer değiştirmeler nesiller boyu göç ettirilen kişilerin kendilerini göçmen/yabancı hissetme ve bunun üzerinden *"diaspora – iç diaspora"* oluşumuna neden olmaktadır (Erder, 2018, s.75-141). Bu zorla yerinden edilme pratiği sebebiyle hem hayatın içinde hem de nekropolitan alanlarında oluşan hemşerilik dışında aynı zorbalığa maruz kalmak ve gittikleri mekanlarda da dışlanma uygulamaları üzerinden söz konusu kişilerde diaspora benzeri dayanışma ağlarının gelişmesine sebep olmuştur. Bu durum sonradan gelenleri dışlayanların sebep olduğu bir birleşme ile ortaya çıkmıştır.

Kabir taşlarının hangi malzemeden yapıldığı durumu da hiyerarşiktir. Aslında malzemenin kendisi hiyerarşik değildir mutlak mekânda var olan maddeler bir hiyerarşi oluşturmazlar ancak bu malzemeler toplumsal mekânın bir parçası olduklarında hiyerarşi ve sınıf içerisinde yer alır. Kabir taşlarının malzemesinin yakın çevreden oluşu ile başka bir diyardan getirilişi sınıf, statü, hiyerarşi ve iktidar yaratmaktadır. Yapı malzemesi yapının dayanaklığı, değeri, heybeti hakkında fikirler verir.[23] Defin yerine dikilen taşların kalitesi onun zamana karşı direngen olduğunu göstermekle birlikte ölen kişinin toplumsal statüsü hakkında da bilgi verebilir (Denizcan, 2018). Kabir taşları genelde yörede bulunan malzemeden yapılmıştır. Bunlar; mermer, sarı beyaz kalker taşı (kireç taşı), cas ve andezit tüftür. Yoğun olarak kullanılan malzeme mermer ve castır (Mutlu, 2006, s.122). Cas alçı jips taşlarının yakılıp öğütülmesinden elde edilen ve kalıpsız kubbe yapılmasına imkân veren bir özelliğe sahiptir (Kılıççıoğlu, 2013, s.142). Alçı malzemesi dayanıklı bir malzeme olmamakla beraber (özellikle cas gibi bir yapım aşaması varsa) sürekli tamir edilmesi gerekmektedir. Mermerin daha pahalı ve dışarıdan getirilip biçim verilen bir malzeme olması nedeniyle ve kişilerin mermeri, cas gibi kendi imkânları ile yapmasına imkân yoktur. Mezar taşının andezit, bazalt gibi volkanik malzemelerden oluşması için de kaynağın en yakın bulunduğu il Bitlis çevresi olduğundan oradan getirilmesi gerekmektedir. Bir kabrin mezar taşının nereden geldiği, nasıl yapıldığı ve taş malzemesine toplumun nasıl bir anlam yüklediğine bağlı olarak işlevi değişir.

- *Mesela bu taş dışarıdan getirilmiş, bele sancı vuruyor ya birden, fıtık değil ama bu mezar taşına sırtını vuruyor ve iyileşiyor. Bu taş buralarda yok. Taşlarından anlaşılıyor ne olduğu. Bu gördüğün taş Ahlat'tan gelme özel taş bu zengin olduğunun göstergesi (K3). Osmanlı döneminde zengin ailelerinin mezarlarının üstü örtülü oluyormuş (K2) (Foto 5).*

Mezar taşının malzemesine bağlı olarak sınıf, statü ve hiyerarşik bir sınıflandırma vardır ve bu durum mezar taşlarından da okunabilir. Ölümün herkes için eşit olan korkunçluğu burjuva ailesinin doğuşuyla

[23] Hitlerin mühendisleri stadyumu kızıl ve yeşil mermerden yapmak yerine daha kısa sürede bitsin diye camdan yapmak istediklerinde Hitler: Camın dayanıksız olduğunu, sonu ifade ettiğini, mermerin ise sonsuzluğu simgelediğini ifade etmiştir. https://www.youtube.com/watch?v=vH6Ni7itfsU (22.02.2018).

ölümde eşitliği sona erdirmiştir. Ölümü uzak tutmak için maddi olarak her türlü bedeli ödeyebileceklerin devri başladığından beri ölümün eşit olduğuna ilişkin söylemler hala görülmekle birlikte gerçekte bunun bir karşılığı yoktur. Bu tür göstergeler gündelik hayatta toplum tarafından rahatlıkla okunduğu durumların yanı sıra ki öyle anlaşılıyor ki okunabiliyor, kendiliğinden gelişen durumlarla da karşılaşılabilir. Statüsü ve sınıfı el vermediği için kişiler tüm maddi olanaklarını ve durumlarını zorlayarak Ahlat'tan mezar taşı ve ustası getirtebilir. Ölen kişi bir anne, baba veya ata ise bir aile birleşerek heybetli bir mezar yapabilir ve mezarlıklardan yaptığımız sınıf ve statü okumalarına bu durum meydan okuyabilir. Kamusal alandaki bu hiyerarşi karşısında ekonomik ve sosyal durumu el vermemesine rağmen bu oluşturulan hiyerarşiye ayak uydurmak için bu kişiler imkânlarını zorlayabilir. Kabirleri bakımsız ve düzensiz olan kişilerin yakınları toplumsal olarak kınanarak bu maddi zorlamaya itilebilmektedir.

Foto 5: Çocuk/bebek kabrindeki tarih 1951, yetişkin kabrinde ise 1939 yazmaktadır.

Kabirlerin heybetli oluşu ayrıca hem yetişkin hem de çocuk/bebek kabirlerinin üzerinin örtülmesi algısal olarak statü göstermektedir.

Mezarlığa giden yolda, cami eksenin de sala ve cenaze namazı önemli statü ve sınıf göstergeleri arasındadır. Cenazelerin kaldırıldığı caminin nerede olduğu ve hangi grupların hangi camilerden cenazelerinin kaldırıldığı ve aralarındaki sınıf ilişkisi gibi durumlardan daha önce bahsedilmişti. Caminin sınıf ve statü bağlamında farklılaşması büyükşehir bağlamında daha net okunabilse de Siirt'te böyle bir durum söz konusu değildir. Genellikle cemaatin ve cenaze yakınlarının rahat erişebileceği veya

defnedileceği mezarlığın yakınlarındaki camiler tercih edilmektedir. Bölge bağlamında evlerin yanında taziye evlerinin varlığı da bunda bir etkendir. Her caminin taziye evi olmadığından bu bir sınırlılıktır. Bu taziye evleri camilerle bütünleşiktir. Cenazelere gelen kalabalıklar statü ve sınıf bağlamında değerlendirilebilir. Aynı camide ve aynı imamın kıldırdığı cenaze namazında cemaatin nitelik ve nicelik olarak farklılaşmasının bağlamları karmaşıktır. Öncelikle kişinin bağlı bulunduğu grup ve cemaat cenazelere ilk katılan kişilerden oluşur. Sonrasında kişinin statüsüne ve sınıfına göre grubun niceliği değiştiği gibi katılan sınıf grupları da değişir. Kimi cenaze törenlerinde çelenkler, güneş gözlükleri ve kravatlar dikkat çekerken kimilerinde ise sarıklı ve şalvarlı gruplar görülür. Cenazenin kalabalığı kişinin sevildiğinin ve iyi insan olduğunun işareti olarak görülür. Bununla birlikte yapılan görüşmelerde bir katılımcı bu kalabalık yığınlarını yapı bozuma uğratmıştır.

- *Ben zengin olayım senin kafan benim ayağımın altında olsun, sonra da cenazen kalabalık olsun, iyi adam ol, var mı böyle dünya! (K3).*

Sermaye grubunun cenaze törenlerindeki kalabalıklar için bir katılımcı *"leş kargaları"* ifadesini kullanmıştır. Bu durum bir tür sınıf ırkçılığıdır. Bazı durumlarda ekonomik olarak alt sınıfa dâhil olan bireyler ırkları ne olursa olsun sınıf ırkçılığına sebep olabilmektedir. Yoksullar cenazelerini önemserler ve bir gün öleceklerini düşünerek cenaze masrafları için kefen parası biriktirirler. Bu grup içerisinde cenaze töreni görenek içerisinde önemli yer tutmakta ve ölecek kişinin aklını fazlasıyla meşgul etmektedir (Thompson 2017,s.206). Bu doğal olayın toplumsal bir ritüele dönüştürülmesiyle grup dayanışması ortaya çıkar. Toplumun bir üyesinin ölümü bu nedenle olağan dışı bir tören (geçiş ritüeli) fırsatı haline gelir. Cenazedeki kalabalıkların ne kadar olacağı sala verilirken aslında bellidir. Statü ve sermaye sahibi sınıfların salaları güzel ve yanık sesli hocalar tarafından uzun uzadıya, soy ve akrabalık ilişkileri üzerinden tanımlanırken statüsü ve sermeyesi düşük kişilerin salaları daha kısadır ve özensiz okunur. Hiç salası okunmayan, cenaze namazı kılınmayan, sınıfsız, kimliksiz olanlar da vardır.

- *Salanın uzunluğundan kısalığından, hocanın sesinin güzelliğinden nasıl birinin öldüğünü anlıyoruz (K1).*

Bir başka statü, sınıf ve iktidar bağlamında değerlendirilebilecek mekânlar cenin/bebek/çocuk kabirleridir. Bu kabirler incelenen nekropolitan alanlarından ayrı değillerdir. Bölgede ve il ölçeğinde çocuk ölüm oranları ve kaba doğum hızı ülke ortalamasının üzerindedir. Kaba doğum hızının ve çocuk ölüm oranlarının fazla olması doğum öncesi, sırası ve sonrasında anne ölüm oranlarının da yükselmesine sebep olmaktadır. Bu veriler mezarlıklardan okunabilmektedir. Annenin ölüm tarihi ile bebeğin doğum tarihinin örtüştüğü birçok kabir vardır.

Bebek ve çocuklar birey olarak görülmemektedir. Tevrat bu durum statü ve sınıf ekseninde şöyle ifade edilir: *Bir adam yüz çocuk babası olup uzun yıllar yaşar ama uzun ömrüne karşılık zenginliğin tadını çıkaramamış, bir mezara bile gömülememişse, düşük bir çocuk ondan iyidir.* [24] Erken doğum, doğum sırasında ölüm veya birkaç ay sonrasında gelen ölümlerde çocuğa sala okuma, cenaze namazı kılma vb. törensel şeyler ifa edilmez. Topluma karşı sorumlulukları olmayan bu bireylere karşı toplumun da sorumluluğu olmamaktadır, toplum onları kimliksizliğe itmektedir. Bu tür bebek cenazelerinin aile ve erişkin mezarlıklarının uzağında gömülmeleri sebebiyle mekân parçalanır ve kimlik ve yaş statüsü üzerinden iktidar yaratılır. Bireylerin statüsü kültürlere ve onların koymuş olduğu geleneklere göre (gelenek faydalı olanı emrettiği için yapılan değil sadece emredildiği için yapılan şeydir) belirlenmektedir.

Mezar bekçileri ve kazıcıları ev içi kullanım amacıyla mermer yapan kişilere giderek artık ve kullanılmayan kırık mermerleri isteyerek çocuk ve bebek mezarlarına bunlarla şekil vermektedir. Böylece çocuklar yokluğa itilir. Onlar günahsızdır çünkü hesap verecek kadar dünyada bulunmamışlardır bu sebeple cennete gideceklerine inanılır. Bu örnekler birey olmanın sorumluluk ve hesap verebilmeyi de gerektirdiğini göstermektedir. Kişinin beyin ölümü sonrasında yetişkinlerde uygulanan ötenazi ile birey olamadan ölen bebeklerin durumu benzerdir. Doğuştan birey olamamış çocuk ve bebekler de *mekânsal olarak ötenaziye* itilmektedir. En önemlisi de mezarlar ölüler için değil yaşayanlar içindir, belleksiz olan

[24] *Tevrat/Vaiz 6:3*

ölünün belleğini ifade eder. Ben seninle beraber belki senden önce oradaydım diye haykırır. Yangın, deprem vb. durumlarda ilk kurtarılacaklar listesinde olan bebekler ve çocuklar, söz konusu nekropolitanlar olduğunda ilk unutulacaklar listesine girmektedir. Bir anne/baba en fazla kaç kez evladını toprağa verebilir ki? Çatışma ve savaş dönemlerinde ayrıca salgın hastalıklar sebebiyle fazlaca ölüm olması, toplulukların gömü adetlerine karşı duydukları saygıyı azalttığından (Spellman, 2017,s.184) bebek ölümlerine yönelik ritüel ortadan kalkabilir. Üretemeyen ve korunmaya muhtaç olan bebek ve çocukların ölümü halinde uygulanacak defin şekli ile ergin ve üretim sürecine dâhil olan kişinin ölümü halinde uygulanacak olan defin şekli arasında farklılıklar ortaya çıkabilir. Bu sebeple, ölüm halinde bebek, çocuklar ve erginler için yerleşim içindeki farklı alanlar defin yeri olarak kullanılmış olabilir (Uhri, 2010, s.66). Bölge ölçeğinde bebek ölümlerinin fazla olmasının da mekânsal olarak ritüellerin sıradanlaşmasına ya da yapılmamasına doğru evrilmiş olabilir.

Bu kabirlerin fazla olmasının bağlamı geçmişte sağlık koşullarının gelişmemesi ile beraber toplumsal cinsiyet rolleridir. Kadının hamile olması ev içi ve ev dışı görev ve sorumluluklarını azaltmamaktadır. Kadın başına düşen çocuk sayısı da fazladır. Akraba evliliklerinin fazla olması sebebiyle birçok ölüm düşük olarak gerçekleşmektedir. Aile planlanması, bakabileceği ve belli sorumlulukları yerine getirebilecek sayıda çocuk sahibi olmak olarak düşünülmemektedir.

- *Mermerciler kırık mermer veriyor, istiyoruz, bizde bunlardan çocuklara mezar yapıyoruz (K3).*
- *Çocukların çoğu eskiden düşüktü şimdi değil doğumdan sonra oluyor, doktor raporuna göre sezaryen korkusu oluyor ondan ölüyorlar. Kadın sezaryen olmaktan çekiniyor ya da günah olduğunu düşünüyor veya kürtaj olması gerekirken olmuyor, erken doğum sebebiyle kaynaklanıyor (K2).*

Nekropolitan ziyaretleri sırasında mezar ziyaretlerine gelen kişilere bidonla su taşıyarak belli miktar para talep eden çocuklara neden çok fazla bebek ve çocuk mezarı var diye sorduğumda şöyle cevap vermişlerdir:

- *Abi anne karnında yeterince beslenemedikleri için ölüyorlar (Ç1).*
- *Bence bizim annelerimi, hamiledir, gidip 50 kilo yük taşıyorlar, ondan ölüyor çocukları (Ç2).*

Ölüler yaşayanlara yer açmak için ölür. Bu mezarlıklarda, isimsiz, bakımsız, yan yatmış, çökmüş, yolla bir olmuş bir sürü kabir vardır. Dünün ölenlerini birileri hatırlıyordu, fakat bugün hatırlanmamaktadırlar ve belleğe ilişkin yerleri olmadığından unutulmuşlardır. Bugünün hatırlananları ve künyeli olanları yarının unutulanları olacaktır. Aslında bugün bebeklere ve çocuklara yaptıkları şey daha yavaş bir şekilde gelip onları bulacaktır.

Evlerdeki geniş duvarlar, tel örgüler, tarlalardaki çizgiler her ne kadar özel mülkiyet ile diğer mülkiyeti ya da özel ile kamusalı, kamusal ile kamusalı birbirinden ayırıyor olsa da mezardaki duvar tam olarak bu şekilde değildir. Nekropolitan duvarları belli ölçüde kamusal ile kamusalı, özel olanla özel olanı, kamusalla özeli birbirinden ayırır. Kimi duvarlar ve yollar vardır ki beyaz yakalılar ile esmer yakalıları, Müslüman ile Hristiyan'ı, Türk ile Kürt'ü birbirinden ayırır. Çok yönlü bir duvardır bu. Bu duvar aynı zamanda ölüm ile yaşamı, yaşayan ölüler ile öldürülmüş/ölmüş ölüler arasındaki sınırdır ve sadece bir duvar değildir. Sınır mıdır yoksa bir başlangıç mıdır, yoksa Araf mı? İçerdekileri mi dışarıdan koruyor yoksa dışarıdakileri mi içeriden? Koruma veya savunma işlevi yoksa duvar neden var, ölüler kalkıp gitmesinler diye mi? Her an ölebilecek bir yakınlıktan mekânsal anlamda uzaklaşmak niye? Kabir ya da mezarlığı tahrip ve yok ederek *sen daha önce burada değildin* diyen bir topluluk, kabirlerini zırhlarla koruyarak aynı şeyin kendisine yapılmasından korkuyor mu dersiniz? *"Bu Ermeniler ölülerini yemediler ya!"*

Tarihe saf haliyle ulaşamadığımız gibi gelen anlatılar ve yazılan şeyler inşa, hatırlatma ve unutma aşamalarından geçerek iktidar (kimin iktidarının olduğunun önemi yok) iradesiyle örülmüş anlatılara dönüşür. Bu anlayış hakikatin derin bir kuyuda olduğu izlenimini verir. Böyle durumlarda hakikat çok fazlaca yüzeydedir. Doğal süreç içerisinde statü grupları ve kültür ırksallaştırıldığında bu durum aynı zamanda mekânsallaşacaktır. Her tanım bir tahrif olur, bu tahrif mekânsallaşır, mutlak mekân içerisinde kaybolsa bile mutlaka gün yüzüne çıkar. Kuskusuz ırklar yoktur, sadece halklar ve kültürler vardır ancak kültürün biyolojik nedenlerine, sonuçlarına ve kültürel farklılığa gösterilen biyolojik tepkiler vardır (Balibar ve Wallerstein, 2017, s.39). Göçle beraber kültürlerin birbirini tanıma imkânı bulmasıyla klasik anlamda ırkçılık yapılmamaktadır. Irkçılık boyut değiştirmiş ve kültürel olana doğru kaymıştır. Irkçılık yaptığınız grup

sizin bağlı bulunduğunuz grup içerisinde ne kadar ayırt edilemezse o kadar gerçekliğe dönüşmektedir. Farklılıkların ırkçılığı işte tam olarak budur. Bunun için de her zaman hazır ve nazır olan tüm iktidar erkleri grupları birbirinden ayırt edilemez noktaya getirmek için elinden geleni yapar. Bunu başaramadığında ise göçe zorlar. Mekânları sistematik olarak parçalar ve dönüştürür, sonrasında *"sen burada yoktun"* der. Var olan bir toplumsal mekânın sonradan bir şekilde yok olması bir topluluğun kimliğini temelden sarsar. Mekânsız bir bellek, kimlik ve toplum orada var olamamıştır/olmamıştır.

İktidarlar kendi otoritelerini sürdürmek ve korumak için neyin unutulup ve neyin hatırlanacağına karar verir. Toplulukların belleklerinden bazı şeyleri yok etmek için onların düşünce yapısını değiştirmeniz gerekmektedir. Bunun için de dil üzerine oynamalar yapılması gerekir; çünkü dil sadece iletişim aracı değildir aynı zamanda kültürel bir inşa aracıdır. Bizler farklılıkları sadece kendi dilimiz, bilgimiz ve denetimimiz dâhilinde kaldıkları sürece kabul etmeye yanaşırız (Chambers, 2014, s.41-52). Ötekiyi üretmek de gerekiyor. Öyle bir öteki ki bağımsız bir öteki olmamalı. Ya kendi modeline dayalı bir öteki ya da aynılığa indirgenebilecek bir öteki üretilmelidir (Grosz, 1990, s.81). Bununla beraber bunlara hitap etmek için bir kavram bulmanız gerekir bu *"etnisite"* olacaktır. Etnisite hiçbir zaman beyaz iktidar ve hegemonya için değil sadece diğer gruplara (Chambers, 2014, s.64), hem köklü hem de köksüz olma haline gönderme yapar.

Bu durumları birçok açıdan gölgede bırakmak gerekmektedir. Gölge ışıksızlığı ifade etse de aslında var olan ışığın mutlak kanıtıdır, gölge varsa ışık vardır, ışıkta gölge yoksa hiçbir şeyi gölgede bırakmış olmazsınız. Dönüştürdüğünüzü ve kültürel olarak yok etmek istediklerinizi ya dayatma ile tecrit veya onların tercihi ile bir yalnızlık, anakronizm yaptığımın farkındayım. Neden mi böyle yapıyorum? Çünkü bu Tarih birinci dünyalı ezenlerin tarihidir (Grosz, 1990,s.78). Şurası bir gerçek ki tarih yazmanın etiği hiç kuşkusuz ölülerle olan sürekli diyaloğumuzdan doğar. Geçmişi yorumlamak aynı zamanda onu defnetmektir. Geçmişi dilin ve söylemin olanaklarına sokarak onurlandırmak ve bir kısmını defetmek gerekmektedir (Certeau, 1988).

Heteretopya alanları, birbiriyle belli ölçülerde uyumsuz birkaç ve birçok yerleşim mekânlarıyla yan yana olabilir (Stavrides, 2016, s.152). Heteropik olmamayı görev edinmiş bir iktidar anlayışı her ne kadar bu durumu yok ettiğini sansa da soyut mekânda ve toplumsal hafızalarda heterotopya sürekli olarak devam eder ve durmaksızın inşa edilir. Olmasını beklediğimiz heterotopyaların yokluğu üzerinden bir iktidar alanı ortaya çıkar. Somut mekân üzerinden de geçmişin izlerini taşıyan heterotopya mekânlarını iktidar, mekâna iz bırakma arzusuyla onunla mücadeleye girer, mücadele ettikçe de mekânı yüzüne gözüne bulaştırır. Var olmayan heterotopyaya karşılık olarak bu sefer kimlik heterotopyanın mekânı haline gelir (Alpman, 2016, s.177). Siirt Sancağının nüfusunun 1919'da % 16'sını, 1927'de % 4'ünü, 1935'te ise % 0,3'ünü Müslüman olmayan (Ermeni, Keldani, Asuri, Süryani, Yahudi, Ezidi vb.) gruplar oluşturmaktaydı (Obuz, 2017, s.44-45). 1919'dan 1935'e ve oradan günümüze etnik ve dinsel farklılığa ait hiçbir çeşitliliğin kalmadığı ortadadır. Şu an Siirt ve diğer illerin; üzerinde oturdukları, yaşadıkları ve uğrunda öldükleri, başkalarına dayattıkları gelenek ve kültürün toplamı yukarıdaki rakamlarda gizlidir. Nekropolitanlar da bu bağlamda ele alındığında onların yok edildikleri ortaya çıkmaktadır.

Bir katılımcı yukarıdaki rakamlarda yer alan zenginliği şöyle ifade etmektedir:

- *Midyat'a gittim, eskiden Ermeniler çoğunluktaydı orada: biz buraya geldiğimizde bunlar çok büyük sanatkârdı biz onlarda çok faydalanıyorduk. Ayakkabı, altın, kumaş ustasıydı bunları ezip gönderdiğimiz zaman 50 yıl geriye gittik, bilgi sanat onun elindeydi, eser kaldıysa Ermeniler 'den kaldı, Eruh'ta Ermeniler vardı, neresi hoşsa orada yaşıyorlardı. Ben Eruhluyum, Yengem şöyle derdi: (Yengem de 4 beş yıldır vefat etti dişleri gelmişti)Sizin eve gelin geldiğimizde Ermeniler katliam oldu, benim köyümde oldu ben biliyorum, Ermeniler varken çok rahatlardı onlar yapıyordu. Kapı pencere onlar yapıyordu, kaçanlar zengin gitmeyenler zorla Müslüman olan fakirler vardı, onlar gidince üç yıl ayakkabısız kaldım bir elbiseye muhtaç olduk.(K1).*

Araştırmaya katılan bir gazeteci; *Ermenilerin burada yaşadıklarını biliyoruz; fakat sanki hiç yaşamamışlar* ifadesi yukarıdaki bağlamı açıklamaktadır. Ermeni ve diğer Müslüman olmayan toplulukların mezarlıklarına rastlanmasa da Osmanlı Arşiv belgelerinde izlerine rastlanmaktadır. 1893 -1894

yıllarında Siirt şehir merkezinin toplam nüfusunun (15.000) üçte birinin Müslüman olmayan (4.950) topluluklardan oluştuğu ve bu topluluklara ait dört kilisenin olduğu ifade edilir. Bugün bu toplulukların mezarlıkları olmadığı gibi onlarla ilişkili yapılar da ortada yoktur. Çünkü onlara *"sahip çıkmışlardır"*. 1980 tarihli bir belgede bir Ermeni vatandaşı kendi arazisini Ermeni cemaatine kabristan olarak vakfetmesi sonrasında Müslüman ahalinin hem kabir taşlarının hem de duvar taşlarını çalarak ev yaptıklarını, cesetleri ve kemikleri mezardan çıkardıklarını şikayet etmektedir.[25]

Siirt'te yukarıda ifade edilen gazeteci ile görüşürken asıl katılımcı rolünde olmayan fakat emekli öğretmen olan bir kişi araya girerek Ermeni mezarlıkları ile ilgili konuşurken şu ifadeleri kullanmıştır: *"Ermeniler buradan göç edince uzun süre yerli insanlar onların evlerine mallarına sahip çıkmadı"*. Bu ifadelerde tehcirin söz konusu cümle içerisindeki tanımı doğru değildir. Bu durum sıradan bir göç olgusu değil zorla yerinden edilme bağlamında tecrit ve yalnızlıktır. Yerlilik üzerinden gidilecekse Siirt halkından daha yerli (Arapların İslam Halifesi Ömer zamanında geldiği düşünülürse) olan Ermenilerdir. Bir artı değer olarak ifade edilen "*Ermenilerin mallarına sahip çıkmadılar"* ifadesi de çelişkilerle doludur. Size ait olmayan bir mala göz dikmek, o mala sahip çıkmak anlamına gelmez. Buna talan ve yağmacılık denir. Aynı şekilde uzun süre sahip çıkılmadı demek belli süre sonra sahip çıkıldı demenin itirafını barındırır. İktidarlar tarafından örgütlenerek ortaya çıkarılan bu gruba karşı kolektif öfkenin birçok bağlamı vardır. Daha önceki bölümlerde ifade edilen İslam dışında diğer dinlere mensup grupların şehrin sanat ve zanaat işleriyle uğraşması ekonominin can damarlarını oluşturmaları sebebiyle bu tür kolektif öfkeler en başından itibaren varlıklı kesimlerin sembollerine yönelmiştir (Stavrides, 2016, s.191).

Kapı eşiğine oturmak,[26] basarak geçmek bazı toplumlarda tehlikeli olarak görülür. Bu durum ne orada ne burada veya hem orada hem burada olma halini içerir; bu yüzden Araf'takilere gönderme yapar. Kimsesizler[27]

[25]BOA. DH.MKT. 1772/7 (H. 2 Rebiülevvel 1308/ M. 16 Ekim 1890). Bu belgenin çeviri ve yorumu için Siirt Üniversitesi Tarih Bölümü Dr. Öğretim Üyesi Ömer Kucak'a teşekkür ederim.

[26]Eşik yaratma üzerine bilgi için bakınız: Stavrides, S. (2016). Kentsel Heterotopya. *Özgürleşme mekânı olarak eşikler kentine doğru.(A. Karatay, Çev.). İstanbul: Sel* Yayıncılık

[27] Türkiye Cumhuriyetinin Askeri Kuvvetleri ile PKK güçleri arasındaki çatışma sonucu ölen PKK'li kişiler ifade edilmektedir.

yoksullukla ölüm arasında kurulan metafor gibi eşikte duranları ifade eder. Kimsesizlerin gerçek anlamda kimsesiz olmasına gerek yoktur, öyle tanımlanıyorsa onlar öyledir! Belli süre sonra bu kimsesizlerin *"kimleri"* ortaya çıkmaktadır. Bu *"kimler"* de hemen ortaya çıkamaz. Bunu için mahkeme ve savcı kararlarına ihtiyaçları vardır. Aslında kimsesiz de değillerdir, "*kimsesizlerin kimsesi"* olanları kimselere yar etmek istememektedir.

- *Bir tane vardı adli tıpa gönderdiler. Kimdi neydi belli değildi, devlet bazen gizlilik şerhi kokuyor bu tür şeylere. Defnetmedik gönderdik öyle, dünya içinde var olmanın sonu (K2).*
- *"Kimsesiz Mezarlar" de söz konusu ama toplu mezarın içinde, sonuçta Müslüman, bu milletin çocukları birbirinden ayıramazsın. Düşünsel, fikirsel ve ideolojik olarak birbirinde ayrı kişiler de olsa bunları ayıramazsın (K4).*
- *Çıkardığımız oluyor gönderdiklerimiz oluyor. Yanlış geliyor, en son bir ay önce terör cenazeleri vardı bir ay önce aileleri geliyor savcılık kararı ile çıkarıyoruz. Elinde belgeleriyle çıkarıp gönderiyoruz. Bu mezarları sahiplenmeyenler de çıkıyor (K5).*

"Kimsesiz Kabirler"[28] mekânsal olarak ayrı nekropolitan alanlar değillerdir. Fakat bunlar kimi zaman grupsal kimi zaman da noktasal bir alt hiyerarşi oluşturmaktadır. Nekropolitan çalışanları herhangi bir kabri noktasal veya grupsal olarak mekânı göstermesi zor iken bu kabirler noktasal olarak bilmektedir. Mezar kazıcıların bu kabirlerle ilişkisi de diğer kabirlere oranla daha sıkıdır. Çünkü ölen bu kişilerin yakınları üç gün içerisinde ortaya çıkmazsa polis eşliğinde gömülmektedir. Sonrasında aileleri savcılığa başvurunca (ne kadar zaman geçtiğinin bir önemi yoktur) mezar tekrardan kazılır (eğer otopsi yapılmadıysa). Ölüden DNA için örnek alınarak ailesi ile birlikte teste tabi tutulur. Örnek için mezar kazılır, test sonuçları hemen alınmadığından mezar tekrardan örtülür, test sonuçlarına göre aile ile ölen kişi örtüşüyorsa mezar tekrar kazılarak ceset memleketine gönderilir. Mezarın 4 kez kazılıp kimseye ait olmadığı ve beşinci kazılışında ölü ve aile arasındaki tıbbi sözleşme sağlandıktan sonra memleketine götürüldüğü örnekler vardır *(Foto 6).* İktidar araçları tarafından

[28] *Ölüm ve ölüm mekânlarının karşı-hafıza, yüzleşme vb. gibi bir direniş noktası/alanı olarak mekânın inşasında önemli rol oynamaktadır. Bu mesele çok yönlü ele alınabilecek bir konu olması itibariyle farklı okumalar yapmaya imkân tanımaktadır. Fakat konu itibariyle derinlemesine inceleme yapılmamıştır.*

çoğunlukla yasaklanıp bazen de kısmı olarak izin verilse de kimsesizlerin kimseleri iktidar şemsiyesi altında ölüm ve ilgili törenleri ifa etmektedir.

Foto 6: Kimsesiz diye gömülen ve sonrasında kimselerin ortaya çıkmasıyla dört kez kazılıp sahibine teslim edilen kabir.

Ölüme her insan belli sebeplerle yakındır fakat hem ölüme hem de ölümün mekânlarına birini gömmek veya kabri ziyaret etmek dışında bir yakınlığımız yoktur. Başlangıçta yerleşim yerlerinin dışında konumlanan ve sonrasında şehrin merkezine dahil olan şehir mezarlığına bakan bir evin ilişkisi aynı değildir. Nekropolitan kayıtsız kalınan gündelik hayatın bir parçasına dönüşür. Böyle olsa bile mezarda görevli olmak (bekçi veya mezar kazıcı) ile mezarlığa bir seyir mekânı olarak bakmak arasında fark vardır. Toplamda bu dört nekropolitan alanlarında mezar bekçisi ve kazıcısı olmak üzere 10 kişi çalışmaktadır. Mezar bekçisi ile kazıcılar bezen aynı kişi olmakla birlikte part death (part time'a işaret ediyor) olarak yani ölüm olması durumunda çalışan kişiler de vardır. Bu kişilerin içinde bulundukları durum *"kimsesiz mezarlar"* bağlamında önemlidir. Siirt'e Adli Tıp Uzmanı *"ölü bedenler benim için bir cisimden farksızdır, ta ki hikâyelerini öğrenene kadar, cesetlere otopsi yapmadan önce hikâyelerini dinlemem, hikâyelerini dinleyince bana canlı gibi geliyorlar. Otopsiden sonra kim olduklarını sorarım"* demişti. Bir mezar kazıcısı da benzer şeyi ifade etmiştir; *"Kazdığımız zaman çıkarıyoruz, et, böyle sarkmış durumda kokuyor, mümkün mertebede parçalamadan çıkarıyoruz, ceset torbasına koyuyoruz sonra tabuta, zaten o kukuya kimse dayanamaz (uzun sessizlik oluyor). Kişilerin hayatlarını öğrendiğim zaman bana kazmak zor geliyor fakat öğrenmeden kazarsam o zaman iş gibi geliyor" (K4)*[29].

[29] *Topraktaki mikroorganizmalar, çürümekte olan cesetleri en küçük birimlerine kadar ayrıştırırlar. Ceset yapısındaki proteinler nihai olarak amonyağa kadar parçalanır. Amonyak ise gaz halinde buharlaşır ve havaya geçer. Bu havayı teneffüs edenler, bazı olumsuz etkilere maruz kalırlar. Bu da halsizlik, unutkanlık gibi olumsuz belirtilerle kendini gösterir (Kocaçalışkan, 1999: 443).*

Bu bağlamda bu bekçilere mezarda bekçilik yapmak veya kazıcı olmak düşünsel açıdan ne hissettirdiğini sorulmuş ve bağlamsal olarak iki farklı cevap ortaya çıkmıştır:

- *Ölüme mekânsal olarak yakınım ama şu şekil, ben kendimi ölümden uzak görüyorum, çok yakın olmak uzaklaştırıyor kesinlikle. Sürekli gömüyoruz her halde sıra bize gelmez o hissi unutmuş gibiyiz. En az günde bir tane gömüyoruz. (K5).*
- *Sekiz yıldır bu işi yapıyorum önceden hayatı kale almazdım şimdi ise mezara yakın olduğum için sürekli hayatımı muhasebe ediyorum, beni suskunlaştırıyor (K1).*

Kişiler mekâna iz bırakmak ister, iz bırakmaya çalıştıkça mekânla mücadeleye girer, mücadele ettikçe mekânla bütünleşir. Bütünleştikçe mekâna ilişkin olumsuz nitelemeler yoğunlaşır (Alpman, 2016: 176). Çünkü mekânın ona vadettiği şey ve geldiğinde karşılaştığı, ayrıca kabullenmek zorunda bırakıldığı şey arasındaki fark artar ve çatışma şiddetlenir. Şiddetlendikçe eskiye ve geçmişe özlem artar. Satır aralarında göndermeler sürekli olarak eskiyedir. Yaşadığı bugün, yarının dünü olacağından ne bu günü ne de yarını köken geçmişinden daha iyi olmayacaktır.

Nekropolitan ve Toplumsal Cinsiyet

Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim. Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın. O seni yönetecek[30]

Toplumsal cinsiyet ve iktidar çalışmaları, mekân bağlamında veya belli konu hakkındaki çalışmaların içerisinde serpilmiş olarak yapılmaktadır. Sadece toplumsal cinsiyet ve iktidar üzerine yapılan çalışmalar oldukça yaygınlaşmaya başlamıştır (Cornell, 2016). Toplumsal cinsiyet şüphesiz iktidarlardan bağımsız değildir, çünkü iktidar kurma olmadan bu derece ezilmişliği, eşitsizliği açıklamak zor olacaktır. Din, gelenek, toplum, erkek vb. araçların kurdukları iktidarlar ilk bakışta göze çarpmaktadır. Bu iktidar alanından kurtulan yine de özgürleşemez çünkü iktidar bu durumda farklı iktidar ağları örerek olguyu ötekileştirir.

[30] Tevrat/Yaratılış 3: 16.

Mackinnon'a göre bağımsız olarak biyolojik farklılıklar üzerine kurulmamış bir sistemde her iki cinsiyet de hem toplumsal hem de politiktir (2015,s.11). Toplumlar toplumsallaşma pratikleri aracılığı ile cinsiyet farklılıklarını en üst düzeye çıkarmaktadır. Bu cinsiyet rollerinin biyolojik yani doğal cinsiyetten bağımsız bir şekilde gerçekleşiyor olması bu durumu doğal dışı yapar. Dolayısıyla toplumların bu yapısı doğal yapılarla açıklanamaz. Toplumsal cinsiyet uygulamaları aslında doğal farklılıklardan değil doğal benzerliklerin göz ardı edilmesi ve bastırılmasının uygulamasıdır. Nasıl bastırıldığı ise cinsiyet rejimi ile ortaya konulur. Belli grup, okul, mezarlık ve kurumlarının toplumsal cinsiyetle etkileşim durumları o kurumun toplumsal cinsiyet rejimini ifade eder.

Cinsiyetler mekândan bağımsız değildir. Mekân toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini barındırır ve bunu yeniden üretir. Mekânın bunu bilinçli yapmasına gerek de yoktur. Tarihi süreç içerisinde yeniden üretim o kadar sıklıkla yapılmıştır ki artık toplumlarda ve bireylerde bir davranış olarak gelişmiştir. Davranış olarak toplum içerisinde geliştirilen bu kalıpların dışına çıkmak için yoğun bir direniş ve çaba gerektiği gibi bunun yapılması halinde ise birçok dışlanma mekanizmalarına da hazır olmak gerekmektedir. Bu eşitsizlikler salt cinsiyete de indirgenemez; ırk, sınıf, statü bağlamında da değerlendirilmelidir. Bir cinsiyet olarak kadın; aynı zamanda Kürt, Alevi, göçebe, alt sınıf, engelli vb. kimliklere de sahip olabilir. Toplumsal cinsiyet ve onun ayrımcılığı cinsiyetin yanında diğer faktörlerin de iç içe girdiği çok boyutlu ve çok değişkenli bir süreç ortaya çıkarabilir. Bu süreçler de mekânın nasıl organize olacağına ve kimin ne kadar nerede ve nasıl duracağına iktidarla iş birliği yaparak karar verir. Yüceşahin ve Yazgan (2017) mekân ve mekânın üretimi ve bu üretim yapılırken eril bakışı ve iktidarların pozisyonlarını sorgularlar. Oluşturulan mekânsal kavramlardan, mekânın cinsiyete göre bölünmesini hem geçmiş bağlamda hem de neoliberalizm çerçevesinde önemli bakışlar ortaya koyarlar.

Genel anlamda kadınlar erkeklerden daha uzun yaşar.[31] Kadınları birçok şeyden dışlayan hegemonya ve onun iktidarı her halde uzun yaşamayı kadınlara bırakması beklenemezdi. Nitekim geri kalmış, yoksul alanlarda kadınların erkeklerden daha kısa yaşadıkları bilinmektedir.

[31] Kaynak: TÜİK, Hayat Tabloları, 2017-2018

Yoksullukla beraber yoksunluk bu durumu şiddetlendirmektedir. Yine bu iki grup arasında da bebek ve çocuk ölüm oranlarında farklılıklar vardır. Buna rağmen yine de ölümün herkese eşit olarak geldiği söylenir. Bu söylem cinsiyet bağlamından ziyade genelde; ırk, sınıf, statü bağlamında söylenir. Ölüm herkese eşit gelmediği gibi ölüm sonrası durumlarda da eşitsizlik toplumsal olarak bozulmaz. Kandiyoti'nin (2015) *"ataerkil pazarlık"* (bargaining with patriarchy) olarak kavramsallaştırdığı ve kadınların iktidarla yaptığı pazarlık ve De Certeau'nun (2008) iktidarın *stratejisi* ve zayıfın *taktiği* bağlamında benzerdir. Negropolitan ve ona giden süreçte kadınlar birçok yönüyle pazarlık ve stratejiye karşı taktik uygulamaktadır.

Her ne kadar daha önceki topluluklarda olduğu gibi kadınlar ayrı bir alana gömülse de söz konusu mezarlıklarda böyle bir ayrım yoktur. Bunun yanında kadınlar aynı alanda gömülseler de bazı özel durumlarda aynı mekân içerisinde toplumsal cinsiyet uygulamaları görülmektedir.[32] Söz konusu mezarlıkların içerisinde bulunan türbelerde hiçbir şekilde kadın mezarı bulunmadığı gibi kadının girmesinin dahi yasak olduğu türbeler bulunmaktadır (Foto 7). Kadınlar bir taktik ve pazarlık olarak yine türbeye gitmekte fakat içine girmemektedir. Türbe dışında statü ve sınıfa göre gömülmelerin olduğu daha önce belirtilmişti. Kadın ancak türbedeki zatın yakını (eş gibi) olması ve aralarında akrabalık bağı bulunması halinde mekânsal yakınlık durumu değişmektedir. Türbenin içerisinde bulunmak veya türbeye yakın olmak tek başına bir şey ifade etmese de toplumsal olarak önemli bir göstergedir. Türbeye yakın olan kadın kabirleri de yine erkek üzerinden kazanılmış bir statüdür, kadın olma durumuyla ilgili değildir.

Kadın şeyhler olmamakla birlikte Şeyh Zeynep adında bir türbenin varlığı da toplumsal olarak şaşılacak bir durumdur. Söz konusu türbede cenin/bebek/çocuk kabirleri hariç yetişkin kabirleri olmadığı gibi erkek türbelerinde var olan heybet ve yükseklik burada olmamakla birlikte türbeye giriş zemininden daha alçakta yer almaktadır. Statü, soy şeklindeki erkek türbelerindeki mekânsal organizasyon burada olmadığı gibi bunlar bakımsızdır. Şeyh Zeynep'in bir hadis alimi ve aynı zamanda şair olduğu

[32] *Bilecik Şeyh Edebali Türbesinde Edebali'nin türbesi dışında kadınlar ayrı yerde gömülmüş ve isimleri yerine Edebali'nin kızı ve hanımı olarak belirtilmişlerdir.*

söylenmektedir. Kaynaklarda Zeynebül muhaddise binti Süleyman bin Hibetullah olarak isimlendirilmektedir (Kalafat, 2006). Yani Hibetullah'ın oğlu Süleyman'ın kızı hadis âlimi Zeynep denmektedir. Diğer türbelerdeki âlimler şeyh, seyda ve sonrasında kendi yalın isimleri yer alırken Şeyh Zeynep için böyle bir durum söz konusu olmadığı gibi onun için dede ve baba üzerinden bir tanımlama mevcuttur. Bir kadından başkasının *"karısı"* olarak bahsetmek, onun hali hazırda sadece üyesi olabilecek bir kategoriye sokmaktır. *"Karı"* olma kategorisi içerisinde değerlendirilen bir kadın sıfatıyla onun davranışlarına ve doğasına ilişkin, toplumsal olarak standartlandırılmış bir dizi kapsamlı beklentiyi içermektedir: Evi çekip çevirebilmeli, misafir ağırlayabilmeli, çocuk doğurabilmeli (Goffman, 2018,s.90). Birinin *"kızı"* ifadesi de kimin kızıysa kendi namusunu koruyarak ailenin namusundan da sorumlu olma bilinci inşa edilir.

Tarihi süreç içerisinde kadının bilgisine ve tecrübesine güvenilmediğinden onun dikkate alınmadığını bilmekteyiz. Erkek türbeleri dua ve türbedekini aracı kılarak Allah'tan bir istekten bulunma gibi geleneksel ve sıradan bir ritüel olarak organize olmuşken Şeyh Zeynep Türbesi'ni ziyarete gidenler buraya; çocukları altına işemesin, gece korkarak uyanmasınlar veya çocuğu olmayan kişiler Allah'tan şifa bulsun diye gitmektedir. Burayı ziyaret edenlerin tamamına yakını kadınlardan oluşmaktadır. Ağaçlara ve mezar demirlerine bez bağlama, muska bırakma (Foto 8) ritüelleri de sadece bu türbede gelişmiştir. Hadis üzerine ihtisas yapmış ve şiirle uğraşmış bir kadının bugün maruz kaldığı şey toplumsal olarak budur.

Evlenmek, çocuk yapmak ve bakım işleriyle uğraşmak kadını tahakküm altına aldığı gibi ölüm söz konusu olduğunda da benzer şeylere maruz kalınmaktadır. Çocuğu olmamak bir eksikliktir ve çocuğun bakım işlerini kadınlar üstlendiklerinden ziyaretçiler kadındır. Çocuğun olmaması salt kadının *kabahati* olarak görüldüğü için aynı kadının kocası ziyarete gelmez. Sorunun çözümünü araması gereken yine kadındır çünkü böylesi bir durumda ikinci eşin gelmesi veya onun dul kalma ihtimali vardır. Bu durum ataerkil pazarlık ve zayıfın iktidar karşısında sergilediği taktik olarak değerlendirilebilir. Nitekim evlenmeden önce bir gün evlenip gidecek diye kız çocukları evlat olarak sayılmazken; bir katılımcı tanıdığı bir kabri anlatırken; *bak şu 25'inde vefat etti, evin de tek çocuğuydu. Üç tane de ablası var* ifadelerini kullanmıştır. Böyle bir toplumda kadın olmak

evin çocuğu olmayı bile gerektirmiyor. Ataerkil olan bu toplum erkek çocuğu önceliediği için ve kız çocukları evlenerek evden ayrıldıklarından kaç çocuğun var sorusuna karşılık olarak sadece erkekler sayılmaktadır. Bunun bu toplumda tamamıyla böyle olduğunu varsaymak doğru değil, yaygın ise bile buna dair belli bir veri üzerinden konuşmak gerekmektedir. Bu ataerkil sistemin kodlarını yüklenen ve bunu üreten, geleceğe aktaran erkekle beraber çoğunlukla kadındır. Bunu kadına/erkeğe bu şekilde yaptıran toplumsal cinsiyet rejimidir. Kadın erkekten (koca, dede, ata) daha fazla erkek çocuk isteyerek, kocadan daha fazla kız çocuklarına mirastan pay vermemeyi savunarak ve erkek çocuğu olmadığı için bir kadını erkekten daha fazla dışlayarak kendi konumunu her şeye rağmen sağlama alma olarak ataerkil pazarlık ve taktiğe başvurmaktadır.

Foto 7: Kadınların girmesinin yasak olduğu türbe (Şeyh Süleyman Mezarlığı).

Foto: 8: Şeyh Zeynep türbesine ait ritüeller

Bir başka statü ve kadın ilişkisi bağlamı peygamberin soyundan gelmeyi ifade eden seyitliktir. Cemiyetten olma bilincinden uzak cemaat toplumlarında soy ve sülale önemlidir fakat bu durum da statü bağlamındadır. Buna karşılık statünün doğuştan geliyor oluşu hoş görülmeyen bir aile, soy ve ırka mensup olmanın dışında ne olursanız ne işle meşgul olursanız

olun sizin peşinizi bırakmayacaktır.[33] Seyit olan kadınların mezarlıklarında Mescit-i Nebevi'ye binaen yeşil bez bağlanır ve yeşil seyitliği temsil eder. Statü ve sınıf bağlamında mezar taşlarının nasıl farklılaştığı cinsiyet bağlamında da benzerdir. Erkeklerin mezar taşlarında kavuk, sarık benzeri semboller varken kadın mezarlarında bu durum gözlenmez. Özellikle 1950 ve öncesine ait kabir taşlarında kişinin künyesi okunmadan da mezar taşı üzerinden cinsiyet okumaları yapılabilir. Nitekim erkek kabir taşlarında ilmiye sarığı, burmalı sarık, serdengeçti, fes vb. simgeler varken bu durum kadın kabir taşlarında olmadığı gibi, üç gül buketi, lale, vazoda çiçek, yaprak ve bitki motifleri bulunmaktadır. Erkek mezar taşlarında muhtar, inşaat mühendisi, eczacı, öğretmen, albay, polis, muhtar gibi mesleki tanımlar bulunurken kadın mezarlarında bu yoktur. Erkek kabir taşlarında mesleki tanımlamalar dışında aşiret, hacı, hoca, molla, efendi, bey, ağa gibi statü tanımları da bulunmaktadır[34]. Kadınlar çoğunlukla; eşi, zevcesi, hanımı, merhume, x kişinin çocuklarının annesi vb. kavramlar üzerinden tanımlanmaktadır. Kadınlarda mesleki tanımın olmaması var olduğundan da yok değildir, kadınların mesleki kazanımlarını kolaylaştıracak toplumsal yapı olmadığı için mesleki tanımlamaları yoktur. Kadının kamusal alanda yer edinecek mekanizmaların olmayışı veya belli gerekçelerle kapalı oluşu bunda etkilidir. Nekropolitan alanlarda kadın ve onun görünürlüğü siliktir. Başkasına eş, evlat ve anne olmak dışında kadının bir fonksiyonu yoktur. Nekropolitan alandaki bu ilişki ve sonuç yaşamın içindekiyle birebir aynıdır, hatta yaşamınkinden daha vahşidir. Gündelik hayat içerisinde statü ve mesleki tanımlamaları bulunan kadınlar olmasına rağmen bu görünürlük mezarlıklarda hiç yoktur. Kadınların bu anlamda mezarlıkları daha mütevazıdır.

Ataerkil toplumlarda mezar taşına yazılan kimlikler de erkekler tarafından üretilirler. Mezar taşı ustalarının erkek olması bunda etkilidir. Erkekler şeyh, şehit, seyit, hacı, Kureyş soyuna dayanma üzerinden etiketlendirilirken kadınlar erkeklerin karısı olma üzerinden etiketlenmektedir.

[33] Siirt geneli içerisinde Garisi aşireti hoş görülmez ve bu aşirete mensup kişiler bu önyargıya bağlı olarak toplumsal anlamda kimin sorduğuna bağlı olarak değişmekle birlikte aitlik durumlarını belirtmemektedirler.

[34] Her ne kadar toplumsal cinsiyet bağlamında konu ele alınmasa da bunun kolay bir şekilde okunabiliyor oluşu açısından bakınız: Koyuncu, R. Güvelioğlu, İ. G. ve Gümüş, N. (2009). Rize-İyidere İlçesi Tarihi Mezar Kitabeleri. İyidere Kaymakamlığı Kültür Yayınları.

Siirt Mezar Taşları adlı çalışmada Osmanlıca mezar taşının transkripti şöyledir : *"Bu, Şeyh İsmail Fakirullah'ın*[35] *çocuklarının annesine ait kabirdir. O, Hacı Muhammed Siirdî'nin kızıdır"* (Mutlu, 2006, s.52). Burada kadın çocukların annesi olma ve bir kişinin kızı olma üzerinden tanımlanırken kadının ismi bile yer almaz. Bir kısmında kadının genç yaşta olması ve evlenmemiş olması üzerinden bekâreti ifade eden tülbent ve boncuklu bezler bağlanır, bunun da öncesinde tabutun üzerine beyaz bez veya gelinliği ifade eden beyaz tül serilir. Bu tutum kadın bedeninin yok sayılarak tamamen erkek bedeni üzerinden yapılmış bir tanımlama olduğu gibi (bekar/et), işlevsiz ve bir işe yaramayan fakat toplumsal anlam bakımından kocaman ve varlığı ile yokluğu arasında *kız* ve *kadın* olarak tanımlamaların yapıldığı kan sevici bir kültürü yansıtır (Blank, 2014, s.14). Bu ritüele (tülbent bağlama) toplumsal olarak evlenmeden ölmüş olmak ve genç yaşta ölmenin bir ifadesi olmakla birlikte çoğunlukla mürüvveti göremeden gitmek olarak bakıldığından bir eksikliktir. Aslında bekâr olmak, evli olup çocuğu olmadan ölmüş olmak, çocuğu olmasına rağmen öksüz ve bekâr çocukların geride kalması bağlamları gelişmektedir. Sırasıyla bu üç durum acı olarak ve toplumda kadının kabul görmesi bağlamında farklılaşmaktadır. Evlilik, üreme ve toplum beklentilerini yerine getirme üzerine kodlanmış bir hayatta bekâr olmak, evli olup çocuk sahibi olmamak, çocuk sahibi olup çocuklardan evli olmayan varsa bu tür durumlar bir tür eksiklik olarak görülür. Kadın ve erkek, hayatı boyunca toplumu ikna etme, inandırma ve dayatılan eksiklikleri tamamlama üzerinden bir hayat yaşamaktadır. Hayatın bu alanındaki yansıması nekropolitan üzerinden okunabilmektedir. Bir yandan cefakâr, çilekeş, garip anne olma; diğer yandan talihsiz kız olma durumları yaşanmaktadır. Mezarlıklar üzerinden ortaya konulan efsaneler, mitler ve bellekler; kabrine nur girme, cennetlik, mübarek olma durumları yine erkekler içindir.

- *Şu sarıklı var ya lokantacıymış ne kadar deli, evsiz, fakir varsa o lokantacıya gidiyormuş, hepsine ücretsiz yemek veriyormuş, bu öldüğü zaman kabrin içine nur giriyor. Öyle mübarek, iyi bir mezar (K3).*

Hâlbuki gönüllülük, karşılıksızlık, fedakârlık, ücretsiz emek, yemek yapma, kermes kurma vb. faaliyetlerde kadınlar ön plandayken mükâfat

[35] İsmail Fakirullah türbesi ulusal çapta ziyaret edilen bir yerdir.

ve kazanç söz konusu olduğunda erkek ve erkeklik hemen oraya müdahale etmektedir.[36] Kadının yaşarken alamadığı mükâfatı toplum, toplumsal olarak yine ona vermemektedir. Hayatın içinde görünmez olan emek söz konusu nekropolitan alanlar ve öteki taraf olunca da görünmez olmaktadır.

Kadınların iş, okul, yönetim, bürokrasi vb. alanlarda erkeklere oranla daha az temsil edildiği malumdur. Fakat gönüllülük, bakım, fedakârlık söz konusu olduğunda kadınların oranı bir şekilde artar. Bazı siyasi partiler kadın kollarına bu sebeple önem verebilmektedir (Arslan, 2019). Kermes faaliyetlerinin hemen tamamını da kadınlar yürütür. Cenazeye katılma, mevlit törenlerine gitme durumları da kadınsallaşmıştır. Kadınların erkeklere göre dinsel ritüel ve pratikleri uygulama ve aktarma, durumları da erkeklere göre daha yüksektir. Geleneksel toplumlarda kadınlar erkeklere göre muhafazakâr partilere oy verme eğilimleri daha yüksek olabilmektedir (Baykal, 1970). Dinsel veya dinsel olmayan cemaatlerin kadın grupları, onlar için fazlaca öneme sahiptir. Türbe ziyaretleri, aile, din eksenli konferans ve sohbetlerde katılımcıların çoğunluğunu da kadınlar oluşturmaktadır (Altan, 2007). Dua eden kişilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturur ve bu kadınlar genelde de yoksuldur. Buna rağmen kadınlar erkeklerden daha günahkârdır.[37] Bu günahkârlık biyolojik olarak kadının regl olması ve regl durumunda dini gereklilikleri yapamaması üzerinden dini eksiklik olarak temellendirilmektedir. Biyolojik olan bir şeyin ve bu biyoloji üzerinden gelen bir yasaklanmanın bir cinsiyeti dini açıdan eksik olarak görmesi kabul edilebilir değildir.[38] Toplumsal olan bir durumu doğal olarak görmek ve bunu değiştirebilmenin araçlarını insan elinden almaktır. Marx'ın meta fetişizmi; toplumsal olguların doğal olgulara tercüme edilmesi dediği şey budur (Mollaer, 2018, s.228). Bu doğallaştırılan dinen eksiklik ve daha fazla günahkâr olma durumunun nekropolitan alanlara yansıması ilginçtir. Tunç çağına dayanan kadınların daha derine gömülme pratiğinin cinsiyet farklılığını ortadan kaldırmak gibi belli kabul

---

[36] Yemek yapmanın mükâfata dönüştüğü yerlerde erkek aşçı, seks işçiliğinin bir sermaye sürecine dönüştüğü yerde de jigolonun ortaya çıkması gibi.

[37] "Ey kadınlar topluluğu, sadaka veriniz. Ben cehennem halkının çoğunun sizden oluştuğunu gördüm" (Buhari, Hayz 6, Müslim, İman 132).

"Bana cehennem gösterildi. Halkının çoğunun kadınlar olduğunu gördüm" (Buhari, İman 21).

[38] Bu bakışı reddeden teologlar da vardır. https://www.youtube.com/watch?v=ioih-e8ZSZ8 (27.02.2018).

ve temelleri vardır. Fakat görüşmeye katılanların ifade ettiği temellendirme şok edicidir:

- *Biz kazdığımızda ortalama en az 1,70 erkek 1, 80, 185 bayanı daha derin kazıyoruz. Bizim duyduğumuza göre, bildiğimize göre, erkeklere göre bayanlar daha çok kokuyormuş çürüyünce, bir de bazıları diyor ki onların günahı daha çoktur o yüzden (K2).*[39]
- *Kadınların mezarını kazıp taciz etmesinler diye daha derine kazıyoruz, bir de daha günahkâr. Mesela bir tanesinin mezarını kazarken yılan çıkmıştı (K4).*

Kadınların erkeklere göre kabirlerde çürümeleri sonucu daha pis kokması, kadının erkekten daha günahkâr olması ve satır aralarında okunan nekrofili sebebiyle kadınlar derine gömülmektedir. Nekrofilinin olduğundan ziyade olabileceği ifade edilmiştir. Fakat böyle bir eyleme karşı bir tedbir olduğu açıkça ortada olduğu gibi cinsel olarak rahatsız edilme ve tacize ayrıca tecavüze maruz kalmak salt kadınlarla ilgili bir durum değildir. Çünkü çocuk ve erkek kabirleri de bu tacize maruz kalabilir.

Eşitsizlikler gömülme, sonrasındaki simgesel ve mekânsal örgütlenme ile sınırlı kalmaz. Ölüm öncesindeki uygulamalarda da buna dâhildir. Sala verilirken ölen kadın falanca kişinin hanımı olarak ifade edilir ayrıca kadının cenaze namazındaki kalabalıkların ait oldukları sınıf ve statü yüksek değilse aynı erkek statü ve sınıf gurubuna göre daha düşüktür. Cenazeyi oluşturan kalabalıkların çoğu ölen kadının erkek akrabalarından oluşur. Bir kişinin, eşi, çocuğu, annesi vb. olma durumları dikkate alınır. Fakat bir erkek için bir kadının çocuğu, kardeşi ve eşi olma durumları gözetilmez. Ağlama, yemek hazırlama bakım işlerine dâhil olan kadınlar cenaze namazı kılma, cenazeyi taşıma, gömme işlerine dâhil olmazlar/olamazlar. Bu görevler erkeklere aittir çünkü bu işler kamusaldır. Cenazenin kadınlar tarafından taşındığı örnekler tecavüzün ölümle sonuçlandığı durumlarda gerçekleşir. Simgesel olan bu durum böylelikle haber değeri taşır.[40]

Sonuç

[39] *Benzer derinlik ifadeleri Mezarlıklar Müdürlüğü'nde de bulunmaktadır.*

[40] *http://www.hurriyet.com.tr/vahset-kurbani-sinemin-cenazesini-kadinlar-tasidi-40354178 (27.02.2018)*

Mezarlıklar da insan gruplaşmalarının, hayranlık verici bir negatifini oluşturur. Nekropolitan alanlar toplumsal yapıyı, ekonomik yaşamı ve ideolojileri kendi aynalarında sadık bir şekilde yansıtırlar. Bu sıfatla diğer toplumsal olgular kadar kabristanlar da sosyolojik bir incelemeyi hak eder (Lefebre, 2015, s.52). Kent içindeki nekropolitan alanlar nispeten küçük alanları içeriyorsa, mezarlıklar toplu bir şekilde ve herhangi bir kişinin de gömülmesine açıksa, resmi istatistiklerin sistematik ve düzgün olmaması durumunda araştırmacılar verilerini kendileri oluşturabiliyorlarsa önemli veriler sağlamaktadır.

Bu alanlardan, yaşa bağlı olarak zamansal ortalama ölüm yaşı ortaya çıkabilmektedir. Gelişen sağlık koşulları bağlamında Siirt'in nekropolitan alanlarında ortalama ölüm yaşı giderek artmıştır. Yine mekânsal olarak diğer bölgelerden farklılaşan zorla yerinden edilme mezarlıklar üzerinden okunabilmektedir. Buna göre 1985 ve sonrasında kabirlerde köy isimleri yer almaya başlamış ve bunun 1980 ve 1990 yıllarında köy boşalmaları ile ilişkisi vardır. Aynı zamanda 1985 ve öncesinde nadir de olsa köy bazında olmasa da il bazında veriler vardır. Bunların tamamı kamu (asker, polis, hizmet) sektöründe çalışan il ve bölge dışından gelen kişilerden oluşmaktadır. Bu dönemde ulaşım ve teknolojik altyapının gelişmemiş olması nedeniyle görev sırasında vefat edenler defin için memleketlerine gönderilememiştir.

Nekropolitan alanlardan geçmişe ait ekonomik ve gelişmişlik okuması da yapılabilmektedir. Nekropolitan alanlar üzerinden mekânsal organizasyon süregelmektedir ve bu organizasyon göç sebebi ile parçalanmakta ve yeniden üretilmektedir. Araplardan önce şehirde yaşayanların kabirleri şehirde olmamakla beraber kabirleri organize eden ve hâkim unsur Araplara ait kabirlerdir. Her kabirde an az bir türbe vardır ve kabirlerin ana çekirdek alanlarını bu türbeler oluşturmaktadır. Türbeden uzaklaştıkça veya ona yaklaştıkça devreye soy, statü, sınıf ve akrabalık bağları girmektedir. Türbeler genelde yüksek alanlardadır. Bu yükseklik sadece mekânsal değil aynı zamanda ilahi güce yakın olma yüksekliğini içermesi bakımından somut olduğu kadar soyut bir anlam ifade etmektedir; hatta soyutluk somutluğun çok daha önündedir. Türbelere mekânsal olarak en yakın gruplar türbedeki kişinin talebelerinden veya aynı tedrisattan gelen kişilerden oluşmaktadır. Sonrasında türbedeki kişinin akrabaları gelmektedir. Bunun da çevresinde mekânsal olarak aynı soyadını taşıyan veya

farklı soyadını taşısa da kadın veya erkek soyu üzerinden soy ağacına bir şekilde eklemlenen kişiler toplanmıştır. En dış çeperde 1980 -1990 yıllarında meydana gelen zorla yerinden edilme sebebiyle şehir merkezine göç etmiş kişiler oluşturmaktadır.

Bu organizasyon yaşamın içerisinden beslenmektedir ve şehre dair var olan kurumsal yapılar ve bununla ilişkili sermaye grupları arasında özellikle de mekânı kullanım pratiklerinde de görülür. Göç öncesindeki kabirler doğdukları yerde gömüldüklerinden mezarlıklarda aidiyeti ifade eden il/ilçe/köy ifadeleri yoktur. Fakat başka merkezlerden Siirt'e göç eden (göçün zorla olması, aidiyeti ve özlemi güçlendirici bir unsura dönüştürmüştür) kişilerin kabirlerinde il/ilçe/köy isimleri bulunmaktadır. Bu mekânlar da kendi içerisinde farklı bir organizasyona tabidir. Siirt'in Eruh ilçesi ve köyleri bu zorla yerinden edilme sürecinde en fazla göç veren ilçe olduğu için söz konusu organizasyonun en belirgin olan topluluğu oluşturmaktadır. Eruhlular kent içerisinde mekânsal olarak Şeyh Musa Mezarlığına yakın olduklarından bu mezarlıkta daha fazla toplanmışlardır. Bu nekropolitan alanlarda Eruhlular belli alanlarda toplanmışlardır. Bu toplanma ise şu şekildedir: Öncelikli olarak belli bir alan Eruhlulara ait gibi gözükür. Belli alan içerisinde Eruh'un Narlıdere Köyü'ne ayrılmış bir mekân bulunmaktadır. Bu mekân içerisinde de aynı soyadı taşıyan gruplar kendi içerisinde kümelenmiştir. Mezarlıklar ve bununla ilişkili yapılarda çalışan kişilerin (bekçi, mezar kazıcı, Mezarlıklar Müdürlüğündeki birçok kişi) Eruhlu olması hem bu bağlamı desteklemektedir.

Toplumsal olarak her ne kadar ölümün herkese eşit geldiği varsayılsa da kişilerin ölüm ve sonrası için toplumun varsaydığı kabuller eşitsizliği sürdürmektedir. Kişiler nasıl yaşıyorlarsa öyle de ölmektedir. Ölüm bir iktidar alanıdır. Bu iktidar alanı da mekân üzerinden inşa edilir. Nekropolitan alanlar üzerinden tarihsel, mekânsal okumalar yapılabilmektedir. Bu alanlarda ölümün şekli, biçimi, ritüeller, toplumsallaşma alanları ve biçimleri baştan aşağıya sınıf, statü ve iktidar ile ilişkilidir. Gündelik hayattaki sıradanlık sayılan deneyimler ve bunu içeren aşinalık durumları akıp giden olaylarda sınıf, statü, iktidar ilişkileri ve yeniden üretiliş biçimleri gözden kaçmaktadır. Ölüm ve mezarlık dikkatlice incelenip teori ile desteklendiğinde bu ilişkiler çözülebilmektedir.

Kişinin şeyh olması yeşil renkle ifade edilir. Kabir taşları üzerindeki simgeler, kabrin konumu, kabrin diğer kabirlerden yüksek olup olmadığı,

kabir taşının malzemesinin kalitesi ve şekli; statü, sınıf göstergesi olmaktadır. Nekropolitan alanlarda toplumsal cinsiyet okumaları da yapılabilmektedir. Toplumsal cinsiyet okumaları yapılırken de mezarlık ve bununla ilişkili yapılar, kurumlar ve bağlantılar dikkate alındığında konunun çözümlenmesi kolaylaşmaktadır. Kadın; ölüm döşeğinden bakım hizmetlerine oradan ölüm ilanına, oradan defnedilme ve mezarın derinliğine kadar cinsiyetçiliğe maruz kalmaktadır. Ölüm sonrasında mezar taşlarının şekli, uzunluğu, boyutu ve simgeler üzerinden de ayrımcılık olduğu gibi *"öteki dünyada"* da bu eşitsizlik devam eder. Kabir ve bunula ilişkili türbe ziyaretlerini daha çok kadınlar yaparken yani dini yaşayan ve bunu geleceğe aktaran kadınken yine aynı din kullanılarak kadının dışlanmasına sebep olmaktadır. Kadınların girmesinin yasak olduğu türbeler vardır. Kadınlar ancak içeri girmeden bu türbeyi ziyaret etmektedir. Ayrıca Türbeye yakın gömülmek statü ve sınıf bağlamında değerlendirildiği gibi kadının türbeye yakın olması ancak eş ve akrabalık üzerinden olmaktadır. Erkek kabir taşlarında sınıf ve statüyü ifade eden sarık, kavuk vb. simgeler varken kadın kabirlerinde bu yoktur. Kadının erkeğe göre daha günahkâr olarak görülmesi ve çürüyen bedenin daha fazla kötü koku yaydığı anlayışı kadınlar erkeklere göre daha derine gömüldüğü toplumsal olarak kurgulanmaktadır. Yine toplumsal bir kurgu olarak nekrofili tehlikesi bağlamında da kadını derine gömülebilmektedir.

Kabir taşlarında erkek beş altı nesil soya varıncaya kadar ifade edilir. Bunun yanında; muhtar, mühendis, ağa, şeyh, bir aşirete mensubiyet, hacı vb. meslek ve sıfatlarla ifade edilirken kadınlar; şu kişinin kızı, eşi, hanımı, vefakâr, cefakâr anneleri olarak ifade edilir. Söyleyeceğim bilinçle yapılmasa da teorik olarak böyle okunabilen bekâret üzerinden kabirlerde simgeler bulunmaktadır. Bu simgeler genelde bir başörtüsü, gelinlik benzeri tüller, renkli boncuklu pullu bezlerden oluşmaktadır. İktidar güçlerinden, toplumsal kabullerden, kültürden ve dinden meşrulaştırma onayı alarak bu yapılmaktadır. Sistemin içerisinde bulunan ve bunun tarihsel olarak sürekli bir biçimde gerçekleşmesi ve yeniden üretilmesi topluluk içerisindeki kişilerin farkındalığının oluşmasını engellemektedir. Bu görünmeme hali gündelik hayatın ortaya çıkardığı sıradanlık ile açıklanabilir.

Nekropolitan alanlarında çok fazla cenin/bebek/çocuk kabirleri bulunmaktadır. Bu kabirlerin fazla olmasında geçmişteki kötü sağlık koşulları ve toplumsal cinsiyet rolleri etkili olmuştur. Kadının hamile olması ev içi

ve ev dışı görev ve sorumluluklarını azaltmamaktadır. Kadın başına düşen çocuk sayısı da fazladır. Akraba evliliklerinin fazla olması sebebiyle birçok ölüm düşük olarak gerçekleşmektedir. Aile planlanması, bakabileceği ve belli sorumlulukları yerine getirebilecek sayıda çocuk sahibi olmak olarak düşünülmemektedir. Doktor ve eczacılar ile yapılan görüşmelerde korunma yöntemi olarak çoğunlukla prezervatif, yani herhangi bir kişi kimyasal almadan ile korunmak yerine doğum kontrol (ertesi gün hapı) hapı tercih edilmektedir. Kadının bu kadar ağır kimyasallar içeren ve hormon dengesine zarar veren ilaca maruz kalması ayrıca bunu kullanırken de bilinçli ve zamanında almayışı anne karnında ölüm ve ölü doğuma sebep olmaktadır. Fakat tüm bunlara rağmen kabir taşlarının malzemesinden ve eski olmasından anlayacağımız üzere (ulusal istatistikler de bunu desteklemektedir) 1990 ve öncesine ait cenin/bebek/çocuk kabirleri fazlayken yeni en azından milenyuma ait olduğu anladığımız mermer ve türevlerinden yapılmış aynı gruba ait kabirler daha azdır. Bu kabirler kimliksizdir yani kabir taşlarında herhangi bir bilgi yoktur. Topluma karşı sorumluluğu olmayan bu bireylere karşı toplumda da sorumlu davranmamaktadır. Olumsuz durum ve koşullarda ilk kurtarılması gerekenler listesinde olan çocuklar söz konusu nekropolitan olduğunda ilk unutulacaklar listesine dâhil olmaktadır.

Nekropolitan alanlar incelenirken var olmasını beklediğimiz heterotopya alanları ne yazık ki yoktur.1881'den 1938 yıllara kadar bölgede; Hristiyan, Ezidî, Keldani, Musevi, Asuri vb. dinlerine mensup kişilerin olduğu; bunlarla ilgili davalara, yazışmalara konu olan olaylar Osmanlı belgelerinden de bilinmektedir. Bu farklı etnik ve dinlere inanan insanların mezarlıklarının olmaması iktidar araçlarının kolektif bir öfke ile bu nekropolitan alanları ortadan kaldırmıştır. Hatırlama unsurunun en önemli bileşeni olan mekânın ortadan kalkmış olması unutmayı kolaylaştırmıştır. Yine bu gruplara ait dört kilise de ortadan kaldırılmıştır. Hatıralar soyut mekâna ve parçalı halde mutlak mekâna tutunmaya çalışarak mücadele etmektedir. Mekâna ahtapotun kolları gibi tutunan ve onu yutmaya çalışan iktidar ve onun araçlarının geliştirdiği stratejiye karşı zayıf taktik sergilenmekte ve hatırlanmak için elinden geleni yapmaktadır.

Teşekkür

Oda arkadaşı olarak bana katlanan ve bu çalışmadan doğan başka bir çalışmaya bana ortaklık eden Ömer Kucak'a ve saha çalışması süreci içerisinde benimle birlikte olan değerli arkadaşım Hüseyin Karakuş'a teşekkür ederim. Çalışmanın en dağınık haline maruz kalan ve önerdiği kavram (mekâna iz bırakmak kavramı için minnettarım) ve kaynaklarla birlikte çalışmayı sağlam bir zemine oturtmama yardımcı olan değerli hocam Polat Alpman'a minnettarım. Genel çerçeve içerisinde değerlendirmelerini benimle paylaşan ve kaynak önerisinde bulunan değerli hocam Sema Erder'e, feminist bakış açısıyla değerli yorumlarını benimle paylaşan değerli hocam Funda Şenol Cantek'e, nekropolitan kavramını İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri eserinde ana hatlarını keşfetmeme yardımcı olan ve çalışmayı değerlendirip görüşlerini ifade eden değerli hocam Jean François Peouse'ye, her zaman yanımda olan ve beni fikirleri ile aydınlatan yoldaşım değerli hocam Ayla Deniz'e içten duygularımla teşekkür ederim.

EXTENDED ABSTRACT

A Look at Life from the Space of Death: Understanding Class, Power and Gender through Siirt City Necropolis

*

Muhammet Öksüz
Siirt University

Burial sites tell the story of not only the lives of the deceased, but that of many other things that do not meet the eye at first glance (La Pérouse, 2016, p.231). Other than the people that lie beneath them, burial sites and gravestones also reveal facts about the descendants of the deceased who get the graves made: their social status, artistic views, culture, religious beliefs, lifestyles, and perceptions of geography and death (Elitez, 1996). Burial sites also offer clues about a society's cultural history and the other cultures that it is in touch with. These sites sometimes console and are mostly seen as a final resting place (Tuan, 2015, p.97). The way people die, their memories, lifestyles, political and ideological views, cultural memberships and identities (Sağır 2017, p.23) often become part of these sites. Elaborate gravestones are symbols of their consumers' financial power and emphasize class differences. In addition, the location of burial sites in the physical space depends on the social and economic value of the site.

Method

This study offers a reading of class, gender and power over necropolises. To this end, field studies were undertaken in four city cemeteries located in the center of Siirt: Sheikh Musa, Sheikh Süleyman, Sheikh Devğa and Zevye cemeteries. There are other necropolitan areas as well in this city; however, they fall outside the scope of the study as most of them are small sites which have been allocated to a certain family. The cemeteries examined in this study, on the other hand, are free and open to burials from all segments of the society. Qualitative in-depth interviews have been held

with four cemetery guards and a grave digger working at these burial sites. These people all have fathers and other relatives doing the same job before them, and they worked in the cemetery as children. They therefore have an understanding of the experiences of those before them. At the time of the study, they had a minimum work experience of 8 years and a maximum experience of 13 years. The interviews were audiotaped and the scripts were used for descriptive analyses.

Class and Power in the Necropolis

As the prophet of Islam was Arabic, its sacred book was written in the Arabic language, too. It is believed that the language of heaven is also Arabic, and the Arabic race has been blessed. As people buried in Islamic shrines are Arabs, they are surrounded by people who were also included in this group. The primary criteria which determine spatial proximity to a shrine are blood relation and lineage. As people buried in shrines used to be the heirs or followers of certain religious traditions and were influenced by certain schools, two shrines generally do not share a common space. Where they do, the schools of influence and other sources are also common. The graves around shrines generally share the same last name, and those with different last names share the same lineage through marriage. Hierarchizing from the family to relatives and to ethnic group reflects *Altruist Emotions* defined by sociobiology (Barker 1981). Within such spaces, the tomb of a sheikh is shaped as a sarcophagus and placed higher than others. For instance, the tomb of Sheikh Suleyman is positioned at the highest point of the cemetery. Being higher than others signals class and status, as shown by the fatwa that graves should not be elevated "*more than one handspan*". Whatever group, class or status a person is thought to belong to, this becomes communicated visually. If the elevation and depression of a thing is relational, this represents class and status. Shrine entrances are at the same time cemetery entrances, possibly because this is the original spot where a cemetery starts to form. When the connections between shrines, their spatial organization, class, race and lineage are considered and shrines are replaced by public buildings such as universities or hospitals, it can be seen that the same race, class, lineage and relative relations continue in these places.

People often acquire their status from birth. Not only does the acquisition of certain statuses require effort, but they are in fact metaphorically not acquirable. Male gravestones with the image of a fez or turban on them reflected the daily life status of these people. A stone with a fez often referred to public service and belonged to an Ottoman *"statesman"* (man because there were no women in these positions). One depicting a turban represented a sayyid, landlord or sheikh. Similarly, green pieces of cloth tied onto gravestones also represented a sayyid. Graves also carry the signs of belonging to a place or being a student. As there has been a shift regarding the professional perception of social status on gravestones after the 1990s, professional titles such as manager, teacher, engineer or veterinarian can be seen on graves dated thereafter.

Even though there is no spatial difference between Koçer and Kurdish cemeteries, their epitaphs differ. As displaced people usually develop a sense of identity and belonging to their places of origin, the names of their villages or towns appear on the gravestones of those who participate in migrations. The process of migration transforms a space that would normally be spatially fragmented into family cemeteries, and creates one big cemetery reserved entirely for people of the same village or town. Each group of administrative unit is further subdivided into groups of families. This is particularly evident in Sheikh Musa cemetery. Most people lying there came from Siirt's town of Eruh and its villages. This is undoubtedly because the highest number of village evacuations happened in Eruh during times of displacement. As the Koçer are nomads and have been forced into settled life, they may not have developed spatial belonging. Their lifestyle and oral culture may have caused them to stay away from space and spatial symbols. Involuntary mass movements cause generations of people forced into migration to feel alienated, and lead to the formation of *"diaspora – internal diaspora"* (Erder, 2018, p.75-141).

The materials used in making gravestones are also hierarchical. In fact, it is not the material that is hierarchical. Naturally, materials in an absolute space do not form a hierarchy, but when they become a part of a social space, they exist within a hierarchy and class. Therefore, gravestone materials suggest class, status, hierarchy and power depending on whether they are local or imported from another place. They offer clues about the durability, value or elegance of the structure. The quality of the stones

erected at a burial site may signal durability against time, but also offer information about the social status of the deceased (Denizcan, 2018). The function of a gravestone thus varies depending on where it comes from, how it is shaped and how the society views its material.

The Necropolis and Gender

It is a well-known fact that women are not given attention in the historical process as their knowledge and experiences are not seen as reliable. While male shrines are used for traditional and ordinary rituals such as prayer or asking Allah for a grant with the mediation of the holy person lying beneath the tomb, those who visit Sheikh Zeynep Shrine ask for their children to stop wetting their beds or getting night terrors, or ask the help of Allah for the conception of a baby. Not surprisingly, almost all visitors to Sheikh Zeynep Shrine are women. The rituals of tying pieces of cloth on trees or leaving amulets developed in this shrine. Such is the status attached by the society to a female sheikh who was an expert on hadiths and used to write poetry. Just as marriage, child bearing and caregiving control and shape women's lives, a similar case appears at times of death. Not being able to conceive is considered a deficiency, and the visitors to Sheikh Zeynep Shrine are almost exclusively women as they are the primary caregivers for children. Since the lack of a child is seen as the fault of the woman alone, the husband does not have to visit the shrine. It is the woman who must seek for a solution to this problem because, otherwise, it may lead to the arrival of a second wife or to widowhood. This may be viewed as a patriarchal bargain and a tactic played by the weak when faced with power. Indeed, daughters are not considered as offspring as they will one day marry and leave the family. One of the participants referred to the grave of an acquaintance by saying, *"See, this man died at age 25. He was an only child. He had three sisters"*. In such a society, being a woman does not even involve being someone's child. As this patriarchal society prioritizes male children and girls leave the home when they get married, the question "how many children have you got?" only draws the number of male children as a response. Despite these, women carry the codes of the patriarchal system and they also produce and transmit this system to the future, just as men do. What gets women/men to act like this is the

gender regime. By wanting male children more than men (husbands, grandfathers) do, by defending the tradition of fellow women not receiving family heritage, and by excluding women with no male children even more strictly than men do, women also use patriarchal bargaining and tactics in order to protect their own position at the cost of anything.

Conclusion

Even though societies agree that death comes to everyone equally, their ideas on death and afterlife give way to inequality. People die the way they live. Death is a power field constructed over space. Historical and spatial readings of necropolitan areas can be made. In these spaces, the way of death, its rituals, areas and styles of socialization are related to class, status and power. In the ordinary experiences and familiar flow of daily life, it is natural that class, status, power relations and reproduction styles may be ignored. When death and cemeteries are carefully scrutinized and supported by theory, these relations may be understood.

The symbols on gravestones, the position of graves, the height of a grave in relation to others, the quality and shape of the gravestone material are all indicators of status and class. Additionally, it is also possible to read gender in necropolitan areas. Gender analysis is easy in cemeteries and their surrounding areas, institutions and connections. Women face sexism everywhere, ranging from care services to their deathbed, from their death announcements to burials and the depths of their graves. Discrimination is evident in the shape, height and dimensions of their gravestones, and the symbols depicted on them. Thus, inequality spills over to the *"other world"*.

While women do more cemetery and shrine visits than men and are thus more involved in religion, the same religion is used to exclude them. There are even tombs where women are not allowed. Women can only visit without entering them. Further, women can only be buried close to a shrine, which is an indicator of status and class, through their spouses and relatives. While male gravestones are given symbols of class and status such as a turban, female graves do not have such symbols. In line with the belief that women are sinners and their decomposing bodies emit worse smells than those of men, they are also buried deeper than men. At the

same time, they can also be buried deeper for fear of necrophilia as a social design.

Unfortunately, the heterotopia areas expected in necropolises do not exist. Even though Ottoman documents show that Christians, Ezidis, Keldanis, Jews and Assyrians lived in this region from 1881 to 1938, cemeteries belonging to these groups have been eliminated.

Kaynakça / Reference

Alpman, P.S. (2016) *Esmer yakalılar kent-sınıf-kimlik ve Kürt emeği* , Ankara: İletişim Yayınları.

Altan, A. (2007) *Beykoz Yuşa türbesi bağlamında türbe ziyaretlerinin psiko-sosyal yönden incelenmesi* ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi,İstanbul.

Anderson, B. (2017) *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.

Arslan, E. (2019) Siyasi partilerde cinsiyetin izini sürmek; AKP, CHP, MHP ve HDP örnekleri. *Fe Dergi 11, 1*, 59-76.

Balibar, E. ve Wallerstein, I. (2017) *Irk ulus sınıf: Belirsiz kimlikler*. (N. Ökten, çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Barker, M. (1981) *The new racism: Conservatives and the ideology of the tribe*. Yer:Junction Books.

Bauman, Z. (2012) *Ölümlülük Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri* (9. baskı). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.

Baykal, D. (1970) *Siyasal katılma: Bir davranış incelemesi*, Sevinç Matbaası, No: 302.

Becker, S.H. (2017) *Peki ya Mozart? peki ya Cinayet? Vakalar üzerinden akıl yürütmek* (Ö. Alioğlu Türker, E. Arıcan Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.

Berk, S. (2006) *Zamanı aşan taşlar: Zeytinburnu'nun tarihi mezar taşları: Envanter*. Zeytinburnu Belediyesi.

Blank, H. (2014) *Bekâretin" el değmemiş" tarihi*. (E. Ergün Çev.) Ankara: İletişim Yayınları.

Briggs, C. L. (1986). *Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research*(Vol. 1). England: Cambridge University Press.

Certeau, M. (1988) *The writing history*, New York: Colombia University Press 100.

Certeau, M. (2008). *Gündelik hayatın keşfi: Eylem, uygulama, üretim sanatları*. Dostkitabevi.

Chambers, I. (2014). *Göç, kültür, kimlik.* (İ. Türkmen ve M. Beşikçi Çev.) İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Cornell, R. W. (2016) *Toplumsal cinsiyet ve iktidar.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Deniz, Ç. (2015). *Hafıza yelpazesi: Toplumsal hafıza bağlamında Hindistan Kızılay heyetleri.* İstanbul: E Yayınları.

Denizcan, M. (2018) *Ailelerin defin yeri belirleme sürecinde "memleket" tercihi ve etkileyen faktörler: Bursa/Gemlik örneği* ,Yüksek Lisans Tezi,Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, N. (2006) *İkiztepe ilk tunç çağı mezarlık buluntularının sosyokültürel açıdan değerlendirilmesi,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Durkheim, E. (2002) *İntihar:Toplum bilimsel İnceleme*, (Ö. Ozankaya Çev.), İstanbul:Cem Yayınevi.

Elitez, G. (1996) *Türk mezar taşlarında bitki motifleri,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sanatlar Ana Sanat Dalı Seramik Programı, İstanbul.

Erder, S. (2018). *Zorla yerleştirmeden yerinden etmeye: Türkiye'de değişen iskân politikaları*. İletişim Yayınları.

Goffman, E., (2018) *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar.* Ankara: Heretik Yayıncılık.

Grosz, E. A. (1990) Judaism and exile: The ethics of otherness. *New Formations 12*,81.

Güller, A. (2015) *19. Yy. arşiv belgelerine göre Osmanlı toplumunda intiharlar*, Master's thesis, Ordu Üniversitesi, Ordu.

Hancock, B., Ockleford, E., ve Windridge, K. (2001) *An introduction to qualitative research*. Trent focus group.England: Universty of Birmingham.

Hutton, P. H. (1993) *History as an art of Memory*. USA: University Press of New England.

Kalafat, Y. (2006) Siirt yöresinde yatırlar etrafında şekillenmiş halk inançları ve kesik baş motifi. *Geçmişten Günümüze Uluslararası Siirt Sempozyumu, 24.06.2016*, Siirt.

Kandiyoti, D. (2015) *Cariyeler bacılar yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. Yer: Metis Yayınları.

Kılıççıoğlu, C. (2013) Veleye: Siirt. Ankara. Kadıoğlu Matbaası

Kılıçkaya, D. (2017) Belleğin kış uykusu ve bellek üzerine düşünceler (T. Ermen,ve S. Özaloğlu Der.),*Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* içinde (37 – 39). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Kocaçalışkan, İ. (1999) Mezarlıklara dikilecek bitkiler ve çevre sağlığı bakımından önemi. *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü Ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, 20 Aralık 1998 - AKSM - İstanbul (s. 443–445).

Koyuncu, R., Güvelioğlu, İ. G. ve Gümüş, N. (2009) *Rize-İyidere ilçesi tarihi mezar kitabeleri.* Rize:İyidere Kaymakamlığı Kültür Yayınları.

La Pérouse, J. F. D. G. (2016) *İstanbul'la yüzleşme denemeleri: Çeperler, hareketlilik ve kentsel bellek.* : İletişim Yayınları.

Lefebvre, H. (2015) *Gündelik hayatın eleştirisi II gündelik hayat sosyolojisinin temelleri* (I. Ergüden Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2016) *Mekânın üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

MacKinnon, C. A. (2015) *Feminist bir devlet kuramına doğru*, (T. Yöney, ve S. Yücesoy Çev.) İstanbul: Metis.

Marx, K., ve Engels, F. (2003) *Komünist manifesto*, (L. Kavas Çev. *)* İstanbul:İthaki Yayınları

Mollaer, F. (2018) *Tekno muhafazakârlığın eleştirisi:Politik denemeler*. Ankara: İletişim Yayınları.

Mutlu, M. (2006) *Siirt mezar taşları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı,Van.

Nora, P.(2006) *Hafıza mekânları*. (M. E. Özcan Çev.) Ankara:Dost Kitabevi Yayınları.

Obuz, Ö. (2017) *Siirt'in cumhuriyet serüveni (1923 – 1950) Gelenek, modernite, milli kimlik,* İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.

Sağır, A. (2017) *Ölüm sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Savur H. (2010) *Siirt'in sosyal ve ekonomik yapısı (1312-1317/1894-1900, 420 Nolu Siirt Şer'iyye sicil defterine göre),* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Simpson, St. J. (1995). Death and burial in the late Islamic near east: Some ınsights from archaeology and ethnography, In (S. Campbell ve A. Green Ed.) *The Archaeology of Death in the Ancient Near East* (240-251), Oxford: Oxbow Books.

Soja, E. (2017) *Post modern coğrafyalar eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi* (Y. Çetin Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Spellman, W. M. (2017) *Ölümün kısa bir tarihi* (A.B. Pekiner Çev.) İstanbul:Can Sanat Yayınları

Stavrides, S. (2016) *Kentsel heterotopya. Özgürleşme mekânı olarak eşikler kentine doğru*. (A. Karatay Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık

Stratus, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. England: Cambridge University Press.

Sturken, M. (2002) Memorializing absence. *Understanding September*, *11*, 374-84.

Taşdelen, M. (2006). *İnanç açısından intihar* Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Thompson, E. P. (2017) *Dayanışma ritüelleri, kültür ve toplum: Güncel tartışmalar* (N. Yavuz çev.) İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Tuan, Y.F. (2015) *Bir kurucu unsur olarak kaçış* (Ş. Emek Ataman Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.

Tunçel, A. (2017) Tarihi yazmak: Unutturmak ya da unutturmamak, (T. Ermen, S. Özaloğlu Der.) *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* içinde (21-26). Koç Üniversitesi Yayınları.

Uhri, A. (2010) *Anadolu'da ölümün tarih öncesi bir geleneğin oluşum süreçleri* (1. bsm). İstanbul: Ege Yayınları.

Yüceşahin, M.M**.** ve Yazgan, P. (2017) Kentler toplumsal cinsiyetsiz değildir: Türkiye'de kentsel mekânın üretiminin feminist bir eleştirisi *Kadın:Kadın Araştırmaları Dergisi*, *18* (1), 85-106.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Öksüz, M. (2019). Ölüm mekânından hayata bakış: siirt kent mezarlıkları üzerinden sınıfı, iktidarı ve toplumsal cinsiyeti anlamak. *OPUS–Uluslararası Toplum AraştırmalarıDergisi, 11(18*), 2908-2964. DOI: 10.26466/opus.537882

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 06/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/06/2019

Küresel Çağ Tartışmaları Altında Milliyetçiliğe Yeniden Bakmak: Yeni Osmanlıcılık Söyleminin İnşası

DOI: 10.26466/opus.536362

*

Dilan Çiftçi* - Fuat Boğaç Evren**

*Assist. Prof. Dr., Gazetecilik Bölümü, Yakın Doğu Üni., Yakın Doğu Bulvarı, Lefkoşa/Kıbrıs
E-Posta: dilan.ciftci@neu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-3806-3915
** Res. Assist., Görsel İletişim ve Tasarım Böl.Yakın Doğu Üni., Yakın Doğu Bul., Lefkoşa/Kıbrıs
E-Posta: fuat.evren@neu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-1325-3878

Öz

Küreselleşme kavramının birbirinden oldukça farklı biçimlerde algılanması, ne zaman ortaya çıktığına dair görüş ayrılıklarının yaşanması ve çağımızın en önemli siyasi tartışmaları arasında kendisine yer bulması, ilgili kavramın detaylı bir literatür taramasıyla ele alınmasını gerekli kılmıştır. Keza küreselleşme kavramının salt bir ekonomik ifade olduğunu varsaymak ya da sadece üretim ilişkileriyle değerlendirmek batı menşeli hâkim kültürü anlayabilmemizin ve onun alt metnini okuyabilmemizin önündeki en önemli engeldir. Bununla birlikte küreselleşme olgusunun milliyetçilikle olan ilişkisinin ele alınması, özellikle günümüzde hem Türkiye'de, hem de Avrupa'da ve ABD'de milliyetçiliğin artması nedeniyle önem taşımaktadır. Özellikle milliyetçi politikalarla küreselleşmeye yönelik devlet politikaları her ne kadar birbirine zıt görünse de ortak noktalarını saptamak, her iki politikanın birlikte yürütülmesi ve bunun sonuçları, bu makalenin konusudur. Çalışmada öncelikle, küreselleşmenin eleştirisi ortaya konmuştur. Bununla birlikte, çalışma bir ideoloji olarak ele aldığı milliyetçilik kavramını iletişimde önemli bir yer bulan söylem inşası üzerine yapılan çalışmalarla devam etmiştir. Çalışmada milliyetçi söylemin inşası üzerine yapılan çalışmalarda kültürel göstergeler de yerini bulmaktadır. Bu çalışma da hem küreselleşme, hem de milliyetçilik kavramları açıklanmaya çalışırken, her iki kavramın birbiriyle olan ilişkisi, milliyetçi söylem kavramıyla birlikte ele alınıp, konuya ilişkin güncel ve önemli örneklerden biri olan 'Yeni Osmanlıcılık' söylemiyle incelenecektir. Bu bağlamda yapılan tartışmalar Türkiye'de son dönemde artan Osmanlı bağlantılı değişimler ve isimlendirmeler irdelenirken küreselleşme ile birlikte milliyetçilik ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Küreselleşme, milliyetçilik, milliyetçi söylem, Yeni Osmanlıcılık, milli kimlik*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi*Received Date*: 06/03/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 14/06/2019

Revisiting Nationalism Under Global Age Discussions: The Construction of the New Ottoman Discourse

*

Abstract

The concept of globalization has to be dealt with in a very different way. The differences of opinion about globalization emerged when it is placed among the most important political debates of our time. Likewise, assuming that the concept of globalization is a mere economic expression, or evaluating only with the relations of production is the most important obstacle to our understanding of the dominant culture of western origin and ability to read its subtext. Therefore, there is a necessity for a detailed literature review of the relevant concept. Addressing the relationship between nationalism and globalization is also urgent today, since not only in Turkey, but also in Europe and in the United States, we are witnessing the gradual increase in the nationalist ideologies. First, the critique of globalization has been put forward which the study continued with the studies on the construction of the discourse, which had an important place in the communication. In the study, cultural indicators are also found in the studies on the construction of nationalist discourse which has been accepted as a type of ideology. In particular, although nationalist policies and state policies for globalization seem to be opposed to each other, the common point of the two policies is to determine their common points, and the consequences thereof are the subject of this article. In this study, the concepts of globalization and nationalism are tried to be explained. In addition to this the relationship between the two concepts will be studied together with the concept of nationalist discourse and examined with the discourse of "new Ottomanism" which is the current and important examples of the subject. In this context of discussions on the recent changes in Turkey linked to rising Ottoman ties will be put in the evaluation when the study argues naming nationalism within the globalization perspective.

Keywords: *Globalization, nationalism, nationalist discourse, new Ottomanism, national identity.*

Giriş

Küreselleşme kavramının etrafında yürütülen tartışmalar, onu tanımlama biçimleri, onun tüm dünyayı topyekûn olumlu anlamda değiştireceğine inanan yaklaşımlar ve onun baştan sona tehlikeli bir şey olarak algılanması, bize küreselleşmenin çağımızın en önemli siyasi tartışmaları arasında yer aldığını göstermektedir. Kavramın popülaritesinin yanı sıra onu anlama da ve yorumlama da yaşanan görüş ayrılıkları, şüphesiz ki kavrama ilişkin net bir tanımlamanın yapılamamasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar kaygan ve tanımlanması güç bir şey gibi görünse de, küreselleşmeyle ilgilenen bilginlerin ona dair tanımlamalarında ve yorumlarında görüş birliği sağladığı noktaların, sermayenin ucuz emek gücüne duyduğu ihtiyaç, ham maddeye yakın olma ve sermayenin pazarı genişletme çabaları olduğu söylenebilir.[1]

20. yüzyıldan itibaren iletişim teknolojilerinde başlayan baş döndürücü değişimler ve gelişmeler, dünyanın giderek daha küçük ve daha birleşik bir biçimde algılanmasına yol açmıştır . Bu algıyı oluşturan neden; insanlar, toplumlar ve ülkeler arasındaki sınırlar üstü etkileşimin artması olmuştur. Böylelikle herhangi bir ülkede yaşanan ekonomik krizin, siyasi krizin, halk ayaklanmasının, askeri darbenin, demokratik atılımların ve hukuksal reform girişimlerinin diğer ülkeleri az ya da çok şiddetle etkilemesi olağanlaşmaya başlamıştır. Bu durum ülke sınırlarının "flulaşmasını" ya da başka bir deyimle 'sınırlar-üstü' yeni bir etkileşim biçiminin ortaya çıktığına da işaret etmektedir.

Kapitalist üretim tarzının doğasında genişleme ve yayılma dinamiği taşımasının bir sonucu olarak görebileceğimiz küreselleşmenin, siyasi, ekonomik ve kültürel birçok boyutu bulunmaktadır. Bu çalışmada da siyasi-kültürel boyutlarıyla ve etkileriyle ele alınacak olan küreselleşmenin, doğası gereği ve özellikle onun "sınırlar-üstü" etkisine muhalif yaklaşması beklenen milliyetçilikle olan ilişkisi tartışılacaktır. Çünkü bu çalışma için milliyetçi ideolojiyi küreselleşmeyle açıklamak yerine ya da onu küreselleşmenin bir sonucu olarak görmek yerine, onun, küreselleşmenin ülke sınırlarını 'flulaştırıcı' gücü karşısındaki tutumunu

[1] Özellikle sermayenin ucuz emek gücüne duyduğu ihtiyaca, günümüzün en büyük küresel sermayelerinden birisi olarak görülen Apple teknoloji şirketinin California'dan (ABD) yönetilmesine karşın, üretiminin büyük çoğunluğunu Çin'de gerçekleştirmesi örnek gösterilebilir.

ve gösterdiği direnci -eğer gösteriyorsa- konu almak daha anlamlıdır. Bu nedenle, Türkiye ile birlikte Avrupa'da aşırı sağcı partilerin yükselişi küreselleşme olgusunun doruğa ulaştığı 21. yüzyılda milliyetçiliğin artış nedenlerini, küreselleşmeye karşı milliyetçi siyaset yapma biçimini ve milliyetçiliğin küreselleşmeyle entegrasyonunu tartışmayı gerekli kılmıştır.

Söz konusu tartışmayı yürütmeyi amaçlayan çalışmanın temel sorunsalı da küreselleşmenin etkilerini bu denli etkili ve derin gösterdiği bir çağda milliyetçiliğin nasıl yükseldiği üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte milliyetçi ideolojinin küreselleşmeyle birlikte onun yarattığı olaylara ve olgulara karşı yaklaşımının sorgulanması da çalışmanın temel konularından birisidir. Tartışmanın temel dinamiklerini oluşturan millet ve milliyetçilik kavramlarına, küreselleşmenin temel toplumsal dinamikleri olan iletişim ağı, kentleşme, kapitalizm, neo-liberalizm ve çok ulusluluk gibi olgular çerçevesinde yaklaşılmasından farklı olarak, küreselleşmenin eleştirileriyle ve boyutlarıyla birlikte söylem kavramıyla da yaklaşılacaktır. Bu anlamda öncelikle küreselleşmenin eleştirilerine ve boyutlarına, ardından da milliyetçi ideolojiye ve söylem tanımlamasından hareketle milliyetçiliğe yeniden bakmak için milliyetçi söylem kavramına ve tartışmalarına yer verilecektir.

On yılı aşkın süredir Türkiye'nin siyasal ve aynı zamanda toplumsal gündeminde hızla yükselen şekilde yer bulan Yeni Osmanlıcılık kavramı siyasal jargonda ve toplumsal dağarcıklarda yer etmeye başlamıştır. Bu hızlı yer bulmada gündelik yaşamın içersin de çeşitli biçimlerde siyasal alan terminolojinde yer bulmasında medyanın payı büyüktür. Kavram ihtişamlı bir geçmiş anlatısını imgelerken yeni siyasal kimlikler kurmanın da pratiklerini medya tarafından inşaa edilen hikayeler aracılığıyla sağlamaktadır. Bu anlatılar sosyal ve duygusal yatırımlar aracılığı ile dünyayı bilme, anlama ve anlamlandırmanın yapı taşlarını oluşturmaktadır. Tüm bu sebepler hasebiyle bu kavram üzerinden yürütülecek her araştırma başlı başına akademik bir merakın nesnesi olacak niteliktedir. Bu çalışmada sosyal bilimlerde kullanılan nitel araştırma desenlerinden durum çalışması yapılmıştır. Bu noktada küreselleşme eleştirisi birden fazla durum ele alınarak Türkiye'deki küreselleşme tartışmaları sınırları içerisinde bütüncül olarak analiz edilmiştir. Çalışmada çok boyutlu veri top-

lama araçları kullanılmıştır. Toplanan verilen küreselleşme tartışmalarındaki milliyetçilik olgusu betimleme, örnekleme ve Türkiye'deki küreselleşme ve milliyetçilik temalarındaki Yeni Osmanlıcılık örüntülerini ortaya çıkarmak için söz konusu kavramları öncelikle tek başına daha sonra ise karşılaştırmalı olarak tanımlanmış ve yorumlanmıştır.

Küreselleşme ve eleştirisi

İlk kez Marshall McLuhan tarafından ortaya atılan "küresel köy" tanımlamasıyla "küresel" kavramının kullanımı ve onun etrafından kurulan tartışmalar, 1960'lardan günümüze dek yaygınlaşarak devam etmiştir (Karyelioğlu, 2008, s.125-126). 1980'lerden itibaren küreselleşme kavramına olan ilginin artmasına karşın, terim hâlen, bir süreci, bir siyaseti, bir pazarlama stratejisini ve hatta bir ideolojiyi anlatmak üzere kullanılmaktadır. Burada küreselleşmeyle ilgili problem, onun tek bir süreç olmayıp birbiriyle çakışan, iç içe geçen, kimi zaman da çelişen ve karşıt olan bir süreçler kompleksi olmasıdır. Bu nedenle küreselleşmeyi tek bir sürece ya da meseleye indirgemek yanıltıcıdır (Heywood, 2014, s.189).Küreselleşmeyi modernizmin devamı şeklinde, kapitalizmin doğal gelişim sürecinin vardığı son nokta olarak veya tarihteki küreselleşme biçimlerinin sonuncusu olarak değerlendirerek onu coğrafi keşiflerle başlatmak ya da günümüzün sosyo-ekonomik bileşenlerinin geçmişten farklılığına dayanarak "yeni bir durum" şeklinde görmek mümkündür (Karyelioğlu, 2008, s.125-127).Küreselleşmenin ortaya çıkışıyla ilgili Keşifler Çağı, İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin başlangıcı, sanayileşme hareketinin Avrupa'ya yayılması ile Avrupa, Amerika ve kısmen Uzak Doğu arasında bağlantıların başlaması, küreselleşmenin ortaya çıkışına ilişkin önemli süreçler ve nedenler olarak görülmektedir. Ancak küreselleşme ağırlıklı olarak ekonomik bir olguysa ve tüm dünyanın tek bir pazar hâline dönüşüp, üretimin tek bir pazar için gerçekleştirildiğini ifade ediyorsa onu kapitalizmin ortaya çıkışından daha geriye götürmek mümkündür (Türkbağ, 2002,s. 280).Sürekliliği göz önünde bulundurulduğunda küreselleşme, ortaya çıkışından itibaren küresel ölçekte yayılma potansiyeli taşıyan kapitalizmin bir sonucu olarak kabul edilse de onu kapitalizmin başlangıcıyla ya da daha öncesiyle başlatmak, kavramın kullanımını anlamsız kılacağı gibi

aynı zamanda kapitalist dünyanın oluşum sürecinde meydana gelen olayları tek bir nedene dayandırması, indirgemecilik olarak görülebilir (Karyelioğlu, 2008, s.128-129).

Bununla beraber küreselleşmeye ilişkin en önemli görüş ayrılıkları, onun karşıtlığı ve taraftarlığı üzerine yaşanmaktadır. Öyle ki günümüzde bazı açılardan bu görüş ayrılığı, kapitalizm ve sosyalizm arasındaki ideolojik çatışma üzerine temellenen daha geleneksel sol-sağ ayrışmalarının yerini almıştır. Bunun nedeni olarak küreselleşmenin belirgin bir neo-liberal ideolojik karaktere sahip olması gösterilebilir. Küreselleşme taraftarları, genellikle kapitalizmin ekonomik refah yaratma ve yeni fırsatlar sunma eğiliminde olduğunu, bundan daha fazla ülkedeki daha fazla insanın yararlanabileceğini savunmaktadır. Diğer yandan küreselleşme karşıtları da sömürüyle ilişkilendirilen büyük sermayelerin ucuz emek gücüne sahip olması ve küresel tek bir kültürü hâkim kılmaya çalışması nedeniyle küresel kapitalizmin yeni yoksulluklarla yeni adaletsizlikler yaratıp bütün insanları tek tipleştireceğini ileri sürmektedir (Heywood, 2014, s.192-193).Kazananlar, değişmez bir şekilde çok uluslu şirketler ve endüstriyel açıdan ileri olan ülkeler olurken, kaybedenler ise ücretlerin düşük olduğu, regülasyonun çok az olduğu, üretimin ülkelerin ve bireylerin ihtiyaçlarından çok küresel pazarlara endeksli olduğu bir dünyanın bireyleridir. Immanuel Wallerstein'nın vurguladığı eşitsiz siyasal ve ekonomik gelişmenin yapısal koşulu, ekonomik dünya sisteminin merkez ve çevre bölgeleri arasında gittikçe artan bir eşitsizliğe yol açmaktadır (Heywood, 2014, s.193-194).

Küreselleşme taraftarlarından Francis Fukuyama'nın ileri sürdüğü şey, küreselleşmenin ülkelerin demokratikleşmesi anlamında büyük katkılar sağlayacağı yönündedir. Bu görüş, küreselleşmeyle birlikte piyasa kapitalizminin genişlemesinin, liberal demokratik ilkelerin ve yapıların evrensel olarak kabulüne zemin hazırlayacağını da ifade etmektedir. Piyasa tarafından serbest bırakılan çeşitli baskılar, açık ve demokratik toplumlarda kontrol edilebileceğinden söz konusu ekonomik özgürlük kaçınılmaz olarak siyasal özgürlüğü de doğurmaktadır (Heywood, 2014, s.195). Diğer yandan küreselleşmenin ekonomik gücü -dolayısıyla siyasal gücü de- çok uluslu şirketlerin elinde toplaması, onun demokrasiyi zayıflatacağı görüşüne işaret eder. Bu şirketlerden sadece birisi olan General Motor'un bir yıllık geliri, neredeyse İrlanda, Yeni Zelanda, Uruguay, Sri Lanka, Kenya,

Namibya, Nikaragua ve Çad'ın toplam milli hasılasına eşittir (Klein, 2011'den aktaran Heywood, 2014, s.195). Çok uluslu şirketlerin farklı ülkelere yatırım yapma istekleri onlara ucuz iş gücü, düşük maliyetli üretim, yeni sermaye piyasası ve demokratik kontrollerden kaçış gibi ayrıcalıklar sunması nedeniyle her zaman canlı kalacaktır (Heywood, 2014, s.195).

Peter Berger (2003), küreselleşmenin temel belirtileri olarak dört farklı yüzü olduğuna dikkat çekmektedir. Berger (2003), küreselleşmenin öncelikle ekonomik temelli sürecinde kültürel yüzü olduğuna değinerek onun bu yüzünü "Davos Kültürü" (elit kültür) şeklinde tanımlamıştır. Adını her yıl Davos'ta toplanan Dünya Ekonomi Zirvesi'nden alan Davos kültürünün ana lokomotifi olan uluslararası ticaret, aynı zamanda ekonomik ve teknolojik küreselleşmenin de lokomotifi konumundadır. Vakıflar, sivil toplum örgütleri, akademiler ve çok uluslu örgütler gibi oluşumların unsurlarını oluşturduğu küreselleşmeyi de "faculty club culture" olarak adlandırmıştır. Küreselleşmenin, Berger'in "McWorld Culture" olarak isimlendirdiği bir diğer yüzü de Amerikan üniversitelerinin isimlerini, logolarını, armalarını ve sloganlarını taşıyan kıyafetler giymek, Amerikan dizi-filmlerini, sinema filmlerini izlemek ve Amerikan fast-foodlarını tüketmek gibi "Amerikan" damgalı popüler kültürü ifade etmektedir. Özellikle kent insanının yaşam biçimi haline gelen bu popüler kültür, aynı zamanda küresel kapitalizmin yeni gücünün göstergesidir."Evanjelik protestanlık" olarak adlandırılan küreselleşmenin son yüzü ise çoğulculuk, pazar ekonomisi ve demokrasi yanlısı bir söylemi Latin Amerika başta olmak üzere, Güney Pasifik, Güney Afrika, Doğu Avrupa ve Orta Doğu ülkelerine empoze etmektedir (Keyman ve Sarıbay, 2000, s.10).

Jan AartScholte (2005), küreselleşmenin insanlar arasındaki 'sınırlarüstü' etkileşimi arttırdığına dikkat çekerek, bu etkileşimin sınırları aşan bir karaktere sahip olması nedeniyle sınırların daha az öneme sahip olduğu bir sosyal alanı yeniden şekillendirmesine vurgu yapmaktadır. Buna verilebilecek örneklerden birisi elektronik paranın internet aracılığıyla ülkeler arasında çok kısa sürede transfer edilebilmesidir. Andrew Heywood'a göre mevcut durumla birlikte küreselleşme, çok kültürlülükle ve yerelleşmeyle de hareket etmektedir. Bu birliktelik, ulusalcılık ve milliyetçilik temelinde yükselen bağlılıkları azaltırken, onların yerine dini ve

etnik (yerel) kimliklere olan bağlılığı artırmaktadır. Heywood bunun nedeni olarak, homojenleşme korkusunun veya tehdidinin bir emperyalizm şekli olarak algılanmasıyla kültürel ve siyasal direnişin ön plana çıkacağını göstermektedir. Ancak bu durum, yaklaşan veya yaşanan emperyalizm tehdidine karşı inşa edilecek milli kimlik aracılığıyla milli duyguların toplum nezdinde yükselmesine de neden olabilir. Bununla birlikte Heywood, tek bir küresel kültürün ortaya çıkmasının yanı sıra, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde daha kompleks sosyal ve kültürel çeşitlilik kalıplarının da ortaya çıktığına işaret etmektedir. Çünkü Batılı ülkelerdeki insanlar, Coca-Cola, McDonald's, Nike gibi küresel markalar yerine gittikçe artan bir şekilde Batılı olmayan markalardan, ürünlerden, kültürlerden, sanat alanlarından ve dinlerden etkilenmektedir (Heywood, 2014, s.189-190).

Küreselleşmenin ekonomik boyutunun yaygın biçimde tartışılmasıyla birlikte salt ekonomik boyutu, dünya ölçeğinde kurulmuş hegemonyanın sürekliliği için yeterli değildir. Burada Batı'nın kendisini 'küresel özne' olarak meşrulaştırma çabası içinde olduğu ve bu küresel öznenin en çokta ortak tüketim kalıplarıyla belirlendiği söylenebilir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaştırdığı popüler kültür ve bitmek bilmeyen tüketim ihtiyacı, her şeyin bir tüketim nesnesi ve pazar ürünü haline dönüştürüldüğü dünyamızda salt tüketime dayanan bir kültür yaratmaktadır (Karyelioğlu, 2008, s.133-134). Böylelikle söz konusu tüketime dayanan kültür, 'küresel homojenleştirici' işlevi görmektedir. John Fiske (1996), bu tüketim ihtiyacı durumunu karnaval hazlar olarak tanımlarken, "saldırgan bedenler" kavramsallaştırmasıyla bireyin kendini ifade edişinin altını çizer. Kültürel homojenlik ulusal anlamları ve değerleri tehdit ederek dünya insanları arasındaki kültürel sembolleri yüceltirken, ulusal kültürlerde de yeni değişimlere zemin hazırlamaktadır. Kültürel alandaki bu değişim, toplumlardaki tüketimin sosyal işlevinin benzer olmasını sağlarken aynı zamanda kimliğin temel kaynağı ve bireyin kendisini ifade etme işlevini de görmektedir (Yetim, 2002, s.134).

Sonuç olarak küreselleşme kavramını açıklamak ve anlamak için onu bir otomobilin üretim aşamalarına benzetebiliriz. Günümüzde hemen her otomobil üreticisi, bir otomobili tek bir fabrikada üretmiyor. Her bir parça ayrı ülkelerde üretiliyor ve yine ayrı bir ülkede montajı yapılarak satışa hazır hale getiriliyor. Çok uluslu şirketlerin üretim aşamalarında böyle bir

tercihte bulunmasının nedeninde ucuz emek gücü yer almaktadır. Bu durum emeğin ve sermayenin parçalanması olarak görülmektedir. Ayrıca çok uluslu şirketlerin küresel nitelik taşıması, ulus devletlerin milli ekonomiyi geliştirme ve yerli üretimi artırma politikalarını tehdit etmektedir. Bununla birlikte yukarıda değinildiği üzere, herhangi bir ülkede yaşanan ekonomik kriz, siyasi kriz, halk ayaklanması, askeri darbe, iç çatışma ve savaş gibi ulus devletlerin varlığını tehlikeye sokacak olayların da küreselleşerek dünyanın bütün ülkelerini etkileyebilme dinamiğini taşımasının, ulus devletin mayası olarak görülen milliyetçi ideolojiyi nasıl etkilediğini, onun bu tür durumlar karşısında toplumun bütünlük ve ulus devletin varlığı açısından ne tür reaksiyonlar gösterdiğini açıklayabilmek için milliyetçilik ideolojisini ve onun yarattığı milli kimlik söylemini ele almak önem taşımaktadır.

Bir ideoloji olarak milliyetçilik

Özgün kullanımıyla millet, hiçbir siyasi atıf taşımamakla birlikte bir insan türünü ya da bir ırksal grubutemsil etmektedir. Bireylerin salt bir ulus içinde yaşayarak gerçek özgürlüğe ve mutluluğa erişebilecekleri esasına dayanan milliyetçilik kavramı ise ilk kez Jakobenlere karşıt olan Fransız papazı AugustinBarruel tarafından kullanılmıştır (Smith, 2001, s.57-58).Bir fikir olarak milliyetçilik, Fransız Devrimi'yle ortaya çıktı ve Fransız halkı, Jean-Jacques Rousseau'nun yazılarıyla "halkın kendi kendini yönetimi" fikrinden etkilendi (Heywood, 2013, s.161). Ayrıca milliyetçilik, tahtın tebaası yerine Fransa'nın vatandaşları olması gerektiği fikrini yansıtan devrimci bir inançtı[2].

Milliyetçiliğin bir yandan ulusal bağımsızlık vaat eden ilerlemeci ve özgürleştirici bir güç olarak görünmesi, diğer yandan siyasi liderlerin savaş siyaseti gütmelerine imkân sağlayan itici bir güç olması, onun tek veya

[2] Burada şunu da eklemek gerekir; Fransız Devrimi bir halk devrimi değildi. Devrim öncesinde Fransa, Avusturya-Macaristan'a karşı girdiği savaştan mağlup ayrılınca devlet, ekonomik anlamda ciddi bir kriz yaşamış ve zaten yoksul olan halktan vergi alınamayınca da burjuvadan vergi almaya çalışmıştır. Buna karşılık burjuvazinin halkı krala karşı kışkırtması, 14 Temmuz 1789'da sonuçlarıyla siyasi anlamda tüm dünyayı etkileyen devrimi tetiklemiştir. Bu devrimin en önemli sonuçlarından birisi olan milliyetçilik, siyasi bir ideoloji olarak 19. yüzyılın başlarında Latin Amerika'ya sıçramış ardından etkilerini çok uluslu devletler olan Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Rusya'da da göstermiştir. Ayrıca devrimin yarattığı bir diğer önemli etki ise İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne fikirsel anlamda ışık tutması olmuştur.

tutarlı bir siyasi olgu olarak görülmesini zorlaştırmaktadır. Milliyetçiliğin bu iki gücünün yanı sıra kendinden olmayanı düşman görerek yabancı düşmanlığına, aşırı ırkçı fikirlere, çeşitli toplumsal grupları ötekileştirmeye ve yeni toplumsal sınıflandırmalara yol açacak zehirli bir yanının da olduğunu görmemezlikten gelemeyiz. Milliyetçiliğin bu denli farklı reaksiyonlar göstermesinin nedeni, şüphesiz ki liberallerin, muhafazakârların, sosyalistlerin, faşistlerin ve hatta komünistlerin de ilgi odağı haline gelmesi ve benimsemesidir. Bu anlamda milliyetçilik kapsayıcı bir ideoloji olarak görünse de, onun belli başlı görünümlerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür: Liberal milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik, yayılmacı (sömürgeci-emperyalist) milliyetçilik ve anti-kolonyal(sömürgecilik karşıtı) milliyetçilik (Heywood, 2014, s.156).

Fransız Devrimi'ne kadar uzanan ve devrimin tüm değerlerini taşıyan liberal milliyetçilik, milliyetçiliğin en eski görünümüdür. 19. yüzyılın ortalarında Avrupalı devrimcilerin çoğunluğu için liberalizmle milliyetçilik ayrılmaz bir bütün olarak görülmüştür. Başlangıçta birey, millet ve uluslararası siyasete ilişkin gelişmiş olan milliyetçi inançlar, büyük ölçüde liberal fikirlerin uygulamalarıyla şekillenmiştir. Liberalizmin temel dayanağı bireysel özgürlük savunusu üzerine kurulurken, liberal milliyetçilik iki açıdan özgürleştirici güce sahiptir. Birincisi, hem çok uluslu imparatorluklar hem de sömürgeci güçler tarafından uygulanan her türlü hâkimiyet ve baskıya karşıdır. İkincisi ise özyönetim ideali, liberal milliyetçiliğin temel dayanağını oluşturur. Liberal milliyetçiler temelde, milletlerin tıpkı bireyler gibi eşit olduğunu ve bu eşitliğin kendi kendini yönetme anlamında mutlak bir hak olduğunu savunur. Liberal milliyetçiliğin asıl hedefi salt bir milletin bağımsızlığını ya da birleşmesini sağlamak değil, aynı zamanda dünyanın bağımsız devletlerini inşa etmektir (Heywood, 2013, s.174).

Muhafazakâr milliyetçilik, 19. yüzyılın başlarında düzene ve siyasi istikrara karşı tehdit oluşturan radikal bir güç olarak algılanırken, modern dönemde pek çok muhafazakâr için milliyetçilik bir inanç meselesi haline gelmiştir. Muhafazakâr milliyetçilik genellikle kurulu ulus devletlerde daha fazla gelişme göstermektedir. Muhafazakârlar, evrensel milliyetçilikten çok milli vatanseverlik kavramı üzerine yoğunlaşırken, bireylerin salt milli topluluk içinde anlam ve emniyet arayan sınırlı ve kusurlu var-

lıklar olduğuna inanır. Asıl hedefleri, özellikle sosyalistler tarafından sahiplenen ve bölücü bir fikir olarak algıladıkları sınıf dayanışmasından toplumu uzaklaştırıp, yurtsever sadakatiyle milli birliği korumaktır. Ülke ve millet tarihinin parlak günlerine atıflarda bulunarak geriye dönük bir politika izlemeleri, tarihi günlerin ve askeri zaferlerin şaşalı ritüellerle anılmasına neden olmaktadır. Muhafazakâr milliyetçilik, özellikle milli kimliğin tehdit altında olduğu ya da yok olma riskiyle karşılaştığı dönemlerde daha fazla önem kazanır. Çünkü bu tür milliyetçiliğe göre başarılı ve istikrarlı toplumlar, salt milli değerlere ve ortak kültüre sahip olmak zorundadır. Ayrıca muhafazakâr milliyetçilere göre, farklı dinlere, mezheplere ve geleneklere sahip olan yabancıların ülkeye göçü kısıtlanmalı ve azınlıktaki etnik gruplar milli kimlik aracılığıyla asimile edilerek olası bölücü ve ayrılıkçı tehditler en aza indirilmelidir (Heywood, 2013, s.177-178).

Yayılmacı milliyetçilik, 19. yüzyılın sonlarında özellikle Avrupalı devletlerin Afrika kapışmasına başlamasıyla ortaya çıkmıştır. İngiltere'de saldırganlığı, yayılmacılığı ve sömürgeciliği esas alan bu tarz milliyetçilik aşırı milliyetçilik kavramının kullanılmasına yol açmıştır. Yayılmacı milliyetçiliği, liberal milliyetçilikten ayıran en önemli fark, onun üstünlük ve baskı inancından doğan şovenist karakteridir[3]. Burada milletlerin özyönetim hakkı konusunda eşit olmadıkları ve bazı milletlerin diğerlerine karşı kaçınılmaz üstünlüklerinin olması inancı, şovenizmin temel dayanağını oluşturmaktadır. Şovenizm gibi pek çok diğer kavram tartışmalarında olduğu üzere Edward Said (2013), bu durumu oryantalist bakış açısı altında oluşturulan "yeniden çizilen sınırlar, yeniden tanımlanan meseleler ve dünyevileşen din ve milliyetçilik" olarak ortaya koyar. Bununla birlikte, yayılmacı milliyetçilik aracılığıyla 19. yüzyılda Avrupalı ve Amerikalı *beyaz* halkların, Afrikalı ve Asyalı "siyah, sarı, kahverengi" halklardan entelektüel açıdan tartışılamaz derecede üstün oldukları inancı yaygın biçimde kabul görmüştür. Öyle ki Avrupalılar, sömürgeciliği ahlaki ve dini bir misyon şeklinde üstlenerek özellikle Hristiyanlığın güzelliklerini ve faydalarını, dünyanın geri kalan şanssız ve cahil halklarına ulaştırmak gibi ulvi bir amaca hizmet etmekteydi (Heywood, 2013,179).

[3] Şovenizm terimi, kendini fanatik bir biçimde Napoleon'a adayan Fransız asker Nicolas Chauvin'den türemiştir.

Anti-kolonyal milliyetçilik, Avrupa'da doğan milliyetçilik fikrinin, sömürülen halklarda millet olma duygusunun oluşmasını ve Asya ile Afrika halkları arasında milli özgürlük arzusunun ortaya çıkmasını ifade etmektedir. Sömürgecilik karşıtı hareketlerin artmasıyla Avrupalılar kendi silahları olan milliyetçilik doktrinin kurbanı olmuştur. Asyalı ve Afrikalı sömürgecilik karşıtı siyasi liderlerin büyük çoğunluğu ise Batı karşıtlığı nedeniyle sosyalizmin farklı şekillerine ilgi duymaya başladı. Hindistan'da Gandhi ve Nehru ılımlı ve barışçıl bir sosyalizm algısını benimserken, Çin'de Mao Zedong, Vietman'da Ho Chi Minh, Küba'da Fidel Castro devrimci ve radikal bir Marksist politikanın uygulayıcısı oldu. Sömürgecilik sonrası dönem farklı milliyetçilik türlerini ortaya çıkarmakla birlikte söz konusu milliyetçilik tarzı, Batı'dan bağımsız kalmaktan ziyade tüm Batılı kültürlerin ve fikirlerin reddiyle şekillenmiştir (Heywood, 2013, s.181-183).

Yukarıda bahsedilen milliyetçilik türlerine bakıldığında, en azından liberal milliyetçiliğin, küreselleşme fikrine diğerlerine nazaran daha az karşı olabileceği söylenebilir. Milliyetçi ideolojinin bir ürünü olan ulus devlet biçimi ise daha eski siyasi yapılar karşısında üstünlüğünü kanıtlamıştır. Günümüzde de Çin'in en eski ve en son imparatorluğunun dönüşümüne tanıklık etmekteyiz. Georg Wilhelm Friedrich Hegel'e göre (2006) tarihsel bir yapı olgunluğa eriştiğinde yok olmaya mahkûmdur. Elbette ulus devletlerin modern öncesi siyasi yapıya karşı elde ettiği zaferi Hegel'in tarih felsefesiyle görmek zorunda değiliz. Ancak iletişimin küreselleşmesi, ekonomik üretimin ve parasal kaynakların küreselleşmesi, özellikle de ekolojik ve askeri risklerin küresel boyutlara ulaşması, tek başına ulus devletin ya da egemen devletlerin bir araya gelerek çözemeyeceği sorunlar olarak görülmektedir. Jürgen Habermas'a göre (2012, s.14-15)ulus devlet egemenliğinde yaratılan bu boşluk giderek artacak ve siyasi açıdan uluslar üstü bir seviyede yeniden yapılanmayı ve kurumsallaşmayı gerekli kılacaktır ki, Avrupa Birliği, Nato ve Birleşmiş Milletler de bunun örnekleridir.

Anthony D. Smith'e göre (2002), milliyetçi ideolojinin oluşumunda ve yaygınlaşmasında itici güçler olan ekonomik ve siyasal gelişmeler –yani, modernleşme süreçleri–, günümüzde bu ideolojinin önemini kaybetmesinde önemli rol oynamaktadır. Smith'in bu görüşünün temelinde etnik

cemaatlerin ve milletlerin doğasına ilişkin çeşitli varsayımlar yer almaktadır. Bunlardan birincisi, milletler ve milliyetçilik kavramları modern olgular olarak kabul edilmektedir. İkincisi, söz konusu kavramlar, kapitalizmin, endüstriyelleşmenin, bürokrasinin, kitle iletişiminin ve sekülarizmin özgül modern koşullarının ürünleri olarak görülmektedir. Üçüncüsü, modernliğin gereksinimlerini ve onun toplumda yarattığı bütünlük-beraberlik ihtiyacını karşılamak üzere tasarlanan milliyetçilik, esas itibariyle yakın tarihin bir yapısı olan milletlerin temel dayanağıdır. Sonuncusu da her ne kadar oldukça eski ve yaygın olsa da etnik cemaatler, temelde iktidar mücadelesi içindeki elitlerin ve liderlerin kaynağı ve aracı konumundadır. Bu görüşlerin temelinde ise modernliğin, kendisinden önceki dönemleri sonlandıran, onlarla birlikte daha önceki uzun çağlarda ortaya çıkan bütün yapıları ve inançları yok eden bir devrim niteliğinde olmasına dair temel varsayımlar yer almaktadır (Smith, 2002, s.26-27).

15. yüzyıldan itibaren Avrupa'daki geleneksel toplum yapısını sonlandırmaya başlayan modernleşme süreçleri, tarıma dayalı yaşamdan kent yaşamına, kapalı ekonomiden ülke ekonomisine ve homojenlikten uzak sınıf esaslı topluluk görünümünden güçlü milli bütünlüğe doğru yaşanan bir değişimi içerisinde barındırmaktadır (Oppenheimer,1997,s.138-140).Marshall Berman'a göre (2013, s.28) modern hayat girdabının temelindeki; fiziksel bilimlerde gerçekleşen büyük keşifler, yeni tekelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimlerini yaratan endüstrileşme, hızlı ve çoğu kez sarsıntılı etkileri olan kentleşme, birbirinden çok farklı insanları ve toplumları birbirlerine bağlayan kitle iletişim sistemleriyle küresel kapitalist bir dünya pazarının oluşması, geleneksel toplum yapısının temel özelliklerinden birisi olan toplumsal bütünlüğü bozup, bu parçalanmışlık ortamında yeni bir bütünleşme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Yani, yerel ve geleneksel ortamlarından kopan bireylerin farklı ve kalabalık yeni mekânlarda yepyeni bir yaşam mücadelesine girmesi, kentleşmenin de etkisiyle bütünleştirici değerlerin azalmaya başlaması toplumsal anlamda bir krize yol açmıştır (Hekimoğlu, 1989, s.136). Bununla birlikte çeşitli nedenlerle o güne kadar siyaset dışında kalmış toplumsal kesimlerin siyasi katılım talepleri karşısında mevcut siyasi kurumların yetersiz kalışıyla toplumsal eşitsizliğin daha da artarak devam etmesi, siyasal sistemde önemli bir meşruiyet boşluğu oluşmuştur.

Milliyetçilik üzerine önemli tartışmalar yürüten Eric Hobsbawm'a göre (1993, akt. Yıldırım, 2015) gerek millet, gerekse milliyetçilik bir toplumsal mühendislik ürünüdür. Tarihsel analizlerinde özellikle gelenekler ve geleneklerin icat edilmesi üzerine duran Hobsbawm, 'icat edilmiş geleneklerin' en somut ve en yaygın örneğinin milli kimlikte ve milliyetçilikte görüldüğünü savunmaktadır. Aynı zamanda milliyetçiliğin, modern toplumsal dönüşüm süreçlerinde, modern yaşam biçiminin ve ona zemin oluşturan sanayileşmenin yol açtığı bölünmeler ve çözülmeler karşısında toplumsal bütünlüğü sağlamada can simidi görevini üstlendiğini de belirtmektedir (Hobsbawm, 1993, akt. Yıldırım, 2015, s.10-11).Aynı doğrultuda Benedict Anderson da, Hobsbawm'a benzer biçimde milletlerin ve milliyetçiliğin özel bir kültürel yapım ürünü olduğunu savunmaktadır. Anderson'a göre (2007, akt. Yıldırım, 2015) millet hem sınırlı, hem de egemen olacak şekilde hayal edilmiş bir topluluktur. Anderson'ı, Hobsbawm'un modern millet kavramsallaştırmasından ayıran fark, hayal edilmişliği sahte ve uydurma olarak görmemesidir. Ona göre doğal olan bu süreçte yüz yüze etkileşim kuramayan tüm topluluklar birbirini hayal etmek zorundadır. Bu nedenle milliyetçiliği kültürel alanlarda yaşanan modern süreçlerde arayan Anderson (2007, akt. Yıldırım, 2015, s.11), modern dönemle birlikte eski siyasi yapının bütünleştirici gücünü kaybetmesine karşılık ulus devleti hayal edilebilir topluluğa duyulan bir ihtiyaca dayandırmıştır.

Milliyetçi ideolojide siyasal egemenliğin sahibi ve kaynağı ulus olup, siyasal sistemin meşruiyet zeminini de ulusun kendisi oluşturmaktadır. Bölünmez bir bütün olarak görülen egemenlik ise ulusun sahibi ve kaynağı olduğu en yüksek otoritedir (Pierson, 2000, s.113'den aktaran Şahin, 2007, s.6).Bunun yanı sıra ulus, egemenliğin tek sahibi ve kaynağı olduğu için bir ülkede tek bir ulus ve tek bir milli kimlik olmalıdır. Söz konusu egemenlik gücünü elinde barındıran siyasi yapıda ülkenin tartışılmaz tek otoritesini temsil etmektedir (İzzet, 1969'dan aktaran Şahin, 2007, s.6).Milliyetçi politikaların önemli unsurlarından birisi de diğer kimliklerin temelini oluşturan ve onların en üstünde yer alan bir milli kimlik yaratmaktır. Çünkü milliyetçilik, ülkedeki bütün etnik, coğrafi, ekonomik ve tarihsel kaynaklı bölgeleşmeleri ortadan kaldırma ve onları homojenleştirme amacı güder. Bu amaç doğrultusunda "tek millet"in kültürel değerleri yüceltilerek tüm topluma ve ülkeye bu tek olan kültürü ortak-milli kimlik

olarak göstermek ve kabul ettirmek milliyetçi ideolojinin temel reaksiyonudur (Şahin, 2007, s.6).

Modernistler için hem milletleri hem de milliyetçilikleri, modernliğin kendine has unsurları ve modern devletin yükselişinin kaçınılmaz bileşenleri olarak görmek gerekir. Bu yaklaşıma göre milletler ve milliyetçilik, önce erken dönem modern Batı'da, ardından Latin Amerika'nın, Asya'nın ve Afrika'nın sömürgecilik aracılığıyla işgal edilmiş topraklarında ortaya çıkmış teritoryal ve profesyonelleşmiş modern devletin yükselişinden ve doğasından türemiştir. Ayrıca milletler ve milliyetçilik, Avrupa'da yaşanan reformasyonun ardından devletle halk arasında açılmış olan boşluk için ve modernleşme süreçlerinin bireylerde yarattığı yabancılaşma için köprü görevi görmektedir. Böylece milliyetçilik, modern toplumların çatışmalarını ve bölünmelerini dayanışmaya yönelik duygusal çağrılarla maskelemeye çalışmaktadır (Smith, 2002, s.34-35).

Sonuç olarak yaratılan ve yeniden üretilen milli kimliğe, milliyetçi duygularla üstü örtülmüş bir doğallık hissi verilir. Bu noktada, Smith'e göre, "modern millet miti" ortaya çıkar ve bu mitin toplumda karşılık bulacağı gerçeklik algısı da söylemler üzerinden inşa edilir (Yıldırım, 2015, s.15). Onun için, milliyetçi söylemin küreselleşme fikrine ve hareketine karşı ürettiği argümanları da ele almak açısından önem taşımaktadır. Burada milliyetçi söylemin küreselleşmesinden bahsederken dilbilimci Roland Barthes (1990),modern millet mitinin ideolojiden bağımsız düşünülemeyeceğini vurgularken, günlük hayatımızda bu mitlere maruz kalma durumumuzu da yine gelişen iletişim teknolojilerinin getirisi olarak görür. Bu bağlamda Barthes'a göre(1990) modern millet miti yerine "medya mitleri" kavramlarını kullanmak daha anlamlı olacaktır. Çünkü Barthes, mitlerin kültürde yerleşmiş olan hâkim değerlerin kültürel yeniden üretimi olduğunu ve anlaşılmasında ise ideolojinin anahtar konumda olduğunun altını çizer. Benzer şekilde John Fiske de(1996) mitlerin bir kültürün gerçekliğini ortaya koyduğunu ve geçmişe dönerek yeniden üretildiğini savunur.

Milliyetçi söylem

Craig J. Calhoun'a göre (1997, s.22) farklı milliyetçilik biçimlerinin ortak noktalarını milliyetçi söylem dışında tek bir sürece –devlet inşası, modernleşme, ekonomik gelişmedeki eşitsizlikler gibi– bağlayarak açıklamak mümkün değildir. Söylem kavramının milliyetçilik ve kimlik çalışmalarında etkili bir konuma erişmesi de Michel Foucault'nun çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Temelde modern öznenin birey olarak kurgulanması üzerinde duran Foucault, çalışmalarında, "özne, nasıl formel bilginin bir problemi haline dönüştü?" ve "nasıl modernite öncesinin bireyi modernitenin toplumsal özneleri haline dönüştürüldü?" sorularına yanıt aramıştır (Yıldırım, 2015, s.16).Modern devleti, "bireylere rağmen, onların kim olduğuna aldırmadan, hatta varlıklarını bile yok sayan bir kendilik değil; tam tersine bu bireyselliğe yeni bir biçim tayin etmeleri ve belirli bir düzenekler toplamına tabi tutmaları koşuluyla, bireylerin onunla bütünleşebildikleri gelişkin bir yapı olarak düşünmek gerekliliği ortaya çıkıyor. Bir anlamda, devlet bir bireycilik ekseni veya yeni bir kırsal/çobanıl iktidar biçimi olarak görülebilir" şeklinde yorumlarken, milli kimliği modern bireyin bedenine işlenmiş görmektedir (Foucault, 1998, akt. Yıldırım, 2015, s.19-20).Söz konusu iktidar biçiminin toplumsaldaki kurgulanma biçimi de söylemsel alandan geçmektedir. Toplumsalda üretilen etkinlikler bütünü aynı zamanda anlamların ve simgelerin de üretilmesine katkıda bulunur. Milliyetçi söylem de bu anlamlar ve simgeler bütününün üretilmesini doğrudan etkilemektedir (Yıldırım, 2015, s.20).Toplumsal olan milliyetçi söylemin üretim aşamasında Ferdinand Saussure'ün dil kuramına değinmek bu noktada faydalı olacaktır. Şöyle ki, Saussure'a göre (2013) kimlik ve aidiyet belli başlı anlamları ve simgeleri kullanılarak ama daima dil pratikleriyle gerçekleşir. Burada milliyetçi söylem de tahmin edileceği üzere milliyetçi anlamları ve simgeleri kullanarak dil pratiklerini küresel düzende ortaya koyar.

Egemen bir temsil alanı olan milliyetçilik, savunduğu değerler gereği millete ilişkin karmaşıklığı ve olumsuzluğu reddeder. Ayrıca millet içindeki farklılıkların reddedilmesine de ihtiyaç duyar. Bu anlamdaki sembolik güçleri de milletin doğal bir kültürel ve siyasi birlik olarak tanımlanmasında kendisine yer bulur (Brookes, 1999, s.248). Nitekim Habermas (2001), modern demokrasilerde milliyetçiliğin, siyasal iktidarlar ve siyasal

liderler için halkı ülke sorunlarından ve çekişmelerinden uzaklaştırma da ucuz bir kaynak olduğunu ifade etmektir. Etienne Copeauxda (2002) Habermas'la aynı görüşü paylaşarak milliyetçiliğin doğallaştırıldığına ve insanlar tarafından bir ideolojiden ziyade, doğal bir erdemi ifade ediyormuş gibi algılandığına dikkat çekmektedir. Ayrıca Valentin Nikolaevich Volosinov, bu durumu millete özgü maddi kültürlerin toplamı olarak gördüğü için milliyetçi söylemin altını çizer. Gösterge üretimi, toplumsal formasyonların içerisinde ideolojiden beslenerek gerçekleşir ve ideolojinin işlendiği temel ortam dil ve bilinç pratiğidir (Voloshinov,1973). Daha da önemlisi hangi milliyetçi söylem ve ideoloji olursa olsun Voloshinov'a göre anlam dil yoluyla üretilir ve göstergeler anlamın maddi kayıtlarıdır. Buna ek olarak Louis Althusser'den yola çıkarak anlamın toplumsal bir pratik olduğunu ve milliyetçi söylemde de görüldüğü üzere dil ve sembolleştirme anlamın üretildiği araçlar olduğu yargısına varılabilir (Althusser, 2010).

Milliyetçiliğin duygusal bir güç olması ve bireylere kendilerinden üstün bir varlıkla özdeşleşmelerini sağlayan gücü vermesi, farklılıklarına rağmen insanları birlikte tutan bir dayanışma kaynağı olarak görülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Milliyetçilik, modernizmin yıkıcı dinamizmi içinde toplumlarda oluşan bütünlük ihtiyacını karşılamaya yönelik önemli bir işlevi görse de, sadece bir yanılsama ya da manipülasyon olsaydı bu gücüne sahip olamazdı (Calhoun, 1997, s.126). Milli kimliğin birbiriyle ilişkili olan etnik, kültürel, ekonomik ve siyasal birçok unsurdan meydana gelen karmaşık bir yapı olması, onun toplumsal varlığı oluşturan diğer kimlikleri dışladığı ya da onlardan üstün olduğunu göstermez. Çünkü milli kimlik ve onun içerdiği unsurlar, zaman içerisinde değişime uğrayabilmektedir (Hobsbawm, 1993, s.26). Saussure'un (2013) dil kuramında üzerinde durduğu şekliyle söylem ve göstergeler değişken olabilmektedir. Bu durumda milliyetçi söylemin zamanın içerisindeki değişimi ve yeni oluşan hali "art-süremli" söylemler olarak açıklanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, milliyetçi söylemlerin aksine milletin bütün mensuplarını hepsi birmiş gibi ele aldığı üniter bir varlık olmamasıdır. Her birey milli kimliğini istediği şekilde konumlandırır. Tam olarak bu nedenle milli kimliğin kısa vadede dahi fikirsel anlamda değişimler yaşadığı söylemek mümkündür.

Milliyetçiliğin hegemonik bir güç olabilmesi için gerçek anlamda milleti temsil etmesi gerekir. Onun için milliyetçilik, millet belirsizliğine belirli ve önemli ölçüde bütünsellik sağlayan bir mit olarak görülebilir. Bu nedenle milliyetçilik, "örnek millet" ve "örnek insanlar" yaratma eğilimindedir. Milliyetçi mit, hayal edilmiş belirli bir milli uzam adına toplumsal ve siyasal eylemin yol göstericisi olmayı amaçlar. Milli uzamın homojenleştirilmesi, millinin ne olduğuyla ilişkilidir. Ancak milleti belirleyen yapılar ne olursa olsun yine de bir şeyler eksik kalacaktır. Milletin homojenleştirilmesi ve ona gerçek bir varlık kazandırılması, milletin içindeki ve dışındaki "milli düşmanlar"ın söylemsel inşasıyla gerçekleşir (Torfing, 1999, akt. Gökalp, 2007, s.290).Bu noktada milletin, diğer milletlerden farklı ve ayrıcalıklı olduğu imajı yaratılır. Böylelikle diğer milletler de "yabancılar" veya "potansiyel düşmanlar" olarak görülerek zenofobi yaygınlaştırılır (Bech, 1999, s.118-119). Yabancılar her zaman kamusal tehdit unsuru olup ülke içinde ve dışında varlığını sürdürmektedir. Milliyetçilik için düşman imgeleri yaratmak, başta sınıf çatışması olmak üzere toplumdaki kültürel, etnik, cinsiyet gibi çatışmaları gizleyerek iktidarı kuvvetlendirir. Düşman imgeleri aynı zamanda, ulus devletlerin uyguladığı her türlü şiddeti bir karşı şiddet olarak meşrulaştırma aracı olup, bu imgeler aracılığıyla demokrasi dışı ve demokrasi karşıtı her türlü rıza kaynakları yaratılabilir (Beck, 1999, s.128-129).

Günümüzdeki ulus devletlerin büyük çoğunluğu birçok etnik grubu sınırları içinde barındırmakla birlikte bunu yaparken de diğer etnileri yok sayarak egemen bir etniyi temsil etmektedir[4]. İzlanda, Portekiz ve Norveç'in dışında hemen hemen bütün ulus devletler etnik olarak heterojen bir yapıya sahiptir. Ancak ulus devletin bütün yurttaşlarının tek bir etnik kültürü paylaşıyor olması dikkate alındığında, bugün mevcut devletlerin çok azının ulus devlet olduğu söylenebilir (Smith, 1994, s.33-35). Ulusla etniyi birbirinden ayıran en önemli şey, etninin bir ülkeye sahip olma iddiasının sembolik bir anlamı varken, ulusun bu talebi gerçek ve fizikidir. Ayrıca Smith (1994, s.41), etniyi tanımlarken önemli olanın ortak soy miti olduğuna dikkat çekerek etnisitenin ortak köken mitine dayandığını belirtmektedir.

[4]*Etni: Etnik topluluk.*

Bir millete ya da ulus devlete ilişkin simgeler, egemen etninin imgelerini taşımaktadır. Bazı etnilerin kendilerini diğerlerinden üstün olarak tanımlamaları, milliyetçilik için olağanlaşmış bir durumdur. Çünkü etnilerin bir kimlik göstergesi ve köklerini arayış çabası olarak algılandığı çağrışımların aksine etnisizm, diğer etnik gruplara ilişkin geliştirilen bütünüyle olumsuz bir kavramsallaştırmadır (Fenton, 2001, akt. Gökalp, 2007, s.289). Sömürgeci ülkelerin, sömürülen halklara karşı uyguladığı milliyetçi söylemler bütününün Hindistan özelinde analizini yapan Partha Chatterjee, ithal edilen Avrupa merkezci bakış açısına dikkat çekmektedir. Chatterjee'ya göre (1996) milliyetçi söylem sorunu, sömürgeci bir egemenlik olarak işlemekle birlikte burjuva-rasyonalist kavramsallaştırılması sorununun özel bir görünümüdür. Bu doğrultuda Chatterjee, söylemin kendisinin evrensel bir ideal olarak egemenliğini ilan etmek için "öteki"ye ihtiyaç duyduğunu savunmaktadır. Genel olarak tüm kimlik formlarında olduğu gibi milli kimliklerde ötekilik sorunuyla, yani biz ve ötekiler ilişkisinin ürünüyle var olur (Chatterjee, 1996, akt. Yıldırım, 2015, s.21-22).Bu noktada Chatterjee'nın da belirttiği üzere, "milli biz"in oluşabilmesi için mutlaka ötekiye ihtiyaç vardır. Bununla birlikte diğer kimliklerde olduğu gibi, milli kimliğin ötekiye karşı tarifi ve inşası bir kereye mahsus olmayıp, sürekli olarak yeniden üretilmektedir (Gökalp, 2007, s.293). Bu noktada Enzo Traverso'nun belirttiği üzere (2009) toplumsal bellek tarihsel olanı yeniden çağırmada ve Maurice Halbwachs'un üzerinde durduğu şekliyle yeniden inşasında önemli rol oynar (Halbwachs, 1992). Ayrıca Henri Bergson'a göre(2015) yeniden üretim, geleneksel anlamların yeniden ve daimi sunumuyla güçlenir. Örnek vermek gerekirse bayrak, marş ve anıtlar gibi belli başlı maddi göstergeler bu sunumda önemli rol oynar. Bu maddi göstergelerin toplamı ise milliyetçi söylemi pekiştiren yapı taşları olarak anlam üretiminde kritik bir yere sahiptir.

Son olarak, milli kimliğin kurgulanması ve yeniden üretilmesi kadar aynı zamanda kolektif hafızayı oluşturmada söylemin yaratılması büyük öneme sahiptir. Çünkü her ulusun bir kolektif hafızasının olması gerekir. Bu doğrultuda milletin şanlı geçmişi ve zaferleri kutlanırken diğer yandan kolektif bir unutmada söz konusudur. Sürekli hatırlanıyormuş gibi görünse de unutulan sadece geçmiş değildir, sürekli olarak şimdiyi unut-

mada söz konusudur. Bu bilinçle milli kimliği durmadan canlı tutan hatırlatmalar yapılarak, millet tarihinin zaferlerle dolu günleri gündelik toplumsal yaşamda bilindik kılınmaktadır (Billig, 2002).

Küreselleşme fikrine karşı milliyetçiliğin tutumu

Habermas'ın değindiği üzere (2001), artan küresel sorunlar karşısında ulus devletlerin, egemenlik haklarını özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren daha çok paylaşmak ve yeni bölgesel ya da küresel organizasyonlara devretmek zorunda kalması, küreselleşme, ulus-devlet ve milliyetçilik ilişkisine yeniden bakmayı gerekli kılmıştır. Esat Öz'e göre (2002, s.755) bu konuyu tartışan çalışmaların önemli bir kısmı, milliyetçilik karşıtı tarihi ve ideolojik ön yargılarla beslenerek ulus devlet ve milliyet kavramlarını hedef almıştır. Söz konusu saldırıların ortak noktasın da ulus devletlerin ömrünü büyük ölçüde tamamladığı iddiası yatmaktadır. Bu nedenle ulus devlet yapısı tasfiye edilerek bütün alt kimliklerle bireyselliğe yeni ve güçlü alanlar açacak demokrasiyi yeniden inşa etmek, evrensel bir gereklilik haline gelmiştir.

Ekonomiyle iletişim teknolojilerinin birbiriyle eklemlenmesi, yeni bir küresel kültürün yaygınlaşmasını hızlandırmakta ve milli kültür evrenlerine yönelik sürekli benzer davranışları ve tüketim modellerini aktarmaktadır (Mattelart, 2001, akt. Öz, 2002, s.757). Bu noktada Öz, milli kültürün ve milli kimliğin, yabancı-hâkim kültürün dalgalarına karşı dalga kıran işlevi gördüğünden bahsederek söz konusu kültüre ve kimliğe, ulus devleti ve onun mensuplarını yabancı kültür tehdidine karşı koruyan kalkan görevini yüklemektedir. Ayrıca milliyetçilik dışında, birey, piyasa ve sınıf merkezli bir dünya ve toplum için böylesi bir siyasi sorumluluk sistemini yaratacak başka bir ideoloji bulunmamaktadır (Öz, 2002, s.757-758). Öz'ün de değindiği üzere milliyetçiliğin, milletleri sürekli olarak tehdit eden küreselleşme karşısındaki tavır alma ve önlem biçimleri, genel olarak milliyetçiliği savunan görüşün tezini oluşturması anlamında önemlidir.

Küreselleşmenin ulus devletlerdeki toplumsal bağları zayıflatması bir yandan küresel bir kimliğin oluşmasına zemin hazırlarken, diğer yandan etnik kimliklerin önem kazanmasına neden olmaktadır. 'Toplumların McDonalds'laşması' gibi küresel kimlik oluşumların milli kimliği tehdit etmesine rağmen etnik kimliklerin gün yüzüne çıkması ulus devletler için

daha büyük bir sorun olarak algılanmaktadır (Şimşek ve Ilgaz, 2007, s.195). Ayrıca etnik kimlikler desteklenerek milli kimliğin zayıflatılmasıyla birlikte bütün toplumların küresel güçlerin pazarı haline geleceğine yönelik bir inançta söz konusudur. Bu inanca göre ulus devletler yıkılarak onların yerin güçsüz, sömürüye açık ve asimile edilmeye müsait topluluklar oluşturacaktır (Şimşek ve Ilgaz, 2007, s.195-196). Küreselleşmenin, ulus devlet merkezli yaklaşımları zayıflattığını savunan David Held de (1995, s.138-139) aynı konuya dikkat çekmekle birlikte, uluslararası örgütlerin gücünü artırarak ulus devletler üzerinde yaptırım uygulayabilmesini ve buna paralel olarak ulus devletlerin siyaset alanını sınırladığını dile getirmektedir.

Küreselleşme süreçlerinin hem ulus devlet, hem de milliyetçilik açısından taşıdığı tehdit unsurlarının ardından, gerek benzerleriyle karşılaştırıldığında güncelliğini koruması, gerekse geniş kitleler tarafından büyük yankı bulması nedeniyle, kimilerinin dış politikasında Türk milliyetçiliğinin ve muhafazakârlığının küreselleşme biçimi olarak algıladığı "Yeni Osmanlıcılık" fikrinin yarattığı söylemlere ayrıca değinmek gerekmektedir. Milliyetçi ideolojinin yarattığı bir söylem olan Yeni Osmanlıcılıkla ilgili öncelikle eski bir imparatorluğunun gücüne duyulan hayranlığı taşıması nedeniyle ulus devletin varlığına aykırı olup, kendisini tehdit ettiğinden bahsetmeliyiz. Bu bağlamda medya toplumsal belleği canlı tutan bir aracı olmakla kalmayıp yeniden inşasında başkahramandır. Eski imparatorluğa duyulan hayranlık yeniden inşa edilirken yeni iletişim araçları eskinin temsili olacak şekilde ürünler ortaya koymaktadır. Tokdoğan (2018) 'Yeni Osmanlıcılığı, toplumsal tabanın arzularını, hırslarını, öfkelerini açığa çıkarıp, dönüştürüp, onları harekete geçirici bir işlev gören yeni bir milli kimlik *pathos*u, bir tür milli duygu üretim mekanizması' olarak tanımlamaktadır (s.18).

Yeni Osmanlıcılık, ilk olarak, Türkiye askerinin 1974'te Kıbrıs'a yaptığı çıkartma sonrası adanın üçte birini kontrolü altına alması üzerine Yunanistan tarafından ortaya konulmuş bir teoridir. Yakın zamana kadar fazla dile getirilmeyen bu teori, 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'la yeniden zikredilmiş, günümüzde ise eski Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun dış politikaya ilişkin gösterdiği hamleler üzerine tekrar gündeme gelmiştir (Yenigün, 2010, s.26).Hala bir teori olmakla birlikte, milliyetçi söylemin yeni tarzı olması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Siyasal iktidarın ürettiği

bir söylem olması itibariyle, mevcut seçmen kitlesi tarafından büyük ilgi görmüştür. Bu doğrultuda, hem söylemin toplumun bir kısmında yarattığı heyecanın, hem de eski duyulan özlemin ürünü olarak, siyasal iktidara yakınlığıyla bilinen Osmanlı Ocakları ve Yeni Osmanlılar Saltanat Derneği kurulmuştur. 2003 sonrasında yeni Osmanlı iddiaları gündeme gelse de, özellikle 2009'da Yeni Osmanlıcılık kavramı sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Ancak siyasal iktidarın 2002'de iktidar olduğu ve onun bu zamana kadar yarattığı bir fikir olarak görülmesi yanlıştır. Çünkü bu fikir Türkiye'de üretilmemiş, dışarıda üretildikten sonra Türkiye'ye ve bölge ülkelerine servis edilmiştir. Öyleyse Türk Milliyetçiliğinin yeni yüzü olan ve art-sürekli bir söylem olarak kabul edebileceğimiz Yeni Osmanlıcılık dahi küreselleşmenin getirdiği birçok süreç gibi içerden değil dışarıdan gelen bir kavram olarak kabul edilebilir. Fakat bu kavram Claude Lévi-Strauss'un da belirttiği üzere (2013) mitler yardımıyla doğallaşmaktadır. Bu noktada Stuart Hall (2005), medyanın anlamın yeniden üretilmesinde rıza sağlanması açısından "herkesin anlaştığı şeyin" uzlaşma olduğunu bunun da üretildiği yerin medya olduğunu öne sürer. Kendisini 'muhafazakâr demokrat' kimliğiyle tanıtan AK Parti tarafından da benimsenmiştir. CIA'nin gölge kuruluşu olarak tanımlanan ABD merkezli düşünce kuruluşu Stratfor'un Başkanı George Friedman tarafından Mart 2009'da yayınlanan raporda, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinden vazgeçerek 2012'den itibaren çok güçleneceği, 2023'de bölgenin tek gücü olacağı, 2040'da ise eski Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında söz sahibi olarak bölge devletlerine valiler atayacağı iddia edilmektedir (Yenigün, 2010, s.27).Raporun, dünya genelindeki emperyalist politikalarıyla tanınan ABD'nin resmi istihbarat kuruluşuna yakın olan Stratfor tarafından yayınlanması ve muhafazakâr demokrat kimliğiyle birlikte milliyetçi politikalarıyla da bilinen bir siyasal iktidar tarafından benimsenmesi, en az fikrinin bir ulus devletin hem iç hem de dış politikası olarak kabul görmesi kadar çelişkilidir.

Yeni Osmanlıcılık, özellikle Türkiye'nin dış politikasında yankı bulsa da ülke sınırlarına yönelik politikaların büyük çoğunluğunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Toplumsal belleğin geçmişten beslenerek günümüzde yeniden şekillenmesi fikrinden yola çıkarsak pek çok ritüel ve etkinlik, Yeni Osmanlıcılık-milliyetçi söylem ilişkisini destekler niteliktedir. Son dönemde hizmete giren köprülere Yavuz Sultan Selim ve Osman Gazi

isimlerinin verilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndaki Çanakkale zaferinin eskiye nazaran daha anlamlı ve daha coşkulu bir biçimde kutlanması, aynı şekilde İstanbul'un fethinin yıl dönümlerinde yapılan kutlamalar, bir milliyetçi söylem biçimi olan Yeni Osmanlıcılık'ın içeride dış politikadan daha çok uygulamaya konulduğunu göstermektedir. Ayrıca yukarıda verilen örnekler, Ankara Belediyespor'un zaman içerisinde adını Ankara Büyükşehir Belediyespor, Ankaraspor, ardından da Osmanlıspor olarak değiştirmesiyle, özellikle son dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu konu alan sinema filmleriyle dizi filmlerin yayınlanmasıyla ve ulusal televizyon kanallarında Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin çeşitli yayınların sistematik olarak sürdürülmesiyle artırılabilir. Buradaki örneklerde de görüldüğü üzere hangi ülke sınırları içerisinde olursa olsun milliyetçi söylemler birer toplumsal bellek oluşturabilmek için tekrar edilmeye mahkûmdur. Bu noktada Yeni Osmanlıcılık'ın azar azar ama sistematik tekrarı milliyetçi söylemi daha sağlam zeminde kalıcı kılmaktadır.

Dünyanın fazlasıyla küreselleştiği bir çağda hem milliyetçi söylem, hem de milliyetçi siyaset biçimi olarak Yeni Osmanlıcılık'ın değerlendirilmesi açısından iki husus ön plana çıkmaktadır. Birincisi, onun, toplum tarafından devletin dış politikasında Türk milliyetçiliğinin ve muhafazakârlığının küreselleşme biçimi olarak algılanması, toplum genelinde milli duyguları harekete geçirerek devlete ve millete olan bağlığı artırmaktadır. İkincisi, toplumdaki etnik toplulukların sindirilmesi ve asimile edilmesi açısından bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle geçmişe olan özlem ve tarihteki milli zaferlerin toplumsal bellek kendisine yeniden yer bulması, hem egemen etniğin bireyleri tarafından olumlu karşılanırken, hem de diğer etkin grupların "Osmanlı hoşgörüsü" altında yeniden birlikte yaşamı inşa etme açısından umut verici olabilir. Her iki husus açısından bakıldığında Türkiye'nin küreselleşme tehdidine karşı aldığı bu önlem, –Avrupa Birliği'yle olan ilişkilerin bu denli zayıfladığı bir dönemde– bireylerin devlete ve millete olan bağlığıyla toplumsal bütünlük boşluğunu gidermesi anlamında geçici ya da kalıcı bir çözüm sunmaktadır.

Hem Türkiye'deki, hem de ABD'deki birbirinden farklı milliyetçi söylemlere bakıldığında şu sonuçlara varılmıştır: Birincisi Türkiye'deki Yeni Osmanlıcılık fikri, Türk milliyetçiliğinin ve muhafazakârlığının küresel-

leşme biçimini ifade etmektedir. Bu durum milliyetçiliğin, ulus devlet karşısında küreselleşme tehditlerine tepki olarak geliştirdiği, kendi küresel siyaset yapma biçimi olarak görülebilir. İkincisi, küresel-hâkim kültüre karşı öne sürülen Yeni Osmanlıcılık kimliği ve kültürü, toplumun ulus devlete ve milliyete bağlılığını artırma hedefinde olup, söz konusu hâkim kültüre karşı bir direniş biçimidir. Üçüncüsü, Yeni Osmanlıcılık fikri, "Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik" başlığı altında milliyetçiliğin karakteristik özelliklerini ve "Milliyetçi Söylem" başlığın altında da milliyetçi söylemin inşa ettiği milli kimliğin toplumda yaratmak istediği kültür biçimini genel olarak resmettiği için bu anlamda önemli bir örnektir. Nitekim Heywood'a göre (2013)Batılı ülkelerdeki insanlar, küresel markaların ve küresel kültürün yerine gittikçe artan biçimde Batılı olmayan markalara ve kültürlere karşı ilgi duymaktadır. Varılan tüm bu sonuçlar gösteriyor ki, milliyetçilikle küreselleşme fikirleri birbirine zıt gibi gözükse de bazı noktalarda işbirliği içinde olduğu, bazı noktalarda da milliyetçiliğin küreselleşmeye karşı bir kalkan görevini üstlendiği ortadadır. Bu anlamda her iki fikrin ya da ideolojinin birbiriyle olan ilişkisinde kesin yargılara varmanın güç olduğu söylenebilir.

'Küreselleşmenin Geleceği Lexus ve Zeytin Ağacı' kitabında Thomas Friedman (2010),küreselleşme sistemini açıklarken insanlık durumunu 'tavırlı bir turist' olarak ortaya koyar. Friedman'a göre küreselleşme sistemi duvarları yıkarken insanları 'altın deli gömleği giymiş elektronik sürüler'e dönüştürür. Bu durumun dipten gelen dalga ile ters tepki yapacağını savunan Friedman,'rasyonel bir coşkunluk'tan söz eder. Burada Friedman'ın rasyonel coşkunluğunu fitilleyen ateşini, daha önceden de olduğu gibi millete dönüş veya milliyetçilik olarak algılamak yerinde bir saptama olacaktır (Friedman, 2010). Bunun yanı sıra Friedman'a göre ileriye giden daima bir yol vardır, bu devrimdir ve devrimin adı ABD'dir. Küreselleşmenin sürdürülebilmesi için bir dünya tablosuna ihtiyaç olduğundan bahseden Friedman, buna ek olarak bütünleşmeci sosyal-güvenlikçi politikanın da gerekliliğinin altını çizer. Burada dünya tablosu için olmazsa olmazın kamuoyu olduğunu söyler ve kamuoyu yoksa hiç bir politikanın sürdürülemeyeceğinden bahseder. O zaman milliyetçiliğin meşrulaştığı ve kamuoyunu doğrudan etkilediği yer olarak iletişim teknolojileri her zamankinden daha fazla önemli konuma gelmektedir ve gelmeye devam edecektir. Bu noktada Zygmunt Bauman (2012)artan

mekânsal ayrımın küreselleşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtirken zaman ve mekânın keskin bir şekilde farklılaşmasından ötürü milliyetçiliğin yerelliklerine saplanıp kalmasını ve anlam ve yorumlamanın giderek daha fazla bağımlı hale geldiğini eleştirir. Ayrıca bir yere sabitlenmiş tüm toplumsal ve kültürel bütünlüklerin aşınması ve zayıflamasının modern bir süreç olduğunu öne süren Bauman, Ferdinand Tönnies'in modernlik formülüyle topluluk-cemaatten toplum-cemiyete geçişini tekrar anımsatır. Burada söz konusu modernlik formülü küreselleşme ve milliyetçilik tartışmaları bir arada düşünüldüğünde tersine dönen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır ki, Yeni Osmanlıcılık da bu noktada cemaat algısına dönüş olarak yorumlanabilmektedir. Bununla birlikte Türkiye toplumu her türlü gündelik hayat pratikleri içerisine yerleştirilen giderek yoğunlaşan biçimlerde Osmanlı tarih anlatısını hatırlatan duygusal yatırımlarla siyasal söylemlerin öznesi durumuna geldi.

Sonuç

Milliyetçilik her ne kadar Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan bir ideoloji olsa da, ona ilişkin kuramsal tartışmaları yürütenlerin genel eğilimi, milliyetçiliğin, modernleşme süreçlerinin toplumlarda yarattığı bütünlük ihtiyacını doldurduğu yönündedir. Nitekim Hobsbawm, Anderson, Smith ve Copeaux tarafından milliyetçilik, modernleşme süreçleriyle birlikte baş gösteren toplumsal bütünlük soruna karşı geliştirilen bir çözüm önerisi olarak görülürken, özelde Öz'ün temsil ettiği görüşe göre, milliyetçilik birlikteliğin garantörü konumunda olup, bu anlamda milliyetçiliğin dışında böylesi bir siyasi sorumluluk sistemini yaratacak başka bir ideoloji bulunmamaktadır. Bu noktada, küreselleşme olgusu, milliyetçiliğin günümüzdeki durumunu açıklamak ve anlamak adına bir maymuncuk rolüne bürünmüştür. Çünkü küreselleşme, her ne kadar milliyetçiliği açıklama noktasında söz konusu eylemi karmaşık bir hale büründürüyor gibi görünse de, onsuz bir milliyetçilik açıklamasını ve yorumunu ortaya koymak yanlış ve yanıltıcıdır. Peki, bu noktada Yeni Osmanlıcılık nerede son bulacaktır? Sınırı neresi olacaktır? Yoksa sınırlar ötesi bir yayılma göstererek küreselleşmenin farklı bir örneğini mi oluşturacaktır?

"Küreselleşme Fikrine Karşı Milliyetçiliğin Tutumu" başlığı altında değinildiği üzere, küresel çağda milliyetçi politikaları kesin bir yargıyla yorumlamak ya da küreselleşme ve milliyetçilik ilişkisini formülize ederek ele almak yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü ulus devletler, küresel-hâkim kültüre karşı mensuplarına milli kültürü dayatarak hem devlete ve millete olan bağlılığı artırmayı amaçlarken, hem de toplumdaki egemen etninin dışındaki etni gruplarını da manipüle ve asimile ederek olası etnik çatışmaların gerçekleşmesine engel olmak istemektedir. Milli kültürü ve milli kimliği küreselleşme tehdidine korumakla birlikte, diğer yandan da kendi küresel kültürünü ve küresel kimliğini yaratıp, yayılmacı bir milliyetçilik politikasını uygulamaya sokmak istiyor ki, bunu hem Türkiye'deki Yeni Osmanlıcılık hareketinde, hem de söylemlerinde görmek mümkündür. Yeni Osmanlıcılık fikri, toplumun ulus devlete ve milliyete bağlılığını artırma yönünde inşa edilmiş bir hareket olmakla birlikte hâkim kültüre karşı bir direniş biçimi olma özelliğini de taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Revisiting Nationalism Under Global Age Discussions: The Construction of the New Ottoman Discourse

*

Dilan Çiftçi – Fuat Boğaç Evren
Near East University

The concept of globalization, its functionality, its debates, the way it manages it, the approaches that believe that it will change the whole world needs to be revised. Despite of the popularity of concept, there are discrepancies on interpretation and understanding of it. Although it seems it is hard to define the globalization, there is also consensus with the services and interpretations of it by scholars. The rise of the nationalism and nationalistic policies in 21st century brought about the necessity of nationalist integration of the globalization discussion in the field. Thus, the economic crisis in any country, political crisis, popular uprising, military coup, democratic initiatives and legal reform attempts to affect other countries more or less began to become commonplace. There are political, economic and cultural dimensions of globalization, which can be seen as a result of the dynamic of expansion and diffusion of the capitalist mode of production. In this study, it will be discussed with its political-cultural dimensions, effects and the relationship between globalization and nationalism which is expected to be opposed to each other will be discussed. Moreover, instead of explaining nationalist ideology with globalization or considering it as a result, it is more meaningful to consider its attitude and its resistance against the 'blinding' power of globalization to the borders of the country.

The main problematic of the study, which aims to carry out this discussion, is based on how nationalism has risen in an age when globalization has shown the effects to be so effective and profound. In addition to that, questioning the approach of nationalist ideology to events and phenomena created by globalization is one of the main subjects of this study. The concepts of nation and nationalism, which constitute the basic dynamics

of the debate, will be approached with the concept of communication network, urbanization, capitalism, neo-liberalism and multinationalism. On the other hand, the debate approaches to the globalization with regards to discourse analysis and its critics. In this sense, first of all the critics and dimensions of globalization, then the nationalist ideology and discourse definition of nationalism will be discussed. For more than ten years, in Turkey's political jargon and social repertoire, the concept of Neo-Ottomanism as rising quickly and finds a place in the social agenda. In this fast-paced place, it is also found in the terminology of the political field in various forms, which benefited from the media effects.

While the concept imagines a grand narrative of the past, it also provides the practice of establishing new political identities through stories built by the media. These narratives form the cornerstones of knowing, understanding and making sense of the world through social and emotional investments. Because of all these reasons, every research conducted on this concept will be the object of an academic curiosity. In this study, a case study is used which is one of the common qualitative research methods used in social sciences. At this point, critique of globalization by taking more than one occasion the globalization debate in Turkey has been analyzed in a holistic approach. Multidimensional data collection tools were used in this study. Collected data interpreted in two phases. In first phase the conceptualization of the concepts were made separately, then the comparative approach has been used. Although nationalism is an ideology that emerged after the French Revolution, the general tendency of those who conduct the theoretical debates about it is that nationalism fills the need for integrity created by the processes of modernization in societies. At this point, the phenomenon of globalization has assumed the role of a master key to explain and understand the recent nationalism examples. Although globalization seems to complicate the act of explaining nationalism, it is vital to include both of them in discussion. In the global era, interpreting nationalist policies with a definite judgment or to formulating the relationship between globalization and nationalism is not inclusive. Since nation states aim to increase loyalty to the state and nation by imposing national culture on their members against the global-dominant culture, and they want to prevent possible ethnic conflicts by manipulating and assimilating ethnic groups other than the dominant ethnics in society.

Although protect national culture and national identity from globalization threatens, on the other hand, it creates its own global culture and global identity, expansionist nationalist policy lays in the discourse of the Neo-Ottomanism movement in Turkey. The idea of neo-Ottomanism is a movement built to increase the loyalty of the society to the nation-state and nationality, it is also a form of resistance against the dominant culture.

Kaynakça / Reference

Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (A.Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki.

Barthes, R. (1990). *Mythologies*. New York: NoondayPress.

Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme-toplumsal sonuçları*.(A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Beck, U. (1999). *Siyasallığın icadı*. (N.Ülner, Çev.) İstanbul: İletişim.

Berger, P. (2003). Küreselleşmenin kültürel dinamikleri. (P. Berger ve S. P. Huntington Der.), *Bin Küre Bin Bir Küreselleşme-Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*. içinde (9-26). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Bergson, H. (2015). *Madde ve bellek*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Dost.

Berman, M. (2013). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. (Ü. Altuğ ve B. Peker, Çev.)İstanbul: İletişim.

Billig, M. (2002). *Banal milliyetçilik*.(C. Şişkolar, Çev.) İstanbul: Gelenek.

Brookes, R. (1999). Newspapersand national identity: The BSE/CJD Crisisandthe British press. *Media, Culture&Society*, *21* (2), 247-263.

Calhoun, C. J. (1997). *Nationalism*. Buckingham: Open University.

Chatterjee, P. (1996). *Milliyetçi düşünce ve sömürge dünyası*. (S. Oğuz, Çev.) İstanbul: İletişim.

Copeaux, E. (2002). Türk milliyetçiliği: Sözcükler, tarih ve işaretler.(M. Gültekingil ve T. Bora Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*. içinde (44-52). İstanbul: İletişim.

Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. (S.İrvan, Çev.) Ankara: Ark.

Friedman, T. (2010). *Küreselleşmenin geleceği Lexus ve Zeytin Ağacı*. (E. Özsayar, Çev.) İstanbul: Boyner.

Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik: Kuramsal bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 279-298.

Habermas, J. (2001). Avrupalı ulus devlet: Başarıları ve sınırları-Egemenlik ve vatandaşlığın geçmişi ve geleceği üzerine. (M. Armağan vd. Der.), *Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilikler* içinde (79-96). İstanbul: Şehir.

Habermas, J. (2012). *"Öteki" olmak "öteki"yle yaşamak:Siyaset kuramı yazıları*. (İ. Aka, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.

Hall, S. (2005). The rediscovery of 'ideology': Return of the repressed in media studies.(M.Gurevitch, vd. Der.), *Culture Society and The Media* içinde (56-90). London: Methuen.

Hegel, G. W. F. (2006). *Tarih felsefesi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea.

Hekimoğlu, H. B. (1989). Modernleşme ve siyasal istikrarsızlık. *Toplum ve Bilim*, 46-47, 131-142.

Held, D. (1995). *Democracy and the global order: From the modern state to cosmopolitan governance*. Cambridge: Polity.

Heywood, A. (2013). *Siyasi ideolojiler*.(A. K. Bayram, Çev.) İstanbul: Adres.

Heywood, A. (2014). *Siyaset*. (B. B. Özipek, Çev.) İstanbul: Adres.

Hobsbawm, E. (1993). *1780'den Günümüze milletler ve milliyetçilik: Program, mit, gerçeklik*. (O.Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Jessop, B. (2005). Ulusal ekonomi ve mantık(sızlık)ları üzerine düşünceler. (B. Yarar ve A. Özkazanç Der.), *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet* içinde (267-300). İstanbul: İletişim.

Karyelioğlu, S. (2008). *Küreselleşen dünyada ulusların inşa sürecinde ortaya çıkan özerklik arayışları: Aydınlık hareketinde değişen milliyetçi söylemler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Keyman, F. ve Sarıbay, A. Y. (2010). *Global Yerel eksende Türkiye*. İstanbul: Alfa.

Lévi-Strauss, C. (2013). *Mit ve anlam*. (G. Y. Demir, Çev.) İstanbul: İthaki.

Foucault, M. (1998). Özne ve iktidar.(K. Park, Çev.), *Defter Dergisi, 34*, 151-167.

Oppenheimer, F. (1997). *Devlet*.(A. Şenel ve Y. Sabuncu, Çev.) İstanbul: Engin.

Öz, E. (2002). 21. Yüzyılda milli devlet, küreselleşme ve Türk milliyetçiliği. (M. Gültekingil ve T. Bora Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*.içinde (751-762). İstanbul: İletişim.

Said, E. (2013). *Şarkiyatçılık: Batı'nın şark anlayışları*, (B.Ülner, Çev.) İstanbul: Metis.

Saussure, F. D. (2013). *Course in general linguistics*. London: Duckworth.

Scholte, J. A. (2005). *Globalization: A critical introduction*. London: Palgrave.

Smith, A. D. (1994).*Milli kimlik*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim.

Smith, A. D. (2001). Milliyetçilik ve tarihçiler. (M. Armağan, vd. Der.), *Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilikler* içinde (30-63). İstanbul: Şehir.

Smith, A. D. (2002). *Küresel çağda milletler ve milliyetçilik*. (D. Kömürcü, Çev.) İstanbul: Everest.

Şahin, K. (2007). Bir ideoloji olarak milliyetçilik. *Akademik Bakış*, 12, 1-9.

Şimşek, U. ve Ilgaz, S. (2007). Küreselleşme ve ulusal kimlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9* (1), 189-199.

Tokdoğan, N. (2018). *Yeni Osmanlıcılık*. Ankara: İletişim Yayınları.

Traverso, E. (2009). *Geçmişi kullanma kılavuzu*, (I. Ergüden, Çev.) İstanbul:Versus.

Türkbağ, A. U. (2002). Pasta tarifleri üzerine bir inceleme: Küreselleşme ve adalet. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 18, 227-236.

Volosinov, V. N. (1973). *Marxismand the Philosophy of Language*. (L.Matejka, Çev.) Cambridge: Harvard University.

Yenigün, C. (2010). Dış politikada "Yeni Osmanlıcılık" kime yarar? *Mostar Dergisi*, *60*, 26-30.

Yetim, N. (2002). Küresel üretim yapılanmasına kültürel yanıtlar: Ulusal-yerel? *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 18, 129-139.

Yıldırım, E. (2015). Modernliğin eleştirisi ve 'milliyetçi söylem' bağlamında milliyetçiliğe yeniden bakmak. *Amme İdaresi Dergisi*, *48*(1), 1-3.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çiftçi, D. ve Evren, F. B. (2019). Küresel çağ tartışmaları altında milliyetçiliğe yeniden bakmak: Yeni osmanlıcılık söyleminin inşası.*OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18*), 2965-2995. DOI: 10.26466/opus.536362

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 07/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/06/2019

Modernleşme Teorisini Yeniden Düşünmek: Ekonomik Kalkınma ve Demokrasi İlişkisine Eleştirel Bir Bakış

DOI: 10.26466/opus.561066

*

Şebnem Yardımcı Geyikçi* - Uğur Çil**

* Dr. Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Beytepe/Ankara/Türkiye
E-Posta: sebnemgeyikci@hacettepe.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-6444-5920
** Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Beytepe/Ankara/Türkiye
E-Posta: ugur.cil@yandex.com **ORCID:** 0000-0002-4550-5550

Öz

1960'larda toplumların modern ekonomik gelişme aşamasına ulaşması için kültürel ve toplumsal bir değişim sürecine ihtiyaç duyduğundan yola çıkan modernleşme teorisi, Batı dışı toplumlarda geri kalmışlığının anlaşılması, açıklanması ve bu toplumların gelişme pratiklerine katkı sağlanması amacıyla sosyoloji ve siyaset biliminin de konusu haline gelmiştir. Modernleşme teorisi "Karşılaştırmalı Siyaset" içinde de özellikle demokrasinin bir yönetim biçimi olarak baskın hale gelmesiyle önemli bir yaklaşım olarak kendini göstermiştir. Dolayısıyla modernleşme teorisinin demokratikleşme süreçlerinin anlaşılması ve sebep-sonuç ilişkisinin tanımlanması, anlamlandırılması ve açıklanması konularında oldukça sık başvurulan bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Karşılaştırmalı siyaset içinde modernleşme teorisinin kurucusu kabul edilen Seymour Martin Lipset demokratikleşmeyi neredeyse doğal kabul edilen değişim sürecinin bir parçası olarak görür ve ekonomik gelişmişliğin beraberinde sosyal ve siyasal gelişmişliği de getirdiğini iddia eder. Lipset'in 1959 yılında yazdığı "Demokrasinin Toplumsal Gereklilikleri: Ekonomik Kalkınma ve Siyasal Meşruiyet" (Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy) başlıklı makalesi öncül çalışma niteliğindedir. Lipset makalesinde demokrasi ve ekonomik gelişmişlik arasında var olduğunu iddia ettiği korelasyon üzerine kurguladığı hipotezinde, bir ulusun ekonomik gelişmeye bağlı olan refah seviyesi arttıkça, o toplum içinde demokrasinin de o derece sürdürülebilir olacağını savunmuştur. Bu makalenin amacı karşılaştırmalı siyaset bilimi çerçevesinde modernleşme teorisini yeniden düşünmektir. Bu kapsamda, Lipset'in yukarıda adı geçen makalesi merkeze alınarak, modernleşme teorisi bağlamında demokratikleşme süreçleri üzerine yapılan okumalar eleştirel bir biçimde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrasi, Demokratikleşme, Modernleşme Teorisi, Seymour Martin Lipset, Ekonomik Kalkınma*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* : 9
Cilt *Volume*:11
Sayı *Issue* :18
Haziran *June* 2019
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 07/05/2019
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 26/06/2019

Rethinking Modernization Theory: A Critical Perspective on The Relationship Between Economic Development and Democracy

*

Abstract

In the 1960s modernization theory has become one of the dominant paradigms in sociology and political science and both disciplines relied on it in explaining why non-Western countries remained underdeveloped. Modernization theory, which suggests that economic development requires a cultural and social transformation, has also affected the literature on comparative politics, particularly when democracy has become the dominant regime type in the Western world. As such, many studies to date has employed this approach as a way to understand and explain the processes of democratization in different contexts. Seymour Martin Lipset, the founding father of modernization theory, approaches democratization as a natural outcome of modernization and forms a linear relationship between the economic development and the social and political development. Lipset's article "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy" published in 1959 is considered to be a seminal work in this respect. Lipset argues that there is a correlation between economic development and democracy in that the higher the level of economic development and economic welfare the higher the chances of democracy to survive. The major goal of this article is to rethink the premises of modernization theory based on the aforementioned article of Lipset from the perspective of comparative politics. Accordingly, in this paper we will critically analyse the theories of democratization based on the modernization approach and try to observe the impact of modernization theory on the democratization literature.

Keywords: *Democracy, Democratization, Modernization Theory, Seymour Martin Lipset, Economic Development*

Giriş

Demokrasi, merkezinde tarihi, siyasi, sosyal ve kültürel olarak Avrupa'nın bulunduğu ve bugün ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkeleri de kapsayan Batı dünyasını tanımlayan ve şekillendiren hatta bazı yönleriyle onu dünyanın geri kalanından ayıran en önemli kavramlardandır. Batı dünyası, demokrasi olgusunun bir ideal olarak ortaya çıktığı antik Yunan medeniyetinden günümüze uzanan 24 asırlık tarihi içerisinden süzülerek yeniden şekillendiği bir yer haline gelmiştir.

Özellikle Avrupa'daki siyasal düzlemi tanımlayan feodalizm ve monarşinin giderek zayıflamasıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkan "merkantilizm" yani bir devletin refahının sahip olduğu ekonomik güç ve birikim üzerinden belirlenmesi, bu süreci başlatan faktörlerdendir. Benzer bir şekilde yine aynı dönemde Avrupa ülkeleri arasında adeta bir hammadde ve pazar yaratma yarışı haline gelen "kolonyalizm" siyasal yapılanma ve idareden sosyal yaşama, kültürden şehirleşmeye kadar uzanan geniş bir yelpaze içerisinde Avrupa devletlerini ve toplumlarını dönüştürmeye başlamıştır. Bütün bu değişimlerin liberal siyasal düşüncenin ortaya çıkışından Fransız Devrimi'ne ve nihayetinde de demokrasiye uzanan çok boyutlu siyasal ve sosyal transformasyonu tetikleyen önemli dönüm noktaları olduğu söylenebilir.

Oldukça yüzeysel olarak değinilen bu vakalar ve olgular silsilesi, Batı dünyasının günümüzde demokrasinin, demokrasinin temelini oluşturan düşüncelerin ve demokrasiyi mümkün kılan siyasi, sosyal ve kültürel dinamiklerin merkezi haline gelmesinin tek bir düzleme indirgenemeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla demokrasinin çok boyutlu ve kompleks bir fenomen olarak birçok disiplin tarafından ele alınmasının ve okunmasının oldukça tutarlı bir yaklaşım ve anlayış biçimi olduğu belirtilebilir.

Bu bağlam içinde 17. yüzyıldan başlayarak Avrupa'da yaşanan düşünsel ve bilimsel aydınlanmanın bir sonucu olarak görülebilecek endüstriyel gelişmeler ile üretimin artması, bunun sonucunda da özel mülkiyet olgusunun gelişerek, merkantilizmden kapitalizme geçişin sağlanmasıyla "modernleşme" olgusu neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan bir gerçeklik olmuştur. Öyle ki zaman içerisinde Batı dünyasını da aşarak adeta küresel bir "logos" haline gelmiştir. Modernleşme olgusu 2. Dünya Savaşı

sonrasında Batı dünyasının model olarak alınmasıyla tüm dünya toplumlarının modernleşebileceğini varsayan bir toplumsal değişim yaklaşımı olarak "modernleşme teorisi" ne dönüşmüştür (Altun, 2002, s.26).

Toplumların modern ekonomik gelişme aşamasına ulaşması için kültürel ve toplumsal bir değişim sürecine ihtiyaç duyduğundan yola çıkan modernleşme teorisi (a.g.e, s.26), gelişmenin öncelikle ekonomik bir problem olarak tanımlandığı iktisat bilimi tarafından ele alınmıştır. Daha sonrasında ise Batı dışı toplumlarda geri kalmışlığının anlaşılması, açıklanması ve bu toplumların gelişme pratiklerine katkı sağlanması amacıyla sosyoloji ve siyaset biliminin de konusu haline gelmiştir (a.g.e, s.62).

Modernleşme teorisi "Karşılaştırmalı Siyaset" içinde de özellikle demokrasinin bir yönetim biçimi olarak baskın hale gelmesiyle önemli bir yaklaşım olarak kendini göstermiştir. Dolayısıyla modernleşme teorisinin demokratikleşme süreçlerinin anlaşılması ve sebep-sonuç ilişkisinin tanımlanması, anlamlandırılması ve açıklanması konularında oldukça sık başvurulan bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Modernleşme teorisi, demokrasiyi tarım odaklı, feodal ve geleneksel toplumlardan, kapitalist, sanayileşmiş, rasyonelleşmiş ve ulus-devlet çerçevesinde örgütlenmiş toplum türüne geçiş olarak tanımlayan "modernite" kavramının bir parçası olarak algılamakta ve bu tür bir geçiş yoluyla ortaya çıkan değişikliklerin her ülkede er ya da geç yaşanacağını varsaymaktadır (Gürsoy, 2016, s.87).

Karşılaştırmalı siyaset içinde modernleşme teorisinin kurucusu kabul edilen Seymour Martin Lipset de bu varsayımlardan yola çıkarak demokratikleşmeyi neredeyse doğal kabul edilen değişim sürecinin bir parçası olarak görür ve ekonomik gelişmişliğin beraberinde sosyal ve siyasal gelişmişliği de getirdiğini iddia eder (a.g.e, s.87). Bu çerçevede, Lipset'in 1959 yılında yazdığı "Demokrasinin Toplumsal Gereklilikleri: Ekonomik Kalkınma ve Siyasal Meşruiyet" (Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy) başlıklı makalesi öncül çalışma niteliğindedir. Lipset makalesinde demokrasi ve ekonomik gelişmişlik arasında var olduğunu iddia ettiği korelasyon üzerine kurguladığı hipotezinde, bir ulusun ekonomik gelişmeye bağlı olan refah seviyesi arttıkça, o toplum içinde demokrasinin de o derece sürdürülebilir olacağını savunmuştur (Lipset, 1959, s.75).

Bu makalenin amacı karşılaştırmalı siyaset bilimi çerçevesinde modernleşme teorisini yeniden düşünmektir. Bu kapsamda, Lipset'in yukarıda adı geçen makalesi merkeze alınarak, modernleşme teorisi bağlamında demokratikleşme süreçleri üzerine yapılan okumalar eleştirel bir biçimde ele alınacaktır. Modernleşme teorisinin mümkün olduğunca geniş ve farklı perspektiflere dayanan bir analiz düzlemi üzerinde değerlendirilmesini yapabilmek için bu alanda araştırma yapan kişilere genelden eleştirele uzanan bir perspektif sunulacaktır. Böylelikle konu üzerine sonrasında yapılacak çalışmalara bir alt yapı ve katkı sağlanacaktır.

Bu çerçevede öncelikle "demokrasi" ve "demokratikleşme" kavramlarının karşılaştırmalı siyaset disiplini içinde ele alınış biçimi tanımlanacaktır. Ardından temelini Lipset'in attığı modernleşme teorisinin demokratikleşmeyi ekonomik gelişmişliğin bir sonucu olarak gören ve bu değişim sürecinin her ülkede er ya da geç yaşanacağını varsayan analiz ve araştırmalar genel olarak değerlendirilecektir. Bu yolla modernleşme teorisi üzerinden geliştirilen temel argümanlar, inceleme noktaları, yaklaşımların farklılıkları, zayıf ve güçlü yönleri eleştirel bir bakış ile yansıtılmaya çalışılacaktır.

Karşılaştırmalı Siyasette Demokrasi ve Demokratikleşme

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılı siyasi, sosyal ve kültürel olarak etkileyen, yön veren ve şekillendiren tüm fikirler ve olgular arasında en önemli olanının demokrasi olduğunu söylemek çok da yanlış olmaz. Demokrasinin özellikle bir yönetim şekli olarak olmasa da içinde barındırdığı özgürlük ve eşitlik gibi evrenselleşmiş kavramları içermesi açısından öncül bir kavram olduğu söylenebilir. Bu kavramların normatif olarak tesir etmediği siyasi, sosyal ya da kültürel bir fikri ya da olguyu bulmanın ise neredeyse imkânsız olduğu reddedilmesi zor olan bir realiteyi tarif etmektedir. Çünkü demokrasi tarihsel gelişim süreci içinde soyut bir kavram olmaktan somut olana evrilirken bir ideal olarak konumlandırdığı özgürlük ve eşitlik kavramlarını maksimize etmek ve bu iki idealin birbiriyle siyasal anlamda kabul edilebilir bir bağdaştırmasını sağlamak amacını taşıyan bir yönetim biçimi olarak tasarlanmıştır (Pennock, 1979, s.149).

Demokrasinin tarihsel bir gelişim süreci içinde meydana geldiği göz önünde bulundurulursa, demokrasinin sabit bir görüngü olmadığı yani

değişken olduğu belirtilmelidir –ve bu nedenle geçmişte demokratik bir pratik olarak tanımlanan olguların günümüzde demokratik olarak görülmeme ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır (Newton ve Van Deth, 2014: 43). Günümüzde demokrasi kavramı oldukça geniş bir kapsam içinde değerlendirilmekte ve siyasi anlamda sembolik gücünün yüksek olması ve birbirinden çok farklı siyasal eylemlerin gerekçelendirilmesinde kullanılmasından dolayı da sosyal bilimler alanında oldukça esnek bir kavram olarak ele alınmaktadır (Sözen, 2016, s.58). Özellikle "demokrasi" kavramının anlamı üzerinde bir uzlaşma olmaması, dünyada var olan demokrasilerin çeşitliliği ve farklılığı, siyasal rejimleri sınıflandırmak için oluşturulan farklı kıstaslar ve kavramlar yoluyla şu ana kadar demokrasinin 550 farklı alt türünün tanımlanmış olması da araştırmacılar açısından oldukça büyük bir engel oluşturmaktadır (Diamond, 1999, s.7).

Siyaset biliminin bir alt disiplini olarak karşılaştırmalı siyaset bilimini meydana getiren ana unsurların başında birbirinden farklı ülke ve kültürlerle ilgilenmesinden ziyade kendi disiplinine ait metotlar yoluyla yaptığı karşılaştırmalarla sosyal fenomenler hakkındaki betimleyici anlatılardan yola çıkarak sosyal bilimlere dayanan açıklamalar geliştirmeyi amaçlaması gelmektedir. Karşılaştırmalı metotların faydalı bir şekilde uygulanabilmesi ve karşılaştırmalı analiz yapılabilmesi için ele alınan konularla alakalı temel kavramların tanımlanması ise bu disiplin içinde oldukça belirleyicidir (Jahn, 2006, s.25). Bu bağlamda "demokrasi" karşılaştırmalı siyaset içinde oldukça geniş tanımlamalara sahip bir kavram olarak ortaya çıkmasına rağmen, özellikle Joseph Schumpeter'in ve Robert Dahl'ın demokrasi kavramları iki temel referans noktası haline gelmiştir. Schumpeter demokratik yönetimi siyasal kararlar vermek için oluşturulmuş bir kurumsal düzenleme olarak konumlandırarak, demokratikliği her yurttaşın oy verebilme ve aday olabilme hakları üzerinden tanımlamış ve bu tanım literatürde "minimalist demokrasi" olarak adlandırılmıştır. Dahl ise demokrasiyi seçimlerin yanı sıra ifade, basın-yayın ve örgütlenme gibi asgari bireysel özgürlüklerle birleştirerek oluşturduğu "poliarşi" ya da diğer bir ifade ile "siyasal demokrasi" kavramı içinde tanımlamıştır. Bu iki tanım arasındaki karşıtlık karşılaştırmalı siyaset disiplini çerçevesinde demokrasinin nasıl tanımlandığını, anlaşıldığını ve ne tür bir düzlem üzerinden ele alındığını ana hatlarıyla ortaya koymaktadır (Sözen, 2016, s.59-60).

Demokrasi kavramına bağlı olmasına rağmen kendine has bir araştırma alanı olarak kabul edilen "demokratikleşme" olgusu ise, bir ülkede düzenli olarak serbest ve adil seçimlerin yapılması, bunun yanında da basın, ifade ve örgütlenme gibi liberal kişisel özgürlüklerin, insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün kabul edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliğiyle demokratikleşme demokrasiyi meydana getiren bu pratiklerin hayata geçirildiği bir "süreç" olarak konumlandırılmaktadır. Karşılaştırmalı siyaset, ülkelerin ve toplumların hem demokrasiyle hem de otoriterlikle olan ilişkilerini "otoriterleşme" ile "demokratikleşme" olgularını meydana getiren süreçler arasındaki gel-gitler üzerinden okuyarak, siyasal rejimleri "liberalleşme, geçiş ve konsolidasyon" gibi unsurlar ve göstergeler yoluyla demokratik ya da otoriter olarak önce birbirinden ayırmayı ardından da sınıflandırmayı amaçlamaktadır (Gürsoy, 2016, s.85-86). Karşılaştırmalı siyaset disiplini içinde demokratikleşme hakkında yapılan araştırmalarda, demokratikleşmeyi ekonomik gelişmişlik ve kapitalizmin bir sonucu olarak gören "Modernleşme Teorisi" çok fazla eleştirilmesine rağmen hale etkisini korumaktadır.

Lipset ve Modernleşme Teorisi

Seymour Martin Lipset, 1959 yılında yazdığı, "Demokrasinin Toplumsal Gereklilikleri: Ekonomik Kalkınma ve Siyasal Meşruiyet" başlıklı makalesi ile daha önce belirtildiği üzere ekonomik gelişmişliğin beraberinde siyasi ve sosyal gelişmişliği yani demokratikleşmeyi getirdiği varsayımına ya da öngörüsüne dayanan "modernleşme teorisinin" çerçevesini oluşturmuştur (Goorha, 2012, s.4). Lipset karşılaştırmalı siyaset disiplini içinde demokratikleşme ve ekonomik gelişmişlik arasında kurduğu doğrusal ilişki paradigmasıyla bu alanda yapılan çalışmaları oldukça derinden etkilemiştir ve bu açıdan öncül olarak nitelendirilmektir.

Lipset, makalesinde öncelikle demokratik bir toplumu meydana getiren, istikrarlı, sağlam ve dayanıklı kılan durum ve şartların anlaşılmasının, demokratikleşme süreci olarak tabir edilen yani bir toplumun otoriter bir yönetimden demokrasiye dönüşümü yoluyla ortaya çıkan fenomenin anlaşılması için önemli bir rol oynadığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda demokrasiyi destekleyen kurumların ve değerlerin yanı sıra demokrasiyi mümkün kılan kültürel temelin de siyaset bilimi ve sosyoloji disiplinleri

tarafından demokrasiyi meydana getiren dinamikler olarak kabul gördüğünü ifade etmektedir (Lipset, 1959, s.69-70). Özellikle demokrasiyi ve demokratik kurumları meydana getiren toplumsal tutum ve anlayışın özünde Hristiyan-Yahudi temelli Avrupa kültürünün bulunduğunu iddia eden ve demokrasinin bu kültürün bir ürünü olduğunu savunanlara karşı Lipset, Avrupa'da siyasi ve ekonomik gelişmelerin dine dayanmayan bir demokratik düşünceyi doğurduğunu ileri sürmüştür. Özellikle fakirleşme ve sosyal düzensizlik yeni bir uzlaşının ortaya çıkmasında ve bu açıdan ekonomik faktörlerin demokrasiyi meydana getiren dinamikler bağlamında belirleyici bir rol oynadığı tezini öne sürmektedir. (a.g.e, s.70).

Lipset'in demokrasi anlayışı temelde Joseph Schumpeter'in (2003, s.250) ve Max Weber'in (1946, s.226) demokrasi tanımlarının bir sentezi olarak demokrasinin farklılıklar içeren bir toplum içinde siyasal idarecilerin değişimi için yasal fırsatlar sunan bir siyasal sistem, toplumun mümkün olduğunca büyük bir kısmına devlet bünyesindeki görevleri üstlenecek kişileri seçmesini sağlayan ve farklı toplumsal çıkar gruplarını karar alma süreçlerine dâhil ederek sorunları çözen bir sosyal mekanizma olduğu fikrine dayanmaktadır (Lipset, 1959, s.70; 1969, s.45). Lipset'e göre bu tür bir demokrasiye geçişi mümkün kılan ya da bu şekilde oluşmuş bir demokrasiyi istikrarlı kılan karmaşık sosyal sistemlerin "ekonomik gelişmişlik" ve "meşruiyet" olmak üzere iki ana ve karakteristik özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler Lipset'in demokrasi anlayışı içinde aynı zamanda demokrasiyi ayakta tutan bir toplumu da meydana getirmekte ve tanımlamaktadır (Lipset, 1959, s.71). Lipset bu bağlamda ekonomik gelişmişlik olgusunu "refah, endüstrileşme, şehirleşme ve eğitim" alt başlıklarına ayırarak tanımlarken, aynı zamanda bu kavramların demokrasiye olan etkilerini de ortaya koymaya çalışmaktadır (a.g.e, s.71). Lipset'in bu noktada Weber'in "modern demokrasi sadece kapitalist endüstrileşmenin meydana getirdiği şartlar çerçevesinde ortaya çıkar" tezinden etkilendiğini söylemek yanlış olmayacağı gibi, Lipset'in uzun soluklu siyasal demokrasi geleneğinin bulunmadığı ülkelerin çoğunun da dünyanın az gelişmiş ya da gelişmemiş bölgelerinde bulunduğu argümanını öne çıkararak, ekonomik gelişmişlik ile demokrasi arasında kurduğu doğrusal ilişkiyi temellendirdiğini belirtmek gerekmektedir (a.g.e, s.73).

Her ne kadar bu makale çerçevesinde odak ekonomik gelişmişlik ile demokrasi arasındaki korelasyon üzerinde olsa da, Lipset'in ekonomik

gelişmişliğin yanı sıra bir ülkenin demokratikleşmesinde önemli bir rol oynayan meşruiyet sorunsalını da siyasal sistem içindeki kurumların doğruluğu ve uygunluğu ile siyasal sistemin etkililiği üzerinden ele alarak demokratikleşmeyle ilişkilendirdiği de unutulmamalıdır (a.g.e, s.71).

Lipset'e Göre Ekonomik Gelişme ve Demokrasi Arasındaki Bağ

Lipset, ekonomik gelişme ve demokrasi arasındaki ilişki yoluyla çerçevesini oluşturduğu modernleşme teorisinin temelinde Antik Yunan döneminden başlayarak 20. yüzyıla kadar uzanan bir düzlem üzerinde siyasal sistemler ile toplum arasında bir bağ kuran görüşlerden en yaygın ve genel olanının ekonomik gelişme ile demokrasi arasındaki bağlantı olduğunu iddia etmektedir. Yani Lipset'e göre bir toplum ekonomik anlamda ne kadar gelişirse, demokrasinin o toplum içinde var olma ve istikrarlı bir şekilde devam etme şansı da o kadar artırmaktadır (a.g.e, s.75). Lipset'in bu hipotezinin temelinde refah seviyesi yüksek bir toplumun bilinçli bir şeklide siyasal süreçlere etkin olarak katılacağı ve bunun da kendi tabiri ile bir "öz kısıtlama" unsuru oluşturarak, demokrasiye zıt olarak konumlandırılan lafazan siyasetçilerin yanlış eylemlerini engelleyeceği ve bu şekilde de demokrasinin varlığını koruyabileceği öngörüsü bulunmaktadır. Hipotezindeki öngörünün gerçekleşmemesi durumda ise Lipset, ekonomik anlamda gelişmemiş bir toplum içinde siyasal sistemin fakir çoğunluk ile ayrıcalıklı ama azınlık durumundaki elit bir zümrenin arasında kalarak ya yönetimin belli kişilerin elinde olduğu bir oligarşiye ya da diktatörlüğe dayanan bir tahakküm biçimine dönüşeceğini savunmaktadır (a.g.e, s.75).

Lipset, "ekonomik gelişmişlik" olgusunu yüzeysel anlamından öteye taşıyarak daha özellikli bir tanım yapabilmek için bu olguyu meydana getirdiğini savunduğu refah, endüstrileşme, şehirleşme ve eğitim olmak üzere dört alt başlık üzerinden ele almıştır ve bu korelasyonu şu şekilde tanımlamaktadır: "Her ne kadar farklı göstergeler birbirinden ayrı olarak ortaya konmuş olsa da, refah, endüstrileşme, şehirleşme ve eğitim faktörlerinin birbirleriyle bağlantılı olduğu ve beraber ortak bir faktör oluşturdukları oldukça açık. Ve ekonomik gelişmişliğin temelinde bulunan bu faktörler demokrasi ile olan bağlantıyı da beraberinde getirmiştir" (a.g.e, s.80).

Lipset bu argümandan yola çıkarak, demokrasiyi ve demokrasinin istikrarlı bir şekilde yürütülmesini mümkün kılan faktörlerin tarihi olarak Kuzey Batı Avrupa ve Anglo-Sakson ülkeleri olan ABD ve Avustralya'da yerleşik olduğunu belirtmiştir. Bunun nedeninin ise bu faktörleri meydana getiren kapitalizm temelli ekonomik gelişimin özellikle Protestan inancına sahip bu ülkelerde ortaya çıkarak, demokrasi için bir gereklilik olan ve demokratik gelişim noktasında da bir katalizör görevi gören "yurttaş sınıfını" meydana getirmesi olduğunu ileri sürmüştür (a.g.e, s.85).

Lipset, özet olarak demokrasi ile ekonomik gelişmişlik arasındaki korelasyonu yani birbiri ile doğru orantılı bir yükseliş gösterme halini ya da ilişkisini, özellikle Batı Avrupa ülkeleri ve Latin ülkeleri arasında yaptığı karşılaştırmalarda ortaya çıkan farklar yoluyla belirginleştirerek, gözlemlenmesi ve ortaya konması oldukça açık bir olgu olarak konumlandırmaktadır. Yani Lipset için demokrasinin, Batı Avrupa'da ortaya çıkan ve özünde benzersiz olduğunu ifade ettiği siyasi, sosyal, kültürel ve özellikle de ekonomik dinamiklerin bir ürünü olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bu noktada Lipset'in çerçevesini oluşturduğu modernleşme teorisinin çekirdeği konumundaki argümanına göre demokrasi kapitalizm temelinde şekillenen ve kapitalizmin mümkün kıldığı ekonomik gelişmenin bir ürünü ya da bir sonucu olarak görülmekte ve kapitalizmin de adeta demokrasiyi meydana getiren çerçeveyi oluşturan refah, endüstrileşme, şehirleşme ve eğitim faktörlerinin bir ön şartı haline gelmektedir. Yani Lipset'e göre ekonomik anlamda geri kalmış ülkeler yeterince gelişmeleri halinde demokratikleşmeleri oldukça muhtemeldir.

Modernleşme Teorisini Benimseyen Yaklaşımlar

Lipset'in çerçevesini oluşturduğu ve bir önceki bölümde değerlendirilen "modernleşme teorisi" demokrasi ve ekonomik gelişme arasında kurduğu paradigma ile demokrasi ve demokratikleşme üzerine çalışan birçok bilim insanı tarafından benimsenerek, bu alanlarda yapılan çalışmalarda hala demokrasiyi meydana getiren dinamikler bağlamında önemli bir argüman ya da daha doğru bir ifade ile önemli bir açıklama olarak yer bulmaya devam etmektedir.

Demokrasi ve demokratikleşme alanlarında yaptığı çalışmalarla oldukça önemli bir yere sahip olan Samuel P. Huntington (1991), dünya genelinde demokrasinin yayılmasını ve otoriter rejimlerin demokrasiye geçiş süreçlerini ele aldığı ve tartıştığı "Demokrasinin Üçüncü Dalgası" (Democracy's Third Wave) başlıklı makalesinde, Lipset'in modernleşme teorisini açıkça benimseyerek, demokrasi ile ekonomik gelişmişlik arasındaki bağın, diğer sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlere kıyasla çok daha güçlü olduğunu dile getirmektedir. Lipset gibi Huntington da refah seviyesi en yüksek olan ülkelerin en demokratik ülkeler, en demokratik ülkelerin de aynı zamanda refah seviyeleri en yüksek ülkeler olduğunu ileri sürmektedir (Huntington, 1991, s.30). Huntington'a göre orta seviyede ekonomik gelişim gösteren ülkelerde demokrasiye geçiş muhtemel hale gelirken, ekonomik seviyesi düşük ülkelerde bu ihtimal düşmekle beraber, ekonomik anlamdaki bu geri kalmışlık kendisini demokratikleşme önünde bir engel olarak göstermektedir (a.g.e, s.31). Huntington, bu bağlamda Lipset'in modernleşme teorisinden yola çıkarak, Afrika'daki ülkelerin ekonomik geri kalmışlık sebebiyle, Orta Doğu ülkelerinin ekonomik geri kalmışlığın yanı sıra din temelli kültürel farklılıklar sebebiyle, Çin'in ise hem siyasi hem ekonomik hem de kültürel sebeplerden dolayı demokratikleşemediği tezini savunmaktadır (a.g.e, s.33).

Demokrasi ve demokratikleşme süreçleri hakkında karşılaştırmalı siyaset alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Adam Przeworski ve Fernando Limongi (1997), "Modernleşme: Teoriler ve Gerçekler" (Modernization: Theories and Facts) başlıklı çalışmalarında demokrasilerin ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkıp çıkmadığı, bu kapsamda Avrupa'daki durumun kendine has özel bir vaka olup olmadığı; ya da az gelişmiş ülkelerde de gerekli ekonomik gelişme sağlandığında Avrupa'da yaşanan demokratikleşme sürecinin tekrar edip etmeyeceği gibi sorulara cevap bulmayı amaçlamaktadırlar. (Przeworksi ve Limongi, 1997, s.155). Przeworksi ve Limongi'ye göre her ne kadar bir ülkede demokrasinin ortaya çıkması için ekonomik gelişmeye birinci derecede ihtiyaç duyulmasa da, ekonomik gelişmenin yaşandığı ülkelerde demokrasilerin, ekonomik olarak daha az gelişmiş ülkelere kıyasla daha güçlü olduğunu tespit etmişlerdir. Dolayısıyla Lipset'in modernizasyon teorisi ile uyumlu bir sonuca varmışlardır (a.g.e, s.177). Przeworksi ve Limongi ayrıca ekonomik

anlamda yaşanan gelişmenin fakir ülkelerde doğrudan demokrasiyi olmasa da demokrasiyi meydana getiren dinamiklerin ortaya çıkmasına katkı sağladığını da dile getirmektedir (a.g.e, s.177-178).

Lipset'in modernleşme teorisinin çekirdeğini oluşturan ekonomik gelişme ve demokrasi arasındaki doğrusal ilişkiyi "Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma" (Democracy and Economic Development) başlıklı makalesinde ekonomik gelişmenin siyasal rejimlerin ortaya çıkışına ve devam etmesine olan etkisi üzerinden ele alan Przeworski (2004), aynı zamanda siyasal rejimlerin ekonomik gelişme performansına olan etkisini de sorgulamaktadır (Przeworski, 2004, s.2). Przeworski'ye göre ekonomik anlamda gelişmemiş ülkelerde de demokrasi meydana gelebilir ama bu tür ülkeler demokratikleşse bile yaşanan ekonomik sorunlar demokratik rejimleri oldukça zayıflatmakta ve istikrarsızlaştırmaktayken, ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerdeki demokratik rejimler hem daha iyi işlemekte hem de daha istikrarlı ve sağlam olmaktadır (a.g.e, s.20). Bu noktada siyasal rejimlerin ülkelerin genel gelirlerine etkisi olmadığını tespit eden Przeworski, aynı zamanda demokrasilerin gelişmemiş ülkelerde yatırım oranlarını düşürdüğü yargısının da doğru olmadığını savunmaktadır. Çünkü Przeworski ekonomik anlamda gelişmemiş ülkelerde ülkeyi idare eden iktidarın seçimlerle gelmiş olmasının ya da yönetimin güç yoluyla ele geçirmiş olmasının ekonomik gelişme noktasında çok büyük bir fark yaratmadığını iddia etmektedir (a.g.e, s.21).

Uk Heo ve Alexander C. Tan (2001), Lipset'in modernleşme teorisi içinde ele aldığı demokrasi ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi, Przeworski'nin çalışmasına benzer bir şekilde yaptıkları ampirik çalışma çerçevesinde değerlendirerek, bu noktada hem ekonomik gelişmenin demokrasiye olan etkisini, hem de Lipset'ten farklı olarak demokrasinin ekonomik gelişmeye olan etkisini karşılıklı olarak incelemektedirler (Heo ve Tan, 2001, s.465). Heo ve Tan, yaptıkları araştırmanın sonuçlarının Lipset'in hipotezini desteklediğini yani ekonomik gelişmenin ya da ekonomik anlamda yaşanan büyümenin demokrasiyi mümkün kıldığını ifade etmektedirler (a.g.e, s.469). Bunun yanı sıra Heo ve Tan, Lipset'in teorisinde yer vermediği bir ilişkiyi, yani demokrasinin ekonomik gelişmeye olan etkisini de bu bağlamda yaptıkları ampirik çalışma çerçevesinde değerlendirerek, aynı ekonomik gelişmenin demokrasiyi ve demokratikleşmeyi artırdığı gibi demokrasinin de ekonomik gelişmeyi artıran bir etki

gösterdiğini savunmaktadırlar (a.g.e, s.469). Bu açıdan baktığımızda hangi değişkenin bağımlı hangisini bağımsız olduğu tartışma yaratsa da Heo ve Tan da Lipset'i kısmen doğrulayan bir analiz sunduğu söylenebilir.

Lipset'in modernleşme teorisi, özellikle ekonomik gelişme ile demokrasi ve demokratikleşme arasında kurduğu doğrusal ilişki yoluyla bu alanda yapılan çalışmalar içinde farklı soruların sorulmasına ve bu ilişkinin farklı açılardan irdelenmesine de sebep olmuştur. Bu şekilde oluşan farklı perspektiflere verilebilecek en güzel örneklerden birisinin José Antonio Cheibub ve James R. Vreeland'ın (2012), "Ekonomik Kalkınma, Demokratikleşme ve Demokrasi" (Economic Development, Democratization and Democracy) başlıklı çalışması olduğu söylenebilir. Cheibub ve Vreeland bu çalışmada Lipset'in teorisi çerçevesinde ortaya koyduğu iddiadan yola çıkarak, ekonomik gelişme ve demokrasi arasındaki korelasyonun gerçek olup olmadığını, bir nedensellik içerip içermediğini ve bu ilişkinin olumlu mu olumsuz mu olduğunu sorgulamaktadır (Cheibub ve Vreeland, 2012, s.1). Cheibub ve Vreeland'a göre Lipset'in ekonomik gelişme ile demokrasi ve demokratikleşme süreçleri arasında kurduğu doğrusal ilişki kendisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Cheibub ve Vreeland, özellikle ekonomik gelişmenin bir ülkedeki demokrasinin varlığını sürdürebilmesi noktasında da oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır (a.g.e, s.29).

Cheibub ve Vreeland, Lipset'ten farklı olarak ekonomik gelişmenin beraberinde demokratikleşmeyi getirmek zorunda olmadığını yani bu önermenin içerdiği nedenselliğin genelleştirilmesinin doğru olmadığını savunmaktadırlar. Ama bu noktada Cheibub ve Vreeland, yüksek ekonomik gelişme sağlamış ülkelerin mevcut demokrasilerini muhafaza ederek, gelecekte de demokratik kalma ihtimallerinin arttığına dikkat çekmektedir. Fakat ekonomik anlamda yeterince gelişmemiş ülkelerin ise demokratik olmalarına rağmen, demokratik rejimin değişerek ya da devrilerek, otoriter bir rejimin ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olduğunu savunmaktadır (a.g.e, s.30).

Ronald Inglehart ve Christian Welzel (2005), modernleşme teorisi çerçevesinde demokrasi ile birlikte irdelenen değişim süreçlerini ve bu değişimleri meydana getiren dinamikleri ele aldıkları "Modernleşme, Kültürel

Değişim ve Demokrasi" (Modernization, Cultural Change and Democracy) isimli çalışmalarında, Lipset'e oldukça yakın bir bakış açısı benimsemektedirler (Ingelhart ve Welzel, 2005, s.15-18). Ingelhart ve Welzel için modernleşme olgusu genel anlamda siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin kesiştiği ve birbirlerini farklı açılardan etkileyerek çok boyutlu değişimlere yol açtığı dönüşüm süreçlerinin oluşturduğu bir bütünlüktür. Bundan dolayı Ingelhart ve Welzel, Lipset'ten farklı olarak sadece ekonomik gelişme üzerinden değil, aynı zamanda sosyal temelli süreçleri de dahil ederek oluşturdukları "sosyo-ekonomik" gelişim olgusunun değişimi getirdiğini savunmaktadırlar (a.g.e, s.15). Lipset'in hipotezine paralel olarak Ingelhart ve Welzel de sosyo-ekonomik gelişimin demokrasinin ortaya çıkmasını etkilediğini belirtmekle birlikte yine Lipset'in iddia ettiği gibi ekonomik anlamda yaşanan sorunların demokrasinin yerini otoriter bir rejime bırakması gibi sonuçlara yol açabildiğini öne sürmektedir (a.g.e, s.20).

Daron Acemoğlu ve James A. Robinson (2005), Lipset'in ekonomik gelişme ve demokrasi arasındaki doğrusal ilişki üzerinden oluşturduğu hipotezindeki varsayıma benzer bir şekilde, demokrasinin yanı sıra diktatörlüklerin ekonomik kökenlerini sorguladıkları "Diktatörlüğün ve Demokrasinin Ekonomik Temelleri" (Economik Origins of Dictatorship and Democracy) isimli kitaplarında, demokrasinin ortaya çıkması, konsolide olması ve varlığını sürdürmesi gibi fenomenleri açıklayacak bir konsept oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda Acemoğlu ve Robinson Lipset gibi temelde ekonomik gelişme ile siyasal rejimler arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını kabul etmektedir. Bu kapsamda 1960 ve 2000 yılları arasında ekonomik anlamda belli bir gelişme seviyesine ulaşmış ülkelerin tamamının hem demokratik olduğunu hem de demokrasinin bu ülkelerde oldukça istikrarlı bir şekilde devam ettiğini tespit etmektedirler (Acemoglu ve Robinson, 2005, s.68).

Acemoğlu ve Robinson bu tespitten yola çıkarak, Lipset'in de iddia ettiği gibi ekonomik gelişimin siyasal değişimi beraberinde getirdiğini ve bu yolla birçok ülkenin demokratikleştiği tezini savunmalarına rağmen, Lipset'in bunu sürekli tekrar eden ve neredeyse hep aynı şekilde tezahür eden bir mekanizmaya dönüştürdüğü iddiasının aksine bu tür bir ekonomik gelişmenin otoriter rejimlerin ortaya çıkma ihtimalini tamamen orta-

dan kaldırmadığını savunmaktadırlar (a.g.e, s.80-83). Acemoğlu ve Robinson bu farklılığa rağmen Lipset'in tespit ettiği ekonomik gelişme ve demokrasi arasındaki korelasyonun ampirik verilerle de ortaya konulabilen bir gerçeklik olduğunu ve bundan dolayı da en önemli "siyasal ekonomik" gerçeklerden birisi olarak kabul edilmesi gerektiğini dile getirmektedirler (a.g.e, s.318).

Demokrasi ve demokratikleşme gibi konular hakkında yaptığı çalışmalarla tanınan Dietrich Rueschemeyer, Evelyn H. Stephens ve John D. Stephens (1991), "Kapitalist Kalkınma ve Demokrasi" (Capitalist Development and Democracy) başlıklı kitaplarında demokrasiyi ortaya çıkaran ve istikrarlı bir şekilde devam etmesini sağlayan dinamikleri kapitalist ekonominin etkileri üzerinden ele almaktadırlar. Bu noktada Rueschemeyer, Stephens ve Stephens'in öne çıkardıkları en önemli olgu ise, Lipset'in modernleşme teorisi kapsamında ekonomik gelişme ve demokrasi arasında var olduğunu savunduğu doğrusal ilişkiye paralel olarak kapitalist ekonominin meydana getirdiği toplumsal değişimlerin uzun vadede demokratik bir rejimin oluşmasını mümkün kıldığı varsayımıdır (Rueschemeyer vd., 1991, s.1). Bu varsayımı demokrasinin Batı dünyasının endüstrileşmiş kapitalist toplumlarında ortaya çıkmış olduğu gerçeği üzerinden temellendiren Rueschemeyer, Stephens ve Stephens, endüstrileşen ve kapitalist ekonomiyi benimseyen Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan "işçi sınıfının" siyasal hayata dahil olarak meydana getirdikleri etkinin demokrasiyi mümkün kıldığını savunmaktadırlar. (Rueschemeyer vd. 1992, s.243). Dolayısıyla Rueschemeyer, Stephens ve Stephens de aynı Lipset gibi ekonomik gelişme ve demokrasi arasında doğrusal bir bağ olduğunu ve bu bağın ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda elde edilen ampirik verilerle de doğrulanabilir olduğunu belirterek, kapitalist gelişme ile demokrasi arasındaki korelasyonun kabul edilmesi gereken bir sonuç olduğunu dile getirmektedir (Rueschemeyer vd. 1991, s.4).

Yukarıda ele alınan çalışmaların temel ortak noktası Lipset'in 1950'ler sonunda ortaya attığı demokrasi ve ekonomik gelişme arasındaki doğrusal ilişki tezini benimsemeleridir. Bu açıdan bakıldığında modernleşme yaklaşımının değişime uğramasına rağmen demokrasi ve demokratikleşme literatüründe belirgin konumunu koruduğunu iddia etmek çok da yanlış olmaz.

Modernleşme Teorisini Eleştiren Yaklaşımlar

Lipset'in demokrasiyi meydana getiren dinamiklerin temellerini oluşturan ve ülkelerin demokratikleşmesini sağlayan bir katalizör olarak gördüğü ve bu fenomenleri açıklamak amacıyla oluşturduğu teorinin temeli içinde konumlandırdığı ekonomik gelişme ile demokrasi ve demokratikleşme arasındaki doğrusal ilişki, aynı zamanda bu tür bir varsayımı eleştiren birçok yaklaşımı da beraberinde getirmiştir.

Barrington Moore (1966), ekonomik anlamda yaşanan gelişmelerin tarım toplumlarını endüstrileşmiş modern toplumlara dönüştürmesi ile ortaya çıkan siyasal dönüşümleri, Lipset'in hipotezindeki mekanik ilişkiyi sorgulayan bir yaklaşımla, ekonomik gelişmelerin meydana geldiği toplumları dönüştürdüğünü ve yaşanan bu dönüşümün farklı rotalar oluşturarak birbirinden farklı siyasal rejimlerin oluşmasını sağladığını savunmaktadır (Moore, 1966, s.11). Moore'a göre yaşanan ekonomik gelişimler toplumun sahip olduğu sınıfsal yapıyı değiştirmekte ve bu değişimin ortaya çıkardığı yeni sınıfsal dinamikler de siyasal rejimleri belirleyen en önemli faktör konumuna oturmaktadır (a.g.e, s.413). Moore, ekonomik gelişmeler sonucunda değişen toplumsal yapı içindeki sınıfların İngiltere, Fransa ve ABD'de kapitalist-demokrasiyi meydana getirdiğini, bu değişimin Almanya ve Japonya'da daha otoriter bir karaktere sahip kapitalist-reaksiyoner bir rejimi mümkün kıldığını ileri sürmüştür. Diğer taraftan Moore Çin ve Rusya'da ise değişen toplumsal sınıfların komünizm temelli rejimleri ortaya çıkardığını savunmaktadır (a.g.e, s.418).

Demokrasi ve demokratikleşme üzerine özellikle Güney Amerika ülkeleri hakkında yaptığı çalışmalarla tanınan Guillermo O'Donnell (1973) "Modernleşme ve Bürokratik Otoriteryanizm: Güney Amerika Siyaseti Üzerine Çalışmalar" (Modernization and Bureaucratic-Authoritarianism: Studies in South American Politics) başlıklı kitabında Lipset'in ekonomik gelişme ve demokrasi arasındaki doğrusal olduğunu iddia ettiği ilişkiye eleştirel bir şekilde yaklaşmakta ve 1960 ve 1970 yılları arasında Arjantin, Brezilya ve Uruguay gibi o dönemde büyük ekonomik gelişme gösteren ülkeleri analiz etmektedir (O'Donnell, 1973, s.10-12). Lipset'in, bir ülke ne kadar ekonomik gelişim gösterirse, o ülkede demokrasinin ortaya çıkma ihtimalinin ya da mevcut demokrasinin istikrarlı bir şekilde devam etme-

sinin ihtimalinin arttığı öngörüsünü eleştiren O'Donnell, ekonomik gelişme yoluyla ortaya çıkan sosyal ve siyasal değişimlerin yönünün farklı olabileceğini belirterek, bu şekilde bir genelleme yapmanın yanlış olabileceğini çünkü ekonomik gelişme gösteren bir ülkenin otoriterleşme ihtimalinin hala devam ettiğini ve ekonomik anlamda daha az gelişmiş bir ülkenin de demokratik rejimini sürdürebileceğini savunmaktadır (a.g.e, s.4-8). O'Donnell incelediği Güney Amerika ülkelerinde ekonomik gelişmenin otoriterliğin bir türü olarak tanımladığı "bürokratik otoriteryanizmi" meydana getirdiğini belirterek, özellikle Arjantin'de 1966 yılında yaşanan darbenin ülkede yaşanan ekonomik gelişmenin meydana getirdiği siyasi, sosyal ve kurumsal değişimlerin bir sonucu olarak konumlandırmaktadır (a.g.e, s.199). Bu noktada O'Donnell ele aldığı Arjantin, Brezilya ve Uruguay'daki ekonomik gelişmelere rağmen yaşanan siyasal istikrarsızlık ve askeri darbelerin Lipset'in tezini yanlışladığını öne sürmektedir. Diğer bir deyişle, Güney Amerika örneğinin sosyo-ekonomik gelişmenin demokrasiyi beraberinde getirdiğini varsayan bir mekanizma olarak görülemeyeceğini gösterdiğini ileri sürmektedir (a.g.e, s.204).

Adam Przeworski, otoriter rejimlerden demokrasiye geçişi mümkün kılan dinamikleri ve faktörleri ele aldığı "Demokrasiye Geçiş Çalışmalarının Bazı Sorunları" (Some Problems in the Study of the Transition to Democracy) başlıklı makalesinde, demokrasiye geçişin özünde birbirinden bağımsız ama birbirine paralel gelişen otoriter bir rejimin liberalleşme yoluyla tasfiyesi ve demokratik kurumların meydana gelmesi olmak üzere tanımladığı iki ana sürecin meydana gelmesi ile mümkün olduğun ifade etmektedir (Przeworski, 1991, s.56). Bu noktada Przeworski, Lipset'in ekonomik gelişim ile demokrasi arasındaki doğrusal ilişkinin bir sonucu olarak kabul ettiği kapitalist demokrasinin temelde sermaye sahipleri ile maaşlı çalışanlar yani işçiler arasındaki dengeye dayandığını belirtmektedir.

Przeworski, bu bağlamda Lipset'ten farklı olarak yaşanan ekonomik gelişmenin boyutundan ziyade, sermaye sahipleri ile işçiler arasındaki gelir dağılımı noktasındaki sorunların giderilmesi ile ortaya çıkan bu dengenin hem demokratikleşme hem de demokrasinin devamı için daha önemli ve belirleyici bir unsur olduğunu savunmaktadır (a.g.e, s.61-62). Bu dengenin sağlanamadığı durumlarda ise siyasal rejimin ortaya çıkacak krizler yoluyla istikrarsızlaşacağını dile getiren Przeworski, Belçika, Fransa, İsveç ve İngiltere'de demokrasinin sermaye sahipleri ve çalışanlar

arasındaki dengenin demokratik bir koalisyon temelinde sağlanması ile daha sabit bir hale geldiğini belirtir. Dolayısıyla Przeworski demokrasiye geçişin sadece ekonomik gelişimle ya da üretimin artırılmasıyla değil, aynı zamanda gelir dağılımı ile oldukça yakından ilişkili olduğunu tespit etmektedir (a.g.e, s.63).

Ekonomik gelişme temelli gelir artışından ziyade eşit gelir dağılımının demokratikleşme konusunda daha belirleyici bir faktör olduğu konusunda Przeworski ile aynı pozisyonu paylaşan Julian Wucherpfennig ve Franziska Deutsch da Lipset'in ekonomik gelişmenin demokrasinin ortaya çıkışındaki olumlu etkisini ve rolü üzerinden oluşturduğu nedenselliği sorgulamaktadırlar (Wucherpfennig ve Deutsch, 2009, s.1-2). Bu bağlamda ekonomik gelişme ve demokrasinin ortaya çıkışı arasındaki doğrusal ilişkiyi demokratik bir rejimin sağlamlığı ve o rejimi meydana getiren mekanizma üzerinden inceleyen Wucherpfennig ve Deutsch, sosyo-ekonomik gelişmenin demokrasiyi meydana getirmesi noktasında Lipset'in temel aldığı gelir artışı faktörünün bu tür bir nedenselliği ortaya koymadığını öne sürmektedirler. Buna bağlı olarak demokrasinin ortaya çıkışının sadece artan gelirle ortaya konulamayacağını ve gelir dağılımı eşitliğinin demokrasinin ortaya çıkmasında çok daha belirleyici bir faktör olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır (a.g.e, s.4).

Ronald Inglehart ve Christian Welzel (2010), modernleşme teorisinin ekonomik anlamda yaşanan gelişmelerin toplum ve siyaset içinde sistematik değişimlere neden olduğu varsayımından yola çıkarak, Lipset'in ekonomik gelişme ve demokrasi arasında kurduğu doğrusal ilişkiyi "Kitlelerin Değişen Öncelikleri: Modernleşme ve Demokrasi arasındaki İlişki" (Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy) başlıklı çalışmalarında birçok farklı açıdan ele almıştır. Daha önce bahsi geçen çalışmalarında Lipset'in ekonomik kalkınma yaklaşımını sosyo-ekonomik kalkınma olarak okuyan Inglehart ve Welzel (2005), Lipset'i takip eden bir anlayış benimsemiştir. Fakat daha sonra bu çalışmalarını revize etmiş ve modernleşmenin düzlemsel olmadığını vurgulayan bir yaklaşım benimsemişlerdir (Ingelhart ve Welzel, 2010, s.552). Ingelhart ve Welzel'e göre "endüstrileşme"; bürokratikleşme, hiyerarşinin oluşması, otoritenin merkezileşmesi, sekülerleşme ve geleneksel değerlerden seküler-rasyonel değerlere geçiş gibi birçok olguyu meydana getiren en önemli dinamiklerin başında gelmektedir (a.g.e, s.552). Endüstrileşen

toplumlarda ortaya çıkan kişisel otonomi ve kendini ifade etme gibi değerler otoriter rejimleri zayıflatırken demokratik rejimlerin ortaya çıkma ihtimalini yükseltmektedir. Bu noktada Lipset'in Batı dünyası merkezli demokrasi anlayışını eleştiren Ingelhart ve Welzel, demokratikleşmenin "batılılaşma" anlamına gelmediğini, özellikle de Doğu Asya ülkelerinin son yıllarda oldukça büyük ekonomik gelişmeler kaydederek, bu varsayımı ortadan kaldırdığını öne sürmektedirler (a.g.e, s.552). Tüm bunları göz önünde bulunduran Ingelhart ve Welzel, özellikle endüstrileşme yoluyla ortaya çıkan gelişmelerin demokrasinin yanı sıra aynı zamanda faşizmi, komünizmi, teokrasiyi de aynı şekilde ortaya çıkarabileceğini dile getirmektedir (a.g.e, s.552-553).

Renske Doorenspleet (2004), demokrasiye geçişi mümkün kılan ekonomik gelişme, ekonomik büyüme ve ülkelerin dünya sistemi içindeki rolü gibi yapısal faktörleri ele almıştır. "Güncel Demokrasiye Geçişlerin Yapısal Arka Planı" (The structural context of recent transitions to democracy) başlıklı makalesinde, Lipset'in demokrasinin ortaya çıkması ya da demokrasiye geçişte bir olmazsa olmaz haline getirdiği ekonomik gelişme ve demokrasi arasında kurduğu doğrusal ilişkinin varlığının kabul görmüş bir gerçek olduğunu ifade etmektedir (Doorenspleet, 2004, s.312). Fakat bu noktada Huntington'ın demokrasinin dünya genelinde yayılışını açıklamak amacıyla oluşturduğu üç dalganın devamı olarak kabul gören ve 1989 yılı itibariyle başlayan dördüncü dalga içinde aralarında ekonomik gelişmenin de bulunduğu yapısal faktörleri ampirik olarak ele alarak, değerlendirmelerde bulunan Doorenspleet, Lipset'in ekonomik gelişmenin demokrasinin ortaya çıkışında olumlu bir rol ve etkisi olduğu varsayımının 1989'dan itibaren geçerliliğini kaybettiğini belirtir. Çünkü bu dönemde ekonomik olarak gelişmemiş ülkelerin demokrasiye geçiş yaptığı gözlemlenirken, ekonomik anlamda daha gelişmiş ülkelerde demokratik olmayan rejimlerin devam ettiği tespit edilmektedir (a.g.e, s.324-326).

Doorenspleet, bu bağlamda rejimlerin geçirdiği değişimler içindeki dinamikleri, Lipset'in öngörüsünün aksine yaşanan ekonomik gelişmelere rağmen demokratikleşmeyi beraberinde getirmediği gibi aksine demokratikleşme süreçlerini de olumsuz etkileyebileceğini savunmaktadır (a.g.e, s.326). Doorenspleet, bu noktada özellikle politik liderler ile onları destekleyen gruplar arasındaki ilişkinin, rejim değişikliği yani demokrasiye geçiş noktasında ekonomik gelişmelerden daha önemli olduğunun

altını çizerek, ekonomik gelişmelerin bu iki grup arasındaki ilişkiye etki eden ve istikrarlı kılan bir unsur olarak öne çıktığını savunmaktadır (a.g.e, s.326).

Sonuç

Lipset, 1959 yılında yayınladığı "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy" başlıklı makalesi içinde modernleşmeyi ve modernleşmenin etkisi ile ortaya çıkan gelişmelerin sonuçlarını ekonomik temellere ilişkilendirerek, bu şekilde ortaya çıkan ekonomik gelişmelerin siyasi, sosyal ve kültürel yansımaları üzerinden bir analiz düzlemi oluşturmaktadır ve bu özelliğiyle de halen karşılaştırmalı siyaset literatüründeki etkisini sürdürmektedir.

Modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik gelişme ve bu gelişmenin yarattığı etkilerle değişen toplumların demokrasiye doğru bir eğilim göstermesi olgusu Lipset için Batı temelli bir fenomene dönüşmektedir. Her ne kadar Lipset bu konuda herhangi bir vurguda bulunmasa da, ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak demokrasinin ortaya çıkışı Lipset'in konsepti içinde Batı merkezli bir fenomene dönüşerek, modernleşme ve demokratikleşme süreçleri de dolaylı olarak bir "Batılılaşma" sürecine doğru evrilmektedir. Bu açıdan bakıldığında da Lipset'in demokrasi ve ekonomik kalkınma arasında kurduğu ilişki Türkiye örneği için de önem arzetmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Batılılaşmayı hedefleyen Türk demokrasisinin dalgalanmalarını ekonomik dalgalanmaları ile ilişkilendirmek yanlış olmaz. Diğer taraftan bugün yaşanılan demokrasi krizlerini sadece ekonomik kalkınma kaynaklı açıklamak yetersiz kalmaktadır.

Bu kapsamda Lipset'e yöneltilen eleştirilerin başında Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin sonucunda ortaya çıkan demokrasi olgusunun, diğer toplumlar için de geçerli kılınabilecek ve şartlar sağlandığında aynı Batı Avrupa'da olduğu gibi kendini mekanik olarak tekrar edecek bir sürecin sonucu olmadığı gelmektedir. Bu noktada yöneltilen eleştirilerin ortak noktası modernleşme süreçlerinin Lipset'in iddialarının aksine doğrusal olmadığı, yani hep aynı

yöne doğru ilerleyen ve benzer sonuçlar üreten bir süreçler zinciri olmadığıdır. Yani modernleşme beraberinde demokrasiyi getirebildiği gibi otoriter rejimlerin ortaya çıkmasına da sebep olabilmektedir.

Sonuç olarak Lipset, ekonomik gelişmişlik ve demokrasinin ortaya çıkışı arasında kurduğu doğrusal ilişki demokrasi ve demokratikleşme literatürünü derinden etkilemiştir. Bu açıdan hem benzer perspektifte birçok çalışmanın yapılmasına vesile olmuş, hem de eleştirilerek demokrasinin bir ülke veya bir toplum içinde meydana gelişini farklı şekilde açıklayan yaklaşımların ortaya çıkmasına da dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Genel anlamda Lipset'in modernleşme teorisinin ortaya çıktığı 1959 yılından günümüze kadar uzanan bir süreç içinde birçok açıdan değişen dünya konjonktürü göz önünde bulundurulduğunda, geçerliliğini kaybettiğini söylemek yanlış olmaz. Ama yine de demokrasi bağlamında örnek olarak gösterilen ülkelerin, Lipset'in teorik çerçevesinde de belirttiği şekilde demokratikleşmiş olmaları ise hala geçerliliğini korumaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Rethinking Modernization Theory: A Critical Perspective on The Relationship Between Economic Development and Democracy

*

Şebnem Yardımcı Geyikçi – Uğur Çil

Hacettepe University

In the 1960s modernization theory has become one of the dominant paradigms in sociology and political science and both disciplines relied on it in explaining why non-Western countries remained underdeveloped. Modernization theory, which suggests that economic development requires a cultural and social transformation, has also affected the literature on comparative politics, particularly when democracy has become the dominant regime type in the Western world. As such, many studies to date has employed this approach as a way to understand and explain the processes of democratization in different contexts. Seymour Martin Lipset, the founding father of modernization theory, approaches democratization as a natural outcome of modernization and forms a linear relationship between the economic development and the social and political development. Modernization theory argues that democratization involves a transformation from an agrarian, feudal and traditional society into a capitalist, industrialized, and rationalized society which is organized within the framework of a nation-state. The theory assumes that modernization automatically involves this transformation and each and every society which follows the path of modernization will experience these changes one way or another.

Lipset's article "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy" published in 1959 is considered to be a seminal work in this respect. Lipset argues that there is a correlation between economic development and democracy in that the higher the level of economic development and economic welfare the higher the chances of

democracy to survive. The major goal of this article is to rethink the premises of modernization theory based on the aforementioned article of Seymour Martin Lipset from the perspective of comparative politics. As such, in this article we critically analyzed the theories of democratization based on the modernization approach and try to observe the impact of modernization theory on the democratization literature.

Accordingly, we looked at many different studies from varied perspectives which based their arguments on modernization theory. Some of these works confirm Lipset's claim while others challenge and ask to rethink his premises. We argue that Lipset's claim still occupies a central place in democratization studies. The link he formed between economic development and democracy has been analyzed by many different works in the scholarship in that this relationship has been verified both qualitatively and quantitatively which led to continuous applicability of his work. Even the ones who challenged and criticized Lipset's linear approach to modernization such as Przeworski (2004), Cheibub and Vreeland (2012), Ingelhart and Welzel (2005) have suggested that the most advanced democracies in the world are also the ones which are economically well developed. In other words, the very fact that the most advanced democracies enjoy developed economies makes Lipset's link between democracy and economic development a widely accepted approach.

Conversely, one of the major challenges to Lipset's approach has asserted that the emergence of democracy in the Western Europe resulted from a political, social, economic and cultural transformation might not repeat itself in other contexts mechanically even when non-Western societies experience similar transformations. Accordingly, the major criticism argues that contrary to what Lipset suggests, the modernization path is not a linear one which produces same outcomes everywhere. These transformations not always bring about democracy but in some cases it might even lead to the emergence of authoritarian regimes. In this respect, the work of O'Donnell (1973) is particularly noteworthy who suggests that economic development in Latin America had played a key role in the emergence of authoritarian regimes.

Overall, we argue that modernization theory as offered by Lipset which assumes a strong link between economic development and democracy has influenced the literature on democratization significantly. As

such, this approach has triggered many follow-up studies that either embrace or challenge the linear relationship between economic development and democracy. We might even suggest that modernization theory itself has affected the emergence of alternative modernization theories. Here, it is also important to acknowledge that the developments the world has experienced since 1959 when Lipset's article was first published have shown that modernization theory suffers from significant flaws and it is one of the most criticized theories in the discipline of political science. However, this does not change the fact that Lipset's argument still enjoys a certain validity since it is still the case that the most advanced democracies are also the ones with highest economic development which makes it a particularly interesting approach in understanding the processes of democratization.

To sum up, this article aims to critically look at the democratization literature based on the modernization theory. In doing so, we first provide a discussion on the concepts of democracy and democratization as studied in comparative politics. Then, we discuss the Lipset's article in detail and offer different studies which followed the footsteps of Lipset and tested his claim. Following that, we analyzed the critical perspectives on the link between economic development and democracy. Finally, we provide a discussion on the strengths and weakness of these works that either adapted or criticized Lipset.

Kaynakça / References

Acemoglu, D. ve Robinson, J. A, (2005). *Economic origins of dictatorship and democracy*. New York: Cambridge University Press.

Altun, F. (2002), *Modernleşme kuramı: Eleştirel bir giriş*. İstanbul: Yöneliş Yayınevi.

Bowles, S. ve Gintis, H. (1996). *Demokrasi ve kapitalizm: Mülkiyet, cemaat ve modern toplumsal düşüncenin çelişkileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Cheibub, J., A. ve Vreeland, J., R. (2012). *Economic development, democratization and democracy*, 23.12.2018 tarihinde https://www.uio.no/-english/research/interfaculty-research-areas/democracy/news-and-events/events/conferences/2012/papers-2012/Cheibub-Vreeland-Wshop7.pdf adresinden erişildi.

Diamond, L. (1999). *Developing democracy: Toward consolidation*. Baltimore: JHU Press.

Doorenspleet, R. (2004). The structural context of recent transitions to democracy, *European Journal of Political Research*, 43, 309-335.

Feldman, A., S. ve Hurn, C. (1966). The experience of modernization, *American Sociological Association*, *29* (4), 378-395.

Geddes, B. (1999). What do we know about democratization after twenty years?, *Annual Review of Political Science*, *2*(1), 115-144.

Goorha, P. (2010). Modernization theory,In *Oxford Research Encyclopedia of International Studies* (1-22), New York: Oxford University Press.

Gürsoy, Y. (2016). Rejim değişiklikleri: Otoriterleşme ve demokratikleşme. (S. Sayarı ve H. D. Bilgin, Der.), *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar* içinde (75-100), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Heo, U. ve Tan, A., C. (2001). Democracy and economic growth: A causal analysis, *Comparative Politics*, *33* (4), 463-473.

Huntington, S., P. (1991). Democracy's third wave, *Journal of Democracy*, *2* (2), 12-34.

Inglehart, R. ve Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. New York: Cambridge University Press.

Inglehart, R. ve Welzel, C. (2010). Changing mass priorities: The link between modernization and democracy, *Reflections*, *8* (2), 551-567.

Jan, D. (2006). *Einführung in die vergleichende politikwissenschaft*. Wiesbaden: VS Verlag.

Lipset, S., M. (1959). Requisites of democracy: Economic Development and political legitimacy, *The American Political Science Review*, *53* (1), 69-105.

Lipset, S., M. (1969). *Political man*. Sussex: Heinemann Educational Books.

Lipset, S., M. (1994). The social requisites of democracy revisited: 1993 presidential address, *American Sociological Review*, *59* (1), 1-22.

Miller, M., K. (2012). Economic development, violent leader removal, and democratization, *American Journal of Political Science*, *56* (4), 1002-1020.

Moore, B., (1966). *Social origins of dictatorship and democracy: Lord and peasant in the making of the modern world*. Boston: Beacon Press.

Newton, K. ve Van Deth, J., W. (2014). *Karşılaştırmalı siyasetin temelleri*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

O'Donnell, G., A., (1973). *Modernization and bureaucratic-authoritarianism: Studies in South American politics*, University of California, Berkeley: Institute for International Studies.

Pennock, J., R. (1979). *Democratic political theory*. New Jersey: Princeton University Press.

Przeworski, A. (1991). Some problems in the study of the transition to democracy, (O'Donnell, P. C. Schmitter ve L. Whitehead Der.). *Transitions From Authoritarian Rule. Comparative Perspectives*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Przeworski, A. (2004). Democracy and economic development. (E. D. Mansfield, ve R. Sisson Der.). *Democracy, Autonomy, and Conflict in Comparative and International Politics*. Columbus: Ohio State University Press.

Przeworski, A. ve Limongi, F. (1997). Modernization: Theories and facts, *World Politics*, 49 (2), 155-183.

Rueschemeyer, D., Stephens, E. H., Stephens, J. D. (1991). *Capitalist development and democracy*. Chicago: University of Chicago Press.

Rueschemeyer, D., Stephens, J., D., Huber, E. (1992). Capitalist development and democracy, *Contemporary Sociology*, *72* (3), 243-248.

Schoeder, R. (1998). *Max Weber, democracy and modernization*. London: MacMillan Press.

Schumpeter, J., A. (2003). *Capitalism, socialism and democracy*. London: Routledge.

Sözen, Y. (2016). Siyasi rejimler: Demokrasiler ve diğer sistemler. (S. Sayarı, ve H. D. Bilgin, Der.). *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tilly, C. (2014). *Demokrasi*, (E. Arıcan çev.). İstanbul: Phoenix Yayınevi.

Tipps, D., C. (1973). Modernization Theory and the Comparative Study of Societies: A Critical Perspective, *Comparative Studies in Society and History*, *15* (2), 199-226.

Weber, M. (1946). *Sociology in essays*. New York: Oxford University Press.

Wucherpfennig, J. ve Deutsch, F. (2009). Modernization and democracy: theories and evidence revisited, *Living Reviews in Democracy*, *1*, 1-9.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yardımcı-Geyikçi, Ş. ve Çil, U. (2019). Modernleşme teorisini yeniden düşünmek: Ekonomik kalkınma ve demokrasi ilişkisine eleştirel bir bakış. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11*(18), 2996-3022. DOI: 10.26466/opus.561066